0067393XXXX

VILLANOVA COLLEGE LIBRARY
Villanova, Pennsylvania

This book was donated
3-4-49
by
Rev. M. Sullivan, O.S.A.

Digitized by the Internet Archive
in 2012 with funding from
Lyrasis Members and Sloan Foundation

http://archive.org/details/actasanctorum62unse

ACTA

SANCTORUM

NOVEMBRIS

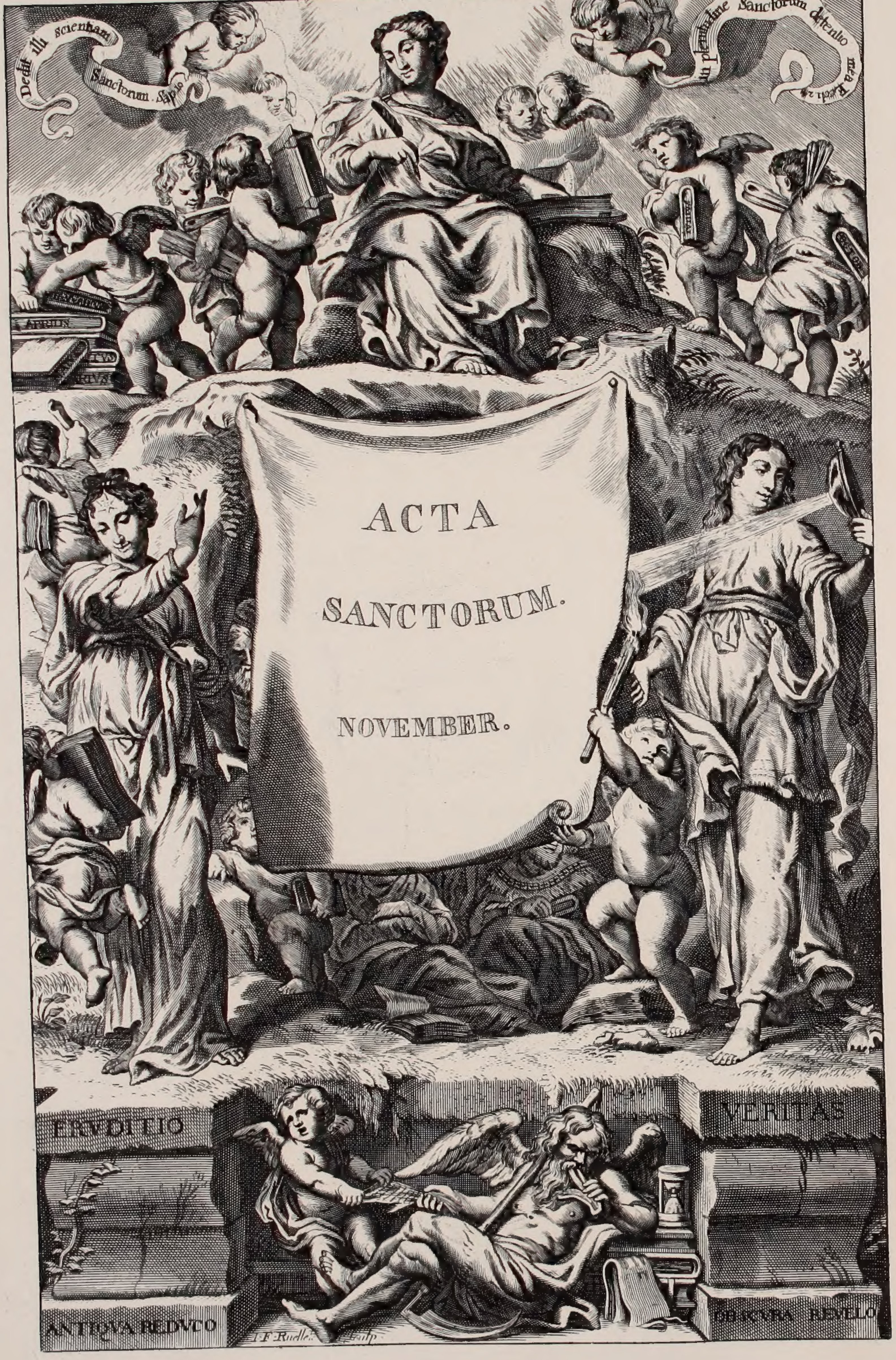
TOMUS PRIMUS

BRUXELLIS

EXCUDEBANT POLLEUNIS, CEUTERICK ET LEFÉBURE

Actorum Bollandianorum typographi

Via dicta *des Ursulines*, 35

Dedit illi scientiam Sanctorum. Sap. 10
In plenitudine Sanctorum detentio mea. Eccli. 24
ACTA
SANCTORUM.
NOVEMBER.
ERVDITIO
VERITAS
ANTIQVA REDVCO
OBSCVRA REVELO

ACTA
SANCTORUM

NOVEMBRIS

EX LATINIS ET GRÆCIS ALIARUMQUE GENTIUM MONUMENTIS SERVATA PRIMIGENIA VETERUM SCRIPTORUM PHRASI

COLLECTA DIGESTA

COMMENTARIIS ET OBSERVATIONIBUS ILLUSTRATA

A

CAROLO DE SMEDT, GULIELMO VAN HOOFF ET JOSEPHO DE BACKER

SOCIETATIS JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS

TOMUS I

Quo dies primus, secundus et partim tertius continentur.

AD MAJOREM DEI GLORIAM

PARISIIS

APUD VICTOREM PALMÉ, VIA *DES SAINTS PÈRES,* 76

MDCCCLXXXVII

A2
v. 62

ACTA SANCTORUM OMNIVM
ANNVNTIATA A. MDCVII
PVBLICARI COEPTA A. MDCXLIII
INTERMISSA A MDCCXCVI
RESVMPTA A. MDCCCXXXVII

Juvante Deo in lucem editur *Actorum Sanctorum* mensis Novembris tomus primus, quatuor ab hinc annis imprimi cœptus, quem benevolo lectori, sanctorum amanti, humili cum obsequio tradunt auctores, Bollandiani operis continuatores. Quorum hæc est votorum summa, ut hic recens *Actorum* tomus quam maximum præstet sanctorum cultui augmentum et majorem sanctorum vitæ monimentis claritatem. Quod si peritorum hominum judicio assecuti fuerint, hæc erit impensæ operæ gratissima merces, suavissimum animi solatium, ac vere ingens laborum præmium. Quapropter benignum lectorem enixe rogandum putamus, ut si quis sanctis novus honor, si offusæ tenebris veritati recens splendor, si qua ancipiti causæ vera solutio nostro labore accesserit, omnium bonorum datori Deo, ingentes nobiscum gratias agat; at simul ecclesiarum singularum pios viros, ac præ reliquis sacrorum antistites ea qua par est reverentia atque observantia precamur, ut si quid aliter ac putaverant de sanctis suis traditum a nobis aut judicatum reperiant, conatus nostros ac studia benigne pro sua humanitate accipere dignentur. Nullo enim alio studio, nisi indagandæ circa sanctorum res gestas veritatis, ejusque pro viribus stabiliendæ, atque ab errorum nebulis tenebrisque mendaciorum vindicandæ, toto operis decursu ductos nos fuisse ingenuæ mentis sinceritate profitemur. Numquam nos in tanta farragine rerum perlustranda humani aliquid passos esse, in tot causis sæpe difficillimis elucidandis nullos nos impegisse in errores, haud ea sumus amentia, ut aut ipsi existimemus, aut ab aliquo existimari velimus. Quin sicubi erratum a nobis fuerit, suppliciter petimus, ut erroris convincamur; sumus enim ad omnem palinodiam, quam demonstrata veritas exiget, canendam paratissimi. Neque hanc nostram contumeliam, sed sanctæ veritatis optimum lucrum reputabimus. Deo enim Deique amicis, eorumque gloriæ propagandæ ex instituto nostro servimus. Deus autem Deique amici, cum Ipso in cælis regnantes nullum cultum admittunt nisi verum, nulloque nisi vero honore celebrari ab hominibus

67393

nibus cupiunt. Cum igitur ex ipsa rei natura hæc sit suprema historico statuta lex et regula, ut nihil falsi scribere audeat, nihil veri scribere non audeat, utramque legis hujus partem maxima qua fieri potuit animi constantia servavimus. Quæ vera esse repperimus, aut quæ vera videri probabiles ob rationes poterant, sic et non aliter tradidimus; dubia quæ solvi a nobis non poterant, sub dubitandi necessitate reliquimus, falsa autem atro notavimus carbone ut, Deo propitio, pro veris haberi desinant. Nec leviter in his nec fortuito progressi sumus, sed adhibita magnæ cura cautelæ, ac pro parvitatis nostræ modulo, maxima animi prudentia, ut si qua in re erravimus, quod factum non esse putare non audemus, ingenii tarditas aut casus accusari possit, non possit diligentia. In volvendis libris impressis non stetit cura nostra, sed anxia cum sollicitudine traditarum rerum fontes adivimus, manuscriptos codices, qui in bibliothecarum scriniis latent, versavimus quam plurimos, variorum Europæ regnorum maximas bibliothecas lustravimus, non omnes, hoc enim fieri non potuit, sed plerasque; loca sanctorum vita, reliquiis, cultu, sepulcro insignia visitavimus ipsi bene multa, aut locorum istorum viros doctos, et præsertim Episcopos, datis litteris interrogavimus. Et sane non pauci egregie nos adjuvare studuerunt, omnem operam navantes, ut si quid utilis documenti apud se esset, nobiscum id communicaretur, data etiam amplissima licentia lustrandi suarum bibliothecarum cimelia, codicesque exscribendi; quorum virorum haud umquam satis a nobis laudatorum nomina ex grati animi officio suis locis consignavimus, ut quantum per nos licet, eorumdem perennis exstet memoria. Sunt tamen qui nullo nos juvare modo voluerint, nec litteras nostras dignati sunt responso; qui si quid forte inveniant in tomo hoc aliter perscriptum ac res se habet, sibi ipsis errorem imputent, non nostræ opinantium necessitati. Collectam materiem adhibuimus consueto *Actis* modo paucis immutato. Consuetum illum modum breviter hic in memoriam revocamus, ut quæ immutanda censuerimus commode lectori innotescant.

Sancti quorum sola nomina et sanctitas aut martyrium cognita sunt, nuda commemoratione gaudent, additis sacris fastis sive martyrologiis unde innotuerunt, adjuncta tamen interdum brevissima disputatione, aut, si opus esse videtur, proposita conjectura. Sancti quorum brevia elogia habemus, parvo donantur commentario, si commentandi necessitas, aut utilitas adsit. Si qui sunt sancti valde quidem noti ac celebres, sed quorum Acta perierunt, de iis quidquid undecumque corradi potuit coalescit in syllogen aut conscribitur commentarius, quo tractantur omnes quæstiones quæ de illo sancto moventur. Sancti autem, quorum Acta martyrii aut Vita scripta superest, tractantur hoc modo. Prævio commentario Acta aut Vita elucidantur: exemplaria, si plura sunt, distinguuntur; codices manuscripti aut libri impressi, unde hausta sunt, indicantur; moventur quæstiones variæ, quæ de illis fieri debent aut possunt, iisque satisfit pro viribus. Tum sequuntur Acta, accurate præmissis codicibus unde sumpta sunt, cum brevissima codicis descriptione quæ ætatem, formam ac materiam continet, una cum designatione loci sive bibliothecæ ubi repertus fuit, addito codicis numero aut scrinii. Si ex impressis libris Acta vel Vita hauritur, ii libri designantur modo consueto.

Acta et Vitæ imprimuntur servata primigenia auctoris phrasi aut, si quod horridius sphalma, corrigitur, idque in margine notatur. Varietas autem lectionum codicum, si plures sunt, summa cum cura, adscriptis numeris, subjicitur. Acta vel Vitæ paullo longiora in capita distinguuntur, inscripto capitis argumento, si quid annotandum videtur, id litteris alphabeti in margine adscriptis, sub iisdem litteris post singula capita legi potest. Post Acta vel Vitam sequuntur miracula si qua perscripta repperimus, et quæ ad sancti liturgiam pertinent, nisi officium forte particulare commentario insertum fuerit. Quibus in rebus duo sunt observanda per quæ hic primus tomus mensis novembris a multis præcedentibus tomis distinguitur ac reliqui, si Deo placet, distinguentur. Primo quidem omnia Acta et documenta manuscripta, quæ de sancto cujus est causa, reperire potuimus operi inseruntur. Non tantum Acta sincera sed etiam interpolata, apocrypha et fabulosa, ita ut

quidquid

quidquid de sancto per seculorum decursum sub forma Actorum aut Vitarum scriptum noverimus cum lectore communicemus. Quanti enim tædii plenum negotium sit, legere commentarium de sancto, ubi sæpe fit apocryphorum mentio aut refutatio, si integra illa documenta non exhibeantur, et per nos ipsos experti sumus in legendis quorundam de Sanctis commentariis, et unusquisque, qui rei periculum facere voluerit, experientia cognoscet. Præterea non satis scitur de sancto, si ignorentur fabulæ, de rebus ab eo gestis circumferri olim solitæ. Tandem multa sanctorum Acta apocrypha aut fabulosa, etiamsi veræ historiæ utilitatem nullam afferant, prosunt tamen ad explicanda multa quæ de sanctis feruntur ore vulgi, aut in monimentis ipsorum, statuis ac picturis oculis apparent, vel etiam ad intelligendam specialem quamdam cultus formam. Interdum etiam colligitur ex illis, tamquam ex sterquilinio gemma, rerum haud exspectata notitia, per quam dubiæ quæstiones solvi possunt.

Alterum signum huic tomo quasi proprio charactere impressum, mutata est ratio edendi sanctorum Acta et Vitas, quam moderni temporis usui atque exigentiæ conformiorem reddidimus. Quæ enim numquam antea in lucem publicam edita fuerant, ea non ex fide unius alteriusve codicis manuscripti, quem vicina aliqua bibliotheca aut proprium museum suppeditabat, edenda curavimus, sed omnium antiquorum codicum, quos invenire potuimus, subsidio cunctas unius textus varias lectiones collegimus, collectasque exemplo principali subjunximus, cum hoc tamen moderamine ut multo majorem codicum antiquorum rationem haberemus, quam recentiorum, nisi quando recentior codex, e meliori olim exemplo descriptus, meliorem textum procuraret. Quæ autem ex aliquo uno aut paucis ex codicibus in lucem edita fuerant, ea ad omnium quos invenimus codicum fidem exigere, eodem instituto, studuimus. Atque ut lectori statim a limine innotesceret quo quid fonte fluxisset, præmittitur ordinata codicum series. Non dubitamus quin multorum judicio doctorum hæc mutatio probetur, licet fieri possit ut aliqui operæ pretium esse negent, tam diligenti cura singulas prosequi varietates verborum ac sententiarum, quæ utrum sic an aliter prolatæ fuerint, historicæ veritatis parum refert. Nos autem magnam in hac parte diligentiam profitemur propter magnam quam studio illo comparari putamus historiæ utilitatem ; eamque pro viribus operi illi impendimus, ne si minorem laborem in sanctorum virorum Actis edendis adhibuerimus, quam eruditi homines libris profanis edendis impendant, in pigritiæ ac socordiæ crimen vocemur, debitæque sanctis reverentiæ deesse videamur. Hæc sunt, benevole lector, quæ te monendum prævie judicavimus : tu nostro labore utere cœptisque fave.

CAROLUS DE SMEDT, PRESB. S. J.
GULIELMUS VAN HOOFF, PRESB. S. J.
JOSEPHUS DE BACKER, PRESB. S. J.

MONITUM.

In animo erat præmittere huic volumini elogia seu breves notitias de vita et scriptis PP. Benjamini Bossue, Victoris et Remigii De Buck. At quum non contigerit nobis hactenus assequi documenta nonnulla, quæ ad illustranda præsertim quædam acta a P. Victore summopere desideramus, ne expetita a multis tomi primi Novembris editio diutius protraheretur, consultius tandem visum est ista elogia in sequentum tomum rejicere.

FACULTAS

FACULTAS

R. P. PRÆPOSITI PROVINCIÆ BELGICÆ S. J.

Quum tres theologi Societatis nostræ in lucem prodire posse censuerint tomum primum Actorum Sanctorum mensis Novembris, collectum et illustratum a Carolo De Smedt, Gulielmo Van Hooff et Josepho De Backer, Societatis ejusdem presbyteris theologis; ego infrascriptus præpositus provinciæ Belgicæ, potestate mihi facta ab Adm. R. P. Antonio Maria Anderledy, ejusdem Societatis præposito generali, concedo facultatem hunc tomum in lucem edendi. In quorum fidem hasce litteras, manu propria subscriptas consuetoque officii sigillo munitas, dedi Bruxellis die decima sexta septembris anni MDCCCLXXXVII.

L. S. J. VAN REETH, S. J.

APPROBATIO ORDINARII

Imprimatur.

Mechliniæ, die 17 Septembris 1887.

✠ PETRUS LAMBERTUS
ARCH. MECHLIN.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod olim protestati sunt decessores nostri, in hoc de Actis Sanctorum opere se servatas velle Urbani papæ VIII constitutiones; neque suis aliorumve hic relatis commentariis aliud pondus tribui quam sit historiæ ab hominibus errori obnoxiis scriptæ : idem nos ante hunc tomum primum Novembris protestamur.

INDEX SCRIPTORUM

QUÆ PRÆCIPUE CITANTUR IN HOC TOMO.

Hunc indicem in duas partes distribuimus : quarum prior refert *martyrologia, menologia* et alia hujusmodi documenta quibus cultus publicus singulorum sanctorum demonstrari solet ; altera complectitur collectiones monumentorum et doctorum virorum lucubrationes. Porro in priori parte prætermittenda duximus calendaria singularium ecclesiarum, quæ et innumera sunt et vix amplius semel afferuntur : in posteriori vero scripta de historia aliqua particulari, quæ fere singula in singulis commentariis afferuntur.

I. MARTYROLOGIA, MENOLOGIA.

A. Martyrologia latina antiquiora.

I. Martyrologia hieronymiana.

Antverpiense, vid. Epternacense.

Augustanum, edit. in *Actis Sanctorum*, ad calcem tom. VII Jun., p. 15-22.

Baluzii, vid. Gellonense.

Bernense, seu Metense, edit. in *Actis Sanctorum*, tom. XIII Oct., p. I-XXVII.

Blumanii seu Wissemburgense, edit. ap. F. M. Florentinium, *Vetustius orientalis ecclesiæ martyrologium D. Hieronymo... tributum* (Lucæ, 1668), p. 1056-1072.

Corbeiense majus, edit. ibid., p. 55-1048.

Corbeiense minus, edit. in *Actis Sanctorum*, ad calcem tom. VII Jun., p. 31-37.

Epternacense seu Antverpiense, edit. apud Florentinium, op. cit., p. 55-1048.

Fuldense, edit. in *Anal. Boll.*, tom I, p. 9-48.

Gellonense collatum cum codice Baluzii, Sangallensi et Sanremigiano, edit. apud D'Achery, *Spicil.*, tom. II, p. 25-37.

Labbeanum, edit. in *Actis Sanctorum*, ad calcem tom. VII Jun., p. 22-30.

Lucense majus, edit. apud Florentinium, op. cit., p. 55-1048.

Lucense minus, edit. ibid., p. 1049-1053.

Metense, vid. Bernense.

Ottobonianum, edit. ad calcem operis : *Martyrologium Adonis... recognitum et... illustratum, opera... Dominici Georgii* (Romæ, 1745), p. 676-688.

Reginæ Sueciæ, vid. Senonense.

Richenoviense, edit. in *Actis Sanctorum*, ad calcem tom. VII Jun., p. 5-15.

Rhinoviense, edit. ibid., p. 1-5.

Sangallense, vid. Gellonense.

Sanremigianum, vid. ibid.

Senonense seu Reginæ Sueciæ, edit. in *Actis Sanctorum*, ad calcem tom. VII Jun., p. 37-47.

Trevirense, edit. in *Anal. Boll.*, tom. II, p. 9-34.

Wissemburgense, vid. Blumanii.

II. parvum martyrologium romanum.

Edit. ab H. Rosweydo : *Vetus romanum martyrologium* (Antverpiæ, 1613), et inde apud Georgium, op. cit., p. XXVIII-XXXVIII.

III. Martyrologium Bedæ cum Auctariis Flori. Edit. in *Actis Sanctorum*, tom. II Mart., p. XVIII-XLII.

Martyrologium, quod dicitur, poeticum, Bedæ vulgo tributum. Edit apud D'Achery, *Spicil.*, tom. II, pp. 23, 24.

IV. Martyrologium metricum Wandelberti.

Edit. ibid., p. 39-57.

V. Martyrologium Rhabani Mauri.

Edit. apud Canisium, *Lectiones antiquæ*, tom. II, part. II (Amstelædami, 1725), p. 313-352.

VI. Martyrologium Adonis.

Edit. a Dominico Georgio (Romæ, 1745).

VII. Martyrologium Notkeri.

Edit. apud Canisium, op. cit., tom. II, part. III, p. 89-184.

VIII. Martyrologium Usuardi.

Edit. a J.-B. Sollerio (Antverpiæ, 1714).

Edit. ab Hermanno Greveno (Coloniæ, 1515).

Edit. a Belino : *Martyrologium secundum morem Romane curie* (Parisiis, 1521).

Edit. a J. Molano (Lovanii, 1573).

Edit. a Dom. Bouillard : *Usuardi martyrologium sincerum* (Parisiis, 1718); vocatur sæpe

Usuardus

Usuardus purus.

IX. Martyrologium Fuldense ex Adone et Usuardo excerptum.
Edit. apud Georgium, post *Martyrologium Adonis*, p. 656-675.

X. Martyrologium romanum.
Edit. princeps (Romæ, 1583).
Edit. a S. P. Gregorio XIII approbata (Romæ, 1584).
Edit. jussu Benedicti XIV (Romæ, 1749).
Edit. Romæ, 1845.
Edit. cum notis Cæsaris Baronii (Antverpiæ, 1589).

B. Martyrologia græca.

I. Basilii imperatoris *Menologium Græcorum.*
Edit. græce et latine jussu Benedicti XIII, studio et opera Annibalis Card. Albani. 3 tom. (Urbini, 1727.)
Edit. lat. ap. Ughelli, *Italia Sacra*, tom. VI. (Romæ, 1659.)

II. Sirleti *Menologium Græcorum*, edit. ab Henrico Canisio, cum not. J. Basnagii op. cit., tom. III, part. II, p. 412 sqq. (Amstelædami, 1725.)

III. Βαρθολομαιου Κουτλουμουσιανου του Ιμβριου Μήναιον, 12 tom. (Ἐν Βενετίᾳ, 1843.)

IV. Siberus (L. U. G.). *Ecclesiæ Græcæ martyrologium metricum.* (Lipsiæ, 1727.)

V. Possevini *Tabulæ :* in *Apparatu Sacro*, tom. II, p. 364 sqq. (Coloniæ Agrippinæ, 1608.)

VI. Nicolai Carminii Falconii *ad Capponianas Ruthenas tabulas commentarius.* (Romæ, 1755.)

VII. Μαξίμου ταπεινοῦ ἐπισκόπου Κυθήρων βίοι ἁγίων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης. (Ενετίησιν, 1656.)

VIII. Scholz (J. M. A.) *De Menologiis* duorum codicum Græcorum (Hieroslymitano et Callipolitano) *commentatio.* (Bonnæ, 1823.)

IX. Martinov (Joannes.) *Annus ecclesiasticus græco-slavicus.* Edit. in *Actis Sanctorum*, in capite tom. XI Octobris.

C. Martyrologia orientalia varia.

I. Martyrologium seu synaxarium Coptorum ms. (apograph.)
Id. edit. in card. Maii, *Scriptorum veterum nova collectio*, tom. IV, p. 93. (Romæ, 1831.)
Id. ap. Assemani, *Bibl. Mediceæ codd. orient. catal.*, p. 164. (Florentiæ, 1742.)

II. Wüstenfeld F. *Synaxarium, das ist Heiligen-Kalender der Coptischen Christen. Aus dem Arabischen übersetzt.* Gotha 1879.

III. Assemani (J. S. card.) *Kalendaria ecclesiæ universæ*, 6 tom. (Romæ, 1755.)

IV. *Fasti sacri ecclesiæ Æthiopicæ*, ap. Jac. Ludolphum. *Ad Historiam Æthiopicam comment.*, p. 389. (Francofurti ad Mœnum, 1691.)

V. *Synaxarium* (Æthiopicum). Edit. ab A. Dillmann in *Catalogo codd. mss. bibl. Bodleaianæ Oxoniensis.* Pars VII : Codd. Æthiopici, p. 38-68.

VI. Cazwinii *Calendarium syriacum;* arab. et lat. ed. G. Volck. (Lipsiæ, 1859.)

VII. *An ancient syrian martyrology*, ed. W. Wright, in *the Journal of sacred litterature*, vol. VIII, p. 423. (London, 1866.)

D. Martyrologia universalia recentiora privata auctoritate edita.

I. Canisius Petrus. *Martyrologium* [auctore Adamo Walassero] 3ª ed. (Dilingen, 1583.)

II. [Castellanus seu Chastelain]. *Martyrologe universel.* (Paris, 1709.)
Ed. altera cura D. de Saint-Allais. (Paris, 1823.)

III. Ferrarius Philippus. *Catalogus generalis Sanctorum, qui in Martyrologio Rom. non sunt.* (Venetiis, 1625.)

IV. Galesinius Petrus. *Martyrologium S. Romanæ ecclesiæ usui...accommodatum.* (Venetiis, 1578).

V. Maurolycus Franciscus. *Martyrologium secundum morem sacrosanctæ Romanæ et universalis ecclesiæ.* (Venetiis, 1577.)

VI. Petrus de Natalibus. *Catalogus Sanctorum et gestorum eorum.* (Vincentiæ, 1493.)

VII. *Viola Sanctorum.* (Argentineñ. 1487.)

VIII. Arturus a Monasterio. *Sacrum Gynecæum.* (Parisiis, 1657).

E. Martyrologia specialia regionum.

1. Angliæ, Hiberniæ, Scotiæ.

I. *Aberdonense (Martyrologium)*, edit. a D. Laing, in *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland*, Vol. II, part II, p. 256 sqq. — Ap. A. Penrose Forbes. *Kalendars of Scottish Saints* (Edinburgh, 1872), p. 125 sqq.
II. *Aberdonensis (Kalendarium breviarii)*, edit. apud Forbes, op. cit., p. 109 sqq.
Engus, vid. *Œngus.*
III. *Arbuthnott (Kalendarium de)*, edit. ibid., p. 93 sqq.
IV. [Challoner Richard]. *A Memorial of ancient british Piety or a British Martyrology.* (London, 1761.)
V. *Celticum (Kalendarium quoddam)*, edit. apud Forbes, op. cit., p. 79 sqq.
VI. *Culenros (Kalendarium de)*, edit. ibid., p. 51 sqq.
VII. Dempster (Thomas). *Menologium Scoticum*, edit. ibid., p. 173 sqq.
VIII. *Drummondiense (Kalendarium)*, edit. ibid., p. 1 sqq.
IX. *Dublin (The book of obits and Martyrology of the cathedral Church of)*, ed. Crosthwaite et Todd. (Dublin, 1844.)

X. *Dungallense (Martyrologium) seu Calendarium Sanctorum Hiberniæ,* auctore M. O'Clery; latine translulit J. O'Donovan; ed. J. Henthorn Todd et W. Reeves. (Dublin, 1864.)

XI. Forbes (Alexander Penrose). *Kalendars of Scottish Saints.* (Edinburgh, 1872.)

XII. Gorman (Marianus). *Martyrologium* (ineditum). Cfr. pag. 339 b.

XIII. *Hyrdmanistoun (Kalendarium de),* edit. apud Forbes, op. cit., p. 33 sqq.

XIV. Kelly (Matthew). *Calendar of Irish Saints, the Martyrology of Tallagh (Martyrologium Tamlactense).* (Dublin, 1857.)

XV. Kings Adam *(Kalendar of),* edit. apud Forbes, op. cit. p. 139 sqq.

Menologium Scoticum, vid. Dempster.

XVI. *Nova farina (Kalendarium de)* edit. apud Forbes, op. cit., p. 65 sqq.

XVII. *Oengus (Calendar of),* edit. in *the Transactions of the royal Irish Academy,* Irish mss., tom. I, part. I. (Dublin, 1880.)

XVIII. *Schottish Entries in the Kalendar of David Camerarius,* edit. apud Forbes, op. cit., p. 231 sqq.

XIX. *Scottish service book of 1637 (Kalendar from the),* edit. ibid., p. 245 sqq.

XX. *Tallagh (Martyrology of).* Vid. Kelly.

XXI. Whytford R., *The Martyrology in Englysshe after the use of the chirche of Salisbury, and as it is redde in Syon, with addicyons.* (London, 1526.)

XXII. W(ilson) J(ohn). *English Martyrologe, containing a summary of the lives of the glorious and renowned Saints of the Kingdons England, Scotland and Ireland.* (St-Omer, 1608.)

2. Belgii.

I. Molanus Joannes. *Natales Sanctorum Belgii.* (Duaci, 1616.)

II. Raissius Arnoldus. *Ad natales Sanctorum Belgii Joannis Molani Auctarium.* (Duaci, 1626.)

III. Miræus (Aubertus). *Fasti belgici et burgundici.* (Bruxellis, 1622.)

IV. Willot (Bauduin). *Le martyrologe, ou hagiologe belgic.* (Lille 1658.)

3. Galliæ.

I. *Autissiodorensis ecclesiæ (Martyrologium sanctæ)* (Autissiodori, 1751.)

II. *Ebroicense (Martyrologium).* Parisiis, 1752.

III. *Parisiense (Martyrologium),* Em. DD. Card. De Noailles auctoritate editum. (Parisiis, 1727.)

IV. Saussay (Andreas du) *Martyrologium gallicanum.* (Parisiis, 1637.)

4. Hiberniæ, vid. Angliæ.

5. Hispaniæ.

Tamayo Salazar (Joannes). *Martyrologium Hispanum.* 6 tom. (Lugduni, 1651-59.)

6. Italiæ.

I. Ferrarius Philippus. *Catalogus Sanctorum Italiæ.* (Mediolani, 1613.)

II. [Flaminius Cornelius] *Hagiologium italicum.* (Bassani, 1773.) 2 tom.

III. Tattis (Primus Aloisius de). *Sanctuarium seu Martyrologium sanctæ Novocomensis ecclesiæ* (Novocomi, 1675.)

IV. *Venetum (Menologium),* edit. ap. Flaminium Cornelium, *Ecclesiæ Venetæ illustratæ,* tom. XIII (Venetiis, 1749), p. 344 sqq.

7. Lusitaniæ.

[Alvaro Lobo] *Martyrologio dos santos de Portugal* (Coimbra, 1591.)

8. Scotiæ, vid. Angliæ.

F. Martyrologia ordinum religiosorum.

I. Basilii (O. S.)

Edit. in append. ad *Martyrologium Romanum* (Romæ, 1845), p. 266 sqq.

II. Benedicti (O. S.).

Edit. ibid., p. 305 sqq.

Bucelinus Gabriel. *Menologium Benedictinum.* Pars 1ª. (Veldkirchii, 1655.) — Pars 2ª seu supplementum, edit. a Rob. Schindele. (Campidonæ, 1763.)

— — *Sacrarium Benedictinum.* (Veldkirchii, 1656.)

Cherle Benedictus. *Martyrologium Benedictinum.* (Augspurg, 1714.)

Heredia (Antonius de). *Vidas de santos, bienaventurados, y personas venerables de la sagrada religion de N. P. S. Benito.* 4 tom. (Madrid, 1683-86.)

Kirchenkalender aller Heiligen (O. S. B.) Donauwerd, 1786.

Lechner Petrus. *Ausführliches Martyrologium des Benedictiner Ordens.* (Augsburg, 1855.)

Menard Hugo. *Martyrologium sanctorum ordinis divi Benedicti.* (Duaci, 1629.)

Ranbeek Aegidius *Calendarium annale Benedictinum.* (Augustæ. Vindelicorum, 1675.) 4 tom.

Wion Arnoldus. *Lignum vitæ.* (Venetiis, 1595.) 2 tom.

Camaldulense.

Edit. in append. ad *Mart. Rom.,* p. 319 sqq.

[Duvergius B.] *Diarium oder Camaldulensisches Tag-Buch.* (Wien, 1754.) 4 tom.

Cisterciense.

Edit. in append. ad *Mart. Rom.,* p. 343 sqq.

Kalendarium Cisterciense seu Martyrologium sacri ordinis Cisterciensis. (Parisiis, 1689.)

Henriquez Chrysostomus. *Menologium Cisterciense.* (Antverpiæ, 1630.)

Silvestrinæ Congregationis.

Edit. in append. ad *Mart. Rom.,* p. 369 sqq.

Vallisumbrosæ congregationis.

Edit. ibid., p. 331 sqq.

III. Canonicorum regularium.

Edit. ibid., p. 282 sqq.

Ghinius Constantinus. *Sanctorum canonicorum natales.* (Venetiis, 1621.)

Præmonstratensium.

[Lienhart] Georgius. *Ephemerides hagiologicæ ordinis Præmonstratensis.* (Augustæ Vindelicorum, 1764.)

Vander Sterre Joannes Chrysostomus. *Natales Sanctorum candidissimi ordinis Præmonstratensis* (Antverpiæ,

(Antverpiæ, 1625). Ed. altera curante J. Van Spilbeck. (Namurci 1887.)

IV. Carmelitarum.

Martyrologium Sanctorum ordinis Carmelitarum calceatorum,..... discalceatorum; edit. in append. ad *Mart. Rom.*, pp. 443 sqq. et 513 sqq.

Philippus a Visitatione. *Acies bene ordinata plurium sanctorum et beatorum utriusque sexus ordinis Carmelitarum*, ed. 2ª. (Valencenis, 1670.)

V. Eremitarum O. S. Augustini.

Edit. in append. ad *Mart. Rom.*, p. 459 sqq.

VI. Francisci (O. S.).

Martyrologium Seraphicum trium ordinum S. P. Francisci, edit. ibid., p. 388 sqq.

Martyrologium Seraphici ordinis Fratrum Minorum Conventualium edit. ibid., p. 418 sqq.

Martyrologium sanctorum ordinis Capuccinorum, edit. ibid., p. 488 sqq.

Arturus a Monasterio. *Martyrologium franciscanum.* (Parisiis, 1638.) — Ed. 2ª. (Parisiis, 1653.) Ed. 3ª. (Venetiis, 1879.)

Hueber Fortunatus. *Menologium... Sanctorum* (O. S. Francisci). Monachii 1688.

VII. Hieronymi (O. S.).

Edit. in append. ad *Mart. Rom.*, p. 507 sqq.

VIII. Prædicatorum.

Edit. ibid., p. 370 sqq.

Ripoll Thomas. *Martyrologium juxta ritum sacri ordinis Prædicatorum.* (Romæ, 1742.)

IX. Servorum B. V. M.

Edit. in append. ad *Mart. Rom.*, p. 475 sqq.

X. SS. Trinitatis (Discalceatorum) red. capt.

Edit. ibid., p. 362 sqq.

II. COLLECTIONES MONUMENTORUM ET COMMENTATIONES.

Aa (A. J. Van der). *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden.* Gorinchem 1839-51. 13 tom.

Abel (Sigurd) und Bernard Simson. *Jahrbücher des fränkischen Reiches unter Karl den Grosse.* Leipzig 1866, 1883. 2 tom.

Achery (Lucas d'). *Spicilegium sive collectio veterum aliquot scriptorum...* Ed. altera. Parisiis 1723. 2 tom. fol.

Acta Sanctorum Hiberniæ ex codice Salmanticensi. Edinburgh, 1887. 4.

Aguirre (Joseph Saenz de). *Collectio maxima conciliorum omnium Hispaniæ et novi orbis.* Ed. altera. Romæ 1753-55. 6 tom. fol.

Albertus (Leander). *De viris illustribus ordinis Prædicatorum libri sex.* Bononiæ 1517.

Alford (Michael), alias Griffith. *Annales ecclesiæ anglicanæ.* Leodii 1663. 4 tom. fol.

Amort (Eusebius). *Elementa juris canonici veteris et moderni.* Augustæ Vindelicorum 1757. 2 tom. 4.

Anselmius (J.). *De initiis ecclesiæ Forojuliensis dissertatio...* Aquis-Sextiis 1680.

Antonio (Nicolas). *Censura de historias fabulosas.* En Valencia 1742. 4.

— — *Bibliotheca Hispana nova, sive Hispanorum scriptorum qui ab anno MD ad MDCLXXXIV floruere notitia.* Matriti 1783. 2 tom. fol.

— — *Bibliotheca Hispana vetus, sive Hispani scriptores qui ab Octaviani Augusti ævo ad annum Christi MD floruerunt.* Ibid. 1788. 2 tom. fol.

Anville (d'). *Notice de l'ancienne Gaule, tirée des monuments romains.* Paris 1760.

Arbois de Jubainville (H. d'). *Cours de littérature celtique.* Paris 1883, 1884. 2 vol.

Archdall (Mervyn). *Monasticon hibernicum.* (2ª edit. curante Patrick F. Moran.) Dublin 1873. 3 vol. 4.

Archivio storico italiano, ossia raccolta di opere e documenti riguardanti la storia d'Italia. Firenze 1842-51. 16 tom. — Appendice. 1842-53. 9 tom.

Arndt (Wilhelm). *Kleine Denkmäler aus der Merowingerzeit.* Hannover 1874.

Art de vérifier les dates (L'). 3ᵉ édition. Paris 1783-87. 3 tom. fol.

Arturus a Monasterio. *Neustria pia seu de omnibus et singulis abbatiis et prioratibus totius Normanniæ.* Rotomagi 1663. fol.

Assemanus (Stephanus Evodius). *Acta sanctorum martyrum orientalium et occidentalium.* Romæ 1748. 2 tom. fol.

Aste (Fr. M. de). *In Martyrologium Romanum disceptationes.* Beneventi 1716. 4.

Backer (Augustin et Alois De) et Charles Sommervogel. *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus.* Liège et Lyon 1869-76. 3 tom. fol.

Baillet (Adrien). *Les Vies des Saints.* Paris 1739. 10 tom.

Baleus (Joannes). *Scriptorum illustrium majoris Brytannie... catalogus.* Basileæ 1557. 2 tom. fol.

Baluzius (Stephanus). *Miscellanea.* Ed. Mansi. Lucæ 1761-64. 4 tom. fol.

— — *Capitula regum Francorum.* Parisiis 1677. 2 tom. fol.

Baronius (Card. Cæsar). *Annales ecclesiastici una cum critica Antonii Pagii.* Lucæ 1738-46. 19 tom. fol.; opus continuatum a Raynaldo, Laderchio et Theinero. Lucæ et Romæ 1747-1856. 21 vol. fol.

Barthélemy (A. de). Vid. Geslin de Bourgogne.

Benedicti XIV. *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione. Venetiis* 1738. 5 tom. fol.

Benettis (Hieremias a). *Chronologia et critica historiæ profanæ et sacræ.* Romæ 1766-68. 6 tom. 4.

Beuter (Anton). *Cronica generale d'Hispagna, et del regno di Valenza,* tradotta in lingua italiana dal S. Alfonso d'Ulloa. In Vinegia 1556.

Bibliotheca Casinensis (subjunctum est *Florilegium Casinense).* Ex typographia Casinensi 1873-80. 4 tom. fol.

Bibliotheca Cluniacensis, illustravit Andreas Quercetanus. Parisiis 1614. fol.

Binding (Carl). *Das burgundisch-romanische Königreich.* Tom. I. Leipzig 1868.

Binterim (Anton Joseph). *Pragmatische Geschichte der*

der deutschen National-Provincial-und vorzüglichsten Diocäsanconcilien. Mainz 1835-48. 6 tom.

Biographie nationale publiée par l'Académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique. Bruxelles 1866. sqq.

Bondonnet (Jean). *Les vies des évesques du Mans.* Paris 1651. 4.

Bonnell. (Heinrich Eduard). *Die Anfänge der Karolingischen Hauses.* Berlin 1866.

Bouillet (J.-B.). *Tablettes historiques de l'Auvergne.* Clermont-Ferrand 1840-47. 8 vol.

— — *Statistique monumentale de Puy-de-Dôme.* 2e ed. Clermont-Ferrand 1846, avec atlas.

Bouquet (Martin), v. *Historiens des Gaules (Recueil des).*

Branche (Jacques). *La vie des Saincts et Sainctes d'Auvergne et de Velay.* Au Puy 1652.

Bréquigny (L. G. O. Feudrix de) et F. J. G. La Porte Du Theil. *Diplomata, chartæ, epistolæ et alia documenta ad res francicas spectantia.* Parisiis 1791. 3 tom. fol.

Bréquigny (de). *Table chronologique des diplômes, chartes, titres et actes imprimés concernant l'histoire de France.* (Ouvrage continué par MM. Pardessus et Laboulaye.) Paris 1769-1876. 8 tom. fol.

Breul (Jacques du). *Le théâtre des antiquitez de Paris.* Paris 1649. 4.

Breysig (Theodor). *Jahrbücher des fränkisches Reiches 714-741.* Leipzig 1869.

Brial Michel, v. *Historiens de Gaules (Recueil des).*

Brocchi (Guiseppe Maria). *Vite de' Santi e Beati Fiorentini.* Firenze 1742-61. 3 tom. 4.

Brunati (Giuseppe). *Vita o gesta di Santi Bresciani.* 2a ed. Brescia 1854-56. 2 tom.

Bucherius (Ægidius). *Belgium romanum ecclesiasticum et civile.* Leodii 1656. fol.

[Buck (Victor de) et Antonius Tinnebroeck.] *Examen historicum et canonicum libri R. D. Mariani Verhoeven de regularium et sæcularium clericorum juribus et officiis.* Gandavi et Bruxellis 1847.

Buisson (Petrus Daniel du). *Historiæ monasterii S. Severi libri X.* Vicojulii 1876. 2 tom.

Bunel (J.). *Géographie du département de la Seine-Inférieure.* Ouvrage posthume, continué et publié par l'abbé A. Tougard. Rouen 1875-79. 5 vol.

Butler (Alban). *Vies des Pères, Martyrs et autres principaux Saints.* Ouvrage traduit librement par l'abbé Godescard. Édition de Ram. Bruxelles 1846-50. 7 vol.

Cahier (Charles). *Caractéristiques des Saints dans l'art populaire.* Paris 1867. 2 tom. fol.

— — et Arthur Martin. *Mélanges d'archéologie, d'histoire et de littérature.* Paris 1847-56. 4 tom. fol.

Cajetanus (Octavius). *Vitæ Sanctorum Siculorum.* Panormi 1657. 2 tom. fol.

Calmet. *Histoire de Lorraine.* 2e éd. Nancy 1746-57. 6 tom. fol.

Cambry. *Voyage dans le Finistère.* Paris an VII. 3 vol.

Camden (Gulielmus). *Anglica, Normannica, Hibernica, Cambrica a veteribus scripta.* Francofurti 1603. fol.

— — *Britannia, or a chronographical description of... England, Scotland and Ireland,* translated and enlarged by Richard Gough. London 1789. 3 vol. fol.

Canal (Josephus de la), v. Florez (Henrique).

Cange (Carolus Dufresne du). *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis.* Ed. Henschel. Parisiis 1840-50. 8 tom. 4.

— *Constantinopolis Christiana seu descriptio urbis sub imperatoribus christianis.* Venetiis 1729. fol.

Cantelius (Petrus Josephus). *Metropolitanarum urbium historia civilis et ecclesiastica.* Parisiis 1685. 4.

Carlisle (Nicolas). *Topographical Dictionary of the dominion of Wales.* London 1811. 4.

Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements. Paris 1849-85. 7 tom. 4.

— — Paris 1885-87. 6 tom. 8.

Catalogues de la bibliothèque nationale : Catalogue de l'histoire de France. Paris 1855-79. 11 tom. 4.

Calel (Guillaume de). *Mémoires de l'histoire du Languedoc.* A Tolose 1633. 4.

Caumont (de). *Statistique monumentale du Calvados.* Caen 1846-67. 5 tom.

Cave (Gulielmus). *Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria a Christo nato ad sæculum XIV.* Ed. novissima. Genevæ 1720. fol.

Cellarius (Christophorus). *Notitia orbis antiqui sive Geographia plenior.* Tom I. Cantabrigiæ 1703. 4. Tom. II. Amstelædami 1706. 4. — Ed. altera curante, J. C. Schwartz. Lipsiæ 1773. 2 tom. 4.

Chamard (Dom François). *Les églises du monde romain, notamment celles des Gaules, pendant les trois premiers siècles.* Paris 1877.

Chapeaville (Joannes). *Gesta pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium.* Leodii 1612-16. 3 tom. 4.

Chenu (Joannes). *Archiepiscoporum et episcoporum Galliæ chronologica historia.* Parisiis 1621. 4.

Chevalier (Ulysse). *Répertoire des sources historiques du moyen âge.* Tome 1er. Bio-bibliographie. Paris 1877-1883.

Cocquelines (Carolus). *Bullarum, privilegiorum ac diplomatum Romanorum pontificum amplissima collectio.* 1739-1744. 14 tom. in 28 vol. fol.

Cogan (A). *The diocese of Meath ancient and modern.* Dublin 1862-68. 3 vol.

Cointius (Carolus). *Annales ecclesiastici Francorum.* Parisiis 1665-83. 8 tom. fol.

Colgan (Joannes). *Acta Sanctorum veteris et majoris Scotiæ seu Hiberniæ sanctorum Insulæ.* Tomus primus, januarium, februarium et martium complectens. Lovanii 1645. fol.

— — *Triadis Thaumaturgæ seu Divorum Patricii, Columbæ, Brigidæ... Acta.* Lovanii 1647. fol.

Conciliorum Galliæ... collectio... Ed. Mauretana. Tom. I (unicus). Parisiis 1789. fol.

Corblet (J). *Hagiographie du diocèse d'Amiens.* Paris 1868-75. 5 tom.

Corpus scriptorum historiæ Byzantinæ. Bonnæ 1828-55. 48 tom.

Coustant (Petrus). *Epistolæ Romanorum pontificum.* Parisiis 1721. fol.

Cozzando (Leonardo). *Il sagro tempio Servitano.* Vienna 1693.

Cressy (Serenus). *The Church-history of Brittany.* s. l. 1668. fol.

Cypræus (Johannes Adolphus). *Annales episcoporum*

rum Slesvicensium. Coloniæ Agrippinæ 1634.

Dacherius, v. Achery (d').

Daru (M). *Histoire de Bretagne.* 1826. 3 tom.

Devic (Cl.) et J. Vaissette. *Histoire générale du Languedoc.* 3e éd. Paris 1872-85. Tom. 1-10 et 13, 14. 4.

Dexter (Flavius Lucius), Barcinonensis. *Chronicon omnimodæ historiæ.* Ed. Franciscus Bivarius. Lugduni 1627. fol.

Dictionnaire universel, géographique, statistique, historique et politique de la France. Paris an XIII. 5 tom. fol.

Dilmann (A.) *Catalogus codicum manuscriptorum bibliothecæ Bodleianæ Oxoniensis.* Pars VII: Codices Æthiopici. Oxonii 1848. 4.

Dodd. *Church history of England.* London 1839-41. 4 vol.

Dodsworth (Roger) et Gulielmus Dugdale. *Monasticum Anglicanum sive Pandectæ cœnobiorum Benedictinorum, Cluniacensium, Cisterciensium, Carthusianorum.* Londini 1655. fol. Vide Dugdale.

Dreux du Radier. *Bibliothèque historique et critique du Poitou.* Paris 1754. 5 tom.

Dubois (Gerardus). *Historia ecclesiæ Parisiensis.* Parisiis 1690, 1710. 2 tom. fol.

Dubois (Joannes). *Floriacensis vetus bibliotheca* Parisiis 1605. 2 tom.

Dubreul, v. Breul (du).

Ducange, v. Cange (du).

Duffus, v. Hardy.

Dugdale (William). *Monasticon Anglicanum.* A new edition, enriched by Caley, Ellis and Bandinel. London 1817-30. 8 tom. fol. Vide Dodsworth.

Dümmler (Ernst), v. Köpke.

— — *Geschichte des Ostfränkischen Reichs.* Berlin 1862, 1865. 2 tom.-Tom. I (2a ed.) 1887.

Dunod de Charnage (F. J.). *Histoire de l'église, ville et diocèse de Besançon.* Besançon 1750. 2 tom. 4.

— — — *Histoire des Séquanois.* Dijon 1735.

Ebert (Adolf). *Allgemeine Geschichte der Literatur des Mittelalters im Abendlande.* 2 tom. (tom. I cum titulo proprio: *Geschichte der christlich-lateinischen literatur bis zum Zeitalter Karls des Grossen.*) Leipzig 1874, 1880.

Echard (Jacques). *Scriptores ordinis Prædicatorum,* v. Quétif.

Eichhorn (Ambrosius). *Episcopatus Curiensis in Rhætia sub metropoli Moguntina chronologice et historice illustratus.* Typis San-Blasianis 1797. (Ex opere: *Germania sacra*). 4.

España Sagrada, v. Florez (Henrique).

Expilly (Jean-Joseph). *Dictionnaire géographique, historique et politique des Gaules et de la France.* Amsterdam et Paris 1762-70. 6 tom. fol.

Fauriel. *Histoire de la Gaule méridionale sous la domination des conquérants germains.* Paris 1836. 4 tom.

Fevret de Fontette, v. Lelong (Jacques).

Fisen Bartholomæus. *Flores ecclesiæ Leodiensis.* Insulis 1647. fol.

— — *Sancta Legia Romanæ ecclesiæ filia.* Leodii 1696. fol.

Flaminius Cornelius. *Venetæ ecclesiæ illustratæ.* Venetiis 1749. 15 tom. 4.

Fleury. *Histoire ecclésiastique.* Paris 1691-1723. 20 vol. 4. — Continuation. tom. 21-36. Paris 1726-38.

Florez (Henrique). *España sagrada,* opus a pluribus continuatum. 50 tom. (Florez tom. 1-29; Manuel Risco, tom. 30-42; etc...) Madrid 1747-1866.

Foley (Henry). *Records of the english province of the Society of Jesus.* London 1877-83. 7 vol. (8 tom.)

Fortunius Florentinus (Aug.). *Historiæ Camaldulenses.* Florentiæ 1575. 4.

Foullon. *Historia Leodiensis.* Leodii 1735-37. 3 tom. fol.

Franche-Comté (Vie des Saints de). Besançon 1854-56. 4 tom.

Friedrich (J.). *Kirchengeschichte Deutschlands.* Bamberg 1867, 1869. 2 tom.

Gallia Christiana. Parisiis 1715-1865. 16 tom. fol. — Vide Robert.

Gams (Pius Bonifacius). *Die Kirchengeschichte von Spanien.* Regensburg 1862-79. 5 tom. (3 vol.)

Garaby (de). *Vie des Bienheureux et des Saints de Bretagne pour tous les jours de l'année.* Saint-Brieuc 1839.

Gelenius (Ægidius). *Supplex Colonia sive admiranda præ sæculis anteactis SS. corporum, cleri et populi Agrippinensis in publicum processio anno MDCXXXIV.* Coloniæ 1639.

— — *De admiranda magnitudine Coloniæ Agrippinæ.* Coloniæ 1645. 4.

Gelpke (E. F.). *Kirchengeschichte der Schweiz.* Bern 1856-61. 2 tom.

Geslin de Bourgogne (J.) et A. de Barthélemy. *Anciens évêchés de Bretagne: histoire et monuments.* Saint-Brieuc 1855-79. 6 tom.

Gestel (Cornelius Van). *Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis.* Hagæ comitum 1725. 2 tom. fol.

Ghesquière (Josephus), Cornelius Smetius, Isfridus Thysius. *Acta Sanctorum Belgii selecta.* Bruxellis et Tongerloæ 1783-94. 6 tom. 4.

Giani (Archangelo). *Annales sacri ordinis Fratrum Servorum B. M. V.,* contin. ab Aloysio Maria Garbio et Placido Maria Bonfrizzerio. Lucæ 1719-25. 3 tom. fol.

Giraldus Cambrensis. *Opera omnia.* ed. J. S. Brewer and J. F. Dimonk. London 1861-77.

Godescard, v. Butler.

Godoy Alcantara (José). *Historia critica de los falsos cronicones.* Madrid 1868.

Gothofredi *(Codex Theodosianus* cum perpetuis commentariis Jacobi). Lipsiæ 1736-45. 6 tom. fol.

Grævius (Joannes Georgius). *Thesaurus antiquitatum romanarum.* Trajecti ad Rhenum, et Lugduni Batavorum 1694-1699. 12 tom. fol.

— et P. Burmannus. *Thesaurus antiquitatum et historiarum Italiæ, Neapolis, Siciliæ, Sardiniæ, Corsicæ, Melitæ atque adjacentium terrarum insularumque.* 45 tom. fol.

Thesaurus antiquitatum et historiarum Italiæ. Lugduni Batavorum 1704-1723. 30 tom.

Thesaurus antiquitatum et historiarum Siciliæ, Sardiniæ. Corsicæ, etc. Lugduni Batavorum 1723-1725. 15 tom.

Gonçalez

Gonçalez d'Avila (Gil). *Teatro eclesiastico de las iglesias metropolitanas y catedrales de los reynos de las Castillas.* Madrid 1645. 4 tom.

Grandus (Guido). *Dissertationes Camaldulenses.* Lucæ 1707. 4.

Griffith, v. Alford.

Guérard (B.). *Polyptyque de l'abbé Irminon.* 2 vol. Paris 1844. 2 tom. 4.

— — *Essai sur le système des divisions territoriales de la Gaule.* Paris 1832.

Gulielmus Malmesburiensis. apud Savile.

Haeftenus (Benedictus). *S. Benedictus illustratus sive disquisitionum monasticarum libri XII.* Antverpiæ 1644. fol.

Hahn (Heinrich). *Jahrbücher des fränkischen Reichs 741-752.* Berlin 1863.

Haller (Gottlieb Emanuel von). *Bibliothek der Schweizer-Geschichte.* Bern 1785, 1786. 3 tom.

Hampson (R. T.). *Medii ævi kalendarium.* London, s. a. 2 vol. 4.

Hardy (Thomas Duffus). *Descriptive Catalogue of material relating to the History of Great Britain and Ireland.* London 1862-71. 4 tom. in 3 vol.

Hartzheim (Josephus), J. P. Schannat, J. Scholl, etc. *Concilia Germaniæ.* Coloniæ Agrippinæ 1759-90. 11 tom. fol.

Hastivillius (Archangelus). *Romualdina seu eremitica Camaldulensis ordinis historia.* Parisiis 1631.

Hefele (Carl Joseph von). *Conciliengeschichte.* 7 tom. (1, 2 Arnheim, 3-7 Freiburg i. B.) 1855-69. — 2te Aufl. Freiburg i. B. 1873-86. 5 tom.

Hennessy *(The annals of Loch Cé.* A chronicle of Irish affairs. Edit. by W. Maunsell). London 1871. 2 vol.

Herbelot (d'). *Bibliothèque orientale.* Paris 1697. fol.

Hermant. *Histoire du diocèse de Bayeux.* Caen 1705. 4.

Herrera (Thomas de). *Alphabetum Augustinianum.* Matriti 1643. 2 tom. fol.

Hispaniæ illustratæ. Francofurti 1604-1608. 4 tom. fol.

Histoire littéraire de la France, ouvrage commencé par des religieux bénédictins et continué par des membres de l'Institut. Paris 1733-1885. 29 tom. 4.

Historiens des Gaules et de la France (Recueil des). 23 tom. fol. : T. 1-8 par Dom Martin Bouquet. Paris 1738-52. — T. 9-13 par des religieux bénédictins de la congregation de Saint-Maur. Paris 1757-86. — T. 14-19 par Michel Brial. Paris 1806-33. — T. 20-23 par des membres de l'Institut de France. Paris 1840-76.

Holstenius (Lucas). *Codex regularum monasticarum et canonicarum.* Edidit Marianus Brockie. Augustæ Vindelicorum 1759. 6 tom. fol.

Hübner (Aemilius). *Inscriptiones Hispaniæ christianæ.* Berolini 1871. fol.

Jacobilli (Lodovico). *Vite de' Santi e Beati dell' Umbria.* Foligno 1644-1661. 3 tom. fol.

Jaffé (Philippus). *Regesta Pontificum Romanorum ab condita Ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII.* Berolini 1851. 4. 2a ed. Lipsiæ 1885 sqq. 4.

Jahn (Albert). *Die Geschichte der Burgundionen und Burgundiens bis zum Ende der I Dynastie.* Halle 1874. 2 tom.

Jean des Preis, dit d'Outremeuse. *Ly myreur des histors.* Ed. Ad. Borgnet et St. Bormans. Bruxelles 1864-87. 7 tom. 4.

Joannes Ultramosanus, v. Jean des Preis.

Joyce (P. W.). *The origin and History of Irish Names of places.* Dublin 1869, 1883. 2 vol.

Köpke (Rudolf) und Ernst Dümmler. *Kaiser Otto der Grosse.* Leipzig 1876.

Kraus (Fr.-X.). *Real-Encyklopädie der Christlichen Alterthümer.* Freiburg i. B. 1880-86. 2 tom. 4.

Labbe (Philippus). *Nova bibliotheca manuscriptorum.* Parisiis 1657. 2 tom. fol.

— — et (Gabriel) Cossartius. *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio.* Ed. novissima cum curis Coleti, Mansi, Passionei, aliorum. Florentiæ 1759-84. 27 tom. fol.

Landavensis (The Liber), ed. W. J. Rees. Llandvery 1840.

Lanigan (John). *An ecclesiastical history of Ireland.* 2a edit. Dublin 1829. 4 vol.

Launoius (Joannes). *Opera omnia.* Coloniæ Allobrogum 1731. 10 tom. fol.

Leão de S. Thomas. *Benedictina Lusitana.* Em Coimbra 1644. fol.

Lebeuf. *Histoire de la ville et de tout le diocèse de Paris.* Ed. Cocheris. Paris 1863.

Le Blant (Edmond). *Inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures au VIIIe siècle.* Paris 1856, 1865. 2 tom. 4. Avec atlas.

Le Grand (Albert). *Les vies des Saints de la Bretagne Armorique, avec des notes de M. Daniel-Louis Miorcec de Kerdanet.* Brest 1837.

Leland (Joannes). *Commentarius de scriptoribus britannicis.* Oxoniæ, 1709.

— — *Itinerary.* Oxford 1770-79. 9 vol.

Lelong (Jacques) et Fevret de Fontette. *Bibliothèque historique de la France.* Nouvelle edition. Paris 1768-78. 5 tom. fol.

Le Neve (J.). *Fasti ecclesiæ anglicanæ.* Oxoniæ. 1854. 3 tom.

Le Paige (Joannes). *Bibliotheca Præmonstratensis ordinis.* Parisiis 1633. fol.

Lewis (Samuel). *A topographical dictionary of England.* London 1831. 4 vol.

— — *A topographical dictionary of Wales.* London 1833. 4 vol. 4.

Lingard (John). *A history of England from the first invasion by the romans.* 5e ed. Paris 1840. 8 vol.

Lobineau (Dom Guy-Alexis). *Les vies des Saints de Bretagne.* Rennes 1725, fol. Nouvelle edidition revue par M. l'abbe Tresvaux. Paris 1836-38. 5 vol.

— — *Histoire de la ville de Paris.* Paris 1725. 5 vol.

Loening Edgar. *Geschichte des deutschen Kirchenrechts.* Strassburg 1878. 2 tom.

Loo (Adrianus Van). *De Levens der Heylige van Nederlant.* Te Ghent 1705. 2 tom.

Lucas. *Romualdina seu eremitica montis Coronæ Camaldulensis ordinis historia.* In eremo Ruhensi, in agro Patavino 1587.

Ludolphus (Job). *Historia Æthiopica.* Francofurti ad M. 1681. fol.

— — *Ad historiam Æthiopicam antehac editam*

editam commentarius. Francofurti ad M. 1691. fol.
Lumper (Gottfridus). *Historia theologico-critica de vita, scriptis, atque doctrina sanctorum patrum aliorumque scriptorum ecclesiasticorum trium primorum sæculorum.* Augustæ Vindelicorum 1783-1799. 13 tom.

Mabillon (Joannes) et Lucas d'Achery. *Acta Sanctorum ordinis Sancti Benedicti in sæculorum classes distributa.* Parisiis 1668-1701. 9 tom. fol.
Mabillon (Joannes). *Annales ordinis S. Benedicti.* Parisiis 1703-39. 6 tom. fol.
— — *Vetera Analecta sive collectio veterum aliquot operum.* Parisiis 1675-85. 4 tom. Nova editio. Parisiis 1723. fol.
— — *De re diplomatica libri VI.* Ed. 2ª. Parisiis 1709. fol.
Mabillon (*Ouvrages posthumes* de D. Jean) et de D. Thierri Ruinart, éd. par D. Vincent Thuillier. Paris 1724. 3 tom. 4.
Madoz (Pascual). *Diccionario geografico-estadistico-historico de España y sus posesiones de ultramar.* Segunda edic. Madrid 1846-1850. 16 tom.
Mai (Angelo). *Scriptorum veterum nova collectio e vaticanis codicibus edita.* Romæ 1825-38. 10 tom. 4.
Mansi (Joannes Dominicus). *Sanctorum conciliorum et decretorum collectio nova.* Lucæ 1748-52. 6 tom. fol.
— — v. Labbe, *Sacrorum Conciliorum etc...*
Marco de Lisboa. *Chronicas de la orden de los Frayles Menores del seraphico padre S. Francisco.* Lisboa 1615. 3 tom. fol.
Mariana (Joannes). *Historiæ de rebus Hispaniæ libri triginta.* Hagæ Comitum 1733. 2 tom. fol.
Marinaeus (Lucius). *De rebus Hispaniæ memorabilibus libri XXII.* Edit. in *Hispan. illustr.* tom. 1.
Marini (Gaetano). *I papiri diplomatici.* Roma 1805. fol.
Marieta (Juan de). *Historia eclesiastica de todos los Santos de España.* Cuença 1596. 4.
Marquardt (Joachim) und Theodor Mommsen. *Handbuch der römischen Alterthümer.* 2ª ed. Leipzig 1876 sqq. 8 tom.
Martene (Edmundus) et Ursinus Durand. *Veterum scriptorum et monumentorum... amplissima collectio.* Parisiis 1724-1733. 9 tom. fol.
Martin (Arthur), v. Cahier.
Mazzara (Benedetto). *Legendario francescano.* In Venetia 1676-1680. 3 tom. 4.
Mazzuchelli (G.). *Gli scrittori d'Italia cioè notizie storiche e critiche intorno alle vite e agli scritti dei letterati italiani.* Brescia 1753-63. 6 tom. in 2 vol. fol.
Melloni (Giovambatista). *Atti o memori degli uomini illustri in santità nati o morti in Bologna... della classe de' Santi e Beati, che hanno culto publico ed approvato della chiesa.* Bologna, 3 tom. 4. Tom 1 et 2, 1786 et 1788; tom 3, 1816.
— — *Atti... della classe di quei, che da tempo immemorabile sembrano aver culto publico...* In Bologna 1773-1780. 3 tom. 4.
Melzi (Gaetano). *Dizionario di opere anonime e pseudonime di scrittori italiani o come che sia aventi relazione all' Italia.* Milano 1863. 3 tom.
Meyerus (Jacobus). *Commentarii sive Annales rerum Flandricarum.* Antverpiæ 1561. 4.
Migne. *Patrologiæ cursus completus.* Paris 1844 sqq. gr. 8.
Miræus (Aubertus). *Bibliotheca ecclesiastica sive nomenclatores VII veteres.* Antverpiæ 1639, fol.
— — *Opera diplomatica et historica.* Editio secunda auctior et correctior, curante J. F. Foppens. Lovaniis 1723. fol.
— — *Ordinis Præmonstratensis Chronicon.* Coloniæ Agrippinæ 1613.
Mittarelli (Joannes Benedictus) et Anselmus Costadoni. *Annales Camaldulenses O. S. Benedicti.* Venetiis 1755-1773. 9 tom. fol.
Molanus (Joannes). *De Canonicis libri tres.* Lovanii 1670.
— — *Indiculus Sanctorum Belgii.* Lovanii 1573.
Mommsen (Th.) *Ueber den Chronographen vom Jahre 354.* Leipzig 1850-4. — Vide Marquardt.
Mone J., v. Neugart.
Monod (Gabriel). *Études critiques sur les sources de l'histoire mérovingienne.* Paris 1872.
Monumenta Germaniæ historica. Ed. in fol. Hannoveræ 1826 sqq.
— Ed. in 4°. Berolini 1877 sqq.
Monumenta historica britannica, v. Petrie Henry.
Morales (Ambrosio de). *Coronica general de España*, v. Ocampo (Florian de).
Morice (Hyacinthe). *Histoire de Bretagne.* Guingamp 1835-37. 2 tom. fol.
— — *Mémoires pour servir de preuves à l'histoire... de Bretagne.* Paris 1742. 3 tom. fol.
Moroni (Gaetano). *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica.* In Venezia 1840-61. 103 tom.
Muchar (Albert). *Das römische Norikum, oder Oesterreich, Steyermark, Salzburg, Kärnthen und Krain unter den Römern.* Grätz 1825.
Mühlbacher (Engelbert). *Die Regesten der Kaiserreichs unter den Karolingern, nach J. T. Böhmer neu bearbeitet.* Innsbruck 1880 sqq.
Murer (Henricus). *Helvetia sancta seu paradisus Sanctorum Helvetiæ florum.* Lucern und Wien 1648. fol.
Muratori (Lud. Ant.) *Rerum Italicarum scriptores ab anno æræ christianæ quingentesimo ad millesimum quingentesimum.* Mediolani 1723-51. 25 tom. fol.
Myvyrian Archaiology of Wales. London 1801. 3 vol.

Natalis (Alexander). *Historia ecclesiastica veteris novique Testamenti.* Ed. novissima, curante Roncaglia. Venetiis 1778. 9 tom. fol. Supplementum, ibid. 1793.
Neugart (Tr.) *Episcopatus Constantiensis... chronologice et diplomatice illustratus.* 2 tom. 4. Tom. I San Blasii 1803. Tom. II (ed. J. Mone). Friburgi Br. 1862.
Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque du Roi (de la bibl. nationale et autres bibliothèques). Paris, 1787-1886. 31 tom. 4.

Ocampo (Florian de). *Coronica general de España.* 2 tom. Madrid 1791; opus continuatum ab Ambrosio de Morales (tom. 3-8, ibid. 1791).
O'Clery. *Annals of the four Masters*, v. O'Donovan.
O'Curry (Eugene). *Lectures on the manuscript materials*

materials of ancient Irish History. Dublin 1861.
O'Donovan (John). *(Annals of the Kingdom of Ireland by the four Masters.* 7 vol. 4, edited by) Second ed. Dublin 1856.
— — *The Tribes and Customs of the District of Hy-Many.* Dublin, archæological Society, 1843. 4.
— — *The Genealogies, Tribes and Customs of Hy-Fiachrach.* Dublin, archæological Society. 1844. 4.
— — *The book of Rights.* Dublin, Celtic Soc., 1847. 4.
— — *The banquet of Dun na n-Gedh and the battle of Magh Rath.* Dublin 1842. 4.
Oelsner (Ludwig). *Jahrbücher des fränkischen Reichs unter König Pippin.* Leipzig 1871.
O'Flaherty (Rodericus). *Ogygia seu rerum hibernicarum chronologia.* Londini 1685. 4. Translated by James Hely. Dublin 1793. 2 vol.
Oliver (G.). *Collections towards illustrating the biography of Scots, English, and Irish members of the Society of Jesus.* London 1845.
Ordericus (Vitalis). *Historiæ ecclesiasticæ libri tredecim.* Ed. Aug. Le Prevost. Parisiis 1838-55. 5 tom.
Orelli (Jo. Casp.) *Inscriptionum latinarum selectarum amplissima collectio.* Turici 1828. 2 tom. 3us tom. ed. G. Henzen, ibid. 1856.

Padilla (Francisco de). *Historia ecclesiastica de España.* Malaga 1605. 2 tom. fol.
Pagius Antonius, v. Baronius.
Panciroli (Ottavio). *Tesori nascosti dell' alma citta di Roma.* In Roma 1625.
Paquot. *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des Pays-Bas.* Louvain 1765-70. 3 tom. fol.
Pardessus, v. Brequigny.
Pennant (Thomas). *Tours in Wales.* London 1810. 3 vol. 4.
Pennottus (Gabriel). *Generalis totius sacri ordinis clericorum canonicorum historia tripartita.* Ed. 2a. Coloniæ 1645. fol.
Pertz, v. *Monumenta Germaniæ.*
Petrie (Henry) and John Sharpe. *Monumenta historica britannica or Materials for the history of Britain from the earliest period.* Tom. I. London 1838. fol.
Petrie (George). *The ecclesiastical architecture of Ireland anterior to the Anglo-Norman invasion, comprising an essay on the origin and uses of the round towers of Ireland.* Dublin 1845.
— — *On the History and Antiquities of Tara Hill,* in *Transactions of the Royal Irish Academy,* tom. XVIII (1837). 4.
Peyronnet (Simon de). *Catalogus Sanctorum ac Sanctarum.* (Tolosæ 1706.)
Piolin (Paul). *Histoire de l'église du Mans.* Paris 1851, 1853. 2 tom.
Piot (Charles). *Les pagi de la Belgique et leurs subdivisions pendant le moyen âge.* Bruxelles 1874. 4.
Pistorius (Joannes). *Rerum germanicarum scriptores.* Ratisbonæ 1731. 3 tom. fol.
Pirrus (Rochus). *Sicilia sacra.* Lugduni Batavorum, typis Petri Van der Aa. fol.
Placentius (Joannes). *Catalogus omnium antistitum Tungarorum, Trajectensium ac Leodiensium...* Antverpiæ 1529.
Platina (B.). *De vitis pontificum Romanorum.* Nurenberg 1481. 4. — Cum supplemento. Coloniæ Agrippinæ 1626. 4.
Pommeraye (François). *Histoire de l'abbaye royale de S. Ouen de Rouen.* Rouen 1662. fol.

Quétif (Jacques) et Jacques Échard. *Scriptores ordinis Prædicatorum.* Parisiis 1719-21. 2 tom. fol.

Raderus (Matthæus). *Bavaria sancta et pia.* Monachii. 1704. 4 tom. fol.
Ranulphi Higden. *Polychronicon,* ed. Churchill Babington and J. Rawson Lumby. London 1865-86. 9 vol.
Rayssius (Arnoldus). *Hierogazophylacium belgicum sive thesaurus sacrarum reliquiarum Belgii.* Duaci 1628.
Raynaudus (Theophilus). *Indiculus Sanctorum Lugdunensium.* Lugduni 1629.
Rees (Rice). *An essay on the Welsh Saints.* Llandovery 1836.
Rees (W. J.). *Lives of the Cambro British Saints of the fifth and immediate succeeding centuries.* Llandovery 1853.
Reeves (William). *Ecclesiastical Antiquities of Down, Connor and Dromore... compiled in the year MCCCVI.* Dublin 1847. 4.
Remondini (Gianstefano). *Della Nolana ecclesiastica storia.* Napoli 1747-60. 3 tom. fol.
Résie (de). *Histoire de l'église d'Auvergne.* Clermont-Ferrand 1855. 3 vol.
Rettberg (Fr. W.) *Kirchengeschichte Deutschlands.* Göttingen 1846, 1848. 2 tom.
Richter (Gustav). *Annalen des fränkischen Reichs im Zeitalter der Merovinger.* Halle 1873.
Risco (Manuel), v. Florez Henrique.
Ritter (Carl). *Die Erdkunde im Verhältniss zur Natur und zur Geschichte des Menschen.* 2te Ausg. Berlin 1822-1859. 19 Theilen.
Robert (Claudius). *Gallia christiana.* Parisiis 1626. fol.
Rosenzweig. *Répertoire archéologique du département du Morbihan.* Paris 1863. 4.
— *Répertoire topographique du département du Morbihan.* Paris 1870. 4.
Rosière (Eugène de). *Recueil général des formules usitées dans l'empire des Francs du Ve au Xe siècle.* Paris 1859-71. 3 vol.
Rossi (G.-B. de). *La Roma sotterranea cristiana.* Roma 1864-77. 3 tom. fol. con tavole.
— — *Bulletino di archeologia cristiana.* Roma 1863-86. 4 et 8.
Roussel. *Le diocèse de Langres ; histoire et statistique.* Langres 1873-79. 4 tom.
Rubeis (J. Fr. Bernardus Maria de). *Monumenta ecclesiæ Aquilejensis.* Argentinæ 1740. fol.
Ruinart (Theodoricus). *Acta primorum martyrum sincera et selecta.* Ed. 2a. Amstelædami 1713. fol. — Vide Mabillon.

Saccarelli (Gaspard). *Historia ecclesiastica per annos digesta.* Romæ 1771-92. 22 tom. 4.
Sacco (Francesco). *Dizionario geografico del regno di Sicilia.* Palermo 1799, 1800. 2 tom.
Saint-Martin (J.). *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie.* Paris 1818, 1819. 2 tom.
Salagius Stephanus. *De statu ecclesiæ Pannonicæ libri VII.* Quinque-ecclesiis 1777-1800. 7 tom. 4.
Sanderus (Antonius). *Gandavum, sive rerum Gandavensium*

*

davensium libri VI. Bruxellis 1627. 4.
— — *Flandria illustrata.* Coloniæ Agrippinæ 1641, 1644. 2 tom. fol.
Savaron (Jean). *Les origines de Clairmont, ville capitale d'Auvergne.* Clairmont 1607.
— — *Les origines de la ville de Clairmont.* Éd. augmentee par Pierre Durant. Paris 1662. 4.
Savile Henricus. *Rerum Anglicarum scriptores post Bedam præcipui.* Francofurti 1601. fol
Schelstraete (Emmanuel a). *Antiquitas Ecclesiæ illustrata.* Romæ 1692-97. 2 tom. fol.
Scheuchzerus (Joannes Jacobus). *Οὐρεσιφοίτης helveticus sive Itinera per Helvetiæ alpinas regiones facta annis MDCCII-MDCCXI.* Lugduni Batavorum 1723. 4 tom. 4.
Schottii (Andreas et Franciscus), et Pistorius. *Hispaniæ illustratæ seu rerum urbiumque Hispaniæ, Lusitaniæ, Æthiopiæ et Indiæ scriptores varii.* Francofurti 1603-1608. 4 tom. fol.
Schutjes (L. H. C.). *Kerkelijke Geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch.* 's Bosch 1870-76. 5 tom.
Severano (Giovanni). *Memorie sacre delle sette chiese di Roma.* In Roma 1630.
Severtius (Jacobus). *Chronologia historica archiantistitum Lugdunensis archiepiscopatus.* Lugduni 1628. fol.
Sharpe (John), v. Petrie (Henry).
Shearman (John Francis). *Loca Patriciana: an identification of localities, chiefly in Leinster, visited by Saint Patrick and his assistant missionaries...* Dublin 1879.
Sickel. *(Die Urkunden der Karolinger* gesammelt und bearbeitet von Th.) Wien 1867-68. 3 tom.
Sirmondus (Jacobus). *Concilia antiqua Galliæ.* Parisiis 1629. 3 tom. fol.
Smet (J. J. de). *Recueil des Chroniques de Flandre.* Bruxelles 1837-65. 4 tom. 4.
Smith (William) et Cheetham (Samuel). *A Dictionary of christian antiquities.* London 1875-80. 2 vol. 4.
Southwell (Nathanael). *Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu.* Romæ 1676. fol.
Stephanus (Henricus). *Thesaurus linguæ græcæ.* Ed. Hase. Parisiis 1831-65. 7 tom. fol.
Surius. *De probatis Sanctorum historiis.* Coloniæ 1570-75. 6 tom. fol. — Ed. 2. 1576-81, 6 tom. fol.; tom. VII ed. Mosander. — Ed. 3. Coloniæ 1618. 12 tom. fol.
Tanner (Mathias). *Societas Jesu usque ad sanguinis et vitæ profusionem militans.* Pragæ 1675. fol.
— — *Societas Jesu apostolorum imitatrix.* Pragæ 1694. fol.
Thaumas de la Thaumassière (Gaspard). *Histoire de Berry.* Réimpression de Bourges 1863-1871. 4 tom.
Thomas (R.). *A history of the diocese of St.-Asaph.* London 1874.
Thomassin (Louis). *Ancienne et nouvelle discipline de l'Église touchant les bénéfices et les bénéficiers.* Nouvelle édition. Paris 1725. 3 tom. fol.
Tillemont (Lenain de). *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles.* Bruxelles 1732. 10 tom. fol.
Tinnebroeck (Antoine), v. Buck (Victor de).
[Trigan]. *Histoire ecclésiastique de la province de Normandie* (par un docteur de Sorbonne). Caen 1859-60. 3 tom. 4.
Torelli (Luigi). *Ristretto delle vite de gli huomini, e delle donne illustri in santità dell' ordine Agostiniano.* In Bologna 1647. 4.
— *Secoli Agostiniani overo historia generale del sacro ordine eremitano del S. Aurelio Agostino.* In Bologna 1659-1686. fol.
Tougard, v. Bunel.
[Toussaint et Tassin]. *Nouveau traité de diplomatique.* 1750-65. 6 tom. 4.
Trithemius (Joannes). *Opera pia et spiritualia.* Moguntiæ 1605. fol.

Ughelli (Ferdinando). *Italia sacra sive de episcopis Italiæ et insularum adjacentium.* Ed. secunda, cura Nicolai Coleti. Venetiis 1717-22. 10 tom. fol.
Usserius (Jacobus). *Veterum epistolarum hibernicarum sylloge.* Herbornæ Nassovicorum 1696. 4

Vaissette J., v. Devic.
Valesius (Handrianus). *Notitia Galliarum.* Parisiis 1675. fol.
— — *Rerum francicarum usque ad Chlotarii senioriis mortem libri VIII.* Parisiis 1656-57. 3 tomes. fol.
Vasæus (Joannes). *Chronicon Hispaniæ. De rebus Hispaniæ memorabilibus.* Coloniæ 1577.
Viollet-le-Duc. *Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle.* Paris 1858-68. 10 vol.
Vipera (Marius de). *Chronologia episcoporum et archiepiscoporum metropolitanæ ecclesiæ Beneventanæ.* Neapoli 1636. 4.
Vita (Joannes de). *Thesaurus antiquitatum Beneventanarum medii ævi.* Ibid. 1764. fol.
Waddingus (Lucas). *Annales Minorum.* Lugduni 1625, 8 tom. fol.; cum supplemento (tom. IX, Augustæ Taurinorum 1710). — Editio altera cura J. M. Fonseca ab Ebora. Romæ 1731-41, 17 tom. fol. — Continuati a variis 1740-1860. tom. 18-24.
Waitz (G.). *Deutsche Verfassungsgeschichte.* Berlin. 8 tom.
Wailly (Natalis de). *Éléments de paléographie.* Paris 1838. 2 tom. fol.
Walter (Ferdinand). *Das alte Wales.* Bonn 1859.
Wansleben (J. M,). *Histoire de l'église d'Alexandrie.* Paris 1677.
Wassbourg (Richard de). *Antiquitez de la Gaule Belgique, royaulme de France, Austrasie et Lorraine.* Paris 1549. fol.
Wynne (W.). *History of Wales.* London 1691.
Wattenbach (W.). *Deutschlands Geschichtsquellen in Mittelalter.* 5te Ausg. Berlin 1885, 1886. 2 tom.
Yepes (Antonio de). *Coronica General de la Orden de San Benito.* Yrache et Valladolid 1609-21. 7 tom. fol.
Zeuss (J. C.). *Grammatica Celtica.* Ed. altera curante H. Ebel, Berolini 1871.
Ziegelbauer (Magnoald). *Historia rei literariæ ordinis S. Benedicti.* Augustæ Vindelicorum et Herbipoli 1754. 4 tom. fol.

INDEX SANCTORUM

IN TOMUM I NOVEMBRIS.

A

Acepsimas eremita in Syria 651. Vita s. Acepsimæ *auctore Theodoreto.* S. Acepsimæ vita solitaria, miraculis a Deo approbata; sacerdotium et fuga sepulturæ honorificæ 653. [Memoria ejus] ex Menologio Græcorum 654. Ex Menæo Novembris 655.

Acindynus martyr in Perside cum sociis. Commentarius Prævius. § i. De Actis martyrii SS. Acindyni, Pegasii, Anempodisti et sociorum; de eorumdem natura ac fide 445. § ii. De Sapore II, rege Persarum, deque ejus in christianos persecutionibus 448. § iii. De sanctorum martyrum Acindyni, Pegasii atque Anempodisti patria, genere, ætate ac vitæ conditione 451. § iv. De sanctis martyribus dictis *ex senatu* 451. § v. De matre Saporis, regis Persarum, martyre 453. § vi. Quo tempore S. Acindynus cum sociis martyrium fecerit 454. § vii. De sanctorum martyrum Acindyni et sociorum palæstra 455. § viii. De cultu SS. Martyrum Acindyni, Pegasii atque Anempodisti et sociorum, deque eorum ecclesia, numero, reliquiis 456. Prima Passio SS. Acindyni, Pegasii, Anempodisti et sociorum. Caput i. SS. Acindynus, Pegasius et Anempodistus Saporis regis jussu comprehensi et ab eo interrogati, fustibus et igne varie torti, divinitus sanantur. Regi usu linguæ dempto et fulgoribus erumpentibus, impiis terror incutitur 461. Caput ii. Sanctorum vincula solvuntur ut cera in igne. Sancti ducti ad templum, orando dejiciunt idolum, quod frangitur : liquato plumbo immersi manent illæsi. Unus tortorum in Christum credit martyrque efficitur 468. Caput iii. Sancti martyres in saccos missi et in mare præcipitati, servantur cælitus. Quatuor tortores in mare missi, credunt in Christum. In senatu Elpidiphorus aliique cum rege disceptant de causa martyrum. Martyres a serpentibus et feris servati virtute angelica, tandem duci jubentur. Senatorum militumque martyrium 474. Caput iv. SS. Acindynus, Pegasius et Anempodistus, Saporis pollicitationes contemnentes, postquam a regis matre defensi sunt, cujus maxillæ ipse rex alapam impingit, in camino igne comburuntur cum militibus viginti octo et ipsa regis matre 482 Altera Passio SS. Acindyni et sociorum *auctore Metaphraste.* Caput i. SS. Acindynus, Pegasius et Anempodistus Saporis regis jussu comprehensi et ab eo interrogati fustibus et igne varie torti, divinitus sanantur. Regi usu linguæ dempto et fulgoribus erumpentibus, impiis terror incutitur 491. Caput ii. Sanctis et novis christianis angeli apparent. Sancti ducti ad templum, orando dejiciunt idolum quod frangitur : liquato plumbo immersi manent illæsi. Unus tortorum in Christum credit martyrque efficitur 496. Caput iii. Sancti martyres in saccos missi et in mare præcipitati, servantur cœlitus. Quatuor tortores in mare missi, credunt in Christum. In senatu Elpidiphorus aliique cum rege disceptant de causa martyrum. Martyres a serpentibus et feris servati virtute angelica, tandem duci jubentur. Senatorum militumque martyrium 498. Caput iv. SS. Acindynus, Pegasius et Anempodistus, Saporis pollicitationes contemnentes, postquam a regis matre defensi sunt, cujus maxillæ ipse rex alapam impingit, in camino igne comburuntur cum militibus viginti octo et ipsa regis matre 502. Officium græcum SS. Martyrum Acindyni, Pegasii, Anempodisti, Aphthonii et Elpidiphori 505

Adalgottus I abbas Disertinus in Helvetia 385

Aedh in Hibernia 339

Agapius martyr Sebastæ 443

Agricola martyr 604

Aidanus abbas in Hibernia 564

Ailtin in Hibernia 339

Ambrosius abbas monasterii Agaunensis in Valesia. Commentarius Prævius. § i. Sancti memoria in fastis sacris. Vita ab auctore coævo vel suppari conscripta 543. § ii. Synopsis gestorum Ambrosii. Quo tempore cœnobium Agaunense conditum sit, illudque regendum Ambrosius susceperit 546. § iii. De regula Agaunensis monasterii 547. § iv. De laude perenni seu psalmodia perpetua in Agaunensi monasterio instituta ab Ambrosio 548. § v. De die et anno emortuali Ambrosii. Quisnam ex primis abbatibus Agaunensibus S. Sigismundi corpus levaverit et Agauni sepeliverit 550. Vitæ primorum abbatum Agaunensium 552. Chronologica series primorum duodecim abbatum Agaunensium 557

Androna martyr 605

Anempodistus. *Vide* Acindynus.

Annarius episcopus cultus in diœcesi Pictaviensi 351

Aphtonius. *Vide* Acindynus.

Athanasius et Theodorus discipuli S. Jacobi Compostellæ in Hispania. § i. Traditionum de SS. Athanasio et Theodoro recensio et crisis 12. § ii. Sepulcrum SS. Athanasii et Theodori. Recognitio reliquiarum facta anno 1879, 18. Documenta. Epistola Leonis papæ III 21. Epistola Calixti papæ III. De inventione sacrorum corporum S. Jacobi Majoris et SS. Athanasii et Theodori 1*.

Austremonius primus episcopus Arvernorum in Gallia. Commentarius prævius. § i. S. Austremonii Acta terna. Primæ Passionis argumentum breviter declaratur 23. § ii. Exponuntur argumenta Passionis secundæ et tertiæ 26. § iii. Gestorum S. Austremonii examen 29. § iv. Ecclesiastica Arvernorum monumenta de S. Austremonio 36. § v. De prima inventione reliquiarum S. Austremonii seculo VI, et de duplici translatione earumdem Iciodoro Vulvicum et deinde Vulvico Mauziacum 40. § vi. De cultu S. Austremonii 48. Vita prima S. Austremonii. Caput i. S. Austremonii missio in Galliam. Labores apostolici. Monasterii Iciodorensis ædificatio 49. Caput ii. Judæorum conversio tentata. Lucius puer a patre necatus. S. Austremonii martyrium et sepultura. Revelatio corporis sec. VI 51. Caput iii. Duplex translatio Vulvicum et Mauziacum. Miracula 53. Vita secunda S. Austremonii. Caput i. S. Austremonii missio in Galliam. Labores apostolici. Monasterii Iciodorensis ædificatio 55. Caput ii. Judæorum conversio tentata. Lucius puer a patre necatus. S. Austremonii martyrium et sepultura 57. Caput. iii Revelatio corporis S. Austremonii. Duplex

Genesius archiepiscopus Lugdunensis in Gallia. § I. Genesii memoria in fastis sacris. An Arabs fuerit ortu. An Abbas Fontanellensis. De munere archicapellani regii ante episcopatum suscepto 352. § II. Quo tempore episcopus Lugdunensis creatus sit, quæ in episcopatu gesserit et pertulerit, et quo anno obierit 354. § III. De reliquiis S. Genesii ejusque cultu. 355

Georgius episcopus Viennensis in Gallia. 565

Germanus martyr Cæsareæ in Cappadocia. 603

Gobbanus martyr Cæsareæ in Cappadocia. 603

Guenailus secundus abbas Landevenecensis in Britannia Minori. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. S. Guenaili memoria in fastis sacris. Acta hic edenda; aliæ notitiæ 669. § II. De chronotaxi Vitæ S. Guenaili 670. § III. De sepultura et translationibus corporis S. Guenaili 671. § IV. De reliquiis S. Guenaili et de ecclesiis ac locis ejus cultu insignitis 673. VITA S. GUENAILI. CAPUT I. S. Guenaili ortus, pueritia, professio monastica in cœnobio Landevenecensi; ejusdem cœnobii regimen post S. Guingaloeum per septennium susceptum 674. CAPUT II. Sancti in Britanniam majorem et Hiberniam iter, labores apostolici, felix in fundandis et ordinandis monasteriis successus. Ejusdem in Armoricam reditus, miracula, pius obitus 676. CAPUT III. Sancti corporis elevatio et translatio. 678

Gundisalvus episcopus in Hispania. 382

H.

Hermes martyr Cæsareæ in Cappadocia. 603

Hermes martyr in Africa. 421

Herninus eremita in Britannia Armorica. COMMENTARIUS PRAEVIUS 575. VITA S. HERNINI *ex Alberto Le Grand* 576

Hilarius diaconus martyr Viterbii. *Vide* Valentinus.

Hubertus episcopus confessor Leodii in Belgio. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. De documentis antiquis circa vitam et cultum S. Huberti 759. § II. Quo tempore S. Hubertus in cathedram episcopalem sublimatus sit 767. § III. Quo loco, anno et die S. Hubertus obierit 770. § IV. De S. Huberti natalibus 772. § V. De gestis a S. Huberto ante conversionem suam 778. § VI. De conversione et pœnitentia S. Huberti 779. § VII. De itinere Romano S. Huberti ejusque per Sergium I R. P. consecratione 780. § VIII. De S. Huberti diœcesi 783. § IX. De laboribus apostolicis S. Huberti 786. § X. De translationibus corporum sanctorum opera S. Huberti institutis 789. § XI. De synodis quæ a S. Huberto congregatæ feruntur 792. § XII. De conversione Pippini et Alpaidis per S. Hubertum procurata 793. § XIII. Quid contulerit Hubertus ad condendam vel amplificandam civitatem Leodiensem 795. VITA PRIMA S. HUBERTI. Prologus 798. CAPUT I. S. Hubertus, S. Lamberti successor; ejus virtutes. S. Lamberti corpus Trajecto transfert Leodium. Apostolico zelo et miraculis claret 798. CAPUT II. S. Hubertus, ex vulnere decumbens, per angelicam visionem docetur se intra annum moriturum. Ecclesiam consecrat in Bracbante. Ultimus ejus morbus et pius obitus 801. CAPUT III. Translatio corporis sancti Fura Leodium et ejusdem sexto decimo post anno elevatio 803. VITA SECUNDA S. HUBERTI ET CORPORIS EJUS TRANSLATIO AD MONASTERIUM *auctore Jona episcopo Aurelianensi.* Epistola dedicatoria 806. Præfatio 806. Index capitulorum 807. CAPUT I. S. Hubertus, S. Lamberti successor; ejus virtutes. S. Lamberti corpus Trajecto transfert Leodium. Apostolico zelo et miraculis claret 808. CAPUT II. S. Hubertus, ex vulnere decumbens, per angelicam visionem docetur se intra annum moriturum. Ecclesiam consecrat in Bracbante. Ultimus ejus morbus 811. CAPUT III. S. Huberti obitus. Translatio corporis sancti Fura Leodium et ejusdem sexto decimo post anno elevatio 814. CAPUT IV. Corpus S. Huberti anno 825 transfertur Leodio ad monasterium Andaginense 817. MIRACULORUM S. HUBERTI POST MORTEM Liber primus 819. Liber secundus. CAPUT I. Miracula quæ contigerunt seculo IX et seculo X 823. CAPUT II. Miracula quæ contigerunt seculo XI 827. VITA TERTIA S. HUBERTI *excerpta ex Nicolai Vita S. Lamberti* 829. VITA QUARTA S. HUBERTI 832. VITA QUINTA S. HUBERTI 834. VITA SEXTA S. HUBERTI *auctore Adulpho Happart.* Prologus 836. CAPUT I S. Huberti natales et ejus historia usque ad conversionem suam 636. CAPUT II. S. Huberti prodigiosa conversio, sub S. Lamberti disciplina institutio, asperrima pœnitentia et post uxoris mortem dignitatum secularium abdicatio. Romam, a summo pontifice de vitæ ratione deinceps instituenda consilium petiturus, proficiscitur 839. CAPUT III. S. Hubertus a Sergio R. P., in somnis cælesti visione admonito, Tungrensis episcopus consecratur : multiplex in illa consecratione prodigium 841. CAPUT IV. Gesta a S. Huberto episcopo usque ad translationem corporis S. Lamberti 842. CAPUT V. De translatione corporis S. Lamberti Leodium et constituta ibidem sede episcopali. Leodiensis civitatis opera S. Huberti incrementa 844. CAPUT VI. Ultimi actus et pius obitus S. Huberti 846. VITA SEPTIMA S. HUBERTI *auctore Adulpho Happart.* Prologus 848. Capitulorum index 848. HYMNI DE S. HUBERTO 851. GLORIA POSTUMA S. HUBERTI. Sectio prima. DE TRANSLATIONIBUS CORPORIS S. HUBERTI ET DE EJUSDEM RELIQUIIS. § I. De prima elevatione corporis S. Huberti 852. § II. De translatione corporis S. Huberti ad cœnobium Andaginense anno 825, 853. § III. De translationibus corporis S. Huberti post annum 828, 854. § IV. De integritate corporis S. Huberti 855. § V. De reliquiis corporis S. Huberti extra ecclesiam Andaginensem 859. § VI. Utrum corpus S. Huberti in ecclesia parochiali Sancti Huberti adhuc delitescere credendum sit 863. § VII. De stola S. Huberti, Andagii servata 867. § VIII. De clave S. Huberti 869. § IX. De ceteris reliquiis S. Huberti 870. Sectio secunda. DE PRÆSERVATIONE A RABIEI MORBO PER S. HUBERTI PATROCINIUM PROCURATA. § I. Describitur ritus incisionis et novemdialis observationis, ab episcopo Leodiensi et doctoribus Lovaniensibus approbatæ 871. § II. De antiquitate ac perpetuitate observationum Hubertinarum, et de quibusdam singularibus sanationibus 873. § III. Quidnam de istarum observationum sanctitate et efficacia judicandum videatur 878. § IV. De facultate concedendi inducias ad peregrinationem procrastinandam et de imperio incisis attributo in animalia rabida 887. § V. De cornibus ferreis seu, ut vulgo appellantur, clavibus S. Huberti, quibus signantur canes et alia animalia 888. § VI. De privilegio sanandi vel præservandi a rabie, quod posteris domus S. Huberti et aliis quibusdam collatum fertur 891. § VII. De aliis sanctis qui adversus rabiei periculum invocantur

invocantur et de privilegio circa hanc rem nonnullis attributo apud infideles 894. Sectio tertia. De extensione cultus S. Huberti et de quibusdam ejus cultus ritibus. § i. Memoria S. Huberti in fastis sacris 895. § ii. De cultu S. Huberti in Belgio 895. § iii. De cultu S. Huberti in Neerlandia et in magno ducatu Luxemburgensi 901. § iv. De cultu S. Huberti in Gallia 902. § v. De cultu S. Huberti in Germania et in aliis Europæ regionibus 910. § vi. De processionibus solemnibus ad ecclesiam Sancti Huberti 912. § vii. De confraternitatibus S. Hubertii 914. § viii. De obligatis et addictis necnon de prætoribus seu magistratibus et quæstoribus S. Huberti 917. § ix. De ordinibus equitum S. Huberti 919. § x. De S. Huberto patrono adversus alia præter rabiem mala 920. § xi. De S. Huberto venatorum patrono 921. § xiii. De aliis quibusdam S. Huberti cultus ritibus 922. § xiii. De scriptis circa S. Hubertum 923. Appendix. Officium ex *breviario Leodiensi anni* 1498, 925, *ex proprio Juviniaco* 928. Addenda et emendenda 930

I

Innocentius episcopus Emeritensis in Hispania. *Vide* Emeritensis civitatis episc.

J

Jacobus episcopus martyr in Perside 210
Jacobus Ungarelli Ordinis Minorum Forolivii in Romandiola 577
Januarius martyr 207
Januarius II episcopus Beneventanus confessor 243
Joannes presbyter martyr in Perside 210
Juliana martyr Rhosi 209
Julianus presbyter. *Vide* Cæsarium diaconum.
Julianus martyr 207
Justus martyr in Africa 421
Justus martyr Cæsareæ in Cappadocia 603
Justus martyr Tergesti. Commentarius Prævius. § i. De Actis S. Justi; de scriptoribus qui S. Justi meminerunt 421. § ii. Examinantur Acta S. Justi 422. § iii. Quo anno S. Justus martyrium fecerit; de loco sepulturæ; inventio corporis S. Justi 423. § iv. De apparitione S. Justi 425. § v. De cultu S. Justi deque ejus templo, altari, imaginibus ac statuis 426. Passio S. Justi martyris 428. Officium S. Justi secundum ritum Aquileiensem 430. Officium S. Justi secundum ritum Romanum 432.

L

Lautenus confessor abbas monasterii Siesiæ in tractu Vesuntionensi. Commentarius Prævius. § i. Memoria in fastis sacris. Vita a monacho coævo vel suppari conscripta 280. § ii. Quo tempore vixerit S. Lautenus. De ortu et juventute ejus et religiosæ vitæ tirocinio 281. § iii. De monasteriis a S. Lauteno conditis 382. § iv. De reliquiis S. Lauteni 283. Vita S. Lauteni 284
Libertinus episcopus Agrigentinus martyr. Commentarius Prævius. § i. Traditiones Siculorum de S. Libertino expenduntur 606. § ii. Traditiones de S. Peregrino expenduntur 609. § iii. De Actis quæ habentur SS. Libertini et Peregrini. De honore eorum sepulturæ tributo deque ipsorum cultu 610. Documentum de SS. Libertino et Peregrino 611
Lonan in Hibernia 339

Lugadius discipulus S. Patricii in Hibernia 562
Lumbrosa virgo Ceæ in Hispania 381

M

Macedo martyr 207
Macedonius martyr Cæsareæ in Cappadocia 208
Macrotus martyr 207
Magnus martyr 207
Mammerus martyr 207
Marcellus episcopus Parisiensis confessor. Commentarius Prævius § i. Quis Vitam S. Marcelli scripserit et quo tempore S. Marcellus vixerit 259. § ii. De miraculis et monumentis S. Marcelli 261. Vita S. Marcelli episcopi et confessoris. Prologus 263. Caput unicum. S. Marcellus miracula patrat 263. Vita brevior S. Marcelli episcopi Parisiensis 266
Marcianus monachus in eremo Chalcidensi. Commentarius Prævius. § i. De S. Marciani patria, genere, ætate ac Vitæ scriptore 532. § ii. De cultu S. Marciani 534. Vita S. Marciani *auctore Theodoreto*. Caput i. S. Marciani clari natales, vita solitaria, virtutes et miracula quædam ab eo patrata 535. Caput ii. Modus agendi S. Marciani cum amicis et consanguineis. Cultus ei exhibitus. Discipuli ejus 538
Maria ancilla, virgo et martyr. Commentarius prævius. § i. Tempus martyrii. Decretum persecutionis falso Marci Aurelii nomine inscriptum 194. § ii. Examen Actorum. Antiquitatis vestigia 196. § iii. De patria Mariæ; ejus memoria in martyrologiis 200. Prima Passio S. Mariæ Ancillæ. Caput i. S. Maria ancilla propter christianæ fidei professionem a domino verberata, deinde, domino ejus causa in jus vocato sed absoluto, ipsa præsidi oblata Christum fortiter confitetur 201. Caput ii. Post acerbissima tormenta, liberæ custodiæ petente populo traditur; fugiens intra aperti saxi latera excipitur. Persequentium alii cælestis virtutis terrore necantur, alii misso cælitus igne comburuntur; reliqui convertuntur 204. Altera Passio S. Mariæ Ancillæ 206

M

Marianus martyr Magubii in Africa 605
Martan in Hibernia 339
Martyres innumerabiles Cæsaraugustæ in Hispania. Commentarius Prævius. § i. Diversos esse hos martyres ab octodecim qui coluntur die 16 aprilis. Martyrologiorum elogia 637. § ii. De tempore martyrii Innumerabilium martyrum, et de titulo Actorum 638. § iii. De patria, tum de loco martyrii Innumerabilium martyrum 640. § iv. De sepulcro massæ sanctæ 641. Passio SS. Martyrum Innumerabilium Cæsaraugustanorum 643. Lectiones ex breviario Cæsaraugustano 650
Martyres in Thebaide sub Decio 605
Martyres xxviii igne combusti in Oriente 605
Masona episcopus Emeritensis in Hispania. *Vide* Emeritensis civitatis episc.
Maturinus confessor Lyricanti in tractu Wastinensi in Gallia. Commentarius Prævius. § i. De Vitis et Actis S. Maturini 245. § ii. De cultu S. Maturini 247. § iii. De reliquiis S. Maturini 248. Vita S. Maturini confessoris. Caput i. S. Maturinus occulte Christum colit et parentes suos ad Deum convertit. Fit sacerdos et ab imperatore Maximiano Romam vocatur 250. Caput ii. S. Maturinus

rinus, filia imperatoris a dæmonio liberata, multos Christo lucratur, triennio Romæ degens. Moritur ibi et in Galliam corpus ejus reportatur 263. VITA BREVIS S. MATURINI 255. COMPENDIUM VITÆ S. MATURINI *ex Petro de Natalibus* 256. LITURGICA DE S. MATURINO. Officium in festo S. Maturini 256. Officium in translatione S. Maturini 258. Lectiones de S. Maturino 258
Maurus martyr Magubii in Africa 605
Maxima martyr Terracinæ 82
Melantus martyr 208
Meltagasus martyr Terracinæ 82
Miocus eremita in Britannia Armorica 577
Muirdebharus in Hibernia 680

N

Nundinus martyr in Macedonia 208

O

Octavia martyr Terracinæ 82

P

Papias martyr in Africa 421
Papulus martyr in pago Laureacensi in Occitania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. Traditio liturgica ecclesiæ Tolosanæ de S. Papulo 587. § II. De Actis S. Papuli; de oppido sancti Papuli; de reliquiis et cultu 589. § III. De S. Papuli miraculis et cultu apud Sanpapulenses 593. SERMO DE SANCTO PAPULO 594. VITA S. PAPULI *auctore Bernardo Guidonis* 599. DOCUMENTA LITURGICA DE S. PAPULO. Ex missali, proprio, breviario Tolosanis 601. Ex missali Sanpapulensi 602. VITA S. PAPULI in tres lectiones divisa 602. Ex catalogo sanctorum quorum sunt in diœcesi S.Papuli [corpora] 603
Patricius martyr Nivernis 208
Paulus episcopus Emeritensis in Hispania. *Vide* Emeritensis civitatis episc.
Paulus diaconus confessor Beneventi 267
Pegasius. *Vide* Acindynus.
Pelagia martyr Magubii in Africa 605
Peregrinus martyr. *Vide* Libertinus.
Perseverantus martyr Terracinæ 82
Petrus martyr 207
Petrus *(alius)* martyr 207
Petrus de Barco confessor Abulæ in Hispania 383. ACTA S. PETRI DE BARCO 384
Photinus episcopus Beneventi 11
Prima martyr Terracinæ 82
Primus episcopus Alexandriæ in Ægypto 130

P

Profuturus episcopus Papiæ in Italia 132
Publius martyr in Africa 421

Q

Quartus Apostolorum discipulus 585

R

Rainerius Ordinis Fratrum Minorum Burgi S. Sepulchri in Umbria 390. Relatio miraculorum quæ facta sunt meritis B. Rainerii 391
Renovatus episcopus Emeritensis. *Vide* Emeritensis civitatis episc.
Ristha martyr Terracinæ 82
Romulus presbyter monachus in diœcesi Bituricensi 278
Rumwoldus infans confessor in Anglia. COMMENTARIUS PRÆVIUS 682. VITA S. RUMWOLDI CONFESSORIS 685. EJUSDEM VITÆ EPITOME *auctore Joanne Tinmuthensi* 685

S

Sattus martyr Terracinæ 82
Saturnina martyr Terracinæ 82
Saturninus martyr 207
Severinus monachus confessor Tibure 270
Severus martyr 605
Severus martyr in Novempopulania. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. De Vitis S. Severi. De ætate earumdem 211. § II. De patria S. Severi deque genere ejus et vitæ tempore 213. § III. De S. Severi peregrinationibus 214. § IV. De S. Severi apostolatu 216. § V. De S. Severi martyrio 218. § VI. De cultu S. Severi. De reliquiis ac miraculis 219. PRIMA VITA SEVERI MARTYRIS. CAPUT I. Severus rex Amplicaniæ in Oriente, christianos persequente Juliano Apostata, regno se abdicat et cum sex sociis ad prædicandam fidem Christi profectus, tandem Romam devenit, ibique a Romano pontifice benigne suscipitur 220. CAPUT II. Cum sociis in Galliam tendit. Flumen sicco pede transgressus, regem Adrianum a dæmonio liberat, eumque cum universo ejus populo baptizat 221. CAPUT III. Wandali in Novempopulaniam irruentes, intumescente flumine ad orationem S. Severi repelluntur 224. CAPUT IV. Revertentibus Wandalis, S. Severus populum ad constantiam in fide adhortatur. Trucidatur a Barbaris 225. SECUNDA VITA S. SEVERI 226. VITA TERTIA S. SEVERI MARTYRIS. CAPUT I. Severus rex Wandalorum, christianos persequente Juliano Apostata, regno se abdicat et cum sex sociis ad prædicandum fidem Christi profectus, tandem Romam devenit, ibique a Romano pontifice benigne suscipitur 227. CAPUT II. Cum sociis in Galliam trajicit. Flumen sicco pede transgressus, regem Adrianum a dæmonio liberat, eumque cum universo ejus populo baptizat 229. CAPUT III. Wandali in Novempopulaniam irruentes primo, flumine subito intumescente ad orationem S. Severi, repelluntur; sed deinde decrescente flumine revertentes, S. Severum cum multis aliis trucidant 232. MIRACULA S. SEVERI MARTYRIS 233. DE RELIQUIIS S. SEVERI EARUMQUE TRANSLATIONE. Relatio de translato corpore S. Severi 236. Historia translationis capitis S. Severi ex Hispania 236. Charta restaurationis monasterii S. Severi 238. LITURGICA DE S. SEVERO. Officium S. Severi 240. Officium in susceptione, alias translatione capitis S. Severi, de partibus Hispaniæ delati 243. Lectiones de S. Severo *ex Proprio Ausciensi, ex Proprio Tarbiensi* 243.
Silvia mater S. Gregorii magni 658
Simon de Collazone Ordinis Minorum in Umbria 389
Simplicia martyr Terracinæ 82
Styriacus martyr Sebastæ 443

T

Theodorus. *Vide* Athanasius.
Theodota martyr 605
Theodotus martyr 605
Theophilus martyr Cæsareæ in Cappadocia 603
Tobias martyr Sebastæ 443

V

Valentinianus episcopus Salernitanus 657
Valentinus presbyter martyr Viterbii. COMMENTARIUS

TARIUS PRÆVIUS. § I. Memoria sanctorum martyrum Valentini et Hilarii inde ab auctariis Usuardinis et apud scriptores recentiores. Duplex genus Actorum 613. § II. De sanctorum martyrum Valentini et Hilarii patria, genere, dignitate; deque martyrio ipsorum 615. § III. De sanctorum martyrum Valentini et Hilarii sepulcro et translationibus. De cultu 619. PASSIO BREVIS SS. MARTYRUM VALENTINI PRESBYTERI ET HILARII DIACONI 625. PASSIO SS. MARTYRUM VALENTINI PRESBYTERI ET HILARII DIACONI 626. DE SS. VALENTINO PRESBYTERO ET HILARIO DIACONO, MARTYRIBUS VITERBII *ex Philippo Ferrario* 630. LECTIONES OFFICII SS. VALENTINI ET HILARII 630. DE INVENTIONE AC TRANSLATIONE SS. VALENTINI ET HILARII 631. IN TRANSLATIONE SS. VALENTINI PRESBYTERI ET HILARII DIACONI MARTYRUM, QUÆ CELEBRATUR SEXTO KALEND. FEBRUARII 632. INSTRUMENTUM RECOGNITIONIS TRIUM SANCTORUM CORPORUM IN ECCLESIA SANCTI LAURENTII CATHEDRALI VITERBIENSI DIE 15 FEBRUARII 1723 634. FRAGMENTA LITURGICA DE SS. VALENTINO ET HILARIO 635

Victor martyr Terracinæ 82

Victor martyr 207

Victor martyr in Africa 421

Victorinus martyr 207

Victorinus episcopus Pœtovionensis in Pannonia. § I. Victorini memoria in martyrologiis 432. § II. De notis Victorini nomini inustis 433. § III. Victorinus Pictaviensisne an Pœtoviensis episcopus fuerit 433. § IV. Qui factum sit ut Victorinus Pictaviensis episcopus sit habitus 436. § V. Testimonia veterum de S. Victorino. Monumenta utriusque Pannoniæ 437. § VI. De S. Victorini patria, genere, eruditione, sede episcopali, ætate et martyrio 439. § VII. De cultu S. Victorini deque ecclesia Pœtovionensi 441

Vigilantius martyr in Macedonia 208

Vigor episcopus Baiocensis in Gallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. De Actorum S. Vigoris apographis et eorumdem auctoritate 287. § II. Expenduntur quædam asserta de S. Vigore 289. § III. S. Vigoris memoria in martyrologiis et dies ejus festo assignata 289. § IV. De translatione corporis S. Vigoris ad monasterium Centulense seu S. Richarii, ejusdemque ibidem cultu 290. § V. De contentione mota a canonicis ecclesiæ S. Frambaldi circa reliquias S. Vigoris 293. § VI. De capite S. Vigoris quod Divione servari dicitur 294. § VII. De reliquiis a corpore S. Vigoris distractis, quæ diversis locis attributæ sunt 294. De ecclesiis vel oratoriis ubi S. Vigor singulari cultu honoratur vel olim honoratus fuit 295. VITA S. VIGORIS 297 Additamentum vide post indicem.

Vitalis martyr 207

Vitalis martyr in Africa 421

Vitalis martyr Cæsareæ in Cappadocia 603

Vulganius eremita cultus Lensii in Artesia. COMMENTARIUS PRÆVIUS 566. VITA S. VULGANII. CAPUT I. Prima pars vitæ in Anglia transacta 569. CAPUT II. Iter ex Anglia in Galliam, angelo monente et protegente. Adventus in tractum Bononiensem 571. CAPUT III. Commoratio S. Vulganii inter Morinos; eremitica vita prope S. Vedasti monasterium 572. DE SANCTO VULGANIO. Exscriptum ex vita S. Madelgisili 575.

Vulganius eremita cultus in monasterio S. Walerici in Picardia. *Vide* num. præc.

W

Wenefreda virgo in Wallia. COMMENTARIUS PRÆVIUS. § I. De Actis S. Wenefredæ 691. § II. De Actorum S. Wenefredæ auctoritate 693. § III. De historia S. Wenefredæ ejusque chronotaxi 695. § IV. De translatione corporis S. Wenefredæ ad cœnobium Salopiense, de ejus reliquiis et cultu 696. § V. De sanctis viris quibuscum S. Wenefreda conversata esse traditur 699. VITA PRIMA S. WENEFREDÆ. Pars prior. De historia S. Wenefredæ 703. Pars posterior. De miraculis quæ apud fontem S. Wenefredæ contigerunt 706. VITA SECUNDA S[tæ] WENEFREDÆ ET EJUSDEM TRANSLATIO *auctore Roberto priori Salopiensi*. Prologus 708. CAPUT I. S. Wenefreda, magistro S. Beunoo Christi amore inardescens, virginitatem suam Deo consecrat 709. CAPUT II. A Caradoco, juvene libidinoso, ad stuprum sollicitata, fugiens capite obtruncatur, sed mox orante S. Beunoo revocatur ad vitam; fons prodigiosus in loco ubi caput ejus deciderat exortus 711. CAPUT III. S. Beunoi discessus. S. Wenefreda, apud ejus ecclesiam cœnobio virginum constituto, sanctissime ibidem vivit et sodales suas ad omnem virtutem instituit; singulis annis mittit S. Beunoo casulam, quæ illæsa aquis ad eum defertur 715. CAPUT IV. Mortuo S. Beunoo, S. Wenefreda per revelationem divinam mittitur ad S. Deiferum; inde ad S. Saturnum, ad denique Guitheriacum ad S. Elerium a quo aggregatur monasterio virginum quod ibidem regebat S. Theonia 718. CAPUT V. Post obitum S. Theoniæ, S. Wenefreda cœnobio Guitheriacensi præficitur; ipsius ibidem pia mors et sepultura 721. CAPUT VI. Miracula sanctæ virginis patrocinio post mortem ejus utroque loco ubi conversata est impetrata 724. Translatio. CAPUT I. Monacho quodam Salopiensi sanato per invocationem S. Wenefredæ, Robertus prior mittitur Guitheriacum ad virginis corpus inde Salopiam transferendum, consentientibus in id episcopo Benchorensi et principe Walliæ 726. CAPUT II. Robertus et socii ejus, multiplici visione confirmati, Guitheriacum perveniunt et optato thesauro potiuntur 728. CAPUT III. Sanctum corpus inter insignia miracula Salopiam defertur et ibidem solemni pompa in monasterii ecclesia collocatur 730. EJUSDEM VITÆ EPITOME *auctore Joanne Tinmuthensi* 709. LECTIONES DE SANTA WENEFREDA 732. APPENDIX. De fonte S[tæ] Wenefredæ in Holywell ejusque cultu et de miraculis quæ apud eum contigisse narrantur. § I. De fontibus sacris generatim. Descriptio fontis S. Wenefredæ 734. § II. De cultu sacri fontis et ecclesia S[tæ] Wenefredæ apud Holywell usque ad seculum XVI 735. § III. De missione Soc. Jesu apud Holywell et residentia S[tæ] Wenefredæ usque ad hodiernum diem 736. § IV. Miracula S[tæ] Wenefredæ intercessione patrata seculis XVII et XVIII 740. § V. Sanatio Wenefredæ White anno 1805, 744. § VI. Sanatio Christophori Clark cæci, anno 1859 750. § VII. Alia quædam miracula recentiora. 753

DE SANCTO

A D

DE SANCTO BENIGNO MARTYRE

TOM. I NOVEMBRIS PAG. 134

Pag. 135, num. 7, col. 1, linea 4 a fine, post illa : obiit anno 595, *exciderunt sequentia :*

Scilicet hanc chronotaxin non damus ut nostram, sed ut congruam chronico Divionensi paullo post citando, in quo inventioni et translationi corporis S. Benigni *assignatur annus 485. Quam epocham qui admittit, debet fere ita procedere uti diximus, nisi contradicere velit Gregorio Turonensi in* Vitis Patrum, *cap.* VII (Migne, P. L., tom. LXXI, col. 1040) *sic scribenti de Gregorio Lingonensi :* obiit autem episcopatus sui anno 33, ætate nonagenarius. *Episcopus autem erat Gregorius Lingonensis cum revelante* S. Benigno *corpus ejus invenit. Nihil autem indicat hanc revelationem primo episcopatus anno contigisse. Facta fuerit anno quarto vel quinto et sic 33 annus erit 513, et ita corpus S. Benigni seculo V exeunte inventum esset.*

Nos autem cum communissima sententia tenemus S. Gregorium Lingonensem anno 539 ex hac vita migrasse, et consequenter inventio corporis S. Benigni *locum habuit ineunte seculo VI, anno nobis ignoto, sed non ante annum 506.*

Pag. 142 Inscriptioni paragraphi IV post 485 *inserendum :* secundum chronicon Divionense, *et pag. eadem num. 44 post illa* anno 485 *inserendum :* secundum nos seculo VI ineunte. E

B

———

DE SANCTO VIGORE.

Pag. 296, num. 57. Ecclesiis citatis adde ecclesiam de Ponte Allierici * *et* Prioratum de Joues **, *in antiqua diœcesi Lexoviensi* (1).

* Pontallier
** Juaie

Ibid., num. 59. In antiqua diœcesi Ebroicensi erat parochia S. Vigoris *in decanatu* de Cruce S. Leofridi (2).

Pag. 297, num. 61. In diœcesi Sagiensi erat etiam olim parochia S. Vigoris *Ferrariensis* (3).

Ibid., num. 62. In Anglia, S. Vigor *legitur patronus fuisse ecclesiarum de* Fulbourn *(Cambridge)* (4) *et de* Stratton on the Foss *(Somerset)* (5).

(1) *Pouillés du diocèse de Lisieux recueillis et annotés par M.* Aug. Le Prevost, in *Mémoires de la Soc. des Antiquaires de Normandie*, in-4°, 2e serie, tom. III (1844). — (2) *Pouillé du diocèse d'Evreux* (ibid.). — (3) *Pouillé du diocèse de Séez* (ibid.). — (4) Lewis, *Topographical Dictionary of England*, tom. II, p. 208. — (5) Ibid., tom. IV, p. 212.

F

A D

AD ACTA

SANCTORUM ATHANASII ET THEODORI

TOM. I NOVEMBRIS PAG. 12

ADDITAMENTUM.

1. *De sanctis* Athanasio *ac* Theodoro *S. Jacobi Majoris apostoli discipulis actum est in tomo hoc primo mensis novembris; de inventis sacris sepulcris ac trium sanctorum reliquiis mentio facta fuit, sed pro tempore pauca attulimus. Causa enim ad supremum Summi Pontificis judicium delata, supremi judicis sententia fuit expectanda. Quod sentiebamus tunc innuimus, nobis scilicet videri sanctorum virorum Jacobi Majoris apostoli* B *ejusque discipulorum* Athanasii *ac* Theodori *inventa esse vera sepulcra, verasque corporum reliquias. Nunc autem cum tomus hic operis nostri in lucem edendus esset, causa per Summi Pontificis judicium definita ac rei veritate promulgata, non possumus non repetere argumentum sæculorum memoria dignissimum, ac totius inventionis historiam breviter enarrare, una cum documentis huc spectantibus, et præsertim magnifica bulla Leonis Papæ XIII, qua definitum judicium continetur. Romam scripsimus ad sacræ rituum Congregationis Præfectum, eminentissimum cardinalem Bartolinium, rogantes ut, si qua fieri posset, totus rei processus nobis communicaretur, operi Bollandiano inserendus. Respondit eminentissimus dominus processum causæ communicari non posse, sed quæ Bollandiano operi inserenda essent, nullo negotio excerpi posse ex suo opusculo quod ea de re in lucem ediderat* (1), *quodque hunc in finem pro humanitate sua ad nos transmisit. Cujus ergo auctoris, omni exceptione majoris, fide, fideque documentorum ab ipso adhibitorum inventionis narrationem ordimur, sequentes dicti opusculi caput VIII, quod agit de Inventione Corporis* C *S. Jacobi apostoli. Documenta latina transcribemus, ea vero quæ italico idiomate traduntur latine vertemus.*

De inventione sacrorum corporum S. Jacobi Majoris et SS. Athanasii et Theodori.

Eminentissimus ac reverendissimus dominus cardinalis Michaël Payà y Rico, Archiepiscopus Compostellanus post sarta tecta basilicæ S. Jacobi fere completa, in animum induxit investigare sacras reliquias apostoli Jacobi. Re maturo cum consilio deliberata decrevit, nulli parcendum operi nec sudori, omnemque esse ineundam viam, qua ad sacra ossa invenienda perveniri posset. Deputantur ergo ad opus exsequendum venerabiles viri Antonius Lopez Ferreiro et Josephus Maria Labin basilicæ metropolitanæ canonici, qui excavationibus faciendis præessent, ac totius rei relationem exactam conficerent. Quibus adjuncti sunt duo viri archæologica et historica scientiis insignes, reverendus pater Fidelis Fita e societate Jesu, ac dominus Aurelianus Fernandez Guerra y Orbe, uterque Regiæ Academiæ Historicæ socius. Canonici delegati initium investigandi fecerunt sub altari majori, sarcophagi operculum levarunt, repereruntque sarcophagum corpore vacuum. Cumque descensus quo olim ad cryptam suppositam aditus erat, depresso per sæculi XVII opera E *solo, jam non existeret, primo tentaverunt externam absidis partem, qua in cryptam subterraneam penetrarent, tuleruntque lapidem, qui sepulcrum episcopi Roderici de Patrono operiebat: sic enim traditum acceperant hac via in subterraneam cryptam intrari. Facta excavatione unius metri inventum est cavum in saxo factum, absque ulla communicandi via. Altera excavatio haud meliori successu facta fuit in sacello S. Josephi. E popularis traditionis aura acceperant hinc scalas ducere ad prædictum hypogeum, verum repererunt inde olim ad palatium episcopale aditum fuisse. Deinde propius altari majori investigare cœperunt, factaque apertura a parte Evangelii, duorum metrorum cum dimidio, patefecit viam in petra excavatam, quindecim metra longam, latam quinquaginta centimetra, altam metrum unum cum septuaginta millimetris. Quarta apertura facta fuit ad pedem gradus altaris, per quam aditus patefactus est ad primam cryptam sive cellam sepulcralem, in qua S. Apostoli Jacobi corpus, e Palestina Iriam Flaviam translatum, anno Christi 43 vel 44 arca in marmorea sepultum fuit. Quæ cella qualisfprimo apparuerit,* F *in actis Compostellanis die 1 Februarii 1879 compositis, sic describitur:* Cavum patens quinque metra in longum, in latum tria, sesquimetrum in altum, formæ rectangulæ, circumdatum quatuor muris e secto lapide magnam antiquitatem præ se ferentibus, divisum in duas sectiones fere æquales per alium ex petris rudibus murum, qui videbatur tamen antiquæ constructionis: sectio anterior in sinistra sua parte continebat murum medianum, tantum non integrum, ex magnis lateribus coctis, positis super terram primitivam; in parte dextera continebat alterum medianum dirutum ex lateribus æqualibus, æque distantem utrumque a muro opposito (2). *Venerandam cellam sacris reliquiis vacuam, intento animo exploratam viri deputati archæologiæ periti sic describunt:* *ex italico.*

2. Reliquiæ archæologicæ jam in aperto positæ per explorationes et excavationes factas, ad quærendas sacras reliquias, pertinent sine ullo dubio ad monimentum constructum primis annis *ex italico.*

(1) *Cenni biografici di S. Giacomo Apostolo il Maggiore ed esposizione storico-critica e giuridica, su l'apostolato, sul trasferimento del corpo del medesimo nella Spagna e su l'odierno ritrovamento.* Roma, tipografica Vaticana, 1885

(2) *Processus Compostellanus*, fol. 10.

A æræ christianæ. Est ædificium cujus ichnographia perfecte quadrata mensuram habet octo metrorum per singula latera. Intus conformatum est ad modum parallelogrammatis sex metra longi, lati quinque metra, principali a fronte porrecti. Tria latera externa ambulacrum sive porticus ambit ; intus dividitur in duas sectiones. Quæ est ab ingressu, aut si mavis, cella subterranea spectat orientem, cujus pavimentum ex opere musivo pulcherrimo (quod seculo XII recentius est) mensuram habet tria metra cum dimidio in latitudinem, in longitudinem duo cum dimidio. ...... Restant et modo aperta sunt grandia frusta coronæ. Quæ est larga ligatura nigra super fundum album, ornata intra margines ductibus linearibus albis ad modum merularum super fundum nigrum et decorata floribus colocasiæ, rubris versus caulem, et deinde candidis, alternatim cum foliis liberis albis in formam lanceæ. Secundus ambitus sive sectio, nullo intervallo conjuncta fronti principali, fuit loculus sepulchralis, ejusdem cum supradicta cella latitudinis, sed longa tantum duo metra. .... Hic, pari B cum pavimento libella, humi defossa prope muros laterales erant sepulchra, quibus parietum loco erant tres muri ex petra, et alter ex lateribus romanis.... Discipuli Theodorus et Athanasius in his sepulchris collocati humiliter in terra, sic jacebant ad dextram et sinistram sarcophagi apostoli, qui stetit post frontem principalem valde vicinus arcui per quem in hunc ambitum intratur. Sarcophagus sive arca marmorea in qua pii S. Jacobi discipuli corpus deposuerant, hodie, quod valde dolendum, non apparet. Marmor erat mellei coloris, secundum picturam anni 1129 in codice A ecclesiæ Compostellanæ carebatque anaglyptis et sculpturis, quæ postea inde a sæculo tertio similes urnas ornabant. Codex Callisti II affirmat anno 1139 exstitisse sepulchrum marmoreum, in quo corpus apostoli repertum fuit. Ichnographia monimenti in quo anno 42 (vel 43 Christi) benedictum S. Jacobi corpus positum fuit, valde similis est ichnographiæ sepulchri prope Romam in via Asinaria, in quo inventum fuit celebre vas barberinum sive Portlandiæ, quod hodie Museo Britannico est ornamento : ac formam ædificii divinare potes recordando cum illa C quæ ejusdem ordinis et temporis existunt in Palæstina, tum illud quod senatus populusque Romanus dedicavit Cajo Publicio Bibulo, infra palatium Capitolinum, in ea urbis regione, quæ hodie dicitur Macellum corvorum. Nihil superest hodie ex opere romano præter muros fundamentales altos metrum unum cum septuaginta quinque centimetris in parte depressiore et octoginta centimetra in parte elatiore, secundum inclinationem petræ, in qua nituntur : ita ut illam partem ædificii romani cognoscamus, quæ exstitit a pavimento hujus cryptæ subterraneæ usque ad petram firmissimam, et nihil illius partis quæ super pavimentum ascendebat (1).

ex italico. 3. *Hæc illi : sed juvat audire canonicos quoque deputatos :* Epocha, *aiunt,* murorum determinari potest considerando eorundem structuram, materiam qua constant ac constructionis systema. Structura est quam Græci dicebant ἔμπλεκτον sive implicitum, quæ constabat duobus ordinibus lapidum non juxtapositis sed colligatis inter se, ope materiarum implectentium vel trahentium, D quas iidem græci designabant vocabulo διάτονος, erant intervalla repleta cæmento speciali, quod adhærebat ordinibus lapidum, ita ut cum his in unum totum coalescerent (2). Materies ex qua formati sunt ordines muri, lapides sunt facie expassa e saxo parum pervio, duriore saxis istarum regionum, nec apto ad absorbendos humores, et argilla sive cæmentum supradictum compositum calce, frustis latericiis, ac terra tenuissima, levi ac glutinosissima. In constructione murorum notatur ordines petrarum positos fuisse tali modo ut in quibusdam partibus ægre sinant distingui conjuncturas, quod obtinuerunt ponendo ordines petrarum unum contra alterum antequam figerentur immutabiliter, ex more romano, qua ratione tollerentur inæqualitates, quæ eorumdem exactam commissuram impedire possent. Jam vero cuncii caracteres observati in structura, materia, ac construendi systemate cum tanta proprietate conveniunt epochæ romanæ ac nulli alii, ut constituant argumentum clarissimum ad determinandum operis epocham : atque inde etiam sequitur, prædictos muros, non esse E muros a Jacobo Gelmirez, ut aliqui volunt, ad separandum S. Apostoli sepulcrum constructos (3). *Peritorum virorum descriptio magni sane momenti est ad confirmandam fundatissimam traditionem de corpore S. Jacobi Iriam Flaviam translato inde ab ejusdem glorioso martyrio. Pergunt autem hoc modo.* Historia et traditio hujus, *ex italico.* *inquiunt,* ecclesiæ unanimiter dicunt sepulcrum S. Apostoli ac sepulcra discipulorum Athanasii ac sancti Theodori sita esse sub altari majori. Quod ad probandum sufficit citare Acta consecrationis hujus basilicæ circa finem sæculi noni : instrumentum pacti initi inter episcopum Jacobum Pelaez et monasterium de Ante altaria, confectum anno 1077 et Historiam Compostellanam. Altera ex parte, ut sibi quis penitus illud persuadeat, considerare oportet semper et ubique reliquias ac corpora sanctorum tutelarium posita fuisse sub altari principali. Altare majus hujus basilicæ stetit semper in eodem loco, nec motum fuit, ne tunc quidem cum Alphonsus III novam ecclesiam in novam formam construebat ; eodem modo Jacobus Pelaez altare majus reveritus est, quando incepit opera, quibus inchoata fuit basilica quæ nunc est. Licet enim certum sit F Jacobum Pelaez manum isti altari admovisse, opera tantum navata fuit ampliando altari non movendo e loco. Unde consequitur corpora sancti apostoli ac discipulorum fuisse inde a principio sub altari majori, quod cum semper in eodem loco fuerit, clarum est ambitum muratum sub altari prædicto debuisse continere, ac porro continere sacras exuvias patroni nostri ejusque discipulorum Athanasii ac Theodori. Secundum traditionem, quam ex sancti Leonis litteris, exhibet breviarium antiquum Compostellæ, ac codex dictus Calixti II, discipuli apostoli ad deponendum sacrum ejus corpus, alte defossa terra, posuerunt solidum fundamentum, construxerunt sepulcrum e lapide, in quo corpus deposuerunt, super quo parvam ecclesiam ædificarunt. Jam vero muri, qui formant ambitum de quo agimus, cum saxo commissi sint, evidenter patet eos esse opus primitivum in hoc loco constructum, possumusque esse securi eos esse firmissimum fundamentum de quo agitur apud sanctum Leonem et

(1) Ibid., fol. 144v, 145. — (2) Melius hæc intelligentur si exponuntur simplicius : est autem emplectum, structuræ muri genus, quo frontibus tantum expolitis interiora temere farciuntur atque implentur. — (3) Ibid., fol. 17.

in

A in codice citato. Quod historia ac traditio testatur, nummi confirmant inventi in isto ambitu: nummi isti qui pertinent ad longam periodum inter seculum nonum ac sextum decimum disertissime probant, in hoc loco revera custoditas fuisse venerandas reliquias sancti apostoli, ejusque discipulorum sancti Theodori et sancti Athanasii (1). Cavum formatum muris e secto lapide, ac muro centrali e lapide rudi, recta subjicitur altari majori; cum autem historia ac traditio hujus ecclesiæ, uti dictum est, designent semper sepulcrum sancti sub altari dicto, teneamus ac credamus oportet sepulcrum revera esse in eo loco. Deinde cavum de quo agitur, plus altero decoratum erat in parte superiore, quin repertum est tectum opere musivo, cum alterum tectum esset lateribus. Tandem murus qui separat utrumque cavum, in quod divisus est muratus ambitus, uti et duo sepulcra anterioris cavi, constructa fuerunt post dictum ambitum, quod demonstrant excisiones terreni, ac tectorum e ruderibus, operis primitivi reliquiis. Quum igitur apostoli corpus primum in isto loco depositum B fuerit, clarum est dictum corpus positum fuisse in illo cavo, quod sub altari majori situm est, estque magis antiquum. Ad ultimum inscriptio gestusque statuæ argenteæ apostoli, quæ in altari majori colitur, denotat ut sepulcri locum, prædictum cavum et non alterum, cum in dicta inscriptione legantur hæc verba: Hic est corpus divi Jacobi Apostoli et Hispaniarum patroni: et observetur, digitum indicem statuæ evidente modo indicare locum ubi sancti reliquiæ requieverunt. Quod insuper confirmant elenchi memoriales reliquiarum hujus ecclesiæ saltem a seculo XV, quorum in uno, quem præ oculis habemus, legitur. " Sub altari majori reperitur corpus integrum magni patroni nostri, sancti Jacobi Zebedæi et corpora duorum ejus discipulorum sancti Athanasii ac sancti Theodori. „

4. Sepulcra latericia, quæ inventa fuerunt in cavo anteriori murati ambitus, de quo est sermo, pertinebant, ut dictum est, ad epocham romanam, quod patet ex materia et constructionis forma; et sicuti patet ex epistola S. Leonis et ex historia ac traditione hujus ecclesiæ, juxta sepulcrum apostoli a dextris et a sinistris sepulta C fuisse corpora duorum ejus discipulorum Athanasii ac Theodori, ita clarum est sepulcra de quibus quæritur, necessario esse duorum discipulorum prædictorum, quia in dicto ambitu aliorum sepulcrorum indicium nullum est. Quod dicta sepulcra inveniuntur collocata non statim juxta apostoli sepulcrum sed paullulum remota versus partem anteriorem, optime explicatur, consideratis humilitatis, venerationis ac reverentiæ sensis, quibus discipuli animati fuerunt in designando, ut revera designarunt, sepulturæ suæ loco, et quod inde consequitur, supponendo uti oportet, eos noluisse collocari in eodem cavo ubi jacebat pretiosus thesaurus, qualis erat corpus ipsorum magistri. Præterea uti indicavimus duo sepulcra discipulorum murusque e rudi lapide, qua separantur a cavo sepulcri sancti, sunt epochæ posterioris epocha operis primitivi: neque aliter fieri potuit, quia discipuli mortui sunt aliquot post annis quam reliquiæ sancti Jacobi in isto ambitu positæ fuerunt. Minutulæ picturæ, quæ repræsentant duorum discipulorum sepulcra conjuncta cum sepulcro sancti apostoli, contra ea quæ dicta sunt serio objici nequeunt: D tum enim cum picturæ istæ factæ sunt, perspectiva nota non erat, quare objecta non poterant collocari in loco vero ac respectivo, qui repræsentandus erat. Cæterum traditiones ac memoriæ, istius ecclesiæ, secundum Castellar, collocant discipulorum sepulcra non in eodem cavo quod apostoli sepulcrum continet, sed prope illud. Quibus omnibus colligitur cum sepulcra discipulorum sita sint prope apostoli sepulcrum, licet non in eodem cavo, sepulturas de quibus quæritur, sitas symmetrice unam a dextris, alteram a sinistris sepulcri apostoli, alias esse haud posse ac sepulturas quæ corpora S. Athanasii ac S. Theodori continuerunt (2).

5. *Cum autem hisce in locis, ubi spes fuerat fore ut reliquiæ invenirentur, investigationes irritæ fuissent; timendum erat ne desperarent canonici deputati reliquias invenire, utpote quæ incendio Almansoris periissent. Non desperarunt; persuasum enim illis erat per historiam, sacras reliquias divina providentia ab ista calamitate fuisse servatas, ereptis scilicet corporibus S. Jacobi ac duorum discipulorum* Athanasii *ac* Theodori *e crypta* E *et alio in loco absconditis. Putaverunt illi episcopum S. Petrum de Mosuncio, appropinquante Almansore, sacrum depositum occultasse. Verum illustrissimus dominus Benedictus Sanz y Fores, tunc Ovetanus episcopus, nunc archiepiscopus Vallisoletanus, doctissima scripta dissertatione, fecit ut attenderentur eventus bellici Anglos inter et Hispanos 1589, per quos archiepiscopus Joannes a S. Clemente procul dubio reliquias occultasset. Quapropter merito attendenda videbatur ecclesiastica ac popularis traditio, quæ ex illo tempore in posterum sparsa fuerat, sive in populum, cujus major numerus intra absidem post altare majus ad orandum accedebat, sive in clerum, qui quotidianum chori officium concludebat adeundo solemni cum pompa eumdem locum, ibique cantando antiphonam :* Corpora sanctorum in pace sepulta sunt; *unde creditum fuit corpus sancti apostoli, ac corpora duorum discipulorum ibidem in abside ab archiepiscopo Jo. a S. Clemente fuisse abscondita. Perpensum fuit, aliud in abside altare post altare majus constructum fuisse circa annum 1823, unde æstimatum fuit, hunc posterioris partis locum sacelli principalis, æquali gaudere veneratione cum* F *ejusdem parte anteriore. Hinc successit exornationis in absidis fornice consideratio, in centro enim repræsentata erant arca sancta sepulcralis ac miraculosa stella, emblemata sancti apostoli præcipua, quæ cum aliis pulcherrimis picturis expressa fuerant, dirigente quodam canonico, nepote secretarii ipsius Jo. a S. Clemente archiepiscopi. Præterea non poterat non considerari in pavimento sub indicatis emblematis, stella ex opere musivo, cui superposita erat lamina ærea destinata ferendis quatuor candelis accensis. Quibus rebus consideratis, ventum fuit ad rumpendum pavimentum in abside media, in loco stellæ, opere musivo compositæ, factoque cavo profundo aliquot metra, operarum unus de fausto exitu quintæ hujus investigationis dubitare cœpit. Sed juvat ipsius verba, sicuti testatus est, audire. Opera igitur cui nomen Joannes Nartallus ita dixit :* Tandem jussus fui quintum *ex italico.* facere cavum in media abside, ad pedem altaris minoris *(post altare majus)*, medio metro distantem ab ipso altari. Ibidem laboravi circiter quatuor noctes, nocte enim omnia hæc opera fiebant:

fecique

(1) Ibid., foll. 17v, 18 et 19. — (2) Ibid., foll. 19, 21.

A fecique fossam profundam septem palmas, quæ sunt duo circiter metra, latam metrum unum. Structuram cœmentitiam inveni compositam e grossis lapidum frustis, quæ fuerant antiquæ constructionis anterioris hujus sacelli. Ad dictam altitudinem cum pervenissem, linea perpendiculari, ductaque ferro versus altare ipsum, murum inveni ejusdem constructionis cum antecedentibus, per latitudinem sacelli extensum. Tunc cœpi dubitare intra animum meum, ac timere ne sepulcrum sancti non inveniretur, ac me commendavi Virgini dolorosæ, ut corpus apostoli appareret. In eodem momento canonicus Labin, qui præsens aderat *(unus ex deputatis)* voluit in cavum descendere, sumtoque ligone cœpit removere terram, ac deinde vocavit me dicens, ut viderem quid essent duo lateres, qui prope hunc murum cernebantur, sumitque lumen, ut ego foderem. Ilico levavi ligone duos lateres, et apparuerunt ossa contenta in capsa, gratum exhalantia odorem, quem describere non valeo. Tunc visum perdidi, mansique cæcus spatio mediæ circiter horæ, et in eo fui ut animo linquerer, et B adjuvantibus sociis extra opus transportatus fui. Bene memor sum juramenti sancte præstiti et nihilominus declaro confirmare me totum, quod hucusque dixi de commotione quam habui, et de odore gratissimo quem sensi. Scio tamen canonicum Labin ex illo momento liberatum fuisse gravi hemicrania quam patiebatur, ego vero præ commotione ægre habui per octo vel decem dies (1).

6. *Hæc quidem Nartallus; ipse autem canonicus Labin hemicraniæ doloribus ex illo momento caruisse se sub juramenti fide confirmavit. Nartallo addimus operam laborum socium Emmanuelem* ex italico. *Larramendi testantem sequentia :* Excavandæ terræ opera navabatur, mandante Eminentissimo moderno archiepiscopo, ad reperiendum, si fieri posset, sancti apostoli corpus, quod bene sciebatur in sacello majori subsistere, sed locus ignorabatur præcisus. Porro traditio constans atque universalis in populo ferebat in loco vicino ubi inventum fuit sepulcrum, atque in muro absidis exteriori scalam esse, quæ ad idem sepulcrum ducebat. Quapropter, cum faber murarius Nartallus in posteriori absidis parte media detexit C urnam marmoream continentem ossa, ego admiratus sum hanc convenientiam, nec dubitavi, uti neque nunc dubito, quin illa essent ossa apostoli. Ego in illa inventionis nocte eram cum Nartallo, et eo momento, quo hic levavit laterem, ego quoque descendi in fossam factam, sensique gratissimum odorem, quem nescio cui rei comparem, sed certo non erat odor humoris, neque is, qui dicitur mucidus, quem fossæ mortuorum exhalant. Nartallus interim factus erat ut cadaver, egoque eum brachio sustentavi, extraxi e cavo, posuique in sede. Ego porro multa lætitia impletus fui, ob repertum, ut credebam, sancti corpus (2).

7. *Utriusque fabri murarii dictis conjungenda* ex italico. *est descriptio canonicorum deputatorum:* Consideratum primo fuit, tollenda lamina grandi posita in centro ambulacri absidis, ob motiva supra indicata, explorationes publicæ notitiæ exponi plus quam conveniebat, quare unus declarantium proposuit ut tolleretur armarium, positum ad extremum sacellum majus, utque sub eo aperiretur fossa, quia, si ibi erat scala subterranea, D quam dicebatur cooperire lamina prædicta, non poterat hac via non detegi. Quanquam consilium illud securum duxisset ad exitum, relinqui oportuit, ob difficultates quæ sane superari poterant : nec nocuit destitisse ab eo, quia si executi fuissemus, erat quasi certum, aperta fossa super urnam ossa continentem, fore ut hæc et illa contererentur, quin aliquam lucem ad scopum nostrum obtinuissemus, licet res aliter se habuisset, sed ignorabamus adhuc quid esset in reliquo sacello majori. Secundo loco, quando aperta fuit fossa ultima in ambitu qui est post altare majus, nulla nostra intentione facta fuit ita, ut latus fossæ posterius stringeret urnam proxime, distabat enim solummodo tres circiter digitos, a superficie ordinis lapidum, qui formabat frontem urnæ istius. Si fossa fuisset dilatata, uti volebant operæ ad laborandum commodius, quod non permiserunt declarantes, multa loculi frusta abrupta fuissent et fortassis etiam ossa contenta in illo. Tertio loco, repertæ fuerunt reliquiæ post explorata loca sacelli majoris, in quibus, cum essent præcipua, ratione prævia putabantur esse E sitæ, ita ut repertæ fuerint, quando declarantes sufficienti lumine præhabito, agnoverant momentum et significationem inventionis factæ (3). *Carum atque urna reperta hoc modo describuntur in actis recognitionis jam citatis :* ex italico. Aperta fuit fossa alta metrum unum cum 24 centimetris, lata metrum circiter unum, cujus in fundo versus orientem, ad frontem sacelli majoris, et ad amussim linea ipsius media, conspecta est nixa super saxum et circumdata ex omni parte, præter anteriorem, ruderibus coacervatis, urna unum metrum longa, alta triginta circiter centimetra, totidem lata, formata a latere dextro e lamina lapidis secti, a latere sinistro, altera lamina marmoris albi, a parte posteriore lateribus, a parte anteriori ordine lapidum ac duobus lateribus unitis (4). Operculum erat lamina crassa octo centimetris, cujus in uno latere crux latina rudi manu erat sculpta.

8. *Ad locum melius cognoscendum utile erit iterum audire canonicos deputatos :* ex italico. A saxo solido usque ad superficiem primi plani sacelli majoris, existit spatium altum circiter unum metrum plenum ruderibus fabricæ operum dirutorum F reliquiis, continens in fundo densum stratum cinerum, indicia certa magni cujusdam et antiqui incendii. Observatum a nobis fuerat, in duabus sectionibus ambitus cryptæ, præter lateres qui formant duo sepulcra S. Theodori et S. Athanasii, multos alios lateres reperiri, qui ob formam triangularem videbantur esse arcus cujusdam vel fornicis reliquiæ : invenimus etiam in stratis superioribus sepulcri a parte sinistra aliquot monetas seculi XII... Notatum quoque fuit, rudera fabricæ, quæ sepulcrum a latere dextro ac spatium intermedium implebant, esse tempore posteriora quam ea quæ observabamus in dicto sepulcro a latere sinistro, ac videbantur esse ejusdem epochæ cum iis quæ extracta sunt post altare majus : videbamus intra et supra urnam, in qua ossa, de quibus agitur, continebantur, esse rudera fabricæ, antiqua, ut apparet, paullo plus duo sæcula; adjungimus, rudera inventa supra urnam, multo esse leviora aliis, constantibus magnam partem, præsertim ea quæ ante urnam reperta sunt, ex grossis lapidibus, quos inter erant gradus scalæ, frusta satis grossa, et alia

(1) *Proces. Apost.*, fol. 10. — (2) Ibid., fol. 11. — (3) *Proces Compost.*, fol. 15. — (4) Ibid., fol. 22.

frusta

A frusta operum antiquorum. Quibus omnibus ruderibus extractis repertum est in isto spatio pavimentum e crystallo et calce et murus e laminis lapidis secti illud circumdans, altus circiter unum metrum, qui, depresso pavimento altaris majoris seculo XVII, ipse necessario depressus fuit.

9. *Ex his quæ exposita sunt demonstrantur sacræ reliquiæ S. Jacobi ejusque discipulorum occultatæ fuisse momento quodam magni timoris ac trepidationis, cum pervenisset ad aures archiepiscopi ac capituli metropolitani invasio Anglorum ducis Drake cum satellitibus suis, profanatio locorum sacrorum, reliquiarum et imaginum sanctorum per istam regionem patrata, minæque editæ idem se facturos reliquiis S. Jacobi. Tempore tantæ perturbationis cogitari sane non potuit de construendis sepulcris tribus, de inscriptionibus intra tubos æreos includendis, uti tempore tranquillo fieri solet. Acta capitularia mentionem faciunt de aliis reliquiis ac pretiosis objectis in tuto positis, quorum alia transportata fuissent in civitatem Orensem, alia in turrem Cambensem. Sed transportari non* B *poterat corpus sancti Jacobi in hanc vel illam civitatem ob maximas difficultates, et commotionem populi nolentis tanto suo thesauro privari. Tempus ergo cum nullam moram permitteret, archiepiscopus Joannes a Sancto Clemente lectis tribus quatuorve viris omni fiducia dignis, atque insuper sacratissimo juramento constrictis in mandatis dederit, ut nocte intempesta cum necessariis instrumentis per interiorem scalam e palatio in basilicam descenderent et summa sollicitudine reliquias sacras in loco tuto reponerent. Designato scilicet loco quo occultandæ sacræ reliquiæ essent, apertum fuit super saxum solidum cavum illud profundum de quo egimus, factisque aperturis in muro cryptæ constructo ab archiepiscopo Gelmirez quo loculus sepulcralis cingebatur, e loculo sacra ossa S. Jacobi et duorum discipulorum* Athanasii *ac* Theodori *extraxerunt; cum alia materies præ manibus non esset, sumpserunt e lapidibus et lateribus constituentibus primitivum sepulcrum operis romani, feceruntque speciem quamdam capsæ, frustis calce vel argilla unitis, eo modo ut opus tumultuarium proderet, factum ab iis hominibus, qui artem murariam ignorarent, summa* C *festinatione, opere rudi, relictis digitis impressis, qui indicant manum haud grandem neque carnosam. Guttæ cereæ, quæ quibusdam in ossibus apparent, clare indicant reliquias fuisse transportatas, nocte intempesta, cum luce candelarum. Quod in hac summa necessitate adhibita fuit materies lapidum et laterum ex primitivo sepulcro argumentum est validissimum, voluisse archiepiscopum ejusque collaboratores relinquere posteris indicium, unde ad recognoscendam reliquiarum veritatem securi procederent; fortassis enim provida mente cogitaverunt, vela quibus sine dubio sacra ossa involverunt ac schedulas singulorum nomina continentes loci humiditate corrumpi posse, quod et factum est post tria sæcula, ideoque tale fecerunt ossibus receptaculum ex materia sepulcri primitivi, ad novum sepulcrum adhibita, ut pro chartis et velis ipsi lapides lateresque testarentur, si, quod timendum erat, brevi temporis spatio sacræ reliquiæ in locum pristinum restitui non potuissent. Anno tertio decimo post reliquias absconditas pax et tranquillitas in Hispaniam nondum redierant. Eo autem anno 1602 archiepiscopus Joannes a Sancto Clemente vita functus* D *est. Nec Anglorum securi erant Hispani ante annum 1702. Fluxerant ergo anni 113 post reliquias absconditas; jam vero ab anno 1589 ad annum 1702 qui occultandarum reliquiarum conscii fuerant, ac scientiam hujus rei sigillo jurisjurandi clausam conservarant in pectoris scrinio, omnes ex hac vita excesserant. Talia quoque erant rerum temporumque adjuncta, ut scripto rem consignari prudentia vetaret. Et sic factum est, ut archiepiscopo ejusque familiaribus rerum gestarum consciis e vivis sublatis, tota rei scientia evanesceret. Quare nihil mirandum a biographo archiepiscopi Joannis a S. Clemente, cui nomen Sanz del Castillo, nullam eventus hujus mentionem fieri; publicis enim usus documentis archiepiscopi res gestas descripsit, in his nulla facti memoria exstabat; privatis autem documentis, in quibus designatum esset occultatarum reliquiarum negotium, uti non potuit, quippe quæ nulla essent. Anno 1666 sacellum majus ingenti labore restauratum fuit, opus dirigente architecto canonico Vega Verduyo, sed tunc memoria absconditarum in abside reliquiarum longo jam temporis spatio evanuerat,* E *laboresque directi fuerunt ad finem ornandi sacelli non ad inveniendas sacras exuvias, tanto magis quod saxum vivum instrumentis tentatum nullam spem faciebat inveniendi in hoc loco reliquiarum latebras. In moderna inquisitione eodem modo processit Eminentissimus dominus cardinalis archiepiscopus Payà y Rico, cum canonicis a se deputatis; quatuor enim fossis factis exploraverunt cryptam ac loca adjacentia, quantumcumque traditio multo majoris auctoritatis suaderet, ut investigationes fierent in absidis centro, reliquis partibus relictis: prudentia enim jubebat quæri thesaurum absconditum in istis aliis partibus, quibus constabat antiquum conditorium, ac tandem redire ad absidis centrum, ubi inventis reliquiis laborum fructum tulerunt.*

10. *Invento igitur, non sine divino concursu, grandissimo thesauro cardinalis archiepiscopus, cooperantibus canonicis deputatis, Antonio Lopez Ferreiro ac Josepho Maria Labin, reverendo patre Fideli Fita e societate Jesu una cum equite Aureliano Fernandez Guerra y Orbe historiæ atque archeologiæ peritis, Antonio Casares, Francisco Freire et Timotheo Sanchez Freire medicinæ atque* F *anatomiæ peritis, necnon suffragantibus episcopo Ovetano, nunc Vallisoletano archiepiscopo, reverendissimo domino Benedicto Sanz y Fores; episcopo Orensi, reverendissimo domino Cæsario Roderico; episcopo Tudensi, reverendissimo domino Ferdinando Huè y Guttierez, suffraganeis suis magna sapientia ac prudentia præditis, jussit instrui processum analogum per reverendum dominum Petrum Seyas vicarium suum generalem, una cum Fiscale Curiæ, Emmanuele Morino et advocato defensore Richardo Rodriguez. Confecto processu, Richardus Rodriguez scripsit defensionem de opportunitate* (1). *Fiscalis Curiæ ex officio fecit requisitorium contra authenticitatem reliquiarum inventarum* (2), *quibus censuris respondit nova scripta defensione Emmanuel Gomez Aduza* (3). *Quibus actis cum finis impositus fuisset, judex instructor declaravit processum conclusum et remisit cum litteris ex officio ad eminentissimum cardinalem archiepiscopum, qui post longum examen causa ex omni parte ponderata ac librata sequentem pronuntiavit sententiam die 12 Martii 1883.*

(1) *Proc. Comp.*, fol. 160-170. — (2) Ibid., foll. 170v, 186v. — (3) Ibid., fol. 186v-221.

11. Lectis

Sententia Eminentissimi Domini Michaelis Cardinalis Paya Archiepiscopi Compostellani.

11. Lectis et inspectis, gravi ac maturo examine perpensis omnibus et singulis documentis in hoc processu contentis de quorum authenticitate et veritate plenissime sum certus; postquam per memetipsum promovi et indesinenter continuare feci opera omnia consummata in magno presbyterio hujus sanctæ metropolitanæ et apostolicæ ecclesiæ Compostellanæ, pro inventione corporum sancti et beatissimi Jacobi Majoris filii Zebedæi, ejusque discipulorum sanctorum, Athanasii et Theodori, ante altare majus, sub ipsomet altari, et a tergo ejusdem ubi collocatum est aliud altare minus etiam beato Jacobo dicatum; postquam personaliter et constanter astiti executioni ipsorum operum, ita ut eorumdem testis præsentialis sim: postquam vigilanti cura adducere procuravi ad hanc causam efformandam quæcumque gravissima testimonia et judicia in ipsa contenta sunt; efformata jam et solidissime roborata mea conscientia; ipsi satisfaciendo et juxta ipsam, ut muneris mei est, fideliter agendo; non possum non ex officio declarare authenticitatem et veritatem ossium et reliquiarum gloriosissimi sancti Jacobi apostoli Zebedæi, ejusque discipulorum sancti Athanasii ac sancti Theodori, de quibus fuse sermo fit in hoc plenissimo ac solidissimo processu, quamvis non audeam discernere ac declarare pro nunc quænam ex tribus collectionibus ossium, de quibus agitur, pertineat ad corpus sancti Jacobi, et quænam ad unumquemque ex suis discipulis. Igitur quoniam in hac instructione fideliter et ad amussim servata sunt omnia servanda juxta sacros ecclesiæ canones in causis similibus, ac feliciter omnia conspirent pro authenticitate ac veritate supradictarum reliquiarum :

12. Canonice declaro ipsas vere et realiter pertinere ad corpora sancti Jacobi Zebedæi fratris sancti Joannis evangelistæ, ejusque discipulorum Athanasii et Theodori, ac proinde dignos fore cultu religioso juxta Ecclesiæ præscripta, et altarium honore. Tamen ad majorem securitatem, ad eminentiorem gloriam adeo præcellentium sanctorum, ad gaudium et consolationem totius populi hispani catholici, ad ædificationem totius familiæ christianæ per totum orbem diffusæ, ac demum ad majorem Dei gloriam et laudem, eleventur hæc acta ad sanctissimas manus beatissimi patris nostri Leonis Papæ XIII, interveniente Sacrorum Rituum Congregatione, ut divino ductante lumine, quidquid definitive tenendum sit, certum ipsius judicium decernat.

13. Quod ut debita forma constet, mea manu subscribo et signo, ac sigillo meæ dignitatis munio, subscribentibus etiam judice instructore, meo secretario diœcesano, ac majori notario hujus curiæ archiepiscopalis et metropolitanæ.

14. Compostellæ in festo sancti Gregorii Magni Papæ et Ecclesiæ Doctoris, die duodecima martii anni 1883.

Michael Card. Payà Archiepiscopus Compostellanus.
Licentiatus Petrus Seijas.
Licentiatus Dionysius Lopez, Secretarius.
Nicolaus Iglesias Notarius major.

15. *Cardinalis archiepiscopus totius causæ processum Romam misit ad summum Pontificem additis litteris, quibus sanctitatem Leonis XIII instantissime rogaret, ut quam primum pronuntiare dignaretur* definitivum ac desideratissimum decretum ad nostram consolationem, ad gaudium ejusdem hujus populi catholici Hispaniæ, ad ædificationem Ecclesiæ universæ et ad promovendam majorem Dei gloriam. *Ac quemadmodum bonus totius Hispaniæ status cum sancto Jacobo cohæret, cui vitam religiosam ac civilem, necnon honorem, magnitudinemque acceptam refert, ita Majestas catholica Regis Alphonsi XII per suum legatum, egregium Marchionem de Molins, apud sanctum Patrem ardentes commendationes interposuit, instanter postulando gravissimæ summique momenti causæ sollicitam atque accuratam explicationem. Sanctitas autem Leonis XIII serenissimi Hispaniæ regis, atque eminentissimi cardinalis archiepiscopi postulationes magna cum benignitate recepit; nulla mora interposita, decrevit, ut Congregatio particularis composita ex aliquot eminentissimis cardinalibus ad sacram Rituum Congregationem pertinentibus, et ex prælatis ejusdem Congregationis officialibus, sub altissimo secreto pontificio ad examen revocaret acta processus compositi ab eminentissimo cardinali archiepiscopo Compostellano, et sententiam conformem datam ab eodem, ac deinde suum judicium pronuntiaret.*

16. *Eminentissimi ac reverendissimi cardinales a summo Pontifice delegati sunt: Dominicus Bartolini sacræ Rituum Congregationi præfectus, titulo S. Marci; Raphaël Monaco la Valletta episcopus Albanus, Mieceslaus Ledochowski titulo S. Mariæ in Ara cæli, Ludovicus Serafini titulo S. Hieronymi Illyricorum, Lucidus Maria Parocchi titulo sanctæ Crucis in Jerusalem et sanctitatis suæ vicarius generalis, Angelus Bianchi titulo sanctæ Praxedis, Thomas Zigliara diaconus SS. Cosmæ et Damiani. Prælati officiales erant: reverendus dominus Vincentius Nussi protonotarius apostolicus participans, Laurentius Salvati secretarius Congregationis Rituum, Augustinus Caprara promotor sanctæ Fidei, et Ludovicus Lauri assessor ac subpromotor. Congregatio particularis post impensum accuratum ac sagacissimum studium actis processus, atque ipsis verbis sententiæ prolatæ ab eminentissimo cardinali archiepiscopo Compostellano, die 20 Maii 1884 consuetam in aulam palatii Apostolici Vaticani convenit, factoque examine severo, dedit rescriptum :* Dilata et ad mentem, et mens est ut nonnullæ animadversiones gravioris momenti accuratius dijudicentur. *Difficultates istæ indicatæ fuerunt reverendo Domino Fidei Promotori, qui eas cum eminentissimo cardinali archiepiscopo Compostellano communicaret.*

17. *Cardinalis Præfectus de ista sententia retulit ad sanctum Patrem, qui pro sua sapientia perpendens, propositas difficultates melius ac facilius removeri, inspecto loco interpellatisque personis, qui illius negotii aliquam partem egerunt, quam scriptis ultro citroque litteris, jussit reverendum dominum Augustinum Caprara, Fidei promotorem, ire Compostellam, ut auditis sententiis eminentissimi cardinalis archiepiscopi, canonicorum ad dirigendas excavationes deputatorum peritorumque medicorum, historicorum et archeologorum, nec non inspectis iis, quæ inspicere et considerare oporteret, accuratam deinceps relationem faceret, super quo fundamento, solutis difficultatibus, finalis sententia debita cum maturitate pronuntiari posset. Prælatus extemplo profectus est in Hispaniam die 28 ejusdem mensis; sed provida mente consilium iniit adeundi primo Pistoriam ad inspiciendam eam reliquiarum partem, quam archiepiscopus*

A *pus Gelmirez a capite S. Jacobi separatam S. Attoni, istius civitatis episcopo, dono dederat. Ibi re collata cum reverendissimo domino episcopo, Donato Velluti Zatti e ducibus Sancti Clementis, ac reliquiis in palatium episcopale clam translatis, Franciscus Chiapelli, eximius medicinæ doctor, vocatus advenit. Qui coram reverendissimis dominis episcopo et Fidei promotore, præstito secundum canonicas dispositiones juramento, declaravit se toties vidisse hanc reliquiarum partem e longinquo et per vas crystallinum satis crassum, eamque habuisse extremum os digiti cum suo ungue. Cum autem promotor Fidei insisteret rogaretque ut nunc oculis attentioribus eam inspiceret et involucro remoto, recognovit ille partem reliquiarum, quæ ob oculos erat, constare fragmento ossis e cranio et præcise puncto apophisis mastoideæ cum annexa parvula parte ossis temporalis pertinentis ad parietem cranii. Os eo colore est quo debet esse, colore scilicet eboris flavescentis, et punctum solummodo mastoideum colore est obscuro, ob materiam alienam eidem ossi inhærentem, quæ videatur esse sanguis coagulatus. Medicus egregius, ea re ob oculos* B *posita, haud facilem inveniebat viam explicandi, quomodo sanguis coagulatus esset in illa cranii particula, neque facilitatem, qua illa tam exigua particula, nullius ope instrumenti, potuisset separari.*

18. *Tunc promotori Fidei opportune in mentem venit de genere mortis qua S. Apostolus obierat, capite scilicet cæso, et tunc peritus medicus totum bene explicare valuit, et in testimonio suo juridico* *ex italico.* *adjunxit :* Sciendo sanctum martyrio functum esse abscisso capite, intelligitur qua ratione punctum illius ossis debuerit manere obductum sanguine. Antequam scirem martyrem capite cæsum fuisse, difficile intellectu erat, quomodo illa parvula pars a cranio absque ullo instrumento separari potuisset; sed post caput cæsum intelligitur tam parvula cranii pars solu tracto manu facto potuisse separari. *Confirmavit igitur doctissimi viri ac prudentissimi sententiam filii sui Alberti Chiappelli, medicinæ doctoris, qui die 9 januarii 1880 rogatus a canonicis deputatis Compostellanis, eamdem partem reliquiarum S. Jacobi inspexerat, dixeratque esse fragmentum ossis pertinentis ad unum ossium cavi craniosi, quod* C *probabili cum ratione judicaret esse partem ossis temporalis. Reverendus dominus promotor Fidei duas prædictæ Pistoriensis particulæ ex capite S. Jacobi imagines arte photographica factas secum tulit, quas cum inventis Compostellæ ossibus opportune componeret, iterque in Hispaniam prosecutus Barcinonem venit die 1 junii ac Matritum die 3 junii ad reverendissimum dominum Nuntium Apostolicum. Cui missionis suæ scopo communicato, statim arcessivit peritos historicos atque archeologos reverendum patrem Fidelem Fita e societate Jesu ac dominum Aurelianum Fernandez y Guerra, cum reverendissimo domino Benedicto Sanz y Fores Vallisoletano episcopo, qui fausta fortuna Matriti aderat. Quibus, post juramentum præstitum dicendi veritatem servandique secretum, variæ propositæ sunt interrogationes ad confirmandum ac declarandum meliori modo omnia quæ in sua relatione exposuerant. Quem in finem supra dicti professores Historiæ Regiæ præparaverunt commentarium, in quo valde erudite atque exacte respondent ad propositas difficultates, quem postea die 15 junii reverendo domino Fidei promotori Compostella reduci in manus tradiderunt. Eumdem commentarium reverendissimus dominus archiepiscopus Vallisoletanus,* D *accurato examine ponderatum confirmavit, fecitque suum eique subscripsit. Reverendissimus dominus Nuntius Apostolicus studiorum historicorum ac criticorum peritissimus ad calcem commentarii juridici suum manu propria testimonium apposuit, complementum actus gravissimi.*

TESTIMONIUM NUNTII APOSTOLICI.

Testor prædictos viros R.P. Fidelem Fita, S.J., et D. Aurelianum Fernandez Guerra, socios Regiæ Academiæ Historiæ in civitate Matritensi, propositis coram me difficultatibus nonnullis super identitate reliquiarum S. Jacobi Majoris et discipulorum ejus, quæ nuper repertæ feruntur in cathedrali ecclesia Compostellana, postquam eas, prout rei gravitas et religio exposcebant, diligenter matureque, collatis in id studiis, ad trutinam revocaverint seduloque perpenderint, hujusmodi responsiones reddidisse quæ in hisce autographis foliis ab iisdem subscriptis, adjectoque reverendissimi archiepiscopi Vallisoletani suffragio, continentur, quæque prudenti eorum- E dem judicio satis esse sunt visæ ad vim omnem propositarum objectionum enervandam : testor insuper præfatos viros, historiæ et antiquitatum patriarum eximios cultores scientia, eruditione non minus quam sincero veritatis amore vitæque integritate magnam sibi apud concives suos nominis famam et auctoritatem comparasse. In quorum fidem præsens trado testimonium mea manu subscriptum sigilloque meo obsignatum.

Matriti, die 15 junii an. 1884.

† Marianus Archiepiscopus Heracleensis,
Nuntius Apostolicus.

20. *Sed revertamur ad promotorem Fidei. Matrito per Caronium iter Compostellam prosecutus est, ubi die 8 junii eminentissimo domino Michaëli Paya y Rico, Compostellano archiepiscopo, exhibuit cardinalis S. Rit. Congregationis Præfecti litteras, quibus debita cum auctoritate præsentaretur nomine Sanctitatis Suæ, atque indicaretur adventus scopus. Multo cum gaudio cardinalis archiepiscopus gratum erga Sanctum Patrem animum ostendit, quod dignatus esset mittere ipsum Fidei* F *promotorem, ad peragendum gravissimum illud negotium. Reverendus dominus Fidei promotor die sequenti suscepit examen juridicum utriusque canonici delegati Antonii Lopez Ferreiro et Josephi Mariæ Labin, virtute ac scientia conspicui, optima reputatione, qua apud omnes gaudent, honorati. Hi repetierunt probationes adductas in relatione superiore quæ processui inserta est, cui nova argumenta addiderunt ad confirmandum constantem atque unanimem traditionem de corpore sancti Jacobi præsente Compostellæ, sepulcri varias mutationes, atque allatorum documentorum genuitatem atque auctoritatem. Deinde reverendus dominus Fidei promotor duobus canonicis deputatis quasdam quæstiones proposuit super difficultates motas a particulari Rituum Congregatione, eodem modo quo eas proposuerat peritis professoribus Fita et Guerra, habuitque responsa peremptoria, quæ omnem difficultatem ac contradictionem dissiparent. Tantumdem sagax prælatus fecit cum medicinæ atque anatomicæ peritis domino Antonio Casares, rectore universitatis Compostellanæ et chemicæ professore, domino Francisco Freire Barreiros et domino Timotheo Sanchez*

Freire

A *Freire in eadem universitate medicinæ professoribus, cunctis solida scientia ac religione præditis, quibus post juramentum præstitum alias quæstiones proposuit de æstimatione, ætate, antiquitate atque ordine ossium repertorum. Qui viri periti confirmaverunt accurationem adhibitam in disponendis quadris synopticis exhibitis a se in processu facto a cardinali archiepiscopo, circa ossa componentia tres squeletos, ordine in tres congeries distributa, singulis singulorum squeletorum partibus, meliori quo fieri potest modo inter se distinctis. Non potuerunt tamen non mutare aut melius explicare conceptam a se opinionem de compositione et conformatione eorumdem ossium, de eorumætate, virili sexu, et aliquorum ex iis corruptione per actionem humoris ac vetustatis. Et concluserunt hæc ossa pertinuisse ad tres personas sexus masculini, ætatis in vitæ durationis ordinariæ tertio stadio decurrentis tantæque antiquitatis, ut nihil impediat quominus ad prima christianæ religionis tempora attribuantur, et ideo non videri temerarium, credere, dicta ossa fuisse corporum sancti Jacobi apostoli ejusque discipulorum. Declarave-* B *runt etiam viri periti ossa secundum ordinem distributionis posita fuisse in capsa una, quæ divisa erat in tres partes, ossaque indeterminata in alia capsa et deinde in vasis testeis.*

21. *In processu confecto ab eminentissimo cardinali archiepiscopo undecim testes jurati testimonium dixerant de actu et adjunctis inventionis sacrorum corporum ac de traditione populari ac constanti de sepulcro apostoli existente in loco ubi inventum est. Quorum hæc erant nomina: Josephus Nartallo, Emmanuel Larramendi, Thomas Cardalda operæ, Josephus Losadas, Bernarda Varela, Raimondus Pereiro et Augustina Mendez. Ex his alius jam mortuus et alius infirmus erat: reliquorum præcipuos promotor Fidei advocandos curavit ad novum examen. Qui non solum confirmarunt prius testimonium, sed Josephus Nartallo et Emmanuel Larramendi fabri murarii, qui fossam fecerant, necnon Josephus Losadas majoris momenti adjuncta addidere, quæ supra relata sunt. Aliæ personæ alia examina subierunt. Apparet manifesto hanc novam inquisitionem a reverendo domino Fidei promotore institutam procurasse amplam lucem argumentis,* C *quæ jam exposita erant pro identitate sacrarum reliquiarum novasque addidisse probationes, maxime spectantes cælestia signa, quæ earundem reliquiarum inventionem comitata sunt, quibus divina omnipotentia alias dignata fuit similes eventus signare ad dandum mortalibus securum testimonium authenticitatis sacrorum pignorum.*

22. *Inquisitione per omnes partes perfecta, reverendissimus dominus Fidei promotor accessit ad faciendam inspectionem loci sacelli majoris basilicæ Compostellanæ, subjectæ cryptæ operis romani, et sepulcri inventi in abside. Eminentissimus cardinalis archiepiscopus et alii ad auxiliandum adsciti reverendissimum dominum promotorem comitati sunt in actu illo complendo, basilica Compostellana prævie clausa, die 9 junii advesperascente. Inspecta ergo altare majus in medio situm, retro quod jacebat absis; crypta altari subjecta formata in saxo; in solo, ab ejus superiore parte, sub altari majori loculus quadratus operis romani, qui continuerat sepulcrum S. Jacobi, quam Hispani arcam marmoricam dicere consueverant; ab inferiori parte erant alii loculi, in quibus duo discipuli* Athanasius ac Theodorus *ad apostoli* D *latus sepulti fuerunt. Ichnographia cryptæ ac distributionis loculorum præstitit explicationes summi momenti ad solvendas quasdam difficultates et ad intelligendos accuratius historicos commentarios. Tandem ad accurate observandum sepulcrum inventum accesserunt ad locum medium ac centralem inter utrumque latus absidis et sacelli, unde ad perpendiculum sursum aspicientes viderunt depictam in fornice arcam sanctam cum stella, quæ sunt præcipuum sancti apostoli emblema. Super cavo positum erat operculum ferreum, ad figurandum marmor depictum, forma parvuli tumuli. Quo per operarum manus remoto apparuit sepulcrum in sua structura tale quale descripserant canonici delegati. Unus lapidum, qui sepulcrum componunt, est e marmore simili aut potius æquali frustis in crypta inventis. Duo lateres qui a parte anteriore capsam operiebant, sunt æquales lateribus, qui formabant sepulcra duorum discipulorum, ac referunt epocham romanam sæculi aurei, utpote qui compositi sint ex illa argilla compacta, quæ per coctionem rubrum colorem traxit, simillimi* E *lateribus componentibus facies laterales fabricarum romanarum e primis imperii temporibus: fuerant igitur sumpti hi lateres ex antiquo loculo sepulcrali. Operculum lapideum habet crucem rudi forma latinam uni lateri insculptam, atque est tale, ut, si suppositæ capsæ accurate fuisset impositum, hanc totam perfecte operuisset. Hinc manifestum est hoc sepulcrum ante fuisse præparatum, cujus partem superior lapis apertam reliquit, sed deinde præ festinatione omissum fuit lapidem promovere super capsam, locum apertum clauserunt lateribus duobus et calce ad usum præparatis, ita ut in facto evidenter appareat opus tumultuarium. Super hoc sepulcro inventa sunt rudera fabricæ, lapidesque scalæ, per quam e confessione descendebatur in cryptam fuitque pavimentum, episcopo Jacobo Gelmirez, positum, inventum fractum. Quibus datis reverendus dominus Fidei promotor debuit agnoscere archiepiscopum Joannem a sancto Clemente ejusque collaboratores, in construendo novo sacrarum reliquiarum receptaculo, hac usos materia, quæ ad primitivum in crypta loculum pertinuerat, intendisse relinquere posteris signum sinceritatis ac genuitatis demonstrativum. Præterquam quod sepulcrum esset ineptum conti-* F *nendis tribus squeletis distentis, apparebat evidenter factum ad recipienda ossa transportata: hæc ossa non erant sparsa, sed collecta in parte ejus anteriore, non ultra. Erat ergo evidens ea fuisse ibi collocata post præparatum sepulcrum, et agi de reliquiis magnæ venerationis. Uti jam notatum fuerat in processu* (1)*, observatum fuit in cavo multam terram esse coacervatam provenientem ex collapsu laterum fictitiæ hujus constructionis sepulcralis. Apparuit in cavo capsa una, eaque, clausa clavibus et aliquot vasa testea cum operculo mobili. Cardinalis archiepiscopus promotori Fidei declarabat, repertas reliquias in iis conservari, easque hic esse repositas, postquam viri periti, (quorum relatio in processu diœcesano habetur), eas ordine composuerant, laverantque liquore alcoolico, quo firmiter cohærerent essentque humiditati imperviæ. Sed hora sera et loci humiditas non permiserunt ut fieret ibi nova ossium inspectio, hinc necesse fuit dictam capsam ac vasa portari in palatium archiepiscopale et reponi tantisper in eminentissimi cardinalis archiepiscopi parvo sacello, quod ipse sibi*

(1) Foll. 124, 125.

custodiendum

A *custodiendum sumpsit. Reverendissimus Fidei promotor antequam eo ex loco abiret, observavit picturam existentem in absidis pariete a parte sinistra propinqua sepulcro paullo ante invento. Pictura obducta erat macerie occupante locum medium inter pavimentum recens, et pavimentum ex opere musivo quod rumpendum fuit ad formandum sepulcrum, unde canonicus Ferreiro argumentum deduxerat multa consideratione dignum, cujus picturæ imaginem exhibuit. Hæc pictura, ait Ferreiro, seculi XVI est : ista ergo epocha maceries illam operiens nondum existebat, unde sequitur sepulcrum inventum in media macerie postea formatum fuisse. Idem argumentum, ait canonicus Ferreiro, desumi debet ex crucifixo e concha margarifera invento etiam in media macerie, qui ad seculum XVI et ipse pertinet. Reverendus dominus promotor Fidei jussit nihilominus fragmentum separari ex operculo capsæ sepulcralis, et duo frusta laterum, unum scilicet ex sepulcris discipulorum in crypta existentibus, et alterum ex alterutro laterum qui sepulcrum inventum in abside operiebant, quia sibi sat mani-* B *festo videbantur esse ejusdem epochæ, materiæ ac coloris. Tres periti physicæ atque anatomicæ, supra laudati, licet per eos dies multis detenti essent laboribus, tamen per tres vices præsto fuerunt ad examinandas reliquias, earumque certam faciendam fidem, sive recognoscendis ossibus alias perito ipsorum judicio submissis et in ordinem ab ipsis distributis, sive referenda descriptione secundum tres congeries distinctas in quadris synopticis, sive determinando pondere, colore et composito eorumdem, sive tandem explicando aliquot dubia quæ ex illorum antecedente testimonio videbantur nata.*

23. Recognitio ossium mirabilem in modum successit ob doctas, claras et securas explicationes ab egregiis illis viris peritis datas ad singula puncta proposita. Sed inspectioni huic per singulas partes factæ coronidem felicem imposuit certo acquisita experimento scientia, qua constitit, cum inter ossa Compostellana secundi acervi e medio reperiretur apophisis mastoidea sinistra, deesse in eisdem apophisin dextram, cujus photographiam promotor Fidei Pistoria secum tulerat conferendi ergo : et sic agnitum fuit ista ossa acervi medii perti- C *nuisse, exclusis aliis, ad sanctum apostolum a quo erat separata particula ossis temporalis sancto Attoni dono data : et sic utraque ossa procurarunt argumentum evidens utrorumque authenticitatis. Hinc sequens virorum peritorum assertum : in nullo ex ossibus temporalibus sinistri lateris inventis in sepulcro Compostellano portio hæc sinistri lateris deficit; sed in latere dextro deficiunt partes mastoideæ voluminis quod prædicta reliquia (pistoriensis) exhibet. Post assertam probatamque ossium sinceritatem iterum clausa fuerunt in eadem capsa tripartita supradicta in qua jam pridem reposita fuerant, clavesque apud se retinuit eminentissimus cardinalis archiepiscopus, qui et in se recepit custodiam sacelli, in quo cum his reliquiis reposita fuerant alia vasa testea, in quibus erant multa fragmenta ossium et pulvis ex eodem extracta sepulcro.*

24. Canonici delegati confirmarunt judicium suum ante prolatum et reverendus dominus Josephus Canosa jam Sacræ Rotæ auditor ac capituli decanus, qui deputatus fuerat ad instruendum una cum aliis primum processum, pronuntiavit gravissimum judicium suum his verbis :

25. Si ex mea scientia tantum de authenticitate repertarum reliquiarum judicium ferre deberem, D hæsitarem utique, cum de materia sermo sit, quam profiteor meæ provinciæ non esse. Attamen novi pro hac identitate plura scripsisse ac disseruisse collegas meos canonicos Labin et Ferreiro, quæ quidem personæ in hac re maxime sunt competentes. Idcirco horum virorum auctoritatem secutus, nil omnino dubito asserere reperta ossa in sepulcro absidis capellæ compostellanæ esse revera sancto Jacobo ejusque discipulis tribuenda. Hanc vero persuasionem meam profiteor communem esse universo capitulo metropolitano, una forte exceptione facta ; quod immo capitulum maximo sibi honori ducet, si Ssmus D. N. Leo XIII decretum episcopale Apostolica auctoritate confirmet. Nec tanti faciendæ sunt difficultates ex eo præsertim ductæ quod aliqua sceleta humana ad latera majoris aræ (distantia tamen inter humum) fuerint reperta. Nam nonnisi unus est qui hanc difficultatem promovet, sine aliquo rationabili fundamento; et cæteris omissis quæ ad diluendam difficultatem afferri possent, hoc tantum sufficiat : pro potiore E ac sanctiore ecclesiæ parte semper absidem fuisse habitam. Cum itaque in centro absidis capellæ Compostellanæ (in qua non solum episcoporum ac regum, sed neque sanctorum Fructuosi, Silvestri et Cucuphatis corpora condi permissum unquam fuit), ossa in ejus centro reperta nonnisi ad apostolum Jacobum ejusque discipulos pertinere possunt.

26. Re feliciter gesta promotor Fidei Compostella profectus est; profecturo eminentissimus cardinalis archiepiscopus Compostellanus duas litteras dedit, unas ad sanctum Patrem Leonem XIII, alteras ad cardinalem sacræ Rituum Congregationi præfectum, quas cum lectore communicamus.

Epistola Eminentissimi Domini Michaelis Cardinalis Paya Archiepiscopi Compostellani ad Leonem XIII Romanum Pontificem.

Beatissime Pater,

27. Gratias ago celsitudini Vestræ ex intimo cordis mei quia inter innumerabiles curas quæ sollicitudinem Vestram die noctuque premunt, non est oblita sanctorum ossium præclarissimi F sancti Jacobi apostoli Zebedæi, et providentissime misit ad hanc regionem occidentalem Hispaniæ et Europæ, adeo a Civitate æterna separatam, specialem Nuntium, qui singulari cura et studio breviter finiret magnam causam declarationis identitatis ossium ipsius præclarissimi apostoli, nuper in hac apostolica et metropolitana ecclesia feliciter inventorum. Gratias igitur, Beatissime Pater, gratias iterum refero propter hoc eloquentissimum testimonium sollicitudinis Vestræ erga nostram terram, universam Hispaniam et patronum nostrum.

28. Excellentissimus et reverendissimus dominus Augustinus Caprara a Beatitudine Vestra missus, diligentissime et exactissime munus suum explevit. Omnia perlustravit, omnia examinavit, attente recognovit : semel atque iterum peritos ac testes juramento ligatos interrogavit : quidquid in Processu quocumque modo non omnino perfectum reperit, complevit et firmavit, ita ut, secundum meum judicium, quando hodie Romam revertendo petit, omnia secum portat necessaria et utilia ut sanctitas Vestra, ea qua pollet justificatione et sapientia, expectatissimam declara-

A tionem prudentissime et absque hæsitatione proferre possit.

29. Veniat igitur, Beatissime Pater, veniat desideratissimum oraculum ad solatium nostrum, ad confirmationem fidei, devotionis et pietatis hujus religiosissimæ civitatis, regionis, Hispaniæ, universique orbis, qui omnibus christianis sæculis specialissimam devotionem erga sanctum Jacobum nostrum indesinenter manifestavit. Pro hoc mecum suspirant capitulum, hoc et clerus metropolitanus, seminarium conciliare, universus clerus diœcesanus et sanctimoniales, pro hac causa ad Deum incessanter preces et orationes elevantes.

30. Veniat igitur, Beatissime Pater, veniat sine mora desideratum oraculum, quod a Beatitudine Vestra instanter, instantius, instantissime expostulamus.

31. Et dum ipsum speramus, dignetur Beatitudo Vestra benevole accipere novam demonstrationem obedientiæ, amoris, adhæsionis et gratitudinis erga amantissimam et dilectissimam dignitatem et Personam Vestram.

B Compostellæ, die 12 junii anni 1884.

Beatissime Pater
Ad Sanctitatis Vestræ PP. H. P.
Michael Card. Payà Archiepisc. Compostellanus.

Epistola ejusdem ad Eminentissimum Dominum Cardinalem Dominicum Bartolini, S. Rituum Congregatione Præfectum.

Eme ac Rme Domine,

32. Octavo die currentis mensis accepi magna cum cordis mei lætitia et profunda gratitudine litteram tuam amoris plenam per manus Excellentissimi ac Rmi domini Augustini Caprara, dignissimi Fidei promotoris, qui eodem die ad istam civitatem pervenit. In illa me certiorem facit Eminentia Vestra vivissimæ sollicitudinis Sanctissimi Domini Nostri Patris Leonis XIII pro felici et proxima terminatione causæ ad declarationem identitatis ossium et reliquiarum gloriosi nostri sancti Jacobi Zebedæi et duorum discipulorum suorum nuper in hac sancta apostolica metropo-
C litana, Providentia duce, inventorum; propter quod sapientissime decrevit supradictum excellentissimum dominum Augustinum Caprara ad nos venire plenissimis cum facultatibus ad ultimam adhibendam manum pro accurata et perfecta conclusione jam dictæ celeberrimæ causæ.

33. Desunt mihi verba ad promendam vivissimam lætitiam mei cordis necnon canonicorum hujus apostolicæ metropolitanæ, totiusque cleri et populi diœcesanorum ab hac gratissima et honorificentissima Apostolicæ sedis decisione profluentem; ista enim via, firmissime speramus in prooemio esse felicem finem vividorum nostrorum desideriorum. Vivat igitur ad multos annos Sanctissimus Pater Noster! Vivat etiam dignissima Persona Eminentiæ Vestræ! Et vivant omnes cooperatores tanti operis!

34. Ut mei muneris erat, domum meam honoravi maximo cum cordis mei gaudio et gratitudinis sensu, dignissimum et meritissimum dominum supradictum Caprara, in ea tanquam familiarem et valde dilectum hospitem recipiendo, et constanter adlaborando ut ipsi nihil omnino deesset ad suum opus quantocius et perfectissime perficiendum. Ipsum vellem per plures dies apud me retinere; ast, quoniam indesinenter instat pro D
suo regressu, quamvis ægre, eum dimittam crastina die, providentem Dominum ejusque gloriosissimum apostolum ferventer deprecando, ut ad Vos feliciter et gaudenter perveniat.

35. Occasione data Eminentiam Vestram enixe rogo ut dignetur Sanctissimo Patri Nostro amoris, gratitudinis et obedientiæ sensus humiliter et peramanter offerre.

36. Et quod ad Eminentiam Vestram attinet, gaudeo quamplurimum pro salute recuperata, simulque manus vestras reverenter ac peramanter deosculor.

Compostellæ, die 11 junii ann. 1884.

Eminentiæ Vestræ Rmæ
Humillimus ac devmus servus verus
Michael Card. Payà
Archiepiscopus Compostellanus.

37. *Promotor Fidei Compostella Matritum reversus cum patre Fideli Fita et domino Aureliano Fernandez y Guerra contulit de omnibus quæ Compostellæ gesta fuerant, qui assensum suum* E
plenissimum dedere ut sequitur:

38. Addendum credimus, re accuratius perpensa, judicium episcopale ratum haberi posse a sede Apostolica, etiam ob argumenta adeo luculenter, solide, atque ad amussim a reverendissimo archiepiscopo Vallisoletano, jam Ovetensi, exposita, ita ut moralem certitudinem cum portendant, videantur etiam nihil amplius desiderandum relinquere.

39. *Quorum opinioni suam archiepiscopus Vallisoletanus adjunxit hac forma:*

40. Plenissime in omnibus et per omnia relationes olim a me scriptas confirmo; solummodo conclusionem in secunda relatione contentam ex intima persuasione ita declarare et ampliare censeo; argumenta allata, meo judicio, sufficientia esse non solum pro decreto episcopali jam edito, sed etiam pro confirmatione ejusdem decreti a S. Sede facienda.

41. *Deinde promotor Fidei iter suum magna cum celeritate per Cæsaraugustam et Barcinonem ac deinde per Pistoriam prosecutus Romam advenit die 22 junii, quo interim pervenerant litteræ reverendissimi capituli Compostellani, quæ sequuntur:* F

Beatissime Pater,

42. Ex quo anno antecedente millesimo octingentesimo octogesimo tertio, Acta una cum sententia eminentissimi ac reverendissimi archiepiscopi Compostellani super identitate reliquiarum beati Jacobi apostoli, suorumque discipulorum Theodori et Athanasii supremo et infallibili Sanctitatis Vestræ judicio submissa fuere, in Hispaniarum clero et populo, ad quos rerum notitia pervenit, maximeque crevit in dies desiderium hodie vehementissimum, quantocius obtinendi a Sanctitate Vestra decreti archiepiscopalis, prædictarum reliquiarum identitatem asserentis, plenissimam confirmationem. Omnibus enim persuasum est hujusmodi Pontificiam decisionem Dei Optimi Maximi gloriam in cultu et veneratione sanctorum, de quorum exuviis agitur, imprimis promoturam, ecclesiæ Compostellanæ cæterisque Hispaniæ, ac ipsimet universali, magnum honorem, spiritualem proventum, aliaque pretii inæstimabilis bona allaturam, cunctosque Christi fideles inenarrabili gaudio repleturam fore. Jam, idcirco, optatam, tamque
rei

A rei catholicæ proficuam definitivam sententiam enixe a Sanctitate Vestra exposcunt oratores, qui, capitulum prænominatæ ecclesiæ Compostellanæ efformantes, pedes Sanctitatis Vestræ humiliter deosculantur, quique ad limina beati Jacobi Apostoli, sicut in præsentiarum, nunquam rogare cessabunt, ut Omnipotens Deus per plurimos annos et in æternum postea sartam tectamque Sanctitatis Vestræ pretiosissimam vitam servare dignetur.

Compostellæ, die 13 junii anni 1884.

Beatissime Pater

Ad PP. Sanctitatis Vestræ Humter provoluti
Josephus Maria Canosa Decanus.
Michaël Hidalgo Scholæ Præfectus.
Dionysius Lopez thesaurarius.
Antonius Lopez Ferreiro Canonicus.
Josephus Maria Labin Canonicus Doctoralis.
Avelinus Rodriguez et Varela Canonicus.
Enricus A. de Zurna Canonicus.
B Petrus Seizas Canonicus et Vicarius Generalis.
Josephus Nuñez Canonicus.
Josephus Ferdinando Quiroga Canonicus.
Josephus M. Portat Son Canonicus Theologus.
Ricardus Rodericus a Blanco Canonicus.
Angelus Chamorra Canonicus.
Josephus Maria Martinez Canonicus.
Anselmus Villoria Mareon Canonicus Secret. Capitul.

43. *Reverendus dominus Fidei promotor ad sanctitatem Leonis XIII. S. P. retulit de negotio sibi commisso ac perfecto. Quem jussit pontifex præparare ac scripto tradere relationem exactam confecti a se negotii particulari Rituum congregationi, quæ causæ illius judicium in se receperat, ac dare dilucidam explicationem difficultatibus, quæ prædicta congregatio, manifestanda mente sua, proposuerat. Quo opere ordine composito ac distributo singulis, Congregatio particularis denuo convenit die 19 julii in aulam Vaticanam; propositum fuit dubium hac forma :* An sententia lata a cardinali archiepiscopo Compostellano de identitate reliquiarum, quæ in centro absidis sacelli maximi metropolitanæ ejusdem basilicæ repertæ sunt et C sancto Jacobo Majori apostolo ejusque discipulis Athanasio ac Theodoro tribuuntur, sit confirmanda in casu et ad effectum de quo agitur? *Cui dubio post longam, severam ac doctissimam discussionem eminentissimi patres cardinales ac reverendissimi domini officiales rescripserunt :* Affirmative, seu sententiam esse confirmandam. *Cardinalis sacræ Rituum Congregationi præfectus ad sanctitatem Leonis XIII fideliter retulit de iis quæ in Congregatione particulari tractata fuerant, de merito hujus gravissimæ causæ, et de sententia ab eadem pronuntiata. Qui cum cognovisset omnia quæcumque sacri canones atque apostolicæ constitutiones in similibus judiciis observanda præscribunt, observata fuisse, sacræ Congregationis sententiam auctoritate sua apostolica confirmavit promulgarique jussit cum decreto, die 25 julii festo sancti apostoli Jacobi, in ecclesia S. Mariæ de Monte Serrato Hispanorum. Cujus ecclesiæ rector illustrissimus ac reverendissimus dominus Silvester Ronger omnia ad summum decorem composuerat, quo tantus actus debita cum solemnitate fieret. Missa pontificalis celebrabatur a reverendissimo domino Elia Bianchi archiepiscopo titulari Nicosiæ, ac post cantatum Evangelium unus ex officialibus secretariæ sacrorum Rituum, reverendus dominus Stanislaus Canori decretum ex ambone recitavit.* D *Promulgationi assistebant ex sublimiori loco cardinalis prædictæ Congregationis Præfectus una cum officialibus majoribus Laurentio Salvati secretario, Augustino Caprara sanctæ Fidei promotore, Ludovico Lauri assessore ac subpromotore, ac Joanne Ponzi substituto; assistebat etiam in presbyterio dominus Eques Silvester Baguer de Corse y Ribas, vices gerens excellentissimi domini Marchionis de Molins, Hispaniæ apud Sanctam sedem legati. Decretum est hujusmodi.*

Decretum Hispaniarum et Compostellan.

44. Celeberrima inter sanctuaria, quæ in toto terrarum orbe a Christi fidelibus maxima coluntur veneratione, sacrisque frequentantur peregrinationibus solvendi voti causa, quæque summorum pontificum constitutionibus pari habentur honore, nobilissimum præfulget sepulcrum sancti Jacobi Majoris apostoli in urbe Compostellana Hispaniarum, quo delatum est ejus sacratissimum corpus ab Hierosolymis, postquam Herode jubente gladio fuit percussum. E Sepulcrum hujusmodi per tot secula innumeris divina ope illustratum prodigiis, illæsumque servatum tum in Arabum occupatione, tum in aliis temporum calamitatibus, quibus Hispaniæ extitere obnoxiæ, habitum semper fuit veluti præcipuum nationis hujus præsidium. Hac de causa thesaurus iste pretiosissimus tutissima munitus fuit custodia et seculo decimo sexto decurrente ob Anglorum incursionem, qui, catholica ejurata fide, Hispanicas regiones pervadentes, Compostellam adire contendebant præcipue ad illum abripiendum et disperdendum, e veteri custodia archiepiscopi cura remotum, adeo secretiori reconditum est loco, ut sequioribus seculis ille prorsus a Christi fidelibus ignoraretur. Hi tamen ex historia certissime noverant sacra pignora nunquam e majori basilicæ Compostellanæ sacello fuisse amota, simulque ex jugi et constanti ad nos usque traditione persuasum habebant in prædicti sacelli abside illa adhuc servari. Cum autem hodiernus archiepiscopus Compostellanus eminentissimus et reverendissimus dominus cardinalis Michael Payà y Rico nonnullis abhinc annis egregiam posuisset operam pro instauratione basilicæ hujus, hanc F nactus occasionem pium in sua mente maturavit consilium, reperiendi scilicet locum in quo tecta manebant sepulcra sancti Jacobi apostoli, et discipulorum ejus Athanasii et Theodori. Ad id assequendum dirigentibus viris peritissimis, et in ecclesiastica dignitate constitutis ab ipso selectis, omnes ab operariis investigatæ sunt subtus et circum altare majus latebræ : sed labor haud prospere processit. Demum in centro sacelli absidis retro altare majus, effosso pavimento, inventa est arca ex lapidibus et lateribus confecta, in qua extabant ossa ad tria sceleta sexus virilis pertinentia. Super his omnibus eminentissimus et reverendissimus cardinalis archiepiscopus, exquisitis illustrium peritorum sententiis, processuales condidit tabulas; inquisitumque est, an in iis ossibus repertis constaret de identitate corporum sancti Jacobi Majoris apostoli et discipulorum ejus Athanasii et Theodori ? Et consideratis omnibus, quæ consideranda erant, suum pronuntiavit affirmativum judicium. Dein acta processualia sententiamque suam eminentissimus et reverendissimus archiepiscopus ad Urbem misit, ut supremo summi pontificis judicio subjicerentur, sententiaque sua apostolica auctoritate

A ritate confirmaretur. Sanctissimus autem Dominus noster Leo papa XIII gravissimum hujusmodi negotium peculiari Sacrorum Rituum Congregationis cœtui pertractandum remisit. Quo habito ad Vaticanas ædes die XX maii anni hujus responsum datum est: *Dilata et ad mentem;* et mens fuit, ut nonnullæ difficultates gravioris momenti lucidius enuclearentur. Quo facilius id præstaretur a sanctissimo Domino Nostro missus est Compostellam R. P. D. magister Augustinus Caprara sanctæ Fidei promotor, ut singula inspiceret, inquireret, et referret. Romam reversus accuratissima relatione muneri suo egregie satisfecit. Quapropter iterum iisdem collectis comitiis ad Vaticanum die XIX julii vertentis anni MDCCCLXXXIV, ad propositum dubium: " An sententia lata ab eminentissimo et reverendissimo domino archiepiscopo Compostellano super identitate reliquiarum quæ in centro absidis sacelli majoris metropolitanæ ejusdem basilicæ repertæ sunt, et sancto apostolo Jacobo Majori, ejusque discipulis Athanasio et Theodoro tribuuntur, sit confirmanda in casu, et ad effectum
B de quo agitur? „

45. Tum eminentissimi et reverendissimi patres cardinales, tum prælati officiales, re mature discussa et perpensa, responderunt: *Affirmative, seu sententiam esse confirmandam.*

46. Facta vero de iis per me infrascriptum cardinalem fideli relatione, Sanctissimus Dominus noster Sacræ congregationis sententiam ratam habuit, et sua auctoritate apostolica confirmavit. Mandavitque, ut de hoc decreto expedirentur litteræ apostolicæ sub plumbo. Die XXV julii in Festo S. Jacobi Majoris apostoli anno MDCXXXIV.

L † S D. Cardinalis Bartolinius
S. R. C. Praefectus
Laurentius Salvati
S. R. C. Secretarius.

47. *Decreti promulgati ilico per telegraphum certior factus est eminentissimus cardinalis archiepiscopus Compostellanus, ad quem eodem tempore transmissum est decreti exemplum una cum litteris cardinalis Præfecti. Litteras archiepiscopus recepit die 1 augusti, ad quas die sequenti cum ineffa-*
C *bili lætitia respondit, datis ad cardinalem Præfectum sequentibus litteris:*

48. Eminentissime ac reverendissime Domine observandissime,

49. Desunt mihi verba ad exprimendam gratitudinem et meum jubilum erga dignissimam personam vestram propter exquisitam vestram sollicitudinem, in promovendo et feliciter terminando magno doctissimo processu pro identitate corporum sancti Jacobi apostoli Majoris suorumque discipulorum Theodori et Athanasii, in procurando definitivum decretum Sanctæ Sedis, in dirigendo mihi telegramma, cui statim respondi, ac demum in assistendo solemnissimæ missæ in Monserrato celebratæ ad publicandum idem terminativum decretum. Iterum ergo atque iterum eminentiæ vestræ gratias refero ob tot tantasque bonitates et obsequia, et gloriosissimum sanctum Jacobum enixe deprecor et deprecabor ut a Deo obtineat pro eminentia vestra auspicatissimam coronam tot meritorum tuorum. In adventu adeo desiderati nuntii tota civitas et regio commota est, gaudium et lætitia sunt generales. Omnes omnino desiderant magnorum celebrationem festorum ad honorandam hanc splendidissimam victoriam. Sed quoniam recenter jam celebrata D
sunt per quindecim dies annua festa solemnissima in honorem ejusdem sancti Jacobi, aliunde nihil est adhuc præparatum, nec possibile est præparare ad incomparabilia, quæ jure debentur huic singularissimo triumpho, unanimi consensu mei capituli, congrue judicavi, pro nunc celebrare cras pontificalem missam in hac metropolitana, publicare in ea pontificium decretum heri exceptum simul cum vestra pretiosa littera, cui respondeo, prædicare pontificaliter in eadem missa, cum assistentia omnium auctoritatum, cleri et populi, ac deinde solemniter pro nunc recondere pretiosissima pignora in altare cryptæ, juxta instructiones ab Illmo ac Rmo domino promotore Fidei acceptas et ab Eminentia vestra commendatas, ac protrahere maxima festa ad mensem julium proximi venturi anni.

50. Unde per totum currentem annum et sequentem præparabimus multa et magna, quæ facienda sunt mense julio proximi anni 1885 occasione festivitatis sancti Jacobi. Hoc modo solemnia erunt singularissima et omnino splendida, E
concurrente, ut ita dicam, tota Hispania.

51. Igitur, dum ego directe sanctissimo Patri nostro Leoni XIII hæc ipsa communico, Eminentiam vestram deprecor idipsum ut eidem nota faciat, certum est enim non parvam ex hoc lætitiam recepturum fore.

52. His prælibatis, nihil mihi restat nisi Eminentiæ vestræ supradictas significationes confirmare et ex toto corde me confiteri Eminentiæ vestræ humillimum et devotissimum servum suas manus et purpuram humiliter deosculantem.

Compostellæ, die 2 Augusti ann. 1884.

53. Emo ac Rmo Domino meo Ossmo D. Dominico cardinali Bartolini Sacrorum Rituum congregationis dignissimo præfecto. Romæ.

Michaelem card. Payà y Rico
Eminentiæ vestræ servum verum.

54. *Ad Fidei promotorem idem cardinalis archiepiscopus scripsit hasce litteras.*

Exme et Rme Domine Fidei Promotor,

56. Lætitia magna et cum indicibili gaudio litteram tuam heri accepi, in qua mihi loquebaris de definitivo decreto Sanctissimi Patris Nostri F
Leonis XIII, ac de actis in ipsius solemni publicatione in ecclesia sanctæ Mariæ et sancti Jacobi de Monserrato, simulque pretiosissimas mihi tradebas instructiones ad exactam executionem exequendorum. In primis ex toto corde meo bonitati tuæ gratias refero propter nimiam sollicitudinem et diligentiam adhibitam in terminando felicissime hoc incomparabiliter grandi negotio. Optimus Deus et pientissimus sanctus Jacobus tibi donent multa et magna præmia in ipsorum servitio promerita, dum nos æterna gratitudine erga personam dignissimam tuam tenebimur propter tot tantaque ingentia beneficia adhibita.

57. Quia deest tempus pro nunc ad præparanda singularissima festa, quæ jure et merito celebrari debent, ex communi consensu ad mensem julium anni 1885 ipsa differri necessarium judicavimus. In præsentiarum cras solemniter pontificabo et prædicabo in hac metropolitana, publicando post Evangelium expectatissimum decretum assistentibus omnibus auctoritatibus, clero et populo, ac deinceps etiam solemniter collocabimus pretiosissima pignora in suo altari cryptæ juxta instructiones a te datas.

58. Credo

A 58. Credo quod hoc modo omnia felicissime complebuntur.

59. Post dicta nihil aliud mihi restat quam confirmare iterum atque iterum præcedentes gratitudinis et amoris significationes, meque repetere humilem servum tuum, manus tuas peramanter deosculando.

Compostellæ, 2 augusti ann. 1884.

Michael Card. Payà.

60. *Eminentissimus archiepiscopus quod faciendum statuerat revera fecit, die dominico, tertio die mensis augusti anni 1884 missam pontificalem solemniter celebravit, post decantatum Evangelium homiliam habuit, decretum publice recitavit; ac postea magna cum solemnitate sacra ossa sancti Jacobi apostoli, ac duorum ejus discipulorum* Athanasii *ac* Theodori *ex sacello palatii archiepiscopalis transtulit in novum altare subterraneum cryptæ basilicæ metropolitanæ, omnibus quæ Fidei promotor præscripserat religiose servatis. Magna populi multitudo ad sacram solemnitatem confluxerat, Deoque gratias agebant de tanto beneficio.* B *De hoc felicissimo eventu archiepiscopus ut par erat ad Summum Pontificem retulit scriptis litteris, quæ hic sequuntur :*

Beatissime Pater,

61. Ex quo benignitas et sapientia Vestra dignata fuit confirmare decretum a me datum pro authenticitate reliquiarum gloriosissimi sancti Jacobi Majoris et ejus discipulorum sancti Athanasii et sancti Theodori, nuper sub pavimento absidis hujus apostolicæ et metropolitanæ basilicæ inventarum, nihil antiquius habui, ut mei muneris erat, quam Sanctitatem Vestram illico certiorem facere de omnibus consequentiis et effectibus talis irrefragabilis declarationis in hac civitate, in tota diœcesi et in universa Hispania a me diligenter observatis. Hac de causa, quoniam de immediatis jam Sanctitati Vestræ rationem reddere curavi, meum est in præsentiarum, et illam amplificare, et quæ postea subsecuta sunt adjicere.

62. Et quidem, ab initio usque nunc omnia fausta et felicia acciderunt. Cessarunt penitus contra- C dictiones, humiliaverunt omnes capita sua, ita ut etiam ephemerides regionales non omnino orthodoxæ doctrinæ, antea frequenter oppugnantes, non tantum siluerint sed etiam plauserint, laudaverint et lætantes concinuerint. Jubilum et lætitia sunt universales in tota Hispania et etiam in proxima Gallia, unde antiquitus tot peregrini gloriosum sepulcrum sancti Jacobi visitantes advenerunt et nunc parantur continuare. Fateor, Beatissime Pater, cor meum gaudio repletum esse admirando docilitatem, submissionem et respectum erga supremam auctoritatem vestram omnium societatis ordinum in hac occasione evidenter et solemniter publicatas. Re vera vexillum sancti Jacobi symbolum est unitatis et cohæsionis hujus populi Hispani semper constanterque catholici. Adhuc restat spes firma perfectæ resurrectionis hujus magnæ familiæ sancti Jacobi aliquantisper et ex parte perversis novitatibus hujus seculi tepefactæ. Gaudeamus igitur in Domino.

63. In omnium desiderio est supradictum magnum eventum extraordinaria pompa et solemnistate celebrare, ast quoniam nihil antea erat paratum, proxime finitæ erant multiplices solemnitates quibus festum annuale nostri apostoli celebratum D fuerat continuo cultu per quindecim dies, et quotannis in hac anni tempestate quam plurimi ægri et male habentes ad aquas maritimas et thermales necessario emigrant ; prudentissimum fore duxi majora festa ad proximum supervenientem annum prorogare, nihilque amplius pro nunc efficere quam solemnissime transferre sanctissimas reliquias e sacello hujus palatii in quo a Rmo Fidei promotore providentissime a Sanctitate Vestra huc misso, collocatæ fuerant, ad novum altare subterraneæ cryptæ in hac metropolitana constructæ, juxta ipsius præscriptum et instructiones.

64. Ita factum est, Sanctissime Pater, in dominica prima mensis augusti, maximo et extraordinario populi concursu, qui cum lacrymis et fletibus de adeo singulari beneficio Deo gratias agebat.

65. Et nunc et per totum sequentem annum manus nostras ab opere non levabimus ut quæcumque paranda sunt usque ad proximum julium opportune parentur.

66. Post hæc in præsenti occasione nihil amplius mihi restat quam iterum atque iterum confirmare E fidelitatis, amoris, obedientiæ et intimæ adhæsionis sensus erga Sanctitatem Vestram, nuper Beatitudini Vestræ in anniversario festivitatis sancti patriarchæ Joachim oblatos; quos confidenter spero Sanctitatem Vestram benignam accepturam fore.

Compostellæ die 29 augusti ann. 1884.

Bme Pater

Ad Sanctitatis Vestræ PP. H. P.

Michael Card. Payà Archiep. Compostellanus.

67. *Tandem Summus Pontifex Leo XIII die 1 novembris festo omnium sanctorum ac speciali modo sanctorum* Athanasii *ac* Theodori *discipulorum sancti Jacobi, tanti eventus lætitiam cum omnibus totius orbis catholici episcopis et per hos cum tota ecclesia communicavit, edita bulla, atque omnibus fidelibus S. Jacobum sub certis condicionibus invocantibus indulgentiam plenariam concessit, Hispanis autem sacrum Jubilæum in totum annum 1885. Qua bulla cum non tantum S. Jacobi cultus magnifice exornetur, sed omnes totius Ecclesiæ* F *fideles excitentur ad petendum una cum patrocinio apostoli, patrocinium quoque ipsius sanctorum discipulorum* Athanasii *ac* Theodori, *dicendum est, hoc præstantissimo Summi Pontificis documento maxime crevisse cultum ac honorem* SS. Athanasii *ac* Theodori, *ita ut, quos sola antea vix noverat Hispania, nunc qua late patet per orbis terrarum fines Ecclesia Dei, noti facti sint ac summo cum honore invocati.*

Bulla Leonis XIII.

Leo episcopus
Servus servorum Dei
Ad perpetuam rei memoriam.

68. Deus omnipotens, qui mirabilis est in sanctis suis, providentissime voluit, ut, quum eorum animæ cælo receptæ gaudio perfundantur sempiterno, corpora condita terris singulari observantia colantur ab hominibus et religionis splendore honestentur. In his vero Dei providentia et misericordia luculenter apparet, qui cum multa sinat per ea divinitus accidere, simul et utilitati consulit nostræ, et gloriæ, quam sancti sui consequuntur

A sequuntur in terris. Hæc enim cælitum beatissimorum pignora, quæ nobiscum manent, quoties invisimus, toties admirabilem præclarissimarum virtutum seriem, quibus illi in mortali vitæ cursu in exemplum ceteris præluxere, memoria repetimus, et ad eas imitandas vehementer adducimur. Sunt autem teste Joanne Damasceno sanctorum corpora perennes in Ecclesia fontes, ex quibus tamquam rivuli salutares effunduntur in populos christianos dona cælestia, beneficia et ea omnia quibus maxime indigemus. Quapropter non mirum est si providentis Dei consilio nonnulla sanctorum corpora, quæ antea in oblivione posteritatis velut in tenebris delitescebant, his potissimum temporibus in lucem prodeant, quibus et Ecclesia maximis agitatur fluctibus, et egent christiani acriori ad virtutem incitamento. Hoc nostro vertente seculo cum a potestate tenebrarum teterrimum indictum fuerit bellum adversus Dominum et adversus Christum ejus, auspicato quidem et divinitus inventi sunt sacri cineres sancti Francisci Assisiensis, sanctæ Claræ virginis legiferæ, sanctorum Ambrosii pontificis docto- B ris, Gervasii et Protasii martyrum, Philippi et Jacobi apostolorum. Horum in numerum admiscendi sunt sanctus Jacobus Major apostolus et discipuli ejus Athanasius et Theodorus, quorum corpora nuper in templo principe civitatis Compostellanæ reperta sunt.

69. Ex constanti et pervulgato apud omnes sermone, jam inde ab apostolorum ætate, memoriæ proditum est, publicisque decessorum nostrorum litteris confirmatum, sancti Jacobi corpus, postquam ille ab rege Herode capitis damnatus martyrium fecerat, a duobus discipulis ejus, Athanasio et Theodoro clam fuisse subductum. Hi cum valde metuerent reliquias sancti apostoli nullas futuras, si Judæi corpore potirentur, eo in navim imposito solverunt ex Judea, deinde sospite transmissione attigere Hispaniam, eamque circumvecti ad extremas Gallæciæ oras appulerunt, ubi, ut pia et antiqua traditio habet, post Christi in cælum ascensum sanctus Jacobus divino consilio apostolico munere functus erat. Ibi quum Hispaniensem civitatem quæ Iria Flavia nominabatur, accessissent, in prædiolo quodam manere decreverunt, mortalesque apostoli exuvias, quas C secum avexerant, in crypta saxo defossa intra loculum romano opere constructum condiderunt, parvumque super erexerunt sacellum. Sed exacto vitæ cursu cum Athanasius et Theodorus naturæ concessissent, christiani, qui ea loca incolebant, tum propter eximiam de duobus viris opinionem, tum ne hi a corpore quod in vita sancte asservaverant post mortem sejungerentur, ambos in eodem sepulcro composuerunt unumquemque ad apostoli latus. Vexatis paulo post cæsisque christianis, ubicumque terrarum Romani imperatores dominabantur, sacrum hypogeum delituit aliquandiu. Verum ubi, tranquillitate parta, apud Hispanos homines, qui præcipua sancti Jacobi religione tenebantur, de translato ejus corpore fama percrebuit, ad sepulturæ locum concursus fieri cœpit, haud minori fortasse pietatis studio quam quo Romæ et alibi sepulcra principum apostolorum, et hieromartyrum cœmeteria visebantur. Labentibus vero annis cum barbari primum, deinde Arabes imperio ductuque Muzæ invasissent in Hispaniam, et eas præsertim regiones, quæ mare adjacent crebris incursionibus divexarent, sacer sepulcri loculus, exciso et everso sacello, sub ruinarum mole in obscuritate latuit diuturna. Non tamen vetustate obliterata est D apud Hispanos sacri pignoris memoria. Ineunte enim seculo IX cum rex Alfonsus, qui dictus est Castus, Hispaniam obtineret, et Iræ Flaviæ ecclesiæ datus esset episcopus Theodomirus, super cryptam, quæ sancti Jacobi et duorum discipulorum reliquias contegebat, constans fama est veluti refixam cælo stellam splendidissimam apparuisse, quæ suo fulgore indicium faceret loci, ubi sacri cineres conditi fuerant. Episcopus Theodomirus tanto felix auspicio auctori Deo supplicationes indixit, deinde submotis rejectisque veteris sacelli ruderibus, eo investigando pervenit, ubi, tamquam in cognato sepulcro tria sanctorum corpora distinctis loculis jacebant. Tunc ut locus ille religione sanctus humanis esset præsidiis munitior, murum in circuitu eduxit, sacrumque thesaurum firmis substructionibus circumsepsit. Quæ res ut ad aures regis Alfonsi pervenerunt ad sanctum apostoli sepulcrum venerabundus statim accessit, vetus sacellum in novam formam a solo reficiendum curavit, jussitque fundi illius possessionem, terminis ad tria millia prolatis, in templi E tuitionem perpetuo adtribui. Urbs interea cryptæ propinqua, quæ hactenus Iria Flavia vocabatur, ex visu elucentis stellæ potioribus auspiciis Compostellæ sibi nomen imposuit. Sed ad illustrandum apostoli sepulcrum, præter illud cæleste signum, non pauca divinitus facta sunt, ita ut non modo ex finitimis civitatibus et oppidis, sed a longinquis etiam locis ad sacros cineres supplicatum populi venirent. Quare rex Alfonsus III decessoris sui exemplum imitatus ædificationem amplioris templi aggressus est, ita tamen ut antiquus loculus intactus maneret, et illud properata molitione absolutum regio sumptu exornavit.

70. Exeunte seculo efferatæ Arabum copiæ, rursus in Hispaniam irruptione facta, oppida complura diripuerunt, ac magna civium edita strage, omnia ferro et incendiis vastarunt. Nefandissimus emirus Almansor, quem sepulcri sancti Jacobi cultus non latuerat, ad direptionem et eversionem animum jam intenderat; quod si perficere potuisset, maximum Hispanorum præsidium, et in quo erat eorum spes omnis, sese expugnaturum arbitrabatur. Quapropter iis, quos prædonibus suis præfecerat, imperat Compostellam recta proficiscantur, urbem adoriantur, templum et sacra F omnia dedant igni delenda. At Deus exortum jam et dilapsum incendium ad presbyterii limen restinxit, et Almansorem ejusque copias fœdis torminibus percussit, quibus divexati Compostella discesserunt, et fere omnes cum Almansore subita morte perierunt. Extabant adhuc sparsi circa hypogeum cineres hostilis ferocitatis reliquiæ divini præsidii documentum. Quibus e malis ubi se emersit Hispania Compostellæ episcopus Didacus Pelaez, in ipsis ruderibus veteris templi ampliorem ædem ab inchoato excitavit, quæ a posteriori episcopo Didaco Gelmirez, splendidiore cultu et majestate aucta basilicæ nomine et jure donata est. Hujus episcopi præcipua cura fuit sacras reliquias sibi traditas recognoscere, et educto in sublime pariete, loculum inaccessum reddere. Quæ inter agenda ex sacris ossibus particulam quamdam dissociare non dubitavit, eamque sancto Attoni Pistoriensi episcopo adjectis litteris dono misit. Partem hanc ex hodierna peritorum inspectione compertum est demptam fuisse ex capite; ea enim est, quæ apophisis mastoidea vocatur, sanguine adhuc respersa, utpote quæ gladii ictu, quum caput

cervicibus

A cervicibus abscinderetur, percussa est. Hæ reliquiæ prodigiorum fama et avita civium religione sanctæ singulari pietatis studio coluntur adhuc ab ecclesia Pistoriensi. Interea hispaniensis sanctuarii fama longe lateque pervulgata innumerabiles peregrinorum cohortes ex universis fere terrarum partibus illuc confluebant, et adeo crevit frequentia, ut ingentibus peregrinantium catervis ad sancta Palestinæ loca et ad limina apostolorum Petri et Pauli, merito compararentur. Ac proinde Romani pontifices decessores nostri dispensationem voti de peragenda Compostellana peregrinatione suscepti, Apostolicæ Sedi reservarunt.

71. Seculo XVI nondum exacto coorta est fœda et atrox tempestas, qua per Hispaniam fere totam sæviente, sacrum apostoli sepulcrum in periculo fuit non tam communi, quam proprio. Indicto enim bello Hispanos inter et Britannos, hi, qui a catholica fide ad hæresim desciverant, prædari et diruere catholicorum templa, et sacra omnia violare et delere sibi constituerant. Quapropter in Gallæcia, regione mari citima, exposito exer-
B citu, sacras ædes everterunt, cælitum beatorum imagines, reliquias et quæ omnia sanctiora habentur, hæretico furore combusserunt, deinde ad perniciosam, ut aiebant, superstitionem extinguendam Compostellam versus castra moverunt. Præerat id temporis Compostellanæ ecclesiæ pissimus archiepiscopus Joannes a Sancto Clemente, qui collatis cum canonicis consiliis de sacris sanctorum reliquiis tuto in loco recondendis, hanc præcipuam de sancti Jacobi exuviis curam sibi suscepit. Sed cum jam hostes instarent, tumultuario opere ab eo clanculum tria corpora condita sunt : cavit tamen ut novus loculus ex veteris illius, romano more constructi, ruderibus constitueretur, ut aliquod superesset posteris earum identitatis testimonium. Postquam recessum ab armis et belli pericula propulsata sunt, cives Compostellani, et peregrini qui ea loca frequentes adiverant pro certo habebant, sacros cineres eodem esse adhuc in loco ubi primitus composita requieverant. Posteri autem in ea opinione fuerunt qua majores, ita tamen ut temporibus nostris censerent Christi fideles in abside sancti sacelli majoris eadem sacra pignora servari, qua-
C propter illuc ad adorandum propius accederent, et basilicæ clerus quotidianæ supplicationi ibi cum antiphonæ cantu finem poneret.

72. Cum vero venerabilis frater noster S. R. E. cardinalis Payà y Rico hodiernus archiepiscopus Compostellanus aliquot abhinc annis restituendæ basilicæ operam aggressus esset, consilium cœpit, quod jamdiu agitabat animo, investigandi locum ubi sancti Jacobi, et discipulorum ejus Athanasii et Theodori reliquiæ sitæ essent. Quare ad opus tanti momenti viros peritissimos delegit in ecclesiastica dignitate constitutos, qui operarios dirigerent. Sed præter opinionem omnium res ceciderunt. Explorato enim toto hypogeo et latebris quotquot extant adhuc circum altare maximum nihil repertum est. Demum quo major cleri et populi ad orandum ferebatur devotio, in centro scilicet absidis post altare majus, et ante aliud altare interius effossum est pavimentum, et cum opus ad duo cubita processisset, occurrit operariis arca, cujus in operculo crux insculpta videbatur. Arca erat lapidibus et lateribus confecta ex antiquiori crypta ac sepulcro excerptis. Remoto coram testibus operculo, ossa reperta sunt ad tria sceleta sexus virilis pertinentia. De iis omnibus venerabilis frater cardinalis archie- D
piscopus Compostellanus, secundum sacri concilii Tridentini sanctiones, auditis doctorum piorumque virorum consiliis, et lectissimorum peritorum sententiis, processuales condidit tabulas, inquisitumque est, constaretne in repertis reliquiis de identitate corporum sancti Jacobi Majoris apostoli et duorum discipulorum ejus Athanasii et Theodori? Hæc omnia ad ecclesiasticæ disciplinæ præcepta perpendens, adhibitoque intelligenti judicio, annuit et approbavit. Deinde idem venerabilis frater archiepiscopus Compostellanus acta omnia et sententiam suam ad Nos misit, petiitque supplex, ut sententia eadem supremo Nostræ Apostolicæ auctoritatis judicio confirmaretur.

73. Nos admotas Nobis preces benigne excipientes, cum probe noverimus venerabile sancti Jacobi Majoris sepulcrum inter celeberrima sanctuaria jure posse censeri, quæ in toto orbe terrarum a christianis coluntur, sacrisque celebrantur peregrinationibus ad suscepta vota persolvenda : idemque a Decessoribus Nostris Paschali II, Cal-
listo II, Eugenio III, Anastasio IV et Alexandro III E
datis constitutionibus fuisse privilegiis et honoribus ornatum et auctum, voluimus ut ad tantum negotium ea conferretur diligentia, quam semper Apostolica Sedes adhibere consuevit. Quamobrem ex sacro consilio sacris tuendis ritibus præposito, aliquot S. R. E. cardinales destinavimus, nimirum Dominicum Bartolini præfectum, Raphaelem Monaco Lavaletta, Mieczislaum Ledochowski, Aloisium Serafini, Lucidum Mariam Parocchi, Angelum Bianchi et Thomam Zigliara; necnon ejusdem S. Congregrationis præsules officiales dilectos filios magistros Vincentium Nussi protonotarium apostolicum, Laurentium Salvati ab actis, Augustinum Caprara quæsitorem de honoribus cælestium, una cum Aloisio Lauri assessore; quibus idem negotium examinandum commisimus. Conventu habito ad Vaticanas nostras ædes die XX maii vertentis anni, omnibus ad trutinam severa disquisitione vocatis, responsum datum est " *dilata, et ad mentem.* „ Mens vero fuit ut nonnullæ animadversiones gravioris momenti accuratius dijudicarentur. Quæ res ut expedite ad exitum perveniret, jussimus dilectum filium magistrum Augustinum F
Caprara sanctæ Fidei promotorem Compostellam proficisci, ut ibi singula quæque inspiceret, inquireret, referret. Ille testibus, quos prius jusjurandum adegerat, auditis; compositis nonnullis contradictionibus, quæ in eorum relatione subesse videbantur; examinatis archæologiæ, historiæ et anatomiæ peritis Matriti et Compostellæ, qui de re sententiam ferrent; inspectis vetustioris loculi ruderibus et cum his, quibus arca reliquias continens constituitur, comparatis, necnon inspecto loco sub abside ubi hæ inventæ sunt; demum quum rursus percunctatus esset peritos physicos de singulis sacrorum ossium partibus, Romam reversus accurata relatione de mandato sibi munere perfunctus est. Quare iisdem collectis comitiis ad Vaticanum die XIX julii hujus anni dubitationum discussa caligine et veritatis lumine clarius exorto ad propositum dubium " An sententia lata a cardinali archiepiscopo Compostellano de identitate reliquiarum, quæ in centro absidis sacelli maximi metropolitanæ ejusdem basilicæ repertæ sunt et sancto Jacobo Majori apostolo, ejusque discipulis Athanasio et Theodoro tribuuntur, sit confirmanda in casu, et ad

A ad effectum de quo agitur? „ Dilecti filii nostri cardinales itemque præsules officiales considerantes omnia, quæ proposita erant, ita vera et probata esse ut refellere ne quis posset, ideoque cognitionem rei certam adesse, quæ secundum sacros canones et summorum Pontificum Decessorum Nostrorum constitutiones in hisce negotiis desideranda est, ita rescripsere: " *Affirmative, seu sententiam esse confirmandam.* „

74. Quæ cum Nobis a dilecto filio nostro Dominico cardinali Bartolini, ejusdem sacrorum Rituum Congregationis præfecto relata fuissent, non mediocri Nos lætitia affecti sumus, et toto ex animo Deo Optimo Maximo gratias egimus, cui placitum est ut Ecclesia sua, in tanta præsertim temporum iniquitate, novo hoc thesauro ditesceret. Propterea supradictam peculiaris sacrorum Rituum Congregationis sententiam libenter in omnibus ratam habuimus et confirmavimus. Insuper mandavimus ut die XXV Julii sancto Jacobo apostolo sacra Nostrum confirmationis decretum in Ecclesia nationis Hispanicæ sanctæ B Mariæ de Monte Serrato in Urbe dicata, post evangelii lectionem ex ambone publicaretur, præsentibus dilecto filio nostro Dominico card. Bartolini Sacrorum Rituum congregationis præfecto, et dilectis filiis magistris Laurentio Salvati ab actis, Augustino Caprara quæsitore de honoribus cælestium, una cum Aloisio Lauri assessore et Joanne Ponzi protabulario.

75. Nunc vero ea, quæ per supradictum decretum constituta sunt solemniore Apostolicæ auctoritatis documento, novoque Nostræ confirmationis actu communire volentes, decessorum nostrorum vestigia persecuti, nempe Benedicti XIII, Pii VII et Pii IX, qui de identitate corporum sanctorum Augustinii pontificis doctoris, Francisci Assisiensis, Ambrosii pontificis doctoris, Gervasii et Protasii martyrum judicium tulerunt; Nos quoque quibuscumque dubitationibus et controversiis diremptis, venerabilis fratris nostri cardinalis archiepiscopi Compostellani sententiam de identate sacrorum corporum beati Jacobi Majoris apostoli, et sanctorum discipulorum ejus Athanasii et Theodori, ex certa scientia, atque etiam motu proprio, apostolica auctoritate approbamus C et confirmamus et in perpetuum firmam et validam fore decernimus. Præterea volumus et jubemus, ne cui fas sit sacras reliquias, quæ jam in veteri conditorio repositæ sunt et sigillo super obsignatæ, vel earum particulas dissociare, demere vel adsportare sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, cujus absolutionem Nobis et Nostris successoribus omnino reservamus.

76. Quamobrem committimus et mandamus universis et singulis venerabilibus fratribus nostris patriarchis, archiepiscopis, episcopis ceterisque ecclesiarum prælatis præsentes litteras in sua unumquemque provincia, diœcesi et civitate solemniter publicare, ea meliori ratione, quam expedire censuerint; ut auspicatissimus ejusmodi eventus ubique innotescat, atque aucto pietatis studio illum christiani omnes celebrent, sacrasque peregrinationes ad sacrosanctum illud sepulcrum, quemadmodum majores nostri facere consueverunt, suscipiant. Et quo efficacius pro Ecclesia sancta Dei et pro universa christiana republica sancti Jacobi apostoli et ejus discipulorum patrocinium impetrare valeamus, omnibus D et singulis christianis utriusque sexus, qui vere pœnitentes die per locorum ordinarios seligenda confessi, et sacro Christi corpore refecti in templis ubilibet sancti Jacobi apostoli Deo dicatis, et iis deficientibus in quolibet templo ab ordinariis designando, pro instantibus gravissimis Ecclesiæ necessitatibus ejusque exaltatione, pro hæresum improbarumque sectarum extirpatione sancti Jacobi suppetiis imploratis, pias apud Deum preces effuderint, plenariam omnium peccatorum indulgentiam ac remissionem, quæ per modum suffragii etiam animabus piacularibus flammis detentis applicari possit, benigne in Domino tenore præsentium concedimus.

77. Et quoniam nobilissima Hispanica natio mirifica S. Jacobi ope fidem catholicam integram inviolatamque servavit, ut Deus misericors ei gratiam impertire velit, propter quam in tanta errorum colluvione, patrono suo apud Deum medio et sequestro ad sanctitatem religionis avitæ et ad pietatis studium firmet animum, amplissimum privilegium ab Alexandro III decessore nostro ei concessum, lucrandi scilicet plenarium jubilæum eo anno quo festum S. Jacobi XXV julii incidat in dominicam diem, etiam pro venturo anno concedimus cum ea ipsa die S. Jacobo sacra festa solemnia inventionis et elevationis corporis ejus agenda erunt, ea servata methodo, et cum iisdem facultatibus in constitutione ipsius summi Pont. data die XXV julii anni MCLXXIX contentis. E

78. Has quoque litteras et quæcumque in eis contenta nullo unquam tempore de subreptionis vel obreptionis seu nullitatis aut invaliditatis vitio seu intentionis Nostræ, vel alio quovis defectu notari, impugnari, sed semper et in perpetuum validas et efficaces esse et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere; sicque ab omnibus cujuscumque gradus, ordinis, præeminentiæ et dignitatis censeri volumus; mandantes, ut earumdem præsentium transsumptis etiam impressis manu tamen alicujus publici notarii subscriptis, et sigillo personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ.

79. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ approbationis, ratificationis, reservationis, concessionis, relaxationis, commissionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. F

80. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo octingentesimo octuagesimo quarto, Kal. novembris, Pontificatus nostri anno septimo.

C. Card. Sacconi Pro-Datario. — F. Card. Chisius.

Visa.

De curia J. de Aquila e Vicecomitibus.
Loco ✠ plumbi.
Reg. in Secret. Brevium.

I. Cugnonius.

DE SANCTO

ACTA SANCTORUM

NOVEMBRIS

TOMUS PRIMUS

DIES PRIMA

SANCTI QUI KALENDIS NOVEMBRIS COLUNTUR.

S. Photinus, episcopus Beneventi.

SS. Athanasius et Theodorus, S. Jacobi discipuli.

S. Austremonius, episcopus martyr, Arvernorum apostolus.

SS. Meltagasus,
Victor,
Felix,
Crescens,
Felix,
Sattus,
Perseverantus,
Octavia,
Cessia,
Maxima,
Ristha,
Saturnina,
Donata,
Simplicia,
Prima, martyres Terracinæ.

SS. Cæsarius diaconus et Julianus presbyter, martyres Terracinæ.

S. Primus, episcopus Alexandriæ.

S. Profuturus, episcopus Papiæ.

S. Benignus, martyr Divione in Gallia.

S. Maria, virgo et martyr.

SS. Macedo,
Julianus,
Victor,
Felix, martyres.

SS. Januarius,
Vitalis,
Petrus,
Crescentius,
Victorinus,
Macrotus, martyres.

SS. Cristatus,
Petrus,
Mammerus,
Saturninus,
Magnus, martyres Melitinæ.

S. Melantus, martyr.

S. Patricius, martyr Nivernis.

SS. Vigilantius et Nundinus, martyres in Macedonia.

S. Macedonius, martyr Cæsareæ in Cappadocia.

SS. Cæsarius, Dacius et Socii, martyres Damasci.

SS. Cyriæna et Juliana, martyres Tarsi.

SS. Jacobus episcopus et Joannes presbyter, martyres in Perside.

S. Severus, martyr in Novempopulania.

S. Januarius II, episcopus Beneventi.

S. Mathurinus, Lyricanti in Gallia.

S. Marcellus, episcopus Parisiorum.

S. Paulus diaconus.

S. Severinus, monachus Tibure.

S. Auditus.

S. Romulus, monachus in diœcesi Bituricensi.

S. Lautenus, abbas in diœcesi Vesuntionensi.

S. Vigor, episcopus Baiocensis.

S. Mausona, episcopus Emeritensis in Hispania.

S. Brugacius, episcopus in Hibernia.

S. Carpreus, episcopus vel abbas in Hibernia.

SS. Brenan, Canan, Finntina, Bigill, Ailtin, Caomhog, Colman, Colman alter, Lonan, Cronan, Ædh, Diehull, Martan, tres filii Diomæ et septem episcopi de Cill-Tedil, in Hibernia.

S. Donatus, abbas in Hispania.

S. Cæsarius, episcopus Arvernensis.

S. Gallus II, episcopus Arvernensis.

S. Annarius seu Emmerannus, episcopus apud Pictavos.

S. Genesius, episcopus Lugdunensis.

S. Florbertus, abbas Gandavi in Flandria.

S. Lumbrosa, virgo in Hispania.

S. Gundisalvus, episcopus in Hispania.

S. Petrus Cymbensis seu de Barco, confessor in Hispania.

S. Adalgottus, abbas Disertinus in Helvetia.

B. Berchtoldus, abbas Montis Angelorum in Helvetia.

B. Simon a Collazono, confessor Ordinis S. Francisci.

B. Raynerius Aretinus, confessor Ordinis S. Francisci.

Ven. Conradinus de Brixia, confessor Ordinis S. Dominici.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

S. Amabilis, *presbyteri Ricomagensis in Arvernia, Acta recentiora, amissis vetustis, quorum adhuc jacturam dolemus, sub die 11 junii* (1), *præmisso admodum brevi commentario prævio, edidit Papebrochius noster. Sed, quod apud tam diligentem vulgo scriptorem mireris, non advertit doctissimus vir, non solum ad diem 18 octobris de S. Amabili sermonem esse apud Saussayum, sed longe fusius ad diem 1 novembris, qua die ejus festum Claromonte celebrari indicat. Neglexit etiam Papebrochius annuntiata de S. Amabili apud Molanum et Ferrarium. Ille in editione prima, anni videlicet 1568, additionum suarum ad Martyrologium Usuardinum, ad kalendas decembris mentionem S. Amabilis adjecit his verbis :* In territorio Arvernensi, sancti Amabilis Rigomagensis presbyteri et confessoris. De quo Greg. Turonensis. *Sed hanc*

(1) Tom. II Jun., p. 466 sqq.

additionem,

A *additionem, sicut alias non paucas, ex sententia censorum supprimere coactus est in secunda editione anni 1573. Eam autem retinuit Philippus Ferrarius in suo Catalogo generali, apud quem nihilominus et die 19 octobris et die 1 novembris annuntiatur* Arvernis S. Amabilis abbatis, *atque in Indice Sanctorum hunc Arvernensem abbatem a presbytero Ricomagensi diversum facere videtur, nullo utique fundamento. Iisdem illis diebus 19 octobris et 1 novembris festum S. Amabilis assignat Simon de Peyronet* (1). *Castellanus autem ad diem 1 novembris festum S. Amabilis Claromonte hoc die, Ricomagi vero die 11 junii celebrari notat. Ad diem 1 novembris annuntiatur etiam* Arvernis *S. Amabilis in Martyrologio Parisiensi Cardinalis de Noailles et in Ebroicensi. Denique apud Saint-Allais, præter memoriam translationis corporis Arvernis Ricomagum die 19 octobris, duplex occurrit S. Amabilis mentio, diebus 11 junii et 1 novembris. — Porro de S. Amabili non pauca post Papebrochii ætatem scripta edita sunt, quæ recensita videsis apud Lelong* (2) *et in*
B *Catalogo Historiæ Franciæ a bibliothecæ publicæ Parisiensis custodibus edito* (3).

S. Anastasii, *episcopi Brixiensis, hodie translationis festum agitur. Cfr. infra de SS. Dominatore et sociis.*

S. Apollinaris, *Laodiceæ episcopus, in martyrologio Salisburgensi Richardi Withford, reperitur ad diem 1 novembris sequenti elogio ornatus :* Laodiceæ in Syria, festum S. Apollinaris episcopi, magnæ doctrinæ ac singularis sanctitatis viri, qui plures libros scripsit præsertim contra hæreticos. *Nullo alio in martyrologio hujus viri nomen invenimus, quem non unam ob causam prætermittimus. Prima est, quia nullum publici cultus monumentum occurrit, altera quod a fide catholica defecit et proprii nominis hæresim instituit. De quo legi possunt Hieronymus, Basilius, Gregorius Nazianzenus, Athanasius aliique, quos apud Seccarellum* (4) *vel apud Natalem Alexandrum* (5) *citatos reperies.*

S. Audomarus. *Notarunt majores nostri, ubi de S. Audomaro egerunt ad diem 19 septembris* (6), *festum elevationis corporis ejus olim celebratum fuisse die 1 novembris. Idque collegerunt ex*
C *annuntiatione memoriæ Sancti sive depositionis illius (qua voce perperam elevationem ejus designari adverterunt) in calendario anni 826 edito a Dacherio* (7) *et ex Hieronymiano Corbeiensi utroque, majori et minori. His addi poterant Hieronymianum Blumaniense seu Weissemburgense, ubi ad diem 1 novembris annuntiatur* Sitio monasterio depositio S. Audomari episcopi. *Præterea Auctaria Atrebatense et Tornacense ad Bedanum, in quibus rectius quam in aliis hucusque adductis notatur:* Eodem die translatio corporis S. Audomari, episcopi et confessoris; *ac denique in Appendice ad Martyrologium Adonis apud Georgium, ubi, sicut in Hieronymiano Weissemburgensi, ad diem 1 novembris legitur :* In Sithiu monasterio, depositio sancti Audomari episcopi. *Acta illius elevationis deperdita lugebant majores, neque nobis circa ea quidquam innotuit.*

S. Baudelium, *martyrem Zamorensem, in Aprilis tomo II, ad diem vigesimam, inter prætermissos reperio, quem deficientibus documentis in kalendas novembris prædecessores remiserunt. Nos nulla nacti certiora documenta eumdem denuo prætermittere cogimur.* D

S. Bayam *seu* Beiam *virginem Scotam hac die 1 novembris annuntiant Adamus King seu Regius in Calendario suo, et inde, ut videtur, David Camerarius item in suo Calendario, Thomas Dempsterus in Menologio Scotico et Philippus Ferrarius in Catalogo suo generali. Nos cum martyrologio et breviario Aberdonensi, ex quibus solis notitia hujus sanctæ habetur, agemus de ea sub die 3 novembris.*

S. Benignus. *In Catalogo generali Philippi Ferrarii memoratur hac die :* In Hibernia, S. Benigni episcopi. *De celeberrimo illo S. Patricii discipulo agemus cum martyrologiis hibernis ad diem 9 novembris.*

S. Bonifacii *translatio. In Martyrologio Fuldensi edito a Dom. Georgio, kalendis novembribus, statim post memoriam omnium Sanctorum,* E
annuntiatur : Eodem die, in Fulda monasterio, dedicatio ecclesiæ sancti Bonifatii episcopi et martyris, et translatio corporis ejus in occidentalem partem ejusdem basilicæ. *Similem, omissis ultimis verbis de situ sepulcri, mentionem habet Rabanus. Ipsam autem dedicationis et translationis seriem, carmine descriptam per Candidum monachum in Vita Ægilis, ediderunt majores nostri inter* Analecta Bonifaciana *ad diem 5 junii* (8). *Quo autem tempore translatio illa facta sit indicant Annales Fuldenses Enhardi, ubi notatur ad annum 819 :* Hoc anno basilica sancti Bonifacii martyris in cœnobio Fuldense ab Heistolfo archiepiscopo dedicata est in honorem domini Salvatoris et omnium Sanctorum ejus, translataque sunt ossa sancti martyris kalendis novembribus (9). *Hæc verba ex priori editione allata jam fuerant ad diem 5 junii* (10).

S. Cadocum *laudat Albert Le Grand* (11) *ad diem 1 novembris, simul tamen indicans ejus festum celebrari in Ecclesia Venetensi die 21 septembris* (12), *neque in ullo martyrologio aut calendario illius nomen ad præsentem diem notatum reperi. Acta qualiacumque S. Cadoci ediderunt* F
majores nostri ad diem 24 januarii (13) *ex cod. ms. cœnobii Rubeævallis prope Bruxellas, et Legendario Capgravii, quæ manifeste compendium exhibent eorum quæ ex duplici codice bibliothecæ Cottonianæ in Museo Britannico nostris diebus publici juris fecit W. J. Rees* (14), *adjectis textui latino versione anglica atque notis præstante editoris eruditione dignis. In his quæcumque de S. Cadoco nota aut cum ejus historia connexa sint vel circa eam prudenti conjectura supplere liceat, diligenter collecta reperiet studiosus lector.*

Christophorum a Sancta Clara *inter beatos recenset Arturus in Martyrologio Franciscano. Quem ipse acceperat ab Angelo a Sancto Francisco, qui librum suum* Certamen Seraphicum provinciæ Angliæ *præstantissimi viri Vita ornavit* (15). Est autem *ille, ut ex Arturo nonnulla memoren-*

(1) *Catalog. SS.*, p. 12. — (2) *Biblioth. hist. de la France*, tom. I, n. 10879-10886. — (3) *Catal. de l'Hist. de France*, tom. IX, p. 248, n. 313-320. — (4) *Hist. Eccl.*, tom. VI, ad an. 369. — (5) Sec. IV, diss. 46. — (6) Comment. præv., numm. 43, 44. — (7) *Spicileg.*, tom. II, part. I. — (8) Tom. I Junii, p. 490, numm. 14-18. — (9) *Mon. Germ. Hist.*, Script. tom. I, p. 357. — (10) Loc. cit., num. 13. — (11) *Vies des SS. de Bretagne*, p. 665. — (12) Ibid., p. 668. — (13) Tom. II Jan., p. 603. — (14) *Cambro-British Saints*, pp. 22, 309. — (15) P. 185 sqq.

tur,

A *tur*, in seculo dictus Gualtherus Colman, ex nobili antiquissimaque prosapia in comitatu Stoffordiæ* in Anglia oriundus et a piis catholicisque parentibus ab infantili ætate probe educatus; litteris postea egregiam operam navavit. Qua de re in Belgium trajiciens, habitum S. Francisci in conventu Anglo-Duacensi apud Patres Recollectos induit. Sacerdos factus, missionarius in Angliam ablegatur, ubi semel et iterum captus, ad ultimum, postquam diu in vinea Domini laborasset, anno 1641 detentus est in carcere, et lata in eum sententia mortis executioni haud demandatur, regio favore accedente... In teterrimum conjectus carcerem... variis contumeliis et molestiis afficitur..., multisque ærumnis... confectus per quatuor ferme annos continuos, obdormivit in Domino anno circiter 1645 (1).

* *pro* Staffordiæ

Clydwyn *ac* Dingad, *filiorum Brychani* (2), *et* Clydai, Callwen *ac* Gwenful, *ejusdem filiarum, memoriam hodie celebrari indicant monumenta Walliensia* (3). *Sed videntur hi ex eorum esse numero qui numquam a Romana Ecclesia Sanctorum titulo agniti sunt, et ideo* B *veneratione populari dignati quod ecclesias aliquas seu oratoria condiderunt* (4).

B. Comitissæ, *de qua in Actis nostris ad diem octavum septembris, memoriam renovat Hagiologium Italicum ad hanc diem. His autem quæ pridem fuerunt conscripta addenda videntur quæ legimus apud P. Dominicum Grandis de Oratorio Venetiano : hic enim, teste Melzi* (5), *auctor est libri cui titulus* Vite e memorie de' santi spettanti alle chiese della diocesi di Venezia. *Docet itaque* (6) *alteram authenticam reliquiarum recognitionem fuisse factam die 24 novembris anni 1760 ex præscripto Clementis papæ XIII, a quo Venetiarum patriarcha Joannes Bragadino et Flaminius Corner ex ordine senatorio postulaverant solemnem cultus beatæ virgini exhibiti confirmationem. Desiderabat enim summus pontifex ut in hujusce cultus testimonium proferretur chartula illa de qua multi, sic inscripta :* 1308 obiit B. Comitissa *(Contessa),* filia Domni Nicolai Tagliapietra *(Tajapietra)* ac Domnæ Helenæ Tagliapietra *(Tajapietra),* S. Viti ad mare *(sò mare). Sed irriti quæsiverunt.* C *Corpus vero, iisdem ac prius repetitis prodigiis, eodem quo in priore recognitione repertum est statu.*

SS. Cosmas et Damianus, *quorum hodie in græcorum menæis festum occurrit, ad diem 27 septembris pertinent, quo die Acta eorumdem tractata fuerunt.*

Dedicatio basilicæ SS. Joannis et Jacobi. *Ita Florentinius legendum putat locum turbatum martyrologii Hieronymiani ad hunc diem. Videsis infra* de SS. Vigilantio et Nundino martyribus in Macedonia.

Dedicatio basilicæ cœnobii Vallilias seu Vallis Lilii, Ordinis S. Benedicti, Senonensis diœcesis, per Venilonem archiepiscopum, in honorem sancti Remigii Francorum apostoli. *Ita Saussayus ad calcem annuntiationum hujus diei. Hæc dedicatio facta est die 1 nov. an. 840* (7).

S. Docmaelem *ad hunc diem refert Garaby* (8), *eumque anno 484 consecratum, anno 499 vita* D *defunctum indicat. Huic anno ipsius mortem innectit etiam Albertus Le Grand, eique quinquagesimum octavum locum assignat inter episcopos Lexobienses, qui sederunt in vico postea vulgo nuncupato* Cozqueaudet, *antequam illam sedem Trecorium transtulisset S. Tugdualus* (9). *Sed qua auctoritate illi scriptores in incerta definiendo plus æquo audaces hæc asseruerint, omnino siluerunt. Erat olim in Wallia meridionali, in hodierno comitatu* Pembroke, *monasterium Ordinis Tironensis (quod seculo XI a Martino Turonensi conditum ferunt), S. Dogmaelis nomine consecratum* (10), *cui tamen postea S. Thomas patronus substitutus est* (11); *sed vetus nomen S. Dogmaelis hodiedum retinuit vicus* (12). *Num hic sanctus cum Docmaele Armoricano idem sit, definire non ausim.*

SS. Dominatoris, Pauli, Anastasii et Dominici, *episcoporum Brixiensium, translatio annuntiatur hodie in Philippi Ferrarii Catalogo generali, adjecta hac nota :* Ex Tab. Eccles. Brixien. hac die, quando horum SS. corpora ex castro in ædem cathedralem translata sunt, licet Officium E translatum ob dictam causam *(festum Omnium Sanctorum)* in alium diem transferatur. *Relationem illius solemnis translationis, die 1 novembris 1581 a S. Carolo Borromæo factæ, ex Joannis Francisci de Florentinis presbyteri Brixiensis schedis, aliaque huc spectantia protulerunt majores nostri, in commentario historico de S. Anastasio, ad diem 20 maii. De S. Paulo actum est ad diem 7 februarii; de S. Dominatore et de S. Dominico agendum ad diem 5 novembris et 20 decembris.*

Domna, Domnina et Cyriaca. *In synaxario Sirmondi annuntiatur martyrium trium sanctarum mulierum his verbis :* Καὶ ἄθλησις τῶν ἁγίων γυναικῶν Δόμνας καὶ Δομνίνας καὶ Κυριακῆς. Et certamen sanctarum mulierum Domnæ et Domninæ et Cyriacæ. *In menæo græco monasterii S. Marci PP. Prædicatorum Florentiæ :* Domnica, Domna et Cyriacus. *Quæ sanctæ mulieres quum aliunde nobis non innotuerint, dum certiora nanciscamur documenta, prætermittendæ visæ sunt.*

S. Domnolus, *episcopus Cenomanensis. In solo Auctario Barberinio ad Martyrologium Bedæ a* F *Floro Lugdunensi auctum reperio ad diem 1 novembris :* Eadem die Cenomanis civitate natale S. Domnoli episcopi et confessoris. *Quumque nec in ceteris documentis hagiologicis neque in duplici Vita S. Domnoli a Papebrochio ad diem 16 maii edita quidquam occurrat unde ratio reddi possit cur hac die memorandus veniat, sponte oritur suspicio eum qui Auctarium illud confecit, perperam sive in documentis quibus usus est sive in schedis suis pro* kal. decembris, *quo S. Domnolus obiit, legisse* kal. novembris. *Ceterum ad ea quæ de S. Domnolo ad prædictum diem 16 maii disputata sunt, hoc unum advertendum videtur, nempe postquam longe accuratius de codicibus manuscriptis* Historiæ Francorum *a Gregorio Turonensi conscriptæ* (13) *nostris temporibus inquisitum est, jam non licere tam facile in illo opere interpolationes*

(1) P. 534. — (2) Cfr. infra, Comment. de S. Carpreo. (3) Rice Rees, *Essay on the Welsh Saints*, pp. 140, 153. — (4) Cfr. ibid., p. 64. — (5) *Dizionario di opere anonime*, tom. III, p. 259. — (6) Op. cit., tom. IV, p. 294 sq. — (7) *Gall. christ.*, tom. XII, pp. 21, 118. (8) *Vies des Bienheureux et des Saints de Bretagne*, p. 277. — (9) Ap. Lobineau, *SS. de Bretagne*, append., p. 9. — (10) Dugdale, *Monast. Anglic.*, tom. IV, p. 128. — (11) Rice Rees, *Welsh Saints*, pp. 71, 358. (12) Carlisle, *Topog. diction. of Wales*. — (13) Cfr. Pertz, *Archiv*, tom. V., p. 50-52; tom. VII, p. 246-249; tom. VIII, pp. 30, 80. — G. Monod, *Sources de l'histoire méroringienne*, p. 57 sqq.

admittere,

A *admittere, neque ulla ratione probabilem videri sententiam Cointii* (1) *et Papebrochii* (2) *interpolatum judicantium libri VI cap. 9, ubi de S. Domnolo agitur. Unde ulterius, quum, quidquid dicat Bouquet* (3), *non facile concilientur quæ apud Gregorium de ratione suscepti a Domnolo præsulatus Cenomanensis leguntur, cum iis quæ de eadem re traduntur apud anonymum Vitæ S. Domnoli scriptorem, omnino uter alteri præferendus sit disceptandum venit. Hujus autem auctoritatem auctoritati Gregorii postponendam esse nullus dubito. Quamvis enim se cum sancto plurimum conversatum esse dicat, certe ipsum non videtur novisse antequam Cenomanensis episcopus factus sit nec quidquam distincte de gestis ab illo in superiori ætate refert, nisi quod Roma jam episcopus Cenomanos venit vacante jampridem ea sede et, vehementer id postulante clero et populo, invitus sane et compulsus Ecclesiæ Cenomanensis regimen suscepit. Scripsit idem anonymus, ipso teste in prologo, sub Haduindo episcopo : is autem ab anno ut videtur 623 et certe post annum 615 usque post inchoatum*
B *annum 644 et forte usque ad annum 652, eidem Cenomanensi Ecclesiæ præfuit: unde rursus colligitur auctorem illum anonymum satis juvenem fuisse ubi Domnolum novit, quippe qui anno 581 episcopatu cessit, postquam sederat annos saltem viginti duos. Gregorius autem Turonensis certe scripsit ante annum 596, quo anno Gregorius M. summus pontifex ad Pelagium, illius in sede Turonensi successorem, litteras misit, nec certe minus recte nosse poterat quæ suo tempore acta fuerant circa ordinationem episcopi qui Turonensis Ecclesiæ suffraganeus erat, quam obscurus quidam presbyter vel clericus quinquagesimo saltem post illam ordinationem anno scribens. Itaque, ut quam plurimum anonymo nostro concedamus, illud tantum ex ejus narratione probabiliter colligendum videtur, Domnolum scilicet, a Clotario II rege episcopum Cenomanensem designatum, consecratione episcopali ornatum fuisse antequam Cenomanos accederet.*

S. Duffus, *Scotorum rex, memoratur hac die in Calendario Davidis Camerarii. Sed jam notavit Henschenius noster* (4) *quam levis esset iste auctor in adstruendis sanctis; nec, quod ad Duffum*
C *attinet, ulla alicujus ecclesiastici cultus vestigia in monumentis certioribus offendimus, quamquam utique ipsius virtutes laudibus extollunt Scotorum annales* (5).

S. Dysibodi *translationem ad hanc diem annuntiant Thomas Dempsterus in suo Menologio Scotico et Ferrarius in Catalogo generali, et præterea in suis martyrologiis vel menologiis Ordinis S. Benedicti scriptores hujus Ordinis Arnoldus Wion, Hugo Menardus, Gabriel Bucelinus, Antonius de Heredia, Benedictus Cherle. Qui omnes, præter ultimum, remittunt ad scriptorem Annalium Sancti Dysibodi, quem secundum veterem errorem Dodechinum vel continuatorem Mariani Scoti vocant* (6). *In his nempe Annalibus ad annum 1139 legitur :* Reliquiæ sancti Dysibodi translatæ sunt kalend. novembr. a veteri ecclesia in novum monasterium, migrante D una omni congregatione sub præfato domino Cuonone abbate (7). *Quæ verba citavit jam Sollerius noster ad diem 8 julii* (8), *disserens de sancto Dysibodo. Ubi videsis fusius explanata quæ ad ejusdem sancti historiam pertinent.*

S. Ermengaudum, *episcopum Urgellensem exordio seculi XI, ad hanc diem laudarunt Molanus, Galesinius, Canisius et Castellanus. Rectius de eo cum Martyrologio Romano dicemus ad diem 3 hujus mensis.*

S. Eustochium, *virgo ac martyr, hodie legitur in Usuardinis; sed remittitur ad diem 2 novembris, quo die in Martyrologio Romano refertur.*

S. Fina *memoratur hodie in menologio Bucelini. Ejus Acta descripserunt decessores nostri ad diem 12 martii.*

S. Florus, *primus episcopus Lodevensis, in Usuardi Auctariis hac die recensetur : cujus Acta remittimus ad diem 4 Novembris.*

Franciscum de Stanno, *episcopum Ruthenensem, natum anno 1462, vita vero functum anno 1529, aliquam cultus speciem habere docent notæ bollandianæ ad diem primam novembris in biblio-* E *theca regia Bruxellensi asservatæ. Hunc etiam non sine laude in supplemento Martyrologii Gallicani* (9) *et in Catalogo Phil. Ferrarii* (10) *inscriptum reperies. Præterea scriptores Galliæ christianæ* (11) *ejus nomini* beati *titulum adjecerunt. Sed et nostra ætate canonicus Ruthenensis, Bion de Marlavagne, anno 1839 vulgari sermone Vitam B. Francisci typis mandavit. Propterea anno 1878 ad Ill. episcopum Ruthenensem binas litteras dedimus, rogantes ut faceret nos certiores de cultu quem ipsi populares adhiberent et quatenus constaret utrum possessor pacificus cultus centum annorum decreta Urbaniana antecedentium, jure in beatorum numerum reponeretur. Sed quum nescio quo casu nihil rescriptum fuerit, dirimendæ liti supersedendum duximus. Agitur enim de viro qui licet summis virtutibus fuerit ornatus, ad tempus tamen anno 1511 Pisis conciliabulo interfuit.*

S. Gonsaldi *eremitæ Vita ad hunc diem 1 novembris legitur apud Jac. Branche* (12). *At in aliis documentis hagiologicis, et in Bernardi Guidonis tractatu de Sanctis Lemovicensibus* (13), *unde* (14) *desumpta sunt quæcumque de S. Gonsaldo habet* F *Branche, festum illius celebrari indicatur nonis novembris. In hunc diem itaque et a nobis tractanda ejus Acta reservantur.*

S. Gotebaldus. *Apud Rich. Challoner* (15) *hac die notatur* commemoratio S. Gotebaldi *episcopi, natione Angli, qui exordio seculi XI evangelium in Norvegia et Suecia prædicasse refertur apud Adamum Bremensem* (16). *De quo jam dixerunt majores nostri ad diem 5 aprilis inter prætermissos* (17), *nec aliquid hic supplendum occurrit.*

In Dania, S. Haraldi regis et martyris *memoria hac die recensetur in Catalogo generali Philippi Ferrarii, qui et in nota subjuncta id* ex kal. et scriptorib. Daniæ *erutum atque Haraldum anno 980 pro Christo interfectum esse indicat. Fuit is Haraldus VI, cognomento* Blaatand

(1) Ad an. 545, num. 19 sqq. — (2) *Act. SS.*, tom. III Maii, p. 604, numm. 5, 6. — (3) *Hist. de Fr.*, tom. II, p. 271, not. *g.* — (4) *Act. SS.*, tom. V Junii, p. 248 *b.* — (5) Cfr. Forbes, *Kalendars of Scottish Saints*, p. 327. — (6) Cfr. G. Waitz in Prolegom. ad hos annales, *Mon. Germ. Hist.*, tom. XVII Script., pp. 4, 5. — (7) *Mon. Germ. Hist.*, tom. cit., p. 26. — (8) *Act. SS.*, tom. II Julii, p. 582, num. 9. — (9) P. 1188. — (10) P. 428. — (11) Tom. I, p. 228. — (12) *Saincts et Sainctes d'Auvergne*, p. 629. — (13) Ap. Labbe, *Bibl. nov. mss.*, tom. I, p. 629. — (14) Ibid., p. 635. — (15) *British Martyrology*, p. 152. — (16) *Gest. Hammab. Pontif.*, lib. II, cap. 82, al. 29 (*Mon. Germ. Hist.*, Script. tom. VII, p. 320). — (17) Tom. I April., p. 396.

seu

A *seu Cærulidens, qui ab Ottone M. devictus et ad amplectendam religionem christianam inductus, huic deinceps in regno suo propagandæ haud segniter incubuit. Quo studio multorum antiquis superstitionibus nimis addictorum odium in se concitavit, quibus ducem se obtulit Sueno seu Swein, filius ejus nothus. Ad arma ventum est. Haraldus autem in prælio sauciatus paulo post ex accepto vulnere obiit. Hoc solum sensu pro Christo interfectus dici potest. Et Baronius quidem* (1) sancti *nomine cum condecorat; sed nullum hactenus cultus antiquitus illi præstiti vestigium reperi. Qua vero levitate Philippus Ferrarius ad calendaria et alia monumenta provocare soleat quæ numquam viderit, sæpius in opere nostro animadversum est quam ut ejus testimonio quidquam momenti tribuamus. Neque etiam satis confidere ausim auctoritate Joannis Adolphi Cypræi, qui post relatum genus mortis Haraldi ait* (2): Qua de causa et ejus memoriam in festo Omnium Sanctorum majores nostri celebrabant : nam eo die obiit. *Et paulo inferius :* Ad sepulcrum ejus cæcos visum recepisse aliaque insignia miracula edita esse,
B constanti fama ac traditione perhibetur. *Scribebat hæc Cypræus anno 1634, quum nuper a lutherana hæresi ad catholicam Ecclesiam conversus patrium solum, quod nihil de conversione cogitans ad tempus reliquerat, jam ulterius non repetere statuisset, ac proinde jam non supponi potest ita commode antiquas traditiones catholicas investigasse et reperisse. Præterea vero nec memoria alicujus qualicumque modo celebrata nec fama vulgaris miraculorum satis certa videntur ecclesiastici cultus indicia. Donec igitur certiora innotescant, ab Haraldi gestis inter Acta nostra referendis abstinendum duximus.*

S. Hermenegildus *martyr notatur hodie in menologiis græcis* (3), *quem Latini colunt die 13 aprilis, ubi de eo in Actis nostris dictum est.*

Hermenegildus *monachus. In martyrologiis seu menologiis Benedictinis celebratur ad hunc diem memoria* S. Hermenegildi monachi, *qui apud Tamayum de Salazar notatur ad diem 9 novembris, propter rationem mox indicandam. Solum autem hujus cultus fundamentum habetur quod legitur apud Ambrosium de Morales* (4),
C *videlicet :* Sancta Maria Saliciensis (de la Salceda) hodiedum exiguum eremitorium est, tertio ab urbe Tudensi lapide, ruinis ingentis monasterii adjacens, quæ illud opere munifico conditum demonstrant, vestigiis adhuc supereminentibus quibus antiquæ ecclesiæ et claustri atque aliorum quorumdam cœnaculorum figura appareat. Ferebantur vulgo illic condita esse corpora gloriosi principis Hermenegildi ejusque genitricis. Sed nostris diebus non defuit qui devote locum illum perscrutaretur, illoque exterso, reperta sunt duo sepulcra lapidea opertoriis suis munita, quorum alterum erat litteris vacuum, alterum vero hanc præferebat inscriptionem quæ profecto errori vulgari occasionem dedit :

IN HOC TUMULO REQUIESCIT FAMULUS DEI HERMENEGILDUS. QUI OBIIT DIE QUINTA FERIA QUINTO NONAS NOVEMBRIS. ERA DCCCCLXXXI. FRATRES ET SORORES ORATE PRO NOS. *Notum est æræ Hispanicæ* D *anno 981 respondere annum Christi nati 943* (5). *At quid sibi vult dies ille quintus nonas novembris, quæ nota utique nusquam in ullis fastis legitur? Putavit inde Morales ad diem kalendarum retrocedendum esse, et in versione hispanica illius inscriptionis Hermenegildum obiisse die 1 novembris indicavit. Idem tamen suspicatus est errorem irrepsisse in scriptura, et artificem* V. NONAS *pro* V. IDUS *perperam sculpsisse : quod omnino asseruit Tamayus de Salazar* (6), *et inde, quod supra monuimus, Hermenegildi mentionem in diem 9 novembris rejecit; confirmavitque Henricus Florez* (7) *ex eo quod dies nona novembris anni 943, qui litteram dominicalem habuit A, revera incidit in quintam feriam* (8). *Ex Moralio autem Arn. Wion in martyrologio suo ad diem 1 nov. signavit :* In Hispania, monasterio Sanctæ Mariæ de Salzeda, sancti Hermenegildi monachi. *Hugo Menardus item :* In Hispania, sancti Hermenegildi monachi. *Et secundum eos ad eumdem diem Ferrarius in suo Catalogo generali :* Salsedæ, S. Ermenegildi monachi, *notans* E *Salsedam oppidum esse Hispaniæ in Catalaunia. At mira temeritate Christophorus Henriquez hujusmodi ad diem 1 novembris Menologio Cisterciensi elogium inseruit :* In Sicilia, depositio sancti Hermenigildi monachi, qui in monasterio Sanctæ Mariæ de Salsede Cistertiense institutum amplexus, post varia sanctitatis opera et admiranda virtutum signa, appropinquante fine vitæ suæ, animam puram in manu Creatoris commendans, lætus migravit ad Christum. *Vademque citat Fr. Bivarium :* Ex relatione, *inquiens,* quam ad me misit R. P. Franciscus Bivarius, Observantiæ regularis Ordinis Cistertiensis Procurator Generalis Romæ, in qua, dum agitur de Sanctis Siciliæ, hoc legitur : Prima novembris, sanctus Hermenegildus monachus Cistertiensis, in monasterio Sanctæ Mariæ de Salsede, etc. *Credibile profecto non est, hæc hausisse Bivarium ex alio fonte quam Ambrosio Moralio. Itaque propria auctoritate Hermenegildum nostrum Cisterciensem monachum commentus est et ex Hispania in Siciliam transtulit, quum tamen Ordo Cisterciensis primum anno 1098, ac proinde amplius annis 150 post Herme-* F *negildi obitum exortus sit, nec ullum monasterium Siciliense Sanctæ Mariæ de Salseda in Annalibus Cisterciensibus usquam memoretur, immo nec oppidum aut pagus hujus nominis in Sicilia ullus, nisi Salsedæ nomine designari supponas villam in tractu Messanensi sitam, vulgo* Salice (9), *ubi tamen nullum alicujus monasterii vestigium indicatur. Henriquium exscripsit Bucelinus et secuti sunt auctor Calendarii seu Martyrologii Cisterciensis, Heredia et Cherle. Ad cultum vero Hermenegildi nostri quod attinet, profecto ad illum asserendum sufficere non videtur epitaphium a Moralio exscriptum, quumque nullum aliud ejus cultus proferatur indicium, satius nobis visum est inter prætermissos ad hunc diem illi locum dare. Neque etiam Castellanus ausus est eidem* sancti *vel* beati *titulum attribuere, sed* venerabilis *tantum, ubi in suo Marty-*

(1) *Annal.*, ad an. 980, n. x. – (2) *Annal. Episc. Slesvicensium*, p. 73. – (3) Martinov, *Annus Græco-Slavicus*, 1 Nov. — (4) *Coronica de España*, lib. xvi, cap. 18 (tom. VIII, p. 227). – (5) *Art de vérifier les dates*, p. 17. (6) *Martyrolog. Hispan.*, tom. VI, p. 91. – (7) *España sagrada*, tom. XXII, p. 54. — (8) Cfr. *Art de vérifier les dates*, pp. 17, 50. — (9) Fr. Sacco, *Dizion. geograf. di Sicilia*, tom. II, p. 160.

A *rologio universali ad diem 5 novembris scribit :* Salsedæ, prope civitatem Tudensem in Gallæcia, venerabilis Hermenegildi monachi.

S. Hilarius, *cujus frequens hodie apud Usuardinos et alibi mentio occurrit, die 13 januarii tractatus fuit. Hodie agitur festum translationis ejusdem sancti, quod ob festum Omnium Sanctorum in alium diem Ecclesia Pictaviensis transfert* (1).

Jacobus presbyter, *ejusque discipuli* Jacobus diaconus *ac* Dionysius, *monachi, qui hodie citantur in Anno Slavico Martinovii, prætermittuntur, donec sciamus utrum pro fide catholica an pro schismate græcorum mortem obierint.*

Juvencus *presbyter in martyrologio Withfordii die 1 nov. recensetur his verbis :* In Hispania, festum S. Juvenci presbyteri, notabilis doctrinæ viri, qui quatuor evangelia versibus expressit et alia utilia opera scripsit. *Hic Juvencus presbyter, omnium poetarum christianorum celeberrimus, a S. Hieronymo magnifice laudatus, a quibusdam auctoribus inter sanctos confessores annumeratus, ad diem 12 septembris prætermissus fuit, nullo cultus vestigio reperto. Quem* B *nos, licet illustrandæ hujus præclarissimæ vitæ cupidissimi, ob eamdem causam prætermittimus.*

S. Licinii *Acta dedit et commentatus est Joannes Bollandus ad diem 13 februarii* (2) *: ad quem diem illius mentionem habent Usuardus et Martyrologium Romanum, eademque die Officio duplici colitur in Ecclesia Andegavensi* (3). *Apud plerosque tamen antiquos martyrologos, Adonem, Bedam, Notkerum, itemque in martyrologio manuscripto S. Lamberti Leodiensis et in Hermanni Greveni auctario ad Usuardum, assignatur Licinii memoria ad diem 8 junii, quod etiam notavit Bollandus* (4). *Idem vero aliquantulum erravit ubi ait* (5) *apud solum Ferrarium ad diem kalendarum novembrium, quo Sanctus decessit, ipsius nomen fuisse adscriptum et perperam ab illo scriptore invocatam esse auctoritatem martyrologii monastici. Nam revera inter addenda ad martyrologium sub die 1 novembris legitur apud Wionem hæc mentio :* Andegavis in Gallia, depositio sancti Licinii episcopi et confessoris, insignis pietatis et sanctitatis viri (6). *Reliqua tractata vide ad prædictam diem 13 februarii.*

C S. Longini *hodierno die memoria celebratur in Calendario Æthiopico apud Ludolfum in fastis sacris ecclesiæ Æthiopicæ, ad diem V mensis Hedar, qui est dies 1 novembris. Eodem die in Synaxario Æthiopico apud Dilmann :* Apparitio capitis sancti Longini, qui Christi latus lancea aperuit. *Item in Synaxario Coptico apud Maium* (7) : Inventio capitis sancti Longini militis, qui Christi latus lancea aperuit, cujus martyrium die 25 Abibi describitur. *Acta S. Longini tractata fuerunt ad diem 15 martii, ubi legitur hæc inventionis capitis historiola.*

S. Lusor, *cujus hodie fit mentio apud Castellanum, rejicitur ad diem 4 novembris, quo die in antiquis martyrologiis signatur.*

S. Magnum, *episcopum Mediolanensem (in. sec. VI), annuntiant hoc die calendarium missalis Ambrosiani an. 1560, Galesinius, Castellanus et Ferrarius. Nos cum Martyrologio Romano et recentiori Mediolanensi calendario agemus de eo ad diem 5 ejusdem mensis.*

S. Marcianus, *qui hodie a nonnullis recensetur,* D *videtur esse* Marcianus, *confessor Cyri, vel* Marcianus *episcopus, de quibus agetur die sequenti.*

S. Nabor. *In duplici editione Martyrologii Usuardini cum additionibus, quæ vulgo attribuitur Hermanno Grefgen seu Greveno, legitur ad diem 1 novembris :* Pictavis, sancti Naboris episcopi. *Quam mentionem mirum est omnino neque admonito lectore prætermissam esse a Sollerio in auctario Greveniano ad hunc diem, quum tamen diligenter notata sint ea quæ apud hunc editorem eamdem præcedunt et sequuntur, et Sollerius in præfatione sua* (8) *significet se duplici illa editione Greveniana usum esse, nec certe alia ejusdem posterior prostet. Quidquid sit de ea re, illud certum est, nullum hujus nominis episcopum Pictaviensem, vel qui in civitate Pictaviensi præcipue colatur, usquam memorari. Quumque in aliis auctariis Usuardinis non paucis occurrat eodem die mentio* Pictavis, sancti Hilarii episcopi et confessoris, *quæ apud Grevenum omissa est, non immerito, ut videtur, suspicio oriri potest hanc annuntiationem, perperam a Greveno vel aliquo ipsius adjutore lectam,* E *occasionem dedisse erroneæ illius Naboris, omnibus aliis martyrologis sive hagiographis ignoti, in Greveniano martyrologio indicationi.*

B. Nonium Alvarez Pereira *hoc loco a nobis collocari jure mirabitur qui meminerit ea quæ in appendice tomi III Maii* (9) *scripserunt decessores nostri. Nihil tamen hoc nobis crimini ducet, si illas quas die 11 januarii anni 1878 Ulysippone accepimus litteras cum eo communicaverimus. Scribebat nempe Vincentius Ficarelli, S. J. presbyter :* Cultum canonicum et liturgicum nunquam habuisse videtur, ne apud Carmelitas quidem; venerationem tamen popularem, præsertim ad exitum fere seculi decimi sexti, habuit magnam, et vulgo et publice appellabatur sanctus et beatus; peregrini plurimi adibant ejus sepulcrum voti solvendi causa. Quæ veneratio tamen paullatim decrevit, ita ut nunc dici possit nullam esse, et vix tanti viri extat memoria. Templum certe magnificum ab eo extructum terræ motu anni 1755 magna ex parte corruit, et nunc vix supersunt parietes et sacellum majus, quod versum est in museum archæologicum. Post expulsionem religiosorum, quæ in hoc regno effecta est F anno 1834, ossa venerabilis servi Dei e sacello interiori monasterii Carmelitarum translata fuere ad sacellum item interius monasterii canonicorum regularium S. Augustini, vulgo dicti de S. Vicente de Fora, quod nunc est residentia Em. Patriarchæ, ibique asservantur, sed sine ullo cultu, in capsula lignea et fere neglecta. Processus sive Ordinarii sive apostolicus pro ejus beatificatione nunquam videntur instituti fuisse, acta nulla neque in tabulario patriarchali neque alibi reperiuntur, et fortasse nunquam extiterunt; nulla enim memoria invenitur. Paucis abhinc annis R. P. Generalis Carmelitarum Roma scripsit ad sacerdotem Lusitanum mihi familiarem hic commorantem, eidemque commisit ut quidquid invenire posset colligeret et coram Em. Patriarcha aliisque viris idoneis discuteret. Munus sibi demandatum sacerdos sedulo executus est, sed præter id quod apud auctores Vitæ servi Dei et in chronicis Carmeli-

(1) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Jan., p. 799, num. 5. (2) *Act. SS.*, tom. II Febr., p. 675. (3) Ibid., p. 677, num. 12. (4) Ibid., num. 13. (5) Ibid., num. 12. (6) *Lignum Vitæ*, p. 900. (7) *Script. Vet.*, tom. IV, p. 99. (8) Num. 182. (9) P. 680.

tarum

A tarum invenitur, vix aliquid aliud colligere potuit... Idem sacerdos edidit libellum in quo reperies nonnulla ex supra notatis, brevem narrationem aliquot miraculorum et libellum supplicem aliquot episcoporum ad Pontificem, cujus tamen libelli exitus nullus fuisse videtur. *Nec Romæ apud Patres de Monte Carmelo quidquam servari docent litteræ die 6 martii ejusdem anni, jubente Adm. Rev. P. Generali, nobis Roma transmissæ. Itaque quum Vita hujus sanctissimi viri auctore Antonio Rodericio Costio Ulysippone anno 1723 typis data, quam sub oculis habemus, quædam referat unde suademur ut a quidlibet decernendo multum caveamus, rem in medio duximus relinquendam, donec Deo juvante præsentes monumenta sanctitatis perscrutati fuerimus. Libellus de quo P. Ficarelli, titulum habet:* Memoria sobre a phase christa do grande condestavel D. Nuno Alvares Pereira, pelo P. José Antonio da Conceiçao Vieira. Lisboa, typ. de Souza et Filho, 1871. *Ubi (p. 63) invenies litteras supplices ad Clementem X datas mense maio anni 1674, ad Nonii beatificationem obtinendam.*

B Nuntiam *viduam, Tertii Ordinis S. Francisci, quæ anno 1596 e vita migravit,* beatam *appellat Arturus de Monasterio, nonnullos afferens auctores qui ejus encomia celebrarunt, sed nullum legitimi cultus certum documentum.*

S. Oddon, *eremita Tudensis, a solo Tamayo ex fictitiis illis Juliani Toletani Adversariis ad hanc diem Martyrologio Hispanico insertus est.*

S. Paterni *(Wallice* Padarn) *Vitam ex codice Musei Britannici nostris diebus edidit W. J. Rees* (1). *Quam utinam cognovissent majores nostri ubi ad diem 15 aprilis illius Sancti Acta tractarunt.*

S. Polycarpus. *Postquam Saussayus sancti Mathurini Acta retulit, in hunc modum de Polycarpo, præfati Mathurini episcopo, dicere exorditur, fide utique Saussayana :* At vero, tametsi impense tanto confessori gratulemur, qui divine actorum meritis tot insignia gloriæ, tot monimenta pietatis promeruit, tamen non sine dolore ferimus, quod S. Polycarpus, qui eum in Christo genuit, ad tam sublimia provexit, nec exilem obtineat debiti honoris participationem. Nec enim ipsa in ecclesia Senonensi, quam difficillimis temporibus rexit, quam atroci sub persecutionum
C procella fovit, tutavit, servavit, ulla vix ejus exstat venerandæ memoriæ scintilla. Cum pridem ejus sacratissimum nomen ex pontificum illius ecclesiæ serie exciderit, porro inter sanctos quos ea honorat nullum hactenus locum sortitus sit, adeo ut, sicut opus fuit modernorum nomenclatorum diligentia ut suum in ordinem restitueretur in episcopali catalogo, sic nostra hac fere indiguit commonitione ut cultum debitum reciperet, qui inter sanctos quibus jure tutelæ et beneficiorum debito ecclesia illa obstricta est id non solum meruit ut sanctissimis ipsius patribus adcenseretur, sed speciali coleretur nominis reverentia. Nec enim vir ille beatus inter sanctos duntaxat illius sedis pontifices confessores annumerandus erat, qui potius martyrum honore debuit celebrari : non ideo solum quod pressuras plerasque, dum Christi gregem adversus frementes lupos tueretur, tempore ferventis persecutionis Senonis sustinuerit, sed potissimum quia ob constantem Christi nominis confessionem ab impiis in exilium pulsus, in Phrygiam relegatus, ibi in D magna rerum penuria et vitæ angustia extremum in propugnatione fidei spiritum efflaverit. Quo nomine Romana omnium mater Ecclesia plurimos viros beatos inter martyres adscripsit, atque ipsa in Gallia jam pridem ecclesia Viennensis sanctum Florentium episcopum suum mortuum in exilio martyris honore veneratur. *Idem Polycarpus apud Petrum de Natalibus in Vita S. Mathurini* (2) sancti *nomine decoratur. Vidi etiam apud Senonas in Gallia catalogum episcoporum manuscriptum sec. XVI, quo* sancti *titulus Polycarpo tribuitur. Ceterum, quia cultus ejus vestigium nullum apparet, neque Petrus de Natalibus tantæ auctoritatis est ut quem ipse sanctum nominat illico sanctum credas, Saussayana canonizatio non impedit quominus prætermittatur.*

Potanus. *Vid. infra* Vollo.

SS. Publius, Victor, Hermes, Papias, Justus et Vitalis, *hodie leguntur in Usuardinis, postero die in Martyrologio Romano et Hieronymianis; quare in diem 2 novembris remittuntur.* E

Pyriecus. *Vid. infra* Vollo.

Reginbodo. *In Supplemento ad Menologium Benedictinum Bucelini legitur ad diem 1 novembris:* In monasterio Wirtenbergiæ Hirsaugiensi, sanctæ memoriæ Reginbodonis, tertii ejus loci abbatis, *qui* vita excessit sub annum 896, *ejusque historiæ* ex monimentis et Chronico Hirsaugiensi Joannis Trithemii *brevis notitia traditur; sed nullum indicatur alicujus ecclesiastici cultus vestigium.*

S. Remedium *episcopum et confessorem hodie memorat Auctarium Tornacense Martyrologii Bedani. De quo quum nusquam alibi occurrat ulla mentio, vix dubium nobis videtur quin huc a die 1 octobris migrarit, nescio qua scriptoris illius auctarii oscitantia, sanctus is quem Hieronymianum Richenoviense ad hunc diem 1 octobris indicat his verbis :* Remis, depositio sancti Remedii episcopi, *Corbeiense vero minus ad diem 15 januarii :* Remis, depositio S. Remedii episcopi et confessoris, *ac denique Grevenus ad eumdem diem 15 januari:* Remedii episcopi et confessoris. *Ubi etiam certum videtur aliquam confusionem factam esse inter* F *S. Remigium episcopum Remensem et S. Remedium abbatem, de quo utroque ad diem 1 octobris egerunt majores nostri.*

Richardum *eremitam adjecto* sancti *nomine laudant Benedictini, Trithemium secuti qui de eo in Chronico Hirsaugiensi hæc retulit:* In festivitate Sanctorum Omnium obiit S. Richardus monachus, presbyter et eremita, qui vitam solitariam pro Christi amore in eremitario juxta Pfaffenbron in Alsatia multis duxerat annis, vivens in omni sanctitate et puritate conscientiæ, multosque tam vitæ merito quam sermone evangelico revocans ad semitas vitæ sanctioris; unde et spiritum habere prophetiæ meruit et multis miraculis coruscavit. *Annales autem Marbacenses, quales recens prodierunt* (3): Anno domini 1262, kalendas novembris, obiit frater Richardus, heremita Phaffenbornen. *Eum vero prætermittimus, quum nihil deprehensum fuerit quod cultum ipsi adhibitum significet. Etenim litteris datis ad Reverendissimum Episcopum Argentinensem, responsum est die 31 januarii*

(1) *Cambro-British Saints*, p. 188-197. — (2) *Catal. SS.*, lib. x, c. 6. — (3) *Mon. Germ. Hist.*, tom. XVII, p. 179.

anni

anni 1878 : Nec libri liturgici nec quisquam eorum qui de Alsatia scriptitarunt, excepto Grandidier, beati viri meminerunt. Apud Grandidier vero, tomo VI operum ineditorum, pag. 179, hæc leguntur: Pfaffenbrunn, jacens ad quatuor leucas ab oppido Neocastrensi (Neubourg), ad dimidiam leucam a Marienbrunn, ad leucam cum dimidia a Gersdorff, fuit olim abbatiæ Neocastrensis Ordinis Cisterciensis. Hanc solitudinem celebriorem fecit sacerdos eximiæ sanctitatis, Richardus nuncupatus : qui cum plures annos ibi vixisset, cum fama sanctitatis obiit. Annectuntur quæ Trithemius scripsit. *Nec his certiora transmiserunt quos auctore R. D. Episcopo Argentinensi de eadem re interrogandos curavimus.*

Rivallinus. *Vid. infra* Vollo.

B. Romæi a Livia *meminerunt hac die hagiographi aliqui, decepti forsan a Leandro Alberto, qui* (1) *scripsit beatum nostrum kalendis novembris diem suum obivisse, quum vita cesserit die 21 novembris 1261, ut rectius ait Echard* (2), *ex testimonio Bernardi Guidonis, qui qui in catalogo magistrorum generalium Ordinis Prædicatorum, secundum optimæ notæ codicem Tolosanum* (3), *cujus lectionem describendam curavimus, Romæum obiisse notat* anno Domini MCCLXI, XI kal. decembres : *unde corrigenda est lectio quam exhibet Martene* (4), *in qua numerus* XI *ante* kal. decembres *desideratur. Attamen litteris interrogavimus R. P. Pradel, Ordinis Prædicatorum, virum humanitate plenum ac gloriæ sanctorum valde studiosum, num B. Romæo aliquis cultus publicus deferatur. Hic nos fecit certiores omnem sub auspiciis Ill. Episcopi Carcassonensis adhiberi operam ad obtinendam a sede Romana cultus confirmationem, nobisque transmisit non pauca documenta, quorum usus erit, quando, Dei favente gratia, opus bollandianum deductum fuerit ad diem 21 novembris.*

Simonem Serantonium, *ex Ordine Servorum B. Mariæ Virginis, in beatorum numerum reposuerunt auctor Menologii Mariani, Leonardus Cozzando* (5), *Josephus Brocchi* (6), *sed inter illos qui, licet vocati sancti, nullo tamen cultu ecclesiastico gaudent, et tandem Catalogus hagiologicus Etruscus, Romæ typis datus anno 1731. Quumque ejus nomen minime reperiatur in tabulis eorum qui in Ordine Servorum ut sancti coluntur, anno 1861 a Patribus cœnobii Florentini cum P. Victore De Buck communicatis, satis erit remisisse ad ea quæ de Simone scripsit Gianius in Annalibus Servorum B. Mariæ* (7).

S. Spinulum *(vulgo* Spin*), monachum Mediani monasterii* (Moyenmoutier) *in Vosago, sub hoc die laudat Auctarium Luxoriense ad Martyrologium Usuardi, his verbis :* Apud Median. cœnobium, sancti Spinuli confessoris, qui præcipuus discipulorum sancti Hidulphi, post anachoriticam vitam, quam laudabiliter consummavit, clarus mundo miraculis, ad Dominum migravit. *Eumdem S. Hidulfo adjunxerunt majores nostri ad dies 11 maii, 11 junii et 11 julii,* ea potissimum, opinor, gratia, *ut ad hunc ultimum diem ait Sollerius* (8), quod de ipso nil scriptum supersit præter id quod S. Hidulfi legendis insertum legitur, neque certus alius dies nobis innotuerit, quo potiius quam hoc ipso colatur, quidquid in nonnullis auctariis Usuardinis relatus sit ad dictum XI junii sub nomine Spinali, alibi autem coli dicatur kalendis augusti, *vel, ut nunc ex auctario Luxoriensi notatum est, kalendis novembris. Itaque qui historiam Spinuli, quantum ad nos pervenit, velit ediscere, adeat Vitam triplicem S. Hildulphi, quam cum commentario prævio et annotationibus edidit Humbertus Belhomme, Mediani monasterii abbas, tum inter Acta nostra ad diem 11 julii, tum in Historia Mediani monasterii, videlicet Vitæ I numm. 13-15* (9), *Vitæ II num. 4* (10), *Vitæ III capp.* X, XIV, XV, *et* XVI *exordium* (11). — *Præterea vero in Historia Mediani monasterii modo citata, primum occurrit mentio translationis corporis S. Spinuli ad prioratum Bellævallis, quæ ita refertur ex Joanne a Bayono, anno 1326 Mediani monasterii historiographo :* Anno autem MCIV, Bertrico abbate et fratribus consentientibus, corpus beati Spinuli prædicti ad Bellamvallem honorifice sublatum a Medio cœnobio, in capsa argento tecta reponitur: cujus meritis innumera coruscarunt, ut a veridicis antiquorum relationibus percepi, miracula. Sed nunc vel ob compatriotarum malitiam, vel inhabitantium defectum vitæ et insolentiam, virtutes penitus in eodem cessarunt loco (12). *Ex frequentia miraculorum quæ primis temporibus post translationem in prioratu Bellævallis apud reliquias S. Spinuli contigerunt, nomen suum accepisse fertur vicus non procul inde ad ripam Mosellæ situs, ubi fluvium trajicere et sæpe subsistere solebant peregrini ad sacras exuvias undique accurrentes : qui vicus scilicet inde* Portus cœlorum *(vulgo* Portieux*) nuncupatus est* (13). — *Postea autem, anno 1647, pars præcipua illarum reliquiarum, majora videlicet ossa complectens, translata est Bellavalle Nanceium atque reposita in prioratu Sanctæ Crucis, qui postea in abbatiam titulo S. Leopoldi dedicatam excrevit. Quæ vero Bellavalle remanserant, earum pars aliqua monasterio Mediano restituta est anno 1736* (14).

Theodorus. *In Synaxario Æthiopico Dilmanni legitur hoc die :* Translatio corporis Theodori martyris, præfecti militum, in Scatabum ditionis Sijut in Ægypto Superiori, et consecratio ecclesiæ ejus; *in Calendario Æthiopico Ludolfi:* Translatio corporis Mar Theodori, *et in Calendario Coptitarum apud eumdem:* Adventus corporis Mar Theodori Shatabam; *in Synaxario Coptorum apud Maium :* Translatio corporis Theodori ducis ad Sciatabam Asiuti Ægypti Superioris urbem. *Theodori ducis translationem in Ægyptum nullibi legisse me memini; suspicor hunc Mar Theodorum esse abbatem Theodorum, non vero ducem militum. Fortassis hic agitur de celeberrimo Theodoro, sanctissimo S. Pachomii discipulo. De Theodoro duce actum fuit die 7 februarii, de abbate Theodoro die 14 maii, una cum S. Pachomio.*

Theodotia *sive* Theodote, *mater SS. Cosmæ ac Damiani, cujus hodie in menæis fit mentio, tractata fuit die 2 januarii.*

(1) *De viris illustr. Ord. Prædic.*, fol. 186. (2) *Biblioth. Prædic.*, tom. I, p. 161. — (3) Cfr. L. Delisle, in *Notices et extraits des mss.* etc., tom. XXVII, pp. 310, 313. (4) *Ampliss. Collect.*, tom. VI, p. 420. — (5) *Sagro tempio Servitano*, p. 110. (6) *Vite de' Santi e Beati Fiorentini*, part. I, p. 381. — (7) Tom. I, cent. I, pp. 440 et 441, ad annum 1438. — (8) *Act. SS.*, tom. III Julii, p. 208. (9) Ibid., p. 223. (10) Ibid., p. 228. (11) Ibid., p. 232-234. (12) Belhomme, op. cit., p. 269. (13) J. F. Deblaye, *Reliques de l'église de Moyenmoutier*, p. 5. (14) Ibid., p. 6.

A Timotheus *martyr, qui hodie celebratur in Calendario Æthiopico apud Ludolfum, atque in Synaxario Æthiopico quod edidit Dilmann, fortassis idem est de quo egit Daniel Papebrochius ad diem 15 junii.*

Tumanius *martyr hodie celebratur in Synaxario Coptorum apud Maium. Ignotus nobis, nisi forsitan idem sit qui apud Ludolfum ac Dilmannum in Calendario et Synaxario Æthiopicis Timotheus audit; reliqua consentiunt nomina, in hoc solo nomine discrepantia est.*

Velleus. *Vid. infra* Vollo.

S. Venerii translatio. *In Auctario Florentino Usuardini martyrologii annuntiatur sub hac die in* Civitate Regii *(in Æmilia, postea ducatu Mutinensi)*, translatio corporis beati Venerii confessoris, de partibus Lucensium ad Regium prædictum. *Ejus translationis memoria apud Phil. Ferrarium et in martyrologiis ac menologiis Benedictinis rejicitur ad diem 3 novembris. De ea dictum est a majoribus nostris ad diem 13 septembris, in commentario prævio de S. Venerio* (1).

B Vollo, Potanus, Velleus, Rivalinus, Pyriecus. *In libro quem de sanctis Britanniæ Armoricæ anno 1839 gallice edidit canonicus de Garaby, indicantur ad diem 1 novembris nonnulli quorum memoria solum servata est per nomina quorumdam illius regionis locorum vel per traditiones populares. Videlicet* S. Vollonis *episcopi vocabulo insignitus est vicus quidam in pago Pledrano, juxta S. Brioci. Qui sanctus, ait Garaby, forte ex majori Britannia in Armoricam venit, et a nonnullis idem existimatur cum S. Bonto, episcopo Claromontano (?), qui colitur die 15 januarii.* S. Potani *item titulo decoratur vicus diæceseos Briocensis. Is forte idem est cum S. Potentino, discipulo S. Columbani, qui magistrum suum secutus est Luxovium, ac postea in Armoricam, et secundum Dempsterum monasterium condidit juxta aliquam Armoricæ civitatem, quod sanctissime gubernavit, floruitque circa annum 620. Visebatur olim statua S. Potani, abbatis insignia gerentis, in ecclesia cœnobii Lantenacensis* (2). S. Vellei *eremitæ memoriam ait vir in Britannicis traditionibus excutiendis versatissimus, Daniel* D *Ludovicus Miorcec de Kerdanet, posteris traditam esse nomine vetustæ ecclesiæ Guiquelleari, juxta pagum Lesneven in comitate Leonensi. Quod nomen scilicet, britannico idiomate* Guic-Ellé *seu* Guic-Vellé, *significat locum seu plebem aut gregem S. Vellei* (3). S. Rivalinus *habitasse dicitur in specu sito in pago Melrandensi, a latere editioris cujusdam linguæ quam terminat Sara, rivulus Blaveto influens. Adeo autem contemplationi rerum cœlestium deditus fuisse fertur et a terrenis abstractus, ut numquam viderit alium sanctum qui in altero ejusdem aggeris latere sedem fixerat. Mira præterea quædam de eo narrantur prodigia. Sed hæc omnia sola nituntur traditione populari* (4). S. Pyriecus *nomen fuisse traditur cujusdam episcopi et comitis Leonensis, cujus statuam repertam aiunt in tractu Leonensi juxta arcem Blosconensem, alte (ad triginta nempe pedes) humo effossa. Verum hæc statua puerum repræsentat nudo capite, tunica satis brevi et palliolo vestitum, cujus dextera manus avem sustentat, nec quidquam in ea effigie conspicitur unde episcopum vel comitem suspiceris* (5). *Quidnam vero traditioni* E *populari locum dare potuerit, incertum est.*

Wiggerus. *Diei 1 novembris illigat Murer* (6) *memoriam B. Wiggeri, ex abbate Ottenburano episcopi Augustani in Bavaria, anno 902 defuncti; sed quo die obierit vel quo loco sepultus sit, omnino ignoratur. At præcipue desideratur alicujus cultus ecclesiastici ipsi tributi indicium, quod neque apud Murer neque alibi reperire licuit.*

Wilhelmus. *Refert idem Murer* (7), *in ducatu Clevensi Rhætiorum, ad lævam ripam Lyræ fluvii, non procul ab hujus origine, sitam esse ecclesiolam, cui quædam vetustæ adjacent domus, et locum illum* ad S. Wilhelmi *vulgo appellari, atque, ut videtur, in ecclesiola corpus cujusdam beati requiescere; cujus beati viri vitæ et mortis nulla uspiam memoria exstat. Ipse tamen Murer solo hoc ædiculæ nomine et forte quam ipse illi assignavit ætate nixus, hæc sufficere putavit ut ad diem 1 novembris B. Wilhelmum confessorem circa annum 1000 vita functum affirmaret.*

F

C (1) Tom. IV Sept., p. 114. — (2) Lobineau, *SS. de Bretagne*, ed. Tresvaux, tom. I, p. LXV. — (3) Albert Le Grand, *SS. de Bretagne*, ed. Miorcec de Kerdanet, p. 67, col. 2, not. — (4) Mahé, *Antiquités du Morbihan*, p. 444. — (5) Cambri, *Voyage dans le Finistère*, tom. I, p. 133. — (6) *Helvetia sancta*, p. 180. (7) Ibid., p. 181.

A D

DE S. PHOTINO EPISCOPO

BENEVENTI IN ITALIA.

G. V. H.

Sæculo I. S. Photinus primus Beneventanus episcopus,

Inter plurimos S. Petri discipulos, quos veluti a sancto apostolorum principe ecclesiis suis præpositos Italorum pia traditio veneratur, sanctus occurrit Photinus, *quem primum ecclesiæ suæ antistitem Beneventani colunt. Huic sancto episcopo cultus publicus exhibetur in ecclesia cathedrali Beneventana, consecrato altari in honorem* S. Photini *cum reliquis sanctis illius Ecclesiæ episcopis. Consecrationis acta habentur in archivis cathedralis ecclesiæ, quæ ibidem ipse legi anno 1880, die 5 julii, fasciculo complero acta ab anno 1686-1692, quo ultimo anno 1692, die secundo mensis decembris, prædictum altare consecratum fuit. In diptycho ecclesiæ Beneventanæ, quod anno 1691 in synodo* B *provinciali publicavit Ursinus archiepiscopus, ita legitur :* S. Photinus ab apostolorum principe ordinatus anno XL.

ob inolitam traditionem

2. *De* S. Photino *Marius de Vipera, archidiaconus Beneventanus* (1), *sequentia tradit :* Sanctus Photinus, apostoli Petri discipulus, ab eo Beneventum missus anno Domini circiter 40, fuit primus qui episcopale munus Beneventi exerceret, ex majorum nostrorum traditione. Quod probabile est, cum nedum Neapoli S. Petrus episcopum constituerit, verum etiam Puteolis aliisque in locis, et multo magis in civitate Beneventana eo tempore florentissima. *De eodem sancto legimus in Hagiologio Italico* (2) : Sanctus Photinus, ut vulgo fertur, primus episcopus Benevento datus fuit a sancto Petro apostolo, circa annum Domini XL. Hic Beneventanos ad Christi fidem sua prædicatione adduxit, et cum aliquot annorum spatio gregem sibi commissum rexisset, migravit e sæculo, quo anno prorsus ignoratur, quemadmodum successorum ad S. Januarium usque nomina interciderunt et acta. *Joannes de Nicastro* (3) *diptychon S. Beneventanæ ecclesiæ exordiens, primo loco* S. Photinum *ponit his verbis :* S. Photinus, natione Græcus, ab C ipso apostolorum principe primus adlectus fuit episcopus, anno partæ salutis quadragesimo. *Cantelius quoque noster* (4) : A sancto, *ait*, Potino (Petri apostoli discipulus erat) Beneventani ad christianam fidem eruditi sunt. *Quibus consentit eximius Joannes de Vita, Beneventanæ ecclesiæ canonicus* (5), *asserens* Photinum *esse* qui prior ab apostolo Petro Beneventi episcopus ordinatus, Beneventani episcopatus religionisque christianæ in eam urbem invectæ fundamenta jecit. *Quam traditionem jure ac merito commendari dicit simplicitate sua.* Ac Beneventum quod attinet, sincerior fortasse, *inquit*, quia ceteris simplicior ad posteros ejus rei traditio pervasit, dum de suo primo episcopo Photino ac de Petri in sua mœnia adventu nihil magnificum ac quadam miraculorum pompa illustre jactat : eo dumtaxat contenta, ut eumdem Photinum primum sibi ab eodem Petro episcopum constitutum velit.

quam non infirmat mentio S. Marciani,

3. *Unus qui huic Beneventanæ traditioni obvius ivit, Franciscus fuit Pacca, Beneventanus archiepiscopus, Joannis de Vita æqualis.* Hic vir, *ita refert Joannes de Vita* (6), in encyclica epistola, quam ad pastorale patriæ suæ munus evectus de more conscripsit, primum Beneventi episcopum, contra quam hactenus creditum vulgo fuerit, S. Marcianum, martyrem discipulum sancti Petri, E civibus prorsus ignaris patefecit. Causam cur a recepta sententia recessisset, hanc mihi humiliter sciscitanti benigne reddidit, quod scilicet in Usuardo S. Sophiæ, in bibliotheca Vaticana asservato, cui X aut XI seculi antiquitas tribuitur, hæc in mense junio aliquando se legisse meminerit : Beneventi, S. Marciani episcopi et martyris, discipuli S. Petri. *Hæc apud Joannem, cujus verba sequentia toto cum assensu reddimus. Post relatum enim dubiæ fidei inventum, ita pergit :* At fateor, non id mihi statim persuadere potui, quod ex dubiæ fidei monumento vix verisimile conjectare sinit perpetuum apud omnes ejus rei silentium ; quis enim credat, cum longo tempore ecclesia S. Sophiæ ejus codicis quotidiana pene lectione uti debuisset, atque adeo vulgatum apud omnes Beneventanos S. Marciani primi episcopi nomen jam fuisset, ejus tamen rei ita periisse memoriam, ut nullum vel leve vestigium ad posteros permeaverit? *Qui recte concludit, et nos concludimus cum ipso :* Donec igitur meliora afferantur, tutius mihi erit communem illam vetustissimamque sequi traditionem pluribus non mediocris notæ probatam scriptoribus, quæ S. Photinum primum Beneventi F episcopum a sancto Petro ordinatum fuisse testatur.

putari potest.

4. *Maneat ergo suus* S. Photino *honor et locus, quem nullis quidem antiquitatis monumentis, sed venerabili sanctæ Beneventanæ ecclesiæ traditione primum ejusdem ecclesiæ colimus episcopum. Annum tamen ordinationis, quem dubium plerique tradunt, circa quadragesimum post Christum natum nequaquam constituere audemus; opinamur enim multo post tempore Petrum Benevento episcopum dedisse.*

(1) *Chronologia episcoporum ecclesiæ Beneventanæ*, p. 1. — (2) Ap. Ughelli, *Ital. Sacr.*, tom. VIII, p. 12. (3) *Pinacotheca Beneventana*, lib. I, c. 12. (4) *Metropolitanarum urbium hist.*, part. III, diss. III, c. 8, n. 6. (5) *Antiquit. Beneventan.*, tom. I, diss. III. *De tempore quo primum Beneventi suscepta est christiana fides* (6) Ibid.

DE SS. ATHANASIO ET THEODORO

DISCIPULIS S. JACOBI

COMPOSTELLÆ IN HISPANIA.

G. V. H.

§ I. Traditionum de SS. Athanasio et Theodoro recensio et crisis.

SECULO I.

Quamquam documenta antiqua desunt,

Non semel in opere nostro sanctorum Athanasii *ac* Theodori *nomina prædecessoribus nostris obvia fuere, eorumque Acta tunc prætermissa ad kalendas novembris miserunt. Sic ad diem 25 julii* (1) *inter prætermissos legitur :* Athanasius et Theodorus, ut comites sancti Jacobi in Hispania relicti, juxta magistri sepulcrum apud Compostellam tumulati. B ex Maurolyco, Felicio, Galesinio huc remissi sunt 15 maii, tom. III, p. 443, atque iterum in prætermissis 25 junii. De iisdem etiam, et aliis S. Jacobi apostoli in Hispania sociis aut ab eo ordinatis episcopis, actum in commentario ad Acta Cæcilii episcopi Eliberitani, ad diem 1 februarii. Recurrit iterum sermo de Athanasio tom. III Aprilis, pag. 1001, et alibi. Quid de utroque aut alterutro hoc die dici possit equidem non invenio ; neque enim in Actis S. Jacobi memorantur. Si qua Tamayo fides est, fuerit Athanasius iste Cæsaraugustanus episcopus, quem referre ipsi lubuit 1 novembris, ad quem proinde diem rem totam ex Sampiro aliisque examinandam remittimus.

traditio de his sanctis

2. *Molestissimi tædii plenum opus est, in rejiciendis falsorum chronicorum figmentis decoctam toties recoquere cramben. Hispanorum historicum longe gravissimum audiamus, Joan. Marianam* (2): Paucos se discipulos divo Jacobo adjunxisse, quo tempore fuit in Hispania, fama est. Qui plurimos, novem numerant : Petrum, Eboræ in Lusitania episcopum, pro quo nonnulli Thesiphontem substituunt, præsulem Bergitanum, quæ urbs non procul Almeria sita erat ; Cæcilium Eliberitanum ; Eufrasium Illiturgitanum ; Secundum Abulensem ; C Indaletium Urcitanum (Verga oppidum esse creditur in Vasconum confinibus) ; Torquatum Accitanum, id est Guidixensem ; Hesichium Carthesanum, non procul Asturica ; Athanasium denum et Theodorum, sacri sepulcri (S. Jacobi), sic fama fert, custodes, quorum ibi sepulcra dextra lævaque monstrantur. Sunt qui hos omnes Roma a Petro et Paulo apostolis amandatos in Hispaniam putant, gratia evangelii promulgandi. Prorsus qui historiam ante quingentos ferme annos scripsit Pelagius, Ovetensis episcopus, Jacobi discipulos facit Calocerum, Basilium, Pium, Grisogonum, Theodorum, Athanasium, Maximum. Nos, quoniam rerum antiquitas certam scriptioni derogat fidem, liberum lectori judicium de tota hac re relinquamus.

præcedit tempus quo turbari cœpit historia ;

3. *Hæc Mariana ; cui penitus adstipulamur dicenti fama ab antiquo ducta, non certa documentorum fide, sanctorum virorum S. Jacobi discipulatum constare. Quare æquum censemus moroso lectori nullas adhibere molestias, sed unicuique liberum judicium relinquimus, ita ut ipsi Hispanorum traditioni, S. Jacobo* Athanasium *cum* Theodoro *discipulos tribuenti, adhæreamus. Hæc enim ante amplius mille annos apud Hispaniam fama valebat, estque antiquissimis consignata documentis : quæ documenta non adhibemus ad rei fidem astruendam ; distant enim immane quantum a rerum narratarum temporibus, septem fere secula ; sed hoc valent apud nos, quod testantur istarum ecclesiarum* E *traditionem plurimis ante seculis quam falsi chronicorum compilatores totam turbare cœperunt historiam.*

ei suffragantur Leo III et Calixtus II.

4. *Prius documentum est epistola Leonis III, Romani Pontificis : quam, sicut et citandam mox alteram Calixti II, ad calcem hujus commentarii integram proferemus. Ibi post narratam S. Jacobi translationem Hierosolymis in Hispaniam sanctique corporis sepulturam, hæc legimus :* Initio autem salubri consilio, duo clientuli remanserunt ibi ad custodiendum pretiosum talentum, beati scilicet Jacobi corpus venerandum, quorum unus dictus est Theodorus, alter vero Athanasius. Alii vero discipuli Deo comite ad prædicandum Hispanias ingressi sunt ; ut præmisimus, illi duo discipuli pedissequi, pro reverentia illius magistri, dum summo cum affectu præfatum sepulcrum pervigiles indesinenter pervigilarent, jusserunt se post obitum suum a christianis juxta magistrum suum, unus ad dexteram illius, alius ad sinistram, sepeliri. Sicque definito termino vitæ naturæ debitum persolventes, felici excessu spiritum exhalarunt cœloque animas gaudendo intulerunt, quos præceptor non deserens egregius cœlo terra- F que secum collocari obtinuit divinitus, stolaque purpurea in æterna curia cum eisdem discipulis gaudet ornatus corona, miseris se deposcentibus invicto suffragio patrocinaturus. *Alterum documentum est epistola Calixti papæ II, in qua sequentia legimus :* Alii vero discipuli, Athanasius scilicet et Theodorus, ut in ipsa beati Leonis epistola scribitur, juxta apostolicum corpus, unus ad dexteram et alius ad lævam, sepeliuntur.

et nuper confirmata est, repertis corporibus.

5. *Præter ea quæ in utroque documento legimus, nihil de SS.* Athanasio *et* Theodoro *novimus. Sic ergo statuendum videtur :* Athanasius *et* Theodorus *S. Jacobi discipuli fuerunt, sancti apostoli sepulcri custodes, et post beatam mortem unus a dextris, alter a sinistris S. Jacobi tumulati quiescunt. Hæc est pura Hispanorum traditio, cui adhæremus tanto libentius quanto aperta nuper sepulcra S. Jacobi et discipulorum ejus atque in eadem ecclesia reperta ossa majus illi pondus addiderunt* (3). *Unusquisque autem videt quam latum et speciosum fingendi campum hæ lineæ falsariis designare potuerint. Quos ægre quidem, sed tamen sequemur*

(1) Tom. VI Julii, p. 4. — (2) *De rebus Hispaniæ*, lib. IV, c. 2. (3) Cfr. infra, § II.

usque

AUCTORE G. V. H.

A *usque ad Tamayum, qui deficientibus Actis, ipse dignatus est horum sanctorum Acta quinto decimo post obitum eorum seculo componere.*

Antiquæ traditioni quædam addidit Pseudo-Dexter

6. *Flavius Lucius (Pseudo-) Dexter in Chronico ad an. Christi 37:* Multos etiam discipulos, præcipuos autem numero duodecim, more apostolico in Hispaniam secum portat. Scilicet episcopos Basilium, Pium, Athanasium, Maximum, Chrysogonum; presbyteros Theodorum, Cæcilium, Thesiphontem, Iscium, Calocerum; lectores Torquatum, *etc., etc.* Athanasii, *quem hic nominarit tantum, mox ampliorem notitiam dabit ad annum Christi 50, inquiens :* Per hæc tempora sanctus Athanasius, primus episcopus Cæsaraugustanus, Græcus natione, discipulus sancti Jacobi ex his quos in Hispania habuit, tota Celtiberia prædicat, et se mirabilem ibi præstat. Ipseque et Theodorus tota Carpetania prædicantes et docentes discurrunt. Theodori *rursus meminit ad annum Christi 41 :* Impleta honorifice legatione sua ac rebus Hispaniæ sanctissime compositis, relictaque ecclesia Theodori curæ quæ de Columna dicitur, quam B. Virgo sua præsentia sospitaverat, beaverat et
B consecraverat, ubi et præclaram imaginem suam reliquit (quæ cœlestis ædes ex eo tempore fidelium devotione frequentatur), Jacobus cum lacrymis Hispanorum Hierosolymam revertitur. *Et iterum ad annum Christi 71 :* Theodorus, II Cæsaraugustanus episcopus, prædicans in Africana Pentapoli, cum Irenæo archidiacono suo et Serapione et Ammonio lectoribus martyr fit. Nec multo post delatum ejus corpus ad Hispaniam (ut ipse Theodorus jusserat) prope sepulcrum sancti Jacobi jacet.

e Pseudo-Braulio,

7. *In additionibus ad Maximi Chronicon, quæ S. Braulionis dicuntur, sequentia carmina leguntur de* Athanasio *et* Theodoro (1) :

M. MAXIMI DE S. ATHANASIO PRIMO CÆSARAUGUSTANO EPISCOPO CARMEN.

Primus Athanasius nostra fit præsul in urbe
Angelicæque domus pastor honorificus.
Per Carpetanos jactat sacra semina tractus
Et Celtiberis prædicat in populis.
Macte animi pietate, senex, præsulque paterque.
Discipulus Jacobi, pontificumque decus.
C
Ora pro populo commisso, splendide pastor :
Anchora qui fidei diceris esse, fave.

Obiit prope Cæsaraugustam A. C. 59. Colitur 1 novembris.

EJUSDEM M. MAXIMI DE S. THEODORO PRIMO ARCHIPRESBYTERO S. ATHANASII CARMEN.

Hispaniæ figunt paribus vestigia curis
Divus Athanasius, tum Theodorus amans.
Presbyter iste fuit primus, docuitque libenter
In Celtibero dogmata sacra solo :
Cumque quater decies complesset Cynthius orbem,
Cinctus fronde caput sidera clarus adit.
Consors alterius Theodori, cui data cura
Custodire sui busta verenda patris.
Macte animo, Theodore sacer, servator ovilis,
Cæsareæ fulgens religionis honor.
Ante Deum supplex pro nobis sedulus ora,
Qui, duce te *, fidei carpsimus ambrosiam.

* *in ed.* dive te.

M. MAXIMI AD SANCTOS PRIMOS CÆSARAUGUSTANOS PRÆSULES ATHANASIUM ET EPITECTUM ET ARCHIPRESBYTERUM THEODORUM AC SOCIOS MARTYRES.

En pie sacris adolemus aris
Thura nardumque et solitos odores,
Præsulum turbæ, sibi quos patronos
Urbs habet ista :
Quos habet patres, fideique primos
Præsules, istis quoque sub magistris
Cæsaris floret nimis urbs, quibusque
Dedicat ædes.
Laudo te primum, Athanasi sacer,
Teque præstanti, Theodore, cantu
Non minus nostris, Epitecte præsul,
Dignus es odis.
Tertium et primum vidit ipse Iberus
Fortiter passum ; sed enim secundum
Sacra per tractus Libycos serentem
Clara Cyrene.
Hic cubant sacri cineres sepulti,
E
Quos dolens Crescens sepelire mandat,
Hinc levat Crescens graviore causa
Frater et hospes.
Et comes supplex Irenæus illis,
Qui levitarum caput esse fertur,
Atque lectores duo ; sed necantur
Quatuor ense.
Martii sena quater alma luce
Plebs tibi supplex sociisque sacris,
Quo die passos memorant, celebrat
Festa quotannis.

et secundum hos Tamayus,

8. *Tamayus in notis ad Martyrologium suum Hispanicum, ad kal. novembris, Maximi disticha et partem odæ saphicæ exscribit. In ipso Martyrologio sequens elogium* Athanasii *legitur :* Cæsaraugustæ, in Celtiberia Hispaniæ, sancti Athanasii episcopi ipsius urbis I, B. Jacobi Hispaniarum apostoli discipuli, et in vita et post mortem fidelissimi comitis, qui sepulto magistri sanctissimo corpore et in ejus honorem altari sacrato, infulas præsulatus induit Cæsaraugustani, ubi et in Carpetania et alibi prædicans, tandem in prima persecutione Neronis martyrio coronatur. *Tandem S. Athanasii Acta componit in hanc formam :*

qui et eta

9. Acta S. Athanasii, discipuli B. Jacobi apostoli et Cæsaraugustani episcopi, martyris, ex breviariis et scriptoribus.

Athanasius, origine Græcus, Toleti ortus, natione Judæus, cum in eadem urbe primos eruditionis et doctrinæ flores suxisset, ad apicem sapientiæ vir jam consummatus pervenit, eo tempore quo Jerosolymorum principes et sacerdotes Jesu Christo Domino nostro mortem intrepidi perquirebant. Quam ut inculpabilius, ut ipsis videbatur, perficerent, per epistolas Judæos apud Toletum inclytam synagogam possidentes interpellarunt, ut ejus morti assentientes sententiam damnationis innocentissimi Jesu subscriberent. Ast Toletani, qui vitam, miracula et prodigia Christi per varias relationes cognoverant, Jerosolymam Athanasium et Josephum, viros admirabilis doctrinæ et in scripturis egregie edoctos miserunt, ut Jerosolymitanis Judæis principibusque sacerdotum aliisque in lege magistris edicerent, nequaquam hominem illum dolo perde-

(1) Ad calcem Chronici M. Maximi (ed. Madriti, 1654), p. 53-55. Cfr. P. L., tom. XXXI, p. 167

rent,

AUCTORE G. V. H.

rent, eosque a proposito indigno facinore prorsus averterent. Sed cum Athanasius et socius, dum Christi mortem redimere properant, Jerosolymam convenissent, eam a perfidis Judæis executam jamjam protinus didicere. Hinc Athanasius vi eruditionis curiosius speculari desiderans causam qua adducti ejus principes mortem intulerant Redemptori, tandem profundius agnovit illam ob invidiam fuisse patratam. Tunc Toletanos suos de omnibus ad amussim certiores faciens, doctrinam Christi ad salutem dumtaxat in posterum esse necessariam concivibus rescripsit. Hinc eos admonet ut si forte aliquis ex ejus apostolis seu discipulis Toletum adventare contigerit, illos admitterent, et Christi verbum fidemque proni complecterent.

integra

10. Ille vero Jacobo Hispaniarum apostolo designato conversus adhærens, tandem cum eo Hispanias repedavit, et ejus discipulus electus, omnes illius regionis angulos lustravit, donec Cæsaraugustam cum magistro ingressus, et cum eo in oratione positus, admirabilem illam B. Mariæ Virginis, adhuc in carne manentis, super B columnam splendentis, apparitionem intuitus, omnia a beata Dei genitrice Jacobo mandata propriis auribus intellexit. Quinimo postmodum oratorii fabricæ interfuit, et a beato magistro illius loci et urbis episcopus ordinatus est. Qui cum Theodoro presbytero, ejus socio, post successore, in custodiam angelicalis ædiculæ perseverans, multa tempora consumpsit in Virginis matris servitio et obsequio. Post hæc Jacobi magistri, ab Herode decollati Jerosolymis, corpus a discipulis collectum et navi impositum, angelorum ministerio Hispanias advectum, et apud Iriam Flaviam Gallæciæ appulsum agnoscens, relicta domo virginea de Columna, Theodoro presbytero et socio Gallæciam perrexit, et una cum cæteris apostoli discipulis eo convenientibus sacrum magistri pignus solemniter sepelivit, aramque toto mentis affectu religiose construxit.

composuit

11. Hinc solemnibus peractis, Cæsaraugustam repedans, ut talenta spiritualia in posterum lucrifaceret, per totius Celtiberiæ fines circuiens intrepidus evangelica jactare semina cœpit, et ad Carpetanos perveniens, etiam universam illam regionem prædicando lustravit, plurimos ad Chri- C sti fidem convertens et a fæce antiquæ legis ad vivificantem evangelicæ veritatis doctrinam revocans. Tandem, cognita per Hispanos præsules B. Pauli apostoli captura et vinculis, illum cum Elpidio Toletano et Basileo Braccarensi Romam dimittunt, qui ipsi munera et refectionem, quas Hispanorum nomine deferebat, in eorum signum obtulit amoris. Igitur legatione obita, et de negotio commisso præsulibus et fidelibus rationem reddens exactam, ad propriam revertere ecclesiam satagens, a gentilium manu tentus, ob fidei confessionem martyrio kalendis novembris anno LIX coronatur. Cujus sacrum corpus a fidelibus collectum et Gallæciam delatum, juxta Jacobi magistri tumulum sepelitur et adhuc honorifice requiescit.

ex multis corrasa.

12. *Hoc est exemplar Actorum* S. Athanasii, *quæ Tamayus fatetur a nemine specialiter scripta fuisse; quare ea ex omnibus composuit. Quorum Actorum rationem reddens ita prosequitur :* En sancti præsulis et martyris Acta, quæ ex centonibus abs auctoribus minutatim recensita coagulare potuimus, in quorum probatione aliqua subjungemus : Primum, circa originem, quam fuisse græcam asserit Dexter in Chronico, ann. 80, nº 2, his verbis : Per hæc tempora S. Athanasius, episcopus D Cæsaraugustanus, Græcus natione, discipulus sancti Jacobi, tota Celtiberia prædicat, conveniunt Morillo 1. p. c. 21, comes de Mora c. 17. f. 317, et cæteri superius relati. Secundum, de civilitate et ortu apud Toletum, adsit Julianus Petri in Chronico, nº 8, fol. 9, ubi agens de nuntiis quos Judæi Toletani miserant Jerosolymam contradicentes mortem Domini, eos fuisse ex Toletanis civibus suæ synagogæ refert, et probat egregie comes Morensis d. c. 17, fol. 317, et Ludovicus Lopez d. c. 7. Tertium, de legatione Romam pro visitando B. Paulo apostolo in vinculis posito testis est idem Julianus in Advers. nº 6, hac serie : In memoriis S. Justæ reperi, quod ecclesiæ Hispanæ elegerunt Athanasium Cæsaraugustanum, Elpidium Toletanum, Basilium Braccarensem, qui cum aliis etiam ex judaismo et gentilismo Paulum vinctum Romæ visitarent, ipsique munera et refectiones deferentes consolarentur. Quod ipse Paulus c. 10 Epist. ad Hebræos docet, dum dicit : Et vinculis meis compassi estis ; idque fuit sub mensem septembris anno Domini quinquagesimo nono. Conveniunt Michael de Erze de Adventu S. Jacobi, c. 19, E Don Murus Castella et cæteri recentiores. Quartum, de martyrio, die, mense et anno obitus S., M. Maximus in calce epigrammatis superius positi ; et conducunt dicta a Bivario ann. 60, fol. 116. Hinc a Galesinio, Maurolyco et Ferrario deviabis, qui diem martyrii seu transitus ad XV maii retulere, forte verum diem ignorantes.

Reliqui vero martyrologi

13. *Misso tantisper Tamayo, omnium martyrologorum, ut mole maximo, sic fide minimo, reliquos inspiciamus. Hieronymiana, Parvum Romanum, Beda, Florus, Rabanus, Wandelbertus, Notkerus, Ado, Usuardus,* Athanasium *ac* Theodorum *prorsus ignorant. Maurolycus ad diem 15 maii, septem reliquis de quibus egit Henschenius ad diem 1 februarii,* Athanasium *addit ac* Theodorum, *Leoninæ epistolæ auctoritate nixus :* Duo autem reliqui hujus apostoli (Jacobi) comites Athanasius et Theodorus in Hispania relicti, juxta magistri sepulcrum apud Compostellam tumulati jacent, ut in epistola quadam S. Leonis legimus. *Galesinius eodem die :* In Hispania SS. confessorum Cæcilii... Athanasii et Theodori. E quibus Cæcilius, beati Jacobi apostoli discipulus, ab apostolorum principe Petro episcopus consecratus, Eliberitanæ ecclesiæ F præfuit. Reliqui item, ubi ex urbe Hierosolyma in Hispaniam ejusdem sancti Jacobi, quem Herodes Agrippa necarat, corpus asportarunt, inde Romam profecti episcopique ab eodem facti, ad Hispaniam gentium superstitionibus implicitam mittuntur ; ubi Indalentius Vergitanæ, Torquatus Accitanæ, Hesychius Cathenanæ, Secundus Abylanæ, Ctesiphon Almerianæ, Euphrasius Eliturgensis civitatis episcopatui præfectus, e tenebris ingentem multitudinem pro sua quisque regione ad aspiciendam evangelii lucem revocavit. Ab illis item duobus, Athanasio et Theodoro, qui ex Hispania numquam discesserant, in multas illius provinciæ partes christianæ religionis disciplina propagata est. *Philippus Ferrarius in Catalogo generali* Athanasii *ac* Theodori *bis mentionem fecit, semel ad diem 15 maii, iterum ad diem 25 junii. Priori loco hæc habet :* Idibus maii, Compostellæ in Hispania, SS. Athanasii et Theodori, discipulorum S. Jacobi apostoli ; *et annotat :* Ex Maurolyco et Galesinio hac die : de iis agit Marieta, lib. I de Sanctis Hispaniæ, ad diem 25 junii. In tabulis tamen ecclesiæ Compostellanæ, in quibus sancti quos colit annotantur, desiderantur, uti in editis Madriti animadvertimus.

A animadvertimus. *Altero loco idem profert elogium cum sequenti nota :* Ex Maurolyco et Galesinio hac die : de quibus tamen ad diem 15 maii. Sed ex tabulis ecclesiæ Compostellanæ, teste Joanne Marieta, lib. VI de Sanctis Hispaniæ, hac die.

antiquam solummodo traditionem referunt.

14. *Quibus omnibus consideratis, unum communem omnibus nucleum videmus ab aliis aliter ornatum. Nucleus est,* Athanasium *ac* Theodorum, *S. Jacobi discipulos, exstitisse in Hispania. Reliqua majori minorive aut etiam nulla fide adjecta sunt. Retro itaque gressum referamus, singulis rebus accuratæ trutinæ subjectis. Antiquissimum documentum, epistola Leonis, et hanc secutus Calixtus papa, inter discipulos S. Jacobi* Athanasium *ac* Theodorum *annumerant, qui juxta magistri Jacobi corpus tumulati jacebant, postquam, teste Leone, sacrum corpus vigili cura custodierant dum vita maneret. Utrumque etiam Pelagius, Ovetensis episcopus, inter Jacobi discipulos recenset, uti supra Marianam testantem audivimus. In hoc fundamento traditionis Hispanorum totum* Athanasii *et* Theodori *Actorum ædificium a posterioris ævi scriptoribus exstructum est : nutabundum sane ac*
B *labile, quippe quod fundamento male cohæreat.*

Quæ Pseudo-Dexter tradit,

15. *Pseudo-Dexter ordinem ducit, facitque* Athanasium *primum episcopum Cæsaraugustanum, eique successorem assignat* Theodorum, *episcopum ejusdem urbis secundum, annis Christi 50 et 71. Quod qua auctoritate fecerit penitus videre nequiri. Pseudo-Dextri furtivum patrem communi suspicione dicunt Romanum Higueram, magni sed miri ingenii virum, ingentis sed non sat sinceræ eruditionis. Potest itaque fieri ut quæ Pseudo-Dexter de* Athanasio *narravit, ex Higueræ calamo manarint, inventa ab Higuera non puto. Habet enim præter alios auctorem ad quem se referat, virum inter historicos magnum, Hieronymum de Blancas. Hic enim in Commentariis rerum Aragonensium, ita scribit :* Nam post beatum Athanasium ipsius apostoli *(Jacobi)* discipulum, quem primum Cæsaraugustanensem episcopum memorant, *etc.* (1). *Quæ cum legisset Romanus de la Higuera, mox Occania Cæsaraugustam ad Hieronymum Blancam litteras dat, kalendis juniis anno 1589, in quibus inter alia scribit :* Ad hæc, quæ de beato Athanasio, primo Cæsaraugustæ episcopo, scribis, jam ego nonnunquam legeram ; sed an sola
C traditione nitatur, vel aliquo veteri scriptore, vel membrana, velim abs te doceri (2).

non confirmantur nisi auctoritate Hieronymi Blancæ ;

16. *Ad quem eodem anno 1589 Cæsaraugusta Occaniam die 20 julii rescripsit Hieronymus Blancas:* Neque tamen minori, imo vero majori veterum monumentorum nititur copia quod traditum est nobis de B. Athanasio, ut is primus nostræ urbis episcopus statuatur. Nam inter ea, quæ a Beuterio et Vasæo afferuntur, gravissima Calixti Papæ et magni Basilii de fundatione nostræ hujus augustissimæ ecclesiæ de Pilari testimonia, apparent etiam istius rei nonnulla vestigia. Sunt porro alia in hanc sententiam non pauca, minime prorsus explodenda : nempe illustris ac vetus ea ipsa de re, quæ in bibliotheca ejusdem ecclesiæ asservatur historia (ut in ea continetur), in Moralium libris, qui diu latuerant, inventa. Hi autem libri iidem ipsi illi putantur esse quos beatus Papa Gregorius episcopo nostro Tagioni, a Toletano concilio regeque Cindasvinto Gottho Romam misso, in orationibus pernoctanti, cum sanctorum cœtu in divi Petri basilica apparens, ut dicitur, revelavit. Exstant quoque et sanctissimorum beati Jacobi discipulorum quæ appellantur lectiones, olimque in nostro breviario feruntur, quæ ex eodem Calixto, atque ex Leone Papa, ac B. Hieronymi martyrologio, sicut didicit a beato Chromatio, necnon a Lombardorum chronicis et aliis authenticis libris (namque in ipsarum lectionum præfatiuncula hæc omnia annotantur) excerptæ dicuntur. Necnon antiquissimæ visuntur hodie in eodem templo jam pæne vetustate evanescentes picturæ, quibus tota hæc res, auribus omnium testata satis, ipsis oculis testatior fit. Iccirco eam nolui cunctatione mea dubiam reddere, tametsi neque ita protuli quin dubitanter illam affirmarim, ne in alicujus nimium critici animadversionem incurrerem : cum præsertim hactenus mihi hujusmodi scriptorum perlegere libros non licuerit. Sed nequaquam duco in majorum traditiones inquirendum nimis, maxime in his rebus quæ ad divinum cultum et fidelium devotionem augendam pertinent (3). *Hæc doctissimus Blancas ad* E
Romanum Higueram de Athanasio, *primo Cæsaraugustæ episcopo. Qui qua in sententia fuerit satis patet. Videndum est quid sentiant illi, quorum auctoritatem invocat.*

qui et ipse Vasæum et alios

17. *Joannes Vasæus* (4) *sequentia scripsit :* Reliqui duo, S. Athanasius et S. Theodorus, juxta sancti apostoli corpus, quod indesinenter vigilantes servaverant, alter ad dextram, alter ad sinistram, a populis quos Deo lucrifecerant sepulti sunt, quos Petrus Antonius Beuter, libri primi capite vigesimo tertio, ab apostolo ex Hispania in Judæam redeunte Cæsaraugustæ relictos, alterum episcopum, alterum presbyterum scribit. Sed hoc cum epistola Leonis non concordat. *Testimonium Brugensis nostri Vasæi totum ad Leonis epistolam refertur, quodque Beuter superaddit, uti bene Vasæus notavit, a Leonis epistola abest. En tibi verba Beuteri, cujus originalem textum quum præ manibus non habeam, ex italica versione quam Alphonsus Ulloa confecit* (5), *latine :* Facta illa ecclesia *(angelica B. Virginis a Pilari)* commissa fuit duobus discipulis, quorum nomina sunt Athanasius unius, alteriusque Theodorus. Hunc ordinavit *(Jacobus)* presbyterum, illum consecra- F
vit episcopum ad prædicandam Domini fidem ; deinde cum septem reliquis iterum Hierosolymam profectus est.

non jure

18. *Perspicuum est Vasæi auctoritatem frustra invocari ad confirmandum* S. Athanasii *Cæsaraugustanum præsulatum; quem Calixtus, Vincentius Bellovacensis, pariter ignorarunt : ignorarunt, inquam, non hominem, sed hominis episcopatum. Quod vero Magnum Basilium huc traxerit affirmantem* Athanasii *episcopatum Cæsaraugustanum, lepidum utique negotium est. Legerat optimus Blancas quem affert Vasæum, ad annum Christi 37 scribentem de fundata a S. Jacobo B. Mariæ Virginis ecclesia in Cæsaraugustana civitate,* ut est constans a multis retro sæculis ac perpetua fama et memoria, per quam multa antiquorum gesta, teste Magno Basilio in epist. ad Nepot., nobis velut per manus tradita sunt. *Quæ a Vasæo rite ac vere dicta sunt. Quem autem Vasæus affert Basilium, docentem multa ad nos non scripto sed*

(1) *Hispania illustrata,* tom. III, p. 578. — (2) Inter epistolas Nicolai Antonii et aliorum eruditorum, ad calcem operis *Censuras de historias fabulosas* ejusdem Nic. Antonii, p. 686. (3) Ibid., p. 687. (4) *Chronic. Hispaniæ* ad ann. Chr. 44. (5) Beuter, *Cronica etc.,* tradotta, cap. 23, p. 347. Venetiis 1556.

cito

AUCTORE G. V. H.

vivo traditionis verbo pervenisse, quod hic sane docet ac verissime, hunc Blancas, memoriæ aut phantasiæ lusu deceptus, credidit testari S. Athanasii episcopatum. Leonem ac Calixtum Romanos pontifices, quos deinde auctores laudat, de Athanasii episcopatu Cæsaraugustano ne verbum quidem fecisse, allatum a nobis utriusque documentum palam facit. Quod vero martyrologium Hieronymianum in causæ suppetias adducit, vacuo iterum fecit labore. Nam neque illud martyrologium horum virorum, Athanasium dico aut Theodorum, mentionem facit, neque illud martyrologium quod ex præfationis litteris Hieronymi et Pammachii supposititiis Hieronymianum credidit, Hieronymi est, sed Usuardi. Et hic iterum labitur : nam inter Jacobi discipulos Usuardus non recensuit Athanasium neque Theodorum ; nisi forte codex aliquis ignotus in Hispania interpolatus in manus Blancæ inciderit. Re ergo verum probatur quod candide confitetur Blancas, auctores istos suis oculis non fuisse usurpatos. Quod vero de historia in libris Gregorii Moralium reperta enarrat, ad trutinam revocare nequeo, quum illam non habeam; puto B tamen esse eamdem Pelagii Ovetensis, quæ Athanasium quidem et Theodorum Jacobi discipulis annumerat, de episcopatu vero Cæsaraugustano tacet. In breviariis quibusdam, ac præsertim in breviario Cæsaraugustano, Athanasium proclamari primum Cæsaraugustæ episcopum libenter credo. Et sic cogor opinari Hieronymo Blancæ solum suum superesse Beuterum auctorem cum breviariis. Tandem notatu dignum est Blancam ex fama loqui aliorum nec certam animi proferre sententiam, fidem tamen fieri aliquam ex pictis imaginibus, quæ procul dubio Athanasium infulatum repræsentant.

appellat.

19. *Ambrosius Morales* (1) *jungit quidem cum septem Jacobi discipulis* Athanasium *simul et* Theodorum; *episcopum vero* Athanasium, Theodorum *presbyterum, nuda Cæsaraugustanensium fide enuntiat. Franciscus de Padilla* (2), *quem ex hispanico idiomate latinum facio, ita scribit :* Huic ecclesiæ *(Cæsaraugustanæ)* ordinavit *(Jacobus)* episcopum unum ex sociis et discipulis suis, Athanasium nomine, et alterum nomine Theodorum ordinavit presbyterum. *Et citatur Beuter lib.* I, *c.* 25 *(qui est typographi error pro 23). Unde perspicuum est Padillam pendere ex Beutero.*

testimonia quoque a Bivario

20. *Ad annum Christi 37, ubi Dexter inter discipulos duodecim, quos S. Jacobus in Hispaniam secum portavit,* Athanasium *episcopum et* Theodorum *lectorem collocat, Bivarius annotat quæ sequuntur* (3) : S. Athanasius, primus Cæsaraugustæ episcopus post S. Jacobum apostolum. Notissimus omnium discipulorum apostoli hic est, quem cognoscunt Leo III, Calixtus II, Belvacensis et alii, dum de S. Jacobo agunt. Breviarium Cordubense, et Eborense, et fere omnia antiqua Hispaniæ breviaria, Pelagius Ovetensis, Vasæus, Mariana, Marieta et ceteri Hispani scriptores, et ipse de se fatetur in fragmento quod superius adduximus de S. Petro Braccarensi inquiens: Jacobus, Zebedæi filius, magister meus, etc. M. Maximus in ejus honorem epigramma scripsit. Incipit vero :

> Primus Athanasius nostra fit præsul in urbe
> Angelicæque domus pastor honorificus.

— Inferius vero hæc habet :

> Macte animi pietate, senex, præsulque paterque,
> Discipulus Jacobi es pontificumque decus.

— Plura de eo suis locis annis 42 et 50. Egimusque superius ad annum 35, ubi testimonio Juliani ostendimus hunc cum aliis missum fuisse Hierosolymas ab Hispanis Judæis super morte Christi Domini. Vide Caledonium et Hugonem supra relatos. *Jam ad singula respondendum est.*

congesta

21. Athanasius, primus Cæsaraugustæ episcopus. *Id quidem gratis asseritur, nec habet idoneum auctorem.* Notissimus omnium discipulorum apostoli. *Notus est, sed notissimus omnium nullo modo dici potest, nisi forte opera et studio falsariorum.* Quem cognoscunt Leo III et Calixtus II. *Cognoscunt sane, sed episcopum Cæsaraugustanum fuisse nec Leo nec Calixtus dixerunt.* Belvacensis et alii. *Belvacensis nihil novit nisi ex Leone et Calixto, et episcopatum* Athanasii *ignorat* (4); *alii sane permulti, sed quid dicant et qua auctoritate, jam partim diximus et deinceps dicetur.* Breviarium Cordubense, Eborense. *Breviarii Cordubensis copia mihi non est, sed Eborense (Ulysippone 1548)* Athanasii *nostri non meminit.* Et fere omnia antiqua Hispaniæ breviaria. *Sane fieri non potest ut omnia antiqua Hispaniæ breviaria inspiciam, quippe quæ adiri a me non possint. Suspicor tamen breviaria pleraque a Leone ac Calixto aut, quod idem est, a Vincentio Bellovacensi pendere et* Athanasii *episcopatum ignorare. Penes me est Proprium Compostellanum, impressum Compostellæ anno Domini 1596 : in quo ad diem 5 maii sic lego :* Torquati et sociorum martyrum pontificum, dupl., discipulorum beati Jacobi apostoli; et eorum duo corpora, scilicet Theodori et Athanasii, collocantur in ecclesia Compostellana. Officium de communi plurimorum martyrum temp. paschali. *Quamquam hic videntur* Athanasius *et* Theodorus *cum reliquis pontificibus computari, de episcopatu tamen Cæsaraugustano sermo non est.* E

vel nihil

22. Pelagius Ovetensis, Vasæus, Mariana, Marieta et ceteri Hispani scriptores. *Ex supra relatis patet Pelagium, Vasæum, Marianam, scire utique* Athanasium, *scire* Theodorum, *S. Jacobi discipulos, episcopatum autem nescire aut tacere. Marietam, qui non est apud me, Bivario dabo. De ceteris Hispanis scriptoribus hic respondere non possum ; respondebo postea, ubi Tamayum examinabo.* Et ipse fatetur de se in fragmento, quod superius adduximus de S. Petro Braccarensi. *Fragmentum illud quod exscribere pudet, ne tantis quisquiliarum sordibus paginæ nostræ maculentur, legi potest apud Bivarium in commentario ad annum Christi 36. Portentosum spurii documenti mendacium,* ab scriniis cujusdam bibliothecæ Sardiniæ et etiam ab altera regni Aragoniæ acceptum per manus P. Bartholomæi de Olivenza, Provincialis Societatis Jesu in insula Sardiniæ, typis postmodum excudit Divus Prudentius de Sandobal, episcopus Tudensis, in historia ejusdem ecclesiæ. *Ita Bivarius. Jam vero in illo documento* S. Athanasius *dicit quidem S. Jacobum magistrum suum, at nihil de suo episcopatu.* M. Maximus in ejus honorem epigramma *etc. Epigrammata et carmina Maximi spuria sunt ac supposititia, seculo XVI conficta : res est lippis ac tonsoribus nota.* Plura de eo suis locis annis 42 et 50 : *quæ* F

nos

(1) *Hist. Hisp.*, lib. XI, cap. 7, n. 16. — (2) *Hist. Hisp.*, sec. I, cap. 8, fol. 18. (3) Comment. II, n. 4. — (4) Vid. *Speculum Historiale*, lib. IX, cap. 6.

AUCTORE G. V. H.

A *nos ibidem examinabimus.* Egimusque superius ad annum 35, ubi testimonio Juliani ostendimus hunc cum aliis missum, *etc. Testimonium illud Juliani spurium est ac confictum, cum reliquis falsorum chronicorum documentis.*

præter antiquam traditionem

23. Vide Caledonium et Hugonem supra relatos. *Inter elogia Dextri, Chronici auctoris* (1), *epistolam quamdam allegavit Bivarius Hugonis episcopi Portugallensis ad Mauritium archiepiscopum Braccarensem, in qua mentio fit Vitæ S. Petri Braccarensis (ex vetusto codice membraneo scripto, ut ibi dicitur,* de mandato Argioviti, quondam hujus sedis *[Portugallensis]* episcopi*) auctore Caledonio Braccarensi. In cujus Vitæ fragmento scribitur :* Jacobus ad Cæsaraugustam ædiculam excitarat in honorem Deiparæ Virginis, creatoque inibi Athanasio discessit, *etc. En tibi quod ex Caledonio et Hugone videndum dixit Bivarius. Qui hæc præmiserat* (2) : Eam *(epistolam)* vero ex autographo traxit doctissimus vir amicusque noster Gaspar Albarez de Losada, cujus dono eam Ulysippone missam accepimus. *At hanc epistolam et ipsum Caledonium Braccarensem in gratiam Pseudo-Dextri conficta esse merito judicat Nicolaus Antonius* (3).

demonstrant,

24. *Bivarius ad eumdem annum Christi 37, Comment. 2, n. 5 :* S. Theodorus episcopus successit Athanasio in episcopatu Cæsaraugustano. Ejus discipulatum fatentur omnes illi qui de sancto Athanasio agunt, quos nunc citavimus, Calixtus, Leo et ceteri, et similiter Pelagius episcopus Ovetensis et M. Maximus in hymno quem de tribus prioribus Cæsaraugustæ episcopis edidit. Dabimus illum inferius ad annum 71. De Theodoro agemus iterum anno 50 et 71, quo martyrio coronatus est. *Sufficiat hic animadvertisse eadem omnino valere de episcopatu* Theodori *quæ de* Athanasii, *videlicet antiquis ignotum fuisse, a quibusdam recentioribus admissum, ab optimis historicis ignorari. Quæ ad annum Christi 42 de* Athanasio *Bivarius annotat nihil opus est referre; supponit more solito* Athanasium *a Jacobo ordinatum episcopum Cæsaraugustanum, dicitque accurrisse cum reliquis ad corpus S. Jacobi in Hispaniam translatum.*

vel spuria sunt.

25. *Ad annum vero 50, Commentarius ad Dextrum citat locos jam pridem tractatos, deinde citat elogium horum sanctorum ex Galesinio, quod supra ipsi attulimus ex 15 maii; falsum Dextrum munit præsidio falsi Maximi, adductis hymno et epigrammatis supra a nobis descriptis; disputat de uno aut duobus Theodoris, de morte quieta an violenta : quæ omnia sunt umbrarum vacuarum vana certamina, quæque ideo missa facimus. Præterea de sepultura utriusque sancti viri ea scribit quæ ex Leone et Calixto nota sunt. Tandem loca prædicationis* Athanasii *et* Theodori *designat ex Ptolemæo, quæ pariter prætermittimus. Denique, ad annum Christi 71, cui Dexter* Theodori *mortem annectit, Bivarius errantem Dextrum suo errore confirmat. Illum Theodorum qui cum sociis Irenæo, Serapione atque Ammonio Pentapoli in Libya martyrium fecit, ipsissimum* Theodorum *successorem* Athanasii *in Cæsaraugustano episcopatu et Jacobi discipulum prædicat. Quæ uti sine ullo auctore idoneo affirmantur, inanem refutandi laborem non postulant.*

Idem est dicendum

26. *Ad Maximi epigrammata et hymnum nihil aliud annotandum duxi præter hoc : sunt hæc posterioris ævi hominis falsarii conficta manu carmina insipida, Pseudo-Dextri inventis altero Theodoro addito. Jam ad Tamayum transeundum est, generosum* Athanasii *Actorum conscriptorem. Qui sollicita fontium indicatione magna nos refutandi cura liberavit. Pendet enim totus ex falsis chronicorum auctoribus et scriptoribus quibusdam quorum nulla est auctoritas, quippe qui aut ab iisdem falsariis decepti fuerunt, aut vaga quadam vulgi traditione illusi, quæ fieri potuissent ut facta habuerunt.*

de iis quæ ad Acta sua

27. *Videamus præcipua Actorum capita. Et primo quidem, circa originem* Athanasii *græcam, auctorem citat Dextrum ad annum Christi 50, n. 2:* et conveniunt, *inquit,* Morillo, et comes de Mora et ceteri superius relati. *At Pseudo-Dextri auctoritas nulla est, et qui Dextrum sequuntur eorum nulla est auctoritas. Secundo, circa civitatem* Athanasii *Toletensem citat Julianum Petri ejusque fabulosa inventa; quorum fides tota quanta græca est et nulla : quam nec comes Morensis nec Ludovicus Lopez suo testimonio credulo sanare possunt. Tertio, legationem ad Paulum ex ejusdem Juliani adversariis adstruit, auctoritate pari,* E *cui nec Michael de Erze, nec Castella, nec ceteri recentiores mederi valent. Quarto, martyrium prædicat ex Marco Maximo, ejusdem cum Dextro farinæ, quem ne doctissimus quidem Bivarius salvare potest.*

subjunxit

28. *Allegaverat Tamayus more suo ingentem scriptorum catervam, primi, medii infimique subsellii, quorum plerosque supra nos ipsi adduximus, aut ab aliis adductos examini subjecimus. Sunt autem sequentes : ex martyrologis, Petrus Galesinius, Maurolycus, Philippus Ferrarius; dein Calixtus II, Calixtus III, Leo III, Romani Pontifices; scriptores Flavius Dexter ejusque commentator Bivarius, Marcus Maximus ejusque carmina quæ supra exscripsimus, tandem Julianus Petri, Ambrosius Morales, Joannes Vasæus, Vincentius Bellovacensis, Pelagius Ovetensis, Stephanus Garibay, Joannes Marieta, Petrus Antonius Beuter, Franciscus de Padilla, Maurus Castella, Castillo, Bernardus Brito, Murillo, Rodericus de Acuña, Gaspar Scolanus, Magister Rus-Puerta, Michael de Erze, Ludovicus Lopez, comes Morensis et alii, inquit, innumeri.*

Tamayus

29. *Leonem III et Calixtum II supra dedimus* (4). *Bullam Calixti III non dabimus, quia de* Athanasio *aut* Theodoro *nullum verbum facit : legi potest in appendice ad tom. III Hispaniæ sacræ, n.* XI. *Galesinium quoque, Maurolycum et Ferrarium exscripsimus, ex quibus nihil aliud didicimus præter utriusque sancti discipulatum Jacobi, sepulcri custodiam, sepulturam juxta corpus magistri sui Jacobi et sanctitatis gloriam, quibus Galesinius addit apostolicos labores. Dextrum, Maximum, Julianum impune spernimus : sunt enim supposititii; unaque cum illis prætermittimus doctissimum Bivarium, qui tanta sui ingenii ac doctrinæ præstantia in iis tuendis abusus est. Vincentius Bellovacensis, Ambrosius de Morales, Joannes Vasæus, et his multo antiquior Pelagius Ovetensis, magna sane nomina, quorum jam iterum ac tertio facta est mentio, nihil Tamayum jurant; nihil enim certi produnt præter ea quæ modo diximus. Reliquos nihil moramur : aut enim vagam aliquam opinionem secuti sunt, aut falsa chronica exscribunt, qui etiamsi tota Acta* Athanasii, *et quod de* Theodoro *dictum*

(1) P. L., tom. XXXI, p. 22 sq. — (2) Ibid., p. 22. — (3) *Biblioth. Hispana Vet.*, tom. I, cap. 21. — (4) Num. 4.

AUCTORE G. V. H.

dictum est præter eum quem historicæ traditionis nucleum vocavimus, maxime affirmarent, audiendi nullo modo sunt. Quæ enim silentibus tredecim aut quatuordecim seculis recentiores auctores narrare cœperunt, ab sanæ criticæ hominibus, juxta notissimum artis hujus canonem, negligenda sunt. Quæ autem de Athanasii *Actis dicta sunt, eadem omnia eadem lege valent de* Theodoro *ejusque gestis, qualia a Dextro aut Maximo prolata fuerunt.*

Quid videatur sentiendum declaratur.

30. *Tædiosæ inquisitioni finem imponentes, quid tandem de* Athanasio *ac* Theodoro *statuendum videatur libere edicemus.* Athanasius *ac* Theodorus *sancti Jacobi discipuli exstiterunt, qui beati apostoli corpus in Hispaniam translatum jugi custodia circumdantes, beata tandem morte quieverunt, ac juxta magistri corpus, unus ad dextram alter ad sinistram, tumulati jacent. Ex Hispania numquam abierunt. Hæc testantur Leo et Calixtus. Martyres obiisse Leo insinuat, dum dicit purpurea eos stola insignitos. Episcopos fuisse aut presbyteros nulla sat certa traditio docet. Libenter tamen id admiserim, quamquam nullo historiæ testimonio innixus.* Athanasium *primum,* Theodorum *secun-*

B *dum Cæsaraugustæ episcopos fuisse, uti legitur vel in ipso catalogo Cæsaraugustanorum præsulum Constitutionibus synodalibus anno 1697 impressis præfixo, nos cum doctissimo Risco* (1) *negamus; utpote quod nullo veterum testimonio, nulla ipsius urbis antiqua traditione nitatur. Publici et ecclesiastici cultus honore donatos esse ex breviariis et martyrologiis sæpe citatis clarissime patet; maxime vero in epistola Leonis III egregia sanctitatis gloria qua beati viri in cœlis fruuntur manifesta est. Utriusque sancti sepulcra anno 1879 mense februario, quando S. Jacobi sepulcrum inventum fuit, juxta beati apostoli tumulum hinc inde inventa fuere.*

§ II. Sepulcrum SS. Athanasii et Theodori. Recognitio reliquiarum facta anno 1879.

Utriusque sancti Compostellæ

Gratum opus lectori me facturum arbitror, si sepulcri sancti Jacobi atque huic adjacentium sepulcrorum Theodori *et* Anastasii *descriptam formam oculis subjecero talem qualem, post factas excavationes in majori sacello ecclesiæ cathedralis Compostellanæ, R. P. Fidelis Fita S. J. ac D. Aurelianus Fernandez-Guerra dederunt in opusculo recens edito* (2). *In quo* (3) *habetur monumenti sepulcralis delineatio orthographica fundamentorum usque ad pavimentum cryptæ, quam hic subjicimus (pag. seq., fig. I), partes singulas litterarum inscriptarum signis distinguentes.*

a Ambitus sive porticus subterraneus. — *b* Sepulcra duorum discipulorum Theodori et Athanasii, aperta in solo. — *c* Locus super quem depositus fuit sarcophagus apostoli. — *d* Situs unde nascebatur arcus introitus ad cameram sepulcralem. — *e* Vestibulum sive ecclesia subterranea. — *f* Situs unde nascebatur arcus introitus in hanc ecclesiam ex ambitu sive porticu exteriori. — *g* Locus correspondens primæ parti ædis, ubi erat porta introitus in ædificium, quæ respiciebat ad orientem. — *h* Loculus sive repositorium, ubi erant reliquiæ, ad partem extremam orientalem absidis. — Lineæ punctuatæ secundum *e a h a* ductæ correspondent formæ fundamentali altaris majoris, erecti intra annos 1666 et 1669.

sepulcrum inventum est.

32. *Cui delineationi doctissimi auctores ejusdem monumenti formam secti in longum sectique in latum addiderunt; quas figuras etiam hoc loco priori subjungendas duximus (fig. II et III). Tres quoque picturas adumbrant visu dignissimas: primum est fragmentum pavimenti opere musivo ecclesiæ subterraneæ, cujus locus in delineatione littera* e *signatur; altera est pictura ex veteri codice A archivi Compostellani, confecta anno 1129; tertia seculi XIII ex historia Compostellana. Utraque hæc inventionem sacrorum sepulcrorum, factam a Theodemiro episcopo Iriensi (in. sec. IX)* (4), *exhibet. In priori (fig. IV) stat Theodemirus capite infula tectus, sinistra baculum gerens, dextræ indice trium sepulcrorum medium designans, quod supervolans angelus dextra indicat, sinistra incensat. Paries hanc inscriptionem habet :* TEODEMIR' EPISKOP'; *e fornice lampas dependet. Secunda (fig. V) eamdem historiam depingit paucissimis mutatis adjunctis. Quæ omnia cum Leonis epistola mirifice consonant.*

Ossa ibidem reperta medici,

33. *Alio in loco infra sacellum majus cathedralis Compostellanæ, plurima ossa humana inventa fuere, quæ quum vehementer suspicarentur Compostellenses esse reliquias S. Jacobi atque hujus discipulorum* Athanasii *ac* Theodori, *Eminentissimus Michael Cardinalis Paya, archiepiscopus Compostellanus, peritis viris examinanda dedit. Cujus* E *examinis en tibi authenticum documentum, ex hispanico* (5) *ad verbum latine redditum :*

Infrascripti, Doctores, Dominus Antonius Casares, in facultate artis medicamentariæ Universitatis hujus cathedraticus, Eques a magna cruce Isabellæ Catholicæ, etc., Dominus Franciscus Freire y Barreiro, ac Dominus Sanchez Freire, in facultate medica ejusdem Universitatis cathedratici, receperunt ab Eminentissimo Domino Cardinale, istius diœcesis archiepiscopo, litteras humanitatis atque officii plenas, quæ sequentia communicant:

a Card. archiep. Compostellano

34. Exploratio, quæ sub pavimento presbyterii atque interioris sacrarii hujus sanctæ ecclesiæ metropolitanæ de Compostella, nostro nostrique Excellentissimi Capituli canonicalis mandato instituitur, eo fine ut detegatur sepulcrum et ossa gloriosissimi apostoli sancti Jacobi, cui hæc magnifica basilica consecrata fuit post primam eorumdem inventionem, produxit inter alios effectus inventionem magnæ collectionis illorum *(ossium)* intra sepulcrum rusticum in memorato F interiore sacrario, quæ est absis magnæ basilicæ, absque ulla inscriptione quæ indicet ea esse sancti apostoli vel duorum ejus discipulorum, sancti Athanasii et sancti Theodori, quos historia ac traditio testantur jacuisse sepultos juxta cineres tam dilecti magistri sui. Cumque summopere intersit eorumdem authenticitatem summo studio atque exquisitissima sollicitudine inquirere, rationi ac prudentiæ consentaneum existimavimus rogare vestras Excellentias, ut dignentur eadem recognoscere, examinare, ordine componere ac colligere, nosque deinde certiores faciant secundum notam suam scientiam, veracitatem ac judicandi facultatem, de tribus hisce punctis : 1° ad quot squeletra pertineant; 2° quanta sit eorum antiquitas; 3° utrum in illis signum aliquod reperiatur, quod faciat temerariam vel vero dissimilem opinionem, ea esse eorum quorum putantur, videlicet, sancti apostoli sive solius, sive hujus et duorum ejus quos diximus discipulorum. Bonitatis vestræ

(1) *España sagrada*, tom. XXX, tract LX, cap. 7. — (2) *Recuerdos de un viaje a Santiago de Galicia.* Madrid 1880. In-4°. — (3) Pag. 70. — (4) *España sagrada*, t. XIX, p. 63. — (5) In appendice ad *Recuerdos*, etc., supra cit., p. 109-111.

ac

Fig. I.

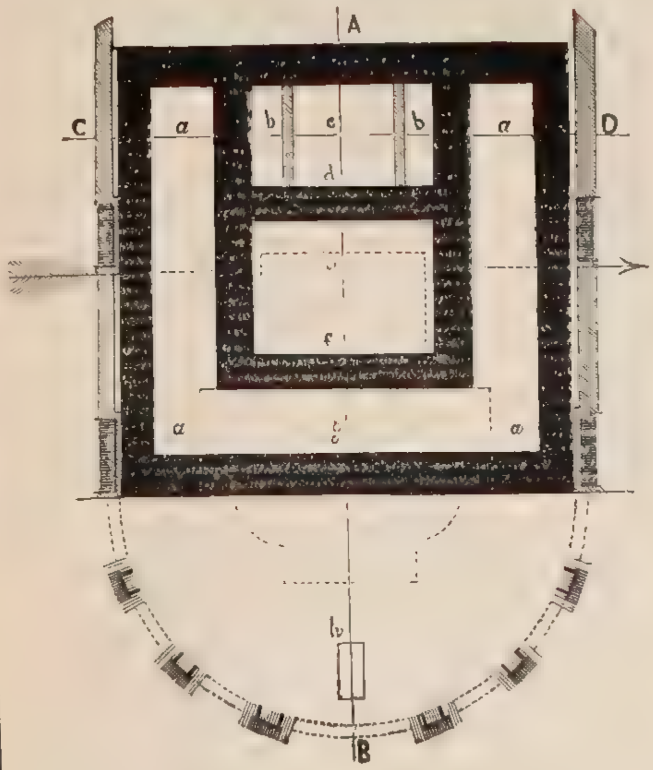
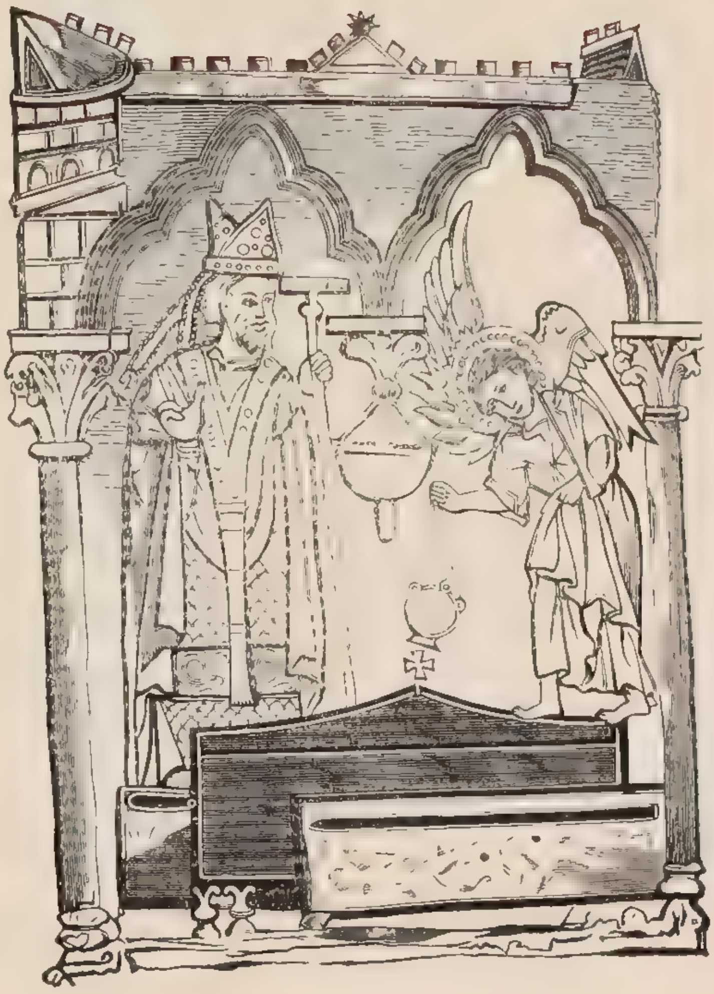

Fig. V.

Figg. II et III.

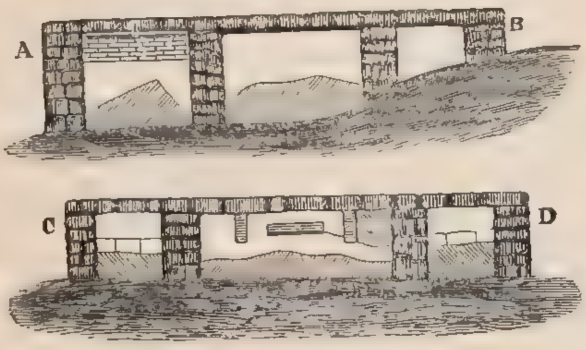
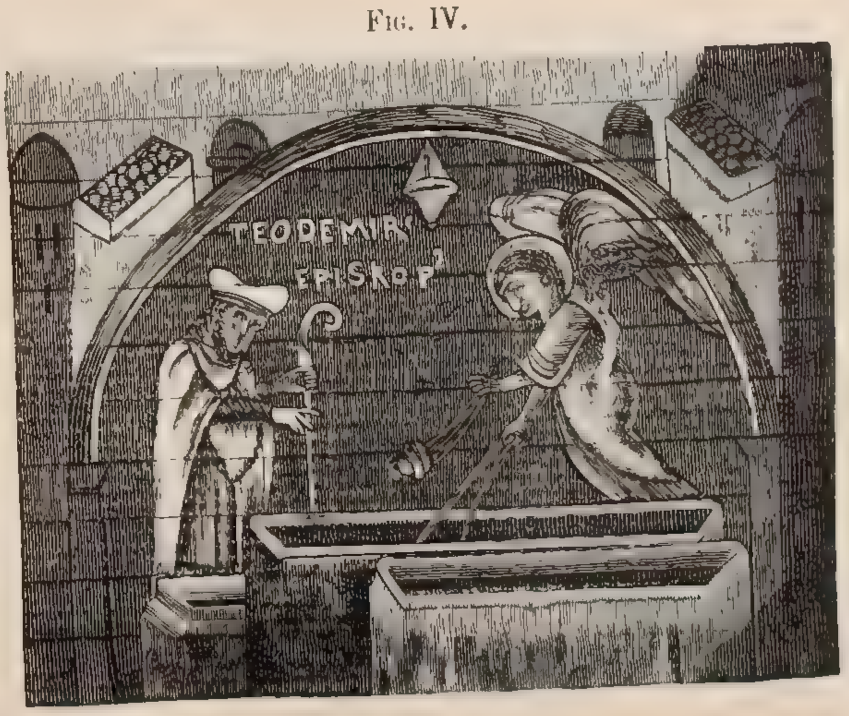

Fig. IV.

A ac notissimæ religionis securi confidimus fore ut non dedignemini tanti momenti onus impositum, et perficiatis illud tam complete, ut nobis exhibeatis informationem luminosam, quæ nos adjuvet ad videndum clare in eventu tantæ gravitatis. Deus conservet vestras Excellentias in multos annos. Sancti-Jacobi, die 24 januarii 1879.

Michael Cardinalis Paya,

Archiepiscopus Compostellanus.

(Sequitur chirographi tessera).

Excellentissimis et maxime Illustribus Dominis, Doctori D. Antonio Casares, Rectori ac cathedratico pharmaciæ istius Universitatis litterariæ, Doctori D. Francisco Freire et D. Timotheo Sanchez Freire, medicinæ ac chirurgicæ cathedraticis in eadem.

ad id delegati. 35. Ad implendam ordinationem in transcripta communicatione expressam, venerunt una in palatium archiepiscopale; ubi eos receperunt Domini Canonici D. Jacobus Blanco Barreiro, D. Antonius Lopez Ferreiro et D. Joseph Labin et Cabello, delegati a sua Eminentia et Excellentis- B simo Capitulo ad assistendum recognitioni facultatis; qui eos duxerunt ad sacrarium, quod est in abside magnæ basilicæ, cujus pavimentum complete ac recenter sublatum erat. In centro infra pavimentum istius circuitus cernitur capsa, in modum loculamenti, formata rudibus parietibus cujus cavitas tendit nonaginta novem centimetra in longum, in latum triginta tria, in profundum triginta. In ipsa invenerunt ossa humana, posita sine ordine et permixta aliquo terreo pulvere, privata cartilaginibus et partibus mollibus, tam detrita ac tam fragilia ut ne unum quidem os integrum existat ac completum. Quæ in superiore parte erant non cooperta terreo pulvere, meliori conservationis statu erant quam reliqua, potestque gradus assignari fragilitatis ac consistentiæ secundum structuram compactam et contactum D terræ, ita ut stratum interius constet ex illa atque ex particulis osseis innumerabilibus. Quibus per otium studiose examinandis ponendisque in ea conditione quæ conservandis esset aptissima, necesse fuit recollecta in discos marginibus sursum recurvis disponere una simul in duas partes, quarum una constaret fragmentis pertinentibus ad determinanda ossa, aut quæ iis assignari possent, altera fragmentis quæ determinari sub hoc respectu nequeant propter parvitatem formamve perditam. Observare promptum fuit colore, consistentia, pondere, conformatione, textura, amplitudine, ossifactione et numero manifeste indicari existentiam ossium quæ pertinerent ad varias corporum compages osseas *(sceletos)*, factaque distributione in classes secundum istas proprietates, evenerunt tres sequentes portiones ossium determinabilium. Prima congeries, cujus notæ sunt fragmenta ossium justæ amplitudinis, colore claro avellanæ, satis ponderosa et fragilia, deletaque quasi complete pars interna suturarum cavitatis cranii ac E pars externa multis locis. Secundam congeriem formant fragmenta quæ correspondent ossibus amplitudinis regularis, colore arenati cum maculis viridantibus, majoris ponderis ac minus fragilibus quam præcedentia, ac suturæ cranii ossificatæ multis in locis a parte interna ac quibusdam in locis a parte externa. Tertia congeries sunt fragmenta ossium parvi voluminis, colore obscuro avellanæ, leviaque ac fragiliora, et suturæ complete ossificatæ a parte cranii interna, ossaque quibus componitur sunt maximæ tenuitatis.

36. En tibi quadra synoptica particularum, *studiose se cernunt,* quæ unamquamque congeriem constituunt, in quibus signum (?) significat dubium circa illas quas numerus immediate illud præcedens complectitur.

		PRIMA CONGERIES.		SECUNDA CONGERIES.		TERTIA CONGERIES.	
OSSA	LATUS	NUMERUS	FRAGMENTA	NUMERUS	FRAGMENTA	NUMERUS	FRAGMENTA
Frontalia.	»	1	11 (4?)	»	»	1	15 (4?)
Parietalia.	dextrum	1	6 (2?)	1	9 (3?)	1	14 (5?)
Eadem.	sinistrum	1	10 (4?)	1	8 (2?)	1	12 (2?)
Occipitalia.	*	1	5 (1?)	1	9 (5?)	»	11 (2?)
Sphenoidalia.	»	1	2	1	»	1	2
Temporalia.	sinistrum	1	1	1	11 (3?)	1	2
Eadem.	dextrum	1	1	1	9 (2?)	1	1
Maxillaria superiora.	»	1	1	»	»	1	»
Eadem.	»	1	1	1	1	»	1
Talaria.	»	»	»	1	1	»	»
Maxillaria inferiora.	»	1	2	»	»	1	»
Vertebræ.	»	2	7	?	2	1	1
Costellæ.	?	?	4	»	»	»	»
Corallina.	sinistrum	1	1	1	1	»	»
Claviculæ.	dextrum	»	»	1	1	1	»
Eædem.	sinistrum	1	2	1	1	1	1
Homoplatæ.	dextrum	1	1	1	1	1	1
Eædem.	sinistrum	1	1	1	1	»	»
Humeri.	dextrum	1	4	1	2	1	5
Iidem.	sinistrum	1	1	1	3	1	5
Cubiti.	dextrum	»	»	»	»	»	»
Iidem.	sinistrum	»	»	1	2	»	»
Radii.	dextrum	1	2	»	»	»	»
Iidem.	sinistrum	1	1	1	1	1	3
Metacarpiana.	dextrum	»	»	1	1	1	1
Eadem.	sinistrum	1	1	1	2	1	2
Femora.	dextrum	1	2	1	3	1	3
Eadem.	sinistrum	1	3	1	1	1	3
Tibiæ.	dextrum	1	3	1	2	»	»
Eædem.	sinistrum	»	»	1	4	»	»
Peronæ.	dextrum	1	1	»	»	1	2
Eædem.	sinistrum	1	1	1	2	1	2
Astragali.	idem	1	1	»	»	»	»
Calcanei.	dextrum	»	»	»	»	1	1
Iidem.	sinistrum	1	1	»	»	1	2
Metatarsiana.	dextrum	1	1	2	2	1	1
Eadem.	sinistrum	»	»	»	»	1	1
	Summa tota	29	81	25	85	24	90

37. Analysis

examine facto,

37. Analysis chemica fragmenti diaphysis femoris e secunda congerie hanc summam dedit, quam sequens quadrum exprimit, ubi simul comparatur summa quam Berzelius ex analysi chemica normalium ossium, quamque Girardin obtinuit ex analysi ossium sceleti Celtici.

COMPOSITIO CHEMICA.

		Ossium normalium,	In caso nostro,	In sceleto ultimo.
Materia organica		33,30	4,50	3,80
Materia inorganica	Phosphatum cal. et mag. . .	52,20	87,20	83,00
	Carbon. cal. . .	11,30	8,30	13,20
	Fluat. cal. . . .	2,00	"	"
	Soda et bis-hydr. sodæ . .	1,20	"	"
Tota summa . . .		100,00	100,00	100,00

ex compositione ossium

38. In compositione ossium, quæ studio huic subjecta fuere, duo quædam specialius notari convenit: primo, magna diminutio materiæ organicæ, quæ ad antiquitatem referri videtur; secundo, augmentum phosphatorum et diminutio B carbonati, cujus rei causa esse potuit actio acidorum productorum in fermentatione substantiarum organicarum, quæ cum ossibus permixtæ fuerunt.

ea probabiliter esse SS. Jacobi et discipulorum ejus

39. Attentis iis quæ relata sunt, tres quæstiones ab Eminentissimo Domino Cardinali propositæ sequenti modo resolvi possunt: 1° Ossa recognita pertinent ad tres sceletos incompletos ejusdem numeri personarum, amplitudine atque ætate differentium, quorum quæ ad duas priores congeries spectant erant in transitu a secunda ad D tertiam partem durationis mediæ ac physiologicæ quam solet vita durare, dum tertia congeries in hac tertia parte consistere videtur. 2° Antiquitas ossium recognitorum accurate statui nequit; verum considerato statu integritatis et compositionis tam simili in sceleto celtico, affirmari potest exstitisse per secula. 3° Quod spectat antiquitatem, haud temere credi videtur dicta ossa pertinuisse ad corpora sancti apostoli et duorum ejus discipulorum.

testantur

40. Quibus laboribus terminatis, processum fuit ad mundanda ac lavanda omnia ossa in alcoolio, ad removendum humorem dandamque majorem consistentiam; classificata deposita reliquimus in capsa lignea tribus divisionibus distincta, ea vero quæ non determinata fuerant, numero 365, in altera capsa. Factæ sunt omnes operationes prædictæ in eodem loco ubi ossa apparuerant, excepta analysi chemica, assistentibus tribus Dominis qui constituerunt commissionem indicatam, inde a die nono ad diem vigesimum quintum februarii, et ab hora octava usque ad decimam et mediam noctis. E

Sancti-Jacobi, die 20 julii 1879. — Antonius Casares. — Franciscus Freire. — Timotheus Sanchez Freire.

Transcriptum
de mandato suæ Eminentiæ Reverendissimæ
Card. Archiep. domini mei.
Dionysius Lopez, a secretis.

DOCUMENTA

DE SS. ATHANASIO ET THEODORO.

EPISTOLA LEONIS PAPÆ III[i]

e codice Calixtino.

C

Incipit epistola beati Leonis papæ de translatione beati Jacobi apostoli; quæ III kalendas januarii celebratur.

Noscat fraternitas vestra, dilectissimi rectores totius christianitatis, qualiter in Hispania integrum corpus beati Jacobi apostoli translatum est. Post ascensionem Domini nostri Salvatoris ad cœlos adventumque Spiritus super discipulos, ab ipsa passione Christi in revolutione anni undecimi, tempore azymorum, beatissimus Jacobus apostolus, perlustratis Judæorum synagogis, Hierosolymis captus ab Abiatar pontifice simul cum Josia suo discipulo, jussu Herodis capite plexus est. Sublatum est autem corpus illius beatissimi Jacobi apostoli a discipulis suis nocte præ timore Judæorum; qui angelo Domini comitante pervenerunt in Jopem ad littus maris. Ibi vero hæsitantes ad invicem quid agere deberent, ecce nutu Dei parata affuit navis. Qui gaudentes intrant in eam, portantes alumnum nostri Redemptoris, erectisque velis simul cum prosperis ventis, cum magna tranquillitate navigantes

e codice Escurialensi.

F

In Christi nomine Leo episcopus vobis in Christo credentibus et cuncto populo catholico. Notescimus vobis de translatione beatissimi Jacobi Zebedæi, fratris Joannis apostoli et evangelistæ; qui decollatus est ab Herode rege in Hierosolima, ut liber Actus apostolorum docet. Hujus beatissimi sacra ossa apostoli, a Domino vero ordinante ad Hispanias translata, videlicet contra mare Britanicum condita: et sic levatum est de Hierosolimis corpus ejus navigio in rathem; et manu Domini gubernante sic requievit inter illa rathe et Sare, quod dicitur Bisria, in locum Iliæ. Inde vero levatum corpus ejus a suis discipulis flendo et indulgentiam petendo [a] Deo, elongaverunt eum de loco Iliæ XII cim miliarios; ubi corpus ejus sanctum tumulatum est sub arcis marmoricis occidentalis urbis*, cujus celeberrima illarum gentium veneratione excolitur. Unde et ejus discipuli Tesefor, Torquatus et Anastasius ibidem meruerunt requiem

* *cod.* urbe

EX MSS. navigantes super undas maris, collaudantes clementiam nostri Salvatoris. Hyriæ pervenerunt ad portum. Ibi præ gaudio cecinerunt hunc davidicum versum : *In mari viæ tuæ et semitæ tuæ in aquis multis.* Egressi de navi, deducentes deposuerunt beatissimum corpus in quoddam prædiolum vocitatum *Liberum Donum*, distans * a præfata urbe octo millibus, ubi nunc veneratur. Quo in loco invenerunt vastissimum idolum a paganis constructum. Ibi vero circumspicientes, invenerunt cryptam, in qua erant ferrea instrumenta, cum quibus artifices lapidum erant assueti agere domorum ædificia. Gaudentes igitur ipsi clientuli præfatum idolum diruerunt atque minutatim in pulverem redegerunt. Deinde cavantes in altum posuerunt firmissimum fundamentum, ibique desuper fecerunt parvam arcuatam domum, ubi construxerunt lapideo opere sepulcrum, ubi artificiali ingenio conditur corpus apostolicum. Superædificatur ecclesia quantitate minima, quæ altari ordinata divo, felicem devoto pandit aditum populo. Post humationem sanctissimi corporis laudes celebraverunt B superno regi, psallentes hos davidicos versus : *Lætabitur justus in Domino et sperabit in eo, et laudabuntur omnes recti corde;* et iterum : *In memoria æterna erit justus, ab auditione mala non timebit.* Post aliquantum vero temporis ab ejusdem apostoli alumnis in fidei agnitione plebibus edoctis, brevi adolevit fecunda ac Deo multiplicata messis. Inito autem salubri consilio, duo clientuli remanserunt ibi ad custodiendum pretiosissimum talentum, beati scilicet Jacobi corpus venerandum, quorum unus dictus est Theodorus, alter vero Athanasius; alii vero discipuli Deo comite ad prædicandum Hispanias ingressi sunt. Ut præmisimus, illi duo discipuli pedissequi pro reverentia illius magistri, dum summo cum affectu præfatum sepulcrum pervigiles indesinenter pervigilarent, jusserunt se post obitum suum a christianis juxta magistrum suum, unus ad

* *ed.* distantem

requiem habere, et alii vero quatuor ascenderunt D rathem et reversi sunt ad priorem Hierosolimam. Et dum essent pariter, flatum draconis destruxerunt per meritum beati Jacobi, et ejus instrumenta disruperunt in montem qui ab initio vocatus fuerat Ilicinus, et ex tunc vocabimus eum Montem Sacrum. Vos vero, fratres, in Christo fidem * habentes, pro nobis ** preces offerte Domino, quia quod superius diximus, verum est.

* *cod.* fide
** *cod.* vobis

---

ad dexteram illius et alius ad sinistram, sepeliri. Sicque definito termino vitæ naturæ debitum persolventes, felici excessu spiritum exhalarunt cœloque animas gaudendo intulerunt. Quos præceptor non deserens egregius cœlo terraque secum collocari obtinuit divinitus, stolaque purpurea in æterna curia cum eisdem * discipulis gaudet, ornatus corona, miseris se deposcentibus invicto suffragio patrocinaturus, auxiliante Domino et Salvatore nostro Jesu Christo, cujus regnum et E imperium cum Patre et Spiritu sancto perenniter manet in sæcula sæculorum. Amen.

* *ed.* ejusdem

ANNOTATUM.

a *Epistolæ Leonis III duplex exemplar superest; utrumque edimus, non ex manuscripto codice quem non vidimus, sed juxta textum typis expressum a R. P. Fideli Fita et Domino Aureliano Fernandez-Guerra* (1), *inter appendices et documenta, n. IV: unum ex codice Escurialensi III L 9, in forma folii 4ª, sec. XII; alterum ex codice Calixtino bibliothecæ regiæ Matritensis II L 1. Posterius jam ediderat Floresius* (2), *sicut et epistolam Calixti II* (3), *quam continuo subjungimus.*

EPISTOLA CALIXTI PAPÆ II.

C Hanc beati Jacobi translationem a nostro codice excludere nolui, cum tanta prodigia et trophæa ad decus Domini nostri Jesu Christi et apostoli in ea scribantur, quæ etiam minime ab epistola discordant quæ B. Leonis nomine intitulatur. Sed sciendum quod beatus Jacobus plures discipulos, sed duodecim habuit speciales. Tres in Hierosolymitanis oris elegisse legitur, quorum Hermogenes præsul effectus et Philetus archidiaconus, post ejus passionem apud Antiochiam multis miraculis decorati, sacra vita in Domino quieverunt, et beatus Josias, Herodis dapifer, una cum apostolo martyrio exstitit laureatus. Novem vero in Galæcia, dum adhuc viveret apostolus, elegisse dicitur; quorum septem, aliis duobus in Galæcia prædicandi causa remanentibus, cum eo Hierosolymis perrexerunt, ejusque corpus post passionem per F mare ad Galæciam deportaverunt. De quibus beatus Hieronymus in suo martyrologio sic dixit ac beato Chromatio scripsit, quod sepulto in Galæcia beati Jacobi corpore ab apostolis Petro et Paulo infulis episcopalibus apud Romam ordinantur, et ad prædicandum Dei verbum ad Hispanias adhuc gentili errore implicitas diriguntur. Tandem vero prædicatione sua innumeris gentibus illustratis, Torquatus Acci, Ctesiphon Vergi, Secundus Abulæ, Endalecius Urci, Cecilius Eliberi, Esicius Caicescæ, Eufrasius Eliturgi, V. idibus maii quieverunt. Alii vero duo discipuli, Athanasius scilicet et Theodorus, ut in ipsa beati Leonis epistola scribitur, juxta apostolicum corpus, unus ad dexteram et alius ad lævam, sepeliuntur.

(1) *Recuerdos*, etc., p. 120. (2) *España sagrada*, tom. III, App., n. IX. (3) Ibid.

DE

A D

DE S. AUSTREMONIO PRIMO EPISCOPO

ARVERNORUM IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H.

§ I. S. Austremonii Acta terna. Primæ Passionis argumentum breviter declaratur.

FORSAN SECULO I. quæstio generalis de tempore quo in Gallias

Acta S. Austremonii, *primi Arvernorum episcopi, tractanda aggredior, haud ignarus difficultatum quibus id negotium abundat. In ancipiti enim quæstione versamur, circa quam eruditorum acies jam ab uno et altero ac tertio seculo digladiantur, tantusque est ab utraque parte armorum apparatus animique pugnantium tanti ut brevi secuturam pacem sperare nefas sit. Quum enim* B S. Austremonius *sit unus ex septem episcopis quos Romana sedes misit in Galliam, statim quæritur ad apostolica tempora an ad Decianam ætatem sit referendus. Gallorum eruditorum schola quam historicam vocant, quæque a Gregorio Turonensi episcopo gregoriana audit et, quia relictis populi traditionibus oralibus scripta præcipue historia inniti videtur, antitraditionalis nominatur, plerosque e septem ad Decianum ævum revocat et* Austremonium *cum illis.*

Roma missi sunt septem episcopi

2. *Huic scholæ altera eruditorum virorum schola opponitur quæ, quia traditionibus gloriatur, traditionalis nomen obtinuit, et quia septenarium Gregorii Turonensis numerum ad apostolica tempora refert, antigregoriana vocatur. Historicum nomen prima schola secundæ dare recusat, quantum ego video, non jure sed injuria. Sunt enim in hac non minus quam in illa præstantes eruditione viri, clari ingenio, indefesso studiorum labore probabiles, rerum æstimatione ac maturo judicio præpollentes. Quorum ego sanctæ antiquitatis notitiam, scientiam ecclesiasticæ traditionis nisi summo apud me loco esse confitear, vereor pudet. Quæstio vero ipsa, qua in dirimenda tanti viri laborant, non semel in Actis* C *nostris tacta fuit, fuitque quum videretur propter* Austremonium, *hoc loco libratis utrimque rationibus, iterum tractanda. Verum enimvero re mature considerata a primo proposito dissiluimus.*

hoc loco non tractanda.

3. *Auctores qui in hac materia versanda desudarunt, triplici ferme differentia censentur. Eorum aliqui profanam historiam quum non leviter attigissent, rerumque profanarum notitia præditi essent, ad historias deinde ecclesiasticas accesserunt, rerum sacrarum ignari, spiritus ac normæ Ecclesiæ catholicæ inscii. Factumque est, quod necessario fieri debuit, ut judicio haud satis æquo uterentur, falso pleraque interpretarentur, et ab erroneis principiis in sequelas errore plenas deducti, per ignotam silvam cæci viatores iter facerent. Alii rursus, nec ingenio nec scientia nec labore præstantes, quod semel scriptum invenerunt, fideliter in novos libros referunt, nec nova inquirentes, nec vetera dijudicantes, nec consueta trutinantes. Quorum est legio: quos si legeris, tandem reperies omnes omnino coctam toties recoquere cramben. Tandem alii sunt in utraque schola viri omni laude nostra majores, ingenio præclari, utriusque tum sacræ tum profanæ scientiæ acumine insignes, judicio maturi, consilii prudentes, immenso labore studioque diligentissimo in utraque historia, sacra ac profana, diu multumque versati, quorum tamen studiorum exitus in oppositas abit partes. Hinc existimare licet neutra ex parte tantam affulgere lucem ut prudentis judicis assensum firmiter inclinet. Quare consentaneum operi nostro videtur universæ quæstioni tractandæ nunc supersedere, donec clariore luce ex tanta confricatione recepta atque uberiore fructu ex tot stu-* E *diosorum hominum laboribus invento, universam liceat causam penitus cognoscere.*

Jam ad S. Austremonii *Acta cognoscenda atque examinanda accedimus.*

Austremonii Acta.

4. *Tria Actorum* S. Austremonii *exemplaria ad nostram venere notitiam, quorum tertium typis jam pridem editum fuit, reliqua duo ex manuscriptis codicibus nunc primum in lucem prodeunt.*

Primæ Passionis

5. *Primum exemplar reperimus anno 1880, mense januario, in bibliotheca publica urbis Claromontanæ in Arvernia. Codex est sæculi X, membraneus, longus* $0^{m},35$, *latus* $0^{m},26$. *Olim fuit abbatiæ S. Illidii in eadem urbe Claromontana. Mutilus est paginis aliquot; itaque* S. Austremonii *Acta hic codex solus non nisi initio mutila dare posset. Invenimus autem in eadem Claromontana bibliotheca alium codicem manuscriptum, priori illo multo recentiorem, qui sacris olim officii ecclesiastici lectionibus inserviisse videtur, in quo eamdem reperimus Vitam* S. Austremonii *præcedentis apographam. Quare quæ in antiquiore codice deerant, ex posteriore suppleta integram narrationis seriem exhibent. Hic autem codex seculi XIII membraneus est, longus* $0^{m},41$, *latus* $0^{m},28$; *multæ ceræ* F *guttæ in pagina fixæ nocturnum usum indicant. Hæc Acta* S. Austremonii *satis simplicia sunt carentque verborum amplificatione rerumque interpolatione, quæ alterum ac maxime tertium exemplar immane quantum auxerunt. Ad reliqua duo exemplaria antequam accedamus, hoc primum accurato examini subjiciemus. Ac primo quidem S. Austremonii Vitæ, qualem præsens exemplar describit, synopsin brevem tradimus.*

brevis synopsis

6. *Actorum synopsis.* Sanctus igitur Austremonius, apostolorum Christi discipulus, temporibus Decii imperatoris cum aliis quampluribus condiscipulis in Galliis missus LEGITUR ad prædicandum. Verum post accessum apostolorum, cum Valentiniani et Novatiani hæresis inimico impellente contra legionem christianam grassari cœpisset, sanctus Clemens, discipulus ac successor beati Petri apostolorum principis, hos viros, sicuti ab apostolis ordinati fuerant, in singulis eos urbibus destinavit. *Deinde sequuntur septem virorum nomina, quorum Dionysium ac Saturninum martyres, reliquos quatuor, omisso* Austremonio, *confessores auctor appellat. Quibus dictis ad* S. Austremonii *gesta narranda transit. Sanctum virum recta via ducit ad mœnia Arvernicæ civitatis,* ubi tunc maximus

AUCTORE G. V. H.

mus gentilium error colebatur, *quo in loco ecclesiam fabricavit non palam sed occulte, qua in ecclesia prædicabat. Confluente populo ad ejus prædicationem, sanctus episcopus gaudens de Arvernorum facilitate credendi, statuit rite instructos salutari doctrina baptismatis unda tingere. Magno labore, doctrina multa, plurimis signis fidem propagabat, atque ex discipulis suis, sicuti traditum illi fuerat, levitas ac sacerdotes constituit. Dein refertur prodigium servati ex naufragio rustici propter eulogias a* S. Austremonio *acceptas, et additur hunc morem adhuc perstare, ut, si sacerdos præsto est, ante alium cibum eulogias, panem videlicet benedictum, accipiant homines.*

proponitur.

7. *Prospero porro successu fidei prædicatio procedit; ex discipulis sancti præsulis adjutores fiunt et prædicatores, simulacra destruuntur et magna ecclesiarum consurgit multitudo* ut tantæ basilicæ, Domino opitulante, construerentur quantæ nusquam in una aliarum civitatum regni illius constructæ cernuntur. *Auctor Deo gratias agit et quosdam sacræ Scripturæ textus valde accommodos affert. Sancti præsulis humilitatem commendat*
B *et zelum prudentem, quo ex discipulorum numero constituit populi pastores; ipse ut evangelicæ perfectionis normam ostenderet et mundi pompam vitaret, Iciodori monasterium ædificat. Judæi autem plurimi per eas regiones diffusi zelum sancti viri accendunt, qui eis Christum annuntiat. Frementes ira Judæi viro Dei necem parant. Qui a discipulis monitus, gaudio exultat, spe lætus martyrii; discipulos consolatur, majori zelo Judæos aggreditur eorumque parvulos baptizat. Quod unus ex Judæorum principibus graviter ferens, baptizatum ab* Austremonio *filium in puteum mittit,* ut traditur, *et* Austremonium *verberibus laniatum capite truncat. Abscissum caput in eumdem quo filium mittit puteum; unde discipuli caput magistri una cum parvuli corpore educentes, utrumque martyrem Iciodori in monasterio sepulturæ tradunt. Aqua putei fit fons sanitatum. Judæi puniuntur,* ut ne unus quidem in hac urbe sicuti in aliis habitare noscatur usque in præsens. *Locus ubi sanctus martyr quiescit in magno habetur honore. Tum sequitur revelatio Cautino facta, quæ ipsis ferme Gregorii Turonensis verbis narratur, deinde translatio corporis facta ab Avito* nutu
C divino *Volvicum, et altera translatio facta a Pippino, petente Lanfrido, Mausiacum; tandem subduntur miracula.*

Hujus Passionis scriptor Gregorium Turonensem legit

8. *Actorum examen. De inventione, translatione ac miraculis infra dicendi locus occurret. Nunc Actorum examen diligens instituemus.*

Hæc Acta S. Austremonii *gesta enarrant, plurimis post sancti viri obitum seculis scripta. Auctor Gregorium Turonensem præ manibus habuit et partim exscripsit, quod ex mox dicendis patebit. Gregorius scilicet Historiæ Francorum lib. I, cap. 28, ita scripserat :* Sub Decio vero imperatore multa bella adversus nomen christianum oriuntur.... Valentinianus et Novatianus, maximi tunc hæreticorum principes, contra fidem nostram inimico impellente grassantur. Hujus tempore septem viri episcopi ordinati ad prædicandum in Gallias missi sunt, sicut historia passionis sancti martyris Saturnini denarrat. Ait enim : Sub Decio et Grato consulibus, sicut fideli recordatione retinetur, primum ac summum Tolosana civitas sanctum Saturninum habere cœperat sacerdotem. Hi ergo missi sunt : Turonicis Gatianus episcopus, Arelatensibus Trophimus episcopus, Narbonæ Paulus episcopus, Tolosæ Saturninus episcopus, Parisiacis Dionysius episcopus, ARVERNIS STREMONIUS EPISCOPUS, Lemovicinis Martialis est D destinatus episcopus. De his vero beatus Dionysius, Parisiorum episcopus, diversis pro Christi nomine affectus pœnis, præsentem vitam gladio imminente finivit. Saturninus vero jam securus de martyrio, dicit duobus presbyteris suis : *Ecce ego jam immolor et tempus meæ resolutionis instat. Rogo ut usquedum debitum finem impleam, a vobis penitus non relinquar.* Cumque comprehensus ad capitolium duceretur, relictus ab his solus attrahitur. Igitur quum se ab illis cerneret derelictum, orasse fertur : *Domine Jesu Christe, exaudi me de cœlo sancto tuo, ut numquam hæc ecclesia de his civibus mereatur habere pontificem in sempiternum.* Quod usque nunc in ipsa civitate ita evenisse cognovimus. Hic vero tauri furentis vestigiis alligatus ac de capitolio præcipitatus, vitam finivit. Gatianus vero, Trophimus, STREMONIUSQUE et Paulus atque Martialis in summa sanctitate viventes, post acquisitos Ecclesiæ populos ac fidem Christi per omnia dilatatam, felici confessione migrarunt. Et sic tam isti per martyrium quam hi per confessionem relinquentes terras, in cœlestibus pariter sunt conjuncti.

et circa nonnulla ei contradicit

9. *Hoc Gregorianæ historiæ caput Actorum scriptor præ oculis habuit : quod partim secutus est, cui alia ex parte contradixit. Secutus est in enumerandis episcopis, solo omisso* Austremonio; *secutus est in assignando martyrio sanctis Dionysio ac Saturnino, dicendo :* De his vero Dionysius ac Saturninus per martyrii palmam cursum consummarunt. *Gregorii verba de reliquis episcopis, excepto* Austremonio, *fideliter descripsit usque ad finem capitis. Quæ itaque in Gregorio exscribendo auctor noster prætermisit, distincto expressa charactere oculis patent. Non minus clare patet auctoris intentio Gregorio contradicendi in iis quæ spectant tempus missionis ac martyrium* S. Austremonii. *Imprimis Gregorio adversatur statuenti* Austremonium *cum reliquis tempore Decii missos esse. Nam prima narrationis periodo dicit, aliena utique fide, quam voce* legitur *indicat,* Austremonium, *apostolorum Christi discipulum, temporibus Decii cum aliis plurimis condiscipulis missum esse in Gallias. Utramque igitur sententiam ad manifestam contradictionem uno verborum ambitu concludit, ita scribens :* Sanctus igitur Austremonius, F apostolorum Christi discipulus, temporibus Decii imperatoris cum aliis quampluribus condiscipulis in Galliis missus legitur ad prædicandum.

præsertim circa tempus missionis

10. *Ubi ergo sibi legere visus est auctor tam flagrantem contradictionem ? In libris Gregorii Turonensis, qui hic, lib. I Historiæ Francorum, septem episcopos, quos inter* Austremonium, *quem ille* Stremonium *vocat, tempore Decii missos affirmat; alibi vero, videlicet in libro* de Gloria confessorum, *cap. 80, et in libro* De gloria martyrum, *cap. 48, hos eosdem viros discipulos apostolorum haberi insinuat. Etenim de ipso Saturnino, Tolosatium primo episcopo, laudato capite 48 hæc scribit:* Saturninus vero martyr, ut fertur, ab apostolorum discipulis ordinatus, in urbem Tolosatium est directus. *Quem in locum sane perquam apposite annotat Ruinartius* : Si eo nomine apostolos vere intelligit Gregorius, dissentit a seipso in lib. I Hist. c. 30, ubi ex ipsiusmet Saturnini Actis, ejus Tolosani episcopatus initium Decio et Grato Cons., id est anno 250, consignat. Erat forte jam tunc, ut hodie superest, vulgi traditio sanctum Saturninum ab ipsis apostolis ordinatum fuisse episcopum et in Gallias missum, quam hic secu-

tus

AUCTORE G. V. H.

A tus est Gregorius. *Gregorium utrobique a se dissentire verissimum est: quæro etiam a Ruinartio quid qui apostolorum discipulos nominat, per apostolos potuerit intelligere nisi apostolos. Quod autem viros ab apostolico ævo remotos apostolorum discipulos vocarit, persuadere mihi non possum, neque ire in sententiam eorum qui hoc modo Gregorium secum ipso componere student. Deinde Gregorius non dicit* ab apostolis, *sed ab apostolorum* discipulis *ordinatum Saturninum. Denique, traditionem de S. Saturnino ab ipsis apostolis (seu apostolorum discipulis) ordinato episcopo et in Gallias misso, vulgi solummodo, et non etiam doctiorum fuisse quis Ruinartium docuit?*

septem episcoporum

11. *Idem Gregorius Turonensis cap. 80 libri De gloria confessorum, Ursinum, a quo Bituriges Christum acceperunt, a discipulis apostolorum episcopum ordinatum atque in Gallias destinatum fuisse scribit. Quinam vero fuerint ex mente Gregorii hi apostolorum discipuli, quorum discipulus erat Ursinus? Manifesta res est ex lib. I Historiæ Francorum cap. 29, ubi:* De horum vero, *inquit,* discipulis quidam Biturigas civitatem aggressus, B salutare omnium Christum Dominum populis nuntiavit. Ex his ergo pauci admodum credentes, clerici ordinati, ritum psallendi suscipiunt, et qualiter ecclesiam construant vel omnipotenti Deo solemnia celebrare debeant, imbuuntur. *Docet ergo Gregorius hunc Biturigum primum prædicatorem discipulum esse illorum septem virorum, quos inter* Austremonium *recenset, qui Decio ac Grato Cons. in Gallias advenissent: hos enim ejusdem libri cap. 28 enumeraverat. Viri nomen hic suppressum aperit cap. 80 libri De gloria confessorum, dicens:* Bituriga vero urbs primum a sancto Ursino, qui a discipulis apostolorum episcopus ordinatus in Gallias destinatus est, verbum salutis accepit, atque ecclesiam Biturigensem primum instituit rexitque, qui migrans a seculo, in campo inter reliqua sepulcra populorum sepulturæ locatus est. *Hic ergo Ursinus a discipulis apostolorum ordinatus episcopus, discipulus fuit, teste Gregorio, septem virorum.*

Roma in Galliam.

12. *Clarum itaque ac manifestum auctori nostro videri potuit septem viros episcopos, e quorum numero, teste Gregorio,* Austremonius *fuit, juxta ipsum Gregorium hæc scribentem ad tempora per-* C *tinere apostolica. Unde consequitur Gregorio notam fuisse ac probatam traditionem, sive vulgarem sive ecclesiasticam, quæ septem viros episcopos temporibus tribuebat apostolicis. Quos nihilominus auctoritate exemplaris cujusdam Actorum Saturnini, quod præter Saturninum nullum ex reliquis nominat, ad Deciana Gregorius tempora revocarit. Ex quibus colligitur prima phrasis auctoris Actorum* S. Austremonii, *Gregorium respicere Turonensem ipsiusque contradictionem ostendere. Cui auctor suam sententiam, per opponendi particulam* verum *subnectit, scribitque:* Verum post accessum apostolorum, cum Valentiniani et Novatiani hæresis inimico impellente contra legionem christianam grassari cœpisset, sanctus Clemens, discipulus ac successor beati Petri apostolorum principis, hos viros, sicuti ab apostolis ordinati fuerant, in singulis eos urbibus destinavit. *Utriusque ergo phrasis auctoris sensus huc redit: Legitur quidem* Austremonius *apostolorum Christi discipulus cum aliis condiscipulis Decii imperatoris tempore in Gallias missus; sed hoc verum non est: Clemens Petri apostoli successor eos misit ab apostolis ordinatos. Deinde episcoporum nomina eodem modo atque iisdem ferme verbis quibus Gregorius enumerat. Tum breviter enuntiat quæ Gregorius fusius enarrat de Dionysii ac Saturnini martyrio, et mox ad Gregorium exscribendum revertitur, omisso solo* Austremonio, *ita ut Gregorio contradicendi finem clarius manifestet; hic quippe* Austremonium *fecerat confessorem quieta morte finem vitæ obtinentem, quem auctor noster scit esse martyrem. Quare Gregoriana phrasi, excepto* Austremonio, *transcripta, ad suam narrationem texendam procedit.*

Facta pauca refert

13. *Facta pauca refert, apostolicis pleraque congrua temporibus, rem christianam a tenuibus primo initiis lento gradu proficientem, tandem conversa innumerabili multitudine florentem, institutos sacerdotes ac levitas, qui receptam fidem tuerentur ac longius propagarent, fundati Iciodori monasterii famam, evangelium ab* Austremonio *Judæis prædicatum, baptizatumque unius ex principibus Judæorum filium, eumdemque hanc ob causam projectum in puteum; denique* Austremonium *ab iratis Judæis neci traditum ejusque caput in puteum qui parvum martyrem jam acceperat missum, utriusque martyris in monasterio Iciodorensi sepulturam.*

et singulare miraculum,

14. *Hæc facta totius narrationis, ut ita dicam, substantiam constituunt, cui parvas considerationes brevesque conciunculas auctor intexuit; ubi de miraculis loquitur, brevissime dicit ea multa fuisse, unum quoque describit, narratque servatum a naufragio vi diabolica inferendo rusticum hominem ob eulogiam panis benedicti ab* Austremonio *acceptam. Idem miraculum absque nominibus locorum ac personarum Turonensis retulit (De glor. conf., cap. 31),* quod apud Arvernos, *inquit,* gestum in adolescentia mea in veritate cognovi. *Quæ Gregorii verba ambigua sunt, nec satis declarant utrum ipso adolescente res gesta sit, an adolescens rem gestam audiverit. Mihi tamen phrasis Gregoriana hunc alterum sensum, non illum priorem, habere videtur. Nec Gregorius, nec auctor noster idoneum affert auctorem; ille enim:* in veritate, *inquit,* cognovi; *hic:* traditur, *ait,* relatione fidelium.

deinde corporis seculo VI inventionem et duplicem translationem.

15. *Inter signa ac miracula post mortem* S. Austremonii *ostensa primo loco meminit de infirmis sanitati restitutis ex hausta prædicti putei aqua. Tum narrat deletos ejectosque e regione et urbe Arvernorum Judæos, deinde donaria multa ad sancti viri sepulcrum allata, ac signa plurima ibidem patrata quamdiu populus debito honore* F *sacrum ambiret sepulcrum. Postea* cruda *increscit* rusticitas, qui licet scirent quod in prædicto loco Yciodoro requiesceret, nullum tamen illi exhibebant honoris cultum. *Notet lector hæc quæ signamus; Gregorii enim Turonensis verba sunt ex libro De gloria confessorum, cap. 30, quo loco revelationem Cautino factam enarrat, quam auctor noster diligenter exscripsit usque ad finem, omissis tantummodo ultimis Gregorii verbis:* hæc ab ipsius episcopi ore audivi. *Integrum Gregorii textum vide infra, ubi de inventione ac translatione reliquiarum* S. Austremonii *agitur. Post hanc sepulcri revelationem, auctor noster primam narrat translationem* S. Austremonii *Iciodoro Vulvicum, deinde alteram Vulvico Mauziacum, tandem aliquot miracula Mauziaci patrata adjungit, sermone brevi ac simplice.*

Hæc Acta, seculo VI posteriora,

16. *Hæc sunt* S. Austremonii *Acta, quæ omnibus adhuc ignota ex Claromontanæ civitatis bibliotheca eruimus. Ex iis quæ modo attulimus duo imprimis clara sunt ac manifesta, videlicet hæc Acta post Gregorium Turonensem scripta esse, atque eum in finem ut Gregorio contradicatur. Post Gregorium scripta esse, probant fragmenta ex ipsis Gregorii*

AUCTORE G. V. H.

libris desumpta et huic narrationi ad verbum inserta, quæ supra notavimus. Finem ab auctore intentum Gregorio contradicendi supra pariter probavimus ipsissimis auctoris verbis, quibus, proposita in prima periodo sententiarum pugna, suam oppositam Gregorio sententiam profert, sanctumque Austremonium *non Decii temporibus, ut Gregorius fecit in libro I Historiæ, sed temporibus tribuit apostolicis, quod alibi senserat Gregorius. Deinde* Austremonium *non recenset in numero confessorum, quod ibidem fecerat Gregorius, sed sequenti narratione martyrii laurea donat, atque hunc ob finem Gregorii verba, quæ suæ narrationi inserebat, truncavit.*

stylo scripta inæquali sed sincero.

17. *Stylo auctor usus est valde inæquali, ita ut varias lacinias consuisse videatur. Veritatis amicum probat rerum relatarum sobrietas: quæ certa sibi videbantur, ut certa; quæ fama tantum cognita, in fide refert aliena. Certa auctori videbatur* S. Austremonii *missio tempore facta apostolico, certum quoque ejusdem sancti martyrium; quare utrumque validissime affirmat contra Gregorii Turonensis assertionem contrariam. Prædicatio-* B *nem* Austremonii, *conversionem Arvernorum, constitutos sacerdotes ac levitas simpliciter narrat, utpote quæ nullus in dubium vocaret. Fundatum ab* Austremonio *Iciodori monasterium, miraculum servati a naufragio rustici, crudelitatem Judæi baptizatum filium in puteum demergentis, aliena fide, sicuti acceperat, ipse tradit. Stylus auctoris valde humilis est atque incomptus, nec grammaticæ satis observans. Aliqua tamen intertexuit quæ periodi elegantiam sapiunt ac Sidonium ferme redolent Apollinarem. Speciminis loco ista sint:* Siquidem terris fecunda, nemorosa arboribus, vineis uberrima, populis constipata et commerciis referta habebatur.

videntur attribuenda seculo VII.

18. *Opinamur hanc* Austremonii *gestorum relationem seculo septimo attribuendam esse. Longe enim abest ab ubertate ac redundantia quæ sequentium temporum fetus legendarios distinguit, styloque est tam humili et abjecto, tamque omnis artificii experte, grammaticæ quoque tam incurioso, ut libenter rudis cujusdam Arvernatis, Gregorii Turonensis æqualis, opus hic agnoscerem, nisi inserta ipsius Gregorii fragmenta subsequens saltem seculum indicarent.*

C

§ II. Exponuntur argumenta Passionis secundæ et tertiæ.

Passio secunda amplior est,

Hæc Austremonii *Vita multo amplior est illa, quam ex codice Brusellensi nunc primum edimus. Codex membraneus est formæ folii parvi, seculi IX vel X, inter codices bibliothecæ regiæ Brusellensis numero insignitus 8550. In Gallia scriptus atque ad Lemovicenses referendus esse videtur; hujus enim civitatis nomen pulchrioribus litteris exaratum videmus. Auctoris nomen nullum præfert, nec aliunde mihi quidquam occurrit quod in auctoris notitiam deducere possit. Quantum ex stylo judicare possum, præcedenti Vita recentior est; amplior enim ille et luculentior dicendi modus VIII ferme seculum indicare videtur.*

tertia amplissima.

20. *Tertiam gestorum ac passionis* S. Austremonii *narrationem dabimus ex codice ms. Vaticano Reginæ Sueciæ, numero 126, perpetua collatione* D *instituta cum eadem Passione ex codice ms. bibliothecæ Nationalis Parisinæ, formæ folii maximi, numero 5365, seculi XII, nec non cum illa quam Labbeus typis expressit in Nova bibliotheca mss., tom. II, p. 482,* ex veteri manuscripto codice ecclesiæ Lirinensis, in quo deest prologus, cujus apographum sua manu descriptum dederat alias R. P. Jacobo Sirmondo S. J. v. c. Andreas Duchesnius, historiographus regius. *De qua Passione Labbeus in syllabo scriptorum huic alteri* Bibliothecæ *tomo præfixo ita loquitur:* Sectio III. Selectæ vitæ, elogia, etc.... V. Gesta et passio S. Austremonii, primi Arvernorum episcopi, soluta strictaque oratione descripta, incerto auctore, qui sinceriori narrationi multa haud dubie fabulosa intexuit, cum revelatione corporis et variis ejusdem translationibus ac miraculis.

Hujus S. Præjectus

21. *Quod multa haud dubie fabulosa huic narrationi intexta sunt, inspicienti patet. Auctor, uti Labbeo, et mihi incognitus est. Sunt qui dicant S. Præjectum Arvernorum episcopum hujus* S. Austremonii *Vitæ auctorem esse, quibus cur consentire nequeam, quæ dicturus sum exponent. In Vita* E *S. Præjecti* (1) *legitur:* Nam passiones martyrum, Cassii, Victorini, Anatoliani et Astrebodii ac ceterorum sanctorum qui in eadem urbe sanguinem fuderunt pro Christo, glorioso elucubravit stylo. *Ex hoc loco eruunt argumentum statuendi Præjectum auctorem Vitæ* S. Austremonii. *At hoc loco de nullo sermo est* Austremonio, *de Astrebodio sermo est. Quod si tantisper demus Astrebodium eumdem esse atque Austremonium, unde probabitur Vitæ* Austremonii *nostri et non alterius, tres enim sunt, Præjectus esse auctor? Præterea, si Præjectus aliquam Vitam* S. Austremonii *scripsit, non scripsit hanc, neque ullam ex tribus. Nam clarissimis verbis dicitur Præjectus scripsisse Vitas martyrum qui in eadem urbe (Arvernica) sanguinem fuderunt. Jam vero nulla ex tribus* Austremonii *martyrium collocat in urbe Arvernica, sed Iciodori in vico, qui multis milliariis ab urbe distat Arvernorum.*

perperam auctor

22. *Tandem citari potest codex Parisinus 5365 sec. XII, ubi S. Præjectus prologi auctor declaratur hisce verbis:* Incipit prologus S. Præjecti in passionem S. Austremonii; *et sequitur hæc eadem Passio qua de agimus. Unde quidem patet creditum* F *sec. XII S. Præjectum auctorem, esse non patet. Recentiores plerique opinionem hanc suam ex Surio hausisse videntur, qui in Vita S. Præjecti ad diem 25 januarii, pro* Astrebodio, *sive* Astrebundio, *ut aliqui codices habent, scripsit* Austremonium, *proprio marte an quia ita in suo codice legerat? Puto tamen Surium, quod scriptum invenerat, more suo fideliter tradidisse; nihil enim in margine annotavit, quod alias ubi nomini aliud nomen substituit, pro sua sinceritate facere consuevit: v. g. ad diem 1 novembris, ubi in Passione S. Benigni, pro* Aurelio *se invenisse* Aurelianum *nota marginali lectorem admonet. Quidquid est, neque ex Surio, neque ex simplici Præjecti Vita (simplicem voco eam quam Suriana lima non tetigit), nemo discere potuit S. Præjectum auctorem esse hujus Passionis de qua loquimur, neque unius ex tribus. Si Præjectus* Austremonii *Vitam composuit, ea periit, aut incognita adhuc latet.*

a nonnullis

23. *Quid vero Galesinium in martyrologio, quid Baronium præcipue induxerit ad scribendum in*

notis

(1) *Act. SS.*, tom. II Januarii, p. 634.

A notis martyrologii ad 1 novembris : Acta sancti Austremonii a S. Præjecto metro scripta esse, plane ignoro. Neque enim ex Surio id discere potuit, qui dicit solummodo S. Præjectum Passiones martyrum luculento scripsisse stylo, neque ex eadem Præjecti Vita simplice, ubi pro luculento habetur glorioso stylo ; nihil autem strictam metro orationem indicat. Ut dicam quod sentio, suspicor Baronium quum hæc scriberet memoria confusum fuisse : dicit enim ad diem 1 novembris, annotando in S. Austremonium : Hujus acta metro scripsit S. Præjectus, ut auctor qui ejus vitam scripsit testatur, quam habes apud Surium tom. VII, hac die. At Surius tomo VII nihil ejusmodi dicit, nec Vitam Austremonii sive soluta sive stricta oratione, nec Vitam S. Præjecti, quæ I non VII tomo occurrit. Aliunde itaque hisce viris Austremonii Vita metro conscripta innotuit. Quæ sane alia non fuerit ac versus quibus hæc Passio interpolatur, separatim sive in unam seriem transcripta, aut ipsa Austremonii gesta qualia Labbeus edidit, dempto videlicet prologo ; hæc enim a versibus initium ducunt. Parum refert in re tam parva errasse B Galesinium vel magnum Baronium ; ego vero inde concludo aliud existere aut exstitisse horum Actorum exemplar, quod per Urbis bibliothecas diligentissime quæsitum invenire non potui.

fuisse traditur.

24. Nihil itaque video quod cogat me Præjecto auctori Vitam S. Austremonii adscribere, ac sane haud committam ut hanc tertiam numero Passionem illi tribuam. Neque enim Præjecto, viro doctissimo atque eloquentiæ laude præstantissimo, nec omnino viro sapienti et sobrio, ne ista quidem ætate, hæc insipida verborum ac fabularum farrago adscribi absque viri injuria possit.

Passio secunda seu parva

25. Hic lectorem monitum volo tria Actorum S. Austremonii exemplaria tribus deinceps denominationibus indicari; vocabimus primum Passionem minimam, alteri Passio parva nomen erit, ac tertium Passio magna audiet. De minima hactenus dictum est : nunc de aliis dicendum.

narratis in Passione minima

26. Argumentum Passionis parvæ. Auctor hujus Passionis Austremonium apostolorum facit collegam præcipuum, a Clemente pontifice tempore Neronis digno cum honore susceptum, pullulantibus Valentiniani ac Novatiani hæresibus cum sociis in Gallias missum. Quorum virorum illu- C strium, qui jam antea per beatorum apostolorum providentiam singulis erant urbibus delegandi, hæc sunt nomina : et dein consuetum numerum et ordinem tenens eosdem viros enumerat quos Gregorius Turonensis, Hist. Franc. l. I, c. 28, duos (Dionysium et Saturninum) martyres, quatuor reliquos confessionis gloria dicit illustres. Inde oratio ad Austremonium vertitur. Quem prædicandi fidem causa ad Arvernicæ civitatis mœnia, ipsum, ut clare indicat, Claromontanam urbem venisse, et multos evangelica lege imbuisse asserit verbis non paucis. Tum miraculum servati e naufragio rustici graphice depingit, et comparat Austremonium cum Saturnino Tolosano, quorum utrumque dæmonibus æque odiosum ostendit. Relatis uberrimis prædicationis fructibus, excellentia discipulorum qui ex cultoribus idolorum jam fierent magistri cooperatores, multiplicitate ecclesiarum quantas in nulla aliarum regionum civitate constructas esse cernimus, fulgore miraculorum, dicit a beato episcopo electos esse solertes et industrios viros. Hos itaque tamquam bases columnarum ceteris præfecit.

quædam adjungit de Austremonii gestis ;

27. Deinde mentionem facit conventus ab Austremonio, Saturnino ac Martiali quotannis celebrari soliti, in confinio Arvernicæ diœcesis, qui locus a tribus dominis sortitum retinet nomen. Sequitur iter Austremonii Biturigas, sanatio Cassii et fratrum ejus (martyrii hujus Cassii fit mentio), confirmatio Biturigum in fide suscepta, consecratio Ursini in episcopum Biturigum, reditus in Arvernos. Denique post triginta sex annos in episcopatu ductos, pervenit fere ad tempora Trajani, et Urbico sibi substituto episcopo, Iciodori monasterium construxit. Judæi multi in urbe Arvernica diffusi sunt, quos dæmones contra Austremonium Christi fidem tam fructuose prædicantem excitant. Veniunt discipuli et instantis periculi patrem commonent, qui lætus spem martyrii accipit et præ gaudio exultans, discipulis ultima monita tradit; quos mærentes consolatur et ostendit se martyrio paratum, exemplo Christi et apostolorum.

AUCTORE G. V. H.

similiter refert de sancti martyrio,

28. Austremonius interim vehementiori exardet zelo in convertendis gentilibus et Judæis, et unius ex illorum proceribus filium baptizat. Iratus pater filium in puteum, qui nunc usque permanet, projicit. Tum Austremonium flagellis cæsum capite truncant. Animæ egredienti cælicorum catervæ obviam veniunt, consertusque est Austremonius E apostolorum choro martyrii palma laureatus, quorum exstitit in mundo imitator et collega eximius. Caput martyris abscissum post parvuli corpus in puteum projicitur; utrumque inde erutum in Iciodorensi monasterio locare decreverunt. Quibus humatis, fulgent miracula plurima; ex potu aquæ putei infirmi sanantur, hæc aqua die martyrii quotannis exundat. Sævitur in Judæos, qui eliminantur propriis sedibus et extorres fiunt, ita ut ne unus quidem in omni rure Arvernico habitare sinatur usque in præsens. Tum martyris tumulus summæ venerationi esse cœpit et miraculis fulgere, quamdiu coævi viverent donariis et populi frequentia inclytus. Postea veneratio minui cœpit, et perire pristinus honor. Et licet non dubitarent beatum martyrem eodem loco manere, non maximum tamen ei exhibebant famulatum, quousque illum vis divina eo transferre decrevit quo nunc decenter quiescit humatus.

corporis revelatione et duplici translatione.

29. Post hæc gesta et passionem sancti Austremonii in eodem codice agitur de translatione ejus jussu regis ad locum Mauziacum et de miraculis ipsius præfulgentibus. Quo sub titulo referuntur : 1° revelatio Cautino facta, redditique tumulo hono- F res et patrata ibi signa ; 2° translatio, divino monitu facta ab Arvernorum episcopo Avito, cujus nomen reticetur, Vulvicum ; 3° translatio facta a rege Pippino, petente Lanfrido abbate, Vulvico Mauziacum. Absolutis translationibus sequitur Liber miraculorum. De his vero omnibus, de revelatione, translationibus et miraculis infra agendi locus est, ubi de gloria S. Austremonii postuma sermo recurret.

Passio tertia Austremonium unum e 72 Christi discipulis facit ;

30. Argumentum Passionis magnæ. Post prologum in codice Parisino gestis S. Austremonii præfixum, quem Vaticanus codex exhibet mutilum, gesta sancti viri incipiunt a carmine, cujus versus deinceps inter solutam orationem interponuntur. Hi versus, exceptis tribus, in codice Parisiensi desunt. Octo versus qui prosam orationem præcedunt, Austremonium ex septuaginta duobus Christi discipulis ad evangelii prædicationem, pontificali honore sublimatum, et deinde nomina tradit : Turonis dirigitur Gracianus episcopus, Arelato Trophimus, Narbonæ Paulus, Tolosa Saturninus, Lemovicas Martialis. Arvernicam inter eos monarchiam Austremonius inclytus martyr post Deum suscepit habendam. Quorum ex numero septeno, ut Gregorius Turonensis habet, Dionysium excludit, eo fine ut

AUCTORE G. V. H.

ut, omisso Dionysio et substituto Austremonio, *duos martyres retineat, quum Gregorius martyrii laudem Dionysio et Saturnino, reliquis quinque, quos inter* Austremonium *recenset, confessionis gloriam assignet.*

missionem ejus in Arverniam, 31. *Tum refert* Austremonium, *e septuaginta duobus unum, sacræ cœnæ interfuisse, passioni Dominicæ et ascensioni adfuisse, atque in Pentecostes die cum reliquis S. Spiritum accepisse. Sequuntur versus octo, qui idem repetunt. Narrare pergit auctor* Austremonium *Gallias ingressum, prædictis viris a se mutuo divisis, in Arvernos profectum esse, comitantibus Necterio presbytero, Ursino viro probo et Mameto diacono, quos a beato Petro discipulos et socios acceperat.* Arvernicæ civitatis mœnia incunctanter adit *et prædicat fidem Christi et legem evangelicam. Aliquanto post tempore,* docente Spiritu sancto ad ipsius regionis civitatem pervenit; *quæ hodie* a prisco conditore Clarimontensis vocata est. *Quid inter* Arvernicæ civitatis mœnia *et* ipsius regionis civitatem *Clarimontensem intersit, ut prius hæc adire ibique prædicare, deinde non multo post ad illam pervenire* B Austremonius *potuerit, penes auctorem esto. Rumorem forsitan ex populi traditione aut scriptis libris accepit,* Austremonium *statim ut Arvernorum fines attigit prædicationem inchoasse, deinde peragrantem Arvernorum civitatem tandem ad ipsius civitatis oppidum, quæ nunc est urbs Claromontana, pervenisse. Dicitur enim sanctus vir primo substitisse Castri Laudani, et hinc post multorum conversionem ad Claromontanam urbem accessisse. Ibi prædicat evangelium. Sequuntur duodecim versus qui præcedentia breviter repetunt.*

virtutes et labores apostolicos 32. Arvernenses cives, proceres, urbani et pagenses *convertuntur et* Austremonius *ecclesiam in ipsa urbe Claromontana ædificat, quam beato Petro dedicat,* in qua etiam ecclesiasticos ordines congruenter instituit. *Hic sanctus præsul virtutibus et miraculis clarere incipit. Quæ omnia quatuordecim versibus summatim referuntur. Post hæc dicitur* Austremonius *et ipse sanctissime vixisse et reliquos ad sanctitatem perduxisse salutaribus monitis instructos, quæ lectoribus suis auctor pariter impertit. Versus septemdecim idem faciunt. Porro* Austremonius *sanctitate inclitus, miraculis gloriosus, omnem circa populum fide imbuit; in locis* C *aridis fontes aquarum ad baptizandum conversos e terra elicit; discipuli ejus tantum proficiunt ut magistri sui fiant adjutores. Quotannis* Austremonius *cum Martiali Lemoricensi et Saturnino Tolosano episcopis collationem habet in loco sito in confinio Arvernicæ diœcesis, qui a* dominis tribus sortitum retinet nomen. *Versus septemdecim* Austremonium *laudant et nomen ejus deducunt ab Austro imbres ferente.*

etiam extra Arverniam 33. *Fama* Austremonii *multos undique adducit. Hic Biturigas pergens Cassium cum fratribus suis a morbo sanat, qui Cassius postea martyr effectus esse dicitur. Bituriges* Austremonius *in fide confirmat, eisque Ursinum creat episcopum. Hinc Nivernensem in pagum profectus convertit incolas; quo facto in Arvernos revertitur. Lemoricensem regionem magna ex parte lustravit, prædicavit in Aquitania Secunda. Quæ regiones sanctum præsulem summe venerabantur ut omnigenæ virtutis exemplar, actione et contemplatione conspicuum. Cui ut liberius vacare posset, post triginta sex annos in episcopatu consummatos, ex discipulis suis præstantissimos viros eligit, quos erudiendæ plebi præfectos ad omnem vitæ sanctitatem adhortatur. Urbicum sibi substituit episcopum, et Iciodori* D *monasterium constituit. Versus viginti prædicationis fructum, Ursini consecrationem et monasterii Iciodorensis erectionem commemorant. Tum narratur miraculum servati ex naufragio rustici, qui eulogias ab* Austremonio *acceperat, et duorum dæmonum de hac re colloquium, quos* Austremonius *increpat. Versus viginti et octo eadem referunt. Auctor denuo repetit multa signa ab* Austremonio *esse patrata, qui pæne universos ad fidem convertit Arvernos. Versus viginti duo virtutem* Austremonii *celebrant et martyrium ejus annuntiant.*

34. *Auctor dicit post Jerusalem eversam multos Judæos per Arvernorum urbem fuisse diffusos, quibus* Austremonius *fidem annuntiat; alii convertuntur, alii obdurantur. Versus viginti tres mentionem faciunt gentilium et Judæorum ad fidem adductorum: qui Judæi simulacra colebant; alii Judæi* Austremonio *necem parant. Pergit narrationis series, et Lucium filium principis Judæorum* Austremonius *baptizat. Quo baptizato, vir sanctus Planziacum profectus, ibidem ecclesiam ædificat in honorem S. Petri. Princeps Judæorum filium projicit in puteum: quem* Austremonius *Iciodorum reversus inde mortuum extrahit et sepulturæ tradit* E *magna cum pompa. Sequuntur juvenis martyris laudes. Versus viginti quinque* Austremonii *prædicationem, Lucii conversionem, martyrium et sepulturam celebrant.* *et apud Judæos,*

35. *Versibus absolutis, narratur* Austremonius *Marii discipuli morbum audivisse, qui Marius per montana loca evangelium prædicaverat,* vices pontificis exequendo. *Quem invisit* Austremonius, *sociis sibi adscitis Necterio et Mameto archidiacono. Cum quibus vallem Iornensem * petit, ubi Marius detinebatur. In quo itinere in villa Marojolo fabricatam ecclesiam S. Petro dedicat. Interim Marius obierat mortem; quem* Austremonius *sepulcro tradit, atque in ejus honorem basilicam dedicat, cui ecclesiæ viri nobiles triginta mansos donarunt, instigante et confirmante* S. Austremonio. *Ex discipulis plurimis quos prædicationis causa* Austremonius *in montana direxerat, Antoninus advenit, qui sanctum virum invitat ad consecrandam ecclesiam Compendiacensem. Ordinatis ministris in valle Iornensi, Compendiacum petit, ecclesiam S. Michaeli dedicat,* et ecclesiastico ordine nobilitat. *Interim discipuli quos ad prædicandum emi-* F *serat, undique ad eum conveniunt, quos salutaribus monitis instruit. Cum vero princeps Judæorum, Lucii martyris parens,* Austremonio *necem pararet, idque discipulis innotuisset, hi sanctum patrem suum seria oratione aggrediuntur, ne se morti exponat. Quibus sanctus episcopus respondet sibi nihil fore acceptius quam vitam finire martyrio, ipsosque ad Deo alacriter serviendum exhortatur, mœstos consolatur, eisque valedicit et ultima monita una cum benedictione tradit.* *denique martyrium*

36. *Tum, misso Necterio ad Antrambenses, assumpto solo Mameto socio, Iciodorum revertitur, distans uno et amplius stadio; orationi se tradit, martyrii exspectans agonem. Quo orante Judæorum princeps accurrit, fugam Mametus capessit, flagellatur* Austremonius, *angelica voce recreatur, post multas injurias capite truncatur; caput in eumdem puteum quo antea Lucium, projiciunt. Sub pedibus occisi episcopi fons oritur; anima martyris in paradisum columbæ specie ascendit. Postquam nuntiatum fuit discipulis patris sui martyrium, illico corpus quærunt et inveniunt, quod in Iciodorensem ecclesiam deferunt. Interim monitus Urbicus cum populo multo Iciodorum venit, et sanguinis recentis guttis ducuntur ad puteum,* *prodigiis insigne fuse enarrat,*

A *puteum, unde caput extrahitur; solemnes martyri exequiæ celebrantur, corpus martyris in loculo lapideo Iciodorensi in cœnobio sepelitur. Virtutes multæ fiunt; sanat ægrotos aqua putei, qui quotannis die martyrii exundat. Complerit beatus* Austremonius *agonem suum die kalendarum novembrium anno a passione Domini nostri Jesu Christi 64, Versus triginta martyrium celebrant.*

et post mortem ejus, conversionem Judaeorum et aliorum supplicia,

37. *Hic codex Parisinus finem Passioni ac narrationi imponit; codex vero Vaticanus ac Labbei Lirinensis narrationem ulterius prosequuntur, et quid post sancti viri obitum gestum sit exponunt. Urbicus episcopus Arvernos exhortatur ad puniendos Judæos. Capitur multitudo Judæorum, quibus edicitur utrum mori eligant an baptismo ablui. Ex iis, qui signa viderant in morte martyris et angelum audierant loquentem, fidem christianam suscipiunt; reliqui exterminantur. Sepulcrum* S. Austremonii *magno cœpit esse in honore, fulgentibus miraculis, quorum unum refertur hoc modo contigisse:* Quodam tempore quadragesimæ, cum sacerdos divina ex more celebraret mysteria, beatus Austremonius, mirabile dictu, de suo, B cunctis qui aderant cernentibus, exiit sepulcro, et procedens ante altare, elevata juxta morem episcopi manu dextera, sacerdoti omnique populo benedixit, ac benedictione completa, ipsis videntibus, ad proprium regressus est sepulcrum.

cultumque sancto exhibitum.

38. *Mansit sancti viri sepulcro honos usque ad barbarorum incursiones; deletis monasteriis et ecclesiis, sepulcrum mansit incognitum, fama tamen martyris persistente. Pace reddita, duo eriguntur oratoria: quæ qui plenius discere cupiat, remittitur ad librum de Germanorum gestis inscriptum. Tum obiter commemoratis Theodorici gestis, dicuntur pro capacissimis basilicis oratoria esse constructa,* cum funditus omnium monasteriorum cultus Arvernis positorum deperisset. *Sub eo fere tempore Cautinus Iciodorensem ecclesiam suscepit regendam, archidiaconatus functus officio. Sed populorum moribus versis in deterius, quidquid reliquit Theodoricus, postmodum gens Wandalica nimium effera de vagina suæ crudelitatis egressa dissipavit. Avitus, successor beati Præjecti, abstulit Iciodoro corpus* S. Austremonii, *illudque Vulrici posuit juxta corpus sui decessoris. Tum aliqua dicuntur de Pippino, Rotgerio, Eufrasio, de translatione corporis* S. Austremonii *Vulrico in alium* C *locum, petente Lanfrido, omnia manca, hiulca, dissita; mentio fit trium puerorum, qui tres rosas litteris inscriptas a capite auferunt; tandem sequuntur pauci versus incohærentes, et ita explicinnt gesta et Passio sancti Austremonii episcopi et martyris.*

Sequitur corporis revelatio et duplex translatio.

39. *Post Passionem in codice Vaticano et Lirinensi apud Labbeum,* incipit revelatio corporis beati Austremonii, *quæ est amplificata et exornata S. Gregorii Turonensis narratio de revelatione facta Cautino. Post revelationem,* incipit ejusdem prima translatio *facta ab Avito II, Claromontano episcopo, Iciodoro Vulricum, quum interim sacra ossa in quodam puellarum cœnobio tantisper deposita fuissent. Post hanc primam translationem* incipit ejusdem secunda translatio, *quæ facta est a rege Pippino, petente Lanfrido abbate, Vulrico Manziacum, anno Domini 764. Absoluta secundæ hujus translationis relatione* incipit textus libri miraculorum, *quo finito* incipit liber miraculorum. *Qui Liber miraculorum cum* textu *sunt alterius auctoris. Etenim, quum præcedentia omnia, Passio, revelatio, translationes, stylo ampullato et portentosis ambagibus involuto scripta sint, hæc miracula simpliciori et congruo scribendi genere narrantur. Sequitur tandem additamentum,* quod sancti Austremonii ossa Mauziacum a Pippino rege translata ibidem serventur.

AUCTORE G. V. H.

§ III. Gestorum S. Austremonii examen.

Generalis historiæ Austremonii conspectus

Jam habes, benevole lector, trium Passionum argumenta oculis fideliter subjecta, quas infra positas si percurrere dignaberis, proprio uteris judicio. Ad S. Austremonii *res gestas quod spectat, tres Passiones in unam rem concurrunt, ut videlicet perfectissimi ac sanctissimi apostoli formam exhibeant, qui postquam prædicationis ardore ac diligentia Arvernorum magnam partem sancta fide imbutos sacra tinxit lympha, ecclesias ædificat, sacros ordinat ministros, tandem multis editis miraculis, quorum unum referunt Passiones, ædificato monasterio, dataque per se ipsum religiosæ forma vitæ multis discipulis, Judæos pertrahit ad fidem, quorum cum principis filium baptizasset, incensus ira pater et filium et dein* Austremonium E *necat. Quibus rebus Passio magna plurimas alias, Passio parva unam quoque et alteram addit. Adducor ut credam hanc Passionis minimæ historiam veritatis substantiam continere,* Austremonium *fuisse catholicæ fidei strenuum prædicatorem, ab apostolica sede missum, ab ipso Arvernorum gentem ad Deum fuisse conversam, erectisque ecclesiis ordinatisque rei divinæ ministris, stabilita fide, apostolum meritis plenum, tradita quoque apostolicæ vitæ forma signisque illustrem migrasse ad Dominum. Quæ vero his superaddunt singulæ Passiones, jam sive hoc loco in commentario nostro sive inferius inter Annotata, paulo distinctius discutienda veniunt.*

Ejus missio in Galliam,

41. *Et primo quidem* Austremonium *temporibus apostolicis Passiones omnes tres inserunt. Apostolorum Christi collegam præcipuum Passio parva ac minima, ex septuaginta duobus unum Passio magna affirmat. Ab ipsis apostolis* Austremonium *cum sociis ad singulas urbes destinatos omnes tres Passiones innuunt aut declarant; ab ipso Petro missos Passio magna, a Clemente, Petri successore, parva dicit ac minima. Tempus missionis a Passione magna haud accurate, accuratius a parva et* F *minima designatur. Illa enim post S. Spiritus adventum, hæc vero et ista post Petri martyrium, sedente Clemente pontifice, missos dicunt; addit vero Passio parva factum esse Neronis persecutione debacchante. Quibus si addideris, quod Passio magna et parva docent, sanctum virum triginta sex annos in episcopatu Arvernorum duxisse quum in Iciodorensem eremum secederet, et pervenisse ad tempora Trajani, ut Passio magna, aut fere ad tempora Trajani, ut Passio parva affirmat, non absque labore utraque inter se Passio componetur.*

quamvis non iisdem temporis notis

42. *Passionis magnæ chronologia nonnihil turbata est. Etsi enim annus a passione Domini 64 cum imperatoris Trajani temporibus componi potest, tamen difficile intellectu est, quomodo* S. Austremonius, *quum primum urbem Arvernorum ingressus esset, ecclesiam S. Petro dedicare potuerit nisi viventi apostolo; si enim defuncto, deduces* Austremonium *longe ultra 64 annum a passione Domini: nam pontificatus ad minimum anni triginta septem sunt numerandi. Quo vero anno a Petro in Arvernos missus sit, nulla ratione ex Passione magna concludi potest.*

in singulis Passionibus,

43. *Parvæ Passionis chronotaxis facilius componitur,*

AUCTORE G. V. H.

nitur, hoc modo. Mittitur Austremonius *a Clemente, Petri successore, tempore Neronianæ persecutionis. Auctor enim sequitur opinionem illorum qui Clementem primum faciunt a Petro pontificem. Potuit ergo mitti anno 70, durare in pontificatu Arvernorum triginta septem annos et perseverare fere usque ad tempora Trajani, dummodo velis supponere* Austremonium *aliquot annos antequam mitteretur a Clemente ad episcopalem dignitatem fuisse erectum et genti Arvernorum destinatum apostolum, quod cum textu Passionis hujus nequaquam pugnat, et potius convenit.*

ad seculum primum refertur;

44. *Passio minima aperte temporum errore labitur; dicit enim, quum Valentiniani et Novatiani hæresis grassari cœpisset,* Austremonium *cum sociis a Clemente missos esse. Jam vero dudum post Clementem hæ hæreses ortæ sunt. Attamen auctoris error est in eo ut credat has hæreses vivente S. Clemente Petri successore exortas fuisse; nam tantum abest ut mens ejus sit* Austremonii *missionem ad secundum aut tertium seculum trahere, ut potius contra eos qui Deciana tempora huic missioni assignarunt suam narrationem composuerit, ut* E *patet ipso exordio, quasi diceret: Austremonium apostolorum collegam tempore Decii vixisse scribunt; haud ita est: nam Clemens misit illum. Reliquis annorum notis hæc Passio minima caret omnino; quare nec secum pugnare dicenda est, nec alio labi nisi primo errore hæreseon Valentiniani et Novatiani.*

cui traditioni Gregorius Turonensis

45. *Hoc itaque loco quæstio non levis momenti tractanda occurrit, ad tempora apostolica* S. Austremonius *referendus sit an ad tempora Deciana. Si horum Actorum auctoritate standum est, apostolos vidit* Austremonius, *aut saltem cum viris apostolicis vixisse dicendus est. Si Gregorio Turonensi creditur, Decii imperatoris tempore circa annum 250 cum sex reliquis missus est* Austremonius. *Qui hac in parte ab Gregorio Turonensi discedere audebit, magnopere offendet apud scholæ Gregorianæ doctos viros; qui Gregorio adhæret, diras quoque alterius scholæ exspectare debet. Ego vero nec Turonensis antistitis amore nec studio teneor Actorum, sed veritatis amore ductus, diligenter inquiram in germanam veramque Arvernorum traditionem.*

ita contradicit

46. *Et primo quidem patet Acta prima, quam Passionem minimam appellavimus, hoc fine scripta esse ut Gregorio contradicatur. Fuere itaque, quum Acta scriberentur, qui crederent, non Decii imperatoris tempore, sed apostolico ævo venisse* Austremonium. *Cum his Actis reliqua Acta consonant in adscribendo apostolicæ ætati* Austremonio; *consonant insuper pleraque breviaria, martyrologia satis antiqua, non tamen ipsis Actis antiquiora; quare nec auctoritas eorumdem huc advocanda est. Sed ipsum penitius inspiciamus Gregorium, cui ego plenam fidem adhibere cur non audeam, ex sequentibus patescet. Ante omnia quæritur unde habeat Gregorius certitudinem asserendi septem quos enumerat viros Decii imperatoris tempore missos fuisse. Præter Passionem S. Saturnini nihil habet; et in ista Passione de solo sermo fit Saturnino. Quid igitur causæ fuit Gregorio, cur ex hac Passionis auctoritate sex reliquos una cum Saturnino Decianis assignaret temporibus. Profecto nihil aliud nisi ratum fixum stetisse Gregorio hos septem viros una missione in Gallias destinatos fuisse: quod unde didicit nisi ex vivente aliqua traditione sive populari sive ecclesiastica, sive in ore hominum volitante sive scriptis consignata libris?*

ut eam non tam ignorasse

47. *Jam vero notatu dignum est, omnesque notarunt, non uno in loco Gregorium res gestas ex illa traditione haustas suis fidenter consignare libris.* D *Quæ supra jam tetigi, claritatis causa repeto. Ac de ipso quidem Saturnino, in libro De gloria martyrum, cap. 48, ipse Gregorius hæc scribit:* Saturninus vero martyr, ut fertur, AB APOSTOLORUM DISCIPULIS ORDINATUS, in urbem Tolosatium est directus. *Ad hunc locum Ruinartius annotat:* Si eo nomine apostolos vere intelligit Gregorius, dissentit a se ipso in lib. I Hist. c. 30, ubi ex ipsiusmet Saturnini Actis, ejus Tolosani episcopatus initium Decio et Grato consulibus, id est anno 250, consignat. Erat forte jam tunc, ut hodie superest, vulgi traditio sanctum Saturninum ab ipsis apostolis ordinatum fuisse episcopum et in Gallias missum, quam hic secutus est Gregorius, quanquam ejus Acta, quæ sincera esse existimamus, aliud habeant. Vide Acta sincer. *Videtur ergo Gregorius eamdem de Saturnini missione traditionem cognovisse atque secutus fuisse quam Acta nostra referunt.*

quam deseruisse censendus sit,

48. *Idem Gregorius in libro De gloria Confessorum, c. 80, de sancto Ursino, Biturigum episcopo, sequentia narrat:* Bituriga vero urbs primum a E sancto Ursino, QUI A DISCIPULIS APOSTOLORUM EPISCOPUS ORDINATUS in Gallias destinatus est, verbum salutis accepit, atque ecclesiam Biturigensem primum instituit rexitque. *In libro vero Historiæ Francorum I, cap. 29, postquam cap. 28 septem episcopos enumeravit, et qua quisque morte vitam clauserit, ita prosequitur:* De horum *(nempe septem episcoporum)* vero discipulis quidam Biturigas civitatem aggressus, salutare omnium, Christum Dominum populis nuntiavit. Ex his ergo pauci admodum credentes, clerici ordinati, ritum psallendi suscipiunt: et qualiter ecclesiam construant, vel omnipotenti Deo solemnia celebrare debeant, imbuuntur. *Hunc itaque quemdam ex discipulis septem episcoporum, Ursinum, primum Biturigum episcopum fuisse traditio Gregorium docuit. Ursinus vero, affirmante Gregorio, a discipulis apostolorum episcopus ordinatus atque in Gallias directus est. Ex eadem autem traditione Gregorio innotuisse necesse est septem quoque episcopos ad tempora pertinuisse apostolica; secus enim non poterant habere discipulum ordinatum ab apostolorum discipulis. Haud enim inducar ut cum aliis admittam hoc nomine discipulorum apostolorum alios designari apostolico ævo posteriores.*

nullo apud populares suos successu.

49. *Unde sequitur S. Gregorium Turonensem, quum septem episcopos ad Deciana tempora revocaret, traditionem suo vigentem tempore deseruisse, inductum suo Actorum S. Saturnini exemplari, quod Decio et Grato consulibus Saturninum Tolosæ primum assignat episcopum. Traditio quam Gregorius in libro I Historiæ deseruit, eadem est quam Acta nostra, parva videlicet Passio ac minima, secuta sunt. Fateor mihi videri non mediocrem vim hisce Actis accedere ex testimonio Gregorii. Patet etiam tantum abesse ut Gregorius auctoritate Actorum S. Saturnini popularibus suis Arvernis traditionem fecerit dubiam, ut etiam auctor Passionis minimæ singularem Gregorii sententiam opposita patriæ traditione quasi validissimo telo confodere se posse existimarit. Et reapse ita confodit, ut per multa secula Arvernorum ecclesia suum se Petro aut Clementi debere* Austremonium *credere perrexerit. Quod clare patebit infra, ubi ecclesiasticam Arvernorum traditionem evolvemus.*

Miraculum rustici a submersione servati

50. *Jam ad singulare miraculum, quod tria Acta eodem fere modo referunt, examinandum oratio vertatur. Et primo statim quæritur sitne hoc prodigium* S. Austremonio *an alii sacerdoti tribuendum.*

Dubitandi

AUCTORE G. V. H

A *Dubitandi causa hæc est: S. Gregorius Turonensis in libro De gloria confessorum, cap. 31, ut quanta sit virtus sacerdotii ostendat, factum enarrat*, quod apud Arvernos, *inquit*, gestum in adolescentia mea in veritate cognovi. Quidam presbyter solitarius iter carpens, ad hospitiolum cujusdam pauperis Limanici mansionem expetiit. Qua accepta, juxta morem sacerdotum nocte a stratu suo consurgens orationi astitit; sed et homo, quem necessitas compellebat lignum ex silvis evehere, valde mature surrexit; et sicut mos rusticorum habet, nondum inchoante luce, postulat cibum a conjuge, quæ sine mora porrexit. Acceptum vero homo ille panem non prius comedit quam a sacerdote benediceretur aut ab eo eulogias acciperet. Quibus acceptis sumpsit et abiit. Cumque ad amnem adhuc antelucanum venisset, imposito plaustro cum bobus in ponte qui super navem locatus erat, alterum transmeare cœpit in littus. Verum ubi in medium amnis devenit, audivit vocem dicentem: Merge, merge, ne moreris. Cui respondens vox alia ait: Sine tua enim admonitione, quæ proclamas fecissem, si res B sacra meis conatibus non obstaret. Nam scias eum eulogiis sacerdotis esse munitum; ideo ei nocere non possum. At ille voces audiens et personam nullius cernens, ac de se verba jactari cognoscens, consignans se cruce dominica gratias Deo egit quod ei pars adversa prævalere non potuit. Tum in littus ulterius progrediens, cum optato onere domum regressus est salvus. *Ita Gregorius.*

etiam legitur apud Turonensem,

51. *Similem historiam Passio minima continet, quam et reliquæ duæ Passiones eumdem in sensum referunt, quamque hic subtexo:* Tantas denique sub eodem tempore virtutes dignatus est Dominus ostendere per illum, ut gentilium corda non minus miraculis quam prædicationibus erigerent. Nam cum quodam die isdem beatus pontifex Austremonius juxta Flaveris fluvium populum prædicaret ac strenue moneret ut stabiles permanerent in his quæ ab ipso didicerant, unum inibi fertur a Domino accidisse miraculum. Traditur enim relatione fidelium, quod duo rustici ad ligna cædenda flumen transfretare voluissent, cumque populi ubi vir Domini prædicationi inserviebat substitissent, unus ex illis accepto pane ex quo C refectionis hora comesturus erat, ut credo, inspiratus a Domino, perrexit ad episcopum obtulitque ei, qui suscipiens eumdem panem benedixit, eidemque rustico eulogias ex ipso dedit. Mox rediens navim cum comite suo pluribusque aliis conscendit, et vento flante commovetur aqua. Navis vero inter aquarum undas agitata submergitur, et omnes necantur præter unum cui beatus pontifex Austremonius eulogias dedit, qui natando ripam fluminis attigit et meritis viri Dei influentibus inlæsus evasit. Dæmon vero qui ceteros in profundo pelagi mersit, hunc littora fluminis incolumem properare cernens, ad collegam suum audiente populo clamabat in aere. Eu, quid agis? Quare non necas hunc, qui tam audaciter fluminis undas transcendit? Ad quem respondit: Non valeo, licet cupiam, quia Austremonius, qui undique nos ejicit, eulogias illi dedit. Quo manifesto peracto miraculo, ab illo die et deinceps sanctum Austremonium magis prædicantem audierunt. Etiam usus inolevit in omnem regionem, ut jejuni quique, si sacerdos adest, eulogias accipiant, quæ pro sancta communione habentur. *Hæc Passio minima.*

sed suppresso Austremonii *nomine*

52. *Tanta inter utramque, Gregorii videlicet atque Actorum, narrationem intercedit similitudo, ut unum utrobique factum narrari mutatis adjunctis videri prima facie possit. Uterque auctor relata refert, neuter auctorem qui fidem faciat affert. Ex* relatione fidelium *auctor Actorum accepit, Gregorius* in veritate cognovit gestum apud Arvernos; *utrum vero cognoverit rem se adolescente gestam, an adolescens cognoverit rem gestam, dubia phrasis non dirimit. Nihil tamen dubium est auctorem Actorum legisse librum Gregorii, unde partem capitis 30 exscripsit usque ad ultimum versum, quem statim sequitur in capite 31 supra citata narratio. Existimare igitur licet hujus rusticanæ traditionis auram ad Gregorium pervenisse quum adolescens educaretur apud Arvernos, quam postea talem qualem memoria tenuerat Miraculorum libro inseruerit; auctorem vero Passionis minimæ, diligentiori instituto examine, factum cum omnibus rerum ac personarum adjunctis expiscatum memoriæ tradidisse. Potest etiam fieri ut ultima Actorum verba Gregorianam narrationem respiciant, ubi dicitur:* Etiam usus inolevit in omnem regionem ut jejuni quique, si sacerdos adest, eulogias accipiant. *Nam apud Gregorium* acceptum homo ille panem non prius comedit quam a sacerdote benediceretur aut ab E eo eulogias acciperet. Quibus acceptis sumpsit et abiit. *Ubi habes hominem jejunum, qui nolit sumere panem antequam sacerdos benedicendo eulogias inde dederit. Nihil credere nos jubet Passionis auctorem rem incertam in ore vulgi fluctuantem, proprio judicio ad* Austremonium *accommodasse; nihil enim in hac minima Passione, satis sobria rerum, fingendi audaciam indicat.*

Traditio de sancti martyrio,

53. *Postremo loco de morte* S. Austremonii *agendum. Tria Acta circa rei substantiam conveniunt et martyrii corona* S. Austremonium *insigniunt. Gregorius vero Turonensis* Austremonium *a martyribus segregat, et pacifica confessorum morte obiisse tradit* (1). *Auctor Passionis minimæ, quem eo fine scripsisse diximus ut Gregorianæ sententiæ contradiceretur ubi hic* S. Austremonium *cum reliquis ad Deciana tempora revocat, eumdem Gregorio contradicendi animum, quod mortem* Austremonii *spectat, statim ab initio manifestat. Nam recensitis septem episcopis*, de his, *inquit*, Dionysius F ac Saturninus per martyrii palmam cursum consummarunt; *dein Gregorium exscribit, omisso* Austremonio, *pergitque, ipsissimis fere Gregorii verbis:* Gratianus vero Trophimusque et Paulus ac Martialis in summa sanctitate *(viventes)* adquisitos ecclesiæ populos ad fidem præ omnibus Christi dilatatam felici confessione migrarunt. Et sic tam illi per martyrium quam hi per confessionem relinquentes terras in cælestibus pariter sunt conjuncti. *Quibus Gregorii verbis, librarii incuria tantisper turbatis, sequentem phrasim annectit per opponendi particulam: ita enim prosequitur, gesta deinceps solius* Austremonii *relaturus:* Sanctus vero ac venerabilis Dei cultor Austremonius, qui *etc. Quæ est auctoris prudentia, non exscribentis fideliter alienam narrationem, sed suam solerter componentis. Non enim cum quatuor confessoribus* Austremonium *conjungere potuit, quippe qui non naturali sed violenta morte obierit in odium fidei illata, nec tamen hujus martyrium Saturnini ac Dionysii passioni æquare voluit, qui*

(1) *Hist. Franc.*, lib. I, cap. 28.

AUCTORE G. V. H.

publica auctoritate a Romanis judicibus condemnati gloriosa pro Christo morte functi sunt, quum Austremonius populari seditione ignobilium hominum, privato potius quam publico odio, quamquam ob Christi fidem, interemptus sit.

ignota Gregorio

54. Iterum itaque hoc loco quæstio gravissima moretur, sitne an non S. Austremonius martyris titulo honorandus. Gregorius negat, affirmant Acta et cum Actis per multa secula affirmat Arvernorum ecclesia. Neque aliam ob causam negarunt aliqui, atque ipsa aliquando Arvernorum ecclesia, sancti præsulis martyrium nisi ob auctoritatem S. Gregorii. Librato itaque utriusque auctoritatis pondere, si alterutri adversantium parti sit assentiendum, quum adhuc sub judice sit lis neque ullo Ecclesiæ decreto definita nec fortassis ante supremum judicii diem dirimenda, videor mihi Arvernorum antiquæ ac satis constanti et adhuc perduranti traditioni adhærere posse absque levitatis nota. Patet enim perspicue ex hac ipsa Passione minima tum temporis Arvernorum traditionem per Gregorii opinionem nequaquam fuisse revulsam, sed data opera, publico ecclesiæ cultu
B fuisse assertam ac per multa deinceps secula propagatam, quæ postea concuti aliquantisper potuit, nec tamen evelli, usque in præsentem diem.

quia apud Arvernos

55. At Gregorius Arvernis natus et educatus apud Gallum episcopum, sanctissimum virum, apud Avitum, æqualis sanctitatis præsulem, Arvernorum traditiones ignorare non potuit. Responderi posset, magis mirum videri totam per tot secula Arvernensem ecclesiam et populum ficto credidisse martyrio, ficti martyrii monumentis ostensisque ad ficti martyrii locum prodigiis. Attamen erroris exempla prudentiam commendant. Verum qui assumit Gregorium non potuisse latere traditionem Arvernorum clrca Austremonium, is quidem probare debet et nomen et honorem et cultum et res gestas Austremonii in omnium manibus fuisse et ore, aut saltem iis consignata libris quos viri ecclesiastici manibus terere solent. Sed nihil horum probatur, et omnia aliter sese habuisse vel ex ipso discimus Gregorio. Oblivioni ferme traditus erat in urbe Arvernorum suus apostolus. Quod nemo mirari debet; nam neque Arvernorum urbs sacro Austremonii corpore gaudebat: sepultus enim fuit in Iciodorensi eremo. Deinde tot clades bellorum, urbis
C eversiones, pestilentes morbi, barbarorum incursiones omnia turbarant, omnia susdeque verterant, ut facile Arvernorum urbi potuerit accidere quod in multis Galliarum civitatibus accidit, ut apostolorum suorum et tumulum et locum et nomen tandem ignorarent, donec cœlitus advenientes sancti viri populis suis se ipsos manifestarent, quorum patribus Christum annuntiaverant.

obscurata,

56. Rem ita se habuisse apud Arvernos, vel ex ipso Gregorio probari posse videtur. Quid enim? duro Gregorius insectatur Iciodorenses verbo quod quiescentem apud se Austremonium nullo honore afficerent, quum tamen quantum apud se thesaurum haberent non ignorarent. Quid ergo Gregorio causæ fuit cur adeo in Iciodori rusticos inveheretur, Arvernis vero urbanis parceret? Quod hi Austremonium ubi sepultus esset ignorarent, illi apprime scirent: nec scirent modo sepultum apud se, sed etiam quis et quantus vir esset; nisi enim et hoc scivissent, nihil erat cur sepulcro honores impendere debuissent. Quamquam et Iciodorensem populum facile excuso: ideo enim Austremonium non colebat cruda rusticitas, quia non colebat polita urbanitas. Erat enim Arvernorum præsulis, erat diaconi ab ipso Iciodorum missi, sancti apostoli cineres et ossa veneratione prosequi et D
tumulum in Iciodorensi basilica inhonorum non relinquere. Quod ita negligere sanctissimi viri tumulum nullosque tanto patriæ apostolo honores reddere tot sancti Arvernorum præsules potuerunt, non aliam invenio causam præter oblivionem.

servari potuit apud Iciodorenses.

57. Densas tenebras pellere cœpit primus quidam radius, quum Cautino diacono cœlestis visio scrupulum injecit: sic enim Cautinus, postea Arvernorum præsul, Gregorio rem gestan narravit. Tunc ergo Austremonii sanctitas Arvernis celebrari iterum cœpit; sed non una cum sanctitate statim rerum gestarum series ipsis innotuit; et potuit S. Gregorius scire sanctum, potuit nescire martyrem. Intelligo hinc posse mihi objici, cur ad Arvernorum ecclesiæ traditionem appellare ausim, qui hoc loco nullam eam fuisse contendo. Accusatio specie non caret; faciam tamen ut diluatur. Traditionem propugno, traditionem non fuisse interruptam non contendo. Interruptam fuisse apud urbanos aut saltem vehementer offusam tenebris perspicuum est; apud paganos Iciodorenses non item. Teste enim Gregorio, cruda Iciodorensium rusticitas non ignorabat; sed non honorabat, quem omni honore dignum E
scire debebat. Manet ergo libertas opinandi quæ deinde in tota Arvernorum ecclesia rursus invaluit traditionem ab Iciodorensibus fuisse servatam, nec tantum servatam, sed erectis monumentis solidatam. Hinc ostendebant beati viri sepulcrum, illinc puteum quo martyris corpus projectum fuerat, nec longe inde dissitum martyrii locum et fontem miraculis sanationum illustrem.

Præter hæc probabiliter admitti possunt

58. Præter Austremonii missionem acceptam tempore apostolico, prædicationem apud Arvernos insigni successu coronatam, miracula, sacrorum ministrorum ordinationem, alia quædam supersunt quæ ad historiæ substantiam tribus Passionibus communem pertinere diximus. Sunt autem ecclesiarum ædificatio, monasterii Iciodorensis fundatio, Lucii martyrium. Quorum veritatem licet scriptis monumentis adstruere non possim, sunt tamen ejusmodi ut nullo negotio credi possint.

oratoriorum ædificatio

59. Hoc loco necesse est Passionem minimam rursus distingui a duabus reliquis, ut primitivæ traditionis notas observemus. De primo oratorio a S. Austremonio constructo, iis verbis loquitur Passio minima ut primorum temporum adjuncta facile deprehendas; ita enim scribit: Ad hunc denique F
locum sanctus vir Dei Austremonius properans, ecclesiam ibi quæ nec locis nec populis erat nota, Domino protegente, cum magno studio fabricavit. Vides tenuia initia, loci obscuritatem et humilitatem, omnia qualia tempus illud requirit. Hoc oratorio, quod fortassis privatarum ædium pars aut subterraneum cubiculum fuit, prædicationis statuit exordia more apostolico vir apostolicus. Accurrentibus deinde plurimis ac baptizatis, plura erecta fuerunt oratoria, in privatis, ut credere fas, civium conversorum ædibus; sparsa deinde per Arvernorum regionem prædicationis luce, sive per Austremonium sive per beati viri discipulos, alia et alia addita sunt oratoria. Hæc, opinor, rei substantia et historicæ traditionis veritas censeri potest.

qualia tempus patiebatur.

60. Libenter concedo Passionis auctorem videntem plurimas basilicas ædificatas, tantum splendorem, tantamque sacrarum ædium copiam, errore ductum Austremonio adscripsisse quæ diu post Austremonium facta sunt. Quod sane manifestum est in eis quæ paulo post scripsit in eadem Passione, ubi sancti viri discipulorum zelum describit: Et sicut exhibuerant sua membra servire injustitiæ
et

A et iniquitati ad iniquitatem, ita e contrario studebant servire Deo in sanctificationem. Destruebant aras ubi dæmonibus ante sacrificaverant, et ipsis in locis cum magno conamine et miro decore ecclesias construebant; quibus per idem tempus mos et amor in prædicta urbe increvit ut tantæ basilicæ, Domino opitulante, construerentur quantæ nusquam in una aliarum civitatum regni illius constructæ cernuntur. Pro quo gratias, summe Pater Omnipotens, poscimus, qui tam egregium prædicatorem mittere dignatus es, per quem olim tam innumerabilem populum perditum ad cœlestia revocares. *Hæc ille, quæ non tantum tempori* Austremonii *non conveniunt, sed septimum aut octavum seculum luce clarius indicant.*

monastica vita ab Austremonio

61. *Jam veniendum est ad constructionem monasterii Iciodorensis. Fabulam ac commentum explodent ambabus manibus qui ante Antonium aut Pachomium monasticam vitam nullam fuisse opinantur. Non ab Antonio aut Pachomio monastica vita inventa est, sed ab apostolis tradita, inde ab apostolicis temporibus culta et propagata, postea* B *in stabiliorem formam redacta certisque adstricta regulis. Audiamus Passionis minimæ auctorem:* Monasterium dicitur ædificasse in loco qui Iciodorus vocatur, ubi non modicam monachorum turbam constituens, apostolicam vitam, quam plene didicerat, feliciter illis tradidit conservandam, docuitque regulis artis retundi animum et jugo semper Domini colla subdi. *Hinc ergo discimus famam fuisse primum monasterium Iciodori a S.* Austremonio *fuisse fundatum. Auctor Passionis traditionem sive popularem sive ecclesiasticam affert, et præterea nihil.*

cum sociis suscepta

62. *Quæstio esse potest utrum hæc traditio cum reliquæ Passionis tenore pugnet an conveniat. Dubium non est quin aptissime convenire dicenda sit. Etenim, ut tradidit Eusebius, mos erat apostolicorum virorum omnia relinquere, abdicatisque bonis terrenis evangelii prædicationi se dabant. Hæc est vita illa apostolica quam plene didicisse* Austremonium *legimus; conveniunt hæc viro, conveniunt tempori. Dummodo ne quis monasterium Iciodorense* Austremonii *tempore tale fingat quale postmodum Pachomius construxit vel Benedictus, aut vitam cogitet solitariam nullis deditam* C *apostolicis laboribus. Quod neque per hæc Acta licet. Nam* Austremonius *ex hac ipsa Iciodori solitudine sacras expeditiones cum sociis instituit. Res ita concipienda videtur. Sanctus episcopus cum sociis electis, abdicata omni rerum terrenarum cura, ex genuinæ atque apostolicæ sanctitatis norma propriæ saluti procurandæ suæque perfectioni acquirendæ studebat, et pari zelo saluti proximorum sacras obeundo missiones vacabat. Quare nihil obstare videtur quominus hæc Iciodorensis monasterii ædificatio, hoc quem diximus modo intellecta, vera esse credatur, si reliquæ Passioni fides adhibeatur.*

et Lucii martyrium.

63. *Quod Lucii martyrium spectat, quamquam scriptis libris nulla nec Acta nec monumenta supersunt alia ab Actis S.* Austremonii, *non video quid prohibere possit quominus cum ceteris ejusdem traditionis partibus admittatur. Primo cum non facile fuerat ejusmodi martyrium fingere, quum nulla fictionis nec necessitas appareat nec utilitas. Tum vero res gesta apprime convenit Judæorum indoli ac in christianos odio furioso. Tandem impositum adolescenti baptizato Lucii nomen remotæ antiquitatis mores redolet. Adamabant christiani lucis cognomina, quibus et baptismus illuminatio erat, quæ res infinitis exemplis demonstratur ab aliis.*

AUCTORE G. V. H.

Magis suspecta quæ his adjiciunt Passio magna

64. *Ut concludamus hunc de gestis S.* Austremonii *disputationem, mentem nostram quæ sit aperiamus. Quæcumque in Passione minima continentur, quam supra rei substantiam diximus, falsa probari nequeunt, quamvis earumdem rerum veritatem certis documentis, præter famam ac traditionem Arvernorum, demonstrare non possimus. Ad reliquas passiones ut redeamus, quidquid in Passione magna ac parva huic quem diximus veritatis nucleo superadditur, suspectum aliquo modo nobis videtur, nisi aliunde idonea confirmetur auctoritate. Quod itaque de discipulatu S.* Austremonii, *quo inter septuaginta esset collocandus, quod de ipsius præsentia mysteriis fidei ac passionis et resurrectionis reliquisque in magna Passione narratur, rejicimus, non quod ita fieri non potuit, sed quod nulla alia re nisi voluntate atque ingenio auctoris nitatur. Idem dicendum de reliquis sex viris apostolicis et de Petri ad eos habita oratione, qui binos misit et binos, ut antea Dominus fecerat. Hæc enim vana sunt atque insulsa, ac cum ipsa auctoris narratione pugnantia, qui una post linea singulos continuo dicit ad singulas urbes missos.* E

et parva, præsertim

65. *Parcius ista tamen referenda judicavit auctor Passionis parvæ proposuitque vero similius. Collegam apostolorum præcipuum dicit* Austremonium, *missum dicit a Clemente apostolorum successore, non dicit ordinatum a Clemente, et ita orationem temperat ut* Austremonius *jam magni nominis vir existens a Clemente susceptus ac honore affectus dicatur, sed* Austremonium *cum sex sociis per providentiam apostolorum delegandos reapse delegat Clemens. Quæ omnia facta sunt debacchante Neronis persecutione. Quod vero Valentinianum et Novatianum huc traxerit, communi cum Passione minima errore lapsus est.*

de sociis Austremonii. *de ecclesia S. Petro dedicata*

66. *Socios* Austremonio *Passio magna tres adjungit,* Necterium *scilicet* presbyterum, Ursinum almificæ probitatis virum, Mametum quoque habentem levitalis ordinis officium. *Quæ unde acceperit auctor et quo fundamento nitantur quum plane nesciamus, recentiori ævo ficta atque* Austremonii *historiæ inserta esse putamus, ex populari forte traditione accepta. Primam ecclesiam Arvernis ædificasse in honorem beati Petri* Austremonium *nostrum et magna et parva Passio asserunt.* F *Qui in ipsorum chronologia error esse videtur, ut supra demonstravimus, nisi viventi adhuc Petro hanc ecclesiam dedicatam voluerint, aut rem multo post gestam in initio Passionis referendam putaverint. Ecclesiam ab* Austremonio *Arvernis constructam fuisse et res ipsa clamat et ex Passione minima didicimus; opinor autem dedicationem Petro factam, et dirutas aras, et mansuefactos principes, et turbas conversorum, et reliqua quæ ibi narrantur, aut mera esse figmenta, aut partim ad posteriora prædicationis tempora esse referenda. De discipulis qui fiunt magistri adjutores, de ingenti numero ecclesiarum, nihil addimus iis quæ in examinanda Passione minima diximus.*

et de conventu annuo cum Saturnino et Martiali.

67. *Utraque Passio narrat quemdam S.* Austremonii *morem cujus nulla fit in minima Passione mentio, iisdem ferme verbis:* Est locus in confinio Arvernicæ diœcesis qui antiquorum relatione priscorum a dominis tribus sortitum retinet nomen. Illuc quippe semel in anno conveniebant beatus Austremonius, necnon egregius Lemovicensium Martialis et inclytus martyr Saturninus Tolosanus. *Meram autumo fabulam, quia nullo*

AUCTORE G. V. H.

fundamento nixam. Quem vero locum respiciat, reperire non potui, nisi forte Trissac *vel* Treignac *intelligi voluerit. Finem cur convenirent quotannis, quamvis his viris non sit indignus, confictum esse cum concentu conficto consequenter existimo.*

Iter autem Biturigas

68. *Deinde iter beati viri Biturigas et Cassii sanationem conversionemque ad fidem utraque Passio enarrat. Cassii Acta a S. Præjecto conscripta neque prædecessores nostri neque nos invenire potuimus. In apocrypha Passione, quam Petrus Franciscus Chiffletius ad Henschenium miserat, eadem fere leguntur de morbo Cassii, qui postea martyr fuit. Animadvertit Henschenius hæc potuisse contingere, dummodo Cassii tempore, qui circa an. 264 martyrium fecit, et* Austremonius *vixerit* (1). *Manifestum est hanc Cassii sanationem et conversionem aut confictas esse ab utriusque Passionis auctore aut, si veræ fuerunt, non adscribendas esse* Austremonio *aut, si sunt adscribendæ, hunc non vixisse tempore apostolico; nam Cassius et socii ad seculum III sine dubio pertinent.*

et Ursini episcopi ibidem consecratio,

69. *Biturigas quum pervenisset,* populum adhuc in fide nimium vacillantem suo studuit roborare documento et exemplo, et inibi aliquantisper commoratus, in ejusdem cathedræ pontificatu populi petitione sublimavit beatum Ursinum discipulum suum, nobilitatis apice pollentem et per omnia Deo placere studentem. Clericorum ergo et laicorum rebus prudenti moderamine dispositis, *etc. Idem iisdem verbis in utraque Passione legitur, præter illa* populi petitione, *quæ sola Passio magna refert. Si itaque utriusque Passionis auctori fides, primum ab* Austremonio *pastorem civitas Bituricensium recepit. Res certa videtur primum Bituricensium episcopum fuisse Ursinum; temporum personarumque adjuncta non ita certa videntur. In proprio hujus sancti officio quo nunc utuntur Bituriges, nulla fit* Austremonii *mittentis aut consecrantis mentio; nihil tamen quod pugnet cum Actis nostris ibi legitur. Gregorius Turonensis Actorum narrationi favet. Gregorii verba supra exscripsimus: qui in libro De gloria confessorum, cap. 80, Ursinum a discipulis apostolorum episcopum ordinatum Bituricensium instituisse dicit ecclesiam, et libro primo Historiæ Francorum, capp. 28 et 29, hunc unum fuisse e septem episcoporum discipulis.*

C *Res ita gesta videtur: Ursinum sive episcopum sive simplicem presbyterum* Austremonius *ad Bituricenses destinavit, qui eo pergens fidei fundamenta jecit, clericos ordinavit. Erant tamen tenuia admodum initia. Laborantibus subvenit* Austremonius, *conversos confirmat propriumque iis episcopum tradit aut ordinat Ursinum.*

cui traditioni non obstat Turonensis,

70. *Quod si quis eumdem mihi Gregorium objiciat narrantem* (2) *a Leocadio adhuc ethnico domum impetratam, quam primam fuisse Biturigum dicit ecclesiam, et ita ratiocinetur: Hic Leucadius, teste Gregorio, e stirpe Vettii Epagathi, Lugdunensis martyris, fuit; non potuit ergo apostolico vixisse ævo; hic, inquam, meminerit et ascendentes et descendentes, respectu unius cujusdam, e stirpe hujus jure meritoque dici posse. Deinde quod supra admonendum duximus lectorem, hic repetam. Primam evangelii prædicationem apud Bituricenses ex traditione didicit Gregorius eamque ævo apostolico assignat, dicendo* (3) *Ursinum a discipulis apostolorum episcopum ordinatum in Gallias destinatum fuisse: ævum longe* D *remotius quam seculum III finiens eadem narratio non obscure indicat, ubi dicitur Ursinus, migrans a seculo, in campo inter reliqua sepulcra populorum sepulturæ locatus esse.* Non enim adhuc populus ille intelligebat sacerdotes Domini venerari, eisque reverentiam debitam exhibere. *Quæ uti tempori primitivæ Ecclesiæ conveniunt, ita cum Constantini ætate difficillime componuntur. Hujus ergo Ursini populo Leocadius domum suam tradidit, teste Gregorio; hujus ergo ætatis idem fuit Leocadius, qui proin non a Vettio Epagatho descendit, sed a quo Vettius Epagathus descendere dicendus est. Ceteroquin ægre creditur tanti tamque conspicui martyris prolem ethnicæ superstitioni adhæsissse.*

minus fide indigna,

71. *E quibus omnibus concludimus iter Bituricense* Austremonii *ordinatamque ab eo hanc ecclesiam, secundum Acta præfata, fide non esse indigna: quamquam S. Ursini Acta et Proprium Bituricensis ecclesiæ de* Austremonio *Ursinum mittente non meminere* (4). *Illa enim Ursinum non faciunt discipulum septem virorum, sed socium illis octavum adjungunt, hoc de* Austremonio *tacet.* E

itemque prædicatio fidei Nivernensibus.

72. *Hoc loco Passio magna præ Passione parva redundat. Hæc enim ita pergit:* Clericorum ergo et laicorum rebus prudenti moderamine compositis, lætus in Domino ad Arvernica repedavit arva. *Illa vero:* Clericorum ergo et laicorum rebus prudenti moderamine dispositis, ad Nivernensem pagum iter direxit. Ad cujus usque incolas perveniens, populum adhuc erroribus implicitum gentilitatis, idola adorando, dæmonibus sacrificando, sua salubri et dulci prædicatione ad veritatis cultum necnon et fidei æquitatem convertit. Ergo in Dei timore populo confirmato, lætus in Domino Arvernica repedavit ad arva. *Si itaque Passioni magnæ fides, Nivernenses* Austremonio *fidem prædicatam ac susceptam debent. Ipsa Nivernensis ecclesia, in suo Proprio, festo* S. Austremonii, *quod die 3 novembris ritu duplici celebrat, ita testatur de se et de Bituricensibus:* Romæ fundata ecclesia, Petrus, cui universi gregis cura fuerat commissa, in diversas Occidentis partes misit discipulos qui fidem prædicarent. Ab eo Arverni in Galliis habuere Austremonium. Is cum evangelium apud Arvernos seminasset, F studio protelandi Christi Salvatoris imperium, Noviodunum Æduensium seu Nivernum ad Ligerim appulit, ubi religionis christianæ fundamenta jecit, quod et fecisse dicitur Avarici Biturigum. *Nihil est cur testanti ecclesiæ Nivernensi fidem abnegemus.*

Temporis nota incerta.

73. *Jam occurrit temporis nota, qua Passionem minimam carere supra diximus. Passio enim magna et parva post triginta sex annos in episcopatu Arvernensis ecclesiæ peractos, eremum Iciodorensem cogitasse* Austremonium *referunt, addunt que perseverasse usque ad tempora Trajani, aut fere usque ad tempora Trajani, ut Passio parva habet. Imperatoris nomen ex Labbeana editione excidit, in ms. codice Parisiensi habetur* Vespasianus, *mendo manifesto, quod cum ipso textu pugnat. Sola Passio parva Trajanum nominat. Dilucidandæ huic quæstioni ideo supersedemus, quia fundamentum historicum hæc nota non habet. Quum vero in fine Passio magna mortem* Austremonii

(1) *Act. SS.*, tom. III Maii (ad d. 15), p. 455, num. 5. — (2) *Hist. Franc.*, lib. I, cap. 29. — (3) *De gloria conf.*, cap. 80. — (4) Labbe, *Bibl.*, tom. II, p. 457.

A monii *anno a passione Domini 64 assignet, monemus iterum lectorem hic manifesta chronologiæ vulnera reperiri, quibus medendis necessaria nobis adjumenta desunt.*

Suspecta quæ narrat Passio magna de ecclesiis ædificatis,

74. *Post honores S. Lucio martyri redditos, audito nuntio morbi S. Marii discipuli, vir sanctus, adhibitis Necterio Mametoque sociis, ad invisendum Marium proficiscitur in vallem* Iornensem, *quo in itinere ecclesiam in villa Marojoli beato Petro dedicat. De Mario ejusque Actis videri potest tomus II Junii Actorum et quæ Daniel Papebrochius commentatur. Nos de hoc* Austremonii *itinere quod affirmemus aut negemus nihil omnino habemus. Consecratam a sancto viro his adjunctis ecclesiam non credimus. Quod vero additur,* Austremonium *super sepultum Marium ecclesiam ædificasse ipsique Mario dedicasse, credere nequeo; multoque minus credo* nobiles viros, quos beatus Marius salutari prædicatione ad viam veritatis converti fecerat, eidem ecclesiæ beati Austremonii suggestione ex prædiis suis in usus clericorum ibidem omnipotenti Deo sanctoque Mario servientium triginta mansos voluntate promptissima, B condonasse, eamque donationem voluisse ut S. Austremonius episcopali auctoritate confirmaret. *Puram putam habeo fabulam. De ædificata ecclesia in loco qui Compendiacensis dicitur, sancto Michaeli a* S. Austremonio *dedicata, nihil certius habeo quod affirmem. De misso quoque ad Antrambenses Necterio, deque Mameto reditus Iciodorum socio, qui Judæis* Austremonium *persequentibus fugam ceperit, fides penes ignotum esto auctorem.*

de Urbico successore ab Austremonio *sibi suffecto.*

75. *Passio parva post iter Biturigas reditumque Arvernos sibique suffectum Urbicum, in eremum Iciodorensem* Austremonium *deducit, ubi ædificato monasterio, Judæis fidem prædicat, Lucium convertit; quo a patre perempto, vir sanctus ad necem quæritur et tandem occiditur. Quæ præter hæc retulimus supra, in sola Passione magna habentur. In ipsis martyrii adjunctis præ minima et parva redundat Passio magna. Quæ antequam examinamus, de Urbico, quem et parva et magna Passio consensu pari* Austremonio *suffectum dicunt, pauca hic dicenda sunt. In locum suum a sancto episcopo eremi studioso unum aut plures ex discipulis subrogatos, etiam si omnia Acta tacerent, res ipsa clamat. Verum quo nomine* C *hic, sive successor futurus sive, ut nunc dicimus, coadjutor cum jure successionis, vocatus fuerit, Passio minima tacet, Urbicum et parva et magna Passio nominant. De Urbico videri potest Godefridus Henschenius ad diem 3 aprilis in Actis nostris. Hoc loco dicendum videtur, si* Austremonio *magistro usus est Urbicus, ad apostolica tempora non pertinere* Austremonium. *Quare si Passioni minimæ fides habeatur et* Austremonius *a Clemente credatur missus, interpontificium primum inter et secundum Arvernorum præsulem admitti cum Claudio Roberto aliisque debet, aut statuendum est primum ab* Austremonio *Arvernorum episcopum non esse Urbicum hunc, sed esse hunc primum cujus nomen tenet historia. Si quis a me quid tenendum sit exquirat et utri contradictionis parti sit assentiendum, cito dicam certum esse nullius inter* Austremonium *et hunc Urbicum Arvernorum præsulis nomen innotuisse, certumque esse Urbicum vixisse unum et alterum seculum post tempora apostolica, falsum itaque videri* Austremonio *coævum fuisse Urbicum; nolim tamen interpontificium admitti, sed cum Passione minima credo ordinatum ab* Austremonio *episcopum vices gerentem, aut fortassis plures episcopos, qui unum ex sociis successorem* Austremonio *dederint, et ita deinceps successionem secutam fuisse usque ad Urbicum, qui extremo seculo III et ineunte IV sedem tenuit Arvernorum. Nomina autem episcoporum tanta temporis intercapedine excidisse tam frequens est in ecclesiastica historia factum, ut mirari subeat cur inde ex defectu nominum traditorum non fuisse episcopos aliqui concludant. Legi dignus est de hac quæstione doctissimus Domnus Chamard, O. S. B.* (1). *Quare statim moneo ex ingenio finxisse Passionis magnæ auctorem, quando Urbicum inducit habentem concionem senatorum, eisque indicentem ut Judæos persequerentur.*

de adjunctis etiam quibusdam martyrii,

76. *Jam ad martyrii narrationem regrediamur. Substantiam martyrii tres Passiones fere eamdem tradunt. Dixi fere eamdem; nam quum parva ac magna post flagellationem amputato capite martyrium factum esse dicant, minima, alio verborum circuitu usa, innuere videtur enecto flagris* Austremonio *tunc tandem caput fuisse amputatum; ita* E *enim scribit:* Beatum vero Austremonium antistitem multis verberibus laniatum quoadusque spiritum exhalaret, novissime capitis obtruncatione martyrii palma eum decorantes. *Caput* Austremonio *amputatum, ex trium Passionum auctoritate, in puteum projicitur quo sancti Lucii corpus projectum fuerat, atque inde extrahitur una cum Lucii corpore juxta Passionem parvam et minimam. Passio magna Lucii martyrium multo ante constituerat tempore, una cum sepultura martyris. Credimus minimæ ac parvæ Passioni fidem esse habendam. De miraculo loquentis ad* Austremonium *angeli deque fonte in loco martyrii orto, de invento capite ex guttis sanguinis viam indicantibus ad puteum, Passio parva ac minima nihil meminere. Gloriosum quoque* Austremonii *e corpore exitum atque in cælos introitum, quem Passio minima nullo vestit prodigio, parva ac magna miraculosum reddunt. Quare adducor ut quidquid præter simplicem Passionis minimæ relationem reliquæ duæ addiderunt gratis inventum æstimem aut fortassis orationis dilatandæ causa adjectum. Ad fontem vero quod spectat, quamquam miraculosum ejusdem ortum in dubium vocare licet, ipse tamen fons in* F *loco qui dicitur martyrii exstitit signis ac sanationum donis illustris.*

de prodigio aquæ quotannis exundantis

77. *Aquam putei quo caput sancti viri projectum fuit, multis attulisse sanitatem et minima ac parva ac magna Passio affirmant. Verum prodigium exundantis quotannis putei ipso die martyrii solæ parva ac magna Passiones referunt. Maneat ergo, quod utique fide dignissimum est, multis ex haustu aquæ sancti capitis contactu sacratæ sanitatem corporis rediisse; reliqua inter fabulas reponamus, tanto securius, quanto profundior oblivio apud Iciodorenses hoc prodigii genus tegit. Mihi enim, anno 1880 mense januario, per Iciodorensem tractum diligentissime omnia quæ* S. Austremonium *spectant investiganti, nemo de puteo aut de exundante quotannis aqua quidquam communicare potuit. Locus ipse martyrii, qui olim et fonte prædicto et exstructa sacra ædicula insignis fuit, vix vestigia sancti viri servaret, nisi in loco sacelli erecta crux lapidea viatorem moneret, addita hinc inde sequenti inscriptione in basi lapidea:*

(1) *Les églises du mond[e] romain*, p. 309 sqq.

AUCTORE G. V. H.

DIVUS STREMONIUS A S PETRO
IN GALLIAM MISSUS APUD AR-
VERNOS VENIT FIDEQUE DATA HIS
REGIONIBUS APOSTOLATUM MARTY-
RIO HOC IPSO IN LOCO CORONAVIT
CIRCITER ANNO DOMINI LX

IN CUJUS MEMORIAM HIC UBI
QUONDAM FONS SALIEBAT DIU
SACRA STETIT ÆDES PIETATE FIDE-
LIUM EXSTRUCTA QUA TEMPORE EVERSA
HANC CRUCEM EREXERUNT D^{us} ET D^a
FALLON-HARDY DIE 31 MENSIS MAII
ANNO MDCCCLXVII.

atque Austremonii e sepulcro populo benedicentis.

78. *Judæos post mortem* S. Austremonii *factos illico extorres Arvernia, ex trium Passionum con- sensu diximus : qua in re ingenii feracitatem Pas- sionis magnæ auctor ostendit additis adjunctis inventionis suæ. Cœpisse* S. Austremonii *sepulcrum illico signis clarescere populique concursu devoto celebrari unanimes asserunt Passiones tres; quæ devotio deinceps intepuit, eisdem Passionibus testan- tibus. Verum Passio magna splendidum narrat prodigium surgentis e sepulcro* Austremonii *popu- loque benedicentis. Quale prodigii genus et primis et* B *recentioribus seculis accidisse plus semel cognori- mus ; quare nec negare nec confirmare audemus. Negare enim a priori ab historici gravitate alienum est, et confirmare absque idoneo auctore summæ levitatis. Hic Acta* S. Austremonii *proprie dicta terminantur. Quæ enim in codicibus adjecta sunt, quæque uno tenore cum præcedentibus connexa dabimus, postumam viri sancti gloriam spectant.*

§ IV. Ecclesiastica Arvernorum monumenta de S. Austremonio.

Martyrologium Claromontanum sec. VII

P*ræter Acta præcedentibus paragraphis tractata, quorum una, quam Passionem minimam appel- lavimus, ad officium liturgicum pertinuisse supra monstravimus, alia insuper Arvernorum ecclesiæ documenta afferenda duximus, eo fine ut præstantissimæ hujus ecclesiæ traditio quam maxime illustrata proprium de sancto apostolo suo* Austremonio *reddat testimonium. Primo loco pono* C *martyrologium Claromontanum ms. membraneum, bibliothecæ nationalis Parisinæ, novi fundi latini nº 9085, sec. XII; in quo* S. Austremonii *elogium in festo ejus die legitur sequens :* In Galliis, urbe Arvernis, natalis beati Austremonii martyris, qui Romæ a sanctis apostolis episcopus ordinatus, ad eamdem urbem ob Christi evangelium prædican- dum directus est.

et alterum sec. XIII,

80. *Secundo loco pono martyrologium ms. mem- braneum anni 1284 quod asservatur in bibliotheca capituli Claromontani, quod ibidem audit* la ca- none ; *in quo p. 34 item legitur :* Kal. novembris. In Galliis, urbe Arvernensi, natalis beati Austre- monii martyris, qui Romæ a sanctis apostolis episcopus ordinatus, ad eamdem urbem ob Christi evangelium prædicandum directus est.

breviaria Claromontana sec. XIV unum

81. *Tertio loco pono breviarium ms. membra- neum bibliothecæ nationalis Parisinæ, novæ acqui- sitionis lat. nº 116, quod venit ex communi biblio- theca Fratrum Prædicatorum Claromontensium, sec. XIV. Cujus breviarii lectiones Actis nostris superius tractatis fere consonant. In calendario ad caput breviarii,* VII *idus novembris,* Austremonius D *alia manu est additus; sed in ipso breviario respon- soria et lectiones habentur de vita* S. Austremonii, *quæ partim desumpta videntur ex Passione quam vocavimus magnam, partim ex ea quam minimæ nomine insignivimus. Quo in codice a pag. 473 et deinceps legitur* beatus Austremonius pontificali sublimis gloria et martyrii palma ; *narratur etiam miraculum salvati ex undis rustici. Præterea :* Primus Arvernantium præsul et præcipuus exstitit Austremonius, quibus notitiam veritatis primus ostendit. *Deinde narratur* Austremonius *e septua- ginta Christi discipulis fuisse, cœnæ affuisse, et resurrectionis Christi testis, quippe qui apparenti Christo affuerit, quique viderit eum in cœlos ascen- dentem, in die pentecostes Spiritum Sanctum rece- perit. Tunc additur, eodem fere modo quo in Pas- sione minima, mirantis in modum :* Sanctus igitur Austremonius apostolorum discipulus temporibus Decii imperatoris cum aliis plurimis in Gallias missus legitur ad prædicandum. *Deinde quasi ad refutandum hanc seram missionem, quæ* legitur *(in Gregorio utique Turonensi), subjungitur* Austre- E monium *a Clemente Petri discipulo et successore missum esse, et reliqua secundum Acta. In fine, ubi martyris mentio fit, dicitur ubi caput ejus cecidit fons ortus esse, et anima columbæ specie ascendit, secundum Passionem magnam.*

et alterum

82. *Huic adjungo simile breviarium Claromon- tanum sec. XIV, cujus lectiones ex maximis Actis conflatæ aut potius extractæ sunt cum omni ver- borum tumore. Sic :* Beatus igitur Austremonius in numero septuaginta duorum discipulorum a Domino Jesu Christo designatus in sacræ cœnæ convivio cum cœnantibus discubuit. De passione vero Domini cum ceteris condoluit discipulis et gloriosa ipsius resurrectionis revelatione subse- quenter gaudere promeruit. Eratque cum disci- pulis quando stetit Dominus Jesus in medio eorum et dixit illis : Pax vobis; cujus dulcissimam præcla- ramque vocem ipse etiam audivit... *Cetera omnia, præter lectiones, fere ad verbum consentiunt cum officio e Breviario Claromontensi Ludovici d'Estaing, episcopi Claromontani an. 1654, quod vide infra.*

traditionem Arvernorum de Austremonii *missione apostolica*

83. *Hic paulisper standum est. Sex aut septem seculorum traditionem scriptam lectoris ob oculos posui. Hac itaque traditione discimus Austremo- nium ad tempora pertinere apostolica, et martyrio vitam finivisse, non obstante contraria Gregorii Turonensis traditione. Jam quid deinceps tenuerit Arvernorum ecclesia penitus perscrutemur. Si Dufraisse audias* (1), *contraria omnia tenuit eccle- sia Arvernorum, et Decii imperatoris tempore suum recepit apostolum* Austremonium *a Romana sede missum; et dicit se hoc legisse in antiquis breviariis. Quæ breviaria vehementer doleo me non potuisse videre ; suspicor tamen rem sese habere in breviariis quæ doctissimus vir consuluit ut sese habet in Pas- sione minima. Citabo Passionis minimæ exordium et deinde citabo lectionem breviarii quam Dufraisse ad probandum quod assumpserat attulit. Tunc uni- cuique palam fiet, cur puncta primam phrasin sequantur, substituta a scriptore verbis omissis :* Sanctus igitur Austremonius, apostolorum Christi discipulus, temporibus Decii imperatoris cum aliis quam plurimis condiscipulis in Galliis missus legi- tur ad prædicandum. Verum post accessum apo- stolorum, cum Valentiniani ac Novatiani hæresis inimico impellente contra legionem christianam

(1) *Origine des églises de France* (Paris, 1688), c. 9.

grassari

A grassari cœpisset, sanctus Clemens discipulus ac successor beati Petri, apostolorum principis, hos viros, sicuti ab apostolis ordinati fuerant, in singulis eos urbibus destinavit. Hi vero missi sunt : Turonicis Gratianus episcopus, Arelatensis Trophimus episcopus, Narbonæ Paulus episcopus, Tolosæ Saturninus episcopus, Parisius Dionysius episcopus, Lemovicen Martialis episcopus, Arvernis vero Austremonius est destinatus episcopus. *Ita Passio quam minimam appellamus; ubi luce clarius secunda phrasis ex mente scriptoris confutat primam aliena fide* (legitur, *inquit,*) *nixam.*

comprobant, frustra reclamante Dufraisse ;

84. *Dufraisse vero probare intendens traditionem esse ecclesiæ Arvernorum, septem episcopos venisse in Galliam tempore Decii anno 253, argumenti loco : Breviaria, inquit, impressa jussu nostrorum episcoporum et capituli in usum ecclesiarum hujus diœcesis, apud Joannem Petit Parisiis an. 1528, et in Thiers apud Robertum Massalinum an. 1557, in legenda S. Austremonii 8 novembris, dicunt ipsos (septem episcopos) in Galliam missos fuisse imperante Decio:* Sanctus igitur Austremonius, apostolorum Christi discipulus, temporibus Decii imperatoris cum aliis plurimis condiscipulis in Gallias missus legitur ad prædicandum ... Hi vero missi sunt : Turonicis Gratianus episcopus, Arelatensibus Trophimus episcopus, Narbonæ Paulus episcopus, Tolosæ Saturninus episcopus, Parisiis Dionysius episcopus, Lemovicensibus Martialis episcopus, Arverniæ vero Austremonius est destinatus episcopus. *Huc usque breviaria citat Dufraisse. At cur bonus vir secundam phrasin omisit et nobis pro verbis puncta dedit ? An ideo quia legit phrasin eamdem quam habet Passio minima, et ita oppositum docent breviaria thesi quam hoc capite Dufraisse ope et auctoritate eorumdem breviariorum defendit? Videntur enim lectiones illorum breviariorum eædem esse quæ Passio minima. Hinc fit ut volens nolens suspicari cogar breviaria manuscripta diœcesis Claromontanæ, quæ optimus canonicus secundo loco affert ad probandam thesin, eadem reticendo loqui pro thesi, ubi vero libera sunt ad loquendum, thesi contradicere et consonare cum monumentis mss. et breviariis a nobis in hac paragrapho citatis.*

B

nec repugnant breviarium anni 1654

85. *Jam pergendum est ad seculum subsequens, ut traditio ecclesiæ Arvernorum in sacra liturgia expressa cognoscatur. Quem in finem afferam breviarium Claromontanum, typis excusum anno 1654, cui titulus :* Breviarium Claromontense, ad meliorem formam debitumque modum restitutum, illustrissimi et reverendissimi in Christo Patris D. D. Ludovici d'Estaing, Claromontensis episcopi, authoritate, ac ejusdem ecclesiæ capituli consensu editum. Claromonti, apud Nicolaum Jacquard, 1654. *In hoc breviario sequens legitur officium* S. Austremonii :

Venite, adoremus Dominum regem martyrum, qui beatum Austremonium pontificali sublimavit gloria et martyrii palma.

In I° Nocturno. **Ana 1 toni.** Primus Arvernensium præsul et præcipuus exstitit Austremonius, quibus notitiam veritatis primus ostendit. **Ps.** Beatus vir, *cum reliquis de communi unius martyris.* **Ana 2 toni.** Laudabilis athleta Dei socios habuit, Nectarium scilicet presbyterum et Mametum levitalis habentem ordinis officium. **Ana 3 toni.** Præconiali plane excolendus est laude pontifex iste, qui primordialem suæ prædicationis fructum Domino dedicavit. *Sequuntur lectiones e libro Sapientiæ, cap. 10.* **Resp. 1.** Candidatus martyrum cœtus laudabilium victrici triumphorum gloriatur laurea, in qua beatus Austremonius tripudiali exultat lætitia. ℣. Laudabili etenim virtutum flore venustatus, in lucifluo cœlorum palatio gaudet laureatus et perpetua gloria decoratus. Tripudiali. **Resp. 2.** Sancti Spiritus unctio de omnibus beatum docuit Austremonium et instruxit in omni scientia et doctrina. ℣. Glorificans eum salutari munificentia ac mirifica lenitate. Et instruxit. **Resp. 3.** Honestum, *etc. de communi. In antiquo breviario Claromontensi sec. XIV legitur responsorium sequens :* Sanctus Austremonius, Domino Jesu Christo prædicante, divini documenta mysterii sagaciter didicit, et quæ gessit virtutum insignia præsentialiter vidit. Vocem Domini Jesu dicentis : Pax vobis, audivit; illa namque benedictione dignus fuit qua ascendens in cœlos discipulis benedixit.

AUCTORE G. V. H.

In II° Nocturno. **Ana 4 toni.** Vir Domini Austremonius, Spiritus Sancti gratia repletus, turbam expetit gaudenter, illique prædicationis documenta pronuntiat confidenter. **Ana 5 toni.** Crescente fidelium numero, ecclesiam construxit, quam in beati Petri principis apostolorum honore E
dedicavit. **Ana 6 toni.** Sparguntur etenim divini passim verbi semina, dilatantur almiflua orthodoxæ religionis sacramenta.—**Lectio IV.** Sanctus Austremonius, a Romana sede summoque Pontifice in Gallias missus, primo Noviodunum super Ligerim appulit, ibique religionis christianæ sacramenta jecit et episcopatum instituit. Stabilita illic religione christiana, successorem sanctum Patricium relinquens, Augustonemetum Arvernorum venit, urbem, ut ait sanctus Sidonius, in Limania situ, muris, turribus, ædificiis, antiquitate, civibus percelebrem, æquore agrorum amœnissimo, in quo sine periculo quæstuosæ fluctuant in segetibus undæ; quod industrius quisque quo plus frequentat hoc minus naufragat; viatoribus molle, fructuosum aratoribus, venatoribus voluptuosum; quod montium cingunt dorsa pascuis, latera vinetis, terrena villis, saxosa castellis, opaca lustris, aperta culturis, concava fontibus, abrupta fluminibus; quod denique hujusmodi est ut semel visum advenis multis patriæ oblivionem sæpe persuadeat. **Resp.** Cum voluisset Deus noster gloriosos christianæ religionis titulos per mundi spargere climata, beatum F
Austremonium per manus apostolorum sacri præsulatus venustavit dignitate. ℣. Attribuit ei elegantem parcimonialis vitæ normam et gratiosissimam verissimæ prædicationis eloquentiam. Beatum. **Lectio V.** Ibi divino afflatus Spiritu Austremonius evangelicis verbis cæcutientibus paganis probavit mera esse deliramenta deorum simulacra, Dei autem invisibilem in essentia unitatem, distinctam in personis Trinitatem, naturas differentes in Christo unica Filii æterni subsistere hypostasi ; et hæc ita verbis et miraculis demonstravit ut Arvernis cum pagana impietate divortium facere et catholicæ religioni adhærere suaserit. Quod ut promptius exequeretur, sanctos Lirenatum, Marium, Mametum, Antoninum et Nectarium, viæ, vitæ ac doctrinæ socios, ad superiores inferioresque provinciæ partes tamquam fertiles et ad messem albicantes segetes, ad Christumque divinitus propendentes populos, Biturigas vero Ursinum episcopum destinavit. Catechumenos instructos baptizavit, sacro chrismate delinitos confirmavit, litteratos et probatos ad ordines ecclesiasticos promovit, prout a Christo apostolis et apostolicis viris traditum

AUCTORE G. V. H.

ditum est, ecclesiasticam hierarchiam efformavit, clericos et monachos perfectionis regulam docuit. Tandem fessus annis et laboribus, in partem oneris episcopalis, quod triginta sex annos sustinuerat, sanctum Urbicum coadjutorem et successorem elegit, et ad Issiodorensem eremum divina contemplaturus, nihil tamen debiti pastoralis omittens, se recepit. **Resp**. Laudabilis athleta Dei Austremonius venerabatur ab omnibus, quoniam probabilis scientiæ documentis pollebat et vernantibus meritorum titulis florebat. ℣. Erat namque eximius doctor, justitiæ sectator, veritatis dilector. Et vernantibus. — **Lectio VI**. Illic christicidarum fœtentium turba Judæorum domicilium fixerat; permultos ex illis et primarii viri filium, Lucium nomine, religionis dogmata docet et baptizat sanctus Austremonius. Abominabilis pater, id inique ferens, filium putei aquis immersum suffocavit. Quod ubi rescivit beatus episcopus, Issiodorum festinus accurrit sanctumque martyrem honorifice sepelivit. Majores iras inde concipit tetrum Judæorum genus, instigante Lucii martyris patre, qui per sicarios variis ictibus B affecti Austremonii tandem caput crudeliter obtruncant. Illius corpus a gementibus discipulis honorifice in ecclesia quam Issiodori ædificaverat conditum est. Ubi postea inhonoratum remansit ad annum circiter quingentesimum sexagesimum, quo Cautino tunc diacono, postea episcopo, revelatum ipsius sepulchrum, Deo inspirante, cancellis vallatum venerationi esse cœpit. Illinc sanctus Avitus, secundus hujus nominis Claromontensis episcopus, reliquias Volvicum transtulit. Volvico postea Mozacum delatæ, ubi religiose asservantur frequentibus miraculis insignes. Vitæ historiam scripsit sanctus Præjectus, Arvernorum episcopus et martyr. **Resp**. Dum sanctus prædicat Austremonius, occurrit populus, credentium augetur numerus, laus Christi Jesu omnium ore personat. Christiana fides ab omnibus magnificatur. Venerabilis pontifex spirituali lætatur gaudio, dum suo conspicit labore et studio gregem Domini multiplici augmentari numero. Christiana. Gloria. Christiana.

In III° Nocturno. **Ana 7 toni**. Destruuntur simulachrorum delubra vana, corruunt idola, ac mirifica sanctæ crucis eriguntur vexilla. C **Ana 8 toni**. Venerabilis pontifex spiritali lætatur gaudio dum suo conspicit studio gregem Domini multiplici augmentari numero. **Ana 9 toni**. Pax Christi Ecclesiæ prædicatur, vera salutis notitia diffunditur, laudabilis prædicatorum ordo passim magnificatur. *Lectiones ex homilia S. Ambrosii in illud :* Designavit Dominus et alios septuaginta duos, *etc.* **Resp. 7**. Provocabat autem populum ad fidei sacramentum pius affectus gloriosi antistitis, quia in omnibus actibus prædicabilem se exhibebat universis. ℣. Illi virtus divina tanta contulit facundiæ dogmata, ut verbi auditores divini christiani nominis et fidei extemplo ducerentur amore. Quia. **Resp. 8**. Magnificus antistes Austremonius dixit : O quam desiderabile nuntium quod mihi prænuntiat mei cordis desiderium. ℣. Magnopere cupiens per martyrii agones victorias consummare triumphales, ait : O quam. **Resp. 9**. O beate Austremoni, quam dulce est pietatis gratia tuum flere martyrium, quam charum est amoris causa tuum laudare triumphum. Quia sicut in utroque polles laudabilis, ita in utroque refulges mirabilis. ℣. Securus, alme pastor, de te ipso, sis, quæsumus, de collegio tuorum sollicitus servulorum, quo Deum deorum in Sion securi possimus videre. Quia. Gloria. D Quia. — Te Deum. — ℣. Ora pro nobis, beate martyr Austremoni. ℟. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

Ad Laudes. **Ana**. Felix Arvernica regio, quam beatus martyr Austremonius sanguine consecravit proprio. **Ana**. Christi miles Austremonius a Judæis comprehensus pro fide Christi cæditur; sed tormenta sentire non poterat, quia Christum semper in ore habebat. **Ana**. Austremoni, inquit angelus, præsul invictissime, ne frangaris supplicio, sed gratulare de præmio quod mox percepturus es in cœlesti palatio. **Ana**. Eodem momento quo sanguis ex beati martyris Austremonii capite fluxit, sub pedibus illius fons aquæ de terra prorupit. **Ana**. In qua hora sancti martyris Austremonii anima est egressa a corpore ; hymnidicis stipata choris, angelorum obsequio in specie columbæ visa est ad cœlestia deportari. **Ad Benedictus, Ana**. Eximii Austremonii martyris tui atque pontificis, Christe, celebrantibus festum, petimus ejus meritis, da æternæ hæreditatis præmium. **Oratio**. Deus qui beatum Austremonium pontificali gloria et martyrii sublimasti victoria, concede propitius, ut illius semper E pretiosis fulciamur meritis cujus præclaris gloriamur triumphis.

Ad Vesperas. **Ana sola**. Felix Arvernica, *prima de laudibus.* **Ad Magnificat, Ana**. O beate Austremoni, quam dulce est tuum flere martyrium, quam charum est tuum laudare triumphum : intercede pro nobis ut mereamur videre Deum deorum in Sion.

86. *Quibus adde prosam propriam missæ, ex missali Claromontensi ejusdem Ludovici d'Estaing edito Claromonti an. 1646 :* *et ejusdem temporis missale.*

Nova cantet cantica
Gaudens plebs Arvernica
Sancto Austremonio,

Quem verbi dominici
Destinavit nuncium
Sedes apostolica.

Nactus pontificium
Corda movet gentium
Ab erroris vitio.

Cui dedit eulogias, F
Spernens fraudes impias
Hic exit a fluvio.

Baptizatus patrias
Natus per insidias
Perimitur gladio.

Hic præsul occiditur,
Fons de terra oritur
Sanctoque martyrio.

Ut columba vehitur
Ad cœlum deducitur
Anima cum gaudio.

A peccati macula
Hujus sancti sedula
Nos mundet oratio

Viventis per sæcula
Post mortis patibula
In cœli palatio.

87. *Mansit itaque in annum 1654 priscorum seculorum traditio in ecclesia Arvernorum. Ex hoc vero officio videmus illustrissimum d'Estaing, motum fortassis temporum istorum fervore in oppugnanda apostolica septem episcoporum missione, timidius* *in quibus et sancti martyrium præcipue celebratur*

AUCTORE G. V. H.

A *timidius agere cœpisse, ita ut in ipsa legenda missionem a Clemente factam præteriret, asserens simpliciter a Romana sede summoque pontifice missum esse* Austremonium ; *cetera vero, imprimis martyrium, apertissime traduntur ut in Actis, præsertim in Passione magna, narratur. Ad tempora apostolica* Austremonius *refertur in primo responsorio secundi nocturni :* Cum voluisset Deus noster gloriosos christianæ religionis titulos per mundi spargere climata, beatum Austremonium per manus apostolorum sacri præsulatus venustavit dignitate. *Nihil tamen in hoc officio gloriosius prædicatur quam sancti episcopi martyrium.*

Antiquam traditionem deseruerunt

88. *Sequenti demum seculo Arvernorum ecclesia antiquam traditionem abjecit, aut potius Arvernorum episcopi suos jusserunt paternam traditionem abjicere; breviarium Romanum abolitum fuit, novum introductum, dolenteac gemente meliore cleri portione. Ita enim lego in manuscripto codice,* Iciodorensi *nuncupato * :* Anno 1731 in ecclesia monasterii Iciodorensis O. S. B. martyrum honores sancto Austremonio adhuc deferebantur, et Benedictini monachi Sancti Allyrii prope Clarum mon- C tem allatis documentis probabant sanctum Austremonium martyrii gloria esse insignitum. Quo factum est ut multorum ex animis exortum dubium eximeretur. Verum anno 1737, illustrissimus Dominus Massillionius, Claromontanus episcopus, novum composuit breviarium, quod typis expressit Petrus Boutaudon, typographus regius Claromonte. Jubente episcopo, clerus secularis novum breviarium accepit, in quo sancto Austremonio cultus sancti confessoris tribuitur. Multi ex senioribus cleri hanc Romani officii abolitionem ægre tulerunt. *Ita prædictus codex Iciodorensis.*

* manuscrit d'Issoire.

episcopi Claromontani sec. XVIII,

89. *Prævaluerunt tandem in diœcesi Claromontana novæ traditiones, et breviarium Claromontense anni 1774 Francisci Mariæ le Maistre de la Garlay* Stremonium *colit ut confessorem. Antiquis antiphonis et responsoriis abjectis nova, ex Scripturarum verbis conflata, substituta fuere. Lectiones secundi Nocturni desumptæ sunt, quarta ex Gregorio Turonensi, Hist. lib. I, cap. 30 :* Decii imperatoris tempore .... pariter conjuncti ; *quinta ex ejusdem Turonensis lib. De gloria confessorum, cap. 30 :* Per sanctum Stremonium .... auxilia antistitis impetrantur ; *sexta, ut ibidem indicatur,* ex Histo- B ria monasterii Mauziacensis (1) : Sanctus Avitus hujus nominis secundus .... post mortem sepeliri voluit.

sed rursus asseruit Proprium Claromontense

90. *Anno tandem 1862, die 11 septembris, Sacra Rituum Congregatio approbavit novum Proprium Sanctorum ecclesiæ Claromontensis, ubi dominica infra octavam Omnium Sanctorum celebrandum indicatur* festum S. Austremonii confessoris et Arvernorum apostoli, *(martyris ergo titulo et honore caret,) et assignantur sequentes lectiones :* Lectio iv. Sanctus Austremonius Decii imperatoris tempore, ut refert Gregorius Turonensis, aut etiam, juxta aliam et perantiquam traditionem, decurrente primo seculo, ab apostolica sede cum sex aliis episcopis in Gallias missus, Augustonemetum advenit ibique sedit. Cum patefacto sibi per varia miracula prædicationis aditu Arvernam civitatem sub lege Christi redegisset, plurimos direxit evangelii præcones ad superiores inferioresque partes provinciæ, quorum præcipui Marius et Necterius. Ipse vero catechumenis instruendis ac baptizandis fervens incumbebat, et si quem invenerat idoneum, sacris initiabat ordinibus. Ex tunc etiam, ut memoria accepimus, oratorium in honorem virginis Deiparæ in suburbiis construxit, quod Sanctæ Mariæ inter sanctos deinceps appellatum est. Post fundatam Arvernorum ecclesiam, studio protelandi Christi Salvatoris imperium, Nivernum ad Ligerim appulit, ubi religionis christianæ fundamenta jecit : idem fecisse dicitur Avarici Biturigum. Lectio v. Tandem ad suos Arvernos reversus, in partem oneris pastoralis, quod triginta sex annos sustinuerat, sanctum Urbicum successorem elegit, et ad Iciodorensem eremum divina contemplaturus se recepit. Illic a Judæis, ex quibus multos Christo acquisierat, variis ictibus affectum Austremonium capite plexum fuisse ecclesiæ Claromontensis traditio est; quam tamen ignorasse videtur Gregorius Turonensis. Narrat enim pium antistitem, in summa sanctitate viventem, post acquisitos Ecclesiæ plurimos populos, post Christi fidem per omnia dilatatam, felici confessione ex hac vita migrasse, *etc. Hic sistimus, quia reliqua lectionum pars ad inventionem reliquiarum spectat.*

recens a sede apostolica approbatam,

91. *Congruit ergo moderna traditio ecclesiæ Arvernorum cum nucleo illo veritatis quem supra in Passione minima reperisse visi sumus. Atque imprimis, non obstante Gregorio Turonensi, perantiqua traditio Arvernorum dicitur illa, juxta quam* S. Austremonius *decurrente primo seculo Arvernorum venit in urbem; et iterum* Austremonium a Judæis capite plexum fuisse ecclesiæ Claromontensis traditio *esse dicitur,* quam tamen ignorasse videtur Gregorius Turonensis. *Patet itaque traditionem Arvernorum Gregorio Turonensi contrariam per decem et amplius secula invaluisse, labefactatam seculo uno, nec tamen revulsam, et nunc quoque nostris temporibus, approbante sede apostolica, publico testimonio in divinis officiis celebrari.*

ubi tamen non colitur ut martyr.

92. *Mirum fortassis alicui videri potest, martyris cultum* S. Austremonio *non adhiberi, martyrium vero in officio publico ex traditione Arvernorum ecclesiæ non dubitanter, sed certo affirmari. Causa non una afferri potest. Prima ac præcipua mihi videtur ipsius Romani Martyrologii elogium, quod martyris titulum non adhibet. Deinde auctoritas S. Gregorii Turonensis, quæ seculi decimi septimi episcopos commovit ut sublata martyris denominatione uno confessionis titulo* Austremonium *honorarent. Quapropter, ad vitandum scandalum, in re non omni ex parte indubia, nihil in* F *cultu exteriori innovandum Romani judices censuerint.*

Austremonii *martyrium prædicant et inscriptio duplex*

93. *Præter documenta scripta duo alia subjungam satis antiqua, quorum tamen ætatem definire nequeo. Primum est lapis marmoreus qui anno 1709 inventus est in ecclesia S. Illidii, quum altare S. Illidii destrueretur, in quo lapide legebatur :* Hic reliquiæ sunt B. Austremonii mrs. scique Juliani et Stabile (2). *Alterum est inscriptio capsulæ quæ servabatur in ecclesia cathedrali Claromontana, quæ ita sonat :* Partes femoris sancti Austremonii, Arvernorum episcopi et martyris (3). *Utraque hæc inscriptio, quarum juxta Dionysium Sammarthanum neutra septingentos annos superabat (anno 1720),* Austremonium *prædicat martyrem.*

et traditio ecclesiæ Brivatensis.

94. *Tandem documentorum seriem claudat schedula quam inter annotata a prædecessoribus nostris inveni, in qua ecclesiæ Brivatensis testimonium legitur de martyrio* S. Austremonii : In Calendario antiquo membraneo ms. insignis ecclesiæ Brivatensis, cujus aliquot fragmenta nobis exhibuit Antverpiæ coram anno 1711 Eminentissimus Car-

(1) Cfr. Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, sec. III, p. 192 sq., n. 6.

(2) *Gall. christ.*, tom. II, p. 225. (3) Ibid.

dinalis

AUCTORE G. V. H.

dinalis de Bouillon e Gallia fugitivus, ita legitur : KAL. NOVEMBRIS. IPSO DIE NATALIS SANCTI PONTIFICIS AUSTREMONII ET MATRIS EJUS. Ac deinde, sed recentiore manu : VI IDUS NOVEMBRIS. IPSO DIE OCTAVO S. AUSTREMONII EP. ET MART. *Nihil necesse est monere lectorem verba* et matris ejus *esse librarii mendum, sua inscitia abbreviationem codicis quem descripsit explicantis; videlicet legendum est :* et martyris.

§ V. De prima inventione reliquiarum S. Austremonii seculo VI, et de duplici translatione earumdem Iciodoro Vulvicum et deinde Vulvico Mauziacum.

Primæ inventionis reliquiarum S. Austremonii *historia.*

P*rima inventio reliquiarum* S. Austremonii *a Gregorio Turonensi refertur in libro De gloria confessorum, cap. 30, unde duæ Passiones inventionis historiam desumpserunt. Facta autem est ipso Deo per insigne prodigium sancti viri tumulum manifestante atque illustrante cœlesti lumine et honore. Res ita a Gregorio narratur :* Per sanctum enim Stremonium, qui et ipse a Romanis episcopis cum Gatiano beatissimo et reliquis quos commemoravimus est directus, primum Arverna civitas verbum salutis accepit, eoque prædicante salutare mundi Redemptoremque omnium Christum Dei Filium credere cœpit. Hujus autem sepulcrum apud Iciodorensem vicum habetur; ad quod cruda rusticitas, licet sciens quod quiesceret, nullum tamen ibi exhibebat honoris cultum. Post longinqua vero annorum curricula, Cautinus, qui ipsius Arvernæ urbis episcopus datus est, in diaconatu suo ecclesiam vici illius rexit. Igitur dum nocte quadam in lectulo cellulæ suæ, quæ huic basilicæ adhærebat, decumberet, audivit psallentium quasi parum resonantibus vocibus, et surgens vidit templum magno splendente lumine, et obstupefactus aspicit intrinsecus, (erat enim cellula illa in superiore contra fenestras templi,) et vidit, et ecce C circa tumulum multitudo albatorum tenentium cereos et psallentium. Quod diutissime cernens, cum discessissent, statim facto mane jussit tumulum cancello vallari, ac palliolis nitentibus obvelari, præcepitque reverentiam loco illi impendi. Ex hoc enim oratio super tumulum funditur et auxilia antistitis impetrantur. Hæc ab ipsius episcopi ore audivi.

a Cautino episcopo sec. VI narrata.

96. *Ita quidem res gesta est, si Gregorio fides sit habenda : et quidni, inquiet aliquis, Gregorio fidem haberes? Gregorio utique credo, utrum vero Cautino, in cujus auctoritate totius rei cardo vertitur, fidere liceat vehementer dubito. Teste enim Gregorio ipso, Cautinus hic vir pessimus fuit, pecuniæ amantissimus. Creditu difficile est pessimum episcopum, variis sceleribus infamem, ante episcopatum sanctis moribus vixisse, præsertim quum ad sedem episcopalem summa ambitione et fraude ascenderit. Veritatis ergo sanctitas exigit ut hanc visionem suspectam habeam propter viri indignitatem. At indignis, inquiunt, gratiæ gratis datæ quum in aliorum utilitatem tribui possint, cur hanc gratiam* D *dubitas factam Cautino indigno, ut tu suspicaris? Possunt indigno gratiæ fieri et factæ sunt; sed potest indignus multo etiam facilius factas gratias mentiri, præsertim ubi spes lucri avaro arridet animo. In Cautino enim episcopo, teste Gregorio Turonensi,* nihil sancti, nihil pensi fuit : de omnibus enim scripturis, tam ecclesiasticis quam secularibus, ad plene immunis fuit; Judæis valde carus ac subditus erat, non pro salute, ut pastoris cura debet esse sollicita, sed pro comparandis speciebus, quas cum hic blandiretur, et illi se adulatores manifestissime declararent majori quam constabant pretio venumdabat. *Hæc de Cautino Gregorius Hist. lib. IV, cap. 12. Quod si immania Cautini crimina quis scire desideret, totum caput illud duodecimum legat, ego referre fastidio. Dico tamen mihi satis suspectum testem hunc unicum.*

aliquatenus suspecto

97. *Potuit enim qui episcopus Judæorum amicus ex avaritia factus est, jam diaconus animo judaizasse, ubi spem emolumenti imminentem haberet. Quid enim, si totum negotium hoc modo gestum sit? Dormiebat in sepulcro inhonorus magnus Arvernorum apostolus, et donaria et oblationes cum pietate* E *fidelium dormiebant; quæ res diaconi marsupio implendo non admodum favebat. Facilem hic excogitavit methodum abigendo damno. Miraculum finxit, et quod pietas ac religio dudum jusserant, tumulum sancti viri aliquo honoris signo circumdat. Semper fuerunt viri qui fas putent pro pietate mentiri. Quod si Cautinus, amore pecuniæ, specie pietatis tam innocuum mentitus miraculum credatur, sane famæ suæ modicum patietur detrimentum. Quidquid sit quod factum credatur, verum utique manet cœpisse populi pietatem accendi, cœpisse tumulum ferventibus adiri precibus et antistitis auxilia impetrari. Quo vero anno hæc facta sint invenire non potui, paulo tamen ante puto quam Cautinus se in episcopalem thronum ingesserat. Successit Cautinus sancto Gallo, qui anno 562 defunctus est* (1), *ipse vero Cautinus anno 570 vitam finivit* (2). *Quare seculo VI ad medium vergente* Austremonius *signis iterum clarescere cœperit : et hanc dicemus primam inventionem reliquiarum ejus sensu latiore; non enim ignorabant Iciodorenses rustici cujus viri tumulum apud se haberent.*

Secunda inventio et prima translatio

98. *In secunda inventione ac prima translatione reliquiarum* S. Austremonii *referendis Acta prima, quam Passionem minimam diximus, præ reliquis sequemur. Patet enim Passionem magnam et parvam inde sumpsisse thema, quod verbis dilatarent, et fortasse etiam rebus augerent. Secunda itaque inventio, quam secuta est prima translatio Iciodoro Vulvicum, facta est ab Avito hujus nominis secundo, Arvernorum sanctissimo præsule, cujus Acta tractata videsis ad diem 21 januarii. Passio minima, post memoratum* S. Austremonii *cultum restitutum tempore Cautini, ita dicere pergit :* Postea vero per revelationem Domini nostri Jesu Christi, quia isdem locus a suo iterum exorbitatus erat honore, veniens Arvernorum pontifex, adhibita secum monachorum caterva, canonicorum insuper multitudine atque frequentia suæ plebis, jussit aperiri beatissimi martyris Austremonii sepulturam. Cum autem aperto sarcophago corpus illius inde levaretur, tantus odor circumstantium nares perfudit ut vere scirent eum [in] aulam paradisi apostolorum meritis sociandum. Inde cum summo honore deportatus est ad Vulvicum cœnobium, ubi beatissimus martyr et

(1) Savaron, *Origines de Clairmont*, p. 52. (2) Ibid., p. 53.

pontifex

AUCTORE G. V. H.

A pontifex Præjectus jacet humatus; ibique, Deo ordinante, sepulturæ juxta prælibatum Dei sacerdotem Præjectum martyrem traditur venerandus.

Iciodoro Vulvicum extr. sec. VII.

99. *Hanc translationem et sequentem Vulvico Mauziacum Mabilionius* (1) *narravit ex Actis Labbeanis, quam nos Passionem magnam diximus. Nobis hic brevioribus esse licebit, quum integra documenta infra legenda daturi simus. Juxta Passionem minimam, locus sepultura* S. Austremonii *illustratus* a suo iterum exorbitatus erat honore. *Tertiam vocat Mabilionius hanc Iciodori cladem ex auctoritate Actorum, ut puto, Labbeanorum, primum seculo V ineunte vastantibus Wandalis, dein Theodorici copiis seculo VII decurrente. Nunc rursus ex eodem auctore vastantibus quibusdam Wandalis, Avitus II, Arvernorum episcopus, in loco martyrii prædecessoris sui Præjecti erexit monasterium Vulvici. Hic igitur Arvernorum pontifex*, per revelationem Jesu Christi, *dicit Passio minima*, divinitus ammonitus *juxta Passionem parvam, juxta Passionem magnam* in somnis admonitus, *quum sibi adstaret* vir in visu, vivido vultu, canis decoratus, oculis ardentibus, ingressu mirabilis, B aspectu terribilis, *Iciodorum adit multis ex clero et populo comitantibus, sepulcrum aperiri jubet, sacras reliquias Vulvicum transfert, juxta beatum Præjectum sepulturæ tradit. Aliis verbis idem referunt Passio minima ac parva. Passio magna factum unum addit. Translato videlicet sacro corpore tantisper in monasterium quoddam puellarum, hæ religiosæ feminæ, mali dæmonis instinctu sacris reliquiis illuserunt verbis contumeliosis usæ; quas divina justitia puniente, inde Vulvicum pontifex et clerus sacrum corpus transtulerunt. Rei fides penes auctorem maneat. Quo anno hæc translatio facta sit incertum; quum vero S. Præjectus occisus sit anno 670, et successor ejus Avitus ad annum 680 pervenerit, illo temporis spatio, anno circiter 680, facta censeatur translatio* S. Austremonii *Iciodoro Vulvicum.*

Secunda translatio Vulvico Mauziacum,

100. *Jam de secunda translatione reliquiarum* S. Austremonii *Vulvico in monasterium Mauziacense.* Anno ab incarnatione Domini 764, indict. II, regnante vero Domno Pipino anno 24, acta est hæc translatio. Eodem tempore imperabat Romanis Constantinus Leonis filius. *Ita notatum invenio ad calcem relationis translationis secundæ, quæ Passioni* C *magnæ subjuncta est. Sed inter instrumenta ecclesiæ Claromontensis reperitur diploma Pippini regis pro dotatione seu instauratione Mauziacensis monasterii, quo diplomate multa Pippinus bona concedit prædicto monasterio; quod incipit :* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis Pipinus opitulante divina gratia Aquitanorum rex...; *dicitque in decursu orationis :* Beato Austremonio, primo præsuli Arvernorum, cujus sacra ossa a Vulvico ad cœnobium (Mauziacense) transtulimus; *et in fine :* Data kal. febr., indictione XI, anno XXIV, regnante Pipino inclyto rege (2). *Ubi auctores Galliæ Christianæ sequentia annotarunt, quæ transcribere operæ pretium est.*

tempore Pippini regis,

101. Ubi legitur supra an. 24 Pipini regis, legendum 19 putant Cointius et Bouchetus, qui præceptum hoc evulgavit inter probationes veræ originis domus Francicæ, ubi occurrunt multæ variantes lectiones, quas edidit Cointius ad annum 833, n° 3, utramque editionem, Sammarthanorum ex codice Joannis Savaronis et Bouchetianam, conferendo. Ceterum hunc annum 19 refert Cointius ad annum 833, qui erat 19 regni Pipini filii Ludovici Pii. Verum ad illum pertinere non potest hoc diploma in quo Pipinus ipse dicit factam a se translationem corporis Stremonii, quæ contigit anno 764. Vide etiam Annales Cointii ad annum 681, n° 71 et sq. Hæc porro conveniunt cum historia translationis S. Stremonii, auctore Lanfredo abbate, quam edidit Mabill. tom. 3 Act. SS. p. 191. Legendum videtur indict. secunda, pro undecima, ut etiam legitur apud Savaronem. Facile autem erat unam sumere pro altera, quippe nota 11 modo pro II, modo pro XI explicari potest. Porro ubi legitur annus 24 Pipini regis, sumitur initium ejus regni in Aquitania a morte Caroli cognomento Martelli, qui anno 741 exstinctus est, ut omnes fatentur. Quamvis enim statim regis nomen sibi non vindicaret Pipinus, non mirum si post assumptum publice regis titulum, qui solus ei deesse videbatur, cancellarii aut qui vice eorum diplomata scribebant, annos ejus regni computaverint a tempore administratæ regiæ summæque potestatis in Aquitania. Sane Marianus Scotus viginti septem annos regno Pipini tribuit, quod non potuisset facere nisi computando ejus exordium a E morte Caroli Martelli. Hoc Pipini diploma egregie propugnatum est a Joanne Berthon, rectore ecclesiæ S. Martini Mausacensis, adversus Josephum Garachon, rectorem Sancti Pauli apud Mauzacum, in lite pendente coram judicibus Ricomagensibus anno 1707. Hoc modo diploma omni vitio in notis chronologicis carere ostenditur.

patris Caroli Magni,

102. *Hæc illi; quorum explicatio, quamquam Cointio interpretatio subtilis quidem, sed omni carens fundamento visa est* (3), *spernenda non est. Etenim nec ipse Cointius, nisi facta vi, diploma hoc ad annum 833, Pippini Ludovici Pii filii, Aquitaniæ regis, annum 19 trahere potuit. Debuit enim ex anno 24 codicis Savaronis, facere 19, ut cum Bouchetiano conveniat, quum multo minor errandi facultas esset ex* XIX *ad* XXIV *quam ex* II *ad* XI, *quod nos admittere cogimur. Deinde Pippini, Caroli Magni patris, regnum a morte Caroli Martelli computatum fuisse, Mariani Scoti allatum exemplum probat. Alterum ejusmodi exemplum legitur in Gestis abbatum Fontanellensium* (4). *Tandem tempora Pippini regis ejusque expeditiones Aquitanæ, illorumque bellorum adjuncta imprimis conveniunt rei narratæ in nostro codice, signantque Pippinum Caroli Martelli filium,* F *cui insuper synchronum imperatorem Romanorum Constantinum, Leonis filium, vetustus auctor adscripsit.*

vel Pippini I, regis Aquitaniæ.

103. *Haud tamen dissimulandum est difficultatem superesse, titulum videlicet,* Pipinus opitulante Dei gratia Aquitanorum rex, *quem titulum Pippinus Caroli Martelli filius numquam, quod novimus, sumpsit, quique Pippinum, Ludovici Pii filium, tam clare designare videtur ut vix contradicendi locus supersit, maxime quum indictio tum* XI, *tum* II, *ipsius regno conveniat, imo indictio* II *cum ultimo ejus regni anno, qui est 24 : regnavit enim ab anno 814 usque ad 838* (5), *ac mortuus est die 13 decembris an. 838. Quod si diploma illud authenticum probatur datumque a Pippino Aquitaniæ rege, Ludovici Pii filio, hæc altera S. Austremonii translatio ad seculum IX pertinet. Suspicionem fortasse movebant plurimæ lectiones variantes, quas Cointius sedulo annotavit, inter codicem Savaronis et Bouchetianum. Notatu dignum est deesse in codice Savaronis ad finem sequentia :* Y. diaconus ad vicem

(1) *Act. SS. O. S. B.*, sec. III, part. II, p. 191 sqq. — (2) *Gall. christ.*, tom. II, Instr., p. 108 sqq. — (3) Annal. Eccl. Francorum ad an. 833, n° 3. — (4) Mon. Germ. Hist., tom. II, p. 285. — (5) *Art de vérifier les dates*, tom. II, p. 251.

AUCTORE G. V. H.

Aldeberti episcopi recognovi. *Quidquid est, auctor prædictæ relationis, quam ex codice seculi IX edimus, adscripto Constantini imperatoris nomine, annum 764 manifeste designat.*

ipso rege jubente

104. *Hanc autem tam accuratam temporis notam ex archivo, ut credere fas est, monasterii Mauziacensis accepit auctor, quem Tillemontius aliique putant fuisse Lanfridum abbatem, de quo in translationis Actis fit sermo. Quod si ita est, hic Lanfridus Passionis magnæ auctor dicendus est; eodem enim stylo utitur, eisdem involvitur ambagibus, eamdem exhibet verborum pompam. Cum Tillemontio tamen sentire prohibeor, primo quia nullum invenio argumentum, secundo quia vir qualis Lanfridus fuit, ab ejusmodi dicendi genere propriæ indolis gravitate alienus censendus est. Auctores Passionum parvæ ac magnæ simplicem minimæ relationem ampliori singula dicendi genere extendere conati sunt. Juxta Passionem minimam, Lanfridus abbas petierat a Pippino* ut concederet eis ex civitate Arverna aliquem transferendi licentiam. *Concessit rex, qui paulo post Vulvicum veniens, interrogans de corporibus sanctorum ibi*
B *tumulatis,* didicit sanctum Austremonium olim prædicatorem ejusdem urbis fore. Tunc reminiscens monachorum petitionibus, divino tactus nutu, (ut scriptum est, Cor regis in manu Dei, quocumque voluerit vertet illud,) celeri nuntio fratribus jubet ut quantocius properent et simul cum eo summum martyrem deferant. *Istud* nutu Dei *Passionis minimæ, vel, uti Passio parva habet,* divino tactus spiramine, *a Passionis magnæ auctore tam prodigiosum inflatur in modum ut in splendidissimam divinæ revelationis exeat historiam; cujus fidem, uti multarum aliarum rerum, apud auctorem relinquimus.*

et comitante ;

105. *Mauziacenses itaque* statim cum ingenti gaudio pergunt, et sepulturæ locum cum Joseph scriba et sacerdote regis in altum fodientes, noctemque illam pervigilem ducentes, sanctissimi martyris corpus digne componunt. Mane autem facto rex cum exercitu suo adveniens, et circumquaque per omnem regionem audientes, non modica ibi facta est turba. Rex autem sequebatur corpus et humeris deportabat; fit ingens lætitia. Qui deferebant lætabantur; a quibus auferebant, flebant. Talique ordine beatus martyr Austremo-
C nius ad eumdem *(Mauziacense)* voluit monasterium tranferri. *Deinde pauca commentatus de opportuna et rebus adjunctis accommoda translatione Iciodoro Vulvicum et Vulvico Mauziacum, ad miracula Mauziaci ostensa progreditur enarranda. De miraculis vero in itinere factis, quæ Passio parva et magna referunt, ne verbum quidem aut signum Passioni minimæ additum fuit. Quæ ob illam causam nec affirmare nec negare in animo est. Fieri enim potuerunt, utrum vero facta sint, dubitare prorsus licet. Ita a lædenda pietate atque ab asserendo mendacio æquali distamus spatio.*

cui translationi, secundum relationem posteriorem,

106. *Necessarium duximus huc pauca afferre ex iis quæ apud Labbeum* (1) *post Librum miraculorum* S. Austremonii *descripta leguntur. Relatio illa composita fuit, ut mihi videtur, anno 1197 : ita enim judico propter datam quæ subscriptionibus addita est, quam videsis infra. Potest tamen fieri ut tota relatio posterioris temporis sit, additis subscriptionibus et temporis nota ex authentico aliquo instrumento. Quæ idcirco a me dicuntur, quod tota relatio authentici instrumenti faciem non gerat, et* D
in fine quædam adjecta sunt quæ in ejusmodi documentis inveniri non assolent. Toto tamen cælo stylus et elocutio a stylo et elocutione præcedentium differunt, atque alium posterioris ætatis auctorem clamant.

interfuerunt Adebertus, Arvernorum episcopus, et Rogerius, dux Aquitaniæ,

107. *Ex hac relatione discimus translatione Vulvico Mauziacum interfuisse Adebertum Arvernorum episcopum, et Rogerium Aquitaniæ ducem tempore ipsius translationis a Pippino extorsisse caput* S. Austremonii, *quod ad castrum suæ ditionis quod vocatur* Petra-incisa * *transtulit ; unde postea Iciodorum reportatum fuit. Iciodorenses tandem gloriari cœperunt integrum apud se servari* Austremonii *corpus. Quo rumore commoti Mauziacenses Robertum episcopum Claromontensem rogaverunt ut examen canonicum institueret : quod quum coram multis testibus fecisset, inventæ sunt* S. Austremonii *reliquiæ integris adhuc Pippini sigillis : reliquias in* vas illud unde fuerant assumptæ sagaci studio reposuerunt honorifice, et illud vas diligentissime fuit reconsignatum, quousque in aliud vas multo pretiosius tempore opportuno transponatur. *Lege integram narrationem cum subscriptionibus in fine post Acta.* E

* Saint-Ivoine

qui et caput S. Austremonii *a rege impetravit.*

108. *Diximus supra in Passione magna circa finem multa legi hiulca, abrupta, quæ vix aut ne vix quidem intelligi queant. Quibus locis lux affulget ex hac relatione. Rotgerius enim qui ibi nominatur, quique fundator Karrofuli * dicitur et eidem loco Petram-incisam tribuit, idem est Rogerius Aquitaniæ dux, qui a Pippino rege sacrum* Austremonii *caput accepit. Huc spectant ea quæ quorsum pertineant ne divinando quidem assequi poteris, nisi capitis donationem sciveris. Legimus fere ad finem Passionis, ubi obscuris verbis translatio Vulvico Mauziacum indicatur :* Nil jam conjiciens rex nomine fisus amminiculo * sacrum merito a terrigeno cespite aufert ac subito * cœlibatum manibus laudabiliter sustentatur. *Stellulæ quas textui suo Labbeus inseruit admonere videntur locum esse hiulcum. Hæc ita explico : Rex Pippinus, jam nihil moratus et nulli dubio inhærens, cum* Austremonii *nomen audivisset, corpus sancti viri e terra exaltari jubet, et quum portaretur, propriis manibus sustentabat. Jam sequitur :* Præterea tres pueri vultu decoreque parili ac venustate luculenti, sertis religatas invicem manus rosarumque speculis redimiti, ad exequias convenere; F
quorum unus peplum apprehendens subinde cervical operto, non illic ubi occiput sed ubi discriminat sinciput, manum injiciens tres rosæ flores tulit : videlicet prima, sacram ferre hæredem; secunda, lætos vernulis afflare honores; tertia, vim superam in præsidium incunctanter coaptandam. *Hæc, credo, occasione donati a Pippino* Austremonii *capitis Rogerio, quam donationem in scripta translationis historia legere potuit, feracissimum auctoris ingenium excogitavit, ut cœlestem quasi angelorum interventum insinuaret, qui sublatis de sub capite* Austremonii *rosis, Rogerio Eufrasiæ marito, ut ibidem legitur, et piam sobolem et domus honores et cæleste portenderent præsidium. Quare ex mente auctoris, quam exprimere non potuit, congruum fuerit ut Rogerio petenti Pippinus sancti episcopi caput concederet. Rosas miraculosas intelligere auctorem clarum est ex sequenti translatione, quam mense februarii, multa nive cadente, factam esse dicit.*

* Charroux

109. *Post recognitionem factam a Roberto,*

Reliquiæ

(1) *Nov. bibl. mss.*, tom. II, p. 505-507.

Arvernorum

S. Austremonii recognitæ anno 1197 ;

Arvernorum episcopo, anno 1197 aut circiter, sacræ reliquiæ in monasterio Mauziacensi constanter asservatæ fuerunt. Credibile est a seculo duodecimo exeunte usque ad seculum decimum octavum sæpius fuisse recognitas ; nos tamen nihil authentici documenti reperire potuimus, præter instrumentum authenticum quod anno 1839, die 24 octobris, in capsa sancti Austremonii *a R. D. Combes, episcopi Claromontensis vicario generali, has reliquias recognoscente inventum fuit; quo instrumento testabantur monachi Benedictini se, Ill. D. Massilionio Claromontensi episcopo petente, die 23 febr. anni 1731,* S. Austremonii *capsam aperuisse, et os a sacro corpore abstulisse, episcopo tradendum. Cujus rei processum verbalem lege infra una cum litteris petitoriis episcopi Massilionii.*

recentius vero jussu episcopi Claromontani,

110. *Tandem sacrarum* S. Austremonii *reliquiarum solemnis recognitio seu visitatio facta est anno 1839, die 24 octobris, a Claromontano episcopo Ill. D. Ludovico Féron ac R. D. Combes, prædicti episcopi vicario generali. Cujus visitationis processum verbalem hic exhibemus, latine versum, ex gallico exemplari quod anno 1880 mense* B *januario Mauziaci descripsimus in domo presbyterali, tradente ac benigne juvante R. D. parocho; reliqua acta publica, quorum versionem latinam hic dabimus ex exemplari gallico factam, apud eumdem venerabilem virum descripsimus, ipso quoque plurimum juvante, cujus viri insignem caritatem erga nos et erga* S. Austremonium *pietatem satis laudare non possumus. In his versionibus adornandis præcipuum studium fuit in veste latina servare gallicam formam, ut authenticis documentis, quæ vernacula lingua in opus nostrum inseri nequeunt, esset versio similior ac quasi pellucida.*

die 24 octobris an. 1839, R. D. Combes,

111. *Sequatur ergo primo loco processus verbalis D. Combes :*

Exemplar processus verbalis visitationis reliquiarum sancti Austremonii, sancti Calminii, sanctæ Namadiæ et aliorum sanctorum in ecclesia Mauziacensi depositorum, factæ per D. Combes vicarium generalem, in archivo episcopatus depositi. — Anno 1839, die 24 octobris, nos Augustus Combes Montis-Ferrandensis seminarii præses, vicarius generalis, ad verificandas prædictas reliquias specialiter delegati, petente D. Faure, C Mauziaci parochi, presbyteralem domum dictæ parochiæ adivimus. Quam commissionem impleturi operam dedimus ut certo nobis constaret reliquias gloriosi sancti Austremonii, civitatis Arvernæ apostoli, sancti Calminii, sanctæ Namadiæ, et aliorum sanctorum in Mauziacensi ecclesia depositorum, ibidem ad hunc usque diem fuisse conservatas.

Mauziaci.

112. Absque ullo dubio constat pretiosas sancti Austremonii reliquias primo Iciodori in sepulcro depositas, deinde post destructum Iciodori monasterium ab anno 674 usque ad 689 circiter, a Claromontano episcopo Avito nominis hujus secundo Vulvicum translatas, tandem anno 764 ab Adeberto Claromontano episcopo in abbatia Mauziacensi fuisse depositas. Præter monumenta historiæ ecclesiæ Arvernorum, et fidelium pietatem quæ sancti Austremonii gloriosas reliquias in Mauziacensi ecclesia venerata est, quæ nullum dubitandi locum relinquunt utrum Mauziaci sanctæ hæ reliquiæ fuerint depositæ, rem certam nobis reddidit epistola Massilionii, episcopi Claromontani, ad religiosos S. Benedicti Mauziaci existentes data, qua petit reliquias S. Austremonii ad altare consecrandum. Epistolam autographam vidimus, una cum deliberatione religiosorum Benedictinorum, dictæ petitioni acquiescentium. Epistola illa atque ea deliberatio inventæ in capsa reliquiarum sancti Austremonii, transcriptæ servantur in archivo ecclesiæ Mauziacensis. In dubium vocari nequit reliquias sancti Austremonii, populorum venerationi in Benedictinorum Mauziacensium abbatia quotannis expositas, in eodem loco conservatas fuisse usque ad infelicia revolutionis tempora, ad annum usque 1792, quo anno religiosi suo monasterio egressi sunt.

AUCTORE G. V. H.

per testes idoneos

113. Operam deinde dedimus ad colligendas probationes quibus constare possit pretiosum hoc depositum intactum permansisse temporibus turbationis atque impietatis. Quem ad finem audivimus depositionem D. Joannis Baptistæ Rougier, moderni majoris * et communitatis procuratoris inde a revolutione anni 1793, anno ætatis 77; D. Joannis Auzène, proprietarii et agentis municipalis inde ab eadem revolutione, anno ætatis 74 ; et D. Jacobi Jabot, proprietarii exercentis functiones æditui * eodem tempore, anno ætatis 79.

* gallice maire

* gallice marguillier

probata reliquiarum authentia,

114. Hi omnes tres, notæ probitatis viri, qui Mauziacum ab infantia incoluerunt, testes fide digni, separatim interrogati, testimonio nos certiores fecerunt : 1° Fuisse ante revolutionem notorium S. Austremonii reliquias existere in ecclesia abbatiæ Benedictinorum Mauziaci easque quotannis fidelium venerationi exponi. 2° Tempore reipublicæ perturbatæ, quum spoliabantur ecclesiæ et reliquiæ violabantur, capsas quibus continebantur reliquiæ sancti Austremonii, sancti Calminii et sanctæ Namadiæ, et plurimorum aliorum reliquiaria a prædicto Joanne Auzène, secreto ex ecclesia fuisse remota et domum suam avecta, petente ac juvante D. Henrico Ferrier, parocho tunc constitutionali, depositaque fuisse in armario, cujus clavem spatio duorum ferme annorum D. Auzène constanter penes se servabat, eoque temporis spatio capsas non fuisse apertas. 3° Quum tranquillitas redire atque impietatis furor sedari videbatur, dictas capsas intactas fuisse redditas atque in sacristia depositas, ubi nos easdem reperimus. 4° Capsas in sacristia depositas ibidem perpetuo mansisse, nec expositas fuisse novis violationibus ; erant enim sub tutela D. Henrici, quo exhortante et adjuvante D. Auzène impiorum eas F furori subtraxerat ; sacristia quoque, quæ presbyteralis domus præsentis cubiculis subjacet, propria facta erat D. Rougier, D. Auzène prædicti aliorumque Mauziacensium civium, empta ab hisce bonis civibus illa parte ædificiorum abbatiæ Mauziacensis quæ nunc est domus presbyteralis. 5° Clavem sacristiæ penes emptores fuisse usque ad pacem ordinemque restitutum. 6° Apertis catholicis ecclesiis, reliquias sancti Austremonii ceterasque venerationi fidelium fuisse expositas. 7° Capsas nunc in sacristia depositas easdem esse quas ante et post revolutionem viderant.

eadem solemniter recognovit

115. Quibus depositionibus additis circumstantiis auditis, ad aperiendas capsas recognitas a prædictis testibus processimus, præsentibus D. Faure parocho Mauziacensi, D. Dalbine parocho Sancti Amabilis Ricomagi, D. Bernardin parocho Marsatensi, DD. Dellestable et Déjardin directoribus majoris seminarii Montis-Ferrandensis, D. Grand eleemosynario collegii Ricomagensis, D. Rougier majore Mauziacensi et DD. Auzene et Jabot. Exterior forma capsarum, antiquitatis notas ostendentium, testatur ecclesiam Mauziacensem a multo tempore easdem possidere. In

AUCTORE G. V. H.

In S. Austremonii capsa reperimus epistolam Massilionii et religiosorum Benedictinorum deliberationem autographas, quorum titulorum supra fecimus mentionem. Inspectæ sancti Austremonii reliquiæ veracitatem testimoniorum prædictorum neutiquam dubiam fecere, nosque impulere ad judicandum primum hoc depositum tempore commotæ reipublicæ et deinceps mansisse intactum. Pretiosæ hæ reliquiæ pannis sericis involutæ erant et linteis tempore exesis coopertis pulvere; tæniola pergamena hæc verba exhibebat: Reliquiæ sancti Austremonii. Pulverem lintea ac reliquiaria operientem sedulo colligendum curavimus atque in capsa decenter collocavimus una cum ossibus ossiumque fragmentis S. Austremonii, involutis linteo candido cum hac inscriptione: Ossa sancti Stremonii.

et authenticas declaravit,

116. Quamquam in capsa S. Austremonii non invenimus titulum scriptum, qui reliquiarum authenticitatem positive confirmet, non possumus prohiberi quominus eamdem illis fidem habere pergamus quæ ante revolutionem eisdem habita fuit, propter depositionem cum circumstantiis B additis fide dignam testium auditorum, propter signa antiquitatis capsæ, propter statum in quo reliquias reperimus, propter cultum his reliquiis redditum toto tempore quo possibile fuit eas venerari, propter curam D. Perier, episcopi constitutionalis, suppressis duabus aliis Mauziaci ecclesiis, conservandi antiquæ abbatiæ ecclesiam eamque dedicandi sancto Austremonio, quemadmodum majoratus Mauziacensis acta testantur, propter magnam difficultatem, nec veremur etiam dicere impossibilitatem auferendi has sacras reliquias eisque alia ossa substituendi, sive tempore illo quo pretiosum hoc depositum sub tutela fuit D. Auzène, sive tempore quo traditum fuit D. Henrico Ferier, qui omnem lapidem movit ad subtrahendum illud furori revolutionariorum, sive tempore quo in sacristia fuit occlusum, clave manente penes emptores domus presbyteralis, sive eo tempore quo commissum fuit vigilantiæ ac fidelitati parochorum catholicorum, qui inde a revolutione ecclesiæ Mauziacensi præpositi fuerunt. Consideratio exigui momenti quod potuisset haberi in auferendo reliquias hasce pretiosas ipsisque alia ossa substituendi; consideratio C magnæ curæ omni tempore Mauziaci habitæ conservandi hoc præclarum depositum, quæ cura manifestatur cultu sancto Austremonio reddito et periculis quæ omni abjecto timore subiere occultando hasce reliquias tempore terroris; spiritus bonus administrationis municipalis Mauziacensis diebus revolutionis; affectus bonus, pietas, zelus, devotio civium Mauziacensium erga sanctum Austremonium: hæ rationes omnes unitæ fortissime probant sacras has reliquias ad nostra usque tempora esse conservatas.

sicut et reliquias SS. Calminii. Namadiæ

117. Argumenta jam exposita, quæ ostendunt reliquias sancti Austremonii fuisse conservatas, etiam probant reliquias sancti Calminii et sanctæ Namadiæ in eadem capsa conclusas, ad nostra usque tempora esse conservatas. Invenimus insuper in capsa authenticam latine in charta pergamena exaratam die 8 sept. an. 1705, signante Claudio Foussier. Sacræ hæ reliquiæ inventæ sunt cum tæniolis, eoque in statu quem dicta authentica designabat. Nos vigilem curam adhibuimus ut hæ reliquiæ decenter in capsa reponerentur.

et aliorum,

118. Visitavimus quatuor reliquiaria lignea, quibus tamquam stylobatis quatuor parvæ statuæ ligneæ erant impositæ. In primo reperimus duos fasciculos separatos; uni inscriptum erat: Reliquiæ D sancti Bonnitii episcopi et religiosi de Maniloco; alteri: Reliquiæ sancti Marii confessoris. In secundo os erat sic inscriptum: Maxilla sancti Petri. In tertio repertum est os satis magnum, cum hac inscriptione: Reliquiæ sancti Austremonii. In quarto erat digitus cupreus, quo in medio post vitrum particulæ ossium reperiuntur cum binis inscriptionibus quæ legi non potuere. Honorem habemus exponendi Reverendissimo episcopo nullas a nobis detectas esse probationes in favorem harum reliquiarum, præter hanc unam, tempore videlicet revolutionis quatuor illa reliquiaria a D. Auzène secreto ex ecclesia fuisse remota una cum duabus capsis, reddita eodem tempore, eaque populorum venerationi constanter exposita fuisse.

visitationis instrumento confecto;

119. In quorum fidem nos, vicarius generalis, specialiter delegatus, processum verbalem visitationis nostræ composuimus, cui subscripsimus una cum DD. ecclesiasticis præsentibus et testibus quos audivimus, ut serviat certificandæ authenticitati reliquiarum gloriosi sancti Austremonii, E Arverniæ apostoli, beatorum sancti Calminii, sanctæ Namadiæ et sanctorum quorum supra mentionem fecimus, eorumque cultui perpetuando in terris.

Combes, vic. gen. — Dellestable. — Déjardin, S. Sulpicii. — Faure, deservitor. — Bernardin, deservitor Marsat. — Dalbine, parochus S. Amabilis. — Rougier, major. — Grand, eleemos. collegii. — Jabot. — Ozène.

cujus sententiam confirmavit Ill. Ep. Claromontanus.

120. *Ex hoc processu verbali clare patet quam sollicita cura boni cives Mauziacences sancti patroni sui sacras reliquias ab incursu impiorum tutas servaverint. Jure igitur ac merito Ill. D. Ludovicus Féron, Claromontensis episcopus, anno 1839, die 20 novembris, inventas* S. Austremonii *reliquias declaravit authenticas solemni decreto ac statuto quod sequitur:*

Nos Ludovicus Carolus Féron, miseratione divina et auctoritate sedis apostolicæ episcopus Claromontanus, visa relatione nobis præsentata a D. Combes majoris nostri seminarii præside, viso processu verbali composito a D. Faure deservitore Mauziaci, rebus omnibus multa cura examinatis, collectis suffragiis unanimis omnium membrorum concilii nostri, luminibus sancti Spiritus F imploratis, perfecta et plena convictione acquisita, ordinavimus et ordinamus sequentia: Art. I. Reliquiæ sancti Austremonii quas possidet parochia Mauziaci agnoscentur ut authenticæ. Art. II. Reliquiæ sancti Calminii et sanctæ Namadiæ in eadem ecclesia conservatæ etiam agnoscentur ut authenticæ. Art. III. Cunctæ istæ reliquiæ qua tales fidelium venerationi exponentur. Art. IV. D. Combes, majoris nostri seminarii præses, per nos specialiter delegatur ad apponendum sigillum nostrum pretiosis istis reliquiis. Art. V. Quod attinet ad varia ossa conclusa quatuor reliquiariis quorum relatio prædicta et processus verbalis faciunt mentionem, volumus ut cum honore serventur et ponantur in loco conveniente. Attamen haud permittimus ut fidelium venerationi exponantur, deficiente plena certitudine eorumdem authenticitatis.

Actum Claromonte, in nostro palatio episcopali, die 20 novembris 1839.

† L. C. Ep. Claromontanus. — Ex mandato, Osoucard, can. vic. gen.

Subjunguntur epistola

121. *Huic decreto subjungimus exemplar epistolæ Massilionii et processus verbalis monachorum Mauziacensium,*

ilionii / entis / unas S. / remonii

Mauziacensium, quorum in processu verbali D. Combes fit mentio. Utrumque instrumentum in linguam latinam vertimus, servata quantum fieri poterat facie gallica, ad augendam fidem :

Epistola Massilionii. Construendum curavi in palatio episcopali sacellum, quod Deo dedicavi sub invocatione sancti Austremonii, Arverniæ apostoli et primi episcopi, cujus sacrum corpus in vestra conservatis ecclesia. Suppliciter a te, domine, peto ut domino Théron parum aliquid cinerum ejus vel ossium aliquot particulas tradas, sub novi sacelli altare mittendas. Pro benignitate vestra scriptum testimonium adjungetis, quo significetis vos me petente hasce reliquias a corpore sancti Austremonii separasse, sub altari sacelli palatii episcopalis ponendas. Nomen vestrum ac meum adscribetis, annumque diemque; est enim mea authentica jungenda particulis quas mihi missuri estis. Exspecto magno cum desiderio, altare consecraturus. Si clementiori uteremur cœlo, exhortarer vos ut veniatis mecum pransuri cras, ipsique illas afferatis.

Sum, domine, animo sincerissimo vester

B Humillimus atque obsequentissimus famulus,

† J. B. Episcopus Claromontanus.

Hoc mane, die martis.

deliberatio / monachorum / Mauziacen- / sium

122. Processus verbalis mon. Mauziacensium. Hac die vigesima tertia mensis februarii, anno millesimo septingentesimo trigesimo primo, ad horam octavam matutinam, D. Ludovicus Taupin, prior abbatiæ regiæ SS. Petri et Pauli Mauziaci prope Ricomagum, Ordinis Cluniacensis, Claromontanæ diœcesis in Arvernia, quum nos in capitulum convocasset, ubi tota communitas inventa est capitulariter congregata, nobis exposuit Reverendissimum Dominum Joannem Baptistam Massilionium, modernum episcopum Claromontanum, honore se affecisse scribendi ad se epistolam datam die 30 januarii anni præsentis, qua ipsum cunctosque religiosos componentes communitatem dictæ regiæ abbatiæ Mauziacensis instantissime orat ut velint sibi communicare aliquot particulas reliquiarum corporis sancti Austremonii, Arvernæ provinciæ apostoli et Claromontanæ diœcesis primi episcopi, quarum possessores sunt ex tempore immemoriali, quasque conservant in sua ecclesia obseratas cum C omni requisita decentia in capsa, propter antiquitatem venerabili; quæ reliquiæ ponendæ sint sub altari sacelli novi quod dictus Dominus Episcopus construendum curavit in palatio suo episcopali sub invocatione ejusdem S. Austremonii.

petitioni / annuens;

123. Lectione facta per secretarium dictæ communitatis non solum epistolæ Magnitudinis ejus, sed etiam alterius, Reverendissimi Patris Joannis Fricout, superioris religiosorum strictæ observantiæ Ordinis Cluniacensis, datæ die 14 præsentis mensis ad priorem abbatiæ Mauziacensis, tendentis ad exhortandum religiosos dictæ communitatis ut corde bono annuant votis ac precibus dicti Domini Episcopi; facta super negotio deliberatione, omnes unanimiter ei concurrerunt per communem consensionem; et extemplo deduxerunt dictum D. Ludovicum Taupin, dictæ abbatiæ Mauziacensis priorem, ad sacristiam, ubi hic alba et stola indutus est ; deinde cum ipso, cereos accensos manu tenentes, iverunt ad sacellum ubi est capsa gloriosi sui patroni; qua discooperta, prostraverunt se, dictisque precibus requisitis in simili casu, dictam capsam aperuerunt, datoque incenso, extraxerunt os corporis dicti sancti Austremonii, gloriosi sui patroni, quod involutum panno bombycino operis damasceni decenter posuerunt in capsula, quam munitam et obsignatam sigillo dictæ abbatiæ dederunt in manus D. prioris, quem rogaverunt ut Domino Episcopo eam tradendam curaret; quod hic libenter in se recepit, promittens se commissionem ipsorum fideliter executurum, tradendo pretiosum depositum sibi commissum.

AUCTORE G. V. H.

In quorum fidem præsentem processum verbalem composuimus, cui omnes religiosi, componentes nunc communitatem abbatiæ regiæ Mauziacensis subscripserunt, apposueruntque sigillum insignium dictæ abbatiæ, ut dicto Domino Episcopo pro re nata inserviat. — Datum et ratum habitum in abbatia Mauziacensi, hac die 23 februarii, an. 1731.

Domnus Ludovicus Taupin,
Prior abbatiæ Mauziacensis.

Copia præsens ex originali fideliter descripta reposita fuit in capsa, cum epistola dicti Domini Episcopi Claromontani.

L. S.

necnon processus verbalis D. Faure, parochi Mauziacensis,

124. *Hisce subjungimus processum verbalem D. Faure, tunc parochiæ Mauziacensis deservitoris, de ipsa D. Combes visitatione, capsarum apertione et reliquiarum recognitione. Ex quo dirimi potest dubium quoddam quod legenti processum verbalem D. Combes, quem primo loco posuimus, oboriri potuit, videlicet utrum reliquiæ* S. Austremonii *et ceterorum sanctorum in una an in pluribus capsis fuerint repertæ. Ex hoc processu D. Faure clare patet in capsa* S. Austremonii *solummodo hujus reliquias fuisse repertas, sanctorum vero Calminii et Namadiæ in alia capsa.*

de recognitione reliquiarum per D. Combes,

125. Processus verbalis visitationis et aperturæ capsarum sancti Austremonii, sancti Calminii et aliorum quatuor reliquiariorum, infra designatorum.

Anno 1839 dieque octobris 24, D. Augustinus Combes, majoris seminarii præses, vicarius generalis diœcesis, virtute delegationis specialis Reverendissimi Domini Episcopi Claromontani, se transtulit in ædes presbyterales et in ecclesiam Mauziaci, ad examinandam authenticitatem reliquiarum quas dicta ecclesia possidet, conclusas duabus capsis ligneis quarum una dicitur sancti Austremonii, altera cooperta cupro variis coloribus distincto dicitur sancti Calminii et sanctæ Namadiæ, et quatuor reliquiariis ligneis quibus tamquam stylobatis quatuor parvæ statuæ etiam ligneæ impositæ sunt. F

Ne dubium venire possit de identitate capsarum et reliquiariorum supra designatorum, invitavimus ad assistendum cærimoniæ D. Joannem Baptistam Rougier, majorem et procuratorem communitatis inde a revolutione anni 1793, D. Joannem Ozène, proprietarium in parochia Mauziaci et agentem municipalem inde ab eadem revolutione, et D. Jacobum Jabot, proprietarium in eadem parochia et fungentem munere æditui inde ab eodem tempore. Qui tres testes cognitæ probitatis unanimiter declaraverunt coram D. vicario generali delegato, coram DD. Dalbine parocho Sancti Amabilis Ricomagi, Bernardin deservitore Marsati, Dellestable professore majoris seminarii diœcesani, Desjardin professore in eodem seminario, Prudhomme deservitore Sancti Georgii-de-Mory, Grand eleemosynario in collegio Ricomagensi et Faure deservitore Mauziaci, se perfecte agnoscere dictas capsas et reliquiaria esse easdem atque eadem quas et quæ religiosi

Benedictini

AUCTORE G. V. H.

Benedictini ante annum 1793 fidelium venerationi exponebant. Insuper dictus Joannes Ozène declaravit se, cessante religionis cultu in Gallia post annum 1793, capsas et reliquiaria prædicta secreto ac directe ex ecclesia Benedictinorum domum suam transtulisse, adjutum solummodo a D. Henrico Ferrier, tunc parocho constitutionali, qui hoc a se petiverat ut prædicta objecta revolutionariorum furori subtraheret; dictas capsas et reliquiaria deposita fuisse in armario, cujus clavem constanter penes se habuit, et mansisse in hoc armario usque ad cultum restitutum, et toto isto temporis lapsu numquam fuisse aperta, et deinceps per se ipsum directe fuisse reportata in locum unde sumpta fuerant, et commissa tutelæ dicti D. Henrici Ferrier, qui perrexit tempore et loco eadem fidelium venerationi exponere ut pridem factum fuerat.

His notitiis collectis, D. Combes processit ad aperiendas capsas et reliquiaria, ut sequitur. Primo aperuit capsam S. Austremonii, in quo reperta fuit epistola autographa Massilionii, Claromontani episcopi, petentis a priore abbatiæ
B Mauziacensis portiones aliquot reliquiarum sancti Austremonii, ponendas sub altari quod in palatio episcopali construendum curabat; processus verbalis religiosorum, petitioni annuentium, dictæ epistolæ adjunctus est et sigillo abbatiæ munitus. Juxta epistolam repertum est vetus vas porcellanum continens : 1° parvam ampullam vitream in qua erant quatuor dentes; 2° fragmenta plurima ligni veteris omnino putrefacti, et tæniolam membraneam hæc exhibentem : Reliquiæ sancti Austremonii. Post illud vas triginta duo ossa vel ossium fragmenta erant mixta pulvere multarum aliarum particularum ligni putrefacti, involuta linteo veterrimo et pessimo. Capsa mundata est; triginta duo ossa vel ossium fragmenta posita sunt in mappula candida ab omni parte consuta, et cooperta panno serico et villoso rubei coloris cum hac inscriptione : Ossa sancti Stremonii, et reposita in capsam. Ligni fragmenta collecta sunt in saccum lineum et posita in eadem capsa ad dextrum portæ latus; vetus vas porcellanum, continens parvam ampullam in qua sunt quatuor dentes, etiam in capsa repositum est ad portæ latus sinistrum.

C Deinde D. Combes aperuit capsam sancti Calmini, abbatiæ fundatoris. Primum objectum quod repertum est, authentica erat latine exarata in charta pergamena, data die 8 septembris 1705, signante Claudio Foussier suppriore. Dicta capsa continebat saccos tres pelle ovina continentes ossa, et unum lineum continentem caput integrum, et reliquias alterius; ab utroque capsæ latere inscriptiones erant conformes authenticæ. Sacci positi sunt cum inscriptionibus in loco eodem quo fuerant; authentica quoque reposita est in loco quo fuerat, et capsa reclusa.

Statim post D. Combes visitavit alia quatuor reliquiaria lignea supra designata. In primo invenit duos parvos fasciculos separatos portantes, unum hanc inscriptionem : Reliquiæ sancti Bonnitii episcopi et religiosi de Maniloco, et alterum hanc : Reliquiæ santi Marii confessoris. Uterque fasciculus cum sua inscriptione in charta pergamena repositus fuit in locum suum. In secundo erat os unum cum hac inscriptione : Maxilla sancti Petri; fasciculus et inscriptio in charta pergamena reposita sunt in loco suo. In tertio erat os satis magnum portans hanc inscriptionem : Reliquiæ sancti Austremonii episcopi Claromontani. Os cum inscriptione in charta pergamena repositum fuit in loco suo. In quarto erat D digitus cupreus, quo in medio sub vitro erant parvæ ossium particulæ, et a latere inscriptiones parvæ duæ in charta pergamena, quas legere non potuimus, sive quia temporis diuturnitate characteres notabiliter erant deleti, sive quod scriptura præcedentibus multo est antiquior. Artis periti nobis dixerunt contineri hæc verba : Ex digito S. Joannis Baptistæ, quæ transscripsimus in charta et una in reliquiario reclusimus. Altera legi non potuit. Omnium supra relatorum compositus est præsens processus verbalis cui D. vicarius generalis et testes supra designati mecum parochiæ deservitore subscripserunt.

Combes, vic. gen. — Dellestable. — Déjardin, p. S. S. — Bernardin, deservitor Marsati. — Dalbine, parochus S. Amabilis. — Faure, deservitor. — Grand, eleemosynarius collegii. — Rougier, major. — Jabot. — Ozène. — Prudhomme.

et de appositione sigilli episcopalis.

126. *Hunc sequatur alter processus verbalis ejusdem Faure de appositione sigilli episcopalis :*

Processus verbalis appositi sigilli episcopalis reliquiis sancti Austremonii, sancti Calminii et sanctæ Namadiæ, quas ecclesia Mauziacensis possidet.

Anno 1839 dieque novembris 27, ex articulo primo ordinationis Reverendissimi Domini episcopi Claromontani, datæ die 20 novembris anni hujus, quæ declarat authenticas reliquias sancti Austremonii, sancti Calminii et sanctæ Namadiæ, quas ecclesia Mauziacensis possidet; ex articulo quarto ejusdem ordinationis quæ D. Augustum Combes, majoris seminarii præsidem et vicarium generalem, specialiter delegat ad apponendum sigillum episcopale pretiosis hisce reliquiis, is denuo huc se transtulit in domum presbyteralem et in ecclesiam Mauziaci ad implendam commissionem suam.

Aperta sancti Austremonii capsa, lintea quæ sancti ossa continent exsoluta sunt; ossa principalia separatim involuta sunt tænia candida obsignata ab utraque parte extrema; ossa principalia una cum minoribus et ossium fragmentis reposita sunt in eadem mappula in qua antea erant, quæ fuit cooperta panno serico et villoso rubei coloris multis in locis consuto. Totum hoc ligatum fuit tæniola candida quæ totam latitudinem circumdat, et obsignatum ab utraque parte extrema. In F medio addita fuit parva tæniola rosei coloris ad supplendam tæniolam candidam, breviorem quam ut totum pretiosum fasciculum circumplecti posset; qui fasciculus, debite obsignatus, repositus fuit in capsa cum hac inscriptione : Ossa sancti Austremonii. Saccus lineus continens ligni fragmenta inventa in hac eadem capsa ligatus fuit tæniola candida ab utraque parte extrema obsignata, et positus in capsa a portæ latere dextro : parva ampulla continens quatuor dentes, ad orificium fuit obsignata et reposita in veteri vase porcellano a portæ latere sinistro. Epistola Massilionii, processus verbalis religiosorum, ordinatio Reverendissimi Episcopi in capsa fuere posita, quæ fuit obserata, et sigillum foris appositum scuto seræ.

Deinde sancti Calminii capsa aperta est, sacci continentes ossa extracti, sollicite ligati; partibus extremis sigillum appositum : omnes dein cum suis inscriptionibus eodem loco suo repositi sunt. Antiqua authentica in charta pergamena latine exarata, insuper inscriptio in charta indicans ordinationem qua permittitur expositio reperiri in capsa sancti Austremonii, in eadem capsa conclusæ

clusæ sunt. Capsa fuit obserata et sigillum appositum seræ catenatæ, ligatæ tæniola rosei coloris.

Totum hoc actum est præsentibus DD. Dalbine parocho Sancti Amabilis, Dellestable majoris seminarii directore, Déjardin ejusdem seminarii directore, Pillière deservitore Vulvici, Rordes deservitore de Chateaugau, Bernardin deservitore Marsati, Faucher eleemosynario visitationis oppidi Ricomagi et Grand eleemosynario collegii ejusdem oppidi.

In quorum fidem nos, deservitor parochiæ Mauziaci, præsentem processum verbalem fecimus, cui D. vicarius generalis et testes prædicti nobiscum subscripserunt die, mense et anno ut supra.

Combes, v. g. — Faure, deservitor. — Dalbine, parochus. — Déjardin, p. S. S. — Dellestable, p. S. S. — Faucher. — Bernardin, deservitor Marsati. — Grand.

Novissima recognitio reliquiarum facta anno 1852.

127. *Tandem sequatur actus authenticus secundæ aperturæ capsæ* S. Austremonii *et extractionis reliquiarum factæ a Ludovico Féron, episcopo Claromontano, per D. Brun, vicarium generalem prædicti episcopi, ex ejusdem mandato, die 29 januarii, anno 1852:*

Nos Ludovicus Féron, miseratione divina et auctoritate sedis apostolicæ episcopus Claromontanus, implorato lumine sancti Spiritus aperuimus capsam continentem reliquias sancti Austremonii Arvernæ civitatis apostoli, pieque provoluti in genua coram pretiosis illis reliquiis, inde pro ecclesia nostra cathedrali duas particulas extraximus, quæ sunt fragmentum satis magnum tibiæ dextræ, et alterum fragmentum minus magnum ejusdem ossis. Quo facto, remisimus reliquias in eumdem statum, replicatasque cum eisdem linteis designatis in processu verbali D. Combes, vicarii generalis diœcesis et majoris seminarii præsidis, nostro sigillo obsignavimus.

Mauziaci, die 20 januarii an. 1852.

Brun, vic. generalis. — Ex mandato, Aug. Teilhot, C. Secret.

Præter reliquias S. Austremonii *Mauziaci servatas,*

128. *Magnopere desideraverem actum authenticum hujus secundæ aperturæ et recognitionis reliquiarum; verum invenire non licuit. Fortasse non publica, sed privata assistentis et examinantis medici, domini scilicet Imbert, ut aliunde mihi compertum est, auctoritate facta est relatio quam lego in libro D. Gomot de abbatia regali Mauziacensi, gallice scripto* (1) ; *ubi sequentia numerantur :* 1° Femur dextrum cui deest apophysis, quem magnum trochanterem vocant, quæque videtur fuisse serrata. 2° Femur sinistrum integrum, dempta magni trochanteris facie aversa, quæ etiam serrata videtur fuisse. 3° Tibia sinistra et tibiæ dextræ pars superior. 4° Vertebri pars satis magna ; tres vertebræ lumbares et rotula una. 5° Basis cranii tota. 6° Caput fere integrum, costarum fragmenta duo, calcaneum haud integrum. — Præterea capsa continebat plurima ossa parva, e quibus, præter digitorum pedumque phalanges aliquot, nihil discerni potuit. *Post hanc ultimam capsæ aperturam sigillum episcopale portæ appositum fuisse non videtur. Ego quidem quum Mauziaci anno 1880 mense januarii instrumenta authentica descripsi, capsam intus et foris diligenter inspicere potui, aperiente D. parocho; fasciculum et reliqua quorum in processu verbali mentio est, oculis usurpavi.*

liæ nonnullæ

servantur Claromonte et Iciodori.

129. *Ex notabilibus reliquiis* S. Austremonii *extra Mauziacensem ecclesiam existere didici partem unam in seminario majori Claromontano-Ferrandensi, quam secum tulisse videtur Mauziaco domum D. Combes, alteram in ecclesia cathedrali Claromontensi, tertiam in ecclesia parochiali Iciodorensi.*

Quo devenerit S. Austremonii *caput, incertum.*

130. *Omnem operam dedi investigando capiti* S. Austremonii, *quod olim constat Iciodori fuisse conservatum ; cujus translationem et vices varias antequam Iciodorum perveniret, videsis in relatione illa cujus supra meminimus, quæque infra post Acta legenda est. Quum Mabillonius scriberet alterum tomum Actorum SS. Ord. S. Benedicti seculi III, caput* S. Austremonii *in Iciodorensi monasterio adhuc servabatur, ut ipse auctor testatur in* Translatione S. Stremonii episcopi Arvernensis *(p. 194)* : Iciodorum monasterium hactenus *(an. 1672)* perseverat sub Ordine S. P. Benedicti, recens congregationi S. Mauri unitum; in quo sancti Stremonii caput etiam nunc asservatur, corpus vero Mauziaci. *Quo vero tempore Iciodoro ablatum quove portatum fuerit, non constat. R. D. Duguillon, parochus Iciodori, qui me hospitalitate præclara Iciodori domum suam recepit, dicit se nullam invenisse memoriam hujus capitis Iciodori existentis, neque ante neque post rerum subversionem in Gallia. Notum quidem est in recognitione reliquiarum facta Mauziaci a vicario generali Brun, a doctissimo viro Imbert, medicinæ doctore, inter reliquias inventum fuisse caput et cranii partem. Verum doctissimo medico certo constare non potuit hoc esse caput* S. Austremonii. *Plura aut certiora discere non licuit.*

Quædam reliquiæ olim servatæ Claromonte in ecclesia S. Illidii

131. *Reliquias* S. Austremonii *alibi quoque fuisse aut esse, subinde ex variis documentis collegi. Unum et alterum hic adscribo iterum, (nam allata jam fuere, ut testimonium martyrii,) juxta Galliæ christianæ auctores (tom. II, p. 225) :* Anno 1709, in ecclesia S. Illidii, destructo altari S. Illidii, lapis marmoreus inventus est cum hac inscriptione : HIC RELIQUIÆ SUNT B. AUSTREMONII MRS. SCIQUE JULIANI ET STABILE. *Quamquam non admitto corpus* S. Austremonii *aliquamdiu jacuisse in hac ecclesia, patet tamen reliquias quasdam ibidem fuisse.*

et in ecclesia cathedrali,

132. *Deinde lego :* In ecclesia cathedrali servatur capsula ex argento inaurato cum hac inscriptione : PARTES FEMORIS SANCTI AUSTREMONII ARVERNORUM EPISCOPI ET MARTYRIS. *Juxta Sammarthanum neutra inscriptio septingentos annos superat. Unde patet ex judicio D. Sammarthani facile ad annum 1197 posse referri. Quod si ita sit, credam a Roberto pontifice Arvernorum ex Mauziacensi cœnobio Clarummontem fuisse allatas tunc quum reliquias examine canonico recognovisset.* Partes femoris *dicit inscriptio; et relatio doctissimi medici Imbert, qui die 29 januarii an. 1852 reliquias* S. Austremonii *examinavit, inter ossa sancti viri enumerat duo femora, parte aliqua mutila utraque, quæ videntur, inquit, serrata. Quare non absurdum erit opinari duo femora tunc fuisse mutilata quum solemnis recognitio occasionem facilem pontifici daret. Posteriorem epocham non libenter admittam, quia inscriptionis antiquitas contrarium videtur postulare. Nihil tamen certi definire audeo, quia tota res mihi stat aliena fide, eaque hominis autumantis potius quam judicantis.*

atque adhuc in Entraigues.

133. *Tandem audivi ex ore doctissimi viri, R. D. Chaix de Lavarène, parochi Sancti Genesii apud Carmelitas Claromonte, reliquias* S. Austremonii

(1) Gomot, *Histoire de l'abbaye royale de Mosat*, p. 220.

AUCTORE G. V. H.

monii *servari in ecclesia veteris communitatis* S. Austremonii *in* Entraigues. *Atque hæc sunt quæ de reliquiarum* S. Austremonii *elevatione, translationibus atque existentia ad meam notitiam pervenerunt.*

§ VI. De cultu S. Austremonii.

Antiquus cultus S. Austremonii *apud Arvernos.*

Si Actis apocryphis fides est adhibenda, statim a martyrio sacrum viri corpus publici cultus honores accepit. Qui cultus paulatim intepuit et tandem desiit, donec tempore Cautini, cœlesti visione, si Cautino fides, martyris tumulum illustrante, intermissus cultus reparari cœpit. Tunc verum cultum miraculis etiam commendatum incepisse, ex Gregorio Turonensi, De gloria conf., cap. 30, certum est. Postea vero bellis et barbarorum incursibus vastato Iciodorensi monasterio, sepulcrum sancti viri absque honoribus debitis aliquamdiu ruderibus ac squalore obrutum mansisse videtur, donec ab Avito II sacrum corpus exaltatum e terra et Vulvicum translatum fuit, uti B *supra fuit enarratum. Inde ad nostra tempora cultu non intermisso* S. Austremonius *apud suos gaudet Arvernos. Extra Arvernorum fines hic cultus sero sparsus est.*

Non tamen memoratur sanctus in vetustis martyrologiis.

135. *Martyrologium quod Hieronymianum vocatur* Austremonii *nomen non habet, nullis, ne antiquissimis quidem exemplaribus, v. g. Epternacensi aut Bernensi. Ado Viennensis* Austremonii *non meminit, nec reliqua martyrologia antiqua. In Usuardo puro non invenitur; in additamentis tamen ad kal. novembris legitur ejus nomen et elogium breve. Videlicet, in codice Aquicinctino :* Arvernis, sancti Austremonii episcopi; *in codice Victorino, et reginæ Sueciæ n° 130 :* Civitate Arvernis, sancti Austremonii episcopi et martyris ; *in codice Altempsensi:* Arvernis, natale beati Austremonii martyris, primi pastoris civitatis ipsius ; *apud Belinum, in editione altera:* Arvernis, sancti Austremonii, primi Arvernorum episcopi et martyris. *Molanus, haud dubie ex Belino, juxta Sollerium, textui subdidit :* Arvernis, sancti Austremonii primi Arvernorum episcopi et martyris.

Ejus elogium in martyrologio Romano.

136. *Galesinius breve habet elogium :* Arvernis, sancti Austremonii, episcopi et martyris. *Tandem Martyrologium Romanum kal. novembris* Austremonii *mentionem facit his verbis :* Arvernis, sancti Austremonii, primi ejusdem civitatis episcopi. *Saussaii longius elogium describere supervacaneum est. Quibus adde breviaria, quæ recensere nihil attinet.*

Missa propria concessa vicariatui apostolico Novæ Caledoniæ.

137. *Tandem hic subjungimus missam propriam* S. Austremonii, *quæ simul* S. Austremonii *cultum in extremas terras propagatum indicet.*

Dom. infra oct. festi omn. sanctorum. In festo sancti Austremonii, primi Arvernorum episcopi, et vicariatus apostolici Novæ Caledoniæ principalis patroni. (Ex duplici decreto S. R. C. de Propaganda Fide 15 maji 1881 et 18 decembris ejusdem anni.)

Introitus. *Psalm. 95.* Annuntiate inter gentes, quoniam magnus Dominus super omnes deos; quoniam omnes dii gentium dæmonia : Dominus autem cœlos fecit. *Psalm. ibid.* Cantate Domino canticum novum : cantate Domino omnis terra. Gloria Patri.

Oratio. Deus, qui nos de tenebris in admirabile lumen tuum beati Austremonii prædicatione vocare dignatus es : da nobis ejus meritis et precibus ita digne evangelio Christi conversari, ut D eam quam te miserante suscepimus fidem, sanctis operibus confiteri valeamus. Per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum.

Lectio Epistolæ beati Pauli apostoli ad Thessalonicenses. *(I. Thessal. 2.)* Fratres : Fiduciam habuimus in Deo nostro.... accepistis illud non ut verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vobis qui credidistis.

Graduale. Gloria vestra sumus, sicut et vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi. In Christo Jesu per evangelium ego vos genui. Rogo vos, imitatores mei estote sicut et ego Christi. Alleluia, alleluia. Deo gratias, qui triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiæ suæ manifestat per nos.

Sequentia.

Arverna gens, mente læta
Prome cantus die ista
In laudem Stremonii.
Hic te primus informavit
Vera fide, primus pavit
Verbo evangelii. E
Missus a Romana Sede
Ad te volat; et repente
Nova fiunt omnia.
Plebs, quæ prius sine Deo,
Redemptore gaudet Christo,
Jam fidelis et pia.
Quos ludebat stultus error,
Quos tegebat noctis horror,
Hi sunt lux in Domino.
Ubi vepres et spineta,
Ibi surgit seges multa,
Rigante Stremonio.
Christe, quem sub hoc pastore
Patres nostri coluere
Fide et virtutibus;
Quorum fidem profitemur,
Fac et mores imitemur,
Placentes in omnibus;
Ut corona quam in cœlis
Tuis parasti electis,
Mereamur perfrui.
Amen. Alleluia.

Sequentia sancti Evangelii secundum Marcum. *(Cap. 16, 15.)* In illo tempore, dixit Jesus F discipulis suis : Euntes in mundum universum.... super ægros manus imponent, et bene habebunt. Credo.

Offertorium. *(Isaiæ 61.)* Vos sacerdotes Domini, ministri Dei nostri, dicetur vobis : Fortitudinem gentium comedetis et in gloria earum superbietis.

Secreta. Benedictio tua, Domine, super hæc munera nostra descendat, quæ majestati tuæ pro triumpho sancti Austremonii offerimus, humiliter deprecantes ut cujus ministerio fidem accepimus, ejus intercessione ex fide vivamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum : qui tecum vivit et regnat.

Communio. *(Ephes. 2.)* Eratis sine Deo in hoc mundo; nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope, in sanguine Christi.

Postcommunio. Deus, qui beati Austremonii ministerio eam nobis gratiam contulisti ut ex infidelibus fideles, ex peccatoribus justi efficeremur : adesto operibus tuis, adesto muneribus, ut quibus inest fidei justificatio, non desit fidei fortitudo. Per Dominum.

138. *Hæc*

desumpta ex missis propriis Claromontanis.

134. *Hæc missa desumpta est ex Missis propriis ad usum insignis ecclesiæ Claromontensis, a SS. Domino nostro Pio papa IX approbatis ac de mandato Ill. ac Rev. DD. Ludovici Caroli Féron episc. Clarom. editis (Parisiis, Le Clère, 1865). Ubi præterea legitur hæc præfatio propria, in festo et per octavam legenda :* Vere dignum et justum est, æquum et salutare te quidem, Domine, in omnibus sanctis tuis mirabilem prædicare, sed in hac præsertim beati Austremonii festivitate maximas tibi gratias agere. Ipse enim vere nobis est apostolus, cujus ministerio nos a tenebris ad lucem et a morte ad vitam misericorditer transtulisti; hunc D dedisti nobis patrem et magistrum, qui et per evangelium nos in Christo genuit et viam justitiæ verbo et exemplo primus monstravit; hanc tu nobis illo prædicante gratiam contulisti, ut qui hospites eramus et advenæ, nunc cives sanctorum et domestici Dei nominemur et simus. Et ideo cum angelis et archangelis, cum thronis et dominationibus, cumque omni militia cœlestis exercitus hymnum gloriæ tuæ canimus sive fine dicentes.

VITA PRIMA S. AUSTREMONII

AUCTORE ANONYMO

B *ex duplice codice Claromontano* [a]. a

CAPUT PRIMUM.

S. Austremonii missio in Galliam. Labores apostolici. Monasterii Iciodorensis ædificatio.

S. Austremonius *cum aliis sex a S. Clemente in Galliam missus,*

Sanctus igitur Austremonius, apostolorum Christi discipulus, temporibus Decii imperatoris cum aliis quampluribus condiscipulis in Galliis missus legitur ad prædicandum. Verum post accessum apostolorum, cum Valentiniani et Novatiani hæresis inimico impellente contra legionem christianam grassari [1] cœpisset, sanctus Clemens, discipulus ac successor beati Petri, apostolorum principis, hos viros sicuti ab apostolis ordinati fuerant in singulis eos urbibus destinavit. Hi vero missi sunt: Turonicis Gratianus episcopus, Arelatensis Trophimus episcopus, Narbonæ Paulus episcopus, Tolosæ Saturninus episcopus, Parisius Dionysius episcopus, Lemovicen [2] Marcialis episcopus, Arvernis vero Austremonius est destina- C tus episcopus. De his vero Dionysius ac Saturninus per martyrii palmam cursum consummarunt, Gratianus vero Trophimusque et Paulus ac Marcialis in summa sanctitate post adquisitos Ecclesiæ populos ad fidem præ omnibus Christi dilatatam, felici confessione migrarunt. Et sic tam illi per martyrium quam hi per confessionem relinquentes terras in cœlestibus pariter sunt conjuncti. Sanctus vero ac venerabilis Dei cultor Austremonius, qui cum Gratiano beatissimo vel reliquis quos memoravimus est directus, quo amplius cognovit gentilitatis fervere errorem, illic intrepidus ac fidei calore accensus, Domino ducente Arvernis civitatis mœnia pervenit. Spiritu enim Sancto repletus non verebatur incredulæ gentis expetere feritatem, hoc sibi re arbitrans prodesse ad gloriam, si rudem ac dudum incultam terram ad verbi Dei semina proscindere et excolere ac fructiferam Domino juvante cum laborum certamine reddere posset; juxta illud quod scriptum est: *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Solitudo autem hujuscemodi regio cum habitatoribus recte dicitur, quia sine Deo in hoc mundo vana et insensibilia elementi colentes variis dæmoniorum erratibus subditi erant, adorantes creaturam potius quam Creatorem. Nam eadem urbs ad quam Dei famulus primo perrexit in Limannia *b* sita habetur, illoque b in tempore secundum hujus desideria erroris et conventu populorum et nobilitate inclita videbatur.

Arvernis ecclesiam construit c

2. Erat igitur civitas ipsa, ubi maximus tunc gentilium error *c* colebatur, in supercilio montis ejusdem urbis posita, muro et turribus firmiter munita, et aquæducto grandi et miro opere irrigabatur. Siquidem terris fecunda, nemorosa arboribus, vineis uberrima, populis constipata et referta F commerciis habebatur. Sed terra fructifera et fertilis a malignis operibus inhabitantium erat corrupta. Ad hunc denique locum sanctus vir Dei Austremonius properans, ecclesiam ibi quæ nec locis nec populis erat nota, Domino protegente, cum magno studio fabricavit. Cumque illic indesinenter die noctuque verbi Dei semina spargere non cessaret, ad prædicationis illius constantiam innumerabilis multitudo utriusque sexus ex eadem provincia concurrentes, pie ac fideliter sanctis ejus monitis obedientes, Creatori omnium Deo credere cœperunt.

et Christi fidem prædicat.

3. Igitur sanctus Dei præsul ac per omnia apostolicus vir, Arvernorum congaudens facilitatem credendi, baptismi gratia illos regenerare studens, evangelicis verbis adloquebatur eos dicens: *Genimina viperarum, quis vobis ostendit fugere a ventura ira? Facite fructus dignos pœnitentiæ, quoniam per gratiam Domini nostri Jesu Christi de insensibilibus lapidibus, id est ex incredulis et necdum Deum cognoscentibus patribus, in veros Abrahæ filios commutari meruistis. Gratia enim Dei*

Num 1. — [1] crassari 2. — [2] *ita* 2.

EX MSS.

estis salvati per fidem; qui vos pretioso sanguine quasi inmaculati agni redimere dignatus est. Cujus beneficio et ope adjuti, confortamini alterutrum, spem habentes quia qui cœpit in vobis opus bonum perficiet. Multis vero exhortationibus et doctrinis populorum turbis imbutis atque ad verbi Dei notitiam cum multo labore et signis a Domino ac miraculis non modicis convocantibus provocatis, levitarum et sacerdotum officia, sicut traditum illi fuerat, ecclesiastico more instituit *d*. Tantas denique sub eodem tempore virtutes dignatus est Dominus ostendere per illum, ut gentilium corda non minus miraculis quam prædicationibus erigerent.

Rusticus ejus ope a naufragio servatur.

4. Nam cum quodam die isdem beatus pontifex Austremonius juxta Flaveris *e* fluvium populum prædicaret ac strenue moneret ut stabiles permanerent in his quæ ab ipso didicerant, unum inibi fertur a Domino accidisse miraculum. Traditur enim relatione fidelium quod duo rustici ad ligna cædenda flumen transfretare voluissent, cumque populi ubi vir Domini prædicatio[ni] inserviebat substitissent, unus ex illis accepto pane ex quo B refectionis hora comesturus erat, ut credo, inspiratus a Domino, perrexit ad episcopum obtulitque ei. Qui suscipiens eumdem panem, benedixit eidemque rustico eulogias ex ipso dedit. Mox rediens navim cum comite suo pluribusque aliis conscendit, et vento flante commovetur aqua. Navis vero inter aquarum undas agitata submergitur, et omnes necantur præter unum cui beatus pontifex Austremonius eulogias dedit; qui natando ripam fluminis attigit, et meritis viri Dei intuentibus, inlæsus evasit. Dæmon vero qui ceteros in profundo pelagi mersit, hunc littora fluminis incolumem properari cernens, ad collegam suum audiente populo clamabat in aere: *Eu quid agis? Quare non necas hunc qui tam audaciter fluminis undas transcendit?* Ad quem respondit: *Non valeo, licet cupiam, quia Austremonius, qui undique nos ejicit, eulogias illi dedit.* Quo manifesto peracto miraculo, ab illo die et deinceps sanctum Austremonium magis prædicantem audierunt. Etiam usus inolevit in omnem regionem ut jejuni quique, si sacerdos adest, eulogias accipiant, quæ pro sancta communione habentur.

Multis ad fidem conversis,

5. Igitur cum jam ab omnibus virtutibus et signis claresceret, fiebat omnimodo ut ipsi adjutores magistri existerent et prædicatores verbi Dei, qui paulo ante cultores idolorum esse desierant. Ab ipsis denique simulacra destruebantur a quibus summo cum studio fuerant fabricata. Et sicut exhibuerant sua membra servire injustitiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita e contrario studebant servire Deo in sanctificationem. Destruebant aras ubi dæmonibus ante sacrificaverant, et ipsis in locis cum magno conamine et miro decore ecclesias construebant; quibus per idem tempus mos et amor in prædicta urbe increvit, ut tantæ basilicæ Domino opitulante construerentur quantæ [1] nusquam in una [2] aliarum civitatum regni illius constructæ [3] cernuntur. Pro quo gratias, summe Pater omnipotens, poscimus, qui tam egregium prædicatorem mittere [4] dignatus es, per quem olim tam innumerabilem populum perditum ad cœlestia revocares. Jam enim implebatur hoc quod per Osee prophetam dudum ante dictum fuerat ex persona hujusmodi populi convertentis: *Vocabo non plebem meam plebem meam, et non misericordiam consecutam misericordiam* D *consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei viventis.* Et illud Isaiæ: *Venient ad te qui detrahebant tibi, et gentes quæ non cognoverunt te, ad te properabunt.*

pastores constituit.

6. Cum igitur longo tempore sanctus Dei Austremonius in prædicta regione feliciter conversatus, populorum multitudinem ad Dei notitiam, sicut dictum est, perduxisset, congaudens de felicitate tanti gregis, tamquam bonus pastor Dominum exorat ut oves suas integro numero custodire dignetur, incessanter illi gratias agens pro innumera multitudine quam per eum adquisierat nomini suo. Et quamvis multis virtutibus et miraculis insignis videretur, in cunctis custodiam virtutis humilitatem mente retinens, hoc sæpe aiebat: *Non ego quicquam operor, sed qui habitat in me Spiritus Sanctus.* Et illud apostoli: *Gratia Dei sum id quod sum.* Posthinc vero, cum jam gregem Christi multiplicatum cerneret, sapientiores quosque ex ipsis et omnem injustitiam odientes, providens reliquæ multitudini, constituit præesse pastores, qui non desinerent omni E tempore minus doctos a pravitatis itinere revocare atque ad viam veritatis, quæ Christus est, perducere festinarent. Hi autem qui a tam benigno magistro prædicandi curam susceperant, non subsistebant omni modo, sed meditationi legis Dei inservientes, quod a sancto patre didicerant, ceteræ plebi adnuntiare student.

Monasterium Iciodori condit.

7. His ita habentibus, sanctissimus vir Dei Austremonius populorum frequentiam non ferens quam in pontificali culmine sustinebat, necnon et seculi dignitatem quam ei præferebant filii quos in evangelio Christi genuerat devitans, ut impleretur quod dictum est: *Justus justificetur adhuc*, monasterium dicitur ædificasse in loco qui Iciodorus *f* vocatur, ubi non modicam monachorum turbam constituens, apostolicam vitam quam pleniter didicerat feliciter illis tradidit conservandam, docuitque eos regulis artis retundi animum et jugo semper Domini colla subdi.

ANNOTATA.

F

a *Horum alter, seculi X, fuit olim abbatiæ S. Illidii. In eo desiderantur numeri 1 et 2, quos edimus ex altero seculi XIII; cfr. Comment. præv., num. 5. Codicem hunc designamus numero 2, illum vero antiquiorem numero 1. — Ipsam autem hanc Vitam primam in Commentario præv. Passionem minimam passim appellavimus.*

b Limannia, *sive* Limania, *gallice* la Limagne, *regiuncula est tractus Arvernensis.*

c *Videtur auctor indicare voluisse aliquod insigne erroris monumentum quod in Arvernica civitate coleretur quum eo Austremonius missus a Clemente advenisset. Opinor autem significari maximam illam Mercurii statuam eo tempore erectam Arvernis, atque hunc esse maximum illum errorem qui tunc colebatur Arvernis. De qua statua Plinius* (1): Verum omnem amplitudinem statuarum ejus generis vicit ætate nostra Xenodorus Mercurio facto in civitate Galliæ Arvernis per annos decem, HS$\overline{cccc}$ *(sestertium quadringenties)*. Postquam ibi

Num 5 [1] quatenus 2. — [2] nulla 2. — [3] construere 2. — [4] mitti. 2.

(1) *Hist. Nat.*, lib. XXXIV, cap. 7.

satis

A satis artem approbaverat, Romam accitus est a Nerone, ubi destinatum illius principis simulacrum colossum fecit cx pedum longitudine, qui dicatus solis venerationi est, damnatis sceleribus illius principis.

d *Nihil Clementis et totius ævi apostolici temporibus magis consonum dici potuit. Verba enim illa morem evangelizandi apostolis proprium ac deinceps a viris apostolicis usurpatum graphice depingunt. Quem morem Clemens Romanus in prima ad Corinthios epistola iisdem ferme verbis tradit, cap. 42:* Prædicantes apostoli igitur per regiones et urbes, primitias earum spiritu cum probassent, in episcopos et diaconos eorum qui credituri erant constituerunt (1). *Quem modum ac rationem viri deinceps apostolici secuti sunt teste Eusebio. Qui postquam de Ignatio, Polycarpo aliisque apostolorum discipulis locutus est, ita pergit* (2): Præter hos alii quoque complures eodem tempore viguerunt inter apostolorum successores principem obtinentes locum. Qui utpote discipuli tantorum virorum admirabiles plane ac divini, ecclesiarum fundamenta, quæ variis in locis apostoli prius B jecerant, additis ædificiis exstruxerunt; prædicationem evangelii magis ac magis promoventes et salutaria regni cœlestis semina per universum terrarum orbem late spargentes. Siquidem plerique ex illius temporis discipulis quorum animos ardentioris philosophiæ desiderio verbum divinum incenderat, servatoris nostri præceptum jam antea expleverant, divisis inter egentes facultatibus suis. Deinde relicta patria peregre proficiscentes, munus obibant evangelistarum, iis qui fidei sermonem nondum audivissent, Christum prædicare et sacrorum Evangeliorum libros tradere ambitiose satagentes. Hi postquam in remotis quibusdam ac barbaris regionibus fundamenta fidei jecerant aliosque pastores constituerant et novellæ plantationis curam commiserant, eo contenti ad alias gentes ac regiones comitante Dei gratia ac virtute properabant. Quippe divini spiritus vis ac potentia multa per eosdem miracula etiam tum operabatur, adeo ut prima statim audita prædicatione universi simul populi veri numinis cultum promptissimo animo susciperent. *Qui hæc legit et lecta comparat cum iis quæ de S. Austremonio in Actis narrantur, plane eadem* C *reperiet dicta de Arvernorum primo episcopo quæ Eusebius de primis apostolorum discipulis ac successoribus enarrat.*

e Flaver, *i. e.* Elaver *fluvius, sive* Elavaris, Elauris, Hileris, *nunc* l'Allier, *surgit in Cebennis in confinio Gabalorum et Villavorum, et infra Nivernum* (Nevers) *in Ligerim influit. Recentiores scriptores eum* Alerem, Alarem *appellant,* Helerium *quoque et* Helarium, Alerium *et* Alerim (3).

f Iciodorus, *nunc* Iciodorum *oppidum* (Issoire), *supra urbem Claromontanam situm, ubi Bessæ amnis cum Elavere confluit. Monasterium primitus fundatum varias clades subiit ac solo fuit æquatum; postea a S. Præjecto alumno restitutum sec. VII, post iteratas clades instauratum est denuo sec. X. Cujus basilicam in honorem SS. Petri et* Austremonii *dedicavit Bernardus Claromontensis episc. circa an. 950* (4). *Inutile censemus huc afferre quæ de fundato hoc monasterio in Manuscripto Iciodorensi narrantur; in quo scripto, cujus in his rebus quam levis sit fides nemo ignorat, asseritur illud monasterium anno 318 a comitissa Nataria fuisse erectum* (5). *De hac Nataria cfr. quæ dicit J. B. Bouillet* (6).

EX MSS.

CAPUT SECUNDUM.

Judæorum conversio tentata. Lucius puer a patre necatus. S. Austremonii martyrium et sepultura. Revelatio corporis sec. VI.

Judæi Austremonio mortem moliuntur. a

Per idem vero tempus non modicam multitudinem ex Judæorum gente in Arvernam urbem constat fore diffusam *a*. Nam antiquus hostis, videns sibi perisse quos per famulum suum Austremonium Dominus adquisierat, et quia a mundi exordio contra electos Dei pugnare non destitit, totam nocendi sui artem contra virum E Dei per hanc perfidam gentem studuit incitari. Verum cum beatus præsul hunc infelicem populum propter piaculum in Salvatorem commissum multis increpationibus argueret, atque ex divinarum Scripturarum auctoritate ostenderet propter salutem generis [1] humani de cœlo eum descendisse ad terras, et incarnatum de Spiritu Sancto et Maria Virgine, isdem perfidus populus nullo modo ei præbebat adsensum, nec solum, ut eos monuit, pœnitentiam ex incredulitate et duritia sui cordis perceperunt, sed etiam in ejus necem apertis persecutionibus conspirarunt. Quod sancti viri discipuli intelligentes, nuntiare student magistro quod de ejus interitu tota mentis aviditate Judæi cogitarent. Audiens autem pater sanctus [2] hunc sermonem, alacri vultu tranquilloque ut semper erat animo respondisse fertur: *Ecce nuntium bonum de terra longinqua adlatum, si ad effectum rei quandoque præstante Domino perveniret.* Cumque discipuli turbati de tali secum responsione conquererent, ait ad eos sanctus Dei Austremonius: *Quid est, fratres, quod tristiores solito vos conspicio? Numquid consideratis martyrii mei gloriam pertimescere, quam toto mentis desiderio* F *a Domino studeo promereri? Mementote verbi Domini Jesu dicentis: Non est servus major domino suo, neque discipulus major eo qui misit illum. Et iterum: Si me persecuti fuerint, et vos persequentur. Simulque reminiscite quid monuit dicens: Nolite eos timere qui occidunt corpus, quia postmodum non habent quid amplius faciant. Quid denique jucundius, immo quid servis Domini amabilius huic nuntio quæ detulistis? Qui ideo de terra longinqua bona nuntiare perhibetur, cum erutis animabus fidelium de laqueis tentationum, quæ tota vita humana est super terram, ad æternam patriam, ubi sine laborum certamine cum Christo perenniter regnaturi sunt, eos transmeare insinuatur.*

Martyrium Lucii pueri et deinde ipsius S. Austremonii.

9. His vero et hujusmodi assertionibus fortiores eos contra hujus mundi tentamenta redditos, idem ipse contra resistentem sibi impiissimum Judæorum populum fide armatus, aperta eis voce Christum

Num 9. [1] regis 2. – [2] sanctum 2.

(1) P. G., tom. I, p. 291. – (2) *Hist. Eccl.*, lib. III, cap. 37. (P. G., tom. XX, p. 291.) — (3) Valesius, *Notitia Galliarum*, ad hanc vocem. — (4) *Act. SS. O. S. B.*, sec. III, tom. II, p. 191 seq. – (5) *Tablettes historiques de l'Auvergne*, tom. VIII, p. 214 sq. — (6) *Statistique monumentale du Puy-de-Dôme*, p. 193.

EX MSS.

stum prædicare non destitit. Et licet ipsi plus de ejus interitu pertractarent, ille tamen et Dei Filium eis adnuntiare curat et parvulos quosque eorum comprehensos lavacri salutaris unda perfundit. Unde factum est ut unius Judæi filium, qui potentior ceteris præerat, baptismi sacramento traderet. Quod cum nuntiatum fuisset Judæo filium suum fore [1] baptizatum, maximo furore succensus, cum multitudine suæ gentis ubi vir sanctus tunc temporis morabatur adveniens, filium suum fertur in puteum projecisse. Beatum vero Austremonium antistitem multis verberibus laniatum quoadusque spiritum exhalaret, novissime capitis obtruncatione martyrii palma eum decorantes, dignam sibi Christus animam excipiens, apostolorum meritis constituit sociandam. Caput ejus in puteum post parvuli membra projectum, sed a christianis quam celeriter sublatum, utrosque condigno condientes honore in monasterio quod Hyciodori construxerat isdem sanctus martyr, sepulturæ locum tradiderunt. Ex aqua vero ejus putei infirmantium multitudo postea fideliter hauriens, meritis sancti viri ex variis languoribus saluti B restituuntur.

Judæi expulsi S. Austremonii sepulcrum miraculis prius celebre,

10. Dehinc namque cœpit christianorum odium in Judæos concrescere, qui hoc scelus fuerant perpessi. Quos ita atrocissimis pœnis variisque suppliciis sunt insecuti ut ne unus quidem in hac urbe sicuti in aliis habitare noscatur usque in *b* præsens *b*. His vero ad nihilum redactis et extra fines suos, si qui effugere poterant, dignam illis pœnam Domino tribuente, ejectis, eumdem locum in quo sanctum martyrem tumulaverant, summo honore dignum ducere, magnisque cum muneribus beati antistitis expetunt suffragia, cujus meritis et intercessionibus suffulti, ex quacumque tribulatione vel infirmitate læsi adveniunt, sani et incolumes ad propria revertuntur.

deinde neglectum, sec. VI, agente Cautino, rursus honoratur.

11. Verum longa per tempora, et quamdiu populus superstes fuit qui signa et miracula sanctamque conversationem beati Austremonii mente et opere retinebat, ad sepulcrum illius eadem plebs cum multis donariis devota mente concurrere festinat. Hos vero a seculo excedentes et per plures jam refrigescente caritate, cruda sequens increscit rusticitas. Qui licet scirent quod in prædicto loco Yciodoro requiesceret, C nullum tamen illi exhibebant honoris cultum. Post longinqua vero annorum curricula Cautinus, cui ipsius Arvernæ urbis episcopatus datus est, in diaconatu suo eamdem ecclesiam rexit. Igitur dum nocte quadam in lectulo cellæ suæ quæ huic basilicæ adhærebat decumberet, audivit psallentium quasi parum resonantibus vocibus, et continuo surgens, vidit templum magno splendescere lumine; obstupefactus namque aspexit intrinsecus; erat enim cellula illa in superiore contra fenestras templi. Et vidit, et ecce circa tumulum multitudo albatorum tenentium cereos et psallentium. Quod diutissime cernens, cum discessissent, statim facto mane jussit tumulum cancello vallari, prædixitque reverentiam loci illius. Ex hoc enim frequens oratio super tumulum funditur, et auxilia antistitis impetrantur *c*. *c*

D

ANNOTATA.

a *Diffusos eo tempore per Arvernorum civitatem fuisse Judæos nihil habet absurdi, neque est isti ævo minus consonum. Pronum enim est Judæorum familias aliquot publico Claudii edicto Roma excedere jussas, in propinquas commigrasse Gallias, eoque conceptum erga Christi legem odium transtulisse.*

b *Tempus illud* præsens *quo noscitur nullus in urbe Arvernorum vivere Judæus, pretiosum videtur exhibere indicium quo tempus statuatur horum Actorum. Verumtamen indicium fallax est, uti ex dicendis patebit. Prima quidem specie designari videtur epocha ante seculum VI medium; nam post medium seculum illud multi apud Arvernos iique ditissimi vivebant Judæi, teste Gregorio Turonensi. Etenim inter vitia istius Cautini, Arvernorum episcopi, cujus ex ore S. Gregorius revelationem* S. Austremonii *quæ in Actis narratur, audivisse se dicit, cum ebrietate et avaritia et crudelitate ab ipso Gregorio refertur ejusdem Cautini familiaritas cum Judæis. Post narrata enim alia indignissimi episcopi scelera* (1) : Judæis, *inquit,* valde E carus ac subditus erat, non pro salute, ut pastoris cura debet esse sollicita, sed pro comparandis speciebus. *Hic Cautinus successit sancto Gallo, Gregorii nostri avunculo, anno 562* (2). *Sane putandum non est a Cautino revocatos fuisse Judæos ex exilio; non enim omisisset Gregorius illud ceteris ejusdem sceleribus addere. Ergo, dicat aliquis, tempus illud quo Arvernorum civitas Judæis caruit, seculum sextum medium præcessit? Attamen aliud idque posterius tempus est quo Judæis habitatoribus caruisse Arvernicam civitatem certa historia testatur. Rem narrat Gregorius Turonensis* (3), *eamdem versibus exornavit Venantius Fortunatus* (4). *S. Avitus, qui Cautino successit in cathedram Arvernorum, una pentecostes vigilia baptizavit amplius quingentos;* hi vero qui baptismum percipere noluerunt, discedentes ab illa urbe Massiliæ redditi sunt, *ubi, adnotante Ruinartio, postea baptismum suscipere compulsi fuisse videntur ex epistola S. Gregorii Magni ad Virgilium Arelatensem et Theodorum Massiliensem episcopos* (5). *Potest ergo fieri ut Arvernorum civitas dudum Judæo vacua permanserit, quod videns Actorum* F *compilator, hanc Arvernorum felicitatem carendi Judæo inquilino cum traditione occisi a Judæis patriæ apostoli conjungere, ac factam multo post* Austremonii *mortem ævo Judæorum ejectionem hujus ætati attribuere voluerit. Quod multo magis suspicari licet in Passione parva ac magna, ubi idem factum narratur cum iis adjunctis quæ multo etiam propius ad Gregorii Turonensis narrationem accedunt; manere enim dicuntur baptizati, et qui baptismum recusant ejici; eodem plane modo res accidit sub Avito episcopo.*

c *Hic primi auctoris textus terminari videtur. Difficile enim intellectu est cur auctor, qui non semel Gregorianam narrationem exscripsit suo eam argumento aptando, hic verba præsentia Gregorii retinuerit, quæ significant* Austremonium *adhuc requiescere Iciodori, si statim alio translatum fuisse dicturus esset. Ideo quæ adduntur, post secutas translationes adjecta putamus.*

Num. 9. - [1] fonte 2.

(1) *Hist.*, lib. IV, cap. 12. — (2) Savaron, *Origines de Clairmont*, p. 52. — (3) *Hist.*, lib. V, cap. 11. — (4) *Miscellanea*, lib. V, cap. 5. (P. L., tom. LXXXVIII, p. 186). - (5) Epist. lib. I, ep. 45 (P. L., tom. LXXVII, p. 509 sqq.).

CAPUT

A

CAPUT TERTIUM.

Duplex translatio Vulvicum et Mauziacum. Miracula.

Postea vero per revelationem Domini nostri Jesu Christi, quia isdem locus a suo iterum, exorbitatus erat honore, veniens Arvernorum pontifex, adhibita secum monachorum caterva, canonicorum insuper multitudine atque frequentia suæ plebis, jussit aperiri beatissimi martyris Austremonii sepulturam. Cum autem aperto sarcophago corpus illius inde levaretur, tantus odor circumstantium nares perfudit ut vere scirent eum [in] aulam paradisi apostolorum meritis sociandum. Inde cum summo honore deportatus est ad Vulvicum *a* cœnobium, ubi beatissimus martyr et pontifex Præjectus jacet humatus, ibique, Deo ordinante, sepulturæ juxta prælibatum Dei sacerdotem Præjectum martyrem traditur venerandus *b*. Ubi dum per plurimum spatium jaceret, postmodum auxiliante Domino ad Mausiacense monasterium *c*, qui non longe in honore sancti apostoli Petri et sancti Caprasii martyris exstat, cum ingenti est gloria translatus *d*.

13. Nam cum isdem Mausiacus propter malorum hominum invastationem valde a suo esset honore dejectus, venerabilis vir Lanfredus abbas ejus cœnobii et monachorum caterva rogaverunt Pipinum regem ipsius... [1] *e* ut concederet eis in civitate Arverna aliquem sanctorum transferendi licentiam. Rex vero clementer illis quod petebant concedens et non post multum Vulvicum veniens, atque ex sanctorum corpora illic tumulata interrogans [2], didicit beatum Austremonium olim prædicatorem ejusdem urbis fore. Tunc reminiscens monachorum petitionibus, divino tactus nutu, ut scriptum est: *Cor regis in manu Dei, quocumque voluerit vertet illud,* celeri nuntio fratribus jubet ut quantocius properent et simul cum eo summum martyrem deferant. Qui statim cum ingenti gaudio pergunt et sepulturæ locum cum Joseph scriba et sacerdote regis in altum fodientes, C noctemque illam pervigilem ducentes, sanctissimi martyris corpus digne componunt. Mane autem facto, rex cum exercitu suo adveniens, et circumquaque per omnem regionem audientes, non modica ibi facta est turba. Rex autem sequebatur corpus et humeris deportabat; fit ingens lætitia. Qui deferebant lætabantur, a quibus auferebant flebant, talique ordine beatus martyr Austremonius ad eumdem [3] voluit monasterium transferri.

14. Credo nutu Dei actum fore quod primo de Iciodorensi fuerit ad Vulvicum delatus et inde Mausiacum. Nam isdem beatus Austremonius in loco qui vocatur Hiciodorus, sicut disseruimus, regulare monasterium primitus construens, ibi monasticam tenuit vitam. Sed jam non solum nec regularis ibi erat habitus, verum etiam propter imminentia paganorum bella *f*, quæ Arvernis regio perpessa est, nullus cultus sanctæ religionis ibi habebatur; ob id voluit asportari. Postmodum vero a regulari iterum Mausiacense cœnobio [1] placuit transferri, in quo loco quantas per ill[um] Dominus dignatus est operari virtutes, miracula, signa, non est hoc virium mearum exponere. Sed ne in futurum fabulosa credantur quæ adhuc nova cernuntur, pauca de miraculis quæ per illum in eodem monasterio Dominus fecit adgrediamur. Nam isdem locus sub tanta debilitate erat adtritus, quia inter omnia opulentia sublimis habebatur, ut jam vix propter oppressionem pravorum hominum ibidem servientium monachi esuriem valerent adquiri. Sed postea Domino annuente, ejus intercedentibus meritis et precibus, ad tantum recuperatus est honorem ut sublimiter majoribus exæquaret locis et nil frugi haberet in cunctis. EX MSS.

15. Cum igitur paulatim fama sancti martyris circumquaque reboaret, fiebat ut non solum ex vicinis locis, verum etiam ex longinquis regionibus concito gradu expetenda suffragia advenirent. Erat autem quidam nobilis genere, in territorio Turonico, qui male patiebatur a dæmonio et nocte ac die crudeliter agitabatur. Nam in basilica beatissimi martyris antistitis atque confessoris Turonicis ab uno dæmone liberatus est. Qui exiens fertur clamasse: *Jam quia meritis hujus sancti expellor a te, ego veniam ad sororem tuam. Tu autem si ab altero dæmone, scilicet meo socio, vis liberari, Arvernis vade ad monasterium Mauziacum, et ibi a beato Austremonio curaberis ab illo.* O diabole! invitus ab ejus corpore exiens et invitus ut mereretur curari bona ventura ei prædicens, corpus alterius invasurum non tacuisti. Tamen isdem homo, non incredulus his dictis, ad eumdem locum pervenit et ejus basilicam ubi beatissimus Dei martyr et pontifex humatus adhuc jacebat Austremonius, intravit. Qui illico dæmonem cum sanguine vomuit et ab eo liberatus est. Ibidem per tres dies vota et orationes Domino persolvens, ad locum unde venerat sanus rediit. *Energumenus liberatur,* E

16. Aliud vero miraculum quod Dominus per eum operatus est narrabo. Fuit quidam nomine Aldegeus, gravi per quinque annos infirmitate detentus, nullam corporis sentiens valetudinem, quia per omnes membrorum artus una tenebat ægritudo. Deportatus autem ante sepulcrum sanctissimi viri, ubi dum pervigilem duceret noctem, sanitatem recepit et incolumis ad propria rediit. Nec silendum puto quod quidam, Hildebertus nomine, pedum amiserat usum; ubi dum portatus fuisset, meruit recipere sanitatem, et qui alienis manibus delatus est, propriis gressibus revertitur sanus. Sub eodem fere tempore deportatur quidam, Adalbertus nomine, cum duabus feminis Aufrasia et Adalberga, quibus officium pergendi erat ablatum; et venientes sanitatem recipere meruerunt et incolumes redierunt. Venit etiam quædam femina Adalsindis carens luminis officio, quæ alienis manibus deducta et oculorum lumen meruit recipere ac sana redire. Adducuntur insuper duo viri Sigobertus et Lantarius cum quadam femina Adalberga nomine, oculorum luminibus privati, et illuminati reversi sunt sani. Veniunt namque Ingalbertus nomine et Radulfus cum Benedicta et Ingelberga; simul officium pergendi eis ablatum; sed meritis sive intercessionibus præfati martyris a contractura pedum solvuntur, et nodi disjunguntur, et incolumes revertuntur. *sanantur infirmus, pedibus contracti, cæci.* F

17. Præterea aliud dictum mirabile quod egit, silendum non puto. Sanctus namque beatus Petrus, *Pœnitentis vinculum*

Num. 13. — [1] Equitanie provincie *add.* 2. — [2] ex-interr. *ita* 1, 2. — [3] *ita* 1, 2. — Num. 14. — [1] a-cœn. *ita* 1, 2.

ferrum apud sepulcrum S. Austremonii *dissilit.*

Petrus, princeps apostolorum, a Domino hanc obtinuit gratiam ut a variis languoribus curare valeat quoscumque. Unde accidit ut quidam Romam veniens, ob maxima peccaminum suorum molimina brachia ferro utraque vincta haberet. Sed dum ante sepulcrum cum vota adstaret beatissimi Petri, ejusque intercessionibus cernua devotione supplicaret, illico ex sinistro brachio ferrum nutu divino disruptum est et ex eodem sanus effectus est. Sed sequenti nocte eidem Dominus per visionem revelare dignatus est : *Surgens vade Arvernis in Aquitaniam, et quære monasterium Mausiacum, ubi beatus martyr et pontifex Austremonius adhuc humatus jacet. Quo dum ordinante Domino Jesu Christo perveneris, alterius brachii sanitatem recuperabis et a ferro liberaberis.* Qui consurgens festine Arvernis venit, et Mausiacum monasterium juxta imperium Domini advenit. Ubi dum ante corpus viri beatissimi vota sua et orationes persolveret, sicut Roma in visu ei prædictum fuerat, ferrum dextro brachio subito contritum est et brachium liberatum. Unde satis claret, cum
B a beato Petro Roma solutus sit ab uno ferro, et per revelationem a sancto Austremonio ab altero, quia beatus martyr et pontifex Austremonius sociatus est apostolorum meritis, et digne, quia ab apostolorum principe fuerat ordinatus et ad Gallias ad prædicandum destinatus, ut meritis illius coæquaretur. Homo vero qui infirmus venit, sanus et incolumis Deo protegente ad propria rediit.

Dæmoniaci liberati,

18. Quidam præterea dæmoniacus ad eumdem cum aliis quampluribus sanctum locum advenit. Quem quidam monachus ex eodem loco multis ab eo causis quæsitis interrogavit plurima; qui fertur ei respondisse : *Tu quid interrogas, quid vis? Tibi quicquam respondere nolo, nisi tantum : Vobis autem hac nocte dormientibus Austremonius ante majestatem divinam adstabat supplicans pro his omnibus quorum corpora obsessa habemus, ut ea dimittentes procul ejiceremur inde.* Et cum monachus interrogavit : *Qua hora eris pulsurus ab eo? Vel ut cum futurum sit ut pellaris inde?* At ille respondit : *Scio quia cum primum signum motum fuerit in tertiam, statim hinc egrediar.* Et sic coactus est ut horam expulsionis suæ diceret
C et pulsus exiret. Sed, o diabole inimice veritatis! quomodo de te vera dixisse fatearis, cum mendax sis ab initio et in veritate non stetisti, et quibuscumque suades falsitatem promittis? Scio plane quia coactus exiisti et magis coactus recessisti. Homo autem jubente Domino hujus sancti meritis et intercessionibus hora tertia ad motum signi curatus est et a dæmone liberatus, atque sanitati restitutus rediit incolumis.

cæci curati et alii dæmoniaci.

19. Venerunt etiam duo cæci, utrique privati luminibus, et visibus a Domino receptis, ad loca occulta redire sua. Sub eodem vero tempore plurimi sunt adducti maligno spiritu pleni, qui ibidem a Domino sanitatem recipere meruerunt et a malignis spiritibus liberari. Dæmoniacæ quædam feminæ venerunt duæ. Venerunt etiam et tres viri, omnes a dæmonibus obsessa corpora, et ad sepulcrum beatissimi martyris perducti virtutem D
omnipotentis Dei et meritis sive precibus hujus sancti curati sunt, et sanitatibus restituti incolumes redire meruerunt, ita sani ac si in eis jus proprium dæmones numquam habuissent.

Vir a lepra et ab obsessione dæmonis sanatus.

20. Est aliud præterea memorabile miraculum quod non omnino silendum est. Quidam namque toto corpore lepra perfusus ibidem ad beatissimi viri corpus perducitur, qui etiam immundo spiritu tenebatur obsessus. Dumque per aliquot dies ante sepulcrum gloriosissimi pontificis atque martyris vota sua prout poterat cum uxore sua persolveret, deprecans Dominum ut sanctissimi viri meritis et a lepra, qua per omnia membra erat perfusus, eum mundaret atque etiam ab immundo spiritu curaret; qui meruit exaudiri. Nam corpus ejus et a lepra curatum exterius et ipse interius a dæmone liberatus, sicque in utroque recipere meruit sanitatem. Ubi dum post curationem in eodem loco persisteret nec ad agellum suum vellet redire, ammonitus est a conjuge sua ut rursus suum propriosque inviseret parentes. Dumque bis terque fuisset ammonitus, eique suggereret uxor sua ut reverteretur, mox fertur tale E
ei dedisse responsum : *O mulier, quid me tam frequentibus insultas vocibus ut domunculam meam repetam et pauperculos parentes revisitem? Num putas aut credis me adeo venisse ut revertar? Quid etiam æstimas me triduo precari Dominum post acceptam sanitatem meis orationibus, num ut hinc recedam et teguriolum meum videam? Non utique; absit ut redeamus. Sed quia Domino miserante, meritis istius præclarissimi sancti ab infirmitate exterius interiusque curari merui, hic moriar; et hoc corpus, Domino jubente, hic habebit sepulturam, etsi in sterquilinio locellum.* Sicque factum est ut postera die, sicut prædixerat, vita præsenti caruit, et in eodem loco sepulturæ est traditus. Credo, licet leprosus iste vir et dæmoniacus fuerit, tamen boni meriti eum dico fuisse, qui dum curatus a Domino esset, noluit redire, sed oratu obtinuit ne curationem quam acceperat, denuo ad seculum rediens, quodam modo perderet. Elegit enim magis mori ubi curatus fuerat quam iterum implicans se actibus seculi, perderet vitam quam per gratiam Sancti Spiritus habebat acceptam. FINIT PASSIO.

F

ANNOTATA.

a Vulvicum, *gallice* Volvic, *vicus est Arverniæ, prope Ricomagum* (Riom, Puy-de-Dôme).

b *Cfr. Comment. præv., ubi de translatione prima, præsertim num. 99.*

c Mauziacum, *gallice* Mosat, Mozat *vel* Mosac, *vicus est Vulvicum inter et Ricomagum situs.*

d *Cfr. Comment. præv., num. 100 sqq.*

e *Cfr. ibidem.*

f *Cfr. Comment. præv., num. 99.*

VITA

A D

VITA SECUNDA S. AUSTREMONII

AUCTORE ANONYMO

ex codice Bruxellensi 8550 [a].

CAPUT PRIMUM.

S. Austremonii missio in Galliam. Labores apostolici. Monasterii Iciodorensis ædificatio.

...S. ...mente

INCIPIT VITA VEL PASSIO SANCTI AUSTREMONII EPISCOPI ET MARTYRIS. — Imperatoris æterni moderamine universa regnorum sceptra regente, postquam ejusdem filius Dominus noster Jesus Christus carneam formam, quam B assumere dignatus est, potentia qua decebat super cœlos evexit, sancti apostoli per quatuor terræ plagas se diffuderunt et universis nationibus normam fidei quam a Domino acceperant observandam tradiderunt. Cumque per id tempus Nero impiissimus terra marique imperii sui frena laxasset et in Christi famulos dira ejus rabies nimia acerbitate debaccharet, contigit beatum Clementem pontificem, successorem apostolorum, sanctæ et summæ sedis Romanæ gubernare [1] apicem.

...aliis sex ...Galliam ...issus ...ustremonius

2. Beatissimus igitur ac gloriosus Domini Austremonius, apostolorum Christi collega præcipuus, ab eodem a beato præsule Clemente per id tempus digno est cum honore susceptus et loco maximæ venerationis habitus. Contigit præterea Valentiniani et Novatiani hæresim pullulari [1] contra religionem christianam; unde coactus est beatus Clemens sanctum Austremonium cum aliis quibusdam strenuis [2] viris in partes Galliarum dirigere. Quorum videlicet virorum illustrium, qui jam antea per beatorum apostolorum providentiam singulis erant urbibus delegandi, hæc sunt nomina: Turonus Gratianus episcopus, Arelato [3] C Trophimus episcopus, Narbonæ Paulus episcopus, Tolosa Saturninus episcopus, Parisius Dionysius episcopus, Lemovicas Martialis episcopus, Arvernicam denique inter eos monarchiam Austremonius inclitus martyr post Deum suscepit regendam. Hi denique omnes, secundum omnipotentis Dei cuncta regentis dispositionem, propriam meritorum suorum sunt adepti vicissitudinem. Nam ex eisdem Dionysius ac Saturninus, duo magna luminaria, per martyrii palmam assecuti [4] sunt æternæ felicitatis coronam; Gratianus vero Trophimusque et Paulus ac Martialis verbi Dei semina ubique diffundentes, et de vasis iniquitatis innumerabiles populos reddentes sanctæ Ecclesiæ gremiis, in non ficta sanctitate viventes, optatæ beatitudinis sunt effecti compotes, et licet hi per passionis agonem nec non et alii per quietis diuturnam confessionem, præsentem sortiti sunt corporum metam, unius tamen vitæ cœlestis senatus eos pariter in æther retinet ovantes.

...Arvernis ...risti fidem ...rædicat,

3. Venerabilis [1] igitur Dei cultor Austremonius partes Galliarum ingressus et comitibus præfatis a se mutuo divisis, tellus Arvernicum, ad quod per divinitatis [2] dispositionem delegatum se fore non dubitabat, adgressus est intrepidus, et innumera dæmonum delubra, quæ per eamdem regionem errore fanatico cuncta colere pro diis videbantur, vanissima esse figmenta publice prædi- E cabat, satagens ad vivifica Christi convertere dogmata. Spiritus itaque Sancti virtute fretus ac munimine verbi Dei firmiter vallatus, Arvernicæ civitatis mœnia incunctanter adiit, non veritus vesaniæ gentis expetere feritatem, quia mens Christo dedita nulla formidatur incommoda. Præterea evangelizabat eis indesinenter fidem catholicam, quam a sanctis apostolis acceperat, videlicet unum Deum in Trinitate venerandum, et eumdem in tribus personis existentem in unitate summopere colendum. Docebatque æque unigenitum Dei Filium de supernis cœlorum ad terras descendisse pro salute cunctorum in plenitudine temporum; propterea æquum non esse ut homo, qui est et rationis capax et magno pretio sanguinis Domini emptus, ad [3] injurias ejusdem Dei idolis mutis et vanis cervices suas inclinaret. Prædicabat alternam dilectionem ad invicem, et quod sibi quis mutuo juvamine fieri optaret alteri non denegaret. Asserebat omnibus bonorum operum exhibitionibus insistendum, toto nisu accelerans parare viam Domino in cordibus eorumdem infidelium, qui per tot seculorum curricula per infidelitatem duruerant, saxea gerentes corda, ado- F rantes creaturam potius quam creatorem.

ecclesiam construit et clericos ordinat.

4. Erat igitur urbs ad quam vir Domini Austremonius perrexit in supercilio montis posita, quæ secundum illius temporis errores et conventu populorum et nobilitate inclita videbatur, muris turribusque firmissimis vallata, et aquæductu grandi mirifice irrigabatur. Erat et terris fecunda, nemorosa arboribus, vineis uberrima, commerciis referta, quæ a maligno incredulorum cœtu immerito videbatur esse corrupta. Ad hunc denique locum insignis Domini Austremonius properans, et quampluribus ad fidei rudimenta conversis ac superfluis deorum cultibus abjectis et ararum delubris ex parte dirutis, ecclesiam in honore beati Petri apostolorum principis Domino favente construxit. Quo negotio boni primordii patrato, gavisus est beatus pontifex quod de adquisitis Domino populis matrem fidelium coadunari videret ecclesiam, ubi advenientes populi veternosas criminum diluerent noxas et per fidem intemeratæ Ecclesiæ gremiis redditi, perpetuam trans-

Num. 1. [1] *cod.* gubernavit.

Num. 2. [1] *ita passim in cod. occurrit forma deponens pro activa.* — [2] *cod.* strenuus. — [3] *ita corr., prius* Arelatensis. — [4] *cod.* assecutis.

Num 3. — [1] *in cod. ante hanc vocem add.* SEQUITUR. — [2] *cod.* divini tantis. — [3] *cod.* ab.

ferantur

EX MSS.

ferantur ad aulam. Cernens itaque per suæ exhortationis ac prædicationis instantiam, quæ de ore ejus Domino suggerente ineffabiliter profluebat, innumerabiles utriusque sexus catervas ad immortales fidei latices cursitando, immensas creatori omnium rependebat gratiarum odas. Instituit denique more ecclesiastico sacerdotum ac levitarum distincta singillatim officia singulorumque graduum vel qui psalmos alternatim reboarent ordinatissime instituta decrevit.

Prodigio rustici ejus ope naufragio erepti,

5. Miraculorum porro insignis [1] hunc beatum præsulem decorare Dominus dignatus est tam innumeris, ut mentes rebellium non minus miraculis ad credendum incitarentur quam exhortationibus erudirentur. Ex quibus ut majora prætermittamus, unum de minimis ex quo majora perpendantur referendum videtur. Quodam die dum pretiosus Domini Austremonius juxta Flaveris fluvium consisteret et populos quos per fidem Domino adquisierat verbo prædicationis veluti novella plantaria cœlestibus irrigaret monitis, tale inibi fertur accidisse signum ex quo partim datur intelligi quanta excellentia sint tanti viri acta
B perpendenda. Revelatione quippe notum est eorum qui adfuere, quod duo rustici ad ligna cædenda proficiscentes præfatum flumen transfretare conati sunt. Cumque illic ubi pontifex Domini prædicationi studebat paululum substitissent, unus ex ipsis, accepto pane quem refectionis hora comesurus [2] erat et, ut creditur, inspirante Domino, perrexit ad beatum antistitem obtulitque ei. Qui suscipiens eumdem panem benedixit, eidemque rustico ex ipso eulogias dedit. Mox rediens, navim cum comite suo plurimisque aliis conscendit et vento flante commovetur [3] aqua. Carina vero inter undarum minaces procellas undis dehiscentibus male agitata submergitur, omnibusque dirus patet exitus, eorum corpora volventibus undis spiritu vitali carentia. Evasit autem is cui beatus pontifex Austremonius eulogias dederat, ipsius eum protegentibus inter undas meritis a quo in ore perceperat donum benedictionis. Sed totius nefandæ artis auctor dæmon, qui hujus tam miseri negotii exstitit impiger patrator, cernens hunc virum incolumem ad littora tendentem, quem meritis beati viri Dominus liberare decreverat, ad collegam suum itidem mali-
C gnum clamitabat in aere, audiente populo: *Heus tu*, ait, *quid operaris? Cur hunc permittis elabi qui tam pernicibus alis undas transmeat fluminis?* Ad quem ille: *Non valeo, licet meæ sit voluntatis, quia Austremonius, qui nos undique ejicit, illi eulogias dedit.* Quo audito, universus populus qui huic spectaculo intererat et qui deinceps comperti sunt, beati præsulis prædicationi avidius inhæserunt. Mos etiam inde inolevit in omnem regionem ut jejuni quique, si sacerdos adsit, eulogias accipiant, quæ merito pro sanctæ communionis vera ratione [4] habentur. O quam pari et æquo libramine a superno inspectore sanctorum merita ponderantur! Hic dilectus Domini Austremonius Arvernicæ gentis aggressus edomare feritatem, fatentur dæmones se illum non posse impedire qui ipsius sancti erat munitus benedictione. Pari ordine Saturninus, martyr Domini inclitus, ipsius comes, ut supra retulimus, Tolosanæ gentis expetens verbo fidei demulcere rabiem, fatentur numina dæmonum ejus se præsentiam tolerare non posse nec ipsum mutilandi licentiam habere: merito D
pares et martyrii agoneque et dæmonum protestatione.

et aliis miraculis

6. Claris igitur signis radiante beato præsule ita ut nullo in loco lateri potuisset, prodentibus eum energumenis quos ipse curabat, cœpit se omnis populus eidem offerre, relicto gentilitatis ritu; quos ipse unda sanctificationis respersos benignissimis instruebat documentis, quatenus supernis inhiarent postquam Christi gratiam agnovissent. Et quidam ex eis tanta Domini sunt gratia repleti, ut et suffragatores magistri fierent et cooperatores verbi Dei qui paulo ante cultores esse idolorum desierant, et ubi dæmonum delubris ante latuerant, ibi summo Deo magnis jubilationibus concrepabant. Unde et tantus ardor fidei Domino annuente in eorum cordibus incanduit, ut tam multiplices ibi ecclesias conderent quantas in nulla aliarum regionum civitate constructas esse cernimus.

plurimis tota gens ad fidem conversa.

7. Longo igitur tempore beatus Domini Austremonius in hac regione feliciter conversatus, in apostolicæ sanctitatis excellentia vitam ducens, E
innumera virtutum operatus est insignia, quæ nunc stilo prosequi supervacaneum ducimus; præsertim quia et valde erat difficile inter tot innumeras plebium cohortes frequentantem eum et quodammodo discurrentem agnosci nisi declarantibus signis. Nam claudis gressum reddendo, mortuos ab inferis vitæ reddendo, energumenos [1] ab obsessis dæmonibus liberando, cæcis lumen præbendo, leprosos curando aliarumque mirandarum signa virtutum patrando, totam gentem Arvernicam Domino favente ad fidei æquitatem convertit. *Signa enim*, ut ait apostolus, *non sunt fidelibus, sed infidelibus.* Confirmato ergo in Dei timore populo, providit ex eis sollertes et industrios quosque viros, qui et rerum administratione ceteros præirent et prudentiæ sagacitate miro callerent ingenio, qui et zelo divini amoris referti æquitatem diligerent et non haberent dolum in lingua sua, nec exercerent [2] malum in proximos suos. Hos itaque tamquam bases columnarum ceteris præfecit, movens eos ut inscios et rudes docerent, omnesque ad meliora provocarent et ad fidem quam ab ipso didicerant minime deviarent.

Singulis annis convenit S. Austremonius SS Martiali et Saturnino. b

8. Est locus in confinio Arvernicæ diœcesis qui antiquorum relatione priscorum a dominis tribus sortitum retinet nomen *b*. Illuc quippe semel in anno conveniebant beatus Austremonius, necnon egregius Lemovicensium Martialis, et inclitus martyr Saturninus Tolosanus, tamquam luminaria huic mundo micantia. Conferebant inter se de supernis; de statu Ecclesiæ catholicæ ac de suarum ovium profectibus mutua alternatim confabulatione disserebant, vel si forte in alicujus plebe aliquis hæresiarcha oriri videretur, qui maxime in primordia nascentis Ecclesiæ pullulari videbantur, mutuo verborum jaculo funditus ab Ecclesia evellerentur, vel si a proprio errore non resipisceret, inter biothanathas proscriberetur. Qua ad invicem sanctissima collatione examinata, unusquisque ad propria repedabat ovilia.

9. Operæ pretium videtur et illud non reticere, quod quædam exstitit causa qua ad Bituricense pagum ire decrevit; dispositumque peragens iter,

Num 5. — [1] *ita cod.* — [2] *cod.* comessurus. [3] *cod.* commoventur. — [4] *cod.* veracione.

Num. 7 [1] *cod.* erguminos. - [2] *cod.* ercerent.

repperit

Bitu- ses om et om num rat.

repperit quemdam virum illustrissimum, nomine Cassium, cum suis fratribus gravi languore infirmitatis toto corpore ipsoque vultu dehonestari; quos ab eadem ægritudinis incommoditate ereptos pristinæ sospitati reddidit lætos. Erat autem præfatus vir Cassius natalium splendore decoratus, et quod multæ benignitatis esset suorum affinium protestabantur edicta. Qui quantæ fuerit sanctitatis cujusve meriti [1] finis probavit, in quo omnis laus secure canitur, qui pro Deo ad palmam usque martyrii dicitur pervenisse. Itaque beatus Austremonius ad Bituricensium incolas usque perveniens, populum adhuc in fide vacillantem suo studuit roborare documento et exemplo, et inibi aliquantisper commoratus, in ejusdem cathedræ [2] pontificatu sublimavit beatum Ursinum, discipulum suum, nobilitatis apice pollentem et per omnia Deo placere studentem. Clericorum ergo et laicorum rebus benigno moderamine compositis, lætus in Domino Arvernica repedavit ad arva.

m sibi tuit odo- se erium lat.

10. Denique triginta et sex annis cum magno certamine pontificatum ejusdem urbis rexit, et perseveravit fere usque ad tempora Trajani imperatoris. Postea vero Urbicum virum sanctissimum in pontificali culmine ordinavit, omnemque clerum et plebem illi commendavit ac dimisit ad regendum. His rite peractis, pretiosus Domini Austremonius, populorum frequentiam non ferens et aniles laudum strepitus vulgi refugiens, in pontificali quoque culmine positus favores adulantium perhorrescens, toto animi proposito spiritali theoriæ decrevit inhærere; omnibusque modis oblectamenta mundi respuens, ipse ad meridianam plagam eremum concupivit; ad quod perveniens monasterium construxit in loco qui vocatur Iciodorus, ut tanto ibi Domino vacaret liberius quantum a mundiali hominum strepitu erat segregatus. Ubi non modicam monachorum constituens turbam, apostolicam vitam, quam pleniter didicerat, feliciter illis tradidit conservandam; ad exemplum videlicet beatorum apostolorum et per ipsos credentium docens eos vivere, de quibus dicitur: *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una, nec quisquam aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.*

C

ANNOTATA.

a *Cfr. Comment. præv., num. 10. Hanc Vitam in Comment. præv. passim Passionem parvam appellavimus.*

b *Cfr. Comment. præv., num. 67.*

CAPUT SECUNDUM.

Judæorum conversio tentata. Lucius puer a patre necatus. S. Austremonii martyrium et sepultura.

udæi remonio ortem iuntur,

Per idem vero tempus non modica Judaicæ gentis agmina in urbe Arvernica videbantur esse diffusa. Sed et antiquus hostis, videns sibi periisse quos per famulum suum Austremonium Dominus adquisierat, et dolens innumerabiles populos per ejus prædicationem de suis faucibus extrahi, toto suo illo antiquo conamine suæ artis apodixen [1] perfidam gentem hanc in virum Dei conatus est exercere. Verum cum beatus præsul hunc infelicem populum propter piaculum in Salvatorem commissum multis increpationibus argueret, atque ex divinarum scripturarum auctoritate ostenderet pro salute gentis humanæ de cœlo eum descendisse ad terras et incarnatum de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, isdem perfidus populus nullo modo ei præbebat adsensum, nec solum de quibus eos monuit ex incredulitate [2] et duritia sui cordis pœnitentiam non egerunt, sed insuper in ejus necem apertis persecutionibus conspirant. Quod sancti diu discipuli perspicaci curiositate animadvertentes, indicare student magistro quod isdem nequam populus de ipsius interitu tota mentis aviditate pertractaret, dicentes illi: *O ter quaterque beate domine pater, num ignoras hujus vesanæ gentis Judaicæ perfidiam in tui grassari [3] perniciem? Certe quidem fatemur, ut palam sit tibi, noveris hunc cœtum malignum suis machinationibus dolosis paternitatem tuam ocius exstinguere velle et, si fas sit, nomen tuum funditus a viventibus aboleri velle. Unde ut tui curam agere magnopere digneris, sancte pater, oramus, quia in hujus insanissimæ gentis dolos te incidere valde pertimescimus. Novimus quia qui cœli terræque rectorem carne visibili mundo apparentem interficere non sunt veriti, forte nec tuæ miserebuntur reverendæ senectuti, et te sancto patre erudiente didicimus quia in occasu boni pastoris magna exstat ruina subjectæ plebis. Quod ne huic innumerabili populo per tuam eruditionem Domino adquisito proveniat, magna sagacitate tuam paternitatem providere congruit.* Quæ cum vir Domini a discipulorum ore mente tranquilla et vultu alacri hausisset, sic demum ora resolvit: *Felix,* inquit, *hujus famæ relatus, si ad dictorum [4] fidem proveniat effectus; optimumque est pro Christo hujus corporeæ molis subire dispendium si ex eo pervenitur ad felicissimum supernæ beatitudinis immarcescibile bravium. Nam, quod fateor ut palam sit omnibus, sciatis me pro Christi Domini timore innumeras velle perpeti cruces, horrendos quoque belluarum amplecti hiatus et innumera tormentorum genera, quousque vitalis flatus deficiat, non timere; maxime cum amplectendum sit eorum dolis occumbere qui in Domini Jesu nece manus truculentas injicere non timuere. Populum autem suum deifica Omnipotentis clementia sua ineffabili providentia ubique circumteget [5] et misericordia qua eum voluit revocari a tenebris ad se, qui est vera lux, fine tenus non desistet tueri et conservare.* Omnibus quoque indesinenter monita salutis suggerebat, ita inquiens: *Filioli, sufficiat unicuique hactenus sua exercuisse studia et sui in voluptatibus deserviisse; reliquum superest ut quod quisque vivit, Deo et non sibi vivat, qui redditurus est secundum opera sua unicuique.* E F

EX MSS.

12. Hæc et hujuscemodi verba cum vir Domini filiis quos in Christo per evangelium genuerat, tranquillo ut erat semper vultu oreque venusto perorasset, cœperunt discipulorum mentes magno mœroris pondere prægravari, cernentes eum insidiantium laqueos et minas plus appetere quam for-

quam lætus exspectat sanctus.

Num. 9. — [1] *cod.* meritis. — [2] *ita corr., prius* cathedram.

Num. 11. — [1] *sic cod.* — [2] *cod.* incredelitate. — [3] *cod.* crassare. — [4] (a. d.) *cod.* adhuc totum. — [5] *cod.* circumtegeret.

midare.

EX MSS.

midare. Quos intuens inquit : *Cur, carissimi, mihi solito tristiores efficimini? Num arbitramini me pro Christi Domini amore certaminis agonem pertimescere? Scitote quia pro eo cuncta quæ a quoris latore* [1] *possunt excogitari* [2] *supplicia, sum paratus perferre. Si enim Christum Dominum oportuit pati et ita intrare in gloriam suam, quis ego sum qui pro eo pati recusem* [3] *? Utinam vel idoneus sim discipulorum ejus sequi vestigia, qui per ampla orbis spatia varia sunt perpessi tormenta. Non est enim* ***servus major domino suo, neque discipulus major*** *eo qui misit illum.* Quibus verbis animæquiores effecti, præstolabantur eum quotidie adversus nefandissimam gentem dimicantem et eloquia salutis more vehementissimi torrentis evomentem, quæ quidem aliis erat odor vitæ ad vitam, non credentibus vero lapis offensionis et petra scandali; munimineque regio septus, Christum omnimodis non destitit palam prædicare, utpote quem semper ore ac mente gerebat et cujus famulatui indesinenter inhærebat; et quos ab eorum prava revocare poterat synagoga, confestim salutifera respersos unda universorum Domino
B subdendos sancta aggregabat in aula.

Martyrium Lucii pueri.

13. Unde factum est ut cujusdam ex proceribus Judaicæ plebis filium [1] baptismi sacramento lotum populo sociaret fidelium. Fiunt ergo nota patri Judæo quæ a beato Austremonio fuerant gesta, suum utique filium lavacro salutari renatum. Quam [2] ob rem ejusdem genitor amarissimo commotus felle, et ultra quam credi potest ægre ferens, multitudine suæ gentis agglomerata [3], veluti olim ad Domini Jesu necem cucurrerant, sic itidem nunc ubi sanctus Domini degebat pari voto eademque pertinacia efferatus adcurrit, filiumque suum qui viro Domini indissociabiliter adhærebat arripiens, in puteum qui nunc usque permanet pertinaciter projecit. Beatum vero Austremonium antistitem temerariis manibus pariter aggredientes, multis verberibus diversisque suppliciis diutissime affecerunt; cumque inter hæc hostiam jubilationis et gratiarum laudes Domino infatigabiliter offerret, tandem cum capitis multatione decorarunt. Ad cujus protinus egressum animæ fiunt obviam polorum catervæ, et dulciter hymnizantes ad supernæ curiæ senatum ovantem admittunt, consertusque apostolo-
C rum choro, martyrii palma laureatus, quorum exstitit in mundo imitator et collega eximius. O quam præclaram meritorum vicissitudinem contulit arbiter æternus huic sanctissimo martyri, qui videntibus cunctis æthereum penetravit palatium, regnaturus cum eo in æternum.

et deinde ipsius S. Austremonii.

14. Impiorum denique phalanges adhuc in pretiosum Domini martyrem Austremonium sævientes, ejus venerandum caput post parvuli corpus in puteum projecere. Sed is cujus moderamine seculorum ordo decurrit, suorum ubique fidelium curam gerens, religiosos citissime præparavit viros qui et pretiosum caput et parvuli corpus ab aquoso eruerent domicilio et meliori reconderent mausoleo. Sublato itaque a puteo magni pretii thesauro in cœnobio [1] Incioderense, quod idem martyr Domini olim construxerat, utrosque favente Domino locare decreverunt. Quo peracto tanta cœperunt micare ad hujus egregii martyris loculum insignia virtutum quanta nullius valet effari lingua viventium. Nam et ex aqua putei illius quo sanctum corpus est projectum multitudo languentium fideliter hauriens meritis sancti D
viri ab omni eruebantur incommoditate, optatæque reddebantur sospitati. Singulis quoque annis, eodem die quo beatus martyr relinquens terrena penetravit siderea, ejus putei lympha ab imis supergrediens sua mirabiliter videbatur humectare ora, largifluam et quasi superinundantem sancti martyris designans virtutem.

Judæi expulsi. S. Austremonii *sepulcrum miraculis prius celebre, deinde neglectum.*

15. Patrato itaque hoc scelere Judæi, cœpit odium christianorum in eos vehementer ebullire, tantaque eos infestatione cœperunt impetere, variis eos suppliciis afficientes, quousque propriis sedibus eliminati suæ habitationis extorres efficerentur; ita ut ne unus quidem in omni rure Arvernico veluti in aliis mundi regionibus habitare sinatur usque in præsens, congruam meritis illorum Domino vicissitudinem rependente. Quibus ad nihilum redactis, cœpere religiosi viri, divini amoris zelo fervidi, eumdem locum quo sanctum martyrem tumulaverant summo cum honore venerari, multique ex longinquis regionibus adventantes magnis cum muneribus beati martyris Austremonii exspectabant suffragia, cujus ope freti et munimine fulti, quacumque incommo- E
ditate detinebantur eruti, sani et alacres ad propria revertebantur. Factumque est ut, quamdiu populus superstes fuit qui signa et prodigia beati martyris viderant et nota mente recolebant, sepulcrum illius et magnis nitescerent donariis et plurima totius vulgi frequentia veneraretur a cunctis. Quos e seculo excedentes pluribusque jam annis evolutis refrigescente caritate, cœpit isdem locus frequentia hominum destitui et paulatim a pristino honoris statu annullari. Et licet non dubitarent beatum martyrem eodem loco manere, non maximum tamen ei exhibebant venerationis famulatum, quousque illum vis divina eo transferre decrevit quo nunc decenter quiescit humatus, favente rege regum Domino, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen. EXPLICIT VITA VEL PASSIO BEATI MARTYRIS AUSTREMONII.

CAPUT TERTIUM.

Revelatio corporis S. Austremonii. Duplex translatio Vulvicum et Mauziacum. Miracula. F

Reliquiæ S. Austremonii, *agente Cautino, rursus honoratæ,*

DE TRANSLATIONE JUSSU REGIS AD LOCUM MAUZIACUM ET DE MIRACULIS IPSIUS PRÆFULGENTIBUS. Post longæva annorum curricula quo gloriosus martyr Domini Austremonius consummato martyrii agone in Iciodorensi cœnobio diutissime quievit humatus, placuit divinæ majestati mundo palam facere quantæ virtutis esset isdem martyr, cum eum ab eodem loco transferendum decrevit. Per idem tempus regebat Arvernicæ sedis cathedram præsul nomine Cautinus, qui in suo diaconatu prius eamdem ecclesiam ubi vir Domini quiescebat gubernavit. Igitur dum nocte quadam in lectulo cellæ suæ, quæ huic basilicæ adhærebat, decumberet, audivit psallentium quasi parum resonantibus vocibus; et continuo surgens vidit templum magno splendescere lumine. Obstupefactus namque aspexit intrinsecus; erat enim cellula illa in superiore contra fenestras templi.

Num 12. [1] *forsan* lictore, *ut in Vita tertia.* [2] *cod.* excogita. [3] *cod.* recusam.

Num. 13. [1] fidelium. [2] *cod.* quem. — [3] *cod.* agglomerata. — **Num. 14.** — [1] (i. c.) *cod.* incendio.

Et

A Et vidit, et ecce circa tumulum multitudo albatorum, tenentium cereos et psallentium. Quod diutissime cernens, cum discessissent, statim facto mane jussit tumulum cancello vallari prædixitque reverentiam illius. Ex hoc enim frequens oratio super tumulum funditur et auxilia antistitis impetrantur.

...lcio- ...ulri- ...n ...atæ,

17. Igitur Wandalica persecutione ingruente [1], urbes plurimæ per Galliam dirutæ fuerunt; cujus persecutionis tempestatem præclara urbs Arvernica vitare non valuit; nam et eadem pari modo est eversa. Sunt hactenus in monimentum antiquæ nobilitatis ruinæ ædificiorum, parietinis maceriarum exstantibus. Ecclesiis quoque ubique depopulatis, contigit eumdem locum quo sanctus Domini erat veneratione hominum privari. Unde divinitus Arvernorum præsul ammonitus, adgregata utriusque sexus [2] plebe non modica, adiit locum quo sanctissimum corpus quiescebat, junctis pariter monachorum clericorumque catervis. Supplicata itaque Altithroni clementia, cum jubente præsule urna ubi sancti martyris artus quiescebant aperiretur et exinde sanctum corpus
B levaretur, tantæ suavitatis odor inde exortus est ac si aromata et balsama ibi aspergerentur, in tantum ut omnes faterentur eum paradisiaco illo nectare dulcedinis perfrui quod sponsa postulat lætabunda : *Trahe me*, inquit, *post te; curremus in odorem unguentorum tuorum*. Levantes itaque sancti martyris glebam cum hymnis cantantibus, advexerunt ad cœnobium qui vocatur Vulvicus, ubi beatus martyr et pontifex præfatus * jacet humatus, et juxta ipsius bustum sanctum martyrem Austremonium locandum decernunt.

...ndum ...tur ...ctus,

...Vul- ...o ...acum.

18. Cumque inibi ejus sancta membra diu quievissent, nolens divinitas geminum decus Ecclesiæ suæ, hæc videlicet duo magna luminaria, unius loci contineri angustia, placuit iterum divinæ majestati sanctum martyrem ab eodem removeri loco [1]. Est locus antiqua nobilitate eximius, ab urbe Arverni decem milibus distans, vocabulo Mauziacus, ubi non modica monachorum caterva spiritali theoriæ illis diebus operam dabat. Ferebat [2] autem tunc tempus isdem locus insigne nominis beati Petri apostoli, pariterque sancti martyris Caprasii continens pignora; sed postquam Deo favente almus martyr Austremonius illuc est
C delatus, transiit ad [3] nominis [4] gloriam ipsius cœnobii vocabulum. Cujus cœnobii rector bonæ memoriæ Lanfredus illis erat in diebus, qui inito [5] consilio cum subdito [6] sibi [7] monachorum grege adierunt pariter Domnum Pipinum regem Aquitaniæ, unanimiter eum exorantes quatenus eis aliquem ex primoribus sanctorum martyrum Arvernæ civitatis ad suum monasterium transferre liceret. Rex vero precibus aurem semper accommodans, dictis petitionibus eorum assensum præbere judicavit, et non post multum Vulvicum adiens [8], de sanctorum corporibus illic tumulatis sciscitatus, didicit beatum Austremonium doctorem et magistrum Arvernici ruris exstitisse et ejus incolas ad fidei rudimenta convertisse. Quam [9] ob rem petitionum reminiscens monachorum, divino tactus spiramine, sicut Sapientia protestatur : *Cor regis in manu Dei est, et quocumque voluerit vertet illud*, celeri nuntio fratribus jubet ut quantocius properent et cum ipsius juvamine beatum deferant martyrem. EX MSS.

19. Qui statim cum ingenti exultatione festinantes et ad indicium regiæ auctoritatis Josep ipsius regis apocrisiarium [1] secum habentes, noctem illam pervigilem ducunt, et sanctissimi martyris thecam reserantes, sanctum ejus corpus ad transferendum educunt. In crastinum ergo phœbo suo jubare arva ubique inlustrante, rex præfatus cum suo comitatu [2] lætus adcurrit, et omnes circumquaque ad fines, qui per totam regionem occurrere potuerunt, unanimes advenere; auferentesque inde sanctum martyrem, cum plausu et alacritate populorum illud deferebant. Rex quoque ad instar regis David, qui olim ante arcam Domini ludebat, lætus ante sancti martyris exequias exultabat et ejus sancta membra propriis humeris evehebat. Erat autem hiems; cumque læti et alacres iter agerent, subito tantæ densitatis nix cœpit elabi ut totius terræ superficiem operiret, et quod est mirabile dictu, per omne illud itineris spatium quo sanctum corpus vehebatur, nihil nivis cecidit. Omnes quoque ægroti et ii quibus natura lumen negaverat, qui sancti martyris loculum tangere meruerunt, et hi gressibus receptis incolumes sunt effecti, necnon et isti optatæ lucis sunt effecti compotes. Denique paulatim augebantur agmina populorum usque quo ventum est ad cœnobium Mauziacense, ubi Domino favente cum magno est decore locatus, ibique hactenus tanta ejus vigent beneficia et virtutum per singulos dies incrementa, quanta nullus valet explicare lingua; quæ si scriberentur per singula, a pluribus dicerentur apocrypha.

ubi miraculis claruit.

E

20. INCIPIUNT EJUSDEM MIRACULA [1] SANCTI AUSTREMONII EPISCOPI ET MARTYRIS POST TRANSITUM [2] *a*. Insignia mirandorum actuum gesta, quæ divinitati placuit ostendere per gloriosum martyrem Austremonium, Arvernicæ gentis præsulem atque doctorem, in cœnobio Mauziacensi, quo ipse humatus quiescit, nostræ non est facultatis retexere, quia humanæ capacitatis vires excedunt. Nam rerum opifex Dominus, qui nullius eget laude, post ipsius sanctissimi agonis triumphum in præfato loco admirandas admodum peregit virtutes ad comprobandum sui fidelissimi testis meritum, simul ut et humana ratio inde percipiat suæ utilitatis jugiter emolumentum unde F virtutum cernit indesinenter oriri incrementum. Illorum sane sanctorum obtentu apud majestatem summi Dei nos muniri credimus in terris in quibus sic evidenter nitescunt prodigia virtutis [3]. Erat igitur [4] vir nobilis quidam [5] genere ex territorio Turonico, qui infandæ pestis quatiebatur dæmone. Qui a caris et notis in basilica beatissimi Martini episcopi Turonensis deductus, ab eodem est dæmone liberatus. Sed exiens fertur clamasse : *Quia hujus sancti meritis expellor a te, scias te iterum crudeliore spiritu invadendum, a quo si denuo liberari* [6] *volueris, vade Arvernis, ad monasterium Mauziacum, quo beatus* [7] *Austremonius martyr quiescit, et cum tuæ salutis restitutorem* [8] *esse cognosce*. Cujus vocis effectus continuo subsecutus est, atque ab atrocissimo correptus [9] dæmone ad præfatum locum quo pestifer spiritus eum ire docuerat pergens, basilicam sanctissimi intravit martyris.

Energumenus liberatur; a

Num. 17. [1] *cod.* incruente. [2] *cod.* xesus.
Num. 18.— [1] *cod.* locum.— [2] *cod.* serebat.— [3] *cod.* adque.— [4] *in cod. repet.* transiit adque nominis. [5] *cod.* mitto. [6] *cod.* subito. [7] *cod.* subiti. — [8] *cod.* audiens. [9] *cod.* quem.
Num. 19. [1] *cod.* apocrisarium. [2] *cod.* comitatus

Num. 20.— [1] miraculi *B.* — [2] (INC.-TRANS.) INCIPIT TEXTUS LIBRI MIRACULORUM *V. L.* — [3] EXPLICIT TEXTUS. INCIPIT LIBER MIRACULORUM *add. V. L.* — [4] *om. V. L.* — [5] (v. n. q.) q. v. n. *V. L.* — [6] liberare *B.* — [7] *om. V. L.* — [8] restitutorum *B* [9] *om. B*

EX MSS ET IMPR

martyris. Ante cujus tumulum cum aliquamdiu jacuisset, dæmoniacum virus cum misero evomens cruore, sanæ menti redditus est; ibique triduo gratiarum actiones Domino persolvens et beatum Austremonium suum liberatorem asserens [10], ad propria repedavit.

sanantur infirmus.

21. Nec illud silendum reor quod eodem tempore per beatum Austremonium gestum est. Fuit quidam homo [1] nomine Aldegeus, gravi membrorum incommoditate detentus, nullam sui habens valetudinem corporis per annos quinque. Affines itaque sui et parentes ad basilicam sancti martyris eum advehunt [2], et cum eo totam ducentes noctem pervigilem, virtutem adesse sentiunt martyris. Nam sospitati redditus, qui alienis fuerat evectus humeris, reversus est gressibus propriis.

pedibus contractus.

22. Haud dissimile contigit iisdem in diebus miraculum. Erat quidam homo vocabulo Hildebertus, qui pedum debilitate mulctatus gradiendi funditus amiserat usum. Delatus est ergo ante martyris venerabile sepulcrum; quem supplici conatu exorans ut sui misereretur, adfuit propitiatio divinitatis, receptoque pedum robore incolumis stetit, et cum ingenti alacritate publica voce laudans martyrem sanctum, ad propria est reversus.

B

mulier cæca cum aliis tribus.

23. Sub eodem fere tempore adiit limina jam dicti gloriosi martyris quædam mulier videndi privata officio; quam comitatus est quidam claudus cum duabus [1] ejusdem sexus feminis non impari gressuum [2] debilitate mulctatis [3]. Deducti ergo in basilica sanctumque in excelsis proclamantes Austremonium, adfuit divina clementia nexus solvere miserorum. Vultu [4] namque, quem diutina [5] depresserat cæcitas [6], in lucem commutato, gaudens mulier circumcirca oculorum orbes volvebat, et qui aliorum viribus fuerant evecti, redintegratis basibus pedum, ovantes huc illucque cursitabant, sicque redierunt ad sua.

tres cæci.

24. Adducuntur itidem tres cæci, qui diutina cæcitatis caligine depressi, a [1] magnarum opum affluentia ad exilem erant inopiam delapsi, unus quidem sexus masculini, duo vero feminei; parique voto Altithroni altis vocibus exorabant clementiam. Quorum gemitibus divinitati annuere libuit, et ut cunctis patesceret martyris meritum [2], atra depulsa caligine inlustrantur videndi jubare.

duo viri et totidem mulieres claudi.

25. Eodem die advehuntur duo claudi cum duabus feminis ejusdem invalitudinis ad præclari limina martyris [1]. Cujus ut introierunt [2] atria [3], deifica faciente clementia, adepto pergendi robore, alacriter cursitando repedarunt ad propria.

Pœnitentis cingulum ferreum apud sepulcrum S. Austremonii dissilit.

26. Præterea aliud factum dictu [1] mirabile quod sæpedictus martyr peregit, silendum non puto [2]. Beatum namque Petrum apostolorum principem, quem Deus æthereæ custodem deputat [3] aulæ, cunctos curare posse languidos [4] nemo [5] sanæ mentis ambigit. Quidam itaque pœnitens Romam adiit beati Petri suffragia petiturus, utraque brachia ferro vincta habens: ante cujus conspectum vel [6] sepulcrum cum cernuus exoraret [7] Omnipotentis misericordiam, illico ex sinistro brachio ferrum nutu divino disruptum est [8], et ex eodem sanus effectus est. Sequenti vero nocte facta est vox divinitus ad eum hujusmodi: *Surgens vade Arvernis in Galliam, et perquire locum Mauziacum vocabulo quo martyr Austremonius humatus quiescit; quo dum adveneris, alterius brachii sanitatem recuperabis.* Qui consurgens festine Arvernis venit, et ad jam dictum cœnobium jussionis divinæ haud [9] segnis exsecutor pervenit. Ubi dum ante corpus beatissimi viri sua vota persolveret, repente ab illius brachio ferrum procul exilivit [10], et optatam recepit sanitatem. Unde claret martyrem sanctum [11] in illo [12] supernæ curiæ senatu visionis divinæ non dissociari a beato Petro in beamine, cui concors fuit in pœnitentis reddenda sanitate. D

Dæmoniacus liberatus;

27. Adducitur ex longinquo quidam dæmoniacus arctissimis nexibus catenarum vinctus, cumque ante sepulcrum martyris sancti miseris [1] modis quateretur, inter plurimos circumstautes percunctatus [2] est eum quidam monachus multa. Ad quem ille hujusmodi responsum dedit: *Quid me interrogas? tibi minime respondere volo; sed hoc scito, quia nocte transacta hic [3] Austremonius ante majestatem [4] divinam adstabat, supplicans pro his quorum corpora vexare non desistimus, ut ab eorum dominatione procul ejiceremur.* Tunc isdem interrogavit eum horam suæ egressionis. Cui et inquit: *Scio quia mox ut signum horæ tertiæ motum fuerit, ab hoc homine exibo.* Quod et [5] ita factum est. Nam ut ad laudes Deo concinendas signum insonuit, ille pestifer spiritus, relicto hominis domicilio, vacuas recessit in auras [6]. E

cæci curati

28. Venerunt [1] etiam duo [2] cæci, ex multo jam tempore videndi juvamine destituti, poscentes a sancto martyre luminis donum. Quorum preces divina majestas exaudire decrevit. Nam sancti martyris freti meritis, fugata nocte et ingresso die [3], qui venerant palpando rediere videndo.

et alii dæmoniaci;

29. Venerunt etiam tres viri et duæ feminæ immundorum spirituum infestatione vexati, beati martyris Austremonii exposcentes suffragium [1]. Virtute ergo divina meritisque sancti compulsi sunt dæmones hominum relinquere domicilia et inhabitabilia hominibus avibusque expetere deserta; sanæque menti redditi, gaudentes repedarunt ad sua.

vir a lepra et ab obsessione dæmonis sanatus.

30. Patratum est a Domino per gloriosum martyrem aliud memorabile [1] miraculum, quod minime censeo reticendum. Quidam namque toto corpore lepra respersus, ad beatissimi viri tumulum deducitur; qui etiam spiritu immundo tenebatur obsessus. Cumque [2] per aliquot dies ante sepulcrum sancti martyris excubaret cum sua conjuge et interno gemitu supplicationis preces accumularet quatenus a gemina incommoditate liberari mereretur, spe sua frustratus non est. Nam meritis sancti viri expulso dæmone, cutis quoque per omnia recuperavit candorem; sicque [3] utraque peste carens, adeo sibimet congratulabatur ut fateretur se nec ad proprium redire agellum, nec sacrum eumdem locum ulterius relicturum. Suggerente itaque sibi conjuge ut

Num 20. — [10] (s. l. a.) s. a. l. *V*, *L*.
Num. 21. — [1] *om.* *V*, *L*. — [2] advenit *B*.
Num. 23. — [1] ducibus *B*. — [2] gressuri *V*, gressus *L*. — [3] multatæ *B*, *V*. — [4] vultum *B*. — [5] divina *V*, *L*. — [6] cæcitatis *B*.
Num. 24. — [1] ad *B* — [2] (m. m.) mer. mart. *V*, *L*.
Num. 25. — [1] (l. m.) m. l. *V*, *L*. — [2] intraverunt *L*. — [3] ara *B*.
Num. 26. — [1] *om* *V*, *L*. — [2] (s. n. p.) n. p. s. *V*, *L*. — [3] deputavit *V*, *L*. — [4] languentes *V*, *L*. — [5] nenon *B*. — [6] v. s. *om.* *V*, *L*. — [7] *om.* *B*. — [8] *om.* *B*. — [9] au *B*. — [10] exivit *B*. — [11] (m. s.) s. m. *V*, *L*. — [12] (i. i.) nullo *V*, *L*.
Num. 27. — [1] misteris *B*. — [2] percunctatum *B*. — [3] *om* *B*. — [4] majestate *B*. — [5] *om.* *B*. — [6] aures *V*.
Num. 28. — [1] veniunt *V*, *L*. — [2] tres *V*, *L*. — [3] diei *B*.
Num. 29. — [1] suffragia *V*, *L*.
Num. 30. — [1] mirabile *B*.. — [2] dumque *B*. — [3] in *add.* *V*.

reverterentur

reverterentur suosque reviserent parentes, penitus non adquievit, sed objurgata ea dixit [4] : *Sine me triduo Domino sanctoque martyri pro adepta sanitate gratiarum persolvere vota, et quod nobis denuo visum fuerit peragemus.* Non ambigo hunc sanæ mentis exstitisse hominem, qui malesuadenti [5] uxori non credens, magis elegit sanctum magnificare martyrem pro impensa sanitate quam [6] rursus seculi se implicare actibus [7]. Biduo ergo in bono [8] permanens voto, tertia die ingruente [9], hac luce privatus [10] est et anima ejus læta de præmio effecta est [11].

31. Quoniam propensiorem fidem eisdem operibus [1] accommodamus quæ oculis intuendo dijudicamus quam illis quæ auribus audiendo vix credimus, nunc adgrediamur ea quæ per beatum martyrem Austremonium exspectatione digna [2] coram positi fieri vidimus. Venit namque a Tolosanæ gentis climate quædam puella nobili edita prosapia, cui lumen natura negavit [3] in tantum ut, secundum illius evangelici cæci nati sed a Domino per linimenta [4] luti inluminati figmentum, vultus illius [5] puellæ non solum tenebrosus esset [6], sed nec palpebrarum vestigia quo oculorum orbes esse deberent significaret. Hæc ergo ducentium [7] manibus Mauziacensis basilicæ atria ingressa, ante beati Austremonii mausoleum se poni debere [8] rogavit. In sinistra itaque parte cancelli quod curvatura maceriæ tegitur totam noctem pervigilem ducens, ante pullorum cantum sensit ad se accedere [9] virum vultu venerabilem, manus sibi per faciem extergentem. Cumque oculi illi reformarentur dextroque ad plenum redintegrato sinister perficeretur, subito quidam janitor illic quiescens obsceni fœtoris [10] miserum emisit sonum. Quo [11] sanctus provocatus abscessit, minorque inventus est ocellus dextro, tamen perfecte videns. Exstitit in testimonium rei gestæ sanguis ab ejus genis [12] eliciens, multo tempore ostestans [13] parietem sanguineum. Erat vero nomen puellæ Karissima [14], percunctabaturque omnes [15] cujus stigmatis idem essent [16], totius essentiæ prorsus ignorans speciem. EXPLICIUNT [17].

EX MSS. ET IMPR.

ANNOTATUM.

a *A numero 20 ad finem Vitæ eadem leguntur ac in Libro miraculorum qui post Vitam tertiam* S. Austremonii *duplicem translationem excipit. Quare codicum Bruxellensis et Vaticani, simul et editionis Labbeanæ collatione hic facta, variantes lectiones exhibemus, signantes codicem Bruxellensem littera B, Vaticanum V, editionem vero Labbeanam L. De textu Vaticano et Labbeano cfr. quæ statim ante Vitam tertiam dicuntur.*

VITA TERTIA S. AUSTREMONII

AUCTORE ANONYMO.

Hanc tertiam S. Austremonii *Vitam, quam commentando a reliquis duabus distinximus nomine Passionis maximæ, edimus ex codice ms. Vaticano reginæ Sueciæ nº 486 (in Comment. præv. num. 20, mendose scribitur numerus 426 pro 486), membraneo, folio parvo. Exaratus est seculo IX; quare auctoribus Historiæ litterariæ Galliarum, tom. XV, p. 621, hanc Passionem seculo XII tribuentibus, consentire nequimus. Porro quum codex anteriore parte ablata prologum hujus Passionis mutilum exhibeat, eumdem præfigimus ex codice Parisino bibliothecæ nationalis, signato nº 5365, membraneo, folio maximo, sec. XII, qui integram Passionem exhibet, demptis versibus intercalaribus præter unum aut alterum et tota ea parte quæ incipit a versibus num. 26 additis. Codicis hujus variantes lectiones perpetuo annotantur una cum variantibus lectionibus codicis Lirinensis ecclesiæ, editi apud Labbeum, in Nova bibliotheca mss., tom. II, p. 482, absque dicto prologo, sed cum versibus. Codicem veterem esse dicit Labbeus, sed ætatem non indicat; quam nullo modo indagare potuimus.*

Codicem Vaticanum signamus numero 1, Parisinum numero 2, editionem vero Labbeanam numero 3.

PROLOGUS *a*.

INCIPIT PROLOGUS SANCTI PRÆJECTI [1] IN PASSIONEM SANCTI AUSTREMONII. — Cum rector seculorum ineffabile sua dignatione pereunti mundo subvenire dignatus est miserendo ipse præscius futurorum, sic idoneos sponsæ suæ intemeratæ, videlicet Ecclesiæ, decrevit ordinare pastores qui et renatos in Christo adoptivos filios immortalitatis unda abluerent et divini verbi nectare eorumdem penetralia irrigarent, vel cum imminens dira sævientium detonaret procella, ad pii agonis incitamenta provocarent et ipsi ecclesiarum providi rectores in ovile Christi insegniter excubantes, tamquam ædificati super fundamentum apostolorum, insignium verborum spiculis corda rebellium jacularent [2], quatenus protervos demulcendo et mites ad potiora incitando, cum innumeris agminibus atria perennis vitæ felici transmigratione mererentur penetrare; quod non solum verissimis assensionibus astruendo, verum etiam copiosis prodigiis coruscando, ad cujus ævi felicitatem toto nisu sequentes inhiare deberent evidentibus patefecere miraculis. Sed et post mirabilem [3] Christi adscensum ad cœlos tanta virtutum congerie iidem fundatores ecclesiarum in sæculo immicuere, leprosos curando, cæcos illuminando, paralyticis gressum reddendo, exanimatos vivificando, ut veridica Domini sententia in eis impleta sit dicentis : *Qui credit in me, opera*

Num. 30. — [4] ei *add.* V, L. — [5] male suadere B. — [6] *in* B. *prius* quia, *corr.* qua. — [7] *om.* B. — [8] Dei V, L. — [9] (d. i.) i. d. ex V, L. — [10] migratus V, L. — [11] et an.-est *om.* V, L.

Num. 31. — [1] (e. op.) eis V, L. — [2] *om.* V, L. — [3] (n. n.) neg. nat. V, L. — [4] liniamenta B, V, L. — [5] istius V, L. — [6] (t. e.) tenebrosum esse V, L. — [7] ducentibus V, L. — [8] deberet B. — [9] venerabilem V, L. — [10] statu B. — [11] quod B. — [12] genu B; genos V. — [13] obstestans B. — [14] Karisima V, L. — [15] homines B. — [16] esset B. — [17] EXPLICIT LIBER MIRACULORUM V, L.

Prolog — [1] Projectl 2. — [2] jacularunt 2. — [3] mirabile 2.

quæ

EX MSS. ET IMPR.

quæ ego facio et ipse faciet. Ex quorum collegio almus Domini Austremonius toto orbe nominandus, velut lampas lucidissimus, partes Galliæ illustrat et, ita est fatendum, suarum fulgore virtutum ipsa reverberat astra, deifica favente clementia. Qui rite in orbe tali vocitatur nomine, quia sicut flante AUSTRO pruinæ et frigoris AUSTERITAS liquescit, ita isdem martyr Domini, a partibus Romaniæ climata adiens Galliæ, innumerabiles infidelitatum machinas suo peritissimo eloquentiæ perfodit spiculo, et superfluas errorum frivolositates suo vanefecit exemplo et documento. Quæ quamvis sint tam magnifica ut exiguitatem humani sensus videantur excedere, tamen ne ex toto silentii carcere tegi videantur, etsi ejus præconia idonee non valemus eloqui, vel tenuem sermonem devotæ plebi auribus tentemus inferre, quia maximus fructus est audientium[4] athletarum gesta revolvere. EXPLICIT PROLOGUS[5].

Conditor excelsi residens in culmine cœli
Emicat in sanctis, jugiter laudandus in ipsis,
B Quos et mirificis mundo radiare triumphis.
Inter quos renitet virtutum lampade vernans
Magnificus martyr Austremonius orbis,
Qui meruit pasci divini dogmate verbi;
Discipulus Christi de septuaginta duobus,
Cujus clara sequens certamina lectio narrat.

ANNOTATUM.

a *Hunc prologum damus, ut jam diximus, ex cod. Parisino. Apud Labbeum omnino omittitur præter versus subjunctos; in codice Vaticano fere totus deest, deficiente primo folio, ita ut exordiatur in media voce* [exi]guitatem humani sensus...

CAPUT PRIMUM.

S. Austremonii missio in Galliam. Labores apostolici in Arvernia.

e septuaginta duobus Christi discipulis,

INCIPIUNT GESTA ET PASSIO SANCTISSIMI AUSTREMONII PRIMI ARVERNORUM PONTIFICIS. — Imperatoris æterni moderamine universa regnorum sceptra regente, postquam ejusdem Filius Dominus noster Jesus Christus carneam formam, quam pro nostra salute assumere est dignatus, potentia qua decebat super cœlos evexit, sancti[1] apostoli per quatuor terræ plagas se diffuderunt, et septuaginta et duos ejusdem Domini nostri discipulos, qui jam, sicut sermo refert evangelicus, ab ipso electi fuerant, paucos scilicet operarios ad multam messem et toto dilatatam[2] orbe quasi agnos inter lupos, pius ut ipsorum eis jusserat magister, direxerunt. Ante gloriosissimam namque ipsius Domini nostri passionem eis fuerat jussum[3] ne in vias[4] gentium irent et ne ipsorum civitates[5] intrarent. At postquam Judæa, suo immanissimo scelere fœdata et sua damnabili obstinatione cæcata, ipsius Redemptoris[6] salutiferam prædicationem et apostolorum doctrinam funditus sprevit, dicens in suis filiis Domino: D *Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus,* isdem rerum omnium Dominus, neminem volens perire, qui ideo venerat ut populis qui in tenebris et umbra mortis sedebant lumen oriretur justitiæ, dixit eisdem sanctissimis discipulis: *Euntes in mundum universum, prædicate evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Sancti igitur apostoli ipsorumque jam dicti gloriosissimi socii cum ipso Domino conversantes ipsiusque sanctissimo obtutu[7] gaudentes, nullatenus ab ipso corporali præsentia patiebantur[8] se separari, quem post modicum[9] temporis in cœlis[10] noverant exaltari.

a S. Petro cum aliis sex episcopus consecratus in Galliam mittitur, α

2. Post gloriosam igitur Domini nostri ascensionem postque Sancti Spiritus adventum, beatissimus Petrus [a], princeps apostolorum[1], qui vicem Christi inter eos felicissime gerere videbatur[2], advocans ipsos sanctissimos discipulos, humili præceptione et dulci jussione ut præceptorum Domini memores non fierent segnes obauditores imperavit, et binos ad prædicandum, prout Dominus ante[3] eis jusserat, destinavit, et sua omniumque apostolorum benedictione roboravit et pontificali honore sublimavit. E Quorum videlicet virorum illustrium, qui singulis urbibus erant[4] delegandi, hæc fuere nomina: Turonis dirigitur Gratianus episcopus[5], Arelato Trophinus[6], Narbonæ Paulus, Tolosa[7] Saturninus, Lemovicas Martialis. Arvernicam inter eos monarchiam Austremonius inclitus martyr post Deum suscepit regendam. Ibi denique omnes, secundum Dei omnipotentis cuncta regentis dispositionem, propriam meritorum suorum sunt adepti vicissitudinem. Nam ex eisdem tantum Austremonius ac Saturninus, duo magna luminaria, per martyrii palmam assecuti sunt æternæ felicitatis coronam. Gratianus vero, Trophimusque et Paulus ac Martialis, verbi Dei semina ubique diffundentes, et de vasis iniquitatis innumerabiles populos sanctæ matris Ecclesiæ gremiis reddentes, in non ficta sanctitate viventes, optatæ beatitudinis sunt effecti compotes. Et licet hi per passionis[8] agonem nec non et alii per quietis diuturnam confessionem præsentem sortiti sunt corporum[9] metam, unus tamen vitæ cœlestis senatus eos pariter in æternum retinet ovantes.

mysteriorum vitæ Domini testis oculatus.

3. Gloriosissimus igitur Austremonius in numero septuaginta duorum discipulorum, ut supra jam dictum est, a Domino Jesu Christo designatus, ipso Domino prædicante clarifica divini documenta magisterii sagaciter didicit, et quæ gessit virtutum insignia præsentialiter vidit. Nam et in sacræ cœnæ convivio cum cœnantibus discubuit et novo mysticoque mandato strenuus minister interfuit. De passione vero Domini cum ceteris condoluit discipulis, et gloriosa ipsius resurrectionis[1] revelatione[2] subsequenter gaudere promeruit. Illa namque[3] benedictione sanctificari dignus fuit, qua ascendens in cœlum discipulis benedixit. Angelorum etiam voces audire gratulatus est[4] dicentium: *Viri Galilæi, quid admiramini adspicientes in cœlum? Sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* In die quoque sancto Pentecostes[5] Spiritum Sanctum accepit cum ceteris discipulis, cujus intima unctio de omnibus

Prolog. — [4] pretiosa *add.* 1. — [5] *om.* 1.
Num. 1. — [1] *om.* 2. — [2] dilatandam 2. — [3] (f. j.) jus. fuer. 2. — [4] viis 2. — [5] (i. c.) civ. eorum 2. — [6] redemptione 3. — [7] obtutui 1, 2. — [8] patiebant 2. — [9] modum 3. — [10] cœlum 2.
Num. 2. — [1] (P. p. a.) pr. ap. Petrus 2. — [2] videbantur 2, 3. — [3] *om.* 2. — [4] fuerant 2. [5] *om.* 2. — [6] Trophimus 2. — [7] Tolosæ 2. — [8] passionem 2. — [9] corporis 2.
Num. 3. — [1] resurrectione 2. [2] *om.* 2. — [3] quoque 2. — [4] grat. est aud. 2. — [5] Pentecosten 1, 2.

illum

A illum docuit et instruxit in omni scientia et doctrina, stabiliens eum in fidei soliditate et confirmans in omni patientia et veritate, tribuens illi largiflua charismatum munera, ac [6] clarificans salutari munificentia et mirificali ditans virtutum potentia.

Hic [7] Domini martyr præclaro lumine cordis
Corporeisque oculis meruit pie cernere Christum
A Domino dominante quidem benedictus ipse.
Quum petit alta poli, carnem super astra levando
Quin etiam veniente die, cum Spiritus almus
Ignis in effigie cœli descendit ab arce
Et per apostolicum se contulit agmen honestum,
Affuit, emeritus ditari munere Christi

4. Venerabilis igitur Dei cultor Austremonius partes Galliarum ingressus, et comitibus præfatis a se mutuo divisis, paucis tantum secum comitando, quos a beato Petro discipulos et socios accipere meruit, retentis, Necterium [1] *b* scilicet presbyterum, Ursinumque *c* almificæ probitatis virum, Manetum *d* quoque habentem levitalis ordinis officium, tellus Arvernicum, ad quod per divinitatis dispositionem delegatum se fore non dubitabat, adgressus est intrepidus, et innumera dæmonum delubra [2], quæ per eamdem regionem errore fanatico cuncta colere pro diis videbantur, vanissima esse figmenta publice prædicabat, satagens ad vivifica Christi convertere dogmata. Spiritus itaque Sancti virtute fretus ac munimine verbi Dei firmiter vallatus, Arvernicæ civitatis mœnia incunctanter adiit, non veritus vesanæ gentis expetere feritatem, quia mens Christo dedita nulla formidat [3] incommoda. Præterea evangelizabat eis indesinenter fidem catholicam quam a sanctis apostolis acceperat, videlicet unum Deum in Trinitate venerandum et eumdem in tribus personis existentem, in unitate [4] summopere colendum. Docebat æque unigenitum Dei Filium de supernis cœlorum ad terras descendisse pro salute cunctorum in plenitudine temporum; propterea æquum non esse ut homo, qui est et rationis capax et magno pretio sanguinis Domini emptus [5], ad injurias ejusdem Dei idolis mutis et vanis cervices suas inclinaret. Prædicabat alternam dilectionem ad invicem, et quod sibi C quis mutuo juvamine fieri optaret, alteri non denegaret. Asserebat omnibus bonorum operum exhibitionibus insistendum, toto nisu accelerans parare [6] viam Domino in cordibus eorumdem infidelium, qui per tot seculorum curricula per infidelitatem [7] duruerant, saxea gerentes corda, adorantes creaturam potius quam creatorem.

5. Post non multum vero temporis spatium, revelante sibi ac docente Spiritu Sancto, ad ipsius regionis civitatem pervenit quæ hodieque propter præclaram affluentiam amœnitatis et firmitatem roboris, turrium murorumque copia, vinearum ac nemorum abundantia, apricitate [1] collium et venustate montium, a prisco conditore Claromontensis [2] *e* vocitata est. Fuderat namque in [3] terris roseum jubar ignitum ut sol, cum sanctus vir cœpit evangelizare catholicam civibus doctrinam. Cujus prædicationis rumor totam repente commovit civitatem. Athleta [4] autem Domini [5] Austremonius Sancti Spiritus gratia repletus, inexpugnabilibus sacræ fidei armis munitus, turbam gentilium honestate sermonis turbatam expetit gaudenter, illique prædicationis documenta pronuntiat confidenter. Dominicæ quidem incarnationis, passionis, resurrectionis et ascensionis mirabile mysterium, oraculis vatum longe ante prædictum, apertissimis assertionibus pandens, gloriam vitæ cœlestis prædicabat incredulis, voce affabili dicens: *Qui crediderit et in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti baptizatus [6] fuerit, salvus erit. Qui vero non crediderit, condemnabitur.*

EX MSS. ET IMPR.

Spargens per partes mundi regnator Olympi
Discipulos proprios, athletam pontificali
Hunc per apostolicas decrevit honore sacrari
Inde manus sanctas, tribuens affamina grata.
Hunc etenim primum felix Arvernica tellus
Accipit exultans, dono sortita superno
Pontificem, qui perspicuam gustaverat undam
Dogmatis æterni de vivo fonte fluentem.
Florebat vero sociis sibi cœlitus auctis E
Ursino Necterioque per cuncta piis justoque Maneto [7]
Exultans igitur, nulla formidine flexus,
Convocat assiduus gentes ad jura salutis

sermone ac miraculis multos convertit,

6. Arvernenses igitur cives tam proceres quamque [1] urbani, nec non et pagenses, ut audiunt terribilem incredulorum perditionem [2], optabilem quoque credentium salutem, desiderant protinus consequi et fidem Christi et gratiam baptismi. Accurrit interim populus credentium, augetur numerus fidelium; laudem Domini Jesu omnes uno ore personant. Christiana fides universorum credulitate magnificatur, sæva principum severitas inspirante Deo in suavem mansuetudinem vertitur [3], dira plebis duritia in blandam dulcedinem commutatur. Crescente vero fidelium numero, vir Domini Austremonius ecclesiam in jam dicta [4] civitate construxit, quam in beati Petri principis apostolorum honore dedicavit. In qua etiam ecclesiasticos ordines congruenter instituit, probabilesque personas almæ fidei sacramentis imbutas sacris ordinibus insignivit ac divinis obsequiis mancipavit. Præconiali plane est [5] excolendus laude pontifex iste, qui primordialem suæ F prædicationis et magnificabilem fructum Domino Jesu Christo principique apostolorum, beato scilicet Petro, humili dedicat prosecutione. Sparguntur etenim divini passim verbi semina, dilatantur valde almifluæ orthodoxæ religionis documenta, diabolica [6] evacuantur figmenta, destruuntur simulacrorum delubra, vana corruunt idola ac vivifica [7] sanctæ crucis eriguntur vexilla. Pax Christi nullo contradicente prædicatur, veræ salutis notitia fide pollente diffunditur, laudabilis prædicatio robore coruscante magnificatur. Venerabilis quoque pontifex spiritali lætatur gaudio dum suo conspicit labore et studio gregem Domini multiplici augmentari numero. Gaudebat utique [8] de filiorum profectibus, quos ac si pius pater nutrimentis fovebat cœlestibus. Mirabilis quidem in suis refulgebat [9] actibus, quia dulcis-

Num. 3. [6] hac 1, 2. — [7] VERSUS *ante hanc vocem add.* 1.
Num. 4. — [1] Nectarium 2. — [2] (id. d.) del. dæm. 2. — [3] formidabat 2. — [4] virtute 3. — [5] redemptus 2. — [6] præparare 2. — [7] (p. i.) pro infidelitate 2.
Num. 5. — [1] apriscitate 2; a priscitate 1, 3. — [2] Clarmontensis 1. — [3] id. 3. — [4] adleta 1. — [5] nostri *add.* 3. — [6] et bapt. in nom. P. et F. et Sp. S. 2. — [7] juxtoque Memeto 1.
Num. 6. — [1] quam 2. — [2] proditionem 2, 3. — [3] convertitur 2. — [4] dictam 1. — [5] *om.* 3. — [6] diabolice 1, 2. — [7] vivifice 2. — [8] namque 2, ubique 3. — [9] refulget 2.

sima

EX MSS. ET IMPR.

sima amplectendæ [10] exhortationis prædicamenta multimoda prosequebantur virtutum prodigia. Glorificali autem ipsius imperio ab obsessis arcebantur corporibus dæmones ; morborum ægritudinibus fessi statim præoptata gratulabantur medela [11], ipsius oratione salutari. Visus reddebatur cæcis, dolentibus almi solaminis gaudia largiebantur famine paregoriali [12] *f*, divitibus exempla dapsilitatis [13] *g* ditissima erogatione pandebantur, pauperibus jura patientiæ munificalis evangelica instructione ostendebantur, ut omnibus omnia factus omnes vir Domini lucraretur. Merito enim conlaudant multi sapientiam ejus [14] quæ usque in seculum non delebitur.

Actibus in cunctis sanctus mirabilis iste,
Cujus ab ore pio non cessant verba sonando
Quicquid justitiæ, quicquid pietatis amandæ
Interea populus properans Arvernicus adstat,
Audiat ut supplex cœlestis gaudia vitæ.
Quos monet intrepidus subvertere templa deorum.
Quo simulacra simul pereant fabricata metallis.
Vexillaque crucis tignis figuntur in altis,
B Cujus et armati signo sub nomine trino
Ingeniti Patris ac [15] Geniti, non quippe creati
Verbi, consimilisque per omnia Faminis almi,
Credant esse cui constat [16] sine tempore regnum
Trinum personis, unum deitate perenni,
Purificantis aquæ renovati scilicet unda.

diligenter doctrina fidei instruit,

7. Laudabilis vero et sæpe nominandus Austremonius venerabatur [1] ab omnibus, quoniam probabilibus scientiæ documentis pollebat et vernantibus meritorum titulis [2] florebat. Poscebat itaque sæpius ut corde mundo spiritu frueretur [3] sancto ; sacra etiam unctione edoctus, spiritu potiretur recto ; spiritu quoque principali subnixus, fidissimus in sancta Ecclesia polleret orthodoxus populorumque prædicator egregius. Proferebat etenim [4] de thesauro suo nova et vetera, fidelium instruens corda mirificali prudentia. Nam deificæ Trinitatis essentiam, majestatis [5] potentiam categorizans *h*, unum Deum laudabiliter magnificabat, tripudianter glorificabat et gloarianter laudabat. O laudabilem episcopum, qui lumen veritatis et justitiæ tramitem sagaci pandit instantia, et ut felici teneatur exercitatione bona parsimonialisque vitæ sana et prudentiali [6] hortatur C doctrina! O clarissimum virum per quem Ecclesiæ stabilimentum roboratur solemniter, fidei fundamentum ad altiora provehitur, ordo catholicæ credulitatis venusta honestate decoratur et sublimando fulcitur! Quid enim in persecutione tolerandum fuisset, placita exhortatione præmonstrabat; quidve in pace Ecclesiæ sectandum foret, fidelissima eruditione innotescebat : *Scopon* i, inquiens, *nostrum* [7] *pœnitudine mali, aut creperum dirigitur authoritate; sed ut id ipsum telos habeat salutare, diligenti nobis est studendum* [8] *sollicitudine. Scilicet ut eo pariter tendamus, quo nostrum veraciter esse archin* [9] *scimus, et ubi nostram regnare divinitus* [10] *usiam novimus. Topon* [11] *in lege Domini die noctuque meditando* [12] *ipsius amminiculandæ præsidio quæramus, ut quærendo invenire valeamus* [13]*. Vita etenim nostra cum Christo* D *in Deo est abscondita. Scimus quippe quoniam cum apparuerit similes ei erimus et videbimus eum sicuti est. Tunc generosæ gratulabuntur animæ, lucis ætheris indigenæ. Somata vero terrigeno surrecta pulvere, beata gaudebunt* [14] *immortalitate. Tunc erit adimpletus* [15] *nostrorum fratrum numerus, binisque donabimur stolis, gloriosa scilicet perennitate corporis et animæ, et regnabimus cum Deo in perpetuas æternitates.*

Expulerat noctis tenebras aurora diei,
Splendebatque dies rutilo sub sole per orbem,
Quum sanctus populus pandit pia verba magistri,
Ut nascente die sererentur [16] semina verbi
Ac æterna dies vitiorum pelleret [17] umbras.
Cordis enim proprii thesaurus semper apertus
Semper inexhaustus radianti suggerit auro
Lucidiora Dei verbo mandata fluenti.
Æstuat ergo nimis Christo conjungere gentes,
Centuplicata Deo ut referat commissa talenta,
Firmiter esse Deum declarans omnipotentem [18],
Qui regit imperio terram pelagusque polumque
Hic genus humanum mortali carne solutum
Corporibus monstrat reparandum nobilis auctor E
Christi judicio, sed nunquam rursus eisdem
Externum fieri, moriendo lege priore,
Ut crescant tormenta malis et gloria justis.

atque baptizat, fontibus etiam prodigio e terra elicitis

8. Sanctus denique Austremonius Christi athleta cœptis magnopere insistens, regionem sedule circuibat, evangelium regni prædicans. Cui virtus divina tanta largifluæ contulit facundiæ dogmata ut verbi auditores divini, Spiritu Sancto interius operante, Christi nominis et fidei extemplo [1] ducerentur [2] amore. Quibus itaque orthodoxæ credulitatis prædicabat sacramenta, eos etiam subinde purificali baptismatis abluebat unda, Sanctique Spiritus confirmationis ac perfectionis gratiam pollenter illis salubria impertiebat charismata. Provocabat quippe illos pius affectus gloriosi antistitis ac doctrina mirabilis, vita laudabilis, exhortatio salutaris, munditia placabilis. In omnibus plane actibus suis prædicabilem se exhibebat universis. Erat nempe eximius doctor, justitiæ sectator, veritatis dilector, sanctitatis splendor, strenuus orator, munificalis [3] ecclesiarum fundator; humilitatis fundamentum, patientiæ exemplum, largitatis supplementum, castimoniæ speculum et totius honestatis ornamentum. In quo splendebat F charitas perfecta, sinceritas alma, jocunditas sincera, cleonalis [4] *k* prudentia, honorabilis temperantia, intimæ puritatis fortitudo prævalida, affectabilis scientia, sanctæque venustatis elegantia. Inter alias denique virtutes erat prudens consilio, ingenio pollens, facundia præpotens, Dei præceptis omnigeno nisu parens, ad cœlestem anhelabat patriam tendens. Nam quotiescumque in aridis vel montanis locis verbum Dei adnuntiare decrevisset et aqua ad baptizandum defuisset, ita illi virtus divinæ aderat gratiæ ut invocato Christi nomine ex profundo [5] terræ fontes produceret [6] aquæ vivæ. Clarissimis ergo, ut diximus, signis radiante beato præsule, ita ut nullo in loco lateri [7] potuisset, prodentibus eum inergumenis [8] quos ipse curabat, cœpit se omnis populus eidem

Num 6. — [10] amplectenda 2. — [11] medella 1. — [12] panegyrali 3. — [13] dapsatilis — 2. [14] (s. e.) ej. sap. 2. — [15] et 3. — [16] stat 1.

Num. 7. [1] veneratur 3. [2] (m. t.) tit. mer. 2. [3] fluerentur 1 ; fruerentur 2. — [4] enim 2. — [5] majestati 2. — [6] prudenti 2. — [7] nostrumne 2. — [8] (d. n. e. s.) n. e. dil. st. 2. [9] archon 3. — [10] *om.* 2. [11] scopon 2. — [12] (d. noct. med.) med. die noct. 2. [13] valemus 1. [14] gaudebis 2. [15] adimpletur 2.— [16] serrentur 1. [17] pellere 1. — [18] omnipotem 1.

Num. 8. — [1] extimplo 1, 2. — [2] duceretur 1. — [3] munificabilis 2. — [4] clericalis 2, 3. — [5] profundum 1. [6] producere 1 ; producerent 3. [7] latere 3. [8] energumenis 3.

offerre,

EX MSS. ET IMPR.

A offerre, relicto gentilitatis ritu. Quos ipse unda sanctificationis respersos benignissimis instruebat documentis, quatinus supernis inhiarent postquam Christi gratiam agnovissent. Et quidam [9] ex eis tanta Domini sunt gratia repleti [10] ut et suffragatores magistri forent et cooperatores verbi Dei, qui paulo ante cultores idolorum desierant; et ubi dæmonum delubris ante latuerant, ibi [11] summo Deo magnis jubilationibus concrepabant. Unde et tantus ardor fidei Domino annuente in eorum cordibus incanduit [12] ut tam multiplices ibi ecclesias conderent quantas in nulla aliarum regionum constructas esse cernimus.

…lis …s cum …rtiali …uino.

9. Est namque locus in confinio Arvernicæ diœcesis, qui antiquorum relatione priscorum a DOMNIS [1] TRIBUS *l* sortitum retinet nomen. Illuc [2] quippe semel in anno conveniebat beatus Austremonius, nec non æque egregius Lemovicensium Martialis et inclytus Saturninus martyr [3] Tolosanus, tamquam luminaria huic mundo micantia. Conferebant inter se de supernis, de statu ecclesiæ catholicæ, ac de suarum ovium [4] profectibus mutua alternatim confabulatione disserebant; vel si forte in B alicujus plebe aliquis hæresiarcha oriri videretur, qui maxime in primordio nascentis Ecclesiæ pululare [5] videbantur, mutuo verborum jaculo funditus ab Ecclesia evelleretur, vel si a proprio errore non resipisceret [6], inter biothanatos [7] *m* proscriberetur. Qui ad invicem sanctissima collatione examinata, unusquisque ad propria repedabat ovilia.

Signifer insignis pater Austremonius atque
Clarificum lumen fidei splendensque lucerna,
Exuerat pius ut tetra caligine cunctos
Quos nutribat populosa Arvernica tellus,
Incessanter adit villas castellaque cuncta,
Hortaturque fidem baptismate sumere sanctam
Per quam clausa poli reseratur janua nobis
Et sine qua nulli regnum cœleste patebit.
Nec mirum cum rite sui sit nominis hæres;
Sicut enim ventus qui nomine dicitur AUSTER
Dicitur ac alio Zephyrus, tamen unus uterque
Imbribus inrorans terras fœcundat aristis,
Sic pater egregius cœlestis pascua vitæ
Erogat in populis, locuples pietate salubri.
In quo fons inerat vitæ et sapientia vera;
Idcirco tenet deductum nomen ab AUSTRO *n*,
Quem, fratres, summo studio veneremur ovantes.

ANNOTATA.

a *Non possumus hoc loco non memorare famosissimum illud ecclesiæ Arelatensis documentum sive, ut quidam dixit, monumentum, quod Petrinæ missioni favet. Reperitur in codice Parisino bibliothecæ nationalis, nº 5537, fol. 93; cujus in primo folio legitur :* Codex iste fuit Petri Saxii et ex eo Baronius edidit epistolas pontificum Romanorum de privilegiis ecclesiæ Arelatensis. — Stephanus Baluzius. — Delatus ex urbe Arelatensi, ubi emptus est ab hæredibus Saxii anno 1602, in hanc bibliothecam Colbertinam. *Hoc itaque in codice inter epistolam Pelagii episcopi ad universum populum Dei, et epistolam Gregorii episcopi ad Manassem, Remensem archiepiscopum, legitur fragmentum quoddam geographicum de Gallia, et dein documentum illud nullius sane auctoritatis, quod ideo ecclesiæ Arelatensis documentum audit quia in Arelatensi codice, ubi Romanorum pontificum epistolæ de privilegiis ecclesiæ Arelatensis perscribuntur, fortuitum membranæ locum occupat. Est autem seculi ut videtur duodecimi.* De septem viris a beato Petro apostolo in Gallias ad prædicandum missis tempore Neronis. — Sub Claudio igitur Petrus apostolus quosdam discipulos misit in Gallias ad prædicandam gentibus fidem Trinitatis; quos discipulos singulis urbibus delegavit. Fuerunt hi : Trophimus, Paulus, Marcialis, Austremonius, Gratianus, Saturninus, Valerius et plures alii; qui comites a beato apostolo illis prædestinati fuerant. *Ex quo hoc unum colligitur, seculo XII fuisse qui crederent hosce viros a S. Petro in Gallias fuisse missos.*

b *De sancto Necterio agemus die 9 decembris. Vitam ejus narravit Jacobus Branche in altero libro Vitarum SS. Arverniæ, p. 698.*

c *De sancto Ursino agetur die 9 novembris.* E

d *De Mameto sive Mamerto actum est in Prætermissis diei 8 junii. De eodem Daniel Papebrochius in notis ad Acta S. Marii, eodem die, ita scribit :* Neque hic Mammetus proprium aliquem cultum habet; sed de eo agit Branche post Vitam S. Marii additque quod in Arvernia superiori, prope oppidum Salers, parochia sit S. Mameti dicta; quam Joannes Aicelinus, episcopus Claromontanus, anno 1298 dedit suæ cathedrali, ubi suspicatur sepultum sanctum, quem etiam vocat Mamertum. *Hæc ille; cfr. Jacobus Branche, in Vitis SS. Arverniæ lib. II, p. 387. Hic Mametus ab ecclesia Claromontensi colitur die 5 novembris in festo omnium sanctorum Arvernensium. Etenim in Proprio ejusdem diei, lect. V, dicitur :* Pietas prætermittere non sinit inter confessores, Mammetum Antoninum, Sirenatum, beati Austremonii socios.

e *Tantum abest ut Clarimontis nomen a prisco conditore urbi Arvernorum sit inditum ut ante regis Pippini tempora nusquam occurrat. Nomen illud prima vice occurrit apud anonymum continuatorem Fredegarii Scholastici, qui p. IV sequentia scribit (Migne, P. L. tom. LXXI, col. 691) :* Cumque in gyro castra posuisset *(Pippinus)*, subito a Francis captus atque succensus est *(vicus Burbo)*, et homines Waifarii quos ibidem F invenit secum duxit, maximam partem Aquitaniæ vastans, usque urbem Arvernam cum omni exercitu veniens Claromontem castrum captum atque succensum bellando cepit... *Ubi Ruinartius annotat observari a Savarone in Originibus Claromontensibus (pag. 22) hanc primam esse apud veteres auctores Clarimontis mentionem, quem locum aperte ab ipsa Arverna urbe distinguit. Unde conjicit castrum seu arcem in monte vicino ad urbis custodiam exstitisse Clarummontem dictum, unde postea urbi nomen tributum sit, cum nempe bellorum tumultibus non semel violata in montem translata fuisset. Id probat ex vulgi traditione qua loci incolæ vineta et terras urbi vicina vulgo* la citta, *eam vero urbis partem quæ montis cacumen occupat* Clairmont *appellant. Ex modo loquendi auctoris Passio-*

Num. 8. — [9] quidem 3. [10] (s. g. r.) gr. s. repl. 2. — [11] ubi 2. — [12] (in cor. c. inc.) inc. in eor. cord. 2.
Num. 9. — [1] dominis 2, 3. — [2] illic. 2. — [3] (S. m.) mart. Sat. 2. — [4] omnium 1, 2. — [5] pululari 2. [6] respiceret 1. [7] biotanatas 1.

EX MSS. ET IMPR.

nis, hodieque... Clarimontensis vocitata est, *colligitur hanc denominationem auctoris tempore satis recentem fuisse ideoque seculum nonum iniens aut octavum finiens indicari.*

f Categorizans, *i. e. recte et vere prædicans.*

g Paregoriali, *i. e.* consolatoria, *effictum e græca voce* παρηγορια.

h Dapsilitas, *i. e. liberalitas, pariter effictum e voce* δαψιλής.

i Scopon, *a* σκοπός, *consilium, propositum; pariter sermoni intermixtæ postea inveniuntur hæ voces græcæ* τέλος, *finis*, ἀρχή, *principium*, οὐσία, *substantia*, τόπος, *locus*, σώματα, *corpora. Notaverit eruditus lector ex græcizante stylo seculum quo male affectata græcizandi ratione eruditæ orationis famam quærebant.*

k Cleonalis, *gloriæ digna, a græca voce* κλέος.

l *Cfr. Comment. præv. num. 67.*

m Biothanatus *est qui violenta morte mortuus est.*

n *Quam vana sit hæc etymologia inde patet quod non* Austremonium, *sed* Stremonium *vulgo dicebant.*

B

CAPUT SECUNDUM.

S. Austremonii labores apostolici extra Arverniam. Beatum Urbicum sibi episcopum substituit. Iciodorensis monasteria fundatio. Miracula.

Apud Bituricenses Cassium sanat et Ursinum episcopum consecrat.

Cum ergo fama viri Dei ob magnum suæ [1] sanctitatis meritum multarumque frequentiam virtutum [2] longe lateque divulgaretur, ex vicinis civitatibus nobiles viri et mulieres, plurimæque populorum phalanges catervatim ad eum concurrere gaudebant [3]. Quibus mystica cœlestis vitæ pabula affluenter ministrabat et optabilem corporum animarumque salutem annuente clementia superni arbitri [4] impendebat. Pia namque sollicitudine erudiebat discipulos in C omni sapientia ac sanctitate. Operæ pretium videtur et illud non reticere quod quædam extitit causa qua ad Bituricensem [5] pagum ire decrevit; dispositumque peragens iter, reperit quemdam virum illustrissimum [6] nomine Cassium *a* cum suis fratribus gravi infirmitate toto corpore ipsoque vultu dehonestari. Quos ab eadem ægritudinis incommoditate ereptos, pristinæ sospitati reddidit lætos. Erat autem præfatus vir Cassius natalium splendore decoratus, et quod multæ benignitatis esset suorum affinium protestabantur edicta. Qui quantæ sanctitatis fuerit cujusve meriti finis probavit, in quo omnis laus secure canitur; pro Dei namque amore ad palmam usque martyrii dicitur pervenisse. Itaque beatus Austremonius ad Bituricensium civitatem perveniens, populum adhuc in fide nimium vacillantem suo studuit roborare documento et exemplo [7]. Et inibi aliquantisper commoratus, in ejusdem cathe- D dræ pontificatu populi petitione sublimavit beatum Ursinum *b* discipulum suum, nobilitatis apice pollentem et per omnia Deo placere studentem.

Nivernensem etiam ac Lemovicinam regiones et Aquitaniam Secundam excolit.

11. Clericorum ergo et laicorum rebus prudenti moderamine dispositis, ad Nivernensem [1] pagum iter direxit. Ad cujus usque incolas perveniens, populum adhuc erroribus implicitum gentilitatis idola adorando, dæmonibus sacrificando, sua salubri et dulci prædicatione ad veritatis cultum nec non et fidei æquitatem convertit. Ergo in Dei timore populo confirmato, lætus in Domino Arvernica repedavit ad arva. Fertur etenim [2] quod Lemovicinam [3] regionem fulgidis suæ [4] radiis maxima ex parte illustraverit et ad fidem Christi frequenti visitatione converterit. Aquitaniæ etiam Secundæ magnificus extitit prædicator præcipuusque instructor, spiritalium quoque charismatum strenuus largitor. Hæ nempe regiones illum ut piissimum venerabantur [5], ut inclytum recolebant [6] doctorem, ut venerabilem honorabant [7] fautorem [8], totoque mentis desiderio condignum illi exhibebant [9] honorem. Hic eum laudabat ac E si magnæ prudentiæ virum, ille ut [10] principalem extollebat episcopum. Hic illius probabilem mirabatur eloquentiam, ille humilitatem ejus prædicabat et patientiam. Desiderabant quidem potentes viri et religiosæ mulieres eum sæpius [11] cernere, quibus consueverat salutariter [12] jocunda modesti hortaminis consilia propinare; peroptabant identidem pauperes frequentius illum intueri, quia gratissimo ejus solamine gaudebant se clementer recreari [13].

Vitam contemplativam cogitans,

12. Jam quippe grandævus erat [1] ætate, decora splendidatus canitie, cumque exterior homo honesta venustaretur pulchritudine, interior pollebat morum probitate et coruscibili meritorum speciositate. Quia vero exemplo Marthæ in actuali vita diu Christo regi libenti animo ministraverat, cœpit cordetenus meditari de laudabili studio Mariæ, quæ contemplativæ specimen vitæ [2] gerebat, quia optimam partem elegit quæ non auferetur ab ea. Et intra se dixit : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam; ut sedens secus pedes Domini, audiam jugiter verbum illius?* Hæc vir Domini Austremonius sedule secum [3] revolvens, disposuit F negotia omnino relinquere secularia terrenasque flocci pendere occupationes. Denique XXX et VI annis cum magno certamine pontificatum ejusdem urbis rexit, et perseveravit usque ad tempora imperatoris [4]. Providit ergo ex suis discipulis solertes quosque [5] et industrios viros, qui et rerum administratione ceteros [6] et prudentiæ sagacitate miro callerent ingenio, qui et zelo divini amoris referti æquitatem diligerent et non haberent dolum in lingua sua nec exercerent malum in proximos suos. Hos itaque tamquam bases columnarum ceteris præfecit, monens eos ut inscios et rudes docerent omnesque ad meliora provocarent, ut a fide quam ab ipso didicerant minime deviarent.

Urbicum sibi substituit et Iciodorense monasterium fundat.

13. Advocans namque unum ex ipsis, voluit ei ecclesiasticos committere ordines, ut ipse postmodum hereniticam solitariamque vitam

Num 10. — [1] (m. s.) magnæ 2. — [2] mult. fr. vir. *om.* 2. — [3] (conc. gaud.) concurrebant 3. — [4] arbitris 2. — [5] Bituricense 1. — [6] illustrium 2. — [7] (d. et ex.) ex. et doc. 2.

Num 11. — [1] Nevernensem 2. — [2] enim 2. — [3] Lemovicensium 2. — [4] *supple* doctrinæ? — [5] venerantur 1, 2. — [6] recolunt 2. — [7] honorantur 2. — [8] fautorum 2, 3. — [9] exibent 2. — [10] qui 2. — [11] (e. s.) sæp. eum 2. — [12] salubriter 2. — [13] reparari 2.

Num. 12. — [1] *om.* 2. — [2] (sp. v.) vit. sp. 2. — [3] (s. s.) sec. sed. 3. — [4] Vespasiam *add.* 2. — [5] *om.* 2. — [6] *supple* regerent?

ducere

ducere [1] liberius potuisset. Cui et dixit : *Accipe, frater charissime, curam pastoralis officii, eamque sic tracta et age sicut coram Deo, ipsi immortali regi coram sanctis omnibus rationem redditurus in tremendo examine.* O felicem pastorem! O bonum dispensatorem, qui utique implevit præconialem perspicuæ dispositionis affectum quo sciebat sibi divinitus augeri incrementa virtutum! Arvernensi siquidem ecclesiæ, cui ipse præerat, beatum Urbicum *c*, licet invitum, semet tamen cogente, clero etiam eligente populoque consentiente, strenuum constituit episcopum. Hanc etiam ordinationem clerus et populus idcirco minus moleste ferendam [2] esse censebant quia illum intra [3] patriam mansurum fore ipso innotescente sciebant. Iste plane pontifex miro doxologoque [4] callens ingenio, ordinabili voto et prudenti consilio sibi commissam gubernabat ecclesiam. Quæsivit profecto adjutorium quo æquanimiter pondus quivisset ferre sibi impositum, non ut secum portanti sacri juvaminis subtraheret solatium, sed ut pariter portantes majus negotiarentur præmium. Ecce, ut ita dicam, vere Israelita, in quo dolus non est, quoniam quicquid facit rectissima intentione et sincera ordinat devotione. Ecce, inquam, fidelis dispensator, quem constituit Dominus super familiam suam ut det illis cibum in tempore. Ibi enim est eruditio spiritalis gratiæ, facilis [5] patet norma justitiæ. His rite peractis, pretiosus Domini Austremonius, populorum frequentiam non ferens et aniles laudum strepitus vulgi refugiens, in pontificali quoque culmine positus favores adulantium perhorrescens, toto animi proposito spiritali theoriæ decrevit inhærere ; omnibusque modis oblectamenta mundi respuens, ipse ad meridianam plagam heremum concupivit, et ad quod perveniens monasterium construxit in loco qui vocatur Yciodorus, ut tanto ibi Domino vacaret liberius quantum a mundiali hominum strepitu erat segregatus. Ubi non modicam monachorum constituens turbam, apostolicam vitam quam pleniter didicerat feliciter illis tradidit conservandam ; ad exemplum videlicet beatorum apostolorum et per ipsos credentium docens eos vivere, de quibus dicitur : *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una, nec quisquam aliquid* [6] *suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.*

Fama beata dehinc vulgantur ubique [7]
Concurruntque ad eum populi gaudentque catervæ
De cunctis properare locis, ut mystica verba
Intenti capiant, doctis animisque recondant
Quæ præclara fides depromit martyris almi.
Quos athleta Dei miserans informat et ornat
Virtutum exemplis, divinæ lucis et armis.
E quibus Ursinus cœlesti dogmate plenus
Eligitur præsul, populo quoque Bituricensi
Omnis consensu populi precibusque petentis
Pastor præficitur digne venerandus, amandus.
Sed cupiens hominum strepitus vitare beatus
Quos jam subdiderat Christo baptismate sacro,
Accelerat fundare locum, qui nomine dictus
Antiquitus fertur Flaviacus, quem vocat ipse
Yciodorum, ab aquis *d* idem quibus insitus inest,
Ecclesiamque dicat Petri sub honore [8] beati,
Exultans illicque diu vivendo moratur ;
In quo constituit monachorum sancta manere
Agmina, legis apostolicæ sectantia cultum.

EX MSS. ET IMIR *d*

Prodigium rustici e naufragio servati

14. Quadam namque die cum pretiosus Domini Austremonius non longe a monasterio quod ipse construxerat juxta Flaveris [1] fluvium consisteret, et luculento [2] sermone populum alloqueretur populosque quos per fidem Domino adquisierat verbo prædicationis veluti novella plantaria cœlestibus irrigaret monitis, ostendit Dominus per eum hoc ammirandæ virtutis prodigium, ex quo palam [3] datur intelligi quanta excellentia sint [4] tanti viri acta perpendenda. Duo siquidem rustici, cum suis venientes operariis et plaustris, prædictum volebant fluvium navigio transmeare, ut ad silvam pergerent, quæ ultra flumen erat, ligna cædere. Cum itaque pervenissent ad locum ubi sanctus vir prædicabat, ceteris prætereuntibus, unus illorum divino, ut credimus, nutu inspiratus, paululum substitit, quo verbum [5] prædicantis audiret et ab eo benedictionis gratiam humiliter impetraret. In exordio quippe nascentis Ecclesiæ talis erga prædicatores erat consuetudo, videlicet ut finita prædicatione eulogias communionis gratia acciperent omnes [6] a prædicatore. Unde rusticus ille, antequam [7] conscenderet, juxta morem a sancto viro eulogias petiit [8]. Quibus acceptis, cum sociis protinus [9] navem conscendit. Vertunt interim [10] fluctivagas per alveum Flaveris [11] undas ; repentina pernicies ventorum impulsione exoritur, transversa viatione subito prora dirigitur, et dum puppis undoso monte ad alta sustollitur, illa proclivi dejectione in ima delabitur. Procellosis ictibus navis hinc inde [12] alliditur atque lamentabili [13] naufragio demergitur. Quid plura? Pereunt utique omnes, præter illum qui a sancto Austremonio eulogias acceperat. Cumque idem ipse ad litus natando tenderet, diabolus in aera ad alterum diabolum cœpit horribiliter clamare [14], sancto pontifice [15] omnique populo audiente : *Heus! inquiens, quid facis? Quid pigritas? Cur non festinas illum submergere qui ad litus festinat natando evadere? Occupa velocius illum, ne transnatet fluvium et possit vivere.* Cui alter : *Magna quidem aviditate et* [16] *omni etiam voluntate hoc fecissem, si mihi ullatenus possibile fuisset. Sed hoc ipsum non permittit fieri salutiferi potentia Christi, propter meritum sancti Austremonii et propter fidem ejusdem viri. Officit quoque* [17] *mihi crebra præsentis intercessio populi. Expulit enim nos de finibus Arvernicæ regionis episcopus iste, in virtute et nomine illius Christi qui resurgens a mortuis claustra destruxit inferni et subvertit potentiam principis nostri.* Hæc audiens sanctus Austremonius, magno repletus gaudio dixit : *O cœli rector, terræ fundator, aquarum creator omnisque creaturæ dominator, rex regum, Dominus dominantium, gratias tibi cernua devotione ago* [18], *qui per Filium tuum unicum Dominum nostrum Jesum Christum triumphalem servis tuis de antiquo hoste concedis victoriam. Cujus inenarrabili potentia arcus fortium superatus est*

Num 13. — [1] (v. d.) duc. vit. 2. — [2] gerendam 3. — [3] infra 1. — [4] doxo longoque 2. — [5] facile 2. — [6] eorum quæ possidebat *add.* 2. — [7] *Hic versus exscriptus est in cod. 2 ; sed pro* vulgantur *legitur* vulgant. — [8] (P. s. h.) s. h. P. 1.

Num. 14. — [1] Elaveris 3. — [2] luculenti 1, 2. — [3] partim 1, 3. — [4] sit 1, 2, 3. — [5] verbo 1 ; verba 3. — [6] (a. o.) om. acc. 2. — [7] navem *add.* 2. — [8] petit 2, 3. — [9] (c. s. p.) pr. c. soc. 2. — [10] itaque 2. — [11] Elaveris 3. — [12] (n. h. i.) h. i. nav. 2. — [13] lamentabile 1. — [14] (h. c.) cl. horr. 2. — [15] pontifici 1, 2. — [16] ex 1, 3. — [17] etiam 2. — [18] (d. a.) ag. dev. 2.

et

EX MSS. ET IMPR.

et infirmi accincti sunt robore. Domine, non[19] *est qui similis sit tibi, qui eripis inopem de manu fortiorum ejus.* Ut enim vidit prælibatum hominem de aquæ periculo ereptum, vaticinali adversus dæmonem utens apostophe[20], lætabundus intonat verbis : *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes. Qui dicebas in corde tuo : In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum ; sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis; ascendam super altitudinem*[21] *nubium, similis ero Altissimo. At vero propter superbiam tuam, superam perdidisti gloriam. Delapsus es etiam ad erebi profunda, ut in lamentabili cœnosæ colluvionis voragine multimoda cum tuis complicibus luens tormenta, experiaris quanta proprio delicto*[22] *commiseris*[23] *gaudia. Quid adhuc inaniter moliris pretiosa morte redemptis machinamenta ingerere lethiferæ seductionis? Christus, inquam, Jesus de te pollenter*[24] *triumphat, cujus victoriam nos studemus affectabili voto universis prædicare, et salutifera vivificæ crucis vexilla in illius*[25] *laudis titulo passim eri-*
B *gere*[26]*,ut*[27] *sicut a veridicis vaticinatum est prophetis, benedicantur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificent eum, et ab omnium ore incessanter dicatur : Benedictus*[28] *Deus Israel, qui facit mirabilia solus, et benedictum nomen majestatis ejus.* O spectaculum lamento et laude plenum! Lamento enim in perditione illorum hominum qui naufraga[29] periclitatione demersi sunt, quia prædicationem sancti antistitis spreverunt nec ab eo panem salutis acceperunt, et ideo traditi satanæ perierunt. Laude vero in illius salvatione hominis qui perfectæ fidei tenens sacramentum, a sancto pontifice munus suscepit eulogiarum, cum quibus pariter vitæ indeptus est spatium. Inde quippe inexpertus est salutare beneficium unde almæ fidei sanctæque credulitatis mirabile cognovit mysterium[30]. In quo itaque miraculo et christiana religio laudabiliter mirificatur[31], prædicabiliter laudatur, mirificando prædicatur, et glosiosum almi præsulis meritum tripudianter propalatur, augmentabiliter magnificatur ac jocundanter ab omnibus veneratur.

Iste Dei martyr, quamvis compleverit ipso
Officium monachile loco, quem diximus ante
C Se sibi construxisse suis de rebus opimis,
Junctis quo monachis Domino serviret[32] ibidem,
Non tamen a populis unquam solamina tollit
Pristina, sed magnis signis in plebe refulget.
Ex quibus audaci præsumo retexere dictu,
Unum prodigium Christi virtute coruscum.
Cum solito plebem innumeram fortissimus heros
Alloquitur mandata Dei sermone revolvens,
Augustam prope quam Christo fundaverat ædem,
Scilicet ad fluvium Flaverim[33] de nomine dictum,
Quidam cum socio properans ut transeat amnem
Rusticus, in silva quærens sibi cædere ligna,
Substitit, a socio declinans qui petit[34] undas.
Hoc agit, ut sibi succurrat benedictio sancta,
Qua pius ipse pater populorum pectora firmat.
Inde petens flumen, dum puppis ad alta procellis
Subrigitur, veluti mare labitur ocius undis,
Adfuit alma salus aliis, pereuntibus illis.
Nando cumque tremens ad littus tenderet, ecce
Insonat aerii vox horrida dæmonis atri,
Exclamans alio[35] : Quid agis, crudelis, inique ? D
Vivere cur sinis hunc ? Cur non submergere tentas ?
Alter ad hæc : Quia tutus ibit benedictus ab isto
Præsule nos pellente suis de finibus istis.
Cuncti mox laudes festinant reddere Christo
Martyre cum sancto qui summo vernat Olympo.

et alia Austremonii miracula

15. Longo igitur tempore beatus Domini[1] Austremonius in hac regione feliciter conversatus, in apostolicæ sanctitatis excellentia vitam ducens, innumera virtutum operatus est insignia, quæ nunc stylo prosequi supervacaneum ducimus, præsertim quia et[2] valde erat difficile inter tot[3] innumeras plebium cohortes frequentantem eum et quodammodo discurrentem agnosci nisi declarantibus signis. Nam claudis gressum reddendo, mortuos ab inferis vitæ reddendo, ergu-minos[4] ab obsessis corporibus[5] liberando, cæcis lumen præbendo, leprosos curando aliarumque mirandarum signa virtutum patrando, totam gentem Arvernicam Domino favente ad fidei æquitatem convertit. *Signa enim,* ut ait Apostolus, *non sunt fidelibus, sed infidelibus.*

Edita luminibus variis ceu sidera fulgent E
Stelliferi cœli, sic sancti præmia justa
Sumunt pro meritis, variisque nitoribus intra
Regis Olympiaci miranda palatia vibrant.
Iste tamen martyr pretiosus clarior omni
Lumine solis adest, pietas cui maxime[6] Christi
Præstat ut foret exemplum virtutis in ævum.
Delicias sibi nempe putat jejunia sancta,
Tradere membra quidem nescit lassata quieti;
Pallor in ore sedet, macies in corpore toto.
Errat et in vultu gravitatis semper honestas
Atque pudicitiæ[7] summæ pudor immaculatus.
Orat cum lacrimis, devoto pectore anhelans
Solem justitiæ qui sanctos provehit ad se ;
Summum jure bonum, æternum lumenque bonorum,
Qui quemcumque sibi perspectat corde fidelem
Militiæ propriæ dignatur jungere sanctæ,
Mœnibus astriferis secum regnare peroptans.
Denique pro minimo ducit cruciamina carnis,
Quæ patitur diuturna senex venerabilis iste,
Ni succumbat amore Dei, mucrone cruoris,
Martyrum amabilium victricia signa sequendo.

ANNOTATA.

a *De Cassio cfr. Comment. præv. num. 68.* F

b *De Ursino cfr. Comment. præv. numm. 69, 70, 71.*

c *De Urbico cfr. Comment. præv. num. 75.*

d Yciodorus ab aquis *vera etymologia; nam* dor *celtica lingua* aquam *significat; quod in quibusdam fluminum nominibus adhuc superest, v. g. Dor, Douro, et in aliis nominibus communibus* (1).

CAPUT TERTIUM.

Conversio Judæorum tentata. Lucius puer a patre necatur. Ecclesiæ a S. Austremonio consecratæ.

Judæis plurimis ad

Omnis igitur ecclesia sanctorum optime novit qualiter Jerusalem, pro commisso in Salvatore

Num. 14. [19] quis 2. — [20] apostrophale 1,2. — [21] altitudine 1, 3. [22] *om.* 1, 3. — [23] *lege* amiseris. — [24] pellenter 1. — [25] nullius 1, 3. — [26] (p.e.) er. pas. 2 ; eligere passim 3. — [27] ait 3. — [28] Dominus *add.* 2. — [29] naufragi 2. — [30] sacramentum 2. — [31] magnificatur 2. — [32] servire 1. — [33] Elaverim 3. — [34] perit 3. — [35] *forsan pro* alii.

Num. 15. [1] *om.* 2. — [2] *om.* 2. [3] *om.* 2. [4] energumenos. — [5] dæmonibus 1, 3. — [6] *lege* maxima. — [7] pudiciæ 1, 2.

(1) De Bullet, *Mémoires sur la langue celtique*, tom. II, Vesuntione, 1759.

tore piaculo ultrici vastatione a Tito sit subversa et Vespasiano. De qua subversione idem Dominus Jesus ante prædicens : *Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te et coangustabunt te undique et ad terram consternent* [1] *te, et filios tuos qui in te sunt; et non relinquent* [2] *in te lapidem super lapidem qui non destruatur, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Quidam enim Judæorum gladiali excidio [3], quidam famis penuria lethifera in obsidione, imo etiam sævissima populatione perierunt. Perplures etiam vili numismate venditi, in captivitate sunt miserabiliter deducti, sicque per diversa [4], ut Davidica compleretur vaticinatio spiritali de eisdem Judæis effata præsagio : *Disperge,* inquit, *illos in virtute tua, et destrue eos, protector meus Domine,* et gentes cognoscerent ejus populi, de qua hæc veridica recitatur prophetia, execrabilem in Christum Jesum blasphemiam et incredulitatem, et ex pernicioso lapsu Judaicæ gentis ipsæ [5] spiritali gratia inspirante credendo declinarent [6] perpetuæ captivitatis detrimentum ac fidei perciperent sacramentum æternæque salutis præsidium.

B

Per idem vero tempus non modica Judaicæ gentis agmina in urbe Arvernica videbantur esse diffusa. Multi namque ex ipsis illa in parte, qua venerabilis pater Austremonius jam dictum fundaverat monasterium, mapalia sibi ad habitandum, utpote peregrini moxque pro immani [7] scelere dispersuri, construere disposuerunt. Reverendus itaque vir strenuusque orator, beatus scilicet Austremonius, cum sæpius eis viam salutis et notitiam æquitatis formamque credulitatis prædicando panderet, prophetali quoque sermone illos increpabat dicens : *Quid est, Israel, quid est* [8] *quod in terra inimicorum es? Inveterasti in terra aliena; coinquinatus es cum mortuis, deputatus es cum his qui in inferno sunt, dereliquisti fontem sapientiæ. Si in via Dei ambulasses, habitasses utique* [9] *super terram. Disce ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul ubi sit longiturnitas, vita* [10], *virtus* [11], *ubi sit virtus* [12] *oculorum.* His vero auditis, plurimi compungebantur, et pœnitentiæ remedia votis omnibus a sancto viro deprecabantur, sancti gurgitis lavacro abluebantur.

C

17. Sed et [1] antiquus hostis videns sibi perisse quos per famulum suum Austremonium Dominus acquisierat, et dolens innumerabiles populos per ejus prædicationem de suis faucibus extrahi, toto suo illo antiquo conamine suæ artis apodixen per hanc perfidam gentem in virum Dei conatus est exercere. Verum cum [2] beatus præsul [3] hunc infelicem populum propter piaculum in Salvatorem commissum multis increpationibus argueret, atque ex divinarum Scripturarum authoritate ostenderet pro salute gentis humanæ de cœlo cum descendisse [4] ad terras, et incarnatum de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, isdem perfidus populus nullo modo ei præbebat assensum ; nec solum de quibus eos monuit ex incredulitate et duritia sui cordis pœnitentiam non egerunt, sed insuper in ejus necem apertis persecutionibus conspirarunt.

EX MSS ET IMPR

Qualiter excolitur tellus dumosa labore
Proferat ut dignos fructus, ita sanctus et iste
Sentes de populis vitiorum pellere certans,
Destruit errorem gentilem sæpe monendo
Ut necis auctorem vitent lucemque sequantur
Quæ cunctos salvat, vegetat, sublimat, honorat
His sanctis fidei monitis demulcet et ipsam
Judaicam plebem, quæ tunc morabatur eadem
Urbe colens scelerata deos quos sculpserat ipsa
Atque suos patrios venerans polluta penates :
Maxima pars quorum lavacrum compuncta petebat
Baptismi, assiduis lacrimis peccata luendo.
Namque dolebat in his se lapsam sponte ruinis
Quæ magis exitium barathri mortale pararent
Quam decus et requiem vitæ cœlestis amœnæ
Talia conspiciens fieri sævissimus hostis
Atque dolens graviter quod sanctus straverit omnes
Gentiles pedibus, Judæos provocat ardens,
Quos habuit semper ferventi fraude sequaces,
Ut sanctum perdant. Subito quoque factio frendens
Plebis Judaicæ, pravas sub fraude latenti
Præparat insidias insonti. Sed pius heros
Omnia contemnit, spernit, certamine victor.

Filius principis Judæorum ab Austremonio *baptizatus, a patre suo necatur.*

18. Sanctus igitur Austremonius athleta fulgurantes evangelicæ doctrinæ radios passim nullatenus formidabat diffundere, sed credentium corda lampabili splendore spiritalis gratiæ illustrat et celsa virtutum fastigia almorum exemplis actuum sublevat. Quid plura? Omnes quotquot ad vitam æternam præordinati erant convertit et baptismatis unda purificavit. Denique inter competentes qui fide orthodoxa cathechizabantur [1] filius principis Judæorum patre nesciente affuit, et ut gratiam baptismi consequeretur a viro Dei humiliter postulavit. Quem sanctus vir [2] cum reliquis baptizavit sibique in filium adoptavit et Lucium nominatim vocavit, utpote de infidelitatis tenebris ereptum et luce veritatis illuminatum, sacris etiam charismatibus prudenter inbutum æternæque sanctitati laudabiliter dedicatum. Completis ergo [3] ex more baptismi [4] sacramentis, vir Domini Austremonius multiplici fervore deifici amoris [5] succensus [6] villam [7] quæ Plauziacus *a* nuncupabatur expetiit, in qua ex fidelium circa manentium sumptibus ecclesiam construxit, eamque in honore beati Petri apostolorum principis dedicavit. Princeps autem Judæorum, ut F comperit filium suum a venerabili pontifice esse baptizatum, intolerabili confusus dolore pariter ac mœrore ingemuit, et vehementissime succensus ira, utpote diabolica instigatus malitia, proprium tandem filium, paterno utique carens affectu, quodam projecit in puteo, ne illum Christi Ecclesia haberet vivum ex quo alii Judæi acciperent credulitatis exemplum. Quod cum sancto Austremonio fuisset nuntiatum, mox cum collegio fidelium ad Iciodorense [8] regreditur monasterium, et convocata secum caterva fratrum, cum thuribulis et crucibus coruscisque cereorum luminibus pergit ocius ad puteum; ex quo mox sancti Lucii martyris juvenile corpus a fratribus extrahitur et ad locum sepulchri cum dulcifluo [9] canore hymnidicæ modulationis deducitur [10]. O Judaicam perfidiam omnibus seculis execrandam, quæ prius in Dominum crudeliter sævit, servos quoque

Num. 16. — [1] prosternent 2. — [2] reliquent 1. — [3] exitio 2. — [4] diversi 1, 3. — [5] ipse 3. — [6] declinaret 2. — [7] (p. i.) perimani 2. — [8] quid est *om.* 2. — [9] in pace *add.* 2. — [10] vitæ 2. — [11] *om.* 2. — [12] lumen 2.

Num. 17. [1] *om.* 2. — [2] *om.* 2. — [3] (b. p.) pr. beat. 2. — [4] descendisset 1.

Num. 18. [1] cathezizabantur 2. — [2] Dei *add.* 2. — [3] omnibus 2. — [4] baptismati 1, 2. — [5] amore, 1, 2. — [6] et *add.* 1 — [7] villa 1, 2 — [8] Icidiorense 2 — [9] dulciflua 2. — [10] *reliqua hujus num. om.* 2

ficit

Ex MSS. Ultimb.

lethifero afficere infortunio non desistit! Nec sufficit illi percussisse olim gregis pastorem, sed etiam ipsum insectatur gravissimo odio gregem. Iste namque perosus pater, si tamen pater dicendus est qui paternos in filium non servavit affectus, christianis licet invitus venerabilem exhibuit martyrem. Perdit infelix paterni reverentiam nominis, orbatus affectabili dignitate felicissimæ prolis. Cumque titulum christianitatis in filii mortificatione cupit omnino delere, facit potius ut omisso infidelitatis errore Lucius, typico insignitus nomine, scribatur cœlitus in libro vitæ. Lucius namque puer ad Christi tirocinium sancti antistitis sagacissima eruditione instruitur, probabili authoritate provehitur et protegibilibus armis munitur. Lucius sub annis pueritiæ præstantissime Christi militia fungitur et officiali severitate crudelis parricidæ occiditur propriique sanguinis effusione perfunditur. Beata certe et prædicanda puerilis ætas, qua veternosæ machinationes antiqui hostis mirabiliter deluduntur, qua impiissimus pater a piissimo filio veritatis gratia [11] spernitur, qua infidelitas confunditur et deifici vexilla

B tirocinii coruscabiliter panduntur. Hæc est illa ætas quæ in glorioso martyre Lucio *b* magnificabiliter prædicatur et poloso honoramine clarificatur. Lucius etenim puer christianissimus, fide devotus, spe robustissimus, charitate ardentissimus, agonotheta robustissimus martyrque promptissimus, veritate cœlitus jubente munificalibus angelorum obsequiis excipitur atque in choro martyrum fulgido diademate felicis victoriæ coronatur. Ipsum profecto christicolæ ut laudabilem venerantur martyrem cernuisque deposcunt orationibus ut eum pro se apud Deum perpetuum habeant intercessorem.

Horrea complentur Christi redimita maniplis
Vivificæ messis, nostro gaudente patrono
Passim doctrinæ radios diffundere sanctæ
Qui datus est nobis specialis in orbe magister.
Filius interea cujusdam principis orat
Judaici vulgi, divino munere tactus,
Ut mereatur aquæ viventis fonte renasci,
Lucius a lucis sortitus nomine nomen.
Qui differre nolens sanctus quod quærit et optat.
Erudit ad plenum, qua mente lavacra subire
C Debeat, et sacro renovat baptismate lethum [12].
Talia cumque patris sævi referuntur ad aures,
Frendet et insanit, nimiumque dolosus oberrat
A patris affectu, sitiens extinguere morte
Magnificam prolem et meritorum germine claram.
Tandem vipereis instaurans arma venenis,
Perimit insontem puteoque retrudit in alto,
Sperans infelix facinus tam grande latere.
Dic, natura potens, ubi sunt tua jura paterna,
Cum pater interimit natum de se generatum?
Mox Christi famulo ut sanctas defertur ad aures
Crimen hoc horrendum, monachorum cum grege sancto
Illuc ire parat, sanctum corpusque sepulchro
Sublatum fovea clementer tradit honesto,
Egregius martyr constanter et ipse futurus.

Marium discipulum ægrotantem adiens, Austremo-

19. Gloriosus denique Austremonius dum sancti martyris Lucii sepulturæ implet officium, beati Marii discipuli sui lugubrem [1] excipit nuntium. Quin etiam illi eumdem venerabilem virum ægrotatione detineri innotuit et ut ad eum ocius visitandi gratia iret [2] ejus ex parte commonuit [3]. Direxerat enim illum beatus Austremonius ut montana peragrans loca vices pontificis exequendo homines erroris tenebrositate cæcatos corusco fulgore suæ prædicationis inluminaret et ad tramitem æquitatis deduceret. Quod et fecit bonorum exempla actuum [4] monstrando et prædicabilia virtutum patrando prodigia. Sanctus itaque Austremonius, ut expedito cursu illum invisere posset, beatum Necterium [5] laudabilem presbyterum sui itineris facit socium, nec non et beatum Mammetum, venerabilem archidiaconum. His ergo secum comitantibus, vallem expetit Jornensem *c*, ubi venerandus vir Marius infirmitate detentus manebat. In eodem autem itinere divertit ad quamdam villam quæ Maroiolus [6] *d* vocitatur, in qua fabricatam ab incolis basilicam apostolorum principis in honore dedicavit. Inde quidem concitis gressibus ad virum Dei Marium vir Domini [7] Austremonius pervenire contendit. Contigit namque [8] ut antequam sanctus antistes ad beati Marii pervenisset hospitium, eumdem virum Dei [9] e [10] seculo jam migrasse fulgidaque cœlorum palatia nutu Dei subisse. Sæpe nominandus E itaque præsul beatus Austremonius sanctum corpus athletæ Christi novo cum digna veneratione tradidit mausoleo, novamque super eum ut dignum erat basilicam sumptibus fidelium circa manentium ædificavit ipsamque ejus in honore solemniter consecravit. Nobiles etenim viri quos beatus Marius salutari prædicatione ad viam veritatis converti fecerat [11] eidem ecclesiæ beati Austremonii suggestione ex prædiis suis in usus clericorum ibidem omnipotenti Deo sanctoque Mario servientium triginta mansos voluntate promptissima condonaverunt. Quam donationem voluerunt ut sanctus antistes episcopali authoritate confirmaret, ut nullus subsequentium ulla temeritate violare eam auderet. Hoc enim beatissimi præsulis sincerissima ammonitione faciebant, qui magnopere desiderabat [12] honorare sanctam Dei Ecclesiam et fidem corroborare catholicam. In utroque siquidem pollet mirabilis, id est et desiderabili prædicatione et prædicabili operatione. Strenua namque dispensatione ecclesias Dei utilissimis [13] commoditatibus dotando nobilitat, ut in terra viventium centuplicatam F portionem secundum Dei promissum recipiat [14].

nius ecclesiam consecrat Maroioli, alteram in honore Marii defuncti,

ac deinde tertiam Compendiaci.

20. Direxerat etiam plures discipulos in montana prædicationis causa, ex quibus ad eum unus illuc venit reverendus vir, scilicet Antoninus *e*, qui etiam innotuit ei qualiter omnipotens Deus per eos sacramentum fidei hominum mentibus inseruerat, et quomodo amor vitæ æternæ in eis excreverat; qualiter etiam universalis plebs obnixe postulabat ut iret dedicare basilicam noviter ædificatam in loco qui Compendiacensis *f* dicitur. Quod vir Domini audiens, omnipotentem Deum, qui facit mirabilia solus, sincero corde glorificavit seque iturum ut populus petebat veraciter promisit. Ordinatis ergo ibidem ecclesiæ ministris, supradictum cum discipulis adiit locum. Ibi etiam ecclesiam *g* in honore sancti Michaelis archangeli consecravit et ecclesiastico ordine nobilitavit. Cumque per aliquod tempus ibidem degeret et populorum errata prædica-

Num. 18. — [11] gratiæ 1. — [12] *forte* letum.

Num 19 — [1] lucubrem 1. — [2] (o. v. g. i.) vis. gr. oc. ir. 2. — [3] monuit 2. — [4] (e. a.) act. ex. 2. — [5] Nectarium 2. — [6] Maraiolus 2. — [7] Dei 2. — [8] itaque 2. — [9] *om.* 2. — [10] de 2. — [11] (conv. fec.) converterant 2. — [12] desiderabant 1, 3. — [13] utillimas 2. — [14] accipiat 2.

bili

[EX MSS. ET IMPR.]

A bili castigatione emendaret [1], convenerunt ad eum undecumque [2] disciplui ejus quos illas in partes ad prædicandum transmiserat. Quibus venerabilis pastor salutaris fluenta doctrinæ affabili effusione propinabat, et ut parsimoniali [3] observatione ad sanctarum arcem virtutum conscendere niterentur honesta urbanitate mirabilis facundiæ hortabatur. Accendebat [4] siquidem in cordibus eorum perfectissimum et saluberrimum amorem [5] cœlestis patriæ, prædicando illis helisiam jocunditatem perennis gloriæ. Suadebat utique eis quo terrena flocci pendendo desideria, Christo regi toto conamine totaque virtute, semota utique [6] simulationis techna, militarent, ut [7] ab eo absque ulla cunctatione splendidam perpetuæ felicitatis coronam perciperent.

ANNOTATA.

a *Villa* Plauziacus, *gallice* Plausat (Puy-de-Dôme, Clermont).

b *Papebrochius, in annot. ad cap. III Actorum S. Marii, tom. II Jun.*, Lucium, *inquit*, martyrem nullum norunt Arverni. *At in festo omnium sanctorum Arvernensis ecclesiæ, hæc habet Proprium Arvernense, in lectione IV:* Hac igitur die veneremur inter martyres Antolianum, *etc...* et Lucium, a beato Austremonio, ut traditur, baptizatum ac sepultum.

c Vallis Iornensis, *sive Vallis Montis Iornalis, secundum Branche, in Vitis SS. Arverniæ, lib. II, p. 368, extenditur ab oppido Sancti Flori* (Saint-Flour, Cantal) *usque ad Massiacum* (Massiac, Cantal), *ubi duo vici a sancto Mario vocantur, unus* St-Mary-le-Creux, *alter* St-Mary-le-Plain.

d Maroiolus, *secundum eumdem auctorem* Marogeol, *uno milliario a valle Iornensi.*

e *De hoc Antonino agetur die 3 Novembris.*

f Compendiacensis *locus, gallice* Compains (Puy-de-Dôme, Issoire).

g *Fieri non potest ut ecclesiarum a sancto* Austremonio *fundatarum accuratam seriem texamus, deficiente rerum certitudine. Multa fuisse numero oratoria apud Arvernos ad fidem conversos res ipsa loquitur, quorum fortassis numerum posteri mirum in modum auxerunt, ita ut quæ posteriora secula erexerant ad* Austremonii *ævum transferrent; qua de re in Comment. præv. diximus, numm. 59, 60. Inter ecclesias in ipsa urbe Claromontana ædificatas, aliquot ad* Austremonium *referunt ii qui sanctum virum ad Decii ætatem retrahunt; ita Revie in Historia ecclesiæ Arvernensis tom. I, pp. 51, 58, decem ecclesias ad* Austremonium *aut saltem ad ejusdem tempora refert; sunt autem sequentes :*

1. *Quæ creditur domus Cassii fuisse, post domini conversionem in ecclesiam versa. Dedicata est sanctæ Mariæ et sancto Laurentio. Hæc audiebat mater ecclesia beatæ Mariæ episcopalis, quam Gregorius Turonensis, in Hist. lib. II, cap. 16, vocat* veterrimam ecclesiarum intra muros urbis. *In eodem loco nunc stat cathedralis ecclesia.*

2. Sanctæ Crucis, *paulum a cathedrali distans, a meridionali videlicet parte. Postea vocata fuit* a Sancto Sepulcro, *sed destructa fuit a Jacobo d'Amboise, ad faciendum fontem in eo loco qui nunc est* platea Delille.

3. S. Petri, *in platea hujus nominis, destructa anno 1796 a rebellibus.*.

4. S. Michaelis, *a multis retro seculis diruta ; erat in platea* des Gras, *prope portam occidentalem cathedralis.*

5. *Dedicata SS. MM. Cassio, Victorino et Maximo prope S. Illidium ; post rerum eversionem seculi XVIII destructa.*

6. S. Symphoriani, *martyrio coronati Augustoduni. Huic ecclesiæ anno 660* S. Genesii *nomen datum est, qui eam reædificaverat, cujus quoque corpus in eamdem translatum fuit. Destructa fuit a rebellibus anno 1794.*

7. S. Mauritii et sociorum MM. *Hæc ecclesia anno 730 a S. Bonnitio, anno 1095 a S. Ferreolo nomen habuit; ante rerum eversionem in Gallia, erat ecclesia minoris seminarii* (sous la Poterne).

8. *Ecclesia* de Chantoin, *quæ fuit deinde sanctimonialium, postea canonicorum regularium, dein Carmelit. discalc., demum sacerdotum missionariorum.*

9. S. Andreæ, *cujus Tigridius, vivente S. Leguntio, regimen habuit. Erat in urbis parte occidentali; destructa fuit anno 1797.*

10. SS. Cyri et Julittæ. *Anno 470 erat sanctimonialium, deinde parochialis; anno 1793 versa fuit in stabulum equorum.*

CAPUT QUARTUM.

S. Austremonii martyrium et sepultura.

Mortem sibi a Judæis intentatam

Prædictus interim Judæus, Judæorum nequissimus, quod de carnali filio crudeliter fecit de spiritali patre ejusdem filii jam martyris, beati scilicet Lucii, omnigenis facere nisibus gliscit, ut qui maligna persuasione interfecit sanctum martyrem, dolosa machinatione beatum occidat Austremonium. Magnificus nempe antistes Austremonius magnopere cupiebat, ut diximus, per martyrii agones victorias consummare triumphales. Quod sancti diu discipuli perspicaci curiositate animadvertentes, indicare student [1] magistro quod isdem nequam populus de ipsius interitu tota mentis aviditate pertractaret [2], dicentes illi : *O ter quaterque beate domine pater, num ignoras hujus vesanæ gentis Judaicæ perfidiam in tui grassare [3] perniciem? Certe quod fatemur ut palam sit tibi [4], noveris hunc cœtum malignum suis machinatibus [5] dolosis paternitatem tuam ocius extinguere velle, et si fas sit nomen tuum funditus a viventibus aboleri velle. Unde ut tui curam agere magnopere digneris, sancte pater, oramus; quia in hujus insanissimæ gentis dolos te incidere valde pertimescimus. Novimus enim quia qui cœli terræque rectorem carne visibili mundo apparentem interficere non sunt veriti, forte nec tuæ [6] miserebuntur reverendæ senectuti, et te sancto patre erudiente didicimus quia in occasu boni pastoris magna exstat ruina subjectæ plebis [7]. Quod ne huic innumerabili populo per tuam eruditionem Domino adquisito proveniat, magna sagacitate tuam paternitatem*

Num. 20. — [1] (pr. cast. em.) castigaverit prædicatione 2. — [2] undique 2. — [3] parcimonili 1. — [4] ascendebat 1, 2, 3. — [5] amore 1, 3. — [6] inique 2. — [7] et 2.

Num. 21. [1] satagunt 2. [2] tractaret 2. [3] crassare 2. [4] (s. t.) tibi sit 2. [5] machinationibus 2, 3. [6] (f. n. t.) n. t. f. 2. — [7] plebi 2.

providere

EX MSS. ET IMPR.

providere congruit. Quæ cum vir Domini a discipulorum ore [8] mente tranquilla et vultu alacri hausisset, sic demum ora resolvit et intima alacritate gavisus magnaque hilaritate [9] perfusus dixit : *O quam desiderabilem nuntium qui mihi prænuntiat mei cordis desiderium! O felicem me, si pervenire quivero* [10] *ad cleoneum certaminis studium in quo diutina* [11] *finitur machia* [12] a *et inclita in virtute Tonantis meritoque agonizantis laudatur victoria!* Cumque plus solito lætior [13] incederet, disciples ab eo perquisierunt mirantes quid sibi jam dictus nuntiasset legatus. Et sanctus antistes : *Felix,* inquit, *hujus famæ relatus, si ad dictorum fidem proveniat effectus; optimumque est pro Christo hujus corporeæ molis subire dispendium, si ex eo pervenitur ad felicissimum supernæ beatitudinis immarcescibile bravium* [14]. *Nam, quod fateor ut palam sit omnibus, sciatis me pro Christi Domini amore innumeras velle perpeti cruces, horrendos quoque belluarum hiatus et innumera tormentorum genera quousque vitalis flatus deficiat non timere, maxime cum amplectendum sit eorum dolo occumbere qui in*
B *Domini Jesu* [15] *nece manus truculentas injicere non timuere*[16]. *Populum autem suum deifica Omnipotentis clementia* [17] *sua ineffabili providentia ubique circumteget* [18], *et misericordia qua eum voluit revocari a tenebris ad se qui est vera lux* [19] *fine* [20] *tenus non desistet tueri et conservare.* Omnibus quoque indesinenter monita salutis suggerebat, ita inquiens : *Filioli, sufficiat* [21] *unicuique hactenus sua exercuisse studia et suimet voluptatibus deservisse. Reliquum superest ut quod quisque vivit, Deo vivat et non sibi, qui redditurus est unicuique secundum opera sua.*

latus exspectat Austremonius.

22. Ex qua responsione discipuli oppido mœstificantur, gravia subinde ab imis pectoribus suspiria trahuntur, internus animi dolor flebili lamentatione panditur, afficiabilis cordium mœstitia lacrimabili ejulatu ac lamentabili planctu manifestatur, pallentes quidem genæ fluidis lacrimarum rivulis irrigantur, inter creberrimos etiam singultus verba præ doloris magnitudine negantur. Sed sanctus Dei athleta et [1] venerabilis præsul superna illustratus [2] gratia, nimiæ [3] illorum tristitiæ paterno compatiens, affectu consolatorium eis sermonem fecit dicens : *Cur, mihi* [4] *cha-*
C *rissimi* [5], *solito tristiores efficimini? Num arbitramini me pro Christi Domini amore certaminis agonem pertimescere? Scitote quia pro eo cuncta quæ a quovis lictore possunt excogitari* [6] *supplicia sum paratus perferre. Si enim Christum Dominum oportuit pati et ita intrare in gloriam suam, quis ego sum qui pro eo pati recusem? Utinam vel idoneus sim discipulorum ejus sequi vestigia, qui per ampla orbis spatia varia sunt perpessi tormenta. Non est enim servus major domino suo, neque apostolus major eo qui misit illum. Nam de mea salute contristari nolite, sed potius congaudete meæ felicitati, quia beatum et felicem me fore incunctanter censeo, si in confessione veritatis perseverans proprium pro ipsa veritate* [7] *sanguinem fudero. Mea procul dubio augmentabitur gloria, si cum palæstralis finierit pugna, remunerari cœlitum* [8] *meruero glorificali victoria. Mihi quippe* D
vivere Christus est et mori lucrum. Misericordiæ etenim ejus omnino meum committo desiderium, ut ipse sua ordinatione disponat eum, a quo constat totius bonæ voluntatis [9] *exordium. Non enim separabit me a charitate illius ulla* [10] *mundi tributio, non temporalis angustia, non immanis persequutorum sævitia; quia, licet permittente Domino corpus diversis fatigare acerbitatibus ad ultimum quoque occidere possint* [11], *animam in potestate nullatenus possunt habere. Qui enim promisit nobis nullum ex nostris periturum fore capillis* [12], *faciet misericorditer ut nullum ex nostris pereat membris, sed integer spiritus et anima et corpus in ejus adventu servetur* [13]. *Spiritus etenim meus de ergastulo carneæ corruptibilitatis egredi oppido desiderat, ut Domino cœlitus confiteatur. Sed si vobis in peregrinatione adhuc positis* [14] *necessarius sum, in castris fidelium ut infideles* [15] *adquirere satagam* [16], *pro amore Jesu Christi militare non abnuo. Multo autem est melius esse cum ipso* [17] *si, ut spero, mei desiderium animi celeri temporis meatu compleatur. Non vos igitur mei terreat absentia corporis, quia magis subvenire vobis potero* E
cum ad beatitudinem quam Deus promisit se diligentibus [18] *ipso suffragante pervenero. Cor meum quippe et caro mea exultaverunt in Deum vivum, qui non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia.* Cumque vir Domini talia prosequeretur, mitigavit aliquatenus mœstitiam illorum. Inter amicabiles denique complexus grata miscentur oscula pacis, eisque paternali affectatione valedicens, episcopali etiam authoritate benedixit, et post benedictionem hæc affamina intulit : *Sequimini,* inquiens, *me* [19], *fratres amantissimi, non incessu pedum sed sacra imitatione, qua Dominum Jesum docui certatim esse sequendum. Tenete, quæso, formam doctrinæ illius quam me docente didicistis. Non vos frangat ullus terror mundanæ potentiæ, neque occupet labilis amor execrabilis* [20] *philargyriæ, nec infaustæ colluvio distentet gastrimargiæ* [21]. *Sed et inter prospera et adversa viam tenete regiam, quo nec prospera vos insolenter extollant nec adversa turbabiliter dejiciant. Servando itaque almæ fidei salutare propositum, capietis* [22] *æternæ remunerationis præmium.* His dictis, beato jussit Necterio [23] ut prædicamenta veræ salutis Antrambensi *b* studiose ministraret b
populo [24]. Ipse vero cœpit protinus remeare ad supradictum monasterium, assumens [25] secum beatum Mammetum tantum diaconum [26] suum. Cumque monasterio adpropinquassent [27], in quodam termino distante uno et eo amplius stadio, beatus Austremonius orandi gratia substitit [28], flexisque in terram genibus, diutissime oravit. Pollente etenim fide fidissima illius mens perennis conscia coronæ indicibili inflammabatur amore perpetualis gloriæ. Non dubitabat etiam pro Christo sustinere quidquid non solum tormentorum Judaica, verum etiam omnis humana poterat sævitia excogitare. Jam quippe mundo altior magis de triumphali victoria in Christi fiducia [29] quam de senilis corporis meditabatur agonia.

Num 21. [8] ora 2. — [9] alacritate 1; (gav. magn. hil.) *om.* 2. — [10] (p. q.) potuero pervenire 2. — [11] diutius 3. — [12] machina 2. [13] (p. s. l.) l. p. s. 2. — [14] (imm. brav.) præmium 2. — [15] Christi *add.* 2. — [16] timuerunt 2. — [17] (o. c.) clem. omn. 2. [18] circumtegeret 1; circumtegere 2. — [19] ad-lux *om.* 2. — [20] fide 2. — [21] sufficit 2.
Num. 22 [1] *om.* 2. — [2] stratus 1, 3. — [3] minime 2. — [4] mei 2. [5] *om.* 2. [6] excogitare 2. [7] (p. p. i. v.) pro. ip. ver. prop. 2. — [8] cœlitus 2. — [9] (bon. vol.) bonitatis 2. — [10] ultra 1, 3. — [11] possunt 2. — [12] capillum 2. — [13] eruetur 1, 3. — [14] positus 1, 3. — [15] infidelium 1, 3. — [16] et *add.* 1. — [17] illo 2. — [18] (s. d.) diligentibus se 2. - [19] (i. m.) me inq. 2. — [20] execrabili 2. — [21] castrymargiæ 1. — [22] capiens 1, 2. — [23] Nectario 2. — [24] s. m. p.) pop. st. min. 2. — [25] assumpto 2. — [26] diaconem 2. — [27] appropinquasset 2. [28] substetit 1. — [29] (Chr. fid.) Christo 2.

23. Interea

23. Interea prælibatus Judæorum princeps e, missis in via latenter exploratoribus, præstolabatur adventum ejus. Ut autem eum advenisse comperit ipsis innotescentibus, occurrit illi in prædicto loco cum suis complicibus. Mammetus vero diaconus ejus ut vidit illos occurrere, timore perterritus beatum reliquit Austremonium. Non longe quidem ab eodem [1] loco quamdam ingressus est speluncam, et quia sanctum antistitem metu passionis solum reliquerat, deinceps a conspectu hominum remotus in eadem spelunca solitariam duxit vitam. Christi vero miles Austremonius, a Judæis comprehensus, pro fide Christi flagris atrocissimis cædebatur; sed inlata sibi tormenta sentire non poterat, quia Christum Jesum suo semper in ore habebat; et quia fides in eo mirabiliter pollebat, Christum pro quo patiebatur negare non poterat. Cumque diu vexaretur, apparuit illi angelus ut pio solamine eum confortaret: *Austremoni*, inquit, *gloriosissime præsul Christi, ne frangaris supplicio, sed magis gratulare de [2] præmio quod mox percepturus es in cælesti palatio. Exspectat namque te mirabilis ange-*
B *lorum cœtus, cælestium quoque virtutum exercitus, candidatus etiam martyrum chorus, in quo semper lætaberis perpetua gloria decoratus.* Hac itaque consolatione percepta, athleta Christi Austremonius, ac si novus præliator novitate glacialis [3] perfusus lætitiæ, ovanter agonizabat in certamine. Senilia quidem ejusdem corporis membra inter dirissima carnificum verbera virtute pollebant [4] robustissima. Mens quippe felicis patientiæ conscia murmure carebat ac querimonia. Non enim auferebat immanissima ab eo [5] lictorum vesania fiduciam tripudialis victoriæ, quia corroboraverat mentem illius altissima virtus divinæ potentiæ. Felix utique [6] palæstra, in qua Christi athleta fideliter decertat, quo desiderabile trophæum æternæ glorificationis obtineat. Pertimescit interim nefandissimus princeps ne tam crudelis in sanctum Austremonium sævitia christianis circa manentibus ab aliquo viatore nuntietur, et ideo præoptat illum ocius occidere, ne forte a fidelibus viris [7] per vim rapiatur. Quod etiam identidem sanctus antistes metuebat, ne glorioso diademate martyrii diu desiderato [8] brevi temporis spatio frustraretur. Simile etenim desiderium habebant
C scelestissimus princeps Judæorum et magnificus christianorum antistes, sed dissimili conditione. Ille quidem ut servum Dei extingueret et universalem [9] Ecclesiam de interfectione tanti pontificis mœstificaret; iste vero ut inclito martyrio cœli decoraret palatia et Ecclesiam Christi triumphali splendificaret [10] victoria. Jubet ergo tumidus [11] ac detestabilis princeps prævaricali censura sanctum Dei antistitem capitali velocius puniri sententia. Traditur denuo crudelissimis [12] carnificibus [13] insuperabilis Christi miles, hinc inde impellitur, iterataque subsannatione illuditur et illudendo terra tenus prosternitur. Cumque in terra genua fixisset, gladiator super eum stetit caputque illius gladiali [14] secamine [15] amputavit. Inde vero velocius recedentes, almum caput venerandi martyris secum detulerunt, et in puteo quo nefandissimus princeps [16] jampridem suum projecerat filium, jactaverunt.

24. Mirabilis quidem Deus, qui in sanctis suis ammiranda valde [1] exercet magnalia. Ut enim ostenderet quantæ sanctitatis quantique meriti venerabilis antistes et martyr insignis fuerit, mirabili eum virtute signorum mirabiliter honestavit. Nam eodem momento quo abscissione gladii sanguis ex ejus capite fluxit, sub pedibus illius fons aquæ de terra prorupit. Mirabilis quippe productio fontis evidenter testimonium suæ indicat [2] probitatis. Tellus quippe ammirandum ac probabile dedit indicium cum sanctus Austremonius suo sanguine purpuratus migravit ad cœlum. In qua etenim hora ejus anima est egressa a corpore, hymnidicis stipata choris angelorum obsequio in specie columbæ visa est ad cœlestia deportari. O virum omnigena laude dignum, cui jubente Domino famulatur militia angelorum! O martyrem almifluæ venerationis gloria sublimandum, quem Dominus Jesus censuit super omnia bona sua constituendum! De quo tripudianter exultat mirabilis concio patriarcharum, cui plausibiliter congaudet clarissimus ordo prophetarum, quem sublimiter honorat chorus apostolorum, qui etiam in glorioso cœtu residet martyrum laureatus splendido diademate virtu- E
tum. Felix pro certo Arvernica regio quam beatus martyr sanguine consecravit proprio. Felix, inquam [3], quæ tanto gaudet patrono, cujus etiam gratiali [4] semper adjuvatur merito et præsidiali munitur patrocinio. Dignum itaque est ut beatum Austremonium omnis veneretur mundus, quia de illo gratulatur in cœlo universalis sanctorum exercitus.

EX MSS. ET IMPR.

25. Nuntiatur interea discipulis athletam Christi Austremonium a perfidis Judæis esse interfectum. Proh dolor! quis potest expedire quantus mœror quantusve luctus pariter et gemitus discipulorum irrepsit corda? Nimirum, quia extincta erat corporaliter lampabilis eorum lucerna. Curritur etenim cum magna cordis mœstitia, cum summa curritur diligentia, ut sciatur quo sint posita sancti præsulis ac venerandi martyris membra. Invenitur vero [1] tandem sanctissimum corpus absque capite. Afficiuntur inde procul dubio intolerabili mœrore pariter et angore [2]. Impletur protinus cœlum lamentabili clamore, reboant [3] hinc inde voces mœstifico ploramine. Inter querulos denique planctus tali etiam usi sunt famine: *O beate Austremoni! ut quid [4] inter* F
naufragia seculi gregem tuum tam cito reliquisti? O sanctissime pater, cui nos regendos et [5] salutari norma instituendos commisisti? Quis noster erit amodo pastor ac dux? Quis tam strenuus doctor ac præcipuus? In quo prudentialis inveniemus consilium probitatis, in quo gratissimum solamen intimi amoris, in quo prædicabilem exhortationem veræ religionis? Tu qui es, ut ait Dominus Jesus, splendida lux mundi, qui etiam per mortem carnis mundum vicisti, in nomine ejus sis memor nostri, ut te possimus sequi ad gloriam cœli quo te sequendum sæpius monuisti. Student interea uti res gesta erat Urbico quantocius mandare episcopo. Qui cum cognovisset magistrum suum ab impiis Judæis fuisse interemptum, indicibili permotus tristamine, aggregata illico cleri ac [6] populi multitudine secum, expedita viatione ad Iciodorum pervenit monasterium. Discipuli vero corpus sanctissimi martyris in ecclesiam ab eo in [7] honore

Sepelitur Iciodori.

Num 23. — [1] eo 2. — [2] *om* 2. — [3] *forte* gladialis. — [4] pollebat 2 — [5] ab eo imm. 2. — [6] utrique 1, 3. — [7] *om.* 2 — [8] desiderata 2. — [9] universam 2. — [10] (t. s.) spl. h. 2. — [11] timidus 1, 3. — [12] *om.* 2. — [13] a carnif. 1, 3. — [14] glaciali 1. — [15] seccamine 2. — [16] Judæorum *add.* 2

Num 24 — [1] *om.* 2. — [2] (s. c.) ind. s. 2 — [3] quam-inquam *om* 3 — [4] glaciali 1 gloriali 3.

Num 25 — [1] *om* 2 — [2] (et ang.) ac dolore 2. — [3] *om.* 2 — [4] ut q... qui 2 — [5] ac 2 — [6] et accelerantes 2. — [7] ad 2

EX MSS. ET IMPR. sancti Petri dedicatam cum condignis officiorum muniis detulerant. Dolent præterea detrimentum ablati capitis; sed protinus e regione callis recentia intuentur vestigia sanguinis; cumque eadem prosequerentur vestigia, venerunt usque ad puteum et cognoverunt in eo fuisse projectum caput sancti martyris. Sed is cujus moderamine seculorum ordo decurrit, suorum ubique fidelium [8] curam gerens, religiosos citissime præparavit viros qui pretiosum caput ab aquoso eruerent domicilio et meliori reconderent mausoleo. Repentina namque hujus facti opinio pervolavit ad omnium aures Arvernorum. Factus quoque est concursus populorum repente, concordi unanimitate plangentium pariter ac lugentium : *Qui sunt illi qui interfecerunt pastorem nostrum? Tollantur de medio christianorum.* Episcopus interim cum clero triumphales exequias beati martyris solemni peragit voto. Discipulorum quoque chorus hymnidicas preces fundendo sanctum martyrem commendat omnipotenti Deo. Miscetur quippe luctus cum jubilo vocis, perstrepit ejulatus populi valde plangentis, et inter canoras modulationes hymni-
B dicæ jubilationis ad locum deportatur polyandrii [9] venerabile corpus S. Austremonii. Illius etenim glorificabile corpus in cœnobio Iciodorensi sepelitur præcisi [10] in loculo [11] lapidis.

Alia miracula coruscant. 26. Quo peracto [1], tanta cœperunt ad hujus egregii martyris loculum micare virtutum insignia quanta nullius valet effari lingua viventium. Nam et ex aqua putei illius quo sanctum caput [2] est projectum multitudo languentium fideliter hauriens, meritis sancti viri ab omni eruebantur incommoditate optatæque reddebantur sospitati. Singulis quoque annis, eodem die quo beatus martyr relinquens terrena penetravit sideria [3], ejus putei lympha ab imis supergrediens, sua mirabiliter videbatur humectare ora largiflua [4] et quasi inundantem sancti martyris designans virtutem. O beate Austremoni, quam dulce mihi [5] est pietatis et humilitatis gratia tuum flere martyrium! Quam charum est amoris et honoris causa tuum laudare triumphum! quia sicut in utroque polles laudabilis [6], ita in utroque refulges mirabilis [7]. Te quidem honorare laudifluum est, quia omnis qui te solemniter honorat, Christi Jesu mirabilem potentiam qui te glorificavit, sine dubio
C magnificat. Te enim exorare proficuum est, quia inde optabilis impetratur delictorum venia et cœlestis adipiscitur gratia. Nunc vero securus de te ipso, sis quæso [8] de collegio tuorum sollicitus servulorum, ut tuo fulti suffragamine mereamur [9] de virtute in virtutem proficere, quo Deum deorum in Sion securi possimus videre. Omnes etiam qui tuam solemnitatem humili [10] concelebrant devotione, præsentiali fruantur pace et percepta delictorum remissione tecum glorientur æterna clarificatione. Complevit igitur beatus Austremonius gloriosum agonem suum die kalendarum novembrium anno a passione Domini nostri Jesu Christi sexagesimo quarto, rege regum regnante, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen [11].

Gens inimica bonis semper Judæa nefanda,
Astutam vulpem vapido sub pectore portans,
Dixinus ut supra, vestrum hunc furibunda patronum
Tradere molitur morti pro nomine Christi, D
Principis instinctu qui natum lumine vitæ
Audax privarat vacuans vitalibus auris.
Ergo patens miles capitur trahiturque cruentis [12]
Judæis manibus tragicali sanguine dignus.
Sicque diu tortum confortans angelus inquit
Cælitus apparens : Athleta [13] Dei venerande,
Regi dilectus supero, gaudere memento,
Gaudia percipies nullo labentia fine.
Redditur his dictis sanctus constantior almus.
Non trepidans Christi nomen sublime superbis
Proclamare senex Judæis, donec ab ipsis
Attritus pœnis pro Christo sponte tetendit,
In terram genibus prostratis, flexile collum,
Cui superassistens ictu deliberat uno
Cervicem capitis gladiator plectere sanctam.
Sic quoque summa [14] poli conscendens clarior astris
Adstat in arce pii regis jam victor Averni.
O quam laude sacra cœlis terrisque colendus
Martyr hic egregius, quem Christus censuit almo
Pro meritis decorare libens diademate cœlo!
Dignus laude quidem quem laudant agmina cœli;
De quo mundus ovans exultat rite patrono.
Summa creatori nostro sit gloria semper. E
Die kal. novembris gloriosa vota redduntur;
Sexageni quaterque anni a Christi morte dicuntur
Præsulis Austremonii gloriosum usque triumphum [15].

ANNOTATA.

a Machia, *i. e. pugna, a voce* μάχη.

b Antrambensis populus *videtur esse populus de* Entraigues (Puy-de-Dôme .Riom,) *prope* Ennezat.

c In quodam exemplari Manuscripti Iciodorensis quod inchoatum fuit anno 1740, lego Lucium martyrem, filium Lucii præfecti Romani a Nerone constituti, ab Austremonio *fuisse conversum ad fidem, multosque Lucii et* Austremonii *opera Christum fuisse secutos. Quod quum Lucius patri suo indicasset, hic ira succensus* Austremonii *necem molitur. Cujus martyrii narratio sequitur ex gallico sermone in latinum versa :* Sanctus admonitus a fideli famulo fugam capessit versus Bessam, ubi socii sui Necterius ac Mametus degebant, viam secutus in vicum Périer, per quem in Bessam aut Sanctum Necterium iter ducit. Fugientem sequuntur Iciodorenses cum præfecti militibus; quos quum vir sanctus venientes videret, gressu citatiore F viam carpit. Videntes autem milites clamorem tollunt dicentes: Fugitivum tenete. Nobilis quidam vir de Périer, qui venatui operam dabat, auditis clamoribus, equo fertur adversus euntem ut viam præcluderet. Sanctus vero pergit, regreditur, ascendit in vineas de Plaigne, ubi tunc sylva erat, qualis tractus dictus Arundinum *(des Roseaux)*, anhelus pervenit in Tormay, ubi nunc est sacellum ipsi dedicatum, bibitque ex aqua fontis qui in dicto sacello adhuc scaturit, quique multis haurientibus solatio fuit. Eo in loco vir iste nobilis de Périer iratus ob longum cursum, sanctum tenuit, quem capite plecti jubet. Ipse autem occisi caput obtulit Lucio præfecto qui valde lætabatur dono. Lucius vero præfecti filius auditam Austremonii necem patri exprobravit; qui vehementer in filium exardescens statim eumdem morti tradidit, jussitque, secundum quosdam, cadaver in puteum mitti, quem moderno tempore dicunt

Num. 25. — [8] *om.* 2. — [9] polyandri 1. — [10] pracisi 2 — [11] loco 2.

Num. 26. — [1] peracta 1. — [2] (s. c.) c. s. 2. — [3] sidera 3. — [4] largiflue 2. — [5] *om.* 2. — [6] mirabilis 2. — [7] laudabilis 2. — [8] (s. q.) scis quæso 1, sisque 3. — [9] mereantur 2. — [10] *om.* 2. — [11] *Hic desinit codex* 2, *seu Parisinus.* [12] cruentis 1. — [13] ad letha 1, 3. — [14] summo 1. — [15] *sic etiam* 1 *in margine; in textu vero* Ad gloriosum usque triumphum præsulis Stremoni, *et rursus in margine huic nomini indicatur præponenda syllaba* Au.

A dicunt esse puteum ante ecclesiam sancti Aviti, quemadmodum in Vita S. Austremonii dicitur. Utriusque martyris legendam composuerunt S. Præjectus et S. Avitus Claromontenses episcopi. Fit autem juvenis Lucii memoria in monasterio Iciodorensi postridie festum Austremonii.

Deinceps negari cœptus est S. Austremonio martyris titulus, eo quod Gregorius Turonensis confessorem eum appellat; sed satius est fidem adhibere SS. Præjecto et Avito, sancti Gregorii æqualibus, qui eum martyrem vocant. Adde martyrologium Burdegalense, Claromontanum, atque ecclesiam monasterii Iciodorensis, ubi in ejus officio antiphonæ martyris decantantur. Nunc quoque paulo ante quam hæc scripsi, anno 1731 patres Benedictini Sancti Illidii prope Clarummontem produxerunt chartas, quæ ab errore revocarunt credentes S. Austremonium non esse martyrem. Nihilominus anno 1737 Dominus J. B. Massillon, Claromontensis episcopus, dicit eum solummodo confessorem in breviario quod fecit ipse et jussit typis dari per Petrum Boutaudon, regium typographum Claromonte. Quod breviarium omnes sacerdotes
B seculares accipere coacti sunt stricte jubente Domino Massillon, ac prohibente quominus Romanum officium facerent; quam rem multi presbyteri provectioris ætatis ægre tulerunt. *Quidam vir doctissimus Claromonte me admonuit superesse quamdam exprobrandi formam quæ adversus incolas vici* Perier *adhuc adhibetur, quæque ortum habuisse dicendo est ex narratione præmissa. Ita enim dicitur:* Sunt isti Judæi de Périer qui occiderunt S. Austremonium. *Fortassis operæ pretium est hoc loco aliquid addere de Manuscripto Iciodorensi. Aliquando titulus præfigitur* Annales Iciodorenses. *Attribuitur auctori cuidam Charrier, qui asserit notas se collegisse una cum Iciodorensi cive Petro Guérin, ex manuscripto quodam codice membraneo, quem milites capitanei Merle ex thesauro monasterii Iciodorensis raptum in publicam plateam oppidi abjecerant, anno 1575 urbe capta. Alii, quos inter dominus Dulaure, auctorem faciunt Julianum Blauf, Iciodorensem. Vide Tabellulas historicas Arverniæ, auctore J. B. Bouillet, tom. VIII, 1847. Curiosi lectoris ergo ex eodem Manuscripto Iciodorensi, sequentia latine verto:* Vita S. Austremonii scripta per SS. Præ-
C jectum et Avitum perdita fuit vel combusta a Gothis vel aliis invasoribus qui ecclesiam Iciodorensem vastaverunt. Illa vero, quam inveni stylo gothico scriptam, ante urbem a capitaneo Merle captam translata fuit ad prioratum Sancti Saturnini. Hæc Vita composita fuerat a quodam monacho ad reparandum damnum quod regio passa fuerat priore Vita perdita.

CAPUT QUINTUM.

Judæi puniti. Cultus S. Austremonii neglectus. Corporis revelatio et duplex translatio.

Denique muniis exequiarum expletis, Urbicus episcopus convocans ad se civitatis senatores regionisque primores, indixit illis ut detestabilem Judæorum synagogam cum suo principe absque dilatione comprehenderent, et quicumque ex eis fidem christianæ religionis mallens observare doxologo [1] cathechizati in scrutinio salutari abluerentur baptismatis gurgite ac pro Christi amore permitterentur vivere; qui vero pertinaci renuissent infidelitate, pœnali mulctarentur mortis damnatione. Cujus placabili edicto mox parentes, comprehensi sunt Judæi execrabiles; quibus comprehensis, præconaria voce clamatum est ut unum e duobus eligerent, aut Christo regi militare aut mortis supplicia luere. Illi namque qui vocem angeli audierant dum beatus agonizabat Austremonius in certamine, dicentis : *Austremoni, ne frangaris supplicio, sed gratulare de præmio quod mox percepturus es in cælesti palatio*, admirabile etiam viderant signum quando caput ejus est amputatum, fontem scilicet aquæ de terræ visceribus fuisse divinitus productum, pollucibili voluptate crediderunt aliisque quamplurimis credere persuaserunt. Qui vero in sua remanserunt perfidia, justissima dirissimæ mulctationis afflicti pœna, transitoriæ mortis pertulere tormenta, postque [2] temporalia multimodæ vexationis ac macerationis verbera, vacua et E
lacerata relinquentes corpora, divino examine damnati pœnalia petiere tartara, luituri horrida perpetuæ mortis supplicia.

28. Quibus ad nihilum redactis, cœpere religiosi viri divini amoris zelo fervidi eumdem locum quo sanctum martyrem tumulaverunt summo cum honore venerari, multique ex longinquis regionibus adventantes magis [1] beati martyris Austremonii expectabant suffragia. Cujus ope freti et munimine fulti, quacumque incommoditate detinebantur eruti, sani et alacres ad propria revertebantur. Multis itaque prædiorum largitionibus haud prolixo temporis interstitio idem excrevit locus, in tantum etiam ut ex plurimorum abundantia sumptuum plurimæ circa ipsum cœnobium [2] ecclesiæ construerentur. Quod itaque assentionalis antiquitas prisco patuli notaminis in culmine testatur, ipsa quoque operosa facies pavimenti pluribus in locis evidenter fatetur. Quodam igitur tempore quadragesimæ [3], cum sacerdos divina ex more celebraret mysteria, beatus Austremonius, mirabile dictu, de suo cunctis qui aderant cernentibus exiit sepulchro, et procedens ante altare, elevata juxta morem episcopi manu F
dextera, sacerdoti omnique populo benedixit, ac benedictione completa ipsis videntibus ad proprium regressus est sepulchrum. Permansit autem sanctæ religionis cultus, honoris etiam status ejusdem loci, quousque permittente justissima Dei omnipotentis censura, propter innumera hominum facinora paganorum grassata [4] est longe lateque sævitia. Cujus feritatis immanitate multæ civitates sunt depopulatæ, plurima castella funditus destructa, monasteria solo tenus diruta, et quæ tunc erant hominum habitacula facta sunt præ nimia vastatione ferarum cubilia. Per idem tempus Iciodorense monasterium laudabili plurimarum stipamine ecclesiarum prædicabiliter vallatum, ferali barbarorum manu noscitur fuisse depopulatum penitusque subversum. Qua tempestate etiam antiquiores monachi, qui sciebant ubi et qualiter erat reconditum [5] venerabile corpus sancti Austremonii præsulis, rupto parcarum stamine tenuere vias universæ carnis. Sicque remansit incognitum a ejusdem sancti martyris a

Cultus Austremonii primo valde celebris, dein imminutus.

Num. 27. — [1] doxoloco 1, 3. [2] postquam 3
Num. 28. [1] magnis 1 [2] cœnobiorum 3 [3] quadragesimi 1 — [4] crassata 1 — [5] conditum 3

a sepulchrum

EX MSS. ET IMPR.

sepulchrum; recolenda tamen sui nominis memoria posteris semper fuit nota. Sopito vero turbine bellorum ac redeunte pacis tempore, ubi tot quondam fuerant monasteria duo reparantur oratoria, in quibus illi qui remanserant divina implebant officia.

Arvernica regione vastata et diruto monasterio Iciodorensi. b

29. Quomodo vero eadem strages tragœdiarumque funestæ clades gestæ sint [1] qui nosse pleniter cupit, recurrat ad librum quem de Germanorum gestis noverit scriptum. Namque, sicut inibi refertur, postquam flagitiosissimus rex Theodericus *b* regnum Francorum pervasit, nimia ardens crudelitate simulque cupidine, Gallias et Aquitaniam Papiamque civitatem una cum Langobardia violenta pervasione cepit; et ut valeret solus potiri regna pervasa, bellum cum fratribus egit apud Viennam, antiquissimam urbem, in quo bello fratrem superavit nec nonque occidit *c*. O auri sacra fames, quid non cogis agere mortales? Quæ hunc miserum venenosa radice totius iniquitatis ita lethaliter infecisti ut hoc agere præsumeret quod facere verentur belluæ. Sed ejus exercitus pertæsus diutina expeditione et præliorum labore, in ducem suum arma parant conver- B tere. Qui veritus ne regno cum dedecore privaretur atque truculentæ neci daretur, convocans quosque proceres sui exercitus, tali hortamine eorum iram fregit et animos eorum tali ammonitione cupiditatis suæ vinxit : *O fortissimi et invictissimi milites, omnium laborum immemores, jam ad cupiendarum [2] multarum prædam præparamini, qui nunc usque fame et algore nec nonque bellorum inruptione nimium laborastis. Eo quippe vobis terram prætendam divitem auri argentique metallis omniumque frugum fertilem. Qua pervasa, e vestris cordibus memoria pristini laboris recedet funditus.* Sicque Arvernis ingressus *d*, monasteria et ecclesias solo tenus, ut jam prælibavimus, coæquans, nimiaque grassatus [3] nequitia, Brivatensem vicum, sicut in Libro miraculorum beati Juliani legitur *e*, irrupit et concupiscibilia quæque disrupit, neque sacræ ædi pepercit. Indeque progressus, Iciodorense adiit cœnobium et eum pristina gloria, sicut eadem Passio docet, spoliavit et ad solitudinem redegit. Arvernis quoque civitatem obsidens se capere ratus, nutu Dei propria spe est frustratus. Sed ne stratematicon C videamur texere, his omissis ad propositum unde evagati sumus Altithroni juvamine revertamur.

Rursus vastata regione, Austremonii *corpus transfertur Vulvicum*

30. His ita gestis, Dei fideles, licet rarissimi, qui remanserant, duris silicibus vel præruptis montibus seu abditis cuniculis tutamine defensi, ne Dei cultus funditus in eis deperiret, oratoria pro capacissimis basilicis pro suo modulo restaurare cœperunt, cum funditus omnium monasteriorum cultus Arvernis positorum deperisset. Sub eodem fere tempore quidam vir illustrissimus, cognomine Cautinus, archidiaconatus functus officio, Iciodorensem locum suscepit ad regendum. Cujus temporibus cernentes plurimi sedatam tempestatem jam dictam, authorem pacis Dominum non ut oportuerat honorificaverunt [1], sed apponentes secundum psalmographi dictum iniquitates super inquitates suas, eum magis ad iracundiam provocaverunt. Quibus merito sic contigit, sicut olim Ægyptiaco populo, cujus omnia germinantia postquam grando consumpsit, quicquid fuit reliquum, locusta superveniens corrosit; et ut per prophetam dicitur : D *Residuum grandinis [2] comedit bruchus, et residuum bruchi comedit locusta, vastavit rubigo.* Statimque subinfert : *Expergiscimini, miseri, et flete.* Nam quicquid Deo odibilis reliquit Theodericus, postmodum gens Vandalica nimium effera, de vagina suæ crudelitatis egressa, dissipavit. Avitus autem, successor beati Projecti, auferens ab Iciodoro corpus beatissimi Austremonii, juxta corpus sui antecessoris, sicut in ipsius translatione pleniter referendum est, Vulvico transposuit.

et postea, opera Pippini regis.

31. Sed Deus omnipotens colla regum Francorum jugo suæ fidei subjugavit, victoriamqne eis clementi dignatione contra barbaros concessit; sicque ipsorum ceterorumque virorum saniori mente viventium et probitati operam dantium suffragamine paulatim mater Ecclesia, quæ ceu homo ignobilis inculta manebat, pristinum decorem cœpit resumere et suum infortunium pedetentim abjicere, sacraque religio certatim augmentum resumere. Inter quos reges unum diva sublimitas prælegit Pipinum cognomine, qui, sicut Titan suo jubare laricomorumque vibratione tetrum tegimen nebularum facessit et detegit ita E suo auxilio et labore nocuum destruxit et proficuum immo salutiferum cultum auxit. Qui [1] venerandus rex nimiumque solers et industrius Deo gratam jussit aggregari synodum *f*, in qua [2] fuere præsules clarissimi et comites innumeri. Cum his ergo jam dictus rex plurima, prout divina sublimitas concessit, de fide sanctæ Trinitatis contra Deo contrarios hæreticos disputavit et incorrigibiles quosque de suo regno cum suis complicibus exturbavit. Aperto quoque demum proprio ærario, infinita munera Dei fidelibus pro suo libitu [3] ad restaurationem ecclesiarum et sartatectorum reparationem devotissime contulit. Huic sacratissimo jure interfuit prævius Rotgerius, duxque maximus Pitagoreæ linguæ probatus et signifer egregius. Hic ortus ex Francorum genere clariorque Agamemnonio germine, in curia supradicti regis altus est nobiliter. Qui, moriente Arvernorum quodam comite cognomine [4] Hectore, a rege sæpefato Eufrasiam ejus suscepit sobolem; cum qua celebrans dulces hymenæos, omnia quæ patris ipsius fuerant suscepit jure. Hic ergo inclytus comes locum maximum in honore Domini Salvatoris construxit, F quem Karrofulum, quasi ob OFULAM dignitatis KAROLI ejus patre jam defuncto, ipsius Karoli amminiculo onoma indidit. Cui loco castrum, quem Incissam Petram vocant, ut condigna repocia ab ipso mundi Salvatore mereretur percipere, tribuit, quem cum jam dicta Eufrasia jam nominato Hectore jure hereditario adquisivit. Sed his omissis, cœpta gradiamur semita.

Vulvico Mausiacum.

32. Abbates igitur, qui regiæ majestati [1] aderant, ab eo perceptis maximis muneribus, quique gratanter ad propria rediere; inter quos extitit quidam præcluus [2], ipsi regi admodum dilectus, nomine Lanfridus, qui omnigena prece sibi tribui poposcit almi Austremonii corpus, quem diu continuerat humatum Vulvicense cœnobium. Nil jam conjiciens rex, nomine fisus amminiculo sacrum merito a terrigeno cespite aufert, ac subito cælibatum manibus laudabiliter sustentatur *g*. Præterea tres pueri vultu decoreque parili ac venustate luculenti, sertis religatas invicem manus rosarumque speculis redimiti, ad exequias conve-

Num 29. — [1] sunt 3 — [2] *supple* urbium? [3] crassatus 1
Num 30. [1] glorificaverunt 3 — [2] grandini 1.

Num. 31. — [1] cui 1, 3. — [2] quo 1. — [3] libito 3. — [4] nomine 3.
Num. 32. [1] majestatis 1. [2] præclarus 3.

nere :

A nere; quorum unus peplum apprehendens, subinde cervical operto, non illic ubi occiput, sed ubi discriminat sinciput, manum injiciens, tres rosæ flores tulit : videlicet prima, sacram ferre hæredem; secunda, lætos [3] vernulis afflare honores; tertia, vim superam in præsidium incunctanter coaptandam. Hisoris sunt simul. Quod superi voluere, licet de pectore fixis. Sed nunquam mage, velle disparamus. Paretur præcluibus locus aptus ut olim. Post hæc signifero regis monstrabat, partesque vinciri, honorationis celsæ affectatione. Pernix in vallibus [4] triumphat Januarius cavis [5]. Cantemus, atque amemus. Nunc vos pudici, nostra cum vestra laude jungite. Sub cespite soma, honorabili voto medio aquis. Cujus summa plaga meridiani Flaviacus adornatur. EXPLICIT [6] GESTA ET PASSIO SANCTI AUSTREMONII EPISCOPI ET MARTYRIS.

ANNOTATA.

a *Non erat incognitum, nullo tamen erat honore* B *circumdatum. Sed neque nunc locus ille magnopere colitur, colitur tamen. Jure mirari quis posset Arvernorum tepidum erga* S. Austremonium *pietatis cultum. In ipsa urbe Claromontana nulla ecclesia sancto episcopo, patriæ apostolo, dedicata cernitur; habet tamen sacellum in ecclesia cathedrali. Olim ecclesia in honorem* S. Austremonii *dedicata fuit, quæ est trigesima secunda in serie ecclesiarum urbis Claromontanæ, quam ex veteri ms. codice Sancti Illidii Savaro edidit et notis illustravit. Pietatis genus erga patriæ apostolos, quod alibi frequens est, in Arvernia rarum, ut videlicet cives filiis suis apostoli nomen tribuant. Paucissimi Arverni nomine* Austremonii *vocantur. In diœcesi Ruthenorum* (Rodez) *vicus est qui* Austremonii *nomine insignitur. Sanctus* Austremonius *patronus est sequentium locorum,* Mont-morin, Ferminat, Lorige ; *ecclesiæ Iciodorensis patronus est. Olim in abbatia Iciodorensi cultus ejus celeberrimus erat. In ecclesia Manziacensi adhuc debito fruitur honore. Præter hæc doctus quidam sacerdos Claromontensis duo tantum aut tria loca noverat ubi* S. Austremonius *speciali modo colebatur. Fortassis plura alia supersunt, quæ quærentem me latuerunt.* EX MSS. ET EDIT.

b *Auctor confundit Theodoricum Gothorum regem cum Theoderico Clodovei filio, de quo hic sermo est, ut facta ab auctore ei adscripta probant. Quem vero librum de Germanorum gestis scriptum hoc loco designare auctor voluerit, mihi quidem dubium est. Haud tamen longe a vero aberrare mihi videor, si ipsum Gregorii Turonensis Francorum historiæ librum tertium una cum Fredegarii epitome hoc nomine designatum opiner. Eadem ferme in opinione est Ruinartius in nota ad lib. II Miracul., de miraculis S. Juliani, cap. 13.*

c *Hæc spectant prælium quod* apud Virontiam, locum urbis Viennensis, *commissum est inter Godomarum, Sigismundi Burgundionum regis fratrem, et Clodomerem ac Theodericum, filios Clodovei, in quo prælio a fugiente Godomari exercitu, quum incautius processisset, circumdatus Clodomer occisus est, ultione divina fratricidam attingente talionis pœna, quemadmodum beatus Avitus prædixerat. Quæ clades in epitome Fredegarii tribuitur* E *Theodorico qui socerum ulcisci fratris morte voluisset. Vide Hist. Francorum lib. III, cap. 6, et Epitomen loco respectivo. Virontiam vero Valesius in Notitia Galliarum putat esse* Vezéronces (Isère, La Tour-du-Pin); *Ruinartius vero in hunc locum annotat ex Labbeo esse* Voiron (Isère Grenoble).

d *Cfr. Gregorius Turon., Hist. Francorum, lib. III, capp. 11, 12.*

e *Cfr. idem, Lib. miraculorum, de miraculis S. Juliani, cap. 13.*

f *Hæc synodus in Sacrorum conciliorum nova amplissima collectione, tom. XII, p. 661 (Florentiæ 1766), vocatur concilium Volcicense, quod ex sola hac narratione innotuit.*

g *Cfr. Comment. præv. num. 108, ubi de hoc loco disseritur. Quæ vero sequuntur ad finem, intelligere nequimus; sunt para puta otiosi librarii meditamenta.*

C

REVELATIO CORPORIS S. AUSTREMONII F

ET EJUSDEM DUPLEX TRANSLATIO

AUCTORE ANONYMO

ex cod. Vaticano et editione Labbei [a].

INCIPIT REVELATIO CORPORIS BEATI AUSTREMONII.

1. Post longæva annorum curricula, quo gloriosus totoque orbe nominandus martyr Domini Austremonius in palæstra Cedar hujus cujus incolatum orthogibra a paradisi sede lapsus suis jure hæreditario dimissa filiis, cum diabolo felici confligens congressu, consummato bravio atque agone martyrii, cœlestia victor conscenderat regna, ejusque sacrosancta somata vili sub cippo in Iciodorensi quieverant humata cœnobio, contigit dissuetudine longa malorum, hominum crescente miseria, ejusdem piissimi patris corpus servitio privari condigno, oblita innumera beneficia quæ isdem ibi egerat degens in hac vita. Ideoque libuit divinæ sublimitati [1] mundo palam facere qualis quantusque esset isdem martyr, cum eum tali modo voluit innotesci. Non enim poterat lucerna igne S. Spiritus vehementer accensa sub modio reponi, sed supra candelabrum elevari, ut omnibus qui in domo Dei sunt lucere valeret.

2. Arduam igitur Arvernicæ sedis cathedram præsul pro suo modulo Dei fultus amminiculo tunc regebat, qui, ut reor, quodam felici præsagio pro ipso suo opere, in quo prudens extitit, Cantini nomen sortivit. Namque isdem antequam pontificali sublimaretur throno, ecclesiam in qua, ut jam diximus, vili sub gleba et humili sub cespite cœleste illud et pretiosum latébat the- *revelatio Cautino archidiacono, postea Arvernorum episcopo.*

Num. 33. — [3] lætos l. — [4] invallibus l. — [5] covis l. — [6] EXPLICIUNT 3.

Num 1. — [1] sublimitatis l.

sanrum,

EX MSS ET IMPR.

saurum, in suo archidiaconatu regebat. Igitur dum quadam nocte in lectulo cellæ suæ, quæ huic basilicæ erat contigua, temporibus pressis decumberet, aure capescit clarissimum sed tamen tenuissimum sonum quarumdam vocum laudes Deo resonantium. Qui continuo metu perculsus, stratu semet excutiens attonitusque, quod hauserat aure gliscens cognoscere oculis, confestim aspicit interius cernitque eumdem templum magno radiare fulgore, sed non materiali lumine. Hæsitabat namque intra se quid hoc esset. Cella quippe ipsius adeo tenebat fastigia celsa ut cœnaculum fenestris templi esset aptatum. Et ecce juxta tumulum cœlestem cernit assistere militiam, radiantem supra solis jubar, salutifera crucis vexilla in manibus tenentes cereosque gestantes ultra solitum morem fragrantes. Podera quoque et ciclades quarum amiciebantur tegmine, nivium superabant candorem omnisque musci balsamique odorem. Qui quanto eamdem visionem curiosius cupiebat cernere, tanto ejus visus hebetabatur splendore. Credo virtutem fore angelicam quæ ad tumulum beati
B martyris excubias celebratura convenerat. Cum ergo [1] illa almifica discessisset turba, ipse ad se rediens, facto mane advocat socios et cives. Tum inquit : *O nugedelirici [2], in hoc basilica cur deperiit reverentia patris nostri et cur est frustratus servitia alumnorum ejus solertia tot per secula ipsi digne exhibita, vestra torpente ignaria?* Quo dicto, thecam martyris jubet vallari cancello et postmodum honore excoli maximo. Ex hoc ergo si frequens oratio super tumulum sancti devota fundatur, auxilia ab ipso sacro antistite semper impetrantur. EXPLICIT REVELATIO.

Deinde rursus ejus memoria obliterata.

3. INCIPIT EJUSDEM PRIMA TRANSLATIO. Igitur non post multum accidit temporis spatium ut Wandalorum gens crudelissima, suam cupiens augeri famam, dilatare et gloriam, universam pene ut invaderet Galliam. Quæ urbes destruens, castra evertens, ecclesias dissipans, monasteria villasque depopulans, maximam stragem christianorum faciens, nullum propria ulterius sinebat potiri vita quem in sua poterat reperire præsentia. Cujus persecutionis tempestate præclara urbs Arvernica, licet multis floreret pompis et robustorum [1] virorum defensaretur gladiis, turrium mu-
C rorumque tutaretur propugnaculis, evitare non potuit, quia divinis destituebatur auxiliis, eo quod nec dum ut oportebat authorem honorificabat suæ salutis. Sunt enim hactenus in monimentum priscæ ipsius nobilitatis, murorum tantum signa celsa levantes fastigia, non ad aliud utilia. Ecclesiis quoque ejusdem pagi pene solo æquatis [2], contigit, heus proh dolor! eumdem locum quo sanctus Domini Austremonius quiescebat desolari et ipsum pretiosissimum margaritum regis æterni diademate aptum veneratione hominum funditus privari, et quod prius neglegentia [3], hoc ei postmodum, quod graviter est gemiscendum [4], sacerdotum egit ignorantia.

agente Avito episcopo transfertur Iciodoro;

4. Namque tunc temporis beatus Avitus, vir strenuissimus, præsulatum gerebat Arvernicæ sedis; qui præteritorum flagellorum reminiscens atque mœrore tabescens, illius Boanargis [1] valde animabatur famine, quo nos dicit per multas angustias et tribulationes regnum Dei oportere intrare. Cum ergo orationi dans semper operam
D fessa membra commendasset quieti, in una noctium adest ei mediæ noctis in libramine vir in visu, vivido vultu, canis decoratus, oculis ardentibus, ingressu mirabilis, aspectu terribilis, qui sic infit : *Et heus tu!* inquit, *cur ignaria torpens somno depriméris mœroreque confectus tabescis? Et cum magnum apud Deum habeas patronum, qui omne quod ab eo petierit dicto citius facillime impetrare possit, eo neglecto fratrum ejus, aliorum scilicet sanctorum, auxilia requiris? Namque pro certo noveris quia quamdiu ejus beatissimum corpus venerationem debita caruerit, tua apud Deum deprecatio effectum minime perceptura erit. Ergo impiger surge quantocius, et alibi ejus sanctissimum transfer corpus; quia quæ huic civitati accidit pestilentia, hac maxime fuit ob causa. Nam ut certior tibi meus fiat sermo, a loco qui vocatur Lædoras Vulcico cœnobio beatissimi Austremonii gloriosissimum defer corpus, ut per ejus pretiosissima [2] merita humano generi januam suæ misericordiæ aperiat Deus.* Qui visione perspecta, præsul memoratus a stratu exurgens omnipotenti Deo gratias reddidit, fratresque advocans omnem textum hujusce
E visionis per ordinem narravit. Aggregata itaque utriusque sexus haud modica plebe, adiit locum quo sanctissimum corpus quiescebat, junctis sibi pariter monachorum clericorumque catervis. Supplicata itaque Altithroni clementia, cum jubente præsule urna ubi sancti martyris artus quiescebant aperiretur et exinde sanctum corpus levaretur, tantæ suavitatis odor inde est exortus ac si aromata multa et balsama ibi spargerentur, in tantum ut omnes qui aderant faterentur eum paradisiaco illo nectare dulcedinis perfrui quod sponsa postulat lætabunda : *Trahe me,* inquit, *post te, curremus in odorem unguentorum tuorum.*

contemnentes sacrum corpus divinitus puniuntur.

5. Levantes itaque sancti martyris glebam cum hymnidicis cantibus et populorum plausibus, perveniunt comitante Deo in quodam, non dicam puellarum, sed pullarum monasterio; quia nigridinem quam habitu gestabant, comitante diabolo in corde gerebant; ibique divertuntur hospitandi gratia. Ipsum quoque monasterium constructum fuerat in honore peccatricis Mariæ et Marthæ sororis. Tum ille chelydrus, qui Adam primigenam a florigera sede depulerat, quique omnis bonitatis semper novit esse contrarius totiusque
F charitatis invidus, recurrens ad solita fidissimaque sibi arma, immittendo se in aliquarum sororum cordibus, lingua viperea talibus conviciis lacerare sanctum non timuit corpus: *O,* inquit, *fratres dilectissimi, istud [1] corpus quod attulistis exanime, dicite cujus sit vel quo censeatur nomine.* Quibus responsum est a fratribus : *Hoc,* inquit, *corpus venerabile quod cernitis, sanctissimi pro certo noveritis fore Austremonii, præcellentissimi patris, primi et summi Arvernorum præsulis.* Quibus illæ, uti dæmonibus plenæ : *Istum,* inquit, *vestrum Austrebodium quem dicitis, quantocius vobiscum auferte et hinc recedite, quia nisi hoc citius feceritis, non absque magno vestrorum detrimento injuriati recedetis.* Hæc autem dicentes cum magno furore aliaque plurima convicia in sancto Dei jaculantes, propriis non claustris, sed antris se abdunt. Altitonans ergo, qui nil inultum abire patitur, quique per prophetam terribiliter dicit : *Nolite tangere christos meos,* id est reges et sacerdotes, *et in sanctis meis nolite malignari,* itemque :

Num. 2. — [1] vero 3. — [2] nugedeliri 3.
Num. 3. — [1] robustium 1. — [2] æquantis 1. — [3] ignorantia 3. — [4] gemenscendum 1.

Num. 4. — [1] Banargis 1. — [2] gloriosissima 3.
Num. 5. — [1] illud 3.

Qui

A *Qui vos*, inquit, *tangit, pupillam oculi mei tangit*, ipsarum damnabilem nugacitatem adeo voluit terribiliter percelli et austere ulcisci, ut hæc audientes ulterius nequaquam audeant in sanctos Dei ulla convicia rabido ore proferre. Nam aliæ earum a dæmonibus captæ, aliæ propriis laqueis necatæ, aliæ etiam febribus et dissentericis consumptæ, nonnullæ utique profluvio ventris laborantes et cum ipsis stercoribus propria exta digerentes, vermibusque scaturientes, interemptæ, cunctæ ex hac fragili vita infra breve spatium temporis infeliciter migravere. Sicque completum est in eis quod in libro Sapientiæ scriptum est de impiis : *Duplici*, inquit, *contritione contere eos, Domine.*

6. Post non multum itaque temporis spatium, videns supradictus pontifex eumdem locum desolari, advocans turbam clericorum et laicorum, præcepit ut iterum amoverent glebam sancti martyris et ad locum qui vocatur Vulvicus, sicut ei divinitus, ut supra jam dictum est, revelatum fuerat, deferrent. Vigilata igitur nocte una et vigiliis ex more celebratis, cum gaudio et tripudio corpus
B sancti martyris auferentes, adduxerunt ad cœnobium quod vocatur Vulvicus, ubi sanctus martyr et pontifex Præjectus jacet humatus, et juxta ipsius bustum S. Austremonium locandum decernunt. Cumque inibi ejus sancta membra diu quievissent, nolens divinitas geminum decus Ecclesiæ suæ, hæc videlicet duo magna luminaria, unius loci contineri angustia, placuit iterum divinæ majestati sanctum martyrem ab eodem removeri loco. EXPLICIT.

7. INCIPIT EJUSDEM SECUNDA TRANSLATIO. Opitulante Altithroni potentia, adjuvante clementia, jam nunc tempus instat quo beatissimi Austremonii athletæ insignis ipsius obtentu pandatur translatio sacra. Est igitur locus antiqua nobilitate valde eximius et religione præclarissimus, ab Arvernica urbe decem distans millibus, vocabulo Mausiacus; quem locum antiquis in temporibus Calminius construxit, Romuleæ urbis senator egregius, quemque beati Petri apostolorum principis, pariterque almi martyris Caprasii insignivit pigneribus auxitque muneribus et amplificavit agrorum possessionibus, datis simul et præclaris prædiis, cum servorum mancipiis. Quem locum
C præfatorum patrum sub honore sacrari jussit, scilicet ut quorum sacrosancta continebat pignera, ipsorum interventu et auxilio suffragaretur per secula. Sed postquam almus martyr Austremonius illuc Domino favente est delatus, transiit ad gloriam ipsius sancti nominis et vocabulum ejusdem cœnobii.

8. Cujus sacri archisterii inerat rector æternæ et felicis memoriæ, Lanfridus cognomine, qui tam
D Deo quamque hominibus omnimodis studebat placere; sicque imitari satagebat Martham ut nequaquam negligeret Mariam. Ejus cordi omnipotens Deus immisit salubre consilium, juxta illud apostolicum : *Omne*, inquit, *datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum*; scilicet ut cum sibi credito monachorum grege adiret regem serenissimum dominum utique Pipinum, suppliciter exorans eum quatenus ei aliquem ex primoribus sanctorum martyrum Arvernæ civitatis ad suum ei liceret transferre monasterium. Præfatus autem rex tunc temporis Arvernis civitate nimiis florens pompis morabatur, magna suorum procerum comitatus caterva et tam Germanorum quamque Arvernorum stipatus frequentia.

9. Idem vero Augustus audiens petitiones jam dicti patris, ut probis libens semper aurem accommodabat dictis, simulque memor somnii quod pridem viderat, se quasi in excessu mentis Vulvico adesse; et ibidem orandi gratia basilicam B. martyris Præjecti ingressus, videbat quoddam tribunal auro splendidius a quibusdam personis venerandi omnimodis habitus sancto altario superponi, sicque quemdam regem, gemmatum atque incredibili pulchritudine adeo præditum ut innumerum circumstantium adstantium lumina obnubilarentur ejus majestatis ineffabiliter radiantis a gloria, ipso in tribunali sedere, et multa illi sanctorum millia adstare. Inter quos almus Austremonius toga aurea prætextus, stola comptus, planeta indutus, ad quoddam iter explendum quasi paratus adstabat, et quem sibi eadem potestas socium hujus itineris dirigeret inquirebat. Ad quem : *Socium quem dilectissime requiris, hunc habeto qui hoc modo orandi causa intravit*; sicque honorificentissimus pater dans manum regi, ex templo egrediebatur. Cui isdem quo tendere haberent E inquirebat. Sanctus vero respondit : *Est*, inquit, *juxta locus domni et magistri mei, Petri apostolorum principis, honori dicatus, cognomine Mauziacus, et hoc a Domino accepi in mandatis ut sub mea tutela et munimine eum accipiam, et omnium quæ ibi geruntur ipsiusque inspector et provisor existam.* Cumque hæc dixisset, crassis se sub nubibus contulit et hæc visio ab ipsius regis oculis disparuit. Qui audita petitione abbatis alacer effectus, cum omni illa regia magnificentia episcoporum quoque et abbatum ac clericorum haud exiguo numero Vulvico advenit, et de sanctorum corporibus illuc tumulatis sciscitatus, didicit beatum Austremonium doctorem et magistrum Arvernici ruris extitisse, et ejus incolas ad fidei rudimenta convertisse, et ab Iciodorense cœnobio huc delatum fuisse. Qui statim gaudio magno repletus divinoque spiramine tactus, sicut Sapientia protestatur : *Cor regis in manu Dei est, et quocumque voluerit vertet illud*, statim jubet abbati ut celerem nuntium fratribus dirigat, ut quantocius properent et cum Dei juvamine beatum sibi deferant martyrem.

EX MSS ET IMPR. *qui et visione ad id concedendum excitatus fuerat, obtinet*

10. Qui statim cum ingenti exultatione festinantes, et ad indicium regiæ authoritatis Joseph, ipsius regis apocrisiarius [1], qui post ejus discessum abba extitit Tiernensis cœnobii, secum habentes, noctem illam pervigilem ducunt et sanctissimi martyris thecam reserantes, ipsius sacratissimum corpus ad transferendum educunt. Cum ergo illud aperiretur mausoleum, tanta exinde fragrantia est exorta ut omnium aromatum excederet suavitatem. Vincebat enim sabea terebintenaque thura; non ei æquari quibant opobalsama, cassia nec fistula omniumque pigmentorum genera. In crastinum ergo phœbo suo jubare aurea sidera obfuscante terrisque suum lumen serenissime infundente, rex inclytus diademate insignitus et nobilissimo ostro tectus, cum suo illo magnifico comitatu lætus adcurrit totaque protinus regio obviam venit, afferentesque inde martyrem sanctum [2] cum plausu et nimia alacritate populorum deferunt. Augustissimus vero rex, ad instar David regis qui olim ante arcam Domini ludebat, oblita regali purpura, præ gaudio omnem illam insignem vestem lachrymis perfundebat et ante sancti

et magna pompa, comitante rege,

Num 10 — [1] apocrisiarium 3 — [2] om. s. Is. m. 3.

martyris

EX MSS. ET IMPR.

inter multa miracula

martyris exequias exultabat ipsiusque sacratissima membra propriis humeris evehebat.

11. Erat autem hiems; Janus quippe tunc Februo locum dabat et alterno tunc successu vicem ipse sumebat. Cumque læti et alacres iter carperent, subito tantæ densitatis nix cœpit elabi ut totum rus Arvernicum operiret. Et quod est mirabile dictu, per omne illud itineris spatium quo sanctum corpus portabatur, nil omnino nivis cecidit : credo, ut ostenderet Dei gratia salutem illi evenire regioni beati meritis martyris, et non ut impedimentum generaret populis. Cuncti ergo ægroti et hi quibus natura negaverat lumen, ut sancti martyris loculum tangere meruerunt, salutem pristinam receperunt. Nam et hi, gressibus receptis, incolumes sunt effecti, nec non et isti optatæ lucis sunt compotes facti, et multi alii sanitati redditi.

ad suum cœnobium transfert anno 764 b

12. Denique affatim urgebantur eis innumera populorum agmina, quousque ventum est ad cœnobium cui vetustus conditor Mauziaco nomen indidit, eo quod inter aquas conditus sit *b*. Est namque isdem locus in tantum fertilis et amœnus
B
ut pene nullius rei videatur indigus. Ibi ergo Deo favente tunc B. Austremonius cum magno est D
honore locatus: in quo loco hactenus tanta ejus vigent beneficia et florent merita virtutumque per singulos dies incrementa, quanta nullius mortalium explicare valet lingua. Quæ si scriberentur per singula, forsan reor quod a pluribus dicerentur apocrypha. Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi DCCLXIIII, indictione [1] 2, regnante vero domno Pipino anno 24, acta est hæc translatio. Eodem tempore imperabat Romanis Constantinus filius Leonis imperatoris. EXPLICIT TRANSLATIO SECUNDA.

ANNOTATA.

a *Ut et finis proœmii Vitæ sic et quæ sequuntur, in codice Parisino non scripta sunt. Ne qua tamen confusio oriatur, codices, licet tantummodo duos, notare pergemus eodem modo, Vaticanum scilicet num. 1, Lirinensem ex edit. Labbei num. 3.*

b Mauziacus ab aquis, *vera etymologia, quæ in Mosæ fluminis nomine adhuc superest; significat autem locum ex multis rivulis paludosum.* E

Num 12. — [1] Indictione 1

LIBER MIRACULORUM.

Post translationem duplicem quam modo dedimus, legitur in codice Vaticano 486 series miraculorum, quam et Labbeus pariter e codice Lirinensi eodem loco tradit. Sed quia nihil reperitur in isto libro miraculorum præter ea quæ in Vita secunda a num. 20 ad finem (cfr. supra, pag. 59 sqq.) dicta sunt, horum codicum variantes lectiones jam superius annotatas lector inveniet.

ADDITAMENTUM DE RELIQUIIS S. AUSTREMONII

AUCTORE ANONYMO

e sola editione Labbeana a.

S. Austremonii corpus Iciodoro Vulvicum, dein Vulvico Mausiacum translatum.

QUOD SANCTI AUSTREMONII OSSA MAUSIACUM A PIPINO REGE TRANSLATA IBIDEM SERVENTUR. Notissimum manet universis B. Austremonium primum Arvernorum episcopum apud vicum qui dicitur Yciodorus vitam illustri consummasse martyrio. Gens enim Wandalica ipsum post longe temporis destruxit locum. Post cujus destructionem beatus Avitus, Claromontensis episcopus, oraculo instructus angelico, corpus B. Austremonii ab Yciodoro transtulit Vulvicum. A quo loco Pipinus inclytus rex Francorum ad petitionem Lanfredi, abbatis Mausiacensis, Adeberto Claromontano episcopo præsente, postea deportavit Mauziacum. Ubi pro reverentia B. martyris plurima reliquit insignia, scilicet cachos crystallinos, et lapides pretiosos, et auri plurimum de quo fieret vas in quo corpus B. Austremonii honorifice reconderetur. Itaque Adebertus, episcopus Claromontanus, qui cum Lanfredo abbate corpus ejusdem martyris Mauziacum transtulerat, in ultimis agens, credens se apud Deum ejusdem martyris meritis juvari, in ecclesia Mauziacensi tumulari voluit in testimonium veritatis.

Caput Roggerio Aquitaniæ duci a Pippino rege donatum

2. De capite vero ejusdem gloriosi martyris hoc certissimum habemus quod eo tempore quo domnus rex Pipinus corpus sæpe fati martyris ex Vulvico ad Mauziacum transferebat, Roggerius Aquitaniæ dux ab eodem Pipino rege caput ejusdem martyris loco maximi muneris extorsit, et ad castrum sui juris quod Petra-incisa dicitur, transtulit. Qualiter vero ipsum caput Yciodorum delatum sit breviter pandimus.

et in castro Petræ-incisæ collocatum

3. Præfatus dux Roggerius monasterium maximum in honore Domini Salvatoris construxit, quod Karrofulum ob honorem Karoli nuncupatum; cui loco castrum supradictum, quod Petra-incisa dicebatur, in quod caput B. Austremonii transtulerat, in perpetuum possidendum concessit. Denique irrumpentibus paganis apud Pictavorum pagum, delati sunt thesauri monasterii Sancti Salvatoris Karrofensis ab ejusdem monasterii monachis apud Arvernos ad castrum quod Petra-incisa dicebatur, eo quod munitus esset locus et suæ propriæ possessionis. Evolutis vero multis annorum spatiis, monachi, qui pro custodia thesaurorum missi fuerant, inierunt consilium ut ex filiis pagensium, qui sibi viciniores erant, monacharent, quatinus sibi succedentes in eodem castro monasteria in perpetuum haberent.

4. Transacto

4. Transacto longo temporis spatio, monachi supradicti de hoc mundo migraverunt, uno tamen superstite, Gisleberto nomine. Tunc Bernardus, unus de iis quos monachaverant et enutrierant, adeptus est thesaurorum custodiam. Exinde cœperunt tractare quomodo se et suos sodales a subjectione abbatis et monachorum Karrofensium possent abstrahere. Igitur supervenit festivitas B. Austremonii, et præfati monachi inierunt consilium, ut si possent præfatum castrum everterent, et monasterium Yciodorum olim a sancto Austremonio constructum reædificarent, et supradictos thesauros, cum iis quæ ad ipsum castrum pertinebant, sub ditione suæ potestatis redigerent. Rogaverunt autem præfatum Gislebertum, quem sibi abbatem præfecerunt, ut adirent visitandi gratia locum in quo olim inclytus martyr Austremonius jacuerat humatus, et caput ipsius ferrent ut cum honore diem festum celebrarent; quod et factum est. Tunc ergo pretiosi martyris caput, quod dux Roggerius in caput aureum miro opere fabricatum recondiderat, a prædicto castro, quod nunc Sanctus Yvonius appellatur, apud Yciodorum delatum est cum supradictis thesauris.

B

5. Solemnitate igitur peracta, Bernardus, de quo supra locuti sumus, circa mediæ noctis medium siti laborans, quemdam famulum nomine Benedictum ad puteum ire jussit ut aquam sibi deferret. Qui urceolum accipiens in manu, cum ad puteum accedere vellet ad hauriendam aquam, vidit supra marginem putei duas adesse personas; qui pavore perculsus retrogradus redire festinanter cupit. Quem una de personis evocans dicit: *Cur non appropius huc haurire aquam? Noli timere, sed constans esto; nam certissime scias me esse Austremonium, hujus loci fundatorem, et ob hoc tibi modo appareo ut cognoscas hunc locum a me visitatum ut reædificetur; sed cave ne alicui usque ad finem vitæ tuæ dicas; quia si alicui dixeris, statim lumen oculorum amittes.* Cum hæc et alia multa beatus Austremonius dicto famulo prædiceret, ab oculis ejus disparuit. Famulus itaque hausit aquam de puteo et eam ei a quo missus fuerat detulit. Bernardus siquidem sæpe dictus videns vultum illius pallidum eum interrogavit quid vidisset; famulus vero professus est se nil vidisse. Quem Bernardus iterum atque iterum

C

interrogavit quid vidisset; famulus vero pro nihilo visionem et quæ audierat ducens, narravit ei omnia quæ audierat et viderat; qui statim lumen oculorum, ut ei sanctus Austremonius prædixerat, amisit. Hoc in libro miraculorum plenius reperies.

6. Igitur peracta solemnitatis die, præfatus Bernardus petiit a Gisleberto abbate ut in eodem loco basilicam miræ magnitudinis in honore præfati martyris reædificarent. Post paucos dies Gislebertus prædictus abbas cum Bernardo et ceteris monachis castrum supradictum cœpit destruere et ex lapidibus ipsius castri monasterium ædificare. Quo ædificato, petierunt a domno Bernardo episcopo, qui tunc ecclesiæ Claromontis præerat, ut ipsam basilicam in honore sancti Austremonii et sancti Petri dedicaret; quod et factum est.

7. His ita gestis, non multum post tempus Gisleberto abbate defuncto Bernardus successit, post Bernardum Girardus, quem interfecerunt monachi ejusdem loci, et in turre quam ipse construxerat sepelierunt. Cui Girardo successit Robertus abbas Cantinobensis; hujus tempore Hugo, decanus Yciodorensis, supradictum castrum cœpit reædificare. Defuncto Roberto, adeptus est abbatiam Hugo. Quo migrante, Gaubertus *, qui apud Mausiacum in schola fuerat educatus, ejusdem Yciodorensis ecclesiæ regimen suscepit. Hujus tempore error Yciodorensium monachorum, qui beati Austremonii corpus se habere inaniter garrivit, pullulavit. Quod quomodo et quare acciderit, huic inserere scripto operæ pretium duximus.

* ed. Gaubertum

8. Iste Gaubertus, sicut diximus, apud Mausiacum nutritus et educatus fuit. Sed quia post dominum Mancionem abbatem Mausiacensem eidem ecclesiæ Mausiacensi abbas substitui voluit, nec valuit, spe sua frustratus, postea monasterii Yciodorensis abbas ecclesiæ fuit, et quia ab ecclesia Mausiacensi repulsam passus fuerat, ad se ulciscendum totius nequitiæ suæ arma convertit. Nam cum certissime sciret beatum Austremonium olim a domno Pipino rege Mausiacum translatum et ibi contineri, non est veritus quorumdam sanctorum corporibus titulos in nomine beati Austremonii imponere et mendacium suum quibusdam fictitiis et falsis memorabilibus astruere, etc.

E

9. Hoc rumore Mausiacenses omnes tam monachi quam clerici quamque laici permoti, et hoc ad opprobrium ecclesiæ Mausiacensis fieri arbitrantes, quamvis de gleba beati Austremonii certissimi sint et hoc omnes pene Arvernorum ecclesiæ testentur, quæ in antiquissimis scriptis translationem olim a domino Pipino rege factam continent, verentes tamen ecclesiam Mausiacensem glorioso patroni sui nomine et beata ipsius fama, quæ ubique venerabilis habetur, privari, præfatis Yciodorensium fallaciis obviare decreverunt et quantus thesaurus de corpore beati Austremonii apud ipsos maneat palam ostendere. Exinde domnum Robertum Claromontensem episcopum humili postulatione rogaverunt ut ad ipsorum ecclesiam accedere dignaretur, et quantus thesaurus de corpore beati Austremonii penes ipsos absconditus maneret, diligenti oculo non refugeret intueri. Quorum precibus præfatus episcopus annuens locum Mausiacensem petiit, et vas in quo corpus beati martyris Austremonii positum erat aperiri jussit, et ipsum corpus sicut ab inclyto rege Francorum Pipino lineis et sericeis linteaminibus involutum et

F

reconditum fuerat, et desuper studiosissime corrigiis ligatum, ne solvi de facile posset, insuper ipsas corrigias impressione sigilli Pipini regis et aliorum duorum sigillorum munitas, ut tanti regis opus autenticum permaneret, in rei certitudine invenit. Episcopus vero ut vidit a parte sigillorum fiscellam illam in qua beati Austremonii corpus continebatur non sine damno sigillorum posse reserari, ab altera parte corrigias scindi jussit ut ossa beata intus latentia suo circumstantiumque conspectui oculo ad oculum apparerent: quod et ita factum est. Episcopus itaque ipsa beati Autremonii ossa pretiosa oculis inspexit, manibus tetigit et digitis attrectavit.

10. Huic tam præclaræ ostensioni corporis beati Austremonii adfuit W. præpositus Claromontensis, avunculus dicti episcopi, et W. abbas ecclesiæ Mausiacensis, et Arnaldus abbas S. Illidii, et Durantius abbas S. Andreæ, et Amblardus abbas Riomensis; adfuerunt etiam de præcipuis monachis ecclesiæ Mausiacensis quamplures, et cum ipsis etiam clericorum, militum et laicorum nonnulli. Hæc demonstratio facta fuit subtus majus altare, in inferiori crypta quæ vocatur con-

Ex ined. fessio. Igitur ossa gloriosi martyris Austremonii dictus episcopus et abbates prænominati in vas illud unde fuerant assumpta sagaci studio reposuerunt honorifice, et illud vas diligentissime fuit reconsignatum, quousque in aliud vas multo pretiosius tempore opportuno venerabiliter transponatur.

anno 1197 11. Actum est hoc anno ab incarnatione Domini 1197, IV idus aprilis, luna nona decima, feria quinta septimanæ paschalis solemnitatis, Cælestino Romanæ sedis existente pontifice, Roberto Arvernorum præsule, Philippo Francorum rege, Wilelmo Mausiaci abbate. Erubescant igitur et sileant omnes sugillatores et adversarii Mausiacensis ecclesiæ, quia quicquid studuerunt doli vel fraudis contra ipsam machinari super corpus D beati Austremonii, velint nolint, ipsum venerabile corpus habet, possidet et veneratur; quod evidentissimis veritatis præconiis ad laudem et gloriam beati Austremonii et salutem populi Christus disposuit sic fieri, cui et honor et gloria cum Patre et Spiritu Sancto per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATUM.

a *Quæ nunc edimus, apud solum Labbeum reperimus ad finem eorum quæ antea prolata sunt, p. 505 sqq.*

B

DE SS. MELTAGASO, VICTORE, FELICE

E

CRESCENTE, FELICE, SATTO, PERSEVERANTO

G. V. H.

OCTAVIA, CESSIA, MAXIMA, RISTHA, SATURNINA, DONATA, SIMPLICIA, PRIMA

MARTYRIBUS TERRACINÆ.

INEUNTE SEC. I. SS. Meltagasi *et sociorum in martyrologiis Hieronymianis*

In antiquo martyrologio quod Hieronymianum vocari solet, multorum sanctorum cohors hac die occurrit, quos martyres fuisse nullum nobis dubium est, ex more huic martyrologio solemni sanctos martyres non alio ut plurimum titulo quam sanctitatis insigniendi; passosque cunctos Terracinæ existimamus. Ita enim in prædictis fastis legimus: In Tarracina natale sanctorum Meltagasi, Juliani, Victoris, Felicis, Criscentis, item Felicis, Satti, Perseveranti, Octavie, Cessie, Maximi, Risthe, Saturnini, Donate, Simplicie, Prime, Cesari. *Septemdecim hæc sanctorum nomina exemplar codicis Bernensis exhibet, cujus scribendi rationem sequimur. Florentinii editio sexdecim*
C *enumerat sequentes :* In Terracina natalis sanctorum Meldagasi, Juliani, Victoris, Felicis, Criscentis. Item Felicis, Satti, Perseveranti, Octaviæ, Cassie, Maxime, Riste, Saturnine, Donate, Simplicii, Cæsarii. *Florentinius in notis citat manuscriptum codicem Antverpiensem, quem a Bollando, Henschenii et Papebrochii opera, acceperat. Hunc codicem in bibliotheca Parisina nationali sub n° 10837 asservatum, meis oculis inspexi et sequentia sanctorum nomina exscripsi :* In Terraci, Meldecasi, Juliani, Victoris, Felicis, Crescentis. Item Felicis, Satti, Perseveranti, Octaviæ, Cassiæ, Maximæ, Faustæ, Saturninæ, Donatæ, Simpliciæ, Primæ. *Sunt ergo sexdecim sanctorum nomina.*

eorum fit mentio. 2. *Deinde Florentinius ex Corbeiensi codice et suis codicibus sequentem affert sanctorum seriem :* In Terracina natalis sanctorum Meldegasi, Juliani, Victoris, Felicis, Sati, Perseveranti, Octaviæ, Cessiæ, Eristei, Saturnini, Simplicii, Primi, Cæsarii, Magni, Justi. *Nomina omnino quindecim. In codice membraneo, folio, sec. XIII, quem inter bibliothecæ Laurentianæ incrementa Florentiæ vidi, martyrum Terracinensium seriem hanc reperi :* In Terracina natalis sanctorum Meldagasi, Juliani, Victoris, Felicis, Crescentis. Item Felicis, Satti, Perseveranti, Octaviæ, Cassiæ, Maximæ, Ristæ, Saturninæ, Donatæ, Simplicii, Cæsarii. *Septemdecim sanctorum nomina. Ex quibus patet non modo numero sed etiam nominibus ac genere sanctorum codices variari. Quapropter utilem Florentinii disputationem exscribemus, quam huic loco in notis subjunxit.*

3. Sexdecim, *inquit*, martyres, partim viros, partim mulieres, indicat M. Antverpiense, totidemque libri nostri : hac tamen differentia, ut licet in utroque agmen ducat Moldocasius sive Maldagasius, postremus in illo non est Cæsarius, sed inter sanctas mulieres turmam claudit quæ nomine Prima est in libris nostris et pro Cæsario substituitur; post hunc M. Corbeiense addit Magnum et F Justum. De Magno frequenter in hoc codice apud Dacherium addito fluctuavi an potius titulus esset celeberrimi martyris more Græcorum in Menologiis, vel proprium nomen. Bis in hodiernis fastis Magnus additur in martyrologio Antverpiensi, in libris nostris præteritus, nempe ad Melitinenses et hos Terracinenses. An Saturninus, quia celeberrimus esset in regione illa, magnus ideo diceretur, ut Cæsarius celeberrimus Terracinæ vocari potuit, ignoro; dubium excitasse sufficiat, decernant alii. Justus in libris nostris aut M. Antverpiensi nequaquam memoratur, et fortasse ad sequentem diem pertinet. In eodem M. Corbeiensi, quamquam duo hi martyres addantur, sacri agminis numerus XV non excedit. Deficit enim Crescentius, alter Felix, Maxima et Donata. In nostris vero libris pro Faustæ nomine Rista legitur, quæ Eristeus in Corbeiensi est.

Ex horum numero videtur eliminandus Magnus ;

4. Ex uberrimo tamen sanctorum martyrum choro qui ex urbe Latii Terracina in adductis mss. unanimiter producuntur, Julianus tantum presbyter et Cæsarius diaconus memorantur in Romano et aliis latinorum martyrologiis. Quamquam vero in Actis apud Surium post Julianum et

alii vero nonnulli iidem cum iis qui in Actis SS. Cæsarii et Juliani

A et Cæsarium in mare mersos nonnisi Felicis et Eusebii martyrium adnotetur, cum Leontis *(Leontii)* consularis in Christi confessione fortunatissimo obitu; ex verbis tamen Cæsarii ad Luxurium antequam mergeretur, constat sub eodem Tarracinensi equite primario, sine permissione consularis, plures martyres ac sanctas virgines per ignem fuisse coronatas: ita enim Luxurio propinquam mortem minatus est Cæsarius : " Te vero, Luxuri, hodie comedet coluber, ut cognoscat omnis hæc regio quod vindicet Dominus sanguinem servorum suorum et virginum quas tu ignibus concremasti. „ Unde sanctarum mulierum quæ hac die numerantur, duplex esset corona virginitatis et martyrii. Eusebium monachum et Felicem presbyterum, qui in hac classe non recensentur, post aliquos dies a nece SS. Cæsarii et Juliani martyrium fecisse et forte 12 novembris, ut ibi adnotabimus, ex iisdem Actis palam est.

Actis Nerei, illei et itilla

5. *Hactenus Florentinius. Quæ quamquam omnimoda certitudine non gaudent, probabili tamen conjectura dicta esse existimo. Illud vero imprimis placet, servos Dei et virgines, quorum sanguinem a Luxurio Deum requisiturum Cæsarius minatus est, esse eosdem quos martyrologium antiquum recenset. Quam rem ut lector rite intelligat, repetenda hoc loco sunt Acta SS. Nerei, Achillei et Domitillæ cum sociis Euphrosyna et Theodora, quæ tractavit in tom. III Maii Henschenius ad diem 12. Actorum illorum cap. 6 legitur Aurelianus, qui virginis Domitillæ nuptias ambiebat sed Christi virginem mollire non potuerat, dixisse ad Sulpitium et Servilianum, illustres juvenes :* Scio quia collactaneas Domitillæ habetis sponsas, id est Euphrosynam et Theodoram virgines sapientissimas. Cum ergo Domitillam deponi fecero de insula ad Campaniam, istæ ad illam visitandi gratia vadant, et suasione sua revocent ad gratiam meam animum ejus. Cum ergo deposita esset Domitilla de insula Pontiana ad Terracinam et venissent ad eam Euphrosyna et Theodora, invicem habuerunt gaudium magnum. *Instructo convivio, quum Domitilla jejunaret, cœperunt Euphrosyna et Theodora virginem aggredi verbis; verum Domitilla tum oratione efficaci tum editis miraculis utramque ad Christum adduxit.* Tunc miserunt C se ambæ ad pedes ejus et credentes mysteriis Christi consecratæ sunt. Universi autem viri et mulieres qui pagani ex urbe venerant, sive servi sive ingenui, videntes hæc crediderunt Christo et baptizati sunt. Et facta est domus in qua manebat *(Domitilla)* quasi ecclesia.

dantur.

6. *Postea venit Aurelianus cum Sulptio et Serviliano, ut quasi uno die trium virginum nuptiæ fierent. Verum Sulpitius et Servilianus, videntes miracula quæ patrata fuerant, crediderunt et Aurelianum ut a cœptis absisteret hortati sunt.* Aurelianus autem non curans de his quæ illi loquebantur, fecit per potentiam suam includi in cubiculo Domitillam, ut securus faceret violentiam. *Verum affuit divina ultio et Aurelianus saltans corruit et exspiravit.* Videntes autem quæ evenerant, omnes crediderunt. Frater autem Aureliani, nomine Luxurius, petiit ab imperatore Trajano ut hos omnes ad sacrificandum compelleret; qui si non consentirent, pœnis eos quibus vellet interimeret. *Unde Luxurius Sulpitium ac Servilianum Aniano urbis præfecto tradidit, qui eos decollavit. Ipse vero* post hæc Luxurius abiit ad virgines Christi ad Terracinensem civitatem, et nolentes penitus idolis immolare, ablatis omnibus quæ habebant, in eodem cubiculo in quo simul morabantur clausit et ignem imposuit. Altera namque die veniens sanctus diaconus, nomine Cæsarius, invenit corpora virginum immaculata: in facies enim suas prostratæ, orantes Dominum, recesserunt. Quarum corpora Cæsarius in sarcophago novo simul condiens in profundo terræ infodiens sepelivit. E

AUCTORE G. V. H.

videntur dicendi

7. *Hinc ergo patet plures martyres, viros et virgines, eodem tempore quo Cæsarius Terracinæ degebat martyrii lauream obtinuisse. Potest ergo fieri ut præter Sulpitium, Servilianum et tres virgines, alios quoque Luxurius sive per se, sive per alios magistratus, morti devoverit devotasque occiderit. Etenim illi quos ut occidere liceret a Trajano impetrasse legitur, erant ii omnes qui videntes crediderant præter Sulpitium ac Servilianum cum tribus virginibus. Quorum omnium martyrium quamquam Acta prædicta non commemorant, vix tamen dubitari potest quin secutum sit. Præterea credi potest etiam universos viros et mulieres qui pagani ex urbe venerant, sive servi sive ingenui, et videntes miracula credentes Christo baptizati fuerant, eadem damnatione fuisse comprehensos; erant enim in eadem domo. Unde judicamus Florentinium probabili ratione adductum fuisse ut crederet hosce sanctos viros ac mulieres, quorum gloriosam cohortem martyrologium Hieronymianum hodie celebrat, pertinere ad eos sanctos quorum mortem Cæsarius Luxurio exprobrat. Placet utique Florentinii opinio, quamvis argumentis invictis stabilire eam nequeamus. Nam potest fieri ut* F *Cæsarii verba Sulpitium solummodo ac Servilianum una cum Domitilla et sociis Theodora atque Euphrosyna respiciant. Quidquid est, sancti quorum in vetusto martyrologio fit mentio, viri, feminæ, immortali sua laurea fruuntur in cœlis, suisque honoribus potiuntur in terris. De Cæsario diacono ac Juliano, quorum Acta supersunt, speciali cura agemus.*

A D

DE SS. CÆSARIO DIACONO

ET JULIANO PRESBYTERO

MARTYRIBUS TERRACINÆ

G. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. SS. Cæsarii et Juliani Acta quaterna. Totius narrationis martyrii conspectus.

EXEUNTE SEC. I. Quatuor Actorum SS. Cæsarii et Juliani exemplaria,

Celeberrimum est in sacra antiquitate martyrium sanctorum Cæsarii *et* Juliani, *qui passi sunt Terracinæ in Campania. Acta martyrii ex codicibus manuscriptis quamplurimis diligenter inter se collatis lectori subjiciemus. Cultus eorumdem sanctorum per multa retro secula celeberrimus nunc quoque magno cum honore peragitur. Quorum sanctorum egregium certamen quatuor omnino Actorum exemplaria enarrant; quæ exemplaria perspicuitatis gratia quatuor vocabulis statim ab initio distinguemus. Primum itaque sit Passio* minima, *secundum Passio* parva *vocetur, tertium Passio* major *audiat, quartum vero dicatur Passio* maxima. *Codices singularum Passionum singulos accurate signatos infra ad capita earumdem lector inveniet; hoc loco generatim indicasse sufficiat.*

quorum inedita breviora unum

2. Passionem minimam adhuc ineditam tres codices suppeditarunt. Romanus unus e bibliotheca Sanctæ Crucis in Jerusalem, ubi prædecessores nostri eumdem invenerant. Ego vero cum in Urbe versarer anno 1880, pretiosum codicem apud Cistercienses monachos, qui apud basilicam Sanctæ Crucis degunt, non inveni; reperi tamen in bibliotheca Victoris Emmanuelis in collegii Romani ædibus, quo cum aliis monasteriorum spoliis hic quoque codex illatus fuit, occupata a gubernio Cisalpino urbe Romana. Secundum codicem inveni in C *bibliotheca cæsarea, Viennæ in Austria. Tertium in bibliotheca Laurentiana Florentiæ in Etruria. Romani codicis apographum, quod Romæ confeci, cum utroque codice Viennensi ac Florentino a me collatum infra dabitur. Alium præterea codicem in bibliotheca Laurentiana Florentiæ repertum legi quidem diligenter, accurate vero cum reliquis conferre supervacaneum existimavi, eo quod historiæ fidelem quidem ac reliquis consonum, sed innumeris librarii mendis fœdatum ac mutilum inveni.*

et alterum, edita duo prolixiora;

3. Passionem parvam duo codices ministrarunt; Florentinus unus e bibliotheca Riccardiana, Trajectinus alter e bibliotheca publica universitatis Trajecti ad Rhenum, in Neerlandia. Passionem majorem, quam Surius more suo correctam ac politam edidit, nos e vetustissimo codice exscripsimus, quem conservat bibliotheca capituli basilicæ S. Petri, Romæ, in Vaticano. Qui codex unus est ex iis quos Sancto Petro dono dedit S. Zacharias papa seculo nono. Romanum illud exemplar hinc inde mutilum edimus tale quale est. Deinde ejusdem Passionis exemplar idem ex codice antiquo musei nostri Bollandiani, quod diligenti instituto examine cum codicibus plus quam quinquaginta contulimus e variis bibliothecis Italiæ, Austriæ, Germaniæ, Galliæ, Belgii ac Neerlandiæ. Singulos codices ad caput Passionis recensitos lector inveniet.

Passionem maximam ex ipsis codicibus antiquis exhibere aut apographa recepta a prædecessoribus E *nostris cum codicibus manuscriptis conferre nequivimus; temporum enim et hominum injuria perierant. Eamdem Passionem ex suo codice ediderunt monachi Benedictini e monte Cassino; apographa inter se collata dabimus.*

Passio minima Cæsarii *solummodo martyrium*

4. Quatuor Actorum exemplaria, quod substantiam spectat martyrii, valde similia sunt inter se; differunt vero ita ut aliud alio plura rerum personarumque adjuncta et verba addant. Passio minima jejuna est ac brevis; solius Cæsarii *martyrium post brevem interrogationem factam a Leontio consulari datamque a* Cæsario *responsionem tum Leontio, tum condemnanti Luxurio urbis præfecto, martyris in mare demersi ejectionem in littus secutamque in Luxurium divinitus pœnam paucis verbis enarrat. Tempus aut locum non exprimit, sed hominum nomina solummodo et locum sepulturæ prope Terracinam. Reliquæ Passiones et multa colloquentium verba et alias personas et alia martyria nec non prodigia superaddunt; tempus insuper et locum determinant. Quarum narrationum, quo facilius differentiam uno veluti oculi obtutu unusquisque perspicere ac dijudicare possit, totius martyrii seriem juxta quatuor Acta enarrabimus.* F

breviter enarrat;

5. Sanctum itaque Cæsarium diaconum Luxurius tradidit Leontio consulari. *Ita Passio minima orditur rapitque lectorem in medias res. Passio parva* Cæsarium *deducit ex Africa in Campaniam, in civitatem Terracinam. Atrox narrat facinus Terracinæ quotannis celebrari solitum. Juvenis enim pulcherrime ornatus per plures menses enutritur, ut tandem, post sacrificium oblatum, equo vectus ascendat in montem marinum et præcipitet se; cujus cineres in templo reconduntur. Hæc quasi in scenam proponuntur. Adveniens enim* Cæsarius *juvenem ornatum prætereuntem videt, et quid rei sit cives interrogat; qui statim narrant hunc patrium morem tradendi juvenem morti, patriæ salutis propriæque gloriæ causa. Statim exclamat* Cæsarius, *horrendum facinus detestatus. Sequitur narratio prædicti facti die kalendarum januariarum; quod coram aspiciens* Cæsarius *cives palam crudelitatis accusat et :* Væ, *inquit,* principibus qui delectantur sanguine. *Audientes hæc Firminus pontifex et Luxurius primus civitatis* Cæsarium *carceri mancipant traduntque Leontio consulari. Qui post longam disputationem tandem ad sacrificandum compellere* Cæsarium *nititur. Longam disputationem*

A nem tantum indicat hæc Passio parva, non tradit.

6. Passio veroquam majorem appellarimus, martyrii Acta exorditur a tempore persecutionis, tempore videlicet quo Claudius matrem suam necavit gladio et per totum orbem promulgavit decretum quo vetantur omnes a cultu deorum recedere et jubentur consueta offerre sacrificia. Eodem tempore Firminus quidam pontifex Terracinæ prædictum pessimum morem civibus suis suasit. Cæsarius ex Africa Terracinam adveniens ornatum juvenem, Lucianum nomine, obviam habet; quid rei sit cives interrogat. Sequuntur responsa civium, Cæsarii exclamationes, juvenis sacrificium, atque ejusdem ex præcipitio interitus, Cæsarii exclamatio et accusatio ut supra: quæ omnia longiore sermone exponuntur ac vividius oculis quasi subjiciuntur. Firminus pontifex Cæsarium conjicit in vincula; interim collectum Luciani corpus in cinerem redigit, in Apollinis templo cineres deponit offertque victimas. Post octo dies Firminus pontifex et Luxurius primus civitatis Cæsarium e carcere ducunt in forum et tradunt Leontio consulari.

7. Passio maxima hæc omnia longius atque enucleatius evolvit, ita incipiens: Quintus a Cæsare Octaviano Augusto Claudius Nero Gallicula in Romana republica monarchiam imperii et summi apicem primatus obtinuit. Dein Neronis scelera ac persecutionis edictum tradit; Luxurium judicem, Firminum Apollinis pontificem amicitia conjunctos Terracinæ suæ dignitatis locum tenuisse dicit usque ad Domitiani imperium; narrat detestandum morem præcipitandi juvenis, ac Cæsarii ex Africa adventum Terracinam; Cæsarium omnibus ornatum dotibus fuisse affirmat, hospitioque usum Eusebii cujusdam civis Terracinensis, ibidem convertendis civibus operam navasse, dum facinori præstitutus dies adesset. Quibus dictis auctor Passionis digreditur ad martyrium Nerei et Achillei, quos supplicio affectos Cæsarius interim transvexit Romam in prædium sanctæ Domitillæ. Narrat conatus Aureliani ad inducendam Domitillam ad nuptias et reliqua ex Actis SS. Nerei et Achillei usque ad sepulta a Cæsario virginum martyrum corpora. Quibus peractis adest dies kalendarum januariarum, facinori publico statutus dies. Narratur scelus, contra quod politissima oratione invehitur Cæsarius; qui quum tacere nollet, Firmini pon-

C tificis jussu in vincula conjicitur. Quo facto, scelerati festi solemnitas perficitur. Tum Cæsarium minis aggreditur Firminus; quem nihil commotum carceri reddi jubet. Arcessitur Fundis Leontius consularis, qui post triduum Terracinam ingressus a Firmino Cæsarii causam edocetur.

8. Constitutus ante judicem consularem Cæsarius plurimas subit interrogationes, quas Passiones cum Cæsarii responsis referunt, Passio minima pauciores, Passio parva, ut supra diximus, præterit generali vocabulo longæ disputationis usa, Passio major enucleate tractat, Passio maxima compendio tradit. Post has interrogationes, quum diis sacrificare Cæsarius renuisset, ad Apollinis templum ducitur, quod orante Cæsario concidit, Firminumque pontificem ruina opprimit: ita quidem tres Passiones, sola Passione minima excepta. Collapso templo, occiso pontifice, Luxurius contra Leontium invehitur et Cæsarium magicæ artis incusat. Leontius Cæsario iram suam minatur; intrepide respondet Cæsarius. Totum hoc referunt Passio maxima et major, illa inepte, hæc pulcherrime; Passio parva solam templi ruinam mortemque pontificis, Passio minima ultimam solummodo Cæsarii responsionem habet. Post hoc Cæsarii responsum Luxurius in Passione majore Leontium ad puniendum Cæsarium instigat et interrogante Leontio qua sit pœna puniendus: Congregetur, inquit, tota civitas ad templum eversum. Fit ita, ejicitur e ruderibus Firmini corpus, Luxurius populum alloquitur, Cæsarium accusat perfidiæ, homicidii et magices. Cæsarius publice innocentiam proclamat, populum ad pœnitentiam hortatur. Conclamat populus: Bonus homo justa loquitur. Passio maxima modo satis confuso eadem habet. Passio parva solam Luxurii accusationem ad populum, Cæsarii responsum et populi vocem approbantis Cæsarium refert, Passio autem minima nihil horum præter verba instigantis Leontium et Leontii exposcentis qua sit pœna puniendus.

AUCTORE G. V. H.

9. Traditur itaque carceri Cæsarius, juxta Passiones majorem ac parvam, ex auctoritate Luxurii; juxta Passionem maximam, ex auctoritate Leontii. In carcere Cæsarius degit annum unum et mensem unum: ita scilicet Passiones major et parva; diutius juxta Passionem maximam. Minima Passio nihil habet de hac incarceratione. Post annum et mensem Luxurius Cæsarium e carcere educit, Leontium arcessit et consuluit eum ut exstingueretur. Educitur Cæsarius maceratus, nudus, tectus solummodo capillis suis, custodiente angelo Dei. Sanctus Dei martyr publice cadens in terram Deum orat, et subito lux de cælo lapsa splendidissimo luminis vestimento Cæsarium circumdat. Quo prodigio conversus Leontius Deum verum confitetur, propria chlamyde Cæsarium induit et provolutus in genua ut baptizetur rogat. Quem Cæsarius baptizat et superveniens Julianus presbyter corporis Dominici sacramento communit; expleta oratione Leontius vitam claudit. Luxurius Cæsarium diaconum una cum Juliano presbytero in saccos mitti jubet atque in mare præcipitari. Ita quidem Passiones major ac parva narrant, maxima hæc eadem refert, minima totam illam partem omittit. Juxta Passiones majorem et maximam, Leontii consularis corpus uxor ejus ac filii sepulturæ tradunt non longe a civitate tertio kalendas novembris.

Leontii consularis conversionem

E

10. Alia autem nocte post triduum, ex Passione majore ac maxima, quum ducerentur ad mortem, Cæsarius Luxurium allocutus tremendam impio mortem ex morsu serpentis prædicit. Quam prædictionem etiam parva Passio habet. Minima Passio Cæsarii ad Luxurium verba ultima atque hanc prophetiam subnectit responso Luxurii ad Leontii quæstionem supra relatam: Quali debet puniri sententia? Qui quum dixisset: Ut alligatus saxo præcipitetur in reuma, Cæsarius loquitur ut in præcedentibus Passionibus et Luxurio mortem prædicit. Juxta Passiones omnes in mare merguntur martyres, et secundum Cæsarii prophetiam Luxurius morsu serpentis diem obit supremum, haud tamen ante quam gloriosos martyres vidisset suis oculis psallentes ambos et corpora eorum honorifice undis sublata. Sepelitur Cæsarius cum Juliano prope Terracinam. Non pauca Passionum apographa hic terminantur; alia addunt martyrium Eusebii et Felicis a Leontio, Leontii conversi filio, capitis damnatorum; quorum corpora et capita Quartus presbyter de Capua invenit et sepulturæ tradit.

et Luxurio judici horrendam mortem a Cæsario prædictam referunt.

Hæc sufficere existimo ad generalem Passionum conspectum exhibendum. Quamquam et alia præter hæc variorum exemplarium discrimina adjungi possunt; quæ omnia in fine accuratissime adnotata studiosus lector invenire poterit.

11. Qui quatuor Actorum exemplaria, quorum argumentum

Passio

maxima manifeste apocrypha et mendosa;

argumentum enarravimus, attento animo percurrere atque inter se comparare voluerit, in multis sibi similia, dissimilia in multis inveniet. Authentica nulla existimo. Passionem maximam authenticorum Actorum ne speciem quidem præ se ferre unusquisque primo judicabit aspectu, qui vel semel antiqua et authentica martyrum Acta oculis usurpaverit. Undecimi seculi fetum esse suspicor. Dicerem hanc esse illam Cæsarii *Passionem quam Petrus Diaconus, in libro De viris illustribus Casinensibus, cap. 21, Alberico attribuit; verum viri gravitas, ingenium præclarum ac doctrinæ soliditas obstare mihi visa sunt quominus hanc lucubrationem Alberico adscribam. Aut si ei adscribenda est, scholasticæ quoddam disciplinæ exercitium umbratile credo, adolescentis nondum doctrina imbuti solida. Hoc judicium mihi imponunt stylus supra modum affectatus, eloquium nec personis, nec rebus, nec temporibus consonum, menda historica apertissima et lapsus chronologici turpissimi. Auctor præ manibus habuisse videtur Acta quæ Passionem majorem diximus, insuper Acta SS. Nerei, Achillei ac Domitillæ, ex quibus unum* B *opus conflavit. Nostro itaque judicio hæc Passio maxima omni auctoritate et pondere destituta jacet.*

longe præstantior Passio major.

12. *Aliter omnino de Passione majore judicare cogor. Quæ quamquam inter Acta authentica et primigenia locum invenire nequit, magnæ tamen antiquitatis videtur; et si quid video, ipsa Acta authentica, sed interpolata ac retractata, nobis offert. Labi quidem statim ab initio hæc Acta videntur errore chronologico; attamen ex ipsis Actorum visceribus eruitur quo hæc erroris species abstergatur, uti postea patebit. Quæcumque fiunt et dicuntur, tum temporibus tum personis ac locis conveniunt. Seculum quintum præcedere horum Actorum ætatem, inde concludo quod de translatione Romam nihil continent, sed* Cæsarii *ac* Juliani *corpora Terracinæ adhuc requiescere supponunt. Ea Acta Surius edidit correcta ac polita, nos instituto nostro servata primigenia auctoris phrasi, integra Acta cum variorum codicum lectionibus variantibus daturi sumus, tanta cura quanta eximiorum martyrum rebus gestis debetur.*

e quo Passiones parva et minima certissime extractæ sunt.

13. *Passio parva et minima ex majori extractæ sunt: quod evidenter patebit illi qui Acta trina secum componere voluerit. Quare ejusdem gaudent auctoritatis prærogativa qua suus unde manarunt fons. A vero fortassis haud aberret, qui mecum sentiat hæc Acta* Cæsarii *et* Juliani, *quam Passionem majorem vocamus, post deleta Acta authentica ex fidelium memoria fuisse restituta et primorum Actorum loco fuisse apud posteros. Quibus externum quoddam auctoritatis robur accedit quod ipsa Romana ecclesia ante decem saltem secula hæc Acta legit qualia dabimus, uti videre est in Passionali S. Zachariæ papæ, unde exemplar nostrum fideliter exscripsimus. Quare putandum est hæc Acta non esse e numero eorum quæ vi decreti Gelasiani æstimentur apocrypha. Passionem itaque majorem examini subjiciemus.*

D

§ II. Martyrii SS. Cæsarii et Juliani tempus, genus et alia adjuncta.

Claudius imperator de quo in Actis

Prima quæstio occurrit a limine quo tempore et anno SS. Cæsarius *et* Julianus *martyrium fecerint.* Tempore, *inquiunt Acta,* quo Claudius matrem suam necavit gladio furore arreptus, talem auctoritatem per totum orbem divulgavit ut omnes a cultura deorum non recederent et consueta exercerent sacrificia. *Deinde subjungunt :* Tempore autem ipso quo sacra ejus omnibus innotuit, erat Firminus quidam pontifex civitatis Campaniæ, quod est vocabulum Terracinæ. *Postremo narratur Firmini hujus scelestissimum inventum, quo ad placanda numina et civitatis gloriam augendam juvenis electus in mare se præcipitem daret, quod horrendum sacrificium quotannis kalendis januariis celebrandum in mores Terracinensium transierat : ita paratur martyrii scena. Juvenem enim,* E *Lucianum nomine, in crudelium dæmonum victimam pinguescentem* Cæsarius *ex Africa veniens obviam habuit, et inde totius martyrii causa derivatur.*

non ille est Claudius qui Neronem adoptavit, sed ipse Nero

15. *Claudium hunc, qui matrem suam necavit gladio, non esse illum Claudium qui Neronem adoptavit, sed ipsum Neronem, per se manifestum est. Non pauci codices Neronis nomen habent. Ex hoc exordio non miror multos judicasse* Cæsarii *martyrium ex horum Actorum auctoritate tempore Neronis accidisse; quod quum ipsis Actis sit contrarium, manifestum videre sibi visi sunt errorem. At pace clarissimorum virorum, Acta non dicunt Neronis tempore* Cæsarium *martyrium fecisse, sed latam tunc persecutionis legem vi cujus ad necem* Cæsarius *dabitur. Dicitur etiam eodem tempore Firminus quidam pontifex fuisse Terracinæ ac nefarium quem supra diximus morem introduxisse in civitatem, qui mos* Cæsarii *martyrio ansam est præbiturus. Sermo quidem est de facto, sed non singulari, verum quotannis recurrente. Possunt itaque quæ in Actis narrabuntur de* Cæsario, *immo debent accipi ut multis annis posteriora Nerone. Præterea hæc omnia non ipsa martyrii Acta, sed quædam ad* F *Acta introductio sunt, addita multis retro seculis, tunc, opinor, quum ad reparandam immensam Actorum combustorum stragem, quasi secunda carissimorum martyrum Acta ex sua aut parentum memoria fideles Constantini tempore et deinceps restauravent, in quibus aliquot annorum error non magnum creat periculum; si tamen error hic invenitur: nam si Firmino pontifici senectutis annos concesseris, quod nihil habes cur neges, statim cohærent omnia. Potuit Firminus flagrante Neronis persecutione scelestum juvenis præcipitium suis persuasisse Terracinensibus ipse juventute florens, qui postea senex orante* Cæsario *criminum pœnas irato Numini dederit tempore Trajani.*

Passus est Cæsarius Trajano imperatore

16. *Non enim ante Trajanum, sed hoc imperatore passus est* Cæsarius, *ut ipsa Acta indicant. Etenim quum ad supplicium* Cæsarius *cum* Juliano *in saccos mitterentur, postea in mare parricidarum pœna mergendi, iniquum judicem diaconus intrepidus alloquitur in hunc modum :* Te, Luxuri, hodie comedet coluber, ut cognoscat hæc omnis patria quia vindicat Dominus sanguinem servorum suorum et virginum quas tu ignibus concremasti. *Servi autem Dei et virgines quorum sanguinem*

nem Deus Luxurii morte ulturus dicitur, ipsi videntur esse martyres paulo ante Terracinæ supplicio affecti, Sulpitius et Servilianus, Domitilla cum sociis Theodora et Euphrosyna virgines, quas Cæsarius sepelivisse legitur in Actis eorum (1). Credi possunt etiam alii martyres hic indicari de quibus supra egimus; sed non credo, quod Contatori viro doctissimo placuit (2), hoc loco agere Cæsarium de iis martyribus quos Luxurius interemisset hac ipsa Cæsarii causa pendente, quippe qui violenti hominis iram excitassent, proclamando Cæsarium virum bonum qui justa loquatur. Nihil enim hic aut alibi perscriptum est, quod novi, unde illorum innuatur martyrium. Neque Contatori assentiam dicenti illum Luxurium de quo in Actis SS. Nerei, Achillei ac Domitillæ diversum esse ab hoc Luxurio, hunc videlicet esse Terracinensem, Romanum illum. Nihil vetat, immo quæ diximus suadent utrobique esse eumdem.

17. Trajano itaque imperatore Cæsarius martyrii coronam accepit. Altera jam oritur quæstio, quo scilicet anno martyres nostri coronati sint. Ipsa Acta responsum dabunt, si cum Actis SS. Nerei et Achillei ac Domitillæ conferuntur. Passa est Domitilla anno primo Trajani, quam Domitillam cum sociis Cæsarius sepelivit. Hic vero Terracinam advenerat aliquanto tempore ante kalendas januarias. Kalendis januariis carceri traditur, ultra annum unum in vinculis permansit et tribus post diebus in mare præcipitatus martyrium consummavit. Unde sequitur Cæsarium, qui primo anno Trajani Terracinam advenit et secundo anno tentus fuit in custodia, tertio anno imperantis Trajani ad martyrii terminum pervenisse. Hæc clara sunt ac perspicua.

18. Verum ingens ex hac claritate devolvitur tenebrarum nubes. Nam fieri non potest ut qui anno uno et mense uno cum tribus diebus post kalendas januarias anni primi obiit, kalendis novembris obierit. Deinde huic temporis durationi aliquot dies addendi sunt; nam Cæsarius in carcerem missus kalendis januariis, primo per dies minimum octo in carcere permansit. Etenim post juvenis præcipitium quum exclamasset Cæsarius: Væ reipublicæ et principibus, et reliqua, audiens Firminus pontifex jussit eum teneri summo studio et recludi in custodia publica. Dein cremato corpore juvenis oblatisque in templo sacrificiis, post dies octo, secundum Acta, Cæsarius e custodia educitur in forum. Arcessitur Fundis consularis Leontius. Qui quum venisset Terracinam, jam per triduum maceratum Cæsarium tradiderunt Leontio. Jam ergo habentur custodiæ dies undecim. Fit interrogatio, itur ad templum Apollinis, orante Cæsario templum concidit et Firminum ruina sua involvit. Luxurius universum populum convocat, eruitur e ruderibus corpus Firmini, et post novam accusationem ac Cæsarii defensionem, turbante in Cæsarii favorem populo, Luxurius iterum Cæsarium carceri tradit, et fuit in custodia anno uno et mense uno. Quo tempore evoluto iterum Cæsarius Leontio traditur, factisque prodigiis Leontius convertitur, baptismum et reliqua sacramenta accipit ac beata morte vitam claudit. Hæc omnia quis credat unica hora aut die peracta fuisse, quemadmodum præcedentia etiam majoris molis videntur quam ut paucis horis perfecta censeantur, pluresque requiri dies haud absurde dicas. Tandem converso Leontio Cæsarius libertati restituitur; nam postea Leontio mortuo, eadem die Luxurius tenuit Julianum presbyterum ac Cæsarium diaconum. Quot dies extra custodiam transegit Cæsarius? Nullibi scribitur. Verum, ut Leontius debite instruatur, non sine causa mensem aut circiter admittere possumus.

AUCTORE G. V. H.

19. Quibus consideratis haud incommode mihi videor sequentem dierum rationem numerando inire posse. A kalendis januarii dies custodiæ undecim, deinde annus unus et mensis unus, deducent nos ad sequentis anni diem 11 mensis februarii; quibus adde dies tres qui decurrunt a morte Leontii usque ad Cæsarii martyrium, habemus diem februarii 14. Hisce diebus si annumeres dies instruendo Leontio triginta, et pro reliquis negotiis in decursu tractatis dies quatuor, pertingemus ad diem aprilis vigesimum atque ita Cæsarii martyrium incidet in diem vigesimum mensis aprilis, quo die legitur in martyrologio Hieronymiano: Terracinæ, natalis S. Cæsarii. Hic Cæsarius hagiologos non parum vexavit. Majores nostri in Prætermissis ad diem 20 aprilis Cæsarium ponunt, dicentes hunc esse Cæsarium qui in Martyrologio Romano colitur kalendis novembris, atque adeo hunc nostrum martyrem, quod ita se habere disputatio nostra tam simile reddit vero ut de duplici Cæsario cogitare nos vetet.

die vigesima mensis aprilis;

E

20. Quid ergo de Actis nostris sentiendum est, quæ diem Cæsarii martyrio tribuere videntur kalendas novembris? Respondeo in Actis non scribi Cæsarium kalendis novembris martyrium fecisse, sed eo die sepulcro fuisse depositum ab Eusebio servo Dei. Quid enim? Fierine non potuit ut seligendo loco apto, parando sarcophago aliquantum temporis fuerit impensum, dum interim sacræ reliquiæ prævio quodam loculo conservarentur? Quod tanto est vero similius quanto luculentius, hac temporis intercapedine admissa, Eusebii Felicisque martyrium cum his Actis consentiat. Quinto enim die post sepultum Cæsarium Eusebius ac Felix a militibus Leontii, filii Leontii consularis qui conversus fuerat, tenti fuerunt. Difficile credam octavo post patrem demortuum die filium cum potestate consulari patri successisse; post menses aliquot facilius admittetur. Hoc itaque modo cohærebunt omnia, si Cæsarium ac Julianum die 20 aprilis lauream cælestem consecutos, kalendis novembris sepulcro honoratiore donatos dicemus, et sic omnis tenebrarum caligo evanescit. At de his satis.

in sepulcro autem ipsi præparato collocatus kalendis novembris.

F

21. Fuerunt qui Claudii nomine inducti, quum primum Claudium admitti non posse scirent ac de Claudio Nerone non cogitarent, ad Claudium secundum Cæsarii ac Juliani martyrium retrahendum esse censuerint. Quorum opinio nulla fundatur soliditate fundamenti, estque ipsis Actis contraria, quæ in multis codicibus Claudium Neronem accuratissime determinant, et talia in decursu affirmant qualia secundi Claudii temporibus minime congruant, sed Trajani tempora, ut demonstravimus, certissime postulent. Quod si Tillemontius hæc Acta Cæsarii et Juliani, quæ apud Surium legere poterat, diligenter inspexisset, a præcoce forsitan judicio sibi temperasset (3). Non enim verum est in Actis Cæsarii nullam fieri Domitillæ mentionem, quum illæ virgines quarum mentio fit haud aliæ censeri certo possint quam Domitilla cum sociis. Patet etiam quam recte, ut solet, Baronius judicarit (4) Cæsarium sub Trajano passum ad tempora Claudii

Erraverunt qui Cæsarii martyrium ad Claudii secundi tempora revocarunt.

(1) Acta SS., ad diem 12 Aprilis et ad diem 12 Maii. — (2) De historia Terracinensi, lib. V, cap. 22, in notis. — (3) Mémoires sur l'histoire ecclésiastique, sec. II, nota IV, ad Trajani persecutionem — (4) Annot. ad Martyrol. Rom., 1 nov.

secundi

AUCTORE G. V. H.

secundi non esse revocandum, nec necesse esse cum Menardo et aliis duos fingere Cæsarios ut nodus, quem nullum esse demonstravimus, solvatur.

Interempti sunt SS. martyres supplicio parricidarum.

22. *Absoluta igitur disputatione de tempore martyrii, ad ipsum martyrii genus oratio vertatur. In Actis legimus :* Eadem die *(qua mortuus est Leontius)* Luxurius tenuit Julianum presbyterum et Cæsarium diaconum, et dedit sententiam in eos ut ambo in saccum missi in mare præcipitarentur. *Cujus sententiæ executio post triduum secuta est.* Interea missi in saccum beatus Julianus presbyter et sanctus Cæsarius diaconus præcipitati sunt in mare. *Interrogationes quæ præcesserant et in Actis infra positis legendæ sunt, formam judicialem habent. Breves sunt, brevia martyris responsa, omnia qualia locus et tempus requirunt, sive ea ex Actis proconsularibus exscripserint sive parentum traditione receperint ii qui hæc martyrum Acta scripserunt. Quæ prætermittimus, ut de supplicio loquamur atque ita lectori plane innotescat quam tremenda pœna simplici illa locutione* missi in saccum *indicetur. Suppliciorum enim omnium, quæ humana crudelitatis ingenium invenit, nullum puto esse* B *acerbius quam sacco sive culeo insutum hominem in aquas præcipitari. Quod ipsi crudelissimi Romani non sine horrore memorant. Omnia enim mortis genera hæc mors una habet. De quo supplicio doctissime more suo disputavit vir clarissimus Antonius Gallonius in præclaro libro quem* De sanctorum martyrum cruciatibus *inscripsit. Lectorum commodo quibus liber iste aut fontes ejus non ita obvii sunt, pauca exscribemus.*

quæ pœna ex more Romanorum

23. *Culeus itaque vel saccus est antiquissimum tormenti genus cujus jam Plautus, poeta comicus, meminit in* Vidularia : Jube hunc insui culeo atque in altum deportari, si vis annonam bonam. *Porro culeus, de quo hic agimus, uter seu saccus fuit ex corio factus, in quo cum cane, gallo, serpente, simia, vel aliquibus saltem horum insertus parricida, præceps ex legis Romanorum decreto in mare vel flumen dabatur. Unde jam ex antiquis temporibus, veluti ex Cicerone (De Inventione, lib. II) cognosci potest, hujusmodi lex in parricidas exstitisse videtur :* Si quis parentes occiderit aut verberaverit, ei damnato obvolvatur os folliculo lupino, soleæ ligneæ pedibus inducantur, et in carcerem ductus ibi sit tantisper dum C paretur culeus, in quem conjectus in profluentem præcipitetur. *Hucusque Cicero. Verum lata fuit lex ista, ut Sigonius docet, (De Judiciis, lib. II, cap. 31), ad homines deterrendos, ne L. Hostii exemplo moti, qui primus omnium, post Annibalis bellum, patrem interfecit, suis genitoribus et ipsi ferro aliisve modis vitam eriperent. Itaque quum bello Cimbrico anno 640 Poblicius Malleolus matrem interemisset, hoc cruciatus genere affectus fuit. Scribit hæc Livius lib. XVIII hoc modo :* Poblicius Malleolus, matre interempta, primus omnium insutus culeo, in mare præcipitatus est. *Post hæc tulit Pompeius in parricidas, dum consulatus dignitate potiretur, ejusmodi legem :* Prætor qui ex hac lege quæret, de ejus capite quærito qui patrem, matrem, avum, aviam, fratrem, sororem, patruelem, matruelem, patruum, avunculum, amitam, materteram, consobrinum, consobrinam, uxorem, virum, generum, socrum, vitricum, novercam, privignum, privignam, patronum, patronam occiderit, cujusve dolo malo id factum erit, sive conscius fuerit, deque ejus matris capite quærito, quæ filium filiamve occiderit et avi ejus qui nepotem occiderit, ejusque qui emit venenum ut patri daret, quamvis non potuerit dare, is si confessus fuerit, virgis san- D guineis verberatus, deinde culeo insuatur, cum cane, gallo gallinaceo et vipera et simia, deinde in mare profundum culeus jactetur. *Meminit hujusce Pompeiæ legis Justinianus, Institut. tit.* De pub. jud., *paragrapho* Alia deinde, *dum ait :* Lege Pompeia de parricidio cavetur, ut si quis parentis aut filii, aut omnino affinitatis ejus quæ nuncupatione parentum continetur fata præparaverit, ... pœna parricidii puniatur, et neque gladio, neque ignibus, neque ulli alii solemni pœnæ subjiciatur, sed insutus culeo cum cane, gallo gallinaceo, vipera et simia, et inter eas ferales angustias comprehensus, secundum quod regionis qualitas tulerit vel in vicinum mare vel in amnem projiciatur. Hujusmodi tam immani tamque acerbo cruciatu punitus fuit (ut Valerius Maximus testatur lib. I, cap. 1) Attilius triumvir, eo quod sacros libros describendos tradidisset. *Ita fere Gallonius lib. cit., p. 203, 205, ubi legesis plura de eodem argumento.*

ad violatæ religionis reos etiam extensa fuit

24. *Consideret lector velim exemplum Attilii probare parricidii pœnam etiam ad violatæ religionis reos extensam fuisse, ne quis ex nimia pœnæ crudelitate Actis nostris fidem neget. Gallonio assentior dicenti, se non putare omnia semper hæc animalia simul cum damnato parricida culeo insuta fuisse, sed interdum aliqua tantum. Ita Tyri S. Ulpianus, cujus exemplum Gallonius etiam affert, apud Eusebium De martyribus Palæstinæ, cap. 5 (Migne, P. G. tom. XX), legitur :* post crudeles plagas et acerbissima flagrorum verbera una cum cane et aspide in culeum ex crudo bovis corio insutus in mare præcipitatus. *Ex hisce quæ attulimus intelligitur quam immani supplicio sancti martyres* Cæsarius *ac* Julianus *Christo testimonium dederint. Quamquam enim de animalibus cum sanctis in saccos immissis Acta non loquuntur, nihil est cur notam rem in dubium vocemus. Putaverim equidem ex conspecto serpente secum in culeum mittendo sanctum* Cæsarium *divinitus motum fuisse ad intimandam iniquo judici irati Numinis vindictam talionem intentantis :* Te, *inquit*, Luxuri, comedet hodie coluber. *Quæ tremenda prophetia, referentibus Actis, ita impleta est ut impius Luxurius serpentis immissi cruciatum eo fere modo subierit quo a submergendis in culeorum angustiis subiri debuit. Studiosa rei* E *descriptio fecit ut in plerisque exemplaribus totus locus fœde vexatus sit : scribis scilicet religio fuit quidpiam mutare.*

Non ex alicujus principalis decreto, sed judicis arbitrio damnati sunt SS. Cæsarius et Julianus

25. *Quod si quis quærat cujusnam decreti vi, aut qua persecutionis lege* Cæsarius *ac* Julianus *damnati sint, Acta quidem nullum singulare decretum afferunt præter edictum Neronianum. Perseverabat enim illud tremendum* Christianis esse non licet. *Notum est Neronis ac Domitiani persecutionem atque adversus christianos bellum variis in locis ex præfectorum ac magistratuum inclementia perdurasse, hoc sensu ut volentibus persequi occasionem facilem pararent. Scribit etiam Eusebius, Hist. Eccl. lib. III, cap. 32 :* Post Neronis ac Domitiani persecutionem, sub hoc cujus nunc tempora commemoramus Trajano particularem quamdam per singulas civitates populari motu adversus nostros excitatam fuisse persecutionem accepimus. *Dein persecutionis hujus victimam commemorat Simeonem Hierosolymitanum episcopum. Sane quod popularis motus facere poterat, potuit quoque magistratuum furor, flaminum invidia atque atrox in christianos odium ex præcedentibus persecutionibus adhuc male desuetum sævire.*

Popularis

Popularis quidem motus adversus Cæsarium *concitatus non fuit, frustra id agente ac conante Luxurio; cujus privato odio atque ex Firmini pontificis morte succenso furore sancti martyres post præclaram confessionem morti addicti sunt.*

26. *Luxurium, qui in Actis dicitur primus civitatis fuisse, existimo esse eumdem qui ex Actis SS. Nerei, Achillei et Domitillæ cum sociis innotescit. Quod enim Contatori visum est, hunc Luxurium diversum esse ab illo, haud satis, ut supra dixi, congruum hisce Actis existimo. Qui enim arguitur a* Cæsario *ob illatam Dei servis necem concrematasque virgines esse videtur ipsissimus Luxurius quem horum Acta commemorant; cujus rei tanta videtur esse evidentia ut Contatori necessarium fuerit alios adducere aut fingere martyres quorum nullam notitiam habemus; nec ipse Contatori habuit, sed gratis supponit illos, qui fausta acclamatione* Cæsarium *laudaverunt, a Luxurio occisos, ut habeat quo* Cæsarii *vituperium stabiliat. Quod nulla ratione faciendum fuerat, quum gratis admittatur duplex Luxurius. Verum est in Actis dici Luxurium primum civitatis, sed antiquissimi codices nusquam addiderunt civitati nomen Terracinæ. Quodsi ergo aliunde constaret, quod reapse non constat, Romæ natum esse priorem Luxurium, potuit civitatis nomine Romam intelligere qui Acta conscripsit. Potuit quoque ex prima nobilitate Romana natus esse puer Terracinæ et etiam deinceps in prædio prope Terracinam habitare. Luxurium de quo agitur in Actis villam prope Terracinam habuisse ex ipsis Actis manifestum est, quippe quod propriis verbis asseratur. Quare nihil video quod cogat alium pro noto Luxurio hic substituere, tanto minus quanto clarius* Cæsarii *verba Valeriani fratrem virginum crudelem carnificem designant. Quæ verba* Cæsarii *ad certitudinem tam prope causam admoverent ut revera in dubium vocare non ausim. Præterea utrobique mores hominis iidem apparent, estque talis hic qualis describitur ibi, vir crudelis, christianorum osor, cui voluptati est innocentes persequi ac suppliciorum immanitate in pios sævire. Juxta Acta SS. Nerei et Achillei ac Domitillæ, Luxurius, Valeriani frater, consulis filius erat; qui consul in breviario Romano Aurelius Fulvus dicitur. Hic consulatum gessit cum Domitiano. Etenim in fastis consularibus Onuphrianis legitur :* Domitianus Augustus XI, Titus Aurelius Fulvus, *quod incidit in annum Domitiani 4 et 5, æræ vulgatæ 85, et iterum :* T. Aurelius Tufarus II, et A. Sempronius Atratinus, *anno Domitiani 8 et 9, æræ vulgaris 89* (1).

27. *Leontius consularis Campaniæ et ex persecutore christianus aliunde notus non est. Leontii nomen in Actis martyrum per Campaniam passorum non semel occurrit. Primus post hunc nostrum filius ejus, consularis item, Felicem et Eusebium occidit. Quem eumdem suspicor esse Leontium Campaniæ consularem sub quo Montanus miles martyrium fecit tempore Hadriani. Tertius invenitur Leontius Campaniæ consularis, qui Nolæ SS. Virgines Archelaam, Theclam et Susannam martyrio affecit tempore Decii imperatoris* (2). *Paulo post consularis in Actis S. Felicis occurrit nomine Dracus, aut juxta alios codices Draco* (3), *ita ut præcipui per Campaniam consulares, christianorum persecutione infames, Leontiorum ac Draconum nomine vocentur. Suntne fortassis ejusdem familiæ nomina? Quodsi ita sit, mirifica exsurgit Actorum* Cæsarii *ac* Juliani *confirmatio in ipso Leontii nomine fundata, ex quodam titulo sepulcrali invento in via publica inter Fundos et Terracinam, qui in* Corpore Inscriptionum latinarum, *tom. X, parte 1, nº 6258 censetur :* AUCTORE G. V. H.

P LEPIDIO P L DRACONI
LÆLIA Q L AMMIA UXOR
FECIT ET SIBI

Etenim in Actis nostris legitur : Corpus autem Leontii collegerunt uxor et filii ejus et sepelierunt juxta civitatem in agrum suum. *Quid, si titulum inventum ita legamus?*

P. LEPIDIO P. L[EONTIO] DRACONI
LAELIA Q L AMMIA UXOR
FECIT ET SIBI.

Ager autem Leontii qui Fundis habitabat, quum prope Terracinam esset, vix potuit inter Terracinam et Fundos non fuisse situs. Illum itaque titulum sepulcro Leontii nostri inscriptum fuisse haud inani fortassis conjectura suspicari possumus. E

28. *Ante Leontium unius tantummodo consularis Campaniæ nomen legere me memini, isque est Memmius Rufus. Ita enim legimus in Actis SS. Nerei et Achillei :* Sancti vero execrantes dona ejus *(Aureliani)* et magis Domitillæ fidem corroborantes, ideo verberibus ab eo gravissimis attrectati sunt, atque ad Terracinam depositi, Memmio Rufo sunt traditi consulari. *Memmius Rufus forte idem est L. Minucius Rufus qui in fastis consularibus legitur consulatum gessisse cum Domitiano, anno Domitiani 7 et 8, æræ vulg. 88. Certe Memmios Rufos spectat inscriptio reperta in ruderibus parvi theatri Terracinæ, quæ in* Corpore Inscriptionum lat., *tom. X, parte 1, nº 6329 censetur :* *Non tamen consularis Campaniæ dignitas.*

T. T MEMMI RUFI
PATER ET FILIUS FECERUNT

Consularis Campaniæ dignitatem notam ante Hadrianum fuisse apud eruditos in confesso est. Augustus scilicet Italiam in undecim regiones divisam ad Polam usque extendit, singulisque prætorem præfecit, quibus vir consularis imperabat. Deinde Hadrianus Italiam quatuor consularibus regendam commisit. Consulares quatuor vicario Romæ parebant, quos inter erat consularis Campaniæ (4). *Et hæc quidem sufficiunt ad probandum Actis SS. MM.* Cæsarii *et* Juliani *veras antiquitatis notas inesse, et quamvis authentica aut genuina sive etiam primigenia non sint, haud tamen esse spernenda magnæque sinceritatis faciem præ se ferre.* F

§ III. De Galla Valentiniani filia per invocationem S. Cæsarii sanata, et de sancti translatione Terracina Romam.

Non paucis exemplaribus Actorum Cæsarii *et* Juliani *subjungitur documentum quoddam miraculi per sanctorum martyrum intercessionem* *Documentum hanc sanationem referens.*

(1) Cfr. Schelstraete, *Antiq. Ecclesia*, Dissert. II. (2) Remondini, *Storia ecclesiastica di Nola*, lib. I, cap. IX. (3) *Act. SS.*, tom. I Jan., p. 938 sq., 951. (4) Ch. Pancirolum in Comment. ad Notitiam dignitatum Imp. Occid., cap. 48, in *Thesauro Antiquit. Rom.* a J. G. Graevio congesto, tom. VII, pp. 1895 et 1896, et citatos ibi fontes.

AUCTORE G. V. H.

patrati, et secuta illud eorumdem sanctorum translationis Terracina Romam. Quod ab una parte omni consideratione dignum videtur ob rei gestæ momentum; sed ab altera parte nullius id pensi dixeris, ob errores quibus intricatur. Documentum illud ex S. Damasi Actis excerptum, ac postea auctum novis erroribus, ad calcem Actorum SS. Cæsarii ac Juliani scriptores adjecerunt, cujus argumentum breviter accipe. Damaso papæ familiaris erat Valentinianus Augustus; qui suadente pontifice Theodosii filiam Eudoxiam accepit uxorem. Qua ex unione duæ natæ sunt filiæ; major natu Eudoxia matris nomine vocatur, minor vero natu Galla. Illa adolescens defuncta est, hæc sola et unica parentibus superfuit. Eudoxia Valentiniani uxor filia erat Theodosii, qui cum Honorio ecclesiam beati Pauli ædificavit, cujusque filia Eudoxia ecclesiam S. Petri ad Vincula construxit, quæ ab ipsius nomine appellatur. Beatus Damasus a Valentiniano hortum impetravit quo S. Laurentii ædem construeret. Quod ægre ferens Galla, Valentiniani filia, jacta fundamenta destruere conabatur. Reprehensa a Damaso pontifice, abstinere ab operibus
B dissipandis noluit, et in facinoris pœnam a dæmone correpta fuit. Quam parentes ad S. Isidorum martyrem, sanitatis recuperandæ causa, per Campaniæ littora vehendam curant. Itinerantem Terracinæ episcopus Felix excipit, ad S. Cæsarii sepulcrum deducit, atque ibi a dæmone liberatur. Cujus sanationis fama Romam delata, illico Augusti accurrunt, jubentque reliquias prædictorum martyrum solemni pompa in urbem transferri; quas Romam delatas beatus Damasus accipit in palatio et condit sub altari in hunc finem dedicato.

ex Actis S. Damasi excerptum.

30. Acta S. Damasi, unde hæc hausta fuere, Valentinianum juniorem vocant, qui Eudoxiæ Augustæ filiam Eudoxiam uxorem duxit; de Theodosio, qui cum Honorio beati Pauli basilicam construxit, ne verbo quidem mentionem faciunt; hortum, quem Damaso dederat Augustus, infra urbis mœnia fuisse dicunt. In reliquis consonant cum supradictis, præter puellæ nomen, quæ non simpliciter Galla sed Galla Placidia audit, quod aliqui codices secuti sunt. Quæ omnia tot personarum, rerum ac temporum erroribus intricata sunt ut ferme quid sanum sit ignores. Errorum tenebras illata historiæ luce discutere conabimur.
C S. Damasus Liberio successit die 1 octobris anni 366 ac pontificatum tenuit per annos octodecim et menses tres; obiit enim die 11 decembris anno 384. Fuerunt ei coævi duo imperatores Valentiniani nomine, Valentinianus I sive senior, et Valentinianus II sive junior; uterque Damaso et Ecclesiæ catholicæ datis legibus faverunt. Valentinianus senior ex Severa habuit filium Gratianum, qui anno 383 prope Lugdunum in Gallia interfectus est, cujus merita S. Ambrosius laudavit. Repudiata Severa, Justinam Valentinianus senior accepit, atque ex ea genuit Valentinianum II juniorem dictum, ac filias tres, Gratam, Justam, Gallam; hanc Theodosius I, sive Magnus, Flaccilla defuncta, uxorem duxit. Imperator Valentinianus II una cum fratre Gratiano Ecclesiæ catholicæ ipsiusque pontifici Damaso, patris exempla secuti, egregiam navarunt operam. Scribit enim Theophanes in sua Chronographia, ad ann. 1 Theodosii: Gratianus et Valentinianus lege data episcopos exules revocarunt, atque Ario faventes expulerunt, cooperante Damaso Romano pontifice (1). Theodosius I sive Magnus, ut diximus, Gallam, Valen- D
tiniani I filiam, defuncta uxore sua Flaccilla, in conjugem accepit. Ex Flaccilla habebat Arcadium et Honorium filios, Galla ipsi genuit filiam Gallam Placidiam, et supremum diem obiit anno 394. Galla Placidia, Magni Theodosii ex Galla filia, Honoriique ex patre soror, nupsit Athaulpho Gothorum regi, Narbone in Gallia, anno 414, genuitque Theodoricum anno 415, qui eodem anno moritur. Occiso ipso eodem anno Athaulpho Sigericus male habuit Gallam Placidiam, quam, occiso Sigerico, Vallia reddit Honorio imperatori, ejus fratri. Eamdem Honorius Constantio patricio uxorem dat anno 417; ex quibus nascitur Valentinianus III anno 419.

antiquorum scriptorum

31. Anno imperantis Valentiniani II nono Damasus papa mortuus est die 11 decembris, anno 384, imperantis Theodosii I anno sexto. Theodosius I incepit ædificare basilicam S. Pauli in via Ostiensi (ubi Constantinus minorem basilicam construxerat), anno uti videtur 389, quum Romam venisset; quam basilicam ædificandam Valentinianus II mandaverat jam inde ab E
anno 385, datis ad Sallustium Urbis præfectum litteris; eam Honorius postea absolvit, Placidia ornavit, uti patet ex ipsius basilicæ notissima inscriptione:

Theodosius cœpit, perfecit Honorius aulam,
Doctoris mundi sacratam corpore Pauli.
Placidiæ pia mens operis decus omne paterni
Gaudet pontificis studio splendere Leonis.

Valentinianus III, cui quinquenni Theodosius II, S. Pulcheriæ frater, Arcadii imperatoris filius, ac proinde Theodosii I nepos, anno 425 filiam Eudoxiam desponsavit, ex se et Eudocia imperatrice genitam, sexennis puer augustali purpura indutus fuit anno 426; desponsatam sibi Eudoxiam uxorem accepit anno 437, ex qua duas habuit filias, majorem natu Eudociam, quam Cedrenus Eudoxiam vocat, minorem natu Placidiam. Eudoxiæ, Theodosii II ex Eudocia filiæ, debetur constructio ecclesiæ S. Petri ad vincula, accepta a matre Eudocia catena qua S. Petrus Hierosolymis vinctus fuerat. Valentinianus III, interempto sua manu Aetio, ab Aetii amicis interfectus est, uti scribit Prosper in fine Chronici, ubi ita pergit (2): Ut F
autem hoc parricidium perpetratum est, Maximus, vir gemini consulatus et patriciæ dignitatis, sumpsit imperium. Qui cum periclitanti reipublicæ per omnia profuturus crederetur, non sero documento quid animi haberet probavit; siquidem interfectores Valentiniani non solum non plecterit, sed etiam in amicitiam receperit, uxoremque ejus Augustam, amissionem viri lugere prohibitam, intra paucissimos dies in conjugium suum transire coegerit. Sed hac incontinentia non diu potitus est. Nam post alterum mensem, nuntiato ex Africa Genserici regis adventu multisque nobilibus ac popularibus ex urbe fugientibus, cum ipse quoque data cunctis abeundi licentia, trepide vellet abscedere, septuagesimo septimo adepti imperii die a famulis regiis dilaniatus est, et membratim dejectus in Tiberim sepultura quoque caruit. Post hunc Maximi exitum, confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, et urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuit, occurrente sibi extra portas sancto Leone episcopo, cujus

(1) P. G., tom. CVIII, p. 196. — (2) P. L. tom. LI, p. 604 sq.

jus supplicatio ita cum Deo agente lenivit, ut cum omnia potestatis ipsius essent, tradita sibi civitate, ab igne tamen et cæde atque suppliciis abstineretur. Per quatuordecim igitur dies secura et libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est, multaque millia captivorum, prout quique aut ætate aut arte placuerunt, cum regina et filiabus ejus Carthaginem abducta sunt. *Hæc a Prospero dicta ideo attulimus ut quadam historiæ serie ad sortem filiarum Valentiniani duceremur; harum enim ob causam tota est instituta disputatio.*

32. *Procopius, De bello Vandalico, lib. I, capp. 4 et 5, post relatam Aetii et Valentiniani cædem, Genserici in urbem adventum ac Maximi lugubrem mortem :* Eudoxia, *ait,* cum Eudocia et Placidia, quas ex ipsa Valentinianus procreaverat, captiva in Gizerici potestatem venit; *et paulo post :* Eudociam Gizericus matrimonio junxit cum Honorico, filiorum majore natu; alteram Valentiniani filiam, Olybrio senatorum Romæ spectatissimo nuptam, Byzantium cum matre Eudoxia, imperatore postulante, misit. *Theophanes in sua Chronographia :* Gizerichus, *ait,*.. Eudoxia imperatrice ejusque filiabus una secum abductis, in Africam navibus remeat; ibi demum Eudociam Honoricho filio suo majori conjugio copulat, Placidiam vero, cum Olybrium patricium virum habere compererisset, una cum matre Eudoxia sub custodia tenuit (1). *Priscus, harum rerum synchronus scriptor, eadem confirmat. Ita enim in Excerptis ejus Historiæ legimus:* Genserichus.... ab orientalibus quoque partem bonorum Valentiniani obtinuerat Eudociæ nomine, quæ Honoricho ejus filio nupserat (2); *et :* Genserichus vero multis ad eum ex diversis partibus legatis missis, non ante mulieres liberavit quam majorem natu filiarum Valentiniani, Eudociam nomine, Honoricho filio desponderet. Tunc enim Eudoxiam, Theodosii filiam, remisit cum Placidia, altera ejus filia, quam duxerat Olybrius (3). *Evagrius, Hist. Ecclesiasticæ lib. II, cap. 7, sequentia scribit :* [Gizericus]... in Africam reversus est, Eudoxiam una cum duabus filiabus secum abducens. Ex his majorem natu, Eudociam nomine, Hunerico filio suo uxorem dedit; juniorem vero, Placidiam nomine, una cum matre Eudoxia, aliquanto post cum regio cultu ac satellitio Byzantium misit, ut Marcianum imperatorem placaret.... Ceterum Placidia jussu Marciani, matrimonio utitur Olybrii, qui eam domum duxerat. Hic inter senatores Romanos nobilissimus habebatur, et capta urbe Roma Constantinopolim se receperat (4). *Chronicon Alexandrinum :* Et occupavit urbem Gensericus, Afrorum rex, uxoremque Valentiniani Eudoxiam et filias ejus geminas, Placidiam et Honoriam, secum abduxit: quas paulo post Leo imperator e servitute redemit. Honoriam retinuit Gensericus filio suo Honorico desponsam (5). *Cedrenus in Historiarum compendio :* Gizerichus Eudoxiam Honoricho filiorum suorum natu maximo copulavit: Placidiam Olybrio Patricio nuptam audiens cum matre Eudoxia asservavit (6). *Zonaras, Annalium lib. XIII :* Genserichus Eudoxiam cum duabus filiabus in Africam secum asportat. Cujus filiam Eudociam natu majorem filio Honoricho jungit; alteram, quia Olybrio patricio desponsam datamque noverat, cum matre asservat. Quæ cum biennium ibi egisset, cum filia Placidia, regnante adhuc Marciano, Byzantium revertitur, relicta filia Eudocia (7).

AUCTORE
G. V. H.

33. *Quo ex unanimi historicorum consensu manifestum est utramque Valentiniani atque Eudoxiæ filiam, Eudociam videlicet et Placidiam, patri superstites fuisse, in Africam abductas, nuptasque fuisse majorem natu Honoricho, Genserici regis Vandalorum filio, minorem Olybrio patricio. Erravit utique Chronici Alexandrini auctor quum Honoriam Honoricho desponsam dicit; non enim Honoria, sed Eudocia audiebat illa quam Cedrenus falso Eudoxiam nominat, quæque Honorichi uxor facta est. Errat quoque Pagius, cum in notis ad Baronium, anno 455, n. 5, scripsit a Prisco Eudociam vocari Honoriam Honorichi uxorem; eo enim loco Priscus eam vocat Eudociam, uti supra videsis loco allato. Neque plene consentire possum Baronio, ad annum 455, n. 15, asserenti nuptias Placidiæ cum Olybrio non per Gensericum sed per Marcianum Constantinopoli esse contractas, idque testari Evagrium; neque Pagio dicenti idem testari Priscum et Evagrium, aut Priscum ambigue loqui. Nam Evagrius non dixit quod versio latina eum dicentem facit. Non enim dixit :* Placidia jussu Marciani nupsit Olybrio, *sed :* ἡ μὲν Πλακιδία γαμοῖς ὁμιλεῖ κελεύσμασι Μαρκιανοῦ Ὀλυβρίῳ ταύτην ἐσοικισαμένῳ, *quod vertendum putamus, uti supra fecimus :* Placidia jussu Marciani matrimonio utitur Olybrii, qui eam domum duxerat. *Ubi Placidiam Olybrius domum duxerat? Romæ nempe ante captivitatem. Nec Priscus loc. cit. ambigue loquitur, sed clare atque aperte; dicit enim haudquaquam quod versio latina,* duxit, *sed* ἐγεγαμήκει, duxerat. *Majori mendo Cedreni versio latina loc. cit. infecta est, quæ* ἄνδρα ἔχειν μαθών, *ita reddit* desponsatam audiens, *cum dicendum esset* nuptam audiens. *Quare in Zonara verbum* κατηγγυῆσθαι *non simpliciter* desponsam esse *sed* desponsam datamque *vertendum duximus. Recte tandem Pagius asserit standum esse cum Procopio, qui Placidiam, antequam Constantinopolim mitteretur, Olybrio nuptam fuisse testatur; quod confirmat Cyrillus monachus, auctor accuratus, in Vita S. Euthymii abbatis scribens :* Valerii fratris et Olybrii generi *(neptis Placidiæ viri)* sæpe mittuntur litteræ ad imperatricem Eudociam *(Theodosii II uxorem)* (8).

inter se
collatis

34. *Jam redeamus eo unde egressi sumus, ad exordium videlicet relationis de miraculo et translatione* SS. Cæsarii *ac* Juliani. *Ex testimoniis historicorum quæ attulimus manifeste apparet pene nihil ex vero dictum esse ab auctore relationis. Confudit hic omnia, personas, tempora, res gestas. Ex duobus Valentinianis Damaso coævis, Valentinianus I habuit filiam Gallam nomine; sed hic tantum abest ut Theodosii I filiam uxorem duxerit ut ipse Theodosius I Valentiniani I filiam Gallam duxerit uxorem. Galla hæc, Valentiniani I filia, non habuit matrem Eudoxiam, nec sororem Eudociam vel Eudoxiam, sed matrem habuit Justinam, sorores vero Gratam et Justam; ipse autem Valentinianus I et Damaso favisse et Ecclesiæ latis legibus profuisse legitur. Valentinianus II sive junior, Damasi æqualis, sancti pontificis consiliis obsecutus est in revocandis ab exilio orthodoxis episcopis,*

demonstratur
scatere
erroribus.

(1) P. G., tom. CVIII, p. 276. — (2) *Corp. scriptt. Byz.*, ed. Bonn., p. 157. — (3) Ibid., p. 218. — (4) Ed. Vales., Moguntiæ 1679, p. 298. — (5) P. G., tom XCII, p. 818. — (6) *Corp. scriptt. Byz.*, ed. Bonn. tom. I, p. 606. (7) P. G., tom. CXXXIV, p. 1201. — (8) *Act. SS.*, tom. II Jan., p. 315.

ejiciendis

AUCTORE G. V. H.

ejiciendis hæreticis; sed neque hic Valentinianus II Theodosii I sive Magni filiam uxorem habuit, nec filias genuit Eudociam vel Gallam. Valentinianus III Eudoxiam Theodosii Augusti filiam uxorem habuit; hic autem Theodosius non est nomine primus, sed secundus. Non est ille Theodosius qui S. Pauli basilicam ædificare cœpit, sed hujus Theodosii nepos ex Arcadio filio, Orientis imperatore, et Eudoxia famosa ejus conjuge, quæ S. Joannem Chrysostomum persecuta est. Præterea hic Valentinianus III, multis annis post S. Damasi obitum natus, non potuit ejus parere consiliis proprio ore datis nec ei esse familiaris. Valentinianus III, qui Eudoxiam habuit uxorem, ex ea duas filias genuit; sed major natu non vocabatur Eudoxia, sed Eudocia, et minor non vocabatur Galla, sed Placidia. Nec major adolescens defuncta est vivente patre Valentiniano, sed patri superstes in Africa Honoricho Genserichi filio nupsit. Eudoxia Valentiniani III uxor ædificavit quidem titulum S. Petri ad Vincula, quæ basilica Eudoxiana vocatur; sed hæc Eudoxia non est filia Theodosii I, sed Theodosii II.

...es autem contigisse videtur

35. *Errores multiplices detegere labor magnus non fuit, veritatem latentem indagare valde difficile est; quapropter omnia extrahendæ veritatis elementa corradere undique juvat. Relatio, cujus errores negotium nobis facessunt, extracta est ex Actis S. Damasi, sed aucta et interpolata. Qualis in Actis S. Damasi continetur, multo est simplicior, non paucis tamen fœdata nævis. Eam Ughellius in tomo I Italiæ Sacræ typis expressit ex codice, ut fatetur, Vaticano. In Actis S. Damasi, quæ Romæ exscripsit olim G. Henschenius ex tomo X Vit. SS. Baronii, quæque etiam reperiri dicit in archivis S. Petri Romæ signata B, et in bibliotheca Barberiana, quæque ipse contulit cum Holstenii apographo ex utroque codice, eadem relatio legitur, atque Ughellio ad amussim convenit; quare ex eodem codice utrumque hausisse credo. Ibidem igitur lego Valentinianum, de cujus filia Galla sermo est, addito* junioris *epitheto. Galla quoque Galla Placidia audit. Hortus etiam quem exstruendæ S. Laurentii basilicæ S. Damasus impetrasse legitur, infra urbis mœnia situs esse dicitur. Valentinianus junior ex horum Actorum auctoritate Eudoxiam, Eudoxiæ Augustæ* C *filiam, uxorem habuit; ex qua duas procreavit filias, quarum natu major matris sortita est nomen, minor Galla Placidia appellata fuit. Major in adolescentia defuncta est. Theodosium et Honorium et S. Pauli basilicam silentio premunt. In reliquis, quod argumentum spectat, cum præcedenti relatione congruit; quare sugillatos supra errores iterum notare necesse non est.*

imperatoribus Valente et Valentiniano juniore,

36. *Quod vero in Actis S. Damasi prædictam narrationem sequitur, dignum est notatu:* Ea tempestate *(sic lego)* Valens Augustus, Valentiniani germanus, orientalem persequebatur Ecclesiam, *ea videlicet tempestate qua miraculum* SS. Cæsarii et Juliani *in sananda Galla et reliquiarum translatio contigit. Habemus itaque claram temporis notam ab anno æræ vulgaris 375, Damasi 10, usque ad annum 379, Damasi 14. Anno enim 375, die 17 novembris, Valentinianus senior, Valentis frater, mortuus est, et die 22 ejusdem mensis Valentinianus junior Augustus factus est. Ita enim fasti Idatii:* His consulibus *(post consulatum Gratiani Augusti III et Egitii, i. e. anno 375)* thermæ Carosianæ dedicatæ sunt agente præfecto v. c. D Vindalonio Magno, et ipso anno diem functus Valentinianus senior XV cal. decembres in Castello Virgitione, et levatus est Valentinianus Junior Augustus, filius Augusti Valentiniani, ab exercitu in tribunali die X kal. dec. in civitate Acinco. *Quum igitur, ut habet relatio, Valentinianus junior Augustus esset tempore patrati miraculi, patrari id non potuit ante annum 375. Quod quum factum sit persequente catholicos Valente, fieri non potuit post annum 379, quo Valens a Gothis crematus fuit factusque Augustus Theodosius. Nam juxta fastos Idatianos:* His consulibus *(D. Ausonio, Q. Clodio Hermogeniano Olybrio, i. e. anno 379)* levatus est Theodosius Augustus ab Augusto Gratiano die XIV kal. febr. in civitate Sirmio. *Patet ergo miraculum accidisse eo temporis spatio quod inter annum 375 et 379 decurrit.*

ac proinde inter annum 375

37. *Confirmatur ex iis quæ in eisdem Actis sequuntur deinceps; etenim florentem religionis statum describens hisce verbis auctor usus est:* In diversis quoque mundi partibus procurante beato Damaso florebat Ecclesia, cunctis hæreticorum E fraudibus redactis ad nihilum; nam et eo nitente vulgaverant imperatores edictum, ut omnes qui Romano regebantur imperio eam tenerent fidem quam pontificem Damasum et Petrum Alexandrinum episcopum prædicare cognoscerent. *Hoc est illud celeberrimum edictum Theodosii Magni de fide catholica, quod reperitur in Cod. Theodosiano, lib. XVI, tit. I, de fide catholica, estque sequens:* Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. — Edictum ad populum Constantinopolitanum. — Cunctos populos quos Clementiæ nostræ regit temperamentum in tali volumus religione versari quam divinum Petrum apostolum tradidisse Romanis religio usque nunc ab ipso insinuata declarat, quamque pontificem Damasum sequi claret et Petrum Alexandriæ episcopum, virum apostolicæ sanctitatis; ut secundum apostolicam disciplinam evangelicamque doctrinam Patris et Filii et Spiritus Sancti unam deitatem sub parili majestate et sub pia Trinitate credamus. Hanc legem sequentes christianorum catholicorum nomen jubemus amplecti, reliquos vero dementes vesanosque judicantes hæretici dogmatis infamiam sustinere nec conciliabula eorum ecclesiarum nomen accipere, divina pri- F mum vindicta, post etiam motus nostri, quem ex cœlesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos (1). *Edictum datum est, ut patet, Gratiano V et Theodosio Coss., i. e. anno 380, qui est Damasi 14.*

et annum 379,

38. *De illo ergo anno Acta citata loquuntur et deinde ita pergunt:* Interea beatus Damasus, peracta basilica pro qua Galla Placida *(sic)* dudum vexata fuerat, titulum eam constituit et in honorem sancti Laurentii consecravit, ubi et donavit patenam argenteam, *etc.* Interea, *dicit auctor; nempe interea quam gesta sunt quæ modo narravit, ergo ante annum 380. Quum vero de basilica sancti Laurentii, ob quam Galla vexata fuerat, loquatur, non licet supra annum 375 ascendere. Habemus itaque eamdem temporis notam quo miraculum factum est. Aliam insuper indicationem citata verba afferunt. Dona enim quæ enumerat a Damaso huic S. Laurentii basilicæ collata probant agi de illa S. Laurentii basilica quæ est prope theatrum Pompeii, ut colligitur ex Vitis pon-*

(1) *Codex Theodosianus* Jac. Gothofredi, ed. Lipsiæ. 1736, tom. VI, p. 5.

tificum

ficum in Damaso; in quam ecclesiam postea ;. Damasi reliquiæ translatæ fuere. Hortus ergo uem Damasus a Valentiniano impetrarat juxta leta, ibi situs fuisset ubi nunc est ecclesia S. Lau- entii in Damaso appellata.

39. *Quibus omnibus consideratis, liceat in re bscura conjectura uti quæ non videatur absurda. Substantia totius rei huc redit : Galla quædam 'alentiniano juniori Damasoque pontifici coæva, ropter violata basilicæ S. Laurentii fundamenta dæmone corripitur, deinceps a sancto* Cæsario *anda. Habemus ex disputatis Damasum, Valen- inianum, tempus, locum; superest quærenda Galla uæ hisce adjunctis conveniat. Aliam non invenio ræter Gallam Valentiniani senioris et Justinæ liam, Valentiniani junioris sororem, postea alte- am Theodosii Magni uxorem. Hunc ergo quasi istoriæ nucleum, donec demonstretur falsus, mplector; reliqua errantium auctorum figmenta, x nominum confusione atque ignorantia temporum rta, abjicio. Fuerit ergo Valentinianus annorum luodecim Augustus quum Damaso petitum hortum oncessit, Galla vero, quum tanta petulantiæ docu- nenta dabat, novem annorum puella; ita fiet, ut tota istoria anno 379 adhæreat.*

40. *Quod si cui nostra conjectura displiceat, liam faciemus quæ multis fortasse eo magis arri- lebit quo habet elementa aliqua firmius in certo istoriæ fundo inhærentia. Damasum igitur muta n Sixtum, Gallam in Placidiam, et habebis Valen- inianum amicum pontifici, Eudoxiam, S. Lau- entii basilicam, Eudociam quoque ab Eudoxiæ natris nomine una tantum litterula diversam. Cum hac conjectura ad quintum usque seculum em gestam demittimus. Etenim S. Sixtus hujus ominis tertius sancto Cælestino successit anno 32, post novem annorum pontificatum obiit anno 40. Valentinianus III huic pontifici valde fuit bediens, ut patet legenti textum Libri pontificalis n Vita S. Sixti III, nominatim vero :* Fecit autem basilicam beato Laurentio, quod et Valentinianus Augustus concessit. *Insuper Valentinianus III oc Sixto pontifice Theodosii II filiam Eudoxiam xorem accepit. Quæ omnia mirifice conveniunt um iis quæ relatio narrat. Verum ultima conve- iientia toti conjecturæ grave vulnus infligit; nam ui anno 437 uxorem duxit, fieri non potest ut anno 40, quo Sixtus obiit, habuerit minorem natu iliam quæ par fuerit turbando operi fundamen- orum ecclesiæ. Et cum hoc ultimo conamine totam em missam facimus, priorem conjecturam reti- ientes, quæ nihil est aliud ac palpantis in tenebroso iegotio animi opinio; quam quivis qui certiora locuerit illico eximet. Si quis quærat cur tam insi- idum documentum moremur, totumque abjicien- lum putet ut nullius ponderis quisquilias, ideo ciat nos fecisse quod rei substantia pura, ut ita licam,* Cæsarii *nempe e Terracinensi sepulcro ranslatio Romam, certa sit atque indubia.*

41. *Hinc nova oritur quæstio, quo scilicet loco, ive Valentinianus, sive Damasus, sive quisquis uit, sacras sanctissimi martyris exuvias posuerit. Acta S. Damasi in hunc modum loquuntur :* Easdem venerandas reliquias ad palatium usque dedu- cens, infra imperiale cubiculum venerabiliter condidit in altari quod ipse suis manibus dedica- vit. *Ubi quum de Damaso sermo sit, Damasi quo- que intelligendum videtur palatium. Attamen in psa relatione, qualis* SS. Cæsarii *et* Juliani *Actis subjungi solet, eadem res hoc modo narratur : Valentinianus Augustus cum Eudoxia conjuge basternam in qua antea filiam, nunc sanata filia sanctas* Cæsarii *et* Juliani *reliquias posuerat*, intra Romanum palatium collocavit in optimo imperiali cubiculo, per beatissimum Damasum papam, qui ejus oratorii dedicator extitit; ubi infinita dona contulit et in ornamentis ab Augusto illata sunt. Qui locus usque hodie multa mirabilia divinæ gratiæ præstat. *Quam partem relationis ultimam certissima sibi historia vindicat; labor est, uter sit locus sanctarum reliquiarum in urbe prior, absque dubio discernere. Sunt enim duo oratoria sancto* Cæsario *sacra, quæ utraque dicuntur in palatio.*

AUCTORE G. V. H.

42. *Sanctuarium sancti* Cæsarii *in sacrosancto palatio exstitisse manifestum est ex Libro pontificali, in Vita Sergii, ad annum 687 :* Post septennium vero defuncto beatæ memoriæ Conone apostolicæ sedis præsule, ut fieri assolet, Romanus populus urbis in duas partes divisus est, et una quidem pars elegit Theodorum archipresbyterum, alia vero pars Paschalem archidiaconum. Et quidem Theodorus archipresbyter cum populo qui ei favebat, præveniens, interiorem partem patriarchii tenuit. Paschalis vero exteriorem partem ab E oratorio sancti Silvestri et basilicam domus Juliæ, quæ super campum respicit, occupavit. Cumque unus alio * locum non cederet, sed utrique immaniter perdurarent, ut unus alium superaret, inito consilio primates judicum et exercitus Romanæ militiæ vel cleri plurima pars et præsertim sacerdotum atque civium multitudo ad sacrum palatium perrexerunt, et diu pertractantes quid fieri deberet qualiterve duorum altercantium electorum sopiretur contentio, Deo annuente in personam denominati Sergii venerabilis tunc presbyteri concordantes se contulerunt, eumque de medio populi tollentes in oraculum beati Cæsarii martyris Christi, quod est intra sacrosanctum suprascriptum palatium introduxerunt, et exinde in Lateranense episcopium cum laudum declamationibus deduxerunt (1). *Quem in locum sequentia annotat Maffeus* (2) : Ad sacrum palatium perrexerunt. Sacrum palatium ad quod e Laterano major pars cleri et primates exercitus perrexerunt, ut de restinguendo schismate inter Theodorum archipresbyterum et Paschalem archidiaconum consilium inirent, situm erat non in Palatino, ubi olim Cæsarum ædes fuere, sed F haud procul a titulo Sancti Sixti, in eo loco ubi via Appia a via Latina divertit. Peramplæ etenim ædes illic conspiciebantur dictæ sacrum palatium, erantque usui sive pontificis, sive imperatoris, si quando Romæ esse contingeret. Intra sacrum palatium oratorium vel ecclesia sancti Cæsarii constructa erat, quam sub nomine tituli Sancti Cæsarii in Palatio nobilitatam fuisse tum complura vetusta monimenta testantur, tum acta sacræ synodi Tridentinæ, quibus subscriptus legitur Christophorus cardinalis Madrucius presbyter SANCTI CÆSARII IN PALATIO. At e numero titulorum expunxit ecclesiam hanc Sixtus V, quod nimia vetustate collapsa penitusque inaccessa sua ætate eadem erat. In veterem tamen formam haud multo post sedente Clemente VIII fuit excitata, qui insuper, ut pristinam dignitatem ecclesiæ illi sartam tectam posteritati retineret, eamdem denuo in numero titulorum descripsit. Hæc animadverto ex eruditissimo Baronio (ad annum 603, n. 2).

ubi ejus corpus repositum fuit,

* *sic ed.*

43. *Baronius loco citato revera hæc habet quæ Maffeus inde hausit. Causa dicendi Baronio fuit ista,*

non in patriarchio Lateranensi.

(1) P. L., tom. CXXVIII, pp. 892,893. — (2) Ibid., p. 909.

AUCTORE G. V. H.

ista, quæ etiam e re nostra est. Meminerat expositas Augustorum imagines in basilica Julii, et post acclamationes consuetas, pontificis jussu repositas in oratorio S. Cæsarii, *quod ubi fuerit explicare conatur. Juvat citata verba referre.* Venit autem icona suprascriptorum Phocæ et Leontiæ Augustorum Romam septimo kalendas maii, et acclamatum est eis in Lateranis in basilica Julii ab omni clero vel senatu : Exaudi Christe ; Phocæ Augusto et Leontiæ Augustæ vita. Tunc jussit ipsam iconem dominus beatissimus et apostolicus Gregorius papa reponi in oratorio S. Cæsarii martyris intra palatium. *Dicit Baronius :* Quod autem imagines Augustorum Gregorius jusserit reponi post acclamationes debitas in basilica Julii in Lateranis, in oratorio S. Cæsarii martyris intra palatium : non putes locum illum fuisse, in Palatino vel palatio Lateranensi quod Patriarchium dicebatur, sed ecclesiam illam (quæ aliquando diaconia, postea vero titulus fuit) positam in viæ Appiæ divortio a Latina haud procul a titulo S. Sixti *(ad an. 603, nn. 1, 2).*

ubi tamen etiam aliquod oratorium erat S. Cæsario dicatum,

44. *De illo oratorio* S. Cæsarii *scribit Martinellus in libro cui titulus* Roma ex ethnica sacra, de templis sanctorum obsoletis in Urbe, *cap.* XII : S. Cæsarei in palatio. Est, ut Bibliothecarius inquit pag. 85, in Sergio I, oraculum intra sacrosanctum palatium Lateranense ; habebat monasterium. Idem in Leone IV, p. 267 : Et in monasterio S. Cæsarei, quod ponitur in palatio, fecit, etc. Diversum a sancti Cæsarei apud S. Sixtum cognominatum improprie in palatio. *De eo Panvinius, de Basilica Lateranensi l.* IV, *c. 13, ms. hæc scribit :* Novissime Leo X papa magna illa 31 cardinalium creatione 1517 oratorium hoc, cum veteres cardinalium tituli non sufficerent, titulum card. instituit eumque Nicolao Pandulphino Florentino episcopo Pistoriensi Card. Presb. tradidit ; post quem eidem titulo præfuit Ludovicus de Gorvo Allobrox episcopus Maurinensis a Clemente VII anno 1529 creatus, cui a Paulo III suffectus est Christoforus Madrutius princeps et episcopus Tridentinus anno 1544, quem Pius IV proxime ex eodem titulo primum transtulit ad tt. S. M. trans Tiberim, deinde episcopum Albanensem creavit. Quo vero palatii loco aut fuerit aut sit, omnino adhuc mihi incompertum est. *Hactenus Panvinius. Quodsi*

C *verum est quod monet Baronius, illud oratorium* S. Cæsarii, *de quo Panvinius, non in palatio Lateranensi situm fuisse, sed in divortio viarum Appiæ ac Latinæ, sane non est mirandum Panvinio ejus locum in palatio Lateranensi incognitum fuisse. Joannes tamen Severanus, Congregationis Oratorii Romanæ presbyter, in libro italico cui titulus* Memorie sacre delle sette chiese, *etc. (Romæ 1630), locum oratorii* S. Cæsarii *in palatio Lateranensi satis accurate indicat ex Libro pontificali, in Stephano III* (1). Erat, *inquit,* vicinum vestiario prope oratorium sancti Nicolai ; nam in Vita Stephani ita legitur : Constantinus cum suprascripto Passivo et Theodoro episcopo et vicedomino suo in basilicam Salvatoris aufugit (erant autem hi, ut ex præcedentibus patet, in sanctissimo Lateranensi patriarchio) et descendentes ad fontem in ecclesiam sancti Venantii, aliquantulum ibidem resederunt, et considerantes melius se posse salvari in vestiarium ascenderunt. Illuc intus oratorium S. Cæsarii ingredientes clausisque super se januis ibidem residebant. *Utrum vero hoc* S. Cæsarii *oratorium idem sit quo S. Gregorius imagines Augustorum reponi jussit, in ancipiti relinquit.* D

sed apud monasterium Corsarum, prope basilicam S. Sixti in via Appia,

45. *Jam vero, quod supra dixit Martinellus* (2), *Anastasium scripsisse de sanctuario* S. Cæsarii : Est oraculum intra sacrosanctum palatium Lateranense, *si verba respicis, non invenitur verum ; res ipsa vera est. Dicitur loc. cit. Libri pontificalis :* in oraculum beati Cæsarii martyris Christi, quod est intra sacrosanctum suprascriptum palatium. *Eo loco egerat Liber pontificalis de patriarchio et de sacro palatio. Quæstio est utrum duo hæc diversa sint an eadem. Maffeus loc. cit. diversa fuisse supponit. Videri potest illa res non admodum clara esse. Potest enim fieri ut* suprascriptum sacrosanctum palatium *ipsum sit patriarchium Lateranense, potest fieri ut sit aliud palatium. Quidquid est, ex eodem Libro pontificali certo cognovimus duo sanctuaria* S. Cæsarii, *unum intra Lateranense palatium, alterum apud monasterium quod vocatur Corsarum, apud basilicam S. Sixti Viæ Appiæ* (3). *Ecce tibi de utroque testimonium in Vita Leonis IV :* Nam monasterium Corsarum E quod juxta basilicam B. Sixti martyris atque pontificis situm est, quod, etc. (4). Et ipse mitissimus pontifex atque acutus in omnibus bonis obtulit in ecclesia beatæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ Dominæ nostræ, quæ ponitur infra prædictum monasterium quod vocatur Corsarum, vestem de fundato unam. Ubi supra obtulit in oratorio S. Cæsarii vestem de fundato unam (5). Et in monasterio S. Cæsarii quod ponitur in palatio, fecit vestem de fundato unam, et vela octo (6).

præter quod et alia monasteria et ecclesiæ S. Cæsarii *Romæ visebantur,*

46. *Habemus ergo duo sanctuaria* S. Cæsarii, *utraque* in palatio, *sive re sive nomine. Sunt alia præter hæc* S. Cæsarii *templa vel monasteria ex quibus, inter obsoleta sanctorum templa in Urbe, Martinellus c.* XII *recenset* S. Cæsarii apud S. Paulum, *ex Libro pontificali in Vita Leonis III* (7) : Simulque in monasterio sancti Cæsarii, quod ponitur ad beatum Paulum apostolum, *etc. Supra Martinellus :* Cæsarei monasterium in regione Campi Martii legitur in taxa Leonis X. *Deinde :* SS. Cæsarii et Pauli in regione Areolæ meminit taxa Leonis X. Castallus Metallinus scribit fuisse ædificatum quoddam templum sancto Cæsario prope Undam, ex quo facile inferri potest fuisse quod F nunc dicitur sancti Pauli Arenulæ. Vocatur a Mazochio prope Tiberim. *Tandem* Cæsarii *et Simetrii monasterium in æde propria Leonis IV habetur in Libro pontificali, quo loco ita lego* (8) : Fecit ipse mitissimus in æde propria, quam ipse a fundamentis fieri disposuit et ex jure parentum sibi accessisse videbatur, monasterium ancillarum Dei in honorem sanctorum Simitrii et Cæsarii, ubi et dona largitus est, *etc. Hæc itaque memoriæ causa dicta sint. Patet enim ex his* S. Cæsarii *templis duo sola quæ vocantur in palatio ad rem nostram spectare. Utrum vero* S. Cæsarii *corpus Terracina Romam translatum acceperit, quum ex antiquis documentis certo innotescere nequeat, ex recentioribus scriptoribus discamus oportet.*

situm fuisse opinantur plerique scriptores.

47. *Baronius in notis ad martyrologium Romanum die 1 novembris sequentia scribit :* Erat vetus memoria S. Cæsarii martyris Romæ in palatio, cujus meminit S. Gregorius papa in registro, l. II, c. I, *(nisi sanctuarium ejusdem martyris intra pa-*

(1) Lib. cit., p. 562 ; cfr. P. L., tom. CXXVIII, p. 1151. — (2) P. L., ibid. (3) Supra, num. 44. — (4) P. L., tom. cit., pp. 1311, 1312, n. 507. — (5) Ibid., n. 509. — (6) Ibid., n. 513. — (7) Ibid., p. 1233, n. 405. — (8) Ibid., p. 1319, n. 527.

latium

tium Lateranense eo loco intelligendum sit) atque ibi abbatia una ex viginti duabus quas otatas vidimus in antiquo rituali, quod habetur bibliotheca Vaticana, in cod. ms. cujus est titu-s Liber censuum. Ea diruta ecclesia, corpus ejus anslatum est in basilicam Helenianam, dictam io nomine S. Crucis ad Hierusalem, in atrio Ses-oriano, ubi hactenus religiosissime asservatur. *udicarit itaque Baronius palatium in quo S. Cæ-*rii *corpus, dedicato oratorio, repositum fuit, non isse in Laterano, sed in divortio viarum Appiæ Latinæ. Cum Baronio sentiunt plerique alii, torum sententias integras referre nihil est necessa-ium, Bartholomæus Piazza*, Hierarchia Cardina-ia, *titulo L*, Sancti Cæsarii ; *Panciroli*, Thesauri omæ absconditi, *in regione nona*, ecclesia sancti æsarii; *alii. Hanc ecclesiam addito monasterio onachi græci patria extorres possederunt, fuitque ec abbatia una ex viginti celeberrimis Romæ ab-atiis, quarum præpositi summo Pontifici, quando teris solemniter operabatur, adstare consueverant. Postea monachis discedentibus, ecclesia in ruinam ergente, sacrum* Cæsarii *corpus translatum fuit ecclesiam S. Crucis dictam in Jerusalem, quæ t basilica Heleniana in atrio Sessoriano, ibique ad unc usque diem requiescit sub altari majori una um corpore S. Anastasii.*

48. *Antiqua translationis documenta irrito co-atu per Urbem quæsivimus. Quibus nobis deficien-bus, non possumus nisi breviter, ut fecimus, rem icuti se habet referre. Historiam celeberrimæ hujus cclesiæ non prosequimur : primo, quia extra in-tituti fines divagari nos non sinit operis nostri agnitudo ac moles ; deinde, quod erudita manu onscriptum volumen exspectamus opera patrum Basilianorum inclyti monasterii Cryptæ Ferratæ, uod manuscriptum inspicere nobis licuit per hu-nanitatem doctissimi viri hujus monasterii abbatis Cozza-Luzzi, cujus caritatem erga me hospitem num summo grati animi affectu prædicare non essabo.*

§ IV. De SS. Cæsarii et Juliani reliquiis.

T*erracinæ uti gloriosi certaminis triumphum, ita primam sacrorum ossium sedem sanctis simi martyres consecuti sunt.* Corpora enim anctorum martyrum collegit quidam servus Dei qui cum ipsis habitaverat, et sepelivit noctu n loco juxta Terracinam civitatem die kalenda-um novembris. *Ita Acta ; juxta quos martyres dem servus Dei, qui ipsos tumulaverat, una cum Felici presbytero ipsi paucis post diebus martyrio ffecti, a sancto Quarto sacerdote Capuano sepulti unt. De illo primæ sepulturæ loco Dominicus Antonius Contatori, libro V Historiæ Terraci-ensis, cap. 14, sequentia scribit :* Locus ubi prope Terracinensium urbem inventus est orans S. Eusebius prope corpora sanctorum martyrum Cæsarii et Juliani credimus esse illum eumdem n quo nunc exstant vestigia ecclesiæ veteris S. Cæsarii, alias sanctæ Mariæ in Varano nuncu-patæ. In ea autem inventa sunt corpora præfa-orum SS. martyrum atque aliorum multorum, adeoque memoriæ ergo factum est ut e directo n via Romana columnam marmoream striatam cum signo crucis ferreæ supereminente erige-rent Terracinenses, ut posteris reverentiæ esset locus ille. Ager circumstans (vulgo dicitur le pre-bende, et ad capitulum ecclesiæ cathedralis spe-ctat), olim dicebatur ager Varanus a familia Vara, Terracina oriunda, cujus sub dominio erat. *Quem locum et rudera et columnam striatam cruciferam anno 1880 mense junio inspexi. Paucos ante menses multa ibidem cadavera effossa fuerant, detectum-que opus musivum valde pulchrum.*

AUCTORE G. V. H.

50. *In hac ergo ecclesia apud SS. martyrum sepulcrum sanata fuit Galla, cujus gratia longam coacti fuimus disquisitionem instituere. Situs eccle-siæ accurate respondet relationi translationis, ubi legimus Felicem, Terracinensem episcopum, adven-tantem Gallam non sivisse urbem ingredi, sed cum ea ad ecclesiam* S. Cæsarii *divertisse sanationis impetrandæ causa. Roma enim advenientibus hæc ecclesia ante urbem juxta viam Appiam sita est. Hinc ergo Romam sacra martyrum corpora trans-lata sunt, haud tamen integra ; partem enim pretiosi thesauri, ut æquum erat, sibi ac suis S. Felix servare debuit. Partes illæ aliquamdiu requieverint in dicta ecclesia, postea vero intra urbem in ecclesiam cathedralem translatæ fuerint. Quæ translatio quando et per quem facta sit expi-scari non potui.*

in ecclesia extra urbem repositæ ;

E

51. *Inveni autem in ecclesia cathedrali Terra-cinæ SS. martyrum reliquias. Primo sub altari majori, si inscriptioni fides est, requiescunt corpora SS. MM.* Cæsarii, Juliani, *Felicis, Eusebii. Verum affixa muro marmorea tabula testatur raptas hinc sacras reliquias in quodam sacello fuisse absconditas ac postmodum Terracinam relatas. Dicebat mihi quidam sacerdos nihil præter pulve-rem terrenum ac vestium fragmenta fuisse reper-tum. In tabula scriptum erat :*

pars adhuc in ecclesia cathedrali servata, et altera in sacello domestico comitis Antonelli

FRANCISCUS ANTONIUS MONDELLI
CORPORA CÆS. ET RELIQ. PATRO.
EX FAMIL. ASSORATI SACELLO
RESTITUIT ANNO 1807

In eadem cathedrali ecclesia conservatur pars brachii S. Cæsarii *in pulcherrima theca brachii formam præferente. Apud comitem Antonelli, in eadem urbe Terracinensi, vidi in sacello domestico capsam argenteam pulchro opere, munitam cry-stallo, cardinalis Antonelli donum, in qua conser-vantur duo magna ossa brachii* S. Cæsarii, *quæ archipresbyter præsens mihi testatus est esse au-thentica. Insignes alias sanctorum martyrum reliquias non inveni Terracinæ.*

F

52. *Romæ vero corpus* S. Cæsarii *una cum S. Anastasii requiescit in pulcherrimo vase sub altari majori basilicæ Helenianæ sive Sanctæ Crucis in Jerusalem, ut inscriptio testatur. Quo quando trans-lata fuerint sanctorum martyrum ossa, nemo ex doctissimis monachis Cisterciensibus, quorum curæ basilica tradita est, me edocere potuit. Opinio erat Carthusianos, quorum tunc ecclesia erat, omnia se-cum documenta abstulisse; quæ investigare, turba-tis per Urbem bibliothecis monasteriorum, non potui. Fortassis in Lateranensi archivo latet aliquid ; verum adeo difficiles habui istius ecclesiæ viros ut omnes conatus mei in irritum cesserint : solo et unico exemplo in Urbe, cujus doctissimos viros, bibliothe-carum atque archivorum præpositos, Cardinales doctissimos, ipsum etiam summum Pontificem, benevolos fautores studiorum meorum habui. In solo capitulo Lateranensi laborandum fuit, et la-bore*

Romæ corpus S. Cæsarii *requiescit in basilica S. Crucis in Jerusalem.*

AUCTORE G. V. H.

bore irrito. Ne ipsa quidem pretiosissima S. Cæsarii Acta ex antiquissimo ipsorum Passionali conferre licuit. Quod justi doloris mei testimonium hic consignare volui, ne postea prudens lector miretur inter plurima Actorum exemplaria Lateranense non numerari.

nisi quod in sacello S. Laurentii servatur

53. In sacello S. Laurentii, quod sancta sanctorum vocatur, inter sanctorum reliquiarum innumera cimelia brachium S. Cæsarii conservari legitur in pagellis quæ ibidem prostant, reliquiarum indices continentibus. Verum utrum hic pretiosus thesaurus adhuc conservetur, non sine causa quæritur. Joannes enim Severanus, in libro supra citato (1) palatium Lateranense describens, ubi ad sacellum S. Laurentii quod sancta sanctorum dicitur pervenit, eo modo loquitur ut suspicio oriatur Cæsarii brachium auctoris ætate jam fuisse deperditum. In tertio, inquit, altari, sancto Laurentio dedicato, ERANT aliquot carbones martyris hujus sanguine tincti... brachium S. Cæsarii, etc. Videtur itaque loqui de tempore præterito. Et revera magnam dubitandi rationem affert silentium Panciroli, qui S. Cæsarii brachium in illo sanctua-
B rio conservatum non recenset. Monet hic auctor, postquam aliquot reliquias enumeravit, ceterarum non potuisse se habere plenam certitudinem, eo quod anno 1527, direpta Roma, milites reliquias abstulerint (2). Marangoni tamen (3) S. Cæsarii brachium commemorat dicens: In capsa eburnea... brachium S. Cæsarii martyris.

aliqua pars brachii, et Coloniæ altera pars;

54. Quidquid est, integrum certe brachium apud sancta sanctorum non conservatur, quum Alexander II pontifex maximus, anno ab incarnatione Domini post millesimum sexagesimum nonum septuagesimo vertente, Cæsarii brachium S. Annoni Coloniensium antistiti dono concesserit, quod S. Anno posuit Coloniæ in ecclesia S. Georgii (4). Utriusque brachii S. Cæsarii reliquiæ ita distributæ sunt ut unius integri ossa integra Terracina debito cum honore servet, alterius una pars Romæ, altera sit concessa Coloniæ. Ne quis ridiculam objectionem moveat, quam inepto ignorantium hominum risu hæretici atque impii homines obtrudere solent, meminerit eruditus lector ecclesiastico sermone ubi de sanctorum reliquiis agitur, totum sæpe poni pro parte, et corpus ibi dici requiescere ubi pars corporis etiam parva reperitur, ita quoque
C brachium ubi pars brachii, pes ubi pedis pars. Quæ monuisse supervacaneum videri fas erat, nisi recens auctor coctam toties cramben recoquere statuisset.

caput vero mansit in ecclesia S. Anastasiæ.

55. Jam agendum est de capite S. Cæsarii, quod a reliquo corpore a multis retro seculis separatim conservatum fuit. Quando sanctissimum caput a corpore fuerit separatum, non liquet. Puto tamen id factum esse quum S. Bernardus Romæ versaretur tempore Innocentii II papæ, ejusque anno 9, ab incarnatione Domini 1138. Ita enim refert auctor Vitæ S. Bernardi lib. IV, cap. 1: Rediens autem pater sanctus ab Urbe, ex sanctorum apostolorum martyrumque corporibus xenia secum retulit pretiosa, haud modicum hunc sibi reputans fructum esse laboris. Inter quæ B. Cæsarii dentem quonam modo receperit memorandum. Cum enim integrum ei prædicti martyris caput exhiberetur ut tolleret inde quod vellet, dari sibi petiit dentem unum. Frustra vero aliquamdiu fratres qui cum eo venerant laborantes, conces- D
sum sibi trahere penitus non valebant. Fractis eorum cultellis duobus aut tribus quos applicuerant, nihilominus adhuc dens immobilis permanebat. Tum ille: „ Orandum nobis, ait; nec enim habere possumus, nisi martyr ipse concedat. „ Facta denique oratione, reverenter accedens, incredibili facilitate duobus tulit digitis quod ferreis ante moveri non poterat instrumentis. Manet itaque certum caput separatum Bernardo fuisse oblatum. Caput illud sanctissimum, translato in basilicam Helenianam corpore, mansit, si Pancirolo fides, in ecclesia S. Anastasiæ; ita enim lego in indice reliquiarum in fine libri sæpe citati, cui titulus Tesori nascosti, etc.

Dens inde avulsus a S. Bernardo in Galliam allatus est; dens alter datus abbatiæ Cryptæ Ferratæ

56. Dens igitur unus ivit in Galliam cum sancto Bernardo; alius dens dono datus fuit abbatiæ Cryptæ Ferratæ, fuitque, uti ab illis monachis audivi, non tantum cum honore conservatus, sed etiam donis cælitus datis illustris. Sunt præterea in variis locis reliquiarum S. Cæsarii minutæ particulæ, quas recensere longum foret atque impeditum. Potest quæri hoc loco quid de S. Juliani reliquiis factum sit. Constat utriusque sancti martyris Cæsarii et Juliani corpora Romam Terracina avecta fuisse. At deinceps solius Cæsarii memoria durare videtur. Opinor utriusque sancti sacra lipsana ita tandem commixta fuisse ut discerni utra utriusque ossa forent vix aut ne vix quidem posset: quare sub uno Cæsarii nomine utriusque corpus in ecclesia Sanctæ Crucis requiescere puto.

§ V. De miraculis sanctorum Cæsarii et Juliani.

Galla Augusta a vexatione dæmonis liberata;

Plurima apud sanctissimorum martyrum sepulcrum præstita cœlitus fuisse beneficia quum Terracinæ adhuc requiescerent, ex ipsorum Actis discimus. Ita enim legimus: Ubi oratione eorum beneficia præstantur usque in præsentem diem. Quæ beneficia quamquam non recensentur nominatim, credi fas est sanationes corporum fuisse atque animorum, energumenorum liberationem atque alia hujusmodi quæ ad honorandos sanctos F
suos clementissimus Deus per sacra ipsorum lipsana operari consuevit. Attamen, quum singula ignoremus, ea sub generali Actorum testimonio præterire cogimur. Primum beneficium cujus accuratam descriptionem accepimus, liberatio est Gallæ ab inhabitante ac vexante dæmone; cujus relationem, quam ex instituta superius disputatione lector noverit, infra legendam dabimus. Post illam sanationem multo seculorum tractu nihil quidquam de miraculis S. Cæsarii perscriptum invenimus, nec multa deinceps usque in hunc diem, sed duo vel tria omnino. Estque notatu dignum in Galla sananda duos cælestes viros occupari, nil dubium quin unus Cæsarius, alter sit Julianus, in reliquis vero solius mentionem fieri Cæsarii.

anno 1070 incendium exstinctum,

58. Primum itaque Cæsarii miraculum, cujus memoriam historia conservat, Romæ accidit, pontifice Alexandro II aut circiter. Cujus occasione S. Anno, ut supra retulimus, sancti martyris bra-

(1) *Memorie sacre* etc., p. 470. — (2) *Tesori nascosti di Roma*, regione II, ecclesia XII, Romæ 1625. — (3) *Istoria della cappella di San Lorenzo*, p. 42, Romæ 1747. — (4) Cfr. Vit. Annonis, lib. I, capp. 33, 34, 35, et infra, numm. 58, 59.

chium

:hium a pontifice dono accepit Coloniam transfe-rendum. Cujus miraculi narrationem ab ipso sanctissimo archiepiscopo Annone factam huc inse-rimus, monentes lectorem ut in una narratione luplex observet miraculum, unum quod S. Anno narrat Romæ accidisse, revocato ad vitam Andrea, dterum, exstinctum precibus incendium :

Ille *(S. Anno)*, ne quas ex Italiæ divitiis opes ulvexerat suæ sedis concivibus minus commu-nicasset, elegantis artificii capellam templo S. Georgii contiguam instruxit, reponens in ea quod a Roma detulerat dignum veneratione mar-yris Cæsarii brachium. Quam ut apostolici nomi-nis dignitas celebriorem redderet, in honorem S. Jacobi sacraturus eam venerabilis pontifex um populo processit ; et ecce vorax incendium, eo jam ut mos exigit infulato, repente civitatem versus orientem invasit minaciter. Tunc turbis ad ejus extinctionem sese certatim subtrahenti-bus et episcopum vix paucis ex tam immani quæ confluxerat multitudine septum relinquentibus, lle tanti mœstus impedimenti, cum caput infra manus reclinans paululum resedisset, quasi responso divinitus accepto : *Non*, inquit, *suæ vir-tutis vim ignis, qui fraude malitiosi serpentis emersit, in periculum aliquod hujus urbis hodie operabitur; tantum plebs ex hoc secura redeat, ut in consecratione filiæ matris nostræ, sanctæ scilicet Ecclesiæ, beneplacitum Domino ministerii nostri persolvamus obsequium.* Protinus reverso populo, flamma nihilominus emoriens defecit. Itaque juxta ritum institutionis ecclesiasticæ cunctis in dedicando sacerdotem prosequentibus alacriter, ubi tempus expetiit, eminentioris loci petens apicem, mellifluis et compunctione plenis exhor-tationibus circumstantes alloqui cœpit ; cum repente per insidias invidiosi hostis edax denuo consurgens ignis turbationem non minimam sacri verbi auditoribus incussit. Quos forti commoni-tione ne loco moverentur retinens episcopus, omnibus in periculis primum asseruit esse præsi-dium laudibus Christi nullum præponere pericu-lum; ipsos oculis inspicere, si tantum stare deliberassent, quam velox nemine obsistente furentis incendii fieret interitus. Adhuc eo talia prosequente, cum nonnullis extra facientibus cæteri verbi Dei reverentiam habentes gradum fixissent, adspicientibus cunctis, velut inundatione desuper fusa, in momento temporis totus oppres-sus est ignis, et ad majorem Christi gloriam, regnante non minimum super eos incendio quos ardor avaritiæ non passus est in audiendo sacer-dotem perdurare, ii qui verbis ejus assensi fue-rant ne levis quidem scintillæ vestigium in omni supellectili sua repererunt. Unde materiam di-cendi sumens episcopus, in longum protraxit ser-monem, multa de dæmonum insidiis, multa de Dei clementia disserens; finem, non initia, in chri-stianis quæri; cæterum cœpisse bonum nec per-fecisse non modo nulli mercedi, sed et suppliciis obnoxium affirmans. Postremo in extollendis san-ctorum laudibus immorans, hoc relatione dignum cunctis suspirantibus annexuit :

59. In urbe Roma vir quidam Andreas nomine non opere, divitiis et vitæ delitiis affluens, laxæ conversationis amplam terebat viam, animam oneri, corpus habens voluptati, cui præter nomen christianitatis et emortuam fidem christianæ reli-gionis nihil inesse videbatur, excepto quod beato Cæsario martyri devotus ecclesiam ejus cum cereis frequentare solebat. Hic generali mortis conditione præventus, sero sui pœnitens, ultimum efflavit spiritum. Nec mora, corpus feretro com-positum flentium et plangentium amicorum tristi ambiebatur obsequio, sepulturam ejus ob quædam impedimenta in diem alterum differentium. Itaque protractis ad medium noctis excubiis, alto silentio cunctis altoque stupore perfusis, repente feretrum moveri cœpit, elevansque caput qui jacebat exa-nimis, cum undique circumspiciens ampliorem videntibus terrorem incussisset, fugæ præsidium nonnullis arripientibus, omnibus vero pariter mente consternatis, in feretro resedit. Interim prudentiores fiduciam paululum resumentes, a longe quibusdam subsistentibus, propius acces-serunt, et intuito diligenter homine, quid rei con-tigisset sciscitati sunt : utrum phantasiis diaboli luderentur, an insueta mortalibus lege ab inferis redivivus emersisset, vel, quod magis erat in sus-picione, languoris immanitate pro mortuo habitus, oculos tantum intuentium fefellisset, cæterum vitam plene non amisisset. Ad hæc ille graviter suspirans : *Non*, inquit, *simulatæ sed veræ mortis incidi sortem; at vero perpetuæ mortis sententiam et in anima et in corpore proh dolor! luerem, si Cæsarii martyris Deo digna non intercessisset sup-plicatio.* Subjungensque secundum tenorem inter-rogantium ubi fuisset, quid vidisset et qualiter rediisset, exposuit dicens : *E corpore violenter ejectus, ad terribile nimisque pavendum Christi solium ducebar. Ibi circumstantibus cum tremore millibus angelorum, ego miserrimus conscientiæ reus nec oculos in quemquam illorum supplex attol-lere præsumebam; solummodo districti judicis tristem sententiam accipiens, a teterrimis et horrore plenis dæmonibus ad æternæ damnationis loca tra-hebar absque misericordia.* Pectusque feriens ac nimis flebiliter ingemiscens : *Illius*, inquit, *horæ miseria, nullis digne exponenda verbis, mei cordis memoria numquam elabitur. Cumque me flentem procacissimi dæmones cachinnantes meisque casi-bus insultantes ad perditionem atrociter impelle-rent, preciosus martyr Cæsarius, meis calamitati-bus pie commotus, cum favore sanctæ Dei genitricis Mariæ sanctorumque apostolorum et martyrum procidit ante Dominum, vulnerum suorum stig-mata demonstrans, et dicens : O clementissime Domine, tremendi nominis tui causa hæc quondam libenter excepi, nec erat in his perferendis, licet caro gemeret, ulla reluctatio mentis, dummodo tempora-lium tormentorum asperitate corpus semel eneca-tum, nullis deinceps tristitiæ stimulis vel animam vel corpus, te præside, afficeret. Quid itaque, te qui pius es inspiciente, novis doloribus in corde denuo premor? Ecce qui meo credulus patrocinio vitam suam mihi commisit ex integro, præceps impellitur ad inferos, jamque merito stultitiæ arguitur qui vana spe seductus me voluerit ut vitæ suæ guberna-torem, quem in levigandis saltem suppliciis habere non possit intercessorem. In his vocibus eo coram Christo rege jacente, piissima Dei genitrix Maria, cum reliquis sanctis se adjungens, filium et Domi-num suum ad voluntatem martyris sui flexit. Per cujus imperium pessimis dæmonibus ereptus, jam veniæ securus et vitæ, corpus ad hoc reinduere jus-sus sum ut his cognitis unusquisque suæ salutis sol-licitior reddatur.* Hæc homine perorante, cum adstantes stupor invaderet, collegit se super fere-trum et obiit.

60. *Tertium aut quartum miraculum cito quod S. Bernardo contigit apud sanctissimi martyris caput, quum nullis antea instrumentis evellendus dens post fusas ad martyrem preces levi tactui digitorum sponte cederet; quod supra, ubi de reli-quiis*

AUCTORE G. V. H.

E

F

AUCTORE G. V. H. *quiis egimus, ipsius Bernardi Vitæ auctoris verbis relatum vide. Præter hæc nihil habemus quod referamus. Fuit tamen magna apud sacrum* Cæsarii *sepulcrum Romæ in palatio signorum frequentia; legimus enim in relatione primi miraculi quod translationi Romam occasionem dedit :* Qui locus usque hodie multa mirabilia divinæ gratiæ præstat.

§ VI. De cultu SS. Cæsarii et Juliani. Eorumdem officium græcum.

Cultus celeberrimorum martyrum quam fuerit antiquus et quaquaversum diffusus inde maxime patet quod vix ulli sint sanctorum fasti aut monumenta quæ Juliani *ac* Cæsarii *mentionem non faciant. Singula enumerare longum foret et inutile; quapropter hæc pauca sufficiunt. Martyrologii Hieronymiani varia exemplaria cum reliquis* Cæ-
B sarium *celebrant ac* Julianum. *Martyrologium parvum Romanum utriusque meminit. Ado non tantum eos commemorat, sed ipsa sanctorum Acta contracta exhibet. Usuardus more suo Adonis contractum elogium exhibet. Beda, Rhabanus, martyrologium Fuldense et plurima alia* SS. Cæsarium *ac* Julianum *celebrant. Quibus coronidem imposuit Martyrologium Romanum kalendis novembris sequenti elogio :* Tarracinæ in Campania, natalis sancti Cæsarii diaconi, qui diebus multis in custodia maceratus, postea cum sancto Juliano presbytero in saccum missus, in mare præcipitatus est.

62. *Præcipuas diversarum regionum bibliothecas lustravimus; vix ullum reperimus passionale quod martyrum nostrorum Acta non contineret. Longissimam seriem plus quinquaginta codicum infra tradimus, inde a seculo nono* SS. Cæsarii *ac* Juliani *gesta referentium, ex Belgio, Gallia, Italia, Germania, Neerlandia atque aliis regionibus. Unde* D
sanctorum gloria ac cultus longe lateque diffusus quam maxime elucet.

63. *Nec latinæ linguæ terminis ipsorum coarctatur cultus ac honor; apud græcos etiam celebrantur. Inter eos vero qui* Cæsarium *ac* Julianum *insignis cultus honore auxerunt, primum ac præcipuum sibi locum vindicant Basiliani monachi constituti in Italia, maxime vero in Urbe et in sanctissimo monasterio S. Mariæ Cryptæ Ferratæ. Basilianorum monachorum celeberrima abbatia fuit apud* S. Cæsarium *in palatio Romæ, cujus supra meminimus. Quorum monachorum arcta fuisse videtur amoris necessitudo cum S. Nili discipulis Cryptæ Ferratæ monasterium incolentibus. Quo factum est ut Bartholomæus Junior, vir sanctissimus ac hymnologus nulli laude secundus, in honorem* SS. Cæsarii *ac* Juliani *egregios composuerit hymnos quos ex ipsis Cryptæ Ferratæ codicibus descriptos ac per nos accuratissime collatos daturi sumus. Ingenti sane lætitia hæc sacra cimelia accepimus, summopere gaudentes græcos ingenium hymnidicum in præclarissimorum martyrum latinorum gloriam impendisse. Etenim uti in* E
profanis ita in sacris valet, quod Grajis ingenium, Grajis dedit, non utique musa sed Deus, ore rotundo loqui. Si enim græcorum facundiam in celebrandis sanctorum laudibus cum latinorum hagiologia comparas, pallet ac squalet illico totius linguæ latinæ eloquentia, ac Græcorum sidus fulget

velut inter ignes
Luna minores.

Maximas ergo jure ac merito gratiarum actiones persolvo clarissimis viris, quorum amicitia glorior, qui thesauros suos larga manu in SS. martyrum honorem mihi communicarunt, quorum nomina in perpetuum grati animi testimonium hic consignata relinquo, Josepho Cozzæ, monasterii Cryptæ Ferratæ abbati, atque Antonio Rocchi, ejusdem monasterii bibliothecario.

OFFICIUM GRÆCUM SS. CÆSARII ET JULIANI

ex codice Cryptoferratensi Nili II, seculi XII, membraneo, folio parvo, signato Δ. α. III, *auctore Bartholomæo Juniore; cujus nomen in margine adscribitur, et format singulis litteris acrostichida* τῶν θεοτοκίων, *quæ est* Βαρθολομ.

C

KALENDIS NOVEMBRIS.

Vespere canon sancti Cæsarii toni obliqui IV, sub acrostichide : Illustrem celebro Cæsarium ex corde. Bartholomæi (junioris).

Ode I in tono obliquo IV : Aurigam Pharaonis.

Tu qui Christi fulgidus, gloriose martyr Cæsari, adstas throno cum angelorum ordinibus, amore te honorantes ac sanctam tui memoriam agentes precibus tuis libera a tentationibus ac tribulationibus.

Aurora apparuisti intelligibilis, Cæsari, caliginem profundissimam diabolici erroris expellens fulgoribus sancti certaminis, et fidelium corda pie te cantantium miraculis illustrasti undique.

Juvenis, pulcher, decorus minister mysteriorum Christi constitutus, o vere athleta Cæsari, fecisti ut desinerent execrandæ idolorum hostiæ, et Trinitatis illustrasti dogma adorandum per fines orbis.

Gloria.

Ornatus certaminum stigmatibus et purpuream portans vestem tuis sanguinum fluentis tinctam

Μὴν Νοέμβριος εἰς τὴν α΄. F

Τῇ ἑσπέρᾳ κανὼν τοῦ ἁγίου Καισαρίου, ἦχος πλ. δ΄, φέρων ἀκροστιχίδα· Τὸν κλεινὸν ὑμνῶ Καισάριον προφρόνως. Βαρθ[ολομαίου τοῦ νέου].

Ὠδὴ α΄, ἦχος πλ. δ΄. Ἁρματηλάτην Φαραώ.

Τῷ τοῦ Χριστοῦ λελαμπρυσμένος, ἔνδοξε* μάρτυς Καισάριε*, παρεστηκὼς θρόνῳ σὺν ἀγγέλων τάξεσι*, τοὺς πόθῳ σε γεραίροντας* καὶ τὴν θείαν σου μνήμην ἐπιτελοῦντας πρεσβείαις σου* ῥῦσαι πειρασμῶν τε καὶ θλίψεων.

Ὄρθρος ἐφάνης νοητός, Καισάριε*, σκότος βαθύτατον* δαιμονικῆς πλάνης ἀπελαύνων λάμψεσι* τῆς ἱερᾶς ἀθλήσεως*, καὶ πιστῶν τὰς καρδίας τῶν εὐσεβῶς ἀνυμνούντων σε* θαύμασι λαμπρύνας ἑκάστοτε.

Νέος, ὡραῖος, εὐπρεπὴς διάκονος* τῶν μυστηρίων Χριστοῦ* ἀναδειχθεὶς, ὄντως ἀθλητὰ Καισάριε*, τὰς ἐναγεῖς κατέπαυσας* τῶν εἰδώλων θυσίας καὶ τῆς Τριάδος ἐτράνωσας* δόγμα τὸ σεπτὸν ἐν τοῖς πέρασι.

Δόξα.

Κεκοσμημένος τοῖς τῶν ἄθλων στίγμασι* καὶ πορφυρίδα φορῶν* τοῖς τῶν αἱμάτων ῥείθροις βεβαμμένην

μένην, ἔνδοξε* Καισάριε, παρίστασαι* τῷ δεσπότῃ τῶν ὅλων* καὶ τοῖς πιστῶς ἀνυμνοῦσί σε* νέμοις ἱλασμὸν ταῖς πρεσβείαις σου.

Καὶ νῦν Θεοτόκιον.

Βάτος ἐν ὄρει πυρφόρος, πάναγνε*, προδιετύπωσέ σε* · καὶ γὰρ τὸ πῦρ φέρεις τῆς ἀστέκτου φύσεως*, καὶ μένεις ἀκατάφλεκτος* · ἀλλά, δέομαι, πάθη, τὰ τῆς ψυχῆς μου κατάφλεξον* καὶ τὸν νοῦν μου φώτισον, δέσποινα.

Ὠδὴ γ'. Ὁ στερεώσας κατ' ἀρχάς.

Λέων καθάπερ πεποιθώς*, Καισάριε ἀθλοφόρε*, θαρσαλέως τῷ σταδίῳ ἐπέστης*, διελέγχων τῶν ἐχθρῶν* τὰ ἐναγῆ θρησκεύματα*, καὶ τοῦ πικροῦ θανάτου τοὺς πλανωμένους ῥυόμενος.

Ἔχων καρδίαν καθαρὰν*, τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου* οἰκητήριον παμμάκαρ ἐγένου*, καὶ τῶν λόγων σου μοχλῷ* τεμένη κατειδάφισας* εἰδωλικὰ καὶ πλάνης ὄντως σαθρὰ μηχανήματα.

Ἰδὼν Λεόντιος τὸ φῶς* τὸ ἄδυτον, ἀθλοφόρε*, τοῦ φωτός σε τὸν υἱὸν περιλάμψαν*, τῆς ἀπάτης τὴν δεινὴν* ὁμίχλην καταλέλοιπε*, καὶ τῷ Χριστῷ πιστεύσας υἱὸς φωτὸς ἀναδέδεικται.

Δόξα.

Νέμοις ἡμῖν τὸν ἱλασμὸν* καὶ τῶν πταισμάτων τὴν λύσιν*, πολυέλεε Χριστέ, καὶ ταῖς πρεσβείαις* Καισαρίου τοῦ σοφοῦ* τῷ κόσμῳ σου δωρούμενος* εἰρήνην καὶ γαλήνην ταῖς ἐκκλησίαις σου, ὡς εὔσπλαγχνος.

Καὶ νῦν Θεοτόκιον.

Ἀκατανόητον ἐστὶ* τὸ θαῦμά σου, θεοτόκε*, πῶς γεννᾷς τῶν προπατόρων τὸν πλάστην* · καὶ θηλάζεις ὡς βροτὸν* τὸν χορηγὸν τοῦ γάλακτος*, καὶ φέρεις ἐν ἀγκάλαις τὸν πάντα φέροντα ῥήματι.

Κάθισμα, ἦχος α'. Τὸν τάφον σου, κύριε.

Νικήσας ἀνδρικῶς τῶν εἰδώλων τὴν πλάνην*, ἐδέξω ἐκ Θεοῦ τῶν θαυμάτων τὴν χάριν*, καὶ βρύων ἰάματα* θεραπεύεις νοσήματα* · ὅθεν σήμερον τὴν παναγίαν σου μνήμην ἑορτάζομεν* καὶ τὴν σεπτὴν προσκυνοῦμεν, Καισάριε, κάραν σου.

Ὠδὴ δ'. Σύ μου ἰσχύς, κύριε.

Ὄρθρος φαιδρὸς* ἡ μνήμη σου ἀνατείλασα* ἐν τῷ κόσμῳ, ἅγιε Καισάριε*, φωταγωγεῖ ἅπασαν τὴν γῆν*
καὶ ἀποδιώκει* δαιμονικάς, μάρτυς, φάλαγγας* · καὶ πάθη θεραπεύεις* τῶν πιστῶς μελῳδούντων* · Τῇ δυνάμει σου δόξα, φιλάνθρωπε.

Ναὸς σεπτὸς* καὶ ἱερὸς τοῦ κυρίου σου* χρηματίζων, ἱερὸν ἀνίερον* καταβαλὼν σθένει θεϊκῷ*, τὸν τῆς πλάνης μύστην* Φιρμῖνον, μάρτυς Καισάριε*, θανάτῳ παραπέμπεις* μὴ βουλόμενον κράζειν* · Τῇ δυνάμει σου δόξα, φιλάνθρωπε.

Ὑπὲρ αὐτοῦ*, ἱερόμαρτυς Καισάριε*, ὁ δεσπότης, ὁ ἀναβαλλόμενος* φῶς ὡς ἱμάτιον ψαλμικῶς*, γυμνόν σε ἑστῶτα* ἐν τῷ σταδίῳ ἐσκέπασε* φωτὶ ἀνεκλαλήτῳ*, εὐσεβῶς μελῳδοῦντα* · Τῇ δυνάμει σου δόξα, φιλάνθρωπε.

Δόξα.

Μαρμαρυγαῖς* τῶν σῶν θαυμάτων τὰ πέρατα* φρυκτωρεῖται, ἅγιε Καισάριε* · ἀλλὰ τοὺς πόθῳ σου τὴν σεπτὴν* μνήμην ἐκτελοῦντας* καὶ τὴν θεόπεμπτον* κάραν σου ἐν πίστει προσκυνοῦντας* ἁγιάζεις βοῶντας* · Τῇ δυνάμει σου δόξα, φιλάνθρωπε.

Καὶ νῦν Θεοτόκιον.

Ῥάβδος ἁγνὴ* τοῦ Ἰεσσαὶ ἡ βλαστήσασα* ἀνεδείχθης ἄνθος ὡραιότατον*, τὸν φυτουργὸν πάντων καὶ θεὸν

etiam, gloriose Cæsari, adstas coram Domino universorum, et cum fide laudantibus te tribue misericordiam precibus tuis.

Ad Dei Genitricem.

Rubus in monte ignifer, purissima, præfiguravit te; ignem enim fers incomprehensibilis naturæ et manes incombusta. At precor, passiones animæ meæ comburas et mentem meam illumines, domina.

Ode III : Firmans ab initio.

Leonis adinstar confidens, Cæsari, præmium reportans, animose in stadio stetisti, coarguens hostium execrabiles superstitiones et ab acerba morte errantes eruens.

Habens cor mundum, Spiritus Sancti habitaculum, beatissime, factus es; et verborum tuorum vecte delubra solo æquasti idolorum errorisque vere putrida machinamenta.

Videns Leontius lumen inaccessibile, o laborum præmia ferens, luminis te filium circumfulgens, deceptionis horrendam caliginem dereliquit et Christo credens filius lucis ostensus est. E

Gloria.

Tribuas nobis propitiationem ac peccatorum remissionem, misericordissime Christe, et precibus Cæsarii sapientis mundo tuam donans pacem et tranquillitatem ecclesiis tuis, ut misericordiæ viscera habens.

Ad Dei Genitricem.

Incomprehensibile est prodigium tuum, o Deipara, ut parias progenitorum creatorem, et lactes ut mortalem eum qui ducit lac [in tua ubera], et feras in ulnas omnia ferentem verbo.

Kathisma toni I : Sepulcrum tuum, Dne.

Devicto viriliter idolorum errore, accepisti a Deo miraculorum gratiam, et scaturiens sanationibus curas morbos; unde hodie sanctissimam tui memoriam celebramus festo, et venerandum honoramus, Cæsari, caput tuum.

Ode IV : Tu virtus mea, Dne.

Aurora veluti splendida memoria tui surgens in mundo, sancte Cæsari, illuminat universam terram, et expellit diabolicas, martyr, phalanges, et F
passionibus mederis cum fide cantantium: Virtuti tuæ gloria, o amator hominum.

Templum venerabile ac sanctum Christi tui vocatus, templo profano dejecto robore divino, erroris sacerdotem Firminum, martyr Cæsari, morti transmittis non volentem clamare: Virtuti tuæ gloria, o amator hominum.

Pro eo, sancto martyrio functe Cæsari, Dominus indutus lumine ut vestimento juxta psalmum, nudum te stantem in stadio texit lumine ineffabili pie canentem: Virtuti tuæ gloria, o amator hominum.

Gloria.

Fulgoribus miraculorum tuorum mundus illustratur, sancte Cæsari, sed eos qui cupide tuam venerandam memoriam colunt atque a Deo missum caput tuum cum fide venerantur sanctificas clamantes: Virtuti tuæ gloria, o amator hominum.

Ad Dei Genitricem.

Virga pura Jesse germinans ostensa es florem pulcherrimum, plantarum omnium creatorem ac Deum

EX MSS. Deum ex castis visceribus generans, Dei sponsa, qui mundum decorat et illuminat clamantes : Virtuti tuæ gloria, o amator hominum.

Ode V : Utquid me dereliquisti.

Legis divinæ ut custos super custodias stetisti, martyr Cæsari, ac legitima pro fide decertans victoriæ coronam ac multorum miraculorum a Deo gratiam accepisti, et patronus fidelium nominatus es.

Quam terribilia opera tua et imperscrutabilia, Christe, judicia ! Qui prius persecutor, venerando tuo suscepto baptismate ac corpore tuo communicato, statim spiritum impollutis manibus tuis tradidit.

Condemnat morte vitæ præconem te, o per omnia reverende, voluptatis cognomen habens, vere Luxurius, et profundo mari cum certaminis socio presbytero tradit laudes canentem Domini.

Gloria.

Inexpugnabile propugnaculum, murum inconcussum, columnam firmam te Ecclesiæ Christus
B effecit, o gloriose ; cui precibus tuis pacificam tribuas tranquillitatem ac nobis peccatorum remissionem.

Ad Dei Genitricem.

Admirabilis tuus partus atque incomprehensibilis, o Deipara, qui divinam memoriam Cæsarii illustrat miraculis, ac multorum miraculorum fontem, impollutam imaginem figuræ tuæ, monstrat mundo.

Ode VI : Miserere mei, salvator.

Robore creatoris omnium corroboratus divini flaminis, detraxisti inimici putrida munimenta et mundi patronus factus es cum fortitudine, o beatissime Cæsari.

Venerandum tuum ac sacrum corpus una cum certaminis socio, Cæsari, maris profundum accepit littorique illæsum transmisit ; cui et curam adhibet ille qui a pietate nomen impositum habet.

Latere tuum nequit, Christe, nec evadi judicium. Nam qui morti tradiderat injuste servos tuos, illico tuis judiciis justis justam per serpentem
C pœnam solvit.

Gloria.

Erutus ex tentationibus, periculis ac casibus adversis, appare, athleta, cœlitus hodie, sancte Cæsari, cunctis distribuens propitiationem ac magnam misericordiam.

Ad Dei Genitricem.

Qui tergis cherubim ut Deum decet vehitur, ut decet parvulum in tuis ulnis continetur, sanctissima Domina, omnium servatrix cum fide te beatam dicentium.

Condacium, tono II : Quæ sursum sunt quærens.

Virtute Christi armatus, Cæsari, supercilium inimici dejecisti, beate, ac martyrio completo, factus es robustum hominum auxilium ac miraculorum scaturis fontibus, intercedens jugiter pro nobis.

Œcus : Pande mihi.

Ut fluvius pacis, miserationum ut fons misericors, ut commiserationis gurges, ut mare bonitatis, precibus tuæ genitricis passionum mearum fluctibus

Θεὸν* ἐξ ἁγνῶν λαγόνων* ἐκφύουσα, θεονύμφευτε*, D
τὸν κόσμον ὡραΐζοντα* καὶ φωτίζοντα βοῶντας*· Τῇ δυνάμει σου δόξα, φιλάνθρωπε.

Ὠδὴ ε'. Ἵνα τί με ἀπώσω.

Νόμου θείου ὡς φύλαξ* φυλακαῖς ὡμίλησας*, μάρτυς Καισάριε*, καὶ νομίμῳ πίστει* ἐναθλήσας, τῆς νίκης τὸν στέφανον* καὶ πολλῶν θαυμάτων* παρα θεοῦ χάριν ἐδέξω*, καὶ προστάτης πιστῶν ἐχρηματισας.

Ὡς φρικτά σου τὰ ἔργα* καὶ ἀνεξερεύνητα*, Χριστε, τὰ κρίματα*. ὁ το πρὶν διωκτης* τὸ σεπτόν σου δεξάμενος βάπτισμα* καὶ τοῦ σώματός σου* μεταλαβών, εὐθὺς το πνεῦμα* ταῖς ἀχράνταις χερσί σου παρέθετο.

Καταχρίνει θανάτῳ* τῆς ζωῆς τὸν κήρυκα* σὲ, πανασίδιμε*, τῆς φιληδονίας* ὁ ἐπώνυμος, ὄντως Λουξούριος*, καὶ βυθῷ θαλάσσης* σὺν τῷ συνάθλῳ πρεσβυτέρῳ* παραπέμπει ὑμνοῦντα τὸν κύριον.

Δοξα.

Ἀπερίτρεπτον πύργον*, τεῖχος ἀκατάσειστον*, στῦλον ἀκλόνητον* σὲ τῆς ἐκκλησίας* ὁ Χριστὸς ἀπηργάσατο, ἔνδοξε*, ἧ ταῖς σαῖς πρεσβείαις* E
εἰρηνικὴν νέμοις γαλήνην*, καὶ ἡμῖν τῶν πταισμάτων τὴν ἄφεσιν.

Καὶ νῦν Θεοτόκιον.

Θαυμαστός σου ὁ τόκος* καὶ ἀκατανόητος*, Θεογεννήτρια*, ὁ τὴν θείαν μνήμην* Καισαρίου λαμπρύνας τοῖς θαυμασι* καὶ πολλῶν θαυμάτων* πηγὴν τὴν ἄχραντον εἰκόνα* τῆς μορφῆς σου δεικνύων τοῖς περασιν.

Ὠδὴ ς'. Ἱλάσθητί μοι, σῶτερ.

Ἰσχύι τοῦ παντουργοῦ* ῥωννύμενος θείου πνεύματος*, καθεῖλες τὰ τοῦ ἐχθροῦ* σαθρὰ ὀχυρώματα* καὶ προστάτης γέγονας* ἰσχυρῶς τοῦ κόσμου*, παμμακάριστε Καισάριε.

Σεπτόν σου καὶ ἱερόν* σὺν τῷ συνάθλῳ, Καισάριε*, θαλάσσης σῶμα βυθὸς* τῇ χέρσῳ δεξάμενος* ἀσινὲς παρέπεμψεν*, ὅπερ καὶ κηδεύει* εὐσεβείας ὁ ἐπώνυμος.

Ἀλάθητόν σου, Χριστε*, καὶ ἄφυκτον τὸ κριτήριον*. ὁ γὰρ θανάτῳ προδοὺς* ἀδίκως τοὺς δούλους σου* εὐθὺς σου τοῖς κρίμασι* τοῖς δικαίοις δίκην* ὑπὸ ὄφεως εἰσπράττεται. F

Δόξα.

Ῥυόμενος πειρασμῶν*, κινδύνων καὶ περιστασεων*, ἐπίφανον*, ἀθλητά*, οὐρανόθεν σήμερον*, ἱερε Καισάριε*, πᾶσι διανέμων* ἱλασμὸν καὶ μέγα ἔλεος.

Καὶ νῦν Θεοτόκιον.

Ὁ νώτοις* χερουβικοῖς* θεοπρεπῶς ἐποχούμενος*, βρεφοπρεπῶς ἐν ταῖς σαῖς* ἀγκάλαις συνέχεται*, παναγία δέσποινα*, πάντας διασώζων* τους πιστῶς σε μακαρίζοντας.

Κονδάκιον, ἦχ. β'. Τὰ ἄνω ζητῶν.

Ἰσχὺν τοῦ Χριστοῦ* καθοπλισθείς, Καισάριε*, ὀφρὺν τοῦ ἐχθροῦ* κατέβαλες, μακάριε*. καὶ ἀθλήσας γέγονας* ἰσχυρὰ ἀνθρώπων βοήθεια*, καὶ θαυμάτων βρύεις πηγάς*, πρεσβεύων ἀπαύστως ὑπὲρ ἡμῶν.

Ὁ οἶκος· Τράνωσόν μου.

Ὡς ποταμὸς* εἰρήνης, οἰκτιρμῶν* ὡς πηγὴ εὐσπλαγχνίας*, ὡς ἐλέους βυθὸς*. ὡς πέλαγος ἀγαθότητος*, ταῖς ἱκεσίαις τῆς σε τεκούσης* τῶν παθῶν μου τα κύματα

ύματα κατευνάσας*, καὶ λογισμὸν* τρικυμίας πρα-
νας* εὐσπλάγχνῳ ῥοπῇ* γαλήνης, καὶ ἀπαθείας* τὴν
υχήν μου πληρώσας, ἀξίωσον * τὸν ἀθλητήν σου
αισάριον* ἐπαξίως ὑμνῆσαι ἐν ᾄσμασιν*. πρεσβεύων
παύστως...

Διὰ Χριστὸν * τὴν ἐνεγκαμένην * καταλείψας πολί-
νην* Τεῤῥακίνης, σοφὲ*, κατελαβες, καὶ κατέβαλες*
ας ἐν αὐτῇ ἐναγεῖς θυσίας*, καὶ εἰδώλων τὰ ξόανα
ιαφίσας*, θείους ναοὺς* ἐν αὐτῇ ἐδωμήσω εἰς δόξαν
εοῦ*. βυθῷ θαλάσσης ῥιφεὶς δὲ*, συγχορεύων φωτί-
εις τὰ πέρατα.

Ἡ Ἀφρικὴ * τοῖς θείοις σπαργάνοις * ἐγκαυχᾶται
ξίως*, ἀθλοφόρε, τοῖς σοῖς*, ἡ Τεῤῥακίνα τοῖς ἄθλοις
*, καὶ τοῖς ἀγῶσι σὺν τῇ ταφῇ σου * ἐμαυρύνεται
οθῳ καὶ ἑορτάζει*, Ῥώμη τοῖς σοῖς* παναγίοις λει-
άνοις * κομπάζει, φαιδρῶς * ὁ κόσμος τοῖς θαυμα-
οις* φωτιζόμενος μέλπει τὴν μνήμην σου * · ἀλλὰ
αῖς θείαις πρεσβείαις σου * καὶ ἡμᾶς ὑμνοῦντάς σε
ώτισον.

Ὠδὴ ζ'. Θεοῦ συγκατάβασιν.

Ἰσχὺς καὶ βοήθεια * τῶν ἀσθενούντων *, μάρτυς,
γέννησαι *, θλιβομένων προστάτης *, ἀδικουμένων*
στης θερμότατος* καὶ τῶν βοώντων * ἑκάστοτε πρό-
αχος* · Εὐλογητὸς [ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν].

Ὁ δράκων ὁ βύθιος * βυθῷ θαλάσσης * παραπεμ-
άμενος* τοὺς Χριστοῦ στρατιωτας* ἀξίαν δίκην* ὑπὸ
υ ὄφεως*, βοᾶν μὴ θέλων*, εὐθέως εἰσπράττεται* ·
ὐλογητὸς ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ναμάτων τοῦ πνεύματος * πεπληρωμένος*, ὁ εὐσε-
ώνυμος * εὐσεβεῖν ἐκδιδάσκει* τοὺς ἀσεβοῦντας* μετὰ
ῦ Φιλικος *, καὶ ἐκτμηθέντες * τὰς κάρας ἐῤῥίφησαν*
ποταμῷ, εὐσεβῶς δοξολογοῦντες Χριστόν.

Δόξα.

Προστάτα καὶ πρόμαχε * τῶν θλιβομένων*, μάρτυς
αισάριε*, τοὺς πιστῶς σου τὴν μνήμην * ἐπιτελοῦν-
ς * ῥῦσαι πρεσβείαις σου * πάσης ἀνάγκης * βοῶντας
άστοτε* · Εὐλογητὸς ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Καὶ νῦν Θεοτόκιον.

Λαμπὰς ἀκατάσβεστε *, χρυσῆ λυχνία *, θρόνε
ρίμορφε*, ἀκατάφλεκτε βάτε*, ἁγνὴ παρθένε*, φώτι-
ν, σῶσον με * τόν σε ὑμνοῦντα * καὶ πίστει κραυγά-
ντα * · Εὐλογητὸς ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ὠδὴ η'. Ἑπταπλασίως κάμινον.

Ῥάβδος ἰσχύος δέδοσαι *, καὶ φρουρὸς ἀσφαλέστα-
ς*, τεῖχος καὶ σκέπη * τοῖς πιστοῖς, Καισαριε*. διὸ
ταφεύγοντες * ἐν τῷ ναῷ σου κράζωμεν* · Σκέπασον
ᾶς ταῖς πρὸς Θεόν σου πρεσβείαις * ἐν πίστει μελω-
ῦντας * · Ἱερεῖς [ἀνυμνεῖτε *, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς
ντας τοὺς αἰῶνας.]

Ὁλολαμπῆ σε ἥλιον * καὶ ἀστέρα πολύφωτον *,
ῦλον εὐσεβείας * καὶ λιμένα ἄκλυστον *, Καισάριε,
ουσα *, ἡ τῶν πιστῶν ὁμήγυρις * πάσης ἐπηρείας
ν δαιμόνων λυτροῦται * ἐνθέως μελῳδοῦσα * · Ἱερεῖς
ογεῖτε *, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Φιλὴξ ὁ ἱερώτατος * καὶ ὁ μέγας Εὐσέβειος *, ἡ
ας ἡ θεία * καὶ σεπτὴ καὶ πάντιμος *, Τριάδα κηρύτ-
υσα * τὴν παντουργὸν καὶ σύνθρονον*, ξίφει κεφαλὰς
πετμήθη προθύμως *, καὶ αὖθις ἀπεῤῥίφη * ποτα-
οις ἐν ῥείθροις *, Χριστὸν δοξολογοῦσα εἰς πάντας
ς αἰῶνας.

Εὐλόγησις.

Ῥώμης τὸ ἐγκαλλώπισμα *, Τεῤῥακίνης τὸ καύ-
μα*, κλέος Ἀφρικῆς καὶ* κόσμου ἀγαλλίαμα *, προ-
άτα Καισάριε *, ῥῦσαι ἡμᾶς, δεόμεθα*, πάσης ἐπη-
ας* τοῦ ἐχθροῦ ἐκβοῶντας * · Οἱ παῖδες εὐλογεῖτε*,
ρεῖς ἀνυμνεῖτε*], λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς
ωνας.

Καὶ νῦν

fluctibus pacatis, cogitationum tempestatibus sedatis misericordi inclinatione, pace ac tranquillitate animo meo repleto, dignare me athletam tuum Cæsarium digne laudare carminibus. Intercedens, etc. ex Mss.

Propter Christum, quod te protulit relicto, oppidum Terracinæ, sapiens, suscepisti, ac dejecisti in ipsa execrabiles victimas, et idolorum fana solo æquasti, divina templa in ipsa ædificasti ad gloriam Dei; in profundum autem maris jactatus, magna cum indulgentia illuminas mundum.

Africa sanctis fasciis gloriatur merito, martyr coronate, tuis, Terracina vero certaminibus et luctis ac sepulcro tuo, languet amore et festa celebrat, Roma tuis sanctissime reliquiis magnopere extollitur, splendide mundus tuis prodigiis illuminatus cantat memoriam tui; sed divinis precibus tuis et nos hymnos dicentes tibi illumina.

Ode VII: Dei benignitatem.

Robur atque auxilium infirmorum, martyr, factus es, afflictorum patronus, injuriam patientium liberator ardentissimus ac propugnator E hinc inde clamantium: Benedictus Deus patrum nostrorum.

Draco profundus, qui profundo mari tradiderat Christi milites, dignam pœnam per serpentem statim solvit, haud volens clamare: Benedictus Deus patrum nostrorum.

Fluentis spiritus repletus, qui a pietate nomen habet [Eusebius] pie vivere docet impios cum Felice, et cæsi capitibus missi sunt in flumen pie laudes canentes Christo.

Gloria.

Patrone ac propugnator afflictorum, martyr Cæsari, qui cum fide tui memoriam agunt, libera eos precibus tuis ab omni necessitate, clamantes undique: Benedictus Deus patrum nostrorum.

Ad Dei Genitricem.

Lampas inexstinguibilis, aurea lucerna, throne igniformis, rube incombuste, casta virgo, illumina, serva me te laudantem et cum fide vociferantem: Benedictus Deus patrum nostrorum.

Ode VIII: Septempliciter fornacem.

Baculus virtutis datus es ac custos tutissimus, F murus ac tegumen fidelibus, Cæsari; quare confugientes in templum tuum clamemus: Protege nos tuis ad Deum precibus in fide cantantes: Sacerdotes [dicite hymnum, populi exaltate in omnia sæcula].

Fulgentissimum te solem ac sidus luminosum, columnam pietatis ac portum haud agitatum, Cæsari, habens, fidelium cœtus omni insultatione dæmonum liberatur divine concinens: Sacerdotes, etc.

Felix sanctissimus et magnus Eusebius, par divinum ac venerandum atque omni dignum honore, Trinitatem prædicans omnium creatricem atque uno residentem throno, gladio capita cæsi sunt libenter et illico abjecti fluminis in fluenta, Christum glorificantes in omnia sæcula.

Benedictio.

Romæ ornamentum, Terracinæ gloria, decus Africæ ac mundi lætitia, patrone Cæsari, libera nos, precamur, ab omni insultatione inimici, exclamantes: Pueri benedicite *etc.*

Ad Dei

Ad Dei Genitricem.

Qui cœlis comprehendi non potest, Seraphim inaccessibilis, impollutus existens substantialiter Dominus comprehenditur in utero tuo et accessibilis mihi fit, omnes servans cum fide canentes: Pueri benedicite, sacerdotes dicite hymnum. *etc.*

Καὶ νῦν Θεοτόκιον. D

Ὁ οὐρανοῖς ἀχώρητος *, Σεραφὶμ ὁ ἀπρόσιτος *, ἄχραντος ὑπάρχων * κατ' οὐσίαν κύριος *, χωρεῖται ἐν μήτρᾳ σου * καὶ προσιτός μοι γίνεται *, πάντας διασώζων * τοὺς πιστῶς μελῳδοῦντας *· Οἱ παῖδες εὐλογεῖτε *, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε *, λαὸς ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Ode IX: Obstupuit in hoc.

Mundus miraculorum tuorum luce resplendens divinam memoriam tui agit, cantat autem proclamans cum pietate Africa fascias, certamina Terracina et sepulchrum, Roma reliquiis magnopere se jactat ac gloriatur, beatissime in Deo Cæsari.

Victo errore fortiter ac coronis victoriæ receptis a Deo, cunctos servant fideles Cæsarius gloriosus Julianusque sanctus, Eusebius et Felix, martyres verbi, quos digne beatos prædicemus.

Ut mœnia Ecclesiæ Christi, ut portus fidelium tranquillissimi, ut electa ligna paradisi intelligi-
B bilis, ut cœli gemmæ pretiosæ, ut patroni omnium christianorum, mundo pacem, cunctis salutem vestris precibus procurate.

Ὠδὴ θ'. Ἐξέστη ἐπὶ τοῦτο.

Ὁ κόσμος τῶν θαυμάτων σου τῷ φωτὶ * αὐγαζόμενος τὴν θείαν μνήμην σου * ἐπιτελεῖ *. ᾄδει δὲ κηρύττουσα εὐσεβῶς * ἡ Ἀφρικὴ τὰ σπάργανα *, ἆθλα Τερρακίνα καὶ τὴν ταφὴν *, ἡ Ῥώμη τοῖς λειψάνοις * κομπάζει καὶ καυχᾶται *, θεομακάριστε Καισάριε.

Νικήσαντες τὴν πλάνην νεανικῶς * καὶ στεφάνους τῆς νίκης δεξάμενοι * παρὰ θεοῦ *, πάντας διασώζουσι τοὺς πιστοὺς * Καισάριος ὁ ἔνδοξος * Ἰουλιανός τε ἱερὸς *, Εὐσέβιος καὶ Φιλὶξ *, οἱ μάρτυρες τοῦ λόγου *, οὓς ἐπαξίως μακαρίσωμεν.

Ὡς πύργοι ἐκκλησίας τῆς τοῦ Χριστοῦ *, ὡς λιμένες πιστῶν γαληνότατοι *, ὡς ἐκλεκτὰ * ξύλα παραδείσου
τοῦ νοητοῦ *, ὡς οὐρανοῦ κειμήλια *, ὡς προστάται E
πάντων χριστιανῶν *, τῷ κόσμῳ τὴν εἰρήνην *, τοῖς πᾶσι σωτηρίαν * ὑμῶν πρεσβείαις πρυτανεύσατε.

Gloria.

Sapientia substantialis Dei, character et imago et splendor, verbum Dei, corona et gloria athletarum, ipsorum intercessionibus serva sperantes in te, concordiam, pacem, constantiam, tranquillitatem ecclesiis tuis donans.

Δόξα.

Σοφία ἐνυπόστατε τοῦ Θεοῦ *, χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα *, λόγε Θεοῦ *, στέφανε καὶ δόξα τῶν ἀθλητῶν *, αὐτῶν ταῖς παρακλήσεσιν * σῶσον τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοί *, ὁμόνοιαν, εἰρήνην *, εὐστάθειαν, γαλήνην * ταῖς ἐκκλησίαις σου δωρούμενος.

Ad Dei Genitricem.

Beatus, virgo, tuus populus, patronam ardentem possidens te, vere beatam dictam in mulieribus, ut in utero comprehendentem omnibus incomprehensibilem, utpote Deum: quare te deiparam et lingua et corde confitentes magnificamus.

Καὶ νῦν Θεοτόκιον.

Μακάριος, παρθένε, ὁ σὸς λαὸς *, προστασίαν θερμὴν κεκτημένος σε *, τὴν ἀληθῶς * μεμακαρισμένην ἐν γυναιξὶν *, ὡς ἐν γαστρὶ χωρήσασαν * πᾶσι τὸν ἀχώρητον ὡς θεὸν *· διο σε θεοτόκον καὶ γλώσσῃ καὶ καρδίᾳ * ὁμολογοῦντες μεγαλύνομεν.

APOLYTICIA SS. CÆSARII ET JULIANI.

C *Sequuntur ejusdem officii sanctorum martyrum Cæsarii ac Juliani Apolyticia, ex codice Vaticano,* F
membraneo, folio parvo, nº 9671, seculi XIII; fuit olim Cryptæ Ferratæ. Quem codicem exararit Joannes Rossanensis, monachus Basilianus, anno 1230. Auctorem ignoramus; Bartholomæum præcedentium hymnorum scriptorem non redolent.

Kalendis novembris. Sancti et gloriosi magni martyris Cæsarii et Juliani. Apolyticia.

Μηνὶ νοεμβρίῳ α'. Τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Καισαρίου καὶ Ἰουλιανοῦ. Ἀπολυτίκια.

Tono II, ad modulum: Heliæ imitatus es.

Generosum militem pietatis ac splendidum luciferum terræ occidentalis hymnis carminum honoremus nunc atque una voce ipsi exclamemus: Magne martyr Cæsari, Christum pro nobis placa servis tuis.

ἦχος β', πρὸς τό· Ἡλίου ἐμιμήσω.

Τὸν γενναῖον ὁπλίτην τῆς εὐσεβείας * καὶ φαιδρὸν ἑωσφόρον γῆς ἑσπερίας * ἐν ὑμνῳδίαις ᾀσμάτων τιμήσωμεν * νῦν καὶ συμφώνως αὐτῷ ἐκβοήσωμεν *· Μεγαλόμαρτυς Καισάριε, Χριστὸν ὑπὲρ ἡμῶν δυσώπει τῶν δούλων σου.

Aliud, tono III: Gaudeant cœlestia.

Gaudeat Roma hodie, lætetur creatio universa. Christi enim miles Cæsarius nunc convocat homines quidem cum angelis, angelos vero cum hominibus ad lætandum, Christum glorificando ut vitæ datorem, quia largitus est nobis hunc susceptorem magnum, patronum misericordem.

Stichira

Ἄλλο. ἦχος γ'. Εὐφραινέσθω τὰ οὐράνια.

Εὐφραινέσθω Ῥώμη σήμερον *, ἀγαλλιάσθω κτίσις ἅπασα *. ὁ γὰρ Χριστοῦ στρατιώτης * Καισάριος νῦν συγκαλεῖ * ἀνθρώπους μετ' ἀγγέλων μὲν *, ἀγγέλους σὺν ἀνθρώποις δὲ *, ἀγάλλεσθαι τὸν Χριστὸν δοξάζοντας * ὡς ζωοδότην, ὅτι κεχάρισται ἡμῖν αὐτὸν * ἀντιλήπτορα μέγαν, προστάτην εὔσπλαγχνον.

Στιχηρὰ

Στιχηρὰ, ἦχος β'. πρὸς τό · Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε γυμνόν.

Ἴδε * θλίψεις, πόνους, πειρασμοὺς *, ῥύσεις ὧν ἡμᾶς
ς τοὺς δούλους *, φίλη δυὰς τῷ θεῷ *, ἔνδοξε
ισάριε *, σεπτὲ Ἰουλιανέ * · τῶν πταισμάτων τὴν
εσιν *, καλῶν τε τὰς πράξεις * πάντων ὧν φιλεῖ
ὸς *, καὶ σὺ, καλλίνικον φῶς *, νέμε ταῖς ἐνδόξοις
εσβείαις * τοῖς εἰλικρινῶς σε τιμῶσιν * ἔλεος καὶ
έος ἐπουράνιον.

Ἴδε *, ὅτι πάσας μου εἰς σε *, μάρτυς, ἀνεθέμην
πίδας * καὶ πᾶσαν μέριμναν *, ἔνδοξε Καισάριε *,
γκλυτε, φίλε Χριστοῦ * · καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας σοι
ησιως δουλεύειν *, ὅση μοι καὶ δύναμις, μὴ κατοκ-
σαιμι * · σὺ γοῦν * καὶ προστάτης μοι μέγας *, σκέπη,
ἀντίληψις θεία * γίνου μοι, καὶ κλέος ἐπουράνιον.

Ὤφθης * ἄλλος ἥλιος ἐν γῇ *, θάλπων καὶ φωτί-
ν ἐνθέως * καὶ κατευφραίνων πιστοὺς *, ἔνδοξε Και-
ριε *, τῶν ἀθλητῶν καλλονὴ *, ἱερεῖ καὶ συμμάρτυρι
Ἰουλιανῷ * · φώτισον οὖν, δέομαι *, πάντας κἀμε
φωτί *, λύων * πειρασμῶν καὶ κινδύνων *, θλίψεων,
άγκης τε πάσης * τοὺς προσκαλουμένους σε, προσ-
τα θερμέ.

Ἄνθος * παραδείσου ἐκφυὲν * τοῦ θεοφυτεύτου
ώσθης *, δυὰς θεόκλητε *, δένδρον δὲ σωτήριον *
έφον καὶ σκέπον πιστοὺς *, τῶν θαυμάτων ὡς
λαγος *, ἐκβίων ἐνθέων ἄθλων *, καρτερίας τε καὶ
ναιότητος * δόξα *, ἀθλητῶν κῦδος, κλέος *, στέφος,
σιλείας πορφύρα * · μνήσκου καὶ ἡμῶν ἐν θείᾳ δόξῃ
υ.

Νᾶμα * πατροπρόβλητον πιὼν *, ποταμὸς ἐγένου
υμάτων *, σεμνὲ Καισάριε *, ὅθεν σοι περικλυτὸν *
ἀκτορον ἄναξ καλὸς * θυγατρὸς χάριν δέδωκε * δαι-
νων ῥυσθείσης *, ἆθλον ὡς ἐπίσημον, Ῥώμης ἀρχι-
νδρον ὁρᾶς * ὅλης *, σὺν Δαμάσῳ τῷ πάπᾳ * θεῖοι
ωδῶς ἐκτελοῦντες * δόξαν τε πρὸς σὴν, καὶ σε
ξάσαντες.

Νέος * ὤφθης ὄντως εὐπρεπὴς *, οὐ τὴν ἔξω θέαν
μόνον *, καὶ χαρακτῆρα λαμπρὸς *, ἔνδοξε Καισάριε *,
λὰ καὶ κάλλος ψυχῆς * · ὁ ὡραῖος ἐν κάλλει δὲ * παρὰ
ὺς ἀνθρώπων * εἵλκυσε, σέσωκε νυμφίος, ἔρως
χῶν * · ὅθεν * ἀντερῶσί σου πάντες *, θεῖοι ἱερεῖς
σιλεῖς τε *, Δάμασος, Βαλεντινιανὸς βασιλεύς.

Ὅτε * θεῖος ἔρως σῆς ψυχῆς * ἥψατο, γενναίως
τέστης * κατὰ Σατᾶν τοῦ πικροῦ *, πάγκλυτε Και-
ριε *, καὶ τὸν δὴ τιτρώσκεις δεινῶς * τῇ ῥομφαίᾳ
ν ἄθλων σου *, ταῖς σπάθαις τῶν πόνων *, φαρετρο-
λέμνοις σῆς * ὑπομονῆς καρτερᾶς *, πτέρναις * κάμ-
λων αὐτὸν ταῖς σαῖς *, γέλων καθορώμενον πᾶσι *
ὡς ἀσθενῆ καταπαιζόμενον.

Ὕμνοις * καὶ ᾠδαῖς σε καὶ ψαλμοῖς *, κρότοις καὶ
ροῖς * ἀνυμνοῦμεν πνευματικῶς * πᾶς πιστὸς, πάν-
με Καισάριε *, ὃν καὶ ἀρχάγγελος πᾶς *, Μιχαὴλ
αξίαρχος *, ἀρχαί τε καὶ θρόνοι * φιλοῦντες συμπλέ-
νται * καὶ συγχορεύουσί σοι * · ἔτι * καὶ Χριστὸς σῷ
αχήλῳ * περιφὺς, ὑπερτίμον στέφει * στέμμασι τὴν
ραν τὴν πολυολβον.

Ῥώμη * πλοῦτον κτᾶται μὲν πολὺν * τοῖς τῶν
υφαίων λειψάνοις *, Πέτρου καὶ Παύλου σεπτῶν *,
βαστιανοῦ, Ζωῆς * καὶ Λαυρεντίου κλεινῶν *, καὶ σου,
ε Καισάριε *, Ἰουλιανοῦ τε * · λάμπει, καταστράπ-
ται ὥσπερ ἥλιος * πολλοῖς *, οὐρανὸς ἀναφαίνεται *,
μνὸς ἄλλος πόλος *, ὅθεν καὶ συγχαίρουσιν * ἀγγέ-
ις ἄνθρωποι * δόξῃ * τὸν θεὸν εὐλογοῦντες *, καὶ
εῖς τὸ κλέος τοῦ κόσμου * τρόμῳ σε καὶ πόθῳ
γγεραίροντες.

ἦχος πλ. β'.

Τὸν φωστῆρα * τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας Καισάριον
ν τιμήσωμεν ὡς ἔγκριτον μάρτυρα * · οὗτος γὰρ
πορφύραν

Stichira, tono II, ad modulum : Quando ex ligno te nudum.

Vide afflictiones, labores, tentationes, liberes unde nos servos tuos, carum par Deo, gloriose Cæsari, venerande Juliane, peccatorum remissionem [tribue], pulchrorumque operum patrationem omnium quæ amat Deus, et tu pulchræ victoriæ lumen, tribue gloriosis intercessionibus illis qui pure te honorant misericordiam ac gloriam cœlestem.

Vide quod omnes meas in te, martyr, reposu spes et omnem sollicitudinem, gloriose Cæsari, celeberrime amice Christi, ac noctu dieque tibi generose servire, quantum possum, ne tardem ; tu itaque etiam patronus mihi magnus, tegumen et protectio divina fias mihi ac decus cœleste.

Visus es alter sol in terra, fovens atque illuminans divine et exhilarans fideles, gloriose Cæsari, athletarum pulchritudo, cum sacerdote et martyrii socio Juliano ; illumina ergo, precor, omnes et me tua luce, liberans tentationibus et periculis, afflictionibus necessitateque cuncta invocantes te, patrone fervens. E

Flos paradiso prognatus a Deo plantato agnitum es, o par a Deo vocatum, arbor salutaris nutriens ac tegens fideles, miraculorum quasi pelagus, occisorum divorum certaminum fortitudinis ac generositatis gloria ; athletarum decus, celebritas, corona, regiæ purpura, memento nostri in divina gloria tua.

Fluentum a patre emissum bibens, fluvius factus es miraculorum, venerande Cæsari ; unde tibi celebratissimum palatium dominus Augustus filiæ gratia dedit a dæmonibus liberatæ, ut præmium insigne, Romæ rectorem constituens universæ cum Damaso papa, divi divine cultum exhibentes in gloriam tuam et te glorificantes.

Juvenis visus es vere decorus, non solum externo aspectu et forma splendidus, gloriose Cæsari, verum etiam pulchritudine animæ. Speciosus pulchritudine super filios hominum attraxit, servavit sponsus, amor animarum ; unde vicissim amant te omnes divini sacerdotes regesque, Damasus, Valentianus imperator.

Quando divinus amor animam tuam amplexus est, generose restitisti Satanæ acerbo, celeberrime Cæsari, et ipsum vulneras vehementer gladio F
certaminum tuorum, mucronibus laborum, telis ex pharetra tuæ patientiæ fortissimæ, calcibusque evertens ipsum tuis ridiculum spectaculum cunctis et ut infirmum illusum.

Hymnis et canticis te ac psalmis, plausu ac choro laudamus spiritualiter, fideles omnes, omni honore digne Cæsari ; quem vel archangelus omnis, Michael dux, principatus et throni amantes constringunt amplexu, et choreas tecum ducunt ; insuper et Christus collo tuo inhærens honorificentissimis coronat coronis tuum caput beatissimum.

Roma divitias nacta est multas principum reliquiis Petri et Pauli venerabilium, Sebastiani, Zoës et Laurentii inclytorum, et tuis, divine Cæsari, Julianique ; lucet, fulget uti sol multitudini, cœlum apparet venerandum, alter polus ; unde et congaudent angelis homines cum gloria Deo benedicentes et nos decus mundi cum tremore te et amore honorantes.

Tono obliquo II.

Illuminatorem Dei Ecclesiæ Cæsarium nunc honoremus ut dignum honore judicatum martyrem

EX MSS. rem: hic enim purpurea ex sanguine stola indutus, splendidus regi Christo adstat cum choris angelorum, orans semper ut donetur nobis magna misericordia.

Gloria, tono obliquo II, ad modulum: Præfigurans resurrectionem.

Mirabilis Deus noster in sanctis suis, miraculis quotidie illustrantibus terram certaminum splendoribus et vulnerum fulgidissimis radiis: quorum ut sidus medius illucescens, martyr coronate Domini, illuminas fideles et passionum dispergis tenebras altissimas, intercessionis tuæ luce. Angelorum exercitus templo tuo jugiter adsunt, sanctificantes eos qui cum amore pie hodie celebrant tui memoriam venerandam, maxime Cæsari.

Versus concisi.

Medicina fidelibus datus es divina, martyr Cæsari beatissime, per Christum regem, morborum omnium et afflictionum.

B Ut ros Aermon rore tuo exstinguis ignem spirituum, eos ab hominibus quos confidenter male vexant expellens divina gratia.

Universi fideles concurramus ad honorem Christi martyrum coronatorum et splendidissimorum amicorum quos ipse honore affecit.

Fluenta vitalia manas adeuntibus miraculorum perennium, una cum Juliano, o prodigiorum patrator Cæsari.

Largitur quidem tibi Christus gratiam miraculorum ut martyri et amicò, splendidum te universo mundo exhibens ut alterum solem.

Effulsit tuum lumen Roma in regia, medicatum reginæ, imperatorem subigens probum ante pedes divinos tuos.

Vehementer tui imperator Valentinianus amoribus exardens palatium tibi procurat ad tuam gloriam, exornans divine tuum templum.

Coronat Christus splendide tuum splendidissimum caput coronis præclaris, et splendes fulgurans, martyr splendide Cæsari.

Gloria. Idiomelon.

Hodie terræ cunctos fines signis illustras, Cæsari beatissime, fulgoribus miraculorum innu-
C merorum tuorum; quare hominum multitudines convenientes te beatum dicunt gaudentes, venerantes reliquiarum loculum sanctum, atque a Deo coronata capita venerantes, magis autem deiparam venerantes, accipientes fluxum gratiis scaturientem, glorificant tecum Deum exclamantes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas.

πορφύραν ἐξ αἵματος στολισάμενος, λαμπρὸς * τῷ D
βασιλεῖ Χριστῷ παρίσταται * σὺν χοροῖς ἀγγέλων, πρεσβεύων ἀεὶ * δωρηθῆναι ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα, ἦχος πλ. β', πρὸς το · Προτυπῶν τὴν ἀνάστασιν.

Θαυμαστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ *, θαύμασι καθεκάστην λαμπρύνουσι τὴν γῆν * ἄθλων ταῖς λαμπρότησι καὶ τῶν στιγμάτων * φαεινοτάταις αὐγαῖς *· ὧν ὡς ἀστὴρ * μέσος διαλάμπων *, ἀθλοφόρε κυρίου, φωταγωγεῖς τοὺς πιστοὺς, καὶ τῶν παθῶν τὸ σκότος * διώκεις τὸ βαθὺ τῶν πρεσβειῶν σου φωτί *. ἀγγέλων στρατιαὶ τῷ τεμένει σου σαφῶς παρεῖσιν *, ἁγιάζουσαι τοὺς ἐν πόθῳ * εὐσεβῶς σήμερον ἐκτελοῦντάς σου * τὴν μνήμην τὴν σεπτὴν *, μέγιστε Καισάριε.

Στιχηρὰ σύντομα.

Ἴαμα τοῖς πιστοῖς * δέδοσαι θεῖον, μάρτυς * Καισάριε τρισμάκαρ *, πρὸς Χριστοῦ βασιλέως * νόσων πασῶν καὶ θλίψεων.

Ὡς δρόσος Ἀερμὼν * δροσίζεις πῦρ πνευμάτων *
ἀνθρώπων παρρησίᾳ * κακῶς ἐνεργουμένων * διώκων E
θείᾳ χάριτι.

Ἅπαντες οἱ πιστοὶ * συνδράμωμεν πρὸς δόξαν * Χριστοῦ τῶν ἀθλοφόρων * καὶ λαμπροτάτων φίλων *, οὕσπερ αὐτὸς ἐδόξασε.

Νάματα ζωηρὰ * βρύεις τοῖς προσιοῦσιν * θαυμάτων ἀεννάων * σὺν Ἰουλιανῷ τε *, θαυματουργὲ Καισάριε.

Νέμει μὲν σοὶ Χριστὸς * τὴν χάριν τῶν θαυμάτων *, ὡς μάρτυρι καὶ φίλῳ *, λαμπρόν σε παντὶ κόσμῳ * δείξας ὡς ἄλλον ἥλιον.

Ἤστραψε σοῦ τὸ φῶς * ἐν Ῥώμῃ βασιλίδι *, ἰᾶσαν βασιλίδα *, βασιλέα δαμάζον * ἐσθλὸν πρὸς πόδας θείους σου.

Σφόδρα σου βασιλεὺς * Βαλεντινιανὸς πόθοις * φλεχθεὶς, ἀνάκτορά σοι * πορίζει πρὸς σὴν δόξαν *, κοσμῶν θείως σὸν τέμενος.

Στέφει Χριστὸς λαμπρῶς * σὴν λαμπροτάτην κάραν * στέφεσιν ὑπερλάμπροις *, καὶ λάμπεις ἐξαστράπτων *, μάρτυς λαμπρὲ Καισάριε.

Δόξα. Ἰδιόμελον.

Σήμερον γῆς πᾶν πέρας φρυκτωρεῖς, Καισάριε τρισμάκαρ, λάμψεσι θαυμάτων ἀπείρων σου· διὸ
βροτῶν τὰ πλήθη συνελθόντα σε μακαρίζει χαίροντα, F
σεβαζόμενα λειψάνων σορὸν ἱερὸν, θεοστέπτους καὶ κάρας σεβόμενα, θεοτόκον δὲ μᾶλλον σεβόμενα, καὶ λαμβάνοντα ῥοῦν χαριτόμβρυτον, δοξάζει σὺν σοὶ Θεὸν, ἐκβοῶντα· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

D

PASSIO PRIMA SS. CÆSARII ET JULIANI

cum periphrasi græca ex codice Vaticano 1608.

c Passionem, quam in Comment. præv., p. 84, num. 3, majorem *appellavimus, suppeditarunt*
odices omnino quinquaginta quinque; quorum plerique summa diligentia collati sunt, lectionum
te minutissime notata. In paucis tamen ita diligentiam temperavimus, ut quum ab optimis exem-
s nulla fere in voce discreparent, ab annotanda lectionum varietate omnino aut fere omnino
erimus; quibus adde codicem Florentinum notatum infra, num. 8; quum enim nonnisi fra-
m Passionis in eo legatur, variantes lectiones ex eo non excerpsimus. Satis autem veremur ne
ris studii in minutiis prosequendis aliqui nos accusent. Sed temporibus aliquid dandum fuit.
a in tot notarum millibus nihil nos humani passos esse non credimus, putamus tamen nullum
s momenti errorem commissum esse. Codices ita distribuimus ut secundum varias regiones
us sunt reperti sequenti modo exhibeantur:

ICES ITALIÆ. — **1**. *Romanus, e bibliotheca archivi capituli basilicæ S. Petri, membraneus,*
aximo, ex armario A, n° 5, seculi IX; hoc lectionarium existimatur basilicæ S. Petri dono
a S. Zacharia I: ita Grimaldus sacrista, qui scripsit jussu Fabritii Veralli, canonici S. Petri,
bibliothecæ et archivo, anno 1598. In hoc codice quum plura sint quæ recenti manu fuere
, ea retinuimus quæ prius scripta sunt, ubi hæc adhuc legere licuit; quando autem aliqua verba E
scriptioni superaddita accepimus, id notandum semper curavimus. — **2**. *Romanus, e biblio-*
asanatensi (supra Minervam), membraneus, folio mediocri, A 11, 28, partim seculi IX, partim
. Passio Cæsarii videtur seculi X. — **3**. *Sublacensis, monasterii Sanctæ Scholasticæ, membra-*
lio magno, seculi X vel XI. — **4**. *Florentinus, e bibliotheca Laurentiana, membraneus, folio*
, plutei 20 cod. 1, seculi XI. — **5**. *Florentinus, ex eadem bibliotheca, membraneus, folio*
, seculi XI. Fuit bibliothecæ Strozzianæ Florentiæ, n° 2. Passionarium et homiliarium SS.,
— **6**. *Florentinus, e bibliotheca Laurentiana, membraneus, folio maximo, seculi XI. Fuit biblio-*
ilium Florentinæ ecclesiæ, n° 139. Passionarium et homiliarium. — **7**. *Florentinus, e bibliotheca*
iana, membraneus, folio maximo, seculi XI. Fuit bibliothecæ ædilium Florentinæ ecclesiæ,
Passionarium a mense julio usque ad vigiliam S. Andreæ. — **8**. *Florentinus, e bibliotheca*
iana, membraneus, folio maximo, seculi XI. Fuit bibliothecæ Cisterciensis Arnutinæ, n° 2.
agmentum Passionis Cæsarii. — **9**. *Neapolitanus, e bibliotheca Borboniana, nunc dicta natio-*
mbraneus, folio maximo, n° VIII, B 2, seculi X vel XI. — **10**. *Romanus, e bibliotheca Casana-*
pra Minervam), membraneus, folio maximo, seculi XI vel XII. Passionalis tomus secundus.
Florentinus, e bibliotheca Laurentiana, membraneus, folio maximo, seculi XI vel XII; plu-
d. 2. — **12**. *Ravennas, e bibliotheca capituli cathedralis ecclesiæ, membraneus, folio maximo,*
eculi XII, partim seculi XIII. Passio Cæsarii est seculi XII. — **13**. *Florentinus, e bibliotheca*
iana, membraneus, folio maximo, seculi XII, plutei 20 cod. 4. Fuit Canacci Florentini. —
icanus latinus reginæ Sueciæ, membraneus, folio minori, n° 496. — **15**. *Vaticanus lat.*
neus, folio maximo, n° 5696, seculi XII. — **16**. *Neapolitanus, e bibliotheca Borboniana, nunc*
tionali, membraneus, folio maximo, seculi XII, n° VIII, B 44. — **17**. *Romanus, e bibliotheca*
ana, membraneus, folio maximo, n° 12, 29, seculi XII. — **18**. *Romanus, e bibliotheca archivi*
basilicæ S. Petri, membraneus, folio maximo, ex armario A 7, seculi XIII. — **19**. *Vaticanus*
næ Sueciæ, membraneus, n° 524, seculi XIII. — **20**. *Vaticanus, membraneus, folio minori,*
ut videtur seculi XI. In præfixo folio legitur: τοῦτο βιβλίον ἦν τῆς μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης. *Plura* F
inter quæ: Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Καισαρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. *Hæc est periphrasis græca Passionis latinæ*
ii, quam e regione textus latini edimus; a quo perparum recedit. — **21**. *Apographus ex codice*
dico monasterii S. Joannis Capuæ; hunc inter documenta a prædecessoribus nostris comparata
s. — **22**. *Casinensis, e bibliotheca monasterii O. S. B., membraneus, folio magno, seculi XI,*
licus. — **23**. *Romanus, e bibliotheca Vallicellana, membraneus, folio maximo. Vitæ SS.,*
pag. 145; seculi X exeuntis. — **24**. *Florentinus, e bibliotheca Laurentiana, n° 300, mem-*
folio magno, seculi XIII. Fuit Vallisumbrosæ, n° 663. — **25**. *Florentinus, e bibliotheca Lau-*
membraneus, folio maximo, n° 302, seculi XIII. Fuit Vallisumbrosæ 662.

CES GALLIÆ. — **26**. *Parisinus, bibliothecæ nationalis, membraneus, folio minori, n° 5299,*
. Fuit bibliothecæ Puteani (Dupuy), *senatoris Parisiensis, n° 4175.* — **27**. *Tricassinus, biblio-*
licæ, membraneus, n° 1248, seculi IX vel X. — **28**. *Parisinus, bibliothecæ nationalis, membra-*
maximo, n° 16733, seculi XII. Fuit S. Martini a Campis, Ord. Cluniac. — **29**. *Parisinus,*
e nationalis, membraneus, folio magno, n° 17006, seculi XII. — **30**. *Parisinus, bibliothecæ*
, membraneus, folio maximo, n° 15436, seculi XI. Datus olim domui Sorbonæ a Petro Blan-
Sorbonico, qui emerat eumdem a capitulo S. Marcelli. Præcedunt officia Immaculatæ Conce-
Corporis Domini, manu seculi XIII. — **31**. *Tricassinus, n° 7, seculi XII.* — **32**. *Parisinus,*
æ Nationalis, membraneus, folio magno, n° 11753, seculi XII. — **33**. *Montis Pessulani, e*
scholæ medicinæ, membraneus, folio maximo, n° 30, seculi XII. Passio Cæsarii neque in
que in catalogo recensetur. — **34**. *Divionensis, bibliothecæ publicæ, membraneus, folio maximo,*
culi XII exeuntis. Fuit olim Cistercii. — **35**. *Montis Pessulani, e bibliotheca scholæ medicinæ.*
eus, folio maximo, n° 1, seculi XIII. — **36**. *Duacenus, bibliothecæ publicæ, membraneus, folio*
724, seculi XIII vel XIV. — **37**. *Parisinus, bibliothecæ nationalis, papyraceus, folio minori,*
seculi XV. Fuit S. Victoris, n° 86.

EX MSS.

CODICES GERMANIÆ. — **38**. *Vindobonensis, e bibliotheca Cæsarea, n° 332, seculi XII.* — **39**. *Vindobonensis, e bibliotheca Cæsarea, n° 330, seculi XIII.* — **40**. *Admuntensis, e bibliotheca monasterii Admuntensis O. S. B., in Styria, membraneus, folio maximo, n° 2, seculi XIII; legendarium.* — **41**. *Admuntensis, e bibliotheca ejusdem monasterii, membraneus, folio parvo, n° 412, seculi XIII.* — **42**. *Admuntensis, e bibliotheca ejusdem monasterii, membraneus, folio minori, n° 94, seculi XIII; passionale.* — **43**. *S. Maximini apud Treviros, membraneus, folio magno, seculi XIV. Fuit monasterii S. Maximini, Treviris; nunc est apud quemdam civem Trevirensem.* D

CODICES BELGII. — **44**. *Bollandianus, e museo nostro, membraneus, folio magno, n° 4, partim seculi X, partim XIII. Passio Cæsarii est seculi X.* — **45**. *Namurcensis, e bibliotheca seminarii, membraneus, folio maximo.* — **46**. *Namurcensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio magno, n° 15, seculi XII. Fuit S. Huberti in Arduenna.* — **47**. *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio magno, n° 9289, seculi XII. Fuit S. Laurentii.* — **48**. *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio minori, n° 21855, anni 1277.* — **49**. *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio magno, n° 206, seculi XIII.* — **50**. *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio magno, n° 7487-91, seculi XIII.* — **51**. *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio maximo, n° 9120.* — **52**. *Leodiensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio maximo, n° 210, antea 58, sec. XII.* — **53**. *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio maximo, n° 7460, seculi XIII. Fuit abbatiæ apud Vallicellas, dein Moreti, postea musei Bollandiani Antverpiæ.* — **54**. *Apographus ex manuscripto vetustissimo Audomarensi, e bibliotheca regia Bruxellensi, n° 8929, olim musei Bollandiani.*

NEERLANDIÆ. — **55**. *Haganus, e bibliotheca regia n° 14, seculi XV. Fuit Sororum S. Catharinæ Mudæ.*

B CAPUT PRIMUM. E

Cæsarius ex Africa Terracinam veniens, dirum juvenis sacrificium improbat; mittitur in carcerem.

Tempore Neronis Terracinæ

Tempore [1] quo Claudius matrem suam necavit gladio, furore arreptus [2] talem [3] auctoritatem [4] per totum [5] orbem [6] divulgavit [7] ut omnes [8] a cultura [9] deorum non recederent [10] et [11] consueta exercerent [12] sacrificia [13]. Factum est [14] autem [15] tempore [16] ipso [17] quo [18] sacra ejus [19] omnibus innotuit [20], erat [21] Firminus [22] quidam [23] pontifex [24] civitatis [25] Campaniæ cui [26] est vocabulum [27] Terracina [28] *a*.

a

quotannis civis neci se devovet.

2. Hoc [1] faciebat [2] per singulos annos [3] die [4] kal. januariarum [5] quasi pro salute reipublicæ et principum. Suadebat [6] hominibus ignaris [7], quos ita [8] perdebat [9] deliciis [10] et ornamentis; qui hoc persuadebat [11] eis [12] ut propter rempublicam [13] nomen [14] exercerent [15] crudelis [16] audaciæ [17]; qui [18] acceptis [19] thesauris et [20] ornamentis equorum [21] et armis [22] belligeratorum [23] acceptis [24], præcipitio se [25] mergerent [26] et [27] quasi [28] ad laudem [29] esset [30] C eorum [31] qui in civitate [32] Terracina [33] manebant [34].

3. Et ecce

1. Τῷ καιρῷ ἐν ᾧ Κλαύδιος τὴν ἑαυτοῦ μητέρα ξίφει ἀνεῖλεν, ὑπὸ τοῦ θυμοῦ πλεῖον ἐμμανὴς τοιαύτην διάταξιν κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐξέθετο, ὅπως ἅπαντες ἀπὸ τῆς τῶν θεῶν θρησκείας μὴ ἐγκλίνωσιν, ἀλλὰ τὰς συνήθεις αὐτῆς ἐπιτελεῖν ἤγουν προσφέρεσθαι θυσίας. Τῷ οὖν καιρῷ ἐκείνῳ ἐν ᾧ ἑαυτοῦ παράνομοι διατάξεις ἅπασιν κατάδηλοι γεγόνασιν, ἦν τις ἀρχιερεὺς τῆς τῶν εἰδώλων θρησκείας θεραπευτὴς ὑπάρχων, τοὔνομα Φιρμῖνος, πόλεως Καμπανίας ἥτις κέκληται Τεῤῥακίνα.

2. Οὕτως τοίνυν τὸ ἀσεβὲς καὶ ἀθέμιτον τοῦτο διεπράττετο ἔργον ἐφ' ἑκάστῳ ἐνιαυτῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν καλανδῶν ἰανουαρίων, ὥς φησιν, ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀρχόντων, ὑπονοσσεύων τοὺς ἀφιλεστέρους ἀνθρώπους, οὓς καὶ ἤπολλεν ἡδυφαγίαις τισὶν καὶ κοσμήμασιν ἐξαπατῶν τούτους, ὡς εἴρηται, ὅπως ὡς ἂν εἰ διὰ τῆς πολιτείας καινὸν ὄνομα ἐκτελέσωσιν ὠμοτάτης παῤῥησίας· οἳ καὶ λαβόντες θησαυροὺς καὶ κόσμον πολὺν λόγῳ ἵππων ἔτι δὲ καὶ ὅπλα πολεμικὰ δεξάμενοι, σὺν αὐτοῖς κρημνίσωσιν ἑαυτούς, ὥς φησιν ἔπαινον νομίζεσθαι παρὰ τῶν ἐν τῇ πόλει Τεῤῥακίνῃ οἰκούντων. F

3. Καὶ ἰδού

Num 1. — [1] temporibus 2. — [2] arrepto 10. — [3] *om.* 17. — [4] suam *add.* 17. — [5] *om.* 50. — [6] mundum 46 — [7] (auct. p. t. o div.) p. t. o. div. auct. 2. — [8] nullus 21, 36, 53; omnibus 31; *om.* 13; homines *add.* 9; auderet *add.* 21; qui *add.* 43. — [9] (a cult.) ad culturam 12, 50. — [10] (non rec.) recedere 21, recederet 36, 53, accederent 50. — [11] sed 36, 46, 47, 53; sed magis omnes 21. — [12] exercere 10; exerceret 12. — [13] (et cons. ex. sacr.) aut acerrimis suppliciis interirent vel ad consueta sacrificia redirent 43; (ex. sacr.) sacr. ex. 21. — [14] (f. e.) *erasum* 19, eo 21, erant 46, 47. — [15] (e. a.) a. e. 11. — [16] *om.* 19.— [17] *om.* 45; illo 2, 14; ipsius 11; (t. i.) i.t. 53.— [18] quod 12; ut 11.— [19] ei 52; (s. e.) ejus præceptio 9, sacrilega ejus lex 31, 33, 34, sacrificii jus 45, sanctio 49. — [20] innotuissent 11; innotuerunt 36; innotuerat 55; (ipso-innotuit) *om.* 21. — [21] *om.* 11; quidam *add.* 5; quidem *add.* 17. — [22] autem *add.* 11. — [23] *om.* 4; nomine 5, 17; (F q.) q. F. 10. — [24] idolorum *add.* 21. — [25] civitate 10; in civitate 21. — [26] quod 1, 2, 3, 5, 10, 14, 19, 48, 53; quæ 9, 21; cujus 17, 27, 33, 34, 52, 55. — [27] vocabulo 2; (e. v.) dicitur 21, v. e. 17, 49. — [28] Terracinæ 1, 2, 3, 9, 17, 19, 21, 31, 33, 38, 45, 50, 52, 54, 55.

Num 2. — [1] hic 36, 38, 49, 55; hæc 13; qui 31, 33, 34; qui hoc 50. — [2] *om* 31, 33, 34; faciebant 3; Claudius *add.* 45; sacrificium *add.* 49. — [3] dies 5. — [4] *om.* 5; a die 3. — [5] (k. j.) in kalendis januariis 55. — [6] persuadebat 11, 13; suadens 45, 53; de 49. — [7] (h. i.) homines ignaros 11, enim omnes 13. — [8] *om.* 11, 17, 49. — [9] per anni spatium exerceri faciebat 49. — [10] (p. d.) d. p. 17. — [11] suadebat 23; (q. h. p.) *om.* 11, 15, 31, 33, 34. 36, 38, 55, suadens 17, 49, q. per hoc suadebat 12. — [12] *om* 9; (p. e.) e. p. 53. — [13] reipublicæ 17, 47. — [14] (p. r. n.) pro reipublicæ nomine 11. — [15] exerceret 2, 45; sibi facerent 49. — [16] crudelitas 38; *reliqui præter* 17 *et* 49, crudelitatis; et *add.* 5, 9, 26, 38, 53. — [17] audaciam 11; audacia 13. 31, 33, 34; nomen audaciæ 4, 6, 7, 8, 12, 16, 18-25, 27-30, 32, 35-37, 39-44, 46-48, 51, 54-55; (c. a.) *om.* 49, se ad crudelem audaciam 17. — [18] ut 17; et 36. 49; quatenus 31, 33, 34. — [19] *om.* 26. 27, 50. — [20] (th. e) *om.* 11, 13. — [21] equo 11, 13; (o. e.) e. o. 17. — [22] arma 2, 3, 5, 10, 11, 13, 31, 34, 45. — [23] bellica 11, 13; bellicis 17. — [24] *om.* 11, 13, 34, 48, 49, 53, 55; accepta 1, 2, 3, 5, 9, 10, 15; ut 14. — [25] *om.* 2, 3; (p. s.) s. p. 14. — [26] mergeretur 3; mergeret 14, 45; remergerent 13; merserunt 52. — [27] *om.* 52; hoc *add.* 17. — [28] (e. q.) *om* 50. — [29] (a. l.) *ita* 1, 50, 53, laus 9, 11, 13, 17, 49, 50, laudi 31, 33, 34, *reliqui omitt.* ad. — [30] *ita* 1, 2, 5, 9, 10, 11, 13, 17, 31, 33; essent 15, 34; erat 49; *om.* 50, 53; *reliqui* esse. — [31] (es eor.) eorum esse 14. — [32] civitatem 48, 51, 53 — [33] Terracinam 5, 45, 48, 51, 52. — [34] manebat 2; manere videbantur 11, 13; (Factum est *num.* 1 — man.) Erant autem hæc con-

A **3.** Καὶ ἰδού τις νεανίας ὡραῖος τῇ ὄψει πάνυ διάγων ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ὀνόματι Λουκιανὸς, ὅστις τοῖς τοῦ σώματος πάθεσιν καὶ λαγνείαις ἀνετρέφετο πάντοτε κατεξαίρετον δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν καλανδῶν ἰανουαρίων, καὶ τοῦτο διαγέγονεν ἕως τῆς αὐτοῦ ἀναιρέσεως. Τοινυν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καταλαβὼν ὁ μακάριος Καισάριος ὁ διάκονος ἀπὸ τῆς Ἄφρων χώρας, κατήντησεν ἐν τῇ πόλει τῇ ἐπονομαζομένῃ Τεῤῥακίνῃ.

4. Καὶ ἰδὼν τὸν αὐτὸν νεανίαν παρερχόμενον ὡραῖον πάνυ, Λουκιανόν φημι, ἐπυνθάνετο παρά τισιν τῶν πολιτῶν τί ἄρα δοκεῖ ἡ κόσμησις αὐτὴ ὑπάρχει. οἱ οὖν πολῖται εἶπον αὐτῷ· Εἰς ἀναίρεσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ ἔστιν ἡ τοιαύτη κόσμησις. πρὸς οὓς ὁ μακάριος Καισάριος ὁ διάκονος ἔφη· Ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν θεὸν τὸν παντοκράτορα, ἵνα μοι κατάδηλον ποιήσητε τὸ δι' ἣν αἰτίαν ἡ κακότεχνος ἐπίνοια αὐτὴ ἔστιν.

5. Πρὸς ὃν ἀποκριθέντες οἱ πολῖται εἶπον· Οὗτος ἀνατρέφεται ὡς ἀρεστὸν αὐτῷ εἶναι δοκεῖ. πρὸ γὰρ ἓξ ἢ καὶ ὀκτὼ μηνῶν τοῦ καιρου τῆς αὐτοῦ κοσμήσεως, ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος τὸ πρὸς θάλασσαν βλέπον, καὶ καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἵππου αὐτοῦ, ὥς φησιν, ὑπὲρ σωτηρίας τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ
B μὴν καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν πολιτῶν εὐημερίας, ἔτι δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸν ἔχειν καινῆς δόξης, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐκρήμνισεν καὶ παρέδωκε τῷ θανάτῳ. οὗτινος τὸ σῶμα μετὰ μεγάλης τιμῆς συστέλλεται καὶ ἐν τῷ ναῷ τῶν θεῶν ἡμῶν ἀπάγεται, κἀκεῖσε πυρίκαυστον συντελεῖται. καὶ ἡ τέφρα αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ τῶν θεῶν εἰς σωτηρίαν τῆς πολιτείας καὶ τῶν πολιτῶν ἀποτίθεται.

6. Τότε ὁ μακάριος Καισάριος ὁ διάκονος ἀκηκοὼς τὸ δυσσεβὲς τοῦτο ἀτόπημα, ἔφη πρὸς πάντα τὸν περιεστῶτα αὐτῷ λαόν· Ὡς ἀτυχέστατοι ὑμεῖς ὑπάρχετε

3. Et ecce [1] quidam juvenis speciosus [2] in eadem civitate erat [3], nomine Lucianus [4], qui [5] deliciis et [6] lasciviis [7] nutriebatur [8] ad [9] diem [10] kalendarum januariarum [11] ad interfectionem suam [12]. Veniens autem [13] Cæsarius diaconus ex Africa in eamdem civitatem [14] quæ vocatur Terracina [15], vidit [16] juvenem transeuntem [17] speciosum [18], nomine Lucianum [19].

Lucianum juvenem Cæsarius

4. Quem cum [1] vidisset [2], interrogavit [3] cives ejusdem [4] civitatis quisnam [5] esset [6] hic ornatus [7]. Responderunt [8]: *Ad interfectionem* [9] *corporis sui* [10] *est* [11] *ornatus* [12]. Quibus [13] beatus [14] Cæsarius [15] dixit [16]: *Per Deum* [17] *omnipotentem vos conjuro* [18] *ut dicatis mihi vel* [19] *ex qua causa* [20] *vel quæ* [21] *exercitatio* [22] *ipsa* [23].

ex Terracinensibus a se interrogatis

5. Et dixerunt [1] ei cives [2]: *Nutritur* [3] *hic* [4] *quomodo* [5] *illi* [6] *placuerit* [7] *ante* [8] *octo vel sex* [9] *mensibus* [10]. *Exempto* [11] *tempore armatus et ornatus ascendit* [12] *in montem* [13] *marinum* [14], *et* [15] *arreptus* [16] *equo, pro salute reipublicæ et principum et civium* [17] *salubritate* [18], *et* [19] *ut* [20] *nomen habeat gloriæ* [21], *ipse se* [22] *præcipitat* [23] *morti* [24]. *Cujus corpus* [25] *cum grandi* [26] *honore colligitur* [27] *et* [28] *ad templum ducitur* [29] *Apollinis* [30] *et* [31] *incendio consumitur* [32], *et cinis ejus in templo* [33] *pro salute reipublicæ et civium* [34] *reconditur* [35]. E

ita periturum audit

6. Tunc [1] Cæsarius diaconus [2] audiens hoc scelus [3] dixit [4]: *O infelices, qui* [5] *traditis* [6] *animas* [7] *in perditionem* [8] *diaboli* [9] *innocentium* [10], *qui* [11] *nec* [12] *hic*

et dolet

sueta sacrificia ut per singulos annos die kalendarum januariarum quicumque acceptis thesauris et ornamentis equorum et armis belligeratorum præcipitio se mergeret, ad laudem eorum se fecisse gauderet qui in civitate manerent. Et hoc Claudius quasi pro salute reipublicæ et principum suadebat hominibus ignaris, quos ita perdebat deliciis et ornamentis, ut per nomen et occasionem salutis reipublicæ jus exerceret tyrannidis et crudelitatis suæ 46, 47. *Pro iisdem verbis hæc tradit cod.* 43: Qui dæmoniaco inflatus spiritu, suadebat ignaris et insipientibus et veri Dei notitiam non habentibus, ut propter rempublicam nomen sibi assumerent crudelitatis et audaciæ, proponens scilicet illis varia deliciarum et ornamentorum genera, ut illis delectati, acceptis thesauris et ornamentis equorum et armis belligeratorum, procederent et præcipitio se mergerent, quasi hoc genere crudelitatis suo sanguine sanctificaturi. Hoc autem faciebant per singulos annos die kalendarum januariarum, quasi pro salute reipublicæ et principum, et quasi in laudem eorum qui in civitate Terracina manebant.

Num 3. — [1] (e e.) et erat 11, ecce autem 17, erat itaque 49. — [2] *om.* 2, 3, 49; pretiosus 12; speciosissimus 17, 38. — [3] (in-erat) *om.* 49, qui er. in ead civ. 11, er. in ead. civ. 17, er. in illa civ 43, in ead. er. civ. 45, er. in civ. Terracinensi quæ est sita in Campania 46, 47. — [4] Lucinianus 2, 10. — [5] in *add.* 48, 53, 55; de *add.* 34. C [6] *om.* 27. — [7] voluptatibus 17. — [8] (e. l. n.) n. e. l. 3. — [9] usque ad 5, 11; usque in 17, 46, 47. — [10] (a. d.) a die 1, 2, 3, 9, 14, 15, 30, 32, 50. — [11] *om.* 2. — [12] sui 5, 31, 33, 34; (ad diem-suam) ad i. s. (ipsius 54) die kal. jan. 53, 54. F — [13] sanctus *add.* 11. — [14] (e. c.) eadem civitate 2, 3, 5, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 48, 50, 51, 53, 55. — [15] (q. v. T.) *om.* 45, 46, 47, 49; et *add.* 2, 5, 9, 10, 14. — [16] illum *add.* 17; eumdem *add.* 49. — [17] *om.* 11, 13, 17. — [18] speciosissimum 17; nimis *add.* 55; (tr. sp.) sp tr. 49. — [19] Lucinianum 2, 10; transeuntem *add.* 13, 17; (n. L.) *om.* 11, 49.

Num. 4 — [1] ubi 5. — [2] beatus Cæsarius *add.* 10; (q. c. v.) *om.* 31, et 33, 34. — [3] eumdem *add.* 13. — [4] *om* 46, 47, 49, illius 9, 17. — [5] quinam 9; quidnam 7, 10, 11, 12, 14, 15, 26, 27, 31, 33, 34, 36, 43, 48, 49, 50, 52; ut quidnam 45, 46, 47. — [6] portenderet 31, 33, 34; vel sanctificaret *add.* 43. — [7] coronatus 10; (h. o.) *om.* 13. — [8] At illi dixerunt 1; qui dixerunt 4-7, 11, 17; respondentes dixerunt 14; qui respondentes 43; qui responderunt 49; dicentes *add.* 9; cives *add.* 3; hic ornatus *add.* 4-7, 11; hic juvenis *add.* 17; *om.* 2, 10, 48, 51, 53, 55. — [9] inquiunt *add.* 43 — [10] (c. s.) s. c 14, suam 43 45, 46, 47. — [11] esset 10. — [12] *om* 4-7, 11; respondentes *add.* 2, responderunt *add.* 48, 51, 53; dixerunt *add.* 55. — [13] cui 4, 6. — [14] *om.* 34. — [15] (c. b. C.) *om.* 10. — [16] ita dicentem 10. — [17] Dominum 5. — [18] adjuro 45. — [19] *om.* 4, 5, 9, 10, 11, 14, 17, 33, 34, 49, 51. — [20] exercitatione 45, 46, 47; (e. q. c) q. e. c 10. — [21] qua 10, 14, est *add.* 2, 11, 14, 33, 34, 43, 49, sit *add.* 9 — [22] ratio 27, 33, 34, est *add.* 52. — [23] *om.* 3, 11; ista 1; hoc quod agitur 10; est *add.* 5, 17; (v. q. e. i) est hoc 45, 46, 47.

Num 5. — [1] responderunt 2. — [2] *om.* 45, 46, 47; (ei c.) *om* 43. — [3] nutritus 48, 55. — [4] *om.* 3, 38, homo *add* 31, 33, 34. — [5] quando 13. — [6] ei 14; sibi 43, *om.* 55. — [7] placet 4, 5, 17; (i. p.) p. i 13. — [8] *om* 10, 43. — [9] (o v. s.) s. v. o. 10. — [10] menses 2, 6, 7, 9, 10, 15, 17, 26, 31, 33, 34, 36, 38, 45, 46, 48, 50, 52, 55, et *add* 11, 13, 36, 53. [11] excepto 2; expleto 3, 9, 17; transacto 14; exacto 43; certo 11, 13, 48; vero *add* 9, 43; hoc *add.* 46. — [12] ascendet 43, 48, 55. — [13] *om.* 7; monte 3, 13, 38; pontem (?) 16. — [14] marino 3, 13; maximum 46, 53, 55; (i m. m.) ponte marino 11. — [15] *om.* 10. — [16] arrepto 3, 5, 17, 31, 33, 34, 43, 46, 53. — [17] (e. c.) civiumque 36, 45, 46, 48, 55, et omnium civ. 10. — [18] *om.* 10, 17; salubritatem 13. — [19] *om* 33, 34. — [20] ipse *add.* 45, 46 — [21] (h. g. g.) h. 11. — [22] *om.* 7, 43. — [23] præcipitabit 36, 48, 53, 54; præcipitavit 2 — [24] ad mortem 10, 11, in mortem 33, 34, 45, 46, 47. — [25] corpusculum 2. — [26] fiducia et *add* 55. — [27] colligetur 36, 48, 53, 54. — [28] *om.* 5 — [29] *om.* 6, adducitur 2, 3, 7; perducitur 9, 10, 15, 26, 27, 31, 33, 43, 45, 52; perducetur 36, 48, 53, 54; deportatur 46, 47. — [30] *om.* 4; (d. A.) A. perducitur 11, 14, A. deportatur 5. — [31] *om.* 9. — [32] consumetur 48; (e. i. c.) *om.* 11. — [33] (i. t.) *om.* 11, 14. — [34] (in templo-civ.) pro sal. reip. et civ. salubritate in templo 14. — [35] recondetur 48, 51, 53, 54; (cinis-reconditur) cineres-reconduntur 2-7, 13, 15, 26, 27, 33, 34, 36, 38, 43, 50, 52, cineres-conduntur 46, cineres condiuntur 45, 47, cineres reconduntur 11.

Num. 6 — [1] sanctus *add.* 45, 46, 47, 53, 54. — [2] *om.* 47. — [3] (a h. sc.) hoc 10, 48, 51, 55, h. sc. a 9, 31, 45, 46, 47. [4] audite *add.* 10. — [5] et miseri, cur 10; quid 3, 13, 17, 47. — [6] tradidistis 11. — [7] animam 4, 5; innocentium *add.* 2, 9, 10, 11, 17, 33, 34, 51. — [8] perditione 2, 11, 13, 17, 51, 53 — [9] diabolo 13, 31, 34, 45, 46, 47, *om.* 49; in p. d.) diabolo in p 33, diabolis in p. 15. — [10] *om.* 9, 10, 11, 17, 35, 47, 51. — [11] quo 1, 45, 46, 47; ut 9, 11, 33, 34, 52. — [12] neque 17

ex Mss.

hic nec in futuro [13] *vitam æternam* [14] *invenire* [15] *possitis* [16]*!* Et [17] erat [18] in eadem civitate occultus usque ad [19] diem kalendarum januariarum apud [20] quemdam servum [21] Dei [22] christianum [23], cum quo orationibus [24] et vigiliis [25] Deo [26] et [27] Domino [28] nostro [29] Jesu Christo [30] psallebat [31].

D

ὑπάρχετεε, οἵτινες παραδίδοτε ψυχὰς ἀθώους εἰς ἀπώλειαν τῷ διαβόλῳ, οἵτινες οὔτε ἐν τῷ νῦν, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσαι δυνήσεσθε. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν αἷς ταῦτα ἐπράττοντο, ἦν ὁ μακάριος Καισάριος ἐν αὐτῇ τῇ πόλει κρυπτόμενος μέχρι τῆς ἡμέρας τῶν καλανδῶν ἰανουαρίων παρά τινι χριστιανῷ, δούλῳ θεοῦ ὑπάρχοντι ἐν τῷ λεληθότι, οὕτως ἀμφότεροι εὐχαῖς καὶ ἀγρυπνίαις ἐπιτελοῦντες τῷ θεῷ καὶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ ψάλλοντες νυκτὸς καὶ ἡμέρας διηνεκῶς.

Impium sacrificium

7. Veniente [1] autem die [2] kalendarum januariarum, factus [3] est conventus [4] civium, et venerunt ad templum [5] Apollinis, et adduxerunt [6] hominem [7] Lucianum [8] speciosissimum [9] juvenem [10] ut sacrificaret [11], et in sacrificio [12] obtulerunt porcam [13], quam [14] immolavit Lucianus [15] pro salute civitatis et civium [16].

7. Καταλαβούσης δὲ τῆς ἡμέρας τῶν καλανδῶν ἰανουαρίων, ἐγένετο συνδρομὴ παντὸς τοῦ λαοῦ τῶν πολιτῶν, καὶ ἐλθὸν ἅπαν τὸ πλῆθος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἤγαγον τὸν αὐτὸν ἄνδρα Λουκιανὸν νεανίαν πάνυ ὡραιότατον τοῦ ἐπιθῦσαι πρῶτον θυσίαν ὑπὲρ σωτηρίας τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτῶν.

arguit,

8. Veniens autem [1] Cæsarius diaconus [2] cœpit clamare, dicens [3]: *Viri sapientes, quid* [4] *facitis* [5] *scelus stultum* [6]*? Numquid justum est ut pro vita morti* [7] *tradatis* [8] *homines* [9]*? O quam stultum* [10] *ut* [11] *morti tradatis* [12] *sanguinem* [13] *innocentem* [14]*!*

B

8. Ἐλθὼν δὲ ὁ μακάριος Καισάριος ἤρξατο κράζειν καὶ λέγειν· Ἄνδρες σοφοί, τί ποιεῖτε τὸ ἀθέμιτ καὶ παράνομον ἀτόπημα τοῦτο; οὐχὶ δίκαιόν ἐστιν ἵνα ὑπὲρ τὴν ζωὴν τῷ θανάτῳ παραδώσητε τοὺς ανθρώπους; ὢ ποῖον αἰσχρὸν τῷ θανάτῳ παραδοθῆναι αἷμα ἀθῷον.

E

ac mortuo Luciano.

9. Eadem hora post sacrificium ascendit juvenis [1] equum [2], et [3] arreptus furia [4] cœpit furiose arripere [5] equum [6], et [7] cum ascendisset [8] in montem [9] *b*, præcipitavit se [10] ipse [11] et [12] mortuus est [13].

b

9. Αὐτῇ τῇ ὥρᾳ μετὰ τὴν θυσίαν ἐπέβη ὁ νεανίας μετὰ τοῦ ἵππου, καὶ συσχεθεὶς μανίᾳ ἤρξατο θυμομαχῶν ἐλαύνειν τὸν ἵππον, καὶ ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος ἐκρήμνισεν ἑαυτὸν καὶ οὕτως ἀπέθανεν.

iterum vehementer improbat;

10. Hoc [1] cum vidisset [2] Cæsarius diaconus, cœpit clamare dicens [3]: *Væ reipublicæ et* [4] *principibus* [5], *qui cruciatibus* [6] *adflectuntur* [7] *et effusione* [8] *sanguinum* [9] *saginantur* [10]. *Ut quid* [11] *perditis animas* [12] *diaboli* [13] *fraude* [14] *et* [15] *suasionibus* [16]*?*

10. Ὅπερ θεασάμενος ὁ μακάριος Καισάριος ἐβόα λέγων· Οὐαὶ τῇ πολιτείᾳ καὶ τοῖς ἄρχουσιν οἵτινες ταῖς τοῦ βίου ματαίαις δημοπολίαις συμπεφυρμένοι περιπλέκονται, ἔτι δὲ καὶ τῇ ἐκχύσει τῶν ἀθώων αἱμάτων σιτεόμενοι ἐπιτέρπονται· ἵνα τί οὕτως ἀπολλύετε ψυχὰς ἀνθρώπων τῇ τοῦ διαβόλου ἀπάτῃ χλευαζόμενοι;

Quapropter carcere includitur.

11. Videns [1] hoc [2] Firminus [3] pontifex [4] dicentem [5] beatum Cæsarium diaconum [6], jussit eum teneri cum summo studio et [7] recludi [8] eum [9] in custodia publica [10]. Corpus autem Luciani [11] collegit [12] et secundum consuetudinem [13] duxit [14] ad templum

11. Ἀκούσας δὲ ταῦτα Φιρμῖνος ὁ ἀρχιερεὺς τῶν εἰδώλων, καὶ ἑωρακὼς τὸν μακάριον Καισάριον φήσαντα ταῦτα, ἐκέλευσεν αὐτίκα κρατηθῆναι αὐτὸν μετὰ πάσης ἀσφαλείας καὶ τοῦτον κατακλεισθῆναι ἐν τῇ δημοσίᾳ εἱρκτῇ. τὸ δὲ σῶμα τοῦ δυσσεβοῦς Λουκιανοῦ

[13] futurum 3, 11; seculo *add.* 55. — [14] *om.* 17, 45, 46, 47. — [15] inveniunt 4-7, 17; habere 10. — [16] *om.* 4-7, 17; possint 33, 34; potestis 9, 10, 15, 53, 54; poteritis 38, 49; (i. p.) p. i. 51. — [17] *om.* 3, 10, 11, 17. — [18] cum esset 31, 33, 34; beatus Cæsarius *add.* 36, 43; Cæsarius *add.* 46, 47, autem *add.* 3, 10, 11, 17. — [19] in 9, 17. — [20] *ita* 1, 3, 5, 10, 11, 13, 38, 43, 45, 46, 49, 50, 55; cum 52, 53; *in reliquis codd.* ad. — [21] servulum 11; (q. s.) quodam servo 53; dixit *add.* 7. — [22] *om.* 11, 55; (s. D.) D. s. 3, *om.* 49. — [23] christiano 53; *om.* 3. — [24] orationes 11; in orationibus 43, 52. — [25] vigilias 11. — [26] *om.* 3, 9, 11,

C

17, die noctuque 49; quotidie Domino vacabat 21; Patri *add.* 45, 46, 47. — [27] *om.* 9, 17; ac 53. — [28] die noctuque *add.* 36, (e D.) *om.* 49. — [29] *om.* 45, 46, 53. — [30] (n. J. C.) *om.* 36. — [31] vacabat 53; die noctuque vacabat 10; deserviebat 36; serviebat 17, 49; (Deo-psallebat) deserviebat 43, *om.* 21.

F

Num. 7. — [1] veniens 3-6, 10, 15, 26, 45; venit 49; adveniente supradicta 21. — [2] dies 3, 4, 6, 10, 15, 26, 45, 49; ad diem 5. — [3] factum 14. — [4] conventum 14. — [5] (a. t.) in templo 11, in templum 13. — [6] ad templum *add.* 9, 17. — [7] *om.* 9, 11, 17, 21, 33, 34, 36, 38, 43, 45, 46, 47. — [8] *om.* 9, 17. — [9] speciosum 9, 17; prædictum 21. — [10] Lucianum *add.* 9, 17; (sp. j.) *om.* 3, j. sp. 46, 47. — [11] sacrificaretur 21, 50; sacrificium *add.* 11, 13. — [12] sacrificium 33, 51, 53, 55. — [13] porcum 55; hostiam 48, 51, 53. — [14] quem 55; quæ 2, 3, 7; juxta morem *add.* 21; ipse *add.* 10. — [15] Lucianum 2, 3; (i. L.) L. i. 10; (et in sacr.-Luc.) *om.* 11, 13. — [16] (obtulerunt-civium) *om.* 16.

Num. 8. — [1] beatus *add.* 5, 9, 17. — [2] *om.* 21. — [3] et dicere 11, 13. — [4] utquid 3, 52, 53. — [5] hoc *add.* 10. — [6] istud 11, 13, 17. — [7] mortis 4, 11, 13. — [8] (m. tr.) tr. m. 10, 49. — [9] hominem 1, 27, 33, 34, 52, 53; (tr. h.) h. tr. 43. — [10] justum 45, 46; est *add.* 1, 6, 13, 15, 43, 46. — [11] et 7. — [12] (o quam-trad.) *om.* 10; (homines-trad.) *om.* 3, 11. — [13] hominem 53; animas 2, 3; *om.* 10. — [14] innocentes 2, 3, 10.

Num. 9. — [1] juvenem 38. — [2] equo 11, 13; (asc. j. e.) *om.* 5. — [3] *om.* 13. — [4] (a. f.) arrepto 2; (ascendit-fur.) *om.* 17. — [5] agitare 36; conscendere 17. — [6] *om.* 11; (et arr.-eq.) *om.* 50. — [7] (arrept.-et) *om.* 45, 46; (cœpit-et) *om.* 49. — [8] ascendit 11, 13. — [9] marinum *add.* 14; (a. i. m.) i. m. a. 31, 33, 34. — [10] *om.* 2; semetipsum 53. — [11] *om.* 52, 53; ipsum 6, 16, 17, 46, 49, 55; et hoc ei (hæc ei 13, hoc eis 16) munus erat 11, 13, 16. — [12] ipse *add.* 38. — [13] (m. e.) *om.* 11, 13. *Totum numerum om.* 21.

Num. 10. — [1] *om.* 11, 13. — [2] sanctus *add.* 11, 13. — [3] (hoc-dicens) et adjecit 21. — [4] *om.* 13, 21. — [5] principum 1, 3, 4, 6, 9, 10, 14, 17, 38. — [6] cruciatus 11, 27, 36, 43, 49; cruciato 13; hominum *add.* 21, 46, 47. — [7] amplectuntur 1, 2, 3, 5, 10, 11, 14, 17, 27, 36, 38, 43, 45, 52; adplectuntur 9; delectantur 15, 21, 26, 50; pascuntur 31, 33, 34, 46, 47; afflictorum 55. — [8] effusionem 4, 5; effusionum 13. — [9] *om.* 45; sanguinis 9, 17, 46; sanguinem 13. — [10] signantur 51. — [11] (u. q.) væ qui 50. — [12] vestras *add.* 2, 3. — [13] diabolica 4, 5, 9, 17, 27, 31, 33, 34, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 55; diabolicæ 1, 2, 3, 10, 14, 15, 26, 38, 50; diabolicis 11, 13, 21, 36, 43. — [14] fraudis 1, 2, 3, 10, 14, 15, 26, 38, 50; fraudibus 11, 13, 21, 36, 43. — [15] *om.* 15, 26, 38, 50; deceptas vestris 9, 17. — [16] persuasionibus 15.

Num. 11. — [1] audiens 2, 11, 13, 21, 31, 33, 34, 43, 49. — [2] autem 2, 43; *om.* 49. — [3] Firmius 5, 7. — [4] hæc *add.* 49. — [5] *om.* 21, 43, 53; (videns-dicentem) Factum est eo tempore quo sacrificium hujusmodi institutum est, erat Firminus quidam pontifex civitatis Terracinæ; qui audiens 46, 47. — [6] diaconem 26, 27, 33, 34, 52; talia dicentem 46, 47; dicentem 53; *om.* 2, 9, 17, 45; (b. C. d.) *om.* 21, 43. — [7] *om.* 6. — [8] reclusit 2; recludit 3; reclaudi 13. — [9] *om.* 5, 21, 33, 34, 36, 46, 47; (e. i. e.) *om.* 9, 17. — [10] publicana 5. — [11] *om.* 10. — [12] (L. c.) c. L. 11. — [13] (e. s. c.) s. c. e. 49. — [14] detulit 21; jussit 2. —

A κιανοῦ ἐκέλευσεν ἐπιμελῶς συναχθῆναι, καὶ κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ἀπήγαγεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ τοῦτο πυρὶ ἀνήλωσεν· καὶ οὕτως θυσίαις ἐκόσμησεν τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος.

ad templum Apollinis [15], et incendio [16] consumpsit, et sacrificiis ornavit templum [17]. EX MSS.

ANNOTATA.

a *Non ignoro latine melius scribi* Tarracinam *quam* Terracinam. *Volui tamen scribendi rationem Actorum horum martyrum etiam in Commentario sequi, maxime quum horum martyrum coævus Plinius, lib. III, cap. 5,* Terracinam *scripserit :* Dein flumen Ufens, supra quod TERRACINA oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum. *Ac sic scribi optimis ejus libris affirmat Cellarius, Geographiæ antiquæ lib. II, cap. 9, pag. 515.*

b *Locus unde se juvenis præcipitabat a Terracinensibus monstratur adhuc hodie diciturque* il gran sasso, *i. e.*, saxum grande, *et* ad rupem rubeam, *vulgo* la rave roscia : *quæ imminet mari sinistrorsum Fundos petentibus.*

CAPUT SECUNDUM.

Cæsarius a Leontio consulari Campaniæ ad sacrificandum frustra sollicitatur. Ejus precibus templum Apollinis corruit et ruina Firminum pontificem opprimit.

B

12. Μετὰ οὖν ἡμέρας ὀκτὼ ἦλθεν Λουξούριος τις ὀνόματι, πρῶτος ὑπάρχων Τεῤῥακινης τῆς πόλεως, ἅμα Φιρμίνῳ τῷ ἀρχιερεῖ πρὸς τὸν μακάριον Καισάριον ἔνθα ἦν κατακεκλεισμένος, καὶ ἐξήνεγκαν αὐτὸν ἐκ τῆς φυλακῆς· ὃν καὶ ἄγοντες ἔστησαν δημοσίᾳ ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς τῆς πόλεως Τεῤῥακίνης, καὶ ᾐτήσαντο τὸν ὕπατον τῆς Καμπανίας, ὅστις ἦν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὕπατος καθεζόμενος εἰς Φουντάναν τὴν πόλιν οὕτω καλουμένην, ὃς ἐκέκλητο Λεόντιος τοὔνομα.

E *Leontio consulari*

Post [1] dies octo venit [2] Luxurius primus civitatis cum Firmino [3] pontifice, et eduxerunt [4] Cæsarium [5] de custodia publica [6], et adduxerunt [7] in forum [8] civitatis Terracinæ [9], et [10] postulaverunt [11] consularem [12] Campaniæ [13], qui [14] illis diebus erat consularis [15] in [16] Fundana civitate [17], nomine Leontius [18].

13. Πυνθανόμενος οὖν ταῦτα ὁ αὐτὸς ὕπατος Λεόντιος, μετὰ πολλοῦ θυμοῦ ἐπέβη τῇ πόλει Τεῤῥακίνῃ· τρίτης ἤδη ἡμέρας παρελθούσης ἐν οἷς ἦν ὁ μακάριος Καισάριος ἄσιτος διαμείνας, καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ λοιπὸν ἐκτακέντος, ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς ἱστάμενος· ὃν καὶ παρέδωκαν τῷ αὐτῷ Λεοντίῳ τῷ ὑπάτῳ· παραχρῆμα δὲ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὁ παράνομος Λεόντιος ἤρξατο ἐπερωτᾶν τὸν μακάριον Καισάριον τούτοις τοῖς λόγοις διὰ φωνῆς τοῦ κήρυκος, λέγων οὕτως· Λέγε μοι, σὺ τίς κέκλησαι; ὁ δὲ μακάριος ἀποκριθεὶς ἔφη αὐτῷ· Καισάριος λέγομαι ἁμαρτωλὸς, διάκονός εἰμι ἀνάξιος. Λεόντιος ὕπατος ἔφη· Δοῦλος εἶ ἢ εὐγενής; ὁ ἅγιος Καισάριος εἶπεν·
C Δοῦλός εἰμι τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς, τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

oblatus et ab eo interrogatus

13. Qui dum [1] venisset [2] ad [3] Terracinam [4], jam [5] per [6] triduum [7] maceratum Cæsarium [8] diaconum [9] in foro [10] tradiderunt Leontio [11]. Eadem hora [12] Leontius consularis [13] interrogavit [14] Cæsarium [15] his verbis [16] sub voce [17] præconia [18] : *Quis* [19] *vocaris?* Respondit [20] : *Cæsarius* [21] *peccator, diaconus* [22] *non meritus* [23]. Leontius consularis dixit : *Servus es an ingenuus?* Cæsarius diaconus [24] dixit [25] : *Servus sum* [26] *Domini mei* [27] *Jesu Christi* [28].

F

14. Λεόντιος ὕπατος εἶπεν· Ὡς ἔοικεν, οὐκ ἀκήκοας τί προσέταξαν διὰ θείων αὐτῶν χαραγμάτων οἱ δεσπόται

fortiter respondet.

14. Leontius consularis [1] dixit [2] : *Audisti* [3] *quid* [4] *jusserant principes* [5] *domini* [6] *imperatores* [7] ? Cæsarius

[15] *om.* 4, 14 ; duci *add.* 2. — [16] (e. i.) incendioque 31. — [17] (e. s. o. t.) e. s. t. o. 27, 43, sacrificatas coronavit templum 13.

Num. 12. — [1] vero *add.* 1, 2, 4-7, 9, 11, 17, 21, 27, 31, 33, 34, 38, 45, 46, 48, 49, 52, 53. — [2] veniens 14. — [3] quidem *add.* 2. — [4] duxerunt 2, 21. — [5] sanctum C. 10, 11, beatum C. 45, 46, 47 ; C. diaconum 2, 3. — [6] *om.* 14. — [7] eum *add.* 5, 17 ; (e. a.) adducentes 43. — [8] foro 10, 11. — [9] (c. T.) T. c. 53. — [10] mittentes *add.* 23. — [11] accersierunt 53 ; venire *add.* 49. — [12] consulem 10, 48, 53, 55 ; civitatis *add.* 48 ; Leontium nomine *add.* 53, (p. c.) cum audissent eum suggesserunt de eo consulari 21. — [13] *om.* 53. — [14] in *add.* 11. — [15] *om.* 21, 49 ; consul 10. — [16] *om.* 10. — [17] (F. c.) Fundanæ civitatis 10, Fundanam civitatem 11, 14. — [18] Leontium 1, 5, 17, 27, 31, 33, 34, 45, 46, 47, 52, 53 ; Leontio 21 ; ut veniret *add.* 10 ; ut adveniret *add.* 27, 43, 53 ; ad discutiendum Cæsarium Terracinam advenire *add.* 46, 47. (n. L.) *om.* 36, 49.

Num. 13. — [1] cum 4, 6, 7, 27, 31, 43, 50, 55, (q. d.) cumque 21. — [2] advenisset 17. — [3] *om.* 21 ; in 11. — [4] civitatem *add.* 53. — [5] *om.* 17, 50. — [6] post 1, 2, 11, 14, 15, 17, 21, 27, 31, 33, 34, 36, 38, 43, 45, 46, 47, 50, 52, 55. — [7] (p. t.) *om.* 3. — [8] *om.* 55, (m. C.) maceratus Cæsarius 3. — [9] *om.* 33. — [10] (i. f.) *om.* 14, 15, 17, 27, 31, 33, 34. — [11] ei 49 ; consulari L. 14 ; (t. L.) L. t. 46, 47 ; (ad Terracinam-Leontio) jam post triduum ad Terracinam urbem, tradiderunt eidem Leontio beato Cæsario diacono fortiter maceratum in foro 10 ; (maceratum-Leontio) tradiderunt ei in foro beatum levitam Cæsarium 21. — [12] (e. h.) tunc 36, 43. — [13] consul 10 ; (L. c.) *om.* 11. — [14] interrogat 1, 5, 6, 7, 17, 36, 43, 48, 50, 52, beatum *add.* 10, 21. — [15] diaconum *add.* 2, 7 ; diaconem *add.* 17. — [16] (C. h. v.) eum consularis 11, h. v. C. 46. — [17] præ se 48 ; (s. v.) v. s. 53. — [18] præconaria 48 ; dicens *add.* 17. — [19] quid 1, 2, 3, 11, 14, 17, 38, 49. — [20] Cæsarius resp. 27, 43. — [21] *om.* 45. — [22] *om.* 13 ; officio *add.* 46, 47 ; (p. d.) d. p. 7. — [23] merito 33, 34, 46 ; meritis 1, 5, 45, 46, 47, 49, meis meritis 2, 3, 10, 11, 13, 14, 17 ; (n. m.) immeritus 27, 43. — [24] *om.* 17, 50 ; (C. d.) beatus C. 21. — [25] respondit 21. — [26] *om.* 49. — [27] nostri 31, 34, 49. — [28] (servus es-Christi) *om.* 7, 9, 13.

Num. 14. — [1] consul 10. — [2] (L. c. d.) *om.* 7, 9, 13. — [3] audistis 2, 4. — [4] quod 17. — [5] et *add.* 7, 10, 11, 46, 52, 53. — [6] *om.* 2, 10, 27, 31, 33, 34, 47, 52, 55 ; dominissimi (domini sanctissimi?) 1, 3, 14, 26, 50 ; piissimi 13 ; potentissimi 45, 46 ; nostri *add.* 53 ; nostri invictissimi *add.* 4-7, 17, 21. — [7] nostri *add.* 10 ; nostri invictissimi *add.* 11. — [8] *om.* 17, 43, 49, 53, (C. d.) sanctus

EX MSS. *a*

sarius diaconus [8] dixit [9]: *Nescio* [10] a. Leontius consularis dixit : *Ut sacrificium offeras diis* [11] *immortalibus* [12]. Cæsarius [13] dixit : *Vere* [14] *sic dixerunt* [15]*? Quomodo* [16] *infelices!* Respondit Leontius [17] consularis et [18] dixit [19]: *Quare?* [20] *quia* [21] *pro salute* [22] *reipublicæ* [23]. Cæsarius diaconus [24] dixit [25]: *Et ipsa salus* [26] *interfectio est* [27]. Leontius consularis [28] dixit : *Quare* [29] *interfectio* [30]*? quia* [31] *omnes salvos facit* [32]. Respondit Cæsarius diaconus [33] : *O salus, ut* [34] *intereant* [35] *homines et vivificari* [36] *non possint* [37]*!*

δεσπόται ἡμῶν καὶ ἀήττητοι βασιλεῖς. ὁ ἅγιος D Καισάριος εἶπεν· Οὐχί. Λεόντιος ὕπατος εἶπεν· Τοῦτο προσέταξαν παντί * τε καὶ πανταχοῦ ὅπως * f ἅπαντες ὑποκύψωσιν καὶ θυσίας προσαγάγωσιν τοῖς μεγίστοις ἡμῶν θεοῖς· δέον οὖν ὑπάρχει ἐξακολουθῆσαί σε τοῖς προστάγμασιν τῶν κρατούντων, καὶ σπεῖσαι θυσίας τοῖς θεοῖς ἡμῶν ὡς ἅπαντες. ἀποκριθεὶς ὁ ἅγιος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἄκουσον, ὑπατικέ. ἀληθῶς οὕτως προσέταξαν ὡς ἀφρονέστατοι παρὰ πάντας ἀνθρώπους ὑπάρχοντες. Λεόντιος ὕπατος εἶπεν· Οὐκ οἶδας ὅτι διὰ τὴν σωτηρίαν ἁπάντων τοῦτο προσέταξαν; ὁ ἅγιος Καισάριος ἔφη· Τί γὰρ σὺ οὐκ οἶδας ὅτι ἣν λέγεις σωτηρίαν εἶναι, θάνατος πάντων υμῶν ἐστιν; Λεόντιος ὕπατος εἶπεν αὐτῷ· Διὰ τί θάνατον αὐτὴν ἀποκαλεῖς καὶ οὐχὶ μᾶλλον πάντας ζωοῦσαν; ὁ ἅγιος Καισαριος εἶπεν· Διὰ τί πλανᾶσθε ἐξαπατώμενοι τοῖς μύθοις; ὢ σωτηρία ἡ ἀναιροῦσα μεν τοὺς ἀνθρωπους, ζωοποιῆσαι δε μὴ δυναμένη, ἀλλὰ πάντας ἀποπλανῶσα καὶ ἀπολλῦσα.

ducitur ad templum Apollinis.

15. Respondit Leontius [1] dicens [2] : *Fac quod dico* [3], *sacrifica diis, quia in te modo* [4] *videbis esse* [5] *supplicia* [6], *ubi puniri* [7] *desideras* [8]. Respondit Cæsarius [9] diaconus [10]: *Non me* [11] *commovent* [12] *pœnæ tuæ* [13], *sed* [14] *vos* [15] *commovent* [16] *æternæ* [17] *quæ vos torquere habent in perpetuum.* Leontius consularis dixit [18] : *Eamus usque* [19] *ad templum* B *sacratissimum* [20] *Apollinis* [21]. Et vinctum [22] ante carpentum [23] Leontii consularis [24] duxerunt eum [25] nudum [26].

15. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ὕπατος ἔφη πρὸς τὸν μακάριον· Ἄκουσόν μου, Καισάριε, καὶ προσελθὼν θῦσον τοῖς θεοῖς τοῖς μεγίστοις, ἐπεὶ ἐν σοὶ ὄψῃ κολαστήρια ἃ οὐ δύνασαι ἐπενεγκεῖν. ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἅγιος Καισάριος εἶπεν αὐτῷ· Ποίει ὃ βούλει· ἐμὲ γὰρ οὐδ᾽ ὅλως δυνήσονται αἱ ἀπειλαί σου ἢ αἱ βάσανοί σου πτωῆσαι ἢ μετασαλεῦσαι ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας. τοῦ θεοῦ μου γὰρ ἐνδυνα- E μοῦντός με, καταπατῆσαι ἔχω τὸν ἐχθρόν μου, τὸν πατέρα σου, τὸν διάβολον, ὑπὸ τοὺς πόδας μου. οὐαὶ δὲ ὑμῖν τοῖς ἀσεβέσιν, διότι ἐκδέχονται ὑμᾶς αἰώνιαι κολάσεις, βασανίζουσαι ὑμᾶς εἰς τὸ διηνεκές. ταῦτα ἀκούσας ὁ ὕπατος ἐκέλευσεν τῆς τάξεως αὐτοῦ ἑτοιμᾶσαι αὐτῷ τὸ ὄχημα, καὶ τούτου ἀχθέντος ἔφη πρὸς αὐτούς· Πορευθῶμεν ἕως τοῦ σεπτοῦ ναοῦ τοῦ μεγάλου Ἀπόλλωνος· τότε προσέταξεν τὸν μακάριον Καισάριον γυμνωθέντα αὐτὸν δεδεμένον ἔμπροσθεν τοῦ ὀχήματος αὐτοῦ σύρεσθαι ἕως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος.

quod, eo orante, corruit et pontificem opprimit.

16. Et cum [1] appropinquaret [2] ad [3] templum, Cæsarius [4] diaconus [5] manibus ligatis [6] in medio militum [7] dixit [8] : *Deus, pater Domini nostri* [9] *Jesu Christi* [10], *qui es* [11] *in æternum, tibi* [12] *omnia cognita sunt* [13]; *noli me derelinquere, sed respice* [14] *sperantes* [15] *in te.* Et cum hoc [16] dixisset, subito ruit [17] templum *b* et occidit Firminum [18] pontificem [19]. *b*

16. Ἐλθὼν οὖν πλησίον τοῦ ναοῦ, ὁ μακάριος τὰς χεῖρας ἔχων δεδεμένας μέσον τῶν στρατιωτῶν προσηύξατο λέγων· Ὁ θεὸς πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, σὲ ἐπικαλοῦμαι, δέσποτα, κύριε παντοκράτωρ, ὅτι σοι μόνῳ πάντα κατάδηλά εἰσιν, μὴ ἐγκαταλείπῃς με, ἀλλ᾽ ἔπιδε ἐπὶ μοὶ τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πεποιθότας ἐπὶ σοί. καὶ ταῦτα εἰπών, ἄφνω συνέπεσεν ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἀνεῖλεν Φιρμίνον τὸν ἀρχιερέα μετὰ πλήθους λαοῦ.

17. Hoc

17. Πυθόμενος

C. 21, d. C. 26. — [9] respondit 21. — [10] *om.* 27 ; minime 21 ; quæ 31, 34. — [11] (o. d.) d. o 53. — [12] (o. d. i.) d. i. o. 43. — [13] beatus C. 10, 21 ; diaconus *add.* 31, 33, 34, 49, 51, 53. — [14] *Quæ sequuntur colloquia om.* 16 ; *mutatis verbis usque ad* Deus pater *(num. 16, vide ibid.) exhibet* 10. — [16] jusserunt 46. — [16] miseri et *add.* 9. — [17] *om.* 27, 31, 33, 34, 38. — C [18] *om.* 11. — [19] (r. L. c. e. d.) L. c. d. 2, 21, r. L. 14, 17, L. c. r. e. d. 50. — [20] infelices eos dixisti 4-7, 11, 17, 21. — [21] qui F 17, 21 ; cum 31, 33, 34, 46, 47. — [22] *om.* 55. — [23] republica 55 ; hoc determinaverunt *add.* 4-7, 11, 17 ; hoc decreverunt *add.* 21 ; (p. s. r.) jussio eorum saluti reipublicæ provideat 46. — [24] *om.* 9, 14, 17 ; (C. d.) sanctus C. 21. [25] (vere sic-dixit) *om.* 13. — [26] solummodo *add.* 4, 5, 7. — [27] (i. e.) e. i. 4. — [28] *om.* 9, 14, 17, 27, 43. — [29] quæ 55 ; est *add.* 4-7, 11, 13, 21. — [30] est *add.* 9, 17. — [31] quæ 4-7, 9, 11, 15, 17, 26, 31, 33, 34, 49, 53, 55 ; cum 21, 27, 43. — [32] faciat 21, 27, 43, 46, 47 ; fecit 17 ; (s. f.) f. s. 34. — [33] (r. C. d.) C. d. r. 2, C. d. dixit 3, 49, C. r. 9, 17. — [34] quæ 21. — [35] intereat 11 ; interficiant 31, 33, 34, 49 ; interimat 13, 21. — [36] vivificare 11, 13, 15, 21, 33, 34, 38, 48, 49, 50, 52. — [37] possit 4-7, 11, 13, 21 ; possunt 48, 53 ; posse 14.

Num. 15. — [1] *om.* 33 ; (r. L.) L. r. 17, L. ait 21. — [2] *om.* 17, 21, 51. — [3] et *add.* 47. [4] *om.* 46, 47 ; demum 13. — [5] *om.* 21 ; expendi 36. — [6] (v. e. s.) suppliciaque vid. 55. — [7] punire 3, 48, 51 ; plurimum 50. — [8] (quia in-desideras) sin autem, citius tibi supplicia videbis irrogari quibus ut video desideras puniri 27, 43. — [9] (r. C.) C r. 17, beatus C. r. 21. — [10] *om.* 17, 21 ; dicens 47 : dicens *add.* 46. [11] in hæc 13. — [12] æternæ quæ vos *add.* 13. — [13] et temporales *add.* 9. — [14] magis *add.* 21. — [15] nos 48. [16] commoveant 34 ; commovebunt 27, 43, 53 ; (v. c.) commovebunt v. 45, 46, 47. — [17] pœnæ *add.* 2, 21 ; (s. v. c. æt.) *om.* 3-7, 11, 17. — [18] ad eum *add* 4-7, 9, 11, 13, 17. — [19] *om.* 21, 43. — [20] *om.* 55 ; sacratissimi 3, 9, 17, 48, 49, 53 ; (t. s.) s. t. 43. — [21] (s. A.) A. s. 36. — [22] Cæsarium *add.* 49. — [23] conspectum 3. [24] (L. c.) suum 9, 17. — [25] *om.* 49 ; et *add.* 52. — [26] ad templum *add.* 9, 17 ; (d. e. n.) n. e. d. 2, 3 ; (et vinctum-nudum) tunc eunte Leontio ad templum, beatus Cæsarius vinctus ducitur et nudus ante ejus carpentum 27, 43.

Num. 16 — [1] dum 9, 17 ; (e. c.) cumque 49. — [2] appropinquasset 9, 17 ; Cæsarius *add.* 53. — [3] *om.* 2. [4] beatus C. 21. — [5] *om.* 21, 49. — [6] (m. l.) manus ligatas 1, 2, 3, 14, 45, per manus ligatus 27, 31, 33, 34, 52, *om.* 4-7, 9, 11, 17, 21, stans 49. — [7] (i. m. m.) *om.* 21. — [8] oravit dicens 21 ; (vere sic, *num.* 14 — dixit) *legitur in cod.* 10 : Valde et *(sic)* stulte locuti sunt imperatores tui. Respondit Leontius consul et dixit : Quare hoc dicis? quia hoc pro salute reipublicæ constituerunt. Beatus Cæsarius dixit Salus ipsa non est salus, sed interfectio est. Leontius consul dixit : Quare interfectionem nuncuparis ? quia omnes salvos facit. Respondit Cæsarius diaconus : O infelix salus, quæ vivificare nescit sed mortificare. Respondit Leontius dicens : Fac quod dico, sacrifica diis, quia in te modo videbis adhiberi supplicia per quam puniri possis. Respondit Cæsarius diaconus : Non me conturbant pœnæ tuæ, sed vos conturbabuntur æternæ ubi cruciaturi eritis in perpetuum. Leontius consul dixit ; Eamus usque ad templum sacratissimi Apollinis. Et vinctum ante carpentum Leontii consulis nudum beatum Cæsarium duxerunt. Et cum appropinquaret ad templum beatus Cæsarius habens ligatas manus in medio militum, hanc orationem fudit ad Dominum. — [9] mei 4, 17, 43. — [10] (J. C.) *om.* 3. — [11] benedictus *add.* 15. — [12] cui 10 ; et cui 27, 43 ; et 31 ; ibi 38. — [13] (t. o. c. s.) *om.* 53. — [14] adjuva 9 ; super me servum tuum *add.* 10. — [15] sperantem 3, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 43, 49, 50. — [16] (c. h.) h. c. 7. — [17] corruit 10, 21. — [18] Firmium 5; Firminium 6. — [19] (F. p.) p. F. 1-7, 9, 10, 11, 13, 17, 21, 26, 27, 31, 34, 36, 43, 46, 47, 48, 50-52, 54, 55.

A 17. Πυθόμενος οὖν ταῦτα Λουξούριός τις ὀνόματι, ὃς ἦν πρῶτος τῆς πόλεως Τεῤῥακίνης, δραμὼν ἐβόα λέγων· Ὑπατικε, ἄκουσον Καισαρίου τοῦ δυσσεβοῦς, πῶς ᾠδαῖς μαγικαῖς ἐπιφωνεῖ. Λεόντιος ὕπατος εἶπεν· Ἔγνωμεν ἅπαντες· καὶ ἐπιστραφεὶς πρὸς τὸν μακάριον Καισάριον ὁ Λουξούριος ἔφη· Σήμερον εἰς σὲ ἐξάπτεται ὁ θυμός μου. καὶ πρὸς αὐτὸν ὁ μακάριος εἶπεν· Ἐγὼ τοῦ θεοῦ βοηθοῦντός μοι οὔτε σε οὔτε τὸν ἄρχοντά σου φοβηθῆναι ἔχω. καθ' ὃν τρόπον σὺ εἶπας ὅτι σήμερον ἐξάπτεται ὁ θυμός σου ἐπ' ἐμοὶ, γνῶθι ὅτι αὔριον ἐξαφανίζεσθε ἐν τῷ γενέσθαι ὑμᾶς νεκρούς. λοιπὸν οὐκ ἔτι ἔσεσθε. θνήσκετε γάρ.

17. Hoc audiens Luxurius primus civitatis, cucurrit [1] clamans [2] et dicens: *Consularis*[3], *audis*[4] *Cæsarium*[5] *quam*[6] *perfidum*[7] *et*[8] *hymnis*[9] *magicis consonantem*[10]*?* Leontius consularis [11] dixit: *Cognovimus*[12]. Et dixit [13] ad [14] Cæsarium diaconum [15]: *Hodie in te exardescet*[16] *ira mea*. Tunc [17] Cæsarius diaconus [18] dixit [19]: *Nec te nec*[20] *principem tuum*[21] *timeo; quia, sicut dixisti*[22], *hodie*[23] *ira*[24] *tua*[25] *exardescit*[26] *et cras*[27] *evanescit*[28], *et cum fueritis mortui*[29], *ulterius*[30] *non eritis*[31].

Luxurius, primus **civitatis,**

18. Τότε ἐμμανὴς γενόμενος ὁ Λουξούριος ἐβόα πρὸς τὸν ὕπατον λέγων· Οὐκ ἀκούεις Καισαρίου λοιδωροῦντος καὶ ἀτιμάζοντος τοὺς θεοὺς ἡμῶν καὶ τοὺς ἄρχοντας ἡμῶν, ἔτι δὲ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξουθενοῦντος δημοσίᾳ, καὶ τοῦτον οὐκ ἀπόλλυς ἐν συντόμῳ, ἀλλ' ἐᾷς ζῆν; ἔφησέν τε ὁ ὕπατος τῷ Λουξουρίῳ· Καὶ ποίᾳ τοῦτον ἀποφάσει δέον τεθνάναι; καὶ ὁ Λουξούριος ἔφη· Πρῶτον μέντοι συναχθήτω ἅπας ὁ δῆμος ὁ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ εἰς τὸν σεπτὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ κατάδηλος
B τοῖς πᾶσιν ἐγένετο ἡ αὐτοῦ μαγικὴ τέχνη, καὶ οὕτως τῇ ἁπάντων ψήφῳ ἀναιρεθήτω.

18. Tunc Luxurius [1] clamabat [2] consulari [3] dicens [4]: *Audis*[5] *Cæsarium*[6] *injuria*[7] *principum*[8] *sermocinantem, et*[9] *adhuc eum non exstinguis?* Dixit autem consularis [10] ad Luxurium [11]: *Qua*[12] *debet puniri sententia*[13]*?* Luxurius dixit: *Primum*[14] *quidem congregetur*[15] *omnis ordo civitatis in eodem loco*[16] *ad templum*[17] *ubi ejus*[18] *claruit magia*[19].

adversus Cæsarium

E

19. Ὡς οὖν ὑπέστρεψαν τὸν μακάριον Καισάριον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἔστησαν εἰς τὸν τόπον ἐν ᾧ ἦν τὸ τοῦ ἀρχιερέως Φιρμίνου σῶμα ἐῤῥιμμένον *, οὕτως διεσάφησεν λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ὁ Λουξούριος τῷ λαῷ λέγων· Ἀκούσατε, πᾶσα ἡλικία, καὶ ἐπιγνῶτε Καισάριον ἄνδρα ἀπειθῆ γενόμενον, ὅστις οὐδὲ τοῖς μεγίστοις θεοῖς τὸ ὀφειλόμενον σέβας ἀπονέμει καθὼς πάντες ἡμεῖς, οὔτε δὲ τοὺς ἄρχοντας ἡμῶν δειλιᾷ. πρὸς ἔτι γε μὴν καὶ φόνον ἠργάσατο. ταῖς γὰρ αὐτοῦ μαγίαις καὶ ἐπαοιδίαις τὸν ἀρχαιότατον ἡμῶν ναὸν τοῦ μεγάλου Ἀπόλλωνος εἰς τὸ ἔδαφος κατέαξεν.

* cod. ἐῤῥημένον

19. Et dum [1] revocatus [2] fuisset [3] ad templum, ubi [4] ejectum [5] jacebat [6] corpus [7] Firmini pontificis [8], sic alloquitur [9] Luxurius populum [10]: *Ecce cognoscite quam*[11] *perfidum hominem*[12], *qui nec deos*[13] *timet nec principem*[14], *qui etiam*[15] *et*[16] *homicidium fecit et incantationibus suis templum antiquitatis destruxit.*

plebem concitat

20. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἀκούσας ὁ μακάριος Καισάριος ταῦτα, ἔκραξεν φωνῇ μεγάλῃ λέγων· Ἀκούσατέ μου, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα μου ἀγαπητὰ, εἰ δίκαιόν ἐστιν ἵνα ἀνθρώπους φοβοῦμαι μᾶλλον ἢ τὸν θεὸν, τὸν

20. Eadem hora [1] clamabat [2] Cæsarius diaconus [3], dicens: *Audite*[4], *fratres, si justum est ut homo timeatur*[5] *magis quam Deus*[6] *creator*[7] *omnium rerum, et in morte*[8] *sanguinis*[9] *hominum*

Quem refutat Cæsarius;

Num. 17. — [1] survenit 12. — [2] fortiter *add.* 10. — [3] O consul 10; consulari 21. — [4] *om.* 10; audi 4, 5, 6, 11, 13, 14; audisti 7, 46, 47. — [5] *om.* 10; diaconum *add.* 53. — [6] *om.* 9, 17, 21, 27, 31, 33, 34, 36, 43, 46, 47,49. — [7] perfidus 10; perfide 9, 11, 13, 17. — [8] est Cæsarius qui 10; *om.* 1, 9, 11, 13, 14, 17, 21, 27, 31, 33, 34, 36, 43, 46, 47, 52. — [9] *om.* 10. — [10] insonantem 49; artibus hoc
C opus exercuit 10. — [11] *om.* 14; consul 10. — [12] agnosco 10; audivi 46, 47. — [13] Leontius *add.* 10. — [14] beatum *add.* 4, 5, 7, 9, F
11, 13, 17, 21, 52, 53, 54.— [15] *om.* 21; cum furore *add.* 4, 6, 9, 11, 17, 52.— [16] exardescit 2, 3, 9, 13, 14, 17, 52.— [17] *om.* 21: cui 27, 36, 43, 45. — [18] *om.* 3, 27, 33, 36, 43, 45; (C. d.) beatus C. 10, sanctus C. 21. — [19] respondit 21, 27, 36, 43, 45. — [20] *om.* 7. — [21] (p. t.) principes tuos 2, 3. — [22] (s. d.) *om.* 31, 33, 34. - [23] *om.* 1, 14, 15, 26, 33, 36, 38, 43, 45, 51, 55. — [24] *om.* 4-7, 47. — [25] vestra 31, 33, 34; (h. i. t.) i. t. h. 2, 3, 10, 11, 13, 45. — [26] exardescet 26, 31, 33, 34, 38, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53-55; (nec te-exard.) ego neque tuam neque principum tuorum iram aliquatenus timeo; quia, sicut ipse dixisti, hodie exardescit 21. — [27] cito 43, 53, 54. — [28] evanescet 26, 31, 33, 34, 45-48, 50, 51, 53-55. — [29] (f. m.) m. f. 43, 53, 54. — [30] ultra 49, 51; jam *add.* 21; potestatem *add.* 43. — [31] habebitis 43.

Num. 18. — [1] consularis 43; consularis *add.* 51. — [2] clamavit 2, 49; ad Leontium *add.* 33, 34; *om.* 14. — [3] *om.* 48, 51; ad consularem 4-7, 9, 11, 13, 14, 17, 21, 53; ad Leontium consularem 31; contra Leontium 10; consularem 33, 34; (c. e.) cons. clamavit 3. — [4] dixit 14; O consul non *add.* 10; (c. d.) d. c. 47. — [5] Audi 2, 3; audisti 14. — [6] Cæsarius 2; in *add.* 1, 3-6, 11, 13, 14, 15, 21, 31, 33, 34, 45, 46, 47, 52. — [7] injuriam 2, 4-7, 9, 11, 13, 17, 43, 48, 49, 50, 53, 55. — [8] principis 2. — [9] *om.* 3, 52. — [10] Leontius 10. — [11] (c. a. L.) a. L. c. 33, 34. — [12] quali 6, 21; et quali 3, 9, 11, 13, 17; quale 4, 7; et qualem 5. — [13] sententiam 5, 7; (p. s.) s. p. 10. — [14] *om.* 21, 45; primo 47. — [15] congregentur 3, 5, 7, 14. — [16] (i. e. o.) *om.* 27, 43. — [17] (a. t.) *om.* 49; Apollinis *add.* 9, 11, 13, 17.—[18] *om.* 10, 45, 46, 47.—[19] magica 4, 6, 11, 31, 33, 36, 49, 51, 52, 54, 55; ars magica 15; (e. c. m.) ars ejus claruit magica 5, 7; (c. m.) magica ars cl. 10; et ibidem judicetur *add.* 10; et ibi de eo quid fieri debeat statuatur *add.* 21; et postea alligato (*om.* 31) saxo præcipitetur in reuma *add.* 28, 29, 31, 33, 34, 48; ars *add.* 52.

Num. 19. — [1] (e. d.) cumque 28, 29, 31, 33, 34, 48, dum vero 43.— [2] vocatus 36, revocatum 33 — [3] venisset 36; (r. f.) reversi fuissent 1; et *add.* 52. — [4] *om.* 1, 5, 7, 9, 13, 14, 15, 17, 21, 26, 27, 31, 33, 34.36, 38, 43, 45-50, 52, 54; ecce 10; et 53. — [5] *om.* 3, 6, 10, 11, 21; ejectus 3, 9, 17; ejecto 13, 15, 26, 36, 43, 46, 47; et foris ejecto 53, 54; jectum 5, 7; dejectum 34, 38; erectum 55. — [6] erat 6, 11; est 7, 9, 17, 38, 49, 55; *om.* 2, 3, 4, 10, 13, 14, 15, 21, 26, 27, 31, 33, 34, 36, 43, 45, 46, 47, 48, 50, 52, 53, 54. — [7] corpore 15, 26, 36, 43, 46, 47, 53, 54. — [8] *om.* 21; et *add.* 2, 9, 17, 55; in medium *add.* 4, 5, 7; trahebatur et *add.* 10; (c F. p.) beatus Cæsarius 21. — [9] allocutus est 9, 10, 17; loquitur 55. — [10] populo 1, 7, 9, 11, 13, 14, 17, 27, 48, 55; (L. p) p. L. 53, 54. populo L. 3, L. ad p. dicens 10. — [11] quia 38; *om.* 27, 33, 34, 36, 43. — [12] (p. h.) perfidus est iste homo 10. — [13] nostros *add.* 10. — [14] principes 9, 10, 17, 31, 33, 34, 45, 46, 48, 49; metuit *add.* 10. — [15] *om.* 33. — [16] *om.* 3-7, 9, 10, 11, 13, 17, 27, 36, 43, 48, 49, 52.

Num. 20. [1] (e. h.) tunc beatus Cæsarius 27, 36, 43. — [2] clamavit 2, 45, 46, 47. — [3] *om.* 3, 14, 46, 47, 50; (C. d.) *om.* 27, 36, 43. — [4] me *add.* 4, 8, 49. — [5] (h. t.) hominem timeatis 4-7, 9, 11, 17. — [6] *om.* 1; Dominus 10. — [7] (D. c.) Deum creatorem 4-7, 9, 11, 17, Deo creatori 14. — [8] mortem 14, 38, 45, 46, 47, 53, 55; timore 16; *om.* 49. — [9] sanguine 49; ac sanguine 21. —

EX MSS.

hominum [10] *purificetur civitas* [11] *vestra, vos* [12] *judicate. Unde commoneo caritatem* [13] *vestram ut pœnitentiam agat unusquisque vestrum de sanguine* [14] *quem effudistis* [15] *innocentium* [16], *et* [17] *credatis* [18] *et timeatis* [19] *Dominum* [20] *Jesum Christum Dei Filium* [21].

unde custodia diu detinetur.

21. Tunc [1] clamaverunt [2] omnis populus [3], dicentes [4]: *Bonus* [5] *homo* [6] *justa* [7] *loquitur.* Tunc [8] Luxurius tulit eum de medio populorum [9], et iterum [10] recludit [11] eum [12]. Et fuit [13] in [14] custodia [15] annum unum [16] et mensem unum [17] c.

c

τὸν ποιητὴν πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων· ὑμεῖς D
αὐτοὶ κρίνατε· ἐπίγνωτε τοίνυν τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν τὸν ποιήσαντα ἡμᾶς, ὅπως καθαρθῇ ἡ πόλις ὑμῶν ἀπὸ τῶν μολυσμάτων τῶν ματαίων εἰδώλων καὶ ἀπὸ τοῦ πικροῦ θανάτου καὶ τῆς ἐκχύσεως τῶν ἀθώων αἱμάτων. διὸ παραινῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ἵνα μετανοήσῃ εἷς ἕκαστος ὑπὲρ τῶν ἀθώων αἱμάτων τῶν ἐκχυθέντων ὑφ' ὑμῶν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ πιστεύσῃ τῷ μόνῳ θεῷ τῷ ἀληθινῷ σωτῆρι ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ὅστις ἐστὶν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὁ μονογενής.

21. Τότε ἔκραξεν πᾶς ὁ λαός, μεγάλῃ τῇ φωνῇ λέγοντες· Ἀγαθὸς ὁ ἄνθρωπος οὗτος καὶ δίκαια λέγει. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ παράνομος Λουξούριος καὶ θυμοῦ πλησθείς, προσέταξεν τοῖς παρεστῶσιν αὐτῷ, καὶ ἐξαγαγὼν τὸν ἅγιον Καισάριον ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ καὶ πάλιν ἐκέλευσεν ἀπαναχθέντα αὐτὸν καὶ κατακλεισθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ. ἐποίησεν δὲ ὁ μακάριος μάρτυς ἐν τῇ φυλακῇ ἐνιαυτὸν ἕνα καὶ μῆνα ἕνα.

ANNOTATA.

a *Indicare videtur hoc responso martyr non ignorare se nullum a Trajano imperatore ejusmodi decretum latum fuisse.*

b *Videtur illud esse famosissimum Apollinis templum super quod, si Contatori fides, lib. III, cap. 5, pag. 359 :* “ Exsurgit modo insignis ecclesia cathedralis Terracinensis, nomine sanctorum martyrum
B Petri et levitæ Cæsarii condecorata; quæ tamen ut plurimum, dimisso titulo principis apostolorum Petri, sub invocatione solius S. Cæsarii appellatur. „ *Quæ ecclesia quando constructa sit ignoratur. Consecrationis ejusdem instrumentum apud Contatorem legitur pag. 360, quod ita incipit:* “ In nomine Domini, amen. Pateat universis et singulis quod ego Ambrosius, Dei gratia episcopus Terracinensis, consecravi solemniter basilicam titulo S. Cæsarii insignitam in hac civitate Terracinensi constructam, sub die dominico ac 24 mensis novembris, anno a nativitate ejusdem Domini nostri 1074, pontificatus Sanctissimi Domini nostri Domini Gregorii Papæ Septimi Soanensis anno primo, in festo S. Grisogoni martyris. Consecravi etiam eodem die tria principalia altaria ejusdem ecclesiæ; videlicet altare medium, quod majus est, consecratum est in honorem S. Crucis et B. Mariæ semper Virginis, et SS. Petri et Pauli et omnium apostolorum, et beatorum martyrum Cæsarii, Juliani, Felicis et Eusebii, quorum corpora intus recondita sunt, *etc.* „ E

c *De temporum ratione ineunda, ut Acta sibi constent, egimus in Comment. præv. § II, numm. 18-20.*

CAPUT TERTIUM.

Leontii conversio et beata mors. Cæsarius et Julianus, a Luxurio primo civitatis damnati et sacco inclusi, demerguntur in mare. Luxurius secundum Cæsarii prophetiam a serpente necatur. Cæsarii et Juliani corpora ab Eusebio monacho sepeliuntur.

Nudus e carcere eductus Cæsarius

Exempto [1] vero tempore, jussit [2] Luxurius [3] ejici [4] Cæsarium [5] de custodia, et mittens [6] ad Leontium consulem [7] consuluit [8] eum [9] ut [10] exstingueretur [11]. Ejectus [12] est [13] vero [14] Cæsarius [15] de custodia [16] maceratus [17] et tectus [18] de [19] capillis [20] suis [21], quia nudus erat, et [22] angelus [23] Domini die noctuque custodiebat eum [24].

23. Tunc

22. Συμπληρωθέντος δὲ τοῦ καιροῦ, προσέταξεν δὲ ὁ δυσσεβὴς Λουξούριος ἐκβληθῆναι τὸν ἅγιον Καισάριον ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἀποστέλλει πρὸς Λεόντιον τὸν ὕπατον, ὅστις καὶ ἦν ὑποβαλὼν αὐτῷ ὅπως συντόμως ἀναιρεθῇ. ἐκβληθέντος δὲ τοῦ μακαρίου Καισαρίου ἐκ τῆς φυλακῆς, ἦν κατατακεὶς τῷ σώματι πάνυ, ἡ δὲ κόμη τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἦν αὐξηθεῖσα, ὥστε σκέπεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν αὐτοῦ τριχῶν. ἦν γὰρ γυμνὸς τῷ σώματι. τοιγαροῦν ἄγγελος κυρίου τοῦτον ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐφύλαττεν. F

23. Τότε

[10] humani 47; hominis 55. — [11] vita 4-7, 10, 11, 17. — [12] *om.* 9, 17; ipsi *add.* 21. — [13] prudentiam 21. [14] innocentium *add.* 9, 10, 17, 27, 36, 43, 46, 47, 49. — [15] fudistis 53, effunditis 43; effudisti 7. [16] innoxium 3; *om.* 9, 10, 17, 27, 36, 43, 46, 47. — [17] ut 9, 17. — [18] (e. c.) *om.* 27, 36, 43, 54. — [19] (e. t. *om* 5. — [20] nostrum *add.* 7, 11, 13, 17. — [21] (D. F.) F. D. 3, 10, 31, 33, 34, D. esse F. 14, esse D. F. 46, 47; et credatis in eum *add.* 43.

Num. 21. — [1] quo audito 21 — [2] clamabat 43, clamavit 49, 50. — [3] (o. p.) omnes populi 1, 2, 21, 31, 33, 34, 45, 52 55, omnes una voce 46, 47; (c. o. p.) omnis populus clamavit 10. — [4] dicens 43, 49, 50; voce magna dicens 10 — [5] justus 21. — [6] et justus *add.* 9, 17; qui *add.* 53, est *add.* 54; est qui *add.* 36, 52, de bono *add* 50. — [7] ista 5, 7, 53. — [8] tum 34. — [9] populi 3, 10, 21, 43, 47, 49. — [10] in carcere 36. — [11] reclusit 1, 2, 11, 33, 34, 36, 47, 49, fecit includi 21. [12] *om.* 36; in carcere *add.* 10. — [13] (e. f.) fuitque 27, 43, qui fuit 2. — [14] eadem *add.* 21. [15] (i. c.) reclausus 13; per *add.* 4-7, 9, 11, 17, 21, 49. — [16] *om.* 9, 17, 21; (a. u.) anno uno 2, 10, 13, 15, 26, 31, 33, 34, 36, 45, 46, 47, 55. — [17] (m. u.) mense uno 2, 10, 13, 15, 26, 31, 33, 34, 45, 46, 47, 55, mense integro 36.

Num. 22 [1] expleto 2-7, 9, 11, 13, 17, 21, 48, 50, 53, 54, completo 14. — [2] eum *add.* 43. — [3] eum *add.* 49. [4] educi 14; ejicere 15, sanctum *add.* 27, 31, 33, 34, 38; beatum *add.* 21. — [5] *om.* 43, 49; (e. C.) beatum C. educere 10, C. e. 45, 46, 47, 48; diaconum *add.* 1. — [6] misit 10. — [7] consularem 14, 15, 27, 31, 43, 46, 47, 48, 53; et *add.* 2, 10, 14, 17. — [8] consulit 4, 5, 7, 11, 13; qualiter *add.* 27. — [9] ei 27, 34, 43, 55. — [10] quomodo 36, 53; qualiter 43; *om.* 27; eum *add.* 43. — [11] extingueret 21, 27, 43, 53. — [12] ejectum 31, 33, 34, 46, 47; ejicitur 27, 43. — [13] *add. ex* 50, 53. — [14] ergo 49. — [15] Cæsarium 31, 33, 34, 46, beatus C. 21. — [16] publica *add.* 33, 34; (C. d. c.) *om.* 3, d. c. C. 47, d. c. Cæsarium 46. — [17] maceratum 31, 33, 34, 47. — [18] tectum 31, 33, 46, 47. — [19] *om.* 27, 31, 34, 38, 43, 46, 47, 49, 52. [20] *om.* 33. [21] *om.* 31, 45. — [22] *om.* 3, 11, 13, 27, 31, 33, 34, 43. — [23] enim *add.* 21, 36, 43. — [24] *om* 33, 34.

A 23. Τότε δὴ ἄγουσιν τὸν μακάριον Καισάριον ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς. ὡς οὖν εἰσῆλθεν ὁ ἅγιος μάρτυς καὶ ἔστη ἐν μέσῳ πάντων, εἶπεν πρὸς τοὺς στρατιώτας τοὺς τῇ ἁλύσει δέσμιον αὐτὸν κατέχοντας· Μικρόν, παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀνάσχεσθέ μου, ὅπως εὐχαριστήσω τῷ κυρίῳ μου Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ ἀξιώσαντί με μέτοχον γενέσθαι τῶν δούλων αὐτοῦ τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ. αὐτίκα γοῦν πεσὼν εἰς τὴν γῆν καὶ κλίνας γόνυ, προσεκύνησεν τῷ κυρίῳ λέγων· Κύριε ὁ θεός, ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δεῖξον ἡμῖν τὸ ἔλεός σου. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ ἐγένετο φῶς μέγα, λάμψαν ὡς ἀστραπή, ὃ καὶ ὑπερασπισεν τὸν μακάριον.

24. Ἰδὼν δὲ τοῦτο Λεόντιος ὁ ὕπατος ἤρξατο μεγάλῃ τῇ φωνῇ κράζειν καὶ λέγειν· Ἀληθῶς εἷς ἐστιν κύριος ὁ θεὸς ὃν κηρύσσει Καισάριος ὁ διάκονος. καὶ προσελθὼν τοῖς ποσὶν τοῦ ἁγίου μάρτυρος, κλαίων ἐξεδύσατο τὴν διπλοΐδα αὐτοῦ ἥνπερ ἠμφίετο, καὶ περιέβαλεν αὐτὴν τῷ μακαρίῳ Καισαρίῳ. καὶ οὕτως ἤρξατο αἰτεῖν καὶ παρακαλεῖν αὐτὸν ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅπως βαπτισθῇ ὑπ' αὐτοῦ. πρὸς ὃν ἀποκριθεὶς ὁ μακάριος Καισάριος εἶπεν· Σὺ μόνον πίστευσον εἰς ἕνα θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς
B ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ. παραυτὰ δὲ ἐπίστευσεν τῷ κυρίῳ πανοικεί. τότε λαβὼν ὕδωρ ὁ μακάριος ἐβάπτισεν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

25. Ἐν αὐτῇ οὖν τῇ ὥρᾳ, ἐλθὼν πρεσβύτερός τις ὀνόματι Ἰουλιανὸς μετέδωκεν αὐτοῖς τοῦ πανσέπτου καὶ τιμίου σώματός τε καὶ αἵματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. μετὰ οὖν τὸ δέξασθαι αὐτοὺς πάντα τὰ θεῖα μυστήρια τῆς πίστεως, ηὔξατο ὁ μακάριος Ἰουλιανὸς ὁ πρεσβύτερος ἐπὶ τὸν Λεόντιον, καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὴν εὐχήν, μετὰ δόξης παραχρῆμα ὁ Λεόντιος αὐτῇ τῇ ὥρᾳ παρέδωκεν τῷ κυρίῳ.

26. Τότε τοίνυν ὁ Λουξούριος ἐκέλευσεν κρατηθῆναι τοὺς μακαρίους Ἰουλιανὸν τὸν πρεσβύτερον καὶ Καισάριον τὸν διάκονον, οἷς καὶ ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν ἀπόφασιν τοιάνδε λέγων, ὅπως οἱ δύο ἅμα ἐν σάκκῳ βληθέντες, οὕτως καταποντισθῆναι αὐτοὺς ἐν τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης. τὸ δὲ τοῦ ὁσίου Λεοντίου σῶμα συστείλαντες ἥ τε γυνὴ αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, ἔθαψαν αὐτὸν πλησίον τῆς πόλεως εἰς τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, τῇ πρὸ τριῶν καλανδῶν νοεμβρίων, καὶ οὕτως ἀνεπαύετο ἐν κυρίῳ. 27. Τῇ

23. Tunc [1] adduxerunt eum [2] in medio foro [3]. Qui [4] cum [5] ingressus fuisset [6] forum [7], dixit [8] Cæsarius diaconus [9] ad milites qui eum [10] colligatum [11] tenebant [12] catenis [13] vinctum [14]: *Modicum* [15] *rogo* [16] *relaxate* [17], *ut gratias* [18] *referam Domino* [19] *meo Jesu Christo, qui me dignatus est socium* [20] *esse* [21] *servorum* [22] *suorum* [23]. Et subito [24] cadens in terram [25] adoravit [26] Dominum dicens: *Domine* [27] *Deus* [28], *pater* [29] *Domini nostri* [30] *Jesu Christi, ostende nobis misericordiam tuam* [31]. Eadem autem [32] hora facta est [33] lux sicut coruscatio [34], et protexit [35] Cæsarium diaconum. *luce cœlesti circumfunditur*

24. Videns [1] hoc Leontius [2] consularis [3] cœpit voce magna clamare [4]: *Vere Dominus Deus* [5] *est* [6] *quem prædicat Cæsarius diaconus* [7]. Et [8] misit se ad [9] pedes beati [10] Cæsarii [11], et [12] exspolians [13] se [14] chlamyde sua [15], induit [16] beatum [17] Cæsarium [18], et rogare [19] cœpit [20] coram omni [21] populo ut baptizaretur. Cui [22] dixit beatus [23] Cæsarius [24]: *Tu* [25] *crede* [26], *et modo* [27] *videbis lumen splendidum* a. Et accepta aqua [28] baptizavit eum [29] in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. *Inde conversus Leontius* a

E

25. In [1] ipsa [2] hora veniens [3] Julianus [4] presbyter [5] dedit [6] ei [7] corpus et sanguinem Domini nostri [8] Jesu Christi. Et cum percepisset [9] omnia sacramenta [10] legis *b*, oravit beatus [11] Julianus [12] super Leontium, et completa oratione cum gloria Leontius tradidit [13] spiritum [14]. *percepto sacramento moritur* b

26. Eadem [1] die [2] Luxurius tenuit [3] Julianum presbyterum et Cæsarium diaconum, et dedit [4] sententiam in eis [5] ut ambo [6] in [7] saccum [8] *c* missi [9] in mare [10] præcipitarentur. Corpus autem [11] Leontii collegit [12] uxor et filii ejus, et sepelierunt [13] juxta civitatem [14] in agrum suum [15] *d*, tertio kal. [16] nov. *Cæsarius cum Juliano* c d

27. Alia

Num. 23. — [1] et 49; *om.* 46, 47. [2] *om.* 46, 47, 55; (a. e.) adductus est 21, 49. — [3] civitatis *add.* 2; (m. f.) foro civitatis 10, medium forum 21, 26, 27, 31, 33, 34, 36, 43, 49, 50, 52. — [4] quo 33, 34; *om.* 49. — [5] cumque 49. [6] in *add.* 14, 52 [7] *om.* 2,
C 15, 21, 31, 33, 49. — [8] *om.* 5, 6, 7, 11, 13: beatus *add.* 10. [9] *om.* 10; (C. d.) *om.* 21, 36, 43, 45, 46, 47, 49, dixit *add.* 11, 13, 50, F dicit *add.* 6; ait *add.* 5, 7. — [10] catenis *add.* 10. — [11] ligatum 2, 14, 38; *om.* 15, 17, 26, 31, 33, 34, 45, 46, 47, 49, 52-54. — [12] tenebat 10; et *add.* 38. — [13] *om.* 10. — [14] (c. v.) v. c. 53, 54. *om.* 27, 43; (t. c. v.) t. v. 46, 47. [15] modico 11 *om.* 10, 13 — [16] *om.* 4, 17; vos *add.* 10, 13, 36, me *add.* 43, 52; (m. r.) rogo, modicum me 14. me *add.* 21, 26, 36. — [17] laxate 10, 55, me *add.* 2, 5, 6, 7, 11, 17, 27, 31, 33, 34, 38, 47, 53, 55; vincula mea modicum *add.* 10. [18] gratiam 4-7, 10, 11 — [19] Deo 38 Deo *add.* 15. — [20] socius 2; *om.* 43. — [21] facere 33, 34, 56; *om.* 27, 49; (s. e.) e. s. 26, 36, 53, 54, sociare 4, 5, 6, 11, 17, 21, effici socium 10. — [22] servis 4, 5, 6, 11, 17, 21. — [23] suis 4, 5, 6, 11, 17, 21; esse *add.* 49. [24] *om.* 46. [25] terra 2, 14, 17. [26] oravit ad 49. [27] *om.* 17. [28] *om.* 55; omnipotens *add.* 47. [29] (D. p.) p. D. 33. [30] mei 27, 43. — [31] et *add.* 43, (qui me dignatus tuam) *om.* 7. — [32] *om.* 2-7, 11, 13, 33, 34 — [33] *om.* 27. — [34] coruscus 13, 21; super eum *add.* 10. — [35] texit beatum 21; beatum *add.* 10.

Num 24. — [1] vero *add.* 46, 47; autem *add.* 10, 43. — [2] *om.* 14. [3] consul 10. — [4] (v. m. cl.) cl. dicens 33; cl. dicens v. m. 31, 34. cl. v. m. 45, 46, 47; dicens *add.* 21; et dicere *add.* 49. — [5] unus *add.* 3, 17; (v. D. D.) verus Deus atque Dominus 21. — [6] *om.* 21. — [7] *om.* 43. — [8] hoc dicens *add.* 43. — [9] ante 17. — [10] *om.* 2, 5, 14, 48, 49, 51; sancti 11, 36, 53; ejus 3, 10, 43. — [11] *om.* 3, 10, 43; diaconi *add.* 2, 4, 14, 51; plorans et dicens: Peccavi *add.* 4-7, 11, 21. — [12] ut 7; plorabat dicens: Peccavi. Et *add.* 17. — [13] exuens 21, 43; spolians 10. [14] *om.* 45. — [15] (c. s.) chlamydem suam 1, 2, 3, 10, 11, 13, 14, 17, 26-36, 38, 43, 48, 50, 51, 52, 53, 55; et *add.* 10. [16] *om.* 13; ea *add.* 13, 47, 53, eam *add.* 21. — [17] *om.* 1, 2, 13, 14, 48, 51, 53, 55, eum 3, 45, 49 eam 46; beato 21. — [18] *om.* 3; Cæsario 21; diaconum *add.* 1, 51. [19] eum *add.* 4-7, 11, 17. — [20] eum *add.* 21. [21] *om* 17, 47. — [22] et 10, ita *add.* 2. — [23] *om.* 43. — [24] diaconus *add.* 2, 3, 16; diaconum *add.* 10; (d. b. C.) b. C. d. 33, 34, 56. [25] *om.* 21, 43, 50; tantummodo 46, 47. — [26] sede 50; tantummodo *add.* 21, 43; in Domino J. C. *add.* 10. — [27] *om.* 21, 43, 47, 53. — [28] beatus Cæsarius *add.* 21; benedixit et *add.* 1. — [29] *om.* 2.

Num. 25. — [1] *om.* 3. — [2] autem *add.* 17. — [3] venit 3, 34; quidam 6; quidam *add.* 4, 11, 17, 21; quidem *add.* 5, 7. [4] nomine *add.* 21. — [5] et *add.* 10, 14, 50. — [6] tradidit 21. — [7] eis 48. [8] *om.* 33, 34. [9] cepisset 26, perfecisset 43 pervenisset 10. — [10] christianæ *add.* 46, 47. — [11] *om.* 2. — [12] Cæsarius 53; presbyter *add.* 2, 5, 17; (presbyter dedit-Jul.) *om.* 4. — [13] reddidit 53. — [14] (t. s.) sp. reddidit 3; (percepisset omnia-spir.) fecisset orationem super eum, mox completa oratione Leontius consularis reddidit Domino spiritum 21.

Num 26. — [1] tunc 27, 43 autem *add.* 14 — [2] *om.* 27, 43, (e. d.) *om* 17. [3] (L. t.) t. L. 38, 49; beatum *add.* 14 — [4] et *add.* 14, in eos *add.* 49. — [5] eos 43, (i. e.) *om.* 14, 21, 49. — [6] *om.* 47 — [7] *om.* 46, 47. — [8] sacco 2, 4-7, 10, 11, 12, 17, 26, 36, 45, 46, 47, 48, 53, 54, 55. [9] insuti 46, 47; *om.* 13; mitterent 12. — [10] mari 53. — [11] vero 21. [12] collegerunt 1, 2, 4-7, 10, 11, 14 15, 17, 21, 33, 34, 43, 49, 52, 55. — [13] eum *add.* 21, 27, 43; illud *add.* 36. — [14] Terracinam 3, 11, 13; Terracinam *add.* 53, 54; Terr. civ. 36. — [15] (ag. s.) agro suo 26, 27, 33, 34, 36, 43, 45, 46, 47, 50, 53, 54. [16] (t. k.) in kalendis 50.

Luxurii nece prædicta.

27. Alia autem nocte post triduum [1], cum [2] ducerentur [3] ut [4] præcipitio [5] mergerentur [6] in mare [7], beatus [8] Cæsarius dixit ad Luxurium : *Me quidem aqua, quæ [9] regeneravit [10] quasi filium suum [11] ex [12] se renatum [13] suscipiet [14], ut [15] ipsa me modo [16] martyrem faciat [17] una cum [18] patre meo [19] Juliano [20] quæ [21] ante [22] fecerat [23] christianum [24] e. Te [25] autem [26], Luxuri, hodie comedet [27] coluber [28], ut cognoscat hæc omnis [29] patria [30] quia [31] vindicat Dominus [32] sanguinem servorum suorum [33] et [34] virginum [35], quas tu ignibus [36] concremasti [37], me [38] quidem [39] ad [40] libitus [41] tuos [42] aqua [43] mergi jussisti [44].*

27. Τῇ οὖν ἑτέρᾳ νυκτὶ ἤγουν μετὰ τρεῖς ἡμέρας D
ἀπαγομένων τῶν ἁγίων μαρτύρων, Ἰουλιανοῦ φημι καὶ Καισαρίου, ὅπως ἐν τῇ θαλασσῃ αὐτοὺς ῥιφῆναι προέταξαν οἱ παράνομοι. ὁ οὖν μακαριος ὁ Καισάριος ανοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπεν πρὸς τὸν Λουξούριον· Γνῶθι ὡς ἐμὲ μεν τὸ ὕδωρ τὸ ἀναγεννῆσάν με ὡς ἤδη υἱὸν ἐξ αὐτοῦ με τεχθέντα ὑποδέχεται, καὶ τοῦτό με μάρτυρα παραχρῆμα ἀναδείξει, τοῦ θεοῦ μου οὕτως εὐδοκήσαντος, ἅμα τῷ τιμιωτάτῳ μου πατρὶ καὶ πρεσβυτέρῳ Ἰουλιανῷ τῷ καὶ πρῶτόν με χριστιανὸν ποιήσαντι. σε δε οὖν, Λουξούριε, σήμερον καταλαμβάνει ἡ τοῦ θεοῦ δικαία κρίσις τοῦ ἐναχθῆναι* ἐπὶ σὲ, ὡς ζῶν ὑπὸ ὄφεως βρωθήσει, ἵνα γνῷ* πᾶσα πατρὶς ὅτι ἐκδικῶν ἐκδικήσει κύριος το αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ ἅμα καὶ τῶν παρθένων, οὓς σὺ κατατήξας ἀνεῖλες, καὶ ὅτιπερ ἐμὲ μὲν ὑπὸ τῶν σῶν ὑπηρετῶν τῷ ὕδατι καταποντισθῆναι προστάττεις, σὺ δε ἔσῃ εἰς τὰ κατώτατα τοῦ ᾅδου ὑπὸ τοῦ θεοῦ μου καταχθονιζόμενος.

In sacco mari demergitur. Corpora in littus ejiciuntur.

28. Interea missi [1] in saccum [2] beatus Julianus presbyter et sanctus [3] Cæsarius diaconus [4] præcipitati sunt in mare [5]. Eodem [6] die [7] quo [8] mersi [9] sunt in littore [10] eos [11] unda [12] ejecit [13], ubi etiam [14] jacebat Luxurius totus turgidus a serpente percussus [15].

28. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια τοῦ αθλοφόρου μάρτυρος Καισαρίου ἐνώπιον παντων καὶ τῷ παρανόμῳ Λουξουρίῳ λέγοντος, ἐνεβλήθησαν ἐν τῷ σακκῳ οἱ ἅγιοι μάρτυρες, Ἰουλιανὸς ὁ πρεσβύτερος καὶ Καισάριος ὁ διακονος, οὕτως τε ὁμοθυμαδὸν ἐχαλάσθησαν ἐν τῇ θαλάσσῃ. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐν ᾗ κατήχθησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες εἰς τὸν αἰγιαλὸν, ἐξήγαγεν αὐτοὺς τὸ ῥεῦμα τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι εἰς τὸν τόπον ἐν ᾧ ἔκειτο ὁ Λουξούριος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὅλος ὀγκωθείς. E

Luxurius serpentis morsu

29. Ipse autem [1] Luxurius ibat [2] equo sedens [3] ad villam suam ut pranderet ; et [4] quoniam festinabat ad prandium, præcessit cum equo solus [5]. Igitur cum juxta arborem præteriret [6], et [7] faciente [8] nequitia sua [9] sic evenit [10] ei [11] ut [12] coluber [13] per caput ejus [14] inter collum et capitium tunicæ ejus [15] inter tunicam et ventrem ejus [16] irreperet [17] et [18] latus [19] suis [20] morsibus [21] laniaret,

29. Τῆς γὰρ μοίρας * αὐτοῦ [ἔτι δὲ καὶ ἣν ἔσχεν κατὰ τῶν ἁγίων μανίαν καὶ λύσσαν πέρας ἐδήλωσεν· τὰ κατ' αὐτὸν ἀπόδειξιν ἔχει. συνέβη γὰρ τὸν αὐτὸν Λουξούριον ἐν τῷ ἵππῳ αὐτοῦ καθεζόμενον πορεύεσθαι ἀριστῆσαι. ἐπειδὴ δὲ ἔσπευδεν εἰς τὸ ἄριστον, προέδραμεν αὐτὸς σὺν τῳ ἵππῳ μόνος· καὶ δὴ πλησιάσαντος ὑπό τι δένδρον, τῆς πονηρᾶς αὐτοῦ πράξεως δῆλον ὅτι ἐπὶ τοῦτο αὐτὸν ἀγούσης, συνέβη

Num. 27. — [1] *ita* 1, 3-7, 10, 13, 14, 17, 27, 31, 33, 34, 43, 51, 55 ; *reliqui* triduo ; (alia-triduum) *om.* 21. — [2] cum autem 21. — [3] duceretur 1, 2, 3, 14, 15, 50; sancti martyres *add.* 5, 7, 9, 11, 13, 17 ; Julianus presbyter et Cæsarius diaconus *add.* 45, 46, 47. — [4] *ita* 1, 4, 6, 14, 15, 17, 21, 31, 33, 34, 43, 45, 46, 47, 50, 53 ; *reliqui* et. — [5] *om.* 21. — [6] mergeretur 1, 2, 3, 14, 15, 26, 50. — [7] mari 10, 42, 51, 53, 54. — [8] *om.* 53, 54. — [9] qui 3, 14 ; qua 12 ; me *add.* 3, 5, 7, 14, 43 ; *om.* 52. [10] generavit 4, 6, 11. — [11] *om.* 17, 43 ; ut suum 31. — [12] esse 2, ut 14 — [13] (ex se ren.) *om.* 27, 31, 33, 34. — [14] suscepit 2 ; excepit 3 ; suscipit 14. — [15] et 2, 21. — [16] *om.* 15. — [17] faciet 21. — [18] beato *add.* 51. — [19] (p. m.) patrem meum 1, 2, Juliano patre 47. — [20] *om.* 2, 3 ; Julianum 1 ; meo 47 ; presbytero *add.* 13, 21. [21] qui 1-6, 17, 21, 36, 38, 43, 45, 53-55 ; quem 12, 13, 48, 51, 52 ; *om.* 11 ; me *add.* 43, 53, 55. — [22] *om.* 11 ; antea 53 ; me *add.* 3, 38, 46, 47. — [23] *om.* 11 ; fuerat 3 ; fecit 46, 47 ; fecerit 55 ; fec. eum 5. — [24] *om.* 11 ; christianus 3. — [25] tu 2, 4, 5, 6, 11, 13. — [26] vero 21. — [27] (h. c.) comedet hodie 33, 34 ; te *add.* 11, 13. — [28] carnes tuas *add.* 2. — [29] (h. o.) o. h. 43, 46, 47, 49. [30] civitas 55. — [31] Christus *add.* 43. — [32] *om.* 43. [33] *om.* 2. — [34] ac 11, 17. — [35] suarum 10. — [36] igne 21. — [37] cremasti 10, 21 ; concremare jussisti 36, 53 ; et 5, 7 ; et *add.* 10, 21, 27, 31, 33, 34, 38, 43, 49. [38] meum 34. — [39] que 46 ; quam 10 ; quem 27, 31, 33, 34, 43 ; (m. q.) qui me 21. — [40] *om.* 10. — [41] libitum 21, 27, 43 ; libidos 38. — [42] tu 10 ; tuum 21, 27, 43 ; in *add.* 21, 27, 31, 33, 34, 38, 43, 46, 47, 49, 52, 55. — [43] aquam 43, 55 ; (concremasti-aqua) *om.* 4-7. — [44] (me quidem-jussisti) *om.* 11, tu vero eris in profundo mortis a Deo mersurus (versurus 11) 4-7, 11.

C F

Num. 28. — [1] missus 11 ; sunt *add.* 10. — [2] sacco 2, 3, 46, 47. — [3] *om.* 48, 51, 55 ; beatus 53. — [4] levita 21 ; (presbyter-diaconus) una cum sancto Cæsario diacono 17. — [5] mari 10 ; (præcip.-mare) præcipitavit eos 3 ; sed *add.* 36, 43, 53, 54. — [6] eadem 2 ; autem *add.* 31, 33, 34, 49 ; vero *add.* 46, 47. — [7] momento 53. — [8] quod 31 ; in mare *add.* 4-7, 11, 13. — [9] præcipitati 17. — [10] littus 27, 33, 34, 43, 49, 52. — [11] *om.* 48, 51. — [12] undas 2. — [13] jecit 31, 33, 34 ; dejecit 2 ; projecit 4-7, 11, 13 ; rejecit 43, 46, 49, 53 ; eos *add.* 48, 51. — [14] autem 27, 43. — [15] perculsus 34 ; (ubi-percussus) *om.* 10 ; (jacebat-percussus) jaciebantur 43, jaciebantur in littus 47.

Num. 29. — [1] namque 21 ; enim 49 ; (ips. a.) *om.* 27, 43. [2] in 10. — [3] properabat 10. — [4] *om.* 2. — [5] (præc.-solus) *om.* 13, cum eq. sol. præc. 27, 43. — [6] præcessisset 2. — [7] *om.* 4-7, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 21, 26, 27, 31, 33, 34, 36, 43, 45, 46, 48-55. — [8] facientem 2 ; facientes 10. — [9] nequitiam suam 2 ; serpens *add.* 10. — [10] contigit 51 ; venit 16 ; supervenit 10. — [11] *om.* 3, 10, 13, 16. — [12] *om.* 10, 13, 16, 46. — [13] *ita* 13, 16, 43 ; serpens 9, 26 ; lignum confractum 28, 29, 33, 34, 36 ; qui *add.* 16 ; *reliqui codices omittunt.* — [14] (p. c. e.) c. e. 4-7, 11, 17, *om.* 50, super c. e. 9, 10, 13, de arbore veniens 49 ; se præcipitare[t] ei *add.* 9 ; immanis serpens descenderet atque *add.* 1 *(recenti manu)*, 14. — [15] (inter c. et c. tun. ej.) *om.* 43, 53, et col. et cap. tun. (ejus *add.* 4-7, 17) ingressus serpens *(om.* 16*)* 4-7, 11, 16, 17, 21, 22, et c. et cap. tun. ej. veniret, et serpens 28, 29, 31, 33, 34, et c. ejus et cap. tun. ej. 51, et collum 38, inter col. tun. 3 ; intraret *add.* 1, 14 ; intraret et *add.* 26, 27 ; ita ut *add.* 10. — [16] (i. t. et v. ej.) *om.* 13, 16, inter tunicam 49, ventrem ejus 11, 17, 21, 22, 28, 29, 31, 33, 34, ventre ejus 4-7, i. t. et v. 3, 46 ; serpens de alto lapsus *add.* 15 ; serpens *add.* 36, 48, 51, 53, 54 ; collum et capitium tunicæ ejus serpens *add.* 52. *In cod.* 1 *verba* inter collum-vent. ejus *recenti manu fuere scripta.* [17] *ita* 36, 48, 51, 53, 54 ; dilaberetur 43 ; introiret 10, 16 ; ingressus 13 ; *reliqui omittunt.* — [18] *om.* 13, 16. — [19] *ita* 4-7, 9, 11, 21, 22, 36, 38, 46, 47, 53, 54 ; lateribus 14 ; latera 10, 13, 15, 16, 17, 28, 29, 31, 33, 34, 43, 49 ; *reliqui* lateris ; eum serpens *add.* 38. — [20] *om.* 4-7, 11, 17 ; ejus 10, 13, 16, 43, 46, 47 ; sua 15 ; sui 45, 48, 50, 51, 53, 55 ; suum 36, 53, 54 ; eum *add.* 49. — [21] fortiter 10 ; serpentinis *add.* 46, 47, 50 ; eum *add.* 14 ; serpens *add.* 49. — [22] *ita* 1 *(rec. man.)*, 17, 21, 22, 38, 49 ; laceraret 28, 29, 31, 33, 34 ; laniabatur 45, 50 ; laniaretur 46, 47 ; attrectabat 13 ; *reliqui* laniabat. [23] (i. u. p. ventr.) i. p. v. 36, 54, p. v. 53, i. u. p. ventre 7, i. u. 2, 47, et p. v. 10 ; et latus ejus *add.*

A συνέβη δὲ διὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ὤμων τοῦ στιχαρίου αὐτοῦ καὶ τῆς κοιλίας· ἐν οἷς ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτοῦ εἰσελθών, μέχρι τῆς καρδίας αὐτοῦ ἤγγισεν.

30. Κείμενος δὲ ἐξογκούμενος, πρὶν ἢ αὐτὸν ἀποπνεῦσαι εἶδεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἑαυτοῦ, καὶ ἰδοὺ οἱ ἅγιοι μάρτυρες ψάλλοντες ἦσαν ἀμφότεροι ἐπὶ τῷ αἰγιαλῷ τῆς θαλάσσης κείμενοι. μετὰ τιμῆς οὖν μεγάλης καὶ ὑπηρεσίας τῆς προσηκούσης, τὰ σώματα τῶν ἁγίων καὶ καλλινίκων μαρτύρων, Ἰουλιανοῦ φημι τοῦ πρεσβυτέρου καὶ Καισαρίου τοῦ διακόνου, ἐκ τῶν κυμάτων ἐξήγαγον ἄνδρες τινὲς εὐλαβεῖς. ὅπερ ὁ αὐτὸς Λουξούριος καθ' ἃ εἴρηται ὀφθαλμῷ φανῶς ἑώρα· πρὶν αὐτὸν ἐκπνεῦσαι ἐκραύγαξεν ἐν ἑαυτῷ. συνῆξε δέ τις δοῦλος θεοῦ, ὅστις καὶ συνέμενεν ἅμα τῷ ἁγίῳ Καισαρίῳ· ἅπερ καὶ ἔθαψεν νυκτὸς ἐν τόπῳ πλησίον τῆς πόλεως Τεῤῥακίνης, ὑπὸ τὴν ἡμέραν τῶν καλανδῶν νοεμβρίων, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν.

31. Μετὰ οὖν πέντε ἡμέρας εὑρέθη ὁ αὐτὸς δοῦλος τοῦ θεοῦ τοὔνομα Εὐσέβιος ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἐν ᾧ ἦν καταθέμενος τοὺς ἁγίους μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ, νηστεύων καὶ εὐχόμενος καὶ ψάλλων ἀδιαλείπτως
B κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν. τοῦτο δὲ θεασάμενοι πολλοὶ συνέτρεχον τῷ μακαρίῳ Εὐσεβίῳ ἀπὸ τῆς πόλεως Τεῤῥακίνης, διὰ τὸ ὡς εἴρηται πλησιάζειν τὸν τόπον τῇ πόλει· πολλοὶ μὲν οὖν ἐπέστρεφον πρὸς κύριον καὶ ἐβαπτίζοντο ὑπὸ τοῦ μακαρίου Φίλικος τοῦ πρεσβυτέρου.

laniaret [22], ita ut per ventrem [23] perveniret usque ad cor ejus [24]. EX MSS

30. Jacens [1] autem [2] totus tumidus [3], tamen [4] antequam exspiraret vidit oculis suis [5] psallentes ambo [6] et [7] cum honore dignissimo [8] corpora sanctorum [9] Juliani presbyteri et Cæsarii diaconi [10] undas [11] auferentes [12]; quod [13] ipse Luxurius [14] videns [15] antequam exspiraret [16] clamabat [17]: *Adjuro vos, sancti martyres* [18] *Dei, ut modicum cessetis a tormentis.* Et cum hæc [19] diceret, diabolus suffocavit [20] eum, et coram omnibus exspiravit [21]. Quorum [22] corpora [23] sanctorum [24] martyrum [25] collegit quidam servus Dei qui cum ipso [26] habitaverat [27], et sepelivit nocte [28] juxta Terracinam [29] civitatem [30] *f* sub [31] die kal. nov. [32].

perimitur. Apud martyrum sepulcrum

f

31. Post dies autem [1] quinque [2] inventus est et ipse [3] servus Dei [4], nomine Eusebius, in eodem loco ubi posuerat [5] beatos martyres, jejunans et [6] orans [7] Dominum [8] et [9] psallens [10]. Hoc dum [11] multi [12] viderent [13], occurrebant [14] beato Eusebio de civitate Terracina [15], quia [16] locus [17] prope civitatem [18] erat; et multi convertebantur [19] et baptizabantur [20] a Felice presbytero.

Eusebius et Felix presbyter multos convertunt.

ANNOTATA.

a *Baptizare antiquis erat illuminare; unde et Armenorum baptizatori sancto Gregorio* Illuminatoris *titulus inhæsit. Quod græca periphrasis docet, Leontium* πανοικὶ, *i. e. cum universa domo baptizatum, id nullibi legitur.*

b Omnia sacramenta legis, *præter baptismum et Eucharistiam, fortasse indicant confirmationem; unde quis forte suspicetur beatum* Julianum *fuisse Terracinæ episcopum.*

c *De supplicio sacci actum est in Comment. præv., § II, numm. 23 et 24.*

d *De Leontii sepulcro vide conjecturam nostram in Comment. præv., numm. 27 et 28. Quod vero Acta Leontium* III *kal. nov. sepultum dicunt, id factum esse credo ut conveniret auctor secum, qui post triduum occisum* Cæsarium *dicturus erat. Quem crediderit kal. nov. martyrio consummatum fuisse, immemor illorum quæ de temporis distributione in Actorum decursu dicta fuerant. Vide Comment. præv., § II, num. 27.*

e *Variantibus codicum lectionibus non adeo certum est utrum* Cæsarius *his verbis ad baptismatis aquam an vero ad baptizantem alludat* Julianum. *Credo ad aquam referri baptismatis. Vero enim simile non est* Cæsarium *ex Africa adventantem ab hoc* Juliano *fuisse baptizatum, nisi quis utrumque,* Julianum *videlicet cum* Cæsario *diacono suo, ex Africa Terracinam venisse supponat; quod nihil*
C *est cur admittas.*

f *In agro* Varano, *non* Verano, *uti Surius scribit. Eodem loco postmodum ædificata fuit ecclesia, nunc diruta. Vide Comment. præv., § IV, num. 49.* F

6; ejus *add.* 55. — [24] (p. u. a. c. e.) u. a. c. e. p. 43, p. a. c. e. 2, 4-7, 11, 17, 28, 29, 31, 33, 34, 49, pervenisset u. a. c. e. 48, pervenisset a. c. e. 50, u. a. c. e. pervenit 10.

Num. 30. — [1] jaciens 2. — [2] *om.* 17. — [3] tumidus totus 47. — [4] *om.* 15, 31, 33, 34. — [5] viros *add.* 31, 33, 34. — [6] ambos 1, 15, 17, 26, 45-50, 52, 53, 54, 55; *om.* 12, 13, 31, 33, 34, 43; et gaudentes, id est, Julianum et Cæsarium *add.* 21, 22; sanctos Dei Julianum et Cæsarium *add.* 36. — [7] *om.* 15, 36. — [8] *om.* 36; pergentes ad cœlum *add.* 21, 22. — [9] eorum 36. — [10] (Juliani-diaconi) *om.* 36. — [11] *om.* 43; undam 17, 38; ab undis 31, 33, 34; de unda 37. — [12] ferri 1; auferentem 17, 38; afferentes 9, 14, 15, 36, 47, 53; offerentes 11; ferrentes in arida 10. *Hic terminatur codex* 16 *his verbis:* Qui martyr sepultus est juxta Terracinam; in quo loco merita ejus bene se credentibus beneficia præstant in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen. — [13] quibus 1. [14] (quod ipse Lux.) *om.* 10. — [15] *ita* 43, 46; vidit 53; cernens 21, 22; *om. reliqui.* — [16] se videre *add.* 49. — [17] clamavit 2, 3; *om.* 10; (quod ipse-clam.) *om.* 11, 17, 36. [18] (s. mart.) ambo martyres et sancti 2, 3, 14. — [19] hoc 2, 3. — [20] affocavit 2. — [21] (adjuro-exspiravit) *hæc leguntur in solis codicibus* 1, 2, 3, 14; *eorum loco* 21 *et* 22: succurrite mihi misero, sancti Dei, quia plurimas patior angustias. Et hæc dicens exspiravit, *in reliquis codicibus omnino prætermittuntur.* — [22] *om.* 1, 43, 49. — [23] vero *add.* 1, 43; autem *add.* 21; videlicet *add.* 45, 46, 47; itaque *add.* 49. — [24] *om.* 9, 17, 33, 34; (c. s.) sanct. corp. 4. — [25] *om.* 9, 17. Juliani presbyteri et Cæsarii diaconi *add.* 3; Juliani et Cæsarii *add.* 21. — [26] ipsis 17, 21, 33, 34, 36, 49, 52, 53, 54. [27] habitaverit 4; habitabat 10. — [28] *om.* 11, 17, 26; noctu 1, 2, 3, 10, 14, 21, 33, 34, 36, 47, 48, 49, 51-54; in locum *add.* 1, 14, 48, 51; in loco *add.* 2, 10, 21, 26, 36, 47, 52, 53, 54. — [29] *om.* 4, 6, 51; Terracina 2; Terracinensem 21. — [30] civitate 2; ubi usque hodie florent corpora eorum. Martyrizatus est autem sanctus Cæsarius die calendarum novembrium, regnante Domino nostro Jesu Christo in secula seculorum. Amen; *his verbis hic desinit codex* 13. — [31] *om.* 1. — [32] in pace *add.* 21; regnante Jesu Christo Domino nostro in secula seculorum. Amen; *his additis desinit codex* 11.

Num. 31. — [1] *om.* 1, 2, 10, 14, 48, 51, 55. — [2] sex 49. — [3] ille 53. — [4] (s. D.) Dei servus 53; qui cum ipsis habitaverat *add.* 17. — [5] posuerant 4, 6. [6] (ubi-jejunans et) *om.* 45, 46, 47. — [7] jejunantem et orantem 10. — [8] Domino 2, 3. Deum 38, 47. — [9] *om.* 14, 17, 33, 47. — [10] psallentem 10. — [11] cum 17, 43, 45, 46, 47. — [12] (d. m.) m. d. 14. — [13] videbant 10; cognovissent 49. — [14] occurrerunt 1. — [15] Terracinam 1. — [16] qua 53. — [17] locum 2. — [18] civitate 10, 14, 17, 38. [19] convertebatur (?) 2. — [20] *om.* 10, 38.

EX MSS. D

CAPUT QUARTUM.

Felix presbyter et Eusebius monachus a Leontio filio Leontii consularis capite plectuntur. Eorum corpora a Quarto presbytero juxta corpus S. Cæsarii sepulta.

Qui coram filio Leontii consularis

Hoc audiens Leontius, filius Leontii [1] consularis, fremens de morte patris sui [2], misit milites [3] et [4] tenuit [5] Felicem presbyterum et Eusebium monachum *a*, et jussit ut [6] in conspectu civium [7] adducerentur in [8] foro [9].

a

fidem profitentes,

33. Et sedens cum majoribus [1] civium [2] sic loquitur [3] ad eos : *Dicite nobis* [4], *servi estis aut* [5] *ingenui?* Respondit Felix presbyter : *Servi sumus Domini nostri* [6] *Jesu Christi.* Et dicit [7] ad eos : *Devulgate* [8] *nobis nomina vestra.* Et [9] responderunt [10] : *Felix et Eusebius* [11]. Leontius filius Leontii [12] consularis [13] dixit [14] : *Dicite* [15] *quare*
B *contra salutem reipublicæ et principum prædicatis insaniam* [16]. Respondit [17] Felix presbyter [18] et [19] dixit [20] : *Nos insaniam* [21] *non* [22] *prædicamus* [23], *sed* [24] *prædicamus* [25] *sanam* [26] *atque veram* [27] *doctrinam* [28], *ut timeatur* [29] *Deus* [30] *et cognoscatur* [31]; *quia si cognoscitis* [32] *eum* [33], *potestis* [34] *vitam æternam consequi* [35].

mittuntur in carcerem

34. Leontius filius Leontii [1] consularis [2] dixit [3] ad populum [4] : *Quid vobis videtur* [5]? Alii clamabant [6] bonam esse doctrinam ; alii dicebant : *Non, sed* [7] *seducit* [8] *populum.* Hoc [9] autem [10] eis [11] altercantibus [12], reclusit [13] eos [14] in custodia [15], et discesserunt [16].

et mox capite plectuntur.

35. Et [1] misit ad eos [2] noctu [3], et cœpit [4] eos [5] cohortari [6] ut sacrificarent. Illi [7] vero deridentes [8] et contemnentes [9] clamabant [10]: *Gloria in excelsis Deo.* Eadem nocte [11] præcepit [12] eos capitis [13] subire sententiam [14] et [15] corpora [16] in fluvium [17] *b* jactari [18].

b

36. Quorum

32. Ταῦτα δὲ ἀκούσας Λεόντιος ὁ υἱὸς Λεοντίου τοῦ ὑπάτου, θυμομαχῶν διὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀπέστειλεν στρατιωτας καὶ ἐκέλευσεν κρατηθῆναι τὸν μακάριον Φίλικα τὸν πρεσβύτερον καὶ Εὐσέβιον τὸν μοναχόν· οὓς καὶ προσέταξεν * κατὰ πρόσωπον τῶν ἐκεῖσε πολιτῶν ἀχθῆναι ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς πρὸς ἐρώτησιν.

* cod. [illegible] εἰς τ[illegible]

33. Προκαθίσας τε ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ δυσσεβὴς Λεόντιος ἅμα τῶν τὰ πρῶτα φερόντων τῆς αὐτῆς πόλεως, οὕτως διελάλησεν αὐτοῖς· Εἴπατε ἡμῖν, δοῦλοί ἐστε ἢ εὐγενεῖς; πρὸς ὃν ἀποκριθέντες οἱ ἅγιοι Φίλιξ πρεσβύτερος καὶ Εὐσέβιος μοναχὸς εἶπαν· Δοῦλοί ἐσμεν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Διασαφήσατε ἡμῖν τὰ ὀνόματα ὑμῶν. οἱ ἅγιοι εἶπαν· Ἐγὼ μὲν Φίλιξ καλοῦμαι, ἀνάξιος πρεσβύτερος. ἀποκριθεὶς δὲ καὶ ὁ ἕτερος αὐτοῦ ἔφη· Κἀγὼ Εὐσέβιος λέγομαι, ἁμαρτωλὸς μοναχός. Λεόντιος εἶπεν πρὸς αὐτούς· Εἴπατε ἡμῖν, κατὰ τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἀρχόντων ἐτολμήσατε κηρῦξαι νέαν διδαχήν; ἀποκριθέντες οὖν οἱ ἅγιοι Φίλιξ καὶ Εὐσέβιος εἶπαν αὐτῷ· Ἡμεῖς κηρύσσομεν Ἰησοῦν Χριστόν, ἥτις ἐστὶν ὑγιὴς καὶ σωτηριώδης διδασκαλία, καὶ ἐπιστροφὴ πάντων πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ ἐπιγινώσκεσθαι αὐτόν. E

34. Ἀποκριθεὶς Λεόντιος εἶπεν πρὸς τοὺς παρεστῶτας αὐτῷ· Ἀκούσατε, λαοί, τί ὑμῖν φαίνεται; ἄλλοι μὲν ἔκραζον καλὴν εἶναι τὴν τοιαύτην πίστιν, ἄλλοι ἔλεγον· Οὐχί, ἀλλὰ ἀπατῶσιν τὸν λαόν. ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἀμφιβαλλόντων αὐτῶν, ἐκέλευσεν ὁ παράνομος Λεόντιος ὅπως ἀπαχθῆναι πάλιν τοὺς ἁγίους ἐν τῇ φυλακῇ, προστάξας στρατιώτας ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς, καὶ οὕτως ἀπέστη ἀπ᾽ αὐτῶν ὁ λαός.

35. Καταλαβούσης δὲ τῆς νυκτός, στέλλει πρὸς αὐτοὺς ὁ παράνομος Λεόντιος πλῆθος στρατιωτῶν ἐν τῇ φυλακῇ, ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς θῦσαι. οἱ οὖν μακάριοι μάρτυρες θεασάμενοι τοὺς στρατιώτας ἐλθόντας πρὸς αὐτούς, ἅμα μὲν ἐμπεδῶντες αὐτούς, ἅμα δὲ ἐξουθενοῦντες, μετὰ παῤῥησίας ἔκραζον δοξο- F
λογοῦντες τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ ἔλεγον· Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. ἐν αὐτῇ οὖν τῇ νυκτὶ ὁ ἀσεβέστατος τύραννος Λεόντιος ἐκέλευσεν τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ ὅπως τοὺς ἁγίους μάρτυρας καρατομήσωσιν, ἔτι δὲ καὶ τὰ τίμια σώματα τῶν ἁγίων ἐν τῷ ποταμῷ ῥιφῆναι προσέταξεν. ὅπερ καὶ γέγονεν· ἀλλ᾽ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις ἀβλαβῆ διεφύλαξεν.

36. Βληθέντων

Num. 32. — [1] (f. L.) *om.* 7. — [2] patri suo 2; et *add.* 38. — [3] mulieres *(sic)* 21. — [4] qui 43. — [5] tenerent 43; tenuerunt 45, 46, 47. — [6] *om.* 14, 43. — [7] ut *add.* 14. — [8] ad. 49. — [9] forum 21, 33, 34, 43, 49, 52.

Num. 33. — [1] majores 2, 14. — [2] civitatis 2, 10, 49. — [3] locutus est 21; alloquitur 14. — [4] (d. n.) *om.* 50. — [5] an 2, 4-7, 10, 14, 15, 17, 33, 34, 43, 49. — [6] *om.* 17. — [7] dixit 14, 17, 27, 31, 33, 34, 38, 46, 49, 53. — [8] vulgate 4-7; divulgate 1, 14, 15, 21, 26, 33, 34, 36, 38, 48, 50, 52-55. — [9] *om.* 4-7, 17, 49; at illi 2, 3. — [10] respondentes dixerunt 2, 3; ei *add.* 3; ambo : Nihil ad te pertinet hoc scire *add.* 21; nos vocamur *add.* 43. — [11] Ego Felix et frater meus Eusebius vocatur 30; vocamur *add.* 2, 3. — [12] (f. L.) *om.* 21, 49. — [13] *om.* 17. — [14] dicit 2, 49. — [15] *om.* 17. — [16] insania 2. — [17] *om.* 17; respondens 3. — [18] et Eusebius monachus *add.* 53, 54. — [19] *om.* 1, 3-7, 15, 17. — [20] *om.* 15; dicens 4-7. — [21] insania 2; contra rempublicam 49. — [22] *ita* 1-7, 10, 14, 15, 17, 21, 26, 27, 31, 33, 34, 36, 38, 43, 45-50, 53-55; *om. reliqui codd.*; (ins. n.) n. ins. 38. — [23] (ins. n. pr.) n. pr. ins. 49. — [24] etiam *add.* 4. — [25] docemus 17, (s. pr.) *om.* 7. — [26] *om.* 2. — [27] (a. v.) *om.* 2, 17. — [28] *om.* 7; (a. v. d.) a. d. v. 33, d. a. v. 34. — [29] timeatis 2, cognoscatur 17, 49, unus *add.* 4-7. — [30] Deum 2; Dominum 3; Dominus 38. — [31] cognoscatis 2; timeatur 49; et *add.* 43. — [32] cognosceritis 48; cognovissetis 53, 54; cognoscatis 55. — [33] Deum 14. — [34] poteritis 2. — [35] (et cognoscatur-consequi) omnipotens ut vitam æternam consequamini 17; (Leontius filius-consequi) *om.* 36.

Num. 34. — [1] *om.* 3; (f. L.) *om.* 4-7, 17, 21, 27, 31, 33, 34, 45, 46, 47, 49. — [2] *om.* 15, 17, 27, 31, 33, 34, 45, 46. — [3] ait 4, 5, 7. — [4] (a. p.) *om.* 55. — [5] de hoc *add.* 4-7. — [6] dicebant 31, 34. — [7] etiam *add.* 6. — [8] seducunt 5, 17, 53; seducent 4, 7; seducerent 6. — [9] hæc 14; in hoc 33; talia 49. — [10] *om.* 49. — [11] *om.* 10; inter se *add.* 21. — [12] dicentibus 49. — [13] *ita* 1, 21, 33, 34, 43, 47, 48; recludi jussit 49; jussit Leontius 10; *reliqui codd.* recludit. — [14] *om.* 49; Leontius *add.* 21, 36. — [15] custodiam 2, 17, 27, 31, 34, 52; mitti *add.* 10. — [16] discederunt 2; discessit 17, 47, 49; omne *add.* 10; populus *add.* 17.

Num. 35. — [1] noctu vero 17. — [2] sanctos 17. — [3] *om.* 17; nocte 10, 21, 34, 43; consul *add.* 10. — [4] (e. c.) *om.* 17. — [5] *om.* 17, 49. — [6] *ita* 1, 15, 34, 38, 43, 51; cohortare 49; coartari 2, 3, 5, 7, 45, 52-54; *om.* 17; *reliqui codd.* coartare. — [7] ille 2. — [8] eum *add.* 6; eos *add.* 10. — [9] eum *add.* 4, 5, 7; (e. c.) *om.* 15, 17. — [10] dicentes *add.* 4-7, 21. — [11] noctu 2, 3, 14. — [12] Leontius consularis *add.* 4-7. — [13] capiti 2; capitalem 14, 39, 43, 53. — [14] (cap.-sent.) decollari 17. — [15] *om.* 26. — [16] *om.* 26; eorum *add.* 4-7, 10, 49; eorum jactari *add.* 46, 47. — [17] *ita* 1, 2, 33, 34, 43, 53, 54; flumine 10; *reliqui codd.* fluvio; jussit *add.* 4-7. — [18] jacere 15; (i. f. j.) *om.* 26, j. i. f. 46, 47.

A 36. Βληθέντων δὲ τῶν ἁγίων σωμάτων ἐν τῷ ποταμῷ, ἦλθον φερόμενα ἐπὶ τῶν ὑδάτων μέχρι τῆς θαλάσσης· καθὼς προέφημεν, ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ταυτα διασώσασα ἀπέθετο διὰ το χεῖλος τῆς θαλάσσης πλησίον τῶν στροβίλων· καὶ ἰδοὺ πρεσβύτερός τις ὀνόματι Κούαρτος, ἐκ τῆς πόλεως Καπουας οὕτω καλουμένης, ὡς συνέβη, τουτον παρέρχεσθαι διὰ τοῦ τόπου ἐκείνου θεάσασθαι αὐτόν, τὰ τῶν ἐνδόξων μαρτύρων σωματα ἄνευ τῶν τιμίων αὐτῶν κεφαλῶν ἐπὶ τῆς ὄχθης θεωρεῖ κείμενα. συνῆξεν δὲ ταῦτα, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ ἁμάξῃ. ἃ καὶ ἀπήγαγεν εἰς τὴν οἰκιαν αὐτοῦ. ἤρξατο τοίνυν ἐπιμελῶς ἐκζητεῖν τὰς τῶν ἁγίων μαρτύρων κεφαλάς.

36. Quorum [1] corpora sanctorum [2] Felicis et Eusebii [3] venerunt usque [4] ad mare, et die [5] jam præclaro [6] jactavit [7] eos mare [8] ad [9] littora [10] juxta pineta [11] c. Et ecce quidam presbyter, nomine Quartus d, de Capua [12], dum transiret [13] ad agrum suum, invenit corpora sanctorum [14] sine capitibus [15], et [16] collegit [17], et [18] imposuit [19] in [20] vehiculo [21], et [22] duxit [23] in [24] domum suam [25], et cœpit [26] curiose [27] quærere [28] capita eorum [29].

Eorum corpora a Quarto presbytero c d

37. Τῇ οὖν ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ εὗρεν αὐτὰς σωας καὶ ἀμολύντους, καὶ ταῦτας* συνάξας ἐπέθηκεν τοῖς σώμασιν. ἅπερ καὶ τῇ προσηκούσῃ ὁσίᾳ ταφῇ παρέδωκεν ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ τὸ πανσεπτον σῶμα τοῦ ἀοιδίμου μάρτυρος Καισαρίου τοῦ διακόνου κεῖται. ὑπὸ τὸν μῆνα νοεμβρίου ἐπιτελεῖται ἡ μνήμη αὐτῶν ἡμέρᾳ πρώτῃ· ἐν ᾧ τοίνυν τόπῳ δι᾽αὐτῶν πάμπολλαι δωρεαὶ καὶ ἰάσεις καὶ θαύματα μέγιστα ἐπιτελοῦνται, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
B κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι᾽οὗ καὶ μεθ᾽οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* *cod.* ταυτα.

37. Alia autem [1] die et [2] ipsa [3] capita [4] invenit [5] illæsa. Quæ [6] collegit et [7] junxit [8] corporibus [9] sanctis [10], et sepelivit juxta corpus sancti [11] Cæsarii diaconi [12] et martyris [13] sub die nonas novembris [14]; ubi per [15] orationes [16] eorum beneficia [17] præstantur [18] usque in præsentem [19] diem [20] ad laudem et [21] gloriam [22] Domini nostri Jesu Christi [23], qui [24] vivit et regnat [25] in [26] secula seculorum [27]. Amen.

juxta corpus S. Cæsarii sepeliuntur.

E

ANNOTATA.

a *De ipsis agemus ad diem 5 novembris.*

b *Ufentem credo fluvium hic intelligi, qui tertio a Terracina milliario in mare effluebat; estque conforme antiquorum moribus ut rei capitalem sententiam subirent uno aut altero ab urbe milliario. Nostrorum autem martyrum corpora quum in fluvium postea projicienda essent, ipsi in ipsa fluvii ripa capite cæsi fuerint.*

c Pineta *intelligo Feroniæ lucum, qui in hac ora maris fuit. De quo Virgilius Æn. lib. VII, v. 799 :*

> queis Jupiter Anxurus arvis
> Præsidet, et gelido gaudens Feronia luco.

Quo loco et Ufentis fluvii meminit :

> Qua Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas
> Quærit iter valles atque in mare conditur Ufens.

Trium milliariorum distantiam hinc Terracinam ex Horatio discimus, Sat. lib. I, V, 24 sqq. :

> Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
> Millia tum pransi tria repimus atque subimus
> Impositum saxis late candentibus Anxur.

C *Vide Cellarium, Geogr. antiquæ lib. II, cap. 9, pag. 515.* F

d *De Quarto agetur die 5 nov.; vide etiam Act. SS., ad diem 11 maii, de SS. Quarto et Quinto MM.*

Num. 36. — [1] quæ 36. [2] *om.* 2, 15, 27, 36, 48, 51; videlicet 21. [3] (quorum-Eus.) *om.* 43; (sanct.-Eus.) *om.* 17, 45, 46, 49, 50. — [4] *om.* 4-7, 21. [5] diem 3. — [6] clara 4-7, 17, 21; claro 36, 43; præclaros 3; clausa 49; facto 14. [7] jecit 15. — [8] *om.* 3, 5, 7; mari 2; maris 4, 6, 10; unda maris 26, 50; undas maris 10. — [9] in 5, 14. — [10] littore 4, 5, 7, 14, litus 10, 17, 21, 26, 27, 34, 36, 38, 43, 45-47, 52, 54, 55. — [11] pinetam 17. [12] urbe Capuana 4-7, 21. — [13] transisset 4-7. [14] *ita* 1, 2, 3, 15, 21, 27, 33, 34, 36, 38, 43, 45-48, 53; *om. reliqui codd.* — [15] capite 4-7, 38; capita 2, 3, 14, 17. — [16] qui 36; quæ 43. — [17] colligens 36, 49; collecta 34; ea *add.* 21, 36, 45, 46, 47, 49. — [18] *om.* 36, 43, 49. — [19] posuit 27, 33, 34, 36, 38, 49, 50, 52; ponens 17; et *add.* 2; eos *add.* 5, 6, 7. [20] *om.* 17, 43, 46, 47, 53, 54. — [21] vehiculum 26, 27, 33, 34, 49, 50, 52; suum *add.* 27, 33, 34; suo *add.* 5, 7. — [22] *om.* 17. — [23] illos *add.* 4-7. — [24] ad 5, 6, 21; *om.* 27. — [25] *om.* 27, 33, 34, 48. — [26] (e. c.) cœpitque 55. — [27] *om.* 3, 17, 47, studiose 45, 46. — [28] (c. q.) q. c. 5, 7. — [29] sanctorum 2.

Num. 37. — [1] *om.* 36; vero 21. — [2] *om.* 21; etiam 4, 6; ipsi etiam 5, 7. — [3] *om.* 45. [4] *om.* 43; eorum *add.* 45. — [5] (et i.-inv.) *om.* 36. — [6] quas 2, 3; quos 4, 7, inveniens 36. — [7] (c. e.) cum omni reverentia colligens 21. — [8] conjunxit 6, cum ipsis *add.* 5, 6; cum ipsa *add.* 4, 7. [9] corpora 4, 7. [10] eorum 21.— [11] *om.* 3, 21, 43, 47; beati 14; ac beatissimi *add.* 45, 46.— [12] levitæ 21, 45, 46. — [13] Christi *add.* 46. — [14] decembris 49. [15] *om.* 2-7, 21, 26, 49, 50. — [16] (p. o.) oratione 1, 45, 46, 48, 55, orationibus 31, 33, 43, 52. — [17] *om.* 4-7; et merita 21. [18] florent 4-7, 21; præstant 2, 26, 49, 50, parantur 2. — [19] hodiernum 4-7, 21, 49, 55. — [20] (ubi per-diem) *om.* 17. — [21] (l. e.) *om.* 35. — [22] (a. l. e. g.) regnante 4-7, præstante 21. — [23] Jesu Christo Domino nostro 4, 5, 6, 21; Domino n. J. C. 7. — [24] cum Patre et Spiritu Sancto *add.* 1, 21, 49. — [25] (q. v. e. r.) *om.* 3, 36, 48, 53, 54, 55, cui est honor et gloria 2; Dominus *add.* 21. [26] per omnia 49. [27] *om.* 3.

D

EX MSS.

PASSIO SECUNDA S. CÆSARII

Hanc Passionem, quam in Comment. præv., pag. 84, num. 2, minimam *appellarimus, edimus ex quatuor codicibus mss., qui sequenti modo distribuuntur :* **1.** *Romanus, e bibliotheca dicta Victoris Emmanuelis, in ædibus collegii Romani Soc. Jesu, n° 118, membraneus, folio maximo, sec. XI vel XII ; antea fuit bibliothecæ Sanctæ Crucis in Jerusalem, n° 5. —* **2.** *Florentinus, e bibliotheca Laurentiana, membraneus, folio magno, sec. XI, plutei 30 sinistri cod. 4 ; fuit bibliothecæ S. Crucis de Florentia, n° 728. —* **3.** *Viennensis in Austria, e bibliotheca Cæsarea, folio magno, sec. X, n° 357 ; olim Hist. Eccles., n° 14. —* **4.** *Bruxellensis, e bibliotheca regia, folio majori, membraneus, seculi XI, n° 64.*

Sanctum itaque [1] Cæsarium diaconem Luxurius tradidit consulari [2] Leontio ; quem intromissum sub voce præconia interrogavit consularis dicens : *Quis* [3] *vocaris?* Respondit : *Cæsarius dicor.* Consularis dixit : *Servus es an ingenuus?* Dixit Cæsarius : *Servus sum Domini mei Jesu Christi.* Consularis dixit : *Domini nostri imperatores* [4] *diu* [5] *jusserunt ut qui noluerint sacrificare diis diversis*
B *pœnis diversisque suppliciis puniantur.* Cæsarius dixit : *Pœnæ vestræ diversæ esse possunt, æternæ esse non possunt. Unde quia non timeo plus diversas* [6] *quam æternam* [7], *idcirco nec te hac hora* [8] *audio jubentem* [9], *nec tuum principem comminantem. Hodie enim ira vestra exardescit* [10], *cras evanescit ; et cum fueritis mortui, ulterius non eritis.* Tunc Luxurius clamabat consulari [11] dicens : *Audis* [12] *Cæsarium hunc principum injuriam sermocinantem, et adhuc non eum* [13] *punis?* Dixit autem consularis ad Luxurium : *Quali debet puniri sententia?* Luxurius dixit : *Ut alligatus* [14] *ad* [15] *saxum* [16] *præcipitetur in reuma.* Cæsarius dixit : *Me quidem aqua quæ generavit, quasi filium suum ex se renatum suscipiet, ut ipsa* [17] *modo me martyrem* [18] *faciat* [19] *quæ ante hæc fecerit christianum. Te* [20] *autem, Luxuri, hodie comedet* [21] *coluber corpus tuum* [22], *ut cognoscat hæc omnis patria quia vindicat Dominus sanguinem virginum suarum, quas tu ignibus cremasti, et me quem libitu* [23] *tuo* [24] *in* [25] *aquam mergi jussisti.* Interea mersus sanctus Cæsarius, eodem [26] die in eo [27] littore eum unda ejecit, ubi jacebat Luxurius totus turgidus, a serpente percussus. Ibi enim in E
equo sedens, pergendo [28] ad villam ut pranderet, et quoniam [29] festinabat ad prandium, præcessit cum equo solus. Igitur cum juxta arborem præteriret, faciente nequitia ejus, sic evenit [30] ut per caput ejus inter collum et capitium tunicæ [31] ejus inter tunicam et ventrem ejus [32] latera sua morsibus laniabat [33], ut perveniret usque ad cor ejus. Jacens autem tumidus, anteaquam exspiraret [34] vidit oculis suis psallentes et cum honore dignissimo corpus sancti Cæsarii auferentes [35]. Qui martyr sepultus est juxta Terracinam [36] ; in quo loco merita ejus bene de se [37] credentibus beneficia præstant [38], in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, cui est honor [39] et gloria in secula seculorum. Amen.

Num. 1. [1] *om.* 4. — [2] consularis *codices.* — [3] quid 1, 2, 3. — [4] imperatoris 1. — [5] *om.* 2, 3, 4. — [6] diverse 1. — [7] æterna 3; æternas 4. — [8] (h. h.) *om.* 2, 3, 4, hanc ora 1. — [9] jubente 1, 4. — [10] exardescet 1, 4. — [11] consularis 1. — [12] audi 1, 3. — [13] (n. e.) eum non 3. — [14] alligatu 1; alligetur 2; alligato 4. — [15] *om.* 1, 3, 4. — [16] saxo 4. — [17] ipsam 1. [18] (m. m. m.) me martyrem modo 2. 3. [19] facit 1, 3, — [20] tu 2, 3. [21] comedit 1; te *add.* 2, 3. — [22] corpus tuum *om.* 2, 3, 4. — [23] libito 1; libitos 2, 3. [24] tuos 2, 3. — [25] *om.* 1, 2, 3. — [26] itaque *add.* 4. — [27] eodem 2. — [28] pergebat 4. — [29] quum 1, 4. [30] venit 1. — [31] tonicæ 2. — [32] et *add.* 1, 2, 4. — [33] laniaret 4. [34] expirasset 2 ; expiravit 3. — [35] offerentes 1. [36] Terracina 2, 3. — [37] *om.* 3. [38] præstatur 1 ; præstat 3. — [39] et honor *add.* 1.

C F

PASSIO TERTIA SS. CÆSARII ET JULIANI

Hanc Passionem, in Comment. præv., pag. 84, num. 3, parvæ *nomine signatam, edimus juxta codices duos :* **1.** *Florentinum unum, e bibliotheca Riccardiana, n° 223, membraneum, folio maximo, sec. XI; qui fuit olim monasterii S. Marthæ de Monte Ughi, Ordinis Humiliatorum. —* **2.** *Ultrajectinum alterum in Neerlandia, e bibliotheca universitatis, membraneum, folio minori, sec. XV, inter Medii Ævi Scriptores Ecclesiasticos, n° 20 ; qui fuit Carthusiæ, prope Trajectum inferius, n° 248, l.*

Ex codice Florentino.

Cæsarius Luciani juvenis

Passio sancti Cæsarii diaconi et martyris. — Veniens Cæsarius diaconus ex Africa in civitate quæ vocatur Terracina, vidit juvenem transeuntem speciosum, nomine Lucianum. Quem cum vidisset beatus Cæsarius, interrogavit cives ejusdem civitatis quisnam esset hic coronatus et ornatus ad interfectionem corporis sui, ita dicens : *Per Deum omnipotentem vos conjuro ut dicatis mihi qua ex causa vel qua exercitatione hoc opus agitur.* Et dixerunt ei cives : *Nutritur hic quomodo* *illi*

Ex codice Ultrajectino.

Cæsarius diaconus veniens ex Africa in Campaniam ad civitatem quæ vocatur Terracina, vidit speciosum juvenem transeuntem valde ornatum, et inquirebat a civibus civitatis quidnam esset hic ornatus. At illi responderunt : *Ad interfectionem corporis sui est ornatus. Nutritur hic quomodo placuerit octo vel sex menses, et tempore exempto armatus et ornatus ascendit in montem marinum, et arreptus equo, pro salute reipublicæ et ut nomen habeat gloriæ, ipse se præcipitat morti.* *Cujus*

A *Cujus corpus cum grandi honore colligitur, et incendio consumitur, et cineres ejus in templo recon- duntur.*

2. Hæc audiens Cæsarius dixit : *O infelices, qui traditis animas innocentum diabolo.* Et cum venisset dies kalendarum januariarum, conventus factus est civium in templo Apollinis. Et juvenis prædictus immolans porcam pro salute civitatis, ascendit equo in montem, et furiose arripiens equum, præcipitavit se et mortuus est.

B

3. Hoc cum vidisset Cæsarius, clamavit dicens: *Viri sapientes, quid facitis scelus stultum et perditis animas diabolica fraude, ut reipublicæ et principibus qui effusione sanguinum saginantur?* Audiens hæc Firminus pontifex et Luxurius primus civitatis jusserunt teneri Cæsarium et tradiderunt cuidam consulari Leontio. Qui, præhabita cum Cæsario longa disputatione, ait tandem: *Fac quod dico; sacrifica diis, aut pœnis diversis punieris.* Respondit Cæsarius: *Non me commorent pœnæ tuæ, sed vos commorebunt æternæ in perpetuum.*

4. Hoc audito, iratus Leontius jussit Cæsarium ante se nudum et vinctum ad templum Apollinis duci. Et dum templo appropinquaret, cœpit orare ad Dominum, statimque ruit templum et occidit Firminum pontificem. Hæc dum vidisset Luxurius
C primus civitatis, clamavit ad populum: *Ecce quam perfidum hominem agnoscite, qui nec deos timet nec principem, qui et homicidium fecit et incantationibus suis templum antiquitatis destruxit.* Eadem hora clamavit Cæsarius : *Audite, fratres, si justum ut timeatur magis homo quam Deus creator omnium rex, et morte sanguinis hominum purificetur civitas vestra; vos judicate. Unum commoneo civitatem vestram, ut pœnitentiam agat unusquisque vestrum de sanguine innocentum quem effudistis, et credatis in Christum Filium Dei.* Tunc exclamaverunt omnes populi : *Bonus homo justa loquitur.* Hæc audiens Luxurius tulit eum de medio populorum et reclusit eum in custodia, ubi fuit anno et mense uno.

5. Exempto vero tempore, mittens Luxurius ad Leontium consulem, consuluit eum ut Cæsarius exstingueretur. Cumque Cæsarius de custodia ejiceretur maceratus et tectus de capillis suis, qui nudus erat et angelus Domini die noctuque custodierat eum, cadens in terram Dominum adoravit. Et facta est lux sicut coruscatio, et protexit eum. Videns Leontius consularis cœpit voce magna clamare : *Vere Dominus Deus est quem prædicat Cæsarius diaconus.* Et mittens se ad pedes Cæsarii

exspoliavit

illi placuerit sex vel octo menses. Exempto autem tempore, armatus et ornatus ascendit in montem maximum; arrepto equo, pro salute reipublicæ et principum et omnium civium et ut nomen habeat gloriosum, ipse præcipitat se in mortem. Cujus corpus cum grandi honore colligitur et ad templum perducitur Apollinis, et incendio consumitur, et cinis ejus in templo pro salute reipublicæ et civium reconditur.

Ex Mss.

2. Tunc Cæsarius diaconus dixit : *Audite, o infelices et miseri; cur hoc scelere traditis animas innocentium in perditionem diaboli, qui neque hic neque in sæculo futuro vitam æternam habere potestis?* Et erat in eadem civitate occultus usque ad diem kalendarum januariarum, apud quemdam servum Dei christianum, cum quo orationibus et vigiliis Deo et Domino nostro Jesu Christo die noctuque vacabat. Veniente autem die kalendarum januariarum factus est conventus civium, et venerunt ad templum Apollinis, et adduxerunt hominem Lucianum speciosissimum juvenem, et in sacrificio obtulerunt porcam, quam ipse Lucianus immolavit pro salute civitatis et civium. Videns autem hoc beatus Cæsarius diaconus, E
cœpit clamare et dicere : *Viri sapientes, quid facitis hoc scelus stultum? Numquid justum est ut pro vita tradatis morti homines innocentes?* Eadem hora post sacrificium ascendit juvenis equum, et arreptus furia cœpit furiose arripere equum, et cum ascendisset in montem, præcipitavit se ipse et mortuus est.

impium sacrificium

3. Hoc cum vidisset Cæsarius diaconus, cœpit clamare dicens : *Væ reipublicæ et principum, qui cruciatibus amplectuntur et effusione sanguinum saginantur. Utquid perditis animas hominum diabolica fraude et suasionibus?* Audiens hoc Firminus pontifex dicentem beatum Cæsarium diaconum, jussit eum teneri cum summo studio et recludi in custodia publica; ubi diebus multis maceratus, deinde traditus est Leontio consulari Campaniæ.

improbans, traditur Leontio consulari.

4. Quem ille cum verbis superare nequiret, jussit vinctum ante carpentum suum ducere ligatis manibus nudum usque ad templum Apollinis. Quo cum pervenisset, ad orationem ejus corruit templum et occidit pontificem Firminum. Post hæc reclusus in carcerem a Luxurio primo civitatis, fuit ibi unum annum et mensem unum.

Eo orante, templum corruit et ruina pontificem opprimit.

5. Deinde eductus est in forum ab eo; dum oraret, cœlesti est luce circumdatus, ita ut ipse Leontius crederet, et Cæsarium, qui erat nudus, sua chlamyde indueret, et ab eo baptizaretur, et corpus et sanguinem Domini acciperet de manu Juliani presbyteri. Nec mora; dicta super oratione tradidit spiritum III kal. novembris.

Leontius ad fidem conversus sancte moritur.

6. Tunc

Cæsarius et Julianus in mare demersi ab Eusebio sepeliuntur. Ipse Eusebius et Felix presbyter capite plexi.

6. Tunc Luxurius jussit Julianum et Cæsarium mitti in saccum et præcipitari in mare. Qui eo die rejecti sunt ad littus et sepulti ab Eusebio servo Dei juxta urbem Terracinam, temporibus Claudii imperatoris. Qui videlicet Eusebius cum sepelisset sanctos martyres Julianum et Cæsarium, et ad sepulcra eorum orans ac jejunans multos converteret ad fidem, quos Felix presbyter baptizabat, tenti sunt ambo a Leontio filio Leontii consularis, ob eam maxime causam quia Cæsarius patrem ejus christianum fecisset. Et ad forum ejus ducti nec superati, inde carcere reclusi, et nocte eadem cum sacrificare nollent, decollati sunt atque in fluvium jactati. Quorum corpora venerunt usque ad mare et rejecta sunt ad littus, atque a presby-
B tero quodam de Capua nomine Quarto inventa. Qui ea mox imposita vehiculo duxit in casam suam, et curiose quærens etiam capita invenit, adjunctaque corporibus sepelivit juxta sanctum Cæsarium.

exspoliavit se chlamydem suam et induit Cæsarium, rogans coram omni populo ut baptizaretur. D
Et baptizatus est a Cæsario in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. In ipsa hora veniens Julianus presbyter dedit Leontio sacramentum corporis Christi, et dum complesset orationes super eum, in pace Leontius tradidit spiritum cum gloria.

6. Eadem die Luxurius tenuit Cæsarium et Julianum presbyterum, et dedit sententiam ut ambo missi in saccum præcipitarentur in mari. Et dixit Cæsarius ad Luxurium : *Me quidem aqua quæ regeneravit, quasi filium ex se renatum suscipiet, ut ipsa me martyrem faciat una cum Juliano patre meo. Te autem, Luxuri, hodie coluber comedet, ut cognoscat hæc omnis patria quod vindicat Dominus sanguinem servorum suorum.* Eo utique die quo sancti mersi sunt, in littore eos unda ejecit; ubi etiam jacebat Luxurius totus turgidus, a serpente percussus, sicut Cæsarius ei predixerat. Et antequam exspiravit, vidit oculis suis psallentes ambos et cum honore dignissimo corpora eorum undas auferentes. Quod ipse Luxurius antequam exspiravit clamabat. Passi sunt autem Cæsarius E
diaconus et Julianus presbyter sub die kalendarum novembrium.

PASSIO QUARTA SS. CÆSARII ET JULIANI

Hanc Passionem, quam in Comment. præv., num. 3, maximam *appellavimus, edimus :* **1.** *Ex apographo codicis ecclesiæ S. Joannis Capuæ; iterum* **2.** *Ex apographo codicis monasterii S. Joannis Capuæ; demum* **3.** *Ex editione Bibliothecæ Casinensis, tom. III, Florilegii pag. 150; quæ editio facta est secundum codicem Casinensem 139, plutei KK. Numeros secundum quos exemplaria hoc loco censuimus, et in variantibus lectionibus annotandis servamus.*

CAPUT PRIMUM.

S. Cæsarius diaconus ex Africa Terracinam veniens fidem Christi clam prædicat. SS. Domitillæ et aliarum duarum virginum a Luxurio judice capite plexarum corpora sepelit.

C F

Tempore persecutionis Neronianæ in urbe Terracina

Quintus a Cæsare Octaviano Augusto Claudius Nero Gallicula in Romana republica monarchiam imperii et summi apicem primatus obtinuit. Hic [1] sine exemplo nequam nihil intactum sceleris [2], nihil flagitii penitus intentatum reliquit, adeo ut post occisum fratrem, post interemptam uxorem, post sororem denique corruptam stupro, peremptam jugulo, matrem quoque turpiter violatam gladio mediam secari præciperet. Nequitiis multiplicibus et innumeris hoc adjiciens, ut apostolorum Christi primos, alterum ore gladii, crucis appendio alterum enecaret [3], atque ubique urbium, ubique regionum, præfectis, præsidibus et judicibus præstitutis fidei christianæ cultores exterminio plectendos horribili imperiali edictione mandaret. Circa idem tempus Terracinæ Luxurius in judicem et in civitate eadem Firminus quidam nomine templo [4] præstituitur Apollinis in pontificem; qui tanto sibi mutuo amicitiarum [5] per omnia juncti connexique sunt fœdere, ut animo uniti ac spiritu solis judicarentur corporibus dissidere. Uterque vero dignitates concessas temporibus prolixis obtinuit, et usque ad Domitiani imperium *a* alter judicii [6] solio, alter cathedra pontificali resedit. *a*

quotann... juvenis d... sacrific... devovebat

2. Inoluerat [1] autem eisdem temporibus, quasi diis immortalibus jubentibus imperatum, facinus execrabile nullisque prorsus facinoribus comparandum. Sexto [2] siquidem seu octavo mense qui januarias kalendas præibat, præcipuæ [3] studio diligentiæ juvenis eligebatur illustris, quem et venustum species et fortitudo robustum et spectabilitas generis [4] redderet præclarissimum. Qui nimirum juvenis per eorumdem sex seu octo mensium decurrentium lapsus cunctis penitus corporis implendis voluptatibus prostitutus [5], de ærarii publici sumptibus escis delicatissimis et accuratissime paratis ad libitum vescebatur [6], splendidissimis nihilominus tam materie quam contextione indusiis [7] per eadem temporum spatia apparatu

Num. 1. — [1] hoc 2. — [2] (n. i. s.) *om.* 2. — [3] necaret 2, 3. — [4] templa 3. — [5] amicitiarunt 3. — [6] judicis.

Num. 2. — [1] inoleverat 2, 3. — [2] sesto 2. — [3] præcipuo 3. — [4] *om.* 3. — [5] destitutus 2, 3. — [6] vesceretur 2, 3. — [7] indu- officiosissimo

A officiosissimo adornatus; ea dumtaxat lege, ea conditione intersita, quatenus in præmemoratis kalendis exquisitissimis [8] et præcipuis et oculos vel maxime demulcentibus fulgidis [9] indumentis, equum super insidens phaleratissime apparatum, pro totius populi tuenda et conservanda salute, de editiori rupe morti sese ac præcipitio daret, atque deorum in cæteros furentem vesaniam in se ipse extremæ sæviens vesaniæ furore placaret; cujus diruptum atque in partes frustaque discerptum corpus combustione resolveretur in cineres, in Apollinis templo supremæ devotionis exsequiis in memoriam perpetuam recondendos.

Cæsarius ibidem Christi fidem clam prædicat.

3. Per idem tempus levita Cæsarius ab Africæ finibus longinqua in Ausoniam peregrinatione assumpta Terracinam applicuit, homo et honestate morum et fulgore scientiæ et doctrinæ eloquio præclarissimus. Hic itaque in domo christiani cujusdam, Eusebii nomine, nactus hospitium, morari Terracinæ decrevit, prædicatione clandestina quoscumque poterat instanti vigilantia ad cultum fidei christianæ religionis convertens, diemque vesanissimi hominis dedicatum B facinori, quod videlicet plurimorum fideli sibi innotuerat relatione, opperiens.

Quo tempore, Domitilla in Pontiam insulam relegata est, agente Aureliano suo sponso,

4. Tempestate eadem illustrem virginem spectabilique prosapia ac nobilissimis ortam natalibus, sororisque Flavii Clementis viri illustrissimi filiam, Flaviam Domitillam, ædibus, urbe pulsam, fundis, prædiis, beneficiis omnique qui ei paterno seu materno jure censu pervenerat [1] exhæredem effectam, Domitianus tyrannus judicii [2] sententia promulgata Pontianam exilio [3] destinarat ad insulam. Hanc annitentibus sanctis Dei Nereo [4] et Achilleo [5] eunuchis ejusdem, ipse donatore Christo regiarum cœlestium potens claviger et bis senorum terræ principum princeps Petrus regenerationis undæ expianti purificatione diluerat [6]. Hæc cœlestis sponsi amoris intimi facibus inflammata, castimoniam virginitatis perpetuæ Deo dedicans, Aureliani viri illustrissimi sponsalibus abdicarat. Porro Aurelianus speciei virginis singularis impatiens ignisque sævientis succensus facibus, nullum mente solatium, nullam animo quietis pausationem admittens, hoc a Domitiano Augusto precum suppliciis munerumque copia superaffluenti extorserat, ut virgo Christi ejecta [7] C domo, pulsa patria, bonis privata hæreditariis, in insulam memoratam carcerem subiisset exilii, quatenus videlicet immanitatem ac superabundantiam malorum non sufferens, ad ejus tandem animum copulam revocaret conjugii.

Nereus vero et Achilleus martyrio coronati sunt; quorum corpora Romam defert Cæsarius.

5. Non multo post jam dictam insulam Aurelianus adveniens, cum conaretur sanctorum Dei Nerei et Achillei blanditiis, minis, donis, repromissionibus plurimis, ad id ut Domitillam suis acquiescere connubiis persuaderent, animos emollire, videns se tandem casso desudare labore, ignominiis a sese dehonestatos verborum verberumque gravissimis ac durissimis [1] affectos suppliciis Terracinam deductos, Memmio eos consulari ad extremum ut sacrilegos, ut blasphemos, ut contemptores deorum tradidit puniendos. Qui cum ad thurificandum diis immortalibus eos nec terrentibus minis nec blanditiis demulcentibus [2] se pertrahere posse videret, appensos primum equuleis, post adustos crepitantium flammarum succendiis, extremo capitali eos præcepit plectendos sententia. Quorum corpora sanctus levita Cæsarius officiosa celebrique devotione cum martyrum eorumdem discipulis colligens, navigio Romam in prædium sanctæ Domitillæ transvexit; cunctisque pro ritu christianæ religionis consummatis perfectisque exequiis, via Ardeatina juxta apostolorum principis filiæ Petronillæ memoriam ea humo operuit.

In Mss. Fe. [illegible]

Domitilla Terracinam deducta Euphrosynam et Theodoram

6. Domitillam igitur solam sanctorumque Nerei et Achillei sedulitate colloqui, recreatione consilii atque [1] consortii Aurelianus contuens destitutam, quasi jam demum facile suis votis satisfacturam de exilii insula deduci præcepit Terracinam, atque a Sulpitio et Serviliano viris illustribus precibus obnixis extorsit ut ad eam sponsas suas, sapientes videlicet et eloquentes adolescentulas, delegarent, consulturas videlicet et persuasuras ei ut ulterius Aureliani consensum [2] connubiis non negaret. A qua cum fuissent gratulanter satis officioseque receptæ, in hanc primum Euphrosyna orationem erupit: *Quanta te semper dilectione, soror amabilissima, complexæ* E *sumus, quantum gratulationi complausimus tuæ, quantum fuerimus compassæ mœrenti [3], quantum postremo tecum semper concordes exstiterimus et unanimes, ipsa optime nosti. Unde tuis, dilectissima, casibus condolentes ad te venire studuimus, scire avidæ quænam sit causa tanta quæ in tantum tuum animum obduraverit ut abomineris deos, homines negligas, nobilitatem natalium conculces tuorum, deos detestans [4] patrios, dei cultrix sis effecta ignoti, veritatem ab antiquo excultam et celebratam a patribus deserens, nugas quas et quorum nescio modernorum secteris. Unde per humana et per divina omnia, soror ipsa mihi vita dilectior, precor atque obtestor, parce nugis, parce næniis, desine vanitatem; reminiscere prudentiæ, reminiscere ingenuitatis tuæ, reminiscere tuorum natalium; esto unanimis eis qui tibi semper unanimes exstitere; dilige diligentes te [5], teque ipsa ne oderis; revoca animum ad sponsum tuum, reduc mentem ad amorem te flagranter [6] atque impatienter amantis, unum pro certo et indubie noscens, te, velis nolis, Aureliani evadere non posse manus.*

ab idolorum cultu.

7. Dixerat; tunc Domitilla: *Grates*, inquit [1], *dilectissimæ sorores, immensas benevolentiæ laborique vestro primum [2], quem ad nos usque arripientes estis perferre [3] dignatæ, ex intimis animi medullis restituo, meque dilectricem vestram æque [4] atque vos estis mei veridica relatione insinuo. Quod profecto esse verissimum effectu ipso continuo comprobabitur, cum vos non per inanes verborum futilium ambages ducens, ipsam simpliciter paucis meram aperiam [5] veritatem. Nec mea nec [6] vestra interesse reor respondere seriatim universis sermonibus vestris, quos in commonitionem mei affectione dignantissima ac benevolentissima deprompsistis. Ad ea igitur tantum respondisse sufficerit ad quæ responsionem commodissime et necessario fieri ipsa mihi dictante interius ratione suggeritur. Dixistis igitur [7] me deos patrios [8] detestantem, Dei cultricem ignoti effectam, omissaque veritate exculta et celebrata a patribus ad nugas esse nænias-que conversam. Sermonibus rogo intermissis inte-*

vus 3. — [8] exquisitissimus 2. — [9] fulgidus 2. 3.

Num. 4. — [1] provenerat 3. — [2] indicii 2. — [3] *om.* 1. — [4] Nero 3. — [5] Echilleo 2. — [6] deluerat 2. 3. — [7] electa 2.

Num. 5. — [1] diutissimis 2. 3. — [2] demulgentibus 2.

Num. 6. — [1] [illegible] *om.* 2. 3. — [2] assensum 2. 3. — [3] mœrentis 3. — [4] delestans 1. — [5] *om.* 3. — [6] flagrantem 2.

Num. 7. — [1] primum *add.* 2. 3. — [2] *om.* 2. 3. — [3] proferre 3. — [4] *om.* 1. — [5] aperiens 3. — [6] seu 2. — [7] ad *add.* 1.

EX MSS. ET IMPR.

rim [9]*, dilectissimæ, faciamus rebus res ipsæ probentur* [10]*. Unum igitur horum, carissimæ, vestra intererit facere, ut aut vos inclamatis diis omnipotentissimis vestris per eos quod ipsa mihi* [11] *fieri expetiero impetretis, et ego ad eosdem credendos deos, ad excolendos eos, ad divinis honorandos obsequiis animum revocabo, meque, quod ipsæ dixistis, confitebor ultronea, veritate* [12] *quam patres excoluere omissa, ad fabulosas nænias et aniles ineptias decipientibus christianis seductam animum convertisse, vestrisque commonitionibus, ne in uno quidem inobtemperans, obsecundantem me studebo exhibere in omnibus; aut vos animarum vestrarum consulentes saluti Deo meo pollicemini credituras, si me, invocato ejus nomine, in nullo quod expetieritis ipsæ contuebimini impotentem.*

duplici edito miraculo, convertit.

8. Ad hæc Theodora : *Rationibus profecto*, inquit, *soror dilecta, ut quod verum est fateamur* [1], *verba tua nituntur. Cæterum quia nos in tantum deorum voluntatibus obsecundantes paruimus ut de eorum erga nos benevolentia tale aliquid* [2] *præsumere debeamus, ipsa potius quæ pro debitis, ut credimus, sedulisque obsequiis tantam* [3] *de benevo-* B *lentia erga* [4] *te Dei tui præsumptionem tibi assumere potuisti, invocato ejus nomine age fiant quæ fieri expetemus* [5], *et nos hora eadem deorum cultibus nobis jam insinuatis vanissimis, quicquid ipsa consulueris, quicquid commonueris faciemus.* Tunc Domitilla : *Utinam, soror luce mihi* [6] *ipsa suavior, et* [7] *tu id ex animo dixeris et sorori nostræ Euphrosynæ id ipsum Deus et habere corde et ore polliceri* [8] *inspiret.* Ad quæ nihil morata Euphrosyna : *Super meo nomine*, inquit, *nulla hæsitatio habeatur. Adest mihi germanus cæcus; qui si* [9] *ad ejus quem colis Deum invocationem nominis pupillarum resumet officium, eum Deum verum, eum omnium potentissimum* [10] *hora eadem crediderim ad cujus invocationem nominis tantum fuerit patratum prodigium.* Moxque subsecuta Theodora : *Si ejusdem*, inquit, *nomine inclamato nutricis meæ filiolam mutam vel unum quidem verbum* [11] *edere auribus hausero, veri summique Dei vos christianos cultores non ulterius potero hæsitare.* Quid in his pluribus? Cæco visus, muta linguæ ad invocationem nominis Jesu Christi Domini resumente officium, ambæ crediderunt sorores, sacrique fontis [12] unda regenerante [13], sponsis mortalibus et terrenis C hora abrenuntiantes eadem, regi dominatoris seculorum omnium Filio, virginitatis perennis observantiam dedicantes, in sponsas perpetuas copulatæ sunt.

Harum sponsi, Sulpitius et Servilianus, Aureliano subita morte perempto.

9. Advenerat decreta dies; tres sponsi, Aurelianus, Sulpitius et Servilianus, quasi virginum trium una pariter celebraturi nuptias [1], Terracinam adveniunt. Verum Sulpitius et Servilianus, cæci mutæque contemplantes prodigia, Christo Domino crediderunt, Aureliano, cujus aciem amor cæcus lucem non sinebat prospicere, in tenebris persistente perfidiæ [2]. Qui sperans sese per vim virginem oppressurum [3], diem [4] plausus, epulas gaudii, cœnam celebrat nuptiarum, in qua scurris admixtus saltantibus eo usque saltavit quoadusque corruens exspiraret.

jubente

10. Luxurius post hæc, Aureliani frater, ab imperatore Trajano potestate accepta, Sulpitium et Servilianum urbis præfecto [1] cuidam, nomine Aniano, ut regum legumque contemptores, ut in deos immortales blasphemos et impios, audiendos puniendosque contradidit. Qui cum sese in audientia præfecti Christi Domini famulos voce clarissima faterentur, simulacrisque honoris cujuslibet reverentiam, quælibet exhibere obsequia modis omnibus detrectarent, hora eadem iræ flammantis præfecto succenso facibus, capitalis in eos est promulgata [2] sententia. Quorum a christianis reverenter corpora sunt collecta atque in prædio [3] eorumdem via Latina, milliario secundo, officiosa satis celebrique sunt devotione sepulta.

Luxurio

capite plectuntur; Euphrosyna et Theodora igni supplicio interemptæ.

11. His ita gestis, veniens Terracinam Luxurius virgines sacras memoratas [1] superius suis sisti tribunalibus fecit, eisque ut diis immortalibus incendant [2] thura, libamina offerant, herili edictione [3] præcepit [4]. Quibus renuentibus [5] facinus, dat Luxurius in præceptis ut ablatis prorsus omnibus quæcumque eis aderant in auro, in argento, in ære, in vasis utensilibus, in omni denique censu et supellectili qualicumque, ipsæ cubiculi [6] in quo pariter morabantur januis undique E claustris munientibus obseratis, circumquaque ignibus positis [7], mortis horribilis [8] exterminio plecterentur. Quarum corpora illæsa et inadusta, capitibusque demissis in terram orantium imaginem prætendentia [9], die altera sanctus levita Cæsarius repperit [10], terramque fodiens in profundum dignæ venerationis obsequiis sepulturæ dedit.

ANNOTATUM.

a *Imo, usque ad imperium Trajani Luxurius et Firminus pervenerunt. Cfr. num. 10, et Comment. præv., § II, pag. 86 sq.*

CAPUT SECUNDUM.

Cæsarius immane juvenis sacrificium improbans custodiæ mancipatur; coram consulari fidem fatetur; ejus oratione corruit templum Apollinis. F

Necem jam nis kalendis januarium peractam

Dum [1] in his agendis tempus cursibus ignaris stationis evolvitur, kalendarum januarii [2] festiva illa ac præclara solemnitas aderat. Grex juvenum, turba senum, turma adolescentium, puerorum caterva, nobilium ignobilium, divitum pauperum, mediocrium multitudo innumera certatim ad solemne illud celebreque prodigium hominis sese morti ac præcipitio ultro dedituri confluxerat. Hostiis igitur per adolescentis manus solemniter in templo Apollinis immolatis, fusis precibus omnibusque rite perfectis, exit templum, equum insilit homo vesanissimus. Ventum est tandem,

— [8] me *add.* 1. [9] interius 3. — [10] probantur 3 [11] (i. m.) ipsamet (?) 2 - [12] veritatem 2.

Num. 8. — [1] faciamus 1. — [2] *om.* 3. [3] tantum 1, 2. [4] ergo 3. — [5] exspectemus 2. — [6] mihimet (?) 2. — [7] *om.* 2. — [8] pollicens 3. [9] (q. s.) quasi 2. — [10] (o. p.) omnipotentissimum 3. [11] (q. v.) v. q. 2. — [12] fonti 2, 3. [13] regeneratæ 2, 3.

Num. 9. — [1] nuptiis 2. — [2] prefidiæ 2. - [3] oppressuram 2. — [4] dum 3.

Num. 10. — [1] profecto 2. [2] mulgata 2; vulgata 3. [3] prædia 3.

Num. 11. [1] memoratos 2. — [2] incendat 2. — [3] editione 2. — [4] præcipit 1. [5] redeuntibus 2. — [6] cubili 1. — [7] (i. p.) p. i. 2, 3. — [8] hostilis 1. — [9] pertendentia 3. — [10] repetit 2.

Num. 12. — [1] cum 1, 2. — [2] januariarum 3.

turba

A turba prosequente innumera, ad montis supercilium, et ecce infelix circum spectantibus ultimum vale dicens, de rupis vertice sese tradit in præcipitium.

Cæsarius *libera voce coarguens*,

13. Dum gererentur ista [1], intererat levita Cæsarius, qui ultra compescendi animum et coercendi impatiens celsa cœpit voce clamare : *Quis furor, quæ insania ista, o cives? quæ tantaque* [2] *inaudita cunctis retro seculis frenesis corrupit cerebrum, infecit animum, abstulit sensum, obduxit* [3] *et operuit intellectum, ut noctem diem, nubem serenum* [4], *lucem tenebras deputetis, ut in scelere summo virtutem, in morte vitam, salutem in perditione locetis* [5] *? O invisum scelus! O facinus inauditum! O flagitium nullis omnino flagitiis conferendum! Ultro sese hominem perdere, ultro vitam linquere* [6], *ultro mortem appetere! Proh homines inhumanos! Proh dementes et freneticas mentes! Parcite, quæso, o cives, obsecro, per divina et humana omnia obtestati, parcite, quæso. Parcite, quæso, per salutem vos vestram, per salutem* [7] *obtestor. O me miserum hominem, quod invisum video, quid inhumanum cerno in hominibus! O respice de cælis, omnium judex*

B *Deus, potens omnium, omnium contuitor; vide facinus, vide scelus, vide et ulciscere. Quousque avertes* [8] *faciem, obduces aciem, amovebis* [9], *Deus Deus meus, intuitum? Tacuisti semper, siluisti; ad extremum, quæso instar parturientis, eloquere.*

jussu Firmini pontificis tentus a Leontio consulari,

14. Cum [1] a vociferatione horum et his similium nulla Firmini [2] pontificis jussa, nullæ interminationes possent cohibere Cæsarium, ad extremum ex præcepto pontificis captus custodiæ [3] mancipatur. Collectis denique juvenis præcipitati reliquiis atque in templo Apollinis summa cum devotione humatis, regressus domum pontifex eductum Cæsarium carcere suis obtutibus imperat præsentari. Quem minis et ignominiis austeriore invectione adortus, carceri iterum præcipit mancipari ; directisque legatis Leontium consularem, qui tunc forte temporis Fundis remorabatur, venire ad [4] Terracinam efflagitat. Qui cum efflagitanti annuens venisset post triduum, adiens eum pontifex cœpit in ejus auribus enarrare Afrum quemdam genere Terracinæ morari, eversorem plebis, transgressorem legum, contemptorem deorum, qui præclarum illud facinus et per quod potissimum Terracina ubique famosa [5] et ce-

C lebris resonabat, hominis sese pro salute populi universi morti præcipitioque dedentis, in audientia universæ plebis non timuerat [6] contestatione publica infamare, quique sibi jubenti [7] et minas etiam intentanti [8] ut conticesceret et ritum civitatis infamare desineret, nulla prorsus voluerit ratione annuere, captus etiam et trusus in [9] carcerem [10] procaci adhuc mente in sententia perseveret [11].

ad sacrificandum diis incassum impellitur.

15. Hæc Leontius audiens, publice in foro sibi præcipit tribunal parari. Cui pro tribunali residenti [1] cum ex præceptione ejusdem repræsentassent [2] Cæsarium, hac [3] eum primus interrogatione adoritur : *Dic nobis tu, quis nomine diceris* [4] *?* Ad quem levita : *Cæsario*, inquit, *nomen est mihi.* Ad hæc Leontius : *Indigenam* [5], inquit, *an alienigenam profiteris ?* Ad quem Cæsarius : *Alienigenam.* Et consularis : *De quibus huc*, ait, *partibus advenisti ?* Et ille : *De partibus*, inquit, *Africæ.*

ex mss. et impr.

Tunc Leontius : *Verumne*, inquit, *est te civitatis hujus inclitos* [6] *atque inveteratos ritus abominari, illudque præclarissimum factum hominis sese pro salute patriæ neci præcipitioque dedentis contestatione publica infamasse ?* Cæsarius ait : *Verum profecto.* Ad hæc Leontius : *Dicunt præterea deos immortales, quibus imperatoria majestas reges* [7] *afflectit cervices* [8], *quosque oblatis* [9] *sedulo satagit sacrificiis delenire, te habere contemptui.* Ad quem Cæsarius : *Nihil verius*, ait. Tunc Leontius : *Impero*, inquit, *eis* [10] *libaminibus oblatis sacrifices.* Cæsarius ait : *Non faciam.*

Ipso orante, templum Apollinis corruit et Firminum ruina opprimit

16. Ad quæ verba indignatus Leontius dat in præceptis continuo Cæsarium vinctum ad Apollinis templum, eidem Apollini scilicet adoliturum thura [1] et sacrificia oblaturum, deduci. Jam appropiaverat [2] templo, jam propemodum contingebat [3], jam per vim intromittendus erat et ad sacrificii oblationem nefarii, si qua id facultas admitteret, compellendus; cum ecce elevans caput cælumque luminibus apertis intuitus [4] sic oravit : *Ad te*

E *levo*, inquiens, *oculos meos, qui habitas in cælis. Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi mei ad te Dominum Deum meum, donec miserearis mihi* [5]. *Miserere mei, Domine, miserere mei, quia* [6] *multum repletus sum despectione. Innova, Deus meus, signa et immuta mirabilia ; glorifica manum et brachium dextrum; excita furorem et effunde iram ; extolle adversarium et afflige inimicum. Accelera tempus et memento finis, ut cognoscant mirabilia tua gentes* [7] *omnes, Domine Deus noster.* Vix consummarat exorsa Cæsarius, cum ecce repente imperii vi persensa divini, templum corruit dæmonis e [8] fundamentis eversum, pontificemque Firminum templi tholus [9] opprimens conquassavit.

Luxurius Leontium consularem

17. Quod Luxurius, amicus ille unicus, sodalis unanimis, contuens, præ nimii doloris impatientia cœpit furere, desævire atque in consularem Leontium insanis allocutionibus invehi : *Quousque*, inquiens, *consularis Leonti, magum, subversorem, veneficum* [1] *auris animari vitalibus patiere ? Itane adhuc cessas, Leonti, facinorosum perdere, demo-*

F *lire scelestum ? Adhuc cessas de populo auferre contagium? adhuc cessas, adhuc, inquam, moraris a compage viventium, a connexione hominum membrum* [2] *putidissimum amputare ? In* [3] *tanto facinore nullæ sunt puniendo innectendæ moræ, nullæ* [4] *sunt interserendæ induciæ* [5]. Tunc Leontius ad levitam : *Nisi ego*, inquit, *omnium quos terra sustinet sceleratissime, tantum in te facinus digna ultione puniero, ab ipsis seculorum primordiis non fuit in hominibus facinus dignis ultionibus vindicatum.* Ad quem Cæsarius : *Quid minaris* [6], inquit, *consularis Leonti ? Omnia convitiorum, omnia tormentorum genera paratus est Cæsarius perpeti ut modo Jesu Christi Domini gratiam valeat et benevolentiam promereri.* Tunc conversus ad Luxurium consularis ait : *Scio te, Luxuri, de pontificis inter-*

Num 13. [1] (g. i.) gereretur ita 1. — [2] tanta tamque 3. — [3] *om.* 3. — [4] serenam 2. — [5] vocetis 2. — [6] linguere 2. — [7] communem *add.* 3. — [8] avertis 1. — [9] amovebitur 2.

Num. 14. — [1] Dum 2, 3. — [2] Firmi 2. — [3] custodia 2, 3. — [4] *om.* 2, 3. — [5] formosissima 1. — [6] timuerit 2, 3. — [7] jubente 2. — [8] intentati 1. — [9] *om.* 3. — [10] carcere 2, 3. — [11] perseverare 1.

Num. 15. — [1] præsidenti 2. — [2] repræsentasset 1, 2. — [3] ac 2. — [4] (n. d.) d. n. 2, 3. — [5] te *add.* 2, 3. — [6] inclitos 3. — [7] regios 1. — [8] afflexit 1, 2. — [9] ablatis 2. — [10] *om.* 3.

Num. 16. [1] *om.* 3. — [2] appropinquaaverat 3. — [3] contigebat 2. — [4] contuitus 2, 3. — [5] mihi 2. — [6] qua 2. — [7] gratias 2. — [8] *om.* 3. — [9] tholum *codd.*

Num. 17. [1] beneficum 2. — [2] membrorum 1. — [3] tanto scelere, in *add.* 2, 3. — [4] nullæ sunt pun- nullæ, puniendo nullæ sunt innectendæ moræ? Ullæ... 2, 3. — [5] inimultæ 2. *emptione*

EX MSS. ET IMPR.

emptione mæstissimum, super qua quantum et ipse contribuler dii immortales noverint[7]*; verum inambiguus noveris*[8] *me de morte pontificis tormentis omnimodis atque ad extremum eo mortis genere quod deterrimum*[9] *visum fuerit ultionem facturum.*

et populum adversus Cæsarium concitare nititur.

18. Eadem vero Luxurius hora populum universum ad eversum[1] templum, ad peremptum pontificem videndum contuendumque accersit, hisque cœpit furiis in eorumdem auribus insanire : *Videtis, o concives, flagitium, videtis magnum, videtis et siletis? Dii contemnuntur, evertuntur templa, perimuntur pontifices; videtis et siletis?* Et retorquens in Cæsarium acies flammantes dicebat : *Cur, sceleratissime*[2] *viventium omnium, ita*[3] *facere voluisti? Cur templum evertere, cur collegam et amicum meum*[4]*, idem volentem et nolentem per omnia, voluisti*[5] *perimere?* Ad quem Cæsarius : *Quid vociferaris, o judex? Numquid ego collegam peremi tuum? Numquid ego vel*[6] *arietibus vel evertendi instrumentis quibuslibet impegi templum? Numquid idem vel*[7] *extremo vel minimo tetigi*[8] *digitorum? Si autem ad effusam precem, ad*
B *apertionem*[9] *oris mei eversum protestaris parietem fani nefandi tui, in his te conjicere, te perpendere cogat ratio, cujus quam solius, quam veri, quam postremo majestativi*[10] *Dei cultor existam, per quem sermones mei robur tantum, tantam nacti sunt efficaciam.*

Eum refutat Cæsarius.

19. Moxque ad populum conversus, hanc ad eumdem orationem habuit : *Rationales estis, o homines, sensu intellectusque*[1] *vigetis; persuadeat vos igitur, obsecro, ratio rei perpendere veritatem. Si verus Apollo deus est sique veri numinis*[2] *erat pontifex*[3] *Firminus, cur non templum tuitus est suo nomini dedicatum, cur non pontificem a conquassatione, a morte munivit suum? Cur ad homunculi verbum, cur ad dei alterius invocationem destructum templum, eversus paries, pontifex est peremptione mulctatus? Credite igitur, homines, si quidem homines, si quidem rationales estis, si quidem sensu intelligentiaque*[4] *capaces; credite, inquam, eum Deum verum, credite potentissimum, cujus tam robusta, tam valens, tam denique efficax nominis exstitit invocatio.* Hæc auribus percipientes de populo plurimi, corde animoque compuncti sunt, et in hæsitationem quamdam scrupulum-
C que deducti, videntes maceriei eversæ peremptique pontificis signum terribile, verbaque audientes ejuscemodi quibus nulla verba, nulla videbatur posse ratio contraire. Porro Luxurius, his auditis, magis ac magis insanibat.

et reductus in carcerem, sæpius ab angelis visitatur.

20. Extracto denique Firmini cadavere atque ex more humato, ex præceptione Leontii carceris Cæsarius mancipatur custodia. In qua eum diutiore tempore commorantem cœlestis pietas, intercurrentium angelorum mediante colloquio, crebro est dignata revisere.

D

CAPUT TERTIUM.

Leontii consularis conversio et beata mors. Cæsarius et Julianus presbyter jubente Luxurio judice sacco inclusi demerguntur in mare. Luxurius secundum Cæsarii prophetiam necatur a serpente. SS. Cæsarii et Juliani corpora sepeliuntur ab Eusebio monacho.

Post annum e carcere eductus, Cæsarius luce circumfusus conspicitur.

Anno jam propemodum decurso[1], ad orbitam sol pene remearat eamdem, cum ecce ad imperium consularis Leontii pignora tenebrarum tenebras in quibus lucis filius Cæsarius vinctus tenebatur irrumpunt. Educunt nudum catenisque vinctum militem Dei Leontii milites, Leontio et Luxurio in foro Terracinensi una residentibus præsentandum. Orat inter eundum[2] Cæsarius ducentes se milites, modici sibi temporis ad orandum largiendas inducias. Orantem vero Cæsarium humique pertenso[3] corpore expansisque[4] palmis metientem[5] planitiem, lux lampadis fulgorem coruscantis æquiparans, destinata cœlitus, Christi undique belligerum circumfudit.

Quo prodigio ad Christum conversus Leontius a Juliano baptizatur et pie moritur.

22. Ad cujus conspectionem prodigii consularis sese Leontius ad vestigia continuo venerabilis levitæ destituit, Deumque Cæsarii solum verum, solum in cœlo et in terra omnium potentissimum voce ingentissima[1] exclamavit; moxque chlamide propria levitam induens, ut Christi instrueretur fide, Christi innovaretur mysteriis, Christi continuo purificari[2] lavacro mereretur, fusis cœpit lacrymis postulare. Quæ omnia per levitam Cæsarium et sanctum presbyterum Julianum, qui tunc ibidem divinitus, ut credimus, destinatus advenerat, in Leontio hora eadem feliciter consummata sunt. Quibus orantibus, perceptis dominici corporis et sanguinis[3] mysteriis, loco eodem F halitum Leontius exhalavit extremum. Cujus corpus ab uxore est ejusdem filiisque collectum, sepultumque haud eminus a civitate tertio kalendas novembris.

Julianus et Cæsarius jussu Luxurii mari demerguntur. Luxurius secundum Cæsarii prædictionem

23. Die eadem data sententia est, promulgante Luxurio, ut sanctus presbyter Julianus levitaque Cæsarius, sacco vincto undique obstrusi, pariter fluctibus immergantur æquoreis. Præterierat triduum, nox advenerat, in qua in sanctis Dei jussa sacrilega consummantur. Qua videlicet nocte hac[1] almifici martyres oratione Luxurium referuntur adorti : *Nos quidem aqua mater, Luxuri, ut pignora propria amplexabitur, ut filios dilectos suscipiet, recognoscet suos, recognoscet quos peperit, reddet Deo quos Deo*[2] *donatore concepit. Tu autem omni*[3] *procul ambiguitate remota insequenti*

[6] miraris 1, 2. — [7] noverunt 2, 3. — [8] (v. i. n.) *om.* 3. [9] teterrimum 3.

Num. 18. — [1] (a. e.) adversum 1, 2. [2] scelestissime 2, 3. — [3] ista 2. — [4] mecum. 3. [5] (p. o. v.) *om.* 2. — [6] *om.* 3 — [7] velle 2. — [8] attigi 3. — [9] aperitionem 3, — [10] molestativi 1.

Num. 19. — [1] (s. i.) sensuque 3. — [2] cultor *add.* 2, 3 — [3] que *add.* 2, 3. — [4] intelligentiæque, 2, 3.

Num. 21. — [1] (p. d.) d. p. 3. — [2] (i. e.) intereundus 3. — [3] prætenso 2. — [4] expassisque 2. — [5] mentientem 3.

Num. 22 [1] ingenuissima 2. — [2] purificare 2. — [3] (e. s.) sanguinisque 2.

Num. 23. [1] ac 2. — [2] *om.* 3. — [3] *om.* 3. — [4] dies 3.

die

A *die serpenti ferocissimo, Deo judice, discerpendus totus bibendus exsugendusque traderis, ut omnibus die*[4] *sit serena lucidius cruoris nostri deitatem ultricem sanctarumque virginum quæ ignium conflagrantium ustione tuo sunt crematæ imperio.* Dixerant, et ecce a ministris Luxurii momento comprehensi eodem, vincti pedibus manibusque sacco injiciuntur, pervehuntur ad mare, profundo pelagi immerguntur.

Luxurius morsu serpentis necatur. Martyrum corpora in littus rejecta

24. Insequenti [1] vero diei lucescente aurora, maturius solito strati Luxurius amœna destituit, cumque ocius apparatum [2] equum insiluisset, nullius suorum comitatum opperiens, ad ruris [3] villam proprii maturabat pransurus; cum ecce subter arborem expansam [4] ramis, frondibus nemorosam, equitantis sinum Luxurii arbore desiliens coluber per capitium illabens tunicæ introivit: qui mox instar cinctorii hominem ambiens, a dorso et lateribus corpus ceterum, in sede vero cordis caudam et verticem collocavit [5]. Cœpit infelicis pectus morsibus coluber attrectare ferocibus, cœpit compagem solvere, cutem discindere, corrodere carnes, dispertiri ossa, cruorem exsugere. B Desilit miser equo, seseque mox volutans per humum, tetris opplebat ejulatibus aera. Fertur autem priusquam ibidem oppeteret, sanctos quos mari jusserat immergendos, necdum functos vita, ad maris littus pervectos contuitus [6], eosdemque [7] in jucunditate et vocis jubilo amœnissime hymnum [8] conditori gloriæ persolventes aspiciens, [9] ut sui misererentur iteratis perhibetur vocibus inclamasse.

ab Eusebio sepeliuntur.

25. Reliquias autem sanctorum martyrum Eusebius, cujus in superioribus fecimus mentionem, quo videlicet hospite ab ipso in civitatem [1] introitu levita fuerat [2] perfunctus Cæsarius, nocte insecuta collegit, atque haud procul a Terracinæ mœnibus honore et reverentia debita, terræ pignora sacrosancta in die extremo exigenda et restituenda deposuit.

CAPUT QUARTUM.

Eusebius et Felix presbyter a Leontio filio Leontii consularis capite plexi. Eorum corpora cum capitibus a Quarto presbytero inventa juxta corpus S. Cæsarii tumulantur.

C

Eusebius et Felix presbyter

Quintus a transitu sanctorum martyrum Cæsarii et Juliani decurrerat [1] dies, cum ecce ad memoriam eorumdem jejunus [2] orationi ac psalmodiæ [3] indulgens sanctus Eusebius reperitur. Fit ad servum Dei, non enim ab urbe eminus aberat, concursus undique plebis, ad divini eruditionem [4] verbi. Sexus [5] omnis, ætas omnis, omnis confluit postremo conditio, purificabanturque [6] unda lavacri salutaris per presbyteri cujusdam manus, et proprietate vocabuli et dignæ merito actionis Felicis.

EX MSS ET IMPR

sistuntur coram Leontio filio Leontii

27. Deferentibus igitur iis qui ea sese testabantur contuitos, Leontio consulari, filio Leontii consularis [1], seriatim omnia patefiunt. In foro igitur civitatis Terracinensis consularis residens, suis sanctos imperat præsentari obtutibus; præsentatos [2] hac Leontius eos primus sciscitatione convenit: *Vosne*, inquiens, *estis qui seducitis populum, plebem evertitis ac subvertitis omnium, deorum sacra et ipsi detestamini contemnentes* [3] *et ut alii eadem contemnant* [4] *et detestentur insistitis?* Tunc Eusebius: *Ad viam et per viam*, inquit, *veritatis et vitæ nitimur, si posse suppetat, ducere universos; seducere vero quempiam neque novimus omnino nec volumus; convertendi omnes* [5], *si facultas datur, peravidi, evertendi vero seu subvertendi cujuspiam voluntate prorsus studioque extranei; eversa statuere, non stantia evertere perstudentes. Deum autem unum credentes ac solum, deos plures funditus ignoramus. Unde eis qui non sunt libamina nec ipsi offerimus nec, si possit fieri, alios offerre vellemus; nec planum* [6] *ducimus nos viam veritatis ingressos extra eam oberrantes videre innumeros et silere.* E

A quo interrogati.

28. Ad hæc Leontius: *Ergone Romana plebs, optimates Romani ipsi, postremo Romani principes, quorum dominatus et imperium ad ipsos usque terminos orbis terræ distenditur, immo omnis propemodum orbis, desertis æquitatis justitiæque tramitibus, per devia quæque et erroris tortuosos anfractus vobis videntur incedere; vosque christicolæ, qui ne millesimam quidem hominum portionem suppletis, soli videbimini æquitatis calles et semitas invenisse justitiæ? Cumque ab ipso mortalium primo ne unus quidem repertus sit hactenus* [1] *qui religionis hujus sacrosanctissimæ semitas divinitus, ut asseritur* [2], *ostensas calcasset, omne* [3] *juxta vos rationalium genus in terris a rectissimis rationis justitiæque tramitibus per ea quæ rationi justitiæque repugnant tortuosa et devia, per tot millium annorum elapsus credendum est aberrasse, tenendumque erit ipsos auctores et rectores humani generis deos, quos omniscios et omnipotentissimos ratio ab eis humanis animis omnium naturaliter immissa* [4] *proclamat, impietatis, quod blasphemium capiti redundet vestro, vel impotentiæ arguendos, qui per tot annorum decurrentium millia, vel noluerint* [5] *impie vel nequiverint impotenter hac servitute deterrima* [6] *mentes hominum liberare?* F

Fortitudo Christi

29. Ad hæc sanctus: *Prudenter*, inquit, *satis et verisimillima ratione nostræ es, consul, nisus religioni resistere, et per miras veritatis imagines meram destruere veritatem, et per umbraticas larvas et phantasticos lemures nostræ fidei deterrere conatus es faciem. Verum nostra religio invincibilis est et insuperabilis omnis veritas; nostraque fides non speculares imagines, non phantasmas lemurum, non commenta scenica et theatralia ludicra quasi parvula* [1] *extimescit et rudis, nec verisimilibus umquam sincera vera potuere deludi. Ceterum si tanta tibi nunc emissa cœlitus irrumperet veritatis audiendæ cupido ut objectionibus tuis singulis responsa redhiberi sufficientia patereris, monstrarem sane non nova nos docere, non rudia, non*

Num. 24. — [1] insequentis 3. — [2] apparatus 3. — [3] juris 3. — [4] expassam 2, expansam 3. — [5] collocarat 2, 3. — [6] contulit 2. — [7] eosdem 2, eos denique 1. — [8] annum 2. — [9] accipiens 1, 2.

Num. 25. — [1] civitate 1, 3. — [2] fuerit 2.

Num. 26. [1] decucurrerat 2. — [2] jejunus 2, 3. — [3] salmodiæ 2 — [4] auditionem 2, 3. — [5] sessus 2. — [6] purificabaturque 2

Num. 27. — [1] (L. c.) c. L 2, 3. — [2] præsentatus 2 — [3] contendentes 2 — [4] contendant 2 — [5] omnis 2 — [6] plenum 1, 2.

Num. 28. — [1] actenus 2. — [2] asseritis 3 — [3] omnem 2 — [4] innixa 2. — [5] noverint 2. — [6] teterrima 3.

Num. 29. — [1] parula 2.

cunctis,

EX MSS. ET IMPR.

cunctis, ut asseveras, retro actis seculis inaudita; sed uno illo summo atque præcipuo tegmine obvelato silentii, quantis ab ipsis fere mundi orientis primordiis hanc Deus viam patribus revelaverit, in ipsis quos summopere excolitis philosophorum scripturis omne fere christianæ religionis dogma plenissime et planissime ostenderem contineri.

fidem profitentur,

30. Tunc Leontius consularis: *Non mihi*, ait, *vacat magis ineptiisque vestris diutius audiendis vacare. Horum utrius vobis optio imperatoria jussione nostraque largitione conceditur, ut aut deos immortales dignis divinisque honorantes obsequiis, auris nobiscum vitalibus potiamini, aut id facere differentes, truncati mox gladio viventium consortio sequestremini.* His sanctus Felix in hæc verba respondit: *Optionis concessæ, consul, partem posteriorem eligimus. Deos igitur tuos certus et inambiguus scias non modo nullis unquam a nobis quæ deitatem condeceant obsequiis honorandos, verum omni insuper opprobriorum et ignominiarum genere, quoadusque spiritum efflaverimus, ut adversarios et hostes dirissimos nostri generis insectandos; proque facinore hujuscemodi et cunctis* B *suppliciorum et tortionum [1] parati sumus [2] generibus affligi [3] et ad extremum morte ipsa mulctari.*

et capite plexi,

31. Post hæc Leontius cœpit circumstantem populum sciscitari, quæ super his eorum haberetur opinio. Quibus varia diversaque censentibus, aliisque dogma exclamantibus pravum atque aliis bonam mussitantibus esse doctrinam, carcere eos retrudi consularis præcepit. Nocte vero insecuta eos per intermissas personas diis suis commonens immolare, cum ipsi id funditus detestabile ducerent, eadem nocte plexos capitibus, fluvio qui dicitur Ligula *a* in præceptis tradidit immergendos; sacrosanctaque corpora mari mox fluvius, mare littori, juxta locum qui Pineta dicitur, die altera destinavit. D *a*

sepelivit Quarto presbytero

32. Capuanus vero presbyter quidam, Quartus nomine, ad agrum proficiscens suum, sanctorum corpora sine capitibus die eadem reperit; quæ collecta vehiculoque imposita domum ad se veneranter pervexit. Quorum capita dum anhelus sedulusque perquireret, die altera illibata Deo largitore invenit, humavitque corpora juncta capitibus juxta corpus levitæ Cæsarii die nonarum novembrium *b*. Fiunt autem virtutes multæ in loco pausationis eorumdem usque in [1] hodiernum diem, accipiuntque petentes digne digneque quærentes inveniunt, aperiturque digne pulsantibus ad memoriam sanctissimorum martyrum interventionibus eorumdem, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus [2] in secula seculorum. Amen. *b*

ANNOTATA. E

a *Fortassis eo tempore quo hæc Acta conscripta sunt, id nomen* Ligulæ *Ufenti fluvio dabatur, aut alium rivum vel torrentem prope Terracinam auctor intellexit.*

b *Hic inseritur in editione Casinensi prodigiosa sanatio filiæ imperatoris Valentiniani; quam quum aliunde statim edituri simus, textum etiam Casinensem ibidem pag. 127 sqq. addimus.*

Num 30. — [1] (e. t.) *om.* 2. — [2] (p. s.) paratissimos 3. [3] affici 2, 3.

Num. 32. — [1] ad 2. — [2] *om.* 2.

SANATIO GALLÆ ET TRANSLATIO S. CÆSARII ROMAM

cum versione græca ex codice Vaticano 1608.

C *De his egimus in Comment præv., § III, pag. 89 sqq. Nunc vero textum latinum edimus secundum codicem e bibliotheca archivi capituli basilicæ S. Petri; de quo plura jam dicta sunt supra, pag. 105. Ibi nº 1 signatur inter codices secundum quos editur Passio prima S. Cæsarii; a quo fere non differt codex Sublacensis ibidem supra notatus numero 3. E regione autem textus latini datur etiam periphrasis seu potius versio græca ex cod. ms. Vaticano; qui codex supra eadem pagina 105, vicesimo loco describitur. Quam versionem ex quadam oratione panegyrica valde insipida quasi ex sterquilinio gemmam collegimus. Addimus tandem in parte inferiori paginæ 127 sqq. textum ejusdem miraculi, quem insertum invenimus circa finem Passionis magnæ excerptæ e codice Casinensi; cfr. hac pagina illius Passionis num. 32. Codicis autem Casinensis descriptionem dedimus supra, pag. 120.* F

Valentiniani II et Eudoxiæ filia Eudoxia,

INCIPIUNT ACTA VALENTINIANI CHRISTIANISSIMI. DE MIRABILIBUS SANCTI CÆSARII DIACONI. — Regnante Dei cultore Valentiniano Augusto, eo tempore quo Romanæ Ecclesiæ Damasus episcopus sanctissimus præsidebat, qui erat vir magnæ prudentiæ magnæque virtutis, cujus monitis atque consiliis ita præfatus Augustus erat obaudiens, ut videretur divina gratia illos connectere. Factum est ergo cum universa ejus jussa æquanimiter ferret, ex consensu pontificis Eudoxiam Theodosii augustæ memoriæ filiam in conjugio accepit. Qua suscepta, duas ex ea filias procreavit; major matris nomine vocata, minor Galla nuncupabatur; sed major adhuc adolescens defuncta est. Sed Augustus nimio in juniore filia ducebatur

1. Βασιλεύοντος τοίνυν τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως Οὐαλεντινιανοῦ, ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας Δάμασος ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος προεκαθέζετο· ἦν γὰρ ἀνὴρ μεγάλης φρονήσεως τε καὶ σοφίας. οὗτινος τοῖς διδάγμασιν καὶ ταῖς συμβουλίαις ὁ προειρημένος Αὔγουστος ὑπήκοος ἦν, ὥστε ἰδέσθαι αὐτοὺς ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐμπεριεχομένους. ἐγένετο οὖν ἐν τῷ πάσας τὰς προτροπὰς ἴσως διαφέρειν ἐκ τῆς συνέσεως τοῦ πατριάρχου ὥστε Εὐδοξίαν Θεοδοσίου τοῦ ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ θυγατέρα εἰς συζυγίαν βούλεσθαι. ἥνπερ καὶ δεξάμενος ὁ ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ Οὐαλεντινιανός, δύο θυγατέρας ἐξ αὐτῆς ἔσχηκεν. ἡ μὲν πρεσβυτέρα τῷ τῆς γεννησαμένης μητρὸς ὀνόματι ἐκέκλητο, ἡ δὲ μικροτέρα Γάλλα Πλακιδία ἐπονομάζετο. ἡ μεγαλωτέρα νέα οὖσα

A οὖσα ἐτελεύτησεν. τοίνυν τῷ Αὐγούστῳ τῇ μικροτέρᾳ θυγατρὶ σφοδρότατος ἐπεφέρετο ἔρως, διότι μονωτάτη αὐτῷ ἐγκαταλέλειπται. Εὐδοξία δὲ ἣν προέφημεν Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως θυγατὴρ ἐτύγχανεν. ἥτις μετὰ τοῦ ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ Ὀνορίου τὴν τοῦ πανευφήμου ἀποστόλου Παύλου ἐκκλησίαν ἐθεμελίωσεν· ἡ δὲ αὐτὴ Εὐδοξία τοσοῦτον εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν καὶ ἀγάπην προέκοψεν ὥστε καὶ τὴν τοῦ κορυφαίου ἀποστόλου Πέτρου ἐκκλησίαν, ὅπου ἡ τιμία κατήνα, ἥτις Βίγκουλα ἐπονομάζεται, ἐν τῇ πόλει Ῥώμῃ ᾠκοδόμησεν· ἥτις ἕως σήμερον Εὐδοξίας κέκληται. ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

ducebatur affectu, eo quod unica remansisset. Eudoxia vero, quam supra diximus, Theodosii filia fuit; qui cum Honorio augustæ memoriæ beati Pauli apostoli ecclesiam fundavit atque perfecit; ejusque filia Eudoxia tantum in Christi fide et amore profecerat, ut beati Petri apostoli [ecclesiam] quæ ad Vincula nuncupatur in Urbe construeret; quæ usque hodie Eudoxiæ nuncupatur. Sed et unde cœpimus redeamus. EX MSS ET IMPR.

2. Τοιγαροῦν ὁ μακαριώτατος πάπας Δάμασος τοὺς φιλευσεβεῖς βασιλεῖς ἐξαιτησάμενος τοὺς σύνεγγυς τῆς πόλεως κήπους αὐτῷ ἐπιδοῦναι, ἐν οἷς τοῦ τρισμακαρίου Λαυρεντίου τοῦ μάρτυρος ἐκκλησίαν οἰκοδομήσειεν, οὕσπερ εὐθὺ δοθῆναι αὐτῷ ἐκέλευσεν. ἐν ᾧ τοπῳ παραχρῆμα τὰ θεμέλια βαλὼν, ὁ ἁγιώτατος πάπας ἐκκλησίαν, τοῦ Χριστοῦ συνεργοῦντος, ἐποικοδομεῖ. ὅπερ ἀκούσασα ἡ βραχυτάτη θυγατὴρ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ἀκμὴν τὰ θεμέλια ἐπιτίθεσθαι, ὀργῇ πολλῇ ἐξαφθεῖσα, ἀνάξιον εἶναι τοῦτο ἐλογίσατο.
B διότι ἐν αὐτοῖς τοῖς κήποις βασταζομένη καὶ ἐφεπομένη προέρχεσθαι εἰώθει, καὶ εἴ τι δ' ἂν ἦν αὐτὴ κατὰ νηπιότητα τερπομένη, ἐκεῖ συχνοτέρως εὑρίσκετο. ἐν τῷ οὖν ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ σπουδαίαν προσεγγίζειν, δι' ἑαυτῆς καὶ τῶν θεραπαινίδων αὐτῆς τὰ θεμέλια τὰ ἐπιτεθέντα καταστρέψαι διενοεῖτο· ὅπερ ἐπιχειρήσασα εὐθέως ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος σπαράττεσθαι ἤρξατο· ὅθεν οἱ μεν αὐτῆς γονεῖς οἱ αὔγουστοι καὶ πᾶς ὁ τῶν Ῥωμαίων λαὸς θλῖψιν καὶ πένθος διὰ πολλῶν ἡμερῶν ἐσχήκασιν.

2. Beatissimus papa Damasus ab Augustis hortum quemdam non longe in Urbe positum sibi dari poscebat, in quo beati Laurentii martyris ecclesiam fabricaret; quem statim Augusti modis omnibus dari jusserunt. Ubi mox fundamenta ponens sanctissimus papa Damasus, suis manibus ecclesiam designavit, quam Christo juvante ad perfectum usque perduxit. Quo audito, minor filia, dum adhuc fundamenta ponerentur, ira ducta indignari cœpit, eo quod in eumdem hortum vectandi gratia sæpius venire consueve- E rat, et quidquid fuisset per infantiam delectata ibidem reperiret. Cumque ad eumdem locum festina properaret, per semetipsam cum famulis fundamenta composita evertere nitebatur. Quod ubi præsumpsit, statim ab immundo spiritu vexari cœpit; unde tam Augusti quam etiam Romanus populus mœrorem ac planctum per dies plurimos habuerunt. *ob sacrilegum facinus a dæmone correpta.*

3. Ἐν τῷ οὖν μεταξὺ πρὸς διάφορα ἁγίων λείψανα προσφέρεσθαι οὐδεμίαν ἴασιν ἐκαρπώσατο· ἀκούσαντες δὲ ὅτι ἐν τῇ νήσῳ ἥτις Χίον ἐπονομάζεται, τοῦ μακαρίου Ἰσιδώρου μάρτυρος ἐν ᾗ τὸ σῶμα κατάκειται, ἐν ᾧ τόπῳ ὁ ἐνοχλούμενος ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου καὶ ἤρχετο ἐκεῖσε τὴν ἴασιν παραυτίκα ἐκομίζετο, συνήνεσαν σὺν τοῖς αὐγούστοις ὥστε τὴν θυγατέρα αὐτῶν, εἰ ἦν δυνατὸν, κατὰ τοῦ τῆς Καμπανίας αἰγιαλοῦ πρὸς αὐτὸν τὸν μάρτυρα ἀπελθεῖν· καὶ ἐμβαλόντες αὐτὴν ἐν βαστερνίῳ, ἐπειδὴ οὐδὲ ἄλλως ἦν δυνατὸν διὰ τὴν λεπτότητα βασταχθῆναι

3. Dum igitur per diversa corpora sanctorum eam detulissent et nullum sanitatis effectum meruisset; audito enim quod in insula quæ Chius dicitur, beati Isidori corpus esset reconditum, quo quicumque vexatus a diabolo advenisset, sanitatem protinus mereretur, devoverunt Augusti ut filiam, qualitercumque posset fieri, per Campaniæ littora ad eumdem martyrem deducerent. Et exposita in basterna, quia nec aliter poterat præ debilitate portari, eo quod sæpius vexaretur, tandem ad urbem pervenit Campaniæ Terracinam. *Terracinam defertur ad corpus S. Cæsarii.*

EX CODICE CASINENSI 139. — 1. Regnante Valentiniano Augusto, Damasus Romani cathe-
C dram pontificii obtinebat, vir et fide catholicus, et scientia floridus, et moribus honestissimis adornatus. F In tanta autem reverentia Augustus habebat antistitem, in tantum utrumque unanimem et concordem gratia divina effecerat, ut quidquid pontifex vellet nollet, idem vellet sperneretve Augustus. Ex consilio antistitis igitur Augustus Eudoxiam Theodosii Augusti filiam sibi jure copulavit conjugii. Qui videlicet Theodosius cum Honorio pariter sancti Pauli basilicam a fundamentis ordiens, feliciter ad finem usque perduxit. Eudoxia vero usque adeo in apostolorum summum divini facibus amoris succensa flammaverat, ut ejusdem [opera] basilicam, quæ in præsens usque in Augustæ memoriam Eudoxiæ dicitur quamque ad reverentiam vinculorum apostoli ad Vincula cognominari voluit, in Urbe constet esse constructam; sed de his hactenus. Natæ sunt autem Augusto de conjuge filiæ duæ; quarum prior quidem matris nomine Eudoxia, inferior vero Galla Placidia dicta est. Verum prior ante completam adolescentiam annos ocius consummans suos, vocante Deo defuncta est; unde pro communi parentum more effectum est ut superstes Galla ab Augustis tenerius amaretur.

2. Tempestate eadem ab Augustis hortum quemdam antistes expetiit. Quo ocius ovanterque ab Augustis concesso, manu propria pontifex fundamenta jaciens prima, ad memoriam beati martyris Laurentii designavit ecclesiam; quam post etiam adjutus divinitus felici consummatione complevit. Porro Galla, audita horti concessione, audito etiam quod in eodem jam ad construendam ecclesiam jacta essent fundamina, ferre ipsa verba referentis vix potuit; pro eo videlicet quod ad eumdem hortum cum collactaneis atque coævis suis venire crebrius ibique ludere, spatiari, omniaque quibus educatarum tenerius puellarum alliciuntur animi agere consueverat. Unde indignata flammantius ad locum ipsamet cum famulorum veniens multitudine, cœpta ecclesiæ fundamenta nisa est demoliri. Quare mox atrocissimo tradita dæmoni, vexari ab eodem dirissime cœpit; unde tam Augustorum quam ipsius quoque populi Romani animos mœror invasit gravissimus.

3. Delataque puella per diversa sanctorum corpora, a nullo meruit sanari. Audito autem quod in insula cui Chio vocabulum est, ad beati martyris Isidori corpus diversæ quotidie et maxime in expulsionibus dæmonum divinitus exhiberentur virtutes, positam in basterna puellam per Campaniæ littora

IN MSS. ET IMPR. *a*

Terracinam. Cujus urbis beatissimus Felix *a* episcopus eam cum omni honore suscipiens, urbem quidem ingredi non permisit; sed ejus monitis se ad beati Cæsarii martyris ecclesiam devertit. Cumque ante venerabile corpus jaceret, talem beatissimus episcopus pro ea orationem fudit dicens : *Domine Deus omnipotens, qui hanc puellam nasci jussisti dans spiritum vitæ, qui universorum es cognitor, ergone justum est ut spiritum quem ei dare dignatus es diaboli potestas possideat? Tuam ergo, Domine, clementiam supplicamus, ut eam principali reformes spiritu et pristinæ reddas saluti, ut per hujus martyris intercessionem salvata, mente jam pura ecclesiæ tuæ, pro qua offendit, vota persolvat.* Tunc omnes qui aderant respondentes : *Amen.*

βασταχθῆναι διὰ τὸ συχνῶς ἐνοχλεῖσθαι ὑπὸ τοῦ D πνεύματος καὶ λιποθυμεῖν· ὅμως οὖν ἐν τῇ πόλει προελθούσης τῇ ἐπονομαζομένῃ Τεῤῥακίνῃ, ἥστινος πόλεως ὁ μακάριος Φῆλιξ ἦν ἐπίσκοπος, ὃς καὶ μετὰ πάσης τιμῆς αὐτὴν ὑπεδέξατο, εἰσελθεῖν δὲ αὐτὴν εἰς τὴν πόλιν οὐκ εἴασεν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ εὐχῶν καὶ νουθεσιῶν εἰς τὸν τοῦ ἁγίου μάρτυρος Καισαρίου ναὸν ἀνακλίνεσθαι προσέταξεν. ἐν τῷ οὖν ἔγγιστα τοῦ σεβασμίου λειψάνου κεῖσθαι αὐτήν, τοιαύτην ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος εὐχὴν προσῆξε τῷ θεῷ λέγων· Κύριε ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ταύτην τὴν κόρην γεννηθῆναι κελεύσας καὶ δοὺς αὐτῇ πνεῦμα ζωῆς, ὁ πάντων ὢν ἐπιγνώστης, οὐκ ἄξιον ἐστιν ἵνα τὸ πνεῦμα ὃ δοθῆναι αὐτῇ ἐκέλευσας ἡ τοῦ διαβόλου ἐξουσία δυναστεύσῃ· ἐν τῇ σῇ οὖν, κύριε, μεγαλότητι ὑποκύπτομεν, ὅπως αὐτὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀνακαινίσῃς πνεῦμα καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπιστρέψῃς σωτηρίαν, ὅπως διὰ τῶν τοῦ μάρτυρος ἱκεσιῶν σεσωσμένῳ νοῒ καὶ καθαρῷ συνειδότι εἰς τὴν ἐκκλησίαν σου, εἰς ἣν ἥμαρτεν, εὐχὰς ἐν αὐτῇ ἐκτελέσῃ. καὶ πάντες ἀπεκρίθησαν τό· Ἀμήν.

et hujus sancti intercessione sanatur. Ejus parentes

* cod. tali

b

c

4. Ergo præfato sancto episcopo in fletu ac jejunio persistente, tertia die salvata est, tale* per se testimonium perhibente, quod noctis medio sibi vir sanctus apparuerit *b*, stola indutus et vultu pulcherrimo, sibique dixisse *c* : *Peccatorum ignis non aliter nisi per lacrymarum fontem extinguitur. Felicis ergo fletu episcopi scito te esse salvatam.* Cumque illum quis esset inquireret, Cæsarium se nominari testatus est : *Statimque ex meo ore quasi colubrum ejiciens, alio* vero qui secum erat dedit, et ait : In maris profundum hunc sub omni festinatione demerge. Et faciens signum ori meo et auribus, statim abscessit. Ego vero ad me reversa, hæc ipsa nuntiavi episcopo. Qui lætus effectus, statim diluculo sacrificium Deo offerens, sacra mysteria celebravit.* Igitur famam salutis ejus Romanæ urbi festine nuntiaverunt. Quod ubi ...... augustorum auribus est perlatum, protinus ad urbem Terracinam cum non parvo populo statim properarunt. Ad quam cum pervenissent, inveniunt sanctum episcopum hostias Deo reddentem,

* cod. alio

4. Λοιπὸν ὁ προειρημένος ἁγιώτατος ἐπίσκοπος ἐν κλαυθμῷ καὶ νηστείαις ἑαυτὸν ἐκδέδωκεν, ὥστε ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἡ κόρη θεοῦ χάριτι ἰάσεως ἔτυχεν, E τοιαύτην δι᾽ αὐτῆς μαρτυρίαν ἐξηγουμένη, ὅτι τῷ μεσονυκτίῳ ἀνὴρ ἅγιος ἐλθὼν ἐπεφάνη, στολὴν ἐνδεδυμένος, ἐν θέᾳ λαμπροτάτῃ, καί φησιν αὐτῇ· Τὸ τῶν ἁμαρτωλῶν πῦρ οὐκ ἄλλως εἰ μὴ διὰ τῆς τῶν δακρύων πηγῆς σβέννυται. Φήλικος οὖν τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου παρακαλοῦντος τὸν θεόν, ἐξῆλθεν αὐτῇ ὑγιής. ἐν τῷ οὖν τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον ἐπερωτᾶν αὐτήν· Πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ γέγονας ὑγιής, ἀποκριθεῖσα ἡ κόρη ἔφη· Καισάριον ἑαυτὸν ὀνομάζειν διεμαρτύρατο ὁ φανείς μοι· εὐθέως οὖν ἐκ τοῦ ἐμοῦ στόματος ὥσπερ ὄφιν ἐξήνεγκεν, ἑτέρῳ τῷ ὄντι μετ᾽ αὐτοῦ δέδωκεν εἰπών· Ἐν τῷ τῆς θαλάσσης βυθῷ μετὰ πάσῃ σπουδῇ καταπόντισον· καὶ ποιήσας σφραγῖδα ἐν τῷ στόματί μου καὶ ἐν τοῖς ὠσίν μου, ἀφανὴς ἐγένετο. Ἐγὼ δὲ εἰς ἑαυτὴν ἐπανελθοῦσα, ταῦτα διεμήνυσα τῷ ἁγιωτάτῳ ἐπισκόπῳ. ὅστις οὖν ὁ ἐπίσκοπος ἀκούσας καὶ ἱλαρὸς γενόμενος, εὐθέως τῷ ὄρθρῳ θυσίαν τῷ θεῷ προσενέγκας, τὰ θεῖα

[EX CODICE CASINENSI 139] littora ad insulam destinant memoratam. Ad urbem itaque Campaniæ Terracinam puella deveniens, a sancto Felice, qui tunc urbi eidem in antistitem præerat, decenter suscepta, ne urbem ingredi quidem ab eodem permissa est. Verum eodem præmonitore et C duce, ad sancti levitæ martyrisque Cæsarii reliquiarum divertit memoriam. Quo cum perventum F esset, hanc pro puella orationem fudit ad Dominum : *Dominator Domine, qui suavis et copiosus in misericordia omnibus invocantibus te davidicis vocibus acclamaris, quique ejusdem attestatione prophetæ es prope omnibus invocantibus te in veritate, invocantes te famulos tuos, Adonai, Domine, exaudire dignare, meritisque hujus felicissimi martyris, cujus hic exuvias corporis sacrosanctissimas veneramur, omnia hujus ancillæ tuæ corporis membra mundissima per divinæ regenerationis lavacrum divinæque eucharistiam communionis effecta, immundo possessore fugato, munditiæ pristinæ salutique restitue, quatenus præsumptionis audaciæque puellaris facinus sancti levitæ tui interventu a te indultum clementi miseratione cognoscens, reddita sibi, parentibus, patriæ, suis parentum patriæque vocibus laudes et actiones gratiarum debibet nomini tuo. Et hoc præstare, pater misericordiarum, petimus in nomine præmemorati Unigeniti tui, cum quo tibi in unitate Sancti Spiritus individuum regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum.* Ad cujus finem orationis, pro ritu moris ecclesiastici omnes qui aderant responderunt : *Amen.*

4. Persistente autem triduo in orationibus præsule, interventu mar[tyr]is puella hoc ordine sanata est. Noctis siquidem tertiæ medio, ei vir venustissimus facie, stola pro levitarum more coopertus, apparuit; qui puellam in hæc verba convenit : *Scias Deum Felicis antistitis audisse precem, vidisse lacrymas, respexisse mentis afflictionem; unde per eum te illico restituendam noveris sanitati.* Cumque hæc loquentis a puella nomen exquireretur, ei Cæsario inesse nomen ejusdem responsione cognovit. Qui confestim quasi colubrum ore extrahens puellari, viro eum qui ibidem secum advenerat tradidit; hoc ei dans in preceptis, quatenus in maris profundum citius et sub omni festinatione demergeret. Quibus factis dictisve, signo dominicæ crucis os auresque puellares communiens, nusquam prorsus comparuit. Puella vero mox reversa in sese, præsuli seriatim omnia enarravit; qui de ereptione puellæ alacer nimis gratulansque effectus, lucescente mox die, Deo pro redditionibus gratiarum dominici corporis et sanguinis victimas immolavit. Quod nimirum miraculum præsul celerius et sub omni agilitate curavit Augusto per internuntium delegare. Quibus auditis, lætissimus imperator effectus

A θεῖα μυστήρια ἱερούργησεν. παρ᾽ αὐτὰ οὖν τὴν φήμην τῆς αὐτῆς σωτηρίας ταχέως ἐμήνυσαν· ἥτις τοῖς τῶν αὐγούστων ὠσὶν ἀκουτισθεῖσα, εὐθέως ἐν τῇ πόλει Τεῤῥακίνῃ οὐ μετ᾽ ὀλίγου λαοῦ προσεγγίζειν παρεσκεύαζεν· εἰς ἣν παραγεγονότες, εὑρίσκουσιν τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον θυσίαν τῷ θεῷ προσκομίζοντα καὶ τὴν αὐτῶν θυγατέρα προσφορὰν τῷ κυρίῳ προσάγουσαν. τούτων οὖν ἐκτελεσθέντων, τὸν ἁγιώτατον ἐπίσκοπον ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ἐτιμήσαντο, τῷ δὲ μακαρίῳ Καισαρίῳ τῷ μάρτυρι πολλὰ χαρίσματα ἐδωρήσαντο.

5. Ἤδη τοίνυν ἐν τῷ πολλὰ ἐπακολουθεῖν τὰ προγεγενημένα βραχέως λέξομεν. τότε οὖν Οὐαλεντινιανὸς ὁ αὔγουστος μετὰ τῆς Εὐδοξίας τῆς συμβίου αὐτοῦ τὴν αὐτὴν βαστέρναν, ἐν ᾗ τὴν θυγατέρα ἀσθενῆ ἀπήγαγον, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλεφαντίνου ἐκόσμησαν, καὶ μέρη τινὰ τῶν ἁγίων λειψάνων Καισαρίου καὶ Ἰουλιανοῦ βαλόντες ὅ τε βασιλεὺς καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων ποίμνη ἐν τῇ αὐτῇ βαστέρνᾳ, οἵτινες ὁμοῦ συνελθόντες μετὰ τῆς τοῦ βασιλέως θυγατρὸς, ἰδίοις ποσὶν ὑπέστρεφον· καὶ διὰ τῶν ἱερῶν ὤμων τὴν βαστέρναν βαστάξαντες μετὰ πλείστων φωταψιῶν καὶ μύρων, ἐν τῷ τῶν Ῥωμαίων παλατίῳ κατέ-
B θεντο ἐν σεμνοπρεπεστάτῳ καὶ βασιλικῷ κουβουκλίῳ διὰ τοῦ μακαρίου πάπα Δαμάσου, ὅστις τοῦ αὐτοῦ εὐκτηρίου κτήτωρ ἐδείχθη· ἐν ᾧ ἀτελεύτητα χαρίσματα ἐν τοῖς κοσμήμασιν ὑπὸ τῶν αὐγούστων ἐδόθησαν· ἐν ᾧ τόπῳ πολλὰ θαύματα ἐπιτελοῦνται εἰς δόξαν καὶ εἰς καύχημα τῆς ἐκκλησίας.

dentem, et suam filiam oblationem ei offerentem. Quibus celebratis, Dei antistitem supra modum venerati sunt; beato autem Cæsario martyri plurima dona largiti sunt. *Ex MSS.*

5. Ergo quia multum est ea per ordinem prosequi, quæ gesta sunt breviter eloquamur. Tunc Valentinianus Augustus cum Eudoxia conjuge eamdem basternam in qua filiam ægram detulerant ex auro et ebore decoravit, et martyris Cæsarii atque Juliani presbyteri reliquias ponens, tam ipse quam etiam Romana plebs quæ simul venerant, propriis pedibus progrediens cum filia, et sacerdotum humeris basternam portantibus, cum innumeris luminaribus et laudibus intro Romanum palatium collocavit, in optimo loco, imperiali cubiculo, per beatissimum Damasum papam, qui ejus oratorii dedicator exstiterat. E
Ubi infinita dona in ornamentis ab Augustis illata sunt: qui locus usque hodie multa miracula præstat, ad laudem Domini nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ædes et dona plurima S. Cæsario conferunt.

[EX CODICE CASINENSI 139.] ctus gratesque immensas ex cordis intimis referens Creatori, cum innumera populi multitudine Terracinam arripuit iter, dieque tertia, cum præsul nondum solemnia missarum explesset, cum populi quæ secum convenerat multitudine basilicam imperator ingreditur. Repertaque filia saluti pristinæ restituta Deoque devote ac venerabiliter offerente oblationem, in lætitiam, ut dignum erat, et laudes Deo ampliores prorumpit. Sanctusque antistes Felix ab ea die in maxima ab Augustis est habitus veneratione. Contulitque eidem ecclesiæ dona imperator innumera.

5. Basternaque ipsa in qua puella languens Terracinam delata fuerat, auro et ebore mirifice ab imperatore jussa est decorari. In qua nimirum sacrosanctissimæ levitæ Cæsarii et presbyteri Juliani reliquiæ per sacerdotum humeros Romam usque pervectæ sunt, imperatore cum populo accensis luminaribus in hymnis et laudibus prosequente. Conditaque sacrosancta pignora cum devotione et veneratione debita intra Urbis palatium, in cubiculo augustali per manus pontificis Damasi; qui ejusdem basilicæ rogatione Augustorum exstitit dedicator. Fiunt autem virtutes multæ in loco pausationis eorumdem usque in hodiernum diem, accipiuntque petentes digne, digneque quærentes inveniunt; aperiturque digne pulsantibus ad memoriam sanctissimorum martyrum, interventionibus eorumdem, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus in secula seculorum. Amen.

C

ANNOTATA.

F

a *De hoc Felice ita scribit Contator, Hist. Terrac. lib. V, cap. 16, in nota :* Quid aliud prodigiosum aut notatione dignum *(præter ea quæ hic narrantur)* peregerit hic sanctus vir Felix,... nobis ignotum est..... Quin immo tria antiphonaria pervetusta, ubi sanctorum Acta continebantur, mera civium incuria perierunt.

b *Vetus antiphonarium, in ecclesia Terracinensi asservatum, sequentibus factum celebrat versiculis :*

Augusti proles est reddita Galla saluti,
Propter eam Felix dum martyris orat ad aram.
Dant Domino laudes una cum plebe parentes.
Nocte soporatam purgavit dæmone martyr,
Ingentem colubrum ejus ab ore trahens.

Apud Contatorem, Hist. Terrac. lib. V, cap. 3., pag. 170, ubi agit de translatione et miraculis sancti Cæsarii.

c *Testimonium puellæ, quale legitur in textu græco, tantisper discrepat a textu latino.*

EX MSS.

LECTIONES DE SS. CÆSARIO ET JULIANO *a*.

Lect. i. — Tempore Claudii Neronis venit sanctus Cæsarius diaconus ex Africa in civitate Campaniæ, quæ dicitur Terracina. Et erat in eadem civitate occultus usque ad diem kalendarum januariarum, apud quemdam servum Dei christianum, cum quo orationibus et vigiliis quotidie Deo vacabat. Adveniente autem supradicta die kalendarum januariarum, factus est conventus civium ad templum Apollinis, et adduxerunt juvenem Lucianum ut sacrificaret, et in sacrificio obtulerunt porcam, quam juxta morem immolavit Lucianus pro salute civitatis et civium. Peracto autem de more sacrificio, ascendit Lucianus equum, simul cum eo præcipitavit se ipsum et mortuus est. Videns autem hoc, beatus Cæsarius cœpit clamare dicens : *Viri sapientes, quid facitis scelus stultum ? Numquid justum est ut pro vita morti tradatis homines ? O quam stultum ut morti tradatis sanguinem innocentem !*

Lect. ii. — Audiens hoc Firminus pontifex jussit eum teneri et recludi in custodia publica. Post dies vero octo ejectus est beatus Cæsarius de custodia, maceratus et tectus de capillis suis, quia nudus erat. Tunc adductus est in medium forum. Eadem hora facta est lux sicut coruscus, et texit beatum Cæsarium. Videns autem hoc Leontius consularis misit se ad pedes beati Cæsarii dicens : *Peccavi ;* et accepta aqua, beatus Cæsarius baptizavit eum in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. In ipsa hora veniens quidam presbyter, Julianus nomine, tradidit ei corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi ; et cum fecisset orationem super eum, mox completa oratione Leontius consularis tradidit spiritum Domino.

Lect. iii. — Post hæc Luxurius tenuit Julianum presbyterum et Cæsarium diaconum, et dedit sententiam ut ambo in saccum missi in mare præcipitarentur. Eadem vero die quo mersi sunt, in littore eos unda ejecit. Ubi etiam jacebat Luxurius totus turgidus, a serpente percussus. Jacens autum totus tumidus, ante quam exspiraret vidit oculis suis psallentes ambo et gaudentes, id est Julianum et Cæsarium, et cum honore dignissimo pergentes ad cœlum. Quos * ipse Luxurius cernens clamabat : *Succurrite mihi misero, sancti Dei, quia plurimas patior angustias ;* et hæc dicens exspiravit. Corpora autem sanctorum martyrum Juliani et Cæsarii collegit quidam servus Dei qui cum ipso habitaverat, et sepelivit nocte juxta Terracinensem civitatem, sub die kalendarum novembrium in pace.

* vel quod.

ANNOTATUM.

a *Has lectiones excerpsimus ex codice ms. Romano, bibliothecæ Vallicellanæ, membraneo, sec. XI et XII, folio ; Vitæ SS., tom. XVI, pag. 73.*

DE SANCTO PRIMO EPISCOPO

ALEXANDRIÆ IN ÆGYPTO.

G. V. H.

INEUNTE SECULO SECUNDO. S. Primus, episcopus Alexandrinus quintus.

De S. Primo *Galesinius ad kalendas novembris :* Alexandriæ, sancti Primi episcopi, qui ab apostolis successione quartus, ministerium illius ecclesiæ capessens, cum duodecim annos ei præfuisset, quievit in Domino. *In quibusdam martyrologii Hieronymiani auctariis hoc die fit mentio de* S. Primo *episcopo, culto Augustoduni in Gallia, quem locum utiliter annotavit Florentinius :* Hoc S. Primi episcopi Augustodunensis auctarium legitur etiam in appendice ad Adonem et apud Saussayum in supplemento Gallicani martyrologii kal. novembris, ex Petro Galesinio, quem laudat quod S. Primum episcopum Æduensem ex tabulis Græcorum primus restituerit. At Galesinius hoc die Alexandriæ, non Augustoduni, S. Primum episcopum recolit, quartum ab apostolis illius sedis successorem, et recte ex tabulis Græcorum, ut in notis addidit, potuit Alexandrinum episcopum indicare, difficillime vero Æduensem, inter quos episcopos Sammarthani Primo locum non assignant.

2. *Petrus de Natalibus in libro* xi, *cap. 6, inter Alexandrinos episcopos sanctitatis laurea insignitos* S. Primum *recenset ordine quintum, quem alii quartum vocant, uti Eusebius Hist. Eccl. lib.* iv, *cap. 1, qui ita scribit :* Circa duodecimum annum Trajani Cerdo Alexandrinæ ecclesiæ episcopus, cujus paulo supra mentionem fecimus, abiit e vita, quartusque ab apostolis ministerium ejus ecclesiæ sortitus est Primus. *Patet autem quintum aut quartum loco* Primum *censeri secundum diversam computandi rationem. Qui quintum dicit, ut Petrus, incipit numerum a Marco ; qui quartum, ut Eusebius, Marco extra numerum relicto, ab ejus primo successore ordinem ducit.* Primum *annos duodecim Alexandrinæ ecclesiæ præsedisse patet ex Eusebio, Hist. Eccl. lib.* iv, *cap. 4, ubi scribit :* Anno autem Adriani tertio Alexander, Romanæ urbis episcopus, fato functus est, cum decem annos administrationis explesset ; cui successit Xystus. Eodem circiter tempore mortuo Primo, anno episcopatus sui duodecimo, Alexandrinæ ecclesiæ sacerdotium suscepit Justus, *anno circiter 121. Notanda venit aliqua differentia circa annum Trajani quo Eusebius in Historia* Primum *ad Alexandriæ solium pervenisse scribit, nempe duodecimum, quum in Chronico suo annum decimum aut undecimum indicare videatur. At non semel ejusmodi differentia Historiam inter Eusebii et Chronicon occurrit, quam cui adscribas vix dicere poteris, Eusebio an Hieronymo an oscitanti librario. Quare cum Valesio, in nota ibidem, potius sequimur Eusebium in Historia quam post Chronicorum libros scripsit, quæque ideo erroris minus suspecta esse debet.*

3. *De vita et rebus gestis sancti hujus patriarchæ*

Augustoduni in Gallia

Alexandrini nihil memoriæ proditum invenimus. Quæstio vero movetur utrum hic Primus *Augustoduno an Alexandriæ episcopus sit tribuendus. Negari nequit in quibusdam exemplaribus martyrologii Hieronymiani legi hoc die 1 novembris* S. Primum, *sive* Priminum ; *variat enim nomen. Perspicuitatis gratia variorum aliquot exemplarium enuntiationes adscribemus. Bernense* : In Galleis, Agustiduno Primini episcopi. *Florentinii :* Augustiduno Galliæ, depositio S. Primi episcopi. *Antverpiense :* Augustiduno Primini episcopi. *Corbeiense :* Augustoduno Primi episcopi. *Verum est legi in appendice Adonis facta ab Heriberto Rosweydo :* * Augustoduni S. Primi episcopi ; *sed verbis asterisco notatis ; quod diligenter, quæso, lector attendat, quo quid valeat hæc annuntiatio in Adonis appendice probe intelligat. Ante enim Rosweydus sequens ad lectorem monitum præmiserat :* Habes in hac appendice quæ hactenus Adonis martyrologio fuere inserta, cum tamen ab aliena manu sint. Et quidem ea quæ asteriscis notata sunt, etiam Jacobi Mosandri judicio, qui primus Adonem edidit, aliena ab Adone judicata sunt. B Quorum rationem ita ipse ad lectorem reddit : " Martyrologium hoc ex quatuor pervetustis mss. codicibus sibi mutuo correspondentibus manu propria exaravimus. Verum quartus, a monacho Ordinis S. Benedicti conscriptus, aliquot sanctorum nomina continebat qui in cæteris tribus non habebantur. De quibus cum dubitaremus an essent Adonis vel potius per dictum monachum ejus martyrologio adjecta, doctorum virorum usi consilio, eosdem sanctos signo * sic prænotavimus ad evitandum omnem errorem ac scrupulum. „ Hactenus Mosander. Ego vero collatione trium codicum mss. Mosandrianis codicibus vetustiorum, de quibus initio Adonis ad lectorem dixi, multo plura deprehendi Adonis non esse. Quæ in appendicem quoque retuli, sine asterisci tamen signo, ut constet quæ communi nostro Mosandrique consensu ab Adone resecanda sint, quæ vero præterea judicio trium mss. quos dixi codicum. *Manifestum itaque est, sanctos asterisco in appendice notatos una illius Benedictini auctoritate, negantibus sex codicibus vetustissimis, inniti, adeoque a puro Adone esse aliena. Quare nec* Primus *Augustoduni episcopus Adone auctore laudandus* C *est.*

olim cultu ecclesiastico honoratus.

4. *Ad quæstionem hanc dirimendam antiquorum martyrologorum subsidio destitutus, hanc securiorem, uti opinor, viam ingrediar, ut primo quidem Alexandrino patriarchæ* Primo *suum locum vindicem, quippe quem veridica historia nemine contradicente agnoscat, ac Galesinius et Petrus sanctorum honore præditum affirment. Deinde statuendum videtur quemdam exstitisse ejusdem nominis sanctum, quem Æduenses olim sacris cœlitum honoribus coluerint, hunc vero apud Æduenses olim celebratum eumdem esse cum* S. Primo *episcopo Alexandrino. Quod uti certis argumentis vincere nequeo, sic tamen rerum personarumque convenit adjunctis ut opinio probari possit. Antiqua enim Æduensium ecclesia magis græca erat quam latina; unde facile fieri potuit tantum virum qualis fuit* Primus, *primæ post Romanam sedem ecclesiæ præpositum, apud Græcissantes Æduos beatorum cœlitum honore fruitum esse. Non sum nescius aliam quoque viam iniri posse, erroremque supponi librariorum, qui etiam inde suadeatur quod modo* Primum, *modo* Priminum *in variis exemplaribus legimus, atque insuper paulo post notissimum offendimus episcopi nomen* Pirminii ; *aut etiam nomen proprium cui adjectivum* primus *annectitur excidisse, ita ut apud Æduos nullus* Primus *agnoscatur. Nolim tamen, nulla, uti mihi quidem videtur, causa cogente, hac via insistere; neque rursus duplicem hodie agnoscere sanctum* Primum *nomine, Alexandrinum unum, Æduensem alterum, cum Ferrario, qui post annuntiatum Alexandrinum, Æduensem subjungit, auctore Adone in appendice.*

AUCTORE G. V. H.

non tamen Augustodunensis episcopus.

5. *Multo vero minus consenserim Saussayo in supplemento Martyrologii Gallicani, quod supra taxavit Florentinius, cujusque hic integrum textum, Saussayanæ levitatis haud dubium argumentum, subjicio :* Augustoduni sancti Primi episcopi Æduensis, cujus cum memoria apud suos diu exciderit, tamen apud Græcos propagata, ita vir divinus orbem universum exploratæ sanctitatis celebritate impleverat, ad nostros usque dies pullulavit ; ex quorum fastis vendicata in lucem, volente Deo, tandem aliquando rediit, pia opera Petri Galesinii protonotarii apostolicæ sedis, qui venerandum sanctissimi hujus præsulis nomen ex Græcorum monumentis repetitum sacras in latinæ E Ecclesiæ tabulas, quas digno munere dedicavit Gregorio XIII pontifici maximo, retulit. Ex quibus novum in catalogum sanctorum, sacris auspiciis Urbani VIII papæ nunc sedentis editum, hoc ipso die transcriptum est. *Hæc Saussayus, quo testante discimus ad illum usque diem ignotum fuisse suum suis Æduensibus* Primum *episcopum. Quod vero de Galesinio dicit, cujus elogium* Primi *in capite hujus tractatus recitavimus, animi levissimi, si non mendacissimi, apertum signum est. Non enim Æduensibus, sed Alexandrinis* Primum *Galesinius assignaverat. De Urbano VIII quid somniaverit, equidem assequi non possum. Si verba sensum habent, intelligo utique e Galesinio in Martyrologium Romanum Gregorii XIII jussu editum et inde in idem martyrologium ab Urbano VIII recognitum, quod anno 1630 e typis Vaticanis prodiit,* S. Primi *nomen transiisse ; quæ omnia falsa sunt. Hanc interim ex mendaciorum plaustro (ita enim, teste Castellano, Galli Gallicanum Martyrologium vocabant), hanc, inquam, unam veritatis gemmam legamus, excidisse ad illum usque diem 1637 Æduensibus* Primi *episcopi sui memoriam. Ex qua ignorantiæ caligine, nullo lumine vel tenuissimo illustrata,* F *satis idonee concluditur* Primum *Æduensibus numquam præsedisse episcopum.*

in documentis hagiologicis græcis non memoratur

6. *Interim magnopere scire velim quibusnam ex Græcorum tabulis ipse Galesinius* S. Primi *nomen eruerit. Me enim per omnia quæ reperire licuit Græcorum menæa, synaxaria, calendaria quærentem, viri nomen perpetuo fugit. Quare suspicari cogor ex uno Eusebio aut Syncello hanc Galesinium ac Petrum de Natalibus* Primi *notitiam hausisse. Quæ suspicio morosum lectorem in aliam fortassis quæstionem inducat, unde videlicet de* Primi *sanctitate constet et de publico ejus atque ecclesiastico cultu. Cui ego respondere ingenue debeo præter ea quæ ex martyrologiis a me recitata sunt, me nullum cultus vestigium aut testimonium invenisse. Quod tamen haudquaquam impedire debet quominus* Primum *Alexandriæ episcopum sanctitatis gloria sublimatum unusquisque credat. Fieri enim vix potuit ut primis istis Ecclesiæ temporibus secundæ totius Ecclesiæ catholicæ sedi episcopus præsederit, qui non fuerit insigni sanctitatis dono præclarus, maxime quando nihil in eo historia notaverit.*

DE

A D

DE SANCTO PROFUTURO EPISCOPO

PAPIÆ IN ITALIA.

G. V. H.

SECULO SECUNDO VEL QUARTO. S. Profuturum *nulla* **calendaria,** *sed antiquæ litaniæ celebrant,*

Incertus animi locusne Profuturo *inter prætermissos an inter sanctos cultu publico insignitos conveniat, tandem tenui saltem cultus vestigio deprehenso, inter Acta Sanctorum ejus res gestas examinandas putari. Fateor nihilominus totam viri historiam densis obvolutam esse tenebris, nec multa fortassis hoc nostro studio luce donandam. Nulla martyrologia, calendaria nulla* Profuturum *Papiensem inter sanctos commemorant; nec festus ejus dies agitur, nec officium, nec commemorationem habet inter sacras preces. Unicum quod reperire potui cultus vestigium sunt litaniæ, quas existere aut exstitisse dicunt in libro litaniarum conservato in archivis cathedralis Papiensis, secundum* B *Bossi apud Josephum Bobolini, in opere italico quod inscribitur* Notitiæ ad historiam patriam spectantes; *qui tomo III, p. 15 (Papiæ 1823-1838), locutus de S. Obediano, ita dicit :* In nota marginali Bossi adjungit : S. Obedianus invenitur in litaniis octavæ Parasceves.

S. Damiane,
S. Theodore,
S. Profuture, } ora pro nobis.
S. Litifrede,
S. Obediane,

et scriptores recentiores Bobolinus.

2. *Idem Bobolinus in tomo I, p. 30, nota 2, scribit :* Ecclesia Papiensis non celebrat officium in memoriam istius episcopi Profuturi, nec successoris ejus Obediani, quamquam ambo sancti nomine donantur in Chronico Paratæ. *Chronicon Paratæ, uti mihi communicavit doctissimus sacerdos Papiensis Prelini, cujus eximiæ scientiæ et egregiæ caritati pleraque debeo accepta referre quæ de* S. Profuturo *hic proferuntur, libellus est manu scriptus bibliothecæ universitatis Papiensis. Præmissa nota, sequatur Bobolini textus :* Quartus episcopus Papiensis fuit S. Profuturus *(nota 2)*, cui cum Berettæ catalogus annos quinque sedis C episcopalis assignet, cursum terminaverit anno 397, sepulturæque traditus in ecclesia SS. Nazarii et Celsi, sive S. Inventii, juxta Chronicon Paratæ (Capsoni, tom. II, § 47, p. 78.) *His addit notam 1am, in qua sequentia :* Quo loco Capsonus innititur testimonio Chronici Rodobaldi ; sed advertendum est in exemplari Comi nullo modo innui S. Profuturi corpus in dicta S. Inventii ecclesia sepultum fuisse. *Illud exemplar Comi, de quo Bobolinus, insertum tomo XXXV* Rerum Ticinensium, *quæ est collectio opusculorum manuscriptorum facta a Syro Comi, transcriptum e registro omnium sanctorum corporum et reliquiarum confecto a Papiensi episcopo S. Rodobaldo II, anno 1226, cujus autographum periit, ad seculum quartum decimum iniens pertinet. Ecclesia S. Inventii nunc funditus deleta est, neque constat* S. Profuturi *corpus, quum ecclesia destrueretur, fuisse inventum.*

Beretta,

3. *Jam videamus quid sit catalogus Berettæ, quem citavit Bobolinus. Catalogus iste a canonico Alexio Beretta insertus fuit antiquo registro manuscripto cathedralis Papiensis, cui titulus* Ordinationes et alia notabilia capituli cathedralis ab anno 1461 ad 1665. *Est autem catalogus episcoporum Papiensium, quem ipse Baretta testatur desumpsisse se ex vetere libello. Baretta diem obiit die 17 julii 1591. Catalogo huic multam auctoritatem historici adscribunt, præsertim Capsonus et Bobolinus, ac deficientibus aliis certioribus unicum restat monumentum, minore errorum numero infectum, unde Papiensium præsulum syllabus confici possit. In eo itaque primi episcopi hoc ordine notantur :*

S. Syrus fuit episcopus annos	56.
S. Pompejus	14.
S. Inventius	39.
Profuturus	5.
S. Hobedianus	14.

Hæc nobis suppeditavit doctissimus Prelini E *sacerdos Papiensis. Animadversione dignum est in hoc catalogo* Profuturum *absque* sancti *titulo apparere.*

Capsonus,

4. *Post Bobolinum alium historicum Papiensem non infimi subsellii audiamus, cujus jam facta est mentio a Bobolino, Capsonum dico Ordinis Prædicatorum, qui in opere suo cui titulus* Memorie istoriche della regia città di Pavia, *tom. II, p. 78 :* S. Profuturus quartus est episcopus Papiensis quem Ughellius recenset, substitutum Inventio circa annum 139, ad meliorem vitam transmissum die 1 novembris anno 144. Per malum fatum non habemus scriptorem qui ipsius meminerit Gualla antiquiorem ; hic enim illius mentionem facit quasi in transitu (lib. II, cap. 6), ubi dicit ob sævientem in fideles arianam pestem haud potuisse levari Mediolani vexillum Christi, usque ad Profuturum Papiæ antistitem, EJUSDEM SACRA TESTE HISTORIA. Hinc est quod mentio arianismi ibi facta videri cuipiam posset signum seculi quarti. Verumtamen non est bonæ normæ multum fidere isti Guallæ, neque hoc uno exemplo probatur ille arianorum nuncupationem tribuisse idololatris... Quomodocumque F alii de seculo sentiant, exstitisse hominem asserit documentum omnium quæ habemus sincerissimum in iis quæ episcoporum nostrorum successionem spectant, vetus quoddam registrum sorte prospera conservatum in archivo venerabilis capituli nostræ cathedralis. Præterquam quod Gualla meminit de SACRA EJUSDEM HISTORIA sive legenda, nunc perdita, non erat cur doctor Sonnani, antiquitatum ecclesiasticarum Papiensium peritissimus, Speltam insimularet creati cum reliquis episcopis supposititiis etiam hujus Profuturi. Hoc solummodo verum est, nullam aliam illius superesse memoriam, ne in basilica quidem Nazariana sive Inventiana, ubi Rodobaldi Chronicon eum dicit esse sepultum ; et procul dubio in errore versatur auctor Flaviæ Papiæ, quando more suo latinitate incompta scriptum reliquit quod ibi *(in basilica Nazariana* Profuturus*)* " solemni funebri choragio conditus anniversariam ecclesiasticam obtinere gaudet commemorationem ". *Auctor Flaviæ Papiæ Sacræ est P. Romualdus a Sancta Maria (Ghisoni), Ordinis Eremitarum S. Augustini, cujus integrum textum postea daturi sumus.*

5. *Textum*

Gualla,

5. ***Textum Jacobi Guallæ, de quo Capsonus, hic** accipe e libro cui titulus* Historiæ patriæ, sive Sanctuarii Papiæ libri sex, *libro II, cap. 6 :* Accedente eodem sancto præsule *(Inventio)* Mediolanum gratia ordinandi clam clericos ob sævientem in fideles arrianam * pestem, quæ prohibuit ibidem usque ad Profuturum Papiæ antistitem, EJUSDEM SACRA TESTE HISTORIA, Christi vexillum erigere et pontificii sedem stabilire, arriani in ipsius urbis ingressum Inventium invadunt. *Notandum est Jacobum Guallam anno 1505 diem obiisse supremum, ideoque teneri a nobis testem seculi XV cui nota erat* sacra Profuturi historia ; *quæ verba ut bene animadvertit Capsonus, sanctum innuunt cujus esset hæc legenda. Ex utroque auctore, Bobolino et Capsono, discimus quid Ticinenses moderni de suo* Profuturo *noverint, neque quidquam præterea Ticinenses a me per litteras interrogati indicare potuerunt. Jam scriptores ætatis paulo superioris inspiciamus.*

* *sic ed.*

Ughelli, Marronus, de Gasparis,

6. *Ughellius in Italiæ Sacræ tomo I, p. 1077 :* S. Profuturus Juventio suffectus est circa annum 139, sancte decessit anno 144, die 1. mensis novembris, sepultusque est in ecclesia S. Juventii. *Eumdem* S. Profuturum *Faustus Antonius Marronus in suo commentario* de ecclesia et episcopis Papiensibus, *p. 44, in Ughelliana serie episcoporum Papiensium emendata quarto loco recenset. Joannes Baptista de Gasparis, in* Sanctorum Ticinensis ecclesiæ episcoporum breviario, *in indice, ad finem operis :* Catalogus cæterorum Ticinensis ecclesiæ episcoporum sanctitate fulgentium, quorum adhuc eadem ecclesia Ticinensis eorum non celebrat officium divinum, de quibus meminerunt Philippus Ferrariensis in Catalogo sanctorum Italiæ, Innocentius ab Ecclesia in Vita sancti Syri, Jacobus Gualla in Sanctuario Papiensi, Ughellius Italiæ Sacræ tom. I, Gulielmus Molanus in opusc. Modo di visitar le chiese [di Papia], Officia propria canonicorum regularium Lateran., Spelta in Vitis episc. Ticinensium, Stephanus Breventanus in Historia Papiensi, Hieronimus Bossius in Dipthychis episcoporum Ticinens. Sanctus Profuturus, episc. IV, 1 nov., ab anno 139 ad annum 144. Corpus in S. Inventii.

Romualdus a S. Maria in Flaviæ Papiæ Sacræ

7. *Pervenimus ad* Flaviam Papiam Sacram, *auctore R. P. Romualdo a S. Maria, Ordinis Eremitarum excalceatorum S. Augustini, cujus obiter facta supra fuit mentio. Hic auctor omnium copiosissime tractat de* S. Profuturo, *utpote qui rerum Papiensium scientissimus, a doctissimis amicis adjutus, pene omnia collegerit quæ de* S. Profuturo *memoriæ erant prodita. Præmisisse juvat quæ Romualdus in monitis ad lectorem præmonuit pag.* 10 : *(Num. 4)* Opus ergo, quod Papiam Sacram inscribimus, quadripartimur. In prima autem parte habes agiologium, in quo per singulos menses natalitia occurrentia sanctorum Ticini quiescentium sub suo quoque *(sic)* die continentur, ubi et ecclesiæ in quibus conduntur enuntiantur, super quibus primo annotationes opportunas depromimus, ac subinde super ipsismet sanctis, Baroniani martyrologii in hoc methodum secuti. *(Num. 5)* In secunda parte brevem habes uniuscujusque sancti historiam cum authoribus annotatis ex quibus eæ decerptæ fuerunt; sub quarum plurimis opportune accedunt annotationes quibus occurrentia elucidantur dubia ac controversiæ. Eas autem omni studio sinceriores scribere sategimus, nec nisi probatioribus, in illis conscribendis, nisi sumus auctoritatibus. *(Num. 6)* In tertia, elenchum omnium partialium reliquiarum sanctorum quæ ubique ecclesiarum civitatis servantur, cum notis super illis ecclesiis de quibus actum in agiologio non fuerat. *(Num. 7)* In quarta, historiam omnium regum Longobardorum, *etc.*

AUCTORE G. V. H.

parte prima

8. *Romualdus itaque in Agiologio, pag. 126 :* Kalendis novembris. In ecclesia S. Inventii, S. Profuturi Ticinensis episcopi, qui post eumdem S. Inventium in episcopatus ordine eamdem quinquennio rexit ecclesiam. *In nota hæc addit :* Profuturi episcopi. De eo breviarium episcoporum Ticinensium sanctorum in indice ad calcem ; Hieronymus Bossius in Dipthychis et Vitis epp. Ticin.; item in ms. de imperio Romano an. 139 ; Antonius Maria Spelta, Historia epp. Pap. ; et Petragrassa, Laureolæ sacræ; Gulielmus Molanus lib. de modo visitandi ecclesias Pap.

et secunda.

9. *Idem Romualdus in parte secunda :* I novembris. De S. Profuturo episcopo Ticin. in S. Inventii (Ex Hieron. Boss. in Dipth. et vit. episcop. Ticin. Item, ubi de imp. Rom. sub anno 139. Et Petragrassa Laureol. Sac. et Spelta). Profuturus, Ticinensis episcopus, Ticini ortum habuit. Postquam autem apostolicis clarus signis e vivis excesserat Inventius primus, divi Syri discipulus, E
anno scilicet centesimo trigesimo nono, de novo statim eligendo antistite sedulo agentes clerus et populus, Profuturum, eximiæ probatæque virtutis virum, ad præsulare munus unanimi voto assumpsere, qui eamdem sanctorum prædecessorum suorum præseferens imitativam conversationem, gregem suum pari institueret zelo, pietate et sanctitate, et quod pollicebatur in nomine, cunctis profuturus esset in opere. Quartum itaque in pastorali onere post Syrum, Pompeium et Inventium obtinens locum, meliora eorumdem æmulari usquequaque charismata satagebat, talem se gregi suo exhibens qualem voverant electores. Exemplari qua coruscabat bonitate eminentique qua pollebat doctrina, potens in opere et sermone, pastorale ministerium implere imprætermisse satagebat. Aptissimo divini verbi pabulo commissas sibi oves saginare percupiens, creberrimos illarum cœtui consueverat habere sermones ; quod prædicatoris munus ad usque vitæ terminum toto homine prosecutus est. Nec tantum suo, sed et Mediolanensi prodesse gestiens gregi, sæpe Mediolani clam clericos ordinavit, prout prædecessor Inventius non semel inibi præstiterat. Quatenus F
autem vocis suæ oraculis efficax accederet confirmatio, viva item sanctorum exempla populo suo exhibuit, quorum nonnullorum gesta magno spiritu ab eodem identidem perlegenda litteris commendavit. Multos item scripsit sermones et homilias, et quamdiu pontificali in sede vixit, vere cunctis sicut singulis et singulis sicut cunctis mirabiliter profuisse visus est. Novissime vero cum per integrum quinquennium in ecclesia sua episcopum egisset, e vivis ereptus, beatæ sibi fructum acquisivit æternitatis, anno centesimo quadragesimo quarto, kalendis novembris, electo sibi in basilica tunc cathedrali SS. Nazarii et Celsi juxta prædecessorem Inventium tumulo, ubi solemni funebri choragio conditus, anniversariam ecclesiasticam obtinere gaudet commemorationem.

Quo tempore floruerit S. Profuturus *incertum.*

10. *In tertia parte, ubi de reliquiis agit, remittit P. Romualdus ad Agiologium pro corporibus integris in ecclesia S. Inventii quiescentibus, pag. 35. Hæc igitur sunt omnia quæ de* S. Profuturo *P. Romualdus collegit. Fontes unde hausit fideliter indicat ; sunt autem impressi plerique libri, quorum quos penes nos habemus oculis inspeximus, reliquos auctoris fidei, utique sat certæ, relinquimus. Miror cur*

hoc

AUCTORE G. V. H.

hoc loco Jacobum Guallam non citaverit, quem tamen in operis sui subsidium vocasse testatur in monitis ad lectorem. Hic enim Gualla, uti monentem supra Capsonum audivimus, legit S. Profuturi sacram historiam, *nunc deperditam. Quod idcirco magni momenti fuerat, quia hoc unico verbo discimus exstitisse olim* S. Profuturi *legendam quam vocant, sive sacrum elogium, quale de sanctis qui* D *coluntur solet conscribi. Præter hæc quæ fideliter collegimus, nihil omnino de* S. Profuturo *corradere valuimus. De ætate sancti episcopi, utrum ad seculum secundum, ad annum videlicet* 144, *ejus beata mors sit referenda, an ad seculum quartum in medias arianorum turbas inciderit, deficientibus documentis ulterioribus inquirere supersedemus.*

DE SANCTO BENIGNO MARTYRE

DIVIONE IN GALLIA

G. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

B § I. De Gregorii Turonensis circa cultum S. Benigni testimonio, E et de Actis S. Benigni ad Gregorium Lingonensem allatis.

SECULO SECUNDO VEL TERTIO. S. Benigni *nomen antiquitus celebre, non ita certa ejus Acta.*

Magnum est ac celeberrimum Benigni *martyris nomen, cujus inclyta fama gloriæ per universam fere latini oris Ecclesiam inde a remotissimis seculis sparsa, majori in dies luce resplendere pergit. Cujus utinam tam certa esset rerum gestarum historia quam sanctitatis ac martyrii corona. Sanctissimi martyris Acta tractaturus spinosum aggredior negotium; neque ita cæcutio ut non videam me apud multos offensurum, multorumque fortassis in me linguas calamosque armaturum, si pro instituto nostro puram veritatem secutus, quæ vera sunt affirmare, quæ incerta sunt sub dubio relinquere, quæ falsa sunt redarguere audeam. Plerique enim mortales ita animo affecti sunt ut speciosa præferant veris, et a præconceptis opinionibus ægre divelli se sinant. Ego interim Deo veritatis sinceris servio studiis, nec fas puto pro pietate mentiri. Quare religiosum lectorem moneo ut velit rerum argumenta æquo ponderare animo, neque ante judicium ferre quam totam disputationem* C *legendo absolverit. Sanæ rationis ac sanæ criticæ lex est, non majorem auctoritatem tribuere rivulis quam fonti; unde sequitur posterioris ætatis scriptoribus in factis historicis referendis non majorem inesse auctoritatem quam fonti inerat unde manarunt. Fontem ergo historiæ Benignianæ indagemus, ut vera agnoscere, de incertis dubitare, ac falsa possimus arguere.*

Ex Gregorio Turonensi discimus

2. *Si martyrologium quod Hieronymianum audit, ab Hieronymo non solum nomen sed etiam originem duceret, ad Hieronymum et per eum ad Eusebium* Benigni *historia ascenderet. In fastis enim Hieronymianis* Benigni *martyris nomen occurrit. Verum quum sequioris ætatis fetus sint isti fasti (quod Domino Bougaud non ita placet), Hieronymiana auctoritate niti non possumus. Fatendum igitur omnium quorum libri supersunt auctorum primum esse Gregorium, Turonensem episcopum, qui* Benigni *martyris meminerit. Gregorii verba ponamus integra, præmisso ejusdem monito, ubi* (1): Primo libello, *inquit*, inseruimus aliqua de miraculis Domini ac sanctorum apostolorum reliquorumque martyrum quæ hactenus latuerunt, quæ Deus ad corroborandam fidelium fidem quotidie dignatur augere, quia valde molestum erat ut traderentur oblivioni. *Cognito itaque fine quem sanctus auctor sibi præstituerat, verba ejus fideliter exscribimus :*

Gregorium Lingonensem visione admonitum

3. Benignus (2) autem Dominici nominis testis, apud Divionense castrum martyrio coronatus est; et quia in magno sarcophago post martyrium conditus fuit, putabant nostri temporis homines, et præsertim beatus Gregorius episcopus *(Lingonensis)*, ibi aliquem positum fuisse gentilem. Nam rustici vota inibi dissolvebant, et quæ petebant velociter impetrabant. Ad hoc ergo beati sepulcrum quidam, dum exinde multa beneficia perciperet, cereum detulit, quo accenso domum rediit. Puerulus enim parvulus hæc observans, illo abeunte descendit ad tumulum ut ardentem cereum exstingueret et auferret. Quo descendente, ecce serpens miræ magnitudinis de alia parte veniens cereum circumcingit. Puer autem timens, sursum rediit et bis aut tertio cereum auferre tentans, F obsistente angue non potuit. Talia et his similia beato pontifici nuntiata nullo modo credebat, sed magis ne ibidem adorarent fortiter testabatur. Tandem aliquando Dei martyr beato se confessori revelat et dicit : *Quid*, inquit, *agis, non solum quod tu despicis, verum etiam honorantes me spernis? Ne facias, quæso, sed tegmen super me velocius præpara.*

S. Benigni *cryptam restaurasse et reliquias transtulisse*

4. De qua ille visione concussus beatum sepulcrum adit, ibique diutissime pro ignorantia cum fletu veniam deprecatur. Et quia crypta illa quæ ab antiquis inibi transvoluta fuerat diruta erat, rursum eam beatus pontifex reædificavit, eleganti transvolvens opere. Sed sanctum sepulcrum, nescio qua causa faciente, foris evenit. Quod ille intus transferre cupiens, convocavit ad hoc opus et obsequium abbates atque alios religiosos viros; in quo conventu grande miraculum beatus martyr et populis et suo præstitit confessori. Erat quippe validum, ut supra diximus, illud sarcophagum, ut tale in isto tempore nec tria paria boum trahere possint. Cumque diutissime morarentur,

(1) *De gloria confessorum*, præfat., P. L., tom. LXXI, p. 829.

(2) *De gloria martyrum*, lib. I, cap. 51; P. L., ibid., p. 752.

A rentur, nec invenirent qualiter ipsum intus inferrent, sanctus Gregorius, illuminatis cereis, cum grandi psallentio apprehensum a capite martyris sarcophagum et duo presbyteri ad pedes, moventes illud in cryptam habilissime detulerunt, et ubi ipsis fuit placitum composuerunt; quod non minimum populis spectaculum fuit.

ac postea, passionis sancti historia accepta, basilicam ædificasse.

5. Post paucos autem annos ab euntibus in Italiam passionis ejus historiam allatam beatus confessor accepit. Sed et deinceps sanctus martyr multis se virtutibus manifestavit in populis. Nec moratus super cryptam illam basilicam magnam jussit ædificari. In proximo autem est alia basilica, in qua Paschasia quædam religiosa veneratur. Nam visum est eo tempore structoribus quamdam anum egressam fuisse ab ipsa basilica, nigra veste, cigneo capite vultuque decoro, quæ sic affata est structores: *Eia, dilectissimi, perficite opus bonum; elevetur machinæ quibus erigitur hæc structura, et merito acceleratur quæ talem habet exsecutorem. Nam si permitteretur ut vestrorum oculorum acies contemplaretur, nempe videretis vobis operantibus sanctum præire Benignum.* Hæc
B effata, basilicam de qua egressa fuerat ingrediens, nulli ultra comparuit. Autumabant enim illius temporis homines beatam ibi apparuisse Paschasiam.

ubi sanationes multæ impetratæ sunt.

6. Super lapidem vero illum in quo cum plumbo remisso pedes ejus confixi fuerunt, factis loculis, vinum aut siceram multi infundunt; unde si aut oculi lippitudine gravati, aut quælibet vulnera fuerint peruncta, protinus fugata infirmitate sanantur; quod ego evidenter expertus sum. Nam cum mihi nimia lippitudine oculi gravarentur, ex hoc sacrato unguine tactus, dolore protinus carui. Cum autem ad Arvernam regionem lues illa inguinaria perveniret, quæ sancti Galli episcopi oratione depulsa est, et in subita contemplatione parietes domorum atque ecclesiarum signarentur atque caraxarentur, matri meæ apparuit in visu noctis quasi vinum, quod in apothecis nostris habebatur, sanguis esset effectus. Cui lamentanti ac dicenti: *Væ mihi, quia signata est plagæ domus mea,* ait ei vir quidam: *Nosti,* inquit, *quod post pridie, quod erit in kalendis novembris, passio Benigni martyris celebrabitur? — Novi,* ait. *— Vade,* inquit, *et vigila totam noctem in honore, et revoca*
C *missas, et liberaberis a plaga.* Expergefacta autem a somno, implevit quæ sibi fuerant imperata, signatisque vicinorum domibus domus nostra inviolata permansit.

Hæc omnia contigerunt seculo V exeunte et in decursu seculi VI.

7. *Quam dignus sit Gregorius Turonensis cui in rebus Benignianis fides habeatur, inde maxime patet quod rerum, locorum ac temporum maxime gnarus domesticam ferme texit historiam. Ipsius autem S. Gregorii Lingonensis episcopi, cui* S. Benignum *apparuisse dicit, ipse Turonensis pronepos erat. S. Gregorius Lingonensis, ex comite Augustodunensi episcopus, obiit anno 513, episcopatus sui anno 33, nonagenarius senex.* Benigni *revelatio, quam Turonensis antistes narrat, finiente seculo V aut VI ineunte acciderit necesse est; reliqua facta quæ cum de se tum de matre sua narravit, ante finem seculi VI contigerunt; ipse enim obiit anno 595. Sedulo notandum est S. Gregorio Turonensi propositum fuisse ea perscribere quæ scripta adhuc non erant, non vero quæ scripta invenerat retractare. Ita enim clare eloquitur in prooemio ad libros de Miraculis sanctorum:* Aliqua, *inquit,* de sanctorum miraculis, quæ hactenus latuerant pandere desiderans, *etc. Et in libro de Gloria confessorum, quem omnium ultimum recognovit, capite 45:* Licet jam dixerimus in prologo libri hujus ut ea tantum scriberemus quæ Deus post obitum sanctorum suorum eis obtinentibus est operari dignatus, tamen non puto absurdum duci si de illorum vita memoremus aliqua de quibus nulla cognovimus esse conscripta (1). *Quare, ne ex Gregorii silentio præjudicium nasci videatur contra sanctorum gesta quæ ipse, quum de iisdem sanctis agit, non refert, cum Ruinartio præmonemus Gregorium non scripsisse de sanctorum gestis quæ aliunde nota erant, aut quorum vitæ habebantur* (2). *Nihil ergo concludendum ex silentio Gregorii contra* S. Benigni *Acta.*

AUCTORE G. V. H.

Gregorio Lingonensi primum allata sunt S. Benigni *Acta ab euntibus in Italiam.*

8. *Jam vero considerandum est quo statu* Benigni *historia fuerit tempore Gregorii Lingonensis. Certum imprimis est nulla Gregorio* S. Benigni *Acta fuisse nota quum novam sepulcro cryptam eleganti opere convolvens gloriosi martyris cultum instauraret. Neque certo constat ipsum* Benignum *sancto episcopo notum fuisse; cultum utique sancto martyri in sepulcro latenti neque ipse exhibebat, neque ut ab aliis fieret permittebat. Venerabantur rustici locorum accolæ sepulcrum, et qui requiescebat in illo in cælis se vivere multis beneficiis probabat. Utrum vero rusticis* Benigni *nomen et passio nota tunc fuerit, nullo argumento probatur. Ipse se sanctus Gregorio revelavit, editumque mox miraculum revelationis veritatem confirmavit. Turonensis narratio accurate inspecta insinuat mihi* Benigni *passionem non antea innotuisse Gregorio quam eam ab euntibus in Italiam accepit. Etenim si viva in populo traditio patrum* S. Benigni *passionem retulisset, patrata ad tumulum prodigia eam merito confirmasse dicenda sunt, neque satis intelligitur sanctissimi præsulis cautissima exspectatio, cujuscumque rumoris incredula. Omnia rerum adjuncta videntur potius designare cultum a rusticis ignoto sancto delatum, dignumque quem Gregorius repelleret donec meliora cælitus edoceretur. Quo facto, fulgentibus apud sacrum tumulum signis,* post paucos annos ab euntibus in Italiam passionis ejus historiam beatus confessor accepit. *Hac prima vice* Benigni *Acta in historiam introducuntur; hæc Turonensis verba Benignianæ historiæ universæ, quæ ex scriptis Actis ducitur, basis sunt ac fundamentum. Moneo ergo lectorem ut iterum iterumque legere dignetur. Vix enim credi potest quantas tenebras hæc verba limpidissima multorum oculis oggesserint:* Passionem Benigni AB EUNTIBUS IN ITALIAM accepit. *Nihil potest simplicius dici; nec possunt in alienum, multo minus in contrarium sensum torqueri. Nihil ergo mirandum post plura secula, quum auctor chronici Benigniani ea referret, usus circumlocutione solemni, ita scripserit:...* ut eam beatus pontifex accipere mereretur a quibusdam religiosis qui versus Italiam dirigebant intentionem profectionis (3). F

non a redeuntibus ex Italia, ut asseruerunt nonnulli,

9. *At stupendo errore factum est ut recentiores contrarium sensum Gregorii verbis substituerent, legerentque non* AB EUNTIBUS IN ITALIAM, *sed* A REDEUNTIBUS EX ITALIA. *Quem errorem primus, quantum assequi potui, commisit Tillemontius* (4): *post Tillemontium alii, quos inter Chiffletus S.J., in capite apographi Actorum* S. Benigni Eo tempore Aurelianus,

(1) P. L., tom. LXXI, p. 862. — (2) P. L., tom. cit., p. 61. — (3) Vide infra, post Acta. — (4) *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique*, tom. III. Notes sur S. Benigne, not. 1.

AUCTORE G. V. H.

lianus, *quem ad prædecessores nostros misit, ac tandem Benedictus XIV in celeberrimo opere de Beatificatione ac canonisatione sanctorum, lib. I, cap. 4. Quem Benedicti locum legisse videtur vir clarissimus Bougaud presbyter, qui recens librum conscripsit gallice de gestis et cultu* S. Benigni (1). *Hic auctor Gregorii verba non solum transversum torsit in sensum, sed tot insuper auxit commentis ut legendo vix oculis credas, ita omnia ex cerebro suo fingit, componit, exornat, fictamque narrationem pro vera obtrudit historia, tantamque veritatis speciem prætendit ut crederes ipsum rebus gestis interfuisse atque Lingonensi episcopo fuisse a litteris secretis. Non sine animi mei mœrore istas fraudes aperiam, ut suus veritati sit locus, ac docti viri Roget de Belloguet opus* (2) *vindicetur, quem non erat cur tam male mulctaret verbis Bougaud.*

quos secutus R. D. Bougaud, nonnulla alia

10. *Sed tempus est Bugaldiana inventa cum veridica historia componendi. Dicit itaque Bougaud* (3) : Gregorius Turonensis nos docet S. Gregorium, Lingonum episcopum, suum avunculum, quum super S. Benigni tumulum ecclesiam ædificare in animo haberet, judicasse morandum B sibi esse, donec authentica sancti martyris Acta Roma ex urbe accepisset ; eaque Acta paucis post annis revera illi fuisse allata per peregrinos ex Italia reduces. *Citatque Gregorii locum supra a nobis transcriptum* (4). *Additque hæc Acta seculo VI non reperta fuisse, ecclesiis per Gallias vastatis, fuisse reperta in archivo Romanæ ecclesiæ martyrum Actis conservandis a pontificibus constituto. Paulo inferius* (5) *repetit Acta* S. Benigni *authentica ex urbe Roma fuisse allata seculo VI ineunte. Deinde* (6) *narrat S. Gregorium Lingonensem Divionem venisse non alia causa motum, sed devotione tenera erga Burgundiæ apostolum. Paulo post* (7) *cur dubius hæreret S. Gregorius inter alia hanc causam affert quod certo non constaret traditionem existentem de* Benigno *ad martyrii tempora ascendere. Quis non credat, ubi hæc ab honorato viro affirmata legerit, habere auctorem indubiæ veritatis fontem unde asserta deducat veraque probet ? At nihil est, omnia fingit Bougaud.*

a se conficta adjunxit.

11. *Præterea* (8) : S. Gregorius, *inquit*, frustra per vastata Burgundiæ ecclesiarum archiva S. Benigni Acta inquisivit. Quæ cum inventurum se C posse desperaret, quærenda mandavit peregrinis in Italiam euntibus, qui viderent utrum hæc Acta Romæ conservata fuissent. *Et mox* (9) : Passio, *inquit*, S. Benigni, ut multæ aliæ, missa fuerat Romam inde a primis seculis. Cogita quanta lætitia sancti episcopi fuerit, quum pretiosi textus authenticum exemplar manu teneret. Sine dubio sacræ liturgiæ inseruit, jussitque hæc Acta publice ex ambone recitari. *Quæro iterum, qui hæc leget, quis non cogitet omnia et singula ex idoneo referri auctore, ex indubio fonte derivari ? Verum enimvero a Bugaldo inventa sunt, nullo auctore, nullo fundamento, nullo fonte, præter ipsius ingenium.*

Passionis S. Benigni *auctoritas incerta ;*

12. *Missis ergo Bugaldi fraudibus, ad veridicam historiam redeamus. Turonensis verba iterum refero :* Post paucos annos ab euntibus in Italiam passionis ejus (Benigni *videlicet*) historiam beatus confessor accepit. *Prima hic occurrit quæstio, quamnam passionis Benignianæ historiam S. Gregorius Lingonum episcopus acceperit. Responsum omnimoda certitudine fultum dari nequit. Sunt qui* D *putent illam esse quam paucis mutatis Surius edidit, quamque nos non mutatam et integram daturi sumus ex codicibus mss. Putat Bougaud eam fuisse quæ legitur apud Vincentium Bellovacensem* (10). *Quæcumque fuerit Passio, jure ac merito quæritur: Quis Passionis hujus auctor est ? Nescitur. Qui fuerunt peregrini euntes in Italiam? Nescimus. Quantæ auctoritatis viri ? Nescimus. Cujusnam viri, cujusnam ecclesiæ nomine Passionem allatam commendabant ? Nescimus. Quid igitur de allata Passione sentiendum ? Eam esse apocrypham : judicium durum, sed necessarium.*

neque Gregorio Lingonensi probata demonstratur

13. *Non sine specie objicere mihi potest aliquis omnium auctoritatum loco solum esse Gregorium Lingonensem, sanctitate, miraculorum dono, scientia, prudentia, rerum ac hominum usu probatissimum virum ; qui quum Acta* S. Benigni *probaverit, satis constare de Passionis authentia. Quæram ego unde probari possit allatam ab euntibus in Italiam* Benigni *Passionem judicio sanctissimi episcopi approbatam fuisse. Nimirum nullo signo Gregorius Turonensis id innuit ; nullo usu liturgico, nullo ecclesiastico documento probatur. Et quo*E*modo, inquient, si episcopus non approbavit, hæc Passio in ecclesia ista conservata est ? Quasi vero nihil intersit, documentum aliquod, aut rerum gestarum relatio ecclesiæ auctoritate et episcopi sigillo muniatur, an simpliciter legenda fidelibus concedatur. Hoc factum esse credo, non illud. Immo quum prudentissimus fuerit vir et cautissimus, vero simile est nullam ignotorum hominum fortuito documento auctoritatis publicæ pondus addidisse.*

§ II. De Actorum quæ supersunt specie, ætate ac fide.

In Actis apocryphis non omnia certo falsa

Nemo tamen ex iis quæ hucusque disputavimus concludat, in Actis Benigni *quæ habemus omnia esse falsa quia ipsa Acta reputanda sunt apocrypha. Possunt enim apocrypha scripta veritatis partes majores vel minores retinere, quibus in eruendis maxima pars laboris nostri consistere solet. Sunt enim heu ! nimis rara antiquorum martyrum Acta authentica et sincera. Plerumque etiam* F *evenire solet ut quo falsa a veris distinguas nullum suppetat instrumentum, aut ita perpetuo tractu scoriæ argento adhæreant ut infinitis curis vix pauculos puri metalli ramos separare liceat. Accedunt angustiæ animi, quibus religiosa mens Deo sanctisque devota premi solet, quando in sanctorum Actis tractandis constanti timore vexatur impingendi in scopulos a dextris aut a sinistris latentes, peccandi videlicet in sacrosanctam veritatem aut offendendi caros honoratosque viros. Nihil enim adeo execrantur sancti cœlorum cives atque ipse sanctorum Deus, ac cultum mendacem ; nihilque ægrius ferre solent multorum sacerdotum animi quam si ecclesiarum suarum antiquas quas appellant glorias in dubium voces. Nobis autem, pro instituto nostro sanctorum Acta tractantibus, nec litterarum gloria, nec hominum laus, neque ipsa, quæ magna esse solet, latentis veritatis indagandæ voluptas pro fine ac scopo est, sed cultum sanctorum sanctorumque res gestas vindicare ab hominum mendaciis et errore, ut impiis hominibus atque hæreticis calum*niandi

(1) *Études historiques sur la mission.... de S. Bénigne...., et sur les origines des églises de Dijon, d'Autun et de Langres.* — (2) *Origines Dijonnaises*, Divione 1852. — (3) Op. cit., lib. II, p. 175. — (4) Supra, num. 3-6. — (5) Lib. II, p. 180. — (6) Lib. III, p. 233. — (7) Ibid., p. 235. — (8) Lib. II, p. 241. — (9) Pag. 242. — (10) In *Speculo historiali*, tom. I, vol. II, lib. XII.

A *niandi via præluditur, ac sanctis Dei viris stet suus illibatus honor ac cultus verax. Hoc animo ad examinanda* S. Benigni *Acta accingor; quem enixe precor ut a Deo mihi lumen obtineat, ne in Actis suis fallar neve fallam ex ipsis.*

Passiones S. Benigni prima,

15. *Acta* S. Benigni *partim typis tradita, partim adhuc inedita sunt. Nos omnium Actorum exemplaria, quotquot per præcipuas diversarum regionum bibliothecas reperire potuimus, aut descripsimus aut contulimus descripta cum aliis codicum exemplaribus, studio diligentissimo usi. Singularum bibliothecarum ac codicum notitiam ipsis Actis infra excudendis præmittemus; sufficiet hoc loco Actorum quasdam ceu species indicasse. Sex Passionis* S. Benigni *exemplaria diversa inter se invenimus, quorum quæ forma est antiquissima primo loco veniet. Eam invenimus in tabulario universitatis Ultrajectinæ in Neerlandia, in codice manuscripto Carthusiæ quæ fuit olim apud Trajectum inferius; cujus nunc adhuc vestigia supersunt, gaudetque terra antiquorum dominorum nomine Carthusiæ. Illius apographum Rosweydus civis Trajectensis olim acceperat, servaturque adhuc* B *in collectaneis Bollandianis bibliothecæ regiæ Bruxellensis. Nos pretiosum documentum ex ipso ms. codice accuratissime edimus.*

secunda et tertia,

16. *Secundo loco sit ejusdem Passionis exemplar olim ad eumdem Rosweydum Ultrajecto missum, ex codice ms. ecclesiæ S. Salvatoris; qui codex Ultrajecti jam non est, crediturque ad museum Domini Philips in Angliam commigrasse. Nos Rosweydi apographum ex præcitatis collectaneis edimus. Tertio loco ponimus exemplar Vincentii Bellovacensis e Speculo Historiali, cujus fragmentum Mombritius Sanctuario suo inseruit. Quam Passionem R. D. Bougaud existimat esse eamdem quam Gregorius Lingonensis* ab euntibus in Italiam *acceperat, cujusque ampliores formæ sint reliquæ Passiones. Ego vero cum Bugaldo quominus sentiam ab ipso prohibeor Vincentio, qui Passionis exemplari quod tradit hæc verba præfixit:* Ex gestis ejus; *unde quis concludat Vincentium narrationem suam ex alia longiore contraxisse.*

quarta, quinta et sexta,

17. *Quarto loco sequitur illud exemplar quod paucis mutatis Surius edidit, quodque in variarum gentium passionalibus communiter reperitur. Hæc Passio priorum Passionum manifesta videtur* C *retractatio, verborum ambitu dilatata lectuque non injucunda. Quinto loco succedat altera præcedentium Actorum amplissima dilatatio, quam ex variis codicibus manuscriptis per nos collatam typis damus. Sexto tandem loco seriem claudet magna quædam lucubratio, quam nescio an Actorum nomine insignire liceat; est enim conatus quidam historicus, aut potius oratorius, in missionem* S. Benigni *et sociorum, una cum* S. Benigni *martyrio, cui in quibusdam codicibus subnectuntur miracula ejusdem sancti martyris. Hæc narratio pars est legendarii magni Wolfardi presbyteri de Hasreren, estque ætate omnium recentissima.*

cum aliis documentis infra edendæ.

18. *Sex Passionum species ex verbis initialibus commodi ergo distinguemus et numeris insigniemus, ut in commentando numerum indicasse sufficiat sub quo respondentem Passionem benevolus lector infra reperiet suis oculis usurpandam. Tandem breviora sancti martyris elogia, breviariorum lectiones, hymnos et alia documenta ecclesiastica, deinceps sive cum Actis sive in cultu* S. Benigni *trademus, ita ut nihil quod utilis documenti loco sit prætermittamus. Distinguantur itaque Acta, uti diximus:*

1. Aurelianus imperator ad castrum.
2. Veniens Aurelianus.
3. Aurelianus imperator Divionem.
4. In tempore illo Aurelianus.
5. Tempore illo vir almificus.
6. Post impletum.

AUCTORE G. V. H.

Prima forte eadem cum Actis allatis ad Gregorium Lingonensem.

19. *Acta Ultrajectina, quanquam ex codice seculi XV desumpta, reliquis omnibus ducimus præferenda, ea nempe quæ primo loco posita n° 1 insignita est. Si enim formam spectas et argumentum, dicta martyris et judicis, brevitatem et simplicitatem, nihil fere desiderabis notarum quibus Acta sincera ab interpolatis discerni solent. Suspicor Divione portata fuisse in Germaniam una cum reliquiis* S. Benigni *anno 780; quas Eluaci repertas S. Anno Coloniensis archiepiscopus monasterio Sigebergensi intulit. Carthusiani Colonia venerunt Ultrajectum, pronumque est judicare sua passionalia ex Coloniensibus transcripsisse. Quamquam mihi persuasum est demonstrari non posse hæc aut alia Acta esse eadem quæ* ab euntibus in Italiam *Gregorius Lingonensis accepit, propendeo tamen ad opinandum in Ultrajectensi codice prima illa Acta quorum fit mentio reperiri, esseque hæc nostra de quibus agimus. Quum enim nullum circumlocutionis aut amplificationis signum præferant, et reliqua sint manifesta paraphrasis horum,* E *excepto n° 2, aut dicendum erit Acta illa primæva periisse omnino, aut fatendum nihil obstare quominus in hisce nostris agnoscantur. Nulli labori peperci lustrando præcipuas bibliothecas Galliæ, Italiæ ac Germaniæ, Belgii ac Neerlandiæ, spe ductus fore ut authentica gloriosi martyris Acta reperirem. Nihil autem inveni quod cum his Ultrajectinis Actis comparari antiquitatis specie possit. Sane authentica non sunt, plane sincera non sunt, sed antiquissima forma.*

Secunda est prima compendium, sicut et tertia longiorum Actorum, reliquæ interpolata

20. *Acta n° 2 cum hisce primis in historia plane conveniunt; sed multo breviora atque in formam compendii redacta, consueta Actorum martyrum specie destituuntur. Puto igitur esse simplex compendium aliorum. Acta n° 3, aliorum longiorum compendium brevius, historiæ nec addit nec demit; de Actis n° 4, n° 5, n° 6 satis dictum est. Ea est omnium forma ut statim appareant interpolata; patet tamen Passionem quam n° 4 insignivimus reliquis esse antiquiorem, eamque ad seculum septimum referendam puto aut ad octavum. Ultima et penultima noni seculi fetus esse videntur. Jam de* F *Actis Benignianis brevem conspectum lectoris oculis subjiciemus, ut quæ deinceps disputaturi sumus clarius intelligere possit.*

Actorum conspectus.

21. *Romanorum imperator Aurelianus Terentio comiti Divione injungit ut* S. Benignum *inquirat, inventumque vinculis constrictum adducat. Adductus* Benignus *et interrogatus, intrepide respondet, seductoris fallacia promissa respuit. Tum diris pœnis affectus in carcerem conjicitur atque ab angelo sanatur. Sequenti die, quum sacrificare diis nollet, ad fanum quoddam adducitur ut vi cogatur ex idolothytis manducare; sed sanctus confessor facto crucis signo idola atque omnia vasa sacrificii divina virtute ad nihilum redigit. Quod miraculum quum sanctus vir divinæ virtuti adscriberet, deorum inanium benignitati Aurelianus attribuit. Quam stupiditatem hominis duris verbis* Benignus *castigat. Quare Aurelianus exquisitissimis tormentis excogitatis sanctum virum carcere includi jubet, pedibus plumbo ligatum in saxo, digitis transfixum calentibus subulis. Omni cibo et potu interdictus, ferocibus canibus esurie et siti vexatis diripiendus relinquitur, postquam comites et tribunos ut in Christum crederent admonuisset. Missus e cælo angelus*

AUCTORE G. V. H.

angelus cælestem martyri cibum affert, a panis Benignum solvit et canum ferociam in mansuetudinem vertit. Quum vero sexto die illæsus inventus esset, jubetur ab Aureliano martyris collum vecte ferreo tundi, atque ipsius latus lancea perforari. Cujus anima columbæ specie in cælum ascendit, odore suavissimo circumquaque diffuso.

Certe vera sunt quod ad genus mortis spectat.

22. Quibus in rebus sane nihil invenitur quod non facile credi possit, dummodo Acta ne essent apocrypha. Ipsum mortis genus sane absque omni dubio admitti ut verum debet. Etenim quum tempore Willelmi abbatis reliquiæ sancti martyris inspicerentur, in ejus cerebro, quod in descripta illius Passione legitur, vulnus ferreo vecte illatum continuo apparuit, uti testatur Radulfus Glaber in Vita S. Willelmi, cap. 7. Gregorius etiam Turonensis, loco supra a nobis citato, lapidem commemorat in quo martyris pedes implumbati fuerunt. Mihi tamen aliquod dubium subit: potest enim fieri ut Passio Benigni, quam ab euntibus in Italiam S. Gregorius Lingonensis accepit, de hoc tormento martyri inflicto loquens, Divionensibus occasio fuerit fortuito lapidi perforato tantum honorem tribuendi ut sacra martyris carne tactum crederent, atque ita invocantium fidem sanctus martyr editis prodigiis fuerit remuneratus. B

Actorum S. Benigni cum S. Andochii Actis

23. De origine Actorum S. Benigni si quæris, quid ego sentiam dicam perlibenter. Puto hæc Acta, crebrescentibus Benigni miraculis ac prodigiorum rumore late sparso, ex quadam conjectura fuisse composita a viris peritis, qui illa ad Gregorium data occasione tulerint. Mirum est quanta inter S. Andochii Acta et Acta S. Benigni similitudo intercedat. Eodem stamine alio subtemine contexta dixeris ab uno et eodem textore. Oculis suis credat lector et judicet.

EX ACTIS S. ANDOCHII.	EX ACTIS S. BENIGNI.
Ligatis post tergum manibus, ducti sunt in conspectum iniquissimi cæsaris. Quibus Aurelianus ait: Cujus regionis homines estis, aut quod nomen vestrum, aut quem Deum colere vultis? S. Andochius ait: Orientalis homines sumus, a sancto patre nostro Polycarpo episcopo missi;... a Christo admoniti, cujus verbum incorruptum gentibus prædicemus. (C)	Vinctus in conspectu imperatoris est exhibitus. Qui ait illi: Ex qua regione es, o crucicola, et quod nomen est tibi? Ille respondit: Ab oriente venimus ego et fratres mei, quos tu jam occidisti, a sancto Polycarpo missi ut verbum Dei gentibus prædicemus. (Nota. Hæc ex Passione III desumpta sunt, sequentia vero ex Passione IV.)
Aurelianus ait: Sacrificate diis nostris, ut ex ærario publico remuneratos primos vos in meo palatio esse constituam... Ab hac voce hi tres clamantes dixerunt: Aurum et argentum tuum tecum sit in perditione, lupe rapax.	Aurelianus ait: Si sermonibus meis præbeas famulatum, magnum te sacerdotem deorum meorum constituam, et remuneratum ex ærario publico, primum te in palatio meo esse jubebo. Sanctus Benignus respondit: Aurum et argentum tuum tecum sit in perditione, lupe rapax.....
Nam nos non mutas a Christi confessione, qui et tuam detergere habet perfidiam.	Nam me non mutabis a Christo meo, cui ego servio.., qui et tuam detegere habet insaniam.
Nisi hodie sacrificaverint, diversis pœnis eos adfligite.	Nisi hodie sacrificaverit, diversis eum pœnis affligite.
Et ita tamen erant integri quasi nec unam plagam accepissent.	Ita pristinæ redditus est sanitati quasi nec unam plagam corporis accepisset.
In conspectu Aureliani adfuerunt dicentes: Agnosce nos miser, vide quanta sit virtus Christi... Aurelianus ait: Dii nostri vobis subveniunt, et vos dicitis Christi auxilio vos esse defensos. Andochius ait: Saxeum habes cor ut non credas creatori cæli et terræ nec mirabilibus ejus.	Et ad Aurelianum ait: Agnosce, miser, quid fuerunt factæ species deorum tuorum, quomodo ante signum salutis evanuerunt; agnosce, infelix, creatorem cœli ac terræ. Aurelianus ait: Et tu agnosce, Benigne, quod dii nostri tuam cupiunt facere voluntatem.... Sanctus Benignus respondit: Vere saxeum habes cor, nec oculis vides quanta sit virtus Christi. (D)
Tunc iniquissimus Cæsar secundum suæ rabiei morem pariter eis vectibus colla terari præcepit.	Qua re nuntiata ait iniquissimus: Vecte ferreo collum ejus in ipso carcere contundite.

mira conformitas.

24. Data opera ne quis fraudes suspicetur, non simplicem cum interpolata Passione, sed interpolatam cum interpolata contulimus; quamquam si interpolatæ Benigni Passioni Ultrajectinam supposueris, comparatio eumdem exitum habebit. Quantum vero hæc una res toti cyclo Benigniano, Actis nempe Benigni et Andochii, præjudicium afferat, nemo est qui non videat. Quorum Acta utra præcedant altera nescio; credo totum cyclum simul compositum fuisse, vel etiam Benigni Passionem ex Andochiana, vel Andochii ex Benigniana profluxisse.

Quædam in iisdem secum manifeste pugnantia.

25. Manifesta pugna quæ reperitur in omnibus cujuscumque speciei Actis sane nata non est majori fidei concilianda. Omnia enim Acta dicunt Benignum, missum a S. Polycarpo in Gallias, sub Aureliano martyrium fecisse. Quam pugnam auctores plerique facili componunt methodo; mutant enim Aurelianum in Aurelium, et tota pugna sublata est; nullo tamen fundamento, nullius codicis auctoritate, nulla cogente necessitate. Ut enim tanta mutatio licita sit, non sufficit animadvertisse facilem esse librarii errorem in nominibus similibus et sexcenta judice Ruinartio esse exempla mendi similis; probandum est talem errorem in voce Aureliani commissum esse, non esse commissum in voce Polycarpi. Debet probari authentia vel sinceritas Actorum in reliquis omnibus præter Aureliani nomen, ut liceat manifesto vulneri necessariam adhibere medelam. Ergo, inquient, tu, resistentibus tantis viris quanti Benignum Polycarpo tribuunt magistro, te superiorem autumas, audesque martyrium Benigni sub Aureliano ponere? Quod si ita judicarem faciendum ex probis argumentis, nullius sane nec maximorum virorum me moveret auctoritas; in historia scribenda non nuda nominum umbra, sed argumentis movemur invictis. Sed nihil necesse est; nulla enim documenta cogunt. Potuit a Polycarpo mitti Benignus F ac sub Marco Aurelio consummare martyrium; potuit corona potiri sub Aureliano ac consequenter potuit non mitti a Polycarpo. Ex Actis sane apocryphis, neque enim alia habemus, veritas indubia trahi non potest.

S. Symphorianum a S. Benigno baptizatum

26. Acta illa quæ n° 5 distinximus, quod ad rem spectat, cum reliquis conveniunt interpolatis, sed ampliori forma et verborum circuitu latiori; quare nulla lux ex ipsis affulgere potest. Tandem longissima illa, quæ n° 6 veniunt, evidentes fabulas annexas habent, quas morari temporis jactura foret. Videndum ergo utrum res gestæ quæ in Actis referuntur aliis documentis fulciri queant. Afferuntur Acta S. Symphoriani, martyris Augustodunensis. Videamus quid rei sit. Procedunt hoc modo: Benignus baptizavit Symphorianum; Benignus sub Marco Aurelio martyrium fecit; ergo Symphorianus non potuit sub Aureliano passus esse, sed passus est sub Marco Aurelio. Ita aliis verbis, sed eodem sensu, Ruinartius, et ex Ruinartio Cuperus in Actis SS., ad diem 22 augusti, apud Cuperum Bosquetus, aliique. Deinde pro Benigno: Benignus baptizavit Symphorianum, qui Andochium ac Benignum secutus, martyrium fecit sub Marco Aurelio; ergo

A *ergo S.* Benignus *non sub Aureliano, sed sub Marco Aurelio coronatus est.*

neque Acta genuina S. Symphoriani.

27. *Singula accurate expendamus. Ac primo quidem Acta Symphoriani, judice Ruinartio sincera, de baptismo a* Benigno *S. Symphoriano collato tacent; quamquam alia ejusdem martyris Acta baptismi hujus mentionem faciunt. Eadem Acta sincera Symphoriani martyrium sub Aureliano ponunt. Porro Ruinartius in Actis Symphoriani* Aureliano Aurelium *substituendum putat. En verba ejus propria:* Porro ejus sancti mortem ad annum circiter 180 referimus, cum a beato Benigno sancti Polycarpi discipulo baptizatus dicatur. *Ubi dicitur* Benignus *S. Polycarpi discipulus? Nempe in Actis quæ sunt juxta nos apocrypha, quæ juxta Ruinartium nævis non carent* (1), *quæque inter Acta sincera martyrum connumerare non est ausus; et* B *deinde in* monumentis antiquioribus, *inquit* (2). *Sed monumenta antiquiora nulla sunt quæ non sint Actis Benignianis posteriora; pendent itaque illa ab his nec alia auctoritate pollent. Manifeste ergo patet* Benignum *discipulum S. Polycarpi esse haud certis probari argumentis.*

neque antiqua præfatio missæ S. Symphoriani demonstrant;

28. *Symphorianus dicitur baptizatus a* Benigno; *quæro ubi dicatur. In Actis S. Symphoriani non sinceris, sed interpolatis. Cur hic baptismus interpolatus probandi vim habeat? Deinde in immolatione (præfatione) missæ S. Symphoriani quæ legitur in antiquo missali seculi VIII, quod vocatur Gothicum, a Mabillonio editum. At pace viri clarissimi atque aliorum qui ipsum secuti sunt, quid tandem dicitur in ista immolatione? Sequentia:* Qui *(Symphorianus)* beatos patres Andochium Benignumque secutus, per martyrii flagrantiam pervenit ad palmam. *Ubi de baptismo quid? nihil. Nam quomodo probabunt hujus rei assertores, ideo Andochium ac* Benignum *patres dici quod Symphorianum hic baptizavit, ille a sacro fonte recepit. Nonne sufficit, ut patres dicantur, utrumque virum fidei præconem extitisse ac ætate superiorem fuisse? Revera non intelligo ex hac phrasi baptismum posse deduci.*

nec satis probatur nomen Aurelii pro Aureliani legendum.

29. *Prosequitur Ruinartius in nota ad Acta S. Symphoriani post citata verba :* Nec dubium est quin Aureliani imperatoris nomen loco Aurelii in vulgata Acta irrepserit. Certe codex S. Faronis supra laudatus diserte habet Aurelii C nomen nº 2, ubi de imperatoris edicto agitur. Consentit Usuardus in martyrologio. *Hæc Ruinartius. Verum si dubium est, quod demonstravimus, utrum* S. Benignus *Symphorianum baptizavit, et hic baptismus præcipua ratio est referendi Symphoriani mortem ad annum 180, non video quomodo ex rationibus dubiis indubium fiat* Aureliani *nomen loco* Aurelii *in Acta irrepsisse. Usuardi testimonium Ruinartius afferre salvo argumento suo non potest. Nam ille idem Usuardus* Benignum *sub Aureliano ponit; non potest itaque Ruinartius in hisce rebus Usuardo stare, qui juxta ipsum alterutro loco necessario erraverit. Ex his patet ex dubiis præmissis non posse sequi nisi dubium consequens. Agitur ergo de negotio in tenebris. Monumenta posteriora, sive membranea sive lapidea, non moror; quia manifestum est ex dubiis ea pendere monumentis antiquioribus, ideoque rivulos non majori gaudere auctoritate quam fontem.*

nec denique SS. Tergeminos

30. *Deinde afferuntur Tergemini fratres, Leonillæ, quæ* Benignum *sepelivisse dicitur, nepotes, Speusippus, Eleusippus et Meleusippus, baptizati a* Benigno *non diu ante martyrium. Cl. Bougaud de hisce martyribus deque Actis eorum longissimam disputationem instituit, dignissimam sane quæ legatur. Vereor tamen ne facundissimus auctor majorem eloquentiæ quam genuinæ eruditionis ac præsertim sinceritatis laudem sibi meruerit. Ut enim fabulam Rosweydi et Bollandi, inter se de his sanctis tractantium, quum mortuo tantum Rosweydo ad Acta Sanctorum Bollandus accesserit, prætermittam, quæro a Bugaldo cur immanem difficultatem, quæ Warnaharii Acta Tergeminorum premit, e disputatione sua expunctam sub libri finem in notam detruserit? Nos eam in lucem trahemus, ut penes lectorem stet judicium de veritate baptismi a* Benigno *Tergeminis collati.*

AUCTORE G. V. H.

a S. Benigno fuisse baptizatos.

31. *In altero tomo Januarii* Actorum SS., *sub die ejusdem mensis 17, traduntur Acta Tergeminorum martyrum duplici specie, quarum una græcæ videtur originis, altera Warnahario auctore, presbytero Lingonensi, qui petente Ceraunno Parisiorum episcopo, ineunte seculo septimo opus suum elucubravit. Nos hoc loco examinandis hisce* E *Actis supersedemus, quia causæ nostræ examen illud inutile est. Sufficit demonstrasse ex his Actis probari non posse Tergeminos a* S. Benigno *fuisse baptizatos. Si enim græca Acta sincera sunt, causa diremta est: non ivit in Cappadociam* Benignus *Tergeminos baptizaturus, et præterea Acta ipsa affirmant hos martyres non baptismo sacramentali, sed baptismo proprii sanguinis tinctos fuisse. Acta vero Warnaharii incredibilem committunt errorem, qui auctori omnem fidem aufert circa causam nostram. Dixit enim:* Docuit eos sanctus Benignus omnem sanctam doctrinam, et perfectos in fide Christi confessionem credulitatis veram ac manifestam per infusionem Sancti Spiritus ut cognovit eosdem ad integrum recepisse, baptismatis ipsius pariter gratia consecravit. *Postea vero sui oblitus, ubi martyres in mediis flammis illæsos exhibuit, ita exclamat :* O beatus ignis, qui tantum originale purgavit peccatum et nullum in sanctorum membris diminutionis incendio intulit detrimentum? *Ergo jam pridem baptizatos a* Benigno *tandem aliquando martyrii rogus a peccato purgat originali. Manifestum hæc ab Warnahario ex Actis græcæ originis esse transsumpta; quæ vero de* Benigno *baptizante supra attexuit, unde habeat* F *acceptum, an ex ingenio suo, an ex traditione, an ex aliis Actis, ambiguum est. Certum vero est ex hoc ambiguæ fidei auctore incertum manere baptismum a* Benigno *Tergeminis collatum.*

Cetera quoque in Actis relata non satis certa.

32. *Plurima supersunt de* Benigno *quæsita, quibus congruo responso satisfieri posse non putamus. Quæritur enim primo loco unde sit. Et respondent quotquot Actis vulgatis nituntur, Orientem esse sancti martyris patriam, missumque* Benignum *a S. Polycarpo ad prædicandum gentibus Galliarum Dei evangelium. Nos vero, quum Actis fidem habere non possimus, neque aliunde certi quidquam noverimus, ignorantiam fatemur. Quæritur deinde episcopusne fuerit an simplex sacerdos. Si Actis fidem haberem, nihil dubitarem quin fuerit episcopus; multo enim magis consonat illorum temporum moribus ecclesiasticis episcopum solemni plurium virorum apostolicorum missioni præesse quam simplicem presbyterum. Nunc vero, quum ne ipsa quidem missio mihi sat certa videatur, nihil affirmare, nihil ausim negare. Tandem*

(1) In nota ad Gregorii Turonensis lib. I de Gloria martyrum, cap 51, P. L., tom. LXXI, p. 752, not. h. — (2) Ibid.

ad

AUCTORE G. V. H.

ad quæstionem quando et quamdiu munere apostolico functus sit, propter eamdem causam conticesco. Qui Actorum fide S. Polycarpum hujus Benigni *missionis auctorem faciunt, sibi utique constant martyrium* Benigni *Marco Aurelio adscribentes. Alios non sine ratione movet Aureliani nomen, quod in omnibus Actorum exemplaribus legitur, et sancti martyris certamen ac coronam ad Aureliani tempora revocant. Nostrum sane non est tantas componere lites, præsertim quum documentis certis careamus. Apostolatus* S. Benigni *tempora circumscribere nemo potest, tacente videlicet historia.*

§ III. De monumento Divionensi Aureliani et Terentii nominibus inscripto.

Monumentum Divionense

Quum anno 1879, mense decembri exeunte, Divione versarer ad investiganda historiæ Benignianæ monumenta, doctos hujus urbis viros sollicite interrogari, ne quid omitterem ignorans quod ad elucidanda sanctissimi martyris Acta servire posset. Gratias imprimis ago viro clarissimo Philippo Guignard, præposito bibliothecæ urbanæ, qui omni opera et sollicitudine studia mea adjuvit, multarum rerum indicia ostendit ac signa patefecit; cujus saluberrimis consiliis plurimum debeo. Gratias etiam ago D. Garnier, viro eruditissimo atque illius tractus (Côte-d'Or) *archivis præposito, qui non tantum humanissime me recepit, sed etiam ad conspiciendum monumentum Divionense, quo de agimus, una cum D. Guignard dux mihi fuit. De monumentum, isto de quo etiam cl. Belloguet, in opere cui titulus :* Origines Dijonnaises, *quæstio VI, pp. 114 sqq., D. Guignard tradidit mihi quosdam bibliothecæ suæ mss. libros ac doctorum virorum adversaria. Legebam ergo de monumento lapideo olim Divione in solo reperto : In lapide erat statua arcuarii Galli barbati sculpta; circum legebatur per lapidis oras inscriptio, quæ dicebat hoc monumentum ab Aureliano Augusto erectum fuisse Terentio comiti, Solis filio. Quod si verum esset, magnum utique pondus Actis Benignianis ex hoc monumento accedebat.* C

adolescentem arcuarium repræsentans

34. *Verum accuratius omnia inspicientibus adversaria, totum negotium subdubium videbatur D. Guignard et mihi. Quare cupido nos incessit ipsum lapidem oculis usurpandi. Rogatus D. Garnier locum indicavit, nosque duxit ad palatium* Vesvrotte, *in platea* Chabot-Charny *Divione in urbe situm, ubi in muro laterali ipsum monumentum oculis aspeximus. Verum pro Gallo barbato invenimus adolescentem imberbem arcum tenentem, inscriptionem nullam, sive fuerat abrasa, sive diminutis lapidis oris ablata. Gaudebam adempta errandi occasione; nihil enim ephebo isti cum Actorum Terentio. Quum autem in libris hujus monumenti fiat mentio, necessarium duxi hoc loco diligens totius rei examen lectori subjicere, ne quis in posterum aut oblivionis aut negligentiæ me accuset. Rogaveram D. Guignard ut pro humanitate sua ex adversariis mihi ostensis per otium exciperet quæ legeramus ambo; quod fecit diligentissime. Jam vero quid sit monumentum istud, ex iis quæ disputabimus lector judicare poterit.*

cum inscriptione græca, ut fertur

35. *In ms. codice 406*[4] *bibliothecæ publicæ urbis Divionensis plurimæ reperiuntur dissertationes latinæ, auctore Nicasio presbytero, quas inter una titulum præfert* Monumentum Divionense. *Ex alio vero codice ms. 406*[1] *ejusdem bibliothecæ patet Nicasium hanc dissertationem suam dedicasse Theodorico Bignon, magni consilii præsidi primario, defuncto die 19 jan. anni 1697. Lucubratio ergo Nicasii isto anno anterior est. Argumentum dissertationis est elucidatio antiqui cujusdam monumenti, muro appositi in extrema area palatii Dumay senatoris, in quo spectabatur arcuarius* cum inscriptione græca quæ circa limbum legitur. *Quod monumentum* trecentis fere annis *in hac domo fuerat,* ut apparet ex anno quo reperta fuit *(hæc antiquitas),* scripto in latere ejus sinistro. *Quæ quum Nicasius scriberet, nemo de isto monumento egerat,* nisi hisce diebus Renesius, qui in supplemento suo Gruteriano inscriptionem simpliciter absque figura et commentariis ullis publicarat. *Inscriptionem dederat Langerman, acceptam a Domino de la Mare.*

Aureliani et Terentii nominibus insigni

36. *In codice ms. 406*[2] *ejusdem bibliothecæ reperiuntur litteræ Divione die 12 octobris datæ ad Nicasium, Parisios, nullo nomine subscriptæ. Quibus dicitur mitti exemplar diu desideratum monumenti Divionensis, factum a Dubois Divionensi sculptore perito. Monetur in litteris Nicasius delineatorem scripsisse in* ΑΥΡΕΑ... Λ *pro* Λ, *et* FENITH *pro* ΓΕΝΙΤΗ, *et* ΥΠΕΡΕΤΙΕ *pro* ΥΠΕΡΕΤΗ. *Addit deinde ignotus litterarum scriptor :* Oblitus eram dicere me credere in originali mendum esse in voce ΓΕΝΙΤΗ, oportere legi ΓΕΝΕΤΗ, vel forte ΓΕΝΙΙΤΗ, si dici potest; quod si ita est, factus est error ambiguus in pronunciatione litterarum I et H. Ego vero non credo Aureliani tempore H ejusdem pronuntiationis fuisse ac I, sed sequiore ævo id factum esse; qui error inscriptionem hanc novitatis suspectam facit. *In codice 406*[4] *supra citato, in adversariis Nicasii legitur, pag. 24*[vo] *et pag. 25*[ro] : Bene supplevit qui ΥΠΕΡΕΤΗ novis caracteribus addidit in lapide; *unde palam est primo partem tantum hujus vocis superfuisse. Hinc ergo jam patere cœpit delineatam inscriptionem a Dubois parum accuratam esse.* E

at Monfauconio jam suspecta,

37. *Inscriptionem hanc Montfauconius tradit in Antiquitate explanatione et schematibus illustrata, tom. II, part. II, lib. V, cap. 5, num. 6 :* Nescio, *inquit,* utrum major sit fides habenda inscriptioni alteri græcæ, ubi Mithræ mentio est, quæ inscriptio circa sagittarium Gallum armatum arcu et F sagittis legitur. Sagittarius certe antiquæ sculpturæ est; nescio an idipsum de inscriptione dici possit; cujus hæc sunt verba et hæc errata : Ο ΑΥΡΕΛΙΑΝΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΤΩ ΜΙΤΡΑ ΓΕΝΕΤΗ ΤΩ ΤΕΡΕΝΤΙΩ ΥΠΕΡΕΤΗΕ, id est, AURELIANUS AUGUSTUS, MITHRÆ GENITORI, TERENTIO MINISTRO. Nescio quid hic insolitum deprehenditur; sed hac de re pluribus quarto tomo, ubi de armis Gallorum. *Quo in loco vir doctissimus sequentia habet (tom. IV, part. I, lib. 1, cap. 13, n. 3) :* Divione apud clarissimum virum du Mai, in suprema Divionensi curia senatorem, in anaglypho sagittarius est Gallus nudo capite, pharetram ad humeros gestans, arcumque manu dextera tenens. Vestis est oblonga, tunica manicata, quæ quum cingulo admodum reducta sit, ad genua tantum defluit; tibialia, ut puto, braccis hærent, et Dacorum braccis tibialibusque sat similia sunt. Inscriptionem græcam quæ circumposita est, olim adhibui veramque esse putavi; sic autem illa concinnata est. Ο ΑΥΡΕΛΙΑΝΟϹ ϹΕΒΑϹΤΟϹ; et ad oppositum latus, ΤΩ ΜΙΤΡΑ ΓΕΝΕΤΗ, in ima ora, ΤΩ ΤΕΡΕΝΤΙΩ ΥΠΕΡΕΤΗΕ; id est AURELIANUS AUGUSTUS MITHRÆ GENITORI, TERENTIO FAMULO vel MINISTRO. Præterquam

A Præterquam quod hæc inscriptio sagittarium nullo modo respicit, vix potest ex ea sententia congruens erui. Quid sibi vult illud Aureliaνus mitræ genitori et terenfio famulo cum sagittario. Ad hæc in hac inscriptione, etsi brevissima, multa ignorantiam arguunt; ignorantiam, inquam, quæ hæc infima secula sapiat. Erant etiam antiquitus viri græce ignari ut et hodie, qui inter scribendum errabant, sed non erroribus hujusmodi. Ἀυρηλιανὸς per H et non per E scribebatur; Μιθρας non per τ, sed per θ; nec vel ignari has litteras aliam pro alia ponebant; ὑπερέτης in secunda syllaba η, non ε habere debuit; mitto ε aliud additum in fine vocis ὑπερέτηε. Ille Pseudochyndonax, qui tam multos decepit, Divione profectus est; a Pseudoterentio caveamus. Vir Divionensis eruditissimus mecum putat inscriptionem esse spuriam; non item de sagittarii statua dicendum quæ ex terra eruta fuit. Lituus et pileus, qui in altera ora, serpensque qui altera visuntur, hæc, inquam, an sint antiqua nec ne, non conspecto lapide dicere non ausim. *Hæc* B *Montfaucon. Vellem vir doctissimus, lapide non viso, nihil pronuntiasset; exemplar enim parum fidum ipsum Montfaucon transversum egit. Imago Domini Charlet, quam in libro suo expressit, satis similis est imagini manu sculptoris Dubois delineatæ; quæ ipsa infida est ac fallax; virum enim, uti Charlet apud Montfaucon, pro ephebo imberbi reddidit, dein inscriptionem Charlet supplevit, quæ apud Dubois et apud reliquos mutila est.*

nec eodem modo ab omnibus relata,

38. *Anno 1771 D. Legouz de Gerland Divione librum edidit gallice conscriptum hoc titulo:* De origine urbis Divionensis, deque antiquitatibus sub Aureliani muro detectis dissertatio, *cum schematibus. In quo libro, schemate XXI, sagittarium nostrum repræsentat aversum, ut in schemate Dubois et Charlet, juvenem tamen atque imberbem, adeoque vero propiorem qui in muro palatii Vesvrotte incrustatus conspicitur. Schema hoc, auctore teste, delineavit Dominus du Tilliot, Divionensis. Inscriptio autem ita concepta exhibetur:* Ο ΑΥΡΕΑ... CΤΟΣ * ΤΩ ΜΙΤΡΑΓΕΝΕΤΗ ΤΩ ΤΕΡΕΝΙΩ * ΥΠΗΡΕΤΗ. *Nota imprimis inscriptionem differentem ab aliis tum verborum positione, tum litteris; deinde pileus cum lituo in lapidis ora in unum pileum plumatum coaluit. Inscriptionem,* C *qualis legitur in schemate, auctor gallice reddidit his verbis:* Aurèle Fauste a fait cette inscription pour Terentius l'archer, fils de Mithras; Aurelius Faustus hanc inscriptionem fecit Terentio sagittario Mithræ filio.

** sic.*
** sic.*

nunc vero deleta, perperam adducitur in confirmationem Actorum S. Benigni.

39. *Quid tandem in lapidis ora scriptum fuerit, testibus diversa nuntiantibus, ipsaque inscriptione jam deleta, cum omnimoda certitudine sciri non potest. Testari utique possum nullum ex prædictis schematibus sagittarium referre ab omni parte similem statuæ quam propriis oculis aspexi. Est enim admodum adolescens, satis pulcher facie, quamquam paulo mollior genis vultuque languido. Cum Montfaucon credo ipsam statuam antiquam esse, sed inscriptionem mentiri. Suspicor inscriptionem additam fuisse imperiti falsarii manu, ut Actis Benignianis aliquod fundamentum lapideum supponeret, quo Actis adversantium impetum melius sustinerent. Si enim unum monumentum referret utrumque persecutorem, Aurelianum ac Terentium, monumentum antiquum Divione repertum, non modica inde Benignianis Actis commendatio accederet. Quumque non ignoraret de nomine Aureliani disputari, cautus illas tantum syllabas expresserit quæ tam* Aurelium *quam* Aurelianum *facere queant, nempe* ΑΥΡΕΑ. *Sed de his satis. Ego iterum expertus sum, quod sæpissime fieri doctissimus quidam vir Divione me monuerat: si antiquitates Divionenses a longe aspicis, aurum putas; adhibe lydium lapidem, et cuprum reperis.*

[illegible] G. V. H.

Pauca de S. Benigno *certa, nec traditio in ejus Actis consignata antiquior.*

40. *De* Benigno *quid sentiam paucis verbis dicam.* S. Benignus *gloriosus Christi martyr est, Divione sepultus, qui signis ac prodigiis apud Deum se vivere testatus est, qui sacratam pretioso sanguine terram perpetuo circumdat auxilio. Quid ergo, inquiunt, tu jubes seculares ecclesiarum traditiones deseri? Ostendant mihi ecclesiarum traditiones ad ipsum martyrem pertingentes, et quocumque documento validiores habebo et amplectar. Verum ego nullum inveni indicium cujuscumque traditionis quæ ipsis Actis ad Gregorium Lingonensem allatis sit anterior. Divionensium traditio qualis esset supra ostensum est: Rustici venerabantur sanctum quemdam in magno sarcophago sepultum, reclamante et obsistente Lingonum episcopo. En tota* E *Divionensium istius temporis traditio. Utrum vel ipsum* Benigni *nomen tenerent quæri jure potest. Occurrit Bougaud* (1): Simplex, *ait,* rerum narratio ostendit qualem errorem commiserit Dominus Belloguet, asserendo ad sextum usque seculum aut ignotum fuisse Divione Benignum aut saltem oblivioni traditum. Lege Francorum historici narrationem et videbis dubitatum fuisse de loco sepulturæ, de ipso sancti viri martyrio non dubitari. Noverant omnes Benignum; apud omnes in veneratione erat. *Si inquiras quo auctore, quo monumento, quibus litteris hæc omnia affirmet Bougaud, præter scriptoris phantasiam nihil reperies. At martyris natalis dies agebatur kalendis novembris,* teste, *inquit,* Gregorio Turonensi. *Nempe, post allatam* ab euntibus in Italiam *Passionem* Benigni, *teste eodem Gregorio eodem in loco quem integrum lectoris oculis subjiciendum curavimus.*

demonstratur Gregorii Lingonensis ætate.

41. Etiam antiquius monumentum est S. Hieronymi martyrologium; *ita pergit Bougaud. Nego hoc martyrologium esse Gregorio Lingonensi antiquius, et insuper probet Bougaud statim ab initio* Benigni *nomen huic insertum fuisse martyrologio.* F *At sanctus Urbanus Lingonum episcopus ex devotione erga* S. Benignum *sepulturæ locum Divione elegit. Quid inde? ad summum dicere licebit non ignorasse Urbanum in Divionensi solo sacrum* Benigni *corpus delitescere. Præterea, quis tibi dixit hac devotione impellente voluisse Urbanum requiescere Divione? Auctor videlicet chronici sancti* Benigni, *quem sex saltem secula a facto quod narrat separant.* Cum honore ac reverentia servabatur lapis in quo sancti martyris pedes implumbati fuerant. *Iterum respondeo, post allatam ad Gregorium Lingonensem Passionis historiam, ut patet ex Gregorii Turonensis relatione; nihil enim habes quo probare possis ante hunc lapidem venerationi fuisse quam rerum gestarum series ope allatæ Passionis innotuisset. Idem jure dicendum est de turri quæ Divione adhuc visitur, in qua carcer* S. Benigni *fuisse creditur; idem de Prunetensium ac Espanensium traditione asserentium illuc declinasse* Benignum *persecutionis furorem, hic vero a satellitibus captum fuisse. Omnia enim et singula ex Ac-*

(1) Op. cit., lib. III, cap. I, p. 236.

tis

AUCTORE G. V. H.

tis pendent aut gratis asseruntur, nullaque ratione conficiunt aut etiam leve indicium præbent, res Benigni *gestas, quæ Actis continentur, ante* Benigni *revelationem et Passionem allatam Divione notas fuisse. Totius Lingonensis ecclesiæ, sub qua Divio erat, par est conditio: nulla enim hæc ecclesia ante Gregorium* Benigni *Acta habebat, ut patet ex Gregorii Turonensis verbis. Quod enim auctor chronici Divionensis dicit, barbarorum incursu aut civium incuria Acta periisse primitiva, quamquam vero conforme esse potest, credi tamen auctori tot seculis posteriori non potest. Ecclesiæ Augustodunensis documenta Andochii Thyrsique Passionem, Passio Irenæi quæ tertia vocatur, aut passione ad Gregorium Lingonensem allata sunt posteriora, aut interpolata vel falsa.*

neque judicio Romanæ Ecclesiæ asserta.

42. Ergo, inquiunt, te judice tot sancti episcopi, tot venerabiles viri, tam illustres ecclesiæ erraverunt, quum omnia quæ tu in dubium vocas vera habuerint. Ipsa ergo sacrosancta Romana Ecclesia errat, quæ hæc Benigni *Acta aut in suo martyrologio innuit aut in sua liturgia recitari jubet? Apage nugas; hæ sunt inanes næniæ, quæ cordatum virum non movent.* B *Cur non possint sancti episcopi, venerabiles viri, illustres ecclesiæ in quibusdam sanctorum cœlicolarum historicis adjunctis errare? Sanctam vero Romanam ecclesiam omnia sanctorum Acta quæ hinc inde ut legantur permisit, suo etiam judicio extra dubium ponere quis tandem nisi rerum istarum ignorantissimus affirmet? Deinde ego numquam dixi nec dicturus sum* Benigni *Acta esse falsa; tantum pronuntiare ausus sum esse ea Acta apocrypha, juxta ipsum decretum Gelasii papæ, esse tamen ex eorum genere quæ legenda permitti possint. Hæc de Actis Benignianis sufficiant; reliqua in annotationibus ad ipsa Acta sequentur.*

§ IV. De prima inventione corporis S. Benigni anno 485, et de ejusdem translationibus.

Corpus S. Benigni diu ignotum jacuit,

Quod multis sanctorum corporibus contigit, ut turbata barbarorum incursionibus republica, vastatis oppidis incolisque dispersis, ignota tandem omnibus ignoto in sepulcro inhonora delitescerent, donec missæ de cœlo beatæ animæ debitum sacris ossibus honorem quasi postliminio revocarent, id beato quoque Benigno *accidit. Quod quomodo acciderit, antiqui auctoris verbis referre juvat, qui in ms. codice sacrarum lectionum sancti* Benigni *Divionensi, cujus apographum P. Chifflet olim ad prædecessores nostros submisit, sequentia scribit:* Multum obstitit christianæ devotioni ne super beati tumbam condigna posset basilica ædificari. Crypta tamen non multum sumptuosi operis in ipso loco est transvoluta, quæ fidelium illuc populorum ad venerationem beati corporis confluentium susceptui esset accommodata. Et evolutis deinde non paucis succedentium temporum curriculis, jam mitigato persecutionum furore, Galliarum populi, quanto ab insectatione hostili liberiores, tanto decliviores ad vitia et ad virtutum iter exequendum facti sunt negligentiores. Unde tam sæva in eos processit ultio divinæ animadversionis, ut longe lateque irrevocabiliter eductus baccharetur gladius gentilitii furoris. Hac igitur tempestate quassati etiam Divionensis castri accolæ ædificia sua sine spe auxilii divini viderunt, seque in prædam, immo in stragem hostibus deditos inconsolabili amaritudine ingemuerunt. D Sic itaque per longam currentium temporum seriem vexata et attrita Galliarum ecclesia, tandem ejus respectu qui est adjutor in opportunitatibus in tribulatione, meruit a tantis oppressionum turbinibus jam libera respirare. Quo tempore Divionensis populus vix recognoscens ipsum solum suæ nativitatis, hæsitare cœpit quo in loco recondita servarentur beati Benigni membra.

donec a S. Gregorio Lingonensi primum recognitum

43. *Deinde auctor pergit eadem narrare quæ ex S. Gregorio Turonensi jam didicimus, revelationem videlicet* S. Benigni, *et inventionem sarcophagi, et miracula. Frustra quæsivimus mentionem recognitionis sancti corporis. Quam tamen a Lingonensi Gregorio factam esse ut credam faciunt reliquiæ* S. Benigni *postea ab ipso Gregorio Turonensi memoratæ in fine Historiæ Francorum:* In illo priore baptisterio sancti Benigni martyris pignora collocavi. *Hæc pignora sive reliquiarum particulas ab ipso Lingonensi Gregorio a reliquo corpore separatas puto; nulla enim inter primam inventionem et Gregorii episcopatum reliquiarum recognitio facta traditur. Nec facile credam ante* Benigni *revelationem sarcophagum in quo sacra ossa quiescebant apertum fuisse.* E *Videtur itaque Gregorius sacra* Benigni *pignora accepisse suæque Turonensi ecclesiæ intulisse ex quibusdam particulis quas Gregorius Lingonensis sibi sumpserat; aut* pignorum sacrorum *nomine veniunt non ossa sacra, sed alia objecta martyris sepulcro imposita; quod ab istius ævi moribus atque ecclesiastico usu non abhorret, ut multis exemplis ipsius Gregorii Historiæ probari potest.*

ac translatum fuit anno 485.

44. *Prima inventio ac translatio corporis* S. Benigni *facta est, juxta Chronicon Divionense, octavo kal. decembris, anno 485.* Igitur anno dominicæ incarnationis quadringentesimo octuagesimo quinto, indictione octava, præsidente sanctæ Romanæ ecclesiæ Symmacho papa, Zenone vero cæsare imperante in republica, Clodoveo quoque primo regnante in Francia et Gaudebaudo in Burgundia, inventum est atque translatum octavo kalendas decembris corpus almifici martyris Benigni a beato Gregorio Lingonicæ urbis episcopo, divina revelante providentia, ut refert Gregorius in Libro miraculorum, qui fuit antistes Turonorum. *Gregorium Turonensem integre exscripsimus prima* F *hujus Commentarii pagina. Quia inter inventionem et translationem aliquot certæ dies interfuerunt, utra ad diem 24 novembris referenda sit ignoramus; opinamur tamen non inventionem, sed translationem ad prædictum diem referendam esse.*

Altera translatio memoratur facta seculo XI

45. *In Vita S. Annonis, Coloniensis archiepiscopi, scripta jussu Reginhardi Sigeburgensis cœnobii abbatis, qui S. Annonis æqualis fuit, ab anonymo quodam, Sigeburgensi, ut videtur, monacho,* S. Benigni *reliquiarum fit mentio. Istius Vitæ cap. 38 legitur:* Restat nunc commemorare qualiter corpus beatissimi martyris et sacerdotis Benigni temporibus ejus *(Annonis)* ad perpetuam Sigebergensium gloriam et salutem vel inventum sit vel translatum. In Suevia, loco qui dicitur Cella sancti Viti, quidam Alamannorum atque Burgundionum dux olim ecclesiam constituens, suis eam hæreditariis bonis ad sustentationem monachorum illic Deo militantium abundare fecit. Qui devotione pariter et fide comitatus, cum sanctarum reliquiarum studio Divionem venisset, inde rediens, corpus Deo dilectissimi martyris Benigni secum exportavit; qui divinitus ab Oriente Galliis destinatus, post multos agones tandem

A tandem sub Aureliano cæsare lancea militis percussus, in specie niveæ columbæ cœlos penetravit. Tres quoque geminos fratres, Speusippum, Eleusippum et Meleusippum, a prædicto martyre baptizatos et apud Lingonas egregie coronatos, una cum corpore S. Mamerti, civitatis illius episcopi, dux idem concedente Christo emeruit, lætusque cum tanto cœlestis patrocinii pignore fines Alamanniæ reaccelerans, ecclesiæ quam construxit desiderabilem consignavit thesaurum, sanctis corporibus ob metum futurorum in sacrario cum attitulatione nominum terræ altius immersis.

In Cella S. Viti in Suevia

46. Post multos annos, omnibus generationis illius hinc sublatis, cum locus idem regali cœnobio, quod Elewange nuncupant, in proprietatem cessisset, et tantarum lucernarum fulgor incognitus mundo pulvere vilis sepulturæ tegeretur, ordinante Deo qui producit luciferum in tempore suo, cujusdam operis intentione pavimentum sanctis corporibus imminens a fossoribus apertum est. Proscindentibus autem illis humum eamque certatim egerentibus, ex improviso B sanctarum reliquiarum sarcophaga discretis nominibus reperta sunt. Illic magni meriti martyr et sacerdos, vere meritis et nomine Benignus, cæteris nominatior inventus ac sublevatus est, per idem tempus abbate Reingero, qui B. Annonis consanguineus exstitit, cœnobium quod diximus administrante. Proxime dehinc Dominici natalis gaudia rex Babinberg celebravit; ubi diversarum dignitatum conventu facto nihilominus abbas memoratus advenerat. Propinquus ergo cum esset Annonis archiepiscopi, quasi congratulaturo Benignum, qui mittente S. Polycarpo discipulo B. Joannis Evangelistæ venit ex Asia, se testatus est invenisse, rapiensque pontifex nomen ipsum ex ore ejus : " Benignum, inquit, te affirmas habere? Hic meorum specialis intercessor est monachorum; hunc meis petitionibus oportet ut indulgeas, si te delectat ex hoc jam ullum dilectionis meæ beneficium. „ Ille qui in persolvendo non modicæ quantitatis argento regi obnoxius erat, ad hæc respondit : " Ecce quatenus pecuniæ quam debeo me cura releves, desideriis tuis ut vis satisfaciam, mittens tibi non alium, C sed eumdem revera Benignum, qui in Divionensi castro sub Aureliano martyrium duxit. „ Huic sponsioni præsul gratanter annuens, quippe qui nullas opes haberet quas non libenter in hujusmodi commercium insumeret, cum sibi mutuo fidem dantes utrique recessissent ad propria, post mensem et dimidium monachos pretiosi corporis glebam ferentes Coloniæ cum gaudio suscepit. Quibus fidem astruere nitentibus plublicis sacramentis quod non alius quam qui rogabatur Benignus esset, non concessit, dicens in ejus veneratione de quo agebatur hunc se indubitanter habiturum.

Ad cœnobium Sigeburgense diœcesis Coloniensis.

47. Præmissoque in Sigeberg hujus lætitiæ nuntio, ipse cum suis conscensis equis, comitantibus pariter ex Colonia non exiguæ multitudinis viris et feminis, in ipso vespere dominicæ noctis quæ jejunii quadragesimalis initium erat, ad radices montis applicuit; et descendentibus ad eum debita cum reverentia processionibus fratrum, ossa sacra cum laudibus recepta sunt per noctem in ecclesia quæ adjacet monti. Mane vero dominici diei, quod tertio decimo kalendas martii exspectatione omnium illuxit, omni conventu solemniter induto, diversis etiam ornamentis multisque luminaribus templo resplendente, sacer antistes ac sanctæ memoriæ Erpho abbas, pios humeros sanctarum reliquiarum feretro subjiciens, resonante populo signisque concrepantibus, cum magnæ devotionis carmine præcedentium monachorum, martyrem et sacerdotem suum Christo in odorem suavitatis ad altare præsentarunt. Inde sermonem ad populum habiturus altiora præsul conscendit, et totus præ gaudio lacrymis fluens, numquam sibi jucundiorem illuxisse diem testatus est. Exponensque quis vel cujus meriti esset qui portabatur, quod Benignus appellaretur indicavit, dicens : " Benignus, inquit, benivolus dicitur et merito ; apertas enim aures ad omnium vestrum preces habet, et libentissime exaudiens, per seipsum accedit ad Deum ad interpellandum pro vobis. Nunc igitur, dilectissimi, tanti patroni præsentiam habentes, erigite corda, et singuli quid nobis expediat illi suppliciter intimate. Mihi credite, si tantum fides non desit, quia Benignus est et nominatur, benignissime quodcumque petitis annuens E accelerabit. „ Annus Dominicæ incarnationis quo hæc translatio celebrata est, millesimus septuagesimus tertius erat. Post hæc duobus loculis novis altrinsecus post altare compositis, medio inter eos vacante loco, in dextero beatum Innocentium, in sinistro vero beatum Benignum pontifex collocavit, et lætitia perfusus, quasi ludens, ut plerumque solebat, loquebatur : " Erit ad libitum meum rei processus, si quandoque dignus altario medius inter vos recipiar. Alioquin ex hoc speranda vobis gratiarum actio profecto peribit. „ Quæ vox quamlibet leviter dicta, quo serio sit ab eis accepta nos oculis fidei jam contemplamur ; qui etsi corpore necdum viderimus, merito tamen credimus eum inter eos locum jam accepisse. De cujus vita vel operibus pauca pro numero, non ut debuimus, sed ut potuimus, auxiliante Deo, hoc fine terminantes, otio interim indulgemus, ut his quæ de virtutibus ejus prædicantur elucidandis leviores assurgamus (1).

Auctore G. V. H.

De priori translatione Divione ad Cellam S. Viti pauca memoriæ tradita

48. *Inventionem in Cellensi cœnobio factam translationemque in Sigebergensis cœnobii ecclesiam legimus. Vellem priorem quoque translationem Divione in Cellam S. Viti enucleatius tradi. Verum frustra quæsivi. Nihil reperi præter ea quæ habet Vignerius in Chronico Lingonensi, et ex Vignerio alii. Sæculo octavo episcopalem urbis Lingonensis cathedram tenuerunt duo viri, natione Suevi, sanctitate præstantes, nominum fere similium. Priori, quem sanctum aliqui simpliciter appellant, Herulphus, sive Erlulfus, aut etiam Hariolphus nomen est; alteri, prioris sive fratri sive nepoti, Arnulphus, Ariolphus. De S. Herulpho agitur in Actis nostris die 13 augusti inter prætermissos. Fuit autem S. Herulphus monasterii Elwacencis fundator ac primus abbas, quo post abdicatum Lingonensem episcopatum recessit anno 774; pedumque pastorale venit in manus Ariolphi, qui Herulphi aut frater aut nepos fuit. De hoc Ariolpho sive Arnulpho Jacobus Vignerius scribit apud Cointium in Annalibus ecclesiasticis Francorum* (2) : Arvulfus sive Ervulfus id unum inter cætera præstitit in gratiam prioratus apud Suevos a se constructi et sancto Wito consecrati, quod ex abbatia sancti Benigni Divionensis partem reliquiarum hujus

(1) Monum. Germ. Hist. Script. tom. XI, p. 482 sq.

(2) Ad annum 780, n. 23, (tom. VI, p. 185.)

beati

AUCTORE G. V. H.

beati tutelaris eo transtulit, quo et ipse se recepit, idem pedum *(Lingonense)* cedens Waldrico sub annum 780. *Ex hoc Vignerio eadem tradunt auctores Galliæ Christianæ* (1), *in Ariolpho XXXIV Lingonum episcopo. Hic igitur habemus illum* Alamannorum ac Burgundionum ducem *ex Vita S. Annonis, qui*, in loco qui dicitur Cella sancti Viti... olim ecclesiam instituens,... devotione pariter et fide comitatus, cum sanctarum reliquiarum studio Divionem venisset, inde rediens corpus Deo dilectissimi martyris Benigni secum exportavit. *Opinio nostra est, quam supra indicavimus, una cum corpore* S. Benigni, *id est cum parte reliquiarum, Divione in Germaniam venisse illam* Benigni *Passionem quam reliquis omnibus præferendam duximus.*

Quæ Divione remanserat pars corporis S. Benigni *Lingonas translata sec. X.*

49. *Northmannis Galliam vastantibus ac sacra loca diripientibus, sancti* Benigni *monachos cupido invasit sacrum* S. Benigni *corpus tutum in locum asportandi, quem Geilo Lingonum episcopus (intra Divionense castrum ?) eis concessit, ecclesiam videlicet sancti Vincentii*, ad locum refugii et custodiam corporis sancti Benigni. *Divionensis chronici verba sunt, quæ postea textu perpetuo referemus. Geilo Lingonensi ecclesiæ præfuit ab anno 880 usque ad 888* (2). *Tempore Argrini, qui Lingonensis ecclesiæ cathedram tenuit ab anno 899 usque ad 909* (3), *Northmannis, Danis, Hungaris, Saracenis in interitum Galliæ confluentibus*, per omnia sævit gladius, cuncta dantur incendio, sanctorum loca traduntur exterminio. His undique sævientibus malis, contigit corpus S. Benigni ad civitatem deferri Lingonis; præsidebat tum illi ecclesiæ domnus Argrinus, pastor in cura hujus loci valde sollicitus (4).

sed paulo post Divionem relata et collocata in ecclesia S. Vincentii,

50. *Gozelino Lingonum ecclesiam regente (sedit autem ab anno 922 usque ad annum 931* (5)), *Danorum ac Northmannorum phalangibus a Rodulpho, Richardi ducis filio, rejectis circa annum 925*, contigit corpus hujus patroni nostri sancti Benigni deferri intra muros Divionis castri, ibique servari in ecclesia sancti Vincentii (6). *Ecclesiam illam Benignianis monachis a Geilone concessam, a Ratherio archidiacono eis ademptam, Warnerius episcopus anno 912 eisdem restituit in synodo habita in ecclesia sancti Mametis. En Chronici sancti Benigni narrationem continuam, quam supra promisimus* (7). *Ita pergit:* Successit ei denique *(Argrino, qui deposito episcopatu monachus factus est)* in cura pastorali domnus Warnerius episcopus et ipse augmentator bonorum hujus loci devotus. Hic primo anno suæ ordinationis, nongentesimo duodecimo videlicet incarnati Verbi, indictione quindecima, residens in synodo in gremio matris ecclesiæ S. Mammetis, coram archidiaconis et abbatibus et omni clero, interpellatus est a Godrado abbate et monachis patroni nostri S. Benigni, de quadam ecclesia infra muros castri Divion sita, sancti Vincentii honore ac nomine sacrata, quam domnus Geilo episcopus ad locum refugii ac custodiam corporis sæpius dicti S. Benigni perpetualiter eis habendam concesserat, et de qua, cum longo tempore ea usi fuissent, repulsi erant a Ratherio archidiacono et abbate canonico Sancti Mammetis ac præposito abbatiæ sancti Stephani. Considerans ergo memoratus episcopus causas periculorum quæ tunc frequentes imminebant Nortmannorum incursionibus, cum consilio et laude ipsius Ratherii ac totius synodi reddidit ipsi abbati Godrado et monachis prædictam ecclesiam sancti Vincentii, cum habitaculis ad ipsam ecclesiam atrii loco pertinentibus, quas ipsi monachi olim ibi ad refugii locum construxerant. De qua ecclesia fecit eis privilegium episcopali authoritate, ut nullus succedentium deinceps aliquam vim aut calumniam sancto Benigno et monachis eidem servientibus inferret.

ubi sub finem ejusdem seculi inventa a Willelmo abbate

51. *Quanto temporis spatio S. Vincentii ecclesia pretiosum thesaurum conservarit, scire nefas, deficientibus documentis tacitaque historia. In pristinum locum reconditum fuisse certum est; nam ibidem S. Willelmus, abbas Sancti* Benigni. *sancti martyris corpus invenit. Hic Willelmus, natione Italus, vir vere magnus, ordinatus est abbas Sancti* Benigni a domno Brunone episcopo *(Lingonensi)*, anno ab incarnatione Domini nogentesimo nonagesimo, indictione tertia (8). *Tanto abbate præsidente, sancti* Benigni *monasterium pietate, religione ac sanctorum cultu refloruit. Tandem anno millesimo primo, ipso Brunone præsule juvante, Willelmus admirabilem basilicam* S. Benigni *fundavit* (9), *et sancti martyris ossa invenit in crypta. Rem gestam referemus verbis Rodulfi Glabri, Cluniacensis monachi* (10): Contigit ergo postmodum quatenus pars ecclesiæ beati martyris Benigni, cui auctore Deo primitus pater datus fuerat, ruinam corruens daret. Quam cum reformare cuperent artifices cæmentarii, graviorem pars eadem dedit ruinam. Quod cernens vir Deo devotus, intellexit divinitus sibi dari indicium quod totum a fundamentis renovari conveniret templum; illicoque summo mentis ingenio cœpit ipsius ecclesiæ reformandæ mirificum construere apparatum. Quam denique cum cœpisset reædificare positione mirabili valde longiore ac latiore quam fuerat, ignotus tamen erat universis locellus quo pretiosi martyris ossa claudebantur Benigni, quia solerti cura taliter antiquitus fuerat reconditus ut illo fiducialiter veneraretur martyr per ævum, ubi felici morte occubuit propter Deum; sed a quibusdam incautis dicebatur etiam ibi non haberi. Cujus ignoratio rei nimium mœstificabat animum patris Willelmi. Tali quoque defectu anxio revelatum est visione pulcherrima per ipsum Dei martyrem ipsius honorabile sepulcrum. Erat enim, ut beatus multorum sanctorum descriptor miraculorum Gregorius Turonorum pontifex refert, prægrandis arca lapidei sarcophagi continens illum. Pro cujus incredulitate narrat idem sanctus alterum sancti nominis Gregorium Lingonensem episcopum acrius quondam fuisse increpatum. Cujus namque positionem loci antiqua vetustas occuluit; nam coram præcipuo illius monasterii altari profundius habebatur defossum memoratum sepulcrum. Quod continuo requirens invenit, aperiensque illud contingere meruit sacratissima egregii martyris ossa, in cujus etiam cerebro, quod in descripta ipsius Passione legitur, vulnus ferreo illatum vecte apparuit. Quæ omnia integra numero, præsentibus honestioribus tam episcopis quam cæteris diversorum ordinum vel sexuum, cum odoriferis thymiamatibus ac psallentium choris in eodem recondidit sarcophago; indeque

(1) Tom. IV, p. 526. — (2) Roussel, *Le diocèse de Langres*, Tabula chronologica episcoporum Lingonensium, tom. I, p. 102. — (3) Ibid. — (4) d'Achery, *Spicilegium*, tom. II, p. 379. — (5) Roussel, loc. cit. — (6) d'Acher . tom. cit., p. 380. — (7) Ibid — (8) Ibid., p. 382. — (9) Ibid., p. 383. — (10) In Vita S. Willelmi, ap. Migne, P. L., tom. CXLII, p. 710 sq.

paululum

paululum ad orientem amovens, in pulcherrimo atque incomparabili locavit tumulo. Dehinc namque pater venerandus, acriore accensus devotione, reformandæ opus basilicæ instanter quemadmodum decreverat accelerabat perficere. Quoniam, ut diximus et præsto est cernere, totius Galliæ basilicis mirabiliorem atque propria positione incomparabilem perficere disponebat.

sumptuoso sepulcro recondita est.

52. *Notandum hoc loco venit sanctum Willelmum, sacratissima* S. Benigni *ossa* omnia integra numero in eodem *recondidisse* sarcophago. *Quare quæ a reliquo corpore separatæ inveniantur reliquiæ, aut ante, aut post, sed non in ipsa Willelmi recognitione separatas fuisse certum est. Quod autem dicit Rodulfus in eodem recondita fuisse sacra ossa sarcophago, non illum lapideum judico intelligendum esse in quo a Gregorio Lingonensi reperta sunt, sed alium ligneum in quo translata Lingonas Divionemque relata fuerint, ipsum eumdem quem præstantissimo opere ornatum publicæ venerationi Willelmus exposuit. Hoc etiam indicare videntur verba Chronici* S. Benigni, *in renovati sepulcri descriptione, quæ perspicuitatis ergo subjungimus :* Sepulchrum vero sancti et gloriosi martyris ita est constructum : Est tumba ex quadris ædificata lapidibus, quæ octo cubitos in longum, quinque autem tenet in latum, cujus cacumen lapideum quatuor sustinetur suffragio columnarum ; desuper autem quatuor columnæ marmoreæ locatæ erant antiquitus. Olim super lapideos arcus, qui continebant absidam, ferebant ligneam sex cubitorum longitudinis, et trium latitudinis, septemque ac semis altitudinis, quæ undique auro et argento vestita historiam dominicæ nativitatis demonstrabat, anaglypho prominente opere pictura satis optima. Verum hoc decentissimum de quo loquimur ornamentum, ob recreationem pauperum tempore famis fuit dissipatum a domino abbate Willelmo, et cum capsa aurea mirifice gemmis exornata, pariterque tribus tabulis ac duobus thuribulis argenteis crucibusque, ac omne ornamentum in auro et argento venumdatum est. *Quæ, quamquam subobscura sunt, satis insinuant capsam sacra ossa continentem splendidis illis ornamentis fuisse circumdatam. Fortassis a vero non aberrat qui opinetur ipsam reliquiarum capsam lignea illa mole foris auro argentoque cooperta fuisse conclusam, diebus vero solemnioribus in* capsam auream mirifice gemmis exornatam *inferri, populoque solitam fuisse exponi.*

Anno 1271 reliquiæ S. Benigni a ruina divinitus servatæ ;

53. *Anno Domini 1271 res accidit æterna memoria digna, quæ quum novæ* S. Benigni *reliquiarum exaltationi locum dederit, hic consignanda merito videtur. In continuatione Chronici S. Benigni ita lego* (1) : Præmisso Aymone ad Christum properante, exsurrexit e medio venerandus præ cunctis Hugo de Arcu, honestissimæ conversationis pater bonisque moribus adornatus. Hujus autem tempore contigit in hoc monasterio res terribilis atque miranda. Turris namque lapidea in medio antiquæ ecclesiæ super bases lapideas summopere stabilita, dimensione longitudinis, latitudinis et altitudinis copiosa, nobilique fabrica constructa, horribiliter corruit. Sed, o miranda res, theca lignea, quæ in inferiori parte ecclesiæ pretiosissimas reliquias continebat, super duas columnulas lapideas stabilita, majus ruinæ pondus sustinuit. Quæ quidem theca omnino illæsa, diruptis duabus columnulis, nullo alio visibili supposito, per seipsam miro modo subsistebat. Lampades etiam quæ in loco dictæ thecæ continuo in veneratione sanctarum reliquiarum ardebant, nec propter tantas ruinas tamque terribilem flatum et sonitum, nec propter pulveris inexcogitatum turbinem exstinctæ sunt.

AUCTORE G. V. H.

unde ab Hugone episcopo nova theca inclusa solemni pompa

54. *Cœpit Hugo semidirutam ecclesiam reædificare.* Completa autem anteriore parte jam dictæ fabricæ, quæ juxta vulgare idioma presbyterium nuncupatur, sæpedictus pater secundum diu ante conceptum propositum aggreditur opus dulcissimum atque amantissimum, thecam videlicet argenteam decentissima textura conceptam, auro et argento gemmisque compositam fabricare, in qua sanctæ reliquiæ, quæ diu in imo latitaverant, honorifice conderentur. Qua completa, illius fretus adjutorio qui perficit et solidat omnia, convocavit prædictus pater barones, archiepiscopos, episcopos, abbates aliosque prælatos, dissimilitudine officiorum graduumque uni Domino famulantes, cum cleri et populi multitudine copiosa ; congregatoque tam nobili cœtu pretiosissimas patroni nostri Christi athletæ Benigni de loco ubi annis plurimis quieverant reliquias amoventes, infra dictam thecam sive capsam, post majus altare decenter atque sumptuose in alto stabilitam, in hymnis et confessionibus Dominum benedicentes, cum maximo cleri populique gaudio condiderunt, anno a Christi nativitate millesimo ducentesimo octuagesimo octavo, quarto kalendas novembris.

transfertur anno 1288

55. *Juxta auctores Galliæ Christianæ* (2) *prædicta turris ruina accidit die 14 februarii anno 1271; ecclesiam Hugo restaurare cœpit die 7 febr. an. 1280; novam ecclesiam benedictione donandam curavit die 27 aprilis anni 1287; in quam postmodum, die scilicet* XIV *kalendas novembris, crastina S. Lucæ, corpus sancti martyris* Benigni *revelatum et argentea capsa reconditum transtulit anno sequenti ; ad cujus anniversariam celebritatem suo constituit conventui decem libras Viennenses annuatim percipiendas, anno 1299, mense augusto.*

simul, ut fertur, cum epitaphio plumbeæ laminæ insculpto.

56. *Dicitur a Claudio Roberto, in Gallia Christiana* (3), *in capsa reperiri plumbi laminam, cujus gypseum exemplar Divione asservatur, cum hac inscriptione :*

†

HIC REQUIESCIT CORPUS SANCTI BENIGNI
PRESBYTERI ET MARTYRIS.

Quam hic auctor ad Leonillam refert ; patet autem posterioris esse ætatis. Fortassis monachi, qui corpus defossa humo absconderunt, reliquiis illam laminam imposuerunt memoriæ ergo ; quam S. Willelmus cum ossibus in capsa concluserit. Dominus Bougaud (4) *narrat capsam præsente Hugone, episcopis, abbatibus ac baronibus coram fuisse apertam, ac præter dictam plumbi laminam reperta fuisse* omnia ossa majora S. Benigni *linteo involuta. Ad cujus rei fidem nullum affert documentum, testimonium nullum ; res ergo stat ejus fide, in quam jurare non ausim.*

caput tamen a reliquo corpore separatum.

57. *Caput* S. Benigni *quando a corpore fuerit separatum, incertum est. Puto tamen ab Hugone factum ; nam a Willelmo constat ex iis quæ supra*

(1) d'Achery, *Spicilegium*, tom. II, p. 396. (2) Tom. IV, p. 687. — (3) Titulo Divio. — (4) *Études sur S. Bénigne*, lib. III, cap. 6, p. 306.

AUCTORE G. V. H.

auctore Rodulfo Glabro retulimus, in solemni illa recognitione et caput cum reliquo corpore fuisse inventum, et Willelmum omnia ossa integra numero in eodem *recondidisse* sarcophago. *Quidquid est, Benigniani Chronici continuator disertis verbis asserit quod Claudius de Charmis, abbas S. Benigni*, fieri fecit armariola ad sinistram partem majoris altaris novæ ecclesiæ statuta, quorum partes interiores ferreæ sunt in modum trilicis sive fenestrellularum quarumdam fabricatæ auroque magnifice deauratæ, ut inibi decentius reverentiusque reconderentur sacræ ac pretiosæ ipsius ecclesiæ reliquiæ, et maxime cineres sive capita sanctorum, videlicet Benigni patris nostri, Gregorii Lingonensis episcopi fundatoris nostri, et Radegundis Francorum reginæ (1). *Claudius de Charmis electus fuit abbas anno 1488, die 7 octobris, obiit die 21 septembris anni 1519* (2).

§ V. De minutioribus reliquiarum S. Benigni particulis per diversa loca distributis.

S. Benigni reliquiarum particula in diversis locis.

Memoriæ causa pauca hinc inde corrasa transcribo ex documentis ms., aut impressis libris, vel epistolari commercio. D. Bougaud (3) *narrat insignes* S. Benigni *reliquias a rege Gontramno dono datas fuisse monasterio S. Mauritii Agaunensi. Qui rex ecclesiam* S. Benigni *multis ornavit ditavitque donis anno 586* (4), *instituitque ut ad similitudinem monasterii sanctorum Agaunensium diu noctuque divinum in hac ecclesia persolveretur officium* (5). *Idem Bougaud refert* (6) *anno 1498 ecclesiam Augustodunensem accepisse os aliquod* S. Benigni *pulchro insertum reliquiario; Annam quoque Austriacam, Galliæ reginam, accepisse Divione anno 1650 partem reliquiarum desumptam ex reliquiario parvo portato ab angelo. Reperiuntur et alibi reliquiæ* S. Benigni, *v. g. in monasterio Berlaimont Bruxellis, sed cujus Benigni sint ignoro.*

Divione

59. *Tandem ex archivis descriptionis Collis Aurei* (Côte d'Or), *e fundo Sancti* Benigni *sequentia depromimus, quæ debentur studio ac favori DD. Garnier, qui his archivis cum laude præest, et D. Philippi Guignard, viri doctissimi, Divionensi bibliothecæ præfecti. In codice papyraceo, fol., n° 124, mss., cui titulus (gallice) :* Compendium memoriarum monasterii sancti Benigni Divionensis, Ordinis S. P. N. Benedicti, congregationis S. Mauri, *de præcipuis reliquiis ecclesiæ* S. Benigni *agitur. Codex destinatus erat ad R. Patrem Dominum Joannem Mabillonium, ut coæva manus in prima pagina notavit. Ex idiomate gallico latine transcribo. Pag. 13 :* De præcipuis reliquiis... Sunt in hoc monasterio septem capsæ pretiosarum plenæ reliquiarum ; tres super altare majus, quarum in media requiescit corpus nostri S. Benigni, Jesu Christi athletæ.

In thesauro conservantur plures sanctorum reliquiæ in capsis satis magnificis... Caput sancti patroni nostri et apostoli Benigni, caput sancti fundatoris nostri et episcopi Gregorii, caput sanctæ Radegundis, Francorum reginæ. Quæ tria D
capita continentur capsulis argenteis, deauratis, encaustæ opera variis in locis depictis gemmisque multis distinctis.

Pag. 15, 16, 17. De sacris reliquiis altarium. Extractum e ms. quodam codice nostræ bibliothecæ n° 265.

In altari Stæ Mariæ (Notre-Dame du St. Lieu) sunt reliquiæ...; sunt etiam in eo reliquiæ SS. Innocentium et S. Benigni.

In altari Stæ Trinitatis sunt reliquiæ... S. Benigni.
„ S. Joannis evangel. „ S. Benigni.
„ S. Matthæi apost. „ S. Benigni.
„ S. Petri „ S. Benigni.
„ S. Stephani protom. „ S. Benigni.
„ S. Bartholomæi „ S. Benigni.
„ S. Mauritii „ S. Benigni.
In crypta confessionis :
In altari S. Benigni sunt reliquiæ de ipso.
„ S. Nicolai reliquiæ de S. Benigno.
„ S. Lucæ „ B. Benigni martyris.
„ S. Crucis „ de S. Benigno.
In altari S. Apri episcopi et confessoris... reliquiæ E
de ipso.... de ossibus S. Benigni.

et alibi.

60. *Pag. 21.* Reliquiæ S. Benigni aliis datæ ecclesiis. S. Gregorius Turonensis archiepiscopus in altari posuit reliquias S. Benigni (Hist. Franc., lib. X, c. 31), quod notandum duxi, ne honor a sancto archiepiscopo martyri nostro exhibitus oblivioni tradatur, potius quam ad nostram possessionem stabiliendam. In ecclesia S. Stephani Divione (Pérard, pag. 134 et alibi). In monasterio S. Richarii (Sec. IV Benedictinum, part. I, p. 114, n° 9). Anno 1203 datæ sunt RR. PP. Carthusianis de Luvigny (Genus illustre sancti Bernardi, p. 523). Majestati Catholicæ regis Hispaniarum, anno 1568. Cardinali Cajetano legato in Galliam, die 18 dec. 1589. Duobus RR. PP. Capuccinis missionariis in Oriente, deponendæ in cathedrali ecclesia dedicata sub vocabulo Beatissimæ Virginis et sancti Benigni martyris et Burgundiæ apostoli; quas boni hi religiosi in Orientem asportarunt ; quæ est singularis nostro martyri gloria. Datæ sunt DD. Parochiæ S. Petri Divione, anno 1644. Parochiæ quoque Thennensi S. Benigni, in Burgundiæ comitatu...

Atque hæc quidem ex laudato codice deprompta sunt. F

Quæ Divione servabantur, tempore magnæ perturbationis gallicæ

61. *Transeundum est ad infelicia tempora rerum in Gallia subversarum, quum cæca impiorum rabies atque auri sacra fames in* S. Benigni *monasterium ac templum ipsaque gloriosi martyris ossa debacchata est. Ac primo quidem pretiosa sancti martyris capsa sublata est, deinde lignea capsula reliquias continens. Sequemur in hisce referendis R. D. Bougaud* (7). Ineunte, *ait*, anno 1791, anno secundo libertatis, portis sacristiæ sigilla apposita fuerunt, indexque descriptus rerum quæ in thesauro repertæ fuerant; in quo legitur : Capsa S. Benigni et reliquiæ ejusdem. Uno post anno, die 18 febr. an. 1792, in indice recensetur : Capsa lignea, cujus operculum linteo induitur, in qua continentur reliquiæ S. Benigni. *Pretiosa capsa jam ablata*, brevi ipsæ quoque reliquiæ auferuntur die 20 febr. an. 1792, transferuntur in domicilium regis, in cubiculum sinistræ ædium

(1) d'Achery, *Spicilegium*, tom. II, p. 398. — (2) Gallia Christiana, tom. IV, p. 692 sq. — (3) Op. cit., lib. III, cap. 2, p. 248. — (4) d'Achery, op. et tom. citt., p. 368. — (5) Ibid. — (6) Op. cit., lib. III, p. 345. — (7) Ibid., p. 381.

partis

A partis. *R. D. Bougaud hoc loco refert documentum scriptum manu D. Benigni Baudot, cujus autographum in publica Divionensi bibliotheca asservatur, n° 348; ex idiomate gallico latine vertimus :*

sepositæ, nec hactenus repertæ.

62. Affirmare possum, *ait*, me die jovis, 23 febr. an. 1792, mane adiisse Dominum Baron, mercatorem ecclesiasticæ supellectilis, quem rerum administri præposuerant rebus ad negotium suum spectantibus conservandis, itemque reliquiis ecclesiarum ac monasteriorum illuc delatis, in regii domicilii sinistro latere, qua domo tunc utebatur Baron. In ipsius cubiculo appositam muro in quo patet janua per quam intratur, e regione fenestræ, ligneam vidi capsam ex ecclesia S. Benigni Divionensis eo delatam, quo conservatoris sollicitiori curæ subjiceretur. Capsa lignea erat, quo tamen ex ligno haud scio, facta asseribus senum linearum crassitudine, pedes tres atque octo digitos longa, lata digitos sex et lineas decem, unum pedem alta, addito operculo quod commissuris capsæ adhærebat : mensura capsæ clausæ exterior. Intus et extra panno serico densiori ac collustrato, granorum hordeaceorum figuris insignito, induta erat.
B Quatuor angulis exterioribus ferreum inerat manubrium. Aperta capsa vidi corporis S. Benigni reliquias mortuales, quarum pars in pulverem redacta; ossa omnino desiccata. Hæc erant involuta panno serico densiori, stamine violaceo, croceo subtemine, ornato arboribus avibusque rapacibus, quæ uti et arbores ductu rudiori delineatæ sunt colore croceo punctisque viridibus : una serie arbores, alia sunt aves quæ binæ se respiciunt. In hac capsa vidi etiam saccum coriaceum coloris flavi valde crassum, quo aperto, illico quod continebatur in pulverem abiit; sunt qui dicant cor S. Benigni id fuisse. Juxta ossa involuta, de quibus dixi, in ima capsa maxilla sancti inferior absque capite erat, e qua duos dentes extraxi, inscio Domino Baron; effeceram enim ut tergum verteret. Quæ cautio necessaria erat; vetitus enim erat permittere ut aliquid reliquiarum sibi commissarum auferretur, depositionis pœna intentata. Utrumque dentem conservo; hic enim Burgundiæ, patriæ meæ, apostolus, meus quoque patronus est. Tertio die martis proximo Dominum Baron ivi salutatum, et ipse partem panni, quo S. Benigni ossa involvebantur, abscidit. Dominus
C Baron nunc (24 jan. an. 1824) Divione habitat, potestque harum rerum esse memor. *Quibus reliquiis quid factum sit, ignorant omnes. Nemo tamen testatus est, nec testantem audivit vidisse se pretiosas* S. Benigni *reliquias aut flammis tradi, aut spargi in ventum, aut inter communia mortuorum ossa abjici. Quare spes est fore ut capsa cum reliquiis Divione adhuc delitescat, ut opportuno tempore, quando id Deo placuerit et istorum hominum pia sollicitudo ac investigandi studium meruerit, in lucem veniat.*

Quæ Sigeburgi adhuc ibidem visuntur.

63. *De reliquiis* S. Benigni *in Germania repertis sequentia notatu digna sunt. Secundum Bayerle, in opere cui titulus* Ecclesiæ catholicæ in Dusseldorf, *reliquiæ* S. Benigni *quæ sunt in templo sancti Lamberti, anno 1393 duce Gulielmo eo translatæ fuisse videntur. Testante Gelenio* (1), *tempore belli triginta annorum, capsa* S. Benigni *cum reliquis sanctorum exuviis Sigeburgo Coloniam in aulam Sigeburgensem translatæ fuerunt. P. Raymundus Sebastiani, Ordinis S. Francisci* (2), *in præfatione monet* S. Benigni *reliquias, jubente Georgio Christophoro Van Hagen, Colonia Sigeburgum reportatas eoque die 5 maii 1750 advenisse, ac per tres hebdomadas publicæ venerationi fuisse expositas. Præter festum omnium reliquiarum, festum agebatur Sigeburgi elevationis martyris* Benigni, *ac die 3 nov. festum ejusdem martyris* (3). *In annalibus societatis historicorum pro Rheno inferiori* (4), *legimus* S. Benigni *reliquias contra tempestates et alia ejusmodi solemni pompa circumduci consuevisse, prælato magno cereo Benigniano quem vocabant magistratus dono. Similia aliis diebus fiebant* (5). *Schwaben* (6) *sequentia scribit :* Jubente pristino Montano *(Berg)* ministerio rerum interiorum, die 19 maii et 3 augusti anni 1812, altare *et reliquiæ, ea suppressa abbatia,* ecclesiæ parochiali dono data fuerunt.

AUCTORE G. V. H.

solemniter recognitæ anno 1819

64. *Ex litteris R. Domini Bösdorf, vicarii Sigeburgensis, die 23 februarii anni 1883 datis ad R. D. Hauser, ecclesiæ cathedralis Coloniensis canonicum, et per hunc mihi communicatis, didici ea quæ sequuntur. Anno 1819, jubente ordinario, reliquiaria aperuit R. Dominus Eskens, decanus* E
ac parochus Sigeburgensis. Ex instrumentis tunc confectis quæ ad Benignum *pertinent transcribo :* Anno 1819, die 20 augusti, aperta et recognita arca S. Benigni cum reverentia et pietate, præsentibus DD. Joanne Adolpho Schwarzgen et Joanne Hollieder presbyteris, in eaque reperta fuere sequentia : Reliquiæ S. Benigni, sacerdotis et martyris, inclusæ serico rubro, quod circumdatum erat visco albo; de iis distingui poterant maxilla inferior cum tribus dentibus, ossa de brachiis et tibiis, partes quædam de dorsi spina, pars cranii et alia quædam. Adjacebat his scheda membranacea oblonga, cum hac inscriptione : † SANCTUS BENIGNUS, SACERDOS ET MARTYR, QUI IN DIVIONE PASSUS EST, SIEGBURGENSIUM PATRONUS. In eodem involucro reperiebatur os circumdatum serico flavo, cum hac inscriptione : RELIQUIÆ S. AGILOLPHI EPI. ET MARTYRIS. Pariter inveniebantur in eodem duo ossa SS. Ewaldorum; primo ossi inscriptum erat : EWALDORUM; secundo inserta erat membranula valde tenuis, cum hac inscriptione : RELIQUIÆ MAGISTRI EWALDI. Adjacebat his alia membrana, quæ cui affixa fuisset, colligi non poterat, et exhibens has voces : RELIQUIÆ ALBI EWALDI. Hæc omnia F
in eodem in quo inventa fuerant linteo recondita, notavi hac inscriptione : RELIQUIÆ S. BENIGNI SACERDOTIS ET MARTYRIS, ET QUORUMDAM ALIORUM SANCTORUM. *Tandem capsa* S. Benigni *aperta fuit die 23 decembris 1865. Ex instrumento tunc confecto sequentia capsam Benignianam spectant:* N. II. Deinde arca S. Benigni sub litt. C. in protocollo indicata in ecclesiæ presbyterium afferebatur, et ab inferiore parte aperiebatur, singulisque involucris arca expromptis atque solutis inveniebantur omnia sicut in protocollo de die 20 augusti 1819 commemorantur. Summa cum diligentia omnes reliquiæ continuo reponebantur in arca; quæ cum esset clausa sigillisque et parochialis ecclesiæ et commissarii archiepiscolis signata *etc. In capsa S. Mauritii repertæ sunt reliquiæ sic inscriptæ :* DE CORPORE S. BENIGNI M., QUOD S. MAMERTO *(an Mauritio?)* ASSOCIATUM NOSTRI FIDELES INVENERUNT.

(1) *Colonia supplex*, p. 164 : cfr. p. 154 sqq. (2) *Siegburgisches Heiligthum*, Coloniæ 1750. — (3) Ibid., pag. 63 sq. (4) Vol. XXIII, pag. 108. (5) Ibid., pag. 117 ; vol. XXX, pag. 115. — (6) *Geschichte der Stadt, Festung und Abtei Siegburg im Herzogthum Berg*, Coloniæ 1826, pag. 26.

§ VI.

AUCTORE G. V. H.

§ VI. De miraculis S. Benigni et de ejus cultu.

Miracula quædam refert Gregorius Turonensis.

Multa ad S. Benigni *sepulcrum contigisse miracula, ex iis quæ hucusque retulimus satis perspicuum est. Imprimis ex Gregorio Turonensi accepimus ante gloriosi martyris revelationem rusticos ibi vota fecisse et quæ petebant velociter impetrasse; quæ utrum prodigia an alii favores fuerint, non satis constat. Anguis vero oblatum ad sanctam tumbam cereum defendens a fure, prodigii specie non caret. Deinde miraculosa* S. Benigni *revelatio sui, Gregorio facta Lingonensi, miraculosa lapidis sepulcri levitas, qua a tribus viris commodissime portabatur sarcophagus, quem plurimi boves antea movere non potuerant. Nec miraculi suspicione caret occursus venerabilis feminæ, quam Paschasiam virginem crediderunt æquales, quæ operarios ad urgendam basilicæ constructionem incitabat,* B *nec repentina S. Gregorii Turonensis a lippitudine oculorum liberatio, nec sancti hujus matri facta revelatio de invocando contra grassantem luem* S. Benigno, *quam felix successus coronavit. Quæ omnia legi possunt apud Gregorium Turonensem, lib. I de Gloria martyrum, cap. 51; quod supra integrum retulimus.*

Chronicon S. Benigni

66. *Plurima alia quorum in decursu Commentarii facta est mentio, quia singularia facta ignoramus, sub generali nuncupatione beneficiorum a* S. Benigno *cultoribus suis præstitorum relinquere cogimur. Omnium tamen splendidissimum prodigium totius Divionensis populi oculis usurpatum excipimus, quod supra ex continuatore Chronici Benigniani dedimus. Theca enim lignea in qua corpus* S. Benigni *requiescebat, magna illa ecclesiæ ruina anno 1271, sola sine visibili fulcimento suspensa hæsit in aere, nec ipsis lampadibus exstinctis.*

et Liber miraculorum Actis S. Benigni *majoribus subjunctus.*

67. *Hinc jam transeundum est ad Librum miraculorum* S. Benigni, *quem majoribus Actis in plerisque codicibus subjunctum invenimus. Facta illa qualia reperimus lectori tradimus, rerum fidem penes ignotum nobis auctorem relinquentes. Res illæ seculo decimo et undecimo accidisse videntur.* C *Grassati fuerant seculo IX errores ac fraudes multiplices, nec ipsa* S. Benigni *ecclesia fraudibus ac præstigiis tunc caruerat. Quare hic lectorem admonendum duximus, ut in acceptandis factis miraculosis summa utatur cautela. Non enim frustra fuerunt aut ad calumniandi libidinem excogitatæ fictæque venerabilium virorum querelæ, de auri sacra fame quæ fictis sanationibus fictorum morborum satiari cupiebat. Legat, qui talium rerum curiosus est, venerabilem Guibertum Novigentensem* (1). *Similium fraudum scena fuit* S. Benigni *ecclesia circa annum 844; quarum meminerunt Mabillonius* (2) *et Fleury* (3) *et recentiores alii. Res in se spectata tanti momenti non est ut diu nos morari deberet. Verum notissima res est, fuisse patrum nostrorum memoria esseque nostra tempestate insignes pietate ac doctrina viros, qui alios omnes candore suo ac veracitate autumantes, ægre in animum inducere possunt esse aut fuisse qui turpis lucri gratia, aut fœda ambitione, aut livore, aut levitate supra quam credi possit ad assentiendum prona permoti, falsa sanctorum Acta fabricaverint, falsa miracula proclamarint, falsas etiam sanctorum reliquias ostentarint. Qua opinione seducti diras interdum contumelias in Patres nostros operis Bollandiani indefessos continuatores emittere non dubitarunt viri ecclesiastici quidam, immitis severitatis ac hypercriseos, quam vocant, nota injustissima meritissimos viros inurentes. Quorum zelo importuno veritati ac sanctorum gloriæ adverso ut occurramus, immanium fraudum quæ ecclesiam ac sepulcrum* S. Benigni *dedecore affecerunt, historiam fidelem subjicimus.* D

Epistola Amulonis, archiepiscopi Lugdunensis,

68. *Anno 844 abbatiæ sancti* Benigni *præerat Ingelramnus, Divionensis tractus chorepiscopus, Lingonum episcopo Theotboldo, Lugdunensium archiepiscopo Amulo, viro doctissimo ac disciplinæ ecclesiasticæ studiosissimo. Factum est ea tempestate ut monachi duo ex Italia adveherent ignoti cujusdam sancti quem dicebant reliquias, quæ in sancti* Benigni *templo prope sancti sepulcrum positæ ac publicæ venerationi exhibitæ incredibiles turbas excitarunt, præsertim inter sequioris sexus fideles. Eodem modo per alias Divionis ecclesias turbabatur, atque etiam, quod notatu dignum est,* E *Sedeloci in diœcesi Augustodunensi, ad sepulcrum Andochii, Thyrsi ac Felicis,* Benigni *sociorum, si Actis quibusdam fides est. Res defertur ad Theotboldum; Theotboldus causam defert ad Lugdunensem archiepiscopum, cui suberat. Hic vero gravissima epistola ad Theotboldum data, totam historiam enarrat, causam dijudicat ac prudentissimo consilio turbis finem imponit. Præclaram viri egregii epistolam damus, ut suis oculis prudens lector causam cognoscat.*

de reliquiis non probatis Divione publice venerationi expositis.

69. Reverendissimo et puro dilectionis affectu excolendo Theodboldo ecclesiæ Lingonicæ episcopo, Amulo humilis ecclesiæ Lugdunensis episcopus in Domino Jesu Christo sempiternam salutem. Mandastis nobis per dilectum fratrem chorepiscopum vestrum, nuper in castro Divionensi, apud ecclesiam beati Benigni martyris, cœpisse quædam fieri in his qui orationis et venerationis causa ex quibuscumque locis confluere videntur, et maxime, imo ut nonnulli affirmant, tantummodo in feminis; unde animus vester quadam ambiguitate turbaretur, et necessarium judicaretis nostrum, id est, fraternum expetendum esse consilium. Dixit enim quod anno transacto F duo quidam, qui se monachos esse dicerent, detulerint usque ad præfatam sancti martyris basilicam quædam velut cujusdam sancti ossa, quæ se vel ex urbe Roma, vel ex nescio quibus Italiæ partibus, sustulisse affirmabant; cujus tamen sancti nomen se oblitos esse mira impudentia dixerunt. Quasi aut eum in tantum diligere et venerari potuerint, si vere sanctum esse cognoverant, ut tanto terrarum spatio tam studiose deferre satagerent, nisi ejus nomen in locis illis, unde assumptus dicitur, usitatum esset atque vulgatum, et istis ita insinuatum et cognitum, ut desiderarent illum et exposcerent, vel etiam furto auferrent in suæ regionis finibus collocandum ac venerationi fidelium commendandum. Aut certe quem tanta veneratione dignum agnovissent, quem tanto amore transferendum exoptassent, quem tam longo itinere ipsi assidue pertulissent, ejus nomen saltim una hora oblivisci potuerint, ut non illum, quem tantopere diligebant et venerabantur,

(1) *De pignoribus sanctorum*, lib. I (apud Migne, P. L., tom. CLVI, p. 611 sqq.). — (2) *Ouvrages posthumes de Mabillon et Ruinart*, tom. I, p. 272, Paris. 1724. — (3) *Hist. eccl.*, tom. X, ad annum. 844.

A bantur, continuo desiderio atque oratione ad præsidium salutis suæ, et ad propitiandam divinam clementiam pia et indesinenti memoria sibi adesse precarentur, aut omnino tantæ ignaviæ ac stoliditatis exstiterint, ut nomen ejus ad commonitionem sui nec litteris saltem signare studuissent.

et de suspectis prodigiis ibidem

70. Unde, sicut prædictus frater noster retulit, prudenter et religiose fecistis ut istiusmodi reliquias, quarum nulla exstaret auctoritas et ipsum quoque vocabulum esset ignotum, nec ullo modo recipiendas judicaretis, nec penitus contemnendas; si tamen illi qui detulerant possent, sicut promittebant, hujus rei certitudinem ex eisdem partibus delatam sub diligenti examinatione evidenter ostendere. Dixit itaque nobis quod unus ex præfatis monachis, qui apud Divionem remanserat, jam mortuus sit; alter vero, qui ad perquirendum et renuntiandum perrexerat, nequaquam ulterius sit reversus. Attamen dum illa ossa, a tam vilibus personis delata, et nulla veritatis assertione declarata, et tam insulsa relatione ecclesiæ illata, velut causa honoris juxta sepul-
B crum præfati gloriosi martyris reverenter locata conservantur, cœpisse in eadem basilica velut quædam miracula fieri, non sanitatum et curationum, quibus ulla indicia divinæ miserationis et propitiationis ostenderentur, sed percussionum et elisionum, quibus miseræ mulierculæ subito in ipsa orationis domo cadere, et collidi, et quasi vexari viderentur; cum tamen in nulla parte corporis læsæ appareant, aut ulla plagæ alicujus vestigia monstrare videantur. Qua ex causa tanta illuc velut admirantium turba concurrit, sicut non solum ab illo fratre nostro, quem misistis, sed etiam a nonnullis aliis didicimus, ut jam trecentæ sive quadringentæ aut eo amplius personæ esse referantur, quæ jam dicto modo corruentes atque elisæ et per paululum velut recepto sensu sanatæ, nullatenus a loco discedere posse firmantur; quia videlicet si ad domos suas redire tentaverint, statim nova nescio qua plaga percussæ, ad ecclesiam de qua exierant redire compellantur. In quibus esse dicuntur non solum puellæ, sed etiam conjugatæ juveniores, et maturiores ætate, honestiores atque viliores.

et Sedeloci crebrescentibus;

71. Hæc autem non solum in ecclesia sancti Benigni, sed etiam in altera ecclesia intra ipsum castellum, et in aliis nonnullis per parochias vestras similiter jam fieri cœpisse significastis; nam et in Augustodunensi territorio quod Sedelocus vocatur, apud ecclesiam in qua sancti martyres Andochius, Thyrsus et Felix conditi sunt, similia fieri vel potius simulari certa relatione comperimus. Exspectavimus autem aliquot diebus, ut sicut per præfatum chorepiscopum vestrum rogavimus, diligentius et modum et ordinem hujus rei vestris nobis litteris intimaretis, ut quanto subtilius et evidentius instructi, tanto aspirante Dei gratia ad respondendum inveniremur parati. Sed quia nihil postea rescripsistis, melius nobis visum est ut juxta quod ex ejus relatione agnoscere vel perpendere potuimus, dilectioni vestræ debitum responsionis officium solvere non differamus. Igitur, ut ad hæc omnia prout Christus donare dignatur breviter respondeamus, et causæ ambiguum cum vestra pariter dilectione resecemus, videtur nobis in primis ut ossa illa, quæ nulla ratione, nulla auctoritate, nescio cujus sancti esse dicuntur, unde primum prurigo hujus curiositatis exorta esse videtur, omnino de sacris adytis et de loco celebri tollantur, et nequaquam intra ecclesiam, sed foris in atrio, aut certe sub pariete, vel circa ipsam vel, quod utilius existimamus, circa aliam secreto in loco, apto et mundo, sub paucorum conscientia sepeliantur; ut quoniam et sancta esse dicuntur, aliquid eis reverentiæ referatur, et quia esse penitus nesciuntur, nequaquam rudibus populis occasio erroris et superstitionis existant. Nec metuere debemus ne forte ex hac diligentia aliquam offensionem incurramus. Vult enim omnipotens Deus nos in rebus suis cautos esse atque discretos, juxta præceptum apostoli dicentis : *Omnia autem probate, quod bonum est tenete ; ab omni specie mala abstinete vos.* Et iterum : *Nam et ipse satanas transfigurat se in angelum lucis.* Unde et Dominus monet dicens : *Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbæ.* Habemus in hac re magnum et reverendum pietatis exemplum in gestis beati Martini, ut nequaquam temere adhibeamus incertis fidem. Qui beatus et gloriosus Christi confessor et pontifex locum quemdam a præcessoribus suis sub altaris titulo consecratum et concurrentis populi frequentia celebratum, quia nec nomen sepulti illic, ut ferebatur, martyris, nec tempora passionis E
ejus reperit, omnino se ab illo loco abstinuit, nec auctoritatem suam vulgi opinioni accommodare ullatenus voluit, donec rei veritate divinitus sibi patefacta etiam populum superstitionis illius absolvit errore.

AUCTORE G. V. H.

quod superstitionis genus et scandalum.

72. Invenimus etiam in decretis beati papæ Gelasii graviter notari episcopos et pene alienos a christianitatis affectu designari, qui in quocumque nomine defunctorum, et fortassis nec omnino fidelium, ædificatas sacris processionibus audacter instituere præsumunt ecclesias. Sed et quorumdam venerabilium valde sanctorum corpora novimus vel inter agrorum sepulturas, vel in angulo ecclesiæ annis plurimis jacuisse, donec se dignis revelationibus manifestarent. Quapropter juxta apostolicam atque evangelicam auctoritatem et venerabilia sanctorum Patrum exempla atque instituta, removeatur de medio et congruenti modo habeatur, unde tanta pullulavit occasio superstitionis, et nulla probatur existere utilitas salutis. Nam etsi unum aut multo duo vel tria istis ipsis temporibus quibus talia geruntur, sanitatum vel curationum signa in F
eadem beati Benigni martyris ecclesia veraciter et probabiliter celebrata sunt, hæc profecto cum omni gaudio et veneratione ac debita gratiarum actione ad Dei gloriam et beatissimi atque gloriosissimi martyris merita referenda sunt. Nec tamen ob hoc cetera quæ sive in ejusdem martyris ecclesia, sive in plerisque aliis fieri dicuntur, approbanda sunt; quia, quantum ipsius rei gestæ ordo ostendit, potuit fieri ut hæc primum ex vana opinione, tamquam nuper allati sancti corporis locum inveniret occasio, dum in diebus quadragesimalibus, confluentibus fortasse, ut in multis locis consuetudo est, ad orationem popularibus turbis ostenderetur, commendaretur et venerationi habendus qui penitus ignorabatur supervacue inculcaretur; atque ex hoc jam superveniente solemnitate paschali, quando talia inchoasse perhibentur, viles et nequam homunculi, accepta occasione, sive necessitate famis cogente, sive cupiditate lucri instigante, istiusmodi velut percussiones, et collisiones, et dementationes, ac rursum sanationes, fingere atque ostentare cœperint, sive sint viri, sive mulieres.

vehementer improbat.

73. Quod cum populus, supervacua opinione delusus, in admiratione vel terrore habere cœpisset, tanta

AUCTORE G. V. H.

tanta illuc conferre et quasi male habentibus velut ex misericordiæ compassione administrare cœperunt, ut omnino qui talia pati videbantur, non solum a loco recedere nollent, sed tanquam nova plaga ac debilitate percussi, nullatenus se recedere posse simularent. Quando enim unquam in ecclesiis Dei, in memoriis beatissimorum martyrum, talia signa increbuerunt, quibus nequaquam ægri sanarentur, sed sani percuterentur et dementarentur? Quando istiusmodi sanitates sanctorum oratio apud Dominum obtinuit, quibus simplices et innocentes puellæ in sanctuario Dei incolumes reddantur, sed si de salute sua gaudium parentibus facere voluerint, continuo iterum percussæ ad domos eorumdem parentum suorum redire prohibeantur? Quando autem martyres sancti ita conjugatas quasque fideles in suis sanctuariis sanitati restituerunt, ut eas a maritis sejungerent, et ne ad virorum suorum domos reverti possent repentinæ cladis animadversione percuterent? Quis hæc non videat vel fallaciis hominum nequissimorum, vel deceptionibus et ludibriis dæmonum concinnata, qui hebetes
B sensu, et inanes fide, et plenos curiositate, et attonitos vanitate facile opprimunt, vel etiam invadunt ut in eis, Deo juste permittente et propria nequitia sæviente, talia etiam veraciter exercere sinantur? Atque ita velut ex uno loco per astutiam hominum et nequitiam dæmonum pessimorum, qui humanæ saluti libenter illudunt, per alia atque alia loca se pestilentia ista superstitionis atque illusionis diffudisse videtur, dum in sacris locis et sanctorum martyrum basilicis sunt etiam quidam qui turpis lucri gratia non solum ista non prohibent, nec errantem populum ad sinceram et puram religionis observantiam instituunt, sed etiam instigant ad talia sectanda, eosque tanquam religiosos prædicant ac suis adulationibus supplantant, tantum ut ex eorum votis atque donariis vel marsupia sua repleant, vel epulis et potationibus vacent. De quibus recte per prophetam dicitur: *Peccata populi mei comedent et ad iniquitatem eorum sublevabunt animas eorum.* Hæc de fictione talium illusionum et insana quorumdam cupiditate nequaquam in hujus responsionis nostræ serie diceremus, nisi talia tempore pii patris et antecessoris nostri ita cer-
C tissime in quibusdam homunculis, tam viris quam feminis, intra parœciam nostram experti essemus, ut de his nullatenus dubitare permittamur.

et, sicut alibi factum est,

74. Vidimus namque aliquoties coram illo qui se dæmoniacos advexaticios esse simularent; sed cum plurimis plagis atque verberibus distringerentur, confestim de miserrima simulatione confessi, et necessitates atque egestates suas, quibus supplendis talia ostentaverant, publice exponentes, ab omni invasione dæmoniaca, sicuti et erant, illæsi apparuerunt. Scimus etiam civitatem quamdam haud longe a nostris finibus, quæ Ucetia nuncupatur, sita in provincia Narbonensi, ubi cum ejusdem piæ memoriæ prædecessoris nostri tempore ad sepulcrum sancti Firmini episcopi istiusmodi percussiones et elisiones fieri cœpissent, ita ut in membris cadentium reperirentur quædam stigmata ustionis*, tanquam illic sulphur arsisset, et ex hoc territi atque obstupefacti vulgares, cum votis ac donis plurimis gregatim ecclesiam frequentarent, accepto ab eodem patre nostro consilio, prædicavit eis atque præcepit Narbonensis qui nunc superest Bartholomæus episcopus, ut omnino locum illum, quem superstitiose frequentare

* *edit.* ultionis

D cœperant, nequaquam amplius ita frequentarent, et quæcumque illuc conferre consueverant, magis in usus indigentium et misericordiæ opera erogarent. Quod cum factum fuisset, statim et ibi et in aliis locis in quibus jam similiter fieri incipiebat, tota illa deceptio cessavit et populus fidelis optata incolumitate ac tranquillitate respiravit.

sacerdotum auctoritate et monitis

75. Unde omnino videtur nobis, prout ratio ipsa dictat, et bonorum nos exempla informant, ut arripiatis pium studium et sacerdotalem sinceritatem ac severitatem; et, ne domus Domini, quam oportet esse domum orationis, fiat domus negotiationis et spelunca latronum, eliminetis ex ea istiusmodi commentum et figmentum diabolicum, quo tanta infelicium hominum et maxime mulierum multitudo nimis dolende ac pudende, velut captiva et mente capta, obligata tenetur; annuntiando omnibus fideliter atque obtestando, ut intermisso hujusmodi vano et pernicioso concursu, unde nulla animæ salus, nulla corporis incolumitas, nulla vitæ utilitas provenire cognoscitur, unaquæque plebs in parœciis et ecclesiis, quibus attributa est, quieta consistat; ubi sacrum baptisma accipit, ubi corpus et sanguinem Domini E
percipit, ubi missarum solemnia audire consuevit, ubi a sacerdote suo pœnitentiam de reatu, visitationem in infirmitate, sepulturam in morte consequitur, ubi etiam decimas et primitias suas offerre præcipitur, ubi filios suos baptismatis gratia initiari gratulatur, ubi verbum Dei assidue audit et agenda ac non agenda cognoscit; illuc, inquam, vota et oblationes suas alacriter perferat, ibi orationes et supplicationes suas Domino effundat, ibi suffragia omnium sanctorum quærat, qui, ut scriptum est: *Sequuntur agnum quocumque vadit,* et idcirco fideliter invocantibus ubique præsto sunt, et per ipsos atque in ipsis omnipotens Deus, qui populo suo promittit dicens: *In omni loco in quo memoria fuerit nominis mei, veniam ad te et benedicam tibi.* Ibi itaque unaquæque plebs pupillis et viduis, pauperibus et peregrinis, de facultatulis quas Deus tribuit eleemosynarum largitionem exhibeat, hospitalitatis officia impendat et quodcumque comessationibus et ebrietatibus et quæstu hominum vanorum consumere solebat, in istiusmodi suis et proximi salubribus utilitatibus expendat. Hæc est enim legitima et ecclesiastica religionis forma; hæc antiqua F
fidelium consuetudo, per quam et novitatum vanitas amputatur et vetusta ac recta evangelicæ atque apostolicæ institutionis semita custoditur. Si autem et languores aliqui ac debilitates accidunt, juxta evangelicum et apostolorum præceptum præsto habet unusquisque ut *inducat presbyteros ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum.*

omnino removeri jubet, et potius quoaddu tas

76. Cum hæc largiente vobis Domino fideliter atque instanter annuntiata fuerint et observata, confidimus in ipsius pietate, quoniam cessante inani ac supervacua largitione munerum ac votorum, cessabit etiam multitudo illa simulantium et simulatio percussionum ac dementationum, cum unusquisque non vana et falsa ostentare, sed ad corpusculi sustentationem necessaria quærere vel etiam mendicare cogetur; ita ut, si forte aliqui obstinatiores in tali facto apparere voluerint, duris omnino verberibus coerciti, ad confessionem veritatis compellendi nobis esse videantur. Nam etsi illud verum esset, ut discedere a locis illis tentantes confestim novo morbi genere corriperentur, quanto esset manifestius hoc ex diaboli impugnatione fieri, tanto confidentius Domino miserante

A miserante ac protegente erat discedendum, et contemptis fideliter inimici terroribus, in locis legitimis more ecclesiastico illius misericordiæ supplicandum. Neque enim inter sanctos martyres et spiritus atque animas justorum cum Domino jam regnantium illic invidia suspicanda est, sed plena charitatis unitas et pietatis societas; et ideo simul sibi oblatos ægros, si vitandæ tentationis gratia fideliter ad aliorum sanctorum limina deducantur, nequaquam indignari, sed potius favere et congaudere atque congratulari credendi sunt. Quorum unus præcipue, magnus videlicet apostolus Paulus, propter hanc unitatem spiritus ceteris sanctis dicit : *Si cui autem aliquid donatis, et ego. Nam et ego si quid donavi, propter vos in persona Christi.* Quod si votum et desiderium est populorum fidelium, diversorum martyrum et ceterorum sanctorum limina suppliciter frequentare, sunt dies certi et legitimi quibus id juxta antiquam ecclesiæ observantiam devote exercere conveniat, tempore videlicet generalium rogationum et pro diversis tribulationibus ac necessitatibus indictarum litaniarum, seu
B quadragesimalium jejuniorum, sive etiam in vigiliis et natalitiis martyrum.

Ecclesiæ solemnitates observari.

77. Quæ omnia et ex universalis ecclesiæ lege descendunt, et sacerdotum prædicatione ac denuntiatione commendantur, et omnium fidelium obedientia et pietate attentius observanda sunt, quamquam et ceteris diebus cum silentio et puritate devotionis, non in ostentatione et tumultu, sacra loca probabiliter visitentur. Nunc vero quanta absurditas est hæc tam legitima et tam assidue annuntiata ac justa a plerisque popularibus aut negligenter omitti aut vix et coacte observari, et ad illa esse promptissimos quæ, nullo prædicante ac docente, imo etiam obsistente, tantum animi sui supervacuitate sequuntur; quibus sæpe beati Pauli apostoli voce inculcandum est : *Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, ut sensibus perfecti sitis.* Et illud beati Jacobi dicentis : *Religio munda et immaculata apud Dominum et Patrem hæc est, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire ab hoc seculo.* Quatenus hæc atque hujusmodi apostolica hortamenta attendentes tam presbyteri quam populi, atque in
C locis suis devote, instanter ac fideliter Domino servientes, sinceritati mentis et fructibus misericordiæ potius studeant quam vanitati vel ostentationi. Nam etsi quidam illorum fallacium atque fallentium vere energumeni et arreptitii essent, more ecclesiastico vel in locis suis a sacerdotibus suis, vel in quibusque martyrum sanctuariis a propinquis et amicis tranquille debuerant tractari, atque, opitulante Dei gratia, purgari, non populorum turbis a tumultibus inaniter prosequi.

Hæc, prout Dominus dedit, juxta auctoritatem divinam et institutionem paternam ad interrogationem vestram sedulo respondere curavi. Vos et ista libenter accipite; et si qua meliora Deus inspiravit, prompta intentione et vigilanti cura peragite, quatenus grex dominicus vestræ gubernationi commissus, eodem Domino auxiliante, et erroris effugiat offendiculum, et religionis ac sinceritatis consequatur augmentum. Misimus vobis etiam exemplar epistolæ præfati pii patris et nutritoris nostri ad jam dictum Narbonensem episcopum, ut, si quis de hujusmodi causis subtilius et plenius nosse voluerit, illius lectione uberius ac profundius instruatur. Deus omnipotens reverendam dilectionem vestram ad ædificationem ecclesiæ suæ jugiter protegere et custodire dignetur (1).

AUCTORE G. V. H.

Sepulcri S. Benigni status hodiernus.

78. *Posteriorum temporum miracula perscripta non invenimus; non tamen dubitamus quin sanctissimus martyr in cultores suos pius esse perrexerit et etiamnum esse pergat. Certo nuper litteris Divione ad me datis didici* S. Benignum *cum fide invocatum clientibus suis non deesse. Ad sepulcrum sancti martyris redeo. Seculi proxime elapsi impietas in rapiendis* Benigni *reliquiis non stetit, sed manu sacrilega in ipsum templum ac sacrosanctum sepulcrum sæviit, ita ut confringeret monumentum ac inferiorem ecclesiam ruderibus atque arena cumularet. Tandem sacrosancto templo divino cultui reddito,* Benigni *sepulcrum satis diu tristi ruina mansit obrutum, donec occasione exstruendi ædificii rudera amoverentur, et ita factum est ut mense novembri anni 1858 summa bonorum gratulatione sacri sepulcri locus detegeretur. Rei eventum narrat Bougaud, lib. III, cap. 10. Postea tamen dubitatum est, ac novæ curæ ac labores tandem ad ipsum sanctissimi sepulcri fundum perve-* E *nerunt; quod nos ipsi coram inspicere ac venerari potuimus anno 1879 mense decembri exeunte, duce Rev. Domino Guérin ac comitante docto amico Philippo Guignard, Rev^mo Episcopo Fr. Rivet benevole concedente ut nostra gratia fractis sigillis tabulatum ligneum auferretur. In ipso sepulcro lapideum invenimus sarcophagi fundum, quæ credebatur pars fuisse illius magni sarcophagi in quo S. Gregorius Lingonensis beati martyris corpus invenerat. Cernebatur etiam pars infima structuræ, quæ videbatur esse cryptæ illius quæ olim sacro sepulcro convoluta fuerat. Libenter pro nostro erga* S. Benignum *pietatis affectu rerum gestarum ordinem enucleate prosequi volueramus; verum prudenti usi consilio indicavimus tantum, donec omnia ad liquidam veritatem perducta atque a peritis viris perscripta ad manus nostras venerint. Tunc totum rei eventum accurate descriptum* Analectis Bollandianis *inseremus.*

Cultus S. Benigni monumenta.

79. *Vereor ne, de cultu* S. Benigni *acturus, laborem ferme supervacaneum assumam. Tanto enim splendore inde ab ævo S. Gregorii Lingonensis sancti martyris memoria culta fuit, ut tam nota sit quam quod est notissimum. Per universam Galliam,* F *Belgium, Germaniam, Neerlandiam, vix aliquod passionale aut legendarium invenies quod* S. Benigni *Actis careat. E Gallia* Benigni *memoria in Italiam transiit; Acta ejus in legendario monasterii Farfæ in Sabinis invenimus. Martyrologia fere omnia* Benigni *nomen celebrant ad diem 1 novembris. Martyrologium Hieronymianum ex codice Bernensi :* Lingonicæ civitatis castro Divioni, Benigni presbyteri et martyris. *Utrumque martyrologium Adonis atque Usuardi summatim Acta referunt, suppresso imperatoris nomine, quem Romanum martyrologium Marcum Aurelium vocat. Ita Ado :*

Et in castro Divione, natale sancti Benigni presbyteri; qui cum Andochio compresbytero et Thyrso diacono missus est in Galliam ab Oriente, a sancto episcopo Polycarpo. Cujus prædicatione comes Terentius comperta, vinctum eum et cæsum ad se adduci præcepit, et rursum audita sermonum ejus constantia, nervis durissimis cædi fecit. Post hæc ad trochleas extensus et cæsus ac rursum carceri mancipatus, mane idola orando

(1) P. L., tom. CXVI, p. 77 sqq.

destruxit

Ex MSS. destruxit et reductus est in carcerem. Cui subulas decem calentes in manibus infixerunt, et cum plumbo remisso pedes in lapide perforato fixerunt, et canes duodecim feroces cum eo incluserunt per sex dies, et attulit ei angelus panem cœlestem, subulas abstulit, et eum de plumbo ac ferro eripuit. Ad ultimum collum ejus vecte ferreo tundi et corpus lancea forari jubetur. Quo facto columba nivea de carcere, christianis aspicientibus, ad cœlos ascendit, et odor suavissimus quasi paradisi secutus est. Venit autem beata Leonilla et conditum aromatibus corpus non longe ab ipso carcere sepelivit.

D

Usuardus :

Apud castrum Divionem, sancti Benigni presbyteri, qui missus a beato Polycarpo ad prædicandum in Galliam, postquam est a Terentio comite gravissimis tormentis multipliciter afflictus, tandem collum ejus vecte ferreo tundi et corpus lancea forari jubetur.

Martyrologium Romanum :

In castro Divione sancti Benigni presbyteri, qui a beato Polycarpo missus in Galliam ad prædicandum, postquam sub Marco Aurelio imperatore a Terentio judice gravissimis tormentis multipliciter est afflictus, tandem collum ejus vecte ferreo tundi et lancea perforari jubetur.

PASSIO PRIMA SANCTI BENIGNI MARTYRIS *a.*

a

B *Hæc Passio, de qua egimus in Comment. præv., num. 19, pag. 137, sumpta est e codice ms. Ultrajectino in Neerlandia, bibliothecæ publicæ, membraneo, folio minori, sec. XV, inter Æri Medii Scriptores Ecclesiasticos signato n° 20. In initio legitur :* Istud volumen pertinet ad Carthusienses, prope Trajectum inferius; *apud ipsos notatus erat n° 248 l.* E

S. Benignus, jussu Aureliani imp. captus, b c

Aurelianus imperator ad castrum cui nomen est Dymon *b* veniens, et percipiens a Terentio comite c famam S. Benigni, dixit : *Si hunc dimiserimus, magnum malum patriæ nostræ accrescet, et deorum nostrorum despectio subdecabitur. Nam cum diis nostris ostensum fuerit signum crucifixi, statim tabescent et frement dentibus, nec patiuntur signum illius intueri.* Audiens hæc comes jussit inquiri S. Benignum. Quem inventum ubi gentilibus verbum Dei prædicabat, vinctum ac cæsum Aureliano exhiberi præcepit.

coram eodem imperatore fidem fortiter profitetur.

2. Quo viso Aurelianus ait : *Crucicola, signifer christianæ legis, si modo diis immolare contempseris, diversis te pœnis interimi præcipio, et non eruet te de manibus meis Christi tui auxilium.* Benignus autem respondit : *Vox Christi est : Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt.* Aurelianus ait : *Ex qua regione es, et quod nomen tibi?* Cui Benignus : *Ab Oriente veni-* C *mus, ego et fratres mei quos tu jam occidisti, a sancto Polycarpo missi ut verbum Dei et nomen Christi gentibus per nos prædicetur.* Aurelianus ait : *Si sermonibus meis præbes famulatum, magnum te sacerdotem deorum constituam et innumeratum* d *te primum in palatio meo jubeo.* Sanctus Benignus respondit : *Aurum et argentum et dii tui tibi sint in perditionem; me autem non mutabis a Christo, cui servio, qui est Verbum Patris et vita, et in se credenti vitam tribuit sempiternam. Hunc quem negas, velis nolis, scias Deum esse tuum et omnium gentium.*

d

Nervis cæsus, ab angelo in carcere sanatur.

3. Audiens hæc imperator nervis durissimis eum cædi præcepit. Qui cum traditus fuisset Terentio comiti, ad trochleas extensus est, et cum cæderetur ait : *Gratias tibi ago, Jesu Christe, quod propter nomen tuum hæc pati merui.* Sed cum fuisset cæsus et carceri mancipatus, angelo confortante ita pristinæ redditus est sanitati quasi nec unam plagam accepisset. Altera ergo die jussit eum Aurelianus suis conspectibus præsentari, et ait : *Benigne, sacrificas diis an non?* Cui Benignus ait : *Agnosce, miser, quod dii tui nihil sunt. Tibi enim vel mihi quomodo subvenirent, qui sibi subvenire non possunt ?*

Signo crucis idola et vasa sacrificiorum dissipat;

4. Tunc iratus imperator ad fanum quoddam eum adduci præcepit, et carnem de sacrificiis invitum in os ejus ut manducaret mitti jussit, dicens : *Si de sacrificiis deorum manducaverit, contra nos postea talia non loquetur.* Quo exhibito, facto e contra signo crucis, cum oratione oculis ad cœlum levatis, statim omnia idola manufacta et vasa quæ cum sacrificiis offerebantur sicut fumus evanuerunt. Tunc sanctus Benignus, cum gaudio magno gratias agens Jesu Christo, dixit ad Aurelianum : *Agnosce, miser, quid fuerunt factæ species deorum tuorum, quomodo ante signum salutis evanuerunt; agnosce, infelix, creatorem cœli et terræ.* Aurelianus ait : *Et tu agnosce, Benigne, quia dii nostri tuam cupiunt facere voluntatem ; si tu celis illis præbere assensum, magnum te in conspectu nostro videbis.* Cui Benignus : *Stultum habes cor, nec oculis vides quanta sit virtus Christi, qui deos tuos sic comminuit; jam dixi tibi, diabole, amator criminum, imagines dæmonum non adoro.* F

dirissimis suppliciis subjectus, iterum angeli ministerio a tormentis liberatus,

5. Tunc iniquissimus cæsar carceri eum recludi præcepit, dicens : *Exhibete saxum grande et transforatum, in quo pedes implumbetis, et in digitos manuum calentes subulas in longo figite, et sex pedibus* * *illi nec ullus aquam præbeat. Includite cum eodem duodecim canes ferocissimos, esurientes et sitientes, ut a canibus diripiatur.* Reclusus est itaque sanctus Benignus secundum jussionem iniqui cæsaris in carcere, et per sex dies orationi vacans, angelo confortante, et canes mitigati nec capillum capitis ejus aut fimbriam vestimenti contigerunt. Angelus autem Domini ipsi alimentum panem cœlestem præbuit, et discutiens subulas de manibus et plumbum de pedibus ejus, ait : *Accipe, dilectissime Christo ;* et accepto pane gratias agens manducavit.

* *pro* diebus

vecte ferreo contundi et lancea forari jubetur.

6. Sexto igitur die Aurelianus ait : *Aperite custodiam et videte si a canibus sit direptus an non.* Quo facto, invenerunt eum ita illæsum et tam integrum ut nec una plaga corporis ejus appareret. Quibus renuntiatis Aureliano, ait : *Vecte ferreo collum ejus contundite in ipso carcere, et lancea militis vitam ejus crudeliter finiri facite, ut ne ipse nobis aut diis nostris injuriam amplius inferat.*

7. Quo

et a Leonilla sepelitur. 7. Quo facto columba nivea de ipso carcere a christianis ascendisse visa est usque in nubibus, et pretiosa anima qualiter ascendit ad cœlos fuit ostensa. Tantusque odor suavitatis et metus in ipso loco refulsit ut æstimarent se paradisi coloribus * collocari. Discedente ergo Aureliano, exinde Leonilla beatissima matrona nutu Dei veniens, corpus sancti aromatibus condivit et honorifice sepelivit. Quæ *e* se virtutibus multis manifesta probatione semper perclaruit. Acta sunt hæc kal. novembris. regnante Domino Jesu Christo in secula seculorum. Amen.

* pro odoribus.

ANNOTATA.

a *Spe ductus inveniendi antiquius exemplar Passionis hujus, Coloniæ ac Dusseldorpii bibliothecas lustravi, nec inveni quod volebam. Sigeburgum non adii, quia nulla ibi documenta ejusmodi superesse viri fidi affirmabant. In aula tamen capitulari ecclesiæ S. Lamberti, in urbe Dusseldorpiana, duce nobili barone Eugenio de Bouverot, istius ecclesiæ consilii præside, reperi librum sacrarum lectionum* B *ms., membraneum, folio minori, seculi ut videtur XIV, in quo versus finem, in charta folio pergameno superaddita, scriptum erat sequens documentum manu sat recenti :*

In festo S. Benigni martyris presbyteri 4 Nov. Benignus presbyter, a sancto Polycarpo in Gallias missus ad prædicandum evangelium, vinctus ducitur ad Terentium comitem. Comperta ejus prædicatione auditaque sermonum constantia, nervis durissime cæsus, ad trochleas extendi jubetur; qui rursus carceri mancipatus, mane idola orando destruxit. Tum manus illius decem subulis candentibus in digitos immissis transfodi, pedes vero evacuato ad hoc lapide et plumbo liquato infigi, ac demum sex diebus cum duodecim ferocissimis canibus in quemdam locum concludi mandatur. Ubi ab angelo servatus, pane cœlesti pastus et evulsis subulis, de plumbo ferroque ereptus est. Gravissimis igitur ejus modi tormentis multipliciter afflictum et illæsum conspicatus, judici tandem collum ejus vecte ferreo tundi et corpus lancea perforari præcepit Marcus Aurelius imperator. Quibus in cruciatibus nobile martyrium consummavit. EX MSS

Quod in hoc documento contra omnes antiquiores codices imperator Marcus Aurelius legitur, recentissimam originem indicat.

In alio libro horarum ms., membraneo, folio parvo, sec. XIV, sequentem orationem legi :

Deus, qui beatum Benignum martyrem tuum in agone probasti et probatum in dolore sustentasti, quem hodierna die in cœlum suscipere dignatus es, præsta nobis famulis tuis, ut qui gloriam non meremur, indulgentiam ipso intercedente adipisci mereamur.

b *Notatu dignum est nullam hoc loco fieri mentionem murorum Divionensis castri, quod errore librarii, ut opinor, hic* Dymon *vocatur.* E

c *Nota hic Terentium simpliciter* comitis *titulo insigniri, non addito* loci illius; *quod sane recentioris ævi nota haberi possit.*

d *Scriptura codicis non adeo clara erat; fortasse legi debuit* immuneratum, *ut sensus sit* munere donatum, *ut patet ex martyris responso:* Aurum et argentum et dii tui tibi sint in perditionem.

e Quæ *manifestus error est pro* qui; *patet enim agi de* Benigno, *non de Leonilla.*

PASSIO SECUNDA SANCTI BENIGNI MARTYRIS

Hanc Passionem secundam, de qua diximus in Comment. præv., num. 16, edimus ex apographo sumpto ex cod. ms. Ultrajectino S. Salvatoris, et servato inter collectanea Bollandiana bibliothecæ regiæ Bruxellensis, nº 8929.

a PASSIO SANCTI BENIGNI CARNOTENSIS EPISCOPI *a*. Veniens Aurelianus imperator ad castrum

b Duni *b* et percipiens a Terentio comite famam sancti Benigni, ait : *Si hunc maleficum demiserimus, deorum nostrorum despectio et totius patriæ malum orietur.* Quo audito, Terentius eum inquiri fecit et vinctum ac cæsum Aureliano præsentavit.

2. Cui Aurelianus : *Nisi modo diis immolaveris, diversis te faciam interire pœnis; nec eruet te Christi tui auxilium de manibus meis.* Et respondente Benigno : *Vox Christi est: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem nequeunt occidere,* quæsivit imperator de nomine et loco nationis suæ. Cui Benignus : *Ab Oriente ego et fratres mei a Polycarpo missi, quos jam occidisti.* Tunc ait imperator : *Si meis sermonibus acquieveris, te magnum sacerdotem deorum constituam, et primum in palatio meo faciam.* Respondit Benignus : *Aurum et argentum et dii tui sint in perditionem tibi; me autem non mutabis a Christo meo, cui servio.*

3. Cæsus ob hoc nervis durissimis, traditur Terentio comiti puniendus. Qui eum ad trochleas extendit et cædit; in quo ipse Deo gratias retulit quia pro suo nomine pati meruit. Post hæc carceri deditus, sed per angelum ab omni læsione curatus, dum die tertia coram imperatore deos respuerit, ad planum ducitur et de sacrificiis deorum carnes violenter in os ejus mitti jubentur, ne de cetero contraria loquatur. Quibus exhibitis, signo crucis e contra facto oculisque cum oratione ad cœlum levatis, evanuerunt omnia idola simul et sacrificiorum vasa. F

4. Etenim ergo eo incarcerato, jubentur pedes ejus saxo transforato implumbari, calentes subulas digitis suis transfigi, nec sex diebus sibi aquam ab aliquo dari; insuper canes duodecim cum eo in carcere claudi. Sed vir Dei, interim vacans orationi, per hos dies fideliter ab angelo consolatur, a vinculis absolvitur, a læsione medetur et dulciter nutritur cibo cœlesti.

5. Nuntiis denique an vivat ad carcerem missis, cum reversi dicerent eum per omnia sanum et in laudibus Dei non obliviscum, præcepit collum ejus vecte ferreo in carcere contundi et vitam sibi lancea militis auferri. Quo facto anima sancti visa est ab omnibus in specie columbæ nivæ * ad cœlum ascendisse, ubi regnat cum eo qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

* pro niveæ

ANNOTATUM.

A

ANNOTATUM.

a *Titulus hic* Carnotensis episcopi, *quamquam* Benignus *ad Carnotenses referri nequit, opinionem tamen episcopalis dignitatis confirmat. Quam auctorem Chronici S. Benigni Divionensis animo insitam habuisse, sequentia ejus verba demonstrant :* Et plurimi civitatis Lingonicæ præsules hic sua corpora jusserint tumulari, videlicet ob devotionem S. martyris Benigni, ut quem sequebantur ORDINE SACERDOTII, eadem qua ille humo cuperent sepeliri. Unde et S. Urbanus, unus ex eorum primis D pontificibus, ibi jacuisse noscitur. *Quæ verba, uti in Comment. præv., num. 41, diximus, sane non demonstrant notum ante Gregorium Lingonensem Divione fuisse* Benignum ; *quid enim tanto temporis spatio a rebus gestis remotus auctor probet ? Sed clare indicant auctori persuasum fuisse* S. Benignum *fuisse episcopum.*

b *Errore simili Passioni primæ, ubi pro* Divione Dymon *legitur ; quem errorem librario adscribendum duximus. Non enim audeo cogitare primum auctorem pro* Divione Dunum, *scilicet Augustodunum præ oculis habuisse.*

PASSIO TERTIA SANCTI BENIGNI MARTYRIS

De hac Passione actum est in Comment. præv., num. 16. Edimus eam ex Speculo historiali *Vincentii Bellovacensis, vol. II, lib. XII, cap. 111 sq., edito Nurembergæ, apud Ant. Roburger,*
a B *anno 1483. Passioni præmittitur :* De sancto Benigno presbytero ; ex gestis ejus *a.* E

Aurelianus imperator Divionem ingressus ad videndos novos muros ibi constructos, jussit templum ædificari Mercurio, et ne paterentur ullum christianæ legis professorem in locis illis residere. Quod audiens Terentius comes ait : *Quid sit christianus nescimus ; sed vidi quemdam peregrinum caput habere tonsum ; cujus habitus et vita differt a nobis ; deorum cæremonias refutat, populum nostrum aqua abluit et balsamo linit, et signa multa in populo facit. Post mortem aliam vitam in deo suo credentibus promittit.* Audiens hoc Aurelianus ait : *Quantum audio, christianum hunc esse hic habitus designat. Inquirite eum et ligatum in conspectu meo adducite ; quia diis nostris ista conversatio non placet, sed quum eis illius crucifixi signum ostenditur, statim tabescunt et fremunt dentibus, nec illius signum intueri patiuntur.*

2. Quæsitus ergo sanctus Benignus presbyter, et in villa cui nomen Spaniacus*, ubi verbum Dei gentibus prædicabat, inventus, vinctus ac cæsus in conspectu imperatoris est exhibitus. Qui ait illi : *Ex qua regione es, o crucicola, et quod nomen est tibi ?* Ille respondit : *Ab Oriente venimus ego et fratres mei, quos tu jam occidisti, a sancto Polycarpo missi ut verbum Dei gentibus prædicemus.* Aurelianus ait : *Si sermonibus meis præbeas famulatum, magnum sacerdotem deorum meorum te constituo, et primum in palatio meo te esse jubeo.* Ille respondit : *Lupe rapax, primatum sacerdotii a te non accipio, quia tibi manet æterna et pessima damnatio ; nec me mutabis a Christo, cui ego servio.* Audiens hæc Aurelianus, nervis durissimis eum cædi præcepit, et nisi sacrificaret diversis pœnis affligi. Qui ad trocleas extensus, quum cæderetur gratias agebat Christo et orabat. Sed quum fuisset cæsus, carceri mancipatus, angelo eum confortante, ita pristinæ sanitati redditus est quasi nec unam plagam accepisset *b*.

* *edit.* Spamatus. *Cfr. Annot. p. 157.*

3. Altera quoque die præsentatus, diis sacrificare renuens cultumque eorum irridens, jussus est a cæsare ad fanum quoddam adduci, carnesque de sacrificiis in os illius ut manducaret vel invitus mitti. Quod cum fieret, ille facto e contra signo crucis, corde sursum suspenso et oculis in cœlum elevatis, oravit ; et statim omnia idola lignea et lapidea, et vasa quibus sacrificia offerebantur sicut fumus evanuerunt. Tunc sanctus gaudio repletus, gratias egit et tyranno de cultu deorum qui ante signum salutis evanuerant insultare cœpit. At ille ait : *Agnosce, Benigne, quia dii nostri tuam cupiunt facere voluntatem ; si tu assensum præbere velis, magnum te in conspectu nostro videbis.* Cui respondit : *Stultum habes cor, nec oculis vides quanta virtus Christi sit, qui idola tua comminuit.*

4. Tunc iniquus cæsar jussit eum in carcere recludi dicens : *Exhibete saxum magnum et transforatum, in quo pedes ejus supplumbetis, et in digitos manuum ejus calentes subulas in longum configite. Per sex autem dies illi nullus nec aquam præbeat, et includite cum eo canes ferocissimos, esurientes et sitientes, ut ab eis diripiatur.* Qua jussione impleta, cum includeretur sanctus, monebat comites et tribunos ut crederent in Jesum. In carcere autem per sex dies orationi vacans, angelum Dei confortantem habuit. Canes quoque mitigati nec capillum capitis ejus nec fimbriam vestimenti ejus contigerunt. Sed et angelus Domini alimentum ei, id est, F panem cœlestem præbuit, discussis subulis de manu ejus et plumbo de pedibus.

5. Sexta autem die, aperta custodia, invenerunt eum ita illæsum penitus ut nec plaga in corpore illius appareret. Quod audiens, Aurelianus jussit vecte ferreo collum ejus in ipso carcere contundi, et lancea militis vitam ejus crudeliter finiri. Quo facto, columba nivea de ipso carcere a christianis ascendisse visa est usque in nubibus, et sic pretiosa anima qualiter ascendit in cœlos fuit ostensa. Tantusque odor suavitatis in eos effulsit ut æstimarent se in paradisi odoribus collocari. Acta sunt hæc circa sanctum Benignum presbyterum kalendis novembris.

ANNOTATA.

a *Diximus in Comment. præv., num. 16, hæc verba* ex gestis ejus *satis indicare hanc lucubrationem Vincentii aliorum Actorum esse compendium.*

b *Huc usque Mombritius in Sanctuarii tomo I, in folio, 146 v°.*

PASSIO

A

EX MSS.

PASSIO QUARTA SANCTI BENIGNI MARTYRIS

Hanc S. Benigni *Passionem, de qua in Comment. præv., num. 17, dictum est, ex quindecim variarum regionum codicibus manuscriptis edimus. Horum autem codicum seriem ita proponimus, ut ii quorum discrepantia minor habetur propinquis numeris signentur. Quæ series ita sequitur :*

1. *Codex Romanus, e bibliotheca dicta Victoris Emmanuelis, nº 29, in ædibus Collegii Romani Soc. Jesu, membraneus, folio, sec. IX vel X. Fuit olim bibliothecæ monasterii S. Benedicti Farfiæ in Sabinis ; unde cum reliquis bibliothecarum spoliis in bibliothecam Victoris Emmanuelis, vi cogente translatus fuit.* — **2.** *Montispessulanensis, in Gallia, e bibliotheca scholæ medicinæ, nº 55, membraneus, folio, sec. VIII vel IX ; fuit olim bibliothecæ Buherianæ, B 8, 1721. Descriptus ab imperitissimo librario, qui nec grammaticæ nec orthographiæ leges curavit ; cujus innumera sphalmata annotare supervacaneum duximus. Hujus Passionis apographum Chiffletus olim ad Bollandianos socios Antverpiam transmiserat, emendatis mendis ac sphalmatis, cum hac inscriptione :* Acta S. Benigni, presbyteri et martyris, sincera et antiquissima: illa ipsamet, ut videtur, quæ ad S. Gregorium Lingonensem episcopum ex Italia perlata esse testatur Gregorius Turonensis episcopus, lib. I de Gloria martyrum. *Quem Chiffleti aliorumque errorem in Commentario sugillarimus.* — **3.** *Montispessulanensis, in Gallia, ex eadem iterum bibliotheca, nº 135, membraneus, sec. partim IX vel X, partim XI. Passio nostra est in parte sec. XI. Fuit olim bibliothecæ Buherianæ, D 144, 1723. Hic notandi sunt cl. Bougaud circa codices errores. Operis sui libro IV, ubi secunda, quæ vocat, Acta* Benigni *est editurus, lectorem monet eam Actorum paraphrasim se*

B E

edere juxta codicem nº 55. Edit tamen hæc eadem Acta ex codice 135, sed plurimis in locis mutata et correcta, narratque ex alio quodam codice, quem suspicatur esse codicem folio maximo nº 30, Chiffletum sumpsisse suum apographum, de quo supra diximus in codice 55 Montispessulani, affirmatque in codice nº 30 Benigni *Passionem nunc desiderari. Additque Chiffleti scriptum, aut potius apographi hujus apographum, a R. P. Van Hecke, tunc temporis unius ex Bollandianis sociis, ex collectaneis Bollandianis bibl. regiæ Bruxellensis nº 8929, ad se fuisse transmissum, dicitque illud multa sui parte esse mutilum ; hæc Bougaud in operis sui lib. IV, pag. 413. Jam accipe, lector benevole, rei veritatem. In ipsa enim bibliotheca scholæ medicinæ vidimus ac legimus, contulimus secum partimque descripsimus prædictos codices. Passio* Benigni *quam eo loco edit Bougaud, non est codicis nº 55, sed codicis nº 135 ; cujus textum originalem non accurate descripsit, sive Bougaud, sive alius pro (eo non enim arbitror propriis Bougaud oculis codices hos legisse), sed multis in locis mutavit. Chiffleti vero apographum non pendet a codice nº 30, sed a codice nº 55; apographum mutilum non est; sed pars quæ deest, deest eadem in codice nº 55. In codice nº 30 non deest* Benigni *Passio, sed alia adest, longissima illa quam postea daturi sumus.* — **4.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio, nº 11748, sec. X. Fuit olim S. Germani a Pratis, et S. Mauri; vitiose scriptus est, saltem in* Benigno. — **5.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, sec. saltem XI, nº 15436.* — **6.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, sec. XIII, nº 12612. Fuit S. Germani a Pratis, ex libris monasterii Corbeiensis.* — **7.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio, sec. XIII, nº 5270.* — **8.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, sec. XIII vel XIV, nº 5336; olim Colbertinus.* — **9.** *Viennensis in Austria, membraneus, folio minori, sec. XI, nº 474.* — **10.** *Haganus in Neerlandia, e bibliotheca regia, papyraceus, folio minori, sec. XV, nº 14. Fuit Sororum Sanctæ Catharinæ Mudæ.* — **11.** *Valencenus in Gallia, e bibliotheca publica, membraneus, folio minori, sec. partim X, partim XIII; Passio* Benigni *est in parte sec. X;*

C F

numerum codex non habebat. — **12.** *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio, sec. XIII, nº 21885.* — **13.** *Trevirensis, e bibliotheca publica, membraneus, sec. XIII, nº 1021.* — **14.** *Namurcensis in Belgio, e bibliotheca publica, membraneus, folio, sec. XII, nº 15.* — **15.** *Codex Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio, sec. XII, nº 9289.*

CAPUT PRIMUM.

Sanctus Benignus, jussu Aureliani imperatoris tentus, fidem coram eo fortiter profitetur.

S. Benignus *Divione imperatori Aureliano a*

NATALIS SANCTI BENIGNI MARTYRIS. — In [1] tempore illo [2] Aurelianus [3] ad castrum [4] cui nomen est Divione [5], ubi tunc temporis [6] novos construxerat [7] muros [8] *a*, ad videndum eos advenit [9], et [10] cum fuisset ingressus, ait : *Bene muros constructos video; ædificate nunc [11] templum [12] Jovi [13], Mercurio atque Saturno [14], et [15] ne [16] permittatis [17] ullum [18] qui se legis christianæ [19] esse adfirmat [20] in istis locis [21] residere [22], ne [23] eorum vana religione [24] noster populus [25] depravetur [26].*

Num. 1. [1] eodem *add.* 2, 3, 7, 8, 10; eo *add.* 13-15 — [2] *om.* 2-5, 7, 8, 10; quo 13-15; (t. i.) i. t. 12.— [3] imperator *add.* 11, 12. — [4] (a. c.) in castro 13, 14, 15. [5] Divion 2, 12; Divionem 4; Divine 13; Divino 9. — [6] (u. t. t.) *om.* 13-15.—[7] construxerant 4. — [8] et *add.* 13-15. — [9] advenerat 10, 13-15. — [10] *om.* 13, 14.—[11] hic 13, 14. — [12] invictissimi[s] *add.* 4. — [13] et *add.* 2, 3, 10, 12. — [14] (Jovi-Sat.) Jovis et Mercurii atque Saturni 13-15. — [15] *om.* 3. — [16] (e. n.) neque 9. — [17] patiamini 3, 5, 10-15; paciatis 2, 9. — [18] illum 2, 10, 13. — [19] (l. c.) c. l. 3-5, 9, 10, 11, 13-15, (s. l. c.) c. l. s 4. [20] affirmarunt 2. — [21] (i. l.) l. i. 2, 3, 12-15. — [22] *om.* 10. — [23] ut 2, 4, 5, 9, 12, 13, ut ab 10, 11. — [24] (v. r.) vanis religionibus 3, vanæ religionis 2, 4, 5, 9, 13-15; a nobis *add.* 12. — [25] (n. p.) p. n. 2-5, 9-15; esse *add.* 15. — [26] evertatur 3; privetur 4, 9, 11, 12; præservetur 10; probetur 13-15; præbitur 2.

2. Audiens

indicatur, b 2. Audiens autem [1] hæc Terentius [2], comes [3] loci [4] illius [5] *b*, ait : *Christianus quis* [6] *sit* [7], *invictissime imperator* [8], *non novimus* [9]; *sed vidi quemdam hominem peregrinum capite tonso* [10]; *habitus* [11] *ejus differt ab* [12] *habitu nostro* [13], *et vita illius immutata* [14] *deorum cæremonias refutat. Populum nostrum* [15] *abluit aqua et balsamo* [16] *linit; signa multa in populo facit; novum deum patriæ nostræ designat* [17]. *Post mortem, aliam vitam* [18] *in deo suo* [19] *credentibus æternam* [20] *promittit* [21].

et ejus jussu 3. Audiens [1] hæc [2] Aurelianus ait : *Quantum audio* [3], *hunc quem dicis* [4], *christianum esse designas* [5]. *Inquirite eum et* [6] *ligatum* [7] *in conspectu meo perducite* [8]; *quia si eum* [9] *dimiserimus* [10], *magnum malum patriæ nostræ accrescet* [11] *et deorum nostrorum* [12] *despectio sublevatur* [13]. *Quia* [14] *noveritis* [15] *quod diis nostris non placet ista conversio* [16], *nec miscetur lex* [17] *illa* [18] *christianorum legibus deorum nostrorum; sed cum diis nostris ostensum fuerit* [19] *signum illius crucifixi* [20], *statim tabescent et frement* [21] *dentibus, nec patiuntur* [22] *signum illius intueri.*

adductus, 4. Audiens autem [1] hæc Terentius, comis loci illius [2], inquiri jussit sanctum Benignum. Qui [3] inventum eum [4] in villa cui nomen est Spaniaco [5] *c*, *c* ubi verbum Dei gentibus [6] prædicabat, vinctum ac [7] cæsum [8] in conspectu Aureliani [9] exhiberi præcepit. Quo viso, Aurelianus ait : *Crucicola* [10] *signifer, christianæ legis si* [11] *te profiteris esse* [12] *doctorem, habes in* [13] *me tuum* [14] *persecutorem* [15]. *Si modo* [16] *interrogationibus meis non* [17] *lenocinio* [18] *sermone* [19], *nec argumentis* [20] *verborum* [21], *sed* [22] *antiquæ legis, ex* [23] *sacrificiis* [24] *deorum* [25] *offerre* [26] *nolueris* [27], *diversis te pœnis* [28] *interimi præcipiam* [29], *et te non eripiet* [30] *de manibus meis Christi tui auxilium.*

fidem 5. Ad hæc [1] sanctus Benignus [2] respondit [3] : *Sacratissima* [4] *Christi vox* [5] *est, cum* [6] *dicit* [7] : *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Aurelianus ait [8] : *Ex* D *qua regione es* [9] *et quod* [10] *nomen tibi* [11] *est* [12]? Sanctus Benignus respondit : *Ab Oriente venimus ego* [13] *et fratres mei* [14], *quos tu jam* [15] *occidisti, a sancto Polycarpo* [16] *missi ut verbum Dei et nomen Christi, quod est incorruptum, omnibus* [17] *adnuntiaremus* [18], *et* [19] *lux quæ illuminat omnem hominem, id est* [20] *Christus e* [21] *cælo missus* [22], *omnibus perpatescat* [23].

6. Aurelianus ait [1] : *Si sermonibus meis* [2] *præbeas famulatum, magnum te sacerdotem deorum meorum* [3] *constituam, et remuneratum* [4] *ex ærario publico primum te in meo palatio* [5] *esse jubebo* [6]. *strenue profitetur* Sanctus [7] Benignus respondit : *Aurum et argentum tuum* [8] *tecum sit* [9] *in perditione* [10], *lupe rapax* [11]. *Primatus* [12] *aut* [13] *sacerdotium a te promissum non accipio* [14], *quia interitus æternus est et damnatio plenissima. Nam me non* [15] *mutabis a Christo meo* [16], *cui ego* [17] *servio, qui est verbum pacis* [18] *et vitæ* [19], *lux inenarrabilis et* [20] *margarita splendens, qui est* [21] *a Patre missus, verbo* [22] *editus* [23], *credentibus adnuntiatus* [24], *qui in se credentibus* [25] *vitam dabit* [26] *æternam. Ipse est* [27] *qui venturus est judicare* E *vivos et mortuos, qui* [28] *et tuam detegere habet insaniam quam contra Christi servos exerces. Nam scias* [29] *quem negas, velis nolis* [30], *Deum esse* [31] *tuum et omnium gentium* [32].

ANNOTATA.

a *Dici vix potest quanta bella et lites muri Divionensis castri inter eruditos excitarint. De quibus dicere supersedemus, curiosum lectorem remittentes ad libros Domini Roget de Belloguet et cl. Bougaud. Quorum prior hanc materiam amplissime tractavit in opere suo sæpe citato* (1), *ubi varii auctores afferuntur; alter tetigit in opere etiam sæpe dicto de* S. Benigno (2). *Nos qui Actis Benignianis*

Num 2 [1] *om.* 2, 3, 14, 15 — [2] Terrentius 11 [3] *ita* 3, 11-14; *reliqui codd.* comis. — [4] *om.* 10. [5] (l. i.) i. l. 4. [6] qui 2, 3, 12. [7] (c. q. s.) christiani qui sint 4. — [8] *om.* 11, 12; nos *add.* 3. [9] (n. n.) nos nescimus 13-15. — [10] (c. t.) caput habere tonsum 2-4, 10, 11, 13, 15, caput tonsum habentem 9, qui caput habet tonsum 12. [11] que *add.* 9; autem *add.* 11. [12] *om.* 4. [13] (a. h. n.) ad habitum nostrum 11. [14] est. Hic *add.* 13-15; ac *add.* 10. — [15] *om.* 4. — [16] lavacro 14, 15. [17] et *add.* 12. [18] *om.* 9, 14, 15. — [19] (d. s.) deum C suum 14, 15. — [20] *om.* 2, 3, 9-14; vitam 15. — [21] repromittit 2, 13.

Num. 3 [1] autem *add.* 12. — [2] *om.* 3. — [3] inquit *add.* 3. [4] (q. d.) cujus habitum studiumque designas 14, 15. [5] constat 14, 15 [6] *om.* 10. — [7] ligate eum et 10. [8] (i. c. m. p.) p. i. c. m. 3. [9] *ita* 1, 2; *reliqui* hunc. [10] dimiseritis 11, 13-15. — [11] *add. ex* 3, 4, 10, 11; accrescit 12; conquiritur 14, 15; *om. reliqui.* — [12] *om.* 4. [13] sublevabitur 3; verecunda suscitatur 14, 15. — [14] cum 10. — [15] scitis 9. — [16] conversatio 11-13; (quia-conv.) diis enim nostris noveritis non placere istam conversationem 14, 15. — [17] *om.* 4. [18] (l. i.) i. l. 2, 3, 10, 11, 13-15. — [19] (o. f.) ostenderit 2. — [20] (i. c.) illum Christi crucifixum 2, i. Christi c. 11, i. Christi confixi 12. — [21] (t. e. f.) tabescunt et fremunt 3, 12-14. — [22] patientur 11.

Num. 4. — [1] *om.* 2-5, 11, 13-15. [2] (l. i.) *ita* 1, 6-8, *reliqui om.* — [3] quem 10, 13; (s. B. q.) illum de quo quæstio agebatur quem 14, 15 — [4] *om.* 10, 13-15. [5] Spaniacus 14; Hispania 15; Hispaniatum 11, 12; Ispania 6, 13. — [6] gentilibus 11; *om.* 14, 15. — [7] Aureliani et 13. — [8] (a. c.) *om.* 14, 15. [9] *om.* 13. [10] crucigula 12.— [11] *add. ex solo* 3. — [12] *om.* 14, 15. — [13] *om.* 14, 15. — [14] *om.* 10, 13. — [15] persecutor[es?] 4. — [16] in *add.* 10. — [17] non satisfeceris non 12. — [18] lacinioso 10. — [19] sermonis 11; sermonum 12, 15; (n. l. s.) *deleta in cod.* 4. [20] (s. n. a.) *om.* 14. [21] respondens *in margine* 11; *om.* 15; contendere *add.* 3; sed pacatissimis et lenissimis fidelitatem etiam deorum innuentibus responsis subserviens, nisi etiam *add.* 14, 15. — [22] si *add.* 12. — [23] *om.* 7, 11, 12: et 3; ac 2, 10; hæc 4. — [24] sacrificia 4, 12. — [25] diis 3. — [26] (d. o.) o. diis 12. — [27] (sed-nol.) secundum antiquas leges sacrificia diis offerre volueris 14, 15. — [28] feris 11, 12; (t. p.) p. t. 3. — [29] præcipio 2, 3, 10, 13-15. — [30] (t. n. e.) n. e. t. 2, 10, 13-15, n. eruet te 3.

Num. 5. — [1] (a. h.) *om.* 2-4, 10-15. — [2] hoc erat (est 14) nomen christiani *add.* 14, 15. — [3] respondens dixit 11, 12. — [4] (r. s.) s. inquit 14, 15. — [5] (C. v.) v. C. 2, 3, 10, 14, 15. — [6] quæ 12. — [7] (c. d.) dicentis 13-15. — [8] dixit 14, 15. — [9] tu F *add.* 3. — [10] (e. q.) aut quod est 2. — [11] tuum 2. — [12] *om.* 2, 3, 10, 11; (t. e.) e. t. 4, 13-15. — [13] Benignus *add.* 14, 15. — [14] Andocius (Andochius 14, 15) et Tyrsus (Tyrius 4) et Felix (Andeolus 14, 15) *add.* 2, 4, 14, 15. — [15] *om.* 11-15. — [16] episcopo *add.* 3, 4. — [17] gentibus 2-4, 10-15. — [18] prædicemus 3, 4, 10, 13-15; prædicent 2; *quæ sequuntur omittit codex 2, et incipit iterum ab initio num. 9.* — [19] ut 3, 12-15. — [20] (i. e.) *om.* 4. — [21] de 10, 13-15. — [22] (e c. m.) m. e c. 3. — [23] patescat 10; peccatorum caligine obtenebratis illucescat 14, 15.

Num. 6. — [1] dixit 12. [2] *add. ex* 3, 10, 12, 14, 15. [3] *om.* 4; (s. d. m.) d. m. s. 14, 15 — [4] muneratum 3, 10, 13-15. — [5] (m. p.) p. m. 3, 14, 15. — [6] jubeo 4, 9, 10, 13-15; constituam 3. — [7] *om.* 11, 12. — [8] *om.* 4. [9] confletur 4, 10-15; fletur 3. — [10] perditionem 4, 10, 13-15. — [11] (l. r.) *add. ex* 3, 10, 12-15. — [12] primatum 3, 10, 13; primatus eminentiam 14, 15. — [13] et 11, 12; autem 4. — [14] accipiam 11, 12. — [15] (m. n.) n. m. 3, 10, 13-15. — [16] *om.* 3, 10, 13-15. — [17] *om.* 4, 12. — [18] patris 3. — [19] vita 3, 10, 12-15; et *add.* 12-15. — [20] *om.* 3, 10, 13-15. — [21] *om* 10, 13. — [22] verbum 3, 4, 10. — [23] (v. e.) de corde Patris editus Verbum Patris appellatur (appellatus 15) 14, 15. — [24] adnuntiantur 10. — [25] credenti 10, 13-15; credentem 4. — [26] tribuit 3, 10, 13-15. — [27] enim *add.* 3. — [28] quia 4. — [29] quem negas *add.* 3, 4, 9, 10, 12, 14, 15; quem (?) *add.* 13. [30] non velis 11, 12. — [31] (D. e.) *om.* 14, 15. — [32] esse Deum *add.* 14, 15; (o. g.) omnibus gentibus 3, 4, 9, 12.

(1) *Origines Dijonnaises*, parte I, qu. 1, et parte III, qu. 6 et 7. — (2) Lib. I, cap. 3, n° 4.

auctoritatem

A *auctoritatem historicam adscribere ob rationes in Commentario præv., § II, datas nequimus, opinamur in Actis referri eam traditionem vulgarem cujus meminit S. Gregorius Turonensis* (1), *ubi de Divione loquens :* Est autem, *inquit*, castrum firmissimis muris... Veteres ferunt ab Aureliano hoc imperatore fuisse ædificatum. *Et quum auctor Passionis* S. Benigni *vel auctores totius cycli Beniguiani ad componenda sanctorum martyrum Acta persecutore aliquo opus haberent qui omnium opinione Divionem venisset, hunc Aurelianum elegerint.*

b Comes loci illius ; *isto tempore nondum erat hæc dignitas.*

c Spaniacum, Épagny, *locus est duobus milliariis et medio a Divione distans, cujus patronus est* S. Benignus. *Altero milliario a Divione distat Prunidum sive Prunetum,* Prenois, *cujus incolæ credunt* S. Benignum *persecutionis fugiendæ causa istuc divertisse, ibique aliquandiu latuisse. Spaniacenses insuper designant fontem prope quem milites a Terentio missi* S. Benignum *invenissent.* B *Quo ex fonte, Beniguiano dicto, ægroti aquam haurire consueverant. Tempore calamitatum publicarum fideles eo turmatim accurrebant. Etiam folia arboris sub qua resedisse* S. Benignum *credebant, ad instar sacrarum reliquiarum distribuebantur* (2).

CAPUT SECUNDUM.

Sanctus Benignus, multis tormentis affectus, bis in carcere ab angelo sanatur; vecte contusus obit; miracula in morte; ejus sepultura.

Nervis cæsus

Audiens hæc Aurelianus [1] nervis durissimis eum cædi præcepit dicens : *Nisi hodie sacrificaverit, diversis eum tormentis* [2] *affligite.* Qui cum traditus [3] Terentio comiti fuisset [4], ad trocleas extensus est [5], et [6] cum [7] cæderetur, ait : *Gratias tibi ago, Domine* [8] *Jesu Christe, quod* [9] *propter nomen tuum hæc pati merui* [10]. *Præsta* [11], *rex* [12] *gloriæ* [13], *ut sustineam omnem pœnam quam iniquissimus* [14] *cæsar me pati præcipit* [15] ; *conforta me* [16], *æterne* [17], *per angelum tuum, et ne me ab hoc stadio removeri* [18] *permittas* [19].

EX MSS

ab angelo sanatur, et in secunda confessione

8. Sed [1] cum fuisset cæsus [2], carcere [3] a mancipatus [4], angelo [5] confortante [6] ita [7] pristinæ redditus est [8] sanitati [9], quasi nec unam plagam corporis [10] accepisset [11]. Altera igitur [12] die suis eum jussit aspectibus præsentari [13], et [14] ait : *Benigne, sacrificas* [15] *diis* [16] *an non?* Sanctus [17] Benignus respondit : *Non sacrifico* [18]. *Agnosce, miser, quod* [19] *dii tui* [20] *nihil sunt* [21]; *qui, si* [22] *signum auctoris nostri* [23] *Jesu* [24] *Christi* [25] *viderint, statim tabescent* [26]; *sunt enim idola surda et muta* [27], *neque vident* [28], *neque ambulant* [29], *neque audiunt* [30], *neque gressus habent, et* [31] *similes illis fiunt* [32] *qui faciunt* [33] *ea* [34] *et omnes qui confidunt* [35] *in eis. Tibi quomodo* [36], *qui sibi ipsis* [37] *subvenire non possunt?*

signo crucis idola evanescere facit.

9. Tunc [1] iratus cæsar ad fanum quoddam eum [2] adduci præcepit, et sic [3] ipse [4] veniens carnem de sacrificiis [5] invitum [6] in os [7] illius suis conspectibus ut manducaret [8] mitti [9] jussit [10], dicens [11] : *Si de sacrificiis deorum* [12] b *manducaverit, contra nos postea* [13] *talia* [14] *non loquitur* [15], *sed dii nostri* [16] *ipsum* [17] *sibi suis servitiis assumunt* [18]. Quo exhibito [19], facto [20] signo crucis e contra [21], corda [22] sursum [23] suspensa [24], oculis [25] in cœlum [26] elevatis [27], ait [28] : *Jesu Christe, erector* [29] *mundi, destructor dæmonum, lux æterna, aspice in hac hora ut confundantur omnes qui adorant sculptilia* [30] *et gloriantur in simulacris suis, ut* [31] *sciant quia tu es Deus æternus.* Et cum hoc [32] dixisset [33], statim omnia [34] idola manufacta [35] sicut fumus evanuerunt [36]. Tunc sanctus Benignus gaudio magno repletus [37] ait : *Gratias tibi ago, Domine* [38] *Jesu Christe, quod de* [39] *sacrificiis* [40] *immundis* [41] *me* [42] *pollui non permittis* [43].

b

Num. 7. — [1] (a. h. A.) A. a. h. 3. — [2] pœnis 3, 10, 13-15. — [3] fuisset *add.* 14, 15. — [4] *om.* 14, 15. — [5] *ita* 3, 10-15; *reliqui om.* — [6] sed 12. — [7] *om.* 4. — [8] *om.* 13. — [9] quia 10. C — [10] (p. m.) patior 13-15. — [11] mihi *add.* 3. — [12] *om.* 9. — [13] tuæ *add.* 4. — [14] iniquus 11, 12. — [15] jussit 9; (m. p. p.) cum suis satellitibus mihi importat 14, 15. — [16] Domine Deus *add.* 11, 12. — [17] nunc 4. — [18] removere 4, 9, 12. — [19] (conforta-perm.) *om.* 3, 10, 13-15.

Num. 8. — [1] qui 14, 15; *om.* 3, 11. — [2] *om.* 14. — [3] carceri 3, 10-14. — [4] mancipatur 14, 15; est *add.* 3, ubi *add.* 14, 15. — [5] eum *add.* 14, 15. — [6] (a. c.) *om.* 4. — [7] *om.* 14, 15; eum *add.* 4, 10, 12, 13. — [8] (r. e.) reddidit 4, 10, 12, 13; redditur 14, 15. — [9] (carcere-san.) carceri mancipatus est. Angelus autem Domini confortans ei pristinam ita reddidit sanitatem 3. — [10] *om.* 3, 4, 10-15. — [11] (unam-acc.) saltem una plaga fuisset attritus (*attactus* 15) 14, 15. — [12] autem 11, 12; vero 4. — [13] (s. e. j. a. p.) s. e. conspectibus j. p. 3, 9, 10, 13-15, s. e. j. conspectibus p. 11, s. e. j. Aurelianus conspectibus p. 4; imperator *add.* 14, 15. — [14] sed omnino illæsus apparuit. Cui imperator *hæc altera manu descripta exhibet cod.* 14. — [15] sacrifica 3. — [16] *om.* 10, 13-15. — [17] *om.* 11, 12. — [18] sacrificabo 4, 12; et ait *add.* 4. — [19] quia 13, 14. — [20] *om.* 10. — [21] *om.* 14. — [22] cum 13-15; *om.* 10; (q. s.) nam 11, 12. — [23] mundi 10. — [24] *om.* 10. — [25] si *add.* 11, 12. — [26] tabescunt 3, 12, 13; contabescunt 14, 15; et fremunt dentibus *add.* 3. — [27] (s. e. m.) m. e. s. 14, 15. — [28] neque audiunt *add.* 3, 10, 13. — [29] audiunt 15. — [30] ambulant 15; (n. a.) *om.* 3, 10, 13. — [31] *om.* 12; (n. g. h. e.) quibus 13-15. — [32] fiant 3, 11, 12; *om.* 10; (i. f.) f. i. 4, sunt 13-15. — [33] (q. f.) facientes 14, 15. — [34] *om.* 10. — [35] (o. q. c.) confidentes 13-15. — [36] subvenient *add.* 3, 13, 15; subveniunt *add.* 10-12, 14. — [37] *om.* 10, 13-15.

Num. 9. — [1] *Hic continuatur cod.* 2, *qui in num.* 5 *post vocem* adnuntiaremus *abruptus fuerat.* — [2] (q. e.) e. q. 2-4, 9, 10, 13. — [3] *om.* 4. — [4] (s. i.) cum ipso 2. — [5] (c. d. s.) *om.* 14, 15. — [6] invito 3, 14, 15; *deletum in* 11; ut manducaret *add.* 4; eo *add.* 14, 15. — [7] (i. o.) ori 14, 15. — [8] (u. m.) *om.* 4. F — [9] (suis-mitti) carnem de sacrificiis apponi 14, 15; (ut-mitti) mitti et manducare 12, mitti et manducari 11. — [10] præcepit 14, 15. — [11] dicit 9. — [12] nostrorum *add.* 3, 9; meorum *add.* 10. — [13] *ita* 1, 10, 12-15, *reliqui om.* — [14] *om.* 11. — [15] loquetur 3, 9, 10, 12, 13; (contra-loq.) nobis postea tam proterva loquacitate non reluctabitur 14, 15. — [16] ipsi eum 14, 15, sibi *add.* 3, 10, 13. — [17] sibi *add.* 9, 11; sibi in *add.* 12. — [18] adsument 3, 9, 10, 13-15. — [19] (q. e.) qua exhibita 11, qui exhibitus 14, 15. — [20] Benignus *add.* 11, 12. — [21] (s. c. e c.) e c. s. c. 2, 3, 10-15. — [22] corde 12-15; etiam *add.* 14, 15. — [23] rursum 9. — [24] suspenso 11-15. — [25] oculum 3; quoque *add.* 14, 15. — [26] cœlo 10, 13. — [27] levatis 2, 10, 13; elevans 3; porrectis 14, 15. — [28] dixit 14, 15; Domine *add.* 3, 9. — [29] creator 3, 4; effector 11, 12, ereptor 14, 15. — [30] sculptile 11, sculptilibus 4. — [31] et 3, 12. — [32] hæc 2, 4, 10, 13, 14; (e. c. h.) cumque hæc 3. — [33] facto signo crucis (*om.* 12) e contra *add.* 2-4, 10-15. — [34] *om.* 3. — [35] muta facta 3; *om.* 11, 12; ligna et lapidea *add.* 2-4, 10-14. *Dein varia adduntur, scilicet a codd.* 2, 10-13 : Et vasa ubi (*cum quibus* 10, *quæ cum* 13, *quorum* 2) sacrificia offerebantur; *a codd.* 3, 4 : Et vas quod cum sacrificiis offerebatur ; *et a cod.* 14 : Et vasa in quibus sacrificabatur. — [36] evanuit 4. — [37] expletus 10. — [38] *om.* 2, 10. — [39] *om.* 10. — [40] (d. s.) me sacrificia 2, 9, me per sacrificia 11. — [41] immunda 9, 11; mutis 3, 10, mutua 2. — [42] *om.* 2, 9, 11; (d. s. i. m.) me sacr. vanis (*immundis* 12) 12-15. — [43] permisisti 11, 12.

(1) *Hist.*, III, 19 (P. L., tom. LXXI, p. 259). — (2) Bougaud, op. cit., lib. III, cap. 1, p. 237.

10. Et

Quare ab imperatore

10. Et ad Aurelianum ait : *Agnosce, miser* [1], *quid fuerint* [2] *factæ* [3] *species* [4] *deorum tuorum, quomodo ante signum salutis evanuerunt* [5]. *Agnosce* [6], *infelix* [7], *creatorem cœli ac* [8] *terræ* [9]. Aurelianus ait : *Et tu* [10] *agnosce, Benigne, quod* [11] *dii nostri tuam cupiunt facere voluntatem* [12]; *si tu illis velis* [13] *præbere* [14] *adsensum, magnum te* [15] *in conspectu nostro videbis* [16]. Sanctus [17] Benignus respondit : *Vere* [18] *saxeum* [19] *habes cor* [20], *nec oculis* [21] *vides* [22] *quanta sit virtus Christi* [23], *qui* [24] *deos tuos* [25] *sic comminuit. Jam dixi tibi* [26], *diabole* [27], *auctor criminum, animarum innocentium parricida* [28], *quod diis tuis* [29] *non servio* [30], *et* [31] *imagines dæmonum non adoro* [32].

iterum in carcere suppliciis affectus,

11. Tunc iniquissimus [1] cæsar carcere [2] eum [3] retrudi [4] præcepit, dicens : *Exhibete saxum grande* [5] *in quo* [6] *pedes ejus* [7] *implumbate* [8], *et in digitos* [9] *manuum* [10] *ejus calentes subulas* [11] *in longo* [12] *configite* [13], *et sex diebus* [14] *illi nullus* [15] *vel* [16] *aquam* [17] *præbeat. Includite* [18] *cum eodem* [19] *canes ferocissimos* [20] *duodecim* [21] *esurientes* [22], *ut a canibus diripiatur* [23]; *carcerem* [24] *autem* [25] *ipsum* [26] *a militibus custodiri* [27] *præcipite* [28]. Qua jussione impleta [29],
B subulas acutissimas [30] in manibus ejus [31] transfixerunt [32], et in lapide [33] plumbo remisso pedes ejus [34] adstrinxerunt [35], et [36] canes cum eodem [37] incluserunt [38]. Sed cum ad [39] carcerem [40] secundum imperium [41] iniquissimi cæsaris [42] ducere-tur [43], ait : *Audite me, filioli* [44], *comites et tribuni,* D
credite [45] *Jesu Christo* [46], *redemptori* [47] *nostro* [48]; *quia ipse* [49] *spes et salus credentium in se* [50] *est* [51], *ut deleantur peccata vestra* [52]. *Ipse est lux mundi hujus* [53], *cujus odore reviviscunt mortui* [54], *cujus tactu* [55] *confortantur* [56] *infirmi, cujus* [57] *gloria implet cœlos, cujus misericordia replet* [58] *terram* [59].

sed iterum ab angelo liberatus,

12. Reclususque [1] sanctus Benignus [2] in carcere [3] per sex dies [4], orationi vacans [5], angelo [6] confortante [7], et [8] canes [9] mitigati [10] nec [11] fimbriam vestimenti [12] ejus [13] contigerunt [14]. Angelus autem Domini [15] ipsi [16] alimentum [17], id est [18], panem cœlestem [19] præbuit [20], et discussis subulis [21] de manibus ejus [22] et plumbum [23] de pedibus ejus ait [24] : *Accipe, dilectissime* [25] *Christo* [26]; et accepto [27] pane, gratias agens Deo [28] manducavit [29].

jubetur vecto contundi et lancea feriri.

13. Sexto igitur die Aurelianus cæsar [1] ait [2] ministris suis [3] : *Aperite custodiam, et videte si a* [4] *canibus sit direptus* [5] *an non*. Aperta itaque [6] custodia, invenerunt eum [7] ita [8] illæsum et [9] tam [10] integrum ut neque una [11] plaga corporis ejus [12] appareret [13]. Qua re nuntiata [14], ait [15] iniquissimus [16] : *Vecte ferreo* [17] *collum* [18] *ejus c in ipso* [19] *carcere* [20] *contundite* [21], *et lancea militis* [22] *vitam* [23] E
ejus crudeliter [24] *finiri* [25] *facite* [26], *ut* [27] *ne* [28] *ipse nobis aut diis nostris* [29] *injuriam amplius* [30] *inferat.*

Num. 10. — [1] miserrime 2. [2] fuerunt 2, 9; sint 11. — [3] (f. f.) factæ fuerint 10, fuerit facta 3, factum sit 13, 14, factum est 15. [4] de speciebus 13, 15, de specie 14. — [5] evanuerint 10, 11; (quomodo evan.) *om.* 4 — [6] ergo *add.* 11, 12; miser *add.* 2, 3, 10. — [7] *om.* 4. — [8] et 2-4, 9-15. [9] et eum adorare festina *add.* 11. — [10] (e. t.) *om.* 2, 3, 13-15. [11] quia 2, 3, 10, 13-15. [12] (tuam-vol.) tuæ in omnibus quæ proposueris agenda voluntati aspirabunt 14, 15. [13] (v. v.) v. i. 2, 3, 10-15. — [14] (i. v. p.) v. p. i. 4. [15] (in t.) te enim eorum venerationi devote studentem 14, 15. — [16] *ex* 3, 10, 12, 13; videbas 2; magnum et gloriosum incedere, et nobis etiam considere gratulaberis 14, 15; *reliqui* videras. — [17] *om.* 11, 12. — [18] *om.* 4. — [19] (v. s.) stultum 2, 3, 10, 13-15. — [20] *om.* 3. — [21] tuis *add.* 4. — [22] videbis 11. — [23] Dei 14, 15. — [24] quæ 3, 4, 9, 11; quod 2, 10. — [25] (d. t.) t. d. 15. — [26] (d. t.) t. d. 15. [27] *om.* 11, 12; vicarie diaboli 14, 15. — [28] (a. i. p.) *om.* 2, 3, 10, 12-15. — [29] (d. t.) deos tuos 14, 15. — [30] veneror 14, 15. — [31] *om.* 4, 11; eorum *add.* 14. — [32] (dæmonum-ad.) ea religione et reverentia qua exigis non contemplor 14, 15.

Num. 11. — [1] *om.* 12. [2] in c. 11. — [3] *om.* 2. — [4] trudi 2; recludi 3, 4, 9-12; includi 13-15. — [5] perforatum *add.* 11; et perforatum *add.* 2, 3; et transforatum *add.* 13; et transfo-
C rate eum 4, 12. [6] (i. q.) et in ipso 4, 11, 12. quo transforato 14, 15. *om.* 13. [7] istius rebellis 14, 15; in eo *add.* 13-15. [8] implumbetis 2, 3; implebitis 10. — [9] (i. d.) *ita* 3, 10, 12, 14; i. digitis 2, 5, 11, 13, i. articulos 4, d. *reliqui*. — [10] *om.* 5. — [11] (c. s.) calentibus subulis 15 [12] longum 13-15; ligno 12. [13] (subulas-configite) clavos inter ungulas et carnem infigite 5 — [14] diis 2; dies 3, 4, 9; (s. d.) per sex dies 10-15. — [15] ullus 3; nec ullus 9; (i. n.) n. i. 2, 10-12. — [16] nec 2, 3, 10, 13; nec etiam 14, 15; ne 12; *om.* 11. — [17] (n. v. a.) nec aqua ullus 4, nec aliud quidquam *add.* 11, 12. [18] inclaudite 2, 8; et includite 4; include 13; quoque *add.* 14, 15. — [19] eo 11, 12. — [20] (c. f.) f. c. 9. — [21] (f. d.) *om.* 14. — [22] et sitientes *add.* 2, 4, 10, 11, 13. — [23] (esurientes-diripiatur) longa esurie ad devorandum eum rapacissimos et multis diebus impastos et ad hunc depascendum avidissimos deinde 14, 15. — [24] et tunc eum in carcere 11, 12. — [25] *om.* 2 4, 10-15. — [26] *om.* 11, 12. — [27] custodire 4, 9. — [28] præcepit 4, 11-15. — [29] adimpleta 11, 12; decem *add.* 4; (q. j. i.) qui jussionem implentes 14, 15. — [30] *om.* 14. — [31] *om.* 9, 13. — [32] confixerunt 4; infixerunt 14, 15. — [33] *om.* 4; cum *add.* 2, 11, 13; a *add.* 4, 9, 10 — [34] in lapide *add.* 4. [35] confixerunt 2-4, 10-13; (plumbo-adstr.) perforato cum liquefacto plumbo artaverunt pedes ejus 14, 15. — [36] *om.* 2; ferocissimos *add.* 2-4, 10-13; famelicos *add.* 14, 15. — [37] eo 3, 12; in carcere *add.* 2, 3, 12, 14, 15; in carcerem *add.* 13; (can. cum eod.) cum eod. can. 11. — [38] clausi sunt 2; clauserunt 10, 13-15; recluserunt 11, 12. — [39] in 3, 9-11, 13-15; *om.* 4. — [40] carcere 11, 13-15; carceris includeretur 4; (sed-carc.) *om.* 2. — [41] jussionem 2-4, 10-15. — [42] principis 11, 12. — [43] cum inclauderetur 2; includeretur 3, 10, 13-15; recluderetur 11, 12; *om.* 4; sanctus Benignus *add.* 2, 13. — [44] filii 11, 12; mei *add.* 2, 13. — [45] in *add.* 2-4, 10-15. — [46] (J. C.) Jesum Christum 3, 10-15. — [47] redemptorem 10-15; domino 2, 4; salvatorem 3. — [48] nostrum 3, 10-15. — [49] est *add.* 2-4, 14, 15. — [50] (in se) ipse 9, 10; (c. i. s.) i. s. c. 15. — [51] *om.* 3, 4, 13-15. — [52] nostra 13; *om.* 14; (ut-vestra) *om.* 2, 4. — [53] (m. h.) h. m. 2, 3. — [54] *om.* 9; (r. m.) m. r. 3. — [55] (c. t.) ad cujus tactum 11, 12. — [56] invalescunt 14, 15. — [57] *om.* 2-4, 10, 13-15; et ejus 11, 12. — [58] implet 13; amplectitur 14, 15. — [59] terras 11, 12.

Num. 12. — [1] reclusumque 2, 9, 10, 13; reclusum 3; reclusum itaque 14, 15; his dictis reclusus 11, 12; reclusoque 4. — [2] (s. B.) sanctum Benignum 2, 3, 9, 10, 13-15. sancto Benigno 4. — [3] carcerem 3, 4; (s. B. i. c.) i. c. B. 11, 12. — [4] (i. c. p. s. d.) p. s. d. i. c. 14, 15. — [5] vacantem 10; (o. v.) *om.* 13-15; immobilis permansit *add.* 11, 12. — [6] enim *add.* 11, 12. — [7] (a. c.) ita eum confortatus est angelus Domini 13; confortabat angelus Domini 14, 15. — [8] *ita* 11. — [9] canis 2; canum famem et ingluviem 14, 15. — [10] mitigatus 2; mitigatos 3, 4; mitigati sunt 11, 12; mitigavit 13; restrinxit 14, 15; ut (*om.* 2, 3, 10) nec capillum (capillos 10, 13-15) capitis ejus *add.* 2, 3, 10-15. — [11] aut 2, 3, 10-15. — [12] (f. v.) capillum capitis 4. — [13] *om.* 2, 10. — [14] contingerent 11, 14-15. — F
[15] (a. a. D.) *om.* 13-15; angelico enim officio 11, 12. — [16] *om.* 2, 4, 11-15; ipse 3. — [17] autem *add.* 13, 14. — [18] (i. e.) et 2, 10, idem 4, *om.* 11, 12. — [19] ei *add.* 14. — [20] ministrabat 4; (p. c. p.) panis cœlestis percepit 11, 12. — [21] (d. s.) *ita* 10-12, detractis s. 14, 15; *reliqui* discussas subulas. — [22] *om.* 2-4, 10-15. — [23] plumbo 10-12, 14, 15. — [24] audivit angelum (*om.* 11) dicentem sibi 11, 12. — [25] dulcissime 10. — [26] Christi 12-15; et confortare in Domino *add.* 11, 12; panem quo reficiaris *add.* 14, 15. — [27] Benignus *add.* 11, 12. — [28] *om.* 3, 4, 10-15. — [29] edidit 4; comedit 11, 12; et refocillatus est *add.* 12.

Num. 13. — [1] *om.* 2, 3, 10, 13-15; imperator 11, 12. — [2] dixit 11. — [3] (m. s) *om.* 2, 3, 10-15. — [4] *om.* 3. — [5] discerptus 12. — [6] igitur 3. — [7] *om.* 2; illum 10. — [8] *om.* 2, 13. — [9] *om.* 3. — [10] *om.* 2, 10, 12. — [11] (n. u.) nulla 11, 12. — [12] in eum 11; in eo 12; (c. e.) in corpore 2, 10, in ejus corpore 3, corpore 9. — [13] apparesceret 2, 3, 9, 10. — [14] quæ cum renuntiata fuissent Aureliano 3; quibus renuntiatis 10; cumque ei renuntiatum fuisset quod illæsum illum invenissent 11, 12; quod cum renuntiatum fuisset Aureliano 14, 15; Aurelianus *add.* 2, 4, 10, 13; imperator *add.* 11, 12. — [15] dixit 11, 12. — [16] *om.* 2-4, 10, 13-15. — [17] ferrea 11. — [18] collo 2, 3. — [19] ipsa 11. — [20] (c. e. i. i. c.) in i. c. collo ejus 4. — [21] (i. i. carc. cont.) cont. in i. carc. 13-15. — [22] *om.* 3; miles 13. — [23] vita 14, 15. — [24] *om.* 3, 11, 12. — [25] finire 11-13. — [26] faciat 13; (f. f.) arrumpatur 14, 15; crudeliter *add.* 3. — [27] et 4, 10; *om.* 11, 13-15. — [28] nec 9. — [29] (d. n.) deorum nostrorum 2, 9, 13. — [30] (i. a.) a. i. 11.

14. Quo

Nocte a Leonilla sepelitur.

14. Quo facto [1] columba nivea [2] de carcere ipso [3] a [4] christianis [5] ascendisse [6] visa est [7], et [8] usque ad [9] nubes [10] pretiosa [11] anima qualiter ascendit ad cœlum [12] fuit visa [13]. Tantusque [14] odor suavitatis et metus [15] in loco illo [16] refulsit [17] ut [18] æstimarent se [19] paradisi odoribus collocari [20], discessoque [21] exinde [22] Aureliano iniquo [23], Leonilla beatissima [24], nocte [25] veniens, sanctum corpus [26] aromatibus condivit [27], et [28] non longe a [29] carcere [30] recondidit [31] in [32] sepulcro [33]; qui [34] se virtutibus multis [35] manifesta probatione semper preclaruit [36]. Martyrizavit [37] *d* autem pro nomine Domini nostri Jesu Christi, cujus [38] honor et potestas, laus et gloria in cuncta secula seculorum. Amen [39]. Passus est sub die kalendarum novembrium [40].

ANNOTATA.

a *De carceribus quibus* S. Benignus *mancipatus fuit legendus est D. Guérin, sacerdos Divionensis* (1). *Auctor in ea opinione versatur ut duos carceres admittat, quod sane nihil est quo prohibeatur admittere. Vereor autem ut satis probet.*

b *De idolothytis manducandis aut non manducandis præcepta dedit Apostolus* (2): Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum; non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum; non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ dæmoniorum. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis vocat infidelium et vultis ire, omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis, nolite manducare propter illum qui indicavit et propter conscientiam. Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Utquid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia? *Unde patet vesci idolothytis ut idolothytis illicitum esse; christianis enim et gentilibus persuasum erat sic vesci carnibus idolo immolatis, esse socium fieri dæmoniorum, quæ idola repræsentabant. Licitum tamen erat promiscuis carnibus uti sive in macello venum expositis, sive in epulis gentilium, etiamsi inter has essent forte carnes dæmoniis immolatæ. Attamen, cavendum erat scandalum illius qui videret christianum manducantem carnes ipsi indicatas ut immolatas dæmoniis. Hinc sanctus* Benignus *carnes de sacrificio profano manducare recusat, quia cogebatur iis vesci ut idolothytis.*

c *Hoc vulnus in corpore martyris tempore abbatis Willelmi inspecto apparuit, ut diximus in commentario præv., num. 51.*

d Martyrizavit, *i. e. martyrium fecit, testimonium dedit.*

Num. 14. — [1] (q. f.) quod cum factum fuisset, visa est christianis 11, 12. — [2] alba ita ut nix 3. — [3] *om.* 10; (e. i.) i. c. 11, 12. — [4] *om.* 10, 13. — [5] (a c.) *om.* 11, 12. — [6] ascendere 11, 12; (a c. asc.) asc. a c. 14, 15. — [7] (v. e.) *om.* 11, 12; (a. v. e.) v. e. a. 3. — [8] *om.* 2, 3, 10, 13, 15. — [9] in 2, 3, 10, 13; *om.* 12. — [10] nubibus 9, 10; et in hac innocentis columbæ persona *add.* 14, 15. — [11] ejus *add.* 14, 15. — [12] cœlos 2, 3, 9, 10, 13-15. — [13] ostensa 2, 3, 10, 13; ostensum 14, 15; (nubes-visa) altitudinem cœli penetravit (*penetrare 12*) 11, 12. — [14] tantus autem 11, 12. — [15] amœnitatis 14, 15; (e. m.) *om.* 11, 12. — [16] ipso 14; (l. i.) ipso loco 10; (i. l. i.) *om.* 2. — [17] spiravit omnium olfactus 14, 15. [18] quod 4. — [19] astantes 12; adstantes *add.* 11. — [20] collocatos 3; collocare 13; interesse 11, 12; recreari 14, 15. — [21] discessusque 2; discessuque 4; discedente 10-12, 14, 15. — [22] igitur 3; inde 4; autem ex eodem loco 14, 15. — [23] *om.* 3, 14, 15; imperatore 11, 12; (A. i.) Aureliani iniqui 9; (e. A. i.) igitur Aurelianus exinde 2, ergo Aur. ex. 10. — [24] matrona *add.* 2-4, 10-15. — [25] noctu 4; nota Dei 3; nutu Dei 10, 13-15. — [26] cum *add.* 3. — [27] condidit 9; in sepulcro *add.* 3. [28] *om.* 2. — [29] ad ipso 2; ab ipso 10, 13-15. [30] (et-carc.) *om.* 3. — [31] condidit 2, 10, 13-15; condivit 3; recondit 4. — [32] *om.* 4. — [33] sepulcrum 2; (r. i. s.) i. s. r. (*recondivit 11*) 11, 12. [34] quibus 3. [35] *om.* 13. — [36] (qui se-præclaruit) in quo virtutibus semper man. prob. clarescit 14, 15; sanctus autem Benignus manifestis et quotidianis se virtutibus et multis signis semper declarare non destitit, adeo ut innumera sint beneficia divina quæ ad ejus sepulcrum plerumque præstantur 11, 12. [37] martyrizatus est 9. — [38] cui est 9. — [39] (martyrizavit-Amen) Acta sunt hæc circa sanctum Benignum kal. nov. regnante D. N. J. C. cui est gloria in secula. Amen 2, acta-cui (*sicut 2*) honor et gloria et potestas in secula seculorum. Amen 3, acta sunt hæc circa sanctum Dei Benignum kal. nov. regnante D. N. J. C. cui est gloria et virtus in secula seculorum. Amen 4, acta-gloria (*sicut 4*) in secula Amen 10, acta sunt enim hæc circa sanctum Dei Benignum presbyrum kal. nov. regnante D. N. J. C., cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu Sancto in cuncta secula seculorum. Amen 11, 12, acta sunt hæc circa beatum Benignum presbyterum kal. nov., regnante D. N. J. C., cui est gloria in secula seculorum. Amen 13-15. — [40] (passus-nov.) passus autem sanctus Benignus presbyter pridie kal. nov. 5, *om.* 2-4, 10-15.

(1) *Bulletin d'histoire et d'archéologie religieuse du diocèse de Dijon*, anno I, fasciculo I, p. 11 sq. — (2) I Cor. x, 20, 21, 25, 27-29.

PASSIO QUINTA SANCTI BENIGNI MARTYRIS

Hanc Passionem S. Benigni *edimus ex novem codicibus mss., quorum hæc est series:*

1. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio, seculi XI, n° 11749; fuit olim S. Germani a Pratis.* — **2.** *Codex Montis Pessulani, e bibliotheca scholæ medicinæ, membraneus, folio minori, seculi IX vel X, n° 156.* — **3.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, seculi XI, n° 2873ᵃ.* — **4.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, seculi X et XI, n° 1805; fuit olim Bigotianus, n° 41.* — **5.** *Metensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio minimo, seculi XI (saltem in hac* Benigni *Passione), n° 194; fuit olim S. Arnulphi.* — **6.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, seculi XIII, n° 3801.* — **7.** *Duacenus, e bibliotheca publica, membraneus, folio magno, seculi XIII vel XIV.* — **8.** *Audomarensis, e bibliotheca publica, membraneus, seculi XIII.* — **9.** *Bruxellensis, n° 7460. Cfr. supra, pag. 106.*

Quos codices omnes et singulos accuratissime legimus, sed sex tantum codicum lectiones variantes indicavimus; satis enim reliqui conveniebant.

EX MSS.

CAPUT PRIMUM.

EX MSS.

CAPUT PRIMUM.

S. Benignus, a S. Polycarpo in Galliam missus, jussu Aureliani imperatoris capitur, et fidem coram eo fortiter confessus ac dirissime cæsus, in carcere ab angelo sanatur.

S. Benignus ab Oriente in Galliam divinitus missus, venit Divionem,

Tempore [1] illo vir almificus Benignus, Domini sacerdos, orientalibus a [2] parentibus [3] oriundus fuit. Qui apud beatum Polycarpum Asiæ [4] urbis episcopum educatus atque nutritus sacrisque litteris imbutus est [5]; a quo et sacerdotalis benedictionis sumpsit officium. Sed cum tandem Dominus in Galliis commorantibus agnitionem sui nominis ostendere decrevisset, illico sanctus Benignus, divinitus ammonitus, a sancto prædictoque [6] patre cum reliquis sibi in comitatu sumptis sociis [7], Gallicis [8] ad ostensionem veri luminis gentibus destinatur. Qui cum absque discrimine [9], protegente ut dignum erat [10] divina dextera, ad loca accessisset [11] destinata, perambulabat circumiens et gentibus pabulum verbi Dei [12] ministrare [13] non desistebat. Qui cum jam maximam [14] ad fidem Christi convertisset cohortem, perambulans venit ad castrum quod nuncupatur Divion, derelictis nihilominus [15] Augustidunensium [16] urbe sociis in eodem ministerio laborantibus [17].

ubi, Aureliano imperatori indicatus

2. Eo autem tempore Aurelianus imperator atrocissimam in servos [1] Christi persecutionem excitabat [2], jamque [3] almi viri socios, quos [4] Augustudunensium [5] urbe ob sacrum ministerium reliquerat, crudelissima morte damnaverat. Igitur ad suprascriptum [6] castrum veniens [7], ubi rudes nuper constructi fuerant muri, ingressus in illud [8] ait : *Optime muros constructos intueor* [9]. *Ædificate* C *ibi templa deorum, id est, Jovis, Mercurii atque Saturni, et ne patiamini ullum qui se christianæ legis asserit sectatorem istis in locis residere, ne ad eorum vanæ religionis cultum populus noster* [10] *incitetur.* Audiens hæc Terentius, comes loci illius, ait [11] : *Christianus qui sit, invictissime imperator, nos non novimus ; sed vidimus quemdam hominem peregrinum caput habere tonsum, ac habitus ejus differt ab habitu nostro* [12], *et vita illius immutata* D *deos nostros cæremoniasque illorum* [13] *refutat ; populum nostrum abluit aqua et balsamo linit* [14]*; signa multa in populo* [15] *facit; novum deum patriæ nostræ annuntiat, post mortem aliam vitam in deo suo credentibus* [16] *pollicetur.* Audiens hæc Aurelianus ait : *Quantum audio, hic quem dicis christianum se esse designat. Ad perquirendum eum jubeo ne tarderis, et vinctum ac cæsum in conspectu meo perduci studeas ; quia, si hunc dimiseris, magnum malum patriæ nostræ accrescet* [17] *et* [18] *deorum nostrorum despectio sublevabitur; quia noveritis* [19] *quod diis nostris non placet* [20] *ista conversio* [21], *nec miscetur illa lex christianorum legibus deorum nostrorum. Sed cum diis nostris ostensum fuerit signum illius crucifixi, statim tabescunt et* [22] *fremunt dentibus suis* [23], *nec patiuntur signum illius intueri.*

et coram eo strenue fidem professus,

3. Tunc Terentius comes inquiri jussit [1] sanctum Benignum presbyterum ; qui illis diebus morabatur in villa cui vocabulum est [2] Spaniacus [3], non procul a supradicto castro, ibique diebus et noctibus [4] verbum Dei gentibus prædicare [5] non desistebat. Cumque quærentes eum qui missi E fuerant repperissent, vinctum ac cæsum in conspectu Aureliani in jam dicto castro adesse fecerunt. Quo viso Aurelianus ait : *Crucicola signifer, si* [6] *christianæ legis* [7] *prodideris* [8] *te* [9] *esse doctorem, habes* [10] *me tuum persecutorem, si modo interrogationibus meis non lenocinio sermone* [11] *nec argumentum verborum, sed antiquæ legis et* [12] *sacrificiis deorum* [13] *offerre nolueris* [14], *diversis pœnis te interimi* [15] *præcipio* [16], *et non eruet te de manibus meis Christi tui auxilium.* Beatissimus vir [17] Benignus [18] respondit : *Ego non solum christianum me esse* [19] *confiteor, sed ipsum Christum indesinenti prædico ore* [20], *et corde invocare non cesso.* Aurelianus dixit [21] : *Per deos omnipotentes juro* [22], *nisi jussionibus meis summa festinatione parueris, diversis te faciam suppliciis* [23] *interire* [24], *et non eripiet te* [25] *de manibus meis Christi tui auxilium* [26]. Sanctus Benignus respondit : *Bonum habeo nuntium, per quem ipsa veritas loquitur dicens : Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Aurelianus ait : *Ex qua regione es tu* [27] *?* Sanctus Benignus respondit : *Ab orientalibus venimus partibus* [28], *ego et fratres mei quos tu nuper interfecisti, a sancto Polycarpo missi, ut* F *verbum Dei et nomen Christi, quod est gloriosum et incorruptum, gentibus prædicemus, et lux quæ illuminat omnem hominem, id est, Christus de cœlo a Patre missus* [29], *omnibus perpatescat.* Aurelianus ait : *Si dederis libens assensum, dabo salubre consilium. Recede ab hac vana* [30] *secta, et sacrifica diis, et magnum te sacerdotem deorum meorum constituam* [31] *; et ex munerum meorum* [32] *perce-*

Num. 1. — [1] *Notatu dignum est in codice 2 ante Passionem hæc verba reperiri :* IN CHRISTI NOMINE INCIPIT PASSIO SANCTISSIMI BENIGNI EPISCOPI GLORIOSIQUE MARTYRIS. — [2] *om.* 7 ; ex 2. — [3] partibus 2. — [4] *deletæ voci supplet* Smyrnensis 2. — [5] (i. e.) e. i. 5. — [6] que *om.* 7-9. — [7] fratribus 7-9. — [8] *ita* 1 ; *reliqui* Galliis. — [9] (a. d.) *om.* 7-9. — [10] (u. d. e.) *om.* 7-9. — [11] accessit 7-9. — [12] (p. v. D.) v. D. p. 5. — [13] demonstrare 7-9. — [14] *om.* 7-9. — [15] *om.* 7-9; in *add.* 9. — [16] Augustudensium 7-9. — [17] *ita* 1 ; *reliqui* commorantibus.

Num. 2. — [1] servis 8, 9. — [2] (p. e.) exercebat p. 7-9. — [3] et *add.* 5, 7-9. — [4] in *add.* 7-9. — [5] Augustudensium 7, 8. — [6] supradictum 7-9. — [7] (c. v.) perveniens c. 5. — [8] *ita* 2, *deleta voce* eum : eis 7-9; eum *reliqui.* — [9] video 7-9. — [10] (p. n.) n. p. 5. — [11] (c. l. i. a.) i. l. c. dixit 5. — [12] (d. a. h. n.) a. h. n. d. 5. — [13] eorum 7. — [14] (populum-linit) *om.* 1. — [15] (i. p.) *om.* 7-9. — [16] (a. v. i. d. s. c.) i. d. s. c. a. v. 7-9. — [17] accrescit 2, 7-9; (m. m. p. n. a.) p. n. m. mal. a. 5. — [18] ac 7-9. — [19] (q. n.) idcirco noveris 7-9. — [20] (n. p.) *om.* 7. — [21] conversatio 5, 8, 9. — [22] ac 7-9. — [23] *om.* 5, 7-9.

Num. 3. — [1] præcepit 5. — [2] (v. e.) e. v. 7-9. — [3] Sparnacus 7-9. — [4] incessabiliter *add.* 2, 5. — [5] (g. p.) p. g. 5, 7-9. — [6] si *add. ex* 7-9. — [7] si *add. corr.* 2. — [8] proderis 2, 5. — [9] (p. t.) t. p. 7-9. — [10] habebis 7-9. — [11] sermonis 5. — [12] (interrogationibus-et) *om.* 7-9. — [13] (s. d.) sacrificia diis 7-9. — [14] (sermone-nol.) sermonum aut argumentis verborum volueris respondere, et non secundum antiquæ legis ritum deos sacrificiis studueris honorare 2 ; *sed a voce* volueris *alia manu hæc verba videntur descripta.* — [15] (t. i.) i. t. 7-9. — [16] præcipiam 5. — [17] *om.* 5. — [18] *om.* 7-9. — [19] (c. m. e.) m. e. c. 7-9. — [20] (p. o.) o. p. 5, 7. — [21] ait 5. — [22] (o. j.) j. o. 5. — [23] pœnis 7-9. — [24] (s. i.) i. s. 5. — [25] (e. t.) t. e. 5. — [26] (C. t. a.) a C. t. 5; (et non-aux.) *om.* 7-9. — [27] (e. t.) sis edissere 5. — [28] (v. p.) p. v. 7-9. — [29] (d. c. a. P. m.) a. P. m. d. c. 7-9. — [30] *om.* 5. — [31] faciam 7-9. — [32] (e. m. m.) auri et argenti 7-9.

ptione

A *ptione ditaberis, primusque in palatio meo eris* [33]. Sanctus Benignus respondit : *Aurum vel* [34] *argentum* [35] *tecum fietur in perditionem* [36], *lupe rapax* [37]; *primatus aut sacerdotium* [38] *a te pollicitum* [39] *mihi displicet, quia interitus æternus est et damnatio plenissima. Nam me a Christi confessionibus* [40] *non mutabis, cui deservio diebus et* [41] *noctibus, in quo sum id quod sum. Ipse est verbum Patris, lux inenarrabilis, margarita splendens. Ipse est qui judicaturus est* [42] *vivos et* [43] *mortuos; qui et tuam habet in potestate* [44] *conterere insaniam, quam contra pios præcepta Christi* [45] *servantes exerces. Nam scias* [46] *quem negas, velis nolis* [47], *Deum esse tuum* [48] *et omnium gentium.*

Verberatur, sed ab angelo sanatur.

4. Audiens autem hæc Aurelianus nervis durissimis sanctum virum cædi fecit, dicens ministris : *Nisi hodie sacrificaverit, diversis eum pœnis affligite.* Qui cum traditus Terentio comiti fuisset, ad trocleas extensus est ; et cum cæderetur ait : *Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia propter nomen gloriæ tuæ hæc* [1] *pati merui. Præsta, rex gloriæ* [2], *ut sustinere valeam supplicia quæ mihi ob confessionem tui nominis* [3] *inferuntur. Meque* [4]
B *deprecor* [5] *ut a confessionis* [6] *indefesse majestatis tuæ* [7] *nunquam* [8] *repellas.* Cumque jam [9] diu cæsus fuisset [10], carceri mancipatur. Angelus autem Domini venit confortans eum, atque ita pristinæ divinitus redditus [11] est sanitati [12], ut nec cicatricum species in sancto [13] corpore [14] remanerent.

CAPUT SECUNDUM.

S. Benignus sua oratione idola evertit; rursus dirissimis suppliciis affectus, ope angeli sanatur; vecte contusus obit; miracula in morte; sepultura.

In secunda confessione

5. Sequenti igitur die Aurelianus suis eum præcepit conspectibus præsentari [1]. Cui et dixit : *Sacrifica diis.* Sanctus Benignus respondit : *Sacrificabo, sed non lapidibus et lignis. Hostiam vero*
C *laudis offeram Deo omnipotenti* [2], *non dæmonibus, nomenque illius qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, orans laudabo* [3], *eo quod tandem me traditum* [4] *tuis manibus, illius merebor* [5] *per effusionem sanguinis* [6] *effici* [7] *testis. Agnosce, miser, quod dii tui nihil sunt, qui* [8] *signum auctoris nostri si* [9] *viderint statim tabescunt. Sunt enim simulacra surda ac* [10] *muta, habentes oculos absque visu, aures absque auditu, nares absque odoratu, manus absque tactu. Similes etenim* [11] *efficiuntur illis qui faciunt ea, omnesque* [12] *qui confidunt in eis; quorum adventum simulque tuum rabido apertoque* [13] *ore præstolatur infernus. Tibi quomodo subvenient, qui sibimet* [14] *subvenire non possunt?* Tunc ira [15] permotus Aurelianus jussit almum virum ad simulacrum quod [16] non procul aberat vinctum perduci, volens in os ejus vi oppressum ex sacrificiis dæmonum [17] immitti, reputans in corde suo ac dicens : *Forsitan, si* [18] *de sacrificiis deorum* [19] *manducaverit, adversum nos deinceps talia non loquetur; sed dii nostri sibi ipsum* [20] *suis in obsequiis assument* [21].

EX MSS.

Signo crucis idola dissipat.

6. Cumque pervenissent ad locum ubi tam profanum erat [1] perpetrandum [2] flagitium quæque erga Dei [3] sacerdotem agere [4] conabantur, sanctum virum latere [5] divinitus non potuit [6]. Tunc ille corda ad superna suspensa [7], almoque obtutu [8] in [9] cœlum respiciens, auxiliumque [10] domini sui [11] postulans, ait : *Jesu Christe, auctor rerum, dissipator mali, reparator boni, spesque* [12] *credentium, remunerator fidelium, aspice in hac hora preces meas placidus* [13], *et ut os meum ab immundis sacrificiis non coinquinetur, robustus auxiliator* E *assiste* [14], *ut sciant omnes gentes quia tu es Deus solus* [15] *in cœlo sursum et in terra deorsum.* Cumque hæc verba orans complesset, facto e contra signo crucis, ita omnia idola manufacta [16], lignea simul et lapidea, vasque [17] a quo sacrificia mos erat offerri, simul in frusta comminuta sunt [18], ut in pulverem redacta cernerentur. Tunc sanctus Benignus gaudio magno repletus ait : *Gratias tibi ago* [19], *Domine Jesu Christe, quod me sacrificiis mutis* [20] *pollui non permittis.* Et Aureliano ait : *Agnosce, miser, quid fuerunt factæ species deorum tuorum, quomodo ante signum salutis* [21] *evanuerunt. Agnosce, miser, infelix, creatorem cœli et terræ* [22]. Aurelianus ait : *Agnosce, Benigne, quia dii nostri tuam cupiunt facere voluntatem. Si tu* [23] *velis præbere assensum, magnum te videbis in conspectu nostro.* Sanctus Benignus respondit : *Stultum habes cor, nec oculis vides quanta sit virtus Christi* [24] *quæ deos tuos sic comminuit. Jam dixi tibi, diabole, auctor criminum, quod diis tuis non servio et imagines dæmonum non adoro.*

Quare iterum torto

7. Tunc impiissimus [1] Aurelianus, nimio repletus furore [2], ait ministris : *Citius hunc magum carceri mancipate, saxumque magnum exhibete* F *quo pertuso* [3] *pedes implumbentur* [4], *et in digitos* [5] *manuum* [6] *candentes* [7] *subulas infigite; et sex diebus* [8] *carcere trusus a militibus custodiatur* [9]. *Sed et canes duodecim ferocissimos cum ipso retrudite, ut ab ipsis diripiatur donec deficiat.* Qua jussione impleta, subulas acutissimas [10] in manibus ejus transfixerunt, et in lapide plumbo remisso pedes ejus confixerunt [11], et ferocissimos canes [12] cum eo

[33] (primus-eris) *om.* 7-9. — [34] et 5 — [35] tuum *add.* 5, 7-9. — [36] perditione 2, 8, 9. — [37] (l. p. l. r.) l. r. l. p. 5 — [38] (a. s.) autem sacerdotii 7-9. — [39] pollicitus 7-9. — [40] confessione 7; promissione 5, confessoribus 8, 9. — [41] ac 7, 8. — [42] (q. j. e.) Deus judicaturus 7-9. — [43] ac 7-9. — [44] (i. p.) *om.* 7-9. — [45] (p. C.) C. p. 7, 8. — [46] illum 7, 8. — [47] (v. n.) *om.* 8. — [48] (e. t.) t. e. 7-9.

Num. 4. — [1] hoc 7-9. — [2] gloriose 7, 8. — [3] (t. n.) n. t. 5. — [4] teque 7-9. — [5] *om.* 5. — [6] confessione 9. — [7] deprecor *add.* 5. — [8] me *add.* 7-9. — [9] *om.* 5. — [10] esset 8, 9. — [11] restitutus *rec. man.* 5. — [12] (d. r. e. s.) r. e. s. d. 7-9. — [13] ejus *add.* 7. — [14] (s. c.) e sancti viri 5.

Num. 5. — [1] (p. c. p.) c. jussit præs. 7-9. — [2] et *add.* 2, 8, 9. — [3] laudo 7-9. — [4] (m. t.) traditus 2 *deleta voce* me, 7-8. — [5] (i. m.) *om.* 7-9. — [6] illius *add.* 7-9. — [7] merear *add.* 7-9. — [8] si *add.* 7. — [9] *om.* 7. — [10] et 5, 7-9. — [11] autem 7, enim 5. — [12] et omnes 5; (q. f. e. o.) *om.* 7-9. — [13] (r. a.) aperto 7-9. — [14] sibimetipsis 7-9. — [15] (t. i.) t. igitur 5. — [16] qui 1, 5. — [17] (e. s. d.) de s. d. 8, 9, dein de s. 7. — [18] *om.* 2. — [19] eorum 9, si *add.* 2. — [20] (s. i.) i. s. 7-9. — [21] sument 7-9.

Num. 6. — [1] [illegible] — [2] (p. e.) e. p. 5. — [3] (e. p.) *om.* 7-9. — [4] Domini 5. — [5] (q. e. D. s. a.) erga Domini sacerdotem efficere 7-9. — [6] *om.* 7. — [7] latere *add.* 7. — [8] (c. a. s. s.) corde a. s. suspenso 8, cordis intuitus a. s. suspensis *alia manu* 2. — [9] intuitu 7-9. — [10] *om.* 7, 8. — [11] que *om.* 7-9. — [12] *om.* 7-9. — [13] *om.* 2, 7-9. — [14] *om.* 9. — [15] [illegible] aux. 9. — [16] *om.* 7-9. — [17] [illegible] 5. — [18] [illegible] pioque 5. — [19] (c. s.) s. c. 5. — [20] (t. a.) a. t. 7-9. — [21] immundis 5. — [22] sanctæ crucis 7-9. — [23] (c. c. e. t.) c. e. t. conditorem 7-9. — [24] *om.* 7-9. — [25] (v. C.) C. v. 5.

Num. 7. — [1] *om.* 7-9. — [2] (r. f.) f. r. 7-9. — [3] protusum (?) 1, pertusum 2 *(nunc corr.)*, 5. — [4] implumbantur 1, 5. — [5] digitis 5, 7, digito 8, 9. — [6] ejus *add.* 2. — [7] (c.) ardentes in 7. — [8] in *add.* 8, 9. — [9] nullusque ei cibum vel potum præbeat *add.* 7-9. — [10] ejus *add.* 5, 9. — [11] (et in lap.-conf.) *om.* 7-9. — [12] (f. c.) c. f. 7-9.

EX MSS.

in carcere incluserunt. Qui [13] cum custodiæ mancipandus secundum præceptum impiissimi cæsaris [14] duceretur [15], ait : *Audite me, filioli, comites et tribuni, timorem Domini docebo vos. Hæc verba mea in tabulis cordis vestri figite* [16] *: Dum patet misericordissimæ pietatis sinus* [17] *ad recipiendam confessionem vestram* [18], *quantocius festinate, quatenus* [19] *abluti aqua baptismatis et peruncti sacratissimo chrismate, eruamini a chirographo, quod est hæreditas protoplasti parentis nostri, annumeraminique in sorte fidelium.*

iterum ab angelo recreatur.

8. Quibus breviter peractis verbis [1], parvipendentes compulerunt eum custodiam ingredi, præsertim cum et jussio regis [2] velocius urgeret [3], ibique per senarium dierum numerum orationibus vacans Dominum sine intermissione laudabat. Cumque vehementius orationi insisteret, adfuit ei [4] angelus Domini in ipso carceris habitaculo [5] confortans eum ac [6] dicens : *Veni, agonitheta optime* [7] *accipe coronam tibi divinitus dudum pollicitam. Jam non procul abest quod olim quæsisti in terris, jamque nos tuum orantes* [8] *præstolamur adventum in cælis.* Ad cujus [9] adventum, id

B

est [10] angeli, omnia vincula [11] quibus irretitus erat soluta sunt, vulneraque [12] sanata, canumque [13] rabies ita in mansuetudinem conversa est [14] ut etiam vestigia pedum ejus lamberent, fieretque illud quod ipsa Veritas per se [15] testatur, dicens ut nec capillus de capite ejus periret. Angelus autem Domini per totum sex dierum spatium [16] alimentum, id est, cæleste pabulum præbens eumque ad gloriam [17] pollicitam provocans, discessit ab eo.

Tandem jussus vecte ferreo tundi et lancea feriri.

9. Tempore illo impiissimus [1] Aurelianus jussit clausum carcerem patefacere, ubi vir sanctus Benignus clausus tenebatur [2], et inquiri jussit [3] utrum adhuc viveret annon. Putabat enim eum jam obiisse, eo quod [4] gravibus fuerat vinculis [5] irretitus ; ingressusque [6] spiculator [7] custodiam, repperit eum [8] hymnis et laudibus Deo vacantem, et ita sanum ut nihil [9] in ejus almo [10] corpore appareret infirmum [11]. Qui stupefactus reversus est ad cæsarem [12] ; quo viso Aurelianus [13] ait : *Sospesne est seductor* [14] *de quo dixi* [15] *tibi ut inquireres quid ageret?* Qui ait : *Disruptis vinculis quibus fuit* [16] *adstrictus* [17], *incolumitati redditus est* [18], *et deum suum ad adjuvandum se invocare non*

C

cessat [19]. Quo audito, Aurelianus [20], magis repletus furore eo quod se victum [21] cerneret, ait : *Properate quantocius ad ulciscendum me de seductore ; vecte ferreo collum ejus in ipso carcere contundite et lancea militis vitam illius crudeliter* [22] *finite, ne nobis deinceps aut patriæ nostræ diisque nostris discrimen inferat.* D

fortiter obit

10. Igitur ingressus est spiculator carcerem ubi sanctus vir et mente psallebat et spiritu, ut jussionem impiissimi [1] cæsaris expleret ; cernensque [2] vir beatissimus intellexit quod prope esset vocatio ejus. Illico postulat locum orationis sibi paulisper tribui, fixisque [3] genibus telluri [5], oculis in cœlum surrectis, fusis precibus orabat dicens : *Festina, Domine, ad adjuvandum me, et precibus meis celer suffragator assiste.* Cumque [5] in ipsa oratione fuisset ab spiculatore [6] percussus [7], illico columba nive candidior, e corpore almi [8] viri exiliens, cunctis qui illic aderant christianis cernentibus, evolavit ad cœlos ; tantaque [9] in ipso carceris ambitu respersa est odoris fragrantia ut omnes qui illic adstabant inæstimabili suavitate replerentur [10].

et a Leonilla sepultus basilica honoratur et miraculis claret

11. Tunc beatissima Christi famula, Leonilla nomine [1], ex inclitis orta parentibus, quæ postea ad desideratam martyrii palmam [2] conscendit, divinis monita mandatis almum [3] corpus aromatibus condivit, et non procul ab ipso carcere condidit [4] in sepulcro. Quo in loco viri timorati dignissimam basilicam *a* fabrefactaque [5] tegmina [6] construxerunt. Ad cujus sacratissimos latices maxime [7] præcipua majestas hactenus dignatur clarescere virtutibus. Martyrizatus est autem vir almificus Benignus sacerdos Domini summus apud Divionem castrum, die kalendarum novembrium, sub Aureliano imperatore, agente Terentio comite. Oremus itaque Dominum, ut dum præcelsi martyris sui Benigni saluberrimum pignus pio amore annuis recursibus [8] *b* veneramur [9], martyris [10] ejus interventu locum misericordiæ mereamur in cœlis, tribuatque ut quod illi agonizando profuit ad coronam, nos imitando perducat ad veniam [11], ipso præstante cui est honor et gloria, laus et imperium, virtus et potestas in [12] secula seculorum. Amen.

a

b

ANNOTATA.

a *Dignissima basilica constructa fuit a Gregorio, Lingonensi episcopo. Cfr. Comment. præv., num. 3 sqq.* F

b *Hinc apparet Passionem hanc esse lucubrationem prælegendam publice, recurrente* S. Benigni *festo die.*

[13] itaque 5. — [14] sanctus Benignus *add* 5 ; a militibus *add.* 2, 7-9. — [15] a militibus *add.* 5. — [16] (v. f.) affigite 7-9. — [17] (p. s.) s p. 5. — [18] nostram 7. — [19] (f. q.) *om.* 5.

Num. 8. — [1] ejus *add.* 7 ; (p. v.) v p. 5. — [2] cæsaris 5, 7-9. — [3] urgueret 5 — [4] *om.* 7, 8. — [5] (c. h.) h. c. 7-9. — [6] et 7-9. — [7] accipere 5, 9. — [8] (t. o.) o. t. 7-9. — [9] *om.* 7-9. — [10] (i. e.) autem 7, *om.* 9. — [11] (o. v.) v. o. 5 ; a *add.* 2. — [12] et vulnera 7, 8. — [13] et canum 7-9. — [14] (c. e.) e. c. 5. — [15] (p. s.) *om.* 7, 8. — [16] et *add.* 1, 5 ; ei *add. alia manu* 2. — [17] sibi *add.* 5, 7-9.

Num. 9. — [1] (t. i. i.) post supradictos autem dies, impius 5. — [2] (c. t.) t. c 5. — [3] *om.* 7. — [4] tam *add.* 7 ; jam *add.* 8 — [5] (f. v.) v. erat 7, 8. — [6] (ir. ing.) et suppliciis maceratus. Ingressus ergo 5. — [7] in *add.* 7-9. — [8] in *add.* 7. — [9] penitus *add.* 7-9. — [10] *om.* 7 ; sancto 5. — [11] (a. i.) i. a. 5. — [12] (r. e. a. c.) ad Aurelianum e. revers. 5. — [13] (v. A.) cæsar viso 5. — [14] ille *add.* 7-9. — [15] præcepi 5. — [16] fuerat 7-9. — [17] (f. a.) a. f. 5 — [18] *om.* 5. — [19] desinit 7-9 ; (i. n. c.) n. c. i. 5. — [20] (a. A.) A. a 5. — [21] (v. s.) s. v. 7, 8. — [22] (v. i. c.) c. v. ejus 7-9.

Num. 10. — [1] *om.* 5. — [2] quem cernens 7 ; cernens hoc 5. — [3] flexisque 8, 9. — [4] in terra 7 ; in tellure 8, 9. — [5] *Ab hac voce cod. 2 eadem habet ac Passio maxima ; quam vide infra num 33, pag. 172.* — [6] (f. a. s.) a. s. f. 7-9. — [7] (f. a. s. p.) a. s. p. f. 5. — [8] sancti 5. — [9] tanta vero statim 5. — [10] (cunctos-repl.) cunctos qui illic adstabant inæstimabili suavitate replevit 7-9.

Num. 11. — [1] (L. n.) n. L. 7-9. — [2] (m. p.) p. m. 7-9. — [3] sanctum 5. — [4] recondidit 7-9. — [5] fabreque facta 5. — [6] (f. t.) *om.* 7-9. — [7] (ad cujus-max.) ad quam maximis 7-9. — [8] (a. r.) *om.* 7-9. — [9] in terris *add.* 5, 7-9. — [10] *om.* 5, 7-9. — [11] et ad regna cœlorum *add* 7-9. — [12] (laus-in) per infinita 7-9.

PASSIO

EX MSS.

PASSIO SEXTA SANCTI BENIGNI MARTYRIS

Hanc maximam S. Benigni *Passionem, sive potius lucubrationem historicam et oratoriam, edimus juxta sequentes codices, quorum variantes lectiones annotavimus, omissis aliquot Parisinis, qui fere cum codice ejusdem civitatis 16733, infra n° 10 signato, conveniebant.*

1. *Codex Divionensis, n° 383, e bibliotheca publica, membraneus, folio maximo, conscriptus per tres columnas, seculi XII exeuntis vel XIII ineuntis, e quinque columinibus quartum; fuit S. Mariæ Cistercii.* **2.** *Montis Pessulani, n° 1, membraneus, folio maximo, seculi XII vel XIII, e quinque voluminibus volumen secundum.* — **3.** *Montis Pessulani, n° 30, membraneus, folio maximo, seculi XII vel XIII.* **4.** *Atrebatensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio minori, seculi XI, n° 271.* **5.** *Metensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio minimo, seculi XI, n° 653; fuit S. Arnulphi.* — **6.** *Admuntensis in Styria, e bibliotheca monasterii O. S. B., membraneus, folio minori, seculi XIII, n° 412.* **7.** *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio maximo, seculi XIII, n° 206.* — **8.** *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio magno, seculi XV, n° 128.* — **9.** *Treverensis, olim S. Maximini, nunc apud quemdam civem Treverensem, folio magno, sec. XIII.* **10.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, seculi XII, n° 16733; fuit S. Martini a Campis, Ord. Clun.* **11.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, seculi XII, n° 17006; fuit monachorum Fuliensium.* — **12.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, seculi XI, n° 5308.* **13.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, seculi XIII vel XIV, n° 5353.* **14.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, papyraceus, folio minori, seculi XV, n° 14652; fuit S. Victoris.* B — **15.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, seculi XI et XII* (Benignus est *sec. XII*), *n° 13765; fuit S. Germani a Pratis.* — **16.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, seculi XIV, n° 11759.* — **17.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, partim seculi X, partim seculi XI, n° 1805.* E

CAPUT PRIMUM.

S. Benignus cum SS. Andochio, Tyrso et Andeolo a S. Polycarpo in Galliam missus. Eorumdem illuc iter et adventus.

S. Polycarpus,

Post impletum redemptionis [1] humanæ mysterium [2], Verbo Dei in assumpto homine apparente et veritatis suæ splendoribus mundanas tenebras illustrante, apostolicæ doctrinæ [3] institutio subsecuta est. Qui tamquam montes sublimissimi claritatem veri et inoccidui [4] solis e vicino suscipientes, catholicæ fidei lumina per orbem totum instruendis gentibus profuderunt. Ex quorum sacro collegio, instar splendidissimi sideris, emicuit coangelicus [5] et summus theologus Joannes evangelista, qui rapidissimo contemplationis volatu [6] mundum omnem [7] visibilem seu [8] invisi-C bilem [9] superans, ultra omne [10] cœlum in paradiso [11] paradisorum [12] sublevatus totusque in Deum transfusus, claritatis perpetuæ radios hausit. Hic, postquam de Patmos [13] insula, ubi eum crudelissimus et totius nequitiæ ergasterium [14] Domitianus ob invictam prædicandi [15] constantiam relegaverat, piissimi Nervæ imperatoris edicto revocatus est, totius Asiæ fundavit rexitque ecclesias. Habuit sane [16] Polycarpum discipulum [17], spectatum [18] in divinis rebus et sinceritate fidei virum, qui postmodum Smyrnensis ecclesiæ insignis episcopus ac doctor [19] totius Asiæ, miraculis claruit. Sicque sub Marco Antonio Vero agonis sui cursum martyr gloriosus implevit.

[illegible]

2. Cum igitur [1] jam grandævus et ecclesiasticis stipendiis approbatus laborum suorum [2] præmia miles emeritus exspectaret, quiescenti ei, intempestæ noctis silentio, subito cum innumera candidatorum martyrum turba sanctus Hireneus [3] apparuit; qui, alumnus quondam et minister ipsius, jam tunc Lugdunensem ecclesiam, cui [4] episcopus sederat [5], gloriosus martyr meritis triumphalibus exornabat; quique [6] inter blanda mutuæ confabulationis [7] alloquia [8] ea qua filium decebat veneratione rogare cœpit monereque ut sanctos sacerdotes [9] Benignum et [10] Andochium [11], simulque Tyrsum [12] diaconem, viros sapientia et virtutibus plenos, in Gallias dirigeret [13], ad pro-F pagandum ibi populum substantivum et filios adoptionis per sacri fontis lavacrum [14] generandos [15]; esse ibi [16] ostium apertum et evidens, gentemque ipsam ad verbum Dei suscipiendum fore [17] promptissimam, sed perraros ibidem [18] existere qui se ob metum immanissimæ [19] persecutionis christianos saltem profiteri auderent [20]; decere [21] quam primum saluti fraternæ succurri et divina negotia maturari aiebat [22]. Denique et ait [23]: *Oportet* [24] *per illos Deum* [25] *in his regionibus clarificari, eosque per agonem martyrii de diabolo triumphare* [26]. Hæc [27] et ejusmodi [28] postquam martyr [29] beatissimus prosecutus est, cum omni [30] illa [31] multitudine immenso lumine comitante [32]

[illegible], S. Benignum cum SS. Andochio et Tyrso in Galliam a

Num. 1. — [1] Redemptoris 9. — [2] (post-myst.) post redemptionem humani generis 4. — [3] salutifera *add.* 4-8. — [4] occidui 6. — [5] coevangelicus 5. — [6] hunc *add.* 5. — [7] (m. o.) o. m. 7. — [8] et 6. — [9] (s. i.) *om.* 4. — [10] omnem 6. — [11] paradisum 7, 8. — [12] (i. p. p.) *om.* 9. — [13] Pathmos 5, 7, 8. [14] Nero *add.* 3-8, 10. — [15] evangelizandi 7, 8. — [16] (totius-sane) *om.* 4-9. — [17] habens *add.* 4-6; habuit *add.* 7-9. — [18] spectaculum 6. — [19] (e a. d.) d. et e. 6.

Num. 2. — [1] (c. i) qui cum 7, 8. — [2] *om* 2-8. — [3] *Hoc nomen modo* Hireneus, *modo* Hyreneus *etc. scribitur.* — [4] ubi (?) 6. — [5] præsederat 7, 8. — [6] quem etiam 9. [7] confalationis 7. — [8] colloquia 7. [9] presbyteros 4, 5. [10] *om.* 9. — [11] (B. e. A.) A. e. B. 4, 5. — [12] *modo* Thursus, *modo* Tyrsus *etc. in codd.* — [13] destinaret 7, 8. — [14] (s. f. l.) s. l. f. 6. — [15] regenerandos 5. [16] scilicet 6. — [17] esse 7, 8. — [18] (p. i.) paratos ibi 9. — [19] *om.* 6. [20] (saltem-aud.) profiterentur et 6. [21] dicere 9, decereque 7 — [22] *om* 9, agebat 4. — [23] (e. a.) *om.* 5, 7, 8, (et e. a.) enim 6. — [24] oportere 9. — [25] Domini 9. — [26] (per ag-triumph.) de diab. triumphari per ag. mart. 7, (triumphare) 8. — [27] his 6, 9. — [28] hujusmodi 5-8, hujuscemodi 9. [29] *om.* 2. — [30] *om* 6, 9. [31] martyrum *add.* 4-8. — [32] *om.* 9.

cœlo

Ex MSS. cœlo sese restituit; tantæque [33] suavitatis fragrantia [34] cubiculum quo sanctus Polycarpus requiescebat implevit [35], ut in amœnis paradisi odoribus se crederet [36] collocatum.

mittit. 3. Expergefactus vir Domini et congratulans visioni, simulque magnitudinem bonitatis [1] Dei, qui vult omnes homines salvos fieri, diutissime collaudans, vocavit præfatos servos Dei et [2] quid sibi divinitus revelatum [3] fuisset [4] exposuit, atque ut quantocius iter quo præmium cœleste parabatur arriperent monuit [5]. Illi, ut erant in exequendis præceptis [6] Dei [7] alacres et ad omne opus bonum parati, imperium cœleste læti suscipiunt, animas simul et corpora superimpendere, et quidquid difficile vel asperum [8] videretur pro Christi amore perferre libentissime [9] cupientes [10]. Sequentem vero noctem hymnis et orationibus pervigilem ducentes, facto mane [11], auctore Deo iter invadunt. Quos pius pater et benignus magister ad portum usque cum lacrymis prosecutus est, monens sæpiusque [12] inculcans [13] ut verbi divini semina sulcis mentium inderent [14], et fidem Domini gentibus intrepidi prædicarent; nec B debere eos quidquam vereri, quos cœleste vallabat auxilium et multorum oratio comitabatur [15] intercessorum. Valedicensque eis et pacis osculo artius [16] demulcens [17] Deoque [18], qui est spes omnium finium terræ et in mari longe, iterum iterumque commendans reversus est.

Qui retinentur in Corsica motu maris 4. Illi autem semel traditi [1] gratiæ Dei, navem [2] conscendentes, Corsicam insulam appulerunt [3]. Ubi per aliquot remorati [4] dies, cum jam inde promovere vellent, velorumque alis oppansis in altum nautico ministerio vocarentur, subito sæva tempestas exoritur [5]. Ventorum furibunda rabies excitatur, undarum molibus maris facies inhorrescit, cœli splendor nubium densitate subducitur. Trepidi [6] nautæ instantis periculi immanitate pallescunt nec dubiam præ oculis mortem sibi [7] imminere cognoscunt, adeo ut dicerent nunquam se [8] graviora ullius tempestatis discrimina pervidisse [9]. Cedendum [10] tantæ necessitati et aptum potius navigationi tempus aliud exspectandum suadebant. Tunc sancti ad invicem conquerentes [11] aiebant [12]: *Quid putatis causæ est quod tanta super nos vis nimiæ tempestatis incanduit? Arbitraretur forsitan aliquis quia* [13] *hic nos vellet* C *Dominus* [14] *auctor hujus itineris residere, hic prædicationis verbum exercere* [15]; *sed ecce videmus hic christianitatis passim* [16] *titulos* [17] *radiare. Videmus, Deo gratias, totam insulam christianæ fidei professione gaudere.* At beatus Tyrsus [18] hæc Deo inspirante [19] locutus est: *Equidem mihi jamdudum illa animum ratio permovebat* [20], *quod non omnia quæ ad divini cultus honorem et ad ecclesiastici ministerii* b *decorem pertinent penes nos esse* b *video. Quapropter, si vestræ id* [21] *placet caritati et* D *si sic judicatis expedire, hanc noctem orationibus et melodia psalmorum* [22] *pervigilem ducamus; atque a Deo tempestatis hujus quæ iter nostrum impedit causam* [23] *requiramus: fortasse enim hoc revelare dignabitur* [24] *servis suis.*

5. Placuit omnibus consilium, et totam noctem [1] dom. S. Andeolus, excubiis cœlestibus transigentes [2], jam sub rutilante crepusculo [3] capita paululum reclinantes, lassabunda membra quieti permittunt. Cum [4] repente idem [5] sanctus martyr [6] Hyreneus beatissimo [7] Benigno se clare [8] videndum [9] exhibuit, sicque eum allocutus est: *Frater sanctissime et* [10] *venerande consacerdos, non casu, verum providentia Dei disponentis omnia hanc vobis sciatis immissam fuisse* [11] *tempestatem. Adhuc enim oportet alios vobiscum* [12] *subjungi comministros et cooperatores verbi, cum quibus efficacius suscepti operis munus exequamini. Sustinete itaque tribus diebus* [13], *donec frater noster et consocius* [14] *passionum Andeolus ad vos veniat, quatenus vestri laboris et* [15] *mercedis comparticeps fiat. Hoc enim decrevit Deus, qui simul cuncta* [16] *disposuit sine tempore, et* E *singula suo demonstrat in tempore, ut vobiscum per bonam confessionem ad martyrii palmam attingat, et regio latissima Galliarum vestrorum exornetur procehaturque exuviis corporum, sintque vestræ reliquiæ præsidium ac fida tuitio inibi degentium populorum.* Expergefactus vir Domini Benignus et ex intimo corde gratias agens Deo, fratribus quæ viderat quæve [17] audierat protinus indicavit. Itaque secundum [18] quod [19] sibi fuerat præceptum [20] tres continuos dies ibidem [21] exegerunt [22], verbo simul et signis miraculorum fidem catholicam in credentium pectoribus [23] confirmantes [24].

6. Sub ipsa autem noctis hora qua sancto Be- a S. Polycarpo divinitus missus, nigno visio cœlitus ostensa fuerat, iterum beatus [1] Hyreneus martyr sanctissimo seni Polycarpo, eodem schemate quo prius atque ipsa habitudine sese per quietem [2] ostendens, dixit ad eum: *Incognitumne est tibi* [3], *pater gloriose, quid erga filios tuos, quos ad salutem gentis Gallicæ* [4] *direxisti, gestum sit? Ecce in insula Corsica* [5] *vi tempestatis ultra tendere prohibiti detinentur* [6], *nec aliter cœptum callem* [7] *persequi aut* [8] *quoquam progredi permittentur, quam frater Andeolus ad eos veniat* [9]. *Præ-* F *lectus enim est* [10] *divinitus ut cum illis ad Gallias properet et ibidem pretiosum pro Christi nomine martyrium impleat* [11]. *Surge igitur* [12] *et propere illum dirige, ne istorum segnis intricatio paratæ populo saluti aliquid* [13] *videatur inferre dispendium.* Confestim sanctus Polycarpus e strato [14] corripit [15], et quæ sibi dicta per martyrem fuerant, beato viro [16] Andeolo [17] per ordinem narrat. Ille exultans in Domino quod ad coronam marty-

[33] tantaque 6. — [34] flagrantia 4-6, 8; fraglantia 7, 9. [35] complevit 7, 8. — [36] (o. s. c.) s. c. o. 5.

Num. 3. [1] (m. b.) bonitatem magnitudinis 9. — [2] ut 9. — [3] relatum 2 — [4] esset 6 [5] ammonuit 7. — [6] mandatis 7, 8. [7] Domini 7-9. — [8] (d. v. a.) a. v. d. 9. — [9] (p. l.) l. p. 9. [10] (l. c.) c. l. 7, 9. [11] magno 9. [12] et sæpius 2; (m. s.) monensque sæpius 3. — [13] conculcans 6. [14] scinderent 9. — [15] (o. c.) c. o. intercessio 6. — [16] sæpius 9. — [17] emulcens 7. — [18] in eo 4; ac Deo 7. 8

Num. 4 — [1] commendati 9. — [2] navim 9. [3] applicuerunt 9. — [4] morati 9. — [5] oritur 7. — [6] tepidi 7. — [7] (m. s.) s. m. 7, 9; (p. o. m. s.) s. p. o. m. 6. — [8] (n. s.) s. n. 9. — [9] persensisse 7. 8. — [10] itaque *add.* 8. — [11] conquirentes 8. — [12] (c. a.) conquirentes dicebant 9. — [13] quod 5. — [14] (n. v. D.) n. D. v. 5. — [15] exercere 6, 8, 9. — [16] (c. p.) p. c. 7, 8. — [17] (p. t.) t. p. 9 [18] Thirsus 5. — [19] *om.* 6 — [20] movebat 6. — [21] (v. i.) i. v. 6. — [22] (m. p.) psalmus 6. — [23] *om.* 5. [24] (r. d.) revelabit 6.

Num. 5. — [1] (t. n.) n. t. 7. — [2] transientes 4; agentes 9 — [3] aurora 7, 8. — [4] tum 4, 5; tunc 6. — [5] vir *add.* 9. — [6] *om.* 9. — [7] beato 6. [8] clara luce 4-9 : clara 3. — [9] exhibendum 9. — [10] ac 8. — [11] *om.* 9. — [12] vobis 6-8. — [13] *om.* 8. — [14] socius 7. — [15] ac 7, 8, 10. — [16] *om.* 9. [17] quæque 6. — [18] *om.* 5, 6. [19] (s. q.) ut 7, 8. — [20] (f. p.) p. f. 4-9. — [21] (d. i.) i. d. 7. — [22] (d. i. e.) i. e. d. 4-6, 8, 9. — [23] cordibus 5. — [24] firmantes 6.

Num. 6. — [1] *Hæc vox cum eis quæ sequuntur ad vocem* urbem *num. 9, exciso folio, in codice 4 deficiunt.* — [2] (p. q.) *om.* 6. — [3] (e. t.) t. e. 7, 8. — [4] Galliæ 7, 8. — [5] (i. C.) C. i. 7, 8. — [6] (ecce-detinentur) *om.* 5; *in hoc codice aliqua desunt ex sequentibus propter diminutum folium, sed tamen paucissima.* — [7] (c. c.) cal. cœptum 7 — [8] (detinentur-aut) *om.* 6. — [9] perveniat 6. — [10] (en. est) est en. 5, 7, 9. — [11] (m. i.) expleat m. 6. — [12] ergo 6. [13] aliquod 2, 3, 5-9. — [14] stratu 7; se *add.* 5, 6, 8. [15] coeripit 9. — [16] (b. v.) *om.* 6. — [17] Anrii

EX MSS

A rii vocaretur, orare enixius cœpit ut statim [18] actutum [19] divina jussa perficeret, moras [20] omnes abrumperet : paratum ad omnia se habere animum, optareque etiam ad remotissimarum [21] barbariem proficisci gentium [22], dummodo sibi contingeret nomen et meritum martyrii [23] promereri. Quid multa? Confestim illum sanctus Polycarpus ad portum [24] usque deduxit [25] et salutaribus eum [26] alloquiis instruens, monebat ne asperis viæ casibus frangerentur [27] neve [28] persequentium [29] minis [30] in aliquo terrerentur [31]; sicque [32] singulos [33] exosculatus et cuncta illis [34] prospera imprecatus, ad suam votorum plenus repedavit ecclesiam.

eos consequitur. 7. Sanctus vero Andeolus cum sociis navem conscendens, secundo flatu strato æquore navigans, die tertia [1] Corsicæ [2] portum [3] attigit et sanctis se ibidem opperientibus præsentavit. Viso eo, sancti [4], Deo gratias agentes, sequenti die Adriaticum pelagus ingressi, cursu celeri ad Massiliam unda famulante devecti sunt. Inde Rodani fluminis ostia [5] penetrantes, qui per novem ut fertur ora mari sese vertiginosus [6] insinuat, Lugdunum [7] perveniunt, quæ est urbs metropolis Galliarum. B Illic sanctum presbyterum Zachariam reperiunt [8], qui tunc gravissima sub Severo imperatore persecutionis procella detonante, inter [9] martyrum sepulcra delitescens, fluctuanti ecclesiæ divinum advenire precabatur auxilium. Ex cujus visione immenso gaudio exhilarati [10] fruebantur [11] cum eo spiritalibus verbi Dei deliciis [12], sacrarum scripturarum mysteria [13] assidue [14] meditantes [15], et ut suos gressus secundum suum Christus dirigeret eloquium, communi obsecratione [16] poscentes.

ANNOTATA.

a *Mirus anachronismus quo inducitur Irenæus post martyrium viventi adhuc Polycarpo apparens, qui saltem quadraginta et duos annos post Polycarpum supervixit.*

b *Hinc patet ex mente auctoris* Benignum *vel saltem Andochium fuisse episcopali charactere insignitum, et quum* Benignum *primo semper loco commemoret, et postea Irenæus apparens nocte* C Benigno cosacerdotis *titulum daturus sit, videtur hic auctor* Benignum *episcopum æstimare.*

CAPUT SECUNDUM.

S. Andeolus jussu angeli mittitur Carpentoracum. S. Benignus cum Andochio et Tyrso Augustodunum devertit, deinde moratur in civitate Lingonum apud Leonillam, sororem Fausti, cujus nepotes tergeminos fratres baptizat.

S. Andeolo Carpentoracum abeunte.

Cumque jam profectionem pararent et simul tendere cogitarent [1], præmoniti sunt ab angelo sancto [2] ut Andeolum ypodiaconum [3] ad Carpentoracensem [4] urbem *a* prædicationis causa transmitterent; ipsi vero cœptum iter [5] intrepidi [6] perexplerent [7]. Hæc civitas per id temporis [8] a turbis promiscuarum incolebatur gentium; nunc [9] ingentes tantum ruinæ et quædam fundamentorum visuntur indicia. Valedicentes ergo sibi, deprecabantur Dominum ut eos propter suum sanctum nomen [10] exules [11] et peregrinos dignaretur respicere [12], et quos nunc terrarum spatia separabant, in illa cœlesti Jerusalem, animarum lucra et [13] fructum justitiæ reportantes, iterum [14] dignaretur propitius [15] adunare. Quid tunc [16] doloris, quid putamus tristitiæ sanctorum animos persensisse, quantos curarum æstus profundo [17] in corde versasse, cum fratrem et in cœlesti militia socium viderent a suo consortio disparari [18]? Nam [19] cum ipsi unum essent in Domino, essetque in eis unum cor et anima una, dum unus ex hac sancta societate discerperetur [20], quodam modo pars animæ divellebatur, miroque modo ad se remanebant mortui et ad illum persistebant [21] vivi. Quamquam sanctorum societas totius sit scissionis ignara, quam ipse Christus glutino suæ compaginat [22] caritatis; ideoque recedentis absentiam pati non [23] poterant, quoniam interioris F hominis semper se contemplabantur aspectu. A diverticulo [24] narrationis ordinem repetamus [25].

S. Benignus cum reliquis Augustodunum apud Faustum hospitatur.

9. Sancto [1] Andeolo ad prædictum locum iter arripiente, hi tres viri sanctæ Trinitatis [2] munere fulgentes ad urbem [3] Augustidunum [4] iter dirigunt. Hæc ex antiquo Hedua [5] est [6] vocitata [7]: hac, ut ferunt, de causa, quod cum primum civitatis ejusdem [8] fundamina jacerentur [9], in ejus medio duo hæduli visi sunt obversis frontibus

delo 9. [18] mox 6. [19] *om.* 9; actu 6; ad totum 5. — [20] morasque 9. [21] remotissimam 9. — [22] (paratum-gentium) *om.* 6. — [23] martyris 5 8. — [24] portam 6, 8. [25] perduxit 5. — [26] *om.* 6. — [27] frangeretur 6 9. — [28] ne 5, 7; nev 2, 3; nec 8. — [29] persequentibus 9. — [30] nimis 9. — [31] terreretur 6-8. — [32] per *add.* 9. — [33] illum 6; eum 7, 8. — [34] illi 6-8.

Num. 7. — [1] (d. t.) t. d. 7. — [2] (minis in aliq.-Cors.) *ex his verbis in cod. 5, propter causam num. 6, supra memoratam, aliqua mutila sunt, sed salvo sensu.* — [3] *om.* 9. [4] vero *add.* 6. — [5] hostia 5. — [6] vertigiosus 7. — [7] Lucdunum 5. — [8] repperiunt 5. — [9] intra 8. [10] exlulanti 2. — [11] *om.* 6. — [12] divitiis 5; (v. D. d.) verbis 6. — [13] (s. s. m.) m. script. 6. — [14] *om.* 6. [15] ruminantes 9. — [16] voce 6.

Num. 8. — [1] (e. s. t. c.) *om.* 6. — [2] *om.* 6. — [3] yppodiaconum 5; ypodiaconem 6. — [4] Carpentoracense 9. [5] *om.* 2, (c. i.) i. c. 5, 7, 8. — [6] *om.* 6. — [7] explerent 9. — [8] tempus 9, (p. i. t.) tunc 6. — [9] nam 6. [10] (p. s. s. n.) p. sanct. s. n. 5; p. n. s. sanct. 9, p. n. sanct. s. 7, 8. — [11] (eos-exul.) exules eos 6. — [12] inspicere 6. [13] (a. l. e.) *om.* 6. [14] *om.* 6. — [15] *om.* 6. — [16] tum 9. — [17] profunde 6, *om.* 9. — [18] separari 5 7, disseparari 9. [19] *Ab hac voce usque ad* sancto Andeolo *sequentia desunt in cod. 9.* — [20] dispeseeretur 5, disjungeretur 6-8. — [21] *om.* 6. — [22] conglutinat 6. — [23] *om.* 6-8. [24] deverticulo 10; (a d.) ergo a d. 5, sed a d. 7, 8. [25] nam cum ipsi unum-rep.) *ut diximus, om.* 9.

Num. 9. — [1] igitur *add.* 9. — [2] prædicatores, doctrina, fide et miraculis ejusdem sanctæ Trinitatis *add.* 2, 3, 5, 7-9. — [3] *Ab hac voce iterum incipit cod. 1, cujus textus, exciso folio, ut monuimus num. 6, intermissus fuit.* — [4] Augustudunum 7, 8. [5] *om.* 3, 5, 10. — [6] Hedui, *et infra* heduli *in codd. 7 et 8 sine h scribuntur.* [7] (e. v.) v. e. 7, 8. [8] (c. e.) e. c. 5. — [9] (f. j.) fundamentum jacebatur 8. — [10] quæ illisis

EX MSS. illisis [10] inter se valide cornibus obluctari. Hanc postmodum civitatem [11] Julius, cum per Gallias delectum militum ageret, in fœdus recepit, civesque et amicos appellavit; atque ex suo nomine Augustidunum [12], hoc est Augusti montem appellari [13] constituit. Ad hanc itaque urbem itinere attingentes [14] Faustum [15], virum nobilissimum ac [16] christianitatis verissimum amatorem [17], reperiunt. A quo omni [18] humanitatis liberalitate [19] suscepti omnique honoris assentatione habiti sunt; quique tam evidentis gratiæ [20] munere præventi sunt, ut cum innumera turba amicorum, præterea [21] infinita servorum [22] famulorum quoque [23] clientela [24] etiam filium [25] ejus, Symphorianum nomine, adhuc infra [26] infantiæ annos positum, beatissimus [27] Benignus baptizaret *b*. Quem modo se urbs Hedua [28] patronum habere gloriatur et martyrem. Erat vero [29] eidem viro nobilissimo Fausto soror [30] nomine Leonilla, genere, facultate, sed et amplissimæ possessionis censu clarissima. Itaque ut ad eam sanctus Dei [31] Benignus venire [32] dignaretur, impendio [33] deprecatus est. (*b*)

(*docet, contra Aureliani persecutionem c*) 10. Per idem [1] tempus Aurelianus *c* imperator gravissimam persecutionem cultoribus divini nominis [2] edicto imperiali proposuit. Occiso namque Claudio apud Syrmium [3], hic in extremis finibus Galliarum contra Tetricum expeditionem agens, imperialia suscepit insignia: moxque contra christianum nomen arma corripuit, atroci per omnes Gallias promulgata jussione ut christiani ubicumque locorum [4] inventi fuissent, diverso suppliciorum genere [5] punirentur, si nollent diis cerimoniari, et sacra, vel potius sacrilegia fanatici ordinis attrectare [6]. Extemplo sancti, sceleratissima præceptione comperta [7], in unum conveniunt et qualiter statui ecclesiæ subveniendum esset in commune [8] disquirunt. Etenim suorum [9] securi periculorum, de illius utpote adhuc incipientis et teneræ [10] laboribus solliciti erant.

(*suos cohortatus.*) 11. Tunc sanctus Benignus hoc sermone exorsus est: *Audistis, fratres, quæ vel qualia terreni principis* [1] *adversum nos vel omnes qui christiana professione censentur* [2] *edicta processerint. Ubique fidei nostræ bellum inducitur* [3]. *Ubique contra pietatis cultum impietatis vesania debachatur. Nec* C *tantum contra nos hæc manifesta pugna consurgit* [4]. *Non solum* [5] *nobis instat visibilis iste* [6] *congressus; alium* [7] *habemus hostem invisibiliter sævientem* [8], *qui eo prosternit acerbius quo insidiatur occultius. Hunc itaque mille nocendi artibus præditum circumspecti semper et providi caveamus.* D *Lividis hujus fraudibus* [9] *invictæ fidei armis instructi fortiter obviemus. Nulla nobis jam* [10] *cum hac* [11] *vita* [12] *ratio, quibus hic crucifixus est mundus* [13], *quique huic mundo crucifixi sumus. Non ad hoc patriam, domus* [14] *parentesque dimisimus, ut iterum ad requirenda caduca hujus seculi gaudia relabamur* [15]. *Hoc quo tendimus pretiosum est et incomparabile, quod* [16] *vitæ hujus commercio merito* [17] *debeat emi* [18]. *Non enim temporale aut transitorium, sed æternum et* [19] *summa felicitate beatum est illud quod requirimus bonum, perfectum* [20] *congregatione omnium bonorum, quod nullus temporis accessus imminuat* [21], *nulla vicissitudinum permutatio variet* [22], *nullus terminus claudat* [23]. *Hæc est illa merces incogitabilis, hæc illa remuneratio quam se nobis daturum Christus repromisit in cœlis, si nomen ejus non erubescamus confiteri* [24] *in terris. Erigamus itaque* [25] *gloriosi certaminis trophæum, et ea quæ retro sunt obliviscentes atque ad ea quæ in ante sunt nosmet* [26] *extendentes, ad* [27] *destinatum prosequamur* [28] *bravium* [29] *supernæ* [30] *vocationis Dei. Nec est* [31] *aliud* [32] *quod vereamur, aut cur velut segnes et desides subterfugiamus.* *Alacriores nos hostis aspiciat, incalescat fides,* E *augescat prædicatio, verbum Dei oportune importune* [33] *omnibus ingeratur. Et me quidem oportet quo me* [34] *vocat Dominus meus* [35] *ire, ut et divini verbi semina latius proserantur* [36], *et major ubique Christo Domino populus acquiratur.*

12. Hac oratione beatissimi sacerdotis gloriosi athletæ Christi affatim confortati et ineffabiliter consolati [1] sunt [2]; adeo ut jam jamque [3] pro Christo cuperent morti occumbere [4], optarentque mori, vitæ [5] amore [6]. Valefaciens [7] ergo illis et avidioribus eos [8] osculis confovens, ad fidelissimam Dei famulam Leonillam [9], Fausti viri illustrissimi germanam, profectus est; quæ tunc morabatur in prædio juris [10] sui quod possidebat in suburbio Lingonicæ urbis. (*ipse moratur in tractu Lingonensi apud Leonillam,*) Quem illa ut pretiosissimum margaritum [11], aut sicut [12] cœleste munus gratissime suscepit. Quotidie salutis [13] verbum [14] ex ejus ore [15] intentissime audiens, et ut quondam sedula illa Maria ad pedes Domini residens, salutaria cœlestis doctrinæ pocula avidissime combibebat. Sancti [16] vero Andochius et Tyrsus ad rus ejusdem Fausti, quod Sedelocus [17] ex antiquo indito vocabulo [18] dicitur, secesserunt [19]. A quibus quæ deinde gesta sint, qualiterve gloriosi certaminis victores [20] exstiterint, F passionis eorum proprius libellus plenissime declarat. Nunc [21] ad ea quæ de beatissimo Benigno susceptæ narrationis series exposcit, animum stilumque vertamus.

add. 8. [11] (p. c.) c. p. 7. [12] Augustudunam 7. [13] vocari 6. — [14] in qua *add.* 9; virum nobilem Christique amatorem *add.* 6. [15] nomine *add* 6. — [16] et 7, 8. [17] (virum-am) *om.* 6. — [18] omnis 9. [19] caritate 6. — [20] Dei *add.* 5-10. — [21] et 6 — [22] famularum 6. — [23] que 6, 9. — [24] clientia 2 [25] (e. f.) filiumque 6. [26] intra 5. — [27] (infra-beat). parvulum beatus 6. — [28] Edula 7. [29] soror *add.* 7. — [30] *om.* 7. — [31] (facultate Dei) et facultate nobilissima. Igitur ad eam beatus 6. — [32] intrare 9. — [33] impendo 4.

Num 10 — [1] *Ab his verbis usque ad initium numeri 13 omnia desiderantur in cod. 9.* — [2] c. d. n) christianis 6. — [3] Sirmium 5. — [4] *om.* 6. — [5] (d. s. g.) diversis pœnis 6. — [6] attrectari; accipere 6. — [7] (extemplo-comp.) mox sancti his auditis 6. [8] (qualiter-comm.) quomodo statui ecclesiæ subveniendum esset 6. — [9] (e. s.) s. e. 6. — [10] (e. t.) *om.* 6

Num 11. — [1] principes 5. — [2] (q. c. p. c.) christianos 6. — [3] indicitur 4, 5, 7, 8; geritur 6. — [4] (nec tantum-cons.) sed 6. — [5] solus 5, 10. — [6] (i. v. i.) ille v. inst. 6. [7] *om.* 6. — [8] (i. s.) invisibilem 6. — [9] (l. h. f.) *om.* 6. — [10] *om.* 6 — [11] est *add.* 4. — [12] est *add.* 5-8. — [13] (c. e. m.) m. c. e. 5. — [14] domos 7, 8. — [15] (ut iterum-relab.) ut vitæ hujus iterum gaudia requiramus 6. — [16] merito *add.* 7, 8. — [17] *om.* 8; (c. m.) commerciis 7. — [18] (m. d. e.) e. d. m. 5. [19] *om.* 5; (æt. e.) *om.* 6. — [20] in *add.* 6. — [21] imminuit 6. — [22] variat 6. — [23] claudit 6. [24] *om.* 6. [25] ergo 5. — [26] (obliviscentes-nosmet) *om.* 6 - [27] *om.* 5. — [28] persequamur ad 8; (nosmet-pros.) ad destinata nosmet tum persequemur ad 4; ad *add.* 5. — [29] (p. b.) *om.* 6. — [30] superni 6. — [31] aliquid *add.* 4. — [32] aliquid 4, 7, 8. — [33] (o. i.) optime 6. — [34] *Iterum deficiente folio, sequentia deperdita sunt in cod. 4 usque ad* vita illius multum *num. 16.* — [35] *om.* 6. — [36] proferantur 6.

Num. 12. [1] (e. i. c.) *om.* 6 — [2] (c. s.) s. c. 5. — [3] *om.* 6. — [4] succumbere 7, 8. — [5] æternæ *add.* 5. — [6] (o m. v. a.) *om.* 6. — [7] valedicens 6. — [8] *om.* 6. — [9] sæpefati *add.* 2, 3, 5-7, 10. — [10] viri 5-8. — [11] pretiosissimam margaritam 5-8. — [12] (a. s.) ac si 2. - [13] cœlestis 2 — [14] (s. v.) v. s. 7. [15] (e. o.) o. e. 7. 8. [16] sanctus 7, 8. — [17] Sedesocus 8. [18] (i. v.) *om.* 6. — [19] recesserunt 6. — [20] *om.* 6. — [21] autem *add.* 7, 8.

13. Habebat

ejusque nepotes baptizat.

13. Habebat [1] venerabilis matrona [2] Leonilla nepotes tres geminos fratres [3], Speosippum, Eleosippum et Meleosippum [4], elegantissimos juvenes et liberalibus adprime studiis eruditos, quos tamen necdum baptismatis gratia [5] regeneraverat [6]. Sed beatus Benignus ipse eos lympha sacri fontis abluit *d*, et sic in omnibus perfectos usque ad martyrii palmam feliciter provexit. Qui modo natale solum meritis protegunt, ornant corporibus, intercessione conservant [7].

ANNOTATA.

a Carpentoracte, *hodie* Carpentras (Vaucluse), *oppidum erat Meminorum, juxta Plinium, III, IV (al. V)* : Carpentoracte Meminorum; *quibus Ptolomæus, II, IX, 16, oppidum tribuit* Forum Neronis. *Unde colligit Valesius quod oppidum Celtarum lingua* Carpentoracte *dictum fuerat, a Romanis* Forum Neronis *appellari, nec id diversum esse a Carpentoracte. Contra Brietus et Baudrandus Forum Neronis in loco ponunt qui nunc* Forcalquier (Basses-Alpes) *vocatur, situ inter Sigusteronem (*Sisteron, Basses-Alpes) *et Aptam Juliam* (Apt, Vaucluse), *in ortum nonnihil a Carpentoracte remotus (Cellarius, Geogr. l. II, p. 196). Baudrando consentit d'Anville* (1). *Tempore quo de agit auctor opibus florebat; postea incursantibus barbaris sub Chroco, anno 266 vel 312, ab antiquo splendore decidit; cujus tunc episcopus S. Valentinus martyrium fecit* (2). *Barbarorum incursibus non semel pene deleta fuit urbs Carpentoracensis, maxime tempore Caroli Martelli, devastantibus illum tractum Sarracenis. Quamquam in temporum illorum historicis Carpentoracte vastatum fuisse non lego, sed generaliter id admittitur* (3). *Factas a barbaris ruinas et maxime stragem a Sarracenis illatam seculo VIII, auctor noster præ oculis habuisse videtur quum scriberet :* Nunc ingentes tantum ruinæ et quædam fundamentorum visuntur indicia.

b *De baptismo a* S. Benigno *infanti Symphoriano administrato quid sentiendum putemus, diximus in Comm. præv., num. 26.*

c *Cum hoc Aureliano qui occiso Claudio successit, Tetricumque superavit,* S. Benigni *martyrium deducitur ad annum 274. Hinc apparet quanta historiæ ignorantia horum Actorum auctor laboraverit. Quam breviter ac nervose perstringit Bougaud, l. I, c. III, dicens :* " Postquam dixisset sanctum Benignum discipulum S. Polycarpi fuisse atque ab eo in Gallias missum (circa annum 160) *[immo ante annum 155, hoc enim anno Polycarpus martyrium fecit, quod contendit Waddington* (1)], facit illum in Gallias advenire tempore Severi imperatoris (anno 193) *[immo post annum 197]*, plus quam triginta post annis. Deinde ipsius martyrium differt 77 annos usque ad Aurelianum *(anno 274)* tandem post Benigni martyrium, ut suum chronologiæ ridendæ ridiculum constet, Aurelianum mittit Constantinopolim, quam 58 post annis Constantinus ædificavit *(immo anno 330)*. " *Nos qui propter causas in Commentario expositas nullis omnino* Benigni *Actis historicam fidem tribuere audemus, et confitemur in re obscura ignorantiam et putamus posteriorum temporum auctoribus solidum deesse fundamentum quo chronologiam Benignianam stabiliant. Donec enim demonstretur, quod adhuc factum non est, fierique forsitan haud potest, utro in nomine, Polycarpi an Aureliani error lateat, nos, inquam, disputationem illam ob historiæ dignitatem omittimus, exspectamusque Eusebianam SS. Martyrum collectionem aliquo ex angulo prodituram, lucemque in has tenebras immissuram.*

d *De Tergeminis a* Benigno *baptizatis egimus in Commentario præv., num. 31.*

CAPUT TERTIUM.

S. Benignus Divione evangelium prædicans, jussu Aureliani imperatoris capitur et coram eodem fidem fortiter profitetur.

S. Benignus Divione fidem propagat

Post hæc beatissimus sacerdos et gloriosus martyr Domini [1] Benignus ad locum, cui Divion [2] vocabulum est, Spiritu Sancto plenus accessit, ubi tunc castrum ejusdem nominis præceptione imperatoris [3] Aureliani [4] summo studio [5] ingentique manu construebatur. Ibi [6] ergo per aliquod tempus residens non cessabat annuntiare populis [7] veritatem quam noverat. Fundebatur prædicatio juncta virtutibus et verborum assertio miraculorum protestatione roborabatur [8]. Ubique destruebantur fana, deserebantur idola, fulgebant elata [9] passim crucis Christi trophæa, miroque modo accrescebant [10] quotidiana [11] Christo Domino lucra, et [12] e diverso inferebantur assiduæ [13] diabolo detrimenta.

dum Aurelianus imperator ibi civitatem ornat

15. Interea Aurelianus imperator, postquam per omnes quas peragraverat Galliæ partes, sanctorum martyrum innumeras strages dedit, velut [1] impastus leo, cruores [2] innocentium sitiens, Christumque in credentibus si posset exstinguere quærens, pervenit tandem ad prædictum castrum [3] Divion [4]. Quod [5] ingressus, cum videret novi oppidi operosa mœnia surgere et ingenti cura turrium munimina præparari, lætus admodum placere sibi dixit operis elegantiam, jussitque illico ut ædificarent templa Jovi, Saturno et Mercurio. Jovi quidem, quod ipsum maximum regemque affirmabant esse deorum; Saturno vero, quod quasi ad ipsum pertineret temporum [6] cursus, quodque sationum copiosus per

Ex Mss

Num 13. — [1] *Hic iterum incipit cod. 9, cujus textus inde ab initio num. 10 intermissus fuit.* — [2] *om.* 6. — [3] (g. f.) f. g. 7, 8. — [4] (S. E. e. M.) Speusippum, Eleusippum et Meleusippum 2, 7. — [5] (b. g.) g. b. 7, 8. — [6] regeneravit 6, 8; generaverat 7; (quos-reg.) *om.* 9. [7] (i. c.) c. intercessionibus 7, 8.
Num 14 — [1] (hæc-Dom.) beatus 6. — [2] *om.* 6. [3] Dunon 8. — [4] (i. A.) A. i. 9. [5] (s. s.) st. sum 7. [6] *In hoc loco pauca crasa exhibet cod.* 3 — [7] *om.* 5; populo 5. — [8] (et verb-rob.) *om.* 6. — [9] (f. e.) e. f. 6 [10] crescebant 6. [11] quotidie 7, 8. — [12] ut 2 — [13] *om.* 6
Num. 15. — [1] velud 5. [2] cruore 5, cruorem 7. [3] *om.* 2. [4] Divionem 5, 7-9. [5] quo 7-10 [6] templorum 7. —

(1) *Notice des Gaules*, p. 250. — (2) *Gallia Christ.*, tom. I. p. 893. — (3) Vide *Dictionnaire géographique, historique et politique des Gaules et de la France*, auctore Expilly (ed. Amstelæd.) et *Dictionnaire universel de la France*, Paris, an 13 (1804); *Dictionnaire encyclopédique*, auctore Ludovico Gregoire, Paris 1874. (4) In opusculo *Mémoire sur la chronologie de la vie du rhéteur Ælius Aristide*, p. 33-38.

illium

EX MSS.

illum mortalibus daretur proventus ; Mercurio nihilominus ædem construi imperavit, quia is totius prudentiæ atque eloquentiæ, sed et diversarum artium præsul erratica miserorum credebatur fore dementia [7]. Præcipue christianos omnibus in locis [8] persequi, in antris quoque et abditissimis silvarum lustris [9] investigari mandavit [10], dicens gravari per eos reipublicæ statum, nec aliter se [11] deos posse habere propitios quam si eorum insectaretur et perderet inimicos.

Ca a Terentio comite indicatus.

16. Tunc comes loci illius, Terentius nomine [1], sic imperatori locutus est : *Nos quidem, sacratissime [2] imperator, quid [3] sit christianus, ignoramus. Vidimus tamen quemdam [4] hominem ierophantam [5], attonso [6] vertice, signum corona præferentem. Habitus ejus longe a nostro differt; vita illius multum est [7] nostræ dissimilis [8]. Deorum nostrorum cerimonias respuit, deum nescio quem patriæ nostræ colendum inducit Christum, quem audivimus crucifixum a Judæis, a mortuis resurrexisse [9], eumque veri [10] Dei esse [11] filium ac [12] venturum in* B *fine seculi [13] judicem [14] omnium voce publica [15] prædicat. Vitam aliam beatam et sempiternam post mortem corporis in Deum suum credentibus repromittit [16]. Præterea signa multa in populo quotidie facit [17]. Quicumque ad eum æger aut aliqua debilitate detentus [18] venit, sanus et incolumis redit. Nullus mœrens aut qualibet ærumna gravatus [19] ad illum accessit qui non se lætum et omni fasce doloris expeditum redisse miratus sit. Ipsis etiam diis quibus majestas vestra reverenter [20] subditur, verbis potentibus imperat ; mortuos, quod est mirabile dictu, resuscitat, nihilque est quod non eum posse fama confirmet.*

et ab eo quæri jussus

17. Ad hæc [1] imperator respondit : *Manifestissime iste homo [2] crucicola [3] et execrandæ illius [4] superstitionis signifer esse dignoscitur [5]. Perquirite itaque diligentius sycophanticum monstrum, inventumque [6] ferreis nexibus constringite, et [7] sic illum nostris conspectibus [8] præsentate. Expedit enim illum, utpote maleficum et diis nostris injurias irrogantem, sub celeritate [9] perire ; quia si diutius vixerit, multos errare faciet et [10] numinum veneranda religio in contemptum [11] paulatim despectumque [12] omnium [13] incipiet [14] devenire. Revera enim hoc genus hominum rebelle et blasphemum dii* C *nostri abominantur et horrent ; nec dubiis hæc dant indicia signis quando, viso [15] Christi Dei illorum [16] signo, indignantur et stridentes [17] dentibus intabescunt, nec ostendi saltem sibi aut [18] aspicere [19] illud patiuntur.*

et interrogatus.

18. Extemplo Terentius [1], missis apparitoribus, perquiri fecit sanctum Benignum, invenitque [2] eum in villa quæ Spaniacus [3] dicitur [4], verbum D Dei incolis prædicantem. Capitur itaque [5] a ministris diaboli civis cœli, et crudelibus manibus attrectatur, injuriatur, flagellis atrocissimis [6] cæditur, sicque vinctus et catenatus [7] Aureliani conspectibus [8] exhibetur [9]. Qui minacibus oculis, ore rabido, talibus illum dictis [10] aggreditur : *Tune es ille quem fama vulgavit Romani imperii majestatem spernere, et deorum sacratissimum [11] cultum ausu sceleratissimo [12] profanare ? Dic igitur jam nunc quo censearis nomine, vel ex qua regione ad nos veneris, seu cujus dei te profitearis esse [13] cultorem.* Tunc sanctus Benignus signo fidei armat frontem, et in arcano cordis invocato nomine [14] Trinitatis, tale Cæsari [15] dedit responsum : *Nomine quidem proprio Benignus a parentibus appellatus sum ; a partibus Orientis cum aliis servis Dei [16] a sancto Polycarpo episcopo missus huc veni, Deum Patrem et Filium ejus Jesum Christum, necnon utriusque donum et caritatem [17] Spiritum Sanctum corde [18] credo, ore confiteor ; hunc unum et verum Deum omnibus annuntio. Per hanc fidem [19] solummodo posse homines salvari prædico, proque hujus [20] perseverantia mortem [21] adipisci desidero [22].* E

videt tormenta.

19. Aurelianus dixit : *Unde tibi hæc confidentia, ut intrepidus ante principem totius orbis talia prosequaris [1] ? Quia [2] ergo [3] audacissime professus es christianæ legis te [4] esse doctorem [5], probabis me tuum persecutorem. Et qui [6] aliis impudentissime vitam te [7] promittis posse conferre, ignominiosam per supplicia cogeris mortem subire.* Sanctus Benignus respondit : *Christi Dei mei sacratissima et fidelissima [8] vox est, qua [9] in sancto [10] evangelio loquitur : Nolite timere eos qui occidunt corpus et [11] post hæc non habent amplius quid faciant [12]. Itaque [13] corpus meum in potestate habes [14] ; exerce quæ tibi videntur. Disjice flagris [15], adure ignibus, excarnifica ungulis ; hæc et si qua alia [16] sævus carnificis furor excogitare potest tormenta, in hoc moribundo et per se etiam [17] resolvendo corpusculo convecta. Cæterum animæ ad Deum factorem suum [18] libere properanti in nullo obsistere [19] poteris [20].*

et promissa

20. Imperator stupens ad tantam sancti [1] martyris constantiam, ait : *Consultius facies, si, omittens [2] hæc vana et in nullo [3] proficua, præceptionibus nostris satisfeceris et diis venerandis [4] persol-* F *veris grata libamina [5]. Juro enim per deos quod, si salubribus monitis adquieveris [6], maximum te sacerdotem designabo [7], et remuneratum ex ærario [8] publico primum in palatio meo esse constituam.* Gloriosus martyr Domini [9] respondit : *Hæc quæ polliceris transitoria et infida sunt [10], atque suos*

[7] (Jovi quidem-dem.) *om.* 9. — [8] mandavit *add.* 7, 8. — [9] locis 7, 8. — [10] *om.* 7, 8. — [11] *om.* 5.

Num. 16. — [1] (T. n.) n. T. 9. — [2] bone 6. — [3] quod 9. — [4] *om.* 6. — [5] ierophantem 7; ierophontam 9. — [6] senem autonso 6. — [7] *Ab hac voce iterum decurrit narratio in codice 4, qua propter causam jam dictam num. 11 interrupta fuit.* — [8] (multum diss.) vit. nostr. vit. ill. longe dissim. est 6. — [9] (a m. r.) et r. a m. 6. — [10] vere 5; verum 7-9. — [11] (D. e.) e. D. 8, 9. — [12] (v. D. e. f. a.) *om.* 6. — [13] *om.* 9. — [14] (v. o. f. s. j.) (t. f. s.) j. v. 6. — [15] (o. v. p.) *om.* 6. — [16] (vitam-rep.) *om.* 6. — [17] (t. p. q. f.) q. f. t. p. 4-9. — [18] (a. a. d. d.) *om.* 6. — [19] prægravatus 4-8. — [20] *om.* 6.

Num. 17. — [1] (a. h.) *om.* 6. — [2] (i. h.) h. i. 6. — [3] cruciçula 7. — [4] *om.* 6. — [5] (e. d.) est 6. — [6] *om.* 10. — [7] (e. e.) vinctum 6. — [8] aspectibus 7, 8, 10; (n. c.) aspectibus n. 6. — [9] (s. c.) celeriter 6. — [10] (m. e. f. e.) *om.* 6. — [11] contemptim 5, omnium *add.* 7, 8. — [12] (p. d.) d. p. 6. — [13] *om.* 7, 8. — [14] cœperit 6. — [15] visio 9. — [16] (D. i.) *om.* 6. — [17] stridentibus 7. — [18] nec 6. — [19] ostendere 5.

Num. 18. — [1] *add. ex* 5, 6, 9, 10. — [2] quem invenit 6. — [3] Spaniactis 4. — [4] vocatur 7, 8. — [5] namque 6. — [6] (f. a.) *om.* 6, flagellatur 9. — [7] (e. c.) *om.* 6. — [8] aspectibus 9, (A. c.) Aureliano 6. — [9] præsentatur 7, 8. — [10] verbis 7. — [11] *om.* 6. — [12] sacratissimo 6. — [13] *om.* 7, 9. — [14] sanctæ *add.* 9. — [15] (t. c.) c. t. 2. — [16] (s. D.) D. s. 6. — [17] (d. e. c.) *om.* 6. — [18] *om.* 2. — [19] (h. f.) f. h. 6. — [20] (p. h.) pro cujus 6. — [21] morte 2. — [22] (a. d.) subire cupio 6.

Num. 19. — [1] (t. p.) p. t. 6. — [2] quod 6. — [3] igitur 7, 8. — [4] *om.* 9. — [5] ecce *add.* 6. — [6] (e. q.) qui enim 6. — [7] *om.* 6. — [8] (e. f.) *om.* 6, 9. — [9] quæ 6. — [10] (i. s.) *om.* 6. — [11] quoniam *add.* 6. — [12] (et post-fac.) animam autem non possunt occidere 5. — [13] ecce 6. — [14] (c. m. i. p. h.) h. c. m. i. p. 6. — [15] flabris 7. — [16] (q. a.) alia aliqua 7. — [17] *om.* 6. — [18] (f. s.) *om.* 6. — [19] resistere 9. — [20] potes 6.

Num. 20. — [1] *om.* 6, 9. — [2] omittas 9. — [3] nulla 6. — [4] *om.* 6. — [5] (p. g. l.) l. p. 6. — [6] (juro-adq.) *om.* 6. — [7] *add. ex* 4-6. — [8] nostro *add.* 9. — [9] Benignus *add.* 9. — [10] *om.* 6.

appetitores

A *appetitores [11] semper fallere ac decipere comprobantur. Nam et cum adsunt, incertos semper et timidos suspectosque [12] suos efficiunt amatores, et cum eos deserunt, nihilominus nudos ac [13] miseros derelinquunt [14]. Illa vero quæ mihi meus Dominus [15] repromisit æterna sunt, feliciter beata, beateque felicia [16], totius anxietatis et mœroris ignara. Ad has ego [17] divitias inhianter propero; hanc dignitatem avidissime consequi [18] concupisco; non ergo decipies famulum [19] Dei [20] vanarum illecebris promissionum; quin potius providebis [21] in me [22] inconcussam inadulatamque [23] prudentiam. Nec terroribus tuis frangor [24], nec blandis persuasionibus ad id quod moliris adducor [25]. Christum mihi de corde, Christum mihi de ore nullus valebit auferre. Nulla vis ab ejus caritate meum animum poterit [26] separare, cui me semel totum commisi [27], in quem sperare didici [28]. Ipse est æquissimus judex [29] omnium seculorum [30]. Ipsum scias esse Deum omnium gentium, Deum etiam celis nolis tuum. Ipse [31], mihi crede [32], tuam deteget [33] insipientiam [34], damnabit crudelem insaniam, quam contra servos ejus exercere non metuis.*

B

CAPUT QUARTUM.

S. Benignus, sævissime cæsus, in carcere ab angelo sanatur. Ab Aureliano ad idolorum templum adductus, ut saltem vi impii sacrificii particeps redderetur, signo crucis idolothyta et idola dissipat.

Nervis cæsus

His a sancto [1] dictis, Aurelianus in iram [2] succenditur, jubetque [3] eum nervis durissimis cædi, præcipiens militibus ut, si sacrificare nollet [4], diversis eum [5] pœnis affligerent [6]. Traditur itaque [7] Terentio comiti. Qui eum ad trocleas C extendi fecit, ita ut [8] cædentes carnifices vicissim sibi per eum [9] succedendo transirent. Sanctus vero martyr inter ipsa tormenta, vultu splendido, aspectu lætifico [10] loquebatur: *Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui dignum me [11] habuisti pro tui nominis confessione pati. Præsta mihi [12], rex gloriose [13], tolerantiam, ut immobiliter et [14] patienter universa perferam tormenta, quæcumque mihi intulerit [15] iniquissimus cæsar [16].*

Ex Mss

22. Cæsus [1] itaque diutissime ita [2] ut viscerum interna [3] paterent, et partes corporis quas natura celaverat, reciso [4] cutis velamine, nudarentur [5], jubetur obscurissimo carceri mancipari; de quo odor [6] teterrimus et omni fœtore nequior [7] exhalabat: sed et vermium examen ex reorum [8] corporibus longa tabe peresis [9] ebulliens procedebat. Ubi cum fuisset inclusus, angelus Domini per noctem [10] adveniens, dispulit omnem tetræ noctis horrorem; fœtorem dirissimum in odorem convertit [11] nectareum. Sicque confortans eum pristinæ restituit sanitati, ita ut ne [12] saltem cicatrices plagarum in ejus corpore residerent [13].

ab angelo in carcere sanatur.

23. Sequenti die, Aurelianus tribunal sibi parari [1] jussit et, assistente crudelitatis suæ [2] ministro Terentio [3], præcepit fortissimum [4] sibi Christi martyrem [5] præsentari. Cumque eum læta facie sanissimoque [6] corpore fuisset intuitus [7], nimia cœpit [8] admiratione defigi, tandemque in hæc verba prorupit [9]: *Benigne, obtestor te per deos maximos [10], ut dicas mihi si verum est quod te talem video, aut si oculos nostros falsis imaginibus ludis [11]. Quænam [12] tanta est hæc [13] magicæ artis* E *potentia, ut appareas nunc [14] sanus et [15] integerrimo corpore, cum ego te flagris exsectum et omni [16] membrorum compage [17] laceratum, in carcerem retrudi jusserim?* Insuperabilis athleta Christi [18] respondit: *Lex christiana sola quæ [19] justitiæ et pietatis [20] sunt amplectitur [21], omnes vero magicas adinventiones cum suis sectatoribus respuit [22], abominatur et damnat. Non ergo, ut frustra tu suspicaris, magicis præstigiis sanatus sum [23] a vulneribus quæ meo corpori infigi [24] jussisti [25]; verum omnipotentissima et clementissima bonitate [26] ejus pro quo patior, qui dignatus est mittere [27] angelum suum, per quem mihi et sanitas [28] restituta [29] et fortitudo ad perferenda omnia quæ intuleris collata [30] est [31]. Illum benedico, illi inexplebiles grates vocis ac [32] cordis officio persolvo.*

et in secundo...

24. Aurelianus imperator [1] dixit [2]: *Depone jam istam obstinatissimi animi pertinaciam, et accedens satisfac edictis imperatoris et sacrifica. Nam si non feceris, noxiorum personis [3], qui pro [4] diversis criminibus puniendi sunt, te [5] sociari præcipiam [6], et [7] cum illis extremis affectum sup-* F *pliciis [8] ad [9] omnium christianorum [10] exemplum te [11] faciam interire [12].* Venerandus martyr respondit: *Nunquam innocentiæ meritum aliena culpa maculat [13]; nunquam justum injusti reatus infamat? Manet enim dissimilitudo meritorum etiam in similitudine passionum [14]; nec aliquem reum*

confessionem

[11] (s. a.) a. s. 6. — [12] *om.* 7, 8. — [13] et 5. — [14] (nam-derel.) *om.* 6. — [15] (m. D.) D. m. 9; Deus m. 7, 8, (m. m. D.) Deus meus mihi 6. — [16] (f. b. b. f.) et 6. — [17] ergo 9. — [18] (a. c.) c. a. 7, 8, *om.* 6. — [19] servum 5. — [20] (f. D.) *om.* 6. — [21] pervidebis 2, 5, 7, 9. — [22] (consequi-me) *om.* 4. — [23] que *om.* 4. — [24] fatigor 9. — [25] (nec terr.-add.) *om.* 6. — [26] (t. c.) devovi 9. — [27] valebit 7, 8. — [28] (nulla-didici) *om.* 6. — [29] (æq. j.) j. æq. 6. — [30] sanctorum 9. *In hoc loco pauca sunt in cod. 3 erasa.* — [31] ipsum 3. — [32] (m. c.) c. m. 6. — [33] denudabit 9. — [34] et *add.* 9.

Num. 21. — [1] (a. s.) *om.* 6. — [2] (i. i.) via 6, furore 9. — [3] que *om.* 6. — [4] (p. m. u. s. s. n.) *om.* 6. — [5] *om.* 6. — [6] affligi si sacrificare nollet 6; (p. a.) a. p. 9. — [7] vero 6. — [8] *om.* 2. — [9] (p. e.) *om.* 6. — [10] lætissimo 9. — [11] (d. m.) m. d. 7. — [12] *om.* 6. — [13] gloriæ 2, 9; (m. r. g.) r. g. m. 4, 5, 7, 8. — [14] ac 4, 5, 8. — [15] (m. i.) i. m. 5. — [16] (q. m. i. i. c.) *om.* 6.

Num. 22. — [1] est *add.* 9. — [2] *om.* 6. — [3] interiora 9. — [4] rescisso 5, 7, 9; rescissæ 6. — [5] post hæc *add.* 9. — [6] fœtor 6. — [7] (e. o. f. n.) *om.* 6. — [8] eorum qui ibi tenebantur 6. — [9] peresus 8. — [10] (p. n.) nocte 6. — [11] vertit 5. — [12] nec 6. — [13] apparerent 5.

Num. 23. — [1] (t. s. p.) s. t. præparari 7. — [2] suo 8, ejus 9. — [3] tribunal-Ter.) sedens pro tribunali 6. — [4] *om.* 6. — [5] (C. m.) m. C. 6. — [6] et sanissimo 6. — [7] (f. i.) vidisset 6. — [8] (n. c.) c. n. 7, 8. — [9] (v. p.) p. v. 6. — [10] magnos 6. — [11] deludis 5, 6. — [12] quæ 7, 8. — [13] *om.* 8. — [14] *om.* 9. — [15] *om.* 6. — [16] (e. o.) omnique 6. — [17] compagine 8; (m. c.) c. m. 5. — [18] *om.* 7, 8, Benignus *add.* 9, (t. a. C.) Benignus 6. — [19] (c. s. q.) *om.* 6. — [20] veritatis 9. — [21] (s. a.) christiana religio est 6. — [22] ac *add.* 2. — [23] (san. s.) s. san. 9. — [24] infligi 7, 8. — [25] (q. m. c. i. j.) *om.* 6. — [26] pietate 7, 8. — [27] sanctum *add.* 5-10. — [28] (m. e. s.) e. s. m. 7. — [29] est *add.* 6. — [30] concessa 9. — [31] (ad. perf.-est) *om.* 6. — [32] et 7, 8.

Num. 24. — [1] *om.* 6. — [2] respondit 4, 6, 9. — [3] (n. p.) condemnatis illis 6. — [4] *om.* 6. — [5] *om.* 6. — [6] faciam 6. — [7] ut 9. — [8] (e. a. s.) *om.* 6. — [9] te *add.* 9. — [10] *om.* 6. — [11] *om.* 6, 9. — [12] (f. i.) i. f. 7, 8. — [13] commaculat 4-8. — [14] pœnarum

facit pœna, sed causa. Denique uno eodemque igne aurum rutilat, palea fumat ; sub eadem [15] *tribula stipulæ conteruntur, frumenta purgantur. Sic ergo una eademque irruens vis* [16] *tribulationis bonos probat ac purificat, malos damnat atque devastat* [17]. *Quapropter tu depone tantarum terriculamenta minarum, et tandem* [18] *si quid potes exerce.*

25. Tunc imperator [1] ad fanum quoddam, quod in vicino erat, eum duci [2] præcepit, ipseque cum omni officio stipatorum [3] secutus est [4], prosequente non modica promiscuæ multitudinis [5] turba [6]; jussitque continuo solitas diis hostias immolari [7]. Perfecto scelere, imperavit [8] ut in suo conspectu [9] partem carnis immolatitiæ sancto [10] in os licet nolenti et reluctanti [11] injicerent, et vi ut comederet extorquerent, callide apud se reputans et dicens : *Si vel parum quid de sacrificiis deorum gustaverit, mox dii omnipotentes sibi illum subjicient, sicque mentis sospitate recepta ab eorum* [12] *contumeliis et nostris aliquatenus temperabit* [13] *injuriis.*

26. Exhibita itaque [1] contaminati edulii parte in lance in [2] qua dæmonibus oblatum fuerat [3], cum eum [4] ad degustandum [5] urgerent, sanctus Dei ex imo corde trahens alta [6] suspiria, luminibus [7] ad cœlum libratis [8] ait [9] : *Domine Jesu Christe, Verbum Patris* [10], *quod* [11] *non accipis initium ex ore loquentium* [12], *et aperis ora mutorum, respice in hac hora* [13] *super servum tuum. Non* [14] *permittas, Domine* [15], *os meum vivi* [16] *et veri panis mysterio* [17] *consecratum, inquinari inmundis dapibus idolorum. Labia per quæ laudari dinosceris, non attaminentur execrandis dæmonum sacrificiis* [18]. *Ostende, quæso, Domine, incredulis gloriam tuam, ut confundantur* [19] *qui adorant sculptilia et et* [20] *glorantur in simulacris suis, et cognoscant quia tu es unus et solus potens rex seculorum, qui solus habes immortalitatem et* [21] *lucem habitas* [22] *inaccessibilem. Tibi laus et gloriatio nunc et in secula seculorum* [23].

27. Cumque vir beatus, ut erat cœlo intentus, his Dominum [1] perorasset [2], porrecta in sublime dextra, signum crucis e contra edidit, subitoque vas illud in quo idolothytum [3] gestabatur [4] cum horrisono crepitu dissiluit [5] ; sicque minutatim confractum est, ut vix ulla ejus [6] particula [7] posset reperiri [8]. Caro vero sacrificii penitus absumpta [9] C disparuit et velut fumus in tenues evanuit auras [10]. Universa quoque idola tamquam validissimo turbine adacta [11] in terram pervalida [12] attritione ruerunt, ita ut sacrificantum [13] multitudo, deorum suorum cernens interitum [14], tremens ac [15] nutabunda [16] quasi jam antiquum chaos mundo [17] instaret [18], in diversa diffugerit [19]. Sanctus autem [20] Benignus, gaudio magno [21] repletus [22], gratias agebat [23] Domino [24], dicens: *Benedico, te rex meus,* D *et glorifico nomen sanctum* [25] *tuum* [26], *qui non permisisti os meum sacrificiis immundis pollui, sed custodisti me incontaminatum* [27] *et circumdedisti me stola exultationis, et insultantium mihi ora æterna confusione replesti.* Cumque videret Aurelianum attonitum hærere et versum in amentiam obmutuisse, dixit ad eum : *Quid est, Aureliane? Dii tui ante signum Christi* [28] *Dei mei contabuerunt, vim majestatis ejus ferre non valentes. Agnosce vel modo quia non sunt dii quos colis, sed sunt idola surda et muta, omnique sensu et ratione* [29] *carentia. Tibi quo pacto* [30] *subvenient qui sibi ipsis* [31] *auxiliari non possunt ?*

28. Aurelianus ait ad eum [1] : *Non hoc, ut reris* [2], *ex deorum imbecillitate aut impotentia contigit, o Benigne, sed quia faciles ad miserendum sunt et volunt te* [3] *sua patientia* [4] *lucrifacere. Idcirco permiserunt te talia agere, quo vel sic eorum benignitate et* [5] *mansuetudine cognita, sacro eorum cultui festines colla summittere. Parati ergo sunt repropitiari tibi, et tuam in omnibus facere voluntatem* [6], *si abjecta hac animi pertinacia ad eorum vel sero redeas pietatem.* Beatissimus [7] athleta E Christi [8] respondit : *Putabam te, o imperator, humanum habere intellectum et prudenter vera a falsis posse discernere* [9]. *Sed, ut video, nec minima rationis portio in te* [10] *remansit. Stultissime, vides quanta sit virtus Christi, quanta deorum tuorum infirmitas* [11]. *Cum ergo non erubescis vocare* [12] *eos* [13] *deos* [14], *ad invocationem veri Dei* [15] *pulverem factos, noli inaniter tempus insumere* [16]; *immobilis est fidei meæ constantia. Diis tuis non servio et dæmonum statuas nunquam* [17] *adoro.*

Ex MSS. — *impia sacrificii* — *ea admota sibi vasa* — *signo crucis dissipat* — *et idolorum arguit inanitatem*

CAPUT QUINTUM.

Iterum dirissime tortus et angeli ministerio tormentis ereptus, Aureliani mandato in carcere lanceis transfigitur et vecte ferreo contunditur. Ejus mors prodigiis insignis ; sacrum corpus a Leonilla sepultum. Ultio divinitus ex Aureliano persecutore petita. F

Tunc sceleratissimus [1] imperator præ magnitudine furoris angustiari cœpit, et anhelo [2]

Quare deinum in carcere

7, 8. — [15] eodem 2, 3. — [16] *vrasum in* 5; (i. v.) v. i. 4, 6-9. — [17] (d. a. d.) dev. a. damn. 9. — [18] tamen 4.

Num. 25. — [1] (t. i.) i. vero 6. — [2] (e. d.) d. e. 6. — [3] suo 6 : (o. s.) s. o. 9. — [4] *om.* 6. — [5] (p. m.) promiscui sexus 9. — [6] (prosequente-turba) et non modica multitudine promiscui sexus 6. — [7] immolare 7, 8. — [8] jussit 7, 8. — [9] (s. c.) c. s. 6. — [10] Dei *add.* 6. — [11] (i. o. l. n. e. r.) l. n. e. r. i. o. 7. — [12] (a. e.) ad eorum 7, 8. [13] (a. t.) cessabit 6.

Num. 26. — [1] tunc 6 [2] *om.* 6. [3] erat 6 ; (o. f.) f. o. 9. — [4] *om.* 6. [5] gustandum 9. [6] (tr. a.) trahebat 9, *om.* 6. — [7] oculis 9. — [8] erectis 9. — [9] (luminibus-ait) dixit 6. [10] (V. P.) P. V. 4, 5, 7, 8. — [11] qui 6-9. — [12] loquentis 8. — [13] (h. h.) hor. h. 4, 5, 7. — [14] ne 9, et non 6. — [15] *om.* 6. [16] vini 8. [17] *om.* 4. — [18] (labia-sacr.) *om.* 6. — [19] omnes *add.* 7, 8. [20] qui *add.* 6. [21] (h i. e.) *om.* 5. — [22] (l. h.) h l. 5. — [23] (qui solus-sec.) *om.* 6.

Num. 27. — [1] verbis *add.* 8 — [2] (h. D. p.) hæc orasset 6. — [3] idolathitum 6 ; idolatitum 7 ; idolatitium 8. — [4] gestabatum 7. [5] dissilivit 8. — [6] (u. e.) e. u. 9. — [7] (u. e. p.) e p. u 7. — [8] (p. r.) r. p. 6. — [9] assumpta 5, 6. — [10] (e. a.) a. e. 6-8. — [11] attacta 6. — [12] prævalida 9 ; valida 7. — [13] sacrificantium 3, 4, 7, 8, 10. — [14] interitu 6 ; ruinam 9. — [15] et 6. — [16] mutabunda 9. — [17] *om.* 6, 9. — [18] (m. i.) i. m. 5. — [19] diffugeret 6 ; confugerit 9 ; transfugerit 7. — [20] vero 6. — [21] *om.* 6, 9. — [22] plenus 6. — [23] egit 6. — [24] Deo 9. [25] (n. s.) s. n. 3, 6, 8-10. [26] (s. t.) t. s. 5. — [27] (sed custod.-incon.) *om.* 6. — [28] *om.* 9. — [29] (e. r.) *om.* 6. — [30] (t. q. p.) q. p. t. 6. — [31] *om.* 6.

Num. 28. — [1] (a. a. e.) dixit 6. — [2] putas 9. — [3] *om.* 9. — [4] *in media hac voce, exciso folio uno et altero, abrumpitur textus codicis* 4, *usque ad* vitæ *num. 31.* [5] ac 7, 8. — [6] (et tuam-vol.) *om.* 6. — [7] beatus 9 ; sanctus 5. — [8] (a. C.) Benignus 5, 6. [9] dispescere 5. — [10] (p. i. t.) i. t. p. 9. [11] imbecillitas 9. [12] vocari 6. — [13] *om.* 7, 8. — [14] *om.* 5, *et addit :* quos vides esse. — [15] (v. D.) D. mei 5. — [16] consumere 6, 9. — [17] non 6.

Num. 29. [1] *om.* 6. — [2] hanelo 1.

spiritu

multimodis cruciatus, spiritu in gemitus clamoresque prorumpere. Tandem itaque consilio diabolico animatus [3] præcepit apparitoribus [4] ut exhiberent saxum prægrande, et transforarent; et sic liquantes [5] plumbum sancti pedes in eo artissime constringerent. Deinde imperavit subulas acutissimas et igne [6] candentes afferri, atque in digitos manuum ipsius [7] per longum infigi. Sicque iterato [8] in carcerem tenebrosum et fœtidum jussit eum [9] recipi, et per sex dies nec aquam [10] ab aliquo illi [11] dari [12]. Adhuc autem, ut crudelis tyranni expleretur animus [13], duodecim canes ferocissimos et [14] longa [15] inedia in rabiem concitatos cum eo in carcerem [16] claudi [17] mandavit, quo sic illorum morsibus sancti martyris artus consumerentur, ut ne saltem reliquiæ de ejus corpusculo [18] remanerent. Carcerem quoque ipsum diligenti militum custodia [19] adservari [20] jussit [21]. Implentur omnia quæ scelestissimus [22] præceperat [23] imperator; innocens a noxiis in carcerem retruditur [24]; pedes ejus in cippo saxeo implumbantur; ignitis subulis digitorum medullæ [25] transfodiuntur; canes fame simul [26] et rabie efferati cum eo includuntur [27].

adstantes ethnicos ad fidem hortatur 30. Inter hæc [1] tanta et novo [2] crudelitatis genere [3] exquisita supplicia [4], non cessabat miles Domini [5] a salutari prædicatione, sed omnibus clarissima voce dicebat [6]: *Filioli mei, comites et tribuni, omnesque qui hujus certaminis spectatores adestis, audite me et credite in Jesum Christum Dominum et Salvatorem nostrum* [7], *atque* [8] *in ejus nomine baptizamini, ut deleantur vestra peccata* [9] *et* [10] *possitis evadere illa* [11] *quæ impiis et incredulis* [12] *reposita sunt æterna supplicia* [13], *ubi reorum corpora experiuntur ignem semper ardentem, et vermem semper edentem; ubi est mors* [14] *sine morte, defectus perpetuus* [15], *interitus sempiternus* [16], *ad quem iniquissimus Aurelianus ire non metuit* [17]. *Festinate itaque* [18] *liberari ab his malis et apprehendere vitam veram* [19] *quæ in Christo et per Christum est, quam nullus successor eripit, nullus terminus claudit; pro cujus nomine* [20] *tanta sustineo, sed non confundor; quia de promissis æterni regis mei semper* [21] *securus* [22] *existo* [23].

et ab angelo iterum recreatur. 31. Artato itaque [1] ut prædiximus [2] sancto [3] in carcere, Dominus qui in se sperantibus [4] præsto esse consuevit, quod [5] nunquam eum deseruerit [6], nunquam eum [7] inter carnificum supplicia oblitus C fuerit, ostendit [8]. Continuo namque [9] angelum suum misit. Ad cujus ingressum, fugato tetræ noctis horrore, serena locus luce resplenduit [10]. Omnis [11] illa argumentosa manuum pedumque pœna dicto citius aufugit [12], et [13] vigor membris omnibus rediit: sicque offerens illi [14] panem [15] nive candidiorem dixit: *Accipe, care Domini* [16], *panem* [17] *sanctum cælitus tibi transmissum* [18], *a quo mox completo hujus agonis cursu susciperis ad epulas societatis æternæ* [19]; *ubi* [20] *cum fratribus tuis pereniter ac feliciter* [21] *epuleris.* Et accipiens panem, comedit exultans et gratias agens Deo [22]; talique cibo per sex continuos [23] dies alebatur, angelo se visitante, et hæc sibi diaria [24] quotidie deferente. Quibus spiritaliter enutritus, non esuriem, non sitim non denique [25] lassitudinem aut aliquid quo quietissima mentis ejus tranquillitas molestaretur, sentire aliquatenus sinebatur. Sicque veluti quadam gloriosa [26] beatæ immortalitatis metamorphosi transmutatus, instar [27] quoddam illius in se prætendebat vitæ [28], quam omnes sancti, finito [29] hoc seculo, peractoque universali judicio veraciter se in cælestibus adepturos [30], et in qua [31] similes angelis [32] se sperant [33] esse futuros [34]. Præterea sæva canum rabies in mansuetudinem nutu Dei [35] conversa [36] est, ut obliti propriæ feritatis ac si oves mitissimæ sancto obsequi, eique coesse et cohabitare [37] gauderent. Hæc tua sunt, Christe [38] E opera; tua in his cognoscimus et veneramur quæ [39] a seculo sunt præclara [40] miracula. Jussu tuo mitescit omne quod feritat; tibi sapit omne [41] quidquid [42] brutum est. Tu quondam abstinenti puero et arcani consilii tui conscio, truces leonum jussisti mansuescere rictus. Tu nunc etiam [43] inter acres esurientium canum hiatus [44] martyrem tuum custodisti illæsum. Sed quid tantum [45] narrationis nostræ series per multa distenditur [46]? Veniamus tandem ad sancti triumphale martyrium et qualiter mundum occisus vicerit [47], breviter indagemus.

Tandem jussus recto ferro tundi et lancea ferit 32. Advenerat jam sexta dies, visura persecutorem confusum [1], martyrem coronatum. Præcepit itaque [2] Aurelianus officialibus suis ut euntes carcerem aperirent, et quid sanctus Dei ageret, utrum adhuc spiraret an a [3] canibus jam devoratus esset aspicerent [4], et sibi [5] sub omni celeritate [6] renuntiarent [7]. Ventum est ad carcerem. Invenitur vir beatissimus [8] laudans et [9] glorificans Deum, sano et [10] vegeto corpore, vultu lætissimo ac sereno [11], ex quo alacritas cordis et [12] animi [13] ejus inconcussa fiducia prodebatur. Reversi cuncta per ordinem [14] suo [15] imperatori F renuntiant [16]. Ille primo non credere narrantibus, nec [17] sic potuisse contingere [18], falsaque eos nuntiare firmabat [19]. Verum illis obstinatissime

[3] armatus 7, 8; (d. a.) dato 6. — [4] suis *add.* 7. — [5] reliquantes 5, 7, 8; relinquentes 6. — [6] igni 7, 8. — [7] ejus 9. — [8] iterum 9. — [9] (j. e.) *om.* 6, e. j. 5, 7. — [10] nec aliud quid *add.* 9. [11] *om.* 6, 7. — [12] diu 8. — [13] (e. a.) a. e. 6. — [14] *om.* 6. [15] famis 9. — [16] carcere 2. — [17] recludi 9; cludi 3. — [18] (e. c.) corpore e. 6. — [19] (m. c.) c. m. 5. — [20] observari 7. — [21] (carcerem-juss.) *om.* 6. — [22] sceleratissimus 6. — [23] præcepit 6. — [24] truditur 5-8. — [25] medulæ 6. — [26] *om.* 7. — [27] (Implentur omnia-cum eo includuntur) *om.* 9.

Num. 30. — [1] *om.* 7. — [2] nova 6. — [3] genera 6. — [4] (e. s.) *om.* 6. — [5] Christi 6. — [6] (c. v. d.) clara dixit voce 6. — [7] *om.* 8; (D. e. s. n.) *om.* 6; (Jesum-nostr.) D. J. C. salvatorem 7. — [8] et 6. — [9] (v. p.) p. v. 6. — [10] ut 2, 6. — [11] tormenta 6. — [12] (e. i.) *om.* 6. — [13] (æt. s.) *om.* 6. — [14] *om.* 6. — [15] et *add.* 5. — [16] persempiternus 7. — [17] timet 5, 7, 8, (A. i. n. m.) i. n. timet A. 6. — [18] ergo 6. — [19] *om.* 6; (v. v.) ver. v. 5, 7-9. — [20] spe 5-8. — [21] (æ. r. m. s.) ejus 6. — [22] (s. e.) sec. s. 5, 7, 8. — [23] (Inter hæc tanta-existo) *om.* 9.

Num. 31. — [1] (a. i.) i. a. 9. — [2] (u. p.) *om.* 6, 9. — [3] (u. p. s.) s. u. p. 7. — [4] semper *add.* 6. — [5] *om.* 6. — [6] deseruit 6. [7] ejus 5-8. — [8] (quod nunquam-ostendit) *om.* 9. — [9] *om.* 9; (f. o. c. n.) sed mox 6. — [10] (l. l. r.) l. r. loc. 6; luc. l. r. 7. [11] omnisque 2, 10; *om.* 6. — [12] ab illis *add.* 5. — [13] habilis *add.* 6-8. — [14] sanctum *add.* 7, 8. — [15] sanctum *add.* 6. — [16] (c. D.) *om.* 9. — [17] *om.* 6. — [18] missum 6-8. — [19] (s. æt.) æt. s. 5. — [20] perenniter *add.* 5. — [21] (p. a. f.) *om.* 5, 6. — [22] *om.* 6. — [23] *om.* 6. — [24] cibaria 6, 7, 9, victuaria 5, (s. d.) (e. s. 7. — [25] *om.* 6. — [26] *om.* 6. — [27] *i. e.* specimen. — [28] *om.* 7, 8. — [29] *hic iterum incipit cod. 4, cujus textus num. 28, ut jam diximus, intermissus est.* — [30] accepturos 7, 8. — [31] (e. i. q.) *om.* 6. — [32] *om.* 4. — [33] (s. s.) sp. s. 7, 8. — [34] (quibus spiritaliter futuros) *om.* 9. — [35] (n. D.) D. n. 5, tantum *add.* 2. — [36] versa 7. — [37] comhabitare 8. — [38] (s. C.) C. s. 4, 5, 8; (t. s. C.) C. t. s. 7. — [39] qui 6. — [40] præcara 8. — [41] *om.* 4, 5, 7, 8. — [42] quod 6. — [43] *om.* 6. — [44] hyatus 4, inhiatus 7. — [45] tanta 6. — [46] Quid ita lacrimosis ductibus et sinuosis anfractibus immoratur (immoramur 6) *add.* 4-8. — [47] (m. o. v.) v. m. o. 5.

Num. 32. — [1] et *add.* 9. — [2] vero 6. — [3] *om.* 6. — [4] inspicerent 5-8. — [5] (e. s.) sibique 6. — [6] (s. o. c.) celeriter 6. — [7] nuntiarent 9. — [8] sanctissimus 5. — [9] ac 6. — [10] ac 7, 8. — [11] (l. a. s.) s. et læto 6. — [12] ac 7, (e. e.) *om.* 9. — [13] corporis 6. — [14] (e. p. o.) p. o. e. 6. — [15] *om.* 6. — [16] (s. i. r.) (. s. i. 8; (p. o. s. i. i.) i. p. o. s. i. 7. — [17] ne 10. — [18] evenire 5; posse *add.* 6. — [19] (n. f.) affirmabat n. 5.

ita

EX MSS.

ita se habere [20] omnia [21] protestantibus [22], nimio stupore consternatus [23] et velut [24] ex sensu [25] factus diriguit. Æstuabat [26] in ejus pectore [27] pudor insano mixtus furori [28] atque inter gemitus quos dolor spiritus extorquebat, victum se a fortissimo Christi milite [29] proclamabat [30]. At [31] postremum longa deliberatione concepta, dictavit sententiam dicens : *Contumax et reus atrocium [32] injuriarum in deos et Romani imperii majestatem [33] nequaquam amplius dignus est nostris assistere [34] tribunalibus. Ite igitur [35] et in ipso carcere vecte ferreo cervicem ejus contundite, sicque lanceis cordis ejus penetralia [36] perrumpentes, crudeli cum morte perimite.*

Deum orans

33. Post [1] hæc [2], quæstionarii omni crudelitatis ministerio instructi [3], certatim ad carcerem ruunt, infausta [4] Cæsaris jussa peracturi [5]. At vero sanctus [6] Benignus, accepta [7] Christi hostia [8], videns eos carcerem [9] ad se necandum [10] irrumpere, et jam jamque ictum sibi carnificis [11] imminere, oculis in [12] cœlum porrectis [13], ita cœpit orare [14] : *Deus, Pater dilecti Filii tui [15] Domini nostri Jesu Christi, benedico te et glorifico nomen sanctum [16] tuum, qui*

B

me in [17] hanc horam dignatus es perducere [18], diu desideratam, sine cessatione quæsitam et jam nunc secundum veritatem tuæ promissionis exhibitam [19]. Nunc itaque, Domine [20], pro corona martyrum [21] suscipe me ad te [22] cum fratribus meis, servis tuis, et illis me conjungere [23] digneris in cœlis, quibus in fidei tuæ confessione [24] socium voluisti esse [25] in terris [26]. Respice, Domine, ecclesiam tuam, in mundi hujus pelago fluctuantem, quam despondisti [27] unico Filio tuo, ejusque eam pretioso sanguine [28] redemisti. Attende in faciem ejus placido ac sereno vultu, quia jam venit tempus miserendi ejus [29]. Accipe me sacrificium acceptabile pro universa plebe tua sancta [30], et illustra mundum gloria tua, ut in omnibus gentibus annuntietur majestas tua et [31] omnes credant in te, unum et verum Deum [32], et [33] unigenitum Filium tuum, virtutem et sapientiam tuam, et utriusque caritatem Spiritum Sanctum, illuminationem ac sanctificationem [34] ecclesiæ tuæ, in qua laudatur et benedicitur [35] per omnia D *secula nomen tuum [36].*

transfigitur; dein cervix ejus contunditur

34. Adhuc verba in ore martyris volvebantur, cum [1] repente atrocissimi milites a dextro et lævo [2] illum [3] latere [4] circumsteterunt. Adactisque valide lanceis, qua costarum uterique discrimen est, transfixerunt, ita ut acies contra se venientium telorum intra martyris viscera [5] colliderentur. Insuper etiam sacram cervicem, cerebri soluta compage [6], vecte ferreo confregerunt. Sicque roseo cruore perfusum Christo [7] martyrem nobis intercessorem [8] et cunctis seculis fidele patrocinium [9] consecraverunt [10].

et anima in cœlum penetrare cernitur.

35. Aderat ibi permaxima fidelium multitudo, quos nullæ persecutorum minæ nec [1] ipsius postremo metus mortis [2], ab ipsius sancti caritate et obsequio [3] valuerant [4] separare. Quibus subito visa est columba, lacte [5] candidior carcerem erupisse ac sensim remigio alarum vastum aerem [6] superando cœlorum sublimia [7] penetrasse. Nimirum [8] quam simplex quamque innocentissima et [9] ab omni malitiæ felle [10] prorsus immunis sancta illa [11] anima corporeo educta sit ergastulo [12], hoc Deus omnipotens [13] voluit indicio declarare [14]. E Sed [15] et tantus gratissimæ suavitatis odor nares omnium mentesque perfudit, ut universorum aromatum fragrantiam [16] superaret. Quanta tunc exultatio quantave lætitia jocunditatis et oblectaminis [17] plena fratrum hæc cernentium [18] medullitus corda pervaserit [19], cogitari [20] utcumque potest; nam penitus lingua mortali enarrari [21] non potest. Videbant enim revelatis fidei oculis instar quoddam et imaginem illius gloriæ et incogitabilis claritatis quam nec oculus aspicere [22] nec auris audire, nec saltem [23] cor hominis sufficit pensitare. Proinde non modo jam non [24] timebant, verum ambiebant exoptabantque [25] pulchra perfungi [26] morte [27] pro Christo, ut sic mererentur honorari a Christo [28].

Leonilla eum sepelit ;

36. Discedente itaque a loco illo cum magna [1] confusione Aureliano, beatissima [2] Leonilla, Christum in interiori [3] sui [4] hominis sacrario [5] gestans

[20] per *add.* 7. — [21] (i. s. h. o.) o. s. i. h. 6. — [22] (s. h. o. p.) o. p. s. h. 5. — [23] (n. s. c.) c. n. s. 5. — [24] veluti 7, 8. — [25] (e. s.) amens 6. — [26] enim *add.* 7. — [27] (e. p.) p. e. 6. — [28] (m. f.) permixtus furore 6. — [29] (C. m.) m. C. 6. — [30] (ille primo C non credere procl.) *om.* 9. — [31] qui ad 9. — [32] (r. a.) atrox 6. — [33] (injuriarum-majest.) *om.* 6. — [34] adstare 6. — [35] ergo 6. — [36] (c. e. p.) p. c. e. 6.

Num. 33. — [1] *Trevirensis S. Maximini ita pergit :* Igitur ingressus est spiculator carcerem ubi sanctus vir et mente psallebat et spiritu, ut jussionem impiissimi Cæsaris expleret. Cernens autem martyr beatissimus, intellexit quod prope esset vocatio ejus. Ilico postulat locum orationis sibi paulisper dari fixisque genibus telluri, oculis in cœlum erectis, fusis precibus orabat dicens : *Festina, Domine, ad adjuvandum me, et precibus meis celer suffragator assiste.* Cumque in ipsa oratione a spiculatore fuisset percussus, ilico columba nive candidior e corpore ejus exsiliens, cunctis qui illic aderant christianis videntibus, volavit ad cœlum. Tanta etiam in ipso carceris ambitu respersa est odoris fragrantia, ut omnes qui illic astabant inæstimabili suavitate replerentur. Tunc beatissima Christi famula Leonilla, Christum in interioris sui hominis sacrario gestans, illique soli placere ac nota esse cupiens, collegit sancti martyris corpus, et conditum aromatibus eo loco ubi nunc dignissimo honore veneratur, honestissimæ tradidit sepulturæ. Ubi etiam assidua miraculorum operatione cotidiana erga fideliter petentes beneficiorum exhibitione humani generis pietati se commendat eorum cultui, Christi gratia secundum suum meritum incessabiliter glorificante et continuis signis ac virtutibus decorante. Coronatus est autem beatissimus martyr et insuperabilis athleta Benignus die kalendarum novembrium, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui est virtus et præmium omnium justorum, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit, dominatur et regnat in omni gente et loco et tempore et nunc et semper et per infinita seculorum secula. Amen. — [2] (p. h.) tunc 6. — [3] (o. c. m. i.) *om.* 6. — [4] ut fausta 6. — [5] complerent 6. — [6] *om.* 6, 7. — [7] acceptissima 4, 5, 7, 8. — [8] (h. C.) h. C. 7, 8; (a. C. h.) *om.* 6. — [9] (v. e. c.) F e. c. v. 6. — [10] (a. s. n.) *om.* 6. — [11] *om.* 6. — [12] ad 6. — [13] erectis 6. — [14] (i. c. o.) orabat dicens 6. — [15] (d. F. t.) *om.* 6. — [16] *om.* 7 (n. s.) s. n. 4, 5, 8. — [17] ad 6. — [18] (d. e. p.) p. d. e 6-8. — [19] (diu desid.-exhib.) *om.* 6. — [20] *om.* 6. — [21] (p. c. m.) per coronam martyrii 2, 4-8. — [22] (a. t.) *om.* 6. — [23] (m. c.) c. m. 7. — [24] (f. t. c.) fide confessionis 6. — [25] (v. e.) e. v. 7, 8. — [26] (v. e. i. t.) i. t. v. e. 5. — [27] desponsasti 6. — [28] (p. s.) s. p. 6. — [29] (attende-ejus) *om.* 6. — [30] (t. s.) s. t. 6. — [31] (i. o. g. a. m. t. e.) *om.* 6. — [32] (u. et v. D.) Deum vivum 6. — [33] in *add.* 5, 7, 8. — [34] sanctificatorem 5. — [35] (l. e. b.) b. e. l. 7, 8. — [36] (p. o. s. n. t.) n. t. p. o. s. 5; (et unigenitum-tuum) et verum, cujus nomen benedicitur in secula seculorum 6.

Num. 34. — [1] (adhuc-cum) illo loquente 6. — [2] (a. d. e. l.) a dextris et sinistris 6. — [3] illo 5. — [4] *om.* 6. — [5] (m. v.) v. m. 5. — [6] compagine 6-8. — [7] Christi 6. — [8] (n. i.) i. n. 6. — [9] (e. c. s. f. p.) *om.* 6. — [10] consecrarunt 4, 7, 8.

Num. 35. — [1] non 3, 4, 7, 8. — [2] (m. m.) m. met. 7; (n. i. p. m. m.) *om.* 6. — [3] martyris Christi *add.* 6. — [4] poterant 6. — [5] nive 7, 8. — [6] (v. a.) a. v. 6. — [7] (c. s.) s. cœli 6. — [8] *om.* 6. — [9] *om.* 6. — [10] (m. f.) f. nequitiæ 6. — [11] (s. i.) i. s. 5. — [12] (anima-erg.) fugerit anima 6. — [13] *om.* 6. — [14] (v. i. d.) d. v. i. 7, 8. — [15] nam 6. — [16] flagrantiam 4, 6. — [17] (e. o.) *om.* 6. — [18] contuentium 6. — [19] perfuderit 6. — [20] cogitare 5, 6. — [21] (p. l. m. e.) enarrare lingua mortalis 6. — [22] videre 6. — [23] *om.* 6. — [24] (n. m. j. n.) j. n. m. 6. — [25] *om.* 6; exortabanturque 5. — [26] fungi 6. — [27] (p. m.) m. p. 7. — [28] (a. C.) ab ipso 5.

Num. 36. — [1] *om.* 6. — [2] beata 6. — [3] interioris 4, 5, 7, 8, 10. — [4] *om.* 6. — [5] ergastulo 6.

illique

A illique soli placere ac nota esse cupiens, collegit sacratissimum sancti [6] martyris corpus [7] et diligentissime conditum aromatibus eo loci [8] ubi nunc dignissimo honore [9] veneratur honestissimæ [10] tradidit sepulturæ. Ubi etiam assidua miraculorum operatione [11], quotidiana erga fideliter [12] petentes beneficiorum exhibitione humani generis pietati se commendat et cultui, Christi gratia sanctum [13] suum martyrem [14] incessabiliter mirificante [15] et continuis signis ac virtutibus [16] decorante [17].

Aurelianus autem a Deo punitus

37. Non [1] est [2] silentio prætereundum [3] quem impiissimus Aurelianus exitum deinde fuerit consecutus. Revera enim ad laudem Dei et sanctorum martyrum pertinet gloriam, si referatur quam justa ultione osor et insectator christiani [4] nominis damnatus sit. Denique cum per quinque annos et sex menses crudelitatis infreni curriculo debacharetur atque innumeras sanctorum diverso suppliciorum genere [5] strages daret, quadam die cum in augusto suggestu residens multos sanctorum ad crudele munus sibi exhiberi præcepisset [6], repente fulmen [7] cum terribili fragore et B intoleranda [8] humanis aspectibus coruscatione de cœlo missum ante eum [9] corruit, ipsumque et [10] omnes circumstantes, immensæ formidinis metu pene [11] exanimes stravit.

Ex mss. misere moritur.

38. Hoc [1] evidentissimum divinæ indignationis [2] et iræ desuper imminentis signum fore, non modo a divinis et aruspicibus ferebatur, verum etiam per ora vulgi confertissimo rumore [3] volitabat. Haud [4] dubie per hoc quod acciderat imperatoris portendi exitium, quodque ita fuisse, celer rerum [5] exitus declaravit. Cum enim territus ac tremebundus [6] Constantinopolim festinato [7] rediret, viæ medio [8] inter Eracleam et Byzantium, loco qui Cenofrurium [9] dicitur, a militibus interemptus finem simul vitæ posuit et persecutionis. Coronatus est autem beatissimus martyr et insuperabilis athleta Benignus, die kalendarum Novembrium [10] regnante Jesu Christo, Deo et Domino nostro [11], qui [12] est virtus et præmium omnium justorum [13]. Ipse enim virtutem dedit, qui seipsum, quo melius nihil est, in virtute perseverantibus repromisit, inquiens: Ero illorum Deus et ipsi erunt mihi populus. Ipse erit finis et palma sanctorum certaminum [14] qui sine fine videbitur [15], sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur, qui cum omnipotente Patre suo et Spiritu Sancto [16] vivit [17], dominatur et regnat [18] in omni gente et [19] loco [20] E et tempore, et [21] nunc [22], semper et per infinita seculorum secula [23]. Amen.

[6] *om.* 7. — [7] (s. s. m. e.) c. beati m. 6. — [8] loco 6, 7. — [9] (d. h.) diligenter digno h. 6. — [10] *om.* 6. — [11] (m. o.) o. m. et 6. — [12] *om.* 6. — [13] *om.* 6. — [14] (s. m.) m. s. 6-8; (s. s. m.) sancti sui martyris merita acceptante et mirificante quotidie 5. — [15] mirificans 7, 8. — [16] (a. v.) *om.* 6. — [17] decorans 7, 8.

Num. 37. [1] sed non 5; *hoc numerum 37 omm. codices* 7, 8. [2] (n. e.) nec 6. — [3] est *add.* 6. — [4] Christi 2. — [5] (d. s. g.) *om.* 6. — [6] (multos-præcepisset) multorum sanctorum nece sæviens insaniret 6. — [7] lumen 5. — [8] intolerabili 6. — [9] ipsum 6. — [10] *om.* 6. [11] *om.* 4.

Num. 38. — [1] *Initium numeri hujus usque ad* vitæ et persecutioni *omittunt codices* 7, 8. — [2] ultionis 6. [3] sermone 5. — [4] haut 3. [5] (c. r.) celeberrimum 5, celeberrimus 6. — [6] (a. t.) *om.* 6. [7] *om.* 6 — [8] mediæ spatio 6. — [9] Cænofrurium 5. [10] novembris 6. [11] (J. C. D. e. D. n.) D. n. J. C. 6, 7, sine fine. Amen *add.* 7 *et reliqua omittit.* [12] *ita desinit cod.* 8 qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita secula seculorum. Amen. [13] sanctorum 6. [14] *om.* 6. — [15] (s. f. v.) *om.* 6; *hic pauca sunt erasa in cod.* 3. — [16] (o. P. s. et S. S.) coæterno et coomnipotente Deo Patre et Sancto Spiritu 5. — [17] et *add.* 6. — [18] (e. r.) *om.* 6. — [19] *om.* 4, 5. — [20] (g. e. l.) *om.* 6. — [21] *om.* 4, 5 — [22] et *add.* 5. — [23] (et nunc-sec.) *om.* 6.

MIRACULA SANCTI BENIGNI

Librum miraculorum S. Benigni *edimus ex codicibus*: **1**. *Parisino 17006*; **2**. *Parisino 5353*; **3**. *Parisino 16733*; **4**. *Divionensi 383*; **5**. *Montispessulano 1. Cfr. supra, p. 163.*

C

Prologus.

Apertissime igitur devota fidei relatione beati Gregorii, Turonorum antistitis, translatio sacratissimi corporis Christi martyris Benigni est descripta, et quæ tunc perspicuis obtutibus, ipso Domino [1] largiente, divinitus fuerunt ostensa, lucide prædicta sunt miracula. Aliorum etiam sanctorum corpora quibus quiescant vel humata sint locis, dictis ejusdem pontificis agnoscuntur a cunctis qui eorum se frequentius deposcunt adjuvari suffragiis. Hac ergo ratione [2] veritatis comperta, quæ deinde ad nostri potuerunt pervenire notitiam, pauca de pluribus perstringentes miracula, agnoscere volentibus sequenti opusculo depromimus; ea scilicet quæ ipsi vidimus, vel quæ relatu religiosorum monachorum ac fidelium virorum audientes vera esse nullomodo dubitamus. Quæ sigillatim [3] sententiis divisa aliquorum metrorum *a* sequentibus versiculis *a* breviter composuimus, ac superiori stylo beati Gregorii annectentes apposuimus. Hæc autem illis pandimus, qui nævo invidiæ omnimodis carere norunt, et cum spe fide credibilitatis [4] adhibita, fideliter intellecta F percipiant [5]. Nec suspicetur a quoquam id fieri alicujus tumore præsumptionis, sed malle sequi nos probabilem antiquorum sollertiam sapientium [6], in quantum fas est, qui ea quæ acciderunt suis temporibus [7] pervigili cura insudabant describere, et ad sui mentionem aut futurorum cognitionem oratoria ratione vel lucido poemate cupiebant depromere. Si enim incertæ opinionis ratio per campos eloquentiæ dilatata ita facunda sui nitoris pollet gloria ut recitanti sit gratissima, quanto magis est attentius recitanda ac prædicanda virtus divinæ operationis, quæ, procul a se decusso pallore obnubilatæ lucis, velut sol undique emittens radios suæ claritatis, cuncta auxiliante gratia Dei penetrantes, non desinit augmentando lucem assiduis lucidius clarescere miraculis. Ex hoc nempe prædicata cunctorum auctoris magnificentia [8] semper gloriosius debet collaudari, quatenus ipsius potiori gratia suffulti percipientium animi devotiores ad recitandum jugiter valeant apponi. Itaque, ut

Num. 1. — [1] D. i. 2. — [2] rationis 4. — [3] singillatim 4, 5. — [4] credulitatis 2-5. — [5] percipiunt 4, 5. — [6] sapientum 4. [7] suis t. a. 4. — [8] magnificentiam 1-5.

præfati

ex Mss. præfati sumus, miracula quæ Dei omnipotentia atque clementia largiente interventu beati Benigni, specialis Galliæ patroni nostrique tutoris ac pastoris, multipliciter fulsere, compendiose describentes[9], complacuit instantibus cunctisque sequentibus committere, quatenus ejus juge patrocinium spei credulitate, fidei exhibitione, dilectionis ardore cunctis agnoscere quærentibus coruscum veneranter clarescat, et fervor sui cultus in illius laude et gloria inveniatur, cujus dono refulgens in cœlis tantarum virtutum operator sæpe declaratur in terris. EXPLICIT PROLOGUS. INCIPIUNT MIRACULA EJUSDEM MARTYRIS[10].

Miles impius a S. Benigno punitur. b

2. Eo tempore quo Heinricus *b* ducatus Burgundiæ florebat honore, quidam miles, vocabulo Rotbertus, circa res ecclesiarum et labores pauperum assidua deprædatione sæviebat. Qui cum nullius acquiescens monitis a pravæ consuetudinis usu sese compesceret, cuidam religioso solitario, vigiliis et orationibus crebrisque jejuniis intento, talis de eodem apparuit visio. Videbat se choro cælestium civium interesse atque proprii intellectus ratione agnoscebat velut præsulem *c* beatum Beni- B gnum ornamentis episcopalibus, ut solet fieri in cultu divini sacrificii, decoratum, sanctumque levitam ac protomartyrem Stephanum dalmatica indutum utrimque inter se deducentes quemdam[1] Mammetem[2], angelicæ pulchritudinis puerum, monachili habitu comptum; et stantes ante obtutus superni judicis, communi clamore suggerebant injurias sævissimi hostis. Quorum clamore exaudito, emitti videbatur ejus sententia et[3] lancea letalis vulneris, quæ illum confoderet et funditus exstingueret. Sequenti die visionis ostensæ, prandente jam dicto duce, contigit adesse solitarium et militem denominatum. Percepta alimonia, assurgens petit principem ut concedat sibi ad propria reverti. Qua[4] ipsius benedictione recedente, solitarius quid de eodem præterita nocte vidisset duci aperuit, et quod illi vicinum foret mortis exitium innotuit. Quem missi ab eo ut revocarent citius sequentes, metu hostium supervenientium intrantem flumen Segonnæ[5] * et festinanter cupientem transnatare, suæ impulsu lanceæ profundius terræ defixæ reperiunt interisse, cum eam ad gubernandam navim niteretur abstrahere.

* Saône.

Alius item.

3. Nequaquam est silendum quod multis con- C stat manifestum. Quodam tempore, adveniente rege Roberto *d* Divione, quæ quisque habebat ad munitionum præsidium deferebat. Cumque armigeri militum in diripiendo sibi providentes ubique discurrerent, unus sævior ceteris conatur infringere ecclesiam Christi præcursoris et baptistæ Joannis. Hoc perspicientes ipsius ecclesiæ clerici, pulsando signa ammoventes crucifixum, deportant contra furentem armigerum. At ille insana mente effrenatus, ultra modum sæviens et quod pertimescere debuerat contemnens, non est cunctatus pungere lancea venerandæ figuræ brachium. Tandem violenter repulsus denuo traditur in reprobum sensum, ut ea quæ non sunt agenda ageret, furens nimium pervenit usque ad atrium sancti Benigni. Et ferenti cuidam ipsius sancti servo frumentum humero obvians, vim infert illud auferendi: ille non esse suum quod ferebat, sed sancti Benigni fore asserebat; quem minime credens diutius cædebat. Cui cum supervenisset unus ex monachis et implorasset ut talia agere desisteret, volens illum appetere lancea perforavit ejus D vestimenta. Mox affuit divinum judicium, quod declaravit beati martyris meritum. Nam facie retrorsum conversa, dæmonio plenus et nimia ipsius vexatione tortus, una cum duobus sociis miserabiliter solvit pœnas mortis.

Item tertius.

4. Per idem tempus quidam miles nomine Robertus, de castro Belnensi * ibidem advenit. Qui quadam die quemdam monachum sancti Benigni ex equo cum injuria deposuit. Quo sedens sequenti die rediens ad propria, cum intrasset Oscarram fluvium securus, repente in eumdem corruit mortuus, sicque prædictus equus sancto est restitutus. Unde rex qui aderat atque ejus proceres sed et cunctus exercitus hæc audientes, simul quoque intuentes, deinceps valde cœperunt sanctum Christi martyrem venerari, quem compererant se exorantibus pie auxiliari et in suis inimicis creberrimis indiciis manifestari.

* Beaune.

Item fur.

5. Poscit devotio expedire celeberrimum quod notum constat miraculum. Imminente quodam tempore sanctæ Crucis festiva Exaltatione, decorata est ejusdem ara ornamentis ecclesiæ. Ve- E spertinis horis ipsius diei supervenientibus, obserantur fores a custodibus. Quidam autem cupidus delitescens in abditis, volens ex rebus ecclesiæ inopiæ suæ consulere, nocturno furto exspoliavit ornatum altare. Observans autem opportunum tempus quo recederet, mane facto foribus apertis cum jam securus progredi vellet, per id quod male tenebat bene detentus est, luctansque pro viribus ut facultas adveniret egrediendi, impediente potius difficultate renitenti denegavit patens aditus voluntarios exitus redeundi; sicque invisibili constricto vinculo nequaquam fas secedendi quoquam aderat, sed in medio viæ immobilis persistebat. Cumque concursus populi orationis gratia ad sepulchrum sancti fieret et admirationi introeuntibus ac exituris esset, videns se omnimodis detineri, ignorantibus cunctis culpam aperit, prolatumque e sinu testimonium furti ostendens, qualiter detineretur vel quid egisset palam innotuit. Quo fratres per nuntios comperto miraculo, pleni lætitia et exultatione omnes Deum ac provisorem sui ovantes laudando benedicunt, recipientesque quod suum erat reum solvunt vinculis et crimine ciboque repletum ad propria si- F nunt redire.

Monachus Deo infidelis convertitur.

6. Dignum est illud inserere paginæ quod constat gestum multorum ad imitationem, Dei dispositione. Quidam monachus profunde inscius cavere ruinam foveæ, permotus utilitate suæ scientiæ qua bene doctus erat, voluit hujus sancti patrocinium deserere et solvi rupto jugo disciplinæ. Quod ut perageret occasiones excitabat, quibus efficeret quod cupiebat. Cumque noctu per fenestram terræ contiguam vellet progredi, vidit quosdam spiritus exitum sibi denegare qui innuentes designabant, si extra poneret pedem, interitum. His visis, quod sui causa ibi adessent intelligens, territus nimium citius rediit ad lectulum. Decurso aliquanto ipsius noctis spatio, illusionem in se, non extra, fieri credens, exsurgens rediit ad locum eodemque modo pristinum horrorem subsequente secundo perterritus aliquamdiu detentus est. Nec multo post ad idem[1] peragendum revertitur, accommodansque opportunum

[9] *om.* 2. [10] (e. m.) gloriosissimi Benigni martyris 4.

Num. 2. — [1] *om.* 5. — [2] magnatem 3. — [3] *om.* 3-5. — [4] Quo 3. — [5] Sagonnæ 3, 4, 5.

Num. 6. — [1] id. 3, 4.

A tunum tempus suæ sollicitudini, dum perquiritur aditus progrediendi, delinetur multitudine monachorum, quorum spiritus ibi provisores deputati excubias celebrantes cuncta monasterii loca vigilanter observabant. Hac iterum visione compulsus remoratur paucis diebus. Deinde est perventum ad iniquæ delectationis votum, et jam vagabundus suscipi se exorans in cujusdam domo obtinuit. Cumque se dedissent superveniente nocte quieti, ille amplioribus occupatus tenebris, denudatus jam interius fide bonæ operationis, denudavit etiam se exterius veste religionis. Moxque veste et insana mente deturpato, nutu divino, in loco domus quo accendebatur ignis, horrendum affuit dæmonium in similitudinem simiæ figuratum. Quod quamvis ad instar ipsius monstri esset exiguum, incomposita tamen deformis brachii magnitudine, fœdæ manus, digitorum unguiumque turpium, nitebatur illum attingere et astricto gutture crudeliter suffocare. Videns itaque se in confinio mortis positum, rogat Deum invocando sanctum Benignum, ut vitam concederet, vovens se reversurum et usque ad finem vitæ B permansurum, si valeret imminens evadere periculum. Tandem exauditus per merita hujus sancti liberatur, recipiensque devotus quod antea infidelis utebatur, pedem, quem a bonis operibus deviarat [2], reducit et in semita recti itineris deinceps permanendo fideliter vixit.

Muto loquela redditur

7. Illud etiam clarum est pandere miraculum quod valde fuit celebratum. Die dominica mediæ quadragesimæ, quidam mutus fideliter expetivit hujus sanctissimi martyris subsidium, quo sibi longo temporis spatio denegatum a Deo impetraret eloquium. Qui devote petens se admitti oratorio in celebratione missæ majoris, prosternens se corpore et mente evangelicis verbis secus pedes levitæ legentis, præstolabatur ibidem subventionem divinæ pietatis. Implorante igitur illo et sæpius invocante devota mente sanctum Benignum, ut retardanti [1] voto citius succurreret, statim affectum ipsius flagrantis fidei potenter comitata est executio virtutis. Nam perlecto evangelio, cunctis fratribus communiter symbolum ex more canentibus, cœpit bene proloquens Deum suique auctorem beneficii nominare, laudare, et ad interrogata respondere. Quæ res gesta celebrem lætitiam diei C geminavit, decantato in filiis matris ecclesiæ spirituali gaudio. Unde præeunte abbate ipsius temporis, omnis congregatio catervatim cum votis præcordiorum junctis vocibus Deum laudantes dicunt: *Laudate Dominum, quia benignus est. Psallite nomini ejus, quoniam suavis [2] est. Omnia quæcumque voluit fecit in cœlo et in terra.* In prolixa quoque modulatione sequentis versus composita prosa in laude ejusdem martyris decantantes dulciflue concinunt: *Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem cœlestem urbem, quo almus jubilat Benignus crebrisque coruscat semper virtutibus, hic cæcis visum restituens et loquelam mutis, præstansque cunctis fide beneficia.*

Paralyticus sanatur

8. Nequaquam debet silentio reticeri quod constat actum gratia istius sancti. Ex familia ejus quidam, nomine Arnulphus, privatus omnino membrorum viribus, animatus spe sui Domini, intellexit se sospitatis medelam adepturum, si adiret pium ipsius patrocinium. Qui cum quadam die, ducente fide, prout possibile fuit advectus esset ad ejusdem sepulchrum, exorans et sæpius invocans illum pervenit usque ad unam ex columnis marmoreis quibus absida continetur, statimque auxilio subvenientis Domini fidelis servus citissime allevatur. Nam ut eam manu contigit, nisus surgere, ejus sublevatione plenissimæ sanitati sensit sese redditum, sicque, copia eundi atque redeundi relevatus, diutius est eadem integritate membrorum quam recepit in servitio sancti fideliter usus. Velocius fama hæc per aures omnium advolavit, eorumque corda magna exultatione replendo in Dei laudibus uberius excitavit.

Item languidus

9. Quia nequimus explicare quantum fulgeat in hujusmodi curationum genere, saltem de multis pauca libeat breviter describere. Quemdam itaque Adelinum nimius ægritudinis angor omnibus membrorum officiis diutius destitutum [1] contraxerat. Cui etiam nervorum contractio longiorisque offensio languoris operandi manibus incedendique pedibus facultatem penitus denegabat. Qui cum sedulo multorum interventu sanctorum advenire sibi sospitatem precaretur, nec ullo modo concederetur, tandem comperiens in aliis hujus sanctissimi protectoris nostri potentem efficaciam virtutum, ad ejus limina perveniens E accessit, imploraturus necessarium devote remedium. Cujus devota accessio, comitata integra fide, quod orando petiit integerrime impetrare promeruit, cumque intercessio illius redintegratum membris ac diu optata sospitate gaudentem sanum palam visibus cunctorum exhibuit. Unde et sibi optabilis lætitia pervenit [2], quæ cunctorum ora spectantium in Dei ipsiusque præclari testis laudibus dignanter aperuit, et magna exultatione replevit. Qui ne tanto ingratus foret beneficio, sese in vicissitudinem pro concessa sospitate sancto condonans intulit, operariisque basilicæ quoad vixit fideliter ministravit.

Et alius paralyticus, quemdam degit apud sepulcrum S. Benigni

10. Alium quemdam, vocabulo Albricum, omnibus membris percussio paralysis effecerat dissolutum et ab omnium efficientia actuum reddiderat invalidum. Qui cum suorum sollicitatione parentum ad hujus patroni nostri percipiendum levamen fuisset delatus, confestim ut virtutis vigore ipsius interventu marcentia membra pleniter sentit perfusa, suis gressibus incedens revertitur gaudenter ad propria. Sed rursus ejusdem incommodi anxietate detentus, curvatus [1] et ad F prioris auctorem medelæ revectus, pia subventione relevatur ac mox habitaculum firma deambulatione visendum requiritur. Subsequitur primis defectionibus tertia pejor, quæ cogeret toties revisam domum deseri insignemque tantarum largitorem sanationum compelleret adiri. Tuncque relicta domo ad eumdem devectus, orat sibi ejus meritis suffragari, culpans se collatæ ingratum benignitatis; de cetero obligavit se voto in eodem loco persistere, nec aliquatenus ab ipsius patrocinio decedere [2]. Cui statim incolumitas plenissime confertur ac per hoc omnium ora videntium in Dei suique martyris præcipui laude solvuntur, et sacrorum fama gestorum multipliciter dispersa augetur. Qui deinceps in eodem loco permanens, stetit votumque quod voverat fideliter observavit.

Puer modo alius contractus

11. Relatus [1] est item quidam Robertus ab amicis ad expetendum hujus sanctissimi Patris nostri præsidium, qui, cohærentibus calcaneis natibus,

[2] *om.* 1

Num. 7. — [1] retardandi 3. — [2] suave 3.

Num. 9. — [1] destinatum 2; destitutus 4. — [2] provenit 3-5.
Num. 10. — [1] curvatur 4 — [2] discedere 3.

pectori

EX MSS.

pectori quoque impressis genibus, toto corpore erat humi collectus. Quem ad ipsius limina expositum ac nomen ejus frequentius invocantem clementer erexit; cui etiam refundendo vires integræ membris facilem motionis usum concessum est adipisci. Qui denuo rediens domi, pristinis arcetur difficultatis augustiis, et quod opificem suæ salutis non debuisset deserere incongrua rursus contractionis conqueritur detentione. Recurrunt noti ac propinqui ipso poscente ad notam pridem benignitatem, eumque ad curandum ac ibidem manendum ipsis testificantibus atque spondentibus sui ipsius deditione perferentes, summa operante pietate intercessionisque dono largiente, protinus solidatum atque erectum in cunctis pene [2] membris aspiciunt, et Deo sanctoque Benigno laudem canentibus gaudentes ostendunt. Qui quamdiu advixit, semper valvas ecclesiæ custodiæ clave munivit ac pavimentum ipsius scopis vertere devotus studuit.

Energumena liberatur.

12. Quanta vero sit huic sanctissimo potestas super energumenos collata, sequentia legentibus declarabunt scripta. Sacris igitur diebus septi-B manæ paschæ, quædam mulier istius sancti ancilla, nomine Gunzelina, pergens ad villam quæ nuncupatur Bycisus *, subito habuit itineris sui socium humani generis inimicum, qui peregrinantis specie mulieris assumpta incedens, ornamentis regiis compta, progrediebatur, veluti deambulans uteretur longiori via. Quæ cum pluribus suasionum verbis multisque promissionum muneribus fallax jam dictam feminam per prolixam confabulationem demulceret sibique se [1] in cunctis prodesse spopondisset, finito hujusmodi verborum colloquio siluit, umbraque phantasticæ machinationis illam deserens non comparuit. Qui mox ut visus est a se recessisse ut futuri insciam [2] infortunii signum crucis oblitam repente invisibilis inimicus invasit, totamque a pristino sui status usu mutavit, ac dira rabie in se seu in his quos attingere valebat crudeliter [3] inflammavit. Quæ cum biduo ita dæmonis capta usque nisibus [4] persisteret, tandem tertia die per plures hominum vires coacta atque strictim devincta perducitur ad hujus Christi martyris patrocinium, ejus interventu tanta peste curanda. Ubi detenta usque octava dominicæ resurrectionis die, liberari meruit ipso Benigno exorante, a dolosa iniqui hostis invasione. Nam cum populus ad solemnem melodiam vespertinæ synaxis convenisset, illa diu amissæ quietis dono cum salute fugato hoste fruitur ac pristino sensui restituta cernitur; laudesque Deo sanctoque Benigno a cunctis veneranter cum gaudio decantantur, merita quoque per multos dilatata cernentes in illis [5] gloria ubique [6] celebrata panduntur.

* Bussy-la-Pêle (Côte-d'Or).

C

Item phreneticus.

13. Nec dissimile fuit illud miraculum quod gestum constat imminentibus diebus Rogationum. Quidam denique mentis insania captus ac totus humana mansuetudine privatus nefanda atque turpia verba loquebatur, et audientes sive sibi colloquentes cunctos inanibus [1] dictis inutilibusque gestis provocans vehementer fatigabat. Qui coercitus a multis verbis ac verberibus, quatenus quiret sensui pristino restitui, nullo modo poterat corrigi; imo etiam, illorum commiserationis ignarus, unde ejus vesaniæ quies adduci putabatur, deteriori amentia corripiente potius fugabatur. D Quem cum incorrigibilem illorum castigatio pervidisset, perducitur ad hujus sanctissimi patroni tumulum coactus, medelam propriæ salutis, ut illorum fides sperabat, citius percepturus. A quibus cum ibidem triduo detentus perstitisset, tandem tertia die paululum somnii percepta quiete surrexit, seque mentis sospitati plenissime [2] redditum sensit, ac cernentes cunctos Deum sanctumque Benignum laudans reddidit inde exhilaratos.

Sanatur paralyticus.

14. In medendis quoque paralyticis quanta fulgeat gratia, sequens depromit pagina. Quidam namque paralyticus, nomine Hildradus, hujusmodi incommodo nimium dissolutus, nullius effectum operis valebat in se excitare, sed deficiebat afficiente prædicti languoris torpore. Cumque tali angustia ac mæstitudine obsessus pene deficeret, destitutioni suæque inutilitati vehementer condolens, indubitata fide credens hujus sanctissimi patris Benigni adepturum se velox auxilium, præsentialiter devectus est eo poscente ad sacram præfati [1] martyris memoriam. Quo cum fuisset deportatus, adjuvante ipsius interventione quod E fideliter quæsivit impetrare meruit, executionemque fidei recompensavit opus miraculi, atque remeans ad propria lætus plenissimæ redditus est sospitati; collaudans quoque per cuncta Dei et sancti ejus beneficia, magna videntes replevit lætitia.

Item febricitantes

15. Præterea in frigoreticis quam potenti dominetur hic sanctissimus ac valenti præsidio, apposita suprascriptæ docet descriptio. Nam quidam monachus, vocabulo Rodulphus, qui causa proprii nominis pluribus impositi [1] atque ab elocutione frequentius a se usitata specialius agnominabatur confessus, quodam tempore fervidæ æstatis nimium laborabat typo quartanæ febris. Cujusvis cum nullius in se proficuum perciperet medicinæ effectum, tandem post expetitos crebro et edoctos a multis potionum haustus, nulla convalescens pro his melioratione, ubi perspexit humanum impotens, auxilium efficax quærit sinceræ fidei devotione divinum, dejectus totus avide mentis corporisque supplicatione ante peculiaris patroni sepulchrum. Moxque somno oppressus vidit quemdam decorum clericum, more antistitum Græciæ *e* attonsum ac decentibus ornamentis [2] F indutum, pulchritudine nivei capitis et prolixæ barbæ venustum, sibi assistere, qui talibus verbis imperans compellebat febrem ab eodem discedere: *Præcipio,* inquiens, *tibi, febris, ut statim deseras pervasum corpus hujus quiescentis, nec aliqua ulterius tui molestia gravato domineris.* Illico liberatus [3] expergefactus surrexit a somno, deincepsque ita fugato caruit incommodo. Qui fraternæ congregationi hilaris et gaudens astitit eique visionis, curationis quoque, causam narravit; quam etiam lætiorem sua relatione reddidit ac devotiorem circa ejus patrocinium veneranter exhibuit.

e

et alii ægri.

16. Constat hoc miraculum fuisse gestum antequam pretiosissima Christi martyris ossa venerando abbate Wilelmo poscente transferrentur *f* a Lamberto, Lingonicæ urbis antistite. Deinceps vero quanti [1] febricitantes vel variis afflicti languoribus ad ipsius tumbam concurrentes, hausta cum pul-

f

Num. 11. — [1] Delatus 5. — [2] bene 5.
Num. 12. — [1] *om.* 3. — [2] inscientia 2. — [3] cludeliter 4. — [4] visibus 3, 5. — [5] illius 3. — [6] ubicumque 2.
Num. 13 — [1] manibus 1, 2, 4. — [2] plene 3, 4.

Num. 14. — [1] præsenti 2.
Num. 15. — [1] *codd.* imposita. — [2] ornatis 2. — [3] *om.* 5.
Num. 16. — [1] *om.* 2.

vere

A vere ex capitali petra sepulchri eraso aqua, benedicto [2] redierint salutis dono uberius accepto gaudentes. Vel quanti astricti aliqua oppressione, ibidem aut procul exorato seu invocato ejus nomine, a sua mæstitudine atque injuria sint reversi læti, nullius lingua valet explicare nec aliquis nominatim describere.

Sanatur paralyticus a nativitate.

17. Adnectendum est superioribus peractum illud miraculum, quod est declaratum videntium testimonio multorum. In comitatu Farnoderensi * quidam procreatus a nativitate paralyticus delatus est ad sacri sepulchrum martyris. Qui fideliter cupiens adipisci suffragii ejus subventionem, exorabat advenire sibimet diu elongatam ac semper desideratam relevationem suæque ægritudinis curationem. Quod cum assidue deprecaretur, aliquantis diebus ibidem commorans, petitionem ejus tandem subsecutus est sospitatis effectus. Nam cum quodam die cujusdam solemnitatis residerent fratres ad mensam, paululum quietis somno membra committens vidit niveam columbam advolasse super ipsius sancti aram. Quam B cum quasi omnibus laxatis viribus brachiisque tensis insiliens conaretur capere, ipso laxationis nisu evigilans miratus est ægritudinem recessisse, sospitatemque sibi plenissime accessisse. Quod cernens ejusdem altaris venerandus custos, nomine Leduinus, concitus pergens studuit nuntiare confratribus. Cum quo pio exultantes gaudio devoti Deum sanctumque [1] Benignum laudaverunt continuo.

* *pro* Tornodorensi (?) Tonnerre (Yonne)

Hæretici detecti

18. Est inserendum illud paginæ quod multiplici viget fidelium relatione. Tempore Roberti regis a Franciæ partibus sectæ hæreseos cooperatores latebras suæ falsitatis erumpentes, nebulam erroris sui ubique spargere, et præclarum ovile Christi irrumpere conati sunt. Qui cum depressi cæcitate vera falsis semper obviare sentirent, suaque pravitate in lucem consurgere non valentes obscurius fumigarent, hujusmodi machinationis dolos commentati sunt, ut compositum ex maleficio pulverem clam aquis vel [1] cibis spargendum per suæ conscios nequitiæ circumquaque deportarent [2], per quem colloquentium sibi mentes corporaque commaculando errore falsidico perverterent. Cumque sub specie peregrinantium diversa peragrantes loca presbyter, ut videbatur, C primus, secundus laicus [3] cum una monacha id peragere curarent, ad hujus sanctissimi protectoris piissimique patroni nostri Benigni cœnobium pervenientes, ipsis petentibus malivole, eleemosynario vero studio caritatis procurante, in hospitium pauperum ducti sunt. Ubi cum aliquantis diebus commorantes avidius perficere quod cupiebant molirentur, Deo auxiliante sancti hujus interventione desiderio malitiæ suæ penitus fraudati sunt. Nam cum hospitium egredi et properare ad colloquendum fratribus vellent, quatenus per auditus aurium maleficia exercerent, ut cum [4] corporibus corda perfidiæ veneno inficerent, vapor invisibilis incendii a monasterio exiliens feriendo illos in vultibus repellebat et retroactos ad hospitium reverti cogebat. Qui videntes se nullomodo proficere, coacti sunt ad socios repedare; a quibus sciscitati confessi sunt quid in eodem loco sint perpessi, et quod quædam divinitatis claritas illic consistentes collustraret, se vero eis colloqui quærentes consumeret. Qui rumor in aures fidelium divulgatus ac procul ventilatus, monachis hujus cœnobii ab ipsis est relatus. Agit hoc præcipui martyris Christi meritum, qui sanctissimi evangelistæ Joannis imbutus doctrina et evangelio, sic famulantes sibi protegit ignito defensionis clypeo.

EX MSS.

et fures elusi.

19. Quod suos atque hanc ecclesiam pervigili cura custodiat idem pater, sequentia pandunt exempla. Quodam itaque tempore Aquitanici quidam artificiosis carminum incantationibus doctum quemdam virum nomine Basinum caput sibi constituentes, et facto agmine in his regionibus venerunt, et frena suæ cupiditatis instigante malitia sive necessitatis inopia laxantes, commovente latrocinii crimine cucurrerunt. Erat autem prædicti prædonis hujusmodi artificiosa vis ut, nullo modo clavibus aut vectibus serisve obstantibus, habitacula quæ vellet ingrediens cummanentes ibidem atque vigilantes invalidos effectos et nihil loqui penitus valentes deprædatos foris asportaret, dehinc abduceret etiam super ipsos quidquid sibi complaceret. Qui multa damna ecclesiis ac domibus inferentes hujus monasterii claustrum E aditu reperto duo ex illis ingressi putaverunt ejus thesauros nulla custodia vel clavium virtute tueri. Inventis igitur quorumdam monachorum vestibus induti sunt, ut habitu simili configurati, si fortuitu aliquos suo incessu offenderent, esse ab ipsis æstimarentur monachi. Lustratoque dormitorio obvios sibi multos cum silentio viderunt monachos, quorum timore nihil perfecerunt [1], sed silentio similiter studentes [2] recesserunt. Cumque cuncta officinarum loca explorando circuirent, semperque pervigiles monachos invenirent, deesse illos monasterio cogitantes, circumjacentia templa superius inferiusque perscrutantes repererunt [3] eos occupasse omnia abdita ejusdem ecclesiæ. Vana ergo curiositate fatigati, deserentes quas assumserant vestes, socios copiosum furti [4] lucrum præstolantes requirunt, repertisque quid egissent renuntiaverunt. Quos etiam his dictis discedere compulerunt: *Nulla nos hujus loci munitio detinuit, nec potentia maleficiorum juvit, sed multitudo monachorum nobis ubique obvia facta vehementer exterruit. Unde incassum nos laborasse, vosque opperiri credite, quia indesinenter vigilantes nullo gravantur sopore. Quare hinc recedamus, quoniam prospiciente tam* F *magna multitudine, nihil auferre valebimus, eo quod ubique diffusa cuncta replens teneat loca.* Qui reversi vicinis suis narraverunt quid egissent, a quibus nobis talia sunt relata, quod hæc tanta ecclesia cautela esset custodiæ munita.

Punitus insecutor monachorum S. Benigni

20. Quidam miles, nomine Airardus, hujus sancti servos et ancillas inhiabat insequi, ut a recto ipsius jure divulsi injuste compellerentur sibi famulari. Qui assidue quosdam compellens crebriusque comminanti querela servitium exigens, cum id quidam perficere renuerent, exacerbatus, tenebris pravæ insecutionis noctu semper adimplere disponebat quod sibi odiosa mens perquirere imperabat. Cujusdam igitur indigenæ [1] uxorem Longuovico [2] commorantem, seseque declinantem et in sancti istius servitio fidelem, furtive castro Blasiaco perduxit et infra septa ejusdem [3] custodiæ vinculis colligavit, atque cum uno proprio puerulo projiciens in arcam clausit. Ubi cum de-

[2] benedicta 3, 4.

Num. 17. — [1] et sanctum 4.

Num. 18. — [1] (sunt ut-aquis vel) *om.* 2. — [2] deponerent 5. — [3] (l. s.) 2. — [4] *om.* 2.

Num. 19. [1] profecerunt 5. — [2] *om.* 5. — [3] reperiunt 3-5. [4] furtum 3.

Num. 20. — [1] indigne 1-3, 5. — [2] longo vico 1-3, 5. [3] ejus 2.

Ex MSS.

tineretur et ab eo ut exigeret quod cupiebat, graviter affligeretur, imminentibus sibi compulsa angustiis sanctum Benignum ex intimo cordis gemitu lacrimans exclamavit, atque ut ei clementer auxiliando succurreret supplicibus petitionis singultibus exoravit. His ergo precibus insistens, sedulo sanctissimi martyris auxiliante suffragio, quadam [4] nocte subteriori pariete [5] arcæ dirupto effugium facultatemque exeundi se invenisse mirata est continuo. Celeriterque requirens domus ostium, invenit illud apertum. Egrediensque ac circumspiciens ne fortuitu ab aliquo prospiceretur perambulans castrum, omnes reperit dormientes cunctosque aditus patentes. Sed timore imperante repertos exitus declinans, per quoddam latibulum ad excelsam rupem pervenit, seque cum puero ex illius altitudine in inferioribus dejecit, nullamque collisionis injuriam aliquatenus pertulit. Statimque sensu comite, per viam condensi saltus nusquam devians veloci gressu suum protectorem ac liberatorem requisivit, et qualiter ei a persecutore eripiendo subvenisset, mixtis gaudio lacrimis, assistentibus sibi peroravit.

et ejus frater.

21. Est etiam commemorandum quo eventu præfatus miles suæ socordiæ limitem incidens finitimum, sanctissimo famulantibus monachis atque ejus mancipiis inferre mala desistens, cum fratre desiderium male cœptum omnimodo prolongare desierit. Nam cum fratri ejus Hugoni his querimoniis fraterna pravitate consimili, cujus subsidio atque consultu eadem gerebat, sub ratiocinio redarguto ab abbate atque a senioribus intimaretur quod erga sancti amatores non recte agerent, et quod pro ipsis ad Deum continuus clamor fieret, negando atque per sancti nomen jurando testatus fratris nequitiæ ignarum se fore, falsitatis scuto taliter protectus et in ejus injuria manifestus repente inimicorum gladio est interemptus. Prædictus vero frater illius incorrigibilis permanens, et quod cœperat peragere consuescens, quadam die, objectionum quarumdam infidelitatis exigentibus causis, a senioribus suis defensionis bello indicto, sancti misericordiam [1], fratrum absolutionem depoposcit, et ut sui misererentur exoravit. Interpellatusque ut finem prædictis calumniis imponeret, acturum se hoc post exitum pugnæ tunc differens dixit, ut quasi certus evadendi pugnam, licentius repeteret quod infideliter mens promissum et retentum cogitasset. Qui ad pugnam progrediens atque certamine singulari devincere diu se persequentem contendens, tandem viribus effractus, injustitia deprehendente, veri justitia conclusus atque devictus ad ultimum est violenter excæcatus. Talique præsidio sancti martyris ab hujus loci insecutione sunt aversi fratres jam nominati, gaudentesque permanent sine calumnia et absque ulla repetitione alicujus ipsius servi.

Item alius.

22. Alius quidam miles, nomine Gunzelinus, erat hujus sancti cultoribus æmulator et insidiarum agitator nequissimus. Quodam itaque tempore terras sancti hujus propriis sulcantibus aratris, supervenerunt eis subulci deducentes ad pastum sues. Aderat tunc ibidem culturæ provisor quidam monachus, nomine Martinus, cui supervenit ex insperato miles denominatus. Cumque, sui fiducia nisi, porcos circumducentes minarent, ut sulcos perverterent et culturam boum turpius suffoderent, curæ fuit bubulcis eos abigere et custodes ut a se discederent admonere. Inveniens ergo occasionem inanem et tempus exagitandi et efflandi virus, quasi commonitione eorum commotus, antiquo odio armatus, arreptis boum usu stimilatis virgis, cœpit eos vehementer tundere et ira acrius commovente violenter flagellare. Qui interpellatus a jam dicto assistente monacho, ut a cœpta perficiendi contumelia amore sancti et honore resipisceret, respondit ante velle se videre si sanctus Benignus eos sublevando a præsenti flagello liberaret. Sicque sancti nomine contempto ac interpellatione postposita, fatigatus recessit, et domi veniens lecto incubuit, atque sine cibi perceptione quatriduo jejunans et jacens, excidio amaræ mortis spiritum exhalavit, ut aperte manifesta vindicta ex contemptu sancti comprobata fieret, multosque ad sui reverentiam correctio excitatos animaret.

Fur punitus,

23. Non solum autem ubi ejus juge patrocinium veneratur, a talibus insignitur præconiorum virtutibus atque miraculis, verum etiam quocumque dilatata ipsius habetur memoria, multiplici mirabilium glorificatur ac prædicatur illustris efficacia. Adjacens namque est Senonensi territorio villa cujusdam Vulnonis [1], possessoris cognomine denominata, sanctissimo isti patrono Benigno perpetuo jure collata, in qua ipsius nomine et honore constructa atque dicata venerabilis habetur ecclesia. Cui villæ haud procul consistit munitio nuncupata Darvicus, ubi quodam tempore quidam Dodo, ejus commanens dominus, proprios auferre labores ruricolis hujus protectoris, tam per se quam per suos assistentes domesticos inreverenter inhiabat, ac ea quæ in ejus dominio possidebantur in suos usus exportari, cooperando ac jubendo violenter satagebat. Cumque in his peragendis frequentius obstinationibus illius mens incessanter persisteret, quadam die quemdam militem, nomine Reinardum, ibidem cum plaustris atque aliis adjumentis destinavit, præcipiens ut inter alia quæ sibi complacerent direpta, etiam triticum quod in horreo servabatur totum asportaret. Qui obaudita jussione concite illuc properando perveniens, requirendo didicit haberi in ecclesia arcam, eamdemque fore tritico plenam. Quod citius investigare cupiens, intrat in eamdem ecclesiam, repertamque arcam, quasi promptior ceteris, dum vacuare nititur, repente nimio horrore perfunditur, adjunctæque manus adhæserunt summitati vasis retenti, ita ut se detinentem teneret, nec ullo modo aliud ab alio separari seu disjungi penitus valeret. Talique restrictus vinculo rei insensibilis, coactus amisit vires præsumptivæ temeritatis atque insanæ jussionis, sequente mox incommodo validæ febris. Adhærente igitur vase manibus, invalidus redditus totius corporis viribus, petiit se inde a collegis abstrahi et ad sancti martyris aram ob sui remedium perduci. Quo perductus corde et ore culpam proclamans, promisit nullum deinceps ipsius damnum inferre rebus, se ejus interventu exorans vinculo resolvi et sanitati pristinæ restitui, indulgentiamque provenire sibi criminis acti. Confestim ut hæc quæ dixerat spopondit, adhærens vas manibus separatum corruit, simulque incommodo febris, sancto intercedente, liberatus

[4] quidam 1, 2, 5. — [5] parieti *cod.*
Num. 21. [1] m. s. 2

Num. 23. — [1] Vulnocus 5.

caruit.

A caruit. Sicque laudans Deum ac ejus præclarum testem Benignum, incolumis recessit.

et is qui eum miserat, 24. Item cum idem præfatus Dodo quadam die resideret in quodam fratrum ibidem habitantium solario, prospiciens per fenestram parietis, cui dorso apposito assidebat, vidit sigilaceæ non modicam quantitatem annonæ purgatam in horreo secus haberi consistente. Qui mox assuetæ cupiditatis sauciatus telo, cœpit intra semet rimari quod, si eam asportari quiret, suæ usui familiæ per aliquod anni spatium ad victum sufficeret. Necdum cessaverat meditatio vani cogitatus, cum subito isdem paries stridens totus corruit, eumque suo casu oppressum gravi membrorum collisione detrivit. Quem etiam subsequens ruina solarii diu subactum lapidum ac lignorum congerie diu sine spe afflictum vitæ graviter detinuit. Sicque coactus est male meditata deserere, et quæ cogitaverat se posse peragere, inutile sibi expertus est contigisse, dum quod providerat ad usum injustæ victitationis, versum est sibi in ruinam impossibilitatis, et pertulit pœnam ad tempus prava cupidinis voluntas, ne effectum sequeretur gravior
B vindictæ severitas. Sic enim quidam repentinis perturbationibus ac subitaneo metu a suæ pravitatis flagitiis coercentur, ut eadem perturbatione ipsoque metu coacti cogantur meditatione cassa deficere, ne [1] aliquatenus ad effectum desiderii valeant [2] pervenire, sicque ultionem extimuisse malitia sit illis radicitus caruisse.

et alius ab hoc missus. 25. Istius itaque prædicti Dodonis quidam cocus monachis in eadem villa [1] consistentibus valde erat importunus. Qui contraria omnimodis pro suo posse illis inferre non desistens, inter ceteras quas semper ingerebat machinando despectionis injurias, jam dicti sollicitatus desiderio domini raptam ex grege porcorum propriam illorum suem, ad suam perduxit domum. Quam mactatam cum concidisset, interanea ejus suo esui deputans, evacuatum cadaver animalis direxit domino domi. Cumque cum suis super tali facto congauderet, repentinus invasit eum horror mentis cum defectione totius corporeæ virtutis. Qui præ nimia gravedinis augustia sese recubans in scamno, animam exhalavit, continuo reddita ei condigna retributione contemptus et commissi reatus. Cœperunt deinceps habitatores vicini in maximo venerationis honore habere locum quem sic videbant a Deo crebro glorificari evidentibus miraculis sui testis eximii. EX MSS

Num. 24. — [1] nec 3. — [2] valeat 3.

C

ANNOTATA.

a *Hinc patet librum miraculorum* S. Benigni *narrationi Gregorii Turonensis subjunctum fuisse, ac metro quodam liberiore conscriptum, divisisque sententiis fuisse descriptum. Ac revera rhythmus aliquis in hoc libro observatur, verbi gratia :*

Quidam autem cupidus
Delitescens in abditis,
Volens ex rebus ecclesiæ
Inopiæ suæ consulere,
Nocturno furto exspoliavit ornatum altare.
Observans autem opportunum
Tempus quo recederet,
Mane facto foribus
Apertis cum jam securus
Progredi vellet, per id quod male tenebat bene E
[retentus est.
Illud etiam clarum est pandere miraculum.
Quod valde fuit celebratum.
Die dominica mediæ quadragesimæ,
Quidam mutus fideliter expetivit
Hujus sanctissimi martyris subsidium,
Quo sibi longo temporis spatio denegatum
A Deo impetraret eloquium,

b *Henricus, filius Hugonis magni comitis Parisiorum, Burgundiæ ducatum obtinuit anno 976; frater ejus Hugo Capetus regnum Franciæ occupavit anno 980.*

c *Hic* S. Benignus *manifeste apparet episcopus.*

d *Robertus, rex Franciæ, filius Hugonis Capeti et Henrici prædecessoris sui nepos, in Burgundiam venit circa annum 1002; anno 1003 Robertum filium ducem Burgundiæ creavit; anno 1005 multa bona concessit sancto* Benigno.

e *Quæ si vera sunt, confirmant opinionem* S. Benignum *fuisse episcopum.*

f *Translatio illa facta est anno millesimo aut millesimo primo.*

Num. 25. — [1] cella 3-5.

F

POEMA IN HONOREM SANCTI BENIGNI

MARTYRIS

ex codice Divionensi descriptum a P. Chiffleto S. J. et ad Bollandianos transmissum conservatumque in collectaneis Bollandianis Bibliothecæ regiæ Bruxellensis, Codice 8929.

Hoc poema ex collectaneis bollandianis bibliothecæ regiæ Bruxellensis transcriptum prædecessor noster, R. P. Van Hecke, misit ad Dominum Bougaud, qui illud in studiis suis Benignianis edidit. Nos secundis illud curis edendum judicavimus. Chiffletus sequentem censuram operis præmiserat: Pervetusta est scriptura hujus codicis et annos præ se fert fere octingentos. Nec fortasse multo antiquior fuit scriptor ipse, aut etiam a librario diversus, cum præter unum hoc rhythmi istius sive carminis exemplar vix aliud uspiam reperire sit. Disertum est autem ipsum opus ac multiplici eruditione respersum : eo vero singularis pretii quod ex cana antiquitate ad convincendos recentiorum errores Smyrnensem Polycarpum scite discrevit a Polycarpo seu Polycrate Ephesino a quo et Benignum cum sociis et Irenæum ipsum in Gallias missos esse affirmat. Quamquam ad temporum rationes minus exploratum est, quod significat hic auctor, Polycarpos duos plane fuisse æquales et Johannis apostoli pariter discipulos, quodque S. Benignum passum putavit sub Aurelio, Macrini successore,

EX MSS. cessore, hoc est Elagabalo. Nam Polycarpus Ephesinus vix natus erat anno post apostoli Johannis obitum vicesimo, nec fuit Smyrnensis Polycarpi æqualis sed suppar. Passus est autem S. Benignus sub Aurelio Caracalla, Severi filio et successore. Quæ nos omnia suis locis probavimus. *Cui censuræ subscribere non possumus. Non enim dicit auctor, quod Chiffletus eum dicentem facit, missos scilicet a Polycrate Ephesino Irenæum et* Benignum *in Gallias. Nam primo in carmine diserte enuntiat a Polycarpo, Joannis auditore, ab apparente sibi Irenæo commonito,* Benignum *in Gallias missum fuisse. Verum in secundo carmine, quod non tam pars poematis quam proœmium videtur toti poemati correctionis ergo præmittendum, Polycratis mentio fit, cui Polycarpi cognomen tribuitur. Hic fateor insinuatur a Polycrate missio* Benigni *facta. Insinuatur, inquam, non clare dicitur. Sic enim scribit :* D

Tunc Polycarpus nobilis
Palmam tulit martyrii,
Insigne sed cognominis
Polycrates retinuit.

Cujus pia sagacitas
Gallis transmisit dogmata,
Irenæique sophia
Post refulsit egregia etc.

Si pronomen cujus *referendum est ad Polycratem, non ad Polycarpum, fateor illa verba:* pia sagacitas Gallis transmisit dogmata, *ita exponi posse, ut significent Irenæi ac* Benigni *missionem. Sed hæc sane correctur a cana antiquitate, ut loquitur Chiffletus, non accepit, sed ipse excogitavit, nullo historiæ fundamento innixus.*

Quod autem asserit Chiffletus Benignum *sub Aurelio Caracalla passum, admittere ideo non possum, quia nullum video assertionis fundamentum.*

CARMEN I

[continens missionem Benigni et adventum in Gallias].

B

Ad magni regis gloriam
Recitemus victoriam,
Qua Benignus egregius
Mundanos fregit impetus.
Id non nostrum ingenium,
Ejus agat sed meritum.
Ipsum quo laudis titulus,
Nos ipse vehat precibus.
Grata patrum primordia
Ingens hostis perculerat :
Tota propago germinis
Inde jacebat humilis.
Princeps mundi conciverat
Fraudes, rixas, blasphemias,
Luxus, furta, perjuria,
Ritus profanos, idola.
Ira nec ne invidia,
Dolo ac vana gloria,
Cupiditate maxima
Is orbem demum ceperat.
Hæc miserans Altissimus,
Opem tulit labentibus,
Primo lege, miraculis,
Inde Patrum oraculis.
Gens Judæa non credidit,
Gentilitas hoc respuit,
C Quoadusque justitia
Leniretur clementia.
Jam tandem virga floruit.
Radix Jesse quam protulit.
Exultet omne seculum :
Maria fert remedium.
Princeps pacis et Dominus,
Magnis micans virtutibus,
Nebulosa commercia
Forti proturbat dextera.
Tunc et castris invidiæ
Agmen infert justitiæ :
Tunc hostis vasa diripit,
Ac spolia distribuit.
Hinc revocat ad veniam
Prostratos per nequitiam :
Virtutum pandit semitam
Queis ad alta proficiant.
Pulsis ergo languoribus,
Salus per omnes spargitur :
Utque hoc fiat plenius,
Pro morte vita moritur ;
Non ut morti succumberet,
Sed ipsam quo perimeret,
Ut leo potentissimus,
Nam resurrexit protinus.
Ab inferis lux rediit,
Hoste multato vinculis :
Captivos secum revehit,
Claustris confractis tartari.
Victor inde discipulis
Apparens corde territis,
Dum vitæ fert indicia,
Nutantum firmat intima.
Quibus ante quæ dixerat,
Rursus mandata memorat :
Ire per orbem imperat,
Cunctas salvare animas,
Verbo fugare crimina,
Fide purgare pectora,
Ægris ferre levamina,
Stultis dare prodigia.
Magna post hæc in gloria
Ipse conscendens sidera,
Sanctum misit Paraclitum
Suos docere plurimum.
Qui linguis acti flammeis,
Verbis tonant mirificis ;
Tum signis ac miraculis
Mundo coruscant inclytis.
Sic salus et redemptio
Diffunditur in populos,
Ac liberat innumeros
Per auctores magnificos.
E quibus gemma splendida
Magnus Joannes emicat,
Quem Jesus solum legerat
Verba fari deifica.
Hujus auditor maximus,
Polycarpus eximius,
Asianæ metropolis
Effulsit præsul Ephesi.
Hæc opus Amazonidum *a*.
In ora sita marium,
David structa temporibus,
Multis clara nominibus :
Ptele, Smyrna ac Ephesus,
Plinio teste, legitur.
Urbs olim fama nobilis,
Nunc Joanne percelebris,
Polycarpo laudabilis.
Hic, ut arbor fructifera,
Verbi ferebat monita,
Dirigendo discipulos,
Pulchros ut palmes pampinos.
In quibus vir eximius
Irenæus agnoscitur,
Gallorum genti prævius,
Qui dux et martyr sistitur.
Jam nos gradu penultimo,
Vix gradu nisi tremulo,
Horum sub fasce rhythmico
Regi precamur merito.
Ergo fisi clementia
Redemptoris quam maxima,
Almi Benigni merita
Stylo pangamus inclyta.
Gloriosus Irenæus
Postquam condignis actibus
Vitæ coronam meruit
In procinctu certaminis,
Doctori tunc præcipuo,
Post athletæ fortissimo,
Polycarpo cubiculi
Pausanti claustris astitit.
Nos, inquit, *Pastor optime,* E
Christo scias convivere.
Nil promissis imminuit,
Pro parvis magna reddidit.
Nunc ut patrem carissimum
Hortor ac precor nimium,
Genti Gallorum consulas,
Erroris captæ macula.
Viros doctrina præcluos,
Virtutibus eximios,
Benignum ac Andochium
Sacrum dantes officium,
Thyrsum quoque diaconem
Honestate consimilem,
Quia rex regum imperat
Illo quam cito dirigas.
Ibi nam esse patulum
Credulitati officium,
Quo et ipsi exuriis
Gentem attollant propriis.
Ore martyr mellifluo
Hæc affatus, continuo
Cum odore mirifico
Atque splendore nimio,
Turma vallatus cœlica
Regna revisit supera,
Cum odoris fragrantia
Cubile patris foveat. F
a Mox filios carissimos
Præsul complexus * animo, * *cod.* complexos
Jussa pandit cœlestia,
Mentes parent et corpora.
Attollunt palmas celeres,
Christum laudant unanimes :
Se subire gratissimum
Omne pro ipso asperum.
Exultans pastor optimus,
Secum deductis fratribus
Hinc precabatur prospera
Cymba vehendis dubia.
Ergo favente gratia
Applicatur navicula
In locis claris insulæ
Cyrnos *b* dictæ de nomine. *b*
Hanc Corsa *c* quædam Ligurum, *c*
Taurum sequens ad pabulum,
Prius ignotam reperit,
Corsicamque innotuit.
Amœna hæc ac fertilis,
Catochite *d* pernobilis. *d*
Lapis fatu * dignissimus * *cod.* lato
Admotis hærens manibus.
Illic freti spiramina
Opperientes congrua,
Cum post dies placabile
Nauta jussisset scandere,

Tunc

A Tunc procella reducitur.
Vox ipsa hæret faucibus;
Sancti pro conscientia
Mirantur, sibi talia
Cur contingant incommoda.
Conqueritur fraternitas:
Hic residere cominus
Non necesse conspicimus:
Christus hic passim colitur,
Ac laudatur ab omnibus.
Thyrsus ad hæc sanctissimus
Talia refert patribus:
Gignebat mihi scrupulum,
Nos omne ministerium
Non quidem ferre congruum.
Sed videtur hæc ratio,
Nos oratu assiduo
Rem deferre Altissimo.
Assentiunt, et protinus
Justis insistunt actibus;
Cum Irenæi studia
Horum pulsant discrimina.
Adstat Benigno eminus:
Non, inquit, *ista casibus,*
O confrater sanctissime.
Sed divæ providentiæ
Nutu scias contingere.
B *Majestas jubet cœlica,*
Andeolus ut veniat:
Quem sustinete paululum,
Nam aderit post triduum.
Mox Polycarpum repetit;
Causas refert periculi,
Nisi pergat Andeolus
Hos retineri penitus.
Surgit pater dulcissimus,
Advocatur Andeolus,
Ire monetur ocius;
Quod ille mox complectitur.
Conscensis tandem ratibus,
Christo duce, confratribus
Tres post dies adjungitur,
Illis congratulantibus.
Sic gradibus *e* dispositis,
Pontificis, presbyteri,
Levitæ, subdiaconi,
Ordinem supplent Domini.
Tunc navibus applicitis,
Incerta sulcant æquoris,
Ac Dei providentia
Advehuntur Massilia.
Quam Phocenses *f* ex Troia
Olim pulsi Dalmatia,
Tarquino Romæ consule,
Condiderunt magnifice.
Inde ingressi Rhodanum,
C Qui fretum intrans Gallicum,
Mira tumens pernicie,
Non sinebat meabile,
Donec hoc Cneus Marius *g*
Fossis atque meatibus
Novem oris dispertiit,
Sicque nautis consuluit.
Hinc exorantes Dominum
Lugdunum citi expetunt,
Quo Zachariam *h* abditum
Confessorem reperiunt.
Cives civis amplectitur;
Mutuis gaudent visibus;
Sanctus in eis Spiritus
Justis plaudebat actibus.
Urbs illa *i* prima Galliæ
Dote præstabat gloriæ.
Plancus quippe Munatius,
Ciceronis discipulus,
Ipsius rector patriæ,
Octaviani tempore,
Ceteris ut dissimilem
Sic exstruxit mirabilem.
Hanc Severus *j* obsederat
Ac pridem totam verterat,
Claudii Albini vanitas
Cum hanc sibi præsumpserat.
Præfatus præsul Domini,
Irenæus mirabilis,
Huic urbi præfuerat,
Ac plebem digne rexerat;
Quam tyranni sævitia
Tunc cum ipso prostraverat.
Tanta fuit tunc rabies,
Ut Rhodani pernicies
Cruore ferret martyrum
Rubri maris indicium.
Hic sancti forte sederant,
Christi laudantes gratiam,
Cum illos monet angelus,
Uti sacer Andeolus *k*
Carpentoraci gentium
Mittatur ob remedium.
Sancti sodales illico
Cœlesti parent nuntio.
Dolent fratris absentia,
Sed salus parta recreat.
Illo iste dirigitur,
Quo magnus martyr colitur.
Isti tenentes Galliam
Heduam læti properant.
Hæc civitas sic dicitur
Ab hædis concertantibus.
Augustiduni *l* nomine
Julio aucta Cæsare.
Ubi Faustus, vir nobilis,
Christum colens in abditis,
Hos dum benigne suscipit,
Deicolas intelligit.
Quibus offert clarissimum,
Dicandum Deo filium *m*,
Symphorianum, nobilem
Post consecrandum martyrem.
Ibi sanctis virtutibus
Ac doctrina pollentibus
Lucra multa suppeditant:
Ad fidem plures convolant.
Quos Benignus sanctissimus
Sacris mergebat fontibus,
Liniebat et chrismate
Pontificis *n* sub schemate.
At beatus Andochius,
Thyrsus quoque diaconus,
Pari pollentes dogmate,
Plebem levabant gurgite.
Tunc Lingonum in finibus
Christum colens attentius,
Fausti germana nobilis,
Hos cum venire comperit,
Fratrem exorat precibus,
Quo mereatur cominus
Sanctorum frui visibus
Suis valens nepotibus *o*.
Ubi Faustus hoc retulit,
Sancti consulto Pneumatis
Omnibus id complacuit,
Ut magnus testis Domini
Illuminandis populis
Benignus pergat Lingonis,
Augustiduni sociis
Causa relictis fidei.
Tunc edictum processerat,
Toto orbe christicolas
Insequendos, ut refugas,
Tormenta ferre plurima.
Aurelianus *p* pestifer
Hæc mandabat per præsides,
Cogi cunctos in vincula,
Ni dis ferant libamina.
Advocans ergo socios
Almus Benignus inclytos,
His commonendos credidit,
Ut jussa spernant cæsaris:
Ecce Salvator vocat, o sodales,
Præbeant aures monitis fideles,
Quibus assignans meritos honores
Præmia spondet.
Quisque sit promptus fidei calore,
Dæmonis spernat minitantis iras,
Terga nec vertat, facili ruina
Lapsus ad ima.
Instat atroci beluinus hostis
Milites bello superare Christi;
Sed regens virtus famulos ab alto
Sternit iniquos.
Sævit et stulti rabies tyranni,
Impie mandans cruciare mites,
Jussa ni temnant deitatis, omnes
Vana colentes. E
Pugna certantes animosa terret,
Arma sed vires animi ministrant.
Spiritus hostem terat, ut rebellem
Prava moventem.
Crescat affectus, pietas ametur,
Pestis abdatur, populus novetur,
Christus et cunctis intimetur
Rite colendus.
Asperum quidquid patiamur ipsi,
Corpus inflictos ferat et dolores:
Victor æternis animus coronis
Jure nitebit.
Me vocat summi deitas tonantis.
Corpus exponam jugulis tyranni.
Nunc precor dulcem sociis salutem
Munere Christi.
His peroratis, dulcibus
Illos fovens amplexibus,
Divino plenus Spiritu
Lingonas *q* petit protinus.
Hujus urbis auctoritas
Olim Romanis agnita,
Munus sub divo Cæsare
Meruit amicitiæ.
Hanc gentilis erronea
Prisco ritu dementia
Religione maxima
Suis sacris fœdaverat.
Ibi nemo deicola
Unquam ante docuerat, F
Divina donec bonitas
Illo Benignum miserat.
Quem Leonilla nobilis
Uti Christum mox suscipit,
Trium nepotum *r* gratia
Toto nisu sollicita.
Hos doctrina mirabili
Athleta sacer imbuit;
Ac demum sancti Spiritus
Dignos dedit muneribus.
Qui post, testes idonei,
Per gloriam martyrii
Deo dicarunt animas,
Cui laus est in secula.
Amen.

EX MSS.

ANNOTATA.

a *Respicit auctor poematis C. Plinii Historiam Naturalem, cujus in lib. V* (1), *leguntur sequentia:* In ora autem Manteium *(μαντεῖον h. e. oraculum)* Ephesus Amazonum opus, multis antea expetita nominibus: Alopes, cum pugnatum apud Trojam est; mox Ortygia et Morges vocata est, et Smyrna cognomine Trachea, et Samornion et Ptelea. *Ubi adnotat Harduinus:* Unius Amazonum nomine Ἔφεσον appellatam scribit Heraclides, lib. I de Politiis, tit. Ἔφεσος. Mela, lib. I, cap. 17, non ipsam Ephesum, sed templum eas struxisse scribit, Dionysium Perieg. et alios secutus. *Quod vero multa*

(1) Cap 31 (edit. Harduini, tom I, pag. 602).

nomina

A *nomina spectat ita pergit iterum Harduinus:* Ex iis hæc Stephanus habet : Ἐκαλεῖτο δὲ Σμύρνα, a D Smyrne Amazone ; Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Σάμορνα, καὶ Τραχία (lege Τραχεῖα ex Eustathio eadem referente, ad Dionysii vers. 827, p. 109) καὶ Ὀρτυγία, καὶ Πτελέα. Hesychius : Σαμονία, οἱ δὲ Σαμορνία, ἡ Ἔφεσος. Smyrnæ quoque nomen inditum Epheso auctor est Strabo, lib. XIV, p. 633. Ab ulmorum frequentia Pteleæ nomen traxit. *Pro Ptelea auctor noster Psale legisse videtur, nisi erraverit in stagno Sale. Addit Plinius* (1) : Regredientibus inde *(a Clazomenis)* abest XII millia passuum, ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora, Smyrne, amne Melete gaudens, non procul orto. *Ubi adnotat Harduinus ad vocem* Amazone : Ἀπὸ Σμύρνης Ἀμαζόνος, inquit Stephanus verbo Σμύρνα. Hodie nautis Gallisque, les Smyrnes. *Credidit ergo auctor Ephesum, quæ interdum Smyrna vocatur, eamdem esse ac Smyrnam, Polycarpi Joannis discipuli sedem.*

b *S. Isidorus Hispalensis* (2) : Hæc autem insula græce Κύρνη dicitur, a Cyrno Herculis filio. Strabo lib. V, (3) : Ἡ δὲ Κύρνος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλεῖται Κόρσικα, *Cyrnus a Romanis vocatur Corsica*. Stephanus tamen, *inquit Cellarius, Geogr. antiq. lib. II, cap. 11,* geminam formam tradit κύρνος et κορσίς.

c *Antiqui cultores dicuntur Phocæenses fuisse (Herodotus, lib. I, cap. 165). At Isidorus Hispalensis ad quem auctor respexisse videtur (Etymologiarum lib. cit., num. 41) :* Corsicæ insulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quædam Corsa nomine, Ligur mulier, cum taurum ex grege, quem prope littora regebat, transnatare solitum, atque per intervalla corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum a ceteris digredientem usque ad insulam navigio prosecuta est. Cujus regressu insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus ibi profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris et ducis appellaverunt. *Et nota adjecta :* Citat hæc Priscianus lib. VI, ex Sallustii lib. II Hist. : " Sed ipsi ferunt taurum ex grege, quem prope littora regebat Corsa nomine, Ligur mulier „ ex quo intelligitur totum hunc locum esse Sallustii. *Consentit Eustathius in Dionysii versum 458 :* καὶ ἀπείριτος εἰν ἁλὶ κύρνος. *Sed hæc fabulam sapiunt. Verum est, ut Seneca ad* B *Helviam cap. 8 dicit, hanc insulam sæpe cultores mutasse. Græcos Phocæenses secuti sunt Ligures, hos* E *Hispani, deinde Romani, colonias eo ducentibus Mario et Sylla. Cfr. Cellarium, op. cit. lib. II, cap. 11.*

d *De catochite lapide in Corsica reperto ita Plinius :* Catochitis Corsicæ lapis est ceteris major : mirabilis si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens (4). *Ubi adnotat Harduinus :* Κατοχίτης λίθος a retinendo, παρὰ τοῦ κατέχειν nomen accepit. Succini species seu bituminis videtur. Solinus, cap. 3, p. 17 : κατοχίτην vocant lapidem fatu dignissimum. Major est ceteris qui ad ornatum destinantur nec tam gemma quam cautes, etc.

e *Pontificem intelligit* Benignum, *uti postea dicturus est :*

Quos Benignus sanctissimus
Sacris mergebat fontibus,
Liniebat et chrismate
Pontificis sub schemate.

Illud linire chrismate aut balsamo *sæpe in* Benigni *Actis recurrit, ut lectores meminisse possunt : quod sane ad sacramentum confirmationis referri poterit, quamquam haud necessario.*

f *Massiliam a Phocæensibus conditam esse, tam notum est quam quod notissimum. Livius, lib. V, cap. 34 :* Prisco Tarquinio Romæ regnante... allatum est advenas quærentes agrum ab Sallyum gente oppugnari. Massilienses erant ii navibus a Phocæa profecti. *Justinus, lib.* XLIII, cap. 3 : Temporibus Tarquinii regis ex Asia Phocæensium juventus, ostio Tiberis invecta, amicitiam cum Romanis junxit : inde in ultimos Galliæ sinus navibus provecta Massiliam inter Ligures et feras gentes Gallorum condidit. *Quod auctor Phocæenses ex Troja dicit, ita intellige, ut Phocæam Æolidi, in qua Troas, adscripserit, quod Ptolemæus fecerat, quia intra Hermum fluvium est, quem ipse terminum Æolidis constituit. Cfr. Cellarium, op. cit., lib. III, cap. 3, num. 78. Quid vero Dalmatia hic faciat, ignoro. Nisi forte* C *Alalia intelligenda sit, quæ condita fuit a Phocæensibus juxta Herodotum (lib. I, cap. 165) : cujus verum* F *nomen est Aleria.*

g *Fossam Marianam, fossasque Marianas auctores dicunt, Fossam* Pomponius Mela lib. II. cap. 5 : Fossa Mariana partem ejus amnis *(Rhodani)* navigabili alveo effundit. *Fossam* Strabo, lib. IV : Μάριος ὁρῶν τυφλόστομον γινόμενον ἐκ τῆς προσχώσεως καὶ δυσείσβολον καινὴν ἔτεμε διώρυχα .. Marius videns adgestione limi ostium obturari intratuque reddi difficile, novam duxit fossam... *Fossas* Plinius nominat. Ultra fossæ, inquit (H. N., III, 5), Rhodano Caii Marii opere et nomine insignes. *Hinc est quod alii aliis pluraaut pauciora Rhodani ostia numerent. Apud Cellarium opere cit., lib. II, cap. 2, num. 20; Cfr. Desjardins, Géogr. de la Gaule Romaine, tom. I, p. 199 sqq.*

h *Ado in chronico meminit* (5) *Zachariæ, Lugdunensis episcopi, Severi persecutione grassante, Irenæo martyrium adepto.*

i Originem Lugdunensis urbis et coloniæ habemus ex civili bello, tempore inter Cæsaris necem et Octaviani triumviratum medio, quum L. Munatius Plancus illi parti Galliæ præesset ; quem veritus senatus, ne cum Antonio se conjungeret, apud Dionem lib. XLVI, p. 323, jussit Viennenses ab Allobrogibus expulsos, qui ad confluentes Rhodani et Araris consederant, συνοικίσαι, hoc est in coloniæ formam ordinare, quod ille etiam fecit et coloniam eo deduxit. Inscriptio enim in Gruterianis pag. 439 nº 8 prostat.

L. MUNATIUS L. F. L. N. L. PRON
PLANCUS COS. IMP. ITER.
IN GALLIA COLONIAS DEDUXIT
LUGDUNUM ET RAURICAM (6).

(1) Edit. cit., p. 604. — (2) Etymol. lib. XIV, cap. 6, num. 42 (Migne, P. L., tom. LXXXII, p. 519). — (3) Edit. Oxon. 1807., p. 317.—(4) Hist. Nat., lib. XXXVII, cap. 56.—(5) Migne, P. L., tom. CXXII, p. 85. — (6) Cellarius, op. cit., lib. II, c. II, n. 89.

j *Agitur*

A j *Agitur de immensa strage urbis Lugdunensis post devictum a Severo Albinum anno 197. Respicit auctor Gregorium Turonensem, Hist. Franc. lib. I, cap. 27* (1). EX MSS.

k *De Andeolo quem Benigno socium assignat, vid. Act. SS. ad. d. 1 maii, p. 35 sqq.*

l *Augustodunum (Autun).* Æduos fratres nostros *vocat Cicero, Epist. ad Atticum, lib.* I. 19.

m *Cfr. Commentarium prævium, num. 26.*

n *Cfr. quæ supra diximus ad annot.* e.

o *Cfr. Commentarium prævium, numm. 30 et 31.*

p *Quemnam Aurelianum intellexerit auctor, ex Carm. III patet. Corrector in secundo carmine Caracallam statuit.*

q *Lingones Romanorum amici erant, teste Cæsare, de Bello gallico* (2). *Lingones fœderatos Romanis Plinius dicit* (3). *Othonem cæsarem Lingonibus universis civitatem romanam dedisse, refert Tacitus* (4).

r *De Tergeminis cfr. Commentarium prævium, numm. 30, 31.*

(1) Migne, P. L., t. LXXI, p. 174. — (2) Lib. I, cc. 26, 40; lib. IV, c. 45. — (3) Hist. Nat., lib. IV, cap. 31. — (4) Hist. I, 78.

CARMEN II

[seu correctio primis].

Galliarum nobilitas
Insignis cunctis gloria
B Gentibus olim claruit,
Ut referunt historici.

Namque regum ac principum
Adversis rebus prosperum
Nemo dabat suffragium,
Hi ni ferrent præsidium.

Hanc fert trina divisio,
Quarum Belgæ principio,
Aquitani novissimo,
Celtæ tenentur medio.

Hæc nunc Comata dicitur,
Ac Lugdunensis scribitur,
Ubertate felicior,
Lenitate præclarior.

Cæsar quondam dum præliis
Orbem Romanis subdidit,
Hos amicos instituit
Ac senatores censuit.

Postquam vero divinitas
Salutis dedit pignora,
Hanc Johannis melliflua
Christo sacrarunt monita,
Qui speciali gloria
Ejus effulsit gratia.

Romæ Trajano principe,
Hic quievit pacifice,
Cujus pro mira requie
Fertur sepultus vivere *a*.

Cujus splendore jubaris
Radiati discipuli,
Polycrates *b* metropolis
Legitur præsul Ephesi,
Ac Smyrneorum docilis
Polycarpus enituit.

Hæc duo luminaria *c*
Tunc fulgebant in Asia,
Marcus Verus Aurelius
Antoninus, ac Lucius
Male sceptra cum gererent,
Deicolasque perderent.

Tunc Polycarpus nobilis
Palmam tulit martyrii;
Insigne sed cognominis *d*
Polycrates retinuit.

Cujus pia sagacitas *e*
Gallis transmisit dogmata,
Irenæique sophia
Post refulsit egregia;

Qui Photino *f* clarissimo
Lugduni primo præsuli
Tunc dicato martyrio
Sancto successit merito.

Severiana *g* feritas
Orbis jura pervaserat,
Post Pertinacis *h* funera
Qui Commodo successerat.

Malis ipse deterior,
Christum quærebat gladio.
Cujus edictis pessimis
Irenæus occubuit.

Hujus namque temporibus,
Ut supra jam retulimus,
Sanctos Gallorum finibus
Advenisse comperimus.

Antoninus Caracalla E
Post quem sumpsit insignia.
Marcus, qui et Aurelius *i*
Aurelianus legitur,
Sub quo gesta describimus,
Post Macrinum præficitur.

Hæc jam ante descripsimus,
Sed ideo repetimus,
Quo veritas historiæ
Digno vehatur ordine.

Nam Severi, Antonini,
Macrini ac Aurelii
Illos constat sub tempore
Doctrinæ rivos fundere.

Sed relator historicus,
Non perspectis temporibus,
Errorem veris martyrum
Gestis induxit nominum.

His præmissis in titulo,
Lectorem monet ratio,
Ne prolixa oratio
Quandoque sit fastidio.

ANNOTATA.

C a Sepultus fertur vivere, *alludit auctor ad fabulam ex Christi verbis :* Sic eum volo manere donec veniam *ortam, quasi Joannes mortem non gustasset, sepultusque in sepulcro dormiret.* F

b *Polycrates qui anno 196 ad Victorem, Romanum pontificem, scribens dicebat se habere 65 annos in Domino, non potuit Joannis apostoli discipulus fuisse.*

c *Polycarpus Smyrnensis et Polycrates Ephesinus plane æquales non fuerunt sed suppares.*

d *Auctor fingit hoc Polycrati datum Polycarpi cognomen.*

e *Per hæc verba corrector insinuat non a Polycarpo sed a Polycrate missum esse Irenæum,* Benignum *et reliquos.*

f *Photinus sive Pothinus martyrio functus est anno 177.*

g Severiana feritas. *Persecutio Severi desæviit ab anno 197 usque ad mortem Severi anno 211; et paulo post mortem ejus duravit persecutio.*

h *Claritatis causa successionem imperatorum, a Trajano usque ad Heliogabalum, adscribimus. Trajanus 98-117, Hadrianus 117-138, Antoninus Pius 138-161, Marcus Aurelius cogn. Phil. 161-180, Lucius Ælius Verus 161-169, Lucius Aurelius Commodus 180-192, cujus ultimo die decembris occiditur, Ælius Pertinax 193, cujus primo trimestri occiditur, Septimius Severus 193-211, Marcus Aurelius Antoninus Caracalla 211-217, cujus 8 aprilis occiditur, Marcus Opelius Macrinus 217-218, Marcus Aurelius Antoninus Heliogabalus 218-222.*

i *Hic Aurelius est Heliogabalus, quem auctor dicit Aurelianum vocari :*

Marcus qui et Aurelius
Aurelianus legitur,
Sub quo gesta describimus.

Sub hoc ergo imperatore Benigni *martyrium corrector posuit, invento sane infelici; suo, an scriptoris Chronicæ S. Benigni (apud d'Achery, Spic., t. II, p. 358)?*

CARMEN III

EX MSS.

CARMEN III

[complectens martyrium].

Romanorum imperio
a Aureliano *a* prædito,
Galliarum in finibus
Exit edictum cominus,
Dominis et præsidibus,
Tribunis et comitibus,
Totum orbem regentibus,
Patrum lege viventibus,
Deorum sacris imbui,
Instare cærimoniis,
Toto mundo subveniant,
Qui se tueri nequeant.
Esse genus sacrilegum
Recenti sectæ deditum,
Quod caveri ab omnibus
Ac inquiri præcipimus.
Hoc solum nisi pereat,
Periclitari omnia.
Senonis hæc statuerat,
Quo Columbam sacraverat.
Hinc Sedelocum venerat,
Ac sanctos Dei straverat.
B Post peracta flagitia
Divioni se verterat,
Ingens ubi fœcunditas
Frugum nitescit copia.
Planities vastissima,
Quam bina lustrant flumina.
Juga vinetis consita
Patriæ dant suffragia.
Illo cæsar mandaverat,
Comitis ut industria
(Quia situs placuerat)
Sedes struatur regia.
Sic mire tunc artificum
Summum vigebat studium :
Opus quippe magnificum,
Atque munimen turrium,
Quæ triceno atque terno
Tunc levabantur numero ;
Pulchra sede latissimum
Condecorabant oppidum.
Divionis vocabulum
Cui tunc fuit inditum,
Ob templorum et numinum
Profanum sacrilegium.
Quo ingressus imperator,
Magno repletus gaudio,
Evocato Terentio,
Opus collaudans, illico
Templa diis ut statuat,
Summa jubet instantia :
C Jovi tutori patriæ
Ac Saturno agricolæ :
Ædem quoque Mercurio,
Scientiæ præposito :
Universi quo veniant,
Hisque libamen offerant.
Christicolas sic insequi
Uti auctores sceleris,
Quorum dii præsentiam
Nusquam ferre prævaleant.
Felix Benignus meritis
Tunc præsidebat Lingonis,
Deo carus ac populis.
Hic generosus claruit
Stirpe priorum nobili,
Et ab ipsis cunabulis
Christum baptismo induit.
In quo virtutum gratia,
Cum doctrina melliflua
Atque signorum gloria
Spiritus almi munere
Enitebant præcipue.
Qui verbi fundens semina
Discurrebat per omnia,
Ut apes prudentissima,
Lucra ferendo maxima.
Hic Divionis patria
Suscipitur egregia,
Quo nunquam ante gratia
Residere valuerat.
Hic deitatis signifer D
Cunctos docebat pleniter,
Verbo, signis, miraculis
Multos consignans fidei.
His diebus in villula
Spaniaco perrexerat,
Cœleste regnum incolis
Spondens fonte baptismatis.
Comes ergo Terentius,
Deitatis ut inscius,
Fama jam notum omnibus
Illum sic prodit cominus :
Cæsar, invictum decus o Quiritum,
Nos scias priscum dare diis honorem :
Hujus ignaros sceleris que nosce
Nos tua scire.
Attamen nostris residens in oris
Legifer quidam populis honestam
Prædicat vitam sine fine partam,
Qui sibi cedant.
Exterus nobis habitu videtur ;
Fonte credentes lavat, et resignat
Balsamo, numen vocitando divum
Quod regit ipsum.
Valde nam signis micat hic stupendis :
Lumen orbatis, via nec ne claudis,
Patet auditus, requies furenti,
Famina mutis. E
Imperat morti, reducemque functis
Spiritum reddit ; sacra sed refugit
Vestra, quæ totus veneratur orbis,
Vosque rogatis.
His imperator agnitis
Furorem stillat pectoris,
Ac demum ore rabido
Talia fert Terentio :
Hoc crudele genus, hic publicus hostis habetur,
Qui crucis eximios proterit arte deos.
Concite quæsitum mandet per cuncta satelles :
Verbera, vincla gerat, dis nisi vota ferat.
Aurelius ut dixerat,
Terentius cum valida
Sanctum manu quæsierat ;
Ac Spaniaco villula
Prædicantem repererat ;
Quem cæsum corripuerat,
Vinctumque, ut præceperat,
Cæsari præsentaverat.
Cum torvis sanctum oculis
Respectans auctor criminis,
Sic Benignum alloquitur,
Sedens tribunal impius :
Tene, profane, dedit fama pia spernere sacra,
Temnere prodigiis jussaque nostra tuis ?
Jam nunc ut pandas nomen, genus unde jubemus,
Quisve tibi cultus dicito, quisve Deus.
Ad hæc athleta Domini, F
Signo munitus fidei,
Arma constanter arripit,
Sicque respondet principi :
Nomen christicolæ præfero clarum :
Nomen nam proprium nosce Benignum.
Cum sanctis patria fratribus ista
Directus, Dominum prædico Christum.
Ad hæc imperator ait :
Princeps imperii, solus moderator et orbis
Patrum lege vehor, cui datur omnis honor.
Quænam sit tanti miror constantia verbi,
Spernas ut jussa, diis neque thura feras.
Signifer ut pestis, ergo tormenta subibis,
Ac vitam spondens, mortis eris patiens.
Felix Benignus meritis
Ad hæc respondit cæsari :
Christus hæc docuit verba fidelia :
Cum judex tumidus corpora perimat,
Nil mens tunc metuat, mortis ut inscia,
Quæ vincit mala gaudia.
Corpus, cæsar, habes : congere plurima
Tortor queis rabidus membra coerceat :
Victor namque animus non timet aspera ;
Quin spectat pia gaudia.
Aurelianus asperis
Cernens sanctum non dejici,
Blandis illum alloquiis
Sic attentare voluit :
Consule, quæso, tibi, pœnas quo fugere possis ;
Infer dona sacris, respue quæ recolis.

Per,

A *Per, te pontificem statuam per numina primum,*
Muneribus clarum, laudibus eximium.
Felix Benignus meritis
Ad hæc respondit cæsari
Hæc te pestiferis fallere prosperis
Constat ; hæc miseris nam bona suggerit
Dæmon falsidicus, quæ cito diripit,
Spes nec ulla supererit.
Me rector superis instruit artibus,
Queis vincens animus crimina sobrius
Regnum percipiat, quo juge vigeat
Ditatus ope plurima.
Non me decipies, impie, fraudibus :
Christum mente veho, concino, prædico :
Hunc nulla mihi res morte nec auferet,
Cujus laus mea gloria.
Judex ipse velox puniet improbos,
Sanctos qui interimunt pectore pessimo :
Hunc orbis Dominum noveris ac tuum,
Juste qui regit omnia.
Hæc dixerat sanctissimus,
Cum extemplo succenditur
Uti fornax Aurelius,
Vixque jam mente regitur.
Tunc pius malis traditur,
Ad trochleas extenditur,
Et alternatis viribus
B Flagris totus discinditur
In his manet immobilis
Magnus athleta Domini :
Quin et vultu lætissimo
Laudes sic dat altissimo :
Grates solvo tibi, rex bone, maximas,
Qui me martyrii stemmate provehis
Nunc præsta, patiens ut ferat aspera
Mens sublimis ad omnia.
Tunc jam retectis intimis,
Visceribusque patulis,
A tenebrarum filiis
Sic veri doctor luminis
Retruditur in tenebris :
Quo reorum exuviis
Vermes scatebant putridis,
Cum fœtore horribili.
Ibi confestim angelus
A Domino dirigitur,
Cujus adventu vulnera
Mox obducuntur omnia.
Ac per noctis imperia
Diva fulsere lumina :
Odor fœtorem dispulit,
Salus virtutem contulit.
Aurelianus impius
Die sequenti cominus
Suis sanctum minacibus
Jubet sisti conspectibus
C Tunc una cum Terentio
Cernens aspectu splendido
Laudes ferentem Domino,
Stupens affatur illico :
Testor ut edicas per numina diva, Benigne,
An vere valeas, falleris an magica?
Jam te confossum flagris et corpore sectum
Nec lumen miror carmine sacrilego.*
Felix Benignus meritis
Ad hæc respondit cæsari :
Lex Christi studiis præminet optimis,
Nec fert præstigiis pectora pollui :
Quin damnat stolidos, horret et impios,
Sanctis dedita moribus.
Virtus Altithroni vulnera depulit,
Cujus me fidei gratia protegit,
Quem nunc glorifico, laudo, recenseo
Voto, vocis et organo.
Aurelianus impius
Talia refert protinus :
Linquere te sectam moneo, Benigne, protervam,
Numina nec ne coli, queis vehimur superi.
Sin, tormenta dabis, mortisque extrema subibis,
Crimine damnatis ac sociatus eris.
Felix Benignus meritis
Ad hæc respondit cæsari :
Ipsa sub tribula caditur hispida
Granum cum palea ; denique torrida
Fornax extenuat chrysea munera,
Dum sordis terit improba

* læsum ?

Sic justi meritum lubrica non tegunt,
Quamvis consocio verbere terreant : EX MSS
Auro quin rutilo purior, abdito
Mentis gaudet in intimo
Sed jam parce minis, parce superfluis
Quæ profers monitis, subjice corpori
Quæ tormenta velis ; stat quoque nobilis
Mens inflexa sub asperis.
Postquam martyr hæc protulit,
Cæsar stupens conticuit :
Solitasque mox hostias
Diis ut ferat, imperat.
Ipse stipatus agmine
Sanctum jubet assistere,
Ut gustaturum propere
Cararis libamen fetidæ.
Tunc athleta fortissimus
Totis ad Christum nisibus,
Cœlo fixis luminibus,
Hæc proloquens convertitur :
Rector cunctipotens, prospice clemens,
Nec fœdare sinas ora, sacrato
Consignata cibo, robore forti
Sed collide, precor, monstra nefanda
His dictis a sanctissimo,
Signo crucis mox edito,
Virtus adest urania,
Potenti micans dextera.
Verus Deus falsos ferit, E
Simulacra comminuit,
Vento vanos contradidit,
Vas cum carne disparuit
Ingens fragor intonuit,
Idolatras qui perculit,
Ipsum auctorem sceleris
Amentem pene reddidit.
Gloriosus tunc Benignus,
Utrisque plaudens manibus,
Hymnum sic dat Altissimo,
Vivæ vocis in jubilo :
Rex immense, tibi gloria laudis,
Qui summis vendes jure trophæis
Os servare meum qui voluisti,
Quo te glorifico pectore toto.
Hinc conversus ad cæsarem,
Tunc sanæ mentis impotem,
His appellare voluit
Infausti sensus animi :
Quid jam, cæsar, agis? Nam tua perdis.
Tutores fugiunt, nec sibi prosunt.
Quid portenta colis? Verus habetur
Christus, scito, Deus, jure colendus.
Cui respondit Aurelius :
Hoc pia sanctorum constat bonitate deorum :
Mites, pacificos noveris atque pios.
Quos tibi propitios, si vis, Benigne, probabis,
Si cultor redeas, vel sibi vota feras. F
Admirans martyr optimus,
Ad hæc respondit protinus :
Expers sensus, ait, cæsar, haberis,
Qui quæ falsa vides, vera fateris.
Profer jam varios nunc cruciatus,
Victor Christus adest, meque tuetur.
Tunc tyrannus infremuit,
Jamque pene exanimis,
Uti leo irrugiit,
Frendens voce horribili.
Alterii saxum præcipit,
Quod cavari instituit,
Sancti pedes immittere
Cum plumbo jubet impie
Hinc calefactis subulis,
Per longum mandat digitis
Ut infigantur artius,
Nervis obrigescentibus.
Sic consummato scelere,
Retruditur in carcere.
A cæcatis in tenebris
Ducitur doctor luminis.
Canes bissenos stimulis
Famis actos acerrimis
Ut voraretur morsibus,
Cum ipso mittunt cominus.
Seno dierum circulo
Hi privantur viatico.
Militaris custodia

Adhibetur

EX MSS.

Adhibetur quam plurima.
Inter hæc martyr inclytus,
Deum laudans attentius,
Cunctis Christum annuntiat,
Hæc promens voce publica :
Quos natura tulit nobilis omnes,
Præfecti, comites, atque tribuni,
Adstans nec ne meis turba triumphis,
Verbum nunc fidei sumite cuncti :
Regi sidereo credite Christo,
Qui dat summa suis munera lucis,
Qui Patris solio præsidet amplo
Unus cum Spiritus flamine sancto.
Lux præclara redit. Fugite noctis
Loti fonte pio nubila, lethi
Quo sordes pereant. Impius hostis
Queis pœnas vexehit morte subactis?
Huc vanus properat Aurelianus.
At vos pestiferos linquite ritus,
Ut vitæ nitida luce beandi :
Hac spe sustineo tanta fideli.
Tunc arctato in carcere
Doctore indulgentiæ,
Uti agnus innoxius
Vorandus datur canibus.
Sed jam largitor muneris,
Sui memor clientuli,
B Confert cito solamina,
Quibus victorem relevat.
Cœlestis adest nuntius,
Magna luce conspicuus,
Qua fugantur mox horrida
Diræ mortis obstacula.
Hinc sæva canum rabies,
Ut leones in Daniel,
Mites cœperunt lambere
Quem putabantur perdere.
Omnis pœna disperiit
Adventu tanti luminis :
Vires et salus corpori
Gloria crescit fidei.
Quem tyranni imperio
Privaverant edulio,
Pane datur angelico
Ac mulcetur alloquio :
Serve fidelis,
Accipe dulcis
Munera doni :
Quæ meruisti
Stant tibi partæ
Serta coronæ.
Quæ dabit ille
Qui regit omne.
Agmine fratrum
Conjubilantium
Jam sociare
Lumine vitæ.
C Tanto gavisus nuntio
Lætabatur in Domino,
Nil jam doloris sentiens,
Sed morte vitam leniens.
Jam nunc restat, ut patulo
Sancti prodatur passio ;
Quia Christus, rex gloriæ,
Suos sic præstat vincere.
Sexta dies advenerat
Martyris pro victoria
Ac impii mæstitia ;
Quam sic ordo commemorat.
Sceleratus Aurelius,
Sancti male sollicitus,
Discens ab internuntiis
Gloriam Christi martyris D
Anxio pensat spiritu,
Quibus hunc cruciatibus
Tradendum perdat cominus.
Hæc tandem dictat stantibus :
Imperii spretor, sacrorum necne deorum
Ablatus superis occidat, ut meruit.
Jam miles properet, jam collum recte recidat,
Cuspide transfigat : sic sua fata volunt.
Ad hæc ministri sceleris
Irrumpunt claustra carceris,
Peracturi consilium
Cæsaris iniquissimum.
Quos ut vidit deicola,
Jam se vocari æstimat,
Supplex precem accelerat,
Ore profundens talia :
O celsi Genitor maxime Verbi,
Jam te glorifico laude perenni,
Qui pressis rabidi viribus hostis,
Tanta me præcipis sorte beari.
Præsta, sidereæ conditor aulæ,
Quo sim pura tibi victima, pulchræ
Fratrum consocius rite coronæ,
Quos nexit fidei gratia summæ.
Aspectu placido respice, posco,
Sponsæ vota, tuo sanguine lautæ.
Christi conspicuum nomen ubique E
Pandatur, vigeat, semper ametur.
Vix hæc verba compleverat,
Cum miles pungens latera,
Ferrum librat in viscera,
Costarum pandens intima.
Mole vectis hinc ferrea
Sævi manu carnificis
Icti forti conamine
Collum truncatur propere.
Sic athleta sanctissimus,
Dei certans pro legibus,
Victis triumphat hostibus,
Mortis subactis viribus.
Plebs sanctorum tunc aderat,
Quam martyr edocuerat,
Quæ caritatis gratia
Ejus spectabat trophæa.
Quam simplex, quamque nitidus
Ipsius fuit animus,
His demonstrare voluit
Clemens virtus Altissimi :
Nam columba mox nivea,
Carnis linquens obstacula,
Luce compta deifica,
Cœli petit fastigia.
Cernunt ista christicolæ,
Divino pleni nectare,
Quos odor suavissimus
Pene dabat cœlestibus. F
Tanto peracto scelere,
Cæsar discedit concite,
Pœnas daturus *b* proxime b
Justo Dei examine.
Tunc Leonilla nobilis
Beati corpus martyris
In magno sic mausolæo
Digno componit loculo,
In proprio prædiolo,
Constructa super absida.
Miraculorum gloria
Quo martyrem mirificet
Per longa secla Dominus,
Cui laus est et gloria.

ANNOTATA.

a *Lucium Domitium Aurelianum intelligit, qui imperavit ab anno 270 ad annum 275, sed nequaquam potest intelligi Heliogabalus, quem in secundo carmine corrector subtituerat; Heliogabalus enim nullum edictum contra christianos edidit, edidit vero Aurelianus.*

b *Aurelianus occisus est Cænophrurii, media inter Byzantium ac Heracleam via, manu Mucaporis, anno 275.*

REVELATIO

EX MSS.

REVELATIO ET PRIMA TRANSLATIO SANCTI BENIGNI

Quam ex codice ms. Sacrarum Lectionum S. Benigni Divionensis exscriptam Chiffletus olim ad Bollandianos miserat. Ex cujus apographo, contento in miscellaneis Bollandianis bibliothecæ regiæ Bruxellensis num. 8929, eamdem hic edimus. Hanc lucubrationem in Comm. Præv., numm. 8 et 41, sub titulo Chronici Benigniani vel Divionensis citavimus.

Corpus S. Benigni in sarcophago

Postquam prædicanda beati Benigni fortitudo in castro Divionensi boni certaminis cursum martyrio consummavit, præclari nominis matrona Leonilla corpus omni thesauro pretiosius officiosa devotione colligere curavit. Quæ beatorum trium fratrum jam martyrum Speosippi, Eleosippi et Meleosippi avia, quantum gloriabatur de sibi divinitus collata felicium nepotum intercessione, tantum etiam tripudiabat se usque ad vitæ finem beato Benigno obsecutam infatigabili servitute. Cujus corpus habens pro pignore et retributione sui famulatus, haud longe a Divionensi castro, honore quo decuit in sarcophago non modicæ quantitatis composuit.

B

dein in crypta reconditum, qua a barbaris diruta est,

2. Quia vero divina majestas nondum fidei suæ terrenorum principum colla subjugaverat, Ecclesiæ navis intolerabilium procellarum, persecutionum scilicet turbinibus illisa, Deo tamen regente, infracta fluitabat. Quod multum obstitit christianæ devotioni, ne super beati tumbam condigna posset basilica ædificari. Crypta tamen non multum sumptuosi operis in ipso loco est transvoluta, quæ fidelium illuc populorum ad venerationem beati corporis confluentium susceptui esset accommodata; et evolutis deinde non paucis succedentium temporum curriculis, jam mitigato persecutionum furore, Galliarum populi quanto ab insectatione hostili liberiores, tanto decliviores ad vitia et ad virtutum iter exequendum facti sunt negligentiores. Unde tam sæva in eos processit ultio divinæ animadversionis, ut longe lateque irrevocabiliter eductus baccharetur gladius gentilitii furoris. Hac igitur tempestate quassati, etiam Divionensis castri accolæ ædificia sua sine spe auxilii dirui viderunt, seque in prædam, immo in stragem hostibus deditos inconsolabili amaritudine ingemuerunt.

C

tandem a Gregorio Lingonensi,

3. Sic itaque per longam currentium temporum seriem vexata et attrita Galliarum ecclesia, tandem ejus respectu, qui est adjutor in opportunitatibus, in tribulatione, meruit a tantis oppressionum turbinibus jam libera respirare. Quo tempore Divionensis populus vix recognoscens ipsum solum suæ nativitatis, hæsitare *a* cœpit quo in loco recondita servarentur beati Benigni membra. Eminebat enim non modicæ quantitatis monumentum, cujus magnitudo id persuadebat ut non ibi martyr, sed aliquis crederetur sepultus fuisse gentilis. Quorumdam tamen plebeiorum devotio ibi se devovere ibique vota solvere habebat consuetudinem, et si quibus incommodis angebatur, celere se remedium consequi lætabatur. Clerus autem universus et quicumque religiosioris consilii putabantur, non solum nullam religionem, verum etiam ibi inclinari maximam testabantur abominationem. Complura itaque annorum volumina præterierunt, nullique mortalium usque ad beati Gregorii Lingonensium pontificis tempora, quo in loco servarentur beati martyris ossa, certum habuerunt. Beato autem Gregorio urbis Lingonicæ administrante pontificatum, divinitati placuit ad sui nominis gloriam et fidelis populi salutem hoc miraculo martyris sui revelare monumentum.

occasione cujus apud aliquem tumulum serpentis,

4. Erat plebi, ut prædictum est, non incelebris religionis consuetudo, tumbam sancti, quamquam sine titulo et nominis et meriti esset, frequentibus votis expetere et ab adversitatum quarumlibet angustiis remedium cum certissima impetrandi spe deposcere. Quidam ergo ceteris in hujuscemodi cultu studiosior et beneficiorum exinde susceptorum ubertate fortunatior, suadente benevolentia quæ sibi erga locum ipsum plurima inoluerat, cereum illic, ut sacer locus continuo per noctem honoraretur lumine, accensum reliquerat. Qua re observata unus ex puerorum grege vel levitatis impulsu, quæ familiaris illi ætati dignoscitur adhærere, vel, quod magis fide dignum est, Dei omnipotentis providentia id agente, ne diutius tanta lampas lateret sub modio ignorationis, descendit rapturus luminare, quod exhibuerat dives manus bonæ devotionis. Descendenti itaque jamque dexteram ad rapiendum cereum porrigenti miræ magnitudinis serpens obvius venit, et tanquam se sancti monumenti custodem defensoremque protestans, sibilo horrisono puerum effugavit; qui tamen metu minorato, in se reversus, secundo et tertio quod deliberaverat perfecturus, tentavit descendere, totiesque videres anguem studiosa sedulitate se hac illac inexpugnabilem defensorem opponere. Populus igitur universus, tanti miraculi novitate stupefactus, in amorem venerationemque sacri monumenti ferventiore mente est animatus. Non parvi siquidem meriti, quisque esset qui lapide illo clauderetur, credebat, cujus obsequiis mansuefactam serpentis sævitiam videbat famulari.

E

et, eo visum prius neglecto,

5. Interea certis relationibus ad beati Gregorii aures pervenit patrati miraculi opinio; quodque solito frequentior locum illum celebraret votivior populorum concursio, non mediocri ambiguitate nunc huc nunc illuc ejus distrahebatur cogitatio, utrum divina virtus hoc signo declarare vellet aliquando suæ miserationis mysterium, vel diabolica dolositas astu cognatæ sibi malignitatis profanæ superstitionis errore involvere conaretur minus scientem populum. Non dubitans autem hanc immissionem, si esset a maligno, non diu posse vigere, si vero divini judicii auspicio niteretur, magis magisque in dies roborari et invalescere, populum censuit prohibendum ne sub prætextu religionis qualibet ignota duceretur superstitione. Sed placuit omnipotentiæ Domini et beatum Gregorium a dubietate qua tenebatur maturius absolvere, et martyris sui reliquias manifestioribus indiciis in notitiam hominum producere.

apparente in somnis ipso S. Benigno,

6. Denique solis occasu terris umbras inducente, dum beatus Gregorius membra dedisset sopori, beatissimus Christi martyr, rutilo quodam divinæ claritatis splendore venerabundus, ei apparuit, nomen et quis esset innotuit. Plurimum deinde super injuria quam ab eodem pontifice pateretur conquestus :

Ex MSS.

conquestus : *Non tantum*, ait, *soli tuo contemptui subjaceo, verum etiam populus erga mei monumenti culturam benevolus tuis instanter prohibetur jussionibus.* Hujus increpationis asperitati leniorum verborum martyr venerandus subnectens dulcedinem : *Ne facias*, inquit, *quæso, ne revoces ab impensa mihi veneratione intentionem alicujus, sed potius tua largitione domus paretur loco in quo hucusque latui sepultus.*

reperitur.

7. Visio hæc attonitum nimisque paventem beatum reddidit Gregorium, factusque præco sibi ostensæ visionis, reliquos absolvit quo jam carere meruerat vitio ambiguitatis. Omnibus enim postpositis, quod sibi magis magisque necessarium didicerat, sanctum adiit sepulcrum, seque ignorantia peccasse, non industria, veniam flagitavit lacrimarum effusione uberrima. Quanta gaudiorum materia populorum exultationem cumulaverit, quam felici errore se usque tum detentam mutuo sibi numerosa cohors applauserit, melius aliquid sua conjicere poterit æstimatione quam nostra possibile sit tradi narratione.

Ædes sacra constructa, dum transfertur ad illam,

8. Præterea jam dictus antistes, non oblitus se monitum a sancto martyre ne diutius ejus monumentum sine tegmine relinqueretur, elegantis operis et amplioris spatii ædem procuravit transvolvere, quo beata ossa honore competenti valeret componere. Qui gratia martyris adstipulante mature voti factus compos, utriusque ordinis clericalis scilicet et monachalis præter sponte confluentes convocavit frequentiam, ut eis communicantibus transferendi sacratissimi corporis celebraret lætitiam. Ubi evidentioribus indiciis virtutis divinæ præsentiam non defuisse claruit, cum ad ejus qui transferebatur meritum mundo mirabilius insinuandum Dominus exhibuit, quod sit omni posterorum generationi per secula longa prædicandum.

sarcophagus omni pondere caret.

9. Denique sarcophagi moles suspensos omnes reddiderat, et quomodo vel a quibus transportari posset, sancta quisque curiositate inquirebat. Sæpedictus autem præsul, fidei martyris nihil credens impossibile, non diffisus vel sibi plus affore roboris vel oneri plus levitatis, monumentum a capite apprehendit, jubens duobus prædicabilis vitæ sacerdotibus ut idem facerent a pedibus. Res digna spectaculo ! Tanta facilitas fuit in
C
sublevando, ut bajuli non se onus ferre, sed ferri potius ab ipso putarent onere. Vox Dominum laudantium ad astra dirigitur, summæque Trinitatis opus utriusque sexus præconiis extollitur, cum a tribus viris ferri videbatur absque labore, quod multis boum paribus plurimum sudoris inferret, remota miraculi majestate.

Basilica paulo post ædificatur,

10. Cum hac igitur tam celebri divinæ clarificationis prosecutione reconditis inæstimabilis pretii cineribus, ampliori in dies beatus Gregorius accendebatur desiderio, ut mirificati a Deo martyris gloria ab hominibus quoque competentis servitutis celebraretur officio. Cujus voto non defuit Sancti Spiritus cooperatio; siquidem quia et certaminis historiam *b*, quo decertando idem martyr januam regiæ cœlestis intraverat, tum barbaricus tumultus tum incuria civium perdiderat, præstitit superna gratia ut eam beatus pontifex accipere mereretur a quibusdam religiosis qui versus Italiam dirigebant intentionem profectionis *c*. Quæ res clero plebique universæ maximo fuit gaudio, augmentumque quoddam et cumulum devotionis præsuli beatissimo. Posthabitis nempe omnibus quæcumque felicis animi proposito videbantur obsistere, basilicam in qua divinitati sub titulo et

D
nomine beati Benigni serviretur non distulit construere. Quam beatis auspiciis fundatam beatioribusque consummatam licet plurima miraculorum testentur insignia, congruum tamen arbitramur replicare quam præsens fuerit divina visitatio primordiis ipsius structuræ.

nuntia cœlestis favoris S. Paschasia

11. In altera ecclesia, ei quæ ædificabatur satis contigua, sedem monumenti acceperat Christi virgo Paschasia; quæ cujus apud Deum sit meriti, quotidie declarant largissima sub ejus subsidium confugientibus collata beneficia. Constructoribus impensiori studio operi vacantibus, ab ecclesiæ illius gremio mulier ætate simul et reverentia gravis repente visa est procedere; quam admirabilem commendabat amplissimus quidam in habitu fulgor claritatis divinæ. Hæc lætificæ congratulationis exhilaratione adgaudens operariis : *Gratifico*, inquit, *sudore ad ædificium Deo hominibusque acceptum lapides subvectate ; machinas quibus tam beati operis fastigia porriguntur sublevate ; jure etenim lætissimis attollitur et accuratur successibus, cui imminet tanti talisque executoris ad omnia dispositor et coaptator oculus. Nisi enim ad divina videnda acies vestras præpediret nebula mortalita-* E
tis, beatum Benignum ferventissimum vobis in hoc procuratorem videretis. His dictis, basilicæ ex qua prodierat reddita, neque ulterius visa, manus et corda tam operariorum quam et aliorum quos hujus visionis afflavit miraculum, promptiora reddidit ad ipsius structuræ suffragium. Nullus quippe dubitare potuit quin virgo Paschasia Dei illic nutu apparuerit. Perpendat igitur cujusque fidelis solertia quam propitius Christi martyr sit omni domum Spiritui Sancto ædificanti intra cordis penetralia, cum tam præsentialiter affuerit ei quæ materiali sumptu parabatur ecclesia. Quanto enim non ambigimus caducis præstare immortalia, corporeis incorporea, tanto etiam præsentiora in melioribus conquirendis sanctorum sperare debemus patrocinia.

et testibus miraculis curationum, et inter alias sanatione oculorum S. Gregorii Turonensis.

12. Quapropter certissima sanctæ hujus spei fiducia exultandum sibi quisque ducat in Domino, cui indesinenter videre licet quo in rebus etiam humanis sanctorum prosperemur beneficio. Nec enim tacebo quam prosit curandis corporum languoribus lapidi in quo pedes implumbandos posuit Christi martyr, liquor superfusus. Et quia longum est singulos attingere, unum de multis beneficii hujus testem libuit adducere. Turonicæ sedis antistes Gregorius, orbe universo fama insignis et virtutibus, cum gravem pateretur oculorum lippitudinem, hoc sacro unguine delibutis, tam celere consecutus est remedium, quam velox fuit manus ad liquorem oculis superfundendum. Hoc igitur privilegium ipsa Ecclesiæ petra Christus martyri suo supra se fundato dignata est providere, ut, pedibus implumbatis, signis visibilibus ab eodem lapide manantibus repræsentaret actualiter quantum lapidi summo, angulari, electo, pretioso unitus esset spiritualiter ; cujus meritum et intercessio nobis obtineat indeficiens fundamentum supra firmam petram Christum Jesum, cui cum Patre et Spiritu Sancto est omnis laus, virtus et gloria per immortalia seculorum secula. Amen.

ANNOTATA.

a *Hæc ab auctore finguntur. Nihil enim de hac hæsitatione apud Gregorium Turonensem reperis.*

b *Historiam hanc exstitisse supponit auctor, sed certo non novit.*

c *Hinc*

« *Hinc patet verba Gregorii Turonensis* ab euntibus in Italiam, *tunc quum hæc scriberentur ita fuisse intellecta ut significent viros euntes per Divionem in Italiam Passionem attulisse, non redeuntes ex Italia.*

SERMO IN FESTIVITATE OMNIUM SANCTORUM ET S. BENIGNI

ex ms. Divionensi.

Inter fortissimos athletas Christi emicat almus martyr Benignus, qui victrici passione triumphalis martyrii videtur proprie hodiernam decorare solemnitatem. Qui divina prælectus gratia, evangelicaque informatus doctrina, de orientali climate mundi a successoribus apostolorum directus est Gallicæ genti ad prædicandam fidem Christi. Quem ut ipsa Veritas demonstraret insignem verbi sui prædicatorem atque non segnem multæ messis suæ operatorem, in numero quatuor evangelistarum una cum devotorum collegio sociorum transmisit ad partes occidentalium regionum, quatenus per sacri baptismatis regenerationem adoptivum sibi populum acquirerent. Hic plane beatus, ut dominicorum fidelis esse valeret dispensator talentorum, quosdam salutiferæ prædicationis adjutores, dissimiliter ecclesiasticis gradibus fungentes, sed meritorum virtutibus æque fulgentes, habuit itineris sui comites spiritu et fide unanimes. Prorsus non eos ad perfruenda labentis seculi gaudia secum adduxit, sed ad toleranda passionum certamina exhortatorie animavit; scilicet ut inter lupos mordaces cohabitarent tamquam mitissimæ oves, et ideo forent imitatores illius qui ductus est ad victimam sicut agnus. Istis ergo ducatum præbebat in via justitiæ, quasi aries ex redempto assumptus grege, is qui ob benignitatem morum vocatus est Benignus nomine; qui erat justus opere, summus sacerdos officii dignitate et vere invictissimi regis tiro aereas potestates debellando. Namque ad superanda hostis antiqui castra spiritalem assumens armaturam, postquam per viginti quatuor fere annos tuba evangelii auditorum suorum ad Dominum convertit animos, vecte ferreo confracta corporis ejus hydria, resplenduit lampas virtutum ipsius quaquaversum; ut impleretur in eo dicentis Domini promissum : *Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet.* Ipse profecto decertantium adjutor et vincentium remunerator, glorificans sanctum martyrem suum in mundo et in cœlo, non solum triumpho victoriæ beatificavit animam ejus in fine vitæ, sed etiam testimonium prudentissimæ simplicitati ejus dignatus est perhibere per speciem columbæ, quæ statim ut cœlestia petiit regna, per ascensum purpureum pervenit ad veri Salomonis æternæ requietionis ferculum; a quo gloria et honore coronatus, digne pro meritis choro martyrum est associatus, qui præcipue hac in festivitate Omnium Sanctorum præferunt palmas indeficientium præmiorum.

LITURGICA DE SANCTO BENIGNO

Jam sequuntur legendæ, officium et prosæ in honorem S. Benigni *exarata; quæ desumuntur tum ex opere cl. viri Bougaud multoties jam citato, libro IV pag. 450 et seqq., tum ex Proprio ecclesiæ Divionensis edito anno 1864.*

LEGENDA PRIOR S. BENIGNI.

Hanc priorem legendam ex variis breviariis edere se affirmat Bougaud, operis sui pag. 450 sq.; scilicet ex breviario ad usum diœcesis Æduensis, *edito Parisiis anno 1550; ex* breviario Cabilonensi, sine titulo edito; *ex* legendis antiqui breviarii Cabilonensis, ms. in-folio, sec. XIV; *tandem ex* breviario ad usum insignis ecclesiæ collegiatæ B. M. V. de Belna. *Quod vero addit dicendo hanc eamdem legendam in multis codicibus manuscriptis Vitas sanctorum continentibus reperiri, ita intelligo ut similem initio legendam significet. Acta enim* S. Benigni *quinto loco nobis edita, ab iisdem quidem verbis ordiuntur, sed corpore diversa sunt. Singularem noto errorem scribentis ibidem hanc eamdem reperiri in pretioso codice e bibliotheca scholæ medicinæ Montis Pessulani, n° 156, qui fuit ex bibliotheca Buheriana, inscripto, sed recenti manu:* Liber passionalis sanctorum martyrum diœcesis Lingonensis. *Quæ in isto codice invenitur legenda sive Passio* S. Benigni, *ipsissima nostra Acta sunt quinto loco inter Benigni Passiones edita.*

Lectio i. — In tempore illo vir almificus Benignus, Domini sacerdos, a partibus orientalibus oriundus fuit, qui apud beatum Polycarpum episcopum educatus atque nutritus sacrisque litteris imbutus est; a quo et sacerdotalis benedictionis suscepit officium.

Lectio ii. — Sed cum tandem Dominus in Galliis commorantibus agnitionem sui nominis ostendere decrevisset, illico sanctus Benignus divinitus admonitus a sancto prædictoque patre, cum reliquis sibi in comitatu sumptis sociis, videlicet Andochio et Tyrso, Gallicis ad ostensionem veri luminis gentibus destinatur.

Lectio iii. — Hi igitur tres viri, id est, Benignus, Andochius et Tyrsus, diversa loca doctrina et miraculis illustrantes, tandem ad urbem Augustodunum iter dirigunt; ubi a sancto Fausto nobilissimo viro, christianitatis amatore, cum omni liberalitate sunt suscepti. Cujus etiam filium nomine Symphorianum sanctus Benignus baptizavit, quem modo urbs Ædua patronum se habere gloriatur et martyrem.

Lectio iv. — Unde vero sanctus Benignus, sociis

EX IMPR. sociis suis Andochio et Tyrso ad rus quod Sedelocus dicitur destinatis, ubi et postea martyrii palmam adepti sunt, ipse ad territorium Lingonis urbis profectus est. Sed et ibi a Dei famula Leonilla, prædicti Fausti sorore, cum omni devotione susceptus, nepotes ejus tergeminos, id est, Speosippum, Eleosippum et Meleosippum baptizavit, et eos in amore fidei christianæ solidavit ; qui postmodum martyres effecti sunt.

Lectio v. — Rursus inde ad castrum, cui Divio vocabulum est, se transferens, verbum Dei constanter annuntiare non cessabat. Quod audiens Aurelianus imperator,eum præsentari sibi præcepit. Cui et dixit : *Ex qua regione es tu ?* Sanctus Benignus respondit : *Ab orientalibus venimus partibus, ego et fratres mei quos nuper interfecisti, a sancto Polycarpo missi ut verbum Dei et nomen christianum, quod gloriosum et incorruptum, gentibus prædicemus.*

Lectio vi. — Post hæc Aurelianus gravibus pœnis eum affligens, cum illum superare non posset, tandem ait ministris : *Citius hunc magum carceri mancipate, saxumque magnum exhibete quo*
B *pertuso pedes inplumbentur, et in digitos manuum ejus candentes subulas infigite, et sex diebus carcere trusus a militibus custodiatur, nullusque ei aquam vel panem præbeat ; sed et canes ferocissimos duodecim cum ipso retrudite, ut ab ipsis diripiatur.*

Lectio vii. — Quæ jussio cum fuisset impleta, angelus Domini eum in carcere confortavit et custodivit illæsum. Completo sex dierum spatio, Aurelianus jussit clausum carcerem patefieri, ubi sanctus Benignus clausus tenebatur, et inquiri jussit utrum adhuc viveret, an non. Putabat enim eum jam obiisse eo quod* gravibus vinculis fuerat irretitus.

* *edit.* que.

Lectio viii. — Ingressus itaque spiculator custodiæ reperit eum hymnis et laudibus Deo vacantem et ita sanum ut in ejus almo corpore nihil appareret infirmum ; qui stupefactus reversus est ad cæsarem. Quo viso Aurelianus ait : *Properate quam potius ad ulciscendum me de seductore. Vecte ferreo collum ejus in ipso carcere contundite et lancea militis vitam illius crudeliter finite, ne nobis deinceps aut patriæ nostræ diisque patriis discrimen inferat.*

Lectio ix. — Adhuc verba in ore martyris vol-
C vebantur, cum repente atrocissimi milites a dextro et lævo illum latere circumsteterunt. Adactisque valide lanceis, qua costarum uterique* discrimen est, transfixerunt, ita ut acies contra venientium telorum intra martyris viscera collidérent. Insuper etiam sacram cervicem, cerebri soluta compage, vecte ferreo confregerunt, sicque roseo cruore perfusum Christo martyrem pro nobis intercessorem et cunctis seculis fidele patrocinium consecrarunt.

* *edit.* utrique.

LEGENDA ALTERA.

Hanc legendam alteram, auctore cl. Bougaud, pag. 153 sq., Lingonensis ecclesia in antiquissimis breviariis suis legebat.

In II nocturno.

Lectio iv. — Benignus sacerdos a sancto Polycarpo Smyrnensi episcopo in Galliam missus, Divionem Spiritu Sancto plenus accessit, ibique veritatem quam noverat annuntiavit. Fundebatur prædicatio juncta virtutibus, et verborum assertio miraculorum protestatione roborabatur. Destruebantur ubique fana, deserebantur idola et erecta D
passim Christi trophæa colebantur.

Lectio v. — Aurelianus interea christianos omnibus in locis persequendos dixit. Quo mandato lætus comes loci, nomine Terentius, sanctum Benignum, increbrescente fama nominis ejus, perquiri et coram se sisti jussit. Inventus igitur Spaniaci * et adductus, ad trocleas extenditur. Inter ipsa vero tormenta beatus martyr sereno vultu constantiam a Domino et tantis in cruciatibus cum fortitudine patientiam flagitabat.

* *edit.* Spaciaci.

Lectio vi. — Completa vixdum oratione, atrocissimi repente milites a dextro lævoque illum latere circumsteterunt, adactisque lanceis, qua costarum uterique discrimen est, illum transfixerunt. Insuper etiam sacram cervicem, cerebri soluta compage, vecte ferreo confregerunt. Sic roseo cruore perfusus martyr, nobis intercessor et cunctis seculis fidele patrocinium consecratum. B. Leonilla sancti martyris corpus collegit et aromatibus conditum honestissimæ tradidit sepulturæ.

Oratio. E

Adesto, Domine, supplicationibus nostris, ut qui ex iniquitate nostra reos nos esse cognoscimus, beati Benigni martyris tui intercessione liberemus. Per Dominum.

OFFICIUM ANTIQUUM S. BENIGNI.

Hoc officium cl. viro Bougaud per Philippum Guignard, virum doctissimum, innotuit. Testatur Bougaud hoc officium contineri in ms. antiphonario sec. XIII, nº 721, Trecis, in bibliotheca publica.

IN FESTO SANCTI BENIGNI MARTYRIS.

In I Vesperis. Ad Magnificat.

Ant. Ave, pater gloriose,
Ave, sidus jam cœleste,
Decorans Benigne cœlum.
Nos guberna, visens humum,
Quo lætemur triumphantem
Te patronum venerantes. F

Ad officium noct.

Invit. Martyris egregii recolentes festa Benigni, psallamus [Domino] quem decet omnis honor.

In I nocturno.

Ant. Christi miles Benignus, ab ipsis cunabulis christianus, sacerdos exstitit tandem valde devotus.

Ant. Hunc sanctus Polycarpus, præsul egregius, misit ab Oriente prædicare Gallorum genti perfidæ.

Ant. Tunc cæsar Aurelianus rabie suæ crudelitatis sæviebat in viros christianæ religionis.

Ant. Cujus comes Terentius, qui Christi nomen necdum audierat, sanctum presbyterum certis indiciis designat.

Ant. Est, inquit, peregrinus in hac provincia, qui baptizatorum balsamo linit corpora et est tonsus in coma ; habitu videtur alienigena.

Ant. Miraculorum gloria insignis ceremonias deorum respuit et vitam æternam sibi credentibus promittit.

Post I.

A **Post I lect.** ℟. Solemnitatem hodiernæ festivitatis benigno favore persequamur, * qua egregius Christi martyr Benignus occubuit. ℣. Hac die gaudent in cœlis angelici chori et in terris homines bonæ voluntatis. * Qua.

Post II lect. ℟. Sanctus Benignus dixit : Sacratissima vox Christi est : Nolite timere eos qui occidunt corpus, * animam autem non possunt occidere. ℣. Corpus enim tortores diversis pœnis affligunt et aliquando interimunt. * Animam.

Post III lect. ℟. Christi miles gloriosus, sancti Polycarpi discipulus, ab Oriente Galliam est transmissus cum aliis suis fratribus, * quos cæsar pro Christo interfecit. ℣. Non enim sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in illis. * Quos cæsar.

Post IV lect. ℟. Laudemus Dominum in beati martyris Benigni meritis gloriosis, * ad cujus sepulchrum ægri veniunt et sanantur. ℣. Vere mirabilis Deus qui assiduis beatum Benignum miraculis coruscare facit. * Ad cujus.

B

In II nocturno.

Ant. Tunc cæsar Aurelianus præcepit vinculis arctari et sibi vinctum præsentari, ut posset quis et unde esset experiri.

Ant. Terentius comes sanctum Benignum verbum Dei prædicantem gentibus furens reperit et vinctum in conspectu Aureliani exhibuit.

Ant. Signifer christianorum, dixit cæsar ad sanctum Benignum, si te profiteris esse doctorem, habes me tuum persecutorem.

Ant. Sanctum Benignum cæsar iniquissimus retrudi jussit in carcerem, dicens : Per sex dies nullus illi aquam præbeat.

Ant. Exhibete saxum grande et transforate illud, et pedes ejus plumbo immergantur, et in digitos manuum ejus calentes subulas configite.

Ant. Cum Benigno canes ferocissimos esurientes et sitientes includite. Reum in ergastulo carceris a militibus custodiri præcipit.

Post I lect. ℟. Aurelianus sanctum presbyterum sacerdotem cupiebat esse deorum ; * sed Christi famulus nec terrore concutitur nec promissis seducitur. ℣. Promittens omnia bona mundi et principatum inter primos palatii. * Sed Christi.

C **Post II lect.** ℟. Sanctus Domini dixit cæsari Aureliano : Jam non me mutabis a Christo * cui servio. ℣. Qui est Verbum Patris et lux inenarrabilis *, quique in se credentibus vitam æternam tribuit. * Cui.

* *edit.* inerrabilis.

Post III lect. ℟. Audiens hæc Aurelianus, nervis durissimis eum cædi præcepit, dicens : * Nisi hodie sacrificaverit, diversis eum pœnis affligite. ℣. Qui cum traditus Terentio comiti fuisset, extensus est. * Nisi.

Post IV lect. ℟. Beatissimus vir Benignus martyr erit per supernam gratiam. Divina dans miracula, promissa sumens munera, * vivit in Christo coronatus * perenni gloria. ℣. Vir [ar]mis divinis protectus, sævitiam persequentium feliciter superavit *. * Vivit. Gloria. * Perenni gloria.

* *edit.* superatur.

In III nocturno.

Ant. Præcelsus martyr carceri mancipandus dixit : Audite me, filioli, comites et tribuni, credite in Jesum Christum, redemptorem nostrum, quia ipse est spes et salus credentium.

Post I lect. ℟. Sanctus Benignus cum fuisset cæsus et carceri mancipatus, angelo confortante ita pristinæ sanitati est redditus, * quasi nec unam plagam fuisset perpessus. ℣. Altera autem die suis cum conspectibus jussit præsentari, sed omnino illæsus apparuit. * Quasi.

Post II lect. ℟. Gloriosus sacerdos gaudio repletus ait : Gratias tibi ago, Jesu Christe, * quod me sacrificiis dæmonum pollui non permittis. ℣. Tibi laus, tibi gloria, tibi gratiarum actio in secula sempiterna. * Quod me.

Post III lect. ℟. Insignis confessor et martyr Benignus vitam finire præcipitur ; quo columba nivea de carcere exisse * et cœlum ascendisse visa est. ℣. O quis odor suavitatis in loco efferbuit, quando pretiosa anima corpus reliquit. * Et cœlum.

Post IV lect. ℟. Sanctus Benignus martyr inclytus, dum in carcere perimeretur a lictoribus, sacer ejus spiritus, * cernentibus christicolis, in specie columbæ cœlos penetravit *, angelico comitante choro. ℣. Sancta illa anima corporeis nexibus absoluta, ab omni malitiæ felle immunis. * Cernentibus. Gloria. * Angelico.

In Laudibus.

E **Ant.** Inter coruscos Christi tirones emicat almus martyr Benignus, cujus ob amorem supplices odas regi concrepemus æthereo.

Ant. Athleta fortis Benigne, precamur, ferto preces nostras super sidera, quo mereamur adipisci Dei dona, te favente, in æterna gloria.

Ant. Nostri memor, quæsumus, esto sacer benivolus, qui jure certando exsuperasti immanis hostis vesaniam et triumphali functus.... gaudes jam cum supernis civibus.

Ant. Hymnum dicamus Domino, qui suum gloriosum militem decoravit egregie. Ipsum orantes annue pro nostris exorare contagiis.

Ant. Laudet concentus omnis cœlestis et infimus Christum regem Dominum, qui Benignum dignum nomine lucida sublimavit in gloria, post devinctos hostes rigidos.

Ant. O Benigne sancte, tui dignus hæres vocabuli, qui Benignus vocabulo et justis operibus martyr esse meruisti pro nomine Jesu Christi, hinc precamur te supplices, ut pro nobis Deum ores et ubique semper tua sentiamus suffragia.

F **Ant.** Benigno Deo dignas fundens preces Benignus, lancea percussus, suæ benignæ simplicitatis testem columbam mox habuit, quæ relicto corpore visa est cœlorum alta petisse regna, quo benigne misereatur nostri. Alleluia *ter*.

MISSA IN FESTO S. BENIGNI.

Vide Bougaud, pag. 459 sq.

Omnia de communi unius martyris, exceptis quæ sequuntur :

Collect. Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut qui beati Benigni martyris tui natalitia colimus, a cunctis malis imminentibus ejus intercessionibus liberemur. Per Dominum.

Graduale. Laude sacra excolendus est Benignus, qui polorum penetravit alta in specie columbæ felix.

Prosa.

Laus superno sempiterno
Regi sit et gloria,
Per quem sumus id quod sumus,
Ex quo constant omnia.
Cui Benignus martyr dignus
Ab adolescentia,
Sacerdotis vice fungens,
Factus est et hostia.

Oriundus

EX IMPR.

Oriundus hic vir sanctus
Traditur ex Græcia:
A beato Polycarpo
Missus est in Gallia.
Dyvion felix,
Tam præclari decoratum
Martyris præsentia,
Per quem provectus
In virtute tibi datur,
In commissis venia.
Erat in vultu gratia,
In ore facundia,
In signis efficacia,
In pœnis constantia.
Fides in Deo unica,
Caritas eximia,
Spes omnis supra cœlica,
Mens Christo consocia.
Cum jam multos baptizasset,
Et per provinciam
Ecclesias fundasset,
Ope suffultus divina,
Tunc cæsar Aurelianus,
In Christo sæviens,
Idolatria profanus,
Audita Benigni fama,
Jubet illum flagellatum,
B Nervis duris colligatum
Retrudi custodia ;
Et secum bis senos canes
Feros nimis et immanes,
Consumptos inedia.
Sed fit terror hic in vanum
Mansuescit ira canum,
Vincla cedunt omnia.
Restauratur corpus suum ;
Vulgus pavens hunc profanum
Renovat supplicia.
Flagellatus mancipatur
Rursus in custodia,
Ubi clausus confortatur
Angeli præsentia.
Post hæc vecte conquassatus,
Demum fuit penetratus
Militari lancea.
Quo columba prosilisse
Atque cœlum penetrasse
Visa fuit nivea.
Gaudet chorus angelorum,
Stola datur martyri gloriosa.
Per te nobis, martyr, detur
Peccatorum venia.
Amen.

Altera Prosa

C *Hanc prosam alteram cl. Bougaud testatur, pag. 461 sq., pristinæ formæ a se redditam ; strophas suppressas quondam et a cl. Bougaud restitutas uncinis inclusimus.*

Exulta, felix Divio,
Quæ Benigni glorioso
Decoraris sanguine.
In Græcia sanctis satus,
Polycarpi cura doctus,
Christi fulsit lumine.
Cunctis rebus abdicatis,
Zelo flagrans veritatis,
Venit in Burgundiam.
Sacri verbi seminator
Et errorum exstirpator,
Fundavit ecclesiam.
Multis claret miraculis,
Sanat morbos, dira mortis
Dissolvit imperia.
Fremit dæmon, cæsar furit ;
Sed martyr fidei reddit
Invictus obsequia.
Quantus tormentorum
Prodit * apparatus !
Stridet flagellorum
Ictus repetitus,
Bestiarum moles,
Plumbum liquefactum,
Lanceæ, subulæ
Parant exitium. D
[Christo Benignus militat,
Christus pro Benigno pugnat.
Quam certa victoria !
Igne, ferro vix probatus,
Tanquam aurum expurgatus
Jam fulget cum gloria.
Sanctum vinclis onerant,
Et squalido mancipant
Sine luce carceri.
Jejunus inter canes
Sex totos transit dies,
Nec sic valet conteri.
Rabidi canes mitescunt,
Instar agnorum procumbunt
Blandientes martyri.
Adest e cœlis angelus :
Quo præbente, dulcis cibus
Instillatur * gutturi.
Ab omni plaga sanatus,
Renovatus miles, rursus
In palæstram prosilit.
Nutu contrivit idola,
Et immolata fercula
Degustare renuit.
Hinc incensus furor
Crudelis tyranni ; E
Novum excogitat
Genus supplicii,
Quo Benignus cadat.
Virgis costas nudant
Tortores impii,
Victimam abluunt
Sanguinis rivuli,
Ut purior fiat.]
Transversa fossus gemina
Latus utrumque lancea,
Crucem gessit intra corda
Quam semper amaverat.
Non spinis caput pungitur ;
Cerebrum vecte frangitur,
Sicque pugil coronatur
Ritu quo cupierat.
[Mirabile spectaculum !
Sacerdos fit holocaustum,
Ecclesiæ fulcimentum,
Solamen fidelibus.
Mors Domino pretiosa !
Anima sicut columba
Pennis videtur ad astra
Extolli præpetibus.]
O Benigne, pater care !
Apostole gentis nostræ,
Fidei martyr præclare, F
Quos amasti, nunc tuere
De cœlo potentius.
Credamus quæ docuisti,
Pergamus quo pervenisti,
Ut a Christo prædilecti
Tecum mereamur frui
Coronis perennibus.
Amen. Alleluia.

* edit. prodet.

* edit. instellatur

OFFICIUM RECENS.

Sequitur ex officiis propriis ecclesiæ Divionensis pars officii sanctissimi martyris præcipua, hymni videlicet cum lectionibus secundi nocturni. Sanctum Benignum *Burgundiæ apostolum suumque Patronum ecclesia Divionensis celebrat dominica ultima post pentecosten, quæ est huic festo dies fixa e 1 novembris ob festum Omnium Sanctorum. Lectiones quas approbante Pio IX Romano pontifice ecclesia Divionensis de suo apostolo recitat,* ex antiqua traditione *sumptæ sunt ; quæ traditio sane antiqua est, quippe quæ ad VI saltem seculum pertingit.*

De eodem sancto Benigno *alterum Divione festum agitur die 24 novembris, ubi sacri corporis inventio*

A *inventio recolitur, lectionibus desumptis ex historia S. Gregorii Turonensis. Nos eamdem narrationem in Commentario descripsimus, num. 3 sqq.*

In I Vesperis. Hymnus.

Fusa sacratis Divionis aris
Plebs, diem cœtu recolat solemni
Quo penetravit meritis abundans
Astra Benignus.
Obsitos cives tenebris opacis
Hostis humani generis tenebat :
Doctor adventat : simul hæ fugantur
Solis ut ortu.
Verba Burgundis quot habet docendis,
Vita quot sese manifestat actis,
Tela sunt lucis tot in inferorum
Missa tyrannum.
Nocte discussa, populus nefandi
Se reum cultus lacrymis fatetur :
Tunc adoratos sibi quisque certat
Frangere divos.
Mente quod cæca prius horruerunt,
Corde complecti juvat : innovatis
Crux sapit Christi, Deus et fit ipse
B Regula vitæ.
Astat en sacris moriturus aris,
Se suos Christo simul offerendo.
Irruit tortor ; cadit et sacerdos
Victima Christo.
Laus tibi, summe moderator orbis,
Præmiis duros recreans labores ;
Quem fides, veri studiosa, trinum
Credit et unum. Amen.

Ad Matutinum. Hymnus.

Huc vos, cœlicolæ, præmia militis
Haud ingrata vocant, plaudite cantibus.
Et tu plaude tui, Divio, martyris
Sacro sanguine fulgida.
Ad pœnas rapitur, propositi tenax ;
Artus carnifices funibus alligant,
Magna vi lacerant, ossaque distrahunt,
Sulcant viminibus cutem.
Addunt pectinibus vulnera ferreis,
Multo nuda patent viscera vulnere :
Rimis spirat amor, martyris intima
Invicti legitur fides.
Immortalis honor sit tibi, Trinitas,
Ad lumen fidei quæ populos vocans,
Burgundæ celebri gentis apostolo
Donas præmia martyrum. Amen.

C

In II nocturno

(ex antiqua traditione).

Lectio iv. — Benignus, Burgundiæ apostolus, beati Polycarpi celebris Smyrnensis episcopi discipulus, et ab eo sacerdos ordinatus, ab eo quoque prædicaturus evangelium destinatur et in Gallias mittitur, una cum Andochio etiam presbytero, Thyrso diacono, atque Andeolo subdiacono. Andeolus quidem in regionibus quas Rhodanus alluit, subsistit, territoriumque Vivariense prædicatione sua et martyrio illustravit. Benignus autem cum Andochio et Thyrso Augustodunum Æduorum usque pervenit. Ibi a Fausto, nobilitate generis, senatoria dignitate et prætoris insignibus claro, perhumane accepti sunt ; cujus filium triennem Symphorianum, martyrii gloria postea insignem, Benignus baptizavit et Andochius e sacro fonte levavit.

Lectio v. Sociis Andochio et Thyrso Augustoduni relictis, in cujus territorio et ipsi mortem pro fide oppetierunt, Benignus Lingonas primum se contulit, urbemque illam tergeminorum fratrum Speusippi, Eleusippi et Meleusippi lustrali expiatione ac veluti primitiis, Christo initiavit. Tandem ad castrum Divionense ministerium ibi consummaturus advenit, quo circiter tempore imperator Marcus Aurelius ad videndum muros novos ibi constructos eo pariter adventabat. Jam suus Benigno labor fructus felicissimos atque ethnicæ superstitioni invidendos pepererat : jam numerosam plebem collegerat, quam evangelii luce perfusam verbo divino pascebat, et ad virtutes christianas informabat. Congressus enim suos habere et Deo facere solitum ferunt in sacris cryptis, supra quas insignis olim sancti Stephani vocabulo surrexit basilica, ubi semel priorum vis et furor persecutionum cœpit remittere.

Lectio vi. Vix advenerat imperator, cum apud eum Benignus impietatis in patrios deos accusatur : quem confestim tyrannus inquiri et vinctum ad tribunal suum adduci jubet. In pago Spaniaco, non procul Divione, inventus, comprehenditur, adjuvante præfecto regionis Terentio. Interrogatus ac minis modo, modo blanditiis ad ejurandam fidem tentatus, cum nil doli proficerent, nervis durissimis primum cædi, mox e trochlea suspensus, jubetur extendi disrumpique : E quibus in cruciatibus hæc ejus erat oratio : *Gratias tibi, Domine Jesu, qui hæc me dignatus es propter nomen tuum pati!* Hac constantia irritatus imperator, invictum pugilem in turrim includi jubet. (Hodiedum extant reliquiæ turris illius intra muros sitæ et sancti nomine insignitæ.) Ibi novis in eum furiis insurgunt; ejus pedes excavato inserunt lapidi et liquente plumbo alligant : ejus digitis candentes igne subulas vi adigunt; eum denique frementibus fame canibus objectant, qui ab eo, famis obliti et sanctitatem viri reveriti, abstinuerunt. Quod ubi rescivit Aurelius, ei collum caputque ferreo vecte tundi comminuique, ac totum corpus actis dextro lævoque latere lanceis transfigi jubet. Extincti corpus aromatibus conditum non longe a carcere in sepulchro repositum est, quod, ne obscurum aliquando aut ignotum esset, miraculorum luce Deus et copia illustravit.

Ad Laudes. Hymnus.

Plagas ingeminant, cedere nescius
Una cum canibus carcere clauditur :
Ut corpus lacerum jam rabidi fame F
Ceu frustum cito devorent.
Senos absque cibis martyr agit dies ;
At dulci superum lumine pascitur,
Quo plenus renovat prælia fortior,
Audax omnia perpeti.
Quem membris mutilum vixque superstitem
Cæsar crediderat, conspicit et stupet
Nec squalore putrem, nec domitum fame,
Nec cerni loca vulnerum.
His accensa furens impietas novis
Torqueri pugilem suppliciis jubet :
Hic rursum fieri numinis hostiam
Præclarum reputat decus.
Immortalis honor sit tibi, Trinitas,
Ad lumen fidei quæ populos vocans,
Burgundæ celebri gentis apostolo
Donas præmia martyrum. Amen.

In II Vesperis. Hymnus.

Ad palmam celeri cum volitet gradu,
Plumbo stringit atrox turba pedes cavo
Insertos lapide : sic quoque gloriæ
Mansit firmior æmulis.
Infigunt teneris insuper unguibus
Denas ignivoma cuspide subulas :
His martyr veluti tot radiis micat,
Tot scribit calamis fidem.

 Tandem

A

Tandem carnifices transadigunt, crucis
In formam, geminis pectora lanceis ;
Frangunt vecte caput : quo diademate
Fulget rege beatior.
Pœnarum satis est : mens super æthera
Pennis innocuæ fertur avis, viam
Demonstrans niveam, qua licet unica
Cœlesti requie frui.

D

Fac nos, Christe, tui martyris æmulos,
Qua pro te moritur, rite sequi fidem ;
Et cum vita manet, da tibi vivere,
Et cum mors veniet, mori.
Immortalis honor sit tibi, Trinitas,
Ad lumen fidei quæ populos vocans,
Burgundæ celebri gentis apostolo
Donas præmia martyrum. Amen.

DE SANCTA MARIA ANCILLA

VIRGINE ET MARTYRE

G. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Tempus martyrii. Decretum persecutionis falso Marci Aurelii nomine inscriptum.

B

Anno, ut videtur, CLXX. S. Mariæ ancilla

Deus, qui est mirabilis in sanctis suis, potentissimæ gratiæ suæ virtutem tunc maxime ostendere visus est, quando etiam in sexu fragili victoriam martyrii contulit, puellisque virginibus, ætatis teneræ atque imbecillæ carnis, inter horrendum pœnarum apparatum, per equuleos et ungues, per virgas ac scorpiones, per rotas ac flammas gloriosum præbuit de tyranno triumphum. Præclaras inter Ecclesiæ catholicæ heroinas, quæ ætatem vicerunt et tyrannum, candentique virginitatis lilio proprii sanguinis rosas adjungunt, non infimum locum tenet sancta Maria *ancilla, virgo et martyr, cujus acta miranda tractanda suscipimus. Cujas hæc* Maria *fuerit, quove in loco martyrium passa, difficilis sane solutionis nodus est, quique non semel hagiologorum ingenia vexavit.*

Acta interpolata

2. *Acta Martyrii* S. Mariæ *bina edimus. Primo loco ponimus longiora illa quæ Baluzius edidit* (1); *nos multorum codicum variantes lectiones sedulo annotavimus. Secundo loco veniunt Acta breviora, quæ Mombritius suo inseruit Sanctuario, quæque nos in codice Carthusiæ Ultrajectinæ reperimus. Breviora sunt, an vero antiquiora ? Primorum*

C

Actorum codices seculo undecimo antiquiores non sunt ; sed ipsa Acta, quantumvis interpolata, antiquæ ac sinceræ originis signa demonstrant, ac veluti antiqui ædificii lineas architectonicas in ruderibus adhuc conspicuas. Multa enim his Actis insunt quæ res romanas, vitam publicam atque istorum temporum mores et instituta referunt. Quæ vel ipsum Tillemontium moverunt. Ita enim scribit : Baluzius in altero tomo Miscellaneorum nobis historiam dedit sanctæ cujusdam Mariæ, ancillæ Tertulli cujusdam, ac jure admonet hanc narrationem sat bene scriptam antiquitatis faciem præ se ferre (2).

martyrium ponunt sub Hadriano et Antonino.

3. *Tempus martyrii Acta satis accurate definiunt imperatoribus Hadriano et Antonino. Antoninum Hadrianus adoptavit die 25 februarii anno 138 et eodem anno die 12 julii defunctus est. Quare, si Actis standum est, anno 138* Maria *martyrium fecit. Etenim tempore Hadriani et Antonini et captam et occisam disertis verbis Acta loquuntur. Verum enimvero hic maxima omnium quibus Acta premuntur exurgit difficultas. Nullum enim Hadrianus contra christianos tulit edictum. Testes disertissimi adsunt Tertullianus ac Melito apud Eusebium. Prior ita in Apologetici capite V* (3) : Quales ergo leges istæ quas adversus nos soli exsequuntur impii, injusti, turpes, truces, vani, dementes ? quas Trajanus ea parte frustratus est, vetando inquiri christianos, quas nullus Hadrianus.... impressit. *Melito* (4) *vero :* Soli ex omnibus Nero ac Domitianus, malevolorum quorumdam consiliis inducti, religionem nostram criminari studuerunt. A quibus deinceps falsa illa adversum nos calumnia manavit ad posteros, ut mos est vulgi, absque ullo judicio hujusmodi rumoribus fidem adhibere. Verum imperitiam illorum correxerunt piissimi parentes tui, frequentibus rescriptis objurgantes eos qui adversus religionis nostræ homines novi aliquid moliti essent. Inter quos avus tuus Adrianus quum aliis pluribus, tum Fundano, Asiæ proconsuli, litteras dedit. *Hæc Melito Asianus, Sardensis episcopus, in Apologetico quod Antonino imperatori obtulit, non quidem Antonino Pio, sed Marco Aurelio Antonino, imperii anno decimo, uti refertur in Eusebii Chronico* (5). F

qui tamen nullum adversus christianos decretum fecerunt

4. *Ipsam illam, de qua Melito, Hadriani epistolam, in Apologetico quod Antonino Pio obtulit Justinus martyr affert. Postquam christianorum causam egit, sanctosque ac puros eorum ritus probaverat, ita pergit :* Atque hæc quidem, si vobis rationi et veritati consentanea videntur, in pretio habete ; sin autem nugæ vobis videntur, contemnite, nec ut adversus hostes, ita adversus homines innocuos mortem decernite. Vobis enim prædicimus vos Dei judicium non evitaturos, si in injustitia permaneatis ; ac nos exclamabimus : Quod Deo placet, id fiat. Et quum ex epistola maximi et illustrissimi cæsaris Adriani, parentis vestri, postulare a vobis possemus, ut judicia, quemadmodum rogavimus fieri jubeatis, non tamen magis ob hanc causam rogavimus, quod ita constitutum esset ab Adriano ; sed, quia scimus nos justa petere, orationem et rerum nostrarum enarrationem conferimus. Adriani autem epistolæ

(1) *Miscellanea*, tom. I, pag. 27. — (2) *Mémoires pour servir à l'hist. eccl.*, tom. II, notes, pag. 279. — (3) Migne, P. L., tom. I, pp. 296, 297. — (4) Eusebius, *Hist. eccl.*, lib. IV, cap. XXVI (Migne, P. G., tom. XX, p. 395). — (5) Migne, P. G., tom. XIX, p. 562.

exemplum

A exemplum etiam subjicimus, ut in hoc quoque verum a nobis dici perspiciatis. Sic habet illud exemplum : Minucio Fundano. Litteras accepi ad me scriptas a Serenio Graniano, clarissimo viro, cui successisti. Videtur igitur mihi res non sine inquisitione prætermittenda, ne et homines perturbentur et sycophantis materia sceleris præbeatur. Si ergo ad hanc petitionis rationem provinciales sese obfirmare possunt adversus christianos, ut etiam pro tribunali respondeant, illuc tantum se vertant, non autem petitionibus aut solis utantur clamoribus. Multo enim magis convenit, si quis accusare velit, te ea de re cognoscere. Si quis igitur accuset, et *(christianos)* præter leges aliquid agere demonstret, ita statue ut gravitas delicti postulabit. Quemadmodum etiam me hercule, si quis calumniandi causa hunc prætextum arripiat, cogitationem suscipe de hac crudeli agendi ratione et cura ut ulciscaris (1). *Inde quidem patet nullum ab Hadriano persecutionis edictum datum fuisse, multo minus ab Hadriano una cum Antonino : quomodo enim, si ita factum fuerat, Justinus ad ipsum Antoninum hæc scribere* B *ausus fuisset? Acta autem* S. Mariæ *edictum Hadriani et Antonini exhibent adversus christianos quod Baluzio, in notis ad* Mariæ *Passionem* (2), *vetus esse videtur et disciplinam sapere illorum temporum, petitque :* Quid huic edicto faciemus? *Cito respondeo, spurium ac supposititium declarabimus.*

Acta falsum persecutionis decretum exhibent. 5. *Quid ergo de horum Actorum veracitate censendum ? Mentem meam simpliciter aperiam. Credo hæc Acta martyrii magna ex parte sincera esse ; haud tamen adsunt argumenta quibus eorum sinceritatem astruere certo licet. Genuina non sunt, apocrypha sunt, antiquitatem tamen redolent. Putarim ex iis esse quæ post combusta ecclesiarum scrinia e vivace memoria christiani restituerint. At, inquies, qui persecutionis edictum falsum cuderunt, atque adeo fictam persecutionem supposuerunt, illine veraces ac sinceri in enarranda martyrii substantia ? Animadvertendum est ex ficto persecutionis edicto non sequi fictam quoque persecutionem fuisse. Nihil enim certius est quam christianos in Asia, imperante Hadriano, imperante quoque Antonino, persecutionibus ac calumniis provincialium petitos fuisse. Quod nimirum ex toto Eusebii lib. IV* C *patet, et nominatim ex allegatis Hadriani* (3) *et M. Antonini* (4) *litteris, ex ipsa quoque, cujus mentionem fecimus, Justini Melitonisque apologia. Ut enim Barchochebæ persecutionem in Judæa contra christianos acerbissime sævientis missam faciamus; cur Justinus et Melito apologias obtulerunt, nisi ut persecutionis æstum sedarent ? Fuit sane sub Hadriano christianorum persecutio, quam ad mitigandam Hadrianus, a Serenio Graniano certior factus, litteras ad hujus successorem dedit. Popularem tamen persecutionem fuisse, ex ipsis illis litteris manifestum est. Christianos petitionibus et clamoribus vexatos fuisse, non justis judiciis, ex iisdem patet. Epistola M. Aurelii Antonini idem declarat. Quid ergo ? In Actis* Mariæ *eosdem illos populi clamores,* Mariam *ad mortem poscentis invenimus. Accusationem itidem sycophanticam Acta præmittunt. Habemus ergo talem persecutionis modum, qualem historia istis temporibus assignat.*

quod sub Marci Aurelii nomine circumferebatur, 6. *At vero unde repetitum est decretum, quod Hadriano atque Antonino Acta adscribunt ? Responsum congruum Melito suppeditat. Quomodo enim homines inquieti atque injusti christianis insidias struebant sub imperatoribus clementibus ?* AUCTORE G. V. H. Quod enim, *inquit*, nunquam factum fuerat, persecutionem patitur piorum hominum genus, novis per Asiam decretis exagitatum. Impudentissimi namque delatores et alienarum opum cupidi, ex imperialibus edictis occasionem nacti, palam diu noctuque grassantur spoliantque homines innoxios. *Et paulo post :* Quod si, hæc tuo jussu fiant, recte atque ordine facta sunto. Neque enim fieri potest ut justus princeps aliquid unquam injuste constituat ; et nos libenti animo ejusmodi mortis præmium ferimus. Unum illud a te petimus, ut, quum hujusmodi pertinaciam facientes per te ipsum prius examinaveris, tum deinde pro tua humanitate statuas utrum supplicio ac morte affici, an salvi et securi degere mereantur. Sin vero illud consilium atque edictum plane inauditum, quod neque adversus barbaros hostes sanciri decuerat, nunquam a te profectum est, obsecramus te multo magis ne nos hujusmodi publico latrocinio diutius vexari permittas.

7. *Hic attentum velim lectorem. Habemus ex* *et ex quo delatores occasionem nanciscebantur,* *Melitone* delatores, alienarum opum cupidos, ex imperialibus edictis occasionem nactos *; habemus* edictum inauditum, ne adversus quidem barbaros sanciendum, *quod Melito dubitat utrum ab Marco Antonino profectum sit : edicti tamen formam non habemus, sive a Melitone suppressam, sive ab Eusebio prætermissam. Quid si* Mariæ *Acta falsum illud ac crudele edictum continent ? Rem ita se habere, etsi certo demonstare nequeo, vero tamen adeo propinquum ac simile arbitror, ut continere me non valeam quin sententiam illam amplectar. En illud decretum :* Maximianus Adrianus et Antoninus, Pii, Felices, Augusti, omnibus sub nostro jure viventibus salutem. Pervenit ad nos varietas religionis a quibusdam nuper inventa. Nonnulli enim esse perhibentur quibus nec sacrificia cordi sunt, nec cultus ille quem colimus ; per quos sine dubio, nisi cito pœnæ formido succurrat, obliteranda est omnis antiquitatis credulitas et veneratio extinguenda majorum. Damus igitur omnibus populis hanc legem et singulis judicibus observanda hæc edicta proponimus, ut compellantur ad sacrificium singuli, et rebelles gladio ultore feriantur. Maluimus enim paucos interfici quam omnes errore decipi, nec vagari eos per F varia, sed potius unius esse sententiæ. Si quis igitur hujus legis aut cultus occultandum aliquem putaverit cujuslibet ætatis aut sexus, ferro ipse exhalet spiritum legibus repugnantem ; facultates vero ejus fisci commodis inferantur. Delator autem tanti criminis ex ærario publico quadringentorum denariorum collatione gratuletur, ut omnes agnoscant nec peccatum perire nec præmium.

8. *Ne quis offendatur imperatorum nominibus,* *ut patet ex collatione cum Melitone ;* *quæ Melitoni apologiam Marco Antonino offerenti convenire nequeant ; faciam enim ut convenire unice palam fiat. Non habemus originalem decreti formam, nec antiqua apographa, sed exemplaria quæ octingentis annis superiora non sunt. Librarii ergo prænomina suppleverint. Supplementa tolle, et habetur pro Maximiano Adriano Antonino Pio, Felice, Augusto, M. A. Antoninus P. F. Aug., id est Marcus Aurelius Antoninus Pii Filius, Augustus, idem cujus sub nomine iniquum circumferri decretum Melito questus est. Decretum deferri christianos atque eos qui christianos occultant, ex-*

(1) Ibid., tom. VI. p. 431-434. — (2) *Miscellanea*, tom. I. p. 75. — (3) Migne, P. G., tom. XX. pag 325. — (4) Ibid., p. 334.

AUCTORE G. V. H.

pressis verbis jubet. Habemus delatores, *de quibus Melito conqueritur : decretum delatoribus præmia constituit ; habemus homines* alienarum opum cupidos, *bonorum videlicet christianorum, post cædem fisco attributorum, ex quibus delatoribus sua merces pararetur. Intelligimus nunc quibusnam ex decretis imperialibus delatores cupidi occasionem nancisci possent. Tantum ergo abest ut spurium decretum Actis insertum dubiam eorumdem Actorum sinceritatem faciat, ut quam maxime illam commendet.*

indicio temporis inde emergente.

9. *Manifesti hic erroris origo invenitur, quo in Actorum principio tota historia martyrii temporibus Hadriani et Antonini assignatur. Debebant enim librarii secum consentire, quum in decreto Hadrianum legissent, ac in quibusdam exemplaribus interposita* et *conjunctio necessarium redderet secundum imperatorem. Quibus rebus efficitur ut martyrii tempus satis accurate innotescat. Etenim hæc Melitonis apologia, ex qua decretum Marci Antonini nomine falso inscriptum nobis innotuit, imperatori porrecta fuit decimo ejusdem anno. Quare primæ Marci Aurelii Antonini decadi* Mariæ *martyrium adscribendum videtur ; quod ex omisso Lucii Veri nomine confirmatur : hic enim nono M. Aurelii anno mortuus est.*

§ II. Examen Actorum. Antiquitatis vestigia.

Acta antiquitatem sapiunt :

Diximus multa in his Actis reperiri quæ antiquitatem redolent, res romanas, atque istorum temporum mores atque instituta satis accurate referunt. Quod non solis nobis ita visum est, sed tum aliis tum maxime doctissimo viro Edm. Le Blant, quem honoris causa nominamus, quique hæc eadem Mariæ *Acta in supplemento ad Ruinartii Acta sincera non semel tetigit* (1). *Libentissime fatemur eadem cum doctissimo viro nos sentire, quod ex sequentibus fiet manifestum, ubi non pauca a cl. Le Blant collecta in usum nostrum cum omnimoda honoris significatione derivabimus. Ad ostendendum igitur quam multa in his Actis antiquitatem sapiant, sequentia sunto.*

De voce principalis, de qua scriptores antiqui

11. *Dicitur* Maria *ancilla fuisse Tertulli* principis, *aut juxta alios codices* principalis. *Principalium dignitas notissima est. Baluzius in notis ad hanc Mariæ Passionem* (2) *plures auctorum locos citat : Augustinus, Epist. CLVIII :* Rufinum Cirtensem principalem commendo eximietati tuæ. *Idem Epist. XLI (in nova editione) :* Fratrem Hilarinum Hipponensem archiatrum et principalem multo commendamus. *Salvianus lib. V :* Quis ergo, ut dixi, locus est, ubi non a principalibus civitatum, viduarum et pupillarum viscera devorentur? *Quos hic dicit* principales, *ait Baluzius, paulo ante* curiales *vocat.* Quæ enim sunt non modo urbes, sed etiam municipia atque vici, ubi non quot curiales fuerint tot tyranni sint? *Hæc ille.*

et inscriptiones.

12. *De primo principali coloniæ agitur in variis inscriptionibus. Sic apud Orellium nº 2170, inscriptio Hispellensis :* C. MATRINIO AURELIO | C. F. LEM | ANTONINO V. P | CORONATO TUSC. ET UMBR | PONTI. GENTIS FLAVIÆ ABUNDANTISSIMI MUNERIS SED ET | PRÆCIPUÆ LÆTITIÆ THEATRALIS. IN COL ÆDILI. QUÆSTORI. DUUMVIRO. ITERUMQUE Q. I. D. HUJUS SPLENDIDISSIMÆ | COLONIÆ CURATORI R. P. EJUSDEM COL. ET PRIMO PRINCIPALI OB MERITUM | BENEVOLENTIÆ EJUS ERGA SE | URBS OMNIS URBANÆ FLAVIÆ | CONSTANTIS PATRONO DIGNISSIMO. A....... | L. X. X. L. M. P. P. *Eadem inscriptio iterum citatur nº 3866. Inscriptio alia Auximi (nº 3868) eamdem dignitatem commemorat:* C. OPPIO C. F. VEL | BASSO P. P. P. C | PR. I. D. AUX. 7. LEG. $\overline{\text{IIII}}$. FL. FEL. ET LEG. II. TR. FOR | EVOC. AUG. AB. ACT. FORI | B. PR. PR. MIL. COH. II. PR | ET COH. XIII. ET. XIIII URB | OMNIBUS OFFICIIS IN CALIGA FUNCTO | CENTURIONES LEG. II. TRAIANÆ FORTIS | OPTIMO ET DIGNISSIMO | IN CUJUS DED. CENAM COL. DEDIT | L. D. D. D. *Ubi* P. P. P. C. *cum Orellio legendum putamus* PRIMO PRINCIPALI PATRONO COLONIÆ. *De viris principalibus sermo est apud Orellium in variis inscriptionibus. Sic nº 3760, inscriptio Panormitana:* TI. CLAUDIO HERODI | ANO C. V. LEG. PROV. SI | CIL. JUDICI RARISSI | MO. PATRONO COL | PANHORMIT. PRINCI | PALES VIRI EX ÆRE COL LATO. D. D. *Et altera nº 3761:* L. GABONIO ARUNCULEIO. VALERIANO | V. F. EQ. R. SACERD. ET E PRINCIPAL | OMNIB. HONORIB. FUNCT. PATRI ET | AVO SENATOR. CURATORI SUO | ET PATRON. OB MERITA. COLL | FABR. ET CENT. L. D. D. D.

Hi erant decurionum primi et prima civitatum munera obibant

13. *Ut quanta sit dignitas principalium virorum clarius intelligatur, pauca exscribo ex Everardi Ottonis libro,* De ædilibus coloniarum et municipiorum, *in quo pleraque ad veterem politiam municipalem pertinentia explicantur. Auctor eruditissimus, cap. V, p. 150, ita loquitur :* Quemadmodum enim, Augusto imperante, senatus in duas classes dividi cœpit, quibus sub Constantino tertia adjecta est, ut primi ordinis senatores dicerentur illustres, secundi spectabiles, tertii clarissimi : et sicut *Decemprimi scholarum* dicebantur, qui in singulis scholis domesticorum, temporis prolixitate ad eum gradum pervenerant, *l. 7 et 10. C. Th. de domest. et prot.*, sic etiam coloniæ et municipia, urbis imperantis exemplo, decurionum in decurias distributorum nonnullos habuerunt primores, et consilii publici principes, qui genere, patrimonio, ætate, auctoritate, usu rerum, numero liberorum aut munerum gestorum amplitudine excellerent, vel viri honorati et clarissimi, principis judicio, pluribusve eodem tempore suffragiis jure primi decurionis ornati. vid. *l. 6. § 5. D. de Decur. l. 2. D. de albo scrib.* juncta *l. 16. D. de usu et usufr. leg. l. 27. § pen. et ult. D. de pœn. l. 41. C. de lib. caus. l. 5. C. de cohort. et l. 2. C. de excusat. mun.* et ideo Principales ab ordine separantur in saxo Gruteri pag. 363. *Viri perfectissimi et Principales et splendidissimus ordo et populus Puteolanorum.* Hi vero primates, summates, ordinis vertices, seniores, principales, primarii, πρωτοστάται, πρωτοπολῖται et pro curialium amplitudine, V. X. XV. vel XX. primi dicebantur. Cæsar lib. I. de B. C. cap. 35. *Evocavit ad se Massiliensium XV primos.* Cicero lib. III. de Nat. D. c. 30. *L. Alenus chirographum sexprimorum imitatus est*, et in Novella Majoriani ad Basilium Pr. Præt. *Quinque primorum curiæ subscriptio,* nominatur. V. Jac. Gothofr. Parat. *C. Th. de decur.* et Noris. ad cenot. Pis. dissert. 1. cap. 3. Non ergo Decemprimi erant ædiles, neque magistratus, quemadmodum in toties repurgato Fabri Thesauro legitur : *Decemprimus, nomen magistratus municipalis, idem fere quod decurio :* neque legationis tantum causa creati, ut Manutius et Hotmanus credidere, vapulantes idcirco a Cl. Grævio ad Ciceron. pro Roscio cap. 9, neque iidem forte fuerunt cum

(1) *Les Actes des Martyrs* (Mem. Acad. des inscript., tom. XXX), §§ 3, 63, etc. — (2) *Miscell.*, tom. I, p. 75.

Decaprotis

A *Decaprotis* qui patrimonii munus gerebant *l. 3. § 10. l. 18. § 26. D. de decur.* licet vulgo confundantur etiam in Glossis Gr. Lat. δεκαπρῶτος, *Decemprimus*, δεκαπρῶτοι *Decuriones*, sed rempublicam administrabant, advocatione pro patria fungebantur, faciebant ludos, adscriptiones, exactiones et ejusmodi alia; quibus si recte functi, splendoris et honoris ornamenta capessebant, *l. 171. C. Th. de decur.* His quoque præ ceteris jus sententiæ dicendæ fuisse, colligo ex *l. 6.* et ex Apuleio de Mundo : *Decuriones etiam, quibus est jus dicendæ sententiæ ad consessum publicum commeabant.* Forte etiam princeps eorum, qui primus sententiam rogabatur, fuit instar principis Senatus Romani, quem a principibus civitatis, id est senatoribus, qui aliquo numero erant, distinguendum esse nuper Cl. Wesselingius monuit, lib. I. Obs. c. 8. Talis ergo inter Alexandrinos principales fuit *primus curiæ, qui muneribus universis expletis ad summum pervenit gradum*, in *l. 56. C. de decur.* et C. Matrinius Aurelius PRIMUS PRINCIPALIS apud Fabrett. cap. II. inscript. 250. B L. Castronius Pætus *princeps municipii Lucensis*, Cicero lib. XIII. Epist. 13. Granius item *princeps coloniæ* Puteolanæ, Valerius Maximus lib. IX, cap. 3, n. 8 et Silva *ordinis sui Primus*, apud Ammianum l. 28, cap. 6. PRINC. CIVITATIS NICAPOLITANOR. apud Gruter. 4, pag. 472 et in alia apud Octavium Rossium : TIRINUS. INGENUI. F. PRINCEPS. SABINORUM hoc est πρωτοπολίτης, et Sabii municipii decurio primus, ut Reinesius exponit epist. 44, ad Rupert. pag. 394, cl. III. n. 43. cl. VI. n. 100. *Sive ergo Tertullus principalis tantum, sive etiam princeps civitatis fuerit, constat hunc virum ex civitatis suæ primoribus fuisse, quod cum tenore Actorum consonat.*

2° in commemorando festo natali;

14. Natalem itaque filii celebrante Tertullo, cum impuris idolis vanisque simulacris hostias immolaret, Maria incumbebat jejuniis, *etc. (Passio I, num. 1). Natales dies magno ac celebri cultu, conviviis præsertim, celebrari consuevisse, ex innumeris veterum locis manifestum est. Celebrabantur dies natales deorum. Ita Minucius Felix in Octavio* (1) : Omitto vetera quæ multa sunt et de deorum natalibus donis, muneribus. *Tertullianus* (2) : Idem fit idoli natali, omni diaboli pompa frequentatur. *Dies natales imperatorum. Suetonius :* C Equites Romani natalem ejus *(Augusti)* sponte atque consensu biduo celebrarunt (3). Consulibus oblitis de natali suo edicere abrogavit magistratum *(Caligula)* (4). *Dies natalis magnorum virorum. Horatius* (5) :

Jure sollemnis mihi sanctiorque
Pene natali proprio, quod ex hac
Luce Mæcenas meus affluentes
Ordinat annos.

Privati homines suos celebrabant natales. Plautus (6) :

Mihi hodie natalis dies est ; decet eum omnes vos concelebrare.

Juvenalis (7) :

Natali, Corvine, die mihi dulcior hæc lux.

Die natali veteres splendidiore cultu utebantur. Perseus (8) :

Pexusque, togaque recenti
Et natalitia tandem cum sardonyche albus.

G. V. H.

Die natali ab amicis munera accipiebant. Plautus (9) :

Hic *(annulus)* est, quem ego tibi misi natali die.

Martialis (10) :

Natali tibi, Quinte, tuo dare parva volebam
Munera, tu prohibes; imperiosus homo es.

Ii quorum natales essent, cœnam *dabant* amicis ac magistris..., celebrandæ lucis annuæ quam principem sibi vitæ *habuerant. Gellius* (11). *In natalibus liberorum genialiter sibi quandoque indulgebant.* Potiones vix honestas natalibus liberorum podagricus senex hauriebat (12). *Natales filiorum tam celebres habebant aliqui, ut etiam post eorum mortem annuas epulas darent. Exemplum esto inscriptio Crotoniensis, apud Orelli n° 4414* : FUTLÆ C. F. LOLLIANÆ | FILIÆ PIISSIMÆ. C. FUTI | US ONIRUS ITERUM II. VIR. ITEM | DEDIT DECURIONIBUS HS. X. N. UT EX USURIS EORUM QUOD ANNIS VII. IDUS E APRILES NATALE FILIÆ MEÆ EPULANTES CONFREQUENTETIS HS. CCCC. N. ET IN PROFUSIONIBUS HS. CC. N. NEQUE IN ALIOS USUS CONVERTATIS L. D. D. D. *Ex quibus efficitur festum celebratum die natali filii Tertulli principalis, quale Acta referunt, vitæ ac moribus veterum imprimis consentire.*

15. *Natalitio itaque die filii domini sui Tertulli* Maria *jejunabat et a conserva dominæ prodita, de causa jejunii interrogata, præscriptum ex more christianorum jejunium libere confitetur. Antiquitatis speciem certe habet narratio Actorum. Hostias die natali filii immolat Tertullus; hostias immolat Horatius die natali Mæcenatis* (13) :

ara castis
Vincta verbenis, avet immolato
Spargier agno.

Occulta quoque christianæ servæ religionis observantia antiquitatem priorum temporum refert. Diu tamen insidiante conserva latere non potuit ; prodita mox vocatur a domina, diciturque ei : Quæ est causa jejunii? An occasio ista tristitiæ est, quia natum tibi nuper dominum perhorrescas? Re- F spondit Maria: Numquid novi aliquid nunc usurpo? Semper mihi sunt observanda jejunia. Quomodo tristitiæ illud adscribitur quod consuetudinis causa servatur? Christiana sum, christiano nascor genere; hereditarius mihi iste cultus est Christi *(Passio I, num. 2.) — Hic rursus antiquitatis nota apparet. Responsum enim* Mariæ *tale est quale prioribus istis seculis convenit. Tunc enim rariores erant qui christiano nascebantur ex* genere, *quibus* hereditarius cultus Christi *esset. Quod apprime cohæret cum iis quæ postea in defensione Tertulli a scholastico Nicagora dicentur. Inde enim discimus* Mariam *esse vernulam domi natam, a parentibus christianis, servis Cleonidis patris dominæ suæ, Tertulli uxoris. Similia alibi reperiuntur christianorum responsa, quasi honoris causa :* χριστιανὸς ἐκ χριστιανῶν γονέων τυγχάνω, christianus ex christianis parentibus existo (14), *et* ἀπὸ παιδός

(1) Migne, P. L., tom. III, pag. 255. — (2) *De idololatria*, cap. 10 (ibid., tom. I, p. 674). — (3) *De XII Cæsaribus*, lib. II, cap. 57. — (4) Ibid., lib. IV, cap. 26. — (5) *Od.*, lib. IV, 11, vers. 17. — (6) Pseud., I, 2, 32. — (7) *Sat.*, XII, 1. (8) *Sat.*, I, 15, 16. — (9) Curc., V, 2, 56. — (10) *Epigr.*, IX, 54, 1 et 2. — (11) *Noct. Att.*, lib. XIX, cap. 9. — (12) Seneca de Ira, lib. II, cap. 33. Cfr Marquardt, *Handbuch der Röm. Alterth.*, tom. V, p. I, § 7. Das tägliche Leben. (13) *Od.*, lib. IV, 11, 6-8. — (14) *Act. SS.*, tom. III Aug., p. 159, in Actis S. Ursicini.

παιδὸς χριστιανὸς, a puero christianus (1). *Hinc in marmoribus* πιστὸς ἐκ πιστῶν (2), γένει χριστιανὸς, genere christianus (3).— Tunc imperante domina ut cibi aliquid hauriret, Maria plena Spiritu Sancto...clamavit ad dominam: Corpori potes imperare, non animæ; plus Deus meretur quam filius tuus. Delectet illum turpis cantus et saltatus obscenus, et quidquid ad delicias parvulorum diligens fingit cura nutricum; Dei vero non vanus et inanis est cultus, sed plenus felicitatis et gratiæ, tuendaque castitas, amanda sobrietas, esca fugienda est *(Passio I, num. 2). Quæ* Maria *hic respondet de impuro conviviorum apparatu cantuque obsceno, a quibus casta puella abhorrere se dicit, antiquitatem sane redolent. Nec minus fortasse sævam gentilium crudelitatem pingunt inflicta deinceps a Tertullo castissimæ virgini verbera* in abdita membri parte, *ut pudori virginali illuderet. Solemne enim impuris hominibus erat nudare christianas virgines et pœnæ addere crudelem contumeliam.*

4° In adjunctis judicii;

16. *Post crudam verberationem retruditur in carcerem* S. Maria, *ubi triginta dies degit. Interim res pervenerat ad aures delatorum, qui alienis* B *bonis inhiabant, atque occasionem nacti ex ficto imperatorum decreto, ad præsidem Tertulli nomen deferunt, quippe qui contra imperiale decretum christianam domi suæ occultasset.* Statim ad tribunal Tertullus adducitur et primoribus convocatis, assistente etiam vulgi corona, retractari legem præses jussit ex codice. *(Pass. I num. 4). Notetur solemnis ac publica legis proclamatio coram primoribus ac populo, quod antiquitati plane consonat. S. Joannes Chrysostomus hanc publicam imperialium decretorum recitationem commemorat* (4). *Symmachus ad Honorium scribens dicit imperatoris decreta,* statuta cœlestia populis *fuisse* recitata (5). *A Theodoreto discimus Constantii litteras Romæ publice in amphitheatro lectas fuisse* (6). *Eadem recitatio decreti imperialis coram populo et primoribus invenitur in Actis S. Sergii* (7), *in Actis S. Terentiani* (8), *et alibi, ut videre est apud Le Blant* (9). *De decreto illo egimus supra, atque, ex Melitone indiciis acceptis, visum fuit esse illud decretum sub falso Marci Aurelii nomine pervulgatum. Notatu dignum est, juxta Acta, principali civitatis in judicium adducto, primores civitatis convenire et sui ordinis* C *virum defendere. Notanda insuper publici judicii forma :* Lecta itaque hac constitutione ad circumstantes, præses ait : Quid sum ad ista facturus? Numquid repugnare possumus his præceptis? Responderunt principes curiæ, dicentes : Humanius nos audire dignare. *(Pass. I, num. 5.) Pari modo incipit causa quædam a Marco Aurelio dijudicata :* Advocatis fisci dixit *(Antoninus cæsar) :* Vos habetis judices vestros. Vivius Zeno dixit : Rogo, domine imperator, audi me patienter (10). — Tunc præses scribi quæ dicerentur jubet. Surrexit scholasticus Nicogoras. Ut erat fandi peritus et artifex ad loquendum, omnium persona suscepta, publico ore sic loquitur *(Pass. I, num. 5). Scholasticus dicebatur qui publice causas defendendas susciperet. Exemplo sit illud Constantii:* Sæpissime scho- D lasticos ultra modum acceptis honorariis in defensione causarum omnium et annonas et sumptus accipere consuesse (11). *Illa quoque :* fandi peritus *et* artifex ad loquendum, *germanæ sunt antiquitatis. Virgilius :* Fandi doctissima Cymodocea (12). *Cicero :* Artifex ad corrumpendum judicium (13). *Quintilianus :* Artifex in lacrymas (14).

5° In defensione pro Tertull.,

17. *Jam orationem aggreditur Nicagoras, adulatione utique asiana, temporibus, locis et personis aptissima :* Lucifer summe, lumen totius civitatis *(Pass. I, num. 5). — Quæ vero in oratione ad commendationem Tertulli proferuntur, accurate homini civitatis principali conveniunt. Quorum age aliqua publicis inscriptionibus confirmemus.* 1° *Fuisse dicitur* Augustorum Pontifex. *In cenotaphiis quæ dicuntur Pisana, laudatur* T. STATULENUS JUNCUS. PRINCEPS COLONIÆ NOSTRÆ. FLAMEN. AUGUST | PONTIF. MINOR PUBLICORUM P. R. SACRORUM. (15). *Inscriptio Magone reperta :* Q. CORNELIO Q. F. QUIRINA | SECUNDO | ÆDILI II VIRO | MUNICIPI. MAGO | FLAM. DIVOR. ET AUG | L. CORNELIUS SATUR | SOCERO | Q. CORNELIUS SATUR | AVO OPTIMO OB | E PLURIMA MERITA. (16). *Altera Magonensis :* L. FABIO L. F. | QUIR. FABULLO | ÆD. II VIR III | FLAMINI DIVOR. AUG. R. P. MAG | OB MULTA EJUS MERITA. (17). *Sed hæc dignitas primoribus coloniarum collata, ut essent divorum pontifices, flamines augustales, tam nota est ut ex multis inscriptionibus hæc pauca speciminis causa attulisse sufficiat.*

laudibus ejus referta,

18. *Dicitur* 2° Munerarius civitatis. *Quam grato animo fuerint cives erga primores suos ob muneris editionem, sequentes inscriptiones probant :* C. MATRINIO AURELIO | C. F. LEM. ANTONINO V. P | CORONATO TUSC. ET UMB | PONT. GENTIS FLAVIÆ ABUNDANTISSIMI MUNERIS SED ET | PRÆCIPUÆ LÆTITIÆ THEATRALIS IN COL ÆDILI. QUÆSTORI DUUMVIRO | ITERUM Q. Q. I. D. HUJUS SPLENDIDISSIMÆ | COLONIÆ. CURATORI R. P. EJUSDEM | COL. ET PRIMO PRINCIPALI OB MERITUM | BENEVOLENTIÆ EJUS ERGA SE | URBS OMNIS URBANÆ FLAVIÆ | CONSTANTIS PATRONO | DIGNISSIMO | A... | ... I. X. X. L. M. P. P. (18). DIVO ANTONINO | PIO | C. EGNATIUS FESTUS ÆDIL. II VIR | HUIC CUM PLEPS URBANA LUDOS PUPL | EDENTI AD STATUAM SIBI PONENDAM | PECUNIAM OPTULISSET. IS. HONORE | CONTENTUS IMPENSAM REMISIT ET IMPETRATA VENIA AB ORDINE | PERUSINOR. OPTIMO MAXIMO F PRINC | DE SUA PECUNIA POSUIT. CUJUS | OB DEDICATIONEM DARI JUSSIT | AB HEREDE SUO. DECURIONIB | SING. HS. IIII N. PLEBI HS. II. N. L. D. D. D. (19). CN. VOESIO | CN. FIL. APRO QUÆSTORI ÆDILI II VIRO | FLAMINI DIVI AUG. VI VIRO | AUGUSTALI. CURATORI ANNON | TRIENNIO CONTINUO. CURAT. MUNERIS PUBLICI GLADIATORI. III | QUOT IS TEMPORE HONORUM. CU | RARUMQUE SUARUM PLENISSIMO MUNIFICENTIÆ STUDIO VOLUPTATIB | ET UTILITATIBUS POPULI PLURIMA CONTULERIT. LUDUM ETIAM GLADI | ATORIUM ET SPOLIAR. SOLO EMPTO | SUA PECUNIA EXTRUCTUM. PUBLICE OP TULERIT. CUJUS MERITIS POSTULANTE POPULO STATUAM PUBLICE PONI PLACUIT. D. D. (20). Q. VERRIO Q. F. PAL | FLACCO | SEVIRO AUGUSTALI | CURATORI MUNERIS | PUBLICI | DECRETO STATUAM ET FAS | ORDO

(1) Ibid., tom. II Jun., p. 1044, in Act. S. Tatiani. — (2) Lupi Epitaphium Severæ, ap. Le Blant, op. cit., 236, 237. — (3) Bayet, *De titulis Atticæ christianæ*, ap. Le Blant, ibid., p. 237. — (4) *In Genesim*, homilia XIV (Migne, P. G., tom. LIII, p. 112). — (5) *Epist.*, lib. X, 83 (Migne, P. L., tom. XVIII, p. 406). — (6) *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 14 (Migne, P. G., tom. LXXXII, p. 1039). — (7) *Act. SS.*, tom. III Febr., p. 462. — (8) Ibid., tom I Sept., p. 112. — (9) Op. cit., § 4. — (10) Digestorum lib. XXVIII, tit. IV, 3. — (11) *Cod. Theod.*, lib. VIII, tit. X, 2 (edit. Gothofredi, tom. II). — (12) Virgilius, *Æneid.*, X, 225. — (13) Cicero, *In Verrem*, VII, 71. — (14) Quintilianus, *Declam.*, X, 9. — (15) Orelli, *Inscript. Lat.*, n° 643 (16) Ibid., n° 169 — (17) Ibid., n° 170 — (18) Ibid., n° 3866. Cfr. supra, num. 12. — (19) Ibid., n° 2531. — (20) Ibid., n° 2532.

DECURIONUM

A DECURIONUM ET AUGUSTALIUM ET PLEPS UNIVERSA S. P. P. P. D. D.(1). *Contra hoc stultissimæ largitatis genus ista apud Vopiscum, in Carino cap. ult., valent:* Quo futuros editores pudor tangeret ne patrimonia sua... mimis ac balatronibus deputarent. *Quem tamen morem gratissimum fuisse Marco Antonino Philosopho, sub quo* Mariæ *causam agi putamus, patet ex Capitolino, in Antonino Philosopho, c. 23 :* Populi Romani voluptates curari vehementer præcepit per ditissimos editores.

commendantibus inscriptionibus.

19. Magnis præterea largitionibus ejus aucta respublica est; infinitum pecuniæ suæ modum in diversis fabricis et in balnearum calefactionibus dispersit. *(Pass. I, num. 5). — Eamdem largitatem erga cives et rem publicam multæ inscriptiones commemorant :* M. M. LARTIENI SABINI PATER ET FILIUS QUINQUENNALES AQUAM IN FANUM SUA IMPENSA PERDUXERU NT. SALIENTES QUADRIFARIA SUO | LOCO RESTITUERUNT. CANALES VETUS | TATE CORRUPTOS ET DISSIPATOS RESTI | TUERUNT. FISTULAS OMNES. ET SIGILLA | AHENEA POSUERUNT. TECTA REFECE | RUNT. OMNIA SUA IMPENSA FECERUNT. (2). M. VALERIO M. F | ÆD. DICT. | PRÆF. JUVENTUTIS B MUNICIPES COMPITENSES VEICORUM | QUINQUE. QUOD SPECUS MILLIA PASSUS ∞ ∞ ∞ PURGAVIT. REFECIT FISTULAS REPOSUIT. BALNEA VIRILIA | UTRAQUE ET MULIEBRE DE SUA PECUNIA REFECIT. POPULO VISCERATI GLADIATORES DEDIT. LUMINA. LUDOS | I. S. M. R. SOLUS FECIT. (3). L. ABULIUS DEXTER | MACELLUM. PORTICUM. CHALCIDICUM | CUM SUIS ORNAMENTIS LOCO ET PECUNIA SUA. (4). C. QUINCTIUS C. F. VALGUS | M. PORCIUS M. F. DUOVIR | QUINQ COLONIÆ HONORIS | CAUSSA SPECTACULA DE SUA PEC. FAC. COER. ET COLONEIS | LOCUM IN PERPETUUM DEDER. (5). M. AUREL | CHRESTUS OB HONO | REM PATRO | NAT. COLL | FABR. COL | APUL. AD EX | TRUCTION ÆTOMÆ | DED. HS. N. VI. (6). C. VOLUSIO VICTOR | I QUÆSTORI R. P. OC | RICULANORUM IIII | VIRI ÆDILES IIII VIRI JUR | E DIC. IIII QUIN. Q. CIVES ET | PLEBEI HOCE MERITO STAT | UAM HUIC POSUERUNT. Q | UI TERMAS IEMALIS. AD PRISTI NAM DIG. RESTAURAVIT ET | D. D. C. V. (7). T. FL. AVITO FORENSIII | VIR. ITER. QQ. OMNIB | MUNERIBUS FUNCTO. HIC | IDEM AD LAVACRUM BALNEAR. PUBLICAR. LIGNI DURI. VEHES. N. CCCC EN THECÆ NOMINE IN PER PETUUM OBTULIT ITA | TAMEN UT MAGISTRATUS QUODANNIS SUCCESSORIB | SUIS TRADANT FILIO T. FL. AVITI V. E PATRON. COL ORDO ET POPULUS. MISENAT. (8).

C *Multo utique plura citari potuerunt, sed hæc sufficiunt ad demonstrandum quam apte personis ac temporibus quadrent quæ ad Tertulli commendationem Nicagoras in Actis dixisse refertur.*

In interrogatione Mariæ

20. *Quæ deinde sequuntur in Actis interrogationes et responsa, et judicialem formam ostendunt brevitate, concisione, discretis per tritum illud* dixit, respondit *vicibus, et istorum temporum moribus conveniunt. Idem dicendum est de sententia judicis, in qua varia Tertulli insignia enumerantur, qualia civitatis principali conveniunt, quorumque exempla in iis quæ supra adduximus inscriptionibus publicis reperiuntur :* Tertullus publico ore laudatus, cui honor vel pro meritis vel pro natalibus rependendus est, editor optimus, senator insignis, imperatori pariter devotus et numini, qui et legibus simul satisfecit et cultibus, cujus imagines per omnem urbem sæpius ipse conspexi, liber abscedat. *(Pass. I, num. 5.) — Deinde notanda sunt usitata judiciis vocabula :* hanc puellam OFFERRI mihi jubeo, *et* stetit itaque ADDUCTA tandem. *Accipe ex multis exemplis pauca. Videlicet pro* offerri, *apud Le Blant : Paul. Sentent. V,* XXXIII, *9 :* " Qui transmittendum *(reum)* ad præsidem magistratibus obtulerit. " — *L. 9, § 3, de offic. procons. :* " De plano autem potest proconsul comminari et terrere filium a patre oblatum " *(Dig., I, XVI). — Tertull., De fuga, 6 :* " Præsidi oblatus. " — *Acta SS. Claudii, Asterii :* " Præses sedens pro tribunali dixit : Offerantur decretioni meæ christiani. " — *Acta S. Quirini :* " Quem præses Amantius per officium offerri sibi jussit in theatro " (9). Pro adduci : Ἐκέλευσε τὸν Παῦλον ἀχθῆναι : Et jussit Paulum adduci : (10). Λοιπὸν προσαχθέντα αὐτόν : Ceterum adductum illum (11). Jussit eam privatim adduci... jussit eam adduci cum filiis (12). Adducti sunt ad Romæ præsidem (13).

... in modo quo vulgus se gerit

21. *Ille quoque furentis populi clamor :* Viva duro cremetur incendio *(Pass. I, num. 5), antiquitati isti bene cohærent. In ipsa* Mariæ *interrogatione quamquam longiores orationes genuinas non putem, plura sunt quæ antiquitatem sapiunt. Nomen interrogata, non nomen sed cultum profitetur :* Christiana sum. D *Præses ait :* Dominus tuus te hic opperitur, ut aut præmium confitenti aut supplicium repugnanti, inferat. Elige itaque quid sequaris. *Cui Maria respondet aptissime :* Corporis ille dominus est, non animæ. *Ad quam præses mente imprimis romana, cui servus res esset, non persona :* Cur religionem domini, cum sis ancilla, non sequeris? *Plura in decursu interrogationis notari possunt quæ antiquam originem commendant. Sed ea quæ attulimus satis probant quod ab initio statuimus, in his Actis antiquæ originis multa signa et genuinæ formæ quasi superstites lineas observari.*

Suspecta sunt tamen quædam

22. *Fatendum nihilominus est inde ab interrogatione* Mariæ *apparere manifesta corruptionis signa, quale est illud stupentis præsidis per integram horam silentium. Deinde clamor indignantis coronæ tantus, ut* propter humanam vocem præses etiam ipsa putasset tecta corruere *(Pass. I, num. 11), suspectus merito est. Quamquam fieri potuit, quæ est mutabilis vulgi inconstantia, ut quam antea vivam incendio cremandam postulassent, nunc innocentissimæ puellæ tormentis horrendis laceratæ misericordia moverentur. At vero quæ circa finem narrantur de exitu totius negotii, deque* E Maria *aperto saxi sinu conclusa, de cælestibus spectaculis, deque concrematis in templo cum diis suis idololatris ac de reliquis ad ecclesiam christianorum confugientibus et clericorum ante pedes prostratis fidem nullam merentur. Quod autem ad apertam fugienti virgini rupem attinet, opinamur hoc prodigium ex fabulosis Theclæ Actis, quæ inter Metaphrastea opera leguntur, huc esse derivatum, quemadmodum in Acta S. Barbaræ simile miraculum ex eodem fonte deductum videtur. Utrobique enim antequam narratur eventus, Theclæ fit mentio. Quod miraculum non ideo rejicimus, quia id fieri potuisse haud credimus, sed quia factum esse nobis nullo modo constat. Potuit certe Deus, qui ad fidem orantis etiam montem in mare iturum promisit, quique orante S. Gregorio Thaumaturgo montem e loco dimovit, saxum ad receptaculum virginis aperire. Verum hæc Actorum pars tam claram sequioris ævi corruptelam indicat, ut nullam apud*

(1) Ibid., n° 4009. — (2) Ibid., n° 3322. — (3) Ibid., n° 3324. (4) Ibid., n° 3287. — (5) Ibid., n° 3295. — (6) Ibid., n° 3296. — (7) Ibid., n° 3857. — (8) Ibid., n° 3772. Cfr. Le Blant, op. cit., p. 182. — (9) Op. cit., pp. 150, 151. — (10) *Act. Apost.,* XXV, 6. — (11) Ruinart, *Act. sinc.,* Act. S. Polycarpi, n. IX. — (12) Ibid., Passio S. Felicitatis, nn. I et II. — (13) Ibid., Act. S. Justini, n. I.

prudentem

AUCTORE G. V. H.

prudentem virum fidem invenire debeat. Suspicor trinas illas rupes virginibus fugientibus obsequiosas, ab imperitis hominibus excogitatas fuisse ad repellendam gentilium irrisionem, qui christianos tepidæ fidei insimulabant, quod nunquam tanta cum fide orassent, ut montem, juxta Servatoris promissum, propellerent in mare. Secundum Acta Maria *putanda est intra saxi sinum mortem obiisse, sed explicite mors non narratur. Petrus de Natalibus suo compendio addit corpus* Mariæ *postea e saxo erutum fuisse atque honorifica sepultura donatum: quod libenter crediderim, quamquam nullo id auctore dixerit Petrus.*

§ III. De patria Mariæ ; ejus memoria in martyrologiis.

Titulus Neocorus

Hoc loco agendum est de patria Mariæ, *quam varie varii ex sequentibus verbis Actorum expiscari conati sunt :* At ille, cum [ira tum] admiratione commotus jussit Philocomo principali Neocorensium civitatis *(Pass. I, num. 16). Hinc enim* Mariam *aliqui Neocorensem appellaverunt. Nihil tamen in his Actis continetur unde ad martyris patriam inveniendam locumque certaminis omni remoto dubio demonstrandum deduci valeamus. Nicomediensem quidam, Neocorensem alii, est etiam qui Veronensem judicaverit, non alio, uti opinamur, inducti vestigio, nisi adjectivo nomine Neocorensis aut nomine Neocori, quod patronymicum esse suspicati* Mariam *Neocorensem vocaverunt. Alii turbatum errantis scribæ lapsu vocem autumantes, pro Neocorensi Nicomediensem aut Veronensem supposuerunt. Neutri erant in vero. Siquidem neocorus civitatis nomen non est, sed muneris publici ac dignitatis. Erant viri* neocori, *civitatesque* neocoræ. *Qua de re doctissime atque eruditissime disputavit in Chronologia et critica Historiæ profanæ et sacræ, F. Hieremias a Bennettis Capuccinus. Cujus in operis partis I, tomo V, prolegomenon septimum totum versatur circa urbes et populos in Oriente et Occidente neocoros et asylo sacros.*

communis multis urbibus

24. Nostrum non est hoc loco doctissimi viri disputationem retractare, nec vacat exscribere. Sufficiat pro instituto nostro allatis exemplis demonstrasse quænam sint civitates neocoræ virique neocori. Neocoræ erant urbes in quibus templa essent populi totius numinibus tutelaribus dedicata, ac totius provinciæ concursu celebrata. Urbes aliquæ leguntur pluries neocoræ, ob ædificata plura templa factosque plures concursus, festaque plura. Nec solum ob templa festosque conventus in honorem deorum instituta, sed etiam ob relatos inter cœlites Augustos, celebrataque in eorum honorem festa, urbes dicebantur neocoræ. Exemplum unum alterumve ex innumeris selectum, rem demonstret : A Dianæ delubro dicta Ephesus neocora est ; a binis deinde templis, Dianæ et Jovis, bis Neocora apud Sponium, Itin. Athen. ; a ternis : Dianæ, Jovis et Apollinis, ter neocora in nummis Caracallæ, Getæ et Gallieni ; a quaternis : Dianæ, Jovis, Apollinis ac Proserpinæ, quater neocora in nummis Caracallæ et Gallieni, apud Harduinum, p. 59 sq. (1). *Tradit Dio Cassius Nicomediam Commodo fanum exstruxisse festumque instituisse certamen, atque ita neocoram dici a senatu meruisse ;* D
Laodicea quoque ejusdem Commodi neocora senatus consulto dicta fuit, uti legitur in Commodi ac Caracallæ nummis, apud Spanhemium (2).

et viris.

25. Ab ista igitur neocoria sive templorum cura, urbes neocoræ, virique dicebantur neocori quasi templorum custodes sive æditui. Ita Laodicenses cives gloriabantur se esse Νεωκόρους Ἀσίας. *In urbe Paneade, deinde Cæsarea dicta a Philippo Tetrarcha, Herodes templum in honorem Augusti construxit dedicavitque, uti scribit Josephus, Antiquitatum l. 15, c. 12, ac de Bello Judaico, l. 1, c. 16. A templo in civitatem hæc religio manavit, civesque se Augusti neocoros appellarunt. Quod patet ex Augusti nummo Paneade sculpto, in quo templi effigies comparet cum epigraphe :* Καισαρεων φιλιπ-πολιτων Νεωκορων *apud Occonem, p. 71 et 82, Goltzium tab. 74, et Holstenium in notis ad Stephanum, p. 154 seq.* (3). *Titulus* Νεοκόρων *ad æditnos translatus est, i. e. ad sacrarum ædium custodes, de quibus loquuntur inscriptiones n° 60 et 79, apud Sponium in Miscell. Erud. Antiq., Sect. 10, p. 1328 et 1343. Lapides Oxon. Part. I, p. 148,* E
inscriptiones aliæ apud Reinerium, Class. I, n° 290, et Gruterum, p. 1102.2, p. 314.1, p. 85, n° 5 (4).

non nomen civitatis in qua passa credi possit Maria.

26. Quibus, si cui opus fuerat, in memoriam revocatis, patet nihil esse cur neocori nomen patronymicum censeatur, atque adeo Maria *nostra origine dicatur Neocorensis. Præterea, uti Georgius adnotat ad Adonem, in hunc diem, nulla apud veteres occurrit hoc nomine urbs aut civitas, nisi Neocoria villa in Bœotia, et, si placet, urbs Neoris. Quum vero ex ipsis Actis non urbs Neocoria, sed urbis neocorus innotescat, de ista Bœotiæ villa cogitare non licet. Insuper clare patet non in obscura quadam villa, sed in celebri civitate Mariam martyrii coronam meruisse. Nicomediensem alii martyrem nostram dixerunt : ita in* Mariæ *Actis brevioribus Petrus de Natalibus. Suspicor conjectura potius quam certo indicio hunc hagiologum* Mariæ *patriam designasse. Quod si pro Neocorensis aut Neocorus Nicomediensem putaverit esse legendum, a vero utique aberravit. Potest autem fieri ut aliam ob causam* Mariam *Nicomediensem appellaverit. Etenim in Actis civitas in qua* Maria *ancilla habitabat, Cæsarea vocatur, dubium utrum proprio* F
urbis nomine an adjectivo. Adjectivo nomine dictum Petrus putaverit, atque ita credere potuit Nicomediam designari. Verum eadem Acta, quæ martyrium Mariæ *sub Marco Aurelio Antonino ponunt, Nicomediam Cæsareæ civitatis nomine intelligi vetant. Nos ergo Cæsareæ passam suspicamur, quamquam ubi sita fuerit illa Cæsarea Acta non indicant. Neocororum collegio insignitam fuisse patet ex Actis atque adeo urbem fuisse neocoram. Cæsarea Philippi, ut supra diximus, Augusti neocora erat. Unde tamen cave ne concludas* Mariam *Cæsareæ Philippi passam esse. Potest enim fieri ut aliæ quoque Cæsareæ neocoræ fuerint, sive deorum sive Cæsarum. Sed quia in re tam obscura divinandum non est, ex multis Cæsareis nullam præferre audeo.*

Martyrologia

27. Quam celeber S. Mariæ *cultus ab antiquis temporibus fuerit, ex præcipuis martyrologiis patet. Hieronymiani exemplaria* Mariæ *mentionem fecere. Lucense :* et S. Mariæ mart.; *Epternacense :* et alibi sanctæ Mariæ, *item Bernense. Sed pro voce contracta* Mart., *scripsit librarius* et Marte,

(1) Hieremias a Bennettis, tom. cit., p. 13. — (2) Ibid., p. 34. — (3) Ibid., p. 24. — (4) Ibid., p. 12.

existimans

A *existimans agi de Maria et Martha sororibus. Ado* Mariam *nostram brevi hoc elogio ornavit (Kal. Nov.) :* Item natale S. Mariæ virginis, quæ cum esset ancilla et die natalis filii domini sui jejunaret, nec ullo modo flecti potuisset ut manducaret de idolothytis, primo duris verberibus afflicta, dein longa carceris custodia, equulei extensione et ungularum laniatione vexata, martyrium complevit. *Ubi notandum est Adonem cogitasse ideo* Mariam *recusasse manducare cibos, quia putaret hæc esse idolothyta, quod Acta nostra non dicunt. Usuardus ita :* Natale sanctæ Mariæ virginis, quæ diris verberibus afflicta, equulei extensione et ungularum laceratione vexata, martyrium consummavit. *Maurolycus et Galesinius eadem ferme referunt ; sed Nicomediæ* Mariæ *natale adscribunt, Petrum puto secuti, de quo supra egimus. Martyrologium Romanum sequens* Mariæ *encomium habet:* Eodem die sanctæ Mariæ ancillæ, quæ christianæ religionis nomine accusata, sub Hadriano imperatore, diris verberibus afflicta, equulei extensione et ungularum laceratione vexata, martyrium complevit. *Quod* Mariæ *martyrium Hadriani temporibus assignetur, uti etiam Baronius fecit in Annalibus ad annum 140, ex communi Actorum lectione factum esse putaverim. In martyrologio Labbeano legitur* Marneiæ virginis, *quod utique cum Georgio, in notis ad Adonem in hunc diem, pro* Mariæ virginis *positum existimamus. In martyrologio Trevirensi :* Kl. Nov. Mariæ.

AUCTORE G. V. H.

PRIMA PASSIO S. MARIÆ ANCILLÆ

C *Ad hanc beatissimæ Christi martyris* Mariæ *Passionem edendam in usum venerunt :*

1. *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio magno, seculi XII, nº 17006.* E **2.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, seculi XI usque ad fol. 60, reliqua seculi XIII, nº 5304. Passio* Mariæ *relata ad III idus maii legitur a fol. 170-190 ; e voce Adriano excisa est littera initialis A.* — **3.** *Viennensis in Austria, e bibliotheca Cæsarea, membraneus, folio magno, seculi XI, nº 377.* — **4.** *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio minore, seculi XII, nº 9810-14.* — **5.** *Montis Pessulani, membraneus, folio maximo, seculi XIII, nº 1.* — **6.** *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio magno, seculi XIII, nº 207-8.* — **7.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio majore, seculi XIV, nº 5306. Passio* Mariæ *pendet fere a codice nº 5304 ; habet hunc titulum valde mirum :* Incipit passio Sanctæ Mariæ ad martyres quæ observatur III idus Madii. — **8.** *Apographum e codice Trevirensi, quod habetur in fasciculo Bollandiano bibliothecæ regiæ Bruxellensis, nº 8929.* — **9.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, seculi XII, nº 16733 ; fuit S. Martini a Campis.* — **10.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minore, seculi XIII, nº 12612; fuit S. Germani a Pratis, XII, e libris monasterii Corbiensis.* — **11.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, seculi XIII vel XIV, nº 5353.* — **12.** *Textus editus a Baluzio, in Miscellaneis, tom. I, p. 27 (Lucæ 1761). Cfr. ibid., p. 75.*

CAPUT PRIMUM.

S. Maria ancilla propter christianæ fidei professionem a domino verberata, deinde, domino ejus causa in jus vocato sed absoluto, ipsa præsidi oblata Christum fortiter confitetur.

C

Maria, Tertulli principis ancilla,

Adrianus et Antoninus [1] imperatores per omnes populos quos regebant legem miserunt, cunctos [2] christianæ legis [3] viros ad sacrificia [4] debere [5] compelli, rebellibus vero pœnam mortis intendi. Illo itaque tempore [6] Maria, probata ovis Domini [7], martyrium singulare perpessa est. Namque [8] cum Tertulli [9] principis [10] esset ancilla [11], nobilitatem carnis [12] mentis benignitate [13] vincebat [14], et [15] Christo [16] se probabat [17] ingenuam, sicut scriptum est : *Qui in Domino* [18] *vocatus est servus* [19], *libertus est* [20] *Domini* [21]. Natalem [22] itaque filii celebrante Tertullo, cum impuris idolis vanisque [23] simulacris hostias immolaret [24], Maria incumbebat jejuniis et sociam suam, ne F proderetur dominæ [25], occulta simulatione fallebat.

jejunium nolens frangere

2. Diu tamen insidiante conserva latere non potuit. Prodita [1] mox vocatur [2] a domina [3], diciturque [4] ei : *Quæ est causa jejunii? An occasio ista tristitiæ* [5] *est* [6], *quia* [7] *natum* [8] *tibi nuper* [9] *dominum* [10] *perhorrescas* [11] *?* Respondit Maria [12] : *Numquid novi* [13] *aliquid nunc* [14] *usurpo? Semper mihi* [15] *sunt* [16] *observanda* [17] *jejunia. Quomodo tristitiæ illud adscribitur quod* [18] *consuetudinis causa servatur? Christiana sum, christiano* [19] *nascor* [20] *genere ; hereditarius mihi iste cultus est* [21] *Christi.* Tunc imperante domina [22] ut cibi aliquid hauriret, Maria plena [23] Spiritu Sancto [24]

Num. 1. — [1] Antonius 7. — [2] ut cuncti 4. — [3] religionis 2-8, 12. — [4] sacrificium 2. — [5] deberent 4. — [6] (I. t. I.) It. t. i. 4. — [7] Christi 2. — [8] nam 3, 4, 6, 8. — [9] Tertuli 6, Terteli 7. — [10] principalis 2-5, 7, 9, 12. — [11] famula 8. — [12] domini 2-4, 6-8, 12 ; *add.* meritis 6-8. — [13] benignitatem 7. — [14] vincens 12. — [15] *om.* 12. — [16] Christi 5. — [17] probat 2, 5-9 ; probavit 4. — [18] Deo 12. — [19] (e. s.) s. e. 6. — [20] (l. e.) e. l. 3 — [21] domino 2, 7, 12. — [22] natale 2, 3, 7. — [23] variisque 2, 6-8. — [24] immolare 2. — [25] domino 7.

Num. 2. — [1] predita 2. — [2] (m. v.) v. m. 7, 12. — [3] domino 6. — [4] que *add. super lin. in* 9. — [5] tristitia 7. — [6] ejus 1, 3. — [7] quod 4, 9, 12. — [8] iratum 8. — [9] super 2, 7. — [10] Deum 12 ; (n. d.) d. n. 4. — [11] perhorrescis 4 ; perhorresces 3 ; perhorrescit 2, 7, 12. — [12] (r. M.) M. r. 2, 3, 6-9, 12. — [13] novum 2-4, 7, 8, 12. — [14] *om.* 6, 8, 9. — [15] devote hæc 7 ; *add.* hæc 8. — [16] *add.* hæc 2-4, 6, 12 ; *om.* 7. — [17] observata 4-7, 9, 12. — [18] quo 3. — [19] christiana 2, 6, 8. — [20] noscor 6 ; *add.* ex 4, 5, 7, 9, 12. — [21] (m. i. c. e.) e. m. i. c. 4. — [22] domino 2, 7. — [23] *om.* 2, 7. — [24] (Sp. s.) s. Sp. 2, 3, 12.

Ex mss.

cœlestis escæ memor, invocato Deo [25], sic [26] clamavit [27] ad dominam [28] : *Corpori* [29] *potes* [30] *imperare, non animæ ; plus Deus meretur* [31] *quam filius tuus. Delectet* [32] *illum turpis cantus et saltatus obscenus, et quidquid ad delicias parvulorum* [33] *diligens fugit cura nutricum* [34]. *Dei vero non vanus et inanis est cultus* [35], *sed plenus* [36] *felicitatis et gratiæ, tuendaque* [37] *castitas, amanda sobrietas, esca fugienda est* [38]. Ad hæc [39] domina, indignatione inflammata [40], verbera ei gravia, nisi dicto [41] obtemperaret, pollicetur, et ipsam [42], si repugnet [43], pœnam mortis intentat [44]. *Fac quod vis*, illa respondit [45] ; *opto* [46] *perferre omnia* [47] *pro Christo.*

a domina flagellis cæsa carceri traditur.

3. Sed dum altercatio ista verborum est cogentis [1] dominæ et repugnantis ancillæ, pedem a foro [2] referens Tertullus ingreditur. Qui ab uxore rebus omnibus exquisitis, inauditam [3] statim [4] flagellare [5] præcepit [6] ancillam [7], et afflictam diutino [8] verbere in abdita membri parte [9], detrudi [10] in carcerem, administrato modico et vili cibo [12], quo [13] non [14] satietur [15] famis, sed deficientis [16] quotidie animæ pars extrema servetur [17]. Sed devota mens Christo frangi hoc dolore
B
non potuit ; quin etiam [18] quotidianis orationibus incumbebat, ut facultas esset majora [19] tolerandi.

Tertullus ob occultatam christianam ad tribunal adducitur et recitata lex

4. Emensis vero triginta diebus, præsidi nuntiatur [1] Tertullum principalem [2] illius [3] civitatis [4] occultare in domo sua christianæ religionis ancillam ; quod imperatorum præcepta prohibebant. Statim ad tribunal Tertullus adducitur, et [5] primoribus convocatis [6], assistente etiam vulgi [7] corona [8], retractari [9] legem præses jussit ex codice ; cujus hæc [10] forma est : *Maximianus* a,
a
Adrianus et [11] *Antoninus* [12], *pii* [13], *felices, augusti* [14], *omnibus sub* [15] *nostro jure* [16] *viventibus salutem. Pervenit ad nos varietas religionis a quibusdam nuper inventa* [17]. *Nonnulli enim* [18] *esse perhibentur quibus nec sacrificia cordi* [19] *sunt, nec cultus ille* [20] *quem colimus ; per quos sine dubio nisi cito pœnæ formido succurrat, oblitteranda* [21] *est omnis antiquitatis* [22] *credulitas* [23] *et veneratio* [24] *exstinguenda* [25] *majorum. Damus igitur* [26] *omnibus populis hanc legem et singulis judicibus observanda* [27] *hæc edicta* [28] *proponimus, ut compellantur ad sacrificium singuli et rebelles gladio ultore feriantur. Maluimus* [29] *enim paucos interfici*
C

quam [30] *omnes errore decipi* [31], *nec* [32] *vagari* [33] D
eos [34] *per* [35] *varia* [36], *sed potius unius esse sententiæ* [37]. *Si quis igitur hujus legis aut cultus occultandum aliquem* [38] *putaverit cujuslibet ætatis aut sexus, ferro ipse* [39] *exhalet* [40] *spiritum legibus repugnantem* [41] ; *facultates vero ejus fisci commodis inferantur* [42] ; *delator* [43] *autem* [44] *tanti criminis ex ærario publico quadringentorum denariorum collatione gratuletur* [45], *ut omnes agnoscant nec peccatum perire* [46] *nec præmium.*

primorum nomine defenditur ;

5. Lecta itaque hac [1] constitutione, ad circumstantes [2] præses [3] ait : *Quid sum* [4] *ad ista facturus* [5] ? *Numquid repugnare possumus his præceptis ?* Responderunt principes curiæ, dicentes : *Humanius* [6] *nos audire dignare.* Tunc præses scribi quæ dicerentur jubet. Surrexit [7] scholasticus Nicagoras [8]. Ut erat fandi peritus et [9] artifex ad loquendum, omnium [10] persona suscepta, publico ore [11] sic loquitur : *Lucifer summe* [12], *lumen totius civitatis et populi, ut* [13] *benignius* [14] *nos audias deprecamur. Hic vir multis publicis functionibus et natalium splendore decoratus, magnum curiæ nostræ præstat auxilium. Fuit augustorum pontifex,* E
præterea munerarius [15] *civitatis ; tum* [16] *deinde* [17] *legationibus plurimis pro publica utilitate susceptis* [18], *tantum sibi gloriæ quantum amoris ascivit. Magnis* [19] *præterea* [20] *largitionibus ejus aucta res publica est ; infinitum* [21] *pecuniæ suæ modum* [22] *in diversis fabricis et in balnearum calefactionibus* [23] *dispersit. Sunt et alia majora* [24] *quæ enumerare longum* [25] *est. Nam primum ætatis tempus, in quo lubrica vita* [26] *et teneri anni juvenili* [27] *calore flammantur* [28], *religioni divinæ obtemperans vicit ætatem* [29] *et* [30] *moderationis* [31] *freno naturæ* [32] *ipsius jus* [33] *superavit. At cum ævo gravior* [34] *maturioris cœpit esse consilii, satisfecisse se* [35] *credens divinis præceptis, aliquid etiam quod populo placeret invenit. Munera itaque anni auspicantis exsolvit, et magnis spectaculis* [36] *propriis viribus comparatis communem* [37] *totius populi satiavit* [38] *aspectum. Plurima agonum insignia in* [39] *Cæsariana* [40] *civitate complevit ; æmulans* [41] *etiam prælii voluptates gladiatorum* [42] *inter se dimicantium* [43] *civibus* [44] *non negavit ; necessitates proprias* [45] *et* [46] *in rem* [47] *familiarem* [48] *lucra venientia patriæ semper credidit* [49] *postponenda. Placuit itaque* [50] *diis* [51] *sacerdotio, muneribus civitati* [52]. *Tunc* [53], *quod est ma-*
F

[25] Domino 3. — [26] *om.* 6, 8. — [27] *add.* dicens 6, 8. — [28] (a. d.) *om.* 6, 8. [29] corpore 2. [30] poteris 2, 6-9. [31] miseretur 2 ; miretur 9. — [32] dilectet 3. — [33] pravorum 2, 12. — [34] nutricium 3. — [35] vultus 2, 8, 9. — [36] *add.* est 9. — [37] (que) *om.* 2-4, 12 ; est 9 ; tenenda 4 — [38] (es. f. e.) *om.* 6, 8 ; est *om.* 7. [39] quæ 7, 8. — [40] flammata 2, 6-8, 12. — [41] dicta 2 ; dictui 4 — [42] ipsa 3 ; ipsi 7, 8 ; *add.* etiam 2-4, 9, 12. [43] repugnaret 2, 7, 8 ; *add.* etiam 6-8. — [44] inveniat 2, indixit 12. [45] (F. q. v. i. r.) I. r. f. q. v. 2, 6-8, 12. — [46] *add.* enim 4, 6-8. [47] (p. o.) o. p. 2, 4, 5, 9.

Num. 3. [1] *om.* 2, 6, 8. — [2] foris 4, 8, 9 ; furore 7. — [3] et auditam 1, 3, 9. — [4] *om.* 6-8. [5] flagellari 4, 6-8, 12. — [6] cœpit 1, 5, 9. — [7] *om.* 6-8. [8] diuturno 2, 7, 8. — [9] (in a. m. p.) in a. m. parti 5 ; i. addimta m. p. 7 ; i. a. carceris præcepit *post erasionem* 9 ; *om.* 6, 8. — [10] detrudit 3, 6-8 ; *om.* 2. — [11] (i. c.) *om.* 1, 2, 4, 5, 9, 12. [12] *om.* 1-3, 6-9. [13] quod 2. — [14] *om.* 7. — [15] satiaretur 4. — [16] deficiens 3, 6-9. — [17] servaretur 4. [18] et 7, 8. — [19] major 3, 4, 6, 8.

Num. 4. [1] adnuntiatur 2, 12. — [2] principem 6, 8. — [3] ipsius 12. — [4] civitatem 2. — [5] *om.* 1, 5, 9. [6] advocatis 4. — [7] viri 7. [8] coronam 2. — [9] recitari 2, 3, 12 ; recitare 4, 6-8. — [10] hac 12. — [11] *om.* 12. — [12] Antonius 6 — [13] *add.* et 3, 6-8. — [14] Augustorum 7. — [15] *om.* 2, 4, 7-9, 12. — [16] (n. j.) j. n. 3, 6, 8, 9 ; nostris jure 2, 12 ; nostris in jure 7. — [17] inventum 2, 12. — [18] *om.* 2, 6-8. — [19] cordis 2 ; concordia 1, 5, 9. — [20] iste 4. — [21] obliterata 5. — [22] antiqua 2, 7, 9, 12 ; antiquitas 1, 5. [23] crudelitas 1, 3, 5-8. [24] veteratio 3, 6, 8.

[25] extinguetur 1. — [26] itaque 2, 4, 5, 12. [27] observandam 8. — [28] edita 2, 7 ; dicta 3, 6. [29] maluimus 4, 5 ; malimus 12. — [30] (quam-quis igitur) *om.* 8. — [31] (e. d.) errare 2-4, 6, 7, 12. [32] atque 6. [33] vacare 2, 7. — [34] *om.* 2-4, 6, 7, 12. [35] ut 2-4, 6, 7, 12. — [36] pecora 2-4, 6, 7, 12. — [37] scientiæ 7. — [38] aliquid 5, 9. — [39] *om.* 5 — [40] exhalat 2, 6-9. — [41] (l. r.) *om.* 6-8. — [42] imperantur 2 — [43] deletor 1, 7, 8. — [44] vero 6-8. — [45] glorietur 7, 8. — [46] præterire 6, 8.

Num. 5. — [1] et 2. [2] circumsistentes 3. [3] præsens 1, 4, 7, 8, 12. — [4] sumus 4. — [5] facturi 4 ; (a. i. f.) f. a. i. 7, 8. [6] humanus 2. — [7] itaque *add.* 6-8. — [8] Nigagores 2 ; Nitagoras et 4 ; Nigagoras 7 ; Cicagorus 8. — [9] *om.* 7 ; (et-loquitur) dicens 6, 8. — [10] omni 3. — [11] *om.* 7. — [12] (L. s.) s. L. 6-8. — [13] *om.* 5, 9. — [14] benignus 6. — [15] numerarius 1, 6-8. — [16] studio 10. — [17] inde 10. [18] præfuit 6-9 ; suscepit 3. — [19] magis 2, 12. — [20] que 6-8. — [21] infinitarum 2, 7, 12. — [22] *om.* 2, 12. — [23] calefactione 2-4. — [24] multa 6-8. — [25] perlongum 2-4, 9, 12. — [26] *om.* 6-8. — [27] juvenalis 2, 3, 7. [28] flammatur 4. — [29] et 4. — [30] magnæ 4. — [31] moderationes 6. — [32] natura 2. [33] jura 4, 5, 9, 12 ; vis 7. — [34] graviori 5. — [35] *om.* 1, 3, 6-8. — [36] exspectaculis 1, 3, 6-8, 9. — [37] communis 4. — [38] sociavit 2. — [39] a 1, 5. — [40] Cæsarea 2-4, 5-10, 12. — [41] æmulas 2, 4, 12. — [42] gladiatoribusque 6-8. — [43] dimicantibus 6-8. — [44] proprias 6-8. — [45] *om.* 6-8. — [46] *om.* 2, 12. — [47] re 2, 12. — [48] familiari 2, 12. — [49] (s. c.) c. s. 6-8. — [50] *om.* 7, 8. — [51] *om.* 2, 12. — [52] civitatis 2, 3, 6, (m. c.) c. m. 7, 8. — [53] tum 4.

ximum,

A *ximum, ætatem* [54] *vinci* [55] *juvenis sacerdos edocuit* [56], *et* [57] *ostendit non repudiandam in annis gravioribus voluptatem* [58].

Dein a præside interrogatur de causa Mariæ.

6. Præses [1] scholastico ait [2] : *Qui* [3] *præteritæ* [4] *actionis ornamenta* [5] *commemoras* [6], *crimen quod intenditur non* [7] *repellis* [8] ? Respondit advocatus [9]: *Puella hæc* [10], *cujus scelera* [11] *demonstrantur* [12], *ab uxore donata est* [13]. Præses [14] dixit : *Tertulli uxor ingenua est ?* Respondit advocatus [15] : *Ingenua, quin etiam nobilitatis eximiæ. Oritur enim* [16] *patre Elionide* [17] b. Præses [18] dixit [19] : *Comparata est hæc ancilla, an vernaculo* [20] *educante* [21]. Tertullus dixit : *Nata quidem domi videtur, sed parentes ejus ad nos* [22] *comparatione venerunt.* Præses [23] Tertullo [24] ait [25] : *Socer tuus incolumis est, an jam ab hac luce migravit ?* Respondit Tertullus [26] : *Jam fati munus implevit.* Præses [27] ait : *Istius contumacis ancillæ parentes supersunt ?* Respondit Tertullus : *Defuncti sunt.* Præses [28] ait : *Hujus perditæ religionis erant, an diis vota solvebant ?* Respondit Tertullus [29] : *Ejusdem* [30] *vesaniæ* [31] ; *nam* [32] *crucifixum colebant.* Advocatus ait [33] : *Quæ non* [34] *huic* [35] *puellæ illata tormenta sunt ut ab hac superstitione* B *discederet ? Sed* [36] *nec* [37] *mulceri* [38] *unquam potuit aut* [39] *flecti. Nam quanto majora fuere supplicia, tanto pertinacior mens duravit.*

et post deliberationem habitam absolvitur.

7. Ad hæc præses diutina deliberatione habita, tandem protulit [1] sententiam, dicens : *Tertullus publico ore laudatus* [2] ; *cui honor vel pro meritis vel pro natalibus rependendus est, editor* [3] *optimus, senator insignis, imperatori* [4] *pariter devotus et nomini* [5], *qui et legibus simul* [6] *satisfecit* [7] *et cultibus; cujus imagines per omnem orbem* [8] *sæpius etiam ipse* [9] *conspexi, liber abscedat. Nullum calumniatorem metuat, nullum judicem pertimescat, dum* [10] *hæc omnia sacris* c *auribus intimentur* [11] ; *scelestissimam vero hanc puellam offerri* [12] *mihi* [13] *jubeo, simul ut habeat et culpa supplicium et populus exemplum.* Traditur enim [14] mox carnificibus devota mens Christo ; et quantum [15] sexu femineo et puellari fragilitate dejicitur [16], tanto plus [17] virtute christianitatis attollitur.

Adducta Maria Christum invocat

8. Stetit itaque adducta tandem ; et quamvis contra judicem oculos tenderet [1], animum [2] tamen habebat ad Christum. Clamor undique populi frementis attollitur. Dicebant [3] : *Viva* [4] *duro crementur incendio.* Illa vero intrepida, quippe [5] quæ [6] Dei sui nosset [7] auxilium, cœlum intuens sic clamavit : *Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, certa salus hominum, solus de solo genite* [8], *cujus digne nemo potest naturam comprehendere aut referre virtutem, non angeli* [9], *non sedes, non potestates* [10], *non virtutes* [11], *non astra, non sidera* [12], *non cherubim, non seraphim; omnia enim per te facta sunt, Christe* [13], *et sine te factum est nihil ; qui solus Patrem nosti, et quem solus Pater cognoscit* [14] ; *Domine, salvator animarum* [15], *qui* [16] *semper omnibus* [17] *affuisti ; nec enim alius est defensor : agnoscant omnes virtutem tuam, Domine, et advertant* [18] *noceri non posse quem diligis* [19].

et christianam religionem confitetur.

9. Ad [1] hæc præses per integram horam stupens, tandem quæ vocaretur inquirit. Respondit Maria [2] : *Cur* [3] *nomen* [4] *interrogas et de lege nihil dicis ? Illa* [5] *debet percunctandi esse* [6] *ratio, quæ vocatur ad crimen ; nec enim me reum* [7] *nomen fecit* [8] *esse, sed cultus. Secura* [9] *itaque interrogationi tuæ ante respondebo* [10] : *christiana sum.* Præses ait [11] : *Dominus tuus te hic opperitur, ut aut* [12] *præmium confitenti aut supplicium repu-* E *gnanti inferat* [13]. *Elige itaque quid* [14] *sequaris.* Respondit Maria [15] : *Corporis* [16] *ille est dominus* [17], *non animæ.* Præses ait [18] : *Cur* [19] *religionem domini, cum sis ancilla, non sequeris* [20] ? Respondit Maria [21] : *Christiana sum ; intellectum sapientiæ habeo* [22], *et quid sit rationis agnosco ; contemno simulacra sine sensu ; adoro illum qui me fecit, non quem* [23] *ipsa construxi.* Præses ait [24] : *Ex qua successione* [25] *hæc ad te vanitas religionis advenit ?* Respondit Maria [26] : *A* [27] *parentibus* [28] *informata sic credo* [29]. Præses dixit : *Parentes* [30] *tui hujus fuere sententiæ* [31] ? Respondit Maria [32] : *Semper in hac religione manserunt* [33].

cui fidelem se fore affirmat.

10. Præses ait [1] : *Ante Deucalionem* [2] c, *ut dicis, hanc credendi insaniam suscepistis ? Quin imo confitere* [3], *ut* [4] *et* [5] *te et dominum tuum exuas* [6] *culpa.* Respondit Maria [7] : *Quid enim* [8] *æqualitatis est inter cœlestem Dominum et famulam* [9] *peccatricem, aut quem* [10] *timere potest* [11] *cujus nutu* [12] *omnes et ipsa reguntur elementa ? Quaslibet* [13] *ergo* [14] *cruces* [15] *perferam ; dulcissimæ* [16] *videbuntur* [17] *pro amore*

[54] suam *add.* 2, 12. — [55] vincit 2 ; vicit 12. — [56] docuit 7, 8. C — [57] *om.* 2, 12. — [58] voluntatem 2.

Num. 6. — *Abhinc etiam codd. 2, 7, 9, non nisi præcipuæ lectiones variantes fuerunt notatæ.* — [1] præfectus 12. [2] dixit 4, inquit 12. — [3] quid 3, 4, 6, 8 ; *om.* 12. — [4] præterea 3 ; *om.* 6, 8. — [5] incrementa 6, 8, ortamenta 12. — [6] *add.* et 4 ; nec 6, 8. — [7] *om.* 1, 6, 8. — [8] refellis 4. [9] (r. a.) a. r. 3, 8. — [10] *om.* 8. [11] scelere dominus perurgetur ut dotalia instrumenta 3, 4, 6, 8, 12. — [12] demonstrant 3, 4, 6, 8, 12. [13] *add.* præfecto ingeniti tituli nobilitatis 3, 6, 8 ; *his insuper add.* uxor illius 3. — [14] (Præses-eximiæ) *om.* 6, 8. — [15] (R. a.) A. r. 3. — [16] namque 3, 4, 6, 12. — [17] Cleonide 4, 9-12 ; Clionide 3. — [18] præfectus 12. — [19] ait 12. — [20] vernaculi educatione 3, 4, 6, 8, 12. — [21] suscepta 3, 4, 6, 8, 12. — [22] *add.* ex 3, 4, 6, 8, 9. — [23] præfectus 12. — [24] Tertullio 3. [25] dixit 6, 8 ; ait Tert. 4. — [26] (r. T.) Tertullius respondit 3. — [27] præfectus 2, 12 ; (Præses-defuncti sunt) *om.* 3, 6. — [28] præfectus 2, 12. [29] (r. T.) T. r. 6, 8, 12. — [30] eadem 4. [31] vesania 4. — [32] *om.* 4. — [33] dixit 3, 6. — [34] nunc 3, 6, 8. — [35] *om.* 3, 8. — [36] *om.* 4, 5, 12. — [37] ne 1 ; sed ne 4. [38] mulceri 8. — [39] nec 12.

Num. 7. — [1] *add.* tractatam diu cogitatamque 2-6, 12 ; tractam d. c. 2 ; t. d. cognitamque 9. — [2] laudatur 8, 12. [3] *om.* 6, 8 ; edictor 5 ; edictorum 9. — [4] imperii 2, 12. — [5] communitati *vel* numinibus 4. — [6] *om.* 4, 5, 9. — [7] satisfacit 3, 6. — [8] urbem 2, 12 ; (om. or.) or. om. 3. — [9] (e. i.) i. e. 6, 8. — [10] *om.* 9. — [11] *add.* dum 9. — [12] afferre 8. — [13] *add.* in publicum 4, 5, 9 ; in publico 12. — [14] itaque 4, 6, 12 ; ita 5. — [15] quanto 4, 12. — [16] despicitur 3, 6, 8, 12 ; decipitur 4. [17] *add.* femina 4.

Num. 8. — [1] tetenderet 3. [2] animam 4. — [3] dicentis 4, 12 ; dicens 6, 8. — [4] vah 3, 6. — [5] *om.* 3, 6. — [6] qui 2. [7] reddat 2. — [8] genitus 4. — [9] *add.* non archangeli 3, 6, 8, 12. — [10] potentiæ 2, 9, 12. [11] (pot. n. v.) v. n. potentiæ 3, 4, (n. v.) *om.* 9. [12] (n. a. n. s.) *om.* 12. — [13] *om.* 6. — [14] agnoscit 4, 6, 8, 12 — [15] (D. s. a.) adesto mihi 6, 8 ; *add* adesto mihi 2-5, 9, 12. [16] sicut 2 ; *om.* 12. — [17] te diligentibus 6, 8. [18] advertatur 12. — [19] (nec enim alius-diligis) *om.* 6, 8.

Num. 9. [1] adversus 6, 8. — [2] (r. M.) M. r. 6, 8, 12. — [3] *add.* meum 3. — [4] *add.* meum 6, 8. [5] *add.* enim 6, 8. — [6] (p. e.) e. p. 3, 6, 8. — [7] (m. r.) natura mihi 4 ; natura 3, 6, 8. — [8] facit 12 ; fecti 3 ; facti 6, 8. — [9] secure 6, 8 ; secuturæ 2, 3 ; sævituræ 12. [10] respondeo 3, 4, 6, 8, 9. [11] dixit 3, 6, 8. — [12] *om.* 12. — [13] (r. i.) i. r. 3, 4, 6, 8, 12 [14] quod 6, 8. — [15] (r. M.) M. r. 3, 6, 8, 12. — [16] corporeus 4. — [17] (i. e. d.) e. i. d. 6, d. e. i. 2-4, 12, e. d. i. 5, 9. — [18] dixit 3, 6. — [19] *add* ad 3. [20] sequaris 3. — [21] (corporis-Maria) *om* 8 ; (r. M.) M. r. 2, 3, 6, 12. — [22] (s. h.) h. s. 6, 8. [23] quæ 4. — [24] dixit 6, 8. — [25] successatione 3. — [26] (r. M.) M. r. 2, 3, 6, 8, 12. [27] *om.* 12. — [28] majoribus 2-4, 12. [29] (præses ait ex-credo) *om.* 8. — [30] *add.* quoque 3, 4, 6, 8, 12. — [31] sectæ 4. — [32] (r. M.) M. r. 3, 6, 8, 12. — [33] permanserunt 8, 9.

Num. 10. — [1] dixit 8. — [2] diu caligionem 2, 7, 10 ; deculionem 8. — [3] sacrifica 3, 4, 6, 8, 12. — [4] *om.* 3, 6, 8. — [5] *om.* 4, 9. — [6] exues 6 ; erue 8. — [7] (r. M.) M. r. 3, 6, 8, 12. — [8] *om.* 6, 8. — [9] familiam 1. — [10] quam 1. — [11] *add.* qui illum non timet 3, 8. — [12] *add.* nos 3, 4, 6, 8. — [13] quoslibet 12. — [14] enim 3, 6, 8. [15] cruciatus 12. — [16] dulcissimi 12. — [17] videntur 12. F

Domini

EX MSS.

Domini nostri [18] *Jesu Christi, qui hic auxilium, ibi vero reddet* [19] *præmium. Ille nos* [20] *per apostolum suum Paulum* [21] *contra omnium insidiantium tela firmavit, dicens : Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio an angustia, an persecutio* [22], *an periculum* [23], *an gladius* [24] ? *Hinc est robur* [25] *illud invictum* [26], *inextricabilis animus et mens in* [27] *ipsa dolorum acerbitate* [28] *sublimior* [29], *quod et prædicta* [30] *nobis sunt ista* [31] *quæ* [32] *patimur et majora sunt munera quæ speramus* [33] *quam dolores. Cum ergo nihil sit quod a Christo separare nos* [34] *debeat, testor* [35] *illum quem diligo, me in ejus timore mansuram* [36] *et in ejus* [37] *confessione cruciatam terrena relinquere et ad cœlestia festinare.* Præses ait : *Sacrifica, si effugere tormenta festinas.* Respondit Maria [38] : *Supplicia quæ minaris nec longi temporis nec gravis doloris* [39] *sunt. Quæso ergo, ne differas quæ moliris. Christum habeo et inde* [40] *nihil timeo.*

ANNOTATA.

B a *Cfr. Comment. præv., num. 8.*

b *Hoc nomen Elionides, seu melius Cleonides, uti et scholastici Nicagoras, Asianam originem indicare videntur. Quamobrem procul dubio hæc causa non latine sed græce acta fuit, uti etiam hæc Acta græco sermone scripta fuerunt postmodum in linguam latinam versa.*

c *Illud* sacris *auribus antiquitati isti plene convenit.*

d *Hinc apparet ex* Mariæ *responsis præcedentibus aliquid intercidisse. Mirum judicis effatum de Deucalione sic explicari potest.* Maria *breve divinæ religionis compendium judici narraverat, atque ordinem Scripturarum succincta relatione factorum exhibens diluvii meminerat ac Noe cum familia in arca servati. Quumque ethnicorum fabulæ magni diluvii memoriam servent factumque sub Deucalione cataclysmum noverint, quæ* Maria *de Noe dixerat, ad Deucalionem judex retulit. Et sic illa judicis verba* ante Deucalionem hanc credendi insaniam suscepistis? *fortasse respiciunt quæ* Maria *ex sacris litteris allegaverat de Enos patriarcha* qui cœpit invocare nomen Domini. *Gen. IV, 26. Tantam Scripturarum peritiam* C *in ancillula nemo mirari debet, quum in reliquis* Mariæ *responsis magna religionis scientia appareat. Quæ etiamsi* Maria *fortassis non ita omnia dixerit, auctor nihilominus consequentiam servavit. Quæ vero judex de domino corporali,* Maria *ad cœlestem Dominum refert.*

D

CAPUT SECUNDUM.

Post acerbissima tormenta, liberæ custodiæ petente populo traditur; fugiens intra aperti saxi latera excipitur. Persequentium alii cœlestis virtutis terrore necantur, alii misso cœlitus igne comburuntur; reliqui convertuntur.

Tunc jussu [1] præsidis applicata tormentis [2], miserationem populi tantam adepta est ut lacrimæ quoque a circumstantibus funderentur. Nec mora, clamore summo venia virgini postulatur; sed crudelitas judicis accelerari [3] tormenta mandavit [4]. Et ecce vox secunda [5] populi judicium præsidis castigantis [6] emersit [7] : vociferatio namque una pene erat totius coronæ, injuste lacerari virginem crudelitate judicis, non culpa peccati [8]; agi contra leges omnia, nec æquitatis jura servari. Stupens vero præses et sono tanti clamoris addictus [9], quippe [10] qui [11] propter [12] humanam vocem etiam ipsa [13] putasset tecta corruere, mox Mariam relaxari præcepit [14]. *Mariæ populus miseretur.* E

12. Et ubi [1] satisfecisse clamoribus [2] credidit, populum jam securus alloquitur : *Unde est ista* [3], *o* [4] *cives, tantæ vociferationis insania? quid obstrepitis* [5] ? *quid* [6] *obstatis* [7] ? *an ut imperatorum* [8] *præcepta violentur* [9] *et* [10] *impunita sint scelera?* Ad [11] hæc populus exclamavit : *Nemo manus obvias* [12] *divinis legibus violentus* [13] *opponit* [14]. *Sanxit illorum sacra majestas* a *aut sacrificare singulos aut capitali sententiæ subjacere* [15]. *Non sacrificat hæc puella ; pœnam quæ* [16] *decreto* [17] *continetur* [18] *excipiat. Quid diversis cruciatibus et exquisitis dolorum generibus perurgetur? Interficere jussus* [19] *es, non lacerando consumere. Sane si petitioni nostræ animum tuum libenter accommodas, concede et* [20] *triduum postulamus, quo pœnitentiam* [21] *gerens* [22] *ab hac forte* [23] *persuasione discedat* [24]. *Judici crudelitatem exprobrans.* F

13. Annuens præses populo ait [1] : *Ecce petitum spatium* [2] *non negamus* [3], *vel vos persuadete* [4] *blanditiis quod ego timore non potui.* Et ait Mariæ : *Si tibi hoc triduum non negatur* [5], *sacrificium non refutas?* Respondit Maria [6] : *Quod optimum est teneo* [7], *humanam indulgentiam non requiro.* Præses ait : *Ecce relaxavi spatium quod petitus sum. Post hoc* [8] *triduum, si in hoc furore duraveris, scito* [9] *te omnibus afficiendam* [10] *esse suppliciis.* Maria respondit [11] : *Si qua te, præses optime, meæ* *Maria pro Tertullo intercedens, liberæ custodiæ traditur.*

[18] *om.* 4, 5, 9. 12.—[19] reddit 6, 8; *add.* et 6, 12.—[20] vero 1, 5, 9. — [21] *om.* 6. 8. — [22] *add.* an fames an nuditas 3; an fames an spoliatio 4, 12; an fames 6, 8. — [23] (a. p.) *om.* 6, 8. — [24] *add.* an nuditas an periculum 6, 8. — [25] robor 3. — [26] *add.* hinc 4, 12. [27] *om.* 4. — [28] acervitate 3. — [29] sublimilior 3. — [30] prædicata 3, 6, 8. — [31] (s. i.) i. s. 6, 8. — [32] qualia 12.— [33] (q. s.) *om.* 3-5, 9. 12. — [34] (s. n.) n. s. 6, 8. — [35] *add.* enim 12. — [36] permansuram 3, 6, 8. — [37] ea 4, 12. — [38] (r. M.) M. r. 6, 8, 12. — [39] (g. d.) graves dolores 3, 6, 8. — [40] ideo 3, 4, 6, 8, 12.

Num. 11. [1] jussus 1. — [2] tormento 4. — [3] accelerare 4 — [4] jubet 8. — [5] (v. s.) s. v. 3, 4, 6, 8, 12.— [6] grassantis 1, 5, 9. — [7] emergit 12. — [8] peccantis 12. [9] adstrictus 6, 8. — [10] *om.* 6. — [11] quod 3, 6; quo 8 ; *om.* 12. [12] præter 5, 12. — [13] (e. i.) i. e. 3, 4, 6, 8, 12. — [14] (et ecce secunda-præcepit) *om.* 2.

Num. 12. — [1] *add.* se 4, 5, 9. — [2] (s. c.) satis clamoribus fecisse 4. — [3] *om.* 3, 4, 6, 8. — [4] *om.* 3. — [5] strepitis 3, 6, 8. — [6] *om.* 6, 8. — [7] instatis 3, 4, 6, 8, 9. — [8] imperatorem 3. — [9] (p. v.) præceptum violetur 3, 6, 8. — [10] *add.* ut 4. — [11] an 1, 5. — [12] *om.* 3, 6, 8. — [13] violenter 3, 9. — [14] extimet opponendas 4. — [15] *add.* si 6, 8. — [16] quam 3. — [17] decreta 3, 6, 8. — [18] continentur 3; continent 6, 8. — [19] jussa 3. — [20] *om.* 3, 6, 8; ei 4, 9. — [21] pœnitentia 3. — [22] agens 8. — [23] *om.* 8; sorte 6. — [24] *Totum hunc numerum om.* 2, 12.

Num. 13. — [1] (p. a.) a p. 8. — [2] *om.* 3, 6, 8. — [3] negatur 3, 4, 6, 8. — [4] persuadere 1. — [5] (non n.) condonatur 4; condonamus 5, 9. — [6] (r. M.) M. r. 6, 8. — [7] timeo 6, 8. — [8] *om.* 3, 4. — [9] scite 3. — [10] efficiendam 8. — [11] (M. r.) r. M. 3, 4, 9.

utilitatis

A *utilitatis [12] cura sollicitat [13], donum [14] magnanimiter [15] peto [16], ut Tertullum dominum meum alienum [17] ab [18] hac [19] culpa habeas [20], et eum sententiæ [21] auctoritate a me petitus [22] absolvas, quem nulla [23] hujus causæ [24] culpa commaculat.* Præses ait [25] : *Ille jam [26] absolutus et liber est; tu vero si ad meliorem te [27] partem verbis meis flexa transtuleris [28], habebis et renumerationis præmia et libertatis insignia.* Maria respondit [29] : *Libertatem ego [30] a Christo jam [31] merui; hæc vero fragilia sunt quæ promittis [32].* Tunc servari [33] eam sub [34] custodia libera [35] *b* præses jubet [36].

b Quæ fugiens cœlestia videt et orat,

14. Maria vero signo Dei [1] se munivit, et levatis ad cœlum oculis [2], post relictum tribunal sic [3] oravit ad Dominum [4] : *Levavi oculos meos in monte [5] sancto tuo [6], et ecce auxilium [7] mihi a Domino qui fecit cœlum et terram [8].* Et cum hæc diceret et per viam quasi fugiens graderetur [9], vidit aciem angelorum et archangelorum, vidit [10] sanctos prophetas et apostolos [11], vidit [12] sororem [13] Teclam, vidit etiam cherubim et seraphim [14], et [15] Filium Dei sedentem ad dexteram Patris, ac [16] tanta B subito gratulatione perfusa est, ut jam [17] se paradisum putaret ingressam [18]. Hi vero qui eam fugientem persequebantur, subitam [19] stupuere [20] virtutem [21]; sed ubi se illa [22] circumdatam a persequentibus vidit, lacrimans [23] clamavit [24] ad Dominum dicens [25] : *Domine Jesu Christe, qui in camino ignis conservasti tres pueros, qui liberasti Danielem de lacu leonum, qui in utero beluæ Jonam incolumem [26] esse jussisti, qui aspectum cæco [27], sermonem muto, auditum surdo dedisti, qui es venturus in gloria [28] judicare vivos et mortuos [29], accipe animam meam a me [30], quoniam persecuti sunt [31] me [32] canes multi [33], nec [34] permittas tradi [35] ancillam tuam [36]. Exaudi, Domine, rex cœlestis [37].*

apertoque saxo accipitur et occultatur.

15. Quæ dum tali oratione fungitur, et renuntians seculo, quietem mortis exoptat [1], petram quæ ante ejus oculos [2] jacebat respiciens, dignum memoriæ [3] exspectaculum [4] fecit. Nam saxum illud quod aut [5] casus attulerat, aut divinitas destinarat [6], Deo jubente patefactum rimam perfugii, qua virgo susciperetur, ostendit, et ad instar dulcissimæ nutricis vel caræ matris motu quodam [7] Mariam [8] amplexam [9] se tribuit [10], quasi dulci carum partum utero receptura [11], et mox suscepta [12] virgine [13] latera antea [14] aperta conclusit. Hæc cum carnifices perviderent [15], omnia loca petræ illius perscrutati sunt, sicubi erepta [16] subito [17] ex oculis præda [18] latitaret [19]. Ubi [20] adhærentes exuviarum reliquias et affixa [21] vestium [22] frusta [23] deprehendunt, atque incredibili stupore confusi confestim præsidi [24] gesta [25] denuntiant [26]. EX MSS.

Quam dum inimici investigant, prodigia fulgent c

16. At ille cum [1] admiratione commotus, jussit Philocomo [2] principali Neochorenarum [3] *c* civitatis ut ad prædictum locum festinus accedat, et ad eruendum [4] lapidem numerosam secum multitudinem ducat. Statim præconis voce populus congregatur. Qui ibi [5] primum ad prædictum locum [6] cum eo cui summa hujus [7] operis fuerat [8] assignata, pervenit, mox [9] injicere [10] manum lapidi tentaverunt [11], statim ab oriente [12] fulgor nimius [13] splendoris exortus est. Nec mora [14], tonitruum [15] et fragor quidam increpuit [16], ut sperarentur cuncta corruere. Statim [17] terra concussa est, et nutantia omnium corruere vestigia [18]. Ecce autem E et [19] duo [20] equites magno fulgore radiantes a cœlesti [21] sede venientes, terras volatu nimio [22] petunt; quorum sellæ [23] et [24] frena [25] cœlesti igne rutilabant.

Quorum terrore moriuntur multi, alii comburuntur in templo

17. Hos [1] cum omnis illa quæ venerat multitudo conspiceret, ita timore tam [2] præsentis virtutis expavit, ut fugiente [3] sensu pariter atque anima in æternam mortem [4] oculi clauderentur. Ceteri vero qui evaserant [5], ad profana templi simulacra fugientes [6], cum ad scelesta ingrederentur altaria, in ipsa perfugii sui sede ceciderunt [7]. Neoquirus [8] in [9] ipsa [10] templi janua [11] spiritum emisit [12]. Ubi vero templum omne completum est, missus de [13] cœlo ignis simul et populum exussit et templum. Periit itaque cum diis suis vanæ crudelitatis [14] exercitus [15]; quanto ibi [16] plura habuerunt [17] numina [18], tanto ad ignis augmentum majora incendii [19] fomenta suggesta sunt. Imputent itaque peccatis suis quod incensi sunt, deorum vero

— [12] (m. u.) u. m. 3, 4, 6, 8, 9. [13] sollicitet 3, 8. — [14] *om.* 3; id unum 3, 6, 8. — [15] *om.* 6, 8. — [16] opto 8. [17] aligenum 8. — [18] ad 3. — [19] *om.* 3, 6, 8. [20] jubeas 3, 6, 8 — [21] *add.* C tuæ 4. — [22] (a. m. p.) *om.* 6, 8. — [23] nullius 4. — [24] cursæ 3 — [25] dixit 3, 6, 8. — [26] *om* 6, 8; tam 3. [27] *om.* 6, 8. — [28] fueris 6, 8. — [29] (M. r.) r. M. 4, 5, 9. [30] *om.* 8; ergo 3. — [31] *om.* 3, 4, 6, 8, 9. — [32] (Annuens præses-promittis) *om.* 12. — [33] servare 4. — [34] in 6, 8. — [35] *om.* 3, 6, 8. [36] jussit 6, 8; *totum hunc numerum om.* 2.

Num. 14. — [1] Domini 4, 6, 8, 12. — [2] (a. c. o.) o. in cœlum 6, 8. — [3] *om.* 12. — [4] (a. D.) dicens 6, 8. — [5] montes 6, 8. — [6] (s. t.) *om.* 6, 8. — [7] *add.* affuit 6, 8. — [8] (a Domino-terram) *om.* 6, 8. [9] (ad Dominum-graderetur) *om.* 12; (et per viam-graderetur) *om.* 3, 4, 6, 8. — [10] (e. archang. v.) *om.* 6, 8. — [11] *add.* vidit martyres 4, et martyres 6, 8. — [12] et 6, 8. — [13] *add.* suam 3, 4, 6, 8. — [14] (et archang.-seraphim) multitudinem sanctorum 12. [15] atque 12. — [16] hinc 12. — [17] etiam 4. — [18] (p. i.) i. p. 12. — [19] subita 6, 8, subito 12. — [20] stuperunt 4. — [21] virtute 6, 8, 12. [22] (s. i.) i. s. — [23] lacrymis 6, 8. — [24] exclamavit 8, (Maria vero signo-clamavit) illa vero orabat 2. — [25] *om.* 3, 4, 12. [26] incolamen 3. — [27] (Domine Jesu-cæco) Deus omnipotens qui 2, 12. — [28] (v. i. g.) i. g. v. 4. — [29] (qui es venturus-mortuos) *om.* 6, 8. — [30] (a me) *om.* 2; amen 12. — [31] (p. s.) persequuntur 2-4, 6, 8, 12. — [32] *om.* 3. [33] (c. m.) vane m. 5; m. c. 3. — [34] ne 2, 4. — [35] *om.* 6, 8. — [36] *add.* et lacerari manibus in piorum sed ostende misericordiam tuam cito et exaudi ancillam tuam 2; *ita etiam* 3, *sed ante* lacerari *om.* et, *et* audi *pro* exaudi; *etiam* 4, *sed om.* cito et; *etiam* 12 *sed* ostendens *pro* ostende, *ante* exaudi *om.* et; lacerari manibus impiorum sed exaudi me cito ostendens mihi misericordiam tuam 6, 8. — [37] (e. D. r. c.) *om.* 6, 8.

Num. 15. — [1] (et renuntians-exoptat) *om* 6, 8. — [2] (e. o.) o. e. 3, 4, 6, 12. — [3] memoria 12. — [4] spectaculum 6, 8, 12. [5] vel 1. [6] destinata 1; destinaret 3; destinarit 12. — [7] (m. q.) q. moto 3, 6; q. modo 8. — [8] anxiam 3, 6, 8, 12. — [9] amplexa 3, 4, 9; amplexans 12; amplexa est 6, 8; amplexeram 5. [10] præbuit 3, 9, 12; (s. t.) *om.* 6, 8. [11] (quasi-receptura) *om.* 6, 8. — [12] susceptam 3, 6, 8. [13] virginem 3, 6, 8; virginis 1, 10. — [14] ante 4; ante eam 3, 6, 8. — [15] viderent F 4. — [16] reperta 3, 6, 8. — [17] *om.* 6, 8. — [18] (e. o. p.) p. e. o. 4. [19] delatitaret 3 — [20] ibi 3, 4, 12; ibique 6, 8. — [21] *add.* saxo 3, 6, 8, 12; (r. e. a.) *om* 4. — [22] *om.* 4; vestigia 1, 9. — [23] frustra 1, 3, 6, 8, 9. [24] præside 3. — [25] rem gestam 4. — [26] commemorant 3, 4, 6, 8, 12.

Num. 16. — [1] (A. i. c.) Ille vero partim ira partim 3, 4, 6, 8, 12. — [2] Philicomo 6. [3] neochorentium 5, neochorensium 2-4, 6, 8-10, 12. — [4] diruendum 4. — [5] ubi 4, 6, 9, 12. [6] *add.* reliquias et affixa saxo vestium 4. — [7] majoris 12. — [8] fuerit 12. — [9] *add.* ut 4. — [10] injecere 1, 6, 8 — [11] sed 6, 8. — [12] (a. o.) ad orientem 4. — [13] nimis 3, nimii 4, 6, 8, 9, 12. [14] (n. m.) etiam 4; et cum 6, 8. — [15] cum tonitruo 6, 8. [16] *om.* 3; adeo erupit 4. — [17] statimque 4, (et fragor-statim) *om.* 6, 8. — [18] *add.* et 6, 8. — [19] *om.* 6, 8, 9, 12. [20] duos 1. — [21] cœlestia 3. — [22] (v. n.) cito v. 6, 8, transvolatu n. 12 — [23] sella 12, astile 6, 8; stile 2. — [24] *om.* 6, 8. [25] *add.* et omnis ornatus ad instar lampadarum 3, 4, 6, 8, 12.

Num 17. — [1] hoc 8. — [2] *om* 6, 8; causa 12. — [3] fugientes 3. — [4] (i. æ. m.) æterna morte 4. [5] evaserunt 3. — [6] fugiebant 6, 8. — [7] (s. c.) c. s. 3; (cum ad scelesta-ceciderunt) et 6, 8. — [8] Neocarus 3, Neocorus 4, 6, 8, 12; *add. hanc glossam :* vel Philocomus etiam 4. — [9] ad 3, 4, 12 [10] ipsam 3, 4, 12. — [11] januam 3, 4, 12. — [12] fudit 4-5, 9, 12 — [13] e 3, 4, 12. — [14] credulitatis 5, 12. — [15] *add.* et 3, 4, 6, 8, 12. — [16] tibi 1. — [17] fuerunt 6, 8. — [18] nomina 1, 5, 9. — [19] incendio 12

numero

Ex mss. numero quod diutius concremati. Multifariæ itaque mortis, tam a percussis quam ab incensis, fuit numerus[20] duo millia sexcenti[21].

Reliqui convertuntur 18. Pauci vero qui evaserant, civitatem petentes[1], magnis per omne iter vocibus conclamabant: *Magnus Deus Mariæ, magnus Deus christianorum. Vere hic Deus solus[2] et justus est.* Tunc strati ecclesiæ solo, clericorum[3] genua continentes[4], et præteritorum[5] rogabant veniam et præsentis[6] auxilium postulabant. Et[7] crediderunt eo[8] timore perterriti[9] tria[10] millia fere[11] animæ[12], atque[13] in nostra religione permanserunt[14]. Omnis itaque persecutio post passionem sanctæ Mariæ ad hæc miracula[15] conquievit[16].

ANNOTATA.

a *Hic modus loquendi in primis proprius est istis temporibus.*

b *Custodiam liberam sequioris ævi interpolator sane non excogitasset.*

c *In voce* neocororum *non intellecta mirabiliter*
B *erraverunt librarii. Patet enim agi de neocoris, nam infra qui neocorus in janua templi exspirasse dicitur, clare innuitur hic idem esse Philocomus. Quo loco ignotam vocem variis modis librarii inscii emendare conati sunt, ut hic Neocarus, alius scriberet Neoquirus. Hæc ergo origo est opinionum variarum de patria* Mariæ, *quam alii Neocorensem, alii Nicomediensem, alii rursus Veronensem aut Netroniensem, sunt qui conjectura meliori sed non probabili* Mariam *Neocæsariensem dixere. Vide Usuardi auctaria ad 21 novembris.*

ALTERA PASSIO

SANCTÆ MARIÆ ANCILLÆ

ex cod. Ultrajectino collato cum Mombritio a.

a

Maria, *Tertulli ancilla, jejunium frangere nolens,*

Sub[1] Adriano et Antonino[2] imperatoribus[3] legitur passa fuisse beata Maria virgo. Hæc ancilla quidem Tertulli principalis erat, sed nobilitatem domini sui[4] mentis benignitate vincebat, et Christo se probavit[5] ingenuam. Natalem itaque[6] celebrante Tertullo, cum impurissimis[7] simulacris hostias immolaret, Maria incumbebat jejuniis, et sociam suam, ne proderetur dominæ suæ[8] occulta simulatione fallebat. Diu tamen conserva insidiante[9], latere non potuit, et[10] prodita mox vocatur a domina. Quæ dicit[11] ei: *Quæ est causa jejunii? An occasio ista tristitiæ est quod iratum tibi nuper dominum perhorrescis?* Respondit Maria: *Numquid novum aliquid nunc usurpo? Semper sunt mihi[12] hæc observata jejunia? christiana sum, christiano nascor ex genere; hereditarius est mihi iste cultus Christi.* Tunc imperante D domina ut cibi aliquid hauriret, illa noluit. Unde[13] domina indignata verbera gravia et pœnam etiam mortis, si repugnaret[14], intentavit.

2. Sed[1] cum[2] altercatio ista verborum esset *verberatur et in carcerem truditur.* cogentis dominæ et repugnantis ancillæ, pedem a foris referens Tertullus ingreditur. Qui ab uxore omnibus rebus[3] inquisitis, inauditam statim flagellari præcepit ancillam, et afflictam diutino verbere in carcerem detrudi[4], administrato modico[5] et vili cibo, quo non satiaretur fames, sed deficientis quotidie animæ pars extrema servaretur. Sed devota mens pro Christo frangi hoc dolore non potuit, quin[6] etiam quotidianis orationibus incumbebat, ut facultas major esset[7] tolerandi.

3. Emersis[1] vero triginta[2] diebus præsidi nuntiatur Tertullum principalem illius civitatis occultare in domo sua christianæ religionis ancillam, quod imperatorum præcepta prohibebant. *Judici oblata, sacrificare renuit.* Stetit itaque adducta tandem, et quamvis contra judicem oculos tenderet, animum tamen habebat ad Christum. Clamor undique populique frementis attollitur dicentis: *Viva duro cremetur incendio.* Illa vero intrepida, quippe quæ Dei sui nosset E auxilium, cœlum intuens clamavit ad Dominum. Præses ait[3]: *Sacrifica, si effugere tormenta festinas.* Respondit Maria: *Supplicia quæ minaris, nec longi temporis nec laboris sunt. Quæso ergo, ne differas quæ moliris[4]. Christum habeo, ideo nihil timeo.*

4. Tunc jussu præsidis applicata tormentis, *Tormentis vexata, miserante populo liberæ custodiæ traditur.* miserationem populi tantam adepta est, ut lacrimæ quoque a circumstantibus funderentur. Nec mora, clamore summo venia virginis postulatur; sed crudelitas judicis accelerare tormenta mandavit. Et ecce secunda vox populi judicium præsidis castigantis emergit. Vociferatio namque pene una[1] erat totius coronæ, injuste lacerari virginem crudelitate judicis, non culpa peccantis; agi contra leges omnia, nec æquitatis jura servari. Stupens autem præses, et sono tanti clamoris adductus[2], quippe propter[3] humanam vocem ipsa etiam putasset[4] tecta corruere, mox Mariam relaxari præcepit. Tunc servari eam sub custodia libera præses[5] jubet.

5. Maria vero signo Domini se munivit et levatis *Fugiens aperto saxo recipitur.* ad cœlum oculis, post relictum tribunal, oravit ad Dominum, viditque aciem angelorum et[1] multitudinem sanctorum, atque Filium Dei sedentem ad dextram Patris. Hinc tanta gratulatione subito[2] perfusa est, ut jam se paradisum ingressam putaret. Hi vero qui eam fugientem persequebantur, subito Dei[3] stupuere virtute. Sed ubi illa se circumdatam a persequentibus vidit, lacrimans clamavit ad Dominum: *Ne permittas,* inquit, *Domine, tradi ancillam tuam et lacerari manu[4] impiorum, sed ostende misericordiam tuam. Cito exaudi ancillam tuam; exaudi, Domine, rex cœlestis.* Et dum ita oravit, petra quæ ante oculos ejus jacebat, Deo[5] jubente, patefacta, rimam perfugii[6], qua virgo susciperetur, ostendit, et ad[7] instar dulcis-

[20] (f. n.) n. f. 3, 4, 6, 8, 12. — [21] septingenti 2-4, 6-8, 11, 12.

Num. 18 — [1] repetentes 3, 8, 9. — [2] *add.* est 4. — [3] clericorumque 4. — [4] contingente 4. — [5] præteritam 3, 6, 8, 9.— [6] præsens 3, 4, 6, 8, 9, 12. [7] *add.* Christo 8. — [8] in eum 12. — [9] perterritæ 3, 4, 6; perterrita 8, 9. [10] *om.* 12. — [11] ferme 1. [12] *om.* 3, 6, 8. — [13] *om.* 6, 8. [14] manserunt 3, 4, 8, 12. — [15] (h. m.) hoc miraculum 3, 6, 8. [16] *add.* ipso adjuvante qui vivit et regnat in secula. Amen. 4.

Num. 1. — [1] *Ita incipit* 2. Adrianus imperator legitur Antoninum sibi adoptasse in filium, qui etiam postea eidem successit in imperium. Itaque sub — [2] Antonio 2. [3] *om.* 2. — [4] *om.* 2. [5] probat 2. — [6] *add.* filii 2. [7] impuris vanisque 2. — [8] *om.* 2. [9] i. c. 2. — [10] *om.* 2. — [11] (q. d.) diciturque. [12] m. s. [13] quare 2. [14] indixit 2.

Num. 2. — [1] ac. — [2] dum. — [3] r. o. 2. — [4] d. i. c. 2. — [5] *om* 1. — [6] quando 2. — [7] e. m.

Num. 3. — [1] lapsis 2. — [2] decemnovem 2. — [3] a. p. 2. — [4] (nec longi-moliris) non longe differas 2.

Num. 4. — [1] u. p. 2. — [2] addictus 2. — [3] præter 1. — [4] *om.* 1. — [5] *om.* 2.

Num. 5. — [1] *om.* 2. — [2] s. g. 2. — [3] *om.* 2. — [4] manibus 2. — [5] Domino 2. — [6] profugii 2. — [7] *om.* 2.

simæ

A simæ nutricis, vel caræ matris motu quodam anxiam amplexans se præbuit. Moxque suscepta virgine latera ante aperta conclusit.

Quam insequentes cælestibus [illegible]

6. Hæc [1] cum carnifices viderent, omnia loca petræ illius perscrutati sunt, sicubi erepta [2] subito ex oculis præda [3] latitaret. Ibi adhærentes exuviarum reliquias et affixa saxo vestium frusta [4] deprehendunt, atque incredibili stupore confusi præsidi gesta commemorant. Ille vero, partim ira partim admiratione commotus, jussit Philoxomio principali Netronensium [5] *b* civitatis, ut ad prædictum locum festinus accedat, et ad eruendum lapidem numerosam [6] multitudinem secum ducat. Statim præconis voce populus congregatur. Qui ubi primum ad prædictum locum cum eo cui summa hujus operis fuerat assignata, pervenit, mox injicere manum lapidi tentaverunt. Statim ab oriente fulgor nimii splendoris exortus est, et [7] tonitruum [8] fragor quidam ut sperarentur cuncta corruere. Statim etiam terra concussa est, et nutantia omnium corruere [9] vestigia [10]. Ilico [11] autem duo equites, magno fulgore radiantes a cœlesti sede venientes, terras nimio volatu [12],
B petunt; quorum sellæ, frena et omnis ornatus ad instar lampadarum cœlesti igne rutilabant.

partim exanimantur, partim comburuntur; reliqui convertuntur

7. Hæc cum omnis illa quæ convenerat multitudo conspiceret, ita timore [1] præsentis virtutis expavit ut fugiente sensu pariter et [2] anima, in æternam mortem oculi clauderentur. Ceteri vero qui evaserant ad profana templi simulacra fugientes, cum ad scelesta [3] ingrederentur altaria, in ipsa profugii [4] sui sede ceciderunt. Neochorus ad ipsam templi januam spiritum fudit. Ubi vero templum omne repletum est, missus e cœlo ignis et populum exussit et templum [5]. Multifariæ [6] itaque mortis, tam a percussis quam ab incensis, numerus fuit [7] duo miblia septingenti [8]. Pauci vero qui evaserant, civitatem petentes magnis per omne iter vocibus conclamabant: *Magnus Deus Mariæ* [9], *magnus Deus christianorum*. Et crediderunt perterriti eo timore [10] tria millia ferme virorum [11], præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen [12].

ANNOTATA.

a *Eamdem Passionem edidit Surius ex Vincentio Belloracensi, nulla fere in re diversam.* E

b *Vide ad caput II prioris Passionis annot. c.*

Num. 6. — [1] Hoc 2. — [2] erecta 2. — [3] p. e. o. 2. — [4] frustra 2. — [5] Veronensium 2. — [6] innumerosam 2. — [7] nec mora 2. — [8] *add.* et 1, 2. — [9] statim-omnium corruere *om.* 2. — [10] *add.* auditus est 2. — [11] Ecce 2. — [12] v. n. 2.

Num. 7. — [1] *add.* causa 2. — [2] atque 2. — [3] cœlestia 2. — [4] perfugii 2. — [5] *add.* multifariam diruit 2. — [6] *om.* 2. — [7] *add.* ad 2. — [8] septingentos 2. — [9] (m. D. M.) *om.* 2. — [10] *add.* ad 2. — [11] animarum 2. — [12] (præstante-Amen) *om.* 2.

DE SS. MACEDONE, JULIANO, VICTORE ET FELICE

MARTYRIBUS.

G. V. H.

Qui martyres quum in solo Epternacensi codice martyrologii Hieronymiani occurrant, distincti ab homonymis Terracinensibus, de quibus actum est supra, præter Macedonem, *ideo merito dubitatur utrum fortassis eorumdem martyrum repetantur nomina. In* Macedone *simile dubium occurrit, quum postea* Macedonii *vel* Macedonis *mentio fiat.*

DE SS. JANUARIO, VITALI, PETRO, CRESCENTIO, VICTORINO ET MACROTO

C MARTYRIBUS. F

Hi martyres in tabulis Hieronymianis recensentur, sed non omnes in singulis. Pro Crescentio *scribunt omnes* Crescentem *vel* Criscentem. Macrotum *in solo codice Epternacensi invenimus. En tibi varias series: In Bernensi,* Et alibi sanctorum Januarii, Vitalis, Petri, Criscentis, Victorini martyris. *Bernensi concinit Lucense. In Corbeiensi:* Et alibi natalis SS. Januarii, Petri, Crescentis, Victorini et aliorum martyrum. *Qui alii martyres videntur esse* Vitalis *et* Macrotus. *In Epternacensi:* Et alibi Januarii, Vitalis, Petri, Crescentis, Victorini, Macroti. *E quibus* Victorinus *forte ille est, quem doctrina ac martyrio celebrem Hieronymus laudavit, Pitaboniensis episcopus, de quo die sequente agetur. Inter Terracinenses jam aliquis* Criscens *recensitus fuit.*

DE SS. CRISTATO, PETRO, MAMMERO, SATURNINO ET MAGNO

MARTYRIBUS.

Martyrologium Hieronymianum codicis Epternacensis quatuor ex prædictis martyribus enumerat, solo excepto Magno, *eosdemque Melitiæ passos affirmat. Pro Melitia Melitinam scribendam existimat Florentinius* (1), *ob rationes non contemnendas. Quamquam in Thessalia Melitæa occurrit* (2): *quæ quum græce tam* Μελίτεια *quam* Μελίταια *scribatur, latine Melitia dici potuit. Lucense ac Bernense tres, omissis* Cristato *ac* Magno, *Corbeiense quatuor, omisso* Magno. *Quod* Magnum *cum reliquis adscripsimus, nulla alia ratio movit, nisi Corbeiensis textus, qui eum perpetua serie cum tribus aliis recensuit.* Cristatus *sive* Cristas, *qui in solo Epternacensi occurrit, possit forte idem vel eadem haberi cum Risthe ex Terracinensium numero.*

(1) In notis ad Kal. Nov. — (2) Plin., *Hist. Nat.*, l. iv, 16.

DE

AUCTORE G. V. H. D

DE S. MELANTO MARTYRE.

A Lucensi martyrologio hic martyr abest, juxta Florentinium; sed in additamentis Gallicis quæ vocat, legitur hoc ordine : In Ligonica civitate Castrodioni Benigni, Primi martyris, et sanctæ Mariæ mart. et S. Melanti. *Corbeiense ita :* Castro Divione passio S. Benigni presbyteri et martyris et S. Melanti. *Unde quis suspicetur hunc* Melantum *ad Lingones pertinere ; verum in Epternacensi est aliter :* Et alibi sanctæ Mariæ et S. Melanti. *Bernense autem nullius* Melanti *meminit, sed pro* Melanto *habet nomen* Marte, *scilicet :* Et alibi sanctæ Mariæ et Marte.

DE SANCTO PATRICIO MARTYRE

NIVERNIS.

De hoc martyre sermo est in Usuardi auctariis, apud Ferrarium et Saussaium. In editione Lubeco-Coloniensi Usuardi : In agro Nivernensi sancti Patricii martyris; *in Ferrarii catalogo ad 1 novembris :* In territorio Nivernensi sancti Patricii martyris; *et in nota Maurolyci et Felicis martyrologia citat, deinde monet proprias ecclesiæ Nivernensis tabulas consulendas esse. Saussaius in supplemento martyrologii Gallicani ad kalendas novembres :* Nivernis sancti Patricii martyris, in hujus præsulatus territorio dum divinam tueretur legem necati. *Quod monuit Ferrarius, consulendas esse proprias Nivernensis ecclesiæ tabulas, fecimus quidem diligenter, urbemque Nivernensem adivimus, episcopum consuluimus, doctos e clero urbano viros interrogarimus, cunctisque ignoti viri ignotum nomen occinuimus frustra. Nihil illi de* Patricio *martyre noverant. Unus ipsis Patricius abbas, cujus festum diem agunt die 24 augusti, notus erat. Neque aliunde ullo modo quis fuerit hic* Patricius, *expiscari potui.*

B E

DE SS. VIGILANTIO ET NUNDINO

MARTYRIBUS IN MACEDONIA.

Unum martyrologii exemplar, quod est Epternacense, hos martyres recenset : In Macedonia Vigilanti et Nundini. *In exemplaribus Bernensi, Corbeiensi et Lucensi pro horum martyrum nominibus dedicatio quædam scribitur hoc modo : Bernense,* In Machedonia dedicatio basilice Jacobi et Johannis apostolorum. *Lucense :* In Macedonia Jacobi dedicatio et Johannis apostoli. *Corbeiense :* In Macedonia Basilis Jacobi, et S. Joannis evangelistæ. *Et notatu quidem dignum est in omnibus eodem loco, nempe post recensitos eosdem sanctos, sequi* In Macedonia *etc.; solum Corbeiense Eustachium cum uxore et filiis interponit. Quum vero quater hodie ista nominum similitudo redeat,* Macedonia, Macedonius, Macedo, *merito in suspicionem corruptelæ inducimur.* Basilis *quæ in Corbeiensi occurrit, pro* basilica *irruisse videtur.*

DE S. MACEDONIO MARTYRE

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA.

C F

De hoc sancto martyre agitur in martyrologio Hieronymiano et in appendice Rosweidi ad Adonem. Bernense : In Cappadocia natale sancti Machedoni. *Epternacense :* In Cæsarea Cappadociæ Macedoni. *Corbeiense :* In Cæsarea natalis sancti Macedonii. *Lucense :* Et in Cæsarea Cappadociæ natalis sancti Macedoni. *Fuldense :* In Asia Macedonis. *In Adonis appendice :* In Cæsarea Cappadociæ sancti Macedonii.

DE SS. CÆSARIO, DACIO ET SOCIIS

MARTYRIBUS DAMASCI.

FORSAN SUB GALERIO ANNO CCCV.

Rursus occurrit gloriosa martyrum societas græcis celebrata ac latinis, quos urbs Damascena laurea insignitos transmisit ad Christum. De quibus dolemus nihil nobis præter nuda nomina, martyrii honorem, ac certaminis locum innotuisse. Nec quærenti per omnia occurrit aliquid quo ad determinandum martyrii annum aut persecutionis tempus ducamur. Si conjecturis indulgendum est, suspicari quis poterit eos esse ex innumerabilibus martyribus quos ferocissima persecutorum rabies sub Galerio Maximiano per universam Asiam mactavit, maxime circa annum 305, illius persecutionis quartum. Gloriosæ martyrum coronæ duces fuisse videntur Cæsarius *et* Dacius, *quos solos martyrologium Romanum nominat :* Damasci passio sanctorum Cæsarii, Dacii et aliorum quinque. *Martyrologium metricum græcum, solius* Cæsarii *nomen habet ; cui sex adjungit socios :*

Σὺν ἓξ συνάθλοις τῆς ἀληθείας φίλοις
Τέμνουσι Καισάριον οἱ ψεύδους φίλοι.

Cum sex necarunt veritatis filiis
Mendaciorum filii Cæsarium.

Ex codice Mediolanensi D. 74. sup. p. 41, sequentia descripsi : Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ *(scilicet 1 novembris)* ἄθλησις τῶν ἁγίων μαρτύρων, Καισαρείου, Δασείου, Σάβα, Σαβιανοῦ,

A Σαβιανοῦ, Ἀγρίππα, Ἀδριανοῦ καὶ Θωμᾶ τοῦ νηπίου καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν ἐν Δαμασκῷ τελειωθέντων. Eodem die certamen sanctorum martyrum Cæsarii, Dacii, Sabæ, Sabiani, Agrippæ, Adriani et Thomæ infantis et societatis eorum, Damasci consummatorum. *Ex quo elogio duo discimus : 1° nomina quinque sociorum quos Romani fasti solummodo indicant ; 2° alios quoque martyres septem prioribus esse adnumerandos. Sirmondi Synaxarium ita terminat hoc elogium :* τῶν ἐν Δαμασκῷ διαφόροις βασάνοις δοκιμασθέντων κἀκεῖσε τελειωθέντων· ὧν ἡ σύναξις τελεῖται ἐν τῷ μαρτυρείῳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Θεοδώρου, τῷ ὄντι πλησίον τοῦ Τετραπύλου. Qui Damasci variis tormentis tentati atque ibidem consummati sunt; quorum synaxis agitur in martyrio sancti martyris Theodori, quod est prope Tetrapylum. *Eorum martyrium memoriam Sirleti Menologium his verbis celebrat :* Eodem die *(1 Nov.)* Natalis sanctorum martyrum Cæsarii, Dacii, et aliorum quinque. Hi sancti viri detenti in urbe Damasco et diversis cruciatibus examinati, ense obtruncati sunt. *Quia hic de cruciatibus et ense affirmantur, generalem tantum martyrii formam significant, neque aliquid præ cæteris hic auctor narrat.* [illegible] G V H.

DE SS. CYRLENA ET JULIANA

MARTYRIBUS TARSI ET RHOSI.

FORSAN SUB GALERIO ANNO 305.

Duæ hodie occurrunt heroinæ, quarum coronam his verbis martyrologium Romanum annuntiat: Tarsi sanctarum Cyrenæ et Julianæ sub Maximiano imperatore. *Earumdem mentio fit ab Artaco* B *in Gynæceo, a Galesinio et Castellano in martyrologiis suis. Easdem celebrant menologium Sirleti, ephemerides metricæ græcorum ac menologium Basilii imperatoris. Quam* Cyrenam *alii vel* Cyræniam *vocant, menologium Basilii* Cyriænam *appellat, quo beatam feminam deinceps nomine indicabimus. In notis prædecessorum nostrorum hisce feminis adscriptum invenio, dubitatum aliquando fuisse utrum revera fuerint martyres, nulla tamen dubitandi ratione addita. An, quia in martyrologio Romano martyrii titulus reticetur? Verumtamen consueta martyribus enuntiatione proferuntur, addito imperatoris nomine, quod martyrum elogiis solemne esse solet. Præterea Græci, unde harum sanctarum notitia ad nos pervenit, utriusque martyrium celebrant : quare nihil est cur beatarum mulierum sacram lauream moveamus.*

2. Tempus martyrii accuratissime statuere nequimus, quum præter imperatoris nomen nihil habeamus quod investigantes triumphi annum, ducere queat. Fortassis non erit abs re cum Baronio (1), Cyriænæ *ac* Julianæ *gloriosum certamen anno 305 adscribere, ita ut palmam adeptæ censeantur sub sævissimo præside Alexandro, in persecutione Ga-* C *lerii Maximiani, persecutionis anno quarto : tunc Galerius Maximianus cæsarii imperii quindecennalia edidit, et ea occasione christianos gravissime vexavit. Vide Pagium, annot. ad annum 305, n. 15.*

3. Utriusque martyrii brevem historiam dabimus ex menologio Basiliano, cujus textus duplice exemplari utimur, vulgato uno, altero Mediolanensi ex codice Ms. D. 74. sup., bibliothecæ Ambrosianæ, quem dudum anno 1880 descripsimus, indulgente clarissimo viro Ceriani, doctore Ambrosiano et bibliothecæ præfecto. Cyriæna *et* Juliana *ortæ ex diversis urbibus una tandem in urbe martyrium consummarunt. Quarum* Cyriæna *orta legitur Tarso in Cilicia,* Juliana *vero Rhædesto vel Rhoso, ubi tandem ambæ flammis traditæ sunt. Hic magnum discrimen intercedit inter textum menologii Basiliani vulgatum ac Mediolanensem. Hic enim urbem martyrum palæstram Rhosum, ille vocat Rhædestum. De utraque urbe Baudrand in Lexico geo-* E *graphico ita scribit :* Redestum, quod et Bisanthe Ptolemæo, et Rædestum (sed in Seldeni ms. Ῥαίδεστον), Rodosto Sophiano et aliis, urbs Thraciæ ad Propontidem, episcopalis sub archiepiscopo Heracleensi, inter Myriophitum 35 et Heracleam 30 millia passuum. Rhosus *vero*, Rhosium Polyæno, Rhosos Plinio, Rhossos Ptolemæo, et Ros vulgo, urbs Syriæ maritima ad sinum Issicum in Ciliciæ confinio, inter Myriandrum ad boream et Seleuciam ad austrum, supra 20 millia passuum haud procul a Casio monte, olim episcopalis sub patriarchatu Antiocheno. *Quare credimus* Cyriænam *et* Julianam *passas esse non Rhædesti, uti scribit textus vulgatus, sed Rhosi, uti habet Mediolanensis. Rhædestum enim est in Thracia, Rhosus in Cilicia. Credi autem minime potest ex Tarso in Cilicia, longinquo itinere Cyriænam abductam fuisse in Thraciæ urbem Rhædestum. Posset quidem* F *fieri ut duplici nomine eadem urbs nominetur, sed id scriptum nullibi reperi. Quare sentiendum videtur* Cyriænam *Tarsi quidem in Cilicia martyrii cursum inchoasse, perfecisse vero Rhosi, una cum* Juliana, *hujus urbis cive. Quibus dictis utrumque menologii textum subjicimus, cui Martyrologii metrici versus coronidis loco imponemus.*

4. MENOLOGIUM BASILII (2) :

Ἄθλησις τῶν ἁγίων μαρτύρων γυναικῶν Κυριαίνης καὶ Ἰουλιανῆς.

Κυριαίνη ἡ μάρτυς ὑπῆρχεν ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ βασιλέως, ἐκ πόλεως Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας· ἥτις ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς αὐτῆς πόλεως κρατηθεῖσα καὶ πολλὰ ἀναγκασθεῖσα ἀρνήσασθαι τὸν Χριστὸν καὶ θῦσαι τοῖς εἰδώλοις καὶ μὴ πεισθεῖσα, ξυρίζεται τὴν κεφαλὴν σὺν ταῖς ὀφρύσι, καὶ πιττάκιον ὕβρεων γέμον περιτίθεται ἐν τῷ μετώπῳ· ὄνῳ τε ἐπιβιβασθεῖσα μετὰ ναρθήκων ὑπὸ σχολητῶν * παίδων ἐτύπτετο· καὶ ὑπὸ μυρίων καὶ ἀτάκτων στρατιωτῶν τὴν Ταρσὸν πόλιν γυμνὴ περιήγετο. Ἐξάγουσι δὲ μὴ

* pro σχολιτῶν.

COD. MEDIOLAN. D. 74. SUP. (3) :

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῆς ἁγίας μάρτυρος Κυριαίνης. Αὕτη ἦν ἐπὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ βασιλέως ἐκ πόλεως Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας. Ἥτις ὑπὸ τοῦ ἐκεῖσε ἡγεμόνος κρατηθεῖσα καὶ πολλὰ ἀναγκασθεῖσα τὸν Χριστὸν ἀρνήσασθαι καὶ εἰδώλοις προσκυνῆσαι, οὐκ ἐπείσθη· διὸ ξυρίζεται τὴν κεφαλὴν σὺν ταῖς ὀφρύσι· καὶ πιττάκιον ὑβρεογράφον μετὰ ἡλῶν ἑπτὰ προσδεσμοῦσιν αὐτῆς τῷ μετώπῳ· ὄνῳ τε ἐπικαθίσαντες * καὶ νάρθηξι ὑπὸ σχολιτῶν παίδων τύπτοντες, οὕτως ὑπὸ μυρίων καὶ ἀτάκτων στρατιωτῶν τὴν Ταρσὸν πόλιν

* vel ἐπικαθήσαντες.

(1) *Ann. eccles.*, ad an. 305, num. 15. — (2) Ad diem I Nov. — (3) Pag. 40 v.

EX MSS. ET IMPR.

μὴ ὁρᾶσθαι γυμνή, ὑπὸ θείας χάριτος ἐσκεπάσθη, καὶ οὐκ ἐβλέπετο τοῖς εἰδωλολάτραις. Μετὰ δὲ τὸ οὕτως τιμωρηθῆναι, ἀχθεῖσα ἐν πόλει Ῥαιδεστῷ, μετὰ ἑτέρας γυναικὸς χριστιανῆς, Ἰουλιανῆς καλουμένης καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως ὑπαρχούσης, πυρὶ παρεδόθη. Καὶ ἀμφότεραι ἐν τῇ καμίνῳ δοξάζουσαι τὸν Θεὸν καὶ εὐχαριστοῦσαι αὐτῷ τὰς μακαρίας αὐτῶν ἀφῆκαν ψυχάς.

Cyriæna martyr. Maximiano imperatore vixit, ex urbe Tarso Ciliciæ oriunda. Quæ cum a præfecto ipsius urbis comprehensa variis modis cogeretur Christum abnegare idolisque thus offerre, flectique non potuisset, caput ei cum superciliis raditur, faciei præfigitur tabula contumeliis plena, asinoque imposita ferulis a pueris scholaribus feriebatur; quam deinde mimi ac petulantes milites nudam per urbem Tarsum circumducebant. Ipsa vero orans ne nuda conspiceretur, divina gratia tecta neque ab idololatris conspecta fuit. Post hos cruciatus in urbem Rhædestum abducta, una cum alia muliere christiana, Juliana nomine, ex eadem urbe oriunda, ignibus traditur. Quæ ambæ in ca-
B mino Deum laudantes ipsique gratias agentes, beatas animas efflaverunt.

πόλιν γυμνὴν περιῆγον τετράκις. Εὐξαμένης δὲ D
αὐτῆς ὥστε μὴ ὁρᾶσθαι γυμνήν, ὑπὸ θείας χάριτος ἐσκεπάσθη τὸ σῶμα· καὶ οὐχ ὁρᾶτο γυμνὴ τοῖς εἰδωλολάτραις. Ὅθεν ἀπαχθεῖσα ἐν τῇ πόλει Ῥοσῷ μετὰ γυναικὸς χριστιανῆς Ἰουλιανῆς λεγομένης, ἐκ τῆς πόλεως Ῥοσοῦ, πυρὶ παραδίδοται.

Eodem die sanctæ martyris Cyriænæ. Hæc, Maximiano imperatore Tarso, Ciliciæ urbe, oriunda fuit. Quæ ab eo qui istic præerat comprehensa et multis coacta Christum abnegare et idola venerari, non obtemperavit. Quare raditur ei caput cum superciliis et tabulam contumeliis inscriptam cum pomis septem alligant ipsius fronti; asinoque impositam ferula manu scholarium puerorum verberantes, sic agentibus mimis ac petulantibus militibus Tarsum urbem nudam circumduxerunt quater. Ipsa vero orans ne conspiceretur nuda, per divinam gratiam tecta fuit corpus, et non conspiciebatur nuda ab idololatris. Unde abducta, in urbe Rhoso cum muliere christiana, Juliana nomine, ex urbe Rhoso oriunda, igni tradita fuit. E

MARTYROL. METRICUM GRÆCUM :

Καὶ Κυρίαινα πρὸς τὸ πῦρ ἀποπνέει,
Πάσης πνοῆς τιμῶσα Κύριον μέγαν.
Τῷ πρός σε φίλτρῳ, Σῶτερ, ἐκκεκαυμένη
Ἰουλιανὴ καῦσιν ἐκ πυρὸς φέρει.

Exspirat igne Cyriæna, maximum
Rerum omnium spirantium colens Deum.
Philtro tui, Redemptor, arsit, optime
Flammas Juliana perferens rogi.

5. *Quibus lectis, obortam animo meo suspicionem cum lectore communicabo. Estne hæc nostra* Cyriæna *eadem quæ Barbara, celeberrima virgo et martyr, qua die 4 decembris colitur? Causa suspicandi hæc est : sub Maximiano imperatore utraque martyrium fuisse legitur; idem supplicium, idemque de utraque miraculum narratur. Verberibus scilicet affecta* Cyriæna, *vestibus spoliata, per urbem nuda circumducitur, precibusque a Deo impetrat ne nuda conspiciatur. Eadem de Barbara virgine in Actis ejus apud Metaphrasten narrantur.* Cyriænæ *martyrii socia adjungitur* Juliana. *Juliana quoque Barbaræ sociatur. Qua de re amplius inquiri poterit ubi de sanctæ Barbaræ martyrio agendum erit ad diem 4 decembris. Hic dubium movisse sufficiat.*

DE SS. JACOBO EPISCOPO ET JOANNE PRESBYTERO

G. V. H.

MARTYRIBUS IN PERSIDE.

F

VERISIMILITER CIRCA ANNUM CCCXLV

Q*uorum martyrum memoria in martyrologio Romano annuntiatur sequentibus verbis :* In Persia sanctorum martyrum Joannis episcopi et Jacobi presbyteri sub Sapore rege. *Eorumdem meminerunt menologium Sirleti, Galesinius, Castellanus, martyrologium metricum græcum :*

Σὺν Ἰακώβῳ, τῷ θύτῃ Χριστοῦ, ξίφος
Ἰωάννης ἤνεγκεν ὁ Χριστοῦ θύτης.

Tecum, Jacobe, mysta fide Numinis,
Scindunt Joannem, simul mystam Dei.

De quibus Menologium Basilii collatum cum cod. Mediolanensi D. 74. sup., pagina 41 :

Ἄθλησις τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἰωάννου ἐπισκόπου, καὶ Ἰακώβου πρεσβυτέρου τοῦ ἐπικαλουμένου ζηλωτοῦ [1].

Οὗτοι ὑπῆρχον ἐπὶ Σαβωρίου τοῦ [2] Περσῶν βασιλέως ἐν Περσίδι [3] διδάσκοντες τὸν λόγον τῆς πίστεως, καὶ πολλοὺς ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ἐθεάσατο ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης καθ᾽ ὕπνους [4] ἄνδρα τινὰ δήμιον, κατέχοντα σπαθίον [5], ὅπερ [6] ἐν τῷ ἄκρῳ εἶχε στέφανον [7]· ὅστις δήμιος δραμὼν ἐπὶ [8] τὸν ἐπίσκοπον ἐπέθηκεν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ τὸν [9] στέφανον [10] εἰπών· Λάβε, ὦ ἐπίσκοπε, στέφανον [11] οὗ [12] ἐπεθύμησας· καὶ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἐκρατήθη [13] παρὰ τῶν ἀπίστων, καὶ αὐτὸς καὶ Ἰάκωβος, ὁ πρεσβύτερος [14], καὶ πολλὰ τιμωρηθέντες πρότερον καὶ διαφόροις βασάνοις προσομιλήσαντες, ὕστερον διὰ ξίφους ἐτελειώθησαν· εὐχαριστοῦντες Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν μέχρι θανάτου, ὅτι ὑπὲρ αὐτοῦ θανεῖν [15] ἠξιώθησαν. Καὶ ἀπέβη τῷ ἐπισκόπῳ τὰ τοῦ ὀνείρου, ἀπολαβόντι τὸν στέφανον τῆς ἀφθάρτου ζωῆς [16]. Ἐτάφησαν δὲ ἐντίμως ἐν ταὐτῷ ὑπὸ πιστῶν καὶ εὐλαβῶν ἀνδρῶν.

[1] *add.* ὅστις ἐλέγετο υἱὸς Μαρίας, qui dicebatur filius Mariæ. — [2] *om.* — [3] *add.* τῇ πόλει, in urbe. — [4] κατόναρ. [5] σπάθην. — [6] ἥτις. [7] στεφάνιον. [8] πρός. — [9] *om.* — [10] *om.* — [11] στεφάνιον. — [12] ὅ. — [13] κρατηθεὶς μετὰ τοῦ Ἰακώβου τοῦ πρεσβυτέρου, captus cum Jacobo presbytero. — [14] (παρὰ τῶν ἀπίστων-πρεσβύτερος) *om.* — [15] παθεῖν. — [16] (ἀπέβη-ζωῆς) *om.*

Certamen

A Certamen sanctorum martyrum, Joannis episcopi et Jacobi presbyteri cognomento Zelotæ.

Hi, Sapore Persarum rege, in Perside verbum fidei docebant, multosque ab idolis ad Dominum convertebant. Quadam autem die, quum Joannes episcopus in somnis vidisset carnificem [ad se accurentem et] coronam, quam in ensis summitate circumferebat, capiti suo imponentem, sibique hæc dicentem : *Accipe, o episcope, quam tantopere expetisti coronam*, paucis post diebus comprehenditur ab infidelibus, ipse et Jacobus presbyter. Qui variis primum cruciatibus tentati, gladio deinde cæsi, occubuere, gratias Domino Deo nostro ad extremum usque agentes, quod digni habiti fuissent mortem pro ipso oppetere. Atque ita episcopo accidit quod in somnis viderat, incorruptibilis vitæ coronam consecuto. A fidelibus autem piisque viris in eodem loco honorifice sepulti sunt.

Mira hæc est Græcorum confusio, qui hunc Jacobum *ex cognomine Zelotæ, quod ab homonymo apostolo traxisse dicendus est, pro ipso cognato Domini habuerint. Utrumque martyrem sub Sapore [II], rege Persarum, passum esse, Menologium affirmat. Passionis anni incertus, nihil habeo quod affirmem. Puto nihilominus utrumque martyrem sancti certaminis coronam obtinuisse quum, missis christianorum laicis, in doctores præsertim, episcopos videlicet et presbyteros, persecutoris rabies desæviret, circa annum Christi 345, qui est ejusdem persecutionis 6, Saporis, regis Persarum, 37.* EX MSS. ET IMPR.

Erodius Assemani in priori volumine Actorum Martyrum Orientalium, hunc Joannem *episcopum cum socio* Jacobo *presbytero merito distinguit ab alio Joanne episcopo qui cum Narsete, episcopo Sciahacardatensi in provincia Beth-Germææ, ejusque discipulo Josepho et sociis novemdecim, martyrium fecit. Vide notam 5, p. 102.*

B E

DE SANCTO SEVERO

MARTYRE IN NOVEMPOPULANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H.

§ I. De Vitis S. Severi. De ætate earumdem.

VERISIMILITER ANNO CCCCVII. S. Severi *martyris historiam narramus*

* Saint-Séver (dépt Landes).

S. Severus *martyr nomen dedit urbi Sancti Severi * in Vasconia. Fundato enim super sacrum martyris tumulum monasterio, quod sæpius destructum, sæpius reædificatum fuit ; paganisque ut fit circa ea nobii muros accolentibus, tandem circa annum 1100 urbs Sancti Severi munita fuit.* S. Severi *historiam, aliis nobis deficientibus rerum fontibus, narrabimus ex Historia Monasterii* S. Severi, *quam decem libris prosecutus est Petrus Daniel Du Buisson, Ordinis S. Benedicti, e congregatione S. Mauri. Opus jam ab anno 1681 absolutum e duorum fere seculorum tenebris eruerunt* C *J. F. Pédegert, canonicus Aturensis, et A. Lugat, canonicus decanus Villænovæ, novisque curis auctum, allaborantibus præsertim R.P. Labat S.J., ac Domino Labeyrie, publicæ luci dederunt, dedicatum Illmo ac Revmo Dno Victori Delannoy, Aturensi episcopo, sub cujus prædecessoris Ill. Dr Epivent auspiciis egregio operi manum admoverant. Prodiit autem Vicojulii ad Aturem ex typis L. Dehez, anno 1876. Titulus est :* Historiæ Monasterii S. Severi libri X, auctore D. Petro Daniele Du Buisson O. S. B. Congreg. S. Mauri.

Dubuissonium secuti ex triplici Vita haud omnino sincera.

2. *Historiam hic auctor exorditur, ut par erat, a Vita* S. Severi, *cujus triplicem formam tribus exemplaribus exhibet. En verba Dubuissonii, lib. I, Prologus, p. 1 :* Triplicem autem ejus (Severi) Vitam jam a plus quam sexcentis annis scriptam invenio et in parvo chartulario nostro subinde descriptam, antiquitatis simplicitatem satis superque redolentem. Prima quidem ad martyrii ejus usque tempus progreditur, quod tamen martyrium non ibidem refertur. An vero pauca quæ desunt, incuria aut inadvertentia scribentis aut transcribentis potius et describentis omissa sint, non facile est conjicere, nisi quod ab ipso scriptore primario et autographo absolutam omnimodo merito possumus æstimare, quippe cum subinde ad sepulcrum ejus sæpius visitandum invitet. Secundo metro scripta est, pingui non minus calamo, nec minus rudi et impolito, ab eodem forte aut alio ejusdem ævi monacho, cum ex obedientia injunctum hoc operis suscepisse se dicat in prima. — Tertia paulo politiori stylo exarata dignoscitur. At fidem earum non ita indubiam in quibusdam faciunt contradictiones quædam et F falsitates, quas referam subinde et refellam. *Hæc Dubuissonius; hoc ejus de auctoritate Vitarum* S. Severi *judicium, non valde faustum. In notis quas tertiæ subjunxit, dicitur chartularium parvum, ex quo triplicem Vitam descripsit, circa annum 1580 scriptum fuisse a notario publico, monasterii S. Severi secretario, prout videre est in fine paginæ primæ ubi nomen suum apposuit* (1). *Vocabatur autem notarius Abadie* (2). *Vita quam Dubuissonius primam nuncupat, scripta dicitur jussu Gregorii abbatis, qui obiit anno 1072* (3). *Vita vero quam tertiam appellat, dicitur prima tempore, ab octingentis, inquit, annis scripta* (4). *In enarrandis* S. Severi *gestis, Dubuissonius methodo usus est sat commoda, quam hisce verbis declarat in citato prologo* (5) : Ut autem certa a dubiis facilius discernere quisque valeat, compendiosam hic dabo Vitam ejusdem sacratissimi regis et martyris (Severi), ad has antiquitus scriptas *(Vitam triplicem)* præviam, quas eidem subjungam, annotationes

(1) Tom. cit., p. 1, not. *c*. — (2) Ibid., p. 2, not. *b*. — (3) Ibid., p. 2, not. *a*. — (4) Ibid., p. 2, not. *d*. — (5) Ibid., p. 2

AUCTORE G. V. H.

tiones cuique subdendo, et deinde miracula ad ejus sepulcrum patrata ex supradicto chartulario fideliter et sincere describam, *etc.*

Quarum Vitarum compendium a Dubuissonio mutuamur.

3. *Compendiosam illam* S. Severi *Vitam, quam Dubuissonius exaravit, ad conspectum generalem vitæ* S. Severi *lectoris oculis subjiciendum, hic subnectimus. Qua perspecta, disputationem nostram facilius unusquisque sequi poterit.* COMPENDIOSA VITA SANCTI SEVERI. Sanctus Severus princeps fuit regionis cujusdam in Scythia, quæ regio Ambligonia seu Amplicania vocabatur, cujus erat regulus, et rex vocabatur. Ad fidem Christi conversum fuisse circa medium seculi quarti ab incarnatione Domini conjicere possumus, cum regnaverit tempore Apostatæ Juliani. Cujus crudelitatis et impietatis horrore permotus, necnon gentis suæ obstinatione, quam christianam facere pro votis suis non potuerat, regnum et regios honores abnegare decrevit, ut liberius et pacatius regi regum Christo serviret in eremo. Sed dum secessum hujusmodi meditaretur, ad prædicationem evangelii et ad martyrii coronam a Deo vocari se divinitus novit; ideoque sex sibi socios B adjungens, nempe Geruntium, Justinum, Clarum, Polycarpum, Joannem et Babilum, Romam perrexit. Unde a Romano pontifice missione suscepta, strenui Christi nuntii Gallias petiere, angelo comite et viæ duce. Galliam igitur Narbonensem peragrantes, Tolosam adeunt, ubi sancti martyris Saturnini sepulcrum devote visitant, ejus sese intercessionibus supplices commendant, et, reliquiarum ejus acceptis quibusdam particulis, inde egredientes Novempopulaniam ingrediuntur, quæ nunc Vasconia nuncupatur. Sotrium seu Sotium, Ausciensis nunc diœcesis urbem, evangelii luce primum irradiant ibidemque ecclesiam in honorem S. Saturnini ædificant. Deinde sub duce angelo ad castrum Cæsaris seu Palestrion, quod regis sedes erat, iter dirigunt, ut e capite provinciæ ad membra lux evangelii facilius et citius perveniret. Cum igitur sanctus Severus, divina operante potentia, aquas fluminis Alpheani seu Aturris * divisisset, et cum sociis per alveum sicco pede transisset, regemque Adrianum, castro et provinciæ imperantem, ab infirmitatibus variis et a plurium possessione dæmonum liberasset, ipsum et populum ejus ab idolorum cultu ad C fidem Christi et veri Dei cultum convertit; et subinde initio seculi quinti Vandalorum manibus truncato capite ad palmam martyrii et cœlestem gloriam evolavit. Morte tamen potentior, præcisum caput et decollatum propriis assumens manibus, ad locum usque sepulturæ portavit; ubi postea ecclesiola in ejus honorem ædificata fuit, et plura facta sunt ejus meritis et intercessione miracula; quorum quædam subinde referam, prout a primis nostris patribus scripta sunt et relata. Celebrabatur olim ejusdem sancti martyris festivitas prima die novembris, in qua martyrium subiisse refertur; sed ob festum Omnium Sanctorum, die festus ejus ad octavam usque diem ejusdem mensis translatus est per bullam Clementis papæ V, quam ejus triplici subsequenti Vitæ subjungam et translationis historiæ (1). *Hucusque compendiosa Vita* S. Severi *a Dubuissonio contracta, quæ utrum jure inscripta fuerit ab eo :* ABSQUE ULLO FABULARUM NÆVO, *præsens disputatio docebit. Imprimis dolendum est nullum vetustum triplicis Vitæ exemplar ad manum esse,* D *nec forte ipsi Dubuissonio repertum, quippe qui fateatur se exscripsisse parci chartularii codicem, anno circiter 1580 confectum.*

* gallice Adour.

Vita tertia reliquis antiquior

4. *Contendit Dubuissonius Vitam tertiam ante reliquas duas fuisse conscriptam, seculo nono ineunte. Auctor enim tertiæ Vitæ, post relata quædam* S. Severi *miracula, ita pergit :* Succedente itaque tempore Sebastinus quidam, vir religiosus ac totius provinciæ princeps potentissimus, in honorem beati Severi ecclesiam miræ magnitudinis ac pulchritudinis dedicavit, quam plurimis ornamentis aureis et argenteis et columnis etiam marmoreis adornavit. Ex quo ædificio adhuc quædam columnæ apud nos habentur, in quibus clavuli argentei adfixi videntur ; nam cetera, nostrorum delictorum promerente culpa, penitus ab exercitu Francorum sunt dirupta (2). *Vixit itaque hic auctor post destructam ecclesiam a Sebastino principe ædificatam. Sebastinus autem intra annos 670 et 769 vixisse dicendus est.* Dominus enim de Marca, *ait Dubuissonius* (3), in sua historia Bearnensi, lib. I, cap. 24 etc., duces et gubernatores Vasconum dinumerans, assignat primum E Genialem circa annum Christi 602, secundum Aiginhamum anno 626, tertium Amandum anno 630, quartum Lupum anno 670. Alium autem non novit inter hunc Lupum et alium ejusdem nominis quem fuisse dicit anno 769; ac sic per centum annorum spatium Lupus I Vasconiæ dux fuisset. Itaque intermedium vacantem locum occupasse dicendus est Sebastinus, totius provinciæ dux et princeps potentissimus, qui talis sic fuerit circa finem septimi seculi et initium octavi. *Hæc Dubuissonius, sane haud incommode.*

Cujus auctor vixit ante finem seculi X.

5. *Vixit autem auctor ante reædificationem ecclesiæ et monasterii a comite Willelmo Sancio factam. Nam in charta seu diplomate et tabula fundationis secundæ seu restaurationis monasterii S. Severi in capite Vasconiæ, a Willelmo Sancio ejusdem comite factæ, legitur :* Ipsi vero sapientes inquirebant si S. Severus gesta vel Passionem haberet scriptam. Inventum est a legentibus qualiter illud monasterium fuerat constructum, et qualiter a Francigenis hominibus fuerat destructum. *Videsis integrum diploma infra, inter documenta. Diploma illud scriptum est, juxta chartularium quod præ oculis Dubuissonius habebat, anno 963, juxta Dominum de Marca anno 982. Præterquam quod Dominus de* F *Marca chartularium S. Severi non vidit, testante Dubuissonio* (4), *possunt fortasse in concordiam redigi sententiæ ambæ, ut scilicet chartularium indicet operis inchoationem et Dominus de Marca operis absolutionem, qua facta celebri in conventu diploma promulgatum fuerit solemniter. Quidquid id est, certum manet prædicta verba tunc in Passione quadam* S. Severi *fuisse inventa, quæ sane nulla alia fuit quam hæc Vita tertia. Nullum enim aliud documentum reperitur, neque ulla alterius aliquando mentio facta est, in quo prædicta verba legantur, quæ sensum dicti auctoris clarissime perstringunt. Vixit ergo ante illud tempus; si enim superstes fuisset, quum loci destructi habitatorem ac monachum satis clare se innuat, præsens testimonium tulisset, neque opus fuerat inquisitione sapientum.*

Prima Vita ad seculum XI pertinet. Item fortasse secunda.

6. *Primum monasterium destructum a Francigenis hominibus fuit verisimiliter anno 819. Tunc enim Ludovicus Pius, Caroli Magni filius, Vascones, qui anno 816 rebellaverant, castigavit,* et (5) exercitus

(1) Ibid., p. 35. — (2) Ibid., lib. II, cap. I, p. 126. — (3) Ibid., p. 127. — (4) Ibid., lib. II, p. 143, not. c. — (5) Chron. Moissiacense Pertz. *Monum. Germ.*, Scriptt. t. I, p. 313.

A exercitus quem miserat super Vascones rebelles, cum triumpho victoriæ reversi sunt, occisis tyrannibus. *Cui opinioni adhæret Dubuissonius* (1). *Unde manifestum est auctorem tertiæ Vitæ, quum rudera d l tæ ecclesiæ cerneret, aut seculo IX vixisse aut X ineunte. Vita quam Dubuissonius primam vocat, quia primo loco in chartulario conscriptam invenit, ad seculum XI pertinet. Dicit enim auctor se scripsisse jubente Gregorio abbate, qui Gregorius monasterio præfuit ab anno 1028 usque ad 1072, postea episcopus Sarcucrensis et Aquensis. Vita secunda metrice scripta versibus hexametris leoninis, auctore ignoto, ejusdem fortassis seculi.*

§ II. De patria S. Severi, deque genere ejus et vitæ tempore.

S. Severus patria

Vita prima patriam Severi *his verbis indicat :* Beatus igitur Severus, extremis partibus mundi erga Sithicum clima oriundus, licet dura natione Wandalorum barbarus, *etc. Secunda vero :* Partibus occiduis Sciticæ plaga regionis. *Terra autem sancto natalis vocatur Amplicania vel Ambligonia, eique* Severus *rex præfuisse dicitur. Ita enim in Vita prima legitur :* Severus rex nobilissimus dominabatur Ambligoniæ genti. *Et in Vita tertia ipse* Severus *loquens introducitur :* Gentili natione Wandalorum et ex patria Ambligonicæ regionis oriundi sumus. *Pro* Ambligonia *tamen in Vita prima postmodum scribitur* Amplicania, *et* S. Severus *in eadem Vita dicit ad socios :* Beatissimus Saturninus a regione nostra egressus, apostolorum extitit discipulus, et ab apostolo Petro episcopus ordinatus ad prædicandam veritatem Tolosanis civibus est directus. *Quæ si colligantur in unum, habemus* clima Sithicum *sive* Sciticam *terram, regionem Amplicaniæ sive Ambligoniæ, e qua regione egressus martyr Saturninus apostolorum discipulus factus est. Egressus vero* Severus *e patria terra, cum sociis venit ad portum Accaron ; unde solventes venerunt ad civitatem Jopem, juxta montem Golmentaneum.*

fortasse Abilenus

8. *Consonant itaque tres Vitæ in assignanda* Severo *patria sive Palæstina vel Syria, sive superiore Ægypto. Non enim hic de Scythia sive Europæa sive Asiana cogitandum videtur, quum deambulantes ad portum Accaron venisse dicantur, et revera propinqua sive regio Sithica sive Scitica adsit. Est enim mons Sethim sive Sithi, montana regio, quæ inde a Damasco juxta Palæstinam extenditur atque ad mare vergit ; est et regio Sethi in Ægypto prope Mareotidem paludem. Utriusque frequens est in Vitis Patrum mentio. Difficultas magna est in Ambligonia inveniendà, sive Ambliganiam dixeris sive Amplicaniam. Ignota utique geographis regio, aut saltem ignotum regionis nomen. Quod tamen scrupulum nullum movet, quia in Vitis Patrum, qui circum illa loca incolebant, plurima locorum nomina occurrunt quæ per geographorum libros frustra quæsieris. Ad conjecturas igitur confugiendum est. Barbarorum rex* Severus *dicitur, dura natione Wandalorum barbarus: Wandalorum nomen grassantibus per imperium barbaris generali quadam nuncupatione adhæsisse notum est. Opinamur autem* Severum *nostrum regulum quemdam fuisse qui tribubus barbaris cum imperio præerat. Erant autem vicina Palæstinæ loca multorum barbarorum incursionibus infesta, sive Sarracenos dixeris, sive Blemmyas, quorum frequens est in sanctorum anachoretarum Vitis sermo. Si* Severum *e regione Sethi prope Mareotidem paludem ortum dicimus, major erit in invenienda Ambligonia sive Amplicania difficultas ; si e monte Sethim, probabilis videbitur conjectura doctissimi Patris Labat. Abila urbs est Lysaniæ quæ Damasco ad occidentem est, septentrionem versus, quæ nomen dedit uni ex tetrarchiis quarum Evangelium meminit, Abilenæ ; quæ Abilania latine dici potuit, et facili corruptela Amplicania. Hæc est illa Abila, quam Ptolemæus, lib.* v, *cap.* 15, *inter Cœlesyriæ urbes recenset nomine Abilæ, cognomento Lysaniæ :* Ἄβιλα ἐπικληθεῖσα Λυσανίου. *S. Saturninus ex illa regione egressus dicitur. Et revera sanctus Tolosatium apostolus in Vita quam suo tempore elucidabimus, ex Oriente oriundus legitur ac Joannis Baptistæ discipulus. Quod verum sit an falso inventum, hic disputare nolo. Contendo solummodo Sithicum clima, Amplicaniæ regionem, ex mente auctorum qui* Severi *res gestas scripserunt, non in boreali Scytharum tractu, sed circa Palæstinæ fines esse quærendam.* E

9. *Quid autem si* Severum *Scythopoli ortum dicamus? Est enim Scythopolis urbs Palæstinæ quæ, teste Zonara* (2), *olim Methora dicta fuit : Cujus juxta mœnia Solis liberorumque cadavera in cruces fuere sublata.* Scythopolin, *dicit Plinius* (3), antea Nysam a Libero patre sepulta nutrice, ita deductis Scythis. *Quæ etiam vocatur Scytharum urbs, e. g. in versione LXX :* τὴν Βαιθσὰν, ἥ ἐστι Σκυθῶν πόλις, *Bethsan, quæ est Scytharum urbs, quam Josephus, l. V Antiquitatum, cap. I, Scythopolin appellat. In libro* II *Maccab., c. XII, 29 :* ὥρμησαν ἐπὶ Σκυθῶν πόλιν, profecti sunt contra Scytharum urbem. *Cujus incolæ versu 30 vocantur* Σκυθοπολῖται, *Scythopolitæ. Urbis situm accurate determinatum invenimus, notata distantia a lacu Genesareth et ab Hierosolymis. Joseph enim in Vita, n. 65 :* Ἡ δὲ σὴ πατρὶς, [Τιβεριὰς], ὦ Ἰοῦστε, κειμένη ἐν τῇ Γεννησαρίτιδι λίμνῃ, καὶ ἀπέχουσα.. Σκυθοπόλεως [στάδια] εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, Tua vero patria [Tiberias], Juste, ad lacum Gennesariten sita... Scythopoli abest stadia centum et viginti. *Et Maccab., loc. cit. :* F ὥρμησαν ἐπὶ Σκυθῶν πόλιν ἀπέχουσαν ἀπὸ Ἱεροσολύμων σταδίους ἑξακοσίους, profecti sunt contra Scytharum urbem distantem ab Hierosolymis stadia sexcenta. *Strabo, lib. XVI :* ἡ περὶ Γαλιλαίαν Σκυθόπολις, Scythopolis quæ circa Galilæam est. *Et Josephus, de Bello, l. III, c. 4 :* Γαλιλαίας... ὁρίζει ἀπὸ μεσημβρίας Σαμαρίς τε καὶ Σκυθόπολις μέχρι τῶν Ἰορδάνου ῥείθρων, Galilæas... disterminat... a meridie Samaris et Scythopolis usque ad Jordani fluenta (4). *Quare errasse putandus est Ptolemæus, qui l. V, c. 15, Scythopolim in Cœle-Syria ponit ; cui, ut bene credit Cellarius* (5), Decapolitana societas imposuit, quæ trans Jordanem est, excepta sola Scythopoli, quæ citra flumen est, prope tamen illum. *Inter Decapolitanas urbes eamdem l. c. Plinius recensuit ; quarum omnium maximam esse Scythopolin Josephus affirmat* (6). *Tandem Ammianus* (7) *et* (8) *Hieronymus Scythopolin in Palæstina ponunt. Cui quum vicina sit Abela urbs, nomen Amplicaniæ inde fortassis for-*

Scythopoli Palæstinæ

(1) Ibid., p. 131. — (2) Annal., lib. I, c. 1 — (3) Hist. lib. V, c. 16. — (4) Cf. Cellarius, Geogr. antiq. — (5) Ibid., lib. III, c. 13. — (6) De Bello, lib. III, c. 3 — (7) Lib. XIX, c. 26. — (8) De locis.

matum

AUCTORE G. V. H.

matum fuit. Sane Saturnini patria quem e sua regione oriundum Severus *dicit, facile admittitur locus Jordani satis propinquus, qui Joannis Baptistæ discipulo conveniat. Sic ergo statuendum videtur,* Severum *esse orientalem hominem, in finibus Syriæ natum. In illustri* Severo *genere adscribendo tres Vitæ consentiunt. Regem dicunt regionis Amplicaniæ, qui ad fidem conversus potestatem abdicavit, regno relicto eremum primo cogitavit ac deinde peregrinationes apostolicas.*

Regno se abdicat tempore Juliani Apostatæ.

10. *Vitæ tempus satis accurate tres Vitæ designant. Regno enim atque imperio se abdicavit* Severus *tempore Juliani apostatæ. Accipe verba Vitæ primæ :* In cujus (*Juliani*) tempore imperii Severus rex nobilissimus dominabatur Ambligoniæ genti. Qui audiens persecutionem christianorum, deposuit regium diadema et vitam in eremo decrevit ducere solitariam. *Pari sensu Vita metrica, quæ sic incipit :*

Tempore quo lati timuit monarchia mundi
Imperium pravi desertoris Juliani..
Disposuit (*Severus*) secum pro Christo linquere regnum.

B *Idem pluribus verbis Vita tertia, quæ addit Juliani persecutionem occasionem præbuisse* Severo *christianum se publice confitendi, regnoque relicto, confugiendi in eremum. Patet igitur initia peregrinationum* Severi *ad tempora Juliani Apostatæ esse revocanda, nec procul erit a vero qui anno 362* Severi *abdicationem assignaverit. Potestque credi, cum doctissimo Labat* (1), *ideo regno abiisse* Severum, *ne cogeretur cum impio Apostata in Persidem proficisci. Quantum temporis spatium inter* Severi *abdicationem ac gloriosum martyrii triumphum interjaceat, difficile æstimari potest. Quum vero ab incessantibus Wandalis occisus tradatur in Aquitania, urbis Palæstrii pro mœnibus, libenter assentio P. Labat, qui mortualem* Severi *anno 407 collocat* (2).

§ III. De S. Severi peregrinationibus.

Eremum cogitat.

F*idem Christi publico cultu confessus, spretis mundi deliciis, regnoque relicto,* Severus *in eremum cogitat, ex trium Vitarum testimonio ;* C *utrum revera eremum incoluerit, haud ita certum est. Potiorem auctoritatem tertiæ Vitæ sequendam puto, quæ sequentia tradit :* Proposuit itaque in eremum confugere, ut in ejus obsequio vita quieta ac solitaria indiscrete desudaret, cujus Spiritus, præter super humilem et quietum, omnino dedignatur quiescere. Sed demum, altiori consultus deliberatione, Augustini illam incessit sententiam qua præponitur ille qui mavult ærumnosam vitam ferre quam fugere : quippe, quamquam solitaria vita soli Deo servientes ab illecebris mundi facile possint evadere indemnes, merito tamen ante justum judicem, majori præmio ditabitur qui pro se ac pro aliis laborando, contra versutias antiqui hostis majori exercitio reluctabitur. Itaque eremi appetitu postposito, longinquo placuit laborare exilio ; ut divini verbi gratiam prædicando multis proficeret, ac carne pluribus laboribus defatigata, tandem glorioso decoretur martyrio.

Peregrinatur cum sociis in Occidentem.

12. *Peregrinationis cursum hunc tenuisse videtur. Secutus tractum montanum qui mons Sethim vocatur, tandem ad littus maris Mediterranei pervenit, littusque legentes* Severus *cum sociis ad portum Accaron advenerunt. Navim ascendunt tenduntque ad partes boreales ; sed revecti ad littus, pedibus iter faciunt usque ad urbem nomine Impetus. Tunc in ea urbe et tota regione ista divini verbi semina mittunt. Qui quum fructum nullum se ferre viderent, mutato consilio Romam ire unanimes decernunt. Roma mittuntur in Aquitaniam ad Novempopulaniæ populos, ad quos per Tolosam iter facientes perveniunt. Civitatem Sotiatum ingressi, fidem prædicant. A Sotiatibus digressi, Palæstrion tendunt, flumen Alpheanam sive Aturem transmittunt, regem cum populo ad fidem convertunt.* Severus *per omnem passim regionem discurrit populumque fidei doctrina imbuit ; tandem Wandalorum exercitu appropinquante Palæstrion redit, et a barbaris occisus glorioso martyrio ante urbis mœnia coronatur. Perturque caput manibus portans usque ad locum sepulturæ ambulasse.* D

Itinera dubia.

13. S. Severi *perigrinationes apostolicæ non uni quæstioni locum dedere. Ac postposito quidem cursu per Asiæ regiones, quem supra ad veri similitudinem opinando descripsimus, quæritur unde et quando Romam profecti sint ? Nihil in trina Vitæ historia invenitur quod huic solvendæ quæstioni lucem afferat. Unum solummodo animadvertendum est, non statim post reditum a maritimo itinere Romanum iter fuisse decretum, sed post tentatam fidei prædicationem. Navigatione peracta, e portu Accaron pervenerunt ad urbem Jopem juxta Vitam primam ; Vita metrica hanc navigationem prætermittit, statimque eremo relicto Romanum iter commemorat. Vita vero tertia, cujus major est auctoritas, adventum ad Jopem reticet. Maritimo cursui Vita prima dies quadraginta sex, Vita tertia quadraginta dies assignat. Satis magna hic reperitur diversitas narrationis, quam perspicuitatis gratia lectoris oculis subjiciemus. Ecce tibi relatio* E *Vitæ primæ :* Qui quum deambularent ad portum qui vocatur Accaron, juxta littus maris ascenderunt proram navis. Nautæ itaque jure consueto quæsierunt pro naulo denarios centum ; sed gloriosi milites pro vili ducunt terrena, dum mercari cupiunt cœlestia, et quod mente conceperant optantes implere, quærentibus centum denarios dederunt mille. Intra quadraginta vero et sex dierum spatia, opitulante divina clementia, transnavigaverunt maria et pervenerunt ad civitatem Jopem F juxta montem Golmentaneum, ac deinde perambulaverunt pedestrim dies centum viginti tribus. Tunc ingressi in aliam navim, donantes pretium, ac navigantes per pelagum ad Aquilonarem partem, exierunt ad portum, et percurrentes regionem illam constantissimi agonistæ nullum repererunt qui eos interrogaret de re quam gestabant in pectore. Circuibant vero civitates et castella, ut invenirent aliquem qui eis per martyrii palmam reseraret paradisiaca claustra. Conversus itaque Justinus ad Gerontium dixit : Quare non pergimus Romam ? Gerontius respondit : Quando primum ex regione nostra fuimus egressi, tunc oportuisset hæc fieri. *Totum illud spatium, quod inter relictum eremum ac iter Romam interjacet, Vita metrica transilit hisce verbis :*

Tali consilio, eremi secessit ab antro :
Sed statuit primum Romam divertere gressum.

sed juxta Vitas

14. *Jam succedat tertiæ Vitæ narratio :* Aliquanto igitur tempore, cursu pedestri iter agentes, ad

(1) *Hist. monast. S. Severi*, Appendix t. II, p. 364 — (2) Ibid., p. 369.

portum

AUCTORE G. V. H.

A portum maris devenerunt, quem lingua barbara regionis indigenæ Accaron vocare consueverant. Quo cum pervenissent, navim exposcunt ac in aquilonares partes velle proficisci indicantes, quid pro naulo debeant exquirunt. Quibus cum nautæ, nulla commoti ope misericordiæ non parum exegissent, non dubitarunt plus impertiri, martha adhuc sufficiente pro novitate exilii. Interea XL dierum curriculo navigio subvecti, rursus ad littora redeunt; ac deinde pedestricale iter continuantes, ad urbem dictam Impetus, juxta montem Golmentaneum sitam, tramite directo perveniunt. *Hic auctor mysticas considerationes subnectit. Quibus transmissis, ita cum eo pergimus :* Postquam ergo ad prædictam urbem pervenerunt, universam regionem illam circumquaque discurrunt, atque divini verbi semina passim serere non desistunt. Sed divinæ providentiæ nondum dispensante sapientia, in regione illa neutro permissum est fidelibus Christi voto optato potiri, nec in acquirendis populis lucra catholicæ fidei, nec in consecutione desiderati martyrii. *Tum postea inducitur* Severus *orationem habens ad socios et petendæ Romæ consi-* B *lium aperiens.* Quod cum in conspectu omnium unanimiter placuisset, ex consultu beati Severi Romam properant. *Hæc ergo conciliandu, atque ex utraque narratione conjuncta quod veri similius erit expiscandum.*

partim maritimo

15. *Ac primo quidem notandum in utraque Vita aliquid reperiri quod tacetur in altera, aut in una generatim enuntiari quod accurate in altera dicitur. In utraque narratione* Severus *cum sociis e portu Accaron sive Acharon solvunt. Accaron portus est in littore Palæstinæ. Juxta Vitam primam* intra quadraginta et sex dierum spatia, opitulante divina clementia, transnavigaverunt maria; *juxta Vitam tertiam* quadraginta dierum curriculo navigio subvecti rursus ad littora redeunt. *Juxta Vitam primam,* pervenerunt ad civitatem Jopem juxta montem Golmentaneum: *de Jope nulla mentio in Vita tertia, sed tantummodo de littore, quo appulsi sunt. Juxta Vitam primam, a civitate Jope* perambulaverunt pedestrim dies centum viginti tribus. Tunc ingressi in aliam navim donantes pretium ac navigantes per pelagum ad aquilonarem partem exierunt ad portum; *juxta Vitam tertiam, inde a littore* pedestricale iter con- C tinuantes ad urbem dictam Impetus, juxta montem Golmentaneum sitam, tramite directo perveniunt.

partim

16. *Constat igitur utrobique primum iter maritimum quadraginta vel quadraginta sex dierum inde a portu Accaron durasse. Jam quæritur quo appulsi fuerint? Vix credi potest post tot dierum navigationem pervenisse ad Joppen portum, qui parum distat a portu Accaron. Uno die facillime pervenire poterant, neque vero simile est a portu vicino egressos cogitasse in portum adeo propinquum, præsertim tanto persoluto naulo. Videndum ergo utrum urbs maritima homonyma occurrat. Notat Vita tertia peregrinos nostros voluisse proficisci in partes aquilonares. Jam vero ab Accaron in Aquilonem tendentibus occurrit in littore Ciliciæ asperæ urbs Jotape. Facile fieri potest in manuscripto codice e quo chartularii Severiani scriptor has Vitas descripsit pro Jotape abbreviatam vocem repertam fuisse, aut forsan ipsam Jotapem, quam quum nesciret compilator, Jopem notissimam vocem legendam putaverit. Quidquid est, haud adducar ut Joppen sive Jopem Palæstini littoris portum hic indicatum credam. Præterea Jope est juxta montem Golmentaneum, at nulli monti adjacet Joppe, sed nec Jotape. Deinde alteram navigationem ignorat Vita tertia, et montis Golmentanei mentionem facit in fine itineris pedestris, ubi peregrini ad urbem Impetum, juxta montem Golmentaneum sitam, perveniunt. Sane quum in alterutra Vita error agnoscendus sit, tertiæ Vitæ, quippe quæ antiquior est, primam postpono. Quæritur deinde ubi sita sit urbs nomine Impetus, juxta montem Golmentaneum, quo pedestri itinere peregrini tendere potuerint. Urbs Impetus latino nomine nulla in geographorum libris occurrit; occurrit tamen græco nomine, eaque juxta montem sita. Ptolemæus eam signat in Macedonia juxta montem Scardum, Hormam nomine, quod latine Impetum sonat; ad quam pedestri itinere peregrini pervenire potuerunt, præsertim spatio centum viginti trium dierum, quod priori itineri pedestri Vita prima assignat. Tanta autem differentia est inter Jopem et Impetum ut de scriptoris sphalmate cogitari nequeat. Præterea utraque Vita concordi stylo terminum itineri statuunt, ubi cœperunt regionem circumquaque lustrare prædicando, qui terminus juxta Vitam* E *tertiam est urbs Impetus et circumjacens regio.*

pedestri, ab Accaron ad Jotapem inde et Hormam

17. *Quibus consideratis, sic sanctorum cursum ordino. A portu Accaron quadraginta diebus maritimum iter perfecerunt et* transnavigarunt *maria, id est, a littore Palæstinæ trajecta maris Mediterranei parte non modica, e mari ad littora redeunt, appelluntque Ciliciæ oram, apud Jotapem. Hinc pedestri cursu per Asiam Minorem, per urbem Constantinopolitanam tendunt in Macedoniam, et in urbe Horma consistunt. Prædicationi verbi Dei operam navant, sed, fructu nullo secuto, Romam ire decreverunt. Vitam primam audiamus :* Conversus Justinus ad Gerontium dixit : « Quare non pergimus Romam? » Gerontius respondit : « Quando primum ex regione nostra fuimus egressi, tunc oportuisset hæc fieri. » *Congruum sane adjunctis responsum. Multo enim facilius a portu Accaron recta via in Italiam ire potuerant quam tanto per Ciliciam et Græciam circuitu facto.*

Tandem Romam perveniunt,

18. *Profecti ergo Horma, Romam inter faciunt.* Sed interim tunc continue prædicationis instantiæ servire non cessant, quam ubique potenti signorum ac miraculorum virtute efficaciter confirmant. *Ita Vita tertia. Unde concludere mihi posse* F *videor, sanctos per Dalmatiam, Liburniam, Istriam iter facientes, Hadriaticum mare circumeuntes, Italiam ingressos ac Romam fuisse perductos. Nullus enim hic in utravis Vita navigationis sermo. Quæri tandem potest quid sit mons Golmentaneus. Nullus omnino in geographorum libris mons Golmentaneus invenitur. Quare opinari pronum est nomen illud non esse proprium montis, sed adjectivum, idiomate semitico sanctis nostris patrio, quod aspera ac petrosa loca significat : ita ut mons Golmentaneus idem sit ac mons saxosus :* golmo *enim Syris est saxetum.*

sedem apostolicam tenente S. Damaso.

19. *Hoc loco in trina* Severi *Vita nodus occurrit, quem neque solvere valeo nec secare. S. enim* Severus *cum sociis ubi Romam pervenerunt, in sede apostolica inveniunt sedentem Eugenium pontificem. At nullus ea tempestate pontifex Eugenius nomine Romanæ ecclesiæ cathedram tenuit; toto* Severi *vitæ spatio nullus pontifex Eugenius nomine Romanæ ecclesiæ præfuit. Quare omnibus conjecturis omissis, simplicem errorem agnoscere cogor. Non enim audeo suspicari cum doctissimo Labat* (1)

(1) *Hist. S. Severi,* Append. t. II, p. 368.

AUCTORE G. V. H.

usurpatoris Eugenii nomen, quem magnus Theodosius superavit, hic indicari, quasi celebrem Eugenii fama per orbem universum sparsa tam alte hominum animis insederit ut tam gloriosum hominem necessario crediderint esse ipsum Romanum pontificem. Quum itaque Eugenii nomen necessario delendum sit, quæstio oritur quo sedente Pontifice Severus *Romam advenerit et, quod consequitur, a quo pontifice missi sint hi viri in Aquitaniam. Non datur longum errandi spatium. Aut enim Liberius is fuerit aut Damasus: puto autem Damasum fuisse. Nam Juliano imperatore secularem dignitatem* Severus *abdicavit, et peregrinationis cursum statim inchoavit; cui si tres annos tribuimus, satis fecisse nobis videmur Actorum textui, qui itinera ferme continua statione modica narrat interrupta. Opinamur itaque* Severum *regno abiisse quum Julianus expeditionem in Persas pararet, anno 362, eumdemque Romam venisse anno 366, Damasi primo. A quo benignissime recepti, Romæ constiterunt annum unum atque unam hebdomadem.*

per peregrinationes Romam venit.

20. *Rursus inter Vitam primam ac tertiam narrationis diversitas intercedit. Juxta illam, Roma egressis ingressisque Gallarum fines, defunctoque Gerontio, Vasconiam cogitantibus angelus apparet. Juxta hanc, Romæ consistentes Gerontio superstite, angelicam visitationem accipiunt. Nos tertiæ Vitæ ampliorem auctoritatem secuti, angelum Romæ moranti* Severo *apparuisse credimus.* Severus *itaque, angelico monitu roboratus, quod cælitus acceperat sociis communicat, videlicet cursum itineris integrandum, Tolosam primo, deinde Palæstrion in Novempopulaniam, promissumque Dei auxilium.* Continuo autem Severus cum sociis ad beatum Eugenium perrexerunt; prout illis per visionem acciderat edisserentes, more illustrium virorum licentiam itineris petierunt. *Pontifex vero* apostolica benedictione exhortando illos confirmat, dicens: Gratia Domini nostri Jesu Christi et pax ubique comitetur vobiscum; ipseque labori vestro prosperum concedat effectum, qui mentibus vestris tale ac tantum infudit desiderium. *Qua benedictione percepta,* Romam relinquunt et ad provinciam cœlitus indictam pervenire gaudentes, prolixum iter tamquam breve parvipendentes incipiunt. *Iter instituisse pedestre, inde colligo quod* per omnes quocumque diverte- C rent vicos vel urbes, in prædicatione signis effulsere et miraculis. *Tolosam itaque perveniunt, acceptisque sancti Saturnini reliquiis in Novempopulaniam tendunt. Quo quum delati essent, civitatem Sotiatum ingressi, ab ipsa Sotio urbe evangelii prædicationem incipiunt. Qua civitate evangelio imbuta, Palæstrion pergunt, trajectoque Alpheano flumine, non sine prodigio recedentium hinc inde aquarum, ad regem deducuntur; quo a dæmonibus liberato atque ad veram fidem converso,* Severus *per universam circumit provinciam, magnaque populi multitudine Christo adjuncta, tandem irruentibus barbaris ante Palæstrii mœnia occisus martyr occubuit. Hæc fuit* Severi *peregrinationum series, quam tum ex Actorum auctoritate tum probabili conjectura ordinare potuimus.*

§ IV. De S. Severi apostolatu.

Nondum sacerdotio functos.

Sancti Severi *vita, inde ab abdicata seculi dignitate, apostolicis laboribus per varias mundi plagas consecrata fuit. Discimus enim ex Actis* Severum, *postquam tantisper circa diligendam vitæ* D *normam hæsisset, eremumne teneret et abscondita in Deo vita sanctum certamen an itinerum apostolicorum sanctiores labores, tandem flagrante martyrii desiderio totum se ad disseminandum Dei verbum una cum sociis tradidisse. Quare non incongruum videtur hoc loco quærere quem ad gradum ecclesiasticæ dignitatis provectus fuerit. Triplex* Severi *Vita de sancti viri sacerdotio expressis verbis non loquitur; narrantur tamen ejusmodi facta et gesta quæ sacerdotem tantum non necessario designent, nec desunt alia unde jure concludas* Severum *episcopum fuisse. Potest tamen fieri ut priusquam Romam venissent, nec* Severus *neque alius quisquam ex septem sociorum numero sacerdotali charactere auctus fuerit. Nec mirarer, si sterilitatem manifestam prioris prædicationis huic defectui aliquis adscribendam putaret, manente apostolici oraculi virtute:* Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? *A nemine autem missi, sponte sua currebant. Idem sancti viri intellexisse tandem videntur, quum perspecta laborum sterilitate Romam adire statuerunt. Ubi Romano pontifici studii sui ardorem confessi sunt, obviisque ulnis a supremo* E *pastore accepti, totam annum et hebdomadem unam Roma degunt. Finis vero tam protractæ properantium moræ claris verbis ab auctore tertiæ Vitæ exprimitur.*

Damasus alloquitur sanctos.

22. *Pontifex statim ubi* Severum *cum sociis accedentem videt, divina illustratus luce cordium arcana intuetur, et quanti viri sint hi barbari cælitus intelligit, dicitque astantibus:* O vere felices viri, quibus Christus est exilium, et zelus fidei integre seculi persuasit contemptum. Vos in lucem multorum igne sui radii Dominus Jesus Christus accendit. Per vos innumera populorum multitudo diabolicæ cæcitatis nebula fugata, sui creatoris servitio restituta gaudebit. Ipsi quoque tandem post peractum legitimum laboris cursum, felici martyrio corpora vestra victimas placabiles offeretis Domino Jesu Christo. *Tum* Severus *pro sociis eloquitur:* Apostolicæ sortis successor egregie, gentili natione Wandalorum et ex patria Ambliganicæ regionis oriundi sumus; sed quamvis indigni, jugum tamen christianæ religionis deferimus: cui postquam colla subduximus, cunctis postpositis quæ possidere videbamur, mentes liberas in ejus obsequium expedivimus, et ut nobis F quid opportunius sit agendum sanctæ Romanæ ecclesiæ auctoritate per intercessionem apostolorum indiceretur advenimus, pro Dei nomine quidquid fortuna intulerit constantes sufferre [parati]. *Cui pontifex:* Venerabile propositum vestrum felicem consequetur effectum. Sed interea sub patrocinio apostolorum oramus vos manere aliquantum temporis, quatenus in nobis per contubernium communis conversationis gratia et documentum proficiat totius religionis. *Deinde auctor prosequitur:* Hortatu igitur beati Eugenii Romæ morantur; ibique anno peracto, rursus ad pristinum votum redeunt et qui illius veræ vitis palmites erant, non ulterius steriles esse, sed fructus perpetuo immarcessibiles germinare volebant. *Mox sequitur angelica visio, et campi apostolicis laboribus excolendi designatio; petitur missio a pontifice, et ad prædestinatam gloriam proficiscuntur.*

desiderium ostendunt.

23. *Intellexit ergo pontifex hosce viros a Deo ad apostolatum gentium esse electos; audit animi sui votum profitentes, missionemque a sede Romana petentes. Jubet eos tantisper secum manere, ut per contubernium communis conversationis gratia et documentum*

A *documentum proficiat totius religionis. Quorsum hæc ardentium atque avide properantium mora? Voluerit scilicet prudens pontifex propriis oculis videre quam rite ad tanti muneris dignitatem moribus, vitæ instituto ac doctrina sint instructi, ut videret quem cui sacerdotii gradum conferret, quem reliquis præficeret. Jure igitur ac merito opinari me posse confido* Severo, *utpote reliquis præposito, episcopalem dignitatem fuisse collatam. Id enim Romanæ ecclesiæ moribus conforme est, reique naturæ congruit, semperque fuit observatum. Ego vero credo non solum* Severum, *sed etiam ex reliquis aliquos aut fortassis omnes episcopali charactere fuisse imbutos, quo muneri apostolico melius, aptius ac largius satisfacerent. In antiquis breviariis Burdigalensibus certe Clarus legitur episcopus fuisse. Quidquid rei est, credi non potest tantum apostolicorum virorum numerum missum fuisse ad gentes fidei jugo subdendas, nullo ex iis præposito ceteris episcopo; ceteris vero manifeste præerat* Severus.

et forte ad episcopatum provectos

23. *Confirmatur opinio nostra ex Vitæ tertiæ narratione de fructu prædicationis in civitate Sotiatum:* Postquam aliquantum temporis in prædicto loco permansissent et cuncta, Dei favente clementia, tam in clericis quam in ecclesiis ad fidem catholicam disposuissent, *etc. Quæro, quomodo in clericis et ecclesiis cuncta ad fidem catholicam disponere potuerunt, si nullus inter eos fuisset episcopus? Et quis episcopus fuerit, si* Severus, *qui reliquis præpositus est, hac dignitate putatur privatus? Tandem opinio nostra ad certitudinem accedit ope gestorum ejusdem* Severi, *quæ in Vita tertia referuntur. Ita enim lego:* Sic divinitus factum est ut infra non longum temporis spatium cunctos in fide sanctæ Trinitatis pleniter christiana religione imbueret, et loca profana penitus destrueret, et ecclesias in Dei nomine ac sanctorum martyrum per singula loca solemniter dedicaret. *Jam vero dedicare solemniter ecclesias est et fuit semper episcoporum. Quare sic concludo:* Severus *fuit unus ex illis sexaginta duobus episcopis, quos Damasus ordinasse legitur.*

ad apostolicos labores dimittit.

24. *De apostolicis* Severi *laboribus præclara est Actorum memoria. Ipse* Severus *cum sociis in illam apostolicorum virorum formam quam Eusebius* (1) *expressam reliquit, tam perfecte includi potest* C *ut nihil melius conveniat. Divini amoris igne succensi, spretis omnibus terrenis, in ignotas regiones abeunt, ad gentes Deo lucrandas:* munus obibant evangelistarum, iis qui fidei sermonem nondum audivissent, Christum prædicare et sacrorum Evangeliorum libros tradere ambitiose satagentes. Ibi postquam in remotis quibusdam ac barbaris regionibus fundamenta fidei jecerant, aliosque pastores constituerant, et novellæ plantationis curam iisdem commiserant, eo contenti ad alias gentes ac regiones, comitante Dei gratia ac virtute properabant. Severus *quoque cum sociis, accepta missione apostolica, eodem modo prædicationis negotium gesserunt. Sotiates verbo Dei imbuunt, clericos constituunt, ecclesias ordinant, ac deinde ad alia properant. Præcipuum zeli apostolici campum, Palæstrion arcem, cum regione circumjacente* Severus *elegit.*

Socii S. Severi.

25. *Antequam ad reliqua pergam, dicere hoc loco de* S. Severi *sociis decrevi, quorum nomina sequuntur ex Vita tertia:*

Justinus, Clarus, Gerontius ac Polycarpus;
His meritoque pares, Babilius atque Joannes.

AUCTORE G. V. H.

Qui omnes martyrium subiisse, ac vicinis locis coli dicuntur (2). *S. Clarus colitur Lacoræ seu Lectoræ, ubi martyrio coronatus refertur; S. Justini exstat ecclesia et villa in vice-comitatu Marcianensi; S. Babili in loco dicto Brocas. Joannes vero et Polycarpus ubi passi sint, mihi non innotuit; omnium tamen sociorum una cum* Severo *reliquiæ eodem in loculo conditæ asservantur in ecclesia sanctæ Eulaliæ, Burdigalæ, quo a Carolo Magno allatæ dicuntur. S. Gerontius trigesima post* S. Severi *martyrium die sanguinem fudisse legitur; cujus olim oratorium exstitit intra muros oppidi Sancti Severi. Hic Gerontius alius est ab illo Gerontio confessore qui die sexta maii colitur.*

Severus *Castrum Cæsaris venit, ubi Adrianus rex*

26. *Arx Palæstrion, sive Castrum Cæsaris, adjacebat urbi Sancti Severi; ibique adhuc muri castri antiqui conspiciebantur, teste Petro de Marca in sua Historia Benearnæ (lib. III, cap. 8, n. 2), seculo septimo decimo; quorum lapides medio seculo decimo octavo, regia auctoritate munitus, vicesgerens generalis de Basquiat ad con-* E *struendam sibi domum villasque ædificandas demolitus est* (3). *In loco castri, quæ nunc est platea Morlanne, pretiosorum marmorum frusta nullo negotio e terra eruuntur, inventumque est ante hos quinquaginta annos pulcherrimum marmoreæ statuæ caput* (4). *Arcem hanc Romani, subjecta Novempopulania, construxerant, in qua præses provinciæ resideret. Quo tempore* Severus *ad prædicandam Jesu Christi fidem advenerat, arci et provinciæ cum imperio præerat Adrianus, quem Acta* Severi *titulo ac nomine* Regis *donarunt. Regem fuisse Petrus de Marca, loc. cit., n. 8, jure negat; potest tamen cum doctissimo P. Labat admitti regis nomen adhæsisse huic principi viro, facile apud remotas provincias, tolerantibus Romanis.*

cum populo ad Christum convertitur

27. *Rex Adrianus incurabili morbo laborabat, obsessus a dæmonibus. Ad quem* Severus *cum sociis profecti, Alpheanum flumen, quod arcem præterfluit, sicco vestigio trajecerunt. Prodigium admirantes incolæ, peregrinos viros cœlesti virtute præditos advenisse regi nuntiant.* Severus *itaque cum sociis invitati regem adeunt. Qui sint, unde venerint, et quis sit adventus finis, petenti regi ape-* F *riunt. Quo deinceps ad fidem christianam converso et* Severo *orante a dæmonibus liberato, fons baptismalis solemni ritu paratur, et rex cum universa curia salutari lympha tingitur. Accurrunt undique populorum greges. Quos* B. Severus *divina fide imbutos ad Christum adducere satagit. Interea humani generis inimicus novellas plantas eradicare nititur, atque immani serpentium specie trepidis objecta animos credentium nititur perturbare; at dissipata per* Severi *preces, coram universo populo infernalis hostis machina, universa populi multitudo ad baptismum suscipiendum festinat. Recenti prædicationis fructu tactus atque uberiori spe exultans* Severus, *per omnem passim circumit regionem ac brevi temporis spatio cunctos christiana fide pleniter imbuit, profana templa ac loca destruit, ecclesias vero Deo dedicat per singula loca; ut merito, juxta tertiæ Vitæ auctorem, totius Vasconiæ principatum post Christum teneat. Quo loco præterire nequeo specialem* Severi *instantiam in prædicando sanctissimæ Trinitatis myste-*

(1) *Hist. eccl.*, lib. III, c. 37 (P. G., t. XXX, p. 291). — (2) *Hist. monast. S. Severi*, lib. I, pp. 37, 38. (3) Ibid., Appendix, t. II, p. 370. — (4) Ibid.

AUCTORE G. V. H.

rio. Quæ res apprime tempori congruit, servitque demonstrandæ Actorum sinceritati. Grassantibus enim per orbem terrarum Arianis, summi momenti erat novellos christianos accuratissima divinæ Trinitatis fide imbui. Obiter etiam notandum est post conversum regem nullam hic fieri sociorum Severi *mentionem, quippe qui in varias partes distracti singuli suum prædicationis campum excolerent. Sed de his alias.*

§ V. De S. Severi martyrio.

Irruentibus in Aquitaniam Wandalis.

Interea dum hæc agerentur, et Christo populus aggregaretur, fama volans affert nuntium horribilem, barbarorum infinitum examen irrupisse in Gallias, Treviros deletos, Galliarum tractus sanguine ac cæde atque incendiis fœdari, ac per Aquitaniam in Hispanias furiosum hostem iter facturum. Anno etenim 406, Stilico, Wandalus natione, barbarorum agmina evocaverat : qui kalendis januariis Galliam ingressi urbem Moguntiacum et forte etiam Trevirorum urbem funditus
B *vastaverunt. Trepidantibus cunctis Wandali adsunt, innumera barbarorum gentium colluvies, claustra Pyrenæi tentant, nec tamen perrumpere valent. Didymus enim et Verinianus, fratres Hispani, armatis glebæ mancipiis montium claustra obsident, barbaricum impetum frangunt. Qui repulsi, per Galliam effunduntur, iræ atque indignationis pleni, omnia cæde ac sanguine miscent, quorum furor Novempopulaniam devastat. Tantam calamitatem S. Hieronymus his verbis enarrat ad Ageruchiam scribens :* Innumerabiles et ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes et Pyrenæum est, quod Oceano et Rheno includitur, Quadus, Wandalus, Sarmata, Halani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, et, o lugenda respublica, hostes Pannonii vastarunt. Etenim Assur venit cum illis. Moguntiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, et in ecclesia multa millia hominum trucidata. Vangiones longa obsidione deleti. Remorum urbs præpotens, Ambiani, Attrebatæ extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus translatæ in Germaniam. Aquitaniæ, Novemque populorum, Lugdu-
C nensis et Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes populata sunt cuncta. Quas et ipsas foris gladius, intus vastat fames (1).

Severus *regem populumque tuetur,*

29. *Hac itaque lugubri rerum subversione martyrium beatus* Severus *invenit. Etenim*, fama attestante quod *Wandali etiam Novempopulaniæ* fines hostiliter essent intraturi, omniaque usque ad internecionem funditus depopulaturi, Severus *ut regi populoque consuleret, in oppidum advenit. Confirmatis itaque regis populique animis, paratisque ad omnia pro Christo ferenda*, rumor repentinus in oppido oritur et etiam Wandalos prope littus fluminis pervenisse nuntiatur. *Quibus obvius* Severus *cum universa populi multitudine occurrit.* Cumque jam infinitas barbarorum exercitus turmas amnem transire molientes intueretur, manibus ac luminibus Dei misericordiam devotis precibus precatur : Pie et ineffabilis conditor Deus omnium visibilium et invisibilium, ostende potentiæ tuæ signum, ut, quamquam universus populus quidlibet pro te subire paratus non trepidet, te tamen esse verum tutorem omnium inimicorum signum tuæ ultionis visibile D
demonstret. Cumque hoc dixisset, repente flumen intumuit et in modum immanissimi stagni per circumadjacentes campos immoderate excrescens, maximam partem eorum qui in agmine procedebant inundando interemit. Hoc itaque universus exercitus conspiciens, nimia formidine prosternitur ac procul ab amne certatim quisque celeri fuga digreditur. Sicque cunctis fidelibus apertissime innotuit quod vera salus mentis et corporis in sola fide haereat sanctæ Trinitatis nihilque fidelibus Christi ullatenus nocere poterit, si divinum arbitrium, alicujus profectus causa, non permiserit.

dictisque confirmat in fide et ab hostibus mactatur.

30. *Totam eventus seriem propriis verbis Vitæ tertiæ retulimus, non tantum ut sanctitatem* Severi *commendemus, verum etiam ut præclara viri sancti prudentia manifeste appareat. Timuit* Severus *ne recens in fide populus imminentem stragem ut pœnam accipiat a relictis pro Christo diis inflictam, aut saltem ut argumentum imbecillitatis Christi, quasi suos servare non possit. Quam pariter causam subitanei in oppidum* Severi *regressus auctor supra attulerat,* videlicet ne per obser- E
vationem gentium magis adscriberent retributioni quasi novæ temeritatis quam priorum delictorum. *Non enim latere potuit* Severum *ethnicorum error ac frequentes querelæ, quasi incursibus barbarorum vindices relicti cultus dii Romanorum uterentur. Quem errorem paucis post annis S. Augustinus præclaris libris de Civitate Dei oppugnare et conterere cœpit. Propterea omnipotentem Deum* Severus *exoravit signum potentiæ dexteræ Excelsi, quod titubantes animos confirmare, dignas Deo cogitationes universo populorum fidelium cœtui ingerere posset. Quod et factum est : paucis enim horis post refluente intra ripam amne, barbaris ad facinus regredientibus,* ac transvadato flumine oppidum invadere *aggredientibus, Severus cum magna christianorum caterva obviam ivit. Quos quum ad constantiam hortatus esset, illico hostes* in beatum Severum universosque qui cum eo ab oppido exierant, evaginatis ensibus desæviunt. Sicque vir Dei capitali sententia juxta locum in quo sacratissimum ejus corpus reconditum veneratur, et finem promeruit laboris et adeptus est æternum contubernium cœlicæ conversationis.
Tandem propriis ulnis caput suscepit quod usque F
dum ad locum sepulturæ perveniret, angelo ducente, devexit. *His verbis auctor Vitæ tertiæ* Severi *mortem enarrat.*

S. Severus *solus colitur ut sanctus, neglectis sociis e plebe, quia vita anteacta non commendabantur.*

31. *Quod vero* Severo *et non reliquis publici cultus honores delati sint, fecit utique et nota viri sanctitas et sacerdotalis honor et præcipue miraculum quod post mortem contigit, quum corpus inanime caput manu portans usque ad sepulcri locum procederet. Potest et alia ratio inveniri causaque afferri alia cur apud posterorum memoriam qui cum* S. Severo *ceciderant martyrii nomine ac gloria caruerint. Protritæ enim famæ erant ob morum fœditatem Aquitani ac Novempopuli, debuitque quæ a Wandalis illata fuit clades non martyrium sed pœna videri. Quod claris verbis tertiæ Vitæ auctor insinuat, solliciti* Severi *reditus causam ratus,* ne per observationem gentium magis adscriberent retributioni quasi novæ temeritatis quam priorum delictorum. *Pessimam etiam Novempopulorum famam apertis verbis prima Vita tradit.* Audientes, *inquit,* gentem Vasconorum

(1) Migne, P. L., tom XXII, pp 1057, 1058.

(sic

AUCTORE G. V. H.

A *(sic anticipato nomine Novempopulos designat)* supra modum promptam ad malum. *Salvianum audiamus, illius seculi civum, rerumque testem oculatum, de Aquitanis ac Novempopulis loquentem :* Nemini dubium est Aquitanos ac Novempopulos medullam fere omnium Galliarum et uber totius fecunditatis habuisse, nec solum fecunditatis, sed, quæ præponi interdum fecunditati solent, jucunditatis, voluptatis, pulchritudinis. Adeo illic omnis admodum regio aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigua fontibus, aut interfusa fluminibus aut crinita messibus fuit, ut vere possessores ac domini terræ illius non tam soli illius portionem quam paradisi imaginem possedisse videantur. Quid ergo post ista omnia ? Officiosiores absque dubio Deo esse debuerant, quos peculiariter Deus abundantissima beneficiorum suorum dote ditaverat (1). *Quam rationem postquam exposuit, ita pergit :* Tales igitur etiam omnes absque dubio Aquitani esse debuerant. Et quidem, ut diximus, specialius tales, quia specialia Dei munera possidebant. Et quid B post hæc omnia ? Quid secutum est ? Quid, nisi cuncta quæ e diverso sunt ? In omnibus quippe Galliis, sicut divitiis primi fuere, sic vitiis. Nusquam enim improbior voluptas, nusquam inquinatior vita, nusquam corruptior disciplina. Hanc pro muneribus sacris dederunt Domino retributionem, ut in quantum eos beneficiis suis ille ad se inlexerat ad propitiandum, in tantum illi flagitiis suis laboraverint ad exacerbandum (2). *Et post pauca :* Ceteri autem et plurimi ferme ac nobilissimi prope idem omnes ; pene unus gurges omnium gula ; pene unum lupanar omnium vita. Et quid dicam de lupanaribus ? Minoris quippe esse criminis etiam lupanar puto. Meretrices enim quæ illic sunt, fœdus connubiale non norunt ; ac per hoc non maculant quod ignorant. Impudicitiæ quidem piaculo sunt obnoxiæ, sed reatu tamen adulterii non tenentur. Adde huc quod et pauca ferme sunt lupanaria et paucæ quæ in his vitam infelicissimam damnavere meretrices. Apud Aquitanicos vero, quæ civitas in locupletissima ac nobilissima sui parte non quasi lupanar fuit ! Quis potentum ac divitum non in luto libidinis vixit ? Quis non se barathro sordidissimæ colluvionis C immersit ? Quis conjugi fidem reddidit ? immo quantum ad passivitatem libidinis pertinet, quis non conjugem in numerum ancillarum redigit, et ad hoc venerabilis connubii sacramenta dejecit ut nulla in domo ejus vilior videretur in maritali despectione, quam quæ erat princeps matrimonii dignitate ? (3) *Hæc ille, qui plura etiam superaddit, sed satis superque sordium. Tales erant Aquitani, tales Novempopuli, quum eos vindicibus pudicitiæ Wandalis Deus tradidit extirpandos aut conterendos.*

§ VI. De cultu S. Severi. De reliquiis ac miraculis.

S. Severi cultus in Hispania et in Gallia.

S. Severi *cultus num extra Galliarum Hispaniarumque fines progressus sit, mihi innotescere non potuit. Ad Hispanias pervenisse certum est ex documento infra referendo de sanctissimo martyris capite in Hispanias translato iterumque ad Vascones reducto. Antiqua martyrologia multis abundantia Severis, hunc nostrum non recensent. Neque Ado, neque Usuardus, neque Romanum martyrologium sancti hujus meminere. In Gallia tamen, præsertim in Aquitania, cultu celeberrimo honoratur, maxime in urbe quæ ab eo nomen traxit ac gloriam. Quo vero tempore martyris nostri cultus in loco certaminis ac triumphi cœperit, invenire non potui. Credibile est mox a beato martyrio martyri delatos fuisse debitos honores. Constat procul dubio per plurima secula iis in locis quæ verbo ac sanguine sacravit, cultum* S. Severi *floruisse. Antiqua cultus hujus documenta vix supersunt. Sed ea recentiori manu retractata accepimus a sæpe citato Dubuissonio, monasterii S. Severi monacho, O. S. B., quem auctorem præter aliquot breviaria fere unicum habemus. Quapropter optimum factu judicavimus, quæ vir doctissimus conscripsit atque exscripsit ea de re, lectoris oculis subjicere. Hæc itaque infra cum reliquis documentis daturi sumus. Hodierno die in urbe Sancti Severi, destructo antiquo monasterio, sancti martyris honor perseverat, magnoque populi concursu colitur.* E

Reliquiæ excepto capite, quod periit.

33. *Reliquiæ* S. Severi *primo quieverunt in loco sacri certaminis, deinde juxta aliquos Burdigalam translatæ fuerunt, excepto capite, quod in Hispaniam translatum atque inde in pristinum locum non sine miraculo reductum, ibidem mansit usque ad seculum XVI. Anno vero 1569 Huguenotti hæretici, urbem Sancti Severi ingressi, ecclesiam ac monasterium demoliti sunt, uti narrat Bernardus d'Abbadie, hujus urbis notarius publicus, in relatione quadam gallica quam Dubuissonius acceptam a D. Josepho de Batz, proprætore in sede Sancti Severi Senescalliæ Lannarum, suæ monasterii S. Severi historiæ inseruit* (4). *Tunc quidam Dominus d'Estignos, ut fama ferebat, evulsum* S. Severi *caput e reliquiario in publicam plateam projecit, ita ut in parvas particulas redigeretur ; et sic pretiosus hic thesaurus perditus fuit* (5).

servantur Burdigalæ.

34. *Putat Dubuissonius* (6) *partem solummodo reliquiarum* S. Severi *Burdigalam forte fuisse translatam. Qua in urbe adhuc hujus martyris corpus cum sociorum corporibus magno honore asservari scribit Dominus Firminhac sacerdos, in opusculo gallico, quod* Corpora sacra *inscribitur* (7). *Videntur quidem et alibi per istam regio-* F *nem reliquiarum particulæ superesse ; sed vix aliquid certi documenti mecum communicare potuerunt viri docti quos iis de rebus interrogavi in Vasconia. Ceterum accuratam rei inquisitionem, deficientibus documentis, prætermittere cogimur. Quare lectorem mittimus ad Dubuissonium et transcripta ab eo monasterii sui instrumenta, quæ infra dabuntur.*

Miracula pauca perscripta sunt.

35. *Miracula plurima* S. Severi *sanctitatem et pronum invocantibus animum probasse dicuntur. Quorum nihilominus paucissima perscripta inveninus. Insigne est ac clarissimum prodigium relati ex Hispania* S. Severi *capitis. Ejusdem sancti martyris præsidio adscribitur celeberrima victoria de Normannis a Gulielmo Sancio, Vasconiæ comite, reportata, de qua agit D. de Marca in Historia Benearnensi* (8) *et Dubuissonius in Historia Monasterii S. Severi* (9). *Documenta de miraculis una cum diplomate Gulielmi Sancii ex sæpe nominato Dubuissonio dabuntur infra.*

(1) *De gubern. Dei*, lib. VII, n. 2. (Migne, P. L., tom. LIII, p. 131). — (2) Ibid., pp. 131, 132. — (3) Ibid., p. 132. — (4) Lib. III, p. 358 seq. — (5) Ibid., pp. 373, 374. — (6) *Hist. mon. S. Severi*, lib. II, c. 86. — (7) *Les corps saints*, p. 8. — (8) L. III, c. 7, n. 2. — (9) L. II, c. 2.

A D

PRIMA VITA SANCTI SEVERI

MARTYRIS

ex chartulario monast. S. Severi edita a Petro Daniele Du Buisson in Historia ejusdem monast., t. I, p. 6 sqq.

CAPUT PRIMUM.

Severus, rex Amplicaniæ in Oriente, christianos persequente Juliano Apostata, regno se abdicat et cum sex sociis ad prædicandam fidem Christi profectus, tandem Romam devenit, ibique a Romano pontifice benigne suscipitur.

Tempore Juliani Apostatæ

INCIPIT HISTORIA BEATISSIMI MARTYRIS SEVERI, PROVINCIÆ PATRONI, QUONDAM SCEPTRUM REGALE TENENTIS. — Post Domini Salvatoris passionem gloriosamque illius in cœlos ascensionem, undequaque testibus suæ divinitatis per omnem mundum intonantibus verbum veritatis, in augmentum boni fructus divina præordinante providentia, sancta mater Ecclesia de die in diem exultabat in spiritualis generationis filiorum copia. Pro cujus tam subitæ et novæ fecunditate benedictionis non modicum condolens generalis auctor invidiæ et inventor antiquæ ruinæ, humore inveteratæ astutiæ suam amaram radicem irrigando et longe lateque pessimi saporis ramusculos propagando, omni nisu satagebat dulcem et mansuetum sanctæ Ecclesiæ fructum antiquæ feritatis silvestrem reinduere animum. Ex qua radice unum inter ceteros malitia eminentem sibique similem ramum produxit, qui omnes alios sua amaritudine vicit, Julianum pravum apostatam et sub similitudine religionis tetrum hypocritam; quem etiam suæ dolositatis machinamento Romani imperii exaltavit augmento, ut et melius tyrannicam rabiem in Dei fideles exerceret et sævissimo
C dominio suæ legi contradicentes diversissimis pœnis afficeret.

Severus rex, abdicato regno,

2. In cujus tempore imperii Severus, rex nobilissimus, dominabatur Ambligoniæ *a* genti. Qui audiens persecutionem christianorum deposuit regium diadema et vitam in eremo decrevit ducere solitariam, ut liberatus ab hujus seculi tempestate, tranquilla securitate posset omnipotenti Deo servire. Maluit ergo super se habere Deum regem perpetuum, quam tyrannica potestate dominium tenere in populum. Erat itaque exemplo patriarcharum ac prophetarum eruditus, signis et miraculis apostolorum expertus, martyrum fortitudine ad passionis tolerantiam roboratus, confessorum bonæ operationis studio adornatus; inter agmina virginum laudabiliter continendo fructum meruit reperire centesimum. Erat namque lucerna in domo Dei, non sub modio posita sed supra candelabrum constituta, tantaque superni luminis gratia in illa cœpit enitescere ut alienas tenebras in lucem transferret; et qui dudum superbiæ tumore invectus multis superfuit, jam nunc suavis et humilis cunctis ad se venientibus profuit.

a

Sonis [illegible]

3. Ad Christum conversus, aperuit horrea sua pauperibus et secundum Job de velleribus suis calefecit algentes. Nam parum existimans ore psallere et holocausta medullata cum gemitu ad cœlum dirigere, nisi etiam levaret manus cum corde et egentes pasceret ac vesceret, contritos ac miseros atque feneratos magno cum furore ab exigentibus*, reddita pecunia, misericorditer studebat liberare. Nunquam in judicio sine misericordia sedit, quia sperabat eam aliquando a pio judice consequi. Positus in convalle lacrimarum psallebat ore, psallebat et corde : *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine.* Iram enim, quam apostolus funditus non potuit prohibere, in se non permisit dominari, sed ante solis occasum pignus debitori restituit. Rumores et jurgia fugiebat, adulatores quasi hostes devitabat; contumelias sibi illatas gaudens pro Christo suscipiebat. Enimvero quia nostra non sufficiunt fari eloquia quanta ei largiri dignata est divina clementia, videtur, si quis recte perpendat, in eo laudari obedientia Abraham, prudentia Joseph, patientia Job, misericordia David, sapientia Salomonis. Desiderans ergo imitari caput suum, Salvatorem vel Dominum, reliquit regnum suum et omnem plebeium exercitum, optans felicius pro illo paupertatis ferre onus ac tempestatis periculosum naufragium effugere, quam perire cum multitudine populorum et incertam superfluitatem deliciarum possidere securus, sciens scriptum : Melius est habitare in domo Dei cum pauperibus, quam perire in seculo cum multitudine superborum ac divitum, et secundum illud Psalmographi : *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*, et : *Melius est modicum justo habere quam divitias peccatorum possidere.* F

operibus instabat et virtutibus eminebat

** intellige* ab exigentibus magno c. f.

Eremum prætulit regno

4. Gloriosissimus igitur athleta intellectum sancti evangelii divina inspiratione habens in pectore, accinctus his armis, fidei præclara * loquebatur inter barbaros. Quia plus anhelabat ad cœlestia regna quam in populis tenere dominationem jure sibi concessam, descendens de solio, transiliens seculum, evolavit in eremum; exercuit semetipsum in bonis operibus, juste et pie vivendo, ut non inveniret in examine ultimo justissimus judex quod puniret in eo. Noluit regnum tenere Amplicaniæ *b* gentis jure sibi concessum a parentibus suis, qui hereditatem optabat accipere in cœlis, ut ab eo qui cœlestia continet regna, secundum suum laborem congruam acciperet mercedem. Quid plura? Reliquit

** chart.* præclarum.

b

A Reliquit regale sceptrum quo fungebatur in barbaris, ut possit adipisci siderea * regna in cœlis. Proceres itaque populorum et omne vulgus barbarorum dolentes quod tam pium ac misericordem amitterent judicem, unanimiter dixerunt ad eum : *Quare despicis regionem Amplicaniam et non vis dominari genti illi et possidere hereditatem tuam?* Respondit sanctus Severus, et dixit ad eos : *O segnes, quare me dicitis tenere regnum super istos vecordes et insensatos homines, idola adorantes et dæmonibus sacrificantes, cum sim inter eos quasi piscis inter serpentes. Hoc scitote pro certo, quia sum inter barbaros vestrates quasi agnus inter aspides, et non oportet me amplius tenere regnum in seculo isto, quia a Creatore omnipotentissimo vocor de cœlo, a quo spero coronam accipere de reliquo.* Et cum hoc dixisset, exivit a regione Amplicania et festinavit ad gloriam sempiternam.

* *chart.* sidera.

Mox cum sociis itineris cursum incipit;

5. Egressus a barbaris, totum se subdidit Deo et angelis suis. Carpebat iter quod nesciebat intrepidus, non amplius quam sex pueros habens in comitatu suo; sed gratia Dei erat cum eo. Quorum nomina, ut anteriores *c* apices tradunt, talia sunt: Gerontius, Justinus, Clarus, Polycarpus, Johannes, Babilus. Et ducebat eos arbiter internus et arcanorum scrutator verus, qui novit cogitationes hominum secretas ac mysticas. Qui cum deambularent ad portum qui vocatur Accaron, juxta littus maris ascenderunt proram navis. Nautæ itaque jure consueto quæsierunt pro naulo denarios centum; sed gloriosi milites pro vili ducunt terrena, dum mercari cupiunt cœlestia, et quod mente conceperant optantes implere, quærentibus centum denarios dederunt mille. Intra quadraginta vero et sex dierum spatia, opitulante divina clementia, transnavigarunt maria et pervenerunt ad civitatem Jopem *d* juxta montem Golmentaneum, ac deinde perambulaverunt pedestrim diebus * centum viginti tribus.

* *chart.* dies.

tandemque Romam ire decernunt.

6. Tunc ingressi in aliam navim, donantes pretium, ac navigantes per pelagum ad Aquilonarem partem, exierunt ad portum. Et percurrentes regionem illam constantissimi agonistæ, nullum repererunt qui eos interrogaret de re quam gestabant in pectore. Circuibant vero civitates et castella, ut invenirent aliquem qui eis per martyrii palmam reseraret paradisiaca claustra. Conver-

C sus itaque Justinus ad Gerontium, dixit : *Quare non pergimus Romam ?* Gerontius respondit : *Quando primum ex regione nostra fuimus egressi, tunc oportuisset hæc fieri.* Sanctissimus itaque Severus, Spiritu sancto repletus, sodales suos taliter est allocutus : *Beatissimus Saturninus, a regione nostra egressus, apostolorum extitit discipulus, et ab apostolo Petro episcopus ordinatus, ad prædicandam veritatem Tolosanis civibus est directus. Eamus Romam, et tunc demum festinemus ad tantum martyrem adorandum. Primum quidem suffragia beatorum apostolorum Petri et Pauli flagitemus, et indulgentiam delictorum postulemus, pro collatis beneficiis gratias referamus, et postmodum præfatum martyrem Saturninum totis nisibus exoremus, ut ipso intercedente ad cœlestem curiam ubi cum Christo regnat, nosmetipsos per mortificationem carnis offerendo conscendere valeamus.*

ubi benigne recipiuntur.

7. Eugenius *e* itaque, qui tunc temporis arcem regebat apostolatus, cum vidisset viros strenuissimos et cognovisset veri Dei esse famulos, ait ad illos : *In veritate comperimus vos Dei esse testes ac robustissimos servos. Vitam autem, quam rite caducam ac miseram deputatis, deposito onere carnis temporis brevi spatio finietis. Bravium itaque æternæ hereditatis, quod avide quæritis, celeriter invenietis. Animadverte, Geronti, et esto adjutor beati Severi, hoc sciens pro certo quia, sicut ille desiderat Christum, caput suum, imitari, ita oportet te, qui unum ex membris Christi existis, per passionis trophæum sequi eum ad æternam beatitudinem. Nolite desistere a proposito vestræ intentionis; quærite ut invenire possitis, et tam indesinenter, ut propitiationem divinæ majestatis adipisci queatis.* Manserunt itaque Romæ anno uno totamque unam hebdomadam, jubente beato Eugenio pontifice.

EX CHART. MONAST. S. SEVERI

ANNOTATA.

a *De* Ambligonia, *quæ etiam* Amplicania *dicta reperitur, ignoto regionis nomine, egimus conjecturando in Comment. præv., numm. 8, 9.*

b *Vide notam* a.

c Anteriores apices *sunt antiquiora his de* Sancto Severo *documenta. Forte illa Vita innuitur, quam tertio loco damus, quæ est hac prima multo antiquior.* E

d *De civitate* Jope " juxta montem Golmentaneum " *et de toto itinere vide Comm., numm. 16, 17.*

e *Nullus tunc Eugenius Romanæ ecclesiæ præsidebat.*

CAPUT SECUNDUM.

Cum sociis in Galliam tendit. Flumen sicco pede transgressus, regem Adrianum a dæmonio liberat, eumque cum universo ejus populo baptizat.

In Gallias tendunt, ac Gerontius moritur a.

Deinde regressi in partes Galliarum, sanctissimo Gerontio *a* ex hac præsenti luce migrante ad eum quem diligebat mente et puro corde, populi ut audierunt esse talem ac tantum virum ex hac luce sublatum, cœperunt lugubre exercere lamentum. Flebat vero Ecclesia talem se amisisse pastorem; gaudebat paradisus optimum se recepisse heredem: plangunt populi, lætantur angeli, gemunt provinciæ, gaudent cœlorum incolæ. Terrigenæ namque christicolæ, semper desiderantes ad alta volare, non cessant gementes clamare : Quam amabilia sunt tabernacula tua, Domine. Concupiscunt et deficiunt animæ nostræ in ea habitare. O virum sanctum et omnium ore laudabilem, qui sic vixit ut non sibi tantum sed etiam omnibus viveret! Post cujus vero discessum, sex nominati viri qui in hac ærumnosa vita fuerunt superstites, igne divini amoris succensi cœperunt tractare intra arcana pectoris sui qualiter superna gaudia et cœlestem patriam illi potuissent adipisci. Audientes itaque gentem Vasconorum supra modum promptam ad malum, habentes sacratissimum Severum ducem ac prævium, fidei fervore vestitum scutoque inexpugnabili ac lorica fidei et gladio Spiritus sancti honestissime armatum, sicut equi odorantes bellum cœperunt totis nisibus exoptare martyrium.

9. Misit ergo Dominus angelum suum in occur- *Ab angelo*

sum

confirmantur.

sum eorum qui defenderet et liberaret eos a maligno ac seditioso populo, promittens se cum illis mansurum, taliter inquiens ad beatum Severum : *Gloriosissime agonista Severe, noli timere, quia oportet te pro Christo quem diligis tormenta diversa sustinere. Esto securus de remuneratione, quia non deseram te, nec permittam ab eorum vesania te superari qui ore nefando persuadent te a Creatore tuo recedere. Ego usque in castrum Cæsaris quod vocatur Palæstrion ero comes itineris tui, ubi cum triumpho martyrii et palma victoriæ ad eum pervenies quem totis nisibus dilexisti. Sed ad indaganda ea quæ oculis corporis cernere nequis, ne de promissione cælesti hæsites, sicut rudis Ecclesia ab apostolis ita, lacte potandus es, quia necdum cibum perfectæ spiritualis gratiæ capere non vales. Videbis,* inquit, *primum mirabilia magna et inscrutabilia, et signa atque portenta ineffabilia, et tunc demum accipies præparatam coronam quam repromisit Deus diligentibus se ante tempora secularia.*

Severus *orat et ab angelo iterum confirmatur.*

10. Audiens itaque hanc vocem beatus Severus ad se elapsam divinitus, cum gemitu ac magnis clamoribus orationem fudit ad Dominum, qui non despicit omnes in se perfecte fidentes, et dixit : *Fortissime rex, omnipotens Domine, qui homini formato de limo terræ per coæternam tibi Sapientiam dignatus es ostendere mirabilia tua, qui nobis per angelum sanctum non renuisti pollicere tuum adesse adjutorium, præsertim vero cum adhuc non simus digni gratia, obstaculo delictorum nostrorum præpediente, tamen non abnuis* * *eam nobis reserare.* Oratione vero completa, Spiritus sancti repletus est gratia, ac demum ab angelo præviso tali mulcebatur alloquio : *Severe rex, noli timere, sed expecta constanter usque dum revelata fuerit gloria Domini in populis, ut videant et cognoscant quia manus Domini non est invalida, et sicut in mari Rubro operatus est ita potest modo similia operari et in præscripto castello et in flumine Alpheano.*

* *chart.* annuis.

Itinerantibus Alpheanus fluvius siccam semitam præbet.

11. His itaque verbis et quam plurimis aliis corroboratus, gaudens et exultans pergebat ad locum destinatum quem nesciebat; sed tamen ad promissum sibi bravium supernæ remunerationis festinare curabat. Volens itaque cum alumnis sibi conjunctis transire fluvium et cum appropinquas-
C sent ad eum, nullatenus potuerunt reperire navigium; sed illi quasi idiotæ ac filii diffidentiæ affirmabant nihilominus * transire se posse. Recurrens itaque beatus Severus ad assueta arma, id est ad orationem continuam, sicut columba ad arcam super undas natantem, talia fatebatur oracula : *Vias tuas, Domine, præpara nobis, et per semitas voluntatis tuæ dirige nos. Resera nobis abdita, et pateant nobis voluntatis tuæ arcana, quid oporteat agere animositatis nostræ industriam, et ea quæ promisisti nobis per angelum, ostende mirabilia; quia, sicut tu nosti, et gentem in cujus medio sumus, ignoramus ac timemus, et semitam per quam incedere debeamus nescimus. Præpara nobis, Domine, pro tua pietate quæ promisisti; non* * *nostro merito exigente, sed tua spontanea voluntate, ut possimus implere tuam gratissimam voluntatem.* Et cum hæc et his similia jugi continuatione complevisset beatus Severus, divisus est fluvius Alpheanus, et steterunt aquæ a dextris et a sinistris quasi saxeus murus, et mirabantur omnes hoc signum quod operatus est Dominus per famulum suum.

* *pro* nullo modo ?

* *suppl. ab edit.*

Cujus fama miraculi volante, Severum rex Adrianus arcessit,

12. Erat enim in prælibato castro rex Adrianus per septem et eo amplius annos gravissima infirmitate detentus; sed nullo modo poterat quis eum curare medicus. Et exiit fama in palatium regis et per totam regionem illam quod, sicut fecerat Dominus Moysi et populis Israeliticis, et quemadmodum Josue introeunti terram repromissionis siccasset aquas Jordanis, ita fecisset transire fluvium Alpheanum alienigenas et peregrinos. Novitas autem tanti miraculi ut erat inaudita, ita est a plurimis divulgata et magnæ admirationis fastigio sublimata, et coram rege cunctisque principibus non in cubilibus sed supra tecta propalata. Rex autem jussit eos introduci ad se, et interrogavit eos, dicens : *Unde estis vos, o venustissimi viri, ad quorum adventum fugiunt aquæ et exsiccantur rivuli? Aut quæ est ars vestra, ut queatis facere nova et inaudita miracula?* Cui beatus Severus : *Si vis scire unde venimus, barbara gente oriundi sumus, sed ego Amplicaniæ rex sublimatus in solio jure paternitatis a principibus seu prædecessoribus. Ars nobis de qua interrogasti nulla est alia nisi unum Deum in Trinitate colere, et trinum in potentia majestatis adorare. Ego, sicut præfatus sum tibi, jure parentum seu prædecessorum meorum regnum tenui barbarorum;* E
at nunc imitator pii magistri, Jesu Christi Domini nostri, volens existere, qui veniens ab arce Patris descendensque in uterum virginis, in terris apparere dignatus est visibilis, humilemque se pius pro nostra salute semetipsum voluit demonstrare, ut ovem erraticam quæ perdita erat suis exigentibus meritis, propriis humeris super astra reportaret ad caulas ; pro cujus nomine magis delector peregrinari in regione aliena quam cum principibus lucra seculi perniciosa quærendo regnare in propria. In nulla namque arte vel maleficio confido, et * *locum ubi sum nescio; sed Jesu Christo, Domino meo crucifixo, corde avido animam meam reddere desidero, pro cujus amore egenus transeo de loco ad locum.*

* *haud ne*

et morbi medelam exposcit.

13. Dicit ei rex : *Castrum istud vocatur Palæstrion ubi modo devenistis, fluvius Alpheanus quem siccis vestigiis transire meruistis. Verumtamen quia de longinquis regionibus advenistis, scire vos volo ut, si aliquod medicamentum mihi conferre potueritis unde sanitatem recipere possim, regnum meum tibi dabo et hos qui tecum sunt magnis muneribus ditabo.* Interrogatus itaque rex a beato Severo qua infirmitate languesceret, respondens F
dixit : *Septem anni jam superadimpleti sunt ex quo jam cœpi ægrotare; sed medicum nullum potui reperire qui me pristinæ sanitati perfecte restitueret.* Sacratissimus Severus itaque mirabilia a Deo sibi promissa ex parte cernens completa, non mediocriter sed perfecte corroboratus in fide orthodoxa, talia regi detulit promissa : *Fateor tibi o rex, quia sanitatem quam æstuanti animò quæris, in nullo melius consequeris quam relictis erroribus paternis. Deum verum creatorem tuum agnoscas, et per baptismatis regenerationem purificeris, et postmodum sanitatem recuperabis mentis et corporis.* Cui rex ait : *Baptismum quid est?* Respondens beatus Severus ait : *Quod promisit Dominus Jesus suis sequacibus, qui est sacerdos magnus et rex cœli et terræ summus, taliter inquiens suis fidelibus : Qui crediderit et fuerit baptizatus, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.*

Severus *clamantibus dæmonibus minatur.*

14. Exclamaverunt itaque dæmones qui erant in rege Adriano ululatu permaximo, et dixerunt: *Væ tibi, Severe, quia seditionem magnam concitas adversus regem.* Eratque multitudo populi juxta eum, vocem dæmonum audientes, neminem quidem videntes. Locutusque est beatus Severus ad immundos

A immundos spiritus, dicens : *Præcipio vobis in nomine Domini ut relinquatis corpus ab ipso creatum, quod per tam longa tempora cruciastis; et ite ad loca teterrima atque ad pœnam gehennæ, quam ante creationem generis humani vobis superbiendo præparavit Dominus.* Erexitque oculos suos ad sidera, qui consueverat dudum ad Deum manus levare cum corde, atque orando diutius preces cum gemitu lacrimisque fundebat : *Tu, Domine, creator atque redemptor in te sperantium, qui me perducere dignatus es per angelum tuum usque in hunc locum, manifestetur in his gentibus nomen tuum, glorificando Filium tuum Jesum, quem de sede poli misisti ad infima pro salute cunctorum, et libera regem istum ab infestationibus dæmonum, et imbue septiformis Paracliti gratia illum, ut, accepto salutiferæ regenerationis præsidio, cum omni caterva sibi subjecta populorum agnoscat te Deum vivum et verum et benedicat nomen gloriæ tuæ sanctum, qui cum dilecto Filio tuo et ejusdem sacro Pneumate vivis et regnas in secula seculorum.*

et ab his regem liberat et oblata dona respuit.

15. Cum autem complesset orationem beatus Severus, liberatus fuit rex a dæmonibus qui eum cruciabant, et credidit in Deum quem gloriosus athleta prædicabat. Dixitque ad eum rex : *Ecce sanum me fecit Deus tuus per intercessionem tuam. Opto me totum subjicere dominationi tuæ et sine jussione tua nihil agere. Liquide patet omnibus quia idcirco eduxit vos Dominus de longinquis regionibus ut et ego pristinæ sanitati restitutus et populus cunctus liberetur a pestibus et dæmonibus. Verum hoc fateor quia nullus medicorum me potuit ab infirmitate mea curare, usque dum misit te Deus quem prædicas dæmones qui me cruciabant potenter effugare. De negotio restat ut munera et honorem accipias, et monita salutaria cunctis indigentibus patefacias.* Oblata sunt vero beato viro xenia, vasa copiosa in auro et argento vestesque ac sonipedes et quidquid potuerunt invenire concupiscibilius atque peroptimum. Sed vir Dei beatissimus, cujus mens in arcibus versabatur æthereis, excepto quotidianis necessariis, omnia velut stercora respuebat quæ illi offerebantur in terris. Qui pro nihilo cuncta ducens, talem ad eos locutionem repetens ait : *Munera vestra non sunt mihi necessaria; sed resipiscite a stultitia vestra, et libe-* C *rate vosmetipsos a gente aliena quæ superventura est in regionem istam, vestra exigente malitia.*

Fit magnus concursus ad regis palatium.

16. Cumque rex publice confiteretur se Deum cœli colere, cœperunt omnes ad palatium ejus concurrere, cupientes eum absque ullo medicamine mirabiliter sanatum videre. Ad hoc beatus Severus : *Quid sibi volunt phalangæ tantæque multitudines populorum, et quid quærunt in castrum vel regis palatium?* Respondentes universi dixerunt ei : *Perspeximus miraculum quod peregisti in rege nostro et qualiter liberasti eum a sævitia dæmonum; verum nisi nostris obtutibus* hauriremus, fore incredibile damnaremus*.* Dixit autem eis beatus Severus : *In veritate dico vobis quia si ex toto corde credideritis et adoraveritis Deum qui regnat in cœlis, qui creavit omnia quæ videntur in arvis et quæ moventur in aquis, et feceritis ea quæ dixero vobis, nihil hæsitantes in præcordiis vestris, cuncta quæ ab eo fideliter poposceritis, facile impetrabitis.*

* *chart.* optatibus. **chart.* dampnaremur. *An pro* arbitraremur?

Severus serpentes jubet ire in oceani abyssum

17. Diabolus itaque dolens se ab omnibus dejici, ad vetus argumentum recurrit, et amicam seu consuetam bestiam reinduit atque in quantum licuit ad redivivam inimicitiam se armavit; duosque serpentes in ipso flumine ad portum ubi aditus erat transeundi molitus est constituere, ut, si aliquis vellet transmeare, non potuisset ab eis evadere. De qua re loquente rege ad beatum Severum, respondens dixit ei : *Eamus ad loca ubi habitant illa pestifera animalia.* Cumque pervenissent pariter ad locum ubi ille hostis callidus ac versutus fremebat in serpentibus, elevatis in cœlum manibus, beatus Severus dixit ad eum : *Præcipio tibi, auctor omnium malorum, per omnipotentem Deum ac Dominum qui te creavit ad vindictam malefactorum, et cruciaturum in tartaris animas perditorum, ut non habeas potestatem tentare atque nocere corporibus vel animabus hominum quos æterna Dei præscientia vocare disposuit ad sacrum sanctumque baptismum, ad consortium electorum suorum. Vos itaque, serpentes, habetote iter per alveum usque in maris profundum; et sic una cum auctore vestro diabolo ruimini in abyssum, ibique invenietis præparatum vobis incendium quod nunquam deficiet vobis in perpetuum.* Non valentes autem ejus sufferre aspectum, volentes nolentesque ejus obediendo præceptis nusquam comparuerunt in supradicto alveo. Reversique sunt rex et sanctus Severus ad palatium, laudantes E Deum et benedicentes Dominum qui fecit mirabilia magna coram universo populo, et in transitu beati viri, siccato fluvio Alpheano, et in sospitate regis reddita ab infirmitate permaxima. Et in liberatione populi a diaboli sævitia glorificaverunt Deum per omnia.

EX CHART. MONAST. S. SEVERI

Quibus visis populi convertuntur

18. Compuncti igitur corde et operibus mirabilibus experti, omnes populi miserunt se ad pedes beati Severi, dicentes; *Oramus te, virorum peroptime, ut indices nobis quid oporteat agere.* Qui respondens dixit ad eos : *Si vultis accipere consilium saluberrimum, relinquite errorem veternosum et adorate Deum qui regnat in cœlo, et sic per confessionem et pœnitentiam potestis sacratam percipere baptismatis undam, et æternæ perpetuitatis coronam.* Qui respondentes unanimiter dixerunt : *Comperimus te in veritate repletum divina sapientia et bonitate; ideo volumus in hac vita tecum permanere et tuis jussionibus obedire, ut ad gloriam sempiternam, quam tu prædicas, te duce valeamus pervenire.* Hæc et alia multa operatus est Dominus per suum sanctum confessorem, sicut et antea per prophetam voluit prædicere, dicentem quia *in omnem terram exivit sonus eorum et in fines* F *orbis terræ verba eorum.* Gaudens itaque beatus Severus quod recepisset verbum Dei populus, allocutus est taliter, cunctis audientibus : *Si vultis Patrem et Filium et Spiritum sanctum, unum in Trinitate credere, ego paratus sum vos baptizare, quia secundum præceptum Dominicum, omnis qui ad nos venit, oportet illum ad Christum trahere, qui vult omnes homines salvos fieri et neminem reprobare.*

et cum rege baptizantur

19. Rex igitur cum esset baptizatus cum omnibus infra palatium commanentibus, effectus est sanus et redditus est ei decor vultus ejus, a Deo omni sospitate recuperatus sicut in ætate perfecta vel in prima adolescentia, cum esset annorum triginta. Gaudebat vero et exultabat laudando regem Christum, qui per famulum suum Severum fecit mirabilia magna in eum. Tunc cœpit venire infinita multitudo populorum ad baptizandum *b* vel ad audiendum deificum sacramentum. Opitulantibus vero beatissimi viri precibus baptizatus est universus populus, laudans regem regum Dominum, qui non despicit omnes in se sperantes. Repleti vero Spiritus sancti gratia, relinquentes omnem pravitatem hæreticam *c*, destruebant idola

b

c

vel

EX CHART. MONAST. S. SEVERI

vel simulacra manufacta, proficientes ad eminentiora atque meliora, ædificantes ecclesias et præparantes semetipsos Christi sacratissima templa; ut impleretur in illis illud prophetæ: *Omnes gentes quascumque fecisti venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum in æternum.*

ANNOTATA.

a *Annotat hunc locum Dubuissonius, l. I, p. 37, ita :* Videtur hic dicere hujus vitæ scriptor sanctum Gerontium cum sociis non intrasse Vasconiam seu Novempopulaniam, nec martyrium subiisse: attamen contrarium credendum est et asserendum, ut omnia specialia hujus provinciæ breviaria dicunt : S. Gerontium post S. Severum a Wandalis fuisse occisum, et in loco ubi subinde abbatia ædificata et fundata fuit sub ejus sancti nomine, quo adhuc insignitur.

b *I. e. ut baptizaretur.* Deificum sacramentum, *varia significatione potest accipi : v. g. ad audiendam baptismi doctrinam, vel ad audiendam missam.*

B

c *Juxta hunc auctorem erat ibi hæreticorum atque idololatrarum promiscua colluvies.*

CAPUT TERTIUM.

Wandali in Novempopulaniam irruentes, intumescente flumine ad orationem S. Severi, repelluntur.

Nuntiata Wandalorum irruptione, Severus *regem et populum hortatur*

Per id vero tempus venit nuntius regi in castrum, quod gens Wandalorum veniret ad obsidendum eum. Audiens itaque vir beatissimus, exhortabatur eos ut in melius proficerent et nunquam a tramite rectitudinis quam Christo promiserant deviarent, illorum vero nequitiam ut per patientiam tolerarent. Admonebat eos, dicens eis omnibus: *Imminentibus quidem sordibus delictorum nostrorum venit gens illa adversum nos committere bellum, ut impleatur quod Dominus dixit in sancto Evangelio : Surget gens contra gentem, et regnum contra regnum.* Dixitque rex Adrianus : *Iniquitates nostræ multiplicatæ sunt apud Deum, et infirma pro peccatis nostris obstacula nostra facta sunt. Orationes tamen tuæ sint nobis quasi propugnacula adamantina ante eos. Exigente nostra nequitia vel populi negligentia traditum est regnum in manus exterorum.* Ad hæc beatus Severus fatebatur regi Adriano et omni populo : *Confidite *, nolite timere ; Dominus est præliator noster et defensor. Si perfecte in eum confiditis et non hæsitaveritis, polliceor enim vobis quia non peribitis, sed illud propheticum post tempestatem securi cantabitis : Dominus mihi adjutor ; non timebo quid faciat mihi homo. Et item: Melius est sperare in Domino quam sperare in principibus. Cupiditatem vel avaritiam longe a vobis projicite, terrena vel transitoria atque caduca procul repellite, ad cælestia regna quantum vestra fragilitas suppetit properare satagite et secundum Apostolum non quæ super terram sed ea quæ sursum sunt quærite.*

* *chart.* Confidite

ut sperent in

21. Monente igitur hæc beato Severo et exhortationem faciente ad populum ut spem suam cogitatumque jactaret in Dominum, venit Wandalorum infinita multitudo juxta fluvium Alpheanum. Sed vir beatissimus more solito non desistebat ab oratione et colloquio divino, clamavitque ad Dominum et dixit : *Tu, Deus, creator omnium rerum, cujus spiritus in principio ferebatur super aquas, dilata elementa ista super humum aridam per cubitos triginta, ut confundantur superbi in omni robore et fortitudine sua, videantque et admirentur magnalia quæ operatur dextera tua, qui vivis et permanes nunc et per secula cuncta.* Cum vero quiesceret ab oratione, elevatum est flumen valida perturbatione super faciem terræ ubi manebant alienigenæ. Videns itaque multitudo illa rusticorum atque hæreticorum omnipotentis Dei excellentissima mirabilia et non prævalere sua machinamenta, territi atque perculsi ab invictrici ejusdem dextera qui producit aquam de petra et arefacit aquarum stagna, relinquentes sua tabernacula fugerunt unusquisque circa quæque devia.

Domino; qui inundante fluvio barbaros terret

Revertuntur barbari.

22. Catervæ ergo christicolarum credentium in Christo, videntes signum mirificum quod operari dignatus est omnipotens Deus per servum suum, recolentesque Dei adjutorium quod fuerat eis a beato Severo promissum, unanimiter laudabant Deum, qui fecit mirabilia magna in populis. Sedata est namque ad modicum omnis illa insipientia Wandalorum. Sed qui facit disertas linguas infantium, replebit in Ecclesia sua suorum ora laudantium. Nutu vero deifico actum est ut sicut induratum est cor Pharaonis in liberatione Hebræorum, ita induraretur gens stultorum et filii perditionis ad corroborandam fidem catholicorum. Fremebat itaque serpens antiquus in suos satellites adversus Christi tirones, ut instigati ejus malitia pugnarent in semetipsis deficientes et illud propheticum adimplentes : *Sicut fumus deficient, tanquam fenum arescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident.* Euntesque tentabant armati venire ad castrum*, ut perderent populum qui erat in eo, Christi jugo substratus. Sed illi recurrentes ad militem Christi quasi filii ad patrem, deposcunt ab eo præsidium in nomine Domini. Sacratissimus itaque Severus orabat attentius in suis precibus, ut ab inimicorum incursibus eos liberaret Deus. Cumque elevasset oculos ad cœlum et extendisset manus contra fluvium, ita conturbatione permaxima vehementer elevatum est ut omnes qui videbantur perfecte credere, possent recognoscere divinitus eos impeditos fuisse; sicque repente super eos fluvius irruit ut perirent trecenti atque viginti.

E

* *chart.* [illegible]

F

23. Reversus vero vir præfatus ad populum, invenit omnes unanimiter orantes ad Deum. Festinantes vero qui erant in castrum reperierunt Wandalos mortuos; et impletum est in illis illud propheticum : *Vidi impium superexaltatum et elevatum; et transivi, et ecce non erat. Et quia non habuerunt sapientiam, interierunt propter suam insipientiam.* Cognoscentes itaque suburbani loci illius omnia patrata mirabiliter, crediderunt in Deum quem prædicabat beatus Severus firmiter atque fideliter. Qui videns collatum sibi divinitus quod poposcerat, divina largiente clementia, ad salvandam christianorum catervam, taliter inquiens confortabat plebem Dominicam : *Eia, christicolæ, nolite expavescere, qui crebro cernitis brachium supernæ virtutis pro vobis pugnare; et qui hereditatem Christi conati sunt demoliri in ipsis divina cooperante sapientia videtis retorqueri. Scitote, filioli, quia defensor vester, qui habitat in*

[illegible] pernicium. Severo iterum populum confirmat

throno

A *throno cœlesti, non sinet corpora vestra ab impiis lacerari neque animas a leone sævissimo devorari; sed ipsum oportet timere qui postquam occiderit corpus habet potestatem animam in gehennam mittere. Illi namque qui absque pastore sicut oves per abrupta vitiorum ruendo decurrunt, perpetualiter ac damnabiliter pereunt; in regione vero ista labili et peritura illi qui semetipsos mortificando per angustam semitam incedunt, cœlorum præcelsa visuri cum angelis Dei perpetualiter conscendunt. Videte itaque ne pereatis per cupiditatem terrenam, et demergamini in infernum, sicut istos videtis demersos in flumine Alpheano. State ergo viriliter contra hostem antiquum, credentes Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ut valeatis transire securi, seculi hujus periculosum naufragium et post labentis vitæ præsentis decursum gaudere cum sanctis angelis in perpetuum. Attendite igitur ac diligenter percavete ne commutetis æterna pro perituris et propter terrena perdatis cœlestia.*

B

CAPUT QUARTUM.

Revertentibus Wandalis, S. Severus populum ad constantiam in fide adhortatur. Trucidatur a barbaris.

Rursus venturi Wandali adesse;

Adrianus itaque rex, his et quam pluribus documentis instructus, læto animo cordeque voluntario dixit beato Severo: *Accipe regnum et omnes facultates meas, et prout tibi rectum videtur dispone. Hoc tamen tantum provide ut corpus meum ab hujus seculi occupationibus subtrahas et animam, quam in orationibus tuis commendo, Christo qui te direxit pro nostra salute, ut opinor, reddas. Bonum ergo existimo obitum meum, si non habuero aliquid de facultatibus meis mecum.* Erant namque speculatores frequenter contemplantes ne Wandali callidi venientes, interficerent omnes qui erant in castro præfato Palæstrion, illud custodientes. A longe namque prospicientes illosque venire cer- C nentes, ingenti strepitu ac plausu vociferantes et seipsos invicem ad prælium cohortantes, talia repetunt verba, unanimiter proclamantes: *Jamjam, o fortissimi tirones, præparate vos ad prælium, imminente periculo, quia gens exterorum exigit contra nos mortis exitium.*

tunc Severus omnibus animos addit.

25. Ad hæc sanctus Severus blande consolans omnes non solum verbis, sed etiam talia proloquens suis auditoribus ait: *O dilectissimi fratres, qui fonte baptismatis estis renati, prædicatione sancta imbuti, miraculis jocundati, patientia Jesu Christi Domini nostri experti, deponite omnem mundanam audaciam omnemque ludicritatem urbanam, et per fidem et spem præparate vos ut possitis comprehendere caritatem atque accipere perpetuæ gloriæ coronam. Magnum sibi lucrum præparat qui corpus dat ut anima perpetue flammas evadat. Confortamini et roborate corda vestra viriliter, ne timeatis impetum inimicorum, quia ad munimentum vestrum direxit*. Dominus multa millia angelorum. Memores illud quod Elisæus propheta, veniente exercitu regis ut comprehenderet eum, respondit puero suo volenti terrere eum: Numquid non plures sumus illis? Sed cum ille minime intelligeret, oravit pro eo propheta ut aperiret oculos*

* mart. [illegible]

ejus divina clementia; et vidit legiones angelorum qui liberaverunt eos de manu Samaritanorum. Reminiscite qualiter in baptismo omnibus pompis abrenuntiastis, Satanæ abrenuntiastis, obedientiam et mansuetudinem devovistis, et per viam quam vobis ostendi, fideliter sine querela incedere promisistis. Et nunc contra jacula et tentamenta diabolica pugnare debetis: quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Agite consultius et recogitate salubrius, deponentes arma terrena assumentesque spiritualia, ut valeatis accipere a piissimo judice munera ineffabilia et xenia copiosa ac pervenire ad gaudia quæ non sunt annua sed continua. Liberate animas vestras a turpissima servitute trabea carnis illaqueatas, confugientes sub paterna pietate in aulam regis æterni, ubi inveniatis mansiones lucidissimas et inæstimabiles gazas ab origine mundi præparatas. Ibi vos expectat rex ille incircumscriptus, cujus majestas est invisibilis, magnitudo incomprehensibilis, cujus largitas bonitasque inæstimabilis; pietas inenarrabilis, plenitudo est incredibilis; cui mini- E *strant angeli, collaudant patriarchæ ac prophetæ sanctissimi, prædicant evangelistæ atque apostoli duodeni, adorant martyres glorioso sanguine laureati, supplicant confessores purpureis ornamentis decorati, sequuntur virgines accensis lampadibus liliorum decoratæ candidorum. Nolite itaque, dilectissimi, despicere propter istam transitoriam umbram illam regalem curiam, non solum diversis deliciis plenam, sed felicitate perpetuam. Præparate vosmetipsos non ad humanum palestre, sed ad resistendum sævissimo leoni qui semper circuit quærens quem devoret, ut eo devicto valeatis a tam ditissimo rege bravium remunerationis et denarium diurnæ operationis accipere. Enimvero sicut me videbitis contra hostes agere, ita imitari satagite; quia ecce nunc tempus acceptabile, quo valeatis ad nuptias ejusdem regis intrare, si vestem nuptialem quæ vobis est præparata non abnuistis induere. Attendite apostolum Paulum vobis dicentem: Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis; et iterum: Exuentes vos veterem hominem cum actibus suis et induentes novum, eum qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis* a. . . . .

. . . .

. . . .

Qui (martyr effectus) valde honoratus est

26. *Vestri capilli capitis omnes numerati sunt, et capillus de capite vestro non peribit.* Hoc in tuo dilecto Severo mirabiliter perficiendo disposueras, dum caput ipsius a corpore separari volueras. Hic ergo, Vasconia, aperto indicio potes percipere si illius merita apud Dominum possint proficere. quem in vita contra omnia tentamenti pericula sic reddidit fortem, et quem ita exaltavit post mortem. Quare devota recurre ad tuum patronum; cognosce quale tibi cœlitus commissum est donum. In tuo Severo gloriare et illum assiduis precibus deprecare. Suum sæpius visites sepulcrum; tuis primitiarum votis honora ut patrem ac dominum. Nisi honore sui nominis per diversa climata diffameris, si confidis tuis meritis, quasi pauper et humilis nomine carebis. Si vis discere legem quam ubique amant terrarum, non tibi aliud ut tuum erit carum. Nonne vides qualiter Roma, quæ tam temporibus antiquis dicta fuit caput orbis, adhuc hodie ex suorum apostolorum Petri et Pauli meritis per omnem mundum se gloriatur non in quavis * principalitate nominis.

* chart. quovis

Ex chart. monast. S. Severi

Quem tantum in mundo veneratur, quam hos quos assidue precatur? Omnis sua gloria in apostolorum constat memoria. Unde se exaltat tibi propinqua, Gallicia nisi apostoli Jacobi gratia? Quid æque meritis sancti Saturnini laudant Tolosani? Nil audire volunt nisi de Hilario Pictavienses; nil prædicant nisi de Martino Turonenses. Si diversa mundi climata circumeas, non aliud exemplum invenies, quam ut tuum patronum præ omnibus diligas. Quare tu sola facere non refutes quod vides agere omnes. Ama ergo Severum, tuum patrem ac dominum: præbe illi honorem quem habebis apud Dominum intercessorem; ad eum confidenter fugias pro tua necessitate, quia ipse nequaquam vacat a pietate. Hac die singulis annis sit tibi lætitia solemnis; sit tibi semper in animo quali die te Christo reconciliavit suo martyrio.

Scripta sunt hæc abbatis Gregorii jussu

27. Hæc sunt, fratres dilectissimi. propter rusticitatem pauperis styli sic dicta; et vobis non displiceant, dum alia pleraque de ejus passione vel vita urbanitatis eloquentia a sapientibus composita nobis sufficiant. In tantum me coegit amor vestræ caritatis. Præcipue ut obedirem jussis Gregorii *b* reverendi abbatis, omnino non inspexi modulum meæ possibilitatis. Si temere navim absque remige ventis commisi, in vestra tamen gubernatione fisus, forsan adhuc omne detrimentum evadam periculi. Nihil ergo profundæ rationis hic investigetis, aut quodcumque * aliud quam communem sermonem quæratis; nam ubi aliquid secundum simplicem veritatem agitur causa ædificationis, non ibi exigenda est multiformis ratio dialecticæ disputationis aut varia enthymemata * rhetoricæ locutionis. Hoc tamen adhuc, fratres dilectissimi, in calce nostri sermonis addemus, solitaque verborum rusticitate admonemus, ut jugi intentione perpendatis quanto vel quali patrono adsistatis. Sit omnis vestra intentio suo omni tempore devote assistere servitio. Nullum pro seculi vanitate vel pro humana levitate incurrat vobis * tædium, quin in hymnis et canticis spiritualibus semper ferveat et perseveret vestrum desiderium; quia, ut ipse Dominus in Evangelio promisit, non qui cœperit, sed qui perseveraverit, hic salvus erit. Ipse qui hanc protulit sententiam, veræ perseverantiæ det vobis * constantiam, ut ita in suo et suorum sanctorum servitio possitis perseverare ut cœlestis regni januas mereamini intrare, ipso præstante qui cum Patre et Spiritu sancto, vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

* *chart.* quæcumque.

* *ita D. pr. chart.* entimata.

* *chart.* nobis.

* *chart.* nobis

ANNOTATA.

a *Deest hoc loco, ut jam monuimus* (1), *narratio martyrii*, per amanuensis scriptoris, ut puto, *ait Dubuissonius* (2), inadvertentiam quibusdam omissis: aut forte abrasa et deleta erant in charta e qua hanc Vitam describebat parvi chartularii scriptor, in quo eam habemus et ex quo eam hic ego transcribo.

b *Hinc scriptoris ætatem discimus, ut monuimus in Comm. num. 6. Præfuit Gregorius monasterio ab anno 1028 usque ad 1072.*

(1) Comment. præv., num. 2. (2) Lib. I, p. 29.

SECUNDA VITA SANCTI SEVERI

METRICE SCRIPTA

ex chartulario monasterii S. Severi apud eumdem Dubuissonium, t. I, p. 45 sqq.

Tempore quo lati timuit monarchia mundi
Imperium pravi desertoris Juliani,
Partibus occiduis, Scticæ plaga regionis,
Gentis prosapia deductus floruit alta
Infans regalis ac patribus ordine clarus,
Nomine Severus, meliori dogmate plenus.
Hic juvenis factus, est regni culmina nactus,
Cujus decretum disponens jure priorum
Per patriam legem rexit justissime plebem.
Rex tandem patriæ regali clarus in arce,
Disposuit secum pro Christo linquere regnum
Consilio salubri, pompas ac spernere mundi.
Sic demum * fugiens ac regni culmina linquens,
Baptismi lavacro voluit se jungere Christo.
Mox post baptismum, se confert * carne probandum,
Vasta petens eremi, vincendo dolos inimici.
Quo dum perplura superaret mente pericla,
Ut bonus athleta semper tentando majora,
Publice per bellum superare volens inimicum:
Ut genus * morem necnon vitaret honorem,
Tractat in exilium selongari peregrinum.
Tali consilio eremi secessit ab antro;
Sed statuit primum Romam divertere gressum,
Ob poscenda Petri necnon suffragia Pauli.
Hac tempestate, morum plenus pietate
Ac Domino carus, ac legum dogmate gnarus
Sedis apostolicæ residens Eugenius arce.
Cui Trias angelico præcepit justa ministro,
Ut Domini famulum bene suscipiendo Severum
Lege boni patris affectum monstret amoris.
Quod vir apostolicus, ceu jussit in ordine missus,
Prompte complevit, jussis ac placa * peregit.
Tandem firmatum atque fide roboratum
Partes Vasconiæ jussit constanter adire,
Menteque divina monstrat quæcumque * futura.
Quæ vir devotus suscepit ad omnia promptus
Mox iter arripiens, pro tali munere gaudens,
Mandatique memor, fidei fore cœperat auctor,
Et pergendo viam, doctrinam mittere sanam;
Quam firmat signis ac prodigiis quoque dignis.
Demum transacto veniens certamine longo,
Longe famosam disposuit adire Tolosam,
Gesta Saturnini cupiens cognoscere sancti.
Quem mox indigenæ * devoto mentis honore
Suscipiunt, pariter dant quod petit reverenter.
Post licitum quorum, non immemor atque priorum,
Cursu festino sociatus comite * seno,
Limina Vasconiæ mox non dubitat penetrare.
Quæ gens barbarica, ferali pectore sæva
Ritu gentili culturæ reddita vili
Nescivit quidquam legem patriæ nisi vanam.
Non modicum vanus cujus tunc rex Adrianus

Regni

* *chart.* demum
* *chart.* conferit
* *sic*
* *sic*
* *chart.* quoque
* *chart.* indigne
* *chart.* comple
* *chart.* seni

A Regni præsidio Palæstrion denique castre
Deliquit sedem, stringens hac arceque plebem
Quod caput in primis tam vanæ religionis
Visitat intrepidus ac firma mente Severus.
Impetus Alpheam, sed privatus quoque navi,
Turbavit modicum neu posset visere castrum.
Sed mox vir Domini cucurrit mente fideli;
Sumens arma precum pugnat fidissime secum.
Mox quoque divisæ patuerunt cœlitus undæ
Et Domini servis via demonstratur in aquis
Omnes continuo cernentes talia castro,
Hanc talem famam deportant regis ad aulam.
Tempore qui longi vexatus a dæmone diro
Nec unquam medio potuit sanarier ullo.
Hos qui devote deduci jusserat ad se.
Et dum de multis staret sententia regis,
Cognoscens tandem non illis affore * fraudem — * chart. afferre
Maxime Severum divino munere plenum
Strictius alloquitur ac tali voce precatur:
*Serve * Dei celsi cui servit machina mundi,* — * chart. Severe.
Hanc causam morbi si nosces arte mederi,
Omnia quæ velles secure poscere posses.
Ad quem vir Domini confisus munere * summi. — * chart. mune.
Est verus medicus, quem morbus non latet ullus
Corporis ac animæ, qui largus utraque salute,
Artem qui noscit, tua quam devotio poscit.
Mox orans Dominum, fundens fontem lacrimarum.
Continuo regi confert miseratio summi
Pulso languore sensum rationis habere *. — * chart honore
Fit subito cunctis lætitia maxima mentis,
Ac mixtim veniunt, baptismi munera poscunt.
Qui dum, more patris, monstraret verba salutis
Sanctus Severus, turbare volens inimicus,
Callidus arte nova fingit duo corpora mira,
Sicut serpentes longo tractu ne * repentes. — * addit mox tractuam.
Quos cum vidisset rex ac multum timuisset
Cum cuncto populo veniens dixitque Severo
Sancte pater patriæ, quos cis tibi cedere, salva
Vir Domini lætus et Summi munere fretus
Mandat constanter serpentibus atque potenter
Ut lædant nullum, repetant sed noctis abyssum
Hi mox ima petunt ceu jusserat arva relinquunt
Hac pro virtute tali primaque salute
Certatim currunt omnes, sua dogmata quærunt.
Post, pater ut natos, vult Christo reddere gratos,
Ac monuit rite quæ sint dogmata vitæ
His bene perfectis necnon catholice doctis
Gens quoque Wandalica longævo tempore sævi
Muneris hoc donum suscepit per Julianum
Impugnare fidem Christique rescindere legem
Hac * qui pro causa vastantes tunc loca plura — * chart. ...
Gaudent, Vasconiæ subeunt fortissima terræ.
Adventus quorum contregit spes animorum
Vasconicæ gentis, timido pro pectore regis;
Moxque pari voto se sternunt corpore toto,
Poscunt Severum solitum prodesse patronum.
Qui mox exemplis confirmans pectora sanctis,
Plus monuit mortem quam vitæ poscere sortem
His confortatis tum doctrinaque probatis,
In primis ipse non negligit obvius ire
Hostili cuneo, protenso denique collo.
Et sic cum multis, kalendas nempe novembris E
Sanguine martyrii meruit pia gaudia cœli.
Hic caput ablatum vili terra locatum
In manibus propriis necnon ulnis reverendis
Ipsa in morte levat, tumuloque piissime portat:
Quo * Deus in multis laudatur adhuc quoque signis — * chart. ...
Ac laudandus erit ævo quod fine carebit

VITA TERTIA SANCTI SEVERI

MARTYRIS

ex eodem chartulario apud Dubuissonium, t. I, p. 51 sqq.

CAPUT PRIMUM.

Severus, rex Wandalorum, christianos persequente Juliano C Apostata, regno se abdicat et cum sex sociis ad prædicandam fidem Christi profectus, tandem Romam devenit, ibique a F Romano pontifice benigne suscipitur.

Post fidem per orbem diffusam.

SEQUITUR ET CONTINUATUR HISTORIA SANCTISSIMI SEVERI. — Christianæ religionis asseclæ, quamquam initio nascentis ecclesiæ, difficili exordio accreverint, mirum tamen in modum, cœlica cooperante gratia, ita mundum repleverunt universum, ut vere testimonium illud Dei Patris de Filio ore prophetico videatur adimpletum: *Et dominabitur*, inquit, *a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.*

S. Severus, christianus factus, mundo renuntiare cogitat.

2. Beatus igitur Severus, extremis partibus mundi erga Sithicum clima oriundus, licet dura natione Wandalorum *a* barbarus, tanta tamen. percepta christianæ fidei agnitione, Spiritus Paracliti infusus est gratia, ut qui prius gentilis fuerat ac idolis deditus, tunc demum erga infideles zelo fidei accensus, merito posset dici rigidus ac *Severus*. Qui cum paternæ hereditatis jure eidem regioni regia dignitate præesset, jam totus in Domino positus, universis secularibus pompis mente abrenuntiare tractabat, ejusque jugo servitutis se indiscrete subdere cujus gratiam meruerat participari: nihilque de regni contemptu hæsitabat, qui regi illi adhærere festinabat, cujus regnum cum innumeris suis fidelibus multipliciter sit dispertitum, nihilominus tamen in se manet incorruptum ac integrum.

Tempore Juliani Apostatæ.

3. Eadem vero tempestate cum Romanum imperium, licet ignaræ gentilitati deditum, pene universis nationibus præesset, tanto furore misera gentilium rabies erga novos despectosque christianos cœpit exardescere, quod per universum orbem generale edictum exiit ab impiissimo Juliano *b*, qui eisdem temporibus dirus tyrannus præerat supra dicto imperio: ut, si quis novæ hujus superstitionis inveniretur assecla, aut intolerabilibus suppliciis ad culturam deorum revocaretur, aut extremæ ultionis capitali puniretur sententia.

4. Quod cum usque in extremos fines Wandalorum — *b. ...*

lorum *e* ex tanta auctoritate pervenisset, beatus Severus cupiens per palmam martyrii dignius consequi restitutionem illius incommutabilis regni, christianum se cœpit publice confiteri, ac vere illius esse professionis, qua unigenitus Dei Filius creditur passus ac tertia die resurrexisse pro restauratione primi hominis. Quod cum per omnem regionem divulgaretur, tanta utique dementia lamentabili rumor in universo populo oritur, ac quid inde futurum sit longa deliberatione hæsitatur. Neque enim, dum deorum venerationem nefas sit violare, imperialeque edictum simul metuentes, ulterius audent illius frui societate ; sed præteritæ tunc liberalitatis ac beneficiorum memorantes, quicquam molestiæ ei non patiuntur inferre.

Proponit in eremum confugere. d

5. Illorum autem ingratam patientiam *d* moleste habens inclitus Severus, spe summi desiderii sui frustratus, cum illis non decrevit morari ulterius. Proposuit itaque in eremum confugere, ut in ejus obsequio vita quieta ac solitaria indiscrete desudaret, cujus Spiritus, præter super humilem et quietum, omnino dedignatur quiescere. Sed de-B inum, altiori consultus deliberatione, Augustini illam incessit sententiam qua præponitur ille qui mavult ærumnosam vitam ferre quam fugere ; quippe, quamquam solitaria vita soli Deo servientes ab illecebris mundi facile possint evadere indemnes, merito tamen ante justum judicem, majori præmio ditabitur qui pro se ac pro aliis laborando, contra versutias antiqui hostis majori exercitio reluctabitur.

Sed mutato consilio ad peregrinationes apostolicas accingitur una cum sociis.

6. Itaque eremi appetitu postposito, longinquo placuit laborare exilio ; ut divini verbi gratiam prædicando multis proficeret, ac carne pluribus laboribus defatigata, tandem glorioso decoretur martyrio. Nec mora, continuo iter aggreditur, relictisque omnibus, proximo legitime pugnaturus expeditus miles efficitur. Videntes autem hoc populi universi, gementes ac dolentes frustra eum a felici proposito precibus hujusmodi nituntur revocare : *Parce*, inquiunt, *rex gloriose, tantæ dementia, ignosce celsitudini nobilitatis tuæ, relictaque tantæ dementiæ inscitia, regia * dignitate, quæ tibi hereditario jure parentum successit, nobiscum potenter utere.* Sed vir Dei, super petram fidei fundatus, immobilis invenitur ; ac vere Severus, C nullis blandimentis a cursu legitimo revocatur. Solo igitur sex egregiorum virorum comitatu contentus, iter inceptum continuat. Quorum fides et merita juste quoque subscribi exposcit et nomina :

** forte regia*

Justinus, Clarus, Gerontius ac Polycarpus,
His meritoque pares, Babilus atque Joannes

His ergo contentus sociis quos illi divina gratia paratissimos aggregaverat, tam subire laborem indiscreti itineris *e*, quam etiam, si opus sit, constanter perseverare in agone passionis.

divina gratia trahente.

7. O mira ac ineffabilis gratia, humano generi per Jesum Christum cœlitus data ! Ecce qui prius originali peccato diabolicæ inscitiæ misera velabatur cæcitate bestialium barbarorum, nunc, per Christum infusa luce, consortia desiderat adipisci angelorum. O venerabilis quoque mens tanti viri, qui inter vepres hortus jam factus adtrectabilis, fructus proferre * festinat immarcessibilis saporis ! Potentissimi regni solium carnem crucifigendo relinquis ; et qui prius millibus hominum circumseptus * stipendia infinita erogare consueveras, en pauper et solitarius exul efficeris. Ambitione potioris regni Christum prosequeris eique voce prophetæ verbis hujusmodi prædictum debitum D obsequium impendis : *Et adorabunt eum*, inquit, *omnes reges, omnes gentes servient ei.*

** chart. perferre.*

** chart. circumspectus.*

8. Aliquanto igitur tempore, cursu pedestri * iter agentes *f*, ad portum maris devenerunt, quem lingua barbara regionis indigenæ * Accaron vocare consueverant. Quo cum pervenissent, navim exposcunt ac in aquilonares partes velle proficisci indicantes, quid pro naulo debeant exquirunt. Quibus cum nautæ, nulla commoti ope misericordiæ non parum exegissent, non dubitarunt plus impertiri, martha *g* adhuc sufficiente pro novitate exilii. Interea XL dierum curriculo navigio subvecti, rursus ad littora redeunt ; ac deinde pedestricale iter continuantes, ad urbem dictam Impetus, juxta montem Golmentaneum sitam, tramite directo perveniunt.

itinere partim pedestri, partim maritimo.
** chart. pedestre*
f
** chart. indigenes*
g

9. Sed hic altioris considerationis diligentia maximi mysterii causam typice licet deprehendi. Merito namque maritimum iter reliquisse describitur, qui procellosos fluctus seculi tanquam tempestatem naufragii minacem summa affectione effugere intelligitur. Æque quoque merito, relicto navigio, firmum ac terrestre iter voluit exsequi, E qui liberatus naufraga tempestate gentilitatis, in petra fidei immobilis in Christo voluit stabiliri ; erga quem, qualem et quam stabilem se exhibuerit non actum * breviter colligere, cum in sequentibus prudens lector quanta constantia prædicationis enituerit, leviter poterit intelligere.

ex seculi fluctibus ad Christi immobilem fidem perducti.

** pro [illegible]*

10. Postquam ergo ad prædictam urbem pervenerunt, universam regionem illam circumquaque discurrunt, atque divini verbi semina passim serere non desistunt. Sed divinæ providentiæ nondum dispensante sapientia, in regione illa neutro permissum est fidelibus Christi voto optato potiri, nec in acquirendis populis lucra * catholicæ fidei, nec in consecutione desiderati martyrii : quippe miseri ac detestabiles homines ac fraude diabolica impediti, omnino divini verbi participatione * tantisque patronis habebantur indigni.

Prædicant spe martyrii.

** intellige lucro? Dubuissonius.*

** chart. participationem*

11. Videntes autem viri Dei nullum se pro voto consequi effectum *, sententia alloquentia * inter se deliberaverunt quid sibi opportunius * immineat agendum. Itaque beatus Severus sic incipit : *Equidem, fratres carissimi, mira Dei omnipotentis dispositione, cuncta pro rerum ac temporum opportunitate congrue dispensantis, dubium non est fieri quod labor noster, in tantum frustratus, nullum effectum pro voto potuerit consequi. Credo enim quod aliis gentibus magis profuturus reservetur, nobisque augmentatiori merito justitiæ palma * certaminis gloriosius præparetur. Sed interim beatorum apostolorum Petri et Pauli limina adeamus, quatenus ibi orationum vota Domino solventes, grates ei pro fidei consecutione referamus ; et tandem quid nobis instet agendum, impetrata apostolorum intercessione, convenientius adinveniamus.* Quod cum in conspectu omnium unanimiter placuisset, ex consultu beati Severi Romam properant. Sed interim tunc continue prædicationis instantiæ servire non cessant, quam ubique potenti signorum ac miraculorum virtute efficaciter confirmant.

Sed nullo fructu sentito pergunt Romam.

** chart. affectum*
** sic*
** chart. importune*

** chart. palmam*

12. Igitur cum illuc pervenissent, summa exultatione gratulantur, et ut illis quid agere debeant divinitus reveletur obnixis precibus Dei clementiam deprecantur. Erat autem Romæ illis diebus Eugenius *h* apostolicus vir, summa sapientia ac virtutibus plenus. Is autem tanta divini Spiritus afflatus erat notitia, ut visa hominis specie, nihil in

Quos pontifex obviis ulnis accipit.

h

EX CHART. MONAST. S. SEVERI

A in arcano pectoris occultum ullo modo sibi posset latitare. Hic dum eminus beatum Severum cum illo suo sancto comitatu ad se venientem conspiceret, astantibus subito testatus est, dicens de illis: *O vere felices viri, quibus Christus est exilium, et zelus fidei integre seculi persuasit contemptum. Vos in lucem multorum igne sui radii Dominus Jesus Christus accendit. Per vos innumera populorum multitudo, diabolicæ cæcitatis nebula fugata, sui Creatoris servitio restituta gaudebit. Ipsi quoque tandem, post peractum legitimum laboris cursum, fidei martyrio corpora vestra victimas placabiles offeretis Domino Jesu Christo.* Cum jam vero ante conspectum illius accessissent, venerabili salutatione illos anticipat, et in adventu tam illustrium virorum summas gratias referendo Deo, defixo in cælis intuitu, exultat dicens: *Summo conditori omnium laus et gloria jugis sit per secula, qui nullius causa necessitatis, sed sola immensitate suæ benignitatis, luteum hominem in numero voluit restituere angelorum, et vos per adeptionem fidei coheredes prædestinavit unigeniti Filii sui.* Itaque, percepta in vultu illorum divini ardoris flagrantia B quamquam divinitus jam didicerit, patriam tamen ac nomina causamque adventus eorum paterna benivolentia inquirit.

A quo interrogati respondent per os S. Severi, missionem apostolicam accipiunt et ab angelo confirmantur.

13. Cujus interrogationibus per singula satisfaciens beatus Severus, solus pro omnibus nomina singulorum discrete disposuit, ac deinceps de reliquo verbis hujusmodi responsionem complevit: *Apostolicæ sortis successor egregie, gentili natione Wandalorum et ex patria Ambliganicæ regionis oriundi sumus; sed quamvis indigni, jugum tamen christianæ religionis deferimus. Cui postquam colla subduximus, cunctis postpositis quæ possidere videbamur, mentes liberas in ejus obsequium expedivimus, et ut nobis quid opportunius sit agendum sanctæ Romanæ ecclesiæ auctoritate* i *per intercessionem apostolorum indiceretur advenimus, pro Dei nomine quidquid fortuna intulerit constantes sufferre parati* *. Cui Eugenius: *Venerabile propositum vestrum felicem consequetur effectum* *. *Sed interea sub patrocinio apostolorum oramus vos manere aliquantum temporis, quatenus in nobis per contubernium communis conversationis gratia et documentum proficiat totius religionis.* Hortatu igitur beati Eugenii Romæ morantur; ibique anno C peracto, rursus ad pristinum votum redeunt: et quia * illi veræ vitis palmites erant, non ulterius steriles esse, sed fructus perpetuo immarcessibiles germinare volebant. Hujus autem rei deliberatione dum mente anxia nocte ac die sollicitarentur, angelus Domini per visionem beato Severo apparuit, eique mandata divina complens, inquit: *Ecce ego tibi ac sociis tuis cælitus missus advenio, ut quod assidue tractatis corde sollicito, certum vobis indicem divino arbitrio. Primum itaque oportet vos beati martyris Saturnini, cujus reliquiæ Tolosana urbe venerabiliter sunt reconditæ, eximiis precibus appetere intercessionem; posthac Vasconicæ gentis limina, juxta fines Oceani penetrare. Illis nempe finibus per vos divina dispositio gratiam prædestinavit fidei; vobisque demum ibidem gloriosa perveniet corona martyrii. Sollicitudine itaque omni deposita, nihil prorsus vobis dubitare oportebit quoniam in his omnibus jussu divino comes et socius vobis indiscretus adhærebo.*

suppl. a D. chart. · effectum.

chart qui.

ANNOTATA.

a *De Severo ex natione* Wandalorum *dicto et de patria ejus quam putamus esse Scythopolim in Palæstina, recole Comm. præv., § II, num. 7, 8, 9.*

b *Juliani persecutionem ad normam aliarum describit auctor, nullo tamen ejusmodi generali edicto existente.*

c Wandalos *hic quoque intellige gentes barbaras.*

d Ingratam *dicit* patientiam, *quod ingratum esset* Severo *quæsitum martyrium non invenire.*

e Indiscretum *iter est, quolibet ferens, cursu hauddum determinato.*

f *Sanctorum virorum itinera probabiliter describere conati sumus in Commentario.*

g Martha adhuc sufficiente *errore forsitan librarii, pro* marsupio adhuc sufficiente. *Editores Dubuissonii proponunt legendum* materia, i. e. penu.

h *Pro* Eugenio *scribendum putamus Damasum. Videsis Comm. num. 19.* E

i *Observa morem apostolicorum virorum a Romana sede missionem petentium.*

CAPUT SECUNDUM.

Cum sociis in Galliam trajicit. Flumen sicco pede transgressus, regem Adrianum a dæmonio liberat, eumque cum universo ejus populo baptizat.

Licentia pontificis accepta proficiscuntur et per viam fidem annuntiant.

Igitur beatus Severus angelica visione jam certus, quidquid ab angelo didicit, cuncta mane facto, sociis suis in ordinem retulit. Continuo autem ad beatum Eugenium perrexerunt. Prout illis per visionem acciderat edisserentes, more illustrium * virorum licentiam itineris petierunt. Vir vero Dei quamquam, si possibile esset, eorum societate perpetuo carere non vellet, sciens tamen divinam dispositionem quam remorari non posset, fidei illorum admodum congaudens, separatione vero non minus compatiens, apostolica benedictione exhortando illos confirmat, dicens: *Gratia Domini nostri Jesu Christi et pax ubique comitetur vobiscum; ipseque labori vestro prosperum concedat effectum, qui mentibus vestris tale ac tantum infudit desiderium.* Oh! si præsens esses ac tam pium divortium conspiceres, quanta compatientia animum commoveres! Mutua caritate condolentes de corporali separatione lacrimantur; sed in unitate fidei semper præsentes et indiscreti. quid agere deberent divina intimatione se meruisse audire lætantur. Romam itaque relinquunt et ad provinciam cælitus indictam pervenire gaudentes, prolixum iter tanquam breve parvipendentes incipiunt. Sed interea per omnes quocumque diverterent vicos vel urbes, quantis in prædicatione signis effulsere et miraculis, grave aut penitus impossibile esset describere; quoniam magnitudo

chart lustrium.

EX CHART. MONAST. S. SEVERI

Tolosam perveniunt, et S. Saturnini reliquiis potiti

tudo operis ultra modum excederet vires scriptoris.

15. Itaque procedente tam temporis quam itineris cursu, cum jam Tolosam pervenissent, ad ecclesiunculam *a* parvam subito concurrunt; ibique per aliquot horarum spatia, vota Domino solventes, beatissimi simul martyris Saturnini intercessionem precibus hujusmodi obnixe exposcunt: *Egregie martyr Saturnine, intercede pro confessoribus tuis, et Dominum nostrum Jesum Christum exora, in cujus cælicam contemplationem te dudum non dubitamus pervenisse per constantiam maximi laboris, ac demum per triumphum gloriosæ passionis.* Cumque orationem complessent, ad clericos loci, qui, quamquam vita humili, pia tamen devotione beati Saturnini martyris reliquias observabant, accedunt, ab illisque plura de operibus ac passione ejusdem diligenter inquirunt. Quibus cum clerici plurima de gestis ejus admiratione et relatione digna retulissent, mox felices se arbitrari esse cœperunt, si de tanti martyris reliquiis habere meruissent; nam et per merita sanctarum reliquiarum omnia sibi itinera* melius credebant profutura, et in earum nomine populis qui divino munere gratiam fidei erant consecuturi, ut angelus prædixerat, venerabiliter nova consecraretur ecclesia. Tanto ergo desiderio allecti, a clericis sibi aliquot exposcunt; et ne temeritatis posse argui videantur, omnem occasionem negandi, rationabili petitione hoc pacto excludunt, dicentes: *Quamquam, viri fratres, venerabile corpus inseparabili amore vos diligere non dubitamus, tamen, quoniam angelico jussu novos populos ad fidem lucrari properamus, idcirco tantam rem a vobis rogamus, qua et nobis universus labor noster per merita sanctarum reliquiarum prosperabitur, et ejusdem martyris memoria, in suo nomine ædificata ecclesia, majori veneratione dilatabitur.* Quod cum in conspectu eorum placuisset, ex consultu omni, utrasque manus sacri corporis beati Saturnini illis distribuunt.

a — * chart. itinere.

Ingrediuntur Vasconiam et Sotrii consistunt

16. Cumque continuato itinere in urbem quamdam, in ipso limite Vasconiæ sitam, antiqua nuncupatione Sotrium *b* dictam pertingerent, ut egregii tirones contra antiqui hostis spolia ardentes ad pugnam, gratias Domino referre cœ- C perunt, quod in partes ubi tam diuturni temporis voti consequi debuissent effectum, advenisse meruerunt. Itaque sanctæ Trinitatis fidem constanter prædicantes, omnem civitatem universamque regionem circumquaque fide catholica ornaverunt * et in Saturnini memoria sacratissimas ejus manus venerabiliter ibidem recondentes, ecclesiam ædificaverunt. Hoc igitur, licet multis minime sic se habere videatur, tamen ex antiqua relatione illustrium virorum et ex quibusdam apicibus in marmoreo lapide inibi descriptis, ita esse veraciter confirmatur.

b — * chart. ornaverunt.

Inde cunctis dispositis, Palæstrion, ubi regnabat Adrianus.

17. Igitur postquam aliquantum temporis in prædicto loco permansissent et cuncta, Dei favente clementia, tam in clericis quam in ecclesiis ad fidem catholicam disposuissent, ut divinæ distributionis series continuaretur, quo, angelo annuntiante, statum et caput totius provinciæ esse didicerant, felici processu penetrare aggrediuntur. Erat enim interioribus partibus Vasconiæ ex antiqua Romanorum constitutione famosissimum oppidum quoddam, quod ad totius provinciæ constitutum munitionem merito tale sortiebatur et nomen: Palæstrion *c* namque vocabatur, quod congruenti etymologia luctatorium interpretatur. In D hoc igitur oppido omnium provincialium frequentia agebatur, ac ipsius regiæ sedis assiduitas cum plurima militia habebatur. Regnabat autem in prædicto oppido rex nomine Adrianus, qui incomprehensibili Dei judicio septem obsidebatur dæmonibus, quatinus in ejus curatione materiali * et servorum Dei declararentur merita et catholicæ fidei levius persuaderentur documenta.

c — * chart. materia.

Flumen mirabiliter, eum prætereunt, adveniunt. — * chart. alluit.

18. Huc igitur dum viri Dei divino ardore accensi pervenire contendunt, ad littus * fluminis, quod eidem castello inferius alluit, interea pertingunt; quod tanta inundatione aquarum tumefactum extitit ac excreverat, ut proprii alvei oblitum, passim per campos arroganter excederet, et tamen, altiori consideratione, nutu divini imperii rationabiliter obtemperaret. Cumque transire vellent, navim inquirunt; sed nusquam vel hominem reperientes, frustra omnes littus discurrunt. Paulisper itaque turbati quid agant, dubitant pervenire quo totius laboris finem expectant. Sed vir Dei Severus, merito et ordine præveniens, socios suos alloquitur, dicens: *Nulla nos, fratres beatissimi, diffidentiæ sollicitudo impellat, ne nos divina providentia suo auxilio indignos reperiat; sed tanto* E *confidentius Dei misericordiam expectemus, quanto constantius nihil sibi esse impossibile non dubitamus. Itaque ejus clementiam obnixis precibus exoremus: Pia et ineffabilis virtus divinæ majestatis, cujus admirabilem * nulla prætergreditur potentia elementorum, quique aquarum sanctificatione salutem recuperasti omnium populorum, ne permittas aquarum impedimento propositum remorari famulorum tuorum.* Cumque orationem complesset, mirum in modum unda discinditur, et fidelibus Christi, aquis hinc ac illinc in modum parietis eminentibus, iter per alveum siccis vestigiis præparatur. O Dei omnipotentis admiranda potentia, laudanda clementia et ultra modum virtutum stupenda mysteria. Quæ dum id quod humanis oculis videtur mirum, perficiunt, aliud quod interius latet, ostendunt. Nam ut ille mediator Dei et Israelitici populi Moyses, qui siccis plantis mare pertransiit, interempto Pharaone, magister legis et princeps esse meruit, in eodem typo hic fidelibus suis omnipotens Deus aquas divisit, quatenus illos veræ legis esse magistros declararet, et populis quibus illos prædestinaverat, plenitudinem gratiæ offerret mysterio legis novæ, illo invisibili F extincto Pharaone *. Cumque itinere cœlitus parato, multis ex oppido videntibus, flumen pertransissent, rumor novus et inauditus in universo palatio oritur, ac regi continuo res gesta ex ordine nuntiatur.

* suppl. cum D. potentiam.

* chart. Farone.

Coram rege adstant.

19. Viri autem Dei non immemores tanti beneficii, Deo omnipotenti gratiarum actiones cum summa devotione referunt. Quo solemniter completo, in oppidum ante regem, cunctis expectantibus, divino ardore animati conscendunt. Rex autem, quamquam in peregrino, cernens tamen in vultu eorum summam inesse prudentiam, ad sedem illos invitat, et patriam et professionem eorum, seu qua arte flumen transierint investigat *. Cui beatus Severus per singula satisfaciens inquit, ac in ipsa quodammodo responsione illustrem sententiam verbis hujuscemodi edicit: *Serenissime rex, divinitus huc missi advenimus, quamquam ex longinqua regione Amblicanicæ provinciæ oriundi sumus et Jesu Christi Domini ac redemptoris nostri jugum portamus, cujus imperium quum nulla prætergredi videatur nec audeat natura elementorum, in ejus nomine fluminis inundantiam itinere inaudito superare meruimus.* Sed rex, qui etiam

* chart. investigant.

EX CHART. MONAST. S. SEVERI

A etiam famæ christianæ religionis ignarus penitus erat, sub breviloquio rem percipit, sed ut sibi per singula edisserendo repetat reverenter exposcit.

[illegible] Severus Christum annuntiat.

20. Cui beatus Severus : *Egregie princeps, si non tæderet celsitudinem magnificentiæ tuæ, et sermonem tibi repeterem et cuncta per ordinem aperta narratione innotescerem. Ad hoc itaque in has partes divinitus missus advenio, et religionis tibi novum affero mysterium, per quod veræ agnitionis percipias documentum. Nam quo mediatore humanum genus transgressione primi parentis deceptum ad gratiam sui conditoris revocetur ostendam ; et in ejus plenitudinem gratiæ, si credideris, sine dubio adducam. Mediator namque Dei et hominum ipse est Dominus noster Jesus Christus, quem credimus et prædicamus verum Dei Filium ac redemptorem mundi sempiternum. Ipse namque, quum invisibili ipsa essentia Dei Patris nullo modo humanæ conversationi esset tolerabilis, ex intemerata virgine incarnatus formam servi Dominus gerere voluit, ut servum ad gratiam Domini salu-* B *taris aquæ aspersione ab omni iniquitate mundatum misericorditer revocaret ; tandemque in cruce passus mortem subire temporalem decrevit, ut tertia die resurgens a perpetuæ mortis conditione liberaret. Hoc igitur, licet omnium prophetarum vaticinio divinitus sit confirmatum, naturali tamen consequentia altioris intelligentiæ fieri potest indubitatum. Nam, quod nefas est dicere, apud piissimum conditorem non satis afflueret copia misericordiæ, si imaginem suam fraude diabolica in perpetuam damnationem retrusam vel per quamdam suæ præsentiæ potentiam non liberaret.*

Hic in Christum credit.

21. Audiens itaque rex viros ex tam longinquis partibus peregrinos, causas infirmitatis suæ remotiori consilio illis indicat ; ac si quam curationis ejus causam aliqua medicinali arte noverint, summis cum promissionibus investigat. Continuo beatus Severus de Dei misericordia intrepidus, medicum se profitetur probatissimum, ac se artem medicinalem illius magistri didicisse magisterio, qui corporum et animarum languores solo novit curare imperio : *Unigenitus quippe Dei Filius, quem credimus et prædicamus, ipse est spes consilii ac salutis, illuminatio credentium ac status incommutabilis suorum fidelium ; in cujus nomine sanctam et individuam si credideris Trinitatem, confestim sine dubio integram corporis et animæ promereberis sanitatem.* Rex autem divinitus tanta sponsione commotus, et fidem corde adhibuit, et ore salutis * confessione cuncta se ad verbum illius facturum sub prædicta conditione promisit.

* chart. salutis.

et liberatus ab obsessione dæmonum

22. Continuo autem malignus spiritus, qui semper humanæ restaurationi invidus, cunctis qui adstabant audientibus, per os regis miseris cœpit exclamare ululatibus, regem execrabili vexando afflictione, et in beatum Severum multimodo desæviens conviciorum objectione. Vir autem Dei Severus ex ejus subsidio, qui dignatus est dicere : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi*, non dubius, visum in cœlum obnixe defixit, ac se ad Dei misericordiam precibus hujuscemodi convertit : *Deus ineffabilis conditor, et origo rerum, Deus incomprehensibilis misericordiæ et pietatis, Deus judex inæstimabilis, ex cujus justo arbitrio cuncta quæ fiunt aut in jusssione aut permissione descendunt, magnificare coram cunctis adstantibus in potentia brachii tui, et ab hoc viro, qui sub hac conditione tuæ servitutis jugum se subire promisit, omnem diabolici juris servitium expelle, ut pariter mente et corpore absolutus te credat et confiteatur verum Dominum in Trinitate, et per eum universus populus te recognoscat creatorem ac redemptorem universi orbis sine ulla causa necessitatis, sed sola tua ineffabili præveniente caritate.* Sed Deus omnipotens, qui semper est fidelibus suis in tribulatione piissimus, in petitione largifluus, hic quoque ad preces sui servi repente non dedignatus est esse mirificus. Continuo namque universa illa caterva dæmonum cruentis singultibus exivit, ac turpiter expulsa in perpetuam damnationem miseris clamoribus excessit.

se totum Severo tradit et baptizatur.

23. Protinus universa illa curialis frequentia accurrit, omnibusque ultra modum admirantibus, Adrianus blanda devotione beato Severo dicit : *Vere cognovi quod nuntius sis Dei altissimi, in cujus manu mors et vita constituta est omnium, cujus invocatione salutem impetrari quam nulla recuperare potui arte medicorum ; ac nihil ulterius restat agendum quam universum mei juris regimen tuæ ditioni committam, ac deinde juxta verbum tuum in omnibus satisfaciam.* Ad hæc vir Dei Severus : *Gratias*, inquit, *agamus regi regum, qui per nostræ humilitatis officium, suæ potentiæ in te* E *operari dignatus est signum. Terrenæ autem potestatis culmen non ambio, quoniam, qui Domino ac redemptori nostro perfectæ contemplationis zelo deservire intendunt, ullius terrenæ substantiæ impedimenta non appetunt.* Interea fons baptismatis solemniter paratur *d*, in quo rex, de fide christiana diligenter instructus cum universa curiali turba exultanti animo sine dilatione baptizatur. O quisquis amore Christi accenderis, si adesses, tanta festinatione ac ubertate novos filios matris ecclesiæ cernens, a dolore quanta exultatione animum commoveres. Ecce conditori suo creatura imaginis suæ, effugato antiquo hoste, reconciliatur, ac novus populus in albis paschalibus, rege cum universa curia baptizato, innovatur.

d

Confluentibus populis Severus fidem prædicat.

24. Cujus igitur rei fama per omnem provinciam *, sonuitque regem, quibusdam peregrinis ac ignotis hominibus advenientibus, sine ulla medicinali arte a dæmonibus curatum, ac illius Dei culturam nova religione subiisse, cujus invocatione salutem meruerit impetrare. Itaque infinita utriusque sexus multitudo ex omni provincia undique ad palatium regis occurrit, regem cupiens videre, qui tam miro et inaudito modo convaluerit. Sed beatus Severus, verbi divini dispensator egregius, tantam populi multitudinem undique accurrere ut vidit, lætus et gaudens de fide christiana illos instruere, Spiritu sancto pleniter per os ejus emanente *, sic incipit : *Gratias ago omnipotenti Deo, qui neminem vult perire, sed omnes ad agnitionem suæ misericordiæ pervenire, quique vos, per admirandum signum suæ potentiæ, sacra sui dispensatione omnes in unum fecit convenire, quatinus in fide catholica unitos vos sine dilatione efficiat, quos suæ redemptionis participes fieri misericorditer desiderat. Ipse est ille cujus æterna essentia, quamquam ulli humanæ conceptioni omnino sit incomprehensibilis ; qui vere credendus est et constantissime confitendus unus in Trinitate, trinus in unitate. Ipse compatiens formam imaginis suæ perpetuis tenebris immersam, unigenitum Filium suum, Dominum ac redemptorem nostrum Jesum, ex intemerata virgine incarnatum, misit ad terras, ut quem tolerare nullo modo posset humana fragilitas in ignea potentia divinitatis, tolerabilis fieret, assumpta humilitate humanæ carnis.*

* adde [illegible] cum D. vulgata est

* emanante ?

25. Interea mille formis humani generis inimicus, *insidias*

dæmonum destruit et populum baptizat;

cus, mille modis imititur, et sic sui terrore novos populos a via veritatis impedire aggreditur. Nam subito in duorum immanium serpentium e specie, in ipso introitu fluminis collocatur, cunctisque transmeare molientibus mortis periculum minitatur. Quod cum ex rumore omnium vir Dei comperisset, cum universa populi multitudine illuc progreditur, ibique super littus fluminis Dei misericordiam coram cunctis precibus hujusmodi deprecatur: *Deus, cujus voluntas potentia ac verbum imperium, hic quoque signo tuæ potentiæ coram omni populo potenter magnificare, ut juxta prædicationis verbum, quam eis proposui, te credant et confiteantur verum Deum in individua Trinitate.* Cumque hoc dixisset, utrique serpentes ex imo fluminis cunctis expectantibus emerguntur, et ad neutrum littus declinantes, sed rectum iter per alveum amnis tenentes, usque dum in mare dimergantur non desistunt. O nimis veneranda clementia Creatoris, ut levius persuadeat sermo Severi, efficaciter pervenit bonitas omnipotentis Dei. Continuo namque fons sacri baptismatis reparatur, et universa virorum ac mulierum mul-

B titudo certatim festinantes baptizatur.

deinde per regionem circumit.
* *chart.* circuendo.
* *chart.* omnis et populi multi.

26. Vir autem Severus felicem sui laboris cernens effectum, per omnem regionem passim circueundo * proficiscitur, et in nullo, prout divina gratia disposuerat, a propositi consecutione frustratur; nam quocumque divertebat, omnis populi multitudo * certatim obviando occurrebant. Sic divinitus factum ut infra non longum temporis spatium cunctos in fide sanctæ Trinitatis pleniter christiana religione imbueret, et loca profana penitus destrueret, et ecclesias in Dei nomine ac sanctorum martyrum per singula loca solemniter dedicaret, ut merito sanctus Severus totius Vasconiæ gentis primatum obtineat post Christum, cujus pio labore a fraude diaboli erepta, æternæ damnationis evasit periculum.

ANNOTATA.

a *Intelligere videtur auctor ecclesiunculam supra tumulum S. Saturnini ædificatam.*

b *Urbs* Sotium, *Sotrium, vulgo* Sots. *duodecim* C *fere leucis distat ab urbe Sancti Severi, sita in ipso Novempopulaniæ limite.*

c Palæstrion *seu Castrum Cæsaris, postmodum Willelmus Sancius abbati S. Severi tradidit, in diplomate quod infra dabitur. De quo castro vide Comm. num. 26.*

d *Adnotat Dubuissonius* (1), *ex hagiologio sui monasterii III kal. julii celebrari festum* de dedicatione antiqui baptismi. *Ubi forsitan intelligatur dedicatio fontis baptismalis de quo hic dicitur.*

e *Hic habentur consueti serpentes sub quorum forma dæmones novellæ ecclesiæ plantationi insidiantur: de rei veritate nec quod asseramus habemus nec quod negemus.*

(1) Tom. I, p. 69.

D

CAPUT TERTIUM.

Wandali in Novempopulaniam irruentes primo, flumine subito intumescente ad orationem S. Severi, repelluntur; sed deinde decrescente flumine revertentes, S. Severum cum multis aliis trucidant.

Irruentibus Wandalis, S. Severus confirmat christianos.

Interea gravi Wandalorum persecutione undique per imperium Romanum imminente, cujus in historiographis libris frequentissime mentio reperitur, terror quoque eorum intra Vasconicas partes penetravit *a*, fama id attestante quod hos etiam fines hostiliter essent intraturi, omniaque usque internecionem funditus depopulaturi. Athleta igitur Christi Severus, de grege commisso prudenter sollicitus, tim.. e cœpit ne pro novitate fidei aliqua in populo scandalizandi occasio posset oriri, videlicet ne per observationem gentium magis adscriberent retributioni quasi novæ temeritatis quam priorum delictorum: ac per hoc, ad regem incunctanter regressus, in oppidum advenit. Convocata igitur universa fidelium multitudine, inquit: *Nulla vos, filii dilectissimi, formido impellat, nulla supervenientium hostium vis deterreat, sed Domini ac redemptoris nostri Jesu Christi constanter sperate auxilium, qui omnium inimicorum tutor est, visibilium et invisibilium. Ipse est ille, pro quo mori vere est vivere, cunctisque transitoriis abrenuntiare summis divitiis ac exultatione abundare. Nam cum secularibus studiis ac divinæ contemplationi impossibile sit pariter inservire, ipse fideles suos ita divinitus novit amare, ut universas blanditias seculi quasi quædam impedimenta dejiciant, et ad iter supernæ patriæ expeditos gressus efficiant, quatinus ibi mereantur æternis gaudiis et inæstimabili gloria * cum eo perpetim gaudere pro quo * quidam eorum non dubitaverunt sanguinem suum glorioso martyrio fundere; quidam vero carnem vigiliis ac jejuniis et laboribus plurimis castigare, quamquam eorum quoque mens, si nutus divini arbitrii providisset, in sanguinis effusione nullo modo trepidasset. Vos igitur, si jugum Christi quod subistis, salubriter portare concupiscitis, nihil omnino trepidetis. Parati quoque sitis pro Christi nomine mortis supplicium, si causa exigat, tolerare; quoniam nihil omnino vobis hostilis impetus inferre poterit, si divina pietas, aut interveniente alicujus causa delicti aut pro aliquo augmento justitiæ, quod equidem magis credo, non permiserit.*

* *chart.* gloriæ cor supplet

Ingruentes barbaros fluvius exundans terret et partim interimit
* in chart. hæc, hæc et post nomine

28. Cumque * rex, cum universa populi multitudine circumstantium ad omnia pro Christi nomine se subire paratum constantissime profiteretur, rumor repentinus in oppido oritur, et etiam Wandalos prope littus fluminis pervenire nuntiatur. Igitur beatus Severus, de Dei misericordia omnino intrepidus, obvius illis cum universa populi multitudine ad littus occurrit; nec tamen interea ab admonitione et oratione desistit. Cum-

que

* chart. barbararum.

que jam infinitas barbarorum * exercitus turmas amnem transire molientes intueretur, manibus ac luminibus Dei misericordiam devotis precibus precatur : *Pie et ineffabilis conditor, Deus, omnium visibilium, et invisibilium, ostende potentiæ tuæ signum, ut quamquam universus populus quidlibet pro te subire paratus non trepidet, te tamen esse verum tutorem omnium inimicorum signum tuæ ultionis visibile demonstret.* Cumque hoc dixisset, repente flumen intumuit et in modum immanissimi stagni per circum adjacentes campos immoderate excrescens, maximam partem eorum qui in agmine procedebant inundando interemit. Hoc itaque universus exercitus conspiciens, nimia formidine prosternitur ac procul ab amne certatim quique celeri fuga digreditur. Sicque cunctis fidelibus apertissime innotuit, quod vera salus mentis et corporis in sola fide hæreat sanctæ Trinitatis, nihilque fidelibus Christi ullatenus nocere poterit, si divinum arbitrium, alicujus profectus causa, non permiserit. Continuo omnis christicolarum populus in Dei laudibus summis vocibus concrepat, eique pro frequenti miraculorum ostentatione gra- B tiarum innumeras actiones suppliciter sufferre non cessat.

Sed reliqui revertuntur et Severum cum aliis occidunt.

29. Sed divina pietas, cujus judicia penitus sunt incomprehensibilia nec infidelium arrogantiam permittere voluit inultam * nec fidelibus suis æternæ retributionis immarcessibilem differre coronam. Nam cum post aliquot horarum spatia unda paulatim decrescendo detumesceret et in proprium alveum jam facta transmeabilis rediret,

* chart. multam.

EX CHART. MONAST. S. SEVERI

rursus instaurato furore universus exercitus accenditur ac certatim unusquisque transvadato flumine oppidum invadere aggreditur. Quod cum beatus Severus eminus vidisset, obvius illis ab oppido cum multis christianorum rursus exivit et in hortatione fratrum sine ulla intermissione insistit : *Constantes*, inquit, *eia dilectissimi filii, estote; nullusque pro Deo dubitet subire passionis certamen, qui, ut nos ad vitam revocaret, mori dignatus est, nullam habens in se mortis necessitatem.* Hoc cum dixisset, qui priores in agmine incedebant repente in illos irruunt et in beatum Severum universosque qui cum eo ab oppido exierant, evaginatis ensibus desæviunt. Sicque vir Dei capitali sententia juxta locum in quo sacratissimum ejus corpus reconditum veneratur, et finem promeruit laboris et adeptus est æternum contubernium cœlicæ conversationis. Tandem propriis ulnis caput suscepit, quod usque dum ad locum sepulturæ perveniret, angelo ducente, devexit. Hæc de vita et passione egregii Severi martyris, licet pauca de pluribus, pro imbecillitate nostri ingenii descripsimus, quamquam idem sacratissimus martyr in illa æterna contemplatione jam locatus plura E apud Deum precibus suis obtinuerit, ad quorum aliqua, si divinæ clementiæ comitari dignaretur auxilium, operæ pretium esset vertere stylum.

ANNOTATUM.

a *De hocce egimus in Comm., num. 27*

MIRACULA SANCTI SEVERI MARTYRIS

ex chartulario monast. S. Severi apud eumdem Dubuissonium, t. I, pp. 77 sqq. et 81 sqq.

a

Omnipotentis *a* namque Dei clementia tanta erga fideles suos affluit abundantia, ut etiam in locis in quibus eorum reliquiæ reconduntur, innumera C ostendere dignetur miracula, quibus et illorum merita ad laudem sui nominis declarentur et superstitum animi ad cultum divini famulatus efficacius incitantur. Quod pro hujus sacratissimi martyris intercessionibus frequentissime Omnipotens revelare dignatus est. Nam dum sæpe pia christianorum devotio plurimos quos malignus spiritus indigne invaserat, ad sepulcrum illius curationis gratia adduceret, contigit quod priusquam ad cœnobium ipsius per unius milliarii interstitium appropinquarentur, immundus spiritus summis clamoribus et conviciis in Severum erumperet, cujus precibus coactus corpus quod obsederat relaxaret. Nec tamen esset satis enarrabile per singula quoties simili modo pluribus contigerit, quos diversorum languorum vexabant cruciamenta. Sed hoc non minori veneratione est dignum quod multoties omnipotens Deus operari dignatus est, ejusdem sui martyris precibus intercedentibus. Nam sæpe, exitiali siccitate terris ingruente, cum ad impetranda suffragia beati Severi undique omnes accurrerent, completis suppliciter precibus, in ipso reditu largo ac salubri imbre repente madefacti cum summa exultatione ad propria sunt reversi.

b

* vox suppleta

Inter *b* cetera bonitatis suæ miracula quæ beatus Severus effecit * postquam per martyrii coronam ad palmam victoriæ devenit, unum quoddam admodum nobile et satis memoria F dignum nostris temporibus Deo opitulante operatus est, quod silentio præteriri indignum est. Judicavimus dignum, quoniam arbitrati sumus ad laudem tanti martyris et ad multorum ædificationem, idem * paginæ inserere quod divina virtute non sine admiratione patratum fuisse quis ambigat ?

* chart. dicen.

IN CHART. MONAST. S. SEVERI.

2. Quodam namque die quidam vir, Christi captus amore, cum uxore et parvulo filio ad monasterium sancti Severi orationis causa et ut præfatum puerulum sancto commendaret, venire disposuit. Cumque certum velle ad perfectum ducere voluisset, usque ad ripam fluminis quod secus monasterium defluit pervenit. Casu quoque et non sine sancti administratione aqua adeo in altum evenerat ut nullus sine remige transire ultra quivisset. Qui de transitu, anxius, circumquaque aspiciens, navem parvulam invenit. Quid multa? Homo, genere quidem rusticus, sed fide quam in sancto habebat bene nobilis, navem cum suis protinus ascendit. Cumque non sine magno labore ad alteram ripam conaretur accedere, antequam terram contingerent, navis unda impingente evertitur, vixque parentibus sospitatem retinentibus, puer ab alveo rapitur et a parentum conspectibus penitus est elapsus. Parentes vero a voto minime desistentes, amissi filii * nimio dolore affecti, ad ecclesiam martyris concito cursu tam pro sua quam pro perditi nati salute deprecaturi devenere.
B Rumor igitur tanti discriminis statim attollitur; abbati monasterii, ceterisque undique confluentibus parentum mœstitia innotescitur, et de amissione filii omnes anxiari cœperunt.

* chart. filiæ.

2. Illud autem nullo pacto prætereundum puto, D quod quanta admiratione ac veneratione sit dignum, ipsa rei narratione patefiet. Quadam namque vice quidam paterfamilias cum uxore sua orationis causa ad limina beati Severi cupiens pervenire, plurimos ex convicinis suis similis intentionis gratia socios sibi in itinere habuit; ac septennem filium quem unicum ac carissimum habebat in comitatu abire permisit. Continuato itaque itinere, ad flumen Alfianum pertingunt, quod transire cupientes, navim, prout ipsius quantitas exigebat, catervatim conscendunt. Cumque navis in medios fluctus pervenisset, repente dimergitur ibique prædictus paterfamilias cum uxore ac unigenito filio suo multisque aliis periclitabatur. Sed intercedente martyre Severo, ad cujus venerationem proficiscebantur, ita præsens dignatum est adesse divinum auxilium, ut ex cunctis naufragis ne unus quidem periret, præter unicum illius patrisfamilias puerum, quem tamen, ut videbitur *, non tam imbecillitas ætatis impedivit aut virium, quam, ut in sequentibus patefiet, sic providerit * cœlicæ dispensationis arbitrium. Clamor itaque ac luctus miserabilis ex utroque littore pro perdito puero oritur; ac præcipue mater insensata furebat quam maxima impatientia doloris, et in beatum Severum immeritam blasphemiam inferre cogebat, ut unde totius salutis speraverat supplementum, inde unici quoque filii consequeretur detrimentum. Flentes itaque atque gementes ad ecclesiam perveniunt ibique se ante venerabiles reliquias beati Severi ex toto corde ad orationem prosternunt. Cumque ab oratione surrexissent, causas doloris sui innotescunt et ut saltim extincti pueri corpusculum, quod mediis fluctibus immergebatur, ab his qui navigandi peritiam noverant extraherent, sub præmii pollicitatione exposcunt.

* chart. videbantur.

* chart. provideat.

3. Continuo itaque legati ad inquirendum puerum hac illacque discurrunt, ut, si non vivum, saltem vel exanime corpus reperire potuissent. Qui, dum anxie diu quærerent et nullum certitudinis vestigium invenissent, potius anxiari cœperunt. Fatigati vero tam mœrore quam infructuosa inquisitione, retropedare moliebantur. Tandem eminus prospicientes, puerum in parva insula commorantem viderunt. Qui, existimantes aliud
C fore, ad insulam impigro cursu navigio venerunt, ibique puerum stantem, frustum panis manu tenentem et comedentem invenerunt; eumque navi mox assumentes cum ingenti gaudio ad monasterium sunt reversi. Parentes advocant, sibique infantem incolumem reddunt. Fit nimirum gaudium parentibus; fit concursus multorum populorum lætantium super admiranda Dei omnipotentis clementia. O mira, Jesu, tui martyris virtus! Interrogatus præterea, circumspicientibus aliis, a parentibus puer quomodo inter undas illæsus evasisset. Qui respondens, ait : *Homo quidam pulcherrimæ formæ et honesti admodum habitus venit, qui me e periculo tanti naufragii eruens, usque ad insulam illæsum perduxit mihique panem quem præ manibus teneo attribuit.* Ad hanc vocem universus populus circumstans immensis vocibus sanctum cœperunt attollere Severum, cujus virtute infantulus a mortis periculo fuerat liberatus. Illud quoque valde mirabile in hoc miraculo commendatur, quod occultare desidiæ deputavimus : panis vero quem sanctus Severus dederat puero, et puerum saturum reddebat et a sua mensura nullo modo deficere videbatur. Mira res! panis quidem famis penuriam expellebat

3. Continuo plures magis compassione eorum quam ulla spe præmii inducti, ad flumen festinantes, naviculas conscendunt, sed frustra omne littus usque ad noctem discurrunt. Mane autem facto, rursus instaurato labore, naviculas conscendunt, ac diligentius omnes excessus fluminis investigantes ad quamdam minimam insulam quæ ab eo loco ubi naufragium contigerat per unum milliarium inferius in medio fluminis eminebat, perveniunt. Huc cum appli- F cuissent, puerulum, cujus corpusculum exanime quærebant, hilari vultu in cespite sedentem ac panis dimidium, qui omnem nostri quotidiani panis formam ac pulchritudinem incomparabiliter excellebat, in manu tenentem conspiciunt. Summa igitur cum festinatione Dei omnipotentiam venerantes puerum accipiunt eumque in navi intromittentes celeri reditu sanum ac incolumem parentibus reddunt. Qui cum unde panem accepisset interrogaretur, prorsus se scire negabat. Sed non dubium est angelicis manibus accepisse, quorum suffragio, jubente omnipotenti Deo per intercessionem beati Severi ex violentia aquarum exivit et vitalem spiritum non amisit. Igitur pater et mater cunctique qui aderant præ nimio gaudio stupefacti ad ecclesiam concurrunt, et Deo omnipotenti ac martyri suo Severo innumeras gratiarum actiones altis clamoribus referre non desistunt. Sicque misericors Deus et parentibus filium reddidit et universum populum, suæ gratiam potentiæ ostendendo, summo gaudio replevit.

4. Quadam

A

4. Quadam rursus vice peregrinus utroque lumine captus, dum ante reliquias beati Severi obnixe orationi incumberet, cunctis videntibus fratribus integræ luci repente est restitutus.

ANNOTATA.

B a *Quæ hic de S. Severi miraculis referuntur, scripta sunt ab auctore Vitæ tertiæ, quæ, uti monuimus, tempore prima est. Habentur apud Dubuissonium, Hist. l.* I, *c.* VI, *præmissis sequentibus :* Narratio quorumdam miraculorum ad sepulcrum S. Severi factorum, quæ una et eadem serie refert præcedentis *(tertiæ)* vitæ scriptor, post illa verba ad quæ ego narrationem ejus scribere desii. Sic autem continuat : Omnipotentis... *additque in nota :* Hæc miracula ante monasterii a Sebastino ædificati contigisse videntur constructionem, in prima monachorum statione. *Et merito, nam auctor, ex eodem Dubuissonio ibid., p. 126, scripsit post relata* S. Severi quædam miracula : Succedente itaque tempore, Sebastinus quidam, vir religiosus ac totius provinciæ princeps potentissimus, in honorem beati Severi ecclesiam miræ magnitudinis ac pulchritudinis dedicavit; quam plurimis ornamentis aureis et argenteis et columnis etiam marmoreis adornavit. Ex quo ædificio adhuc quædam columnæ apud nos habentur, in quibus clavuli argentei adfixi videntur ; nam cetera, nostrorum delictorum promerente culpa, penitus ab exercitu Francorum sunt dirupta.
C *Ex diplomate vero Willelmi Sancii infra referendo satis datur intelligi non ecclesiam solummodo sed etiam monasterium a Sebastino ædificatum. Duo ergo hinc consequuntur : 1° miracula narrata præcedere tempore Sebastini ædificationem, et 2° hunc auctorem vixisse post destructum monasterium a Francis.*

b *Ante hanc narrationem adnotat Dubuissonius, p. 81 :* Hic autem subjicio *(ex eodem chartulario)* aliam narrationem ejusdem miraculi.... quam ab alio monacho scriptam arbitror, ipsius miraculi tempore existente, ut ipse satis indicat ; ideoque ante primi monasterii eversionem seculo octavo.

bat, et in seipso integer permanens, miraculum populo præbuit gloriosum. Qui vero panis ob memoriam tanti miraculi usque in hodiernum diem in monasterio incolumis reservatur. EX CHART. MONAS. S. SEVERI

4. Tua sunt hæc, Severe, miracula. Tu hæc apud Dominum impetrare potuisti, qui pro illius amore sanguinem fundere minus trepidasti. Tu nostris succurre miseriis, tu pro nobis intercessor existas, quatinus ab inopia bonitatis erepti, sancti Spiritus gratia repleri valeamus. Sumus certe admodum labiles, nimia scelerum tabe obvoluti ; respicere cœlestia nequimus, gibbo superbiæ graviter oppressi. Accede ergo tuaque bonitate ab hujusmodi peste nos eruere contende, quo apud judicem æquitatis nostrorum criminum indulgentiam impetrare possimus. Adsumus ecce tibi, tua merita excelsis vocibus collaudantes. Petimus ergo ut, sicut hodie a laude tua laborantes minime desistimus, ita pro nobis orando a nostri custodia non desistas, quo tuis precibus adjuti cœlestia regna adipisci mereamur, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen. E

DE RELIQUIIS S. SEVERI

EARUMQUE TRANSLATIONE

ex eodem Dubuissonio, t. I, p. 85 sqq.

NOTA PRÆVIA EX DUBUISSONIO. Constat ex Vitis præcedentibus S. Severi et mortis ejus ac martyrii narrationibus ipsum, post decollationem suam, caput suum propriis accepisse manibus et, angelo ducente, ad locum usque portasse ubi sacrum ejus corpus inhumatum fuit ; F simulque cum eo multos alios, qui simul martyrium subierant, ibidem fuisse sepultos, ut refertur in catalogo reliquiarum olim in hoc cœnobio asservatarum, et in notis Bernardi d'Abadie, notarii publici et monasterii secretarii, tempore hæreticorum calvinistarum furoris et depopulationis hoc in loco grassantis. Constat etiam supra sancti Severi sepulcrum ædificatam fuisse ecclesiolam, antequam ibidem major ecclesia et monasterium ædificaretur. Nec minus certum est sepulcrum S. Severi a christianorum multitudine solitum frequentari, ut ex supra dictis patet. An vero sacræ ejus reliquiæ diu in sepulcro ejus jacuerint, sive idem sepulcrum fuerit in capella jam dicta Omnium Sanctorum, sive in presbyterio ecclesiæ, pone majus altare in honorem S. Severi consecratum, nobis non constat. In breviario Burdegalensi et Vasatensi 1 die junii, in festo S. Clari, socii S. Severi, dicitur " Quod eorum reliquiæ eodem loculo, in ecclesia sanctæ Eulaliæ, Burdegalæ recumbant, illuc a Carolo Magno allatæ ; ut ex veteri scripto lapidi ejusdem basilicæ insculpto legitur. „ At illud nobis non probatur testimonium, primo, quia post hujusce monasterii destructionem

EX CHART. MONAST. S. SEVERI.

destructionem S. Severi reliquias asportari solum potuisse satis patet, et eversionem illam non tam ab exercitu Caroli Magni, quam filii ejus Ludovici, Aquitaniæ regis, evenisse existimo non sine fundamento, ut suo loco sum dicturus; secundo, quia scriptum invenimus, etiam post ipsius destructionem monasterii, sacras adhuc S. Severi reliquias suo in sepulcro latuisse et ab abbate et monachis fuisse translatas; et tertio, quia indubie constat caput S. Severi usque ad seculum postremum, cum sua theca seu capsa argentea, fuisse in hoc monasterio conservatum, et ab hæreticis subinde spoliatum, projectum ac pedibus sacrilegis conculcatum. Unde partem quamdam solum reliquiarum S. Severi Burdegalam translatam et asportatam concesserim forte, non tamen omnes ejus sacras reliquias fuisse translatas. Narrationem subjicio translationis factæ ab abbate et monachis, post primi monasterii a Francis destructionem, initio circiter seculi noni, scriptam a monacho ejusdem ævi et teste oculato, qui tertiam Vitam S. Severi scripsit supra descriptam, et miracula ejus hic quoque relata. Sic autem B scribit post monasterii primi ædificationis mentionem ejusdemque eversionis, prout refertur in parvo chartulario :

RELATIO DE TRANSLATO CORPORE S. SEVERI.

Ante illud vero tempus, tanta egregius martyr Christi Severus intercessionibus suis potentia fulgebat miraculorum, ut infinita ex longinquis partibus undique concurreret multitudo languidorum : quod ita tunc penitus cessavit, ut etiam ipsum venerabile corpus a Francis delatum a quibusdam crederetur. Consilio autem inito jejunium triduanum indicunt, et cur intercessio sacri martyris a virtutis beneficio cessasset, divina revelatione inquirunt. Intempesta igitur noctis hora, beatus Severus duobus viris religiosis, quorum unus Theodorus, alter dicebatur Magnus, vultu angelico apparuit, illisque quod inquirebant verbis hujusmodi exposuit : locumque illum omnino divina gratia ac sui visitatione indignum referebat, quem hostilis manus plurima sanguinis C effusione polluerat. Mane autem facto, hi duo venerabiles viri visionem quam viderant, in conspectu totius populi narrant. Consilio unanimi igitur venerabile corpus in congruum locum transfertur, ubi et pristinus honor pro posse est illi restitutus, et idem venerabilis martyr populo suo sua intercessione placatus : præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

NOTA DUBUISSONII ALTERA. Non dicitur hic quo fuerit translatum S. Severi corpus : an ex capella Omnium Sanctorum ad presbyterium seu pone et retro antiquum majus altare? An forte in capellam de novo constructam, post monasterii a Francis destructionem? Certe ad aliam urbem proximam vel remotam translatum fuisse non videtur, cum dicatur quod pristinus honor fuerit illi restitutus, et ipse populo suo placatus. An tunc caput a reliquo corpore fuerit separatum nobis non indicatur : certum quidem est ab illo separatum, in theca argentea, a multis jam seculis asservatum fuisse; imo et ejusdem sacri capitis impignorationem et miraculosam angelorum ministerio ex Hispania translationem ante primi monasterii eversionem contigisse existimo. Quæ scilicet D translatio etiam nunc quotannis solemniter celebratur quinto Idus Octobris; cujus officium speciale subinde referam, in chartulario nostro descriptum. Prius tamen ejus historiam a monacho hujusce monasterii scriptam subjungo, prout descripta est in eodem parvo chartulario.

HISTORIA TRANSLATIONIS CAPITIS S. SEVERI EX HISPANIA.

Laudum cantica humanorum et gesta temporalium dominorum, quæ non incitant nostros animos ad salvandum, videmus aut ære inciso conscripta aut auro radiantibus litteris ad posteritatis memoriam commendata; et ipsa attendentes antecessores nostri, miror quia non erubuerunt tanti regis, Christi militis, Severi martyris miraculum inferius annotatum silentio tegere *, vel quare ad laudem summæ Trinitatis et ejusdem martyris, quemadmodum in tanta dira fame et pestilentia (qua pene omnes in pago E Vasconico illo tempore diem claudebant extremum), omnibus ejus subditis totius pagi Vasconici misericorditer subvenit, vel alias mirabiliter se habuit, schedulis * saltim vilibus tradere neglexerunt. Et licet ego peccator de tam mirabilibus loqui me minus idoneum et indignum fatear, de plenitudine tamen divinæ gratiæ et meritis almi martyris Severi confisus, et quia sermo divinus ostendit quod peccator a laudibus et votis omnibus cessare non debet, quamvis explere nequeat quod sentit, quia scriptum est : Quamvis non sit speciosa laus in ore peccatoris, noli cessare a laude quia inde tibi promittitur venia; et alibi psalmista : *Sacrificium laudis honorificabit me, et illic est iter quo ostendam illi salutare Dei*, quod nemo apprehendet, nisi ego præmonstravero; et quia a Deo non tam effectus quam voluntas exquiritur, sicut scriptum est : Nil Deo placentius bona voluntate : sequens miraculum in scriptis redigere attentavi, non per me, sed stylo almi Pneumatis ordinatum. Illud in primis, fratres carissimi, donum vestræ gratiæ humiliter peto, ut præsumptioni vel imperfectioni meæ, cum sim tardus ingenio et indoctus eloquio, veniam impendatis; et ipse Altissimus, qui non improperat sed F omnia dat omnibus affluenter, qui dixit discipulis suis : Non estis vos qui loquimini sed Spiritus sanctus qui loquitur in vobis, mihi et infra scripta legentibus elargiri dignetur gratiam et benedictionem, quæ promittuntur fratribus in unum habitantibus et debentur.

2. O quam admirabilis beatissimus Severus, qui cum esset magnus et solio regio sublimatus, de ipso descendens, suffultus divino adjutorio, parvus et humilis fieri voluit tanquam apis. Apis enim, ut tradunt philosophi, ceteris quæ subjecta sunt hominum animantibus antecellit. Quamvis sit corporis minima parvitate, ingentes animos angusto versat in pectore, viribus imbecillis sed fortis ingenio. Hæc explorato tempore vitæ cum canitiem * pruinosa hibernia posuerunt et glaciali senio verni temporis moderata deterserunt *, statim prodeundi ad laborem cura succedit, dispersæque per agros, libratis paulullum pennis, cruribus suspensis, incipiunt * parte ** ore legere flosculos; deinde oneratæ victualibus suis ad castra remeant, ibique aliæ inæstimabili * arte cellulas tenaci glutino instruunt, aliæ liquantia mella stipant,

* chart detegere.
* chart sedulis.
* chart canice.
* chart deterserint.
* chart incidunt.
** pariter? editt.
* chart inextimabili.

A pant, aliæ vertunt flores in ceram, aliæ ore natos fingunt, aliæ collectis floribus e * foliis nectar includunt. Quemadmodum enim istæ faciunt sic se habuit athleta, sanctissimus rex Severus, in vita pariter et in morte, prout antiquiores apices tradunt et in gestis ejus memini perlegisse, in quibus miracula quæ usquam gesserat, laudabiliter et mirabiliter explanantur. Et quia moderni gaudent brevitate, verbositate prætermissa, pauca de miraculis, quamvis quotidie divina gratia convalescant quoad nunc, libuit memorare, ad hoc ut legentibus gratum sit præsens opusculum sub compendio brevitatis.

* et?

3. Post palmam vero martyrii quam ipse rex sanctus Severus adeptus est divina gratia, creberrimis miraculis claruit; et nostris diebus et tempore vidimus et audivimus, et quotidie ad oculum videmus quamplura mirabiliter operari. Sed postmodum tanta malitia hominum, satore zizaniæ humani generis inimico procurante, toto pago Vasconico inolevit et tanta vitia et diversa scelera peccatis cumulabant, quod non solum cœlestibus fuerant odiosa, verum etiam terra quæ ita se pollutam cognovit eisdem quasi sterilem * se ostendit et per aliqua tempora fructus suos dare ut consueverat denegavit. Prælati quoque et ceteri religiosi prædicto pago Vasconico in horto sanctæ ecclesiæ tunc degentes nec non plebani comites et barones, animadvertentes perire gentes sub diro famis * gladio, collegerunt in Sancto Severo concilium generale; et congregata infinita populi multitudine ad beatissimum martyrem Severum devotius cum vigiliis et orationibus unanimiter recurrerunt, et humilius supplicarunt ut idem martyr, cui ipsimet terram et aquam et cetera elementa viderant et audiverant divino auxilio obedire, et qui eos semper a multis periculis eruerat et in suis necessitatibus misericorditer consueverat subvenire, eis aliquam viam aperiret per quam possent tanto periculo et diræ pestilentiæ obviare. Præfatus enim rex, almus martyr Severus, qui nunquam in judicio sine misericordia sedit, ipsorum cordium contritionem et animorum devotionem attendens, voluit eisdem fomentum solitæ misericordiæ impertire, pruinosa hibernia * quibus terra glaciali sterilitatis senio fuerat obumbrata, rore fecunditatis munifice irri-

* chart. sterilis.

* chart. fame.

* chart. hibernia.

C gare. Quibusdam devotis in somnis apparuit, eisdem insinuans quod irent ad partes Hispanicas, ubi plurima totius annonæ abundantia radiabat, et quod, habita bladi copia et sopita famis miseria, residuum in terris suis, ut assueverant, seminarent. Et sic deinceps laudes Domino referentes, vigilias adamantes et orationibus instantes, terrenis fructibus et spiritualibus potirentur. Et, si fortassis eorum facultates ad emendum dictum bladum sibi necessarium non suppeterent, quod audacter caput suum, quod amputatum ipsemet divina virtute cooperante manibus propriis ad sepulcrum usque deportaverat, ad prædictas partes Hispanicas deportare et in pignus tradere pro annona non formidarent. Itaque facta relatione visionis prædictæ, omnes unanimiter, ut supra, nimias laudes et gratias Creatori altissimo et sancto Severo mirum in modum reddere studuerunt. Post quæ, considerantes quod eorum facultates mobiles tunc non suppetebant ad tantam summam annonæ emendam pro tanta famis* miseria sopienda et tanta terræ sterilitate uberrime irriganda, de benignitate et misericordia prædicti sancti martyris confisi, prælati quidam et religiosi nec non alii nobiles, comites et baro-

* chart. fames

nes, cum maxima reverentia debita tanto regi, caput suum pretiosissimum de sacrario ubi recondebatur receperunt et versus dictas partes Hispanicas humiliter et honorifice deportarunt.

EX CHART MONAST. S. SEVERI

4. Prælati vero et ceteri illarum partium Hispanorum * audientes quod almum caput tanti regis martyris, cujus miraculorum floscula quasi per totius cosmi climata radiabant, volebant sibi Vascones in pignus tradere pro annona, cum maximo gaudio responderunt quod non solum quæ petebant, sed quadruplo et amplius ob beatissimi Severi martyris reverentiam et honorem sibi liberaliter abundarent. Ordinatoque inter eos ac pacto firmissimo stabilito de reddendo dictum caput, summa totius annonæ eisdem reddita et soluta, Vascones idem caput crebris gemitibus * et fletu non vacui dimiserunt, et cum infinita totius annonæ copia ad ipsas partes remearunt. Convocatoque et iterum congregato concilio generali, prædictam annonam per universas partes prædicti pagi Vasconici, prout unicuique opus erat, prudentissime diviserunt, sic quod per Dei gratiam et intervenientibus meritis beati Severi martyris tanta frugum abundantia brevi temporis E spatio prædicto pago Vasconico pullulavit, quod absque dispendio summam quam manulaverunt* proinde solvere potuerunt. Adjuncto itaque iterato concilio generali, præfati Vascones, tanquam accepti beneficii non immemores, summæ Trinitati et almifico regi Severo cum magna reverentia gratias multimodas atque laudes celeritate multiplici retulerunt.

* sic

* chart genitus.

* manulare, vasconice manlevar. *i. e.* mutuo accipere *Editt*

5. Coram eo complosis manibus assistendo, inito consilio, annuerunt tam sacrum pignus non esse relinquendum partibus alienis nec fore rationi consonum corpus tanti sacrati martyris absque solamine capitis remanere. Congregata igitur tota summa annonæ quam manulaverunt, supradicti prælati et nobiles Vasconici ad dictas partes ubi dictum caput in pignus reliquerant, cum prædicta annona convenerunt. Convocatisque prælatis et ceteris nobilibus illarum partium Hispanorum, fuit ibi per Vascones facti narratio recitata et exposita diligenter; auditoque per Hispanicos quod Vascones tam celeriter retenta * sibi abundantia tantam copiam annonæ potuerant congregare, asseruerunt fore divinitus ordinatum. Verumtamen F responderunt quod ex quo præsentiam dicti sacrati capitis habuerunt, tota illa regio diversorum miraculorum flosculis radiabat; nam cæcis visus, claudis gressus, surdis auditus meritis ipsius martyris sæpius reddebantur: et diversorum languidorum infinitus numerus recuperata sanitate laudabiliter hoc testantur. Quare, cum ista probent dictum caput esse loco sibi placito, dicebant quod nunquam tam solemne et salutiferum diversarum infirmitatum remedium abhinc recedere permitterent nec abire. Vascones eisdem replicarunt quod placeret eis pacta servare: valde enim esse inconveniens corpus tanti regis absque capite permanere. Multisque altercationibus hinc inde prolatis, oportuit ipsos Vascones absque dicto capite remanere. Et convocato iterum concilio generali, minus docti a prudentioribus quid super hoc agere debeant petierunt. Ipsi vero circumspecta diligentia, adhibitis conventionibus atque pactis, invenerunt quod ipsi debebant primitus dictam summam annonæ solvere quam caput recuperare: et sic unanimiter concordarunt quod iterum redirent illuc et dictam annonam solverent ut debebant. Quo peracto, et soluto debito, dictum tamen caput recuperare non potuerunt; nam in tantum

* reventa? editt.

EX CHART. MONAST. S. SEVERI.

tantum clarescebat inibi diversorum miraculorum copia, quod sancta mater ecclesia quæ unica est et unicum Dominum prædicat atque colit in illis partibus de die in diem mirabiliter exultabat. Vascones autem hoc videntes quod aliqua via pacifica pignus suum recuperare non poterant, uberrimis lacrimis oculos madidati, gemitibus non postpositis, quasi arantes ungulis ora, ad propria remearunt. Et sic iterum convocati in unum, consilium inierunt ut infra certam diem uno armorum confluctu adjuncti ad illas partes accederent: nam invocato divino auxilio et beati Severi martyris assueto præsidio confisi, virilibus armis intendebant vi armorum legitime decertare, usquequo eis foret redditum pignus quod tam cordialiter peroptabant.

6. Attendens igitur rex Severus quod justa juste petentibus deberet * valvam exauditionis quispiam aperire, volensque dictas partes de tanto periculo quod imminebat misericorditer liberare, recensens non esse consentaneum corpus suum absque solatio capitis permanere, quadam die, quinto Idus Octobris, divina præordinante B clementia præfatum caput sacratissimum fuit in hoc monasterio sancti Severi repentino volatu et uno momento per Dei angelum deportatum et per quemdam monachum et sacristam qui moribus et vitæ laudabilis * titulo effulgebat, super altare ejusdem martyris hora Tertiæ adinventum. Visoque tanto miraculo omnes prælati totius pagi Vasconici et ceteri nobiles in unum convocati, trino Deo et regi Severo martyri reiterantes cum summa reverentia gratias atque laudes, divinoque officio cum summa solemnitate et reverentia celebrato, dictum caput loco assueto et congruo reverentius posuerunt. Et ibidem ad dictum locum ubi dictum caput in pignus reliquerant, summa cum festinatione ad * informandum qua die et hora dictum caput amiserant, prudentes et fide dignos nuntios destinarunt. Qui prælatos et religiosos nec non maximam copiam nobilium illarum partium pariter invenerunt de tanto miraculo non modicum obstupentes. Qui eis responderunt quod prædicta die et hora Tertiæ nubes candida ipsum caput sursum quasi ad astra plurimis ipsorum præsentibus et videntibus elevarit, sic quod ipsi credebant ipsum caput ad summi olympi apicem C ascendisse. Itaque plurimis verbis ad invicem alternatis, nostri Vascones ad istas partes revertentes veritatem negotii, ut fuerat, dictis prælatis et ceteris nuntiarunt. Qui, de voluntate et decreto summi Romani pontificis, tunc antistitis primæ sedis, ad memoriam tanti miraculi posteris relinquendam, festivitatem hodiernæ diei solemniter futuris temporibus ordinarunt perpetuo duraturam.

7. Dignum itaque est in hac tanta solemnitate et susceptione capitis sacratissimi Severi martyris animis * gaudentibus circa divina, frustratis mundialibus, totis nisibus laboremus. Omne enim quod secundum præsens seculum laboramus, vix usque ad mortem sufficit : mors nempe interveniens fructum nostri laboris abscidit ; quod vero circa divina pro æterna vita agitur, etiam post mortem servatur, et tunc apparere incipit, cum laborum carnalium fructus cœpit non videri. Ibi ergo illa retributio inchoat, ubi ista terminatur. Quisquis igitur jam æterna cognovit, apud ejus animum temporales fructus vilescant. Tales fructus operemur qui maneant et qui, cum mors cuncta terminat, ipsi a morte exordium sumant. Nam quod a morte incipiat fructus Dei, testatur psalmista, qui dicit : *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hereditas Domini.* Quia electi Dei, postquam pervenerint ad mortem, tunc inveniunt hereditatem. Qui enim plus laborat, plus mercedis accipiet ; et labor in brevi consummabitur, merces vero in æternum permanebit. Lætemur ergo, fratres carissimi, de tanto rege præside ; effundamus coram illo devotius preces nostras, ut ipse apud sanctissimam Trinitatem pro nobis interveniat, ut ab omni perturbatione insidiantium eripiat et a suggestionibus spirituum immundorum custodiat et una cum illis qui sua devote solemnia peragunt ad cœlestia erigat ; qualinus fideliter Jesu Christo Domino servire mereamur, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen. D

* chart. deb. Dubuissonius legit debite.

* chart. laudabiliter

* cas suppleta.

* chart. animo

CHARTA RESTAURATIONIS

MONASTERII S. SEVERI

E

DATA A WILLELMO SANCIO COMITE

SECULO X

ex eodem Dubuissonio, t. I, p. 151 sqq.

Præ oculis indesinenter habere summum Deum, horamque extremam, novissimumque diem in mente habere, ac sectari quisque mortalis debet, ut valet, justitiam, ut evadat tormenta pravorum et perveniat ad præmia justorum, quo nullus miser admittitur, nullus felix excluditur. Pati omne quod triste est, facereque omne bonum, dignissimum est. Idcirco :

2. Ego Willelmus Sancius comes, cogitans dies antiquos et annos æternos, pertimescens futurum examinis judicium, pro salute remedioque meæ animæ, seu propter stabilitatem pacemque totius nostri regni ; et ut Deus omnipotens traderet oblivioni mea flagitia meorumque parentum, neque sumeret vindictam ex ipsis flagitiis, decrevi honorare Deum locaque sanctorum de iis quæ F mihi tribuit.

3. Occasio autem hujus meæ intentionis hæc est : Quædam gens nefanda Normannorum, a proprio solo egressa, in ipsis nostris finibus est evecta, cupiens depopulare prædareque terras quas mihi Deus jure hereditario tradere dignatus est. Ut autem me Deus ipse eriperet a sceleratissimorum horum manibus insurgentium contra me facere bellum, genu flexo ante tumulum beatissimi martyris Severi *, quatenus me sua intercessione tueretur. Et sicut rex quondam hujus patriæ Adrianus, post reintegrationem sui corporis, regnum et se totum præfati martyris submisit dominationi ; eodem modo ego sibi reliqui omnem patriam meæ ditioni * subjectam, si victoria potitus fuissem ; devovi et in omnibus famulaturum Christo sanctoque martyri Severo ; et pro parva ecclesiola magnificum et celebre monasterium me constructurum promisi.

4. Post actum votum, sum nefandissimam turbam aggressus ; et idem gloriosissimus præfatus martyr, quem in auxilium prærogaveram, cum equo albo armisque ornatus præclaris, apparuit prosternens, ac multa millia nefandorum ad claustra

* supple v. g. deprecatus sum.

* chart. ditionis.

A stra tartari transmisit. Ad ultimum, victoriam potitus, sicut voveram studui peragere; accersitisque militibus qui possidebant illum sacratum locum, precabar ut Sanctum cum prædio venderent mihi. Illi vero resistebant, nolentes vendere locum francum et ab omni censu liberum. Super hac re iratus, perhibebam locum in alodio castri mei esse. Tandem complacuit illis judicium facere in aqua frigida. Ventum est ad horam diei. Nolens hujus rei victus videri, misi meam uxorem cum meis filiis, cum episcopis et senioribus atque cum principibus totius Vasconiæ et vicinorum comitatuum qui in circuitu terræ ipsius sunt, ego remanens * castro.

* chart. remanes.

5. Cum vero jam adesset hora ut parvulus ab episcopo in aqua mergeretur, cum primum esset cœli serenitas ut nulla in aere nubes appareret, tantæ coruscationes et tonitrua de cœlo sunt emissa ut vix omnes qui aderant fulminum ictibus evadere se crederent, fugientes ad parvulam ecclesiolam S. Germani; illæsi post hæc ad me convenientes et perturbantes me, ignorantem eventum rei. Diligenter tractans cum sapienti- B bus qui tunc forte mecum aderant, multum mirabar super his miraculis quæ acciderant. Ipsi vero sapientes inquirebant si sanctus Severus gesta vel passionem haberet scriptam. Inventum est a legentibus qualiter illud monasterium fuerat constructum, et qualiter a Francigenis hominibus fuerat destructum.

6. Qua de causa, emi locum illum ab illis cum omnibus ad se pertinentibus, dans illis CCC. solidos duodenarios argenti et quadraginta quinque vaccas cum multis aliis rebus. Cupiens itaque, sicuti primitus devoveram, inibi famosissimum monasterium construere, convocavi episcopos Ausciensis seu Burdegalensis, seu cunctos episcopos qui meæ ditionis erant, et seniores cunctorum comitatuum, scilicet Vasconorum, Begorrensium, Burdegalensium, Agennensium, Fecacensium sive Lactorensium; statui libertatem, atque constitutionem tali modo:

7. Ego Willelmus sancio Comes, qui hunc locum ædifico in honorem S. Salvatoris, sanctique principis apostolorum Petri, atque in honorem præclari martyris Severi; hanc chartulam manu propria roborare decerno, cum consensu meæ C conjugis Urracæ, ex regali stirpe procedentis; faventibus filiis meis Bernardo atque Sancio: interdicens, ex auctoritate Dei omnipotentis sanctique principis apostolorum Petri, cui vice Christi concessa est potestas ligandi atque solvendi, atque auctoritate omnium sanctorum, necnon ex auctoritate sanctæ Romanæ sedis ipsiusque antistitis; cum confirmatione archiepiscopi Ausciensis, necnon archiepiscopi Burdegalensis, episcopi Agennensis, Vasconensis, Basatensis, Begorrensis seu Lactorensis; cum consensu omnium comitum procerumque totius Vasconiæ:

8. Ut nullus archiepiscopus nec episcopus, neque ego ipse, neque filius meus, vel nepos vel pronepos, aut stirps, aut successor, aut proprius aut extraneus, nec aliquis potens persona, neque aliquis ex parentibus nostris, ut dixi, vel ex nostris consanguineis, futuris post multorum curricula temporum, nullus clericorum aut laicorum, nobilium vel ignobilium præsumat de redditibus, rebus vel chartis monasteriorum, vel de cellis, vel villis, vel ecclesiis, quæ ad eum pertinent quocumque modo occasiones movere, vel dolos vel immissiones aliquas facere; nec in hostem, nec in caballicationem esse ducturos milites vel pedites; non in foro aut in mercato pertinentibus ipso sacro loco, quisquam judicium capiat; vel in appendiciis ejus aliquam calumniam facere præsumat, in aquis, in silvis, in pratis, in landis, in piscationibus, in pinetis seu in vineis; nec receptum inde per vim nec censum aliquod quærere; nec clericos in ecclesiis villarum præfati Sancti jure possidentis, nullus audeat molestare, vel de his omnibus quæ ipse sacratissimus locus, adquisitis vel datis vel adquirendis, adquisierit.

Ex chart. monast. S. Severi.

9. Nullus episcoporum aut laicorum inibi servientibus ex * recessibus eorum receptaculis ulla popularis præbeatur occasio. Nec in præfato loco quisquam episcopus cathedram audeat collocare, vel quamlibet potestatis licentiam habeat imperandi, nec aliquam ordinationem quamvis levissimam faciendi, nisi cum voluntate et permissu abbatis ipso sacratissimo loco præsidentis; sed sint omnimodis liberi et absque ulla calumnia et inquietudine securi. Omnes vero episcopi, qui modo adsunt vel qui in perpetuum futuri sunt, ibi hospitare non audeant, nec censum aut tributum aliquod requirant, absque voluntate, ut præfati sumus, abbatis. Insuper, omnem decimationem E meæ substantiæ, scilicet panis et vini et quidquid decimari oportet, contrado.

* phrasis manca

10. Abbatem dominumque loci istius his præficio, nomine Salvatorem, sanctissimum et ab omnibus laudabilem; et fratres sub eo degentes, a quibuscumque partibus advenerint, quanto tempore sociari monasterio voluerint, stabilio et confirmo. Abbatem autem habere, Fratribus non per munus aliquod nec per vitium nec per favorem neque per adulationem, sed secundum ordinationem sancti Benedicti, impero. Sanctoque Petro, quot singulis annis, quinque solidos Romæ abbati solvere mando. Omnes etiam ecclesias in omnibus meis comitatibus, quas modo teneo, integre et sincere absque ullo censu immunes trado. Sed et omnes illæ quæ a me cuiquam hominum contributæ *, post mortem illorum qui nunc tenent, ad sacratissimum locum revertantur. Sed et ecclesiam sanctæ Dei Genitricis Mariæ, quæ dicitur de Solaco vel de Finibus-terræ, cuidam Bonofilio in beneficio dedi quamdiu viveret: post mortem autem ejusdem præfatam ecclesiam trado sancto Petro ac almo Severo, consentientibus Goscelino et Achelino filiis ejus, primitus calumniantes, sed F postmodum, a me dato pretio, libentissime annuentes. Item dono ecclesiam S. Genii confessoris ubi sua sacrata ossa tumulata jacent, ubi abbatiam fieri jussi, sub regimine abbatis S. Severi, cum omnia pertinentia concedo, cum consensu Otdati vicecomitis atque Arnaldi abbatis præfati loci.

* chart. contributa.

11. Ad ultimum, trado castrum Palæstrion, cum omnibus appendiciis suis, et omnia pertinentia in silvis, in pratis, in villis, in landis, in aquis, in pinetis vel in vineis, cum omnibus militibus seu armicolis.

12. Omnia concedo quæ sunt inter duos fluvios ab Alpheano, qui modo vocatur vulgo Aturris, usque ad Gavarsuasensem; stabilio, decerno, confirmo, delego, trado ego Willelmus Sancius, cum hac tabula auro argentoque pulchre ornata, principi apostolorum sancto clavigero Petro, necnon gloriosissimo martyri Severo, imprecans omnes maledictiones quæ scriptæ sunt in Veteri Testamento, super eos venire qui huic sacratissimo loco in nullo obstiterint. Si quis autem episcopus præpotens, sive ex nostris parentibus, consanguineis, majores aut minores, quælibet persona, sive

EX CHAB. MONAST. S. SEVERI.

sive sit vir aut mulier, ex hiis tentaverit minuere: ex Dei omnipotentis auctoritate necnon omnium sanctorum, auctoritateque apostolica S. Petri, necnon pontificis suæ sedis præsidentis, sit excommunicatus et ab omni congregatione christianorum separatus, parsque eorum sit cum Acham filio Carmi, et cum Dathan et Abiron, quos terra vivos absorbuit; pereantque cum apostata Juliano perditoque Daciano: sint damnati cum Nerone et mago Simone; ardeant sine fine maledicti, cum diabolo et angelis ejus, in igne et sulphure, in secula seculorum. Amen. Amen. Fiat. Fiat.

13. Post actum malum, si quis ad satisfactionem venire voluerit, perpetrata mala, seu damnum quod intulerit, in quadruplum restituat; septemque libras auri monasterio tribuat; et quia eumdem locum tradidimus sanctæ apostolicæ sedi, pedibus nudis adeat, et litteras a præsule Romano susceptas suo episcopo proprio repræsentet. Ut D autem hic in præsenti et in futuro ævo charta hæc firmissime credatur, mea manu seu uxoris filiorumque, necnon episcoporum vel fidelium manibus roborare dignum vel auctorisare decrevi, vel stabilivi.

† Signum Willelmi Sancii comitis, qui hanc chartam fieri jussit. † Signum Urracæ comitissæ. † Signum Bernardi Willelmi, filii ejus. † Signum Sancii, filii ejus. † Signum Godefridi Burdegalensis episcopi. † Signum Orioli Sancii de Fageto † Signum Donati Garciæ de Donagelo. † Signum Aquelini Atilii de Calonar. † Garciæ Mancii de Bergiu. † Signum Odonis, Auscitani archiepiscopi. † Centuli Gastoni. † Signum Gastoni Centuli de Bearno. † Signum Azinelli Elzii de Samadello. † Signum Asnarii Elsi. † Signum Bergomi Sancii. † Garciæ Lupi de Sylvestro.

B

LITURGICA DE SANCTO SEVERO.

E

NOTA DUBUISSONII (1). Ex supradictis patet duo S. Severi festa quotannis solemni ritu hoc in monasterio celebrari solita, nempe primam festivitatem, in die ejus gloriosi martyrii, prima die novembris, qua Wandalorum crudelitate truncatus fuit; sic enim in antiquo nostro hagiologio seu martyrologio festivitas ejus annuntiabatur: " Kalendis novembris, in pago Vasconico, apud castrum Palæstrion, natale S. Severi, qui, post fluminis divisionem et regis Adriani sanationem et populi prædicationem, multis coruscans miraculis, meruit capite decollari. " Succedente vero tempore, festivitas hæc translata fuit ad diem octavam novembris, ob festum Omnium Sanctorum, quod ab universa ecclesia prima ejusdem die celebratur; et ideo subinde annunciata est hæc S. Severi festivitas VI idus novembris, ut et celebrata. De qua translatione extat adhuc penes nos bulla Clementis papæ V, data anno 1307, quam statim ad longum referam. Secunda autem festivitas S. Severi in ejus honorem celebrari solita,
C est solemnitas hujusce jamjam supra scriptæ translationis, quæ sic quotannis annunciari solet, ex antiquo hagiologio: " V° idus octobris, susceptio capitis beatissimi Severi martyris "; in qua eadem die, fit processio generalis per urbem. Officium olim hujus diei erat tantum novem lectionum, et officium alterius solemnitatis, in die martyrii, erat duodecim lectionum. Hæc specialia officia in his festis decantari solita subjiciam bullæ supra laudatæ, quam hic censeo referendam

Bulla Clementis papæ V, data anno 1307, pro celebratione festi S. Severi, die octava novembris, cum olim celebraretur prima die ejusdem mensis, in qua fuerat martyrio coronatus.

Clemens episcopus, servus servorum Dei Venerabili fratri episcopo Adurensi, salutem et apostolicam benedictionem. Licet, pro veneratione sanctorum, missarum et aliorum divinorum solemnia certis celebrari diebus mater ecclesia duxerit statuendum, cum tamen plurium festorum uno eodemque die concurrit diversitas, in celebratione hujusmodi divinorum æquum satis arbitramur et congruum, ut pro evitando diversitatis incommodo, alterius festi celebritas immutetur. Sane dilectus filius Galhardus abbas monasterii S. Severi, ad Romanam ecclesiam nullo medio pertinentis, ordinis S. Benedicti, Adurensis diœcesis nuper nobis humiliter supplicavit ut, cum festum dicti sancti ab olim consueverit immediate sequenti die post festum commemorationis Sanctorum Omnium celebrari, quo etiam die fidelium defunctorum exequiæ celebrantur; sicque aut non perfecte vel non solemniter, sicut decet, aut non absque magno celebrantium difficultatis incommodo hujusmodi officiorum solemnitas valeat celebrari; solemnitatem prædicti festi S. Severi et ejus celebrationem officii in octavum diem post præfatum festum commemorationis Sanctorum Omnium transferre et immutare, de benignitate apostolica dignaremur. — Nos igitur Deo gratum et æquitati congruum fore putantes petitioni ejusdem abbatis annuere favorabiliter in hac parte, fraternitati tuæ, per apostolica scripta, mandamus quatinus, si conventus præfati monasterii nec non cleri et populi dicti loci ad id accedat assensus, postulata super hoc authoritate nostra F
statuas, ordines et concedas. — Datum apud Laureum montem Burdegalensis diœcesis, sexto idus octobris, pontificatus nostri anno tertio.

OFFICIUM S. SEVERI

In festo martyrii ejus olim celebrari solitum (2).

In I Vesperis. Hymnus.

Gloria, Christe et decus sanctorum !
Quas in honore fundimus Severi
Martyris tui, supplices rogamus *
Suscipe laudes.
Qui diadema regium contemnens,
Cunctaque secli blandimenta spernens,
Vicerat mundum, nomine et corde
Rite Severus.
Sed tua, Christe, amplectendo jussa,
Simplici mente factus est columba,
Facie lætus, habitu modestus
Cordis et oris.
More serpentis, satagens illæsum
Caput servare, pro te, qui es rerum
Caput et auctor, corpus hic objecit
Sanguine fuso.

* *vox suppleta a D*

(1) Tom. I, p. 101-103. (2) Apud Dubuissonium, tom. I, p. 103. *In noct. lectiones desumpta sunt ex Vita prima.*

A Quem suo jussu monitum de cœlis,
Angelo duce, gratia cœlestis
Misit doctorem oris ab extremis
Finibus istis.
Pro tuo clero, beate Severe,
Inclite Christi martyr, intercede,
Quem ante Deum ducem speramus
Atque patronum.
Gloria Patri genitæque Proli,
Et tibi, sancte, similis ab utroque,
Pneuma, cum quibus honor est et virtus
Una per ævum. Amen.

Ad Magnificat. Ant. Beatissimus Christi martyr Severus regali propagine stirps floruit fructifera; de qua suaviter redolet per totum mundum sancta Ecclesia. Terreni sceptri sublimitate spontanee voluit privari, et Christum desiderabat totis visceribus imitari.

Oratio.

Concede, quæsumus, omnipotens Deus: ut qui beati Severi martyris tui monitis mirificisque miraculis populum tuum ab infideli revocare dignatus es perfidia; ejus intervenientibus meritis im-
B marcessibilem æternæ remunerationis coronam securi percipere mereamur. Per Dominum.

Ad officium noct.

Invit. Summæ regem gratiæ venite adoremus, qui Severum terreni regni sceptra spernentem gloriose suscepit in cœlis triumphantem.

In I nocturno.

Ant. Athleta Dei Severus in Christi fide religiosissimus alta oriundus extitit prosapia, et parentum lege gloriosus heres regni obtinuit sceptra.

Ant. Barbarorum regnum dum ad tempus rexisset strenue, quod legali possederat jure, cœlestis regni instigatus amore, terreni sceptri se privavit honore.

Ant. Compositis tandem regni gubernaculis, decrevit adhærere christicolis, et divinæ legi magis voluit subesse, quam dominio tyrannicæ potestatis barbaris præesse.

Ant. Dominio regni privatus altiori contemplatione est admonitus ut, ad probandum boni cer-
C taminis triumphum, solus devolaret in eremum.

Ant. Exorta superni luminis gratia, mox dilecti sui * in tantum irradiabant pectoris intima, ut juste et pie vivendo, omnibus factus sit exemplum, arctæ et angustæ viæ proposito.

* *supplendum forsan* dono, *nisi legendum* dilecti Severi *vel* dilecti Dei.

Ant. Fortis ut athleta, postquam plurima tentationum vicit pericula, arctiori divini amoris ardore succensus et peregrinationis studio est incitatus.

Post I lect. ℟. Gloriosus martyr Domini Severus, virtutum gratia plenus, volens fugere populi favorem, assumpsit peregrinationis laborem. * Et spreto omni honore patrimonii, non surdus auditor extitit evangelii. ℣. Divina gratia inspiratus et constantia fidei roboratus, perfecte Christum est imitatus. Et spreto.

Post II lect. ℟. Delegit quosdam hujus secreti conscios constantesque ad inceptum propositum socios;* et communi decreto horum, adiit Romam ad poscenda suffragia apostolorum. ℣. Non sine consilio divinæ bonitatis, in primis fulciri voluit benedictione apostolicæ auctoritatis. Et communi.

Post III lect. ℟. Ea tempestate Higenius arcem apostolatus, divina præstante clementia, solerti gubernabat providentia. Ut vidit Severum cum suis sociis, * mox cognovit quod Dei gratia esset cum illis. ℣. Vere æmulus caritatis honeste suscepit eos omni officio humanitatis. Mox.

Post IV lect. ℟. Evoluto aliquanto tempore, imbutos salutaribus monitis nolens eos tardare proposito, * de futura passione vaticinavit eis, divinæ mentis præsagio. ℣. Bravium, filioli, æternæ hereditatis, quod avide quæritis celeriter invenietis. De futura passione. Gloria.

In II nocturno.

Ant. Gloriosus Severus apostolica benedictione confortatus, pro Christo sustinere volens passionem, iter devertit ad barbarorum nationem.

Ant. Hæsitanti in cœpto proposito, taliter angelico monitus est alloquio: Gloriose agonista, Severe, noli quasi dubius timere; per triumphum passionis, obtinebis palmam æternæ remunerationis.

Ant. Ista voce dilectus Deo confortatus, socios sui itineris est consolatus, ut confidenter coronam victoriæ sperarent et ab incepto se non retardarent. E

Ant. Charismate divino plenus, ut supernæ prævisioni placuit, ad barbaras nationes Vasconum pervenit, ubi ad comprobandum sua merita plura ostendit Dominus miracula.

Ant. Luminis superni comitatus jubare, in primis divertit ad castellum Palæstrion nomine, ubi tunc sedes erat regia, cujus lege coercebantur totius imperii frena.

Ant. Mirum in modum Alpheano appropinquantes fluvio, impediti navigio, sed ad solita sanctus Severus recurrens arma, mox subvenit misericordia divina.

Post V lect. ℟. Subveniente divina clementia, per medium divisi fluminis alveum factum est siccum * iter in profundo. ℣. Quo transeunte sancto Severo cum sociis, magnum miraculum factum est indigenis. Iter.

Post VI lect. ℟. Fama tanti miraculi percussus illius terræ rex Adrianus, jussit eos deduci ad se, * et reverentia humilitatis recepit eos honeste. ℣. Hac prodigii divulgata novitate, cœpit eos tractare omni humanitate. Et reverentia.

Post VII lect. ℟. Hic Adrianus gravissima F infirmitate detentus; nullus eum curare poterat medicus;* jam desperans de sua salute, Severum alloquitur: ut pro eo Dominum roget deprecatur. ℣. Serve Dei excelsi, si per te restituerer sanitati, regnum meum tibi darem, et socios tuos magnis muneribus exornarem. Jam desperans.

Post VIII lect. ℟. Audiens beatus Severus regis infirmitatem, et videns cordis contriti humilitatem, talibus aggreditur dictis: * Si per baptismatis regenerationem purificeris, et verum Deum creatorem tuum confiteris: ℣. Morbis omnibus remotis, sanitatem recuperabis animæ et corporis. Si per. Gloria. Si per.

Prosa. Confitendo verum Dominum, et auctorem cœlorum unum Trinitate perfectum, atque præter hunc non alium: (Constat judex omnium vivorum nec non mortuorum,) baptizatus videbis mirabilia, nam ditaberis * Spiritus sancti gratia, et corporis salutem vere impetrabis.

* al. [illegible]

Ad cantica. Ant. Alma Superni gratia donante, sanctoque Severo orante, post baptismi regenerationem, rex integram adeptus est curationem. Quod videntes sui, cœperunt laudare magnalia Dei.

Post IX lect. ℟. Beato Severo verbum salutis populo monstrante, rex taliter eum alloquitur : O vir sanctissime, ab uno periculo quod restat nos eripe, * ut omnis hic populus credat in Dominum per te. ℣. Immanes duos serpentes hunc portum fluminis diu obsidentes omnemque patriam polluentes nociva peste, tuis orationibus repelle. Ut omnis.

Post X lect. ℟. Mox vir Domini cupiens firmare cor credituri populi * per virtutem divini miraculi, de Dei misericordia confisus, simul cum rege et omni populo, adiit locum intrepidus. ℣. Cumque illuc pervenisset, et orationis verba finisset, dracones ejus obtemperantes jussui recesserunt in profundum abyssi. Per.

Post XI lect. ℟. Talibus visis miraculis exortum est magnum gaudium in populis et provoluti ad pedes beati Severi, deprecati sunt, * ut ab eo mererentur baptizari. ℣. Cœperunt unanimiter Deum glorificare et compuncti corde sanctum Severum postulare. Ut.

Post XII lect. ℟. Exultemus omni cordis jocunditate, in hac speciali patris nostri Severi solemnitate, in qua factus est gloriosus cœli senator, * qui totius Vasconiæ extitit prædicator. ℣. Susceptus est hodie ad cernendam Regis æterni faciem ; hodie thronum meruit inter eos qui cum Christo sunt hoc seculum judicaturi. Qui totius. Gloria. Qui totius.

Prosa. In aula cœlestis palatii, immortali conjunctus judici, duodeno exaltatus solio congaudet judicio. Ingentem * duodeni tribuum judicis habet ministerium ; pondus gravatum crimine aperto trahit examine. In choro apostolico non minor ex merito, ligandi atque solvendi additus potestati ; per dignum sanguinis pretium gemma splendens et flos martyrum : ubi pro nobis erit intercessor ac veniam obtinebit delictis, adjutor atque pius interventor.

In Laudibus.

Ant. Baptizatis et perfecte in Christi fide confortatis, se ipsum cunctis pro exemplo monstravit, et ad majora quotidie provocavit.

Ant. Crescente numero fidelium, christiana religione Vasconia illuminatur et sanctus Severus ut pater ab omnibus honoratur.

Ant. Dum vir beatus pabulo vitæ reficeret eos provide, sciens sibi appropinquare passionem, hostili manu prædixit eis venturam Wandalorum nationem.

Ant. Ea tempestate, gens Wandalorum persecuta est religionem christianorum, et ut prædictum est per sanctum Severum, veritas mox secuta est rerum.

Ant. Forti manu venientes, Wandali obsederunt ripam fluminis Alpheani ; sed, orante S. Severo, præter solitum excessit alveum, et dimovit exercitum paganorum.

Ad Capit. ℟. Severe martyr, ave ; nobis da gaudia vitæ. ℣. Servorum gemitus audi. ℟. Nobis da. Gloria. Severe martyr.

Hymnus.

Deus, spes nostra unica,
A quo subsistunt omnia,
Natura lege propria,
Quæ vere sunt essentia :

Ad te obnixis precibus
Cordis lacrymas fundimus :
Miserere, piissime,
Et nos placatus respice.

Culpis nostris merentibus
In mœrore arescimus,
Malisque imminentibus
Pene victi deficimus.

Sed, mundi factor machinæ,
Quem nulla possunt fallere,
Qui cuncta moderamine
Tuæ regis scientiæ :

Tu ignem sancti Spiritus
Nostris infunde sensibus,
Qui cordis habitaculum
Tibi faciat placitum.

Malorum cuncta genera
Tua pellat clementia,
Et quo nos premunt crimina
Erigat tua dextera.

Pia sacrati martyris
Severi tuis famulis
Succurrat intercessio,
Vitæque ditet præmio.

Tu ergo, martyr inclite,
Ante Deum nos protege,
Quo meruisti scandere,
Fuso sacrato sanguine.

Sit trino Deo gloria,
Per infinita secula,
Quem unum in substantia
Fides credit catholica. Amen.

Ad Benedictus. Ant. Gloriosus martyr Domini Severus omni virtutum perfectione plenus, cognoscens instare ejus vitæ terminum, suis administravit verbi viaticum, et tradidit se pro eis spontanee martyrio, exultans et gaudens in Domino, cui gloria et imperium per secula seculorum.

Ad Tertiam.

Ana. Congratulemur omnes simul in Domino, annua præconantes solemnia ; adsitque nobis beatus athleta Christi Severus, et liberet a seculi naufragiis, ac reficiat cœlestibus cibis ; qui puerum undis die ac nocte submersum parentibus reddidit illæsum ac cœlesti pane mirabiliter ditatum. Alleluia. Alleluia.

Ad II Vesperas. Hymnus.

Vocibus cordis resonemus omnes
Consonas laudes, jubilando regi
Omnium regum, meritis Severi,
Militis almi.

Lucis æternæ radio refusus,
Sceptra contemnens vaga vanitatis,
Ut coronis æthérea ditari
Posset in aula.

Quod vetus quondam Moyses in ponto,
Hoc novus nunc hic Moyses in amne :
Ille tunc virga mare, fugat undas
Hic voce sola.

Obvio regi salus ipse factus,
Dum globo jam dæmonico refertum,
Orbe septeno laceraret illum
Pestis iniqua.

Unde præsentes petimus canentes
Cordis expurges maculas ut omnes
Perfrui nobis tribuas coruscis
Opibus altis.

Sit salus perpes Domino decusque,
Qui regit totum sine fine cosmum,
Unus et trinus, residens in arce
Secula cuncta.

Ad Magnificat. Ant. Hodie insignis Severus, Vasconiæ patronus, per devotæ orationis obtentum crescente Alpheano, Wandalorum dimovit impetum. Hodie cum multis aliis martyrium adeptus est obtruncatione capitis. Hodie, obsequio angelorum

A angelorum caput deportavit proprium usque ad sepulcri locum : ipsi honor et gloria qui hæc sibi præstitit beneficia.

Oratio. Omnipotens sempiterne Deus, qui beatum Severum, martyrem tuum, inclitum nobis disposuisti esse patronum : concede, intercessionis ejus munimine, ita nos omnium vitiorum sordibus carere, ut ad tuæ beatitudinis celsitudinem feliciter pervenire mereamur. Per Dominum.

Orationes per octavas. Deus, qui per beatum Severum martyrem tuum plura nobis exhibere dignaris beneficia : dietim nos ad altiora subleva dona; quatinus, cujus sacratissimo corpori devote assistimus, ejus spiritui in cœlo quondam jungamur. Per Dominum.

Deus, qui beatum Severum, transitoriæ dignitatis pro te spernentem sublimia, glorioso martyrio decorasti et stola perpetuæ jocunditatis induisti : concede, ut terrena spernendo et eum perfecte imitando, quem dedisti nobis hic egregium doctorem, apud te sentiamus pium patronum et defensorem. Per Dominum.

Immensam clementiam tuam, omnipotens Deus,
B humiliter imploramus, ut qui fragilitate carnis præpediti innumerabiliter peccamus, beatissimi Severi martyris tui precibus adjuvemur ; quatinus, cujus sacratissimum corpus hic pio amore venerabiliter amplectimur, ejus suffragantibus meritis, ab omni adversitate liberemur. Per Dominum.

Respice, Domine, de cœlo et vide, et visita locum istum beati Severi, martyris tui, cum habitatoribus ejus ; et protege ab incursu hostilium nequitiarum, atque ab insidiis spirituum immundorum et fulgurantium tempestatum, nec non ab æstuantis incendii periculis ; neque aliorum involvamur peccatis, qui pro nostris non valemus respondere * delictis. Per Dominum.

* *vox suppleta*

OFFICIUM.

In susceptione, alias translatione capitis sanctissimi Severi, de partibus Hispaniæ delati.

Ad Vesperas.

C **Ad Capit.** ℟. Sanctissimus miles Christi Severus, Vasconiæ gentis nunc pius defensor et patronus, populum credentem doctrina salutis in fide confortavit et baptismate in Christo regeneravit, * ac semper in necessitatibus mox subvenit. ℣. Caput suum hodie angelus detulit Hispanicis partibus, et hic reposuit, ut nobis prosit. Ac semper. Gloria.

Ad Magnificat. Ant. Inclite cœlorum palatii senator, Severe, colentem diatim tuos nobiles triumphos precibus tuis subleva plebem ; et qui, deposito diademate, novus tiro meatum divisisti fluminis, quo transcurso, Vasconicam gentem totam purgasti unda baptismatis : apud ipsum pro nobis intercedere digneris, qui caput tuum hodie per angelum suum hic jussit deportari Hispanicis partibus : ut tecum mereamur adscisci cœlestis regni civibus.

Oratio. Deus, qui hodierna die pretiosissimum caput almifici regis, martyris tui Severi de partibus Hispanicis in hoc tuo monasterio, per angelum tuum repentino volatu deferri mirabiliter voluisti : concede propitius, ut qui ejus solemnia celebramus, quæcumque in nomine Filii tui Domini nostri Jesu Christi petierimus, precibus et meritis tanti regis martyris consequamur. Per eumdem.

In Laudibus.

Ad Benedictus. Ant. Insignis athleta Domini, Severe, nobili triumpho passionis decoratus, hostia viva pro tuis Deo immolatus, apud illum intercede pro nobis, aut pro nostris peccatis, qui caput tuum hodie per angelum suum de externis finibus hic jussit deportari : petimus, non desistas tuo interventu nos gubernare, et a cunctis periculis hic in perpetuum salvare.

Lectiones de S. Severo. Ex proprio Ausciensi. — Severus et Gerontius cum quibusdam sociis, juxta antiqua Vasconiæ monumenta, missi sunt ut huic regioni Christi fidem prædicarent. A barbaris qui, imperante Honorio, initio quinti seculi maximas in illis partibus clades intulerunt, E trucidati sunt in odium fidei christianæ. Sanguinem fuderunt in territorio Adurensi, in quo celebre exstabat monasterium nomine S. Severi insignitum, et sub ejus invocatione antiquitus constructum. Ibi Severus ut martyr et totius regionis vir apostolicus magna solemnitate recolitur. Non longe a monasterio sancti Severi exstitit olim monasterium Sancti Gerontii nomine cognitum, cujus basilica multum exornata et in sacra supellectili dives a Calvinistis exspoliata fuit.

Ex proprio Tarbiensi. Severus et Gerontius a Wandalis oriundi, cum quibusdam sociis, juxta antiqua Vasconiæ monumenta missi sunt, ut huic regioni Christi fidem prædicarent. A barbaris qui, imperante Honorio, initio quinti seculi maximas in illis partibus clades intulerunt, trucidati sunt in odium fidei christianæ. Sanguinem fuderunt in territorio Adurensi, in quo celebre exstat monasterium nomine sancti Severi insignitum et sub ejus invocatione antiquitus constructum, cui adjacet civitas quæ ex celebritate loci videtur accrevisse et caput Vasconiæ nominatur. Ibi Severus ut martyr et totius regionis vir apostolicus magna solemnitate recolitur. In martyrologio ejusdem abbatiæ festivitas S. Gerontii martyris notatur quinto idus decembris. Exstitit olim intra fines diœcesis monasterium celebre, sancti Gerontii nomine cognitum, cujus basilica multum exornata et in sacra supellectili dives a Calvinistis expoliata fuit anno 1569. F

NOTA. In litaniis sanctorum Aquensis ecclesiæ, sec. XIII post S. Stephanum et S. Saturninum, S. Severus *invocabatur. In breviario Aturensi anni 1829,* Severus *et Gerontius martyres coluntur die 16 januarii, ritu semiduplici. Lectio eadem est quæ in proprio Tarbiensi. Sed in editione breviarii Aturensis anni 1847,* Severus *colitur solus die 9 novembris. Lectio eadem est, præter S. Gerontii memoriam. In proprio Tarbiensi et in Ausciensi coluntur 13 febr.*

A D

DE S. JANUARIO II

G. V. H. EPISCOPO BENEVENTANO, CONFESSORE.

Memoriæ selectæ. S. Januarius II, sedulo distinguendus a S. Januario I.

S. Januarius, *nominis hujus secundus, ab homonymo sancto Januario I sedulo distinguendus est. Uterque Beneventi civis, Beneventi episcopus uterque, atque ex Januaria gente Beneventana oriundus, vita ac meritis sanctus uterque, diverso tamen mortis genere ad cælos migrarunt. Magnus enim ille ac toti orbi notissimus Januarius, nominis hujus primus, glorioso martyrio, ac post martyrium gloriosiori etiam quotannis miraculo liquescentis sanguinis clarus, Beneventum vivus, Neapolim illustravit defunctus; hic vero confessor in pace quievit Beneventi medio seculo et amplius post sanctum martyrem prædecessorem. Sanctum* Januarium *confessorem cl. episcopus Hefele* (1) *rite distinxit a* B *sancto Januario martyre; quod autem hunc* Januarium II *sanctitatis titulo privavit, fecit injuria. Sancti enim titulo ac nomine et honore apud Beneventanum patriam alter* Januarius *gaudet, quamquam celeberrima primi Januarii gloria posterioris nomini ac honori velati nubem obduxisse dicenda est, ita ut inter Beneventanæ ecclesiæ clerum neque imo subsellii virum invenerim, qui alterius* Januarii *et sanctitatem et cultum præfracte negaret. Sunt enim homines interdum patrum suorum gloriæ incurii. Neque hoc solo exemplo didici esse homines ecclesiasticos, sanctorum qui in suis ecclesiis coluntur, ignaros et incuriosos.*

Cultu publico gaudet apud Beneventanam ecclesiam. 2. *Cultum publicum ab ecclesia Beneventana* S. Januario *civi atque episcopo exhibitum, luce clarius demonstrant duo altaria in cathedrali Beneventi ecclesia in sancti hujus honorem Deo dedicata. Unum est altare sanctorum pontificum qui Beneventanam sedem illustrarunt, quos inter in altaris tabula depictus est* S. Januarius II; *cui fidem, præter oculos, præstat instrumentum authenticum consecrationis, peractæ die 8 decembris anno 1692, quod reperitur in archivis cathedralis Beneventanæ, in* Regesto instrumentorum ab anno 1686- C 1692, *ubi inter sanctos quorum in honorem altare erat consecratum nomen* Januarii secundi, *ipsemet legi, fol. 237. Alterum est altare sanctorum civium Beneventanorum, quos inter* Januarius II *in tabula depictus cernitur, cujus itidem nomen, in prædicto Regesto fol. 239, authenticum consecrationis instrumentum exhibet. In codice ms., auctore Vipera, qui codex in archivis archiepiscopatus Beneventani conservatur,* S. Januarius II *recensetur inter sanctos* quorum festa Beneventana ecclesia non celebrat. *In diptycho Ursini, Beneventi in synodo Provinciali publicato, anno 1691,* S. Januarius, *undevigesimus Beneventi episcopus censetur anno 347. In Beneventana Pinacotheca, auctore Joanne de Nicastro, Metropolitanæ ecclesiæ archidiacono* (2) *de sancto* Januario *hujus nominis secundo hæc fit mentio:* Sanctus Januarius II et decimus octavus Beneventi episcopus, S. Cassiano ad immortalem vitam translato successit anno trecentesimo quadragesimo septimo. Quo anno, Julio I pontifice Maximo, Sardicensi concilio interfuit ac ita subscripsit: Januarius a Campania de Benevento Episcopus. Ibidem ejus octavum exstat caput de alieno ministro ecclesiæ non ordinando. Hujus sancti episcopi posteris æviternam commendavit memoriam Binius ad Concilium Sardicense, Coloniæ editum, brevi hoc elogio: Ex Italia vero lumina clarissima eamdem synodum illustrarunt nobiles sanctitate et illustrium sedium episcopi, Protasius Mediolanensis, Severus Ravennas, Lucillus Veronensis, Januarius Beneventanus episcopi. Denique anno trecentesimo sexagesimo nono, meritis dives, diem suum clausit extremum. *Cantelius noster* (3) *inter episcopos Beneventanos sanctorum fastis* E *adscriptos, recenset nomen* sancti Januarii alterius anno 343, qui Sardicensi synodo interfuit. *Marius de Vipera, archidiaconus Beneventanus* (4), *ea fere ad verbum dixerat, quæ Joannes de Nicastro in suam Pinacothecam intulit. Ughelli* (5) *eadem ferme quæ præcedentes, refert: eamdem quoque* S. Januarii *subscriptionem concilio Sardicensi affert, videlicet:* Januarius a Campania de Benevento, *quam frustra confirmat exemplo aliorum episcoporum, qui præter urbem, provinciam quoque subscripto nomini adderent. Beneventum enim non est in provincia Campaniæ. In hac editione Veneta Italiæ Sacræ, loco citato, post Januarii elogium ex Lucentio additur:* Mense novembri hujus sancti memoriam indicat ecclesia Beneventana: annus obitus ignoratur. *Quæ Lucentii nota causa est cur* Januarium *huic diei assignatum habeamus.*

3. *De sancto* Januario II *non multa memoriæ prodita sunt. Haud tamen immerito inter clarissima Italiæ lumina, nobilem sanctitate atque illustris sedis episcopum* Januarium *nostrum, cl. Binius in notis ad concilium Sardicense, p. 488 edit. Colon., connumerat. Eas enim partes in concilio* F *egit, quæ virum auctoritate gravem, ecclesiasticæ disciplinæ studiosissimum demonstrent. Ipsius est canon XVIII, qui latine tantum habetur (non VIII, ut apud Ughelli* (6) *legitur). Apud Mansi* (7) *ita refertur:* Januarius episcopus dixit: Illud quoque statuat sanctitas vestra ut nulli episcopo liceat alterius episcopi civitatis ministrum ecclesiasticum sollicitare et in suis parochiis ordinare. Universi dixerunt, Placet: quia ex his contentionibus solet nasci discordia; et ideo prohibet omnium sententia ne quis hoc facere audeat. *Textus græcus hunc canonem non habet; judice autem Hefelio olim in græcis exemplaribus fuerat, uti concludi licet ex illa antiqua versione in qua reperitur apud Mansi* (8). *Canon græcus XV ejusdem ferme sententiæ est: quare in Corpore Juris canonici* (9) *canon XVIII et XIX (græcus XV) textus latini, ex utroque in unum coaluerunt. In*

Concilio Sardicensi interfuit

(1) *Conciliengeschichte*, tom. I, p. 545, edit. 1873. (2) Lib II, De sanctis viris Beneventanis ac virginibus, cap. 3, p. 74. — (3) *Metropolitanarum urbium hist. civilis et eccl.*, parte III, dissert. III, cap. 8, num. 6. (4) *Chronologia episc. et archiepisc. metropolitanæ eccles. Beneventanæ*, p. 17. — (5) *Italia sacra*, tom. VIII, p. 15. — (6) Loc. cit. — (7) *Sacrorum conciliorum nova et ampliss. collectio*, tom. II, p. 650. — (8) Ibid., tom. VI, p. 1207. (9) Dist. LXXI, c. I.

elencho

A *elencho subscriptionum apud Labbe,* (1) *ordine quintus, statim post magnum Athanasium subscribit,* Januarius episcopus Beneventanus. *Quam arbitramur esse legitimam sancti* Januarii *subscriptionem, illegitimam vero et spuriam alteram illam judicamus quam in fragmentis Hilarii reperimus, ubi 15 loco legitur* Januarius a Campania de Benevento. *Quam jure suo explodit Joannes de Vita* (2)*: nunquam enim Beneventum pertinuit ad Campaniam. Huc afferemus observationem Philippi Labbei* (3): In ms. codice antiquo, post Osium recensentur hi tres : Vincentius de Capua legatus sanctæ ecclesiæ Romanæ, Januarius de Benevento legatus ecclesiæ SS., Calepodius Neapolitanus legatus ecclesiæ SS. *Deinde idem Philippus Labbeus annotationem quamdam Petri Crabbi in editione anni 1551. Ubi inter diversas sententias de numero patrum concilii Sardicensis, hæc leguntur.* Verum Dist. 26 in decretis * ca. Sexta Synodus, legitur ita: Quarta synodus Sardicensis in qua patres 60 statuerunt canones 21, quorum auctor maxime Osius Cordubensis episcopus, et Vincentius

* ca. vero Decret. part. I. Dist. XVI c. q. XI.

B Capuanus et Januarius Beneventanus, et Calepodius Neapolitanus sanctæ Romanæ ecclesiæ legati exstiterunt (4). *Fuerunt ergo qui* Januarium *inter legatos Julii I ad concilium Sardicense computaverint, sive iste rumor fuerit ex nota viri sanctitate et doctrina ortus, sive opinio ex inscriptionum ordine ac loco nata. Quidquid est, ego Baronio libenter assentio* (5), *ad annum 347 n. 10 scribenti:* Missi sunt legati Sardicam ad concilium a Julio Romano pontifice Archidamus atque Philoxenus presbyteri : testatur id Athanasius (6), cui multo magis credendum putamus quam Gratiano (7), qui numerat alios legatos sedis Apostolicæ in synodo Sardicensi, nempe Vincentium Capuanum, Januarium Beneventanum et Calepodium Neapolitanum episcopos. *Nihilominus error iste* Januarium *commendat, cujus tanta meritorum fama exstiterit, ut Osio, Vincentio, Calepodio, summis viris, posteri eum æquipararerint.*

AUCTORE G. V. H.

S. Januarius II cum Januario I sanguine junctus videtur.

4. *Diximus principio utrumque Januarium, sanctos episcopos Beneventanos, ex eadem Januariorum gente Beneventana originem ducere. Pro hoc nostro* Januario *secundo, causa extra controversiam est, pro altero priore qui in Diocletiani persecutione martyr occubuit anno 305, Beneventani ac Neapolitani inter se digladiantur. Nostrum non est dissidentium sententias componere. Quia tamen hic locus postulat ut rei controversæ mentionem faciamus, aperiam utram in partem concedam. Sentio cum cl. Joanne de Vita* (8) *nulli dubio subjacere S. martyrem Januarium, cujus gloriosum miraculum Neapolim quotannis illustrat, Beneventana Januariorum gente originem ducere, eamque gentem, Beneventi florem, utroque sancto episcopo jure ac merito gloriari.*

Annus diei natalis et mortualis ignoratur.

5. *De anno natali sancti* Januarii *secundi et de anno sancti obitus nihil habeo quod sine hæsitatione affirmem. Unicam temporis notam historia certa affert, annum videlicet 347, quo concilio Sardicensi* Januarius *interfuit. Puto igitur jam aliquamdiu Beneventanam sedem occupasse* E *antequam ad concilium proficisceretur. Gratis utique Joannes a Nicastro in Pinacotheca supra laudata affirmat* Januarium *anno 347 successisse sancto Cassiano ; gratis iterum annum obitus trecentesimo sexagesimo nono assignat. Quum tamen annus 347* Januarium *episcopum viderit, probabili ratione credimus eum pueritiæ annos penes sanctissimum gentilem suum Januarium primum duxisse, atque ex hac sanctissimi viri institutione futuræ sanctitatis pretiosissima germina suscepisse. Solet enim inesse aliquid divinæ scintillæ in electo sanctorum genere, præsertim si martyrum sanguine consecratum fuerit. Plerique sanctorum quorum publicus cultus est, cum lacte materno pietatem suxisse videntur.*

(1) *Conciliorum collectio maxima*, tom. II, p. 658. — (2) *Thesaurus antiquitatum Beneventanarum*, tom. I, pp. 154, 155. — (3) Tom. cit., p. 659. (4) Ibid. (5) *Annales eccles.*, ad an 347, num. 10. (6) *Apologia contra Arianos* (P. G., tom. XXV, p. 338). — (7) *Corpus juris can.*, dist. XVI, c. XI. (8) Op. cit., tom. I, dissert. III.

C

DE S. MATURINO CONFESSORE F

LYRICANTI IN TRACTU WASTINENSI IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H.

§ I. De Vitis et Actis S. Maturini.

Historia S. Maturini valde obscura; ejus vitam recentiores tres scripserunt.

(Marchant Verne-et-Lune)

Historia S. Maturini *tantis tamque densis involuta tenebris jacet, ut claræ eam luci restituere desperemus, quippe quam insulsis fabulis fictisque genealogiis auctores Vitæ ejus deturpare non sint veriti. Ineptiarum primas procul dubio feret sacerdos quidam gallus J. B. Gillet, titularis capellæ Lyricanti*, qui anno 1810 edidit in lucem "Vitam S. Maturini, presbyteri Lyricantensis, Arelatensis episcopi, Galliarum primatis, historiæ Augustæ chronologiæ conformem, auctam anecdotis usque in illum diem incognitis„ Aliam Vitam gallice conscriptam, nondum typis traditam, accepi a R. D. Hebert, sacerdote oppidi Nemosii in Gallia. auctore ignoto. His multo antiquior est Vita* S. Maturini *rhythmica, gallico idiomate, auctore Joanne sacerdote Lyricanti, edita typis Jacobi Nyverd Parisiis, platea Judæorum, insignibus S. Petri, anno 1489. Cujus unicum exemplar supererat in Bibliotheca Parisina, quæ dicitur de l'Arsenal; reperitur in Chronicis sancti* Maturini, *gallice scriptis ab Emilio Bellier de la Chavignerie anno 1864. Prima Vita gallice, uti reliquæ duæ, conscripta fabulis scatet : secunda et tertia Acta ms. satis fideliter sequuntur, quin caveant errores manifestos.*

Quorum

2. *Primæ Vitæ nihil auctoritatis tribuimus, nec*

auctori

unus ineptas fabulas congessit,

auctori J. B. Gillet refutandi honorem habemus; quis enim patienter ferat figmentis insulsissimis, quæ ægri somnia dici merentur, historicum immorari? Cujusnam farinæ homo sit Gillet, ex uno specimine lector dijudicet. Maturinus, ait, ex antiquo illustri opulento genere oriundus, eoque Africano post bella Punica per imperii Romani provincias diffuso, præsertim per Gallias cis et trans Alpinam. Progenitores Marinus, Maurus, Maurencius, Macer, Macrianus audiunt; ista enim nomina communi orta stirpe videntur et synonyma sunt. Quibus placuit ortum referre ad Isin et Ino sive Leucotheam deam marinam, vel ad Learchum vel Melicerten, portuum deum. Pars Alexandro Magno et Chelidonia, principe femina Ægyptio sanguine orta, atavis gloriabatur. Quæ femina, cujus in honorem Alexander cognominam sibi urbem ædificasset Alexandriam, post Alexandri mortem Ptolemæum Lagum fugiens scapha defertur in Mauritaniæ littus, ubi tergeminos enixa est, quos tres Mauros sive tres Marinos vocant, quorum progenies ad facti memoriam stabiliendam urbem fundavit Tripoleos. Ex his
B Marinis per portentosa figmenta genealogiæ tandem pervenitur ad Marinum patrem Maturini, et Euphemiam matrem. Ex quo Marino Barones de Montmorency descendunt. Ipse Marinus Parisiis thermas ædificavit, deditque Parisinæ urbi insigne Navis, quod est symbolum scaphæ Isidos, Inus, Melicertes, refertque Chelidoniæ navim, principis feminæ, trium Maurorum genitricis, unde Marinus hic Galliarum proconsul genus ducebat. Hoc ortus patre Maturinus a Polycarpo Arelatensi episcopo baptizatur, parentes convertit, et tandem Polycarpus cum Sebastiano Romam profecturus Maturinum sacerdotio dignatur, eique ecclesiam Arelatensem credit. Romam perveniens Eutychiano pontifici, Maturini patruo vel avunculo, junioris episcopi zelum et res prospere gestas annuntiat. Quibus auditis pontifex patruelis dignitatem confirmat, suumque legatum creat ac vicarium Apostolicæ sedis trans Alpes. Ipse est Martinus qui in diptychis Arelatensibus post Polycarpi nomen legitur. Tandem per incredibilia mendacia fabula deducitur usque ad Constantini Magni tempora. Maturinus post ordinatos per Gallias episcopos et
C sacerdotes, post sanatam Theodoram, Maximiani privignam, post baptizatum Constantium, Constantini M. patrem, post Constantinum fide christiana imbutum, post salutatum Melchiadem papam, tandem Silvestri tempore Romæ piissima morte defungitur. Cujus sepultum corpus quum terra rejecisset, solemni pompa in Gallias reducitur, ac Lyricanti inhumatur. Habet sane lector quo ineptum scriptorem vel irrideat, vel indignabundus rejiciat.

alter ac tertius Acta sequuntur

3. Altera Vita quam secundo loco posuimus, a pio quodam viro, tempore Ludovici XIV, Galliarum regis, scripta videtur; dicit enim suo tempore Rhenum fuisse conterminum Galliæ, et ipse stylus huic ætati convenire visus est. Acta mss. fideliter sequitur. Tertia Vita, rhythmica, seculi XV ad finem vergentis, in pium usum peregrinorum ad sepulcrum S. Maturini confluentium composita, Actis uti diximus inhæret.

Actorum sunt binæ species et videntur fabulosa; e quibus pendent breviariorum lectiones præter Meldensis.

4. Acta S. Maturini confessoris ex multis codicibus manuscriptis inter se diligenter collatis in lucem edimus. Quorum sunt binæ species, quæ tamen una ex alia fluxisse videntur. Nisi quis contendat ex breviori Vita additis multis longiorem aliam excrevisse. Vita longior, si codices spectas, antiquior multo est quam breviores. Illam habet codex seculi X; ac fortassis eidem seculo vel nono attribuenda est. Has Vincentius Bellovacensis in Speculo Historiali, lib. XIII, cap. 158, Mombritii Sanctuarium, et codex Ultrajectinus sec. XV habent, una cum Petro de Natalibus. Horum tres priores eamdem Vitam nullo ferme vocabulo diversam tradunt; Petrus suum sibi compendium confecit. Acta S. Maturini fabulosa videntur, neque quidquam habemus quo falsa a veris secernere valeamus. Et fortassis præter ipsam Maturini personam ejusque sanctitatem nihil veri continent. Secundum Acta vixisse dicendus est tempore Maximiani Herculei, filius Marini et Euphemiæ conjugum, baptizatus a quodam Polycarpo, quem Senonensem episcopum Saussayus in sanctorum canonem retulit, uti in hujus diei prætermissis diximus. Polycarpus Maturinum erudivit in fide, et ejusdem parentibus baptizatis, annis natum viginti sacerdotio initiavit. Post legionis Thebææ martyrium Romani peste affliguntur, et ipsius Maximiani filia a dæmone possidetur, qui nullis incantationibus cedens fatetur se exire non posse, nisi a Maturino ejiciatur. Arcessitur Maturinus, qui cum sociis Romam tendens ad insulam Lerinensem divertit, S. Honorati memoriam veneraturus. Tandem Romam pervenit, ac magno cum honore acceptus populum a diversis malis, filiam imperatoris liberat a dæmone. Post vitam ibi sanctissime peractam mortem obit, ac sepulcro traditur; sed die crastina corpus sepulcro ereptum humi jacens invenitur. Tunc mirantibus omnibus unus militum narrat obstrictos se fuisse jurisjurandi sacramento a Maturino secum Romam profecturo, ut, si extra patriam mors illi obveniret, mortui corpus in Gallias transferrent. Hoc itaque factum est, manentibus prope beati viri tandem in patria terra quiescentis tumulum, Antonio diacono et Felice adolescente, una cum virginibus Anastasia et Gregoria. Hæc est Actorum compendiosa narratio, aut potius fabularum contextus. Ut enim cetera missa faciam, unde novit auctor Maximiani filiam a dæmone fuisse possessam? sive Faustam, quæ postea magno Constantino nupsit, sive Theodoram, uxoris Maximiani ex priore marito filiam, sive aliam cujus nomen ignoremus? Quomodo Maturinus seculo tertio finiente aut quarto ineunte Romam tendens, in insulam Lerinensem divertere potuit ob memoriam S. Honorati, qui seculo quinto defunctus est? Quæ autem de sancti viri sepultura rejectoque e tumulo corpore narrantur, puram putam sapiunt fabulam. De duobus viris, duabusque virginibus prope sancti Maturini sepulcrum degentibus nihil habemus quod affirmemus, deficiente scilicet idoneo auctore. In brevioribus Vitis de visitata insula Lerinensi sermo nullus est, neque de viris ac virginibus prope tumulum S. Maturini excubantibus. Viderunt nimirum posteri evidentes fabulas, easque ex narratione expunxerunt. Sunt præterea breviariorum lectiones, horum Actorum compendium: a quibus multum distant modernæ breviarii Meldensis lectiones tres. Quæ omnia ordine sequentur suo. Tandem venit officium S. Maturini, quod ex antiquis schedulis Lyricantensibus, in archivo publico Parisiis asservatis transcriptum a nobis, cum alio codice ms. ejusdem officii contulimus. Hunc codicem recentissimum, scriptum manu sacerdotis Jolivet, qui anno 1833, parochiam Lyricanti administrabat, accepimus a R. D. Gomard, qui Lyricanti parochi vices agit.

§ II.

A

§ II. De cultu S. Maturini.

S. Maturini cultus patet ex martyrologiis, et fuit valde celeber

Cultus S. Maturini, *qui etiam* Martinus *vocatur, quum valde antiquus sit, mirari subit cur nusquam in martyrologii Hieronymiani exemplaribus ejus nomen occurrat. Nec fortassis in Adone puro reperitur. Georgius* (1) *tamen unum codicem reperit, inter eos, qui post Christinæ Suecorum reginæ obitum ab Alexandro VIII in bibliothecam Vaticanam illati sunt, nunc signatum n. 511; qui* S. Martini (Maturini) *meminit. Sic enim legitur apud eumdem Georgium ad Kal. nov. in varia lectione:* Sequitur in cod. 511 tantum recentiori manu, " In pago Guastensi sancti Martini confessoris. " *Paulo tamen post Adonem Usuardus* Maturinum *suo martyrologio intulit his verbis:* Kal. nov. In pago Wastinensi sancti Maturini confessoris. *Galesinus ad eumdem diem hoc brevi elogio ex Mombritii, ni fallor, narratione aut Petri contracto:* Romæ sancti Maturini presbyteri: cujus corpus inde ad Senonas translatum, mira- B culorum virtute splendescens pia veneratione colitur. *Maurolycus paulo brevius:* In pago Vestinensi apud Senonas sancti Maturini confessoris, tempore Maximiani. *Baronius in martyrologio Romano Usuardum conservavit:* In pago Wastinensi sancti Maturini confessoris. *Saussayus in martyrologii Gallicani parte posteriori, ad kal. nov. de* Maturino *sequentia tradit:* Ipso die sancti Maturini presbyteri et confessoris. Hic in diœcesi Senonensi, vico cui Lyricantus nomen est, editus nobili ex prosapia, Marino et Euphemia parentibus, ea non a natalibus subsidia habuit, quæ eum ad pietatis cultum perducerent: quum uterque ejus parens ethnica superstitione affectus esset, paterque ita Christi cultoribus adversaretur, ut sæviendi in ipsos publicam a Galerio Maximiano imperatore, christianis infestissimo, potestatem acciperet. Divina tamen gratia quæ puerum ad magna merita vocabat, factum est, ut Maturinus a sancto Polycarpo Senonensi archiepiscopo, viro apostolicæ virtutis, aliquando de fide admonitus, clam ab ipso, ne patrem offenderet, institueretur. Exinde vero ille moribus ætatem vincens, vix enim annum ætatis duodecimum exegerat, sancto C ipsi antistiti admirationem sui excitavit. Christi amore siquidem mirum in modum fervebat; jejuniis et orationibus nocte dieque intentus, pro ecclesiæ pace, christianorum solatio et parentum salute assidue precabatur. Cujus piæ flagitationi divina misericordia favente, intra paucos dies mater ejus primum se ejus monitis ad Christum convertit. Deinde et pater, qui per somnium de filii sanctitate et præordinatione ad curandam animarum salutem monitus, cæco repudiato errore, divinæ veritatis lumini oculos aperuit. Itaque ambo parentes duce ac sponsore filio a sancto Polycarpo luculentius edocti, salutarique lavacro expiati sunt. Porro ipse Maturinus quum esset dumtaxat annorum viginti, ob morum claritatem et clara gratiæ insignia, ab ipso sanctissimo hierarcha presbyter est ordinatus. Statim vero auctus ut ordinis honore, sic decore sanctitatis, divinæ virtutis cœpit signa operari, atque vi superna cum in curandis quibusque morbis, tum maxime depellendis dæmonibus coruscare. Qua ex fama longe lateque diffusa, Romam vocatus, ut principis filiam agitatam a dæmone liberaret, eo profectus est; ubi Christi nomen puellæ ipsius repentina curatione mirifice illustravit. Deinde multis aliis virtutibus et pietatis operibus consummatis, ibidem caducæ vitæ metam attingens, ad æterna gaudia pertransiit. Cujus corpus ut ipse postulaverat ad patriam suam relatum, cum multa signorum in via editorum coruscatione, Senonis a fidelibus reverenter susceptum et tumulatum fuit. Sed quum prodigia ad sepulcrum ejus crebrescerent, piorum quorumdam devotione constructa fuit in vico Lyricantus, ipso loco ubi natus fuerat, basilica mole ac ornatu pernobilis. Ad quam e Senonensi urbe pretiosa ejus pignora perpetuo observanda cultu delata sunt. Quæ ipsius ut sacris exuviis ac titulo insignis, sic famosa beneficiis, quæ jugiter pia apud Deum interventione præstat opem suam devote implorantibus, continua non modo nitet incolarum devotione, sed et peregrinorum religioso concursu frequentatur. In ipsa siquidem sancti confessoris patrocinio epileptici, lunatici, possessi a diabolo, aliaque vexatione vel infirmitate afflicti solatia optata percipiunt. Quotannis autem in festo sancti Barnabæ apostoli undequaque fit E sacram hanc ad ædem devoti populi concursus, qui ex vicis, pagis, oppidis plerisque ad implorandа beati ipsius suffragia eo confluunt solemni supplicatione: adeo ut centum supra viginti ruralium ecclesiarum pii cœtus, distincti sacris insigniis numerentur. Nec enim catholicæ plebis in Dei gloriosum amicum ideo remissa est devotio, quod segreges, Calvini emissarii, ut memoriam beati viri cum ossibus delerent, basilicæ, in qua tot mirabilibus rutilat, molem magna ex parte subruerunt. Quin potius ex hinc accrevit ipsius veneratio apud avitæ pietatis assertores; qui quo majora honoris officia ob Christi amorem glorioso confessori impendunt, uberiora ex ejus ope beneficia, ipso largiente Christo, qui in sanctorum suorum honore gloriatur, in dies consequuntur. Ceterum sancti Maturini depositio colitur Parisiis die sexto hujus mensis: cujus urbis regiæ clerus cathedraticus basilicæ ipsius sancti apud Lyricantum clientelam habet. Nec id prætereundum videtur, quod S. Maturini corpus quum Roma Senonas transveheretur, Lutetiæ Parisiorum hæsit aliquamdiu, repositum eo loco ubi nunc cœnobium ascetarum Ordinis Redemptionis captivo- F rum cernitur, titulo ipsius beati confessoris nuncupatum: quo loco Parisiensis Academiæ augustiora comitia de more celebrantur. *Quamquam Saussaiana fides multis in rebus suspecta habetur, nulli tamen dubium, quin in factis sui ævi publicis referendus, dignus sit cui fides habeatur. Hinc ergo discimus quanta fuerit olim* S. Maturini *cultus celebritas.*

Auctore G. V. H.

multis supplicationibus

6. *Quoties per annum solemnes Lyricanti supplicationes ad honorem* S. Maturini *instituerentur, discimus ex A. D. Boyteux, qui Vitam* S. Maturini *conscripsit. Cujus librum quum inspicere non potuerim, cogor niti auctoritate supra laudatorum Chronicorum Lyricantensium, quæ p. 117 ex Boyteux sequentia referunt. Anno 1640, vicario ecclesiæ* S. Maturini *Boyteux, solemnis supplicatio fiebat: 1° 8 Novembris, in memoriam sanctæ mortis* Maturini, *quæ propter festum Omnium Sanctorum ex 1 novembris in 8 rejecta fuit. 2° 10 Maii, in memoriam translationis reliquiarum, fortassis factæ 1107, quo die frequentantibus ecclesiam* S. Maturini *indulgentiæ plenariæ lucrandæ erant.*

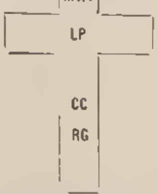
(1) *Martyrologium Adonis*, p. x.

3° Die

AUCTORE G. V. H. 3° Die Ascensioni Domini sacro populus undique, usque ad quintum decimum milliarium in circuitu, multorum millium numero affluebat. 4° Dominica post festum S. Dionysii, in memoriam translationis factæ 18 octobris 1176. 5° Feria tertia post festum S. Barnabæ mense junio, quæ supplicatio, capsæ circumlatio audiebat. Stationes fiebant in decem paræciis circum Lyricantum jacentibus. Post hæreticorum invasiones supplicationis celebritas minui paulatim cœpit; quæ anno 1605, 14 junii, supplicantium ipsorum rixis et simultatibus vehementer turbata fuit: uti patet ex publico instrumento, quod harum occasione turbarum confecit D. Josephus Cornelius, notarius sacræ curiæ ecclesiasticæ et metropolitanæ Senonensis. Exinde Parisienses canonici in sessione capitulari 1 junii anno 1618 statuerunt capsam reliquiarum circum oppidum solummodo esse ferendam, attenta parva assistentia tam dicti oppidi, quam curatorum et habitantium vicinorum. Tandem injuria temporum supplicationis usus fere abolitus fuit, nisi publica mala dormientem devotionem excitarent. Impetrati beneficii celebris est memoria anno 1619, 9 junii;

B quum nimia siccitate messes in summum periculum adducerentur, ex multis paræciis infinita multitudo confluxit Lyricantum, reliquias S. Maturini solemni pompa Beluam deductura ad fontem S. Piponis, plus quam 60 vexilla, si fides D. Gillet in Vita S. Maturini, numerabantur. Quibus S. Maturinus tam promptum se auxiliatorem exhibuit, ut densus imber, quam cœli ruinam crederes, obstaret quominus eo die parochi in suas paræcias discederent. Eamdem ob causam instituta supplicatio anno 1703, mense junio, atque anno 1785, 22 mensis maii. Tandem infelicissimis temporibus prostratæ per Gallias religionis, lapsique tum ipsius Dei tum sanctorum cultus cum honore S. Maturini ipsum quoque Lyricanti oppidum cecidit, manentque pristinæ prosperitatis monumentum ecclesiæ ruina, paucæ domunculæ quæ sunt vicus Lyricanti. Nullum suo patrono rustica plebs honorem habet; ipse vicus tam lugubrem præ se fert faciem ut regionem divinæ maledictionis fulmine percussam dicas.

nunc fere nullus est; sed vestigia supersunt et populares traditiones. 7. Anno 1878 Lyricantum adivimus et nostris oculis tantarum rerum quasi rudera et flebiles ruinas contemplati sumus. Hospitio usi optimi Domini Thoison, in eam familiam, dirigente ut pie credimus sancto Maturino, incidimus, quæ omnium optime quo loco nunc sit cultus S. Maturini, nos edocere queat. Ipso hospite nostro duce, fontem quem dicunt S. Maturini adivimus, quem tantum abest ut honore pristino colant, ut etiam fœdissime inquinent. Juxta fontem monstravit mihi amabilis dux et hospes vestigium pedis, uti ferunt, S. Maturini. Quod si verum est, gigantea statura fuerit necesse est. Nisi forte tot seculorum honorifico obsequio latius excavatum saxum dicas. Fonti superstructæ fornici crux ferrea supereminet, hoc modo inscripta:

Inscriptionem, quam anno 1787 legerat, Dominus Gillet ita interpretatur: Maturino. Lyricantus. Præsuli. Constantius. Cæsar. Regeneratus. Gratulatur (1). Qui ut ita interpretaretur, sua ductus est opinione, qua censet Maturinum Arelatensem præsulem Constantio, Magni Constantini

D patri, baptismum administrasse. Nos autem litteras in sensu beneficii anno 1619 concessi interpretari posse videmur: Maturino. Largitori. Pluvia. Concessa. Cives. Recreati. Gratias. Apud hospitem meum audiri populari Lyricantensium traditione teneri Maturinum, agricolæ filium, pascendis patris gregibus fuisse præpositum. Saxosi colles, ex quorum lateribus fons prædictus scaturit, saxa quædam ingentia continuant, quæ mirum in modum excavata et perforata videntur: plebs foramina alligandis olim Maturini vaccis inserviisse dicit. Adducor ut credam vicini Beluæ sanctum Piponem, qui quum puer esset pastoralem ibi vitam egit, huic populari traditioni ortum dedisse. Crescit ibidem herba quædam, cujus flores quum a longe spectantur, canæ senis barbæ valde promissæ similes sunt: hos Maturini barbam plebs accola vocavit. Barba tamen senilis admiratione non caret, quum statuæ et imagines S. Maturini, etiam Lyricanti juvenili forma expressæ sint. Anno 1876 antiqua erga S. Maturinum devotio instaurari cœpit opera piissimi sacerdotis Nemosiensis Hebert, qui post evolutum seculum iterum piam supplicantium ex paræcia S. Joannis Baptistæ cohortem Lyricantum duxit. E Is mihi communicavit Vitam ms. gallice, cujus supra memini; dedit quoque exemplar libelli in usum peregrinantium conscripti, in quo Vitæ S. Maturini breviarium, cum piis cantibus et litaniis in honorem sancti patroni compositis.

§ III. De reliquiis S. Maturini.

Reliquiæ S. Maturini fere nullæ Lyricanti. Reliquiarum S. Maturini vix minima particula Lyricanti superest, quam cum dignissimo sacerdote E. Gomard, qui pauculos Lyricanti fideles regit, in ipsa ecclesia S. Maturini veneratus sum anno 1878. Hæc pretiosi thesauri particula ex ossibus brachii, ni fallor, S. Maturini, capsa lignea asservatur. Quam capsam Lyricanti incolæ construendam curarunt anno 1826, pretio soluto 304 francorum. Reliquiæ redditæ fuerunt a R. Domino Le Goupil, deservitore de Nangis diœcesis Aurelianensis, Domino Jousseaume, parocho Lyricanti, capsa nova inclusæ 1826. Quas anno 1828 authentice recognovit Josephus Andreas Pruneau, sacerdos F canonicus ad honores ecclesiæ Meldensis, cui extra ordinem partes suas delegaverat R. episcopus Meldensis, Joannes Josephus Maria de Cornac. Aliæ reliquiæ conservantur in reliquiario formam cordis præferente. Aliæ S. Maturini reliquiæ conservantur in oppido Moncontour-de-Bretagne, ubi sanctus Maturinus magna veneratione gaudet. Quas reliquias eo delatas ab Anna Britannica suspicatur piissimus sacerdos paræciæ S. Maturini ibidem præpositus, Leo Belouino canonicus ad honores, in epistola ad me data anno 1878, 3 augusti. Ad ecclesiam S. Maturini, ipso pentecostes die peregrini solemni pompa accurrunt.

quarum historia narratur 9. Historiam reliquiarum S. Maturini, quantum colligere potuimus, paucis lector accipiat. Omnium Actorum constans est affirmatio Maturini corpus Roma in Gallias fuisse relatum. Qui tamen Galliarum locus primo illud acceperit, incertum habeo. Parisiis aliquantum substitisse Saussayus dicit. Senonas deductum ipse et Dominus Morin affirmant (2). Lyricanto tandem redditum fuit. Lyri-

(1) Vie de S. Mathurin, p. 56. — (2) Histoire du Gastinois, p. 362.

canti tandem deposita fuisse sacra S. Maturini *ossa, certissimum est : inde a seculo IX Usuardus scripsit :* In pago Wastinensi sancti Maturini confessoris. *Cui elogio alicubi adscriptum legitur :* cujus corpus honoratur et colitur in territorio diœcesis Senonensis. *Reliquiarum depositio et translatio multo certior nobis innotescere poterat, nisi Dominus Jolivet, Lyricanti parochus, circa annum 1836 manuscripta perdidisset documenta : paucula pagellas in archivo publico Parisino signatas collegimus, quas vidit auctor libri gallici, qui inscribitur Chronica Lyricanti. Ex his itaque chartulis, una cum chronicis impressis reliquiarum fata describimus.*

Fata earum et translationes.

10. *Post primam illam translationem Roma in Gallias, altera legitur facta anno 1176 ; cujus instrumentum authenticum reperit cum reliquiis in capsa contentum Octavius de Bellegarde, archiepiscopus Senonensis anno 1634. Quæ translatio, si fides instrumento Octavii, facta est a prædecessore suo, Senonensi archiepiscopo : quare scire velim cur chronica Lyricantensia Odoni, Aurelianensi episcopo, eam attribuant. Anno 1407 nova capsa ut conficeretur indultum fuit, recludendis scilicet sudario sancti* Maturini *una cum reliquiis. Anno 1504 capitulum Dominæ Nostræ Parisiense, cujus erat Lyricantus dominium, novam capsam collapsa veteri summiserunt, fecitque translationem Georgius cardinalis de Ambacia, archiepiscopus Rotomagensis, Alexandri VI legatus a latere ; cui de facta translatione solemnes gratias egit capitulum, missis legatis 8 novembris. Anno 1536 canonici Parisienses, Pelourde et Courchon, reliquias transtulerunt in capsam novam quam capitulum dono dederat. Anno vero 1567, 25 oct., eques du Boulay Lyricantum nocte intempesta ingressus ecclesiam deprædatus est ; ornamenta, libros, pretiosa utensilia atque etiam* S. Maturini *capsam abstulit. Prædonum manui partem reliquiarum eripuit pia quædam femina ; partem collegisse videtur canonicus Fouquet, 20 aprilis 1569, quem hunc in finem Lyricantum Parisiense capitulum miserat. Canonico Samed brachii* S. Maturini *reliquias eques du Boulay remiserat, quas anno 1571, 6 maii, collegio suo hic reddidit. Anno dein 1575, 27 maii, capitulum decrevit, ut Lyricantensibus capsa restitueretur, injuncto cantori onere communicandi authenticas conservatarum reliquiarum litteras cum canonicis Richevillain et Clerc, ut novis exaratis authenticis sinceritas reliquiarum posteris probaretur.*

Reliquias S. Maturini visitavit Senonensis præsul.

11. *Tandem Lyricantenses cives communi consilio inito, 6 junii 1577, ut capsa a capitulo redderetur oratum miserunt : quibus precibus capitulo annuente 8 junii, die 14 ejusdem mensis Lyricantus* Maturini *reliquias solemni pompa recepit. Comitatui aderant canonici Fouquet et Fabre, a capitulo suo deputati. Factum deinde est labentibus annis ut rumor spargeretur ac circumquaque invalesceret opinio nullas in vacua* S. Maturini *capsa recludi reliquias, quippe quæ jam pridem periissent. Quo rumore motus Octavius de Bellegarde, Senonum archiepiscopus, quum anno 1634 diœcesim obiret, ac Lyricantum venisset, capsam aperuit, reliquias recognovit ; quas una cum authenticis litteris processus facti anno 1177 in capsa servatas repererat. Cujus recognitionis instrumentum ipsius archiepiscopi manu subscriptum hic subjungimus, quod ipsi Parisiis ex publicis archivis accepimus. Anno tandem 1684 Parisiensis capituli canonici aperiri jusserunt ligneam pyxidem in ecclesiæ suæ thesauro repositam, qua credebantur* S. Maturini *quædam reliquiæ contineri. Re diligenter examinata, reliquiarum sinceritate agnita, Lyricanto hæc quoque sui* Maturini *lipsana sunt restituta.*

Auctore G. V. H.

Cujus habentur litteræ visitationis.

12. *Sequuntur litteræ publicæ Octavii de Bellegarde, archiepiscopi Senonensis, datæ anno 1634, die 10 septembris, quibus enarrat visitationem a se factam capsæ reliquiarum* S. Maturini. *Instrumentum illud reperimus gallice scriptum in archivis publicis Galliæ, Parisiis, in scrinio notato L 460. Hoc ita in linguam latinam vertimus, ut gallica forma collocat :* Octavius de Bellegarde Dei et sanctæ Sedis apostolicæ gratia archiepiscopus Senonensis, primas Galliarum ac Germaniæ, omnibus fidelibus christianis diœcesis nostræ salutem. Inter curas et sollicitudines quæ spectant dignitatem in qua sumus constituti, semper credidimus ordinationem devotionis populorum, et abscissionem abusuum qui ei possunt misceri, unam esse ex principalibus. Etenim ut nimis magna facilitas dandi fidem omnibus quæ habent rumorem alicujus sanctitatis, potest habere sequelas perniciosas et evadere in superstitiones periculosas, magni etiam momenti est cavere, ne ejusmodi incommoda irrepant in cultum et religionem, neve, multiplicitate rerum propositarum publice ad venerationem, sine examine sufficiente, horum sæpissime fonte atque origine existente, quidpiam illi exponatur, nisi quod illa vere dignum repertum fuerit post exactam ac sollicitam inquisitionem. Hinc est cur nunquam voluerimus deesse, in cursu visitationum nostrarum præcedentium, præcipue in locis signatis aliqua nota singularis sanctitatis, atque ubi accessus et devotio elucent amplius, adhibendo omne genus curarum ac circumspectionis in hunc finem, sive apertura capsarum, inspectione corporum, ossium, examine processuum verbalium inclusorum in illis *(capsis)*, sive informatione et inquisitione miraculorum, ut cunctis abusibus sublatis, ac veritate cognita, devotio consequenter melius stabiliatur. Ut ergo ordo visitationis, qua sumus nunc occupati, nos conduxit in ecclesiam S. Maturini de Lyricanto, et non obstantibus cursu ferme generali totius regni in hunc locum, et magno numero miraculorum et sanationum patratarum in eodem per invocationem dicti sancti, rumor cœpit spargi, quod nullæ ibidem remansissent reliquiæ, neque ossa dicti corporis sancti, quod fuisset totaliter combustum et consumptum incendio ecclesiæ dicti Lyricanti, ubi erat, quod accidit in turbis hæreticorum et spoliationibus factis per eos pulcherrimorum templorum nostræ Galliæ, nos judicavimus esse e re, ad auferendam omnem suspicionem et manifestandam veritatem, visitare capsam dicti sancti et videre quid esset intus. Revera post visitatum sanctissimum sacramentum, celebratam missam, datam sanctam communionem populo, administratum sanctum sacramentum confirmationis, curavimus transportandam dictam capsam e loco ubi est ordinarie, post majus altare, in sacristiam dictæ ecclesiæ. Ubi facta apertura illius, invenimus magnum numerum ossium, inter alia septem vel octo satis longa, quasi medii pedis aut circiter, aliquot minora, alia valde parva et minuta, cuncta involuta pannis fili serici tenuis contextus *(taffetas)*, et una cum his processum verbalem translationis factæ anno millesimo centesimo septuagesimo sexto, corporis sancti Maturini in locum ubi nunc est, per unum prædecessorum nostrorum archiepiscoporum Senonensium, assistentibus aliquot prælatis, episcopis, abbatibus, aliisque constitutis in

AUCTORE G. V. H.

dignitate in nostra ecclesia metropolitana Senonum, nominatis et perscriptis in eodem processu verbali. Atque ut omnia essent magis notoria, transivimus, post aperturam et visitationem dictæ capsæ, in altare majus ecclesiæ, unde monstravimus supradicta ossa et reliquias in eadem repertas universo isti populo, qui erat fere aliquot millia personarum; quibus tantum erat gaudium et consolatio tanta, ob dubitationem hujus veritatis, quæ ab aliquot annis irrepserat in animas, totaliter dissipatam, ut non possent lassari hoc aspectu et de eo gratiis agendis Deo. Ac de omnibus supra dictis curavimus faciendum processum verbalem, quem inclusimus intra dictam capsam, et ad faciendam hanc veritatem publici juris, augendam devotionem et pietatem populorum in hoc loco, ejus rei actum dedimus et præsentes signatas manu nostra. Lyricanti, die dominica, decimo die septembris, anno millesimo sexcentesimo trigesimo quarto. — O. de Bellegarde Arch. Sen. — Mandante domino nostro. P. Broully.

Ex hoc instrumento discimus magnum tunc temporis populorum concursum fieri consuevisse ad B S. Maturinum; *cujus concursus, post flebilem dilapsionem reliquiæ, causa fortassis fuit, præter miracula crebra, insigne beneficium obtentæ post diuturnam siccitatem pluviæ, anno 1619.*

Miracula crebra, sed pauca litterarum monumentis tradita.

13. *Miracula crebra facta quidem, sed eorum pauca scriptis consignata sunt, aut forte cum reliquis documentis eorumdem relationes perierunt. Nos tria consignata legimus quibusdam chartulis, quas in archivis publicis Galliæ, Parisiis reperimus, L scrinio 461. Ex sermone gallico latine vertimus.* D Die ultimo maii 1630. Delirus sanitati restitutus, Jacobus Thienard, ex parœcia de Noastre, Turonensis diœcesis, inter diem tertium et quartum novenæ, apud capsam S. Maturini. — Mense augusto 1631, sanitati restitutus quidam dictus Charton, ex parœcia de Dampainville, die tertia novenæ, a mentis turbatione, quam ex magno morbo servaverat. — Mense januario 1634, Simon Aury, mente captus ad furorem usque, ex parœcia de Chetinville, restitutus sanitati ad finem novenæ, apud capsam S. Maturini. — *Signatum erat:* Loci vicarius. 11 sept. 1639. — *Hic vicarius forte est Dominus Boyteux, saltem anno sequenti 1640 Lyricanti hic vicarius erat, ut ex Chronicis Lyricant. p. 117, patet. Causa alia nec valde absurda afferri potest, cur pleraque* S. Maturini *miracula non conscripta fuerint in specie, sed generali tantum notione indicentur. Habet enim hoc speciale donum* S. Maturinus, *ut mente captis subveniat. Jam vero qui hujusmodi mali sanationem obtinuerunt, quod aliquid dedecoris personæ adspergere videtur, non libenter morbi sui memoriam perpetuis victuram temporibus litterarum* E *monumentis commendatam vident. Adeo tamen celebris erat apud Gallos hæc fama* S. Maturini *mente captis medelam afferentis, ut quod veteres dicebant: " Anticirram naviga, helleboro curandus, " Galli dicerent: " Cereum offer* S. Maturino: " *aut " cereum debes* S. Maturino. "

VITA SANCTI MATURINI

CONFESSORIS.

Vitam S. Maturini *sequentes codices suppeditarunt:*

1. *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minimo, sec. X, n° 5568, Telleriano-Remensis (n° 263). Fuit Sancti Amandi in Pabulo.* — **2.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, sec. XI, n° 15436.* — **3.** *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, partim sec. XI, partim sec. XII (Vita* Maturini *est sec. XII), n° 5343. Fuit Domini de la Mare.* — **4.** *Duacensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio, sec. XIII vel XIV.* — **5.** *Audomarensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio maximo.* — **6.** *Bruxellensis, e bibliotheca regia, membraneus, folio maximo, sec. XIII, n° 7460. Fuit olim Vallicellensis.* — **7.** *Parisinus, e bibliotheca nationali,* C *membraneus, folio minori, partim sec. XI, partim sec. XII, n° 3283. Vita* Maturini *videtur scripta manu sec. XII; convenit fere cum cod. Bruxellensi.* F

CAPUT PRIMUM.

S. Maturinus occulte Christum colit et parentes suos ad Deum convertit. Fit sacerdos et ab imperatore Maximiano Romam vocatur.

Prologus.

Beati Maturini vitam scribendam exordiens, habitatoris ejus [1] Spiritus sancti opem mihi [2] affore votis imploro [3] supplicibus [4], ut qui eum miris ornavit [5] operibus, me quoque ipsius meritis ad hæc partim referenda honestis decoret sermonibus. In manu enim ejus et nos et sermones nostri [6], quatinus ipso eloquia nostra [7] moderante, sic nostræ decurrat stilus descriptionis, ut sermo noster in Dei [8] gratia sale conditus ædificationem præbeat audientibus. In nobis namque per nos deficimus, sed in virtutis ejus fiducia roboramur [9]. Adsit [10] ergo nobis virtus [11] et gratia divinæ pietatis, quæ [12] est ubique mirabilis in sanctis suis, et mirificat [13] sanctos suos; et nostro ore quæ sanctæ [14] sint utilia ecclesiæ, ad laudem Dei et famuli sui Maturini depromere dignetur.

Num 1.—[1] (scribendam-ejus) scribere cupio intercedente eodem sancto mihi merti 2. — [2] *om.* 2. — [3] i. v. 2. — [4] *om.* 3, 4. — [5] ordinavit 2, 4, 6. — [6] dirigantur *add.* 2. [7] (e. n.) n. e. 2. — [8] *ita* 2 *om. reliqui.* — [9] (in nobis-roboramur) licet in ipsa nostra stultitia admirabilem vitam sancti prædicti proferre titubamus, tamen confisi in orationibus ejus prout possumus eam aggrediamur 2; (in virtutis-roboramur) *om* 3. — [10] sit 3. — [11] æterna *add.* 2. — [12] qua 4-6. — [13] omnes *add.* 2. — [14] *om.* 2.

2. Igitur

S. Maturinus natus parentibus ethnicis occulte Christo servit et precibus a Deo eorum conversionem obtinet; *EX MSS.*

2. Igitur Maturinus Christi famulus diœceseos civitatis Senonicæ, quæ Galliarum est nobilissima civitatum, accola fuit, natus in vico cujus vocabulum est [1] Liricantus *a*, parentibus quidem non ignobilibus, attamen [2] gentili adhuc ritu [3] detentis [4]. Pater ejus Marinus, mater vero Eufemia dicebatur. Siquidem genitor ejus adeo nobilitate præminebat temporali, ut ab imperatore Maximiano *b*, persecutore scilicet christianorum atrocissimo, ad devastandos [5] præficeretur [6] occidendosque [7] christianos. Sanctus vero Maturinus a quodam clarissimo viro, Polycarpo episcopo *c*, qui eisdem in [8] locis in Dei rebus fervebat, et sacris litteris est eruditus et disciplinis christiani nominis apprime [9] imbutus. Occulte tamen et quasi sub chlamyde Christi se esse militem [10] celabat, ne et paternos vultus offenderet et suæ periculum vitæ incurreret : qui, sicut dixi, hujuscemodi functionibus præerat ut passim christianos traheret, perderet [11], jugularet. Beatus autem Maturinus [12] cum esset annorum duodecim, ætatis suæ [13] teneritudinem grandævitate morum præcurrens, ex totis visceribus diligebat Christum Dominum, eique B jejuniis et obsecrationibus diebus serviebat ac noctibus. Cumque ejus mentem [14] lætitia spiritalis ob sui auctoris cognitionem [15] haberet [16], dolor tamen inerat cordi ejus non minimus [17] ob parentum perditionem. Unde graviter ingemiscens, fixis genibus, taliter Dominum [18] lacrimosis questibus [19] exoravit, dicens : *Domine Deus omnipotens, qui secundum psalmistæ vocem, fecisti cælos in intellectu, eosque palmo mensurasti, terram quoque pugillo concludis, quique ob liberationem nostram unicum Filium tuum, Dominum nostrum Jesum Christum, ex utero beatæ Mariæ virginis incarnatum, ad humanos aspectus produxisti, qui nos per crucem suæ passionis redimeret ac salvaret : deprecor magnitudinem tuam, ut exaudias orationis vocem* [20] *famuli tui Maturini deprecantis, quo genitores mei, qui idolis serviunt, convertantur ad te, Deum vivum et verum ; et cognoscant te, qui es verum lumen et inæstimabilis dulcedo, suavitasque* [21] *indeficiens atque incomprehensibilis majestas, et* [22] *vivis regnasque* [23] *in secula seculorum.* Et completa oratione, fessus præ tristitia paululum obdormivit; remissisque in quietem membris audivit vocem dicentem sibi : *Maturine, famule meus,* C *ecce quæ fideliter petisti, efficaciter impetrasti.* Qui surgens [24], cum [25] Dominum [26] magnifice collaudaret [27], ait [28] : *Benedico te corde, et labiis exultationis confiteor tibi, omnipotens Deus* [29], *quia preces humilitatis meæ in conspectu pietatis tuæ* [30] *dignatus es admittere.*

utque cum matre.

3. Ecce autem, nescio quo [1] jam divinitus instinctu admonita, supervenit genitrix ejus, dicens : *O fili mi, quid commodi erit corpori, quidve emolumenti* [2] *vel* [3] *animæ conferetur saluti* [4], *si credamus* [5] *in Christum, sicut tu frequenter postulas* [6] ? At ille : *Magnum*, inquit, *mater, magnum profecto* [7] *utrique erit* [8] *commodum, cum et corpus glorificabitur per gloriam resurrectionis, et anima quæ sordibus polluta est idolatræ* [9] *servitutis, accepto sacramento baptismatis, renovabitur agnitione veritatis ac divinæ servitutis alacriter mancipata præceptis, cum vinculis fuerit absoluta* [10] *corporeis, remunerabitur* [11] *mercede æternæ felicitatis et præmia consequetur perpetuæ salutis ac pacis.* Dixitque illi mater sua : *Tace fili, tace, quoniam si hæc ad patris tui notitiam* [12] *pervenerint, timeo ne forte irascatur adversum te, et interficiat te, et dilecti filii* [13] *morte* [14] *unicique* [15] *orbata senium vitæ meæ finiam cum dolore.* Cui ille : *Non*, inquit, *propter me tantum divinam peto misericordiam, sed propter vos, ut relicto simulacrorum cultu credatis et cognoscatis Deum et Dominum creatorem et redemptorem nostrum. Et quomodo vos aspicere potero in periculo* [16] *constitutos? Quæ* [17] *mi* [18] *unquam lætitia habere poterit* [19], *dum video* [20] *carissimos genitores meos dæmonibus inclinare cervices et Creatoris ignorare potentiam, diabolum ad inferna sequi et regni cælestis gloriam non quærere, vel* [21] *potero* [22] *unquam esse sine tristitia ?*

quibus loquentibus pater supervenit.

4. Factum est autem dum hæc loquerentur, ut pater ejus adveniens, quid invicem conferrent interrogaret. Qui quidem jam [1] gratia divinæ pietatis præventus, intellexit illos aliquid [2] secretius de fide et religione christianorum meditari. Mater vero jam [3] volens acquiescere sermonibus [4] filii sui, ait ad virum suum, intellexit enim quiddam superni muneris jam in eo gratiæ inolescere [5] : *Domine mi, caute et diligenter considera quæ nobis a filio nostro ingeruntur. Ipse enim devovit se totis viribus serviturum Deo christianorum, quem dicit esse Deum vivum et verum ; idola vero quæ nos colimus, dicit culturæ* [6] *dæmonum dedicata* [7]. *Nititur autem persuadere nobis ut relinquamus idola* [8] *manufacta* [9] *et vana, in quorum cultura perditio est animæ* [10], *et* [11] *adoremus et veneremur Deum qui in cœlis habitat, qui fecit cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, cum quo habere possimus* [12] *vitam perpetuam et gloriam* [13] *sempiternam.* At ille ait : *Audite sermones meos, et visioni* [14] *quam hac nocte vidi diligenter attendite. Vidi enim hac nocte, in visione nocturna, quasi* [15] *hic filius noster in quoddam ovile d esset ingressus, et traditus ei esset* [16] *grex magnæ multitudinis ovium.* Quo audito mater ejus, nimio gaudio affecta [17], F prostravit se [18] ad pedes viri sui et ait : *Domine, et nos* [19] *audiamus vocem filii nostri convertamurque et credamus Dominum Jesum Christum, ut mereamur habere vitam æternam.*

et tandem uterque parens baptizatur a Polycarpo, qui Maturinum presbyterum facit.

5. Nuntiavit autem hæc sanctus Maturinus Polycarpo episcopo, eumque festinanter venire [2] coegit, ut eos sacramentis Christi initiaret. Qui properanter accelerans catechizavit eos atque sacramentis fidei imbuens intra paucos dies baptizavit Marinum simul [3] et conjugem ejus Eufemiam, et omnem familiam domus eorum.

Num. 2. [1] e. v. 2. — [2] *om.* 3. — [3] rite 4. — [4] detentus 2. — [5] occidendosque *add.* 4. — [6] dirigeretur 4. proficisceretur 5. — [7] *om.* 4; et occidendos 6. — [8] *om.* 3. — [9] ab eo 2. — [10] m. e. 2. — [11] et *add.* 2. — [12] M. a. 3. — [13] *om.* 3. — [14] menti 2. — [15] agnitionem 5. — [16] esset 2. — [17] (non min.) *om.* 2. — [18] Deum 2, 3. — [19] quæstionibus 2, 4-6. — [20] (o. v.) vocem meæ orationis 2; orationem vocemque 3. — [21] suavitatisque 3. — [22] qui 2. — [23] et regnas 2, 3. — [24] consurgens. 2, 3. — [25] *om.* 2, 4. — [26] Deum 2, 3. — [27] collaudans 2. collaudavit 4. — [28] dicens 4. — [29] D. o. 2. — [30] *om.* 2.

Num. 3. — [1] quonam 3. — [2] *om.* 2. — [3] *om.* 2, 3. — [4] salutis 2. — [5] crediderimus 2 — [6] postulasti 2. — [7] profectum 2. — [8] et *add.* 2. — [9] *ita* 4; *reliqui* idolatriæ — [10] a. f. 2 — [11] renovabitur 2. — [12] (p. t. n.) n. p. t. 2. — [13] mei *add.* 2. — [14] *om.* 4, 6. — [15] unicuique 2 : morte *add.* 4. — [16] mortis *add.* 2. — [17] quam 2 — [18] *om.* 2. — [19] possum 2. — [20] videro 4, 5 — [21] *om.* 2, 3. — [22] poterone 2, 3.

Num. 4. — [1] in 2. — [2] quid 2, 3. — [3] *om.* 2. — [4] sermones 2. — [5] (intellexit-inolescere) *om.* 2, 3. — [6] in cultura 2 3 — [7] dicata 2. — [8] errorem 2. — [9] manufactorum 2. — [10] (p. e. a.) e. a. p. 2. — [11] *om.* 2, 3. — [12] p. h. 2. — [13] gratiam 4. — [14] visionem 2. — [15] quia 4-6. — [16] fuisset 2, 3. — [17] accepta 3. — [18] *om.* 2. — [19] *om.* 2.

Num. 5. [1] *om.* 2. — [2] v. f. 4-6. — [3] *om.* 2.

Fuitque

IN MSS.

Fuitque cum eis docens eos, et in sancta religione confirmans usque ad annum sancti Maturini vicesimum. Hac [4] enim ætate *e* ordinavit eum presbyterum ad conficienda corporis et sanguinis Christi mysteria, et verbi divini sacramenta idonee prædicanda [5]. Neque enim teneritudo ætatis præjudicavit [6] dona [7] virtutis, quoniam [8] desideria lascivientis corporis frangebat grandævitas mentis, jejuniis et vigiliis assueta [9] continuis [10]. Quo [11] adjutore [12] in divini verbi prædicatione [13], immo decessore [14], idem [15] beatus vir [16] Polycarpus gaudens discessit ab eo, Romanam [17] profecturus ad urbem. In quo itinere apud sanctorum martyrum Mauritii et sociorum [18] ejus cœnobium *f* laborum [19] suorum [20] præmia sortiturus, feliciter migravit ad Christum. Beatus vero Maturinus injunctum sibi officium strenue peragens, maxime parentum saluti [21] congratulabatur. Qui suadentes [22] hortabantur ne a [23] precibus cessaret, ut sibi divinitus collatis muneribus digni haberentur, ac [24] mundanis erroribus expiati æternæ vitæ participes efficerentur; et una cum eo in Dei rebus [25] et gratiarum actione permanebant [26].

Post Agaunensium martyrum cædem iam Romani affliguntur et Maximiani filia a dæmone possidetur

6. Fertur [1] opinio, post supradictorum Agaunensium martyrum, Mauritii et sociorum ejus consummatum martyrium, non multis interactis temporibus Romanæ urbis populum diversis cladibus affectum ac [2] dæmoniacis [3] spiritibus fuisse vexatum, ita ut etiam [4] filia Maximiani imperatoris [5] spiritu [6] ageretur immundo. Qui [7] magicis artibus [8], utpote paganus, agere [9] cœpit ut filiam [10] a dæmonio liberaret. Quæ quo [11] magis sollicite adhibebantur, eo [12] majoribus afficiebatur suppliciis. Nulloque remedio ei [13] potuit [14] subveniri [15]. Tum compulsus dæmon per os puellæ clamare cœpit : *O imperator, quid in vacuum laboras? Deficient* [16] *maleficia tua* [17], *evanescent* [18] *divinationes et incantationes tuæ, donec ex* [19] *partibus Galliæ servus Christi, Maturinus nomine* [20], *accitus* [21] *veniat* [22], *qui meritis et* [23] *precibus suis nobis ejectis* [24] *filiam et populum tuum saluti restituet* [25]. Numquidnam [26] dicimus, fratres, beatis apostolis sanctisve [27] martyribus *g*, quorum meritis urbs eadem præminet [28], et [29] per divinam gratiam impossibile fuisse suis precibus remedium [30] populo [31] adhibere illius urbis [32], luemque depellere? Sed divina pietas, quæ est [33] incomprehen- C sibilis in operibus suis, et mirabilis in sanctis suis, cum potentiæ suæ virtutem ostendit in minoribus, prodit quid possit in majoribus. Quoniam, licet sit magnus in magnis, mirabilia [34] tamen gloriosius operatur in minimis. Sed credo equidem [35], credo omnimodis quod horum obtentu etiam istius beati [36] viri merita [37] monstrabantur [38]. Quia tanta est in sanctis caritatis abundantia [39], ut D invicem sua [40] merita prædicent, et alter alterum in ostensione signorum sibi gratulanter præferat, ad laudem et gloriam Dei et Domini sui, cujus est et a quo sumunt omne bonum quod [41] habent. Sed redeamus ad propositum.

ad quos salvandos Maturinus vocatur Romam

7. Tunc nomen beati viri et rumor qui [1] dæmonico [2] ore sparsus fuerat, fama volitante cunctorum per ora [3] cucurrit, adventu scilicet Maturini se esse salvandos. Unde ad imperatorem lacrimosis vocibus clamitabant [4], dicentes : *O imperator, quid moras innectis* [5]? *Accelera quantocius* [6] *legationem mittendam in Galliam, quæ omnem regionem perlustrans diligenter investiget, sicubi hunc virum possit invenire, et ad te usque deducere* [7], *qui et filiæ tuæ et nobis in tribulationibus* [8] *et doloribus constitutis succurrat. Fortassis enim per illum faciet nobiscum* [9] *Deus* [10] *misericordiam suam* [11]. Statim ergo imperator, accersitis militibus, ut partes Galliæ velociter adirent præcepit, et beatum virum Maturinum hac illacque diligentissime perquirerent, inventumque cum omni honore ad se perducerent. Qui jussa complentes, cum Galliæ fines attingerent [12], tribus in partibus E se diviserunt, ut quam citius omni regione circuita voti sui potirentur effectu [13]. Una autem harum partium [14] militum, duce Christo, recto tramite pervenit ad locum, ubi sanctus vir [15] Maturinus assiduis, immo continuis jejuniis et orationibus et omni continentia spiritali Domino se serviturum decreverat [16]. Nam et famam ejus et loci nomen ac [17] situm [18] in quo servus Dei [19] morabatur, jam fama vulgante [20] cognoverant [21]. Et astantes ante ostium domus in qua erat [22], dixerunt : *O Maturine, serve Christi, dignare loqui nobiscum* [23]. Siquidem pridie quam venirent, hujuscemodi legationem ad se venturam per revelationem cognovit, et ut cum eis incunctanter pergeret divinitus imperatur [24], dicente sibi angelo : *Maturine, fidelissime meus, age viriliter et confortare, et cum ad te Maximiani* [25] *milites misero, vade cum eis nihil hæsitans, quia ego misi illos. Ego ero* [26] *dux tuus, et cuncta opera tua dirigam.*

qui legatos milites benigne suscepit

8. Cum ergo cognovisset milites adesse, egressus est ad eos [1]. At illi videntes eum, solo prostrati, salutationis vocem humiliter protulerunt, dicentes : *Ave, Maturine* [2], *dilectissime Christi, Maximianus imperator te salutat. Ipsi autem* [3] *revelatum est accersiri* [4] *te ad urbem Romam, ut adveniente te liberetur filia ejus a dæmonio quo vexatur, et populus a peste qua depopulatur* [5]. At ille humiliter resalutans eos, ait : *Domini* [6] *voluntas* [7] *fiat*. Et excepit eos hospitio. Fixisque geni-

[4] in hac 2. — [5] (sacramenta-prædicanda) sacramentorum Christi idoneum eum constituit prædicatorem 2. — [6] prædicavit 2. — [7] donum 2, dono 3. — [8] quia 2, quod 3. — [9] assuete 2. — [10] continuus 2. — [11] qui 2. — [12] adjutor fuit Policarpi episcopi 2. — [13] prædicationem 3. — [14] prædecessore 3, successore 4, effectus est ei prædecessor 2. — [15] unde 2. — [16] *om.* 2, id est *add.* 3. — [17] Romam 2, 4, 5. — [18] sociorumque 4. — [19] abavorum 4-6. — [20] sanctorum 2. — [21] s. p. 2. — [22] eum *add.* 4. — [23] *om.* 2. — [24] a 2. — [25] precibus 2. — [26] permanerent 2, 3.

Num. 6. — [1] autem *add.* 4. — [2] et 2. — [3] a dæmonum 2. — [4] *om.* 2. — [5] *om.* 2. — [6] *om.* 2. — [7] quam 2. — [8] coarctare *add.* 2. — [9] *om.* 2, agi 3. — [10] eam 2. — [11] que 2. — [12] ei 2. — [13] *om.* 2. — [14] poterat 2. — [15] subvenire 3. — [16] deficiant 4-6. — [17] (o imperator-tua) *om.* 2. — [18] evanescant 4, 5, evanescunt 6. — [19] a 2. — [20] *om.* 2. — [21] *om.* 2. — [22] veniet 2. — [23] ex 2. — [24] et *add.* 2. — [25] restituat 3. — [26] *om.* 2. — [27] vel sanctis 2. — [28] permanet 2, 3. — [29] *om.* 2, 4. — [30] remedia 3. — [31] *om.* 2, 3. — [32] populo *add.* 3, a populo *add.* 2. — [33] *om.* 2. — [34] mirabilior 3. — [35] et quidem 3. — [36] *om.* 4. — [37] *om.* 3, sua *add.* 5. — [38] monstrabatur 3. — [39] a. c. 2. — [40] *om.* 2. — [41] (cujus est-quod) conditoris a quo sunt omnia bona quæ 2.

Num. 7. — [1] a *add.* 2. — [2] dæmoniaco 3. — [3] aures 2. — [4] clamabant 3. — [5] innecteris 1, inectere 2. — [6] ad *add.* 2. — [7] ducere 2. — [8] nostris *add.* 2. — [9] *om.* 4. — [10] *om.* 2. — [11] dominus Jesus Christus 2, nobiscum *add.* 4. — [12] attigissent 2. — [13] effectum 2. — [14] (h. p.) *om.* 2. — [15] *om.* 2. — [16] devoverat 4. — [17] *om.* 2. — [18] præscitum 2. — [19] domini 3. — [20] volante 2. — [21] cognoverunt 2. — [22] erant 3. — [23] (s. C. d. l. n.) d. s. C. n. l. 2. — [24] *ita* 5, imperatum est 2, 4, imperat *reliqui*. — [25] Maximiniani 3. — [26] vero 2.

Num. 8. — [1] (cum-eos) *om.* 2. — [2] Maturini 3. — [3] enim. 2, *om.* 3. — [4] accersire 2, 3. — [5] populatur 2. — [6] Domine 3. — [7] tua *add.* 3.

bus

A bus diutissime secretius oravit. Et surgens [8] ab oratione dixit : *Gratias ago tibi* [9], *Domine Deus, Pater omnipotens* [10], *per Jesum Christum Filium tuum, Deum et Dominum nostrum, qui dignatus es* [11] *mihi ministrare* [12] *misericordiam tuam, et in* [13] *conversione parentum meorum ostendere clementiam tuam. Peto ergo, Domine, ut facias eos perseverare in* [14] *confessione nominis tui, quo ad vitam valeant pervenire* [15] *sempiternam. Sicut ergo subvenisti eis misericorditer, ita et his ad quos vocor, gratiam tuæ pietatis impendas, quo in omni tribulatione et necessitate quam patiuntur consolationis tuæ gratiam consequantur.* Susceptis autem militibus, ait ad eos : *O filioli, oportet vos una mecum cibum sumere, ut receptis viribus festinanter pergamus ubi nos vocat voluntas divina. Non enim est* [16] *jussio Domini* [17] *negligenda* [18], *sed alacriter ejus sunt implenda mandata. Quia maledictus homo qui opus Domini facit* [19] *negligenter, et maledicti qui declinant a mandatis ejus.* Tunc milites non modice gavisi, dixerunt : *Gratias tibi agimus, Domine, qui* [20] *dignatus es nobis manifestare misericordiam tuam et fidelem famulum*
B *tuum Maturinum : quem ardentissime* [21] *quæsivimus* [22], *invenire meruimus.* Sumentes autem [23] cibum manserunt ibi. Mature [24] vero surgentes, cœperunt velle proficisci [25]. Ad [26] quos beatus Maturinus : *Ecce*, inquit, *divina jussione* [27], *cui* [28] *renuere* [29] *non possum, profecturus vobiscum* [30], *volo ut sponsionem mihi cum fide et sacramentis firmatam* [31] *detis, ut, si dormitionis meæ tempus in illis* [32] *regionibus* [33] *contigerit, et animam meam Dominus de hoc* [34] *corpusculo ad suæ pietatis gratiam recipiendam exire jusserit* [35], *corpusculum meum terra* [36] *humandum in hunc locum referatis.* Quibus libentissime annuentibus et suæ sponsionis fidem [37] nominis Christi [38] invocatione firmantibus, valedicens parentibus, iter illud impavidus aggressus est.

ANNOTATA.

a *Lyricantus*, Larchant, *olim diœcesis Senonensis nunc Meldensis, ignobilis vicus est prope Nemosium seu Nemesium* (Nemours).

b *Maximianum Herculeum intelligit.*

c *De hoc Polycarpo vide inter prætermissos hu-*
C *jus diei.*

d *Ex hac visione forte nata est Lyricanti popularis traditio* Maturinum *fuisse pecudum pastorem.*

e *Omnes quas vidimus* Maturini *imagines juvenilem formam habent, et juvenem imberbem repræsentant.*

f *Per magnum anachronismum cœnobium Agaunense martyribus Mauritio et sociis coævum auctor extruit.*

g *Nota ridiculam auctoris operam excusantis se, et ostendentis nullam se, ob* Maturinum *Romam missum ad sanandos Romanos, voluisse injuriam facere Petro et Paulo aliisque sanctis Romæ quiescentibus, quasi horum preces apud Deum non satis valerent.*

[8] consurgens 2. — [9] t. a. 4, 5. [10] o. p. 2. — [11] *om.* 2. — [12] monstrare 4. [13] *om.* 2. — [14] fide *add.* 2, 3. — [15] venire 2. — [16] est *om* 2, est e. 3. [17] Dei 3-6. — [18] est *add.* 2. — [19] f. o. d. 4. — [20] quia 3. [21] ardentissimo corde 2. — [22] quærebamus 2. — [23] cum eo *add.* 2, 3. [24] mane 2. — [25] p. v. c. 2. — [26] at 1. — [27] divisio 2. [28] quam 2. [29] resistere 4. — [30] sum 2. - [31] firmam 2. — [32] il. in 2. [33] vestris *add.* 2 — [34] de h. d. 2. — [35] ut *add.* 2. — [36] terræ 2. — [37] fide et 2. - [38] *add. codd.* in, *excepto* 3.

CAPUT SECUNDUM.

S. Maturinus, filia imperatoris a dæmonio liberata, multos Christo lucratur, triennio Romæ degens. Moritur ibi et in Galliam corpus ejus reportatur.

Illi autem iter agentes [1], opportunitate utentes [2] itineris [3] loca maritima petiverunt [4], atque haud longe a Lirinensi insula properantes, didicit idem [5] beatus vir [6] ab incolis ibidem sancti Honorati *a* memoriam esse celebrem [7]. Ideoque orandi causa illuc diverti beatus decreverat Maturinus. Qui voluntatem suam Deo precibus committens, sic orasse fertur : *Deus, qui per sanctos tuos* [8], *lumine* [9] E
verbi [10], *tenebras mundi illuminasti, et dedisti famulo tuo Honorato virtutem, ut de insula Lirinensi multitudinem serpentium expelleret, et locum habitationis servorum Dei et domum inibi orationis faceret, da mihi facultatem illuc pergendi, et cum meritis beati Honorati tuam misericordiam* [11] *exorandi, ut virtutis tuæ munimine protectus valeam ejicere multitudinem dæmonum de loco illo ubi tua jussione proficiscor. Nec fragilitas mea spernatur ab eis ; sed virtus tua glorificetur ab* [12] *omnibus* [13], *et cognoscant quia tu es Deus qui facis mirabilia solus, ut credentes per gratiam tuam roborentur in fide, infideles vero convertantur ad te, Deum verum et vivum* [14], *qui in unitate trinitatis et in* [15] *trinitate unitatis vivis et regnas in secula seculorum. Amen.* Qua oratione finita, tandem pervenerunt ad portum. Inventaque navicula [16], introierunt in eam. Navigantibus autem illis, sopore gravi vir Dei oppressus est. Et oborta tempestate, navicula huc illucque undosis jactabatur fluctibus. At nautæ timentes, excitaverunt eum, dicentes : *O vir Dei, surge et invoca Deum tuum, si forte recogitet de nobis, ne pereamus.* Qui expergefactus intellexit diabolicæ [17] fraudis ne- F
quitia super eos effusam [18] tempestatem. Et elevans oculos ad cœlum, ingemuit et ait : *Deduc me, Domine, in via tua, et ambulabo in veritate tua. Evanescant umbræ mortis, et refundatur* [19] *lucis abducta* [20] *tranquillitas* [21]. Eadem hora cessavit sæva tempestas, et reddita est clara serenitas. Postque [22] prospere navigantes portum optatæ obtinuere quietis.

10. Egressus autem sanctus Maturinus de navi, festinanter ad limina beati properavit [1] Honorati. Cui in [2] monachico habitu duo occurrentes viri, dixerunt : *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Et ad ipsum conversi : *Veni*, inquiunt, *domine, et cum omni fiducia, Domino precibus oblatis, vade quo pergis, quoniam ipsum semper habebis adjuto-*

Num. 9. — [1] ut *add.* 2, 3. [2] uteretur 2, 3, *om.* 4. — [3] ut *add* 2. — [4] peterent 2. [5] ibidem 3-6. — [6] *om.* 2. — [7] *om.* 3 — [8] claro videlicet *add.* 2, clara videlicet *add.* 3. [9] lumina 3-6 [10] *om.* 2. — [11] t. m. 4. - [12] (eis ab) *om.* 3. — [13] hominibus 3-6. — [14] viv. e. ver. 2. [15] *om.* 2. — [16] inventamque naviculam 2. [17] diabolica 3 — [18] esse *add.* 2, 4-6. [19] *om* 2. - [20] adducta 2, obducta 3. [21] refundatur *add.* 2 — [22] postquam 2.

Num. 10. [1] p. b. 2. 3. — [2] *om.* 3.

rem,

EX MSS.

rem, quem tui itineris[3] *habes ductorem*[4]. *Teque sua gratia et præeundo et subsequendo comitatur.* Quo dicto, non[5] comparuerunt[6]. Quos vel angelos, vel quoslibet sanctorum fuisse indubitanter credimus. Sanctus vero Maturinus ad desideratum locum perveniens, Domino cum meritis beati Honorati tota[7] devotione se[8] commisit; cœpti[9] itineris quæ supererant alacriter cum sociis spatia peractu[r]us[10]. Tunc milites missis ante se[11] præviis, nuntiaverunt imperatori et urbi adesse militem Christi cujus se præsentia visitante salutem se[12] adepturos sperabant.

Romam adveniens cum summa gratulatione susceptus æquo[...]

11. Jamque eo propinquante ei obviam civitas cuit universa gaudens, illique[1] acclamans: *Veni, serve Christi Maturine, et invocato nomine Dei tui, releva languores, et cura vulnera nostra, quoniam per te, sicut nobis revelatum est, salus et gaudium huic divinitus*[2] *ministrabitur civitati.* Quibus beatus vir respondit: *Florent hic beatorum merita*[3] *apostolorum, redolent triumphi*[4] *martyrum sanctorum*[5], *quorum precibus et meam fragilitatem juvandam et vobis credo levamen ferendum. Tamen quia me huc divina pietas adduxit, communiter* B *eorum meritis invocatis Domini exoremus clementiam*[6], *ut quod a me in vestris necessitatibus fiendum*[7] *decrevit, adimplere et perficere suæ pietatis gratia dignetur.* Orantibus autem[8] omnibus[9], ait beatus vir Maturinus: *Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui dixisti: Petite et*[10] *accipietis, quærite et invenietis, pulsate et aperietur vobis, et quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et fient*[11] *vobis; qui quoque ergo*[12] *cæcos illuminasti, paralyticos sanasti, leprosos mundasti*[13], *mortuos suscitasti, super mare pedibus ambulasti, digneris per merita sanctorum tuam manifestare virtutem, ut per invocationem sancti nominis tui omnis pestis omnisque infirmitas, qua hic populus atteritur depellatur, ut videntes glorificent*[14] *nomen tuum sanctum*[15], *qui vivis et regnas in secula seculorum.* Et respondentibus illis Amen, omnes qui oblati sunt diversis infirmitatibus laborantes per Dei gratiam et preces beati viri[16] pristinæ sunt sanitati restituti. Factumque est[17] magnum gaudium in illa civitate.

et filiam imperatoris a dæmonio liberat, tandem diem obit [...]

12. Tunc fama[1] veloci[2] perlatum[3] est imperatori, quid[4] vir Dei urbem ingressus fecerit[5] quosve[6] reddiderit[7] sanitati[8]. Tunc missis e[9] latere suo viris nobilibus, ut cum honore ante se deduceretur[10] jussit. Quo[11] regiam[12] ingresso[13], obvius[14] ei imperator dixit: *Ave, sacerdos Dei, Maturine.* Et ille: *Dominus,* inquit[15], *tecum.* Et[16] imperator ait[17] ei[18]: *Si potueris filiam meam Maximianam*[19] b *a dæmonio liberare*[20], *dabo tibi multam pecuniam.* Sanctus vir respondit: *Non in me, sed in Deo est virtus sanitatis ejus*[21]. *De pecunia quam polliceris, fac quod vis, quia*[22] *gratia divina*[23] *sanabitur. Ipse enim eam saluti restituet, qui puellam annorum duodecim, filiam videlicet* D *archisynagogi, de morte suscitavit ad vitam.* Et benedicens oleum, infudit in os puellæ cum invocatione nominis Christi[24], et[25] continuo evomens dæmonium[26] reddita est sanitati. Super[27] qua re admiratus est[28] imperator, et[29] obtulit ei pecuniæ[30] non modicam quantitatem[31]. Ille vero sciens Dominum præcepisse, *Gratis accepistis, gratis date,* recusavit tale commercium. Et multum diuque renisus, vix tandem, urgente imperatore, causa pauperum oblata suscepit, susceptaque erogavit pauperibus[32]. Quosque educans[33] baptizavit, et in fide nominis Christi fidelissimos effecit, atque ut de eadem pecunia[34] necessaria sibi providerent instituit. Habitavitque[35] ibi triennio[36], sanctorum apostolorum ac martyrum limina incessanter frequentans, jejuniis, eleemosynis et obsecrationibus semper insistens, ægris et infirmis compatiendo subveniens, dæmonia ejiciens, et alia quamplura[37] Domino cooperante peragens. Qui sciens imminere tempus[38] recessus sui, totum se ad spiritale opus conversus[39] voluntati[40] Domini potestatique[41] commisit[42]. Et cum per dies aliquot[43] vi[44] febrium acriter[45] laboras- E set, tandem ipso die kalendarum novembrium[46] lætus Domino[47] sanctum[48] reddidit spiritum, et feliciter migravit ad Christum. Jussit autem eum imperator[49] cum omni honore et diligentia sepeliri.

13. Tunc[1] venientes sacerdotes[2] Christi, ministri[3] quoque[4] et populus[5] mœrentes de morte ejus, sed gaudentes de gloria retributionis ejus, quia[6] a Domino remuneratum non dubitabant[7], mandaverunt[8] corpus ejus cum honore sepulturæ[9]. Quod[10] terra[11] humatum cum[12] reliquissent[13], et[14] mane ut in ejus memoria[15] Domino debitas laudes persolverent redissent, reppererunt corpus ejus super terram rejectum. Unde attoniti et stupore nimio suspensi, nesciebant quid agerent. Tunc unus militum eorum qui eum de partibus Galliæ abduxerat[16], reminiscens facti et sponsionis suæ, qua ab eo fuerant obstricti, nam coram aderat[17], ait ad illos[18]: *Audite me, quæso, fratres, et meis sermonibus aurem libenter*[19] *accommodate*[20]. *Causa enim perspicua est, cur corpus*[21] *in hac terra humatum retineri ab ea*[22] *non possit. Nam cum imperiali auctoritate a nobis conventus*[23] *esset*[24], *ut*[25] *per voluntatem Dei sui huc* F *veniret, ipse nos hoc pollicitationis sacramento constrinxit ut eum aut vivum aut defunctum in locum et*[26] *patriam suam*[27] *reduceremus. Quamobrem teneri corpus ejus hujus terræ sepulcro*[28] *non potest.* Quo audito alacriores effecti nuntiaverunt imperatori. Qui christianorum non modica manu collecta, et[29] de exercitu suo viris nobilibus admixtis, qui per omnem viam[30] essent duces et re-

Cujus corpus honorifice sepultum e sepulcro rejicitur et transportatur in Galliam.

[3] (habebis-itineris) *om* 3. — [4] (quem-ductorem) *om.* 2. — [5] *om.* 2. [6] incomparuerunt 2. — [7] tanta 3. — [8] s. d. 3. — [9] corpit 2. — [10] peragere 2. — [11] *om.* 2. — [12] *om.* 2.

Num 11. — [1] illumque 2 — [2] divili 3. — [3] m. h. 2. [4] beatorum *add.* 2. — [5] *om.* 2, s. m. 3. — [6] e. d. c. 4. — [7] fieri 2. [8] *om* 2. [9] *om.* 3. — [10] *om.* 3. [11] fiet 3. [12] *om.* 2-6. — [13] l. m. p. s. 3. — [14] sanctificent 3. [15] s. t. 2. — [16] Maturini 3. — [17] *om.* 2.

Num. 12. [1] famæ 2. — [2] velocitas 2. — [3] perlata 2, delatum 3. — [4] quia 2. — [5] fuisset 2. — [6] quasve sanitates 2. [7] reddidisset 2. — [8] *om.* 2 — [9] a 4-6. — [10] duceretur 2 — [11] qui 2, 3. [12] aulam *add.* 2. — [13] ingressus 2, 3 — [14] obvians 2. — [15] i. d. 3-6. [16] Maximianus 3 — [17] dixit 3. — [18] illi 2, *om.* 3. — [19] *ita* 3; *reliqui* Maximiam.—[20] liberari 1.— [21] *om.* 2, 3 [22] tua vero filia 2 — [23] d. g. 4-6. — [24] cum i. n. C. in os p. 2. — [25] *om.* 2, quæ 4. — [26] dæmonem 2.

[27] de 2, supra 3. — [28] *om.* 2. — [29] *om.* 2. — [30] pecuniam 2. — [31] modicæ quantitatis 2. [32] p. e. 4. — [33] educens 2. — [34] p. e. 2. [35] habitavit igitur 2. — [36] triennium 2. — [37] plurima 3, 5, 6, quam plurima 2, 4. — [38] *om.* 3. [39] convertens 2-4. — [40] voluntate se 2. — [41] potestati 2. — [42] tradidit 5. — [43] aliquos 2. — [44] vim 2. — [45] alacriter 2. [46] novembris 2. — [47] cœlo 2, *om.* 3. — [48] *om.* 2, 3. — [49] i. e. 2.

Num. 13.—[1] tum 2.—[2] et *add.* 4.—[3] m. C. 4.—[4] *om.* 4; ejus *add.* 2. — [5] populi 4. — [6] quem 2. — [7] n. d. a d. r. 2. — [8] tradiderunt 2. — [9] cum h. e. e. s. 2. — [10] qui 2. — [11] terræ corpus 2 — [12] *om.* 2, cum t. h. 4. — [13] reliquerunt 2. — [14] cum *add.* 2. — [15] memoriam 2. — [16] adduxerant 2, 3. — [17] omnibus *add.* 2. — [18] eos 2. — [19] *om.* 2. — [20] intendite 3. — [21] ejus *add.* 2. — [22] (ab ea) *om.* 2. [23] fuisset perfectum 2. [24] *om.* 2. — [25] iste vir *add.* 2. [26] *om.* 2. — [27] patriæ suæ 2.—[28] *om.* 3.—[29] *om.* 2.—[30] horum *add.* 2, harum *add.* 3.

ctores

A ctores exequiarum, jussit ut condito aromatibus corpore et digna executione [31] funebria ista venerantes referrent eum ad locum suum, quo [32] sepulto [33] redirent.

ubi requiescit in patrio solo;

14. Quibus jussa explentibus relatus est nobiliter in regionem et patriam suam [1] et sepultus [2] honorifice in loco, ubi nunc corpus ejus requiescens [3] præstolatur magni judicii diem, quando beata resurrectione glorificandus resurgat in gloria, clarificatione duplici cum sanctis omnibus coronandus. Ministris vero exequiarum ejus in sua remeantibus, remansit ibi [4] venerabilis Antonius [5] diaconus, qui eo voto eum [6] fuerat [7] secutus, ut omnibus diebus vitæ suæ ad sepulcrum beati viri Domino strenue deserviret. Sed et quidam adolescens [8], Felix nomine, quem idem beatus vir baptizaverat [9], necnon et duæ puellæ virgines [10], quarum una Anastasia, altera vocitata est Gregoria [11], quæ eodem voto [12] corpus ejus secutæ sunt, ut [13] pro amore beati viri mallent peregre mori [14] quam in terram suam redire. Ibi ergo quatuor ex illa turba remanentes devoverunt se servituros ad sepulcrum beati Maturini, ut ejus meritis et precibus regni cœlestis possent præmia [15] adipisci. In quo proposito usque ad obitum suum permanentes, terræ corpora, animas vero cœlo cum pace reddiderunt. Sepulta vero sunt corpora eorum in eodem loco, et cum spe gratulationis diem expectant su e glor ficationis.

et multa manifestantur ejus miracula.

15. Ad hujus [1] quoque beati viri sepulcrum plurima ostensa et declarata sunt [2], et manifestantur quotidie miracula ; sed incuria et inscientia ipsius rectorum loci [3], quia non sunt litteris declarata [4] æterna sunt oblivione hactenus abolita. Ipse ergo qui meritis et precibus suis variarum solvit nexus infirmitatum, nostrorum quæsumus [5] solvat vincula peccatorum [6], et in magni judicii die, cœlis ac terris igne novissimo ardentibus, nos secum ad gaudia rapiat æterna, cujus nos amor compulit ad ejus gesta scribenda, præstante [7] Domino nostro Jesu Christo, pio salvatore ac redemptore nostro, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

C a *Fœdum anachronismum in commentario notavimus num. 4.*

b *Quamnam auctor filiam intendat, clarum non est. Nam et propria Maximiani filia, quæ magno Constantino nupsit, Flavia* Maximiana *Fausta appellatur, et filia uxoris ejus Eutropiæ, quam ex priori marito habuerat, Flavia* Maximiana *Theodora audit. Quod enim in aliquo textu* Maximia *appellatur, id librario puto tribuendum. Neque etiam hic auctor tanti est, ut e nomine Maximiæ esse alteram filiam Maximiani propriam concludamus.*

EX MSS.

VITA BREVIS

S. MATURINI

ex cod. pergameno, folio minori,

bibliothecæ Universitatis Trajectensis n. 22, olim Carthusiæ Trajectensis n. 248.

Fuit sanctus Maturinus diœcesis Senonensis accola, cujus pater Marinus ex præcepto Maximiani christianos persequebatur. Sed filius a pueritia christianus occultus, de parentum perditione dolens, pro eorum conversione Deum exorabat, et audivit in somnis vocem dicentem sibi : *Maturine, famule meus, ecce quod petisti fideliter, efficaciter impetrasti.* Qui assurgens gratias egit ; et mater ejus divino instinctu admonita supervenit, dicens : *O fili, quid erit nobis commodi, si, ut frequenter postulas, credam in Christum? Magnum,* inquit, *cum et corpus renovatum fuerit gloria resurrectionis, et anima per baptismum agnitione veritatis.* Cumque et illam piam suggestionem filii viro suo retulisset, ille ait : *Vidi et ego hac nocte in visione, quod hic filius noster ovile quoddam ingressus esset, et multitudinis grex ovium ei traditus fuisset.* Ambo itaque a quodam episcopo Polycarpo susceperunt baptismum, a quo et ipse Maturinus vicesimum agens annum ordinatus est in presbyterum. Hic, cum propter beati Mauritii sociorumque ejus martyrium Romanus populus diversis cladibus afficeretur, filia quoque Maximiani immundo spiritu ageretur, et pater magicis ageret ut eam liberaret, clamante dæmone per os puellæ : *O imperator, deficient maleficia tua, donec ex partibus Galliæ Maturinus, servus Christi, veniat, qui precibus suis populum et filiam tuam saluti restituat,* accitus ab imperatore cum militibus Romam perrexit, prius tamen ab eis sacramento accepto, quod, si in regionibus illis eum migrare contingeret, corpus ejus terræ humandum ad locum suum referrent. Romam igitur perveniens, obvia turba cum gloria susceptus, imperatoris filiam a dæmone liberavit, alios omnes infirmos sibi oblatos curavit. Et tandem ipso die kalendarum novembris lætus Domino spiritum reddidit. Cujus corpus aromatibus conditum cum sepelissent et humatum reliquissent, mane revertentes invenerunt illud super terram rejectum. Et stupescentes nesciebant quid agerent. Tunc unus militum qui eum de Gallia adduxerant, pacti sui reminiscens, causam retulit. Et ad locum suum corpus cum honore relatum est jussu imperatoris. Ubi ad ejus sepulcrum Deus multa miracula declaravit.

[31] exercitione 2, exercitatione 3. — [32] et 2, 3. [33] eo *add.* 2.

Num. 14. — [1] s. p. 2. — [2] est *add.* 2. — [3] requiescit corpus ejus 2. — [4] vir *add.* 2. — [5] Antoninus 2, 6. — [6] illum 2, 3, *om.* 1. — [7] *om.* 2. — [8] a. q. 2. — [9] eumque de sacro fonte susceperat *add.* 2. — [10] *om.* 2. [11] G. e. v. 3. — [12] *om.* 2. — [13] et 2. — [14] (per. mori) peregrino more illic remanere 2. — [15] pr. pos. 4.

Num. 15. — [1] ejus 2, 3. — [2] miracula jubente Deo, qui vivit et regnat Deus per secula seculorum amen *add.* 2, *ceteris om.* — [3] r. i. l. 4. — [4] allegata 3. [5] *om.* 3. — [6] per eum, qui vivit et regnat Deus per s. s. *add.* 3, *ceteris om.* [7] prosperante 6.

A

COMPENDIUM VITA S. MATURINI

ex Petro De Natalibus, lib. X, c. 6.

Maturinus confessor apud Senonensem civitatem etmpore Maximiani imperatoris claruit. Qui ex patre Marino ejusdem civitatis nobili ac gentili progenitus : qui ex præcepto Maximiani christianos persequebatur : ipse clanculum animo solo christianus existens, pro parentum salute ad Dominum exorabat. Audivitque a Domino quod ei ab eo postulata darentur. Et post dies paucos mater ejus ad Christum conversa, dum patri eamdem conversionem suaderet, ille ei respondit quod in nocte præcedente per visum acceperat quod filio suo in custodiam data fuisset ovium multitudo. Unde ipse Marinus cum uxore et filio Maturino annorum viginti a sancto Polycarpo episcopo baptizati sunt. Cum autem diabolus filiam Maximiani imperatoris oppressisset, et per os D puellæ clamaret se a nullo hominum nisi a Maturino Senonensi ejiciendum, populum quoque Romanum a clade epidemiæ quam incurrerat. ejusdem meritis liberandum, imperator ad Senonensem civitatem misit et Maturinum ad se accersivit. Qui Romam cum multo honore perductus prius a comitibus juramentum accepit, ut, si eum Romæ aut in via mori contingeret, corpus ejus ad propriam patriam reportarent. Veniens itaque Maturinus Romam, imperatoris filiam a dæmonio liberavit, populo quoque salutem a pestilentia suis orationibus impetravit. Et post hæc ibidem in pace quievit kalendis novembris. Cujus corpus cum in quodam tumulo posuissent, die sequenti exhumatum invenerunt. Recordati autem promissionis et juramenti, corpus Roma ad Galliam transportarunt, et ibidem illud jussu imperatoris digno honore condiderunt apud Senonas civitatem, ubi et miraculis claret.

B E

LITURGICA DE SANCTO MATURINO.

OFFICIUM IN FESTO S. MATURINI

ex scrinio L 460, 461 archivi Parisiensis et cod. D. Jolivet.

In I Vesperis. Hymnus.

Jam suos cives Maturinus omnes
Hac die lætus vocat, ut sacratis
Impleant cœlum precibus, beatas
Dum petit ædes.

Ergo tu, supplex Lyricantus, adsis,
Excita gaudens modulos in altum,
Cum tui sancti redeant alumni
Festa per orbem.

Hic fide Christi juvenis coruscans
A Deo tristis petit, ut deorum
Impio falsus revocetur error
Corde parentum.

C Annuens Christus puero petenti,
Mater ad natum citius cucurrit,
Post pater, sic fit genitor parenti
Natus utrique.

Ac sacri fontis genitis lavacro
Ore dispensat manibusque sanctum
Corpus et verbum renitens sacrato
Ordine Christi.

Gloriam sanctæ Trinitatis canamus
Qua poli sumpsit Maturinus arcem
Cujus et cuncti meritis precamur
Associari.

Ad Magnificat. Ant. Adest dies summæ lætitiæ in qua vir Domini Maturinus cœlestis patriæ civibus associari promeruit.

Ad Matutinum.

Invit. Veneremur Christum in sanctis suis vere mirabilem, * qui beato Maturino virtutem præstitit et coronam.

Hymnus.

Ille dum miris patriam decorat,
Fama hinc sancti volitat per orbem,
Dæmonis cauto vocitatur atque
Indice Romam.

Nuntius quærit, reperitur orans ;
Sed pater natum dare se recusat,
Ni fidem regis sibi det minister
Reddere natum.

Tunc iter carpit, mare turget ingens
Horridum nautis ; pereant ne cuncti
Excitant sanctum : pelagus precatu
Redditur æquum.

Ostiam surgit, volat hoc per urbem
Turba languentum cito currit inde
Obviam sancto : petit ut saluti
Restituatur.

Cum videt mirans populi dolores,
Orat, et summa pietate victus
Poscit ut cœlum modo sanitatem
Redderet ægris.

Gloriam sanctæ...

In I nocturno

Ant. Confessor Domini Maturinus a primævo mundi hujus oblectamenta despiciens, in lege Domini meditatur die ac nocte. F

Ant. Parentum namque suorum nobilitate contempta, illi soli totum se subdidit, cui servire regnare est.

Ant. Voce ad Dominum clamavit pro conversione parentum, et exaudivit eum Dominus de monte sancto suo.

Post I lect. ℟. Beatus Maturinus ex ingenuis parentibus sed adhuc gentilibus ortus, * ab ipsa pueritia Christi cœpit esse discipulus. ℣. Occulte tamen et quasi sub chlamyde puer eximius Domino inhiabat. Ab ipsa.

Post II lect. ℟. Hic parentum suorum verbo vitæ senilem pavit ætatem, et versa vice qui eum genuerunt mundo genuit cœlo, * et quorum esse potuit, in Christo sibi cohæredes effecit. ℣. Qui sic edocti, relicta idolatria, præduce filio Christi vestigia sunt secuti. Et quorum.

Post III lect. ℟. Ætate puer moribus senescere cœpit, * et inter mundi delicias eorum blandimenta contempsit. ℣. O felicem puerum, cujus vita senibus exemplum præstitit, et ut spiritum roboraret carnis suæ sævissimus persecutor fuit. Et inter. Gloria. Et inter.

In

A

In II nocturno.

Ant. Usquequo, genitores mei, gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium?

Ant. Lætentur omnes qui sperant in te, Domine; in æternum exultabunt et habitabis in eis.

Ant. Ex ore infantium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.

Post IV lect. ℟. Accidit interea Romæ ut dæmonium quod Maximiani filiam invaserat responderet: * se a nullo posse expelli, nisi quidam Maturinus de partibus Galliæ adventaret. ℣. O mira Dei potentia; inimicus enim totius sanctitatis beati viri sanctitatem celare non potuit, sed dixit. Se a nullo.

Post V lect. ℟. Ut audivit Maximianus filiam Maturini precibus a dæmonio liberandam, quosdam sibi fidelissimos in Gallias misit, * qui sanctitatis illius fama duce sanctum apud Lyricantum invenerunt. ℣. Ipse vero angelico jam prædoctus oraculo, eorum petitionem benigne suscepit. Qui sanctitate.

B **Post VI lect.** ℟. Legatorum itaque fide interposita quia aut vivus aut mortuus parentibus suis redderetur, * alacriter cum eisdem iter arripuit. ℣. Quibus sanctitatem illius admirantibus, Domino cooperante multis effulsit miraculis. Alacriter. Gloria. Alacriter.

In III nocturno.

Ant. In conspectu Maturini ad nihilum deductus est malignus, quia timuit Dominum et illum glorificavit.

Ant. Domine, prævenisti sanctum tuum in benedictionibus dulcedinis; dextera ejus in eos qui te oderunt.

Ant. Serve Christi Maturine, releva languores et cura vulnera nostra.

Post VII lect. ℟. Et ut itineris difficultatem sibi temperarent, loca maritima petierunt; ubi cum ad insulam quamdam divertissent, orta tempestate gravissima, * sanctum cœperunt acclamare Maturinum. ℣. Quo excitato a somno et orante, venti quieverunt et mare. Sanctum.

Post VIII lect. ℟. Dum vero de navi egrederetur, duos viros obviam habuit, qui ibidem antea visi non fuerant, * nec postea comparuerunt. C
℣. Quorum hæc fuit salutatio: Benedictus qui venit in nomine Domini. Nec.

Post IX lect. ℟. Cum autem Romam venisset, non minimam civium multitudinem variis oppressam languoribus pristinæ reddidit sanitati, * et Maximiani filiam a dæmonio liberavit. ℣. Ipse vero nihil sibi sed Domino totum attribuens, dicebat: A Domino factum est istud. Et. Gloria. Et.

In Laudibus.

Ant. Maturinus, sicut angelo præmonitus erat, cum legatoribus Romam profectus est.

Ant. Cujus cives variis oppressos languoribus in Christi nomine curavit, et Maximiani filiam a dæmonio liberavit.

Ant. Per triennium Romæ commoratus, ut beatorum martyrum frequentaret limina, febribus dissolutus migravit ad Dominum.

Ant. Ut audivit imperator sancti corpus in sepulcro retineri non posse, illud in patriam cum honesto comitatu remisit.

Ant. Ibique ipso intercedente et Deo cooperante, multo plura ostensa sunt miracula, quam continentur in pagina.

Hymnus. EX MSS.

Roma tunc gaudens petit, haud nefando
Spiritu regis crucietur infans:
Reddit et sanam precibus parenti
Maximiano.

Cum pius Romæ tribus exstat annis,
Spiritus sursum volat ad beatos;
Sed nequit sanctum retinere terra
Corpus humatum.

Hoc manent casu populi stupentes,
Ac videns totus stupet imperator;
Audit et sanctum voluisse ferri
Ad genitorem.

Imperat multis (referens honorem
Corpori magnum) comitentur usque
Patriam viris, ubi nunc quiescit,
Orbe triumphans.

O nimis felix, Lyricantus, isto
Cive, qui tantum tibi per amorem
Vivit, ut tecum cupiat manere
Omne per ævum.

Gloriam...

Ad Benedictus. Ant. Sanctus iste talentum sibi traditum in sudario non reposuit, sed sicut servus fidelis et prudens Domino suo multiplicatum reportavit. E

Oratio.

Deus, qui fidelem servum tuum, beatum Maturinum confessorem, inter electos concives tuos gloria et honore coronasti, præsta quæsumus, ut ejus meritis et precibus possimus æterna visione tua perenniter gloriari. Per Dominum.

In II Vesperis. Hymnus.

Pange, lingua, Maturini
Laudes et præconia;
Corde puro celebremus
Ipsius solemnia,
Cujus vita et doctrina
Coruscat ecclesia.

Maturinus vir maturus,
Ipse domat vitia,
A primævo flore mundi
Spernens hujus gaudia.
Hic parentes ab errore
Vocat Dei gratia.

Cæsar mittit provocatus
Dæmonis indicio;
Sed in mari fit tempestas
Malignantis odio. F
Excitatus liberavit
Nautas a naufragio.

Ne lateret diu lucens
Lucerna sub modio,
Filia Maximiani
Vexata dæmonio,
Roma clade liberatur
Ipsius suffragio.

Dum sanctorum circuiret
Loca per triennium,
Migrat sanctus cum beatis
Sortiturus præmium.
Nequit terra retineri
Jam consors cœlestium.

Unde stupens imperator
Jubet ut in Galliam
Reducatur cum honore
Corpus et in patriam.
Cujus preces nos sanctorum
Perducant ad gloriam.

Gloria et honor Deo,
Virtus et imperium
Uni trino in personis,
Creatori omnium,
Cujus dono Maturinus
Sumpsit vitæ bravium.
Amen.

EX MSS. **Ad Magnificat. Ant.** O gloriose confessor Domini, Maturine, exaudi voces tibi supplicantium, eosque qui in tuis laudibus Christum venerantur ad cœli perducas palatium.

OFFICIUM IN TRANSLATIONE S. MATURINI

ex iisdem scriniis.

Ad Magnificat. Ant. Beate confessor Maturine, qui dæmonia expellis, pestem sedas et tempestates Dei dono et virtute avertis : veni nobis adjutor, alleluia, alleluia.

Ad Matutinum.

Post I Lect. ℟. Hic est fratrum amator, * hic est, qui multum orat pro populo et universa civitate sua, Maturinus, confessor Domini, All. All. All. ℣. Vir iste in populo mitissimus apparuit et
B patriæ amantissimus. Hic est.

Lectio ii. Maturinum Romæ kalendis novembris defunctum christiani suo more ibidem sepulturæ tradiderunt. Sed cum juramenta, quæ in nomine Christi fiunt, sæpe Deus irrita esse non sinat, postridie quo corpus humatum fuerat, e terra rejectum inventum est. Romani enim qui illum e Lyricantu Romam duxerant, invocato nomine Christi se astrinxerant juramento, aut vivum aut mortuum in patriam reducturos. Cum ergo parvi facerent, aut non recordarentur sui juramenti, Deus illis hoc miraculo in memoriam revocavit.

℟. O magna sancti caritas, cujus amor tantus in patriam fuit, * quando nec vivus nec mortuus unquam ab ea discessit, All. ℣. Desiderium animæ ejus tribuisti ei, Domine, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum. Quando nec vivus.

Lectio iii. Omnibus igitur stupentibus et ad miraculum concurrentibus, eventus mirabatur, sed causa ignorabatur, cum unus ex his qui juraverant astitit, dixitque illum non Romæ sed apud Lyricantum velle sepeliri. Quod cum audisset princeps qui eum Romam vocaverat, cujus
C filia a dæmonio fuerat liberata, corpus in patriam cum honesto comitatu remisit. Ubi cum advenisset, fideles qui illud fuerant comitati, quorum multi ad sepulcrum illius tota sua vita Dei laudes decantare voverant, cum incolis loci honorifice in tumulo deposuerunt. Postea cum ibidem celebris ecclesia ædificata fuisset, ubi sancti Maturini reliquiæ magna veneratione coluntur, in eadem ecclesia depositionis illius dies sexto idus maii anniversaria devotione et ingenti populorum concursu celebratur.

℟. Felix anima, quæ cum Deo in æternum rutilas, * cujus corpus magnum populis intulit stuporem, quod humatum in terra retineri non potuit, All. All. All. ℣. Ut audivit imperator quod evenerat miraculum, digno cum comitatu sanctum in patriam remisit. Cujus corpus. Gloria. Cujus corpus.

In Missa.

Oratio. Deus, qui hunc diem honorabilem nobis in beati Maturini confessoris tui translatione tribuisti, da quæsumus ecclesiæ tuæ in hac celebritate lætitiam, et cujus membra pio amore veneratur in terris, ejus intercessionibus subleve- D
tur in cœlis. Per Dominum.

Secreta. Munera tuæ oblata majestati, misericors Deus, benigno quæsumus suscipe intuitu, ut ejus nobis precibus fiant salutaria, cujus reliquias in hac basilica veneramur. Per Dominum.

Postcomm. Divina libantes mysteria quæsumus, Domine, ut beati Maturini nos ubique intercessio protegat, cujus hic sacris pignoribus gloriamur. Per Dominum.

Lectiones ex ms. cod. Officii S. Maturini descripto manu J. B. Jolivet parochi Lyricantensis.

Lectio iv. Maturinus in pago Senonensi, vico cui Lyricantus nomen est, nascitur Marino et Euphemia, nobilibus parentibus, sed adhuc gentilium errore detentis : ita ut pater sæviendi in christianos publicam acciperet potestatem. Ipse vero a sancto Polycarpo, Senonensi archiepiscopo, clam, ne patrem offenderet, institutus, cum esset annorum duodecim, ætatem moribus vincens, Christum
totis visceribus diligebat : atque ipsi jejuniis et E
orationibus nocte dieque serviens, pro salute parentum assidue precabatur.

Lectio v. Itaque divina cooperante gratia matrem primum, deinde patrem, qui per somnium divinitus de filii pietate monitus fuerat, convertit, atque eos per sanctum Polycarpum baptizari fecit. Fuitque carnalis filius idem et spiritualis pater, dum eos qui se genuerant, ipse per verbum regenerare promeruit. Quo tempore cum esset annorum viginti, propter morum gravitatem a sancto Polycarpo presbyter ordinatur.

Lectio vi. Deinde vocatus Romam, ut filiam principis a dæmone possessam liberaret, eo profectus est, multisque pietatis operibus consummatis, multis erga infirmos et possessos a diabolo præstitis beneficiis, fructum tandem bonorum operum ibidem percepit. Cujus corpus, ut ipse postulaverat, ad patriam suam relatum, multa incolarum devotione et ingenti signorum.....

Aliæ lectiones ex archivo Parisiensi.

lectio iv. Maturinus, Romana stirpe oriundus, pietate præstantissimus extitit. Vastinensibus in-
tra quorum fines morabatur, splendidissimum F
omnium virtutum exemplum præbuit. Ejus ibi festivitas summa veneratione peragitur apud Liricantum in diœcesi Senonensi, tertio die novembris; primo ejusdem mensis die, quo obiit, Sanctorum Omnium celebritati consecrato. Eo in oppido quod totum ad canonicos Parisienses ab anno millesimo quinto pertinet, amplissima sub ejus invocatione exstat ecclesia, pone cujus altare erecta sacrorum ejus ossium theca conspicitur. Hæc singulis annis festo Ascensionis Domini die recurrente, ad vicinas ecclesias longo supplicantium populorum ordine defertur.

lectio v. Utilia in primis ad reparandam mentis sanitatem, plurimis in Galliæ locis, sancto Maturino vota nuncupantur. Prima Lucionis urbis parochia glorioso ejus nomine donata est; ipsiusque festum semiduplici cultu Rupellensis ecclesia celebrat. Parisiis quoque sacræ religiosorum sanctissimæ Trinitatis de Redemptione captivorum ædes in honorem beati Maturini dedicatæ sunt. Illas hujusce Ordinis fratribus dedit ecclesia Parisiensis anno salutis millesimo ducentesimo vigesimo octavo, cujus doni biennio post gratias egerunt litteris nomine capituli generalis apud Cervum

A Cervum Frigidum feria tertia post Trinitatem habiti conscriptis. Apud quos, sicut et in ecclesia Parisiensi, festivitas ejus recolitur quinto idus novembris, quo dumtaxat anni die singulis canonicis gemina annona distribuitur.

Lectiones ex proprio Meldensi. Lectio i. Maturinus juxta vulgarem traditionem apud oppidum, nomine Lyricantum, diœcesis olim Senonensis, nunc Meldensis, parentibus nobilibus, sed ethnicis natus erat. Adhuc adolescens fidem christianam amplexus, ipsos parentes suos assiduis ad Deum efflagitationibus et piis hortationibus Christo peperisse dicitur.

Lect. ii. Tanta virtute enituit et morum integritate, ut ab episcopo Senonensi sacerdos fuerit ordinatus. Cumque ministerii partes fideliter adimplevisset, omni virtutum genere cumulatus D vitæ hujus ærumnas cum æterna felicitate commutavit ipso die kalendarum novembris ; unde ejus festum ad aliam diem translatum est.

Lect. iii. Apud Lyricantum amplissima sub illius invocatione exstat ecclesia, ubi pene totum ejus corpus asservabatur antequam sæculo XVI inter impios calvinianorum furores igne consumeretur. Usque ad infandas labentis seculi XVIII calamitates, theca in qua reliquiæ depositæ fuerunt, ad vicinas ecclesias singulis annis longo supplicantium populorum ordine circumferebatur. Ad Lyricanti basilicam frequentes fiebant peregrinationes, ut infirmis beati Maturini intercessione mentis sanitas obtineretur.

B

DE S. MARCELLO

E

EPISCOPO PARISIENSI, CONFESSORE

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H

§ I. Quis Vitam S. Marcelli scripserit et quo tempore S. Marcellus vixerit.

PROBABILITER SÆCULO V. *Vitam* S. Marcelli *a Venantio Fortunato, Pictaviensi episcopo, scriptam aliqui negant,*

S. Marcelli, *Parisiensis episcopi, bis in Actis SS. fit mentio inter prætermissos, semel ad diem 15 februarii, occasione cujusdam Marcelli, quem quis esset prædecessores ignorabant, iterum ad diem 26 julii, quo die translatio ejus in Maurato aliisque Usuardinis codicibus annuntiatur. Utrobique in natalem ejus diem, ad kalendas novembris remittitur. Ejus Acta nunc tractanda aggredimur. Vitam sive Acta* S. Marcelli *edidit Surius, atque ex Surio Michael Angelus Luchi inter opera omnia Venantii Fortunati, Pictaviensis episcopi ; editionem Luchii habes apud Migne, Patrol. Lat. tom.* LXXXVIII. *Venantium Fortunatum Vitam hanc* C Marcelli *episcopi scripsisse a S. Germano rogatum, nos cum Luchio aliisque quamplurimis existimamus. Ad lectorum utilitatem sapientissimum docti Benedictini monitum, quod Vitæ* Marcelli *præmisit, hoc loco transcribimus e citato tomo Migniano, col. 541:* Utrum revera Fortunatus, episcopus Pictaviensis, sequentem Vitam S. Marcelli, episcopi Parisiensis, necne conscripserit, inter se eruditi dissentiunt. Auctores Hist. litt. Franc. illam abjudicant Fortunato nostro, atque alteri Fortunato Vercellensi attribuunt, de quo in præfatione ad Vitam sancti Hilarii sumus locuti. Hisce vero indiciis sive conjecturis illi adducuntur : 1° quod Vitæ sanctorum conscriptæ a Fortunato, Pictaviensi antistite, illum solum presbyterum, non episcopum nominant ; ac si quando nominant, addunt ecclesiæ nomen cui regendæ præfuit ; 2° stilus quo conscripta est Vita S. Marcelli, simplicior magisque concisus videtur quam ille Fortunati ; 3° Vita isthæc multis ante annis scripta est, quam S. Germanus, episcopus Parisiensis, decederet, atque adeo non multo postquam in Gallias advenisset Fortunatus, cum is nondum gestis sanctorum conscribendis animum applicuisset. Nam ipse videtur serius ad gesta sanctorum colligenda et litteris consignanda accessisse, cum antea poesi impensius operam daret. Postremo Gregorius Turonensis mentionem faciens Vitæ hujusce, lib. de Gloria confessorum c. 89, auctorem ejus non commemorat. Ita cum Vitas S. Severini, episcopi Burdegalensis, S. Albini Andegavensis, et S. Germani, Parisiensis pontificis, commeminit, semper iis Fortunati nomen adjecisse comperitur.

2. Sed alii contra sentiunt : ac Hadr. Valesius inter ceteros, in dissertatione contra Launoium ; Vossius, l. ii de Latinis historicis, c. 22 ; Labbeus, t. ii de script. eccles. ; Joannes Albertus Fabricius, in Bibliotheca latina mediæ et infimæ ætatis ; Joannes Molanus in Usuardi Martyrol. ; Cæsar Baronius in notis ad Martyr. Rom. et alii eam proprium Fortunati ac genuinum fetum esse confirmant. *affirmant alii.* F

3. Qua in re, ut et ipse aperiam quod sentio, momenta et conjecturæ quibus adducti supra citati auctores Hist. Litt. Vitam S. Marcelli nostro Fortunato abjudicant, non tanti esse videntur, quamobrem ita se habere rem judicemus. Nam 1° non multum interest utrum is qui titulum huic Vitæ præfixit, Fortunatum presbyterumne an etiam episcopum nominarit. Ceteroquin ex simili errore ac varietate plura alia, eaque germana Fortunati opera, in dubium revocari possent, aut etiam rejici, quod Fortunatum modo presbyterum modo episcopum nominant ; nec facilius fuerit quam nomen episcopi supponi pro nomine presbyteri, quem aliunde episcopum fuisse constabat, suppresso ecclesiæ cui præfuerat nomine ex negligentia aut imperitia amanuensium. Certe antiquus codex quem Mabillonius in manibus habuit, haud secus titulum in Vita S. Paterni (quam esse Fortunati nemo facile infitiabitur) præferebat his verbis " Incipit prologus Fortunati episcopi in Vita S. Paterni. „ 2° Stilus non mihi alienus a stilo Fortunati *priora argumenta rejiciuntur*

AUCTORE G. V. H.

Fortunati esse videtur, ut ex prologo præcipue, legenti cuique ostenditur. Quamquam diversa tempora quibus Fortunatus Vitas sanctorum conscripsit quamdam vel in stilo varietatem potuerunt ingenerare. Quod vero aiunt Fortunatum non nisi sero ad gesta sanctorum litteris consignanda accessisse, nonne idem Vitam S. Germani haud multo, ut videtur, post obitum S. Germani ipsius conscripsit, de qua mentionem facit Gregorius Turon., lib. v. Hist. Franc. c. 8 ? Quidni potuit igitur, adhuc superstite Germano, ejus rogatu Vitam S. Marcelli, episcopi Parisiensis, contexere? Postremo non semper Gregorius Turon. quoties memorat opera Fortunati vel ejus nomen adscribit, quemadmodum in Vita S. Hilarii et S. Remigii ab eodem factum suo loco ostendimus.

et Venantius Fortunatus auctor asseritur,

4. Tanta vero Fortunati cum Germano conjuncta amicitia et necessitudo, scriptaque ad hunc ab illo poemata et litteræ vix dubitare sinunt quin idem suasu Germani hanc S. Marcelli antecessoris ipsius, Vitam elucubrarit et ediderit. Quodsi et prologum Vitæ cum epistola quæ Fortunati operibus præfigi solet conferas, ex titulo

B

ipso et sententiarum ordine et amplitudine, et structura verborum, ac perpetua illa Fortunati consuetudine in suis laudibus extenuandis, quam inter se utræque conveniant intelligetur. Quin et tota in Vita reperias dicendi formas atque tropos familiares Fortunato, et seriem in miraculis enarrandis ejus pene propriam, ut conferenti cum hac Vitas alias ab eodem scriptas innotescet. Quibus addit momentum quod in veteribus membranis legitur, teste Valesio. Nam ubi in quibusdam exemplaribus et apud Surium legitur in prologo : " Cur itaque, ut dictum est, inter Gallicanos cothurnos ita lippata vilitas plano pede, „ in iis sic legitur : " Cur itaque, ut dictum est, inter Gallicanos cothurnos Itala Patavinitas [corr. Itala Patavitalis] plano pede ire præsumat „. Quæ verba Fortunati patriam, a Patavio non longe dissitam aperte indicant. Quocirca in eam sententiam propendeo minime illam a nostro Fortunato abjudicandam esse, ac propterea haud tribuendam alteri Fortunato Vercellensi, de quo quatuor mss. martyrologia ecclesiæ Parisiensis ad diem xiv kal. julias a P. Gerardo Dubois relata in Historia ecclesiæ Parisiensis lib. i, cap. 8. *Hæc Luchius, cujus*

C

sententiæ subscribimus. Acta vero, sive Vitam sancti Marcelli ex multis codicibus mss. inter se collatis edemus.

et alter Fortunatus Vercellensis rejicitur.

5. *De Fortunato vero Vercellensi, quem aliqui hujus Vitæ* Marcelli *auctorem faciunt, aliquid addendum puto, verba videlicet martyrologiorum quorum facta est mentio. Gerardus Dubois in ecclesiæ Parisiensis Historia, loc. cit. sequentia scribit:* De S. Marcello, qui Prudentio successit, modo nobis erit sermo. Ejus Vitam seu potius quædam ejus miracula scripsit Fortunatus, Pictavensis episcopus, seu magis, ut me admonuit vir clarissimus Claudius Castellanus, canonicus ecclesiæ Parisiensis, et in rebus nostris versatissimus, alius aliquis Fortunatus episcopus, cujus mentio est in quatuor mss. Martyrologiis ecclesiæ Parisiensis xiv kal. julii, his verbis : " Depositio beati Fortunati episcopi et confessoris, qui Vercellis civitate oriundus et a primævæ ætatis flore peritiæ litterarum traditus, micanti studio Longobardorum philosophus, dein vero a beato Germano

D

Parisiensi episcopo cognitus, Vitam S. Marcelli, incertæ urbis antistitis, totius mundi giramini indubitanter innotuit. Post paulum vero temporis, sancto Germano ægrotante, inedia fervente, angelica visitatione summonitus, cupiens quoque fervore speculationis aggredi Parisios; ac sic circa vicesimum ab urbe milliarium Dei numine tactus in pace quievit. „ *Quæ tamen mihi tanta non sunt, ut eorum auctoritate motus Vitam* S. Marcelli *Fortunato, Pictavorum antistiti, abjudicem.*

S. Marcellus vixisse seculo V credi potest

6. *Vixit* S. Marcellus, *ut ex Vita patet, tempore Prudentii, Parisiorum episcopi, cui deinde successit. Tempora distinctius assignare perdifficile est, neque mihi omnia perscrutanti certi aliquid innotuit. Tempore quo Vita scripta fuit, gestis* S. Marcelli *pene oblivione deletis, fulgida tantummodo sanctitatis memoria, maximorumque miraculorum fama supererat; cumque nihil litteris mandatum Vitæ auctor reperisset, ex vivente traditione quæ scripturus erat colligere debuit. Utinam, dicit Gerardus Dubois* (1), utinam præter miracula, quæ tum omnium ore ferebantur, etiam gesta ejus, pontificatus annos, notasque aliquot temporis consignasset.

E

Verum fortassis nec ipsi Fortunato eadem nota fuerunt. Nolo itaque in re obscura diutius immorari: ut vero lectori satisfaciam, probabiles Gerardi Dubois conjecturas subjungo, de prædecessoribus Marcelli sequentia scribentis: Difficile est Pauli, Prudentiique, pontificum Parisiensium, annos computare et assignare tempora eorum episcopatus. In hac igitur rerum antiquarum caligine cogimur conjecturis agere, et dicere quidquid ex episcoporum successione et eorum serie probabilius esse agnoscimus. Victorinum puto, ut antea docuimus, superstitem Juliano *(Apostatæ)* fuisse, Paulum vero in Parisiensi cathedra sedisse arbitror sub principatu Valentiniani Senioris, Prudentiique, Parisiensis episcopi, tempora ad Gratiani imperium primosque Magni Theodosii annos esse referenda: sed quot annos quisque sederit, neque me neque alium quemvis relaturum aut conjectura assecuturum esse confidenter assevero (2). *Hujus autem Prudentii subdiaconus fuit* Marcellus, *eidemque pontifici defuncto successit. Si itaque Gerardi Dubois conjecturis standum est, S. Martini Turonensis* Marcellus *noster æqualis fuit. Apud Labbeum* (3) *legitur* Marcellus, *Parisiacensis episcopus, ordinasse S. Euvertium, Aurelianorum*

F

episcopum, una cum Valeriano Autissiodorensi, Severino Senonensi, Solemni Carnotensi, Camilliano Tricassinensi et Pronicio Meldensi; sed, ut notant auctores Galliæ christianæ (4), hæc ordinatio nullo innititur fundamento; tempora enim episcoporum astantium non quadrant. *In quodam codice ms. Sangermanensi, juxta ejusdem Galliæ christianæ auctores* (5) *legebatur* Marcellus *defunctus esse anno 436; quod Gerardi Dubois conjecturæ mirifice consentit. Ille enim annus Theodosii vigesimus octavus fuit. Possumus ergo* S. Marcello *undeviginti annos pontificatus tribuere. At iterum dico certi nihil quod afferam habeo, idque tanto magis inculco, quod de quinque successoribus* S. Marcelli *præter nudum nomen nihil legitur in tabulis ecclesiæ Parisiensis, ut testantur loc. cit. auctores Galliæ christianæ.*

(1) *Historia ecclesiæ Parisiensis*, lib. i, c. viii, p. 47. — (2) Ibid., p. 46. — (3) *Novæ Bibliothecæ manusc.*, tom. I, p. 413. — (4) Tom. VII, p. 15. — (5) Ibid.

§ II.

AUCTORE G. V. H.

A

§ II. De miraculis et monumentis S. Marcelli.

Ad tumulum S. Marcelli presbyter sanatur,

S. Marcellus *qui tantis miraculis in vita claruit, post obitum quoque signis beneficis fulgere perrexit. Quæ quamquam credere par est multa fuisse, paucorum tamen notitia ad nos pervenit. S. Gregorius Turonensis* (1) *ita refert :* Marcellus vero, Parisiacæ urbis episcopus, qui quondam, ut in ejus Vita legitur, serpentem immensum hoc depulit ab oppido, et nunc in ipsius civitatis vico quiescit. Ad cujus tumulum cum Ragnimodus presbyter, qui nunc ejus municipii habetur sacerdos, quartano typo veniens decubasset totaque die jejunio et orationi vacasset, facto jam vespere obdormivit. Expergefactus vero post paululum a somno, incolumis surrexit a tumulo.

et alius presbyter hausto sacri sepulcri pulvere.

8. *Alteram sanationem Guibertus de Novigento narrat* (2) : In eodem Bellovacensi pago apud quamdam villam quidam presbyter regebat ecclesiam. Quem dum quidam rusticus nimis insectaretur odio, adeo invaluit ut eum tradere niteretur exitio. Quia ergo palam non poterat, hunc veneficio corrumpere parat. Bufonem ergo per membra discissum in fictilem ejus ampullulam, qua vinum ad missas servare consueverat, trusit. Solent autem hujusmodi ad id operis vasa fieri, ut arcto et productili collo, ventre projectiora existant. Ad missas ergo presbyter veniens, vino illo jam veneficato mysteria sacra egit. Quibus expletis mortifera cœpit exanimatione deficere, fastidire cibos, mansa bibitaque rejicere et omnino tabescere. Postquam autem diu lecto decubuerat, tandem vix elaboravit exsurgere ; veniensque ad ecclesiam, vas unde morbi originem se sumpsisse cognoverat, tenuit, cultroque collum obterens quidquid intro latebat humoris per pavimenta profudit. Erat autem idem videre jam ex consecratione.... semen bufunculis uberrime plenum. Comperit homo quod præcordia sua mortibus essent addicta, et dum desperatissime præstolatur imminentia fata, accipit hæc a quodam consilia. Si vis, ait, pestifera quæ con- C cepisti egerere, aut de sepulcro Marcelli, Parisiorum pontificis, aut de altari ejus pulverem tibi afferri quære : quem dum cum aqua hauseris, de tua protinus salubritate confide. Quod cum ille facere maturasset, sacros cum multis ad sanctum affectibus pulveres ebibit : nec mora cum omni circumstanti virulentia infinitorum reptilium globos egessit, malumque universum reddita sospitate recessit. Nec mirum si Deo præsens Marcellus hæc peragat, qui ab eo corporis interstitio absens olim non minora in simili re patrarat. *Hæc Guibertus, qui in ultima phrasi ad fugatum a* Marcello *serpentem manifeste alludit.*

Situs domus in qua natus S. Marcellus creditur.

9. *In historia urbis et dioeceseos Parisiorum, auctoribus Lebeuf et Cocheris* (3) *sequentia lego :* Res notatu digna narratur de domo quæ in via dicta de la Calendre, intranti in illam per angulum viæ dictæ de la Juiverie, quinta numero ad dexteram manum est *(scilicet sec. XVIII).* Traditur Marcellus, Parisiorum antistes, in illa domo in lucem editus esse. Insignia domus illius sunt imagines sancti Marcelli ac sanctæ Genovefæ. Clerus Dominæ Nostræ die Ascensionis, quando sacra Marcelli ossa solemni pompa circumferuntur, ante dictam domum obsequii religiosi gratia moram facit, stationis quam vocant. *Ex charta quam refert Dubreul* (4), *patet capitulo* S. Marcelli *non semper jus in illam domum fuisse, sed ab anno dumtaxat 1230 censum ex illa recepisse, facta commutatione cum Templariis domus S. Hilarii, quæ ipsis vectigalis erat. Attamen receptores illius collegialis inde ab anno 1230 in libris suis annotarunt istam domum, vicinam S. Germano seniori, per quam a parvo ponte ibatur ad plateam S. Michaelis a palatio, eamdem esse* in qua natus fuit B. Marcellus patronus noster ; *addunt domus insigne fuisse* ad galeam, *ipsaque via designatur ita :* via qua itur a parvo ponte ad plateam S. Michaelis, *i. e. a palatio. Unde colligitur non ideo hanc domum* S. Marcelli *dictam fuisse, quia capituli* S. Marcelli *erat, sed potius ideo a capitulo comparatam fuisse, quia ibi* S. Marcellus *natus erat. Berty* (5) *sapienter animadvertit opinionem hanc certissime probabilem esse, eo quod hæc civitatis* E *regio inde a remota antiquitate in partes divisa fuerit. Nunc universa urbis facie mutata, novis viis, plateis, ædificiis constructis, neque domus illa, nec fortassis domus locus inveniri possunt; est tamen locus ille in superficie quam præsens palatium Prætorum occupat (Palais de la préfecture de police).*

Sepulcrum S. Marcelli et ejus basilica.

10. *Sepultus fuit* S. Marcellus *in colle extra urbem, ubi christianorum cœmeterium erat, qui collis mons Cetarii vocabatur, situs ultra rivum Bierram, ubi nunc suburbium* S. Marcelli *est, et via quæ corrupto nomine Mouffetard audit. Etenim a monte Cetario, Moucetard, consueta linguæ corruptela, natum est quod temporis decursu in Mouffetard degeneravit. Cœmeterium ibi fuisse antiquitus* ostendunt, *ait Gerardus Dubois* (6), sepulcra vetusta ex lapide cavato, aut ex gypso, quæ sæpius ex his locis effodiuntur et eruuntur quotidie. *Mons Cetarius, exstructis paulatim ædificiis, Parisiensi urbi adhæserat pars, ita ut Gregorii Turonensis tempore vicus civitatis vocaretur : super* S. Marcelli *tumulum exstructum oratorium fuit, e quo postea celeberrima exstitit basilica, nisi forte cum Gerardo Dubois* (7) *opinandum est, in illo* F *Cetarii montis cœmeterio antea oratorium fuisse, et deinde postquam* S. Marcelli *ossa ibi quieverunt, et fama miraculorum sparsa fuerat, insignem eo loci basilicam constructam fuisse. Fatendum enimvero est ex textu Gregorii Turonensis, sanationem Ragnimodi referentis* (8) *oratorium super tumulum existens certo demonstrari non posse. Multo vero minus audiendus est Launoius, qui putavit ideo* S. Marcellum *in ista basilica sepultum fuisse, quia ea mater ecclesia erat, ipsiusque* Marcelli *cathedralis. Quam sententiam Valesius aliique validissimis argumentis destruunt* (9). *Hæc sententia videtur etiam pugnare cum ipsis* Marcelli *Actis. Etenim* Marcellus *aquam episcopi manibus abluendis, die Epiphaniorum ante missam, haurit e fluvio Sequana. Quod facile intelligitur juxta sententiam communem, quum ecclesia cathedralis prope Sequanam sita esset : in Launoii sententia iter octingentorum passum faciendum fuit.*

(1) *De gloria confessorum,* cap. LXXXIX. (Migne P. L., t. LXXI, p. 895. — (2) *De vita sua,* lib. III, cap. 18, (P. L. t. CLVI pp. 954, 955). — (3) *Histoire de la ville et du diocèse de Paris,* tom. III, p. 19 sqq., edit. 1863. — (4) *Antiquitez de Paris,* pp. 73, 74. — (5) *Les trois îlots de la cité,* p. 29. — (6) *Hist. eccles. Parisiensis,* t. I, p. 565. — (7) Ibid., pp. 564, 565. — (8) Vid. num. 7. — (9) Apud Dubois, tom. I, p. 565.

11. *Quidquid*

Seculo IX fit mentio clericorum S. Marcelli.

11. *Quidquid fuerit, certum est seculo IX ineunte, anno videlicet 811, clericorum sancti* Marcelli *mentionem fieri. Quare nihil impedit, quominus credatur episcopus Madelbertus una cum comite Rolando canonicos in Sancti Marcelli basilica instituisse; atque ita hæc fundatio ad Caroli Magni tempora ascenderet. Carolus Simplex diploma dedit, quod hoc* S. Marcelli *capitulum spectat, unde Dubreul errore nominis, juxta Lebeuf, diploma ipsum Carolo Magno attribuit* (1). *Exstant litteræ, ait Lebeuf, anni 811, juxta quas anniversario Stephani, Parisiorum comitis, assistere cum aliis debebant clerici sancti* Marcelli. *Teste eodem Lebeuf, titulus anni 847 mentionem facit* terræ S. Marcelli, *sitæ in ripa Essonere prope Essonæ vicum; quæ quum ad* S. Marcelli *abbatem postea pertinuisset, nomen Villæ-abbatis (Villabbé) adepta est. Hujus villæ ecclesia sola in Parisiensi diœcesi patrono* S. Marcello *gaudebat. Ingelwinus, Parisiorum episcopus XLVIII, qui sedit annos circiter duodecim ab anno verisimiliter 871-883, ut putant auctores Galliæ christianæ* (2), *canonicis* S. Marcelli *e suo quindecim mansos donasse dicitur* (3). B *Anschericus, Parisiorum episcopus L, imminente Normannorum persecutione quindecim mansos ab Ingelwino donatos abstulit* (4). *Theodulfus vero, qui Anscherico successit, eosdem restituit, addiditque unum e suo ad luminaria, totamque donationem a Carolo rege (Simplice) confirmari curavit VII id. octobris, indictione VI, anno regni 24, ab incarnatione 918. Benedictus papa VIII, instrumento quod notis chronologicis caret, nec tamen juxta auctores Galliæ christianæ* (5), *ante annum 980 extendi, nec post 984 differri potest, confirmavit Elisiardo, Parisiorum episcopo LIX, inter alias abbatias, abbatiam quoque S. Marcelli* (6).

Ossa S. Marcelli *in ecclesiam cathedralem translata, in priorem locum reducta et iterum in cathedralem, nunc periisse videntur.*

12. *Normannis infestis incursionibus circa Parisios grassantibus ossa sancti* Marcelli *e tumulo extracta fuerunt, ac translata in ecclesiam cathedralem Dominæ Nostræ : paulo post ad locum proprium reportata, inde iterum ad cathedralem translata sunt, occasione luis ardentis, anno 945, ibique manserunt usque ad rerum subversionem in Gallia. Interim S. Marcelli basilica vastantibus Normannis destructa, postmodum restituta fuit, nomenque abbatiæ vigere desiit. In bulla Adriani papæ IV, quam tradit Gerardus Dubois* (1), *mentio* C D *tantum fit Decani et fratrum S. Marcelli quos privilegiis auget. Ecclesiæ illius structura ad annum fere 1040 pertinebat, quamquam succedentibus seculis nova additamenta atque ornamenta adjuncta fuerunt. Nunc ruinæ vix paucæ supersunt, quas anno 1878 meis oculis usurpavi. Corpus sancti* Marcelli *hinc aberat, vigebat tamen populorum devotio ad sacrum sepulcrum accurrentium. Erat enim sub ipso ecclesiæ sanctuario sacellum subterraneum, quo in medio altare pone quod* S. Marcelli *lapideum sepulcrum ligno vestitum, nudum operculi uno tantum loco. Ex illa lapidis parte abradebant fideles pulverem, ad sanandos morbos. Exemplum ex Guiberto de Novigento supra, num. 8, attulimus. Hæc de ecclesia S. Marcelli sufficiant; reliqua legi possunt apud Lebeuf et Cocheris, sæpe citatos, unde magnam partem prædictorum desumpsimus. De reliquiis* S. Marcelli *satis dictum est in præcedentibus. De sacro corpore diligenter peritos Parisiorum sacerdotes interrogavimus, nihilque didicimus; unde credi fas est tempore subversæ reipublicæ, in fine præcedentis seculi, sacra ossa periisse.*

Imagines et statua S. Marcelli.

13. *Memoria* S. Marcelli *Parisiis perseverat, sculpto lapide ac picturis muralibus. Ingredienti ecclesiam cathedralem a fronte, per porticum dextram, statua* S. Marcelli *in oculis est, una cum serpente e mulieris sepulcro egrediente, cujus historiæ narrationem infra in Actis legendam dabimus. Ad lævam ambulacri quod chorum ambit, visitur* S. Marcelli *sacellum, muris pictis. Festus* Marcelli *dies inde ab antiquo tempore agitur die 3 novembris, ob festum Omnium Sanctorum e proprio kalendarum die remotus. Festum translationis jam a seculo X die 26 julii celebratum fuit. Ante publicæ subversionis calamitosa tempora ossa* S. Marcelli *solemni pompa per urbem circumduci solita erant. Nunc vero vix pauci Parisiorum cives* S. Marcelli *meminerunt. Utinam sanctissimus episcopus miserrimæ patriæ subvenire dignetur.*

Duplex S. Marcelli *Vita.*

14. *Vitam* S. Marcelli, *auctore, ut opinamur, Venantio Fortunato, sæpius typis expressam, nos cum multorum codicum mss. variantibus lectionibus subjungimus. Breviorem Vitam ex duobus codicibus mss., uno ex ecclesia S. Salvatoris Ultrajecti in Neerlandia, altero ex Carthusia Ultrajectina, priori subnectimus.* F

(1) *Hist. de la ville et du diocèse de Paris*, edit. cit., cap. V. — (2) Tom. VI, pp. 35, 36. (3) Ibid., p. 36. — (4) Ibid., p. 39. — (5) Ibid., p. 42. — (6) Dubois, op. cit., tom. I, p. 553. — (7) Ibid., tom. I, p. 566.

VITA SANCTI MARCELLI

EPISCOPI ET CONFESSORIS.

Vitam S. Marcelli, *episcopi Parisiensis, editam apud Migne, P. L., tom. LXXXVIII, hic novis curis edimus ex codicibus mss. qui sequuntur hoc ordine :*

1. *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori ; non unius seculi manuscripta continet (Vita* Marcelli *Parisiensis videtur esse scripta manu sec. X vel XI), n° 5275.* — **2**. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, sec. XIII vel XIV, n° 5353.* — **3**. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, sec. XII, n° 17006.* — **4**. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, sec. saltem XI, n° 15436.* — **5**. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, non unius seculi manu conscriptus* (Marcellus *videtur esse sec. XII), n° 14364.* — **6**. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, sec. XII, n° 16733.* — **7**. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio maximo, sec. XIII, n° 11552.* — **8**. *Trecassinus, e bibliotheca publica, membraneus, sec. XII.* — **9**. *Divionensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio maximo, sec. XII*

A *XII exeuntis, n° 383.* — **10.** *Montis Pessulani, e bibliotheca scholæ medicinæ, membraneus, folio maximo sec. XII, n° 30.* — **11.** *Montis Pessulani, e bibliotheca scholæ medicinæ, membraneus, folio maximo, sec. XIII, n° 1.* — **12.** *Romanus, e bibliotheca dicta Victoris Emmanuelis, membraneus, folio magno, ex libris abbatiæ Farfiæ, sec. IX, n° 29.* — **13.** *Vaticanus, reginæ Sueciæ, membraneus, folio minori, sec. IX, n° 318.* — **14.** *Montis Pessulani, e bibliotheca scholæ medicinæ, membraneus, folio, sec. VIII vel IX, n° 55.* D

PROLOGUS.

Prologus scriptoris se excusantis.

Domino [1] sancto et meritis obtinentibus apostolico viro, in Christi caritate fundato, meo lumini præponendo, domino et dulci patri Germano papæ Fortunatus [2]. Facundissima illustrium oratorum [3] ingenia, sermonum flore variante distincta, et eloquii vernantibus pampinis obumbrata, solent sibi viles causas sterilemque materiam quærere [4], ut magna dicendo de minimis, videantur ostendere [5] sui fluminis ubertatem, qui [6] habentes intra se fontes eloquentiæ, de ipso sicco themate didicerunt undas haurire. Unde [7] quidquid [8] illis [9] injungitur, carmine irriguo copiosius explicatur. Verum e contra, quicumque angustæ [10] intelligentiæ ariditate torrentur, nec habent B affluentiam inundantis eloquii, per quam vel alios reficere, vel suæ siccitatis possint inopiam temperare, tales non solum aliqua per se dicere non [11] appetunt, verum etiam [12], si quid eis injunctum fuerit [13], perhorrescunt, quoniam quantum doctis proloqui, tantum indoctis utile fit [14] tacere. Nam illi de parvis magna disserere, isti de magnis nesciunt vel parva proferre. Et ideo quod ab aliis quæritur, ab aliis formidatur. Sic belligerator expertus in armis damni esse deputat [15], si non possit jugiter [16] invenire quod vincat. Sed sicut [17] fortis requirit [18] unde ducat spolia, sic debilis metuit ne ducatur [19] in prædam, et quod acer invenire desiderat, iners vel audire formidat.

quod non nisi ex obedientia scribat.

2. Cujus exempli gratia, cum ipse sterilis scientiæ convenienter accuser, nec sit in me aliquid [1], quod venusti sermonis ornamenta commendent, quid tibi visum fuerit, Pater beatissime atque amantissime, cunctanter [2] admiror, ut de sanctissimi viri Marcelli antistitis vita, nullo fine claudenda, et de illa cœlesti lampade meæ aliquid dignum committeres scintillæ, cum ego pauper ingenio, et ille dives sit merito, ego sim humilis in sermone, et ille sit egregius in mer- C cede; præsertim cum vobis [3] multorum prudentium famosæ abundantiæ sufficiat eloquentia Gallicana, et quadratis juncturis verba trutinata procedant [4]. Qui si velint, sermone possunt depingere quidquid animus figuravit [5], apud quos ipsum loqui [6] dictare sit, et quæ vix corde concipitur, mox in pagina res formatur. Cur itaque [7], ut dictum est, inter Gallicanos cothurnos, ita lap- a pata [8] vilitas *a* plano pede ire præsumat, ad quorum comparationem, velut inter rosas et lilia, nostræ linguæ vilis saliunca respirat? Accedit [9] etiam ad difficultatem ingenii impediti res altera, quod de actibus beatissimi Marcelli plurima sunt invisenda temporum vetustate subrepta, nec facile memoria recolit, quod annositas numerosa [10] fraudavit, quoniam quidquid in libris *b* non figitur, vento oblivionis aufertur. Pauca quidem b de ejus gestis felicibus sunt ad nostra tempora relatione vivente perducta, ne in totum, quod sui amatores in posterum quærerent, deperiret: quia etsi sancta membra jamdudum sepulcro sunt condita, non tamen miracula sunt sepulta, quæ tanto clariora sunt, quanto plus memoria vivere [11] meruere non scripta, quoniam licet non teneretur in pagina, fixa sunt in cordis membrana. Unde inter hæc [12] difficilia dubito quo convertar, utrum vel digitos [13] ad scribendum præparem, cum dictare lingua formidet. Sed differre non licet quod Pater injungit, cum se magis ipse gravi pugno feriat, qui tibi repugnat; præsertim qui, ut obedire [14] me doceas, et id [15] quod sustinere non valeo, libenter imponis [16]. Major enim [17] devotio [18] E in re difficili comprobatur [19]. Denique ibi [20] plenus affectus [21] est, ubi [22] etsi virtus non tolerat, tamen animus non recusat, et ego magis hoc [23] venerer [24], quod caritas non leviter exigit sed audacter extorquet. Deinde [25] ex hac parte mihi ipsi conveniat proficere, quia qui magna imperat [26] ducere ad majora festinat. Quibus suggestis, volueram [27] hoc opus aliorum lingua nitescere potius quam nostra sordere; sed quod primi differunt vel ultimi prosequantur, quæ [28] cum displicere videatur [29] eloquio, placere incipiat [30] vel ex voto.

ANNOTATA.

a Lappata vilitas *idem sonare videtur ac* lappa vilis *est autem lappa cardui genus. Sed, uti in Comm., n. 4, ex Luchio didicimus, alicubi teste Valesio legitur* Itala Patavinitas *pro:* ita lappata vilitas. *Sane fieri potest ut Fortunatus scripserit non quod omnes codices a me visi habent, sed* Itala Patavinitas: *unde syllabis male separatis pejusque correctis lectio communis nata sit. Certe nec* lappata *nec* lippata *latine dicitur.*

b *Nihil ergo in scriptis invenit auctor.* F

CAPUT UNICUM.

S. Marcellus miracula patrat.

S. Marcellus, natus Parisiis, a puero sanctis moribus præditus.

Beatissimus igitur [1] Marcellus antistes natus [2] Parisii, sed civis [3] paradisi: in terris humilis [4], erectus [5] in cœlis, mediocris parentibus, sed meritis celsus. Cui hoc fuit nobilitatis lumen insigne, Christo sine culpa servire. Non de generis intumescens superbia, sed [6] habens de moribus ornamenta, nec sumens de parentali [7] laude jactantiam, sed gratiam [8] possidens in virtutis exemplis [9]:

Num. 1. — [1] *Prologum om.* 12-14. — [2] *hanc inscriptionem om. alii.* — [3] virorum 4, 5, vir. ill. 5. — [4] inquirere 4. — [5] *om.* 5. — [6] quia 2, 3, 5. — [7] illis *add.* 2, 3. — [8] quod *post corr.* 6. — [9] i. q. 8. — [10] angustiæ 2. — [11] *suppletum.* — [12] *om.* 2, 6, 8, 9. — [13] f. e. i. 3, 4, i. e. f. 6, 8. — [14] sit 2-4, 6, 8. — [15] reputat 4, 5, 7, 8. — [16] *om.* 4, 5. — [17] sic 2. — [18] inquirit 8. — [19] reducatur 4, 5.

Num. 2. — [1] a in me 5. — [2] vehementer 4, 5. — [3] nobis 4, 5. — [4] procedat 7. — [5] animo figuraverunt 5. — [6] l. i. 4, 5. — [7] ita 6. — [8] lippata 11. — [9] accedit 2, 3. — [10] numero 4, 5. — [11] *om.* 2. — [12] *om.* 5. — [13] v. d. u. 2, 3, 6-9. — [14] obedirem 3, obediret 7. — [15] *om.* 2-8. — [16] imponas 1. — [17] *om.* 2, 3, 6, 8, 9. — [18] *om.* 2, 3, 6, 8, virtus 9. — [19] affectus *add.* 6. — [20] ubi 2, 3, 6, 7, 9, *om.* 8. — [21] effectus 4, 5. — [22] *om.* 2, 3, 7, aut 8, 9. — [23] *om.* 2, 3, (e. m. h.) h. m. e. 4, 5. — [24] veneror 2, 3, 6, 7, 9. — [25] deinceps 6-9. — [26] vituperat 1. — [27] optaveram 2, 3, 6-9, malueram 4, 5. — [28] qui 5. — [29] videantur 4, 5. — [30] incipiant 4, 5.

Num. 3. — [1] *om.* 4, 5. — [2] est *add.* 13. — [3] factus est *add.* 13. — [4] sed *add.* 13. — [5] est *add.* 8. — [6] *om.* 14. — [7] parentali 4, 5. — [8] gratia 14. — [9] exempla 14, virtutum exempla 12.

intra

A intra se suos thesauros retinens, Deum [10] mundo corde complectens. Sed cum Christo pauper iste regnavit, qui in humilitatis conversatione, in caritatis ubertate [11], in castitatis lumine, in jejuniorum pinguedine ita se [12] totum cœlesti tradidit disciplinæ [13], ut ab ipsa infantia maturus ascenderet [14], et positus in corpore, quasi nihil de carne [15] portaret. Hic itaque beatissima [16] institutione succinctus et venerandis [17] operibus pene prius sacerdos quam clericus, jam dudum dignus qui susciperet dignitatem, antea paratus [18] ad id quod erat sine mora futurus [19], calcata mundi [20] pompa vel criminibus [21], cum divinis armis initiatus [22] accingeretur [23] ad spem felicem [24], palmam [25] de hoste publico relaturus [26], in militia Christi [27] exercitando [28] lector effectus est, ac seipsum [29] templo Christi pro primitiis offerens velut Abelis [30] sacrificium, hostia [31] victæ [32] carnis et puræ [33] mentis exceptus est.

Clericus factus, miraculis clarescere cœpit.

4. Qui [1] clarior mercede [2] quam nomine, et merito [3] major quam gradu, sine offendiculo suum gerens officium, cœpit in milite [4] crescere quod accepit a rege [5]. Cujus occultæ [6] diutius, velut vitis [7] palmites [8], cœperunt fructificare [9] virtutes, nec pertulit in eo sua dona Christus abscondi, quoniam quod [10] desursum venerat ab eo humiliter videbatur amplecti. Denique cum adhuc clericali tirocinio celaretur, miraculis proditur [11] et signis cœlestibus illustratur. Contigit [12] quadam vice, accessit [13] ad officinam fabricalem [14]. Qui despectus ab artifice cogitur ut, extracta de ardente camino ferri massa [15] cadens [16], manu sua [17] ferrum [18] accensum attolleret [19], et quanti esset [20] ponderis enarraret. Tunc vir [21] beatissimus [22], non ignarus totum de Christo præsumere et quantæ [23] virtutis causa sit in rebus non turpibus obedire, mox supposita manu ferrum altius elevavit, dicens : *De calore calet* [24], *sed novem pondera* [25] *habet.* Quod postea tantum ad stateram [26] inventum est, quantum ejus vox [27] librata prædixerat. Sic in una specie duplex miraculum propagavit, ut eum nec foci [28] calor exureret, nec ferri pondera fefellissent. Jam defectis [29] vitiis in se libidinis vaporem [30] non habuit, qui tam libere [31], dum portavit incendia, se [32] non ussit [33]. Nam ut elementi ignem vinceret, ante [34] flammas [35] carnis exstinxit, et ut in [36] ipsa pensa non
C falleret [37], probavit ferrum ponderosa [38] virtute.

Subdiaconus episcopo aquam offert, quæ mutatur in vinum

5. In [1] religionis ordine subdiaconus est effectus [2]. Itaque cum diaconali [3] ministerio fungeretur, in die Epiphaniorum hauriens aquam de fluvio Sequanæ, dum beato Prudentio [4] episcopo manibus abluendis offerret, mutatis elementis vini sapor inventus est. Quo viso obstupescens pontifex jussit ex ipso urceo [5] in calicem sacrum [6] defundi [7]; unde [8] universus populus missa celebrata ad [9] communionem accepit [10], et ipsum vas cum ad [11] plebis [12] multitudinem [13] suffecisset [14], ac si non tactum [15] et integrum [16], sic [17] plenum [18] permansit. Cujus vini mystico [19] beneficio [20] postea multi sanati sunt. Ecce virum sanctissimum, qui undam [21] sumens a [22] flumine, vina [23] fudit [24] in calicem [25]. Sed unde tam nova miracula, ut, dum portaret aquam, quodammodo quasi [26] uvas [27] exprimeret, nasceretur illi palmes in palma? Vere [28] beatum Marcellum summa veneratione colendum, in cujus manibus uno eodemque momento floruit vindemia, et torculata sunt vina [29]. Videmus non uno [30] in loco beneficia divina concludi [31], dum quod præcessit in Galilæa, successit in Gallia [32]. Ibi ad nuptialem mensam [33] Christus aquas [34] vertit in vina [35], E
hic quæ [36] ad mensam Christi sufficerent, nova vina sumpsit altare. Illud præcessit [37] tempore, hoc honore. Nam quod tunc dederunt [38] sex hydriæ [39], hic unum et modicum vas explevit [40]. Sed tunc effecit [41] ut se Dominus proderet, nunc ut famulum non celaret.

Alia vice aqua mutatur in balsamum

6. Veniamus ad illud [1] miraculum, secundum [2] ordine, non honore. Itaque cum [3] vir sanctissimus [4] quadam vice ex sui officii servitute, aquam manibus venerabili [5] episcopo porrexisset [6], mox inde balsama cœperunt fragrare [7], et dum unda curreret, visa sunt chrismata respirare, ut pene pontifex crederet se manus magis [8] ungere [9] quam lavare [10], et alteras aquas quæreret ut priores undas ablueret. Quo viso sacerdos venerabiliter obstupescens, Deo gratias de comperto munere retulit, et beato Marcello reverentiam [11] de religione servavit, dum eum non talem, qui [12] serviret, sed potius cui [13] serviretur agnovit [14]. Unde quis tantum [15] subdiaconum [16] admiretur [17] condigne [18], in [19] cujus dextera ex aqua fiebant [20] vina vel balsama, et undarum pallor [21] aut [22] in ruborem [23] conversus est aut [24] odorem [25]? Jam
tunc illis præfigurabatur indiciis futurus ponti- F

— [10] Deo 14. — [11] (qui-ubertate) *om.* 13. — [12] (ita se) istas et 14. — [13] dedit c. d. 4, 5. — [14] incederet 2, 3, 6, 11, accenderet 1. — [15] de c. 2, 3, 6-9. — [16] beatissimus 14. — [17] venerandus 14. — [18] præparatus 2, 3, 6, 7, 9, 12, est *add.* 2, 3, 7, 9. — [19] facturus 6, 7. — [20] *om.* 2, 3. — [21] crimina 10, 12-14. — [22] militandus 10, 12-14. — [23] accederet 10, 12-14, a. i. 2, 3, 6-9. — [24] (a. o. f.) auspiciis felicibus 12, spatiis felicibus 13, aut spatiis felicibus 14. — [25] palma 13. — [26] relatus 12-14. — [27] episcopi 11. — [28] exercendo 8, exercitandus 12, exercitatus 13, exercitandos 14. — [29] in *add.* 12-14. — [30] Abel 13, 14. — [31] hostiam 12-14. — [32] vitæ 14. — [33] pii se 1-3, 6-11.

Num. 4. — [1] quid 14. — [2] mercedem 14. — [3] meritorum 14. — [4] militiæ 14. — [5] (a. r.) agere. — [6] occulta 12. — [7] in *add.* 12-14. — [8] palmite 13. — [9] fructificari 12, crescere 4, 5. — [10] quæ 8, *om.* 14. — [11] (m. p.) *om.* 13, 14. — [12] namque *add.* 2, 3, 6-9. — [13] ut accederet 2, 3, 6-9, 13. — [14] offici... alem *intermediis deletis* 12; officium fabricale 13. — [15] massam 12, 14. — [16] candentem 12, 14, candens 2-4, 6-9, 11, *om.* 5, candente 13. — [17] (m. s.) *om.* 5. — [18] ferre 14. — [19] (f. ac. at.) at. fer. 2, 3, fer. at. 6-9, 11. — [20] essent 14. — [21] *om.* 2, 3, 6-8, 12, 14. — [22] Marcellus *add.* 13, 14. — [23] quanta 12, 14. — [24] (de c. c.) *om.* 13. — [25] pondos 12, pondere 14. — [26] statera 14. — [27] v. e. 2, 3, 6-9. — [28] ignis 12, igne 14. — [29] desectis 6, defactis 14. — [30] vapore 14. — [31] liberi 12. — [32] sed 12, *om.* 13, 14. — [33] exussit 1, 3. — [34] antea 13. — [35] flamma 14. — [36] *om.* 13, 14. — [37] fallerent 14. — [38] pondere se 1, 5, 4, pondere seu 12, 14.

Num. 5. — [1] denique vero in 13. — [2] e. est 13. — [3] subdiaconali 5, 12. — [4] Prudenti 12, 14. — [5] *om.* 13. — [6] *om.* 12, 14, s. c. 2, 3, 6-9. — [7] fundi 2, 3, 7-9, 12, diffundi 4, 5. — [8] inde, 4, 5. — [9] *om.* 13. — [10] accessit 12, 14. — [11] *om.* 12. — [12] plebi 12, plebes 13, plebem 14. — [13] *om.* 12, 13. — [14] suffecit 8, sufficeret 12. — [15] (n. t.) intactum 12, (ac si n. t.) *om.* 13. — [16] *om.* 13. — [17] *om.* 12-14. — [18] plenumque 13. — [19] mystici 12-14. — [20] beneficium 14. — [21] aquam 12, unda 14. — [22] de 12. — [23] vinum 14. — [24] fundit 2, 3, 6, 7, 9, 14. — [25] calice 6, 13, 14. — [26] qui 12, 14, *om.* 13. — [27] quasi u. q. 3, 4, 6-9. — [28] verum 14. — [29] vinea 14. — [30] unum 14. — [31] includi 12, conclude 4, c. d. 13. — [32] (s. i. G.) *om.* 14. — [33] mensa 14. — [34] aquam 1, 2, 6, 8. — [35] vinum 13, 14. — [36] qui 12, 14. — [37] ex *add.* 2, 3, 7-9. — [38] d. t. 5. — [39] (s. h.) ex hydria 12. — [40] implevit 2, 3, 6, 8, 9. — [41] exstitit 13.

Num. 6. — [1] illum 14. — [2] in *add.* 12, 14. — [3] *om.* 12, 14. — [4] cum *add.* 12, Marcellus *add.* 13, virum sanctissimum 14. — [5] viro suo *add.* 13. — [6] porrexit 14. — [7] flagrare 1, 13, 14, fraglare 2, 3, 5, 6, 8, 9. — [8] *om.* 13. — [9] potius *add.* 13. — [10] (ut pene-lavare) *om.* 14. — [11] venerentia 14. — [12] *om.* 14, ei *add* 13. — [13] ab ipso *add.* 13. — [14] cognovit 14. — [15] (q. t.) quod tanto 13, cotandum 14. — [16] subdiaconem 2, 3, 6, 7, 9, 12, subdiacono 13, subdiacone 14. — [17] admireretur 13. — [18] condignitas 13, 14. — [19] ex 13, *om.* 14. — [20] (ex a. f.) fluebant 13. — [21] pallorum 14. — [22] *om.* 13. — [23] robore 12, roborem 14. — [24] et 13. — [25] odore 12.

fex

A fex [26], qui dignus esset chrisma [27] tractare. Et cum adhuc subdiaconus hausisset [28] chrisma de flumine, merito dignus [29] erat ut [30] factus sacerdos hoc sanctificaret in fonte *b*.

b Ademptum vocis usum episcopo restituit.

7. Illud quoque mysterium reticeri non debet quod proficit auditori [1], quia [2] de paucis [3] quæ memoria recoluntur, quidquid dictum non fuerit, aut invideri creditur, aut contemni. Igitur quidam clericus, Nonnitius nomine, annorum circiter decem, propter suavissimæ vocis tinnibulum [4] et dulcedinis organum de fauce prolatum, qua contingebat [5] animos [6] populi delectari [7], cum repercussa in auribus solita esset [8] aura blandiri [9], jussus est ab archidiacono [10] mellita teneritudine decantare. Quo facto præcepit [11] ipsum puerum [12] episcopus flagellari [13], ob hoc quia [14] alterum [15] jusserat ipse cantare. Itaque dum clericus cæditur, episcopus [16] lingua damnatur. Mox enim ut clamor vapulantis in aurem [17] sonuit [18], vox ab [19] ore [20] discessit, et novo prædone [21] sonum [22] captivavit pontificis vox infantis. Sed si causa facti [23] requiritur, cur [24] contigerit invenitur. B Denique qui puerum cantare prohibuit, pertulit vocis dispendia [25], quia vocibus invidebat. Cui ergo non nocet invidia, si episcopo [26] non pepercit vindicta? Unde quis [27] quod in altero [28] videre non cupit non habebit; imo hoc sibi denegat, quod alios [29] habere non optat. Omnis [30] enim qui alteri lapsum parat, jam cecidit, et antequam inducat [31] in laqueum [32], tenetur ipse [33] captivante peccato ligatus [34], cum magis si proficere volumus, aliorum profectus nostros esse credamus. Itaque idem [35] sacerdos per triduum, etsi deambulabat per compita [36], tamen jacebat [37] lingua sepulta. Non enim [38] sonus poterat [39] repercussa palati camera resultare. nec [40] intra sepem [41] dentium vox [42] lingua [43] rotante [44] disponi, sed totum [45] quod perdiderat ore muto [46] prodebat. Tunc beatus Marcellus his verbis appellat pontificem. *Licet intelligam, pastor bone, tibi* [47] *talem casum de culpa venisse* [48], *tamen quidquid vis, in nomine Domini sermone prorumpe.* His dictis, adhuc beati Marcelli sermo volvebatur [49] in ore, et jam quod imperaverat obediebat. Deinde [50] antequam iste [51] explicaret, ille respondit dicens: *Vos mihi hoc fecistis, quorum* [52] *jussio fuit ut alter cantaret quam* [53] *ego præceperim* [54]. Et dum ista [55] loquitur [56], amissæ C vocis gratia [57] reformatur [58]. O meritum subdiaconi, qui vocem restituit sacerdoti, et versa vice [59], quod accipere debuit, hoc indulsit *c*, qui debiles [60] fauces [61] armavit eloquio et in ore alterius fudit D verba [62] per verbum. Quid diutius protraham? Semper tacuisset episcopus, si nunquam requisisset Marcellus. Vere dignus beati Marcelli sermo, ut gregem Domini regeret, qui dedit [63] pastori [64] salutem.

8. Operæ pretium credimus [1] etiam in paginis [2] hæc [3] texere quæ multis [4] sunt infixa sub corde. Quia etsi [5] de re terribili in relatione metus est [6], in ædificatione fit [7] fructus. Porro autem [8] cum beatus Marcellus, quod semper possedit moribus, esset pontifex ordinatus, quam [9] dignitatem sibi [10] reputabat [11] magis [12] oneris [13] quam honoris [14], tunc quidam de populo dum [15] vellet [16] ad communionem accedere, manibus retro ligatis non poterat ad altare pertingere, sed cum [17] omnes transirent [18], quasi meta cœpit stare, ut videretur non ad communicandum sed [19] numerandum populum advenisse [20]. Quem conspiciens pontifex, interrogavit eum [21] quid fecerit. Respondit peccasse se. Cujus confessionem *d* agnoscens, dicit ei: *Veni, accede* [22] *et ultra non pecces.* Qua jussione absolutus ad communionem [23] accessit, duplici beneficio muneratus, de præterita culpa veniam [24] E consecutus, de futura vita correctus [25]. Quanta huic erat in sanctæ Trinitatis æqualitate fiducia, cujus mens sic libera per singula verba proferebat miracula? Sed [26] licet satis fuerit religati [27] catenas [28] sermone [29] dissolvere [30], tamen plus est laudabile quod in Christi amore visus est peccata donasse.

d Factus episcopus peccatori gressus libertatem reddit.

9. Exsequamur et illud triumphale mysterium quod, cum sit ultimum [1] ordine, anteponitur [2] in virtute. Matrona [3] quædam prosapia [4] nobilis, opinione vilis, malo [5] maculans crimine [6] quod fulgebat ex genere, postquam dies [7] fugitivæ vitæ [8] rapta luce [9] conclusit, ad tumulum [10] pompa comitante, sed non profutura processit [11]. Quo [12] condita, horresco referens hoc contigisse post [13] funera [14], quia duplex nascitur lamentatio de [15] defuncta [16]. Ergo ad consumendum ejus cadaver [17] cœpit serpens immanissimus frequentare, et ut dicam clarius, mulieri [18], cujus membra bestia devorabat, ipse draco factus est sepultura. Sic [19] infelices [20] exequias [21] serpentinus bajulus impendebat, ut post mortem quiescere [22] cadaveri [23] non liceret, et cui vitæ finis uno [24] loco jacere concesserat, semper mutabatur in pœnas. O casum [25] exsecrabilem et valde timendum [26]: mulier quæ conjugii [27] F integritatem [28] non servavit in mundo [29], integra

Serpentem adulteræ mulieris tumulum petentem domuit atque abegit.

— [26] futurum pontificem 12-14. — [27] crismata 13. — [28] hausit 12, aurisset 14. — [29] *om.* 12, 14. — [30] et 12.

Num. 7. — [1] auditoribus 12-14. — [2] quoniam 12-14. — [3] (d. p.) *om.* 12-14. — [4] tinnibilem 12. — [5] contigit 12, 14. — [6] animus 14. — [7] delectare 13, 14. — [8] sit 12. — [9] blandire 12-14. — [10] archidiacone 12. — [11] *om.* 4, 5. — [12] jussit *add.* 4, 5. — [13] flagellare 13, 14. — [14] quod 14. — [15] q. a. o. h. 2, 3, 6-9. — [16] episcopi 2-8, 12-14. — [17] aure 2, 3, 6-8, 12, 14, auribus 13. — [18] resonuit 12-14. — [19] ejus *add.* 13. — [20] eo 13. — [21] modo 13. — [22] sono 14, linguæ *add.* 13. — [23] facta 14. — [24] quur 12. — [25] dispendium 12. — [26] episcopus 14. — [27] quisquis 12. — [28] alterum 12, 14. — [29] aliis 13, alius 14. — [30] omnes 14. — [31] inducantur 14. — [32] laqueo 14. — [33] ipsi 14, illaqueatus *add.* 13. — [34] *om.* 12-14. — [35] *om.* 12, 14. — [36] competa 14, campeta 12. — [37] in *add.* 12, j. t. 13. — — [38] *om.* 12, 14. — [39] p. s. 12, 14, p. sonos 13. — [40] ne 14. — [41] septa 12, se per 13, 14. — [42] vicem 13. — [43] linguam 13. — [44] rotantem 13, rotandum 14. — [45] tantum 8. — [46] mutu 14. — [47] *om.* 2, 3, 5-9. — [48] sed *add.* 12, 14. — [49] volutabatur 13. — [50] denique 2, 3, 6-8. — [51] *om.* 14. — [52] cujus, 2, 3, 6. — [53] quem *add.* 13, 14. — [54] præceperam 12-14. — [55] ita 12-14. — [56] loquuntur 4, 5. — [57] gratiæ 1. — [58] reparatur 12. — [59] vicem 14. — [60] debilem 13, debilis 14. — [61] faucibus 13, faucis 14. — [62] verbum 14. — [63] *om.* 5, et *add.* 13, in *add.* 14. — [64] pastore 14.

Num. 8. — [1] est 4, 5. — [2] pagina 12, 13, paginam 14. — [3] hac 13. — [4] multa 4, 13. — [5] et 2, 3, 6-9. — [6] ut *add.* 2, 3, 6. — [7] sit 2, 3, 6, 7, 14. — [8] *om.* 2, 6, 12. — [9] hanc 13. — [10] *om.* 13. — [11] putabat 12, 13, portabat 14. — [12] fore 13. — [13] oneri 4, 5, 13, oneres 14. — [14] honori 4, 5, 13, honores 14. — [15] et factum est cum 4, volens 5. — [16] velit 1, vellit 14. — [17] quem 12, 14. — [18] pertransirent 12, 13, pertransierunt 14. — [19] ad *add.* 12, 13. — [20] advenisset 14. — [21] *om.* 2, 3, 6-9. — [22] communica 13. — [23] communicationem 13. — [24] venia 14. — [25] correptus 2, 4, 5. — [26] *om.* 12-14. — [27] religata 12, 14, ligatum 13. — [28] catena 13. — [29] *om.* 13, 14. — [30] sed *add.* 12, persolvere sed 13, 14.

Num 9. — [1] in *add.* 12-14. — [2] anteponatur 6-8. — [3] sua *add.* 14. — [4] non *add.* 14. — [5] male 12-14. — [6] crimini 13. — [7] tempora 5, illi extremus *add.* 13. — [8] fugitivam vitam 13. — [9] hanc *add.* 2. — [10] (a. t.) *om.* 12. — [11] *om.* 12, 14, deducta est 13. — [11] *om.* 12, 14, deducta est 13. — [12] qua 13, pro quod 14. — [13] postea 13. — [14] quod contigit 13. — [15] *om.* 13, 14. — [16] defructæ 13. — [17] cateveram 14. — [18] mulier 12. — [19] sed 4, 5. — [20] infelicis 12, 14, infelici 13. — [21] exequia 13. — [22] requiescere 14. — [23] cadaver 13. — [24] hunc 14. — [25] (o. c.) occasum 7, 13. — [26] timens 14. — [27] præter conjugium 13, propter conjugium 14. — [28] integritate 14. — [29] mundum 14. —

A jacere non meruit [30] in sepulcro. Nam serpens qui viventem in crimine [31] traxerat, adhuc in cadavere desæviebat [32]. Tunc ex ejus familia qui in vicinitate [33] manebant, audientes strepitum, et paviter concurrentes [34], viderunt ingentem belluam de tumulo sinuosis [35] anfractibus [36] exeuntem et vasta mole cauda flagellante [37] labentem [38]. Quo viso perterriti homines de suis sedibus migraverunt. Hoc cognito [39], beatus Marcellus intelligens se de cruento hoste triumphum acquirere, collecta plebe de civitate progreditur, et relictis civibus, in prospectu populi [40] solus Christo duce ad locum pugnaturus accessit, et cum coluber de silva rediret ad tumulum, obviantes se [41] invicem [42], dante orationem [43] beato Marcello, ille capite supplici cœpit veniam blandiente cauda precari. Tunc beatus [44] Marcellus caput ejus baculo [45] ter [46] percutiens, misso in cervice serpentis orario [47] *e*, triumphum suum ante civium oculos [48] extrahebat. Sic in spiritali theatro [49], spectante [50] populo, solus cum dracone pugnavit. Hinc confortatus populus cucurrit ad episcopum, cupiens hostem suum videre captivum. Tunc præ- B cedente pontifice [51] bestiam [52] fere tribus millibus omnes [53] prosecuti sunt, reddentes gratias Domino, et solventes exsequias inimico. Deinde increpans eum, beatus Marcellus dixit [54]: *Ab hac* [55] *die aut deserta tene, aut* [56] *mare* [57] *demerge* [58]. Mox dimissa bestia, nulla ejus ulterius indicia sunt inventa. Ecce propugnaculum patriæ in uno [59] consistere sacerdote [60], qui fragili baculo [61] fortius hostem [62] edomuit, quam si ballistæ transissent, nam sagittatus [63] repercutere [64] poterat [65], nisi vinceret res divina. O virum sanctissimum [66], in cujus levi baculo [67] virtutis est pondus ostensum, cujus molles digiti fuerunt catena [68] serpentis [69]. Sic inimicum publicum vicerunt arma privata, et plaudit in unius præda generalis victoria. Si sanctorum virorum ex factis merita conferantur, miretur Marcellum Gallia [70], dum [71] Roma Silvestrum *f*, nisi [72] hoc distat in opere, quod draconem sigillavit ille, iste jactavit. Sed [73] quis ejus valeat [74] miracula [75] per singula sermone comprehendere vel voce proferre, quanta ille fecerit [76] et [77] celaverit [78], cum ea scripta sunt [79], quæ de ipso teste populo claruerunt. His namque operibus sanctissimus [80] Marcellus semper intentus, C conversatione clarus, consummatione [81] præcipuus, beatitudine [82] gloriosus, remuneratione ditatus [83], cum perpetuo [84] Domino regnaturus [85], vincens mundi [86] contagium [87], mundus [88] migravit ad Christum die kalendarum novembrium [89] regnante [90] Domino nostro Jesu Christo, cui est gloria [91] in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Multis exemplis didicimus sanctorum admirandam castitatem simili miraculo ignis tangenti innoxii probatam fuisse.*

b *Fontem baptismalem intelligit, in cujus con-* D *secratione sacrum chrisma adhibet pontifex a se confectum.*

c *Sermonem accipit clericus ab episcopo, quum hic illi prædicandi tribuit facultatem.*

d *Non possum hoc loco non agnoscere confessionem sacramentalem, ut ipse auctor clare innuit, dicens a* Marcello *huic peccatori peccata fuisse donata, cujus confessionem agnoverat.*

e *Orarium quod* S. Marcellus *in cervicem serpentis injecisse dicitur, eo tempore linteum erat abstergendo ori. Hieronymus ad Nepotianum (Migne, P. L., tom. XXII, p. 535)*: Quod sudarium orariumque non habes, gloriari. *Postea stola sacerdotalis vocata fuit orarium. Vide de his Ducange, Glossarium, edit. Henschel.*

f *In Actis S. Silvestri apud Metaphrastem et Surium legitur S. Silvester draconem conclusisse in antro.*

VITA BREVIOR E

S. MARCELLI EPISCOPI PARISIENSIS.

Ex ms. Ultrajectino S. Salvatoris collato cum ms. Carthusiæ prope Trajectum Inferius.

Marcellus antistes de mediocri genere natus Parisii [1], ab infantia se totum tradidit cœlesti [2] disciplinæ, et positus in carne quasi nihil de carne portaret, et [3] ad bona perennia jugiter anhelaret. Hic autem [4] cum clericus scholas adhuc juvenis frequentaret, quadam vice ad officium fabrilium accessit, ubi despectus ab artifice cogitur, ut extractam de ardenti camino ferri massam candentem manu sua attolleret, et quanti esset ponderis enarraret. Tunc beatus puer supposita manu, mox ferrum altius elevavit, dicens: *De calore calet,* F *sed novem podera habet* [5]. Quod ferrum tantum postea ad [6] stateram inventum est, quantum ejus vox librata prædixerat: ipsius nihilominus manibus manentibus ad ustionem ignis [7] illæsis.

2. Factus vero subdiaconus, cum in die Epiphaniæ aquam, quam de fluvio Sequana hauserat, beato Prudenti episcopo, manibus abluendis offerret, mutatis elementis vini sapor inventus est. Quo viso obstupescens pontifex, jussit ex ipso urceo in calicem diffundi, et cum universus populus missa celebrata ad communionem accessisset, ipsum vasculum tantæ plebi ad sumptionem suffecit,

[30] n. m. p. 2, 3, 6-9. — [31] (i. c.) ad crimen 12. — [32] sæviebat 2, 3, 6, 7. — [33] civitate 2, 3, 6-9, 13, 14. — [34] concutientes 14. — [35] in vasis 12, 14, in suis 13. — [36] fractibus 12, 14. — [37] flagellantem. 13, 14. — [38] labente 12, *om.* 13, 14. — [39] cognitum 14. — [40] prospecto populo 14. — [41] sibi 12. — [42] in vicem 12. — [43] oratione 14. — [44] *om.* 4, 5. — [45] baculum 14. — [46] t. b. 12. — [47] orarium 14. — [48] oculus 14 — [49] thesauro 13. — [50] expectante 14 — [51] procidentem pontificem 14. — [52] bestia 14. — [53] homines 5 — [54] aut 2, 3, 6-9. — [55] ac 14 — [56] in *add.* 8, 9, 12, 13. — [57] mari 14 — [58] demergere 12, 13, demergi 14. — [59] unum 13, 14. — [60] sacerdotem 13, 14. — [61] fragile baculum 14. — [62] hoste 14. — [63] sectatus 12. — [64] repercuteret 13. — [65] *om.* 13, 14 — [66] Marcellum *add.* 13. — [67] leve baculum 14. — [68] catenæ 13, 14. — [69] serpenti 8, serpente 14. — [70] G. M. 12. — [71] dominum 6. ut 12, dūm 2, — [72] nam si 2, 3. — [73] si 2, 3. — [74] *om.* 14. — [75] m. v. 3 2, 3, 13. — [76] fecerat 14. — [77] ea 12. — [78] celaverat 14. — [79] sint 13. — [80] beatissimus 4, 5. — [81] (el. con.) *om.* 12. — [82] beatitudinem 14 — [83] dota sunt 14. — [84] (c. p.) in p. c. 13. — [85] *om.* 14. — [86] mundum 14. — [87] contagia 12. — [88] *om.* 14. [89] (d. k. n.) *om.* 13, 14 — [90] ipso *add.* 14. — [91] honor et imperium 13, h. et i. cum Patre et Filio et Spiritu Sancto, 14.

Num. 1. [1] Parisio. — [2] c. t. — [3] ut. — [4] itaque. — [5] tenet. — [6] (p. a.) post. — [7] (a. u. c.) *om.*

atque

A atque plenum et integrum ut ante permansit. Cujus vini mystici beneficio postea multi sanati sunt.

3. Altera vice, cum vir beatus ex suo officio aquam manibus porrexisset, mox exinde balsama cœperunt fragrare, et dum unda curreret visa sunt chrismata respirare, ita [1] ut pene pontifex crederet se magis manus ungere quam lavare, et alteras aquas quæreret, ut priores undas ablueret. Exinde beato Marcello reverentiam servans, dum eum non talem qui serviret, sed cui merito serviretur, agnovit.

4. Quidam clericus, Nonnitius nomine, annorum circiter decem propter suavissimæ vocis tintinnabulum et dulcedinis organum, jussus est ab archidiacono mellita teneritudine decantare. Quo facto invidens episcopus, jussit ipsum puerum flagellari, ob hoc etiam, quia alterum jusserat ipse cantare. Itaque dum clericus cæditur, episcopi lingua damnatur: mox enim ut clamor vapulantis in aurem resonuit, vox ab ore discessit, et novo prædone sonum captivavit pontificis vox infantis. Itaque pontifex per triduum intra palatium lingua rotante non poterat verba formare, sed totum B quod perdiderat ore muto prodebat. Tunc beatus Marcellus his verbis appellat pontificem : *Licet intelligas, pastor bone, tibi talem casum de culpa venisse, tamen quidquid vis, in nomine Domini sermone prorumpe.* His dictis, statim episcopo amissæ vocis gratia reformatur.

5. Cum beatus Marcellus pontifex fuisset ordinatus, et quidam de populo vellet ad communionem accedere, manibus retro ligatis non poterat ad altare pertingere, sed cum omnes pertransirent quasi meta cœpit stare. Quem conspiciens pontifex, interrogavit eum quid fecerit. Respondit se peccasse. Cujus confessionem cognoscens, dicit ei : *Veni, accede et ultra non pecces.* Qua jussione absolutus ad communionem devotus accessit. EX MSS.

6. Matrona quædam prosapia nobilis, opinione vilis, male maculans crimine quod contraxerat de genere, dum defuncta pompatice sepulta erat, ad consumendum ejus cadaver cœpit serpens immanissimus frequentare, et mulier quæ integritatem non servavit per [2] præteriens conjugium in mundo, integra non meruit jacere in sepulcro. Tunc ejus familia qui in civitate manebant, audientes strepitum, et pariter concurrentes, viderunt ingentem beluam de tumulo exeuntem, [3] vasta mole cauda flagellantem. Quo viso perterriti, homines de suis sedibus migraverunt. Hoc cognito, beatus Marcellus plebe collecta de civitate progreditur, et relictis civibus [4] in conspectu populi solus ad locum accessit. Et cum coluber de silva rediret ad tumulum, obviantes se invicem, draco capite supplice cœpit veniam blandiente cauda precari. Tunc sanctus caput ejus baculo ter percutiens, misso in cervice serpentis horario, triumphum suum ante oculos omnium extrahebat. Hinc E populus confortatus currit ad episcopum, hostem suum cupiens videre captivum. Tunc præcedente pontifice bestiam [5] tribus millibus prosecuti sunt ; deinde pontifex dixit serpenti : *Ab hac die aut deserta tene, aut in mari te merge.* Mox dimissa bestia, nulla ejus ulterius [6] indicia sunt inventa. Sed quis beati Marcelli miracula valeat per singula sermone comprehendere vel voce proferre ? Tandem in bonis operibus consummatus, die kalendarum novembris migravit [7].

Num. 3. — [1] *om.*
Num. 6. — [1] *om.* — [2] (s. p.) *om.* — [3] et *add.* — [4] suis — [5] fere. — [6] *ita cod. Carthus.*, *cod. S. Salv.* interius. — [7] ad terram *add.*

DE SANCTO PAULO DIACONO

CONFESSORE

C

BENEVENTI.

G. V. H.

SÆCULO V. S. Paulus *diaconus colitur Beneventi.*

In Beneventana Pinacotheca Joannis de Nicastro, Beneventanæ ecclesiæ archidiaconi (1), *post Æmilium XX Beneventi episcopum recensetur :* S. Paulus, Beneventanæ ecclesiæ canonicus diaconus, cum prælaudato S. Æmilio Byzantium ob divi Joannis Chrysostomi causam se contulit. Magna effulsit sanctitate vir, adeoque dignus ut Paulus apostolus ei aliisque apparens, dixerit : Videte ut caute ambuletis, dies enim mali sunt. Quod circiter annum Domini quadringentesimum quartum evenisse ferunt præfati Palladius ac Theodorus in dialogo de ejusdem Chrysostomi vita, ubi Pauli sanctimoniam miris laudibus efferunt. Ejus memoriam anno quadringentesimo quinto prædictus annalium parens immortalitati consignavit. *Gemina habet Joannes de Vita* (2). *Anno 1880, die 5 julii, quum hujus* Pauli *aliorumque Beneventanorum sanctorum causa, Beneventum adiissem, in aula capitulari cathedralis ecclesiæ, quadrum quoddam vidi muro appensum, quod in elencho SS. Martyrum ac confessorum qui metropolitano capitulo prodierunt, sequentia exhibebat :* S. Paulus sanctæ Beneventanæ ecclesiæ diaconus, floruit anno partæ salutis 404; ejus sanctimoniam maximis laudibus Palladius et Theodorus celebrant. *Ibidem in codice ms. auctore Vipera, qui in archivo archiepiscopatus conservatur,* S. Paulus *enumeratur,* inter sanctos quorum festa ecclesia Beneventana non celebrat. *Tunc ego præsentes aliquot canonicos sollicite interrogavi, utrum aliquo cultu in ecclesia cathedrali hic* Paulus *gauderet. Negantibus cunctis, haud tamen illico requievi; sed rogavi senem quemdam sacerdotem, qui magnam vitæ partem in cathedrali ecclesia transegerat ut dignaretur statuas, imagines, picturas, tabulas omnes explicare, et personarum nomina mihi edicere. Perambulavi itaque cum socio totum templum, ac tandem pervenimus*

(1) Lib. II, cap. I, p. 75. (2) *Thesaurus antiquitatum Benevent.*, tom. I, p. 119, nota b, tom. II, pp. 3 sqq.

ad

AUCTORE G. V. H.

ad altare quoddam erectum in honorem sanctorum civium Beneventanorum, cujus in tabula statim vidi diaconum quemdam cum reliquis sanctis depictum, ac facta singulorum nomenclatura senex ubi ad diaconum pervenisset, Et iste, *inquit,* est Paulus. *Advocavi statim canonicos aliquot, coram quibus senex hunc esse* Paulum *diaconum affirmabat. Itum est ad archivum, ad inspicienda consecratorum altarium instrumenta; inventoque prædicti altaris documento, nomen ibi* S. Pauli *cum reliquis repertum fuit.*

Ejus memoria conservata fuit in Dialogo Palladii ac Theodori,

2. *Cultus ergo* S. Paulo *diacono ab ecclesia Beneventana delati securus, ad facta ejus accedo. Quæ utinam scripta exstarent! Verum universa quæ de sancto viro innotuerunt ad paucissimas lineas reducuntur. Unicus fons unde* S. Pauli *notitia in posteros fluxit, Theodori ac Palladii dialogus est de vita S. Joannis Chrysostomi, una cum traditione ecclesiæ Beneventanæ : uno alterove, aut ex utroque fonte hauserunt, quotquot de sancto viro scripserunt. Age jam ex dialogo Pauli diaconi notitiam eruamus, quæ duobus capitibus, III videlicet et IV, continetur* (1). *Dire vexatus S. Joannes*

B *Chrysostomus ad Innocentium papam recursum habuit, qui atrocem sancti episcopi persecutionem, piorumque clades ac lamenta, quæ ad Ecclesiam Romanam quotidie afferebantur non sustinens, tandem misit ad imperatorem Honorium, subjungens quid per litteras ad se allatum fuisset.* Ἐν οἷς κινηθεῖσα αὐτοῦ *(Honorii)* ἡ εὐσέβεια προστάσσει σύνοδον συγκροτηθῆναι τῶν Δυτικῶν, καὶ κοινὴν μίαν ἐξενεγκόντας ψῆφον ἀνενεγκεῖν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ εὐσέβειαν. Οἵτινες ἐπίσκοποι τῆς Ἰταλίας συναχθέντες, παρακαλοῦσι τὸν βασιλέα γράψαι τῷ ἑαυτοῦ ἀδελφῷ καὶ συμβασιλεῖ Ἀρκαδίῳ προστάξαι ἐν Θεσσαλονίκῃ γενέσθαι σύνοδον, ὥστε δυνηθῆναι εὐκόλως ἀμφότερα συνδραμεῖν τὰ μέρη, Ἀνατολῆς τε καὶ Δύσεως, πρὸς τὸ τελείαν γενομένην σύνοδον, οὐκ ἐν ποιότητι ἀριθμοῦ, ἀλλ' ἐν ποιότητι γνώμης, ἀναμφίλεκτον ἐξενεγκεῖν ψῆφον. Ἐξ ὧν πυρωθεῖσα αὐτοῦ ἡ εὐσέβεια, τῷ μὲν ἐπισκόπῳ Ῥώμης ἐπιστέλλει πέμψαι ἐπισκόπους μὲν πέντε, πρεσβυτέρους δὲ δύο Ῥώμης, διάκονον δὲ ἕνα, ὥστε διακομίσαι αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολήν, ἥτις ἐπιστολὴ περιεῖχε τὴν δύναμιν ταύτην· Τρίτον γράφω πρὸς τὴν σὴν ἡμερότητα, ἀξιῶν ἵνα διορθώσεως τύχῃ τὰ κατὰ τὴν συσκευὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἰωάννου τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν, καὶ ὡς ἔοικεν οὐκ ἤνυσται. Ὅθεν πάλιν ἐπέστειλα διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων πάνυ φροντίζων τῆς ἐκκλησια-

C στικῆς εἰρήνης, δι' ἧς καὶ ἡ ἡμῶν εἰρηνεύεται βασιλεία, ἵνα καταξιώσῃς προστάξαι ἐν Θεσσαλονίκῃ συνελθεῖν τοὺς τῆς Ἑῴας ἐπισκόπους. Καὶ γὰρ οἱ τῆς ἡμετέρας Ἑσπερίας ἐπίσκοποι, ἐκλεξάμενοι ἄνδρας ἀκλινεῖς πρὸς κακίαν καὶ ψεῦδος, ἀπεστάλκασιν ἐπισκόπους μὲν πέντε, πρεσβυτέρους δὲ δύο, διάκονον δὲ ἕνα τῆς μεγίστης ἐκκλησίας Ῥωμαίων. Ὧν φροντίσαι παντοίαις τιμαῖς καταξίωσον, ἵν', εἰ μὲν πεισθέντες ὅτιπερ δικαίως ἐκβέβληται ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης, διδάξωσί με ἀποστῆναι τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἢ ἐλέγξαντες ἐθελοκακοῦντας τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους, ἀποστρέψωσί σε τῆς αὐτῶν κοινωνίας. Quibus permota ejus *(Honorii)* pietas jubet Occidentalium synodum cogi, et cum una simul sententiam tulissent, eam ad suam pietatem referre. Qui quidem episcopi Italiæ congregati, orant imperatorem, scribat fratri suo et consorti imperii Arcadio, ut jubeat Thessalonicæ synodum fieri, quo facilius utraque pars, Orientis et Occidentis, in unum accurrere possit, et synodus non in episcoporum numero, sed in pondere sententiæ perfecta, certum et indubitatum ferat judicium. Quibus accensa ejus pietas episcopo quidem Romanæ ecclesiæ scribit : mittat quinque episcopos, presbyteros vero Ro-

D manæ ecclesiæ duos et diaconum unum, qui ferant suam ad fratrem suum epistolam, cujus hæc sententia erat : Tertio jam scribo ad mansuetudinem tuam, rogans ut quæ ex compacto contra Joannem episcopum gesta sunt, emendentur : et ut videtur, nondum perfectum est. Quare denuo scripsi per hosce episcopos et presbyteros, multum sollicitus de pace ecclesiastica, per quam et nostrum imperium pacem obtinet, ut jubere digneris Orientis episcopos Thessalonicæ convenire. Etenim Occidentis nostri episcopi, lectis viris adversus malum ac mendacium firmissimis, miserunt episcopos quinque, presbyteros vero duos et diaconum unum magnæ ecclesiæ Romanæ. Quos velim omni honore digneris : ut, si persuasi fuerint quod jure expulsus sit Joannes, doceant me ab ejus communione recedere; aut, si coarguerint sponte malignos esse Orientis episcopos, ab eorum te communione avertant (2). *Ita laudatus dialogus in persona Theodori diaconi Romani. Patet igitur, petente Honorio imperatore missos esse ad Arcadium imperatorem episcopos quinque, presbyteros duos et diaconum unum, omnes tres ecclesiæ Romanæ.* E

eratque aut legatus aut socius legatorum ad Arcadium.

3. *Qui vero fuerint hi episcopi, presbyteri et diaconus, ex sequentibus patescet. Perlecta enim epistola quam mediam abrupimus, ita pergit Theodorus :* Λαβόντες τοιγαροῦν οἱ περὶ τὸν ἅγιον ἐπίσκοπον Αἰμίλιον Βενεβένδου καὶ Κυθήγιον καὶ Γαυδέντιον σὺν Οὐαλεντινιανῷ καὶ Βονιφατίῳ τοῖς πρεσβυτέροις τὰ γράμματα τοῦ τε Ἰννοκεντίου καὶ τῶν Ἰταλῶν ἐπισκόπων, Χρωματίου Ἀκυληΐας, καὶ Βενερίου Μεδιολάνων, καὶ τῶν λοιπῶν, καὶ ὑπομνηστικὸν τῆς συνόδου πάσης Δύσεως, δημοσίοις συνθήμασιν ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν σὺν τοῖς περὶ Κυριακὸν καὶ Δημήτριον καὶ Παλλάδιον καὶ Εὐλύσιον τοὺς ἐπισκόπους. Cum igitur sanctus Æmilius Beneventi episcopus et Cythegius et Gaudentius, una cum Valentiniano et Bonifacio presbyteris, accepissent litteras imperatoris Honorii, Innocentii, et Italorum episcoporum, Chromatii Aquileiensis, et Venerii Mediolanensis, atque aliorum, necnon commonitorium synodi totius Occidentis, publica evectione Constantinopolim profecti sunt cum Cyriaco, Demetrio, Palladio et Eulysio episcopis (3). *Hic enumerantur septem episcopi, presbyteri duo et nullus diaconus. Innocentii pontificis legati erant*

F *Æmilius Beneventi episcopus, Cythegius et Gaudentius episcopi, Valentinianus et Bonifacius presbyteri : reliqui quatuor episcopi orientales erant, qui ex Oriente Romam profugi querelas suas ad Innocentium papam detulerant, nempe Cyriacus Synnadorum, Eulysius Apameæ Bithyniæ, Palladius Helenopolis, idem qui in dialogo Palladii personam proprio nomine agit, Demetrius Pisinuntis episcopi, uti Theodorus in eodem capite narraverat. Quærendi ergo supersunt duo episcopi, qui cum Æmilio, Cythegio et Gaudentio quinarium legatorum episcoporum numerum explent, una cum diacono cujus nomen adhuc reticetur. Quatuor enim orientales cum occidentalibus episcopis quinque, duobus presbyteris et uno diacono Romanis legationem obibant, ut ex eadem quam recitamus, Theodori narratione clarum est, dicentis paulo post :* Οὐκέτι δὲ ἡμῖν εὗρον εἰπεῖν ἐν τίσιν ὁ μακάριος ἐπίσκοπος Ἰωάννης, ἢ ποῦ νῦν οἱ ἐπίσκοποι οἱ περὶ Δημήτριον καὶ Κυριακὸν καὶ Εὐλύσιον καὶ Παλλάδιον, σὺν τοῖς ἡμετέροις ἐπισκόποις τὴν πρεσβείαν στειλάμενοι. Neque amplius nobis dicere potuerunt, quo in statu esset beatus Joannes episcopus, neque ubi

(1) Migne, P. G., tom. XLVII, p. 11-18. — (2) Ibid., pp. 14, 15. — (3) Ibid., p. 15.

sint

A sint Demetrius, Cyriacus, Eulysius atque Palladius, qui cum nostris episcopis legati profecti erant (1).

Diaconus non Æmilii sed Emmelii.

4. *Clarissimus Montefalconius* (2) *dicit quartum quidem episcopum Innocentii legatum in dialogo nominari, quintum vero reticeri, quod veritati consonum non videtur. Nam idem Theodorus legatorum calamitates ex ipsorum relatione recensens narrat :* Τελευταῖον ἦλθέ τις ἀφηγούμενος ἑνὸς ἀριθμοῦ, Οὐαλλεριανὸς ὀνόματι, Καππαδόκης, καὶ κλάσας τὸν ἀντίχειρα τοῦ ἐπισκόπου Μαριανοῦ ἀφεῖλεν ἐσφραγισμένην τὴν ἐπιστολὴν τοῦ βασιλέως σὺν ταῖς λοιπαῖς ἐπιστολαῖς. *I. e.* Valerianum quemdam nomine, e Cappadocia, præpositum unius militaris numeri, rupto Mariani episcopi pollice, signatam imperatoris epistolam cum reliquis abstulisse (3). *Habemus igitur quartum episcopum legatum : quodsi præter hunc alium adhuc in eadem nave episcopum commemorat, a quatuor Romanis et a quatuor orientalibus diversum, quintum, opinor, Romanorum legatum tenemus. Jam vero Theodorus post relatam vim Mariano factam, post seductiones tentatas a parte adversariorum, ita* B *pergit, legatorum reducum verba referens :* Ὡς μὴ πεισθέντες, ἐμένομεν προσευχόμενοι, πρὸς τὸ μηδὲν εἰρηνικὸν ἀνύειν, ἀκινδύνως καταλαβεῖν ἡμῶν τὰς ἐκκλησίας, τὴν τοιαύτην ὁρῶντες ἀνημερότητα. Τοῦτο καὶ τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ διαφόροις ἀποκαλύψεσιν αὐτοὺς φωτίσαντος, ὡς καὶ τῷ διακόνῳ τοῦ ἁγίου Ἐμμελίου Παύλῳ, ἀνδρὶ πραυτάτῳ καὶ σώφρονι, ὀφθῆναι ἐν τῷ πλοίῳ τὸν μακάριον Παῦλον τὸν ἀπόστολον, λέγοντα αὐτῷ· Βλέπετε πῶς περιπατεῖτε· μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, εἰδότες ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσιν· αἰνιττομένου τοῦ ὀνείρου τὴν πολύτροπον αὐτῶν ἀπάτην, τήν τε διὰ δώρων καὶ κολακείας, ἐπὶ παραχαράξει τῆς ἀληθείας. Quibus non assentientes, perstitimus orare, cum nihil pacificum perageretur, ut sine periculo ad nostras ecclesias rediremus, visa tali inhumanitate. Idipsum variis revelationibus servator Deus nobis declaravit, adeo ut sancti etiam Emmelii diacono Paulo, viro mitissimo et prudenti, in navi apparuerit beatus Paulus apostolus, dicens ipsi : Videte quomodo ambuletis : non ut insipientes, sed ut sapientes, videntes quod dies mali sunt. Significans somnio variam illorum fraudem, eamque donis et blanditiis ad adulterandam veritatem (4). *Hunc igitur suspicor esse quintum episcopum Emmelium nomine, quem quintum Romanorum legatum fuisse jure meo mihi sumere videor.* C

Ipse S. Paulus apostolus apparuit.

5. *Quod si verum tetigi, superest quærendum diaconi legati nomen. Unius tantummodo diaconi, qui cum legatis Romanis fuerit, mentio fit, isque est* Paulus *Emmelii diaconus, cui sanctus Paulus apostolus apparuit. Habemusne igitur diaconi legati nomen? Opinor haberi ; ultra tamen opinionem ire non ausim, quum fieri possit, ut singuli episcopi cum singulis saltem diaconis profecti sint, quamquam eo modo loqui videtur in dialogo Theodorus, ut credibile sit nullum præter legatos ipsos affuisse in navi clericum. Quidquid est, unum patet, nempe hunc* Paulum *cui sanctus Paulus apostolus in navi apparuit, esse* Paulum *diaconum, cui Beneventani et civitatis suæ honorem et cultum cœlestium civium deferunt. Erroris autem notandi sunt Joannes de Nicastro in Pinacotheca Beneventana, supra citata, asserens* Paulum ecclesiæ Beneventanæ canonicum et diaconum *una cum sancto Æmilio Byzantium profectum fuisse, et auctor illius quadri in aula capitulari cathedralis Beneventanæ, qui* Paulum, *cujus sanctimoniam Palladius et Theodorus celebrant, hujus ecclesiæ diaconum vocat, et insuper, si superis placet, canonicum capituli cathedralis.*

AUCTORE G. V. H.

Quid de hoc Paulo statuendum.

6. *De* Paulo *igitur ex dialogo, summæ auctoritatis monumento, sic statuo. Fuit quidam* Paulus *Emmelii diaconus cum legatis Innocentii papæ ad Arcadium imperatorem missus. Qui* Paulus *fuit vir mitissimus ac prudens, dignusque cui sanctus Paulus appareret. Hæc certa. Hunc* Paulum *esse eumdem illum diaconum sanctæ ecclesiæ Romanæ legatum, non ita certum videtur. Neutro tamen casu, sive legatus fuerit, sive solummodo legati episcopi comes, tempore legationis S. Æmilii Beneventani diaconus dici posse videtur. Præterea ex traditione ecclesiæ Beneventanæ credi potest hic sanctus* Paulus *diaconus Beneventi civis fuisse. Colitur enim in cathedrali Beneventi ecclesia inter sanctos Beneventi cives. Res gestæ a Theodoro in dialogo relatæ acciderunt* Paulo *anno Christi 406, Innocentii anno 4 et 5 Arcadii et Honorii anno 11 et 12* (5). *Præter hæc nihil quidquam de hoc* S. Paulo *memoriæ proditum reperi. De sancti viri sepulcro aut de reliquiis ejus nihil me Beneventani docuere, nec alibi sive in monumentis sive in scriptis libris aliquid expiscari potui.* E

Cur Paulus habitus sit diaconus S. Æmilii.

7. *Superest ut examinemus causam erroris, quo* S. Paulus *Æmilii Beneventani diaconus dictus sit et creditus. Simeon Metaphrastes in vita S. Joannis Chrysostomi* (6) *et Nicephorus Callistus* (7) *scribunt Pauli apostoli revelationem factam esse, ille,* diacono cuidam Æmilii, *hic* ex Æmilii diaconis. *Georgius quoque Alexandrinus* (8) *dicit :* Diacono sancti Æmilii Paulo. *Quare suspicari licet Georgium, Simeonem, Callistum revera in exemplari suo legisse Æmilium pro Emmelio. Sed nihilominus certum est archetypum exemplum Mediceum dialogi habere non Æmilium, sed* Emmelium. *Ita legit Ambrosius Camaldulensis qui ex hoc eodem codice, teste Emerico Bigotio* (9), *tempore Eugenii IV latinam versionem confecit. Ita legit in eodem codice Bigotius, qui eumdem edidit; apographum ejusdem codicis inspexi Parisiis in bibliotheca nationali, supplemento græco num. 536, confectum ab Antonio Maria Salvino anno 1678, ubi pag. 14 legitur non Æmilius sed Emmelius ; item Emmelius in apographo ejusdem Bigotii ex alio* F *codice Bibliothecæ Nat. Parisinæ, num. 3081. Quod si daretur eo loco non Emmelium sed Æmilium esse legendum, hoc solummodo consequens est, ut duo episcopi homonymi legationem obierint, quorum unus ac præcipuus episcopus Beneventanus, alter episcopus cujus* Paulus *dicitur diaconus, quem quominus cum Beneventano conjungamus litteræ Honorii ac Theodori narratio omnino prohibent. Quod si quis cavilletur, atque objiciat in ipso dialogo Theodori verbis rem non confici : quippe qui simpliciter asserat diaconum unum, quin addat Romæ, quod presbyteris duobus addiderat. Respondeo, mentem Theodori patere quidem, quum dicat :* Presbyteros duos Romæ, diaconum vero unum, *rem autem narratam extra dubium poni subjecto litterarum exemplo, ubi clarissimis verbis legitur* Occidentis nostri episcopi... miserunt episcopos quinque, presbyteros vero duos, diaconum vero unum magnæ ecclesiæ Romanæ.

(1) Ibid., p. 16. — (2) Ibid., p. 250. — (3) Dialogus Palladii, p. 15. — (4) Ibid., pp. 15, 16. — (5) Cfr. Baronium ad hunc an. (6) Migne, P. G., tom. CXIV, p. 1202. — (7) Ibid., tom. CXLVI, p. 1036. (8) Tom. VIII, p. 244, edit. Savilii. — (9) Migne, P. G., tom. XLVII, p. XCIII.

8. *Quæri*

Cum quo forte Beneventum perrexit.

8. Quæri tandem possit, utrum Georgius, Simeon, Nicephorus Callistus, quum Paulum *Æmilii diaconum faciunt ex alio auctore, non vero a Palladio pendeant. Responsum breve esto : Notissima res est et legenti ad oculum patet, Georgium in iis quæ ad rem nostram spectant e Paladii dialogo, reliquos hausisse e Georgio. Quibus rebus efficitur, ut nullo sat idoneo argumento* S. Paulus *Æmilii Beneventani diaconus dicatur. Potest tamen fieri, ut post legationem obitam, ob perspectam viri sanctitatem, etiam cælitus demonstratam, arcta inter* Paulum *Beneventanum civem, atque Æmilium episcopum amicitia coaluerit. Fortassis etiam* Paulus *Æmilium secutus in patria vivere perrexit, donec felicem vitæ cursum beata morte apud Beneventum concluderet. Verum hæc ; opinio esto aut conjectura, certi enim nihil occurrit, præter viri diaconatum, præsentiam in navi cum legatis, vitæ sanctitatem, etiam cælitum apparitione cohonestatam, et tandem publicum post mortem cultum in urbe Beneventana.*

ante diaconus Emmelii qui forte Romæ degebat.

9. Postremo loco unam, quæ restat, difficultatem tangam. Qui enim factum est, ut qui imperatoriis litteris diaconus dicitur magnæ Romanæ ecclesiæ, postea Emmelii diaconus appelletur, quum tamen Innocentius Romanæ ecclesiæ præsideret, non vero Emmelius. E quinque legatis unius tantum episcopi sedes nominatur, Beneventani videlicet Æmilii. Cythegius, Gaudentius, Marianus sive Marinus, Emmelius ignotarum sedium episcopi sunt. Si ergo ab una parte constaret Paulum *ad Romanam spectasse ecclesiam una cum duobus presbyteris, ut ab altera parte constat eum Emmelii diaconum fuisse, opinarer Emmelium fuisse unum ex iis episcopis qui apud Romanam ecclesiam more antiquo degebant, uni alterive ecclesiæ præpositi ad ecclesiastica munera obeunda, adjunctumque habuisse sibi* Paulum *ordine diaconum : sic enim jure ac merito* Paulus *diaconus Romanæ ecclesiæ et Emmelii diaconus dici potuit.*

B

E

DE SANCTO SEVERINO MONACHO

CONFESSORE

TIBURE.

G. V. H.

SECULO VI. S. Severinus *monachus, forte lato sensu discipulus S. Benedicti,*

In martyrologio Romano kal. novembris et in plerisque martyrologiis hodie occurrit S. Severini *monachi nomen. Ita martyrologium Romanum :* Tibure sancti Severini monachi. *Usuardus:* Sancti Severini monachi de Tiburtina civitate. *Ado :* Depositio Severini monachi de Tiburtina civitate. *Parvum Romanum :* Severini monachi de Tiburtina civitate. *Beda, martyrologium Ottobonianum eodem modo sancti viri memoriam faciunt. Patet itaque* S. Severini *cultum ac nomen latissime per Ecclesiam diffusa esse, atque a multis retro seculis, fortassis statim ab obitu celebrari cœpisse. Nam quum Hieronymianorum nullo exemplari, nisi in uno alterove Contracto,* S. Severini *mentio fiat,*

C *illorum quoque ætatem nec præcessisse nec attigisse dicendus est : quum vero in reliquis antiquissimis martyrologiis occurrat, sane inter quintum et septimum seculum vixerit necesse est. Septimi seculi priore parte adeo celebre fuit* S. Severini *nomen ac sanctitatis tanta fama, ut Honorius I, pontifex Romanus, teste auctore Vitarum pontificum in vita Honorii I, templum in ejus honorem construxerit anno circiter 634, vigesimo ab urbe milliario, cujus templi rudera adhuc prope Tibur conspiciuntur ; ubi ea vidi anno 1880, 22 junii. Quare a vero non longe aberraverit, qui sanctum viri obitum circa medium seculum VI collocabit, uti fecit Stanislaus Melchiorri, annalista Minorum in libro italico qui inscribitur : Memoriæ historicæ de cultu et veneratione imaginis Mariæ sanctissimæ, quæ colitur Tibure in ecclesia Mariæ majoris Franciscanorum de observantia, p. 31. Unde pronum est opinari cum eodem auctore* S. Severinum *sancti Benedicti discipulum fuisse, eo sensu, ut vitam monasticam exercuerit in aliquo monasterio a S. Benedicto prope Tibur constructo. Joannes Mabillonius* (1) *locum Severino monacho inter sanctos seculi secundi prætermissos dedit :* Severinus monachus Tiburtinus kalendis novembris celebratur in martyrologio Benedictino. *Bucelinus in menologio ad kal. nov.* Severinum *commemorat :* Eodem die, sancti Severini monachi. Severinus patria Tiburtinus, professione monachus, insigni vitæ sanctitate patriæ suæ facem prætulit et ornamentum æternum addidit. Qui ipsis kalendis novembribus cum e vita migrasset, ibidem sepultus est, et condigno postea honore elevatus, atque sub ipsam cathedralis ecclesiæ majorem aram translatus ad hæc usque tempora religiose colitur. Cujus Acta deperiisse haud leviter dolendum est. Claruit ante annum Christi 700. F

Tibure requiescit, sed ejus Acta nulla supersunt.

2. Monachum fuisse, certo constat: at fateri cogor præter monachatum ac vitæ sanctitatem nihil scire me de vita ac gestis S. Severini. *Tibure et Romæ, per archiva ecclesiastica et profana, per bibliothecas plurimas investiganti, si quid de* Severino *memoriæ proditum esset, ne hilum quidem occurrit. Sublacenses quoque monachi ac Cassinenses nihil me de* Severino *docuerunt. Docti viri istarum partium sollicite a me interrogati, episcopus quoque et aliquot canonici et religiosi Tiburtini nihil de sancti viri rebus gestis noverant. Ortum Tibure* Severinum *atque ibidem in urbe patria aut prope urbem in agro vitæ sanctæ cursum egisse ac beata morte terminasse, ex martyrologiorum elogiis constare visum est mihi et multis aliis, qui de rebus Tiburtinis scripsere. Franciscus Martius* (1), *Michael Justinianus* (2), *Crocchiante* (3), *Stephanus Cabral et Faustus del Ré* (4), *Franciscus Bulgarini* (5), *hi omnes* Severinum *Tiburtinum dicunt. Cujus rei præcipuum*

(1) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. LXII. — (2) *Historia ampliata di Tivoli*, p. 65. — (3) *De' vescovi e de' governatori di Tivoli*, p. 83. — (4) *L'istoria delle chiese della città di Tivoli*, p. 36. — (5) *Delle ville di Tivoli*, p. 120. — (6) *Notizie storiche intorno all' antichissima città di Tivoli*, p. 103.

post

A *post martyrologia monumentum est inscriptus sacrarum* Severini *reliquiarum urnæ, titulus, quem Tibure anno 1880 mense junio legi in ecclesiæ cathedralis sacello Virgini Perdolenti sacro. In tabula lignea sub altari marmoreo ante urnam reliquiarum, quæ sub altaris mensa recondita est, legitur titulus hac forma :*

CORPUS S. SEVERINI TIBURTINI CONFESSORIS.

Post illam tabulam in cancellis interioribus per quos urna conspicitur legitur ita :

SANCTI SEVERINI MONACHI TIBURTINI.

Putamus itaque S. Severinum, *Tibure natum ac denatum, quibus post mortem sacri corporis præsentia tutelæ est ac præsidio, eorum patribus etiam profuisse exemplo virtutum ac morum sanctitate. Quum igitur de vita ac sancta conversatione nihil in specie dicendum habeamus, solum superest, ut de sacrarum reliquiarum inventione ac translatione agamus. Quarum instrumenta ex originalibus documentis in archivo ecclesiæ Tiburtinæ conservatis transcripta, non sine cura et impensis* B *RR. DD. Canonicorum Tiburtinorum Joachimi Rosati et Stanislai Potini, ad nos transmittenda curavit R. P. Al. Carboni S. J. Quibus viris, quorum suavissima apud me memoria perseverat, ex animo gratias ago.*

Reliquias S. Severini recognovit cardinalis Roma

3. *Baronius in notis ad martyrologium Romanum editione 1589, ita ad kal. novembris in S. Severini elogio annotat :* Conditum habetur ejus venerabile corpus Tibure ad sancti Laurentii, ut ejus ecclesiæ vetera monumenta significant, quæ manuscripta accepimus. *Vetera illa monumenta, quamquam sollicite quæsita, diligentiam nostram fugerunt. Quod vero iisdem enuntiatur, inventionis historia ac documenta præclare confirmant. Anno Domini 1635 Julius Cardinalis Roma, episcopus Tiburtinus, ecclesiam cathedralem sancto Laurentio sacram demoliturus, processit ad recognitionem sacrarum reliquiarum sub altari majori reconditarum, invenitque cum aliis reliquias sancti* Severini, *uti patet ex instrumento authentico ex archivo episcopali Tiburtino, ad nos transmisso, quod est tale.*

C

In nomine Domini. Amen.

Die mercurii, 16 maii 1635, ind. III, pontificatus autem in Christo Patris domini nostri Urbani divina providentia papæ VIII anno XII, in præsentia mei Septimii Salvati publici notarii, de Tibure, et ad praesens notarii cancellariæ illustrissimæ civitatis Tiburtinæ, rogati ad referendum, existens emus et illmus D. Julius, S. R. E. cardinalis Roma, episcopus Tiburtinus, in ecclesia cathedrali S. Laurentii, et præsentibus infrascriptis testibus, visa ara majori cum magna petra sacrata supraposita, cum concha marmorea subtus, et amota dicta petra per fabros murarios infrascriptos, ut videri possit in dicta concha, et intus repertæ fuerunt diversæ SS. reliquiæ existere in vasis ut infra. — In primis vas alabastri cum coperculo plumbeo in quo adsunt incisa : In hoc loco requiescit corpus B. Severini ; et intus reperta parva chartula pergamena, cum inscriptione : Corpus Sti Severini Tiburtini, cujus commemoratio est in festo Omnium Sanctorum. Item in alia capsula lignea longitudinis palmorum duorum circiter, in cujus coperculo adest inscriptio cum litteris magnis rubris : Reliquiæ Sti Severini, et intus reperta charta pergamena inscripta : Pulvis ex corpore St Severini. Item una capsula lignea tornatilis rotunda, in qua fuit intus repertum vas argenteum. Quo aperto per supradictum emum et illmum D. cardinalem epum Tiburtinum, fuit ibi reperta chartula pergamena cum inscriptione : Pretiosus liquor corporis St. Laurentii martiris. Item alia capsula longitudinis palmorum duorum circiter, in cujus coperculo fuerunt repertæ litteræ incisæ, in duabus partibus, in qua una legebatur : Reliquie SS. Romulus et Redempta ; et in una parte dicti coperculi legebatur : Joes eps Ste Tiburtine ecclesie. Qua capsula aperta, fuerunt intus reperta plura vascula, in quarum una reperta fuit chartula in pergamena cum inscriptione : Reliquie SS. 10 martirum. Item in alia capsula lignea longitudinis palmorum trium circiter, clavis ferreis, in cujus coperculo aderat inscriptio litteris magnis : In hoc loco requiescit corpus beati Generosi martiris. Ac etiam duæ chartæ pergamenæ in quibus erant scripta diversa nomina. Item in dicta concha marmorea reperta fuit lamina plumbea incisa diversis caracteribus, quæ, quia modo legi non poterant, dictus emus Dominus mandavit una cum dictis reliquiis custodiri sub clave ad effectum eam legendi et trasportandi suis loco et tempore. Quæ reliquiæ ut supra repertæ, ad omnem bonum finem et effectum dictus emus et illmus D. cardinalis epus pro nunc mandavit sigillari in sua præsentia, prout sigillatæ fuerunt, videlicet in parte in dicto altari majori, et reliquæ in sacristia dictæ ecclesiæ cum sigillo dicti Emi cum cera hispanica, et de mandato ejusdem Emi translatæ fuerunt de dicto altari majori ut supra, et clausæ in armario existente in sacristia supradicta, in quo conteneantur ; et extant aliæ SS. reliquiæ in parte inferiori dicti armarii et clausæ sub clave, quæ mihi notario supradicto consignata fuit, nec non sigillatæ in duobus lateribus eodem sigillo dicti emi et illmi D. cardinalis epi cum simili cera hispanica, præsentibus in dicta sacristia et ecclesia cathedrali S. Laurentii existentibus illmo et revmo D. Aloysio Cittadino Mediolanensi, olim canonico Basilicæ S. Petri de Urbe, illmo D. Petro Antonio Gabriele et illmo D. Scipione Palomara Romanis ac illmis et revmis DD. Joanne Carolo Nardino dictæ ecclesiæ archidiacono, Petro Roacetto archipresbytero, Petro Paulo Ceccosano, Antonio De Neris, Hieronimo Maesario pœnitentiario, Augustino Eugenio De Sebastianis, Vincentio Crucio, Nemesio Cincio, et Marco Oliverio, Tiburtinis et dictæ ecclesiæ canonicis, RR. DD. Mauritio Serafino sacrista dictæ cathedralis, et Jo.-Petro Bosio curato ecclesiæ S. Crucis, Tiburtinis ; perill. Dnis Gaspare Sabuccio caput militiæ civitatis Tiburtinæ, et Petro Launa, uno ex prioribus dictæ civitatis ; ill. DD. Francisco Martio J. U. D., de Tibure, Hieronimo Cocanario J. U. D., communitatis Tiburtinæ et pauperum advocato, Joanne Baptista Roncetto J. U. D., Ignatio Sigismundo J. U. D., Francisco Theobaldo canonico S. Petri de Tibure J. U. D., Tiburtinis ; Joanne Pastica, Joanne Dominico Petrarcha dictæ civitatis et pauperum sindico, Joanne Baptista Cocanario confraternitatis SS. Salvatoris priore, Petro Paulo De Angelis J. U. D., Tiburtinis ; Marco Quagliolino Tiburtino, notario publico, Matthia Borleottono, notario publico, Romano et cive Tiburtino, Andrea Picco, Neapolitano et cive Tiburtino, mercatore et drogherio, Francisco de Gralia de Tibure, Nemesio Lentulo et Martio, germanis fratribus de Tibure, Francisco quondam

E

F

AUCTORE G. V. H.

Petri Crucii de Tibure, Josepho Rocca de Cotignano, Imolensis diœcesis, custode palatii emi cardinalis Pii, Joanne Baptista Lilio de Tibure, magistro Joanne Gavona, muratore Longobardo, habitatore et cive Tiburis, magistro Antonio Interbeni, muratore Longobardo, cohabitatore et cive Tiburis, magistro Hieronimo Angresta, muratore de Tibure, Hieronimo quondam Angeli Cordarii, manuale de Tibure. Septimius Salvatus de Tibure, supradictus Notarius rogatus ad referendum.

Concordat cum originali in Actis hujus curiæ asservato. Tibure, die 22 julii 1880. Jo. Baptista Petrocchi, cancellarius episcopatus.

Hæ deinde transportatæ sunt in sacristiam ecclesiæ Annuntiatæ

5. *Transportatæ tunc in sacristiam et clausæ in armarium reliquiarum : quod armarium postea anno 1638 translatum fuit una cum reliquiis contentis in ipso ad sacristiam ecclesiæ Sanctissimæ Annuntiatæ die aprilis 27, uti constat ex instrumento publico, quod quum mihi Tibure transmissum non fuisset, transcribere cogor ex libro Michaelis Justiniani supra laudato* (1). Die 25 mensis januarii 1641. In mei... testiumque... præ- B sentia, præsentes et principaliter constituti perillustres et admodum RR. DD. Joannes Carolus Nardinus archidiaconus, Petrus Paulus Ceccosavus decanus, Marcus Oliverius præpositus, Tiberius Crucius S. T. D., Fortunius de Sebastianis, Vincentius Crucius, Nemesius Cincius, Augustinus Recchia et Franciscus Martius, canonici cathedralis ecclesiæ Sancti Laurentii de Tibure, de ordine, ut dixerunt, habito oretenus ab emo et revmo D. cardinali Roma, episcopo Tiburtino, mediante persona dicti D. canonici Cincii superpelliceo et stola induti, prævia recognitione infrascripti sigilli facta per infrascriptos testes dissigillarunt armarium reliquiarum sanctorum dictæ cathedralis existens in sacristia ecclesiæ Sanctissimæ Annuntiatæ ; quod armarium sub die 27 aprilis 1638, seu... prout constat ex instrumento, ut dicitur, per me... rogatum fuerat sigillatum sigillo dicti emi D. cardinalis episcopi, et facta dissigillatione idem armarium duabus clavibus clausum, fuit cum illis apertum, et de corpore B. Severini existente in vase alabastri sigillato eodem sigillo, facta prius similiter recognitione et aperitione, acceperunt petium * cruris longitudinis unius palmi circiter, et partem menti, cum tribus dentibus infixis, et aliud petium ossis dictæ longitudinis ; et hæc omnia fuerunt posita cum inscriptione intus tabernaculum reliquiarum sancti Hieronymi in eodem armario existens, et postea dictum vas alabastri fuit sigillatum cera hispana cum dicto sigillo Emi ; ab una et alia partibus cum hostia alba. Item, aperta capsula lignea palmorum trium, quæ clavis claudebatur, ex corpore B. Generosi martyris fuit desumptum caput cum parte menti divisi a dicto capite, et etiam aliud petium ossis, et capsula fuit postea signata sigillo ejusdem Emi, et dictæ reliquiæ B. Generosi, ut supra desumptæ, fuerunt repositæ intus corporale lineum cum inscriptione. Quod vas alabastri, ut supra signatum, et capsula trium palmorum, necnon capsula duorum palmorum cum aliis reliquiis sancti Severini, et alia capsula duorum palmorum cum reliquiis SS. Romuli et Redemptæ fuerunt asportata a dicta sacristia Sanctissimæ Annuntiatæ ad ecclesiam cathedralem Tiburis, signato prius armario in dicta sacristia existente sub sigillo ejusdem Emi. Super D quibus.. Actum Tibure ubi supra, ibidem præsentibus..., prædicta sigilla medietatis... recognoscentibus illustribus DD. Joanne Baptista Roncetto J. U. D., Joanne Andrea Crucio et Francisco Cincio, de Tibure, testibus... Ita est. Ego Franciscus Martius, curiæ episcopalis Tiburis notarius...

** edit. petiecum et mox iterum semel*

Inde in cathedralem ecclesiam sub altare majus et deinde ad altare S. Laurentii. Ex altari S. Laurentii

6. *Ex illo loco sacræ reliquiæ die 25 mensis januarii 1641 ad cathedralem ecclesiam sunt translatæ, ut ex eodem instrumento constat. Die primo februarii anni ejusdem nova ecclesia dedicata ab ipso Julio cardinali Roma et sequenti die divino cultui mancipata, reliquiæ* S. Severini *cum aliis repositæ in concham marmoream sub altari majori, uti refert Franciscus Martius* (2). *Ibi in altari majori requieverunt sacræ* Severini *reliquiæ una cum aliis usque ad annum 1704. Tunc enim altare majus demolitum fuit et novum erectum. Reliquiæ inde extractæ ad altare S. Laurentii translatæ, in eodem altari clausæ fuere. Ut constat ex instrumento authentico, quod sequitur :* Die sabbati 1 mensis novembris anni 1704. Cum fuerint ab Urbe jam asportati ad insignem ecclesiam cathe- E dralem S. Laurentii Tiburis omnes lapides pro construendo novo altari majori dictæ cathedralis, ad effectum in eo reponendi et asservandi publicæ venerationi et visioni sacrum corpus divi Generosi martyris Tiburtini, ex quo fuit alias extractum, prout apparet ex instrumentis ut supra per me rogatis sub diebus 18 maii, 5 et 7 junii, ac respective 2 julii proxime præteritis et sequentibus diebus comparuerunt coram illmo et revmo D. Antonio Fonseca, episcopo Tiburtino, in ejus palatio episcopali existente, perillustres et Adm. RR. DD. canonici Gaspar Petruccius camerarius et theologus, Joannes Baptista Asserra sacrista major præfatæ cathedralis, et assistentes pro constructione dicti novi altaris per alios revmos DD. canonicos deputati, et præfato illmo et revmo D. episcopo exposuerunt necesse esse demoliri vetus altare majus prædictæ cathedralis ; et ideo supplicarunt D. S. illmam, ut dignari vellet ex eodem altari extrahere sacras reliquias in eo asservatas, illasque collocari et reponi in altari S. Laurentii ejusdem cathedralis ad hunc effectum congrue et decenter parato. Quapropter præfatus illmus et revmus D. episcopus hora F Vesperarum supradicti diei, cappa magna indutus et associatus a revmis DD. dignitatibus, canonicis et beneficiatis supradictæ cathedralis, clericis venerabilis seminarii, illmis DD. de magistratu, aliisque primariis viris supradictæ civitatis, e dicto palatio episcopali se personaliter contulit ad insignem ecclesiam cathedralem præfatam, et expletis in ea Vesperis aliisque ecclesiasticis functionibus, et numerosi populi concursu, dimissa cappa magna ac mozzetta indutus, se contulit ad altare majus prædictum, et adhibitis infrascriptis testibus, ac assistentibus omnibus infrascriptis revmis DD. dignitatibus, canonicis et beneficiatis, clericis seminarii, illmis DD. de magistratu, multisque primariis viris, fuit altare prædictum de mandato D. S. illmæ expoliatum, deindeque bene visum et recognitum, ac repertum eo modo et forma quibus fuit relictum ex instrumento per me rogato sub antedicta die 18 mensis maii proxime præterita ac in nulla illius parte vitiatum, neque devastatum, et deinde instru-

(1) *De' vescovi di Tivoli*, p. 25. — (2) *Historia amp. di Tivoli* p. 65.

mentis

A mentis necessariis ibidem paratis per magistros Paulum Petruccium et Felicem Del Toso, fabros murarios, fuit amota magna petra in parte superiori ejusdem altaris existens, et subtus eam reperta magna concha marmorea, in qua fuerunt inventæ infrascriptæ sacræ reliquiæ, modis et formis sequentibus, videlicet: Vas alabastri rotundum, altitudinis palmi unius et quarti unius, coopertum cum lamina plumbea, in qua adest incisa infrascripta inscriptio, videlicet : In hoc loco requiescit corpus B. Severini. Dictoque vase per D. S. illmam et revmam ea qua decet reverentia aperto, fuit repertum plenum fragmentis ossorum, pulvere, et petiolis ossorum, ut dignosci potuit; quæ minime fuerunt ex eodem amota; una cum chartula pergamena subtus cooperculum ejusdem vasis cum inscriptione : Corpus S. Severini Tiburtini, cujus commemoratio est die festo Omnium Sanctorum ; dictumque vas fuit successive eodem suo cooperculo plumbeo coopertum et de mandato ejusdem illmi et revmi D. episcopi funiculo serico rubeo bene alligatum, et sigillo ejusdem illmi et revmi D. Antonii Fonseca, episcopi B Tiburtini, in cera hispanica impresso in quatuor locis sigillatum. Item capsula lignea longitudinis palmorum duorum minus unciam unam, juxta mensurationem factam, ut dicitur, con il Bassetto, confecta ut dicitur ad uso di sepoltura, cooperta, et in illius cooperculo apparent infra dicendæ inscriptiones litteris incisis, in una parte nempe: Reliquiæ SS. Romulus et Redempta, in alia parte vero ejusdem cooperculi : Joannes episcopus sanctæ Tiburtinæ ecclesiæ. Dictaque capsula aperta, fuerunt intus eam reperta plura et diversa vascula lignea, in quarum una reperta fuit chartula in pergamena cum inscriptione : Reliquiæ SS. 40 martyrum. Quæ capsula fuit pariter denuo cooperta, et, ita mandante præfato illmo et revmo D. episcopo, funiculo serico rubeo bene alligata, et eodem sigillo præfati illmi et revmi D. episcopi Tiburtini in cera hispanica impresso, in duobus locis sigillata. Et demum alia capsula lignea ejusdem longitudinis pariter cooperta cum inscriptione in illius cooperculo litteris magnis rubeis : Reliquiæ S. Severini. Illaque aperta, fuit in ea reperta pulvis cum charta pergamena in uno latere scripta, quæ ob vetustatem, et attento quod C litteræ apparent penitus consumptæ, legi non potuit. Quæ capsula fuit successive recooperta, et de mandato D. S. illmæ et revmæ funiculo serico rubeo bene alligata, et eodem sigillo D. S. illmæ supra cera hispanica impresso in duobus locis sigillata. Quibus peractis, ac recitatis per eumdem illmum et revmum D. episcopum stola indutum solitis antiphonis et orationibus, fuerunt supradictum vas et respectivæ præfatæ capsulæ, multis intorticiis accensis præcedentibus, e dicto altari majori ablata, et eisdem illmo et revmo D. episcopo, dignitatibus et canonicis, DD. de magistratu, aliisque primariis personis, debita qua decet reverentia asportata ad altare S. Laurentii ejusdem cathedralis titularis, et in eo intus decenter capsulam ad hunc effectum confectam ipsemet illmus et revmus D. episcopus collocavit et reposuit, nempe intus idem altare, reposita prius charta pergamena intus dictam capsulam prope dictas sacras reliquias cum sequenti inscriptione, videlicet : " Illmus et revmus D. episcopus Antonius Fonseca, episcopus Tiburtinus et pontificii solii assistens, transtulit ab altari majori hujus insignis ecclesiæ cathedralis S. Laurentii Tiburis infradictum vas alabastri coopertum lamina plumbea cum inscriptione : In hoc loco requiescit corpus beati Severini. Et capsulam ligneam longitudinis palmorum duorum minus unciam unam cum inscriptione ab uno latere : Reliquiæ SS. Romulus et Redempta, et in alio : Joannes episcopus sanctæ Tiburtinæ ecclesiæ; nec non aliam capsulam ejusdem longitudinis cum inscriptione in cooperculo litteris rubeis : Reliquiæ S. Severini — in quo altari majori prius asservabantur, — et sigillo D. S. illmæ in cera hispanica impresso super funiculo serico rubeo sigillavit, et ad perpetuam rei memoriam in hoc altari S. Laurentii reposuit, prout ex rogitu mei Dominici Deodati notarii et cancellarii episcopalis sub hodierna die prima mensis novembris anno 1704, pontificatus SSmi D. N. Clementis papæ XI. „ Et deinde fuit [in] dictum altare, in ejus parte anteriori, scilicet in eodem loco in quo fuerunt dictæ sacræ reliquiæ collocatæ, positus lapis rotundus habens crucem delineatam, ut dicitur a mosaico, et solida calce aliisque cimentis per infradictos fabros murarios bene firmatus, et munitus; idemque illmus et revmus D. episcopus revmis DD. dignitatibus et E canonicis cathedralis prædictæ licentiam demoliendi ad effectum supra citatum antedictum altare majus, impertitus fuit et concessit, ibidem præsentibus in eadem cathedrali revmis DD. archidiacono Francisco Cocannaro, archipresbytero Josepho Getulio Nardino, decano Faustino Rotella, præposito Andrea de Plota, Joanne Jacobo Bellonio, Vincentio Ambrosio, Augustino Mascio, Joanne Sancti Rubei, Antonio De Philippis, Josepho Forvia, Simplicio Matthias, Gaspare Petruccio camerario, theologo Joanne Baptista Asserra sacrista majori, Petro De Laudis, Generoso Meliorio, Joanne Carolo Maremano, Dominico Getti pœnitentiario, Luca Liberatore curato, Philippo Bassi curato, et Joanne Francisco Laudi, canonicis; RR. DD. Antonio De Florentinis sacrista minori, Placido Giunta beneficiato; Josepho Maria Borgesio, Francisco Antonio De Philippis, Laurentio Galluccio, Joanne Carolo Crocchiante, Bartholomeo De Florentinis, Petro Paulo De Sanctis, Antonio Ciantella, beneficiatis ejusdem cathedralis; R. P. Marco Antonio Mamaccia præfecto cum omnibus clericis seminarii Tiburtini; illmis DD. Dominico Gentile capite militiæ, Antonio De F Bernardellis et Carolo Lellio, prioribus de magistratu ejusdem civitatis Tiburis, multisque aliis personis tam ecclesiasticis quam secularibus, et primariis civitatis prædictæ, nec non perillustribus et admodum excellentibus DD. Joanne Josepho Meliorio, filio quondam Sebastiani, J. U. D., et capº Bernardino Roncetto, filio quondam Joannis Baptistæ, pariter J. U. D., Tiburtinis, testibus ad prædicta omnia. Ita est. Ego Dominicus Deodatus notarius et cancellarius episcopalis rogatus. Concordat, *etc. (die 22 julii 1880, ut supra).*

auctore G. V. H.

7. *Rursus anno 1733, die tertia martii, facta est nova translatio reliquiarum* S. Severini *cum reliquis. Sublatæ ex altari sancti Laurentii et portatæ ad sacrarium cathedralis, dein recognitæ et obsignatæ, in armario reliquiarum relictæ fuere, alibi postmodum solemniter collocandæ. Constat ex subjecto instrumento.* Recognitio et asportatio sacrarum reliquiarum in ecclesia cathedrali Tiburis. — Die vigesima tertia mensis martii anni 1733, indict. XI, pontificatus SSmi D. N. Clementis divina providentia papa XIII anno tertio. Illmus et revmus D. Placidus Pezzancheri, episcopus Tiburtinus, die prædicta post Vesperas, requisitus a perillustri et admodum reverendo D. canonico Virgilio

In sacrario cathedralis

AUCTORE G. V. H.

Virgilio Petrorsi, secretario revmi capituli insignis ecclesiæ cathedralis S. Laurentii hujus civitatis, descendit ad dictam ecclesiam cathedralem, et ibi cum interventu et adsistentia perillustrium et admodum RR. DD. canonicorum, nempe dicti secretarii, Dominici Centellæ sacristæ majoris ejusdem cathedralis, Antonii Gallucci, et Thomæ Longhi, adhibito magistro Josepho Belli, fabro murario, de mandato D. S. illmæ et revmæ ad requisitionem prædictam per dictum fabrum murarium cum necessariis instrumentis fuit apertum, in parte anteriori, altare sub titulo S. Laurentii, in nulla parte vitiatum seu devastatum repertum, sed undique muro bene clausum, et prævia dicta aperitione in dicta parte anteriori ejusdem altaris, sub quo alias, et de anno 1704, die prima novembris, constat ex rogitu quondam Dominici Deodati cancellarii antecessoris curiæ episcopalis fuisse repositas infrascriptas sacras reliquias ab ara majori ejusdem ecclesiæ ad hoc altare asportatas, nempe in vase alabastri rotundo altitudinis palmi unius et quarti unius, cooperto lamina plumbea cum incisa inscriptione : In hoc loco

B requiescit corpus beati Severini. In actu dictæ translationis a beatæ memoriæ illmi et revmi Antonii Fonseca, tunc episcopi Tiburtini, recognitas et reperto pleno fragmentis ossium, et pulvere, una cum charta pergamena cum inscriptione : Corpus S. Severini Tiburtini cujus commemoratio est die festo Omnium Sanctorum, ac eodem modo quo repertum fuit, relictum et funiculo serico rubeo alligatum, sigilloque dicti revmi episcopi quatuor in locis in cera hispanica impresso sigillatum. Item in capsula lignea longitudinis palmorum duorum minus uncia, cum inscriptione in cooperculo litteris incisis in illius parte : Reliquiæ SS. Romulus et Redempta, in alia parte vero ejusdem cooperculi : Joannes, episcopus sanctæ Tiburtinæ ecclesiæ, in eodem actu supradicto aperta, recognita, et in qua capsula reperta fuerunt plura et diversa vascula lignea, quarum una habebat chartulam cum inscriptione : Reliquiæ SS. 40 martyrum ; ac eodem modo relicta, et funiculo serico rubeo alligata, eodem sigillo dicti revmi episcopi in cera hispanica impresso, et in duobus locis sigillata. Item in altera capsula lignea ejusdem longitudinis cooperta, et cum

C inscriptione in illius cooperculo litteris majusculis rubeis : Reliquiæ S. Severini, in eodem actu supradicto aperta ac recognita, in qua reperta fuit pulvis cum charta pergamena in parte scripta, et quæ ob vetustatem usque tunc legi non potuit, ac eodem modo relicta et funiculo serico rubeo alligata dictoque sigillo dicti revmi episcopi in cera hispanica duobus in locis sigillata. Et in actu dictæ asportationis et repositionis omnes collocatas intus decentem capsulam ligneam ad prædictum effectum confectam, cum adjuncta inscriptione de qua in antedicto rogitu dicti cancellarii Deodati, sub die dicta 1 novembris anni 1704, ad quod quatenus... Reperta nunc sunt quæ sequuntur. Quædam capsa lignea undique humiditate imbuta, et in majori parte corrupta, et intus vas alabastri rotundum altitudinis palmi unius et quarti unius, coopertum lamina plumbea, et cum eadem inscriptione, de qua in antedicto instrumento rogato a dicto Deodati, lignamina vero et sigilla occasione humiditatis, ut dignoscitur, in majori parte similiter corrupta. Item dicta capsula, cum dicta inscriptione : Reliquiæ SS. Romanus et Redempta, cum lignaminibus et sigillis pariter corruptis, et altera capsula in qua referebatur

D inscriptio : Reliquiæ S. Severini, in totum corrupta, existentibus rasura et fragmentis madidis, et commixtis in solo dicti foraminis. Et per D. S. illmam et revmam extractis primo dicto vase alabastri, et dicta capsula non devastata et decenter posita supra mensa dicti altaris, deinde vero recollectis dictis rasura et fragmentis madidis in dicto solo foraminis repertis, et positis in capsula lignea rotunda, et demandata combustione fragmentorum lignorum antedictæ capsæ, omnes dictæ sacræ reliquiæ per dictum illmum et revmum D. episcopum stola indutum, prævia recitatione solitarum precum, et præcedentibus intorsticiis accensis, fuerunt asportatæ ad sacrarium dictæ cathedralis, ubi dictus illmus et revmus D. episcopus a dicto vase alabastri levavit ossa omnia, et fragmenta in eo ut supra asservata, similiter reperta undique madida, et pro nunc posuit in capsula lignea oblonga formæ ovatæ et similiter diligenter requisivit inter dictas rasuras positas in dicta capsula rotunda fragmenta ossium et reliquiarum, et illa posuit in eadem capsula oblonga formæ ovatæ, in qua

E etiam posuit, in uno tamen latere divisim, alias sacras reliquias a dicta capsula, cum inscriptione : Reliquiæ SS. Romanus et Redempta, levatas. Ipsamque capsulam ligneam oblongam formæ ovatæ bene clausam, et ab utroque latere vittis chartæ papyraceæ cum ejus parvo sigillo in cera hispanica rubra quatuor in locis muniit, ita ut absque fractura minime aperiri et vitiari nequeat, et in armario ubi reliquiæ dictæ cathedralis asservantur, reliquit, animo quam prius decentius alibi collocandi, et reponendi. Super quibus actum Tibure ubi supra, præsentibus admodum RR. DD. Angelo Victorio Beccari a secretis Dominationis suæ illmæ et revmæ, Jacobo Cerreti sacrista minori dictæ cathedralis, et Francisco Barberi et Jacobo Lepri, famulis Dominationis suæ illmæ et revmæ, aliisque quampluribus adstantibus testibus. Ita est. Joannes Baptista Petrochius notarius et cancellarius episcopalis Tiburis, rogatus. — Concordat *(22 julii 1880, ut supra.)*

Inde in ecclesiam, et in sacello SS. Crucifixi sub altari recondita, ubi adhuc requiescunt.

8. *Tandem anno 1740, die 22 mensis maii, sacræ* S. Severini *reliquiæ ex sacrario translatæ sunt in ecclesiam, ubi populi venerationi expositæ manserunt usque ad 24 diem ejusdem mensis, quo die ad altare capellæ Sanctissimi Crucifixi solemni pompa transportatæ sunt et sub altari reconditæ, ut constat ex instrumento subjuncto.* Repositio sacri corporis S. Severini et aliarum reliquiarum sub altari capellæ Sanctissimi Crucifixi cathedralis Tiburis. Die dominico, 22 mensis maii anni 1740 indictione Romana III, vacante sancta sede apostolica per obitum s. m. Clementis papæ XII. Cum sit quod alias, et sub die 1 novembris anni 1704 ab altari majori insignis ecclesiæ cathedralis S. Laurentii hujus civitatis Tiburis fuerit translatum et repositum sub altari S. Laurentii sacrum corpus S. Severini monachi et confessoris Tiburtini, una cum aliis sacris reliquiis, de quibus latius in instrumento rogato a quondam Dominico Deodati cancellario episcopali antecessore, in archivio curiæ episcopalis asservato in protocollo instrumentorum dicti anni, ad quod quatenus. Sitque insuper quod sub die 23 martii anni 1733 ex rogitu meo illmus et revmus D. Placidus Pezzancheri, hodiernus episcopus Tiburtinus, dictum sacrum corpus ab altari dicto sancti Laurentii remotum, una cum dictis sacris reliquis per modum provisionis posuerit in capsa lignea bene clausa et sigillis munita, et illa asservari mandavit ad effectum suis

A suis loco et tempore solemniter transferendi, et reponendi sub altari cappellæ Ssmi Crucifixi ejusdem cathedralis; et pro executione hujusmodi translationis et repositionis, constructo jam altari marmoreo in eadem cappella Ssmi Crucifixi, indicta extiterit solemnis festivitas pro recensita translatione et repositione diebus 22, 23 et 24 mensis currentis maii, cum nobili apparatu ecclesiæ præfatæ cathedralis: hinc est quod die dicto, 22 maii, idem illmus et revmus episcopus, mozzetta indutus, mane, post celebratam missam in sacello ejus episcopii, descendit ad dictam cathedralem, et se contulit ad sacrarium, et ibi assistentibus DD. canonicis, aliisque de clero, et adstantibus aliis quamplurimis, supra mensa decenti in eodem sacrario parata, et cum candelabris et cereis accensis, fuit exhibita dicta capsa, ubi prius, ut dictum est, fuerat repositum dictum sacrum corpus, et sacræ reliquiæ de quibus in instrumentis desuper rogatis, et illa visa ac recognita, et reperta bene clausa, et dictis sigillis Dmnis suæ illmæ et revmæ munita, atque in nulla parte vitiata, et exhibito atque parato simul vase
B alabastri, in quo primo loco asservabatur dictum sacrum corpus, et nunc ad decentiorem formam redacto et manicis de aurichalco hinc inde ornato, et facta a præfato illmo et revmo D. episcopo benedictione ejusdem vasis, fuit deinde aperta dicta capsa, et ab ea extractum dictum sacrum corpus cum dictis aliis sacris reliquiis; et omnia simul reposuit et decenter collocavit in dicto vase alabastri, separatis tamen nonnullis particulis ex sacris ossibus, et signanter ex costis dicti S. Severini, ac clausit pro identitate intus chartam papyraceam bene involutam, ac sigillo parvo Dmnis suæ illmæ et revmæ sigillatam in duabus partibus. Dictumque vas alabastri lamina plumbea eadem qua prius cooperiebatur, coopertum et in coronide filo de aurichalco circumdatum, eodemque filo præcincto etiam cooperculo, fuit eodem sigillo parvo Dmnis suæ illmæ et revmæ in cera hispanica hinc inde sigillatum. Dictumque vas reliquit in dicto sacrario hodie exponendum publicæ fidelium venerationi in presbyterio dictæ cathedralis, supra machina similiter ibi parata occasione indictæ festivitatis, et successive die 24, postquam processionabiliter per civitatem fuerit asporta-
C tum, servatis servandis reponendum sub dicto altari cappellæ Ssmi Crucifixi. Quæ omnia desuper acta ubi supra, fuerunt per me rogata, adhibitis testibus illmis DD. Cap. Hieronymo Palutio Glaria, filio bonæ memoriæ Michaelis Angeli, Hieronymo Cocanario, filio bonæ memoriæ Ignatii, Philippo Pusterla, filio dicti Joannis Antonii, Petro Paulo De Sanctis, filio quondam Josephi, Generoso Pacifici, secretario illmæ communitatis, et aliis quamplurimis. Ita est. Joannes Baptista Petrochius notarius et cancellarius episcopalis Tiburis, rogatus. — Die 24 dicti mensis maii anni 1740. Celebrata dicta festivitate ut dictum est, diebus præscriptis, cum læta musica et copiosis instrumentis musicalibus, et etiam hodie illa recurrente Generosi, martyris Tiburtini, deinde post Vesperas fuit inchoata processio solemnis cum interventu præfati illmi et revmi D. episcopi Tiburtini pontificalibus paramentis induti, et dictum sacrum corpus associatum quoque ab illmis DD. Vgite et magistratu civitatis; et hora circiter vigesima quarta finita processione, idem illmus et revmus D. episcopus vas præfatum alabastri, dictum sacrum corpus et reliquias continens, reposuit et collocavit sub dicto altari præfatæ cappellæ Ssmi Crucifixi undique clauso, et solummodo in parte anteriori habente foramen formæ ovatæ, in quo deinde fuit apposita et infixa crates ferrea eleganter elaborata. Super quibus ego notarius hoc publicum instrumentum confeci, ibidem præsentibus et adstantibus, inter ceteros primarios nobiliores viros civitatis, illmis DD. Francisco Antonio Lolli, filio bonæ memoriæ Bernardini, Septimio Bulgarini, filio bonæ memoriæ D. Felicis, et Frederico Coccanari, filio bonæ memoriæ D. Petri, testibus. Ita est. Joannes Baptista Petrochius notarius et cancellarius episcopalis Tiburis, rogatus. — Concordat *(ut supra). Ibique requiescit* Severinus *in urna eadem cujus sæpius in instrumentis facta est mentio: populo Tiburtino decus et præsidium.*

AUCTORE G. V. H.

Templi ab Honorio pontifice in honorem S. Severini conditi rudera supersunt.

9. *Templi ab Honorio pontifice Romano in honorem* S. Severini *constructi mentionem supra fecimus. Juvat propria historicorum verba huc afferre, ut videat unusquisque quanto tunc honore Romana ecclesia* S. Severinum *prosequeretur. Auctor Vitarum pontificum in Honorio Vita scribit:* Fecit ecclesiam beato Severino a solo juxta civitatem Tiburtinam, milliario ab urbe Roma vigesimo: quam ipse dedicavit, et dona multa obtulit. *Quanta vero magnificentia, Romano pontifice digna, suam erga sanctissimum virum pietatem Honorius probaverit, discimus ex Platina* (1): Templum Severini apud urbem Tiburtinam magnificentissimi operis ædificavit et argento, auro, porphyreticis et marmoreis lapidibus, incrustatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornavit. *Crocchiante ex utroque historico, quibus jungit Nicodemum lib.* v, *cap.* VII, *templi hujus mentionem facit* (2): *arbitratur autem hanc ecclesiam stetisse juxta viam Valeriam, uno milliario et medio ab urbe Tiburtina. Cabral et del Ré* (3), *facta hujus templi mentione, de loco dubium tollunt:* Si Honorii tempore milliariorum numerandorum ratio immutata jam fuit, locus, *inquiunt*, a Crocchiante assignatus convenire dicendus est, ubi a sinistra viæ Valeriæ cernuntur fundamenta ecclesiæ, fornices subterranei, et per campum his F vicinum frusta marmorum pretiosorum. Jam vero, *ut ipsi addunt*, cum milliarii mutatio facta sit brevi post Italiam a barbaris occupatam, mutatio illa Honorii tempora longe præcessit, *et computabantur Roma Tibur milliaria decem et octo, quibus si addas Tibure ad rudera prædictæ ecclesiæ unum et medium, habebis viginti milliaria pene completa, adeoque ecclesiam* S. Severini *prope Tibur vigesimo milliario, ut citati auctores Vitarum pontificum dixerant. In mappa geographica Tiburis atque agri Tiburtini quam Franciscus Bulgarini notitiis sæpe citatis præfixit, hunc eumdem locum hujus ecclesiæ ruderibus assignat. Constans ea est Tiburtinorum opinio, meque videndi curiosum viri docti Tiburtini eo deduxerunt, vidique ibidem augustissimi templi rudera et fundamenta, super quibus nunc horti ac vinea, Tibure proficiscenti a dextris, eunti Tibur a sinistris viæ Valeriæ.*

(1) *De vitis pontificum*, De Honorio I. — (2) Op. cit., lib. IV, num. 35. — (3) Op. cit., p. 121.

D

DE SANCTO AUDITO

G. V. H.

BLITABRI IN HISPANIA.

S. Auditus, quem Tamayus martyrem facit.

In *Martyrologio Hispano, kal. novembris Joannes Tamayo Salazar sanctum* Auditi *nomine recenset his verbis :* Blitabri prope Segobiam ad juga Carpetana Hispaniæ, S. Auditi martyris, qui in persecutione Severi imperatoris pro Christi confessione non minima tormenta perpessus ad palmam martyrii intrepidus evolavit agonista. *Fontes ex quibus elogii materiam hausit in notis indicat. Ad notam E ita loquitur:* Ejus memoria et dies cultus refertur a Flavio Dextro (1), in hæc verba : " Blitabri prope Segobiam, ad juga Carpetana, in provincia Tarraconensi, S. Auditus martyr, 1 novembris. „ Ubi Bivarius in notis (2). Rodericus Caro ibidem lit. c. fol. 82. Dextrum
B sequitur Julianus in Adversar. n. 223, sequenti clausula : " Memoria celebris fuit S. Auditi, civis et martyris Blitabrensis, qui passus est pro fidei confessione varia tormenta anno Domini 208. Quem sanctus Quiricus, episcopus Toletanus, creditur ad fidem convertisse et sacris aquis intinxisse ; passus est Blitabri in quinta persecutione Ecclesiæ, sub Marco Aurelio Severo imperatore. Ejus ossa servantur cum honore. „ Conveniunt Didacus Colmenares (3), qui locum sepulturæ hujus sancti martyris assidua disquisitione perquirens, inter montium cacumina inter Nortem et Orientem, quarto a Blitabro lapide domum vetustam invenit, qua olim cœnobium canonicorum regularium extiterat, titulo Sancti Auditi, et vitiato vocabulo Sancti Tui consignatum, ubi corpus hujus sancti martyris tempore Juliani requievisse creditur. Illustris comes Morensis, Historia Toletana, Part. I, Lib. III, c. 22, fol. 216. Hæc sunt quæ de hoc sancto martyre scribere possumus ; cetera Deus scit, qui inter turbulentas Hispaniæ strages ejus nomen conservare dignatus est. *Hæc ibi Tamayus. Quæ diligenter examinanda sunt. Est enim sublesta Tamayo aut*
C *etiam nulla fides. Quæ refert ex Dextri chronico vera in Pseudo-Dextro leguntur. Nota Bivarii ad quam remittit, invenitur in Bivarii commentario* (4) *talis :* Refert Ambrosius Morus (5) Flaminium, Hispaniæ Citerioris proconsulem, jure belli subegisse urbem Blitabrum seu Litabrum, Corribilone ejus domino in vincula redacto. Fuit vero Litabrum situm ad Carpetania juga, ut Dexter asseverat, fitque de eo mentio in concilio Toletano II, in epist. II Montani, archiepiscopi Toletani, ubi simul cum Segovia et Cauca (hodie Coca) nominatur ; quare Loaysa in notis Blitabrum fuisse docet prope Segoviam. Hic igitur pro Christo Domino cervicem dedit S. Auditus, cujus solemniter, ævo Dextri, celebrabatur festa dies prima Novembris. *Patet ex his Bivarii verbis nihil de sancto* Audito *innotescere præter ea quæ Dexter attulerat. Quem vero dicit Ambrosium Morum, is est celeberrimus historicus Ambrosius de Morales, qui loco citato de Litabro agit, capto et deleto a Flaminio*, qui ejusdem urbis virum quemdam principem cepit, de quo uti et de ipsa civitate amplior notitia haberi non potest.

Blitabri sacra aedes dedicata fuit.

2. *Idem Bivarius in commentario in M. Maximi chronicon ad Brittablum redit, eaque commemorat quæ ad Sanctum* Auditum *quam maxime spectant. Diligentissimi viri verba exscribimus :* Quod ad Brittablum attinet, idem qui supra Julianus, in advers., agens n. 222 de M. Fulvio proconsule, qui Vesceliam et Halonem (hodie Uzeda et Haillon) cum multis aliis castellis expugnavit, inquit : " Idem domuit Litebrum, tempore Gothorum Blittabrum, nunc vero vocatur Buytrago, corrupto vocabulo, oppidum Carpetaniæ ex Tito Livio. Verum non Fulvius, sed Flaminius Littabrum domuit, ut liquet ex ejusdem libro
E XXXV, cujus hæc sunt verba : " Et in utraque Hispania eo anno res prospere gesta : nam et C. Flaminius oppidum Littabrum munitum opulentumque vineis expugnavit et nobilem regulum Corribilonem vivum cepit : et M. Fulvius proconsul cum duobus exercitibus hostium duo secunda prælia fecit ; oppida duo Hispanorum Vesceliam Halonemque „ (vulgo Uzeda et Haillon, vel ipso Juliano teste n. 221) et castella multa expugnavit. Pergit Julianus n. 223 : " Memoria celebris fuit S. Auditi, civis et martyris Blittabrensis, id est, de Bruytrago, qui passus est pro fidei confessione varia tormenta anno Domini 208, quem sanctus Quintius, episcopus Toletanus, creditur ad fidem convertisse et sacris aquis intinxisse. Passus est Litabri in quinta persecutione Ecclesiæ sub Marco Aurelio Severo imperatore. Ejus ossa servantur cum honore. „ Successu temporis collegium clericorum regularium in æde Sancti Auditi institutum est, quæ tandem Ximenio cardinale Toletano, ad collegas S. Ildefonsi Complutensis transiit. Eam describens Alvarus Gomecius (6), hæc ait : " Diximus in Butragiorum
F montibus, qui in confinio Vaccæorum sunt, ædem sacram in remoto secessu esse, undique nemoribus ac montibus cinctam, prorsus musarum studiis et divinarum rerum contemplationi aptam. Divi nomen, cui est dicata ex antiquis, quæ apud academiam Complutensem asservantur, monumentis, Auditum esse liquido constat, quamvis ejus memoriam in fastis sacris nullibi reperiam. Vulgo a nostris Sant Oid appellatur, manifesta ab Auditi nomine derivatione. De primis conditoribus nihil certi quod scribam habeo. Locus canonicis sacerdotibus videtur extructus ; nam et chorus est psalmodiis dicendis, sedilibus dispositis constructus, et triclinium (quod refectorium vocant) peramplum, ceteraque multa ad vitam promiscue degendam necessaria. „ Et post nonnulla : " In antiquis membranis, quæ in academiæ scriniis servantur, invenio nemus S. Auditi, de quo nunc agimus, canonicorum sacerdotum possessionem fuisse, qui ædem divæ Leocadiæ dicatam ad Toletum colebant ;

(1) *Chronicon*, p. 265, edit. Bivarii. — (2) Ibid., p. 267. — (3) *Historia de la insigne ciudad de Segovia*, pp. 36, 37. — (4) Pag. 269. — (5) *Coronica general de España*, tom. III, p. 241. — (6) *De Rebus gestis a Francisco Ximenio* (in *Hispania illustrata*. Francofurti 1603, pp. 1066, 1067).

Archillinum

AUCTORE G. V. H

Archillinum vero abbatem, de sodalium Leocadiæ voluntate, nemus illud regi Alfonso VIII concessisse; hunc postea Ferdinando Didacio, S. Jacobi militiæ magistro, cœnobium Sancti Auditi (nam ita in membranis habetur) cum vicinis nemoribus liberaliter donasse. „ Et rursus : “ Sancti Auditi ædem Ximenius in locis multis sumptuose construxit, additis molis frumentariis, quæ a proximo rivo versarentur. „ Hæc in gratiam S. Auditi martyris dixerim, quæ cum Dextrum, ejus memoriam ad annum Christi 208, n. 3, venerantem, illustraremus, siluisse fatemur, quod nondum in Juliani adversaria incidissemus, et quia de his admonuit postmodum nos reconditæ eruditionis vir, amicusque noster Didacus Colmenares, cujus studiis Segovienses res illustriores reddi et prope diem in lucem dari speramus (1). *Hucusque Bivarius. Ex his discimus sacram ædem sancto* Audito *dicatam exstitisse, et consequenter Sanctum quemdam* Auditi *nomine in rerum natura exstitisse, quod nec Tamayo, nec Dextro, nec Juliano, nec cuipiam alteri eorum fide asserenti credidissemus. Sed operæ pretium est, antequam pergamus, ex Didaco Colmenare, quem Bivarius laudat, exscribere quid tandem diligentissima disquisitione de Sancto cognoverit.*

de quo Colmenares præter nomen et ædem nihil Blitabri reperit, neque quidquam aliunde notum est.

3. *Didacus Colmenares, vir doctissimus, et indagandæ patriæ historiæ sollertissimus, quum valde miraretur* S. Auditi *famam adeo fuisse obscuratam, maximam adhibuit diligentiam inquirendi Blittabrensia de* S. Audito *monumenta, eoque profectus est omnia propriis oculis inspecturus, suisque auribus auditurus.* Perrexi, *inquit,* Blittabrum die 28 octobris anni 1628, nec potuimus reperire ibi inscriptionem aut memoriam aliquam Romanorum. Quamquam constat nobis Butrago esse Litabrum Livii, et Britablum Dextri, topographiæ signis propriis id indicantibus. *Et minorem etiam notitiam de sancto* Audito *accepit : nisi quod senex quidem agricola ex istis confiniis diceret audivisse se a majoribus abbatiam sancti* Tui *olim appellari sancti* Auditi (2). *Hic parumper gressum figamus ad ponderandum Didaci Colmenaris testimonium. Præter nudum nomen nihil in loco invenit. Puto differentiam nominis,* Santoid *juxta Gomecium supra a Bivario citatum et* San Tui, *uti hispanice scripsit Colmenares, facili methodo tolli. Uterque auctor popularis sermonis vocem affert, quæ si pronuntiatur, ex pronuntiantis ore ægre dijudicabis utrum* Sant Oid *dicat an* San Tui *cum finalis* t *ante vocalem subsequentis vocis initialem prolata eodem prorsus modo prodeat ac si ad sequentem vocem pertinens vocalem præcederet. Ego tamen opinor, aut potius certissime judico, rem sese habere sicuti scribit Gomecius : in* Tui *enim nihil ferme de* Audito, *in* Oid *manifestum superest vestigium. Utrique etiam auctori constabat aliunde* Auditum *significari utraque nominis corruptione. Sed Gomecio ineluctabile erant argumentum Complutenses membranæ. Colmenari, nisi res aliunde, ex Complutensibus videlicet scripturis probaretur, tenue subsidium suus afferret senex ; nunc sane rem confirmat præhabitam. At rursus Colmenarem audiamus :* Sequenti die, *inquit,* quarto ab oppido Blittabro milliario, inter Aquilonem et Orientem, per sinuosos montium anfractus perveni ad ædes seu conventum, quem regionales San Tui vocant (3). *Ubi audivit quæ nos ex Gomecio jam novimus. De templi tamen structura et ætate scitu dignum monumentum invenit. Epitaphium scilicet filii regum Castellæ, Sanchii cujusdam, ad quem recentior inscriptio tumularis fundatam domum refert ; quæ est hæc :* Hoc jacent sarcophago cineres ac ossa D. D. Sanctii, cujusdam regis Castellæ filii, ut antiqua tradit vetustas, per seniorum ac veterum ora multosque per annos deducta, qui relictis amicis, famulis, cultuque regio huc adventavit : hanc erexit domum, monasticam degit vitam. Obiit in Domino. Cujus memoria, cum sic vixerit, in benedictione erit. Anno 1199 (4). Cui anno, *ait Colmenares,* convenit Sanctius Infans, filius Alfonsi *regis cognomento Nobilis ; qui quo mortis genere, ubi aut quando obierit, nullibi indicatur :* Ex chronico Ordinis Sancti Jacobi constat Ferdinandum Diaz, magistrum istius Ordinis, magistratum abdicasse anno 1186, ac secessisse in conventum S. Auditi, Sanctio fortassis Infante socio. Ambrosius quoque de Morales (5) fatetur vidisse se instrumentum authenticum donationis, quo Arquilinus, abbas Sanctæ Leocadiæ Toleti, cum suis canonicis regi Alfonso conventum S. Auditi tradunt. *Sane diffiteri nemo potest hos annos et hæc facta sese mutuo nexu tenere ; unde certissime constat seculo duodecimo exeunte fuisse conventum Sancti Auditi. Tandem Colmenares candide edicit se neque in conventu, neque in finibus ejus notitiam aliquam vel traditionem reperisse spectantem reliquias* Sancti Auditi (6). *Nicolaus Antonius* (7) *eadem fere refert ex Gomecio ac Colmenare quæ nos attulimus. Quibus rebus efficitur ut de* S. Audito *ita statuendum videatur : existit quidam sanctus,* Auditi *nomine, cujus res gestæ et mortis genus ignorantur. Quod enim aliqui, falsis chronicis Dextri et aliorum innixi, hunc* Auditum *priorum seculorum martyrem faciunt, nihil est, quia nullis argumentis fundatum.*

(1) Pag. 382. (2) *Historia de Segovia*, pp. 37, 38. (3) Ibid., p. 38. (4) Ibid. — (5) Op. cit., tom. v, p. 97. — (6) *Historia de Segovia*, pp. 38, 39. — (7) *Censura de historias fabulosas*, p. 176.

DE SANCTO ROMULO

PRESBYTERO MONACHO

C. D. S. IN DIŒCESI BITURICENSI.

POST MED. SEC. V.

S. Romuli mentio in martyrologiis.

In *Martyrologio Hieronymiano nuper a nobis edito ex codice Bernensi, annuntiatur hac die :* In Beturio Gortonis castro Rumoli presbyteri (1). *Similiter in Hagiologio Franco-Galliæ quod excerpsit Philippus Labbe ex antiquo martyrologio abbatiæ S. Laurentii Bituricensis :* Item Bituricas Gortonis castro natalis sancti Romuli presbyteri (2). *Apud recentiores martyrologos Belinum, Grevenum, Molanum, Walasserium, Castellanum et Ferrarium rejicitur idem* S. Romulus * *ad diem 25 decembris. Apud Saussayum vero, quod mireris, nusquam occurrit.*

* S Romble

Antiquæ lectiones breviarii Sancti Satyri.

2. *Antiquissima documenta circa historiam* S. Romuli *continentur lectionibus breviarii antiqui abbatiæ S. Satyri * et antiqua prosa eruta ex libris ecclesiasticis S. Stephani Suriaci * prope Sacrum-Cereris * oppidum, quas a doctissimo Joanne Le Beuf secum communicatas edidit Bouquet* (3). *Lectiones autem illæ sic habent :* Romulus cœpit haud procul urbe Bituriga propter Castellum, cui vocabulum antiqua curiositas Gordonas noscitur indidisse, Omnipotentis vacare mandatis.... Romulus monasterii, quod pro timore Dei in honore S. Petri ipse fundaverat in loco qui dicitur Subliniaco *, ultra modum septa diligere cœpit. Tunc Egregius nomine, temporis illius rex, cum magna exercitus sui multitudine populaturus Castellum Gordonas de urbe Aurelianis advenit. Cum ergo hostili impetu et vi maxima ita locus ille fuisset irruptus ut etiam sacrosancta altaria nudarentur, eatenus luctus populi cum femineo ululatu est lacrymantis exortus ut clamor promiscui sexus et ætatis ardua sidera pulsans cœlum usque protenderet. Cum fuissent hæc per quosdam ex populo B. Romulo nuntiata, de Christi gratia non diffidens, per medias acies ac multitudines exercitus armatorum, sicut pastor bonus, tela inimici contemnens, gregi suo auxiliaturus advenit. Cumque ante feroces regis oculos astitisset vir Dei, et mixtis cum voce fletibus pro absolutione captivi populi deprecaretur, tunc inexorabilis rex solito furore flammatus ait : Non solum innumerabilem captivi populi multitudinem non relinquam, verum etiam nec te regioni isti patiar residere : potes enim adhuc in regione nostra ovium custos saltem existere.

* Saint-Satur

* Suiienvaux

* Sancerre

* Sublignv

C

Ex antiqua prosa ecclesiæ Suriacenæ colligitur

3. *Sic, ut videtur, abrumpebantur lectiones de historia* S. Romuli *in codice quem vidit Le Beuf. Neque ulterius pergebant in breviario S. Satyri typis impresso apud Bituricas anno 1523, teste veteri scriptore historiæ provinciæ Bituricensis G. Thaumas de la Thaumassière* (4). *Multum vexabat hunc scriptorem nomen* Egregii regis, *quod nusquam reperire poterat, donec incidit in prosam illam ecclesiæ Suriacenæ, quam et ipse, et postea, ut indicavimus supra, edidit Bouquet, his verbis conceptam :*

Hic Romulus regem Egidium
Gorgonicis rogat esse pium.
Sanctum vocat custodem ovium,
Solo cedit.

Hic Romulus precibus flagitat.
Rauca voce rex Sanctum rogitat ;
Prædam reddens habitantes ditat ;
Sanus redit.

Egregium regem eumdem fuisse cum Ægidio comite

4. *Hinc itaque collegit Thaumas de la Thaumassière regem qui in breviario S. Satyri* Egregius *vocabatur, fuisse Ægidium illum comitem seu patricium Romanorum quem Franci, Childerico expulso, regem sibi constituisse dicuntur* (5). *Is revera, teste Mario Aventicensi in suo Chronico, anno 463, Basilio et Bibiano consulibus, Gothos debellavit* inter Ligere et Ligerelino, juxta Aurelianis (6). *Unde et eo tempore floruisse* S. Romulum *jam constat.*

Historia S. Romuli magis integra ex breviario Bituricensi anno 1734 edito,

5. *Historiam* S. Romuli *magis integram tradit lectio* ex veteribus chartis monasterii S. Satyri in diœcesi Bituricensi *desumpta, quæ in breviario Bituricensi, typis edito Avarici Biturigum anno 1734, legenda indicatur* in festo Sancti Romuli presbyteri ac monachi *die 5 novembris, ad quem profecto translatum erat a die kalendarum propter concursum cum festo Omnium Sanctorum : colebatur autem ritu simplici. Lectio illa sic habet :* Romulus, claris in Britannia parentibus natus, Biturigum partes adiit, atque in locum Subliniacum dictum, prope Castrum Gordonis, cui nunc a sancto Satyro nomen, secedens, monasterium in honorem sancti Petri fundavit. Ibi quadragesimæ tempore a monachorum se consortio separans, ac in cellula intra monasterii septa conclusus, jejunio, vigiliis et orationi vacabat. Cum Ægidius comes post Visigothos prælio superatos, Castrum Gordonis occupatum ab exercitu vastari permitteret, nudatis etiam altaribus, Romulus victorem adit et mixtis cum voce fletibus, pro captivi populi liberatione deprecatur. Ægidio repulsæ convicium addente, ingemiscens Romulus et ad cellulam rediens, populum hortatur bono sit animo et ad omnipotentem Deum cum fiducia supplex recurrat. Tandem a Romulo flectitur Ægidius, prædamque et captivos reddit. Profectus Romam vir sanctus, ibi adolescentem in feretro positum a mortuis suscitavit. Frustra sollicitatus ut Romæ commoraretur, monasterium repetiit, atque in itinere incendia signo crucis extinxit. Demum cellulæ suæ ac fratribus redditus, plenus dierum bonorumque operum obdormivit in Domino. *Quibusnam vero ex fontibus suas traditiones hauserint monachi Sancti Satyri, nobis omnino incertum est.* F

et ex Proprio Bituricensi recentiori :

6. *Denique recentius* Proprium Bituricense a Pio papa IX approbatum *et Tornaci impressum anno 1879, ad diem 5 novembris festum* S. Romuli

(1) *Act. SS.*, tom. XIII Oct., p. xxvi. - (2) *Bibl. nov. mss.*, tom. II, p. 705. — (3) *Rec. des Hist.*, tom. I, pp. 821, 822. — (4) *Hist. de Berry*, 2e ed., tom. III, p. 236. — (5) Greg. Tur., *Hist. Franc.*, lib. II, cap. 12. — (6) P. L., tom. LXXII, p. 795.

celebrandum

A *celebrandum assignat ritu duplici, et in secundo nocturno has tres lectiones proprias exhibet, ex omnibus iis traditionibus confectas quas modo memoravimus, adjunctis etiam nonnullis ad historiam cultus sancto tributi pertinentibus :*

Lectio iv. Romulus, in Britannia ineunte sæculo quinto clara stirpe natus, a teneris annis pio famulatu Deo serviens, sapientia, ætate et gratia apud Deum et homines proficiens, sacerdotio initiari meruit. Mox perfectioris vitæ studio incensus, e patria discedens, in territorium Bituricense devenit, ac prope castrum Gordonis, cui nunc a sancto Satyro nomen, cœnobium in honorem sancti Petri erexit in loco qui Subliniacum dicitur. Ibi quotannis per totum quadragesimæ tempus a fratrum consortio recedens, intra cellulam conclusus, jejunia, vigilias et orationes protrahens, uni Deo vacabat.

Ab. præter antiquas traditiones.

7. Lectio v. Anno quadringentesimo sexagesimo tertio, quum Ægidius comes, Celticæ a Romanis præfectus, Visigothis prope Gennabum debellatis, Castrum-Gordonis occupasset, et ab exercitu domos diripi et altaria nudari permi- B sisset, beatus Romulus, his auditis, de Christi gratia non diffidens, per medias acies gregi suo auxiliaturus advenit. Quumque ante ferocem Ægidium adstitisset vir Dei, et mixtis cum voce lacrymis pro absolutione captivi populi deprecaretur, inexorabilis comes ait : Non solom captivos tibi non reddam, verum etiam nec te hic patiar residere : potes adhuc in regione nostra ovium custos saltem existere. Quo audito, servus Dei imo de pectore suspirium trahens ingemuit. Ad cellulam autem reversus, populum cohortatur dicens : Ne timeatis, fratres, sed oratione vos viriliter præparate. Et reipsa paulo post Ægidius, ad meliorem sensum reversus, captivos reddidit.

Nonnulla memorantur cultus vestigia.

8. Lectio vi. Romam profectus vir Dei, ibi adolescentem jam in feretro positum missam celebrando a mortuis suscitavit. Frustra sollicitatus ut Romæ commoraretur, monasterium repetens, incendium Cavillone signo crucis exstinxit. Tandem plenus dierum obdormivit in Domino, et sepultus fuisse videtur in sacello sub ipsius nomine dedicato *, cujus ruinæ prope Sacrum-Cereris adhuc exstant. Apud Subliniacum campus quidam et fons sancti Romuli nomen reti- C nuerunt, et omnibus nota est semita qua vir Dei ad Castrum-Gordonis pergebat. Nullæ manent sancti confessoris reliquiæ, sed secundarius est Subliniacensis ecclesiæ patronus.

* Saint-Romble

Restauratio monasterii a S. Romulo fundati.

9. *Monasterii S. Petri a* S. Romulo *fundati nullam in antiquis monumentis memoriam reperi ante annum 1034, quo anno conditum vel instauratum fuit monasterium S. Satyri auctoritate Aimonis, archiepiscopi Bituricensis, et liberalitate Mathildis, dominæ loci* (1). *En tibi exordium chartæ fundationis* (2) : In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis. Aimo, Bituricensium gratia Dei et nutu archiepiscopus, quoniam, *etc.* Notum esse volumus cunctis fidelibus, præcipue coepiscopis nostris et omni cœtui canonicorum sedis S. Stephani protomartyris Bituricensis ecclesiæ, quibuscumque ordinibus honoribusque promotis, quoniam quædam juvencula nomine Matildis, filia cujusdam nostræ ecclesiæ militis nomine Gimonis, cujus erat castrum quod dicitur S. Satyri, necnon et Odo comes palatii, quem sibi eadem juvencula sine fratribus inter cognatos et amicos emeritum elegit quem sibi subrogaret vivens et mortua in ejus * hereditatis, sanctorum necessitatibus communicantes, quemdam locum in honore S. Petri principis apostolorum et S. Satyri plurimorumque sociorum ejus martyrum quorum nomina in cœlis scripta sunt, antiquis temporibus multo honore ditatum, sed in beneficio multis jam distributum et pene ad nihilum redactum, restaurare cupientes, serenitatem nostram adeundo petierunt consensu et astipulatione nostra fieri, quidquid restaurationis et honoris pro remedio animæ suæ et parentum suorum eidem loco conferre voluerint....

AUCTORE C. D. S.

* *corrige* jus

Incertus est situs castri Gordonis.

10. *Porro, quum Mathildis hic dicatur filia Gimonis, chartæ vero restaurationis abbatiæ S. Ambrosii anno 1015 subscripserit quidam* Gimo Gordonensis (3), *inde opinatus est Thaumas de la Thaumassière* (4) *Mathildem fuisse etiam dominam Castri Gordonis, immo et Castrum Gordonis fuisse ipsissimum locum S. Satyri. Temeraria nimis, ut videtur, conclusio. Nam etsi detur Gimonem Gordonensem fuisse patrem Mathildis et dominum Castri Gordonis, nondum sequitur et Mathildem eo castro fuisse potitam et, si domina fuerit Castri Gordonis, hoc a S. Satyri non fuisse diversum. Nec multum illam opinionem juvant quæ citat scriptor Bituricensis ex continuatione Chronici Fredegarii, ubi de Pippino rege refertur* (5) : Iterum denuo sequenti anno *[i. e. an. 767]*, commoto omni exercitu Francorum per pagum Trecasinum, inde ad urbem Autisioderum veniens ad castrum quod vocatur Gordonis, cum regina sua Bertradane jam fiducialiter Ligere transacto ad Betoricas accessit, palatium sibi ædificare jubet. *Nam quod S. Satyri oppidum non procul a Ligere distat, id commune habet cum multis aliis ejusdem tractus locis. Quumque, præter legendam* S. Romuli *et continuationem Chronici Fredegariani, quibus forte addenda Vita S. Phaletrii presbyteri, in qua legitur cæcus quidam* de castro Gorronis *meritis sancti sanatus* (6), *nullam usquam mentionem offenderim Castri Gordonis in veteribus documentis, incertam relinquere cogor distinctiorem ejus loci definitionem. Nisi quis nomen ejus permansisse existimet in vocabulo viculi* Les Godons, *paulo amplius duobus kilometris Subliniaco ad meridiem distantis.*

(1) *Gall. Christ.*, tom. II, p. 41. — (2) Ibid., *Instr.*, p. 51. — (3) Ibid., p. 50. — (4) *Hist. de Berry*, tom. cit., p. 237. — (5) Num. 132 (*Rec. des Hist. de Fr.*, tom. V, p. 7). — (6) Ap. Labbe *Bibl. nov. mss.*, tom. II, p. 438.

DE

DE S. LAUTENO CONFESSORE

ABBATE MONASTERII SIESLÆ IN TRACTU VESUNTIONENSI

C. D. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Memoria in fastis sacris. Vita a monacho coævo vel suppari conscripta.

INEUNTE SEC. VI.

S. Lauteni mentio in martyrologiis et breviariis; ejus festus dies.

* *Vulgo* Lautein, Loutin, Lothin Lothain, Lothein.

Nomen S. Lauteni * *non occurrit in Usuardino puro, sed in auctariis ejusdem Aquicinctino, Cluniacensi et Altempsensi* (1) *ad hunc diem 1 novembris, ad diem vero 2 in auctariis Victorino et Reginæ Sueciæ* (2). *sicut et in auctariis Martyrologii Bedani Tomacensi et Barberiniano* (3), *adjecto in his omnibus* abbatis *titulo, præterquam in Cluniacensi, ubi* confessoris *tantum appositus est. Arnoldus Wion, more plerorumque scriptorum Benedictinorum, qui ubicumque sanctum aliquem monachum legunt seculo sexto aut sequiori in Europa Occidentali extitisse, extemplo eumdem ordini suo vindicare solent,* S. Lautenum *martyrologio Benedictino inseruit, ad diem 3 novembris. Quem secuti sunt Menardus, Bucelinus, Heredia, Cherle et Lechner, sed diei 2 illius memoriam restituentes. Ad eamdem diem 2 memorarunt* Lautenum *Saussayus et Ferrarius; Castellanus vero ad diem 1. Ad quam diem etiam laudabatur sanctus in martyrologio ecclesiæ Vesuntionensis* (4); *at die 25 septembris in vetusto breviario Vallisoletano, sicut et in Cluniacensi* (5), *forte, ut conjecit Dunod* (6), *quod hac die corpus ejus translatum sit. Nomen illius legitur etiam in litaniis diœcesis Vesuntionensis seculo XIV recitari solitis, et breviario ejusdem ecclesiæ insertum est ejus officium anno 1761 a cardinali de Choiseul. Festus autem dies celebrabatur olim die 2 novembris; deinde vero ab Urbano VIII, rogante parocho vici S. Lauteni, translatus est in diem 3, ac tandem postea auctoritate episcopi Vesuntionensis in diem 5 ejusdem mensis* (7).

Vita conscripta ab aliquo S. Lauteni discipulo,

2. *Vitam* S. Lauteni *conscripsit aliquis ex monachis in alterutro monasteriorum quæ condidit sanctus enutritis, immo vero, si fidem præstare liceret plerisque codicibus eam referentibus, aliquis ex ejus discipulis. Legitur enim in iis* (8): Si quando vero alicui ex fratribus nobis discipulis suis diabolus cogitationem malam ... immisisset. *In uno codice Tricassino* (9), *omnium quidem eorum quos nacti sumus facile antiquissimo, pro vocabulo* nobis *occurrit* nostris : *qua variante lectione argumentum, quod ex hac voce ad ætatem scriptoris definiendam conficiebatur, aliquanto fit debilius. Neque etiam dixerim cum scriptoribus Vitarum sanctorum Sequanorum* (10), *auctorem se profiteri testem oculatum miraculorum* S. Lauteni, *ubi ait* (11): In veritate fatemur, Deum adhibentes testem, quia declaravit ipse auctor miraculorum Deus per illum multa alia signa, quæ ob prolixitatem dictationis et sui innumerositatem prætermitti nobis visum est. *Ut enim Deum ita adhibere testem potuerit veritatis dictorum, non oportebat ea in ipsius conspectu acta fuisse, sed satis erat si maxime idoneis comperisset testimoniis.*

aut certe ab aliquo monacho coævo vel suppari

3. *At vero, etiamsi daretur lectionem* nostris *codicis Tricassini præferendam esse lectioni* nobis *aliorum codicum (quod cur nobis probabile non videatur, ex mox dicendis de codicibus nostris* (12) *facile intelliget lector), nihilominus tamen ex duplici loco modo laudato haud dubium esse arbitror scriptorem Actorum vixisse cum iis qui cum sancto* E *conversati sunt. Attestatio enim illa tam gravis, quam modo citavimus, indicare videtur narrationem ejus haustam non ex documentis scriptis vel orali traditione, sed ex testimoniis eorum qui ipsi res visu perceperunt; ac per appellationem* fratres nostros *satis indigitat, non eos monachos qui diu ante ipsum vixerant, sed potius quibuscum ipse tunc degebat. Præterea vero egregie id confirmatur ex alio loco, unde eumdem scriptorem etiam coævum fuisse* S. Lauteno *non improbabiliter concluseris. Postquam enim prodigium quoddam retulerat, quod nullum testem habuerat præter ipsum sanctum abbatem, sic pergit* (13): Hoc non jactanter ab illo prolatum cognitum est nobis, sed quasi ad consilium in aure locutus est discipulo suo Siagrio, qui secundum normam sanctitatis illius vitæ ab ipso institutus, ei familiaris et unanimis erat. *Quid enim necesse erat profiteri scriptorem se illa non ex ore ipsius sancti accepisse, si ita diu post ejus obitum scripsisset ut cum eo collocutus esse omnino non potuisset supponi? Sed et ita ad auctoritatem Siagrii, viri ceteroquin ignoti quique profecto non significatur scripto aliquid traditum reliquisse, provocat ut facile colligatur illius testimo-* F *nium ab ipsius ore excerptum esse. Jure itaque et merito auctorem Vitæ* Lauteni *sancto coævum aut certe supparem pronuntiare licet, eumque totam seriem narrationis suæ contexuisse secundum testimonia fratrum suorum monachorum qui* S. Lauteno *magistro usi fuerant, ac proinde maximi faciendam esse ejus auctoritatem.*

primum edita est anno 1848, nunc vero et codicibus vel apographis octo

4. *Vitam illam primus typis mandavit (sed non indicavit ex quo codice) ante hos triginta annos ven. vir Tissier, qui tunc parochi munere fungebatur in pago hodiedum* S. Lauteni *nuncupato, ubi scilicet quondam extitit monasterium Siesiæ a sancto conditum* (14). *Ad nostram vero editionem adhibiti sunt codices omnino octo, inter quos primum locum antiquitatis ordine sibi vindicat Tricassinus 1248, seculi IX vel X ineuntis. Sequuntur codices Parisiensis (bibliothecæ nationalis) lat. 12601, seculi XII, et Bruxellensis (bibliothecæ regiæ) 9120, seculi*

(1) *Act. SS.*, tom. VI Jun., p. 643. — (2) Ibid., p. 646. — (3) *Act. SS.*, tom. II Martii, p. XXXVII. (4) *Vies des SS. de Franche-Comté*, tom. III, p. 440. — (5) Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. LX. (6) *Histoire des Sequanois*, etc., part. II, p. 126 — (7) *SS. de Franche-Comté*, loc. cit. — (8) Vid. infra Vit. num. 12. (9) Cfr. infra num. 4. — (10) *Vies des SS. de Franche-Comté*, tom. III, p. 429. — (11) Vit. num. 12. (12) Num. 5. (13) Vit. num. 9 extr. — (14) *Vie de saint Lautein*, abbé de Silèze, par M. l'abbé T., curé de St-Lautein. Arbais 1848. In-32.

A *XIII. Reliqui quinque apographa exhibent descripta seculo XVII. Horum unum reperitur in codice Parisiensi lat. 11767, inter Vitas collectas a Benedictinis. Cetera servat codex quondam musei Bollandiani, nunc vero bibliothecæ regiæ Bruxellensis 8930, videlicet apographum exscriptum a majoribus nostris e breviario quodam Cluniacensi, quod anno 1017 exaratum fuisse notarunt, et alterum ad eosdem transmissum a P. Fr. Chifflet e codice Gigniacensi, adjectis lectionibus variantibus e codicibus Balmensi et S. Benigni Divionensis. Vita autem quæ legitur in codice Bruxellensi 8014 et in jam citato codice 8930, ex Lectionario Moyssacensi descripta, compendium est Vitæ prolixioris quam edituri sumus, ad usum monastici officii accommodatum : e quo proinde variantibus lectionibus excerpendis locus non erat.*

primigenia, quantum licuit, forma restituta.

5\. *Jam prædicta octo exemplaria inter se conferenti facile constabit non raro codicem Tricassinum ab omnibus vel plerisque aliis circa nonnullas voces discrepare, et quidem præcipue iis locis ubi a recto usu latini sermonis magis abhorret ceterorum* B *codicum varians lectio* (1). *Quod qui adverterit, simulque consideraverit barbarum illud loquendi genus apud scriptores seculi sexti in Gallia omnino usitatum fuisse, contra vero nequaquam videri probabile librarios seculo decimo recentiores commissuros fuisse ut, si politiori stylo conscriptam aliquam lucubrationem præ oculis habuissent, eamdem quasi data opera et communi consensu ad antiquiorem illam barbariem accommodarent, facile adducetur ad hanc opinionem ut nobiscum existimet in codice Tricassino non adeo purum et sincerum nobis exhiberi prioris scriptoris textum, sed emendatum ac proinde nonnihil adulteratum. Nobis autem ante omnia propositum est in edendis Vitis sanctorum primigeniam singularum formam, quantum ex accuratissima codicum collatione cum expiscari licet, legentium oculis subjicere. Non ita igitur, quod ad Vitam* Lauteni *spectat, inhærendum Tricassino exemplari duximus ut non subinde aliorum codicum consentientem auctoritatem illi præponeremus, præcipue vero Parisini 12601 et Cluniacensis, qui et post Tricassinum ceteros antiquitate superant et merovingicum, ut aiunt, scribendi genus maxime referunt. Ceterum omnium* C *variantium lectionum, ex singulis codicibus excerptarum, conspectum textui Vitæ a nobis constituto continue subjiciendo, operam dedimus ut facile quisque per se judicare possit quænam ceteris sit præferenda et, si quid a nobis minus recte in textu admissum fuerit, illud censoria virga castigare.*

§ II. Quo tempore vixerit S. Lautenus. De ortu et juventute ejus et religiosæ vitæ tirocinio.

Gregorius Lingonensis, Epaone revertens,

Notum est quantum negotii recentioribus hagiographis facessat suorum medio ævo in hoc genere laboris decessorum negligentia in assignando quibus annis singula de sancto aliquo ab ipsis relata innectenda sint. Nec aliter se res habet in Vita S. Lauteni. *In qua unum reperitur indicium ad hujus sancti ætatem definiendam, quod scilicet in fine legitur ipsum paucis diebus postquam eum invisisset Gregorius episcopus Lingonensis itinere Helvetico defungens, septuagenarium obiisse* quinta feria, quæ tunc fuit kalendis novembris (2). *Gregorius autem Lingonensis* obiit trigesimo tertio sui episcopatus anno ætate nonagenarius, *ut legitur in Vita ejus a Gregorio Turonensi concinnata : non ante annum 538, quo anno per Evantium presbyterum suum subscripsit decretis concilii Aurelianensis III, nec multo post hunc annum, quum Tetricus ejus successor triginta duos annos ecclesiæ Lingonensi præfuisse legatur apud Venantium Fortunatum, Papolus autem, qui successit Tetrico, anno 573 interfuerit synodo Parisiensi* (3). *Recte itaque Gregorii Lingonensis præsulatum intra annos 506 ad 539 vulgo concludunt* (4). *Jam vero seculo VI ante medium octo occurrunt anni litteram dominicalem habentes G vel AG* (5), *ubi proinde dies kalendarum novembrium incidit in feriam quintam* (6), *anni videlicet 501, 507, 512, 518, 529, 535, 540 et 546. Horum primum et utrumque ultimum ex tempore* E *jam definito episcopatus Gregorii a consideratione nostra seponere licet. Porro probabile nequaquam videtur iter Helveticum susceptum esse a Gregorio anno 507 vel 512, quibus adhuc regno Burgundiæ præsidebat Gundobaudus arianus. Gundobaudo autem anno 516 vita functo, S. Sigismundus, filius ejus, qui catholicam fidem magno studio professus est, statim operam dedit ut vera religio in regno suo ab omnibus coleretur et illibata servaretur. Quamobrem concilium episcoporum convocavit Epaone, cui interfuisse Gregorium Lingonensem colligimus ex ejus subscriptione Actis hujus concilii apposita* (7). *Nullum vero indicium alicujus itineris a Gregorio in has partes postea suscepti reperimus, aut aliquod susceptum esse probabile videtur, quum præsertim Sigismundo anno 524 a Francis interempto, Godemaro vero ejus successore post multa certamina anno 532 ab iisdem fugato regnoque illius occupato* (8), *omnia in illa infelici regione maxime perturbata essent, nec post annum 532 Gregorium jam octogenarium ad illud iter se accinxisse cuiquam facile in mentem venerit.*

Lautenum *convenit paucis diebus ante hujus mortem.*

7\. *Itaque, si concilium Epaonense anno 518 celebratum affirmare liceret, vix jam dubitandum esset quin hoc eodem anno obierit* Lautenus. *Sive enim cum Gelpke* (9) *et Hefele* (10), *post alios antiquiores, Epaonam prope Agaunum in Helvetico pago Vallicensi, sive probabilius cum A. Jahn* (11), *vicum illum prope Viennam in Gallia situm fuisse admiseris, Gregorio illuc tendenti vel inde revertenti via quæ Lingonibus ad lacum Lausanensem seu Gebennensem ducebat, facile iter fuit per tractum Vesuntionensem. Quumque illa synodus celebrata sit mense septembri, quod in subscriptione Ariti episcopi Viennensis, qui eidem præsedit, diserte indicatur* (12), *facile etiam rediens Gregorius extremo mense octobri* Lautenum *convenire potuit Grosone, qui vicus est non procul Polmiaco inter septemtrionem et orientem situs, a monasterio Siesiæ (hodie jam parochia* S. Lauteni) *minus leucis duabus distans* (13).

(1) Cfr. num. 4, nott. 4, 5 ; num. 9, nott. 1, 6 ; num. 10, nott. 5, 10 ; num. 12, not. 5 ; num. 15, not. 8 ; num. 16, not. 4 ; num. 17, not. 9. — (2) Vit. num. 15-17. — (3) Vid. *Gall. Christ.*, tom. IV, p. 519. — (4) Ibid. et *Act. SS.*, tom. I Jan., p. 168. — (5) *Art de vérifier les dates*, tom. I, p. 11. — (6) Ibid., p. 14. — (7) Sirmond, *Conc. Gall.*, tom. I, p. 201 ; Mansi, *Conc.*, tom. VIII, p. 564. — (8) Cfr. A. Jahn, *Geschichte der Burgundionen*, tom. II, p. 50-54. — (9) *Kirchengeschichte der Schweiz*, tom. I, p. 126 seqq. — (10) *Conciliengeschichte*, tom. II (Ed. II), p. 681. — (11) Tom. cit., p. 141 seqq. — (12) Sirmond, *Conc. Gall.*, tom. I, p. 201 ; Mansi, *Conc.*, tom. VIII, p. 564. Cfr. num. seq. — (13) Vid. *Carte de Cassini*, fol. L[11].

8\. *Verum*

quæ, sicut et concilium Epaonense, anno 518

8. *Verum Epaonensem synodum non anno 518, sed anno 517 congregatam fuisse jamdudum fert communis opinio, uno quidem argumento, sed admodum gravi, nixa, subscriptione nempe modo citata Ariti Viennensis, ubi Acta concilii a se approbata ait* die XVII calendas mensis octavi Agapito V. C. Consule. *Consul fuit in occidentali imperii parte Agapitus anno 517* (1) ; *annus autem 518 consule vacavit ac proinde* post consulatum Agapiti *in fastis notatur* (2). *Attamen recolendum hic venit quod advertit Gaetanus Marini* (3) *et non adeo paucis exemplis ex documentis seculi VI et ineuntis VII confirmat*, postconsulatum *scilicet aliquando in iis documentis* consulatus *nomine designatum fuisse : unde et in subscriptione Aciti notatio* Agapito Consule *non impediret quominus synodus Epaonensis* post consulatum Agapiti *habita supponeretur. Quumque ad eam conclusionem omnino adducamur ex iis quæ leguntur in Vita nostra coæva vel suppari* S. Lauteni, *modeste et salvo meliori judicio propter hujus documenti auctoritatem jam a communi sententia circa* B *annum congregatæ synodi Epaonensis recedendum et anno posteriori tantum eam locum habuisse arbitramur.*

contigisse videtur.

9. *Objecerit forte præterea aliquis nasutus indagator, in codice Tricassino, cujus auctoritati, utpote omnium codicum nostrorum antiquissimo, plurimum tribuendum est, et aliis nostrorum codicum duobus non indicari Gregorium episcopum Lingonensem, sed minus definite Gregorium papam seu episcopum, nec rursus eumdem e partibus Helvetiæ revertentem, sed ad eas properantem. Hæc posterior varians lectio, quæ in uno Tricassino codice reperitur, vix dubium videri potest quin debeatur librario qui codicem descripsit et non satis feliciter quod in suo exemplari minus latine dictum repererit*, properans partibus Genavensium, *emendare voluerit. Sed et si a primo scriptore Vitæ id dictum esset, certe nemo mirabitur hunc errorem ab eo admissum esse circa rem pro scopo suo, ædificatione videlicet fratrum suorum et ceterorum fidelium, adeo nullius momenti. Quod vero ad omissam mentionem* civitatis Lingonicæ *spectat, præterquam quod et hæc lacuna non immerito librario attribui potest, aliquid profecto concedendum est auctoritati traditionis in aliis quatuor codicibus expressæ. Quum* C *præsertim, etiamsi in omnibus ea mentio desideraretur, sponte a legentibus suppleri posset. Quis enim, Gregorium episcopum in Gallia legens eo tempore quo passim monasteria in ea regione ædificabantur, non continuo antistitem ortu Gallo-Romanum ævique Merovingici, et ubi ipsi de civitate sua episcopali ad partes Genabensium migranti per tractum Vesuntionensem transeundum esse audierit, Gregorium illum Lingonensem cogitet ?*

Natus est Lautenus *anno fere 450. Alia quædam a recentioribus*

10. *Itaque jam satis certum existimamus,* Lautenum *vita mortali excessisse anno 518 ac proinde, quum septuagesimum tunc ætatis annum ageret* (4), *circa annum 450 eumdem inchoasse. Natus est autem in* Eduensium territorio, genere non infimo (5). *Cetera autem quæ ad primam ejus ætatem pertinent (præter generale elogium virtutis), scriptori Vitæ* non quiverunt esse comperta (6), *nec ullo alio documento historico memoriæ tradita* sunt. *Solis igitur conjecturis ex illa origine Æduensi* D *et supra memorata congressione* Lauteni *cum Gregorio episcopo Lingonensi ejus æquali (quippe qui anno circiter 539 nonagenarius obierit) nituntur quæ præterea magis distincte retulerunt non semel citandi scriptores Vitarum Sanctorum Sequanorum*, Lautenum *scilicet ortum esse ex domo senatoria, eumque litteris operam dedisse Augustoduni simul cum Gregorio, quocum arcta amicitia conjunctus fuerit; magistro autem christianæ perfectionis usum esse S. Euphrosyno Augustodunensi episcopo ejusque consilio monasticæ professioni nomen dedisse quum ætatis esset viginti sex annorum, in monasterio Augustodunensi S. Symphoriani* (7).

circa ejus historiam tradita aimis incerta sunt vel certo falsa

11. *Nec solidiori fundamento ait Mabillonius* Lautenum *in alio Æduensi cœnobio vitam religiosam esse amplexum* (8), *et Gab. Bucelinus* (9) *eum tyronem degisse in monasterio Balmensi et in hoc monasterio regendo successisse Laurentio abbati. Quis enim fuerit iste Laurentius abbas, cujus* Lautenus *se subdidit institutis* (10), *ex nullo fonte compertum est. Merito etiam rejiciunt scriptores Vitarum Sanctorum Sequanorum* (11) *opinionem Doncieux* (12), *qui existimavit* S. Lautenum *saltem* E *aliquamdiu degisse in monasterio Balmensi, hoc solo argumento ductus quod monasterium istud conditum fuisse putat ante finem seculi V, idque ex eo demonstrare nititur quod in Vita S. Odonis, per Joannem Cluniacensem scripta, de monasterio Balmensi legitur :* Fuerunt institutores, ejusdem loci imitatores cujusdam patris Euticii (13), *Eutychium autem discipulum S. Benedicti facit Doncieux. At Eutychium illum eumdem esse cum S. Benedicto Anianensi, qui vixit ineunte seculo IX, jamdudum docuit Mabillonius* (14), *et regulam Benedictinam satis constat in Gallias primum introductam esse a S. Mauro paulo ante medium seculum VI, ac proinde post mortem* Lauteni. *Denique et inter fabulas omnino amandandum est quod legit Dunod in quodam Chartulario Luxoviensi*, S. Lautenum *scilicet venisse Luxovium ut inviseret S. Columbanum* (15), *quum Luxoviense cœnobium condiderit Columbanus anno 592, amplius nempe septuaginta annis post* Lauteni *obitum.*

§ III. De monasteriis a S. Lauteno conditis. F

Duo monasteria a Lauteno *condita*

Itaque de conversatione religiosa et regimine abbatiali S. Lauteni *nihil novimus præter ea quæ leguntur apud anonymum scriptorem Vitæ illius. Inquirendum tantummodo restat de situ duplicis monasterii ab ipso conditi.*

alterum Siesiæ, nunc Sancti Lauteni; alterum Maximiaci, de cujus situ

13. *Et quidem, quod ad alterum spectat, dubium non est illud exstructum fuisse Siesiæ seu Silesiæ, qui vicus postea a* S. Lauteno *nomen assumpsit et hodiedum retinet* (16). *Maximiacense vero cœnobium a* Lauteno *fundatum Mabillonius sine hæsitatione pronuntiat idem esse cum prioratu quem Maximiaci nomen retinuisse ait* (17), *vernacule* Mesnay *(seu* Moisnay*). Quam sententiam eo probabiliorem existimamus quod anonymus Vitæ scriptor signifi-*

(1) Vid. Mommsen, *Ueber den Chronographen vom Jahre 354*, p 668. — (2) Ibid. — (3) *Papiri diplomatici*, p. 299, col. 2ª. — (4) Vit num. 15. — (5) Vit. num. 2. — (6) Prolog. extr. — (7) *Vies des SS. de Franche-Comté*, tom. III, p. 421-423. — (8) *Annal. Benedict.*, tom. I, p. 32 (lib. I, n. 79). — (9) *Menolog. Benedict.*, p. 752. — (10) Vit. num. 3. — (11) Tom. III, p. 597. — (12) In Historia ms. cit. infra p. 283, not. 5. — (13) *Act. SS. O. S. B.*, sec. V, p. 158. — (14) Ibid., sec. IV, part. II, p. 570. — (15) *Histoire des Sequanois*, etc., Part. II. p. 126. — (16) Chevalier, *Histoire de Poligny*, tom. II, p. 216. — (17) *Act. SS. O. S. B.*, sec. V, p. 88.

cat

A cat (1) sancto abbati Maximiaco Siesiam eunti transitum fuisse per Grosonem vicum, qui revera in itinere a loco qui nunc vocatur Mesnay ad Sancti-Lauteni (Saint-Lautein) situs est (2). Nec certe ullam difficultatem facessere debet quod Mabillonius utrumque ea nobium in pago Æduensi collocat, quum neque dubium sit quæ loca significare intendat, et nomen pagi apud multos recentiores sæpe ut synonymum vocis tractus usurpetur, sensu scilicet admodum lato et incerto, et qui situm utriusque modo memorati vici ad aliquam præcipuam civitatem referre voluerit, fere æquo jure eos pago seu tractui Æduensi ac Bisuntino assignaverit : non multo enim longius Augustoduno quam Vesuntione distant.

diversa proponuntur sententiæ.

14. Ex eodem Vitæ Lauteni capite 14 refutantur ii qui Maximiacum idem esse volunt cum Buriliaco (3) vel cum Balma (4) vel cum alio quodam cœnobio duarum leucarum intervallo a vico S. Lauteni versus meridiem et occidentem sejuncto (5) : ex nullo enim horum locorum ad S. Lauteni iter facienti Grosonis vicus adeundus est. Eodem quidem argumento refelli non potest Doncieux (6) B Arbosiam (Arbois), a quo vicus Mesnay non amplius kilometris duobus abest, Maximiaco assimilans; sed quum adeo discrepet ratio nominis nec alia adsint ejus opinionis fundamenta nisi quod Arbosiæ aliquando extiterit prioratus Ordinis S. Benedicti (qui tamen cum Siesiæ seu S. Lauteni cœnobio numquam aliquo vinculo conjunctus fuisse reperitur), merito et hæc videtur amovenda.

Obiit septuagenarius, die 1 novembris.

15. De fatis monasterii Siléziensis post Lautenum videsis Barth. Hauréau in Gallia Christiana (7). Mabillonius vero indicat (8) suo tempore cellam Maximiaci cum Sileziensi subjectas fuisse abbatiæ Balmensi sub congregatione Cluniacensi. — Alia quædam a recentioribus circa vitam monasticam S. Lauteni prolata reperies inter Adnotationes ad ejus Acta. Sanctum autem ipsius obitum contigisse quinta feria, quæ fuit tunc kalendis novembris, eadem Acta signant, et quidem anno æræ christianæ 518, quod supra (9) satis videtur fuisse demonstratum.

§ IV. De reliquiis S. Lauteni.

Corpus S. Lauteni Siléziæ sepultum primum elevatur exeunte sec. IX;

Corpus S. Lauteni Siléziæ sepultum et sanctum abbatem ineunte seculo X jam beatorum honoribus dignatum fuisse, luculenter colligitur ex diplomate a Rodulpho rege Burgundiæ Transjuranæ die 10 decembris anni 904 (vel 903) dato (10), quo Bernoni, Balmensis monasterii fundatori vel restauratori atque abbati, inter alias possessiones concessit cellulam quampiam, in qua sanctus Lautenus confessor pretiosus requiescit (11), quæ et in testamento S. Bernonis, quod conditum videtur anno 926, nominatur Cella quæ dicitur sancti Lauteni (12), nomenque S. Lauteni usque ad dies nostros hic locus retinuit. Haud improbabiliter conjecerunt scriptores Vitarum Sanctorum Sequanorum (13) elevationem corporis S. Lauteni factam esse ineunte seculo X, ubi S. Berno Silézianam ecclesiam a Normannis anno 888 vel 889 dirutam restituit : quo tempore etiam forte sarcophago saxeo quo corpus claudebatur insculpta est hæc inscriptio : Hic requiescit sanctus Lautenus abbas. Sarcophagus iste, de quo paulo distinctius dicetur infra (14), collocatus tunc fuisse videtur in choro ecclesiæ monasterii (nunc cryptæ templi parochialis) ad lævam partem altaris, in quo S. Lautenum sæpius missæ sacrificium obtulisse ferebat vulgaris traditio, et crescente in dies erga sanctum abbatem veneratione, multis mox lampadibus, quarum una ex novem luminaribus constabat, circumdatus, ex eoque oleum scaturire miraculosum affirmabat popularis rumor (15).

Auctoritate [illegible]

denuo elevatum exeunte sec. XI, et major ejus pars in monasterio Balmensi reposita

17. Rursus (16) solemni pompa elevatæ sunt Lauteni reliquiæ et publicæ venerationi expositæ extremo seculo XI. Quam elevationem credibile est factam fuisse auctoritate abbatis Balmensis, cui tunc temporis jamdudum subjectus erat prioratus Siléziæ seu S. Lauteni (17), eodemque tempore in monasterio Balmensi reposita esse caput et magnam partem sancti corporis, quæ ad dextrum latus E majoris altaris collocata (18), hodieque in ea ecclesia visuntur.

Tertia reliquiarum translatio in vico S. Lauteni anno 1641, miraculo insignita.

18. Reliquum S. Lauteni corpus remansit in ecclesia S. Lauteni, supra altare majus in capsa lignea repositum. Quam capsam die 11 maii anno 1635 milites Germani ac Lotharingi bello ferventе ecclesiam ingressi atque existimantes, ut conjicere licet, quædam pretiosa in ea esse recondita, hastis inde dejecerunt. Dirupta capsa, reliquiæ in gradu altaris disjectæ sunt : quas tamen vespere ejusdem diei, recedentibus hostibus, collegit parochus Tolosanus atque, ne iterum profanationis periculo exponerentur, arca lignea inclusas sub lapide pavimenti chori abscondit; ibique remanserunt usque ad diem 15 aprilis anni 1641. Qua die, adstantibus plerisque eorum qui occultæ earumdem depositionis ante sexennium testes fuerant, publice elevatæ et recognitæ sunt. Insignem hanc elevationem reddidit miraculum intercessione S. Lauteni impetratum. Mulier scilicet cæca, ex vico Mieraco, audiens e terra levata ossa sancti abbatis ejusque opera olim cæcis visum restitutum esse, maxima ejusdem beneficii consequendi fiducia ad S. Lauteni se adduci postulavit. Quo quum pervenisset, rogavit F parochum ut missæ sacrificium ad illam intentionem offerret, triduoque ecclesiam visitare et coram sancti reliquiis ferventes ad Deum preces effundere non destitit. Nec frustra : tertia enim die promissum a Christo perseverantibus in fide et oratione præmium obtinens, amissum oculorum usum subito recepit. Contigit hoc prodigium die 15 maii anni 1641, ejusque instrumentum authenticum confecit parochus, cui ipse cum aliis testibus tribus subscripsit.

Quarta ibidem exeunte sec. XVIII

19. Anno deinde 1793 iterum abscondita sacra lipsana in crypta ecclesiæ impiorum oculos sacrilegasque manus effugerunt atque brevi post, reddita

(1) Num. 15. — (2) Carte de Cassini, fol. L^{II}. — (3) Chevalier, tom. II, p. 241. — (4) Dunod, Histoire de l'église de Besançon, tom. II, pp. 98,99 ; Histoire des Sequanois, part. II, p. 126. — (5) D. Monnier in Annuaire du Jura, an. 1843 (cit. Vies des SS. de Fr. C., tom. III, p. 599). — (6) In Historia ms. cœnobii Balmensis scripta an. 1576 (cit. ibid.). — (7) Tom. XV, pp. 132, 133. — (8) Annal. Benedict., tom. I, p. 33. — (9) § II. — (10) Cfr. Brequigny, Table des diplômes, tom. I, p. 365. — (11) Mabillon, Act. SS. O. S. B., sec. V, p. 69. — (12) Ibid., p. 86. — (13) SS. de Franche-Comté, tom. III, p. 437. — (14) Num. 21. — (15) Dunod, Hist. des Sequanois, part. II, p. 126. — (16) Quæ sequuntur (num. 17-20) hausta sunt ex Chevalier, Hist. de Poligny, tom. II, p. 219 seqq. Unde ea retulerunt et nonnulla quæ ad recentiora tempora spectant adjunxerunt Tissier, Vie de saint Lautein, p. 55 sqq. et scriptores de Vitis Sanctorum Sequanorum, tom. III, p. 438-440, quos et nos secuti sumus. — (17) Cfr. Gall. Christ., tom. XV, p. 132. — (18) Doncieux, Hist. de l'abbaye de Baume (ms.) cit. Vit. SS. Sequanorum, tom. III, p. 600. Cfr. Miræus, Fasti Belgici et Burgundici, p. 40.

qualicumque

AUCTORE I. D. S.

qualicumque in Gallia catholicæ religioni pace, priori loco in intimo absidis pariete supra altare majus restituta sunt. Continentur autem hierotheca integrum femur ac fragmentum humeri, præter duo ossa maxillaria et quasdam vertebras. Seorsim vero reposita sunt duo ossicula, alterum in solio quodam argenteo effigiem S. Lauteni *sustinente, alterum in simulacro antiquo capitis ejusdem sancti, quod in crypta collocatum est.*

S. Lauteni patrocinium invocatum adversus aeris inclementiam.

20. *Exponi solebat olim in ecclesia* S. Lauteni *occasione nimiæ siccitatis aut inundationis imbrium sive aliarum calamitatum publicarum e loco suo demissa sacra capsa, coram aliquo e cœnobio* S. Lauteni *vel potius Balmensi ad id delegato, simulque in ecclesia Balmensi publicæ venerationi exhiberi quæ servabantur ibidem sancti reliquiæ et sacrum solemne cantari in ejus honorem. Solemni pompa tunc e vicinis pagis accedebant sive ad* S. Lauteni, *sive Balmam, sanctumque patronum ut eis opem ferret precabantur. Nostris autem diebus jam non fit ad* Lauteni *reliquias tam frequens plebis concursus. Attamen adhuc ab illius regionis incolis tamquam præcipuus patronus colitur et in*
B *publicis calamitatibus ad ejus sepulcrum conveniunt multi. Quod non ita pridem, anno nimirum 1853, ubi nimia pluviæ abundantia maximum timorem injiciebat, ne fruges humo commissæ misere interirent non sine sperato ab invocantibus successu factum est.*

Hodiernus sepulcri ejus status.

21. *De sepulcro* S. Lauteni *usque ad dies nostros conservato hæc scribebat anno 1848 ven. vir Tissier* (1) : Corpus ejus (S. Lauteni) collocatum fuit in sarcophago ex lapide Vergennensi, longitudine pedum sex cum pollicibus duobus, qui constat lapidibus duobus, ipsa scilicet arca sepulcrali et operculo. Operculum adhuc integrum est et hac inscriptione insignitum :

HIC REQUIESCIT
SANCTUS LAUTENUS ABBAS

Arca vero ipsa in qua corpus repositum erat confracta est et utraque pars lateralis amissa : operculum tamen satis sustentatur partibus extremis. Sarcophagus ita mutilus visitur in crypta subterranea sub choro ecclesiæ parochialis S. Lauteni. Crypta hæc antiquitus erat ecclesia monachorum, cui superædificata est hodierna ecclesia. Quamquam novis sæpius structuris adjunctis jam deformata antiquitatis speciem jam omnino amisit, conspiciuntur tamen adhuc nonnulla vestigia quæ illam nono vel ad summum decimo seculo exstructam indicent. In eadem crypta cernitur altare lapideum satis rudi opere exsculptum, quo videtur usus S. Lautenus ad sacrosancta mysteria celebranda. Instaurata est crypta illa anno 1822 et ex eo tempore subinde celebratur in ea missæ sacrificium, præcipue die festo S. Lauteni et ubi hiemis tempore acrius sævit frigus. E

(1) *Vie de S. Lautein*, p. 55.

VITA SANCTI LAUTENI.

Adhibiti sunt ad hujus Vitæ textum constituendum codices : **1.** *Tricassinus, sec. IX vel X ;* **2.** *Parisinus 12601, sec. XII ;* **3.** *Bruxellensis 9120, sec. XIII ;* **4.** *Parisinus 11767, sec. XVII, et apographa servata in Bruxellensi 8930, videlicet e codicibus* **5.** *Cluniacensi,* **6.** *Gigniacensi,* **7.** *S. Benigni Divionensis et* **8.** *Balmensi. — Cfr. Comment. præv., numm. 3, 4.*

Gesta sanctorum imitanda. Nonnulla in Vita S. Lauteni prætermissa, quia incomperta.

INCIPIT PROLOGUS VITÆ [1] SANCTI LAUTENI ABBATIS [2]. — Gesta conversationis præcedentium sanctorum patrum [3] audiri et legi bonum est, sed executione operis perfici optimum, testante [4] Joanne, qui in Apocalypsi sua loquitur : *Beatus qui legit et qui audiunt* [5] *verba prophetiæ* [6] *hujus* [7] *et servant* [8] *ea* [9] *quæ in ea scripta sunt.* Unde et [10] Dominus in Evangelio : *Omnis qui audit verba mea et facit ea* [11], *similis est viro prudenti qui ædificarit domum suam supra* [12] *petram.* Econtra [13] de auditoribus et non factoribus sequitur : *Qui autem audit et non facit, similis est viro stulto qui ædificavit domum suam super arenam.* Proinde attendendum est cupienti se [14] sapientem fore ut [15] non tantum cum stultis auditor [16], sed potius cum prudentibus operariis [17] efficiatur executor mandatorum Dei. Vitam itaque beati Lauteni abbatis excipientes [18], quæso [19] lectorem ne [20] abhorreat eam propter aliqua prætermissa, scilicet [21] propter [22] prosapiam generis, locum instructionis et tempus ortus illius, quæ ideo nominatim non sunt indita [23] quia non quiverunt nobis esse comperta. EXPLICIT PROLOGUS [24].

Lautenus a juventute omnium virtutum studio deditus

2. INCIPIT VITA SANCTI LAUTENI ABBATIS [1]. — Fuit venerabilis vitæ vir [2], Lautenus nomine, Eduensium territorio, genere non infimo ortus. Ipso [3] tempore juventutis non lasciviam sectans, sed patrum venerabilium vestigia sequens monitaque aure [4] cordis intendens, ostendebat in moribus quis esset futurus in actibus. Nam pollebat castitate, non solum apud homines corporis [5], sed etiam [6] apud Deum mentis [7] : caritate [8] præcipue habens fixum [9] in corde ut cum timore diligeret Christum et cum dilectione timeret [10]. In orationibus pervigil, in jejuniis fortis, in psalmodiis assiduus, in lectionibus divinis frequentissimus, in humilitate summus, sequens illud [11] evangelicum : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem* [12] *animabus vestris.* Erat ei delectabile ut Christus [13] illi esset vivere, et mori lucrum *a*.

a sub discipl...

3. Enimvero secundum [1] divinarum [2] scriptura-

Num 1 — [1] in vita 3. — [2] (Incipit abbatis) *om.* 2, 4-7 *et totum prologum om.* 2, 7, 8 ; *at in* 4 *rejicitur ad finem Vitæ.* — [3] (p. s. pr.) s. p. pr. 3. — [4] teste 3-6. — [5] audit 3, 4. — [6] libri *add.* 4. — [7] *om.* 1. — [8] servat 3, 4. — [9] *om.* 6. — [10] *om.* 6. — [11] *om.* 3-6. — [12] super 3, 6. — [13] At contra 6. — [14] *om.* 1. — [15] et 6. — [16] auditoribus 4. — [17] operarius 6. — [18] quominus recitarem loco *add.* 4. — [19] quæsumus 3 ; quis 6. — [20] non 6. — [21] et *add.* 4-6. — [22] *om.* 3. — [23] indicata 4. — [24] (E. p.) *om.* 3-6.

Num 2 — [1] (Incipit-abbatis) *om.* 2-6. — [2] (v. v. v.) vir vit. ven. 3, 4. — [3] in *add.* 1. — [4] non lubricis næniis aurem 6-8. — [5] *om.* 6 ; corpore 7. — [6] *om.* 6. — [7] mente 6, 7. — [8] caritatem 3, 4, 7 ; quoque *add.* 1 ; vero *add.* 7. — [9] fixam 4. — [10] (et-timeret) *om.* 7. — [11] (s. i. i. s.) 4. — [12] æternam *add.* 6. — [13] Christo 3, 4.

Num. 3. — [1] *om.* 4. — [2] sanctarum 4.

rum

...na Laurentii abbatis, dein eremiticam vitam amplectitur.

b

rum normam, nolens [3] antea [4] fieri magister quam [5] discipulus esset [6], magistri sancti et religiosi viri Laurentii [7] abbatis *b* se subdidit institutis. Sub cujus magisterio positus, quasi peritus agricola excoluit agrum mentis et corporis sui brevi in tempore in omnibus exercitiis spiritualibus, ita ut jam absque solatio aliorum, solo Dei adjutorio fretus, adversus malignorum spirituum [8] multitudinem pugnaturus eremiticam vitam expeteret [9] habitaturus [10].

Fugat dæmones ;

4. Tunc ipse bonorum [1] invidus diabolus [2] non jam occulte, sed patenter [3] se [4] cœpit ejus oculis injicere [5], tentans eum terrere suis machinamentis deceptoriis. Assistebat namque [6] orante eo ante ipsum cum magna multitudine suorum satellitum, emittens diversarum bestiarum sonitus vocum, leonum videlicet [7], luporum ceterarumque ferarum [8]. Sed vir sanctus [9] nihil horum pertinescens, ad Deum [10] se convertens dicebat : *Exurge, Domine, et dissipentur inimici tui et fugiant qui oderunt te a facie tua.* Qui statim fugientes, velut fumus evanescebant.

vitam ducit austeram;

5. Cumque adversum se conspiceret tam sævissime [1] consurgi [2] exercitus dæmonum, cœpit magis semetipsum exercere in [3] abstinentia ciborum et frequentia vigiliarum : ut [4] jam in diebus unius [5] quadragesimæ [6] in hebdomada duabus tantum vicibus comederet [7], solas scilicet pulticulas hordeaceas, in alia quadragesima pomis uteretur [8] siccis, in tertia [9] vero oleribus necdum coctis. Sed de parcimonia [10] continentiæ ejus e pluribus paucis dictis, ad ordinem narrationis signorum ejus, juvante [11] Domino, veniendum est.

presbyterum energumenum sanat.

6. Per idem tempus presbyter, Gallicanus nomine, a dæmonio vexabatur. Qui audiens opinionem sanctitatis illius [1], venit ad eum, flagitans ut ei sanitatem conferret benedictione sua. Tunc ille : *Tu*, inquit, *es presbyter, ego sum [2] monachus. Peto ut tu [3] benedicas me.* Et cum inter eos esset contentio, benedici se [4] ad [5] invicem rogantes, dedit ei sanctus vir [6] oleum et jussit ut se perungeret [7] de eo. Accipiens autem [8] eum [9] presbyter unxit [10] se, et continuo recessit ab eo dæmonium.

Monasteria condit Siléziæ et Maximiaci.

C

7. Interea [1] amplius cœpit fama sanctitatis ejus [2] ubique discurrere et longe lateque personare, cœperuntque [3] multi seculum relinquere et se illius magisterio [4] subdere, ita ut Siesiæ [5] septuaginta monachi ad serviendum Domino adunati viderentur. Construxit etiam [6] et [7] aliud monasterium loco [8] cui vocabulum est Maximiacus [9], ubi fuerunt discipuli circiter quadraginta; omnes fortes in abstinentia, in vigiliis, in obedientia ceterisque omnibus [10] bonis *c*.

Præclarum obedientiæ cæcæ exemplum, miraculo comprobatæ

8. Et quia mentio obedientiæ discipulorum ejus se intulit, dicendum est de uno eorum qualis fuit in virtute prælibatæ obedientiæ, ut in eo patescat obedientia ceterorum. Quadam namque die succensus clibanus coquendis panibus parabatur : jussitque uni eorum, Pharadeo [1] nomine, ut ingrederetur intro, et nitificaret eum, ut panibus [2] aptus existeret [3]. Ille, cui moris erat cunctis præceptis ipsius [4] obtemperare, sine dilatione aliqua [5] introivit, jussionem patris peracturus. Testis est Deus cœli quia, sicut illæsus ingressus est, ita illæsus exivit, panisque post ipsius [6] egressum [7] perfecte decoctus est *d*.

d

S. Laurentius scorpionem oratione interimit.

9. Alio quoque tempore residens [1] in cella [2] solus, apparuit ante eum immanissimus scorpio, ictum faciens ut eum percuteret. At ille flectens genua sua in orationibus, dixit ad Dominum : *Eripe me, Domine, a viro [3] iniquo [4] et doloso, qui acuit linguam suam sicut serpens, adversum me constituens prælium ut supplantet gressus meos [5].* Et faciens signum [6] crucis cum invocatione nominis Christi contra eum [7], crepuit in quatuor partibus. Hoc non jactanter ab illo prolatum [8], cognitum est nobis; sed quasi ad consilium in aure locutus est discipulo suo Siagrio [9], qui secundum normam sanctitatis illius vitæ ab ipso [10] institutus, ei familiaris [11] et unanimis erat.

E

latronem a serpente vulneratum sanat ;

10. Aliquando vero a Divionensi [1] castro veniebant raptores cum præda et, uno ex eis instigante, convenit inter eos ut caperent eum et affligerent [2], nisi [3] thesaurum tribueret [4] quem putabant eum habere. Illucque eos properantes [5], percussus est ipse incentor malitiæ ejus [6] a serpente. Qui dum [7] pervenerunt [8] ad eum, pedibus ipsius provolventes [9], indulgentiam precabantur. At ille [10] ut misericordiæ [11] visceribus [12] affluebat, [13] ex corde indulsit et percussum sanavit.

cæco visum restituit;

11. Cæcus quidam, Leontius [1] nomine, fere annorum sex, adductus est ad eum, statimque ut oleo ejus oculos [2] unxit, cæcitas noctis [3] expulsa, lux optata venit [4]. Tunc beatus vir ingemuit et ait : *Hæc sunt, Christe, tua præmia [5], hæc tua dona, tua munera, tuaque [6] promissa, sicut [7] ipse dignaris credentibus in te per Evangelium intonare : Qui, inquit, credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet [8]. Tu solus rex æternus, solus faciens mirabilia magna.*

alia multa operatur miracula;

12. In veritate fatemur, Deum [1] adhibentes testem [2], quia declaravit [3] ipse auctor miraculorum Deus per illum multa alia signa, quæ ob prolixitatem dictationis et sui innumerositatem [4] prætermitti nobis [5] visum est. Multos obsessos a dæmonibus suis orationibus liberavit, multorum

[3] volens 6. — [4] autem 3, 4. — [5] antequam 3. — [6] esse 4. — [7] Lauteni 6. — [8] (m. s.) s. m. 3, 4. — [9] solus *add* 1. — [10] habiturus 3.

Num. 4 — [1] operum *add.* 1, 3-8. — [2] dæmon 4. — [3] (s. p.) *om.* 5. — [4] *om.* 1. — [5] miscere 6, 8 ; apparere 1. — [6] ipse sathan *add.* 1. — [7] ursorum *add.* 1, 6-8. — [8] bestiarum 3, 4. — [9] Domini 3, 7. — [10] Dominum 4, 6-8.

Num. 5. [1] sæpissime 4. — [2] consurgere 1, 3, 4, 6-8. — [3] *om.* 6-8. — [4] adeo ut 8. — [5] *om.* 3. — [6] et *add.* 4. — [7] et *add.* 5. — [8] *om.* 1 ; (p. u.) u. p. 6-8. — [9] (i. t.) interea 2. — [10] (d. p.) parcimoniam 1. — [11] annuente 8.

Num. 6. — [1] ejus 3, 4. — [2] autem 1, 3-8. — [3] *om.* 1. 3. — [4] *om.* 3. — [5] ab 5. — [6] (s. v.) v. s. 3. — [7] (s. p.) p. s. 3, 4. — [8] *om* 3-8. — [9] illud 3, 4. — [10] perunxit 3, 4.

Num. 7. [1] Interim 4. — [2] illius 3. — [3] cœperunt enim 4. — [4] monasterio 3 ; (i. m.) m. i. 1. — [5] *om.* 2, *spatio vacuo relicto* ; sic 4, 5. — [6] autem 4. — [7] *om.* 3. — [8] in loco 3, 4. — [9] Maxiacus 4. — [10] actibus 1, 3-5 ; actionibus 6, 7.

Num. 8. — [1] Pharado 4. — [2] coquendis *add.* 3. — [3] (a. e.) e. a. 1, 3. — [4] illius 3, 4. — [5] (d. a.) a. d. 3. — [6] illius 3 ; ejus 6-8. — [7] (i. e.) e. i. 1.

Num. 9. [1] cum resideret 1. — [2] cellula 1, 3-5. — [3] (a. v.) ab homine 3, 4. — [4] malo 4. — [5] (g. m.) me 1. — [6] (f. s.) facto signo 1. — [7] (cum inv.-eum) contra eum cum inv. nom Chr. 1, 4, 5. — [8] (a. i. p.) p. a. i. 3; ab ipso proferri 4. — [9] Fiagrio 4 ; Sagriario 6. — [10] illo 3. — [11] familior 3 ; familiarior 4.

Num 10 — [1] Dunonensi 2 ; Dunonense 4; Dunonensi 3. — [2] eum *add.* 3, 4. — [3] *om* 3, 4. — [4] tribuerent 3. — [5] (e. p.) eis properantibus 1, 3, 4. — [6] illius 1 ; *om.* 5. — [7] cum 1, 4, 5. — [8] pervenissent 1, 3-5. — [9] provoluti 1 ; se provolventes 3-8. — [10] (a. i.) *om.* 5. — [11] misericordia 4-8. — [12] (m. v.) v. m. 3. — [13] et *add.* 1.

Num 11. — [1] Aleoncius 6. — [2] (o. e. u.) ejus oculos oleo 3, 4 ; eum oleo 1. — [3] (c. n.) cæcitate noctis 1, 5-8 ; cæcitatis nocte 3, 4 — [4] advenit 1, 3-8. — [5] opera 3, 4 — [6] tua 3, 4. — [7] sic 6. — [8] *hic desinit* 2.

Num 12 — [1] Dominum 6 ; Domini 4. — [2] (a. t.) t. a. 3, 4. — [3] declarabit 6. — [4] numerositatem 3. — [5] *om.* 3, 4. —

cæcorum

EX MSS.

cæcorum oculos aperuit, multorum ægritudines sanavit; surdis auditum, mutis locutionem dedit[6]. Si quando vero alicui ex fratribus[7], nobis[8] discipulis suis, diabolus cogitationem malam[9] in corde, anxietatem, tristitiam, seu iram, vel cupiditatem pecuniæ, aut somnolentiam immisisset, nihil horum ille[10] latebat, sed unicuique cogitata, dicta factaque[11] sua aperiebat.

orationis et pœnitentiæ exercitiis indefesse incumbit.

13. Ipse autem a laudibus, hymnis et canticis spiritualibus, non[1] diebus, non[2] noctibus cessabat, nec ipso tempore dormitationis, psallens veraciter : *Ego dormio et cor meum vigilat.* Erat vultu hilaris[3], mente tranquillus[4], numquam tristis, caritate, pietate[5] misericordiaque semper plenus. Qui in tantum jejuniis, vigiliis[6] abstinentiisque nimiis semetipsum mactavit[7] ut ei[8] martyrii meritum credatur non[9] defuisse[10].

Presbyter ordinatur jam quinquagenarius.

14. Cum autem tempus ætatis adfuit[1] ut jam non[2] minus, sed plus[3] quinquaginta annorum spatium transcenderet, Deo volente obtentu[4] fratrum ordinatus est a sancto antistite Amantio[5] *e* presbyter. Hic itaque in[6] Maximiacensi[7] monasterio amplius conversabatur, sed diebus jejuniorum[8] arctioris vitæ cursum perficere cupiens, Siesiæ[9] remeabat[10]. B

Anno ætatis 70, cognita per revelationem proxima die obitus sui, S. Gregorium Lingonensem excepit.

15. Septuagesimo denique ætatis suæ[1] anno, Maximiaco[2] residens, revelavit ei per angelum suum Dominus obitus sui diem. Tunc[3] exiens inde, Siesiæ[4] reverti cœpit. Et cum appropinquasset[5] ad Grosonem[6], obviam factus est ei sanctus Gregorius papa[7], properans partibus[8] Genavensium[9] *f*. Dixitque ei sanctus antistes : *Ecce Dominus complevit desiderium servi sui*[10], *ut*[11] *te in hac vita viderem*[12], *et exituro valedicens occurrerem.* Et se amplexantes cum osculo pacis præ gaudio se lacrimis infuderunt.

Paucis post diebus, ut prædixerat, Siesiæ

16. Erat autem prima feria, quæ vocatur dies resurrectionis Domini. Qui totum diem duxerunt in colloquiis Dei et servitio mandatorum ipsius. Jam secunda feria, eidem venerabili pontifici et omnibus qui ibi erant valefaciens[1], omniumque benedictionem percipiens, cuidam presbytero, nomine Victorio[2], sibi familiari, qui illic aderat, dixit : *Quinta die hujus hebdomadæ defer mihi sindonem a monasterio*[3], *quia deponendum est cadaver*[4] *meum*[5] *in locum suum* ; et sic[6] properavit Siesiæ[7].

pie moritur feria quinta, kalendis novembris.

17. Triduum itaque illud[1] in orationibus deduxit[2], sermonemque[3] exhortationis non parvum[4] fratribus fecit. Adveniente igitur quinta feria, quæ tunc fuit[5] kalendis novembris *g*, oratorium ingressus, perceptione corporis et sanguinis Christi seipsum[6] munivit et in orationibus[7] positus cœlestia regna[8] intraturus de corpore exivit, suscipiente[9] illum[10] cum angelis[11] Domino[12] Jesu Christo[13], qui cum Patre et Spiritu sancto coæternus et consubstantialis vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen[14]. D

ANNOTATA.

a *De primis* Lauteni *annis cfr. Comm. præv., num. 10.*

b *Cfr. ibid., num. 11.*

c *Reprehendendi hic veniunt nonnulli qui et fundationem monasterii Æthicensis (Ethice)* Lauteno *tribuerunt* (1), *quod nominatur in testamento S. Bernonis anno 926* (2), *et idem esse existimatum est cum Monasterio in Bressia (Moutier-en-Bresse), ejus opinionis non aliud afferentes argumentum nisi quod inde a seculo X vel XI monasterium istud in multis instrumentis indicatur subjacere monasterio Siléziæ vel Balmensi. Quod argumentum sane admodum per se infirmum est et efficaciter refellitur argumento negativo ex silentio anonymi nostri, qui perspicue duo tantum monasteria a* Lauteno *condita indicat. De his cfr. Comment. præv., § III.*

d *Pharadeum illum et Siagrium, qui nominatur num. seq., et ipsos honoribus sanctorum dignatos esse innuit Chevalier, ita scribens* (3) : Visuntur adhuc ibidem *(in crypta sub choro ecclesiæ S. Lauteni)* juxta parietes alii sarcophagi duo similes sarcophago S. Lauteni et sicut is lapidibus cæmentatis impositi et ad altitudinem pedis unius elevati. Quo indicio et ex ipso loco ubi collocati sunt, quo scilicet loco monachi officium nocturnum celebrare solebant, significatur iis inclusa fuisse corpora aliorum quorumdam abbatum vel monachorum qui sanctitatis fama insignes ex hac vita decesserunt. Hæc enim computare licet inter diversos ritus quibus olim fieri consuevit canonizatio servorum Dei. E

e *De hoc antistite ita Franc. Chifflet in* Illustrationibus Claudianis *ad diem 6 Junii, num. 76 :* Sanctum Lauthenum, duorum in diœcesi Bisontina monasteriorum fundatorem, jam quinquagenario majorem consecravit presbyterum AMANTIUS ANTISTES, ut habet proba et antiqua hujus Vita. Quidni episcopus Bisontinus, cum alteri in ejus diœcesi secundum canones minime id licuerit? Amantium autem hunc ipsum esse suspicor, de quo sic Epternacense pervetus et alia passim martyrologia : PRIDIE NONAS JULII, NIVIDUNO AMANTII ANTISTITIS. Et fortasse Nividinum seu Civitas Equestrium ad locum Lemannum, deleta vel ab arianis obtenta Vesuntione, Bisontinorum episcoporum orthodoxorum sedes fuit (4). *Hactenus Chiffletius, cui quod contradicam non habeo, sed nec opinionem ejus admodum ac proprio sensu probabilem asserere ausim. — Alii vero hic cogi-* F

[6] reddidit 1. — [7] *om.* 3, 4. [8] nostris 1. [9] suam 6. [10] eum 3 — [11] actaque 3, 4, 6-8.

Num 13 [1] neque 4 ; in *add.* 5. — [2] neque 3, 4. [3] hilari 5 [4] et *add.* 1. [5] *om* 1. [6] vigiliisque 6. [7] mactaret 3, aptavit 6-8 ; affecit 1-4. — [8] *om.* 3, 4. — [9] ei non 3 ; non ei 4. — [10] (c. n. d.) non defuisset 1.

Num 14 — [1] adfuisset 3, 4. — [2] *om.* 6. [3] plus quam 3, 4, 7, 8. ; *om* 6 — [4] obtentum 3. [5] (ant. Am.) Am. ant. 3, 4. — [6] *om.* 3, 4, 6-8. — [7] Maxiacensi 4. — [8] et *add.* 1. — [9] Siensie 4 ; Siesiam 5-8. — [10] reverti cœpit 6.

Num 15 — [1] *om.* 3. — [2] Maximia 6. [3] et 4. — [4] Siensie 4 ; Siesiam 5-8. — [5] appropinquaret 6. — [6] Gransonem (ad *om.*) 6-8. — [7] episcopus Lingonicæ civitatis 3-5 ; Lingonensis episcopus 8. [8] ad partes 1. — [9] Genevensium 4, 8 ; Genuensium 1. [10] (s. s.) sui servi 6-8. — [11] et *add.* 6. — [12] (v. v.) vid. vita 3, 4.

Num. 16. [1] valedicens 8. — [2] Victorino 8. — [3] (a. m.) ad monasterium 6-8. [4] (q. d. e. c.) ad deponendum corpus 1. — [5] *om.* 5-8. — [6] inde 8. — [7] Siensie 4 ; Siesiam 5-8.

Num 17 — [1] illuc 3, 4. — [2] duxit 7. — [3] sermonem 3. — [4] parum 6. [5] (t. f.) f. t. 3-5. — [6] semetipsum 3, 4. — [7] oratione 3, 4. — [8] (c. r.) regna cœlorum 3, 4. [9] suscepitque 1 ; suscipiens 6. [10] eum 6. [11] suis *add.* 7. [12] nostro *add* 3. — [13] (D. J. C.) Dominus Jesus Christus 1, 6. — [14] Explicit vita sancti Lauteni confessoris *add.* 3.

(1) Cfr. *Vies des SS. de Franche-Comté*, tom. III, p. 427, not. — (2) *Act. SS. O. S. B.*, sec V, p. 86. (3) *Mémoires sur Poligny*, tom. II, p. 218-219. — (4) *Act. SS.*, tom. I Jun., p. 684.

tant

A tant Amantium episcopum Ruthenensem extremo seculo V (5), de quo nobis agendum erit ad diem 4 novembris. Sed præterquam quod adhuc quo tempore vixerit iste Amantius valde incertum est et quod canones obstabant ne ab episcopo alius ecclesiæ ordinaretur Lautenus, vix concipitur qua ratione fieri potuerit ut ab episcopo civitatis tam procul a monasterio Sileziensi dissitæ ea ordinatio D perageretur.

f Hunc locum male intellexit Mabillonius, Lauteno in partes Genevensium proficiscenti occurrisse Gregorium Lingonensem scribens (6). Cfr. Comm. præv., num. 9.

g Anno 518. Cfr. Comment. præv., num. 5-7.

(1) Cfr. Gall. Christ., tom. I, p. 197. — (2) Annal. Benedict., tom. I, p. 32.

DE SANCTO VIGORE

EPISCOPO BAIOCENSI IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. D. S.

B § I. De Actorum S. Vigoris apographis et eorumdem auctoritate. E

Ante med. sec. VI.

Vita S. Vigoris edenda ex codicibus 17,

Nulla alia documenta circa historiam S. Vigoris prostant præter Acta quæ edidit Surius ad diem 1 novembris nonnihil contracta stylo mutato, quæque nobis exhibuerunt codices manu scripti omnino septemdecim, jam in bibliothecis publicis repositi, quorum quatuordecim ipsi sedulo inspeximus et inter se contulimus, reliquorum trium lectiones variantes rogati a nobis exscripserunt viri eruditi. Horum codicum antiquissimus exaratus est ineunte seculo XI, Carnotensis videlicet 68, olim monasterii Sancti Petri (Saint-Père). Sequuntur Parisinus 13765 descriptus quoad hanc partem seculo XI, deinde sex seculi XII, Tricassinus videlicet 7, olim monasterii Arremarensis prope Trecas (1), Divionensis, Academiæ medicæ Montispessulanæ 1, olim Claræallensis, ac 30, qui fuerat Passionale ecclesiæ S. Benigni Divionensis (2), et Parisini 16733 et 17006. Ad hos antiquitate proxime accedunt codices seculi XIII, Bruxellensis 7460, quondam monasterii Vallicellensis Ordinis Cisterciensis, Atrebatensis 462, qui olim descriptus fuerat ad usum chori in monasterio S. Vedasti Atrebatensis (3) et Duacenus 838, quo similiter C utebantur monachi Marchianenses (4). Præter undecim illos, contulimus codicem Parisinum 5353, olim Colbertinum, seculi XIV, ac denique quinque apographa recentiora, quorum tria continentur codice nunc Parisino 11773, Vitas sanctorum complectente olim a Benedictinis Maurensibus collectas, quæ ex codicibus Compendiensi, Marchianensi et Cisterciensi descripta ibidem notantur, quartum e codice Accinctino desumptum atque ad Bollandianos transmissum a Petro Chifflet, cum aliis ejusdem generis documentis compactum est in codice olim musei Bollandiani, nunc Bruxellensi 8929; quintum denique repertum est in codice quondam monasterii Sithiensis seu S. Audomari, nunc Audomaropolitano 746. His adde codicem Academiæ Ultrajectensis ad Rhenum signatum Ævi medii scriptor. ecclesiast. n. 22, seculi XV, et Insulanum olim 82, nunc A. 3. 12, seculi XIV, qui Vitam Vigoris contractiorem, ex prolixioribus Actis in compendium redactam, exhibent.

quorum affinitates describuntur

2. Hujus utriusque in recensendis variantibus lectionibus ad Vitam S. Vigoris inferius edendam rationem habendam non duximus, sicut nec Vitæ quam proprio marte ex antiquiori contraxit Arturus a Monasterio in Neustria Sancta (5). Ceteros autem codices invicem conferenti statim apparet mirum in modum inter se consentire sex illos seculi XII (nisi quod Par. 17006 innumeris scatet mendis ex librarii inscitia vel oscitantia) et præterea Par. 5353 sec. XIV et duo apographa recentiora Brux. 8929 et Cisterciense in Par. 11773: ut facile judicare liceat hæc omnia ex eodem exemplari seu typo exscripta esse. Mire etiam inter se, sed non ita cum præcedentibus, quod ad verba spectat, concordant Brux. 7460, Duacenus et duo apographa ex Compendiensi et Marchianensi in Par. 11773. Eadem magis quam priora accedunt ad textum qui legitur in antiquissimo nostrorum codicum Carnotensi, ex quo textu etiam procedere videntur Atrebatensis et Audomaropolitanus, qui tamen subinde magis libere videtur adulteratus et contractus. Denique quasi intermedium inter utrumque textum videtur locum tenere Par. 13765, sec. XI, quippe qui non raro cum solo Carnotensi, at frequentius F cum prioribus novem consonet. — Si vero ipsos textus inter se conferas, rursus facile perspicies illum qui repræsentatur sex codicibus seculi XII emendatiorem et minus barbaram præ se faciem ferre quam alterum, qualis præsertim legitur in codice Carnotensi, ubi haud infrequenter occurrunt formæ illæ loquendi rudiores et a recto latini sermonis usu ac latinæ grammaticæ legibus admodum abhorrentes adeo consuetæ scriptoribus ætatis quam vocant merovingicam, quam etiam ætatem redolent formæ scribendi seu, ut aiunt, orthographia in eodem codice Carnotensi. Sed ex his ipsis indiciis concludere licet textum hunc priori antiquiorem esse et primigeniæ scriptioni magis similem. Itaque eumdem edendum censuimus cum omnibus quæ videntur vitiis ejus (præter ea quæ manifeste librario adscribenda sunt) sicuti eum exhibet codex Carnotensis, adjectis lectionibus variantibus, non tamen quæ ad solam orthographiam spectant, ex aliis codicibus septem quos illi magis affines in hac parte indicavimus. Pari tamen tractu exhibebimus ex adverso

(1) Cfr Catal. gén. des mss. des biblioth. publ. des départements, tom. II, p. 17. (2) Cfr. ibid., tom. I, pp. 286, 296 (3) Cfr. ibid., tom. IV, p. 181. (4) Cf., ibid., tom. VI, p. 578. — (5) Cod. Paris. lat. n. 10051.

AUCTORE C. D. S.

et alterum textum, qui ex antiquiori derivatus quidem, sed passim plus minus emendatus et politus nobis videtur. Nec ingratum legentibus fore censemus si hoc loco sub uno aspectu demonstraverimus quænam nostro judicio cognatio intercedat inter codices nostros universos. Hanc igitur cognationem vel potius triplicem ex ordine quasi stirpem seu generationem codicum nostrorum exhibet sequens schema.

CARNOTENSIS

PAR. 13765 — ATREBAT. — Audomaropol.

Trecass., Divion., Montispess. 1 et 30, Par 16733, 17006, 5353 et 11773 (Cist.), Brux. 8929.

Brux. 7460, Duacenus, Par. 11773 (Marchian. et Compend.).

Scriptoris ætas incerta.

3. *Actorum scriptorem seculo VIII recentiorem non esse ex sola illa styli barbarie quam præ se fert*
B *codex Carnotensis aliquatenus conjicere licet. Ceterum neque ullo indicio ætatem suam, vel nomen aut patriam aut conditionem, ipse prodidit nec quidquam circa illum aliunde accepimus. Diu post* Vigorem *vixisse inde pronuntiare nolim quod miraculum quoddam referens a sancto patratum* cum jam maxima teneretur ætate, *a se illud narrari dicat* ut retulerunt antiqui et ut narraverunt prædecessores nostri, veracissimi absque dubio viri (1). *Nam istius miraculi narratio manifeste videtur primigeniæ scriptioni fuisse interpolata. Omnino etenim prætermittitur in antiquissimo codice Carnotensi, in Parisino vero 13765, qui huic antiquitatis ordine proximus est, eo loco scribitur ut clare pateat illam non fuisse lectam a librario in exemplari quod præ se habebat, sed vel ab ipso confectam vel aliunde acceptam* (2). *Neque etiam quominus coævus aut suppar censeatur et sinceræ fidei illud obstat quod, quum pauca admodum de* S. Vigoris *historia referat præter miracula et generalia elogia virtutum quæ in hoc genere scribendi illa ætate passim occurrunt et quasi loci communes hagiographis erant, inter illa narrantur nonnulla quæ vel secum invicem vel cum documentis certis*
C *pugnant: hæc enim ad primam ætatem* S. Vigoris *pertinent et facile a scriptore ignorari poterant, neque temeritas illa et imperitia in supplendo per ineptas conjecturas quæ per traditionem scriptam aut oralem ipsis non innotuerant adeo rursus a more hagiographorum ævi merovingici aliena est.*

Perperam ab eo refertur Vigor natus Childeberto rege

4. *Primo scilicet Vitæ exordio dicitur* Vigor temporibus Childeberti illustris regis Francorum ortus (3), *deinde tempore ejusdem Childeberti episcopali munere functus* (4), *idque ad decrepitam usque ætatem* (5). *Jam vero certum est Childebertum I (nam Childebertum II hic cogitari non posse ex iis quæ mox de tempore episcopatus* Vigoris *dicturi sumus, a fortiori constat, et præterea Baiocensis regio Childeberto II subjecta non fuit, sed Childeberto I) non regnasse ante annum 511; Leucadium vero,* Vigoris *in sede Baiocensi successorem, interfuisse et subscripsisse concilio Aurelianensi mense maio anni 538* (6); *ac proinde* Vigorem, *qui obiit* D
kalendis novembris (7), *jam eo anno non fuisse in vivis, id est anno 27 regni Childeberti. Certum igitur quoque est eumdem non esse natum Childeberto rege.*

et in monasterio S. Vedasti educatus.

5. *Narratur præterea in Actis* Vigor educatus intra monasterium almi Patris Vedasti infra præfatam provinciam [*Atrebatensem*] in religione monachorum cohabitans (8). *At vero S. Vedastus in Atrebatensem regionem non venit ante annum 496* (9), *et monasterium ipsius nomine dedicatum ædificavit S. Autbertus circa vel post annum 670*(10). *Non potuit igitur* Vigor, *ante annum 538 admodum provecta ætate vita functus, in monasterio S. Vedasti vel etiam (quod aliqui, mitius anonymum nostrum interpretantes, conjecerunt) sub hujus sancti disciplina juventutem transegisse.*

S. Vigorem *non successisse Leucadio, sed præcessisse*

6. *Dicet forte aliquis acerrimus veterum Actorum defensor omnia conciliari posse si admittatur cum Arthuro de Monasterio* (11) Vigorem *non ante, sed post Leucadium, ecclesiæ Baiocensi præsedisse. Quoniam enim, ut notavit Cointius* (12), *in Vita* S. Vigoris *nullus alius character chronologicus occur-*
rit præter nomen Childeberti, qui regnum tenuit ab E
anno 511 ad annum 558, de Leucadio autem nihil aliud novimus nisi quod subscripsit concilio Aurelianensi anni 538 et præterea per delegatum suum conciliis item Aurelianensibus quæ congregata sunt annis 541 et 549 (13), *quid vetat quominus supponamus* Vigorem *circa annum 550 successisse Leucadio et sedisse usque ad annum circiter 580 vel etiam 585? Nomen enim Leodevaldi episcopi Baiocensis in documentis historicis primum apparet ad annum 581 vel etiam 587* (14), *et catalogi episcoporum Baiocensium magis confusi et incerti sunt quoad illa tempora quam ut ordinem successionis ex eorum auctoritate tuto definiri censeamus. Potuit etiam, hac hypothesi admissa,* S. Vigor *apud S. Vedastum seu apud monachos quosdam sub hujus sancti disciplina degentes juveniles annos transegisse: cui rei certe non obstat quod S. Autbertus post medium seculum VII monasterium Vedastinum condidisse fertur. Potuit siquidem illud, veteri ac humiliori diruto, amplius et magnificentius erigere, et nemo ignorat quam sæpe a scriptoribus medii ævi monasteriorum conditores appellari soleant qui eadem instauraverint vel auxerint. Sic itaque omnino sal-*
vatur Actorum nostrorum sinceritas, a quibus non- F
nisi certis omnino argumentis recedendum est.

demonstratur ex Vita S. Paterni.

7. *Recte quidem, nisi obstaret locus Vitæ S. Paterni a scriptore coævo, Venantio Fortunato, Pictariensi episcopo, concinnatæ, in qua legitur:* Qui cum septuagenarius abbatis officio fungeretur et in cellula sua, quam primum Sesciaci ædificaverat, quiesceret, quadam nocte visus est ei ipse locus claritate magna perfusus, et ad eum venientes in visione QUI AD DEUM MIGRAVERANT Melanius, Leontianus et VIGOR episcopi, eum per revelationem ordinaverunt antistitem. Tunc ipse stupefactus, quamvis ea apud se retinens tunc non propalaverit, post tamen declaravit. Nam nec longo intervallo ad supplicationem tam plebis quam principis Abrincis pastore decedente successit (15). *Igitur, teste Fortunato,* S. Vigor *jam ad Deum migraverat antequam S. Paternus ordinatus fuit*

(1) Vit. num. 10. — (2) Cfr. infra lect. var. ad hunc num. Adde Annot. ad num. 8. (3) Num. 2. (4) Numm. 7, 8. (5) Numm. 9, 10. — (6) *Conc. Galliæ* (Ed. Ben.), tom. I, p. 1003. — (7) Vit. num. ult. — (8) Vit. num. 2. (9) Cfr. Ghesquière, *Act. SS. Belgii*, tom. II, p. 9. — (10) Ibid., pp. 21, 23. — (11) *Neustria Pia*, pp. 65, 429. — (12) *Annal. eccles. Franc.*, tom. I, pag. 366. (13) *Conc. Gall.*, tom. I, pp. 1003, 1018, 1044. (14) Cfr. J. Lair, *Études sur les origines de l'évêché de Bayeux*, (Bibl. de l'Ecole des Chartes, 6e serie, tom. IV (1868), p. 48-51) — (15) *Act. SS.*, tom. II April., p. 429, num. 13.

Abrincensis

A *Abrincensis episcopus. At* Paternus episcopus *subscripsit concilio Parisiensi anno* 557 (1). *Itaque, nisi contra communem opinionem hunc Abrincensem fuisse negemus, enuntiatas supra conclusiones adversus auctoritatem Actorum* S. Vigoris *deserere nefas est.*

Miracula, quæ in Vita referuntur, forte non adeo certæ fidei.

8. *Ex his liquet quam caute illa Acta adhibenda sint. Nec mirum quod viri etiam pii non adeo fidem præstant miraculis quæ in iis referuntur, quum præsertim ejus generis sint quæ phantasia popularis aut interpretatio nimis rudis quarumdam picturarum facile comminisci solebat, et in aliis multis sanctorum Actis occurrunt, qualia sunt apparitiones angelorum* (2), *resurrectio infantuli* (3) *et præsertim depulsio et interemptio immanis cujusdam serpentis seu draconis* (4), *ut omittamus lepidam illam narratiunculam de avibus in horreo inclusis et postridie dimissis post unam earum reclamantibus aliis resuscitatam* (5), *quod prodigium et aliis non paucis qui Vitas sanctorum sublestæ fidei posteris tradiderunt præcipue videtur placuisse* (6).

B

§ II. Expenduntur quædam asserta de S. Vigore.

S. Vigor non fuit monachus Benedictinus,

Ex *dictis etiam sequitur, quod notarit Ghesquierus* (7), *non fuisse* S. Vigorem *Ordinis S. Benedicti monachum, tametsi Trithemius illum inter viros illustres illius Ordinis recensuerit uti et, post Arnoldum Wionem et Hugonem Menardum, Gabriel Bucelinus in suo Menologio Sanctorum Benedictinorum. Et vero qui potuit Sanctus noster huic sacro Ordini nomen dare, qui antequam S. Maurus, anno nempe 543, ex Italia in Gallias missus fuit, extremum diem ipse clauserat, jam dudum creatus episcopus Baiocensis? Certe Trithemio ac Bucelino in hac re prudentior doctiorque Mabillonius nusquam* S. Vigori *inter germanos S. Benedicti alumnos locum dedit, jure ac merito judicans et sanctorum numero et aliis multis nominibus illustriorem Benedictinum Ordinem quam ut aliunde adscitis sanctis decorari indigeat.*

vitam tamen monasticam duxisse credi potest.

10. *Ulterius autem Ghesquiero consentiendum non omnino existimo,* Vigorem *stricti nominis monachum non fuisse concludenti ex ipsa biographi narratione, dum scilicet ait* (8) *eum* quidquid habere poterat, latenter pauperibus erogasse *atque quum cerneret parentes magis cupientes* eum superstitem in rerum opulentiis habere quam ad religionis institutum relinquere, *exiisse de terra sua et de domo patris sui, assumpto secum uno famulo : quæ utique in monachum non recte cadunt, quales postea in cœnobiis vixerunt, sed optime convenire videntur viro perfectionem evangelicam sectanti extremo seculo quinto. Num vero postquam e patria discesserat, monasticam vitam strictius sit professus, nusquam indicat anonymus noster.*

Commoratus non est apud S. Richarium, nec episcopus Narbonensis fuit.

11. *At præcipue reprehendendi hic veniunt Malbrancq, dum affirmat* Vigorem *fuisse cognatum S. Richarii* (9) *et Gilbert, qui ait eum hospitio receptum fuisse a Richario et huic pro mercede cognitionem veræ fidei attulisse* (10), *quum Richarius toto seculo* Vigori *posterior fuerit. Nec facile excusandus Molanus noster qui elogium texens* Vigoris (11) *tum ex Vita apud Surium excusa tum ex iis quæ suggessit ei Jacobus de Markais, præpositus ad S. Vedasti, sanctum in hoc monasterio* Præpositi ministrum fuisse *scripsit. Inter fabulas etiam amandandum quod, teste Jacobo Charron in Historia Universali Galliæ, cap. 96, apud Arturum a Monasterio* (12), *affirmarunt aliqui,* Vigorem *fuisse episcopum Narbonensem, nullo id documento comprobante aut innuente.*

AUCTORE C. D. S.

Tria monasteria vel oratoria condidit.

12. *Examinandum restat quam probabilia sint quæ refert Cointius* (13), *auctorem* Neustriæ Piæ (14) *ex parte secutus, de monasteriis a* S. Vigore *conditis.* Tria igitur, *aït,* monasteria in diœcesi Baiocassina, Redeveriacum *(Reviers)*, Cerasiense *(Cerisy)* et Chrismatum *(Chrismat, nunc St-Vigor)* (15), constructa sunt a sancto Vigore; primum a vico Radevero seu Redevero, secundum a Cerasio seu Ceriseio, quod erat loci nomen, tertium a monte Chrismato cognominatum est. Redeveriacum et Cerasiense condita sunt a Vigore nondum episcopo, Chrismatum serius ab eodem episcopatum jam adepto. Quos rectores habuerit post Vigorem, et quando adæquatum solo sit monasterium Redeveriacum, omnino ignoramus; E suspicamur tamen cladem illam contigisse, cum Nortmanni nondum christiani Neustriam infestarent. Eamdem calamitatem passum est Cerasiense, sed undecimo seculo a Roberto ejusque filio Guillelmo, Normanniæ ducibus, instauratum hodieque superest, et ut a loco monasterium Cerasiense, sic a primo conditore monasterium Sancti Vigoris nuncupatur. Cœnobium Chrismatum, in quo beatus Vigor sepeliri voluit, expertum est etiam varias fortunæ vices, et hactenus ut infelicius Cerasiensi, sic Redeveriaco felicius evasit: gaudet enim adhuc titulo Prioratus, et in conditoris sui memoriam appellatur Prioratus Sancti Vigoris. *Hæc sane, quod ad fundationum eorum monasterium spectat, per se improbabilia dicere nolim. Advertendum tamen est in Actis nostris, quæ sola nobis hic fontis loco prostant, non significari distincte a* S. Vigore *tribus illis locis condita esse monasteria, et non solum ecclesias seu oratoria, quæ postea S. Benedicti familiæ addicta sint. Hactenus de historia* S. Vigoris; *jam de ejus cultu.*

F

§ III. S. Vigoris memoria in martyrologiis et dies ejus festo assignata.

S. Vigoris mentio in martyrologiis.

Q*uam antiquus sit cultus* S. Vigoris, *ostendit ejus mentio in martyrologiis Hieronymianis Corbeiensi majori, Gellonensi, San-Gallensi, San-Remigiano, Baluziano, Augustano S. Udalrici, Labbeano et S. Germani Autissiodorensi, sicut et in Trevirensi recens in* Analectis *nostris primum edito (ubi* Victor *nuncupatur)* (16). *Reperitur etiam in Usuardino puro, non autem in Bedano et Adoniano, nisi inter additamenta. Ex Usuardino transiit in catalogum Petri de Natalibus et in alia recentiora martyrologia Maurolyci, Galesinii, Petri Canisii seu Walasseri ac denique in Roma-*

(1) *Conc. Galliæ,* tom. I, p. 1121. — (2) Vit. numm. 2, 3. — (3) Vit. num. 4. — (4) Vit. numm. 5, 6. — (5) Vit. num. 10. — (6) Cfr. infra Adnot. ad hunc locum. — (7) *Act. SS. Belgii,* tom. II, p. 94, num. 7. — (8) Vit. numm. 2, 3. — (9) Cit. ap. Corblet, *Hagiographie du diocèse d'Amiens,* tom. IV, p. 657. — (10) *Description de l'église de Saint-Riquier.* (Amiens 1850, p. 69. — (11) *Natales SS. Belgii,* p. 235. — (12) *Neustria Christiana,* part. II, cap. 15 (Cod. Paris. lat. n. 10049) — (13) *Annal.*, ad an. 530, num. 15 (tom. I, p. 365). — (14) Pagg. 65, 429. — (15) Cfr. Adnot. *f, i, q.* (16) *Anal. Bolland.*, tom. II, p. 30.

AUCTORE G. D. S.

num recens, ut omittamus Arnoldum Wion et alios qui sanctum nostrum Benedictinis suis perperam adnumerarunt (1).

ad diem 1 novembris, unde postea ejus officium ad diem 3 vel 5 translatum est

14. *Apud hos omnes, sicut in antiquis martyrologiis, dies festus* Vigoris *notatur ad diem 1 novembris, quo contigit felix ejus ad superna gaudia transitus* (2). *At jam seculo X, propter occurrentem eadem die celebritatem Omnium Sanctorum, in monasterio S. Richarii assignata est dies sequens seu 2 novembris officio sancti nostri* (3) *et postea, propter similem rationem, commemorationem scilicet omnium fidelium defunctorum, quæ in monasterio Cluniacensi ab Odone primum instituta, mox in universa Ecclesia celebrari consuevit, dies tertia ejusdem mensis* (4). *In diœcesi Baiocensi etiam olim hac eadem die 3 fiebat officium* S. Vigoris *sub ritu duplici minori* (5), *nunc autem die 5 sub ritu duplici majori* (6). *Idem officium celebrabatur die 3 novembris in monasterio Atrebatensi S. Vedasti, nunc autem ritu duplici minori in tota diœcesi Atrebatensi* (7), *et etiam, ex indulto die 25 aprilis 1861 precibus Reverendissimi episcopi Ambianensis concesso, in diœcesi Ambianen-*
B *si* (8), *ubi scilicet in antiqua ecclesia Sancti Richarii requiescit major pars reliquiarum ejus* (9). *Denique et eadem dies tertia ejus commemorationi assignata est in diœcesibus Ebroicensi* (10), *Constantiensi* (11) *et Sagiensi.*

§ IV. De translatione corporis S. Vigoris ad monasterium Centulense seu S. Richarii ejusdemque ibidem cultu.

Corpus S. Vigoris Baiocis extr. sec. X

Corpus S. Vigoris *in monasterio suo Montis Chrismati requievisse videtur usque ad extremum seculum X. Quo tempore a quodam clerico Baiocensi furtim sublatum, mox pervenit ad celebre monasterium Centulense seu S. Richarii in tractu Pontivensi diœcesis Ambianensis, cui tunc præerat Ingelardus abbas* (12). *Rem totam et quæ deinde in eo monasterio ad augendum* S. Vigoris *cultum*
C *actitata sint, satis enucleate refert Chronicon Centulense ab Harulfo monacho ante medium seculum XII conscriptum, quod editum reperies in Dacherii* Spicilegio (13). *Sic igitur ille libri III cap. 28 :*

ad monasterium Pontivense seu Sancti Richarii

16. Adventus beatissimi Vigoris episcopi a Neustria in Pontivum. Multa vero Dei gratia erga hunc sanctum locum cœpit vigere, ita ut sæpe per sancti pia merita Richarii multis daretur salus optata. Sanctorum etiam corpora ad perpetuam loci tutelam, Deo jubente, istis temporibus nobis et posteris nostris veneranda collata sunt, quorum præsentia et intercessio contra mundi adversa umbraculum securitatis et protectio manet. Ex his præclarus pontifex Vigor unus extitit, qui præeunte Dei virtute nostras sedes ex tunc et modo clarus attollit. Quia igitur auctore Deo beati Vigoris corpore sanctissimo ditari meruimus, dignum est ut ad laudem omnium bonorum largitoris Dei et Domini nostri Jesu Christi, quali modo ad nos venerit ipsum beatissimi præsulis D
venerabile corpus, breviter depromamus.

a quodam clerico Baiocensi

17. Factum est cum beatissimi Vigoris venerabile corpus intra sui quondam episcopii loca adhuc pausaret, Neustriam patriam contigit barbarorum incursu adeo vastari, ut non modo pompam sæcularem, verum etiam decorem ecclesiasticum contigerit fœdari. Ea tempestate in Bajocensi ecclesia quidam clericus, nomine Avitianus, matricularius habebatur, qui dum rerum copiis patriam solito non abundare, ecclesiarum quoque obsequia, quæ sanctis Dei devote solent exhiberi, penitus defuisse cerneret, secum orsus est meditari, quonam modo vitæ præsentis fugeret egestatem, reputans suo ævo patriam hostili acerbitate vastatam non posse reparari. Tali cogitationum volumine circumseptus, ratum æstimavit suæque utilitati commodum, si illum qui solus supererat sanctissimi corpus B. Vigoris thesaurum asportaret, revera sciens quod ubicumque hoc detulisset, ejus gratia bona sibi præstarentur. Magis autem nosse debet fidelium devotio divinitus hæc ejus sensibus fuisse illapsa, quoniam superna destinatio erat implen- E
da, quæ Pontivorum populum isto etiam patrono munire disposuerat. Furtive ergo sanctissimi pontificis corpus abstulit, ubicumque digna vendi posset seu Atrebas, ut quidam dicunt, illud ferre gestiens.

asportatum

18. Hæc secum agens solum Pontivum ingressus est, habuitque mansionem in villa Centula, quæ antiquitus ex omni ipsa provincia nobilis existit et clara ; quamque beatus pater et eximius confessor S. Richarius suo olim decoravit exortu, insignivit exemplo, nunc vero suo tuetur patrocinio, suique lætificat ac beatificat corporis præsentia. Ad hanc igitur casu itineris perveniens, hospitio receptus est a quodam viro nomine Bernardo, qui ejusdem clerici consanguineus sciebatur. Verum clericus, sui thesauri conscius, hospitem infinita prece exorat, ut zabernam quæ sanctis ossibus erat onusta diligentissimæ atque fidissimæ traderet custodiæ, post parum temporis quo visum fuisset iter acturus ; acceptam vero zabernam Bernardus tali loco ponere eam nititur, quem latrones adire non possent, licet omnino nesciret quæ vel quanta res in ea haberetur. Et erat ei in monasterio Sancti Richarii arca, ob tutelam scili- F
cet quarumque rerum pretiosarum, ut dum domi quædam non audet habere, domicilio pacis tam secure quam fideliter servarentur. Hujus certe fida custodia thesauro clerici apta creditur.

ac cælesti luce

19. Sed cum reposita fuisset zaberna intra arcæ sinum, pietatis divinæ bonitas quæ ante sæcula futurum prævideraț jamjam inchoat operari. Nam quadam vice, cum suam arcellam quid nescio capere volens Bernardus aperuisset, vidit totum ipsius arcæ sinum mira claritate fulgere, ac si flammiferis esset suppleta incendiis : quo visu perterritus procul secessit, aliquid divini a suo hospite sibi commendatum reputans. Dein vocans clericum, inquirit quale sit illud ab illo sibi commendatum ; ille pavens, utpote qui videbat se propalari, non valens tamen celare quod Deus omnipotens prodiderat, respondit se magni pretii

(1) Cfr. supra num. 9. — (2) Vit. num. ult. — (3) Cfr. infra num. 29 extr. — (4) Propr. S. Richarii cit. ap. Corblet, *Hagiographie du diocèse d'Amiens*, tom. IV, p. 663 extr. — (5) Hermant, *Hist. du diocèse de Bayeux*, p. 52 ; Proprium sanctorum in bibliotheca nostra servatum. — (6) Ordo divini officii in diœc. Baioc. ann. 1840 et 1850. — (7) Offic. propr. diœc. Atrebat., Insulis 1854. — (8) Corblet, tom. cit., p. 664. — (9) Cfr. § seq. — (10) Ordo div. off. in diœc. Ebroicensi an. 1839. — (11) Ordo Constant. an. 1854. — (12) Cfr. infra num. 21. — (13) Ed. II, Paris. 1723, in fol. tom. II, pag. 291 sqq.

ac

ac meriti inibi reliquias habere. Hæc dicens orat etiam ne cuiquam ista prodantur; sed cum neuter illorum tanti arcani quemquam conscium faceret, egit superna virtus quo celatum omnibus innotesceret. Fertur vero quod multi religiosi cum in ipsa basilica secretius supplicarent, luminaria illic divinitus accendi viderint. At nos scrupulosa omittentes, illa potius exequamur quæ fideliter comperta sunt.

et alio prodigio

20. Die quadam quædam fœmina quid in ipsa arca haberetur nescia, dum divinum officium ageretur illo advenit, ac post diutinam stationem lassabunda membra super illam injecit. Quamquam autem e conscientia culpa non prodiret, quæ nec esse culpa putabatur, placuit tamen divinæ justitiæ mirum quoddam operari, ut dum quasi vindicat sui sancti injuriam, merita ejus ac dignitatem omnibus patefaciat. Mulieris namque, quæ super arcam innitebatur, vestis a parte natium accensa cœpit ardere; cum subito inspiciente populo mulier ignis ardore compulsa ab arca resilit, et loco cui indigna hæserat faciente incendio cessit coacta. Fit continuo clamor cum tremore, et quod in arca aliquid magni esset absque dubio propalatur.

manifestatum.

21. His diebus (1) cœnobii Centulensis regimina vir nobilis Ingelardus detinebat; cui cum fuisset relata quæ fecerat mirabilis Deus, illico nulla mora interveniente inquiri citius jubet cujus arca erga quam talia gererentur. Respondentibus qui noverant nomen possessoris, illico eum misso nuntio accivit; a quo perquirens causam mirabilis facti, audit continuo suam quidem esse arcam, suum vero non esse quod miraculum fecisset, esse sibi commendatum unde tantæ virtutis processisset operatio: *Sed quia*, inquit, *divina dignatio istud cæteris portendit, quid etiam mihi demonstraverit audiatur.* Hæc inquiens subsequenter intexuit quod prælibatum est, quodque satis celaverat: quia scilicet cum aperuisset locellum, superna virtus mirum splendorem oculis ejus ingessit.

Ingelardus abbas

22. Tantis ergo magnalibus abbas Ingelardus fervefactus, omnino decrevit talia non omittere quin studiosius perscrutaretur, rogatque hominem ut ad se festinet deducere allatorem tantæ rei. Clericus tum absens erat: sed ubi rediit, abbati citissime præsentatur. Quem abbas blanda satis alloquutione demulcens, hortabatur confiteri quod mente gerebat; se quidem scire quia sanctum erat illud quod zaberna tenebatur, tantum insinuaret sibi sancti nomen seu dignitatem. Asserebatque idem abbas omnia quæ peteret se præbiturum, dummodo sibi panderet tantæ virtutis arcanum. Suggerebat etiam in hoc considerari debere divinam voluntatem: *quæ utique*, inquit, *si a nobis nollet possideri illud sacrum, nullo modo præmonstrasset tantæ virtutis indicium.*

obtinet et in ecclesia S. Richarii collocat,

23. Sic itaque tam promissis animatus quam certa ratione superatus consentit, et S. Vigoris Bajocassinæ urbis episcopi se corpus attulisse indicavit. Tunc abbas multis donariis animum ejus illiciens, meruit tandem ut dato pretio sanctissima ossa reciperet. Hinc fratribus collectis, et vestibus splendifluis decenter ornatus, cum numerosa plebis caterva, atque cum ingenti lætitia, multoque honore illuc usque chorus dirigitur; B. Vigoris sanctissima membra proferuntur, ac velut cœlestis thesaurus intra eamdem sancti Richarii basilicam convenientiori loco diligenter reconduntur.

AUCTORE C. D. S.

ubi præsertim adversus incendii pericula ejus virtus enituit.

24. Sed divina jussio, quæ Pontivorum gentem ac Centulæ cohortem ornaverat tanto confessore, non inaniter patitur tempus transire, quin ostendat quanti apud se sit meriti quem sua gratuita bonitate nostris sedibus voluit inferri. Denique licet in quocumque periculo invocatus citus sit exauditor, in ipsis tamen incendiorum periculis tam efficacem tamque conspicuam humanis obtutibus inculcat virtutem, ut si quando ignis convalescens flatibusque agitatus extingui humana manu non potest, ac sibi quæque propinqua flamma pervadit, dum S. Victor * objicitur, resilire, et quæ jam absumi cœperant, nutu divino sanctique merito illico relinquere cernatur: et hoc non semel, non bis, nec ter quidem, sed multoties, inspiciente Centulensi populo, in eorum habitaculis factum est. Hæc cum necessitas exigit aguntur, hæc semper fieri sperantur usque in finem sæculi per Christum Dominum nostrum. Amen.

* *lege* Vigor.

Angelramnus, Ingelardi successor.

25. *Hactenus Hariulfus. Verum non ita quiete thesauro suo frui licuit Centulensibus quin contradictores offenderent quos illo orbari jure pigebat, Baiocenses videlicet, qui tantum superni patrocinii pignus sibi ereptum dolebant, et Silvanectenses, qui illud sibi concessum opinabantur. Ne tamen istis contradictionibus nimium perturbarentur Centulenses et jam anxii hæsitarent in sancto corpore honorando effecit divinæ providentiæ cura, simul eis et ampliorem historiæ* S. Vigoris, *pene ipsis incognitæ, notitiam et invictum argumentum tribuens unde jam cuilibet dubio circa sinceritatem sacrorum lipsanorum ansa occluderetur. Contigerunt hæc Angelramno abbate, id est ante annum 1045, quo anno is regimine simul et vita defunctus est* (2). *Audiamus iterum de his Haraldfum* (3).

Silvanectensibus corpus S. Vigoris apud se quiescere

26. Assertio de S. Vigore. At quia nunc Normanniam introivimus, libet parumper subsistere, ut quoddam necessarium explicemus. Retulimus sub domno Ingelardo B. Vigoris episcopi corpus honorabile a Neustria Centulam translatum: quod quia meruimus, Deo omnipotenti ex corde intimo gratias rependamus. Securi igitur de Dei munere in sancti corporis collata nobis benedictione, jam modo contra illos agamus, qui tantum bonum nostrum obscurare nituntur. Est enim quiddam sensibus nostris illatum, quod Deo auxiliante abundanti ratione purgabitur, si tamen faciente invidia obliquus non adsit auditor. Verum nos singulariter neminem appetimus, omnibus semel respondentes. Dum enim quemquam nostratum cum Neustrianis vel Silvanectensibus de sancti corpore colloqui contigit; dicentibus istis, quia noster episcopus fuit, nobis quiescit; illis æque referentibus se hunc habere, noster a Deo nobis datus thesaurus apud incertos quasi fuscari videtur. Unde satis necessarie hanc modo rationem persolvimus, qua scilicet apud nos illum esse veraciter comprobemus: quod si quisquam clarescentibus miraculis hunc se habere defendat, et nos multo magnificentius eadem experti sumus. Vere enim christiana fides fatetur omnes Deo conjunctos non eo tantum loco quo corpore habentur, sed ubicumque fideliter rogantur, divina posse monstrare.

contendentibus,

27. Sed jam pergat sermo in nomine Domini quo destinatum est; huncque sanctum confirmemus nos habere, tametsi alias magna operari videatur.

(1) Extr. seculo X. Cfr. *Gallia Christ.*, tom. X, p. 1248. — (2) *Gall. Christ.*, tom. X, p. 1249. (3) Chronic. Centul., lib. IV, cap. 5

AUCTORE C. D. S.

videatur. Christus veritas nobis adstipulatur, ipsa sancti viri anima cælesti semper hereditate beata testimonium reddet ; imo de verbis ejus verbi nostri testimonium fiet. Neustriani tamen, qui et Normanni, sui episcopi non bene custoditi arguendi videbantur ; sed mentem remordet, quia *nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam*. Ab hoc autem illos sinentes, alia expediamus, dum et thesauri quondam habiti et modo perditi amissione constet eos satis punitos. Silvanectis autem civibus de sancti corpore inaniter superbis jam modo ora claudamus.

per monachos S. Audoeni, a quibus et Vitam Vigoris *accipit,*

28. Quo primo igitur tempore sancti corporis illatione beata est Centula, absque ullis gestorum ejus adminiculis aliquandiu permansit. Delator nempe, nomine et gradu atque civitate episcopii ejus relatis, de cæteris conticuerat. Cum autem Ingelardi abbatis de medio facti hic venerabilis Angelramnus, cognomento sapiens, vicem suscepisset, fuit ei necessitas illa, quæ supra exposita est, Normanniam ire. His pro quibus ierat peroratis vel definitis, a clericis ipsius provinciæ et a monachis S. Audoeni cœpit inquirere, an nossent aliquem sanctum qui diceretur Vigor : illi autem optime hunc scientes, hoc solum mirati sunt, quod ipse abbas tantum confessorem nesciret, referentes ortum, vitam ejusque dignitatem. Tum abbas rogat sibi monstrari vitæ ejus scripturam, et describendi largiri copiam : at illi cum annuissent, tali ab eo auditu percelluntur : *Cænobio*, inquit, *Centulæ in monasterio domini mei S. Richarii hujus sancti corpus habetur*. Tum monachi B. Audoeni dixerunt ei : *In hoc, honorande pater, te scito hunc revera habere, si ossa ipsa inspectans, mentum non inveneris apud te : quod os idcirco illic tu non invenies, quia Deo gratias nos illud habemus.*

securus redditur, et sancti festivitatem die 2 novembris celebrandam instituit

29. At ubi patriam nostram cum libello vitæ ejus repedavit, curavit insinuata citius probare. Revolvit sancta membra, et inventa tota ossium congerie, mentum deesse invenit. Quia vero ipsius vitæ lectio docebat qua die sanctus e mundo migrasset, hæsitabat parum quid faceret, quia eam diem Omnium Sanctorum festivitas ex moderna patrum institutione vindicabat. Statuit autem ut sequenti die festivitas sua sancto reexhiberetur. Factumque est ita ; sed non sic ut tantum decuisset confessorem. His proficue, ut speramus, insertis, ad domini Angelramni vitam transeamus, alibi de S. Vigore certiora, et quibus obviari non possit, probamenta dicturi.

Sub Gervino, Angelramni successore,

30. *Devotionem Centulensium erga* S. Vigorem *auxit paulo post, Gervino I abbate (an. 1045-1071)* (1), *prodigium quod in Chronico Centulensi his verbis relatum legimus* (2) : Item de S. Vigore assertio. Verum quia nunc de sanctissimi pontificis corpore mentio incidit, operæ pretium remur istic narrare veridicam assertionem, quam ipse beatus præsul Domino nobis consulente patravit. Enimvero in gestis domni et sancti Angelramni invenitur, qualiter ipse magnificus abbas de ejusdem sancti corpore certus sit effectus ; et quod libellum vitæ illius a Neustria deferens, et ex eo gloriosi ejus transitus diem agnoscens, natalem ejus coli statuerit. Hoc itaque statutum ad hæc usque quæ disserimus gloriosi Gervini tempora permansit, qui Domini timore sanctorumque vigens amore, multa in divino cultu circa nos melioravit.

ipso Vigore *id per visum postulante, ea festivitas majori solemnitate colenda decernitur.*

31. Evenit itaque ut revolutio annua S. Vigoris festum referret, quod fratres juxta morem a domno Angelramno quondam statutum procuraverunt. Forte tum absens erat abbas Gervinus, fratrumque custodiæ invigilabat prior, nomine Regneguardus. Is igitur Regneguardus ipsa nocte qua fratres sancto solemnia exhibebant, infirmitate corporis aliquantula detentus, solemniis deerat, et strato decubans pigrius dormitabat (alias autem vir bonus erat, castus et timoratus). Ecce autem dormienti ei adest venerandæ proceritatis summique decoris persona, pontificale schema prætendens, satisque dulciter ait Regneguardo : *Quid hic jaces, et meis solemniis non interes ?* Ille pavitans ob personæ excellentiam, sciscitatus tamen hoc dedit responsum : *Domine*, ait, *quia infirmus sum*. Subsequutusque : *Quis*, inquit, *Domine, es tu ? Ego*, ait, *sum Vigor Bajocensis ecclesiæ episcopus. Surge, sanus esto, et meis solemniis interesse festina. Dicito autem abbati tuo et fratribus quia, cum Domini nostri bonitas meum corpus hic haberi concesserit, et ego hoc volo, mea festivitas amplior quam sit deberet fieri.* His visu audituque perceptis, monachus sanus exurgit, chorum petit, atque cum cæteris altos ut poterat pro laude sancti cantus emittit. Mirari fratres, et quia illa hora loquendi ausum denegabat, facto mane rei ordinem quærunt. Ille visionem refert, fatur salutem, recitat imperata. Gaudent omnes, atque ad amorem sancti visceraliter accenduntur. Revertenti abbati omnia recapitulantur, et ille, qui sine aliqua hujusmodi occasione multas aliorum sanctorum festivitates exaltaverat, sancti Vigoris festum deinceps coli celeberrime mandat.

et nova capsa sancti reliquiæ

32. *Nec solum majori solemnitate festum* S. Vigoris *deinceps apud Centulenses celebrandum instituit Gervinus abbas, sed et hierothecam materiæ pretio splendidiorem fabricari curavit, eaque confecta,* Vigoris *reliquias publice recognitas debita veneratione conclusit. Quod rursus testatur Chronicon Centulense his verbis* (3) : Post aliquot autem annorum spatia, convocatis honorificis viris, episcopis scilicet et abbatibus, Gervinus pater ejus sacratissima membra de ea capsa in qua a tempore Ingelardi abbatis pausaverant, abstulit, et per manus pontificum convocatorum populo fideli demonstravit ; deinde in aliam auro et argento paratam reposuit honorifice, ut decebat tantum Dei confessorem. Hæc vero translatio beati corporis XII. kal. aprilis facta est, quæ dies omni anno quadragesimalis jejunii ambitur religione : quod divino nutu factitatum credimus, ut tunc populi fideles sanctissimi pontificis ossa videre meruissent, quando strictioris ac per hoc purioris vitæ sacrificium Deo obtulissent.

recluduntur.

33. *Novæ hierothecæ hos versus insculpsit Gervinus abbas :*

Mundi victorem, lector, cognosce Vigorem.
Qui Vigor es dictus, aufers discriminis ictus.
Flammarum domitor, qui mundi comprimis ignes,
Ne nos exurant, flammas compesce gehennæ (4).

Eædem in duplici alia capsa sec. XVI repositæ.

34. *Postea vero, anno videlicet 1524, duplex alia capsa argentea fabricata est jussu Eustachii Le Queux, abbatis S. Richarii, earumque altera caput, altera reliqua* Vigoris *lipsana recondita sunt. At utraque paulo post ab episcopo Redonensi, primo ab-*

(1) Cfr *Gall. Christ.*, tom. X, p. 1250. — (2) Lib. IV, cap. 20. — (3) Ibid., extr. — (4) Corblet, *Hagiographie du dioc. d'Amiens*, tom. IV, p. 660.

bate

A *bate commendatario S. Richarii, spoliata est gemmis pretiosis quibus ornata fuerat, aliis fictitiis earum loco substitutis. Hæc e recentiori Chronico Centulensi conscripto a D. Cotron et adhuc inedito* (1). *In quo etiam refertur impia fraus duorum improborum qui anno 1263, connivente magistratu civili, capsas specie similes hierothecis S. Richarii et* S.Vigoris *a se fabricatas et brutorum animalium ossibus completas, genuinas reliquias eorumdem sanctorum mentientes, monachorum habitu et vestibus sacris induti biduo circumtulerunt et multas eleemosynas eo nomine collegerunt* (2).

et feliciter sæc. XVIII ab impiorum direptione servatæ,

35. *Extremo seculo superiori, ubi tot sanctorum reliquiæ tempore magnæ perturbationis gallicæ furore impiorum concrematæ vel dissipatæ fuerunt, sors felicior obtigit reliquiis* S. Vigoris *in S. Richarii ecclesia servatis: quas scilicet, sicut et S. Richarii et alias multas, clam subtrahere licuit illius ecclesiæ parocho (cui nomen erat Callé), ac deinde anno 1794 vel 1795 ab eodem e latebris quibus eas texerat productas et loco suo redditas usque ad nostra tempora debitis obsequiis* B *veneratur plebis christianæ pietas* (3).

uno tamen altero ve osse tunc per imprudentiam aliunde adjuncto.

36. *Præterea ex epistola ven. parochi hodiernæ ecclesiæ S. Richarii missa die 2 martii 1869 et nobiscum benigne communicata, discimus infelici casu, forte ex nimia festinatione in abscondendis reliquiis a D. Callé adhibita, genuinis* S. Vigoris *ossibus unum alterumve admixtum esse quod certe ipsius non est, ut os scapulare dextrum (quod jam dudum monasterio* S. Vigoris *apud Baiocas datum fuisse et in ecclesia, nunc parochiali, ejusdem loci adhucdum servari infra* (4) *memorabimus) et os quod vocant sacrum : quod utrumque periti medici diligentius examinatum non viri, sed muliebris corporis fuisse judicarunt.*

Documenta nonnulla earumdem authentiam comprobantia.

37. *Ex eadem epistola novimus in memorata ecclesia cum* S. Vigoris *reliquiis servari documenta quædam illarum authentiam comprobantia, videlicet: 1º schedulam pergamenam, in qua scripta sunt hæc verba manu seculi X vel XI :* Hic requiescit S. Vigor Baiocasinens. civitatis episcopus ; *et præterea in eadem schedula, manu seculi XIII, ea reperta esse notatur a Guidone episcopo Carcassonensi, ubi ossa* S. Vigoris *ex vetustiori capsa in aliam recens adornatam transtulit, idque ipse* C *Guido comprobavit sigillo suo, quod adhuc ei documento appensum visitur. 2º Alterum folium pergamenum, ejusdem sigilli appensione munitum, in quo descriptum est instrumentum authenticum illius translationis a memorato Guidone peractæ die solemni Pentecostes anni 1218. 3º Instrumentum, in membrana quoque pergamena exaratum, similis translationis factæ anno 1530 per Theobaldum de Bayencourt, abbatem S. Richarii. 4º Documenta quædam chartacea, quibus constat reliquias* S. Vigoris *anno 1793 ex hierothecis argenteis, quibus hactenus conclusæ fuerant, extractas esse a ven. viro Callé parocho, quando quotidie timendum erat ne thesaurus ecclesiæ ab impiis hominibus diriperetur. 5º Instrumentum visitationis et agnitionis earumdem reliquiarum auctoritate episcopali institutæ anno 1825.*

38. *Non tamen ita quiete licuit ecclesiæ S. Richarii suo thesauro frui quin et sibi illum vel præcipuam ejus partem vindicarent ecclesia S. Frambaldi Silvanectensis et, modestius quidem, S. Benigni Divionensis. De his contradictionibus jam breviter dicendum.*

§ V. De contentione mota a canonicis ecclesiæ S. Frambaldi circa reliquias S. Vigoris.

Corpus S. Vigoris in ecclesia S. Frambaldi Silvanecti quiescere asseritur in diplomate anno 1135,

Ex citato supra (5) *testimonio Hariulfi docemur jam eo tempore quo suum Chronicon conscribebat, id est ante medium seculum XII, vehementem contentionem exortam esse inter monasterium Centulense et ecclesiam S. Frambaldi Silvanectensem, quæ et ipsa integrum corpus* S.Vigoris *a se possideri gloriabatur. Quibus vero argumentis hanc assertionem suam tuerentur hujus ecclesiæ canonici non indicat Hariulfus, sed ad eam firmandum allatum est postea diploma Ludovici VI, cognomine Crassi, Franciæ regis, datum anno 1135, quo diplomate is in mausoleo quodam ecclesiæ S. Frambaldi corpus* S. Vigoris *repositum testabatur, his verbis :* Ego Ludovicus Dei misericordia in Francorum regem sublimatus, posterorum memoriæ commendare dignum duximus quod tempore Petri, venerabilis Silvanectensis episcopi, corpus B. Vigoris Bajocensis episcopi et confessoris et aliorum sanctorum reliquias in mausoleo isto reponi fecimus anno ab incarnatione MCXXXV, regni nostri XXVII, Ludovico juniore filio nostro in regem sublimato anno tertio (6). E

non tamen instrumento visitationis reliquiarum instituta anno 1177 :

40. *Instrumentum istud repertum est anno 1618 in quadam hierotheca culeo inclusum, quo continebatur etiam corpus quoddam sanctum, quod ipsum præterea sindone serica alba filo bombycino consuta involutum erat, teste altero instrumento publice nomine decani et capituli ecclesiæ S. Frambaldi confecto occasione visitationis reliquiarum suæ ecclesiæ ab ipsis hoc eodem anno institutæ. Quod posterius citatum est in epistola anno 1703 a decano ejusdem ecclesiæ S. Frambaldi, nomine Frion, scripta ad auctorem historiæ diœcesis Baiocensis* (7), *perperam autem ex apographo aliquantum contracto recens confusum cum instrumento visitationis reliquiarum ejusdem ecclesiæ anno 1177 ab Ebroino decano coram Ludovico VII rege, Silvanectensi et Meldensi episcopis et aliis multis viris insignibus factæ* (8), *in quo antiquiori documento* (9) *nulla mentio habetur sive illius diplomatis sive corporis* S. Vigoris, *sed tantummodo in nota manu seculi XVIII alicui ejusdem ætatis apographo adjecta, his verbis :* A. Corpus beati Vigoris Bajocensis episc. et confessoris (10). F

unde et diploma anni 1135 suspectum videtur, et ecclesiæ contentionem non satis probat

41. *Certe, etsi authenticum judicaretur diploma Ludovici VI, haud magni tamen momenti existimandum esset ad controversiam Centulenses inter et Silvanectenses dirimendam. Manifestum enim per se est, regem in eo locutum esse secundum allegata a canonicis S. Frambaldi, ac proinde inde sequeretur tantum anno 1135 canonicos illos non recessisse ab opinione quam, teste Hariulfo, extremo seculo XI fovebant de corpore* S. Vigoris *apud se quiescente : quod sane a priori facile conjici poterat. Verum ex silentio instrumenti visitationis anni 1177 argumentum negativum profecto non infir-*

(1) Cit. ap. Corblet, tom. IV, p. 663. — (2) Ibid., tom. III, p. 451. — (3) Ibid., tom. III, p. 452 et tom. IV, p. 633; Gilbert, *Description de l'église de Saint-Riquier*, p. 121.— (4) Num. 47. —(5) Num. 26.—(6) Hermant, *Histoire du diocèse de Bayeux*, p. 55. — (7) Ibid., p. 54-55. — (8) Corblet, tom. IV, p. 662. — (9) Cit. *Gall. Christ.*, tom. X, p. 1474, not. — (10) *Mémoires du comité archéologique de Senlis*, tom. IX (1873), p. 77-82.

mum

AUCTORE C. D. S.

mum deducitur adversus diplomatis authentiam et assertionis canonicorum S. Frambaldi veritatem. Qua ratione nimirum supponi potest tanti thesauri, si vere in ecclesia S. Frambaldi repositus haberetur, in instrumento visitationis anni 1177 omissam fuisse mentionem? Itaque, si præsertim fides habeatur indicio a monachis S. Audoeni indicato et secundum Hariulfum, in reliquiis ad S. Richarii servatis probato (1), *quum præterea nullo monumento constet ad ecclesiam S. Frambaldi, quæ anno 1000 primum fundata est, corpus* Vigoris *vel magnam ejus partem pervenisse, omnino concludendum videtur cum ven. viro J. Corblet* (2), *vel alterius cujusdam sancti (forte non absimilis nominis: nam et* Victoris *pro* Vigoris *nomen etiam in martyrologia irrepsisse supra* (3) *vidimus) reliquias perperam* Vigoris *Baiocensis existimatas esse vel aliqua tantum hujus ossa in ecclesia S. Frambaldi fuisse recondita.*

B

§ VI. De capite S. Vigoris, quod Divione servari dicitur.

Caput, quod S. Vigoris dicitur Divione asservatum,

In thesauro ecclesiæ cathedralis S. Benigni Divionensis repositum est cranium quoddam maxilla inferiori orbatum et ex parte dextera confractum, cui affixa est filo bombycino rubro schedula pergamena hæc verba deauratis litteris seculi XVII vel XVIII exhibens: Chef de S. Vigor évêque. *Cranium istud inclusum est theca ex ligno deaurato confecta, hujusque operculo ex utraque parte insculptum est insigne quoddam gentilitium, quod cujus fuerit nemo adhuc potuit definire. Neque etiam novit quisquam qua ratione idem cranium ad ecclesiam S. Benigni devenerit. Certe frustra mentionem ejus quæsieris in catalogis reliquiarum cœnobii quondam S. Benigni diversis temporibus concinnatis. Sed alia ibidem servatur hierotheca omnino priori consimilis, qua continetur caput S. Victoris unius e ducibus legionis Thebææ: hæc autem ex antiquo monasterio Divionensi S. Stephani accepta esse cognoscitur; unde facili conjectura idem credi potest de capite Vigoris. Sed rursus non minus incertum est unde hoc acceperint monachi S. Stephani.*

licet aliqua ratione conjici possit illuc allatum Centulo,

43. *Haud absurdam quidem (si modo genuinum hic haberi caput* S. Vigoris *existimare fas esset) conjecturam nobis proposuit venerabilis quidam Divionensis sacerdos, illud forte abstractum fuisse ex ecclesia S. Richarii et Divionem asportatum anno 1421, ubi S. Richarii oppidum militibus Philippi Burgundiæ ducis diripiendum traditum est. Quod si verum judicaretur, ulterius concludendum foret monachos S. Richarii, jacturam tanti thesauri dolentes, quum præsertim timendum esset ne inde devotio plebis erga sanctum illum patronum, non sine monasterii sui detrimento, multo decresceret, capiti* S. Vigoris *substituisse aliud sancti alicujus minus celebris etiam apud se quiescentis.*

authenticum non videtur.

44. *Sed hæc tandem mera conjectura est, cujus vix aliud fundamentum assignari potest nisi quod admodum mirum appareret a monachis S. Stephani vel aliis sub nomine* S. Vigoris *fraude suppositum fuisse caput illud, quamvis* Vigoris *non esset, quum is nullo cultu apud Divionenses umquam fuisset celebris: nam quod officium illius* D *recitabatur ritu duplici apud monachos S. Benigni die 3 aut 5 novembris, facile sola ratio repetenda est quod unitus eorum cœnobio et subjectus fuit prioratus S. Vigoris apud Baiocas. Ceterum longe validiora sunt argumenta quibus genuinas reliquias* S. Vigoris *in ecclesia Sancti Richarii adhucdum servari supra demonstratum est* (4). *Prudentissime itaque agere rectores ecclesiæ Divionensis judicandi sunt, qui caput illud reverenter quidem servant in suo thesauro, numquam tamen venerationi publicæ exposuerunt* (5).

§ VII. De reliquiis a corpore S. Vigoris distractis, quæ diversis locis attributæ sunt.

Mentum S. Vigoris olim servatum in cœnobio S. Audoeni.

Legimus apud Hariulfum (6), *ossibus* S. Vigoris *ad Centulensem ecclesiam delatis defuisse mentum quod jam pridem datum fuerat monasterio S. Audoeni: quamdiu vero apud hos remanserit, an alio vel quo postea transmissum fuerit, rescire nequivimus.*

Os brachii dexteri anno 1048 Guillelmo duci traditum

46. *Memorat idem scriptor a Gervino I abbate concessum fuisse anno 1048 os brachii dexteri* S. Vigoris *Guillelmo Normanniæ comiti seu duci occasione confirmatæ ab hoc principe viro donationis ecclesiæ olim ab ejus avo Richardo I Centulensi monasterio addictæ, quamque abbatissa quædam* in jus suum convertere nescio qua arte moliebatur (7). *Videlicet* Guillelmus comes cum a domno Gervino hujus rei causa expetitus fuisset, magnopere ipsum deprecatus est abbatem ut de S. Vigoris episcopi corpore, quod Dei gratia præeunte nostris olim fuerat sedibus illatum, aliquid sibi impertiretur; et nisi abbas id se facturum spopondisset, jam dictam ecclesiam, ut dicitur, vere amisisset: dum comes ipse magis propinquæ suæ et affini maluisset illam cedere quam cuilibet alii condonare; siquidem eadem abbatissa parentilitate ejusdem ducis illustrabatur (8).

et ab eodem donatum cœnobio Cerisiacensi.

47. *Nullus custodiendo sacro pignori quod a Gervino impetraverat locus aptior visus est Guillielmo duci quam Cerisiacense monasterium, quod ab ipso* Vigore *conditum tradebatur. Illuc igitur illud deferri jussit. Nec dedignata est divina bonitas servi sui gloriam duplici miraculo manifestare. Rem ita narrat Hariulfus* (9): Marchio vero Guillelmus, misso ad nos monacho de monasterio Cerasiaco nomine Guarino, unum sancti episcopi de dextero brachio os promeruit, quod apud idem monasterium Cerasiacum infinita venerabilitate colitur. Est autem idem locus in territorio Bajocasinensium *(nunc in diœcesi Constantiensi)* situs, ex quo vir Domini Vigor episcopus, ut in Vita ejus legitur, dum adhuc in hujus peregrinationis exilio moraretur, immanem effugavit anguem, et ob hanc virtutem traditus est sancto viro locus, in quo nunc etiam servorum Christi congregatio habetur. Cum itaque monachi ibidem degentes cum ineffabili gaudio sanctissimi sui patroni reliquias ovanter excepissent, voluerunt experiri utrumnam vere illud os de S. Vigoris corpore fuisset. Sciebant

(1) Cfr. supra numm. 27, 28. — (2) *Hagiogr. du dioc. d'Amiens*, tom. IV, p. 661. — (3) Comment. præv., num. 13. — (4) Num. 32-37. (5) Hæc omnia de cranio Divionensi innotuerunt nobis per venerabiles viros Bernard, Illustrissimi ac Reverendissimi Episcopi Divionensis prosecretarium, et Guérin, ecclesiæ cathedralis Divionensis vicarium. — (6) Cfr. supra numm. 28, 29. — (7) Hariulf. *Chron. Centul.*, lib. IV, cap. 20 — (8) Ibid. — (9) Ibid.

autem

A autem quod inter alia dona virtutum quibus fulserat semper, imo fulgebat, hoc quoque excellentius obtineret quod nullo modo ignis ardore lædi aut comburi posset. Itaque struem lini, quod scilicet facile nimis incenditur, faciunt, et brachium illud sanctissimi pontificis superponunt; deinde linum desuper congerunt, et ita aridam et tenuem materiam igne supposito inflammant. Et licet Deus omnipotens in sui servi merito tentandus non fuisset, eosdem tamen fratres, qui non quolibet vitio, sed certitudinis capiendæ gratia id fecerunt, miraculi ac virtutis eventus non fefellit. Nam non solum sancti dexteram ignis ille non læsit, sed etiam linum quod fuerat appositum, ab igne permansit intactum. Sic fratres illi de patris pignore certi facti sunt. Necdum post hoc factum octo fluxerant dies, cum ecce homo dæmonio plenus, eorumdem fratrum miseratione aquam ex qua forte illud beatum os fuerat lotum, accepit : qua bibita, salutem corporis et libertatem recepit, et deinceps inimici infestationem non pertulit. Hæc quidem duo miracula per S. Vigoris reliquias, B a nobis illuc relatas, apud Cerasiacum monasterium Christus Dominus peregit. *Circa posteriorem sacri illius thesauri historiam nullum documentum reperire licuit. Certe nulla illius hodie in ecclesia parochiali, olim abbatiali, Cerisiacensi* (1), *quod per litteras ad nos datas testatus est venerabilis hujus ecclesiæ rector, vel memoria superest.*

Os humeri sinistri concessum prioratui Sancti Vigoris apud Baiocas.

48. *Monasterium vero in Monte Chrismato, prope Baiocas quod postea prioratus S. Vigoris nuncupatum est, postquam anno 1096 ab Odone episcopo Baiocensi subjectum fuit cœnobio S. Benigni Divionensi* (2), *prioratu vero suppresso jam parochia S. Vigoris* (Saint-Vigor-le-Grand) *in ejus locum successit, quodque obitu et prima sepultura* Vigoris *insigne fuerat* (3), *orbatum se dolebat conditoris sui reliquiis. Aliquod tamen ei solatium attulit os humeri sinistri a sancto corpore sumptum et e monasterio Centulensi transmissum die 10 maii 1671, quod solemni pompa, una cum costa S. Sulpicii, alterius episcopi Baiocensis, e cœnobio S. Ghisleni Hannoniæ accepta, monasterii ecclesiæ intulit, die dominica 19 julii ejusdem anni 1671, Ill. Dom. de Nesmond, tunc Baiocensis antistes.* C *Hujus translationis instrumentum cum ipso sacro pignore ante hos viginti quinque fere annos repertum et recognitum est. Cujus rei fidem facit instrumentum visitationis reliquiarum eo tempore, anno videlicet 1857, ex mandato Ill. ac R*mi *Caroli Nicolai Didiot, tunc Baiocensis et Lexoviensis episcopi, institutæ, quod in Historia sua Prioratus Sancti Vigoris edidit Faucon* (4).

et ibidem asservatum usque ad dies nostros

49. *Reliquias* Vigoris *usque ad tempus magnæ perturbationis gallicæ extremo superiori seculo in cœnobio Sancti Vigoris servatas, profanis impiorum manibus subtraxit et post infausta illa tempora ecclesiæ parochiali restituit ven. vir Thomas Le Tual, ejusdem ecclesiæ parochus* (5), *easque ab Ill. Dom. Brault episcopo Baiocensi delegatus authenticas agnovit Baiocensis canonicus Durozier, die 16 martii 1808, teste jam citato instrumento visitationis anno 1857. Ex eodem instrumento discimus in ea visitatione quatuor particulas e sacris ossibus avulsas esse, quæ singulæ datæ sunt parocho ecclesiæ Baiocensi Sancti Exuperii, rectori seminarii Sommerveiensis (Sommervieu), superiorissæ cœnobii Baiocensis monialium a Caritate et secretiori tabulario domus episcopalis* (6).

Aliæ S. Vigoris reliquiæ in ecclesia cathedrali Baiocensi

50. *Aliis quibusdam locis servatas reliquias* S. Vigoris *indicat scriptor Historiæ diœcesis Baiocensis* (7). *Imprimis nimirum in ecclesia cathedrali Baiocensi, testibus tabulis confectis anno 1477 et anno 1562, quo posteriori anno ea ecclesia a Calvinianis direpta est et thesaurus reliquiarum quæ ibidem colebantur dissipatus. Postea vero, anno 1650, e monasterio Vedastino Atrebatensi recepit eadem ecclesia os brachii* S. Vigoris.

in oppido Pontis Arcuensi, et aliis

51. *In Ebroicensi autem diœcesi, ecclesia collegialis Sancti Vigoris in oppido Pontis Arcuensis* (Pont-de-l'Arche) *servat partem cranii et summum* D *femur sancti patroni, præter pallam qua utebatur in celebrando sanctissimo missæ sacrificio. Quæ quum furtim sublata esset, dein felici casu anno 1648 reperta est in rubo in quem abjecta fuerat : unde postea ad eum locum quotannis Deo gratias acturus solemni pompa clerus illius ecclesiæ accedere consuevit (et hodieque reliquiæ* S. Vigoris E *per totum oppidum circumferuntur dominica secunda mensis julii, quod mihi nuperrime per litteras ven. decani innotuit). Quasdam etiam* S. Vigoris *reliquias accepisse dicuntur monasteria S. Vedasti Atrebatense et S. Petri Pratelli in diœcesi Lexoviensi atque ecclesia Pictaviensis S. Cypriani, Pontisarensis S. Mellonis in diœcesi Rothomagensi et Marliacensis in diœcesi Parisiensi.*

Et pluribus

52. *Hæc ex laudata historia diœcesis Baiocensis. Præterea docet nos scriptor recentior* (8) *anno 1693 datam fuisse particulam reliquiarum* S. Vigoris *cuidam ecclesiæ diœcesis Cenomanensis, et anno 1805 os spinale ecclesiæ S. Joannis* (Saint-Jean-de-Queux) *vici Alciacensis* (Auxi-le-Château), *diœcesis Boloniensis ; ac denique haud exiguam particulam earumdem reliquiarum, authentice recognitam, esse penes privatum quemdam civem Abbatisvillæ in diœcesi Ambianensi.*

§ VIII. De ecclesiis vel oratoriis ubi S. Vigor singulari cultu honoratur vel olim honoratus fuit. F

In civitate Baiocensi nulla S. Vigori dedicata ecclesia, sed solummodo sacellum in ecclesia cathedrali

B*aiocensem ecclesiam præcipue illustravit* S. Vigor *laboribus suis et pontificatu. Itaque et in ea præcipuo cultu celebratus est* (9). *In ipsa tamen Baiocensi civitate nullum oratorium* S. Vigoris *nobis innotuit præter sacellum quoddam in ecclesia cathedrali sub vocabulo Stæ Honorinæ et* S. Vigoris *dedicatum, cujus fenestra pictis vitris historiam sancti nostri piorum oculis exhibet. Præterea in eadem cathedrali ecclesia conspicitur inter imagines sanctorum episcoporum Baiocensium fornici chori insculptas et effigies* S. Vigoris, *quam designat hic titulus characteribus majusculis seculi XIV effictus : SCS VIGOR* (10).

(1) Cfr. Adnot. *i*. — (2) Mabillon, *Annal. Bened.*, lib. LXIX, n. 44 (tom. V, p. 369). — (3) Cfr. Vit. num. ult. et adnot. *i*. — (4) *Essai historique*, etc., p. 207. — (5) Ibid., p. 206 extr. — (6) Ibid., p. 208. — (7) Hermant, *Hist. du dioc. de Bayeux*, pp. 51, 56. — (8) Corblet, *Hagiographie du diocèse d'Amiens*, tom. IV, p. 663. — (9) Cfr. supra num. 14. — (10) Corblet, tom. IV, p. 664.

54. *At*

S. Vigorem patronum colunt vici Sancti Vigoris prope Baiocas,

54. *At præcipue floruit semper cultus* S. Vigoris *in vico qui civitati adjacet in veteri Monte Chrismato seu Chrismatis, qui hodieque nomine* S. Vigoris *nuncupatur* Saint-Vigor-le-Grand. *Ecclesiam illic et monasterium condidit ipse sanctus* (1). *Monasterium istud, a Normannis destructum, instauravit extremo seculo XI Odo episcopus Baiocensis, accitis monachis quibusdam a Monte S. Michaelis, et paulo post, anno 1096, donavit abbatiæ S. Benigni Divionensi* (2), *cui titulo prioratus subjectum permansit usque ad annum* 1792 (3). *Nunc autem paucæ antiqui prioratus supersunt ruinæ; ecclesia vero omnino eversa est et nova seculo XVIII a fundamentis erecta* (4). *Statua* S. Vigoris *quæ in illa visitur, etiam recentis est operis. Sed in ejusdem ecclesiæ sanctuario servatur adhuc sedes marmorea, quam* S. Vigoris *fuisse ferunt, cuique ex antiquo more insidere olim consueverunt pridie quam solemni pompa in civitatem suam introducebantur recens creati Baiocenses episcopi. Quod ita describit vetus cæremoniale :* Eat chorus cum clero et populo et processionaliter ad Sanctum Vigorem, ibique invento in monasterio episcopo præparato induto cappa.... adducatur ante cathedram sancti Vigoris lapideam, et eum in ea aliquantulum sedere faciat (5). *Servabatur etiam in ecclesia prioratus Sancti Vigoris et deinde, illa ecclesia diruta, usque ad annum 1823 (quo anno confractum est) in angulo cœmeterii parochialis repositum jacuit labrum baptismale item marmoreum, quo* S. Vigor *in baptizandis catechumenis usus tradebatur. Descriptionem et effigiem hujus labri, cujus fragmenta hodie reposita sunt in museo Societatis Antiquariorum Cadomi, videsis apud Faucon* (6).

Sancti Sulpicii ibidem,

55. *Civitati etiam Baiocensi et vico Sancti Vigoris adjacet vicus Sancti Supplicii seu, ut vulgo nuncupatur, Sancti Sulpicii, cujus ecclesia* S. Vigorem *ut patronum secundarium veneratur, et monstratur illic statua seculi XII vel XIII, quæ sanctum exhibet satis juvenem, casula tamen, mitra et pedo episcopali decoratum, et animal catello haud absimile erecto corpore illi innitens; at forte non ita certum est hac effigie primo* S. Vigorem, *et non alium sanctum, repræsentatum fuisse. Hæc de cultu* S. Vigoris *in ecclesia Sancti Sulpicii, sicut et cetera quæ huic paragrapho inserta sunt non indicato alio fonte, debemus insigni benevolentiæ venerabilis et doctissimi viri E. P. Sauvage, sacerdotis diœcesis Rothomagensis, non semel in Actis nostris laudati, ut qui optime de opere nostro meritus est.*

Radoverus,

56. *Celebris in historia* S. Vigoris *est antiquus vicus Radoverus (Reviers), sex circiter leucis Baiocis ad orientem distans, ubi primo in regionem Baiocassinam veniens sanctus commoratus traditur* (7). *In eo vico etiam extitit prioratus* S. Vigoris *nomine insignitus* (8), *et hodierna ejus ecclesia ejusdem titulo consecrata est; sed nullum cultus illius antiquum monumentum servare memoratur. Juxta ecclesiam vero visebatur olim et sacellum S. Christinæ, quo loco secundum traditionem popularem* S. Vigor *cum discipulis nonnullis aliquamdiu deguit* (9).

et alia multæ in diœcesi Baiocensi

57. *Præter has in diœcesi Baiocensi* S. Vigorem *præcipuum patronum habent vel habuerunt ecclesiæ Maiseti (Maizet)* (10); *Longi Villaris (Longrillers)* (11); *Cheusii (Cheux), ubi et uni ex conclusuris fornicis in choro insculpta est (sec. XII vel in. XIII) effigies* S. Vigoris *infulas et pedum pastorale gestantis et duos dracones catenis illigatos tenentis* (12); *Alteriæ (Authie), in qua ante paucos annos legebatur hæc inscriptio supra januam occidentalem in interiori pariete posita seculo XI vel XII :* Quarto idus aprilis dedicata fuit ecclesia ista in honore sancti Vigoris (13); *Columbi (Coulons)* (14); *Columbeii (Colomby-sur-Thaon)* (15); *Collevillæ (Colleville-sur-Orne)* (16); *Cagnei (Cagny)* (17); *Burgisbud (Bourguébus)* (18); *Solariæ (Soliers)* (19); *Brittevillæ (Bretteville-sur-Laize)* (20); *Vevillæ* (21); *Petrariarum (Perrières)* (22); *Villaris Caniveti (Villers-Canivet)* (23); *Sancti Vigoris de Modiis (Saint-Vigor-de-Mieux)* (24); *Sancti Vigoris de Meseretis (Saint-Vigor-des-Maiserets)* (25); *de Damno voto (Danvou)* (26); *de Culto fermentoso (Coulvain)* (27); *Trungeii (Trungy)* (28); *Jueti (Juaye)* (29); *Columbariæ super Seulam (Colombiers-sur-Seulle)* (30); *Bernesci (Bernesq)* (31); *Asneriarum (Asnières)* (32); *Anglicæ villæ (Englesqueville)* (33); *Bruticuriæ (Brucourt), antiqua effigie* S. Vigoris *decorata* (34); *Crevicori (Saint-Vigor-de-Crèvecœur)* (35); *et de Lisoriis (Lisores), ubi imago* S. Vigoris *picta apparet juxta tabulam præcipuam in altari principali collocatam* (36).

Ecclesia S. Vigoris titulo consecratæ in diœcesi Rothomagensi

58. *Duæ ecclesiæ ultimo loco indicatæ pertinebant ad antiquam diœcesim Lexoviensem, jam cum Baiocensi unitam. Nam cultus* S. Vigoris *ex Baiocensi ad alias derivatus est quæ cum ea unam provinciam ecclesiasticam sub metropoli Rothomagensi constituebant, Rothomagensem scilicet, Lexoviensem, Ebroicensem, Constantiensem et quæ cum eadem nunc unita est Abrincensem, ac Sagiensem* (37). *In hodierna diœcesi Rothomagensi duas indicare licet ecclesias* S. Vigoris *titulo dedicatas : unam in ipsa urbe Rothomagensi, extremo seculo superiori tempore magnæ perturbationis fisco publico addicta ac vendita, nec umquam postea divino cultui reddita, cujus accuratam descriptionem nobis tradidit cl. v. A. Sarrasin in opusculo suo de ecclesiis Rothomagensibus suppressis ante hos decem annos edito* (38); *alteram in vico qui nuncupatur* Saint-Vigor d'Imonville, *quo semel in anno, dominica scilicet post diem tertium novembris, quæ solemnitati* S. Vigoris *celebrandæ assignata est, fit concursus populi e vicinis locis quasi ad nundinas annuas, unde conjicere licet olim celebrem fuisse illuc ea die peregrinationem ad* S. Vigorem.

et in diœcesibus Ebroicensi,

59. *In diœcesi item Ebroicensi duæ etiam innotuerunt ecclesiæ vocabulo* S. Vigoris *insignes, altera a qua ipse vicus* S. Vigoris *nuncupatus est, kilome-*

(1) Vit. num. 8. (2) Mabillon, *Annal. Benedict.*, lib. LXIX, n. 44. (tom. V, p. 369). (3) De historia prioratus S. Vigoris videsis *Gall. Christ.*, tom. XI, p. 404 ; A. de Caumont, *Statistique monumentale du Calvados*, tom. III, p. 440 sqq., Faucon, *Essai historique sur le Prieuré de Saint-Vigor-le Grand* (Bayeux, 1861). — (4) De Caumont, op. cit., p. 437. (5) Ibid., p. 438, Faucon, p. 155 : cfr. pp. 145, 154-159. — (6) Op. cit., pp. 145, 149, 224. Cfr. De Caumont, tom. III, 438-439. — (7) Vit. num. 3. (8) Cointius, *Annal. Franc.*, ad an. 530, n. 15. — (9) Lambert, *Note sur des sépultures anciennes trouvées à Reviers*, p. 440. Cfr. De Caumont, tom. I, p. 367. (10) A. de Caumont, op. cit., tom. I, p. 148. (11) Ibid., p. 179. — (12) Ibid., p. 219. (13) Ibid., pp. 281, 283. — (14) Ibid., p. 293. — (15) Ibid., p. 349. — (16) Ibid., p. 402. — (17) Ibid., tom. II, p. 51. — (18) Ibid., p. 124. — (19) Ibid., p. 125. — (20) Ibid., p. 210. (21) Ibid., pp. 249, 251. — (22) Ibid., p. 326 sqq. — (23) Ibid., p. 504. — (24) Ibid., p. 534. — (25) Ibid., tom. III, p. 22. — (26) Ibid., p. 220. — (27) Ibid., p. 248. — (28) Ibid., p. 360. (29) Ibid., p. 361. — (30) Ibid., p. 539. — (31) Ibid., p. 710. — (32) Ibid., p. 777. — (33) Ibid., p. 779. — (34) Ibid., tom. IV, pp. 108, 107. — (35) Ibid., tom. V, pp. 417, 419. — (36) Ibid., pp. 654, 656. — (37) Cfr. supra num. 14. — (38) *Les églises supprimées de Rouen* (Rouen 1874), p. 9, sqq.

tris

A *tris decem ad meridiem Ebroicis distans, altera in oppido de Ponte Arcuato (Pont-de-l'Arche). In hac posteriori conspicitur altari principali affixa statua ilignea admodum antiqua, illuc allata quondam e proximo monasterio Boni Portus. Ad eamdem magnus fit concursus matrum parvulos afferentium debiles, quibus a sancto* vigorem *postulent : mos illis est ut fasciolis gossypinis plurimis ad sancti statuam admotis atque in duas partes dissectis, earum alteras apud eum repositum relinquant, alteras membris pueruli debilibus illigent. Dubium non videtur quin mirum illud genus pietatis, quod antiquitus ibi et ultra memoriam hominum observatur, ortum sit ex ipso* S. Vigoris *nomine: cujus rei et alia multa proferre licet exempla* (1). *Reliquiæ etiam* S. Vigoris *ibidem honorantur* (2) *in theca roborea repositæ, quæ singulis annis dominica secunda mensis julii (quæ forte dies translationis fuit) solemni pompa circumferuntur. Denique et confraternitas* S. Vigoris *quondam in ecclesia erat, quæ ante hos quadraginta annos cessavit. Hæc omnia accepimus ex litteris* B *venerabilis decani hodierni, per R. D. Sauvage nobiscum communicatis.*

Constantiensi. 60. *In diœcesi Constantiensi quinque ecclesiæ parochiales* S. Vigore *patrono gloriantur : videlicet Sancti Vigoris (Saint-Vigor-les-Monts), Joganvillæ et Briquevillæ (Briqueville-les-Salines seu Briqueville-sur-Mer), quæ ad antiquam diœcesim Constantiensem pertinebant : et quæ ad antiquam diœcesim Abrincensem, Tanusis (Tanis), ubi conspicitur fenestra in qua vitris pictis repræsentatur* S. Vigor *draconem pedibus conculcans, ac Campiaci (Champeaux), ubi servatur statua* S. Vigoris *haud inelegans seculo XVI confecta : ad harum priorem multi olim piæ peregrinationis gratia convenire solebant, nunc admodum pauci. Præterea olim* S. Vigoris *nomini consecrata erat ecclesia monasterii Cerisiacensis (in vico hodierno Cerisy-l'Abbaye seu Cerisy-la-Forêt)* (3) *et singulari cultu etiam honorabatur sanctus in parochiis de Vallevilla (Vauville) et de Tortevilla (Teurteville-au-Bocage), quo utroque loco erat prioratus prioratui S. Vigoris Baiocensi subjectus* (4). — AUCTORE C. D. S.

in Sagiensi. 61. *Denique in diœcesi Sagiensi* S. Vigor *ut patronus colitur in parochiis Athiarum (Athis) et Mesnilli Gunduini (Mesnil-Gondouin).*

Cultus S. Vigoris in diœcesibus Atrebatensi et Ambianensi. 62. *Extra provinciam Rothomagensem viget quidem cultus* S. Vigoris *in diœcesibus Atrebatensi et Ambianensi* (5) ; *sed nulla ecclesia aut oratorium ejus titulo consecratum mihi innotuit præter sacellum ipsi sacrum in ecclesia Sancti Richarii* (6). E *In eadem ecclesia effigiem sancti nostri repræsentat statua posita in sacello Sancti Angilberti, et præterea alia statua affixa muro quo fulcitur turris ad fores ecclesiæ, qua exhibetur* S. Vigor *draconem sex capitibus inhiantem stola abducens* (7).

(1) Cfr. Cahier, *Caractéristiques des saints*, v° *Calembour*. — (2) Cfr. supra num. 51. — (3) Hermant, *Hist. du dioc. de Bayeux*, p. 51. — (4) Faucon, *Essai historique sur le Prieuré de Saint-Vigor-le-Grand*, pp. 111, 113. — (5) Cfr. supra num. 14. — (6) Corblet, *Hagiographie du diocèse d'Amiens*, tom. IV, p. 663. — (7) Corblet, ibid., p. 664; Cahier, *Caractéristiques des SS.*, p. 318.

VITA SANCTI VIGORIS.

Hanc Vitam, ut supra monuimus (1), *edimus ex codicibus septemdecim, quorum octo magis primigenium videntur ejus textum exhibere, videlicet* **1.** *Carnotensis 68;* **2.** *Parisinus 13765;* **3.** *Atrebatensis 462;* **4.** *Bruxellensis 7460;* **5.** *Duacenus 838;* **6.** *Compendiensis et* **7.** *Marchianensis, quorum apographa nobis servavit cod. Parisinus 11773; 8. Audomaropolitanus 746. Horum omnium variantes lectiones adscripsimus ad priorem textum.*

C *Reliqui vero codices novem, unde textum emendatiorem proferimus, ita inter se concordant ut variantibus lectionibus notandis locus non fuerit. Paucas, quæ alicujus momenti videri possint, indicabimus in margine.* F

TEXTUS, UT VIDETUR, PRIMIGENIUS.

Prologus. INCIPIT [1] VITA [2] BEATISSIMI [3] VIGORIS EPISCOPI [4], QUE CELEBRATUR KAL. NOVEMBRIS [5]. Gloria [6] omnipotenti Deo Patri [7] et [8] Jesu Christo filio ejus et Spiritui sancto, Deo vero, manenti in trinitate perfecta, factori et recuperatori [9] generis humani. Oportet igitur pro ædificationę sanctæ matris æcclesiæ, Christi sanguine redemptæ [10], quam exibuit sibi gloriosam sponsam [11], non habentem maculam aut rugam, vitas sanctorum [12] scribere, que [13] velut luminaria mundi [14] fulserunt et, tenebras [15] ignorantiæ atque errorum [16] depulsis, lumen clarum [17] cordibus [18] credentium [19] illustrarunt [20]. Denique post gloriosam ascensionem Domini

TEXTUS EMENDATIOR.

INCIPIT PROLOGUS IN VITA SANCTI VIGORIS EPISCOPI. — Gloria et honor omnipotenti Deo Patri et Jesu Christo filio ejus et Spiritui sancto, Deo vero, manenti in trinitate perfecta, factori et recuperatori generis humani. Oportet, fratres, pro ædificatione sanctæ matris ecclesiæ, Christi sanguine redemptæ, quam exhibuit sibi gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, sanctorum vitam scribere, qui velut luminaria mundi fulserunt et tenebris ignorantiæ atque errorum depulsis, lumen clarum in cordibus credentium illustrarunt. Denique post gloriosam ascensionem Domini nostri Jesu Christi ad cælos, ac

(1) Cfr. Comment. præv., numm. 1, 2.

Num. 1. — [1] *Tot. num. om.* 3, 8. — [2] prologus in vita 4-6; prologus vitæ 7. — [3] sancti 4-7; sancti ac b. 2. — [4] *om.* 2, 5; et confessoris *add.* 4. — [5] (que-nov.) *om.* 4-7. — [6] et honor *add.* 2. — [7] *om.* 4-7. — [8] Domino *add.* 4-7. — [9] creatori 4-7. — [10] *vox erasa, corr.* redempta 1. — [11] *om.* 4-7. — [12] (v. s.) sanctorum vitam 2. — [13] qui 4-7. — [14] *om.* 2, 7; in mundo 4-6. — [15] tenebris 2, 4-7. — [16] erroris 4-6. — [17] *om.* 6. — [18] in cord. 2. — [19] fidelium 6. — [20] infundebant 2; infuderunt 4-7.

EX MSS.

Domini nostri Jesu Christi ad cęlos ac post pręddicationem beatorum apostolorum in toto orbe diffusam, sancti martyres atquę confessores in ornamentum sanctæ [21] æcclesiæ exorti sunt. Inter quos beatus Vigor pontifex velud lampas clarissima fide Christi refulsit. Hujus [22] etiam beati Vigoris, Baiocasine civitatis episcopi [23], vitam adgredimur scribere; cujus exempla atque miracula [24] virtutum [25] pręfata civitas meruit illustrari [26].

S. Vigoris ortus, educatio, virtutes.

2 [1]. Igitur beatus [2] Vigor, Atrebatensis [3] provintia [4], parentibus [5] nobilitate et fide [6] oriundus [7] fuit. Qui dum in utero matris necdum æditus esset, meruit venerabilis ejus genitrix audire ab angelo sancto [8], sopore depressa, quod in utero haberet filium [9] quem Dominus gratia sua [10] inlustraturus esset. Fuit enim [11] temporibus Childeberti, illustri [12] regis Francorum, ortus *a* atque æducatus intra monasterium almi patris Vedasti *b* infra pręfatam provinciam [13], in religione monachorum choabitans. Tantaque in eo erat obedientia atquę humilitas [14] ut [15] in ipsis adolescentiæ suæ annis atque pueritiæ inter [16] ceteros omnium [17] gratiosior [18] B videretur [19]. Parentes vero ejus juxta seculi nobilitatem erant [20] locupletes valde [21], magisque [22] eum superstitem in rerum opulentiis habere cupiebant quam ad religionis institutionem [23] relinquere; sed hæc [24] vir [25] Dei [26] secundum evangelium [27] mandatum [28] respuit [29], ut Dominus [30] ait: *Qui reliquerit patrem et matrem et agros* [31] *propter me, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit*, magisque [32] studuit inhiare cœlestia [33] quam terrenis opibus [34] habundare [35]. Denique nuditatem et ægestatem magis [36] ambiens, quicquid habere poterat latenter pauperibus erogabat. In tantum igitur [37] a Domino [38] inspiratus est ut beati Abrahæ [39] meritis æquaretur [40], cui dictum est: *Exi de terra tua et de cognatione tua* [41] *et* [42] *de domo patris tui, et faciam te* [43] *in gentem magnam.*

Patriam deserit, Redeveri in regione Baiocassina idololatras multos ad veram fidem convertit.

3. Iste igitur [1] sanctus cupiens peregrinationem [2], nesciens [3] quo iret [4], nisi [5] divino nutu, cujus spiritus [6] operatur omnia ut vult, inspiratus, adiit partibus [7] occidentis, ut ubi occasus videretur [8] solis justitia appareret [9] et [10] effugatas errores [11] ac [12] vitiorum tenebras [13], lux vera in cordibus credentium oriretur. Assumpto igitur [14] uno secum puerulo, nomine Teodemiro [15] *c*, pervenit in regionem Baiocasinam. Qui [16] cum in itinere esset, angelus Domini in somnis eum [17] admonuit [18]. *Perge*, inquid [19], *ad* [20] *viam quam* [21] *ire decrevisti: quia locus tibi est præparatus a Domino, et plebs non modica per* [22] *te ad fidem verum conversura* [23] *est* [24]. Ac deinceps [25], fretus adjutorio Dei, pervenit in

ac post prædicationem beatorum apostolorum in toto orbe diffusam, sancti martyres atque confessores in ornamentum ecclesiæ exorti sunt. Inter quos etiam beati Vigoris, Baiocasinæ civitatis episcopi, vitam aggredimur scribere, cujus miraculis atque exemplis virtutum præfata civitas meruit illustrari. — EXPLICIT PROLOGUS. D

2. INCIPIT VITA SANCTI VIGORIS EPISCOPI. — Igitur beatus Vigor, Atrebatensi provincia parentibus nobilitate et fide pollentibus ortus fuit. Qui dum in utero matris necdum editus esset, meruit venerabilis ejus genitrix audire ab angelo sancto, sopore depressa, quod in utero haberet filium quem Dominus gratia sua illustraturus esset. Fuit enim temporibus Childeberti, illustris regis Francorum, ortus *a* atque educatus intra monasterium almi patris Vedasti *b* infra præfatam provinciam, in religione monachorum cohabitans. Tantaque in eo fuit obedientia atque humilitas in ipsis adolescentiæ suæ annis atque pueritiæ ut inter ceteros coævos gloriosior haberetur. Parentes vero ejus, juxta seculi dignitatem locupletes, E magis eum superstitem in rerum opulentiis habere cupiebant quam ad religionis institutum relinquere. Sed vir Dei secundum evangelii mandatum, ubi ait: *Qui reliquerit patrem aut matrem et reliqua propter me, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit*, magis studuit inhiare cœlestibus * quam terrenis opibus abundare. Denique nuditatem et egestatem ambiens, quidquid habere poterat latenter pauperibus erogabat. In tantum igitur a Deo divinitus inspiratus est ut beati Abrahæ patriarchæ meritis æquaretur, cui dictum est: *Exi de terra tua, et de cognatione tua et de domo patris tui, et faciam te in gentem magnam.*

* cœlestia *Div., MP. 30, Br. 8929, Cist.*

3. Iste igitur sanctus cupiens ferre * peregrinationem, exiit nesciens quo iret, nisi divino nutu, cujus spiritus operatur omnia ut vult, inspiratus, adiit partes occidentis, ut ubi occasus videretur solis justitia appareret et effugatis errorum et vitiorum tenebris lux vera in cordibus credentium oriretur. Assumpto igitur secum uno puerulo, nomine Theodemiro *c*, pervenit in regionem Baiocasinam. Quem cum in itinere esset angelus Domini in somnis admonuit: *Perge*, inquit, *viam quam ire decrevisti; quia locus tibi est paratus a Domino, et plebs immodica * per te ad fidem verum convertenda est.* Ac deinceps fretus Dei adjutorio, pervenit ad supra dictam regionem ad vicum quemdam

* facere?

* non modica *Br. 8929.*

— [21] *om.* 2, 4-7. — [22] (beatus-hujus) *om.* 2, 4-7. — [23] *om.* 4, 6. — [24] (e. a. m.) miraculis atque exemplis 2, 4-7. — [25] *om.* 4, 5. — [26] Explicit prologus *add.* 4.

Num. 2 — [1] Incipit vita sancti Vigoris episcopi 3, 5, 7; Incipit vita sancti Vigoris episcopi et confessoris, cujus festivitas est kalendas novembris 4; Incipit vita 6; Vita sancti Vigoris, cujus corpus est in monasterio sancti Richarii 8. — [2] (I. b.) Beatus itaque 3-7. — [3] ex Atrebatensi 3, 8, Atrebatensi 4-7. — [4] provinciæ 2. — [5] a par. 6. — [6] *ita* 1, 2, 4; inclitis *add.* 3, 8, præclaris *add.* 5, 7; pollentibus *add.* 6. — [7] ortus 2. — [8] *om.* 4-7. — [9] *om.* 6. — [10] (g. s.) s. g. 2, 4-7. — [11] autem 3, 5, 7, ergo 8. — [12] illustris 2, 3, 5, 7, 8; *om.* 4, 6. — [13] (p. p.) prov. præf. 5, 7. — [14] (o. a. h.) h. a. o. 4-7. — [15] *om.* 2, 3, 8. — [16] ut inter 2, 3, 8. — [17] *om.* 2; omnibus 3, 8. — [18] gratior 2. — [19] haberetur 2. — [20] *om.* 2-8. — [21] *om.* 2-8. — [22] magis 2-8. — [23] institutum 2, 4. — [24] *om.* 2-8. — [25] sanctus vir 7. — [26] Domini 4-7. — [27] evangelii 2. — [28] (e. m.) evangelium 3-8. — [29] *om.* 2-8. — [30] (ut Dom.) ubi 2-8. — [31] uxorem et agros et pompam seculi 2; *om.* 4-7. — [32] magis 2-8. — [33] cœlestibus 3-8. — [34] operibus 5. — [35] inundare 4-7. — [36] *om.* 2. — [37] ergo 3-5, 7; vero 6. — [38] divinitus *add.* 2, 3. — [39] patriarchæ *add.* 2, 8. — [40] coæquaretur 3-7; (in tantum-æquaretur) *om.* 8. — [41] *om.* 3-5, 7. — [42] *om.* 4. — [43] crescere *add.* 8.

Num. 3. [1] *om.* 8; (Iste ig.) Ig. iste 2. — [2] exiit *add.* 2, 4, 7; sed *add.* 3, 8. — [3] nescio 5, 7. — [4] ire 7. — [5] *om.* 8. — [6] semper (sp. *om.*) 7. — [7] partes 2-8. — [8] videbatur 3, 5, 6. — [9] (j. a.) ibi j. a. 8; justitiæ ab hujus temporalis ortu solis justitiæ apparet 2. — [10] ut 8. — [11] (eff. err.) effugatis errorum 2-4, 6, 8; effugatis erroribus 5, 7. — [12] atque 6; et 8. — [13] tenebris 2-8. — [14] ergo 3-6, 8. — [15] Theodemiro 2-8. — [16] quem 2. — [17] *om.* 2. — [18] (e. a.) a. e. 3; dicens *add.* 5, 7, 8. — [19] *om.* 3, 5, 7, 8. — [20] *om.* 2, 3; per 4-8. — [21] qua 2-6. — [22] quæ per 2, 4-7. — [23] convertenda 3-8. — [24] (e. e.) e. c. 5-7. — [25] deinde 3.

A in [26] supra dictam regionem ad vicum quendam qui Redeverus [27] *d* dicitur, ibique hospitare [28] cepit. Quo in [29] loco erant homines bruti et ignari a [30] cultu Dei [31] ac [32] sacrilega superstitione detenti, colentes idola et adorantes simulachra [33], multisque erroribus involuti Deum penitus ignorabant. In eo [34] vero loco vir Dei diutius commoratus cepit verbum Dei incolis [35] regionis [36] illius predicare. Ibique ædificato oratorio *e*, vigiliis et orationibus pernoctans assidue Dominum precabatur [37] ut ad agnoscendam [38] veritatem corda credentium virtute Spiritus sui [39] illustraret. Tantamque [40] ei Dominus gratiam [41] contulit ut pene omnes [42] converterentur ad fidem Christi per ejus predicationem atque exemplum [43] sanctitatis [44].

Infantem resuscitat et multis infirmis sanitatem restituit.

4 [1]. Igitur volens Deus [2] eodem tempore [3] militem suum manifestum fieri in eadem regione, contigit ut quidam vir, quem ipse ad fidem Christi [4] converterat [5], haberet filium parvulum [6], quem justa [7] temporalem amorem [8] diligebat. Evenit vero ut idem puer [9] febribus validis urgeretur, atque ad extrema [10] perductus [11] spiritum exalavit vite. Cujus corpusculum exanimę [12] mater B nimiis doloribus fatigata collocavit in lectulo [13], atque cum [14] ululatu [15] et clamore magno [16] cucurrit ad virum Dei, cepitque clamare [17] dicens : *Sanctæ Vigor, si vere Dei servus [18] es, et [19] vera sunt que in nomine Christi [20] adnuntias [21], veni, resuscita [22] filium meum qui [23] defunctus est, et credemus [24] quia Dominus te misit in hanc regionem ad inluminationem nostram.* Vir autem Domini prostratus jacebat ad orationem [25], deprecans cum lacrimis [26] Dominum [27] ac dicens : *Deus Pater omnipotens, qui misisti unicum [28] filium tuum salvatorem [29] mundi, equalem tibi in tua æternitate, potestate ac majestate quique hominem perditum [30] ad inmaginem [31] nominis tui [32] revocasti [33], exaudi me humillimum et [34] indignum [35] famulum tuum, et redde animam intra viscera pueri [36], ut cognitio nominis tui manifestetur in populo isto [37].* Cumquę complesset orationem, conversus ad mulierem dixit : *O [38] mulier, crede in Deum quem christiani colunt, et reviviscet filius tuus [39] : quia si credideris ex toto corde Deum [40] verum, omnia quecumque [41] peticris [42] impetrabis [43] ?* At illa audiens viri Dei sermonem, credens abiit. Cumque e foribus [44] domus suę accessisset, C vidit filium suum [45] exilientem et [46] laudantem Deum [47] et dicentem [48] : *Laudo et glorifico et magnifico [49] Christum filium Dei vivi [50], per quem et [51] sanitatem et vitam per orationem servi sui Vigoris recuperari [52] merui [53].* Vixit [54] deinceps multum tempus cum incolomitate status sui [55] serviens Deo [56]. Propter hunc [57] ergo miraculum magis

quemdam qui vocatur Redeveris *d*, ibique hospitari cœpit. In quo loco erant homines bruti, Dei cultus ignari, sacrilega superstitione detenti, colentes idola et adorantes simulacra, multisque erroribus involuti Deum penitus ignorabant. In eodem vero loco vir Dei diutius commoratus cœpit verbum Dei accolis regionis illius prædicare. Ibique ædificato oratorio *e*, vigiliis et orationibus pernoctans assidue Deum precabatur ut ad cognoscendam veritatem corda credentium virtute sui Spiritus illustraret. Tantum namque ei Dominus gratiam contulit ut pene omnes converterentur ad fidem Christi per ejus prædicationem atque exempla sanctitatis.

ex MSS. *d*

4. Igitur volens Deus eodem tempore militem suum manifestum fieri in eadem regione, contigit ut quidam vir, quem ipse ad fidem Christi converterat, haberet filium parvulum, quem juxta temporalem amorem nimium diligebat. Evenit vero ut idem febribus validis urgeretur atque ad extrema perductus spiritum exhalaret vitæ. Cujus corpusculum exanime mater nimiis doloribus fatigata collocavit in lectulum, atque E cum ejulatu et clamore magno cucurrit ad virum Dei, cœpitque clamare dicens : *Sancte Vigor*, si vere servus Dei es et vera sunt quæ in nomine Christi annuntias, veni et suscita filium meum, quia defunctus* est. Dominus namque te misit in hanc regionem ad illuminationem nostram.* Vir autem Domini hæc audiens prostravit se in terram, orans et deprecans cum lacrimis Dominum et dicens : *Pater omnipotens, qui misisti unigenitum filium tuum salvatorem mundi, æqualem tibi in tua æternitate et potestate, quique hominem olim perditum ad agnitionem nominis tui revocasti, exaudi me humillimum indignum famulum tuum, et redde animam intra viscera illius pueri, ut cognitio nominis tui manifestetur in populo isto.* Cumque complesset orationem, conversus ad mulierem dixit : *Mulier, quid mihi molesta es? Nonne tibi dixi quia si credideris ex toto corde Deum verum, omnia quæcumque petieris impetrabis? Crede tantum et vivet filius tuus.* At illa audiens viri Dei sermonem, credens abiit. Cumque foribus domus suæ accessisset, vidit filium suum vivum exilientem et laudantem Deum dicentemque : F *Laudo et glorifico et magnifico Christum filium Dei vivi, per quem sanitatem et vitam per orationem servi sui Vigoris recuperare merui.* Vixit deinceps multum tempus cum incolumitate serviens Deo. Propter hoc ergo miraculum longe lateque magis fama viri Dei personuit, et ægrotantibus medicinam per orationes ejus Dominus tribuit,

* (S. V.) *om. Cist.*

* mortuus *Par. 5353.*

[26] ad 2, 8. — [27] Deverus 2. — [28] hospitari 3-8 — [29] (q. i.) i. q. 2. — [30] *om.* 2-8. — [31] (c. D.) D. c. 2, 4-7, cultus Dei 3, 8. — [32] *om* 2. — [33] (colentes-simulacra) *om* 8. — [34] eodem 2. — [35] accolis 2. — [36] loci 3-8. — [37] deprecantes 2 ; (a. D. p.) Dom. deprecabatur ass. 3-8. — [38] cognoscendam 3-8. — [39] (Sp. sui) sua Sp. 2 ; Sp. sancti sui 4-6, Sp. sancti 8. — [40] tantam namque 2. — [41] (D. g.) g. D. 8. — [42] *om.* 4, 6 ; (p. o.) o. p. 5, 7. — [43] exempla 2-8, perplurima *add.* 3-6 ; plurima *add.* 7. — [44] illius *add.* 3-7 ; (a. e. s.) *om.* 8.

Num. 4. — [1] *numm.* 4, 5, 6. *om. hoc loco* 8, *sed deinde paucis verbis ad calcem Vitæ compendio subjecti sunt.* — [2] Christus Jesus 3-7. — [3] (e. t.) *om.* 3-7. — [4] *om.* 3. — [5] imbuerat 3, 4, 6, perduxerat 5, 7. — [6] *om.* 3. — [7] *ita* 1. — [8] (t. a.) consuetudinem temporalis amoris 3-7 ; nimium *add.* 2. — [9] *om.* 2. — [10] extremum 2, 3, 5. — [11] deductus 3, 4, 6. — [12] *om.* 3-7. — [13] lectulum 2, 6. — [14] *om.* 3, 5. — [15] ejulatu 2. — [16] (e. c. m.) magno cum clamore 4, 5, magnoque cum clamore 3, 6, magnoque clamore 7. — [17] exclamare 4-7. — [18] (D. s.) s. D. 2-7. — [19] si *add.* 3-7. — [20] Jesu Christi Nazareni 3-7. — [21] annuntiatis 3. — [22] et suscita 2. — [23] quia 2. — [24] (e. c.) credemusque 6 ; *om.* 2. — [25] (a. o.) in oratione 2-7. — [26] (d. c. l.) c. l. d. 3. — [27] *om.* 6. — [28] unigenitum 2. — [29] redemptorem 6. — [30] (h. p.) olim p. h. 2. — [31] agnitionem 2. — [32] (n. t.) t. n. 4-7 ; tuæ gloriæ 3. — [33] revocavit 2. — [34] (h. e.) *om.* 3. — [35] (e. i.) indignumque 4-7. — [36] illius pueri 2-6 ; hujus pueri 7. — [37] (m. in p. i.) in p. i. m. 4-7. — [38] *om.* 2-7. — [39] (crede-tuus) *horum loco* quid mihi molesta es ? nonne dixi tibi 2-7. — [40] in Deum 3, 4, 6, 7. — [41] quæ 3. — [42] ab eo *add.* 3. — [43] crede tantum et vivet filius tuus *add.* 2. — [44] (e. f.) foribus 2, ad portam 3-7. — [45] vivum *add.* 2 ; e foribus *add.* 3-7. — [46] *om.* 3-7. — [47] Dominum 3. — [48] (e. d.) dicentemque 2. — [49] (e. m.) magnificoque 3-7. — [50] per quem omnia facta sunt *add.* 2. — [51] *om.* 2. — [52] recuperare 2-7. — [53] potui 6. — [54] vixitque 3-7. — [55] (st. sui) sui st. 4-7. — [56] (s. D.) *om.* 3-7. — [57] hoc 2-7.

EX MSS.

magis longe lateque fama viri Dei personuit, et egrotantium medicina[58] per orationes[59] ejus [Dominus][60] tribuit[61]; ita ut cecorum, claudorum ceterorumque languentium sanitas non dubium[62] sit[63] a Domino[64] distribula[65].

Immanem serpentem fugat

5. Per idem tempus erat[1] quidam vir in eadem regione, Volusianus nomine, locuples valde prædiis ac familiis possessionibusque ditatus[2]. Qui audiens famam viri Dei, accessit ad eum, deprecans illum[3] dicensque[4]: *Vir Dei, scio quoniam*[5] *potens es in*[6] *miraculis, qui*[7] *per te Dominus*[8] *jam*[9] *operatur. Rogo*[10] *ut venias ad possessionem meam: quia in quodam loco silve serpens est immanis valde, qui homines*[11] *et pecora multos*[12] *exurit*[13] *flatu suo, et nemo ausus est*[14] *in circuitu loci illius quicquam attingere. Veni ergo, si forte valeas per orationes tuas ab interitu serpentis nos liberare.* Cui vir Dei[15]: *Non possum*, inquid[16], *per me quicquam agere*[17], *nisi Christus filius Dei, qui dedit discipulis suis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici, dederit mihi constantiam ad conterendam callidissimi*[18] *serpentis astutiam. Revertere*[19] *hinc, et die tercia*

B *remeare*[20], *et si voluntas Dei est*[21], *pergam tecum.* Igitur vir Dei secundum morem suum prosternens se in orationibus[22], biduo in[23] jejuniis perseverans, fontem[24] lacrimarum oculos rigans, supplicans[25] Domini misericordiam ut per orationem ejus[26] eundem serpentem superaturus esset[27]. Die vero[28] tertia pergens ad predictum locum, invenit semitam per quam idem serpens ibat ad fontem aque et iterum remeabat ad specum suum, quod[29] iter antiquarum maceriarum[30] cujusdam arboris magnitudine[31] sub radicę consitum[32] erat. Qui adpropians ad eundem[33] specum, dixit ad serpentem: *Serpens antique et satana*[34], *præcipio tibi in nomine Jesu Christi*[35] *filii Dei vivi, qui servis suis dedit*[36] *virtutem ambulandi super aspidem et basiliscum et conculcare*[37] *leonem et draconem, ut exeas de specu illo*[38]. At ille[39] exiit stridens[40] dentibus, erecto capite, vomens flammis[41], et quasi ad devorandum paratus. Erat enim[42] ejus longitudo[43] pedum numero[44] xl[45] et aspectus ejus erat[45] terribilis valde. Qui[46] mox ut vidit eum[47] Dei famulus[48], elevata manu signum crucis injecit[49]. At ille clauso ore et depressa cervice pervenit ad

C eum[50]. Vir ergo[51] Dei[52], accepto[53] orario[54], ligavit collum ejus, tradiditque famulo suo, nomine[55] Theodemiro[56], quasi mansuetum[57] ovem, dixitque ei: *Vade et perduc eum usque ad litus maris, nec*[58] *in hoc loco ulterius habeat potestatem commorandi.* Tunc omnes populi[59] qui ad spectaculum istud[60] convenerant, glorificaverunt Deum dicentes: *Vere Deus est*[61] *in servo suo, per quod*[62] *tale*

tribuit, ita ut cæcorum, claudorum ceterumque languitudinum sanitates per illum Dominus plurimis impertiret. D

5. Per idem tempus erat quidam vir in eadem regione, Velosianus nomine, locuples valde prædiis ac familiis, possessionibusque ditatus. Qui audiens famam viri Dei, accessit ad eum deprecans illum dicensque: *Scio quia potens es in miraculis, quoniam per te Dominus mirabilia in plebe sua operatur. Rogo ut venias ad quamdam possessionem meam; quia in quodam loco silvæ serpens est immanis valde, qui homines multos et jumenta exurit flatu suo, et nemo ausus est in circuitu loci illius quidquam attingere. Veni ergo, si vales per orationes tuas ab interitu serpentis nos liberare.* Cui vir Dei: *Non possum*, inquit, *per me quidquam facere, nisi Christus Dei filius, qui dedit discipulis suis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones et super omnem virtutem inimici, dederit mihi constantiam ad conterendam callidissimi serpentis astutiam. Revertere hinc, et die tertia remea, et si fuerit voluntas Dei, pergam tecum.* Igitur vir Dei E secundum morem suum prosternens se in orationibus, biduo jejuniis perseverans, fonte lacrimarum oculos rigabat, supplicans Domini misericordiam ut eumdem serpentem superare posset. Die vero tertia, pergens ad prædictum locum, invenit semitam per quam idem serpens ibat ad fontem aquæ et iterum remeabat ad specum suum, quod* intra antiquam maceriem juxta cujusdam arboris radices erat. Qui appropians ad idem * specum, dixit ad serpentem: *Serpens antique et sathana, præcipio tibi in nomine Jesu Christi filii Dei vivi, qui servis Dei * dedit potestatem ambulandi super aspidem et basiliscum et conculcandi leonem et draconem, ut exeas de specu isto.* At ille illico exivit stridens dentibus, erecto capite, vomens flammas et quasi ad devorandum paratus. Ejus longitudo erat numero pedum quadraginta, aspectus vero terribilis erat valde. Quem mox ut Dei famulus vidit, elevata manu signum sanctæ crucis injecit. At ille clauso ore et depressa cervice ad eum pervenit. Tunc vir Dei arrepto orario suo, ligavit collum suum*, tradiditque famulo suo Theodemiro quasi mansuetam ovem, dixitque ei: *Vade et perduc eum usque ad littus maris, ne in hoc loco ulterius habeat potestatem commorandi.* F Tunc omnis populus, qui ad spectaculum istud convenerat, glorificavit Deum * dicens: *Vere Deus est in servo suo, per quem tale fit miraculum in oculis viventium hominum.* Inter quos Velosianus, prosternens se ad pedes beati viri, confitebatur Deum mirabilem esse in servis suis. Tunc tradidit ei omnem

* qui *Par. 5353, 16733 et 17006.*

* eumdem, *ut supra.*

* suis *T.*

* ejus *Bo., Par. 16733.*

* eum *Bo. 8022.*

[58] (ag. m.) egrotantibus medicinam 2. — [59] orationem 2. — [60] *om.* 1. — [61] (D. t.) venit maxima 3-7. — [62] dubie 4-7. (n. d.) *om.* 3. — [63] *om.* 4-7: per intercessiones ipsius *add.* 4-6; per intercessionem ipsius *add.* 7. — [64] (a. D.) per Dominum 3, sit *add.* 4-7. — [65] (sanitas distributa) sanitates per illum Dominus plurimis imperliret 2.

Num. 5. — [1] *om.* 3. — [2] erat multis *add.* 3, multis *add.* 4-7. — [3] (depr. ill.) *om.* 3-7. — [4] dicens 3-7. — [5] quod 2; quia 3-7. — [6] *om.* 3. — [7] quoniam 3. — [8] Deus *add.* 4-7. — [9] in plebe sua 2; *om.* 3-7. — [10] ergo *add.* 3, 7. — [11] multos *add.* 2. — [12] multa 2-7. — [13] comburit 6. — [14] (a. e.) audet 3, *et deinde post* in circu *exciso folio desiderantur sequentia usque ad num. 9 extr. (cfr. ibid.).* — [15] ait *add.* 2. — [16] *om.* 2. — [17] facere 2. — [18] callidi 4-7. — [19] modo *add.* 4-7. — [20] remea 2, 5, 7. — [21] (v. d. e.) e. v. d. 2. — [22] oratione 4-7. — [23] *om.* 2, 4-7. — [24] fonte 2, et fonte 4-7. — [25] supplicavit 4-7. — [26] servi sui 4-7, (p. o. e.) *om.* 2. — [27] superare posset 2, 4-7. — [28] equidem 4-7. — [29] qui 2, 7; intra *add.* 4. — [30] (i. a. m.) intra antiquam maceriem 2. — [31] *om.* 4-7. — [32] constitutum 4-7, (cujusdam-consitum) juxta cujusdam arboris radicem 2. — [33] idem 2. — [34] sathanas 2, (a. e. s.) e. s. a. 4-7. — [35] Domini nostri *add.* 2. — [36] et *add.* 2. — [37] conculcandi 5, 7. — [38] illo 2, 4, 7. — [39] illico *add.* 2. — [40] (e. s.) exiens stridet 4-7. — [41] flammas 2, 4-7. — [42] *om.* 2, 6, autem 5, 7. — [43] (e. e. e. l.) long. ej. er. 2. — [44] (p. n.) n. p. 4-7. — [45] *om.* 2. — [46] quem 2. — [47] *om.* 2, 4-7. — [48] famulum 4-7; (v. e. d. f.) d. f. v. 2, clauso ore et depressa cervice venit ad eum, ille autem *add.* 4-7 (*et cfr. infra not. 52*). — [49] objecit 5, 7. — [50] (p. a. e.) a. e. p. 2. — [51] (v. e.) tunc vir 2. — [52] (At ille-Dei) *om.* 4-7 (*cfr. supra not. 48*). — [53] arrepto 2, et arrepto 4-7. — [54] suo *add.* 2, 4, 7. — [55] *om.* 2. — [56] (f. s. n. T.) prædicto discipulo suo 4-7. — [57] mansuetam 2, 4-7. — [58] ne 2, 4-7. — [59] (o. p.) omnis populus 2. — [60] (s. i.) i. s. 2, hoc sp. 4-7. — [61] (d. e.) e. d. 4, 6. — [62] quem 2, 4-7.

A *tale fit* [63] *miraculum in oculis viventium hominum* [64]. Ad [65] vero [66] Volusianus, prosternens se pedibus beati viri [67], confitebatur Deum mirabilem esse [68] in servis [69] suis. Tunc tradidit ei

f omnem [70] locum [71] qui Cirisiacus *f* dicitur, qui in gyro cingebatur [72] fere milia xxxv [73].

Iterum et tertio.

6. Alter [1] vero [2] serpens exiit iterum [3] in locum

g qui dicitur Cella *g*; unde per eundem virum [4] eicitur [5]. Ac demum exiit [6] alius [7] in alio loco [8] trans

h fretum maris [9], qui dicitur Cameron *h*; at quem [10] vir Dei prçceptum dedit [11]. *Precipio*, inquid, *tibi, draco, ne aridam ulterius* [12] *terram adtingas neque ulli hominum noceas* [13]. Ob quam causam prçfata prędia viro Dei [14] tradita sunt in possessione [15].

omnem locum illum qui Cirisiacus * *f* dicitur, qui in gyro cingebatur fere millibus triginta quinque cum omni possessione sua. *Carisiacus *Tre.* *f*

6. At vero idem serpens iterum exiit in locum qui dicitur Cella *g*: unde per eumdem virum Dei *g* ejicitur; ac pro hoc ipse locus ad possidendum ei traditur. Ac demum exiit idem serpens in alia loca trans fretum maris, quorum unus Camelitum *h*, *h* alter vero ob eventum rei Chelydri fraus *i* nuncu- *i* patur. Principes itaque regionis illius, audita fama viri Dei, accedentes ad eum deprecati sunt quatenus a periculo serpentis populum dignaretur liberare. Vir autem Domini, acquiescens deprecationi eorum, transfretansque ad eos, tale serpenti præceptum dedit: *Præcipio*, inquit, *tibi, draco ne ulterius terram attingas neque ulli hominum noceas*. Ob quam causam præfata prædia cum plurimo procinctu viro Dei tradita sunt in possessionem.

Episcopus consecratur Baiocassinus.

7. Cumque [1] longe lateque [2] crebesceret [3] fama virtutum ejus [4] pro hujus miraculi facti [5], contigit ut episcopus Baiocasine civitatis migraret ad Dominum. Tunc omnis congregatio clericorum cum multitudine plebis colligentes [6] se simul [7], petierunt [8] unanimiter a rege Childeberto [9] ut sanctus

k Vigor eorum fieret pontifex *k*. Quid longius protraam sermonem? Dei enim [10] nutu et pontificum

l plurimorum favore ordinatus est episcopus [11] *l*. Deinceps vero memoratus vir Dei [12] magis ac magis studuit Domini exercere famulatum diebus ac noctibus [13] in [14] jejuniis, in [15] vigiliis, in [16] orationibus, in [17] lectionibus [18] divinis, atque in [19] predicationibus vacare.

7. Cumque longius crebresceret fama virtutum ejus pro hujus facti miraculo, contigit ut episcopus Baiocassensis civitatis migraret * ad Dominum. Tunc omnis congregatio clericorum cum multitudine plebis collegerunt se simul, petieruntque unanimiter ut sanctus Vigor eorum fieret pontifex *k*. Quid longius protraham sermonem? Dei enim *k* nutu et pontificum plurimorum favore ordinatus est episcopus *l*. Deinde vero memoratus vir ma- *l* gis ac magis studuit Domini exercere famulatum diebus ac noctibus in jejuniis, in vigiliis et orationibus, in lectionibus, atque prædicationibus vacare. * migravit *MP. 30. Par. 16733 et 17006.*

Idololatras convertit, opem præstante Childeberto rege.

8. Per idem vero [1] tempus, dum [2] ad predicandum [3] pergeret, venit in montem qui vocatur [4] Phanus, nunc vero Crismatus dicitur, miliario [5] ab urbe [6] *m*. In quo monte erat effigies lapidea in specie mulieris, quem [7] incole loci illius velud

m quodam sacrum venerari solebant [8]. Qui dum more solito inibi vir Dei [9] adnuntiare verbum Dei cepisset [10], consurgens omnis multitudo rusticorum vulgus [11] cum injuria ejecerunt eum [12], dicentes: *Nos consuetudinem patrum et priorum nostrorum tenebimus* [13], *et a cultura deorum nostro-*

C *rum nullatenus recedemus, nec tuis* [14] *obtemperabimus præceptis* [15]. Ob quam causam vir Dei cum ira ab eodem recessit loco [16]. Consilioque [17] inito, accessit ad regem Childebertum, narrans ei qualiter,

8. Per idem tempus, dum ad prædicandum pergeret, venit in montem qui dicebatur Phanus, nunc vero Chrismatum dicitur, pene milliario ab urbe *m*. In quo monte erat effigies lapidea in specie *m* mulieris, quam incolæ loci illius velut quoddam sacrum venerari solebant. Qui dum more solito inibi verbum Dei annuntiare cœpisset, consurgens omnis multitudo vulgi, cum injuria ejecerunt eum dicentes: *Nos consuetudinem patrum et priorum tenebimus, et a cultura deorum nostrorum nullatenus recedemus, nec tuis obtemperabimus præceptis.* Ob quam causam vir Dei cum ira ab eodem reces- F sit loco. Consilioque accessit ad regem Childebertum, narrans ei qualiter omnis regio Baiocasina ad cultum veri Dei sit conversa præter illum montem,

[63] fecit 4-7 — [64] (v. h.) videntium omnium 4-7. — [65] *ita* 1. — [66] (a. v.) inter quos 2. — [67] (p. b. v.) b. v. p. 2. — [68] *om* 4-7. — [69] sanctis 4-7. — [70] *om.* 5-7. — [71] illum *add* 2. — [72] (i. g. c.) c. i. g. 4-7. — [73] (milia xxxv) triginta quinque vicults 4-7, millibus triginta quinque cum omni possessione sua 2.

Num. 6. — [1] alius 4-7. — [2] (a. v.) at vero idem 2. — [3] (e. i.) i. e. 2. — [4] Dei *add.* 4-7. — [5] fugatus est 4-7. — [6] (a. d. e.) exiit item 4-7. — [7] *om.* 2; miræ magnitudinis *add.* 4-7. — [8] (a. l.) alium locum 2; *om.* 4-7 *(cfr. not. seq.)* — [9] in quodam loco *add.* 4-7. — [10] (a. q.) cui 4-7. — [11] (p. d.) *om.* 4-7. — [12] ultra 4, 6, *om.* 5, 7. — [13] et statim (tunc statim 7) dedit se præcipitem in mare *add.* 4-7. — [14] (v. D.) sancto Vigori 4-6. — [15] possessionem 2, 4-7.

Num. 7. — [1] cum 6, 8. — [2] (l. l.) longius 2. — [3] *ita* 1. — [4] beati Vigoris 8. — [5] (h. m. f.) h. miraculo f. 2, talibus miraculorum factis 4-7; (pro-facti) *om.* 8. — [6] collegerunt 2 *(et cfr. not. seq.)* — [7] (clericorum-simul) ejusdem civitatis clericorum seu laicorum 4-8. — [8] petieruntque 2, petiit 4-7, petivit 8. — [9] (a. r. C.) *om.* 2, 4-8. — [10] ergo 4-8. — [11] (p. f. o. e. e.) f. p. ep. est ord. 4-8; præfatæ civitatis *add.* 2. — [12] Dei *om.* 2, *et cfr. not. seq.* — [13] (deinceps-noctibus) quem honorem virtutum operatione bonarum (et bonorum omnium exercitus 8) honoravit (decoravit 8), nam studuit deinceps magis ac magis purum Domino Deo suo (D. D. s. deinc. m. a. m. p. 5-7) reddere (r. D. D. s. p. 8) famulatum die noctuque 4-8. — [14] *om.* 2, 4-8. — [15] *om.* 4-8. — [16] *om.* 2, 8, et 4-7. — [17] *om.* 4-6, 8. — [18] etiam *add* 4-8. — [19] *om* 4-8.

Num. 8. — [1] fere 2; itaque 1, 6; *om.* 5, 7, 8. — [2] (per dum) dum quadam die beatus Vigor 8. — [3] prædicationem 4-7. — [4] tunc vocabatur 2; vocabatur 4, 5, 7. — [5] uno *add.* 4-8, *et cfr. not. seq.* — [6] (n. v. C. d. m. a. u.) m. uno a. u. n. v. C. d. 4-7. — [7] quam 2, 4-7. — [8] (in quo monte-solebant) *om* 8. — [9] (v. D.) *om.* 2, *et cfr. not. seq.* — [10] (qui dum-cœpisset) vir igitur Dei dum solito more verbum vitæ æternæ cœpisset annuntiare ibi 4-7; cumque ibi solito more cœpisset verbum Dei prædicare 8. — [11] (r. v.) vulgi 2. — [12] (consurgens-eum) omnes illi (illi *om.* 8) rustici commoti in ira (in ira *om.* 8) veluti bruta animalia ejecerunt eum cum magna injuria 4-8, *et cfr. infra not. 16.* — [13] (e. p. n. t.) n. e. p. t. 4, 6, t. e. p. 5, t. p. 7. — [14] unquam *add.* 4, 5, 7. — [15] (dicentes-præceptis) *om.* 8. — [16] (r. l.) l. r. 8. — [17] consilio vero (vero *om.* 8) post 4-8

EX MSS.

liter [18] regio Baiocasina ad cultum Dei [19] sit conversa præter [20] illum memoratum [21] montem, qui profanam superstitionem diabolicam illusus [22] diabolicis [23] erroribus tenebatur [24] innexus [25]. Quo [26] audiens [27] Childebertus rex, in præfato monte execrabiles incolas [28] habitare [29], admirans sanctitatem viri Dei [30] et famam virtutum [31] ejus [32], flexus ad misericordiam, ait ad virum Dei [33]: *Cunctis notum est* [34], *venerabilis pater, quia* [35] *mons atque incole* [36] *ejus dicionibus regis Franchorum subjacet* [37] *priscisque temporibus fiscus præcedentium regum fuit* [38] n. *En trado tibi* [39] *memoratum locum* [40] *cum omnibus habitatoribus suis* [41] *in possessionem perpetuam, ut destruas omnem immundiciam profanitatis idolatrie* [42] *et edifices* [43] *æcclesiam Christi* [44] *nomine consecratam* [45]. Missis vero legatis suis ad prædictum locum [46], omnia ut præfati sumus impleverunt [47]; et emundato loco omnis plebs Baiocasina, concurrentes [48] ad virum Dei, unanimiter edificaverunt [49] æcclesiam, omnisque populus ille devotus effectus [50] est, et inposuerunt nomen ipsius montis [51] Chrismatus [52] *o*. Ab illo [53] diæ constitutum est ut omnes pontifices [54] illius civitatis tres infantes in sollempnitate paschali ibidem baptizarent [55] *p*, et [56] demum cum sanctorum [57] reliquiis et presbiteris ac diaconibus vestibus sacris indutos [58] cum coro psallentium remearent pedibus [59]. Concurrebat [60] vero [61] ad eundem virum Dei [62] multitudo vicinorum [63] episcoporum [64] in eodem loco [65] et [66] prædia sua [67] ac possessiones [68] illi tradebant [69], plurimaque multitudo clericorum [70] *q* ibidem [71] sub Dei famulatum se subdebant [72].

Vir princeps, ejus agrum invadens, divinitus punitur

9. Contigit vero [1] instigante [2] diabolo eodem tempore [3] ut quidam comes regionis illius [4], Bertulfus nomine, avaritiæ estibus [5] accensus, sicut se habet misera [6] cupiditas [7], invadere conatus est [8] agrum quendam [9] in eodem loco [10], qui viro Dei dudum traditus [11] fuerat *r*. Cumque protervo spiritu cum ambitione magna [12] aratra conglobata [13] eundem agrum fuisset ingressus, nunciatum est beati [14] Vigori quod tanta [15] vesania prædictus [16] comes agrum illius occupasset. Ille vero [17] ut erat jam decrepita etate fessus, occulis caligantibus poene [18] lumen amissis [19], misit ad eum nuntium [20] dicens: *Rogo ut recedas* [21] *ab hereditate quam mihi Dominus* [22] *Jesus Christus* [23] *per manus religiosorum virorum* [24] *tradidit* [25]. *Alioquin rogabo Dominum meum ut defendat*

montem, qui superstitionibus et erroribus diabolicis tenebatur annexus. Audiens Childebertus rex in præfato monte execrabiles accolas habitare, admirans sanctitatem viri Dei et famam virtutum ejus, flexus ad misericordiam, ait ad eum: *Sicut comperi, venerabilis pater, idem mons et accolæ ejus regiis dictionibus* subjacet priscisque temporibus fiscus præcedentium regum fuit* n. *En trado tibi memoratum locum cum omnibus habitatoribus suis in possessionem perpetuam, ut destruas omnem immunditiam profanitatis idololatriæ et ædifices ecclesiam in Christi nomine consecrandam.* Missis vero legatis suis ad prædictum locum, omnia ut præfati sumus impleverunt. Et emundato loco, omnis plebs Baiocasina concurrens ad virum Dei, unanimiter ædificaverunt ecclesiam; omnisque populus ille devotus est, et imposuerunt ei nomen Mons Chrismatum *o*. Ab illo ergo die constitutum est ut omnes pontifices illius civitatis tres infantes in solemnitate paschali ibidem baptizarent *p* et tunc demum cum reliquiis et presbyteris ac diaconibus vestibus sacris indutis cum choro psallentium remearent pedibus. Concurrebant vero ad eumdem virum Dei multitudo vicinorum populorum in eodem loco, et prædia sua ac possessiones illi tradebant; plurimaque multitudo clericorum *q* ibidem in Domini famulatu subsidebat *.

* ditionibus *Tric., Br. 8929*

* (multitudo-subsidebat *hæ voces erasæ sunt in MP* ...)

9. Contigit ergo instigante diabolo eodem tempore ut quidam comes regionis illius, Bertulphus nomine, avaritiæ æstibus accensus, sicut se habet misera cupiditas, invadere conaretur agrum quemdam in eodem loco, qui viro Dei traditus fuerat *r*. Cumque protervo spiritu cum ambitione magna aratris conglobatis eumdem agrum fuisset ingressus, nuntiatum est beato Vigori quod cum tanta vesania prædictus comes agrum illius occupasset. Ille vero ut erat jam decrepita ætate fessus, oculis caligantibus et jam pene lumine amisso, misit ad eum nuntium, dicens: *Rogo ut recedas ab hereditate quam mihi Dominus Jesus Christus per manus religiosorum virorum tradidit. Alioquin rogabo Dominum meum ut defendat hereditatem suam.* At ille, ut erat inflatus superbia, cum injuria

[18] omnis *add.* 2, 6. — [19] veri Dei 2, 4, 5, 7, 8. omnipotentis *add.* 4-7. — [20] p̄ter 1, *et ita ubicumque in textu nostro præfixum* præ *hoc modo scriptum legitur.* — [21] *om.* 2, 8. — [22] (profanam-illusus) superstitione diabolica 2; profana superstitione 4-7; *om.* 8. — [23] *om.* 2, adhuc *add.* 8. — [24] detinebatur 8. — [25] annexus 2; *om.* 8. — [26] quod 4-7; *om.* 2, 8. — [27] autem *add.* 2; hæc *add.* 8. — [28] accolas 2; *et cfr. not. seq.* — [29] (in præfato-habitare) videlicet in illo monte hab. ex. inc. 4-7; *om.* 8. — [30] *om.* 8. — [31] *prius, ut videtur,* virtutes 1. — [32] *om.* 8, *et cfr. infra not.* 45; (f. v. e.) e. f. v. 4-7. [33] (v. D.) beatum Vigorem 4-7. — [34] (cunctis-est) sicut comperi 2; si comperit sanctitas vestra (*et om. voces seq.* ven. pater) 4-7. — [35] idem 2, 4, 6; quod idem 5, 7. — [36] accolæ 2. — [37] (r. f. s.) regiis subjacet 2; subjacent regis (regiis 6) 4-7. — [38] (p. r. f.) regalis exstitit (exstiterit 5) 4, 5, 7; exstitit regalis 6. — [39] (t. t.) tibi trado 7; pater *add.* 4-7. — [40] (m. l.) montem ipsum 4-7. — [41] ejus 4-7; (h. s.) s. h. 2. — [42] (p. i.) i. p. 4-7. — [43] ædificato 2. — [44] in chr. 4, 5, 7. — [45] consecrandam 2; dedicatam 6; (flexus-consecratam) tradidit ei ipsum montem cum omnibus appenditiis suis in perpetuam possessionem et ut ibi ædificaret ecclesiam Christi nomine consecratam 8. — [46] montem 4-8, venerabilis episcopus *add.* 4-7. — [47] implevit 6. [48] concurrens 2; (o. p. B. c.) omnes Baiocasini cucurrerunt 4-8. [49] ædificantes 4-8, *et cfr. infra not.* 59. — [50] *om.* 2. — [51] (n. i. m.) ei nomen mons 2, 6; monti nomen 4; nomen monti, 5, 7. [52] Chrismatis 2; Chrismato 4-7. — [53] ergo *add.* 4-7. — [54] (o. p.) pontifex 4-7. [55] (s. p. i. b.) p. s. baptizaret i. 4-7. — [56] ac 2; tunc *add.* 4-7. — [57] *om.* 2, 4-7. — [58] induti 2; indutis 4-8. — [59] (r. p.) pedetemptim remearet ad propria 4-7; (omnisque populus-pedibus) *om.* 8. — [60] concurrebant 4, 6. — [61] igitur 4-7; *om.* 8. — [62] (ad-Dei) inibi 4-7, *et cfr. infra not.* 65; ad beatum Vigorem 8. — [63] *om.* 8. — [64] populorum 2; fidelium 8. — [65] (i. e. l.) ad eumdem virum Dei 4-7; *om.* 8. — [66] qui 5, 7. — [67] *om.* 4-8. — [68] suas *add.* 4-8. — [69] tradebat 8. — [70] (m. c.) c. m. 8. — [71] eodem in loco 4-7; *om.* 8. — [72] (sub-subdebant) in Domini famulatum subsistebant 2; subdebant (subdebat 5, 7) se sub Dei famulatum (famulatu 5, 7) 4-7; subdebat se Dei famulatui 8.

Num. 9. — [1] quoque 4-8. — [2] intingante 1. — [3] (i. d. e. t.) e. t. i. d. 4-8. — [4] Baiocossinæ 8. — [5] facibus 4-7. — [6] (h. m.) m. h. 4-7. — [7] (sicut-cupiditas) sit ut 8. — [8] sit 4-7; (c. e.) conaretur 8. — [9] (a. q.) q. a. 4-8. — [10] (i. e. l.) *om.* 4, 5, 7, 8. — [11] (d. t.) t. d. 5, 7; ad prædictum locum *add.* 4-7. — [12] (c. a. m.) *om.* 4-8. — [13] (a. c.) aratris conglobatis 2, 4-7; conglobatis aratris 8. — [14] beato 2, 4-8. — [15] cum tanta 2. — [16] præscriptus 4-8. — [17] (i. v.) beatus vero Vigor 8. — [18] pleneque 8. — [19] (l. a.) lumine amisso 2, 8; lumen amiserat 4-7. — [20] *om.* 8. — [21] discedas 8. — [22] noster *add.* 4, 5. — [23] *om.* 2. — [24] *om.* 4-7. — [25] dedit 8.

A *dat hereditatem suam.* At ille, ut erat inflatus superbia, cum injuria sprevit nuntium ejus [26]; et nequaquam adquiescens precibus viri Dei, cepit vehementius exarare [27] agrum illum. Cumque renuntiata essent hęc Dei famulo, sumpto vehiculo quo pergere solitus erat, egressus civitate [28] venit ad montem; ingressusque æcclesiam expansis manibus cepit orare, dicens [29] : *Domine Deus auxiliator meus, defende hereditatem* [30] *quam mihi dedisti. Eleva manum tuam in superbia* [31] *inimici, quia malignatus est in servos tuos* [32]. *Depone potentes de sede et exalta humiles in fide, ut cognoscant omnes quia tu solus potens et mirabilis es super omnem* [33] *terram.* Necdum igitur [34] vir Dei orationis verba compleverat, et ecce idem malignus et [35] superbissimus comes [36] de equo quo [37] sedebat [38] corruit et fractis cervicibus [39] expiravit, simulque vitam et hereditatem amisit [40] et [41] æternis [42] gehennę incendiis traditur [43] mancipandus [44]. Cumque turba [45] quę convenerat [46] vidisset [47] quę gesta erant [48], cum summa festinatione fugerunt [49] : et nemo ab illo [50] dię quisquam [51] ausus fuit possessionem viri Dei [52] invadere.
B

Ex Mss.

...ria sprevit nuntium ejus, et nequaquam acquiescens precibus viri Dei, cœpit vehementius * exarare agrum illum. Cumque renuntiata essent hæc famulo Dei, sumpto vehiculo quo pergere solitus erat, egressus civitatem venit ad montem; ingressusque ecclesiam, expansis manibus cœpit orare, dicens : *Domine Deus auxiliator meus, defende hereditatem quam mihi dedisti. Eleva manum tuam in superbiam inimici, quia malignatus est inimicus. Depone potentem de sede et exalta humiles in fide, ut cognoscant omnes quia tu solus potens et mirabilis es super terram.* Necdum vir Dei orationis verba compleverat, et ecce subito idem malignus et superbissimus comes de equo quo sedebat corruit et fractis cervicibus expiravit; simul vita et hereditate amissa, æternis gehennæ incendiis traditur cruciandus. Cumque turba quæ convenerat vidisset quæ gesta erant, cum summa festinatione fugerunt; et nemo ab illo die ausus fuit possessionem viri Dei invadere.

* vehementer *Dir., Par. 17006.*

E

Aves prodigiose in horreo clusæ et una earum resuscitata.

10 (*a*)... * mirabile miraculum..... dignatus est operari per servum suum Dominus rerum creator omnium non sit vobis onerosum : quia non est fidelibus silendum quod Dominus vult esse noscendum. Quodam itaque tempore cum jam pontifex episcopi ** haberetur plurima ætate vir vitæ venerabilis antistes Baiocasinæ civitatis Vigor beatissimus, in omnibus rebus et per cuncta præcipuus, quemadmodum retulerunt

Nonnullæ voces ... [illegible]

10. Illud igitur mirabile quod divina providentia dignatus * est operari per servum suum Dominus rerum creator omnium *, non sit nobis onerosum : quia non est fidelibus silendum quod Dominus vult esse noscendum [1] *s*. Quodam itaque tempore, cum jam venerabilis Christi pontifex maxima

* dignata *Tric., MP. 1*

* (Dominus omnium) *om. Tric.*

[26] (n. e.) e. n. 8; dicens : Si non cito recesseris, ictibus meis jam tu percussus abibis *add.* 4-8. — [27] colere 4-8. — [28] civitatem 2, 7; e civitate 4 6, 8. — [29] (c. o. d.) oravit ad Dominum 8, *et om. seqq. usque ad* super terram. — [30] tuam *add.* 4-7. — [31] superbiam 2. — [32] (i. s. t.) inimicus 2. — [33] *om.* 2, 4 7. — [34] *om.* 2; itaque 4-8. — [35] *hic jam rursus præsto est* 3. — [36] (i. m. e. s. c.) s. e. subito i. m. 2. — [37] in quo 8. — [38] (q. s.) *om.* 6. — [39] cruribus 3-7. — [40] (v. e. h. a.) vita et hereditate amissa 2. — [41] *om.* 2-8. — [42] etiam *add.* 3-8. — [43] traditus est 3-8. — [44] cruciandus 2. — [45] (c. t.) turba autem 3-8. — [46] venerat 5, 7; cum eodem comite cum *add.* 3-8. — [47] vidissent 2. — [48] fuerant 3-8. — [49] reversa est ad propria 3-8. — [50] illa 4-7. — [51] *om.* 3-8. — [52] (a. f. p. v. D.) p. v. D. a. f. est 3, 8) 3-8.

Num. 10. — (a) *Hunc numerum, qui desideratur in* 1, *textui primigenio inserimus ex solo* 2, *ubi tamen non ex principali hujus exemplari exscriptus videtur, quippe qui Vitæ jam terminatæ adjectus sit (cfr. Comment. præv., num. 3), et ideo minoribus typis illum expressimus. Codices vero* 4,5,6,7 *quum magis accedant ad textum emendatum, ad hunc referimus, illorumque cum eo discrepantias notamus ad eumdem tamquam lectiones variantes. At in* 3 *ita diversis verbis concepta est narratio ut potius visum sit hujus lectionem integram hic exhibere seorsim. Cum qua ita convenit* 8 *ut admodum paucis vocibus mutatis non paucæ prætermissæ sint. Itaque* 8 *cum* 3 *conjungimus et quæ singulis propria conveniunt distinguimus hoc modo, ut quæ in solo* 3 *leguntur voces signentur litteris aliquantulo majori solito intervallo dispositis, quæ vero soli* 8 *propriæ sunt inserantur suo loco lineolis arcuatis ( ) inclusæ. En igitur lectio illa codicis* 3 *collati cum* 8, ***prædicto modo expressa :***

Quodam etiam tempore, cum jam venerabilis pontifex (beatus Vigor) matura premeretur etate, res
C valde mirabilis contigit, quia aves que (qui) vulgo gante vocantur (dicuntur), sub hyemalis asperitate F frigoris quemdam agrum beati (sancti) presulis jam excultum et seminibus bene adultis vernantem occuparunt. Quod custos agri percipiens, semel et iterum ac sepius conatus est easdem aves jaciendo et comminando propellere : quod nequaquam prevalens perficere, sancto nuntiavit pontifici quantum immineret damnum culture peculiaris. Audiens hoc (hæc) vir beatus, ad eumdem dixit agri custodem (ad custodem agri illius dixit) : Vade in Dei nomine et easdem volucres mihi adducito (adducite), imperante illis per me Christi virtute. Tunc vero custos ille festinus cucurrit (occurrit), et omnes illas aves coram se aggregans veluti quelibet domestica animalia ad sanctum virum Dei perduxit. Quas sanctus intra tectum cujusdam sui horrei recludi precepit, mandans custodi ut nichil mali eis faciens (faceret), illesas conservaret. At ille minus curans de precepto sancti viri, unam, quam claudicantem intuitus est, presumpsit et comedit. Mane autem facto, reminiscens pro pectore venerabilis pontifex avium sub custodia reclusarum, vocato ministro jussit ut omnes ob reatum reclusas relaxaret et abire quo vellent (vellet eas) dimitteret. Et (at) ille quidem presulis imperio parens, aviculas (aves) emisit ac volandi licentiam prebuit. Sed ille intelligibili sensu sentientes se non integro numero constare (esse), ut palam daretur intelligi quod de amissa socia tristarentur, ceperunt circa tectum remorando cracitare. Quod dum diu fieret, indicatum est (cum nuntiatum fuisset) beato Vigori factum tam mirabile, quia scilicet relaxate volucres nollent abscedere. Tunc vir Dei sentiens per spiritum (beatus Vigor) aliquid injurie his fuisse irrogatum, evocato ministro (ministro evocato) requisivit an aliquid illicitum in illas peregisset (egisset). At ille verecundatus pro negligentia et veritus sancti viri prescientiam, quomodo unam quam viderat egrotantem, comedisset indicavit. Et sanctus (sanctus vero) ejus pudori compatiens (ait) : Ergo, fili, ait, ejusdem avicule osilla atque plumas (quidquid ex eadem ave projecisti) mihi defer, quia potest Dominus comestam (comestum) reformare, qui cuncta ex nichilo dignatus est instaurare. Tunc ille velox cucurrit et collectis ossibus (collatis omnibus) atque plumis vel quicquid (quæ) ex ave consumpta projecerat, beato Vigori presentavit. Ipse autem elevata dextera signum crucis indidit (tradidit) atque hanc ad Dominum orationem profudit : Deus, ait, omnipotens, per quem omnis creatura calescit, hanc quam feceras avem, tua pietate restaura, ut noverit omnis caro quia tu dominaris vite et mortis per omnia secula seculorum, amen. Hac completa, mox avis rediviva surrexit et celeri motu pennarum in aera librata, cum ceteris omnibus sanissima evolavit.

[1] (Illud-noscendum) *om.* 4-7.

EX MSS.

lerunt antiqui et pleramque narraverunt prædecessores nostri, cultores agrorum spargentes seruerunt semina campi et jam dictus pontifex egregius in cordibus credentium spiritale inseruit semen divini verbi. Contigit etiam cuidam suo agri cultori semina spargere campi. Accidit etenim res inopinata nimium, quod semen agri illius insertum ab avibus innumeris quasi furtim graviter est subito comestum. Et, ut ferunt multi arbitrio suo rustice dicentes, ab orientalibus partibus procedere solitum est aves hiemali tempore proximante gelidas auras pronuntiantes in occiduas oras festinantes, quasi aquarum necessitatem timentes : quia quodammodo, ut fertur, aquilo vel borea vento flante flatu horribili vehementer nubes constringuntur, circio quoque vento flante nives grandinesque generantur. Imminente hoc itaque hieme quo circa geruntur, multitudo copiosa innumerabilium avium quæ vulgo gantæ *t* dicuntur, agrum sancti sæpe supra [dicti] insidunt, semen sertum comedendo invadunt. . . . .

Sic in cod. quo se sustare * erat solitus, adiens agrum aves illas omnes minans coram inclusit in horreum. Ipse vero domum rediens dedit se sopori quiescens. Mane autem ante diluculum surgens, ut erat plenus pietate, aves æquo animo dimittere volens, *Ad loca vestra*, ait, *redite*, dicens. Exeuntes itaque intellexerunt se circumspicientes quasi non adesse omnes, cœperunt crocitare intolerabiliter circa tectum quasi dolentes. Vocato quoque vir Domini custode illo cui gregem commisit sero : *Dic*, inquit, *mihi si quid mali fecisti gregi isto*. At ille confusus vehementer erubuit, videns quia non latuit, confessus est quia unam comedit. Sanctus igitur Domini iram mitigavit : *Ossa ejusdem mihi affer*, inquit. Et adlata coram se, confisus de Dei gratuita pietate cui est nil impossibile, fudit orationem intimo corde : *Deus*, ait, *rerum creator omnium, per quem elementa omnia subsistunt, qui creasti omnia et conservas creata, sine quo nec avis volat nec graditur bestia, hanc avem suis gregibus aggrega*. Hac oratione peracta, avis surgit rediviva, gregi suo aggregata, cum ceteris unde venit est reversa *t*.

S. Vigoris pia mors et sepultura.

11. Multas siquidem et alias virtutes pietas [1], divina per servum suum [2] Vigorem operatus [3] est [4] que in hac paginula non tenentur insertę [5], ne fastidiosis lectoribus superflua [6] viderentur. Hec [7] de plurimis pauca scripta sunt, ut prudens lector de paucis plurima sperare [8] et considerare possit [9]. Obiit vero [10] vir beatus [11] senex et plenus dierum dię kalendarum novembrium [12] in timore et fide Jesu Christi Domini nostri [13], plurimosque discipulos in fide sanctæ Trinitatis æducatos relinquens migravit ad Christum [14], sepultusque est in eodem [15] monte Chrysmatis [16] ubi ipse monasterium sibi [17] construxerat. Ubi [18] meritis ejus [19] beneficia orationum [20] omnibus [21] prestantur [22] a

maxima teneretur ætate [2], ut retulerunt antiqui et ut narraverunt prædecessores nostri, veracissimi absque dubio viri, contigit cuidam agricolæ semina spargere campi. Accidit etenim [3] res inopinata nimium, quod semen agri illius insertum jamque bene adultum, ab avibus radicitus pene est subito comestum. Nam hiemali in [4] tempore ob canitiem pruinosi temporis et austeritatem ventorum nubiumque fragores quasi fugientes ab orientali plaga in occiduis partibus [5] convolabant, agrumque sancti pontificis ipsæ aves, quæ vulgo gantæ *t* appellantur, sertum semen, ut præfati sumus, comedendo invadebant. Una autem die videns hoc agri cultor illius, veloci cursu gradiens, volens avibus resistere nec valens, mæstus retro rediens, sancto viro [6] retulit dicens [7]. Sanctus siquidem vir, Dei gratia plenus, ut erat jam senio fessus, arrepto baculo quo se sustentare solitus erat, adiens [8] agrum avesque illas [9] in nomine Domini minans et coram se ducens, suum inclusit [10] in horreum. Ipse vero domum rediens, dedit se sopori quiescens. Mane autem surgens diluculo [11], orationique prius incumbens, deinde avibus misertus est inquiens : *In Dei omnipotentis nomine, ad loca vestra redite.* Exeuntes itaque, intellexerunt circumspicientes se non omnes adesse. Cœperunt ergo cracitare intolerabiliter circa tectum, quasi dolentes. Quarum mæstitiam nutu Dei venerabilis præsul intellexit ; vocatoque custode illo [12] cui commiserat gregem sero [13] : *Dic*, inquit, *si* [14] *quid* [15] *mali fecisti gregi isti ?* At ille confusus vehementer erubuit, videns [16] quia non latuit, confessusque [17] est se unam comedisse. Sanctus [18] iram mitigavit [19] : *Ossa ejusdem aviculæ mihi affer* [20], inquit [21]. Et allata [22] ante se, confisus [23] gratuita Dei pietate cui nihil est impossibile, fudit orationem [24] ex intimo corde : *Deus*, ait [25], *rerum creator omnium, cui elementa omnia* [26] *serviunt, qui creasti omnia et conservas* [27] *creata, sine quo nec avis volat nec graditur bestia, hanc avem suis gregibus* [28] *aggrega*. Hac oratione peracta, avis surgit [29] rediviva ; gregi [30] suo aggregata, cum ceteris unde venit [31] est reversa [32] *t*.

11. Multas siquidem virtutes alias pietas divina per servum suum Vigorem operata est, quæ in hac paginula non tenentur inserta, ne fastidiosis lectoribus viderentur superflua. Hæc autem de plurimis paucæ scriptæ sunt, ut prudens lector de paucis plurima facta fuisse credere possit. Obiit vero vir beatissimus senex et plenus dierum die kalendarum novembrium in timore et fide Jesu Christi Domini nostri, plurimosque discipulos educatos in fide sanctæ Trinitatis relinquens migravit ad Dominum, sepultusque est in eodem monte Chrismatum, ubi ipse monasterium in honore sancti Petri apostoli construxerat. Ubi per merita orationum ejus beneficia præstantur a Domino

[2] (m. t. æ.) t. æ. m. 4, 6. — [3] autem 5, 7. — [4] *om.* 5, 7 ; (h. i.) i. h. 4, 6. — [5] (o. p.) partibus occidentis 4-7. — [6] (s. v.) viro Dei 4-7. — [7] *om.* 4-6 ; *abrasa voce corr. substituit* visa 7. — [8] adiit 4-7. — [9] *om.* 4-7. — [10] reclusit 4-7. — [11] (s. d.) d. s. 4-7. — [12] (c. i.) i. c. 4-7. — [13] (c. g. s.) s. g. c. 5-7. — [14] *om.* 6. — [15] (Dic-quid) Quid, inquit 5, 7. — [16] et videns 5, 7. — [17] confessus 5, 7. — [18] vero *add.* 4-7. — [19] et ait *add.* 4, 6 ; (i. m.) verecundiam ejus mitigans ait 5, 7. — [20] defer 4-7. — [21] *om.* 4-7. — [22] (e. a.) quibus allatis 5, 7. — [23] de *add.* 5, 7. — [24] hanc orationem 5, 7. — [25] *om.* 5, 7. — [26] *om.* 4-7. — [27] conservasti 4-7. — [28] *prius* suis gregem, *corr.* suo gregi 6. — [29] surrexit 4, 5, 7. — [30] gregique 4-7. — [31] venerat 4-7. [32] regressa 4-7.

Num. 11. — [1] Domini *add.* 2. — [2] (s. s.) beatum 8. — [3] operata 2-8. — [4] (p. s. s. V. o. e.) p. eum o. e. 3 ; o. e. p. eum 4-7. — [5] inserta 2, 6 ; ascriptæ 3 ; ascripta 8. — [6] superfluæ 3. — [7] hic 8 : autem *add.* 2. — [8] spectare 6-8. — [9] (s. e. c. p.) facta fuisse credere posset 2. — [10] autem 3. — [11] beatissimus 2. — [12] perfectus *add.* 3, 8. — [13] (J. C. D. n.) D. n. J. C. 3-8. — [14] Dominum 2, 8. — [15] *om.* 3-8. — [16] Chrismato 2-8. — [17] in honore sancti Petri apostoli 7. — [18] ibique 2 ; ibi 5, 7. — [19] (m. e.) per merita orationum ejus 2, per ejus merita 3-8. — [20] *ita prius, sed a corr. erasæ sunt primæ litteræ* or 1 ; *om.* 2 ; orantium 6 ; plurima sanitatesque ægrotantium (expetentium 8) diversæ 3-8. — [21] *om.* 2-8. — [22] usque in hodiernum diem *add.* 6.

A a [23] Domino [24], qui [25] vivit et regnat in [26] secula seculorum [27]. Amen [28].

Domino usque in hodiernum diem per Jesum Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti per cuncta secula seculorum. Amen. EX MSS.

ANNOTATA.

a *Hallucinari hic scriptorem Actorum ostendimus supra in Comment. præv., numm. 4, 6, 7.*

b *Id etiam verum esse nequit. Cfr. Comment. præv., num. 5.*

c *Hunc postea abbatem fuisse monasterii quod condiderit* Vigor *prope Baiocas in monte Phanno seu Chrismato, colligunt quidam ex epitaphio quod insculptum visebatur lapidi infixo parieti ecclesiæ prioratus S. Vigoris, circa medium seculum XVIII instauratæ, qui lapis in fine ejusdem seculi cum ipsa ecclesia interiit* (1). *Hoc epitaphium, admodum antiquis, ut ferunt, litteris exaratum, his verbis conceptum erat :* Hic jacet bonæ memoriæ Theudomiris Abbas (2).

B d *Seu Radererum, vulgo* Reviers *(dép. Calvados). Cfr. supra Comment. præv., num. 12 et 55.*

e *Cfr. Comment. præv., num. 12.*

f *Seu Cerisiacum, vulgo* Cerisy-l'Abbaye *vel* Cerisy-la-Forêt *(dép. Manche), fere medio spatio inter Baiocas et oppidum Sancti Laudi (Saint-Lô). Ecclesia olim abbatialis, nunc parochialis, ante paucos annos splendide restaurata est opera ven. viri Legallais, Cerisiacensis parochi. Et cfr. supra Comment. præv., num. 12.*

g *Crediderim hoc nomine designari vicum Ceusii sive Cheusii (vulgo* Cheux), *non procul a mari in parte septentrionali tractus Baiocensis situm. Cfr. Comment. præv., num. 56.*

h *Forte hic agnoscere licet viculum* Campeneille, *qui pars est Rogerivillæ (Rogerville, dép. Seine-Inférieure), septem kilometris ad orientem distans Harefloto (Harfleur)* (3). *Ad quam conjecturam adducimur tum ex similitudine nominis, tum quod proximus est hic viculus et sinui maris, quem auctor Vitæ nomine freti designat, et etiam (5 tantummodo kilometris distans) vico Saint-Vigor-d'Ymonville, qui videtur idem esse cum mox appellato* Chelydri fraude (4). *Utramque hanc opinionem jam proposuerunt Lambert* (5) *et J. Lair* (6).

C

i *Jam vulgo* Saint-Vigor-d'Ymonville : *quod conjicere licet tum ex nomine* S. Vigoris, *quo jam dudum insignitus est hic vicus, tum ex ejus situ non procul a sinu maris, cui ex altera parte adjacet Baiocensis regio. Id etiam sensit Cl. Lambert* (7).

k *A rege utique : nam eo tempore episcopi in Gallia nonnisi Francis regibus approbantibus, immo sæpius et designantibus, ordinari solebant* (8).

l *Quinam locus assignandus sit* Vigori *in serie episcoporum Baiocensium, in tanta confusione catalogorum pontificalium illius civitatis* (9) *omnino definiri non potest.*

m *Incolis hujus montis christianam fidem prædicasse et in eodem dedicasse oratorium legitur S. Reverendus seu Reverentius, unus e primis Baiocensium apostolis, quod his verbis indicat Vita hujus sancti non ita pridem edita a Cl. J. Lair :* E Erat quidem mons ibi, ab urbe miliario uno, qui vocatur Phas, ubi ipsum populum ad fidem Christi nullatenus converti potuit. Parvum ibi oratorium in honore sancti Johannis construxit et in pariete titulum nominis sui conscripsit (10). *Oratorium istud (quod a* S. Vigore *conditum ex traditione quadam populari indicat Trigan)* (11), *postea ipsius S. Reverendi nomine insignitum est et circa medium seculum XVIII eversum* (12). — *Mons Phanus seu Phaunus, secundum Faucon* (13) *idem significat quod* Mons Fani *idque nomen accepit a templo Beleni ibidem ædificato. Sed nullum attulit antiquum testimonium vel indicium probabile quibus hæc et alia his adjuncta de schola druidarum eo loco quondam florente probaret, præter verba quædam Ausonii de Phœbitio et Attio Patera* (14), *unde tantummodo concludere licet Phœbitium fuisse Baiocis sacerdotem idolorum, e druidarum genere, ut ferebant, ortum.*

n *Cl. J. Lair* (15) *hic memorari et applicari existimat legem Theodosii M., quæ in Codice Justiniani inscripta est* De veteribus templis (16), *his verbis* F

[23] (p. a.) fiunt præstante. — [24] nostro *add.* 3 : usque in hodiernum diem *add.* 6 ; *sequentia usque ad* amen *om.* 8, *et cfr. infra not.* 29. — [25] Deo Patri Spirituique (et Spiritui 3) sancto æqualis (coæqualis 6) *add.* 3-7. — [26] per cuncta 3-7. — [27] (s. s.) seculorum secula 4-7. — [28] Explicit vita sancti Vigoris confessoris *add.* 4. [29] *Post verba* præstantur a Domino *sequitur in* 2 : Sicut psalmographus quondam eximius narrans ubi ait : Pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus ; et iterum : Valde autem mihi honorificati sunt amici tui, Deus. Dignum namque est honorare servos Dei, quanto magis amicos Dei, de quibus alio loco dicitur : Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur. Honorare itaque debemus in hac carne martyres excipientes pro Christi nomine cicatrices. Veneremur viventes memoriam perhennitate virtutis ; honoremus per confessionem sanctos cineres, in cineribus semina æternitatis. Honorate corpus illud honeste quod Deum ostendit diligere, quod propter Deum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles quod venerantur demones, quod afflixerunt impii in supplicio, sed glorificant in sepulchro. Veneremur siquidem corpus illud venerabile mente devota quod Christus honorificat in gloria : cui est honor et imperium in secula seculorum. Amen. — *Legitur deinde narratio miraculi patrati circa aves (supra num. 10) ac denique sequens clausula* : De pluribus quoque pauca scripsimus quæ per servum suum, sanctum videlicet Vigorem, operatus est Dominus, ne fiant honerosa lectoribus. Sed supplices ejus sanctum interventum exoramus, ut a cunctis emundati reatibus, potiri possimus gaudium in cœlestibus, ipso Domino annuente qui regnat sine fine. Amen.

(1) (Trigan) *Hist. eccl. de la Normandie*, tom. I, p. 103 ; *Abrégé chronologique du monastère de S. Vigor*, (auctore Petro Francisco Boudier, ejus cœnobii monacho circa 1750), ms. cit. ap. Faucon. *Essai historique sur le Prieuré de Saint-Vigor-le-Grand*, p. 61. Cfr. ibid., p. 199. — (2) Trigan, Boudier, loc. cit. — (3) *Géographie du département de la Seine-Inférieure*, par J. Bunel et A. Tougard. *Arrondissement du Havre*, p. 308. — (4) Cfr. annot. seq.

(5) *Note sur des sépultures anciennes trouvées à Reviers* in *Mémoires de la Société des antiquaires de Normandie*, tom. XII, p. 440 — (6) *Bibl. de l'École des Chartes*, VI° serie, tom. IV (1868), p. 41, not. 2. — (7) Ubi supra. — (8) Cfr. G. Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, ed. II, tom. II, p. 393. Edg. Loening, *Geschichte des deutschen Kirchenrechts*, tom. II, p. 175 sqq. — (9) Cfr. J. Lair in *Bibl. de l'Éc. des Chartes*, VI° série, tom. IV (1868), p. 545 sqq. — (10) *Bibl. de l'Éc. des Chartes*, V° serie, tom. III (1862), p. 122. Cfr. ibid., p. 95-97. — (11) Trigan, tom. cit., p. 103. — (12) Ibid. — (13) Opusc. cit., p. 44 sqq. — (14) *Commem. Prof. Burdig.*, capp. 10, 4 (P. L., tom. XIX, pp. 856, 852) — (15) *Bibl. de l'Éc. des Chartes*, VI° serie, tom. IV (1868) p. 42. — (16) Lib. I, tit. XI, l. 6.

A *conceptam :* Omnia loca quæ fanis error veterum deputavit, nostræ rei jubemus sociari. *Huic opinioni calculum meum adjicere non ausim. Quam multa enim loca et ditiones tunc temporis in Gallia erant, quæ quia jamdudum possessoribus vacua erant, hoc uno titulo deputata fuerant publico fisco, quæque deinde a regibus Francis concessa sunt ecclesiis aut etiam fidelibus suis beneficiorum vel alio nomine. Præterea jure dubitari potest num satis fidendum sit auctoritate scriptoris hæc verba Childeberti referentis an vero ea ipse commentus sit.*

o *Secundum Robertum Cænalem* (1), *quatuor tempore quo scribebat, id est paulo post medium seculum XVII, extabant ecclesiæ a* S. Vigore *illo loco constructæ aut saltem earumdem vestigia.* Visitur, *ait,* quatuor templorum structura apud Montem Chrismatum a D. Vigore præsule eo loco compaginata : Panagion seu Omnium sanctorum, nunc divi Flocelli ; venerandæ Crucis alterum ; tertium D. Reverentio (2) ; quartum Mariæ Ægyptiacæ nomini ac numini addictum. — *Et cfr. Comment. præv., num. 53.*

p *Cfr. supra Comment. præv., num. 53.*

B

q *Id est monachorum. Cfr. infra Comment. de S. Florberto, num. 39-42.* D

r *Auctor legendæ de* S. Vigore *insertæ hodierno breviario Baiocensi, nonnullorum recentiorum opinionem secutus, Bertulphum hunc idololatram facit ex falsæ religionis suæ zelo* Vigori *obsistentem. Cujus rei nullum indicium reperire licet* (3).

s *Narratiuncula hæc, quæ in aliis non paucis Vitis Sanctorum ævi Merovingici occurrit, nimirum SS. Pharaildis virginis in Brabantia* (4), *Opportunæ abbatissæ Sagiensis in Gallia* (5), *Waldeberti abbatis Luxoviensis* (6), *Amalbergæ virginis in Belgio* (7), *Leudomiri episcopi Catalaunensis in Gallia* (8) *et virginum Anglarum Wereburgæ* (9) *ac Eanswidæ* (10), *probabiliter primævo hujus Vitæ textui interpolatam indicavimus* (11).

t *Hoc nomine, anseres (flandrico idiomate* ganzen) *silvestres designari non semel in Actis (ad Vitas modo citatas) indicatum est. Nomen jam Plinio notum* (12). *Cfr. Du Cange,* Glossar., *ad h. v.*

E

(1) *De re gallica*, lib. II, perioche 4. — (2) Cfr. supra annot. *m*. — (3) Videsis J. Lair, *Bibl. de l'Éc. des Chartes*, an 1868, p. 42-44. — (4) *Act. SS.*, tom. I Jan., p. 172, num. 13. — (5) Tom. III April., p. 67, col. 2 extr. — (6) Tom. I Maii, p. 278, num. 5. — (7) Tom. III Jul., p. 98, num. 31-32. — (8) Tom. I Oct., p. 336, num. 8. — (9) Tom. I Febr., p. 388, num. 10-11. — (10) Tom. VI Aug., p. 686, num. 8. — (11) Comment. præv., num. 3 (ubi deleatur velim pars posterior annotationis 2 : *Add...*). — (12) *Hist. Nat.*, lib. x, cap. 27.

DE SANCTO DONATO

C. D. S.

ABBATE IN HISPANIA.

POST MEDIUM SEC. VI.

Mentio S. Donati *in martyrologiis recentioribus.*

Joannes Tamayus in Martyrologio suo Hispano ad diem primam novembris coli indicat sanctum Donatum *eremitam, conditorem monasterii Servitani in diœcesi Xativensi, eaque ipsa die ad superos migrasse refert, sed non alia auctoritate nixus quam suppositi illius Chronici quod sub nomine Marii Maximi seculo XVI editum tot sphalmatum scriptoribus historiæ Hispanæ causa fuit, atque* C *ejusdem furfuris* Adversariorum *Juliano archipresbytero Toletano attributorum* (1). *Eumdem inter sanctos sui ordinis, sed nullo ejus cultui assignato die, recensuerunt Arnaldus Wion et Hugo Menardus* (2), *eumque Sancti titulo ornant passim alii recentiores non pauci* (3).

Notitia antiqua de eo et de ejus cultu.

2. *Genuinæ autem de* S. Donato *antiquæ notitiæ ad duo reducuntur testimonia, alterum coævum, suppar alterum. Posterius debetur S. Ildephonso episcopo Toletano qui in libro suo* de Viris illustribus, *paulo post medium seculum VII conscripto, cap. 4 hæc de* Donato *tradit :* Donatus et professione et opere monachus, cujusdam eremitæ fertur in Africa exstitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens atque ovilis dissipationem et gregis monachorum pericula pertimescens, ferme cum septuaginta monachis copiosisque librorum codicibus navali vehiculo in Hispaniam commeavit. Cui ab illustri religiosaque femina Minicea subsidiis ac rerum opibus ministratis, Sirvitanum monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ observantiæ usum et regulam dicitur adduxisse, tam vivens virtutum exemplis nobilis quam defunctus memoriæ claritate sublimis. Hic in præsenti luce subsistens, et in crypta sepulcri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis; unde et monumentum ejus honorabiliter colere perhibentur incolæ regionis (4). F

S. Donati ætas.

3. *Inde igitur quam antiquus sit cultus* S. Donati *colligimus. Quo autem tempore vixerit, distinctius tradit Joannes Biclarensis in Chronico suo ad annum III Leovigildi seu æræ christianæ 571 notans :* Donatus abbas monasterii Servitani (5) mirabilium operator clarus habetur (6). *Præterea sanctum nostrum ante annum 584 vita defunctum esse colligere licet ex eodem Joanne Biclarensi, ad annum XVI Leovigildi scribente :* Eutropius abbas monasterii Servitani discipulus sancti Donati clarus habetur (7).

Epitaphium apocryphum.

4. *Nihil præter hæc de* S. Donato *novimus. Neque enim satis certam fidem adhibere licet epitaphio illi prolixo quem ab Eutropio, ejus discipulo et successore, postea Valentino antistite, magistri sui tumulo inscriptum refert, ex codice manuscripto quem penes se esse testatur, fastidiosus ille apocryphorum documentorum non solum venditor, sed et fabricator Joannes Tamayus, his verbis conceptum :*

(1) *Mart. Hisp.*, tom. VI, p. 24. Cfr. J. Godoy Alcantara, *Historia critica de los falsos cronicones*, p. 198 sqq. — (2) Append. ad Martyrolog. O. S. B. — (3) Cfr. Tamayus, *Mart. Hisp.*, tom. VI, p. 22. — (4) P. L., tom. XCVI, p. 200. (5) Ap. Migne *Permitani*. — (6) P. L., tom. LXXII, p. 864. (7) Ibid., p. 867.

Clauditur

A Clauditur hic sanctus Donatus, quem Africa dignum
Obtulit ipsa patrem; quemque et Ibera tulit.
Isteque Facundi quondam præcepta magistri,
Præsulis et monachi, dulcia sæpe bibit.
Gentibus ast prorsus barbaricis Africa tota
Scatens, Hispanos protinus ipse fovet.
Septuaginta sibi conjunxit divus in oris
Adversis monachos, quos vehit unda maris
Sumptibus en Minicæ construxit nobile seclis
Cœnobium servis, quod fuit urna, Dei.
Hinc et Servitanum accepit tempore nomen;
Præsidium plebis, singulis unus honor
Obiit excelsus meritis, qum magnus et una
Prodigus vivens, et quoque morte clarus
Omnibus una salus fuit, et fuit omnibus unus
Præceptor legis, præsidiumque simul.
Hoc posuit carmen Eutropius ultro magistro
Cœlicolo, cujus occupat ipse locum (1).

Monasterium Servitanum

5. *Carmen illud facile conjeceris ex Ildephonsi elogio desumptum, cui nihil aliud circa* S. Donati *historiam adjungit nisi quod eum discipulum facit* B *Facundi monachi, postea præsulis, Hermianensis utique, libris scriptis* pro defensione trium capitulorum *præcipue celebris. Idem illud qualecumque documentum tradit nomen* Servitani, *quod legitur apud Biclarensem* (2) *et apud Isidorum Hispalensem* (3) *adhæsisse monasterio a* S. Donato *condito, quod* servis Dei *ex Africa in Hispaniam confugientibus asylum præbuit. Alii vero nomen illud corruptum esse opinantur a* Setabino, *id est juxta* Setabim *civitatem, (postea* Xativa *seu* Jativa *nunc vero* San Felice *nuncupatam), vel saltem in diœcesi Setabitana constituto.*

de monasterio antiquo monasterio Sancti Martini

6. *Neque enim de ipso situ monasterii a* Donato *conditi satis convenit, plerisque scriptoribus illud omnino Setabi oppido contiguum existimantibus*(4), *nonnullis autem idem judicantibus cum monasterio S. Martini de quo sermo est apud Gregorium Turonensem, lib.* de Gloria Confessorum *cap. 12, et hoc ipsum collocatum fuisse in tractu Dianensi (hodie* Denia), *juxta mare, in promontorio quod olim Ferraria, nunc autem* Cabo de San Martin *appellatur. Cujus posterioris opinionis quo melius appareat fundamentum, recolenda sunt verba Gregorii loco citato.* In Hispaniis autem *(ita Turonensis)* nuper factum cognovi. Cum Leuvieldus rex C contra filium suum ambularet, atque exercitus ejus, ut assolet, graviter loca sancta concuteret, monasterium erat Sancti Martini inter Saguntum atque Carthaginem Spartariam *(seu Novam, hodie Carthagena)*. Audientes autem monachi, quod hic exercitus ad locum illum deberet accedere, fugam ineunt, et se, relicto abbate sene, in insulam maris abscondunt. Advenientibus autem Gothis ac diripientibus res monasterii, quæ sine custode remanserant, abbatem senio incurvatum, sed sanctitate erectum offendunt. Extractoque unus gladio quasi amputaturus cervicem ejus, resupinus ruit, ac spiritum exhalavit. Reliqui vero hæc videntes, timore perterriti fugerunt. Quod cum regi nuntiatum fuisset, cum testificatione præcepit omnia quæ ablata fuerant monasterio restaurari (5).

negat Florezius non satis

7. *Inde igitur satis unanimiter colligunt scriptores Hispani monasterium hoc situm fuisse in promontorio* S. Martini, *quod et nomen ejus retinet, et facile inde monachi in insulam maris confugere potuerunt, et tandem æquali spatio distat Sagunto et Carthagine Nova: unde, ut et id obiter notemus cum Florez* (6), *modeste reprehendendus videtur Mabillonius, qui* (7) *illud* Sagunthense *vocat, quum non minori jure appellari potuisset* Carthaginense. *Verum, ut supra monuimus, non eadem consensio adest quoad alteram partem ejusdem opinionis, quæ monasterium S. Martini idem facit cum Servitano. Quam Florez* (8), *post alios plurimos, inde satis refutari arbitratur quod, secundum narrationem Gregorii Turonensis, is qui solus in eo monasterio relictus fuerat, ejusdem nempe abbas, quo tempore Leovigildus rex Visigothorum bellum contra Hermenegildum filium suum movit,* senio incurvatus *erat, ex Joanne vero Biclarensi* (9), *certissimo teste, eodem tempore Servitani monasterii abbas erat Eutropius* S. Donati *discipulus, qui postea episcopus Valentinensis factus est et scriptis claruit* (10), *nec proinde anno 583 vel 584, quo bellum inter Leovigildum et Hermenegildum reges gestum est, senio incurvatus dici potuit. Attamen, ut verum fatear, nullatenus mihi videtur cogere* E *argumentum. Verba enim de Eutropio,* Eutropius abbas monasterii Servitani, discipulus sancti Donati, clarus habetur, *leguntur apud Biclarensem ad annum XVI Leovigildi seu Christi 584 post narratum exitum belli, cujus exordium idem refert ad annum præcedentem. Admodum itaque probabiliter supponere licet elogium Eutropii Chronico insertum fuisse ad eum annum quo præfectus est monasterio, quum exordio anni superioris, id est 583, eidem adhuc præfuisset* Donatus, *utique tunc morti proximus.*

primo argumento

alia autem refutata traditione quo [illegible]

8. *Hoc autem præjudicio sublato, jam ulterius haud improbabile videri potest monasterium illud S. Martini, in eo Hispaniæ littore situm quo facile appellere potuerunt monachi ex Africa transvecti, quodque anno 583 a barbaris direptum est, idem fuisse cum cœnobio per* S. Donatum *condito circa annum 570* (11), *si quidem credere fas sit traditioni, quam refert Ildephonsus Toletanus* (12), *asserenti a* Donato *primum* in Hispaniam monasticæ observantiæ usum et regulam *introducta fuisse. At vero huic traditioni occurrit Mabillonius* (13) *argumentis validissimis:* Verum, *inquiens*, longe ante id tempus monasticum institutum in Hispaniam fuerat F propagatum, probante Siricii papæ epistola ad Himmericum Tarraconensem antistitem, qui varia de monachis ac sanctimonialibus dubia Damaso Siricii decessori proposuerat. Idipsum adstruunt canones conciliorum Tarraconensis, Ilerdensis et Barcinonensis, editi ante medium sæculum sextum; immo Cæsaraugustani canon sextus, convocati sæculo quarto contra Priscillianistas, quæ prima est monachorum mentio apud Hispanos. Justus, Urgellensis sequenti sæculo episcopus, in commentario super Cantica canticorum, per vineas florentes et odoriferas ait designari CONGREGATIONES CLERICORUM, MONACHORUM ET VIRGINUM, quæ IN ECCLESIA PROFICIUNT, ET PER BONAM FAMAM ET CONVERSATIONEM INNOTUERUNT. Quod tamen de Gallia Narbonensi Gotthis tum subjecta, immo et de aliis extra Hispanias regionibus intelligi potest.

(1) *Mart. Hisp.*, tom. VI, p. 23. — (2) Loc. cit. supra, num. 3. — (3) *De vir. illustr.*, cap. 45 (P. L., tom. LXXXIII, p. 1106). — (4) Cfr. Florez, *España Sagrada*, tom. VIII, p. 57. (5) P. L., tom. LXXI, p. 837. (6) *Esp. Sagr.*, tom. VIII, p. 58. — (7) *Annal. O. S. B.*, tom. I, lib. III, n. 35. — (8) Tom. cit., p. 57-59. (9) Cit. supra, num. 3. (10) Isid. Hispal., *De vir. illustr.*, cap. 45 (P. L., tom. LXXXIII, p. 1106). (11) Joann. Biclar., cit. supra, num. 3. — (12) Cit. supra, num. 2. — (13) *Annal. Ord. S. B.*, lib. III, n. 27.

9. Johannes

monasticam vitam a Donato primum

9. Johannes Mariana (1) præmissum Hildefonsi locum, ubi Donatus PRIOR MONASTICÆ OBSERVANTIÆ USUM ET REGULAM in Hispaniam intulisse perhibetur, sic interpretatur, quasi monasticam vivendi rationem certis legibus institutisque temperatam invexerit primus, cum monachi in illis partibus antea aut nulla votorum religione adstricti essent aut dissipati per silvas vitam agerent solitariam. Verum ex Hispanicis illorum temporum conciliis oppositum omnino evincitur. Tarraconense anno istius sæculi sexto decimo monachorum cœtum, abbatesque memorat, ubi statuit canone I ut monachus, qui absque teste ad mulieres etiam consanguineas accesserit, IN CELLA MONASTERII reclusus pœnitentiæ lamentis incumbat, ubi singulari afflictione, panis et aquæ victum EX ABBATIS ORDINATIONE percipiat (2). Et canone undecimo, UT MONACHI A MONASTERIO FORAS EGREDIENTES, ministerium ecclesiasticum temere non usurpent, NISI FORTE CUM ABBATIS IMPERIO (3). Ad hæc in Ilerdensi anni vicesimi quarti canone tertio : ut monachi, quos episcopus probaverit in clericatus officio, CUM ABBATIS VOLUNTATE ordinentur : et quæ MONASTERIIS
B
offeruntur, ab episcopis non contingantur (4). Erant ergo tunc temporis abbates monachorum, erant et monasteria in Hispaniis ante Donatum, qui forte quod severiores monachis præscripsit leges, PRIOR MONASTICÆ OBSERVANTIÆ usum et regulam induxisse dicitur ab Hildephonso. Certe Eutropius, ejus discipulus et in Servitani monasterii successor, de nimia rigiditate accusatus est.

introductam esse in Hispaniam.

10. *Præterea, secundum eumdem Mabillonium* (5), Donato apud Hispanos re monastica prævisse videtur Victorianus abbas Asanensis, qui teste Fortunato (6), PLURIMA PER PATRIAM MONACHORUM EXAMINA FUDIT, suumque ipsius Asanense monasterium BIS SENIS LUSTRIS, hoc est sexaginta annis, rexit. Asana seu Asanio vicus est apud Celtiberos seu Aragones, haud procul ab urbe Osca *, ad fluvium Cingam, qui per montium fauces rapido impetu decurrens, in Iberum tandem influit. Primum hujus loci abbatem fuisse Victorianum nullus dubito, quantumvis reclament recentiores Hispanici scriptores, qui hujus monasterii auctorem putant Gesalaicum Gotthorum regem ad annum quingentesimum sextum, sane parum verisimili argumento, regi ariano venisse in mentem
C
ut monasterium alienæ religionis construeret. Sed etsi de tempore conditi cœnobii conveniamus, Victorianum ejus primum rectorem fuisse nihil obstat : cum annis sexaginta ei præfuerit, non diu post annum ejusdem sæculi sexagesimum superstes, siquidem mortuus erat tum cum Venantius Fortunatus (7) ejus epitaphium scripsit sub hoc titulo in sinceris ac pervetustis codicibus : EPITAPHIUM VICTORIANI ABBATIS DE MONASTERIO ASANÆ : ubi in editis mendosissime legitur, MONASTERII AGAUNENSIS. At in veterrimo exemplari Corbeiensi sic titulus habet : EPITAPHIUM DOMNI VICTORIANI PRIMI ABBATIS DE MONASTERIO ASANI IN SPANIA. Quo ex titulo confutantur et qui eum Asanensis monasterii abbatem primum et qui Hispanum fuisse negant. *Refert præterea Antonius Yepes in suo Chronico Generali O. S. B., vivente adhuc S. Benedicto condita fuisse ab ejus discipulis in Hispania monasteria S. Petri Caradignense* (8), *itemque S. Turribii de Lierana* (9) *et S. Claudii Legionense* (10), *in Lusitania vero Lorbanense* (11); *sed hæc omnia nonnisi incertis nituntur traditionibus et merito a Mabillonio neglecta sunt.*

* Huesca

D

non probata validis rationibus, res adhuc incerta

11. *Ex his igitur non parum detrahitur auctoritati traditionis ab Ildephonso relatæ et probabilitati positivæ eorum sententiæ qui monasterium S. Martini a Turonensi memoratum Servitanum fuisse existimant. Ceterum, ut recte advertit Florez* (12), *neque rationes positivæ afferuntur pro altera plurimorum opinione, qui cœnobium a* S. Donato *conditum Setabi seu Xativæ oppido adjacuisse putarunt : ut proinde res omnino in incerto relinquenda sit.*
E

Certo alicui Ordini adscribendus non est Donatus

12. *Neque immorandum hoc loco videtur in discutienda alia quæstione inter scriptores diversorum Ordinum agitata, cuinam nempe religiosi instituti generi adscribendus sit* Donatus, *quem et Benedictini et Canonici Regulares et Eremitæ Augustiniani sibi quique vindicant. Quorum primi nullam aliam rationem pro sententia sua afferunt nisi quod eo tempore, extremo scilicet seculo sexto, monachi omnes Occidentales Benedictinam regulam profiterentur* (13). *Eremitæ Augustiniani autem producunt testimonium apocryphum Pseudo-Maximi, ubi expressis verbis Eremitarum regulam suis monachis dedisse asseritur* (14). *Quod si refutaverint, satis se fecisse sibi videntur Canonici ut* Donatus *ex Africa veniens regulam sancti Augustini secundum ipsorum constitutiones professus esse censeatur* (15). *Nobis profecto nemo succenseat, si certiora ad rem definiendam argumenta postulaverimus* (16).

Error Auberti Miræi de scriptore regulæ ad virgines

13. *Ultimo loco emendandus occurrit incredibilis error Auberti Miræi, qui in sua* Bibliotheca ecclesiastica (17) *ad Ildephonsi Toletani cap. 4, ubi notitia de sancto nostro traditur, hujusmodi scholion apposuit :* Donatus scripsit Regulam ad virgines, quam ex vetusto codice suo descriptam canonici regulares monasterii corporis Christi Coloniæ ad me transmiserunt. Ejus hoc est initium : Sanctis a me plurimum venerandis Christi virginibus Guatstrudæ omnique suæ congregationi in cœnobio a famula Dei Flavia constructo, Donatus. *Ubi scilicet* Donatum *Afrum confundit Miræus cum Donato episcopo Vesuntionensi, cui ea regula ad virgines Jussanenses* (18) *debetur.*

(1) Lib V *de reb. Hisp.* cap. 11. — (2) Mansi, *Conc.*, tom. VI, p. 541. — (3) Ibid., p. 543 — (4) Ibid., p. 612. — (5) *Annal.*, lib. III, n. 28. — (6) *Miscellan* lib. IV, cap. 11 (P. L., tom. LXXXVIII, p. 163) — (7) Ibid. — (8) *Coronica general*, tom. I, fol. 87. — (9) Ibid., fol. 95. — (10) Ibid., fol. 175. — (11) Ibid., fol. 98 — (12) *Esp Sagr.*, tom. VIII, p. 57, num. 58. — (13) Ant de Yepes *Coronica general*, tom. I, fol. 371. — (14) Thom. de Herrera, *Alphabet. Augustinian.*, p. 188. — (15) Gab. Pennottus, *Clericorum Canonicorum historia tripartita*, lib. I, cap. 53, n. 3, et cap. 56, n. 4 — (16) Cfr. præterea infra Comment. de S. Florberto, num. 45-47. — (17) Tom. I, p. 95. — (18) Ed P. L., tom. LXXXVII, p. 273.

DE

A D

DE SANCTO MASONA

EPISCOPO EMERITENSI IN HISPANIA

ET DE SS. PAULO ET FIDELI EJUS DECESSORIBUS

ATQUE INNOCENTIO ET RENOVATO SUCCESSORIBUS

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. D. S.

§ I. De cultu SS. Masonæ, Pauli, etc., et de editionibus libelli anonymi de eorumdem vitis.

[illegible] S. Masona in nullo veteri martyrologio laudatus.

Diu, fateor, multumque hæsi num hoc loco *Acta* S. Masonæ *(alias* Mausonæ, *etc.)* (1) *tradenda essent an relegandum ejus nomen inter prætermissos. Neque enim sive in Martyrologio Romano sive in quolibet veterum martyrologiorum ulla ejus occurrit mentio, nec aliam cur eum hac die laudarit rationem affert in Martyrologio Hispanico famosus ille apocryphorum conditor Joannes Tamayus de Salazar nisi quod die kalendarum novembrium obiisse* Masona *legitur in Chronico M. Maximi, supposititio scilicet et nullius apud eruditos auctoritatis. Accedit quod quum diligenter a doctis viris, quibus amicis in Hispania utimur, de cultu* S. Masonæ *inquisiverimus et per eos etiam maxime spectabiles et suarum traditionum bene gnari Emeritenses sacerdotes de hac re interrogati fuerint, ex eorum responsis omnino jam certiores facti sumus non solum nostris diebus nullo ecclesiastico cultu honorari* Masonam, *sed nec ullum hujusmodi cultus exstare vestigium vel memoriam.*

mox tamen post suum obitum cum utroque prædecessore et successore devotione populari celebratus,

2. *Nihilominus tamen ex Actis coævis, quæ inferius edituri sumus, satis manifeste patet paulo post mortem* S. Masonæ *celebrem fuisse Emeritæ ejus cultum. Leguntur hæc Acta in libro mox citando* De vitis sanctorum Patrum Emeritensium; *ubi post narratam historiam episcoporum Emeritensium qui sibi ex ordine in hac sede successerunt seculo sexto et ineunte septimo, inter quos tertius est* C Masona, *suam narrationem concludit scriptor his verbis :* Horum igitur supradictorum sanctorum corpora in una eademque cellula haud procul ab altario sanctissimæ virginis Eulaliæ honorifice tumulata quiescunt. Ad quorum denique veneranda sepulcra tantam Christus quotidie copiosæ pietatis confert gratiam ut quacumque fuerit quispiam ægritudine convexatus, quocumque etiam fuerit languore afflictus, statim ut divinum numen illic toto corde depoposcerit, omnes a se morbos discussos omnesque maculas pulsas divinitus sentiens, sanus hilarisque ad cupitam per Dei gratiam pervenit sanitatem (2). *En habes concursum populi ad sepulcrum et famam miraculorum, quod utrumque validum ecclesiastici cultus indicium esse videtur, ubi de antiquis temporibus agitur.*

simul cum S. Damaso colebatur olim

3. *Quum itaque ex traditione majorum non prætermittendi sint in Actis nostris sancti qui antiquitus publico cultu in aliqua ecclesia gavisi sunt, etsi is cultus usque ad dies nostros non perseveraverit, jam apparet ratio cur nec* S. Masona *et uterque ejus decessor, cum utroque item successore, a nobis prætermittantur. Ceterum et his sanctis facile accidere potuit quod et aliis quibusdam qui primis medii ævi seculis in Hispania floruerunt, quorum scilicet* E *cultus, everso a Mauris in ea regione imperio Wisigothico, ita obliteratus fuit ut omnino exciderit e memoria hominum. Hujus generis citari possunt sancti Cordubenses Alvarus et Sperandeus, quorum nomina jam constat olim calendario ecclesiastico inserta fuisse, prioris quidem die 7 novembris, alterius vero die 7 maii* (3), *postea vero exciderunt ita ut nulla eorum cultus superesset memoria. Neque, quod ad* Masonam *spectat, ad solas conjecturas rejicimur. Etenim, quod jam monuit Franciscus Perezius Bayerius* (4), *in codice bibliothecæ Escurialensis Matriti, qui exaratus est sub fine seculi XII vel exordio sequentis, servatur vetustum breviarium ubi indicatur* S. Masonæ *festum celebrari simul cum Damasi, et utrique communis traditur oratio. Rem denuo accurate recognovit, nobis rogantibus, doctissimus Aurelianus Fernandez Guerra, docuitque nos omnia quæ in Bayeri adnotatione leguntur rerum veritati consonare (nisi quod levi errore nota codicis indicatur* Plut. III, litt. L, n. 4, *ubi scribendum erat* III. L. 3). *In eo codice igitur, post festa S. Leocadiæ (d. 9 decembris) et S. Eulaliæ (d. 10 decembris) ac S. Pauli martyris annuntiatur* Sanctorum Damaso *(sic)* et Masone, *ac subjicitur hæc oratio:* Misericordiam tuam, Domine, nobis, quæsumus, intervenientibus sanctis confessoribus atque pontificibus tuis Damaso et MASONA clementer impende, et nobis peccatoribus ipsorum propiciare suffragiis. F

die 11 decembris.

4. *Quidni igitur, inquies, ad diem 11 decembris Acta* S. Masonæ *remittis ? Fateor ex citato documento jam certum argumentum præberi ut sancto nostro dies ille attribuatur. Attamen, quum præter Joannem Tamayum eidem diem 1 novembris assignet Castellanus in suo Martyrologio Universali (nulla utique alia, ut videtur, nisi ejusdem Tamayi auctoritate nixus), contra vero præterquam in breviario illo ms. nusquam notetur ad diem 11 decembris ; facilem, credo, excusationem apud eruditos habebimus si tractationem nostram de* S. Masona *ejusque prædecessoribus et successoribus non ad immensum illud temporis intervallum rejecerimus, eo magis quod hac occasione diu sane desideratam*

(1) Cfr. infra Annot. *a.* ad cap. IX. — (2) *De Vit. PP. Emerit.*, n. 51. — (3) Simonet, *Santoral hispano-mozarabe sacado del calendario astronomico que dio a luz en 961 Recemundo obispo de Iliberis*, in periodico Matritensi *La Ciudad de Dios*, tom. V, 1871, pp. 198, 207. Cfr. Nicolaus Antonius, *Bibl. Hisp. Vet.*, tom. I, pp. 475, 467. — (4) *Bibl. Hisp.*, tom. cit., p. 351, not. 1.

editionem

AUCTORE C. D. S.

editionem accuratiorem proferre licebit documenti illius quod merito inter præcipuos fontes historiæ Hispaniæ ecclesiasticæ in maximo pretio habetur, librum dico De vitis et meritis sanctorum Patrum Emeritensium, *de quo jam distinctius agendum.*

Librum de Vitis PP. Emeritensium primum ediderunt Barn. Morenus et Th. Tamayus.

5. *Librum hunc primus vulgavit Barnabas Moreno de Vargas, Emeritensis urbis decurio (qui ejusdem urbis quoque historiam conscripsit), Matriti anno 1633, ex codice quem Emeritensi civitati donaverat Dux Complutensis Ferdinandus Henriquez de Ribera* (1): *qui codex quam antiquus fuerit ignoramus; editio autem ipsa innumeris scatet mendis. Deinde secundo, sed Moreni editionis inscius, Thomas Tamayus de Vargas Antverpiæ, apud Joannem Meursium, anno 1638, ex codicibus octo, quos his verbis recenset :* 1. Ex ecclesiæ Toletanæ bibliotheca litteris gothicis exaratum. 2. Gothicum ex bibl. regia Hieronymiana apud Scoriacum. Existimo olim fuisse ex Carazedano S. Valerii monasterio. Plura hic sunt Pauli *(hoc nomine scilicet auctorem opusculi designare solent)* (2) exemplaria latinis litteris exscripta, quæ non otii nostri fuit illa omnia conferre. 3. Ex bibl. illustr. D. Joannis Bertrami a Guevara archiep. Compostellani...Latinis litteris transcriptum a viro docto ut apparebat, ipso in limine indicabatur. 4. Etiam latinis litteris scriptum ex bibl. viri nobilis D. Joan. de Fonseca et Figueroa...; in seren. Ferdinandi Hisp. Infantis, cardinalis Toletani, bibliothecam postea translatum. Quod quidem ex Bertramiano, cum iisdem mendis scateret, transcriptum crediderim. 5. Etiam latinum, ab Alvaro Gomecio a Castro Eulaliensi viro cl. Franciscus Pisa Toletanus Th. D... habuit. 6. Latinum, Antonii Covarruviæ, regii consiliarii,... omnium emendatissimum. 7. Gothicum, manu illust. Garsiæ Loaisa archiep. Toletani in aliquot locis interpolatum. 8. Gothicum aliud, quo usus fuit magnum Hispaniæ decus, Joan. Mariana S. J.... Habent hodie illius socii, apud quos Toleti tumulatus. *Horum codicum ætatem nullo nobis indicio Tamayus prodidit neque ullas singulorum varietates distinxit, quamquam ipsum textum ex iis codicibus concinnatum perpetua annotatione illustrare conatus est. Editionem Thomæ Tamayi assumpsit cardinalis de Aguirre in tomo II Conciliorum Hispaniæ, Joannes Tamayus in suo Martyrologio Hispanico ad diem 1 novembris (aliqua tamen ex apocryphis in annotationibus Thomæ citata adjungens quasi ipsius libri pars essent), ac demum nostris diebus Migne in sua Patrologia Latina* (3). *Ex eadem editione majores nostri excerpserunt Acta S. Nuncti (22 oct.), S. Fidelis (7 febr.) et S. Renovati (9 mart.).*

tertio Franciscus Bivarius,

6. *Tertiam editionem instituit anno 1651, et ipse utriusque præcedentis editionis plane ignarus, Franciscus Bivarius ex codice sui monasterii Nucalensis, quem antiquitate amplius quadringentorum annorum ac proinde seculo XIII exaratum existimabat. Desiderabatur autem in eo codice et inde desideratur in editione Bivariana prior opusculi pars, quæ in aliis editionibus cum præfatione sua præfigitur historiæ quinque episcoporum Emeritensium. Porro advertendum est distinctionem et titulos capitum apud Morenum et Tamayum non quidem ab editoribus suppleta esse, attamen non reperiri in vetustioribus codicibus. Quod distincte indicavit Thomas Tamayus in annotatione ad totius libelli præfationem, subjungens in duobus eorum quæ habuit exemplaribus recenti manu exaratis hæc adjecta esse initio :* In Pauli Emeritensis lib. de Vita et miraculis PP. Emer. index capitum. Nos enim partiti sumus in capita distinctionis causa.

quarto Henricus Florez

7. *Quartam denique editionem debemus Henrico Florez* (4), *qui tamen illam non ex mss. codicibus, sed ex tribus prioribus editionibus invicem collatis adornavit, ita ut quæ sibi videbantur præstantiores lectiones textui insereret, varietates tamen in annotationibus ad singulas paginas subjectis indicaret. Nonnulla præterea emendare potuit ex aliquo codice bibliothecæ regiæ Matritensis, qui quidem nihil aliud continebat præter præfationem et narrationem primi miraculi ac proinde nonnisi exiguam totius opusculi partem* (5).

Nostra ejusdem opusculi editio

8. *Nulla itaque pretiosi libelli editio hactenus prodiit ex aliquo certo codice notæ antiquitatis, neque nostris diebus doctissimus scriptor R. P. Pius Gams, O. S. B., in Hispania diligenter codices quibus contineretur inquirens, alios reperit præter recentioris ævi apographa quinque vel sex* (6). *Illam lacunam nobis supplere jam licet, postquam accepimus descriptionem accuratissimam codicis olim cœnobii S. Æmiliani, nunc in bibliotheca Academiæ regiæ rerum historicarum Matriti repositi sub numero F. 177, charactere Wisigothico exarati seculo decimo. Egregii hujus exemplaris apographum diligentissime a se exscriptum nobis transmisit vir in rerum Hispanicarum studio versatissimus nostrique amicissimus et de nostro opere non semel optime meritus, R. P. Julius Tailhan, e Societate Jesu, cujus proinde nomen huic editioni inscribere æquitas omnino postulat. In qua adornanda quas regulas secuti simus, exponemus infra* (7). *Totum opusculum in duas partes ipse scriptor distribuisse videri potest, non quidem titulos, sed singulis partibus singulas præfationes præponendo* (8). *Quarum partium posterior quidem sola Vitas sanctorum pontificum continet, prior autem quædam prodigia intercessione, ut censet auctor, sanctæ Eulaliæ impetrata. Hanc tamen ipsam prætermittendam non duximus, tum ne scriptio minus integra exhiberetur, tum præcipue quod nonnulla continet quæ ad quæstiones de persona auctoris ejusque ætate et alias quasdam solvendas maxime juvant.*

§ II. De scriptore libelli de vitis PP. Emeritensium.

Scriptoris nomen incertum; Romano-Hispanus fuit et clericus ecclesiæ S. Eulaliæ

Jam quod ad libelli auctorem spectat, hunc Pauli diaconi Emeritensis *nomine unanimi consensu insigniunt editores omnes supra indicati. Quod ex quibusnam codicibus hauserint (aliud autem argumentum proferunt nullum) non indicarunt. Certe nomen illud in codice S. Æmiliani non legitur, neque etiam in epistola Alphonsi III regis Legionensis (866-910) ad clerum et populum Turonensem, ubi :* Nos quoque, *ait,* multorum virorum illustrium vitam, virtutem et mirabilia, utpote Emeritensium, evidenter ac sapienter conscripta habemus (9) : *nec proinde nobis visum est libello inscribendum.*

(1) Ibid., p. 373. Florez, *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 331, n. 32. — (2) Cfr. infra, num. 9. — (3) Tom. LXXX, p. 113 sqq. — (4) *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 335 sqq. — (5) Cfr. ibid., p. 333-334, n. 40. — (6) *Kirchengeschichte von Spanien*, tom. II, part. II, p. 115. — (7) Annot. in capite libelli. — (8) Cfr. infra, num. 12. — (9) *Bibl. Cluniac.*, Andr. Quercetani not., p. 51.

A inscribendum. Scriptorem nostrum ortu fuisse Romano-Hispanum conjicere licet ex exordio Vitæ Masonæ (1), ubi non sine aliqua specie contemptus dicitur sanctus episcopus fuisse genere QUIDEM Gothus, SED mente promptissima erga Dominum perquam devotus. Certius est eum fuisse clericum Emeritanæ basilicæ S. Eulaliæ: nam et Levitam se ipse nominat (2), et (3) S. Eulaliam Dominam suam appellat, ac præterea perspicue significat (4) se in eadem domo commorari cum puero illo Augusto de quo in primo miraculo agitur, in domo scilicet seu claustro egregiæ virginis Eulaliæ (5) et ibidem, id est in ecclesia adjacente, divinis officiis vacare (6). Levitæ autem nomine diaconum intelligi satis probabile est, non tamen plane indubium. Quod vero censet Moreno, auctorem nostrum fuisse archidiaconum basilicæ S. Eulaliæ, id collegit tantum ex his verbis: Quamobrem ego indignus et omnium peccatorum primus levita Christi (7), illam vocem scilicet primus non cum præcedente peccatorum, sed cum sequente levita conjungens, adeo ut secundum hanc interpretationem, auctor se non peccatorum primum, sed primum levitam seu B archidiaconum ecclesiæ S. Eulaliæ professus esset. Verum, ut recte advertit Florez (8), ipse huic suæ opinioni contradixit Moreno in editione sua, comma post primus et ante levita, non autem post peccatorum inserendo, quod recte ab eo factum satis liquet. Neque immorandum censeo in refutanda opinione Mabillonii existimantis ecclesiam S. Eulaliæ fuisse monasterium et scriptorem nostrum monachum Benedictinum: id enim satis præstitit collega noster recens ad superos vocatus, Benjaminus Bossue (9). Sed prætermittere non possum conjecturam quam mihi suggessit, si bene memini, laudatus P. Julius Tailhan, scriptori nostro ideo Pauli nomen attributum fuisse a nonnullo recentiore quod et in præfatione totius libelli eum Gregorii M. laudatorem cerneret, et levitam, id est, ut interpretabatur, diaconum legeret, aliunde vero notus est aliquis Paulus diaconus Vitæ Gregorii M. scriptor (10).

Quod de ætate ejus opinati sunt Th. Tamayus et Florezius, non videtur satis demonstratum

10. Sicut nomen, ita et ætatem suam distincte non indicarit auctor. Thomas Tamayus tamen (11) et Henricus Florez (12) eum scripsisse putant Emeritensi cathedræ præsidente Stephano I, id est ante annum 638 (13), hoc solo argumento ducti quod ultimus in libello nostro episcoporum Emeritensium nominatur Renovatus, Stephani I decessor: quod tamen argumentum satis mihi videtur refellisse Nicolaus Antonius (14), dum observat propositum fuisse auctori, non omnium episcoporum Emeritensium describere vitas, sed eorum solummodo qui miraculis claruerunt, quem scopum in præfatione utraque, ad priorem et ad alteram partem, non obscure significat. Ex altera vero parte cum Florezio sentire cogor contradicente (15) ipsi Antonio, dum is (16) sequiorem forte multo ætatem indigitari putat ubi auctor, loquens de iis quæ Leovigildo rege gesta sunt, hæc ante multa jam curricula annorum contigisse refert (17). Nam multis illis curriculis annorum amplius quinquaginta annorum spatium intelligi non oportere, ex aliis ejusdem opusculi locis satis constat. Etenim et Paulum episcopum Emeritensem, quem natione Græcum, arte medicum, de Orientis partibus in Emeritensem urbem, bene adultum utique, advenisse scribit auctor, et multo tempore ibidem sanctitate emicuisse ante episcopatum suum (18); deinde eumdem Paulum plurimos per annos episcopali officio functum jam fuisse ubi Emeritam venerunt negotiatores Græci, comitante eos puero nomine Fideli (19), quem sanctus episcopus agnovit filium esse sororis suæ, secumque retinuit, clero suo adjunxit et successorem proximum habuit, postquam pluribus annis in clero Deo irreprehensibiliter deservierat (20). Renovatus etiam per plurimos annos rexisse ecclesiam Emeritensem dicitur (21), qui tamen nisi Innocentii decessoris ejus episcopatum admodum brevem supponamus (22), non amplius sexdecim annos illi ecclesiæ præfuit. Ex his itaque locis jure colligitur multa curricula annorum apud auctorem nostrum non adeo diuturnum temporis intervallum necessario supponere.

AUCTOR C. D. S

ex eorum argumentis;

11. Validior sane videri potest confirmatio quam pro sua opinione urget Florez (23) ex exordio capitis secundi, quod in hactenus vulgatis editionibus conceptum est his verbis: Fuerunt PLERIQUE idonei viri ante NON satis plurimos annos clementia E divina in provincia Lusitaniæ, qui FERUNT gestum Salvatoris nostri miraculum, cum in monasterio cui Cauliana vocabulum est, quod Emerita urbe haud procul situm ferme millibus octo distat, reverendissimus vir piæ memoriæ RENOVATUS ABBAS præesset, postque etiam Emeritensi urbi pontifex extitit mirificus... (24). Quo loco illud præsens tempus ferunt ostendit tunc quum scriberet levita noster, adhuc superstites fuisse multos qui rei relatæ interfuerant aut saltem monachum de quo agitur noverant, adulta utique ipsi ætate, idque eo tempore quo Renovatus nondum Emeritensi ecclesiæ præerat: qui quum certe ante annum 633 vita decesserit (25), postquam per plurimos annos irreprehensibiliter rexisset ecclesiam (26), circa annum 615 pontificales infulas accepisse censendus est. Contigit igitur relatum prodigium ineunte seculo VII, quumque ante non satis plurimos annos contigisse narretur, ejusque testes plerique seu multi noti fuerint scriptori, legitime sibi concludere videtur Florez eum sub Stephano I, Renovati successore, libello suo concinnando operam dedisse. Verum huic argumento opponitur quod in codice S. Æmiliani exordio citati capitis F non legitur ante NON satis plurimos annos, sed ante NOS satis plurimos annos, quod sensum omnino contrarium reddit, eamque lectionem per se probabiliorem videri ex particula satis quæ voci plurimos præposita legitur, haud ineleganter, si vox immediate præcedens legatur nos, insulse omnino, si non. Præterea non video cur illud præsens ferunt necessario interpretandum sit significare testes, ut vocant, de visu: potuerunt scilicet illi idonei viri rem referre ex auditu, ac proinde etiam quoad ipsos jam ante satis plurimos annos transactam.

sed efficacius probatur ex præfatione totius libelli

12. His argumentis sepositis, aliæ viæ ineundæ sunt ut ætatem scriptoris nostri aliquatenus definire caleamus. Et res quidem facile expedietur, si admissum fuerit, quod omnino nobis admittendum videtur, præfationem quæ primæ libelli parti præ-

(1) Num. 22 init. (2) Num. 4 init. — (3) Ibid. extr. — (4) Numm. 1, 4. — (5) Num. 1 init. — (6) Ibid. (7) Num. 4 init. — (8) Esp. Sagr., tom. XIII, p. 326, n. 20. (9) Comment. de S. Nuncto, num. 5-7 (Act. SS., tom. IX Oct., p. 597). —(10) P.L., tom. LXXV, p. 41. —(11) P. L., tom. LXXX, p. 163, not. a. —(12) Esp. Sagr., tom. cit., p. 213, n. 158. — (13) Ibid., p. 214, n. 160 et p. 330, n. 29. — (14) Bibl. Hisp. Vet., tom. I, p. 374, n. 232. (15) Esp. Sagr., tom. cit., p. 328, nn. 26, 27 — (16) Bibl. Hisp., loc. cit. — (17) Num. 7. — (18) Num. 9. — (19) Num. 12. (20) Num. 13. (21) Num. 50. — (22) Cfr. infra Annot. a, ad cap. XXI — (23) Esp. Sagr., tom. cit., p. 329, n. 28. (24) Num. 5. — (25) Cfr. infra Annot. a ad cap. XXI — (26) De vitis PP. Emer., n. 50.

mittitur

AUCTORE C. D. S.

mittitur non ad solum primum miraculum cujus narratio subsequitur capite I, sed ad totum opusculum esse referendam (1). *Jam enim, hoc admisso, ex fine præfationis certo colligitur, scriptorem nostrum non fuisse testem omnino æqualem seu oculatum, sed supparem, eorum quæ refert. Indicat enim se narrare velle* ea quæ HODIERNIS TEMPORIBUS in Emeritensi urbe *contigerunt quæque* ipse EOS referentes auribus suis audivit *qui tunc quum scribebat jam* e corpore egressi *erant. Nihil sane magis perspicuum desiderari potest.*

et aliis indiciis

13. *Sed et non paucis aliis indiciis confirmatur hæc de ætate scriptoris nostri conclusio. Etenim ubi in altera parte sui libelli gesta narrare aggreditur quinque episcoporum quorum corpora in basilica S. Eulaliæ requiescunt, ea se narraturum significat,* sicuti relatu multorum ad eum perlata sunt (2). *Deinde, ubi de* Innocentio *sermonem habet, qui quartus fuit ordine temporis inter episcopos quorum Acta hic exhibentur, ita scribit ut omnino pateat eum hoc episcopo sedente aut Emeritæ versatum non esse aut admodum fuisse juvenem :* Qui eodem tempore quo ordinatus est, UT FERTUR, in ordine diaconorum ultimus habebatur. Tantæ denique sanctitatis tantæque compunctionis fuisse PERHIBETUR ut quoties pluvia deerat... (3). *Certe his dicendi modis usus non fuisset in describendo res in conspectu omnium positas vir qui eas ipse conspexisset. Denique et quæ evenerunt temporibus Leovigildi regis (an. 569-586)* prisca majorum gesta *ipsi videntur* (4) : *qui loquendi modus rursus scriptorem his juniorem manifestat. Attamen ex hoc loco quem ultimum citavimus colligere licet scriptorem nostrum a rebus narratis non adeo ætate fuisse remotum. Etenim absoluta narratione prodigii quod contigit Renovato nondum episcopo, ac proinde ante annum 615 vel certe 620, et alterum narraturus quod temporibus Leovigildi regis innectit, his verbis ab illo ad hoc sermonem transfert :* Dum NOVELLA narrare studemus, PRISCA MAJORUM gesta omiseramus. *Profecto qui potuit duo facta intervallo minus quinquaginta annorum separata invicem opponere tamquam* novellum prisco, *is a posteriore, immo et ab utroque non admodum longinque disjunctus fuerit oportet. Quod enim in ratione spatii, id etiam in ratione temporis obtinet, ut quo longius ipsi a rebus recedimus, eo minori intervallo; quo propius, majori res ipsæ invicem distare videantur. Inde itaque omnino in hanc sententiam adducimur ut libellum de vitis sanctorum Patrum Emeritensium non post, sed ante medium seculum septimum conscriptum censeamus. Nec spernendam confirmationem hujus conclusionis præbent Acta* S. Masonæ. *Ubi quæ ad persecutionem Leovigildi regis adversus catholicos spectant et cetera quæ subsecuta sunt tam fuse narrata sunt, tantaque copia adjunctorum et distincta multorum virorum qui iis rebus interfuerunt nuncupatione adornata ut ea ex testium oculatorum relatione (neque enim de documentis scriptis quisquam hic cogitabit) accepisse scriptor censendus videatur. Jam vero hæc inter annos 580 et 590 gesta sunt.*

nec ab ea ætate abhorret genus scribendi

14. *Certe ab horum temporum ratione haud abhorrere judicanda est quæ in libello nostro facile legentibus apparet sermonis rusticitas. Nam et auctori nostro exprobrare licet quod sibi ipsi opponebat Gregorius Turonensi* (5) : Pro ablativis accusativa *(post particulas præpositivas* in, pro) et rursum pro accusativis ablativa *(post* per, de, cum, ante) ponis. *Frequentissime etiam verba passiva et quæ deponentia vocant grammatici recentiores, enuntiantur forma activa et aliquando vice versa formam passivam exhibent activa ; modus indicativus usurpatur pro subjunctivo post particulam conjunctivam* ut ; *pronomini* quæ *in casu nominativo vel accusativo substituta est forma* qua ; *voces disjunctivæ* aut, vel, *passim usurpantur pro* et, *et passim etiam* dum *pro* cum. *Alia omitto quæ potius librario videntur adscribenda* (6). *Non ita tamen barbarus est stylus apud Emeritensem levitam ut hominem a litterarum tractatione alienum denotet : neque enim desideratur in eo copia verborum aut sententiarum apta connexio. Quoad res ipsas, si ultimos* Masonæ *annos excipias, totus est, sicut fere solent hujusmodi scriptores, in describendis virtutibus et miraculis, et si qua horum occasione alia commemorat, eo modo attingit quo facile inter pios clericos inferioris ordinis sermo de iis institui poterat. Altiores factorum aut consiliorum causas vel quæ ad rationem rei publicæ pertinent, frustra apud eum quæsieris. Denique nullas temporum notas distincte indicat.*

§ III. Actorum S. Masonæ chronotaxis.

Floruit Masona Leovigildo et Reccaredo regibus

Quæ in hanc rem tanti momenti ex Emeritensis levitæ libello colligi possunt fere ad hoc reducuntur, quod Masona *pontificatum gessit Leovigildo et Reccaredo regibus et in decrepita ætate ex hac vita migravit. Ex aliis vero documentis illam lacunam aliquatenus supplere licet. Inter hæc primo loco ponendum Chronicon Joannis abbatis Biclarensis, postea episcopi Gerundensis, qui ipsis* S. Masonæ *temporibus in Hispania vixit. Apud quem tamen hæc pauca solummodo verba de sancto nostro leguntur :* Anno VII Justini imperatoris, qui est Leovigildi V annus, *(id est anno æræ christianæ 573)...* Mausona Emeritensis episcopus in nostro dogmate clarus habetur (7). *Ubi recte advertit Florez* (8) *contra nonnullos, non indicari annum quo episcopus consecratus est* S. Masona, *sed quando jam episcopus* clarus habebatur.

Interfuit conciliis Toletanis annorum 589 et 597

16. *Duos præterea certos annos episcopatus* S. Masonæ *præbent celebre concilium Toletanum III anni 589, in quo coram Reccaredo rege et episcopis sexaginta duobus ariana hæresis a gente Wisigothorum abjecta fuit, et alterum item Toletanum (quod tamen singulari numero insignitum non est, forte quia non fuit totius provinciæ, sed ad illud accesserunt tantum tres metropolitani et præterea alii episcopi decem vel tredecim) anni 597. Utrique enim* Masona *ut antiquissimus metropolitanorum præsedit et primus episcoporum subscripsit. Prior subscriptio sic habet :* Massona, in Christi nomine ecclesiæ catholicæ Emeritensis metropolitanus episcopus provinciæ Lusitaniæ, his constitutionibus, quibus in urbe Toletana interfui, annuens subscripsi (9). *Altera vero :* Massona,

(1) Cfr. infra Annot. *f* ad illam præfationem. — (2) Cap. IV prolog. — (3) Num. 19. — (4) Num. 7. — (5) *De gloria conf.*, Præf. (P. L., tom. LXXI, p. 829). — (6) Cfr. infra Annot. in capite libelli. — (7) Migne, P. L., tom. LXXII, p. 864-865. — (8) *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 201-202. — (9) Aguirre, *Conc. Hisp.*, tom. III, p. 235 ; Mansi, *Conc.*, tom. IX, p. 1000.

in

A in Christi nomine Emeritensis episcopus, subscripsi (1).

Epistola S. Isidori ad Masonam, quibusdam suspecta,

17. *Quartum ad chronologiam gestorum S. Masonæ documentum habemus epistolam canonicam S. Isidori quam post alios in præclara sua editione operum S. Isidori vulgavit* (2) *Faustinus Arevalus, sic inscriptam :* Domino sancto meritisque beato Massonæ episcopus Isidorus; *subscriptam vero:* Datum pridie kal. mart. anno tertio regni domini nostri gloriosissimi Witerici regis, *id est anno æræ christianæ 605 vel 606* (3). *Hanc epistolam authenticam esse negarunt aut saltem suspectam habuerunt multi, inter quos Morinus, Cellarius, Dupinius, Oudinus, Natalis Alexander et Cardinalis de Aguirre, genuinam vero propugnarunt Henricus Florez* (4) *et Arevalus* (5). *Argumenta contra authentiam huc reducuntur quod doctrina hujus epistolæ, ubi pronuntiat Isidorus* eum *(episcopum vel sacerdotem)* posse restaurari in proprio honore qui per pœnitentiæ satisfactionem novit propria delicta deflere : *eam doctrinam, inquam, esse contrariam disciplinæ ecclesiæ hispanicæ, immo et ipsi Isidoro lib.* II *de ecclesiasticis officiis, cap. 5 et in epistola ad Helladium.* B

sequitur in antiquis codicibus non paucis ;

18. *Defensoribus vero authentiæ in primis allegare licet copiam codicum mss. qui epistolam nobis servaverunt. Codices illi in duas classes distribui possunt. Altera est eorum qui libros Sententiarum S. Isidori continent iisque loco prologi præfigunt epistolam ad* Masonam. *Ad hanc pertinent Lucensis seculi XI* (6), *Florentinus item sec. XI* (7). *Pistoriensis sec. XII* (8), *Vaticanus 632 sec. XIII vel XIV* (9), *Vaticano-Urbinas 106 sec. XV* (10) *et S. Angeli Romæ sec. XV* (11). *Ad alterum, ubi illa epistola seorsim exscripta legitur, Pomposianus sec. XI* (12), *Vaticanus 1344 sec. X* (13), *Vaticanus 5751, quoad hanc partem sec. X* (14), *Vaticano-Palatinus 973 sec. IX vel X* (15), *Vaticano-Ottobonianus 312 sec. X* (16) *et alter 14 sec. circiter XII* (17). *Qui si non ita multi alicui videntur inter tantam farraginem codicum quos recenset Arevalus in quarta parte suorum Prolegomenon, is consideret velim singulis his codicibus non omnia Isidori opera exhiberi, sed pauca et diversa, nec mirum esse quod minora quædam, qualis est epistola ad* Masonam, *subinde prætermittantur potius* C *quam ea quæ passim extolli et commendari solebant, cujusmodi sunt commentarii in S. Scripturam, libri Etymologiarum, Sententiarum, de Officiis ecclesiasticis, etc. Advertendum præterea codices qui epistolam ad* Masonam *continent, plerosque antiquitate præstare. Sed et alios quosdam ex Canisio et Du Breul indicat Henricus Florez* (18).

neque doctrinæ Isidori in aliis ejus scriptis expressa

19. *Ad argumentum vero præcipuum adversariorum haud improbabile responsum opponitur ab Arevalo* (19). " *Ceterum, si quid video (sic ille) epistola ad* Massonam *non solum in se spectata Isidoro maxime digna est, sed etiam nihil exhibet aut libris de Officiis ecclesiasticis aut epistolæ ad Helladium contrarium. Omitto hanc ipsam ad Helladium epistolam aliis spuriam, et gravioribus forte rationibus, videri. Certe non est epistola ad* Massonam *rejicienda quia contraria est epistolæ ad Helladium, et rursus hæc quia alteri opponitur. Dissensio quidem, quod aiebam, nulla est, nisi epistola ad* Massonam *sibi ipsi dissentire et repugnare dicatur. Ex epistola ad Helladium et ex loc. cit. de Officiis eccles. solum arguitur, post lapsum corporalem nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Verba epistolæ ad Helladium sunt :* Deposcimus ut idem lapsus sancto cœtui vestro præsentatus, agnito a vobis confessionis eloquio, synodali sententia a gradu sacerdotali deponatur... Sciat enim se amisisse nomen et officium sacerdotis, qui meritum perdidit sanctitatis. Quapropter judicii vestri decreto pœnitentiæ perpetim flagitia perpetrata lamentatione deploret, plangat sacerdotii cultum quem male vivendo perdidit, *etc. Minus autem urgent quæ Isidorus de sanctitate sacerdotis loc. cit. de Officiis disputat :* Quod autem is qui post baptismum aliquo mortali peccato correptus sit, ad sacerdotium non promoveatur, lex ipsa testatur... Sed quid plura subjiciam? Si enim is qui jam in episcopatu vel presbyterio positus mortale aliquod peccatum admiserit retrahitur ab officio, quanto magis ante ordinationem peccator inventus non ordinetur... E Qui enim alium de peccatis arguit, ipse a peccato debet esse alienus.

ita contende...

20. " *Hæc omnia et fortasse gravioribus verbis Isidorus in epistola ad* Massonam *astruit, sed ita ut in concordiam revocet cum canone 19 concilii Ancyritani, quo præscribitur in lapsu corporali restaurandum honoris gradum post pœnitentiam.* Verum, *inquit,* quod sequenter in epistolis venerabilis fraternitas vestra innotuit, nulla est in hujusmodi sententiis decretorum diversitas intelligenda, quod alibi legitur in lapsu corporali restaurandum hominis gradum post pœnitentiam, alibi post hujusmodi delictum nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. *Viden' ut Isidorus etiam in hac epistola sustineat post corporalem lapsum nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum? Audi nunc ipsum Isidorum canones in speciem diversos ad concordiam reducentem. Hæc enim diversitas hoc modo distinguitur :* Illos enim ad pristinos officii gradus redire canon præcipit quos pœnitentiæ præcessit satisfactio vel digna peccatorum confessio; at contra ii qui neque a vitio corruptionis emendantur atque hoc ipsum carnale delictum quod admittunt, etiam vindicare F quadam superstitiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris nec gratiam communionis recipiunt... Hi neque immerito consequuntur ademptæ dignitatis statum qui per emendationem pœnitentiæ recepisse noscuntur vitæ remedium. *Et post plura :* Ecce, in quantum valui, concilii Ancyritani antiquam et plenam auctoritate sententiam sacris testimoniis plane explanavi, ostendens eum posse restaurari in proprio honore qui per pœnitentiæ satisfactionem novit propria delicta deflere ; qui vero neque luget quæ gessit, sed lugenda sine ullo pudore religionis vel timore divini judicii committit, eum nullo modo posse ad pristinum gradum restaurari.

et cum eo ... facile

21. " *Doctrina ergo Isidori, sibi undique cohærens, hæc est, eum qui per carnis lapsum vel quodvis*

(1) Aguirre, p. 305; Mansi, tom. X, p. 478. — (2) Tom. VI, p. 563-565. Migne, P. L., tom. LXXXIII, p. 899. — (3) Cfr. infra Annot. *b* ad cap. XVII. — (4) *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 203-205. — (5) *Isidoriana*, cap. 73, n. 11-22 (Isidori opp. tom. I, p. 630 sqq.; P. L. tom. LXXXI, p. 495 sqq.). — (6) Ibid., cap. 43, n. 27. — (7) Ibid., nn. 28, 30. — (8) Ibid., n. 31. Cfr. cap. 46, n. 12. — (9) Ibid., cap. 94, n. 24 (tom. II, p. 247). — (10) Ibid., cap. 104, n. 19 (p. 383). — (11) Ibid., cap. 107, n. 18 (p. 419). — (12) Ibid., cap. 46, n. 9 (tom. I, p. 392). — (13) Ibid., cap. 96, n. 7 (tom. II, p. 261). — (14) Ibid., cap. 98, n. 8 (p. 288). — (15) Ibid., cap. 103, n. 25 (p. 364). — (16) Ibid., cap. 105, n. 16 (p. 399). — (17) Ibid., n. 4 (p. 394). — (18) *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 203, n. 138. — (19) Isidor., cap. 73, n. 15-18 (p. 633-635).

AUCTORE C. D. S.

aliud grave delictum dignitatis suæ gradum amisit, recuperare illum nullo unquam tempore posse nisi dignos pœnitentiæ fructus *faciat, ut per emendationem vitæ remedium recepisse noscatur. Quare loc. cit. de Offic. eccles. concludit :* Qui negligit recta facere, desinat recta docere. Prius enim semetipsum corrigere debet qui alios ad bene vivendum admonere studet. *Quod si in epistola ad Helladium Cordubensi episcopo perpetua pœnitentia imponenda indicatur, fortasse graviora quædam crimina id flagitabant : dicitur enim* de altitudine honoris in profundo flagitiorum flenda ruina demersus... Lugeat animæ suæ statum, quem tanto putredinis cœno inquinavit. *Innuitur tamen locum esse posse restitutioni, cum additur :* Fortasse porriget illi manum quandoque Spiritus sanctus, ut per dignam satisfactionem mereatur peccatorum remissionem. *Præterea aliud est quod pœnitentia injuncta esset perpetua ex parte pœnitentis, ut ita loquar, quia ipse jure reparationem exigere non poterat, aliud quod in potestate episcopi vel concilii esset presbyterum vel episcopum lapsum qui peculiaria pœnitentiæ et contritionis signa* B *præbuisset, ex indulgentia ad pristinum gradum admittere. „*

conciliari non possit.

22. *Hactenus Arevalus, cujus verba integra referenda duxi, quamvis vim responsionis non omni ex parte admittam. Admitto scilicet, quod præcipuum est, nullam esse inter epistolam ad Helladium et epistolam ad* Masonam *talem contradictionem ut earum alteram spuriam censere oporteat; non admitto doctrinam Isidori in utraque ita sibi undique cohærere ut quam in priori proposuerat, in altera nullatenus ab ea deflexerit. Censeo itaque Isidorum prius severiorem illam sententiam secutum esse et proposuisse quæ sacerdoti lapso omnem restitutionis spem adimeret; postea vero, quum ipsi objectus fuisset a* Masona *canon concilii Ancyrani, quem aut non noverat Isidorus aut non attenderat, illam sententiam mitigaverit ut aliquo modo cum objecto canone in concordiam reduci posset.*

sicut et cum disciplina ecclesiæ Hispanicæ

23. *Pari modo restringendam arbitror vim responsionis Arevali ad alteram partem argumenti adversariorum, quam ita proponit : " Doctrinam vero ab Isidoro in epistola ad* Massonam *traditam de sacerdotis lapsi reparatione disciplinæ ecclesiæ Hispanæ contrariam non fuisse, colligi potest cum* C *ex epistola Innocentii I ad Patres concilii Toletani, tum ex concilio Toletano XIII anno 683, can. 10, tum denique clarius ex concilio Ilerdensi anno 564, apud alios 524, can. 5, ubi hæc statuuntur :* Hi qui altario Dei deserviunt, si subito in flenda carnis fragilitate corruerint, et Domino respiciente digne pœnituerint, ita ut mortificato corpore cordis contriti sacrificium Deo offerant, maneat in potestate pontificis vel veraciter afflictos non diu suspendere vel desidiosos prolixiore tempore ab Ecclesiæ corpore segregare: ita tamen ut sic officiorum suorum loca recipiant ne possint ad altiora officia ulterius promoveri, *etc. Adde Bachiarii scriptoris Hispani anno circiter 400 epistolam ad Januarium de Reparatione lapsi sive de Lapsis reparandis. „ Hæc itaque eatenus vera esse censeo quatenus ipsius ecclesiæ Hispanæ disciplina in hac re non semper et ubique sibi fuit constans, sed quum plerumque iis primis seculis severam se potius quam mansuetam præberet, aliquando* D *tamen pro tempore et loco aliquam non refugit remissionem. A severiori itaque illa in epistola ad* Masonam *recessit Isidorus et indulgentiori, canone Ancyrano pressus, se accommodarit.*

ex ea habemus Masonam anno 605 nondum e vivis excessisse.

24. *Jam itaque his rationibus satis, ut nobis videtur, comprobata prædictæ epistolæ authentia, inquirendum est quonam anno ea missa fuerit.* Data *legitur in subscriptione* pridie kalendas martii anno tertio regni Witerici regis (1). *Witericus autem regnare cœpit, teste Isidoro* (2), æra 641, anno imperii Mauricii 21, *id est æræ christianæ 603. Scripta igitur fuit epistola anno 605, si Witericus mense januario aut februario Gothorum regni potitus est; anno 606, si post mensem februarium regnum capessivit. Et inde ulterius colligitur* S. Masonam *adhuc in vivis fuisse anno 605 vel 606. Non diu tamen inde supervixit : nam Innocentius ejus successor subscripsisse legitur anno 610 constitutioni Gundemari regis de primatu ecclesiæ Toletanæ* (3), *et quidem secundo loco inter quatuor metropolitanos ac proinde non ita recens dignitatem suam adeptus. Quo autem certo anno vel qua die obierit, ex documentis genuinis adhuc* E *non constat. Id itaque solum indubium manet,* Masonam *jam fuisse episcopum anno 573, sedisse saltem usque ad annum 605 et e vivis excessisse ante annum 610. Quumque ex Vita ejus discamus eum pervenisse ad decrepitam usque ætatem* (4), *profecto non multum a vero aberraverit qui eum circa annum 530 natum, circa annum 570 episcopalibus infulis fuisse decoratum existimaverit.*

Masonæ exilium innectendum anno 582

25. *Præterea satis certo aut probabilissime definire licet quo tempore gesta sint quæ ultimis capitibus in Vita* S. Masonæ *leguntur. Imprimis vix cuiquam dubium esse potest quin sancti episcopi exilium innectendum sit* magnæ *illi* persecutioni *quam* in Hispaniis christianis *illatam Gregorius Turonensis refert ad annum quintum Childeberti regis seu Christi 580, in qua* multi exiliis dati, facultatibus privati, fame decocti, carcere mancipati, verberibus affecti ac diversis suppliciis trucidati sunt (5), *ejusque persecutionis occasio fuerit bellum quod Hermenegildus, Leovigildi regis filius, nuper ad catholicam ecclesiam ex ariana hæresi conversus, eo ipso anno 580 adversus patrem suum suscepit* (6). *Hoc itaque tempore Emeritæ quasdam ecclesias catholicorum invadere potuit episcopus* F *arianus Sunna. Quumque aliquod temporis spatium concedendum sit certaminibus illis et machinationibus quibus idem* S. Masonam *impetiit* (7), *facile usque ad annum 582 differre licet sancti nostri exilium. Post triennium autem in exilio transactum* (8) *Emeritam reversus est, anno igitur 585. Quæ omnia inde confirmantur quod scriptor noster statim post* Masonæ *reditum refert mortem Leovigildi regis, is autem decimo octavo anno regni sui, Mauricii imperatoris quarto, id est æræ christianæ 586 diem supremum clausit* (9).

Sunnæ exilium et clades Francorum annis 587 et 588

26. *Deinde* anno VI Mauricii, qui est Recaredi II annus *(Christi 587)*, quidam ex arianis Sunna episcopus et Seggo cum quibusdam tyrannidem assumere cupientes, deteguntur. Convicti, Sunna exilio truditur...(10); *et* anno VII Mauricii, qui est Recaredi regis III *(Christi 588)*... Francorum exercitus a Gonterano rege transmissus, Bosone duce, in Galliam Narbonensem obveniunt et juxta

(1) Cfr. supra, num. 17. — (2) *Hist. de regibus Gothorum*, n. 58 (Isidori opp., tom. VII, p. 126, Migne, P. L., tom. LXXXIII, p. 1073). — (3) Aguirre, *Conc. Hisp.*, tom. III, p. 324, Mansi, tom. X, p. 511. Cfr. infra Annot. *a* ad cap. XXI. — (4) *PP. Emer.* num. 46. — (5) *Hist. Franc.*, lib. V, cap. 38. — (6) Joan. Biclar. Cfr. infra § IV. — (7) *PP. Emer.*, num. 27-29. — (8) Ibid., num. 32. — (9) Joan. Biclar. (P. L., tom. LXXII, p. 868. — (10) Ibid.

Carcassonensem

A Carcassonensem urbem castra metati sunt. Cui Claudius Lusitaniæ dux a Recaredo rege directus obviam inibi occurrit; cum quo congressione facta, Franci in fugam vertuntur et direpta castra Francorum, et exercitus a Gothis cæditur... (1). *His testimoniis plane demonstratur quibus annis illigandu sint ea quæ fusius circa illa facta narrantur in Actis* S. Masonæ (2).

§ IV. Num S. Masona Hermenegildi partibus adhærendo Leovigildi iram incurrerit.

Ne Masona particeps fuisse censeatur rebellionis Hermenegildi

E*x dictis de tempore exilii* S. Masonæ *facile alicui suspicio oriri posset, hujus exilii causam fuisse quod Hermenegildi partibus adhæserit sanctus episcopus et ita Leovigildi iram in se concitarit. Quum enim Hermenegildus doctrinæ catholicæ, Leovigildus vero arianæ sectæ defensorem ageret, pronum est conjicere episcopos catholicos omni* B *conatu adnisos esse ut hunc ille superaret. Et suspicionem illam non parum roborare forte videbitur quæ passim legitur a S. Leandro Hispalensi episcopo suscepta pro Hermenegildo legatio ad Tiberium imperatorem CPanum ut eum ad subsidia præbenda catholico regi adduceret. Præterea Emeritensem civitatem inter eas* civitates atque castella *fuisse quas Hermenegildus* secum contra patrem rebellare fecit (3) *colligitur ex Gregorio Turonensi, qui* (4) : His diebus, *ait, (id est anno septimo Childeberti regis seu Christi 582,)* Leuvichildus rex in exercitu contra Herminichildum filium suum residebat, cui et Meritam civitatem abstulit. *Annum autem 582 exilio* Masonæ *insignitum fuisse supra indicavimus.*

obstat quod illa rebellio, testibus Joanne Biclarensi,

28. *Attamen facili etiam negotio illa suspicio diluitur. Unanimi enim et miro consensu scriptores ecclesiastici Hispani illius ætatis vel Hermenegildi consilia adversus patrem omnino et acriter improbant vel saltem omnino abstinent ab eo laudando nec ullus eum ut martyrem celebrat, quod et alii scriptores ante nos non sine admiratione adverterunt* (5). *Joannes Biclarensis in suo Chronico :* Anno III Tiberii imperatoris, qui est Leovigildi XI C annus *(Chr. 580)*... filius ejus *(Leovigildi)* Hermenegildus factione Gosuinthæ reginæ tyrannidem assumens, in Hispali civitate rebellione facta recluditur, et alias civitates atque castella secum contra patrem rebellare facit. Quæ causa in provincia Hispaniæ tam Gothis quam Romanis majoris exitii quam adversariorum infestatio fuit (6). *De reliqua autem Hermenegildi historia hæc tantum tradit Biclarensis :* Anno VI Tiberii, qui est Leovigildi XIV annus... Leovigildus rex exercitum ad expugnandum tyrannum filium colligit. — Anno primo Mauricii imperatoris, qui est Leovigildi annus XV, Leovigildus rex civitatem Hispalensem congregato exercitu obsidet et rebellem filium gravi obsidione concludit. — Anno II Mauricii imperatoris, qui est Leovigildi XVI annus... Leovigildus rex, filio Hermenegildo ad rempublicam commigrante, Hispalim pugnando ingreditur, civitates et castella quas filius occupaverat cepit, et non multo post memoratum filium in Cordubensi urbe comprehendit, et regno privatum in exilium Valentiam mittit. *Denique* anno III Mauricii, qui est Leovigildi annus XVIII.... Hermenegildus in urbe Tarraconensi a Sisberto interficitur. *Paulo inferius utique refert præterea Biclarensis ad annum I Reccaredi :* Sisbertus interfector Hermenegildi morte turpissima perimitur; *sed neque hoc loco quidquam in laudem aut excusationem Hermenegildi profert. Hæc adeo offenderunt Aguirrium ut Biclarensis Chronicon citatis locis ab arianis adulteratum censuerit* (7), *sed gratuita omnino conjectura.*

auctore C. D. S

S. Isidoro Hispalensi,

29. *Isidorus vero Hispalensis in Chronico suo :* Gothi, *ait*, per Hermenegildum, Leovigildi regis filium, bifarie divisi, mutua cæde vastantur (8). *Et in Historia de regibus Gothorum, Wandalorum et Suevorum, cap. 49 : (Leovigildus)* Hermenegildum filium, imperiis suis tyrannizantem, obsessum exsuperavit (9) : *et cap. 91 : (Miro rex Suevorum)* in auxilium Leovigildo Gothorum regi adversus rebellem filium expugnandum Hispalim *pergit* (10). *Idem Isidorus in libro de Viris illustri-* E *bus, cap. 41* (11), *Leandri fratris sui natu majoris elogium texens, laudat ejus scripta adversus arianos et industriam in convertendis Gothis ab eorum hæresi, sed ne verbo quidem meminit Hermenegildi ipsius opera ad veram fidem deducti.*

S. Leandro hujus fratre,

30. *Ipse quoque Leander omnino silet de Hermenegildo in sermone suo quo conversionem Gothorum celebravit in concilio Toletano III anno 589* (12). *Quod autem pro eo legatione functus fuerit Constantinopoli apud Tiberium imperatorem, id eruunt ex verbis Gregorii M. in præfatione ad libros Moralium ita Leandrum alloquentis :* Dudum te, frater beatissime, in Constantinopolitana urbe cognoscens, cum me illic sedis apostolicæ responsa constringerent, et TE ILLUC INJUNCTA PRO CAUSIS FIDEI WISIGOTHORUM INJUNCTA LEGATIO PERDUXIT... (13). *Sed quonam argumento probatur legationem illam Leandro* injunctam *fuisse ab Hermenegildo? Nonne saltem æque probabile est eam susceptam esse a Leandro ex mandato seu petitione episcoporum Hispanorum qui, quum Leander in illa persecutione Leovigildi* (14) *exulare cogeretur (et quidem disertis verbis Isidorus ejus frater iter ipsius Constantinopolita-* F *num* exilii sui peregrinationem *dicit)* (15), *eum rogarint ut de negotiis ecclesiæ Hispanicæ conferret cum imperatore, qui illo tempore partem Hispaniæ adhuc obtinebat? Itaque, quamvis ex testimonio S. Gregorii M.* (16) *admittere liceat Leandrum præcipuam aliquam partem habuisse in Hermenegildi conversione, at nulla ratione sequitur eumdem ulterius Hermenegildi adversus patrem rebellionis fuisse participem.*

et Levita nostro Emeritensi.

31. *Citatis jam Joanni Biclarensi, Isidoro et Leandro adjungere licet levitam nostrum Emeritensem, qui quum Gregorii M. Dialogos diligenter legisset* (17), *non solum Hermenegildi historiam silentio texit, sed, quod maxime notatu dignum est, exordia Reccaredi regis referens et verba Gregorii manifeste assumens, ita tamen hæc mutavit ut Hermenegildi mentionem et laudem supprimeret. Dixe-*

(1) Joan. Biel. (P. L., tom. LXXII, p. 868). (2) Capp. XVIII, XIX. — (3) Joan. Biclar., cit. num. seq. (4) *Hist Franc.*, lib. VI, cap. 18. — (5) Cfr Arevalus, *Isidoriana*, cap. 79, n. 25-41 (P. L., tom. LXXXI, p. 553 sqq): Gams, *Kirchengesch. von Spanien*, tom. II, part. II, p. 1-5. — (6) P. L., tom. LXXII, p. 866. — (7) *Conc. Hisp.*, tom. III, p. 310.—(8) P. L., tom. LXXXIII, p. 1055, n. 117 (9) Ibid., p. 1071.

(10) Ibid., p. 1082. (11) Ibid., p. 1103 — (12) P. L. tom. LXXII, p. 893. - (13) P L., tom. LXXV, p. 509. — (14) Cfr. supra num. 25. — (15) Isidor., *De viris illustr.* cap. 41 (P L., tom. LXXXIII, p. 1103). (16) *Dialog.*, lib. III, cap. 31 (P L., tom. LXXVII, p. 269). — (17) Cfr. Præfat. in capite totius libelli.

rat

AUCTORE C. D. S.

rat nempe Gregorius : Post cujus *(Leorigildi)* mortem Recharedus rex non patrem perfidum, sed FRATREM MARTYREM sequens, ab arianæ hæresis pravitate conversus est (1). *Emeritensis vero noster* (2) : Post cujus crudelissimam mortem venerabilis vir Reccaredus princeps... qui non patrem perfidum, sed CHRISTUM DOMINUM sequens, ab arianæ hæreseos pravitate conversus est... *Nec profecto huic scriptori accommodari potest responsio qua vim argumenti ex superioribus testimoniis deducti aliquatenus eludere nonnulli conati sunt, Biclarensem videlicet, Isidorum et Leandrum deterritos esse reverentia Reccaredi regis ne de ejus patre deterius loquerentur. Nam auctor noster et diu post Reccaredi obitum scripsit et ita Leovigildum sugillavit ut ejus famæ parcere voluisse nullo modo supponi possit. Speciminis gratia recolamus quæ allatis modo verbis præmittitur Leorigildi mortis descriptio :* Igitur cum non prodesset sed obesset, magis perderet quam regeret Leovigildus Hispaniam, nec quidpiam de flagitiis vel facinoribus remaneret quod non proprium sibi defenderet, deserens usquequaque Deum, imo B derelictus ipse a Deo, regnum simul cum vita infeliciter perdidit, gravissimoque morbo Dei judicio correptus vitam fœdissimam amisit et mortem sibi D perpetuam acquisivit, crudeliterque e corpore ejus anima resoluta, perpetuis pœnis detenta, perenniter catenis Erebi mancipata, Tartaris non immerito tenetur religata picibus semper bullientibus undis arsura.

32. *Ex his igitur omnibus satis liquere videtur quam parum arriserint episcopis Hispaniæ catholicis Hermenegildi consilia, nec aliter eos sensisse quam Gregorium Turonensem, qui ultimam Hermenegildi cladem, qua in manus patris sui venit, narraturus ita exorditur :* Igitur cum Herminichildus, sicut supra diximus, patri infensus esset, et in civitate aliqua Hispaniæ cum conjuge resideret,... patrem ad se cum exercitu venire cognovit, consiliumque iniit qualiter venientem aut repelleret aut necaret; nesciens miser judicium sibi imminere divinum, qui contra genitorem, quamlibet hæreticum, talia cogitaret (3). *Unde denique ulterius concludendum (quo tota hæc nostra disputatio tendebat) quam improbabili conjectura opinaretur aliquis* Masonam *ob præstitum Hermenegildo favorem in exilium pulsum fuisse. Cetera vero quæ ad ejus historiam elucidandam afferri possunt, commodius inter Annotata ad ejus Acta expedire licebit.* E

marum displ... episcopis Hispaniæ catholicis

(1) *Dialog.* loc. cit. — (2) Num. 37. — (3) *Hist. Franc.*, lib. VI, cap. 43.

DE VITIS ET MIRACULIS PATRUM EMERITENSIUM

e cod. Academiæ regiæ rer. hist. Matritensis (1).

In editione nostra adornanda hanc normam assumendam duximus ut quam proxime sequeremur codicem quoad ea omnia quæ ab ipso auctore scripta judicari possunt (2) *aut saltem, ubi subinde aliqua emendare, ut sensus intelligi posset, necesse fuit, diligenter lectorem adjecta nota id moneremus; rationem vero scribendi voces librario seu ejus tempori et regioni propriam et a recentiore usu abhorrentem non imitaremur, contenti hoc loco summatim indicasse quænam hujus generis in codice nostro adverterimus. Videlicet littera* h *passim suppressa est initio vocum (vel syllabarum)* hodiernus, hyems, herba, apprehendens, *etc., non tamen vocum* homo *et* hora : *pro duplici littera* ae *scriptum est simplex* e (hec, ether, prefatio, *etc.*,); *pro* mihi, nihil : mici, nicil; *pro* convivium : C combibium; *passim etiam occurrunt formæ* Eolalia, aliquantolus, incolomis, adulescens, ayo. *Præterea fere ubique legitur in codice nostro* elegere, baselica, *pro* eligere, basilica; *et contra* deligare, religare F *pro* delegare, relegare; *utramque hanc posteriorem formam in textu nostro servare visum est, quum aliquando dubium videri possit quemnam proprie vocis sensum intenderit scriptor, itemque formam* Emereta (Emeretensis), *quæ passim pro vocabulo urbis in codice usurpata est.*

Variantes lectiones e superioribus editionibus adjunximus (vel etiam raro ipsi proposuimus) tantum ubi suspicio occurrit alicujus mendi per librarii oscitantiam admissi quod illarum ope corrigi queat, aut ubi inde sensus alicujus vocis aut sententiæ nimis obscuræ elucidatur, aut denique ubi alicujus lectionis ab aliis editoribus receptæ insignis e codice nostro præberetur emendatio.

Distinctionem et titulos capitum ac partitionem paragraphorum servare visum est secundum editiones Thomæ Tamayi et Henrici Florezii, quo facilius inter has et nostram collatio institui valeat et in nostra reperiri quæ secundum illas passim citata leguntur.

IN NOMINE DOMINI INCIPIT LIBER DE VITAS [1] ET MIRACULIS PATRUM EMERETENSIUM *a*.

Prologus.

Præfatio hujus libri. Virorum orthodoxorum, maximeque catholicorum, prorsus vera esse nullus ambigeat miracula, quæ [2] sanctissimus egregiusque vates Romanæ præsul urbis Gregorius, inflammatus paracleti charismate Spiritus, Dialogorum in libris veridico edidit prænotationis *b* stylo : quæ olim scilicet omnipotens Deus servulis per suis sibi beneplacitis propter honorem nominis sui patrare dignatus est. Ne quolibet ob [3] hoc dubietatis quispiam æstuet animo quod priscis jam temporibus gesta esse videantur,

Præf. — [1] *ita cod. Cfr. Comm. præv., num. 14.* — [2] *cod.* qua *et sic passim. Cfr. Comm. præv., ibid.* — [3] *cod.* ab

(1) Fol. 212 sqq. Cfr. supra Comm. præv., num. 8. — (2) Cfr. ibid., num. 14.

A tur, ac fortassis fidem plenam minime accommodet et præfatum sacratissimum virum, [vas] [4] electionis, sacrarium Spiritus sancti, aliqua vanis ac nebulosis verbis fuscasse opinetur, dum luce clarius evangelicæ auctoritatis voce cunctis manifestetur Dominum semper operasse et hactenus operari *c*. Quamobrem, ut omnium legentium vel audientium fides majori credulitatis robore firmetur, ea hodiernis temporibus in Emeretensi *d* urbe fuisse narramus, quæ non relatu aliorum agnovimus, neque finctis fabulis didicimus, sed quæ ipsi eos referentes [5] auribus nostris audivimus, quos e corporibus mirabiliter egressos [6] *e* ad ætherea [7] regna pervenisse non dubitamus.

c

d

e

ANNOTATA.

a *Th. Tamayus in sua editione :* Liber de Vita et miraculis Patrum Emeritensium, *et hanc adjicit notulam : Ita in omnibus fere mss., in aliquot* Vitæ PP. Emeritensium; *sed placet inscriptio prima* B *quæ eam quam Dialogis suis D. Gregorius Magnus præfixit repræsentat, quem se maxime imitari testatus est Emeritensis noster initio hujus operis. Gregoriana inscriptio sic se habet :* De Vita et miraculis Patrum Italicorum. *Sed de vitane an vitis? Pro* vita *Gregorius Turonensis præfatione libri* de Vita PP. *sui seculi, quum ait :* Quæritur a quibusdam utrum Vitam sanctorum an Vitas dicere debeamus. Agellius autem et alii philosophorum Vitas dicere voluerunt. Nam Plinius auctor in tertio Artis grammaticæ libro ait : Vitas antiqui cujuscumque nostrum dixerunt. Sed grammatici pluralem non putant habere Vitam. Unde manifestum est melius dici Vitam Patrum quam Vitas : quia cum sit diversitas meritorum virtutumque, una tamen omnes vita corporis alit in mundo (1). *Pro* Vitis *tamen obtinuit usus in* Vitis Patrum, *de quibus plura H. Rosweydus prolegom. I in Vit. PP.*

b *Hanc vocem, ut notavit Th. Tamayus, mutuatus est noster ex Gregorio præfat. lib. I Dialog.:* Quæ jam prolata sunt melius insinuo, si ea quæ per inquisitionem ac responsionem dicenda sunt, sola nominum prænotatione distinguo. *Sed apud Gregorium sensus magis perspicuus est quam hoc* C *loco.*

c *Manifesta allusio ad Joan. V, 17.*

d *De Emeritensis urbis laudibus fuse agit Thom. Tamayus de Vargas in* Apospasmatio de rebus Emeritensibus *hujus libelli editioni subjecto* (2), *et Henricus Florez in sua Hispania sacra* (3). *Illud præcipue ad rem nostram notandum est, Emeritam fuisse metropolim provinciæ Lusitaniæ, civilem quidem inde a tempore Augusti imperatoris* (4), *ecclesiasticam vero jam ante medium seculum IV* (5) *usque ad finem seculi VII* (6).

e *Facile advertet diligens lector quantum intersit inter lectionem antiqui codicis S. Æmiliani* eos referentes.... *et hactenus vulgatam* eo referente.... quem e corpore mir. egressum. *Si posterior admittatur, jam hæc præfatio non ad totum librum spectat, sed ad solum miraculum cap. I narratum, quod omnino improbabile reddunt tum duplex titulus illi inscriptus tum ipse præfationis tenor. Nimis quippe ambitiosum foret, immo et non parum insulsum ex sola visione Augusti pueri efficacissimum velle prætendere argumentum quo confirmetur fides Gregorio M. tribuenda circa miracula relata in Dialogorum libris, quum contra optime procedat argumentum si totum librum de Vitis PP. Emeritensium comprehendat. Solum video opponi posse adverbium* mirabiliter, *quo videtur significare scriptor hominum quorum auctoritate nititur mortem insignitam fuisse miraculo : id autem optime convenit Augusto puero, at supponi non potest quoad eos* multos *qui ipsi* referre *potuerunt ea quæ sequentibus capitibus narrat* (6). *Contradictionem aliqua difficultate non carere haud infitior, prævalere tamen adversus argumenta quæ ex antiquitate codicis, ex duplici inscriptione et ex tenore præfationis deducuntur non puto, ac proinde illud* mirabiliter *ita intelligendum existimo ut sanctitatem potius quam prodigia significet.*

EX MS.

[PARS PRIOR.]

CAPUT I.

E

Augustus puer, minister ecclesiæ sanctæ Eulaliæ Emeritensis, moriturus, per visionem ducitur ad tribunal gloriæ.

Incipit de obitu puerili nomine Augusti [1].

Augustus puer, Emeritæ in cella S. Eulaliæ gravi morbo decumbens,

Puerulus quidam non grandi adhuc ætate et, ut plenius dicam, ephœbus, nomine Augustus, insons, simplex et inscius literis, cum ceteris coævis ac sodalibus suis puerulis fideli mente in domo egregiæ virginis Eulaliæ *a* sui servitii ministerium, quod ei a præposito cellæ venerabile viro fuerat deligatum, perageret *b*, repente hunc contigit ægrotasse. Cumque ad eum visitandum, ut mori [2] est, multi ambularent, crebriusque ipse pergerem, accidit nocte quadam, explicitis vigiliarum solemniis (nam talis in eadem F sancta ecclesia mos est, ut hyemis tempore seorsum excubiæ et seorsum matutinum officium, facto intervallo modico, adnitente Domino celebretur) : quo igitur tempore [3] intervallo ad videndum eum perrexi, ingressusque cellam in qua ipse in stratu recubabat, cunctos qui aderant ita repperi sopore depressos ut nullus eorum ad meum fuisset expergefactus introitum; lumen vero, quod ibi accensum erat, extinctum inveni. Qui protinus omnes ante eum jacentes consurgere monui, et ut lumen, quod extinctum fuerat, denuo accenderetur imperavi; adhibitoque mox lumine præfatum Augustum quemadmodum haberet sciscitavi. At ille inquit : *Equidem, quantum ad præsentis pertinet vitæ spem, fateor ita jam omnes corporis mei artus resolutos, ut nihil virium omnino artubus meis remanserit* [4]. *Quantum vero pertinet ad spem vitæ æternæ, non solum spem habere me gaudeo, verum etiam ipsam vitæ æternæ*

a

b

[4] *om. cod.* — [5] *ed.* eo referente — [6] *ed.* quem e corpore mir. egressum. — [7] *cod.* ethera.

(1) Greg. Turon. Opp., p. 1143 (P. L. tom. LXXI, p. 1009). — (2) P. L., tom. LXXX, p. 163 sqq. — (3) Tom. XIII, p. 86 sqq. — (4) Ibid., cap. 6 (p. 83 sqq.). — (5) Ibid., cap. 8, n. 35 (p. 148). Gams, *Kirchengesch. Span.*, tom. II, part. I, p. 420. — (6) Gams, tom. II, part. II, p. 217-221. — (7) Cfr. nn. 5, 7, 9, etc.

Num. 1. — [1] *cod.* Agusti, *et ita deinceps.* — [2] *ed.* mos vel moris. — [3] *ed.* temporis. — [4] *cod.* artus mei cum inserunt.

auctorem

EX MS.

auctorem Dominum Jesum Christum cum angelorum caterras atque omnium sanctorum innumerabiles multitudines me vidisse confiteor.

visione Jesu Christi et angelorum

2. Dumque hæc audissem, statim in stuporem versus vehementer contremui, atque ut mihi cuncta quæ viderat singillatim narraret deprecavi. Ad hæc inquit ille : *Testor Dominum cœli et terræ, me tibi phantasticam visionem nullam referre ; sed ut magis credas, fateor etiam tibi me hac nocte minime dormire.* Et dum hæc dixisset, ita loqui exorsus est : *Fui in locum amœnum, ubi erant multi odoriferi flores, herbæ viridissimæ, rosæ ac lilia* [1], *et coronæ ex* [2] *gemmis et auro multæ, vela holoserica innumerabilia et aer tenuis flabrali frigore flatu suo cuncta refrigerans. Ibi etiam vidi sedes innumerabiles positas ad dexteram lævamque, in medio vero sedes* [3] *multo sublimior posita prominebat ; ibi namque adstabant pueri innumerabiles, omnes ornati et pulchri, præparantes mensas et convivium eximium : non de quolibet pecude, sed tantum de altilibus* [4] *omnis parabatur ferculorum copia ; et omne quod parabatur erat candidum instar nivis, et præstolabant adventum domini sui* B *regis.* Tum deinde ego indignus, operæ pretium mihi arbitrans fore tantæ rei miraculum si plenius referente illo audirem, aio ad eum : *Dic mihi, obsecro : dum istud quod narras parabatur, tu quid faciebas?* Ille vero respondit : *Omnibus pedes osculabar ; et illi dicebant : Benedictus Deus, qui te bene adduxit. Dum vero hæc dicerent, et omne ministerium præpararent, subito advenit ingens multitudo candidatorum, omnes auro et lapidibus pretiosis ornati et coronis rutilantes redimiti, et una acies ipsius multitudinis ad dexteram, alia vero ad lævam partem gradiebatur, atque ita altrinsecus properantes regi suo ineffabile obsequium exhibebant. In medio autem eorum veniebat vir splendidissimus nimiumque pulcherrimus, forma decorus, aspectu gloriosus, statura procerior cunctis, lucidior sole, candidior nive. Cumque pervenissent ad præparatas sedes, sedit pulchrior ille vir in eminentiori loco, ceteri vero procidentes adorantesque eum resederunt* [5] *in sedibus suis. Statim denique benedixit omnes ; at illi adoraverunt semel et iterum ac tertio. Dein ferculorum præparatio apposita est illis. Dum cœpissent epulari, dixit ille speciosus vir, qui sedebat excelsus, ad eos qui circum* C *adstabant : Aliquis hic rusticus est? Illi vero responderunt : Adest, Domine. Tum demum ille ait : Præsentetur conspectui meo. Ego autem stabam a longe, et intuebam, et conspiciebam : dumque præsentatus fuissem ejus obtutibus, cœpi vehementer contremere. Ille vero dixit mihi : Noli timere, fili. Transi post scapulam meam, et hic sta. Et adjecit : Noli timere. Scito quia protector tuus ero. Nunquam tibi aliquid deerit. Ego te semper pascam, ego te semper vestiam, ego te omni tempore protegam, ego et nunquam derelinquam. Illico namque de eodem convivio escam poculumque, qualem nunquam videram, mihi tribuere jussit : quod suscipiens omni cum jucunditate percepi ; et vere fateor me ita cibi illius gratia refectum ut deinceps alium nihil præter illum nunquam desiderem cibum. Igitur explicito convivio ait mihi : Ambulet ista multitudo et aliam viam : tu mecum profecturus eris, ut tibi ostendam rivariolum* [6] *meum quod habeo. Rursumque consummato jam convivio procide-* D *runt omnes et adoraverunt eum ; idem benedicens eos rex permisit abire. Illis vero abeuntibus, trahebant ad tribunal ejus nescio quos homines vociferantes, magnisque ululatibus ejulantes. Quorum dum voces audisset, ait : Trahite foras malos servos : non sunt digni videre faciem meam. Quod cum dixisset, tam celeriter nimirum abstracti sunt, ut eos plenius non potuissem videre neque cognoscere.*

ac sanctorum recreatus

3. Rursusque sciscitans dixi : *Quæso, fili, ut mihi dicas si aliquem magnum vidisti ibidem de his qui nobis in hoc seculo cogniti fuerunt et jam de hac luce arcessiti migraverunt?* Ad hæc ille ait : *Homines quos ibi vidi longe erant ab his hominibus quos videmus modo ; nam alia forma et alio habitu decorati sunt omnes.* Deinde subjunxit : *Postquam vero traxerunt illos homines foras, surrexit ille ceteris pulchrior dominus de sua sede et adprehendens manum meam eduxit me in hortum amœnissimum, ubi erat rivus, in quo erat aqua vitreique coloris et secus rivum ipsum flores multi et sylvas* [1] *aromatum fragrantes* [2] *redolentesque diversis suavitatis odoribus. Ac sic juxta rivum ipsum venientes pervenimus usque ad locum quousque nunc* E *in stratu meo jacens video.*

qui obiit, et post mortem suam gloriosus apparet.

4. Hæc mihi sæpe memoratus puer, multis coram positis, retulit. Quamobrem ego indignus et omnium peccatorum primus, levita Christi, quemadmodum narravit scribere malui, verbis licet aliis, sensibus tamen ipsis. Post hæc vero cuncta quæ audieram sanctissimo viro domno et abbati *c* meo nuntiare procuravi. Quibus ille agnitis, ut ei semper moris est, viscera pietatis repletus, quantocyus ad eumdem Augustum properavit, atque inhianter quæ dudum narraverat, ejus ex ore audire cupiens, quidnam vidisset sciscitavit ; atque idem Augustus quæ prius dixerat, nihilo minus repetens ejus sacris auribus intimavit. Deinde almo ac beatissimo viro cuidam levitæ universisque fratribus se percontantibus, quæ paulo antea dixerat repetebat. Nam mox cœpit animus ejus flagrare desiderio percipiendæ pœnitentiæ. Qua [1] confestim accepta, dum ego abissem atque ad basilicam sanctæ Mariæ semper virginis, quæ quinque millibus ab urbe Emeretensi [2] distat *d*, gratia orationis properassem, quam etiam basilicam vulgus sanctam Quintilinam [3] hactenus vocitant *e*, inde regressus jam vesperescente die, eum defunctum reperi ; et quoniam jam vespere erat, minime ea die sepultus est. Sequenti vero nocte, dum ipsum corpusculum inhumatum in cellula qua defunctus fuerat jaceret, intempesta nocte idem Augustus alium puerulum æquævum [4] suum, nomine Quintilianum, a foris per nomen voce magna vocavit. Cujus voce audita et cognita, quidam puer simplex et verax, nomine Veranianus, illico surrexit, egressusque foras ipsum Augustum in albam videre stantem promeruit. Sed pavore perterritus propius ad illum accedere non præsumpsit ; cujus faciem niveo candore vidisse cum juramento testatus est. Alio vero die corpusculum ejus ex more in basilica sanctissimæ virginis dominæ meæ Eulaliæ sepulturæ est mancipatum.

Num. 2 — [1] *cod.* liliæ. — [2] *cod.* et. — [3] *cod.* sedis. — [4] *cod. prius* altilia, *corr.* altilis. — [5] *cod.* residerunt — [6] *ita cod. et edd. ; sed forte, ut conjiciunt Tamayus et Florez, legendum* viridariolum, *paulo namque infra (num 3 post med.) inquit.* eduxit me in hortum amœnissimum.

Num. 3. — [1] *ita cod.* — [2] *cod.* fraglantes, *et sic deinceps.*

Num. 4. — [1] *cod.* qui — [2] *cod.* Emerentisi. — [3] *cod.* Quintisinam. — [4] *cod.* et quævum.

ANNOTATA.

A

ANNOTATA.

a *Domum hanc fuisse adjacentem ecclesiæ S. Eulaliæ, ita ut ex illa ad ecclesiam pateret aditus, eamque deputatam fuisse habitationi clericorum ecclesiæ inservientium, facile constat tum ex multis aliis similibus exemplis, tum hoc loco ex contextu, ubi paulo inferius ait scriptor se circa mediam noctem, brevi intervallo temporis inter celebratas vigilias et officium matutinum usum esse ut Augustum ægrotantem inviseret. Linea sequente designatur nomine* cellæ, *nisi hoc nomine, intelligere velis* conclave *de quo concilium Toletanum IV* (1), *ubi ipsam domum ecclesiæ* atrii *vocabulo insignitam leges. Postea vero hujusmodi domus vulgo* claustra *appellatæ sunt* (2). *De ecclesia S. Eulaliæ cfr. infra Annot.* a *ad cap. VI.*

b *Accurate itaque servabantur Emeritæ quæ de* oblatis (3) *præscripserat concilium Toletanum II anno 527 canone 1 :* De his quos voluntas parentum a primis infantiæ annis clericatus officio mancipavit statuimus observandum, ut mox cum
B detonsi vel monasterio electorum contraditi fuerint, in domo ecclesiæ, sub episcopali præsentia, a præposito sibi debeant erudiri (4). *Et concilium Toletanum IV anno 633, canone 24 :* Prona est omnis ætas ab adolescentia in malum : nihil enim incertius quam vita adolescentium. Ob hoc constituendum oportuit, ut si qui in clero puberes (*al.* impuberes) aut adolescentes existunt, omnes in uno conclavi atrii commorentur, ut lubricæ ætatis annos non in luxuria, sed in disciplinis ecclesiasticis agant, deputati probatissimo seniori, quem magistrum doctrinæ et testem vitæ habeant (5). *Hinc vides quam antiquæ institutionis sint seminaria clericorum.*

c Abbatis *seu* Patris *(nam idem ex origine sonat utrumque vocabulum) titulo insignitos fuisse non solum qui monasteriis monachorum vel canonicorum regularium, sed et qui clero seculari alicujus ecclesiæ communem domum et vitam habenti præerant, et ostendit hic locus et unde confirmatur quod ad recentiora tempora nomen id inditum est primariæ dignitati in capitulis canonicorum non paucis* (6).

d *Plurimæ Emeritensis civitatis antiquæ ecclesiæ ex levitæ nostri libello nobis innotuerunt, videlicet, extra urbem, Sanctæ Mariæ seu Quintiliana hoc*
C *loco et S. Eulaliæ* (7) *inferius passim nominata, Sancti Fausti* (8) *et Sanctæ Lucretiæ* (9); *intra urbem ecclesia cathedralis Sanctæ Mariæ, quæ et Sancta Jerusalem vocabatur* (10), *cum adjacente Sancti Joannis, in qua baptisterium erat* (11) *et basilicæ S. Cypriani et S. Laurentii* (12).

e *Ita nuncupatam censet Florez* (13) *quod in ea visebantur quinque stationes in memoriam passionis Domini : nam et antiquitus (ait) solent civitatis incolæ illuc se conferre diebus veneris tempore quadragesimæ. Videtur itaque supponere Florez eo loco erectam fuisse viam crucis ad instar Viæ Dolorosæ quam Hierosolymis signant stationes quatuordecim, quarum quinque ultimæ continentur ambitu ecclesiæ Sancti Sepulcri. Verum neque illam Viam Dolorosam Hierosolymitanam ante expeditiones crucigerorum seu ante seculum XII, ulla, credo, indicant itineraria Hierosolymitana antiquiora et multo minus* vias crucis *in Occidentali orbe erectas ulla documenta memorant. Florezianæ tamen conjecturæ aliam quæ illius vocabuli rationem reddat substituere non invenio.* EX MS.

CAPUT II.

Monachus Caulinianensis apud Emeritam monasterii morti vicinus, ex ebrio et fure ad Dominum convertitur.

INCIPIT OBITUS CUJUSDAM MONACHI CAULIANENSIS.

Fuerunt plerique idonei viri ante nos [1] satis plurimos annos clementia divina in provincia Lusitaniæ clementer fore [2], qui ferunt gestum Salvatoris nostri miraculum dum in monte [3], cui Coloniana [4] vocabulum est *a*, quod ab Emerita urbe haud procul situm fere millibus octo distat, reverentissimus vir piæ memoriæ Renovatus abba præesset, postque etiam Emeretensis urbis pontifex extitit mirificus *b*, atque sagaci solicitudine, utpote vir perspicax et nimium acris ingenii multumque in omni disciplina ac timore Dei strenuissimus, cunctos illic commorantes monachos sedule per bonam conversationem et sancti operis exempla ad supernam patriam provocaret, cunctusque grex pastorem præeuntem arctis semitis callibusque prosequeretur cœlicis, lupus vorax unam ei toto adnisu conatus est ore mordaci laniari oviculam : ita dumtaxat ut omni cœtu congregationis in Dei laudibus persistente atque regulari tramite in timore Domini degente, quidam monachus, ab eorum discrepans sanctissimo more, gastrimargiæ et ebrietati inæstimabiliter incumbens, perditioni semetipsum contradedit. Deinde ad majorem declinans interitum, furari quæque potuisset reperire cœpit. Quem dum prædictus vir Dei sæpius blande moneret, nec facile coercere valeret, iterumque [5] verborum increpationibus objurgare studuit. Sed dum nec sic ab illecebrosa edacitatis delectatione atque furti rapacitatisque intentione cessaret, hunc flagris verberare, parsimoniis afficere ergastulisque tradi præcepit *c*. Sed ille nihilominus pristinis perdurans piaculis, non solum quia a flagitiis minime cessabat, sed diebus quotidianis semetipsum polluens [6], antris averni tartaris mancipari magis magisque festinabat. Cumque eum videret tantopere [7] intentionis pergere viam, ut nec tot vicibus [8] increpatus nec totiens verberatus emendare voluisset, tactus dolore cordis intrinsecus dimisit eum abire secundum desideria cordis ejus, ac præcepit his qui præerant promptuariis monasterii ut quacumque hora vellet ingredi, quæcumque in cellariis opti-

Monachus Caulianensis gulæ et ebrietati deditus,

a

b

F

c

Num. 5. — [1] *ed.* non. — [2] *ita cod.* — [3] *ed.* monasterio. — [4] *ed.* Cauliana. — [5] *ed.* iterum iterumque. — [6] *ed.* polluens. — [7] *ed. add.* pessimæ. — [8] *ed.* viribus.

(1) Cfr. Annot. seq. — (2) Cfr. Du Cange, ed. Henschel, tom. II, p. 386, col. 3 (*Claustra clericorum*). Viollet-le-Duc, *Dict. d'architecture*, v. *Cloître*. — (3) Cfr. Du Cange, ad h. v. — (4) Aguirre, tom. III, p. 152 ; Mansi, tom. VIII, p. 784. (5) Aguirre, tom. III, p. 371 ; Mansi, tom. IX, p. 626. (6) Joan. Molanus, *De Canonicis*, lib. II, cap. 5. — (7) Cfr. infra. Annot. *a* ad cap. VI. — (8) Infra num. 17. — (9) Ibid. — (10) Num. 19. — (11) Ibid. — (12) Num. 20. — (13) *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 241.

ma,

ex ms. ma, quæcumque dulcia reperisset, eum usque ad vomitum nullus edere aut bibere prohiberet: etiamsi aliquid asportare et abscondere [9] ex more vellet, liberam potestatem haberet, ut plenius dignosceretur, postquam gutturi ac ventri satisfecisset, quidnam postmodum esset acturus. Ille videlicet, juxta præceptum claustra reserata reperiens [10], opulentissimi, ut fertur, monasterii cellaria clam opima [11] penetrabat, custodibus tamen eminus circumquaque obsitus, callida dissimulatione cernentibus, ignorante illo, ac præstolantibus quidnam ageret: quæque dulcia aut suavia esu potuque reperisset, eo usque passim vorabat bibebatque quousque mente perdita vix ambulare valebat. Post hæc fercula diversa furtim subripiens, etiam vasa vinaria, quæ usitato
d nomine gillones [12] *d* aut flascones *e* appellantur
e auferebat et in hortum contiguum monasterii inter arbusta frondosa aut arundineta condensa in loco abditissimo occulebat. Tum deinde cibo jam nimio crapulatus temulentiaque [13] poculorum satiatus [14], sibimet accubitum sternebat: et
B apponens quæ furaverat, quamvis jam non delectaretur et nimium onusto ventre ructaret [15], tamen adhuc edere et bibere cupiebat. Sed dum gravato perquam alvo langueret potius quam manducaret, illico occurrente somno obdormiebat. Tum deinde venientes canes, quæque portaverat comedebant. Custodes itaque e regione intuentes, vascula quæ detulerat, dormiente illo ad cellaria revocabant. Dum hæc multa per temporum spatia peragerentur, et nullus eum jam aliquando emendari crederet, hinc exemptum [16] pastor et salvator bonus de ore leonis eum abstraxit.

miror hic; commentator et sancte mortuus, ejus corpus post multos annos integrum reperitur

6. Accidit namque ut die quadam more solito primo diluculo de cellario temulentus [1] exiret: quem ut viderunt ebrium pueri parvuli, qui sub pedagogorum disciplinam in scholis literis studebant *f*, hac protinus voce exclamaverunt: *Emenda te, crudelis, emenda te aliquando. Considera judicium terribile Dei. Considera tremendi ejus*
f *examinis metuendam sententiam. Hic considera formidandam atque horrendam ejus judicii ultricem severitatem. Considera etiam annos ætatis tuæ, et sic tandem mores commuta in melius et vel uno die ante mortem tuam corrige vitam tuam, quia*
C *nobis infantibus quæ tu agis non licet agi, quanto magis tibi qui jam ætate plenus esse cerneris.* Cumque hoc audisset, pudore nimio coopertus erubuit, statimque compunctus est, et ejulato magno flens, cum lacrymis elevans oculos suos ad cœlum dixit: *Domine Jesu Christe, salvator animarum, qui non vis mortem peccatorum, sed ut revertantur ab iniquitate et vivant, te precor ut corrigas me et auferas istud ignominiosum opprobrium de facie mea; aut certe, si tibi placet, jam tolle me de hac miserabili vita, ut amplius improperium a facie mea [2] non audiam.* Quem statim divina pietas exaudire non distulit, sed de præsenti in eodem loco dolore percutiens vi febrium æstuare fecit. Nimirum dexteræ Excelsi immutatio in tantum eum commutavit in melius ut abhorrens omnes carnales delicias, flagranti animo pœnitentiæ remedium mox appeteret, corporis videlicet cruorisque dominici sacramentum inhianter desideraret. Sed
D dum ante fatus almus pater putaret eum phrenetica aut profana mente id flagitare, pœnitentiam plenariam dare distulit, sed tantumdem viaticam gratiam impertivit; ac tribus diebus totidemque noctibus lacrymis et confessione mirifica satisfecit. Tertio post hæc die migraturus e corpore et valefaciens cunctis fratribus, sic ait: *Cognoscite quia omnia delicta mihi dimissa sunt: et ecce præ foribus sanctissimi apostoli Petrus et Paulus, necnon et beatus Laurentius archidiaconus et martyr, cum innumerabili turba candidatorum me expectant, cum quibus ad Dominum pergere debeam.* Et hæc dicens migravit e corpore. Corpusculum vero ejus ex more sepulturæ est traditum. Post quindecim vero aut eo amplius annos, memorabilis amnis Ana *g*, nimium ex- g
crescens ripasque alvei sui supergrediens, fluenta liquoris late adsparsit et ruinas ædium per villulas vicinas litori suo multas fecit; similiter et Caulianensis monasterii cellas evertit. Quas dum monachi restaurare voluissent, contigit ut dum fundamenta construunt in cellula qua supra dictus jacebat, ipsum sepulcrum aperirent; sed
E mox inde nectareus odor erupit; ipse vero integer et incorruptus repertus est ac si hora eadem fuisset humatus, ut nec vestimenta ejus nec capilli ex aliqua parte cernerentur fuisse corrupti.

ANNOTATA.

a *Si nonnullis recentioribus creditur, nomen* Caulianæ *inde derivatum est quod locus ubi situm erat monasterium a Romanis nuncuparetur* Caulæ Anæ, *i. e. Caulæ juxta Anam fluvium* (1), *quod illum incolebant pastores; Gothis vero contracto vocabulo* Cauliana *dictus fuerit, Mauris vero* Cubillana, *quod nomen retinuit usque ad recentius ævum* (2): *quippe seculo decimo septimo visebantur ibidem (ad octo scilicet millia passuum ab urbe Emeritensi, juxta Guadianam fluvium) ruinæ monasterii cujusdam prope oratorium quod dicebatur S. Mariæ de Cubillana, celebri Ordini militari S. Jacobi subjectum* (3). *Porro monasterii illius Caulianensis nulla alia memoria habetur præter hanc narrationem Emeritensis levitæ, et li-*
F *bellum supplicem cujusdam Turræ, Caulianensis monachi, ad Reccaredum regem datum, quo se innocentem affirmat criminis propter quod e monasterio expulsus fuerat* (4). *Prolata est præterea charta donationis per testamentum factæ a nobili viro Fua seu Evua Roupino ecclesiæ S. Mariæ de Nazareth in Lusitania, ubi sermo est de quadam imagine Virginis Deiparæ a Roderico rege post cladem suam accepta in monasterio Caulianensi et ab eodem ad montem Seanum allata. Chartam hanc a se in archivo Alcohacensi repertam affirmavit et suæ* Monarchiæ Lusitanæ, *lib. VII, cap. 4, inseruit Bernardus Brito* (5), *sed magis suspecta est hæc auctoritas quam ut, deficientibus aliis documentis, illi fides habeatur. Monasterium Caulianense post invasionem Maurorum a monachis derelictum et mox collapsum facile conjicere licet. Utrum Benedictini an Eremitæ S. Augustini illud incoluerint, irrito conatu disputarunt singulorum horum Ordi-*

[9] *ed.* abscondere. — [10] *ed.* aperiens — [11] *cod* oper. — [12] *ed.* gullones — [13] *cod* tumulentiaque — [14] *cod* sautiatus. — [15] *cod.* ruptuaret. — [16] *ed* hoc exemplo.

Num 6. [1] *cod.* tumulentus — [2] *ed.* impr. faciei mea.

(1) Cfr infra Annot *g* — (2) Leao de S. Thomas, *Benedictina Lusitana*, p. 429 — (3) Ibid. — (4) Ed. ap Florez, *Esp. Sagr.* tom. XIII, p. 414 (append [illegible]). — (5) Inde et apud Th. Tamayum in not. ad h. l. (P. L. tom. LXXX, p. 123, not. *a*).

num

A *num scriptores* (1) ; *neutris enim alicujus roboris argumenta suppetunt.*

b *Cfr. infra n. 50.*

c *De disciplina pœnitentiali apud veteres monachos cfr. J. Gregory Smith in* Dictionary of christian antiquities, *edd. W. Smith et S. Cheetham, tom. I, p. 567-568.*

d *Cfr. Du Cange,* Gloss. inf. lat. *ad v.* gillo. *Sed nota unum exemplum afferri, ubi hæc vox scripta sit hac forma* guillo, *ex Emeritensi scilicet nostro secundum editiones superiores. Jam vero in codice vetustiore S. Æmiliani non legitur* guillones, *sed* gillones.

e *Cfr. Du Cange, v.* flasca.

f *De florente in Hispania sub Wisigothorum imperio litterarum studio cfr. Bourret,* L'école chrétienne de Seville ; *Smith,* Dictionary of christian antiquities, *tom. II, p. 1854.*

g *Videtur auctor noster præ oculis habuisse Prudentium in hymno de S. Eulalia canentem :*

> Nunc locus Emerita est tumulo
> Clara colonia Vettoniæ
> Quam MEMORABILIS AMNIS ANA
B Præterit....

Hodie fluvius ille retento antiquo nomine, Arabibus Jana, *et præmissa voce arabica* ouad, *quæ fluvium sonat (unde et qui antiquo nomine* Bætis, *jamdudum ab Arabibus appellatus est* Ouad-al-quebir *seu* Guadalquivir, *id est* fluvius magnus) (2), Guadiana *dicitur.*

CAPUT III.

Nunctus, abbas Africanus, Emeritam veniens a sceleratis est occisus, qui mox a dæmone correpti.

INCIPIT OBITUS CUJUSDAM ABBATIS NANCTI *a*.

S. Nanctus abbas, modestia insignis,

Dum novella narrare studemus, prisca majorum gesta omiseramus. Narrant itaque plurimi ante multa jam curricula annorum, temporibus Leuvigildi *b*,[1] Visegothorum regis, ab Africanis regionibus in provinciam Lusitaniæ Nanctum [1] nomine advenisse abbatem : qui dum aliquandiu ibidem [degisset] [2], sanctissimæ Eulaliæ virginis basilicam [in qua ejus sacratissimum corpusculum requiescit] [3] desideranter accessit. Sed, ut fertur, per omnia aspectum mulierum veluti vipereum vitabat morsum, non quia aspernabatur sexum, sed ex contemplata specie tentationis metuebat incurrere vitium : ita etenim ut quocumque loco pergebat, unum monachum ante se et alium post se eminus gradi præcipiebat, ne eum quacumque occasione mulier videret. Qui, ut supra diximus, cum ad basilicam sanctæ Eulaliæ virginis et martyris venisset, reverentissimum virum Redemptum diaconum *c*, qui ibidem præerat, multis precibus exoravit ut quando ad orationem nocturno tempore in ecclesiam de cella procederet, ita custodias poneret ut eum nulla femina penitus videret. Sed dum aliquos dies in eamdem sanctam ecclesiam moras fecisset, quædam nobilissima et sanctissima vidua, nomine Eusebia, omni desiderio eum videre cupiebat; sed ille nullatenus se ab ea videri patiebatur. Dum vero ad eum sæpius diversi rogarent ut eam videre dignaretur, et ille nullo modo consentiret, at illa, assumpto consilio, supra dictum Redemptum diaconem deprecabat ut explicitis matutinis laudibus, dum ille de ecclesia ad cellulam reverteretur, illa stante in abdito loco, circa eumdem sanctissimum virum lumen cereorum clarissimum fieri præciperet ut saltem a longe eum videre mereretur : quod factum est. At ubi ignorante illo femineus eum attigit aspectus, ita cum gemitu magno sese in terra prostravit ac si magni lapidis ictu graviter fuisset percussus. Mox etiam ipsi diacono dicere cœpit : *Indulgeat tibi Dominus, frater; quid est quod fecisti?* Post hæc denique statim inde egressus ad eremi loca paucis cum fratribus pervenit, ibique sibi vilissimum habitaculum construxit.

necatur : custodes qui deinde a dæmonibus correpti, misere pereunt

8. Sed dum crebris illic virtutibus coruscaret, recurrente opinione ad auditum Leuvigildi principis pervenit. Qui quamlibet esset arrianus, tamen ut se ejus precibus Domino commendaret, eidem viro auctoritate conscripta de quodam principum locum [1] direxit, ut alimenta aut indumenta exinde cum suis fratribus haberet ; quod vir Dei omnino accipere recusavit. Sed dum ille renueret, et is qui a rege directus ad eum venerat diceret : *Oblationem filii tui despicere non debes,* tandem ipso compellente suscepit. Post aliquos vero dies, homines habitantes in eodem loco cœperunt ad invicem dicere : *Eamus, et videamus qualis iste est dominus noster cui dati sumus.* Cumque fuissent, et vidissent eum veste sordidum, crine [2] deformem, contemnentes eum dixerunt mutuo : *Melius est nobis mori, quam tali domino servire.* Ac deinde post aliquantos dies cum vir Dei sanctus in sylvis paucis ovibus depascendis processisset, reperientes eum solum, fractis cervicibus necaverunt. Post non longum vero temporum intervallum ipsi homicidæ comprehensi et Leovegildo regi in vinculis sunt præsentati ; cui dictum est ipsos esse qui servum Dei interemissent. Ille autem, quamvis non rectæ fidei esset, recte tamen promulgavit sententiam dicens : *Absolvite eos a vinculis et sinite abire : et si vere servum Dei occiderunt, sine nostra ultione ulciscatur Deus mortem servi sui.* At ubi dictum F est istud, et illi absoluti sunt, statim eos dæmones corripuerunt [3] et plures dies afflixerunt, quousque crudeli morte animas e corporibus excusserunt. Deo gratias.

ANNOTATA.

a *Sancti viri nomen ex solo hoc libello novimus, unde ejus Acta edidit et commentario prævio ac notis illustravit collega noster Benjaminus Bossue* (3).

b *Seu* Liuvigildi, *ut legitur in inscriptione coæva apud Hispalim reperta* (4). *Regnavit autem Leovigildus, secundum Joannem Biclarensem, ab anno III Justini imperatoris usque ad annum IV Mauritii* (5) *id est ab anno æræ christianæ 568 vel 569 usque ad annum 585 vel 586.*

c *De Redempto diacono cfr. infra Annot. c ad cap. IX.*

Num. 7. — [1] *ed.* Nunctum. — [2] *om. cod* — [3] (basilicam-requiescit) *om. cod*

Num. 8. — [1] pr. l.) *ed.* præcipuo loco fisci — [2] *ed.* habitu que. — [3] *cod* corruperunt

(1) Cfr. *Benedictina Lusitana*, l. c. ; Torelli, *Secoli Agostiniani*, tom. II, p. 420. (2) Freytag, *Lexicon Arabico-latinum*, tom. IV, p. 452. (3) Ad diem 22 Oct., tom. IX, p. 596 sqq. (4) Æm. Hübner, *Inscriptiones Hispaniæ christianæ*, p. 22, n. 76. (5) P. L., tom. LXXII, pp. 863, 868.

[PARS POSTERIOR.]

CAPUT IV.

Paulus medicus, natione græcus, fit episcopus Emeritensis et mulierem ex partu laborantem sanat.

INCIPIT OBITUS VEL MIRACULA SANCTORUM EPISCOPORUM EMERETENSIUM.

Omittentes phaleratas verborum pompas et prætermittentes[1] garrulas facundiæ spumas, nunc etiam ea quæ omnibus modis vera sunt simpliciter[2] veraciterque narramus. Nam si ea quæ luce clariora esse noscuntur obscuris sermonibus involvere voluerimus, audientium animos non instruimus, sed fatigamus; quia cum multorum imperitorum minus intelligit sensus, fatigatur auditus. Et ideo, sicut superius polliciti sumus *a*, simpliciter sanctorum patrum olim gesta miracula, sicuti relatu multorum ad nos perlata sunt, intimamus.

Paulus, medicus græcus, Emeritensis episcopus consecratur.

9. Referunt multi sanctum virum nomine Paulum, natione græcum, arte medicum, de Orientis partibus in Emeretensem urbem advenisse *b*. Qui cum multo tempore ibidem degens sanctitate et virtutibus multis polleret, et humilitate atque benignitate cunctos superaret, ei a Domino collatum est ut prædictæ civitatis promereretur pontificatum *c*. At ubi eligente Deo ordinatus est episcopus, omnes statim Deus conturbationum procellas, quæ eamdem ecclesiam tempore prædecessoris sui *d* conturbaverant, abstulit et nimiam tranquillitatem ecclesiæ suæ ejus precibus condonavit.

Matronam, ob fetum in utero mortuum ad extrema adductam,

10. Qui dum pacifice ac benigne, favente Deo, cunctis civibus suis præesset et cunctorum affectibus dulcifluum sacri pectoris sui exhiberet affectum[1], contigit cujusdam primarii civitatis ex genere senatorum nobilissimi viri ægrotasse matronam[2], quæ et ipsa illustri stemmate[3] progenita nobilem trahebat prosapiem; quæ cum [nuper][4] nupta in utero accepisset, ipse infantulus in ventre collisus est. Cui dum multi medici diversa adhiberent, et nullum remedium medelæ sentiret, sed in gravi discrimine posita quotidie morti propinquaret, supra dictus illustris vir ejus, eo quod illi nihil charius esset conjuge quam noviter conjugii gratia sortitus fuerat, contemptis universis medicis, spe recuperandæ salutis ad eundem sanctum virum cucurril, et provolutus pedibus ejus cum lacrymis exoravit ut, quia Dei servus erat, orationibus suis Dominum pro ejus matronæ salute precaretur, aut certe quia medicus esset, non duceret indignum manu sua ægrotæ gratiam præbere medendi. Sed vir Domini protinus respondit, dicens: *Mihi quod hortaris facere non licet, quia etsi indignus, sacerdos Domini sum, et sacrificium manibus meis offero Domino; et ideo non possum quod dicis implere, ne postmodum pollutas sacris altaribus manus inferam et divinæ pietatis mox furorem incurram.* Et adjecit: *Ibimus*, inquit, *in nomine Domini. Visitabimus*[5] *eam, et dabimus medicos ecclesiæ, qui illi adhibeant medicinam, et in quantum scimus ostendemus*[6] *qualiter curam faciant. Nos tamen facere manu propria non possumus.* Ille vero sciens quia nullius[7] alterius medici cura valeret et quia jam uxor sua pene mortua esset, cœpit cum fletu magno obnixe flagitare ut nullum illuc[8] dirigeret, sed ipse per se iret et quod sciebat manu propria impenderet. Sed dum ille non annueret neque penitus consentiret, universi fratres coram positi et ipsi eum cum lacrymis rogaverunt ut iret. At ille ait: *Novi quod multa miseratio sit Domini, et credo, dum fuero, quod et infirmæ*[9] *pristinam reformet salutem, et mihi statim concedat veniam propter meam præsumptionem; sed homines malos hanc mihi causam objicere in postmodum omnino non dubito*[10]. Cui cum omnes fratres sui responderent: *Nullus e nobis propterea aliquid dicturus est; sed perge, Domine, et omni celeritate age illud quod mercedi tuæ proficiet.*

periculo liberat et ab ea ac viro multas divitias accipit

11. Tandem eorum precibus compulsus, proficisci pollicitus est, ita dumtaxat ut prius Domini exquireret voluntatem, ne temere incedens facile ageret quod[1] difficile multatus Dei judicio ad veniam rediret *f*. Illico namque basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ petiit, ibique prostratus pavimento per totum diem incubuit, atque in oratione indefessus perseverans sequentem continuavit et noctem. Qui mox inibi oraculo divino est commonitus, statimque consurgens ad mulieris ægræ domum incunctanter perrexit ac festinus properavit, orationem fudit, manus in nomine Domini super infirmam imposuit, in spe Dei mira subtilitate incisionem subtilissimam[2] subtili cum ferramento fecit, atque ipsum infantulum jam putridum membratim compadiatimque *g* abstraxit; mulierem vero, jam pene mortuam ac semivivam, adnitente Deo viro suo confestim incolumem reddidit. Cui et præcepit ut ultra virum non cognosceret: quocumque enim tempore coitum virilem cognovisset[3], mox ei deteriora adfutura[4] essent discrimina. Sed illi nihilominus pedibus ejus provoluti, gratias retulerunt, et omnia quæ vir Dei præceperat in omnibus se servaturos promiserunt, imprecantes Dominum ut, si non custodirent, pejora illis postmodum advenirent. Facta namque est in domo illa inæstimabilis lætitia immensumque gaudium; atque universi in Dei laudibus acclamantes, orantes tripudiantesque dicebant quod vere misisset Dominus angelum suum qui illis[5] misertus fuisset. Tum deinde fecerunt de rebus suis talem conscriptionem ut de præsenti sanctus vir medietatem ex omnibus quæ habebant acciperet, alia vero medietas post eorum obitum integra et intemerata ad ejus pertineret ditionem: tanta namque illis inerat copia rerum ut nullus senatorum in provincia Lusitaniæ illis reperirietur locupletior. Quod ille prorsus recusavit ac renuit noluitque accipere; sed illis obsecrantibus ac nimium importune offerentibus, et sic tandem coactus est suscipere, quod accipiens non tantum propriis usibus quantum egentium præcepit deservire necessitatibus. Illi autem a quibus ei oblatum est, perseverantes cum timore Dei in castitate, post non multo temporis intervallo ad supernam patriam vocatione divina

Prol. [1] *cod.* premittentes — [2] *cod.* simplicibus

Num. 10. — [1] *ed.* effectum. — [2] *cod.* matrona — [3] *cod.* stigmate — [4] *om. cod.* — [5] *cod.* visitamus, *et inferius* damus — [6] *cod.* ostendimus — [7] *cod.* nulli. — [8] *cod.* illo — [9] *cod.* infirmo. — [10] *cod.* dubitamo.

Num. 11. — [1] *ed.* pro quo — [2] *cod.* incisione subtilissima — [3] *ed.* agnosceret — [4] *cod.* ad futura — [5] *cod.* illi

adsciti

A adsciti sunt. Quibus defunctis, omne eorum patrimonium sanctissimus Paulus episcopus accipere promeruit [6]; et qui peregrinus nihilque habens advenerat, factus est cunctis potentibus potentior, in tantum ut omnis facultas ecclesiæ ad comparationem bonorum illius pro nihilo putaretur [7].

ANNOTATA.

a *In præfatione ad Partem Priorem* (1). *Et hinc confirmatur illam præfationem non ad solum primum miraculum, sed ad totum spectare opusculum.*

b *Unde advenerit et qua occasione, distinctius non indicatur nec aliunde notum est. Venisse supponi potest, sicut postea filius sororis ejus* (2), *cum negotiatoribus qui ex Oriente in Hispaniam navigare consueverant.*

c *Florez* (3) *ordinationem* Pauli *anno circiter 530 illigat, obitum vero anno 560, sed nulla alia ratione ductus nisi quod, quum* Masona *ante annum 573 sedem Emeritensem obtinuerit* (4), *videntur Florezio ea quæ de* Fideli, *ejus decessore, ab anonymo nostro narrantur concludi posse intra decennium, ea vero quæ de Paulo spatium triginta annorum exigere: unde hunc ab anno circiter 530 ad annum 560,* Fidelem *ab anno 560 ad 571 sedisse statuit. Certe aliunde ista confirmare non licet: nulla enim utriusque memoria præterquam apud Emeritensem levitam prostat, neque ulla omnino eorum qui Emeritensem ecclesiam rexerunt inde ab anno 445, quo anno in Chronico Idatii* (5) *mentio fit Antonii (al. Antonini), Emeritensis episcopi.*

d *Hujus, ut modo monuimus, etiam nomen ignoratur, nec quidquam de iis turbis aliunde notum est.*

e *Secundum Thomam Tamayum, hispanismus purus putus* mercedi tuæ *est; vulgaris fere omnes compellandi increbruit consuetudo apud Hispanos notissima* vuestra merced, *qua urbanitate nimium blandiente enatæ sunt ceteræ compellationes, quæ vulgo notæ. Qui tantam urbanitatem ea ætate apud Hispanos supponere noluerit, facile explicabit hæc verba per sensum communem:* illud unde apud Deum mercedem recipies, *utpote opus fraternæ caritatis.* C

f *Ex tota hac narratione apparet medio seculo sexto jam vetitum fuisse sacerdotibus ne medicinæ aut saltem chirurgiæ artem exercerent, atque hinc corrigenda sententia PP. Matagne et Remigii De Buck qui, Benedictum XIV et Thomassinum secuti, illam prohibitionem non antiquiorem seculo XII existimarunt* (6).

g Copidiatim, *id est per frusta, ex voce græca* κοπάιον *seu* κοπάδιον, *quæ* frustum *significat* (7). *Perperam itaque Th. Tamayus* compendiatim *hic legendum censuit.*

CAPUT V.

Fidelis, natione græcus, filius sororis Pauli episcopi Emeritensis, viventi avunculo subrogatur in episcopatu.

Fidelis, puer ab Oriente Emeritam veniens, a S. Paulo avunculo suo agnoscitur et retinetur.

Denique cum plurimis per annis felici tempore [1] feliciter sua cum plebe frueretur, et jucunde Deo vivens plenus semper virtutibus floreret, accidit die quadam de regione qua ipse oriundus extiterat negotiatores græcos in navibus de Orientibus [2] advenisse atque Hispaniæ littora contigisse; cumque in Emeretensem civitatem pervenissent, ex more episcopo præbuerunt occursum *a*. Qui cum benigne ab eo fuissent recepti ac de atrio ejus *b* egredientes in domum in qua hospitabantur fuissent regressi, sequenti die ad eum munusculum miserunt pro gratiarum actione, deferente puero nomine Fideli *c*, qui cum eis mercedis causa percipiendæ de regione eorum conductus advenerat. Cumque ejus fuisset præsentatus obtutibus, et quæ grato animo directa detulerat, gratanter vir sanctus suscepisset, eum cœpit singillatim sciscitari quo vocaretur nomine, de qua provincia vel de qua civitate esset. Cum ergo ille nomen suum diceret et civitatem suam nominaret, videns adolescentem bonæ indolis, cuncta eum per ordinem interrogavit et nomina parentum requisivit. At ille consequenter secundum interrogationem patriam, civitatem, vicum, nomina parentum simpliciter manifestavit. Hæc eo dicente, cognovit nomen sororis suæ; qui statim exhiliens de sede sua in conspectu omnium amplexibus ejus incubuit. Commota quippe fuerant super illum viscera ejus, atque irruens super collum ejus et diutissime exosculans, præ gaudio ubertim flevit. Statim supra nominatos negotiatores arcessire præcepit; quibus ait: *Puerum mihi istum concedite, et quidquid vultis a me postulate.* At illi responderunt: *Hoc facere minime possumus, quia ingenuus est et a parentibus eum pro nostro solatio conductum accepimus, sine isto ad parentes suos nullatenus remeare possumus, nec facies eorum ultra videndi habebimus licentiam, si hunc in tam longinquam regionem dimiserimus.* E contra ille ait: *Compertum vobis sit quia, si istum mihi non dimittitis, vos in patriam vestram minime revertitis. Sed accipite a me pecuniam copiosam, et abite securi pergentes cum pace.* Hæc illi audientes, nec amplius tantæ potestati obsistere valentes, aiunt ad eum: *Dic nobis, domine, quid causa est ut hominem tibi incognitum tanto amore digneris diligere?* Ille vero respondit proximum suum esse sibique affinitate valde vicinum. Et addidit: *Abite in nomine Domini absque aliqua hæsitatione, renunciantes sorori meæ quia filium ejus ob consolationem captivitatis meæ penes me retinui.* Qui diversa per eos munera mittens sorori, ipsis quoque nautis multa largitus est dona; ac sic ditati ejus muneribus, regressi sunt in patriam suam cum gaudio magno.

[6] *cod.* promeruerit. — [7] *cod.* putarentur.

Num. 12. — [1] *cod.* tempora. — [2] *ed.* Orientis partibus.

(1) Supra pag. 316. (2) Cfr. infra num. 12. — (3) *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 175, n. 86. — (4) Cfr. supra Comment. præv., num. 15. — (5) P. L., tom. LXXIV, p. 723. — (6) *Act. SS.*, tom. XIII Oct., p. 256, num. 9. (7) Henr. Stephanus, *Thes.* ad h. v.

13. Quibus

Ab eodem diaconus ordinatur et postea consecratur episcopus S. Paulus in solitudinem secedens, pie moritur.

13. Quibus redeuntibus, statim præfatum adolescentem tondere præcepit ac Deo omnipotenti serviturum obtulit, et veluti alterum Samuelem in templo Domini diebus ac noctibus strenue erudivit, ita ut infra paucorum curricula annorum omne officium ecclesiasticum omnemque bibliothecam scripturarum divinarum perfectissime docuit. Deinde vero per singulos gradus eum producens, diaconem ordinavit. Qui mox effectus habitaculum Spiritus sancti, omnibus virtutibus ita est irradiatus ut sanctitate, charitate, patientia et humilitate universum transcenderet clerum. Sic nimirum Deo et hominibus se carum affabilemque præbuit ut unum illum putarent ex numero [1] angelorum. Interea dum plurimis annis Domino irreprehensibiliter deserviret, et supra nominato nutritori suo dulci obsequio in omnibus deserviret ac senectutem ejus absque aliqua offensione suaviter oblectaret, idem supra nominatus beatissimus pater, exactis jam multis curriculis annorum atque ætate decrepita in senium vergens, hunc sibi successorem elegit, moxque etiam in loco suo se vivente ordinavit, et omnium bono-
B rum suorum hæredem instituit: ita etenim testamentaria sanctione decernens ut, si eum clerus Emeretensis habere vellet pontificem, omnes res quas illi contulerat, post obitum suum supradictæ ecclesiæ derelinqueret; sin alias, haberet liberum arbitrium quidquid voluisset de præfatis rebus decernere vel judicare *d*. Hoc sane decretum vir sanctus revelante sibi Spiritu sancto promulgavit, prophetiæ gratia præscius non defuturas eidem viro multorum [2] invidias hominum pravorum, qui cum canino more circumquaque in postmodum oblatrarent atque invidiæ facibus succensi mordaciter laniarent. Interim dum auspice Deo constituisset eum antistitem, ita ei adstare et deservire cupiebat sicut diaconatus tempore ministrare consueverat, ita ut exuens sibi casulam, more ministri coram eo adsistens servitium omne persolveret. Quem ille id agere prohibuit, et ut jam deinceps auctoritatem pontificatus sui constanter teneret [3] admonuit atque ut fratrum suorum potius curam ageret imperavit. Ipse vero sanctissimus senex mox derelinquens atrium et omnia privilegia honoris sui, sese ad basilicam sanctæ Eulaliæ in cellulam vilissimam
C contulit. Qui dum aliquandiu ibidem positus a seculi hujus procellis absolutus et in multa quiete constitutus, in cilicio et cinere cubans pro totius mundi piaculis Dominum deprecaretur, migravit e corpore.

ANNOTATA.

a *Credibile est id genus officii præstari solitum fuisse episcopo, non ratione religionis, sed quod præesset curiæ civili: hoc quippe munere fungebantur passim episcopi in novellis barbarorum regnis* (1).

b *Voce illa apud nostrum designari palatium episcopale, non, ut putabat Moreno, porticum ecclesiæ, ex hoc et aliis hujus opusculi locis* (2) *facile constat. Indifferenter autem dicitur* atrium ecclesiæ *et* atrium episcopi (3). *Neque abhorret usus vocis a sensu quem illi attribuit Isidorus Hispalensis:* Atrium, *inquiens*, magna ædes est sive D amplior et spatiosa domus; et dictum est atrium eo quod adduntur ei tres porticus extrinsecus (4).

c *Certe hoc nomine latino non vocitabatur in Oriente; sed postea, ubi apud avunculum suum morabatur, illud assumpsisse credendus est.*

d *Hæc ratio agendi, qua* Paulus *sua auctoritate* Fidelem *episcopum constituerit, adjecta conditione illa circa hæreditatem suam, difficile videtur a culpa saltem materiali et etiam ab aliqua specie simoniæ excusari posse.*

CAPUT VI.

Fidelis episcopus possessiones suas relinquit ecclesiæ sanctæ Eulaliæ, clericos a ruinæ periculo liberat.

E

S. Fideli nonnulli adversantur primo, sed mox reconciliantur.

Post cujus discessum, quidam pestiferi homines, juxta id quod vir Dei prædixerat, verbis malignis contra beatissimum Fidelem mussitare cœperunt, ut eum de loco quo constitutus fuerat, per quacumque occasione pellerent. Quod cum ille perpendisset, et se una cum rebus suis ab eorum insectatione separare voluisset, comperto illi quod [si] [1] ille sublatis de jure ecclesiæ prædiis suis se ab eis separaret, illis omnino nihil remaneret, plus inviti licet quam sponte [se] [2] pedibus ejus prostraverunt ac ne eos desereret multis precibus flagitaverunt. Quibus ille non usquequaque repugnans præbuit adsensum, ut et curam regiminis gereret et in postmodum omne patrimonium suum ecclesiæ derelinqueret. Quod ita factum est; ut [3] eo tempore tantum ecclesia illa locupletata est ut illi in Hispaniæ finibus nulla ecclesia esset opulentior. Atque ita, Domino cooperante, confirmata est in eum cunctorum pura et sincera dilectio, in tantum ut omnes, uno eodemque animo amore inmensæ charitatis flagrantes, erga eum immenso igni sancti ardoris æstuarent, et unum cor et labium cum eo effecti nullo penitus modo ab alterna dilectione discidio inter- F currente discreparent.

Episcopale palatium corruit, nemine læso

15. Quoniam tanti vatis memoravimus nomen, operæ pretium nobis videtur esse perspicuum [1] de ejus multis quibus crebro effulsit virtutibus quandam exiguam particulam memoriæ tradere. Quodam igitur dominico die, dum in atrium cum multis filiis ecclesiæ resideret, ut mos est, archidiaconus cum omni clero in albis ab ecclesia venientes coram eo astiterunt. Moxque ille consurgens, diaconibus ex more thuribula gestantibus atque ante eum præcedentibus, cum universis qui aderant ad ecclesiam perrexit, qualiter Deo jubente missarum solemnia celebrarent. At ubi universi cum eodem de atrio paululum fere decem graduum processerunt foris, illico ab imis fundamentis omnis repente amplissimi atrii fabrica ruit, et neminem ibi oppressit Deo jubente. Ex qua re pensandum est cujus meriti iste vir fuerit,

Num. 13. — [1] *cod.* en numerum. — [2] *post hanc vocem legitur in codice verbum* obsistere, *sed lineola subter ducta quæ delendum significet.* — [3] *cod.* tenere.

Num. 14 — [1] *om. cod.* — [2] *om. cod.* — [3] *ed.* et ex.
Num. 15. — [1] *cod.* prespicuum.

(1) G. Waitz, *Deutsche Verfassungsgesch.*, tom. II, pp 331-389-390. — (2) Cfr. numm. 13 extr., 15, 19, 23, 24, 28, 43, 47. — (3) Numm. 38, 89. — (4) *Etymol.*, lib. V, cap. 3, n. 4 (P. L., tom. LXXXII, p. 541).

qui

EX MS.

A qui ita apud Deum suis precibus obtinuerit ut prius non daretur antiquo hosti [2] potestas tantæ fabricæ perpetrare ruinam quam ipse cunctos foris eductos integro numero Deo miserante salvaret. Sed ut in tanto periculo nullus periret, ob maxime meritis sanctissimæ virginis Eulaliæ fuisse præstitum nullus ambigat. Cum vero solicite requirens invenisset quia nemo periret, in nullo penitus animum suum contristavit, sed magis gratias Domino egit, sacrificium Deo lætus obtulit, diemque ipsum jucunde Domino cum omnibus suis potitus est.

Dirutum palatium splendide restaurat Fidelis, itemque basilicam S. Eulaliæ

16. Post non multum vero temporis intervallo sedis dirutæ fabricam restauravit ac pulchrius Deo opitulante patravit. Ita nimirum ipsius ædificii spatia longe lateque altis culminibus erigens, pretiosaque atria columnarum ornatibus suspendens, ac pavimentum omne vel parietes cunctos nitidis marmoribus [1] vestiens, miranda desuper tecta contexuit. Tum deinde miro [2] dispositionis modo [3] basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ *a* restaurans in melius, in ipso sacratissimo templo celsa turrium fastigia sublimi produxit in arce *b*. B Hic namque vir beatus in corpore positus crebro cum [4] sanctorum catervas in choro ecclesiæ stans et psallens visus fuisse perhibetur ; et alia multa narrantur quæ scribere propter prolixitatem sui, ne fastidium legentibus præbeant, desivimus.

ANNOTATA.

a *Basilicam S. Eulaliæ, ubi sacrum ejus corpus quiescebat* (1), *laquearibus deauratis et pavimento musivo opere pulcherrime intexto insignem prædicat Prudentius in hymno de S. Eulalia* (2). *Memoravimus supra* (3) *falsam opinionem Mabillonii existimantis ecclesiam fuisse monasticam. Collegiatæ tamen formam referebat, ut patet ex iis quæ leguntur num. 1. Ecclesia S. Eulaliæ non erat cathedralis : hac scilicet prærogativa gaudebat* ecclesia sanctæ Mariæ, quæ *et* sancta Hierusalem *vocabatur* (4). *Sed et sitam fuisse extra ambitum urbis, colligere licet ex opusculi nostri capite* XVIII, *ubi* (5) *perspicue indicatur ex ecclesia S. Mariæ ad S. Eulaliæ procedentibus transeundam fuisse* portam civitatis, *et* (6) *Vacrila jubetur servitii profitendi causa pergere* de ecclesia sanctæ Eulaliæ usque ad atrium *(episcopale scilicet)*, quod est fundatum infra muros civitatis : *quod ultimum utique non indicasset scriptor, si ecclesia Sanctæ Eulaliæ et ipsa intra muros civitatis constitisset.*

C b *Habes hoc loco testimonium disertissimum unde demonstretur turres ecclesiis impositas fuisse antequam campanæ in usu essent.* Fidelis *enim,* Masonæ *decessor, ædem S. Eulaliæ instauravit ante annum 573, quo anno* Masona *jam* clarus *habebatur* (7).

CAPUT VII.

Fidelis episcopus visus interesse sanctorum choris.

Fidelis sanctorum choris interesse visus est;

Die quadam puerum familiarem suum ad locum quo Caspiana vocabulum est, quod ab Emereta urbe millibus sexdecim distat, direxit, ac præcepit eum sub omni festinatione reverti. Qui cum fuisset et eodem die reverti non occurrisset, ibidem mansit. Cui in ipso noctis initio jam dormienti visum fuit gallos cantasse, statimque expergefactus caballum suum ascendit, atque festinus properans ante medium noctis ante portam ipsius civitatis quæ appellatur Porta Pontis pervenit. Qui dum ibi diutissime residens cerneret quia ante hora opportuna consurrexisset, et quia, quamvis clamasset vociferanter, nullus ei portam aperiret, visum est ei ut caballo suo pabulum herbæ paululum daret, quousque ali- E quis forsitan portam reseraret. Et ecce subito intempestæ noctis [hora] [1], elevans oculos suos vidit eminus globum igneum ab ecclesia sancti Fausti *a*, quæ ab urbe fere milliario distat, procedentem atque ad basilicam sanctæ Lucretiæ [2] *b* pervenientem. Qui cum tacitus contemplaret quidnam esset, nec mora, et ecce multitudo sanctorum, quibus illud lumen præibat, venientes per pontem, ad portam usque pervenerant, cum quibus etiam gradiebatur sanctissimus Fidelis. At ubi ventum est ad portam, videns supradictus puer aucta candidatorum agmina, ipsum etiam sanctum Fidelem ciclade nivea indutum in medio eorum properantem cernens, obstupuit, et exterritus atque tremebundus, præ timore factus est velut mortuus. Illis vero claustra portarum divinitus reseravit, moxque ingressi sunt civitatem. Quibus ingressis, ille consurgens atque volens post eos ingredi, sed nullatenus potuit, quia portam ita clausam sicut prius invenit. Qui cum primo diluculo aperta pervenisset ad atrium, protinus eum vir sanctus interrogavit quali hora de prædicto loco egressus fuisset. Cui ille et horam qua surrexerat et moram quam ad portam fece- F rat enarravit. Quem cum vir Dei interrogasset si aliquid non vidisset, et ille vidisse se fateretur, tum hunc admonuit ut quousque ipse sanctus in corpore esset, nulli referret, ne ei ad immane periculum pertineret.

et iterum, mortem prædicit illi, qui rem inconsulte divulgaverat.

18. Alia quoque vice similiter eum quidam religiosus cum multitudine sanctorum quadam nocte de ecclesia sanctæ Eulaliæ egredientem et per basilicas martyrum euntem vidit; sed incaute agens multis statim indicavit. Postremo ad virum Dei veniens, ei quod viderat retulit. Cui ille ait : *Hoc quod vidisti, jam alicui dixisti an non?* Qui statim respondens, simpliciter professus est se dixisse. Ad hæc ille dixit : *Indulgeat tibi Deus, frater; non recte fecisti. Scio utique quia tibi in futuro judicio non reputabitur ad culpam. Interim vade, communica* [1], *et da nobis osculum valefactio-* *nis*

[2] *cod.* antiqui hostis.
Num. 16. [1] *cod.* parietibus. — [2] *cod.* mira. — [3] *cod.* modum. — [4] *cod.* eum cum.
Num. 17. [1] *om. cod.* — [2] *cod.* Leucretiæ.
Num. 18. — [1] (v. c.) *cod.* jube communicare.

(1) Cfr. supra num. 7. — (2) *Peristeph.* Hymn. III, v. 196 seq. (P. L., tom. LX, p. 355). — (3) Comment. præv., num. 9 extr. — (4) Cfr. infra n. 19, cum Annotatione adjecta. — (5) Num. 40. — (6) Num. 43 extr. — (7) Cfr. supra Comment. præv., num. 15.

EX MS. *nis, quia iturus es. Tamen et domui tuæ sub omni festinatione dispone; aut si desideras remedium pœnitentiæ, percipe.* Qui mox accepta pœnitentia dispositaque domo sua, valefaciens cunctis, sequenti nocte migravit e corpore.

ANNOTATA.

a *Vix dubium esse potest quin iste S. Faustus fuerit celebris ille martyr Cordubensis qui colitur die 13 octobris. Hujus antiquissimæ ecclesiæ mentio fugit diligentiam Cornelii Byei nostri, ubi ad hanc diem egit de cultu SS. Fausti et sociorum ejus* (1).

b *Mire hallucinatus est hoc loco Thomas Tamayus dicens hic agi de S. Leocritia martyre Cordubensi, de qua apud Alvarum, S. Eulogii familiarem. Hæc nimirum passa est anno 859* (2). *Nullus utique hæsitationi locus fuisset Tamayo, si advertisset apud Usuardum ad diem 23 novembris signatam esse memoriam* In civitate Emerita, S. Lucretiæ virginis, *quæ in Martyrologio Romano sub Diocletiano passa fertur.*

B

CAPUT VIII.

Fidelis episcopus, visione admonitus, bonis in pauperes distributis migrat ad Dominum.

Mira visione prænuntiatur mors sancti episcopi

Cuidam viro religioso iterum intente ad officium ecclesiasticum recurrenti, quadam nocte dum in lecto suo intempestæ noctis [silentio] [1] sopore depressus jaceret, visum est ei quod signum ad matutinum dedissent. Qui statim consurgens omni festinatione ad ecclesiam, ne ei tempus sacri officii præteriret, accurrit [2], cursuque rapidissimo properans anhelabundus illuc pervenit. At ubi ingressus est ecclesiam sanctæ Mariæ, quæ sanctam Hierusalem nunc usque vocatur *a*, audivit voces mire modum modulationis canentium, respiciensque ad chorum vidit stantem multitudinem sanctorum. Qui nimio pavore concussus atque in tremori versus, sese in angulum basilicæ silenter contulit, atque tacite contemplans, sollicite auscultans, audivit consueto ordine omne ab eis officium esse completum. Quo expleto, paulo adhuc ante gallorum cantu cum laudibus pervenerunt ab ecclesia [3] sanctæ Mariæ ad basiliculam sancti Joannis, in qua baptisterium est, quæ nimium contigua antefatæ basilicæ, pariete tantum interposito, utræque unius tecti tegmine conteguntur *b*. Explicitisque laudibus cœperunt ad invicem dicere : *Ecce continuo hora est ut signum dari debeat : ob hoc prius necesse est ut id pro quod destinati sumus ordinemus.* Cumque hoc dixissent, apparuerunt in conspectu eorum Æthyopes [4] tetri nimiumque terribiles, quorum statura videbatur esse gigantea, nigredo perquam teterrima, ita ut ex ipso eorum torvo intuitu [5] nimiumque atro vultu palam cernenti daretur intelligi ipsos procul dubio tartareos esse ministros, quique etiam rhomphæas acutissimas suis gestabant in manibus. Quibus mox sancti dixerunt : *Sub omni celeritate pergentes ad atrium, ingredimini cellam in qua sanctus Fidelis episcopus jacet, et percutite eum vulnere gravi in corpore, ut anima ejus quantotius egrediens e corporali catena nobiscum ad Dominum nostrum Jesum Christum ad præparatam sibi possit pervenire coronam.* Qui illico jussis obtemperantes ambulaverunt, sed eum minime percutientes reversi sunt, dicentes : *In cellam ejus minime ingredi possumus, quia non dormit, sed in terra prostratus jacet et orat. Insuper tanto thymiamatis suavissimo odore cella ipsa redolet ut nitor tantæ fragrantiæ incensi, qui ab eo oblatus est Domino, nos illic penitus intrare non sinat.* Quibus denuo præceperunt, dicentes : *Ite et percutite eum, quia jussio Domini adimplenda est.* Qui cumque fuissent nec intrare potuissent, revertentes iterum dixerunt : *Oratio ejus nos omnino prohibet ingredi.* Quibus illi dixerunt : *Vacat oratio, quando venit vocatio. Sed ite et implete præceptum Domini ; quod semel datum est, nequaquam transcendi potest.* At ubi tertio fuerunt, permittente Domino ingressi sunt ; tam forti scilicet manu crudeli eum percusserunt ut vocem quam emisit cum dolore gravi simulque et gemitu, hic qui in ecclesia stabat religiosus clare audivit.

ad quam is se comparat multas largiendo eleemosynas.

20. Facto vero diluculo ad sanctum episcopum accessit, et cuncta quæ viderat quæque etiam audierat ei intimavit. Cui ille ait : *Scio, fili mi, scio et mihi nullo modo latet.* Cumque hoc dixisset, et imminenti ægritudine artubus jam fatiscentibus se totum repente dissolvi sensisset, ad basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ se deferri præcepit. Sua ibidem in primis multis lacrymarum satisfactionibus deflevit delicta ; deinde multis captivis et egenis multam largitus est stipem ; ad ultimum redditis chirographis cunctorum debita relaxavit. Sed dum omnibus reddidisset, cautio cujusdam viduæ remanserat quæ necdum fuerat reddita, quam illa vidua expectaret ut ei redderet, sed quemadmodum muliercula, præ turbæ densitate, qua circumseptus erat, ut accederet non habebat. Quæ cum per singulos dies veniret, et locum minime reperisset, et nimium mœstificata mente anxiaret, nihilque agens mœrore afflicta ad suum hospitium remearet, ei quadam nocte sanctissimi Cyprianus et Laurentius martyres in visu adstiterunt, dicentes : *Nosti quare locum non invenis ?* At illa respondit : *Nescio.* Et illi inquiunt : *Quare per reliquas basilicas fratrum nostrorum ceterorum martyrum frequenter concurris, ad nos venire contemnis ?* Quæ statim surgens ad eorum basilicas concurrit [1], orationem cum lacrymis fudit, pro negligentia retroacti temporis veniam imploravit. Atque inde ad basilicam sanctæ Eulaliæ mox rediit, mira celeritate locum reperit, chirographum suum absque difficultate recepit, Deo et sanctis ejus immensas grates retulit, per quod non solum locum paratum invenire meruit ingrediendi, verum etiam ita sanctis Dei disponentibus gestum est ut, quando ingressa est, sanctus episcopus, cautionem ipsam manu propria tenens, præstolaret cui reformare deberet. Atque ita factum est ut illo benigne reddente atque illa cum gaudio quæ diu desideraverat recipiente, paulo post vir sanctus, præcedentibus sanctorum cœtibus, expectantibusque angelicis choris, ad ætherea regna tripudiando migraret, cœlestibusque phalangiis consertus, cum exultatione perpetua perpetim conglobari in sydereis mansionibus [2] Jesu

Num 19. — [1] *om. cod.* — [2] *cod.* occurrit. — [3] (a. e.) *cod.* ecclesiam. — [4] *cod.* eziopes. — [5] (t. i.) *cod.* turbo introitu.

Num. 20. — [1] *ed.* cucurrit. — [2] *cod.* mansionum.

(1) Tom. VI Oct., p. 189, num. 10 sqq. — (2) Cfr. *Act. SS.*, tom. II Martii, p. 411.

Domino

A Domino præcipiente meruerit. Corpusculum vero ejus juxta corpus sanctissimi prædecessoris sui uno eodemque sarcophago traditum, veluti in uno lectulo honorifice est tumulatum.

ANNOTATA.

a *Hoc titulo* (Sancta Jerusalem) *designari solitam fuisse ecclesiam matricem seu metropolitanam, colligi potest exemplo ecclesiarum metropolitanarum Tarraconensis et Hispalensis* (1), *quæ singulæ, sicut Emeritensis, totius cujusdam provinciæ ecclesiasticæ principales erant ; suffraganearum vero sedium cathedrales basilicæ talem titulum sibi non vindicabant. Et inde etiam constat ecclesiam Sanctæ Mariæ fuisse cathedralem sedis Emeritensis : quod et confirmatur tum ex vocabulo* ecclesiæ senioris *quo designatur inferius* (2) *(neque enim hac voce* senioris *ecclesiæ illius antiquitatem, sed secundum usum satis communem illius temporis principalitatem significari existimo, ita ut* ecclesia senior *idem sonet ac* ecclesia princeps) (3) ; *tum ex eo quod in illa ecclesia* ex more *in paschate missam*
B *celebrabat episcopus* (4) ; *tum denique quod in eadem conventus suos habuit concilium provinciale Emeritense anno 666 congregatum, ut exordio Actorum diligenter notatum est* (5).

b *Secundum morem antiquum scilicet, ubi propter multitudinem baptizandorum in festis solemnibus paschatis et pentecostes, ecclesia particularis juxta ecclesiam principalem baptismi sacramento conferendo destinari solebat* (6).

CAPUT IX.

Masona natione Gothus, nutritus in ecclesia sanctæ Euláliæ, succedit Fideli in episcopatu ; xenodochium et monasteria ædificat.

a INCIPIT VITA [VEL] [1] DE VIRTUTIBUS SANCTI MASONÆ *a* EPISCOPI.

C

S. Fideli succedit S. Masona,

Huic præfato almo viro ad supernam patriam transmigranti providentia divinæ pietatis subrogatus non impar omnium virtutum [2] vir orthodoxus, cui nomen erat Masona. Scilicet beatus beato, sanctus sancto, pius pio, bonus benigno, atque cunctis charismatibus refulgens rutilanti immensis virtutibus, sacerdotali ordine Masona successit Fideli. Prædecessore nimirum astrigeris civibus conserto in cœlis, successoris [3] mannæ [4] dulcedo ejusque insigne meritum cunctorum civium mœrorem lenivit [5] in terris, ut omnibus pro obitu tanti pontificis mœror non solum discuteretur, verum etiam, instar priscorum patrum Eliæ quondam et Elisæi, duplicata paracliti Spiritus gratia palam cunctis cernentibus sancti Fidelis antistitis in Masonam sanctum episcopum requievisse videretur; ut plebs sublato pastore non usquequaque tæderet afflicta languore, sed geminato gaudio congauderet, divina tribuente miseratione, dum et illum sui pro salute præmisit ad cœlos, et istum eximiæ virtutis virum suscepit gratulanter in terris. ex ms.

22. Denique sanctus Masona antistes, nobili ortus in hoc seculo origine, sed vitæ meritis exstitit multo nobilior ; genere quidem Gothus *b*, sed mente promptissima erga Deum perquam devotus atque viriliter Altissimi virtute fundatus, moribus sanctis ornatus, habituque magni decoris pulchrificatus, charitatis humilitatisque ab ineunte ætate refulgenti stola circumamictus, balteo fidei fortiter circumcinctus, prudentia scilicet et justitia insigniter circumseptus, dilectione summi Dei et proximi mirifice decoratus ; dilectus namque Deo [1] et hominibus, ætate [2] et gloria mirabilis, amator fratrum, multum orans pro populo, cujus nomen multis coruscando miraculis per omnem terram pertransivit. Hujus itaque temporibus morborum pestem inediæque inopiam ab urbe Emeretensi vel omni Lusitania ejus precibus Dominus procul abegit, meritisque sacrosanctæ Euláliæ virginis longius pepulit, tantamque salutem et omnium copiam deliciarum cuncto populo impertire dignatus est ut nullus unquam, quamvis inops, aliquid dehabere [3] *c* videretur aut qualibet necessitate fatigaretur, sed quemadmodum opulenti ita et inopes omnibus bonis abundarent, et quodammodo instar cœlestis gaudii universus populus in terris tanti pontificis meritum congauderet. Omnibus inerat gaudium, cunctis aderat pax, nulli aberat felicitas, in omnium corda florebat perfecta charitas, in omnium sensus pollebat tranquilla jocunditas ; ita nimirum ut, devicto antiquissimo hoste ac superato veternoso dracone, nemo mœrore consternatus, nemo angustia afflictus, nemo quolibet terrore perculsus vel quolibet zelo aut invidia tactus, callidi anguis virulentis stimulis quateretur ; sed perfecta charitate repleti cuncti Deo adnitente pii patris gratia jocundantes, imperterriti, sine metu vel formidine omnium, in Dei laudibus persistebant constanter. Non solum autem in omnium fidelium arcanis ejus flagrabat immensa charitas, sed etiam omnium judæorum vel gentilium mentes miro dulcedinis suæ affectu ad Christi gratiam pertrahebat. Quantus igitur qualisque fuerit, inertia nostra ad singula explicare non valet ; sed quamvis maxima taceamus, extrema saltem e maximis memoremus.

Gothus genere, virtutibus clarus :

b

E

c

F

23. Denique supradictus vir priusquam ordinaretur episcopus, in basilica sanctissimæ virginis Euláliæ fertur cum summa diligentia advixisse, et ibidem irreprehensibiliter multis annis Deo deservisse. Postquam vero inspirante Deo in omnium ore, oculis et animo residens, sublatus inde, ordinatus est pontifex, statim in exordio episcopatus sui monasteria multa fundavit, prædiis magnis locupletavit, basilicas plures miro opere construxit, et multas ibidem Deo animas consecravit. Deinde xenodochium fabricavit magnisque patrimoniis ditavit, constitutisque ministris vel medicis, peregrinorum et ægrotantium usibus deservire præcepit, taleque præceptum dedit, ut cunctæ urbis ambitum medici indesinenter percurrentes, quemcumque servum seu liberum,

qui monasteria, basilicas, et xenodochium construit, eximie erga pauperes sollicitus

Num. 21. — [1] *om. cod.* — [2] *ed. add.* gloria — [3] *cod.* successores. — [4] *ed.* mansit *vel* magni. — [5] *cod.* linivit.

Num. 22. — [1] *cod.* Dei — [2] *ed.* ætat — [3] *ed.* habere *vel* avere.

(1) *Esp. Sagr.*, tom. IX, p. 102 et tom. V, p. 512. — (2) Num. 30. — (3) Cfr. Du Cange, v. *ecclesia senior* (Ed. Henschel, tom. III, p. 6). — (4) Num. 640. — (5) Mansi, tom. XI, p. 77. — (6) Cfr. Smith, *Dictionary of christian antiquities*, v. *Baptistery*.

ex MS. liberum, christianum sive judæum, reperissent ægrum, ulnis suis gestantes ad xenodochium deferrent, straminibus quoque lectuli nitide præparatis eumdem infirmum ibidem superponentes, cibos delicatos et nitidos eousque præparantes quousque cum Deo ægroto ipsi salutem pristinam reformarent. Et quamlibet a prædiis xenodochium collatis multis deliciarum copia pararetur, adhuc viro sancto parum esse videbatur; sed his omnibus adjiciens majora, præcepit medicis, ut sagaci sollicitudine gererent curam, ut de omnibus exeniis ab universis actuariis[1] *d* ex omni patrimonio ecclesiæ in atrium illatis medietatem acciperent, ut eisdem infirmis deferrent.

et liberalis, 24. Si quis vero de civibus urbis aut rusticis de ruralibus ad atrium ob necessitatem accessisset, liquorem, vini olei vel mellis a dispensantibus poposcisset, et vas parvulum, in quo levaret, exhibuisset, et eum vir sanctus vidisset, ut erat semper obtutu gratus, jocundo vultu, mox ipsum vasculum confringi, et ut majus deferret, præcipiebat. In eleemosynis vero pauperum quantum B largus exstiterit, soli Deo reservatum est nosse; tamen et de ipso quamdam particulam enarremus. Tanta illi cura erat pro omnium vita ærumnosa miserorum, ut ad basilicam sanctissimæ Eulaliæ diacono, viro venerabili, Redempto nomine *e*, qui præerat, duo millia solidos dederit, e quibus, mox ut aliquis urguente necessitate adveniret, facta cautione, quantos vellet absque aliqua mora vel difficultate acciperet, suisque angustiis consuleret *f*. Nec hoc silendum reor, quam largifluus muneribus exstiterit, quippe qui alienæ rei abstinentior, suæ largior, nec accipiendi, sed dandi magnanimitate præpollebat: avidior quidem dandæ rei quam appetendæ, potiorem dandi quam accipiendi didicerat fortunam. Multa largiebatur, nihilque auferebat, et ultro cunctis concedebat; donabat multa, largiebatur plurima, ditabat munificentiæ universos beneficiis, et munificentia magnus habebatur. Omnes ab illo augebantur donis ac divitiis locupletabantur; et non tantum fratribus et amicis quam ipsis servulis ecclesiæ se muneribus largum, ultra quam credi potest, præbebat. Ita nimirum temporibus ejus ditati sunt, ut in diem sacratissi- C mum paschæ, quum ad ecclesiam procederet, plurimi pueri chlamydes olosericas induentes coram eo quasi coram rege incederent; et quod his temporibus nullus poterat, nullus præsumebat, hujus[1] indumentis amicti ante eum debitum deferentes obsequium pergerent.

nec minus modestia et humilitate insignis 25. Sed merito ei ab omnipotenti Domino fuit tanti meriti donum collatum, cujus cor in tanta opulentia et gloria transitoriæ prosperitatis gaudio numquam fuit turgidum neque inflatum. Nimirum humilis animus ejus supra solidissimam petram fundatus immaculabili conscientia, cogitatione sincera calliditatisque ignara, in prosperis humilis, in adversis existebat vehementer fortissimus; nec prosperitate erigebatur[1], nullo detrimento vel augmento constantia ejus mutabatur. Constans erat in cunctis, et adversus omnia D promptissime paratus, patiens nimium et robore firmissimus; in cunctis adversis constans, in omnibus angustiis imperterritus perseverabat, vultum nec gaudio nec mœrore mutabat; unus semper vultus ejus, una hilaritate decoratus cunctis occurrebat; semper idem unus vultus ejus, nec unquam rerum varietate mutabatur. Non illum cunctis inimica elatio virtutibus extulit, sed in omnibus humilitatem sinceram sincero conservavit sacratissimo cordis affectu. Cumque in talibus divino favore virtutibus polleret, fama bona opinione concrescente adsparsis[2], et opera luminis a vero lumine condonata, multis in regionibus coruscavit[3].

ANNOTATA.

a *Præter hunc modum scribendi nomen sancti episcopi, duos alios præcipue reperimus apud antiquos, quales nobis in editis prostant.* Mausona *nuncupatur apud Joannem Biclarensem* (1) *et in Chronico Roderici Toletani* (2), Massona *inter* E *subscriptiones duplicis Concilii Toletani* (3) *et in inscriptione epistolæ ab Isidoro Hispalensi ad eum datæ* (4). *Apud recentiores nonnullos etiam dicitur* Masanus *vel* Masenus.

b *Ex hac electione viri ex gente Gothorum ad sedem metropolitanam Emeritensem colligit R. P. Julius Tailhan* (5) *non adeo ut quidam volunt disjunctos fuisse Hispano-Romanorum et Gothorum illa ætate in Hispania animos. Attamen ex mox sequente particula adversativa* sed *etiam dicendum videtur illam animorum conjunctionem non fuisse tantam ut Hispano-Romani Gothos omnino sibi pares existimarent. Gothus etiam natione fuit* Renovatus, *secundus* Masonæ *successor* (6).

c Dehabere, *id est* carere (7).

d *Hac voce hic significari crediderim officiales ecclesiasticos qui præerant colligendis frumento et aliis rebus quæ loco decimarum ecclesiis præstari solebant, vocabulo desumpto ex administratione rei militaris* (8).

e *Non convenit inter eruditos utrum hoc loco indicatus Redemptus idem fuerit cum Redempto archidiacono ad quem data inscribitur epistola a S. Isidoro* (9), *si tamen hæc authentica suppo-* F *natur, quum Arevalo* (10) *et aliis viris doctis saltem suspecta visa sit* (11). *Supposita vero authentia, secundum Nicolaum Antonium* (12) hic ille Redemptus fuerit archidiaconus ecclesiæ Hispalensis, qui obitum S. Isidori brevi narratione, quam ad nostra usque servatam habemus tempora, descripsit. Agebat forsan eo tempore in curia regia Isidorus, ut ad Hispali existentem archidiaconum convenienter scripserit. *Florez vero* (13) *omnino contendit Redemptum illum fuisse nostrum Emeritensem: probabile enim minime videri Isidorum, etiam ad breve tempus in curia regali commorantem, tam prolixam epistolam scripsisse de re nequaquam urgente, quum Redemptum archidiaconum Hispalensem mox reversus quotidie coram alloqui posset.*

Num 23. — [1] *ed.* sanctuariis.
Num. 24 — [1] *ed.* hujusmodi.
Num 25. [1] *ed. add.* nec adversitate frangebatur. — [2] *ed.* adsparsit *vel* affulsit. — [3] *ita prius in cod., sed corr.* coruscaverunt.

(1) Cfr. supra Comment. præv., num. 15. — (2) Ap. Schott, *Hispania illustrata*, tom. II, p. 48. — (3) Cfr. Comment. præv., num. 16. — (4) Cfr. ibid., num. 17. — (5) *Revue des Questions historiques*, tom. XXX (1881), p. 21. — (6) Infra num. 50. — (7) Du Cange, *Glossar.*, ad h. v. — (8) Cfr. ibid., tom. I, p. 64, v. *actuarius*, n. 5. — (9) P. L., tom. LXXXIII, p. 905. — (10) *Isidoriana*, cap. 74, n. 21 sqq. (P. L., tom. LXXXI, p. 507 sqq.). — (11) Cfr. Nic. Antonius, *Bibl. Hisp. vet.*, lib. V, n. 154 (tom. I, p. 351), et notam Bayerii, p. 352. — (12) Ibid. — (13) *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 322.

A *posset. Aliquanto probabilior mihi videtur Florezii sententia, sed rem altius inquirere operæ pretium non est.*

f Montium, *ut aiunt*, pietatis *institutionem vulgo referunt ad posteriorem partem seculi XV* (1). *Verum ex hoc loco documenti nostri liquet rem longe fuisse antiquiorem et seculo VI a* Masona *excogitatam et executioni mandatam. Jam si admittatur nomine solidi hic indicari solidum aureum, ut passim in legibus barbarorum* (2), *et cum doctissimo Benjamino Guérard solidum aureum tempore Merovingiorum, si metalli tantum pondus et valorem attendas, valuisse francos 9, 28* (3), *at respectu habito ad pretium mercium, æquiparandum esse francis nonaginta* (4), *usque tempore quo scribebat Guérard, id est anno 1843, facile colligitur summam pecuniæ a* Masona *in hac argentaria expositam, valore monetæ hodiernæ æstimatam, ad minimum attigisse valorem francorum 200,000. Si vero hoc loco, sicut paulo inferius* (5), *solidos argenteos significari existimes, summa nostris temporibus 60,000 francorum æstimanda esset.*

B

CAPUT X.

Leovigildus, rex Wisigothorum arianus, studet avertere Masonam, episcopum Emeritensem, a fide catholica.

S. Masona fortiter resistit Leovigildo regi ariano.

Unde accidit ut hæc [1] opinione sævissimi atque crudelissimi Wisegotorum Leovigildi regis penetrarent auditum, et suæ invidiæ draco immanissimus, bonis operibus semper æmulus, stimulis acrioribus irritatus, ejusdem principis animum virus vipereum sauciaret, et poculum venenatum ejus in visceribus transfunderet [2]. Cujus et poculi lethalis haustu protinus consilio diabolico armatus, stimulante invidia, supradicto sanctissimo viro legatis intercurrentibus [iterum] iterumque mandavit ut, relicta fide catholica, ad arrianam hæresem cum universitate plebis sibi commissæ diverteret. Cumque vir Deo dicatus constantissime
C responderet, bis terque regredientibus nuntiis regi mandaret nunquam se veram fidem relinquere quam semel agnovisset, ipsi insuper arriano regi exprobravit ut debuit, ejusque a se perfidiam dignis increpationibus repulit. Ad se itaque reversis nuntiis, cœpit supradictus rex diversis suasionibus animum ejus inlicere, [si] [3] forsitan per quacunque occasione posset eum ad suæ præstitionis [4] voluntatem [5] incurvare. Ille vero suasiones multas [6] callidas contempsit, dona et præmia veluti purgamenta respuit, fidem catholicam viriliter prorsus vindicavit. Nec tamen contra perfidiam tacere maluit, ne tacendo forsitan consentire videretur [7], sed totis nixibus ejus vesaniæ repugnans, clangore veritatis personavit. Cumque se ille cerneret casso labore deficere, raptus in furore, eum cœpit multis pulsare terroribus, opinans minis posse concutere quem blandimentis superare nequivisset. Sed vir sanctus nec terroribus frangitur, nec blandimentis suadetur; sed forti congressione adversus atrocissimum tyrannum dimicans, pro defensione justitiæ persistebat invictus.

CAPUT XI.

Sunna, pseudoepiscopus Emeritensis arianus, disputatione publica victus a Masona.

Sunna, episcopus arianorum, Emeritæ Masonam ad disputationem publicam provocat.

Comperto dehinc crudelissimus tyrannus quod nec minis neque muneribus viri Dei animum a recta fide ad suæ perfidiam apostatare posset, ut erat totus vas iræ fomesque vitiorum ac frutex damnationis, cujus obsedebat pectus truculentior hostis [1] et captivum in sua ditione tenebat callidissimus serpens, amara pro dulcibus, pro lenibus aspera obtulit cibis, pro salute medicamenta mortifera. Quemdam scilicet virum pestiferum, E arrianæ hæreseos pravitatem per omnia vindicantem, cui nomen erat Sunna, pro seditiosis simultatibus excitandis et pro conturbatione sanctissimi viri vel totius populi, in eadem civitate episcopum arrianæ partis instituit *a*: virum denique dogmatis perversi fautorem, hominem funestum et vultu teterrimum [2], cujus erat frons turbida, truces oculi, aspectus odibilis, motus horrendus; eratque mente sinister, moribus pravus, lingua mendax, verbis obscœnus, forinsecus turgidus, intrinsecus vacuus, extrorsus elatus, introrsus inanis, foris inflatus, interius cunctis virtutibus evacuatus, utrobique deformis, de bonis indignus, de pessimis opulentus, de delictis obnoxius, et perpetuam ad mortem nimis ultroneus. Hic jam dictus perfidiæ auctor dum in urbem Emeretensem adveniens quasdam basilicas cum omnibus earum privilegiis præcipiente rege sublatas ausu temerario de potestate proprii pontificis sibimet aggrediens [3] usurparet, addictus prædonis funesti arctioribus vinculis, sauciatusque [4] de ejus poculis lethalibus, cœpit contra Dei famulum rabidos oblatrare sermones, et verbis strepentibus comminantes spurcissimas evomere voces. Sed servum pro- F batissimum Dei nec comminatio [5] furciferi fregit nec turbulenta ira pestiferi emollivit; nec tempestas insanientis perditi deflexit, sed ad instar muri fortissimi immobilis contra universas procellas pro sanctæ fidei defensione permansit. Cumque toto adnisu Dei famulum vel omnes fideles jam dictus infidelis exquisitis artibus [6] exturbare vellet nec posset, fretus favore regio basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ passim adgredi nitebatur, ut eam sublatam de proprii episcopi potestate arrianæ hæresi dedicaret. Cui cum sanctus Massona episcopus vel universus populus resisteret ac vehementer oppugnaret, supradictus pseudoepiscopus Sunna antefato principi multa in accusationem sancti viri scripsit, eique suggessit ut ipsa sacra basilica, quam adire inhiaverat, catholicorum [7] potestate sublata, ditioni

Num. 26. — [1] *ita prius, corr.* hac. — [2] *cod.* transtuderet. — [3] *om. cod.* — [4] *ed.* superstitionis. — [5] *cod.* vuluptatem. — [6] *ed.* ejus. — [7] *sic ex ed., cod. vero:* Nec tamen contra perfidiam tacere malum sensisse videretur, *vocibus* ne tacendo forsitan con *prætermissis*.

Num. 27 — [1] *ed.* hæresis. — [2] *cod.* deterrimum — [3] *cod* eggrediens. — [4] *ed.* saturatusque. — [5] *cod* contaminatio. [6] *cod* ortibus; *ed.* martyris — [7] *ed.* a catholicorum

(1) Cfr. Moroni, *Dizionario di erudizione ecclesiastica*, tom. XLVI, p. 253. — (2) B. Guerard, *Polyptyque d'Irminon*, prolegom., p. 130. — (3) Ibid., p. 134. — (4) Ibid., p. 158. — (5) Num. 32.

Ex Ms.

suæ regio imperio traderetur. Ad hæc ille talem fertur promulgasse sententiam : ut residentibus in atrio ecclesiæ judicibus utrique episcopi ab eisdem assumpti adessent, ipsisque coram positis utriusque partis defensionem conflictu disputationis altercarent, alternisque adversum se congressionibus dimicantes, de sanctarum scripturarum voluminibus, quæque ab eis essent dicta prolatis testimoniis astruerent vel roborarent ; et cujus pars triumphum bravii obtineret, ipse nihilominus ecclesiam sanctæ Eulaliæ sibimet vindicaret *b*.

b et ab eo superatur

28. At ubi hujuscemodi decretum crebrescente rumore in auribus almi viri Masonæ personavit, illico basilicam sanctæ virginis Eulaliæ præproperus petiit, tribusque diebus totidemque noctibus parsimoniis [1] et fletibus perseverans ante altare sub quo venerabile corpusculum sacræ martyris situm est, pavimento prostratus incubuit. Tertio demum die ad atrium quod est fundatum intra mœnia ipsius [urbis] [2] repedavit; tantaque cum alacritate et mentis constantia regressus est ut nulli fidelium ambiguum videretur illum in B ejus pergere adjutorium, qui dixit : *Nolite præcogitare quid loquamini; sed quod dictum fuerit vobis in illa hora illud loquimini : non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus.* Cumque pervenisset in urbem, ingressusque in atrium consedisset, vultus sui jucunditate cunctorum fidelium mœstitiam abstulit, ac ne in aliquo [3] de victoria ejus hæsitarent admonuit; ipsumque nefandum arrianum episcopum simulque et judices operiens diutissime præstolavit. Tandem arrianus episcopus una cum judicibus, septus catervis populi turgidusque fastu superbiæ, ingressus est. Tum deinde residentibus episcopis residerunt et judices, illi quam maxime qui erant fautores arianæ partis et impiissimi regis. Cumque residerent, sanctus Masona episcopus, ut erat summæ gravitatis summæque prudentiæ, diu multumque oculis cœlo intentis silentium tenuit. Cumque ille sileret, hæreticorum Sunna episcopus prius loqui exorsus est, cœpitque nefanda [4] oris strepentia, aspera, scabra et obscœnosa summo cum fragore producere verba. Cui cum vir Dei patienter, leniter suaviterque responderet et omnem veritatem insigniter demonstraret, atque ille contra procacioribus verbis, utpote per os draconis, insibilaret, C cœpere utrique inter se verborum ingens habere certamen. Sed nulla ratione potuit moles carnea sapientiæ Dei sanctoque Spiritui, qui per os servuli sui Masonæ episcopi loquebatur, resistere. Quid multa ? omni ratione convictus superatusque conticuit ac pudore nimio coopertus erubuit, et non tantum ille quantum mediatores perversi qui ejus partibus importune nitebantur ferre adminiculum ; et non solum confusi erubuerunt, verum etiam audientes inæstimabilis doctrinæ loquelam mellifluo sermone de ore ejus procedentem, mente consternati atque in stupore nimio conversi, cum multa admiratione quem expugnare paulo ante voluerant, collaudabant. Nam tantam gratiam in eo die ejus labiis [5] conferre dignatus est Dominus ut nunquam eum quisque [6] prius viderit tam clarum eloquio facundo [7]; et licet semper docuerit ore facundo, tunc tamen præ ceteris diebus eloquentior exstitit. Tunc denique viderunt recti, et lætati sunt, et D omnis iniquitas obturavit os suum, quoniam obstruxit Deus os loquentium iniqua. Cuncti igitur fideles vehementer admirati sunt, quia quamvis virum hunc antea nossent eloquentissimum, nunquam tamen eum tam scholasticos sermones, tam nitidos, tamque lucifluo eloquio reminiscebantur fuisse locutum. Tunc protinus omnes orthodoxi omnesque catholici, prostratis superatisque hostibus, in laudibus acclamaverunt, dicentes : *Quis similis tibi in diis, Domine ? Quis similis tibi ? et non est secundum opera tua.* Deinde ad basilicam gloriosæ virginis Eulaliæ una cum victore antistite Masona unanimiter perrexerunt ; in Dei nimirum laudibus exsultantes venerunt, immensisque fragoribus jubilantes sacratissimum ejus templum introierunt, infinitas grates omnipotenti Domino retulerunt, quia sacræ suæ virginis precibus [8] in sublime erexerat famulos et ad nihilum suos redegerat inimicos.

ANNOTATA.

a *Adverte Sunnam non fuisse missum Emeritam ut* Masonæ *loco illi sedi præesset, quod perperam videtur supponere Thomas Tamayus in adnotatione ad hunc locum, sed ut ariani, qui ad catholicorum ecclesias nec admissi essent nec accedere vellent, suum haberent episcopum, cui pro numero illorum qui ipsi adhærerent ecclesiæ quædam attributæ sunt.* E

b *Sperabat forte Sunna fore ut multi catholici, vel ipsius rationibus vel certe terrore judicum victi, ad arianam hæresim profitendam transgrederentur, et ita jam ejus grege aucto augeri etiam posset a rege quadam specie juris numerus ecclesiarum ipsi propriarum.*

CAPUT XII.

Masona Toletum a rege vocatur; recusans dare tunicam sanctæ Eulaliæ, in exilium missus, equum ferocem domat.

F

Leovigildus rex calumniis Sunnæ excitatus, Masonam *Toletum accersit.*

Igitur supradictus hæreticus Sunna episcopus, quamlibet omni ratione et veritate fuerit convictus, pertinaciter in pristinam fidem perduravit; nec poterat liberis gressibus ad portum properare salutis, cujus cor lapideum instar Pharaonis antiqui [1] permittente Deo induraverat hostis. Post hæc superatum se in omnibus videns, cœpit magis magisque mente effera adversus famulum Dei criminationes et adjecta [2] commentitia [3] callidis machinare dispositionibus, atque contra militem Christi omni genere septus telorum, seipsum potius adpugnaturus [4] advehere, ipsumque beatissimum virum Masonam episcopum in auribus principis Leovigildi arriani clam multis criminibus accusare. Nihil sane calliditas adversantis prævaluit; nihil virum Dei calamitosa nequitia nocuit, quem gratia Redemptoris spiritualibus armis armavit. Tandem spiritus nequam compulit sæpe nominatum arrianorum regem ut

Num. 28. [1] *ita cod., legend. forte* precimoniis. — [2] *om. cod.* — [3] *cod.* alio. — [4] *ed.* nefandi. — [5] *cod.* dubus. — [6] *ed.* quisquam — [7] *ita corr.; cod. prius* facundum. — [8] *ita ed., cod.* templum.

Num. 29. — [1] *ed.* antiquus — [2] *ed.* objecta. — [3] *cod.* commentia ; *Flor.* commenta ; *Tam.* commercia — [4] *ed.* expugnaturus.

sanctum

A sanctum virum a propria sede removeret, suisque obtutibus præsentare deberet; ociusque ministri compares criminis ejus, præceptionis edictum implentes atque ad Emeretensem urbem venientes, virum beatum sub omni celeritate ad urbem Toletanam, in qua rex erat, properare compellunt. Hinc cum subito sanctissimus vir Masona episcopus e gremio raptus ecclesiæ sanctæ tolleretur et indemnis quasi reus ad exilium duceretur, omnium vox civium Emeretensium ejulato magno cum intolerabilibus lacrymis perstrepebat [5]; tanti pastoris abrogari sibi remedia immensis gemitibus immensisque ululatibus proclamabant, his nimirum vocibus clamitantes : *Cur ovile tuum, pie, deseris, pastor? Cur gregem tuum periturum relinquis? Ne, quæsumus, luporum nos in faucibus mittas, ne oves tuæ hactenus nectareis floribus refectæ, mordacibus lanientur lupis, nullo procurante pontifice?* Tunc ille motus tot fletibus, ut semper in Domino pietatis visceribus influebat [6], lacrymasse perhibetur ; dein plurimis eos alloquens verbis, mira subtilitate consolare dignatus est. Post hæc valefaciens cunctis, comi-
B tante sibi suffragio divino profectus est tranquilla mente, constanti animo, hilari vultu, ut semper erat solitus.

et tunicam S. Eulaliæ tradere recusantem 30. Cumque pervenisset ad urbem Toletanam, et atrocissimi tyranni conspectibus adstitisset, plurimis eum rex lacessens [1] conviciis, multisque terroribus pulsans, ad hæresem arrianam omni [2] adnisu pravæ intentionis pertrahere cupiebat. Sed cum vir Dei omnia sibi illata contumelia libenter toleraret, cœpit tamen adversus ea quæ rabidus canis oblatrabat, cum omni mansuetudine incunctanter respondere et omissis propriis contumeliis, pro injuriis catholicæ fidei condolens, ipsi tyranno audaciter respondere. Cujus constantia magis magisque permotus insanissimus rex, multo magis cœpit rabido ore rabidioribus adversus Dei famulum infrendere latratibus; deinde, ut tunicam sanctissimæ virginis Eulaliæ ei præsentaret, quam in basilicam arrianæ pravitatis ibidem in Toleto habere deberet, cœpit minis terroribusque impellere. Ad hæc vir Dei respondit: *Compertum tibi sit quia cor meum sordibus arrianæ superstitionis nunquam maculabo, tam perversi dogmatis* [3] *mentem meam nunquam inquinabo.*
C *Tunicam dominæ meæ Eulaliæ sacrilegis hæreticorum manibus polluendam vel etiam summis digitis contrectandam nunquam tradebo, neque a te reperta quocumque tempore possideri potest.* Hæc profanus tyrannus audiens, in furore vesaniæ versus, festinanter celeriterque ad Emeretensem urbem misit, qui ubique ipsam sanctam tunicam sollicite requirerent, et tam in thesaurum ecclesiæ sanctæ Eulaliæ quam etiam in thesaurum eccle-
a siæ senioris *a*, quæ vocatur Sancta Hierusalem, sagaciter scrutantes, eo usque perquirerent quousque repertam ad eum deferrent. Qui cum venissent, et ubique strenue requisissent, minime repererunt, ac sic vacui ad regem suum redierunt. Quod cum ei renuntiarent, acrius infrendere cum dentium stridore contra virum Dei diabolus cœpit. Qui cum ejus obtutibus sisteretur, ait ad eum : *Aut dic ubi est quod requiro ; aut si non dixeris, cognosce te gravibus afficiendum esse injuriis, et post in regionem longinquam in exilium proficisci, ubi multis ærumnis affectus omnibusque necessitatibus intolerabiliter cruciatus, crudeli morte deficies.* EX MS. Ad hæc vir Domini talem fertur dedisse responsum : *Exilium mihi minaris? Compertum tibi sit quia minas tuas non pertimesco et exilium nullatenus paresco, et ideo obsecro te ut, si nosti aliquam regionem ubi Deus non est, ibi me exilio tradi jubeas.* Cui ille ait : *Et in quo loco Deus non est, biotenate* b? *b* Et vir Dei respondit : *Si nosti quia in omni loco Deus est, cur mihi exilium minaris ? Nam ubicumque me direxeris, novi quia non me derelinquet pietas Domini. Sed et hoc certum habeo quia quantum tu in me crudelius fueris debacchatus, tanto magis me misericordia ejus subsequetur et consolabitur clementia ejus.* Ob cujus constantiam majori supplicio pessimæ mentis suæ insanissimus tyrannus interius afflictus, felle et amaritudine nimia permotus, ait ad eum : *Aut præsenta mihi ipsam tunicam, quam fraudulenter surripuisti, aut si non præsentaveris, diversis suppliciis faciam divaricari membra tua.* Cui miles Dei ita imperterritus respondit: *Jam dixi tibi semel et iterum quia minas tuas non formidabo; sed quidquid valet mens tua perversa amplius adversum me excogitet. Ego tamen nec te* E *pertimesco, nec metu territus id quod requiris præsentabo. Sed hoc scito, quia tunicam ipsam igne combussi, pulveresque ex ea feci, et in liquorem aquæ permixtos bibi.* Et tactu manus suæ contrectans stomachum suum, dicebat : *Evidenter cognosce quia in pulveres redacta bibi illam, et ecce hic intus in ventre meo est ; nunquam tibi illam reddo.* Hoc autem ideo dicebat, quia nullo sciente sibi eam in stomacho plicatam infra sua indumenta linteis involutam præcinxerat, et ita eam Deo solo conscio gestabat; nam sic cæcavit Deus oculos ipsius regis et omnium assistentium ei ut nullus intelligeret quemadmodum ista prosequeretur vir Dei *c*. *c*

31. Dum hæc et his similia loquerentur et esset *exilio multat* multa cœli serenitas, majestas divina cœlitus fragore magno repente intonuit, ita ut tremebundus *equus ferocissimus mitem se Masonæ præbet.* de throno suo Leovigildus rex in terram cum pavore procideret. Tum vir Dei cum exultatione magna constanter ait : *Si regem* [1], *ecce regem quem timere oportet; nam non talem qualis tu es.* Tunc deinde spiritus nequam extemplo noxialibus verbis os sacrilegum tyranni conviciis semper armatus [2] reseravit, et istam protinus impietatis F suæ sententiam oblatravit : *Masonam, moribus nostris semper contra nos infestum et fidei nostræ inimicum religionique contrarium, ocius a conspectibus nostris subtractum exilio religari jubemus.* Cumque hujuscemodi inimicus impiissimus rex malam sane sententiam contra insontem dedisset, quantocius ministri compares criminis eum a conspectibus ejus abstraxerunt, equumque ferocem ei ad sedendum præcipiente rege paraverunt, qui eum ita præcipitaret ut cadens fractis cervicibus crudeliter interiret: tantæ scilicet ferocitatis equus erat, quod nullus sessor, pro eo quod jam multos per præceps corruere fecerat, ascendere præsumebat. Cumque viro Dei, ut in eo ascenderet pararetur, rex crudelissimus per fenestram eminens [3] palatii respiciens, expectabat ut ei vir sanctus de equo casurus ingens spectaculum præberet. Statimque in nomine Domini edito vexillo crucis, sanctissimus sacerdos ascendit equum ferocem. Quem ei Dominus

[5] *cod.* prestrepebant. — [6] *ed.* affluebat.
Num. 30. — [1] *cod.* lascessans. — [2] *cod.* omne. — [3] *ed.* perverso dogmate.

Num. 31. — [1] *ed* rex es — [2] *ed.* armatum — [3] *Tam* eminus.

velut

EX MS.

velut agnum mansuetissimum reddidit; cœpit namque cum omni mansuetudine et cautela itineris sui pergere viam, qui paulo ante immenso flatu et fremitu atque incessanti totius corporis motu [4], quasi despiciendo alium ferre recusabat. Cumque hoc miraculum omnes cernerent, obstupescentes valde admirati sunt; nam et ipse rex in magna conversus est admiratione. Sed quid cæco prodesse poterat jubar splendidissimum solis, cujus arcana omni opere offuscaverat sævissimus hostis?

ANNOTATA.

a *Cfr. supra Annot.* a *ad cap.* VIII.

b Biothanatus, *vox contumeliosa, idem fere sonat quod* furcifer, qui violenta morte perire meretur (1).

c *Credibile est magis callide* Masona *mentem suam reticuisse: secus enim difficile a mendacii culpa excusari posset.*

B

CAPUT XIII.

Nepopis, pseudoepiscopus arianus *a*, Emeritæ substitutus; Masona vero in monasterio per triennium exul miraculis claret.

Nepopis episcopus in sedem Emeritensem intrusus; Masona per triennium exul; ejus liberalitas erga pauperes prodigio remunerata.

Igitur sanctus Dei antistes Masona, tribus tantumdem secum suis comitantibus pueris, ad locum destinatum pervenit *b*; cum quibus eum mox homines punituri, qui a rege missi fuerant, exilio in monasterio religarunt. Cujus religatio fuit summa sublimitas, contumelium [1] perspicua sanctitas, peregrinatio immensa felicitas. Post hæc subrogatur ei pseudosacerdos Nepopis quidam nomine, atque in locum viri Dei in Emeretensem urbem substituitur: homo namque profanus, servus sane diaboli, angelus satanæ, prænuntius antichristi, et hic erat alienæ civitatis episcopus. Sed quantum vir Dei crescebat virtutibus copiosis, e contra ille fœdabatur actibus nefandis. Cum jam per annos tres et eo amplius beatam vitam beatus degeret vir Masona, multisque inibi præpolleret virtutibus, omnia quæ ibidem suis usibus suorumque famulorum habere poterat necessaria, pauperibus erogavit. Cumque pene nihil remansisset quod largire deberet, quædam vidua paupercula, quæ multis obsistebat ærumnis, ad eum stipem flagitans advenit. Cum vero vir Dei, qui jam omnia in opus simile consumpserat, magnopere inquireret quid ei impertiret, et quia minime reperiret, cœpit pueros qui cum eo erant deposcere ut si aliquis eorum aliquid haberet, et fideliter præsentaret, ut jam dictæ mulierculæ tribueret. E quibus unus, nomine Sagatus, qui præerat ceteris, respondit dicens: *Habeo quidem unum solidum* c*; sed si hunc dedero, nihil omnino, unde nobis vel et bestiunculæ*[2] *nostræ in postmodum emamus, habebimus.* Quem vir Domini ut sine aliqua hæsitatione integrum daret, nihilque sibi ex eo reservaret, præcepit, non ambigens Dominum sibi adfuturum, qui illi omnia bona protinus subministraret. Quod cum jussioni ejus obtemperans mulieri ipsum solidum dedisset, post pusillum ad eamdem mulierem prædictus Sagatus cucurrit, eamque deprecatus est ut quia non erat unde victum sibi emeret, ei de ipso quod fenerabat, saltem vel unum tremissem *d* redderet, unde suæ necessitati consuleret. Quæ statim unum absque mœstitia reddidit, duos vero secum jucunda mente portavit. Nec mora, et ecce subito ante fores monasterii reperti sunt ducenti asini onusti stantes, qui missi cum diversis alimoniis ad eumdem virum a diversis viris catholicis fuerant. Quod cum viro Dei fuisset nuntiatum, et ab his qui venerant esset oblatum, omnipotenti Domino immensas referens gratias, illico præcepit accersiri Sagatum. Qui cum venisset, ait ad eum vir Domini: *Quantum dedisti mulieri eleemosynam poscenti?* At ille respondit: *Secundum imperium tuum, solidum quem habui integrum dedi; sed quia urguebat necessitas, unum ab ea tremissem postea accepi.* Et vir Domini dixit: *Indulgeat tibi Dominus, frater, quia ambiguus exstitisti et de miseratione Domini desperasti, insuper et in multos pauperes peccasti. Duos tremisses dedisti, ecce duo millia solidos et ducentos asinos oneratos multis alimentis accepisti. Nam si tertium tremissem non abstulisses, procul dubio trecentos asellos onustos accepisses.* Qui deinde gratias agens, atque gratiam benedictionis suæ pro gratiarum actione reddens, cunctos qui eum requisierant, sacris eloquiis simul et epistolis refecit: ille vero confestim pene cuncta quæ illi directa fuerant pauperibus erogavit.

ANNOTATA.

a *Perperam in hoc titulo arianus dicitur Nepopis. Patet enim ex textu capitis Nepopim loco* Masonæ *catholicis datum fuisse episcopum, arianis suum servantibus Sunnam. Unde nec mirandum est quod ipse Sunna,* Masona *profecto, Emeritensem sedem non invaserit: quem scilicet certissime catholici respuissent, utpote qui aperte arianam hæresim profiteretur.*

b *Quisnam hic locus fuerit, prorsus ignoratur.*

c *Hoc loco manifeste intelligendus est solidus argenteus, cujus valor absolutus erat francorum 2, 78, relativus vero pro tempore Merovingiorum ad nostra tempora (an. 1840) comparato, francorum 26, 57 secundum B. Guérard* (2).

d Tremissis *erat tertia pars solidi.*

CAPUT XIV.

Leovigildus rex, percussus a sancta Eulalia, Masonam restituit ecclesiæ Emeritensi.

S. Eulalia Masonæ in visu finem exilii prænuntiat;

Post aliquos vero dies, cum in basilicam ipsius monasterii gratia orationis intrasset, subito super altare ejusdem sanctæ basilicæ sacratissima

[4] *cod.* metu.

Num. 32. — [1] *ita cod. Cfr. supra num. 30 init.* — [2] (et best) *cod.* evestiunculæ.

(1) Cfr. Du Cange, tom I, p. 685, col. 2. — (2) *Polyptyque d'Irminon*, tom. I, pp. 134, 138.

EX MS.

A sima virgo Eulalia in columbæ speciem nivei candoris apparuit, eumque [1] blande alloquens, utpote piissima domina, fidelissimum consolare dignata est servulum. Deinde ait ad eum : *Ecce jam tempus est ut ad tuam regrediens civitatem pristinum mihi debeas exhibere servitium.* Et hæc dicens alacri volatu ab oculis ejus evanuit. Vir autem Dei, licet tantæ visionis tantæque consolationis gratia exultaret, flere tamen nimium cœpit, quod quietem paupertatis et peregrinationis suæ amittens, ad turbines et procellas mundiales reverteretur. Non illi quippe ambiguum erat id quod audierat confestim esse complendum.

Leovigildo regi verberibus afflicto imperat ut sanctum ab exilio revocet.

34. Tum deinde, nulla intercurrente mora, præfata gloriosa virgo injurias servi sui severissima vindicavit ultione. Denique nocte quadam recubante in strato suo impio Leovigildo tyranno astitit, eique flagris diu multumque utraque latera verberavit, dicens : *Redde mihi servum meum. Nam si moram feceris ad reddendum, scito te acrioribus suppliciis excruciandum.* Ita nimirum flagellatus est miser ut expergefactus cum fletu magno cunctis sibi adsistentibus tot illatos osten- B deret livores, et idcirco se clamitans fuisse flagellatum quia sanctissimo episcopo injurias irrogasset. Nam quis ei verbera intulerit, nomen, habitum, vultusque venustatem sigillatim pandit, et omnia magnis cum ejulatibus manifestissime propalavit. Illico namque veritus ne gravius Dei judicio mulctaretur, ut erat semper in omnibus rebus simulator pessimus ac dissimulator fallacissimus, prece [2] multa [3] præcepit ut vir Dei, qui frustra fuerat a civitate sua remotus, rursus ad suam accederet regendam ecclesiam. Qui dum ea quæ postulabat insanissimus rex minus annueret sanctissimus vir Masona, seseque permansurum ubi religatus fuerat assereret, iterum iterumque oblatis precibus poposcit ut ad suam dignaretur redire civitatem ; pietas quippe summi Dei statim sincerum pectus emollivit, ac benevolentia copiosa viam suo famulo aperuit. Cum vero jam Deo opitulante regrederetur, precibus muneribusque sibi eum propitium crudelissimus rex nitebatur efficere, quem fraude dudum religaverat damnatione. Ille autem munera respuit, dona abnuit, facinus perpetratum clementi animo laxavit, et juxta sententiam Domini debentium culpas C non retinuit, sed dimisit.

CAPUT XV.

Fugiente Nepopi pseudoepiscopo, Masona res ecclesiæ recuperat.

Nepopis pseudoepiscopus fugiens res ecclesiæ abripere tentat; quibus mirabiliter recuperatis, Masona Emeritam revertitur,

Dehinc cum maximo comitatu de loco quo religatus fuerat [1] urbem Emeretensem reversus est. Cujus dum gressum Nepopis, qui eidem fuerat subrogatus, audisset, terrore divino subito exterritus ad propriam urbem, in qua antea fuerat episcopus, fugere nitebatur. Prius tamen quam abiret, argentum copiosum et ornamenta insignia, et quæque [2] meliora vidit in Emeretensem ecclesiam, plaustris plurimis peroneratis, per homines Emeretensis ecclesiæ clam nocturno tempore ad suam civitatem fraudulenter misit. Ipse videlicet Nepopis infeliciter ab omni clero vel populo pulsus ab Emereta, ad suam civitatem festinus perrexit, ac ne eum vir Dei Masona in sua ecclesia invenisset et cum omni ignominia pelleret, quantocius egredi festinavit. Cumque prior ipse cum paucis fugeret, post ipsum cuncti ad eum pertinentes urbem ignominiose egressi, dispersi, conturbati ac per diversa palantes, ad propriam tendebant civitatem. Cumque hæc agerentur, nutu Dei meritisque sanctæ Eulaliæ contigit eodem die subito sanctum Masonam cum infinita multitudine per ipsam viam regredi ad Emeretam civitatem per quam plaustra rebus ejus onusta properabant. Cui dum in ipso itinere haud procul ab urbe obviassent [3], vir sanctus sciscitari præcepit cui essent ista omnia vel plaustra. At illi cognoscentes proprium dominum, gaudio magno repleti responderunt : *Servi tui sumus, domine.* Quos ille denuo quid in plaustris ferrent interrogavit. Illi autem dixerunt : *Res sanctæ Eulaliæ et tuas, quas hostilis prædo Nepopis prædavit, portamus, et ipsi infelices in captivitatem pergimus,* E *separati a rebus vel filiis vel uxoribus nostris et a patria in qua nati sumus expulsi.* Quod cum vir Domini audisset, gaudio magno repletus ait : *Gratias tibi, Domine Jesu bone, refero, quia magna est multitudo dulcedinis tuæ, qui tantum in omnibus pro tuis, licet indignis, servis curam gerere dignatus es, ut et nos ab omnibus malis ereptos prospere reduceres, et res tuas ditioni inimicorum minime traderes.* Et hæc dicens, cunctos ad civitatem suam revocari præcepit, ac sic cum immenso gaudio gaudentibus cunctis ad urbem pervenit.

et summa omnium exultatione recipitur.

36. Et sicut quispiam sitiens in ardore caumatis fluenta fontium concupiscit, sic ille ad basilicam sanctæ Eulaliæ æstuanti animo frequentique spiritu, adnitente Deo, pervenire meruit. Cumque ibidem toto mentis affectu desiderii sui accumulasset affectum, exultans in Domino, exultantibus universis, urbem ingressus est. Ita nimirum ecclesia Emeretensis exultans summa cum jucunditate suum gubernatorem recepit. Gaudebant enim quod reperisset ægrotus medelam, solatium quod oppressus invenisset, alimentum quod non deesset egeno. Quid multa ? reddita sunt a Domino Emeretensi ecclesiæ copiosa suffragia ; nam F calamitatum penurias, et crebras pestilentiæ clades, insolentesque totius urbis procellas sancti viri præsentia, Domino miserante, suspendit, quas indubie remoto pastore causa ejus absentiæ pressit.

CAPUT XVI.

Leovigildo regi in hæresi mortuo Reccaredus filius catholicus successit.

Leovigildo mortuo, Reccaredus Visigothos ab ariana hæresi retrahit.

Igitur cum non prodesset sed obesset, ut magis perderet quam regeret Leovigildus Hispaniam, nec quidpiam de flagitiis vel facinoribus remaneret quod non proprium sibi defenderet, deserens usquequaque Deum, imo derelictus ipse a Deo, regnum simul cum vita infeliciter perdidit, gravissimoque

Num. 34. — [1] *cod.* cumque. — [2] *ita corr., prius* pie — [3] *sp. m. ed.* pietate simulata.

Num. 35. — [1] *cod. add.* subrogatus. — [2] *cod.* quidquid. — [3] *cod.* obviasset.

EX MS.

vissimoque morbo Dei judicio correptus vitam fœdissimam emisit et mortem sibi perpetuam acquisivit, crudeliterque e corpore ejus anima resoluta, perpetuis pœnis detenta, perenniter erebi mancipata tartaris non immerito tenetur religata, picibus semper bullientibus undis arsura *a*. Post cujus crudelissimam mortem venerabilis vir Reccaredus princeps, filius ejus, jure administrationem regni adeptus est, meritoque ad culmen sibi debiti principatus evectus est; præcipuis meritis legitime solemniterque regale culmen, tribuente Deo, promeruit, vir denique orthodoxus et per omnia catholicus, qui non patrem perfidum, sed Dominum Christum sequens, ab arrianæ hæresis pravitate conversus est, totamque Wisigothorum gentem mira prædicatione ad veram fidem perduxit *b*. Erat enim religionis divinæ assertor, rectæ gloriæ prædicator, defensor, omnimodis catholicam fidem, sanctam Trinitatem coæternam uniusque virtutis et substantiæ prædicans atque in personarum proprietate distinguens, in natura unum Deum affirmans, Patrem ingenitum dicens, Filium ex Patre genitum adstruens, Spiritum vero sanctum ex utroque procedere credens. His videlicet virtutibus adornatus, cœpit omnes quos Deo charos sentiebat diligere, horrere omnino et execrare omnes quos Deo agnoscebat odibiles, atque hæreticorum nefandæ impietatis condemnavit errorem. Quod dum instanter fieret, et multa catholicæ ecclesiæ favente Deo tranquillitas redderetur, et arrianæ calamitatis error ab omnium pene mentibus discuteretur, et cunctis simultatibus pulsis urbs Emereta una cum sancto Masona episcopo pro tantæ tranquillitatis gratia congauderet et Domino indesinenter gratias referret, rursus antiquus hostis invidia assueta incitatus, rediviva Dei famulo per suos ministros intulit prælia.

ANNOTATA.

a *Secundum Gregorium Turonensem Leovigildus catholicam fidem in extremis amplexus est.* Post hæc, *ait* (1), Leuvigildus rex Hispanorum ægrotare cœpit; sed, ut quidam asserunt, pœnitentiam pro errore hæretico agens, et obtestans ne huic hæresi quisquam reperiretur consentaneus, in legem catholicam transiit, ac per septem dies in fletu perdurans pro his quæ contra Deum inique molitus est, spiritum exhalavit. *Gregorius vero M.* (2): Pater vero *(Hermenegildi Leovigildus)* perfidus et parricida commotus pœnitentia, hoc fecisse se doluit, nec tamen usque ad obtinendam salutem. Nam quia vera esset catholica fides agnovit, sed gentis suæ timore perterritus, ad hanc pervenire non meruit. Qui, oborta ægritudine, Leandro episcopo, quem prius vehementer afflixerat, Recharedum regem filium, quem in sua hæresi relinquebat, commendare curavit, ut in ipso quoque talia faceret qualia et in fratre illius suis cohortationibus fecisset. Qua commendatione expleta defunctus est. *Legerat Gregorii dialogos anonymus noster; nihilominus acerrimis verbis Leovigildum et ejus miserum obitum perstringit, nedum cum Turonensi illum sincere conversum admittat. Attamen ipsa* Masonæ *ab exilio revocatio indicare videtur Leovigildum in fine vitæ aliquatenus resipuisse.*

b *Negotium illud perfectum est celebri concilio Toletano III, anno 589* (3), *ubi rex cum regina, episcopi ariani et optimates gentis Gothorum publice arianam hæresim abjurarunt et catholicam fidem professi sunt.*

CAPUT XVII.

Cum Sunnæ pseudoepiscopi fraude a Witerico comite Masona gladio peteretur, miraculo liberatur.

Sunna episcopus arianus insidias struit S. Masonæ.

Sunna namque Gothus[1] episcopus, cujus supra memoriam fecimus, irritatus a diabolo quosdam Gothorum[2] nobiles genere opibusque perquam ditissimos, e quibus etiam nonnulli in quibusdam civitatibus comites a rege fuerant constituti *a*, consilio diabolico persuasit, eosque de catholicorum agmine ac gremio catholicæ ecclesiæ cum innumerabili[3] multitudine populi separavit, et contra famulum Dei Masonam episcopum fraudulenta consilia, qualiter eum interficerent, commentavit. Tunc deinde ad eum pueros suos misit, et quasi ex affectu charitatis ad domum suam per eosdem venire rogavit, ut ibidem virum Dei crudelissima morte perimeret. Qui cum venissent, eique suggessissent, mox vir beatus spiritu Dei repletus, conludium eorum intellexit, et statim ait: *Ego illic abire modo minime possum, quia est quod*[4] *pro utilitatibus ecclesiæ catholicæ disponere debeam; sed, si me desiderat videre, hic in atrium ecclesiæ veniat, et quemadmodum vult, ita me videat.* Ii vero qui missi fuerant redeuntes, ea quæ audierant renuntiaverunt. Cumque hæc audisset, supradictos comites, cum quibus sanctum virum interficere disponebat, ad domum suam protinus ascivit, eisque ut atrium una cum eo pergerent dixit; ita tamen cum eis prius definivit, ut dum atrium introirent, unus ex illis, cui Witericus nomen erat, qui etiam post rex Gothorum fuit *b*, excepto gladio ita beatissimum virum uno ictu transverberaret ut secundo opus non esset.

A quibus is divinitus servatur.

39. Cum autem hujuscemodi consilio jam dictum Guitericum informasset, ad atrium sancti episcopi uno animo eademque sententia omnes simul perrexerunt. Qui cum venissent et ingredi ilico voluissent, prohibiti sunt, et ut paulisper præ foribus exspectarent admoniti sunt, quoadusque sanctus Masona ad Claudium virum clarissimum, ducem Emeretensis civitatis *c*, mitteret, ut eo præsente se mutuis alternisque cernerent aspectibus. Idem vero Claudius, nobili genere ortus, Romanis fuit parentibus natus; existebat prorsus fide catholicus, et religionis vinculis fortiter astrictus: in præliis strenuus, in timore Dei valde promptissimus, in bellica studia eruditus, in causis bellicis nihilominus exercitatus. Cumque eidem nuntiatum fuisset, quia domus ejus valde contigerat atrio, mox cum ingenti multitudine perniciter[1]

Num. 38. — [1] *cod.* gotus. — [2] *cod.* gotorum. — [3] *cod.* innumerabile. — [4] *cod.* quid.

Num. 39. — [1] *ed.* perspicaciter.

(1) *Hist. Franc.*, lib. VIII, cap. 46. (2) *Dial.*, lib. III, cap. 31 (P. L., tom. LXXVII, p. 292). — (3) Mansi, tom. IX, p. 977 sqq.

properans

A properans adfuit. Denique, cum vir illustris Claudius atrium introisset, protinus et illi, qui supra memorati sunt, cum ingentibus catervis populi introierunt, ac deinde salutato viro sancto ex more consederunt. Quum diu multumque residentes ad invicem loquerentur, idem jam dictus Witericus, juvenis fortissimus, stans post scapulam egregii viri Claudii ducis, utpote juvenior adhuc ætate reddens obsequium seniori, imo nutritori suo *d*, gladium quo erat accinctus toto nisu e vagina sua educere maluit, ut sanctum Masonam simulque et Claudium, secundum quod definitum fuerat, trucidaret. Sed nutu Dei ita gladius in vagina astrictus est ut putaret hunc clavis ferreis cum ea fuisse confixum. Cumque diu multumque ensem educere voluisset, et omnino non valuisset, cœperunt auctores hujus pravi consilii tacite admirari cur Witericus quod fuerat pollicitus minime adimpleret, eumque subtiliter oculis intuentes magis magisque hortabantur ut tantum nefas et tam immane piaculum incunctanter patrare deberet et prædictos viros gladio animadverti nullatenus formidaret. Ad quorum B ita crudelissimam exhortationem iterum atque iterum spatam suam e vagina totis viribus educere voluit, sed nunquam potuit. Cumque [hoc][2] supradictus juvenis cerneret, sensit divino munere gladium fuisse adstrictum, ut quem semper suis usibus aptum habuerat, tunc minime educere potuisset, et hic in stupore nimio[3] conversus expalluit. Auctores vero hujus nefandi sceleris, ut viderunt concinnationes sui nequissimi consilii divino judicio fuisse frustratas, illico surrexerunt, ac valefacientes ad domos suas cum amaritudine redierunt.

ANNOTATA.

a *Ad Comites apud Gothos utique accommodari possunt quæ nota sunt de eorumdem dignitate, munere, etc. apud alias Germanos gentes illius temporis* (1).

b *Occiso scilicet Liuva II, Reccaredi filio*, æra DCXLI, an. imp. Mauricii XXI (2), *id est æræ christianæ anno 603.*

c *Duces plurimis civitatibus et eorum comitibus nomine regis præerant* (3).

C d *Quanta reverentia nobiles Germani* nutritorem *suum prosequi solerent, ex poeticis illarum gentium traditionibus nuper indicavit v. cl. Leo Gautier* (4).

CAPUT XVIII.

Iterum Masona liberatur ab insidiis Sunnæ ope Claudii ducis Emeritensis; Sunna pertinax et exul obiit in Mauritania; Vacrila socius criminis fit mancipium ecclesiæ.

Altera arrianorum conjuratio

Illisque reversis Witericus cum eis minime rediit, sed statim tremebundus ad pedes sanctissimi viri Masonæ episcopi corruit, omneque consilium prodidit, et quemadmodum eum percutere voluerat, nec gladium educere valuerat, sinceriter enarravit. Post hæc cum lacrymis ait : *Confiteor peccatum meum, quia tota intentione hoc malum perpetrare volui, sed non me permisit Deus.* Et adjecit : *Nam et aliud adversum te disposuerunt consilium, ut, quia hic in atrium modo non prævaluerunt, saltem in diem sacratissimum paschæ prævaleant. Hanc vero dispositionem habent, ut cum ex more in pascha hic celebraveritis missam in ecclesia seniore, et post missam, juxta quod mos est, ad basilicam sanctæ Eulaliæ psallendo cum omni catholico populo processeritis, homines eorum ad portam civitatis cum multis plaustris onustis gladiis et vectibus, dissimulata calliditate quasi frumenta deferant, staturi sunt; cumque vos inermes simpliciter processeritis, omnis eorum repente super vos irruat multitudo, arreptisque gladiis et fustibus omnes pariter, viros ac mulieres, senes vel parvulos, crudeli morte interimant. Ego vero infelix, qui me in tantum facinus miscui, a te piissimo domino meo indulgentiam peto, et ut mihi tuis precibus Dominus veniam tribuat deprecor. Omnia* E *tamen quæ novi, fideliter suggero et purissime manifesto. Et ecce in manibus vestris sum ; facite in me quod bonum et rectum videtur in oculis vestris. Ac ne forsitan me tua sanctitas fallacem aut illusorem existimet, non me permittas egredi atrium, sed in custodia qua jubes trade, donec omnia strenue perquiras ac certissime cognoscas; et, si mentiente me aliter repereris, nolo vivere.*

EX MS.

41. Cum hæc vir Domini Masona episcopus, qui semper virtute pietatis enituit, audisset, eum ut nihil omnino metueret blande admonuit, gratias omnipotenti Deo egit, qui servos suos de tantis liberavit periculis, ac deinde ad Claudium ducem misit, eique omnia intimavit. Quod dum ille audisset, præcepit ut causa paululum silentio tegeretur, ne forsitan cognoscentes proditum fuisse eorum consilium, fugam arriperent. Sed dum sagaciter investigarent, manifeste reperit esse verum quod fuerat nuntiatum. Cumque ea quæ exposuerant supradicti comites arriani præbuissent ex more in occursum *a*, disposita circumquaque multitudine in insidiis, repente super eos dux irruit Claudius ; et alii ex eis capti sunt, alii vero qui gladiis operari voluerunt, a gladiis statim perie- F runt. Tum deinde ad domum Sunnanis *b* arriani episcopi cum ingenti multitudine Claudius dux perrexit, ipsumque hæreticum similiter episcopum nihil horum opinantem comprehendit, eumque ardue custodiendum sancto Masonæ episcopo delegavit. Similique modo universos collegas ejus custodiæ mancipavit : Witericum vero, qui nefandorum consilia manifestavit, liberum abire præcepit. Omnia igitur quæ gesta fuerunt, orthodoxo principi Reccaredo Claudius dux intimavit, atque ut porrectam confestim decretus sui sententiam ei præciperet quid de hostibus Domini Jesu Christi fieri deberet suggessit.

opera Claudii ducis detecta.

42. Rex vero hujusmodi accipiens suggestionem, talem dedit sententiam : *Ut cuncti, omnibus patrimoniis vel honoribus privati, exilio multis vinculis ferreis vel constricti ligarentur ; Sunnanem vero pseudoepiscopum exhortarentur converti ad fidem catholicam : et si converteretur, tunc demum ei*

Sunna in exilium missus.

[2] *om. cod.* [3] *cod.* nimiu.

Num 40. [1] *cod.* simulque.

(1) G. Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, tom. II, p. 362-380. (2) Isidor., *De reg. Gothorum*, cap. 58 (P. L., tom. LXXXIII, p. 1073). (3) Cfr. Waitz, tom. cit., p. 384-388.

(4) *Revue des Questions historiques*, tom. XXXIV (oct. 1883), p. 365.

præciperent

EX MS.

præciperent [1] *ut pœnitentiam agere deberet, et satisfactione lacrymarum sua delicta defleret, ut acta pœnitudine, cum eum jam cognoscerent perfectum esse catholicum, eum postmodum in quacunque alia civitate ordinarent episcopum.* Cumque ei crebro dicerent ut pœnitentiam tantis pro piaculis ageret, et furorem Domini, quem delinquendo excitaverat, deflendo mitigaret; quod agere noluit, sed pristinam non omittens tyrannidem, hæc respondit: *Ego quid sit pœnitentia ignoro. Ob hoc compertum vobis sit quia pœnitentiam quid sit nescio, et catholicus nunquam ero; sed aut ritu quo vixi vivebo, aut pro religione in qua nunc usque ab ineunte ætate mea permansi libentissime moriar.* Cujus dum mentem obstinatam pertinacemque in malis cernerent, hunc protinus de finibus Hispaniæ, ne alios pestifero morbo macularet, cum summo dedecore infeliciter repulerunt [2], atque in modicam naviculam ignominiose imposuerunt, eique comminantes præceperunt ut in quocunque loco, gente vel regione transmeare vellet, liberum haberet arbitrium; quocunque vero tempore in B Hispania fuisset repertus, graviori se cognosceret mulctandum sententia. Tunc deinde navigans Mauritaniæ regionis contigit littus, atque in eadem provincia aliquandiu commoratus, multos perfidia impii dogmatis maculavit; deinde divino protinus mulctatus judicio, crudeli exitu vitam finivit c. Basilicas quibus sanctus Masona dudum injuste caruerat, juste cum omnibus privilegiis recipere meruit, et omne patrimonium supradicti hæretici, concedente clementissimo principe Reccaredo, adeptus est.

Mira erga inimicos clementia S. Masonæ misericordis.

43. Ceteros vero viros scelestos, quos supra meminimus, juxta præceptum regis exilio relegarunt. E quibus unus, vocitabatur Vagrila, de manibus eorum evadens, ad basilicam sanctæ Eulaliæ ob remedium percipiendum confugivit. Quod cum principi Reccaredo sæpe dictus Claudius intimasset, hoc dixisse fertur: *Inimicus summi Dei miror cum qua facie atria ejus sancta ingredi præsumpserit, ut quem hactenus insaniendo frustra persecutus est, nunc ad eum percipiendi causa remedii confugium facit. Sed quia multæ miserationis novimus esse Deum et nullum despicere, quamvis delinquentem, ad se convertentem ambigimus, ob* C *hoc ita decernimus, ut ipse Vagrila cum uxore, filiis et omni patrimonio suo perpetim sanctissimæ virginis Eulaliæ servus deserviat. Nam et hoc præsenti decreto sancimus, ut sicut ultimi pueri ante equum dominorum suorum absque aliquo vehiculi juvamine ambulare soliti sunt, ita ante caballum domini qui præest cellæ sanctæ Eulaliæ ambulare debeat, et omne servitium quod infimum consuevit peragere mancipium, coram eo deposito cothurno vel fastu cum omni humilitate deserviat.* Accepta igitur sanctus Masona auctoritate, eum illico de basilica egredi, ad suum conspectum venire præcepit et, ut semper pietatis visceribus affluebat, eum blande ne aliquid jam deinceps formidaret, admonuit. Sed, ut jussioni principis obtemperans, causa obedientiæ de ecclesia sanctæ Eulaliæ usque ad atrium, quod est fundatum intra muros civitatis, ante caballum Redempti diaconi [pergere ordinavit arreptoque baculo supradicti diaconi] [1] manibusque gestans, [cum] ad atrium pervenisset, statim eum vir sanctus cum uxore et filiis et omnibus prædiis absolvens liberum abire D permisit. Hoc solum illi præcepit, ut omnimodis catholicam fidem integram et immaculatam cunctis diebus vitæ suæ conservaret.

ANNOTATA.

a *Hæc verba* ex more in occursum *cum præcedentibus conjungenda puto, non cum sequentibus, ut passim legitur in editis, et totam sententiam sic explico: Debebant singuli terrarum possessores singulis annis certam copiam frumenti et aliarum rerum ecclesiæ seu episcopo conferre et mos erat ut in die paschatis hæc plaustris advehérentur a colonis ad portam civitatis, ubi episcopo post missam illuc ad ecclesiam S. Eulaliæ procedentem offerrentur. Sic igitur ex more cum plaustris multis, quæ ducebant ipsorum coloni seu homines, advenerant conjurati.*

b *Ita in codice nostro, non* Sunnonis, *ut in editis. Ceterum jam conjecerat Thomas Tamayus legendum esse* Sunnanis, *gothica declinatione, ut* Wambanis, Egicanis, Chintilanis, Suintilanis, *et id genus alia.*

E c *Joannes Biclarensis, conjurationem illam non adversus solum* Masonam, *sed adversus Reccaredum regem initam illigat anno 587* (1).

CAPUT XIX.

Narbonensis tumultus Arianorum, ab episcopo Athaloco excitatus, compressus est opera Reccaredi regis.

Rebellio Narbonensis, cujus particeps est Athalocus episcopus arianus.

Ea igitur tempestate apud Galliarum eximiam urbem Narbonam hujuscemodi contra fidem catholicam diabolus excitavit seditionem, cujus causæ seriem enarrare perquam longum est; nam si hoc per ordinem prosequi voluerimus, tragœdiam magis quam historiam texi videbitur. Sed breviter summatimque exiguam particulam enarremus. Duo denique comites, inclyti licet opibus et nobiles genere, profani tamen mentibus F et ignobiles moribus, Granista videlicet et Wildigernus, una cum arrianorum episcopum nomine Atalocum, vel alii multi compares errorum suorum, graviorem in eamdem regionem fecerunt turbationem. Nam resultantes adversus fidem catholicam, infinitam multitudinem Francorum in Galliis introduxerunt, quatenus et pravitatem arrianæ partis vindicarent et, si fieri potuisset, regnum viro catholico Reccaredo præriperent. Interim per idem tempus innumerabilem clericorum, religiosorum et omnium catholicorum interficientes multitudinem, immensam fecerunt stragem; quorum scilicet salvator noster Jesus Dominus animas omni auro obrizo puriores omnique lapide pretioso pretiosiores, velut holocaustomata suscipiens, catervis martyrum in cœlesti sacrario collocavit.

a rege Reccaredo compressa.

45. Post hæc igitur nulla mora intercurrente sublimis atque omnipotens Deus hostibus suis superno brachio repugnans, precibus excellentissimi Reccaredi principis sanguinem innocuum ulciscens,

Num. 42. [1] *cod.* præciperet — [2] *cod.* repelerunt

Num. 43. [1] *quæ uncinis inclusa sunt desiderantur in codice.*

(1) Cfr. Comm. præv., num. 26.

A scens, romphæali judicio protinus de inimicis mirificam fecit ultionem *a*. Denique prostratis consternatisque universis fidei catholicæ inimicis, sanctus Masona episcopus cum omni plebe sua psalmodiæ canticum exorsus mysticas laudes Domino cecinit, atque ad aulam almæ virginis Eulaliæ cum omni plebe plaudentes manibus ymnizantesque venerunt. Ac deinde paschalem solemnitatem omnes cum eo cives jucundissime celebrantes more priscorum platearum [1] fragore magno jubilantes in laudem Domini clamaverunt, dicentes : *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est ;* et iterum : *Dextera tua, Domine, magnificata est in virtute ; dextera manus tua confregit inimicos, et præ multitudine majestatis tuæ conteruisti adversarios.* Post hæc, remotis ab omni parte tempestatibus, copiosam Dominus populo catholico largire dignatus est pacem.

ANNOTATUM.

a *Insignem hanc Visigothorum de Francis* B *victoriam, anno 588 relatam* (1), *magnificis verbis celebrant Joannes Biclarensis* (2) *et Isidorus Hispalensis* (3), *nec dissimulavit Gregorius Turonensis* (4). — *Ad Claudium ducem datæ exstant epistolæ Gregorii M.* (5) *et Isidori Hispalensis* (6), *ubi inter alia laudem ejus bellicam celebrant.*

CAPUT XX.

Masona valde senex factis eleemosynis moritur, Eleutherio archidiacono ex prædictione viri sancti præmortuo.

S. Masona *senex curam ecclesiæ suæ committit Eleutherio archidiacono:*

Sanctus itaque Masona dum multis curriculis annorum adminiculante divino suffragio Emeretensem regeret ecclesiam, fessus jam nimia senectute, vi febrium correptus est, cœpitque viribus totius corporis repente destitui. Tunc deinde convocans archidiaconum suum, nomine Eleutherium, ait illi : *Cognosce, fili, quia tempus* C *resolutionis meæ instat : et ideo obsecro te atque admoneo, ut jam modo ita curam sanctæ ecclesiæ totiusque sanctæ congregationis sollicite geras, ut me in omnibus securum reddas, et mihi liceat in loco secreto mœroris animi mea, priusquam abeam, deflere delicta.* His auditis, jam dictus archidiaconus ejus non infirmitati nec senectuti compassus est, non se desolari tanti patris solatio doluit, sed potius pro ejus obitu gaudio magno gavisus est ; protinus cor suum lætitia transitoriæ potestatis inflavit, ita nimirum ut cum magno comitatu puerorum superbus equo vehente huc illucque properaret.

qui inde nimis superbus factus,

47. Post aliquantis autem diebus accidit ut sanctus Masona episcopus puerulis, qui ei fidele exhibuerant servitium, libertatis chartulam conscriberet, et pro confirmanda eorum libertate aliquam partiunculam pecuniolæ tribueret, aut certe exiguas possessiunculas conferret. At ubi archidiacono jam dicto nunciatum est, illico atrium petiit, quemadmodum se haberet sanctus episcopus sciscitavit. Cui cum dictum fuisset quia convalescente ægritudine morti jam adpropinquaret, statim supradictos puerulos arcesivit, et quidquid illis veraciter a sancto fuisset illatum episcopo requisivit. Cui cum illi veraciter dixissent, excitatus in furia cœpit eis minas [1] turbulenter prætendere terrores ac dicere [2] : *Videte quod accepistis, bene conservate ; nam si mihi omnia intemerata, cum requisiero, non præsentaveritis, scitote vos gravissimis suppliciis fore* [3] *excruciandos.* Et his dictis, cum furore ad domum suam reversus est. Tum deinde supradicti pueri, cellulam in qua sanctus vir Masona episcopus æger in lectulo recubabat ingressi, amarissime coram eo flere cœperunt, dicentes : *Misericordiam nobis indignis pro tua pietate fecisti, quod utique melius nobis convenerat si non fecisses. Ecce adhuc tu vivis, et tantas nobis minas prætendunt ; te defuncto, quis nos de eorum queat liberare manibus ?* Hæc et his similia multa coram eo lacrymabiliter affati sunt. At ille his auditis non facile credidit; sed prius, ut suæ gravitati condecebat, utrum verum an falsum esset quod audierat, sagaciter requisivit. E

orante sancto episcopo præmatura morte abripitur

48. Cum autem comperisset verum esse quod audierat, lacrymatus est, statimque se in sellulam levari et ad basilicam sanctissimæ virginis Eulaliæ, cui semper devota mente servierat, deferri præcepit. Cumque ibidem sanctissimus senex pervenisset, coram altari sacro manus expandens, simulque venerabiles oculos cum lacrymis ad cœlum adtollens, cum magno gemitu sese in terram prostravit, et preces suas diu multumque in conspectu Domini fudit. Completa vero oratione, clara voce cunctis audientibus ait : *Gratias tibi refero, Domine, quoniam exaudisti me. Benedictus tu in secula seculorum, quia non amovisti deprecationem meam et misericordiam tuam a me.* Et his dictis ad episcopium rediit, ita nimirum redditus pristino robori ut putares hunc non ægrum, non senem, sed redivivum sumpsisse vigorem, juvenemque esse robustissimum. Qui cum ex more ad vespertinum officium vellet procedere, mirum in modum gaudentibus cunctis, archidiaconus hæc audiens, reatu suo oppressus, obstupuit, quod audiebat ad vesperam processurum quem putaverat eodem die moriturum. Confusione igitur et F pudore faciei opertus, secundum consuetudinem cum omni clero voluit noluit coram episcopo astitit, eique incensum ex more obtulit. Cui vir Domini ait : *Præcedes* [1] *me, sic mihi anima tua vivat.* Quod ille audiens, non intellexit plenius, sed ceteros diacones percontatus est quidnam esset quod sanctus episcopus dixisset : *Præcedes me.* Illi vero ignorantes causam responderunt : *Non pro alio tibi dictum est, nisi quia eum præcedes ad ecclesiam.* Cumque vespertinum cœpisset implere officium, statim supradictus archidiaconus gravissimo dolore ibidem in choro psallentium percussus, ad domum suam cum gravi ægritudine remeavit. Quod dum genitrix ejus, sanctissima scilicet femina, agnovisset, illico ad venerabilem virum cursu rapidissimo properavit, eumque deprecari cum lacrymis et fletu magno cœpit, ut pro filio ejus oraret ad Dominum. Ad hæc ille hoc

EX MS.

Num. 45. — [1] *ed.* per plateas.
Num. 47. — [1] *ed.* minans. — [2] *cod.* (*pro* ac dicere) addicere. — [3] *cod.* cum furore.
Num. 48. [1] *cod. hic et inferius* præcedis.

(1) Cfr. Comment. præv., num. 26. — (2) P. L., tom. LXXII, p. 870. — (3) *De regibus Gothorum*, cap. 54 (P. L., tom. LXXXIII, p. 1872). — (4) *Hist. Franc.*, lib. IX, cap. 31. — (5) Lib. IX, ep. 120 (P. L., tom. LXXVII, p. 1050). — (6) Epist. VI (P. L., tom. LXXXIII, p. 902).

tantum

EX Ms.

tantum respondit : *Quod oravi, oravi.* Exhinc die tertia archidiaconus obiit. Sanctus vero Masona episcopus plurimis, quibus superstes [2] fuit diebus, multam eleemosynam egenis impertivit, ac fidelibus famulis majora gratiæ suæ beneficia conferens, largiora stipendia munerum tribuere est dignatus. Dein senex et nimium ætate decrepitus dierumque multorum, ultimum inter verba orationis cum pace efflavit spiritum.

CAPUT XXI.

Post Masonam Innocentius diaconus fit episcopus Emeritensis, et post illum Renovatus, uterque clarus miraculis.

S. Masonæ succedit Innocentius.

Post hunc denique electus est sanctus vir summæ sanctitatis ac simplicitatis, nomine Innocentius, cujus meritum nominis indicabit vocabulum. Innocens utique et simplex, neminem judicans, neminem condemnans, nemini nocens, innocuus semper et pius cunctis vitæ suæ temporibus extitit. Qui eodem tempore quo ordinatus est, ut fertur, in ordine diaconorum ultimus habebatur. Tantæ denique sanctitatis et compunctionis fuisse perhibetur ut quotiens pluvia deerat et æstu nimio terram longa siccitas exurebat, collecti in unum cives urbis illius cum eodem per basilicas sanctorum, precibus Dominum exorantes, pergebant. Repente vero, quotienscumque eum præcedebant, pluvia cælitus largiflua tribuebatur, quæ plenissime terram satiare potuisset. Unde non dubium erat quod ejus lacrymæ, ex tam humili simpliciqne mente editæ, apud omnipotentem Deum non solum hæc, verum etiam potiora his obtinere potuissent *a*.

a

et huic Renovatus.

50. Quo etiam defuncto, sacerdotii culmen sanctus Renovatus cunctis virtutibus decoratus non immerito promeruit : vir denique natione Gothus, generoso stemmate procreatus, familiæ splendore conspicuus. Erat enim procerus corpore, forma perspicuus, statura decorus, obtutu gratus, venusto vultu, decora facie, nimiumque admirabilis (C) aspectu. Sed quamvis extrorsus habitus sui esset gloria decoratus, introrsus pulchrior habebatur lumine sancti Spiritus illustratus. Multis nimirum artium disciplinis existebat eruditus, multisque virtutum variis generibus adornatus. Erat enim egregius in omnibus operibus suis, æquissimus, justissimus, nimiumque acris ingenii et in omnibus disciplinis ecclesiasticis vehementer instructus atque in divinis voluminibus perquam exercitatus. Hic dum multis virtutibus coruscaret, sacra doctrina nonnullos discipulos erudiens, sanctissimoque exemplo vitæ suæ instituens, prudentia videlicet, sanctitate, patientia, mansuetudine, misericordia, plurimos tales qualis ipse exstitit limen [1] justitiæ sanctique dogmatis prædicatione effecit : cujus doctrina hactenus rutilat ac refulget ecclesia ut sol et luna. Dein cum plurimos annos irreprehensibiliter rexisset ecclesiam, angelicis cœtibus copulaturus [2] omnibusque (D) cælestibus supernarum partium legionibus conjuncturus [3], mirabiliter artubus resolutis e corpore egrediens, superni aulam regni cum Christo semper mansurus et sine fine regnaturus introire meruit.

Sancti episcopi, de quibus dictum est, in ecclesia S. Eulaliæ quiescunt.

51. Horum igitur supradictorum sanctorum corpora in una eademque cellula haud procul ab altario sanctissimæ virginis Eulaliæ honorifice tumulata quiescunt. Ad quorum denique veneranda sepulcra tantam Christus quotidie copiosæ pietatis confert gratiam, ut quacumque fuerit quispiam ægritudine convexatus, quocumque etiam fuerit languore afflictus, statim ut divinum numen illic toto corde depoposcerit [1], omnes a se morbos discussos omnesque maculas pulsas divinitus sentiens, sanus hilarisque ad cupitam per Dei gratiam pervenit sanitatem *b*.

b

Libellus iste ad ædificationem fidelium scriptus.

52. Quantitatem scilicet miraculorum obitumque simul impolitus ut potuit sermo Christi militum enarravit; qui quamlibet squalore nimio peritus imperite [1] displiceat, omissa pompa verborum humiliter sentientes credentesque nobilitat, et quoddam emolumentum bonæ mercedis (E) legentibus audientibusque accumulat. Ego namque, humillimus omnium, a fastidiosis lectoribus precor ut legant prius hujus codicis opuscula, et postea despiciant, ne videantur non ex judicio sed ex odio præsumere, et ignorata damnare. Illud tamen manifestissime cognoscant, me amore Christi et dilectione sanctissimæ Eulaliæ impulsum [2] ut scriberem, manifesta retulisse, vera procul dubio veraciter exposuisse. Uni in Trinitate semperque Domino regnantique perenniter gloria, honor, fortitudo, gratiarum actio, virtus, potestas, laus et benedictio nunc et semper, et in secula seculorum. Amen. *c*

c

EXPLICIUNT VITÆ SANCTO RUMPATRUM EMERETENSIUM.

ANNOTATA.

a *Præter ea quæ refert noster de* Innocentio *unum nobis superest de eo documentum, subscriptio scilicet ipsius decreto Gundemari regis de primatu ecclesiæ Toletanæ anno 610, his verbis concepta :* Ego Innocentius Emeritensis provinciæ Lusitaniæ metropolitanus episcopus, dum in urbem Toleta- (F) nam pro occursu regio advenissem, agnitis his constitutionibus assensum præbui atque subscripsi (1). *Ubi si admittas metropolitanos ordine antiquitatis subscripsisse (quod tamen in ea constitutione quoad episcopos servatum non fuisse notat Florezius)* (2), *inde collegimus supra* (3) *eum anno circiter 605 vel 606 ad episcopalem dignitatem fuisse evectum. Quamdiu autem Emeritensem sedem tenuerit, nullo indicio nobis traditum est. Florezius quidem eum ad annum circiter 616 sedisse autumat* (4), *eo quod* Renovatus *ejus successor apud Levitam nostrum dicitur* (5) plurimos annos *rexisse ecclesiam, porro certum est Stephanum,* Renovati *successorem, jam sedisse anno 633, quo anno, die 5 decembris, subscripsit concilio Toletano IV* (6) : *unde denique concludit Florezius intervallum temporis quod intercedit inter annum 606, qui videtur fuisse ultimus vitæ* Masonæ, *et*

[2] *cod* supprestis.

Num. 50. [1] *ita cod., ed.* lima. — [2] *cod.* compulaturus, *ed.* copulandus. — [3] *ed.* conjungendus.

Num. 51. — [1] *cod.* deposcerit.

Num. 52. — [1] *ed.* peritis imperitus. — [2] *cod.* impulsus.

(1) Mansi, tom. X, p. 511. (2) *Esp. Sagr*, tom. VI, p. 159. — (3) Comm. præv., num. 24. — (4) *Esp. Sagr.*, tom. XIII, p. 208. — (5) Num. seq. — (6) Mansi, tom. X, p. 641.

annum

A *annum 633, qui forte fuit primus annus Stephani (contra quam opinionem allegare licet quod inter sex metropolitanos qui concilio Toletano IV subscripserunt, Stephanus tertio loco legitur), ita dividendum esse ut major pars attribuatur* Renovato. *Timeo tamen ut hujusmodi rationem loquendi* per plurimos annos *tam stricte apud anonymum nostrum accipere liceat : facile enim videtur augendi verbis abuti. Exempla afferri possunt, præter alia* (1), *opusculi nostri loci ubi a Sunna* innumerabilem multitudinem populi *de gremio catholicæ ecclesiæ separatam ait scriptor* (2), *cum* ingenti multitudine *Claudium ducem et cum* ingentibus catervis *populi Sunnam et complices ejus ingressos ad colloquium illud quod intra aliquod episcopalis palatii conclave habitum est* (3), infinitam multitudinem *Francorum ab arianis Narbonensibus fuisse advocatam* (4). *Ex quibus omnibus tandem nobis dicendum videtur totam illam chronotaxim, præter terminos annorum 610 et 633, admodum esse incertam.*

b *Extremo seculo XV reperta sunt in antiqua ecclesia S. Eulaliæ corpora quatuordecim, quæ censuerunt fuisse sanctorum qui olim in ea ecclesia honorabantur et tempore dominii Maurorum a fidelibus abscondita, et inter hæc* SS. Pauli, Fidelis, Masonæ, Innocentii *et* Renovati. *Quæ omnia cum veneratione in decentem locum translata sunt. Documenta huc spectantia ediderunt majores nostri ad diem 31 martii agentes de* S. Renovato (5). *Rursus ea hoc loco proferre supervacaneum visum est.*

c *Correctum velim mendum quod supra (pag. 322) irrepsit in annotatione 2 ad prologum partis posterioris (ante num. 9), ubi scilicet in fine supplenda est vox* simpliciter, *ita ut legatur : cod.* simplicibus simpliciter.

(1) Cfr. Comm. præv., num. 10. — (2) Num. 38. — (3) Num. 39. — (4) Num. 44. — (5) Tom. III Martii, p. 907-908.

B

E

DE SANCTIS HIBERNIS

BRENAN, CANAN, FINNTINA, BIGILL, AILTIN, CAOMHOG

COLMAN, COLMAN ALTERO, LONAN, CRONAN, AEDH, MARTAN

TRIBUS FILIIS DIOMÆ ET SEPTEM EPISCOPIS DE CILL-TEDIL.

C. D. S.

Sancti in martyrologiis hibernicis hac die celebrati,

In *Festilogio Ængussii ad hanc diem annuntiantur* Lonan, Colman, Cronan cum conspicua ipsorum sequela (1). *Quæ etiam nomina sola leguntur in kalendario Drummondiensi :* Et apud Hiberniam natale sanctorum confessorum Lonani, Colmani et Cronani (2). *At multo plura apud Marianum O' Gorman* (3) *et inde apud Michaelem O'Clery in Martyrologio Dungallensi ; nam, quod haud scio an satis animadversum sit, Martyrologium hoc Dungallense fere excerptum est ex Gormano, omissis scilicet sanctis aliis præter Hibernos et nonnullis subinde notulis adjunctis.*
C *En igitur tibi utriusque simul elenchum sanctorum ad diem 1 novembris, in quo quæ Dungallensi propria sunt uncinis inclusimus : cetera utrique communia. Textum autem Mariani, adhuc ineditum, excerpsimus ex codice bibliothecæ regiæ Bruxellensis* (4).

Mar. Corpre. Cairpre* episcopus. [Exstat quædam Cill Cairpre, *i. e ecclesia Carprei,* in Tir Aedha, prope Eas-Ruaidh et Sith-Aedha de Eas-Ruaidh.]
Ailtin [episcopus et virgo, de Cill-insi].
Septem episcopi de Cill-Tidil.
Brughach episcopus de Rath-maighe-hAenaigh [ortus ex genere Colla-da-Crioch].
Lonan, de Trefoit in Bregha [ad Boinam] *fluvium. Sequitur hic nota satis prolixa de origine nominis* Trefoit, *deinde altera de nominibus parentum* Lonani, *quam infra memorabimus, ubi distinctius dicemus de hoc sancto* (5).
Brenann.
Colman, filius Fionani, de Ath-Iomglaisse.
Colman.
Cronan, de Maethail.
Canan.
Finntina, virgo, de Cluain-Guithbinn.
Aedh, filius Roi, de Foibren.
Bigill, de Tulach.
Dicholl, de Rath. *Sed hoc nomen loci, ut infra notabimus, ad* Martan *referendum est.*
Martan, de Inis-edhnigh, [ortus ex genere Conall Each-luath, qui erat de genere Corbmaci Casi, filii Oilioll Olum].
Caemhoc, de Cill-insi.
F Cronan, de Tuaim-Greine [in Tuadhmumhain].

Denique in calendario quodam anglice edito a cl. W. Reeves (6) *(quod tamen unde haustum vel quam antiquum sit non indicat), ad eamdem diem 1 novembris laudantur* S. Ailtin, episcopus de Kill-innsi, S. Anog de Kill-innsi *et* S. Caomh virgo de Kill-innsi.

qui tamen forte non omnes legitimo cultu ecclesiastico honorati sunt

2. *De* S. Brugacio *et de* S. Carpreo *mox distinctius agemus. Reliquos autem hic simul conjungimus, non quod quidquam in eorum historia omnibus commune occurrat, sed quia pauca de singulis notanda habemus. Sed et singulorum legitimum cultum ecclesiasticum aliunde quam ex Gormani martyrologio vindicare nequimus, deficientibus aliis documentis. Porro licet martyrologium istud seculo XII conscriptum sit, haud immerito forte suspicio oriri potest ea lucubratione non purum aliquod martyrologium exhiberi,*

(1) Edit. Whitley Stokes, p. clxii. De Ængussio ejusque martyrologio videsis O'Curry, *Mss. materials of ancient Irish history,* p. 363 sqq. Brevius V. De Buck, *Recherches sur les calendriers ecclésiastiques* in Periodico *Précis historiques,* an. 1877, p. 67. — (2) *Kalendars of scottish saints,* Ed. Forbes, p. 26. — (3) De quo videsis O'Curry, op. cit., p. 361 ; De Buck, l. c., p. 68. — (4) N. 5100-5104, fol. 185 v°. — (5) Num. 10 extr. — (6) *Ecclesiastical antiquities of Down, Connor and Dromore,* p. 376 sqq.

sed

AUCTORE C. D. S.

sed et necrologium, seu illi admixta esse non pauca nomina virorum et feminarum fundatione alicujus ecclesiæ aut beneficiis in eam collatis insignium vel qui alio aliquo titulo ad eam pertinuerant, quamvis numquam beatorum honoribus dignati sint. Quod omnino certum videtur de simili documento, Martyrologio nimirum Tamlactensi, extremo seculo IX concinnato, ubi non semel occurrit annuntiatio omnium monachorum alicujus cœnobii (1).

Brenan, Canan, Finntina,

3. *De* Brenanno *quidem et* Canano *nihil omnino comperimus, nisi quod similia nomina etiam ad alios dies apud Gormanum et O'Clery signata reperiuntur, videlicet* Brenanni *ad dies 9 januarii, 8 et 16 maii, 27 julii, 3 et 29 novembris, 1, 8 et 13 decembris;* Canani *vero ad diem 4 novembris, addito titulo* presbyteri. *Quod si quis nomen istud idem cum* Cuanano *seu* Cuano *supponere voluerit, multos alios præterea homonymos in hibernicis martyrologiis indicare licebit* (2). *Nihil etiam exploratum nobis est sive de* Finntina Virgine *sive de loco* Cluain-Guithbhinn, *ubi habitasse vel coli dicitur.*

Bigill,

4. *Nihil quoque de* S. Bigill. *Quoad nomen autem loci, adverti potest vocem* Tulach, *quæ* collem *significat, multorum oppidorum et vicorum nomen ingredi* (3). *Subinde etiam occurrit hoc nomen sine ullo addito. Sic duplici loco Vitæ Tripartitæ S. Patricii secundum editionem Colgani* (4) *narratur S. Patricius in Dalaradiæ regione condidisse* ecclesiam Tulachensem *(attamen notandum est in versione anglica cl. W. Hennessy utroque loco aliud nomen adjungi voci* Tulach *seu* Telach) (5), *quam utramque in antiqua diœcesi Connerensi, in comitatu Antrim, sitam esse censet cl. W. Reeves* (6). *Parochia etiam nomine* Tullagh *erat in comitatu Corcensi* (7), *alia in comitatu Mayo* (8), *et præterea* Cill-Tulach (hodie Kiltullagh), *i. e.* ecclesia collis *seu* in colle, *in comitatu Galway* (9). *Sed cuinam ex his vel aliis locis eo nomine insignitis attribuendus (vel attribuenda) sit* S. Bigill, *nobis omnino incertum est.*

Anog,

5. *Jam de sanctis de* Kill-innsi, *quos tres numero recenset calendarium Reevesianum* (10), Ailtin, Anog *et* Caomh. *Et primum quidem ac tertium etiam memorant martyrologia Mariani* C *et Dungallense* (11), *non tamen secundum, cujus nec in aliis documentis uspiam mentionem reperi. Sed in martyrologio Mariani supra vocem* Ailtin *hanc notulam a scholiaste adjectam adverti:* et an inghen og o Cill innse, *id est,* et eorum *(ejus ?)* filia virgo de Cill-innse. *Quæ consideranti forte haud absurde alicui in mentem venerit auctorem calendarii Reevesiani, vel alium aliquem quem secutus sit, dum sanctos suos Killinsienses ex isto martyrologio excerpserit, prætermisso nescio qua ratione verbo* inghen, *voces* an og *conjunxisse ita ut unum ex iis nomen effecerit legeritque tandem uno tenore:* Ailtin et Anog de Kill-innse. *Certe,* D *quod jam monuimus, nihil de* S. Anog *aliquo alibi notatum occurrit.*

Ailtin.

6. *Ex eadem notula derivasse suspicor titulum* virginis *apud Michaelem O'Clery* Ailtini *nomini adjectum. Unde vero eidem* Ailtino *adhæserit* episcopi *titulus, plane non assequor. Certe nullus alius notus est episcopus* Kill-innse, *hodie* Killinchy, *viculi antiquæ diœcesis et comitatus Dunensis* (12). *Itaque, si vere illic deguit* Ailtin *quidam episcopali dignitate ornatus, ex numero eorum episcoporum fuisse judicandus est qui sine certa sede ordinari consueverunt in Hibernia* (13).

Caomh,

7. *Nomen vero* Caomhoc *seu* Caemhog, *ut legitur apud Marianum et O'Clery, ita distinxit auctor calendarii Reevesiani ut ultimam syllabam interpretaretur esse vocem hibernicam* ogh, *id est* virginem, *quum tamen suffium* oc, *sicut et* in, en *et præcipue* an, *formam diminutivam nominum significent* (14), *quæ forma, sicut passim in linguis teutonicis, ita et in veteri hibernico idiomate ad observantiæ et dilectionis affectum exprimendum adhiberi solebat. Quumque idem dicendum sit de præfixo* Mo *(quod proprie* meus E *sonat)* (15), *inde fit ut omnino synonyma habenda sint nomina* Caomh *vel* Caoimh *seu* Coemh *(nam et apud priscos Hibernos, ut rursus notat Colgan* (16), *sæpius scribitur* oe *ubi a recentioribus* ao *vel* aoi), Caomhan, Coemhin, Coemhog, Mochoamoc *seu* Mochoemog, *et si qua sunt similia* (17). *Porro quum plurimi in monumentis hibernicis occurrant sancti aliquo horum nominum designati, nullus tamen, præterquam in martyrologiis nostris, qui commoratione in Kill-innse præcipue insignis sit, nihil jam quod de nostro præterea dicendum habeamus, nobis præsto est.*

Colman.

8. *Nec aliter pronuntiandum de* Colmano filio Fionani, de Ath-Iomglaisse. *Nam hujus nominis plus centum quinquaginta sancti recensentur in monumentis Hibernorum* (18). *Quorum nulli attribuitur pater* Fionan *aut habitatio* Ath-Imglasse, *vicus scilicet in extrema parte septentrionali comitatus Sligo situs, qui hodie* Ahamlish *nomen habet* (19).

Colman alter,

9. *Ad alterius vero* Colmani *nomen, qui cum* Cronano *et* Lonano *ad hanc diem refertur in Festilogio Ængussii, hæc adjicitur nota ex celeberrimo* Leabhar Brecc *seu* Libro Vario (20): F Colman, filius Dimmæ, ex Tech-mic-Dimmai [*i. e. domo seu ecclesia filii Dimmæ*] in Ui-Cellaig Chualann et de Daire-mic-Dimmai [*i. e. querceto filii Dimmæ*], prope Cluain Ednech. Vel Colman filius Findchadi, i. e. de Cluain Bruices prope Flesc in Momonia, qui primo fuit in Dun Flesce (21).

Lonan

10. Lonanum *hoc loco duplicem designari potuisse in Festilogio Ængussii indicat adnotatio adjecta in* Leabhar Brecc, *his verbis :* Lonan, filius Talmachi, de Trefot in Bregia. Vel Lonan filius Tel-

(1) V. De Buck, opusc. cit., p. 67. — (2) Cfr. Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 251, not. 2 et p. 650, col. 2. — (3) Cfr. Index ad *Annales quatuor Magistrorum*, Ed. O' Donovan, tom. VII, pp. 114-115, 109 ; Joyce, *Irish Names of places*, p. 355-356. — (4) Part. II, capp. 130 et 133 *(Trias Thaum.* pp. 146, 147). — (5) *The Life of S. Patrick*, by M. F. Cusack, pp. 441, 442.
(6) *Eccl. antiq. of Down and Connor*, pp. 251, 322, 338. — (7) O'Donovan, *The genealogy of Corca Laidhre*, in *Miscellany of the Celtic Society*, 1849, pp. 99, 106, 138, 139. — (8) O'Donovan, *The genealogies*, etc. of *Hy-Fiachrach*, p. 196. — (9) O'Donovan, *The tribes and customs of Hy-Many*, p. 78. — (10) Cfr. supra num. 1 extr. — (11) Cfr. ibid. — (12) W. Reeves, *Eccles. antiq.*, p. 10, not. *d* (cfr. pp. 166, 179). Cfr. Joyce, pp. 288 sqq., 399. — (13) Cfr. Reeves, ibid., p. 123 sqq. ; *Act. SS.*, tom. XII Oct., pp. 888-889. — (14) Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 71 not. 3 ; Zeuss, *Grammatica Celtica* (Ed. Ebel, 1871), p. 273 ; *Act. SS.*, tom. II Jan., p. 1111, n. 2. — (15) Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 71, not. 2, et alibi passim. Cfr. *Act. SS.*, tom. II Jan., l. c.; tom. XII Oct., pp. 416, 420. — (16) Loc. cit. — (17) Cfr. Colgan, *Tr. Thaum.*, p. 177, not. 88.— (18) Colgan, *Tr. Thaum.*, p. 480, n. 8. — (19) Reeves, *Life of S. Columba, by Adamnan*, p. 287. — (20) Cfr. Eug. Curry, *Mss. materials of ancient Irish history*, p. 352. — (21) *Calendar of Œngus*, Ed. Whitley Stokes, p. clxvii (cfr. p. 29).

chani

A chani de Cluain-Fota in Leix (1). *Et* Lonanum *quidem filium Talmachi apud Ængussium ad diem 13 novembris annuntiari ait O'Donovan* (2), *sed perperam : nullus enim* Lonanus *vel die 13 vel alia hujus mensis die præter primam annuntiatur, sive in tribus codicibus unde recens editum est Festilogium sive in codice Bruxellensi, descripto a Michaele O'Clery, quem præ oculis habemus. Ipse vero Michael, post Gormanum ejusque scholiasten, ad hanc diem 1 signat* Lonanum, filium Tamlachi, ex Trefoit *(al.* Treoit*)* in Bregia, ad Boinnam *fluvium, adjicitque notam ex* Leabhar-na-hUidhri *excerptam* (3), *qua nominis* Trefoit *origo explanatur, ac præterea versus quatuor ex alio antiquo documento, quibus indicatur mater sancti nostri fuisse Dustric, filia Trusti, septentrionalis Britanniæ (quæ hodie proprie Scotia dicitur) regis.*

de Trefoit, 11. Lonanum *nostrum conditorem fuisse cœnobii Trifodensis* (Treoit, Trevit-mor, Trefoit-mor, *hodie* Trevet *in comitatu Midensi)* (4), *conjicit Guillelmus Reeves* (5). *Illius monasterii abbates* B *nominantur in Annalibus Quatuor Magistrorum ad annos 769, 808, 838, 885, 906, 917, 1004, episcopi autem ad annos 769 et 898, scribæ ad annos 734 et 769, et præterea ad annum 788* airchineach *seu custos ecclesiæ hereditarius* (6). *Sed* Lonan *de* Trefoit *in solis nostris martyrologiis comparet.*

Cronan. 12. Cronanus *in adnotatione in Libro Vario ad Ængussium adjecta* (7) *dicitur fuisse* ex genere Conn seu Cuani *(celeberrimi utique illius Hiberniæ regis qui in Annalibus* Cuanus centum præliorum *vulgo nuncupatur) et* de Tuaim Grene in Momonia septentrionali, *hodie* Tomgraney *in comitatu Clarensi, ubi olim haud ignobilis visebatur ecclesia, cui apposita erat turris rotunda : hanc exstruxit* Cormacus Hua-Killene, comorbanus *(i. e. successor)* (8) SS. Kierani, Coemani et Cronani episcopus, *qui decessit anno 965, ut in veteri Chronico legitur* (9). *In Annalibus Quatuor Magistrorum abbates Tuaimgrenenses memorantur ad annos 744, 747, 789, 1002. Post hunc annum vero jam non abbatum nomine veniunt, sed* Comorbanorum Cronani de Tuaim-Grene, *ad annos scilicet 1026, 1031, 1078, 1093, 1100, 1183 et 1485. Ex his apparet celebre fuisse* Cronani *nostri nomen. Nihil tamen præterea de illo notatum reperimus, quod* C *nempe certo ad eum referri possit : nam Cronani non minus viginti duo festis distincti leguntur in Martyrologio Dungallensi, et forte multo plures numerandi erunt, si cum Colgano admiseris nomini* Cronani *synonymum esse* Mochuam (10). *Inter illos autem ad diem 19 octobris in Dungallensi signatus legitur* Cronanus de Tuaim-Grene, *cujus nomen, ut solet, accepit Michael O'Clery ex Mariano Gormano, additamentum vero de loco ex ejus scholiaste. Jam utrum is idem censendus sit cum nostro hac die 1 novembris culto necne quis dixerit ?*

Aedh. 13. Aedh *etiam nomen, sive* Aidani *vel* Moedoci, *vel aliis enuntiandi modis expressum, frequentissime occurrit in monumentis hibernicis sive sacris sive profanis* (11), *at nullus qui alio quam in martyrologiis nostris loco simul et* sanctus *et* filius Roi *et* de Foibrin *fuisse indicetur. Et quidem in genealogiis recens editis a cl. v. Joanne Francisco Shearman* (12), *duplici loco legitur nomen* Roi *seu* Roich. *Primo quidem, in genealogia tribus quæ dicebatur* Laidir Ara (13), *ubi nominatur* Roich *uxor Ross Ruadhi, a qua cognomentum accepit ejus filius Fergus Mac Roich, qui fuit rex Ultoniæ* (14) : *hujus vero inter posteros occurrit quidam* Aedh Alainn (15). *Altero, in genealogia tribus* Eoghanacht, *ubi legitur aliquis* Roi, *de genere Conari Mor seu Magni regis Hiberniæ et inter ejus filios* S. Aithchaem (16), *sed is colitur die 16 junii. Nihil dico de* Aedh Roin, *filio, id est, de genere Maelcobhæ, rege Ulidiæ* (17) : *nam is certe huc non spectat. — Porro nullus illorum quos citavimus aliquid commune habuisse videtur cum* Foibrin *seu* Foibhren *aut* Faebhran, *monasterio comitatus Sligensis, de quo in Annalibus Quatuor Magistrorum ad annos 754 et 811. Itaque et quoad hunc sanctum nostrum omnia tenebris plena sunt.*

14. *Neque magis perspicue loqui fas est de* S. Dicholl *seu* Dichull, *de quo Colgan in adnotatione ad Vitam S. Patricii auctore Jocelino, cap.* E *140 (ubi nomen* Dichull *occurrit) :* Plures, *ait,* extiterunt inter Hibernos Dichulli sive Deicolæ, abbates et eremitæ sanctitate celebres, de quibus Quatuor Magistri in Annalibus ad annos 700, 709, 747, 871 et 889. Item Martyrologium Tamlactense, Marianus Gorman, Cathaldus Maguir et Martyrologium Dungallense 28 febr., 15 martii, 1 maii, 12 junii, 1, 17 et 21 novemb., 18 et 25 decemb. Inter quos quis hic fuerit haud facile est determinare, cum Vita Tripartita infra part. 3, c. 94 et 95, tradit hunc fuisse abbatem Ernatiensem et postea Lugmagensem sive Luthensem in Ultonia. Sed cum circumstantiæ in prædictis martyrologiis diebus et locis citatis adjectæ eum ab aliis diebus excludant, videtur esse de quo agunt ad 1 novembris vel verosimilius ad 1 maii, quo aiunt S. Dichullum coli in ecclesia de Cluainbraoin, quæ est prope ecclesiam Luthensem in Ultonia et forte eadem cum ea quam Vita Tripartita vocat Ernatiensem, cum dicatur esse in eadem regione Australis Ultoniæ in qua sunt Luthensis et Ernatiensis ecclesiæ (18). Dicholl,

15. *Neque de* Martano *sive* Martino *quidquam novimus præter ea quæ supra* (19) *exscripsimus ex* F *Gormano et Dungallensi et mentionem quam legimus in Annalibus Quatuor Magistrorum ad annum 768 :* S. Martinus, episcopus de Inis-Eidnigh, obiit die 1 novembris. *Id autem, sicut et alia quæ apud Quatuor Magistros leguntur ad hunc annum, notat O'Donovan* (20) *in Annalibus Ultonianis legi sub anno 772, sed omnino referenda esse ad annum 773, quum in iisdem Annalibus Ultonianis eodem anno indicetur eclipsis lunæ accidisse* II *nonas decembris : hæc autem eclipsis annum 773 insignivit* (21). — Inis-Ednigh *vero priscum nomen esse conjicit idem O'Donovan loci qui nunc appellatur* Inishee, *in parte occidentali comitatus Galway, ubi Owenmore amnis influit mari.* Martan.

16. *Restat ut agamus de* tribus filiis Diomæ *et* Tres filii Diomæ.

(1) Ibid. — (2) *Annal. Quat. Mag.*, tom. I, p. 336, not. *a*. — (3) O'Donovan, l. c. — (4) Cfr. O'Donovan, ibid. ; W. Reeves, *Adamnan*, p. 76, not. *a*. — (5) Loc. cit. — (6) Cfr. O'Donovan, not. ad h. l. — (7) *Calendar of Œngus*, p. clxvii. — (8) Cfr. Lanigan, *Eccl Hist. of Ireland*, tom. III, p. 37, not. 117 ; Todd, *St Patrick*, p. 155-159 ; J. O'Donovan, *Hy-Many*, p. 77-78, nott. *y, z*, et p. 138, not. *a*. — (9) Petrie, *Round Towers*, p. 380. — (10) Cfr. *Act. SS.*, tom. VIII Oct., p. 382. — (11) Lanigan, tom. II, pp. 333, 335 ; Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 220-221 ; *Act. SS.*, tom I Jan., p. 1111 et tom. XII Oct., p. 777. — (12) *Loca Patriciana*, Dublin, 1879. (13) Op. cit., p. 140, not. — (14) J. O'Donovan, *Hy-Fiachrach*, p. 97. — (15) Shearman, loc. cit. — (16) Shearman, ad p. 394, n° 2, part. II. Cfr. ibid., p. 338. — (17) *Annal. Quat. Mag.* ad an. 649 ; W. Reeves, *Eccl Antiq.*, p. 358-359. — (18) *Trias Thaum.*, p. 115, not. 148. — (19) Num. 1. — (20) Ad h. l. — (21) Cfr. *Art de vérifier les dates*, tom. I, p. 66.

de

AUCTORE C. D. S.

de septem episcopis de Cill-Tidil. *Quod ad primos attinet, eorum unus censeri posset Colmanus ille de quo supra, si nempe confidamus nota huic nomini apposita in* Leabhar Brecc (1) *: quinam vero, hoc supposito, reliqui duo dicendi forent, omnino incertum. Aliis forte alia præplacebit opinio. Nimirum in parte genealogiæ Fiachriorum jam citata in opere nostro ad diem 29 octobris* (2) *occurrit nomen* Diomæ Dubh, *cujus nepotes indicantur fuisse* SS. Fidhmuine, Fidhairle et Fiodhgus, *qui communi nomine* O'Suanaigh *seu posterorum Suanachi designantur. Eo communi nomine* (Ua Suanaigh) *etiam cognominantur duo primi in Annalibus Quatuor Magistrorum* (3) *(tertius in iisdem non comparet) et ibidem leguntur fuisse eremitæ seu monachi Ratheniæ (nunc* Rathen, *in comitatu Regis *), cujus cœnobii alter fuit conditor, ut censet Petrie* (4). *Coluntur autem jam, secundum hagiographos Hibernos,* Fidhmuinus *Ratheniæ die 16 maii,* Fidharlus *die 1 octobris,* Fidgusius *in Glascarnn item die 16 maii* (5). *Hos itaque tres sanctos germanos,* Diomæ *filios seu nepotes (sæpe enim, ut notum est, confundi solent hi gradus cognationis in documentis hibernicis)* (6), *præsenti quoque die simul coli censeri potest, quorum communi illo gentilitio vocabulo nuncupata sit* Tighmic-Dimmai *seu* ecclesia filiorum Diomæ *in territorio Cualann, id est in parte septentrionali comitatus Wicklow* (7), *ac proinde, sicut* Rathen *et* Glascarnn, *in provincia Lageniæ sita. Quo autem tempore illi vixerint colligere licet ex Annalibus hibernicis, ubi* Fidhmuini *obitus ab annum 750,* Fidharlii *vero ad annum 758 vel 762 aut 763 signatur* (8).

* King's County.

C

Septem episcopi de Cill-Tidil. Sæpius plures episcopi ejusdem loci in martyrologiis hibernicis memorati.

17. *Quod ad* septem episcopos de Cill-Tidil *spectat, illud præcipue notandum hic venit, sæpius in documentis hagiographicis Hibernorum occurrere mentionem plurimorum episcoporum simul degentium. In Martyrologio Dungallensi sexies episcopos unius loci septem signatos reperimus, videlicet ad dies 15 januarii, 28 maii, 21 julii, 23 augusti, 3 octobris et ad præsentem 1 novembris. Qui omnes ad eosdem dies annuntiantur apud Marianum Gormanum, et quidem in textu principali, semper plurali numero, et præterea ad 28 maii et 23 augusti distincte adjecto numero* septem, *ad dies autem 15 januarii, 3 octobris et 1 novembris* B *eodem numero adscripto in scholiis, ad solam diem 21 julii prætermisso. In Dungallensi præterea ad dies 15 januarii, 21 julii et 3 octobris illi episcopi indicantur fuisse fratres, eodem patre geniti. Sed et in litaniis sanctorum Hibernorum, quas circa annum 798 conscripsisse fertur Ængus Culdeus* (9), *non minus centum quadraginta una hujusmodi turmæ* septem *episcoporum occurrunt* (10). *Unde, sicut et ex nominibus multorum locorum in Hibernia qui ex* episcopis *qui illic deguerunt illa acceperunt, cujusmodi sunt* Tulach-na-nespoic *seu collis episcoporum,* Rath-na-nespoic *seu arx episcoporum,* Disert-na-nespoic *seu secessus episcoporum,* Domhnach-na-nespoic *seu ecclesia episcoporum, etc., recte omnino, ut videtur, colligit cl. Todd id moris fuisse in antiqua ecclesia Hibernica ut plures episcopi in eodem loco essent* (11).

Quas hujus rei interpretationes commentus est Colgan,

18. *Innuit quidem Colgan in martyrologiis supra citatis episcopos indicari sive in eodem loco quiescentes seu sepultos sive qui non simul, sed ex ordine aliquam ecclesiam gubernassent, sive etiam qui in eodem monasterio aliquando commorati essent* (12). *Sed recte iterum advertit Todd, primam explicationem non solum arbitrariam esse, sed et violentam : quotiescumque enim apud hagiographos Hibernos nomine loci ubi colitur aliquis sanctus locus sepulturæ intenditur, ab iis adhiberi præpositionem* in *(tali loco), at ubi ecclesia vel monasterium significanda cui addictus esset, usurpari præpositionem* de ; *jam vero septem episcoporum turmas quas sex diversis locis supra allatis coli indicant, singulas* de *tali vel tali dici ecclesia.*

ex perspicuis

19. *Neque plus valent explicationes aliæ, tum quia subinde illi septem episcopi fratres fuisse significantur* (13), *tum quod testimonia nonnulla admodum diserta eis interpretationibus contradicunt. Sic in carmine quod in laudem S. Mochtei episcopi Lugmadensis apud Ængussium ejusve scholiasten composuisse fertur ipse S. Columba, opulentia monasterii a sancto conditi celebratur his verbis :* Non erat angusta familia Mochtei Lugmasensis monasterii. Trecenti presbyteri et centum episcopi erant cum ipso... (14). *Et similia leguntur in antiqua Vita S. Mochtei* (15). *Exaggeratum utique nimis fuisse hunc numerum presbyterorum et episcoporum simul in uno monasterio commorantium vix quisquam dubitarit, sed id certe ex utriusque scriptionis verbis concludere licet, neque scriptoribus neque legentibus absurdam visam esse multorum episcoporum uno in loco degentium assertionem.* E

testimoniis

20. *Alterum testimonium affertur ex Vita S. Farannani, in qua narratur sanctus se contulisse* ad locum qui Easdra appellatur : ubi in ejus occursum omnes vicinarum regionum antistites aliique quam plurimi viri et feminæ sanctitate spectabiles convenerant. *Horum inde nominantur præcipui et inter eos* septem episcopi de Cluain-Hemain : *ad quorum mentionem adjecit Colgan hanc notam, in qua simul conjecit omnes interpretationes ab ipso excogitatas ne cogeretur admittere plures episcopos simul sedisse in eodem loco :* In quodam pervetusto Litaniarum libello reperio invocari septem episcopos de Cluain-emhain. Sed esto, inquies, potuerint tot episcopi successive fuisse in uno loco : quomodo tamen simul, et ex F eo simul, ad comitia publica venisse ? Fateor imprimis monasterium vel congregationem, ex quo tot viri sancti et graves simul prodiissent, debuisse esse magnam. Non existimo tamen illos fuisse istius ex quo prodierunt loci episcopos, sed solum in eo sepultos, vel monachos simul fuisse sive ante sive post episcopatum (16).

refutantur.

21. *Testimoniis a cl. Todd prolatis adjungere possumus et tertium e Vita S. Senani :* Sanctus autem Senanus relictis in monasterio Inismorensi aliquot viris sanctis ex suis discipulis et inter alios sancto Liberio et tribus episcopis Dalanno, Sedonio et Erco, contulit se ad aliam insulam (17). *Quæ rursus interpretatur Colgan :* Non existimo *(inquiens)* hos fuisse episcopos dum ibi relinquerentur, sed postea ad episcopatum esse assumptos (18).

(1) Cfr. supra num. 9. — (2) Tom. XII Oct., p. 882. — (3) Ad. ann. 750 et 758. — (4) *Round Towers*, p. 245-246. Cfr. p. 242-245. — (5) Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 248. — (6) Exemplum videsis cit. tom. XII Oct., p. 883, num. 6 init. — (7) J. O'Donovan. *Book of Rights*, p. 13, not. *h.* — (8) *Annal. Quat. Mag.*, ad ann., 750 et 758. Cfr. notæ Donovani ad hæc loca. — (9) Cfr. Eug O'Curry, *Mss. materials*, p. 380-382. — (10) Todd, *S. Patrick*, p. 32. — (11) Ibid., p. 31-32. — (12) *Act. SS. Hib.*, p. 339, not. 28, cit. infra num. 20. Adde ibid., p. 731, not. 8, et *Tr. Thaum.*, p. 186, not. 73. — (13) Cfr. num. præc. med. — (14) Ap. Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 734. — (15) Ibid., p. 729, c. 7. — (16) Ibid., p. 339, not. 28. — (17) Ibid., p. 534, cap. 27. — (18) Ibid., p. 540, not. 19.

Hæc

A *Hæc pluribus refellere supervacaneum videtur.*

nec mos ille videtur alienus a primæva disciplina.

22. *Ceterum mos iste constituendi plures episcopos in eodem loco magis consonare videri poterat antiquiori Ecclesiæ disciplinæ, testante Hieronymo:* Idem est ergo presbyter qui et episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent et diceretur in populis : Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephæ, communi presbyterorum consilio ecclesiæ gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis ecclesiæ cura pertineret et schismatum semina tollerentur (1). *Et forte etiam hinc argumentum aliquod pro sua sententia desument qui fidem Christi jam primo seculo in Britannia majori (unde mox in Hiberniam transierit) prædicatam fuisse opinantur.* AUCTORE C. D. S.

De loco Cill Tidil.

23. *Jam, quod ad locum spectat,* Cill-Tidil *seu* Cill-Teidhil *non dubitat Lanigan* (2) *eumdem esse qui hodie vocatur* Kilteel *seu* Kilteely, *in orientali parte comitatus Limerick. Et recte quidem : nam* Cill-Teidhil *adjacebat Aræ seu* Aradh-Cliach (3), *et in hoc territorio demonstrant antiqua documenta fuisse ecclesiam Kilteely* (4).

(1) In Epist. ad. Titum cap. I, v. 5 (P. L., tom. XXVI, p. 562). — (2) *Eccles. Hist. of Ireland*, tom. I, p. 291, not. 77. — (3) *Vit. S. Patricii*, auctore Jocelino, Part. III, capp. 40, 41 (*Tr. Th.* p. 157). — (4) *Annal. Quat. Mag.*, ed. O'Donovan. tom. II, p. 784, not. *q*.

B

DE SANCTO BRUGACIO

E

EPISCOPO RATH-MAGHENSI IN HIBERNIA.

C. D. S.

ANTE MED. SEC. VI.

Testimonia de S. Brugacio.

Inter sanctos hac die 1 novembris apud Marianum Gormanum signatos legitur Brugach, *cui nomini adjecit scholiastes:* episcopus de Rath-Maighe-Aonagh (1). *Quæ more suo exscribens O'Clery in Martyrologio suo Dungallensi, subjunxit hanc notulam :* Ortus est de genere Colla-da-Crioch. *Ex aliis vero documentis hagiologicis Hibernorum hæc pauca de sancto nostro colligimus. Videlicet in* Vita Tripartita *S. Patricii, part.* II, *cap. 136, quum mentio incidisset de S. Carpreo Degilli filio, ita pergit scriptor :* Fuit etiam *(Carbreus)* sancti Patricii nepos spiritualis : nam episcopus Brugacius (qui est in Rath-Muge-Aonaich a sancto Patricio ordinatus episcopus) est qui sanctum Carbreum postea ordinavit episcopum (2). *Et in Vita quinta S. Columbæ, lib.* I, *cap. 32 :* Haud multo post Cruthnechanus *(magister S. Columbæ)*, assumpto secum Columba, in Tirenniam profectus est, ad locum qui Rath-C enaigh nuncupatur, eo scilicet ad natalitiam Christi solemnitatem invitatus a sancto episcopo Brugacio filio Deagaidh *seu Degadii* (3). *Præterea ejus genealogiam tradit* Sanctilogium genealogicum (4).

De sede episcopali S. Brugacii

2. *Præcipua quæstio versatur inter recentiores scriptores, cujus loci* Brugacius *noster fuerit episcopus. Colgano* videtur esse ecclesia regionis Reutæ sive Dal-riediæ quæ hodie vulgo Rath-Muighe, aliis Airther-Muighe vocatur (5) *seu* Armoy *in comitatu Antrim* (6). *Colgani sententiam secutus est Archdall* (7). *Repugnant vero Lanigan, Reeves et O'Donovan. Et quidem ipsa* Vita Tripartita (8) *refert Olcanum* ecclesiæ Rath-mugiæ seu, ut alii, Arthir-mugiæ, oppido Dalredinorum præcipuo, *episcopum a S. Patricio fuisse præfectum* (9): *unde cogitur Colganus supponere* Brugacium *successisse Olcano* (10). *Sed merito reponit Lanigan* (11) *hoc satis incredibile esse, quum et ipse* Brugacius *a S. Patricio fuerit episcopus constitutus et ab eodem Olcanus, quem* infantem *baptizavit Patricius* (12), *idque, ut ex serie gestorum Patricii in* Vita Tripartita *facile colligitur, ubi jam diu apostolico labori in Hibernia incubuerat. Præterea ex loco paulo superius citato Vitæ S. Columbæ* (13) *apparet ecclesiam* Brugacii *sitam fuisse in* Tirennia; *Tirennia autem, fatente Colgano* (14), *erat* in Tir-Conallia inter duo maris brachia, nempe inter sinum Loch-Febhuil *(hodie* Lough Foyle) et sinum de Suilech (Lough Swilly), *ac proinde in hodierno comitatu* Donegal.

diversæ sententiæ.

3. *Unde colligunt Reeves* (15) *et O'Donovan* (16) Rath-enaigh *seu* Rath-Maighe-h Aenaigh *fuisse in hodierno vico* Raymochy *seu* Rath *in baronia de* Raphoe; *eidemque loco præfuisse Adamnanum, qui anno 725, et Cieranum, qui anno 779 abbates* Rath-Maighe-Aenaigh *obiisse leguntur* (17). *Occurrit Colgan supponens hunc* Brugacium *diversum fuisse a Rath-Mugensi, et eum esse qui colitur die 3 no-* F *vembris, ac proinde duos circa idem tempus in Ultonia floruisse sanctos episcopos ejusdem nominis, quorum alter in* Rath-Muige-Eonaigh, *alter in* Rath-Eonaigh *sedem suam habuissent, quum nulla uspiam hujusmodi sedium episcopalium eodem fere vocabulo cognitarum distinctio appareat. Quod sane satis incredibile videtur. Itaque cum doctissimis viris modo citatis* Rathenaich *seu* Raymochy *sedem fuisse* Brugacii *censemus.*

S. Brugacius floruit ante med. sec. VI

4. *Quo autem tempore idem floruerit, aliquatenus definitur ex loco Vitæ S. Columbæ paulo superius citato* (18), *ubi* Brugacium *Columba puer cum magistro suo Cruthnechano invisisse legitur. Natus enim est Columba, secundum communiorem et probabiliorem opinionem* (19), *anno 521, et certe inter annos 518 et 523. Inde igitur* Brugacium *circa annum 530 adhuc in vivis fuisse colligere licet. Et*

(1) Cfr. supra pag. 339, num. 1. — (2) *Trias Thaum.*, p. 148. — (3) Ibid., p. 394. — (4) Cfr. infra num. 6. — (5) *Tr. Th.*, p. 183, n 229. — (6) Cfr. Reeves, *Eccles. Antiq. of Down*, p. 243-245. — (7) *Monastic. Hibern.*, tom. I, p. 23-24. — (8) Part. II, cap. 128. — (9) *Tr. Th.*, p. 146. — (10) *Act. SS. Hib.*, p. 377, n 6. — (11) *Eccl. Hist. of Ireland*, tom. II, p. 79, not. 256. — (12) *Tr. Th.*, loc. cit — (13) Num. 1 extr. — (14) Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 370. — (15) *Eccl. Antiq.*, p. 80 (cfr. pp. 245, 247) et *Adamnan*, p. 192. — (16) *Annals of the Four Masters*, tom. I, p. 385, not. *x*. — (17) Ibid., pp. 322, 384. — (18) Num. 1. — (19) Cfr. W. Reeves, *Life of St Columba*, p. LXIX.

ad

ALLTORF
C. D. S.

Ejus genealogia

ad eamdem fere conclusionem adducimur ex genealogia Brugacii (1).

5. *Genealogiam hanc ascendendo deducit Sanctilogium genealogicum hibernicum usque ad* Colla da Crioch, *qui fuit abavus Manii Magni* (Maine Mor), *a quo descendit celebris tribus* Hy-Many (2). *Inde, ad alia documenta hibernica recurrendo, ulterius ascendere licet, ita ut genus paternum* Brugacii *deducatur usque ad* Tuathal Teachtmhar, *qui fuit rex Hiberniæ primo seculo æræ christianæ, immo et usque ad* Ugaine Mor *seu Hugonem Magnum, qui totius Hiberniæ sceptra tenebat anno circiter 600 ante Christum natum. Hanc genealogiam per tres partes seu tria schemata distributam hic exhibemus.*

ex Sanctilogio genealogico hibernico,

6. *Sit igitur primum schema a Brugacio ad Colla da Crioch, ex Sanctilogio genealogico* (3) :

COLLA DA CRIOCH.

ROCHAD.
|
EOCHAD DIURN.
|
B
FIECC.
|
CRIMTHANN
|
FERGUS KEAN-FODA
|
CORMAC.
|
ENDA.
|
BRUGHACH.

unde et rursus ejus ætas definitur.

7. *Ex hac itaque stemmatis* S. Brugacii *parte rursus ætatem ejus aliquatenus definire licet. Nam Colla da Crioch nepos fuit Carbrei Liffecar* (4), *qui, secundum veteres Annales Hiberniæ, obiit anno 284* (5), Brugacius *vero ex eadem stirpe in linea recta octavus a Colla da Crioch ortus indicatur. Hinc igitur, si Colla da Crioch anno circiter 260 natum supponas et præterea cum communiori opinione triginta circiter annorum spatium medium inter generationes sibi ex ordine succedentes,* Brugacius *annis circiter 240 avo suo Colla da Crioch posteriorem, ac proinde circa annum 500 natum colliges. Si vero spatium illud medium inter patris* C *nativitatem et filii haud improbabiliter ad viginti quinque annos contrahas, jam* Brugacium *anno circiter 460 natum jure statues. Neque necesse videtur ulterius ascendere, si ex Vita Tripartita admittatur* Brugacium *a S. Patricio fuisse ordinatum episcopum* (6) *et, secundum probabiliorem opinionem* (7), *Patricium obiisse anno 493. Probabilius itaque ortus* S. Brugacii *anno circiter 460 illigandus videtur.*

Ulteriores S. Brugacii *majores*

8. *Colla da Crioch, abavus Manii Magni* (8), *filius fuit Eochaid seu Eochadi Doimhlen* (9), *qui et ipse filius erat Carbrei (Cairbre) Liffecar* (10), *regis Hiberniæ post medium seculum III. Inde novam seriem habemus ascendentem usque ad Lugadium Sriabh-n-Dearg. Hanc exhibet sequens schema, illius scilicet pars quod ex codicibus mss. edidit Joannes O'Donovan* (11) *et ex aliis documentis (quod ad hanc partem spectat) confirmare licet.* D *In quo ad singula regum nomina notavimus annos quibus signantur exordium et finis regni ipsorum, tum secundum computationem in Annalibus Quatuor Magistrorum receptam, tum (intra uncinas) secundum sententiam Roderici O'Flaherty in sua* Ogygia (12).

LUGHADH SRIABH-N-DEARG (13),
rex Hiberniæ an. mundi 5166-5191 (14) [Chr. 65-73].
|
CRIMTHANN NIANAR,
rex Hiberniæ a. m. 5193-Chr. 9 [74-90].
|
FERADHACH FINNFEACHTNACH (15),
rex Hiberniæ a. Chr. 15-36 [95-116].
|
FIACHA FINNOLADH,
rex Hiberniæ a. 40-56 [119-126].
|
TUATHAL TEACHTMAR (16),
rex Hiberniæ a. 76-106 [130-160].
|
FEIDHLIMIDH REACHTMHAR (17),
rex Hiberniæ a. 110-119 [164-174]. E
|
CONN a centum prælus (18),
rex Hiberniæ a. 123-157 [177-212].
|
ART seu Arturus,
cognomine Unicus,
rex Hiberniæ a. 166-195 [220-250].
|
CORMAC ULFADA,
rex Hiberniæ a. 226-266 [254-277].
|
CAIRBRE LIFFECAR,
rex Hiberniæ a. 268-284 [279-297].
|
EOCHAD DOIMHLEN.
|
COLLA DA CRIOCH.

usque ad Hugonem magnum.

9. *Tertium denique schema, ubi a Lugadio Rubricato ad Hugonem Magnum ascenditur, sola nititur auctoritate tabulæ jam citatæ quam edidit O'Donovan. Ubi advertatur, quod ad annos singulorum regum attinet, eos rursus indicari secundum duplicem computationem, tum Quatuor Magistrorum tum Roderici O'Flaherty, sed secundum illos anno ævi christiani primo respondere annum* F *mundi 6000, secundum hunc 5950.*

UGAINE MOR (19),
rex Hiberniæ a. m. 4567-4606 [3619-3649].
|
COBHTACH CAEL BREAGH,
rex Hiberniæ a. m. 4609-4658 [3665-3682].
|
MELGHE MOLBHTACH (20),
rex Hiberniæ a. m. 4677-4694 [3696-3708].
|
IARANGLEO (21) FATHACH,
rex Hiberniæ a. m. 4720-4726 [3721-3727].
|
CONNLA CRUAIDHCEALGACH vel CAEMH (22),
rex Hiberniæ a. m. 4737-4757 [3734-3738].
|
OLIOLL CAISFHIACLACH (23),
rex Hiberniæ a. m. 4757-4782 [3738-3763].
|

(1) Cfr. infra num. 7. — (2) Cfr. O'Donovan, *Hy-Many*, pp. 9, 24. — (3) Cap. 13, ap. Colgan, *Tr. Th.*, p. 183, not. 228 et *Act. SS. Hib.*, p. 713 ac p. 511, not. 6. — (4) V. num. seq. — (5) Ibid. extr. — (6) Cfr. supra num. 1. — (7) Cfr. Todd, *St Patrick*, p. 494 seqq. — (8) Cfr. supra num. 5. — (9) O'Flaherty, *Ogygia*, part. III, cap. 75 (p. 359). — (10) Ibid.

(11) *Battle of Magh-Rath*, p. 326. — (12) Part. II, p. 139 sqq.; part. III, cap. 49 seqq. — (13) i. e. Rubricatus. — (14) Seu ante Chr. 34-9. — (15) I. e. Justus. — (16) I. e. Bonaventura. — (17) I. e. Legifer. — (18) Quintus Centimachus (O'Flaherty). — (19) Seu Hugonius Magnus (O'Flah.). — (20) I. e. Laudabilis. — (21) Seu Irereo. — (22) I. e. Pulcher. — (23) I. e. Dente scaber.

EOCHAD

A

EOCHAD FOILTLEATHAN (1),
rex Hiberniæ a. m. 4787-4804 [3768-3775].

AENGUS TUIRMEACH,
rex Hiberniæ a. m. 4815-4875 [3787-3819]

|

ENNA AIGHNEAGH,
rex Hiberniæ a. m. 4887-4907 [3831-3841].

LABHRADH LORC

BLATHACHTA

|

EASAMAN

ROIGHNE RUADH

|

FINNLOGHA

|

FINN

|

EOCHADH FEIDHLEACH,
rex Hiberniæ a. m. 5057-5069 [3922-3934].

|

FINN EAMHNA

LUGHADH SRIABH-N-DEARG.

10. *Scrupulum autem movere non debet quod in primo schemate* (2) Brugacio *pater indicatur Enda, quum idem* Brugacius *in Vita quinta S. Columbæ filius dicatur Degadii. Nam, ut notat Colganus* (3), *vocari potuit sanctus in hac Vita filius Degadii,* non quod fuerit proprie et proxime ejus filius, sed ex ejus semine descendens. *Nihil enim frequentius apud Hibernos, ut satis notum est, quam ut omnes ex eadem aliqua stirpe orti filii* (mac) *dicantur ejus qui stirpis radix seu caput habetur. Jam inter avos* Brugacii, *qui in triplice schemate nostro recensentur, non semel occurrit nomen* Eochad, *quod facile et* Dechad *efferri potuit.*

11. *Tam antiquam profecto generis memoriam, qualem exhibent tabulæ superiores, irridebunt qui et eam sine scriptionis ope servari potuisse negent et litterarum usum apud Hibernos a S. Patricio vel aliis christianæ fidei præconibus primum introductum opinantur. Sed mitius et, ni fallor, rectius judicabunt qui consideraverint et quanti momenti antiquis Hibernis et Britannis videretur genealogias suorum regum et principum certo et publice innotescere* (4), *et quanto studio easdem celebrarent poetæ qui quasi ex officio publico gentiles traditiones diligentissime edocti optimatibus et plebi proponerent* (5), *ut etiam sine scriptura eæ non ita difficile potuissent memoria servari, et denique diu ante introductas litteras romanas apud Hibernos in usu fuisse rudiorem illam et quasi hieroglyphicam scripturam quam* oghamicam *vocant, conscribendis libris utique parum accommodatam, sed qua facile breves memoriæ nominum, quales fuerunt documenta genealogica, lapidi vel ligno insculptæ servari potuerunt* (6). E
Sed et advertendum est illis documentis genealogicis, qualia ad nos pervenerunt, sola nomina et seriem avorum indicari, nullis adjectis notis temporum ; quas ubi recentiores supplere conati sunt, mirum non est quod, deficientibus certis testimoniis, diversas diversi computationes proposuerint, nec certe quidquam inde ipsarum genealogiarum auctoritati detrahitur. Certe nobis non licuit de sanctis Hibernis agentibus, ea stemmata, quæ Hiberni adeo semper magni fecerunt, silentio prætermittere.

De auctoritate tabularum genealogicarum apud Hibernos

(1) i. e. Comatus. — (2) Num. 6. — (3) *Act. SS. Hib.*, p. 51, not. 6. — (4) Cfr. O'Curry, *Mss. materials*, lect. x ; Rice Rees, *Essay on the welsh saints*, p. 73. — (5) Cfr. H. d'Arbois de Jubainville, *Etudes sur la littérature celtique*, tom. I, cl. vii et viii. — (6) Cfr. Brash et Atkinson, *The ogham inscribed monuments of the Gaedhil*, præsertim pp. 28 et 34.

DE SANCTO CARPREO

EPISCOPO IN HIBERNIA.

In opere de sanctis homonymis, quod tribuitur *celebri Ængussio Culdeo* (1), *legitur :* Dina, filia regis Saxonum, mater fuit decem filiorum Bracani regis Britanniæ, filii Brachæ Meoc : nimirum.... Carprei Peregrini de Kill-Chairpre Isiol Faranman.... (2). *In quem locum ad nomen Carprei adnotat Colgan :* Memorantur quatuor hujus nominis sancti in festilogiis apud Marianum Gorm., Mart. Tamlacten., Maguir et Martyrol. Dungall., ut S. Carbreus episcopus de Cluain-mic-nois, 6 martii, qui obiit anno 899 ; S. Carbreus episcopus Maghilensis, 3 maii ; S. Carbreus filius Decc illi episcopus Culrathensis, 11 novembris ; et quartus 1 novembris, quem præsentem esse existimo. *Colgani sententiæ calculum suum adjicit v. cl. Joannes Franciscus Shearman* (3), *qui tamen simul in schemate genealogico Dalaradianorum* (4) *per oscitantiam aliquam, ut videtur,* S. Carpreum *die 19 novembris coli indicat.*

2. *Secundum ejusdem cl. Shearman sententiam, mox accuratius discutiendam, ex documentis hibernicis hanc* S. Carprei *genealogiam ad seculum primum exiens ascendentem conficere licet : in qua, sicut ubi agebatur de S. Brugacio, ad singulorum nomina quo tempore floruerint ex Annalibus Quatuor Magistrorum, quantum licuit, indicavimus, simul tamen uncinis inclusa adjicientes quæ apud Rodericium O'Flaherty secus notata reperiuntur.* F

ROCHRADE (5).

|

MAL,
rex Ultoniæ, dein Hiberniæ an. 106-110 (6)
[rex Ultoniæ an. 130-163, Hiberniæ an. 160-163 (7)].

TIBRATE TIREACH,
rex Ultoniæ (8) [an. 183-213 (9)].

|

FERGUS GAILLINE (10)

ÆNGUS GAIBHNEANN,
rex Ultoniæ [an. 225-240 (11)].

(1) Cfr. Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 581, n. 14 ; Lanigan, tom. III, p. 247. — (2) Ap. Colgan, op. cit., p. 312, num. 5. — (3) *Loca Patriciana*, p. 157. — (4) Ibid. — (5) Annal., ad ann. 108 et 157, O'Flaherty, *Ogygia*, p. 143. — (6) Annal., an. 110. — (7) *Ogygia*, ibid. — (8) Annal., an. 157. — (9) *Ogygia*, p. 144. — (10) Ibid., p. 147. — (11) Ibid.

FIACHA

A

A …ORE C. D. S.

FIACHA ARAIDHE
rex Ultoniæ [an. 240-250 (1)]

CAS (2)

FEDHLIMIDH (2)

IMCHADH (2)

ROS,
rex Ultoniæ (2)

LUGHADH (2)

EOCHADH COBHA (3)

CRUINNBADHRAOHE (3)

CAOLBADH,
rex Hiberniæ an. 357 (4)

BRACCAN (5)

BRACCANOC seu BRYCAN — MARCELLA (6)

B

BRYCHAN — DWYNWAS seu DINA

S. CARPREUS.

quod defenditur contra Flahertium.

3. *Ex hoc stemmate delenda censet O'Flaherty nomina Cassi, Fedlimii, Imchadi, Rossii et Lugadii (7), quia inter* Fiacha Araidhe, *qui (secundum ejus computationem) obiit anno 250, et* Caolbadh, *qui cæsus est anno 357, omnino locus non est generationibus octo quæ hic referuntur. Verum, quum in omnibus tabulis genealogicis tribus Dalaradiorum nomina ista signentur (8) et certe, quod jam monuimus (9), major auctoritas tribuenda sit documentis illis antiquis quam Flahertii, et ceterorum recentiorum, annorum calculis inter se sat diversis, illa nomina censuimus retinenda. Ceterum, si cum Annalibus Malium ab anno 106 ad annum 110 Hiberniæ imperitasse supponas, jam aliquanto facilius generationibus duodecim, quibus inde ad Caolbadhium deduimur, conveniens spatium temporis reperies, ducentorum scilicet et quinquaginta annorum. Unde hinc potius nutat auctoritas computationis Flahertianæ.*

Circa ultima nomina non concordant traditiones hibernicæ

4. *Sed major difficultas versatur circa ultima nomina post* Caolbadhum. *Cujus ratio quo facilius intelligatur, primo hic legentium oculis simul subjicienda censui testimonia quibus nititur ea genealogiæ pars. Itaque in Sanctilogio genealogico Ængussii Culdei, cap. 23, legitur :* S. Catanus filius Madani, filii Bracani, filii Kailbhadh regis Hiberniæ, *etc.* (10). *Et alio loco apud eumdem Ængussium :* Dina, filia regis Saxonum, mater fuit decem filiorum Bracani regis Britanniæ, filii Brachæ Meoc; nimirum... Carprei Peregrini de Kill-Chairpre Isiol Farannain... Et mater fuit Mobeoci de Glean-geirg : nam is fuit filius Brachani filii Bracha Meoc (11).

et cambricæ.

5. *Ex alia parte occurrunt traditiones cambricæ. Has exhibet præcipue documentum editum ante triginta annos a cl. W. J. Rees* (12) *inter Vitas sanctorum Cambro-Britannorum, unde hæc ad rem nostram spectantia excerpimus :* DE BRACHAN BRECHEINIAUC, ET COGNATIONE EJUS, EXCERPTUM EX ANTIQUO CHYROGRAPHO CIRCITER ANNUM 900. Brecheniauc primum a Brachano nomen accepit. In initio temporum erat Theuderic * regionis; qui quondam venit in Garthmatum, indeque perrexit cum ducibus et senioribus nec non et omni familia sua abiit ad Brancoyn juxta Lannmaies. Teuderic vero dixit ad Marchel, filiam suam : " Algoris vis apprime vos affligit ; quamobrem operæ pretium est quatinus pelliceam vestem, nate * mea, conquiramus, ne ipsa frigoris asperitate gravetur ; transmittam enim eam in Hiberniam cum trecentis hominibus ad Aulac filium Coronac, regem illius patriæ, quæ sibi maritetur. " Profecta est igitur Marchel cum trecentis hominibus... Deinceps autem cum centum viris sibi relictis *(ducenti scilicet frigore in itinere interierant)* ad Hiberniam transfretavit, et ad Aulac regem ejusdem patriæ cum suis incolumis pervenit. Qui cum magno tripudio et lætitia illam suscipiens, in legitimam conjugem eamdem sibi desponsavit, illi jurandum præbens, si eidem filium peperisset, cum eadem Britanniam remearet, ne videlicet puer patrio regno Britanniæ privaretur. ... Postea vero Marchel peperit filium, vocavitque eum Brachan. Regressus est ergo Aulach cum Marchel regina et Brachan puero... Postea vero Aulach dedit filium suum Brachan regi Powis obsidem. Deinceps vero successu temporis Brachan oppressit filiam Benadel. Illa autem prægnans genuit filium nomine Kynauc... Hec sunt nomina filiorum Brachan de Brecheniauc. *Sequuntur nomina filiorum decem, inter quos non indicatur* Kynauc. De filiabus Brachan, *quæ recensentur numero viginti sex.* Tres uxores habuit Brachan, Praust scilicet et Ribrawst et Roistri (13).

D

** supple rex*

** corrige* nata, *vel potius, secundum ea quæ sequuntur, lege* vestem natæ meæ conquiramus

E

hæ nec secum invicem

6. *Cum his satis concordant quæ apud alios veteres consignatæ sunt traditiones cambricæ, nec fere alia diversitas inter ea notanda quam circa numerum et nomina liberorum Bracani seu Brychani. Ita Silvester Giraldus in* Itinerario Cambriæ *scripto ineunte seculo XIII* (14) : Erat autem, ait, antiquitus regionis illius quæ Brecheinoc dicitur dominator vir potens et nobilis, cui nomen Brachanus, a quo et terra Brecheinoc denominata est. De quo mihi notabile videtur quod ipse viginti quatuor habuisse filias historiæ britannicæ testantur, omnes a pueritia divinis deditas obsequiis et in sanctitatis assumptæ proposito vitam feliciter terminantes (15). *In quem locum notat David Powell :* Hic Brechanus natus erat patre Haulapho Hybernorum rege et matre Britannica, nimirum Marcella, filia Theodorici filii Tethpalti reguli de Garthmathrin, illius nempe regionis quæ ab hoc Brachano nomen accepit et hodie Brechonia vel Brechinia dicitur, britannice Brecheinoc * (16).

F

** hodie* Brecknockshire *in Wallia.*

satis concordant.

7. *In aliis documentis tredecim filii et viginti quatuor filiæ, vel quindecim filii et totidem filiæ Brachano tribuuntur* (17) ; *immo et in catalogo sanctorum cambrico qui inscribitur* Bonedd y Saint (18) *non minus viginti quatuor filii et viginti sex filiæ. Qui vero minimum numerum liberorum*

(1) Ibid., p. 148. — (2) Ibid., p. 157 ; Reeves, *Eccles. Antiq.*, p 349. not. *r*. Cfr. num. seq. — (3) O'Flaherty, p. 157 ; Reeves, p. 349. — (4) Annal., an. 357 ; O'Flaherty, p. 156. — (5) Cfr. infra num. 8. — (6) Cfr. infra num. 9. (7) *Ogygia*, p. 157. — (8) Reeves, *Eccl. Antiq.*, p. 349, not. *r*. — (9) De S. Brugacio, num. 11. — (10) Ap. Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 313, not. 4. — (11) Ibid., p. 312, num. 5. — (12) Ex Mus. Britt. cod. Cott. Vesp. A. XIV. — (13) *Lives of the Cambro-British saints*, p. 272-275. — (14) Lib. I, cap 2. — (15) Ap. Camden, *Anglica, Normannica*, etc., p. 826. — (16) Ibid. — (17) *Cambro-British saints*, p. 606, not. — (18) *Myvyrian Archaiology of Wales*, tom. II (London. 1801), p. 27. Cfr. Rice Rees, *An essay on the welsh saints*, p. 73-74.

Brachanu,

A *Brachani, non minus tamen viginti quatuor, duodecim filios et totidem filias, universos recensent*(1). *Sed inter liberos Brachani etiam quosdam ejus nepotes computatos esse, cum aliis opinatus est cl. Rice Rees* (2), *qui et quidquid ex documentis cambricis de viginti quatuor filiis et viginti sex filiabus in* Bonedd y Saint *recensitis, (quibus ex aliis documentis præterea tres alii filii et totidem filiæ adjunguntur)* (3), *colligere potuit, diligenti cura indicavit* (4). *Ubi et notandum venit nullum nomen sive adjunctorum quidpiam occurrere, quod ad* S. Carpreum *nostrum accommodari queat, qualis ex hibernicis fontibus nobis innotescit.*

neque ipsæ traditiones hibernicæ

8. *Cl. Shearman igitur, documenta hibernica præ ceteris maximi faciens, quum animadverteret Brachanum illum, cui undecim filios sanctitate insignes attribuunt, in iisdem filium dici alterius Braccæ seu Brachani, cognomine* Meoc (5), *quod nomen ipse ita interpretatus est ut idem sonaret quod* Brachan oc *seu* Brachanus junior, *collegit inde et tertium admittendum esse, seniorem scilicet, junioris patrem, quem et eumdem esse opinatus est cum Bracano filio Caolbadhi regis Hiberniæ, qui in genealogia S. Catani occurrit. Et ita quatuor generationes computat a Caolbadho ad* S. Carpreum, *quod omnino necesse erat ut hic sanctus Patriciana tempora attigisse censeri posset. Verum in primis, ut notat Colgan* (6), *nomen* Braccani *seu* Brecani *admodum frequens occurrit in genealogiis hibernicis, nec ulla in traditionibus item hibernicis reperitur ratio cur Bracanum illum, filium Caolbadhi, potius quam alium quemvis patrem* S. Carprei *fuisse censeamus. Neque multum hic juvant traditiones cambricæ, etiamsi cum Colgano* (7) *probabile opinaremur* Aulac *vel* Haulaph *regem Hiberniæ forte eumdem esse cum* Caolbadh. *Num hæ traditiones diserte referunt Brachanum, patrem numerosæ illius sanctorum turmæ, fuisse filium, non abnepotem, Aulaci regis; unde et seculo IV floruisse dicendus est, nec facile ei filius tribui posset S. Patricio junior aut saltem æqualis, quod tamen non omnino repugnat.*

B

... satis certa et perspicua

9. *Traditionibus cambricis id tantum concedit Shearman ut nomen* Marcellæ *ex iis accipiat, quam Brachani junioris uxorem facit, quum tamen eædem Marcellam uxorem fuisse Aulaci regis et matrem Brachani, quem unum norant, manifeste significent. Sed et ultro fatetur* (8), *secundum cambricas auctoritates* Braccanum *fuisse filium* Amalgaidhi, *qui ipse* Cormacum, *filium* Carprei Liffacar *regis Hiberniæ extremo seculo tertio* (9), *patrem habuerit. At in documento citato supra* (10) *legimus quidem patrem* Braccani *filium fuisse* Coronac *seu* Cormaci, *qui et ipse dicitur filius* Carprei; *sed hunc Carpreum fuisse* Carpreum Liffícar *nequaquam demonstratur. Hæc omnia igitur satis confusa sunt, nec satis video quo jure cl. Shearman* (11) *adeo succenseat Lanigano significanti* (12) *non nimis tribuendum esse auctoritati traditionum quæ circa historiam Brachani et filiorum ejus versantur.*

Nihil præterea de S. Carpreo notum.

10. *Neque aliunde quidquam nobis de historia* S. Carprei *innotuit, ut nec ullo indicio quo tempore vixerit definire liceat. Quod autem attinet ad ecclesiam quæ apud Ængussium* (13) *ejus cultu celebris indicatur, hæc notat Colganus*(14) : Est in regione Connaciæ Tirfiachra (*nunc* Tireragh, *in parte septentrionali comitatus Sligo* (15)) appellata locus Aill-Farannain, id est saltus Farannani, dictus; cumque Isiol idem sit quod vallis vel locus imus, forte saltus ille est qui hic vocatur Isiolfarannain. *Cum hac topographia satis concordat ea quam indicat Martyrologium Dungallense* (16), *ubi ecclesia* Cill-Cairpre *dicitur non longe distare ab* Eas-Ruaidh; *qui locus scilicet situs est in extrema parte meridionali comitatus Donegall juxta oppidum* Ballyshannon (17). *Alia præterea ecclesia* Kircarbrey *reperitur in comitatu Wexford* (18), *sed ad quemnam S. Carpreum ejus origo referenda sit, quum quatuor hujus nominis sancti hiberni colantur* (19), *incertum.*

(1) Ita Martyrologium Sarisburiense, ad 8 octobris. — (2) *Essay on the welsh saints*, p. 137. — (3) Ibid., pp. 152, 153. — (4) Ibid., p. 138-156. — (5) Cfr. supra num. 4. — (6) *Act. SS. Hib.*, p. 313, not. 4. (7) Ibid. — (8) *Loca Patriciana*, tab. 8 (ad pag. 157). — (9) Cujus ulteriorem genealogiam videsis supra pag. 344 n. 8. (10) Num. 5. — (11) *Loc. Patric.*, p. 153, not. (12) *Eccl. Hist. of Ireland*, tom. I, p. 424-426. — (13) Cfr. supra num. 4 extr. — (14) *Act SS. Hib.*, p. 313, not. 15. — (15) O'Donovan, *Hy-Fiachrach*, p. 98, not. *h.* — (16) Cfr. supra pag. 339, num 1. — (17) O'Donovan, *Hy-Fiachrach*, p. 76, not. *c.* — (18) Shearman, *Loc. Patric.*, p. 157. — (19) Cfr. supra num. 1.

C F

DE SANCTO CÆSARIO

EPISCOPO ARVERNORUM IN GALLIA.

... A. ... DCCXI. ... S. Cæsario testimonia Savaronis et Saussayi.

S. Cæsarium *Arvernensem episcopum his paucis laudat Savaron in opere suo gallico de historia Claromontanæ civitatis conscripto, ubi agit de episcopis Claromontanis inter sanctos relatis:* Vigesimus secundus sanctus Cæsarius obiit die prima novembris. Illius festum celebrat ecclesia Claromontana ejusque meminit vetus martyrologium (1) : *ejusdem ecclesiæ scilicet manuscriptum, quod ibidem in margine citatur. Fusius Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem 1 novembris :* Apud Clarum montem, sancti Cæsarii, ejusdem municipii Arvernorum episcopi et confessoris, qui sancti Justi, Avoli sequacis, in ea cathedra successor factus, conspicuæ virtutis et sapientiæ intuitu, in eo munere ita se gessit ut doctrinæ instantia et vitæ cælestis exemplis homines plerosque ad cultum justitiæ et pietatis adduxerit, omnes in sui admirationem ac venerationem rapuerit. Qua cum polleret gloria, ad Remense concilium, quod fere ex omnibus Galliæ provinciis coaluit sub Sonantio, invitatus, eidem cum præcipuis Galliarum pontificibus digno loco interfuit, ac subscripsit viginti septem canonibus, qui pro decoro Ecclesiæ et sacræ politiæ constitutione

(1) *Les origines de la ville de Clairmont en Auvergne*, p. 142. (ed. alt., p. 54)

ibidem

AUCTORE C. D. S.

ibidem editi sunt. Hinc a Desiderio Caturcensi antistite sanctissimo ac eruditissimo, ob multæ sanctitatis, doctrinæ ac experientiæ rerum sacrarum existimationem præcipuo honore habitus, epistola etiam tractatoria salutatus est. At non iis solum prædicamentis, quod celebris suo ævo in episcopatu fuerit, hominum insignium opinione, suam posteris consecravit Cæsarius memoriam, verum sancte factis, quibus omni studio incumbens, demum vitæ divinitus actæ laude clarus, ad æternam gloriam emigravit. Cujus nomen jam fere ab illius obitu ecclesia Claromontensis in veneratione habens, tabulis suis inscripsit : abhincque hodiernum ejus transitum colit debita ipsius beatitudini collaudatione (1).

pauca de eo in veteribus monumentis servata

2. *Hactenus Saussayus, qui utinam indicasset unde collegerit* Cæsarium *statim post obitum suum in fastis sanctorum ecclesiæ Arvernensis inscriptum esse et cetera hauserit quæ de ejus virtutibus prædicat. Nullam enim aliam distinctam mentionem* Cæsarii *Arvernensis in vetustis monumentis reperire licuit præterquam inter nomina episcoporum Galliæ qui numero quadraginta subscripserunt concilio Parisiensi seu Clippiacensi anno 628* (2), *et eorum qui numero item amplius quadraginta interfuerunt Concilio Remensi sub Sonnatio episcopo*(3). *Concilium istud Remense post Sirmundum* (4) *anno 630 illigarunt Conciliorum collectores. Attamen ipse Sirmundus hunc annum non satis certo a se indicari professus est.*De anno enim concilii *(ait)* non liquet. Ceterum sub Dagoberto rege, qui Clotario patri anno Christi DCXXVIII successerat, habitum fuisse arguit, in episcoporum qui adfuerunt catalogo, Rusticus episcopus Cadurcensis : qui ex clerico palatino Dagoberti creatus episcopus, septem tantum annis præfuit, successoremque habuit Desiderium anno VII ejusdem Dagoberti, hoc est anno Christi DCXXXV. Quod si de annis Dagoberti sermo sit quibus ante patris obitum in Austrasia regnabat, citerior aliquanto Christi annus huic synodo conveniet (5).

Ex tempore celebrati concilii Remensis, quod ex ætate eorum qui illi interfuerunt

3. *Atqui concilium Remense re vera regnante adhuc Clotario II, qui obiit anno 628, celebratum fuisse liquido demonstrat Cointius* (6), *hoc duplici argumento. Primo scilicet, in diplomate Clotarii pro monasterio Sancti Benigni* (7)*nominatur Bertoaldus Lingonensis episcopus, Modoaldi, qui concilio Remensi interfuit* (8), *successor* (9). *Præterea in Vita sancti Leodegarii, quam Ursinus jubente Ansoaldo Pictavorum præsule conscripsit*(10),*indicatur Dido ipsius Ansoaldi decessor tempore Clotarii II eam sedem occupasse.* Beatus Leodegarius *enim, ut scribit Ursinus* (11), ex progenie celsa Francorum ac nobilissima exortus, a primæ ætatis infantia a parentibus in palatio Lothario regi est traditus; ab eodem vero rege non post multum temporis Didoni præsuli Pictavensis urbis, avunculo suo scilicet, ad imbuendum litterarum studiis datus est. *Jam vero Dido suffectus est Joanni, qui inter Patres concilii Remensis a Flodoardo refertur.*

satis certo indicare licet

4. *Ex his igitur certo colligimus non serius anno 628 habitum esse Remense concilium. Immo neque intra biennium superius idem statuere licet, quum ei etiam interfuerit Senocus episcopus Elosanus*(12); *is autem, teste Fredegario*(13),*anno Clotarii quadragesimo tertio, seu æræ nostræ 626, in exilium pulsus est. Interfuit etiam Arnulphus Metensis, qui anno 627 episcopatu cessit* (14). *Ex alia vero parte concilio Remensi subscripsit S. Sulpicius Pius Bituricensis episcopus, qui successit S. Austregisilo anno 624* (15). *Ex his omnibus itaque concludendum est tempus celebrati concilii Remensis contrahendum esse inter annos 624 et 626, ac proinde non immerito a Cointio* (16) *et aliis recentioribus* (17) *anno 625 vel 624 connecti.*

colligitur Cæsarium floruisse circa annum 625.

5. *Inde pro certo tenendum apparet, Cæsarium nostrum hoc eodem anno in episcopali dignitate floruisse, ac turpiter hallucinari Jacobum Branche dum* Cæsarium *temporibus Caroli M. et concilium Remense,cui interfuit, anno 813 adscribit*(18).*Inde etiam merito post Cointium* (19)*Sammarthani* (20) *reprehendunt scriptorem Actorum sancti Maximi abbatis Limonici ad Rhodanum, ad diem 2 januarii a majoribus nostris editorum, qui hoc anno commemorat episcopum Arvernensem nomine Augustinum , eumque cum Paschasio Viennensium episcopo, æque incognito, testem facit obitus S. Maximi.*

Epistola S. Desiderii Caturcensis ad S. Cæsarium.

6. *Altera qualiscumque notitia circa sanctum nostrum eruitur ex litteris quæ ad* Cæsarium *episcopum directæ leguntur inter epistolas S. Desiderii Caturcensis, anno 629 in episcopum ordinati* (21) : *unde colligitur hoc anno vel etiam postea sedem Arvernensem tenuisse* Cæsarium. *Quamvis autem nihil præterea contineant hæ litteræ quod ad ipsius historiam illustrandam juvet, quum tamen satis breves sint, eas hoc loco recitare non pigebit, ne aliquo documento quod ad sancti nostri laudem spectet lectorem fraudare videamur. His itaque conceptæ sunt verbis:* Domno semper suo Cæsario episcopo Desiderius peccator. Desiderabilia nobis gaudia eveniunt quotiens se aditus præbet, ex quo pusillitatis nostræ litteras almitati vestræ possumus dirigere ; ideoque prælata occursionis obsequia fraterna charitate monemus, ut causas unde mutua fuit confabulatio, id est, de id quod ad profectum animæ pertinere noscuntur, toto conatu omnique adnisu elaboretis assequere, sicut e contra illa quæ evidenter saluti animæ obsunt , tota virtute studeatis fugere. Et quia charitas omnia suffert, sicut nos videtis de vestra salute sollicitudinem gerere, ita vos quoque de nostra exiguitate dignamini sollicitare, ne, quod absit, culpa quælibet nobis latens, vicinis propaletur et nobis quandoque in objectionem ponatur. Præterea credo quod nec vobis lateat qualem egestatem de aqua quam fons præbeat in hac Cadurcina civitate habemus. Sed voluntas nobis inest, si possis * permittit, ut per tubos ligneos subterraneo officio ad ipsam civitatem aquam ducere debeamus. Proinde quia novimus quod

* potestas?

(1) *Martyrol. Gallican.*, p. 813. (2) Ap. Euseb. Amort., *Elementa juris canonici veteris et moderni*, tom II, p. 421; J. Friedrich, *Drei unedierte Concilien aus der Merovingerzeit.* (3) Flodoard., *Hist. eccl. Rem.*, lib. II, c. 5 (P. L., tom. CXXXV, p. 102). — (4) *Conc. Gall.*, tom. I, p. 479. — (5) Ibid., p. 619 (6) *Annal. eccl. Franc.*, ad an. 625, n. 14 — (7) *Gallia Christ.*, tom IV, p. 523. — (8) Cfr. Flodoard., loc. cit. — (9) *Gallia Christ.* tom. IV, p. 523. — (10) *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 485. (11) Ibid. — (12) Flodoard., loc. cit. — (13) *Chronic.*, cap. 54 (Bouquet, tom. II, p. 434). — (14) Cfr. Bonnell, *Die Anfänge des Karolingischen Hauses*, pp. 98, 189-190. — (15) *Gallia Christ.*, tom. II, p. 16. — (16) *Annal. eccl. Franc.*, ad an. 625, n. 14. — (17) Mansi, *Conc.*, tom. X, pag. 591 not. (ubi duplex in numeris occurrit mendum typographicum, quum initio pro 628 expressus sit 638 et in fine 623 pro 625); Hefele, *Conciliengesch.*, tom. III (ed. II), p. 74. (18) *La vie des saincts et sainctes d'Auvergne et de Velay*, p. 628. — (19) Ad an 625. n. 1. — (20) *Gallia Christ.*, tom. II, p. 244. (21) Cointius, ad an. 629, n. 3

peritos

A peritos ex hoc artifices haberes, precamur ut compendium de ipsos faciatis, et unde jubetis nos plenissime re servimus. Agat apostolica vestra taliter tam de prælata monitione quam et de ultima suggestione, sicut nos in omnibus efficaciter de parte vestra confidimus. Incolumem pontificatum vestrum divina pietas custodiat (1).

S. Cæsarii sepultura. Ejus cultus jam auctoritate sanctæ sedis approbatus.

7. *Sepultus traditur fuisse* S. Cæsarius *in ecclesia Sanctæ Mariæ Magdalenæ, quæ sita erat in Claromontanæ urbis vico adhucdum nuncupato* Bois-de-Cros (2). *Sed nullæ ejus reliquiæ jam supersunt nec gesta nota sunt, quod et indicat* Proprium Claromontanum *approbatum a felicis memoriæ Pio IX* (3), *in festo omnium Sanctorum Arvernensium ad diem 5 novembris* inter Pontifices *Arvernenses recensens* Leogontium, Avolum, Justum, CÆSARIUM, Gallum hujus nominis secundum, Felicem, quorum sola nomina et virtutum memoria remanserunt (4).

Autumn. C. D. S.

(1) P. L., tom. LXXXVII, p. 255. — (2) Resie (L. E. de), *Histoire de l'Eglise d'Auvergne*, tom. II, p. 16. — (3) Edit. jussu Ill. ac Rev^mi DD. Ludovici Caroli Feron Parisiis ap. Adrianum Le Clere et Soc. an. 1855. — (4) Part. Autumn. p. 68, lect. IV exti.

DE SANCTO GALLO II

EPISCOPO ARVERNORUM IN GALLIA.

C. D. S.

ANTE MED. SEC. VII. S. Galli II cultus, sicut S. Cæsarii, a sancta sede confirmatus.

S. *Cæsario in sede Arvernensi* Gallum, *hujus nominis secundum, suffectum referunt vetusti illius ecclesiæ catalogi* (1), *ejusque festum celebrari calendis novembris aiunt scriptores* Galliæ Christianæ (2). *Cointius vero* (3) *tantum :* Successerat Gallus, *inquit*, sancto Cæsario, cujus memoria kalendis novembris celebratur. *Sed legitimum* Galli II *cultum jam securius affirmare licet post editum anno 1855 cum approbatione sanctæ sedis Proprium Claromontanum, in quo ad diem 5 novembris celebrandum indicatur festum omnium Sanctorum Arvernensium, inter quos in Lectione* IV *cum aliis sanctis episcopis illius civitatis nominatum legimus sanctum nostrum* (4).

Gallus archidiaconus, qui reliquias S. Amabilis transtulit.

2. *Quod ad gesta illius attinet, primo ad eum vulgo referunt quæ leguntur in antiqua Vita S. Amabilis, quam ediderunt majores nostri ad diem 11 junii. Nimirum :* Inter alia legimus *(ita Justus presbyter vel quisquis scriptor hujus lucubrationis fuit)*, quod S. Guallus Arvernos urbis archidiaconus, qui postea episcopatum obtinuit, cum videret tumulum B. Amabilis frequentari miraculis et virtutibus multis omnesque gratulari
C de beneficiis confessoris magnifici, Domino retulit laudes, qui cives Arvernenses tanto dignatus est munire patrono, et plenus Spiritu sancto, sicut de S. Stephano legimus, decrevit esse dignissimum, sanctum corpus de loco ubi primum positum fuerat, tolleretur, et in prima parte ecclesiæ honorabilius tumularetur. Acceleratur igitur votum : manifestatur causa religiosis et amicis : gaudent omnes et ut ita fiat hortantur. Ædificavit ergo in prima fronte basilicæ aulam, quam absidam vocamus, honorifico opere, quo sub istiusmodi arca altaris titulus dicaretur : et illuc transvexit sanctam famuli Dei glebam solemniter, cum choris clericorum jucunde psallentium, cum conventu populorum, cereos et lampades in obsequio ferentium; fabricam illam speciali devotione ipsius nomini dedicans. Nam propter amplitudinem denariorum, qui sancto confessori oblati sunt in vineis et agris et territoriis, de quibus hi qui canonice in hoc loco militarent alimoniam victus perciperent, sive ob magnitudinem miraculorum, ecclesiam S. Benigni etiam consuetudinaliter ecclesiam S. Amabilis appellant. Fecit et idem venerabilis Guallus pulcherrimum variis lapidibus pavimentum, ante S. Amabilis mausoleum, quorum multiformis color tum auri tum argenti repræsentavit candorem, quamdiu permansit illa structura : in qua, ob sui memoriam posteris tradendam, ordinata serie lapillorum, scriptum tale de se reliquit monumentum : GALLUS ARCHIDIACONUS HOC FIERI JUSSIT (5).

non S. Gallus II, sed ejusdem nominis senior existimandus videtur.

3. *Hunc igitur Gallum episcopum postea Arvernensem hujus nominis secundum fuisse existimarunt Savaron* (6), *Cointius* (7), *Papebrochius* (8), *alii; reclamante Faydit, qui Gallum I, cujus Acta ex Gregorio Turonensi* (9) *ad diem 1 julii in collectione nostra edita sunt* (10), *hoc loco designari contendit* (11), *ejusque opinionis, præter alia duo minus valida argumenta, hoc tertium non ita spernendum adducit, quod nempe Gallum illum I usque ad tempus quo episcopatum suscepit diaconatus officio in Arvernensi ecclesia functum fuisse ex Gregorii Turonensis narratione constat* (12). *Certe* F
nullum indicium in capite ex Vita S. Amabilis citato prostat quo Gallum II *potius quam I auctorem illius elevationis seu translationis fuisse colligi possit.*

nec certe eas reliquias transtulit Ricomagum

4. *Sed et haud mediocriter hallucinatus est scriptor Vitæ S. Amabilis in veteribus Actis interpretandis (nisi ipsis Actis error adscribendus sit, iisdem forte quæ memorantur Vitæ num. 16, nec certe, quamvis* antiquissima *dicantur, antiquiora sunt seculo XI)* (13), *ubi ait corpus Amabilis a Gallo archidiacono translatum esse in ecclesiam S. Benigni, quam inde* etiam consuetudinaliter ecclesiam S. Amabilis appellant. *Dubium enim esse nequit quin hoc loco significetur ecclesia quam* Ricomagi *a S. Amabili* grandi fabrica exaltatam *dixit* (14) *et* in qua ipse modo habetur humatus, *ac proinde translatio corporis a* S. Gallo *Arvernis Ricomagum facta esse. At vero ex opusculo* De

(1) Savaron, *Les origines de la ville de Clairmont*, p. 54; Gonod, *Chronologie des évêques de Clermont*, p. 14. — (2) Tom. II, p. 244. — (3) *Annal. eccles. Franc.*, an. 643, n. 8. — (4) Cfr. supra Comment. Præv. de S. Cæsario ep. Arvernensi, num. 7. — (5) *Act. SS.*, tom. II Junii, pag. 469. — (6) Loc. cit. — (7) Loc. cit. — (8) Tom. cit., p. 470, annot. *b*. — (9) *Vit. Patr.*, cap. 6. — (10) Tom. I Julii, p. 105. — (11) *La vie de S. Amable*, par l'abbe Faydit, p. 284. — (12) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Julii, p. 106, n. 5. — (13) Cfr. Papebroch. Comment. præv. de S. Amabili, num. 3 (*Act. SS.*, tom. II Junii, p. 466). — (14) Vit. num. 4 (ibid., p. 467).

sanctis

AUCTORE C. D. S.

sanctis ecclesiis et monasteriis Claromontii, *edito a Savarone in Appendice ad librum de historia civitatis Claromontanæ* (1), *discimus eo tempore quo hoc opusculum conscriptum est corpus S. Amabilis nondum Claromonte fuisse translatum; inter ecclesias enim Claromontanas memoratur* (2) *ecclesia S. Hilarii*, ubi sancti * Amabilis in corpore quiescit. *Opusculum autem non ante extremum seculum IX conscriptum esse inde colligitur quod inter sanctos quorum corpora in iis ecclesiis quiescere, vel quorum titulo altaria vel ipsæ ecclesiæ dedicata esse indicantur, occurrunt non solum SS. Genesius* (3), *Præjectus* (4), *Bonitus* (5), *qui post* S. Gallum II *seculo VII Arvernensi sedi impositi sunt, et Pardulfus* (6), *qui vixit ineunte seculo VIII, sed et Sigo* (7), *qui post medium seculum IX ejusdem Arvernensis ecclesiæ pontificatum tenuit, quum S. Gallus I ante medium seculum VI,* S. Gallus II *vero circa medium seculum VII eidem ecclesiæ præsederint. Ceterum, ut jam notavit Savaron* (8), *illius scriptoris fidem satis elevat turpis parachronismus quo S. Præjectum Arvernensem episcopum, duobus seculis S. Amabili recentiorem,* B *hujus coætaneum fecit* (9).

* lege sanctus

S. Galli II controversia cum Angelberto Remensi de quibusdam possessionibus ecclesiasticis.

5. *Certius autem de* S. Gallo II *dictum intelligitur quod refert Flodoardus in* Historia Ecclesiæ Remensis (10) *ubi de Leudegiselo, Angelberto et Landone, Remensibus ex ordine episcopis:* Post hunc (*Sonnatium*) Leudegiselus.. tempore Dagoberti regis episcopium rexit.... Hunc sequitur Angelbertus... Cui successit Lando vir illustrissimus et multorum possessor prædiorum : quorum nonnulla junxit ecclesiæ, quædam vero propinquis suis distribuit. Sed et ea quæ trans Ligerim Remensis habuerat ecclesia, et Felix abbas quidam ecclesiæ sancti Juliani martyris indebite retinebat, apud majestatem regiam legibus evindicata recepit; pro quibus jam antea prædecessor ejus Angelbertus episcopus cum Gallo Arvernensi episcopo coram rege controversiam habuisse reperitur. *Controversiam istam habuisse non potuit Angelbertus cum S. Gallo I, Arvernensi episcopo, quippe qui solido fere seculo tempora Dagoberti regis antecesserit. Restat itaque ut cum* S. Gallo II *habuisse dicatur : nullus enim alius hujus nominis in Arvernensium episcoporum catalogo legitur. Materiam autem controversiæ censet Mabillo-* C *nius* (11), *nemine contradicente, fuisse ecclesiam Sancti Juliani Brivatensem, quæ tunc ad Arvernensem, modo ad Sancti Flori diœcesim pertinet.*

Ejusdem epistola ad S. Desiderium Caturcensem.

6. S. Gallo II *etiam vulgo attribuunt epistolam ad Desiderium Caturcensem, quæ legitur inter epistolas ad hunc episcopum a diversis aliis episcopis missas, his verbis conceptam:* Domino semper suo et apostolico patri Desiderio papæ Gallus peccator. Dum talis nuntius de clade a Massilia venit, quod omnem pene provinciam depopulans vastet, domnus ordinet custodias mittere, et nullus de Cadurcino ad istas ferias in Rutenico vel vicinas urbes non præsumat exire, ne, quod absit, per quamlibet occasionem tantum malum in urbem vestram videatur inferre. Nam per ista contigua illis partibus loca custodiæ positæ sunt, ut nullus emendi aut vendendi aditum penitus habeat. Si non sollicite cogitabitis prævidere, periculum mortis instat. Præ- D terea debita veneratione salutem mittens quæso ut in sanctis precibus vestris parvitatem nostram memorare dignemini, domne, verius pater (12). *Hæc igitur epistola, sollicitudinem adeo episcopo dignam præ se ferens, merito sane* Gallo *Arvernensi II adscribitur, qui in antiqua Vita Desiderii* (13) *inter episcopos in Gallicana ecclesia tunc præcipue fama virtutum illustres recensetur, nec ullus alius ejusdem nominis episcopus eo tempore celebris habetur.*

Quo anno obierit S. Gallus II, et quamdiu sederit, incertum.

7. *Hæc pauca de gestis* S. Galli II *monumenta nobis supersunt, magis heu! jejuna quam ut lucem aliquam ejus historiæ concinnandæ afferre videantur. Ex synchronismo cum Angelberto Remensi et Desiderio Caturcensi illud solum colligere licet,* Gallum *nostrum Arvernensi ecclesiæ præsedisse circa medium seculum VII. Nam Angelbertus sucessit Leudigesilo, qui tempore Dagoberti I, id est post annum 622, Remensem diœcesim rexit* (14), *Desiderius vero Caturcensem sedem tenuit ab anno 629 ad annum 654, quod affatim demonstrasse videtur Mabillonius* (15). *Verum quo singulari anno ordinatus sit et obierit* Gallus, *et* E *quamdiu episcopalia munera gesserit, nonnisi temerario, deficientibus documentis, videtur definiri posse. Quod vero significavit Cointius* (16), *provectæ ætatis fuisse* Gallum, *cum episcopatum suscepit, officio enim archidiaconi* sub Avolo *pontifice functum fuisse, certiori quam Savaronis auctoritate confirmatum vellem. Citat quidem ille* (17) *Vitam ms. S. Amabilis; sed hæc Vita non videtur diversa ab ea quam ad diem 11 junii edidit Papebrochius, et in hac legitur solum a Gallo archidiacono fuisse translatum corpus S. Amabilis, non vero id factum esse Avolo Arvernensi episcopo* (18).

Ex testimoniis de utriusque S. Galli sepultura.

8. *Restat ut agamus de sancti nostri sepultura. In libello* de sanctis ecclesiis et monasteriis Claromontii *edito apud Savaronem et supra non semel laudato, triplex occurrit mentio alicujus* S. Galli *in earum quapiam quiescentis. Primo nempe* In ecclesia sancti Laurentii, altare sancti Laurentii: ibi requiescunt S. Gallus, et S. Briccius et alii SS. quorum nomina Deus scit (19). *Deinde* In ecclesia sancti Galli, altare sanctæ Mariæ, ubi requiescunt sanctus Gallus, et sanctus Urbicus, et sanctus Antolianus et sanctus Gerivaldus (20). *Denique* In ecclesia sancti Illidii, altare S. Clementis, F altare sanctæ Mariæ, ubi sanctus Illidius, et sanctus Desideratus, et sanctus Gallus, et sanctus Avolus, et sanctus Justus, et sanctus Injuriosus et Scholastica in corpore requiescunt (21). *In notis autem ad hunc ultimum locum citat Savaron alia tria documenta monasterii S. Illidii, ubi* S. Galli *reliquias in ecclesia ejusdem monasterii asservari indicatur. Nimirum Tabula Illidiana :* Gallus Episcopus. *Item vetus libellus de dedicatione monasterii S. Illidii :* Namque in S. Illidii monasterio B. Venerandus episcopus S. Mariæ amore aliorumque sanctorum martyrum requiescit, necnon etiam beatus Gallus, atque Cassius. S. Gallus in dextera, Cassius vero in parte sinistra quiescunt. *Item liber ms. de festo revelationis S. Illidii :* Intra quam repertæ fuerunt, in quodam calice cupreo,

(1) *Les origines de la ville de Clairmont*, p. 341. (2) Lib. I, n. 12 (Savaron, p. 352). — (3) Lib. I, nn. 17, 25. — (4) Lib. I, nn. 19, 24, 26; lib. II, nn. 2, 11. — (5) Lib. I, nn. 4, 21, 32; lib. II, nn. 3, 7. — (6) Lib. I, n. 24; lib. II, n. 8. — (7) Lib. I, n. 2. — (8) In adnot. ad cit. opusc. lib. I, n. 12. — (9) Vit. num. 4 (tom. II Jun., p. 467). — (10) Lib. II, cap. 6. — (11) *Annal. Bened.*, tom. I, an. 643, n. 20. — (12) P. L., tom. LXXXVII, p. 265. — (13) Cap. xv (ibid., p. 232). — (14) Cfr. supra num. 5. — (15) *Veter. Analect.*, ed. II, p. 520-521. — (16) *Annal. eccles. Franc.*, ad an. 643, n. 9. — (17) *Les origines de la ville de Clairmont*, p. 54. — (18) Cfr. supra num 2. — (19) Lib. I, n. 3 (Savaron, p. 345). — (20) Lib. I, n. 8 (Savaron, p. 348). — (21) Lib. I, n. 11 (Savar., pag. 350).

reliquiæ

AUCTORE C. D. S.

A reliquiæ Galli et Petri, in uno osse et in pulvere, valde caute et reverenter impositæ, quarum memoriale per episcopum et alios quosdam lectum, statim præ vetustate in cineres est resolutum.

quænam ecclesia S. Galli II corpus servaverit

9. *Et quidem nemini dubium est quin* Gallus *ille, qui in ecclesia S. Laurentii quiescebat, fuerit episcopus Arvernensis hujus nominis primus, quum Gregorius Turonensis* (1) *diserte de sepultura ejus scripserit :* Episcopis autem quarta die advenientibus, eum de ecclesia levaverunt, et portantes in S. Laurentii basilicam ibi sepeliunt. *Unde pronum fuit concludere ecclesiam S. Galli, de qua agebatur secundo loco supra citato, et in qua item* S. Gallus *quiescebat, dedicatam fuisse sub titulo* S. Galli II, *ejusque servasse corpus. Hæc ecclesia jam tempore Savaronis, id est circa medium seculum XVII, suis ruinis sepulta ne sui quidem vestigium reliquerat ; sed, ut ipse notat ad hunc locum, situm ejus satis indicant verba Gregorii Turonensis de S. Urbico (qui etiam in ecclesia S. Galli requiescere dicitur) scribentis* (2) : Ipse quoque sacerdos cum conjuge et filia in crypta Cantobennensi, juxta aggerem publicum, est sepultus. B *Ex his verbis igitur licet colligere ecclesiam S. Galli sitam fuisse inter septa monasterii Cantobennensis (vulgo* Chantoin*), de quo opusculum editum a Savarone agit lib. I, n. 26. Fieri tamen etiam potuit ut S. Urbicus e crypta Cantobennensi translatus fuerit in ecclesiam postea in honorem S. Galli ædificatam (quod conjicit Ruinart in nota ad modo citatum Gregorii Turonensis locum) ; sicque nihil commune cum Cantobennensi parthenone haberet ecclesia S. Galli.*

minime certo

10. *Quidquid sit de ea re,* Gallum II *illic quievisse opinati sunt Savaro et alii qui post eum de sancto nostro dixerunt. At non mediocre negotium facessit tertius ex opusculo* De sanctis ecclesiis Claromontii *allatus locus, ubi indicatur in ecclesia quoque S. Illidii* S. Gallum *aliquem* in corpore *quievisse. Nec utique difficultatem solvit Cointius* (3) *supponendo corpus* S. Galli *junioris ex ecclesia ipsius nomine dedicata translatum fuisse in Illidianam : nam ex opusculo sæpius laudato colligitur eodem tempore et in S. Galli ecclesia et in Illidiana adfuisse corpus* S. Galli. *Quumque nullus alius sanctus hujus nominis cognoscatur, cujus cultus celebris Claromonte fuerit, præter utrumque* Gallum *episcopum, probabiliori forte conjectura opinari licet nomine corporis apud anonymum nostrum partem tantum corporis seu reliquias aliquas insignes designari : eaque conjectura confirmari potest ex loco allato libri de festo revelationis S. Illidii* (4), *ubi* reliquiæ Galli et Petri *in ecclesia Illidiana asservatæ,* in uno osse et in pulvere *constitisse dicuntur. Itaque reliquiæ* S. Galli *in hujus sancti ecclesia et in Illidiana exhibitæ forte ejusdem corporis sancti partes fuere.*

definiri nequit.

11. *Verum, hoc posito, insurgit sponte et aliud grave dubium. Una enim ratio cur ecclesia S. Galli et ejusdem sancti reliquiæ in ea repositæ* S. Galli II *fuisse judicentur, ea erat, quod, quum S. Galli I corpus in S. Laurentii ecclesia conditum esse con-* E *stet, inde consequi videbatur corpus* S. Galli *in ecclesia S. Galli servatum non fuisse Galli I, sed junioris. Jam si nomine corporis non ita prorsus corpus integrum, sed tantummodo pars aliqua corporis apud anonymum scriptorem libelli de ecclesiis Claromontanis intelligere fas est, quid obstat quominus et in ecclesia S. Galli et in Illidiana reliquiæ S. Galli I, qui utique longe clarior juniori apud Arvernos fuisse videtur, ex ecclesia S. Laurentii acceptæ supponantur. Fateor nullam rationem istud dubium solvendi meæ menti occurrere : unde rem in incerto relinquere potius judicavi quam temere affirmando vel conjectando dubia pro certis venditare.*

(1) *De vita Patrum*, cap. 6, extr. (P. L., tom. LXXI, p. 1035). — (2) *Hist. Franc.*, lib. I, cap. 44. — (3) Ad an. 643, n. 11. — (4) Supra num. sexti.

DE SANCTO ANNARIO SEU EMMERANNO

EPISCOPO CULTO IN DIŒCESI PICTAVIENSI.

C. D. S.

S. Annarius, quem perperam Saussayus Pictaviensem episcopum dicit.

Andreas Saussayus in Supplemento ad Martyrologium Gallicanum (1) *hanc mentionem adjecit ad diem 1 novembris :* S. Annarius episcopus Pictaviensis (vulgo saint Eanne) quem parœcialis ecclesia vicina oppido Sancti-Maxentii, diœcesis Pictaviensis, titularem agnoscit et colit annuis sacris die 1 novembris. *Quem etiam inde suis martyrologiis ad eamdem diem inseruerunt Castellanus et Simon de Peyronet* (2). *At nullus hujus aut similis nominis episcopus Pictaviensis occurrit in monumentis historicis vel apud scriptores rerum Pictaviensium.*

quemque eumdem esse cum S. Annario Autissiodorensi aliqua

2. *Inde forte aliquis in suspicionem adduci possit, hunc* Annarium *eumdem esse cum Autissiodorensi illo episcopo, de quo majores nostri dixerunt ad diem 25 septembris, quemque Pictavis aliquamdiu versatum esse vel saltem Pictaviensis ecclesiæ negotiis intervenisse, conjicere licet ex epistola missa ad Gundegisilum et alios episcopos tres, qui Chrodieldem, ceterasque sanctimoniales monasterii Pictaviensis S. Crucis ejusdem rebellionis participes, anathemate perculerant, cui scilicet epistolæ Annarius Autissiodorensis cum aliis episcopis novem subscripsit* (3). *Qua occasione forte, quum ceteroquin fama sanctitatis illius celebraretur, præcipuam quamdam venerationem sibi apud Pictavienses conciliaverit : unde et postea ecclesia ejus nomine dedicata sit. Sic nimirum hagiologi nonnulli cum Annario Autissiodorensi eumdem dicendum putarunt patronum ecclesiæ parœcialis Hederensis in diœcesis Parisiensi, qui alio nomine Honestus appellari consuevit* (4).

ratione probabile videri potest.

colebatur olim sub

3. *Verum alia edocti sumus per venerabilem sacerdotem qui hodie parœciæ S. Annarii* * *curam*

* Saint Eanne

(1) Pag. 1252. — (2) *Catalogus Sanctorum*, p. 70. — (3) Gregor. Turon., *Hist. Franc.*, lib. IX, cap. 41. — (4) Cfr. ad diem 25 sept., comment. præv. de S. Annario, num. 88-90.

gerit.

nomine S. Emmeranni. *gerit. A quo scilicet, litteris missis mense junio 1878, accepimus festum diem patroni suæ ecclesiæ ante paucos annos celebrari solitum esse nomine S. Emmeranni episcopi Pictaris oriundi, qui medio seculo VII in Bavaria martyrio coronatus est* (1), *postquam, si antiquo ejus biographo habenda sit fides (quam tamen eidem in hac re abnegarunt majores nostri), Pictariensi sede se abdicasset. Et quidem in Breviario Pictariensi anno 1765 edito, ad diem 24 septembris recitatur* Lectio III de S. Emmeranno, ex ejus vita per Cyrinum Frising. D episc. scripta et Cointio. *Præterea exstant adhuc in parœcia S. Annarii documenta publica annis 1783 et 1785 gallice confecta, ubi hæc dicitur* Paroisse de St-Emmeran, vulgo St-Eanne. *Attamen, abhinc a paucis annis festus dies patroni illius celebrandus indictus est die 3 novembris sub titulo* S. Annarii *Episcopi et Confessoris : quo die in sola illa parœcia colitur, nullo tamen proprio assignato officio.*

(1) Cfr. commentar. de S. Emmeranno episcopo martyre ad diem 22 septembris (*Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 454 sqq.).

DE SANCTO GENESIO

C. D. S.

ARCHIEPISCOPO LUGDUNENSI IN GALLIA.

§ I. Genesii memoria in fastis sacris. An Arabs fuerit ortu. An abbas Fontanellensis. De munere archicapellani regii ante episcopatum suscepto.

CIRCA AN. DCLXXX.

S. Genesius, in antiquis et recentioribus martyrologiis celebratus,

Jam *ter prætermisso* (1) S. Genesio *archiepiscopo Lugdunensi tandem in Actis nostris locus dandus est, quem ad hunc diem celebrant Martyrologia Hieronymiana Luccense seu Florentinii, S. Germani et Gellonense cum affinibus San-Gallensi, San-Remigiano et Baluziano. Eumdem ad diem 4 hujus mensis memorant auctaria Atrebatense et Tornacense Martyrologii Bedani. Rursus vero ad 1 novembris annuntiatur apud recentiores Andr. Saussayum in Martyrologio Gallicano, in Castellani Martyrologio generali, sicut in martyrologiis Parisino edito jussu Cardinalis de Noailles et Autissiodorensi anni 1751, et apud Benedictinos Hug. Menardum, Gab. Bucelinum, Cherle et Lechner. Annuntiatur præterea apud Bucelinum ad diem 13 junii, et apud Saussayum in Supplemento ad Martyrologium Gallicanum ac Ferrarium in Catalogo generali ad diem 14 aprilis.*

quem Arabem ortu quidam commenti sunt,

2. Genesium *hunc Arabem vel Armenum fuisse et ex manichæorum erroribus ad catholicam fidem transgressum in Gallias venisse supponit Jac. Severtius* (2), *non alio fundamento nisi quod apud Baronium* (3) *ex Cedreno et Luca Siculo legit manichæos quosdam in Armenia rogo absumptos esse, effugisse vero qui eidem supplicio destinatus erat Paulum quemdam Arabem, cui duo filii erant Genesius et Theodorus, quum tamen nec Genesius iste manichæorum doctrinæ renuntiasse aut in Gallias venisse usquam dicatur, neque, ut fatetur Severtius, tempora illa cum* Genesii *nostri ævo satis concordent. Nullam igitur aliam rationem suæ conjecturæ habuit præter similitudinem nominis, quasi et non multi alii antiquis illis temporibus Genesii extiterint, et plurimi etiam ejusdem nominis inter sanctos relati inveniantur* (4).

ut eleemosynarius fuit

3. *Amotis istis commentis, quæ novimus de* S. Genesio *usque ad episcopatum ipsius reducuntur ad ea quæ occurrunt in vita coæva S. Bathildis reginæ, uxoris Clodovæi II Francorum regis : cujus sanctissima vita quum regi summopere probaretur, narratur is piæ conjugi* Genesium *assignasse quo ad eleemosynas pauperibus et locis sanctis erogandas præcipue uteretur.* Quam ipse rex pius consolans *(sic antiquus scriptor)* juxta fidem et devotionem ejus, dedit ei adjutorium suum fidelem famulum abbatem Genesium : per cujus manus ministrans ipsa sacerdotibus et pauperibus, pascebat egenos et induebat vestibus nudos, studioseque sepelire ordinabat mortuos : dirigens per ipsum ad cœnobia virorum ac virginum auri vel argenti largissima munera. Qui ipse Christi famulus domnus Genesius postea Christo jubente Lugduno Galliæ ordinatus est episcopus : tunc enim in palatio Francorum erat assiduus, per quem, ut diximus, ipsa domna Baltidis una cum regis Clodovei imperio et suggerente ipso Dei famulo, in cunctis pauperibus larga procedebat F regis eleemosyna per loca multa (5). *S. Bathildis reginæ,*

non autem abbas Fontanellensis.

4. *Primus, ni fallor, Symphorianus Champier seu, ut ipse se nominatum voluit, Campegius, in sua* Ecclesiæ Lugdunensis Hierarchia (6), Genesium *abbatem Fontanellensem, S. Wandregisili successorem, fecit, nulla adducta veteri auctoritate. Nec aliunde quam ex illius auctoris opere de episcopis Lugdunensibus, tot fabulis et commentis resperso, id consignavit Jac. Severtius* (7), *Joan. Chenu* (8), *Claud. Robert* (9), *Theoph. Raynaudus* (10), *qui falso asseruit eum abbatem Fontanellensem designatum esse per S. Wandregisilum, idque legi sub finem Actorum ejusdem S. Wandregisili apud Surium ad diem 22 julii, Saussayus* (11), *Bucelinus* (12) *et alii scriptores Benedictini, refragantibus Henschenio* (13), *Cointio* (14), *Mabillonio* (15).

ut manifeste

5. *Illorum errori occasionem dedisse videtur*

(1) Ad dies 14 aprilis, 13 junii et 14 augusti. — (2) *Chronologia historica archiantistitum Lugdun.*, ed. II, p. 163. — (3) Ad an. 685, num. 2. — (4) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Jun., p. 322; tom. V Aug., p. 123-124; tom. XII Oct., p. 547. — (5) *Act. SS.*, tom. I Jan., p. 739, n. 4. — (6) Lugduni 1537, fol. — (7) Loc. cit. supra. — (8) In *Archiepiscoporum et episcoporum Galliæ chronologica historia.* — (9) In sua *Gallia christiana.* — (10) *In Indiculo sanctorum Lugdunensium.* — (11) *Martyrol. Gallican.*, 1 nov. — (12) *Menolog. Benedict.*, ad dies 13 junii et 1 nov. — (13) Comment. de S. Ansberto, num. 15 (*Act. SS.*, tom. II Febr., p. 345). — (14) *Annal. eccl. Franc.*, ad an. 654, num. 17 extr. — (15) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 1053, not. *b*.

præter

probatur ex Vita coæva S. Wandregisili

præter titulum abbatis quo Genesius *ab auctore Vitæ S. Bathildis decoratur, locus ille Vitæ S. Wandregisili ad quem provocat Theoph. Raynaudus, quum tamen ex eo loco idem error aperte manifestetur. Etenim ibidem legitur* (1) : Percontantibus inde monachis *(ex S. Wandregisilo morti proximo)*, post ipsius felicissimum transitum quem sibi præficere deberent, tale fertur dedisse responsum : Æternus, inquit, rerum conditor, qui vobis locum concessit oportunum, quo sibi plebs sua famuletur in sæcula, ipse vobis, charissimi filii, post parvitatis meæ decessum, dignum ac devotum misericorditer tribuet rectorem. Duo tamen sunt in præsentia vestra, charissimi mei filii, qui vicissim post meæ fragilitatis decessum in regiminis succedent locum. Erat namque unus vocabulo Lantbertus, vir eximiæ religionis et generis, ortus in territorio Tarvanensi, qui post beatum Genesium præsulatum ecclesiæ Lugdunensis suscepit. Alter vero vir Domini Ansbertus, qui beato Audoeno in pontificatu successit ecclesiæ Rothomagensis : quorum vitam atque virtutes libellus qui de eorum scribitur actibus, luculenter narrat. B Atque ii successores fuere in regimine prædicto sanctissimo viro.

t ex Vita Ansberti,

6. *En igitur coævus scriptor Actorum S. Wandregisili perspicue indicat, sancto abbati ex ordine successisse Lantbertum*, qui post beatum Genesium præsulatum ecclesiæ Lugdunensis, *non autem regimen Fontanellensis monasterii, ut illi intellexisse videntur,* suscepit, *et Ansbertum. Idque confirmat auctor item coævus Actorum S. Ansberti qui hanc ipsam prædictionem S. Wandregisili et subsecutam ejus successoris electionem ita narrat* (2) : Igitur cum inclytus Domini sacerdos Wandregisilus ante transitus sui ex hac vita diem languore correptus, ad extrema pervenisset, interrogatus a fratribus quem ex semetipsis eligerent rectorem, fertur tale eis reddidisse eloquium : Duo sunt in præsentia nostra clarissimi mei filii. Hos vicissim mihi volo succedere, scilicet ut me decedente prior eorum Lambertus subrogetur, et, illo mortalibus exempto, posterior eorum Ansbertus substituatur. Itaque eo in cœlestis regni societate assumpto, omnis caterva monachorum, eligit famulum Domini Lambertum, ejus sanctum discipulum, successorem..... (3).

ue confir- ri potest gumento nologico

7. *Ex his itaque affatim liquet Wandregisilo monasterii Fontanellensis conditori et primo abbati proxime successisse in hujus cœnobii regimine Lambertum, qui inde assumptus est ut in sede Lugdunensi sufficeretur* Genesio : *ut proinde huic in serie primorum abbatum Fontanellensium locus non reperiatur nec necesse sit cum scriptoribus supra citatis hic recurrere ad calculum annorum quibus Wandregisilus Fontanellensi cœnobio,* Genesius *vero Lugdunensi ecclesiæ præfuit, unde appareat rationem temporum obstare ne is Fontanellensis abbas fuisse judicetur. Quamvis non negemus et hinc efficax argumentum desumi posse.*

veteribus bulis batum anellen- . Neque ponere sse est

8. *Aliam confirmationem non spernendam affert Arturus du Moustier* (4) *ex veteribus tabulis manuscriptis Fontanellensis cœnobii, ubi in recensione abbatum de* Genesio *omnino siletur (unde et Sammarthani in illa recensione* (5) *recte eum omiserunt). Ipse autem supponit* Genesium *a Wandregisilo adhuc in vivis agente* abbatem seu pro-abbatem vel primarium Priorem suo fuisse præfectum cœnobio, ut interim Deo sic facilius inserviret aliisque urgentibus negotiis expeditius vacaret; verum ipso sancto Genesio a rege reginaque S. Bathilde ad curiam evocato, illicque imposterum remorani agente, coactus est B. Wandregesillus curam monasterii ex integro assumere et usque in finem sanctissime exercere. *Quæ conjectura quum nullo alio fundamento nitatur quam opinione illa Severtii et aliorum quos supra* (6) *citavimus, tam facile contemnitur quam gratuito asseritur. Sed neque satis constat monachum in cœnobio Fontanellensi umquam fuisse* Genesium (7).

cum fuisse pro-abbatem seu priorem.

S. Genesius fuit abbas palatinus

9. *At quæres quo tandem titulo* abbas *dictus fuerit* Genesius *loco supra* (8) *laudato ex Vita S. Bathildis. Cui quæstioni respondendum censemus cum Mabillonio* (9) *ipsum fuisse abbatem* castrensem *seu* palatinum, *id est sacerdotem præfectum clericis qui in palatio regio sacrorum ministerio addicti erant. Nam, ut erudite notat Cangius in suo* Glossario mediæ et infimæ latinitatis *ad verbum* Capellani (10), *capellanos palatinos* in palatiorum sacellis sacris peragendis officiis operam dedisse constat clerumque effecisse, quem palatinum vocat Hincmarus; cui qui præerat, capellanus κατ' ἐξοχήν, postea Archicapellanus dictus est. Sic enim Hincmarus de Ordine palatii, cap. 16 : Apocrisiarius autem, quem nostrates Capellanum vel Palatii custodem appellant, omnem clerum palatii sub cura et dispositione sua regebat... Primitus vero summi isti Capellani, qui palatinis oratoriis et sacellis præfecti erant, Abbates dicebantur. Vita S. Desiderii episcopi Cadurcens. (11), cap. 1, de Rustico illius fratre et episcopo perinde Cadurcensi : Rusticus e primis pubertatis annis clericus factus, archidiaconatus officium in urbe Ruthena et ABBATIÆ sub Lothario rege administravit. Et cap. 2 : Rusticus, ut præfati sumus, ABBATIAM palatini oratorii, quod regalis frequentat ambitio, et archidiaconatus officium gessit. Vita S. Sulpitii Pii episcopi Bituricensis (1), n. 10, de Chlotario rege : Illico episcopum poscit, ut pro salute sua ac exercitus sui licentia daretur, ut vir beatus in suis castris ABBATIS officio potiretur, id est ut capellæ regiæ præesset. Ex quibus patet, a regni Gallici primordiis habuisse reges oratoria et sacella in palatiis. Eamdem Abbatis dignitatem Angilberto archicapellano sub Carolo M. tribuit Adrianus PP. : Directus nobis est a vestra præcelsa regali potentia fidelis familiaris vester Angilbertus ABBAS et minister capellæ. Is Primicerius palatii dicitur Alcuino, Epist. 42, ut Angilrannus archiepiscopus, Sanctæ Capellæ Primicerius, eidem Epist. 79. Hilduinus apud Agobardum in Epist. ad proceres palatii, sacri palatii antistes : qui ABBAS sacri palatii et clericorum summus dicitur apud Hincmarum in Epist. ad Carolum C. de Vita S. Dionysii.

E

F

seu Major Eleemosynarius.

10. *Recte itaque Sammarthani in indice suo Majorum Franciæ Eleemosynariorum* (2) *locum*

(1) *Gall. Christ.*, tom. IV, p. 47. — (2) Ap. Surium, 22 jul., Vit. S. Wandregisili, num. 23 ; *Act. SS*, tom. V Jul., p. 280, n. 25. — (3) *Analect. Bolland.*, tom. I, p. 183, n. 10 ; *Act. SS.*, tom. II Febr., p. 349, n. 13. — (4) *Neustria Pia seu de abbatiis Normanniæ*, p. 137. — (5) *Gall. Christ.*, tom. XI, p. 166. — (6) Num. 4. — (7) Cfr. infra num. 21. — (8) Num. 3. — (9) *Act. SS. O. S. B.*, Sec. II, p. 1053, not. *b*. — (10) Ed. Henschel, tom II, p. 127. — (11) Ap. Bouquet, *Rec. des Hist. de Fr.*, tom III, p. 527. — (12) *Act. SS.*, tom. II, Jan., p. 168. — (13) *Gall. Christ.*, tom. VII, p. 223.

AUCTORE C. D. S.

dederunt Genesio. *Sed quo tempore hoc munus susceperit vel quamdiu eo functus sit, omnino definiri non potest. Licet enim jam dudum inter eruditos conveniat* (1), *Chlodoveum II anno 633 vel 634 natum, anno 648 vel 649 S. Bathildi matrimonio junctum fuisse et, postquam tres ex ea liberos suscepisset, anno 656 diem clausisse supremum, et facile etiam supponere fas sit, statim ac regi nupta fuerit, Bathildem* Genesio *ab eleemosynis usum esse* (2), *attamen ex ipsis verbis scriptoris qui hæc nobis tradidit eruitur eumdem* Genesium *non eo tempore primum, sed antea jam fuisse regii sacelli abbatem seu archicapellanum, nec quidquam obstat quominus a multis annis tunc officium istud gessisse supponatur. Neque rursus illud ex tempore suscepti episcopatus indubie constat ab eo dimissum fuisse, quum et Angilramnus* (3) *et certe multi post eum episcopi simul episcopali et Magni Eleemosynarii dignitate ornatos fuisse certum sit. Itaque hoc tantum certo pronuntiare licet*, Genesium *anno circiter 650 in palatio regio Archicapellani nomine versatum esse usque ad eum annum quo ad infulas Lugdunenses*
B *vocatus est; utrum vero ante vel post hanc annorum periodum eo titulo decoratus fuerit, documenta hactenus nota definire non sinunt.*

§ II. Quo tempore episcopus Lugdunensis creatus sit, quæ in episcopatu gesserit et pertulerit, et quo anno obierit.

Lugdunensis episcopus creatus est anno 657 vel 658.

S*uccessit* Genesius *in regimine Lugdunensis ecclesiæ S. Annemundo seu Dalfino. Hujus autem necem illigandam esse anno 657, post Mabillonium satis liquido demonstravit Joannes Perierus noster in suo Commentario de eodem sancto, num. 37-39* (4). *Unde consequens est, eidem anno vel sequenti innectendum esse exordium episcopatus* Genesii, *quum nulla appareat ratio cur sedes Lugdunensis post obitum Annemundi diu vacasse censeatur. Nolim tamen cum Sammarthanis* (5) *confirmationem hujus rei repetere* ex Vita
C Bertilæ a scriptore coætaneo exarata (6), in qua sic loquitur: Baltechildis regina, præparato diligenter cœnobio *(Kalensi)*, Bertilam ad illud regendum ab abbatissa Jotrensi enixe postulavit, quæ illam cum quibusdam sanctis puellis cum summa diligentia et honore debito, per magnum sacerdotem dominum Genesium Kalam perducere præcepit (7). Hic Genesius non alia ratione dici potuit magnus sacerdos quam quia Lugdunensis erat episcopus. Hoc porro anno (*658*) id contigisse inde conficitur, quod dicatur perfectum tunc fuisse Kalense cœnobium, perfectum autem fuit ante obitum S. Eligii, qui anno 659 ex hac vita migravit. *Hæc, inquam, mihi non omnino probantur. Nam quidquid sit de anno conditi Kalensis cœnobii, de qua re agendum distinctius erit ubi* D *ad diem 4 vel 5 novembris dilucidanda nobis occurrent S. Bertiliæ Acta, non video cur supponi nequeat nomine* magni sacerdotis *indicari Archicapellanus palatii, qui et antiquioribus illis temporibus* Primicerius Palatii, Sacri Palatii Antistes, Clericorum Summus (8), *et recentioribus* Magnus Eleemosynarius *appellari solebat.*

S. Leodegarium defendit adversus Ebroinum, a quo et ipse mox impetitus est.

12. *Pauca admodum ad nos pervenerunt de iis quæ gessit* Genesius *dum Lugdunensi præfuit ecclesiæ. Inter quæ præcipue laudi illi tribuitur quod S. Leodegarium, a Luxoriensi monasterio, in quo exul cum Ebroino versatus fuerat ultimis Childerici temporibus, post Childerici necem ad civitatem suam Augustodunensem revertentem atque in ipso itinere ab Ebroini satellitibus impetitum, incolumem servarit. Rem ita narrat coævus Vitæ S. Leodegarii scriptor* (9): Cum enim vir Domini *(Leodegarius)* cum sociis supra scriptis *(Burgundiæ optimatibus)* eodem festinaret itinere *(quo Ebroinus)*, factum est, quantum nec unius diei itineris spatium antequam Augustidunum urbem accederent, urgentibus fautoribus, Hebroinus immemor amicitiæ dudum promissæ, eum ibidem voluit E comprehendere, si non GENESII metropolis Lugdunensis episcopi consiliis fuisset prohibitus aut manu valida, quæ cum eo aderat, perterritus: et fictam rursus amicitiam simulans, mixto agmine pariter pervenerunt in urbem *(Augustodunensem)*. *Hæc eodem anno quo Childericus interfectus est, id est 673, contigisse certum est. Anno vero sequente* (10), *Ebroinus, jam Major domus regiæ effectus, per quosdam præcipuos fautores suos Leodegarium Augustoduni obsessum et comprehensum uni eorum tradidit in custodiam. Inde etiam in* Genesium *arma verterunt, teste eodem auctore coævo, qui statim post relatam Leodegarii comprehensionem et in captivitatem abductionem, ita pergit* (11): Desideratus vero, cognomine Deddo, una cum Bobone et cum Adalrico duce, quem ipsi volebant patritium esse provinciæ subjugandæ, perrexerunt usque ad Lugdunum, ut ita exinde abducerent Genesium sicut de Augustiduno dudum expulerant Leodegarium. Sed manu valida populi, undique collecti, urbem hanc maximam, Deo præsule, non permiserunt inrumpere. *Non video tamen inde sequi quod vult v. cl. Ferroud* (12), *nimirum* S. Genesium *sibi arrogasse auctoritatem et titulum* patricii. *Facile enim,* F *temporibus illis adeo turbatis, potuit plebs Lugdunensis sponte concurrere armata ut dilectum sibi præsulem defenderet.*

Subscripsit quibusdam diplomatibus, et Actis concilii Maslacensis an. 677 vel 678.

13. *Reliquorum quæ ab Ebroino perpessus sit* Genesius *periculorum et etiam quorumlibet gestorum ejus notitiam nobis invidit vel coævorum incuria vel temporis edacitas. Itaque nihil jam de eo memorandum venit præter subscriptionem appositam chartæ fundationis monasterii Corbeiensis a Clotario III anno VII regni sui seu æræ nostræ 662 editæ* (13), *alteri item diplomati immunitatis quod eodem anno eidem monasterio concessit Bertefridus episcopus Ambianensis* (14) *et privilegio quod S. Drausio Suessionensis anno 666 dedit*

(1) Cfr. Henschenius, *Exegesis præliminaris ad tom. III Aprilis innovans diatribam de tribus Dagobertis*, pag. v; Mabillon, *Dissertatio historica de anno mortis Dagoberti primi et Chlodovei junioris* in *Vet. Analect.*, tom. III, p. 514 et ap. Bouquet, *Script. rer. Franc.*, tom. III, p. 708, G. Richter, *Annalen... der Merovinger*, p. 162 sqq. — (2) Cfr. supra num. 3. — (3) Cfr. supra num. 9 extr. — (4) *Act. SS.*, tom. VII Sept., p. 728. — (5) *Gall. Christ.*, tom. IV, p. 47.

(6) Ed. ap. Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, Sec. III, part. I, p. 21. — (7) Cap. 4 (ibid., p. 24). — (8) Cfr. supra num. 9. — (9) *Act. SS.*, tom. I, Oct., p. 469, n. 23. — (10) Cfr. Comment. de S. Leodegario, num. 176 (*Act. SS.*, tom. cit., p. 398). — (11) *Act. SS.*, tom. cit., pag. 471, num. 35. — (12) *Des origines du premier duché d'Aquitaine*, p. 153. — (13) Pardessus, tom. II, p. 114. — (14) Ap. Sirmond, *Conc. antiq. Galliæ*, tom. I, p. 502.

parthenoni

A *parthenoni Beatæ Mariæ* (1). *Denique mentio habetur* Genesii metropoli, *utique Lugdunensis, in litteris quibus Theodericus III rex, mense septembri anni V regni sui, seu æræ nostræ 677 vel 678, Chramlino Ebredunensis ecclesiæ episcopo, qui in concilio episcoporum Neustriæ et Burgundiæ, Maslaci habito, depositus et perpetuo exilio damnatus fuerat, res suas proprias retinere seque in monasterium S. Dionysii recipere permittit* (2). *Ubi* Genesius *in concilio Maslacensi inter Chramlini judices sedisse indicatur.*

Mortuus est anno 678 vel 679.

14. *Sanctum episcopum non diu post absolutum Maslacense concilium supervixisse, sed eodem illo anno 678 vel ineunte 679 ad superos evocatum demonstratur ex Vita S. Condedi presbyteri et eremitæ Fontanellensis. Is nimirum* anno VII Theodorici regis *(æræ nostræ 680)* aliam dedit largitionis auctoritatem de præfatæ insulæ *(Belcinnacæ)* monasterio et rebus ibidem pertinentibus, quæ celebrata erat in cœnobio Fontanella sub anno septimo regis Theodorici, gubernante anno secundo sancto Ansberto Fontanellense cœnobium; quoniam vir Domini Lambertus præsula- B tum jam susceperat ecclesiæ Lugdunensis, sicut in ejus gestis plenissime scriptum constat (3). *Genesium ante annum 680 ex hac vita migrasse, confirmatur etiam ex fine duplicis Vitæ coævæ S. Bathildis reginæ hoc ipso anno defunctæ, cujus prior scriptor beatæ reginæ obitum referens :* Et sine dubio, *ait,* ab angelorum choro, vel obviante amico suo fidelissimo quondam domno Genesio episcopo, gloriose ipsa sancta anima recepta est (4); *alter vero :* Statim autem divinus splendor in ipso cubiculo clarissime coruscavit, et cum ipso lumine ab angelorum choro, obviante sibi fidelissimo amico, Genesio scilicet episcopo, qui visus est adstantibus inter agmina angelorum gloriosa fuisse, et sancta illa anima accepta... (5).

Reliqua ejus historia ignota.

15. *Hæc sunt quæ circa historiam* S. Genesii *Lugdunensis colligere nobis licuit, omissis nempe quæ more suo, sine ulla veteri auctoritate, comminiscendo supplevit Andr. Saussayus* (6). S. Genesii *Acta concinnavit et Arturus de Monasterio (du Moustier) in opere inedito quod ab ipso inscriptum est* Neustria Sancta (7), *ad diem 1 novembris.*

C

§ III. De reliquiis S. Genesii ejusque cultu.

Corpus S. Genesii quiescebat Lugduni in ecclesia S. Nicetii ineunte sæc. XIV.

N*ihil item memoriæ proditum invenio circa honores statim post obitum* Genesio *delatos. Ipsum in ecclesia S. Nicetii Lugdunensi honoratiori loco sepultum fuisse, primum comperitur ex instrumento visitationis sanctorum corporum in ea ecclesia quiescentium, anno 1308 institutæ, sede vacante, ab Hugone Thabariensi episcopo* (8), *in quo legitur* (9) : Item invenimus prope altare quoddam in honore B. Genesii tombam ipsius, sicut habet et habuit servitorum assertio ecclesiæ Sancti Nicetii supradictæ : supra quem tumulum nulla superscriptio habebatur. *Et secundum eamdem profecto assertionem, inter corpora sanctorum in ecclesia S. Nicetii reposita* Genesium *nostrum indicavit Guillelmus de Sura in litteris suis anno 1337 datis, quibus indulgentiam quadraginta dierum concessit omnibus qui in certis festivitatibus, ac speciatim ipsius* S. Genesii, *eam ecclesiam visitarent* (10).

AUCTORE G. D. S.

Unde in cœnobium Calense postea translatum est: os brachii restitutum recens ecclesiæ Lugdunensi.

17. *Postea tamen translatum est* Genesii *corpus ad monasterium Calense* * *prope Parisios, ipso forte auctore vel certe adjutore a S. Bathilde conditum* (11), *sed quo tempore incertum : solus enim fons unde hujus translationis notitiam omnes hauserunt habetur Jac. Severtius, hæc scribens* (12) : Ante undeviginti autem annos (an. 1606) didicimus quod ipsius sancti corpus jacet in prælibata abbatia fœminarum Kalensi Ordinis sancti Benedicti, distante ex Lutetiana civitate quatuor bimilliaribus, ibidemque in honore retineri. Quippe hoc ipsum literis recens asseruit nobilissima et venerabilis abbatissa, quæ locum hodie administrat. *Nostris autem diebus obtinuit Em. de Bonald archiepiscopus Lugdunensis ut ecclesiæ suæ cathedrali restitueretur os ex brachio* S. Genesii, *quod hodieque in ejusdem ecclesiæ thesauro visitur capsa ærea deaurata et cristallis plurimis ornata* E *inclusum* (13). *Plura de* Genesii *reliquiis reperire non potui.*

* Chelles.

Quinque ecclesiæ parochiales in diœcesi Lugdunensi sub titulo S. Genesii dedicatæ, sed incertum an nostro.

18. *De veneratione Lugdunensium erga* S. Genesium *hæc subjungit Severtius* (14) : Hinc demum talem sanctum adeo coluit diœcesis sua Lugdunensis, ut in ipsius recordationem et patrocinium erga Numen implorandum nonnullæ, reor, villulæ seu rurales ac parœciales ecclesiæ prope Lugdunum ab eo nomen suum sortitæ sint devotionis ergo, quas vulgus quinque in diœcesi ad summum appellat S. Genys de la Val, S. Genys des Olières, S. Genys Lert, S. Genys de Maiefour et S. Genys de terre noire. Quarum major pars etsi forte consecratæ visuntur Deo sub tutela vetustiorum martyrum Genesii mimi Romani ac Genesii exceptoris Arelatensis..., tamen vix dubium quin saltem earum ecclesiarum aliquæ isti S. Genesio Confessori velut suo Lugdunensi protopastori ad septimum seculum devoveantur, licet minime colatur Romæ in edito martyrologio. Nam ex ejus miraculis palam celebratur in ecclesia Lugdunensi, et habetur ipsius officium in diœceseos breviariis seu martyrologiis, F utique ab Ecclesia Romana comprobatis, cum vel etiam brevi post obitum mortalibus apparuerit (30 januarii). *Hæc ultima verba manifeste referenda sunt ad apparitionem* Genesii *quam refert scriptor Vitæ sanctæ Bathildis* (15), *cujus sanctæ reginæ memoria in quibusdam martyrologiis annuntiatur ad diem 30 januarii* (16). *Ipsam autem conjecturam a Severtio hoc loco expressam admodum probabilem dicere non ausim.*

Memoria ejus celebrata non die 14 aprilis, sed die 1 novembris;

19. *Neque satis confidendum existimo assertione Saussayi, qui* (17) *in diptychis Lugdunensis ecclesiæ venerandam ejus recordationem decimo octavo kalendas maii consignari ait: unde et in supplemento ad martyrologium suum ad eum diem et ipse eum annuntiavit. Eoque magis suspecta mihi est illa assertio quod, quum die 14 aprilis celebretur memoria S. Lamberti, qui* Genesio *in sede Lugdu-*

(1) *Histoire de l'abbaye royale de Notre-Dame de Soissons* (auctore Mich. Germain, O. S. B.), p. 421-424. — (2) Pardessus, tom. II, p. 178. — (3) *Act. SS.*, tom. IX Oct., p. 357. Cfr. supra num. 5. — (4) *Act. SS*, tom. II Jan., p. 741 num. 14 extr. — (5) Ibid., p. 745, num. 18 extr. — (6) *Martyrol. Gallican.*, ad d. 1 nov. — (7) Bibl. Nat. Paris., mss lat., n. 10051. — (8) Cat. ap. Severtium. *Chronologia historica archiantistitum Lugdunensium*, p. 155. — (9) Ibid., p. 165. — (10) Ibid., p. 56. — (11) Cfr. supra num. 11. — (12) Op. cit., p. 165. — (13) *Notice sur les reliques des saints de l'Église de Lyon*, par D. M., p. 36. — (14) Op. cit., p. 165. — (15) Cfr. supra num. 14 extr. — (16) Cfr. *Act. SS.*, tom. II Jan., p. 733, num. 2. — (17) *Martyrol. Gallican.*, 1 nov.

nensi

AUCTORE C. D. S.

nensi successit, merito timeri posse videatur ne hic locum habuerit confusio similis illi alteri qua multi sanctum nostrum abbatem Fontanellensem fuisse existimarunt (1). *Certe Severtius* (2) *nihil illiusmodi indicat, sed contra ex breviario Lugdunensi sancti solemnia celebrari kalendis novembris, quæ dies, ut supra notatum est* (3), *ejus memoriæ assignatur in martyrologiis recentioribus. Utrum vero, quod etiam passim aiunt recentiores, eadem dies fuerit* S. Genesii *emortualis, defectu omnis veteris testimonii, omnino definire non ausim.*

in recentioribus vero calendariis et breviariis assignata diei 3 novembris

20. *Ex monumentis liturgicis Lugdunensibus hæc tantum inspicere mihi licuit, calendaria scilicet anni 1696 et seculi nostri annorum 25, 26, 27, 42, 44 et 48, ac breviarium anno 1844 jussu Em. Card. de Bonald Lugduni editum. In calendario anni 1696 nulla occurrit* S. Genesii *mentio. In ceteris vero solum ad diem 3 novembris præcipitur lectio ultima de* S. Genesio, *reliquum autem officium de octava OO. SS. Quæ lectio reperitur et in breviario, et ea tantum continet quæ securius de* S. Genesio *ex documentis toto hoc Commentario citatis affirmare licet atque admodum recens* B *concinnata certo dici potest. Cur autem memoria* S. Genesii, *antiquitus, ut modo ex Severtio indicatum est, diei primæ novembris illigata, nunc translata sit ad diem tertiam, facile ratio assignari potest quod prima dies Sanctorum Omnium solemniis sit præpedita : quam ob causam a* D *sanctimonialibus Calensis cœnobii officium* S. Genesii *pridie nonas ejusdem mensis recitari suo tempore indicavit Saussayus.*

Cultus S. Genesii in monasterio Fontanellensi.

21. *In monasterio Fontanellensi seu sancti Wandregisili in diœcesi Rothomagensi recentioribus temporibus celebrari cœpit cultus* S. Genesii, *cujus scilicet officium post medium seculum XVII cum lectionibus propriis breviario insertum fuit* (4); *et in exemplari Martyrologii Romani (edit. Paris., Coignard, 1735), ad usum cœnobii sancti Wandregisili adjectis notulis manu scriptis accommodati* (5), *ad diem 3 novembris legitur hæc annuntiatio, circa medium seculum XVIII adscripta :* S. Genesii episcopi Lugdunensis et primi Præpositi Fontanellensis. *Superiori vero ætate cultum* S. Genesii *in eo monasterio omnino ignotum fuisse, concludere licet ex elencho* sanctorum hujus sacri ac regalis cenobii Fontanellensis *quem extremo seculo XV sedulo confecit Guillelmus la Vieille nec minori cura recens edidit ven. vir. E. P. Sauvage* (6). *Ex quo documento omnino exulat nomen* S. Genesii : *et hoc argumento negativo, in re præsenti validissimo, satis efficaciter, ut mihi videtur, refelluntur quæ Severtius et alii* E *inde ab ineunte seculo XVI commenti sunt, nullo antiquo allato documento, de monachatu Fontanellensi* S. Genesii (7). *His tamen solis testimoniis, ni fallor, nixi monachi Fontanellenses* Genesium *sanctis suis adnumerarunt.*

(1) Cfr. supra num. 4-8 — (2) Op. cit., p 165 — (3) Num. 1. — (4) *Histoire de l'abbaye de S. Wandrille depuis le temps auquel la réforme y fut introduite* (cujus auctores creduntur DD. Toussaint et Tassin) inter codices mss. Bibliothecæ municipalis Rothomagensis, Mss. Norm. Y. 119. Testimonium hoc et alterum mox citandum debemus doctissimo amico nostro E. P. Sauvage, sacerdoti Rothomagensi. — (5) Nunc reposito in Bibl. Municip. Montisvillariensi (Montivilliers). — (6) In appendice ad egregium libellum *Abrégé de la vie et miracles de saint Wulfran...* (Rouen, 1876), p. 32. — (7) Cfr. supra num. 4-8.

DE SANCTO FLORBERTO

PRIMO ABBATE UTRIUSQUE MONASTERII S. PETRI

GANDAVENSIS ET BLANDINIENSIS IN FLANDRIA

C. D. S. F

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Fontes hujus tractationis in tres classes distributi. Horum præcipui ex codicibus manu scriptis hic editi.

ANTE MEDIUM SECULUM VII. *Tria genera documentorum de S. Florberto.*

Duplex prostat nobis documentorum series in quibus de S. Florberto *distincte seu, ut aiunt, ex professo sermo est. Altera complectitur monumenta cœnobii S. Petri, postea S. Bavonis nuncupati, quod a S. Amando ante medium seculum septimum Gandavi conditum, anno 1540 a monachis, paulo ante ad canonicorum secularium statum redactis, derelictum est, ut eo loco construeretur arx quam Carolus V imperator ad continendos in officio feroces nimis Gandavensis municipii cives necessariam judicavit* (1). *Sub altera veniunt monumenta cœnobii S. Petri in monte Blandinio prope eamdem civitatem item a S. Amando constituti, quod usque ad magnam perturbationem Gallicam, quæ et patriam nostram invasit, extremo superiori seculo, permansit* (2). *Præter duplicem illam seriem, tertia indicari potest, eorum scilicet documentorum quorum quidem præcipua materia ad historiam* S. Florberti *non spectat, attamen ea tractant quæ cum illa historia aliqua ex parte connexa sunt; immo, quod mox apparebit, ex iis fere excerpta sunt quæcumque in utriusque monasterii propriis monumentis de* S. Floberto *vere narrantur. Ad hanc tertiam classem pertinent Vitæ S. Amandi* (3), *S. Bavonis* (4) *ac S. Livini* (5). *De quarum auctoritate quum a majoribus nostris*

(1) Cfr A. Van Lokeren, *Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon.* — (2) Cfr. A. Van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre du mont Blandin à Gand, avec une introduction historique.* — (3) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 848 sqq. — (4) *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 229 sqq. — (5) *Act. SS. O. S. B.*, Sec. II, p. 450 sqq. *Act. SS. Belgii*, tom. III, p. 96 sqq.

satis

A *satis dictum sit in suis ad eas Vitas commentariis præviis, rursus hic a nobis disserendum non videtur. At paulo distinctius examinanda quæ sub duplici prima serie continentur.*

Epistola S. Livini; epitaphium S. Florberti.

2. Quod igitur ad monumenta Baroniana spectat, inter hæc principem locum tenent epistola metrica S. Livini ad Florbertum *adhuc in viris agentem missa, et lapis sepulcralis qui statim post* Florberti *obitum exsculptus videtur ac simul cum sancto ejus corpore paulo post medium seculum XIII repertus est. De insigni hoc titulo sepulcrali infra speciali capite disserendum erit* (1), *ubi accuratam ejus delineationem legentium oculis subjiciemus. Carmen autem S. Livini, haud semel jam editum, denuo tamen inter documenta de sancto nostro, novis adhibitis codicum subsidiis, inserendum hic duximus* (2).

Monumenta Baroniana, medio seculo XIII recentiora: 1. Chronicon Joannis de Thielrode;

3. Præter hæc nullum præsto est ad rem nostram spectans monumentum Baronianum antiquius extremo seculo XIII. Quo tempore, inter annos scilicet 1276 et 1298 (3), *Chronicon suum conscripsit Joannes de Thielrode, ejus cœnobii monachus. Lucubrationem hanc ex ipso Joannis codice autographo* (4), *nunc bibliothecæ publicæ Gandavensis 200*[bis] (5), *non tamen integram (quod per errorem indicat Saint-Genois), sed, ut ipse editor monuit in sua præfatione* (6), *eas tantum partes quæ ad historiam Gandavensem et Flandrensem spectant, typis mandavit v. cl. Aug. Van Lokeren* (7). *Nos vero ea capita ubi de* Florberto *sermo est, caput* IX *scilicet et* X, *ex ipso codice hic exhibemus* (8). *Nec ipsi Joanni in Chronico suo conscribendo antiquiora ejusdem generis monasterii sui monumenta præ manibus fuisse, colligitur ex illius prologo, ubi queritur* id idem monasterium de cronicis totaliter pene vacare, *et se scripsisse* de hiis que in presenti compendio sunt nunc copulata in nostris codicibus parum inveniendo (9); *deinde vero extremo capite* III *distinctius enumerans quibus subsidiis in libro suo concinnando usus sit* (10), *nullum aliud sui monasterii proprium citat præter* Librum floridum (11) : *ubi, sive in notis martyrologio Usuardino adjectis* (12), *sive in brevi Chronico a nativitate Christi ad annum 1119* (13), *quod utrumque opusculum simul cum chronico Joannis edidit cl. Van Lokeren* (14), *sive in aliis tractatibus qui eodem codice continentur, nihil legitur quod* C *historiam* S. Florberti *attingat. Itaque nullis aliis scriptis usus videtur Joannes in hac parte sui Chronici texenda quam Vitis SS. Amandi et Bavonis, et forte etiam quibusdam monumentis Blandiniensibus, ita tamen ut annorum quibus singula gesta sint computationem secundum traditiones cœnobii Bavoniani emendaret vel suppleret.*

2. Annales S. Bavonis;

4. Has traditiones distinctius scripto consignatas exhibent Annales S. Bavonis Gandensis *ex codice item bibliothecæ Gandavensis 10* (15), *manu seculi decimi quarti exarato (quæ Annales ad annum 1340 perduxit, deinde vero manus diversæ ad annum 1350 continuarunt), primum editi a G. H. Pertz* (16) *et paulo post a ven. viro J. J. De Smet* (17). *Ceterum facile etiam hos Annales perlegenti constat, quod et notavit Pertz* (18), *non alios quoad prima monasterii tempora eorum scriptori præluxisse rerum testes præter Vitas SS. Amandi, Bavonis, Livini et Landoaldi, si nempe excipias traditionem de castro Gandavo a C. Julio Cæsare condito, et definitam designationem annorum quibus singula alligata sunt. Quod autem ad illam rationem chronologicam spectat, hanc in præsenti discutiendam prætermittimus, diserte de illa acturi ubi de chronotaxi gestorum* S. Florberti *sermo erit* (19).

AUCTORE C. D. S.

3. Chronica castri et cœnobii S. Bavonis;

5. Tertio loco inter præcipua Baroniani monasterii historiæ monumenta venit Cronica castri et cenobii sancti Bavonis Gandensis *ex codice quondam abbatiæ S. Bavonis, nunc autem bibliothecæ regiæ Bruxellensis 14525, cujus et apographum habetur in bibliotheca Gandavensi* (20) *a J. J. De Smet in publicam lucem prolata* (21), *quum paulo ante pauca inde excerpta secundum apographum Hulthemii suæ editioni Chronici Joannis de Thielrode subjunxisset cl. Van Lokeren* (22). *Chronicon istud, ideo, ut conjicere licet, quia terminatur in anno 1152, medio seculo XII conscriptum esse hactenus censuerant multi viri docti* (23); E *at melius inspecto codice facile apparuit idem non antiquius esse extremo seculo XV, quoniam in eo provocatur ad auctoritatem Adriani But* (24) *et alio loco* (25) *Joannis Trithemii, quorum prior anno 1488, alter anno 1516 vita functus est. Ceterum advertit cl. Van Lokeren* (26) *eam ætatem nostri Chronici non latuisse Antonium Sanderum, qui in libris suis* Gandavensium rerum (27) *et inde in sua* Flandria illustrata (28) *illud citans:* Vixit ille chronographus, *ait,* sub Cæsare Maximiliano Primo : mentionem enim facit abbatis Tritemii. *Ad auctoritatem autem ejus quod spectat, quam exigua illa per se sit quoad ea quæ exordia conditi monasterii contigerunt, ex modo definita ætate sponte colligitur.*

4. Alia nonnulla.

6. Porro ex tribus illis documentis jam memoratis vel ex eorum aliquo, sive proxime sive aliis intermediis, aut certe ex iisdem e quibus illa fontibus hausta sunt et easdem traditiones referunt alia quædam ejus generis monumenta, quibus exhibetur Bavoniani cœnobii historia. Ad hoc genus pertinet indigesta illa farrago quam ex codice olim F *Blandiniensi, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis 16531-16540, inter monumenta Blandiniensia protulit ven. vir F. Van de Putte,* De exordio civitatis Gandensis *inscriptam* (29). *Item* Chronicon *circa annum 1450 concinnatum ab Olivero Longo (De Langhe), monasterii S. Bavonis Priore, et a cl. Van Lokeren ex codice Gandavensi 211 (S*t*-Genois n. 487) Chronico Joannis de Thielrode subditum* (30). *Quibus adjungenda sunt alia quædam chronica Baroniana adhuc inedita, quæ nunc in chartulario capituli cathedralis S. Bavonis Gandavi reposita inveniuntur* (31).

(1) § VI. — (2) Infra Docum. III. — (3) Cfr. Van Lokeren, op. mox. citand., præf., pp. III, IV. — (4) Cfr. ibid. (5) Ap. Jul. de Saint-Genois (*Catalogue des manuscrits de la bibliothèque de la ville et de l'université de Gand*) n. 439. — (6) Pag. XI. — (7) *Chronique de S. Bavon à Gand, par Jean de Thielrode, d'après le ms. original.* — (8) Infra Docum., II. et hujus Commentarii num. 68. (9) *Chronique de S. Bavon*, ed. Van Lokeren, p. 2. — (10) Ibid., p. 7. — (11) De quo cfr. Saint-Genois, Catal. cit., p. 14 sqq. — (12) Cfr. ibid., p. 22 (n° 20). — (13) Cfr. ibid., p. 23 (n° 26). — (14) *Chronique de S. Bavon*, etc., pp. 201, 202. — (15) Ap. Saint-Genois num. 62 (Catal. cit., p. 326). — (16) *Monum. Germ.*, Scr. tom. II, p. 185. — (17) *Corp. Chron. Flandr.*, tom. I, p. 439. — (18) Loc. cit., in prolegom. (19) Infra § II. — (20) Cfr. Saint-Genois, Catal. cit., p. 93. (21) *Corp. Chron. Fland.*, tom. I, p. 455. — (22) *Chronique de S. Bavon*, p. 193. — (23) Cfr. Van Lokeren, *Chronique de S. Bavon*, p. VIII. — (24) Ad an. 557 (ap. De Smet, *Corp. Chron. Fland.*, tom. I, p. 458). — (25) Ad. an. 826 (ibid., p. 480). — (26) *Chronique de Saint-Bavon*, p. IX. — (27) Ed. Bruxell. 1627, p. 146. — (28) Tom. I (Coloniæ 1631), p. 102. — (29) *Annales abbatiæ sancti Petri Blandiniensis*, p. 161 sqq. — (30) *Chronique de Saint-Bavon*, p. 197. — (31) Cfr. A. Van Lokeren, *Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon*, Prolegom., p. XV. Vid. etiam infra num. 25.

7. *Jam*

Monumenta Blandiniensia. 1. Notitia de primis abbatibus, sec. IX conscripta.

7. *Jam de monumentis Blandiniensibus. Inter hæc principem, si antiquitatis ordinem spectes, locum obtinet (præter Vitam S. Amandi a Baudemundo ejus discipulo, quem ipse sanctus tertium abbatem Blandiniensem constituit, conscriptam* (1), *sed ubi nulla mentio* Florberti *occurrit) notitia illa de primis abbatibus cœnobii Blandiniensis, manu seculi noni, vel ad summum decimi, Vitæ S. Amandi subjecta in codice bibliothecæ publicæ Gandavensis 224* (2). *Quæ cum brevissima sit et hactenus inedita atque, ut videtur, præcipuus fons posteriorum circa eamdem materiam scriptorum, hoc loco ex ipso codice a nobis transcriptam exhibendam duximus. Sic autem habet :* Beatissimus Amandus episcopus, tempore quo sceptra regni Francorum gubernabat rex Dagobertus, prædicacionis gratia adiit Gandensis castri territoria. Cujus incolæ, deserto factore ac redemtore suo, astu diaboli decepti, magis congrua igni quam venerationi [idola colebant] *. Ubi cum eorum miseriis condolens Christo auspice pervenisset, vehementerque illorum insaniam redarguere cœpisset, maligno spiritu redacti, multis injuriis et suppliciorum generibus sanctum virum non erubuerunt affici. Diabolo tandem, Domino opitulante, cum suis cultoribus triumphato, cœnobium inibi ob amorem construxit Domini, cui Blandinium indidit vocabulum, in quo et monachorum aggregavit catervam. Cui etiam præfecit patrem nomine Florbertum, sagacis ingenii virum. Defuncto supradicto Florberto, quemdam sibi familiarissimum Johannem constituit abbatem. Cumque jam Johannes ad regna migravit cœlorum, Baudemundus nomine suprafati regimen suscepit cœnobii. Quo et ipso defuncto, Celestinus, genere Scottus, abbatiam jam dicti monasterii multis rexit diebus, usque ad id tempus quo dissensio regni Francorum facta est inter Karolum et Ragenfridum.

** Ea duæ voces desiderantur in codice.*

2. E codice sec. XI.

8. *Hanc notitiam proxime sequuntur ea quæ circa origines Blandinienses continet codex venerabilis et eruditi viri F. Van de Putte, nuper vita defuncti Cortraci, quem nobiscum idem ven. vir benignissime communicavit. Codex est pergamenus, forma in quarto (0m,29 × 0,21), folia continens 110, quibus adjectus est quaternio chartaceus quo continentur notitiæ quædam circa res temporales monasterii post medium seculum XIII. Reliquus autem codex, præter multa acta ejusdemmodi, donationum scilicet, emptionum vel commutationum, indicationem redituum seu censuum, et nonnulla ad cibaria monachorum atque officiales iis cibariis ministrandis præpositos spectantia, quædam etiam exhibet quæ præcipue ad primævam historiam monasterii ac proinde aliquatenus ad historiam sancti nostri pertinent. Hujus generis in codice nostro hæc reperiuntur.*

Annales Blandinienses.

9. 1º *(A fol. 19 rº)* Annales Blandinienses, *usque ad annum 1060 eadem manu seculi XI scripti, sed aliis diversis interpolati et continuati usque ad annum 1292 : quos post r. r. F. Van de Putte* (3) *ex eodem codice edidit v. cl. L. Bethmann* (4). *In iis Annalibus hæc tantum, quæ ad historiam* S. Florberti *pertineant, leguntur :*

DCX. Blandinium monasterium ædificatur in Gandavo.

DCXVIII. Sancto Amando Elnone migrante, Florbertus abbas ordinatur.

DCXXXVIII. *(Alia manu)* Obiit sanctus Florbertus abba : cui successit sanctus Johannes abba.

MXLVIII. Hoc anno facta est elevatio sancti Florberti *(deinde alia manu)* a Balduino Noviomagensi episcopo XII kal. maii.

MLXXVII. *(Alia manu)* Translatio sancti Florberti abbatis Blandiniensis per Ratbodum episcopum XII kal. maii.

Privilegium Martini I R. P.

10. 2º *(Fol. 43 rº)* Exemplar privilegii Martini papæ dati temporibus Dagoberti regis et sancti Amandi episcopi, *eadem manu qua antiquiorem partem Annalium descripsit. Hoc privilegium ex codice nostro exscribemus infra § V, ubi de ejus authentia disserendum erit. Sequuntur alia hujusmodi privilegia pro monasterio Blandiniensi data a RR. PP. Nicolao I, Benedicto VII, Joanne XV et Leone IX, et ab episcopo Noviomensi Transmaro (an. 941).*

Liber censualis.

11. 3º *(A fol. 52 rº) Liber censualis S. Petri Blandiniensis, seu recensio donationum et eorum etiam quæ per emptionem monasterio acquisita sunt ab ejus origine usque ad annum 1200. Qui liber usque ad annum 1037 exaratus est eadem illa manu sec. XI cui debetur prima pars mox memorati Chronici, deinde vero aliis manibus continuatus. Titulo caret, nec satis certo aut perspicuo ordine quæ in eum congessit collocavit scriptor. Integrum librum ex codice suo sec. XI edidit ven. vir F. Van de Putte inter Annales abbatiæ sancti Petri Blandiniensis* (5) *ita inscriptum :* Historia et privilegia sancti Petri Blandiniensis, *quæ forte inscriptio non ita illi congruit. Nos ex ipso codice hic inter Acta S.* Florberti *exhibemus* (6) *tum quæ pertinent ad historiam fundationis cœnobii Blandiniensis, exceptam et aliquanto amplificatam ex notitia seculi noni quam paulo supra* (7) *retulimus, tum recensionem donationum et emptionum quibus tempore S. Amandi et* S. Florberti *monasterii possessiones auctæ sunt.*

Proclamationes de corpore S. Florberti.

12. 4º *(Fol. 101 rº) Epistola encyclica seu proclamatio* (8) *monachorum Blandiniensium adversus monachos Bavonianos, qui asserebant corpus* S. Florberti *apud se, non vero in ecclesia Blandiniensi servari. Ac præterea (fol. 99 rº) expostulatio quædam in eadem controversia cuidam episcopo a Blandiniensibus oblata* (9). *Singulæ scriptiunculæ etiam manu seculi XI vel XII exaratæ sunt, neutra tamen eadem cui debemus duplex documentum superioribus numeris indicatum. Utriusque etiam, aut saltem prioris et præterea alius documenti, in quo altera fere ad verbum exscripta est* (10), *apographum habetur, tum in codice Gandavensi seculi XIV de quo numero proxime sequente, tum in Bruxellensi 16531-16540, de quo paulo inferius* (11) *sermo erit. Ex triplice illo codice proferentur hæc monumenta infra § VI, ubi controversia de corpore* S. Florberti *accuratius discutienda erit. Ex codice suo seculi XI eas edidit V. V. F. Van de Putte* (12).

3. In codice Gandavensi sec. XIV, eadem.

13. *Tertio loco inter codices historiam Blandiniensis monasterii præcipue referentes venit codex manu seculi XIV exaratus (nonnullis tamen subjunctis seculo XV), quem bibliothecæ publicæ Gandavensi recens illatum summa humanitate nobiscum communicavit huic bibliothecæ præfectus*

(1) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 848. — (2) Ap. Saint-Genois 149 (Catal. cit., p. 159). — (3) *Annales abbatiæ sancti Petri Blandiniensis*, p. 1 sqq. — (4) *Mon. Germ.*, Scr. tom. V, p. 21. — (5) Pag. 65. — (6) Infra inter documenta. — (7) Num. 7. — (8) Cfr. intra num. 78. — (9) Cfr. intra num. 79 sqq. — (10) Cfr. infra num. 84 sqq. — (11) Num. 14 sqq. — (12) *Annales abbatiæ Blandiniensis*, pp. 26 et 28.

v. cl.

c. cl. Ferd. Van der Haeghen. In quo, præter alia, descripta reperiuntur quæ numeris præcedentibus codice seculi IX contineri indicavimus (1).

§ E codice Bruxellensi, majori ex parte seculi XV.

14. *Codici Gandavensi sec. XIV, quem modo descripsimus, affinis est codex pergamenus, olim Hulthemianus 504, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis 16531-16540, forma item in quarto (0m,27 · 0,195), foliis 204 seu paginis 408, diversis manibus exaratus sec. XIV, XV et XVI. In quo reperiuntur fere omnia documenta quæ leguntur in Gandavensi. Unde, quum præsertim documenta utrique codici communia eodem ordine in utroque collocata sint, pronum est colligere codicem Bruxellensem ex Gandavensi exemplari fuisse descriptum : quod et aliis præterea indiciis confirmari potest* (2). *At in Bruxellensi quædam subjuncta sunt quæ in Gandavensi desiderantur.*

Chronologia Blandiniensis

15. *Inter hæc præcipuo loco, si modo illud absolvisset auctor, habendum esset Chronicon seu potius Historia Blandiniensis monasterii, omnium quæ hactenus de hoc cœnobio scripta fuerant longe maxime prolixa. Quæ quo tempore incepta fuerit et quam jejuni essent fontes unde illam haurire potuerit, his verbis indicat auctor in suo prologo* (3) : Blandiniensis cœnobii fundationem, loci ipsius situationem, religionis institutionem illiusve continuationem et intermissionem, abbatum et prælatorum nomina et gesta a primæva ipsius fundatione AD ANNOS USQUE MILLE QUADRINGENTOS NONAGINTA SEPTEM in scriptis velle redigere et gesta nonnulla contemporanea huic operi inserere, eo difficilius mihi hoc efficere posse existimo quo minus ad tantum negotium accommodatus et aptus esse comperior, utpote cui nulla sit dicendi facultas et experientia in hujusmodi chronicis texendis minima; efficit * etiam quod parum de hujusmodi negotio memoriæ et scripto proditum reperio : vix enim principium, medium aut finem hujus nostri propositi invenire valeo.... Suadent mihi igitur ista et plura alia supersedere huic operi ; sed venerabilis et religiosi viri domni Jacobi van den Driessche, prioris domus Wilhelmitarum in Brugis, nimia caritate devictus et quodammodo importuna ejus stimulatione impulsus et coactus, malui quid indoctum et barbarum frendere et sine ordine hinc inde digestum manu calamum scribendo arripere quam voluntati tanti viri irrefragabiliter quoquo pacto contraire. *Inde itaque omnes circa historiam Blandiniensis monasterii traditiones, nec certe sine aliqua eruditionis pro suo tempore et diligentiæ laude, colligere instituit scriptor noster, ceterum ignotus. Verum sive morte præventus sive alio aliquo casu gressum sistere coactus, non processit in suo labore ultra primos annos regiminis abbatis Einhardi (an. 811-844)* (4). *Itaque ultra exordium seculi noni historia seu, ut passim appellari consuevit,* Chronologia *illa* Blandiniensis *progredi censenda non est.*

** sq. officit ?*

et in aliis codicibus legitur.

16. *Duplex recentius ejusdem Chronologiæ apographum reperimus Gandavi in archivo publico Flandriæ Orientalis. Alterum exhibet codex quem sub nº 57 descripsit olim J. de Saint-Genois* (5), *tom. II, pag. 27-57. Alterum paulo minus integrum (sistit enim in anno 772), continetur in codice quem idem Saint-Genois in sua notitia de archivo Flandriæ Orientalis* (6) *inter* Inventaria *monasterii sancti Petri Blandiniensis collocavit sub nº 69* (7). *Secundum hunc posteriorem codicem editionem suam Chronologiæ Blandiniensis instituit cl. vir F. Van de Putte* (8). *Nos eas partes quæ ad exordia monasterii Blandiniensis et ad regimen* Florberti *pertinent, hic edimus* (9) *ex codice Bruxellensi, adjectis lectionibus variantibus ex duplici Gandavensi.*

De exordio civitatis Gandensis.

17. *Præter illam Chronologiam et nonnulla minoris momenti ad rem nostram, exhibetur in codice Bruxellensi* (10) *Chronicon illud Baronianum* De exordio civitatis Gandensis *inscriptum, quod a v. c. F. Van de Putte monumentis Blandiniensibus subjunctum fuisse supra* (11) *monuimus, et alia quædam documenta ad historiam præcipue Belgicam spectantia, quæ recensita videsis in indice illius codicis a Van Hulthem contexto* (12).

Recentiora scripta inedita

18. *Seriem codicum mss. historiam Blandiniensis monasterii referentium claudit commentarius flandrico sermone paulo ante finem seculi XVII conscriptus a Cornelio van der Meere* (13), *cujus quinque habentur apographa in archivo publico Flandriæ Orientalis et sextum in bibliotheca publica Gandavensi* (14) : *at nihil in eo reperitur quod in actis* S. Florberti *elucidandis nobis præter jam citata subsidio esse queat. Idemque dicendum de Chronico seu catalogo abbatum Blandiniensium opera Sigeri de Visschere, prioris Blandiniensis, concinnato* (15), *sicut et de historia Blandiniensi usque ad extremum seculum XVI, quæ legitur in codice bibliothecæ regiæ Bruxellensis 7750, a fol. 426 ad fol. 515 : cui præmissa sunt et alia quædam ex chronicis Baronianis et Blandiniensibus vetustioribus excerpta.*

et impressa.

19. *Inter recentiores vero scriptores, præcipue eminet cl. v. A. Van Lokeren, qui, sicut ad monasterii Bavoniani, tum notis ad Chronicon Joannis de Thielrode a se editum* (16), *tum lucubratione propria* (17), *ita etiam ad Blandiniensis historiam illustrandam, egregiam navavit operam collectione sua diplomatica* (18), *cujus duo tomi in lucem publicam prodiere, quibus series chartarum deducitur ad annum 1599. Ante ipsum aliqua de utroque monasterio sive plus minus distincte sive obiter attigerunt Meyerus, Sanderus et alii scriptores rerum Flandrensium, scriptores etiam historiæ Benedictinæ quorum fere nomina citata reperies paulo inferius* (19). *Peculiarem vero Commentarium de* S. Florberto *extremo superiori seculo edidit Cornelius Smetius noster* (20).

(1) Num. 9-12. — (2) Cfr. infra num. 63 et var. lect. ad num. 72. — (3) Cod. pag. 49. — (4) Cfr. Van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de Saint Pierre au mont Blandin*, tom. I, pag. XLVIII. — (5) *Notice sur les manuscrits historiques, qui appartiennent au dépôt d'archives de la Flandre Orientale, à Gand*, in Periodico *Messager des sciences et des arts de la Belgique*, tom. V (1837), p. 329. — (6) *Notice sur les archives de la province de la Flandre Orientale*, in eodem Periodico, tom. IX (1841), p. 137. — (7) Tom. cit., p. 192. — (8) *Annales abbatiæ Sancti Petri Blandiniensis*, p. 31. — (9) Infra inter documenta. — (10) Pag. 275 sqq. — (11) Num. 6. — (12) Ap. Van de Putte, *Annales abbatiæ Blandiniensis*, Proleg., p. XIII. — (13) *Den spieghel van de eerweirdighe heeren prelaeten van de oude teyt vermaerde ende exempte abdye van Sinte Pieters neffens Ghendt*, etc. (14) Cfr. J. de Saint-Genois, *Notice sur les mss. historiques*, etc., in *Messager des sciences*, an. 1837, p. 346, nº 49. (15) Cfr. ibid., p. 338, nº 14, *Act. SS. Belgii*, tom. III, p. 342. — (16) Cfr. supra num. 3. — (17) *Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon et de la crypte de Saint-Jean à Gand.* — (18) *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre à Gand.* (19) Num. 32. — (20) *Act. SS. Belgii*, tom. III, p. 339.

§ II.

AUCTORE C. D. S.

§ II. Historiæ S. Florberti chronotaxis.

Chronologiam historiæ S. Amandi et S. Florberti admodum perturbatam

Notum est omnibus qui Acta Sanctorum Belgii a Josepho Ghesquiero et Cornelio Smetio nostris edita vel raptim pervolverunt, quam misere erratum sit usque ad medium fere seculum XVII circa chronotaxim gestorum a S. Amando et ab aliis sanctis viris quorum nomina in illius historia occurrunt. Quum nempe seculo XI ea ex antiquoribus monumentis fusius describere vel chronicis suis inserere susciperent monachi quidam in monasteriis ab illustri Belgii apostolo conditis vitam degentes, et ex una parte in monumentis illis antiquis præcipuos eventus secundum regum Francorum annos tantum notatos reperirent (1), ex alia vero præ manibus haberent catalogos Pontificum Romanorum vel aliarum quarumdam ecclesiarum, itemque Imperatorum Romanorum et Con- B stantinopolitanorum, ubi quidem quonam ordine alii aliis successerint et quot quisque annos sederit aut regnarit plus minus accurate indicatum erat, non tamen per annos æræ christianæ, ut jam dudum recentioribus mos est, distinctis singulis, pronum fuit viris scientiæ chronologicæ satis imperitis in multiplices, dum hæc omnia coordinare niterentur, impingere scopulos. In iisdem hæsere primorum illorum vestigia secuti Sigebertus Gemblacensis et alii medii ævi chronographi qui res Belgicas attigerunt, immo et recentiori ætate Jac. Meyerus, Ant. Sanderus, Baronius et alii, qui quam a recta calle in statuenda Florberti ætate deflexerint brevi indicabimus, postquam jam meliores duces nacti totam hanc chronotaxim accuratius ordinatam digesserimus.

restituerunt præcipue Henschenius, Ghesquierus et Corn. Smetius.

21. Reliquis hac in re facem præcipue prætulit Henschenius noster, tum in Diatriba de tribus Dagobertis, tum in Commentario prævio ad Acta S. Amandi (2), tum præsertim in Exegesi præliminari II ad tomum III Martii, qua diatribam de tribus Dagobertis innovavit ac emendavit, quamque adjectis adnotationibus suis rursus edidit Jos. Ghesquierus (3); quibus adjungenda Cornelii C Smetii Disquisitio chronologica de anno emortuali et præcipuis gestis sancti Amandi (4). His igitur innixi subsidiis et veteribus monumentis unde ipsi suas narrationes hauserunt scriptores Baroniani et Blandinienses, jam Florberti vitæ seriem et chronotaxim explicare aggrediamur.

Nihil notum est de historia S. Florberti ante susceptum ab eo regimen utriusque monasterii Gandavensis.

22. Nihil omnino novimus de iis quæ gessit beatus vir ante illud tempus quo a S. Amando Gandensibus monasteriis præfectus est. Nam quod refertur in Martyrologio Gallicano (5) de itinere Romano ab eo antea simul cum sancto suo magistro suscepto, id ipsius Saussayi scriptoris mera videtur conjectura, qua supposuit Florbertum Amando ad conversionem Gandavensium properanti individuum comitem adhæsisse, simul admittens prævium illud sacræ suæ expeditioni Romanum S. Amandi iter quod a melioribus criticis rejicitur (6). Ad idem genus conjecturæ per- D tinent ea quæ ex Vita S. Amandi ad Florbertum transtulit Saussayus (7), secundum quem Florbertus cum apostolico spiritu præditus esset, in Gallia sanctis prædicationibus multorum animas in obsequium Christi et observantiam immaculatæ ejus legis pellexit, apud Gandum idola subvertit, Christianum cultum invexit ac statuit. In quibus omnibus utique Florbertum Amando socium et adjutorem fidelem fuisse, utcumque (quamquam Baudemundus testatur omnes qui S. Amandum ad pagum Gandensem comitati fuerant, difficultate operis victos, ab illo discessisse) (8) probabile censeri potest; attamen, quoniam quo tempore et qua ratione adhæserit Amando, prorsus silent vetera monumenta, temere affirmandum non est.

De tempore quo præfecturam illam gessit

23. Florberti itaque historiam a suscepta præfectura utriusque monasterii Gandavensis exordiamur. Duplex monasterium in pago Gandavensi, quo loco Legia fluvius Scaldi influit et postea extitit inclyta civitas Gandavensis, a S. Amando conditum ex antiquis Annalibus et diplomatis principum virorum inde ab ineunte E seculo IX datis certissime constat (9). Et ambo quidem sub patrocinio et titulo S. Petri apostolorum principis prius consecrata sunt; at alterum mox, S. Bavonis in eo commoratione et sepultura illustratum, ejusdem sancti nomen assumpsit et magis proprie etiam Gandense dictum est, alterum vero S. Petri vocabulum retinuit et ex situ etiam Blandiniense nuncupari consuevit. Certum est quoque ex veteribus monumentis brevi ab ipso S. Amando utrique monasterio præfectum esse Florbertum. At quo ordine et quibus annis has præfecturas susceperit, non ita ex iisdem monumentis liquet. Quinimmo non mediocris inter monachos Baronianos et Blandinienses extitit æmulatio: unde et singulorum monasteriorum scriptores aut de alterius conditione silere aut etiam sibi invicem contradicere fere consueverunt.

testimonia Baroniana

24. Ex una parte scilicet Annales S. Bavonis (10) anno 608 conditam ecclesiam Gandensem, anno 618 Florbertum monachis in clericorum loco a S. Amando ibidem substitutis ab eodem præfectum, anno denique 642 supremum clausisse diem referunt (11). Similia narrat Joannes de Thielrode (12), omissa tamen mentione anni quo Florbertus monasterium regendum accepit. Similiter et aliud Chronicon S. Bavonis seculo XV conscriptum (13).

et Blandiniensia.

25. Annales vero Blandinienses sec. XI (14), Liber censualis Blandiniensis (15), Chronicon sec. XIV (16), Fragmentum Chronicæ (17) et Chronologia Blandiniensis extremo sec. XV conscripta (18), Blandiniense cœnobium anno 610 conditum memorant. Eidem cœnobio Florbertum anno 618 præpositum notant Annales sec. XI, Chronicon sec. XIV et Chronologia Blandiniensis, ceteris ex modo citatis documentis id silentibus, non tamen contradicentibus. Inter eadem documenta rursus Annales sec. XI et Chronologia Blandiniensis obitum Florberti anno 639 (19), Chronicon vero sec. XIV et Fragmentum Chronicæ cum Baronianis anno 624 (20) illigant.

(1) Cfr. Henschenius, Comment. præv. de S. Amando, num. 72 (Act. SS., tom. I Febr., p. 829). (2) Ad diem 6 Febr. (3) Act. SS., Belgii, tom II, p. 223. (4) Act. SS., Belgii, tom. II, pag. 177. — (5) Ad diem 1 novembris. (6) Cfr. Smet, Disquisitio chronologica, etc., num. 16 (Act. SS., Belgii, tom IV, p. 180). (7) Loc. cit. (8) Cfr. infra num. 27 — (9) Cfr. Henschen., Comment. præv. de S. Amando, num. 26-29 et num. 33 (Act. SS, tom. I Febr., pp. 821, 822). — (10) Cfr. supra num. 4 — (11) Mon. Germ., Ser. tom. II, pp. 185, 186: De Smet, Corp. Chron Flandr., tom. I, pp. 439, 440, 441. — (12) Chron. cap. 9. — (13) Cfr. supra num. 5. — (14) Cfr. supra num. 9 (15) Cfr. supra num. 11. — (16) In cod Gandav. sec. XIV (de quo supra num. 4). — (17) Ibid.; ed. ap. Van de Putte, Annales S. Petri, p 154. — (18) Cfr. supra num. 15. — (19) Cfr. infra p. 378, num. 12. — (20) Cfr. infra p. 379, num. 5.

26. Sed,

manifeste secum pugnantia.

26. *Sed, quod maxime advertendum est, fere omnes illi chronologi, dum exordia ecclesiæ sive monasterii Gandensis et monasterii Blandiniensis inter annos 608 et 618 statuunt, simul hæc facta esse narrant tempore et auctoritate Dagoberti regis* (1), *Aicharii episcopi Noviomensis* (2) *et Martini Romani Pontificis* (3), *quum tamen constet Dagobertum I anno 622 primum a patre suo Chlotario II orientalem partem Austrasiæ regendam accepisse* (4), *quæ utique Gandarensem pagum non complectebatur, et deinde ab anno 628 ad annum 638, quo obiit, præfuisse toti Francorum regno* (5); *Martinum vero R. P. sedisse ab anno 649 ad annum 655* (6); *Aicharii autem magis incerta sunt tempora: obiit ante annum 646* (7).

Ex Vita S. Amandi, auctore Baudemundo, certum est

27. *Ex his itaque liquido constat quam perturbata sit apud auctores nostros illius chronologiæ ratio, quamque necessarium ut solidiori posito fundamento hæc emendetur. Fundamentum illud præbet Baudemundus, discipulus S. Amandi et tertius ab eo Blandiniensis abbas constitutus, qui in Vita dilecti sui magistri brevi post hujus obitum conscripta, cap. 3, de ejus apud Gandenses prædicationis exordiis scribens :* Vir sanctus, *ait*, magis eorum miseratus errorem quam de vitæ suæ periculo pertimescens, Aicharium episcopum, qui tunc Noviomensis urbis cathedram præsidebat sacerdotalem, adiit, eumque humiliter postulavit ut ad regem Dagobertum quantocyus pergeret, epistolasque ex jussu illius acciperet, ut si quis se non sponte per baptismi lavacrum regenerare voluisset, coactus a rege, sacro ablueretur baptismate. Quod ita factum est. Percepta namque a rege potestate, et benedictione a pontifice, illuc vir Domini Amandus perrexit intrepide. Vix enim quis digne enarrare sufficiet quantas ibidem pro Christi nomine perpessus sit injurias, et quam frequenter ab incolis loci illius cæsus sit, necnon et a mulieribus vel a rusticis non absque injuria sit repulsus, verum etiam et in flumen sæpe præcipitatus.... Comites etiam illius, qui eum fuerant germana caritate secuti, ob inediam vel sterilitatem loci ad propria remeantes, eum ibidem solum reliquerunt. Ipse vero in prædicationis permanens officio..... (8).

Amandum, Dagoberto jam rege Neustriæ, circa annum 630,

28. *Hinc igitur habemus, Amandum ad Gandenses profectum esse, ubi jam Neustriæ regno, cui parebat diœcesis Noviomensis, potitus erat Dagobertus, quod anno 628 primum contigisse supra memoravimus. Quum vero, etiamsi primo statim exordio illius Dagobertini regni conversionem Gandarensium susceptam esse admittamus, non tamen statim, sed nonnisi post multos labores optatum in eo opere Amandus obtinuerit successum, vix ante annum 630 illud peractum ac proinde condita in illo tractu monasteria fuisse consequitur. Nec tamen diu post hunc annum 630 eadem differre licet, quum ex eodem Baudemundo* (9) *discamus Amandum postea etiam ad Sclavos ultra Danubium profectum esse, ut et illos Christi fide imbueret (apud quos tamen non diu videtur esse moratus) et interea, quum natus esset Dagoberto filius, qui fuit S. Sigebertus I, diligenter jussu regis conquisitum et accersitum ut parvulum baptismo ablueret. Sigebertus enim natus est anno 629 vel potius 630, teste Fredegario (vel quisquis sub hoc nomine latet) qui Chronici sui cap. 59 :* Anno, *ait*, VIII regni sui, cum Auster regio cultu circuiret *(Dagobertus)*, quamdam puellam, nomine Ragnetrudam, stratui adscivit suo, de qua eo anno *(id est intra annum a suscepta Ragnetruda)* habuit filium nomine Sigebertum (10).

AUCTORE C. D. S.

secundum rectiorem Henschenii computationem

29. *Nec fugit me, ab Henschenio in Commentario suo prævio de S. Sigeberto* (11), *hujus nativitatem rejectam esse in annum 635, annos regni Dagoberti apud Fredegarium numerandos esse arbitrante ab anno 628, quo toto regno Francorum potitus est, neglecto apud Austrasios ante (ab anno 622) peracto imperio* (12) *: unde consequenter, quum sexdecim Dagobertini regni annos computet Fredegarius, adductus est etiam Henschenius in eodem Commentario* (13) *ut annum 644 Dagoberti emortualem fuisse statueret. At hunc errorem circa Sigeberti nativitatem explicite correxit postea, ubi in Exegesi sua diatribam Dagobertinam innovante* (14), *re melius considerata, annum Dagoberti octavum æræ christianæ 629, decimum sextum vero et ultimum 638 fuisse asseruit. Certum igitur maneat, Sigebertum natum esse anno 629 vel 630, atque eo anno ab exilio, quod tam fructuose verbum Dei gentibus prædicando consumpserat* (15), *revocatum fuisse Amandum.*

bis: ante natum Sigebertum I, iterum brevi post, conversioni Gandensium operam dedisse;

30. *Ceterum facile admitti potest non unum, sed duplex iter ab Amando ad Gandarensium conversionem perficiendam susceptum fuisse, alterum tempore exilii sui ante natum Sigebertum, alterum brevi post, et in hoc posteriori condita fuisse monasteria. Ad quam opinionem adducimur, non solum ex eo quod vix intra tam breve biennii vel etiam minus spatium concludi posse videntur ea quæ Baudemundus capp. 3 et 4 refert, sed etiam quod duplex illud iter referre videntur* Annales S. Bavonis, *quos in hac re magis quam in chronologicis notis definiendis, traditione sui monasterii innixos existimare æquum videtur. Sic igitur habent :* Anno vero Domini nostri Jesu Christi sexcentesimo octavo post ipsius nativitatem, sanctus Amandus... in dicto castro Ganda primo verbum Domini predicans, contrivit ydolum Mercurii et aram eius subvertit, et ibidem ecclesiam construxit. — Anno vero Domini 611 ecclesia Gande ab incredulis destruitur. — Anno vero Domini 613 ecclesia Gande auctoritate Aycharii Noviomensis episcopi et Dagoberti regis Francorum, per beatum Amandum reformatur.... — Anno vero Domini 616 ecclesia Gande dedicatur ydibus novembris in honore sancti Petri apostoli a sancto Amando episcopo. Qui clericos Deo servientes ibidem primo instituit... — Anno vero Domini 618 beatus Amandus in ecclesia Gande amotis clericis catervam monachorum aggregavit, quibus prefecit abbatem venerabilem virum nomine Florbertum, virtutibus et sancta religione decoratum (16).

unde sequitur Florbertum, [illegible]

31. *Tenemus jam, anno circiter 630 primum ad Christi fidem conversos esse a S. Amando*

(1) *Annal. S. Bavonis*, ad an. 613, Joann. de Thielrode, cap. 9; *Liber censualis*, exord.; *Fragm. Chronicæ; Chronologia Blandiniensis.* — (2) Ibid., præterquam in *Fragm. Chron.* — (3) Joann. de Thielrode, cap. 9; Chron. sec. XIV; *Chronol. Blandin.* — (4) Henschenius, *Exegesis diatribam Dagobertinam innov.*, num. 9, G. Richter, *Annalen der Merowinger*, p. 154. — (5) Henschenius, ibid., num. 10; Richter, pp. 157, 158. — (6) Cfr Jaffé, *Regest. RR. PP.*, p. 161 sqq. — (7) Cfr *Gallia Christiana*, tom. IX pp. 981-984. — (8) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 850. — (9) Cap. 4. — (10) Bouquet, *Script. Rer. Franc.*, tom. II, p. 437. — (11) Num. 73 (*Act. SS.*, tom. I Febr., p. 220). — (12) Ibid., num. 72. — (13) Num. 74. — (14) Num. 10. — (15) Baudemund., *Vit. Amandi*, cap. 4. — (16) *Monum. Germ.*, Scr. tom. II, p. 185; J. J. De Smet, *Corpus Chronicorum Flandriæ*, tom. I, p. 439.

640 abbatem creatum esse, obiisse vero circa annum 661.

Gandenses. Quumque, secundum utriusque cœnobii traditiones, quibus, ut jam monuimus (1), si notas chronologicas christianæ æræ annis definitas excipiamus, fides abjudicanda non videtur, Florbertus decennio vel octennio post Gandensis et Blandiniensis abbas creatus sit, inde fit consequens exordium præfecturæ ejus anno circiter 640 innectendum esse. Deinde, secundum easdem traditiones, paulo amplius viginti annos regimen tenuit. Unde deducimur ad annum circiter 661 felicis illius ad superos transitus statuendum. Id vero et aliunde aliquatenus confirmari potest. Etenim secundum monumenta Blandiniensia, Florberto in regimine cœnobii successit Joannes, eoque post viginti circiter annos vita functo, tertius Baudemundus. Tres autem illi ex ordine abbates unanimi eorumdem monumentorum consensu a sancto Amando vel certe eo adhuc vivente constituti referuntur. Jam vero testamento S. Amandi, in monasterio Elnonensi conscripto anno secundo Theodorici regis sub die decima quinta kalend. maii, ultimo loco subscripsisse leguntur, post Bertinum Elnonensem et Aldebertum seu Adalbertum Gandensem abbates, Joannes et Baudemundus (2). Inde itaque concludere licet eo anno nondum obiisse Joannem, successorem Florberti et Baudemundi decessorem : hic autem annus, ut recte colligit Corn. Smetius in Disquisitione chronologica de anno emortuali et præcipuis gestis S. Amandi, num. 12 (3), videtur fuisse 679. Quumque non diu post hoc testamentum, quod jam in summa senectute pene corpore præmortuo (4) confecit, supervixisse videatur, neque ordinationem Baudemundi in abbatem Blandiniensem multum ultra annum 681 differre licet : unde si demas viginti annos præfecturæ Joannis, jam ad annum 661 ejusdem præfecturæ primum ac proinde Florberti emortualem statuendum deduceris.

Recentiores plerique in illa chronologia ordinanda longe a vero aberrarunt

32. Ex his omnibus igitur manifeste colligitur, quidquid a Florberto abbate gestum est (nec aliud omnino aliquid de ejus historia novimus) concludendum esse inter annos 640 et 661. Errasse proinde dicendi sunt recentiores omnes qui in ejusdem historiæ notis chronologicis assignandis auctoritatem secuti sunt documentorum Bavonianorum aut Blandiniensium, ut Jac. Meyerus (5), Ant. Sanderus (6), Joan. Molanus (7), Arn. Raissius (8), Aub. Miræus (9), Andr. Saussayus (10), Adr. Van Loo (11), et scriptores Benedictini Ant. de Yepes (12), Gab. Bucelinus (13) et Ant. de Heredia (14).

—

§ III. Historiæ S. Florberti synopsis.

Florbertus discipulus fuit S. Amandi

Postquam superiori paragrapho præcipua lineamenta chronologica historiæ S. Florberti stabilivimus, licebit jam quæcumque de hac historia ad nos pervenerunt, quasi uno conspectu oculis legentium subjicere. Nihil autem, quod supra (15) monuimus, notum nobis de eo est, præterquam quod discipulus erat S. Amandi, usque ad illud tempus quo ab eodem Amando abbas constitutus est utriusque monasterii ab eo in pago Gandavensi fundati, quod contigisse comperimus (16) circa annum 640.

Sagaci ingenio et vitæ sanctimonia insignis possessiones cœnobiorum suorum non parum auxit

34. Sagax Florberti ingenium et eximiam sanctitatem generalibus verbis laudant monumenta Bavoniana et Blandiniensia (17). Unde, eo regente, monasterium Blandiniense (idemque procul dubio de Bavoniano dicendum est) magna cepit incrementa. Nam, teste Chronologia Blandiniensi (18), longe lateque boni odoris sui fama percrebrescente, cœperunt multi illustres viri ad eum undique confluere et filios suos ad serviendum Deo in monasterio offerre. Ex eorumdem utique nobilium virorum et aliorum fidelium donis comparavit Florbertus prædia illa et possessiones diversi generis quæ recensentur in Libro censuali Sancti Petri Blandiniensis (19).

S. Bavonem in cœnobio Gandensi recepit,

35. Inter benefactores illos, præsertim quod ad Gandense monasterium pertinet, principem profecto locum tenuit Bavo, qui hanc ecclesiam (sive monasterium), ab incredulis, ut loquuntur Annales Sancti Bavonis ad annum 611 (20), destructam, ita collatis opibus restauravit (21) ut paulo post ejus mortem a S. Livino dictus fuerit monasterii fundator (22), quod et a nomine ipsius deinceps semper nuncupatum est. Illuc post peregrinationes nonnullas, quibus monasteria cœnobiticæ vitæ laude tunc maxime præclara visitavit, reversus est Bavo et ut in arctissima cella recluderetur, a Florberto abbate petiit atque impetravit (23) : ubi post tres annos et quadraginta dies inter orationis et pœnitentiæ exercitia transactos, piissime vita defunctus est (24). Annum vero felicis ipsius ad superos transitus fuisse æræ nostræ 654 probabilissime statuit Joannes Perierus noster in Commentario suo de S. Bavone § VII (25).

deinde S. Livinum, quem et in apostolicis suis laboribus juvit

36. Eodem autem anno vel certe non multo post (ut ex mox citando testimonio patebit) ad monasterium Gandense venit et in eo integrum mensem moratus est S. Livinus, Hibernus, deinde anno 657, ut videtur (26), in pago Houthemiensi Alostani tractus affectus martyrio (27). Quem adventum et commorationem his verbis refert antiquus S. Livini biographus (28) : Cum vero plurima (S. Livinus) perlustrasset loca, divini germinis semina spar-

(1) Cfr. supra num. 20. — (2) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 872. — (3) *Act. SS. Belgii*, tom. IV, p. 181. — (4) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 871. — (5) *Annal. Flandr.*, ad an. 633. — (6) *Flandr. illustr.*, tom. I, lib. III, qui est de rebus Gandavensibus. — (7) *Natal. SS. Belgii* ad d. 1 nov. — (8) *Hierogazophyl. Belg.*, p. 116. — (9) *Fasti Belgici et Burgund.*, p. 644. — (10) *Martyrolog. Gallican.*, d. 1 nov. — (11) *De levens der Heylige van Nederlant*, tom. II, p. 336. — (12) *Coronica general de la orden de S. Benito*, ad an. 630. — (13) *Menolog. Benedict.*, p. 750. — (14) *Vidas de Santos de la religion de San Benito*, tom. IV, p. 173. — (15) Num. 22. — (16) Supra num. 31. — (17) Cfr. infra p. 379, n. 5, p. 377, n. 4. — (18) V. infra p. 377, n. 5. — (19) V. infra p. 375. — (20) Cit. supra num. 30. — (21) Joan. de Thielrode, cap. 9 (v. infra pag. 379); Vit. I S. Bavonis, nn. 8, 9 (*Act. SS.*, tom. I Oct., p. 230). — (22) Carm. ad Florbertum, vers 77 (infra pag. 381). — (23) Vit. I S. Bavonis, n. 12-14 (*Act. SS.*, tom. I Oct., pp. 231, 232). — (24) Ibid., n. 27 sqq. — (25) *Act. SS.*, tom. cit., p. 215-217. — (26) Cfr. J. Ghesquiere, Comment. de S. Livino, num. 30 (*Act. SS. Belgii*, tom. III, p. 112). — (27) Cfr. ibid., num. 22 sqq. — (28) Cit. ibid., num. 18.

gendo,

A gendo, dæmonia ab obsessis corporibus pellendo, et multorum ægrotantium corpora sanando, convenit cum discipulis suis ad quoddam cœnobium, avito vocabulo GANDAVUM nominatum, quod B. Amandus pontifex exstirpatis gentilium fanis fecit fundari, quod et ipse dedicavit ad honorem S. Petri apostoli et omnium apostolorum, congregatis ibidem cultoribus, quibus præposuit abbatem nomine FLOREBERTUM sanctæ religionis rectorem, dignis moribus compositum et totius honestatis exemplis refertum : a quo etiam et a ceteris fratribus monasticæ caritatis officio benigne susceptus est. Ibi quoque invenit magnificæ sanctitatis virum et egregium Christi confessorem Bavonem RECENTIVA MORTE in Domino pausantem, et in monasterio S. Petri sanctorumque apostolorum a B. pontifice Amando et abbate Floreberto et devotis fratribus condigno honore humatum atque gloriosis miraculis coruscantem. In eodem quoque loco per dies triginta commoratus est, et ad sepulcrum S. Bavonis suas preces missarumque celebrationes Domino Deo pervigil immolabat. *Proficiscentem deinde in Bracbantum benignitate*

B *sua et etiam quæ ad victum necessaria erant ex monasterio ad illum mittendo prosecutus est* Florbertus. *Hæc beneficia et* Florberti *virtutes celebravit Lirinus haud ineleganti, pro illis præsertim temporibus, elegiaco carmine, quod ad nos pervenisse gaudemus* (1).

quos an ipse susceperit dubium est

37. *Ipsius* Florberti *apostolicos labores præterea celebrat* Chronologia *Blandiniensis* (2) : *sed ubi illi attribuit quasi totius Gandavensis pagi ab infidelitate ad christianam pietatem conversionem, ex ipsius Lirini Actis haud immerito dubitare licet utrum hanc per se et prædicando ac excurrendo perfecerit* Florbertus, *an potius apostolicos viros vel ex suo monasterio emissos vel aliunde adventantes fovendo et omni ope sustentando.*

Obiisse videtur die 8 octobris anni 661.

38. *Diem supremum obiit beatus noster circa annum* 661 (3), *die, ut videtur, octava octobris, quod paulo inferius, ubi de loco sepulturæ ipsius agendum erit* (4), *probabitur.*

C

§ IV. Utrum in cœnobiis Gandavensibus primo clerici seculares a S. Amando constituti sint, dein monachi ; et utrum ii monachi Benedictini fuisse dicendi sint.

Sententia Cointii clericos seculares primo in cœnobiis Gandensi et Blandiniensi collocatos fuisse

A Florberti *historia aliena utique non videtur quæstio illa de primis utriusque Gandavensis cœnobii incolis, a Carolo Cointio præsertim et Joanne Mabillonio in diversos sensus agitata. Et Cointius quidem* (5) *nullum aliud argumentum pro sua sententia affert quam auctoritatem Philippi Harrengii seu ab Eleemosyna, qui Vitam S. Amandi conscripsit circa annum 1170* (6), *quum fere toto seculo antiquioris citare potuisset verba Theodorici Trudonopolitani in Vita S. Bavonis* (7), *unde assertionem suam hausit Philippus. Confirmationis vero loco subjungit Cointius clericos seculares sane multo magis idoneos fuisse quam monachos ad opus evangelicæ prædicationis promovendum in pago Gandensi, quod præcipue intendebat Amandus in condendis suis monasteriis.*

AUCTORE C. D S.

Sententia contraria Mabillonii quam confirmant testimonia e Vitis SS. Hibernorum et Cambrensium

40. *Mabillonius vero* (8), *ut sententiam Cointii refutet, imprimis nonnulla adducit exempla ubi nomine* clerici *designatur monachus, et* plura id genus testimonia, *ut recte ait, congerere potuisset. Multa utique hujusmodi præbent Vitæ antiquæ S. Patricii et aliorum sanctorum Hibernorum ; et recolendum est seculis VII et VIII non paucos Hibernos in Galliam et Germaniam commigrasse propagandæ fidei causa, et eo tempore Hibernos floruisse litterarum laude : unde facile in monasteriis hagiographorum munere functi vel eorum qui huic generi scribendi tunc præcipue incumberent institutores fuisse censeri possunt. Multa etiam ejusdem generis testimonia leguntur in Vitis sanctorum Britannorum seu Cambricorum. Sic in Vita S. Cadoci, cap. 32, cujusdam cœnobii incolæ bis vocantur* monachi (9) *et deinde de iisdem narratur* : Matutinis plane laudibus decantatis, prior revelationem a Deo sibi patefactam CLERICIS indicavit. Tunc quamtocius pro nimia leticia MONACHI ad intuendum pollicitum cucurrerunt (10). *In Vita S. Paterni :* In illo tempore corus ecclesiasticus MONACHORUM, Letaviam * deserens Brittanie meditabantur oras appetere.... Prospero igitur navigio omnes CLERICI oras Brittannorum tenent. Paternum secuntur octingenti quadraginta septem MONACHI (11). *Et in Vita S. Aidi* clerici *vocabulo designatur coquus monasterii* (12). *Præterea et ex Vita S. Vigoris paulo superius in hoc tomo nostro edita haud obscurum licet proferre locum ubi nomine* clericorum *designantur monachi, quo scilicet loco* (13) plurima multitudo clericorum, *fama virtutum S. Vigoris illecta, apud eum* sub Dei famulatum se subdidisse *seu* in Dei famulatu substitisse *legitur : quis enim hoc de clericis secularibus intelligat, qui et legibus ecclesiasticis jam tum vetabantur extra diœceses suas versari, et necessitate ministerii sui non* plurima multitudine *simul, sed fere dispersi degere coguntur !*

E

** i. e Britanniam Minorem*

unde constat in antiquis documentis clericorum nomine sæpe monachos designatos fuisse.

41. *Recte itaque concludit Mabillonius :* Ista, ni fallor, sufficient ad refellendam eorum sententiam qui ubicumque clerici nomen expressum legerint, clericos sæculares, non monachos, intelligi opinantur. Quod in erratum incidit Theodoricus abbas Trudonianus in Vita S. Bavonis a se scripta, pertraxitque alios in idem mendum : qui ex primarii scriptoris Vitæ S. Bavonis verbis male intellectis tradiderunt, clericos Gandæ monasterio primitus a S. Amando fuisse impositos, postea monachos successisse, quibus Florbertus abbas præfectus sit. Id Molanus in lib. de Natal. SS. Belgii de Ganda monasterio admittit : quod Carolus Cointius ad Blandiniense cœnobium extendit, eo quod clericorum longe utilior (ut ipse putat) quam monachorum erat opera episcopo verbum Dei per vicinam regionem disseminanti. Et tamen Gregorius Magnus in expeditionem Britannicam monachos, non clericos direxit : nec aliis quam monachis Germania, sicut et Britanniæ insulæ pars magna aliæque provinciæ complures, fidei restitutæ primitias referunt acceptas.

quod et

42. *Citat inde antiqui scriptoris verba, quæ*

(1) Cfr. infra p 380. — (2) Vid. infra p 377. nn. 4, 5. (3) Cfr. supra num. 31 extr. (4) Infra § VI. — (5) *Annal. eccles. Franc.*, ad an. 631, n. 5. — (6) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Febr., p 842. — (7) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 201, nn. 14, 15. — (8) *Act SS. O. S. B.*, Sec. II, Præf., nn. 27, 28. — (9) *Lives of the Cambro-British saints*, ed W. J. Rees, p 68 p. m. et extr. (10) Ibid., p. 69 a m (11) Ibid., p. 189 extr.-190. — (12) Ibid., p. 239 a m. — (13) Num 8 extr. (supra pag. 302).

Theodoricus

manifestum est in primaria vita S. Bavonis.

Theodoricus tam prave interpretatus sit. Auctor scilicet primarius Vitæ S. Bavonis, quem tunc primum e tenebris eruit (1), *postquam num. 4* (2) *retulerat ab Amando* CLERICORUM cœnobium in ipso castro *(Gandensi)* honorifice esse constructum, *deinde num. 7* (3) *de Alloino seu Bavone:* Ergo, *ait*, Allowinus vir Dei reversus ad supradictum castrum Gandavum ad venerabilem virum FLORBERTUM ABBATEM, quem almus pontifex Amandus ibidem constituit SUPER GREGEM CLERICORUM rectorem, petiit eum sibimet humiliter cellulam, in qua familiariter Domini misericordiam pro facinoribus suis deprecaretur, largiri. Ut vero pius pater monasterii ejus petitionem audivit, cum gaudio eam suscepit, et ejusdem fratribus monasterii, JUXTA PRÆCEPTUM PII PATRIS BENEDICTI, convocata omni congregatione, ejus patefecit preces, ut, si forsitan juniori revelatum fuisset quod placitum esset Omnipotenti, cum omni aviditate susciperet et compleret id quod scriptum est: Omnia fac cum consilio, et post factum non pœnitebis. Igitur petitione Allowini audita, fratres, narrante monasterii abbate, animo gratanti susceperunt
B eam. *Quo loco manifeste* clericorum grex *appellatur cœtus* fratrum *sub* Florberti abbatis *regimine secundum regulam* S. Benedicti *in* monasterio *Gandensi viventium.*

Nec tamen dicendum, nullos eo tempore fuisse sacerdotes seculares.

43. *Caveas tamen ne ex admissa Mabilloni sententia concludas vice versa omnes sacerdotes illo tempore fuisse monachos. Cui nonnullorum errori forte occasionem præbuit satis ambiguus (si contextum non legas) modus loquendi Theod. Ruinartii in Præfatione ad opera Gregorii Turonensis, num. 35. Ubi* (4): Monasticus ordo, *ait*, jam tempore Gregorii ita erat clericatui conjunctus, ut idem fuerit monachum esse ac clericum: quod fuse et pro suo more erudite probat Ludovicus Thomassinus: et quidem, ut passim observamus, quos Gregorius appellat clericos initio capitis, eosdem postea monachos nuncupat. *Ruinartium autem eodem sensu locutum esse quo Mabillonium, vel exinde constat, tum quod numero immediate superiori probare nititur clericos peculiari veste iis temporibus uti consuevisse: cui quæstioni utique locus non fuisset, si omnes clericos tunc censuisset fuisse monachos: tum quod remittit ad Thomassinum, qui, dum et non paucos fuisse clericos ait qui*
C *genus vivendi monachorum affectarent, adeo ut* satis frequenter *utraque professio eodem nomine designaretur, simul etiam significat id non fuisse commune omnibus, et a Concilio Moguntino anno 813 abusus nomine notatum fuisse quod qui professione monachi essent, clericorum more vitam agere sibi licitum arbitrari viderentur* (5).

quamquam Vercellensi et aliis nonnullis ecclesiis non nisi clerum regularem inservisse traditur.

44. *Neque profecto ad omnes sacerdotes vel clericos occidentalis Ecclesiæ extendendum est quod de S. Eusebio Vercellensi episcopo narratur, in sermone LXI inter eos qui a Benedictinis editoribus operum S. Ambrosii in Appendicem ad hæc opera rejecti sunt. In quo scilicet legitur num. 4* (6): Illud quam admirabile est quod in hac sancta ecclesia eosdem monachos instituit esse quos clericos, atque iisdem penetralibus sacerdotalia officia contineri quibus et singularis castimonia conservatur: ut esset in ipsis viris contemptus rerum et accuratio levitarum. *Quod idem asserit Ambrosius Epist. 63 (al. 82, al. 25), n. 66, his verbis* (7): Quod D
si in aliis ecclesiis tanta suppetit ordinandi sacerdotis consideratio, quanta cura expetitur in Vercellensi ecclesia, ubi duo pariter exigi videntur ab episcopo, monasterii continentia et disciplina ecclesiæ. Hæc enim primus in occidentis partibus diversa inter se Eusebius sanctæ memoriæ conjunxit: ut et in civitate positus instituta monachorum teneret, et ecclesiam regeret jejunii sobrietate. Multum enim adjumenti accedit ad sacerdotis gratiam, si ad studium abstinentiæ et ad normam integritatis juventutem astringat, et versantes intra urbem abdicet usu urbis et conversatione. *Hæc enim vel, auctore Thomassino* (8), *ad solum clerum seu, ut nunc loquimur, capitulum ecclesiæ cathedralis Vercellensis (quod confirmari potest ex eo quod Ambrosius in Epistola laudata sacerdotes indicat* in civitate *seu* intra urbem versantes) *vel certe ad solum clerum diœcesis Vercellensis spectant. Quod quidem alios nonnullos imitatos esse episcopos, et ex ipso hoc testimonio colligi potest, ubi Eusebius dicitur* primus *id instituisse, et ex aliis documentis constat; sed nequaquam inde vel aliunde habetur sacerdotes omnes passim in* E
Occidente monasticam vitam esse professos.

Quo sensu monachi Gandenses Benedictini dicendi sint.

45. *Sequitur et altera quæstio hic breviter tractanda, utrum scilicet primi monachi Gandenses Benedictino Ordini accensendi sint. Responsionem paucis expedire licet. Nam si Benedictino Ordini adscribendos judices omnes eos qui utcumque regulam S. Benedicti sequerentur, Benedictinos fuisse Gandenses monachos* S. Florberto *subjectos indubium est, tum ex testimonio antiqui scriptoris Vitæ S. Bavonis paulo superius citato* (9), *tum ex bulla Martini I de qua disserendum erit sequente paragrapho. At vero, si Benedictinos vocites eos tantum qui sola regula S. Benedicti, exclusis aliis regulis, se regi vellent et peculiarem aliquem Ordinem a ceteris religiosis familiis distinctum constituere, omnino locus quæstioni non est. Etenim ad tempora Dagoberti certe imprimis accommodanda sunt quæ recte notat Mabillonius, agens de propagatione regulæ S. Benedicti seculis VII et VIII:* Non mirum itaque, *ait*, si hæc regula in novis, quæ tum condebantur, monasteriis admissa sit; nec difficile fuit ut in antiquioribus, quæ jam suam habebant regulam, insuper
Benedictina adoptaretur. Familiare quippe fuit F
illis temporibus ut plures simul regulæ in unoquoque monasterio receptæ essent, quod Gregorius episcopus Turonensis testatur (10) de Atanensi apud Lemovices cœnobio, in quo non modo Cassiani, verum etiam Basilii et reliquorum abbatum, qui monasterialem vitam instituerunt, celebrabantur regulæ (11)... Insigne aliud istius regularum conjunctionis et indubitatum exemplum nobis exhibet privilegium Joannis papæ IV pro monasterio quodam Sanctæ Mariæ et Sanctæ Columbæ, in quo sanctimoniales vivebant secundum edicta sanctorum Antonii, Pachomii et Benedicti abbatis, quod privilegium in formulam redactum est ante annos octingentos in codice bibliothecæ olim Thuaneæ, nunc Colbertinæ. Aliud item insigne exemplum suppeditat Aredius, alio nomine Petruinus, Vasensis episcopus, in suo diplomate, dato anno

(1) *Act. SS. O. S. B.*, Sec. II, p. 396 sqq. — (2) *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 231, num. 9. — (3) Ibid., num. 13. — (4) P. L., tom. LXXI, p. 34. Cfr. Montalembert, *Les Moines d'Occident* (2e edit., 1863), tom. II, pp. 179-180, 235 not., 481, 623. — (5) *Ancienne et nouvelle Discipline*, part. I, lib. III, chap. 9, n. 6. — (6) P. L., tom. XVII, p. 720. — (7) P. L., tom. XVI, p. 1207. — (8) Lib. cit., cap. 4, n. 3. — (9) Num. 42. — (10) *Hist. Franc.*, lib. X, cap. 29. — (11) *Annal. O. S. B.*, tom. I, præf., n. 18.

decimo

A decimo Theodorici regis, filii Chlodovei junioris, pro monasterio Grasellensi, quod ipse in sua parochia construxit secundum normam venerabilis viri sancti patris Benedicti abbatis vel sancti Macarii seu sancti Columbani, quod diploma integrum in appendice hujusce voluminis referemus (1).

quum nulla tunc esset propria Ordinum religiosorum distinctio :

46. Hæc quoniam a moribus nostris absunt *(ita pergit Mabillonius)* (2), a veri similitudine aliena plerisque videntur, qui Ordinum religiosorum differentiam ex regularum diversitate pro nostrorum temporum statu æstimant. Verum illo ævo, cum unus esset monasticus Ordo necdum in varias classes divisus, illa regularum diversitas, quæ uniformes censebantur, nullam inducebat Ordinum diversitatem : uti nec modo diversæ in eamdem regulam constitutiones, quas variæ unius ejusdem Ordinis Congregationes sibi præscribunt, unitati Ordinis haud officiunt (3).

in quo re non satis sibi constat Mabillonius.

47. *Recte quidem ; sed non video qua ratione cum istis concordent quæ (multo ante quidem) scripsit Mabillonius in Præfatione ad* Acta SS. O. S. B., *sec. I* (4) : Antequam Galliam missam faciamus,
B nonnulla de Ordinis nostri in Belgio primitiis dicenda essent. Quippe S. Amandus... varia per Belgium condidit monasteria... Blandiniense, Gandense,... eaque ad regulæ Benedictinæ præscriptum dirigi voluit. *Nec rursus satis capio cur vir doctissimus adeo desudaverit, in eadem hac Præfatione* (5) *et præsertim in Præfatione ad seculum II* (6), *ut demonstraret adversus Henschenium et Cointium regulas S. Columbani et S. Benedicti seculo VI et seculo VII* in unam coaluisse, *nullo scilicet alio scopo quam ut multa cœnobia, a S. Columbani discipulis et eorum successoribus fundata Benedictino Ordini vindicaret, neque ulla fere afferens argumenta nisi quod illorum cœnobiorum monachi secundum regulas S. Columbani et S. Benedicti vitam suam ordinasse leguntur* (7). *Ceterum et tacite illam sententiam, quam tam acriter in Præfationibus ad Acta Sanctorum defenderat, retractasse et mitigasse censeri potest ubi in Præfatione ad tomum I Annalium disputationem suam, ex qua modo nonnulla excerpsimus, ita concludit* (8) : Quæ hactenus dixi, monastici Ordinis per illa tempora unitatem probant, cui regularum diversitas nullo modo præscribebat. Quam ob rem in
C secernendis sanctis aut illustribus viris qui sancti Benedicti regulam secuti sunt, aut in distinguendis monasteriis quæ eidem regulæ ab origine subjecta fuere, scrupulosior aut morosior minime fuero, certus utrorumque notitiam ad nostram pertinere historiam : tum quia unus, ut dixi, omnium Ordo erat : tum quia, etsi diversi tum fuissent Ordinis, omnibus illis monasteriis ad Ordinem nostrum translatis, ad eosdem pertinet honos quibus provenit hereditas.

AUCTORE C. D. S.

§ V. De privilegio Martini I R. P. pro cœnobio Blandiniensi tempore Florberti abbatis.

Diploma Martini I, jam sæpius editum, denuo ex antiquissimo codice seculi XI

Diploma istud ediderunt Aub. Miræus (9), *Ant. Sanderus* (10), *Henschenius* (11), *Cointius* (12), *Cocquelines* (13), *Ghesquierus* (14), *Brequigny* (15) *et Van Lokeren* (16). *Nos manu scriptum illud invenimus in triplici veteri codice : in codice scilicet seculi XI cujus nobis copiam fecit ven. vir Fr. Van de Putte* (17), *in codice Gandavensi seculi XIV* (18) *et in Bruxellensi 16531-16540* (19), *et præterea in nonnullis recentioribus Gandavi in archivo publico et in archivo ecclesiæ cathedralis. Ejusdem tenorem, secundum horum antiquissimum seculi XI, denuo hic exhibendum duximus. Nec ullas variantes lectiones adjecimus, quia nullas alicujus momenti in diversis exemplaribus offendimus, præterquam in fine in voce* bibliothecarii, *de* E
qua distinctius disserendum erit (20).

Ita recitatur

49. Exemplar privilegii Martini papæ dati temporibus Dagoberti regis et sancti Amandi episcopi. Martinus episcopus, ultimus servorum Dei, omnibus Deum diligentibus salutem. De cotidiano sanctae matris catholicae atque apostolicae aecclesiae profectu ac multiplicatione gaudere debemus,atque in vinea Domini pro mercede laboris operantibus auxilium ferre debemus. Unde notum fore volumus sanctae universalis aecclesiae filiis, tam præsentibus quam et futuris, qualiter sanctae dilectionis nostrae filius Amandus, cum consensu et petitione karissimi filii nostri divae memoriae Dagoberti Francorum regis, sive filii ejus Sigeberti, privilegium auctoritatis nostrae expetierit de quodam coenobio quod ipse deliminatis gentilium spurcitiis fundetenus exstruxisse dinoscitur, cui nomen Blandinium indidit, quodque etiam ab ipso consecratum est in honore beatissimi apostolorum principis Petri doctorisque gentium Pauli, situm inter decursum duorum fluminum Scaldis et Legiae. Privilegium quidem sanctae auctoritatis nostrae F
nostris futurisque temporibus memorato loco indulgemus. Ordinamus atque firmamus de stabilitate ipsius loci, de villis et facultatibus, de aecclesiis et aecclesiarum decimis, sive familia, et de quibuscumque stipendiis specialiter inibi Deo servientium, et aecclesiae ornamentorum et luminariorum ac matriculariorum, hospitum atque pauperum, juxta petitionem karorum nostrorum praecellentissimorum regum Dagoberti atque filii eius Sigeberti, nostra apostolica auctoritate stabilimus, corroboramus et inconvulsa statuimus. Decernimus itaque ut liceat regulari abbati Florberto, ad presens inibi subrogato vel constituto a filio nostro Amando, tam ipsi quam

(1) Ibid., num. 24 extr. — (2) Ibid., n. 19. — (3) Plura de his videsis ibid., n. 19-22, et in *Examine historico et canonico* etc., conscripto a V. De Buck et Ant. Tinnebroeck, p. 93-94 et p. 159-161. — (4) Num. 70. — (5) Num. 65. — (6) Num. 9-23. — (7) Argumenta Mabillonii refutata vides s. J. Ghesquiere in Commentario de S. Aurea, num. 26-43 (*Act. SS.*, tom. II Oct., p. 478 sqq.). — (8) Num. 26. — (9) *Oper. Diplom.* (Ed. Foppens), tom. I, p. 333. — (10) *Flandr. illustr.*, tom. I, p. 261. — (11) Comment. præv. de S. Amando, numm. 30, 31 (*Act. SS.*, tom. I Febr., p. 822). — (12) *Annal. eccles. Franc.*, tom. III, p. 360. — (13) *Bullar. Roman.*, tom. I, p. 215. — (14) *Act. SS. Belgii*, tom. IV, p. 209. — (15) *Diplomata* etc., tom. I, p. 205 (Ed. II, p. 89). — (16) *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre*, tom. I, p. 6. — (17) Cfr. supra numm. 8, 11. — (18) Cfr. supra num. 13. — (19) Cfr. supra num. 14. — (20) Cfr. infra num. 63.

AUCTORE C. D. S.

in reliquum futuris abbatibus, in universis utilitatibus loci divino solatio ita omnia disponere et ordinare absque ullius contradictione vel refragatione, ut libere invigilent mandatis Domini secundum regulam sancti Benedicti. Si quis vero, quod non obtamus, temerario ausu contra hujus nostri privilegii apostolici publica scripta agere presumpserit, reum se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, ac a sacratissimo corpore et sanguine Domini redemptoris nostri Jesu Christi alienus fiat atque perinde in aeterno examine districtae ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco jus servantibus et de suis bonis locum ditantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatinus et hic fructum bonae actionis recipiant et apud districtum judicem praemia aeternae pacis inveniant. Scriptum per manum Stephani notarii et regionarii et sacriscrinii sanctae Romanae aecclesiae, in mense januario, indictione II. Datum XIIII kalendas februarii per manum Amandi episcopi * bibliothecarii sanctae sedis apostolicae.

** abrasa hic videtur particula* et.

Adversus ejus authentiam argumenta Cointii

50. *Adversus hujus privilegii et alterius similis, quod ab eodem pontifice pro monasterio Elnonensi datum traditur, sinceritatem primus insurrexit Carolus Cointius* (1), *cui et Brequigny* (2) *et multi alii suffragati sunt, illudque inter spuria rejecit Ph. Jaffé* (3). *Has autem prævalidas, ut ipsi videtur, affert Cointius rationes, quibus illa privilegia spuria et commentitia esse comprobentur.*

1. Dagoberti tempora cum Martini pontificatu non concordant

51. Primo, in utroque diplomate Amandus privilegium a Martino Papa postulat cum consensu et petitione Dagoberti regis : unde colligimus utrumque privilegium et subdititium esse et posterius anno Christi nongentesimo octavo, quo suum Chronicon Adalberoni episcopo Trevirensi dicavit Regino, qui turpi hallucinatione principatum Dagoberti regis cum Martini papæ pontificatu primus conjunxit.

2. Sigibertus I numquam dominatus est Neustriæ;

52. Secundo, in utroque diplomate mentio fit Sigiberti regis. Sigibertus regnabat in Austrasia. Rex autem Austrasiæ nusquam se negotiis immiscuit cœnobiorum Blandiniensis et Elnonensis, quæ sita erant in diœcesi Tornacensi, pertinebantque ad Neustrasiam sive ad regnum Clodovei, qui Neustriæ simul ac Burgundiæ dominabatur.

3. Indictio secunda cum Martini pontificatu non convenit,

53. Tertio, utrumque diploma consignatur indictione secunda, quæ cum Martini pontificatu non convenit. Martinus enim iniit præsulatum anno Christi sexcentesimo undequinquagesimo, indictione septima, missusque est in exilium hoc anno Christi sexcentesimo quinquagesimo tertio, indictione undecima. Quod privilegium Blandiniense legitur datum XIV. kalendas Februarii, Elnonense vero XIV. Februarii, id vitio librariorum damus, arbitramurque mentem authoris fuisse ut utrumque mense Januario, XIV. kalendas Februarii datum crederetur.

4. Amandus bibliothecarius sanctæ sedis fuisse nusquam legitur, nec alias reperitur vox theatrapus.

54. Quarto, nec Amandum Bibliothecarium Sedis Apostolicæ fuisse *(ut legitur in privilegio Elnonensi)*, nec Theatrapum eundem esse cum Bibliothecario alibi legimus. Quamvis non desint qui suspicentur Bibliothecarium in privilegio Blandiniensi Theatrapum dici quod ejus curae commissum sit ut codices in bibliotheca inspiciantur, non autem auferantur : Graecis enim θέα visio inspectiove est, et ἄτραπος sive ἀτράπελος immobilis.

5. Primi incolæ monasterii Blandiniensis non fuerunt monachi ;

55. Quinto, privilegium Blandiniense commentitium ostendunt hæc verba, secundum regulam S. Benedicti. Monasterium enim Blandiniense clericos ab initio, non monachos habuit, ut ad annum Christi DCXXXI jam probavimus.

6. Clausula privilegii illis temporibus in usu non erat

56. Sexto, idem privilegium Blandiniense spurium arguit hæc clausula : Si quis vero... Hæc enim clausula posterior est ævo Hincmari, apud quem ista legitur (Opusc. 46)... *Textum Hincmari, a Cointio citatum, prætermittimus.*

7. Nomen Blandinii non est inditum monasterio a S. Amando;

57. Septimo, in eodem privilegio Blandiniensi non placet, quod cœnobium Blandinium a beato Amando sic appellatum traditur. Nam Philippus Eleemosynarius hoc nomen antiquius facit in Vita sancti Amandi et a blanditiis ita deducit ex ipsorum gentilium sententia : Construitur altera cultibus divinis ecclesia, in loco quem Blandinium vocare consueverat voluptatum sectatrix prisca gentilitas, eo quod blanditiis lenis et amœnitate præcipuus videretur.

8. Elnonense monasterium post obitum Dagoberti constructum est.

58. Octavo, privilegium Elnonense spurium arguit consensus Dagoberti regis : nostro enim calculo rex Dagobertus obiit antequam monasterium Elnonense construeretur.

Objectio petita e mentione decimarum, manifeste irrita est.

59. *Hæc argumenta refellere nisus est Cornelius Smetius* (4). *Cujus præcipuas responsiones, tacito nomine auctoris, protulit et magis explicavit M. J. De Bast* (5), *refutationem adjiciens alius contra authentiam privilegii rationis quam recens objecerat Car. Lud. Dierickx* (6), *contendens decimas ecclesiis solvendi usum nonnisi diu post exortum fuisse, quum tamen in allato privilegio hujusmodi juris mentio fiat. Quæ ratio quam absona sit, facile demonstravit De Bast ostendens de decimis illis, quæ scilicet ecclesiis solvendæ essent, sermonem esse in capitulario Clotarii I circa annum 560 edito* (7), *in Concilio Turonensi anni 567* (8), *in Concilio Matisconensi anni 585* (9).

Responsiones ad Cointii argumenta : 1. Dagobertus potuit petiisse privilegium ante pontificatum Martini.

60. *Neque etiam adeo urgent argumenta Cointii. Etenim, quod ad primum attinet, facilem responsionem præbent ipsa privilegii verba, ubi illud expetitum dicitur cum consensu* divæ memoriæ *Dagoberti, quæ sane indicant tunc quum privilegium scriptum est, Dagobertum jam non fuisse in viris. Fieri itaque potuit ut Dagobertus paulo ante mortem suam a pontifice privilegium istud in gratiam S. Amandi expetierit : quæ petitio, mox illius obitu interveniente, tunc effectum non fuerit sortita, donec, Amando ipso apud sanctam sedem rem urgente, forte occasione itineris sui Romani, illud secundum petitionem pluribus ante annis oblatam impetraverit.*

et 2. Sigibertus, ejus filius et regni socius, in illa petitione cum patre nominari.

61. *Et sic etiam ratio redditur mentionis Sigiberti in ea petitione factæ, quem scilicet nondum triennem consortem regni fecerat Dagobertus, eum Austrasiæ præficiens* (10), *unde deinceps, sicut fiebat in Imperio Romano seculis IV et V, ejus nomen suo adjunxerit in epistolis et actis publicis.*

3. Errore

62. *Tertium vero Cointii argumentum tunc ple-*

(1) *Annal. eccles. Francorum*, tom. III, p. 362 (ad an. 653). (2) *Diplomata*, etc., tom. I, p. LXX (Ed. II, Prolog. p. 78). (3) *Regest. Rom. Pont.*, p. 940. — (4) *Act. SS. Belgii*, tom. IV, p. 203. — (5) *Premier supplément au Recueil d'antiquités romaines et gauloises* (Gand, 1809), p. 41 sqq. — (6) *La topographie de l'ancienne ville de Gand* (Gand, 1808), p. 19. ; *Mémoires sur la ville de Gand* (1814-1815), p. 509. — (7) *Capitul. Reg. Franc.*, tom. I (Paris 1780), p. 8 ; *Monum. Germ.*, tom. I Leg., p. 3. — (8) Sirmond , *Conc. Gall.*, tom. I, pp. 343, 344. — (9) Ibid., p. 384. — (10) Henschen., *Exegesis prælimin. II* (ad tom. III Martii) *diatribam Dagobertinam innovans*, num. 10 ; Richter, *Annalen der Merovinger*, p. 162.

nam

circa notas temporum frequenter deprehenduntur in diplomatum apographis

nam vim haberet, si hujusmodi errores quoad numerorum notas ex oscitantia librariorum vel etiam notariorum, etiam in documentis maxime certis, non sæpius occurrerent.

4. Qua ratione vox theatrapi *huc irrepserit ; quod nomen Amandi bibliothecarii alias non occurrit, in tanta paucitate documentorum mirandum non est.*

63. *Quod spectat ad quartum argumentum, advertendum imprimis est nomen* theatrapi, *cujus tam ludicram etymologiam proposuit Cointius, legi quidem in recentioribus nostri diplomatis apographis et in editis, sed nequaquam in codicibus antiquioribus sec. XI et XIV, unde illud supra protulimus. Sed et ex collatione horum codicum cum recentiori Bruxellensi jam haud ægre apparet qua ratione factum sit ut diplomati irrepserit hujusmodi mendum. Etenim in codice sec. XI vox* bibliothecarii *ita scripta est ut prior hujus vocis pars* (biblio) *ultimam paginæ (fol. 43 r°) lineam terminet, altera vero prostet exordio paginæ sequentis (fol. 44 r°) ; sed rursus hujus posterioris partis ex scriptione primæ manus apparent solummodo quatuor primæ litteræ* (thec) *et harum duæ ultimæ* (ec) *ita conjunctæ sunt (quod in illius ætatis codicibus frequentissime occurrit) ut seorsim* B *inspecta illa posterior pars non minus facile legi possit* thet *quam* thec. *Quæ vero sequebatur littera (vel litteræ), diligenter abrasa est ab aliquo correctore et ejus loco substituta syllaba* rii, *sed rursus ita ut littera* r, *antiquioris formæ, conjuncta cum littera* i *immediate sequenti, referat formam litteræ* p, *ac proinde hæc syllaba facile legatur* pi. *Præterea a correctore supra litteram* c *immediate præcedentem, adjecta est nota abbreviativa qua significari solet* a, ar *vel* ra : *et sic tota vox apparet hac fere forma* thec̃pi. *Itaque ex ipso codice nostro, quod jam certius conjicere licet, diploma exscribens librarius cui debemus codicem Gandavensem sec. XIV, duas partes vocis* bibliothecarii, *quamvis apud ipsum eadem linea continerentur, sejunxit et, posteriorem non satis intelligens, hac ratione descripsit* biblio thetpi, *rursus posito supra litteram* t, *in media posteriori voce, signo quo indicatur supplenda* a, ar *vel* ra. *Ac denique scriba qui exaravit codicem Bruxellensem, jam prætermisit priorem partem* biblio, *et nullo signo abbreviandi adhibito, sed totidem litteris, posteriorem scripsit hac forma* theatrapi. *Iste autem error ad posteriora pleraque apographa trans-* C *iit, et inde in omnibus editis prostat. Ex dictis vero liquet et in diplomate nostro legendum esse, sicut in Elnonensi,* per manum Amandi episcopi et bibliothecarii, *et vocem* Theatrapi, *quæ jam nusquam in documentis medii ævi occurrit, delendam esse ex* Glossario mediæ et infimæ latinitatis (1), *in quod ex eodem diplomate assumpta est. Quod autem (hoc enim erat caput argumenti Cointii) nomen Amandi bibliothecarii in aliis documentis præter laudata duo diplomata, non legitur, in tanta illius ævi pontificiorum diplomatum paucitate, profecto adeo mirandum non est.*

5. Clericos monachis in cœnobio Blandiniensi præcessisse, falso supponitur.

64. *Clericos autem monachis præcessisse in cœnobio Blandiniensi nec probavit Cointius ad annum 631 (num. 5), sed conjectando, neque ullo nixus antiquo testimonio, probabilius censuit, nec ullius veteris documenti auctoritate confirmari potest* (2).

6. Clausula ... ab illius temporis moribus aliena non est.

65. *Venio jam ad sextum argumentum, quod desumebatur ex comminatione in fine privilegii subjuncta quamque, ut arbitratur Cointius, ab Hincmari quodam opusculo mutuatus sit falsarius. Verum hujusmodi comminationem non abhorrere ab illius temporis moribus satis ostendit Mabillonius* (3) : *et rursus valde credibile est inter solemnes illarum comminationum formulas et hanc, quæ et in privilegio nostro et apud Hincmarum legitur, sæpius occursuram, si plura tantæ antiquitatis diplomata superessent.*

7. et 8. Levis est auctoritas Philippi Harvengii et calculorum Cointii.

66. *Admodum levia sunt quæ restant Cointii argumenta septimum et octavum. Quis enim auctoritate Philippi Harvengii, qui post medium seculum XII Vitam S. Amandi conscripsit, lepidam illam quam excogitavit, nominis Blandinii etymologiam admiserit vel potius non irriserit? Quum præsertim, teste Baudemundo scriptore coævo, locus ille sterilis et rerum ad vitam necessariarum maxime inops esset* (4), *nec certe incolæ a latino sermone nomina vicorum suorum deducerent. Ceterum, etsi non ab Amando Blandinii nomen eidem loco inditum facile concedatur, non est cur facile etiam non detur talem errorem a notario Romano admitti potuisse, quin inde privilegii sinceritas suspecta fiat. Ac denique calculos Cointii circa tempus conditi monasterii Elnonensis refutare haud molestum foret, si id hoc loco operæ pretium videretur.*

Itaque apocryphum non videtur pronuntiandum Martini privilegium.

67. *Non apparet itaque cur privilegium Martini I, quo gloriabantur Blandinienses, apocryphum vel graviter suspectum pronuntiemus neque temperare mihi possum quin arbitrer viros graves, ut Brequigny et Jaffé, nimis leviter nec re satis examinata argumentis Cointii concessisse. Certo tamen authenticum, deficiente testimonio codice seculi XI antiquiori, illud pronuntiare non ausim.*

§ VI. De die obituali S. Florberti et loco sepulturæ ejus.

Lapis marmoreus anno 1258 in Florberti sepulcro repertus a monachis Bavonianis.

Duplicem hanc quæstionem simul tractandam hic suscipimus quia utriusque solutio pendet a judicio circa idem monumentum ejusque authentiam proferendo. Est autem illud lapis marmoreus quem Bavoniani sub capite Florberti *in ipsorum ecclesia inventum aiunt, ubi primum anno 1258 apertum est sancti abbatis sepulcrum ejusque corpus in decentiorem locum translatum ; fervente tunc a duobus saltem seculis inter monachos Bavonianos et Blandinienses acri controversia circa corpus beati* Florberti, *quod utrique apud se* F *quiescere contendebant. Controversiam et lapidis inventionem his verbis referunt Annales Sancti Bavonis Gandensis ad an. 1258 :* Anno 1258 Theodericus abbas predictus, condolens venerabilem virum Florbertum, primum ipsius Gandensis cenobii abbatem, pedibus transeuntium irreverenter ibidem conculcari, consultis fratribus, quadam die, matutinis dictis, ipsisque abbate et fratribus albis indutis stolisque decoratis, cum reverentia, ut decuit, ejusdem Florberti sepulcrum, sublato sarcofago cum ipsius epytaphio insculpto, aperiri fecit. Ibique corpus ejusdem Florberti cum albo lapide marmoreo ejus capiti supposito hiisque verbis insculptis invenerunt : *HIC REQUIESCIT FLORBERTUS ABBAS GANDENSIS CENOBII. OBIIT OCTAVO YDUS OCTOBRIS.* Hujus autem sepulture locus olim erat ante majus altare sancti Petri a sancto Amando consecratum. Qui locus nunc est juxta chorum versus conventum sub arcu lapideo, ubi nunc aqua benedicta a fidelibus transeuntibus suscipitur.

(1) Ed. Henschel, tom. VI, p. 575. — (2) Cfr. supra § IV. num. 27.
(3) *De re diplomatica*, lib. II, cap. 8. — (4) Cfr. supra

Levato

AUCTORE C. D. S.

Levato autem ipsius Florberti corpore de predicto sepulture sue loco, aquaque abluto, ossa ipsius in arca plumbea decenter et honorifice incluserunt, et in muro ante capellam sancti Benedicti cum supradicto lapide marmoreo, prout adhuc patet, venerabiliter collocaverunt, domno Hugone de Hoestborch, priore sancti Petri in Blandinio, cum tribus monachis suis fratribus ibidem tunc presente (1).

quam inventionem etiam testatur Joannes de Thielrode.

69. *Ex iis Annalibus manifeste desumpta est relatio Joannis de Thielrode* (2), *sic concepta :* Dicunt viri religiosi monachi Sancti Petri in monte Blandinio quod Florbertum, primum pastorem Gandensis cenobii a sancto Amando constitutum, habent secum in feretro canonizatum, et celebrant de eo sicut decet de confessore. Viri religiosi monachi Sancti Bavonis Gandensis dicunt et affirmant tali intersigno quod sequetur, quod Florbertum primum pastorem Gandensis cenobii habent fossatum, et celebrant officium pro Florberto sicuti fit pro fidelibus defunctis. Contigit circa annos incarnationis Domini mille ducentos quinquaginta et octo, quod abbas Theodricus
B
Sancti Bavonis, vir religiosus bene litteratus et honestus, compatiens quod Florbertus sepe dictus jacens sub pedibus omnium transeuntium ante locum ubi solet aqua benedicta recipi (qui locus primitus fuit ante magnum altare sancti Petri), matutinis dictis fecit aperiri sepulcrum Florberti et sub capite eius invenit album lapidem marmoreum habens insculptum hæc verba : HIC REQUIESCIT FLORBERTUS ABBAS GANDENSIS CENOBII : OBIIT VIII° YDUS OCTOBRIS. Qui lapis [est] positus in muro ubi ossa Florberti subtus sunt condita. Presentes fuerunt conventus Sancti Bavonis et Hugo de Hoestborch, prior tunc Sancti Petri in monte Blandinio, cum suis sociis tribus : qui Hugo cum suis sociis tunc moram et habitationem habuit in monasterio Sancti Bavonis causa dispersionis.

ex indiciis intrinsecis authenticus videtur.

70. *Eum lapidem, ante hos quinquaginta fere annos inter Bavoniani monasterii rudera rursus repertum et usque ad nostra tempora servatum, hodieque in museo Universitatis Gandavensis repositum, hic accurate delineatum* (3) *legentium oculis subjicimus.*

C

Authenticum eumdem esse seu revera seculo VII D
sculptum, non inerudite probavit J. J. Raepsaet (4), *nullo, quem noverim, docto viro reclamante. Nec profecto nobis reclamandum videtur. Imprimis enim spernendum non est testimonium Annalium Sancti Bavonis et Joannis Thielrodensis, qui vel ipse ubi apertum est sepulcrum, quod ex antiqua traditione* Florberti *dicebatur, interfuit vel certe ex testibus oculatis quæ in ea contigerint accepit. Lapidem autem illiusmodi capiti cadaveris alicujus ignoti per fraudem suppositum fuisse, ut postea, ubi forte aperiretur monumentum, illud* Florberti *corpus esse putaretur, vix comminisci licet. Accedunt et notæ intrinsecæ. Inter quas jure computari possunt tum ipsa lapidis parvitas et inscriptionis simplicitas, tum forma litterarum, quæ ad illud genus scriptionis pertinent quod mixtum vocant, quodque in codicibus manu scriptis post seculum nonum jam non occurrit* (5). *Nequaquam quippe probabile est, si Theodoricus abbas post medium seculum XIII hujusmodi monumentum confinxisset (quod, ut mox videbimus, contendebant Blandinienses), illud eum non magnificentiori opere et* E
stylo fuisse effecturum, et vel ipsum vel aliquem ex monachis ejus adeo antiquitatis scientia et peritia valuisse ut eam tam felici successu referre potuerit. Denique confirmationis loco pro Bavonianis afferre licet versus a S. Livino ad Florbertum *missos paulo ante martyrium suum, ubi scilicet monasterium quod incolebat* Florbertus *bis* (6) Ganda *nuncupatur, quo nomine indubium est designari monasterium Bavonianum, non Blandiniense. Inde igitur colligendum videtur in Bavoniano monasterio resedisse* Florbertum, *ac proin probabilius etiam in eo obiisse atque sepultum esse.*

Reclamant Blandinienses.

71. *His opponunt Blandinienses narrationes suas, quæ serie chronologica secundum antiquitatem codicum eas referentium ita ordinandæ videntur. Primo loco occurrit Chronicon anno 1063 terminatum eique annexa epistola seu proclamatio monachorum Blandiniensium. In Chronico hæc sola mentio occurrit ad rem nostram spectans :* 1049. Hoc anno facta est elevatio S. Florberti (7). *Epistola vero, quam hic ex codice sec. XI* (8), *neglectis admodum paucis et nullius momenti lectionibus variantibus quæ notari possunt in Gandavensi sec. XIV* (9) *et Bruxellensi 16531-16540* (10), *exscribimus, his verbis concepta est :* F

Florbertum apud se quiescere contendentes.

72. Omnibus sanctae matris aecclesiae filiis sancta Blandiniensis aecclesia in Gandavo olim a beato Amando praesule constructa principique apostolorum tytulata, salutem. Habemus, karissimi, in archivis, in privilegiis auctoritate majorum roboratis, beatum Amandum Blandinium coenobium in Gandavo olim fundasse, monachorum catervam eo aggregasse eisque abbatem sagacis ingenii Florbertum præfecisse. Quod nobis fratres de coenobio sancti Bavonis invidentes, suo id arrogant loco, asserentes nil vocitari Gandavum nisi locum suum. Quod quam sit mendosum ex similibus collegite, omne suburbium seu territorium eodem appellari nomine quo urbs cui subjacet : quamvis nullis in scriptis inveniatur, coenobium Sancti Bavonis speciali vocabulo Gandavum vocitari. Faciunt his quae diximus fidem tam privilegia nostra quam vita sancti Amandi a

(1) *Mon. Germ.*, Ser tom. II. p. 191. De Smet, *Corp. Chron. Flandr.*, tom. I. p. 440. — (2) *Chronic.*, cap. x. — (3) Ex A. Van Lokeren, *Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon*, pl. IV. Lapis et litteræ quadruplo majora sunt quam hac effigie exhibentur. — (4) *Messager des sciences et des arts*, tom. VI (an. 1829-1830), p. 1. Inde inter opera Raepsaet Gandæ edita an. 1838, tom. I, p. 365. — (5) (Toussaint et Tassin) *Nouveau traité de diplomatique*, tom. III, p. 245 sqq.. Natalis de Wailly, *Éléments de Paléographie*, tom. I. p. 505. — (6) Vers. 17 et 44 (infra Docum. III). — (7) Vid. supra num. 9. — (8) Cfr. supra num. 12. — (9) Cfr. supra num. 13. — (10) Cfr. supra num. 14.

Milone

A Milone ejusdem sanctissimi patris monacho suppleta; in qua in hunc modum continetur : Nam construxit monasterium quod dicitur Blandinium, in castro Gandavo situm, et caetera. Quod quidam monachus de coenobio sancti Bavonis apud sanctum Amandum olim conversatus legens abrasit, ita permutans : Nam construxit monasterium in castro Gandavo super Scald et Legiam. Quod ita abrasum et permutatum facile adhuc agnitum est in eadem vita sancti Amandi. Quod vero se abbatem Florbertum indice cum tytulo asserunt habere, ea facilitate contempnitur qua asseritur, quia nos qui haec loquimur ejusdem tytuli scriptorem semetipsum prodentem agnovimus, quibusque sepulcri violatoribus quædam sunt ossa de atrio in monasterium furtim translata non ignoravimus, semetipsos accusantibus duabus qui interfuere personis. Translationem proinde sancti Florberti primi Blandiniensis coenobii abbatis apud nos factam corroborarat auctoritas una cum sigillis antistitum Noviomagensium, confirmaverat etiam lapis tam grecis quam latinis litteris inscriptus et, quod majus est, cujusdam mulieris contractae ad lipsana ejusdem patris curatio. Haec loquimur, non ut falsa loquendo praefatos fratres, et utinam in Christo fratres, incusemus, sed ut nosmetipsos vera dicendo excusemus. Caeterum de fundatione loci nostri taceamus, dum plura in aliis coenobiis scripta quae pro nobis loquantur habeamus.

De carmine seculi XI quod inscriptum est Titulus S. Bavonis.

73. *In tribus autem codicibus, unde hanc epistolam excepimus, sequens ei præmissum est carmen versibus leoninis conscriptum :*

Tytulus sancti Bavonis nobilissimi confessoris in Gandavo castro (ystoria non fabula) (1).

Quo sacer Amandus virtute beatificandus
Idola destruxit et cœnobium sibi struxit,
Collectoque gregi servire Deo cupienti
Patrem Florbertum præfecit laude refertum,
Cujus adhuc tumulum Gand monstrat corpore onustum.
His breviter scriptis, Lanthertus pastor herilis
Vester (2), ut optamus, vivat super æthra locatus.
Quæ petitis vestris, eadem persolvite nostris,
Florberto præfato nostro pastori primo,
Wilfrido abbati, Eilfrido abbati, Einardo abbati (3).

Conjecturæ non satis probabiles v. v. Fr. Van de Putte.

74. *Ven. vir F. Van de Putte* (4) *in illo* titulo *nomen* Florberti *pro Bavonis manifeste substituendum judicat et versu sexto nomen illius indicari qui epistolam conscripsit, Lamberti scilicet cujusdam, ut ipse opinatur, presbyteri. Priorem illam conjecturam neque necessariam* (5) *neque contra codicum auctoritatem admittendam censeo, quum præsertim carmen nostrum nullatenus epitaphium aliquod* Florberti *referre videatur. Sed præcipue nequaquam perspicere valeo quo jure ex iisdem versibus colligi possit epistolam seu proclamationem conscriptam esse a Lamberto et hunc presbyterum designari ubi dicitur* pastor herilis. *Ceterum hæc hypothesis omnino ruit si, quod dubium non videtur, prima vox versus septimi legenda est* vester, *non autem* vir : *quæ posterior lectio sensum difficilem et intricatum, seu, ut melius dicamus, omnino violentum reddit. Sed quæret forte aliquis quo sensu tandem versus isti intelligendi sint. Cui quæstioni ut satis fiat, quum præsertim exiguum illud monumentum seculi undecimi inter ea quæ de* Florberto *habemus antiquissimum sit, non abs re fore ducimus si aliquantum in eodem interpretando fuerimus immorati.*

Carmen [illegible] a Baroniano monacho [illegible] videtur ;

75. *Imprimis igitur advertendum diligenter, carmen non a Blandiniensi, sed a Baroniano monacho esse concinnatum. Id ex conclusione illius, sicut in codice sec. XI legitur, satis perspicue manifestari arbitror. Etenim, si quid assequor, in ea conclusione postulat auctor ut quos alii patronis suis tribui vellent honores, eosdem ne denegari vellent* Florberto, *Wilfrido, Eilfrido et Einardo abbatibus, quos ipse* nostros *vocat. Jam ex his quatuor,* Florbertus *quidem et Einardus utriusque monasterii, Blandiniensis et Bavoniani, alter seculo VII, alter ante medium seculum XI, regimen tenuerunt ; at duo intermedii soli præfuerunt Baroniano, Wilfridus nimirum anno 673 ad 691* (6), *Eilfridus vero seu Egilfridus anno 754 ad 762* (7). *Quum et hos igitur abbates auctor* nostros *appellet, Bavonianum eum monachum fuisse dubitandum non est.*

Lambertus [illegible] qui in eo nominatur

76. *Hoc posito, recolere juvabit seculo XI exortam esse vel certe maxime ferbuisse inter Baronianos et Blandinienses controversiam de corpore* S. Florberti, *quod ex mox citando* (8) *documento patebit ; præterea, eodem seculo floruisse Gandavi nobilem virum, Lambertum nomine, qui in illa regione pro comite Flandriæ, primus Castellani Gandavensis dignitate ornatus* (9), *principatum gerebat. Hunc autem Lambertum Blandiniensibus monachis potius quam Bavonianis favisse, et simul quanta, quoad omnia quæ proprio suo monasterio laudi et commodo esse possent, inter utrosque æmulatio existeret, docemur ex Vita S. Macarii Antiocheni a monacho Baroniano jussu Sigeri abbatis sexaginta fere post sancti obitum annis conscripta, quam ediderunt majores nostri ad diem 10 aprilis* (10). *Ubi narratur, Macarium post multas peregrinationes Gandavum venisse, atque a Blandiniensibus, quum ignotus esset, repulsum, a Baronianis autem benignissime receptum et apud ipsos aliquamdiu moratum, ad patriam voluisse reverti, sed vix monasterio egressum morbo impeditum fuisse ne consilium exequeretur : tunc vero Blandinienses, opera usos Lamberti Castellani, omni nisu contendisse ut jam apud ipsos diverteret, at maluisse Macarium ad Bavonianos suos referri et non diu post in eorum monasterio diem clausisse supremum* (11).

fuisse Castellanus Gandensis.

77. *Hunc Lambertum Castellanum Gandavensem in carmine nostro designari existimo. Cui scilicet paulo ante medium seculum XI vita functo* (12), *vel forte etiam serius (nam quod filius ejus Folcardus Castellanus dicitur in documento anni 1046* (13), *non certo probat patrem ejus tunc jam non fuisse in vivis, ut constat ex simili exemplo Lamberti II, qui fuit Folcardi filius* (14)),

(1) Hæ tres voces in codice sec. XI non post *in Gandavo castro*, sed supra eas minori charactere, eadem tamen manu, scriptæ sunt. In Gandavensi autem seculi XIV scriptæ sunt, sicut hic legitur, post vocem *castro* et eodem charactere. In Bruxellensi item, sed sola vox *historia* remansit, duabus ceteris abrasis. Illas in sua editione omisit v. v. Fr. Van de Putte. In Gandavensi sec. XIV præterea hic inseritur vox *versus*, in cod. sec. XI omissa et in Br. in margine scripta. — (2) In Gand. et Brux. *Unde ;* in editione Van de Putte. *Vir.* — (3) Hæc ultima linea in G. et Br. omissa est in editione V. d. P. præterea omissa est et altera præcedens. — (4) *Annales abbatiæ S. Petri*, pp. 26 et 27, nott. (5) Cfr. infra num. 78. — (6) A. Van Lokeren, *Histoire de l'abbaye de Saint-Bavon*, p. 9. — (7) Ibid., p. 12. — (8) Num. 81 seqq. — (9) Joann. de Thielrode, *Chronic. S. Bavonis*, cap. VIII. Cfr. Andr. Du Chesne, *Histoire généalogique des maisons de Guines, de Gand et de Coucy* (Paris 1631, fol.), p. 41. — (10) *Act. SS.*, tom. I April., p. 878. (11) *Act. SS.*, tom. cit., p. 885, n. 35 sqq. — (12) Cfr. Andr. Du Chesne, op. cit., pp. 42, 43. — (13) Ibid. — (14) Ibid., p. 45.

AUCTORE C. D. S.

maximo apparatu parentare utique cordi habuerunt Blandinienses, idque non solum solemnibus exequiis statim post mortem, sed etiam officio anniversario, præsertim si, quod ab eo tempore præcipuæ nobiles domus illius regionis et ipsi Comites Flandriæ fecerunt, ecclesiam Blandiniensem in locum sepulturæ suæ elegisset vel ipse vel qui ei in Castellani dignitate successit filius ejus Folcardus. Profecto etiam hac occasione non omiserint iidem monachi Blandinienses, tum ut grati animi sensum erga tantum patronum exhiberent, tum ut monasterium suum illa celebritate condecorarent, quam frequentissimum poterant populum ad solemnia illa funebria convocare, et inter ea virum nuper Gandavensis regionis principem summis laudibus extollere, ac forte sibi pastorem *potius quam dominum seu herum fuisse prædicare.*

et carmen fuisse directum adversus Blandinienses

78. *Hæc autem plus minus importuna molestaque fuisse monachis Bavonianis facile conjicere licet atque inde inductum fuisse aliquem ex eis ut carmen istud seu epigramma concinnaret, quo et Blandinienses pungeret et sua monasterio suo decora assereret, illudque in loco aliquo patente, forte prope sepulcrum sancti Bavonis, quo multorum quotidie fiebat concursus, affigeret. Quumque in carmine nostro primum aliquem versum, quo prima ejus sententia compleatur, desiderari facile appareat, hunc his vel similibus verbis conceptum facile crediderim :* NOBILIS HIC BAVO REQUIESCIT IN CASTRO GANDAVO; *qui utique versus non magis contra hexametri leges peccat quam versus secundus et nonus eorum qui ad nos pervenerunt* (1). *Inde itaque a monacho Blandiniensi qui epigramma illud transtulit in codicem suum, dici potuit* titulus *seu* epitaphium S. Bavonis, *eidemque tam insolentis superbiæ, immo et tantæ impietatis videri ut illud non a se confictum, sed vere apud Bavonianos expositum fuisse, his verbis* historia non fabula *notandum duxerit. Eo carmine igitur, ut tandem hanc disputationem concludamus, secundum sententiam nostram, monachus aliquis Bavonianus affirmabat monasterium suum fuisse conditum ab Amando statim post Gandavensium conversionem, eique præfectum esse* Florbertum, *atque hujus corpus in eodem adhucdum servari. Quibus assertis, non quidem se ægre ferre significat quod* C *funus et laudes patroni sui Lamberti, quem non sine aliqua Blandiniensium irrisione* pastorem *ipsorum* herilem *vocat, quanta possent solemnitate hi celebrent, sed postulat ut quos suis tribuere gestiunt patronis honores, eosdem et iis quibus gloriabantur Bavoniani, tribui paterentur.*

atque occasionem dedisse horum proclamationi.

79. *Et inde forte ulterius concludere licet, documentum illud quod paulo supra citavimus* (2) *fuisse proclamationem quamdam qua Blandinienses assertionem Bavoniani poetæ de corpore* Florberti *refutare conati sunt. Nam epistolam encyclicam de ea re* ad omnes fideles *seu ecclesias directam fuisse vix probabile videri potest; at valde credibile est existimasse Blandinienses curandum sibi ut publicæ illi Bavonianorum assertioni publicam etiam responsionem opponerent, quam et in ecclesia sua populo prælegerint et in loco omnibus patente affixerint. Nec forte allusione ad carmen Bavonianum caret quod in ea proclamatione queruntur Blandinienses, falso nimirum contendere Bavonianos nomine* Gandavi *solum suum monasterium, excluso* D *Blandiniensi, designari. Ex eo autem quod in eadem proclamatione affirmant, videlicet* translationem proinde sancti Florberti, primi Blandiniensis cœnobii abbatis, corroborarat auctoritas una cum sigillis ANTISTITUM NOVIOMAGENSIUM, *colligitur eamdem non esse editam ante annum 1049, quo anno, ut mox apparebit in subsequentibus eorum relationibus* (3), *primum hujusmodi diploma concessum est a Balduino episcopo Noviomagensi. Immo, si omnino accurata sit mentio plurali numero* antistitum Noviomagensium, *non ante annum 1077 vel 1097, quo alterum hujusmodi diploma impetrarunt a Ratbodo II, Balduini successore* (4).

Præterea expostulationem obtulerunt Blandinienses Balderico episcopo Noviomensi.

80. *Nec ea proclamatione contenti Blandinienses eodem tempore vel paulo post recurrendum sibi duxerunt ad auctoritatem episcopalem, ut vel per eam retunderetur Bavonianorum audacia. Hanc epistolam seu* expostulationem, *ad Baldericum, Ratbodi II in sede Noviomagensi successorem directam fuisse colligitur ex relatione seculo XIII confecta, quæ et ipsa mox memoranda erit* (5). *Sub forma propria seu primæva (nam fere integra in relationem seculi XIII assumpta est) legitur in solo codice seculi XI, unde eam edidit v. v. F. Van de* E *Putte* (6). *Ex ipso codice rursus eam hic transcribere non pigebit.*

quâ Bavonianorum audaciam adversus auctoritates Adalberonis Remensis

81. De certissima sancti Florberti translatione seu contraria fratrum Sancti Bavonis relatione, haec secundum gestae rei veritatem brevi explanamus narratione. Hunc venerabilem patrem a sancto Amando Blandinio coenobio praelatum, et in eodem post hujus vitae excessum tumulatum, tam ex archyvis nostri cœnobii quam Sancti Amandi (7), ex privilegiis etiam majorum auctoritate confirmatis, cunctis legentibus est manifestum. In quo etiam coenobio per annos CCCXXXVIII requievisse probatur, donec eodem coenobio in majori elegantiorique aedificio reparato, ab Adalberone Remorum archypraesule (8) ejus sancta corporis pignera transferrentur et in secretiori parte absidae ejusdem basilicae ponerentur. Haec ita secundum certissimam veritatem haberi testatur tytulus in lapide tam grecis quam latinis litteris sculptus, juxta reliquias corporis ejus repertus, in hunc modum : HIC REQUIESCIT CORPUS FLORBERTI ABBATIS, DISCIPULI ET ORDINATI AMANDI EPISCOPI : CUIUS DEPOSITIO CELEBRATUR KALENDIS NOVEMBRIS. F Accedit quoque huic ejusdem archyepiscopi confirmatio, sigilli eius, ut adhuc perspicuum est, inpressio.

et Balduini Noviomensis fraude multiplici.

82. Evoluto autem temporis spacio, a Baldwino Noviomagensi episcopo ejusdem sancti patris in edito facta est translatio (9), praesentibus et adstantibus fratribus Sancti Bavonis et nil contradicentibus. Ubi quidam eorum, dum praefatum perlegeret tytulum, ne dicamus causa invidiae, subito de manibus pavimento resilire permittens, per medium fregit. Hic primum erroris eorum inolevit, et contra episcopalem auctoritatem et certissimam veritatem, nova et inaudita praesumptio. Eodem anno quidam Stepelinus, fugitivus Sancti Trudonis monachus, contrarias relationes eorum instinctu adversus translationem hujus patris composuit. Postea quibusdam ossibus de atrio aecclesiae in eamdem basilicam per noctem deportatis, tytulum ab eodem compositum et in lapide sculptum apposuerunt, et apud se certissime corpus ejusdem sancti requiescere apud

(1) Cfr. supra num. 73. — (2) Num. 72. — (3) Cfr. infra num. 85. — (4) Cfr. infra num. 87. — (5) Infra num. 85 sqq. — (6) *Annales abbatiæ S. Petri Blandin.*, p. 28.

(7) Elnonensis. — (8) Anno 975. Cfr. infra num. 85. — (9) Anno 1049. Cfr. supra num. 9 et infra num. 85.

quosque

AUCTORE C. D. S

A quosque contenderunt, et omnia quae apud nos veterum traditione et episcopali auctoritate acta fuerant, falsitati deputaverunt. Id ita gestum fuisse, eodem Stepelino postea confitente et aliis duabus personis, quae his interfuere, per confessionem se detegentibus, pro certo agnovimus. Inde quasi certum diem obitus ejus apud se statuere; anniversarium ejus, tanquam sanctitatis honore alienus esset, peregere; tum etiam in kartis pro exequiis abbatum per regiones directis, multa contumeliosa de eodem conscripsere.

cujus et eorum abbas humili confessione veniam petit,

83. His et hujuscemodi simplicia vulgi corda per multos annos in errorem subvertentes, tandem in elevatione sancti Macharii (1) seu dedicatione ipsius coenobii idem sepulchrum apertum detexere, ossa in eodem reposita cum tytulo coram populo exposuere, apud se Florbertum primum Gandensis coenobii abbatem requiescere, omnibus illo confluentibus certum fecere. Unde fratres nostri, diutina injuriarum incitatione permoti, domnum Baldwinum episcopum tunc praesentem adeunt, omnia quae acta fuerant pandunt. Abbas ejusdem coenobii Sigerus accersitur, de B ejus rei commisso cum magna domni episcopi commotione requiritur. Prostratus ad terram coram domno episcopo veniam precatur, ab idiotis haec omnia absque conscientia sua peracta conqueritur, nullam deinceps querimoniam de his profuturam pollicetur.

Florberti corpus in suo monasterio quiescere contendentium, retundi postulabant.

84. Sequenti anno, domno Baldwino episcopo defuncto, sepefato superstitioso tumulo superstitiosum etiam tytulum, ut adhuc perspicitur, apposuerunt; omni annisu contra auctoritatem episcopalem, tam Remensis quam Noviomagensis aecclesiae, apud nos actam insurrexerunt; omnia quae acta fuerant falsa omnino, apud aures vulgi sermonibus publicis, apud coenobia scriptis diffamaverunt. Sed quanto majorem sanctis pigneribus derogationis injuriam, tanto magnificentiorem, licet inviti, adauxerunt gloriam. Nam ante hoc biennium fratribus nostris sancti reliquias in locellum auro argentoque decoratum complacuit transferre : quod in adventu domni episcopi Radbodonis apud nos in quadragesima auctoritate episcopali et ejusdem sigilli inpressione devote coepere, et in elevatione ejus XII kalendas maii devotius peregere. Adversum haec, quasi sibi C illata injuria, insurrexere. Oratorium sancti Johannis Baptistae duo ex eis, Bernerus scilicet et Vegericus, adiere; coram frequentia populi omnia quae apud nos acta fuerant falsa asseruerunt. In litania etiam majore coram frequentia populi ad hoc spectaculum convocata, absque licentia et auctoritate episcopali, eadem ossa de terra effossa coram populo publice exposuere et, ut sepe fati sumus, tam nos quam episcopale statutum falsitatis denotavere. De his animadvertat sanctitas vestra quæ justa sunt, et ut a populo error avertatur et episcopalis decreti auctoritas apud nos inconvulsa permaneat, provideat clementia vestra.

Tertia Blandiniensium relatio, ubi de translatione anno 1049 facta a Balduino Noviomensi,

85. *Tertiam Blandiniensium de eadem re relationem, hactenus ineditam, reperimus in codicibus Gandavensi sec. XIV* (2), *quoad hanc partem seculi XV, in Bruxellensi 16531-16540* (3), *et in codice, etiam seculi XV, asservato in archivo ecclesiæ cathedralis S. Bavonis Gandavi. In qua primo describitur totidem verbis relatio secunda modo citata, admodum paucis suppletis vel mutatis quorum hic præcipua indicasse sufficiat. In prima scilicet sententia post inscriptionem nomini* Sancti Amandi *addita est designatio* Elnonensis. *Præterea singula quæ narrantur fere alligata sunt certo anno. Sic prima elevatio corporis* Florberti *ab Adalberone archiepiscopo Remensi* (4) *facta indicatur anno 975, et addita sunt hoc loco statim post eam indicationem hæc verba :* A quo etiam Adalberone eadem Blandiniensis ecclesia dedicata esse dignoscitur. *Secundæ elevationis narratio* (5) *ita exorditur :* Evoluto autem temporis spacio, anno scilicet Verbi incarnati millesimo quadragesimo nono, a Balduino Noviomagensi seu Tornacensi episcopo ejusdem sancti patris Florberti in edito facta est elevatio seu translatio. *Cetera quæ sequuntur similia sunt priori relationi, nisi quod ubi in hac dicitur a Bavonianis* certum diem obitus Florberti *statutum* (6), *id in relatione tertia his verbis paulo amplificatur :* Inde quasi certum diem obitus ejusdem sancti patris, videlicet octavo idus octobris, in kalendariis eorum apud se statuere. *Deinde vero elevationem S. Macarii, atque hac occasione ostensionem corporis quod asserebant* Florberti (7), E *factam ait vetustior codex Gandavensis* anno Domini MLXVIII, *Bruxellensis vero et alter Gandavensis* anno Domini millesimo quadragesimo septimo : *ubi a librario priori mendum in exscribendo admissum fuisse constat ex eo quod paulo inferius* (8) *uterque codex sic habet :* Balduinum episcopum superius memoratum propter antedictam Sancti Macharii elevationem ibidem tunc presentem, qui priori tempore, anno scilicet XVIII plenarie transacto, elevationem seu translationem sancti patris nostri Florberti sepe memorati decenter et honorifice peregerat, adeunt.

de altera translatione facta anno 1077 a Radbodo,

86. *Finem vero primæ partis hujus tertiæ relationis* (9) *ipsis verbis ex codice Gandavensi exscripsisse juvabit (paucas admodum lectiones variantes hic præbent alii duo codices, nec ullas alicujus momenti).* Sed quanto majorem sanctis pigneribus derogationis incuriam, tanto magnificentiorem, licet inviti, adauxerunt gloriam. Nam his * fratribus nostris sancti patris Florberti reliquias in locellum auro argentoque decoratum placuit transferre : quod in adventu domni Radbodonis Noviomagensis seu Tornacensis ecclesie episcopi apud nos in quadragesima * auctoritate episcopali et ejusdem sigilli impressione devote cepere et in elevatione ejus XII kalendas maii devotius * peregere, anno scilicet dominice incarnationis MLXXVII, indictione XV. Adversum hec, quasi sibi illata injuria, fratres sancti Bavonis insurrexere, oratoriumque Sancti Johannis duo ex eis, Bernerus et Wegericus, adiere *, coram frequencia populi omnia que apud nos acta fuerant falsa asseruerunt. In letania etiam majore, coram frequentia populi ad hoc spectaculum convocata, absque licencia et auctoritate episcopali, eadem ossa de terra effossa coram populo publice exposuere et, ut sepe fati sumus, tam nos quam episcopale statutum falsitatis denotavere.

* *cod.* sis.
* *cod.* quadragesimam.
* *cod.* devotionis
* *cod.* adire.

de diplomate dato pro Blandiniensibus a Balderico ejus successore anno 1105,

87. *Post hæc pergit illa tertia relatio :* Fratres autem nostri, ex tot et tantis conviciis *non injuste commoti et disturbati, domni Radbodi successorem, domnum videlicet Baldricum, Noviomagensis seu Tornacensis ecclesie episcopum, utpote super hiis conquesturi, adeunt, eique cuncta que gesta

* *cod* cunviciis

(1) Anno 1067 *Annal. S. Bavonis* ad h. a. (ap. J. J. De Smet. *Corp. Chron. Flandr.*, tom. I. p. 446). — (2) Cfr. supra num. 13. — (3) Cfr. supra num. 14. — (4) Cfr. supra num. 81. — (5) Cfr. supra num. 82. — (6) Supra num. 82 extr. — (7) Supra num. 83 init. — (8) Cfr. supra num. 83 med. — (9) Cfr. supra num. 84 paulo post init.

AUCTORE C. D. S.

** cod.* suplicatur requiruntur.

** cod* Baldinium

gesta fuerant pandunt, et ut per eum error a populo abducatur et episcopalis decreti auctoritas inconvulsa permaneat supplicatur et requiritur *. Prefatus autem domnus Baldricus hiis auditis petitioni fratrum nostrorum consentit et Blandinium* in Gandavo constructum celerius adiit. Ad rogatum vero domni Sigeri abbatis nostri Blandiniensis et fratrum nostrorum, de sepefato patre nostro dicto Florberto, magne sanctitatis viro, primo hujus Gandensis seu Blandiniensis cenobii rectore, pia ab eodem Baldrico, Noviomagensis seu Tornacensis ecclesie episcopo, de sancti Florberti corpore facta est requisitio. Quem quia idem Baldricus episcopus sigillis antecessorum suorum, videlicet Adalberonis Remorum archipresulis et Balduini Tornacensis episcopi atque Radbodi ejusdem successoris, confirmatum inspexit, etiam sigilli sui et litterarum auctoritatem apposuit, non ut aliter quam ut ipsi confirmaret, sed ut omnem temeritatem obloquentium funditus extirparet. Quod a prefato domno Baldrico episcopo actum esse constat anno incarnati Verbi MC quinto, indictione XIII, epacta III, concurrente sexto, V kalendas junii.

B

De translatione peracta apud Baronianos anno 1258.

** cod.* nostris

** cod.* una

** cod.* permiserunt.

88. Et licet corpus beati Florberti abbatis nostri * primi sepius memorati apud nos in Blandinio attestacione et auctoritate supradictorum episcoporum esse et requiescere certissime sciatur, nichilominus tamen fratres Sancti Bavonis ossa illa supersticiosa, retroactis diebus a Stepelino superius memorato de atrio Sancti Bavonis in eandem ecclesiam olim nocturno tempore cum suis fautoribus illata, in supradicto supersticioso sepulcro una * cum titulo ab eodem Stepelino composito et in lapide sculpto, ad derogacionem sancti nostri Florberti per multa annorum curricula jacere permiserunt *. Anno vero Domini MCCLVIII, Theodericus de Maldeghem, abbas Sancti Bavonis, fratribus suis sibi suadentibus et supersticionem antecessorum suorum partim sopitam suscitare volentibus, sepedicta supersticiosa ossa utpote Sancti Florberti ossa, una cum lapide tytulo insculpto, nocturno tempore de supersticioso extulit sepulcro, que ossa cum predicto lapide posuit in muro : unde abbatem Florbertum indice cum tytulo asserunt se habere. Hec loquimur, non ut falsa loquendo prefatos fratres Sancti Bavonis, et utinam in Christo fratres, incusemus, sed ut nosmetipsos vera dicendo excusemus.

C

Translatio a Radbodo facta, forte alliganda anno circiter 1097.

89. *Ex ultima parte hujus tertiæ relationis certum est eam conscriptam esse post annum 1258; incertum autem utrum brevi an diu post, quum nulla ejus mentio usquam legatur et primum occurrat descripta manu seculi XV. Ex eadem etiam apparet, quam supra* (1) *recitavimus secundam relationem seu expostulationem directam fuisse ad Baldricum Noviomagensem episcopum, Radbodi II successorem. Sed hic non levis exsurgit difficultas. Etenim in illa secunda relatione significatur ipsam concinnatam esse biennio postquam a Radbodo recognitæ sunt* Florberti *reliquiæ : nam* ante hoc biennium *hæc facta esse dicitur* (2). *At recognitionem eamdem innectit tertia relatio anno 1077* (3), *quum aliunde constet Radbodum defunctum esse et Baldricum eidem successisse anno tantum 1098* (4), *et in ipsa illa tertia relatione dicatur Baldricus, licet statim precibus Blandiniensium obsecutus significetur, anno 1105 diploma suum, quo rursus eisdem corpus* Florberti *asseruit, edidisse. Deducimur inde sponte ad judicandum, sicut in codice Gandavensi erratum est in assignando anno quo locum habuit elevatio S. Macarii in Baroniano cœnobio* (5), *ita in utroque codice admissum esse non absimile mendum circa tempus recognitionis reliquiarum S.* Florberti *per Radbodum, quam scilicet prioris exemplaris scriba, non recte annos computans, viceennio antiquiorem quam oportuisset fecerit. Nec obstat quod ea recognitio anno 1077 illigata sit in Chronico sec. XI* (6) : *manu enim longe ea ætate recentiori illa mentio adjecta est.* D

Translatio anni 975 non videtur fuisse ejus generis quod beatificationem importaret hæc locum habuit anno 1049

90. *Sed jam ad præcipuum rei hic discutiendæ caput veniamus. Igitur, secundum duplicem relationem modo citatam, triplex in cœnobio Blandiniensi corporis* Florberti *facta est elevatio : prima, anno 975, ab Adalberone Remensi archiepiscopo, quem metropolitanum agnoscebat Noviomagensis seu Tornacensis ecclesia, ad quam pertinebat pagus Gandavensis; secunda, anno 1049, a Balduino episcopo Noviomagensi; tertia, anno 1077 (vel potius circa annum 1097), a Radbodo II Balduini successore. Notandum tamen primam illam translationem anni 975 neque in Chronico seculi XI neque in Chronico seculi XIII* (7) *consignatam esse, sed solummodo ad eum annum memoratam dedicationem ecclesiæ Blandiniensis. Unde, sicut ex ipsa narratione in duplici apologia posteriori supra citata, facile colligere licet eam non fuisse ejus generis solemnem elevationem quod, secundum ritum illorum temporum, beatificationem seu legitimi cultus declarationem importaret* (8). *Præterea, ut verbis utar Cornelii Smetii nostri in Commentario suo de* S. Florberto (9), ut existimemus Florbertum non prius in sanctorum numero habitum fuisse quam a Balduino anno 1049 ejus ossa elevata sint, hæc accedunt argumenta. Dum Eremboldus in charta donationis data anno 1026, apud Miræum, Diplom. Belgic., tom. 2, p. 947; dum Arnulphus Comes Flandriæ anno 953 varia beneficia largiens Blandinio (apud Miræum ibid., pag. 939), ambo sanctorum corpora in eo cœnobio quiescentia recensent, de Florberto altum silent. Eremboldus quidquid possidet in villa Baerle donat cœnobio Blandiniensi, tantæ nobilitatis loco, ubi ad præsens inclytus confessor Wandregisilus, cum venerandis archipræsulibus Ausberto et Vulfranno, simul cum sacratissima Christi virgine Amelberga requiescit. Eosdem nominaverat Arnulphus. Adde quod elevatio una, die nempe XIX aprilis, quo die Balduinus anno 1049 sacra ossa elevavit (priorem transportationem factam esse dixi pridie calendas octobris) celebretur in officiis mss. monasterii Blandiniensis, quæ præ oculis habeo... Annuntiatur hæc præterea (eaque, quod sciam, sola) in martyrologio quod Canisio tribuitur, nec non a Ferrario, Saussaio et in martyrologiis Benedictinis, uti notant Bollandiani in Prætermissis ad diem XIX aprilis. E F

Unde et suspecta fit authentia lapidis quem anno 975 positum Blandinienses

91. *At vero, si* Florbertus *anno primum 1049 beatis annumeratus sit, haud mediocris subit admiratio quod ab anno 975 apponi potuerit ipsius sepulcro titulus in quo diceretur ejus* depositio *celebrari kalendis novembris* (10), *quæ sane verba cultum solemnem jam exhibitum demonstrant. Admirationem*

(1) Num 81 84. — (2) Num. 84 circa med. (3) Num. 84 med — (4) Cfr. *Gallia Christiana*, tom. IX, pag 998. (5) Cfr. supra num. 85 extr. (6) Cfr. supra num. 9. — (7) In cod Gand. sec. XIV (cfr. supra num. 13). (8) Cfr Benedict. XIV, *De servorum Dei beatificatione et canonizatione*, lib. I, cap.6. — (9) *Act. SS. Belgii*, tom. III, p.343, num 9 — (10) Cfr supra numm. 81, 85.

...[ex]primabant. ...nec satis ...validæ sunt ...liæ eorum ...assertiones.

mirationem auget quod hic titulus dicitur insculptus fuisse tam græcis *quam latinis litteris, quæ res eo tempore et in ea regione prorsus incredibilis videtur. Nolim item scrupulum movere ex usu vocabuli* ordinati, *id est* successoris *vel locum tenentis, quod hoc sensu in documentis saltem seculi XI et XII usurpatum reperitur* (1). *At contra sinceritatem hujus prætensæ a Blandiniensibus inscriptionis etiam arguit quod quum, exsurgente post medium seculum XI inter ipsos et Bavonianos controversia de loco sepulturæ* Florberti, *Bavoniani proferrent titulum seu inscriptionem in ecclesia sua* Florberti *sepulcro appositam* (2), *argumentum illud validissimum sentientes eorum adversarii, nihil tamen aliud ad idem refutandum afferre potuerunt præter duplicem illam narratiunculam, quæ utraque profecto commenti speciem præ se fert : alteram de simili lapide, tam græcis quam latinis litteris exarato, qui apud ipsos olim extiterit, sed culpa monachi alicujus Bavoniani in elevatione anni 1049 confractus esset; alteram de confessione Stepelini cujusdam monachi fugitivi, qui Bavonianorum instinctu et ossa quædam profana* B *noctu a se in ipsorum ecclesiam allata* Florberti *corpus esse asseruisset, et inscriptionem qua gloriabantur iidem, confinxisset* (3). *Hæc, inquam, nimis fabulam sapiunt. Et certe Stepelinus ille, si talis fuit qualem ipsum describunt, in hac ipsa sua confessione nulla fide dignus esset, neque etiam ad eam fidem augendam quidquam conferrent confessiones aliorum duorum hominum ignobilium et ignotorum, quos illius complices in impio scelere fuisse supponunt.*

...atque pro... [adjudic]andum ...[vi]detur pro ...[Bav]onianis.

92. *Quæ omnia si simul considerentur, quum præsertim adsit nobis auctoritas lapidis non ita pridem inter Bavoniani monasterii rudera reperti* (4), *mihi quidem longe probabilius videtur in illa lite Bavonianis causam adjudicandam esse. Neque ita mirum apparere debet quod tamdiu adeo incurii fuisse videantur thesauri apud ipsos repositi, ut anno 1049* Florberti *elevatio celebrari potuerit ipsis non reclamantibus, quamvis nonnulli eorum (si in hac re saltem Blandiniensibus fides præstanda est) eidem elevationi interfuerint* (5). *Quum enim* Florbertum *non colerent ut sanctum* (6), *sed anniversariis tantum, sicut ceteros abbates suos defunctos, precibus et sacrificio pro* C *eo oblatis, non adeo apud ipsos ejus memoria celebris erat. At ubi eidem per Blandinienses, concurrente ad id Balduino episcopo, cœlici decreti sunt honores, jam diligentius in eam rem inquisivisse supponi possunt, et inde certiores facti sepulcrum* Florberti *in ecclesia sua exstare, illam gloriam sibi vindicare conati esse. Nec mirum etiam videtur quod Balduinus, qui bona fide secundum Blandiniensium assertiones nec interrogatis Bavonianis elevationem* Florberti *in Blandiniensi monasterio celebraverat anno 1049, ægre deinde, octodecim post annos, tulerit quod Bavoniani, nulla habita ratione illius elevationis et instrumenti hac occasione ab ipso dati,* Florberti *corpus penes se esse publice prædicarent. Neque etiam Radbodus et Baldricus, ejusdem Balduini successores, ullum novum et attentius totius rei examen instituisse videntur, sed solummodo secundum allegationes Blandiniensium et inspectis decessorum suorum diplomatibus, et suam his confirmationem atque sigillum apposuisse.*

Alii tamen C. D. S. atque [adj]udicandum Florbertum *obiisse die Sa[c]tob[r]is.*

93. *Maneat itaque sua lapidi Bavoniano fides, unde etiam jam certum sit corpus* Florberti *vel integrum vel saltem maximam partem apud Bavonianos remansisse, ac tandem diem obitualem sancti abbatis assignandum esse octavum idus seu, secundum recentiorem computandi modum, diem octavam octobris. At forte operæ pretium erit advertisse lapidem illum non eumdem supponi posse quem proferebant Bavoniani inde a seculo XI. Quamvis enim multo illa ætate sit antiquior, attamen, teste Joanne de Thielrode* (7), *nonnisi post medium seculum XIII repertus est in* Florberti *sepulcro illius capiti appositus. Neque etiam* titulum *seculi XI exhiberi manifestum est inscriptione illa partim metrice partim soluta oratione concepta quam reperimus in codice Gandavensi seculi XIV* (8), *manu quæ maximam codicis partem exaravit descriptam, quamvis alia manus multo recentior ei titulum inscripserit* Epitaphium Stepelnis Florberti, *notans simul quæ in eo epitaphio asseruntur falsa esse. Inscriptionem autem hanc post translatum a Theodorico de Maldeghem corpus* Florberti *esse confectam, ex ipso ejus tenore* E *constat. Eamdem hic oculis legentium subjicimus, omissis et per puncta substituta notatis iis vocibus aut integris lineis quæ ita abrasæ sunt ut omnino vel nisi admodum incerto legi nequeant.*

Inscriptio posita post translationem anno 1258

94. Qui veneranda . . . . . hec culmina templi
Huc flectat humiles visus discatque tuentem
Quis jacet inferius saxi sub pondere clausus
Scilicet hic novi donatur honore sepulcri
Abbas Florbertus, quem Gande præses Amandus
Pastorem primum statuit meritis redimitum
Iste canitiem * perducens laudis ad unguem
. . . .
. . claram cunctis prebens monumentum.
Sed quia propositi gravis aspiratio fati
Omne quod est genitum mortis traducit ad hamum,
Qui legis hec dicas : Florberte, Deo quiescas

* *cod.* canitiam.

. . . . .
. . . .
ejus corporis ossa ob ejus reverentiam . . . . de
. . .
. . . . .
. . . .
. anno Domini m° . . mo
quinquagesimo octavo plurali [?]-
bus constat a Theodorico abbate
monolapide insculptum est
Hic requiescit Florbertus
abbas Gandensis cenobii .
F
. . . . is.
Esto legens certus quod erat lapis iste repertus
Ad caput abbatis Florberti, sed relevatis
Ossibus illius hic jacet ille pius.

Narratio de origine et de primis abbatibus cœnobii Blandiniensis desumpta ex Joanne de Thielrode.

95. *Forte etiam notasse juvabit hos versus in codice Gandavensi præmissos esse relationi Blandiniensi tertiæ* (9), *sicut antiquiores relationi seu proclamationi primæ* (10), *ut ita duplici assertioni Bavonianorum publice propositæ duplicem etiam reclamationem seu responsionem publicam opposuisse videantur Blandinienses; præterea etiam, in utroque codice, Gandavensi et Bruxellensi* (11), *aliud reperiri insigne monumentum æmulationis illius duorum cœnobiorum Bavoniani et Blandiniensis,* Florbertum *sibi cujusque vindicantium : narrationem scilicet illam de origine et primis*

(1) Cfr. Du Cange, *Glossarium mediæ et infimæ latinitatis*, ad h. v. (ed. Henschel, tom. IV, p. 727). — (2) Cfr. supra num. 68. — (3) Cfr. supra num. 82. — (4) Cfr. supra num. 70. — (5) Cfr. supra numm. 82, 85. — (6) Cfr. Joan de Thielrode cap. x (cit. supra num. 69). — (7) Ibid. — (8) Cfr. supra num. 13. — (9) Cfr. supra num. 85. — (10) Cfr. supra numm. 72, 73. — (11) Cfr. supra numm. 13, 14.

abbatibus

AUCTORE C. D. S.

abbatibus cœnobii Blandiniensis, sub titulo Fragmentum Chronicæ *editam a r. r. F. Van de Putte* (1). *Quæ si paulo attentius inspiciatur, facile constat nihil aliud (quod ad* Florbertum *spectat) ea exhiberi quam caput* IX *Chronici Joannis de Thielrode* (2), *sed ita adulteratum ut quæcumque apud hunc de monasterio Gandensi, postea Baroniano, dicta sunt, his in illa narratione substitutæ sint Blandiniensium de suo monasterio traditiones. Quoad unum tamen id prætermisit accurata ceteroquin Blandiniensis scriptoris sedulitas, nimirum quoad annum obitus* Florberti, *quem secundum Baroniani sui cœnobii traditionem æræ nostræ 642 statuit Joannes de Thielrode* (3), *quemque secundum Blandiniensium traditionem assignare debuisset scriptor* Fragmenti *annum 639* (4), *sed omisit: qua imprudentia aliquam suam fraudem, quæ et aliis etiam argumentis probari posset, idem scriptor manifestam fecit.*

B

§ VII. De cultu S. Florberti.

S. Florbertum, a medio seculo XI beatis annumeratum.

N*ullum cultus* S. Florberti *vestigium reperimus antiquius medio seculo XI. Quo tempore, anno videlicet 1049, ex monumentis coævis vel supparibus solemniter ejus reliquias elevatas a Balduino Noviomagensi episcopo atque ita eum, pro ritu illorum temporum, Beatorum albo adscriptum esse, paulo supra memoravimus* (5). *Inde autem eum ut sanctum a Blandiniensibus esse honoratum, ejusque memoriam die secunda novembris celebrari consuevisse testatur* Chronologia Blandiniensis *his verbis:* Nos autem cum magna veneratione festum ejus peragimus altera omnium sanctorum (6). *Quod confirmatur ex Joanne de Thielrode, qui in Chronico suo* (7) *dixerat:* Dicunt viri religiosi monachi Sancti Petri in monte Blandinio quod Florbertum... habent secum in feretro canonizatum et celebrant de eo sicut decet de confessore. *Indicium ejus cultus præbet etiam codex bibliothecæ publicæ Gandavensis 296 (Saint-Genois 487), qui inscriptus est* Ceremoniale ecclesiæ Romanæ *et videtur fuisse monasterii Blandiniensis* (8). *In codice illo, qui exaratus est se-* C *culo XIV, leguntur (p. 73-80) litaniæ omnium sanctorum, quibus insertum est et nomen* S. Florberti.

Martyrologio Usuardino primus inseruit Grevenus in solo celebratur cœnobio Blandiniensi.

97. *Nulla tamen de eo occurrit mentio in codicibus manu scriptis unde auctaria Usuardi edidit Sollerius, sed nec in ullo quod noverim antiquo martyrologio manu scripto. Primus itaque anno 1515 nomen* Florberti *martyrologio Usuardino inseruit Grevenus ad diem 2 novembris; deinde vero, ad diem 1 ejusdem mensis, Molanus tum in martyrologio a se edito tum inter* Natales SS. Belgii, *Adamus Walasserus in martyrologio quod vulgo dicitur Canisii, Saussayus in martyrologio Gallicano, Chastelain in suo martyrologio generali, Ferrarius in Catalogo generali sanctorum qui in martyrologio Romano non sunt, et in martyrologiis seu menologiis Benedictinis Wion, Menardus, Bucelinus, Cherle et Lechner. Qui omnes locum ubi colitur* Florbertus *recte assignant solum Blandiniense cœnobium. Nam extra illud* D *nusquam, immo neque, testibus* Chronologia Blandiniensi *et etiam Joanne de Thielrode* (9), *in monasterio Baroniano,* Florberto *sanctorum honores tributi sunt: unde et ex quo tempore cœnobium Blandiniense suppressum est, jam nulla celebratur sancti abbatis solemnis memoria. Cur autem omnes prædicti auctores, præter Grevenum, diem primam novembris memoriæ* S. Florberti *assignaverint, quum tamen* Chronologia Blandiniensis *indicet in ipso monasterio festum ejusdem celebrari die secunda, non aliam invenio rationem nisi quod, eam indicationem ignorantes, in aliis Blandiniensibus monumentis repererunt* Florbertum *obiisse die kalendarum novembrium* (10) *et inde ejus anniversariam commemorationem eadem die fieri arbitrati sint.*

Reliquiæ S. Florberti in monasterio Blandiniensi

98. Florberti *vero sacrum corpus, quod integrum penes se esse gloriabantur Blandinienses, cum septem aliis sanctorum corporibus a Calvinianis hæreticis combustum et dispersum fuisse anno 1578, ita notatur in excerptis ex* Tabella mortuorum *seu necrologio Blandiniensi quæ a majoribus nostris collecta exstant in codice nunc bibliothecæ* E *regiæ Bruxellensis 8920:* Gislenus de Temmerman, abbas 59us.... Geusii (quibus religio est sacra omnia profanare ac perdere) non verebantur altaria fere omnia templumque ipsum convellere, sacra ossa dispergere et conculcare: inter quæ fuere octo integra sanctorum corpora, S. Gudwali, Bertulphi, Amelbergæ virginis, Ansberti, FLORBERTI, Wulframni, Wandregisili et Winwaloci (11). *Perperam itaque Arn. Raissius in suo* Hierogazophylacio Belgico, *Duaci anno 1628 edito, ea corpora tamquam adhuc in illo cœnobio asservata commemorat* (12).

et in Baroniano

99. *In Bavoniano etiam cœnobio perseverasse aliquem cultum* S. Florberti *saltem usque ad extremum seculum XVI, colligi potest ex* Inventariis *reliquiarum et ornamentorum ecclesiæ et custodiæ Sancti Bavonis flandrice conscriptis, quæ adhuc asservata Gandavi in archivo ecclesiæ cathedralis summa humanitate mihi inspicienda exhibuit venerabilis et doctissimus vir Joannes Baptista Lavaut, prædictæ ecclesiæ canonicus et archivo præfectus. In quorum quidem antiquissimo, confecto die 5 januarii anni 1394, nullam reperi mentionem* S. Florberti, *quum tamen reli-* F *quiæ et effigiunculæ quædam consignatæ sint SS. Amandi, Livini et aliorum sanctorum qui ibidem præcipue colebantur. At in Inventario quod concinnatum est circa annum 1473, distincte indicatur* feretrum S. Florberti; *eademque mentio occurrit in Inventario anni 1547 et præterea* baculi abbatialis S. Florberti *in quadam arca lignea repositi. In posteriori illo manu coæva rebus narratis adjecta est hæc notula:* Omnia pretiosa præscripta et sanctæ reliquiæ atque ornamenta Ghisleno Temmerman abbate anno 1598, in festo S. Bartholomæi, violata sunt, direpta ac dissipata per Joannem Van Hembyze et Franciscum van de Cathulle, alias Ryhoven, atque eorum asseclas calvinistas sive atheistas, ita ut neque remanserint quæ necessaria erant ad missam celebrandam. *Neque ex eo tempore ullas* S. Florberti *reliquias uspiam exhibitas aut servatas novimus.*

(1) *Annales Abbatiæ S. Petri Blandiniensis*, p. 153. — (2) Cat. infra p. 379. — (3) Cfr. infra p. 379, num. 5. — (4) Cfr. infra p. 378, num. 12 init. et fin. — (5) Cfr. supra num. 81, 90. — (6) Cfr. infra p. 377, n. 7 extr. — (7) Cap. X, cit. supra num. 69. — (8) Cfr. J. de Saint-Genois, *Catalogue des mss. de la bibl. de Gand*, n. 487. — (9) Locis cit. n. 96. Cfr. tamen infra num. 99. — (10) Cfr. loc. cit. supra nott. 4 et 5. — (11) Cfr. Van Lokeren. *Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre au mont Blandin*, tom. II, p. LXXIII. — (12) Op. cit., p. 115-116.

DOCUMENTA

DOCUMENTA DE S. FLORBERTO.

I. EX MONUMENTIS BLANDINIENSIBUS.

1. DE FUNDATIONE MONASTERII BLANDINIENSIS *a*.

S. Amandus,

RATIO FUNDATIONIS SEU ÆDIFICATIONIS BLANDINIENSIS CŒNOBII, QUOD EST SITUM IN TERRITORIO GANDENSI, IN LOCO BLANDINIUM DICTO. Igitur ab almificæ memoriæ patre nostro ac omni honorificentia nominando egregio Christi Domini sacerdote atque pontifice Amando priscorumque patrum titulis non mediocriter coæquando, ut imperata se postulant initium orationis incipiam, videli-
B cet ut a quo exordium nostri cœpit cœnobii, ab ipso etiam nostræ orationis sermo sumat initium.

…ost fer ocium Gandensium

2. Beatissimus Amandus, tempore quo sceptra regni Francorum honestissime gubernabat rex fortissimus Dagobertus, prædicationis gratia adiit Gandensis castri *b* territoria. Cujus incolæ, deserto factore ac redemptore suo, astu diaboli decepti magis congrua igni quam venerationi idola colebant. Ubi cum eorum miseriis condolens, Christo auspice pervenisset, vehementerque illorum insaniam redarguere cœpisset, maligno spiritu redacti multis injuriis et suppliciorum generibus sanctum virum non erubuerunt affici : quemque etiam persæpe diu tormentatum limphaticis gurgitibus dimerserunt. Quæ omnia sanctus vir veluti cœlitus sibi essent collata, cum alacritate suscepit magna, æquanimiter tolerans seculi adversa ob futuræ vitæ præmia, illud apostoli habens ante oculos : Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram quæ revelabitur in nobis gloriam.

ad fidem Christi conversionem.

3. Diabolo tandem, Domino opitulante, cum suis cultoribus triumphato, cœnobium inibi ob amorem construxit Domini in excelsi montis latere. Est autem mons situs inter flumina Scaldis et Legiæ, ubi vetustissimum fanum fuit, in quo ex antiquorum more gentilium ab stulto rusticorum populo Mercurius colebatur. Contrivit ergo idolum, subvertit aram, succidit lucos, atque ipsum locum dedicavit in honore principis apostolorum Petri : cui Blandinium indidit vocabulum, quia blanditiis animos ferocis populi inibi delinivit *c* sacrique baptismatis unda consecravit.

…onasterium …nstruxit in monte Blandinio, …ui præfecit …lorbertum.

4. Aggregavit etiam inibi monachorum catervam, quam docuit ancillari Christo juxta sanctissimi Benedicti regulam *d*. Villas quoque et prædia, quas reges et reginæ pluresque illustres viri ei venerationis gratia plurimum impendere studuerant, principi apostolorum Petro donari præcepit *e*, atque pignora sanctorum, quæ a Martino papa impetraverat, ibi dimisit. Cui etiam præfecit patrem nomine Florbertum sagacis ingenii virum.

…onasterium …onstructum …t anno 610.

5. Cœptum est autem hoc opus ab anno Dominicæ incarnationis DCX, sub die kalendarum octobrium, indictione prima : qui erat annus præfati regis Dagoberti XIIII, pontificante sede romanæ ecclesiæ anno V beatissimo papa Martino *f*, Aicarii episcopi Noviomensis anno VII. Supradictus igitur abba Florbertus, honestate morum et omni bonitate pollens, jam maturus annis et moribus, in capite kalendarum novembrium *g* humanis rebus exemptus ad superos, ut credimus, est evectus.

Florbertus obiit die 1 novembris.

ANNOTATA.

a *Ex libro censuali S. Petri Blandiniensis. Cfr. supra Comment. præv., num. 11. extr.*

b *De origine civitatis Gandensis videsis A. Van Lokeren in notis ad Chronic. Joannis de Thielrode cap. III* (1). E

c *Aliam originem hujus nominis et causam cur Amandus illud cœnobio seu ecclesiæ in Gandavensi pago a se conditæ indiderit, magis probabilem utique, indicavit laudatus A. Van Lokeren* (2).

d *Quod asseruit Cointius, clericos primo in Blandiniensi cœnobio ab Amando constitutos fuisse, nullo antiquo testimonio niti diximus supra* (3).

e *De his distinctius idem* Liber censualis *paulo inferius* (4).

f *Quam mendosæ sint hæ omnes temporum notæ, satis dictum est supra Comment. præv., num. 26.*

g *Cfr. Comment. præv., § VI.*

2. RATIO BONORUM MONASTERII BLANDINIENSIS FLORBERTO ABBATE.

Ex eodem Libro censuali, sed adverte hæc non legi suo loco, id est continuo post narrationem fundationis monasterii, sed longe inferius, postquam scilicet monasterii historiam deduxit scriptor usque ad tempora Ludovici Pii et diplomata subjunxit F *atque chartas donationum usque ad finem imperii Caroli Calvi pertingentia. Tunc demum, quasi omissa supplere vellet, inseruit quæ sequitur memoriam eorum quæ primitus monasterio acquisita sunt. Eadem reperta est in fragmento cujusdam codicis seculi X et inde editum a ven. viro Fr. van de Putte* (5).

Commemoratio de illis hominibus qui tradiderunt vel vendiderunt res suas sancto Petro in monasterio Blandiniensi temporibus sancti Amandi præsulis et abbatis Florberti : quam venditionem ipse supradictus domnus episcopus primitus ibi ordinavit.

Morbertus dedit Fliteritsale. Berewelipo de Sclotis omnem rem suam vendidit tam in terris quam silvis et mansionibus vel quicquid in ipso eremo habuit, tam infra quam et deforis, Florberto abbati auro valente libras VI. Emelfridus vendidit mansiones III, his nominibus : Fiessalis, Firentsamma, Rintsalis : Florbertus abba pretium dedit solidos XV. Albinus, Gerricus, Aldricus,

(1) Pag. 83-99. — (2) Ibid., p. 121. — (3) Comment. præv., § IV. — (4) Cfr. Documentum sequens. — (5) *Annales de la Société d'Émulation de la Flandre Occidentale*, 1re serie, tom. III, pag. 215-216.

Floradus,

Ex MSS.

Floradus, Hisnoldus, Everundus, Wnetharius, Lidwaldus, Bereu : isti vendiderunt res suas omnes cum silvis, quas comparavit Florbertus abba auro valente solidos M, de thesauris sancti Petri Blandiniensis monasterii.

Rucho de Sclotis vendidit omnem rem suam in domibus, terris, silvis, mansionilibus, et quicquid in ipso eremo habuit, tam infra quam et deforis : quam domnus Amandus præsul emit auri solidis cc, et sancto Petro in supradicto monasterio Blandiniensi tradi jussit; cujus traditionem firmavit domnus Hlodoveus rex anno ab incarnatione Domini DCLVIII et anno I regni ipsius.

Vulfgrimus et Ermina uxor sua tradiderunt in ipsa silva omnem suam partem, ubi Grimwara Deo sacrata hereditatem habuit et sancto Petro donavit.

Sequitur mentio donationis factæ temporibus Pippini regis (1) et Johannis abbatis, *quæ quum ad Florberti tempora jam non pertineat, omittendam hic duximus. At in codice seculi X fragmentum ejusdem Libri censualis continente, ante donationem Vulfgrimi et Erminæ, quæ supra ultimo loco* B *venit, et post illam ante donationem factam temporibus Joannis abbatis, quædam aliæ memorantur in codice sec. XI prætermissæ. Hanc posteriorem itaque documenti nostri partem ex codice sec. X secundum editionem cen. viri F. Van de Putte hic supplendam duximus.*

Radbertus tradidit mansionilis VII ad mensa fratrum supra dicto monasterio his nominibus, Friessale, Wetersale, Hrintsale, Firentfammo (2), Ruodungo, Buroclar, Faltselt. Similiter habemus de parte Hildelane Deo sacrata in ipso eremo, campis, silvis, pratis, sartis.

Abemus similiter de parte Thiedardo et de parte Amalrico et Floverane sororem suam in supra dicto loco talem partem qualem Godewaldus et Usebertus habuerunt cum aliis heredibus. Vulfgrimus et Ermina uxor sua tradiderunt in ipsa silva super totum ubi Grimuara Deo sacrata hereditatem habuit et sancto Petro donavit.

Folcuinus donavit mansiones quatuor his nominibus : Wetersale, Basingasele, Hrintsele, Firentfamma, et super hoc ad talligendum silva et colligendum super totum illa silva usque ad locum qui dicitur Hramaidug, et in campis Athenneria com- C munia ad pascendum super totum.

Noticia de illa causa quod Gerwinus tradidit ad mensa fratrum de terra arabili ubi potest seminare mod. I in Manurodgarda, in loco qui dicitur Helsaccra.

3. EX CHRONOLOGIA BLANDINIENSI *a*.

a

Ganda castrum a Gaio J. Cæsare constructum.

Anno quadragesimo septimo ante nativitatem Domini nostri Jesu Christi, inclytus Gaius Julius Cæsar, Romanorum dictator perpetuus, cum ex decreto senatus Galliam Romanis subjugasset et Nervios, Galliæ Belgicæ potentissimos, diu dubio marte oppugnasset et tandem vicisset, construxit in eorum territorio nobile castrum, multis postea nationibus et gentibus cognitum, super flumina Scaldis et Legiæ, ubi idem amnis Scaldis Legiam flumen recipit, cui a nobili nomine suo Gaio Ganda nomen imposuit. Qui cum subjugasset Cassibilianum Britanniæ regem et totum ipsius D regnum, ante regressum ejus versus urbem Romam reliquit quosdam milites ac nobiles barones suos, cives Romanos, ad custodiendum castrum suum Ganda. Unde cives Gandenses originem et postmodum nomen sibi assumpsisse gloriantur *b*.

b

Territorium anno 608 S. Amandus Christo lucrifecit et duplex monasterium a se ibidem conditum rexit usque ad an. 618.

2. Hujus igitur castri territoria prædicationis gratia adiit beatissimus Amandus, Aquitaniæ finibus exortus, anno post nativitatem Domini nostri Jesu Christi sexcentesimo octavo *c*, tempore quo sceptra regni Francorum honestissime gubernabat rex fortissimus Dagobertus.... *d*. Est in præfato pago Gandensi mons situs inter flumina Scaldis et Legiæ, cujus longitudo a septentrione in meridiem, latitudo vero ab oriente in occidentalem plagam porrigitur, ubi vetustissimum fanum fuit, in quo ex antiquorum more gentilium ab stulto rusticorum populo Mercurius colebatur. Contrivit ergo idolum.... *e*. Rexit autem hic beatissimus Amandus hoc cœnobium a tempore suæ fundationis usque ad annum [1] DCXVIII, una cum cœnobio sancti Petri Gandensis, quod nunc sancti Bavonis nuncupatur.

c

d

e

quo anno utrique præfecit Florbertum

3. Anno namque Domini nostri Jesu Christi sexcentesimo octavo post ipsius nativitatem, beatus Amandus, tam Deo quam hominibus amabilis, in dicto castro Ganda primo verbum Domini predicans, ibidem ecclesiam construxit. Anno vero Domini VI^c^XI, ecclesia Gandæ ab incredulis destruitur. Anno vero Domini VI^c^XIII, ecclesia Gandæ auctoritate Aicharii Noviomensis episcopi et Dagoberti regis Francorum per beatum Amandum reparatur. Anno vero Domini VI^c^XVI°, ecclesia Gandæ dedicatur idibus novembris in honore sancti Petri apostoli a sancto Amando episcopo, qui clericos Deo servientes ibidem primo instituit *f*. Et eodem anno sanctus Bavo, qui et Alloynus, ex Francorum genere ortus, Hasbaniæ comes et Austrasiorum ducum heres, a sancto Amando episcopo est conversus : quem etiam, omnibus suis pro Deo prius erogatis, sacra benedictione insignitum totondit. Anno vero Domini VI^c^XVIII°, beatus Amandus in ecclesia Gandæ amotis clericis catervam monachorum aggregavit; quibus etiam associavit Bavonem jamdudum ab eo conversum ; præfecitque [1] eis abbatem venerabilem virum nomine Florbertum, virtutibus et sancta religione decoratum. Et sic patet per supradicta [2] monachorum institutionem in nostro monasterio Blandinio octo annis præcessisse ordinationem monachorum sancti Petri Gandensis. Et tradunt nonnulli hanc esse causam quare vendicamus nos habere prioritatem et superioritatem in processionibus et aliis legitimis congregationibus. Rex Dagobertus dedit sancto Amando villam de Hadeghem et alias terras quæ in circuitu adjacent monasterio Blandiniensi. Quam villam et quas terras sanctus præfatus Amandus dedit præfato monasterio perpetuo possidendas. Rexit autem sanctus præfatus Amandus hoc monasterium a sui fundatione annis octo.

f

F

. . . . *g*

g

Virum sanctitate insignem

4. De sancto Florberto primo abbate et pastore hujus cœnobii Blandiniensis, post beatum Amandum qui primus fuit in regimine hujus cœnobii [1]. Postquam beatissimus pontifex Amandus rexerat hoc monasterium Blandiniense octo annis a sui

Num. 2. [1] annos 1.

Num. 3. [1] preficiens 2, 3. [2] supradictam 1.

Num. 4. — [1] *tot. tit. om.* 2; (post-cœnobii) *om.* 3.

(1) Codex sec. X rectius habet *Pippini principis.* — (2) Paulo inferius rursus occurrit hoc nomen loci. In codice seculi XI, citato paulo supra, legitur *Firentsomma.*

exordio,

A exordio, præfecit ibidem cœnobialis vitæ [2] callem agonizantibus patrem nomine Florbertum, exemplar sanctitatis et totius religionis speculum atque sagacis ingenii virum, dignumque Deo sacerdotem, quem ad vestigia sui et exemplis informavit et ammonitione ad plenum erudivit. Merito ergo per omnia credi decet quanti præconii vel sanctitatis hic beatissimus pater noster abbas in conspectu Domini floruerit, quem et almus pontifex Christi Amandus sibi vicarium subrogavit, atque totius Gandensis territorii patrem sive rectorem præfecit ejusque apostolatu insignivit.

sub cujus regimine cœnobium Blandiniense maxime floruit

5. Interea longe lateque boni odoris sui fama percrebrescente, cœperunt multi illustres viri ad eum undique confluere, et filios suos ad serviendum Deo in monasterio offerre. Sicque mater Sion dilatavit tabernacula sua, atque longos fecit funiculos suos. Suscepto autem regimine animarum atque onere onerum, quanta vigilantia super custodiam [domus] [1] Domini stabat diebus ac noctibus, probat experientia exercitii atque vis laboris sui. Nam omnis Gandensis natio, quæ antea non novit nisi barbarum frendere, tunc B cœpit Christi eloquia resonare, tantique patris institutione atque beatissimi pontificis Amandi oratione, grex apostolici ovilis atque cœnobii Blandiniensis magis magisque fructificabat in Domino. Et quoniam tunc temporis Dei cultor Deique sacerdos illis in locis perrarus habebatur, idcirco ipse magis magisque notus et carus haberi cœpit. Itaque factum est, ut sub brevi temporis spatio ibidem [2] servorum honorabilis fieret congregatio : ut tamen cum reverentia sanctorum ad laudem Domini dicamus, hoc nunc tam oculis quam verbis attestari potest, dum eumdem locum adeo [3] honoratum et multorum sanctorum pigneribus illustratum videas. Benedictus per omnia Deus, qui semper in sanctis suis est mirabilis.

et privilegio Martini I donatum est.

6. Tempore hujus patris nostri Florberti [1], ad petitionem præcellentissimorum regum Dagoberti atque filii ejus Sigeberti, beatus Martinus, romanæ sedis pontifex, confirmationis suæ auctoritatem interposuit *h*, de stabilitate ipsius monasterii Blandiniensis, de villis et facultatibus, deque ecclesiis, et ecclesiarum decimis, sive familia, et aliis rebus ad præfatum monasterium spectantibus : quæ omnia constituit in libera dispositione C Florberti abbatis, quatenus ipse et sui successores cuncta disponerent et ordinarent [2] absque ullius contradictione vel refragatione, ut liberius fratres invigilent [3] mandatis Domini secundum regulam sancti Benedicti ; quæ privilegii carta [4] sic incipit : Martinus episcopus ultimus servus servorum Dei omnibus Deum diligentibus salutem. De quotidiano sanctæ matris catholicæ atque apostolicæ ecclesiæ profectu ac multiplicatione gaudere debemus, etc. Scriptum per manum Stephani notarii et regionarii et sacriscrinii sanctæ romanæ ecclesiæ, in mense januario, indictione II. Datum XIIII kal. februarii, per manum Amandi episcopi et [5] bibliothecarii sanctæ sedis apostolicæ.

Corpus S. Florberti in Blandiniensi

7. Anno quo supra vi^cxviii, beatus Amandus in ecclesia Gandæ, quæ [1] nunc sancti Bavonis dicitur, amotis clericis, catervam monachorum instituit *i*, quibus etiam præfecit abbatem venerabilem virum nomine Florbertum, virtutibus et sancta religione decoratum. Præfuit igitur hic pater noster ambobus iis monasteriis, et magna altercatio orta est inter religiosos sancti Bavonis et nos de sepultura et corpore huius patris nostri Florberti. Dicunt enim ipsi [2], ipsum habere ; nos autem e contrario asserimus *k*. Quod postea terminatum est per.....*l* episcopum Remensem anno . . . . ut suis in locis dicetur. Ipsi enim eum pro sancto non colunt, nos autem cum magna veneratione festum ejus peragimus altera omnium sanctorum *m*, de quo infra latius.

monasterio servatum, ejusque festum ibidem celebrari solitum die 2 novembris.

S. Bavo a Florberto in monasterio Gandensi susceptus.

8. Anno vero Domini vi^cxix, sanctus Bavo *n* per sanctum [1] Amandum et venerabilem virum abbatem Florbertum, postquam hominem nomine Adunum, in labore suæ cellæ defunctum, post trium horarum spatium ab inferni faucibus revocasset et palam vitæ reconsignasset, in eadem cella arctissima in cœnobio Gandæ fundata et constructa, sanctitatis exempla cunctis derelinquens, non sine ammirabili multorum lamentatione, quinto idus novembris solitarie recluditur. Anno Domini vi^cxxxi, appropinquante beati Ba- E vonis vitæ termino, angelus Domini eum [2] per visum in specie columbæ visitavit, totam ipsius cellulam mira odoris fragrantia replens. Post hoc vero sanctæ crucis signo, cui famulando mentem suam totus injecerat, cœlitus sibi apparente, vinculis corporis absolvi et cum Christo esse cupiebat. Qui post multiplices hujus seculi labores corporisque macerationes et diversas Spiritus sancti visitationes, in cœnobio Gandæ die primo kalendarum octobrium animam corpore exutam in manus creatoris sui, lætantibus angelorum choris, efflavit. Affuerunt autem in ejus sacro transitu sanctissimus Amandus episcopus et venerabilis abbas noster sanctus Florbertus cum venerando suorum fratrum Gandensis cœnobii collegio, nec non Domlinus, Turholtensis ecclesiæ presbyter, ad præfatum sanctum [3] Bavonem angelo comitante perductus. Apparuit autem felix ipsius anima in ejus egressu salutari beatissimæ Gertrudi virgini abbatissæ Nivellensis cœnobii, jubens sibi vestimenta ad sepeliendum corpus suum transmitti, quod et miraculose factum est. Corpus miraculis coruscando cum reverentia et condigno honore a beato Amando episcopo et venerabili abbate F Florberto, nec non Domlino presbytero, cum utriusque sexus ingenti mærore, in cella reclusionis suæ, sita in cœnobio Gandæ, ecclesiasticæ traditur sepulturæ.

deinde S. Livinus.

9. Anno vero vi^c xxxiii, beatus Livinus *o*, genere Scotus et Hiberniæ archiepiscopus, cœnobium Gandæ cum tribus disci pulissibia [1] Deo dilectis decimo septimo kal. augusti peregre visitavit, ibique ab abbate nostro Florberto et devotis fratribus inibi commorantibus caritative et benigne hospitio susceptus est. Qui pridie idus novembris, in villa quæ Escha vocatur, pro fide Christi martyrizatus decollatur. Cum quo etiam nobilis matrona, nomine Craphaildis, cum Brictio infante in frustis mactato, capite secatur. Beatus autem martyr Livinus in sepulcro novo, apud villam Holthem angelicis manibus præparato, a discipulis suis cum Brictio infante decenter et

— [2] viæ 1.

Num. 5. — [1] *om.* 1, 2, 3. — [2] *ita* 1, 2, 3 ; *forte legend.* ibi Dei. — [3] *vel* a Deo.

Num. 6. — [1] sancti Fl. 2, 3. — [2] disponeret et ordinaret 2, 3. — [3] invigilarent 2, 3. — [4] area 1. — [5] *om.* 3.

Num. 7. — [1] quod 2, 3. — [2] episcopi 2.

Num. 8. — [1] beatum. 3. — [2] ita D. e. a e. D. 3. — [3] beatum. 3.

Num. 9. — [1] et 2, 3.

EX MSS

honorifice sepulturæ traditur. Beatam quoque Craphaildem Christi martyrem seorsum juxta sepulcrum sancti martyris Livini posuerunt.

De S. Landoaldo p

10. Anno vero vi^c xxxvi^o, beatus Landoaldus *p*, in ecclesia romana archipresbyter et cardinalis, a beato Amando episcopo in ecclesia Tungrensi sive Trajectensi substituitur, ubi per novem annos vices pontificis usque ad tempus sancti Remacli decenter administravit. Et quoniam aliquantulum a proposito nostro divagati sumus, dignum duxi ut unde digressus sum, inde revertamur.

Florbertus *monasterio Blandiniensi præfuit annos 22;*

11. Peregit sane venerandus pater noster Florbertus cum omni honorificentia et sanctitate cursum vitæ suæ in agonia militiæ cœlestis in cœnobio Blandiniensi lustris quatuor atque biennio, in senectute bona; atque laborum suorum a Domino præstolans coronam, ipsi jugibus votis atque suspiriis indefesse aiebat : Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum ita desiderat anima mea ad te, Deus. Itemque : Quando veniam et apparebo ante faciem Dei mei? Sicque sanctæ crucis signa- B culo vallatus, atque Dominici corporis et sanguinis viatico percepto, animam angelis, terræque margaritam commendavit corporis.

obiit die 1 novembris anni 639, et in ecclesia ejusdem monasterii sepultus est. q r

12. Obiit igitur beatissimus pater noster abbas Florbertus anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo nono *q*, Ludovici anno sexto, die kalendarum novembrium *r*, qua generatim omnis militiæ cœlestis triumphalis victoria colitur, et ut vere credimus, abiens epulari cum amicis Dei, quo scilicet tantæ celebritatem diei suo etiam condecoraret transitu, sanctorum millibus se dignum adjungens consortem emeritumque tironem. Curaverunt autem eum fratres suæ dilectionis filii, atque stolis indutum sacerdotalibus supremis funeravere fletibus. Et ne memoriale ejus ulla aboleret vetustas, hunc [1] titulum monumenti ejus in lapide sculptum græcis et latinis litteris posterorum notitiæ reliquerunt : HIC EST LOCUS UBI REQUIESCIT CORPUS FLORBERTI ABBATIS, DISCIPULI ET ORDINATI AMANDI EPISCOPI, CUJUS DEPOSITIO CELEBRATUR CALENDIS NOVEMBRIS *s*. Sepultus est autem in ecclesia beati Petri apostolorum principis, quam ipse a beatissimo patre nostro Amando regendam suscepit, ubi circiter per annos trecentos triginta octo *t* in pace quievit.

S. Amando ex hac vita migranti obviam venit.

13. Quem vir venerandus Amandus multiplici virtutum arte politum angelorum obsequio præmisit, quasi pater filium, cui postmodum in glorioso ejus transitu cum illo [1] nobili condiscipulorum comitatu processit obvius, sicut beatæ Aldegundi Deo dicatæ virgini in visione ostensum est divinitus. Nam cum eodem tempore quo senex emeritus migravit e corpore, virgo eadem, ab ipsis infantiæ annis Domino serviens angelicamque vitam in terris peragere studens, inter reliquas visiones sibi frequentius a supernis ostensas, dum nocte dominica vigiliis et hymnis in ecclesia Malbodiensis cœnobii ante altare sanctæ Mariæ incubaret, in extasi mentis elevata et ab angelo per amœna jocundæ habitationis deducta, vidit virum senem cigneo capite reverendum, sacerdotalibus et præclaris indutum vestibus, baculum manu tenentem, ad superna quasi transire, turbamque copiosam albatorum ante et post D eum iter habere. Cumque quis esset requisita, nescire se diceret, ab angelo sancto ita ei responsum est : Vir, inquit, Dei Amandus migravit a seculo. *Turbam autem quam vides albatorum, hi sunt qui per instantiam prædicationis ipsius, digni Deo sanctorum claritati judicantur asscribi in cœlestibus* u. Cujus tam beatæ catervæ pars quædam et honorabilis extitit sanctus Florbertus, virque egregius Joannes, Blandinii cœnobii pastores et abbates.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comment. præv., numm. 15, 16. Codices Bruxellensem et utrumque Gandavensem in adjectis lectionibus variantibus designamus numeris 1, 2, 3, secundum ordinem scilicet quo de iis sermo fuit citato num. 16.*

b *Hæc nullo antiquo testimonio nituntur. Cfr. supra pag. 375, Annot.* b.

c *Rursus hic recolendum nullam rationem in toto hoc elogio habendam esse notarum chronolo-* E *gicarum quæ per annos æræ christianæ distinctæ sunt. Cfr. Comment. præv., § II.*

d *Exordia laborum apostolicorum S. Amandi in pago Gandavensi hic refert scriptor Chronici ex Vita S. Amandi auctore Baudemundo* (1) *et documento sec. XI recitato supra* (2).

e *Quæ sequuntur, exscripta sunt ex eodem documento sec. XI, num. 3 med. ad num. 5 med., omissa scilicet ultima sententia hujus numeri 5.*

f *Cfr. Comment. præv., § IV.*

g *Inserta sunt hoc loco nonnulla ad historiam S. Amandi, Dagoberti regis et Lidrici primi Forestarii Flandriæ pertinentia* (3).

h *Cfr. Comment. præv., § V.*

i *Cfr. Comment. præv., § IV.*

k *Cfr. Comment. præv., § VI.*

l *Spatium vacuum hoc loco relictum est ad inserendum nomen episcopi, Adalberonis scilicet, nisi mendum a librario admissum sit in scribendo episcopum* Remensem. *(Cfr. Comment. præv., num. 90). Hoc spatium vacuum occurrit tum in codice Bruxellensi, tum in utroque Gandavensi. Similiter paulo inferius post vocem* anno.

m *Recte itaque Grevenus, qui primus nomen* F Florberti *martyrologio inseruit (Cfr. Comment. præv. num. 97), ejus memoriam die 2 novembris recoli indicarit.*

n *Hæc de S. Bavonis reclusione ac obitu manifeste desumpta sunt ex Vita S. Bavonis, auctore Theodorico abbate, part.* II *et* III (4).

o *Compendio hic exhibet scriptor noster quæ leguntur in ultima parte Vitæ S. Livini a Bonifacio quodam conscriptæ* (5).

p *Decerpta hæc videntur ex Vita S. Bavonis a Theodorico abbate conscripta* (6). *Landoaldi ideo, ut conjicere licet, mentionem hic injicit auctor Chronologiæ Blandiniensis, quia corpus ejus Gandavum translatum, celebri ibidem (in monasterio Baroniano) cultu honorabatur* (7).

q *Cfr. Comment. præv., § II.*

r *Cfr. Comment. præv., § VI.*

s *Cfr. ibid., num. 91.*

Num. 12. — [1] hoc l.

Num. 13. [1] illa l.

(1) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 850, num. 12, cit. supra Comment. præv., num. 27. (2) Pag. 375, num. 2. (3) Ap. Van de Putte, *Annal. Abbatiæ sancti Petri Blandiniensis*, pp. 36-42. — (4) *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 247 sqq. — (5) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 457 sqq. (6) *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 244. num. 11 extr. — (7) Cfr. *Act. SS.*, tom. III Martii, p. 34

Usque

t *Usque ad annum scilicet 975, quo ab Adalberone archiepiscopo Remensi corpus* Florberti *a loco primæ sepulturæ in decentiorem translatum tradebant Blandinienses (Cfr. Comment. præv., numm. 81, 85).*

u *Refertur hæc visio in Vita S. Amandi, auctore Philippo Harvengio, in fine* (1) : *unde procul dubio scriptor noster eam narrationem hausit.*

(1) *Act. SS*, tom. I Febr., p. 872, num. 74.

II. EX CHRONICO SANCTI BAVONIS, AUCTORE JOANNE DE THIELRODE, CAP. IX a.

Est locus in occiduis ab auctore mundi constitutus partibus, quem egregii præcurrunt amnes gemini squamigero referti agmine semper, et constat nobiliter antiquitus Gandavum castrum vocitatus. Et hinc quidem a climate orientali fluvius Scaldis nomine, illinc vero ab occidentali alius Legia dictus, flexuoso meandro nobilem manationis suæ dirigunt cursum... *b*. Hunc ergo locum dilectus Deo et hominibus præsul olim adiens Amandus, tempore quo gloriosus rex Dagobertus honeste agebat in sceptris, cœnobium inibi construxit Legiæ valle, ubi vetustissimum fanum fuit, in quo ex antiquorum more gentilium et ab stulto rusticorum populo Mercurius colebatur. Contrivit ergo idolum, subvertit aram, succidit lucos atque, ut prælibavimus, ubi fanum destruxit, ibi cœnobium construxit, quod secundum loci vocabulum Gandavum appellavit : ubi etiam suis salubribus monitis ferocis populi animum exsuperavit *c*.

2. Cœptum est autem hoc opus ab anno dominicæ incarnationis sexcentesimo octavo, indictione undecima, Phocæ imperatoris Romanorum anno quinto [1], et præfati regis Dagoberti anno duodecimo, pontificante sedem Romanæ ecclesiæ papa Martino, Aicharii episcopi Noviomensis anno quinto *d*. Quod perfectum dedicavit in honore sancti Petri apostolorum principis idibus mensis novembris [2], insertis ibidem reliquiis ejusdem principis apostolorum doctorisque gentium Pauli, sanctorumque apostolorum Philippi et Jacobi aliorumque sanctorum pigneribus, quæ a Martino papa impetraverat. In quo primum clericorum, deinde post aliquantum temporis Deo favente monachorum aggregavit catervam *e*: quibus præfecit abbatem Florbertum virtutum ornamentis floridum, tum totius bonitatis honestate præclarum. Nam ipsius papæ apostolica auctoritate non solum episcopis et comitibus, verum etiam [3] cunctis totius regni inhibitum erat primatibus, ut non quasi libera utentes potestate ullam ab externis [4] illius loci catervæ personam præsumant subrogare, nisi quem inibi Deo servientes et in unum concordantes de propriis fratribus secundum Deum spontanea elegerint voluntate *f*.

3. His auditis, inclytus [1] Christi confessor Bavo, qui tunc sub laicali habitu gestiebat totis nisibus famulari Domino, superno respectu animatus, perrexit ad monasterium intrepidus : quod tunc agnis Christi præsul, post diram Hunnorum infestationem, restauravit Amandus *g*. Cujus cor cernens almus Domini pontifex dignatione Domini visitatum, sacra eum benedictione insignitum totondit gregique monachorum consociavit. Isdem vero sanctus Bavo, feliciter pio inflammatus desiderio, sanctum petiit Amandum ut ei concederet loca lustrare sanctorum, quo in Christi obsequio religiosorum roboratus virorum exemplo, ardentius atque attentius famularetur Domino. Lustratis enim multorum cœnobiis sanctorum, repedavit Christo duce Gandavum, scilicet ad monasterium in quo venerandus pontifex Amandus abbatem constituerat, ut prælibavimus, Florbertum virum strenuissimum. Qui denique ipsius precatu, videlicet sancti Bavonis Christi confessoris, adhibitis secum quos regebat fratribus, cellam inibi, quæ usque in hodiernum diem cernere cupientibus licet (post plurimas eversiones innovata enucleate patet juxta chorum Deo servientium), reverenter construxit. In qua sacer Christi tirunculus trium annorum spatio præter quadraginta dies contra hostem cruentum viriliter pugnaturus mansit pro Christi amore retrusus.

4. Nam certissimum tenemus hoc esse primum et capitale omnium cœnobiorum ab eodem sancto patre nostro Amando ubicumque fundatorum. Sed ne quis forte spiritu erroris seductus, sermonem nostrum a vero existimet deviare, sciat nos orthodoxorum atque in cœlis cum Christo regnantium inniti testimoniis patrum, quibus nulli derogare fas est christianorum : quæ etiam nunc opportune et competenter possunt inseri, nisi sermo ab ordine suo vitaret deduci. Respondent quoque hic magna auctoritate roborata et prisca et moderna Romanorum testamenta pontificum et christianorum decreta augustorum. Fixa ergo tam idoneo tantarum personarum testimonio sententia de loco præfato, et omni mundo pene in id ipsum consentiente, quæ adhuc restant explicentur.

Hoc monasterium primum est omnium quæ fundavit S. Amandus.

5. Beatus igitur Amandus, omnibus rite ordinatis, alibi divino flagrans amore migraturus, famulum Dei virum strenuissimum Florbertum, ut superius dictum est, monachorum gregi pastorem præfecit atque abbatem. Qui strenue sancti propositi normam incedens, quod subditos verbo docuit, ipse prior exemplo monstravit. Qui sexcentesimo quadragesimo secundo anno dominicæ incarnationis, octavo iduum octobris *h*, humanis rebus exemptus ad superos, ut credimus, est evectus atque in monasterio eodem ante altare sancti Petri apostolorum principis (quod adhuc scire desiderantibus, prout monstrari poterit a fratribus, testante sculpti marmoris titulo) tumulatus.

S. Florbertus obiit die 1 octobris anni 642 et in monasterio Gandensi sepultus est.

Num. 2. — [1] *Hæ voces* octavo-anno quinto *in codice prioribus crasis superscripta sunt.* — [2] *similiter voces* ydibus mensis novembris. — [3] *similiter vox* etiam. — [4] *item voces* ab externis.

Num. 3. — [1] *cod.* inclitus.

A

ANNOTATA.

a *Cfr. Comment. præv., num. 3.*

b *Refertur hic traditio de Caio Julio Cæsare Gandavi castri conditore, qualis occurrit in Chronologia Blandiniensi* (1).

c *Quæ leguntur in posteriori parte hujus numeri manifeste hausta sunt ex documento sec. XI supra recitato* (2), *numm. 2 et 3,* Gandavi *nomine pro* Blandinii *substituto.*

d *Cfr. Comment. præv., § II.*

e *Cfr. Comment. præv., § IV.*

f *Cfr. Comment. præv., § V.*

g *Excerpta est hæc narratio de S. Bavone ex ejus Vita sive antiqua* (3), *sive a Theodorico abbate conscripta. Unde vero* Hunnorum infestationem *iis temporibus Flandrensi tractui incubuisse acceperit Thielrodensis, compertum nobis non est. Certe nihil hujusmodi indicat Baudemundus, coævus Vitæ S. Amandi scriptor, ubi postquam narravit* D *S. Amandum creatum esse episcopum Trajectensium, sed prædicatione sua et monitis nihil apud ipsos profecisse, immo vero hæc ab ipsis sacerdotibus atque levitis esse contempta, ita pergit* (4): At ille secundum evangelii præceptum, pulverem de pedibus in testimonium excutiens, ad alia properabat loca. Igitur tandem parvam reperiens insulam, cui vocabulum Chavelaus, juxta Scaldum fluvium, aliquantis diebus cum fratribus spiritualibus ibidem Christo militare studuit. Sed verbi Dei contemptores per biennium fere ingens attrivit plaga, ita ut eversæ domus et agri in solitudinem essent redacti, necnon etiam vici vel castra destruerentur, nullusque pene in his regionibus remaneret qui virum Dei contempserat prædicantem. *Ubi plaga illa ingens, quæ Trajectenses attrivit, non significatur perspicue fuisse incursio hostilis, multo minus vero fuisse* infestatio Hunnorum, *et nequaquam, eam ad Gandavensem pagum pertigisse.*

h *Cfr. Comment. præv., § VI.*

B (1) Cfr. supra p. 376 num. 1. — (2) Pag. 375. — (3) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 231 sqq. — (4) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 852, num. 18 extr. et num. 19. E

III. CARMEN S. LIVINI AD S. FLORBERTUM a.

Carmen istud, quod ex codicis Corsendonckani apographo sibi a Rosweydo transmisso edidit Jac. Usserius (1) *et secundum Usserium Mabillonius* (2), *deinde ex eodem codice Corsendonckano protulerunt majores nostri* (3), *recentius autem ex codice bibliothecæ regiæ Bruxellensis 14524-14525 J. J. De Smet* (4), *hic denuo exhibendum duximus ex apographo quod iidem descripserunt ex codice antiquo Maximiliani de Vrient, apud senatum Gandavensem extremo seculo XVI a secretis* (5), *et adhuc in museo nostro asservamus. Hunc insignivimus numero* **1**. *Variantes autem lectiones adscripsimus :* — **2**. *ex codice Bruxellensi 14525* (6) *et* — **3**. *ex codice Corsendonckano secundum editionem Bollandianorum ; notatis etiam quæ diverse edita sunt* — **4**. *apud Usserium et* — **5**. *apud Mabillonium.*

VERSUS S. LIVINI ARCHIEPISCOPI ET GLORIOSI MARTYRIS AD FLORBERTUM ABBATEM S. BAVONIS GANDENSIS, DIRECTI A VILLA DE HOLTEM [1].

Audeo mira loqui : solem sine lumine vidi,
Est sine luce dies hic [2], sine pace quies.
C Hos postquam populos conspexi, luce serena
Sol mihi non luxit, nox fuit una mihi.
Impia barbarico gens agitata tumultu
Hic Brachbanta furit, meque cruenta petit [3].
Quid tibi peccavi, qui pacis munia porto ?
Pax est quam [4] porto : cur mihi bella moves ?
Sed qua [5] tu spiras feritas, sors læta triumphum [6]
Atque dabit palmam gloria martyrii.
Cui credam novi, nec spe frustrabor inani :
Qui spondet, Deus est : quis dubitare potest ?
Attamen est aliquid, mœstæ solatia menti
Quod dat, ne [7] penitus me premat [8] atra dies.
Ganda parat gremium, quæ [9] me fovet ubere læto,
Invitat, mulcet, nutrit, amat, refovet.
Hic est Florbertus, quem virtus flore perornat,
Cui probitas floret, flos probitate viget.
Forma gregis, decus ecclesiæ, concordia fratrum,
Ipse suis medicus et medicina sibi.
Quid referam pietatis opus, quod [10] me peregrinum
Obloquiis lætis dum fovet, addit onus.
Sufficeret fratrum fratrem dixisse Livinum,
Pontificis nomen prægravat et domini.
Egressus patriam, pompæ mortalis honorem
Sprevi, devovi : spes Deus una mihi.
Attamen inveni [11] : quod Christo sedulus offert,
Quod sic sum pauper, hic [12] sibi nil minuet.
Plus aliquid præstat absenti munere largo,
Præsens continuis me fovet obsequiis.
Hæc quoque dum scribo, properans agitator aselli
Munere nos solito, pondere lassus adit.
Ruris delicias [13] affert cum lacte butyrum,
Ovaque caseoli plena canistra premunt.
Hospita, quid restas ? Effer jam sedula gressum ,
Collige divitias, quæ modo pauper eras.
Fervet olus siccum, sed nunc condire licebit :
Ollula dura prius, uncta suavis erit.
Holtham [14] villa gravis, quæ nescis reddere fructum,
Urticas, lappas cur bene culta refers ?
Hoc est quo recreor, quod habet paupercula tantum
Hospita, quod mittit vel mihi Ganda boni.
Et pius ille pater cum donis mollia verba
Mittit, et ad studium sollicitat precibus :
Ac titulo magnum jubet insignire Bavonem,
Atque leves elegos esse decus tumulo.
Nec reputat, fisso cum stridet fistula ligno,
Quod soleat raucum reddere quassa sonum
Exigui rivi, pauper quam [15] vena ministrat,
Lasso [16] vix tenues unda ministrat aquas [17].
Sic ego, qui quondam, studio florente, videbar

Num. 1. — [1] tit. *om.* 3 ; Versus (Epistola 4) S. Livini episcopi et martyris ad Florbertum abbatem monasterii S. Bavonis 2. — [2] sic 4. — [3] ferit 2, 3. — [4] quod 2, 3. — [5] quia 1. — [6] triumphi 2, 3. — [7] nec 2, 3. — [8] premit 2, 3. — [9] quo 2, 3. — [10] quo 5. — [11] inveniet 3. — [12] hoc 3. — [13] delitiis 1. — [14] Holtem 2 : Holtam 3. — [15] quem 2. — [16] Casso 1. — [17] opem vel aquas 2 ; opem 4.

(1) *Veterum epistolarum Hibernicarum sylloge*, p. 17. — (2) *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 404. — (3) *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 227 ; *Act. SS. Belgii*, tom. III, p. 114. — (4) *Corp. Chron. Flandriæ*, tom. I, p. 462. — (5) *Biographie Nationale, publiée par l'Académie royale de Belgique*, tom. V, p. 870. — (6) De quo Comment. præv., num. 14.

Esse

A Esse poeta, modo curro pedester equo :
Et qui Castalio dicebar fonte madentem
Dictæo [18] versu posse movere lyram,
Carmine nunc lacero dictant mihi verba Camœnæ,
Mensque dolens lætis apta nec est modulis.
Non sum qui fueram, festivo carmine lætus :
Qualiter esse queam, tela cruenta videns ?
Nec quid agam novi : mentis tumor [19] iste procacis
Quem, rogo, non lædat, par dare nolle pari ?
Officio certare pari si nempe recuso,
Pecco, quod magnis reddere parva moror.
Magna etenim [20] præstat, supplex qui parvula poscit
Et tamen invenior tardus ad officium.
Accingar studio, quamvis non viribus æquis :
Est non posse leve ; non renuisse, bonum.
Ergo tibi titulum scribens, sanctissime Bavo,
Qui volo quod nequeo, quod valeo facio.

EPITAPHIUM DE SANCTO BAVONE, A GLORIOSO MARTYRE BEATO LIVINO COMPOSITUM PRO FLORBERTO ABBATE GANDENSIS CŒNOBII DIRECTUM [21].

Qui patriæ rector, spes gentis, gloria regni,
Magnorum primus qui modo magnus eras :
Non quia magnus eras, te gloria magna beatum,
Sed contempta decus gloria magna facit.
Pro Christo pauper, despectus, vilis egensque
Es [22] Christi famulis [23] nunc caput atque decus.
Defunctum revocans qui mortis [24] jura tulisti,
Monstrans quippe tibi jura parere poli.
Quam tu fundasti, quæ te tenet, inclyte Bavo, EX MSS. ET IMPR.
Ecclesiam meritis protege sancte tuis.

Hæc, Florberte pater, Livinus carmina mittens,
Inscriptum [25] lateri munus habere dedi :
Ut cum vastatus fiet locus ille ruina,
Carmina conservet obrutus illa lapis. b b

[18] Dictriceo 2. — [19] timor 4. [20] mihi 2, 3. — [21] *hujus tituli solum primam vocem habet* 2; *tot. om.* 3. — [22] et 4. — [23] famulus 1. — [24] morti 2. 3. — [25] suscriptum 2.

ANNOTATA.

a *Cfr. Comment. præv., num. 2.*

b *In codice nostro subjungitur hæc annotatio :* Hoc carmen isto fine non clauditur, quod ille sanctus vir centum versibus explicavit. Cetera de statu Ecclesiæ, sicut sibi erant revelata, prophetando contexuit : quæ cum ejus epistola (*B.* epistolis) latent ; nescio si aliquando inveniri poterunt. *Et in Brux. in margine præterea eadem manu notatum est :* Hæc ex quodam vetusto libello.

Non deerunt fortassis quibus ultimi illi versus totius carminis authentiam suspectam faciant : qui et advertent in nullo codice qui certo antiquior sit seculo XV, illius textum servatum esse, sed tantummodo in apographis recentioribus. E

DE SANCTA LUMBROSA VIRGINE

CÆÆ IN HISPANIA.

SECULO IX ?
S. Lumbrosa *martyr populari traditione celebrata.*

Lumbrosam *virginem ad hanc diem annuntiant soli Tamayus de Salazar et ex eo Castellanus. De ejus sepulcro et, ut videtur, sola traditione populari celebrato martyrio quædam tradit Prudentius Sandoval in historia fundationis monasterii Benedictini Sahaguntensis, quæ latinitate donata leguntur apud Tamayum* (1), *videlicet :* In cappella S. Mantii, quæ ad calcem templi *(monasterii Saguntini)* miræ magnitudinis visitur, sepul-
C chrum marmoreum super duas columnas elevatum conspicitur, quo corpus sanctæ virginis et martyris Lumbrosæ, ex illis sanctimonialibus quæ juxta monasteria virorum habitare consueverant, jacet. Complevit agonem Sarracenorum manibus, tempore quo Almanzor rex Cordubæ monasterium illud solo æquavit. Hujus martyrii ecphrasin ad oculum antiquissima tabula supra sepulchrum conservata demonstrat, qua angeli visuntur purissimam beatæ virginis et martyris animam, manibus susceptam, in cœlos elevare. Frequens est oppidanorum circumjacentium ad illam devotio, ita ut foramine in tumulo facto magnam ejus corporis partem extraxerint.

De ejus sepulcro et reliquiis

2. *Similia de sepulcro ac tabula ipsi supereminente habet Yepes* (2), *sola omissa mentione martyrii, additque sepulcro inscriptum esse epitaphium, sed litteris adeo vetustate corrosis ut jam nulla ejus verba legi possent. Reliquiarum vero, importuna visentium devotione, ut apud Sandovallium legitur, direptarum, Yepesii tempore, id est ineunte seculo XVII, solum supererat caput, sed adeo viridum et pulchrum ut a paucis annis humatum credi posset.*

Obiisse fertur anno 830

3. *Denique affert Tamayus apocrypha illa Pseudo-Luitprandi* Adversaria, *unde tot falsa vel suspecta martyrologio suo inseruit, inter quæ scilicet legitur n. 4 :* Era 868, a nativitate Domini 830, vixit sanctissima virgo Lumbrosa, ex oppido Cæa, quæ frequentabat paræciam sanctorum martyrum Facundi et Primitivi cum Muzarabibus christianis in magna vitæ sanctitate. Jacuit in illa paræcia, donec per Alphonsum regem, reparato monasterio, illuc ea translata est. Obiit non multo prius reparatione. Frequentantur ejus reliquiæ maxima populi veneratione. Colitur primo die novembris : jacet in tumulo super duas columnas (3). *Plura de S. Lumbrosa reperire non licuit.*

(1) *Martyr. Hispan.*, tom. VI, p. 18. — (2) *Coronica general de S. Benito*, Cent. III. ad an. 756 (tom. III, fol. 173, col. 4). — (3) *Martyr. Hispan.*, loc. cit.

DE

A D

DE SANCTO GUNDISALVO

C. D. S.

EPISCOPO IN HISPANIA.

Seculo X? S. Gundisalvus secundum popularem traditionem et veterem picturam Sarracenos precibus suis fudit. Ejus cultus assertus anno 1611.

Unum documentum certum de S. Gundisalvo *illo nobis prostat traditio popularis quæ hostilem classem ad Hispaniæ littora accedentem ipsius precibus penitus dispersam et confractam memorat. Hujus traditionis vestigium antiquissimum, ut videtur, exhibebat vetus pictura prodigium oculis repræsentans in pariete cujusdam eremitorii seu sacelli eo ipso loco conditi quo processerat sanctus, comitante clero et præcedente multitudine plebis, hostilis incursionis metu perterrita; mox vero, eo orante, tempestate immani exorta, omnes invadentium naves concussas et submersas mirati sunt, una solummodo relicta quæ tantæ cladis nuntium ad suos referret. Locus leucæ circiter quadrante distat a monasterio S. Martini prope Mindoniensem civi-* B *tatem, mare versus, atque ita editus est ut non paucarum leucarum spatium in Oceano inde prospicere liceat. Sacellum vero et picturam vidisse se testatur episcopus Mindoniensis anno 1611 ad Philippum III regem rescribens* (1).

et rursus anno 1704.

2. *Alteram inquisitionem de cultu* S. Gundisalvi *instituit anno 1704 episcopus Mindoniensis Emmanuel Navarrete, in qua audiit viginti quatuor testes immemorabilem illum cultum ac traditionem circa prædictum miraculum a majoribus acceptam unanimiter affirmantes. Idem episcopus sacellum vetustate collabens refecit atque instauravit; nec minor quam ad antiquum deinceps illuc concursus circumjacentium populorum factus est, præsertim diebus festis pentecostes, quibus antiquitus præcipuo honore celebrare* S. Gundisalvum *consueverant* (2).

et etiam, non sine prodigio, anno circiter 1680.

3. *Ex hujus informationis anni 1704 instrumento habetur paulo ante miro eventu, qui non carere miraculo omnibus visus est, confirmatum esse* S. Gundisalvi *cultum. Quum enim ea loca ex pastorali munere visitaret Sebastianus de Arevalo (qui Mindoniensis diœcesis curam suscepit anno 1672), cultum illum, sola traditione nixum, non satis legitimum reputans, jussit ut deinceps ab eo* C *abstinerent, imaginemque, qua hactenus* S. Gundisalvum *exhiberi voluerant, S. Nicolai vel S. Rudesindi nomine insignirent. Sed ecce ulterius inde in visitatione sua pergere intendenti, inopinata objicitur mora. Mula nimirum, qua mansuetissima uti solebat, subito quasi furore correpta, intentum iter aggredi pertinaciter renuere visa est, donec timore non minus quam admiratione commotus episcopus divinumque numen in jumenti mutatione agnoscens, mandasset uni ex præcipuis eorum qui ipsum comitabantur sui capituli sacerdotum, ut monasterium S. Martini adiret, convocatisque illius regionis incolis in festivitate pentecostes, pro concione diceret eosque adhortaretur ad perseverandum in* S. Gundisalvo *honoribus qui beatæ patriæ incolis tribui solent, ut antea, colendo. Sic igitur cultus ille immemorabilis, consensu populorum et approbatione quorumdam episcoporum jam stabilitus, ab eo ipso, divina disponente providentia, denuo confirmatus est qui illi finem imponere ex prudentia nimis humana contenderat* (3).

De S. Gundisalvi sepulcro et reliquiis.

4. *Sepulcrum* Gundisalvi *visitur in monasterio S. Martini Mindoniensi, non Laurentiano (quod retulerunt aliqui minus recte edocti), rudi lapide constructum et aliquanto elevatum supra solum. Quum hæc scribebat Florez, celebrabatur subinde missa in altari superimposito et episcopi quidam ex singulari devotione erga sanctum illuc sacram hostiam oblaturi accesserant. Sepulcralis arca tribus claudebatur clavibus, quarum unam episcopus, alteram ejus capitulum, tertiam servabat prior S. Martini. Aperuit eam anno circiter 1548 Franciscus de Turribus Mindoniensis episcopus, sanctumque corpus invenit carnibus denudatum, sed integris ossibus: unde suavissimus emanans odor adstantes omnes mire recreavit. Reperta sunt etiam in sacro sepulcro baculus pastoralis deauratus,* E *fragmenta quædam sacrarum vestium incorrupta et cingulum bombycinum auro intertextum. Eadem conspecta sunt in altera reliquiarum recognitione anno 1704 ex mandato Emmanuelis Navarreti episcopi instituta* (4).

Quæ a scriptoribus recentioribus præterea de eo tradita sunt

5. *Hæc de sancto nostro certa habemus. Magis dubia sunt et intricata quæ præterea circa ipsum scripto consignata sunt et recitantur apud Tamayum de Salazar* (5). *Videlicet Pseudo-Luitprandus* (6): In Asturibus apud Balobrigam in mari Oceano resident naves Saracenorum * quæ precibus S. Gundesalvi, episcopi Mindoniensis vel Balobrigensis, submersæ sunt anno DCCCXLVI. Ille vero moritur anno DCCCL. Colitur primo die novembris. *Fusius Ægidius Gonzalez* (7): D. Gundisalvus, hujus nominis I. Transtulit ex urbe Britonnia ecclesiam cathedralem ad basilicam S. Martini Mindoniensem. Ejus vero precibus Deus plurima est operatus miracula. Unum fuit quod cum Mahomat, rex Cordubæ, certior factus esset in Gallæcia aliquot oppida existere divitiis plena et sine mœniis, illaque per Oceanum posse capi et tot gazis spoliari, protinus Hispali validam ordinavit classem, et alibi alias minores, quibus Ab- F del-Hamuit ducem maximum præfecit, ut quantocius illam expeditionem absolveret. Qui anno 888, datis vento velis jussum regis perficiendum curavit. Igitur ad portum Masma nomine, inter Ribadeum et Viverum oppida, dux Sarracenus attingens, solvere classicos milites parabat. At sancto episcopo orationis arma in sui gregis auxilium arripiente, protinus talis exorta est tempestas ut omnes Sarraceni cum navibus mari submersi sint. *Similia refert Didacus Samaniego episcopus Mindoniensis anno 1611* (8), *nisi quod* Sarracenorum *loco* Normandos *occubuisse commemorat. Additque, in hujus miraculi testimonium* eremitorium *eo loco quo pastoralem baculum fixit sanctus præsul, erectum fuisse, ad Oceani prospectum, in cujus parietibus adhuc hujus miraculi ecphrasis depicta cernebatur, et juxta eremitorii situm fons limpidissimus visebatur et perennis, quem sanctum vocitabant oppidani, ad cujus aquas ægroti turmatim accurrebant: qui haustis ejus*

* *al.* Normannorum.

(1) Florez, *España Sagrada*, tom. XVIII, p. 394. Cfr. infra num. 5 extr. — (2) Ibid., p. 295. (3) Ibid. — (4) Ibid. (5) *Martyrol. Hispan.*, tom VI, p. 24-25. (6) *Adversar.*, n. 69 (al. 77). (7) *Theatr. eccl. Castell.*, tom. III, p. 417. — (8) In relatione de reliquiis diœcesis Mindoniensis ad Philippum III reg. cath., cit. ap. Tamayum.

liquoribus

A *liquoribus continuo ab infirmitatibus liberabantur.*

partim certa, falsa.

6. *Concordant itaque isti scriptores in* Gundisalvum *nuncupando episcopum Mindoniensem, discrepant vero tum circa tempus præsulatus ejus, tum circa nomen gentis quæ per ipsius preces devicta est. Et quidem, quod ad episcopi titulum pertinet, hunc deberi* Gundisalvo *satis manifestat pedum in ipsius sepulcro repertum* (1); *sed inter episcopos* Mindonienses *seculi noni locum illi tribuere omnino non licet, quum sedes Britoniensis Mindonium translata ac proinde sedes Dumiensis seu Mindoniensis primum condita sit paulo ante annum 877 a Sabarico I* (2), *cui et ante hunc annum successit Rudesindus I* (3), *is autem certe anno 893 adhuc Mindoniensem sedem tenebat* (4). *In catalogo episcoporum Mindoniensium occurrit quidem aliquis* Gundisalvus *nomine, non seculo nono, sed circa et post annum 1070* (5); *locum etiam* Gundisalvo *nostro reperiri posse inter annum 942, quo S. Rudesindis II pontificatu se abdicasse legitur* (6), *et annum 969, quo primum alter comparet episcopus Mindoniensis* (7), *censet Florez* (8). *Sed nulla indicia exstant quæ vel* Gundisalvum *nostrum* B *eumdem facere cum episcopo qui sedit extremo seculo XI, vel pontificatum ejus circa medium seculum X collocare sinant.*

partim incerta

7. *Nihil tamen movere debet auctoritas scriptorum quos supra citavimus, quum et sibi invicem contradicant et manifestos admittant errores neque ullam afferant auctoritatem antiquiorem. Itaque satis perspicuum videtur nihil ipsis de S.* Gundisalvo *compertum fuisse præter ea quæ traditione populari servata indicavimus, reliqua vero de suo penu eos adjunxisse. Scilicet alii in Chronico Sebastiani legentes incursionem Normannorum Hispaniæ insultasse tempore Ramiri I* (9), *qui obiit anno 850, et hostes* Gundisalvi *precibus fusos fuisse Normannos, et* S. Gundisalvum *eo anno 850 sedi Mindoniensi præsedisse concludendum existimarunt; sed in ista chronotaxi, ut jam notavimus, manifeste hallucinatus est Pseudo-Luitprandus, quum anno 850 nondum extiterit sedes Mindoniensis sive Dumiensis; ac præterea alium errorem magis turpem admisit aiendo* S. Gundisalvum *fuisse episcopum Mindoniensem seu* Vallibriensem, *quum Vallibriensis ecclesiæ exordia ducentis amplius post annis reponenda sint. Gonzalez vero Sarracenos cogitavit, eosque aliquas partes Hispaniæ classe anno 888 adortos legens in documento quodam Lusitanico, eidem anno celebre prodigium de* S. Gundisalvo *memoriæ traditum innexuit, et quæ in suo documento de expeditione Saracenorum notata reperit, adjunxisse videtur traditioni; sed et ipse contra fidem historicam peccavit translationem sedis Britonia Mindonium* S. Gundisalvo *attribuens, quam vetus diploma Alphonsi III* (10) *Sabarico deberi disertis verbis significat.*

AUCTORE C. D. S.

In solis martyrologiis Tamayi et Castellani ejus memoria consignata.

8. *In martyrologiis primum occurrit memoria* Gundisalvi *apud Tamayum de Salazar ad diem 1 novembris, his verbis* (11): Mindonii in Gallæcia Hispaniæ, S. Gonsalvi ipsius urbis episcopi, qui vitæ sanctitate conspicuus et mirabilium operatione clarus, oves sibi commissas pastor inclytus illustravit, et tandem confessor eximius ad patriam repedavit æternam. *In notis autem citat idem Tamayus Martyrologium Hispanicum ms. Hieronymi de la Higuera (infelix nomen !) ubi ad eamdem diem 1 nov. legitur:* In cœnobio S. Salvatoris Laurentianiensi diœcesis Mindoniensis, corpus sacrum S. Gundisalvi ipsius urbis episcopi, qui virtutibus et miraculis floruit, honorifice requiescit. *Hanc posteriorem annuntiationem secutus est Castellanus in suo Martyrologio universali.*

(1) Cfr. supra num. 4 — (2) *España Sagrada*, tom. XVIII, p. 63 — (3) Ibid., pp. 63, 66. — (4) Ibid., p. 68. — (5) Ibid., p. 117. — (6) Ibid., p. 97. — (7) Ibid., p. 109. — (8) Ibid., p. 294 — (9) *Esp. Sagr.*, tom. cit., p. 63. — (10) *Martyrol Hispan.*, tom. VI, p. 12. — (11) Ibid., pag. 24.

DE S. PETRO DE BARCO CONFESSORE

C

ABULÆ IN HISPANIA.

C. D. S.

[Seculo] XI? [Pet]ri cultus [...]us Abulæ [...]n inde a [secul]o XIII; [e]t annus [obit]us ejus [n]isi ex [com]mentis [apoc]ryphis [...]ficati.

S. Petri *cultum celebrem Abulæ in Hispania testati sunt inde a medio seculo XVI Marineus Siculus* (1), *Joannes Marieta* (2), *Ludovicus Ariz* (3), *qui scripserunt antequam in lucem ederentur chronica illa supposititia unde tot suspecta hausit Tamayus; et etiam in hanc rem citat Arizius diploma a Ferdinando III rege datum anno 1243, in quo sancti vocabulo decoratur. At primus Tamayus ex commentitio illo Juliano Perez archipresbytero Toletano Petrum kalendis novembris obiisse et, quod in apocryphis Pseudo-Juliani carminibus huic coævus dicitur, in vivis fuisse inter annos 1085 et 1135, ac denique ex alio non minus suspecto epigrammate, æra 1130 seu anno Christi 1092 vita decessisse asseruit* (4). *Itaque ad diem 1 novembris ejus nomen adscripsit Martyrologio Hispanico, eumque secutus est Castellanus in Martyrologio suo universali.*

Unde Cymbensis appellatus sit. Ejus Acta conscripta seculo XVI.

2. *Non sufficeret certe nobis tam imbecilla auctoritas ut* Petrum *sanctis hac die celebratis adscriberemus; sed quum antiquitas cultus ejus certa sit nec alio loco usquam in ullis calendariis aut martyrologiis nomen ejus legatur, de illo paucis hic agere visum est. Cognomen* de Barcho *seu latine* Cymbensem *accepit a pago Barchitano juxta Abulam civitatem, ubi aliquamdiu commoratus atque vita functus esse fertur. Cetera omnia quæ narrantur de eo, ex incertis traditionibus collecta sunt, quas in compendium redactas vulgavit Ludovicus Alvarez in Historia Barchensi et inde, sub titulo* Acta S. Petri Cymbensis, *Tamayus* (5). *Ex Tamayo eadem hic exscripsimus.*

De honoribus S. Petro collatis Abulæ et in oppido Barchensi.

3. *Corpus* S. Petri *exordio seculi XVII visebatur in sacello aliquo principaliori basilicæ S. Vincentii in Abulensi civitate, urna saxea inclusum quæ parieti infixa erat et ferreis cancellis circum-*

(1) Cit. ap. Lud. Arizium (de quo mox), et ap. Tamayum de Salazar, *Mart. Hisp.*, tom. VI, p. 25 — (2) *Historia ecclesiastica de todos los Santos de España*, part. IV, lib. XXI, v. *Avila*. — (3) *Historia de las grandezas de la ciudad de Avila*, part. I, § II, p. 38. — (4) *Martyrol. Hispan.*, tom. VI, pp. 25, 28 — (5) Ibid., p. 26

data

AUCTORE C. D. S.

data : in pavimento autem juxta hoc sepulcrum, septis item ferreis cinctus, lapis ubi pedis vestigium reliquerit jumentum cæcum quod non sine prodigio sacras exuvias illuc detulit (1). *Ad illud sepulcrum singulis sabbatis post vesperas convenire solebant clerici ejusdem basilicæ, ibique antiphonam et orationem de* S. Petro *canere* (2). *Idem restauratum est majori amplitudine et ornatu anno 1611, opera Pauli Verdugo de la Cueva, parochi* D *basilicæ Vincentianæ, eaque occasione aperta est urna et reliquiæ inspectæ coram episcopo Laurentio Otadui et aliis nobilibus viris* (3). *In pago etiam Barchensi ædificata fuit ecclesia in honorem* S. Petri *eo loco ubi domuncula ejus, dum viveret, sita erat* (4), *sed nunc jamdudum ad usus profanos destinata* (5).

(1) Lud. Ariz, loc. cit. Cfr. *Acta*, num. 6. — (2) Ariz, ibid., Ægid. Gonzalez, *Teatro ecclesiastico de las iglesias de España*, tom. II, p. 252. — (3) Gonzalez, tom. cit., p. 251. — (4) *Acta*, num. 3. — (5) Pasc. Madoz, *Diccionario geographico-estadistico-historico de España*, tom. IV, p. 19.

ACTA S. PETRI DE BARCO

Ex Ludovici Alvarez Historia Barchensi.

S. Petri ortus et sancta juventus.

Petrus, Hispanus origine, ex oppido Tormellas, Abulensis diœcesis, oriundus, ex patre Barchitano et matre Perafitensi humilium familiarum, licet purarum, exortis, virtutibus et exemplis vitæ famosis, progenitus. Quibus Deus hanc concessit sobolem, futuram parentum doctrinis, assiduis monitionibus, et naturalibus infantuli studiis et religiosa indole, rarum sanctitudinis specimen. Nam ab infantia beatus Petrus prorsus omnem illam sollicitudinem et perversos mores, quibus passim juventus scatet, abhorruit; quinimmo modestiam et virtutes omnes amplexans, accolis suis insigne humilitatis et pietatis documentum apparuit. Post hæc, cum ad virilem pervenit ætatem, sibi soli vivens et Dei præceptis insistens, ceteros homopolorum concursus vitabat, a quibus continuo simplex et ineptus vocabatur. Cujus in aliquibus malitiæ temeritas adeo increbuit ut sæpe sæpius de sancti viri virtute prolixius jocaretur, quæ jam per omnes illius regionis pagos et villulas extensa et a viris prudentioribus approbata, profundius splendebat.

In solitudinem secedit, silvam excidit.

2. Hinc, parentibus defunctis, in solitudinem secedere, calcatis mundi rumoribus et illecebris, constituit et apud fluminis Barchum oppidum præterfluentis ripam, tunc silvis inutilibus consitam et arbustis inextricabilibus fœdatam, casam C humilem exstruens, ibidem aliquantulum delituit, ut promptius orationi vacaret et sese totum Deo et contemplationi dederet. Per aliquod igitur temporis spatium cum sanctus vir eo genere vitæ frueretur, in mente concepit silvam illam radicitus evellere, ut otium excuteret, tractabilem in accolarum subsidium et utilitatem reddere situm illum protinus satagens, brevi locum, arbustis sectis, amœnum et hortorum arborumque copia refertum labore falceque reliquit.

Linum vicini domui suæ prodigiose ab igne servatum.

3. Sed licet beatus vir casam in illo secessu ad contemplationem haberet, etiam propriam in oppido, quo natus fuerat, retinebat : quæ adhuc visitur, prout antiquorum traditio refert et miraculorum frequentia suadet. Inter quæ illud celebre, quod cum accola domum illam habitans cubile lini plenum haberet, illudque ancilla quædam in domini odium comburere constituisset, carbonem ardentem supra linum in cubiculo conglomeratum immisit : qui protinus cœpit ardere, sed nullibi flamma stridens inter stipulas adolevit; quin potius ipsa coruscans, non comburens, intra sui activitatem consumpta, nec minimam maculavit aristam.

Per revelationem novit mortem suam sibi imminentem fore ubi aqua fontis in vinum converteretur :

4. Igitur sanctus homo jam in domuncula silvæ, jam in propria casa oppiduli assistens, semper et ubique jejuniis et exercitationibus virtuosis necnon continua contemplationis oratione vacabat, corpus ciliciis et disciplinis macerabat, ita ut præsentialiter ante oculos cordis, ubicumque pergeret, Deum haberet. Nec ob hoc a continua silvæ illius sectione desistebat, quinimmo assiduo labore arbusta quotidie radicitus opaca discindens, nemoris occulta patefecit. In his itaque et aliis exercitiis Dei servus insistens, aliquando fervidam orationem ad Deum emittens, qua se a vinculis carnis absolvi deprecaretur, evenit ut a Domino per revelationem agnosceret se ex hac vita discessurum quando fons limpidissimus juxta casulam silvæ scatens, et arbusta nova obliquis ambagibus rigans, vinum propinaverit.

quod evenit paucos post dies ; ac moritur die 1 novembris.

5. Cum denique Petrus hac revelatione edoctus forte post aliquot dies famulum, quem continuo secum habebat, ad fontem illum cum amphora pro exhaurienda aqua ad prandium emitteret, accidit quod famulus amphoram plenam adduceret : cujus liquorem ebibens sanctus vir, loco limpidissimi et puri laticis vinum gustavit. Et licet tunc sui corporis resolutionem appropinquare cognoverit, tamen secundo experiri Dei monitum, sibi tot temporibus desideratum, disposuit. Hinc ex amphora aquam diffundens, iterum servum ad fontem emisit : quem secutus sanctus homo et ex F fonte aquam exhaurire conspiciens, protinus ebibens et vinum gustans, Dei voluntatem intellexit. Tunc ad oppidum Barchitanum confestim repedans, sacramentis ad viaticum munitus, post triduum animam emisit, kalendis novembris.

Ejus corpus per jumentum cæcum sibi permissum Abulam defertur

6. Nolæ omnes oppiduli continuo clamorem fecere, et accolæ accurrentes sanctum corpus splendore cœlesti perfusum invenere, ad cujus contactum plures ægroti variis infirmitatibus laborantes illico sanitatem receperunt. Horum denique miraculorum fama ad urbem Abulensem evolavit, quæ sibi sacra pignora pertinere decernens, illa ad suam ecclesiam transferre curavit. Oppidani e contrario et nullibi exuvias transportari dixere. Res concordia sedata est. Convenit ergo inter omnes, ut corpus sancti viri supra equæ oculis orbatæ dorsum reponatur, et quo illa perrexerit, sacras glebas possideat. Ita factum : et equa Abulensis urbis iter aggrediens, illuc devenit, et intra basilicam Sancti Vincentii martyris ingrediens, manu petram calcans, soleam ferream impressam reliquit, et confestim crepuit et viscera fudit.

Honores post

7. Tunc omnes cives, ecclesiastici et seculares, turmatim

bidem ollati.

turmatim accurentes, corpus venerati, illud honorifice sepeliere in eadem ecclesia, qua per aliquot secula in eodem loco conditum fuit, donec D. Laurentius de Otadui Abulensis episcopus illud in aram honoratiorem a se affabre elaboratam et insigni simulacro compositam transtulit, ubi et hodie ab circumjacentibus oppidanis et civibus Abulensibus veneratur et colitur, et clerici basilicæ Vicentinæ unoquoque sabbato post vesperas ad ejus aram accedentes, de eo commemorationem decantant. Ad cujus honorem imposterum Ferdinandus III, cognomento Sanctus, anno MCCLII, reditus aliquorum oppidorum perpetuo concessit; cujus privilegii textum Alphonsus IX, ejus filius, in confirmatione ejusdem inseruit, et Alphonsus X, ejus filius, anno MCCLXXX etiam roboravit. Necnon Ferdinandus IV, anno MCCCII, alia privilegia concessit. Præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et sancto Spiritu vivit et regnat in secula.

EX IMPR

DE SANCTO ADALGOTTO I

ABBATE DISERTINO IN HELVETIA.

C. D. S.

...TIO XI. ...algottus, monacho ...nsidlensi abbas ...sertinus, ...tim post ...bitum

Adalgottum *ex monacho Einsidlensi abbatem Disertinum tam in monumentis Disertinis quam Einsidlensibus sanctum passim appellari atque anno 1031 vita defunctum scribit auctor Chronici Einsidlensis* (1). *Idem et epitaphium recitat a coæro poeta conscriptum quodque merito antiquitate magis quam artificio insigne dicit, his verbis conceptum :*

Lector ades quisquis, sanctæ reverentia petræ
  Te moveat, superos quod decet atque decus.
Vel sit Adalgottus fatorum lege peractus,
  Noveris huic certum numen adesse loco.
Dote carens gressus, cæcus aut dæmone pressus,
  Deprimit aut armis quem Libitina suis,
Appellent sanctum, meritis precibusque Tonanti
  Gratum : supplicibus dona petita dabit.
Disertina rogans regeret qui limina divum
  Conspicuum meritis, spectabile lumen.
. . . . *
  Einsidlensis qui luxit in orbe chori
Postulat; obtinuit votis conformia dona.
  Regnabat sanctus, marmoris æde tacens.
Si tacet, at raptus se sæpe vocantibus offert;
  Non tacet a nobis, excitat astra prece.
Huic positi teneat pia te veneratio saxi :
  Posce, fidem spirans : recte petita feres.

...sideratur ...c versus ...cameter.

ut sanctus celebratus, secundum Murer obiit die 1 nov., secundum Eichorn die 24 junii, anno 1031

2. *Hujus itaque epitaphii antiquitatem si credere fas est, celebris mox post* Adalgotti *obitum cultus ejus fuit, multis insignibusque miraculis confirmatus. Nullum tamen, quod noverim, martyrologium nomen ejus retinuit neque uspiam certus dies ejus cultui assignatus reperitur, nisi apud Henricum Murer* (2) *qui illum die 1 novembris anni 1000 obiisse ait. Cui contradicit Ambrosius Eichhorn qui* (3) Adalgottum, *quem decimum septimum Disertinum abbatem fuisse indicat, decessisse refert IX kal. junii anno 1031, neque aliquid præter nomen superesse de eo. Eidem tamen locum hac die inter Acta nostra dandum censuimus, ne penitus ab iis exulet.*

De monasterio Disertino.

3. *De monasterio vero Disertino, qui locus etiam* Disetis, Desertum ubi cella est, Disertis *et* Disentis *nuncupari consuerit* (4) *in extremo Orientem versus confinio illius Helvetiæ partis situs quam hodiedum Grisex seu Grisonum pagum vocant, paulo fusius hic disserendi locus esset, nisi id affatim præstitisset laudatus Amb. Eichhorn ex schedis cujusdam monachi Disertensis ejusdem monasterii historiam texens* (5) : *quem, si lubet, adire poterit curiosus lector.*

(1) *Chronique d'Einsidlen, ou Histoire de l'abbaye de Notre-Dame des Hermites....* par un religieux capitulaire; part. I, chap. VI, § II (p. 70). — (2) *Helvetia Sancta*, p. 181. — (3) *Episcopatus Curiensis in Rhætia*, part. III, cap. I (p. 228). — (4) J. J. Scheuchzer, *Iter Alpinum*, tom. II, p. 267. — (5) *Episcop. Curiens.*, p. 218 sqq.

C F

DE BEATO BERTHOLDO

ABBATE MONTIS-ANGELORUM IN PARTIBUS HELVETIÆ.

J. D. B.

...ONTE ...ULO XII De B. ...ertholdo, sanctis ...nnumerando,

In *Monte-Angelorum Ordinis S. Benedicti, vulgo Engelberg nuncupato, juxta urbem hujus nominis sitam in pago Helvetico Unterwalden, agitur hac die depositio viri Dei* Bertholdi, *ab anno 1178 ad annum 1197 hujus cœnobii abbatis, quem Murer* (1) *una cum martyrologis O. S. B., quos jam pridem novit studiosus bollandiani operis lector, beatum prædicaverunt. Ac licet apud hagiographos ea gratia non polleant hi auctores, ut ipsis ducibus tuto statuatur num beati titulus denuntiet virum quem publice colat populus christianus, monent tamen de movenda quæstione utrum servo Dei ab immemoriali cultus publicus adhibitus fuerit. Itaque more majorum litteris adivimus amplissimum dominum Anselmum, modernum Montis-Angelorum abbatem, qui die 12 aprilis anni 1879 ea quæ filiis S. Benedicti inesse solet, humanitate rescripsit :* Bertholdus semper beatus fuit appellatus, ejusque memoria quotannis in die obitus officio sub ritu duplicis 2æ classis, uti et B. Frowini, cum missa solemni votiva de festo Omnium sanctorum monachorum celebratur. *His et nostrum solvitur dubium, ac lector rogatur ut ad diem 27 martii ex prætermissis eruat B. Frowinum. Sed sicut alias in opere nostro* (2) *conquestio facta est in Monte-Angelorum incuria hominum temporumve injuria*

(1) *Helvetia Sacra*, p. 289. — (2) Tom. I Maii, p. 309.

AUCTORE J. D. B.

fere omnia documenta deperdita esse, nemo mirabitur nec nobis licuisse plura proferre, quibus B. Bertholdi *Acta illustrari possent. Scio quidem Haller* (1) *monuisse suo tempore non unum hujus cœnobii chronicon extitisse ac nunc in bibliotheca Sangallensi* (2) *non pauca servari quæ conscribenti cœnobii fata utilitati forent; attamen propterea quod recentioris sunt ævi, nulla spes affulget fore ut ex illis eruatur quod ad* B. Bertholdi *notitiam conducat. Superest ergo, ut exhibeantur collecta in unum quæ libris optimæ notæ traduntur, et quæ anno 1879 nobiscum communicaverunt Patres Engelbergenses.*

hæc supersunt documenta

2. *Itaque annales Angelomontani* (3) *de* B. Bertholdo *sequentia referunt ad annum 1197.* Bertholdus abbas noster tercius obiit. Hic sobrie ad se, juste ad homines, pie ad Deum, prudens virgo permanens, Dei genitricis semper virginis Mariæ, nostræ patronæ, fidelis dispensator et minister vixit. Nam sacra missarum solemnia quotidie, et, quod magis mirandum sit, etiam in ipso obitus sui die quam devotissime celebravit. Hunc gratia divina sedulo, secretis revelatis sibi causis, prosecuta benigno favore, multis mortalium eum B commendabilem reddidit. Denique, ut multa alia relatu et memoria digna prætereani, hoc solum memorabo : Quod die mortis Frederici imperatoris in Armenia defuncti nobis inde stupefactis hic prophetando prædixit. *His addantur* (4) *quæ tum ex posterioribus chronographis tum ex traditione apud se vigente accepta docent Patres Engelbergenses litteris suis die 19 aprilis anni 1879 datis:* Chronographus sec. XV refert " meruit Bertholdus divinis revelationibus venerari, etiam a fratre defuncto sibi gratias reddente pro sua salvatione. „ Porro Bertholdus erat puritatis virgineæ singularis amator et custos, nulloque vel levissimo illecebrarum afflatu maculatus, vere speculum extitit lucis, ut monachi ejus curæ commissi non solum, sed et plebs in vicinia omnis videre potuerit in eo quid eligat, quidve corrigat. Mitis adeo fuit, ut matrem, non dominum etiam incolæ vallis Engelbergensis eum deprædicarent. Vigilabat pastor bonus, ne vel una ovis sui gregis a virtutis tramite aberret. Vigiliis non dumtaxat corpus suum affligebat, sed die noctuque in id incumbebat, ut omnes contra otium diabolique insidias C occuparet. Semper oravit aut scripsit aut docuit, suosque monachos ad eamdem occupationem incitavit; unde perplures libros et proprio suo marte suorumque monachorum industria exaratos in bibliotheca nostra adhuc conspicimus. Sed quid multa? aut exemplo, aut doctrina, aut miraculis pavit omnes. Iniquum foret, si, quod a majoribus nostris traditur, nullam mentionem facerem ejus miraculi quod hic B. Præsul in lacu Sylvaniensi prope vicum Stans perpetravit. Quum enim in summa penuria piscium esset, lacum iisdem sua benedictione implevit. Res hæc mira apud Sylvanos, affines nostros, satis decantata habetur, ac inde in tanti miraculi et beneficii memoriam et gratitudinem piscatores ejusdem lacus annuatim monasterio nostro piscium quantitatem (numero 2000 albulas) solvebant, et usque in hunc diem solvunt. — Antiquis item monumentis docetur et in chronicis et annalibus habetur :... " eadem hora, qua de corpore erat exiturus, a circumstantibus fratribus sibi aquam ex fonte non procul a D monasterio (quem B. Adelhelmus Abbas primus baculo suo pastorali produxerat et idcirco adhuc fons Adelhelmi vocatur), hauriri jussisse, quæ miraculose versa sit in vinum, et hoc quidem tertia vice. Eam ob causam in choro adhuc seculo XVII depicta visebatur ejus effigies, in qua B. Bertholdus vitrum vino plenum ad duos pisces huic superjacentes tenebat cum versiculis miraculum exprimentibus :

Ter fuit unda mihi morituro in cæcuba vati
Versa quid ? in Christum mi quoque versa ceres!

Errores Burchardi impugnat

3. *Nec minus ipsis prodigiis sanctitatis Beati nostri documentum est sincerum illud fidei tuendæ studium, quod corde nutritum opere manifestum fecit, dum Burchardum, abbatem S. Joannis in valle Thuræ apud Toggios, a norma veritatis deficientem, scriptis impugnavit. Quid autem excogitaverit hic Burchardus indicant sequentes versus a P. Stanislao Wulberz San-Blasiano ante annos circiter sexaginta e membrana Engelbergensi descripti* (6):

Omnis homo, hic sanctæ quamvis studuit fore vitæ, E
Orci post obitum petit loca, gaudia vitæ
Cœlestis nec promeruit, donec Deus, in se
Suscipiens hominem, cœli sic pandere per se
Regnum dignatur, dum latroni reseratur.
Ecce, fidem veram lacerando negare probatur
Abbas Burchardus, nolendo sequi male tardus.
Dicit enim prius in cœlestia regna beatos,
Quam Christus natus passusve sit, esse locatos.
Contra quem Berthold abbas noster memorandus,
Cunctis formula virtutum venerandus,
Scripsit et obstruxit labra callida falsa loquentis.
Undique subruit et conclusit eum, sapientis
Ore probans reprobum cor tetra venena vomentis.

Melius forsitan ejusdem Burchardi errores et ecclesiasticam beati Bertholdi *eruditionem demonstrat nota quam ex p. 19 catalogi manuscriptorum P. Adalbertus Vogel, archivista Engelbergensis, transmisit, scilicet :* B. Bertholdi abbatis tertii monasterii Montis Angelorum, APOLOGIA CONTRA ERROREM BURCHARDI ABBATIS S. JOANNIS IN THURTHAL SEU VALLIS TAURINÆ, in qua præter scientiam sacræ scripturæ et sanctorum patrum dialectices artem imprimis demiror. Controversiam autem horum duorum abbatum summatim explico. Defendebat contra plures idem Burchardus justos veteris Testamenti in cœlo esse locatos ante adventum F Christi ; ad ejusmodi vero opinionem defendendam utebatur tum sacra scriptura tum sanctis patribus, quorum auctoritates tam acuta inflexit dialectica, ut non paucos e simplicioribus spiculis suæ hereseos jamjam confoderit. Ea quidem tempestate viris illustribus Helvetia non caruit; nemo tamen Burchardo sese opponere est ausus. Rogatur itaque a fratribus Bertholdus, is hanc provinciam in se susciperet. Zelo insuper fidei catholicæ inductus Bertholdus, morem gerit fraternæ petitioni, atque Burchardum peramice hortatur, a tam perniciosa sententia discederet. Ast, quia grave non solis hæreticis sed etiam viris alias doctis et magnis, palinodiam canere, Bertholdus æthiopem lavit. Ea propter ubi contumaciam adversarii novit, stylo in eum acriori invehitur; fortiter juxta et docte contendit animas justorum per passionem Christi, et post illam in cœlum a Christo esse introductas. Quo facilius de

(1) *Bibliotheca Helvetica*, part. III. p. 399, n. 1231 sq. — (2) Scherrer, *Verzeichniss der Handschriften der Stiftsbibliothek von St. Gallen*, p. 588. — (3) *Monum. Germ.*, Scriptt., tom. XVII. p. 280. — (4) Cfr. Hartmann, *Annales Heremi Dei Genitricis*, p. 215. — (5) Mone, *Episcop. Constantiensis*, tom. II, part. I, p. 167. — (6) *Versuch einer urkundlichen Darstellung des reichsfreien Stiftes Engelberg.* (Luzern 1846) p. 134.

operis

A operis hujus pretio judicare liceat, apologiæ hujus synopsin do, ipsa Burchardi et Bertholdi verba transcribo. Primum quod occurrit, Burchardi error inscribitur. Sic vero incipit : " Sanctorum detractoribus nos obloqui non decet, nec conducit ; quorum quidem unusquisque in suo sensu abundabat. omnium justorum, qui ante Christi passionem ex hac vita migraverunt, animas apud infernum esse detentas ; autumant quidam minime. Nos vero eos quibus placuit, acutius quantum ad rationem spectat, et consequentius auctoritati canonicarum scripturarum sensisse judicamus. Autumat Burchardus opposita esse, et de eodem sensu secundum idem tempus non posse prædicari, requiem habere et in inferno manere. Dicit infernum in sacra scriptura proprie locum damnatorum significare; probat suam sententiam ex sacræ scripturæ textibus: Justorum animæ in manu Dei sunt et non tanget illos tormentum malitiæ. Illi autem sunt in pace. Factum est ut moreretur mendicus et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Ut vero demonstret sinum Abrahæ regnum cœlorum et sanctorum requiem fuisse, multa ex
B sanctis patribus Ambrosio, Augustino et Gregorio affert testimonia. Dicit S. Augustinum sententiam contrariam non assertionem, sed opinionem vocasse. Lazarum et ejus contubernales antiquos justos, absolutos ab originali peccato, in cœlorum requiem ante Christi adventum migrasse, Dominum vero, ut reliquos a pœnis liberaret, ad inferna descendisse, ex Augustino probare nititur. Dicit justum esse et originali peccato obstrictum esse, opposita vocari non debere; originale peccatum non esse humanæ justitiæ diminutionem, sed humanæ naturæ corruptionem, non esse vocandum peccatum, sed pœnam peccati. His demum verbis Burchardus compilationem suam claudit : Ergo oppilet omnis iniquitas os suum et sapiens intelligat virtutem Scripturarum. Sequitur dein apologia B. Berchtoldi sub hoc titulo : FIDELITER TENENDA ET PRÆDICANDA ASSERTIO CATHOLICA COMPOSITA A VENERABILI AC RELIGIOSO BERTHOLDO ABBATE IN MONTE ANGELORUM CONTRA PRÆDICTUM BURCHARDUM IN EXTREMIS SESE COGNOSCENTEM ET PŒNITENTEM. Apologiæ hujus initium sic sonat : " Die quadam sedente me in quodam secreto recessu, meditationi et lectioni amico, accessit ad me
C quidam proferens litteras, quarum ut lectioni præstarem auditum, annui legenti. Itaque in processu dicta quædam incatholica notare cœpi. „ Probat B. Bertholdus Burchardum sanctis et sibi obloqui, cum sententiam gloriam Redemptoris nostri lacerantem ac SS. Patrum scriptis adeo contrariam defenderet. S. Gregorium clarissimis verbis affirmasse omnes antiquos electos apud infernum detentos fuisse ante adventum Christi, pluribus adductis sancti papæ testimoniis demonstrat. Ad textum S. Pauli : Unusquisque in suo sensu abundat, dicit apostolum his verbis in alia causa, ab hac plurimum remota, usum fuisse. Inferni vocabulum juxta informationem originem suam habere ab eo quod est infra : ab infra enim dici infernum, a supra supremum, et extra extremum. Docet ex etymologia hujus nominis (inferni) haud probari justos ante passionem Christi, licet fuissent in inferno, suppliciis tormentorum subjacuisse : unde opposita non esse requiem habere et in inferno esse. Infernum distinguit in superiorem et inferiorem ; ibi quietem, illic cruciatum esse docet: ex inferiore nullam esse redemptionem, juxta illud : Ignis non extinguitur et vermis non morietur. In inferno superiore Christi adventum omnes justos lucida expectasse et quieta dilatione. Argumentis a simili petitis ex sacra Scriptura et ratione demonstrat infernum seu limbum patrum possibilem fuisse : asserit Bertholdus, nec rationi nec veritati repugnare, omnes justos, prout ordinationi dispositionis divinæ placuisset, in inferno lucidis et quietis mansionibus fuisse conservatos dilatione Dei sapientiæ placita usque ad passionem Christi. SS. Patrum sententias a Burchardo vel mutilatas vel male expositas conqueritur. Peccatum originale non esse quidem diminutionem justitiæ ; sed privationem justitiæ homini, utpote per inobedientiam a Deo alienato, accidisse per peccatum originale. Probat deinde ex pluribus bibliorum locis, neminem ascendisse in cœlum, nisi per Christum, et in Christo; Redemptorem nostrum pro omnibus omnino hominibus passum fuisse, justos omnes ante Christi passionem in inferno detentos, post passionem in cœlorum gloria collocatos fuisse, luculenter demonstrat ex E
SS. Hieronymo, Augustino et Gregorio. Ad finem apologiæ monet Burchardum, ut cessaret ab hac contentione Christi gloriæ tam injuriosa. Hortatur eum his verbis: Noli, obsecro, vinci a malo, sed vince in bono malum; non vincat nos animarum hostis fraude sua diabolus malum pessimum, sed vincamus eum in bono, quod est optimum et summum Deo Jesu Christo....

AUCTORE J. D. B.

[illegible]

4. *Attamen beato viro qui tantum ad veritatem tuendam laborem suscepit, non pepercit lingua dolosa. Exstant enim apud Engelbergenses litteræ duæ, quarum alteræ, ut ex tali sigilli inscriptione partim abrasa,* BURCHARDUS... MO... JOHA...S, *conjiciuntur ab ipso quem impugnabat conscriptæ, alteræ autem prioribus similes auctorem, ut videtur, habuerunt Martinum Cellæ Lucentis abbatem. Has* (1) *exscribam, ut noverint omnes quantam perversi beato viro calumniam fecerint.* M., coabbatum suorum minimus, dilectis filiis ecclesiæ caritatem non fictam. Cognoscere cupimus catholicæ fidei cultores, nos ad sedem apostolicam adversus coabbatem et fratrem nostrum de Monte Angelorum nihil calumniose scripsisse. Infamati namque sumus, quod ad aures summi pontificis scripserimus F
præfatum fratrem nostrum litteras ad suæ causæ commodum aptas sub nomine nostro nobis nescientibus sigillatas in claustro nostro quadam surreptione acquisivisse. Hoc autem minime verum esse novit Dominus, cui omne cor patet et quem nullum latet secretum. Dolendum vero esse piis animis non dubitamus personam tam bonæ opinionis criminando impeti, quod pro obtinenda suæ causæ victoria quidquam captiose dixerit vel fecerit. *Hoc etiam commendatur* B. Bertholdus, *quod B. Frowinum decessorem suum, virum omni virtute exornatum, ita sibi amicum habuerit, ut ipsi Frowinus inscriberet librum de Oratione Dominica, ad nostram ætatem, ni fallor, ineditum. Incipit enim prologus* (2) : Quamvis sim labilis memoriæ, tenaciter tamen memini tuam dulcissimam dilectionem, o venerabilis presbyter Bertholde, a mea parvitate exegisse, quatenus ingenioli mei capacitatem in explanatione dominicæ orationis ostenderem. *Nec alii* (3) *dicatos voluit idem Frowinus libros septem de Libero Arbitrio*

(1) Ibid., p. 46. — (2) *Littera Engelb.*; cfr. *Annal. Bened.* tom. VI, p. 657. — (3) *Annal. Bened.*, ibid.; cfr. *Versuch einer Urkund.*, p. 30, not. 2.

AUCTORE J. D. B.

bitrio; nam in codice Einsidlensi præmissi legebantur sequentes versiculi :

Vive, precor, Berhtolth, tibi sit Dominus filholt,
At te, quod liber sum, docet iste liber.
Hunc librum vovi : nunc promissum tibi solvi ;
Jus est, si sapias, gratus ut accipias.

Studia litterarum promovet,

5. *Nec danda sunt oblivioni, licet paucissima, documenta quibus patet* Bertholdum *sedulo invigilasse, ut studium litterarum semper apud suos vigeret. Codex Engelbergensis signatus I 4/20 continens* Claudiani de statu animæ ad Sidonium Appollinarem, *in fronte habet :* Hoc, pie Christe, datum Berchtoldi sit tibi gratum; *unde eruitur* B. Bertholdum *hunc codicem sua manu exarasse* (1). *Tractatum* (2) *S. Augustini de S. Trinitate ipso jubente descriptum fuisse, declarant versiculi codicis folio signati I 1/11.*

Abbas dum fulsit Berthold, me scribere jussit,
Unde Deus trinus, vere quoque noscitur unus.
Sed mox hic dignus, castus pater atque benignus,
Carnis onus posuit, præsentia scriptaque liquit
Imperfecta, sibi successit munere Christi
Dictus Henricus Bonus hic, retinereque dignus
B Abbatis nomen, perfecit et ipse volumen.

ac jura monasterii tuetur

6. *Multos tandem ad tuenda jura ac possessiones cœnobii sibi commissi labores sustinuit beatus* Bertholdus. *Hujus rei statuendæ gratia ex regesto abbatum Engelbergensium quod opusculo sæpius citato annectitur* (3), *sequentia mutuamur :*

Die 4 maii, anni 1184, Lucius papa, Bertholdo abbati consistorialibus litteris possessiones et privilegia roborat. *Edit. apud Mone, Episc. Constant., tom. II, p. 536.*

Die 28 junii, anni 1186-1187, Urbanus III Bertholdo abbati ecclesiæ in Wilare patronatum adjudicatum per breve confirmat. — Urbanus episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Bertholdo abbati et conventui Montis Angelorum salutem et apostolicam benedictionem. Ea quæ judicio terminata noscuntur, ne iterum alicujus malitia in contentionis scrupulum reducantur, commendari debent memoriæ litterarum apostolicoque præsidio communiri. Cum autem inter vos et Lutoldum militem super jure patronatus ecclesiæ de Wilare quæstio agitata fuisset, tandem pro vestro est cœnobio sententia promulgata. Nos igitur eamdem sententiam, sicut C rationabiliter lata est, ratam habentes, auctoritate apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus. Statuentes, ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei et BB. Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Veronæ quarto kl. julii.

Hermannus II, Const. episcopus, Bertholdum inter, nostrum abbatem, Luitoldumque nobilem de Regensberg, Lucii, tunc defuncti, papæ approbatione Conradique Moguntini archiepiscopi auctoritate fultus in lite de patronatu ecclesiæ Wilariensis sententiam dat nobis convenientem. — Hermannus, Dei gratia Constantiensis episcopus, universis Dei fidelibus. Negotium de patronatu ecclesiæ Wilare inter virum venerabilem Bertholdum abbatem Montis Angelorum et virum nobilem Lutoldum de Reginsperch diu versatum, ad mandatum domni Lucii papæ apud Turegum in facie Ecclesiæ multum concussimus, et veritatem inde exquisivimus. Parte D igitur utraque præsente, testimonium abbatis audivimus, sicut illud esse recipiendum mandaverat apostolica auctoritas. Qui videlicet abbas septem presbyteros de vicinis, viros indubitabiles produxit, qui vinculo obedientiæ, qua tenentur nobis astricti et interrogati, testificati sunt, quod patronatus ecclesiæ de Wilare ad monasterium Montis Angelorum respiceret. Quibus nos auditis patronatum præfatum abbati jam dicto et suo monasterio auctoritate apostolica et nostra, atque banno episcopali confirmavimus. Quin etiam memoratus sanctæ recordationis domnus Lucius papa inspectis nostræ confirmationis litteris, quia factum nostrum eidem rationabile videbatur, apostolicæ confirmationis apices abbati et suo monasterio super eodem contulit: et post illum domnus Urbanus papa similiter ipsis fecit. Ad ultimum quoque, cum pars adversa nondum quiesceret, litteras et mandatum domini nostri Chuonradi archiepiscopi Moguntini suscepimus, et juxta hæc eumdem patronatum abbati et suæ ecclesiæ in loco, qui dicitur Hermdlingin, auctoritate me- E tropolitana et nostra et cum banno denuo confirmavimus.

Die 16 septembris, anni 1188, Clemens III, *petente* Bertholdo *abbate,* abbatem de Truoba et Lucernensem præpositum rogat, uti videant ut sequens Stanensis plebanus Montis Angelorum monasterio de temporalibus respondeat. *Edit. apud Mone, op. cit., tom. II, part. I, p. 529.*

Die 29 septembris, anni 1188, apud Constantiam, Bertholdus abbas testis occurrit sopita in controversia Anselmum inter abbatem de Mure Tiebaldumque presbyterum.

Die 2 januarii anni 1190 confirmat Bertholdus *abbas donationem factam ab Henrico de Buoches.* — Quoniam labilis et flenda mundi hujus conditio semper in occasum vergens, gesta præteritorum in oblivionem parvo temporis intervallo ducit futurorum, ne deleantur, quæ gerimus, paginæ præsentis ea scripto commendare potissimum judicavimus. Unde notum fieri volumus tam præsentibus quam futuris, quod Henricus plebanus de Buoches, divino tactus instinctu, ex integro prædium Altelosho- F ven a se coemptum sanctæ Mariæ in monasterio Montis Angelorum contradidit ea conditione, ut singulis annis memoria Odalrici, Stanensis plebani, avunculi quondam ipsius, patrisque sui Kisieberti, nec non et matris suæ Richinzæ in anniversario plebani prædicti, quamdiu ipse Henricus vixerit, solemniter cum celebratione missarum, vigiliarum, eleemosynarum pulsationeque campanarum ab omni congregatione celebretur, eodemque die fratribus de censu præfati prædii ministretur. Henrico vero qualicunque modo vocatione divina de medio sublato, in anniversario ipsius memoria prædictorum atque sua officiose ut prænotatum est, peragatur. Acta sunt hæc in ipso monasterio S. Mariæ Montis Angelorum præsente domno Bertholdo ipsius cœnobii abbate venerabili, totaque congregatione claustri ejusdem, Friderico plebano Stanensi. quarto nonas januarii, anno ab incarnatione Domini M.C.LXXXX, feliciter. Et ut hæc constitutio in perpetuum Deo annuente inconvulsa permaneat,

(1) *Litteræ P. Adal. Vogel.* cit. — (2) *Versuch.*, p. 50. — (3) Ibid., pp. 134, 135.

Bertholdus

AUCTORE J. D. B.

A Bertholdus abbas sui eam sigili confirmatione roboravit.

Die 15 julii, anni 1190, Bertholdus abbas notitiam dat Luitoldum nobilem de Regensberg et advocatiam in Wilare pro remedio parentum animarum suæque cum patronatu cedisse. *Edit. apud Neugart, Cod. dipl. Aleman., num.* DCCCLXXXIX.

Bertholdus abbas, coabbatum et dominorum suorum testimonium invocans, Cœlestinum III rogat ut Luitoldi nobilis de Regensberg querulationibus per septennium prolongatam litem de patronatu Wilarensi terminet. — Cœlestino sedis Romanæ summo pontifici Bertholdus in Monte Angelorum pauperum Christi servus per paupertatem, cum totius conventus unanimitate orationum obsequium cum debita obedientiæ subjectione. Cum scriptum sit quod lex æterna sit ratio, per hanc revera legum conditores justa decernunt, eaque legum dictione vice in terra Petri apostolorum principis, immo Christi, se Deo digne geritis, tuitione vestra inviolata permanent, ut violatores pœna digna plectentur. Hinc nimi- B rum est, quod integritati juris nostri, videlicet patronatus ecclesiæ Wilare ad nostrum pertinentis monasterium quæ septem presbyterorum obtinuimus testimonio, speramus per clementiam vestram reformari. Elapso itaque septennio in eo amplius ventilationibus agitati pro suæ nimietate prolixitatis actionem negotii ad commodam brevitatem castigare nequimus. Quocirca de ipso, quod novissime judiciali taxatione constat esse tractatum, strictim annotamus. Siquidem nos et adversarius noster O. clericus citati, cum ante judicem venissemus, a presbytero per nos in ecclesia supradicta præsentato adversarius accusatus pro rapina, dum prolata sententia cogeretur ad purgationem juramenti, metuens pro reatu manifesto scandalum et condemnationem, contra jus canonesque per appellationem periculum distulit. Transacta igitur annua expectatione, itidem coram episcopo nostro Constantiensi exactus, restitutionem rapinæ tergiversatione hujusmodi conatus est elabi. Recitatis illic Sanctitatis Vestræ litteris, in quibus continebatur de indicto sibi perpetuo silentio, ut in litteris bonæ memoriæ Lucii papæ videre est, et quod Clemens papa vester prædecessor præfatum adversarium cum suis fautoribus Heinrico et Hartmanno campanis pulsatis et candelis accensis districte præcepit excommunicationis vinculo adstringi, nec deinceps ullam sibi super hoc negotio præstandam audientiam, eisdem, quippe sanctis decessoribus vestris, consona diffinitione dignati estis ea, quæ et ipsi, districte sancire; his inquam, litteris recitatis, sæpedictus adversarius falsas esse clamavit, hac occasione quærens per appellationem effugere. Et licet nihil de appellatione priori, quam non est prosecutus, proferret, est ab episcopo tamen auditus, plurimis quidem astantibus vehementi admiratione perculsis pro illata nobis injuria tam inaudita. Ad cognoscendam autem veritatis nostræ indubitabilem sinceritatem inspiciantur litteræ testimonii septem presbyterorum, litteræ quoque de litis abrenuntiatione capitalis adversarii nobilis viri Lutoldi, plurimæque ab apostolica sede impetratæ. Altissimus valere vos faciat, et fatigationi nostræ infinitæ finem debitum imponere in Christo Jesu. Denique sunt veritatis nostræ ac vexationis injuriosæ testes domnii nostri coabbates. E

Die 30 julii, anni 1191 Cœlestinus III abbati Montis Angelorum parochiam Stannes cum jure patronatus confirmat. — Cœlestinus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Bertholdo abbati et conventui de Monte Angelorum salutem et apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod honestum est, et congruit rationi, animo libenti nos decet concedere et petentium desideriis congruum suffragium impertiri. Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris justis precibus benignius inclinati, parochiam Stannes cum jure patronatus, quod habetis in ea, sicut canonice et pacifice possidetis, auctoritate vobis apostolica confirmamus et præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostræ paginam confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptaverit, indignationem omnipotentis Dei et BB. Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ apud S. Petrum III kal. aug., pontificatus nostri anno I.

C ——— F

DE B. SIMONE DE COLLAZONE

ORDINIS FRATRUM MINORUM IN UMBRIA.

J. D. B.

...SECULO XIII. ...ur de Simone Actis ...atur

Die 1 novembris Spoleti in Umbria in conventu Fratrum Minorum ad S. Simonem cum fama sanctitatis vita functus est beatus Simon, de Collazone *nuncupatus. Debuit fortassis inter Prætermissos locum obtinere. Licet enim passim ab hagiographis Ordinis Seraphici beati titulo insigniatur, nullis tamen indiciis constat cultum publicum inde a felici obitu beato viro delatum deinceps viguisse et nunc vigere. Nihilominus cum Jacobilli* (1) *de beato viro breviter agendum decrevimus, quia anno 1252 litteris Perusiæ datis die 22 aprilis Innocentius IV episcopos Spoletanum et Eugebinum et abbatem monasterii de Ferentillo* Spoletanæ diœcesis monuit quanta cura examinandi essent testes legitimi, quos super vita et conversatione ac miraculis recolendæ memoriæ fratris Simonis Ordinis Minorum recipere debebant. *Et factam fuisse inquisitionem indubium est; nam hac nostra ætate Spoleti in cancellaria archiepiscopali processus ille asservatur. Cur vero beatus vir catalogo sanctorum ascriptus non fuerit, docet Waddingus his verbis* (2) : Quæ (miracula ac eorum testimonia) dum viderentur in curia, obiit Innocentius et remissa est sollicitudo Spoletanorum de sancto viro canonizando. *Itaque Spoletanos litteris adivimus, atque interrogavimus utrum haberent aliquid quod ad* Simonis *laudem conferret. Patres Conventuales* (3)

(1) *Vite de' santi e beati dell' Umbria*, ad d.1 Novembris. — (2) Wadding, *Annal. Minor.*, an. 1240, n. 6. — (3) Ibid., an. 1240, n. 8.

Spoleti

AUCTORE J. D. B.

Spoleti apud S. Simonem degentes responsum dederunt, nunquam vidisse se aut audivisse vitam beati viri fuisse descriptam, insuper et in generali expulsione cunctas memorias fuisse deperditas. Quare quum vix ulla spes affulgeat fore ut deprehendantur quæ illustrandis vitæ ac gestis Simonis *inserviant, nihil aliud possumus quam eadem, quæ jam pridem Jacobilli et Wadding scripsere Actis nostris inserere.*

Varia vivens munera in Ordine obivit et mortuus miraculis claruit.

2. *Beatus itaque* Simon, *genere nobilis, comitem de Collazone, quod est oppidulum Tudertinæ diœceseos, patrem habuisse fertur. Provocat quidem Jacobilli* (1) *ad monumenta Tudertina antiqua; sed ea proponere omisit. Ergo donec ista e latebris eruantur, maneat assertum intra limites probabilitatis, non aliter atque ea quæ tradit de matre* B.Simonis, *Mathildi nuncupata, quæ inter aulicas ab obsequio fuerit uxori Othonis IV imperatoris. Id firmandi gratia remittit quidem scriptor ad diploma Frederici Perusiæ datum anno 1186; sed tali indicio parum juvatur qui scientiam quærit. Anno 1210* ætate puer, *ut habet Waddingus* (2), *agens annum ætatis suæ decimum quartum, ut* B *habet Jacobilli, habitum Minorum suscepit.* Profecit mirabile in ordine, plerisque prælucens morum gravitate et rerum agendarum prudentia. Matrem suam suo hortatu ad piam vivendi rationem attraxit; deinde sorores et neptes ad claustra reduxit. *Anno 1221* Frater Cæsarius Spirensis, primus jam Germaniæ minister per B. Franciscum constitutus, *conquisivit* sibi *socios, e quibus fuit beatus noster. Anno vero sequenti Cæsarius, habito capitulo provinciali Wormatiæ et* videns ordinem in Germania felicibus auspiciis et solidis jam niti fundamentis, Franciscum visendi desiderio captus, adjuncto sibi fratre Simone de Colozano viro nobili cum aliis quibusdam ad S. Franciscum rediit (3). *Abhinc beatus noster in Italia degit, ubi* creatus Marchiæ minister, mox provinciæ S. Francisci præficitur; quæ munia magna industria et pietate exercuit (4). *Anno 1235 die 21 aprilis Simon quidam Ordinis Minorum Tuderti testis interfuit* (5) *confirmationi diplomatis,* *quo Bonifacius, Tudertinus episcopus, liberas ac* D *immunes proclamavit virgines quæ in cœnobio S. Laurentii, juxta Collazone, Domino serviebant. Quem Simonem nostrum fuisse Waddingus credidit, non alio, ut videtur, indicio præter situm monasterii prope oppidum Collazone,* Simonis *nostri patriam. Narrat Jacobilli* (6) *ab Helia, generali Ordinis ministro, vexatum fuisse* Simonem. *Quod facile credet quicumque meminerit quot quantisque injuriis Helias illos viros affecerit quos veræ sanctitatis studio ductos Seraphici patris præceptis vidisset inhærere. Tandem mortuus est anno, ut diximus, 1240* B. Simon, *cujus* multis in vita et post mortem miraculis Dominus sanctitatem patefecit. *Delegati pontificii* (7), *de quibus supra dictum* diligenti adhibito examine sequentia compererunt miracula, quæ ex ipso processu quem ipse vidi, Pisanus reduxit ad compendium. Puerum Spoleti submersum in aquis molendini ad vitam restituit; in civitate Firmana alium in profundum puteum lapsum a morte liberavit; similiter alterum ab eodem eruit periculo. Contractos diversimode curavit undecim, herniacos quinque, cæcos viginti duos, mutos undecim, E surdos sexdecim, claudos octo, a mamillarum infirmitate mulieres tres, a tumore corporis et membrorum undecim, a regio morbo novem, a dæmonio quatuor, a calculo duos, a podagra quinque, a gutture et menti malo tres, a strumis duos. Mente captos tres sani reddidit judicii, occultas infirmitates a quinque repulit, curvos erexit tres, aridos membris duos sanavit, lethargum patientibus sex, necnon aliis totidem somni fuga laborantibus repentino adfuit remedio. Splene dolentem unum, testibus alterum, umbelico et ventre tres perfectæ reddidit sospitati. Nausea horribili pereunti appetitum restituit, leprosum unum, alterum spasmo vitam ferme exhalantem curavit. Equum languentem robustum fecit, pastorem et oves languidas sanavit. Constant hæc omnia ex probatis et juratis testibus in ipso processu.

(1) Ex litteris inde datis anno 1877. (2) Op. et loc. cit. — (3) *Annal. Min.*, anno 1210. n.45. (4) Ibid., anno 1221, n. 5. (5) Ibid., anno 1222, n. 25. (6) Ibid., anno 1210, n. 45. — (7) Ibid., anno 1235, n. 37. Cfr. p. 626. (8) Op. et loc. cit. (9) *Annal, Min.*, anno 1240, n. 6. — (10) Ibid., anno 1240, n. 8.

C F

DE BEATO RAINERIO

ORDINIS FRATRUM MINORUM

J. D. B.

BURGI S. SEPULCRI IN UMBRIA.

Ineunte seculo XIV. Cultum olim B. Rainerio *adhibitum*

In civitate quæ dicitur Burgum S. Sepulcri in Umbria. de qua non semel in Actis nostris (1), *anno Domini 1304 pretiosam in conspectu Domini mortem obivit* B. Rainerius, *Ordini Seraphico inter laicos adscriptus, de quo Conradus Janningus ad annum 1685 sociis suis Antverpiæ degentibus has litteras dedit:* Ego Conradus Janningus an. 1685 mense nov. vidi Burgi S. Sepulcri, apud Franciscanos Conventuales, sub altari majori in crypta, corpus B. Rainerii, adhuc integrum carne et pelle vestitum, cujus festum aiebant celebrari cum magno populi concursu die 1 novembris, qua obiit; nihil tamen de illo fieri officii. Examinavi deinde quæ ad probationem cultus ab immemorabili tempore ei attributi facere possent; inspexi nudatum ornatu suo altare princeps, quod prægrandi uno ac solido lapide tectum erat, in ejusque anteriori margine antiquis characteribus insculptum legi : ANNO DOMINI 1304, IN FESTO OMNIUM SANCTORUM SANCTUS RAYNERIUS MIGRAVIT AD DOMINUM.

(1) *Act. SS.*, tom. III Febr., p. 315; tom V Oct., p. 148.

A Dominum. Quo anno hoc altare Commune Burgi fieri fecit ad honorem Dei et dicti Sancti Raynerii. Asserebant patres ibi minoritæ identidem recurri ad conventum, ubi mulier in partu periclitatur, petique ut signum detur campana quæ a Raynerio comparata conventui dicitur; dato autem signo plerumque matres feliciter eniti. Habentur ibidem quædam ejusdem Beati miracula, per modum processus in libro membraneo conscripta, quæ acciderunt statim a morte ejus. In fine autem libri notatum legi seculo superiori jussu Bononiensium, apud quos confraternitatem erexit ipse vivens, eadem descripta esse, adeoque suspicor typis ab eis mandata.

...rmavit ...s VII ...o tamen ...ræter ...ibrum ...culorum

2. *Quod opinatus est P. Janningus, constare scilicet de cultu publico ab immemoriali beato viro adhibito, probavit sancta Sedes. Nam Pius VII concessit ut festum ejus sub ritu duplici ageretur. Primo tamen, quod inspicienti directoria ad usum Ordinis Seraphici patebit, totum officium erat de communi confessoris non pontificis; sed anno 1875 Romæ e typis Chiapperini prodiit nova editio breviarii Seraphici, quæ die 5 novembris in festo* B *B. Rainerii proprias secundi nocturni lectiones habet. Hæ quidem, maximam partem ex Jacobilli* (1) *et ex Waddingo* (2) *confectæ, vix habent quod historiam juvet. Utrum vero in Burgo recondita jaceat Vita illa* Rainerii *quam ibi servari scripsit Jacobilli, vix crediderim, quum et ipse Janningus, qui singula curiose inspexit, ne verbulum quidem de illa moveat. Scio quidem Tossignanum* (3), *Marcum Ulysiponensem* (4), *Mazzara* (5) *breviculum vitæ scriptis suis insertum voluisse, sed documentorum jejunum. Satius est ut ex Waddingo quem, licet ætate recentiorem, fide tamen dignum fatentur omnes, quædam colligantur quibus qualis fuerit sanctus vir innotescat. His ex codice manuscripto bibliothecæ regiæ Bruxellensis signato 8929 annectetur Liber miraculorum, quæ ad sepulcrum beati viri operatus est Deus, contractus tamen, quia alienum est a methodo bollandiana ut miracula ad normam judicialem collecta ad integrum exscribantur.*

...sima ...sunt ...enta.

3. *Itaque legitur apud Waddingum ad annum 1304, num. 12:* Moritur hoc anno festo Omnium Sanctorum summo mane B. Raynerius Aretinus, frater laicus socius B. Benedicti Aretini (6).... C sepultus ad Burgum S. Sepulcri. In ipso tirocinio proposuit sibi Christi vitam, quoad homini licuit, imitandam, perfecte deinceps sectatus ejus humilitatem, paupertatem, obedientiam et patientiam. Vir sanctissimus evasit et patrator plurimorum miraculorum. *Ipsum scripsit Jacobilli nobili genere natum* (7). *Patre enim pertinet ad gentem Aretinam Mariani nuncupatam, quod concedendum videtur* (8), *matre autem ad gentem Rasini de Burgo S. Sepulcri. Sed unde hoc desumpserit, tacuit Jacobilli. Quid vero testatus fuerit* B. Rainerius *dum inquisitum est in indulgentiam quæ dicitur Portiuncula, inquirat lector in vita B. Benedicti Aretini* (9). *His annectatur jam processus miraculorum, quem anno 1675 rogatus a P. Hectore ab Albuda, pœnitentiario Lauretano, P. Nicolaus Calendarius describendum curavit.*

EX MSS.

RELATIO

MIRACULORUM

QUÆ FACTA SUNT MERITIS

B. RAINERII

ex codice Bruxellensi 8929.

Ad laudem omnipotentis Dei, Patris et Filii et Spiritus sancti, qui in suis sanctis mirabilem, amabilem et imitabilem se ostendit, suæ virtutis et gratiæ salubriter in dies renovando vestigia, ac mirabiliter per illos suæ virtute potentiæ mirabilia operando miracula, quæ nuper ipse Dominus omnipotens operari voluit per venerabilem fratrem Rainerium de Burgo S. Sepulcri, de Ordine Fratrum Minorum, qui ipsius Salvatoris hominum, secundum formam E suæ crucis in paupertate, humilitate et austeritate perfecte vivendo, verus exstitit imitator, prout patenter innotuit omnibus qui noverunt et ex multis approbatis miraculis subscripserunt. Ad quorum probationem et certitudinem faciendam infra scriptæ sunt quædam depositiones, attestationes, examinationes et affirmationes factæ et depositæ per infrascriptos, receptæ et examinatæ diligenter per dominum Orlandinum de Burgo S. Sepulcri judicem, et exscriptæ fideliter per me, Cortonutium Bentivegne de Perusio, imperiali auctoritate notarium, ad hoc a prædicti Burgi capitaneo assignatum, sub anno Domini 1304, indictione [II], Romana Ecclesia pastore vacante per mortem sanctissimi Domini Benedicti papæ XI.

Miracula authentice conscripta

2. Die secunda mensis novembris Salvutius de Rongno de comitatu Castelli juratus ad sancta Dei Evangelia dicere veritatem corporaliter tacto libro, in palatio capitanei Burgi, coram nobili viro Gerardo domini Rubei de Sancto Miniato capitaneo communis et proprii Burgi, et coram domino Jacobo, judice ejus, præsentibus notario ejus Sodo Ranerii de Burgo, fratre Jacobo F de Anglari et fratre Francisco de Burgo: suo juramento dixit, et asseruit: quod propter quemdam casum ex quadam arbore fracti sunt sibi renes; itaque per sex menses taliter curvus, et confractus remansit in renibus, quod se extendere nullatenus poterat, nec sine baculo vel modicum ambulare. Cum baculis etiam difficulter ambulabat, et sic incedebat curvatus ut caput quod * deferret ad genua, renibus propriis ad modum arcus deformiter inclinatis. Dixit autem quod, dum die secunda mensis novembris accessisset ad venerabile corpus fratris Rainerii, et juxta illud staret in ecclesia Fratrum Minorum de Burgo, manusque tenens illius devote voveret et supplicaret eidem pro sanitate corporis obtinenda, subito sensit ad rectitudinem debitam renes ipsos reduci et miraculose coram astantibus rectum et incolumem se invenit. Quod quidem miraculum indubitanter asseruit et se illud

Homo renibus fractus sanatur.

** hæc vox videtur redundare.*

(1) *Vite de' santi e beati dell' Umbria*, ad diem 1 Novemb. — (2) *Annales Minor.*, an. 1304, n. 12. — (3) *Historiarum Seraphicæ religionis*, lib. I, p. 128. — (4) *Chronicas de la Orden de los Frayles Menores*, parte II, lib. VI, c. 26, § IV. — (5) *Legendario Francescano*, ad 1 Nov. — (6) Cfr *Act. SS.*, tom. VI Aug., p. 810. — (7) Op. et loc. cit. — (8) *Act. SS.*, tom. VI Aug. p. 810. — (9) *Act. SS.*, tom. VI Aug., p. 808.

per

per merita dicti sancti * constanter firmavit, et libere sine baculis ambulans sanitatem suam omnibus patefecit. Eodem die et loco Ompnus Rainaldus de Balduinis, de civitate Castelli, juratus... *de sanatione prædicta testimonium dedit. Item* Jacobinus hospitalarius hospitalis de Burgo, *ac* Christofanus Vivoli *et* Fabratius faber de Burgo. Acta fuerunt omnia et singula supradicta sub anno Domini 1304, indictione secunda, Ecclesia Romana pastore vacante, die supradicto, in Burgo S. Sepulcri, in palatio proprii dicti Burgi, præsentibus testibus supradictis. Ego Cortonutius Bentivegne de Perusio, imperiali auctoritate judex ordinarius et notarius, his omnibus interfui, rogatus scripsi et publicavi.

* *supple* obtinuisse

Item mente captus.

3. Die tertia ejusdem mensis, Banfutius Joannis juratus... in palatio capitanei Burgi coram nobili viro Gerardo domini Rubei de sancto Miniato capitaneo dicti Burgi et coram domino Jacobo judice ejus præsentibus fratre Jacobo de Anglari et fratre Francisco de Burgo, domino Leonardo judice de Burgo, Riciardo domini Magetti et multis aliis, suo juramento dixit et
B asseruit : quod ipse infirmus jacuerat per spatium quinque annorum, sicut audiverat, et audiebat ab aliis, ita omni cogitatione privatus et sensu, quod infra dictum tempus neminem recognoverat, nec sciverat ubi esset, vel quid pateretur; immo nec semetipsum, nec aliquid aliud cognoscebat, nec audiverat quod erga ipsum ageretur exterius, nec qui visitassent eum vel etiam ministrassent. Sed dicebat quod nec cognoscebat modo aliquod, nec opus cognovit, quando eum invasit infirmitas supradicta. Dixit autem quod, cum delatus fuisset ad venerabile corpus fratris Rainerii, et manum tetigisset ipsius, sicut a suis portitoribus audiebat, miraculose mentis ejus subito restitutus est sensui et sanitati. Itaque cognoscebat omnes, quos in sanitate cognoverat, et loqui libere poterat; solum in eo remanserat debilitas corporalis : propter quod dicebat, quod videbatur sibi de novo mundo venisse vel a mortuis surrexisse. *Testes miraculi :* Vingonus de Carsuga, *unus eorum qui ægrotum portarunt* ad venerabile corpus sancti fratris Ranerii. *Item* Frater Benvenutus procurator et factor monasterii S. Leonis de Burgo et frater
C dicti Barfutii. *Item* Almicus de Tumicella consobrinus dicti Barfutii et Dutius Nigri, et Allevutius molendinarius. Acta...

Item mulier manus debilitate laborans.

4. Die tertia mensis novembris Femenutia Anide jurata coram fratre Francisco propheta et fratre Jacome de Anglare suo juramento dixit... quod ipsa Femenutia per longum tempus debilitata fuerat una manu, ita quod quasi nullo modo poterat cum ea aliquid operari, et quod dum hodie accederet devote ad ecclesiam FF. MM. de Burgo, ante venerabile corpus fratris Rainerii de Burgo... et humiliter se devoveret Deo et prædicto ejus sancto, et recommendaret eisdem, miraculose restituta manu, viribus et sanitati miraculose exstitit liberata. *Testes* Ranerius Benvenuti *ac* Martinus Aiutc. Acta...

Item alia.

5. Die tertia mensis novembris, Fronduta Ugolini de Massa Trabaria jurata... præsentibus fratre Jacomo de Anglari et fratre Oddone de Burgo testibus, asseruit : quod per longum tempus coctam habuerat unam manum, ita quod ipsam nec claudere, nec plene poterat aperire nec cum illa aliquid operari. Dixit etiam quod dum venisset ad venerabile corpus fratris Rainerii, et ibi staret, et supplicaret devote, subito meritis ipsius sancti miraculose fuit restituta manus ipsa tam D
operationi, quam perfectæ etiam sanitati. Testes infirmitatis suæ secum non habuerat, quia paupercula erat et alienigena.

Item mulier crus et renes confracta.

6. Die quarta mensis novembris, Clara filia Puliesi coram domino Orlandino judice, præsentibus etiam domino Gratiano de Gratianis monacho Camaldulensi, fratre Joanne de Perusio et fratre Jovannuto de Montone, in capitulo FF. MM. de Burgo.... quod jam sunt quinque anni, et ad * quinque annis citra et prædictum tempus quinque annorum, quod prædicta Clara habuit et habebat unum crus confractum, et erat et fuerat fracta renes. Itaque ire non poterat sine duobus cloceis vel baculis, et ibat curvata cum dictis baculis; itaque os quidem deferebat ad genua, vel prope genua sua. Et dum de præsenti mense post transitum venerabilis fratris Rainerii ad prædictum corpus ejus accessisset in ecclesia FF. MM. de Burgo miraculose meritis prædicti venerabilis fratris Ranerii exstitit liberata... *Testes* Puliesius pater dictæ Claræ, Herius Guidetti de Burgo, Herius Bastardi de Burgo, Cisseus Donne Belle Flore, E
Ciseus Ranerii Guaschi, Ciseus Guidonis, Fanctutius Santi, domna Benvenuta uxor Mercati fornarii.

* *forsan pro a*

Item homo crure laborans.

7. Die quinta ejusdem mensis, Ciseus Johannoli de Latignano... in capitulo FF. MM. de Burgo coram domino Leonardo judice, præsentibus Riciardo domini Magepti de Burgo et domino Rameno rectore hospitalis leprosorum... asseruit quod propter infirmitatem quamdam incurrerit in crure dextro dolorem adeo vehementem et continuum, quod nec ambulare vel modicum sine baculorum subsidio, nec se ipsum super pedes erigere sine magno adjutorio poterat, nec dicto dolore carere. Et dixit quod hunc dolorem incurrerat de mense junii, et usque ad diem suæ depositionis, in quo se miraculose liberatum dicebat meritis sancti Rainerii, habuerat sic vehementem, ut dictum est. Dixit etiam quod delatus ad venerabile corpus fratris Rainerii miraculose fuit subito liberatus. *Testes* domna Marsilia mater dicti Cisei, Bonutius Boni, Manfredutius Lombardi.

Item mulier sinistra manu laborans.

8. Die sexta ejusdem mensis Gaudiana, uxor Ansuvini de Massa Tabaria jurata... præsentibus F. Jacomo de Anglare, et Mutio Palmeroli de Burgo... asseruit quod habuerat quidem per tres menses coctam manum sinistram, ita quod ipsam nec claudere, nec plene poterat aperire, nec cum illa aliquod operari. Dixit etiam quod dum venisset ad cassam ubi manebat venerabile corpus B. Rainerii et cum dicta manu tangeret prædictam cassam, subito miraculose fuit restituta manus tam operationi quam perfectæ etiam sanitati.

Item homo habens dexteram manum debilem

9. Die septima mensis novembris, Joannes Pauli de Burgo juratus... præsentibus fratre Francisco, qui dicitur propheta, Mutio Palmeroli et Neno Bactardi, dixit : quod, ex quo recordari poterat, manum dextram taliter habuerat confractam, quod nec aliquid cum ea capere, nec cum ea bolum in ore suo ponere, nec ipsam poterat ad caput portare. Sed postquam venit ad corpus sancti fratris Rainerii et manum dicti sancti tetigit, dixit quia subito manus extensa fuit et operationi et usui libere restituta... *Testes* domna Viachina uxor Parigii, domna Debene uxor Manfredi, domna Ricca uxor Deolsevole, Mira filia Jacobi.

Dæmoniaca liberata.

10. Die octava novembris, domina Ricca olim Philippi de comitatu Castelli jurata... præsentibus domino Cacciaconte canonico de Castello, Donno Gratiano

A Gratiano monacho Camaldulensi de Burgo, fratre Francisco de Burgo, Gratiano domini Beccarii de Gratianis, dixit: quod per tempus duodecim annorum possessa et vexata fuerat corporaliter a dæmonio, licet quandocumque ad tempus dimitteretur bene agere, quando minus vexabatur a dæmone. Unde dixit quod infra tempus suæ vexationis ivit Romam, et ad Sanctum Angelum, petens et orans a dæmonio liberari. Sed post reditum suum acrius vexabatur, fortius in solemnitatibus et festivitatibus magnis. Dixit etiam quod quando fortiter vexabatur, extra mentem fiebat omnino, ita quod nec videbat nec audiebat corporaliter, nec sentiebat verba, quæ tunc dicebat. Et dixit: quod ipsa vexatio incipiebat a corde, et tantum tunc recipiebat dolorem, quasi ipsum cor unguibus scinderetur et per particulas minimas divideretur, et tunc nec se poterat de loco movere, nec aliquid operari. Post hoc ipsa vexatio perveniebat ad cerebrum, ita quod sensibiliter sentiebat ipsum cerebrum moveri, et conturbari, et tunc taliter dementabatur quod nec avertebat quod ageret vel diceret, vel ubi esset, nec etiam B quod ageretur exterius circa illam. Dicebat etiam quod pœnalitates et afflictiones quas in dicto tempore patiebatur, nunquam sciret exprimere. Dixit autem quod venerat ad venerabile corpus sancti fratris Rainerii et in ecclesia FF. MM., ubi continue erat multitudo infirmorum, stetit per unam noctem et diem juxta cassam, in qua tunc erat ipsum venerabile corpus a principio; et per magnam partem viæ dixit se sponte venisse, sed cum prope esset violenter fuisse deductam et ibi detentam. Et dixit quod ibi liberata fuerat ab omni vexatione et pristina tempestate, et hoc miraculose, et meritis ipsius sancti Rainerii. Quid dixerit et quid fecerit in ipsa liberatione antequam liberata esset, dixit se omnino nescire, nec aliquid de exterioribus advertisse. *Testes*, domna Benavai mater ipsius Riccæ, Andreas de Novale, de comitatu Castelli, germanus dictæ Riccæ, domna Alasia, soror dictæ Riccæ.

Nova ttestatio otarii. 11. In nomine Domini Amen. Anno Domini 1304 sunt quædam depositiones, attestationes, examinationes et assertiones factæ et depositæ per infrascriptos super certis miraculis quæ divina gratia et benignitas per venerabilem et sanctum C fratrem Rainerium de Burgo S. Sepulcri O. M., scriptæ per me Cortonutium Bentivegne de Perusio notarium, infrascriptis diebus et mensibus.

Iomo a mborum dolore eratus. 12. Die nona mensis novembris, Ondedeus Boni Hominis suo juramento dixit... quod per tempus duorum annorum continue fortissimis gravatus doloribus, nec se per se ipsum erigere, nec sine baculo ambulare potuerat, sed a lumbis deorsum erat quasi perditus, nec sibi poterat aliquo remedio subveniri. Dixit autem quod, dum staret ante venerabile corpus fratris Rainerii et oraret devote, subito... sic fuit ab omni illo dolore et infirmitate curatus ut libere posset per se ipsum ambulare quo vellet. *Testes*, Mutius Palmeroli, Fabrutius faber de Burgo, Amatutius Greppiæ, Petrus Pelegrini barbitonsoris.

er visum ripit. 13. Die decima mensis novembris, Vicia filia Johangnoli de Curia Campsæ... præsentibus etiam domno Ducio vicario episcopi Castellanensi, F. Francisco Boccasio Ranerii et Curtio domini Boni de Gratianis... quod jam sunt sex menses, quod ipsa corporaliter non vidit, nec penitus videre potuit a dicto tempore citra. Et dixit dum audiret de transitu et fama miraculorum fratris Rainerii, devote se recommendavit eidem et duci se fecit ad Burgum, ad ipsum venerabile corpus. Et dum staret juxta illud in ecclesia FF. MM., et pro recuperatione luminis corporalis ipsum sanctum oraret suppliciter et devote, miraculose meritis ejus lumen recepit optatum. *Testes*, Venutus Sibilie, Mingarda filia Giliotti. *Ex Mss.*

14. Eodem die, Soror Clara, quondam vocata Cisca, filia dominæ Massariæ de Assai, de comitatu Aretii... quod jam sunt sex menses quod ipsa prorsus visu caruit corporali, ita quod infra prædictum tempus, corporis oculis penitus nihil vidit nec videre potuit, immo, quandoque errans a publica ferata, quia ipsam stratam videre non poterat per quam pergeret, nec visu scire poterat, ubi esset, per F. M. ad viam debitam reducta fuit. Dixit autem quod, dum audisset de transitu et fama miraculorum sancti fratris Rainerii, duci se fecit ad ecclesiam, in qua erat venerabile corpus ejus, et dum ibi staret devote, devoveret humiliter et lacrimosis precibus supplicaret, miraculose subito fuit visui restituta. *Testes*, Ugutius Ugolini, Ugutius Benvenuti et domna Massaria Christophori. *Item alia.*

15. Eodem die, Amatutia Raneroli jurata præsentibus domino Gratiano de Gratianis monacho Camaldulensi et Simone Bocatii de Burgo,... quod jam est mensis, infra quod tempus crus sinistrum habuit taliter impeditum, quod nec ambulare potuit, nec se ipsam super pedes erigere, nec dictum crus movere vel modicum pro dolore. Dixit etiam quod, audita fama miraculorum fratris Rainerii, se deferri fecit ad venerabile corpus ipsius et dum tam dolore quam necessitate compulsa pro recuperanda sanitate ipsum supplicaret devote, miraculose meritis ejus subito meruit liberari. *Testes*, Tondolus Nigri, Ligia Bensi. *Sanatur alia crure laborans.*

16. Die decima quarta ejusdem mensis, Ventura Bricci... quod per multos annos medium digitum dextræ manus habuerat confractum, ita quod mediocriter extensus nec claudi poterat etiam cum violentia nec amplius aperiri. Dixit autem quod, dum veniret ad venerabile corpus sancti Rainerii, et devote se recommendans eidem capsam tangeret in qua erat, subito extensus est digitus et claudi potuit et extendi, usui et operationi plenarie restitutus. *Testes*, Cambius Tamburelli, Mucettus Banbacarius. *Item alia habens digitum confractum.*

17. Domna Decca filia Ubertini surdi de Monte Jovis de comitatu Aretii... quod per triginta menses et ultra paralytica fuerat ex toto, ita quod per totum illud tempus in lecto jacuit viribus corporis omnino privata, in tantum quod jacens se ipsam erigere ad sedendum non poterat, et si quando ad sedendum erigeretur ab aliis, illico demissa cadebat; sed in lecto jacens crura vel tibias non poterat contrahere, vel extendere, nec etiam aliquo modo movere, tamquam si ferrea forent; immo oportebat etiam locarentur ab aliis, et etiam moverentur. Dixit insuper quod per dictum tempus nullo modo poterat bolum in ore proprio manibus suis ponere, nec manus ad os ipsum ducere, quacumque necessitate coacta id facere conaretur; sed per dictum tempus famulam quamdam habuerat continue, quæ sibi hæc et alia necessaria exhibebat. Habuerat etiam in prædicto jam tempore tremorem vehementem et continuum quasi in corpore toto, potissime in manibus et in capite, et hoc maxime vel quando manus movere vellet, vel quando sederet ab alia sustentata, quia tunc tremor ille vehementer agitabat eam, nec ad momentum cessabat. Dixit autem quod, dum portata fuisset ad Burgum et juxta venerabile corpus fratris *Item paralytica.*

EX MSS. tris Rainerii in ecclesia FF. MM. locata et ibi per diem et noctem ipsum sanctum devote oraret, meritis ejus ita a Deo liberata fuit quod sine humano adjutorio poterat se per lectum erigere, sedere, et manus suas libere ad os et ad caput ducere, et propriis manibus se ipsam cibare, sicut etiam experientia comprobabat. Dixit etiam quod cum adjutorio ambulare poterat, sed non sine adjutorio, quia ita fuerat debilitata in corpore toto per longam continuam infirmitatem, quod adhuc debilis erat, nec se super pedes poterat stabilire; tremorem autem capitis et manuum, quem ex infirmitate habuerat, dicebat omnino cessasse. *Testes,* Bindus germanus ejus, domna Lucia uxor Cacioppi, Barfutius Guidonis de Val Casnese, Ciscus Salinbene de Burgo, et Porcellus Lucæ de Presciano.

Alia manu laborans. 18. Die decima sexta mensis novembris, Bilia filia Jontelle de Frisciano... quod jam sunt quatuor anni, et a quatuor annis citra et per prædictum tempus ipsa habuit manum dextram confractam penitus, et ipsum brachium cum dicta manu quasi penitus aridum, ita quod usu dextræ manus et
B
brachii carebat omnino nec sibi poterat aliquo remedio subvenire. Dixit autem quod, audita fama miraculorum quæ Deus per sanctum Rainerium ostendebat, accessit ad Burgum ad venerabile corpus, et dum eidem supplicaret et devoveret devote, meritis ejus miraculose extensa fuit subito dicta manus, et tam manus quam brachium operationi et usui plenarie restituta. *Testes,* domna Lena Francisci de Caprili, domna Margarita uxor quondam Ghelfutii, domna Illuminata.

Item alia. 19. Eodem die, Druda Jacobi de Capriano... quod jam sunt decem menses quod ipsa habuit brachium dextrum quasi aridum, ita quod ipsum non poterat extendere, nec ipsum ad os ducere, vel cum ipso aliquid operari. Dixit autem quod accessit ad venerabile corpus fratris Rainerii, et devote ejus implorans auxilium, subito ejus meritis dictum brachium fuit miraculose operationi et usui restitutum. Dixit etiam quod capsam, in qua erat dictum venerabile corpus, candela cerea ciserat quando ipsius patrocinium implorabat. Hæc non habebat testes, cum paupercula esset et de remotis partibus advenisset.

Item paralytica 20. Die decima septima ejusdem mensis, domna Druda de Cervia... quod per novem menses confracta jacuerat; nec se potuerat erigere, nec crura vel tibias suas extendere, sed oportebat quod de lecto levaretur ab aliis, et in lecto poneretur et locaretur. Dixit autem quod die mercurii, sive die quarta mensis novembris, contigit ut tres de Tuscia, qui se stipendiarios asserebant, juxta Cerviam transitum habuissent, qui ipsius sancti Rainerii obitum publicabant felicem et patratorum miraculorum per eum virtutem plurimum efficacem, inducentes quemdam de Cervia qui duos digitos manus habebat confractos, ut dicto sancto se humiliter commendaret et suppliciter devoveret. Quod cum ille fecisset, digiti ejus miraculose subito sunt extensi, et addidit domna Druda: Tunc domna mea, quæ amore Dei suo me confovebat hospitio, audiens hæc et sciens, dixit mihi: *De novo apparuit unus sanctus in Burgo, frater Rainerius de O. F. M., qui nuper obiit, et per illum Deus magna miracula facit, Rogo ergo et volo ut devote te recommendes eidem et corpus suum visitare promittas.* Cumque dicerem: *Domna mea, nescio quare amplius alicui me recommendem sancto, cum jam multos invocaverim, et nullus mihi sit dignatus succurrere,* intulit illa: *Ne dubites, ne desperes, sed invoca confidenter patrocinium suum, quia sanctus novellus est, et tibi benigne succurret; et si ipsum visitare non posses, ego pro te illud libentissime visitabo.* D
Tunc ego cœpi cum lacrimis illum exorare devote dicens: *Adesto mihi, pie Pater; succurre mihi, sancte Raineri. Respice paupertatem et infirmitatem meam, quia nimis est aliis onerosa, nec consanguineos vel consanguineas habeo qui me juvent. Non possum tibi, sancte, promittere pecuniam, vel ceram, quare pauper sum, et ista habere non possum; sed promitto tibi visitare corpus tuum et ecclesiam tuam, discalceatis pedibus eleemosynas ab aliis mendicando.* Et cum hoc dixisset, subito sensi duas manus quæ paulatim cœperunt trahere pedes meos. Et cum pro dolore clamarem, ad clamorem et famam miraculi multi convenirent vicini, qui et mirabantur de eo quod videbant, et pro me dictum sanctum suppliciter exorabant. Extensis non integre tibiis meis, dictæ manus complexerunt fortiter genua mea, et sic me liberam dimiserunt. Tunc visum est mihi quod audirem vocem unam dicentem: *Surge et sta super pedes tuos.* Tunc surrexi coram omnibus E
astantibus sana et incolumis, sola debilitate quadam adhuc in cruribus remanente. Dixit autem quod die mercurii liberata fuit et sequenti die sabbati. Dixit etiam quod de prædicta civitate venirent et venissent ad visitandum dictum venerabile corpus, nec * guerra quæ est in ipsis partibus impediret. Sed ipsa sola venerat propter votum suum, quod * tam propter ætatem quam propter paupertatem non haberet unde timeret.

* *lege* nisi

* *vox suppleta.*

Puer a nimio tumore sanatus. 21. Die decima octava ejusdem mensis, domna Cansiana... quod Vannes, ejus filius minor duorum annorum, dure nimis propter tumorem et infirmitates alias in tibia patiebatur et humero, ita quod magno egebat medicamine medicorum. Recommendatus autem ab ipsa et a patre venerabili fratri Rainerio, meritis ejus miraculose extitit liberatus. *Testis* Mignanus pater ejus.

Item mulier quædam. 22. Die decima octava ejusdem mensis, domna Illuminata de Mercatello... quod per tres menses gravata fuerat gravi nimis infirmitate, ita quod ire vel se movere sive operari vix poterat; nam tumefacta erat nimis corpore simul et cruribus, et cum hoc etiam erat paralysi graviter impedita. Dixit autem quod, dum venisset ad Burgum F
ad venerabile corpus sancti Rainerii et se devote recommendaret eidem, miraculose meritis ejus subito tumoribus prædictis ex toto sublatis, ab omni infirmitate extitit liberata. *Testes,* Calassus notarius de Burgo, Ciscus Guidi de Burgo.

Alius a dolore lumborum 23. Die decima nona ejusdem mensis, Guido Magalotti de civitate Castelli coram fratre Bernardo de Castello, tunc custode ejusdem custodiæ... quod a mense julii citra et per dictum tempus usque ad dominicam tertiam præsentis mensis novembris sic fuit gravatus doloribus circa lumbos et renes propter quoddam vulnus quod lumbibus suis cum quadam manaia fuerat inflictum, quod vix ambulare vel movere se poterat. Non poterat etiam se induere vel exuere; sed oportebat quod hoc faceret uxor sua, et quod similiter poneret ei braccas. Dixit etiam quod propter vehementiam dolorum dictorum elegisset quamcumque infirmitatem aliam et etiam lepram, si fuisset a prædictis doloribus liberatus. Immo quandocumque, nimio molestatus dolore, tentabat gladium suum accipere et semetipsum vel occidere vel graviter vulnerare. Dixit autem quod ad venerabile corpus fratris Rainerii, fama miraculorum

A culorum ejus audita, deferri se fecit ad Burgum, et juxta capsam, in qua tunc erat, devote orans se ipsum recommendavit eidem. Reportavit secum de tunica ejus, et dum de nocte super eam dormiret et dicto sancto se recommendasset meritis ejus surrexit.. miraculose sanatus.

Æger sanatus.

24. Die vigesima ejusdem mensis, Deotaleve Rusticutii de Celle de comitatu Castelli... quod, dum per longum tempus graviter fuisset infirmatus, ad invocationem sancti fratris Rainerii miraculose subito extitit liberatus. *Testis* uxor ejus.

r a morte vocatus.

25. Die vigesima mensis novembris, domna Hida, uxor sapientis viri domni Bonajunctæ militis et legum doctoris de civitate Castelli... quod de præsenti mense novembris Dinus, filius ejus, puerulus annorum quatuor, infirmatus fuit ad mortem, in tantum quod a medicis civitatis ejusdem videlicet a magistro Francisco et magistro Romeo desperatus erat omnino, nec videbant quod ipsius morti propinquæ possit per hominem obviari. Propter quod mater de humano desperans auxilio fecit illum per ecclesias dictæ civitatis deferri, devote procurans ut cum sanctorum B reliquiis signaretur. Reportatus autem puer ad matrem cœpit in extremis fortiter laborare et terribiliter, siquidem respirandi meatus ita erant obtusi, quod sibi dure claudebatur et intercludebatur hanelitus, et in ipsa respiratione amarissime laborabat. Intumescebat ex hoc nimis corpus illius et jam, ad modum denigratæ catenæ, deformiter in negritudinem erat commutatum. Propter quod ipsa mater amarissimis erat completa doloribus, non tam pro mœstitia mortis, quam pro acerba pœna tam dolorosissimæ passionis. Ideo flens dicebat : *Utinam moreretur hic filius meus communi et solito genere mortis, et non tam dura viderem illum pœna concludi.* Tunc omni dolore repleta et præ ipso dolore quasi amens effecta, petivit a puero : *Dic mihi, fili mi, dic mihi si liberaberis.* Ad quam vocem licet laboraret in extremis et respirandi nimis sibi foret via præclusa, divina tamen faciente virtute respondit puer et ait : *Liberabor.* Et mater : *Bene credo,* inquit, *fili mi, quia liberabit te beatus Floridus, ad cujus reliquias fuisti portatus.* Tunc respondit puer, et dixit : *Nequaquam, sed liberabit* C *me sanctus Rainerius de Burgo, et ego ibo ad ipsum super equum meum.* Ad quod quidem verbum mater fide et devotione commota votum emisit, dicens : *Bene dixisti, fili mi, et ego suppliciter oro dictum sanctum fratrem Rainerium, ut pro sua pietate te misericorditer liberare dignetur. Quod quidem si fecerit, sponte sibi devoveo quod juxta verbum tuum ad corpus ejus teipsum portabo et offeram pro te cereum, et ipsum venerabile corpus propriis pedibus visitabo.* Quod votum vir ejus, dictus D. Bonajuncta, devote consensit, et ipsum sanctum suppliciter exoravit. Dixit autem dicta domna quod, voto ab utroque sic emisso, subito dictus puer super lectum resedit, panem petiit et comedit, et miraculose ab omni infirmitate curatus plenissime fuit. *Testes,* domna Guidutia uxor Guidarelli Franguelli, domna Imilia.

iiaca ta.

26. Die vigesima prima ejusdem mensis, domna Vanna uxor Martini de villa quæ dicitur Chiassa comitatus Aretii... quod per tempus septem annorum obsessa fuit a dæmonio et corporaliter vexata. Habebat tamen aliquando lucida intervalla; in quibus licet multorum sanctorum invocavisset auxilium, nullum tamen meruit impetrare. Quando autem sic agitabatur a dæmone, quid faceret vel diceret, dixit quod non recordabatur omnino. Dixit etiam quod ducta ad venerabile corpus fratris Rainerii, ubi dure vexari cœpit, sed virtute ipsius et meritis miraculose fuit subito liberata. *Testes,* Martinus Laurentii vir ejus, domna Heria amita supradictæ domnæ Vannæ.

Ex MSS

Puer mortuus revocatus ad vitam.

27. Die vigesima secunda mensis novembris, domna Viola uxor Andreæ magistri Joannis notarii de Burgo S. Sepulcri in puerperio decumbens, jurata, in domo sua coram Jacobo et Francisco de Burgo, Nicolao domini Antancolli et filio ejus Rico asseruit, quod retroactis temporibus quando prægnans perveniebat ad partum, antequam fetus prodiret in lucem, vel extinguebatur in ventre, vel in ipso egressu sine omni baptismatis gratia occumbebat. Cum ergo esset prægnans, et quasi partui jam vicina, et venerabilis frater Rainerius jam migrasset ad cœlum, futuræ prolis mortem expectans et timens, amarissimis cœpit fatigari doloribus et lacrimis multipliciter irrigari, quare quos cum multo portabat labore nimisque pariebat dolore, nec participes vitæ præsentis fiebant, nec in Christo regenerationis gratiam obtinebant. Plus tamen dolens gratiæ subtractæ quam vitæ, cœpit venerabile corpus fratris E Rainerii visitare sollicite et eidem cum lacrimis supplicare devote, hoc solum orans et petens ut miserabilibus doloribus suis benigne subveniens, proli quam portabat tantum post partum daret de vita, ut ipsius regenerationis unda mundari*. Dum ergo sic orans exaudiri speraret, nocte quadam comparuit sibi in visione dictus venerabilis frater cum confessore suo, adhuc in carne vivente, fratre Oddone scilicet de Burgo. Videbatur autem ipse sanctus sic splendens et lucens ut claritas sua solarem excederet claritatem; et cum petenti, *Quis esset,* dictus frater Oddo dicens* : *Iste est sanctus frater Rainerius, quem invocasti devote. Recommenda te sibi, ut exaudiat preces tuas,* genuflexit illa in visione et suspectum prolis obitum juxta solitam precem suppliciter commendavit. Tunc visum est sibi quod precibus suis non responderet verbum sed signis. Nam venerabili sua manu tangens eamdem super vestes, prægnans corpus tribus vicibus super umbilicum crucis signaculo consignavit. Evigilans autem et visionem intelligens juxta preces suas ad prolis vitam referri, indubitanter ex tunc sancti patrocinium expectavit. Amitæ suæ, domnæ scilicet F Violæ, præfatam referens visionem, confortata petiit ab ea de consilio suo. Viginti quinque *Pater noster* et totidem salutationes beatæ Virginis cum lacrimis et genuflexionibus quotidie dixit in honorem et reverentiam dicti sancti. Cum autem pervenisset ad partum, ita cœpit visceralibus fatigari doloribus, ut non solum ipsa sed et omnes astantes de sua vita penitus desperassent; et quæ ipsius sollicitæ fuerant de vita prolis, mortem matris illico expectabant. Et ecce domna ejus amita accepit quamdam particulam de tunica dicti sancti, quam secum habebat et ad præfatam neptem suam accedens et citra cor ipsius dictam tunicam ponens, confortare illam cœpit et dicere confidenter: *Confide, filia, quia sanctus Rainerius adjuvabit te, nam conjuncta semper mihi in necessitatibus meis succurrit. Ecce habens de tunica sua tecum; igitur invoca illum.* Tunc istis simul cum aliis invocationibus, subito mulier peperit cum salute. Peperit autem masculum, sed abortivum, ita quod omni sensu carebat et motu; et omne remedium sibi factum omnino laborabat in vanum. Dixit autem quod, licet multum doleret et fleret, de virtute tamen et meritis sancti Rainerii

* *adde* posset

* *lege* diceret

Ex MSS.

Rainerii plurimum sperans, ipsius patrocinium suppliciter imploravit. Dixit etiam quod, sicut conjicere * poterat, dictus puer per aliquos dies vita omnino caruit, antequam perveniret ad partum, quia ante ipsum partum nullum motum sentiebat ejusdem; postquam vero egressus fuit ex utero, in ipsa incisione umbilici, quo embryo enutritur, nihil omnino apparuit sanguinis vel humoris, tamquam si lignum aridum scinderetur. Immo etiam ipse umbilicus erat quasi siccus, ut sic conjiceretur quod nec in die præcedenti immediate, vel tertia, ad dictum puerum per ipsum umbilicum fuit nutrimentum transmissum. Dixit insuper quod per longam satis moram, dum ipsa ejus mater ex toto corde sanctum invocaret Rainerium, cum lacrimis multis multiplicans preces et vota, obscitavit puer et vocem vagitus emisit miraculose, vitæ redditus et saluti. *Testes*, domna Berta domnæ Miliore, domna Viola uxor quondam et amita dictæ domnæ Violæ, domna Honorabilis, uxor quondam Camosii.

* *ita corr.; cod.* conjuncte.

Febricitans sanatus.

28. Die quarta exeunte mensis novembris, domna Scanlatta, filia olim domini Guidonis et uxor Mercati Ranerii Uguitionis de civitate Castelli... quod de proximo mense octobris, jam sunt quinquaginta dies vel circa, febris periculosa invasit filium suum, Ranerium nomine, ibidem præsentem, annorum sex, ita quod quotidie febricitabat; sed post viginti quinque dies, ita febris invaluit et totidem diebus sic dure illum oppressit, quod corpus ipsius pueri in tantum intumuit quod medici civitatis, scilicet magister Franciscus et magister Romeus, dicebant dictum puerum hydropicum incursurum, nisi cum diligentia multa debitis remediis juvaretur. Ideo timens et dolens mater pueri ipsum recommendavit Deo et sancto ejus Rainerio, promittens quod puerum secum duceret et corpus ejus sollicite visitaret. Emisso voto, curatus est puer... quod dictorum medicorum judicio erat plene sanatus, sed * non sineret pater ut mater votum impleret, recidivavit puer et more solito febricitare fortissime cœpit. Tunc de voluntate patris reiteravit mater votum et iterato fuit sanitas subsecuta.

* *adde* cum

Aliquis lumen oculi dextri recuperat.

29. Die ultimo ejusdem mensis, Ondedeus Benccvenne de Largine... quod occasione cujusdam infirmitatis lucem oculi dextri amisit ex toto, et per tempus annorum viginti cum ipso oculo penitus nihil vidit, nec videre potuit. Auditis autem miraculis quæ per venerabilem fratrem Rainerium operabatur Deus excelsus, devote se recommendavit eidem, dicti oculi lucem humiliter petens et voto promittens, si recuperabat eamdem, quod corpus dicti sancti nudis pedibus visitaret. Voto autem emisso, videre illico cœpit; et cum perfecisset votum et de beneficio gratias ageret, juxta ipsum venerabile corpus orans et obsecrans, clariori recepto lumine sic clare cuncta videbat ac si lumen dicti oculi nunquam læsum fuisset in aliquo.

Mulier gravissimo morbo sanata.

30. Die prima mensis decembris, domna Dalasia uxor Gratie de Plebe Classis comitatus Aretii... quod dum ipsa esset prægnans et quodam sero iret ad fontem per aquam accipiendam, gravi oppressa timore, invasit eam ægritudo terribilis, quare fuit usque ad diem exteram prægravata. Siquidem per dictum timorem dixit quod ex tunc fuit in continuis quasi et horrendis terroribus: die noctuque tremebat etiam corpore toto, singultus patiens sic duros et arduos, ut poterant valde a remotis audiri. Consuluit medicos multos; sed nullus noverat parare remedium. Judicabant tamen paralysim fore; tamen ipsa accidentia D comprehendere non valebant. In dicta infirmitate stabat sæpius per duos dies, nihil omnino comedens et loqui non valens, durisque tremoribus et singultibus laborabat; remanebat ex hoc per dictos dies sic destituta omnibus corporis viribus, ut diebus pluribus jacens in lecto nec posset surgere nec aliquid operari. Dixit etiam quod prædicta infirmitate gravata et impedita fuit continue annis undecim, et omnia quæ experta fuerat medicamina plus sibi obesse noverat quam prodesse. Dixit autem quod, audita fama miraculorum quæ per venerabilem fratrem Rainerium virtus operabatur divina, de meritis dicti sancti sumpta fiducia, venit ad Burgum et die noctuque cum viro et germano suo stans juxta suum venerabile corpus vota vovens et humiles preces effundens... fuit subito... sanata. *Testes* Gratia Benamati de Plebe Classis comitatus Aretii, Guerutius Benvenuti de Libbia comitatus Aretii, Ventura Martina de eadem villa.

Febricitans sanatus.

31. Die tertia ejusdem mensis, Dutius Sancutii de Cortevecchia comitatus Castelli... quod jam sunt quatuor anni, quod ipse duras febres passus est ita quod quatuor vel tribus diebus febricitabat in hebdomada, et tenebat et molestabat eum febris, quando invadebat illum, antequam eum dimitteret, per diem et noctem patiebatur et in dicto jam tempore dolores in genibus et cruribus, ita quod vix se erigere poterat vel modicum ambulare. Dixit autem quod dum recommendasset se, jam sunt dies multi, venerabili fratri Rainerio devote se recomendans eidem miraculose fuit subito tam a febre quam a dictis doloribus plenarie liberatus. *Testis*, domna Benvenuta uxor quondam Boni et avia dicti Sancutii.

Item crure laborans.

32. Die prædicta ejusdem mensis, Biancus Amadoris de Sumptiano de Massa Trabarie... quod in tibia sinistra ita duros et arduos per mensem passus fuerat dolores, et etiam in inguine, quod crus erigere non poterat vel levare. Audita vero fama miraculorum quæ Deus operabatur per venerabilem fratrem Rainerium, devote se recommendavit eidem, et pater ejus ipsum recommendavit similiter; et tunc sic convaluit subito, quod crus extendere potuit et cum baculo ambulare. Propter quod simul cum patre accessit ad venerabile corpus ipsius sancti, et dum ibi starent et F devote orarent dictus Biancus plenam consequi meruit sanitatem. *Testis* pater ejus.

Item febricitans.

33. Die septima mensis decembris, Guidarellus olim Guidonis Frenguelli de civitate Castelli... quod Ciscus, nepos ejus, patiebatur febrim quartanam, quæ fortiter multum et per multum satis spatium affligebat eum. Et cum jam quinque vicibus esset perpessus, et ipsa febris in vigore esset, ita quod non solum permanere, sed augeri firmiter crederetur, venerat avia ad Burgum ad venerabile corpus sancti fratris Rainerii devotionis causa et dicto nepoti suo auxilium petitura, ipsum devovens humiliter dicto sancto. Quæ cum redisset Castellum et quamdam particulam tunicæ ipsius sancti, quam deferebat, dicti adolescentis posuisset ad collum, ejusdem sancti patrocinium suppliciter invocando, ipsius assistente virtute, miraculose extitit liberatus. *Testis*, ipse Ciscus.

Item squinantiam passus.

34. Die decima quarta mensis novembris, domnus Jacobus, rector ecclesiæ sancti Clerici (?), de comitatu Castelli... quod jam sunt decem dies quod ipse patiebatur infirmitatem squinantiæ tam gravis, quod quasi desperabat et timebat de morte. Et cum devote voveret et sancto Rainerio se

A se suppliciter commendaret... fuit subito curatus. *Testis,* Guidarellus Benvenuti.

...m fistula ...crimaria laborans.

35. Die ultimo mensis decembris, Andriolus Joannis de Confegnano comitatus Castelli... quod per tempus annorum quindecim, passus fuerat fluxum lacrimarum continuum ex oculo dextro, ita quod non solum maxilla, sed etiam vestes lacrimis respergebat; propter quod ita conturbabatur sæpe dictus oculus, quod impediebatur usus ejusdem oculi, ut per ipsum videre non posset. Recipiebat etiam sæpe quasi incomportabilem adustionem ex ipso lacrimarum concursu. Consulebat, ut dixit, super hoc medicos multos, utpote magistrum Mercatum de Eugubio et magistrum Andream de Ancona et plures alios, nec poterant dare sibi aliquod remedium sanitatis. Dixit etiam quod libentius elegisset dicto oculo prorsus carere, quam dictam infirmitatem portare. Audiens autem famam miraculorum quæ Deus per venerabilem fratrem Rainerium faciebat, devote se recommendans eidem promittens, si liberabat ipsum ab infirmitate prædicta, visitare nudis pe- B dibus venerabile corpus suum, portans in capite candelam ceream, qua cingeret capsam suam, et pergens nudis genibus ab ipso ingressu ecclesiæ usque ad venerabile corpus. Quod et fecit devote. Dum ergo sic vovisset et orasset humiliter... fuit... sanatus. Dictus magister Jacobus dixit quod infirmitas erat fistula lacrimaria, et hoc quod audivit ab isto magnum judicavit miraculum.

...ebricitans sanata.

36. Eodem die, domna Druda Jacomutii de Sancto Donato de Sistino... quod dum febricitasset diu et febricitaret fortissime, recommendans se humiliter venerabili fratri Rainerio, fuit subito... sanata. Patiebatur insuper in digito infirmitatem tam gravem, ut videretur sibi quod ex ipso vis flammea præcederet cum ardore, ita quod die noctuque quiescere non valebat. Propter quod cum ab ipsa febri jam curata ad venerabile corpus S. Rainerii accessit devote et cum lacrimis supplicaret... fuit subito liberata. *Testes,* domna Clara mater ejus et Andreas Sinibaldi convicinus ejus.

...em crure ...aborans.

37. Die tertio januarii, domna Benasai de Jove comitatus Castelli... quod crus ejus sinistrum tantum tumorem incurrerat, et ipse pes ejus sinister, quod digitorum dicti pedis solæ apparebant ungues, ita occultabat et operiebat eosdem digitos C ipse tumor. Crus etiam præfatum sic intumuerat, ut a genu infra non minus grossitudinis, quam a genu supra, videretur habere. Patiebatur ex hoc ita vehementes dolores, ut locum non posset invenire quietis. Et cum diebus jam septem dictam infirmitatem passa esset et adhuc vehementius pateretur, recommendavit se cum lacrimis sancto fratri Rainerio, nocte quadam dum cruciatus gravissimos pateretur, vovens suum venerabile corpus cum munere visitare. Et tunc... extitit liberata. *Testes,* Riccus ejus vir, domna Maffutia uxor Jacobi de eodem loco.

...m latere sinistro.

38. Die tertio mensis januarii, domna Pruda uxor quondam Plendebeni de Castellioni sancti Bartholi, comitatus Castelli... quod Cintius filius patiebatur gravem fracturam ex latere sinistro, ita quod intestina decurrebant in osseum, dum puer ipse ambularet vel staret; nec sine dolore magno poterat ambulare. De dicta vero ægritudine dixit se perpendisse anno proximo præterito de mense septembris, et ex tunc semper vidit ipsum dictam pati fracturam, ita quod vehementer ipsa dolebat et affligebatur pro eo, et ipsum perditum et quasi mortuum æstimabat. Dixit autem quod dum post transitum venerabilis fratris Rainerii ipsum ad venerabile corpus ejus et eidem devoveret devote et supplicaret humiliter... fuit subito liberatus. *Testes,* ipse prædictus puer, Ventura de monte, Petrus Ricciardi domni Macepti de Burro, domna Mita uxor Venturini de Burgo, domna Peregrina uxor quondam Venuti.

Ex Ms.

Item mulier multis vexata infirmitatibus

39. Die septima mensis januarii, domna Imilia uxor quondam Jacobi Boniohnis et filia olim domni Bencevenni de civitate Castelli... quod jam sunt viginti anni et ultra, quod quidam clericus famosus quidem in scientia, sed vita et moribus lubricus et mundanus, quia sibi in malitiis et lasciviis consentire constanter renuit, comminiatus est ei quod sic ageret contra illam suis maleficiis et incantationibus malis, quod eam sensu et discretione privaret et inenarrabilibus semper torqueret tormentis. Et ex tunc ita horridas passa est ægritudines et inauditos dolores, quod suo juramento firmabat nunquam se posse narrare per singula; quare ipsamet sentire potuerat, sed comprehendere nequaquam. Dixit autem quod infra dictum tempus nunquam die vel nocte potuit habere quietem: si dormiebat, videbatur E sibi quod ita attraherentur brachia sua, et ita vehementes sibi videbatur sentire dolores, tanquam si in equleo torqueretur; et somnia semper mala babebat et turpia, et die noctuque mala non poterat vitare phantasmata. Infra dictum tempus nunquam ex quacumque materia gaudii gaudium vel lætitiam recipere potuit, nec credebat quod totus mundus potuisset sibi dare lætitiam, si omnia apposuisset desiderabilia sua et delectabilia; ita contra ejus affectum erat tristitia et dolores. Dixit etiam quod jam sunt decem anni, quod lumine prorsus caruit oculi dextri, ita quod usque ad infrascriptum tempus suæ liberationis ex ipso oculo videre non potuit. A tribus autem annis citra, ita sinistri oculi obscuratum habuit lumen, quod nec colores distinguere poterat, nec quæ sibi objiciebantur clare discernere; sed aliquando videbantur omnia sibi nigra, aliquando rubra, quandoque obscura et variis coloribus colorata. Et semper videbatur sibi quod ante oculos suos nebulam quamdam haberet. Infra dictum tempus annorum viginti sonos varios semper habebat in auribus, puta campanarum, malleorum, aquarum multarum, tubarum variarum, F reptilium et quadrupedum diversorum. Videbatur etiam sibi quod sibi cor ejus laceraretur unguibus et importabiles tunc sustinebat dolores, et usque ad cerebrum ascendebat vexatio, quod similiter conturbabatur et terribiliter vexabatur. Dum ambularet, videbatur sibi quod terra aperiretur et deficeret sub pedibus ejus, et ipsa rueret in profundum. Similiter et cum de nocte se locabat in lecto, videbatur sibi quod ipsam simul cum lecto aperta terra deglutire deberet. Sæpe circa cor tanta erat angustia, quod deficiens viribus cadebat in terram, et ita reddebatur insensibilis quod quasi mortua videbatur. Ideo aperiebant sibi quandoque os, et omne sibi deglutiendum præbebant. Comedens et bibens videbatur sibi quod alia præforet, quæ ista gustaret; nec videbatur sibi quod ex hoc debilitas corporis debito modo cessaret, immo sæpius augebatur. Insuper videbatur sibi quod quasi corde careret, quia non ad voluntatem cogitatus formare poterat vel affectus sed videbantur sibi quod ei aliunde darent, et quod portarentur ab extra, nec ipso corde videbantur oriri. Sæpissime reddebatur attonita, et quasi diu stabat antequam adverteret ubi esset. Cogitationes habebat inordinatissimas, turpes

EX MSS.

turpes et viles, et in corde mala multa et varia et disponebat et proponebat, multis et variis tentationibus semper plena. Quotidie quasi disponebat se vel occidere gladio vel præcipitare de alto, vel suspendere laqueo, et sæpe hujusmodi attentabat. Super quo mirabatur multum, nesciens quomodo fuerit ab istis periculis liberata, quod nec interfecerit semetipsam. Dicebat tamen quod sæpe, dum talia proponeret, procuraret et jam jam agere vellet, menti ejus parentum et consanguineorum futura occurrebat confusio; et ne ipsos confunderet se a talibus revocabat. Erat quotidie quasi in desperatione, nec videbatur quod fidem, spem vel caritatem posset habere nec devotionem ad Deum, vel sanctos. In solemnitatibus magnis plus videbatur affligi; si attentabat orare, ita impediebatur quod non solum mente, sed corpore revocabatur omnino, quasi corporaliter pelleretur. Hoc sibi potissimum discretionis remansisse dicebat quod cognoscebat se pati et videbat quod facere et dicere quæ volebat. Postquam ista deposuit, accepit capillos suos et ait : *Si haberem tot* B *linguas, et singulæ loquerentur quæ passa sum, narrare nequirem.* Dixit autem quod venit ad venerabile corpus fratris Rainerii, non tamen fide attracta, nec devotione allecta, sed cum dominabus aliis venientibus sociata; et dum staret juxta illud venerabile corpus, circa quod erant luminaria multa, quæ prius videre non poterat, cœpit subito illa videre. Et tum visum est sibi quod cor suum redditum esset ei, et hoc accepto signo cœpit sperare, et multis perfusa lacrimis dicti sancti patrocinium invocare, devote asserens et contestans quod plene credebat quod spiritaliter et corporaliter ipsam liberare valeret. Dixit autem... quod... liberata fuit perfecte. Hæc quia nobilis domina erat et de ordine Atinentium et talia fuerat passa, ad audiendam depositionem suam non fuerunt nisi duo prædicti testes admissi. *Testis,* domna Latina uxor quondam Rainalducci Rainaldi Ponge de civitate Castelli.

Item febricitans.

40. Die secunda mensis februarii, domna Agnes uxor Joannis Prioris de Aretio... quod jam est mensis et plus quod filia sua, nomine Flora, febricitabat forti febri continua, quam passa fuerat diebus multis, et dum laborare videretur in extremis, et mors ejus expectaretur de proximo, ipsam C sancto Rainerio multis precibus commendavit, devote promittens, si ipsam liberaret ab infirmitate prædicta, venerabile corpus ejus personaliter visitare. Quæ... subito sanata fuit... Istud fore miraculum, quia cum recommendasset eam post matutinalem horam, tantum tunc mentis et corporis fuit consecuta vigorem, quod ipso mane surrexit et per seipsam venit ad ignem.

Item alius habens brachium confractum.

41. Die tertia ejusdem mensis, Magister Palitius de Bavia Masse Trabarie medicus ossuum destructorum... quod Massus, filius dominæ Rosæ de civitate Castelli, cadens de quodam equo sibi brachium confregit ex toto, et quare non bene reparatum fuit, ossa dicti brachii extra debita loca posita ipsum brachium minus reddebant altero quasi quatuor digitis; constrictisque nervis brachium ipsum remansit aridum et inflexibile penitus per quinque menses et ultra, ita quod dictus Massus induere seipsum non poterat, sed quod a duobus indueretur, quia ipsum brachium nec contrahi poterat nec extendi. Vocatus autem ad curam istius medicus jam præfatus, et sic inflexibile brachium dictum inveniens, arte et viribus ipsum flectere conabatur, paratum ad hoc adhibens instrumentum, et cum plures traherent, deficiebant penitus viribus in trahendo. Invocata D vero humiliter virtute sancti fratris Rainerii ab omnibus qui astabant, subito insonuit brachium, sicut ligna sicca franguntur, et miraculose ad statum pristinæ sanitatis fuit reductum. *Testis,* Toscutius olim Rigetti de Pillio.

Item alius graviter læsus.

42. Die decima quarta mensis februarii, Giovagnolus Viachini de Colle Solis... quod ipse incurrerat fracturam valde gravem, ita quod intestina egrediebantur et inferius descendebant magnaque tumefactio apparebat. Cum autem sancti Rainerii patrocinium invocasset promittens visitare suum venerabile corpus et ad honorem ejusdem candelam ceream ad collum qua capsa dicti corporis cingeretur, subito... sanitas fuit debita subsecuta.

Carcere detenti liberati.

43. Die decima septima ejusdem mensis, Talliaferrus olim Schiatti domni Jamdonati de Soldanis de civitate Florentiæ... quod ipse cum octoginta novem in fortissimo carcere captivus tenebatur Florentiæ sub fida valde custodia, itoa empeditus et custoditus cum illis, quod nulli eorum locus videri poterat evadendi; et cum fuissent ibi mensibus quatuor, plures et plures attentaverunt E muros frangere prædicti jam carceris, et experti ipsius muri fortitudinem desperabant omnino, quia non lapideus, sed quasi ferreus ex sua duritie videbatur, tanquam si compactus foret infrangibili et inseparabili bitumine pro cœmento. Audita vero fama miraculorum et novo transitu sancti fratris Rainerii, quæ quidem abbas de Burgo Guadagnolo nepoti suo mandaverat ibidem detento, concorditer ipsi captivi Deo et dicto ejus sancto se humiliter devoverunt. Sumptaque de meritis ejus fiducia, laudes Deo et dicto sancto reddebant devote et alacriores solito videbantur. Quod advertentes custodes, qui ipsum carcerem custodiebant ut castrum, suspicari cœperunt et eosdem attentius custodire. Et cum dictus Guadagnolus de Burgo, qui majori fide ad ipsum sanctum movebatur et fiducia pleniori, per plures dies confessorem peteret cui confiteri valeret, vocato illo, durissimos compedes sibi dederunt, qui quidem dicuntur vulgariter *Charistelli.* Erant autem ipsi compedes utæstimare poterat, et audiebat ab ipsis custodibus, ponderis magni, scilicet quatuordecim librarum et ultra; qui habebant annulos valde latos, grossos et ponderosos, F et ex anteriori parte apertos, qui supra talum ex posteriori parte ponebantur; et tunc ita stringebatur cum malleo et incudine, ut sine ferramentis et industria multa removeri non possent. Per quos propterea mittebatur baculus ferreus, grossus et ponderosus, et in ipsis annulis firmabatur. Ipse baculus ex anteriori parte positus erat, et super pedes residebat. Qui ambulare conaretur cum illis, vix per unam unciam pedem movere valeret. Cum autem dictus Guadagnolus videret se ita crudeliter compeditum, flere amarissime cœpit et de tanta crudelitate conqueri, quia, dum confessionem peteret, ita immaniter tractabatur. Et tunc in ipsorum custodum præsentia devovit se Deo et sancto ejus Rainerio, lacrimabiliter et humiliter orans, ut tantæ crudelitati finem daret et ipsum misericorditer liberaret. Deridebant eum astantes et verba ejus inania judicabant. Tunc quidam de sociis suis illum levans a terra, cum per se ambulare non posset, cœpit eum deferre sancti Rainerii auxilium postulantem. Et subito ceciderunt ferramenta de pedibus ejus, nulla in eis inventa fractura vel et apertura. Tunc socii stupefacti tanto viso miraculo

A culo considerare ferramenta cœperunt; et viderunt, quod etiam de pede unius infantuli non possent exire. Ampliori concepta fide et fiducia pleniori, dicto sancto se devote devoverunt et in nomine ejus incipientes carcerem frangere, murum faciliter destruebant, in quo etiam dicti sancti miraculosam cognoscebant virtutem. Quod autem extrahebant de muro, in fisconibus et mataratiis suis ponebant; et, cum duo essent ordines dictorum lectorum in uno ponebant et immediate sequente nihil ponebant, sicque procedebant per singulos: et ideo in hoc recognoscebant miraculum, quia custodes scrutantes sollicite semper omittebant scrutari lectos, ubi erant cementum et lapides, et solum alios ubi nihil de his positum erat sollicite scrutabantur. Insuper asseruit quod prædicti captivi omnes sibi confregerant compedes, et licet ipsos compedes dicti custodes cum lumine scrutarentur sollicite, nunquam in eis percipere potuerunt fracturam, tanquam si ipsorum forent oculi penitus caligantes. Item asseruit quod, dum egrederentur de nocte per fenestram quam fecerant, B magnum faciebant clamorem et colloquendo invicem, et etiam se deponendo de alto, et maxime quia per maceriem lapidum ipsos oportebat transire, qui commoti non modicum resonabant. Et dixit quod, licet tunc vigilarent custodes, et se mutuo ad custodiam exhortarentur, et isti prope illos deberent transire, nihil penitus audiebant, tanquam si ipsorum aures obsurdescerent. Ideo evasionem miraculosam asserebant. *Testes,* Guadagnolus Landini, cui dicta ferramenta ceciderunt, Pelatus Alevati de Casalechio, diœcesis Sansenensis, Restorius quondam Gani de S. Petro de Senis.

...llius ...ariter ...olans ...atur.

44. Die vigesima mensis februarii, Petrus Venutelli de Burgo S. Sepulcri... quod de mense novembris anni proximi præteriti fuerunt tres anni quod ipse passus fuit quamdam ægritudinem periculosam et pœnosam nimis, quia urinam ordinate emittere non valebat; sed quasi continue diebus et noctibus guttatim distillabat urina, ita quod interulam pannosque lecti ex tali distillatione corrumpebat. Et hujusmodi distillatio non sine vehementi fiebat dolore. Per singulos vero menses dolores ita vehementes patiebatur et C arduos, et per continuos decem dies vel circa in pectine, virga, vesica vel intestinis, quod per dies et noctes cessare non poterat a clamore. Dixit etiam quod per dictum tempus digestiones vel urinam conabatur emittere, egrediebaturque per secessum ad mensuram unius semissi et ultra ipsum intestinum; et prædictam ægritudinem per dictum tempus trium annorum et ultra passus fuerat continue, miserabilibus noctibus dies miserabiliores adjungens. Dixit autem quod hoc anno, de mense januarii circa medium dicti mensis, tempore translationis venerabilis corporis S. Fratris Rainerii de Burgo accessit ad ecclesiam FF.MM. et vidit prædictum venerabili corpus.. et se devote devovit... eidem deditque quoddam cingulum, quo erat ipse præcinctus, dicto fratri Francisco, ut super venerabile corpus ipsum poneret, et positum redderet ipsi danti. Quod. sic positum accipiens, cum fiducia multa eodem cingulo se præcinxit. Et tunc... ægritudo sic ex toto cessavit. *Testes,* Venutellus Mathei pater supradicti pueri, domna Joanna, uxor dicti Benvenuti et mater dicti Petri.

...us in ...esus.

45. Eodem die, domna Usachina comitissa de monte Dolio, uxor Riciardi domni Maceptis de Burgo... quod dum Blaschinus, nepos ejus et filius Chini domni Lapi de Florentia, per famulam suam reduceretur ad domum, et haberet oculum tumefactum nimis et rubeum ex quadam percussione allata sibi a Dibanario, prout dicta famula referebat; propter quam percussionem dictum oculum aperire non poterat, et dicta domna vehementer timebat de læsione ipsius oculi, accurrens ipsa et accepit de tunica S. Rainerii, et dictum pueri oculum cum ipsa crucis signaculo consignavit, confidenter ipsius beneficium expectando. Et tunc statim omnis tumor cessavit et rubor. EX MSS.

Item gutture laborans.

46. Die vigesima prima mensis februarii, domna Umilia uxor Barfutii Cisci Guidonis de Burgo... quod heri, videlicet die sabbati, vigesima præsentis mensis februarii, hora tertia Paulus ejus filius infantulus accepit manibus quoddam frustum vitri cujusdam cæti fracti, et posuit in ore suo, et ipsum more infantium et lactentium deglutire tentavit; sed prædictum vitrum remansit in gutture, ita vehementer adhærens ut removeri non posset. Portatus fuit puer ad medicos et mullos alios, nec per aliquam industriam dictum vitrum cum salute ipsius infantuli poterant revocare. E Attentabat mater sibi dare mamillas, sed sugere vel deglutire aliquid puer omnino nequibat; immo ex dolore nimio vertebatur sæpe infans in negritudinem et pallorem, et quasi mortuus videbatur. Dixit autem quod circa completorium ejusdem diei dictum infantulum portavit ad ecclesiam FF. MM. de Burgo; et cum quidam ex fratribus ipsum puerum cum reliquiis sancti fratris Rainerii consignasset et guttur tetigisset infantuli sæpe dicti, statim ipse infantulus liber a vitro matrem vocavit. *Testis,* domna Benasai uxor Venture Continentis.

Dæmoniaca liberata.

47. Die vigesima mensis aprilis, Donessa filia Cionni de Peniolo de parochia S. Martini curia Castelli Citerne, diœcesis Castellanæ... quod per tempus annorum quinque a malignis spiritibus terribiliter vexata fuit: infra quod tempus licet multorum sanctorum invocasset auxilium non tamen per aliquem meruit liberari. De modo invasionis et obsessionis præfatæ sic. Quod dum quodam mane surrexisset ante diem, patre egrediente domum, ostium claudens ejusdem, visum est sibi quod quinque in humana effigie, horrendi tamen et nigri, ipsam domum fuissent ingressi, F ex quibus unus super caput dictæ puellæ manum extendens, petivit a sociis: *Quot,* inquit, *sumus nos?* Quibus respondentibus: *Sumus sex.* Intulit ille: *Non refert, quia non patietur ista nec a tribus.* Et tunc prædicta Donessa, exterrita nimis omni remansit loquela privata. Beatæ tamen Virgini seipsam devote recommendavit in corde. Disparuerunt monstra phantastica, sed ista timore nimio et horrore concussa omni caruit prorsus loquela usque ad mediam tertiam ipsius diei quo fuit invasa. Et tunc per quinque annos, quasi sine memoria et discretione permansit, licet haberet quandoque lucida intervalla. Dixit etiam quod sæpius vexabatur infra tempus præfatum, sed pœnalitates quas tunc patiebatur, dixit, quod exprimere penitus nesciebat. Patiebatur etiam durius in corde, ubi incipere videbatur ipsa vexatio. Sed cum perveniebat ad cerebrum, tunc quod in ea vel circa eam ageretur, penitus ignorabat. Cogebatur sæpe nefanda loqui, et etiam cogitare: quæ post vexationem recogitans et ab aliis audiens, nimio profundebatur rubore, et in domo propria se claudebat, ut dum vexaretur vel agitaretur a spiritibus malis, nulli hominum injuriam

Ex Mss.

injuriam inferre valeret. Quid tamen diceret vel quid ageret in ipso vexationis furore, dixit penitus se nescire. Videbatur sibi quod dicti spiritus eundi et redeundi vices aliquando frequentarent, quare dum recederent alleviabatur valde tam mente quam corpore, cumque redirent, horriscebant membra singula, sentiebat se immutare totaliter et pondere gravi intrinseco pergravari. Audiverat a multis quod sæpe litteraliter loquebatur, sed de hoc nec advertebat nec in memoria aliquid retinebat. Dixit autem quod anno præterito de mense novembris, die mercurii et quarta mensis ejusdem, Donessa ducta fuit ad ecclesiam FF.MM. de Burgo ante venerabile corpus S. fratris Rainerii, et dum ibidem teneretur a multis, vexari fortiter cœpit et dure, in qua vexatione quid fecerit ut quid dixerit, respondit se nescire; sed miraculose liberata fuit... Propter quod nec * tanto beneficio foret ingrata, pannos religiosos de consilio fratris Francisci acceperat non multo post liberationem suam coram venerabili corpore cupiens Deo militare non seculo, et ipsi virginitatis gloriæ suam virginitatem de cetero consecrare. *Testes*, Cionus Bondi et pater dictæ Donessæ, et domna Viola filia Ranerii.

** lege ne*

B

Alius costam confractam habens sanatur, et simul filius ejus liberatur febri

48. Die vigesima mensis ejusdem, Pastura Paltoni de civitate Castelli costam pectoris sui habebat confractam, ex quo vehementibus et duris agitatus et aggravatus doloribus per viginti dies jacuerat in lecto, non valens surgere, nec quietem habere, nec etiam aliquo remedio a doloribus mitigari. Cum autem sic jaceret humano penitus destitutus auxilio, recommendavit se sancto patri Rainerio vovens cum oblatione suum venerabile corpus personaliter visitare. Et tunc subito... extitit liberatus. Dixit etiam quod Guelfius ejus filius patiebatur tunc febrem quartanam quam et passus fuerat mensibus pluribus, et quamquam pater dicto filio foret sollicitus, non potuit tamen remedium invenire: et dum ipsum sancto Rainerio similiter recommendasset a dicta febre quam medici curare nequibant, subito liberatus fuit.

Item alius in capite læsus

49. Die quarta mensis maii, Andreutius Jacomutii domnæ Gaudiane... quod propter quamdam percussionem caput totaliter habebat confractum, ita quod per quasi mensem panem tantum et aquam gustaverat; sed cum, sicut nec curari valeret, immo omnino desperatus esset a medicis, sancto Rainerio tam a se quam a suis recommendatus cum voto, subito convalescere cœpit. *Testes*, domna Honorabilis, uxor Donati Petri de civitate Castelli, Beldi Petri de comitatu ejusdem, Vannes Rigutii de Castello, Ceccarellus Bucarelli de civitate prædicta.

C

Item cæcus

50. Die quinta mensis ejusdem, Paulus Andreæ de Bavida de Massa Trabaria... quod ipse per dies viginti caruerat penitus lumine oculorum, ita quod nihil discernere poterat vel distincte videre. Audiens autem de transitu et fama miraculorum S. F. Rainerii, venit ad Burgum, ad ipsius sancti venerabile corpus; et quoniam viam videre non poterat, uxor sua ipsum illuc deduxit et direxit ut cæcum. Cum autem staret juxta capsam, in qua erat dictum venerabile corpus, vota vovens et lucis beneficium petens... ita subito lumen recepit quod clare et distincte cuncta videbat, dicens quod illud receperat jam erant plures menses, sed per represaglias quas Burgenses contra Massanos habebant, accepto beneficio lucis statim recedere procuravit, non audens notificare miraculum, ne cognitus per represaglias caperetur. *Testis*, Piliaritius de Bavia medicus ossium destructorum.

Item alius gravem fracturam passus

51. Die sexta mensis maii, Perus Peri Barlettarius de civitate Castelli annorum quadraginta et plus... quod ipse per duos annos passus fuerat fracturam corporis valde gravem, in tantum quod intestina egrediebantur nimis, ita quod sine subscinctorio ad hoc parato, vel per valde vel modicum viæ spatium non potuisset sine magno discrimine sui corporis ambulare: quapropter se quasi perditum reputabat et consuetum ex tali passione periculum formidabat. Transiens autem per Burgum vidit ante corpus S. F. Rainerii in memoriam facti lumbaria pendere de cera. Per quæ juxta propriam necessitatem miracula intelligens perpetrata, cum redisset Castellum, narravit de sero uxori quæ viderat, et ipsa persuadente, dicto jam sancto se recommendavit; surgens autem de mane videbatur sibi quod jam foret curatus. Die vero tertia subcinctorium quod portabat deponens, seipsum integre invenit sanatum. Ex tunc vero sine dicto subcinctorio pergens etiam plures perfecit dietas. Et ut se probaret sanatum, magistro Gerardo medico de Burgo se ipsum ostendit. Qui dixit quod dictus Perus de dicta infirmitate nihil penitus sentiebat.

E

Item puer periculose ægrotans

52. Eodem die, domna Dina uxor... quod filius ejus Nerolus, annorum quasi sex, infirmus erat ad mortem et jam nihil poterat degustare, nec in quantum dicta ejus mater de medicorum consilio aliquem liquorem in os illius cum digito distillabat. Gravabatur autem nimis dictus puer in ipsa respiratione, in tantum quod magnam compassionem intuentibus ingerebat: ita cruciabatur et laborabat attrahendo aerem et remittendo, nec sine magno clamore poterat respirare. Dixit autem quod portavit dictum puerum ad magistrum Franciscum de Burgo physicum; qui cum illum vidisset et dictæ infirmitatis periculosa accidentia respexisset, dixit matri, quæ illum portabat: *Infirmitas istius incurabilis est omnino, et citissime moreretur * puer iste, asmaticus est, et pulmo ejus destructus valde; et reporta illum ad domum, si tamen vivum illuc deferre valebis, quod vix credere possum.* Tunc illa amarissime flens detulit puerum ad venerabile corpus S. F. Rainerii, et tenebat eum super cassam in qua erat, et hoc tempore acerbissimi frigoris. Et cum oraret... dictus puer sic convaluit, ut panem comederet ibidem quem dedit sibi supradictus F. Franciscus, cum tamen stetisset prius per unam hebdomadam sine cibo; et in brevi satis temporis spatio plene curatus est. Ipse etiam medicus istud asserebat magnum et evidens miraculum; quare dicebat quod prædicta infirmitas a toto genere erat mortalis, et ex hoc amplius extollebat miraculum, quia ipsi puero propria imaginatio non poterat contulisse, cum adhuc imaginari non posset. *Testis*, domna Vermilia avia dicti pueri.

** lege moreretur*

F

Item ulcerosus

53. Die prædicta, Benedictus Pacis de Castro Sintiliani comitatus Aretii... quod pluribus annis passus fuerat ulcera, sive apostema octo, in diversis partibus corporis sui, maxime in lumbis et renibus, ita quod plus quam per annum in lecto jacens, nunquam potuit surgere, nec se de lecto movere; sed renes habebat confractos, ita quod se extendere non valebat. Tantum etiam patiebatur in singulis membris dolorem quod oportebat quod separata ab invicem singula locarentur; quare si applicabantur, vel tangebat se mutuo, sic vehemens erat dolor quod nec ferre poterat, nec a clamoribus abstinere. Receperat plura medicorum remedia; sed omnia videbantur nocere: ideo derelictus erat a medicis et ab omnibus

A bus desperatus. Dixit autem quod devovit se... B. Rainerio, et statim... convaluit. *Testis*, Magister Franciscus chirurgicus de ordine Continentum de Burgo.

Agnus redditus possessori incolumis, et sanata infantula

54. Die decima mensis maii domna Guidutia uxor Spallie de Massa Trabaria... quod cum ipsa jaceret in domo propria infirma, ex quatuor agnis suis, quos extra domum habebat, lupus adveniens unum accepit, et nullo homine persequente nec cane, in quamdam magnam silvam portavit eumdem, in qua nunquam canem vel hominem formidabat. Quod domina Cisca, uxor Bonechore ac mater sua cum dolore denuntians, persuadere cœpit ut S. F. Rainerio secum dictum recommendaret agniculum, quem non nisi divina virtute sperabat ex lupi faucibus liberandum; et cum fide plenæ sanctum invocavissent... contigit post tres horas vel quatuor ut Franciscus Bracii de Belvedere per silvam transiret prædictam; qui præfatum agnum in quadam semita ipsius silvæ semivivum reperiens, humeris suis impositum ad supradictam domum sollicite reportavit. Erat autem dentibus rapientis lupi taliter vulneratus in capite, ut nec ambulare vel stare, nec etiam comedere posset, sed quasi mortuus appareret. Et cum prænominatæ mulieres sæpe dictum S. Rainerium invocarent, instarent ut agnum, quem de ore rapuerat lupi rapacis, ad sanitatem repararet, agnus ille illico sanus et incolumis exsurrexit. Et deposuit quod Andrutia, filia sua parvula, a pectore supra erat horribiliter tumefacta, ita quod jam de vita sua sperare non poterat. Et cum pro liberatione sua fratrem Rainerium suppliciter invocaret, subito... consecuta est integram sanitatem. *Testis*, dicta domina Cisca.

55. Die vigesima secunda mensis maii, Cortosonnus olim Juliani de Largina..... Sarsine... quod ipse passus fuerat rupturam corporis valde gravem continue per tres annos nec aliquod contulerat sibi remedium medicorum. Auditis vero transitu venerabilis fratris Rainerii et miraculis multis... devovit se S. Rainerio et cœpit ejus patrocinium implorare, promittere se visitaturum suum venerabile corpus, et subcinctorium de cera in sancti memoriam oblaturum, si ipsum pristinæ redderet sanitati. Et ecce subito... se cognovit sanatum... Hic, quare de remotis advenerat, testes infirmitatis non adduxerat.

56. Die vigesima quarta, domna Meliore, olim Aldrebandini, et uxor Armanni, de civitate Castelli... quod in mamilla sinistra incurrerat tumorem maximum et ruborem; tantaque erat dictæ mamillæ durities, ut quasi lapis vel lignum in ea videretur reclusum. Dolorem vero tam vehementem patiebatur in dicta mamilla, ut dormire vel quiescere nullatenus valens deficere videretur. Cumque per dies plures tanto fatigata dolore, nec aliquod medicorum remedium vel ad liberationem vel ad aliquam mitigationem dicti doloris conferre valeret, convertit se mulier ad S. Rainerii patrocinium humiliter invocandum. Sed et Armannus vir ejus uxori suæ nimis compatiens, dicere cœpit: *Si te sanaverit S. Rainerius, inter omnia sua miracula istud reputo singulare. Et nos devote suum visitantes venerabile corpus, istud miraculum fiemus * solemniter publicari.* Et ecce obdormire mulier cœpit. Et... se sanatam invenit. *Testes*, Armannus vir, ejus, Benasai Leutherii de civitate prædicta.

57. Die prædicta, domna Venturella uxor Guilelmi de Vinciis de castro Calcine... quod jam erant duo menses et ultra, quod ipsa infantulum peperit in quo parva signa vitalis spiritus apparebant, ita quod antequam baptismatis unda regenerari posset in spiritu, mortuus est in domo parentum. Obstetrix vero curam gerens infantuli ipsum cum lacrimis prænuntiavit defunctum. Tunc dicta mater infantuli et soror ejusdem matris, domna scilicet Bellanvia, uxor Venturelli de dicto castro, puerum viderunt et cognoverunt defunctum, ita quod attentata remedia mortuum fore infantulum judicabant. Quæ convertentes se ad venerabilis fratris Rainerii opportuna suffragia, devotis precibus ejus clementiam implorabant; *Sancte*, dicebant, *non est impossibile tibi hoc impetrare a Deo ut infantulus vitæ reddatur, quoniam tuæ virtutis clementia infantulum alium in Burgo meruit suscitare. Nec nos aliud petimus, nec * ut vitæ redditus regeneretur in spiritu, ne divinæ privetur conturbernio visionis.* Et addidit mater, ut pater quæreretur infantuli. Qui inventus in agro post longum valde temporis tractum, venit ad domum et infantem invenit defunctum, et dixit: *Quid vos ipsas affligitis fletu postquam infantulus est defunctus, et omne remedium jam deficit? Nolite amplius flere, quia non restat nisi ut sepulturæ tradatur.* Dictæ vero mulieres, mater scilicet et martertera pueri, confidenter dixerunt: *Ideo vocari te fecimus, ut una nobiscum S. Rainerium invocares, qui multa et magna miracula fecit et alium infantulum suscitavit.* Tunc pater una cum illis cœpit S. Rainerium invocare. Et cœpit infantulus oscitare. Cui ob miraculum nomen dicti sancti Rainerii imponentes diminutive Nerum appellarunt. *Testes*, domna Bellanvia, matertera infantuli, domna Leta uxor Raniroli.

Ex Ms.

* lege nisi

Ulcerosus sanatur

58. Die prædicta mensis ejusdem, domna Felicitas, uxor Circi Salvatii de Massa Trabaria... quod filius suus, Fiede nomine, passus fuerat apostemata, ulcera multa, quæ per annum curari non potuerant aliquo remedio medicorum. Et dum ipsa mater de curatione sui filii desperaret, maxime quare brachium sinistrum jam quasi perditum videretur habere dictus filius ejus, et potius eidem mors videretur eligenda quam vita, devovit illum S. Rainerio... et tunc subito... fuit curatus.

Item epilepticus

59. In vigilia Ascensionis Domini, domna Dialta, uxor quondam Rarii de castro Plebis Massæ Trabariæ... quod Fredericus, filius suus annorum sex, per quatuor annos continuos morbum caducum sic fuerat horribiliter passus, quod infra dictum tempus omni die pluries quasi infallibiliter incurrebat, et aliquando duodecim vicibus in die dicta fuit infirmitate gravatus. Sæpius vero per frequentiam dictæ passionis totus in nigritudinem vertebatur, et per dies quatuor omni cibo carebat et potu, et tamen etiam tunc dicta illum infirmitas molestabat. Aliquando videbatur, credebatur, et judicabatur mortuus, quia denigratus totus motu et sensu carebat ex toto, propter quod dicta mater ipsius mortem illi sæpius cum lacrymis exoptabat. Et cum illum S. Fratri Rainerio... devovisset... puer fuit curatus ad plenum. *Testis*, domna Fina uxor Santutii de dicto castro.

Item epileptica.

* lege simul

60. Eodem die supradicta domna Fina... quod per tempus annorum quindecim infirmitate prædicta sæpissime gravabatur. Cum autem simul * in ecclesia coram multis astantibus ab ipsa infirmitate fuisset invasa, vir suus, sicut eidem sibi postmodum dixit, S. Rainerium cœpit invocare: quæ statim

Ex Mss. statim sana surrexit. *Testis*, supradicta domna Dialta.

Item manibus laborans 61. Eodem die, domna Pocobella, uxor Bonaventuræ de dicto castro... quod jam sunt tredecim anni, quod ipsa fuit passa duram nimis infirmitatem in manibus, nec aliquo potuerat remedio liberari. Contrahebantur enim sibi manus fortissime, ita quod ipsas nec extendere poterat, nec cum ipsis aliquid operari, et tunc tam duros et arduos patiebatur dolores, quod nullatenus poterat a clamore cessare sed, sicut parturiens ejulabat. Cum autem audisset quod Deus omnipotens multa et magna per sanctum Rainerium operabatur miracula, convertit se ad ipsius patrocinum... et perfectissime liberata est. *Testes*, domna Dialta et dicta domna Fina et Giuliana filia olim Pecci.

Item habens costam confractam 62. In festo Ascensionis Fosculus Rigi et domna Viola Bruni de Scalocche comitatus Castelli.. quod domnus Sanus sacerdos ecclesiæ dicti loci costam habebat confractam, tantusque in illa erat tumor et dolor, ut nec posset quiescere nec a clamore cessare, immo desperatus a cunctis morti proximus crederetur, quare costa ipsa ad modum trabis tumefacta erat, nec timori * nec dolori poterat remedium adhiberi. Cum autem quadam sero sanctum Rainerium ipsis audientibus invocasset, obdormivit sacerdos; qui cum invigilasset, invenit se sanum. Qui ter juxta votum propter impedimenta quædam S. Rainerium personaliter visitare non valens, istos misit ad Burgum ut confiterentur miraculum et votum persolverent quod promiserat.

* *lege* tumo .

B

APPENDIX

AD DIEM I NOVEMBRIS.

E

DE VENERABILI CONRADINO BRIXIENSI

ORDINIS FRATRUM PRÆDICATORUM.

Venerabilis Conradinus beatus nuncupari nequit. *Tandem hac die sacris ephemeridibus Ordinis Prædicatorum inscribitur vir ille sanctitate præclarus* Conradinus Brixiensis *de familia B. Dominici, Bononiæ anno Domini 1429 vita functus, agens ætatis suæ annum trigesimum secundum. Hic licet passim apud hagiographos Dominicanos Beati titulo sit insignitus, in ordine Beatorum locum obtinere nequit, propterea quod anno 1582 S. Carolus Borromæus* (1) *Brixiam veniens, ut tamquam pastor hanc civitatem visitaret, altare ejus nomini in ecclesia S. Dominici* C *dicatum evertendum jussit. Quo factum est, ut secundum decreta Urbaniana jam non possit Beatus nuncupari. Quum tamen aliquando in terris hunc, qui sanctis defertur, honorem habuerit, reverentia famæ sanctitatis debita postulare videtur ut in appendice saltem de ipso mentio fiat. Quis vero fuerit quidve egerit narrant documenta mox subjicienda, nunc paucis declaranda.*

Enumerantur documenta edenda 2. *Ac primo quidem ex codice chartaceo manuscripto signato C.* VII. *9. n. 5 bibliothecæ Brixiensis vulgo Quiriana nuncupatæ edetur Vita, quam suadente Martino Trirella conscripsit anno 1474 Christophorus Barzizius, quem aliqui* (2) *dixerunt fuisse grammaticum et oratorem Brixianum fama celebrem. Deinde epistola, quam de virtutibus venerabilis viri dedit anno 1478 Constantius de Fabriano Ordinis Prædicatorum, vita functus anno 1481* (3). *Hæc reperitur, sed italico sermone, in cod. E.* VII *14 bibliothecæ Quirianæ, ac latine et nonnihil contracta in Chronicis Magistrorum Generalium Ordinis Prædicatorum, auctore Hieronymo de Bursellis. Ex hoc opere nunquam evulgato, quod servatur in bibliotheca Universitatis Bononiensis, eam nobis descripsit R. P. Tomasius Bonara Ordinis Prædicatorum, operis nostri admodum studiosus. Edetur itaque ex cod. Bononiensi, additis tamen ex Brixiensi quæ in Bononiensi desiderantur. Ultimo typis* F *mandabitur Vita quæ legitur in codice chartaceo bibliothecæ Bruxellensis num. 8929. Descripta fuit seculo XVII ex tomo III majoris illius operis quod de Memorabilibus Ordinis Prædicatorum conficere aggressus est anno 1485 Ambrosius Taegius* (4). *In hac edenda usui erit tertia Vita, a secunda vix dissimilis, quam libro de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum inseruit Leander Albertus* (5). *Hæc, quod monet epistola dedicatoria data Bononiæ pridie idus junii anni 1516, auctorem habet Nicolaum Bagnatorium Brixianum de Ordine Prædicatorum. Ista documenta, adjectis, ut res postulaverit, annotationibus, Actis nostris inseruntur ad laudem viri, qui ob vitæ sanctimoniam aliquando beatus nuncupatus fuit.*

(1) Brunati, *Vita o gesta di santi Bresciani*, p. 46. (2) Mazzuchelli, *Scrittori d'Italia*, tom. II, part. III, p. 496-498. (3) Leander Albertus, *De viris illustribus Ord. Prædic.*, fol. 254 r; cfr. *Biblioth. Prædic.*, tom. I, pp. 858, 859. — (4) Ibid., tom. II, p. 35. — (5) Op. cit., fol. 249 sqq.

VITA

A

VITA
VENERABILIS CONRADINI

AUCTORE CHRISTOPHORO BARZIZIO

ex codice Brixiensi C. VII. n. 5.

CL. JURISCONSULTO MARTINO TRIVELLÆ CHRISTOPHORUS BARZIZIUS. — Divi *a* Corradini avunculi tui, Martine Trivellæ, vitam hortatu tuo adorsus sum scribere, haud tamen ignarus quantum oneris subiturus essem : si in quovis scribendi genere parum exercitatus, tantam rem mea oratione digerendam illustrandamque susciperem.
B Etenim ceteri, iique disertissimi scriptores, principis aut privati cujuspiam res gestas edituri, in quo quæ minus laudanda sunt, supprimere, et quidquid laude dignum putant, in majus extollere solent, magnum atque arduum nescio quid se suscipere profitentur. Quanto, quæso, mihi longe minus docto id polliceri atque præstare difficilius putandum est, in quo non aliquid certe tamquam obscurum prætereundum est; sed quæ in aliis vel levissima ducerentur, in viris hujusmodi sanctis ea sunt, quæ cum divinitus gesta sint, quorumvis eloquentissimorum oratio, non dicam uti par esset, exornare, sed nedum valeat enunciare. Ceterum eximia tua humanitas ac singularis in me benevolentia jam dudum effecit, ut malim, cum tibi obsecutus fuero inconsultior haberi, quam si voluntati tuæ adversatus forem, inconsultior? Reliquum est ut exactissimam ingenii tui limam huic meo, qualiscumque est, labori parumper apponas. Nam siquid in eo commendandum relinquetur, nimirum id tuæ laudi dabitur. Sin secus evenerit, certe culpa non carebis. Utriusvis etenim auctor diceris. Vale. XIIII kl. Juniis MCCCCXXIIII.

2. Corradinus, civis Brixianus, Virgilio patre Bornada stirpe et antiqua et imprimis spectata fuit. Hic puer domi educatus litterarum virtutumque, quas ætas illa apprehendere potest, studiosissimus fuit. Quippe qui vix annos septem et decem natus in litteratura optimisque moribus adeo institutus probaretur, ut non mediocrem parentibus et civibus suis futuræ probitatis spem injecerit. Missus vero Patavium, ut iis quæ ad regendos populos remque publicam administrandam faciunt, legibus studeret; ubi cum quinquennium hujusmodi institutionibus diligentissime intendisset, itaque profecisset, ut jam ea in facultate doctorum collegio merito dignaretur, ille, uti qui melioris tutiorisque vitæ consilium jampridem cepisset, vanam ejusmodi gloriam neglexit; atque pro imperatoriis legibus et plebiscitis evangelicam doctrinam et sanctorum patrum instituta amplexari constituit, satis superque et sibi et patriæ profuturum existimans, si rejectis ceteris summo et immortali Deo digne famulari posset, et civibus suis saluberrimi hujusce propositi pro imitatione in patriam amorem reliquerit.

3. Secum itaque multum ac diu reputans, cum jam seculo renunciare omnino proposuisset, quænam perfectioris vitæ professio huic sententiæ suæ magis accederet; nullam penitus negligens, probatissimam tandem divi Dominici religionem prætulit, in eamque annum ætatis suæ vicesimum secundum agens a venerando ejus ordinis Patre Matheo *b* Novariensi, qui mox Mantuanæ ecclesiæ præsul fuit, admissus est. Non dicam nunc quo desiderio, quo mentis affectu sanctum illud cœnobium intravit; quo studio, qua vigilantia tetricas eorum patrum observationes et didicerit, et non impleverit modo, sed insuper pleraque addiderit. Hoc satis fuerit, quo reliqua quæ in illo ordine tirunculus gesserit, facilius conjicere possimus, memorasse. Cum labente anno propositam ejus religionis vitam jurejurando de more professurus esset, præter alias quibus usque corpus afflixit castigationes, ab omnibus seclusus, tridui inediam perseveravit; continuis interim vehementissimisque ad Deum orationibus intentus sciens quoque vel minima cœlesti absque favore, nec recte incipi, nec commode perfici posse. Unde nemini mirum videri debet, si et suscepta illi conversatio firmissima atque optima, et reliqua illius vita Deo gratissima E inventa est. Requisitus plurimum a ceteris fratribus, summa cum omnium admiratione et gaudio in ultimis ædibus, loco quodam abditiore inventus est, non eo jejunio debilis, non precationibus ac vigiliis lassus, sed ita quidem et animo et corpore valens, ut facile cerneres hominem Deo deditum naturæ quoque necessitates posse vincere.

Post professionem renuntiatus prior Brixiensis multos concionando convertit.

4. Professus autem, quo et saluti suæ utilia provideret, et errantibus veritatis viam ostenderet, profanæ divinæque scientiæ, quæ theologia dicitur, acerrime operam dedit; nusquam tamen ab ecclesiasticis officiis vacans, aut delatos sibi labores et onera declinans. Nam et interim alios plerumque docuit, et Brixiæ conventus sui regendi curam suscepit. Quantum vero eo studio profecerit, nullum certius possumus argumentum afferre, quam frequentes ipsius saluberrimosque ad populum sermones, quibus ita pollebat, ut dubium cuivis esset, utrum magis eloquentiæ gratia, an singulari doctrina et eruditione præstaret. Erat autem in eo præter præcipuam corporis dignitatem mira dicendi concinnitas, vox suavissima, vultus ac omnis reliqui corporis motus ad senten- F tias accommodatissimus. Ea vero erat doctrina, qua et hortari et monere, et e contra reprehendere et deterrere posset. Accedebat quod ejusque dicta maxime comprobat laudatissimum illius vitæ exemplar, ut quæ alios docebat, ipse imprimis faceret, et quæ dissuadebat omnino declinaret. Unde fiebat ut eo confirmatior esset doctrina, quo vitæ conformior usus inveniretur. Mittemus fœneratores innumeros, adulteros, corruptores aliosque id genus homines malos, qui usque antea Deum ejusque mandata neglexerant, hujus sancti viri adhortationibus et consiliis resipuisse ad Deumque esse conversos. Illud dumtaxat de prædicationis ejus utilitate dixisse suffecerit, nunquam eum e cathedra, ubi populum docuisset, descendisse quin ex iis multi qui eum audissent, anteactæ vitæ pœnitentes eum sequerentur; et delicta sua illi confitentes, propriæ saluti deinceps melius prospicerent, aliisque fierent utiliores. Mirum scio plerisque videri tantam in homine, ut sic dixerim, adolescente gravitatem atque auctoritatem fuisse. Ceterum si intellexerint cujus virtute ille hæc de se præstaret, nimirum desinerent admirari, cum nosse debeant Christum

EX MSS.

stum Jesum omnipotentem, iis qui se vere sequentur pollicitum esse, ut non tam opera, quæ ipse in terris fecerit, sed longe etiam majora in ipsius nomine esse facturos.

præbens semper eximia humilitatis exempla.

5. Etenim cum ceteræ virtutes in illo ita vigerent, ut ad eas quam planissime et natus et institutus videretur; duæ tamen præ ceteris in eo potissimum eminebant, humilitas scilicet, omnium eorum quæ recta dicuntur, solers et fidelissima custos, et perseverantia, sine qua studia nostra omnesque humanæ contentiones incassum laborant. Ex quibus quidem virtutibus et innumeras alias oriri, et maxima proinde sanctitatis argumenta emergere consentaneum est. De quibus passim, ubi res exegerit, pro ingenii nostri tenuitate dicemus, ea dumtaxat assumentes quæ et notiora sint, et propositam nobis brevitatem non impediant. Possemus igitur multa ejus humilitatis exempla memorare, si singula quæ in eo miranda fuerunt prolixius scribere constituissemus. Verum quia et ii qui Deo non mundo student, conscientia sua contenti quæ agunt, ut quoad hic vixerint lateant sedulo enituntur, et quæ nota B etiam de iis fuerint omnia recensere non facile esset; dabimus operam ea tamen in medium afferre, quæ et hujus viri sanctitatem demonstrent, et præ multitudine legenti tædium non afferant. Vir genere nobilis, scientia ac virtutibus pollens, ceteris fratribus plerumque præfectus, adeo demissus, adeo abjectus agebat, ut quæ alendo corpori etiam necessaria essent, pleraque contemneret. Nam in quotidiano victu id in eo sæpissime observatum est, ut cum omni tempore semel tantum per diem vesceretur, et vilissima quæque exposceret, et iis parcissime etiam uteretur; veritus si ad satietatem usque ea reciperet, ne quampiam corpori ad peccandum illecebram præstaret. In vestitu vero ac reliquo corporis cultu tam modicus, ut quivis facile intelligeret minimam illi hujus vitæ curam superesse. Honorem vero secularemque gloriam tam studiose evitavit quam ceteri mortales appetere consueverunt. Nam cunctis præsto erat, omnibus inserviens, omnibus obtemperans; se vero indignum esse ducebat cui vel vilissimus omnium ministraret. Et propterea quanto magis se cunctis subjiciebat, tanto juxta divinum oraculum universis C venerabilior reddebatur. Omnium namque ordinum viri ad eum visendi studio confluebant, eum uti cœlestem, non terrenum hominem extollentes. Quæ etsi ille, ut diximus, aspernaretur, penitus tamen effugere non valebat; quin exitus unius dignitatis ad sequentem aditus erat.

Venit ad conventum Bononiensem a prioratu dimitti postulans.

6. Ea namque tempestate, qua Bartholomæus Tesserus *e* totius Prædicatorii Ordinis generalis Magister, sic eum appellant, constitutus, vir non minus rerum usu quam vitæ integritate ac sanctimonia spectatus, illud religionis suæ cœnobium *d*, quod Bononiæ est, ad probatiorem vitam reduxisset (nam uti hujus rei ad hanc usque diem argumentum apparet, singuli fere religionum ordines bifariam scinduntur: sunt enim qui a conditoribus suis traditas sibi institutiones et vitam obnixe accurateque servant, et hi sanctioris doctrinæ vitæque et sunt et habentur; observantesque sive regulares nuncupantur: sunt et qui temporum vitio inductam olim liberiorem paulo vivendi licentiam adhuc teneant, hique conventuales vulgo dicuntur: in quibus nihilominus plerique et scientia et moribus præstantes computati sunt; sed de his hactenus), eo forte vir iste jam Deo dicatus Corradinus concesserat, D multisque precibus atque obsecrationibus prioratus sui, quem eum Brixiæ gessisse supra meminimus, vacationem meruerat. Lætior itaque, ut qui hujusmodi administrationis onere ac curis se aliquando expeditum, ut diu cupierat, in patriam reversurum crederet, novum illi munus, immo onus longe omnium maximum delatum est. Est enim illud Bononiæ cœnobium facile ejus maximum Ordinis omnium quæ in Italia sunt et personarum numero et loci opportunitate necnon et cujusdam non vanæ superstitionis ratione, celeberrimum. Nam ibi plerumque supra centum ac quinquaginta illius professionis viri, quod publica illic omnis scientiarum generis sint gymnasia, continue resident. Est etiam illius loci situs ita et latus et dispositus, ut eam facile multitudinem capiat. Sanctum præterea atque mirificum divi Dominici primi illius ordinis conditoris corpus summo illic maxime honore et observatione celebratum non parvam loco venerationem atque auctoritatem præstat. Hoc itaque collegium quod et numerosum esset et nuper, ut diximus, arctius vivendi ratione instauratum, maximam patribus illis de eo quem ibi merito præficerent deligendo E curam injecerat. Existimabant enim, nec injuria, tanto gregi nisi pium et consummatæ virtutis pastorem præesse non oportere.

nihilominus eligitur prior Bononiensis.

7. Proinde multum ac diu consultantibus illis, nec usquam quem eligerent invenientibus; cum ibi nihilominus multi non minus iis quæ studio quæruntur, quam quæ ab natura insita sunt mortalibus clarissimi adessent, quippe totius professionis illius præstantiores convenerant, res longius ac par fuerat trahebatur. Cum igitur hujus rei exitus non plane haberetur, cunctantibus cunctis Tesserus ille Bartholomæus, quem generalem huius Ordinis Magistrum fuisse diximus, hujus cunctationis causam internosciturus, electores adit; quid demum illi conventui priorem, quem ita nuncupant, non circumspiciant, rogat. Diffidentiæ cujusdam ac timiditatis causam audit. Quibus ille, *Modicæ,* inquit, *fidei. Ex tanta, inquam, optimorum patrum collegio neminem adhuc hac provincia dignum decrevistis? Num forte Corradinus noster Brixiensis qualis ille vir sit vos latet? Ite, ac de hoc jamjam consulite. Videbitis enim, nisi ego fallor, omnipotentem Deum his F cœptis annuere.* Illi eo digresso se ipsos incusantes, quod ejus nondum meminerant, statim summo omnium consensu, quasi dato divinitus consilio, illum priorem decrevere; haud nescii quæque vel arduissima per eum, qui Deum tam propitium haberet (erat enim jam mira de illa apud omnes opinio), administratum non difficile iri. Ille ubi id rescivit, qui jam lætus quod non præesse, sed subesse se nunc putaret, Brixiam reditum meditabatur, mentem perculsus: *Hei,* inquit, *mihi, quo pacto ego delatum mihi tam grande onus sustinuero, qui sub aliis longe levioribus sæpenumero defeci? Qua ratione ego aliis prospexero, qui mihi ipsi cavere non novi? An commode ceteris bene vivendi dux fuero, cum ego nequam et prorsus inutilis me ipsum et propriam salutem negligam? Væ inquam mihi peccatori. Scio ego hæc et longe duriora pro peccatis meis mihi deberi. Sed tu, quæso, piissime Jesu, ne longe facias miserationes tuas a me. Vide, Domine, quia tribulor, et iniquitates meæ obsederunt me. Propterea redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me.* His et aliis hujusmodi multo gemitu ad Deum effusis, Ordinis Magistrum accessit; ad cujus genua provolutus obnixe agere cœpit, ut illud

A illud electorum de se decretum rescinderetur; inquiens magnum illi conventui discrimen instare, si illius cura sibi admodum juveni (necdum enim tricesimum annum attigerat) et omnium rerum imperito mandaretur. Ceterum cunctis patribus illum exposcentibus, Ordinisque Magistro jam pridem quisnam Corradinus esset persuaso, dum ille omnino renunciare contenderet, post electionem statim confirmatus est.

Abhinc magis orationi vacat; cruciatus vero confortatur a B. Virgine.

8. Is ubi hæc præter et opinionem et voluntatem evenisse cognovit, propriæ virtuti omnino diffisus, omnipotentem Deum intemeratamque ejus matrem Mariam virginem, qua intercedente se omnium quæ ante cupierat compotem factum sæpissime cognoverat, precatus, hujus sive oneris sive muneris ingressum fideliter auspicatus est. Consueverat enim vir ille, cum ardui quippiam sibi expediendum esset, non propriæ quod facultati crederet, sed de divino favore nusquam desperare. Ex quo tanta ipsius orationi fides accedebat, ut quæcumque Deum oraret, facile et exoraret. Nam cum ad populum esset oraturus, B quod quotidie fere faciebat, longe plura ex orationis sanctuario quam ex librorum lectione illum sibi deprompsisse multi annotarunt. Subjiciemus hoc loco quod quidam ejus discipuli, viri moribus et vita magistrum suum effingentes, ab eo se sub confessionis sigillo audivisse affirmabant. Dum aliquando vir ille sanctus miro quodam mentis fervore solus in cella sua orationi insisteret, ac præ singulari in Deum intentione raptus in spiritu cœlestia, non sine maxima quadam supernæ felicitatis suavitate contemplaretur, videbatur nescio qua lascivientis carnis prurigine ab ea meditatione præpediri. Ex quo ubi ad seipsum rediit, intellexit vir sapiens, nihil æque in juventa maxime difficile quam in carne viventem ab ea, nisi desuper adjuvetur, non pollui. Propterea quod inimicus ille, qui nunquam abest a nobis, quemque incaute cum voluptate fovemus atque ad nostram perniciem instruimus, efficacior profecto ac promptior est ad inferendam calamitatem. Ex quo ille insolentissimi hujusce adversarii vires retundere cupiens, ferreum flagellum in manibus cepit, nudatusque sese, id est corpus suum, hac mente affligere adorsus est, ut nunquam desisteret quoad divinitus carnis petulantiam domuisse C non moneretur. Cum autem flagellatum acerrime corpus undique sanguinem emitteret, et ille nihilominus propositi memor flagris non parceret, piissima Domini mater Maria, mira claritate atque odoris fragrantia in medio duarum virginum illi repente emicuit, eumque hunc in modum allocuta est : *Cognovi jamdudum, Corradine fili, honestissimum desiderium tuum; nec gemitus tuus mihi fuit absconditus. Tu autem ea olim virtutum fundamenta jecisti, ut orationes tuæ incassum ire non debeant. Quamobrem scito quæcumque amodo Filium meum in nomine meo petieris, te esse consecuturum. Nunc autem ut intelligas quod cupis obtinuisse, renes tuos ita tibi pacabo, ut nullum posthac a carne certamen metuas.* His dictis illi proprius admota mirifico quodam suaveolenti ceromate renes ejus his verbis attigisse visa est : *Stringantur amodo renes isti, ut nullam unquam carni contra spiritum bellandi dent occasionem.* Stupidus ille ac pudore, quod nudus erat, confusus, cum e contra tamen aliquid dicere statuit, a visione illa derelictus est. Hæc socii illius confitente eo se audivisse sanctissime affirmabant. Celebris præterea atque indubitata hujus rei Bononiæ, ubi res gesta, adhuc fama est, et idcirco locus ille præcipua religione habetur, quod ibi Dei Matrem apparuisse non dubitant.

Ex MS.

Subditos auctor est ut æquo animo permaneant tam in prosperis quam in adversis.

9. Sed jam unde digressi sumus redire par fuerit. Præfectus itaque Corradinus celeberrimo illorum patrum collegio ita se gessit, ut cœlesti potius numine quam mortali providentia se regi cuncti et intelligerent et faterentur. Num cum secunda plerumque mortalium mentes in sui maxime ignorationem ac devia pleraque inducere soleant: adversa vero in nonnullis spem, quæ omnis vitæ hujus dux est et magistra, aut omnino excutiant, aut plurimum labefactent, ita sanctus ille homo non exemplo sui minus quam oratione effecit, ut in rerum quæ iis contingere possunt successu veram optimamque humilitatem servarent, et in adversis non tantum non frangerentur, sed promptiores insuper alacrioresque fierent. Si quando enim et corporum incolumitas et rerum copia adesset : *Nolite, viri patres,* aiebat, *et fratres, præsentibus rebus admodum confidere, aut blandienti seculo, quo nihil fallacius, nihil nobis infensius, credere. Tunc enim maxime insidiatur, cum nobis maxime arridet. Hæc namque nobis ut præponantur Deus permittit, quo fortitudo et abstinentia nostra, si ea desperaverimus, magis eluceat, et* E *iis longe meliora promereatur. Proinde hujusmodi commodis tam caute ac sapienter, quæso, utamini, ut sciatis laqueos ad comprehendendam animam in eis absconditos esse. Nimia enim valetudo multos ad vitiorum præcipitia aditus affectat : corpus cui bene est animum plerumque incautum in perniciem trahit. Rerum præterea copia quamdam menti cæcitatem atque torporem inducit, ut minus Deo et orationi vacemus, ubi minus nobis deesse sentimus; si enim virtus, ut monet apostolus, in infirmitate perficitur, in valetudine et in otio vitia nimirum foventur.* His atque aliis hujusmodi monitis vigilantissimus pastor gregem suum lætis in rebus timere, commodisque præsentibus caute modesteque uti docebat. Neque segnius cum adversa ingruissent, ut et patienter ferrentur, et ex eis fructus perciperetur, ostendebat.

Ingruente Bononiæ pestilentia, omnes solatur ac juvat.

10. Non multis enim interjectis diebus posteaquam præesse cœpit, magna vis morbi, cum alios finitimos, tum locum illum invasit, adeo ut plurima pallentium graviterque ægrotantium facies extet. Ibi et custos ipse et ceteri fere omnes cum eo premebantur. Tum vero cerne- F res divinam mirandamque Corradini fidem atque sollertiam. Etenim gravi etsi morbo premeretur, uti qui desuper edoctus suam suorumque salutem fore non dubitaret, animo corporis infirmitatem vincente, ab oratione nusquam vacabat. Simul quoad posset singulos languentes visebat, animos eorum ad præsentia ferenda confirmans, atque erigens ad meliora. Videres juvenili in corpore senis prudentiam, et gravitatem suavitate quadam et comitate conjunctam. Qualis in eo, bone Deus, vox, qualis sermo! Deum loqui, non hominem putares : *Eia, fortissimi milites,* aiebat, *est ultro nobis oblatum tempus, quod summis aliquando votis optandum fuerat, ut imperatori nostro, omnipotenti Deo virtutem nostram ostendere possimus. Exhibeamus itaque corpora nostra hostiam vivam, Deo placentem in multa patientia, et longanimitate. Sic enim paululum in præsentia variis tribulationibus contristari oportet, ut sicuti aurum igne, ita et nos corporali hac et brevi infirmitate probati cœlesti gratia digni habeamur. Ceterum nolo vos ignorare, fratres, his malis omnipotentem Deum finem brevi esse daturum. Sustinete itaque modicum, commilitones fidelissimi, ut quantum*

EX MSS.

tum detrimenti corpori nostra præsens attulit infirmitas, tantum divinæ gratiæ animabus nostris accessisse sentiamus. Nec multo post, uti is prædixerat, mira omnibus sanitatis felicitas subsecuta est, ut non plus tristitiæ anteacta valetudine, quam præsenti sospitate lætitiæ adepti viderentur. At Corradinus quæ ventura essent divinitus edoctus ad eos : *Gratias*, inquit, *divinæ clementiæ agamus, quod probans castigavit nos Dominus, nec morti tradidit nos. Verum ad longe majora oportet nos præparari. Imminet enim his oris pestis valida, qua multi mortales hac luce privabuntur, et plerique ex omni religionis statu ad immortalitatem migrabunt, quos et me et nonnullos ex vobis comitari oportet. Quamobrem in hoc potius, quam quod brevem hunc languorem evasistis, gloriamini. Simul et vos ad quamdam temporis perturbationem, qua interim maxime præsens hæc nostra congregatio vexabitur, disponite. Futurum est enim ut propter justitiam et veritatem multas gravesque persecutiones sustineamus. Sed in hac rursus nobis lætandum, quia digni habebimur, qui pro nomine Jesu contumeliam patiamur.* Hæc illum non B humana scientia sed divina admonitione cecinisse rei exitus brevi declaravit.

Idem præstat dum Bononienses a summo pontifice deficiunt. f

11. Erat ea tempestate Martinus Columna Pontifex Maximus, qui cum Bononienses, viri facile otium aspernantes et novarum rerum maxime studiosi ab se defecissent, agros eorum hostiliter diripuit, urbemque ipsam gravi obsidione urgere cœpit *f*. Factionis urbanæ principes omnes, qui pontificis partibus faverent, e civitate ejecerunt, inter quos et Dominicum Mazacossum Viterbiensem, qui Corradino in prioratu successerat, exulare compulerant, quod et pontifici notus et imprimis carus esset, atque oppidanos ei deditionem facere, ut jure tenerentur facere, adhortaretur. Ex qua tota illius conventus administratio in Jacobum Siculum, qui expulsi prioris vices gereret, et Corradinum deveniret. Magna in urbe trepidatio erat et anceps in popularibus maxime discriminis metus. Nam qui optimatibus assentirent urbis direptionem timebant; qui adversarentur proditionis suspecti habebantur. Foris autem et villæ et pleraque oppida direpta, vastati agri, abducti homines, animalia ceteraque in prædam militibus cesserant. In hac tanta rerum perturba- C tione, pontificis legatus, qui exercitui præerat, ut Corradinus ceterique ejus gratia illius Ordinis fratres, impune egrederentur redirentque concesserat. Nam et in agrorum direptione ut ab ejus cœnobii prædiis abstineretur edixerat. Quod non minorem apud urbis primores invidiam quam ipsi conventui rerum in illius anni usum necessariarum conciliavit. Cum enim multi propter obsidionem in urbe fame premerentur, cessarunt, ut fit, in religiosos et Christi pauperes eleemosynarum subsidia. Nam et quibus res ad vitæ usus superessent, longiorem obsidionis pressuram veriti, misericordiæ viscera claudebant. At divi Dominici conventus ea erat rerum copia quæ et alendis fratribus sufficeret, et aliis mendicantibus plurimum subveniret. Interim pater Corradinus venturi præscius sociis in concionem vocatis ; *Oportet*, inquit, *fratres, qui Christo militant ita quidem et sibi ipsi et seculo renunciare, ut quæ Dei sunt dumtaxat quærentes, cuncta hujus vitæ commoda et vitam ipsam pro nomine Jesu negligant. Monet enim nos ipsa Veritas. Nolite, inquit, curare de crastino. Et rursus : Qui amat animam suam perdet eam. Neque potestis simul duobus dominis servire. Propterea dico vobis, permittet Dominus ut ista a nobis auferantur. Sed qui volucres cœli, quæ* D *neque arant neque nent, pascit, ipse nobis providebit. Proinde nihil solliciti simus ; sed jactemus cogitationes nostras in Domino, et ipse enutriet nos.*

Ob fidem erga pontificem in carcerem conjicitur.

12. Post aliquot deinde dies, cum obsidio traheretur, neque ea minus obsidentibus quam obsessis, quod bruma instaret, molesta esset ; summus pontifex experiri voluit, an hostes pro Deo facturi essent, quæ pro se facere abnuerant. Universum igitur Bononiæ populum generali interdicto subjecit, quo ecclesiastica officia ea in urbe omnia interdicebantur. Cujus quidem inhibitionis etsi frequens apud plerosque fama esset, nemo tamen de ea re palam loquebatur, quod civitatis primores et pontificem et ejus decreta contemnerent, atque qui ejus dicto parerent, mortem aut exsilium minitabantur. Unde fiebat ut nonnulli sacerdotes, partim ignoratione partim timore divina officia palam celebrantes anathematis censuram promererent. Quod intelligens Christi miles Corradinus, pro nomine Jesu animarumque salute paratus quævis supplicia mortemque subire, huic rei statuit occurrere; ac repente E equum inscendit, quo post religionis ingressum alias nunquam usus erat; urbem egreditur, pontificis legatum adit, ab eo interdictionis litteras accipit, easque patentes lanceæ cuspidi alligat, atque ita mox in urbem revertitur. Oppidani rei novitate capti eum frequentes prosequuntur. Ille ubi in plateam pervenisset, quo tum forte magistratus contenderant, edita voce, quo ab omnibus exaudiretur : *In nomine*, inquit, *Jesu, ecce vobis, rebelles atque Deo ejusque vicario in animarum vestrarum perditione contumaces, cuncta divina officia atque ecclesiastica sacramenta interdicta sunt. Nemo se excuset, nemo se hæc ignorasse dicat. Videte litteras ; corrigite errorem vestrum, atque hanc demum a vobis perfidiam rejicite.* Eo sermone cuncti repente, quasi classicum iis cecinisset, vario modo affecti sunt. Quidam enim quibus veri boni ratio quam principum gratia carior esset, eam omnibus animadversionem paucorum culpa evenisse dolebant ; hi tamen non multum, quod et tenuiores et pauciores essent, poterant; alii vero eo ferociores facti et in pontificem et in ejus sancita inclamabant, Corradinumque ipsum hujus rei latorem plectendum censebant. Quo F factum est, ut magistratus eum illico capi, publiceque custodiri mandaverit, de ejus vita deinde consulturi. Timebant interim sacerdotes contra pontificis edictum celebrare, cum primo nonnulli vel scientes eam rem neglexissent. Varii ubique sermones, crebra conventicula, templa omniaque religiosa loca clausa, ac totius denique civitatis facies mutata erat. Elapsis hoc modo plusculis diebus statuerunt principes de Corradino sententias dici. Censuerunt multi illum e medio tollendum, quia adversæ factionis protectorem, edendique interdicti potissimum auctorem. Alii vitæ ejus integritatem cognoscentes verebantur, si vim illi afferrent, si non pontifici, Deo saltem se pœnas daturos. Hæc sententia non sine contentione prævaluit.

Vinculis absolutus, iterum in carcerem retruditur, sed rursus dimittitur.

13. Emissus igitur vir sanctus e carcere postridie populum ad deditionem hortari cœpit. Quod ubi principibus delatum est, jusserunt quidquid annonæ vinique in eo cœnobio esset auferri, iisque qui pro mœnibus contra pontificem starent partiri. Corradinus socios monuit, ne nutu quidem eam rem graviter ferrent, affirmans quæ hisce opus essent, nusquam defutura. Quod et contigit.

A contigit. Nam quotidie qui ejus rei indignitatem miserebantur, tantum earum rerum quæ ad victum facerent congerebant, ut non tantum necessarius illis patribus victus esset, sed multa insuper superessent, quæ pauperibus erogarentur. Id rursus ne fieret conati sunt principes. Capitale enim esse decreverunt, qui illi quippiam religioni quovis modo contulisset. Tum vero videres ancillas, servos, matronas, quosdam etiam cives quo Dei servos alerent, sub pannis certatim conferre. Providus interea heros Corradinus nulla perterritus injuria populum quotidie docebat, palamque pontificis partes tuebatur. Primores ubi id resciverunt, ut desisteret hortari et monere, acrius etiam instare, supplicium interdum minitari. Ille nihilo secius perseverare, simul eorum rebellionem reprehendere et damnare. Ex quo rursus in carcerem retrusus est. Ubi cum sæpe alias, tum maxime quod Deo gratus vir ille esset apparuit. Plusculos namque dies in vinculis mansit nihil prorsus corporalium alimentorum sumens, sola contentus Eucharistia, quam eo die quo in vincula conjectus est in missæ celebratione B accepit. Cum interim ita orationibus intenderet, ut sæpenumero fervente spiritu e terra sublatus totus effulgens custodibus carceris apparuerit. Quod ubi magistratibus renunciatum est, idque ita esse compertum habuere, eum illico emitti jusserunt. Ille e vinculis abiens querebatur inquiens: *Nuptiæ quidem paratæ fuerant, at ego invitatus ad eas intrare non fui dignus.* Hæc et alia fortis athleta pro ejus civitatis compositione perpessus est.

Oblatos honores spernatur.

14. Demum cum et foris obsidio, et intus urbis facies immutata intolerabilis videretur; cum interdum illud, quod supra memoravimus, annum jam tulissent, nec resistendi spes reliqua esset, deditionem oppidani fecere. Compositis ejus urbis rebus intellexit pontifex quantopere vir sanctus pro re sua, immo pro civitatis et bonorum salute laborasset, cum alias quoque persæpe mira pleraque de eo accepisset, ac propterea tentavit illum secum honore cardinaliumque collegio associare; ratus et legationes et publica alia munera per eum optime obire posse, qui et tam spectatæ apud se fidei, et miræ præ sanctitate apud omnes auctoritatis esset. Multis igitur maximisque preci- C bus ille sollicitatus abnuit, delatumque ultra sibi onus, quod omnes fere mortales summis votis optarent expeterentque aspernatus est, inquiens se non ea gratia laborasse, quo id consequeretur, quod cetera amittendi posset aliquando causa esse. Ceterum laborum suorum, si qui modo fuissent, immutabilem apud Deum mercedem se longe malle quam id, quod ne unum quidem diem se possessurum, haberet exploratum. Unum factum est, ut etiam qui eum ante insectati essent, conversis animis ipsum deinceps summo amore atque observatione prosequerentur, maximisque sed veris laudibus in cœlum tollerent.

Secundo Bononiensis ior factus, ortem sibi instare annuntiat. tam peste orreptus nctissime obit.

15. Dominicus interea Mazacossus, quem ejus Ordinis priorem ab iis qui pontifici adversarentur e civitate ejectum supra docuimus, magnis honoribus a pontifice auctus redierat. Etenim generalis prædicatoriæ religionis vicarius delectus confirmatusque fuerat. Hic qui antea sævientes in gregem suum tyrannos intellexisset, præ ægritudine longam importunamque infirmitatem contraxerat, qua non multo post reditum suum ad superos feliciter emigravit. Huic omnium consensu, immo jussu Corradinus substitutus est; qui se eo munere diutius non functurum esse multis audientibus prædixit, quod jam dormitionis suæ tempus diceret instare. Nec vanum illius fuit oraculum. Non multis sane interjectis diebus, ut plerumque post necessariarum rerum penuriam usuvenit, acris Bononiæ civitatem pestilentia *g* invasit; quæ cum late ubique grassaretur, illud etiam cœnobium sævissime corripuit. Quid ageret piissimus pastor? Si enim gregi suo adesset, atque uti pii erat ministraret, pestem procul dubio evitare non poterat: sin sibi cavens illud desereret, veram caritatem, qua pro amicis animam nostram ponere jubemur, negabat. Proinde alioquin desuper edoctus migrationis suæ tempus adstare, præsentis vitæ cura omnino rejecta, tanto studio et alacritate ubicumque opus esset infirmitantibus inserviebat, ut nemini dubium esset illum ad certam immutabilemque repositam sibi mercedem festinare. Cum vero post paucos dies nonnullis qui ægrotaverant jam vita functis, se quoque lethifera ea lue correptum sentiret: *Gratia,* inquit, *Deo meo, qui me usque ad vesperam laborare non est passus, sed e medio cursu multis me fluctibus jactatum in tutissimum salutis portum vocare dignatur, ubi pro operibus meis secundum exuberantiam misericordiæ suæ infinitæ mihi præmia* E *repensurus est. Oro itaque te, Jesu piissime, ut hoc desiderium meum ultra non differas, sed juxta clementiam tuam me cito ad te venire jubeas. Quemadmodum enim desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desidreat anima mea ad te Deum fontem vivum. Educ igitur de corpore isto animam meam, ut confiteatur nomini tuo in secula.* Hæc et alia obortis præ gaudio lacrimis cum vir sanctus decantasset, assidentibus quibusdam ejus discipulis, multumque, quod jam ab se abiturum viderent mœrentibus ait: *Non enim vos derelinquam, sed si pie vixeritis, multo propior vobiscum ero quam antehac fui. Proinde recte agite, veram humilitatem servate, mutuam super omnia caritatem habete; memores sicuti salutem a peccatoribus longe esse, ita justos et pie viventes et Deum propitium et sanctos ejus quam familiares semper habere.* Ingravescente mox in dies morbo, allata sibi ecclesiastica sacramenta summa cum veneratione ac mentis jubilatione suscepit, gratias usque omnipotenti Deo ac gloriosæ ejus matri agens, quod jam hujus vitæ cursum se peregisse sentiebat. Cum autem astantes benedixisset sensimque eo F usque naturæ vis defecisset, ut sine mora spiritum emissurus videretur: cum nihilominus sine intermissione, ut poterat oraret, edita voce adeo exclamavit; ut per totum cœnobium exaudiretur: *Piissime Jesu, piissime Jesu, Maria sacratissima præsto sis mihi. Ecce antiquissimus serpens, ecce horrendus humani generis inimicus, qui egredientem animam meam devoraturus adest. Eripe me, Domine, de ore leonis et animam meam de manu inferi.* Precantibus deinde certatim et qui antea cum eo erant, et qui eo clamore accurerant, ille miti hilarique vultu, quippe qui accedente præsidio adversarium vicisset, post octavum diem ex quo ægrotare cœperat, calendis vero novembris, mortalia membra deserens supernis civibus meruit associari. Anno a saluberrimo Mariæ Virginis partu MCCCCXXVIII°, cum annos duos ac triginta in terris egisset, quorum duos et viginti pie in seculo, decem autem in religione pie consummavit, sic annuente summo maximo et omnipotenti Deo, cui honor sit et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a *Tunc temporis jure hoc titulo donabatur venerabilis* Conradinus, *ut singulis patebit ex sequenti decreto quod jam laudatus P. Bonara nobis descripsit ex libro Conciliorum conventus S. Dominici Bononiæ ab anno 4459 ad 1648.* MCCCCLXXVIII die 11 junii. — Propositum fuit die prædicta per R. patrem priorem conventus fratrem Bartholomeum de Bononia sacræ Paginæ professorem infrascriptis patribus et fratribus omnibus sacerdotibus in dicto conventu existentibus, qui huic partito de suis manibus subscribunt. *(Decernitur primo ut ad erigendam capellam in honorem S. Hieronymi dejiceretur murus aliquis in ecclesia existens ac sepultura familiæ Legnani amoveretur.)* Item eodem die et hora coram prædictis et infrascriptis patribus et fratribus... propositum fuit per dictum patrem priorem... cum sit quod propter ædificationem dictæ capellæ ut supra proxime nominatæ, capitulum antiquum conventus sit destructum, et a forma prima ipsius remo-
B tum, et in aliam primæ formæ satis longiorem, ex quo difforme satis apparet. Et propter dictum capitulum aliquæ sepulturæ intus illud existentes remotæ sunt et removendæ propter pavimentum uniforme fiendum et renovandum... Et cum sit quod sanctæ memoriæ fratris Conradini de Brixia ossa in cimeterio fratrum prope capitulum immediate posito, minime ab aliorum fratrum ossibus distingui possunt, ad hoc ut in honorem suum possit construi sepulchrum : quod quamplures Brixienses honorifice visitare disposuerunt ex quammaxima devotione in illum concepta ex quampluribus miraculis Brixiæ, illius meritis obtentis. Ex quo venientes tales honoraturi illud, et non inventum, scandalizari possent. Utrum in dicto cimiterio et juxta dictum capitulum debeat construi una capella mediocris quæ sit aperta versus capitulum, anteposita una crate ferrea..., tum propter pulchritudinem dicti capituli et pulchriorem comproportionem longitudinis ad latitudinem... et propter ossa fratrum tam fratris Conradini prædicti quam aliorum fratrum indistincto recolligenda et supponenda dicto altari; ut saltem adoratoribus illius dici possit : Sub hoc al-
C tari sunt ossa illius S. viri, fratris Conradini de Brixia. Conclusum est ab omnibus dictam capellam in loco prædicto debere construi propter prædictas causas satis rationabiles.

b *Matthæus dei Bonimperti electus est episcopus Mantuanus 26 maii anni 1428* (1).

c *De Bartholomæo, qui natione gallus, absens renuntiatus est magister Ordinis 18 maii 1426 in vigilia pentecostes, vide Bibliothecam Prædicatorum tom. I, p. 776. De capitulo generali tunc habito ita legitur apud Muratori* (2): *Anno 1426*, de dicto mense maii factum fuit capitulum generale Fratrum Prædicatorum in S. Dominico in Bononia, ubi venerunt ultra 600 fratres et fecerunt suum generalem.

d *De hac reformatione Hieronymus de Bursellis refert* (3): Anno Domini 1427 conventus sancti Dominici de Bononia reformatus est ad vitam regularem per Magistrum Bartholomæum Texerii cum magna prudentia. Primus prior in dicta reformatione fuit vir sanctus et regularis D
vitæ fervens zelator Fr. Conradinus de Brixia, qui ibidem tam fratribus quam populo suæ religionis ostendit exempla. *Annales vero Bononienses* (4): Conventus S. Dominici cum esset male gubernatus in temporalibus et pejus in spiritualibus a fratribus dictis conventualibus, introducti sunt fratres ejusdem Ordinis observantiales, qui sua conversatione et dignissimo modo officiandi in ecclesia non parum civitatem et dictum conventum exornant. Conventuales autem a dicto conventu ejecti sunt.

e *Ejus orandi studium innotescit et ex hoc testimonio quod refert Hieronymus de Bursellis in supradicto codice:* Die tertia septembris anni 1490, ego frater Honorius a Brescia conventus S. Dominici Mutinensis præsente venerabili patre Joanne de Ollandia interrogavi diligentissime venerabilem patrem fratrem Hieronymum de Bagnacavallo ejusdem Ordinis Mutinæ commorantem et studiosissime requisivi, annos enim sexaginta septem in nostra religione egerat, num meminisset sciretve quædam de B. Conradino a Brixia, de Bornati nuncupato, quoniam ei fuerat coævus. E
Dixit autem coram prædicto fratre Joanne B. Conradinum tunc reputatum fuisse frequenter et assidue orationi vacuisse.

f *De variis factionibus quæ tunc temporis Bononiam vexabant cfr. Acta tum B. Nicolai Albergati ad diem 9 maii, tum B. Archangeli a Canetulo ad 29 octobris. Hæc vero ex Annalibus Bononiensibus Hieronymi de Bursellis jam citatis* (5) *adduci possunt:* Anno 1428 Baptista de Canetulo cum suis sequacibus prima die augusti in platea Communis Bononiæ papilionem combusserunt et multas apothecas. Pars vero Bentivoliorum, congregatione facta juxta domum Joannis de Malvitiis, versus plateam venit. Cardinalis autem sanctæ Crucis se huic tumultui opposuit, sed parum aut nihil profecit. Commissum est civile prælium. Legatum Bononiensem Caneturi comprehenderunt et ad domum domini Matthæi de Canetulo ducentes, ejus bona deprædati sunt. Palatium potestatis similiter prædæ expositum est. Regimen novum erectum est; civitas a Pontifice interdicitur et sacra cessarunt. Bellum contra nos instauratum est ab Ecclesia. Frater Conradinus de Brixia Ordinis Prædicatorum cum prædictum F
interdictum papæ Bononiam, obedientia cogente portasset, a regentibus civitatem in carcerem intrusus est. Caneturi, qui in regimine principatum tenebant, hunc fame in carcere moriendum destinaverant, quidam autem ex civibus, qui hunc fratrem noverant magistratui dixerunt : Vos putatis quid magnum facere contra istum fratrem si fame moriatur in carcere: sed sciatis, quia nil aliud tantum desiderat quam pro obedientia mori. Sanctus enim vir est et religionis magnæ. Cum hæc intellexissent liberum dimiserunt. *Ad annum autem 1429* (6): Cardinalis dictus de Comitibus missus est in exercitum ecclesiæ a Martino pontifice qui statim omnes induxit, ut vineas extra portam S. Stephani præciderent. *Et paulo inferius monet pontificem inter ac Bononienses pacem firmatam fuisse 25 septembris et interdictum, quod per annum duraverat, ablatum. Matthæus vero de Griffonibus de iisdem ita scribit* (7):

(1) D'Arco, *Storia di Mantova*, tom. VII, p. 58. — (2) *Rer. Ital. Script.*, tom. XVIII, col. 232. — (3) *Chronicum Magistrorum generalium Ord. Præd.*, cod. mss bibliothecæ Universitatis Bononiæ, fol. 170. — (4) Muratori, *Rer. Ital. Script.*, tom. XXIII, col. 870. — (5) Tom. cit., col. 871. — (6) Ibid., col. 872. — (7) Muratori, *Rer. Ital. Script.*, tom. XVIII, col. 232.

Anno

A Anno 1428, die lunæ, secundo mensis augusti, illi de Zambeccariis, de Canitulo, de Griffonibus, de Ghisleriis et multi alii de domibus bonis civitatis Bononiæ videntes quod per regimina ecclesiæ in civitate prædicta non bene tractabatur totus populus, quod civitas erat destructa propter robarias et extorsiones, quas cotidie faciebant, moti compassione sui et totius civitatis traxerunt ad plateam armata manu cum populo et finaliter expulerunt ecclesiam prædictam de Bononia; de qua expulsione totus populus collaudabat Deum et cives qui hoc fecerant, cridando: Viva il Povolo e le Arti. Et fecerunt novem antianos.

g *Pestis hujus meminit Melloni* (1) *in Actis B. Nicolai Albergati.*

EPISTOLA

B B. CONSTANTII DE FABRIANO

DE VIRTUTIBUS

VENERABILIS CONRADINI

ex cod. Bononiensi collato cum Brixiano E VII. 14.

Venerabilibus in Jesu Christo patribus: fratri Honorio a Brixia subpriori conventus Brixiensis et fratri Christophano de Alzano, utrique ex Ordine Prædicatorum, frater Constantius de Fabriano, ejusdem Ordinis, salutem in Christo et lætitiam sempiternam. Accepi vestræ paternitatis litteras post capitulum nostrum provinciale anno 1478 Mediolani celebratum, quibus rogastis transmitterem aliquas veras informationes de vita reverendi ac beati fratris Conradini Bornato a Brixia (2). Venerabiles patres, melius foret forsitan me digitum ad os ponere, quam præsumere lau- C dabilia tam eximii viri insufficienter narrare, præsertim cum tunc juvenis verecundus essem, et in Ordine novus, nec mea interesset passim multa indagare. Sed, ne videar vestras contemnere preces, de multis pauca narrare curabo. Fuit autem tantæ perfectionis atque exemplaritatis, ut non putarem atque existimarem similem suo tempore in sanctitate fuisse. Videbatur divina gratia mirabiliter in suo angelico vultu. Apparebat autem ita virtutibus, donis ac moribus ornatus, ac si Dominus non dico angelum, sed unum de seraphim in ædificationem ac eruditionem fidelium, potissime fratrum de cœlo misisset, prout ordini, et maxime reformationi conventus Bononiensis, quæ peracta fuit anno Domini 1426 in festo sancti Andreæ, vel in principio adventus, expediebat. In quo conventu primus, peracta reformatione, prior fuit. Nam cum prior Brixiensis esset, venerat Bononiam gratia visitandi Rmum Magistrum Ordinis, scilicet magistrum Bartholomæum Texerii, qui tunc Bononiæ erat; nec non gratia petendi absolutionem sui prioratus: qui ipsum a prioratu Brixiensi absolvit, et priorem conventus Bononiensis ipsum merito instituit. Et quamquam conventus purgatus non esset, sed mixtim conventuales et observantes viverent, tamen miro modo ab omnibus diligebatur. Omnes autem commendabant atque extollebant eum. Erat autem miræ humilitatis et obedientiæ, et non solum majoribus sed etiam minoribus, dummodo sibi dictum fuisset, ut aliquid ex obedientia faceret. Nam in illis primordiis regularitatis conventus Bononiensis, ubi prior erat, erat quidam secularis refectorarius, qui ipsum esse tantæ abstinentiæ videns, et compatiens sibi dicebat interdum ut ex obedientia collationem faceret. Quo obedientiæ nomine audito, ut zelator obedientiæ et eximiæ humilitatis prædictus, quamquam miræ abstinentiæ esset, ei parebat. Et, ut evidentibus signis apparebat, considerans doctores qui exemplis et traditionibus suis omnes sanctæ Ecclesiæ filios imbuerunt, tirocinium militiæ christianæ sanctis jejuniis inchoasse, ut contra spirituales nequitias pugnaturi abstinentiæ arma caperent, quibus incentiva vitiorum truncarent, videbatur sibi non sufficere E omnia Ordinis jejunia servare, a carnibus continue abstinere, quin immo multa superaddebat. Nam in communi refectione refectorii existens videbatur sibi conscientiam facere sumere ac comedere quæ alii fratres cum gratiarum actione sumebant. Et si ferculum accipiebat, sæpius aliis scutellam tenuissimis buccellis panis implebat, et modo uni, modo alteri mittebat. Omnes sui gestus propter * comestionem mihi gratissimi erant. Nam videbatur ductus conscientia comedere non posse, aut potius nolle, et hoc mihi gratum non erat. Non sufficiebat sibi suum corpusculum vigiliis et abstinentiis atque assiduis orationibus edomare, quin et cilicium plurimum carnis edomativum, quod me vidisse fateor, et ipse deferret. Et quia quod a corpore demitur, in spiritum reponitur, evidentibus signis apparebat divinas ac spirituales degustare dulcedines. Nam in oratione erat assiduus, et cum tanto suo tempore orabat fervore, ut ejus flebiles voces ac clamores eminus audirentur. Unde clare apparebat jubilationes plurimum degustare, cum jubilus sit quoddam spirituale gaudium cordi repente ex aliqua contemplatione, collatione vel oratione infusum, F quod totum cor concutit ex sui vehementia, et quod tremore commovet, delectabiliter cruciat, quia motus ex gaudio consolatur, sed ex impetu fortitudinis corpus debilitatur; et aliquando per lacrimas, interdum per visum, aliquando per quosdam clamores vel aliquos gestus vel singultus quasi evaporando erumpit, non valens se intra se tacitus continere. Unde Gregorius dicit: Jubilum dicimus, quando ineffabile gaudium mens concipit, quod nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri. Et tamen quibusdam motibus proditur, quamvis nullis proprietatibus aperiatur. Unde psalmista ait: Beatus vir qui scit jubilationem. Non ait Qui dicit, quia sciri quidem jubilatio potest, sed dictu exprimi non valet. Et non solum in oratione existens et contemplatione ostendebat spirituales degustare dulcedines, sed ambulando et stando semper secum jubilare apparebat, et in aliqua mentis elevatione esse. Erat mirabiliter taciturnus, nec unquam ex ejus ore inutile per-

(1) *Atti o memorie degli uomini illustri in santità, nati o morti in Bologna*, tom. III. p. 81. — (2) Huc usque ex cod. Brixiensi. Deest in Bononiensi.

EX MSS. sensi aliquem audisse. Unum quid minimum quod me tangit, de ejus eximia caritate referam. Unum semel ab eo cingulum, quod die noctuque deferimus, petii. Ipse autem pietate plenus a parte aliquantulum secessit, et cingulum quo ipse præcinctus erat, extraxit; et mihi quamvis renuenti obtulit. Alia vice recolo sibi dixisse velle confiteri, et quia tunc sibi non vacabat, in sero ad meam, gratia me audiendi, devenit cellam. Ex prædictis conjicere potestis quantæ devotionis fuerit ac sanctitatis. Sed si ipsum vidissetis, et secum morati, parum me vel quasi nihil respectu existentiæ rei dicere cerneretis. Pluries me reperi cum his qui ipsum cognoverunt, et secum in conventu Bononiensi morati fuerunt, ad invicem colloquium de beato fratre Conradino de Brixia habuisse, ex quibus nullum sentio ad præsens superesse; et cum de eo ac ejus angelica vita loquebamur, non cum parva spirituali lætitia ac gaudio loquebamur, nec ejus laudabilia, quæ in nostris sentiebamus cordibus, ad plenum explicare valebamus, quia plura miranda et narranda essent. Infinitas (1) gratias refero Deo, qui non solum
B per suam clementissimam bonitatem me vocavit ad hanc almam religionem, sed et mihi concessit ut in ipsa cognoscerem tot magnæ virtutis servos Dei altissimi, quorum multi gratia miraculorum fuerunt insignes; et felicem me duco quod vixerim in hoc conventu ubi et vixerunt. Sed in primis gaudeo quod viderim, cognoverim beatum fratrem Conradinum de Brixia, ac magis in mirabilem ejus quam in alius cujuslibet vitam pietate feror, cujus tamen vitam vix æquo æstimare possum, ac illum vidi plus mille miraculis illustrem. Certe bono ejus exemplo multum refero acceptum, ac venerandæ memoriæ sanctitatis ejus quam teneo. Majorem quidem fecissem in nostra religione progressum, nisi mea pigritia et tepiditas me remorata fuisset.

—

VITA

VENERABILIS CONRADINI

C

apud Taegium in cod. Brux. 8929 coll. cum edit. Leandri Alberti.

De ejus progenie, origine et studiis. [1] — Beatus Conradinus Brixiensis de civitate Brixia, provinciæ Lombardiæ, patre Virgilio de Bornada, honesta et honorabili familia originem duxit. Anno autem ætatis suæ decimo septimo a patre suo, ut D in utroque jure studeret, Paduam missus est, ubi tunc generale florebat studium. In quo per quinquennium moratus ita profecit quod ipsum in doctorum collegio adscribendum decernerent; ipse autem talem mundi fugiens gloriam, ad evangelicam doctrinam et ad sanctorum patrum instituta aspirare cœpit.

2. De ingressu ejus ad ordinem FF. Prædicatorum et professione. — Annum igitur agens vigesimum secundum Ordinem FF. Prædicatorum, quatenus id quod intendebat facilius assequi posset, ingressus est, et a venerabili patre F. Mattheo de Bompartis Novariensi ejusdem Ordinis, postmodum suis exigentibus meritis Mantuano episcopo, habitum suscepit. Cum autem, ut moris, vitam religiosam profiteri deberet, per triduum jejunium sustinuit, et ab omnibus seclusus orationibus et jejuniis insistebat; postmodum a fratribus inventus in abditioribus locis conventus, ita alacer ac fortis apparuit, ac si nullius inediæ laborem passus fuisset. Facta autem professione ad theologiæ studium totum se dedit, nunquam tamen labores religionis suæ vel onera prætermittens. E

3. De eo quod prior Brixiensis institutus est, ejusque fructuosa prædicatione. — Adveniente tempore factus est prior conventus Brixiensis. Prædicans itaque populo summa cum gratia et facundia, ea quæ aliis proponebat, ipse prius adimplere curabat. Multos namque feneratores, adulteros, corruptores, aliisque vitiis irretitos ad salutis viam adduxit. Erat namque humilitate profundus, caritate fervidus, vita purissimus et in bonis operibus perseverantia mirabilis. Semel tantum omni tempore in die comedebat et vilissima cibaria sumebat, nec unquam ad satietatem, sed parcissime ac tenue, ne ex abundantia ciborum contra spiritum caro insurgeret. In vestitu humilis et abjectus erat, ut videretur, sicut vere erat, de hoc mundo nihil curare. Obtinuit namque multis precibus absolutionem ab officio prioratus ob humilitatem.

4. De eo quod factus est primus prior reformati conventus Bononiensis. — Reformato autem conventu Bononiensi per magistrum Ordinis Fr. Bartholemeum Texerii, anno Domini 1426, in festo B. Andreæ apostoli ipso magistro Ordinis pro- F ponente et disponente, a fratribus omnibus unanimiter est electus. Quod ille ut audivit, ingemuit eo quod parvum fugiens onus longe majus sibi imponi cernebat. Dicebat namque : *Quonam pacto tantum onus sustinere potero, qui sub aliis levioribus sæpe defeci?* Venerat tunc temporis Bononiam, cum adhuc prior Brixiensis existeret, magistrum Ordinis visitaturus, qui Bononiæ tunc temporis erat, petendique a sui prioratus officio absolutionem. Ad pedes igitur magistri accessit, genubus provolutus cum lacrimis eum

(2) Quod sequitur desumptum est rursus ex cod. Brix.

[1] *Sequens apud Albertum fol. 249 legitur prœmium :* Nicolaus Bagnatorius Brixianus Augustino Comottæ Brixiano comprædicatorio S. Tanta est erga te fidei meæ observantia amorisque sinceritas, Augustine charissime, ut nil mihi jocundius ac honestius videri possit quam cum ingenuo animo tuo quod gratum sit sæpius offerre valeam. Non ea profecto ratione solum quoniam utrique eadem patria sit, sed potius quia te cum propter summum ingenium tuum summamque doctrinam tum propter singularem modestiam tuarumque virtutum splendorem gratissimum summa semper amplexatus sum benevolentia. Quamobrem cum Leander Albertus Bononiensis, utriusque nostri amantissimus, præclarum et elegans opus virorum illustrium hujusce nostræ prædicatoriæ sectæ memoratu digna fideliter narrans confecturus esset, rogavit me ut beati Conradini concivis nostri vitam breviori quo possem stilo componerem : quod quidem, ut illi tamquam amico singulari morem gererem præstare minime renui. Nemini, vero, licet quid minimum sit, nisi tibi munusculum istud offerendum censui, qui etiam sanctorum patrum exempla æmulaturus sedulo perquiris. Eo igitur animo illud suscipe, quæso, quo ego te semper sum prosecutus et dum vivam prosequar, et quo idem offerens adhuc digniora tibi quam dedicam cogito. Vale, unicum gentis nostræ decus. Bononiæ, pridie idus junii 1516.

rogans

A rogans et obsecrans, quatenus electionis scrutinium annullaret et cassaret, inter cetera ætatis imbecillitatem objiciens, nam trigesimum annum nondum compleverat. Dum autem ille omnino renuntiare vellet et pro posse laboraret, tandem Dei voluntas et fratrum desiderium est adimpletum, quia post electionem ab ipso magistro Ordinis prior Bononiensis est confirmatus.

5. De ejus ferventi oratione et mentis jubilo. At ubi vir Dei divinam adimpleri conspexit voluntatem, totum se ad orationem contulit et precipue beatam Dei Genitricem precabatur, ut ipsum in tali dirigeret regimine, qua intercedente sæpissime se noverat prius in petitis exauditum. Semper cum arduum quid sibi occurrebat, ad orationis refugium accedere consueverat, suæ non credens facultati, sed divinum flagitans subsidium. Nam et retulit F. Constantius de Fabriano, vir sanctus, qui tunc temporis subditus ejus erat: " Ipse B. Conradinus in oratione multum assiduus erat, cum tantoque orabat fervore ut ejus flebiles voces et clamores eminus audirentur : unde clare apparebat divinas gustare consolationes et jubilationes. Est autem jubilus spirituale quoddam gaudium cordi repente ex aliqua contemplatione vel oratione infusum, quod totum cor concutit et sui vehementia tremore commovet et delectabiliter cruciat. Qui motus ex gaudio consolatur, et impetu fortitudinis corpus debilitat, et aliquando per lacrimas, interdum per risus, nonnunquam per clamores quosdam vel aliquos gestus vel singultus quasi evaporando erumpit, non valens intra se tacitus contineri. Unde B. Gregorius dixit (1) : Jubilum dicimus, quando ineffabile gaudium mens concipit, quod nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri, et tamen quibusdam motibus proditur, quamvis nullis proprietatibus aperiatur. Unde psalmus : Beatus vir qui scit jubilationem. Non enim ait, Qui dicit, quia sciri quidem jubilatio potest, sed dictis exprimi non potest. Et non solum in oratione existens et contemplatione ostendebat spirituales degustare dulcedines, sed ambulando et stando secum habitare apparebat et in aliqua esse mentis elevatione. Erat enim mirabiliter taciturnus, nec ex ejus ore inutilis sermo audiebatur. „

6. De beata virgine sibi et se flagellanti apparente, renesque ipsius contra libidinem olenti ceromate stringente. — Cum autem vice quadam in cella solus oraret, sensit quod caro aliqualiter lasciviens tunc et sæpissime a divinorum contemplatione impediret. Quod ubi vir Dei persensit, zelo pudicitiæ conservandæ ductus ferreum arripiens flagellum et nudatus tamdiu carnem flagellavit quousque sanguis in terram flueret, corporis illecebras retundere cupiens. Cum itaque sic se verberans persisteret, sanguine undique decurrente, nec sibi parcere vellet, piissima Dei genitrix Maria duarum in medio virginum miro cum odore illi repente apparuit, eique dixit : *Cognovi jam dudum, Conradine fili, honestissimum desiderium tuum, nec gemitus tuus mihi fuit absconditus. Tu enim ea virtutum jecisti fundamenta, quod orationes tuæ incassum ire merito non debent. Quamobrem scito amodo quæcumque Filium meum in nomine meo petieris, te esse consecuturum. Nunc ergo ut intelligas te quæ cupis obtinuisse, renes tuos ita tibi pacabo, ut nullum in carne certamen metuas.* His dictis, illa propius accessit, et mirifico suavique et olenti ceromate renes illius his verbis attigisse visa est : *Stringantur amodo renes tui, ut nullam unquam carni contra spiritum bellandi dent occasionem.* Hoc facto, dulcis illa visio disparuit ; locus autem ille in quo beata Virgo apparuerat, in magna habitus est veneratione.

7. De exhortatione quam ad subditos suos devote faciebat. — Hortabatur itaque fratres suos, jam pastor factus verbo et exemplo, mundi rebus perfecte abrenuntiare, et blandienti seculo nullo modo credere; docebatque diaboli laqueos cavere et carnem non hostem facere sed sub spiritu edomare; multaque alia vir Dei oviculis sibi creditis sancte semper proponebat. Et quamvis conventus plene purgatus non esset, mixtique hi qui conventuales dicuntur et observantiales essent, miro tamen modo ab omnibus diligebatur. Omnes enim extollebant et commendabant eum, nam benignitate ac mansuetudine ad regularem observantiam attrahebat. Erat tunc temporis in præfato conventu frater quidam, Nicolaus de Sicilia nuncupatus, qui regularem vitam nondum amplexus fuerat. Hic cum carnem occulte ad cellam suam detulisset et eam comederet, B. Conradinus, tunc prior existens, spiritu Dei ductus venit vespere ad dicti fratris cellam, dicens : *Bone frater, habetisne hic aliquid ad manducandum ?* Ille primo negans, tandem a sancto viro rogatus carnem produxit, quam cum sanctus vir vidisset, dixit : *Ergo comedamus.* Refecti ambo gratias egerunt. Cum autem vir Dei recessisset nulla exasperatione facta, frater ille ad se reversus dixit : *Certe male feci.* Mutatus ergo benignitate viri sancti in regulari observantia permansit et de cetero Deo sancte et devote servivit.

8. De mirabili abstinentia et cilicio quod portabat. — Ut autem evidentibus signis apparebat, considerans Ecclesiæ doctores, qui verbis, exemplis et traditionibus suis omnes Ecclesiæ filios imbuerunt, tirocinium militiæ christianæ a jejuniis sanctis inchoasse, ut contra nequitias spirituales pugnaturi arma caperent, quibus incentiva vitiorum truncarent, videbatur sibi non sufficere omnia Ordinis jejunia servare, et carnibus abstinere continue, quin immo multa superadderet. Nam in communi refectione (1) refectorii existens videbatur sibi conscientiam lædere sumere ac comedere quæ alii fratres cum gratiarum actione sumebant, et si ferculum accipiebat, aliam scutellam tenuissimis buccellis panis implebat, et modo, uni modo alteri mittebat. Omnes sui gestus præter comestionem omnibus gratissimi apparebant. Non sufficiebat sibi suum corpusculum vigiliis, abstinentiis atque assiduis edomare orationibus, quin et cilicium plurimum carnis edomativum et ipse deferret, prout præfatus Fr. Constantinus de Fabriano se vidisse testatur.

9. De ejus profunda humilitate, prompta obedientia et exemplaritate. — Erat autem vir sanctus miræ humilitatis et obedientiæ promptæ, ut non solum majoribus, sed etiam minoribus, dummodo sibi dictum fuisset, quod ex obedientia faceret. Nam in primordio reformationis præfati conventus Bononiensis, ubi prior erat, quidam secularis refectorarius erat, qui eum sanctæ cernens esse obedientiæ, ei compatiens dicebat interdum ei, ut ex obedientia collationem faceret. Qui obedientiæ nomine audito, ut obedientiæ zelator

(1) Hæc apud Albertum omissa. — (2) Hæc apud Albertum omm.

et humilitate eximia præditus, quantumvis, ut dictum, miræ esset abstinentiæ, ei humiliter obediebat. Tantæ etiam perfectionis et exemplaritatis fuit, ut non putaretur seu existimaretur suo tempore similem in sanctitate fuisse. Videbatur divina gratia mirabiliter in suo angelico vultu relucere. Apparebat autem ita virtutibus, donis ac moribus plenus et adornatus, ac si Dominus non dico angelum, sed unum de seraphim in ædificationem et eruditionem fidelium et maxime fratrum de cœlo misisset, prout Ordini et reformationi conventus Bononiensis expedire videbatur.

10. De ferventi caritate viri sancti. — Maximæ etiam caritatis hic sanctus vir fuit, ita ut pro salute proximi ardere videretur; peccata autem hominum præcipue deflebat. Accidit namque adstante quodam venerabili patre, quod quidam civis Bononiensis laudabilis et honestæ vitæ, dum commendari audisset laudabilem B. Conradini religionem adjecit: Cum meam audiret confessionem, ita lacrimabatur ac si alter B. Ambrosius præsens esset, quamvis peccata mea quotidiana B gravia non essent. Quadam vice Fr. Constantius de Fabriano præfatus (1), ut ipse asseruit, ab ipso beato viro cingulum, quod diu noctuque deferimus petiit: ipse sanctus vir pietate plenus a parte aliquantulum secessit et cingulum quo præcinctus erat, extraxit et ipsi quamvis renueret obtulit. Alia vice dum dictus F. Constantius beato viro se velle confiteri dixisset, ipse sibi non vacare duceret, vespere ad ejus venit cellam, confessionem ipsius audiendi gratia; ex quo conjici potest quantæ hic beatus caritatis, devotionis ac sanctitatis fuerit.

11. De eo quod prophetiæ spiritu claruit et multa prædixit et dæmoniaco humili patientia beati viri liberato. — Multa præterea fratribus futura prædixit. Cum enim Bononiæ prior esset, gravis morbus conventum invasit, adeo quod plures fratres et ipse tali ægritudine laborarent. Quos benigne et alacriter ad tolerantiam hortabatur; nec ex infirmitate sua deficiebat, sed magis proficiebat sibi et aliis. Ab oratione nunquam cessabat, confidens et sperans de Domini miseratione. Dixit autem fratribus Deum illi infirmitati cito finem esse daturum: quod et rei postmodum C probavit eventus. Nam omnes cito convaluerunt per Dei misericordiam. Prædixit etiam tribulationes super civitatem et conventum esse venturas: quod et factum est, prout infra patebit. Retulit quidam antiquus frater quod, cum B. Conradinus quemdam visitasset dæmoniacum orationesque quasdam super eum diceret, dæmoniacus ille alapam viro Dei dedit: quam patientissime ferens cum inde recessisset dæmoniacus post ipsum currens veniam petiit. Qui cum a beato viro elevatus fuisset, statim a dæmonio liberatus est.

12. De tribulationibus quas propter interdictum ab eo Bononiam delatum patienter sustinuit. — Per idem tempus, cum Bononienses Ecclesiæ rebellassent, summus pontifex Martinus V cum exercitu urbem obsedit. Tunc cives Bononienses, qui pro parte Ecclesiæ stabant de urbe ejecti sunt. Fratrem quoque Dominicum Magocostam, tunc priorem, qui B. Conradino in prioratu successerat, eo quod pontifici notus erat et carus, exulare compulerunt. Tandem cum civitas Ecclesiæ gladiis non humiliaretur, pontifex ipsam sub universali posuit interdicto; et cum nullus esset, D qui papales introferre litteras auderet, beatus vir equum ascendens civitatem egreditur; pontificisque legatum adiit, qui in exercitu præsens erat: et papales accipiens litteras statim super hastam patenter affixit, urbem ingreditur et usque ad civitatis plateam devenit, fortiter clamans: *Ecce Deo et ejus vicario rebellibus vobis, et in damnum animæ vestræ contumacibus, cuncta ecclesiastica sacramenta et divina officia interdicta sunt. Nemo se excuset, nemo se ignorare dicat, videte litteras, corrigite errorem vestrum.* Et multa alia his similia proclamavit. Tunc illico capitur, incarceratur et de ejus morte tractatur. Unus autem eorum qui in concilio erant, dixit: *Non interficiamus eum, quia nihil aliud magis desiderat, quam pro obedientia Ecclesiæ mori.* Tandem Dei voluntate primatibus qui in concilio erant, de morte ipsius discordantibus, de carcere et morte liberatur, quamvis plures vellent ipsum occidere; sed propter viri integritatem et vitæ sanctitatem omnibus notam aliqui ipsum defensarunt. Nec propter hoc de carcere eductus sanctus vir destitit pro nomine Jesu et animarum salute populum hortari ad E Ecclesiæ humiliationem. Quod ubi principes urbis cognoverunt, quidquid annonæ in conventu fratrum erat, auferri et militibus dari jusserunt. Sed beatus vir omnia patienter sustinens, ad patientiam ceteros et ad Dei confidentiam hortabatur, dicens quod eos sua providentia pascere posset. Tunc plerique amici, de hoc plurimum dolentes, quotidie fratribus necessaria ministrabant. Principes autem ne hoc fieret prohibebant, decretum capitale statuentes, si quis conventui illi aliquid daret. Tunc aliquæ devotæ mulieres et servuli quidam timentes Deum et fratribus compatientes, furtim aliquid sub vestibus deferebant. Præterea vir Dei, nec ex hoc motus, quotidie populum docebat, palamque pontificis partes defendebat: propter quod denuo incarceratus cibus ei denegatur; unde diebus multis quibus fuit in carcere, nihil comedit, tantum eo satiatus et contentus sacramento altaris, quod antequam in carcerem mitteretur, sumpsit eo die. Ibique orationibus instabat; dumque sic sedulo maneret, raptus et a terra elevatus a custodibus carceris visus est. Quod ubi primoribus urbis compertum est, ipsum de carcere emiserunt. Ille autem a vinculis absolutus F lamentabatur, dicens: *Nuptiæ quidem paratæ erant, sed ego ad eas invitatus intrare non fui dignus.* Tandem Dei miseratione pace cum Ecclesia facta, Martinus pontifex audiens quanta B. Conradinus pro Ecclesia fecerit cognitaque ejus vita anteacta et fama, cardinalatus dignitate eum sublimare voluit; sed vir Dei ex humilitatis virtute, qua plenus erat, omnino renuit.

13. De secunda assumptione ipsius ad prioratum Bononiensem, ejus felici transitu. — Demum F. Dominico præfato priore vita functo, B. Conradinus eidem in prioratu Bononiensi substituitur secunda vice. Postmodum peste civitatem et conventum vastante, quamplures infecit fratres: quibus ipse beatus humiliter et summa cum charitate servivit. Prædixit autem se in brevi moriturum, quando secundo factus est prior. Decedentibus præfata pestifera cæde fratribus multis, ipse eadem peste percussus est. Tunc cœpit Deo gratias agere, ipsumque instantissime precari ut eum ad sua gaudia admittere dignare-

(1) Hæc apud Albertum omm.

tur.

A tur. Cœpitque fratres ad regularem vitam hortari monereque, charitatem humilitatem, paupertatem ceterasque virtutes sectari. Illos flentes pro sua absentia consolabatur, dicens quod non derelinqueret, sed propinquiorem haberent mortuum quam vivum. Ipse denique Deo canens et jugiter psalmos dicens, receptis devote omnibus ecclesiasticis sacramentis, se præparavit ad iter. Tunc dæmone adveniente fortiter clamare cœpit quod ex infirmitorio usque ad ecclesiam audiri poterat. EX MSS. Postmodum autem hilaris factus, quasi dæmonem vicisset, octavo die ægritudinis suæ, kalendis novembris, anno Domini 1429, ætatis anno XXXII et in Ordine X, in conventu Bononiensi noviter reformato feliciter emigravit ad Dominum (1).

(1) *Apud Albertum add.:* Plurimis etiam miraculorum signis effulsit, quæ procul dubio vitæ innocentiam maxime testantur. Nam cum torrens Garzia Brixiam præterfluens ob magnam nivium ac imbrium vim undique exundans plurium domorum statim minaretur ruinam, precibus a quibusdam ad beatum virum effusis mox intra alvei ripas repressus est et civitas liberata. Quoddam et aliud memoratu dignum, nec ideo silendum, ab illo patratum fuit. Nam vir quidam in puteum profundissimum cadens beato viro, ut sibi accurreret seipsum humillime commendans, cum ab omnibus mortuus crederetur illæsus omnino cum ingenti omnium stupore extractus est. Omnigenis febribus etiam laborantes, plurimos medicorum judicio fato proxime concessuros, fide sincera ad illum emissis votis, incolumitate integra commiseratus donavit. Illius autem ossa, ut digno honoris titulo venerarentur, licet diligentius quæsita fue-
B rint, nusquam tamen inveniri potuere. Corpus namque sanctissimum indifferenti consilio una cum aliis humatum fuit. Simplicitati profecto patrum antiquorum parcendum est. Patres nostri Brixienses veluti ornatissimum patriæ decus ardentissime illud exoptant, cui sanctitatis celeberrima monumenta extruere conarentur. Quod et Bononienses, virtutum semper et doctrinæ cultores exactissimos, si reperirent, facturos minime vereor. Quia tamen nihil ob hoc felicitatis et gloriæ ab illo demitur, qua de causa istud evenerit totum altitudini sapientiæ et scientiæ Dei relinquendum censeo. *Atque horum miraculorum servata est memoria. Nam in testimonium accepti beneficii Patres Prædicatores in campo ad suam ecclesiam in fluminis ripa statuerunt effigiem beati viri his verbis inscriptis:*

BEATUS CORRADINUS BORNATUS NOBILIS BRIXIANUS
ORDINIS PRÆDICATORUM, CHRISTI PRÆCO, ANIMARUM PRÆDO
QUI FECIT MIRA ET PERTULIT DIRA
BONONIÆ CUM PONTIFICE CIVIUM DISCORDIAS
SUA PRÆDICATIONE COMPOSUIT
BRIXIÆ GARZIE FLUMEN AQUIS INNUNDANTEM
SUA BENEDICTIONE COMPESCUIT
MORTUUS PROFLIGAVIT MORBOS ET EIUS OPE IMPLORATA
PUTEO MERSUS VIVUS EMERSIT.
VERE COR, QUIA MAGNI ANIMI.
VERE PARVUS, QUI MAGNUS NUNQUAM ESSE VOLUIT
NAM UT CŒLI CARDO FIERI POSSET
INTER CARDINES ORBIS TERRÆ
SUB MARTINO QUINTO ESSE RENUIT
NON OBIIT, SED ABIIT ANNO DOMINI MCDXXIX
ÆTATIS SUÆ XXXI E

Hanc vidit Faini, ut ipse testatur in libro manuscripto Brixia beata, *p. 72, asservato Brixiæ in Quiriana* E. 12. *Qualem vero postea sortem habuerit, litteris suis datis die 22 augusti anni 1875 R. P. Julius Buffoli S. J. sic docet:* Statua in honorem ven. servi Dei quæ templi S. Dominici prospectans primum erecta fuit, inde amota, quando mihi non constat, ad annum usque 1845, visebatur vicino in muro cum supposita epigraphe, deinde vero in constructione publici nosocomii, utrumque avulsum in interiorem novi ædificii partem translatum audivi, sed quo in loco comperire nondum potui. Antiqua basis ex latericio videtur adhuc in angulo quem templi et nosocomii parietes efficiunt.

ACTA

ACTA SANCTORUM

NOVEMBRIS

DIES SECUNDA

SANCTI QUI QUARTO NONAS NOVEMBRIS COLUNTUR.

SS. Publius, Victor, Hermes, Papias, Justus, Vitalis, MM. in Africa.

S. Justus M. Tergesti.

S. Victorinus, episcopus Pœtovionensis et martyr.

SS. Carterius, Styriacus, Tobias, Eudoxius, Agapius et socii : MM. Sebastæ.

SS. Acindynus, Pegasius, Aphthonius, Elpidephorus, Anempodistus et socii : MM. in Perside.

S. Eustochia, virgo et martyr Tarsi.

S. Marcianus eremita, in Chalcide.

S. Ambrosius, abbas Agaunensis in Helvetia.

S. Ercus, episcopus Slaniensis in Hibernia.

S. Lugadius, discipulus S. Patricii, in Hibernia.

S. Aidanus abbas, in Hibernia.

S. Georgius, episcopus Viennensis in Gallia.

S. Vulganius eremita, Lensii in diœcesi Atrebatensi.

S. Herninus eremita, in Britannia Armoricana.

S. Miocus eremita, in Britannia Armoricana.

B. Jacobus Ungarelli, confessor Ord. S. Franscisci, Forolivii in Romaniola.

PRÆTERMISSI

A

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

D

Adalberonem, *filium Arnulfi comitis Chisneiensium, qui ab anno 1131 ad 1156 Virdunensem rexit ecclesiam,* beatum *dixerunt hagiographi S. Ordinis Præmonstratensis : quibuscum convenit Saussayus, non vero Castellanus, qui eum* virum venerandæ memoriæ *nuncupavit. Itaque sciendi cupidi num Virduni superessent indicia cultus cujusdam publici ipsi tributi, anno 1877 litteras dedimus ad hujus ecclesiæ præsulem ; quibus responsum est nihil exstare unde conjiciatur cultum ullum* B. Adalberoni *fuisse delatum. Ergo hic suum habeat locum sanctus ille episcopus, vere dignus qui sanctissimis hujusce ætatis viris Bernardo, Malachiæ, Norberto, Eugenio socius jungatur, donec feliciores nobis invenerint quæ frustra quæsivimus. Liceat tamen notare inter* B *auctores de die obitus non constare, quum alii secundam, alii tertiam novembris diem proponant, et citatis ab Ulysse Chevalier* (1) *scriptoribus de vita* Adalberonis, *adjungere Miræum* (2), *Lepaige* (3), *hagiographos Van der Sterre, Van Craywinckel, Lienhart, Weissenburgium* (4), *sed in primis Laurentium de Leodio, cujus librum* De gestis episcoporum Virdunensium *denuo edidit cl. G. Waitz in Pertziana collectione* Monumentorum Germaniæ, *tom. X Scriptorum.*

Afer *cum sociis. In calendario Æthiopico quod edidit Dillman* (5), *ad hanc diem notatur litteris minusculis* Commemoratio Afri, Adinii, Justi martyris, Lucinii, Saunini, Labandicori, Ubasii, Cornelii et 17000 mart. sociorum Isidori.

Ainmire. *Vid.* Hiberni.

S. Albinum *Saussayus in supplemento Martyrologii Gallicani sequenti celebrat elogio :* IV Nonas nov. Natalis S. Albini martyris, quondam in cœnobitica, deinde in cathedrali ecclesia sancti Pontii Tomeriarum in corpore quiescentis; quod a fœdis hagiomachis nefario ausu superiori labente seculo direptum est. — S. Albinus C *ex die 23 octobris in hunc diem remissus fuit : quem, deficiente notitia, iterum prætermittere cogimur, donec certi aliquid documenti nanciscamur.*

S. Amicus, *sacerdos sive monachus et eremita, ad hanc diem memoratur in martyrologio Usuardino codicis Vaticani 1549, in Hagiologio Italico, apud Ferrarium et apud Castellanum. De quo commodius agetur ad diem sequentem, quæ apud Casinenses monachos ipsius memoriæ recolendæ antiquitus assignata est.*

Antonium Salvani, *Senis oriundum* (6), *P. Cozzando Beatis annumerat. Gianius vero* (7) *de eodem :* Contigit autem, *ait,* in Senario eodem fere tempore (an 1421) ut mortem oppeteret P. Antonius ille de Senis recolendæ memoriæ, cujus spiritu vera illa religiosorum diu intermissa observantia rursus eo in monte reviviscere visa fuit et quem procul dubio patres illi de Observantia antesignanum suæ congregationis miris laudibus extollunt. *Ubi nihil nos monet de cultu quodam* Antonio *delato. Quumque nec nomen ejus reperiretur inscriptum catalogo sanctorum quem ad diem 24 octobris* (8) *suo in B. Joannem Angelum commentario præfixit P. Victor De Buck, ne tamen justo suo honore fraudaretur Dei servus, patres Florentinos Divæ Annuntiatæ, quos non semel operis bollandiani studiosissimos fuimus experti, litteris interrogarimus ut facerent nos certiores num superesset qualiscumque cultus adhibiti memoria. Itaque, facta monumentorum quæ post varias calamitates servant manuscripta diligenti inquisitione, responsum negans dedit 14 aprilis anni 1878 R. P. Guidi, Divæ Annuntiatæ præpositus.*

S. Audomarus *laudatur ad hanc diem in solo martyrologio Hieronymiano Corbeiensi minori.* E *De quo majores nostri ad diem 9 septembris* (9).

Bado. *In supplemento ad Menologium Benedictinum Gabrielis Bucelini sub hac die 2 novembris annuntiatur :* In monasterio S. Bertini Beati Badonis, qui post cædem sancti Fulconis eidem suffectus a fratribus est, vir et ipse doctus atque sanctissimus ; qui tamen metu Balduini Flandriæ comitis monasterium deserens, secessit in Angliam, atque ibidem ad mortem usque perseverans, vitam sanctissime exegit et Sanctorum catalogo insertus est. *Eaque se excerpsisse indicat Supplementi scriptor* Ex Msto Chron. Hirsaug. *At in Chartulario seu Historia Sithiensi seu Sancti-Bertini, quæ anno 961 a Fulcuino ejusdem monasterii monacho conscripta est* (10), *nihil de hoc* Badone *refertur, sed tantummodo post mortem Fulconis anno 900 occisi Balduinum II, Flandriæ comitem, cognomine Calvum, abbatiam regia donatione obtinuisse* (11), *cui* annis decem et septem solo nomine *præfuit* (12), *eique in hoc regimine successerunt filii ejus Adalolphus et Arnulphus* (13). *Neque in aliis documentis quidquam de* Badone *reperimus.* F

S. Benignus *hodie occurrit apud Wandelbertum in Auctario Usuardi Heriniensi :* Eodem die commemoratio S. Benigni martyris. *De quo egimus heri.*

Bernardus Narbonensis, *prior Norigenti, eo quod in Vita S. Hugonis Cluniacensis prædicatur justus, sanctus vir et timoratus, cui religio reverentiam comparaverat et nomen, et aliquas cælestes visiones meruerit obtinere, Beati nomine donatus est ab aliquot Benedictini Ordinis hagiographis, Bucelino, Heredia, Cherle. Nihil tamen sedulo inquirentibus occurrit unde conjiciatur ipsi cultum aliquem fuisse delatum.*

Berno *Gigniacensis in supplemento ad Menologium Benedictinum Gabrielis Bucelini ad hanc diem 2 novembris celebratur his verbis :* In Galliis, monasterio Gigniacensi, sanctæ memoriæ Ber-

(1) *Répertoire des sources historiques du moyen âge,* tom. I, p. 15. — (2) *Annales Præmonstratenses,* ad an. 1158. — (3) *Bibliotheca Ordinis Præmonstratensis,* lib. II, p. 493. — (4) *Des antiquités de la Gaule Belgique,* lib. IV, p. 294. — (5) *Catalogus codd. mss. bibliothecæ Bodleianæ,* part. VII (codd. Æthiopici), p. 44. — (6) *Sagro tempio Servitano,* p. 104. — (7) *Annal. Servorum,* tom. I, p. 401. — (8) *Act. SS.,* tom. X Oct., p. 883. — (9) Cfr. *Act. SS.,* tom. III Sept. p. 385, num. 2. — (10) *Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin,* publié par M. B. Guérard, Préface, p. 2. — (11) Ibid. p. 135. — (12) Ibid., p. 139-140. — (13) Ibid., p. 141.

nonis

A nonis, abbatis ejusdem loci. *Hunc auctor illius supplementi perperam confusum a nonnullis ait cum Bernone, abbate Cluniacensi, quem huic monasterio a* Bernone *Gigniacensi primum abbatem datum esse affirmat, auctoritate ni.rus* Ms. Chron. Trithemii. *At rerera* Bernonem, *primo abbatem Balmensem, eumdem etiam Gigniacensi et Cluniacensi et aliis præterea monasteriis originem dedisse et abbatis titulo eisdem primum præfuisse, jam dudum ex monumentis certis demonstravit Joannes Mabillonius* (1). *De* S. Bernone *egit Bollandus ad diem 13 januarii* (2), *post eum locupletius Mabillonius* (3).

S. Bertini elevatio. *In Auctario Atrebatensi ad Martyrologium Bedæ ad diem 2 novembris signatur :* Eodem die elevatio corporis S. Bertini abbatis : *et in Auctariis Tornacensi et Barberiano ad idem Martyrologium :* Elevatio et translatio S. Bertini abbatis et confessoris. *Et re vera medio seculo X hac die celebrari consuevisse eam elevationem, colligitur ex documento certissimo, Chartulario nempe Sithiensi seu Sancti Bertini a Folcuino ejusdem cœnobii monacho* B *anno 961 conscripto* (4) *et a majoribus nostris jam citato* (5) *ac non ita pridem edito a doctissimo B. Guérard. Ubi cap. 77, hæc de se tradit auctor :* Quo tempore ego ipse hæc scribens Folquinus... huc adductus, anno incarnationis... DCCCCXLVIII, die festivitatis elevationis sancti Bertini, quæ succedit omnium sanctorum festivitati, sancto Bertino oblatus, monachus... sum effectus (6). *Attamen nullam aliam elevationem ipse Folcuinus in suo Chartulario, quod vere potius Historia monasterii dicendum est, refert præter illam quæ legitur cap. 9, his verbis :* Hujus autem *[Adalardi]* regiminis anno III, qui erat annus Verbi incarnati DCCCXLVI, sancti Bertini corpus a sancto Folquino episcopo, ut fertur, transfertur et reconditur XVII kal. augusti (7). *Quum itaque, ut ait Stiltingus* (8), *verisimile non sit geminam festivitatem institutam esse ob unam translationem, quumque teste Borone, qui medio seculo XI historiam secundæ translationis conscripsit* (9), *sanciverit Folcuinus ut translationis dies singulis annis festivus ageretur* septimodecimo kalendas augusti (10), *non immerito supponi potest sacra lipsana* S. Bertini C *prima vice elevata fuisse seculo VIII aut ante medium seculi IX : neque enim hæc elevatio facta esse potest post reconditum anno 846 sancti corpus. Ita Stiltingus. Vellem equidem efficacius removeri scrupulum qui nascitur ex silentio Folcuini (et omnium aliorum scriptorum) de illa priori translatione.*

S. Bosa *episcopus Eboracensis a Castellano laudatur in supplemento ad Martyrologium Universale, ad diem 2 novembris, eo quod, secundum ipsum, ad hanc diem signatus est in Calendario metrico Bedæ. Sed male vidit Castellanus : nam in Martyrologio metrico Bedæ non ad diem 2 novembris, sed ad* sextas octobris nonis *seu ad diem 2 octobris celebratur* Bosa. *Ceterum de hoc sancto egerunt majores nostri ad diem 9 martii* (11).

Caomh. *Vid.* Hiberni.

Christophorum Dixen, *qui anno 1616 in Anglia martyrium subiit, ad hanc diem refert Knippinga ex Maigret in Martyrographia Augustiniana.* D

Cistercienses *monachi S. Nicolai ad Grunhain, quos anno 1429 mense decembri Hussitæ Misniam invadentes crudeli morte peremerunt, martyrum nomine insigniuntur ab Henriquez in Menologio Cisterciensi, a Bucelino in Menologio Benedictino, Cherle et Lechner ad hanc diem. Nihil tamen traditum accipitur unde ipsis sanctitatis honorem aliquando fuisse delatum jure conjicias. Adeat qui plura scire cupit tractatum Domini Herzog inscriptum* Geschichte des Klosters Grunhain (12).

Conradum *et* Voislaum *seu* Voisellum *martyribus annumerat Arturus de Monasterio ; sed definire ausus non est ubi et quando vitam pro fide Christi profuderint. Nam ex una parte affert Gonzagam,* Orig. Seraph. Relig., *part.* II, *p. 661, et Marcum Ulysipponensem, lib.* V, *cap.* XV, *ex quibus eos in Borussia cruciatos diceres; ex altera vero Waddingum, qui in utraque* Annalium *editione ad annum 1284, §* II, *eos in partibus Orientis martyrii corona fuisse donatos significat.* E

Cuthberti cum sociis *memoria legitur ad hanc diem in calendario de Nova Farina edito apud Forbes* (13). *De Cuthberto, episcopo Lindisfarnensi, quem hic designari vix dubium est, egerunt nostri ad diem 20 martii* (14).

Daria. *Vid.* Hiberni.

Dedicatio basilicæ sanctorum Xysti, Yppoliti et Laurentii *hodie celebratur in exemplaribus Martyrologii Hieronymiani Bernensi et Lucensi : quorum sanctorum nomina Epternacense etiam recenset. Cujusnam basilicæ dedicatio intendatur, nos quidem latet. Ceterum conjecturas legere potes apud Florentinium in notis ad hunc diem. De his sanctis martyribus actum fuit : de* Sixto II *P. et M. die 6 augusti, de* Hippolyto *M. die 13 augusti, de* Laurentio *M. die 10 augusti.*

Dedicatio ecclesiæ monasterii Caocensis in Ægypto per Christum. *Apud Dillman* (15) *sequentia leguntur :* Commemoratio Christi et discipulorum ejus in monasterio Quesquam, ubi ecclesiam et mensam consecravit et eucharistiam celebravit. *Quæ apud Maium* (16) *etiam ornatiora reperiuntur :* Convenit Christus Dominus cum discipulis suis in montem Caocam in F Ægypto et puris suis manibus consecravit templum in ecclesiam ; quam una cum altari Mariæ Virginis genitricis suæ nomini nuncupavit. Vasa autem ejusdem altaris manibus Michaelis et Gabrielis archangelorum consecrari voluit; quemadmodum testantur patres Theophilus et Cyrillus, patriarchæ Alexandrini. *Hæc boni Coptitæ sibi persuadent.*

Doranus. *De hoc sancto Ferrarius in suo Catalogo generali inter notas ad diem 1 novembris, ad nomen S. Benigni :* Die sequenti, *ait,* S. Doranus, episcopus Hibernus, in eodem Florilegio *(Capgravii)* memoratur ; *et in nota ad nomen S. Mauræ, ad diem 2 novembris :* Eodem die S. Dorani, episcopi Scoti, ex eodem Kalendario *(Scotico). Verum neque in martyrologiis hibernicis neque in calendariis scoticis editis a cl. Forbes nec in aliis documentis illius sancti men-*

(1) *Act. SS. O. S. B.*, sec. V, p. 67 sqq. — (2) *Act. SS.*, tom. I Jan., p. 824. — (3) Loc. cit. — (4) Loc. cit. supra, p. 415, not. 10. — (5) Comment. præv. de S. Bertino. num. 156 (*Act. SS.*, tom. II Sept., p. 584). — (6) *Cartulaire de St-Bertin*, p. 146. — (7) Ibid., p. 93. — (8) Comment. de S. Bertino, num. cit. — (9) Cfr. ibid., num. 147. — (10) *Act. SS.*, tom. cit., p. 618, num. 19. — (11) *Act. SS.*, tom. II Mart., p. 10*. — (12) In *Archir für die Sächsische Geschichte*, tom. VII, p. 60-96. — (13) *Kalendars of Scottish saints*, p. 77. — (14) *Act. SS.*, tom. III Martu, p. 93. — (15) Loco citato supra p. 415, not. 5. — (16) *Script. Vet. Nov. Collect.*, tom. IV, p. 99.

tionem

A *tionem reperimus, sive ad diem 2 novembris, sive ad aliam quamlibet. Unde quum auctoritas Ferrarii tanta non sit ut illa sola nitamur,* S. Doranum *hic inter prætermissos recensere cogimur.*

Enostan. *Vid.* Hiberni.

Eustachius *sive* Eustathius, *cum sociis martyribus, qui hodie apud Usuardum et alibi occurrit, tractatus fuit die 20 septembris.*

S. Eustochium *virgo hodie occurrit apud Ferrarium in Catalogo, in Arturi Gynæceo et alibi; de qua actum est die 28 septembris.*

S. Evergisilus. *In auctario Bruxellensi Martyrologii Usuardi ad diem 2 novembris mentio legitur :* Apud Coloniam Agrippinam, sancti Evergisili, tertii ejusdem urbis archiepiscopi. *De quo etiam in martyrologio ecclesiæ SS. Trinitatis (vulgo* Christ Church) *edito Dublinii anno 1844, his verbis :* In Colonia, sancti Evergisi episcopi et confessoris. *Sancti hujus Acta cum Commentario prævio edita reperies in tomo X Octobris, p. 650, ad diem 24.*

B S. Felix I, *P. R., hodie celebratur in calendario Æthiopico apud Ludolfum die 6 mensis* hedar, *qui est dies 2 novembris :* Felix archiepiscopus. *Item in calendario Æthiopico, quod edidit cl. Dillmann* (1) : Requies Felicis patriarchæ Romani. *Item in Synaxario seu martyrologio ecclesiæ Alexandrinæ Coptitarum, auctore Michaele episcopo Atribæ et Meligæ in Ægypto inferiori, apud Card. Maium* (2), *ubi die 6 mensis* hatyr, *qui est 2 novembris, ita legitur :* Requies sancti patris Felicis papæ Romæ, Dionysii successoris, qui sedisse dicitur annos quinque et menses sex, editisque pluribus homiliis et dissertationibus didascalicis, ex quibus nonnullæ dogmaticæ summæ quidem utilitatis, obiisse anno primo imperii Diocletiani. *De* Felice *papa I, martyre, actum est die 30 maii.*

S. Florberti abbatis Blandiniensis et confessoris *meminit Grevenus in suo martyrologio ad hanc diem* (3). *De quo cum reliquis passim hagiologis egimus ad diem præcedentem.*

C Florianus *de cujus translatione agitur apud Usuardinos, non alius esse videtur ac sanctus martyr* Florianus *Laureaci in Austria, de quo actum est ad diem 4 maii.*

Franciscum Penensem *beatum dicit Arturus de Monasterio in Martyrologio Franciscano. Hic S. Bernardini provinciæ Seraphici Ordinis alumnus per Aprutium, Calabriam et Picenum tot miraculis vivens perclaruit ut sanctus nuncuparetur. Vita cessit anno 1606.*

Fuga Christi. *Apud Ludolfum in calendario Æthiopico ad diem 2 novembris legitur :* Fuga Christi e Mehsa Koskuamam. *Ubi Ludolfus annotat :* Loca sunt in Ægypto secundum traditionem Coptitarum. Koskuam olim opulentissimum, nunc pauperrimum, monasterium Ægypti, in memoriam fugæ Christi hoc in loco ædificatum, quem ibi cum sanctissima matre diu mansisse ferunt. Vocatur etiam Moharrak; in media Ægypto in deserto situm est (4).

Hiberni *sancti ad hanc diem laudantur in Martyrologio Dungallensi* (5), *ex Mariani Gormani martyrologio et ejus scholiaste, ut consuetum fuit Michaeli O'Clery, excepti, præter* Ercum, Lugadium *et* Aidanum, *de quibus distinctius inferius agendum erit,* Ainmire, abbas de Rath Nuada, A. D. 778; Daire Bochana, vidua; Liber, martyr; Senach, presbyter, de Cill-mor; Caoimhe, Albaniensis, de Cill-Caoimhe; Enostan, de Cluain Dumha; Gallus; Malachias. — *De* Malachia *agetur die sequente ;* Gallus *quisnam hic designetur, compertum nobis non est. De ceteris quum vix quidquam notum sit nec ipse cultus satis certus* (6), *paucis hoc loco dicendum. Et de* Ainmiro *quidem,* Libero, Caoimho *et* Enostano *nihil aliunde rescire potuimus. Ad nomen vero Senachi hæc adjungitur nota in citato Martyrologio Dungallensi :* Broinseech Breac, soror Inbhari episcopi, filii Lughnæ, fuit mater ejus : et forte est Senach Garbh. *De quo scholiastes Ængussii in Libro Vario ad diem 17 februarii :* Fintanus Corach et Senach Garbh et Colmanus filius Comgalli callidus, tres reges belli laude clari, unus post alterum in monasterio (7). *Quæ verba ex hibernico hoc modo reddit Colganus, ad diem 27 februarii, secundum ipsum, a scholiaste adjecta :* Fintanus Corach, Senachus Garbh et Colmanus, amicabilis filius Comgelli, erant tres nigri domini *(i. e. Benedictini),* successive unus post alterum in eadem abbatia *(Clonfertensi)* succedentes (8). *De eodem* Senacho Garbh *Annales Quatuor Magistrorum ad an. 620 :* Seanach Garb, abbas *(monasterii)* Cluain-fearta-Breanainn, obiit (9). *Denique quod ad* Dariam *spectat, hæc de sanctis mulieribus hujus nominis apud Hibernos celebratis notat Colganus :* Tres reperio hujus nominis sanctas in menologiis patriis memoratas. Prima fuit virgo de qua martyrologium Tamlactense ad 8 augusti... De ea etiam ad eumdem diem agunt Marianus Gormanus, Cathaldus Maguir et Martyrologium Dungallense... Secunda Daria vidua Bochana appellata, quæ colitur 2 novembris, juxta Marianum et Martyrologium Dungallense. Tertia fuit vidua, quæ 26 octobris colitur juxta Marianum Gormanum. Memorantur etiam in Vitis nostrorum sanctorum tres hujus nominis sanctæ : prima, de qua hic *(Vit. tert. S. Brigidæ, cap. 124)* et in Vita sequenti lib. 2, cap. 78, ubi Virgo vocatur. Secunda fuit S. Daria de Maggamnach in regione de Tir Amalguidh in Connacia; cujus genealogia in Vita hibernica S. Connaci, cap. 77, sic recensetur : S. Daria filia Caithirii, filii Sednei, filii Amalgadii, filii Fiacrii, filii Euchodii Momedonii : et hæc ibidem cap. 22 vocatur alio nomine Sodelbh; id est Pulcheria. Tertia fuit filia Fergussii, filii Euchodi, soror S. Ruadani, de qua in Vita ejusdem Ruadani cap. 8, et nostris notis ad eumdem locum, ubi diximus festum hujus aliarumque ejus sororum celebrari 24 maii. Et hinc consequens est hanc diversam esse ab aliis hujus nominis quarum natales jam recensuimus. Daria etiam mater S. Ursulæ, quam Dempsterus dicit 21 octobris, debet necessario esse ab his tribus posterioribus diversa, quia fuit singulis tempore longe anterior. Si autem sit aliqua ex tribus aliis, quarum natales in nostris festilogiis memorantur, videtur esse illa quæ 2 novembris colitur;

(1) Cfr. supra, p. 415, not. 5. — (2) Loc. cit. supra, p. 416, not. 16. — (3) Cfr. supra, p. 374, num. 97. — (4) Wansleb., *Hist. eccl. Alex.*, lib. 1, cap. 6, p. 22. — (5) Cfr. supra, p. 339, num. 1. — (6) Cfr. ibid., num. 2. — (7) *The Calendar of Oengus*, edit. W. Stokes, p. lii. — (8) *Act. SS. Hib.*, p. 385, not. 7. — (9) Ed. O'Donovan, tom. I, p. 243.

A tum quia illa et vidua fuit et Bochana, id est marina seu de mari, vocabatur : Bochna enim Hibernis idem significat quod mare, mater autem S. Ursulæ fuit et vidua et ratione istius solemnis navigationis cum filia et sociabus institutæ potuit dici Marina. Ego tamen pro nunc nihil de hac re definio (1). *Et prudenter quidem. Nemo enim non videt quam levis ponderis sit Colgani conjectura. Quod autem Thomas Dempsterus in suo Menologio Scotico annuntiat ad diem 21 octobris :* In Scotia, Dariæ matronæ admirabilis sanctissimæque S. Ursulæ matris, a qua in Hirlandia Kildaria nomen accepit (2), *id, quod ad nomen matris S. Ursulæ spectat, desumptum videtur ex revelationibus seu phantasiis Elisabethæ Schonaugiensis* (3) ; *ecclesiam vero Kildarensem ex illa Daria nomen accepisse, solita sua audacia Dempsterus commentus est.*

Hilarius. *Vid.* Valentinus.

Joannes *ille quem S. Franciscus arcta sibi familiaritate devinxit, quique apud Grecium in valle* B *Reatina decessit, ab Arturo de Monasterio martyrologio Franciscano insertus est. Nobis non licet alium ei locum dare quam inter Prætermissos. Qui plura de eo novisse cupit, adeat Waddingum ad annum 1223 § xx, et* Acta Sanctorum, *tom. II Oct., pp. 706 et 770.*

Josa, *filius Josephi, hac die recensetur in calendario Æthiopico apud Ludolfum.*

S. Julianus *presbyter, qui hodie apud Wandelbertum occurrit, idem esse videtur qui Julianus socius S. Cæsarii : de quibus actum est cal. nov.*

S. Justum *ad hanc diem annuntiat auctarium Daveronense Martyrologii Usuardini his verbis :* Dolensis cœnobii, sancti Justi monachi et martyris. *Quem facile crediderim eumdem esse cum S. Justo illo, qui cum Artemio et Honesta occisus est et colitur in diœcesi Atrebatensi die 18 octobris* (4), *cujus forte nonnullæ reliquiæ ad monasterium Dolense delatæ sint.*

S. Lauteni *memoria hac die recolitur in nonnullis martyrologiis, quæ indicata sunt a nobis ubi cum plerisque egimus de hoc sancto ad diem præcedentem.*

S. Marcellus *episcopus Parisiensis hodie recensetur in auctario Bruxellensi Usuardi. Vitam* S. Mar- C celli *dedimus heri.*

S. Marciana. *De sancta hac virgine Saussayus in supplemento ad suum Martyrologium Gallicanum ad 2 novembris :* Ipso die, *ait,* Albia civitate, natale sanctæ Marcianæ virginis, quæ nobilitate generis clara, abdicato sæculo, Tarsiæ cuidam virgini nobilissimæ juncta in monasterio, ab antistite Albiensi Polymio velata, vigiliis, abstinentiis castigans corpus et orationis pabulo mentem reficiens, spiritu prophetiæ insignis (quo prænunciavit fratri suo Georgio viro prudenti domus propriæ successum); tandem vocanti Deo respondens, jugiter intenta cælo, felix migravit ad sponsum. Ejus anima incontaminata in specie niveæ columbæ a plerisque visa est cæli intima penetrare. Colitur a plerisque martyris honore, forte quod ob fidem vel pudicitiam a barbaris Narbonensem Galliam hac ætate opprimentibus exagitata, aliqua ab his dira sit perpessa, vel potius quod vitæ austeritate rigidissima, carnem quotidie cruci- D figens, longo (ut aiebat quondam de B. Paula sanctus Hieronymus) coronata sit martyrio. *Hæc videtur collegisse Saussayus ex Actis, quæ nonnullis codicibus Parisiensibus exhibentur. Nullam alibi Marcianæ reperi memoriam. Quo tempore vixerit Marciana, ex illis Actis satis certo deduci nequit. Nullus uspiam indicatur aliquis episcopus Albiensis nomine Polymius, nec alii hujus vel similis nominis inter episcopos Gallos præter Polemium episcopum Ausciensem, qui in antiquis hujus ecclesiæ catalogis tertius legitur sex episcoporum qui eam rexerunt post annum 549 et ante annum 585* (5), *et alium Polemium episcopum Aginnensem, qui subscripsit synodo Parisiensi anni 573* (6).

S. Marcianus, *episcopus confessor Beneventi. In auctario Usuardi ex codice Vaticano n. 5949, apud Sollerium legitur hoc die :* Beneventi, sancti Marciani episcopi et martyris, discipuli sancti Petri. *Apud eumdem Sollerium die 14 junii ex eodem codice Vaticano legitur adjectum :* In Benevento, S. Marciani episcopi et confessoris. E *Hic codex Vaticanus* scriptus charactere longobardico, *quem vocat Papebrochius* novam collectionem ex Usuardo, Adone et aliis factam pro ecclesia Beneventana, *Sollerio videbatur* ex aliquo Hieronymiano interpolatus (7). *Clarissimus de Vita* (8) *narrat se audivisse a Francisco Pacca archiepiscopo Beneventano legi in codice Usuardino S. Sophiæ in bibliotheca Vaticana asservato, ad diem quemdam junii :* Beneventi, S. Marciani episcopi et martyris, discipuli S. Petri. *Unde concludebat archiepiscopus non Photinum, sed hunc* Marcianum *primum Beneventi episcopum fuisse. Qua de causa egimus calendis novembris in S. Photino. Opinamur hunc codicem eumdem esse quem vidit Papebrochius, qui testante Sollerio l. c. pro ecclesia S. Sophiæ collectus aut compositus fuerat; uti innuit titulus S. Sophiæ, toties in contento relatus. Videtur itaque Pacca locum e die secundo novembris, memoria lapsus, in mensem junii transtulisse. Uterque* Marcianus *a Papebrochio tractatus fuit ad diem 14 junii. Ille qui Petri discipulus dicitur idem esse videtur ac* Marcianus *Syracusarum episcopus et martyr, alter vero* Marcianus F *episcopus et confessor, in cujus honorem olim apud Beneventum ecclesia dedicata fuit. Nunc vero nullum ejus festum Beneventana ecclesia celebrat.*

Margareta *à Lotharingia, olim Renato Valesio Alenconii duci conjugii fœdere juncta, Argentomagi in parthenone B. Claræ die 2 novembris anni 1521 pretiosam in conspectu Domini mortem obivit. Licet de hac Deo devota femina in libris liturgicis sileatur nec præter Arturum et Saussayum ullus reperiatur qui ejus nomen martyrologiis inscripserit, minime tamen* Actis *nostris fuisset arcenda, si certo constaret anno 1560* (9) *insigne quoddam miraculum meritis venerabilis* Margaretæ *fuisse patratum. Quid enim dubitaretur de cultu inde a felici obitu adhibito, quum Marinus de Proverre, O. P. ac conventus Argentomagensis alumnus, in Historia ecclesiastica Sagiensi, quæ manuscripta servatur tum in seminario Sagiensi tum Alenconii apud*

(1) *Trias Thaum.*, p. 545, not. 67. — (2) Forbes, *Kalendars of Scottish saints*, p. 215. — (3) Cfr. *Act. SS.*, tom. IX Oct., p. 168 F. — (4) *Act. SS.*, tom. VIII Oct., p. 369. — (5) *Gall. Christ.*, tom. I, p. 975. — (6) Ibid., tom. II, p. 898. — (7) *Præf. in Usuardum*, art. V, p. 62 — (8) *Thesaurus antiquitatum Beneventanarum*, tom. I, dissert III, p. 110. — (9) E. Laurent, *Histoire de Marguerite de Lorraine*, p. 349.

inclitum

A inclitum dominum Leonem de la Sicotière, referat priora prodigia ob monialium incuriam silentio prætermissa fuisse? Sed istius anni 1560 indicium Marinus non habet, nec alibi ad hunc annum tuendum ea proferuntur testimonia quibus hagiographus ex decretis Urbanianis possit aliquem cum fama sanctitatis defunctum beati titulo insignire. Sed hac elevata difficultate, quod utinam studiosa inquisitione agant illi quorum est sanctorum gloriam tueri ac promovere, inde ab anno 1598 (1) ad nostram usque ætatem tot certa cultus adhibiti monumenta supersunt ut summopere dolendum sit Galliam tanto tutamine ac sanctam viduam suo honore fuisse defraudatam. Paucis tamen contraham quæ ipse Argentomagum anno 1878 delatus et omni charitate a R. D. Jamet archipresbytero hospitio exceptus, præsens vidi et audivi. Ingredienti per portam majorem ecclesiam S. Germano dicatam ad sinistrum latus occurrit capella B. Claræ, quam vulgus capellam B. Margaretæ dicit. Ibi in muro reconditum servatur cor beatæ viduæ, ac cratibus capellam præcluden-
B tibus in fidei gratique animi testimonium fideles candelas accendunt, monetam altari superimponunt nec raro, quod me coram testabantur sacerdotes, missas in honorem beatæ Margaretæ dicendas rogant. Ea, qua sanctorum memoriæ, veneratione et cura custodiuntur in civitate cingula duo quæ venerabilis Margaretæ fuisse traditio tenet. His cinguntur parituræ. Partui enim proximæ solent matres B. Margaretam in vota vocare; his sacris reliquiis munitæ, quæ prius pariendi laborem nimis formidant, in summam fiduciam recreantur. Nec Argentomagi tantum, sed et Alenconii eamdem ob causam in veneratione habetur venerabilis Margareta. Audivi enim a D. Liard, qui præest in spiritualibus parthenoni S. Claræ, de quadam muliere quæ, peritorum judicio ob partus laborem jam certo moritura, haustu aquæ fragmentiolis arcæ sepulcralis Margaretæ sacratæ statim fœtu liberata sanitatem recepit. Nec cœnobii sui fundatricis obliviscuntur virgines Alenconienses ad S. Claram: quæ secreto fusis precibus quanta sit gratia apud Omnipotentem Margareta, non semel fuerunt expertæ. Tandem Argentomagi in vetusta reli-
C quiarum theca una cum lipsanis B. Claræ et aliorum quos colit Ecclesia, immo et cum fragmento sanctissimæ Crucis, vidi de reliquiis V. Margaretæ. His intelligitur cur certam spem foveamus fore ut brevi illustrissimus dominus episcopus Sagiensis ea reperiat documenta quibus a sancta Sede cultus devotæ viduæ adhibiti confirmationem consequatur.

S. Maria ancilla, virgo et martyr, hodie celebratur in auctario Bruxellensi Usuardi. De ea actum fuit heri.

S. Mathilda. In Martyrologio Scotico Th. Dempsteri legitur ad hanc diem: In Anglia, coronatio Mathildæ reginæ, cognomento Bonæ, S. Malcolmi regis filiæ. De S. Mathilde egerunt majores nostri ad diem 30 aprilis, inter prætermissos (2).

S. Mathurinus hac die recolitur in auctario Bruxellensi Usuardi. Acta S. Mathurini tractavimus heri. D

S. Maura virgo e gente Scotorum celebratur hodie in calendariis Adami Regii et Davidis Camerarii et in Menologio Scotico Th. Dempsteri; inde vero apud Ferrarium in Catalogo generali, apud Challoner et in Sacro Gynæceo Arturi de Monasterio. Commodius de ea, simul et de S. Baya, tractabimus cum Martyrologio et Breviario Aberdonensibus ad diem sequentem.

S. Naamatius episcopus confessor, qui hodie occurrit in auctario Usuardi Hagenoyensi, idem est qui Amantius episcopus Ruthenensis, cujus Acta tractabimus die 4 novembris.

Odilonis confessoris mentionem habet Grevenus in martyrologio suo ad hanc diem 2 novembris. Qui si idem sit cum Odilone illo celebri abbate Cluniacensi, cujus majores nostri Acta ediderunt ad diem 1 januarii (3), non aliam rationem reperio cur ad præsentem diem consignetur a Greveno, nisi quod is in antiquioribus martyrologiis legerit hac eadem die ab Odilone primum institutam esse, quæ in omnibus Cluniacensis Ordinis monasteriis fieret, solemnem commemo- E rationem fidelium defunctorum.

Petrum Dagninum, discipulum S. Romualdi, passim beati titulo decorarunt, post Augustinum Fortunium Florentinum (4), scriptores Camaldulenses, et inde ad diem 2 novembris Arnoldus Wion et ceteri martyrologi Benedictini Menardus, Bucelinus, Heredia, Cherle; Philippus quoque Ferrarius in suo Catalogo Generali; sed nullum omnino indicium proferunt aut auctoritatem Fortunio antiquiorem, unde eum unquam publico vel ecclesiastico cultu celebratum fuisse demonstretur. Et Fortunius ipse titulum illum Petri nomini apposuit tantummodo in inscriptione capitis (5), non vero in Historiæ suæ textu, ubi nonnisi venerabilem eum appellat (6). Eodem tantum titulo eum ornavit Hastivillius (7), nullo Lucas (8). Sed et Petrus Delphinus, Ordinis Camaldulensis præpositus generalis, extremo seculo decimoquinto, scribens ad Venturam, abbatem S. Michaelis Murani, sibi constitutum esse ut eos qui de Ordine Camaldulensi relati sunt inter sanctos, a neglectu et oblivione vindicaret, abbatis illius curæ commisit ut sanctos martyres Bonifacium, Joannem et F Benedictum, quorum mentio in Vita S. Romualdi habetur, calendario insereret, congruo die et convenienti officio ipsis assignato, Petrum Dagninum vero nequaquam memoravit (9). Itaque Mabillonius prudenter abstinuit ab attribuendo illi sancti aut beati nomine, tantummodo eum a Fortunio beatum vocari significans (10): quæ prudentia nobis videtur imitanda. Itaque nec ulterius hoc loco de historia venerabilis Petri agendum: qui hanc penitius indagare velit, adeat scriptores supra citatos et præcipue Mittarelli (11).

De sancta Rosalia, quæ, teste Ferrario, in ecclesiæ Calaritanæ calendario et litaniis celebratur, nihil quod noverimus memoria proditum est. Omnia, quæ quidem sub manu erant, lustravimus unde spes aliqua affulgebat fore ut in aliquam

(1) Cfr. op. cit. et ejusd. auct. Histoire de l'abbaye royale de Ste Claire d'Argentan. — (2) Tom. III April., p. 722. — (3) Tom. I, pag. 65. — (4) Historiarum Camaldulensium lib. I, cap. 47 (p. 168). — (5) Loc. cit. — (6) Lib. I, capp. 39, 47. — (7) Romualdina seu Eremitica Camaldulensis Ordinis historia, p. 68. — (8) Romualdina seu Eremitica Montis Coronæ Camaldulensis historia, fol. 42 verso. — (9) Guid. Grandius, Dissertat. Camaldul., diss. I, cap. 3, n. 11. — (10) Annal. Benedict., lib. LVI, n. 27 (tom. IV, p. 339). — (11) Annal. Camaldul., tom. II, lib. XII, passim.

hujus

A *hujus sanctæ notitiam veniremus. Spem fefellit eventus. Præter Ferrarium nihil habemus quod in medium afferamus ; cujus testimonio solo non prohibiti fuimus ne inter prætermissos beatam* Rosaliam *relegaremus. Hic in* Catalogo generali sanctorum qui in martyrologio Romano non sunt, *IV nonas novembris meminit* Rosaliæ *his verbis :* Calari in Sardinia sanctæ Rosaliæ virginis et martyris. *Additque ibidem in nota :* Ex cal. ecclesiæ Calaritanæ et litaniis ejusdem ecclesiæ. Passa est sub Trajano Calari cum aliis multis, quo *(Calarim)* Roma profecta fuerat. Appellatur et Rhoda. De ea Marcus Maximus et Eleeas episcopi Cæsaraugustani in add. ad fragmenta Chronici Lucii Dextri. *Ex Ferrario Arturus beatam* Rosaliam *in suum intulit sanctarum mulierum Gynæceum ; et in notam Ferrarii notam transtulit. Fortassis* Rosalia *una est ex iis quorum ossa anno 1615 et 1626 in ecclesia Calaritana reperta, illico a Sardis pro sanctorum reliquiis habita fuere, multis aliis dubitantibus. Qua de re videsis Præfationem in Vitas SS. tomi I Februarii, cap.* v, Sardiniam B Sacram *Antonii Felicis Matthæi, cap.* III, *et Acta S. Luciferi ep. Calarit. cap. 11 et appendicem* (1). *Potest etiam fieri ut hæc* Rosalia *sit ea* Rosula *quæ apud Galesinium et in martyrologio quod Bedæ nomen præfert, die 15 maii occurrit : de qua egit G. Henschenius ad diem 15 maii* (2).

Senach. *Vid.* Hiberni.

S. Severinus, *monachus Tiburtinus, in auctario Bruxellensi Usuardi ; de quo egimus heri.*

S. Sevoldus *memoratur ad hanc diem apud Castellanum his verbis :* In Pontivo, S. Sevoldi confessoris, cujus reliquiæ servantur Abbatisvillæ in ecclesia sancti Vulfranni. *Actum est de* S. Sevoldo *ad diem 16 septembris* (3). *Sed quædam hic addenda, præsertim ex cl. J. Corblet. Qui docet nos* (4) S. Sevoldum *signari ad diem 17 septembris in Proprio S. Walarici edito anno 1721, et eodem die olim celebrari consuevisse in ecclesia sancti Vulfranni Abbatis-villæ. Instrumentum recognitionis reliquiarum monasterii sancti Walarici institutæ diebus 16 et 17 augusti anno 1651 (non 1643, ut ait Corblet)* in præsentia et ex consilio R. P. Adriani Blondin, prioris C religiosorum dictæ abbatiæ, *hæc continet :* In capsa S. Sevoldi reperta sunt ossa viginti notabilia, cum fragmentis multis (5). *Subjungit Corblet :* Adrianus Blondin, inter suos Versus panegyricos (6) has reliquias quatuor sequentibus versibus exornavit :

Vidimus et sanctos Sevoldi martyris artus,
Cui sanguis palmas, cui diadema dedit.
Ut fornax aurum, sic justum passio purgat :
Si polum ames, certes ut tibi serta pares

Reliquiæ istæ *(ita Corblet)* combustæ sunt tempore magnæ perturbationis gallicæ : sed quæ D apud sancti Vulfranni Abbatis-villæ colebantur, servantur adhuc ibidem in propria capsa. Habemus ossiculum ejusdem sancti in ecclesia sancti Sepulcri Abbatis-villæ. Cultus vero S. Sevoldi obliteratus est in nostra diœcesi, ubi et ipsum nomen ejus fere omnino oblivioni datum est. *Denique notetur in charta qua Hugo Firmensis anno circiter 1045 monasterio S. Audoeni tradidit cœnobium Sigiacense a se vel a patre suo conditum, inter possessiones hujus cœnobii indicari* ecclesiam de Mont-Seiwolt (7), *quæ forte a sancto nostro ita nuncupata est.*

Theodorus, *de quo hac die in Auctario Matric.-Cartus.-Ultrajectino apud Sollerium, his verbis :* Theodori episcopi et confessoris, *videtur idem esse cum* Theodoro *seu* Theuderio *illo, de quo actum est apud nos ad diem 29 octobris* (8). *In calendario sanctorum Ordinis S. Benedicti ex codice S. Michaelis Antverpiensis, quod ms. inter schedas nostras servatur, laudatur idem ad hanc diem 2 novembris hocce tenore :* S. Theodori E abbatis Viennensis in Gallia.

Theodotus, *Laodicenus episcopus, hodie celebratur in martyrologiis Adonis, Usuardi, Romano aliisque. Cujus viri sanctitas quum dubia videretur ob ejusdem cum hæreticis arianis arctissimam necessitudinem, causam dubitandi ad sanctitatem Leonis XIII Romani Pontificis detulimus, qui statim jussit de ea re referri ad S. Congregationem Rituum. Donec causa* Theodoti *a judicibus Romanis finiatur, virum interim prætermittendum duximus. Vide litteras ea de re ad nos datas ab Eminentissimo Cardinali Bartolini S. R. C. præfecto, quas tomo XIII Octobris præmisimus.*

SS. Valentinus et Hilarius *martyres, quorum hodie memoria celebratur in Usuardi auctario Vaticano, tractabuntur die 3 novembris.*

S. Vigor *in nonnullis martyrologiis hodie laudatur. De eo egimus die præcedenti.*

S. Waldetrudis *canonizationem sive translationem seu elevationem ad hanc diem annuntiant Martyrologium Villariense manu scriptum sec. XVII, in museo nostro repositum, auctarium Bruxellense et Molanus in additionibus ad martyrologium* F *Usuardinum, Andr. Saussayus in Martyrologio Gallicano, Phil. Ferrarius in Catalogo Generali et martyrologi Benedictini Arn. Wion, Menardus, Bucelinus, Heredia et Cherle, ac denique Arturus de Monasterio in sacro Gynæceo. Quis vero pontifex canonizari S. Waldetrudem decreverit, quis de ea ad illam episcopus retulerit ac deinde corpus elevarit, compertum non est, ut notarit Joannes Bollandus noster in Commentario prævio de* S. Waldetrude *ad diem 9 aprilis* (9), *ubi fusius de ea agitur.*

(1) *Act. SS.*, tom. V Maii. — (2) *Act. SS.*, tom. III Maii. — (3) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 336. (4) *Hagiographie du diocèse d'Amiens*, tom. III, 489 — (5) *Act. SS.*, tom. I April., p. 16, n. 13. — (6) *Versus panegyrici in laudem et gloriam SS. Walarici, Blithmundi, Walgani, Sevoldi et Rithberti.* Rotomagi 1653, in-4°. — (7) Pommeraye, *Histoire de l'abbaye de Saint-Ouen*, p. 462. — (8) Tom. XII Oct., p. 832. — (9) *Act. SS.*, tom. I April., p. 829.

A D

DE SS. PUBLIO, VICTORE, HERMETE, PAPIA, JUSTO, VITALI

MARTYRIBUS IN AFRICA.

G. V. H.

Sanctorum martyrum Africanorum quorum hodie memoria celebratur, nec nomina, nec numerus in variis martyrologiis conveniunt. Quare singulorum martyrologiorum nuncupationes ex ordine transcribimus. Bernense : In Africa, sanctorum Pupliani, Victoris, Hermetis, Justi, Vitalis papæ. *Epternacense :* In Africa, Pupliani, Victoris et Publiæ, Syxti, Ippolyti et Laurentii, Hermetis, Justi, Vitalis papæ. *Lucense :* In Africa, natalis sanctorum Poliani, Victoris, Hermetis, Justi, Vitalis papæ. *Corbeiense hic uno die mutilum est. Martyrologium Ottobonianum :* In Africa, natalis sanctorum Popliciani, Victoris et Justi. Romæ depositio Vitalis papæ. *Martyrologia mss. Atrebatense ecclesiæ Sanctæ Mariæ et Lætiense Sancti* B *Lamberti, apud Franciscum Mariam de Aste in notis ad Martyrologium Romanum die 2 novembris, ex editione Bedæ Bollandiana :* In Africa, natale sanctorum Victoris, Hermetis et Justi. *Martyrologium ms. Tornacense monasterii Sancti Martini apud eumdem :* In Africa, passio sanctorum Pupliatii, Victoris, Hermetis, Justi, Vitalis. *Martyrologium ms. Romanum Barberinianum apud eumdem addit :* et Papiæ. *Rabanus :* In Africa, natalis Publii, Victoris, Hermetis, Justi et Papæ. *Galesinius :* In Africa, sanctorum martyrum Publii, Victoris, Papiæ et Hermetis. *Martyrologium Romanum :* In Africa, natalis sanctorum martyrum Publii, Victoris, Hermetis et Papiæ. *Quos inter Africanos exemplaria aliquot Romanos interserunt notissimos illos Sixtum, Hippolytum, Laurentium, ut Epternacense. Bernense et Lucense præmittunt Dedicationem basilicæ sanctorum Sixti, Hippolyti et Laurentii : quæ, quum huc non spectent, prætermisimus.*

2. *Communia plerisque martyrologiis nomina sunt* Publius, Victor, Hermes *et* Papias, *quibus alia addunt* Justum *et* Vitalem. Vitalem *pro* Vitaliano papa *aliqui habuere, et scripserunt* Vitalis papæ : *quamquam ex reliquis manifestum videtur non agi hic de* Vitali *quodam papa, sed* Papam *sive* Papiam *singularis martyris nomen proprium esse. Varia sphalmata commissa sunt in nomine* E Publii, *quem* Puplianum, Poplicianum, Polianum, Pupliatium *vocant ; cui Epternacense* Publiam *quoque superaddidit. Unde fit ut quo nomine hic martyr proprio vocetur, dubium maneat. Maluimus cum Martyrologio Romano* Publium *dicere. Majus dubium affert nomen* Publiæ : *quæ num martyr femina an nominis alicujus inutile sphalma ex corrupto codice in textum introductum sit, in medio relinquimus.*

DE SANCTO JUSTO MARTYRE

TERGESTI

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H.

C § I. De Actis S. Justi; de scriptoribus qui S. Justi meminerunt. F

INEUNTE SEC. IV. *Acta* S. Justi *Venetiis.*

Civitas Tergestina multis ornata sanctorum martyrum triumphis, quarto nonas novembris magni sui martyris Justi *festum diem celebrat. Quumque omnium martyrum honore lætetur, hujus* S. Justi *memoriam carissimam sibi esse testatur, tum splendore tum solemnitate celebrandi ritus. Hunc enim* Justum *protectorem ac patronum specialem non tam civitas elegit quam a propitio numine accepit. Cujus sancti martyris Acta tanto majori alacritate tractanda aggredimur quo de eorumdem Actorum sinceritate certiores nobis esse videmur. Quæ quum multo labore acquirenda fuerint, tanto lætiores possidemus. Etenim postquam ad antistitem qui Tergestinæ tunc præerat ecclesiæ, supplices litteras dedissemus, quibus humiliter postulabamus ut, si quid ex cana antiquitate de* S. Justo *memoriæ proditum haberetur, id in hujus sancti martyris honorem tractatui huic inserendum transmitti juberet, nihil penitus reperiri responsum fuit. Quod quum ego credere non potuissem, Venetias adii primum, deinde Tergestum, ut propriis oculis bibliothecarum codices inspiciens doctosque viros interrogans, quod deesse non putabam sed latere, ex latebris eruerem. Factumque est uti speraveram. Venetiis in bibliotheca S. Marci Acta* S. Justi *inveni et fideliter descripsi ; invento lætus, perrexi Tergestum, ubi Deo ac sancto* Justo *duce virum inveni qui, pari mecum* S. Justi *studio animatus, quidquid in antiquis codicibus reperire posset, ad me missurum se pollicitus est, stetitque promissis. Hujus viri honoris causa hic nomen adscribo, grati animi ergo, Petrum Tomasin, S. Th. doctorem. Cujus operæ et studio propensoque in me animo quanta debeam, totius hujus tractatus ordo est demonstraturus.*

Tergesti et Viennæ reperta sat sincera videntur.

2. *Inter plurima quæ sua manu descripta ad me transmisit, jam hoc loco nominanda sunt Acta* S. Justi *ex exemplari Tergestino, eadem iis quæ Venetiis transcripseram. Tertium eorum Actorum exemplar reperi Viennæ in Austria, in bibliotheca Cæsarea ; ita ut Venetum exemplar cum variantibus lectionibus exemplarium Viennensis et Tergestini, lectorum oculis subjici possit. Hæc Acta censeo esse antiquissima ac sincera, ita ut ipsum*

martyrii

AUCTORE G. V. H.

martyrii ordinem tum ex Actis publicis, tum ex testibus oculatis conscriptum esse judicem. Sinceritatem ad ipsum quem dixi martyrii ordinem restringo, videlicet ad interrogationes et responsa, quæ judicialem formam et consueta christianis sensa eo modo exhibent, qui et personis et temporibus maxime convenit, tum ad sententiam judicis et martyrii consummationem et ea quæ martyrium secuta sunt. Procœmium enim, ipsis Actis, uti assolet, præmissum, nævo non caret. De quibus deinceps agendum erit.

et jam fuerunt typis tradita.

3. *Acta nostra typis tradita fuerunt a doctore Petro Kandler in opere suo quod inscribitur :* Ad faustum ingressum illustrissimi ac reverendissimi domini Bartholomæi episcopi Tergestini, *etc.* (1). *Quem librum, italico sermone scriptum, ipse non vidi, sed Acta* S. Justi *illi inserta esse ad me scripsit doctor Petrus Tomasin. Breviora compendia Actorum* S. Justi *habes apud Petrum de Natalibus* (2) *et in Hagiologio Italico* (3) *ex monumentis ecclesiæ Tergestinæ et Aquileiensis.*

S. Justi meminerunt multi.

4. *Tandem* S. Justi *meminere multi scriptores recentiores, quorum sequentem catalogum prædictus Petrus Tomasin ad me transmisit; eorum tamen libros ipse legere non potui, paucis exceptis quorum apud nos copia erat. Ludovicus Zacconius, in* Compendio vitæ sanctorum, *lib. II. Nicolaus Manzioli in libro italico cui titulus* Descriptio nova Istriæ, *p. 18* (4). *Ludovicus Schoenleben, canonicus Labacensis, in opere cui titulus* Carniolia antiqua et nova, sive Annales inclyti ducatus Carnioliæ (5). *Vincentius Scussa, canonicus Tergestinus, cujus opusculum italicum sub titulo* Historiæ chronographicæ Tergesti *edidit Franciscus Cameroni, p. 32 et sqq.* (6). *Johannes Wichardus, baro Valvasor, in opere germanico quod inscribitur* Gloria Ducatus Carniolæ, *tom. II, lib. VIII, p. 518 sqq.* (7). *Joannes Maria Manarutta, Ord. Carm. Disc., ex conventu Discalceatorum Venetiis, sub nomine Fratris Irenæi a Cruce, in opere italico cujus titulus* Historia antiqua et moderna, sacra ac profana civitatis Tergestinæ, *p. 429 sqq.* (8). *Petrus Stancovich in opere italico inscripto* Biographia virorum illustrium Istriæ, *tom. I, p. 162* (9). *Josephus Mainati, Tergestinus, sacrista ecclesiæ cathedralis Tergestinæ:* Chronica sive memoriæ historicæ sacro-profanæ Tergesti (10) C *scripta italice. Felix Bandelli, presbyter Tergestinus, in opere italico* Vitæ sanctorum Tergestinorum *ms. in Archivis urbanis Tergesti. Antonius Aloysius Tempesta, presbyter Tergestinus:* Vita et martyrium sancti Justi, *italice; quod slavonice vertit Josephus Krizman, presbyter Tergestinus* (11). *Petrus Tomasin, presbyter Tergestinus, in opere adhuc inedito,* Historia ecclesiastica Tergesti et Istriæ.

§ II. Examinantur Acta S. Justi.

Acta S. Justi ex tribus codicibus edenda

Acta S. Justi *edimus, uti supra dictum est, fide trium codicum mss. Primus est Venetus, legendarium S. Marci, quod Antonius Maria Zanetti anno 1748 e cubiculo superiori sacristiæ S. Marci nutu præsidis bibliothecæ in Marciam transtulit. Alter codex Viennensis, membraneus folio maximo, sec. XIII, e bibliotheca Cæsarea.* D *Apographum tertii codicis, quem nos non vidimus, accepimus a laudato Tomasin, qui hanc notam addidit :* Scripta sunt hæc Acta seculo XI scriptura longobardica a sacerdote Prè L. da Conegliano. Quæ possedit Aldrago Antonius de Piccardi, episcoporum Pedenensium in Istria supremus *(obiit 13 Septembris 1789)*, et descripta sua manu misit ad archivum urbanum Tergestinum ; quæ historiographus noster *(Tergestinus)* impressit in opere italico : Ad faustum ingressum illustrissimi ac reverendissimi domini Bartholomæi Legat, episcopi Tergestini et Justinopolitani, S. Th. doctoris etc., etc., in ecclesiam suam Tergestinam, die 18 Aprilis 1847. Ego ipse ea describo ex originali *(longobardico an apographo?)* quod est tale. *Acta e codice Veneto manu mea descripsi, ac deinde contuli, variantibus lectionibus notatis, cum codice Viennensi : quibus Tergestini apographi variantes lectiones addemus.*

sinceritatis speciem præ se ferunt;

6. *Acta martyrii* S. Justi *consuetam authenticorum Actorum formam sat bene referunt; quæque de executione feralis sententiæ narrantur et maxime digna sunt quæ credantur, et facillime a christianis Tergestinis audiri et videri potuerunt. Sunt præterea magnæ simplicitatis ac animi candidi et sinceri, qualis martyrem decet. Quare non possum quin sinceritatem horum Actorum agnoscam, quæ aut ex ipsis Actis judicialibus excepta: aut fortassis ab adstantibus notata dicta factaque martyris, una cum æqualium testimoniis, statim post gloriosum* S. Justi *triumphum Tergestina ecclesia litteris mandaverit.*

sed in procemio error invenitur.

7. *Quod autem Actis præmittitur procemium, sequioris ætatis videtur. In eo enim nævus deprehenditur, qui a coævis hominibus scripto suo adspergi vix potuit. Dicitur enim :* Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, consulatus eorum quarto anno, imperii ipsorum nono, facta est persecutio in christianos. *Jam vero hæ annorum notæ non conveniunt inter se, nec tamen adeo differunt ut error facili modo explicari et excusari nequeat. Etenim annus imperii Diocletiani nonus, qui est annus Maximiani septimus, coincidit cum consulatu Diocletiani quidem quinto, sed Maximiani quarto. Ita fit ut verba Actorum de alterutro* F *dicta vera sint, falsa vero de ambobus : enuntiant enim annum Diocletiani imperatoris verum cum anno vero consulatus Maximiani.*

qui coarguitur et corrigitur;

8. *Qui error facile committi potuit, nec est magni momenti, quamdiu hæ annorum notæ spectantur in relatione mutua quam consulatus anni habent ad annos imperii. Verum enimvero multo gravior error emerget, quando spectatur res proposita, decreta scilicet in christianos persecutio. Sed juvat integram exscribere sententiam.* Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, consulatus eorum quarto anno, imperii ipsorum nono, facta est persecutio in christianos, ut si quis christianus non sacrificaret idolis, diversis pœnis affligeretur. *Agitur ergo de atrocissima persecutione Diocletiani sæviente per Occidentem ; nam statim sequitur :* Eodem vero tempore directus est in ordine vicis suæ impiissimus Mannacius præfectus, civis Orientis, ut ipse per omnes insulas vel civitates consulares ordinaret. *Incepit illa persecutio*

(1) Trieste, J. Papsch, 1847. — (2) Lib. X. — (3) Tom. II, p. 271. — (4) Venetia 1611, per Giorgio Bizzardo. — (5) Labaci 1681. — (6) Trieste, tipografia Colombo Coen 1863. (7) Laybach, anno 1689. — (8) In Venetia 1698, Girolamo Albrizzi. (9) Trieste, presso Giovanni Marenigh tipografo, 1828. (10) Venezia 1817. — (11) Trieste 1878.

AUCTORE G. V. H.

A *cutio ab evertenda ecclesia Nicomediæ in festo Terminalium, ad septimum calendas martias,* agentibus consulatum senibus ambobus *(Diocletiano et Maximiano)* octavum et septimum (1). Postridie propositum est edictum, quo cavebatur ut religionis illius homines carerent omni honore ac dignitate, tormentis subjecti essent, ex quocumque ordine aut gradu venirent, adversus eos omnis actio caleret; ipsi non de injuria, non de adulterio, non de rebus ablatis agere possent, libertatem denique ac vocem non haberent (2). *Paulo post iterato palatii incendio Galerius Diocletianum exacerbavit ita, ut inaudita severitate in christianos maxime domesticos sæviret, nec Valeriæ filiæ, nec conjugi Priscæ parcens.* Tunc etiam litteræ ad Maximianum *(Herculeum)* atque Constantium commeaverant, ut eadem facerent. Eorum sententia in tantis rebus expectata non erat. Et quidem senex Maximianus libens paruit per Italiam, homo non adeo clemens (3). *Hic ergo habemus persecutionem quæ Diocletiano ac Maximiano imperatoribus per Italiam debacchata est.*
B *Jam vero hæc facta sunt agentibus Diocletiano ac Maximiano consulatum octavum et septimum, anno imperii Diocletiani 19 et 20, Maximiani 17 et 18, anno igitur æræ vulgaris 303. Vehementer ergo errat prœmium Actorum* S. Justi, *quum persecutionem Diocletiani et Maximiani anno illorum imperii nono assignat.*

Sequentia satis conveniunt historiæ.

9. *Quæ deinde sequuntur, quamquam imperiti scriptoris, satis tamen historiæ conveniunt. Ab Oriente enim ad Occidentem hæc persecutionis procella descendit.* Etiam litteræ ad Maximianum et Constantium commeaverant, ut eadem facerent (4). *In hunc ergo sensum intelligi possunt prœmii verba :* Eodem vero tempore directus est in ordine vicis suæ impiissimus Mannacius præfectus civis Orientis. *Quam generalis fuerit persecutio, ejusdem Lactantii testimonio patet dicentis :* Vexabatur ergo universa terra, et præter Gallias ab Oriente ad Occasum tres acerbissimæ bestiæ sæviebant.

> Non mihi si linguæ centum sint oraque centum,
> Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
> Omnia pœnarum percurrere nomina possim,

quas judices per provincias justis atque innocen-
C tibus intulerunt (5). *Hanc quoque universalitatem persecutionis altera pars citatæ sententiæ indicare potest, ubi dicitur :* ut per omnes insulas vel civitates consulares ordinaret.

Præfecti nomen varie scribitur.

10. *Nomen præfecti multis modis scriptum invenio :* Mannacius *in codice Veneto,* Mannasius *in Viennensi,* Munacius *in apographo Tergestino. Posteri varie varii scripserunt,* Menatium, Manatium, Munatium. *Hic ergo Aquileiæ præsidem dedisse fertur Eunomium, Tergesto Manacium vel Mannacium, nisi quis hunc esse eumdem contendat cum illo præfecto Orientis. Cfr.* Passio, *n. 2, lect. var. 18.*

In Actis multa signa antiquitatis.

11. *Plura in Actis notari possunt quæ genuinam antiquitatis illius faciem habent. Imprimis illud* signo crucis armatus in fronte. *Solebant enim christiani a primis temporibus et deinceps publice se signare signo crucis. Ipsa hæc de qua agimus Diocletiani persecutio primam originem habuit ex turbato Diocletiani sacrificio per crucem, a ministris christianis frontibus impressam:* imposuerunt frontibus, *ait Lactantius,* immortale signum. Quo facto fugatis dæmonibus, sacra turbata sunt (6). *Hic mos tam frequens in Actis martyrum occurrit, ut exempla afferri supervacaneum videri possit. Interrogatus* Justus *an christianus esset, non tantum affirmat, sed cum pio quodam gloriæ studio, a parentibus, a pueris se christianum esse confitetur. Deinde Mannacius quærit utrum fortassis ignotum sit* Justo *edictum recens per omnes provincias sparsum quod iterum mirifice convenit persecutionis initio. Sententia judicis, qua jubetur* Justus *plumbi ponderibus onustus in mare mergi, imprimis refert modum occidendi in Diocletiani persecutione usitatum quem Lactantius refert :* Alligatis ad collum molaribus mari mergebantur (7), *et Eusebius :* Alios quoque innumerabiles vinctos et scaphis impositos carnifices in profundum mare projecere (8).

Et ipsa revelatio martyris.

12. *Postremo nec illud temporis nota caret, quod in fine Actorum narratur intempestæ noctis silentio quæsitum* Justi *martyris corpus per littoris arenas (fieri ita jusserat martyr Sebastiano apparens), et cum diligentia sepultum occulto in loco* propter tyrannorum illusionem. *Tyrannis enim in hac persecutione ea maxime cura erat ut nulla cura martyribus impenderetur, neque ullus honor corporibus sacris triumphatorum redderetur. Ideo* E *enim Nicomediæ, etiam* corpora regiorum cubiculariorum, quæ post mortem convenienti tradita fuerant sepulturæ, ipsi eorum legitimi domini e sepulcro erui et in mare projici oportere censuerunt, ne quis illos sepulcris conditos pro diis, ut ipsi quidem opinabantur, reputans in posterum adoraret (9). *Præses Alexandriæ dicebat, uti refert apud Eusebium Phileas, ne minimam quidem martyrum curam habendam, sed* cunctos sic sentire de iis, sic agere debere, quasi non amplius homines essemus (10). *Hinc scilicet illa immanitas rogorum, quibus gregatim christiani comburebantur, hinc illa submersionum frequentia, quibus magnæ hominum multitudines aquis suffocandæ præcipitabantur* (11). *Ita ut, si defuncto martyri solemnes sepulcri honores impenderentur, non inepte sacra hæc cura ad illudendos spectare tyrannos dicenda sit.*

§ III. Quo anno S. Justus martyrium fecerit; de loco sepulturæ; inventio corporis S. Justi. F

Baronii opinio circa annum martyrii;

B*aronius in Annalibus ad annum 303, n. 123 :* Passus est, *ait,* eo quoque tempore Justus Tergestæ sub Munatio præside. *A quo alii ducti auctoritate Actorum discesserunt. Irenæus a Cruce et apud illum citati Nicolaus Manzioli et Ludovicus Schoenleben, martyrium* S. Justi *anno 289 adscribunt. Nos Baronio consentimus et cum eo* S. Justum *martyrio coronatum putamus anno 303, quamquam illum annum omnino certum non æstimamus : nam convenire etiam potest annus sequens 304. Verum Baronio hoc nondum innotuerat, quippe cui persuasum esset cum omnibus eruditis, Diocletianum abdicasse anno 304 : liber enim Lactantii* De mortibus persecutorum *nondum editus erat, ex quo patet Diocletianum abdicasse se imperio anno 305.*

(1) Lactantius, *De mortibus persecutorum,* cap. 12 (P. L., tom. VII, p. 213). — (2) Ibid., cap. 13. — (3) Ibid., cap. 15. — (4) Ibid. — (5) Ibid., cap. 16. — (6) Ibid., cap. 10. — (7) Ibid., cap. 15. — (8) *Historia ecclesiastica,* lib. VIII, cap. 6 (P. G., tom. XX, p. 754). — (9) Ibid. — (10) Ibid., cap. 10. — (11) Ibid., capp. 6, 8, 11.

14. *Martyrium*

quod annum 303 præcedere nequit;

14. *Martyrium* S. Justi *non præcedere annum 303, manifestum est. Etenim ex Actis novimus* Justi *martyrium accidisse temporibus Diocletiani et Maximiani, postquam ab Oriente persecutio ad Italiam pervenisset, et hoc martyrium incidisse in diem quartum nonas novembris. Jam vero hæc evenisse nequeunt ante annum 303, nec post annum 304. Nam anno 303, sexto calendas martias, persecutionis edictum propositum fuit Nicomediæ, cœpitque persecutio detonare per Orientem: paulo post extenditur ad Occidentem, datis litteris ad Maximianum et Constantium. Eodem anno Diocletianus venit Romam, celebraturus vicennalia et triumphum acturus de Persis. Dies vicennalium erat ad XII calendas decembres. Quibus celebratis, prorupit ex urbe impendentibus calendis januariis, quibus illi nonus consulatus deferebatur. Deinde morbum levem, sed perpetuum, contraxit. Sic æstate transacta, venit Nicomediam morbo gravi insurgente. Idibus decembris mortuus creditur; sed sopitus animam recepit, nec tamen totam. Demens enim factus est, ita ut certis horis insaniret, certis* B *resipisceret. Anno sequenti, calendis maiis, Diocletianus purpura se exuit et Diocles iterum factus est. Quum ergo calendis maiis anno 305 Diocletianus et Maximianus imperio se abdicarint, non potuit* Justus *mori IV nonas novembris anno 305, imperatoribus Diocletiano et Maximiano, ut Acta dicunt; potuit tamen istis imperatoribus et isto die mori anno 304.*

annus tamen 303 valde probabilis est

15. *Hinc est cur dixerimus Baronii assertionem omnimoda certitudine non gaudere. Quam etiamsi valde probemus, intra tamen opinionis limites consistere putamus. Nos illi adhæremus, quia illam et historiæ consonam et Actis nostris judicamus magis consentaneam. Videtur enim martyrium* S. Justi *sub ipsum persecutionis per Occidentem grassantis initium referri. Post tot enim ac tanta funera quæ contigerant istis annis, post dilatatam quaquaversus martyrum famam, vix intelligitur quomodo judex supponere possit persecutionis edictum* S. Justo *nondum cognitum fuisse. Hanc itaque rationem amplector martyrium* S. Justi *anno 303 assignandi.*

Sepultus videtur S. Justus *ad Sanctos Martyres.*

16. *Jam de sepulcro* S. Justi *agendum est. In Actis legimus sanctum martyrem* Justum *nocte martyrium secuta apparuisse presbytero Sebastiano, eique revelasse corpus suum in littore maris arenis involutum jacere, quod* propter tyrannorum illusionem *sepulturæ traderet. Sebastianus per christianorum domus circuit, e somno fideles excitat ad quærendum secum* S. Justi *corpus. Quærunt, inveniunt; inventumque sepulcro condiderunt non longe ab eodem littore* ubi inventum est sancti martyris corpus. *In quærendo itaque sepulturæ loco non datur longum errandi spatium. Laudatus presbyter Tomasin nos docuit antiquissimam Tergesti superesse traditionem, secundum quam* S. Justus *apparuisset Sebastiano in loco qui dicitur* Riva grumula. *Quæ pars Tergestinæ civitatis nunc, juxta eumdem auctorem, est in maris littore, quo piscatorum scaphæ appellunt, inter palatium quod dicitur* Revoltella, *et plateam Josephinam* (Piazza Giuseppina). *Non longe ab eodem loco antiquum cœmeterium fuisse ferunt, in quo christiani tempore* S. Justi *defunctorum corpora deponebant. In via quæ adhuc* a sanctis martyribus *vocatur, prope modernam ecclesiam parochialem Beatæ Virginis ab Auxiliis* (del Soccorso), *vulgo ad Sancti* D *Antonii veteris, in fundo ubi nunc stat domus vocabulo* Bordeaux, *stetit olim ecclesiola* ad Sanctos martyres, *tantæ antiquitatis ut aliqui ad Constantini Magni tempora eam constructam referant. Olim fuit Benedictinorum Sancti Georgii Majoris Veneti, qui Tergesti hospitium habebant, postmodum Mechitaristarum fuit tempore Caroli VI imperatoris: quam Josephus imperator II suppressit, et anno 1790 solo æquata fuit. In eo loco* S. Justum *sepultum fuisse tradunt.*

Geminianus multas martyrum reliquias Tergesto transtulit Gradum.

17. *In Chronico Altinensi* (1) *lib. IV legitur:* Ea namque tempestate cuidam Geminiano presbitero divina revelatione injunctum est, ut in Tergestina civitate destructa inter muros ecclesiæ et muros destructæ civitatis corpora sanctorum quadraginta et duo martyrum diligenter perquireret: quibus inventis, cum quibusdam suis comprovincialibus ad Aquilegensium destructam perveniret civitatem. Perquirentes reliquias sanctorum, invenerunt ibi corpora sanctorum martyrum Cancii, et Canciani atque Cancianillæ; necnon et corpora sanctarum virginum Euphymiæ Dorotheæ, Teclæ et Erasmæ: quas omnes reli- E quias, ut ei revelatum fuerat, secum deferentes, cum maximo honore in castro Gradensi infra ecclesias dignissime condiderunt. *Deinde subnectitur fabulosa narratio de Venetis Romam profectis ut a Benedicto pontifice* suppliciter fusis precibus impetrarent, quatinus Gradense castrum novam institueret Aquilegiam, ut totius Veneciæ et Ystriæ ordinaret metropolim. *Quod juxta auctorem fabulæ factum est, ac pontifex* Paulum cardinalem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, facta electione ab ipsis tribunis et nobilibus qui cum Beato duce aderant, a prefato quoque duce accepta investitione, patriarcham consecravit, atque cum palii benedictione in novam Aquilegiam cum eis remisit. *Hæc chronologus de Paulino sive Paulo, qui se ordinandum curavit, contra veterem consuetudinem, a Vitali Mediolanensi episcopo, Romana sede haud probante; unde factum est ut Pelagius I pontifex Romanus de illo Paulo scripserit ad Narsetem:* Pudenda ut ita dicam rapina in divisione est non consecratus sed execratus (2). *Hic autem Paulus sive Paulinus patriarcha schismaticus, ex Chronico Danduli* episcopus Aquilegiæ factus est anno Domini nostri DLVII; *sedit annos* F *duodecim, uti colligitur ex Paulo Diacono* (3), *ita dicente:* Alboin igitur Liguriam introiens, indictione ingrediente tertia, tertio nonas septembris sub temporibus Honorati archiepiscopi Mediolanum ingressus est. Dehinc universas Liguriæ civitates, præter has quæ in littore maris sunt positæ, cepit. Honoratus vero archiepiscopus Mediolanum deserens, ad Genuensem urbem confugit. Paulus quoque patriarcha, annis duodecim sacerdotium gerens ab hac luce subtractus est, regendamque ecclesiam Probino reliquit. *Tertia illa indictio incipit a calendis septembris 559; illo ergo anno Paulus ex hac vita excessit: unde si retro numeres annos duodecim, invenies primum episcopatus annum 459, uti Dandulus scripserat. Hoc igitur temporis spatio quod ab anno 557 ad annum 569 decurrit, factum est quod idem chronologus narrat, eodem libro quarto, de sanctorum martyrum corporibus a Geminiano presbytero translatis. De quibus roliquiis idem*

(1) *Archivio storico Italiano*, tom. VIII. pag. 122. — (2) De Rubeis. *Mon. eccl. Aquileiensis*, cap. 23, p. 206, epistola II ex fragmento Holstenii I. — (3) *Historia Longobardorum*, lib. II, cap. 25 (P. L., tom. XCV. pp. 496, 497).

chronologus

A *chronologus paulo post prosequitur dicens :* Qui sanctissimus patriarcha corpora sanctorum in eisdem novæ Aquilegiæ ecclesiis honorifice condidit. In ecclesia sancti Vitalis quadraginta et duo martyrum corpora dignissime tumulavit. *Hic jure ac merito quæritur utrum* S. Justi *ossa inter hæc quadraginta duorum corporum ossa una simul Gradum translata fuerint. Verum tanta est antiquorum documentorum paucitas ut nihil de hac re sciamus. Sunt qui contendant Geminianum non transtulisse* S. Justi *ossa, sed ea Tergesti recondita reliquisse. Etenim quum anno 1859 in cathedrali Tergestina novum altare erigeretur ex marmore in honorem Matris Dolorosæ, inventa fuit tenuissima plumbi tabula, forma hexagonia, lata digitos septem, tres digitos alta, in qua sequentia erant exarata :* Pateat hanc cernentibus quod in hoc loculo reliquie condite sunt sanctorum martyrum Zenonis et Justine, civium Tergestinorum : tertii vero altissimus Deus, qui cognitor est secretorum, nomen retinet: que, ne hec civitas propter guerras ac cupidas voluntates tanto talique thesauro pri- B varetur, de altari summo ecclesie Sanctorum Martyrum extra menia civitatis per pontificem et dignos sacerdotes clam extracta et in presenti tumulo summa religione sunt quousque summo Deo placuerit coututate. *Hinc aliqui credunt tertium non nominatum esse ipsissimum* S. Justum. *Verum, ut dicam quod sentio, opinor utique credi posse Geminianum suo suum Tergesto* Justum *præ reliquis servare voluisse, ac revera servasse. At ego non video quo argumento probare possim hunc tertium de quo in tabula plumbea, suppresso nomine, agitur, ipsum sanctum martyrem* Justum *esse. Porro hæc tabulæ inscriptio ævum Geminiano multo posterius indicare videtur. Quidquid est,* S. Justi *reliquiis urbs Tergestina gloriatur, ac merito. Utrum vero a Geminiano in ecclesia Sanctorum Martyrum relictæ fuerint, an alium in locum tutiorem translatæ, decidere non ausim. Anno 1040* S. Justus *legitur in episcopio Tergestino corporaliter requiescere, ut postea patebit ex epistola imperatoris Henrici III ad Adalgerum, episcopum Tergestinum.*

S. Justi ossa ...rte Tergesti reliquit.

18. *Sancti martyris* Justi *reliquiæ in ecclesia cathedrali Tergestina inventæ fuerunt die 17 aprilis anno 1624. Inventionis historiam referemus uti eam nobis tradidit, ex auctoribus citatis quos penes* C *me non habeo, Petrus Tomasin, sacerdos Tergestinus. Vincentius Scussa in opere italico quod inscribitur* Historia chronographica Tergesti (1), *et Irenæus a Cruce Carmelita (Joannes Maria Manarutta) apud Mainati in opere quod inscribitur* Chronica sive memoriæ historicæ Tergesti (2), *narrant ex manuscriptis historicis Stephani Trauner, canonici Tergestini, nunc deperditis, sequentia : Fratri Rainaldo Scarlichio, episcopo Tergestino, ex Ordine Fratrum Minorum S. Francisci, in animo erat certo scire utrum sub altari in Tergestina ecclesia cathedrali* S. Justo *dedicato revera sancti martyris hujus reliquiæ, uti antiqua traditio ferebat, sepultæ jacerent. Ad cujus rei experimentum die 17 aprilis anno 1624, canonicos cum clero seculari ac regulari ac delegatis a magistratu viris in ecclesiam cathedralem conduxit. Coram quibus remoto e loco suo altari, pavimento sublato, fodi cœptum est. Primo repertum fuit altum terræ stratum, dein stratum glareæ ac concharum mitulorum marinorum, postremo tabula lapidea crassa ac rudis, qua remota, inventus est loculus lapideus rudi opere. Quo in loculo aperto reperta fuit cista multo tempore exesa, in qua alia cista minor argentea abscondita erat, quam canonici una cum Capucinis sublatam in proximum altare S. Caroli Borromæi transportarunt. Positam in altari episcopus Scarlichius aperuit, reliquias* S. Justi, *caput videlicet atque ossa, invenit. Quæ extractæ ad publicam venerationem expositæ sunt, caput in quadro argenteo, reliqua ossa in pretioso panno filo aureo intertexto. Mox sonantibus omnibus totius urbis campanis, bellicisque tormentis explosis, vesperæ solemni ritu decantata sunt, cum hymno* Te Deum laudamus. *Deinde ossa priori ordine composita, priori loco sepulta sunt, excepto osse scutulorum opertorum.*

...orpus ... Justi ...ac certe Tergesti.

Auctore G. V. H.

19. *Scutulum illud sive omoplata in reliquiarium mense februario anno 1700, pulcherrimo opere ex argento deaurato, impositum, singulis annis die 2 novembris in ecclesia cathedrali Tergestina publicæ venerationi exponitur. Reliquiarii forma triangularis est, insertis crystallis; desuper eminet parva* S. Justi *statua. Hac inventio* S. Justi *reliquiarum perenni memoriæ tradita est per sequentem inscriptionem, quæ subtus sedilibus magi-* E *stratus, paulo ante altare* S. Justi, *a sinistris, legitur :*

et de quotannis pars reliquiarum exponitur.

QUISQUIS HAC PRÆTERIS
NON TE PRÆTEREAT
SUB ARA PROXIMA
DIVI JUSTI MARTYRIS CONCIVIS NOSTRI ET TUTELARIS
SACRAS EXUVIAS RECONDI
A RAINALDO SCARLICHIO SACRORUM ANTISTITE
ANTE ANNOS CENTUM PRIMUM INVENTAS
EUNDEMQUE IN LOCUM
CIVITATIS UNIVERSÆ GRATULATIONE REPOSITAS
MEMORIAM HANC DEFIGERE HIC PLACUIT
ANNO RESTAURATÆ HUJUS CATHEDRALIS
MDCCXXIV

§ IV. De apparitione S. Justi.

Cur festum Apparitionis S. Justi celebretur.

Die *27 junii celebratur apud Tergestum* Apparitio S. Justi *proprio officio : ex quo tamen historicum factum apparitionis nihil fere luminis acquirit. Teste Irenæo a Cruce in Mainati* (3) *(ita scribit ad me Dominus Tomasin) legitur in veteri libro capituli, in canonicorum archivo servato :* F 27 junii apparitio S. Justi martyris patroni in liberatione civitatis anno Domini 1380. *Anno scilicet 1380, nocte diei 24 junii.* Tergestini sumptis armis prætorium occupant, Donatum Thronum prætorem et omnes Veneti nominis subita defectione perculsos, rebus prius direptis in vincula conjiciunt. Conversi inde ad utramque arcem oppugnandam (quia modico præsidio tenebantur), facta ab iis qui intus erant deditione, brevi in suam potestatem redigunt, redactas ab imis partibus diruunt. *Hæc Marc. Ant. Sabellicus* (4). *Tum advocatus patriarcha Aquileiensis, Marquardus de Andechs*, homagium accipit episcopi, cleri, nobilium, consulis ac magistratus universi Tergestinorum; qui civitatis claves marescallo suo, Berchtoldo de Gottonesch, tradidit in manus. Cujus rei exultantes præ gaudio Tergestini festum Apparitionis* S. Justi *celebrare cœperunt. Quod majori etiam lætitia ac solemnitate peragunt post pulsos ab Anglorum classe*

* alias Randeck

(1) P. 120. — (2) Tom. III, p. 224 sqq. — (3) Tom. II p. 136 sqq. — (4) *Rerum Venetarum ab urbe condita historiæ*, Dec. II, lib. vii (Degl' istorici delle cose Veneziane, tom. I, p. 416).

AUCTORE G. V. H.

Gallos ex urbe Tergestina die 8 novembris 1813. Galli enim ecclesiam S. Justi *in horreum, ejusque turrim mutaverant in bellicam arcem.*

§ V. De cultu S. Justi, deque ejus templo, altari, imaginibus ac statuis.

Memoria S. Justi in martyrologiis.

Mirum est incliti martyris Justi *memoriam non celebrari in Parvo martyrologio Romano quod apud Ravennam S. Ado descripsit, nec minus mirum videtur tanti martyris famam et Acta ad Adonem non pervenisse, quippe qui in martyrologium suum* Justum *non intulerit. Ab Usuardo puro abest quoque, sed in auctariis non semel occurrit. Florentino :* Tergeste, sancti Justi martyris, sub præside Monatio. *Belino :* Ipso die, passio beati Justi martyris, qui apud Trigesinam *(al. ed.* Trigestinam) civitatem coronatus est. *Greveno :* Apud Tergestinam civitatem Hystriae, natalis S. Justi, B pretiosi martyris, qui sub Diocletiano et Maximiano pro fide Christi in carcerem missus indeque eductus, nervis crudis cæsus, ad ultimum alligatis multis plumbi ponderibus in mare præcipitatus est. *Maurolycus :* Apud Trigestum, S. Justi martyris, imperante Diocletiano sub præfecto Manatio post dura verbera in mare mersi. *Galesinius :* Tergesti, sancti Justi martyris, qui Diocletiano et Maximiano imperatoribus, Manatii præfecti jussu, horribili verberum cruciatu affectus, demum, cum in fidei proposito persisteret, in mare mergitur. *Tandem in Martyrologio Romano :* Tergeste, passio beati Justi, qui in eadem *(Diocletiani)* persecutione sub Manatio præside martyrium consummavit.

Ecclesia ei dedicata, quæ subinde restaurata

22. *Tergesti non dubito quin statim post beati* Justi *martyrium publicus sanctissimi martyris cultus inceperit, quamquam certa cultus documenta ex tanta antiquitate haud supersunt. Dicitur Frugiferus, quem primum civitatis Tergestinæ episcopum faciunt (et est sane primus ex iis quorum nomina sciuntur), anno 559 duas sibi conterminas basilicas ædificasse, quarum unam beatæ Virgini Mariæ in cælos assumptæ, alteram* S. Justo *sacram* C *voluit. Credibile est currentibus annis sæpius detrimentum passas basilicas, ideoque post ampliora sancti* Justi *templi sarta tecta, novam necessariam fuisse consecrationem. Refert enim, ita scribit ad me Cl. Tomasin, Irenæus a Cruce, apud Mainatum pag. 206 :* Anno ab incarnatione Domini 1262, indictione 7, die 4 mensis novembris dedicatum fuit hoc altare cum ecclesia *(S. Justi)* a venerabili patre domino Arlongo, Dei gratia episcopo et comite Tergestino, cum quatuor aliis episcopis.

et iterum dedicata fuit.

23. *Quam novam instauratæ ecclesiæ dedicationem dixi ; nam Henricus imperator III anno 1040 scripsit ad Adalgerum episcopum Tergestinum :* Adalgero sanctæ Tergestinæ sedis præsuli, suoque episcopio in honorem sanctæ Dei genitricis Mariæ, sanctique Justi martyris ibi corporaliter quiescentis constructo ac DEDICATO. *Scripsit quoque Henricus episcopus anno 1115 :* Terra araticia quæ mihi pertinet et S. Justo, *ubi cathedralis suæ patronum* S. Justum *clare indicare videtur; uti etiam in fine :* Anatemate omnipotentis Dei et D beatæ Mariæ Virginis et beati Justi martyris sit incursurus.

Tergesti colitur propria missa proprioque officio.

24. S. Justus *Tergesti in urbe, quam virus virtutum luminibus illustravit, morte pro Christi fide obita sanctificavit et cælo vivens assiduo præsidio circumvallavit, maxima reverentia summoque honore colitur, proprio officio ac missa, olim quidem ritus Aquileiensis, nunc Romani. Utrumque hic trademus. Monumentum quoque cultus* S. Justo *exhibiti hic consignatum volumus ex synodo diœcesana Tergestina, 20 aprilis anno 1460 habita, in qua Antonius Goppo, episcopus Tergestinus, sequens decretum tulit :* Statuentes mandamus, quod omnes presbyteri curati teneantur et debeant nuntiare populis sibi commissis quod servare debent festum S. Justi martyris, patroni et protectoris nostri, quod nos per præsentes decernimus observandum ea die qua occurrit, videlicet die secunda novembris. Die vero immediate sequenti celebretur memoria defunctorum.

Instrumentum dedicationis ecclesiæ S. Justi anno 1385

25. *Anno 1303, destructis muris mediantibus, unam ex utraque ecclesiam fecit Rudolphus, episcopus Tergestinus, de quo in necrologio capitulari :* Anno 1320, obiit reverendus in Christo pater dominus Rudulphus de Rebecco, episcopus Tergestinus, qui ecclesiam reparavit. *Tandem nova ecclesiæ consecratio peracta fuit die 27 novembris ab Henrico de Wildenstein, cujus ecce documentum ex Irenæo a Cruce apud Mainatum* (1) : Anno Domini 1385, indictione 8, die 27 novembris, consecrata fuit hæc ecclesia et altare majus ad laudem et gloriam Dei omnipotentis et beatæ Mariæ semper virginis et omnium sanctorum per reverendum in Christo Patrem et Dominum, fratrem Henricum, Dei et apostolicæ sedis gratia episcopum et comitem Tergestinum, in quo recondidit reliquias sanctorum, videlicet de ligno sanctæ crucis, de sepulcro Dominæ nostræ, de B. Anna ejus matre, de B. Thoma apostolo, de B. Marcello papa et mart., de B. Blasio ep. et mart., DE B. JUSTO MART., de B. Wenceslao mart., de B. Procopio ab., de B. Vito mart., de B. Juliana virg. et mart., de B. Margarita virg. et mart. Titulus vero beatæ Mariæ semper virgini et Spiritui sancto adnotatur. Item de columna Domini et B. Joanne et Paulo martyr. *Hinc dedicatio ecclesiæ non celebratur die festo* S. Justi, *sed alio die, scilicet in festo Immaculatæ Conceptionis B. M. V.*

Supremæ restaurationes hujus ecclesiæ

26. *Anno 1724 rursus restaurata fuit ecclesia, et tandem ultimo anno 1813. Suprema hæc templi sarta tecta testatur inscriptio sequens supra majorem portam :*

SUB GALLIS ARCEM OBSIDENTIBUS
ET AUSTRO-ANGLORUM PUGNA
M. OCT. AN. MDCCCXIII
TORMENTORUM MISSILIBUS
TEMPLUM ICTUM AC PENE LABENS
D JUSTI CULTORUM ÆRE
EODEM ANNO RESTAURATUM.

Formam ac statum exteriorem et interiorem, qualem nunc conspicimus (anno 1880), ecclesia cathedralis Tergestina acceptum refert Matthæo Raunikar, episcopo Tergestino.

De abside et altari S. Justi et opere musivo cum sancti imagine

26. *Jam agendum est de abside ubi altare* S. Justi, *a dextris absidis principalis sita, quæ olim basilica* S. Justi, *et cujus pars superior ornatur opere musivo quod Frugifero protoepiscopo aliqui adscribunt. In fundo aureo, lapillis vitreis coloratis*

(1) Tom. II, p. 161 sqq.

depictus

A *depictus est Servator habens a dextris S. Serculum, a sinistris* S. Justum, *forma majestatis plena stantem, caligis rubeis, ampla græcorum pænula coloris viridis circumdatum, tenentem dextra ramum cypressinum, capite sacro nimbo ornatum hisceque verbis SCS. IVSTVS. Superius trullæ segmentum circuit inscriptio hæc :*

† MAIESTATE DEVM LIQVET HVNC REGNARE PER AEVVM
AMBVLAT EN CHRISTVS SVPER ASPIDEM ET BASILISCVM

Hæc est prima atque antiquissima S. Justi *imago. Inferior absis sex columnis e pretioso marmore, in sex partes dividitur, quarum columnarum inter capitula legitur Frugiferi monogramma hac forma, mihi delineata a Petro Tomasin :*

Ejusdem S. Justi historia depicta.

** fresco*

28. *Inter columnas sex tabulæ recenti albario * pictæ. Medius* S. Justus; *hinc et inde decem picturæ historiam vitæ ac mortis ejusdem martyris referentes, opus seculi XV. Figura* S. Justi, *superiorem illam quam diximus fideliter imitata, stat forma juvenili sed diverso a superiori habitu, caligis quidem rubeis, tunica viridi, toga rubea intus candida, limbo flavescente; sinistra portat urbem Tergestinam, qualis videbatur anno 1590, dextra palmam. Quas tabulas placuit capitulo ecclesiæ cathedralis anno 1703 abscondere, jussitque pictorem Antonium Panzam pingere oleinis coloribus vitam* S. Justi. *Qui jussus fecit pretio 50 florenorum soluto: cujus novæ tabulæ die 7 augusti 1704 veteribus superpositæ fuerunt. At vero anno 1840 novus chorus ædificatus est ubi sec. XV udo quoque tectorio depicta fuerat B. Virgo sine labe concepta, circumdata a cunctis sanctis Tergestinis, quos inter* S. Justus. *Cujus imago picturæ exarata in charta a pictore Gaetano Merlatto in Tergestinæ civitatis museo antiquario servatur. Choro ædificato, Antonii Panzæ remotæ a locis tabulæ atque in novo choro appensæ antiquis picturis lucem ac conspectum reddidere.*

Fornicis restauratio.

29. *Jam vero opus musivum quod superiorem absidem decorat, quartum et decimum seculum inchoarat, ruinamque minabatur vetustas. Commotus impendenti periculo magistratus Tergestinus decrevit florenos austriacos 2824, cruc. 42 ad*
C *opus restaurandum. Reparari cœptum die 12 junii 1877, reparatum fuit 8 junii 1878, successu felicissimo. Rei memoriam servant inscriptiones duæ, compositæ ab equite Attilio Horti, civitatis bibliothecario.*

1. NEL MDCCCLXXVIII
FU RINNOVATA QUESTA VOLTA
CUI SI ADDOSSA INSIGNE MOSAICO
2. IL CONSIGLIO MUNICIPALE TRIESTINO
PER MANTENERE ALL'ETA VEGNENTI
L'OPERA DELL' ARTE ANTICA
IL RISTAURO DECRETO
L'UFFICIO EDILE
FELICEMENTE ESEGUI

Latine sic diveris :

1. Anno 1878
renovata est fornix
cui adhæret insigne opus musivum
2. Consilium municipii Tergestini
ad conservandum seculis venturis
operam artis antiquæ
restaurationem decrevit
officium ædile
feliciter perfecit

Altare S. Justi argenteum, dein marmoreum,

30. *In hac abside, quam describimus, ligneum erat altare. Inventis vero ab episcopo Scarlichio uti supra narravimus,* S. Justi *reliquiis, cives Tergestini tantam pecuniæ summam contulerunt, ut altare argenteum constructum sit. Quo vendito ad restaurandam ecclesiam anno 1724, altare marmoreum erectum fuit, cum* S. Justi *statua lignea. In aversa parte altaris, apertura clausa cancellis pondera visenda præbebat quibus alligatus* S. Justus *in mare mersus fuerat.*

quod renovatur et ornatur S. Justi statua et imagine picta

31. *Anno autem 1855 quum archidux Austriacæ domus Ferdinandus Maximilianus, e equo lapsus, vir salva vita surrexisset, magistratus Tergestinus ad perennem servatæ carissimo principi non sine prodigii suspicione vitæ, quam deinceps tam lugubri exitu imperator Mexicanus erat perditurus, altare marmoreum* S. Justo *in ecclesia cathedrali erigendum decrevit. Altaris formam delineavit magistratus architectus Bernardus. Altare cum* S. Justi *statua e marmore carrario fecit Joannes Dosigo, Venetus. In altaris antependio quod vocant, anaglypha repræsentant Franciscum I, Austriæ imperatorem, cum archiduce Carolo Ludovico, qui Maximilianum ægrotum invisunt. Statua* E
S. Justi *pondus manu portat. Statua et anaglypha, Ludovici Ferrari Veneti opera. In presbyterio e regione throni episcopalis tabula picta oblonga cernitur, opera celebris pictoris Benedicti Carpaccio, Justinopolitani, in qua repræsentatur beata Virgo Maria cum parvulo Jesu sedens, circumdantibus angelis; cujus a dextris stat* S. *Sergius, a sinistris* S. Justus, *sinistra manu lauream, dextra civitatem Tergestinam portans, ea forma qua seculo XVI conspiciebatur.*

Duæ aliæ statuæ S. Justi

32. *Jam egrediamur e sanctuario et externa cultus* S. Justi *documenta investigemus. Extra cathedralem, in cellula supra portam turris campanariæ, lapidea stat* S. Justi *statua, magnas a tempore injurias passa; dextra portat urbem Tergestinam, palmam sinistra, opera manus seculi XIV, haud artificis. Alia quoque statua* S. Justi *stetit in cellula parietis a sinistris introitus principalis, similis forma priori, facta ex ligno arboris quam anno 1811 Galli exciderunt, quo prospectum in mare liberiorem haberent. Anno 1877 loco mota fuit.*

De imaginibus S. Justi

33. *Et hæc sunt quæ de ecclesiis atque altaribus* S. Justi *dicenda habuimus. Præter hæc nulla Tergesti, nulla in tota diœcesi Tergestina* S. Justi *templa aut altaria reperiri affirmavit nobis Dominus Tomasin, cui pleraque omnia quæ scripsimus de his accepta referimus. Quamquam enimvero multa ex iis conspeximus ipsi propriis oculis, exactam tamen rerum enarrationem huic viro debere nos magna cum gratiarum actione testatum volumus, cui insuper debemus quæ nunc sumus scripturi de* S. Justi *imaginibus in sigillis et monetis aliisque.*

in monetis

34. *Moneta argentea Ulrici de Portis, episcopi Tergestini (1237-1255), asservata in museo antiquario Tergesti, in aversa facie exhibet* S. Justum *tunicatum, palmam dextra, sinistra librum tenentem, inter duas turres; prope caput sancti stella cernitur. Eadem omnino imago habetur in facie aversa monetæ argenteæ Leonardi II, episcopi Tergestini (1260-1262), asservatæ in eodem museo; et iterum eadem in moneta argentea civitatis Tergestinæ in eodem museo asservata, anni 1268.*

et

35. *Sigillum fratris Nicolai de Carturis, Ord. Min., episcopi Tergestini (1409-1417), asservatum in monasterio Ord. S. Benedicti dicto Scotorum Viennæ in Austria, delineatum in libro italico*

Oratio

AUCTORE G. V. H.

Ornitei Lusanii (Josephi Andreæ de Bonomo) de monetis episcoporum Tergestinorum, p. 12, repræsentat Matrem Dei cum parvulo Jesu sedentem in throno, cujus a sinistris stat S. Hermagoras, a dextris S. Justus, *manu dextera tenens lauream, civitatem Tergestinam sinistra.*

sigillis.

36. *Sigillum curiæ episcopalis Tergestina, episcopo Angelo Canopeo (1370-1383), exhibet* S. Justum *stantem in medio, nimbato capite, togatum ac tunicatum, sinistra cathedralem Tergestinam, palmam dextera gerentem. Proprium episcopi Angeli Conopei sigillum, quod cernitur in quodam reliquiario asservato in museo antiquario Tergestino, repræsentat* S. Justum *nimbato capite, tunicatum ac togatum, sinistra civitatem Tergestinam, palmam dextera tenentem.*

Alia statua S. Justi *marmorea.*

37. *Tergesti in ecclesia S. Mariæ Majoris, quam die 11 octobris anno 1682 Jacobus Ferdinandus Gorizutti episcopus consecravit, quæque tunc erat Societatis Jesu, et in ore populi adhuc dicitur ecclesia Jesuitarum, supra altare majus sex habentur statuæ marmoreæ, tres ab utroque latere tabernaculi, quarum media a sinistris* S. Justus *togatus et* B *tunicatus, dextera palmam ferens. In ejusdem ecclesiæ laterali altari, secundo a sinistris, tabula est sanctos Tergesti patronos repræsentans, quos inter* S. Justus *est.*

Imago S. Justi *in codicibus,*

38. *Præterea* S. Justi *imagines reperiuntur in codice Euphrasiæ de Bonomo, abbatissæ Ord. S. Benedicti, in quo vitas sanctorum* Justi, *Servuli, Lazari, Apollinaris, Justinæ et Zenonis italice descripsit, additis eorumdem imaginibus.* S. Justus *rubea indutus pænula, palmam dextra, sinistra Tergestum portat. In opere citato Ornitei Lusanii, p. 28, xylographia invenitur quæ media habet Tergestinæ civitatis insignia, sustentata a dextris a S. Sergio, a sinistris a* S. Justo: *hic est nudus pedibus, indutus lorica et toga; manu sinistra sustentat prædicta insignia, dextra palmam portat et urbem Tergestinam : ad sinistrum pedem stat pondus.*

in libris,

39. *In opere italico cui titulus* Historia chronographica Tergesti, *auctore Vincentio Scussa canonico, quod Franciscus Cameroni edidit, in forma* D *folii, illustratum picturis lithographicis, una invenitur quæ* S. Justi *martyrium exhibet, inventa a pictore Joanne Gatteri, delineata ab A. Marangoni, lapide expressa a Columbo Coen. Spectatur a longe Tergestum Romanum, in mari scaphæ multæ Romanæ; prospicitur in scapha Mannacius cum suis, juxta quem in parva scapha duo milites, remiges duo, duoque lictores qui* S. Justum *ligatum, pondera collo ferentem, in mare præcipitant.*

in textilibus sericis,

40. *Præterea pulcherrima* S. Justi *imago picta est filo serico colorato in vexillo majori cathedralis, quod in solemni pompa festi Corporis Christi a patricio urbis Tergestinæ portatur, soletque pendere in cathedrali ecclesia prope thronum episcopi supra sedem consulis Tergestini. In medio vexillo conspiciuntur Tergestinæ civitatis insignia fulcita a S. Sergio a sinistris, a dextris a* S. Justo, *qui dextera manu palmam portat.*

in udo tectorio,

41. *Tandem in vestibulo sacelli domestici villæ quam Pascalis baro de Revoltella ædificavit prope Tergestum, super utrumque parietem ab utroque latere introitus, Matthias Trenkwald, Pragensis academiæ director, a dextris S. Servulum, a sinistris* S. Justum *udo tectorio pinxit, arte et opere* E *eximio.* S. Justus *stat, caligis rubeis, tunica viridi, toga rubea limbo flavescente ornata, capite nimbato, manu dextera civitatem Tergestinam, palmam sinistra tenens.*

etc.

42. *In ecclesia Capuccinorum quam ædificavit R. P. Peregrinus Forojuliensis anno 1870, pendent duodecim tabulæ pictæ a Pompeio Randi Forojuliensi, in quibus sancti Tergestini depicti sunt, quos inter* S. Justus, *ea forma qua in abside suæ ecclesiæ, supra descripta. Quibus si addideris imagunculas duas in titulo duorum libellorum de* S. Justo, *delineatas a Ferdinando Quaiatto, cooperatore ecclesiæ S. Mariæ ab Auxiliis Tergesti, exhibentes* S. Justum *caligatum, tunicatum ac togatum cum capite nimbato, palmam dextra, Tergestum sinistra portantem, omnes omnino* S. Justi *imagines ac statuas, teste Domino Tomasin, cognoveris. Et hæc quidem de cultu et honore* S. Justi *sufficiant. Nunc ad Acta martyrii procedimus.*

C

PASSIO SANCTI JUSTI

F

MARTYRIS.

Editur hæc Passio ex codicibus tribus, scilicet : **1**. *Veneto, ex bibliotheca S. Marci, Cl. IX, c. 28, membraneo, folio maximo, seculi XII.* **2**. *Apographo Tergestino.* **3**. *Viennensi in Austria, ex bibliotheca Cæsarea, membraneo, folio maximo, seculi XIII.*

Sub Diocletiano et Maximiano S. Justus coram Mannacio sistitur, *a*

Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, consulatus eorum quarto *a* anno [1], imperii ipsorum nono [2], facta est persecutio in christianos [3], ut si quis christianus non sacrificaret idolis diversis pœnis affligeretur. Eodem vero [4] tempore directus est in ordine vicis [5] suæ impiissimus Mannacius [6] præfectus, civis [7] Orientis, ut ipse per omnes insulas vel civitates consulares ordinaret. Apud civitatem Aquilegensem [8] Eunomium nomine præsidem ordinavit, virum deditum simulacris [9] paganorum. In hac vero Tergestina civitate Istriæ provinciæ, quæ est in vico [10] civitatis Aquilegensis [11], ordinatus est Mannacius [12] in magistratu [13]. Erat autem in eadem civitate *b* vir quidam nomine Justus, [14] ab infantia timens nomen Domini nostri Jesu Christi; qui [15] in jejuniis et eleemosynis semper perseverabat. Cujus famam audiens prædictus Mannacius magistratus, directo

b

Num. 1. [1] (q. a) anno quarto 2. — [2] (imp. i. n.) *om.* 2. — [3] christianis 3. — [4] in unque 2. 3. — [5] vicissitudinis 2. — [6] Munacius 2. Mannasius 3. [7] diœcesis 2. — [8] (c. A.) Aquileiensem c. 2. [9] in simul. 2. 3. — [10] vicino 2. 3. [11] Aquileiensis 2. [12] Manacius 2 *et sic deinceps.* — [13] (in m.) magistratus 2. [14] non tantum nomine sed omni opere justus *add.* 2. — [15] *om.* 2.

ad

A ad eum decurione civitatis jussit eum [16] suo consistorio præsentari.

et in consistorio interrogatus Christum confitetur.

2. Qui cum venisset in medium consistorium [1], signo crucis [2] armavit frontem suam [3]; et ita ab eo interrogatus est: *Christianus es an non?* Vir Dei Justus ita constanter respondit: *Christianus sum a parentibus [4] ab infantia mea.* Mannacius magistratus dixit: *Nescis aut forte incognitum tibi [5] est quoniam piissimi Augusti per omnes provincias præceperunt ut omnes christiani sacrificent diis nostris, qui autem contemptor fuerit capitalem sententiam percipiat?* Sanctus Justus dixit [6]: *Sacrificare me nunquam denego, sed Deo Patri Filioque ejus [7] Jesu Christo. Verum etiam aliud [8] sacrificium offerre non possum, præter ipsum [9] Dominum Deum [10] christianorum.* Mannacius magistratus dixit: *Nescis quanti pro Christo, quem [11] dicis, male interfecti sunt?* Sanctus Justus respondit: *Et ego hoc frequenter Dominum nostrum [12] Jesum Christum deprecor ut unus ex ipsis fieri merear.* Mannacius magistratus dixit: *Noli esse sicuti et illi stulti [13]; accede et diis thura offer, ut ab [14] omnibus diligaris.* Beatus Dei Justus respondit: *Majorem hac dilectione nusquam inveni [15], nec aliquando invenire possum, nisi ut Christo regi*
B
cælorum immobilem [16] exhibeam fidem [17] et ab eo vel ab angelis ejus diligar. Mannacius [18] magistratus dixit: *Ut video, posuisti mentem tuam ut pessime punitus moriaris, sicut et ceteri.* Beatus Dei Justus respondit: *Jam semel tibi dixi et iterum dicam, quia [19] hoc cupio et [20] desidero, si Dominus Jesus Christus [21] mihi permittit.* Mannacius magistratus dixit: *Jubemus te in custodiam retrudi [22], ut tecum retractes quid tibi [23] conveniat pro tua salute.*

In carcerem reclusus orat Deum; iterum confitetur Christum, torquetur, condemnatur.

3. Cum autem recluderetur beatus Justus in carcerem, flexis genibus deprecabatur Dominum [1], dicens: *Domine [2], qui pro genere humano de cælo a Patre tuo [3] directus in terram descendisti et per uterum virginis Mariæ [4] Deus et homo nasci voluisti, et multam [5] atque [6] infinitam [7] misericordiam [8] ostendisti, sicut nos sancta Scriptura [9] admonet et docet, te deprecor, ut des perseverantiam mihi certanti [10] pro nomine tuo, sicut et prædecessoribus [11] meis, qui pro tuo nomine passi sunt, quos in tuo paradiso collocatos a te [12] credo. Ita et ego a te confortatus pati paratus*
C
sum, quia te credo una cum Deo Patre et Spiritu sancto regem esse cælorum. Cumque nocte tota [13] in orationibus perseveraret, alia die diluculo jussit eum Mannacius suo præsentari auditorio. Qui cum venisset, dixit ad eum magistratus: *Quid de tua salute cogitasti?* Beatissimus Justus respondit: *Noli putare me insensate agere. Mens mea mecum est, et mori paratus sum, et diversas pœnas [14] corpus meum pati paratum est [15] magis [16] quam recedere a Domino Jesu Christo, benefactore meo.* Tunc Mannacius magistratus jussit eum extensum nervis crudis cædi. Qui cum cæderetur, elevans vocem magnam ad Dominum, dixit: *Benedico te, Domine Jesu Christe, quia nunc cognovi quod me exaudire dignatus es. Deprecor, Domine, ut in omnibus perficias cursum agonis mei, ut merear habere [17] deitatis tuæ misericordiam, ut exultem cum sanctis martyribus tuis [18].* Quo audito, Mannacius subrisit [19] et [20] ait: *In [21] magna dementia occupatus esse videris [22], qui derelinquere quæris hanc amœnitatis lucem et vis [23] diversis tormentis mala mori. Accede, [24] sacrifica diis, ut tibi repropitientur [25] et sis apud imperatores amicabilis, sicuti et omnes qui eis acquieverunt, et præcepta eorum adimplentes et diis immolantes [26] gratiam eorum consecuti sunt.* Sanctus Dei [27] Justus respondit: *Audi et crede mihi dicenti, ut [28] istud a me non credas fieri, quia contempsi jam seculum et vana simulacra respui, quæ sunt ut nihil. Nam et ipsi [29] imperatores, quos dicis, sic sunt apud meipsum ut [30] nihil, quia, cum sim indignus, amicitias Domini mei Jesu Christi acquisivi, cum quo celeriter in paradiso ejus cum sanctis martyribus exultabo.* Tunc iratus Mannacius magistratus hanc ei dictavit sententiam: *Justum, sacrilegi criminis auctorem, nec præceptis [31] imperatorum acquiescentem, ut dignus est [32] mala morte affici, in [33] collo et [34]* E
manibus pedibusque pondera [35] plumbi ligata [36], in profundum maris [37] demergi præcipimus.

Ponderibus onustus in mare præcipitatur.

4. Quem suscipientes ministri compellebant eum ambulare. Et cum ita [1] duceretur sanctus Dei, gaudens ipse sibimet pondera plumbi portabat [2], valedicens [3] fratribus vel amicis suis fidelibus, qui erant in civitate [4], et quasi ad epulas vocatus [5] ita festinando ambulabat. Et cum venisset ad quemdam locum remotum juxta litus maris [6], ligaverunt ei plumbo manus et pedes et collum fune immenso, et imposuerunt [7] eum in scapha modicissima, et perduxerunt eum ad pelagus [8]. Ipse autem hymnum Domino canebat, dicens: *Domine, factus es [9] adjutor meus, convertisti luctum meum in gaudium mihi; conscidisti saccum meum et præcinxisti me lætitia.* Tunc beatus Justus orationem fudit ad Dominum [10]: *Domine Deus omnipotens, unigeniti Jesu Christi Filii tui Pater misericors, qui non es recordatus [11] iniquitatum mearum [12], qui vis pœnitentiam peccatoris, ut convertatur de via injusta et vivat in tua voluntate, qui duodecim apostolos coronasti et misisti eos per omnem mundum prædicare te, provisorem et salvatorem animarum nostrarum, te* F
ergo deprecor, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, qui potens es ad salvandum: accipe [13] commendationem quam credidisti [14]. Itaque, Domine, in manus tuas [15] commendo spiritum meum. Et completa oratione, miserunt eum ministri in mare. Et ut descendit in profundum maris, mox funes ipsi cum plumbo dirupti [16] sunt, et ejus corpus adduxit [17] mare ad litus hujus [18] Tergestinæ civitatis, priusquam in occasum e sol declinaret.

A Sebastiano presbytero sepelitur.

5. Ea vero nocte per visum commonitus est quidam presbyter, Sebastianus nomine, dixitque ad eum [19] Justus martyr: *Surge in hac hora, et invenies*

[16] *add.* in 2, 3.

Num. 2. [1] in [illegible] medio consistorii 2 — [2] s. c. *om.* 3 — [3] [illegible] armatus in fronte 2 — [4] vel *add.* 2 — [5] [illegible] 2. — [6] respondit 2 — [7] (D. P. F. e.) Dei Patris Filio 2 — [8] alium 2. — [9] *om.* 2 — [10] (D. D.) Domino Deo 2 — [11] tu *add.* 2 — [12] *om.* 2. — [13] stultus 2. — [14] in 3 — [15] *om.* 2. — [16] immobilem 2 — [17] [illegible] *om.* 2 — [18] [illegible] *add.* 2 — [19] quod 2. — [20] hoc *add.* 2. — [21] hoc *add.* 2 — [22] degere 2 — [23] *om.* 2, 3.

Num. 3. [1] (d. D.) D. d. 2 — [2] Jesu Christe *add.* 2 — [3] *om.* 2. — [4] *om.* 2 — [5] nulla 2 — [6] *om.* 3 et 2 — [7] infinita 2. — [8] immobile 2 — [9] (s. S.) sacra S. tua 2 — [10] certam 2 — [11] prædecessoribus 2 — [12] [illegible] esse 2 — [13] [illegible] 2 — [14] (d. p.) diversis pœnis 2 — [15] (pati p. e.) pati e. p. 2. — [16] potius 2. — [17] videre 2 — [18] [illegible] 2 — [19] subridens 2 — [20] *om.* 2 — [21] *om.* 2 — [22] [illegible] 3 — [23] cum *add.* 2, 3 — [24] et *add.* 2 — [25] propitientur 3 — [26] immolaverunt 3 — [27] *om.* 2 — [28] quoniam 2 — [29] ipsos 2 — [30] [illegible] quasi 2 — [31] ad præcepta 2 — [32] *om.* 2. — [33] *om.* 2 — [34] *om.* 2 — [35] pondere 2 — [36] ligatis 2 — [37] mari 3.

Num. 4. [1] *om.* 2 — [2] gaudens [illegible] gaudens ipse sibimet p. port. pl. 2 — [3] valedicens 2 — [4] civitate [illegible] — [5] invitatus 2 — [6] [illegible] 2 — [7] posuerunt 2 — [8] pelagum [illegible] — [9] est [illegible] — [10] dicens *add.* 2 — [11] [illegible] 2 — [12] iniquitatis [illegible] 2 — [13] accipere 2 — [14] mm *add.* 2 — [15] [illegible] 2 — [16] disrupti 2 — [17] eduxit 2 — [18] *om.* 2 — [19] sanctus *ad.* 2.

corpus

Ex MSS. *corpus meum in litore maris, foris ab aqua, involutum* [1] *in arena. Recollige* [2] *et sepeli me cum diligentia in occulto loco* [3] *propter tyrannorum* [4] *illusionem.* Consurgens autem beatissimus Sebastianus presbyter noctu, pergyrans domos fidelium annuntiavit eis corpus [5] beatissimi sancti Justi martyris. Qui exeuntes omnes cœperunt quærere per circuitum litoris maris. Quem cum invenissent *d*, Domino gratias egerunt. Colligentes vero corpus ejus, [6] cum aromatibus condientes, involverunt ipsum [7] in linteaminibus dignis et valde pretiosis, et sepelierunt eum non longe ab eodem litore, ubi inventum est sancti martyris corpus. Universi autem post sepulturam ejus [8] Domino gratias egerunt, quod [9] digni habiti sunt sanctum [10] corpus beatissimi martyris Christi Justi revelatum sibi tumulare. Passus est autem beatissimus Justus sub die quarto nonas [11] novembris, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria, virtus et potestas in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

B

a *Errorem correximus in Commentario, num. 8.*

b *Communiter* S. Justus *Tergestinus creditur; quare merito Irenæus a Cruce miratur Joanni Candido* (1) *et Henrico Palladio* (2) *placuisse* S. Justum *e Tergestino facere Aquileiensem* (3).

c *Hinc patet Tergesti hæc Acta esse conscripta; corpus martyris ante solis occasum ad littus advectum fuisse non nisi ex oculatis testibus novisse poterant.*

d *De loco inventionis et sepulturæ vide Commentarium, numm. 16, 17.*

OFFICIUM SANCTI JUSTI

SECUNDUM RITUM AQUILEIENSEM.

C *Hoc officium nobis descripsit Petrus Tomasin ex antiquo breviario secundum ritum Aquileiensem manuscripto, seculi XIV. Lectiones, utpote ex* Actis *(textu Tergestino) desumptas, prætermittemus. Prædictum breviarium asservari in archivis diplomaticis urbis Tergestinæ, nobis affirmavit idem Petrus Tomasin; in cujus fide tale quale accepimus officium, styli barbarie intacta, in lucem edimus.*

In I Vesperis.

Ant Laudes repromant pueri lætantes et gentium innumeri populi laudantes Dominum, quem anima in psalmo laudat mea, ut sancti Justi martyris locemus * in ea, in qua floret et nos fovet, Jerusalem cœlesti.

* *forsitan lea.* meritis locemur

Hymnus.

Adest sacra festivitas,
In qua satis discrimina
Miles dedit cœlicola
Propter superna præmia

D

Fervebat juris sanctio
Nequissimorum principum,
Mutis sacellis sordidas
Cogunt cremare victimas.
Tergestinis in finibus
Martyr refulsit inclytus,
A flore pueritiæ
Justus opere et nomine
Manacius tunc impius
Famam salutis audiens
Tetro recludit carcere
Nervis attritum martyrem.
Stetit athleta fortiter,
Minas tyranni respuens,
Almis canebat vocibus
Grates * perenni judici *.

* *apop.* gratis
* *apop.* judicis

Ad Magnificat. ℣. Ora pro nobis, beate Juste.
℟. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

Ant. Fulget clara dies,
Qua martyr sublimatur,
Atque per æternum quies
Justo præparatur.
Magnificemus Deum
Atque laudemus eum,
Qui sanctum Justum extulit,
Ac ipsi vera contulit
Præmia coronæ.

E

Alia ant. Fulget clara dies
A Christo magnificata,
Martyrio sancti Justi
Nimis atque dicata.
Hanc Christi martyris venerantes, amici,
Ecce, sancte, per quem pereunt inimici.
Hanc Tergestini omnes recolunt pretiosam,
Per quam se noscunt diaboli superare dolosam.
Quæsumus, pro Christo pie tu nos redde, patrone
Juste, et animam nostram per dona coronæ.

Oratio. Deus qui justitiam diligis, et æquitatem considerat vultus tuus, concede propitius nobis beati Justi martyris tui sic juste vivere meritis et exemplis, ut operibus justitiæ intenti ad justorum gloriam veniamus. Per Dominum.

Ad Completorium

Capitulum. Justus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.

Hymnus.

Ructans dedit sententiam
Demens dehinc Manacius,
Gravi jubens sub pondere
Colla lassata premere.
Tunc lineo sub flamine
Massa revinctus plumbea,
Astrinxit almos humeros
Solo mersa cum gurgite.
Cujus sacrum corpusculum
Liquor vomit in litore,
Sebastianus presbyter
Sepulcro tradit martyrem.
Deo Patri sit gloria
Ejusque soli Filio
Cum Spiritu paraclito
[Et] nunc et in perpetuum. Amen.

F

Ad Nunc dimittis. Ant. Laudate in hymnis, plebs Tergestina; atque te, pie Juste, vincentes * possint hostium columnas vincere.

* vincente?

Oratio. Deus qui beatum Justum, martyrem tuum, ut gloriam consequeretur justorum, ad tuum Filium Dominum nostrum Jesum Christum vincentem attraxisti, da nobis, quæsumus, ipsius meritis ad eumdem venire trahentes ad te, qui cum eodem Deo Patre.

Num 5. [1] volutans 2. [2] *om.* 3. [3] (in o. l.) *om.* 2. [4] confusionem et *add.* 2. — [5] (eis c.) domos fidelium 3. [6] et *add.* 2. [7] eum 2, 3. — [8] (p. s. e.) postquam sepelierunt eum 2. — [9] quia 2. [10] (sanctum-tumul.) pro sancto corpore b. m. J. revelato sibi invicem gratulari. [11] nonis 2, nonos 3

(1) *Comment. Aquileiens.* lib. II, p. 26. — (2) *Rerum Forojul.*, lib. VIII. — (3) *Hist. Tergesti* lib. V, cap. 9

Ad

A

Ad Matutinum.

Invit. Regem justorum quem Justus fruitur; * eorum in regno vitæ laudet integritate.

In I Nocturno.

Ant. Iste beatus nomine Justus, vir sapientiæ, absque reatu legi addictus vivere sapuit.

Ant. Apud sanctum Justum populi mala sunt meditati, quoniam pia mens jussit Justo se ad astra verti.

Ant. Ad Dominum Justus clamavit voce beata, et de monte Dei fuit hanc in vallem inviatus.

Post I lect. ℟. Tempore post Christum natum regnabat Maximianus et cum cæsare collega Diocletianus, in Tergestina urbe eorum stella marina sanctus Justus : * martyr, vir sapiens, justus. ℣. Iste desiderabat pro Christo martyr esse, sed obstabat magistratus Manacius blanditiis velut agnus. * Martyr.

B **Post II lect.** ℟. Sanctum credentes, plerique genuere petentes Justum, se Christo mundo obtemperans commisit in fundo, ac tibi in sanctis : * ad æterna jussa tonantis. ℣. Pro regno Christi qui mortem spernens subisti, gaudes in cœlis cum justis, Juste fidelis. * Ad.

Post III lect. ℟. Cum sanctus hac in urbe Tergestina ferretur * in urbe justitiæ lumen, fidei condidit cacumen. Manacius præses baratrum mox ferendum ut heres in suum Christum munitus : * verbere tristi tunc indigne dignus martyr percutitur cuncta benigne exoptatus. ℣. Christum munitatum non timet iste. * Verbere.

(* cod. tenetur)

In II Nocturno.

Ant. Justitiæ solem qui Christum Justus amavit, hunc scitote, pii, Deus quoniam mirificavit.

Ant. Iste domum Domini fidei virtute regebat, qui fidei scuto censebat, sidus in astra mittebat.

Ant. Gloria, laus et honor, Christe Domine, atque corona, meritis sancti Justi concedens cœlestia dona.

Post IV lect. ℟. Vir Domini Justus, fidei sub tegmine tutus, non dubitans Christum venerari C istum crucifixum : * coram præfecto respondit flamine recto. ℣. Hic inquisitus, fidei de jure persuasus, mente quidem sana contemnens idola vana. * Coram.

Post V lect. ℟. Tunc sanctum virum Manacius ille tyrannus carcere clausit securum : * cum eo lux alta fulsit, orantem Justum tenuit de carcere ductum. ℣. Hunc jussit suis crudis * affligere nervis : laudate Christum Dominum Justi hunc crucifixum. * Cum eo.

(* apoqu crucis.)

Post VI. lect. ℟. Verus amor Christi sic Justo profuit isti, qui nihil in vita cupit nisi sola superna. ℣. Iste crucem mortis lucrum pro Christi nomine justum corpore dedit se Christo, quem coluit crucifixum. ℟. Optans propter istum cœlestem ducere vitam. Gloria. * Optans.

In III Nocturno.

Ant. Justus Tergestinus cœlum dilexit; Juste beate, propter quem futuræ gentes Christo credentes renatæ.

Ant. In securo sanctus Justus jam morte quiescit, a Christo Domino qui nunquam corde recessit.

Ant. In capite hujus tu lapidem, summum posuisti hymnum, tanquam corona semper speciosa fuisti.

Post VII lect. ℟. Postquam neque pœna neque sponsio vocis amans insontem vere Justum potuit prævalere : * ipsum per amorem vult præses perducere fortem. ℣. Hic solum Jesum Christum, quem prædixit in cruce fixum atque deos teterrimos contemnit, anima ipsi infixum. * Ipsum.

Post VIII lect. ℟. Ergo præfatum Justum, per secula beatum, præses damnavit, nec non ferreo nervo ligavit : * submergens plumbo, pelagi dans ipsum profundo. ℣. Prudens iste, nimis dum sic pateretur in hymnis laudabat Jesum, pro mundi crimine læsum. * Submergens.

Post IX lect. ℟. Funibus et plumbo Justum per membra ligatum de pelagi fundo solvit maris unda; * beato martyri gratia Dei dedit esse dignum trophæo. ℣. Cum nocte tota mare passum vincula tenerent. ℟. Præcipiente impio tunc noctis tempore Justum cædi, tamen fuerunt digno sua digna membra sepulcro.

Sen. ℟. Dedit Dominus nutum Christus voce sanctitatis esse tutum, ac sanctum Justum patefecit carne solutum atque Sebastiano sancto præcepit nocte clandestine ut petiit, hic doctus pontifex invenit Justi corpus. ℣. Tunc idem felix et Christi turma fidelis cœlitus id notum cognovit valde esse notum et satisfecit per omnia. E

Ad Laudes et Horas.

Ant. In cœlis regnat perennis qui super omnia Christum semper sancte coluit, martyr Justus benedictus.

Ant. Servivit Domino semper justissimus iste in Christo lætans, nec hunc reputans nisi juste.

Ant. Ad Dominum semper Justus vigilavit, cui Deus et nunc regnum sine fine præparavit.

Ant. Quem benedicunt, qui semper vivit, cum Christo gaudet, in isto martyre vita est super astra.

Ant. Lætatur in hymnis plebs tua dignis, te pie Juste victor fortis super omnes hostes, ut collaudemus tecum.

Ad Benedictus. Ant. Hic sanctus invictus, martyr benedictus, qui Domino vivens et ei semper benedicens martyrio vitam pro quo perdidit F istam in mare jactatus, nunc super astra beatus nobis ipse bonus dignetur ad ævum pervenire.

In II Vesperis.

Ant. In mandatis Dei nimis sanctus Justus hic in hymnis sæpe eum coluit.

Ant. Iste calicem salutis Christum signifer virtutis sumere non timuit.

Ant. Hic pro Christo tribulatus, nunc in cœlis exaltatus est, ut talem decuit.

Ant. Oculos semper ad eum ut habere posset eum sanctus Justus tenuit.

Ant. De profundo maris hujus sancti dies fulget, cui Deus hunc eripuit.

Ad Magnificat. Ant. Justum Christus Dominus cum justis mirificavit et cum omnibus sanctis super astra beatitudinis possessorem: nec non et magnificemur, ut sine fine benedictione nos adjuvet ipse patronus.

EX INCE.

OFFICIUM SANCTI JUSTI

SECUNDUM RITUM ROMANUM.

Ex proprio Tergestino Omnia de communi præter sequentia.

In I Nocturno

Lectiones. Fratres Debitores, de communi plurium MM. cum ℟℟. unius Mart.

In II Nocturno.

Lectio iv. Justus ex christianis parentibus Tergeste, Aquileiæ provinciæ civitate, natus, sub Diocletiano et Maximiano principibus, ferventi in Deum charitate, præcipua in pauperes misericordia, omnique genere virtutum floruit. A Manatio
B præfecto, qui ab eisdem principibus mandatum acceperat occidendi quoscumque falsos deos venerari renuentes, accersitus, se christianam religionem profiteri, et Christum Jesum verum Deum et hominem venerari, inanesque gentium deos detestari libere respondit.

Lectio v. Cumque præses nec pollicitationibus, nec minis Justum a sancto suo proposito dimovere valuisset, in obscurum tetrumque carcerem detrudi mandavit, ubi assiduis precibus per totam noctem Deum deprecatus est, ut ad palmam martyrii sua summa miseratione eum perducere dignaretur. Mane sequenti e carcere eductus Manatio sistitur, in eodemque proposito venerandi D
Christum Dominum viriliter permanens, ac falsis diis sacrificare recusans, denudari ac diris flagellis cædi jussus est.

Lectio vi. At cum non solum fortiter, verum etiam alacri animo cum præses sustinere vim tormentorum prospiceret, ira commotus, jubet ut gravibus plumbi ponderibus ad ejus collum et manus alligatis, in mare demergeretur. Quod cum Justus audivit, vale dicto fratribus, suscipiens ipsemet pondera, quibus premebatur, festinans quasi ad epulas iturus, ad litus progreditur, ibique parva in scapha impositus, et in altum delatus atque in profundum projectus, preces Deo fundens eique gratias agens, martyrium consummavit quarto nonas novembris. Fertur etiam sanctum eadem nocte cuidam presbytero nomine Sebastiano apparuisse, eique imperasse ut ejus corpus ad litus diruptis vinculis jam appulsum sepeliret, idque honorifice factum fuisse multis convenientibus christianis.

In III Nocturno. E

Lectio sancti Evangelii secundum Joannem : In illo tempore dixit Jesus discipulis suis : Amen, amen dico vobis, nisi granum..., cum homilia S. Augustini in Joannem, Tract. 51.

Oratio.

Deus qui beatum Justum martyrem tuum virtute constantiæ in passione roborasti, concede propitius, ut qui ejus festum hodierna die celebramus, ejus quoque consortio perfruamur. Per.

DE SANCTO VICTORINO

EPISCOPO PŒTOVIONENSI IN PANNONIA.

G. V. H.

§ I. Victorini memoria in martyrologiis. F

PROBABILITER INITIO SECULI IV.

Actis deperditis, S. Victorini elogium ex S. Hieronymo aliisque in martyrologia transiit.

Victorini *episcopi et gloriosi Christi martyris, deperditis Actis librisque amissis superstes, præclara viret in Ecclesiæ catholicæ fastis doctrinæ ac sanctitatis gloria. Cujus viri tam egregia fuerunt in Christi Ecclesiam merita, ut deletis omnibus ingenii scientiæque monumentis, ipsiusque martyrii narratione obsoleta, sola magnitudinis ejus fama apud suppares et ætate proximos ejus nomen oblivioni eripuerit cum memoria rerum bene gestarum; quæ ne omnino oblitterarentur fecerunt imprimis Hieronymus per frequentes* Victorini *laudationes et encomia, Optatus quoque Milevitanus ac Cassiodorus. E quorum libris sancti episcopi et martyris elogium posteri excerpserunt, quod sanctorum fastis inscriptum servat* Victorino *sacerdotii, martyrii ac doctrinæ tergeminam coronam. Martyrologorum qui* Victorini *meminerunt primus est Ado, ad IV nonas novembres ita scribens :* Natalis sancti Victorini, Pitabionensis episcopi, qui persecutione Diocletiani martyrio coronatus est. *Hunc secutus Usuardus eodem die scribit :* Natalis beati Victorini, Pitabionensis episcopi, qui post multa documenta, ut sanctus Hieronymus testatur, persecutione Diocletiani martyrio coronatus est. *In quem Wandalbertus :* Quartis Victorine sacer martyrque * bearis. *Maurolycus Usuardi elogium depravat, Pictaviensem pro Pitabionensi* Victorinum *faciens. Galesinius eodem errore suum* Victorini *elogium deturpavit :* Pictavis, sancti Victorini episcopi, qui in doctrina instructus, cœlestibusque virtutibus ornatus, in ipsa Diocletiani persecutione non modo constanter, sed etiam summo cum gaudio mortem pro Christi nomine suscepit. *Tandem in Martyrologio Romano* Victorinus *hoc elogio celebratur ad IV nonas novembres :* Eodem die, natalis sancti Victorini, Pictaviensis episcopi, qui post multa edita scripta ut S. Hieronymus testatur, in persecutione Diocletiani martyrio coronatus est. *In martyrologiis Hieronymianis ad diem secundum novembris* Victorini *nomen non invenitur. Opinor autem* Victorinum *martyrem qui calendis novembris in iisdem laudatur, hunc nostrum esse* Victorinum.

* *cod. regius* meritusque

§ II.

§ II. De notis Victorini nomini inustis.

Victorini *opuscula cur proscripta.*

De Victorino *quamquam pauca nobis innotuerunt, plures tamen quæstiones movendæ sunt; quibus ut congruo satisfiat, responso operam daturi sumus. Et primo quidem mirum videri potest opuscula viri tam expressis verbis ab Hieronymo laudati, uti infra patebit, a Gelasio papa proscripta fuisse inter apocrypha. Sed Baronius in notis ad Martyrologium, in hunc locum :* Ne mireris, *inquit*, lector, si hujus Victorini opuscula Gelasius papa in can. Sancta Roman., distinct. 15, recensuit inter apocrypha (1): nam (ut scribit S. Hieronymus de Script. Eccl. in Papia) sectatus est Victorinus una cum aliis nonnullis viris sanctis et eruditis sententiam de millenario, quæ quidem (ut superius diximus) usque ad tempora Damasi papæ, absque jactura fidei vel communionis divisione libere ferebatur, nec crimini data est Papiæ, Justino martyri vel aliis, quo minus inter sanctos et ecclesiasticos viros adscriberentur. At vero ea damnata sententia, etiam illi faventes scriptiones jure proscriptæ videntur. *Quæri etiam potest cur* Victorini *damnatio reperiatur in synodo Romana secunda sub Silvestro papa. Responsum dat idem Baronius in eadem nota :* Rursus autem, *inquit*, de Victorino monemus lectorem incerto quodam modo irrepsisse in synodum Romanam secundam (2), sub Silvestro papa habitam, cap. 2 damnationem Victorini, episcopi Pictaviensis, cyclos paschales perperam supputantis : nam nihil prorsus illi commune cum paschali calculo, vel cum Silvestro papa, cum jam temporibus Diocletiani fuerit martyrio coronatus. Error supradictus videtur provenisse ex alio Victorino Aquitano, ecclesiastici calculi supputatore, cujus cyclos erroris coarguit Victor Capuanus, Beda et alii, qui et vixit tempore Hilari papæ, ut scribit Gennadius, de Viris illustribus c. 88; unde apparet canonem illum non esse illius concilii habiti sub Silvestro, sed alterius, in illud tamen illapsum : vel dicendum de alio quodam ignoto homine illic agi, et non de Victorino episcopo Pictaviensi, nam in tabulis episcoporum ejus ecclesiæ unus tantum ejus nominis idemque martyr ac primus ejus sedis episcopus ponitur de quo hic agitur. *Hæc Baronius ; verum, uti scite animadvertit Launoius* (3), *gratuitam Baronius sibi creat molestiam et cum larva contendit. Nam et Victorinus ille et synodus quæ eum damnavit, fictitia sunt. Fuit quidam Victorius, non Victorinus, qui rogatus ab Hilaro papa cyclum paschalem edidit anno 463. Hujus Victorii nomen Gennadius* (4) *posuit in catalogo virorum illustrium, eumque dicit genere Aquitanum. Cujus quum Gennadius æqualis fuerit eumque a facie nosse potuerit, sane cum Launoio judicare debemus Gennadium viri nomen non ignorasse, esseque non Victorinum, sed Victorium, quo nomine etiam audit in concilio Aurelianensi IV, anno Christi 545, c. 1 :* Placuit itaque, Deo propitio, ut sanctum Pascha secundum laterculum Victorii ab omnibus sacerdotibus uno tempore celebretur. *In Annalibus ecclesiasticis ad annum 303, n. 127, aliam præterea causam Baronius adscripsit cur Gelasius papa* Victorini *libros inter apocrypha recensuerit : scilicet* quod in explanatione Scripturarum secutus sit Origenem. *Quod etsi verum sit, nullam tamen proscribendi ejus opera causam suppeditat.*

Illa ejusdem *damnatio supposititia.*

§ III. S. Victorinus Pictaviensisne an Pœtovionensis episcopus fuerit.

[illegible]

Majoris *momenti quæstio patrum nostrorum memoria mota fuit, de sede episcopali S.* Victorini, *utrum ecclesiæ Pictavorum in Gallia præfuerit an Pœtovionensi in Pannonia. Cui quæstioni amplissime respondit J. Launoius Gallus in præclara* De Victorino episcopo et martyre dissertatione, *quæ primum vulgata fuerat anno 1653 : nos alteram, auctiorem et correctiorem, præ oculis habemus. Imprimis disceptationis occasionem ex ipso dabimus Launoio, quam ad Christophorum Fauveum, Parisiensem theologum, canonicum et officialem Pictaviensem, ita enarrat :* Victorinum qui furente in christianos Diocletiano fecit martyrium, Fauvee doctissime, Pictaviensem fuisse episcopum, scriptores multi quingentis circiter abhinc annis memoriæ prodiderunt. In iis Pictavienses et domestici sunt quidam, alienigenæ et extranei sunt alii. Pictavienses et domestici celebriores ætate nostra vixerunt Joannes Beslius et ab eo inductus Henricus Ludovicus Castaneus Rupipozæus, loci episcopus, ambo de litteris ceteroqui bene meriti. Alienigenæ et extranei cum hocce tempore, tum ante illud floruerunt. Antiquiores junioribus facem prætulerunt ad lapsum, errandique viam munierunt. Utrosque fefellit non absimile patronymicum alterius urbis, cujus ecclesiam Victorinus administravit : Pictaviensem et Petavionensem seu Pitabionensem episcopum pro uno eodemque acceperunt. Errarunt ipsimet, et, cum errarent, perperam crediderunt erratum ab iis qui apud B. Hieronymum et alios auctores Petavionensem seu Petabionensem descripserant. Talis nominum similitudo similes quondam errores peperit et scriptoribus egregiis tenebras offudit. *Tum quibusdam interpositis, orationem sic concludit :* Porro Victorinum non Pictaviensem in Aquitania II, sed Petavionensem seu Petabionensem in superiori Pannonia claruisse episcopum, tam multa confirmant, ut cur alii senserint aliter, id admirationem habeat quam maximam. De his vero multis pauca, sed præcipua, delibo. Tum nonnullas ad dissertationem observationes adjicio quibus vel eadem illustratur amplius vel quæ futura sit ejus utilitas explicatur. *Noverit ergo benignus lector, totam causam pendere e lectione unius vocis, quam aliqui non intelligentes ad similis vocis formam corrigendo traduxerunt. Quum enim apud Hieronymum et alios* Victorinum *legerent Petabionensem, Petavionensem vel Pictavionensem, et urbem scribæ non cognoscerent, Pictaviensem scripserunt.* Victorinum *Pœtovionensem (i. q. Petabionensem) episcopum esse, facile probare possumus. Operam pro nobis*

(1) Migne, P. L., tom. LIX, p. 163. — (2) Labbe, *Conciliorum collectio*, tom. I, p. 1547-1549. — (3) De S. Victorino. Observ. IV. — (4) Migne, P. L., tom. LVIII, p. 1112.

AUCTORE G. V. H.

jam dudum posuit Launoius, quam, ne actum agamus, ad incudem revocare non debuimus. Quæ enim ille inquisivit et reperit, rem plane ac perfecte demonstrant.

4. *Argumentum primum ducitur jure ac merito ex S. Hieronymo, cujus quinque locos affert Launoius, e quibus probatur* S. Victorinus *ab Hieronymo non Pictaviensis, sed* Pœtovionensis *sive* Pitabionensis *dictus fuisse.* Duo exstant in libro De viris illustribus. Unus in Papia Hierapolitano episcopo: " Tertullianus quoque, inquit, in libro de Spe fidelium, et Victorinus PICTAVIONENSIS et Lactantius hac opinione ducuntur; „ ita editio Veneta anni 1470. Huic editioni consentiunt plures antiqui manuscripti codices, unus S. Germani Pratensis ad Lutetiam, alter S. Victoris ad eamdem urbem, ubi PETAVIONENSIS, tertius bibliothecæ regiæ, quartus bibliothecæ Puteanæ, ubi PITABIONENSIS, quintus monasterii Beatæ Mariæ de Longoponte, sextus monasterii Beatæ Mariæ de Valle, septimus Beatæ Mariæ Remensis, duo in bibliotheca Thuana notæ probatissimæ. Ex his autem, quæ certiora sunt, corrigenda est editio Romana anni
B
1468 et 1470, Moguntinensis anni 1470, Veneta anni 1488, Basiliensis anni 1492, 1516, 1524, 1526, 1553, 1565, Lugdunensis anni 1530, Romana 1561, et quæ consequuntur editiones aliæ in quibus Pictaviensis exaratur.

5. *Deinde transit ad alterum locum ex eodem libro De viris illustribus, qui est in* Victorino *ipso:* Victorinus, PITABIONENSIS episcopus, non æque latine ut græce noverat. Unde ejus opera grandia sensibus, viliora videntur compositione verborum. Sunt autem hæc: Commentarii in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Esaiam, in Ezechiel, in Abacuc, in Ecclesiasten, in Cantica Canticorum, in Apocalypsin, et adversus omnes hæreses, et multa alia. Ad extremum martyrio coronatus est. Ita, *ait Launoius*, Romana editio anni 1468 et 1470, Moguntinensis 1470, Basiliensis 1516, 1524, 1526, 1553, 1565, Lugdunensis anni 1530, Sixtus Senensis libro 6 Bibliothecæ sacræ annot. 345 et 347, Bellarminus libro de Scriptoribus ecclesiasticis. His omnibus adstipulantur manuscripti codices, unus Sancti Germani, alter Sancti Victoris, tertius bibliothecæ regiæ, quartus Puteanæ, quintus monasterii de Longoponte,
C
sextus Beatæ Mariæ de Valle, duo in bibliotheca Thuana notæ probatissimæ. Ex his autem corrigendus est codex ms. Beatæ Mariæ Remensis et alii, si qui sint. Corrigenda quoque editio Veneta anni 1470 et 1488, Basiliensis anni 1492 et Romana anni 1561, et consequentes aliæ, in quibus Pictaviensis legitur.

6. *Tertius Hieronymi locus est in Epistola contra Vigilantium.* " Taceo de Victorino PICTAVIONENSI et ceteris qui Origenem in explanatione Scripturarum secuti sunt et expresserunt. „ Ita Romana editio anni 1468 et 1470, Moguntinensis et Veneta ejusdem anni 1470, Veneta 1488, Basiliensis 1492, 1516, 1524, 1526, 1553, 1565, Lugdunensis anni 1530. His editionibus opitulantur manuscripti codices, unus Sancti Victoris, alter Navarrici collegii in Academia Parisiensi, tertius bibliothecæ Tillianæ, quartus monasterii Beatæ Mariæ de Longoponte, quintus monasterii Sancti Joannis de Vineis apud Suessiones, sextus Antonii Loiselli, illustris quondam in senatu causidici, septimus Claromontani collegii Paris. Societatis Jesu, annorum plus minus octingentorum, octavus FF. Prædicatorum S. Mariæ Annunc. Paris., nonus apud Rotomagenses in bibliotheca fratrum Bigotiorum, decimus Florentinus manuscriptus ann. 1584, qui est in bibliotheca regia; D
tres in Thuana, quorum duo sunt antiquissimi. Ex his autem corrigenda est Romana editio anni 1561, et consequentes aliæ in quibus Pictaviensis reponitur. Mirifica est editionum omnium cum manuscriptis consensio ante Romanam illam editionem, quæ a Mariano Victorio depravata fuit.

7. *Quartus locus est in libro contra Helvidium sub finem:* " Tertullianum in testimonium sibi vocat et Victorini PICTABIONENSIS verba proponit. „ Ita Romana editio anni 1468 et 1470, Veneta 1470 et 1488, Basiliensis anni 1492, Parisiensis anni 1512, ubi Pictavionensis. Accedunt manuscripti codices unus Navarrici collegii, alter bibliothecæ Tillianæ, tertius monasterii Beatæ Mariæ de Longoponte, quartus monasterii B. Joannis de Vineis apud Suessiones, quintus Claromontani collegii Paris., annorum plus minus octingentorum, sextus FF. Prædicatorum S. Mariæ Annunc. Paris., septimus Florentinus jam memoratus, octavus monasterii S. Remigii Remensis, duo S. Victoris, quorum alter est annorum circiter E
sexcentorum; tres bibliothecæ Thuanæ, quorum duo sunt antiquissimi, codex ms. monasterii S. Remigii Remensis. Ex his autem corrigenda est Moguntinensis editio an. 1470, Basiliensis 1516, 1524, 1526, 1553 et 1565, Lugdunensis anni 1530, Romana 1561 et consequentes aliæ, in quibus Pictaviensis apparet.

8. *Quintus denique locus in cap. 36 Ezechiel:* Quod multi nostrorum et præcipue Tertulliani liber qui inscribitur de Spe fidelium, et Lactantii Institutionum volumen septimum pollicetur et Victorini, PITABIONENSIS episcopi, crebræ expositiones. Ita Veneta editio anni 1497, 1516, 1524, 1526, 1553 et 1565, Lugdunensis anni 1525 (?). Consentiunt manu exarati codices, unus monasterii Beatæ Mariæ de Longoponte, alter Sancti Germani saxonicæ formæ litteris depictus, qui ad ætatem Caroli Magni pertinet, vel certe filiorum. Hic autem cum ea conditione pluribus æquivaleat, satis esset: unde necessario corrigenda est Romana editio anni 1561, de qua Victorius sic in notis ad illud caput: PITABIONENSIS falso antea legebatur, quem errorem Sophronius introduxit, dum non recte latinam vocem græce in catalogo F
reddidit. Ego contra vehementer contendo id nunc falso legi quod recte antea legebatur, et Victorium perinde inani atque falsa ductum suspicione veterem scripturam mutasse. Imprimis a quo didicit Sophronium latinam vocem qua usus est Hieronymus, non recte vertisse? Id enim gratis pronuntiat, quod summa cum ratione pronuntiandum fuit. Et sane PITABIONEM inter et PICTAVUM Victorius ipse videtur ignorare discrimen, quod Sophronius agnovit, uti secundum argumentum evidenter ostendet. Deinde supponit Hieronymi catalogum latine scriptum periisse, cumque qui exstat, haberi ex græca Sophronii versione, quam quis latine sit interpretatus. Id quod in hoc rerum genere sic est falsum, ut falsius esse nihil possit. Supersunt hodieque plura latinæ editionis manuscripta exemplaria, quibuscum græca Sophronii versio non conjungitur, et in quibus VICTORINUS PITABIONENSIS legitur, non PICTAVIENSIS. Erasmus primus, opinor, est qui jam edito Romæ, Venetiis et Moguntiæ latino beati Hieronymi catalogo græcam Sophronii versionem adjunxit, dum Basileæ anno 1516 omnium Hieronymi operum editionem curavit. Tum, etiamsi fingeremus

A fingeremus Sophronium id fecisse quod eum fecisse vult Victorius, non inde consequeretur corruptam esse vocem quæ ex Hieronymi commentario in Ezechielem refertur. Quippe oportuisset vel a Sophronio commentarium illum græce redditum fuisse, ut pari modo vitiaretur, vel prius a librariis qui descripserunt commentarium, descriptum fuisse catalogum, ut ex eo haustum ac libatum errorem in eumdem commentarium postea transfunderent. Enimvero primum nemo somniabit mortalium; secundum nonnisi ariolus quispiam et conjector vanus affirmabit.

Idem probatur 9. *Hæc Joannes Launoius in capite primo argumentorum quibus probatur* Victorinus *ab Hieronymo non* Pictaviensis, *sed* PITABIONENSIS *episcopus dictus fuisse. Quod quum solidissime atque invictissime probetur ac hujus rei auctor Hieronymus omnem omnino fidem mereatur, res confecta est. Quum tamen, quod fieri omnino non debuerat, nostro adhuc tempore ea causa in controversiam vocata sit, diligentissimi Launoii argumentum secundum addemus quod sumitur ex Sophronio, qui librum Hieronymi de Viris illustribus græce* B *vertit.*

et Sophronio 10. Fuit æqualis Hieronymi, ut creditur, græcus auctor nomine Sophronius, qui librum illius de Viris illustribus seu de Scriptoribus ecclesiasticis in suam linguam traduxit. Hic de Victorino sic in Papia loquitur : Καὶ Τερτυλλιανὸς ἐν τῇ βιβλίῳ περὶ τῆς ἐλπίδος τῶν πιστῶν, καὶ Βικτορῖνος Πεταβῖνος, καὶ Λακταντιος ταύτῃ τῇ δοκήσει εἴλκυνται. Deinde in ipso Victorino, Βικτορῖνος Πεταβιωνος ἐπίσκοπος etc. Quod autem in priori loco Πεταβῖνος non significet Pictaviensem, Sophronius ipse sibi testis est in Hilario, Pictavorum Aquitaniæ episcopo : Ἱλάριος, inquit, Πικταβίων Ἀκοιτανίας ἐπίσκοπος. Nam ἀπὸ των Πικταβίων non diceretur Πεταβῖνος, ut Sophronius loquitur, sed Πικταβῖνος. In posteriori loco res est adhuc clarior. Sophronius enim Victorinum vocat Πεταβίωνος episcopum et Hilarium τῶν Πικταβίων Ἀκοιτανίας. *Hæc utique clara sunt nec locum dubio relinquunt. Græcorum dicendi modum deinde allatis Socratis ac Sozomeni locis confirmat Launoius :* Socrates in libro III Hist. Eccles. cap. 8, Sozomenus lib. V ejusdem Historiæ, cap. 12, Hilarium non Πεταβίωνος, sed Πικτάβων, vel Πικταβιων, hic τῆς πόλεως Ἀκοιτανίας, ille τῆς πόλεως δευτέ- C ρας Ἀκοιτανίας episcopum appellant. *Quod vero Sophronius in prima syllaba non* I *sed* E *scripserit, hæc est aliena ab hoc loco difficultas; sive enim is librarii error sit, sive Sophronii, inde non sequitur, ut recte ibidem Launoius, Sophronio idem* Πεταβίωνος *atque* τῶν Πικταβιων *episcopum sonare.*

et multis aliis. 11. *Reliquorum ejus argumentorum summa capita attigisse sufficiet. Post citata duo, tertium argumentum deducit ex inscriptione Commentarii* Victorini *in Apocalypsin, quem Margarinus Bignæus et Sixtus Senensis in suis manuscriptis codicibus* Victorini PITABIONENSIS *nomine inscriptum invenerint. Quartum haurit ex tribus antiquis manuscriptis codicibus de Scripturis authenticis et apocryphis, in quibus* Victorinus *dicitur* PETAVIONENSIS, PICTABIONENSIS, PICTAVIONENSIS, *sed nequaquam Pictaviensis. Quintum suppeditant martyrologia Usuardi et Adonis, in quibus* Victorinus *dicitur* PITABIONENSIS *episcopus. Sextum ex tribus aliis martyrologiis, uno recens edito et duobus manuscriptis: in illo* Victorinus PICTABIONENSIS, *in his* PITABIONENSIS *episcopus legitur. Septimum præbet prima Conciliorum editio Merlini, Lutetiæ facta anno 1520, et decem annis post altera Coloniensis : in utraque editione, probis codicibus usque antiquis fulcita, legitur:* Opuscula Victorini PITABIONENSIS apocrypha. *Octavum sumitur ex Romanis Gratiani correctoribus, qui adscripserunt ad marginem capitis* Sancta Romana Ecclesia, *dist.* XV : Opuscula Victorini Pictaviensis episcopi, alias PITABIONENSIS. *Nonum ex auctoritate Garsiæ qui Concilia Hispaniæ edidit, apud quem in Hieronymi Catalogo legitur :* Victorinus PITABIONENSIS martyr. *Decimum argumentum negativum est et ideo per se haud efficax, sed in datis adjunctis pondere suo non caret. Ducitur ex silentio Fortunati, Pictaviensis episcopi, et Gregorii Turonensis, qui si tantum virum primum Pictavorum episcopum scivissent, procul dubio* Victorini *laudes celebrassent. Argumentum undecimum est locus quidam Bedæ ex libello de Locis sanctis, ubi dicit :* Qua opinione ductus Victorinus PITABIONENSIS. *Duodecimum præstat Joannes Aventinus, Boiorum historicus, qui lib. II Annalium Boiorum,* Victorinum *cujus Hieronymus meminit* PETAVIONENSEM *episco*- E *pum dicit. Tertium decimum et ultimum desumitur ex prisco more christianorum, qui suos martyres nunquam incelebratos dimiserunt. Jam vero prisci Pictavi* Victorinum *suum incelebratum dimiserunt. Ergo* Victorinus *non fuit Pictavorum episcopus. In hoc argumento mirifice sibi placet Launoius, nobis videtur infirmum. Nec victrix Pœtovionensis ecclesiæ causa tam labili fulcimento indigebat.*

12. *Ut unusquisque intelligit, pars præcipua argumentorum est auctoritas Hieronymi, Adonis atque Usuardi, quæ vel sola rem conficit, poteratque post Launoii labores causa dijudicata videri. Verum nostro tempore rursus in controversiam vocari cœpit a venerabili viro, presbytero Auber, in periodico* Revue d'Aquitaine (1): *cui respondit vir doctissimus ex Ordine S. Benedicti, Domnus Chamard. Hic voluit suis oculis inspicere codices operum S. Hieronymi, quos bibliotheca nationalis Parisina possidet. Inspectique codices centum et quindecim omnes, uno excepto, confirmant lectiones* PETABIONENSIS, PITTABIONENSIS, PETAVIONENSIS. *Quorum qui melioris notæ sunt et antiquiores, nominatim ille qui est numero 12161, seculi VI palimpsestus, ac pulcherrimi codices carolingici, seculi* F *IX, nn. 9532, 1866, 1870 et alii, habent* PETABIONENSIS. *Alius codex seculi IX,* PETOBIONENSIS (2). *Codices mss. e bibliotheca Mazarina, Parisiis, nn. 264 et 265, habent* Pictabionensis *et* Petabionensis (3). *Cujus doctissimi viri cura Launoii operam magnifice confirmat. Codex quoque Usuardinus, auctori coævus, ex eadem bibliotheca nationali Parisina, fundi latini n. 13745, fol. 77 ita habet :* III nonas nov. natal. beati Victorini PETABIONENSIS episcopi (4). *Volueramus et nos propriis oculis prædictos codices usurpare; verumtamen, ne actum ageremus, labori atque tempori pepercimus. Stat enim stabitque invicta causa* Victorini PŒTOVIONENSIS, *non* Pictaviensis *episcopi.*

(1) Numm. 19, 20, 21. — (2) D. Chamard, *Saint Victorin, évêque et martyr, et saint Nectaire, évêque de Poitiers*, p. 11. — (3) Ibid., note 4. — (4) Ibid., p. 11.

§ IV

AUCTORE G. V. H.

§ IV. Qui factum sit, ut Victorinus Pictaviensis episcopus sit habitus.

S. Victorinum ecclesia Pictavorum vindicare conatur Auber, quem refutat Chamard.

Jam accedimus ad aliam quæstionem, quando scilicet et quomodo Pictaviensis ecclesia Victorinum *Pœtovionensem sibi vindicaverit. Laudatus Auber in periodico supra citato* (1), *ita lego apud Dominum Chamard* (2), *dicit :* Notatu digna res est apud scriptores historiæ nostræ Nectarium raro, Victorinum sæpissime nominari. Sub hoc nomine cultum habuit apud Pictavos die 3 novembris, eumque habuit a tempore immemoriali usque ad annos multo posteriores anno 1682, quo factum est Proprium ultimum, quod præcessit breviarium diœcesanum datum anno 1665 per Reverendissimum Dominum Beaupoil de Saint-Aulaire. TUNC SOLUMMODO sanctus
B noster *(Victorinus)* cultu publico exclusus fuit. Quare? quia non erat acceptus novatoribus, qui eo tempore tam avidi erant traditionum nostrarum susdeque vertendarum. *Ita non sine magno zeli ardore presbyter Auber. Cui non sine benigno risu respondit cl. Chamard, rerum Pictavorum peritissimus.* Confiteor, *inquit*, humiliter, post Pictavorum historicos omni ex parte examinatos, mihi nullum innotuisse qui raro locutus sit de Nectario, de Victorino frequenter. Præterea, in nullo multorum codicum mss. rerum liturgicarum quos Pictavis oriundos Parisiis examinavi, ad diem 2 aut 3 novembris festum inveni sancti Victorini episcopi et martyris, neque in codicibus mss. aut typo expressis apud Pictavos, quorum bibliotheca publica et bibliotheca seminarii possident missales libros impressos anno 1525, 1548, 1580, 1618, 1768, præter breviarium anni 1765; missales quoque libros, breviaria, aliosque libros liturgicos, manuscriptos et impressos, sec. XII, XV et XVI (3). *Tandem in nota dicit invenisse se festum cujusdam* Victorini *martyris in uno calendario, non in mense novembri, sed ad diem 2 decembris, additque in Proprio cathedralis Picta-*
C *vorum anni 1631, 1667 et 1682 inveniri festum nostri* Victorini. *Quod quomodo apud Pictavos inoleverit ad tempus, nunc sumus narraturi. Joannes Launoius, cujus in hoc negotio tam præclara sunt merita, observationes quasdam adjecit ad calcem luculentæ illius dissertationis* de Victorino episcopo et martyre, *cujus partem cum lectore communicavimus; quarum observationum sexta hunc habet titulum sive argumenti enuntiationem:* Nondum annus est tricesimus ex quo Pictaviensis ecclesia Victorinum episcopum agnovit suum.

Erroris origo.

14. *Lepidum negotium sic enarrat, præmissis paucis, anacephalæosis instar :* Hactenus tria potissimum confecimus: Victorinum imprimis non fuisse Pictaviensem, sed PETAVIONENSEM episcopum; deinde quinque Hieronymi loca, quæ in vulgatis ab anno 1561 illius libris depravata sunt, pristinæ integritati restituenda esse et pro Pictaviensi resumendum Petavionensem; tum erratum ab iis esse qui rem istam aliter acceperant. Nunc ad ecclesiasticam historiam pertinet notare quo primum tempore et quibus auctoribus D
Pictaviensis ecclesia Victorinum in suum episcopum admiserit. Id autem triginta abhinc annis accidit, duobus maxime collaborantibus viris, Joanne Fillæo, cantore et officiali Pictaviensi, et Joanne Beslio, advocato regio. Hic enim cum esset vir doctus audiretque talis, dedit initium rei, quando Pictaviensium episcoporum seriem contexuit et in hac Victorinum, ductus auctoritate eorum quorum errores confiximus, principem collocavit. Ille vero rem absolvit, dum Beslio nimium credulus, calendario quod reficiendum sibi sumpsit, Victorinum episcopum et martyrem Pictaviensem inseruit. Hoc totum confirmavit episcopus, dum hinc Victorini natalem festi duplicis ritu celebrari voluit, inde Litanias, ut vocat, Pictonicas composuit, in quibus Victorinus martyr et Pictavorum episcopus orandus proponitur. Ad litaniarum probationem attexuit unicum Hieronymi librum de illustribus Ecclesiæ scriptoribus; ex quo etiam una nocturni secundi lectio desumpta breviarium occupavit. Hoc autem nunc ita exposuisse, confutasse est.

Error Joannis Beslii explicatur.

15. *Quæ ut melius intelligantur, sequentia elucidationis causa adscribimus. Joannis Beslii liber a filio ejus, Joanne Beslio, editus est in lucem post mortem auctoris, desiderante Illustrissimo Domino Henrico Ludovico Chasteigner de la Roche-Pozay, episcopo Pictaviensi, anno 1647, uti editor testatur in litteris dedicatoriis libro patris sui præfixis, quibus posthumum patris sui opusculum prædicto episcopo offert. Liber idiomate gallico conscriptus hunc titulum præfert :* Episcopi Pictavorum, cum probationibus. *Incipit ab episcoporum catalogo :* *1.* Nictarius sive Victorinus, *2.* Liberius; *quorum nomina deinde repetit cum probationibus, hoc modo:* Nictarius sive Victorinus: Demochares, lib. III de ritu missæ, ex Catalogo sanctorum, lib. X, cap. 12, testatur hunc episcopum etiam Victorinum nominari. Vixit impp. Valeriano et Galieno. Martyrium fecit, coliturque festa die 2 novembris, in martyrologio Romano, Card. Baronius tom. II Annal. Eccl. ad annum 303 et tom. III ad annum 324. *Deinde citat locos Hieronymi, ad Paulinum, ad Magnum oratorem, et de Scriptoribus ecclesiasticis cap. 84; cui subjungit Sophronium græce sic vertentem :* Βικτωρῖνος Πιταβίωνος ἐπίσκοπος, F
additque in margine occubuisse Victorinum *in persecutione Diocletiani, citans Binium, Bibl. Patr. tom. I, col. 1034, deinde ex dist. 15 Gelasium* Victorini *scripta inter apocrypha rejecisse, item ex concilio Romano anno 494. Quibus in locis putat* Victorinum *Pictaviensem notari; quod semel et iterum addit, græca Sophronii versione nihil commotus. Non erravit Beslius allegans Hieronymi textus; sed cum Demochare et Baronio erravit,* Victorinum *vocans Pictaviensem episcopum. Et hæc ex superioribus manifesta sunt.*

Item error Democharis.

16. Demochares, *quem auctorem laudat Beslius,* lib. III de Sacrificio missæ locutus de primo Pictavorum episcopo, semel atque iterum erravit, *ait Launoius in observatione III ad calcem prædictæ dissertationis adjecta.* Illius verba sunt : Primum constituemus episcopos per ordinem sedis Pictaviensis, quorum sequitur numerus juxta Bouchetum in Annalibus Aquitaniæ : Sanctus Victorinus seu Nectarius, in Catalogo sanctorum, lib. X, et in Catalogo scriptorum ecclesiasti-

(1) *Revue d'Aquitaine*, p. 299. (2) Op. cit., p. 14. (3) Ibid., pp. 14. 15.

corum

A corum anni 1561. Imprimis fallitur, significans Buchetum Victorini meminisse. Non enim meminit: tantum abest ut pro uno atque eodem episcopo Victorinum et Nectarium computarit. Deinde fallitur, dum eamdem confusionem in utrumque illum catalogum transfert. Neque enim Petrus, Equilensis episcopus, in Catalogo Sanctorum, neque Marianus Victorius in Hieronymi Catalogo virorum illustrium, qui Romæ cum reliquis operibus prodierat anno 1561, Nectarium Pictaviensem episcopum attingunt. Demochares in hunc geminum errorem venit, cum ex una parte in Pictaviensium episcoporum indiculo quem Buchetus confecerat, Nectarium primum nec ullum Victorinum offenderet; ex altera vero, cum in Petri Catalogo Sanctorum, qui similia multa habet flagitia, et in Hieronymi Catalogo virorum illustrium quem Victorius male correxerat, Victorinum Pictaviensem episcopum videret. Tunc autem nescius Demochares, quo in loco Victorinum statueret, eum cum Nectario confudit. *Hæc Launoius. Ego vero suspicor Demochari (seu*
B *Antonio Du Mouchy) ut confunderet utrumque eamdem rationem imposuisse, quæ illusit nostro tempore Auber, presbytero Gallo, de quo jam sumus locuti. Quum enim Nectarius certissime fuerit episcopus Pictaviensis, ut apud Dreux du Radier* (1) *invictissime probatur ex commentario quodam doctissimi presbyteri Le Bœuf, asserentis et argumentis optimis probantis in sede Pictavorum Nectarium sedisse, et alibi legeret* Victorinum *Pictaviensem episcopum, eamdem puto viam iniit quam postea Auber, et Nectarium seu Nictarium credidit græcum nomen, cujus latina versio esset* Victorinus: ἀπὸ τῶν νικητηρίων, νικητήριος, νικτάρεος, *Nictareus. Quod Rivinus, quem citat Auber, etiam Hieronymo attribuit, conficta hunc in finem sententia quæ nusquam apud Hieronymum legitur.*

Tota quæstio orta ex erroribus.

17. *Sed, missis ludicris, ad seria redeamus. Tota itaque causa Pictaviensis episcopatus* Victorini *innititur puris erroribus, quibus sugillatis tota quoque cadit causa. At, inquiet aliquis, tot tantique viri in hos quos tu vocas errores concesserunt. Fateor et doleo. Sed magnorum virorum exempla bona sequenda sunt, non vero sequendi errores, quos si detegere potuissent, ipsi ante alios repudiassent. Legebant ipsi apud probatos auctores, et quum*
C *nullam erroris suspicionem haberent, quod legebant, verum esse putarunt. Erravit doctissimus Possevinus, dum in Apparatu sacro scripsit:* Victorinus Pictabionensis, rectius Pictaviensis. Nempe, *ut ait Launoius* (2), errantes Honorium, Victorium, Democharem et depravatum Gratiani decretum secutus est, atque illorum vestigia implevit. Miræus in bibliotheca ecclesiastica de Victorino, *ait idem Launoius*, perinde loquitur, quasi nullus unquam eum Pictavionensem seu Pitabionensem episcopum fecisset. Victorinum igitur simpliciter appellat Pictaviensem episcopum, cui eos tribuit libros, quos Petabionensi Hieronymus et Sophronius tribuerant. Hoc uti præstaret, Hieronymi, Gelasii in decreto de Scripturis authenticis, Honorii Augustodunensis et Baronii auctoritate utendum sibi esse duxit (3). *Erravit Baronius, cum in nota ad martyrologium Romanum ubi* Victorinus *pro Pætorionensi Pictaviensis nominatur, hæc confirmavit dicendo:* De quo Beda, Usuardus, Ado et Petrus in catalogo lib X, cap. 12, scribit ac sanctus Hieronymus de scriptoribus ecclesiasticis. *Ac primo quidem, genuinum Bedam Baronius non vidit; quod enim ejus ætate sub Bedæ nomine circumferebatur, martyrologium Bedæ non est; ipsius enim omnes dies pleni sunt, quum Beda, testante Usuardo in epistola ad Carolum (Calvum) imperatorem,* quamplures kalendarum dies intactos *reliquerit* (4). *De Adone et Usuardo actum est supra inter capita argumentorum Launoii; uterque non* Pictaviensem, *sed* PITABIONENSEM Victorinum *dicunt. Ex iisdem argumentis patet errasse Petrum de Natalibus, qui ut ipse Baronius aliqua ex corrupta Hieronymi lectione errorem hauserit; hic enim, ut abunde probavimus,* Victorinum *Pictaviensem nullum, sed* PITABIONENSEM *novit. Nos itaque, errore, ut sperare fas est, in æternum abolito, ad reliqua transimus.*

AUCTORE G. V. H.

§ V. Testimonia veterum de S. Victorino. Monumenta utriusque Panoniæ.

E

Testimonia S. Optati, S. Hieronymi et Cassiodori de S. Victorino

De Actis S. Victorini *hoc loco agendum esset; verum ea aut temporum injuria delerit, aut hominum socordia amisit. Quamobrem corradere visum est quidquid antiqui auctores de* Victorino *scriptis consignarunt, unde sequiores ætatis homines hauserunt pauca illa quæ de* Victorino *sciuntur. Veterum testimonia hoc ordine sequantur. S. Optatus, Milevitanus episcopus, de Schismate Donatistarum, lib. I, cap. 9:* Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus et ceteri usque ad Cataphrygas temporibus suis a Victorino Petavionensi et Zephyrino Urbico et a Tertulliano et ab aliis assertoribus Ecclesiæ catholicæ superati sunt (5). *Sanctus Hieronymus in epistola XVIII:* " Sex alæ uni et sex alæ alteri ". Victorinus noster duodecim apostolos interpretatus est (6). *In epistola XXXVI:* Hippolyti martyris verba ponam, a quo et Victorinus noster non plurimum discrepat (7). *In epistola LVIII:* Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit eloqui non F potest (8). *In epistola LXII:* Taceo de Victorino Petabionensi et ceteris qui Origenem in explanatione dumtaxat Scripturarum secuti sunt et expresserunt (9). *In epistola LXX:* Victorino martyri in libris suis licet desit eruditio, non deest tamen eruditionis voluntas (10). *In epistola LXXIV:* Nec disertiores sumus Hilaro, nec fideliores Victorino, qui ejus *(Origenis)* tractatus non ut interpretes sed ut auctores proprii operis transtulerunt (11). *In apologia adversus libros Rufini:* Si auctoritatem suo operi præstruebat, volens quos sequeretur ostendere, habuit in promptu Hilarium confessorem, qui quadraginta ferme millia versuum Origenis in Job et Psalmos transtulit. Habuit Ambrosium, cujus pene omnes libri hujus sermonibus pleni sunt: et martyrem Victorinum, qui simplicitatem suam in eo probat, dum nulli molitur insidias. De his omnibus tacet, et quasi columnis Ecclesiæ prætermissis, me solum

(1) *Bibliothèque historique et critique du Poitou*, tom I, pp. 5 sqq. — (2) Observat. 3 — (3) Ibid. — (4) Sollerius in Præf. ad Usuardum, art. 3, n. 161 — (5) Migne, P. L., tom. XI, pp. 898, 899. — (6) Ibid., tom. XXII, p. 365 — (7) Ibid., p. 460 — (8) Ibid., p. 585. — (9) Ibid., p. 603 — (10) Ibid., p. 668 — (11) Ibid., p. 740

pulicem

AUCTORE G. V. H

pulicem et nihili hominem per angulos consectatur (1). *In libro de Viris illustribus, cap. 18, in Papia:* Hic *(Papias)* dicitur mille annorum judaicam edidisse δευτέρωσιν, quem secuti sunt Irenæus et Apollinarius, et ceteri, qui post resurrectionem aiunt in carne cum sanctis Dominum regnaturum. Tertullianus quoque in libro de Spe fidelium, et Victorinus Petabionensis et Lactantius hac opinione ducuntur (2). *Ubi adnotat Martianæus :* Falso legebat Erasmus Victorinus Pictaviensis; cum nullus sit codex ms. qui non legat Petabionensis vel Pictabionensis. *Item in cap. 74 ejusdem operis, in ipso* Victorino : Victorinus, Petavionensis episcopus, non æque latine ut græce noverat. Unde opera ejus grandia sensibus, viliora videntur compositione verborum. Sunt autem hæc : Commentarii in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Isaiam, in Ezechiel, in Abacuc, in Ecclesiasten, in Cantica canticorum, in Apocalypsim Joannis, adversum omnes hæreses et multa alia. Ad extremum martyrio coronatus est (3). *In libro de perpetua virginitate B. Mariæ adversus Helvidium :* Tertullianum in testimonium vocat

B et Victorini, Petabionensis episcopi, verba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico, quam Ecclesiæ hominem non fuisse. De Victorino vero id assero, quod et de evangelistis, fratres eum dixisse Domini, non filios Mariæ. Fratres autem eo sensu quem superius exposuimus, propinquitate, non natura (4). *In Commentario in Ecclesiasten, in illud :* Melior est puer pauper et sapiens quam rex senex et stultus qui nescit providere in posterum, *ita scribit :* Origenes et Victorinus non multum inter se diversa senserunt. Post generalem enim illam sententiam quæ omnibus patet : quod melior sit adolescentulus pauper et sapiens quam rex senex et insipiens, et quod frequenter evenit, ut ille per sapientiam suam etiam de carcere regis egrediens imperet pro dominatore perverso, et rex insipiens perdat imperium quod tenebat; super Christo et diabolo hunc locum interpretati sunt, quod puerum pauperem et sapientem Christum velint (5). *In prologo Commentariorum in Isaiam prophetam :* Magnique laboris et operis est omnem Isaiæ librum velle edisserere, in quo majorum nostrorum ingenia sudaverunt : græcorum dico; ceterum apud lati-

C nos grande silentium est præter sanctæ memoriæ martyrem Victorinum, qui cum Apostolo dicere poterat : Etsi imperitus sermone, non tamen scientia (6). *In libro XI Commentariorum in Ezechielem :* Neque enim juxta judaicas fabulas, quas illi δευτερώσεις appellant, gemmatam et auream de cœlo exspectamus Jerusalem : nec rursum passuri circumcisionis injuriam, nec oblaturi taurorum et arietum victimas, nec sabbati otio dormiemus. Quod et multi nostrorum et præcipue Tertulliani liber qui inscribitur de Spe fidelium, et Lactantii Institutorum volumen septimum pollicetur, et Victorini, Petabionensis episcopi, crebræ expositiones, et nuper Severus noster in dialogo cui Gallo nomen imposuit (7). *In Commentariorum in Evangelium Matthæi prologo :* Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, et totidem ejus homilias, commaticum interpretationis genus, et Theophili, Antiochenæ urbis episcopi, commentarios, Hippolyti quoque martyris, et Theodori D Heracleotæ, Apollinarisque Laodiceni ac Didymi Alexandrini; et latinorum Hilarii, Victorini, Fortunatiani opuscula, e quibus etiamsi parva carperem, dignum aliquid memoria scriberetur (8). *In translationis homiliarum triginta novem Origenis in Evangelium Lucæ prologo :* Præterea commentarios viri eloquentissimi Hilarii et beati martyris Victorini, quos in Matthæum diverso sermone sed una gratia spiritus ediderunt, post paucos dies ad vos mittere disposui, ne ignoretis quantum nostris quoque hominibus sanctarum Scripturarum quondam studium fuerit (9). *Cassiodorus in libro de Institutione divinarum litterarum, cap. 5 :* De quo libro *(Ecclesiaste)* et Victorinus ex oratore episcopus nonnulla disseruit (10). *Cap. 7:* De quo *(Matthæo)* et Victorinus, ex oratore episcopus, nonnulla disseruit (11). *Cap. 9 :* De quo libro *(Apocalypsi)* et Victorinus sæpe dictus episcopus difficillima quæque loca breviter tractavit (12).

19. *Post has scriptorum laudationes, aliud quoddam documentorum genus addendum judicavimus, lapidum videlicet inscriptiones ac titulos, per utramque Pannoniam reperta, quæ de Victorinis loquuntur, unde forsitan luminis aliquid obscuræ* S. Victorini *historiæ aspergatur. Ordo numerorum est* Corporis Inscriptionum latinarum *Theodori Mommsen, in tertii voluminis parte priori. Textus edimus, emendatos quantum licuit ex Ephemeride Epigraphica, tom. II, fasc. 4.*

Inscriptiones ac tituli Pannoniæ in quibus nomen Victorini.

IN PANNONIA INFERIORI.

Waitzen, in aula cardinalis Migazzi :

AVR · VICTORINE
QVAE · VIXIT · ANN
XVII · MES · VI · DIEB
X · AVR · VIATOR · MIL
COH · ∞ MAVROR
CONIVGI · KARISSIM (13)

Budæ :

D · M IVLIVS VIC
TORINVS · 7 LEG · IIII FL
SPHINC
(14)

F

Alt-Ofen in hortis sacerdotis *plura virorum nomina, inter quæ :*

FL VICTORINVS (15)

Reperta ante annos fere quinquaginta in saltu regio Kising prope Bekás-Megyer s. Krottendorf com. Pestinensis; exstat Pestini in monasterio Franciscanorum :

i o m

IVNONI r.G MINeRVÆ
cETERIS diIS DEABVS q.e
OMNIBVS POSSESSOR
eS VICI VINDONIANI
EX VOTO POSVERV
NT QuOR Nom ... TA
SVNT
AVR ÆPaETIANvS
aVR VETTIANVS eQR
TORINVS (16)

(1) Ibid., tom. XXIII, p. 399.— (2) Ibid., p. 637. — (3) Ibid., p. 683. (4) Ibid., p. 201.—(5) Ibid., pp. 1050, 1051. (6) Ibid., tom. XXIV, p. 20. (7) Ibid., p. 339. — (8) Ibid., tom. XXVI, p. 20. — (9) Ibid., p. 220. — (10) Ibid., tom. LXX, p. 1117. — (11) Ibid., p. 1119.—(12) Ibid., p. 1122.—(13) Tom. cit., n. 3542. —(14) Ibid., n. 3555.—(15) Ibid., n. 3591.—(16) Ibid., n. 3626.

Presburgi

AUCTORE G. V. H.

A Presburgi, Donaugasse n. 144, in hortis Scuborits, qui probabiliter titulum advexit aliunde :

DIS PATRIS MA
NALPHO ET THEAN
DRIO PRO SAL
DD NN
CL VICTORINVS
EQ COH Đ CAN
ET - CL - MAXIMVS - FIL
DOM - CAN V - S - L - L (1)

IN PANNONIA SUPERIORI.

Columna Mokritz ad sacellum S. Annæ.

I · O · M
M A R C I V S
V I C T O R I
NVS ET COR
V R S I N A
HEIVS CVM
M A R C I S
V · S · L · L · (2)

Degoj ad Kulpam fl :

B I · O · M ·
N V N D I N A R I O
PRO SALVTE E^
IMP · GORDIANI NO
G · D · Q · VICTORINVS
DEC COL · SISC · ĪIVIR
EQ · ROM · SAC · I P R
ET C · D · VICTORINNVS
FIL DEC COL SISC · EQ · R
P 1 LIA · LVCIL · KA
CONIVX SACERDOT
PIO · ET · PROCVLO · COS · (3)

Arca Militär-Sissek in ædibus Pauli Bitroff, cujus in vinea reperta est :

D M
PONTIO LVPO AVG COL
SISC SCRIBAE MVNIC FAVST
PONTIA · VICTORINA · SOROR
ET · DOMIT · CRESCENS · A · D · E (4)

Alt-Sziszeg reperta in curte parochi et apud eum servata :

C FELICISSIMAE ET SACMENEVN~O CONIVGI
DOMINVS VICTORINVS MARITVS SEPVLCRVM
EORVM COLLOCAVIT FELICISSIMA QVE VIXIT
CVM EO ANNIS XIII ANNO VRBIS DXVII SARIVNAM
VIISI / · C^x , D> PHY / / DEO (5)

Andautoniæ :

NEM · REG · AVG · SAC
IVL · VICTORINVS · VET
MVN · AND · CVM · SVIS
V · S · L · M (6)

Pœtovione ad S. Martinum :

ISIDI
AVG
SIGNVM
C VM · BAS
VICTORIN
EX · VOTO
POSVIT (7)

In templo arcis Salvariensis :

C · IVLIVS
SEVERINVS
VET · LEG · I · ADIVT
VIV · FECIT · SIBI · ET
STRABONIAE · VICTO
RINAE · CONIVG · PIENT
TISSIMAE · ANNOR · XXX
ET · C · VLPIO · LICINIO
AMICO · OPTIMO (8)

§ VI. De S. Victorini patria, genere, eruditione, sede episcopali, ætate et martyrio.

S. Victorini patria videtur esse Pannonia forte urbs Pœtovio

Jam universa quæ de Victorino *nostro posteris tradidit antiquitas, lectoris oculis subjecimus. Superest ut inde quid de sanctissimo episcopo, martyre et doctore, statuendum sit eruamus. Et primo quidem qua patria ortus quove sit genere cretus, quæritur. De patria maxime ambigitur. Hieronymus, qui omnium optime nos edocere potuerat, nihil aliud affert, nisi quod* Victorinum *opponendo græcis doctoribus* latinum *constanter appellet, et* nostrum *vocitet* Victorinum. *At eumdem multo melius græce doctum fuisse asserit quam latine, ita quidem ut opera* Victorini grandia sensibus, viliora *dicat videri* compositione verborum, *in tantum quidem* ut quæ sentit eloqui non possit. *Quibus verbis inducti Caveus* (9), *Tillemontius* (10), *Lamperus* (11) *aliique senserunt* Victorinum *in Græcia aut in finibus ejus natum fuisse. Quod sane haud incongrue opinari videntur. Me tamen quominus huic opinioni adhæream prohibet Hieronymus, qui* Victorinum nostrum *appellando, insinuat virum occidentalem et ea patria usum quæ latine loquatur; quod quamquam per se rem non conficiat, fecerunt tamen plurimæ inscriptiones per utramque, inferiorem ac superiorem, Pannoniam repertæ, ut eum in sensum Hieronymi verba intelligenda putem. Decem enim inscriptiones istius tractus, quarum una Pœtovione reperta,* Victorinos *loquuntur et* Victorinas *; unde concludere licet* Victorinos *in Pannonia habitasse et sanctum* Victorinum *idcirco ab Hieronymo* nostrum *appellari, quia sciebat eum ortum in Pannonia, haud longe a solo Hieronymi patrio. Opinamur etiam sanctum nostrum ipsa urbe Pœtovione* natum, licet demonstrare certo argumento non valeamus; verum inscriptio Pœtovione reperta satis innuit in illa urbe Victorinorum gentem habitasse, eamque nec infimæ sortis, quippe e qua unus publice statuam Isidi ex voto posuerit. Quosdam ex Victorinis per Pannoniæ tractum degentibus Christo credidisse, probat inscriptio christiana supra data. Quodsi insuper consideremus credibilius esse Pœtovionensem clerum potius civem suum elegisse in episcopum quam alienigenam, non sine causa videmur nobis inclinari in hanc sententiam ut* Victorinum, *Pœtovionensem episcopum, ipsa Pœtovione ortum credamus.* F

* Pettau

Genus spectab.

21. *De genere* Victorini *nemo aliquid litteris consignavit. Si tamen inscriptiones Pannoniæ superioris percurrimus, invenimus Victorinos honestissimæ conditionis, duumviros, equites Ro-*

(1) Ibid., n. 3668. Cfr. Ephemeris epigraphica, II. n. 722. — (2) Ibid., n. 3917. — (3) Ibid., n. 3936. Cfr. Henzen. Annali dell' instituto archeol. di Roma 1859, t. 31, p. 117. — (4) Ibid., n. 3974. — (5) Ibid., n. 3996a. — (6) Ibid., n. 4008.

(7) Ibid., n. 4016. — (8) Ibid., n. 4148. — (9) *Script. Eccl. Hist. litt.*, p. 94. (10) *Mémoires*, t. V, p. 133. — (11) Loco citando in fine hujus §.

manos

AUCTORE G. V. H.

manos, invenimus homines satis divites ad sepulcra sibi ædificanda, ad erigendas statuas: unde non leve ducitur indicium eos spectabili genere fuisse. Præterea non solebant veteres ex infima plebe eligere episcopos. Accedit Cassiodori testimonium dicentis Victorinum *ex oratore factum episcopum; quod nihil video cur aliquis cum Tillemontio (loco modo cit.) in dubium trahat. Hinc est quod sentimus* Victorinum *nostrum e primoribus urbis Pœtovionis fuisse.*

Victorini *eruditio in litteris secularibus fortassis non magna, maxima in divinis.*

22. *Sunt qui huic opinioni adversentur auctoritate ducti Hieronymi scribentis* Victorino *eruditionem defuisse, quem defectum in homine liberaliter educato et oratoriæ arti dedito ægre admittere possimus. Ego vero puto Hieronymi verba ita esse intelligenda, ut exquisitam illam et egregiam secularium rerum eruditionem, qualis tanti ingenii virum decebat, neget, non tamen omnem omnino eruditionem, qualisque in semibarbara Pannonia acquiri potuerit ab adolescente in proprio municipio educato. Quid enim sibi volunt* non deest tamen eruditionis voluntas? *Schœnemanno assentior dicenti (Bibl. Patr. lat.,* t. I, c. III, 8*): quum tam pauca* Victorini

B

styli specimina supersint, neque ea satis certa, vix hanc quæstionem dirimere licebit. *Attamen ex Hieronymo asserente* Victorino *non deesse eruditionis voluntatem, concludo in sancti viri operibus sparsa fuisse indicia eruditionis ejusque acquirendæ manifestum studium. Eodem modo intelligo reprehensam ab Hieronymo* Victorini *latinitatem. Patet enim græcis litteris bene cultum fuisse* Victorinum, *quod liberaliter educato convenit, græcis fortassis pro generis conditione uso magistris, latine autem didicisse a proprio urbis grammatico. Opinor ideo suetum et græce loqui et græce scribere latinum idioma nunquam ea puritate linguæ et calami usurpasse, quam adolescens patrio excultus sermone et egregiis usus magistris non magno labore obtineat. Si Hieronymus suum tantummodo Stridonensem grammaticum habuisset, nunquam exactam illam latinitatis elegantiam sibi comparasset. Sed non cuivis contingebat audire Romæ Donatum. Præterea qui tot volumina de tantis rebus conscripserat, qui Origenem non ut interpres, sed ut proprii operis auctor, latinis auribus traderet, quamquam Ambrosium non æquaret, nec Hieronymi elegantiam aut Rufini, nec gallico*

C

Hilarii assurgeret cothurno, probabili tamen existimandus est scripsisse stylo. Et revera pauca illa quæ ipsi auctori communiter adscribuntur fragmenta, potius quam continua oratio, non adeo abjecto sermone sunt. At satis superque de his. Ad liquidam enim veritatem quominus perveniamus temporum hominumque injuria prohibemur. Quæ vero certa novimus de Victorino *summæ divinæque laudis sunt. Episcopus fuit, sacrarum litterarum doctor egregius, ecclesiæ defensor indefessus, hæreticorum malleus, ac tandem inclytus Jesu Christi martyr.*

Urbs Pœtovio

23. *Fortassis ab hoc loco non erit alienum de ipsa urbe Pœtovione, cui* Victorinus *episcopus præsedit, pauca delibare. Cujus non uno modo olim scriptum nomen invenimus. Sed de ea urbe cl. Mommsen audiamus in Corpore Inscriptionum latinarum præfantem titulis Pœtovione repertis : quæ lucubratio legitur in priori parte voluminis III. Ibi enim describitur, p. 510, colonia Ulpia Trajana Pœtovio*, tribu Papiria.*

* Pettau

describitur.

24. Pœtovio (sic tituli in ipso oppido vel prope reperti omnes, item supra relatus n. 753, in quo dicitur Colonia Ulpia Pœtovionensis ex Pannonia superiore, et infra n. 5427 repertus Kalsdorfi prope Gratzium, in quo legitur : M. Ulpius Saturnus domu Ulpia Pœtovione, et urbani Gruteri 533, 8 : P. Barbius P. f. Papiria Pœtovione Maximianus, et Henzeni n. 6791 : M. Mummius M. f. Verinus Pap. Pœtov., et Tarraconensis vol. II, n. 4147 : M. Aur. M. f. Pap. Lucilio Pœtovion. ; item Tacitus hist. 3, 1 et Itin. Ant. p. 261, 262, 265 secundum codices optimos : contra Petovionenses titulus Africanus Renierii n. 1718; Petovio vel Potovio Itin. Hierosolymitanum p. 561; Petobio apud Ammianum 14, 11, 19. Ποτόβιον apud Ptolemæum 2, 14, 4, secundum libros meliores [deteriores habent παταυιον]; Ποτέκιον corrupte apud Zozimum 2, 46, Patavio Itin. Anton. p. 129 et Priscus p. 84. Müll.: ἀπὸ Παταβίωνος τῆς ἐν Νωρικῷ πόλεως; Petavio tab. Peuting, et titulus urbanus Fabrett. 129, 54 = Gud. ms. 293, 3, in quo est C. Julio C. f. Ulpia Petavione) primum memoratur apud Tacitum l. c. in enarrandis rebus gestis a. p. Chr. 69, unde intellegitur eo tempore hiberna ibi habuisse legionem XIII geminam (cf. nn. 4061, 4118, qui est legati legionis ejus imperante Nerone), succrevit igitur omnino ut pleraque alia

D

harum partium oppida ex castris canabisque.

E

At etiam a Pœtovione primo jam seculo milites abductos esse ad Danuvii limitem occupandum, ex iis colligitur quæ de castris Acumincensibus et Aquincensibus, item Brigetionensibus suis locis proposui, quibus factis certe desierunt Pœtovionensia. Idem confirmant tegulæ legionariæ, cum Pœtovione inveniantur solæ legionis XIII, quæ ad Trajani tempora Pannoniæ præsidebat, neque ullæ legionum illarum quas constat secundo seculo Pannoniam tenuisse; denique legionis XIII tegulæ Pettavienses ejusdem legionis tegulas Vindobonenses et raritate et simplicitate vincunt et antiquiores se ostendunt. Quam ob rem non tam Trajano imperante, quam antea, id est imperante Vespasiano legionem XIII puto translatam esse Pœtovione Vindobonam; quamquam classem etiam postea ad Pœtovionem stetisse fortasse arguas ex n. 4025 trierarchiæ classis Flaviæ Pannonicæ. Pœtovio autem coloniæ formam accepit a Trajano; nam colonia Ulpia Pœtovionensis dicitur in titulo modo citato n. 753. Ulpia Pœtovio in Norico uno et in urbano uno supra citatis; denique notæ in ipsis titulis Pœtovionensibus non raræ, extra territorium nunquam repertæ, C. V. T. P.

F

recte sine dubio vulgo accipiuntur de Colonia Ulpia Trajana Pœtovione cum talis geminatio, qualis est Ulpia Trajana, præterea non obvia, in ejus imperatoris coloniis non semel reperiatur. Nec solum nomen coloniæ ei attributum esse, sed colonos eo deductos ex Italia, docuit titulus n. 4057 veterani legionis II adjutricis, origine Dertonensis, deducti autem Pœtovionem mission(e) agr(aria) altera, ut, si quidem notas recte explicavimus et recte retulimus titulum ad Trajanum, eum jam appareat missiones fecisse propter deductiones easque numerasse, ut numeravit obligationes alimentarias. Ad easdem deductiones item referemus quæ Hyginus gromaticus habet p. 121 (cf. p. 205) Lachm. nuper evocatum Augusti quemdam in Pannonia agros ex voluntate et liberalitate imp. Trajani Aug. Germanici adsignavisse. — Pœtovionem pertinuisse ad Pannoniam superiorem usque ad Constantinum Magnum (v. n. 4121), præter Tacitum et Ptolemæum tituli plurimi testantur, ut non audiendi sint qui hodie contrarium asseverant: at quarto seculo non minus constat Pœtovionem comprehensum fuisse finibus Norici, scilicet mediterranei. Ita Itinerarium

A rium Hierosolymitanum scriptum a. p. Christ. 333 Noricum extendit ad Pœtovionem, addens « transis Pontem, intras Pannoniam inferiorem » (pro quo nominanda fuit aut Superior aut Savia); item Ammianus l. c. et Priscus l. c. Pœtovionem diserte dicunt oppidum Noricorum. — De rei publicæ forma quidquid novimus docuerunt inscriptiones. Vectigalium provinciæ Pannoniæ superioris administratio sedem quodammodo habuerit necesse est Pœtovione; nam inveniuntur in titulis procuratores provinciæ Pannoniæ superioris (n. 4024, 4031, 4046), tabularii ejus provinciæ (n. 4043, 4066), adjutores tabulariorum (n. 4020, 4023, 4062), custodes tabularum (n. 4032), dispensator tabulariorum (n. 4044), dispensator rationis provinciæ Pannoniæ arcæ (n. 4049), libertus Augusti ex tabulario vectigalium Illyrici (n. 4063), libertus Augustorum ex nummulario provinciæ Pannoniæ superioris (n. 4035 in titulo a. p. Christ. 207), vilicus vicesimæ hereditatium utrarumque Pannoniarum (n. 4065), denique qui pertinent ad portoria Illyrica contrascriptores similesque officiales (n. 4015, 4017, 4024). Ad
B municipalia ubi venimus, decuriones reperiuntur passim: item II viri jure dicundo (n. 4038, 4069, cf. 4028) præfecti (n. 4028?), ædiles (n. 4038), quæstores (n. 4038); pontifices (Renier n. 1718), augures (n. 4038), sacerdotales (n. 4033 et Renier l. c.); augustales (n. 4107), collegium juventutis cum præfectis suis et quinquennalibus (n. 4043), item collegium magnum Larum et imaginum Cæsaris (n. 4037). De tribu constat cum ex titulo Pœtovionensi n. 4071, tum ex externis tribus supra allatis. »

ubi post longum episcopatum, circa annum forsan 304, martyr obiit S. Victorinus.

25. *Ex hisce studiosus lector quasi faciem quamdam sibi adumbrare potest oppidi Pœtovionis eo tempore quo* Victorinus *ejusdem ecclesiam regeret. Qui quando ad hujus dignitatis fastigium ascenderit, nemo nobis narravit. Quum tamen in persecutione Diocletiani mortem pro fide obierit, circa finem seculi tertii aut quarti initio floruerit necesse est. Si opera sua, quorum sat magnum numerum S. Hieronymus recenset, in episcopatu scripsit, per multos annos Pœtovionensi ecclesiæ præfuit. Quo anno beatum fecerit martyrium, nusquam apud veteres scriptum inveni; vehementer autem suspicor* Victorinum *circa persecutionis per Occidentem*
C *grassantis initia passum, anno 304 gloriosum celebrasse triumphum, favore persequentium ex Italia, Aquileia, Tergesto in Pannoniæ oppida extenso. Quodsi ita est, possumus fortassis triginta aut triginta quatuor annorum episcopatum* Victorino *probabili tribuere conjectura. Qualem se per ea tempora monstraverit, scripti ejus libri testantur, qui hominem nobis demonstrant divinam paginam manu nocturna diurna versantem, meditantem assidue, ut tot commentariorum libros componere potuerit; pastorem quoque Christi gregis pervigilem qui scriptis libris omnes omnino quos noverat hæreticos confutaret. Unde facile intelligere possumus quanto zelo proprio invigilaverit gregi, quantaque cura commissum sibi populum salutari paverit doctrina, qui tantos ad universalis Ecclesiæ bonum exantlaverit labores, dignus profecto qui tot meritorum insignibus martyrii lauream adderet. Et hic quidem de* Victorini *laboribus atque agone felici terminum ponere documentorum defectus jubet. De scriptis beatissimi martyris egerunt plurimi, quorum nomina recitare et afferre sententias longum est, neque hujus loci. Quare studiosum lectorem remittimus ad Cl. Lamperi* Prolegomena de S. Victorino episcopo et martyre, *præfixa editioni operum* S. Victorini, *atque una ad notas editionum hisce suppositas in Patrologia Latina. Ubi omnes quæstiones ad* Victorini *opera spectantes præclare tractatas inveniet* (1).

G. V. H.

§ VII. De cultu S. Victorini deque Ecclesia Pœtovionensi.

Q*uam antiquus sit in Ecclesia cultus* S. Victorini, *Pœtovionensis episcopi et martyris, satis superque demonstrant martyrologia, quorum elogia in prima Commentarii nostri paragrapho attulimus. Utrum vero in ecclesia cui præfuit speciali cultu et honore gaudeat, adhuc incompertum habemus. Interrogati enim istius ecclesiæ sacerdotes nullum litteris nostris responsum dederunt. In ecclesia vero Pictaviensi aliquamdiu honoratus fuit, uti in Commentario dictum fuit, ubi errorem eorum confutavimus, qui* Victorinum *Pictarorum episcopum crediderunt. Quem errorem pissimum Pictarorum clero permisit Deus ut Pœtovionensium socordiam ac sancti sui episcopi incurios animos excitaret ad reparandam sero quidem cultu tantam sanctissimi martyris injuriam. Anno tandem 1768, clerus civitasque Pœtoviensis supplicem sanctæ Sedi libellum obtulerunt, cujus ecce summarium:*

E

27. Beatissime Pater. Ad sacros Sanctitatis vestræ pedes humillime provolutus, orator Franciscus Ignatius comes ab Inzaghi, archiparochus et decanus Pettoviensis, Salisburgensis diœcesis, cum toto districtus sui clero tum seculari, tum regulari, necnon cum universis civitatis ejusdem incolis, ea qua par est, submissione exponit, quatenus jam inde a tot seculis ad hæc usque tempora continuata erga sanctum Victorinum martyrem et olim episcopum suum veneratio persistit: Et vero licet tot bella, persecutiones, aliæque injuriæ temporum nullum aliud luculentum vestigium reliquerint, hæc tamen per haustam a majoribus traditionem existimatio et devotio de prædicto episcopo suo ad hoc usque ævum inconcussa permansit. Quare devotissime supplicat, ut Sanctitas vestra ad augendam devotionem de eodem sancto officium cum propriis lectionibus sub ritu primæ vel secundæ classis recitari, et missam legi tum a seculari, tum regulari in districtu hoc existente clero gratiosissime concedat, et hanc gratiam quam Deus, *etc.* Franciscus Ignatius comes ab Inzaghi, archiparochus et decanus Pettovii, una cum toto suo clero.

Franciscus Wasser judex civitatis Pettoviensis. — Franciscus Ludovicus Sabint syndicus. Joachimus Josephus Harrer senator et senior. Franciscus Xaverius Schmidt assessor. — Antonius Coteritz assessor.

28. *Rescriptum sacræ Congregationis Rituum:*

Ad Eminentissimum et Reverendissimum Dominum Cardinalem Boschi, qui videat, et referat in sacra Rituum Congregatione. — V. Macedonius S. R. C. secretarius. *Deinde sequuntur missa* Statuit *de communi unius martyris et pontificis cum oratione propria, et lectiones officii propriæ tres secundi nocturni. Tandem adjunctum est testimonium episcopi Seccoviensis, vicarii generalis archiepiscopi Salisburgensis, pro concessione petitæ gratiæ, quod est tale.*

29. Nos Josephus Philippus Dei gratia episcopus

(1) Migne, P. L., tom. V, p. 281-346.

Commendatio Ordinarii. Seccoviensis, S. R. I. princeps, metropolitanæ Salisburgensis et cathedralis Brixiensis ecclesiarum canonicus capitularis, præpositus Ehrenburgensis, per utramque Styriam et districtum Neostadiensem in pontificalibus et spiritualibus Vicarius generalis, etc. etc. comes a Spaur.

Exposuit nobis decanus et archiparochus noster Pettoviensis Franciscus Ignatius comes de Inzaghi, quod ipse cum ejusdem civitatis incolis sanctæ Sedi humillime supplicaverit, ut sibi de sancto Victorino episcopo et martyre quem Pettoviensem, non Pictaviensem episcopum fuisse comprobant, missam *(sic)* cum officio novem lectionum concedatur. Quorum proinde pias supplicationes nos præsentibus comitamur, IPSOS OMNINO DIGNOS CENSENTES, QUIBUS PETITA GRATIA A SANCTA SEDE BENIGNISSIME CONFERATUR. Dabamus Græcii in aula nostra episcopali, die 25 martii 1768.

Josephus episcopus Seccoviensis.

Ad mandatum allefati principis et episcopi proprium subscripsit Wolfgangus Innocentius Poss,
B juris utriusque doctor, protonotarius apostolicus, consiliarius ecclesiasticus et secretarius, manu propria.

Loco ✝ sigilli.

Ipso dilata fuit. 30. *Quod autem dicitur in testimonio episcopi,* quem Pettoviensem non Pictaviensem episcopum fuisse comprobant, *respicit memoriale doctissimum auctore Achille Ruschi, quod una cum supplici libello oratores obtulerunt; in quo Pœtovionensi ecclesiæ* Victorinus *vindicatur, iisdem fere argumentis quibus nos in Commentario insistimus. Ex hoc supplici libello discimus anno 1768* Victorini *memoriam et devotionem a patribus acceptam apud Pœtovionenses perseverasse, quin tamen singularem tanto viro cultum exhiberent. Propositus vero libellus quem exitum habuerit tunc, patet ex verbis sequentibus quæ dorso exemplaris Romam ad prædecessores nostros more solito transmissi, inscribuntur :* In Congr. Sacr. Rituum habita die 17 Aug. 1768 rescriptum fuit: Dilata et ad mentem. Mens est, ut inquiratur num S. Victorinus habuerit publicum cultum in civitate Petaviensi, pro qua petitur officium proprium. *Præter hæc de cultu* S. Victorino *Pœtovione*
C *exhibito nihil novimus, ita ut quo statu nunc iste cultus sit, plane nos lateat.*

Reliquiæ S. Victorini, quæ apud Usuardum 31. *In editione Usuardi Lubeco-Coloniensi apud Sollerium, die 2 novembris ita legitur :* Ipso die in Monasterio translatio sanctorum Victorini et Floriani martyrum. *Translationes S. Floriani duæ celebres habentur : una ex Norico Romam, altera Roma in Poloniam. Illa quando facta fuerit ignoratur, hæc locum habuit anno 1183. Qua de re videsis Godefridum Henschenium in* Actis Sanctorum *ad diem 4 maii* (1). *Non una quæstio hinc oritur. Ac primo quidem quæritur quid sibi velit nomen* Monasterii? *Estne urbis oppidive nomen proprium, an commune? Putaverim monasterium S. Floriani indicari de quo sequentia ex Radero* (2) *Henschenius affert.* Conditum illius *(Floriani)* memoriæ illustre templum : adjectum posteris seculis cœnobium, sodalibus D. Benedicti incolendum : quod inde rursum ævo omnia in vetustatem redigente, ab Angelberto Pataviensi pontifice instauratum, D. Augustini disciplinam profitentibus assignatum; quod demum Altmanus antistes rursum fatiscens in majorem splen- D
dorum eduxit, a posteris S. Floriani appellatum. *Eadem, ait Henschenius, confirmat Wiguleius Hundius in Episcopis Passariensibus, asserens* Engelbertum *(supra Angelbertum)* sedisse ab anno Christi 1045 usque ad annum 1065, et cœnobium S. Floriani ab Hungaris destructum, ab eo reparatum et canonicis S. Augustini restitutum. *Est illic etiamnum præpositura, teste Henschenio, canonicorum regularium S. Augustini, media via inter Lintsium et Stiram civitates, eratque adhuc anno 1826, statu florido, uti legitur apud Albertum Muchar* (3).

32. *Ex hoc igitur monasterio S. Floriani reliquiæ Romam translatæ fuerint, et deinceps Roma in Poloniam, petente Casimiro rege, tradente Lucio III summo pontifice. Jam quæritur utra de harum translatione a martyrologo agatur. Opinor de priore illa; de posteriore enim nihil est cur cogitemus, quum monasterium haud tangat. Secundum igitur hunc martyrologum una cum Floriani reliquiis et* S. Victorini *sacra ossa translata sunt. Videntur igitur a loco primæ sepulturæ huc fuisse translata. At vero sepulturæ hujus locus ignoratur.* E *Scimus utique* S. Victorinum *Pœtovionensem episcopum fuisse; martyrii autem et sepulcri locum cum reliquis ignoramus. Quid si* Victorinus *eodem fere tempore et loco martyrium fecerit quo Florianus, unus fortasse ex quadraginta martyribus quorum confessionis gloria excitatus Florianus, ut in Actis ejus legitur, ad martyrii certamen cucurrit? Tunc enim sepulturæ locum prope S. Florianum qui prior triumphaverat adeptus, pari forsitan honore cum hoc sancto in ædificata postmodum ecclesia in monasterio fruitus, pari cautela incursantibus barbaris ereptus, Romam cum Floriano translatus Romæ forte adhuc requiescit.*

olim cum reliquiis S. Floriani translata leguntur.

33. *Aliam facio conjecturam. Debet enim aliqua ratione explicari et enuntiatio martyrologi et confessio Pœtovionensium anni 1768 dicentium venerationem, existimationem, devotionem a majoribus acceptam erga* Victorinum *secum persistere, sed tot bella, persecutiones, aliasque temporum injurias nullum aliud luculentum vestigium reliquisse ejusdem* Victorini. *Potuit ergo res ita se habere.* Victorini *memoria primis pacis ecclesiæ temporibus Pœtovione floruit debito cultu, altare super sacras reliquias erectum fuit; sed postea incursantibus barbaris deleta Pœtovionensi ecclesia atque oppido* F *dispersis incolis in solitudinem redacto, presbyteri effossa sancti sui episcopi ossa, transtulerunt in sanctuarium S. Floriani, unde ob similes causas una cum Floriano barbarorum furori prærepta fuerunt. Quæ conjectura ut probabili aliqua ratione fulciatur, ecclesiæ Pœtovionensis fata breviter narrabo.*

sunt adhuc forsan Romæ.

34. *Quo tempore ecclesia Pœtovionensis instituta fuerit, nec genuinis nec spuriis edocemur documentis. Talis autem erat colonia Pœtovio, quemadmodum descriptio Cl. Mommsen* (4) *indicat, ut seculo tertio sane apta fuerit in qua sedes episcopalis constitueretur, uti reapse constituta fuit illique præsedit* S. Victorinus. *Qui utrum primus hujus ecclesiæ episcopus fuerit, an aliis successerit, definiri jam non potest. Cui utrum successerit statim post martyrium alius episcopus, ignoramus. Stephanus Salagius agens de antiquis episcopatibus in Pannonia :* Mihi sane, *inquit,* vetustatis memorias diligenter licet pervestiganti nullius antistitis

(1) Tom. I, pp. 466, 467. — (2) *Bavaria sancta,* tom. I, p. 18. — (3) *Noricum Romanum,* tom. II, p. 113. — (4) Supra, p. 440.

Pœtovionensis

A Pœtovionensis nomen reperire licuit usque ad tempora concilii Sardicensis (1). *In catalogo Patrum Sardicensium, quem Ballerinii ediderunt* (2), *legitur :* Aprianus de Petabione Pannoniæ. *Eodem modo hic Aprianus subscriptus est epistolæ S. Athanasii ad Mareoticas ecclesias* (3). *In catalogo episcoporum qui concilio Sardicensi interfuerunt, contexto a S. Athanasio, item legitur Aprianus, sed omisso sedis vocabulo. Post Aprianum invenitur Pœtovionis episcopus nomine Marcus, cujus memoria exstat in epistola Aquileiensis synodi anno 381 ad Gratianum, Valentinianum et Theodosium Augustos. In qua patres concilii Marcum vocant* sanctum et admirabilis memoriæ sacerdotem. *Tunc ergo cum hæc scribebantur, e viris jam excesserat Marcus. De quo audiamus Stephanum Salagium* (4) : Viri sanctitas ac singulare defendendæ catholicæ fidei studium causam Arianis haud dubie præbuit, quamobrem in eum inque ecclesiam Pœtovionensem furerent, excitata ingenti tempestate. Eum namque sede sua spoliare adnitentes, quemdam Julianum Valentem, hominem sceleratum, in cathedram Pœtovionen- B sem intruserunt invita plebe, quæ pro legitimo pastore suo decertabat. Neque diu perfidum incubatorem sustinuit populus Christo devotus; quippe inique usurpata sede dejectum civitate quoque propudiose, uti merebatur, eliminavit. Valens ea re irritatus vindictam de concivibus suis sumere statuit, civitatemque Gothis prodidit, qui eam everterunt. Post hæc in Italiam migravit, cujus florentissimas civitates illicitis ordinationibus contaminavit. Quare ad sacerdotale concilium, quod anno 381 Aquileiæ habebatur, ut eversæ patriæ proditorumque civium causas præstaret, vocatus est. Cum vero homo perditæ conscientiæ conspectum synodi declinasset, imperatorum adversus eum opem Patres implorandam censuerunt. *Quæ omnia elucescunt ex ipsa synodi Aquileiensis epistola, cujus hæc verba sunt* (5) : Nam quid de Juliano Valente dicamus? qui cum esset proximus, declinavit sacerdotale concilium, ne eversæ patriæ proditorumque civium præstare causas sacerdotibus cogeretur. Qui etiam torquem, ut asseritur, et brachiale, Gothica profanatus impietate more indutus gentilium, ausus sit in conspectu exercitus prodire romani : quod sine dubio non solum in sacerdote sacrilegium, sed etiam in quocumque christiano est; etenim abhorret a more romano. Nisi forte sic solent idolatræ sacerdotes prodire Gothorum. Moveat pietatem vestram sacerdotale nomen, quod ille sacrilegus infamat; qui etiam suorum vocibus, si qui tamen superesse possunt, nefandi sceleris arguitur. Certe domum repetat suam; non contaminet florentissimæ Italiæ civitates, qui nunc illicitis ordinationibus consimiles sui sociat sibi, et seminarium quærit suæ impietatis atque perfidiæ per quosque perditos derelinquere, qui episcopus esse nec cœpit. Nam primo Patavione superpositus fuerat sancto viro Marco, admirabilis memoriæ sacerdoti : sed posteaquam deformiter dejectus a plebe est, qui Patavione esse non potuit, is nunc Mediolani post eversionem patriæ, dicamus proditionem, inequitavit. Super omnibus igitur pietas vestra consulere dignetur, ne obtemperantes vestræ tranquillitatis statutis frustra convenisse videamur. *Post hunc sanctum episcopum Marcum intrusumque Julianum Valentem, certe nullus deinceps, ait Salagius, Pœtovionensis antistitis nomen in monumentis veteribus occurrit, quamvis civitas ipsa seculo quinto, quo Priscus rhetor floruit, superstes esset, qui eam vocat Norici civitatem; ipsaque cum territorio suo archiepiscopis Salisburgensibus subdita fuit, et ad hunc usque diem permansit. Quibus de rebus qui plura cupit, sæpe laudatum Salagium adeat lib. III, cap. VI. In illa igitur quam retulimus Pœtovionis eversione fieri potest ut presbyteri hujus ecclesiæ sacras* Victorini *reliquias e ruderibus erutas alio transportarint, quæ tandem apud S. Florianum requieverint et communi cum ejusdem sancti martyris ossibus translatione Romam fuerint arcta. Diligenter lustravimus varios reliquiarum Urbis Romanæ aliarumque urbium catalogos in quibus* Victorini *nomen non semel occurrit; verum tanta est martyrum* Victorini *nomine insignitorum multitudo, ut nihil inde certi documenti pro nostri* Victorini *reliquiis excerpere licuerit.* E

G. V. H.

C

(1) *De statu ecclesiæ Pannonicæ libri VII*, lib. III, cap. VI, n. 6 (pag. 202). — (2) *Opera S. Leonis M.*, tom. III, p. XLIV. — (3) Ibid., p. 611. — (4) Tom. modo cit., p. 203. — (5) Epist. 10 inter Ambros. class. I, edit. Maurin. F

DE SS. CARTERIO, STYRIACO, TOBIA, EUDOXIO, AGAPIO

ET SOCIIS

MARTYRIBUS SEBASTÆ.

G. V. H.

SUB LICINIO IMPER.

De his sanctis agitur in martyrologiis et græcorum

Sanctorum martyrum, quorum hodie triumphus celebratur, sequens elogium habetur in martyrologio Romano : Sebastæ sanctorum Carterii, Styriaci, Tobiæ, Eudoxii, Agapii et sociorum martyrum sub Licinio imperatore. *Quorum longius elogium Galesinius describit hisce verbis :* Sebastæ sanctorum martyrum Carterii, Stiriacii, Tobiæ et Nicopolitani, qui stipendia cum sub Licinio, christiani nominis hoste, mererent, id consilii ceperunt, ut per omnem militiam in fide Christi manerent. Itaque, Marcelli ducis jussu, fustibus mulctati, in carcerem contruduntur. Inde post educti, crudis nervis verberati, aliisque affecti suppliciis, demum in flammam conjecti, generosi et insignes Dei athletæ coronantur. *Menologium Basilii eorumdem martyrum certamen enarrat, ut sequitur. Subjicimus lectiones variantes codicis ms. Mediolanensis D. 74 sup.*

Ἄθλησις

Acta græca G. V H.

Ἄθλησις τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀττικοῦ, Εὐδοξίου, Ἀγαπίου, καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν [1].

Οὗτοι οἱ ἅγιοι στρατιῶται ὑπῆρχον ἐν τῇ πόλει Σεβαστείᾳ [2], ἐπὶ Λικιννίου [3] τοῦ βασιλέως. Οἵτινες συνεβούλευον πάσῃ τῇ στρατιᾷ [4] ἐμμένειν τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ. Διὸ βασανίζονται ὑπὸ Μαρκέλλου τοῦ δουκός [5]. Εἶτα ἐμβάλλονται εἰς φυλακήν. Ἐκβληθέντες δὲ τύπτονται κατὰ [6] νώτου καὶ [7] κοιλίας βουνεύροις ὠμοῖς. Εἶτα ἐκριζοῦνται τοὺς ὀδόντας. Τιμωρουμένων δὲ [8] ἔλεγεν ὁ δοὺξ πρὸς τὸν ἅγιον Καρτέριον ὅτι Σὺ μόνος ἀπέστησας τὸν λαὸν τῆς τοῦ βασιλέως ὑποταγῆς. Ὁ δὲ ἔλεγεν ὅτι Οὐ συνεβούλευσα τῷ λαῷ ἐπαναστῆναι τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ προσελθεῖν τῷ ἀθανάτῳ βασιλεῖ Χριστῷ. Μετὰ ταῦτα [9] ἄγεται Στυράκιος καὶ ὁμολογεῖ τὸν Χριστόν· καὶ αὖθις Τωβίας· εἶτα [10] Νικοπολιτιανός [11]. Καὶ κατακρίνονται [12] ξύλοις συντριβῆναι. Καὶ μετὰ ταύτην τὴν βάσανον καὶ ἑτέρας πλείονας ἀλγηδόνας ὑπομείναντες, μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν τῶν πιστευσάντων εἰς Χριστὸν τέλος τὴν διὰ τοῦ πυρὸς ἀπόφασιν ἔλαβον [13]. Καὶ οὕτως ἐτελειώθησαν.

Certamen sanctorum martyrum, Attici, Eu-
B doxii, Agapii, et sociorum.

Hi sancti milites fuere in urbe Sebaste, Licinio imperatore. Qui universæ cohorti consilium dedere ut permanerent in fide Christi. Quapropter torquentur a Marcello duce. Deinde mittuntur in custodiam. Emissi autem percutiuntur in dorso et ventre nervis boum crudis. Deinde dentes eis evelluntur. Qui cum pœnis afficerentur dixit dux ad sanctum Carterium : *Tu solus abduxisti populum ab imperatoris subjectione?* Ipse vero respondit : *Ego auctor non fui populo ut insurgeret contra imperatorem, sed ut accederet ad immortalem regem Christum.* Post hæc producitur Styracius et confitetur Christum, ac deinde Tobias, tandem Nicopolitianus, et datur sententia ut lignis contunderentur. Et post hoc tormentum etiam alios plures cruciatus sustinuerunt, et cum multis aliis qui crediderant in Christum tandem ignis sententiam acceperunt. Et sic consummati sunt.

Menologium

2. *Menologium Sirleti sequentia habet :* Eodem die natalis sanctorum martyrum Eudoxii, Agapii et aliorum octo, qui apud Sebastiam, sub Licinio imperatore, Auxone, Marcello et Marco Agricolao
C præsidibus, in ignem injecti animas Deo commendarunt. *Quæ fere desumpta videntur ex Menæo mensis novembris, ubi hæc leguntur ad hanc diem :*

Μνήμη τῶν ἁγίων μαρτύρων Εὐδοξίου, Ἀγαπίου καὶ λοιπῶν ἁγίων ὀκτώ.

Οὗτοι ὑπῆρχον στρατιῶται ἐν Σεβαστείᾳ ἐπὶ Λικινίου βασιλέως. Ἐξετασθέντες δὲ ὑπὸ Αὐξανίου ἄρχοντος τῆς πόλεως καὶ Μαρκέλλου δουκὸς καὶ Μάρκου τοῦ Ἀγρικολάου, καὶ ἀνυπερβλήτοις βασάνοις ὑποβληθέντες πυρὶ παραδίδονται· ἐν ᾧ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς τῷ Θεῷ παρέθεντο.

Memoria sanctorum martyrum Eudoxii, Agapii et reliquorum sanctorum octo.

Hi erant milites in urbe Sebastena, Licinio imperatore. Examinati vero ab Auxanio præside urbis et Marcello duce et Marco Agricolao, atque insuperabilibus tormentis subjecti, igni traduntur, D
in quo et suas animas Deo tradiderunt.

Martyrologium metricum græcum sequentes apponit versiculos :

Τὸ πῦρ ἀριστεῖς καρτερήσαντες δέκα
Πρὸς τὴν ἀρίστην λῆξιν ἦλθον οἱ δέκα.

Ignem omnium fortissimi sustinentes decem
Ad optimam sortem iverunt decem

3. *Dolendum sane est longiora horum martyrum Acta non exstare aut, si exstant, diligentiam nostram fugisse. Nunc præter ea documenta quæ attulimus, nihil de his sanctis martyribus novimus.* Sed Acta nulla exstant. Nec constat de martyrum numero. *Ex quibus variæ oriuntur quæstiones. Et primo quæritur quot sancti hoc martyrum consortium constituant. Decem numerat martyrologium metricum, decem Menæum et menologium Sirleti; decem nomina citat codex Mediolanensis in titulo, sed addit socios; tria nomina in titulo, quatuor alia in textu Menologium Basilii impressum additque socios; quatuor Galesinius, omissis sociis; martyrologium Romanum quinque martyrum nomina recenset additque socios martyrii. Quorum docu-* E *mentorum antiquissima reliquis lucem dabunt. Sunt autem hæc duo exemplaria Menologii, quorum textus etiamsi verbotenus non dicant idem, ea tamen vera satis apte conspirant. Etsi enim menologium Basilii impressum in titulo trium tantum martyrum nomina,* Attici *videlicet,* Eudoxii *atque* Agapii, *commemoret, in textu tamen quatuor alia addit,* Carterium *scilicet,* Styracium, Tobiam *et* Nicopolitianum, *et insuper* alios multos. *Textus Mediolanensis in titulo decem nominat martyres,* Atticum, Eudoxium, Agapium, Marinum, Oceanum, Eustratium, Carterium, Nicopolitianum, Styracium, Tobiam, *quibus adjungit socios alios. Unde manat conclusio ad decem martyres nominatim recensitos plures alios esse annumerandos. Quorum omnium dux ac princeps fuisse videtur* Carterius. *Hunc enim Marcellus dux alloquitur, dicens :* Tu solus abduxisti populum ab imperatoris subjectione? *Et ipse martyr Carterius ducem se profitetur, respondens :* Ego auctor non fui populo ut insurgeret contra imperatorem, sed ut accederet ad immortalem regem Christum. *Fortassis tribunus militum fuit hic* Carterius, *quo agente pii milites ad fortiter pro christiana fide* F *decertandum pissime conspiraverant. Cujus nomini alludere videtur auctor versiculorum, quum martyres ab eo καρτερήσαντες dicantur. Hanc ob causam puto* Carterium *in martyrologio Romano et apud Galesinium primo loco nominari.*

4. *Subit altera quæstio, utrum* Nicopolitianus *sit nomen proprium, an patronymicum martyris* Tobiæ. *Etenim in textu menologii Basilii impressi et in titulo textus Mediolanensis clare quidem scribitur* Nicopolitianus *separatim a* Tobia, *sed in ipso textu Mediolanensi* Tobias *dicitur* Τωβίας ὁ Νικοπολίτης, Tobias Nicopolitanus. *Quare suspicio non levis oritur mendi commissi a librario. Notatu tamen dignum est, ubi separatim a reliquis hoc nomen perscribitur, utrobique, et in textus Mediolanensis titulo, et in textu menologii impressi, non haberi* Νικοπολίτης, *sed* Νικοπολιτιανός. *Quare jure ac* Nec de nomine singulorum martyrum.

[1] Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀττικοῦ, Εὐδοξίου, Ἀγαπίου, Μαρίνου, Ὠκεανοῦ, Εὐστρατίου, Καρτερίου, [Ν]ικοπολιτιανοῦ, Στυρακίου, Τωβία καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν. — [2] Σεβαστίᾳ. — [3] Λικινίου. — [4] στρατείᾳ. — [5] καὶ αὐξάνονται τοῦ τῆς πόλεως Σεβαστείας ἄρχοντος *add.* [6] τοῦ *add.* — [7] τῆς *add.* — [8] τῶν ἁγίων *add.* — [9] μετ' αὐτούς. — [10] *om.* [11] ὁ Νικοπολίτης. — [12] πάντες *add.* — [13] (μετὰ καὶ ... ἔλαβον) ταύτης τῆς βασάνου γενομένης ἔλαβον τὴν διὰ πυρὸς ἀπόφασιν.

merito

A *merito dici possit proprium* Nicopolitiani *nomen. Sic intellexit Galesinius, sed scripsit* Nicopolitanum, *non* Nicopolitianum, *quem tamen a* Tobia *segregat. Martyrologium Romanum prudenter nomen hoc omisit, et* Tobiam *nominat.*

et judicum. 5. *Tertia quæstio movetur de præsidum nominibus. Auxonem, Marcellum et Marcum Agricolaum præsides recenset menologium Sirleti. Menæum Auxanium urbis præsidem, Marcellum ducem et Marcum Agricolaum novit. Menologium Basilii solum Marcellum ducem nominat. Quapropter dubium oritur utrum solus Marcellus, an cum Marcello Auxanius sive Auxo et Marcus Agricolaus horum militum martyrio præsederit. Auctoritas menologii Sirleti et ipsius Menæi tanta non est, ut nos per se movere debeat. Verumtamen credi potest ex longioribus ac forte authenticis horum martyrum Actis hæc compendia fuisse concinnata, atque ibi potuit nomen Auxanii, nomenque legi Marci Agricolai. Quod confirmatur ex lectione variante textus Mediolanensis, quæ videtur esse corruptio nominis Auxanii vel Auxonis. Post hæc* Μαρκέλλου τοῦ δουκός, *in Mediolanensi additur* καὶ
B αὐξάνονται τοῦ τῆς πόλεως Σεβαστείας ἄρχοντος, *quod sensum nullum habet. Putaverim scriptum fuisse* καὶ Αὐξάνοντος τοῦ τῆς πόλεως Σεβαστείας ἄρχοντος: *et Auxanontis, urbis Sebastenæ præsidis. Habemus itaque Marcellum ducem, Auxanium sive Auxanontem seu Auxonem Sebastenæ urbis præsidem, et præter hos Marcum Agricolaum. Agricolai nomen in Actis martyrum famosum est. In Actis S. Hieronis apud Metaphrastem legitur*: Quorum (*Diocletianus et Maximianus*) alterum quidem jusserunt præesse Armeniæ: is erat Agricolaus; alterum autem procurare regionem Cappadocum: ei erat nomen Lysias (1). *Et in Actis sancti Eustratii cum sociis apud eumdem Metaphrastem Diocletianus legitur jussisse Lysiam curam gerere omnium limitaneorum; alterum, qui vocabatur Agricolaus, totius præfecturæ administrare imperium. Et paulo post* Dux ergo Lysias versans in Sateleon, si hujus regionis inveniebat aliquos sanctos viros et sanctas feminas, post multas interrogationes et tormenta sub tutissima custodia transmittebat vinctos ad Agricolaum in metropolim Sebastenorum, ut ab illo de medio tollerentur... (2). *Caput Agricolai præfectura duravit usque ad Licinium, sub quo imperatore* (3), *præfecto Agricolao, passi sunt celeberrimi milites martyres numero quadraginta quorum encomium S. Basilius celebravit. Sub eodem imperatore, præfecto Agricolao* (4), *S. Blasius, episcopus Sebastenus, passus est. Habemus ergo præter tot alias Agricolai victimas, etiam hanc martyrum phalangem ipso præfecto martyrii laurea coronatam, Marcello quodam Armeniæ duce, Auxanonte sive Auxone Sebastenæ urbis* E *præside.*

Ad quæ... G. V. H.

6. *Tandem quæri potest quo anno hi sancti martyres coronam acceperint? Cui quæstioni accurato responso satisfieri a me non potest. Constat autem non ante annum 319 hoc martyrium contigisse: tunc enim Licinii persecutio efferbuit, a vero non longe aberrabit, opinor, qui illud anno 324 assignaverit.* *Tempus et annus martyrii.*

(1) Migne, P. G., tom. CXVI, p. 110. — (2) Ibid., p. 470. — (3) *Acta SS.*, tom. II Martii, p. 12. — (4) *Acta SS.*, tom. I Febr., p. 337.

DE SS. ACINDYNO, PEGASIO,

ANEMPODISTO, APHTHONIO, ELPIDIPHORO ET SOCIIS

MARTYRIBUS IN PERSIDE

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H.

§ I. De Actis martyrii SS. Acindyni, Pegasii, Anempodisti et sociorum; de eorumdem natura ac fide.

SUB SAPORE II MEDIO SÆCULO IV

Acta horum martyrum græca edimus.

A*cta horum martyrum ex pluribus inter se collatis codicibus ms. edimus. Quorum sunt binæ species: una, quam putamus esse primitivam compositionem græco exaratam idiomate; altera, quam opinamur esse eorumdem Actorum retractationem factam a Simeone Logotheta, quem Metaphrastæ nomine cognoscunt omnes. Hæc in Patrologia græca* (1) *edita est inter Metaphrastea opera, illa inedita adhuc nostris curis in lucem datur. Ad Actorum editionem codicibus usi sumus antiquissimis e variis bibliothecis, Romana præsertim Vaticana ac Parisina nationali, nec non Cæsarea Viennensi in Austria. Antiquioris vero illius, quam Metaphrastæ dictis curis subjectam deinceps*

(1) Migne, P. G., tom. CXVI, p. 1 sqq.

passi

AUCTORE G. V. H.

fuisse existimamus, ex codice Veneto seculi XII edimus; etenim exemplar illud præ ceteris nobis arridebat, eo quod ceteris præstare videbatur elegantia ac scribendi concinnitate. Cui latinam versionem adjunximus e regione positam. Deinde ejusdem Passionis aliud exemplar, cum ceterorum variantibus lectionibus, cui latinam versionem subjiciendam haud arbitrati sumus. Etsi enim discrepet verbis a præcedenti, ii qui græca exemplaria inter se conferre valent, versione nova sane non indigent. Postremo dabitur editio Metaphrastea, cum multorum codicum variantibus lectionibus, quorum saltem unus, Taurinensis, Metaphrastæ forte coævus est, aureis subinde litteris ornatus.

antiquiora textu Metaphrasteo, et hujus scriptioni, quamquam laude digna.

2. Si quis quærat utra lucubratio alteri sit præferenda, respondeo: qui græcæ linguæ puritatem ac narrationis elegantiam sectatur, procul dubio Metaphrasten præferet rudiori illi auctori, quem ille correxit; qui intrinsecum rei pretium quærit, hunc, me judice, Metaphrastæ anteponet. Videtur enim Metaphraste antiquior hæc martyrii enarratio et una ex iis quarum usum populo christiano
B *commodiorem ac jucundiorem Simeon ex instituto suo reddiderit. Operæ pretium est lectoris ob oculos ponere Simeonis logothetæ in scribendis sanctorum Vitis propositum propositique causas. Quare Pselli verba exscribimus ex Encomio in Metaphrastem Dominum Simeonem* (1) : Qui autem ante hunc beatum virum *(Simeonem)* res gestas illorum *(sanctorum)* scripserunt, non sunt assecuti illorum magnificentiam; sed partim quidem de eis sunt mentiti, partim autem, cum non possent rebus eorum respondentem afferre orationem, bonum illis conscripserunt quod nec erat ulla elegantia ornatum, nec laude prosequendum, ut qui nec pulchram subjecerint sententiam, nec eam verbis ornarint decentibus, neque accurate descripserint sævitiam ac atrocitatem eorum qui punierunt, neque martyrum in dandis responsis prudentiam : quin etiam monachorum adulterarunt exercitationem, simpliciter et quasi temere et ut accidit referentes, quæ studiose ab illis facta sunt. Hinc factum est ut nonnulli ne vel legere sustinerent ea, quæ sunt litterarum mandata monumentis, aliis autem ea quæ dicebantur præberent ridendi materiam; et compositionis inelegantia et senten-
C tiæ absurda et nulla consequentia, et dictio * vilis et abjecta, erant iis qui audiebant insuavia et odio habebantur, potius quam admittebantur, et propter eos qui conscripserant, nobis ludibrio habebantur admirabilia Christi servorum certamina ac tropæa. Et omnes quidem aperte scripta insectabantur maledictis : eorum autem loco afferre meliora, aliis quidem propter animi socordiam, aliis autem, ut quod est opus perfectissimum et maximi studii, et cui nec tota quidem viri vita suffecerit, neque vires aderant volentibus, nec iis qui poterant voluntas. Sed non etiam admirabilis Symeon eodem modo, quo ii, fuit affectus : sed cum iis procedens ad scriptorum usque reprehensionem, deinde processit ulterius, et juvenile aggreditur facinus, vel felicem potius actionem, quam nullus omnium gessit feliciter, per quam ille evasit clarior omnibus qui sunt ubique eruditis; et Deo consecravit ea quæ sunt omnium pulcherrima: martyrumque certamina et cursus, et monachorum abstinentiam atque D
patientiam ornavit ac declaravit, et eamdem quam illis * adhibens benevolentiam, gratias vicissim accepit ab omnibus. *Et paulo post* (2) : Quod itaque tale sibi argumentum delegerit, illius certe prudentiam astruit : quod vero talibus usus sententiis est, eaque dictione, quæ ipsa cum claritate incisa, probabilis, veraque ac ex re nata eniteret, illius quoque sapientiæ claro indicio est, maximeque hominem prodit, qui ex temporum ac auditorum rationibus sermonem rite nosset componere. *Hæc Psellus.*

* *edit.* ex dicto.

* *edit.* illi.

egregiorum judicum huic auctori favente calculo.

3. *Cui egregie adstipulatur vir doctissimus Caveus, ita de Metaphraste scribens* (3) : Jubente *(anno 912)*, Constantino *(Porphyrogenneta)* Augusto Vitas sanctorum ante sua tempora scriptas undique conquisivit, conquisitas recensuit; elegantiores tamquam lectorum conspectu dignas, calculo suo adprobavit neque ulla in re mutatas divulgavit : minus elegantes vero partim nitidiore stylo vestitas, partim nova forma et methodo dispositas in ordinem redegit ac digessit; quasdam etiam ex superiorum traditione acceptas proprio marte ipse condidit. *Qui plura* E
de Metaphraste desiderat, Bollandum adeat (4), *Honoratum a Sancta Maria* (5), *sed præcipue Leonem Allatium in præclarissima illa de Symeonum scriptis diatriba* (6), *ac discet non contemnere Simeonem Metaphrastem, postquam operum ejus rationem intellexerit. Nobis in rem propositam satis erat Simeonis propositum causasque unde natum est, lectori ob oculos ponere.*

anteponenda ab historico

4. *Jam vero ut ad causam regrediar, comparet inter se studiosus lector utramque de martyribus nostris lucubrationem, et mecum sentiet Metaphrastæ narrationem ex illa altera fluxisse, hanc esse unam ex iis minus elegantibus, quas, ut cum Caveo loquar, partim nitidiore stylo vestivit, partim nova forma et methodo disposuit, in ordinem redegit, digessit. Quam ob eamdem causam ut antiquiorem et fontem alterius historia præferet, etiamsi, ob neglectiorem cultum et alia incommoda, ipsi sit postponenda. Deinde antiquioris istius operæ scriptor testem se profitetur oculatum, qui rebus gestis interfuisse se dicit. Unde maximum præ altera, quæ est auctoris Simeonis, pretium habere dicenda est. Quapropter omne studii nostri momentum in antiquiore illa scriptione examinanda ponendum est.* F
Et statim a primo limine capitalis quæstio movetur: Suntne hæc Acta SS. Acindyni, Pegasii *atque* Anempodisti *cum sociis martyrum, authentica, suntne genuina aut saltem sincera? Authentica vel genuina martyrii Acta nemo, qui hoc Actorum genus oculis suis inspexit, in hac lucubratione agnoscet.*

Quæ Acta græca signa sinceritatis

5. *Manet ergo quæstio, sintne saltem sincera? Auctor in decursu Passionis non semel affirmat se rebus gerendis spectatorem affuisse, suis oculis vidisse auribusque audivisse pleraque quæ in sua narratione consignavit. Et revera narrantur subinde minora quædam rerum adjuncta, quæ oculatum testem subindicant. At sunt alia quæ vel oculato vel aurito testi affirmanti vix aut ne vix quidem credas. Sunt quædam quæ fieri vix potuerunt. Unde anceps fit ac periculosa responsio ad quæstionem de sinceritate horum Actorum. Oculatum produnt sequentia :* Καὶ ταῦτα αὐτοῦ εὐξαμένου

(1) *Encomium Metaphrastæ*, P. G., tom. CXIV, pp. 191, 192 ; cfr. p. 70. — (2) Ibid., pp. 193, 194. — (3) *Scriptorum ecclesiasticorum historia litteraria*, p. 402. Genevæ 1720. — (4) *Acta SS*, tom. I Januarii, p. XVI-XVIII. — (5) *Animadversiones in regulas et usum Critices*, Dissert. II, p. II, art. IV. — (6) Migne, P. G., tom. CXIV, p. 19-148.

ὠράθη

A ὠράθη αὐτοῖς στρατὸς ἀγγέλων ὑπερμεγέθης ὧν τὸ κάλλος ἡμᾶς τοὺς ὁρῶντας μὴ βαστάσαντας ἐπὶ τῆς γῆς ἔρριψεν· κειμένων δὲ ἡμῶν ἐπιπλεῖον, ἔστησαν οἱ μακάριοι. Et hæc cum ille orasset, apparuit illis exercitus ingens angelorum, quorum pulchritudo nos videntes nec sustinentes in terram dejecit. Quum vero nos diu procumberemus, steterunt sancti. *Ita plures codices, sed Venetus non habet* ἡμᾶς nos. *Non quidem in Veneto, sed in reliquis in fine sequentia leguntur:* Καὶ ἑστώτων ἡμῶν καὶ θεορούντων ἠκούοντο ἡμῖν φωναὶ ἀναριθμήτων ἀγγέλων: ac quum nos staremus ac videremus, audiebantur a nobis voces innumerabilium angelorum. *In Veneto autem, ut in aliis, legitur paulo superius :* καὶ ὤφθη τοῖς παρεστῶσιν ἡμῖν πλῆθος στρατιᾶς ἀγγέλων, apparuit nobis astantibus multitudo exercitus angelorum: *et paulo inferius :* ἐφάνησαν ἡμῖν ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς καμίνου ἐπὶ θρόνων βασιλικῶν, apparuerunt nobis e camino egredientes super thronos regios.

quoad adjuncta martyrii exhibent.

6. *Narrata autem rerum personarumque adjuncta quæ nisi quis viderit vix fingere cogitaverit, sunt exempli gratia, quæ dicuntur de sanctorum vinculis, quæ ipsis orantibus solvebantur ut cera in igne,* ὥσπερ κηρὸς ἐν τῷ πυρὶ καιόμενος, *et de ipsis sanctis egredientibus ex igne :* ἦσαν αἱ πλευραὶ τῶν ἁγίων καὶ τὰ κῶλα αὐτῶν ὥσπερ ξύλα ἐν πυρὶ καέντα, erant latera sanctorum et membra eorum uti ligna in igne exusta. *Et de sanctis ex templo idoli egredientibus post statuam precibus ipsorum ac lacrimis contritam :* ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀσκοῦ δίκην πεφυσημένοι ἐκ τοῦ πολλοῦ κοπετοῦ, erant oculi eorum sacci instar inflati ex magno fletu. *Qualia sunt verba et gestus Saporis in matrem :* οὐαί μοί ἐστιν, μῆτέρ μου, ὅτι ἥμαρτον εἰς σέ, καὶ προσεποιήσατο τοῦ κλαίειν, væ mihi est, mater mea, quia peccavi in te, et simulabat se flere. *Plura ejusmodi, parva quidem et nullius momenti, sed quæ, etiamsi fingi possent, vix tamen finguntur ex ingenio, quæque res peractas quasi vivida specie repræsentant, in hac Actorum narratione occurrunt : quæ si sola consideraveris, etiamsi auctor id non diceret palam, crederes nihilominus oculati testis verba hic legi.*

et quia hæc dubia quæ circa martyrum nomina

7. *Verum enim vero alia sunt quæ vix credi possunt. De ipsis enim nominibus quid sentiendum? Præsertim de nominibus primorum. Numquid ergo Persarum primores græcis nominibus utebantur? At manifeste conficta videntur nomina* Elpidiphori *et* Philologi, *et apparet maxime ex* Philologi *nomine auctorem personis suis nomina indidisse secundum ipsorum indolem. Etiamsi demus sanctos* Acindynum, Pegasium *atque* Anempodistum *ex græco forte genere, nempe ex familiis in captivitatem abductis, ista græca nomina portasse, nunquam mihi persuadeo militi persæ nomen* Aphthonii *fuisse, non magis quam primoribus* Elpidiphoro, Philologo *atque* Callistrato. *Deinde quem non moveat artificiosa orationum sanctorum nostrorum compositio, electis psalmorum versiculis, modo ad nomina orantium, modo ad tormenta, aut eorum cessationem alludentibus? Quibus allusionibus vel cœlum, dimissa voce ex alto, studere dignetur. Quæ ut vera credamus requiritur major scribentis auctoritas, quam hujus anonymi, quantumvis se præsentem rebus interfuisse dicat. Quo genere subtilitatis eo abripi se passus est, ut faciat martyrem dicentem Sapori nomen hoc regis significare patrem dæmonis. Quod quomodo explicetur fateor non melius me intelligere, quam Sapores in Actis intellexisse legitur. Quæ omnia etiamsi auctoritati scriptoris noceant, pretiosa sunt nobis indicia Actorum originem indigantibus. Produnt enim Græcum ætatis longe posterioris, quam est martyrii epocha.*

Auctoris G. V. H

ob defectum documentorum

8. *Antiquorum scriptorum qui de Persis martyribus egerunt, neminem inveni qui horum martyrum mentionem faciat. Potest tamen fieri ut syriaca ipsorum Acta adhuc alicubi lateant. Nolim ex hisce concludere Acta sanctorum nostrorum esse falsa ac supposititia. Præterquam quod sanctos nostros revera exstitisse, manifeste probatur ex dedicato in ipsorum honorem martyrio in urbe Constantinopolitana, ubi eorum servabantur reliquiæ, uti probatur ex græco officio in ipsorum honorem composito, talis est heroum nostrorum indoles, tanta sanctitas, tam divina, ut ita dicam, etiam erga crudelissimum Saporem mansuetudo, ut verissimam sanctorum martyrum formam reddant. Deinde Sapores iis lineis depingitur ut talis appareat, qualis ex authenticis aliorum martyrum Actis noscitur; cædes hominum, tormenta marty-* E *rum, talia, qualia ex veridica historia nemine contradicente sciuntur. Quibus omnibus simul consideratis sic statui posse existimo, in his Actis nequaquam authenticis vel genuinis, immo manifeste apocryphis, sincerum veritatis nucleum contineri, quem in formam narrationis dramaticæ græcus scriptor extendisse videtur, ad legentium atque audientium ædificationem. Multæ res persicæ per continua bella Græcis in Persarum ditione agentibus innotuerunt : quare fieri potuit, ut horum Actorum scriptor ex ore Persarum christianorum præclara horum martyrum certamina audiverit, litterisque consignaverit.*

adhuc manent.

9. *Paucissima martyrum nomina ex ingenti numero qui per immanissimam Saporis persecutionem passi sunt, ad vicinos Græcos pervenerunt. Testatur Sozomenus sequentia* (1) : Verum, ut summatim dicam, cunctos ejus temporis martyres, tam viros quam mulieres, quorum nomina recoluntur, sedecies mille numero fuisse perhibent, reliquæ vero multitudinis ne numerum quidem iniri posse. Atque idcirco difficile admodum visum esse Persis, Syris atque Edessenis, qui hac in re plurimum studii atque operæ F posuerunt, horum nomina percensere. *Historia martyrum Persarum, quam ex scriptore Persa depromptam latinitate donandi spem ingerebat Renaudotus, bis centum millia martyrum recenset* (2). *Antistes Adanensis in Armenia tradit* (3) *in Saporis persecutione prima, quam nos secundam dicemus, cæsa esse centum sexaginta millia martyrum in regione quam vocant Dir-el-Hamar et Bajermi seu, ut Syri scribunt, Beith-Garme, quæ urbs est antiqua Martyropolis; in Iraca triginta millia. Maruthas quoque non semel mentionem injicit innumerabilium martyrum, quorum nomina adhuc ignorabat. In* Certamine plurimorum martyrum et Azadæ regis eunuchi, *in fine, post relatum edictum persecutionem restringens ad solos christianæ viæ duces, ita prosequitur* (4) : Quocirca virorum, mulierum atque puerorum hoc temporis intervallo cæsorum nomina ad nostram notitiam necdum pervenerunt, iis exceptis qui in ipsa urbe coronati sunt. Plurimi ergo martyres

(1) *Historia ecclesiastica*, Migne, P. G., tom. LVII, pp. 969, 970. — (2) Steph. Evod. Assemani, *Acta martyrum Orientalium et Occidentalium*, part. I, p. 43. — (3) Ruinartus, *Acta sincera*, p. 566. — (4) Assemani, tom. cit., part. I, p. 50.

occubuerunt

AUCTORE G. V. H.

occubuerunt quorum nomina ignota: quum plerique exteri fuerint, aliarumque regionum indigenæ. Istorum insuper martyrum numerum auxerunt milites regii exercitus non pauci, qui pro ista confessione Dei nostri martyrii gloriam adepti sunt. *Similia de magno numero martyrum sibi haud cognitorum nomine tenus, alibi* (1) *scribit idem Maruthas. Quare nihil mirandum martyrum Persarum nomina circumferri et Acta, quorum apud Syros et antiquiores Græcos nulla est notitia.*

non obstantur,

10. *At dicet aliquis hæc de ceteris valeant dicta, de* Acindyno *vero* Pegasio, Anempodisto *et sociis eorum, qui dici possunt, quum in regia urbe coram regis tribunali examinati ac prope eam coronati videantur, et Maruthas affirmet* (2) *multos quidem sibi ignotos, verum ex ignotorum numero excipiat eos qui regia in urbe coronati sunt? Ego vero non contendo martyres nostros Maruthæ incognitos fuisse, immo spero fore ut in codicibus Syrorum adhuc lateant, aliquando ex hisce tenebris in lucem educendi; dixi tantum, quum tam paucorum Acta ex tanto numero conscripserit, martyrum nostrorum nomina apud ipsum et alios non legi, in libris scilicet* B *publicam in lucem editis. Sed alia eaque gravior difficultas premit Acta nostra, ex epilogo Actorum SS. MM. Acepsimæ, Josephi et Aitilahæ, ubi S. Maruthas sequentia scribit* (3) : At forte dices vix credibile esse, quod in prioribus orationibus a nobis proditum est de immani crudelitate qua in Dei martyres usos fuisse tyrannos memoravimus, nec fieri potuisse ut in eos atrocissima illa tormenta decernerent, iisque mortis generibus eosdem necarent. Verumtamen quicumque hæc nobis opponit, penitus persuasum sibi habeat nos de multis pauca quædam promere potuisse. Ceterum omnes martyres qui in palatio regis causam dicebant gladio feriebantur, qui vero a præfectis interficiebantur... *Ast nostri martyres non feriuntur gladio, sed igni traduntur consummandi : et tamen asseruntur apud regem, sive, quod idem est, in regis palatio causam dixisse. Respondeo, tantum abesse ut hinc Acta nostra infirmentur ut potius confirmari dicenda sint. Etenim, teste Marutha, qui in palatio regis causas dicebant martyres gladio feriuntur. Et nostrorum martyrum socii fere omnes gladio consummati leguntur; primo* Aphthonius *miles, deinde primo-* C *res cum militibus qui iis commori voluerant; et ipsi sancti* gladio consummari jussi *ad locum capitalis pœnæ profecti sunt. Verum postea revocati et iterum tormentis vexati crudelissimum regis animum per stupendam malorum tolerantiam ita exacerbarunt, ut communi reliquis morte perire non sineret; sed modum quæsivit atrocioris interitus, quem incenso camino invenisse se sperans,* Acindynum, Pegasium *atque* Anempodistum *ignibus tradi jussit. Observatur ergo in Actis consueta regio tribunali mortis pœna, consummatio per gladium; qua ne sancti condemnati et abducti perirent, fecit resipiscens a moderatiore pœna regis sævities.*

possunt quoad summa capita

11. *Supponimus igitur Acta nostra, exceptis quibusdam sermonum ornamentis, Græcorum sequioris ætatis subtilitatibus et effictis forte ad pompam prodigiis, in nucleo narrationis satis sincera. Tempus quo conscripta fuerunt determinari vix potest. Putarem tamen ea composita esse circa tempora Mauritii imperatoris, quo amplior rerum persicarum notitia ad Græcos pervenit, ut ex Theophylacto Simocatta non uno in loco deduci potest. Superest ut de miraculis quæ in Actis perhibentur aliquid dicamus. Primo quidem ex hac antiquiore narratione cum Metaphrastæ secundis curis comparata, discere unusquisque potest non adeo miraculorum studiosum fuisse Metaphrastem ac vulgo creditur. Minuit enim potius quam auxit. Ipsa vero miracula, quæ perhibentur, talia sunt, qualia in multis sanctorum Actis occurrunt, nihilque ex sese habent quod fidelem lectorem offendat. Quare ex miraculorum splendore nihil difficultatis contra horum Actorum sinceritatem moveri posse existimo. Tantam habent auctoritatem, tantamque merentur fidem, quantam ipsa martyrii historia, quam, exceptis iis quæ supra rejecimus, admitti posse ut sinceram arbitramur, certis atque invictis argumentis sinceram probare non possumus. Quibus in universum de horum martyrum Actis* E *eorumque valore ac pretio disputatis, ad particularia descendimus et agemus : De rege Sapore II et de ejus persecutionibus in christianos. De sanctorum martyrum* Acindyni, Pegasii atque Anempodisti *patria genere, ætate ac vitæ conditione. De sanctis martyribus, dictis* e Senatu. *De matre regis Saporis II. De tempore hujus martyrii. De martyrum nostrorum palæstra. De cultu horum martyrum.*

ut sincera admitti

§ II. De Sapore II, rege Persarum, deque ejus in christianos persecutionibus.

Sapores II, Hormisdæ filius posthumus, secundum aliquos ex matris utero rex,

Sapores, rex Persarum, sub quo martyres nostri gloriosi certaminis lauream adepti sunt, natus est anno æræ christianæ 309, patre Hormisda e familia Sasanidum, nominis sui secundus. Sapores II Sasanides inter omnes reges singulari fortuna usus est, ut qui tot annos regnaverit quot vixit. De cujus regni initiis multa fabulæ quam historiæ propiora traduntur. Pater ejus Hormisdas post regnum 6 annorum et 5 mensium, vel juxta alios 7 annorum et 5 mensium (4), *vita excessit, nullo filio herede relicto, si Mirkhondo aliisque creditur* (5). *Mortuo rege Persarum, primores quum audissent feminam ex regio gynæceo gravidam jam ex multis mensibus uterum portare, mulierem interrogant maremne an feminam portaret. Marem, inquit; nam perpetuo movetur. Tunc accedentes regium diadema super matris uterum posuerunt atque infantem hauddum natum regem salutarunt. Hæc aliqui* (6). *Alii vero narrant Hormisdam ipsum infanti adhuc in matris utero degenti regiam dignitatem legasse.*

secundum scriptores historicos, …

13. *Secundum Nöldeke* (7) *hæc sunt historiæ propiora :*

(1) Ibid., p. 118. — (2) Ibid., p. 50. — (3) Ibid., p. 207.

(4) Historia Persarum et Arabum tempore Sasanidarum, ex Chronico arabico Tabari versa germanice a Th. Nöldeke (*Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sasaniden, aus der arabischen Chronik des Tabari übersetzt und mit ausführlichen Erläuterungen und Ergänzungen versehen von Th. Nöldeke*), p. 52. — (5) Ibidem, p. 51; cfr. Silvestre de Sacy, *Mémoires*, p. 305-317, apud Carolum Fredericum Richter, Tentamen historico-criticum in Arsacidarum ac Sasanidarum dynastias, ex auctoribus persis, græcis et romanis (*Historisches-Critisches Versuch über die Arsaciden und Sassaniden dynastieën nach den Berichten der Perser, Griechen und Römer*), c. IX : Schapur (Schabur), Dhulactaf, Schahpuri, Sapores II. — (6) Agathias Scholasticus, *De imperio et rebus gestis Justiniani imperatoris*, l. IV; cfr. Tabari, p. 51, not. 3. — (7) Tabari, l. c., not. 3.

piora :

concorditer antiquis,

piora. Hormisdas reliquit plures filios, ex priore uxore: primum nomine Adharnarse, qui patri successit nec unum annum regni complevit (secus enim, uti ibidem animadvertit Gutschmid, elenchi regum ejus nomen haberent); secundum Hormizd, qui fugit ad Romanos anno, ut videtur, 323, fuitque in exercitu Juliani anno 363; tertium cujus nomen ignoratur. Quibus addendus videtur Ardaschir II, qui postmodum Sapori II successit (1), *et addi debent filia Hormizddocht* (2) *et Sapores II de quo hic agitur. Hic autem remoto fratre Adharnarse infans patri successit, matre cum primoribus regni gubernacula interim tenentibus. Hi ergo Saporis fratrem Hormizd in vincula jecerunt, quibus ruptis aufugit in imperium Romanum; alium Hormisdæ filium, cujus nomen ignoratur, oculorum lumine privarunt. Et sic solus Sapores regnavit e cunis. Ita Nöldeke* (3) *ex Zonaræ, Joannis Antiocheni et Zosimi compositis et mutuo correctis narrationibus. Qui ex Talmude nomen matris quæ Saporem genuit et Judæis amicissima videtur, exscribit, quod est Iphra Hormizd. Anno*
B *itaque 309 natus est et eodem anno regno potitus Sapores II Sasanides, cui ab humeris cognomen inditum fuit. Dicitur enim Dhulaktaf vel Dhulacnaf.*

ea indole præditus quam Acta nostra repræsentant,

14. *Opinatur Nöldeke Saporem dictum fuisse latis humeris cognomine honorifico, ut qui portando regiæ dignitatis oneri aptissimus esset* (4). *Alii cognomen illud aliter exponunt. In bello scilicet quod adversus Arabes gessit, tam crudeliter egisse dicitur, ut ducibus Arabum captis os humerorum extrahi jussisset* (5). *Alii dicunt adeo sævum captivis se præbuisse Saporem ut binos transacto per humeros circulo colligaret* (6). *Hinc aiunt cognomen Dhulaktaf, quod humerorum confractorem significet, Sapori datum. Sunt etiam qui Saporem non Dhulaktaf sed Dhulacnaf nominent, quasi alis præditum, ex allati auxilii celeritate. Rei originem ita narrant* (7). *Rebus Arabum subversis, quum immane perforandorum humerorum supplicium Saporis jussu regii carnifices exequerentur, Malek ben Nassar, unus ex Mohammedis atavis, legatus a sua natione ad Saporem venit. Cujus ferociam animi cum lenire cuperet. Quid, inquit, causæ est, quo permotus tam immania tormenta genti nostræ inferri jubes? Cui Sapores: Astrologi, ait, prædixe-*
C *runt fore ut vir Arabs nascatur, qui Persarum monarchiam evertat. Quare vindictam præviam, quam potuisset maximam exerceret. Alter vero respondit haud oportere haruspicibus atque astrologis oraculi instar fidem adhiberi, ut quibus mentiri moris esset. Qui si verum edixerint, videri sibi prudentiæ esse Persarum mansuete uti hominibus quos aliquando sibi dominaturos credidissent. Quibus verbis placatus Sapores confringendi humeros finem fieri jussit carosque habere Arabes cœpit, ac laborantes veloci auxilio tutari consuevit: qui, grati animi causa, celerrimi auctorem auxilii Dhulacnaf appellarunt, quasi alis præditum. Quæ narratio si vera esset, duplici cognomine crudelitatis atque adjutorii pro diverso tempore diversisque moribus donatum fuisse existimarem. Quidquid est, Saporem graphice depingit hæc historiola talem qualem Acta martyrum nostrorum, a summa crudelitatis sævitie ad extremæ benevolentiæ significationem repente transeuntem. Post bella cum Arabibus et Romanis, post variam fortunam bellorum mortuus est anno 379, vitæ ac regni anno septuagesimo. Cujus res gestas enarrare hujus loci non est.*

[illegible]

15. *Persecutionem in christianos movit acerbissimam, quæ, auctore Hieronymo in Eusebii chronico continuato, detonare cœpit anno Constantii septimo, qui est annus P. C. N. 343, auctore vero sancto Marutha in Actis sancti Simeonis, episcopi Seleuciæ ac Ctesiphontis* (8), anno centesimo decimo regni Persarum *(Sasanidum)*, qui fuit Saporis trigesimus primus, *P. C. N. 340, Constantii quarto. Sunt etiam qui tempore Constantini Magni Saporem in christianos tyrannidem exercuisse persequendo contendant. Et re quidem vera variæ persecutionum epochæ admittendæ sunt. Etenim Acta sancti Jonæ ac sociorum ab oculato teste Isaia Arzunita exarata, quæ leguntur apud Stephanum Evodium Assemanum, ita exordiuntur* (9): Inierat Sapor, Persarum rex, annum regni sui duodevigesimum, ratusque id e republica esse adversus Christi Ecclesiam adeo acerbam persecutionem commovit, ut etiam ecclesias et altaria dirueret, monasteria incende- E
ret gravissimisque oneribus universos christianos divexaret. *Hæc itaque respexerit Theodoretus* (10) *quum de Constantino Magno sequentia scriberet:* At religionis alumnorum qui in Perside versabantur, sua ipse sponte curam gessit. Cum enim certior factus esset illos ab impiis vexari, regemque errori deditum occultis eos insidiis circumvenire, litteras ad eum scripsit quibus et ad pietatem amplectendam hortabatur et ut ejus cultoribus honorem haberet postulabat. Sed scribentis studium melius epistola ipsa declarabit. *Sequitur epistola.*

[illegible]

16. *Scio quidem nec Ruinartio* (11) *nec Tillemontio probari persecutionem hanc tempore Constantini Magni sævientem: verum apud nos majoris auctoritatis sunt hæc Acta ab oculato teste conscripta, quam virorum etiam doctissimorum opinationes. Quapropter primam a Sapore II in christianos persecutionem motam anno ejusdem regis decimo octavo consignamus. Altera deinde persecutionis procella detonuit anno Saporis trigesimo, qui est annus P. C. N. 339; quod colligitur ex Actis sancti Saporis, ep. Beth-Nictoris et sociorum, quæ leguntur apud eumdem Stephanum Evodium Assema-* F
num (12). *Quorum est hoc initium:* Anno trigesimo Saporis, Persarum regis, magi adversus Nazarenos hæc detulerunt. *Tandem anno Saporis trigesimo primo immanissima illa exorta est persecutio quæ per quadraginta annos duravit, ut patet ex Actis sancti Simeonis Bar Saboë, Seleuciæ ac Ctesiphontis episcopi, et sociorum ejus a sancto Marutha compositis, ubi sic legitur* (13): Anno centesimo decimo septimo regni Persarum, qui fuit trigesimus primus Saporis regis regnum, ea populum nostrum calamitas pervasit, quum hac ipsa tempestate Seleuciæ ac Ctesiphontis episcopatum gereret Simeon, cognomento Bar Saboe. *Hoc itaque anno P. C. N. 340 Simeon captus est, qui cum sociis martyrium consummavit ipso die Parasceves, interempto prius, in Cœna Domini, Usthazade, quem etiam Usthazanem vocant, Maruthas autem Guhsciatazadem.* Hic regis quondam nutritius fue-

(1) Tabari, p. 69. — (2) Nöldeke, Stemma Sasanidarum, op. cit., p. 436; cfr. not. 6. — (3) Tabari, p. 51, not. 3. — (4) Tabari, p. 52, not. 1. — (5) Tabari, p. 64 et p. 52 cum not. 1. — (6) Hamza 51. Vid. Tabari, p. 64, not. 1. — (7) Apud Herbelot, *Bibl. Or.*, art. Schabur. — (8) Apud Steph. Evod. Assemanum, *Acta SS. Martyrum Or. atque Occid.*, part. 1, p. 15. — (9) Ibid., p. 215. — (10) *Hist. eccl.* l. I, c. 23 (Migne, P. G., tom. LXXXII, pp. 973, 974). — (11) *Acta sincera*, Admonitio in martyrium SS. Simeonis episc., etc., p. 566.
(12) T. c., p. 226. — (13) Apud Assemanum, tom. cit., part. 1, p. 15.

… tom. G. V. H.

rat et Arzabudes *(dignitatis id nomen est)* vir in toto regno spectatissimus (1). *Hic Usthazades martyrium consummavit juxta Acta luna decima tertia aprilis, feria quinta hebdomadæ azymorum; sequenti die Simeon consummatus fuit, luna decima quarta aprilis, in Parasceve.* Qui characteres chronologici non nisi cum anno P. C. N. 341 componi possunt (2). *Hic autem est annus Saporis trigesimus secundus. Jam vero, ut patet ex Actis* plurimorum martyrum et sancti Azadæ, regis eunuchi, *apud St. Ev. Assemanum* (3), *anno trigesimo secundo Saporis regis* hoc eodem die *immanissimum promulgatum est edictum persecutionis ; et post prologum :* Etenim ab hora sexta feriæ sextæ, quæ in quartam decimam lunæ aprilis diem incidit, qua edictum illud promulgatum fuit... *Ergo eodem die et anno quo Simeon Bar Saboë martyrium complevit, edictum illud promulgatum est, anno Christi 341.*

post restricta ad solos christianæ … duces

17. *Tunc innumeri homines per omnes provincias neci traditi glorioso martyrio coronati sunt. Quos inter Azades, regis eunuchus. Sed juvat Actorum verba transcribere* (4) : Porro hæc tanta cum festinatione agebantur ut ad solam nominis confessionem christiani interficerentur, nullo interposito præmissove examine. Interea quum quidam eunuchus regi carissimus, nomine Azades, ex præcipiti hac judicii forma lubens pro Christi nomine interemptus fuisset, re comperta, rex magna animi perturbatione ac mœrore afflictus est, edictoque cavit ne deinceps in obvios quosque pro ipsorum arbitrio sæviretur, sed eorum dumtaxat judicia exercerentur, qui viæ istius duces esse videbantur. *Habemus ergo novum Saporis edictum persecutionem restringens ad eos qui viæ istius duces esse videbantur. Gemina Actis recitat Sozomenus* (5). Sequenti anno eo ipso die quo memoria passionis Christi recoli solet, cum jam dies celebris resurrectionis exspectaretur, exiit edictum Saporis crudelissimum in universam Persidem, quod jubebat omnes qui se confiterentur christianos morti addici. Quo quidem tempore multitudo christianorum, quæ ne numerari quidem potest, securi percussa est. Siquidem magi eos ex urbibus et vicis in quibus latitabant, summa cum diligentia eruerunt. Nonnulli autem sua inducti voluntate, nemine eos ducente se ipsi ideo C indicarunt, ne silentio Christum negare viderentur. Ac dum omnes qui erant christiani, morte mulctarentur, plurimi etiam qui in ipso palatio vitam egissent mactati sunt, in quorum numero erat Azades eunuchus regi carissimus. Quem cum Sapores interfectum accepisset, incredibilem animo dolorem hausit, hancque communem cædem sedavit atque solos religionis nostræ doctores trucidari jussit. *Hæc Sozomenus. Unde intelligitur duplicem persecutionis epocham distingui : priorem quæ dici potest cædis promiscuæ, nullo facto laicos inter et clericos discrimine; posteriorem, qua soli ferme clerici inquirerentur ac morti addicerentur.*

et restrictione abolita rursus anno 346 ad omnes extensa christianos

18. *Sed non diu stetit Saporis animo hæc furoris moderatio. Anno enim persecutionis septimo, qui est Christi 346, post sancti Barbascemini, S. Simeonis Seleuciæ et Ctesiphontis episcopi ex sorore nepotis et in episcopali cathedra successoris, illustre martyrium, Sapor illico executus est minas quas sancto episcopo intentaverat, edicto videlicet se cauturum,* D *ut christiani penitus exstirparentur* (6) : Post hac, *inquit,* copiarum mearum præfectis præscribam ut in christianos arma expediant atque in exitium nominis vestri universi conspirent. *Quæ verba leguntur in Actis martyrii a sancto Marutha conscriptis. Qui iisdem Actis edicti summam subjunxit quæ est talis* (7) : Quicumque me amat meumque regnum salvum cupit, det operam ne quis christiani nominis tenax intra Persidis fines aut sub ditione mea commoretur, quin Solem adorare atque ignem et aquam colere, vescique animantium sanguine compellatur. Si quis hæc facere detrectaverit, hunc præfectis actutum dedi jubeo atque ex eorum sententia torqueri, et ultimo affici supplicio. *Et sic persecutio iterum facta est generalis et promiscua cæde ferebatur per universam Saporis ditionem.*

victimas innumerabiles facit

19. *Priore illo tempore tanta multitudo mactata est ut numerari nequeat, nec minus sævitum in altero persecutionis stadio. Nam* isto Sapore regnante infinita multitudo presbyterorum, diaconorum, monachorum, sanctarum virginum et aliorum qui in ecclesiarum ministerio versaban- E tur et erga religionem præclaro animo affecti erant, egregia piæ vitæ testimonia dedit. *Ita Sozomenus* (8), *qui post enumeratos multos episcopos et presbyteros martyres tandem concludit* (9) : Mihi certe satis visum est hæc de eo *(S. Mille)* et de iis qui in Perside regnante Sapore martyrio obierunt, hactenus disseruisse : nam tormenta illis inflicta, aut quinam fuerint, ex quove loco, aut quo genere cruciamentorum martyrio defuncti sint, aut quibus suppliciis affecti, vix a quoquam percenseri possunt, quippe cum tam varii cruciandi modi a Persis tanto cum studio ad crudelitatem inventi fuerint. Verum ut summatim dicam, fertur viros ac mulieres, quorum nomina recensebantur, martyrium id temporis pertulisse ad numerum sexdecim millium, at eorum multitudinem, qui præter hos trucidati sunt ne numero quidem comprehendi posse; et propterea perdifficile visum esse Persis, Syris et incolis Edessæ, qui multum hac de re laborabant, illorum nomina percensere. *Hinc colligitur non esse mirandum si quando in Actis martyrum Persarum ingens martyrum numerus atque inaudita cruciamentorum genera occurrunt.* F

Opinio Henschenii et Pagii circa annum martyrii S. Simeonis rejicitur

20. *Non possumus hoc loco prætermittere opinionem Henschenii* (10) *et Pagii* (11), *qui martyrium S. Simeonis, Seleuciæ ac Ctesiphontis episcopi, ad annum P.C. N.349 reducunt. Quum enim sanctus episcopus die 21 aprilis colatur, ipsi cultus diem eumdem ac emortualem censuerunt. Jam vero ex Sozomeno noverant ejus martyrium incidisse in diem Parasceves, qui in ipsorum opinione erat 21 mensis aprilis : ergo illo anno Pascha debuit incidere in diem 23 aprilis. At annus quo Pascha in illum diem incidit fuit annus Christi 349. Quumque ex S. Hieronymo hausissent epocham hujus persecutionis cujus victima Simeon occubuit, esse Constantii septimum, qui est Christi 343, non potuerunt admittere Simeonem ante sextum persecutionis annum martyrio consummatum fuisse, quod manifeste pugnat cum actis a S. Marutha compositis. Verum enim vero probare nequeunt Simeonem die 21 aprilis sacram martyrii lauream*

(1) Ibid., p. 25. — (2) Ibid., Præfatio generalis, part. I, p. 74-76. — (3) Ibid., p. 45. — (4) Ibid., p. 50. — (5) *Historia eccl.*, lib. II, c. XI (Migne, P. G., tom. LXVII, pp. 962, 963). — (6) Assemani, tom. cit., part. I, p. 116. — (7) Ibid., 117. — (8) Tom. cit., c. XIII. — (9) Ibid., c. XIV. — (10) *Act. SS.*, tom. II Aprilis, p. 844. — (11) In ann. 343, not. III, n. 10-18.

adeptum

A *adeptum fuisse. Neque enim id uspiam perscriptum est; neque dies cultus ubique 21 aprilis est, uti in martyrologio Romano: græci enim hunc sanctum Simeonem colunt præcipue die 17 aprilis, uti patet ex Menæis impressis, ex Synaxariis ms. et ex menologio Sirleti. In menologio vero Basilii die 14 aprilis recensetur, quo die apud Syros et Coptitas colitur; in Synaxario vero Armenorum die 12 aprilis. Quare nihil est cur a sancto Marutha decedamus ob diem 21 aprilis cultui sancti Simeonis assignatum. Opinio Valesii* (1) *qui hujus persecutionis initium anno Christi 343 ascribit, per S. Marutham refutata est supra.*

§ III. De sanctorum martyrum Acindyni, Pegasii atque Anempodisti patria, genere, ætate ac vitæ conditione.

Acindynus, Pegasius *et* Anempodistus *fortassis græco genere oriundi.*

Sancti nostri in Actis interrogati de patria ac genere, nullo alio Saporem responso dignantur præter illud, quo solo dignus erat fraudulentus tyrannus, quodque æquivalet usitato illi martyrum verbo, Christiani sumus. Filioli, *inquit,* quæ est patria vestra? Genus unde deducitis, et quodnam est vestrum vitæ institutum? Sancti vero veluti ex uno ore dixerunt: Patria nostra, o rex, Trinitas individua est, quæ et enutrivit nos et vitam est elargita, unus Deus ex quo omnia et nos ad ipsum. *Et deinde* S. Anempodistus: Quid interrogas, inquit, de patria quæ protulit, de religionis cultu et nomine? Hæc omnia Christus nobis est, omnium artifex et creator. *Magnifica sane ac præclaris martyribus digna responsa, sed quæ nos non docent ea quæ scire vehementer cupimus. Nec sanctorum silentium auctor Actorum supplevit. Unde magna nobis nascitur incertitudo, ignoramusque Persæne fuerint an Græci, sive oriundi ex græcis christianis in Persidem abductis. Si res ita acta esset uti in Actorum narratione describitur, nihil dubius affirmarem Græcos esse homines. Verum multa finxit auctor et ad ornandum dicendi genus composuit. Pleræque sanctorum orationes græce alludunt ad nomina orantium, ad adjuncta*

C *pœnarum et rerum quæ spectantur aut geruntur, ad patriam nihil. Non sunt persica sanctorum nomina. Attamen nihil in ipsorum ad regem responsis, nihil in regis interrogationibus græcam sanctorum originem indicat. Quare putaverit quis genere ac patria Persas esse; sed præter conjecturam nihil audeat. Nam quum tam multi exteri in Saporis persecutionibus pro fide Christi apud Persas passi fuerint, et hi nostri græca nomina portent, et multi græci in Persidem transportati sint, nihil impedit* Acindynum, Pegasium *atque* Anempodistum *credi aut genere aut origine græcos fuisse.*

Ætate viridi et conditione fuisse videntur clerici.

22. *Ad ætatem vero sanctorum martyrum determinandam aliqua indicia adsunt. Admiratur enim Sapor decora ac florida sanctorum corpora; corpora enim pulchritudine facile capiebatur tyrannus, uti patet ex Actis S. Simeonis, episcopi Seleuciæ ac Ctesiphontis, cujus augusta frontis majestas admirationem tantam injecit regi Sapori ut publice diceret* (2): Huic parem frontis gratiam membrorumque concinnitatem me usquam vidisse non memini. *Ex hac ergo corporum pulchritudine ac decore judicare licet sanctos nostros ad virilem ætatem accessisse. Ad vitæ conditionem quod spectat, multa indicia æque clarissima adsunt, ex quibus jure ac merito concludere licet eos fuisse presbyteros aut saltem clericos. Ac primo quidem deferuntur ad Saporem iis verbis, quibus clare agnoscas christianæ legis doctores:* Quod essent viri in domuncula quadam absconditi, quodque multæ christianorum catervæ ipsos adirent, qui horum doctrinis et exhortationibus sua in fide stabiliti, regia decreta spernere docerentur. *Deinde eis appellantur plenis reverentiæ vocabulis quæ maxime presbyteros designent. Sic enim* Elpidiphorus *vocatus a rege, ad martyres:* Orate pro me, *inquit,* in spiritu patres, optimi milites, et nostræ salutis apud Deum mediatores. *Tandem quid nisi presbyteros indicent verba militum conversorum ad fidem, ubi sanctis martyribus respondent sic interrogantibus:* Et quid vos prohibet accedere ad Christum et sancti ac vivifici Spiritus signari signaculo? Et milites: Facite, dicunt, in nos quæ

E christianorum docet fides et celerrime adducite æterno et immortali regi. *Hic enim et sancti promptos se ostendunt ad sacramenta conferenda, et milites paratos se exhibent ad ea suscipienda. Quare nullus dubito quin sancti nostri fuerint presbyteri, aut saltem sacris ordinibus initiati. Deinde ita in universum sancti se gerunt, ita loquuntur sacris plerumque Scripturarum verbis usi, ut maximam sacri codicis, psalmorum præcipue, consuetudinem præ se ferant. Quamquam enim propendeo ad sentiendum artificiosam psalmorum compositionem ac allusiones frequentes, non esse sanctorum nostrorum sed auctoris Actorum, debuit tamen hæc sibi convenientia fingere.*

§ IV. De sanctis martyribus dictis *ex senatu*.

Qui … senatores dicanti …

Imprimis monendus lector est, ne senatum hunc Persarum ea forma intelligat qua senatum Romanorum, penes quem summa potestas sit. Sed auctor Græcus, quum de primoribus Persarum loqueretur, græcis lectoribus summæ ac proinde senatoriæ dignitatis viros proponit: altiorem enim dignitatem, excepto solo imperatorio culmine, non noverant; neque noverant nobiles proprio sensu acceptos. Summum apicem nobilitatis in Sasanidarum regno tenebant qui dicuntur Viri domorum (3), *membra scilicet septem familiarum ceteris nobilitate præstantium. Theophylactus Simocatta in libro Historiarum III, c. 18:* Persam ego quemdam, *ait,* a sacrarum memoriarum commentariis et in libris acta regia continentibus exercitatissimum memorantem audivi... rerum graviorum et illustrissimarum administrationem apud Persas antiqua lege septem tribubus, seu familiis sortito distributam esse: ceteras nihil negotii habere aiebat. Familiam Artabidæ cognominatam, habere jus regni et regi imponere diadema. Aliam præesse conficiendis exercitibus; aliam rebus urbanis; aliam seditiones

(1) Sozomenus, tom. cit., notæ in cap. xiii lib. ii. — (2) Assemani, tom. cit., Part. i, p. 32. — (3) Tabari, p. 71 ibid., nota 1; Nöldeke, Quædam de constitutione intrinseca regni Sasanidarum (*Einiges über die inneren Verhältnisse des Sasaniden Reichs*), ibid., p. 437.

ac

AUCTORE G. V. H

ac controversias dijudicare atque componere. Quintam præsidere equitatui; sextam tributa colligere et ærarium regium curare: septimam arma et vestitum militarem providere: et hanc legem inter alias leges regias Darium, Hystaspis filium, sacrosanctam condidisse.

magnates sunt, scilicet tum viri Septem domorum *nuncupati*

24. *Septem domorum viri, omnium Persarum summi erant. In inscriptione Hagiabadana* (1) *primum locum occupant principes, secundum* filii domorum, *tertium magnates, tandem nobiles. Ex qua inscriptione patet, agi non de vanis denominationibus, sed de veris ordinis ac potestatis gradibus. Nomine principum intelliguntur reguli, sive regi Persarum subditi tyranni. Ad viros septem domorum sive ad primores Persarum martyres nostros, qui dicuntur senatores, referimus. Etenim si Saporis verba, quæ in Actis perhibetur ad senatores dirigere, perpendimus, satis clarum videtur eos esse viros, qui iis muneribus funguntur, quæ ex Theophylacto didicimus viris septem domorum fuisse collata. Et alibi traditum legimus Saporem in martyrum examine primores et præfectos non paucos circumsedisse. In Actis enim S. Simeonis* B *Bar Saboë ad circumadsidentem regulorum ac præfectorum coronam conversus Sapor, loqui incipit de martyre qui coram adstat. Simili modo Sapores examine martyrum nostrorum fatigatus, iisque custodiæ interim traditis, verba facit ad circumstantes magnates.* Qua ratione, *inquit*, manu ori imposita, me solum relinquitis laborantem ac fatigatum, nihil ipsi consilii vel cooperationis, quemadmodum oportuerat, afferentes, unde auxilium aliquod et laborum mihi levamen esset? An jucundum vobis spectaculum præbeo, miserrimo circa ista labore confectus, quippe qui ne uno quidem verbo contra impios istos prolato mihi consentiatis? *Cui quum* Elpidiphorus *eorum primus respondisset, in hunc modum :* Et quid in rem propositam nos valemus conferre potestati tuæ? *respondit* Elpidiphoro *tyrannus :* Quando novum quid et insolitum in medium fero, vos statim repugnantes avertere conamini, ego vero magnanimiter fero vestra omnium patiens onera. *Totum deinceps colloquium ostendunt mores primoribus Persarum proprios* (2), *utpote qui regem nequaquam timeant, ipsi contradicere audeant. Quod autem Sapor conqueritur magnates, quos* C *alloquitur, sibi in martyrum examine nullam opem ferre, ostendit eos esse quibus ex munere incumberet seditiones ac controversias dijudicare atque componere. Hoc autem munus ex Theophylacto didicimus proprium esse quartæ tribui primorum. Seditionis autem rei erant martyres, ex delatione accusati quod plebem a decretis regiis observandis averterent. Quod vero Sapores stomachatus queritur hosce magnates sibi repugnare, quando novum quid aut insolitum afferret, satis clare ostendit eos esse quibus reipublicæ administrandæ cura incumberet.* Novum *enim et* insolitum *spectare poterat aut exercitus, aut res urbanas, aut judicia, aut equitatum celeberrimum Persarum, aut tributa et ærarium, aut militum arma et vestitum. Jam vero hæc omnia et singula singulis tribubus primorum propria cura erant. Quam vero essent primores regibus Persarum difficiles, historia notum est* (3). *Ex hisce igitur adjunctis rerum ac personarum concludere licet magnates qui in Actis vocantur senatores, esse ipsissimos* viros domorum, *membra septem familiarum omnium nobilissimarum. Quod confirmatur ex odio magorum; hi enim regem adversus magnates excitant in Actis, ut qui populum martyribus amicum seditiose commovissent. Magi enim primoribus potestate fere æquales erant in regno Sasanidarum* (4), *eaque erant superbia turgidi ut facile premere rivales credi possint.* D

tum alii sed incerto numero

25. *Numerus horum magnatum in variis exemplaribus mirum in modum variatur; quæ varietas ex numerorum fortasse notis orta sit. In quibusdam septem millia, alibi leguntur septingenti. Opinari licet non solos primores, sed alios quoque nobiles, scribas, visiros, præfectos, qui magno numero in regno Sasanidarum erant* (5) *uno nomine senatorum hic esse comprehensos. Unum sane constat, magnum martyrum numerum nihil habere quod admirationem moveat sub rege Sapore. Neque rerum persicarum peritis incredibilis videbitur conatus Saporis, magnates insidiose trucidandi. Præterquam enim quod immanissimo Saporis animo conveniat, notum est dissidium reges inter et primores non raro in sanguinem et cædes erumpens* (6). *Nec rursus tantus numerus* E *christianorum in Persarum nobilitate fidem excedit. Omnia enim christianis plena erant, ipsum quoque palatium regis, ut supra ex Marutha et Sozomeno diximus. Vellem tamen alia auctoritate, Actis nostris præstantiore, tantum numerum confirmari. Sed de martyrum numero postea.*

e quibus aliquos Sapor morti addicit

26. *Quod autem Sapor primores suos non primo impetu, sed quasi coactus et invitus morti pro Christo subeundæ addicit, id tyranni fraudulentiam graphice pingit. Erat enim mirificus simulandi artifex : et timuit fortasse tam aperte sævire in primum ordinem regni, tanto magis quia inter ipsos erant Sapori amicissimi, ut patet ex Actis. Potest et hæc causa afferri cur invitus ad ferendam mortis sententiam accedere videatur. Tulerat enim post mortem Azadæ eunuchi decretum quo promiscuam cædem cohiberet, solis christianæ legis doctoribus morti addictis. Quare merito hæsitabat in ipso judiciali examine doctorum christianorum, quo titulo* Acindynus, Pegasius *atque* Anempodistus *delati ad regium tribunal fuerant, laicos christianos a quorum cæde temperandum edicto jusserat, nunc ferali sententia ferire. Quos enim* F *repugnantes sibi libenter de medio tulisset, non libenter christiano nomine occidebat. Ex hac Saporis hæsitatione aut repugnantia, seu vera ea sit seu ad speciem ficta, aliquod inveniat quis indicium martyrii epochæ ante annum Christi 346, quo scilicet anno decretum restringens novo eoque generali edicto fuit abolitum; nisi ante utrumque edictum martyrii epocha statuenda sit.*

nominibus dubiis.

27. *De nominibus primorum, sive ut cum Actis loquar, senatorum, ita sentio, ut auctorem nominibus persicis nomina græca supposuisse judicem, vel etiam ignoto sibi nomine hominibus pro libitu nomina dedisse. Nullo enim modo fieri potest, ut credat quis primoribus Persarum græca nomina fuisse. Quorum fortassis indoli etiam denominationem accommodare voluit, quando eum qui primas ferebat et magna spe martyrii ferebatur, quam eventus fallere non debebat,* Elpidiphorum, *et illum alium ad loquendum promptum dixerit* Philologum.

(1) Tabari, p. 71, nota 1. — (2) Cfr. Tabari, loc. cit., et Noldeke, ibid., p. 441.— (3) Tabari, pp. 71, 143. (4) Nöldeke, pp. 437, 450. — (5) Ibid., p. 447. — (6) Tabari, pp. 71, 143.

§ V.

§ V. De matre Saporis, regis Persarum, martyre.

Mater Saporis II, nomine Iphra Hormisd.

Si Actis nostris fides, inter socios martyrii sanctorum nostrorum regis quoque mater adnumeranda est. Quare operæ pretium est de hac muliere, instituto examine, diligentius inquirere. Frequens apud historicos mentio est conjugis Hormisdæ, quam hic rex moriens gravidam reliquerat, ob singulare hujus feminæ fatum, quæ regem coronatum ac proclamatum in utero gestasse dicitur. Qua de re in superiore paragrapho egimus. Cujus nomen historici omnes reticent, sed non reticuit Talmud Babylonis. Ibi enim in tractatu Baba bathra, fol. 8a, dicitur Iphra Hormisd regis Saporis mater misisse sacculum plenum dinar *(nummis videlicet aureis vel argenteis)* ad Rabbi Josephum, petens ut hisce uteretur ad opus eminentis bonitatis. Rabbi vero Josephus animi dubius quale opus eligendum esset, collegas in consilium adhibuit. Tandem communi consilio statutum fuit opus eminentis bonitatis esse captivorum redemptionem. *Hinc ergo scimus martyris hujus nomen esse Iphram Hormisd. Quid nomen Iphræ significet,* mihi, *ait Nöldeke* (1) clarum non est. *Doctissimus interpres Talmudis Hierosolymitani, Moyses Schwab, interrogatus a me respondit, nec sibi claram esse hujus nominis significationem, sed in commentario Raschi (Tricassini) ita exponi, ut* Iphra *sit* pulchra.

secundum libros Talmudicos

29. *De ea muliere non semel in Talmude fit mentio; locos accurate notavit doctissimus Nöldeke* (2). *Quorum argumenta tum ipse tum rogatus a nobis exposuit summa cum benevolentia doctissimus Moyses Schwab, cujus enarrationem gallicam magno cum grati animi sensu hic latine describimus.* In tractatu citato supra, Baba Bathra, fol. 10b legitur Iphra Hormisd regis Saporis mater misisse quadringentorum dinar summam ad Rabbi Ame, qui pecuniam recusavit. Eamdem deinde summam obtulit Rabæ, qui eam acceptavit, innixus hoc principio, oportere concordiam servare cum potestate superiore. Pecunia interim distributa fuit pauperibus ex gentibus. In tractatu Taanith fol. 24b sequentia leguntur : Vir quidam pœnam flagellationis incurrerat, sententiam ferente Raba, ob concubitum cum femina gentili. Reus flagris cæditur, et post flagellationem moritur. Causa venit ad aures Saporis, qui Rabam punire voluit. Sed obstitit Iphra Hormisd, regis Saporis mater, dicens : Noli contestari cum Judæis, nam Dominus iis concedit quidquid voluerint.

judaizabat.

30. In tractatu Nidda fol. 20b narratur sequens historiola : Iphra Hormisd, mater regis Saporis, misit ad Rabam cruorem, discendi causa utrum impuritatis casus adesset necne. Instituto examine rabbi respondit mulieri : esse sanguinem desiderii (conjugii scilicet, non sanguinem menstruarum). Ecce, ait mulier ad filium, quam periti sint isti Judæi. Saporem autem dubitantem refutabat allatis aliis argumentis. Tandem in tractatu Zebahim fol. 166b habetur sequens factum. Iphra Hormisd, mater regis Saporis, misit ad Rabam victimam in sacrificium, mandans ut holocaustum offerret in altari in honorem Providentiæ. Hic autem dixit Saphræ et Rabbi Ahae ben Houna, Ite, eligite mihi juvenes duos ministros. Videte ubi mare recedens limum siccum relinquat, sumite lapillos teretes ac recentes : quos super clypeum novum concutite, ut scintilla ignis prosiliat, atque igne sic comparato victimam concremate in honorem cæli. Quod ut intelligatur, sciendum, *ait Cl. Moyses Schwab,* prohibitum fuisse victimas alienigenarum in sacro altari offerri. *Immo extra templum Hierosolymitanum sacrificare prohibitum erat.* Cupiebat tamen Raba benigne acceptare donum missum ad adorandum Deum. Quibus ex angustiis, speciali altari erecto, se eripere conatur. *Atque hæc sunt quæ de Saporis matre ex Talmudicis libris enotuerunt. E quibus apparet Iphra Hormisd Judæis amica eorumque religioni ac superstitioni dedita. Quorum fides penes auctores esto.*

G. V. H.

Quæ conversatione cum Judæis potuit remota fuisse præparatio ad fidem maxime accedente exemplo martyrum

31. *Potuit sane Iphra Hormisd ex Judæorum consortio ac colloquiis de divina revelatione multa didicisse, verum Deum agnovisse et cultu quodam ac sacrificiis honorasse. Potuit multa discere de Salvatore ac Redemptore, quem isti Judæi adhuc exspectabant, potuitque audire a christianis, quorum multi in regio palatio degebant atque amplissimis muneribus fungebantur, pleraque religionis mysteria. At præsertim heroica martyrum certamina, quorum multi regiæ matri notissimi fuerint, qualis erat sanctus Usthazades, Azades et plurimi alii, non potuerunt religiosum mulieris animum non movisse. Quæ omnia erant remota saltem ad fidem Christi amplectendam præparatio. Quid si illa regina cujus morbus, ex insidiosis Judæorum accusationibus junctis majorum perfidiæ, occasionem præbuit celeberrimo martyrio sanctæ Tharbæ, sororis sancti Simeonis, non fuerit Saporis uxor sed mater? In Actis enim S. Maruthas simpliciter reginam* (3), *non autem Saporis uxorem vocat. De eadem regina Sozomenus, idem Tharbæ martyrium referens, ita scribit* (4) : Causa autem cur hæ mulieres fuerint comprehensæ fuit falsa criminatio a Judæis in eas conficta, quod scilicet ob mortem Simeonis iratæ venena reginæ insidiose parassent. Regina vero (ut solent ægrotantes malis omnibus facile aures accommodare) calumniam veram esse, et maxime quidem quod erat a Judæis objecta, existimavit, nam ejusdem erat cum Judæis opinionis : ad horum morem vitam instituebat, et veraces illos sibique maxime benevolos putabat. *Acta S. Maruthas ita exorditur* (5) : Accidit importune ut regina per idem tempus morbo corriperetur. Quoniam vero pravis Judæorum opinionibus imbuta fuerat, homines nefarii et crucis hostes, ex insita sibi nequitia, ipsi a beati Simeonis sororibus, acceptam, nempe ob fratris necem, injuriam persequentibus, morbum veneficio immissum fuisse facile persuaserunt. *Quæ verba Actorum, una cum iis quæ Sozomenus narrat, si quis cum iis quæ supra ex tractatibus Talmudicis retulimus, conferre voluerit, nihil dubito quin de una eademque muliere utrobique agi æstimaturus sit.*

præsertim Tharbæ ac sociarum.

32. *Putamus ergo Iphram Hormisd, superstitioso ac Judæis nimium credulo animo, martyrio sanctissimarum feminarum occasionem præbuisse.*

(1) Tabari, p. 51, nota 3 extr. — (2) Ibid. — (3) Assemani, *Acta martyrum*, part. I, p. 54. — (4) *Hist. eccl.*, l. II, c. 12 (Migne, P. G., tom. LXVII, p. 963). — (5) Assemani, loc. cit.

Quibus

quarum martyrio reginæ morbus occasionem dedit.

Quibus peremptis ac corporibus in frusta dissectis missisque in sportulas, sportulisque suspensis, regina media inter sanguinea membra martyrum transivit spe recuperandæ sanitatis: ita enim remedium morbi inventum iri magi edixerant. Quo exitu, salutis an perseverantis morbi, Acta a S. Marutha (1) *exarata non dicunt, nec dicit Sozomenus* (2) : *sed sequiores græci in duas partes abeunt. Secundum menologium Basilii* (3) *regina non modo sanitatem non recuperavit, sed etiam gehennam sortita est. Menæa impressa Venetiis ad diem 4 aprilis in elogio Tharbæ et sociarum* (4) : Regina autem per medium transiens sanitatem recuperavit. *In mss. quoque Menæis bibliothecæ Ambrosianæ ad diem 4 aprilis* (5) : Post quarum mortem regina sub illis pendentibus transiens a morbo relaxata fuit.

Qua regina videtur fuisse ipsissima Iphra Hormisd,

33. *In Passione S. Tharbæ quam videre est apud Surium* (6), *ubi ea Therme audit, regina inter sanctarum martyrum reliquias transit, nulla facta mentione morbi sanati vel persistentis. Hic uti et in Menæis regina simpliciter dicitur, non dicitur Saporis conjux. Notatu dignum videtur græcos auctores qui evidenter ex orientali fonte hauserunt,* B *Sozomenum videlicet et qui Passionem S. Tharbæ scripsit cujus latinam versionem Surius dedit, Maruthæ consentire tum initio tum fine, neque hic sanationem aut pœnam, neque illic Saporis conjugium addentes. Inde opinor auctorem Menologii ex cerebro suo hausisse, quum reginam Saporis conjugem faceret et post transeunti per medias reliquias gehennam pararet. Qui autem postea scripserunt auctores Menæorum, pro gehenna substituerunt sanationem. Cujus rei causa fortassis in Actis nostris reperitur. Quum enim ibi legerent reginam, Saporis matrem, martyrio vitam finivisse, de gehenna cogitare non amplius poterant, ac fortassis suspicati sunt feminæ conversionem hisce martyribus Tharbæ et sociis deberi. Quare et morbo sanatam potius dixerint. Sane non is sum qui multum tribuam Menæis; scio sola ipsorum auctoritate niti posse neminem, qui sanæ criticæ studiosum se fatetur. Scio tamen multa esse nunc deperdita, e quibus Menæorum compendiatores haurire potuerunt et reapse hauserunt. Quorum aliqua identidem dies in lucem protrahit. Fieri ergo potest narrationem aliquam exstitisse et forsitan in Syrorum libris adhuc exstare, quæ* C *de conversione Iphra Hormisd quædam nobis ignota contineat.*

postmodum ipsa christiana et martyr.

34. *At si revera sanitatem recuperasset, non potuit id ignorare Maruthas; nec siluisset, si cognoverat. Responderi potest S. Marutham de momento illo agere quo per medias sanctarum reliquias transiit regina; verum potest illa postmodum, agnita sanctarum virginum innocentia, resipuisse ab errore, et ad Deum conversa ipsis virginibus intercedentibus duplicem animæ et corporis sanitatem recuperare. Quidquid est, firmiter credo reginam qua de sermo est in Actis S. Tharbæ, non esse Saporis conjugem sed matrem, quam omnia adjuncta talem demonstrant qualem libri Talmudici describunt. Ad fidem conversam Acta Sanctorum nostrorum clarissime dicunt, quum pro fide Christi martyrem demonstrent. Quæ in Actis narrantur de colloquio Saporem inter et matrem, feminæ indolem talem exhibent qualem ex tractatibus Talmudicis novimus, ut quæ audeat filio vehementer obloqui, suaque insistere sententia renitente illo, nec latum unguem cedere, et publice diversum a filio cultum profiteri, et nunc adhærere* D *doctoribus christianis et ad eos confugere, sicuti olim doctoribus Judæis, ad quos in dubiis suis refugium palam habebat. Noverat quoque Sapor immobilem matris animum, quem seducere non poterat; nec euntem revocare tentat. Quæ indicia ex Actis nostris collecta mirifice congruunt cum narrationibus Talmudicis. Quod autem non coacta sed libertate sua usa martyrium eligit, id quidem rarum, sed non inusitatum est, quod multis exemplis confirmari potest. Sic Apollonia, sacra Dei virgo, in flammas se projecit; sic in ipsa Perside multi, teste Sozomeno, sponte sua ad carnifices accurrebant, ne silentio prodere Christum viderentur. Sic potuit Iphra Hormisd, majori intus Spiritus sancti flamma incensa, propter Christum se una cum reliquis præcipitem dare flammis.*

§ VI. Quo tempore S. Acindynus cum sociis martyrium fecerit.

E

Annus martyrii in Actis non consignatus

Nullus annorum numerus in Actis sanctorum nostrorum occurrit præter eum qui matris regis ætatem determinat. Illa enim tum temporis sexagesimum annum agebat aut expleverat. Quod si scire liceret quo anno ætatis suæ Saporem in lucem ediderit, illico martyrii epocha cognosceretur. Verum apud historicos qui de Sapore egerunt deque ejus matre, altum silentium. Cogimur itaque ex variis adjunctis temporum quæ in Actis reperiuntur, quod verisimile videri potest indagare, quasi ingredientes per tenebras, palpando. Diximus supra, allatis historicis documentis, triplex esse in magna persecutione Saporis stadium; primum quo omnium ordinum homines promiscua cæde mactabantur, nulla facta inter clericos et laicos distinctione: quod absolutum fuit secundo Saporis edicto, lato post martyrium sancti Azadæ eunuchi, regi Sapori carissimi; secundum, quod ab hoc decreto inchoatum usque ad annum persecutionis sextum decurrit; tertium, quod duravit usque ad finem vitæ Saporis. In secundo stadio persecutio restringitur ad solos episcopos, presbyteros, clericos, monachos et sacras F *Deo virgines. Annus quo edictum hoc priori edicto anni 341 ex parte derogavit, non accurate perscriptus est, neque a Marutha nec a Sozomeno.*

ægre determinari potest. Forte non præcessit annum 343.

36. *Fateor nihilominus legenti utrumque auctorem facile videri posse edictum restringens eodem anno latum fuisse. Verum tanta multitudo per universam Persidem vi prioris decreti cæsa dicitur, ut longius spatium haud omnino incommode supponas. Facit insuper enuntiatio Hieronymi in Chronico dicentis anno septimo Constantii (qui est Christi 343), persecutionis procellam per Persidem detonuisse, ut cogitare subeat utrum forte aliquid sit quod huic assertioni, quæ, si universæ persecutionis initium attendis, manifesti erroris convincitur, fundamentum substruere potuerit. Nihil autem invenitur nisi illud de quo agimus decretum restringens, quod in hac opinione latum esset anno Christi 343, ultra quem limitem ire non licet. Admittamus itaque, si lubet, hanc opinionem et statuamus inde ab anno 343 totum persecutionis pondus vergere in christianæ legis doctores, ut loquitur*

(1) Asseman, ibid., p. 59. — (2) Loc. cit. — (3) Ad diem 5 aprilis. — (4) Bartholomæus Cutlemusianus, *Menæum Aprilis*, p. 18. — (5) Apud Assemanum. *Acta martyrum*, part. I, p. 53. — (6) Ad diem 5 aprilis.

Sozomenus,

A Sozomenus, sive in viæ christianæ duces, quæ sunt verba Maruthæ. Jam vero in Actis legimus sanctos Acindynum, Pegasium atque Anempodistum delatos fuisse ad Saporem non simpliciter ut christianos, sed ut christianæ legis doctores, qui turbas ad se ventitantes divina lege imbuunt. Delati statim adduci jubentur, examinantur, torquentur, multis christianis spectantibus. Unde judicare pronum est hæc fieri in secundo persecutionis studio ideoque anno Christi 343 aut post illum. Hic ergo sit primus limes quem non præcedat sanctorum nostrorum martyrium.

certe anno 352 posterior esse nequit.

37. Ad alterum limitem figendum hoc modo procedimus. In ipsa martyrii epocha Saporis mater sexagesimum annum agebat; in priori quem finimus limite anno 343, Sapor agebat annum 33; si ergo iste annus matris fuit sexagesimus, Saporem edidit anno ætatis 27. Potuit autem genuisse Saporem saltem decennio ante, ergo ætatis anno 17. Sapor natus est anno 309. Si annis matris 17 addamus annos usque ad sexagesimum, nempe 43, sexagesimus ejusdem annus coincidet cum anno Christi 352. Hic igitur erit ultimus limes, ultra B quem sanctorum nostrorum martyrium removere non liceat. Quod si quis opinetur edictum restringens anno 341 prodiisse, quod veri sane est simile, duos annos addet, et habemus spatium undecim annorum intra quod sancti nostri martyrio coronati fuerunt. Quod si nunc tertium Saporis decretum in auxilium vocemus, propius forte ad ipsam martyrii epocham perveniemus. Edictum illud immanissimum, quod ex sancto Marutha descriptum supra cum lectore communicavimus, restrictionem decreti secundi abolevit, fecitque persecutionem generalem, et tantam trepidationem christianis injecit ut non ausi sint S. Barbascemino successorem eligere; quapropter Seleuciæ ac Ctesiphontis sedes viginti circiter annos vacavit, teste eodem Marutha (1) in fine Actorum S. Barbascemini et sociorum. Tunc rursus innumerabilis christianorum multitudo cæsa fuit, ut patet ex Passione martyrum qui variis in locis a præfectis interempti sunt præter eos qui in regis foro occubuere (2), conscripta a S. Marutha.

Probabili cum ratione intra annos 341 et 346;

38. Nisi totus fallor, martyrium sanctorum nostrorum illud Saporis edictum generale præcessit. Talia enim sunt in Actis rerum personarumque adjuncta ut cum hoc decreto stare vix possint. Nisi enim adhuc vigeret lex illa restringens persecutionem ad solos christianæ legis doctores, quomodo ingens illa multitudo christianorum quieta adest, et audacter se monstrat christianam? Quomodo Sapores ægre quasi per vim adigitur, ut mortis sententiam in illos ferat? Hinc ergo suspicamur beatos martyres nostros non post annum 346 palmam fuisse adeptos. Anno 345 captus est Barbasceminus cum sociis ac vertente anno in urbem Ledan vectus, ibi coronatus est anno 346. Illo ergo quinquennio, aut triennio, quod pro diversa opinione circa epocham edicti restringentis inter hoc decretum et annum 346 ineuntem interjacet, sanctos nostros coronatos existimamus. Diximus annum 346 ineuntem, quia S. Barbasceminus mense januario occisus fuit.

sed ratione æque probabili

39. Hæc quæ diximus probabili ratione disputata sunto, non certis deducta consequentiis. Intelligo enim aliam viam superesse, quæ ad epocham martyrii inveniendam studiosum lectorem ducere queat. S. Maruthas in Actis plurimorum martyrum et S. Azadæ regis eunuchi scribit ita (3): Quocirca virorum, mulierum atque puerorum hoc temporis intervallo cæsorum nomina ad nostram notitiam needum pervenerunt, iis exceptis qui in ipsa urbe coronati sunt. Plurimi ergo martyres occubuerunt, quorum nomina ignota, quum plerique exteri fuerint aliarumque regionum indigenæ. Istorum insuper martyrum numerum auxerunt milites regii exercitus non pauci, qui pro ista confessione Dei nostri martyrii gloriam adepti sunt. Quæ verba Maruthæ spectant secundum persecutionis annum, immaniter sævientis post generale edictum anno Christi 341 latum ac post Azadæ martyrium ad christianæ legis doctores restrictum.

Auctore G. V. H.

martyrium statuitur anno 341

40. Quid si inter illos martyres exteros sancti Acindynus, Pegasius atque Anempodistus recensentur? Tunc certe cadet difficultas quæ ex græcis martyrum nominibus oritur. Possunt intelligi esse Græci, ex captivis in Persidem ductis. Melius etiam intelligitur martyres quæsivisse latebras ne proderentur. Exteri enim post generale Saporis decretum magis expositi erant quam Persæ indi- E genæ. Clarior etiam est accusatio quæ dicit eos qui doctrinæ causa ad sanctos in domuncula latitantes conveniebant, ab iis prohibitos esse ne decreta regis observarent; quæ pars accusationis subobscura est pro tempore quo soli christiani doctores puniendi erant, laicis autem vivere quietis licebat. Regii vero exercitus milites non pauci, quales Maruthas tunc temporis martyrio coronatos dicit, revera cum sanctis nostris martyrium fecerunt. Tandem ex Sozomeno scimus nec ipsis magnatibus in regio palatio degentibus parcitum fuisse: quod Primorum mactationi, quos Acta nostra senatores appellant, non male cohæret. Nec ipsa regiæ matris ætas obstat; quæ si tunc martyrium adepta est anno ætatis sexagesimo, Saporem in lucem ediderit ætatis anno 28. Certum determinare nihil ausim; confiteor autem hisce rationibus moveri aliquem posse ut sanctorum nostrorum martyrium anno Christi 341 potius quam alii anno assignet.

§ VII. De sanctorum martyrum Acindyni et sociorum palæstra. F

Locus martyrii in Actis non expressus

De sanctorum Acindyni et sociorum palæstra acturi, ad conjecturas plus minusve verisimiles reducimur. Nusquam enim in Actis nomen loci qui sacro ipsorum sanguine dedicatus fuit, expressum legitur. Quare varia istius loci adjuncta in unum colligentes, locum quem illa designare videntur, expiscari conabimur. Omnia indicant locum celebrem, urbem quamdam primariam. Adsunt enim regni Persarum primores ac magno quidem numero; adest regina, Saporis regis mater; adsunt milites, adsunt spectatores multi, adest apparatus judicialis, copia instrumentorum pœnalium magna ac varia; præterea mentio fit aquæ profundæ, sive fluminis, sive lacus, sive pelagi; tandem multi adsunt christiani.

forte urbs Gunde-Sapur.

42. Ac primo quidem præsentia regiæ matris, quæ tam prope adest ut vocata illico præsto sit, necessario indicat urbem in qua regium palatium

(1) Assemani, Acta martyrum, part. I, p. 117. — (2) Ibid., p. 118. — (3) Ibid., p. 50.

cum

AUCTORE G. V. H.

cum regio gynæceo inveniatur. Cogitari imprimis poterat de urbe fundata a Sapore I, quam Tabari (1) *Gunde-Sapur vocat, quæ Syris est Beth-Lapat* (2), *Procopio* πόλις Βηλαπατῶν (3), *Theophylacto Simocattæ* Βενδοσαβείρων πόλις (4), *pro quo, ut Nöldeke putat* (5), *legendum esset* Βενδεισαβόρων, *quæ secundum Mazudi* (6) *erat regum sedes fixa ab Sapore I usque ad Hormisdam II, secundum Hamsam* (7) *Saporis quoque II, usque ad trigesimum ejusdem annum. Ejusdem urbis ruinas agnovit Rawlinson* (8) *in Sahabad, situ medio inter Susa et Sostra. Verum hæc urbs, ubi Sapor II interdum degebat, ut patet ex Actis SS. Abdæ et sociorum apud Assemanum* (9), *et ubi erat regium palatium in loco dicto Narfacta, uti legitur in Actis S. Bademi apud eumdem Assemanum* (10), *ideo martyrio nostrorum heroum minus convenit, quia nullum ibi flumen, nullus lacus erat. Irrigabatur enim aqua ex flumine Dizful, altero supra urbem milliario, per aquæductus magnificentissimos allata* (11), *per quos adhuc copiosa aqua defluit.*

quæ tamen minus convenit.

43. *Dixi minus convenire : nam etiamsi aquæductus canales habeant satis altos e viva rupe excavatos, credi vix potest Saporem jussisse martyres in canales præcipitari quibus aqua civibus bibenda afflueret. Nihilominus si aliunde aliquid certi de Gundesapore horum martyrum palæstra haberetur, hæc difficultas tanta non est, ut rem dubiam faceret. Poterat enim ex variis aquæductibus aqua in commune receptaculum emissa intelligi, quæ communi usui inserviret, dum aqua potanda civibus per superiores meatus duceretur ad conchas minores. Præterea quum fluvius altero tantum milliario ab urbe distet, poterat admitti sanctos saccis inclusos ad flumen vectos fuisse. Præterea superest alia difficultas quæ omnes quidem quas facere quis possit suppositiones premit, locus nempe insignis nomine Irenessus, unicum loci nomen proprium, quod in Actis occurrit, idem vero quod nusquam apud historicos aut geographos perscriptum inveni.*

Eranastan non est Εἰρήνησσος.

44. *Legitur autem apud Moysen Chorenensem*(12) *unius ex Elymaidis provinciis nomen Eranastan, quod urbis nomen fuisse opinatur Nöldeke* (13), *quæ esset ipsa urbs a Sapore II ædificata nomine Eransahr-Sapur, putatque Nöldeke* (14) *hanc esse*
C
urbem antiquam Susorum a Sapore deletam, pedibus ter centum elephantum contritam, et postmodum ab eodem Sapore restitutam. Notandum tamen jure ac merito est, tempore martyrii martyrum nostrorum hanc urbem restitutam non fuisse; nam tempore S. Maruthæ, auctoris Actorum S. Milles, hæc urbs in arvum redacta adhuc aratro subigebatur ac serebatur. Ita enim ille scribit in iisdem Actis (15). *Floruit autem Maruthas circa finem seculi quarti, fuitque senescenti Sapori coævus, quippe qui anno 390 interfuerit concilio Antiocheno, ut scribit Photius* (16). *Si ergo admitteremus hæc Acta ante Saporis obitum scripta fuisse, fieri quidem potuit ut, quæ nondum restituta esset scribente auctore, postmodum restituta fuerit urbs Susorum ab eodem Sapore; sed difficile est creditu auctorem in lucem dedisse Acta, non correcta illa sententia. Quum vero auctor Sapori superstes fuerit et finita persecutione suas martyriorum narrationes scripsisse videatur, atque uno* D
simul volumine comprehensas in lucem dedisse, dicit (17) *enim posteriorum martyrum æqualem se esse, non ita priorum quorum acta descripsit, opinamur tempore Saporis II urbem illam reædificatam non fuisse. Ideoque etiamsi Eranastan æquivaleret Eransahr-Sapur, et hæc esset restaurata Susa, non potest Irenessus nostrorum tempore martyrum existens illa esse Eranastan. Martyres enim nostri ad priora persecutionis tempora spectant, uti supra satis probavimus. Alioquin Græcos ex Eranastan fecisse* Εἰρηνησσον, *mirandum non esset; solent enim persica nomina miserum in modum depravare.*

Martyrum palæstra fortassis est Ctesiphon.

45. *Potest quoque martyrum nostrorum palæstra Ctesiphon fuisse vel Seleucia. Huic enim omnia adjuncta conveniunt præter Irenessum, quæ est difficultas, uti supra diximus, premens omnes quas facere possumus conjecturas. Sapor enim certissime resedit Ctesiphonte, ubi puer vixerat; ibi ergo et palatium fuit, regium gynæceum, matris habitaculum; ibi regni primores, militum copia et tota res judiciaria; ibi quoque christianorum multitudo, ibi flumen magnum Tigris, qui utramque* E
urbem Seleuciam ac Ctesiphonta interfluit. Quare si quid conjecturis agendum est, Seleuciæ vel Ctesiphonte martyrum nostrorum palæstram statuere licet. Irenessus locus insignis dicitur nec longe a sacri certaminis theatro distans, quod ex Actis inspectis manifestum est. De quo disputare superacaneum. Potest tamen (nihil enim difficultatis omittere volumus), potest et Ctesiphonti et Seleuciæ et cuilibet urbi mediterraneæ opponi vocabulum in Actis usurpatum θαλασσῃ, *mare, quo præcipitati martyres leguntur. Verum est in Actis maris mentionem fieri, non fluminis vel lacus. Verum enim vero nulla urbs in maris littore occurrit, cui adjuncta supra enumerata convenire possint. Quare putaverim non ipsum pelagus, sed magnam aquam intelligendam. Est præterea indicium aliquod in Actis consignatum, quod propinquum flumen innuere possit. Jubet enim rex saccos ex corio confectos afferri martyresque in eos mitti, et sic in aquam præcipites dari. Non jubet rex confici saccos sed paratos afferri, atque illico allati præsto sunt. Num fortassis sacci præparati erant utres ex corio factæ quibus immisso aere tumentibus accolæ fluviorum ad transeundum flumina utebantur ?* F

§ VIII. De cultu SS. martyrum Acindyni, Pegasii atque Anempodisti et sociorum, deque eorum ecclesia, numero, reliquiis.

Laudantur nostri martyres tam in recentioribus martyrologiis latinis

In *martyrologio Parvo Romano, Hieronymiano atque Adone martyrum nostrorum nulla fit mentio. In Usuardi auctario Greveni sequens reperitur elogium :* In Perside, sanctorum Alcnidini, Pigasii, Anepothisti : qui sub rege Sapore vectibus durissime cæsi, ignem, lectos ferreos superantes,

(1) Tom. cit., p. 41. — (2) Ibid., not. 2. — (3) *De bello Gothico*, lib. IV, c. 10. — (4) *Historia*, lib. III, c. 5. (5) Tabari, p. 41, not. 2. — (6) Ibid. — (7) Ibid. — (8) Cfr. Caroli Ritter Geographiam (*Die Erdkunde*, etc.), tom. II, part. II, p. 170. — (9) *Acta martyrum*, part. I, p. 158. — (10) Ibid., p. 167. — (11) Carolus Ritter, tom. cit., p. 174. (12) Saint-Martin, *Mémoires sur l'Arménie*, part. II, p. 370. — (13) Tabari, p. 58, not. 1. — (14) Ibid. — (15) Assemani, *Acta martyrum*, part. I, pp. 70, 71.— (16) *Myriobiblion*, cod. 52. — (17) Assemani, *Acta martyrum*, part. I, p. 208.

tandem

AUCTORE G. V. H.

A tandem cum aliis XXVIII, qui in eorum confessione crediderunt, in ignem missi, animas Christo reddentes, ab angelis in nubibus assumpti sunt. Credidit etiam in eorum confessione miles quidam nomine Antoninus, qui tentus atque decollatus est. *In Usuardi auctario Molani :* Die secunda, sanctorum martyrum Acindymi, Pegasi, Aphtonii, Elpidephori et Anempodisti. *Maurolycus sanctos nostros recenset dicens :* In Persia sub Sapore rege, sanctorum Alcindini, Pygasii et Anepothisti, martyrum. *Galesinius sanctorum nostrorum longius elogium texit :* In Persia beatissimorum martyrum Acyndimi, Pegasii, Aphthonii, Elpidephori, Anempodosis et sociorum quam plurimorum. Hi separatim in cellula vitam agendo, cum ad veram pietatem homines instituerent a Persarum rege comprehensi, scipionibus primum verberati, post in lebetes plumbo ferventi plenos injecti, inde incolumes divina ope mirabiliter evaserunt. Qua perspecta re Aphthonius miles vehementer commotus, Christi fide suscepta, sanguinem pro eo abscissis cervicibus libenter profudit. Illi vero culeis insuti in mare B projecti sunt. Militibus autem qui in mare præcipites martyres dederant, christianam religionem amplexis, manus prædici rex jussit. Elpidephorus tot mirifice factis impulsus, senatorii ordinis vir, regem accusavit; et cum eo christianæ fidei se adjunxerunt septies mille homines, qui omnes propterea capite damnati, necem libenter pro Christo obierunt. *Tandem martyrologium Romanum hoc elogio martyres nostros celebrat :* In Perside sanctorum Acindyni, Pegasii, Aphthonii, Elpidephori et Anempodisti cum plurimis sociis.

tum in menologiis græcorum,

47. *Menologium Basilii :*

Ἄθλησις τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀκινδύνου, Πηγασίου, Ἀφθονίου, Ἀνεμποδίστου. Ἐλπιδηφόρου καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν.

Τούτων τῶν ἁγίων ὁ μὲν Ἀκίνδυνος, Πηγάσιος καὶ Ἀνεμπόδιστος ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐκ τῆς χώρας Περσῶν. Ἐν ἰδιάζοντι δὲ κελλίῳ καθεζόμενοι ἐδίδασκον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ κρατηθέντες ὑπὸ Σαβωρίου, τοῦ Περσῶν βασιλέως, ἐβασανίζοντο· ἀλλὰ διὰ προσευχῆς ἄλαλον ποιοῦσι τὸν βασιλέα καὶ πάλιν θεραπεύουσιν. Εἶτα ἐνεβλήθησαν εἰς λέβητας γέμοντας μολύβδου καὶ κοχλάζοντας· καὶ ἐξῆλθον ἀβλαβεῖς. Ἀφθόνιος δὲ στρατιώτης ὤν, ἰδὼν τὸ C θαῦμα ἐπίστευσε τῷ Χριστῷ. Καὶ ἔξω τειχῶν ἀπεκεφαλίσθη. Εἶτα ἐμβάλλονται εἰς θυλάκους βοείους καὶ ῥίπτονται εἰς θάλασσαν. Καὶ φανεὶς ὁ ἅγιος Ἀφθόνιος σὺν ἀγγέλοις ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Καὶ διότι ἐξῆλθον, χειροκοποῦνται οἱ ῥίψαντες αὐτοὺς στρατιῶται. Ὁ δὲ συγκλητικὸς Ἐλπιδηφόρος ἰδὼν ἀντέστη τῷ βασιλεῖ, καὶ σὺν αὐτῷ ἐπίστευσαν ἑπτακισχίλιοι ἄνδρες, καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν· ὑπελείφθησαν δὲ ἕτεροι ΚΗʹ μετὰ τῆς μητέρος Σαβωρίου πιστευσάσης, καὶ πυρὶ παρεδόθησαν.

Certamen sanctorum martyrum Acindyni, Pegasii, Aphthonii, Anempodisti, Elpidiphori et sociorum.

Horum sanctorum Acindynus quidem, Pegasius et Anempodistus Constantino Magno imperatore ex regione Persarum fuerunt. In propria cellula sedentes verbum Dei docebant. A Saporio, Persarum rege, comprehensi, cruciatibus subjecti sunt; sed precibus regem mutum reddunt rursusque curant. Deinde in lebetes ferventi plumbo plenos missi sunt; incolumes vero egressi sunt. Quod miraculum videns Aphthonius miles, credidit Christo; hic extra mœnia capite truncatus est. Porro in saccos bubulos immittuntur, et projiciuntur in mare. Apparens vero sanctus Aphthonius una cum angelis in aridam illos eduxit; et quia servati fuerant, militibus qui eos præcipitaverant manus absciduntur. Quod videns senator Elpidiphorus regi restitit, et cum ipso septies mille viri crediderunt, qui capite mulctati sunt. Supererant autem viginti octo cum Saporii matre fidem amplexa; hi igni traditi sunt.

Menologium Sirleti : Natalis sanctorum martyrum Acindyni, Pegasii, Aphthonii, Elpidephori et Anempodisti, qui cum essent in Persarum regione primas habentes apud Saporem regem, pietatem summopere colebant; cujus causa cruciatus omnes contemnentes, gladio percussi martyrii cursum compleverunt.

Martyrologium metricum Græcorum ad diem secundum novembris :

1° *In sanctos martyres* Acindynum, Pegasium, Aphthonium, Elpidiphorum *et* Anempodistum :

Ἀκίνδυνον πῦρ, τοὺς δὲ λοιποὺς τέτταρας
Οὓς μὲν τὸ πῦρ ἔκτεινεν, οὓς δὲ τὸ ξίφος.

Acindynum ignis, reliquos vero quatuor
Hos quidem ignis necabat, illos vero gladius. E

2° *In sanctos martyres ex Senatu :*

Συγκλητικοὶ ποθοῦντες ἄφθαρτον γέρας
Συγκλητικὰ τμηθέντες αἴνυνται γέρα.

Senatores cupientes immortalem honorem
Senatorios occisi adipiscuntur honores.

In menologiis Hierosolymitano et Caliopolitano, quæ edidit Scholz, legitur in priore ad diem 2 novembris : Τῶν ἁγίων Ἀκινδύνου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, Sanctorum Acindyni cum suis. *In posteriore :* Τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀκινδύνου, Πηγασίου καὶ τῶν λοιπῶν, Sanctorum martyrum Acindyni, Pegasii ac reliquorum.

et celebrantur officiis publicis, præcipue in ipsorum Martyrio in Deutero Constantinopolitano

48. *In Græcorum menæis sanctos martyres* Acindynum *cum sociis celebrari, supervacaneum est dictu. Sed maxime honorem martyrum nostrorum celebrant splendidissima officia quæ Græcorum vox meloda decantat. Quæ ex codicibus Cryptoferratis a nobis fideliter descripta post Acta martyrii sumus daturi. Auctorem non novimus præter unum, qui est Clemens, cujus nomen litteræ initiales* τῶν θεοτοκιων. *Hunc opinor cum clarissimo viro, Eminentissimo S. R. E. Cardinali Pitra, unum ex studitis fuisse. Patet certe ea cantica fuisse composita, ut coram reliquiis martyrum canerentur. Erat autem sanctorum martyrum templum* F *Constantinopoli in loco qui vocatur* τὸ Δεύτερον. *Sic enim in Synaxario Sirmondi legitur* (1) : Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ μαρτυρίῳ αὐτῶν τῷ ὄντι ἐν τῷ Δευτέρῳ, Celebratur autem synaxis eorum in ipsorum martyrio quod est in Deutero. *Deuterum* (2), *in quo martyrum nostrorum sanctuarium sive martyrium situm erat, locus et tractus Constantinopolitanæ urbis erat, juxta Melandesiam portam, quæ Aureæ vicina fuit, in duodecima urbis regione. Monasterium autem Studii* (3) *prope portam Auream in duodecima urbis regione situm fuit. Studitæ igitur a martyrio SS.* Acindyni *cum sociis non longo spatio dividebantur. Quare facile credo sacra cantica coram reliquiis celebranda ab incola vicini Studii Clemente fuisse composita.*

Venetorum ecclesia Constantinopoli dedicata S. Acindyno, forte nostro

49. Ecclesia S. Acindyni, *ait Duchesnius* (4), Venetorum propria fuit eoque nomine Gradensi patriarchæ subdita. *Innocentius III, ait idem, l. I epist., p. 83* (5), *ad Gradensem patriarcham ita scribit :* Inde est quod cum ecclesiam sancti

(1) Cod. Bibliothecæ regiæ Bruxellensis n° 11322-26. — (2) *Constantinopolis Christiana*, l. II, c. 16, n. 32. — (3) Ibid., l. IV, c. 4, n. 15. — (4) Ibid., l. IV, c. 6, n. 3. — (5) Migne, P.L., tom. CCXIV, p. 120.

AUCTORE G. V. H.

Achindani apud Constantinopolim te habere proponas, quidam suffraganeorum tuorum decimas a parochianis ejusdem ecclesiæ... concedimus, ut liceat tibi a parochianis præscriptæ ecclesiæ tuæ beati Achindani... libere decimas percipere et tenere. *Eadem ecclesia in bulla Cœlestini III* (1) sancti Archidani *et* Archidiani, *in bulla vero Honorii III* (2) *vocatur* sancti Akidani. *Quibus omnibus in locis* Acindyni *nomen reponendum, merito monet doctissimus Duchesnius* (3). *Veruntamen anceps hoc loco exsurgit quæstio, utrius ex duobus sanctis Acindynis, quorum unus die 20 aprilis colitur, alter hoc secundo novembris, illa Venetorum ecclesia titulum portaverit. Responsum omni dubio vacuum dare nequeo. Propendeo tamen ad opinandum sanctum Acindynum ecclesia hujus titularem, non esse illum qui die vigesimo aprilis colitur, sed hunc nostrum. Hic enim celeberrimorum martyrum quasi caput et antesignanus erat, ille unus ex multorum sanctorum martyrum societate* (4).

Ecclesia S. Acindyni enumerata inter urbis Cp. ecclesias

50. *In extractis libri qui dicitur* Peregrinus, seu descriptio sanctorum locorum Cæsareæ civitatis, *compositi ab Antonio, Novogorodensi archiepiscopo, quem Paulus Sawaitov Petroburgi edidit anno 1872, latine versis a nostro Joanne Martinov* (5), *inter ecclesias varias in urbe sitas enumeratur* ecclesia S. Acindyni, *in qua habetur caput S. Onuphrii et crus integrum S. Thomæ apostoli. Quæ ecclesia ubi sita fuerit, non indicatur. Attamen si, ea quæ præcedunt et sequuntur attente legas, putabis auctorem agere de ecclesiis prope Sanctam Sophiam. Hospitium enim Samsonis* (6) *quod in narrationis ordine immediate præcedit ecclesiam* S. Acindyni, *situm erat inter ædem Sophianam et templum S. Irenes, proximum* (7) *ecclesiæ S. Sophiæ. Templum vero S. Joannis evangelistæ, quod proxime sequitur, prope Sanctam Sophiam situm esse dicitur* (8). *Unde quis haud immerito judicare poterit auctorem agere de templo* S. Acindyni *sito prope reliqua templa inter quæ medium enumeratur, adeoque in secunda urbis regione, procul ergo a Deutero, ubi in Synaxario Sirmondi legitur* Acindyni *ac sociorum martyrium fuisse. Quod si ita est, martyrium illud sive sanctorum martyrum sanctuarium non debet confundi cum hac* S. Acindyni *ecclesia.*

Martyrium sanctorum nostrorum non erat sacellum in alio templo

51. *Sed quæri insuper potest utrum martyrium Synaxarii sit templum proprie dictum, an vero in alia ecclesia situm sacellum. In dicta templorum nomenclatura Peregrini* (9) *lego :* Ecclesiæ diversæ in urbe sitæ. Ulterius fit obviam ecclesia S. Photinæ Samaritanæ, ubi ipsius servantur reliquiæ. Inde venitur ad ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani sat magnam, in qua adservantur crania Acindyni et Cosmæ argento cooperta. Ulterius adhuc versus mare quiescit S. Anna virgo. *Ecclesia Sanctæ Photinæ sita erat extra portam Blachernarum* (10); *ædes Sanctæ Annæ versus mare non alia potest esse ac Sanctæ Annæ in Deutero. Jam vero ecclesia SS. Cosmæ ac Damiani quænam hic indicatur? Sunt enim plures. Una in loco qui a Basilisco* (11) *nomen habet, secunda* (12) *in suburbano Blachernarum, tertia* (13) *in Zeugmate, ædificata a Proclo patriarcha, quarta quæ vocatur* ἐν τοῖς Δαρείου (14), *in Darii tractu. Nullus dubito quin illa in suburbano Blachernarum intelligenda sit. Sic enim Peregrini cursus commode intelligi potest. Ab ecclesia S. Photinæ extra portam Blachernarum, ad ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani in suburbano Blachernarum, et hinc ad ecclesiam S. Annæ. In hac ergo de qua agimus SS. Cosmæ ac Damiani ecclesia cranium* S. Acindyni *servabatur, aut saltem ostendebatur ut tale, tempore Antonii, Novogorodensis archiepiscopi. Quod si hæc ecclesia per denominationem martyrii intelligenda est, non aliud illud martyrium fuit atque sacellum ejusdem ecclesiæ. Verum in Synaxario non est sermo de hac ecclesia SS. Cosmæ ac Damiani, aut de ejusdem sacello. Nam nulla ecclesia SS. Anargyrorum in Deutero sita legitur. Deinde qualis sit hic* Acindynus *cujus sacrum cranium ibi ostendebatur, Peregrinus non addidit. Judicamus ergo in eo tractu urbis quem Deuterum vocant, quemque in duodecima urbis regione situm esse diximus, martyrium sive templum* Acindyno *nostro sociisque martyribus dedicatum fuisse. Reliquiæ vero ipsorum tum in hoc martyrio, tum in aliis urbis ecclesiis ac suburbanis requiescere potuerunt. In iis libris qui de Constantinopoli scripti sunt, nusquam mentionem inveni factam templi martyrum nostrorum in Deutero. Tanta autem est in hac parte Synaxarii auctoritas, ut certe sit admittendum templum nostrorum martyrum nomine Deo dicatum in Deutero, ubi et sacra eorumdem celebritas peragebatur.*

Martyrum numerus apud latinos et græcos

52. *Jam quæri potest quot sancti ex hac magna martyrum multitudine colantur. Præ reliquis singulari nominum nuncupatione honorantur in martyrologio Romano* Acindynus, Pegasius, Aphthonius, Elpidephorus, Anempodistus. *Reliquos sociorum nomine concludit addens :* cum plurimis sociis. *E quibus Maurolycus tres tantum omissis sociis recenset, nominibus mire depravatis,* Alcindinum, Pygasium *et* Anepothistum. *In Galesinii elogio citantur* Acyndimus, Pegasius, Aphthonius, Elpidephorus, Anempodosis; *sic enim ibidem nomina scribuntur. Ex sociis meminit militum qui tyranno jubente martyres in aquam præcipitaverunt, deinceps fidem amplexi martyrium consummarunt, deinde septem millium. In Auctario Greveni Usuardino recensentur* Alcnidinus, Pigasius, Anepothistus *cum aliis viginti et octo; additque militem, cujus nomen non modo depravat ut reliquorum, sed omnino immutat,* Antoninum *pro* Aphthonio *scribens. Auctarium Molani solos celebrat* Acindynum, Pegasium, Aphthonium, Elpidephorum *et* Anempodistum. *Menologium Basilii præter quinque supra enumeratos, martyrii socios recenset eos milites qui* Acindynum, Pegasium *atque* Anempodistum *in mare præcipitaverant, deinde septem hominum millia et tandem Saporis matrem. Menologium Hierosolymitanum solum nominat* Acindynum; *in Calliopolitano nominantur soli* Acindynus *ac* Pegasius : *reliqui utrobique sub sociorum denominatione comprehenduntur. Martyrologium metricum quinque solitos una cum senatoribus celebrat, et nominat solum* Acindynum.

53. *In Vitis Sanctorum, lingua græcanica scriptis ex græcorum synaxariis a Maximo, Cytherarum episcopo, impressisque Venetiarum in urbe anno 1656* (15), *mentio fit* Acindyni, Pegasii, Aphthonii,

(1) Ughellus *Italia Sacra*, tom. V, p. 1133. — (2) Ibid., p. 1136. — (3) *Constantinopolis Christiana*, l. IV, c. 4, n. 3. — (4) *Act. SS.*, tom. II April., p. 747. — (5) *Eruviæ sacræ Constantinopolitanæ*, tom. II, p. 229. — (6) *Constantinopolis Christiana*, l. IV, c. 9, n. 9. — (7) Ibid. — (8) Ibid., l. IV, c. 5, n. 13. — (9) *Exuviæ sacræ Constantinopolitanæ*, tom. II, p. 221. — (10) *Constantinopolis Christiana*, l. IV, c. 7, n. 27. — (11) Ibid., l. II, c. 5, n. 11. — (12) Ibid., l. IV, c. 15, n. 10. — (13) Ibid., l. IV, c. 6, n. 17. — (14) Ibid., l. IV, c. 15, n. 10. — (15) Ad diem 2 novembris.

A thonii, Elpidephori, Anempodisti, *hominum septem millium ac regiæ matris. Menæum novembris* (1) *auctore Bartholomæo Cutlemusiano, Marimi narrationi græcanicæ similia græce scribit, facitque* Aphthonii *ac senatorum specialem mentionem, adscriptis versiculis iisdem quos ex Martyrologio metrico jam transcripsimus, præter illum qui* Aphthonium *celebrat. Est autem sequens :* Δευτέρῃ Ἀφθονίῳ καὶ τέτρασι πῦρ, ἄορ, ἆθλος. Secunda, Aphthonio et quatuor ignis, gladius, certamen. *Sed in ipsis officii sacris cantibus soli quinque,* Acindynus, Pegasius, Aphthonius, Elpidiphorus *et* Anempodistus, *nominatim celebrantur* (2). *In officiis quæ descripsi e codicibus Cryptoferratensibus iidem quinque celebrantur soli ; sed semel alluditur ad eos qui a nostris martyribus ad fidem conversi fuerunt, quin tamen de horum martyrio ullum fiat verbum.*

Ita computatur 54. *In ipsis vero Actis nostris atque in eorumdem retractatione Simeonis Metaphrastæ martyrum numerus ita computatur. Primo loco morti traditur* Aphthonius, *deinde milites quatuor ad* B *fidem conversi, post alii milites trecenti aut circiter una cum senatoribus, duce* Elpidiphoro, *tandem tres martyres :* Acindynus, Pegasius *atque* Anempodistus, *una cum viginti octo militibus, ultima hora conversis ad fidem, ignem ingrediuntur, sociam sese regis matre addente. Numerus senatorum varius perscriptus legitur in variis exemplaribus. Venetum habet septingentos ; alia septem millia. Quodsi septingentos numeremus senatores, erunt martyres omnino numerandi mille et triginta septem. Si senatorum septem millia admittuntur, erunt martyres septies mille trecenti et triginta septem. Et ita quidem multi intellexerunt Acta, ac fateor libens lectorem etiam diligentem facile ita intellecturum. Verumtamen qui studiose Actorum verba ponderat, fortassis aliter sentire incipiet.*

Non constat tot fuisse martyres quot senatores 55. *Nam numerus senatorum dicitur quidem fuisse hic septingenti, ibi septies mille, eorum scilicet qui eo die quo Sapores cum* Elpidiphoro *et reliquis disputavit, relicto rege exiisse dicuntur. At sequenti die, quo martyribus* ex senatu *una cum trecentis aliis capita amputata fuerunt, non indicatur numerus. Nec dicitur Sapores omnes illos quos heri adversos habuit, capitis damnasse.*

Et patet ex Actorum verbis 56. *Age, paucis rem gestam ob oculos ponamus. Postridie ejus diei quo senatores, sic enim claritatis causa cum auctore Actorum primores illos appello, Sapores accusaverat, novis tormentis* Acindynum, Pegasium *atque* Anempodistum *addixit ; quibus superatis, jussit sanctis capita amputari. Ducebantur sancti ad supplicii locum, et tota turba una cum senatu sequebantur illos, nolebantque a sanctis tribus separari. Quæ cum regi nuntiata fuissent, misit militum globum qui turmam sequentem martyres dissiparet. At nihil efficere potuerunt ; sed tota turma sequacium, militum scilicet paulo ante conversorum ad fidem, una cum senatoribus elegerunt cum sanctis mori. Relatum fuit ad regem, qui respondit :* Secundum desiderium illorum fiat illis, *nempe militibus: nam de senatu ne cogitasse quidem videtur, uti patet ex iis quæ subsecuta sunt. Etenim quodam ministro idololatriæ dicente in senatu causam esse horum malorum, statim jussit Sapores* Elpidiphorum, *ut qui in senatu primum locum teneret, adduci.* Elpidiphorus, *qui apud sanctos martyres erat, statim venit ad regem, comitantibus* tribus aliis, qui erant ejusdem consilii ac voluntatis. *Ad quos rex :* Quid passi estis, *ait,* o insensati? *Ad quem* Elpidiphorus *dixit :* Breviter audi, o rex, quod diis tuis qui natura non sunt dii, non servimus et decreto tuo opponimur. Fac ergo quod vis ; omnes eamdem viam ingressi sumus in una mente. *Ad quem tyrannus :* Ego quidem nihil ejusmodi apud animum meum, neque facere meditabar. Quum vos autem eo festinetis, ecce, fero sententiam contra vos. *Gratias Deo agente* Elpidiphoro, *rex sententiam dixit in hunc modum :* Elpidiphorum, et omnes pari cum eo furore actos christianos, qui, relicto magno Sole, mortem vitæ prætulerunt, jubemus secundum proprium eorum propositum per gladium consummationem accipere. Et si quis christianorum voluerit iis justa funebria persolvere, libere hoc facito, non solum propter naturam, verum etiam propter sanctum senatum, quem oportet vel post mortem congruo honore non privari. *Actorum verba G A H*

Diligenter ponderata 57. *Jam pergunt Acta, quorum verba, quæso, attentus lector ponderet :* Factaque condemnatione, exierunt sancti e conspectu tyranni, gaudentes ac laudantes Deum ob speratam æternam beatitudinem. E *Qui sunt illi sancti e conspectu tyranni? Scilicet* Elpidiphorus *cum tribus aliis. Pergunt Acta :* Qui vero sanctos sequebantur milites, trecenti numero, iter fecerunt cum iis usque ad locum qui vocatur Irenessus : ubi sanctis consistentibus, reliqui levaverunt vocem, flentes et mutuis amplexibus indulgentes. Ad quos beatus dixit Acindynus : " Nolite flere amici ac patres, fratres ac filii, sed prompto animo, sicut spiritu incepistis, ita certamen perficere studete. " Ipsi vero respondentes dixerunt : " Gloria tibi, Christe, Deus noster, qui dignos judicasti nos aerem vitæ hujus per tui confessionem transire et in æternas mansiones transmigrare. " Sic autem psallentes ac laudantes Deum et veritatis martyres salutantes in pace consummabantur. Beati autem Acindyni socii athletæ canentes compleverunt abruptum a venerabili Elpidiphoro psalmum. Hic autem erat : Laudat anima mea. *Deinde juxta Acta :* Post senatorum ac militum cædem, *tyrannus revocat sanctos* Acindynum, Pegasium *atque* Anempodistum. *Qui sunt, qui iter fecerunt cum sanctis* Acindyno, Pegasio *atque* Anempodisto *usque ad supplicii locum? Nempe milites trecenti* F *numero. Et qui cum illis modo capitis damnati erant? Hi autem erant* Elpidiphorus *cum tribus sociis. De aliis hic nullus est sermo.*

Martyrum numerus initur 58. *Quare non video qua ratione major martyrum numerus iniri possit, multo minus qua ratione septingenti aut septies mille senatores, quorum præcedenti die facta est mentio, hoc die martyribus annumerari possint. Acta enim non dicunt omnes illos martyrio affectos; accusatur sane senatus, sed nullus condemnatur nisi* Elpidiphorus *cum tribus sociis et illi qui martyres sequebantur. Innuunt Acta non solum* Elpidiphorum, *sed alios quoque senatores martyrio affectos. Quinam ergo hi fuerint, præter illos tres qui* Elpidiphorum *ad tyrannum secuti erant. Unde concludere licet senatorum ac militum cæde factos esse martyres tantum trecentos et quatuor. Jam totus martyrum numerus non ultra trecentos quadraginta et unum excrevit. Quapropter tota martyrum societas quæ hodie colitur, sunt : Primo tres martyres principes* Acindynus, Pegasius *atque* Anempodistus ; *deinde*

(1) Ad diem 2 novembris. — (2) Ibid.

AUCTORE G. V. H.

Aphthonius *ac quatuor milites; quibus adduntur* Elpidiphorus *cum tribus sociis (primores Persarum, sive senatores), et trecenti milites; postremo viginti et octo milites, mater regis Saporis: universi 341.*

Multi errores in hanc historiam irrepserunt

59. *Quod autem septem millia hominum inter martyres passim computantur, hoc inde oritur quod totidem in multis exemplaribus senatores nominantur; et quum creditum sit hos omnes comprehendi numero senatorum cum* Elpidiphoro *mactatorum, universos martyres* ex senatu *ad septem millia perduxerunt. Et hoc loco ubi de cultu nostrorum martyrum agitur, adnotasse juvat quam multa sine fundamento in synaxariis de illis scribantur. Ita in Menæo citato et apud Maximum, Cytherarum episcopum, sancti nostri dicuntur apud Saporem regem Persarum primas tulisse: quod gratis asseritur; et fortassis ab auctore Synaxarii haudquaquam intentum. Quamquam enim prima phrasis natura sua referatur ad inscripta sanctorum nomina, ibique inscripta legantur* Acindynus *cum suis et dein in versiculis repetantur cum* Aphthonio, *existimo nihilominus primam sententiam non* B *hosce sanctos, sed sanctos respicere senatores, quorum versiculi, quum præcedere deberent, nunc sequuntur. At non sequuntur sed præcedunt in codice ms. quem vidi in Italia (ni fallor in bibliotheca Ambrosiana Mediolani): versiculos celebrantes beatos martyres e senatu excipit prima sententia narrationis, adeoque non* Acindynum *respicit cum utroque socio, sed* Elpidiphorum *cum sociis, vere primum locum apud Saporem tenentes, utpote Persarum primores; secunda tantum sententia incipit agere de* Acindyno, Pegasio *atque* Anempodisto. *Deinde legitur* Elpidiphorus *a martyribus nostris ad fidem conversus: qua de re in Actis neque verbum neque signum aut legitur aut innuitur. Et cum* Elpidiphoro *septem millia aliorum hominum* D *convertuntur: de qua conversione altum in Actis silentium. Tandem regis mater dicitur ab iis tracta ad fidem: quod rursus ex cerebro suo expressisse videntur; in Actis enim nihil tale invenitur. Ex simili fonte Galesinius repentinam* Elpidiphori *et septem millium ad fidem conversionem hauserit.*

De reliquiis horum martyrum pauca sciuntur

60. *De reliquiis martyrum nostrorum in Actis est sermo. Primo quidem sancti* Aphthonii, *ante reliquos consummati, sacrum corpus munda sindone involutum christiani posuerunt in sarcophago, excepturi reliquorum martyrum corpora. Et in fine Actorum reliquiæ sanctorum* Acindyni, Pegasii *atque* Anempodisti *una cum viginti octo militum et regiæ matris reliquiis, leguntur compositæ in loco qui dicitur Irenessus. De reliquiis aliorum martyrum, nempe quatuor militum qui abscissis manibus aquis submersi fuerant, senatorum ac trecentorum militum una occisorum, nihil in Actis legitur. Credi tamen potest* Elpidiphori *ac reliquorum senatorum ejusdem cum illo coronæ participum sacras reliquias debito honore fuisse compositas, maxime quum in capitalis sententiæ decreto* E *Sapores cum honorem defunctorum corporibus reddendum expressis verbis permisisset. Postea ex martyrum nostrorum reliquiis saltem partes aliquot Constantinopolim translatæ fuisse videntur et in eorumdem martyrio, quod situm fuisse in Deutero supra diximus, debito cum honore depositæ. Certe in officii eorum sacris canticis reliquiarum fit mentio. Potest quoque* S. Acindyni *caput, quod ex relatione Antonii, Novogorodensis archiepiscopi, in ecclesia SS. Cosmæ et Damiani asservatum fuisse didicimus, nostri* Acindyni *caput esse; verum certe quod asseramus, nihil habemus.*

PRIMA PASSIO SS. ACINDYNI

PEGASII, ANEMPODISTI ET SOCIORUM

C

ex codice Veneto nº 349.

F

Acta martyrii sanctorum Acindyni sociorumque antiquiora, quorum auctor testem oculatum se esse profitetur, ex codice Veneto seculi XII edimus, adjecta versione latina. Cui subjicimus aliud eorumdem Actorum exemplar, absque versione latina, sed diligenter collatum cum aliorum codicum manuscriptorum exemplaribus. Multum enim a Veneto differunt, excepto codice signando nº 2. Quorum omnium codicum series sequitur, suis numeris distinctorum, præter codicem Venetum:

Codex Venetus, ex bibliotheca S. Marci, membraneus, folio magno, seculi XII, nº 349. — **1**. *Romanus, ex bibliotheca Vaticana, membraneus, folio magno, seculi IX vel X, nº 807.* — **2**. *Romanus, ex bibliotheca Vaticana, membraneus, folio magno, seculi IX vel X, nº 808.* — **3**. *Romanus, ex bibliotheca Vaticana, membraneus, folio magno, seculi IX vel X, nº 803.* — **4**. *Romanus, ex bibliotheca Vaticana, membraneus, folio magno, seculi IX vel X, nº 797.* — **5**. *Parisinus, ex bibliotheca nationali, membraneus, folio magno, seculi X, nº 1454 (olim Colbertinus nº 427, Regius 2014.2). Primum folium manu seculi XIII scriptum est. Hic codex ob folia fœdata aut atramentum evanidum sæpe vix, interdum ne vix quidem legi potuit.* — **6**. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minori, seculi saltem XI, nº 1537 (olim Colbertinus 3021, Regius 2458).* — **7**. *Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio majori, seculi XI, nº 1468.* — **8**. *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio majori, seculi XI vel XII, nº 1519, mutilus initio et fine; et in ipso martyrio Acindyni aliquid deest inter fol. 26 et 27.* — **9**. *Viennensis in Austria, e bibliotheca Cæsarea, membraneus, folio magno, seculi XII, nº 5.* — **10**. *Romanus, e bibliotheca Vallicelliana, papyraceus, folio parvo, seculi XIV, mutilus, nº 34. Cum hoc codice diligens collatio instituta non fuit.*

Collatio horum codicum instituitur cum Vaticano 807, qui hic recensetur nº 1. Ubi vero codex numero 2 fere ex verbo convenit cum Veneto, variantes lectiones ad Venetum referuntur.

CAPUT

EX MSS.

CAPUT PRIMUM.

SS. Acindynus, Pegasius et Anempodistus Saporis regis jussu comprehensi et ab eo interrogati, fustibus et igne varie torti, divinitus sanantur. Regi usu linguæ dempto et fulgoribus erumpentibus, impiis terror incutitur.

Mαρτύριον τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ μεγαλομαρτύρων Ἀκινδύνου, Πηγασίου, Ἀφθονίου, Ἐλπιδιφόρου καὶ Ἀνεμποδίστου. — Κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, Σαβωρίου τοῦ δυσωνύμου συγχωρήσει τῆς περὶ ταῦτα τοῦ Θεοῦ οἰκονομικῆς προνοίας τὴν τῶν Περσῶν βασίλειον ἀρχὴν διέποντος, διωγμὸς κατὰ χριστιανῶν καὶ διωγμῶν ὁ βαρύτατος ἀνερρεπίσθη τῇ ἀνοσιουργῷ αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐπιρρεπῶς ἐχούσῃ προαιρέσει. Ἀντηνέχθη * δὲ αὐτῷ τὰ περὶ τῶν ἁγίων Ἀκινδύνου, Πηγασίου καὶ Ἀνεμποδίστου, ὅτιπέρ εἰσιν ἄνδρες ἐν οἰκίσκῳ τινὶ κρυπτόμενοι· πολλά τε πλήθη τῶν χριστιανῶν πρὸς αὐτοὺς φοιτῶντα, καὶ ταῖς αὐτῶν διδαχαῖς τε καὶ παραινέσεσιν ἐν τῇ κατ' αὐτοὺς ἐπιστηριζόμενοι πίστει τῶν βασιλικῶν θεσπισμάτων καταφρονεῖν ἐκπαιδεύονται. Τούτων τῶν λόγων ὁ τῆς ἀσεβείας προστάτης ἀκούσας, ἀγανακτεῖ μὲν κατὰ τῶν δηλατόρων, ῥαθυμίας αὐτῶν καταγνούς· κελεύει δὲ μετ' ὀργῆς ἀχθῆναι τοὺς ἁγίους, φήσας· Εἰ δυνατὸν, καὶ τὸ δωμάτιον ἐν ᾧ τὰς διαγωγὰς ἔχουσιν, ἀγώγιμον σὺν αὐτοῖς ποιήσασθε. Οἱ δὲ τῆς εἰδωλομανίας θεραπευταὶ τὸ τοῦ βασιλέως πρόσταγμα ὥσπερ τι καταθύμιον τῆς οἰκείας ἀβελτηρίας δεξάμενοι, καταλαβόντες τὸν τόπον ἐν ᾧ τὰς οἰκήσεις ἐποιοῦντο οἱ ἅγιοι, ἐξάγουσιν αὐτοὺς μετὰ βίας ἕλκοντες, καὶ δεσμὰ περιθέντες σὺν ἀσφαλείᾳ πάσῃ πρὸς τὸν δυσμενέστατον τύραννον τούτους διακομίζουσιν.

* codd. Ἀνενέχθη.

2. Καὶ

MARTYRIUM SANCTORUM MAGNORUM CHRISTI MARTYRUM ACINDYNI, PEGASII, APHTHONII, ELPIDIPHORI ET ANEMPODISTI. Temporibus istis, quum Sapores execrandi nominis, permittente Dei, quæ regit illa ac disponit, providentia, Persarum regnum regia potestate teneret, malefica ejus atque ad impietatem vehementer propendente voluntate persecutio in christianos, persecutionum vel gravissima, erupit. Delati sunt ad ipsum sancti Acindynus, Pegasius E atque Anempodistus, quod essent viri in domuncula quadam absconditi, quodque multæ christianorum catervæ ipsos adirent, qui horum doctrinis et exhortationibus sua in fide stabiliti, regia decreta spernere docerentur. Quibus sermonibus auditis, ira quidem commotus impietatis patronus contra delatores, negligentiæ ipsos accusavit; jussit autem cum furore adduci sanctos, dicens: *Si fieri potest, etiam domunculam* a *in qua mansiones habent cum ipsis adducite.* Idololatriæ ministri regis jussum, uti propriæ insipientiæ jucundum, suscipientes, quum pervenissent in locum ubi sancti habitabant, ipsos educunt vi trahentes, ac vinculis circumdatos cum cautela omnigena ad inimicissimum tyrannum eos transportant.

SS. Acindynus, Pegasius atque Anempodistus ad regem adducti

a

2. Quos

Μαρτύριον τῶν ἁγίων Ἀνεμποδίστου, Ἀφθονίου καὶ Ἐλπιδιφόρου [1]. — 1. Κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον [2] βασιλεύοντος κατὰ συγχώρησιν τοῦ [3] Χριστοῦ [4] Σαβορίου [5] τινὸς τῶν Περσῶν καὶ αὐτὸς [6] ὑπάρχων [7] πλήρης [8] ἀνομίας καὶ ἐνδεδυμένος [9] πλήρης [10] τὸν σατανᾶν [11], κίνησιν [12] ἐποίησεν [13] κατὰ τῶν δούλων τοῦ Χριστοῦ [14] τῶν χριστιανῶν. Ἀνενέχθη δὲ αὐτῷ τὰ περὶ τῶν ἁγίων Ἀκινδύνου, Πηγασίου καὶ Ἀνεμποδίστου ὅτιπερ
C τρεῖς [15] εἰσιν [16] ἐν οἴκῳ σκοτεινῷ κρυπτόμενοι καὶ πάμπολλα [17] πλήθη [18] τρέχουσιν [19] ἀκοῦσαι τῶν [20] λόγων [21] αὐτῶν, F
καὶ ὥσπερ ἐμμανεῖς οἱ [22] ἄνθρωποι [23] γενόμενοι οὕτως ἀκολουθεῖ [24] ἕκαστος [25] τὴν [26] ὁδὸν [27] αὐτῶν. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς Σαβόριος τοὺς λόγους τούτους, πάνυ ἠγανάκτησεν κατὰ τῶν δηλατόρων, λέγων· Διὰ τί, εἰδότες [28] αὐτοὺς τοιούτους [29] οὐκ ἠγάγετε αὐτοὺς [30] πρός [31] με [32]; Λέγουσιν αὐτῷ οἱ δηλάτωρες [33]· Εἰ κελεύει [34] ὁ ἡμέτερος δεσπότης, ἄρτι παρίστανται ἔμπροσθέν [35] σου. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς [36] εἶπεν· Εἰ δυνατὸν, σὺν τῷ κελλίῳ αὐτῶν ἀγάγετέ μοι [37] αὐτούς. Οἱ δὲ τῆς ἀδικίας ἐργάται λαβόντες ἐπιδομὴν [38], ὥσπερ [39] ἄγριοι θῆρες [40] ἐβρυχον κατ' αὐτῶν· [41] ἐπιστάντες δὲ [42] τῷ [43] κελλίῳ [44] τῶν ἁγίων καὶ κλάσαντες τὴν θύραν εἰσῆλθον, καὶ δήσαντες τοὺς τρεῖς εἰς [45] πᾶσαν ἀσφάλειαν πικρῶς [46] θλίβοντες αὐτοὺς ἤγαγον πρὸς τὸν βασιλέα.

2. Ὁ δὲ βασιλεὺς

Num. 1. [1] Μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Ἀκινδύνου, Πηγασίου, Ἀνεμποδίστου, Ἀφθονίου καὶ Ἐλπιδιφόρου 2; Μαρτύριον τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀκινδύνου, Πηγασίου καὶ Ἀνεμποδίστου 4; Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Ἀκινδύνου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ μαρτυρησάντων 5, Μαρτύριον τῶν ἁγίων Ἀκινδύνου [Π. καὶ Α.] καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν 6; Μαρτύριον τῶν ἁγίων Ἀκινδύνου, Πηγασίου, Ἀφθονίου, Ἐλπιδιφόρου καὶ Ἀνεμποδίστου 7, Ἄθλησις τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Ἀκινδύνου, Πηγασίου, Ἀνεμποδίστου, Ἀφθονίου καὶ Ἐλπιδιφόρου 8. — [2] (τ. κ. ἐ.) τοὺς καιροὺς ἐκείνους 2, 4-9. [3] *om.* 2, 8, 9. — [4] Θεοῦ 2, 8, 9. — [5] Σαβωρίου 2, 4, 7-9. [6] αὐτοῦ 2, 4-9. — [7] ὑπάρχοντος 2, 4-9. — [8] πλήρους 8. — [9] ἐνδεδυμένου 2, 4, 5, 7-9; ἐνδυσαμένου 6. [10] ὅλον 2, 5-9. — [11] οὗτος *add.* 2, 4-6, 8, 9. — [12] *om.* 2. — [13] ἐποιεῖτο 4; καὶ διωγμὸν *add.* 2. — [14] Θεοῦ 2, 4-9. — [15] τινές 5; εἰσιν 2. — [16] τρεῖς ἄνδρες 2 — [17] παμπληθεὶ 2, 5-9; παμπληθῆ 4. — [18] πάντες 2, 4-9. — [19] πρὸς αὐτους *add.* 7-9. — [20] τὸν 6. [21] λόγον 6. [22] *om.* 2, 4-9. — [23] *om.* 2, 4-9. — [24] εὑρίσκονται 2, 4-9. — [25] ζηλοῦντες *add.* 2, 4-9. — [26] τῇ 3. — [27] ὁδῷ 3. [28] ἰδόντες 2, 5-9, εἰδόντες 4 [29] ὄντας *add.* 2, 5, 8, 9. [30] *om.* 4, 5, 8, 9; μεθ' ἑαυτῶν 2. — [31] *om.* 2, 4, 6, 7. — [32] *om.* 2, 4, 6, 7. [33] δηλάτορες 2, 5-9. — [34] κελεύεις 5, 8, 9. — [35] ἐνώπιόν 4, 6. — [36] μετ' ὀργῆς *add.* 4, 5, 8, 9. — [37] *om.* 7-9. — [38] ἐπιτροπὴν 4, 6, 7, τὴν πρόσταξιν 5 — [39] ὡς 2, 4-9. — [40] (ἄ. θ.) θ. ἄ. 8, 9. [41] εἶτα *add.* 2. [42] *om.* 2. — [43] τὸ 4. — [44] κέλλιον 4. — [45] ὑπὸ 2, 4-9. [46] πικρὰν 2, 4-9.

IN MSS.

2. Καὶ παραστάντων αὐτῶν, φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ σκολιώτατος βασιλεύς· Τέκνια, τίς ἡ πατρὶς ὑμῶν, Τὸ γένος πόθεν κατάγεσθε, καὶ τί τὸ ὑμῶν ἐπιτήδευμα; Οἱ ἅγιοι ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος εἶπον· Πατρὶς ἡμῶν, ὦ βασιλεῦ, ἡ θρεψαμένη καὶ ζωὴν ἡμῖν χαρισαμένη Τριάς ἀχώριστός ἐστιν· εἷς Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Οὔπω πεῖραν βασάνων ἐλάβετε, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὰς ἀποκρίσεις καταφρονητικῶς διατίθεσθε. Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος εἶπεν· Καὶ τί παρὰ ταῦτα λογίζῃ ἀποφαίνεσθαι ἡμᾶς; ἢ φλυαρεῖν, καὶ περὶ ἀνυποστάτων διαλέγεσθαι; Καὶ προσθεὶς ὁ ἅγιος Πηγάσιος εἶπεν· Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ κατεκρύψαμεν ἑαυτούς, τὸ πανοῦργόν σου τῆς γνώμης διὰ πολλῶν ἀναμαθόντες. Καὶ νῦν κατὰ Θεοῦ βούλησιν, ἵν' οὕτως εἴπω, παριστάμεθα κατενώπιόν σου τὸ οἰκεῖον σέβας διαγγέλλοντες. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Προσελθόντες τάχιον θύσατε τοῖς θεοῖς, ὡς ἂν μὴ τῆς ἀγανακτήσεως ἡμῶν ἐν πείρᾳ γεγονότες πρὸς μεταμέλειαν ἀνόνητον καταντήσητε. Ὁ ἅγιος Ἀνεμπόδιστος εἶπεν· Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς, ὦ βασιλεῦ, σιωπῶντας φέρειν τὰ παρὰ σοῦ εἰς ἡμᾶς πεπαρῳνημένα· διὰ δὲ τὴν ζέουσαν τοῦ Θεοῦ ἀγάπησιν, τὴν σιγὴν ὡς ἄκαιρον ἀπωθούμενοι εὐκαίρως τῇ B παρρησίᾳ χώραν ἀποδιδόαμεν. Τί οὖν ἐπερωτᾷς ἐνεγκαμένην καὶ θρησκείαν καὶ ὄνομα; Ταῦτα πάντα Χριστὸς ἡμῖν ἐστιν, ὁ τῶν ἁπάντων δημιουργός τε καὶ κτίστης. Ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Νὴ τοὺς θεοὺς ἅπαντας καὶ τὴν τούτων ἀήττητον δύναμιν, πικροτάτῳ τὴν ταχίστην ὑμᾶς παραπέμψω θανάτῳ. Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος ἔφη· Μόλις ἐπέγνως, ἀθλιώτατε, τὸ σύμφερον ἡμῖν καὶ σωτήριον.

3. Τότε κελεύει αὐτοὺς ἀπλωθέντας ἐκ τεσσάρων ἀνηλεῶς καθ' ὅλον τὸ σῶμα ῥαβδίζεσθαι. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἀθλοφόροι γενναίῳ φρονήματι τὰς πληγὰς

2. Quos adstantes perversissimus rex alloquitur: *Filioli* b, *quæ est patria vestra? Genus unde deducitis, et quodnam est vestrum vitæ institutum?* Sancti autem veluti ex uno ore dixerunt: *Patria nostra, o rex, Trinitas individua est, quæ et enutrivit nos, et vitam est largita; unus Deus ex quo omnia et nos ad ipsum.* Rex dixit: *Nondum experimentum tormentorum sumpsistis, et ideo responsa contemptu plena redditis.* Sanctus Acindynus dixit: *Et quid præter hæc arbitraris nos pronuntiare? Nugarine c et de rebus fundamento carentibus disputare?* Et adjiciens sanctus Pegasius dixit: *Nam propterea etiam abscondimus nosmetipsos, fraudulentiam consilii tui multis modis edocti. Et nunc secundum Dei voluntatem, ut ita dicam, adstamus coram te, propriam religionem annuntiantes.* Rex dixit: *Procedite citius et sacrificate diis, ne indignationem nostram experti ad pœnitentiam inutilem recurratis.* Sanctus Anempodistus dixit: *Oportebat quidem, o rex, tacitos nos ferre convicia a te in nos congesta; sed propter ferventem Dei dilectionem, silentio ut importuno remoto, opportune loquendi libertati locum concedimus. Quid interrogas de patria quæ protulit, de religionis cultu et nomine? Hæc omnia Christus nobis est; omnium artifex et creator.* Rex dixit: *Per deos omnes et invictam horum potentiam, acerbissimæ quam citissime vos transmittam neci.* Sanctus Acindynus dixit: *Vix tandem agnovisti, miserrime, quod proficuum nobis ac salutare est.* E

atque ab eo interrogati, liberrime respondentes b

c

3. Tunc jubet eos extensos quatuor membris sævissime per totum corpus fustibus cædi. Christi vero athletæ generoso animo plagas sustinentes, ex intima

sævissime fustibus cæsi, extensione et equo cruciati, Deum invocant

2. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔφη αὐτοῖς [1]· Τί ἐστιν, τεκνία μου [2]; Πόθεν ἐστέ [3]; Οἱ δὲ [4] ἅγιοι ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος εἶπον [5]· Τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐπερωτᾷς [6]; Τριὰς ἀχώριστός ἐστιν [7]· τὸ δὲ ὄνομα [8] εἷς ὁ Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν. Ὁ [9] δὲ [10] βασιλεὺς εἶπεν [11]· Οὔπω πεῖραν ἐλάβετε βασάνων [12], καὶ ξένον ὑμῖν καταφαίνεται [13]. Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος εἶπεν· Τί ἡμᾶς ἐκάλεσας· φλυαρεῖν ἢ τί διαπράξασθαι. Ἔτι [14] ὁ ἅγιος Πηγάσιος εἶπεν· Διὰ τὸ μὴ φλυαρεῖν ἡμᾶς καὶ βλέπειν σου [15] τὴν κακίστην [16] γνώμην [17] ἐκρύψαμεν ἑαυτούς, καὶ ἄρτι [18] κατὰ Θεοῦ κέλευσιν [19] ἱστάμεθα [20] σιωπῶντες [21]. Ὁ δὲ [22] βασιλεὺς Σαβώριος [23] εἶπεν· Προσέλθετε [24] σὺν [25] ἐμοὶ [26] καὶ θύσατε [27]· οὐδέπω [28] γὰρ καθ' ὑμῶν ἠγανάκτησα. Ὁ ἅγιος Ἀνεμπώδιστος [29] εἶπεν· Ἐχρῆν [30] μέν, ὦ βασιλεῦ τῆς ἀδικίας, σιωπῶντας [31] ἡμᾶς [32] εἶναι [33]· διὰ δὲ τὴν ζέουσαν στοργὴν τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς [34] οὐ δυνάμεθα σιωπᾶν [35]. Εἰ οὖν ἔχεις τι ποιεῖν [36] καθ' ἡμῶν [37], ποίει [38], ἐχθρὲ τοῦ Θεοῦ καὶ φίλε τοῦ διαβόλου καὶ πάσης ἀδικίας συμμέτοχε. [39] Τί ἐρωτᾷς ἡμᾶς πόθεν [40] καὶ ποίας θρησκείας ἐσμέν [41]; Σαβώριος βασιλεὺς [42] εἶπεν [43]· Μὰ τοὺς θεοὺς ἅπαντας καὶ τὴν τούτων ἀήττητον [44] νίκην [45], σύντομον καθ' ὑμῶν θάνατον [46] ποιήσομαι * [47]. Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος εἶπεν· Μόλις, τρισάθλιε, ἐνενόησας [48] τὸ καλὸν καὶ σύμφερον ἡμῖν.

* cod. ποιήσωμαι.

3. Τότε ἐκέλευσεν [1] αὐτοὺς [2] ἁπλωθέντας [3] ἐκ τεσσάρων ξύλοις ἀγρίοις τύπτεσθαι αὐτούς [4]. Οἱ δὲ ἅγιοι [5] ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος εἶπον· F

Num. 2. [1] (Ὁ δ. β. ἔ. αὐ.) Προσαχθέντων δὲ αὐτῶν, ἔφη (εἶπεν 5) αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς Σαβιώριος (Σαβόριος 6, *om.* 5) 2. 4-9. — [2] τὸ συμβὰν ὑμῖν *add.* 5. — [3] (π. ἐ.) καὶ ποίας πατρίδος τυγχάνετε 5 — [4] *om.* 4. 5. — [5] βασιλεῦ *add.* 2. — [6] (Τὴν πατρίδα ἡμῶν ἐπερωτᾷς;) *om.* 5. Ἡ πατρὶς ἡμῶν ἡ θρεψαμένη ἡμᾶς (ἡ ἡμετέρα πατρὶς ἡ θρεψαμένη 5) καὶ ζωὴν ἡμῖν χαρισαμένη *add.* 2. 4-9. — [7] (ἀ. ἐ.) ἡ ἀ. 4. 5, 8. 9. — [8] (τ. δ. ὀ.) *om.* 2, αὐτῆς *add.* 4-9. — [9] Ἔφη ὁ 5. [10] *om.* 2. 4. 5. 7. 8. — [11] *om.* 5. — [12] (ἐ. β.) β. ἐ. 2, ἐ. τῶν β. 9. — [13] (ξ. ὑ. κ.) διὰ τοῦτο πρὸς τὰς ἀποκρίσεις καταφρονητικῶς διατίθεσθε 2. — [14] Καὶ προσθεὶς 2. — [15] *om.* 6. — [16] κάκιστον 6. — [17] καὶ προαίρεσιν *add.* 2. — [18] νῦν 2. — [19] βούλησιν, ἵν' οὕτως εἴπω 2; (Θ. κ.) συγχώρησιν Θεοῦ 4. 7. — [20] παριστάμεθα 2. — [21] ἐνώπιόν σου 6; ἐνώπιόν σου τὸ οἰκεῖον σέβας διαγγέλλοντες 2. — [22] *om.* 2. 4. 8. 9. — [23] Σαβώριος 2. 4. 6, 8. 9; (ὁ δ. β. Σ.) Σ. ὁ βασιλεὺς 7. — [24] προσελθόντες 2. — [25] συντόμως 4. 7. 8, σύντομοι 6. 9. 11. — [26] *om.* 4. 6-9. — [27] (σὺν-θύσατε) ταχεῖον σὺν ἐμοὶ θύσατε τοῖς θεοῖς, ὡς ἂν μὴ τῆς ἀγανακτήσεως ἡμῶν ἔμπειρα γεγονότες πρὸς μεταμέλειαν ἀνόητον καταντήσητε 2. — [28] οὐδέποτε 4. 6. 7, οὐδέπω 8. 9. — [29] Ἀνεμπόδιστος 2. 4. 6-9. (Ἔτι ὁ ἅγιος-Ἀνεμπώδιστος) Λέγει ὁ βασιλεὺς συντόμως· Προσέλθετε καὶ θύσατε τοῖς θεοῖς· οὐδὲ γὰρ καθ' ὑμῶν ἠγανάκτησα. Ὁ ἅγιος Πηγάσιος εἶπεν· Ἡμεῖς, ὦ βασιλεῦ, διὰ τὸ μὴ βλέπειν καὶ ἀκούειν σου τοιαῦτα φλυαροῦντος, διὰ τοῦτο ἐκρύψαμεν ἑαυτούς, καὶ ἄρτι κατὰ κέλευσιν Θεοῦ ἱστάμεθα ἐνώπιόν σου, καταισχῦναί σε βουλόμενοι. Προσθεὶς δὲ ὁ ἅγιος Ἀνεμπόδιστος 5. — [30] ἡμᾶς *add.* 8. 9. — [31] σιωπᾶν 5. — [32] *om.* 8. 9. [33] *om.* 8. 9, καὶ μηδέν σοι ἀποκρίνασθαι· ἀλλὰ 5. — [34] (δὲ-ἡμᾶς) τὴν ζ. εἰς ἡμᾶς στοργὴν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν 5. — [35] τοῦτο ποιεῖν 5. — [36] *om.* 2. 4-9. — [37] ποιεῖν *add.* 6. 8. 9. — [38] ἐν τάχει ὃ βούλει *add.* 2, διὰ τάχους *add.* 8. 9. — [39] Καὶ *add.* 2. 6. 8. 9. — [40] ἐσμὲν *add.* 2. — [41] τυγχάνομεν 2. — [42] (Σ. β.) Σαβώριος β. Περσῶν 2. 4. 7-9; Σαβώριος ὁ β. Π. 6. — [43] (ποίει, ἐχθρὲ-εἶπεν) κατὰ τὸ δοκοῦν σοι πρᾶσσε· ἐχθρὸς γὰρ εἶ τοῦ Θεοῦ καὶ φίλος τοῦ πατρός σου τοῦ σατανᾶ. Σαβιώριος δὲ ὁ τῶν Π. β. ἔφη 5. — [44] ἀνίκητον 8. 9. — [45] δύναμιν 2. 8. 9. — [46] (κ. ὑ. θ.) θ. κ. ὑ. 8. 9. — [47] (θ. π.) ποιήσομαι θ. 5. — [48] ἐνοήσας 2, 4-9.

Num. 3. [1] ὁ παράνομος *add.* 8. 9. — [2] *om.* 2. 7. — [3] (αὐ. ἀ.) ἁ. αὐ. 8. 9. — [4] τυπτομένων δὲ τῶν ἁγίων 8. 9. — [5] μα-

γὰς ὑποφέροντες, ἐκ βάθους ψυχῆς τῷ Θεῷ ἀνεκέκραγον· Ἴδε, Κύριε, καὶ μὴ παρασιωπήσῃς. Κύριε, μὴ ἀποστῇς ἀφ᾽ ἡμῶν, καὶ γνώτωσαν ὅτι ἡ χείρ σου αὕτη, καὶ σὺ, Κυριε, ἐβοήθησας ἡμῖν. Ἐν δὲ τῷ ψάλλειν αὐτοὺς ταῦτα, τῶν τυπτόντων ἠτονηκότων τῇ τῆς ὥρας παρατάσει, ἕτεροι ἐν παραλλαγῇ κεντυρίωνες καθ᾽ ἕνα τούτων ἕκαστοι γινόμενοι τοῦ αὐτοῦ ἔργου εἴχοντο. Ὁ δὲ πυρσολάτρης βασιλεὺς θεωρῶν αὐτοὺς ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι πάσχοντας ὑπεξέπληξε*· ὡς ὅλως ἐκλυθεὶς εἰς τοὐπίσω κατέπεσεν, ὥστε νομίζειν τούς τε περιεστῶτας ὄχλους καὶ τοὺς ἄλλως ὑπηρετοῦντας στρατιώτας ὅτι τέθνηκε ὁ μεγάλα φανταζόμενος. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι· Ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος, ὅς καὶ τὸ ζῆν σοι ἐχαρίσατο. Ὁ δὲ βασιλεὺς πάλιν ἐν ἑαυτῷ γενόμενος καὶ ὀργιλώτερον κινηθεὶς κελεύει κρεμασθέντας αὐτοὺς ἐπὶ τοσοῦτον διατείνεσθαι, ὥστε εἰ δυνατὸν καὶ αὐτὴν τὴν πλοκὴν διασπασθῆναι* ὑφ᾽ ἧς οἱ ἅγιοι τὴν τάσιν ὑπέμενον· πῦρ δὲ σφοδρὸν κάτωθεν αὐτῶν ὑπανάψαντας δεινοτέραν τὴν τιμωρίαν κατασκευάσαι, ὡς ἂν ὑπὸ τῶν δεσμῶν πιεζόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐκτηκόμενοι κακιγκάκως τὰς ψυχὰς ἀπορρήξωσιν. Ἡ δὲ τῶν μαρτύρων τρισόλβιος στεῤῥότης ἐπὶ πλεῖον ἐγκαρτε-

B ροῦσα τοῖς δεινοῖς, ὁμόφωνον τὴν προσευχὴν ἀνέπεμπεν, Ὁ φωτισμὸς ἡμῶν, λέγουσα, καὶ γεωργὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὁ πεπραμένος δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀτιμίας καὶ ὕβρεις ὑπομείνας, ἐν ξύλῳ τε ταννσθεὶς ὡς ἄνθρωπος καὶ τῇ χειρὶ συνέχων τὰ σύμπαντα, ὁ καὶ ὑπερ τῶν ἀναιρούντων τὸν οἰκεῖον πατέρα καὶ Θεὸν ἐξιλεούμενος καὶ λέγων, Ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι· καὶ τὰ νῦν, δέσποτα φιλάνθρωπε, ἔπιδε ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν ἡμῶν καὶ δεῖξόν σου τοὺς οἰκτιρμοὺς ἐπὶ τῇ κακώσει ἡμῶν ταύτῃ, ἐξαιρούμενος

* cod. ὑπέκπληξε.

* cod. διασπασθῆναι.

ex intima anima ad Deum clamabant : *Vide, Domine, et ne silueris. Domine, ne absistas a nobis et cognoscant quod manus tua hæc et tu, Domine, auxiliatus es nobis.* Psallentibus autem illis hæc, et verberantium viribus præ temporis longitudine deficientibus, alii in vices centuriones singulis eorum singuli suffecti eamdem operam navabant. Ignicola *d* autem rex, aspiciens illos quasi in alieno corpore patientes, obstupuit, tantopere perculsus ut nervis omnino solutis supinus caderet, ita ut arbitrarentur circumstantium turbae ac reliqui ministrantes milites ipsum occubuisse, qui tam magna ostentaverat. Dicunt ei sancti : *Pœnam irroget tibi Dominus, qui et vitam tibi elargitus est.* Rex vero iterum sui compos factus et majori furore commotus, jubet suspensos ipsos in tantum distendi, ut, si fieri poterat, vel ipse nexus distraheretur e quo sancti extensionem sustinebant, igne vero vehementi sub ipsis accenso, acerbiorem pœnam parari, ut vinculis torti et igne tosti, malis undique pressi vitam abrumperent. Martyrum autem ter beata firmitas majori patientia perferens mala, consonam orationem emittebat, dicens : *Lux nostra et agricola animarum nostrarum, qui venditus propter nos humiles, ignominias ac ludibria perpessus es, in ligno simul expansus ut homo et manu continens universa, qui etiam pro interfectoribus tuis proprium patrem ac Deum placasti, qui dixisti, Dimitte illis, non enim sciunt quid faciant : nunc quoque, Domine, amator hominum, respice humilitatem nostram et ostende miserationes tuas in malis hisce nostris, eripiens nos ex tyranni hujus dolosi anima, et discant omnes* E

nos te habere

στόματος εἶπον· Εἶδε [6], Κύριε, καὶ [7] μὴ παρασιωπήσῃς· Κύριε, μὴ ἀποστῇς ἀφ᾽ ἡμῶν· καὶ [8] γνώτωσαν [9] ὅτι ἡ χείρ σου αὕτη καὶ σὺ, Κύριε, ἐβοήθησας ἡμῖν [10]. Καὶ ψαλλόντων αὐτῶν [11] ἤλλαξεν ἕκαστος αὐτῶν [12] ἀνὰ [13] τριῶν [14] κεντυρίωνας [15]. Καθήμενος δὲ ὁ βασιλεὺς Σαβόριος [16] καὶ θεωρῶν αὐτοὺς ἐπιπλεῖον [17] τυπτομένους [18], ἐκλυθεὶς [19] ἔπεσεν εἰς τὰ ὀπίσω, ὥστε νομίζειν τὸν στρατὸν καὶ τοὺς παρεστῶτας ὄχλους [20] ὅτι τέθνηκεν [21]. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι· Ἐπιτιμήσει [22] σοι ὁ [23] Κύριος, ὃς καὶ τὸ ζῆν σοι ἐχαρίσατο. Καὶ λέγει αὐτῷ ὁ ἅγιος Πηγάσιος· Τὸν αἴροντά σε ὅλον εἰς τὴν γέενναν [24], τὰς φλυαρίας ἀπέλασον [25] ἀφ᾽ ἡμῶν [26]. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν [27] Σαβόριος [28] ἀποκριθεὶς εἶπεν [29]· Κρεμάσατε αὐτούς, [30] τοσοῦτον τείναντες [31] εἰς τὰ κάτω ὥστε λυθῆναι αὐτοὺς [32] ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ πῦρ σφοδρὸν [33] ἀνάψατε ὑποκάτω αὐτῶν, ἵνα καὶ ὑπὸ τῶν δεσμῶν καὶ [34] ὑπὸ τοῦ πυρὸς [35] ἀναλωθῶσιν [36], καὶ [37] κακιγκάκως [38] τὰς ἀπορρήτους [39] αὐτῶν [40] ψυχὰς ἐκρήξαντες ἀπολύσωσιν [41]. Οἱ δὲ ἅγιοι κρεμάμενοι ἐπιπλεῖον οὐδὲν ἄλλο εἶχον [42] ἐννοεῖν [43] ἢ [44] τοῦ [45] λέγειν [46]· Ὁ φωτισμὸς ἡμῶν [47] καὶ γεωργὸς [48] τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ὁ πεπραμένος δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς [49], ὁ ἐμπτυσθεὶς καὶ ἀτιμασθεὶς δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἐλαχίστους, ὁ κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου [50] ὡς ἄνθρωπος καὶ τῇ χειρί [51] σου [52] τὰ πάντα κατέχων [53]· δέσποτα [54]·

C καὶ κρεμάμενος [55] αὐτὸς [56] παρεκάλεις [57] λέγων [58]· Πάτερ [59], ἄφες [60] αὐτοῖς [61] τὴν [62] ἁμαρτίαν [63] ταύτην [64]· καὶ τὰ νῦν [65], δέσποτα [66], ἐλθὲ καὶ [67] ἔπιδε [68] ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν ἡμῶν, καὶ δεῖξόν σου τοὺς οἰκτιρμοὺς [69], καὶ ἐλθὲ [70] ἐν [71] τῷ χάσματι F

[72] τούτῳ

κάριοι 8, 9; τυπτόμενοι *add.* 2. — [6] Ἴδε 2, 4-9. — [7] *om.* 7-9. — [8] ἀλλὰ 8, 9, *om.* 6. — [9] ἅπαντες *add* 8, 9. — [10] αὐτὴν 5. — [11] ταῦτα *add.* 8, 9. — [12] ἑκατὸν 4. — [13] *om.* 4, 6 9; πλείους ἢ 5. — [14] *om.* 7-9, δέκα 2 5, 6. — [15] κεντυρίωνα 8, 9, κεντυριώνων 3 : ρ´ *add.* 7. — [16] *om* 5, Σαβώριος 2, 4, 7-9; (Κ. δ. ὁ β. Σ.) Ὁ δ. β. Σ. κ. 8, 9. — [17] ἐπιπλεῖω 7. [18] ἐπὶ πολὺ ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι, ὑπὸ ἐκπλήξεως ὅλως *add.* 2. — [19] *om.* 5. — [20] (κ. τ. π. ὀ.) *om* 4 — [21] ὁ μεγάλα φρυαττόμενος *add.* 2. — [22] ἐπιτιμῆσαι 8 — [23] *om* 3-9 — [24] τοῦ αἰωνίου πυρὸς *add.* 8, 9. — [25] ἀπάλλαξον 4, 7 : (τ. φ. ἀ.) ἀ. τ. φ. 8, 9. — [26] (καὶ λέγει-ἡμῶν) *om* 2 — [27] (τ. Π.) *om* 4-9 — [28] Σαβώριος 4, 6-9 ; *om.* 5. — [29] (ἀ. εἶ.) μετ᾽ ὀργῆς ἔφη 5 — [30] ἐπὶ *add* 5 — [31] τείνοντες 5 — [32] *om.* 5 (λ. αὐ.) αὐ. λ. 4, 6 9 [33] (π. σ.) σ. π. 5; πυρὸς φλόγα 6. — [34] (καὶ ὑπὸ-καὶ) *om.* 4, 7. — [35] (τ. π.) τῆς πυρᾶς 6 — [36] ἀναλισκόμενοι 4-9 ἀναλωθέντες 3. — [37] *om.* 3-9. — [38] κακιγκάκως 6; κακηκάκως 8, *om* 4, 7 — [39] ἐπιρρήτους 8, 9, *om* 3, 5 — [40] *om* 5 — [41] ἀπολέσωσιν 5-7, (Ὁ δὲ βασιλεὺς-ἀπολύσωσιν) Ὁ δὲ βασιλεὺς πάλιν ἐν ἑαυτῷ γενόμενος καὶ ὀργιλώτερον κινηθεὶς κελεύει κρεμασθέντας αὐτοὺς ἐπὶ τοσοῦτον διατείνεσθαι εἰς τὰ κάτω ὥστε εἰ δυνατὸν καὶ αὐτὴν τὴν πλοκὴν τῶν μελῶν διασπασθῆναι *, καὶ πῦρ σφοδρὸν ἀνάψαι ὑποκάτω αὐτῶν, ὡς ἂν ὑπὸ τῶν δεσμῶν πιεζόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀναλισκόμενοι κακιγκάκως ἀπορρηξήσωσιν 2. — [42] (οὐ. ἄ. εἶ.) *om.* 5, οὐ. εἶ. 2, οὐ. ἀ. τι εἶ. 4, 7, οὐ. εἶ. ἀ. τι 6; οὐ. ἀ. 8, 9. — [43] *om.* 5 ἐνενόουν 2, 8, 9. — [44] *om.* 5. — [45] εὐχὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνέπεμπον 5 πρὸς τὸν Θ. εὐ. ἀναπέμπειν καὶ *add* 4, 8, 9 π. τ. Θ. εὐ. ἀνατείνειν *add* 6 ; π. τ. Θ. εὐ. ἀνατείνειν καὶ *add.* 2, 7 — [46] λέγοντες 5, 6 ἔλεγον 9 — [47] *om* 5, 9. — [48] (κ. γ.) *om* 5 — [49] καὶ ἐξαγοράσας ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας *add.* 8, 9. — [50] (κ. ἐ. ξ.) ἐ. ξ. κ. 5. — [51] (ὡς-χειρὶ) *om.* 5 — [52] *om.* 2, 4-9 — [53] (τ. π. κ.) *om.* 5 — [54] *om.* 5, δεσπότης 6. — [55] (κ. κ.) *om.* 2. — [56] *om.* 2, 5 — [57] παρεκάλεσας 4, 6-9, ὁ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀναιρούντων τὸν οἰκεῖον πατέρα καὶ Θεὸν ἐξιλεούμενος καὶ *add.* 2, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα παρακαλέσας 5 — [58] *om.* 5 [59] *om.* 2, 5. — [60] ἀφήσειν 5. — [61] τοῖς φονευταῖς 5. — [62] πάτερ 2, τὸ 5 — [63] ἔγκλημα 5. — [64] *om* 5 οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσιν *add.* 2, 4, 6-9. — [65] (κ. τ. ν.) *om.* 5. — [66] *om.* 5; Κύριε 4, 7, φιλάνθρωπε 2 ἀγαθὲ καὶ φιλάνθρωπε *add* 8, 9. — [67] (ἐ. κ.) *om* 2, 4-9. — [68] ἔφιδε 5 ; ἔφιδε 4, 7 — [69] (σ. τ. οἰ.) τ. οἰ. σ. 4 7 — [70] (ἐ. ἐ.) *om* 2, 4-9 — [71] ἐπὶ 2

* cod. διασπασθῆναι

EX MSS.

νος ἡμᾶς τῆς τοῦ τυράννου τούτου κακοτέχνου ψυχῆς, καὶ διδαχθήτωσαν πάντες ὅτι σε ἔχομεν Θεὸν ἐν οὐρανοῖς καὶ τὸν ἄναρχόν σου Πατέρα καὶ τὸ προσκυνητὸν καὶ πανάγιόν σου Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

nos te habere Deum in cælis, et principio carentem Patrem tuum, et adorandum ac per omnia sanctissimum Spiritum tuum in secula. Amen. D

4. Ταῦτα δὲ αὐτῶν εὐξαμένων, ἐφάνη αὐτοῖς ὁ Κύριος ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, ὡς ἐν ἐσθῆτι λευκῇ ὁρώμενος, καὶ λύων μὲν τὰ δεσμὰ, τὴν δὲ φλόγα δροσίζων καθά ποτε τοῖς τρισὶ νεανίαις ἐπιφαινόμενος ἔδρασκε. Διὸ καὶ εὑρέθησαν οἱ τοῦ ψεύδους ἀνταγωνισταὶ κατενώπιον τοῦ βασιλέως σῶοί τε καὶ ἀβλαβεῖς ἱστάμενοι. Πρὸς οὓς ὁ ἀναιδὴς ἐκεῖνος καὶ τῶν θηρίων ὠμότερος ἔφη· Τί ὑμῖν δοκεῖ, Ἀκίνδυνε, Πηγάσιε καὶ Ἀνεμπόδιστε; Ἔπεισαν ὑμᾶς αἱ μικραὶ αὗται βάσανοι τῆς κατεχούσης πλάνης ἀποστῆναι καὶ τοῖς ἡμετέροις θεσπίσμασιν ὑπεῖξαι; ἢ ταῖς οἰκείαις θαρροῦντες γοητείαις διακρούεσθε ταύτας, ἑαυτοὺς ἐξαπατῶντες; Ὁ μακάριος Ἀκίνδυνος ἔφη· Ἐπειδὴ ἔθου ἐν τῇ διανοίᾳ σου τὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θαυματουργήματα μὴ ταῖς ἀληθείαις, φαντασίᾳ δε μόνῃ γένεσθαι· ἰδοὺ, ἔσῃ σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ἵν' ἐναργῶς ἐπιγνῷς τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργοῦντος ζωοποιοῦ Πνεύματος. Εἰ οὖν δύνασαι λαλῆσαι, ἀποκρίθητι ποίοις ἡμᾶς κελεύεις θῦσαι θεοῖς; Ὁ δὲ φιμωθεὶς διέμενε κωφεύων, νεύματι μόνῳ τὰ τῆς γνώμης παραδεικνύων. Χλευάζοντες δὲ αὐτοῦ τὴν ἄνοιαν ἐπιπλέον οἱ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες· Ἰδοὺ, φασὶ*, τοῦ σοῦ δικαστηρίου καταφρονοῦντες ὑποχωροῦμεν ἀσυντάκτως, καὶ οὐδὲ προσφθέγξασθαι δύνῃ ὅλως, τῇ τοῦ Θεοῦ ἀοράτῳ κρατούμενος ἰσχύι.

4. Ipsis autem hæc precatis apparuit Dominus in nostra humana forma, ut in habitu candido conspectus, ac solvens quidem vincula, flammam vero rore sparso extinguens, quemadmodum tribus pueris e apparens fecerat. Propter quod inventi sunt mendacii oppugnatores coram rege salvi atque integri adstantes. Ad quos impudens iste et cruentior feris dixit : *Quid vobis videtur, Acindyne, Pegasi et Anempodiste? Num persuaserunt vos parvi hi cruciatus ab errore, quo tenemini, absistere, et nostris cedere decretis, an propriis confisi præstigiis eluditis illos, vosmetipsos decipientes?* Beatus Acindynus dixit : *Quandoquidem posuisti in mente tua servatoris nostri Jesu Christi miracula non re vera sed nuda phantasia facta esse, ecce eris tacens nec poteris loqui, ut evidenter cognoscas potentiam operantis in nobis vivifici Spiritus. Si ergo vales loqui, responde, quibusnam nos jubes sacrificare diis?* Ipse vero capistro constrictus, manebat tacens, nutu solo mentem suam ostendens. Christi vero martyres amentiam ejus majorem in modum irridentes : *Ecce*, inquiunt, *tribunal tuum contemnentes recedimus contra ordinem, et ne alloqui quidem nos potes, plane Dei invisibili subactus virtute.* E

et ab apparente sibi Domino liberantur. Saporem mutum reddunt, eumque irridentes e

* *cod.* φησι.

5. Ὡς ἐν σχήματι δὲ τὴν ἀναχώρησιν ποιουμένων αὐτῶν, ὁ βασιλεὺς ἐν ἀμηχανίᾳ γέγονε καὶ τοὺς περιεστῶτας συχνῶς ὑποβλεπόμενος τὴν τῶν ἁγίων αὖθις κατεῖρξιν δι' αὐτῶν γενέσθαι ἐν ἐλπίσιν ἐτίθετο. Τῶν δὲ τοῖς ἀσεβέσιν αὐτοῦ προστάγμασιν ὑπηρετούντων μηδαμῶς τὰ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ κατανοῆσαι δυναμένων, ἐμμανὴς γενόμενος, τήν τε χλαμύδα περιρρηξάμενος, καὶ τὸ φιβλατώριον τῷ ἐδάφει προσαπορρίψας εἰς ἀθυμίαν καὶ οἶκτον τοὺς περιεστῶτας ἐνέβαλεν. Οὓς καὶ κατελεήσαντες οἱ τοῦ φιλανθρώπου

5. Ipsis vero quasi in specie recessum operantibus, rex sui impos factus est, et circumstantes continuo suspiciens fore ut sancti ab illis denuo comprehenderentur, sperabat. Quum vero impiorum ejus mandatorum ministri voluntatem ejus nequaquam intelligere valerent, in rabiem actus est, chlamydem discidit, fibulatoriumque f humi projiciens, in desperationem ac commiserationem circumstantes misit. Quorum miserti misericordis regis invicti milites : *O cæcitatem*, dixerunt,

egredi se simulant, quibus orantibus angeli apparent

f

[72] τούτῳ [73], καὶ ἔφιδε [74] καὶ ἐξελοῦ ἡμᾶς ἐκ τῆς χειρὸς [75] τοῦ [76] κακοτέχνου τούτου [77], καὶ δεῖξον ὅτι [78] ἔχομεν Θεὸν ἐν οὐρανοῖς [79].

4. Καὶ παραχρῆμα [1] ἐφάνη αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ λευκὴν ἐσθῆτα [2] φορῶν, καὶ ὠράθη [3] πᾶσιν [4] ἰδίαις χερσὶν λύων τῶν ἁγίων [5] τὰ [6] δεσμά. Λυθέντων [7] δὲ αὐτῶν [8], ἔστησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ λέγει αὐτοῖς· Τί ἐστιν, Ἀκίνδυνε, Πηγάσιε καὶ C Ἀνεμπόδιστε; Ἔπεισαν ὑμᾶς αἱ μικραὶ [9] αὗται βάσανοι [10]; Ὁ δὲ [11] μακάριος Ἀκίνδυνος εἶπεν· Ἐχθρὲ [12] τῆς ἀληθείας, F καταισχύνθητι [13] καὶ μεῖνον ἄλαλος. Καὶ πάλιν ἔφη [14]· Εἰπὲ [15] ἡμῖν, εἰ δύνασαι λαλῆσαι, θεοῖς ποίοις [16] ἡμᾶς κελεύεις [17] θύειν [18]; Ὁ δὲ ἔμεινεν ἄλαλος [19], μόνον διανεύων [20]. Ἐπιπλεῖον [21] δὲ ἀνέμειναν [22] οἱ ἅγιοι [23] λέγοντες αὐτῷ· Τί ἐστιν; οὐ λαλεῖς ἡμῖν; ἴδε [24] ὑπάγωμεν [25] ἀσύντακτοί σου.

5. Κινησάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ σχήματι τοῦ ὑπάγειν, ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παντὶ ἐγένετο [1], καὶ τοὺς περιεστῶτας πάντας ἐθεώρει [2] ἵνα τις αὐτοὺς κατασχὼν [3] ἀσφαλίσηται ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Καὶ μηδενὸς [4] νοοῦντος [5] τί διανεύεται [6], κατασχὼν τὸ φιβλατόριον ἑαυτοῦ [7] εἰς [8] ἔδαφος αὐτὸ [9] κατήνεγκεν, παντὸς τοῦ λαοῦ [10] θεωροῦντος [11]. Καὶ πάντων ἀθυμησάντων [12], οἱ ἅγιοι εἶπον·

[72] ἡμῶν *add.* 2, 4-9; (τ. κ.) τῇ κακώσει 2. — [73] ταύτῃ 2. — [74] ἔπιδε 3; (κ. ἔ.) *om.* 2, 4-9. — [75] (τ. χ.) *om.* 2, 4-9. — [76] δεινοῦ καὶ *add.* 2. — [77] τυράννου *add.* 2, 4-9. — [78] σε *add.* 2, 4-9. — [79] οὐρανίοις καὶ τὸν ἄχραντόν σου Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. *add.* 2, 7-9; καὶ..... καὶ τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα..... *add.* 4; καὶ..... καὶ τὸ πανάγιόν σου Πνεῦμα· σοῦ γάρ ἐστιν ἡ δόξα εἰς..... *add.* 5; καὶ τὸν ἀναρχόν σου..... *add.* 6.

Num. 4. — [1] ταῦτα εἰπόντων αὐτῶν 4, 6, 7; ταῦτα εἰπόντες οἱ ἅγιοι 2, 8, 9; ταῦτα εἰπόντες 5. — [2] (λ. ἐ.) στολὴν λ. 5. — [3] ὁράθη 4, 5. — [4] ὁ Κύριος *add.* 2. — [5] μαρτύρων *add.* 3, 5, 8, 9. — [6] (τῶν ἁ. τ.) τὰ ἁ. 3. — [7] λυθέντες 8, 9. — [8] *om.* 8, 9. — [9] πικραὶ 2, 5, 6, 8, 9. — [10] τῆς κατεχούσης πλάνης ἀποστῆναι καὶ τοῖς ἡμετέροις θεσπίσμασιν ὑπεῖξαι, ἢ ταῖς οἰκείαις θαρροῦντες γοητείαις διακρούεσθε ταύτας, ἑαυτοὺς ἐξαπατῶντες *add.* 2. [11] *om.* 2, 4, 5, 7-9. — [12] ἐχτρὲ 8. — [13] αἰσχύνθητι 8, 9. — [14] (Κ. π. ἔ.) *om.* 2, 4-9. — [15] δὲ *add.* 2, 4, 6-9. — [16] (εἰπὲ-ποίοις) εἰ δὲ καὶ δύνησαι λ. εἰπὲ ἡ. π. θ. 2. — [17] (ἡ. κ.) κ. ἡ. 5, 8, 9. — [18] θῦσαι 2, 5-9. — [19] (ἔ. ἄ.) φιμωθεὶς διέμενεν ἄ. 2; ἀ. ἐ. 4, 6-9. — [20] (μ. δ.) καὶ κωφεύων, νεύματι μόνῳ τὰ τῆς γνώμης παραδεικνύων 2. [21] ἐπιπλείω 7. — [22] ἐνέμενον 2; ἔμειναν 5, 6; διέμειναν 4, 7. — [23] (Ἐπιπλεῖον-ἅγιοι) Οἱ δ. ἅγιοι ἐνέμενον 8, 9. — [24] εἶδε 4. — [25] ὑπάγομεν 2, 3, 5, 6, 8, 9.

Num. 5. — [1] (τ. π. ἐγ.) ἀμηχανίᾳ γέγονεν 2. — [2] θεωρεῖ 5. — [3] κατασχῇ καὶ 5. — [4] (Κ. μ.) μ. δὲ 2, 4-9. — [5] τὸ *add.* 2, 4, 6, 7. — [6] ὁ βασιλεὺς *add.* 2. — [7] (τ. φ. ἑ) ἑαυτοῦ τ. φιβλατώριον 2; τ. φιβλατιώριον ἁ. 5, 7-9; τ. φιβλατώριον ἑ. 6. — [8] τὸ *add.* 2, 5, 6, 8, 9. — [9] *forata est membrana in* 9. — [10] ὄχλου 2, 4, 7-9. — [11] (π. τ. λ. θ.) *om.* 2. — [12] θαυμασάντων 6. —

A φιλανθρώπου βασιλέως ἀήττητοι στρατιῶται· Ὢ πηρώσεως, ἔφησαν, ἀνθρώπων· Πάντες ἔμυσαν τοὺς ὀφθαλμούς· βλέποντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσιν· ἐπωρώθη γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, προφητικῶς εἰπεῖν, εἰς τὸ μὴ αὐγασθῆναι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Ἀλλ' ἐξεγέρθητι, Κύριε ὁ Θεός, ἡ δόξα τῶν δούλων σου, καὶ διάνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν εἰς αἰωνίαν ζωὴν τεταγμένων, εἰς τὸ κατανοῆσαι τὰ θαυμάσιά σου, καὶ δοξάσαι τὸ προσκυνητὸν καὶ πανάγιον ὄνομά σου, νῦν τε καὶ εἰς αἰῶνας. Ἀμήν. Ταῦτα δὲ αὐτῶν εὐξαμένων, στρατὸς αὐτοῖς ἀγγελικὸς ἐπεφάνη· ὧν τὴν λαμπρότητα οἱ ὁρῶν μὴ φέροντες ἐπὶ τῆς γῆς κατέπιπτον. Οἱ δὲ ἅγιοι τῆς οἰκείας ἐχόμενοι δοξολογίας, τῷ τερατουργῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν προσῆγον· Ὁ Θεὸς ἡμῶν, λέγοντες, καταφυγὴ καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσι ταῖς εὑρούσαις ἡμᾶς σφόδρα, εὐκαίρως τῷ Δαβὶδ συμφθεγγόμεθα* σήμερον. Ἀνάστα οὖν ὁ Θεός, βοήθησον ἡμῖν, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς τῶν περιεχουσῶν κακώσεων, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου.

* cod. συνφ.

runt, *hominum! Omnes capti sunt oculis, videntes non vident, et audientes non audiunt, obduratum enim est cor eorum, et auribus graviter audierunt, ut cum propheta loquamur, ne luceat iis lux evangelii pacis. Sed expergiscere, Domine Deus, gloria servorum tuorum, et aperi oculos eorum qui ad æternam vitam ordinati sunt, ut cognoscant mirabilia tua, et glorificent adorandum et per omnia sanctum nomen tuum, nunc et in secula. Amen.* Quæ quum orassent, exercitus ipsis angelicus apparuit *g*, quorum splendorem qui videre non sustinebant, in terram prolapsi sunt; sancti vero laudibus quas celebrabant intenti, miraculorum effectori Deo gratias agebant, dicentes: *Deus refugium nostrum et virtus, adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos valde, opportune cum David concinimus hodie. Exsurge igitur, Deus, auxiliare nobis et libera nos a circumdantibus malis, propter nomen tuum.*

6. Καὶ ταῦτα βλέπων ὁ τῆς ἀνομίας ἐργάτης καὶ τῆς ἀπωλείας υἱός, οὐδ' οὕτως ἐν ἑαυτῷ γέγονεν, B ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τύπτων ἐκ βαθέων στεναγμοὺς ἀνέπεμπεν. Ἐπὶ δὲ τῇ πωρώσει αὐτοῦ ὁ τοῦ εὐσπλάγχνου Θεοῦ συμπαθέστατος μιμητὴς Ἀκίνδυνος λύπῃ συσχεθεὶς καὶ δακρύσας ἐν οἰκτιρμῷ ψυχῆς, ἔφη πρὸς αὐτόν· Λάλει ἀκωλύτως, ὦ ἄνθρωπε, κἂν τῇ ἐξαπάτῃ τῆς εἰδωλομανίας τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγνωμοσύνης οὐκ ἐξίστασαι. Ὁ δὲ παραυτίκα, μηδ' εἰς ἀνάμνησιν τῶν προγεγονότων ἐλθὼν ὅλως, διανοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ τοῖς παρεστῶσιν ἀπέφησε· Τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, Πηγάσιον

6. Et hæc aspiciens injustitiæ operator et perditionis filius, ne sic quidem in se rediit: sed faciem suam cædens, ex imo pectore gemitus mittebat. In tanta excæcatione ejus misericordis Dei compatiens imitator Acindynus, dolore perfusus et lacrimatus præ miserantis animæ affectu, dixit ad eum: *Loquere expedite, o homo, etiamsi deceptione idololatriæ et Dei ignorantia non emergeris.* Ipse vero illico, quæ acciderant nullatenus in memoriam revocans, aperuit os suum et adstantibus edixit: *Acindynus, Pegasius et Anempodistus convenientem finem capient. Ego vero pro me ipso vindictam,*

Martyres regi linguæ usum restituunt, a quo rursus cruciatur.

EX MSS.

ἅγιοι εἶπον· Ὢ [13] τύφλωσις ἀνθρώπων· πάντες ἐτυφλώθητε σὺν αὐτῷ [14]· βλέποντες οὐ βλέπετε καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούετε· ἀλλ' ἐπωρώθη* [15] ἡ καρδία ὑμῶν. Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἅγιος Ἀνεμπόδιστος εἶπεν [16]· Δικαίως [17] ὁ μακάριος Δαυὶδ ἔλεγεν [18]· Ἐξελοῦ με, Κύριε, ἐξ ἀνθρώπου πονηροῦ [19], καὶ ἐκ τῶν ἐπανισταμένων ἐπ' ἐμὲ λύτρωσαί με [20]. Ῥῦσαί με ἐκ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν καὶ ἐξ ἀνδρῶν αἱμάτων σῶσόν με· ὅτι ἰδοὺ ἐθήρευσαν τὴν ψυχήν μου· Ἐπέθεντο ἐπ' ἐμὲ κραταιοί, οὔτε ἡ ἀνομία μου οὔτε ἡ ἁμαρτία [21] μου, Κύριε. Ἄνευ ἀνομίας ἔδραμον καὶ κατεύθυνα [22]. Ἐξεγέρθητι [23], ἡ δόξα μου [24] καὶ διάνοιξον [25] τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν παρεστώτων, ὅπως δοξάσωσιν [26] τὸ [27] ὄνομά σου, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ δόξα [28] εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Καὶ ταῦτα αὐτοῦ [29] εἰπόντος [30], ὤφθη [31] αὐτοῖς στρατὸς ἀγγέλων [32] ὑπερμεγέθης [33], ὧν τὸ κάλλος [34] ἡμᾶς τοὺς ὁρῶντας μὴ βαστάσαντας [35] ἐπὶ τὴν γῆν [36] ἔρριψεν. Κειμένων δ' ἡμῶν, ἐπιπλεῖον [37] ἔστησαν οἱ μακάριοι εἰς προσευχήν, καὶ ἀνοίξαντες τὸ στόμα [38] ἤρξαντο [39] λέγειν· Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσιν ταῖς εὑρούσαις ἡμᾶς σφόδρα· διὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐν τῷ ταράσσεσθαι τὴν γῆν καὶ μετατίθεσθαι [40] ὄρη ἐν καρδίαις θαλασσῶν. Εἰ οὖν ὁ μακάριος Δαυὶδ ταῦτα ἔλεγεν ἐν θλίψει ὤν [41], ἡμεῖς ἐν τοσαύτῃ χαρᾷ εὑρισκόμενοι [42] καὶ ἡμεῖς τολμῶμεν [43] εἰπεῖν [44]· Ἀνάστα, ὁ [45] Θεός [46], βοήθησον ἡμῖν [47] καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς [48] ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου.

* cod. ἐπορώθη.

C 6. Θεωρῶν τε αὐτοὺς ἐπιπλεῖον λαλοῦντας [1] ὁ ἀσεβέστατος βασιλεὺς [2] Σαβώριος [3] τὸ πρόσωπον αὐτοῦ [4] τύπτων ἀνεστέναξεν. Καὶ προσχὼν αὐτῷ ὁ ἅγιος [5] Ἀκίνδυνος καὶ [6] λυπηθεὶς [7] ἐδάκρυσεν [8], καὶ εἶπεν τῷ βασιλεῖ [9]· Λάλει, ἄνθρωπε, ἀκωλύτως* [10]. Ὁ δὲ βασιλεὺς [11] παρευθὺς [12] ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ [13], εἶπεν τοῖς παρεστῶσιν [14]· Τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον καὶ Πηγάσιον καὶ Ἀνεμπόδιστον ἤδη πληροῦνται [15]· ὑμῶν δὲ τῶν παρεστώτων [16] τὴν ἐκδίκησιν ποιήσομαι [17]. Καὶ ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς κραββάτους σιδηροῦς γενέσθαι καὶ [18] ἐκεῖ ἐντεθῆναι τοὺς ἁγίους καὶ πῦρ ὑποκάτωθεν καίεσθαι [19], καὶ στέαρ καὶ πίσσαν F

* cod. ἀκολύτως.

[13] μανία καὶ *add.* 8, 9. — [14] καὶ *add.* 2, 5, 8, 9. [15] ἐπορρώθη 2; ἐπωρώθη 5-9. [16] (ἀ. ὁ ἅ. Ἀ. εἶ.) εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἅ. Ἀ. 5 — [17] δίκαιος 4; καὶ *add.* 2. — [18] λέγει 4, 7-9. — [19] ἀπὸ ἀνδρὸς ἀδίκου (καὶ δολίου 8, 9) ῥῦσαί με 4, 6-9; *abhinc aliquot lineæ vix legi possunt in* 5. — [20] (καὶ-με) *om.* 2. [21] *hic rursus legi potest* 5. — [22] (ὅτι-κατεύθυνα) *om.* 2 — [23] Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν *add.* 2. — [24] ἡμῶν 4-9; καὶ τὸ σθένος τῶν δούλων σου 2. — [25] ἄνοιξον 5. [26] (ὅ. δ.) εἰς τὸ κατανοῆσαι τὰ θαυμάσιά σου καὶ δοξάσαι 2. — [27] πανάγιον καὶ προσκυνητὸν *add.* 2. — [28] (τὸ-δόξα) νῦν τε καὶ 2. [29] αὐτῶν 2. — [30] εὐξαμένων 2; εὐξαμένου 4-9. — [31] ὁράθη 5; ἐπεφάνη 2. — [32] ἀγγελικὸς 2. — [33] *om.* 2. — [34] καὶ τὴν λαμπρότητα *add.* 2. — [35] (μ. β.) *om.* 4. — [36] (τ. γ.) τῆς γῆς 2, 4-9. — [37] ἐπιπολὺ 2. — [38] αὐτῶν *add.* 3. [39] *ab hac voce abrupta magnus hiatus est in* 8. — [40] μετατέθεσθαι 5. — [41] (τ. ἔ. ἐν θ. ὤν.) ἐν θ. ὢν τ. ἔ. 2, 4-7, 9. [42] τί τολμήσωμεν εἰπεῖν; Διὸ *add.* 2, 4-7, 9. [43] τολμῶντες 5-7. — [44] λέγοντες 2, 4, 9; λέγομεν 5-7. — [45] *om.* 4-6, ὦ 2, 9 — [46] Κύριε 4, 5 — [47] *om.* 2. — [48] τῶν περιεχουσῶν κακώσεων *add.* 2.

Num. 6. — [1] (Θ. τ. αὐ. ἐ. λ.) Καὶ ταῦτα βλέπων 2, θεωροῦντος δὲ 5, Θ. δὲ αὐ. ἐ. λ. 4, 6, 7, 9. — [2] (ὁ ἀ. β.) ὁ β. 6, τοῦ ἀσεβεστάτου 5. — [3] Σαβώριος 9; Σαβωρίου ταῦτα 5; οὐδ' οὕτως ἐν ἑαυτῷ γέγονεν, ἀλλὰ 2. — [4] ἑαυτοῦ 9. [5] (ἀνεστ.-βασιλεῖ) ἐκ βαθέων στεναγμοὺς ἀνέπεμπε. Ἐπὶ δὲ τῇ πωρώσει αὐτοῦ ὁ τοῦ σπλάγχνου Θεοῦ συμπαθέστατος μιμητὴς Ἀκίνδυνος λύπῃ συσχεθεὶς καὶ δακρύσας ἐν οἰκτιρμῷ ψυχῆς, ἔφη πρὸς αὐτόν· 2. — [6] *om.* 9. — [7] *om.* 2, καὶ *add.* 5. — [8] *om.* 2, δακρύσας 5, 9; δάκρυσεν 6. — [9] (κ. εἶ. τ. β.) *om.* 2; εἶ. τ. β. 5; κ. λέγει τ. β. 9. [10] (Λ. ἄν. ἀ.) Λ. ἀκωλύτως, ὦ ἄν. 2, Τί οὐ λαλεῖς; Ἀκωλύτως λ., ὦ ἄ. 4-7, 9. — [11] *om.* 2, 4-7, 9. — [12] παρευθὺ 2, 6, 9, παραχρῆμα 5. — [13] μηδ' ὅλως εἰς ἀνάμνησιν τῶν προγεγονότων ἐλθὼν *add.* 2. — [14] μεγιστᾶσιν 4, παραστῶσιν 5, 6, 7. [15] τέλος ἕξει 2. — [16] ἑνὸς ἑκάστου *add.* 2, 4-7, 9. — [17] ποιήσωμαι 4. — [18] (ἐκέλευσεν-καὶ) κελεύει εὐθέως σ. κ. ἐνεχθέντας 2 [19] (καὶ πῦρ-καίεσθαι) πῦρ δ

Ex mss. σιον καὶ Ἀνεμπόδιστον τὸ κεχρεωστημένον τέλος ἕξει, ἑαυτῷ δὲ τὴν ἐκδίκησιν μετ᾽ οὐ πολὺ ποιήσομαι, τὴν ὑμετέραν διελέγχων κακόνοιαν, καὶ τῆς ἀνηκοίας κατάλληλον τὴν τιμωρίαν ἐπάγων. Καὶ κελεύει εὐθέως σιδηροῦς κραββάτους ἐνεχθέντας, πῦρ ὑποκάτωθεν αὐτῶν ὑποστρωθῆναι, στέαρ τε καὶ πίσσαν καὶ ῥητίνην ἐπιρραίνεσθαι, καὶ οὕτω τοὺς ἁγίους τούτοις ἀνακλιθῆναι προσέταξε. Καὶ τοῦ κελευσθέντος μετὰ σπουδῆς ἐπιτελεσθέντος, ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ὥραις τεταμένων αὐτῶν, τῆς συνήθους εἴχοντο δοξολογίας· Ἐπύρωσας ἡμᾶς, Κύριε, φάσκοντες, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον· ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν καὶ ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν· καὶ νῦν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, παράσχου ἡμῖν τὸ* φυλάσσειν τὰ δικαιώματά σου καὶ τὰ μαρτύρια, διδοὺς καὶ τοῖς παρεστῶσι κατάνυξιν τοῦ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά σου, ὅτι καὶ τὰ θαυμάσιά σου ὑπέδειξας αὐτοῖς.

* cod. τοῦ.

7. Ταῦτα [1] δὲ αὐτῶν εἰπόντων, φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἠνέχθη λέγουσα· Ἐπ᾽ ἀληθείας τὴν κλῆσιν τῶν ὀνομάτων ὑμῶν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐδείξατε. Μακάριαι αἱ μητέρες ὑμῶν, ὅτι τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἁρμοδίως τὰ ὀνόματα ἐπιτεθείκασιν· ἀκίνδυνον γὰρ B τὴν ἀφθονίαν πηγάζοντες ἀνεμποδίστως, ὡς ἐν τρισί τε σώμασι μίαν ψυχὴν περιφέροντες, καὶ τὸ ἓν φρονεῖν διὰ πάντων ἐκτήσασθε. Κατὰ γοῦν τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα γενηθήτω ὑμῖν, διὰ τῆς εἰς ἐμὲ ἀνυποκρίτου ἀγάπης τὸν δρόμον τελειώσασιν. Οἱ δὲ τῆς φωνῆς ταύτης καταξιωθέντες ἀκοῦσαι, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ διαρρήδην ἐβόησαν· Ἀληθῶς ἀνίκητός ἐστιν ἡ τοῦ Κυρίου [2] δύναμις, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεὸς ἕτερος. Μακάριοι δὲ καὶ ὑμεῖς, οἱ τῆς αὐτοῦ παρουσίας μάρτυρες· ὁμολογοῦντες ἐν αὐτῷ τὴν ἀκατάληπτον τούτου μεγαλοπρέπειαν. Ἀλλὰ βοηθήσατε καὶ ἡμῖν, μὴ τὸ ἑαυτῶν μόνον ζητοῦντες, καὶ τοῦ βυθοῦ τῆς ἀθείας ἀνελκύσατε. Εἰ γὰρ ὡς [3] σμικροτάτων καταφρονήσετε*[4], ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν λόγον δώσετε τῷ [5] ἀπαραλογίστῳ κριτῇ. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες εἰς οὐρανὸν ἀνατείναντες τὸ ὄμμα· Ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος, ἔλεγον [6], βροχὴν ἑκούσιον τῇ κληρονομίᾳ σου, ἤτοι τοῖς πιστεύσασιν εἰς τὸ ὄνομά σου [7], κατάπεμψον, καὶ ὡς ἴαμα δρόσου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν γενέσθαι ταύτην παρασκεύασον, φωτίζων τὰς αὐτῶν διανοίας ἐν τῇ χρηστότητι

* cod. καταφρονήσεται.

vindictam paulo post faciam vestram coarguens malitiam, et pœnam pervicaciæ dignam irrogabo. D Jubetque statim ferrea grabata inferri atque infra ignem substerni, adipem vero, picem ac resinam superinfundi, et sic sancti ut ipsis reclines imponerentur præcepit. Jussoque cum diligenti studio perfecto, illi quidem per multas horas extendebantur, consuetis laudibus celebrandis intenti, dicentes : *Igne nos examinasti, Domine, sicut examinatur argentum ; posuisti tribulationes in dorso nostro; imposuisti homines super capita nostra : et nunc, Domine Deus noster, concede nobis custodire justificationes tuas et testimonia dans quoque circumstantibus compunctionem ad timendum nomen tuum, quia et mirabilia tua ostendisti illis.*

7. Quibus ea loquentibus, vox de cœlo allata est, dicens: *In veritate nuncupationem nominum vestrorum operibus ostendistis. Beatæ matres vestræ, quod naturæ operationum convenienter nomina imposuerunt : liberam enim a periculo abundantiam scaturientes haud impediti, quasi in tribus corporibus unam animam circumferentes etiam unanimem in omnibus sententiam acquisivistis. Itaque secundum fidem vestram ac spem fiat vobis, qui per sinceram dilectionem mei cursum perfecistis.* Qui autem digni habiti sunt hanc vocem audire in toto corde disertis verbis exclamabant : *Revera invicta est Domini virtus, et præter ipsum non est Deus alter. Beati et vos, adventus ipsius testes, confitentes in ipso incomprehensibilem ejus majestatem ; verum auxiliamini et nobis, non quærentes solum quod vestrum est, et ex abysso impietatis nos extrahite. Si enim nos ut minimos contempseritis, in die judicii animarum nostrarum rationem reddetis infallibili judici.* Christi vero martyres in cœlum tendentes oculos dixerunt : *Deus excelse, pluviam voluntariam hereditati tuæ, videlicet credentibus in nomen tuum, mitte deorsum, eamque ut rorem medicinalem animis eorum præpara, illuminans eorum mentes in bonitate tua, ut cognoscant omnes te esse Deum solum et omnia*

Sanctis cælesti voce respondente et imbre cum tonitru ruente, omnes præter christianos diffugiunt

πίσσα [20] καὶ ῥητίνῃ ῥαίνεσθαι ἐπάνωθεν [21]. Τεταμένων [22] δὲ αὐτῶν ἀπὸ [23] ὥρας ἐνάτης [24], οὐκ ἐπαύσαντο [25] οἱ ἅγιοι [26] λέγοντες [27]· Μακάριοι οἱ ἐξερευνῶντες [28] τὰ μαρτύρια αὐτοῦ· ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζήτουσιν [29] αὐτόν. Οὐ γὰρ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν F ἀνομίαν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ ἐπορεύθησαν. Σὺ ἐνετείλω *[30] τὰς ἐντολάς σου [31] φυλάξασθαι σφόδρα. Καὶ ἡμῖν [32], Κύριε, παράσχου [33] φυλάσσειν αὐτάς. Καὶ τοὺς παρεστῶτας κατάνυξον [34], δέσποτα, εἰς τὸν φόβον σου, ὅτι καὶ τὴν δόξαν σου ἔδειξας αὐτοῖς.

* cod. ἐνετέλω.

7. Καὶ φωνὴ ἐγένετο [1] ἐκ τῶν οὐρανῶν [2], λέγουσα τοῖς ἁγίοις [3]· Κατὰ τὸ ὄνομα [4] ὑμῶν οὕτως καὶ αἱ προσευχαὶ ὑμῶν. Μακάριαι αἱ μητέρες *[5] ὑμῶν ὅτι προεφήτευσαν εἰς τα ὀνόματα ὑμῶν [6]. Κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω [7] ὑμῖν. Ὁρῶ γαρ ἐν τοῖς τρισὶν [8] μίαν ψυχὴν ἐντρέχουσαν [9]. Καὶ οἱ [10] ἀκούσαντες πάντες [11] ἦραν φωνὴν πρὸς [12] τὸν Θεόν, λέγοντες· Ἀληθῶς ἀνίκητός [13] ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ [14]. Μακάριοί ἐστε, τοιούτου Θεοῦ δοῦλοι ὑπάρχοντες [15]· λόγον δὲ δώσετε *[16] τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἐὰν ἐγκαταλείψητε [17] ἡμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Οἱ δὲ [18] ἅγιοι ἤρξαντο λέγειν· Ὁ Θεός [19], βροχὴν

* cod. μητρες.

* cod. δόσιτε.

πολὺ ὑ. αὐτῶν ὑποστρωθῆναι 2. — [20] πίσσαν 2-7, 9. — [21] ἐπάνω αὐτῶν 2, 4-7, 9. — [22] Οἱ δὲ ἅγιοι μάρτυρες τεταμμένοι 9 κελευσθέντος 2, *qui inde usque ad num. 7 ad verbum convenit cum Veneto.* — [23] (αὐ. ἀ.) ἐν τοῖς σιδηροῖς κραββάτοις 9. — [24] (ὠ. ἐ.) *om.* 9 ; ὤ. ἐννάτης 4, 5, ὥραν ἐνάτην 6 ; ἕως ἑσπέρας *add.* 4-5 ; ἕως ἑσπέρας βαθείας *add.* 7. — [25] ἐπαύοντο 4-7. [26] (οἱ ἁ.) *om.* 5-7. — [27] μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι (ὑπορευόμενοι 4) ἐν νόμῳ Κυρίου *add.* 5-7, 9. — [28] ἐξερευνοῦντες 7, 9. — [29] ἐκζητήσουσιν 4-7. — [30] ἐνετείλω 4, 6, 7 ; ἐνέτειλας 5. — [31] *om.* 4 ; τοῦ 5, 3. — [32] ἡμᾶς 4-7. [33] φιλάνθρωπε *add.* 4. — [34] κατάνοιξον 4, 7, 9.

Num. 7. [1] (φ. ἐ.) εὐθέως ἐ. φ. 9. [2] (τ. οὐ.) τοῦ οὐρανοῦ 4, 7. — [3] (τ. ἁ.) *om.* 4-7. — [4] (τ. ὄ.) τα ὀνόματα 5, 6. — [5] μητέρες 4-7. — [6] καὶ *add.* 6. — [7] γεννηθήτω 4. — [8] φρόνημα ἓν καὶ *add.* 9 ; (Ὁρῶ-τρισὶν) ἐν γὰρ τ. τ. 5. — [9] ὁρῶ και φρόνημα ἓν 5 ; καὶ φρόνημα ἓν 4, 6, 7 ; *om.* 9. — [10] *om.* 4-7. [11] *om.* 9 ; τῆς φωνῆς ταύτης τῆς ἐνεχθείσης πρὸς αὐτοὺς *add.* 4, 6, 7 ; τ. φ. ταύτης ἐ. π. αὐ. *add.* 9 ; τῆς φωνῆς ταύτης *add.* 5. — [12] (ἦ. φ. π.) ἐδόξασαν 5. — [13] ἀνείκαστός 6. [14] ἀληθῶς *add.* 4-7, 9 — [15] (τ. Θ. δ. υ.) ἅγιοι 4-7, 9. — [16] δώσετε 4-7, 9 ; ὑπὲρ *add.* 3. — [17] ἐγκαταλύψητε 4 ; ἐγκαταλείψετε 5-7 ; ἐγκαταλείπητε 9. — [18] *om.* 5. [19] (ὁ Θ.) Κύριε ὁ Θ., ἀποστεῖλον 9. — [20] ἑκούσιον 5, 6, 9. — [21] *om.* 9 ; ἀφοριεῖς 5. —

Lectt. varr. codicis 2 (**cfr. monitum supra, p. 460**). — **Num. 7.** [1] *Cum Veneto convenit 2 ab initio hujus numeri usque ad* (ὅτι τῇ-τελειώσασιν), *pro quibus legitur in 2*: ὅτι προεφήτευσαν..... ὁρῶ *(ut in 1)* γὰρ..... φρόνημα ἓν *(ut in 4)*. — [2] Ἰησοῦ Χριστοῦ *add.* 2. — [3] εὐτελῶν καὶ *add.* — [4] ἡμῶν *add.* — [5] δικαίῳ καὶ *add.* — [6] (ὁ. ὕ. ἐ.) ἔ. ὁ. ὕ. — [7] τὸ ἅγιον *add.*

A τητί σου, ἵνα γνῶσι πάντες ὅτι σὺ εἶ Θεὸς μόνος καὶ πάντα [8]* σοί ἐστιν. Καὶ ἅμα τῇ συμπληρώσει τῆς εὐχῆς τῶν ἁγίων, αἰφνιδίως ἀστραπῶν τε καὶ βροντῶν ἐκραγέντων, τοσοῦτος ὑετὸς κατηνέχθη, ὥστε φόβῳ συσχεθέντας τοὺς ἐναντίους πάντας, ὧδέ τε κἀκεῖσε διασκεδασθέντας, φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορίσασθαι, μόνων τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων σὺν τοῖς θεοφόροις μάρτυσιν ἐναπομεινάντων. Πρὸς οὓς καὶ οἱ ἅγιοι εἶπον· Μὴ φοβεῖσθε ὑμεῖς, οἱ τῷ Χριστῷ ἀποκληρωθέντες· διὰ γὰρ ὑμᾶς γέγονεν ἡ βαρβαρεία τῶν ὑδάτων ἐπίκλυσις [9], ὡς ἂν τῷ ἄνωθεν θείῳ φόβῳ τὸν ἀνθρώπινον διακρούσησθε.

* suppl. δυνατά.

omnia esse tibi. Et una cum completione orationis sanctorum, illico fulguribus ac tonitrubus erumpentibus, tantus imber descendit, ut timore constricti inimici omnes hinc inde dispersi fuga salutem quærerent, solis in Christum credentibus cum deiferis martyribus permanentibus. Ad quos sancti dixerunt : *Ne timueritis vos, qui facti estis Christi hereditas, propter vos enim facta est impetuosa aquarum inundatio, ut superno Dei timore humanum propellatis.* ex mss.

βροχὴν ἑκουσίαν [20] ἀπόστειλον [21] ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὰς ψυχὰς τῶν παρεστώτων σοι ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, καὶ φώτισον αὐτούς, ἵνα γνώσονται [22] ὅτι σὺ εἶ [23] Θεὸς μόνος. Καὶ ἔτι αὐτῶν εὐχομένων, ἐγένετο βροντὴ καὶ ἀστραπὴ καὶ ἦλθεν ὑετὸς μέγας, ὥστε πάντας [24] φεύγοντας [25] ἑαυτοὺς συμπατεῖν. Οἱ δὲ μακάριοι εἶπον [26] τοῖς πιστεύσασι· Μείνατε ὑμεῖς καὶ μὴ φοβεῖσθε [27]· δι' ὑμᾶς γὰρ ἀπεστάλη ὁ ὑετὸς οὗτος, ὅπως φόβος ἀνθρώπων μηκέτι [28] ἅψηται ὑμῶν [29]. Καὶ οἱ πάντες εἶπον [30]· Ἀμήν.

[22] γνώσωνται 4, 6 ; γνῶσιν 9. — [23] ὁ *add.* 3, 7. [24] (Καὶ-πάντας) *legi non potuerunt in* 5. — [25] εἰς *add.* 9. — [26] εἶπαν 4, 7 — [27] φοβῆσθε 5 ; φοβεῖσθαι 9. — [28] μὴ 4-7, 9. — [29] ὑμᾶς 5 ; ἡμῖν 4, 7. [30] (οἱ π. εἶ) π. εὐξάμενοι εἶ. τὸ 4, 6 7 (εἶπαν 4). Πάντων τε (*omisso* Καὶ) εὐξαμένων καὶ τελεσάντων τὸ 5 ; οἱ π. εὐξάμενοι εἶ. τὸ 9.

[8] δυνατά *add.* — [9] (διὰ γὰρ-ἐπίκλυσις) δι' ὑμᾶς... οὗτος (*ut in* 1).

B E

ANNOTATA.

a *Mandatum valde mirum, quo jubentur satellites regi martyres, si fieri potest, cum ipsorum domuncula regi sistere. Hoc est unum ex iis adjunctis Actorum quæ in Commentario diximus, etsi fingi queant, ægre tamen a quopiam fingi, quod non modo non videantur vera, sed nec vero similia. Opinor hæc et alia hujusmodi, quæ in decursu Actorum reperiuntur, a Persis christianis orali traditione accepta ad auctorem pervenisse. Multa enim mira dicta factaque Sapori tribuuntur in narrationibus popularibus. Et revera Sapori, ut qui esset animi impotentissimus atque ingenio insolenti, non male conveniunt.*

b *Notatu digna est blanda illa nuncupatio qua Sapores alloquens martyres,* filiolos *nominat. Hæc enim est crudelissimi ac efferrimi indoles tyranni sævam animi feritatem blandis verbis operientis. Talisque per totam historiam hujus martyrii sibi constat.*

c *Noverant martyres pessimum regis animum et responso magnanimo fraudulentiam interrogationis confundunt, summa dicendi libertate usi, eodem plane modo quo in aliis Actis persarum martyrum legitur. Quæ audacia respondendi imprimis convenit horum virorum summæ gravitati, qua ut reliqui martyres quorum Acta apud Assemanum leguntur, regio nugatori resistunt.*

d Ignicola *rex dicitur, ut qui, more Persarum, ignem adoraret.*

e *Respicit Actorum scriptor Danielis c. III, vv. 49 et 50 :* Angelus autem Domini descendit cum Azaria et sociis ejus in fornacem, et excussit flammam ignis de fornace. Et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem; et non tetigit eos omnino ignis neque contristavit, nec quidquam molestiæ intulit. *Mirabuntur sane lectores theologiæ scientia haud imbuti verba Actorum, et fieri potest ut auctoris errorem conclament, dicentis Salvatorem nostrum sanctis martyribus fecisse quod olim tribus pueris apparens in fornace Babylonica fecerat, quum tamen in citatis Danielis versiculis non legatur apparuisse Salvator, sed Angelus Domini. At nullus hic error, sed egregia theologia. Norunt enim theologi hanc esse communissimam Patrum doctrinam : in veteri Testamento quotiescumque dicitur apparere Angelus Domini, Deum ipsum apparere, et maxime secundam personam sanctissimæ Trinitatis, Deum Filium. Dicitur autem Angelus Domini descendisse cum Azaria et sociis in fornacem. Quod quum post incarnationem Verbi scriptor Actorum commemoraret, aptissime dixit apparuisse Salvatorem. Qui plura de hisce quæ vocantur theophaniis desiderat, theologos adeat, imprimis Petavium,* De Trinitate, *l. VIII, c. 2; Franzelin,* De Deo Trino, *th. VI.*

C F

f Φιβλατώριον *sive* φιβλατούριον *Suidas interpretatur* περιβόλαιον περσικόν, *indumentum persicum. Est autem latina vox, a* fibula, *adjectivum verbale* fibulatorius, fiblatorius, *ad designandam rem fibulis instructam ; sive vestem, sive quæ ad vestem pertinet. Apud Trebellium Pollionem, in libro de Triginta tyrannis, c. 10 de Regilliano, in epistola Claudii ad Regilianum legitur : " Duo saga vel non ad me mittas sed* fibulatoria, *" i. e. fibulis ornata. Ugutio, Pisanus episcopus, apud Du Cange,* Gloss. med. et inf. lat. *in voce* fibulatorium : *" A fibula, ait, fibulatorium, illud quod apponitur mantello, per quod mittuntur fibulæ, ne dissipetur mantellum. " Fibulatoria non raro valde pretiosa erant ac pulchra. In Libro Pontificali inter pontificum dona templis facta sæpe occurrunt fibulatoria. Unde colligitur* φιβλατώριον *esse quidem indumentum persicum, juxta Suidam, sed ejusmodi quod fibulis instructum esset. Auctor Actorum de chlamyde loquitur et de fibulatorio; potestque fortassis non uno modo intelligi : primo, ut significet cingulum quoddam fibulis aptum ad constringendam vestem, deinde vestem quamdam interiorem fibulis ornatam. Posteriorem hanc significationem ab auctore intendi existimo, ita ut Sapores dicatur præ animi impotentia et chlamydem scidisse et fibulatorium exutum abjecisse. Qui plura cupit, Du Cangium adeat loc. cit.*

g *Hæc in aliis codicibus ita referuntur ut oculatum testem designent : Quorum pulchritudo nos videntes... humi projecit ;* nobisque *jacentibus, etc.*

EX MSS. D

CAPUT SECUNDUM.

Sanctorum vincula solvuntur ut cera in igne. Sancti ducti ad templum, orando dejiciunt idolum, quod frangitur: liquato plumbo immersi manent illæsi. Unus tortorum in Christum credit martyrque efficitur.

Σύμφωνον δε [1] δοξολογίαν ἀναπεμψάντων τῶν πεπιστευκότων Θεῷ [2] πάντων, ἀγγέλων [3] ἐπέστη πλῆθὺς κατ' ἀριθμὸν αὐτῶν, λαμπρὰς τούτοις περιτιθέντες* στολὰς, αἳ τῆς αὐτῶν πίστεως τὸ λελευκασμένον καὶ καθαρὸν παρεδείκνυον. Τῶν δὲ ἁγίων δόξαν τῷ παντοκράτορι Θεῷ ἀναπεμψάντων ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτοὺς γεγενημένης ἄνωθεν ἐπιλάμψεως [4], προσθέντες ἐπὶ τῇ δοξολογίᾳ [5]· Κύριε ὁ Θεὸς, ἐβόων [6], ὁ τὰ τοῦ θανάτου λύσας δεσμὰ καὶ τοὺς ἐκεῖσε κατεχομένους B χειρὶ κραταιᾷ ἀναγαγὼν, λῦσον καὶ τὰ περιτεθέντα ἡμῖν δεσμὰ παρὰ τῶν ἀνοσιουργῶν τούτων καὶ τῆς σῆς παντοδυνάμου χειρὸς ἐχθρῶν, καὶ καταίσχυνον τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τούτου, τὸν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας ἐνεργοῦντα. Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ διελύθη τὰ τούτων δεσμὰ, ὡς ἂν κηρὸς τηκόμενος ἀπὸ προσώπου πυρὸς, τὰ δε τῶν ἁγίων ἀθλοφόρων σώματα εἶπες ἂν εἶναι ὡς δαλὸν ἐξεσπασμένον* ἀπὸ πυρὸς καιομένου [7]. Ὁ δ' ὠμότατος καὶ μανιώδης τύραννος [8] ἔτι τῆς ἐπὶ τὰ χείρω γνώμης ἐχόμενος, φησὶ πρὸς τοὺς ἁγίους [9]· Ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι, διὰ τὸ φείδεσθαί με τῆς ὑμῶν νεότητος καὶ τῆς ὥρας [10] τοῦ σώματος [11] κατεφρονήσατε οἷα δὴ γυναικαρίου ἀσθενοῦς καὶ σεσαθρωμένου; Τοιγαροῦν πείρᾳ μαθήσεσθε ὡς βασιλεὺς μὴ χλευαζόμενος δικάζων καθέζεται, ἀνδρείῳ τῷ φρονήματι πάντα διαπραττόμενος. Διὸ καὶ ἔτι τὸ φιλάνθρωπον εἰς ὑμᾶς ἐνδεικνύμενος, παραινῶ ὑμῖν· φείσασθε ἑαυτῶν, καὶ προσελθόντες θύσατε τῷ μεγάλῳ Διὶ καὶ τῷ παρ' ἡμῶν προσκυνουμένῳ ἡλίῳ, ἵνα μὴ εἰς μάτην τῷ ὀλέθρῳ ἑαυτοὺς παραδώσητε. Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος εἶπεν· Ἡμεῖς ἕνα Θεὸν

* cod. περιτεθέντες.

* cod. ἐνσπασμένον.

Consona vero laudum præconia emittentibus iis qui crediderant in Deum universorum, angelorum astitit multitudo juxta numerum ipsorum, splendidas illis induentium stolas, quæ eorum fidei candorem ac puritatem commonstrabant, Sancti vero gloria omnipotenti Deo data de illuminatione desuper in eos facta, addentes laudibus: *Domine Deus*, exclamabant, *qui mortis solvisti vincula, et ab ea detentos manu robusta eduxisti, solve etiam vincula injecta nobis a malefactoribus hisce tuæque omnipotentis manus hostibus, et confunde principem potestatis aeris hujus in filiis incredulitatis operantem.* E Et una cum sermone dissoluta sunt eorum vincula, ut cera liquescens a facie ignis. Sanctorum autem martyrum corpora diceres esse ut titionem *a* extractum ex igne ardente. Crudelis vero ac rabiosus tyrannus etiam ad pejora mente propendens, dicit ad sanctos: *Miseri et infelices, quia ego parco juventuti vestræ ac corporis venustati* b, *mene contemnitis quasi mulierculam infirmam ac debilitatam? Jam vero experientia discetis regem qui non irridetur, judicem sedere, virili animo omnia peragentem. Quare adhuc humanum in vos animum ostendens, cohortor vos, parcite vobismetipsis et procedentes sacrificate magno Jovi* c *et adorato a nobis Soli, ne frustra exitio vosmetipsos tradatis.* Sanctus Acindynus dixit: *Nos unum Deum in cælis novimus et ipsi soli servimus, qui potest et animam et corpus perdere in gehenna.* At rex consuetis usus blanditiis

Sanctorum vincula solvuntur quos rex ad sacrificandum hortatur, ipsi autem regem arguunt

a

b

8. Καὶ ἐφάνησαν [1] ἄγγελοι κατα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, λευκας ἐσθῆτας [2] περιβάλλοντες αὐτούς [3]. Οἱ δὲ ἅγιοι [4] ἰδόντες * [5] αὐτους, ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, τὸν [6] οὕτως ταχέως ὑπακούσαντα αὐτῶν [7]. Πάλιν εἶπον οἱ ἅγιοι· Λῦσον ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, ἐκ τοῦ δεσμοῦ τούτου, ὁ λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου καὶ ἀναγαγὼν [8] τοὺς ἐκεῖσε κατεχομένους [9], καὶ τὸν ἄρχοντα κράζοντα [10] F διόλεσον [11]. Καὶ [12] ἐγένετο τὰ δεσμὰ τῶν ἁγίων [13] ὥσπερ κηρὸς ἐν τῷ [14] πυρὶ καιόμενος, καὶ ὠρθώθησαν [15] δοξάζοντες τὸν Θεόν. Ἦσαν δὲ αἱ πλευραὶ τῶν ἁγίων [16] καὶ τὰ κῶλα [17] αὐτῶν ὥσπερ ξύλα ἐν πυρὶ καέντα. Καὶ καλέσας [18] αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς λέγει αὐτοῖς [19]· Τί ἐστιν, πανάθλιοι; ἐνομίσατε [20] ἐκφυγεῖν τὰς βασάνους [21]; Ἐμοῦ δὲ, δια τὸ κάλλος καὶ τὴν εὐμορφίαν [22] τὴν περιέχουσαν ἡμᾶς φειδόμενον * ὑμῶν ἰδόντες, ὥσατε γυναικὸς κατεφρονήσατε [23]. Ἐμάθετε [24] ὅτι [25] βασιλεὺς [26] ἀχλεύαστος [27] κάθηται [28]; Καὶ [29] νῦν παραινῶ ὑμῖν [30]· φείσασθε ἑαυτῶν [31] καὶ μὴ μάτην ἑαυτοὺς ἀπολέσθαι θελήσητε [32], ἀλλὰ [33] προσέλθετε [34] τῷ μεγάλῳ θεῷ Διί [35]. Οἱ δὲ ἅγιοι εἶπον αὐτῷ ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος· Ἡμεῖς [36] ἕνα Θεὸν οἴδαμεν

* supra lin.: prius ἴδωτες.

* sic

Num. 8. — [1] (Κ. ἐ.) ἐ. αὐτοῖς 5. — [2] στολὰς 6. — [3] αὐτοῖς 5, 6. — [4] μάρτυρες *add.* 9. — [5] ἰδόντες 3-7, 9. — [6] *om.* 5, 6. [7] αὐτοὺς 9. — [8] ἀπαγαγὼν 4, 5, 7; ἀναστήσας 6. — [9] καθεύδοντας 7. — [10] σκάζοντα 3-7, 9; περὶ τὴν πίστιν *add.* 4-7, 9. — [11] διόλεσον 4-7. [12] Τούτων λεχθέντων παρα τῶν ἁγίων εὐθέως 9. [13] (τ. ἁ.) αὐτῶν 4-7, 9. [14] *om.* 4-7, 9. [15] ὀρθώθησαν 4, 5, 7, 9. — [16] μαρτύρων *add.* 9; (τ. ἁ.) αὐτῶν 6. — [17] κόλα 4. — [18] (Καὶ κ.) Καλ. δὲ 5-7, 9. — [19] πρὸς αὐτούς 5, 7, 9. — [20] *hinc resumitur* 8. [21] τῶν βασάνων 4-7, 9; ἀλλὰ καὶ *add.* 8, 9 *qui om.* δέ *mox.* — [22] (Ἐμ.-εὐμ.) Διὰ τὸ ἐμὲ φείδεσθαι τοῦ κάλλους ὑμῶν καὶ 5. [23] (τὴν περιέχ.-κατ.) κατεφρονήσατέ μου ὥσατε γυναικός 5; ἣν περίκεισθε φειδομένου ὑμῶν κατεφρονήσατε ὡ. γ. 4, 6-9. [24] διὰ τῆς πείρας *add.* 5, 7, 8; δὲ διὰ τῆς πείρας *add.* 4, 6, 9. — [25] ὄντως *add.* 4-9. — [26] ὄντως *add.* 6. — [27] ὀχλεύαστος 8, 9. — [28] προκαθέζεται 4, 8, 9; προκαθέζομαι 5; προκάθηται 6. — [29] τὰ *add.* 7-9. — [30] ὡς φίλοις *add.* 8, 9. — [31] αὐτῶν 3. — [32] (ἀ. θ.) ἀπολέσητε 4-9; θ. ἀπολέσαι 3. — [33] διὸ 4, 6, 7. [34] προσελθόντες θύσατε 4, 6-9; προσελθόντες οὖν θύσατε 5. [35] καὶ προσκυνήσατε τῷ ἡλίῳ καὶ σώζεσθε *add.* 4-6, 8, 9; καὶ προσκυνήσατε τῷ ἡλίῳ *add.* 7. — [36] (εἶ.-Ἡμ.) μάρτυρες ὡς ἐξ ἑν. σ. εἶ. αὐτῷ· Ἡ. ὦ βασιλεῦ 8, 9; εἶ. τῷ βασιλεῖ ὡς ἐξ ἑν. σ. Ἡ. 4. 7. —

Num. 8 (Cod. 2). [1] Τότε σ. — [2] (τ. π. Θ.) Θ. τ. π. [3] αὐτοῖς ἁγίων *add.* — [4] (Τῶν δὲ-ἐπιλάμψεως) Οἱ δὲ ἅγιοι μάρτυρες ἰδόντες τὸ παράδοξον τοῦτο θαῦμα, ἐδόξασαν τὸν Θεὸν τὸν οὕτως ταχέως ὑπακούσαντα αὐτοὺς, καὶ πάλιν *add.* — [5] εἶπον *add.* [6] *om.* — [7] (τὰ δὲ-καιομένου) καὶ εὐθέως ὠρθώθησαν οἱ ἅγιοι, δοξάντες τὸν Θεόν. Ἦσαν δὲ αἱ πλευραὶ αὐτῶν καὶ τὰ κόλα ὥσπερ ξύλα ἐν πυρὶ καέντα. — [8] βασιλεὺς. — [9] (φησὶ-ἁγίους) καλέσας τοὺς ἁγίους, λέγει πρὸς αὐτούς. — [10] (τ. ὡ.) τὸ κάλλος. — [11] ἣν περίκεισθε *add.*

A Θεὸν ἐν οὐρανοῖς [12] οἴδαμεν καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύομεν, τῷ δυναμένῳ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς [13] ταῖς συνήθεσι χρώμενος θωπείαις, λέγει πρὸς τοὺς ἁγίους· Τεκνία μου καὶ σπλάγχνα [14] ἐμὰ, καὶ αὐτὸς ἐγὼ οὐκ ἄλλο τι προστάσσω ἀλλ' ἢ ἕνα Θεὸν καὶ προσκυνεῖν καὶ σέβεσθαι. Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος ἔφη· Πῶς ἡμᾶς κελεύεις θύειν, καὶ τίσι θεοῖς; Ὁ δὲ σκολιώτατος τῷ ὄντι καὶ δρακοντώδης [15], περιχαρὴς γενόμενος εἶπεν· Ἐμοὶ ἀκολουθοῦντες προσέχετε, καὶ ὡς ἂν βλέπητε ποιοῦντα καὶ ὑμεῖς ποιήσατε ὁμοίως. Οἱ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες ἀπεκρίθησαν· Σὺ μὲν [16] ὡς ἐπίστασαι [17], ἡμεῖς δὲ [18] ὡς ἐδιδάχθημεν.

blanditiis, dicit ad sanctos: *Ślioli mei ac viscera mea, et ipse ego non aliud quid præcipio, quam unum deum adorare ac venerari.* Sanctus Acindynus dixit: *Quomodo nos jubes sacrificare et quibus diis d?* Hic vero tortuosissimus re vera ac serpenti similis, exhilaratus dixit: *Me sequimini et attendite: et sicut videtis facientem et vos facite similiter.* Christi martyres responderunt: *Tu quidem sicut scis, nos autem ut edocti sumus.*

9. Ἐπιδραμὼν δὲ ὁ βασιλεὺς τῷ ῥήματι· Καὶ διὰ τί, φησὶ, τάχιον τοῦτο μὴ πεποιήκατε, πρὶν ἢ τὰς ἀφορήτους τιμωρίας ὑμῖν ἐπενεχθῆναι [1]; Ὅμως ὡς πατρὶ τέκνα συγχωρήσατε, εἰς παιδείαν ὑμῖν προσφερομένῳ. Καὶ δὴ καθεσθεὶς ἐπὶ τοῦ ἅρματος, συνεδράσαι [2] τοὺς ἁγίους ἐξεκαλεῖτο. Οἱ δὲ ἅγιοι πρὸς αὐτὸν εἶπον· Μὴ ἡμῖν γένοιτο [3], βασιλεῦ, ἐπὶ τοσοῦτον ἀνοίας χωρῆσαι· ὕβρις γὰρ τοῦτο τῇ μεγαλειότητί σου. Ὁ βασιλεὺς ἔφη· Κρεῖττον [4] ἡγοῦμαι τὰς ὑμετέρας ἀτιμίας καὶ ὕβρεις καταδέχεσθαι ἢ παρὰ
B τῶν λοιπῶν ὑπηκόων τιμᾶσθαί τε καὶ δοξάζεσθαι. Ταῦτα πράξας ὁ βασιλεὺς καὶ ἑνὸς τῆς χειρὸς τῶν ἁγίων λαβόμενος, σὺν αὐτοῖς εἰς τὸν ναὸν εἰσελήλυθε, καὶ δὴ καθ' ἑαυτὸν ὥσπερ ἀγαλλιασάμενος· Μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ παρ' ἡμῖν σεβομένου Διὸς, γεγονώτερον ἐξεβόησεν. Οἱ δὲ τῆς μοναρχικῆς Τριάδος ἰσάριθμοι ὁπλῖται, τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα ἐν ἑαυτοῖς ποιήσαντες, τῆς αὐτοῦ κατεγέλων ἐμβροντησίας. Εἶτα φησὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ τύραννος· Πῶς ὑμῖν δοκεῖ; ἵνα αὐτοὶ πρῶτοι τῆς θυσίας ἄψησθε, ἢ ἡμῖν παραχωρεῖτε τοῦτο ποιῆσαι; Οἱ ἅγιοι εἶπον· Ὡς ἂν βούληται ἡ ὑμῶν ἐξουσία. Ὁ βασιλεὺς λέγει· Ὑμεῖς πρῶτοι προσέλθετε. Καὶ δὴ κλινάντων τῶν ἁγίων μαρτύρων τὰ γόνατα καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δεομένων ἐπικουρίας

9. Rex vero occurrens verbo: *Et quare*, inquit, *hoc non citius fecistis, antequam intolerabiles pœnas vobis intulissem? Attamen ut patri filii condonate, ad disciplinam eas inferenti vobis.* Et jam sedens in rheda, ut cum ipso sederent sanctos evocabat. Sancti vero ad ipsum dixerunt: *Absit a nobis, o Rex, in tantam amentiam concedere; injuria hæc esset majestati tuæ.* Rex dixit: *Melius existimo vestras contumelias atque injurias subire, quam a reliquis subditis honorari ac gloria affici.* Quo facto, rex unum sanctorum manu prehendens E cum ipsis in templum ingressus est, et secum ipso quasi lætabundus: *Magna virtus adorati a nobis Jovis*, magna voce exclamavit. Sed monarchica Trinitati pares numero bellatores, quod in Christo est signum in sese fecerunt et illius irriserunt vesaniam. Deinde tyrannus dixit ad ipsos: *Quomodo vobis videtur? num vos priores sacrificium inchoatis, an nobis conceditis id facere?* Sancti dixerunt: *Uti vult vestra potestas.* Rex dicit: *Vos priores procedite.* Et sanctis genua flectentibus et Dei auxilium flagitantibus, universum idolorum templum commotum in tantum timorem regem adduxit, ut fuga foras elaberetur; et completa

in templo … Solis statua …

* cod. λατρεύωμεν. οἴδαμεν ἐν οὐρανῷ [37] καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύομεν* [38] τῷ δυναμένῳ σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. Ὁ [39] βασιλεὺς Σαβώριος [40] γελάσας μέγα [41] καὶ πικρὸν, λέγει πρὸς τοὺς ἁγίους· Τέκνα [42] μου καὶ φίλοι τῶν σπλάγχνων μου, τί γὰρ ὑμῖν εἶπον [43]. Κἀγὼ ἐν Θεῷ εἶπον ὑμῖν θῦσαι [44]. Ὁ μακάριος [45] Ἀκίνδυνος εἶπεν· Πῶς [46] κελεύεις ἡμᾶς [47] θῦσαι; Ὁ δὲ βύθιος ὄφις περιχαρὴς γενόμενος [48] εἶπεν [49]· Ἄγωμεν, καὶ καθὼς ἐμὲ προσέχετε ποιεῖτε [50]. Οἱ [51] ἅγιοι εἶπον [52]· Αὐτὸς ὡς ἐπίστασαι, καὶ ἡμεῖς ὡς ἐδιδάχθημεν ποιήσωμεν [53].

* cod. τάχειον. 9. Ὁ [1] βασιλεὺς εἶπεν καλῶς [2]· Διὰ τί ταχιον * τοῦτο [3] ὑμῖν [4] οὐκ ἔδοξεν, πρὶν [5] τὰς ὕβρεις ταύτας ἐπενέγκαι [6] ὑμῖν; Πλὴν ὡς πατρὶ τέκνα συγχωρήσατέ μοι [7]. Καθεσθέντος δὲ τοῦ βασιλέως Σαβωρίου [8] ἐπὶ τοῦ ἅρματος, συνεκαλεῖτο [9] τοὺς ἁγίους ἀναβάντας συγκαθῖσαι [10] αὐτῷ [11]. Οἱ δὲ ἅγιοι εἶπον [12]· Μὴ, βασιλεῦ [13], ὕβριν πάσχεις [14]. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς
C λέγει [15] αὐτοῖς· Θέλω δι' ὑμᾶς ἐνυβρίζεσθαι, τοὺς ἀκούσαντάς μου [16], ἢ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μου πάντος τιμᾶσθαι. Ταῦτα F λέγων [17] καὶ ἐν χερσὶν τὸν ἕνα κρατῶν, εἰσῆλθεν ἐν τῷ ναῷ [18] καὶ [19] ἔκραξεν [20], λέγων· Μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ [21] θεοῦ [22] Διός. Οἱ δὲ ἅγιοι [23] Ἀκίνδυνος [24], Πηγάσιος καὶ Ἀνεμπόδιστος [25] πρὸς ἀλλήλους [26] στραφέντες ὑπεμειδίασαν, ποιοῦντες τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα [27]. Λέγει [28] αὐτοῖς [29] ὁ βασιλεύς· Τί θέλετε, προσέρχεσθε ὑμεῖς πρῶτοι [30] ἢ ἐμοὶ συγχωρεῖτε. Εἴπατε γὰρ ὅτι Ἡμεῖς κατ' ἰδίαν ποιοῦμεν [31]. Οἱ δὲ ἅγιοι εἶπον πρὸς αὐτόν· Ὡς θέλεις, βασιλεῦ. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τοὺς

[37] οὐρανοῖς 4, 7-9. [38] λατρεύομεν 4-8. — [39] δὲ *add.* 4-9. — [40] Σαβώριος 4, 6-9; *om.* 5. — [41] τε ὁμοῦ *add.* 5. — [42] τεκνία 4-9. — [43] (ὑ. εἶ.) εἶ. ὑ. 6, 8, 9. — [44] (ἐνὶ-θῦσαι) εἶπον ὑμῖν ἐ. θ. θῦσαι 4; ἐ. θ. εἶπ. κἀγὼ θῦσαι ὑμῖν 5. [45] ἅγιος 5. [46] (Πῶς) Βασιλεῦ, τινί τρόπῳ 5. — [47] (κ. ἡ.) ἡ. κ. 4, 6-9. — [48] (Ὁ δὲ-γενόμενος) Καὶ περιχαρὴς γενόμενος ὁ βύθιος δράκων 5. — [49] ἔφη 6-9. — [50] ποιοῦντα ποιήσατε 4-7; (ἐμὲ-ποιεῖτε) ἐμοὶ πρ. ποιοῦντι ποιήσατε καὶ ὑμεῖς 8, 9. [51] δὲ *add.* 4-9. — [52] αὐτῷ *add.* 4-7; αὐτῷ· Βασιλεῦ *add.* 8, 9. — [53] *om.* 6. (ἐ. π.) διδάχθημεν 4, 5, 7-9.

Num. 9. — [1] δὲ *add.* 4-7. — [2] καὶ *add.* 5. [3] (τ. τ.) δὲ τοῦτο τάχιον 4, 6, 7-9, τοῦτο τάχιον 5. [4] *om.* 6. [5] ἢ *add.* 3. [6] ἐπενεχθῆναι 4-9. [7] *om.* 4, 6, 7; καὶ δὴ 8, 9. — [8] (δ. τ. β. Σ.) δ. αὐτοῦ 4-7, αὐτοῦ 8, 9. — [9] συνεκάλει 6. [10] συγκάθεσθαι 7; συγκαθεσθῆναι 4, 6, 8, 9. [11] αὐτούς 4. — [12] αὐτῷ *add.* 5. — [13] ἐὰν τοῦτο γένηται *add.* 8, 9. — [14] πάσχῃς 6, 7; πανθάνῃς 8, πανθάνεις 9. — [15] εἶπεν 6. — [16] (ὑμᾶς-μου) ὑμῶν ὑβρίζεσθαι τοῖς ὑπακούουσι μοι 6; ὑ. ὑβρίζεσθαι τ. ὑπακούοντάς μ. (με 9) 7, 9; ὑμᾶς ἐνυβρίζ. τ. ὑπακούοντάς μου 2. — [17] εἶπων ὁ βασιλεὺς 2. — [18] (ἐν. τ. ν.) εἰς τὸν ναὸν 4-9, εἰς τὸν ναὸν σὺν αὐτοῖς 2. — [19] ὥσπερ ἀγαλλιασάμενος *add.* 2. — [20] ἀνέκραξεν 4, 7, ὁ βασιλεὺς *add.* 4, 6-9. — [21] παρ' ἡμῖν σεβομένου *add.* 2. — [22] *om.* 5. — [23] (Οἱ δὲ ἅ.) Ὁ δὲ ἅγιος 4. — [24] *om.* 2, 5; καὶ *add.* 4. [25] (Π. κ. Ἀ.) *om.* 2, 5. [26] (π. ἀ.) *om.* 2, 4-9. — [27] ἐν ἑαυτοῖς. Εἶτα *add.* 2. — [28] δὲ *add.* 3, 5. — [29] πρὸς αὐτοὺς 2. — [30] πρῶτον 6. [31] (Εἶπ.-ποιοῦμεν)

[12] (Ἡμεῖς-οὐρανοῖς) *cum 7 convenit* 2. — [13] Σαβώριος *add.* — [14] τα *add.* — [15] βασιλεὺς *add.* — [16] (τοῦ-μου) ὁ. ἅγιοι εἶπον αὐτῷ· Αὐτός. [17] καὶ *add.* [18] *om.*

Num. 9 (**Cod.** 2). — [1] (ὁ. ἐ.) ἐ. ὁ. [2] (συνεδ.-ἐξε.) ὁ βασιλεὺς συνεκαλεῖτο τ. ἁ. ἀναβάντας ἐπὶ τοῦ ἅρματος συγκαθεσθῆναι αὐτῷ. — [3] (ἡ. γ.) γ. ἡ. — [4] *ab hac voce usque ad finem fere num. convenit 2 cum aliis. Vide lectt. varr.*

EX MSS. ἐπικουρίας, ἅπαν τὸ εἰδωλικὸν τέμενος κλονούμενον ἐπὶ τοσοῦτον φόβου τὸν βασιλέα περιήγαγεν ὥστε φυγῇ πρὸς τὰ ἔξω χρήσασθαι· καὶ τῆς εὐχῆς ἤδη τῶν ἁγίων τελειουμένης, τὸ παρ' αὐτοῖς σεβόμενον ξόανον καταπεπτωκὸς ἐπὶ τὴν γῆν συνετρίβη διόλου. Ἀναστάντων δὲ τῶν ἁγίων ἐκ τῆς προσευχῆς, τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν τοῖς τῶν δακρύων ὀχετοῖς ἔτι περιρρεομένων, λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ βασιλεύς· Αὗταί εἰσιν, ἄθλιοι, αἱ παρὰ τῆς ἡμῶν κραταιότητος γενόμεναι παραινέσεις τε καὶ κολακεῖαι; Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Ἐν οὐδενὶ ψευδέσι ῥήμασιν ἑαλωκότας ἡμᾶς εὕρηκας· ὃ δὲ ὑπεσχόμεθα, τοῦτο καὶ πεποιήκαμεν. Λέγει αὐτοῖς ὁ βασιλεύς· Εἰ πρὸς τοιαύτην ἔκβασιν τὰ παρ' ὑμῶν ἀληθῆ λεγόμενα ἔμελλεν ἀποτελεῖσθαι, οὐδ'[5] ἐν πίστεως μοίρᾳ τοὺς λόγους ὑμῶν[6] ἐθέμην ἄν. Διὰ τοῦτο, μὰ τὴν ἀήττητον δύναμιν τῶν θεῶν, κακῶς τοῦ ζῆν ὑμᾶς τῶν ἐνθένδε ἀπαλλάξω, μηκέτι πιστεύων ἐν μηδενὶ τοῖς παρ' ὑμῶν λεγομένοις.

pleta jam sanctorum oratione cultum ab illis simulacrum humi prolapsum contritum est ex toto. Surgentibus sanctis ab oratione, oculis lacrimarum rivulis adhuc manantibus, dicit ad ipsos rex : *Istæne sunt, miseri, a nostra potestate factæ exhortationes atque adulationes ?* Ipsi vero respondentes dixerunt : *Nulla in re mendacibus dictis obnoxios nos invenisti ; quod autem polliciti sumus, hoc et fecimus.* Dicit illis rex : *Si talem in exitum quæ a vobis vera dicta sunt, finire debebant, nulla fides sermonibus vestris adhibenda a me fuerat. Propterea, per invictam virtutem deorum, mala peste e vita vos quæ hic vivitur, expellam, jam nullam habiturus fidem iis quæ a vobis dicuntur.* D

10. Καὶ κελεύει ὁ αἱμοβόρος διὰ τάχους λέβητας ἐνεχθῆναι τρεῖς, καὶ μόλιβδον ἐν αὐτοῖς ἐμβαλόντας, ὑποκαίεσθαι τούτους σφοδρότερον, ἀσφάλτου καὶ πίσσης τῷ πυρὶ ἐπιρραινομένων. Τούτων δὲ γενομένων, ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν τῶν λεβήτων στύλους B παραπήξαντες ξυλίνους καὶ σιδηραῖς ἁλύσεσι τὰς τῶν ἁγίων ὀσφύας περιζώσαντες, δι' αὐτῶν τε τοῖς ξύλοις ἀναρτήσαντες κατὰ μικρὸν τοῖς λέβησιν ὑπεχάλων. Οἱ δὲ καθ' εἷς αὐτῶν ἰδιαζόντως ψάλλοντες, ὕμνον τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον. Ὁ μὲν μακαριώτατος Πηγάσιος· Ὅτι παρὰ σοί, φησί, πηγὴ ζωῆς, Κύριε, καὶ

10. Et jubet sanguinolentus celerrime lebetes inferri tres, plumbumque in eos mitti, et succendi vehementer, bitumine ac pice foco inspersis. Quo facto, hinc inde ab utraque parte lebetum columnas affigentes ligneas ac ferreis catenis sanctorum lumbos præcingentes, earumque ope in ligna eos elevantes paulatim laxabant in lebetes. Ipsi vero singuli pro se *e* psallentes hymnum Deo offerebant. Beatissimus quidem Pegasius: *Quia apud te*, inquit, *fons vitæ, Domine, et in lumine tuo videbimus lumen.* Venerabilis autem Anempodistus:

utroque in lebetes plumbo liquato ferventes demittuntur sed rursus liberi evadunt e

[a] *cod.* γώνατα.

[b] *cod.* πεφυσιμένοι.

[c] *cod.* ὀψιόμεθα.

πρὸς τοὺς ἁγίους· Προσέλθετε ὑμεῖς[32]. Οἱ δὲ[33] ἅγιοι[34] θέντες τὰ γόνατα[a][35] αὐτῶν[36] ἐπὶ τῆς γῆς, προσεύχοντο[37], καὶ τοσοῦτον προσηύξαντο[38] ὥστε[39] τὸν τόπον ὅλον κινεῖσθαι[40]. Ὁ δὲ βασιλεὺς Σαβώριος[41] βλέπων τὰ πάντα σαλευόμενα, ἐφοβήθη καὶ ἔφυγεν ἔξω. Εὐχομένων δὲ αὐτῶν[42], ἔπεσεν τὸ εἴδωλον τοῦ ἀνδριάντος[43] καὶ ἐγένετο εἰς οὐδέν[44]. Ἀναστάντες δὲ οἱ ἅγιοι ἐκ τῆς γῆς[45], ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἀσκοῦ δίκην[46] πεφυσημένοι[b] ἐκ τοῦ πολλοῦ κοπετοῦ[47]. Λέγει[48] αὐτοῖς ὁ βασιλεύς· Τί ἐστιν, ἄθλιοι[49]; αὗταί εἰσιν αἱ παραινέσεις μου; οὕτως ὑμᾶς ἐκολάκευσα; Καὶ[50] λέγουσιν αὐτῷ οἱ μάρτυρες[51]· Εἴπαμέν[52] σοι, βασιλεῦ, ὅτι καθὼς οἴδαμεν οὕτως[53] προσευχόμεθα· ψευδές τι ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν οὐκ ἤκουσας[54]· μὴ γένοι[το]. Λέγει αὐτοῖς ὁ βασιλεύς[55]· Εἰ τοιαύτην μέλλετε[56] ἀλήθειαν λέγειν, μὰ τοὺς ὑπολειφθέντας θεοὺς ὑφ' ὑμῶν[57], οὐ μὴ χαρισθῇ ὑμῖν τὸ ζῆν, ὅτι ἐξεκάκησα πιστεύων ὑμῖν.

10. Καὶ[1] ἐκέλευσεν[2] ὁ ἀσεβέστατος[3] βασιλεὺς Σαβώριος[4] ἐν τῷ τόπῳ οὗ[5] ἦν ἐκεῖ[6] ἐνεχθῆναι λέβητας[7] τρεῖς, καὶ μόλιβδον ἐμβληθῆναι καὶ[8] ξύλα ἐκ πλοίων παλαιῶν[9], καὶ πίσσαν καὶ ἄσφαλτον ῥαίνεσθαι[10] τὰ ξύλα[11] ὅπως[12] συντόμως ἐκβράσωσιν οἱ λέβητες[13]. Ἐκβρασάντων δὲ αὐτῶν, ἠνέχθησαν πάλοι[14], καὶ ἐπάρησαν παρ' ἕνα ἕκαστον τῶν λεβήτων· καὶ ἁλύσεις ἐκέλευσεν κρεμασθῆναι[15] ἐξ αὐτῶν, κἀκεῖ δεθέντας αὐτοὺς βληθῆναι[16] εἰς τοὺς λέβητας ἕως ζώστρας[17]. Ἀγομένων δὲ αὐτῶν, ἔλεγον οἱ μακάριοι[18]· Ἦρα[19] τοὺς ὀφθαλμούς μου[20] εἰς τὰ ὄρη ὅθεν ἥξει ἡ βοήθειά μου[21]· ἡ βοήθειά μου[22] παρὰ Κυρίου τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Κρεμασθέντων δὲ αὐτῶν ἐκ τῶν μασχαλῶν, ἐνέβαλον αὐτοὺς κατ' ὀλίγον χαλῶντ[ες] τὰς τροχιλαίας[23]. Οἱ δὲ μακάριοι[24] ἱστῶτες[25] ἐν τῷ βρασμῷ τοῦ λέβητος[26] ἔλεγον ἕκαστος αὐτῶν κατ' ὄνομα ψαλμόν[27]. Ὁ[28] μακάριος[29] Πηγάσιος ἔλεγεν[30]· Ὅτι παρὰ σοὶ[31] πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα[c] φῶς· F παράτεινον

om. 1. — [32] Τότε *add.* 2, 8, 9 : (π. ὑ.) προσέλθατε 5, 9 : ὑ. πρῶτοι προσέλθετε 2. — [33] *om.* 2, 8, 9. — [34] μάρτυρες *add.* 7-9. — [35] γόνατα 2, 4-9. — [36] *om.* 2. — [37] ηὔχοντο 2, 4, 5, 7 ; προσηύχοντο 6, 8, 9. — [38] προσηύχοντο 6 ; οἱ ἅγιοι προσηύχοντο 4, 7. — [39] καὶ *add.* 2. — [40] κινηθῆναι 8, 9. — [41] *om.* 5 ; Σαβώριος 2, 4, 6-9. — [42] τῶν μακαρίων 2 ; τῶν ἁγίων 6. — [43] ἀνδριάντος 4 : Διὸς ἐπὶ τὴν γῆν 2. — [44] (ἐγ. εἰς οὐδ.) συνετρίβη δι' ὅλου 2. — [45] προσευχῆς 2. — [46] (ἀ. δ.) δ. ἀ. 5, 6 — [47] καὶ *add.* 2. — [48] δὲ *add.* 6. — [49] τρισάθλιοι 2, 4-9. — [50] *om.* 2, 5, 7-9. — [51] ἅγιοι 2, 5-9. — [52] εἴπομεν 2, 5, 7-9. — [53] *om.* 5 ; καὶ *add.* 2, 8, 9. — [54] (οὐκ ἠ.) ἠκούσας 5. — [55] (Λεγ.-βασ.) *om.* 6 ; Λ. ὁ β. 5. — [56] ἐμέλλετε 2 ; μέλλετε 9 ; λέγετε 4, 7. — [57] (θ. ὑφ' ὑ.) ὑφ' ὑ. θ. 4, 6, 8, 9, ἀφ' ὑ. θ. 7, ὑφ' ἡμῶν θ. 5.

Num. 10. — [1] εὐθέως *add.* 8, 9. — [2] κελεύει 2 — [3] αἱμοβόρος 2, *om.* 6. — [4] (βασ. Σαβ.) β. Σαβώριος 4, 6-9 β. διὰ τάχους 2 ; *om.* 5 — [5] ἐν ᾧ 5, ᾧ 6. — [6] *om.* 2. — [7] (ἐ. λ.) λ. ἐ. 2. — [8] (μολ.-καὶ) ἐμβληθῆναι μ. εἰς αὐτοὺς καὶ ὑποκαίεσθαι 8, 9 μ. ἐν αὐτοῖς ἐμβλ. καὶ 2 ; μ. βληθῆναι κ. 7 ; μ. ἐνεχθῆναι κ. 6. — [9] προσενέγκαι *add.* 5. — [10] εἰς *add.* 6, 8, 9. — [11] (τ. ξ.) *om* 5. — [12] ὥστε 4-9. — [13] (ἐκβρ.-λέβ.) ὑποκαιομένους ἐκβράσαι τοὺς λέβητας 4-9 ; (καὶ πίσσ.-λέβ.) ἐμβαλόντας ὑποκαίεσθαι τούτους σφοδρότερον, ἀσφάλτου τε καὶ πίσσης τῷ πυρὶ ἐπιρραινομένων 2. — [14] πάλιν 3. — [15] (ἐ. κ.) ἐκρέμασαν 4, 6-9. — [16] (κἀκεῖ-βλ.) διὰ τροχιλίων (τροχειλέων 7), ὥστε δι' αὐτῶν κρεμασθέντας τοὺς ἁγίους χαλασθῆναι 4, 6-9. — [17] (ἕ. ζ.) μέχρι ζώσεως 6, (Ἐκβρασάντων-ζώστρας) Τούτων δὲ γεγονότων ἐν τάχει ἠνέχθησαν στῦλοι καὶ ἐπάρησαν ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν παρ' ἕνα ἕκαστον τῶν λεβήτων. Καὶ εἶθ' οὕτως σιδηραῖς ἁλύσεσι τὰς τῶν ἁγίων ὀσφύας περιζώσαντες δι' αὐτῶν τε τοῖς ξύλοις ἀναρτήσαντες, κατὰ μικρὸν τοῖς λέβησιν ὑπεχάλων 2 ; (ἐκέλευσεν-ζώστρας) κρεμασθῆναι προσέταξεν ἐπάνω τῶν λεβήτων, καὶ οὕτως διὰ τροχιλέων χαλασθῆναι αὐτοὺς εἰς τὸν μόλιβδον ἕως ζώστρας 5. — [18] (αὐτ-μακ.) ἐλ. οἱ μακ. 4 ; αὐτ. ἐλ. οἱ μάρτυρες 6 ; ἔψαλλον λέγοντες 5. — [19] Ἤραμεν 2, 4-9. — [20] ἡμῶν 2, 4-9. — [21] ἡμῶν 2, 4-9 — [22] ἡμῶν 2, 4-9. — [23] (κατ'-τροχιλαίας) εἰς τοὺς λέβητας κατ' ὀλίγον χαλῶντες (χάλοντες 2) διὰ τῶν τροχιλίων (τροχιλέων 2, 5, 7) 2, 4-9. — [24] τρισμακάριοι 2. — [25] χαλασθέντες 2, 4-9. — [26] μολίβδου 2, 4-9. — [27] (κ. ὄ. ψ.) ψ. κ. ὄ. 2, 4-9. — [28] Καὶ ὁ μὲν 2, 7-9 ; μὲν *add.* 6. — [29] μακαριώτατος 2. — [30] εἶπεν 2, 4-9. — [31] τῷ Θεῷ μου *add.* 2, 4, 6-9 ; τ. Θ. ἡμῶν *add.* 5.

Num 9 (Cod. 2). — [5] *abhinc rursus convenit* 2 *cum Veneto, nisi quod loco* (οὐδ'-μοίρᾳ) *legitur in* 2 οὐδεμιᾶς πίστεως. — [6] *om.* 2.

A καὶ ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς. Ὁ δὲ πανάοιδιμος Ἀνεμπόδιστος· Οἱ πόδες μου ἔστησαν ἐν εὐθύτητι, ἐπέλεγεν, λύχνος τε τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. Ἀκίνδυνος δὲ ὁ τρισόλβιος[1]· Περιέσχον ἡμᾶς ὠδῖνες θανάτου καὶ κίνδυνοι ᾅδου εὕροσαν[2] ἡμᾶς· θλίψις καὶ ὀδύνη ἐκύκλωσεν[3] ἡμᾶς, καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐπικαλεσόμεθα· διὰ πυρὸς γὰρ διήλθομεν, καὶ ἐξήγαγεν[4] ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Ἐν τούτοις γὰρ τοῦ σοῦ ἀποστόλου Παύλου μιμητάς, εἰ καὶ ἀναξίους, ἀνέδειξας ἡμᾶς[5]. Κύριε, κινδύνους ἐν ποταμοῖς, κινδύνους ἐν θαλάσσῃ, κινδύνους ἐξ ἐθνῶν, κινδύνους ἐν πυρὶ διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον ὑπομένοντας, καὶ τῇ τοῦ θηριώδους ἀγνοίᾳ βασιλέως ἐν τῷ καχλάζοντι* μολίβδῳ ὡς ἐπὶ δρόσῳ ἀναψυχομένους. Ὁ[6] δὲ τῆς ἀσεβείας ἔξαρχος μᾶλλον εἰπεῖν ἢ βασιλεύς, κατὰ τῶν οἰκείων θεῶν ἀπομοσάμενος· Ἔγνων, ἔφη, τὰς μαγγανείας ὑμῶν. Καὶ προσελθὼν αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, τῶν ἁλύσεών τε ἀψάμενος καὶ ὑποχαλάσας τοὺς ἁγίους μέχρι αὐτοῦ τοῦ τραχήλου, τῷ ζέοντι μολίβδῳ καταδῦσαι παρεσκεύασε. Καὶ τούτου γενομένου, ὁ καχλάζων* μόλιβδος τῶν λεβήτων ὑπεκδὺς κεκενωμένους τούτους ὑπέλιπεν. Εἶτα λέγουσιν οἱ ἅγιοι τῷ τυράννῳ· Σὺ μὲν δι' ἑαυτοῦ τὸν καθ' ἡμῶν,
B ὡς ἔδοξας, θάνατον συσκευάζων, τέλεον ἐξαναλῶσαι βεβούλησαι· ὁ δὲ Θεὸς ὁ εἰδώς σου τὸ πανοῦργον καὶ δολιόγνωμον περιεσώσατο ἡμᾶς, ὃς καὶ τὸν ἐν κακίᾳ σου πόνον καὶ τὴν ἀδικίαν ἐπὶ τὴν κεφαλήν σου ἐπιστρέψει. Ἔτι δὲ λαλούντων αὐτῶν ταῦτα, αἱ ἁλύσεις ἀπ' αὐτῶν ἐξέπεσον.

* cod. κοχλάζοντι.

* cod. κοχλάζων.

11. Διὸ καὶ εἷς τῶν ὑπηρετούντων τοῖς προστάγμασι τοῦ τυράννου[1] δημίων, ἐν ἐκπλήξει γεγονὼς τοῦ θαύματος, χριστιανὸν ἑαυτὸν ἀνεκήρυξε. Καὶ δὴ παρρησιασάμενος πρὸς τὸν τύραννον ἔφη· Ὠμότατε[2] καὶ

Anempodistus: *Pedes mei steterunt in recto*, accinebat; *lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis*. Acindynus vero ter beatus: *Circumdederunt nos dolores mortis et pericula inferni invenerunt nos; tribulatio et dolor circumdederunt nos, et nomen Domini invocabimus: per ignem enim transivimus, et eduxit nos in refrigerium. In his enim apostoli tui Pauli imitatores, quamquam indignos, exhibuisti nos, Domine, pericula in fluviis, pericula in mari, pericula ex gentibus, pericula in igne propter nomen tuum sanctum subeuntes, et feroci insania regis in bullienti plumbo veluti in rore refocillatos.* Ille vero impietatis potius rector dicendus quam rex adversus proprios deos juratus: *Cognovi*, inquit, *præstigias vestras*. Et progressus ipse per se captisque catenis, submissos sanctos collotenus ferventi plumbo submergere conabatur. Quo facto, bulliens plumbum lebetibus egressum vacuos illos reliquit. Dein dicunt sancti tyranno: *Tu quidem per te ipsum, contra nos, uti visus es, necem comparans, prorsus consumere nos voluisti; Deus autem qui novit tuam malitiam ac mentis vafritiam, nos conservavit, qui etiam tuum iniquitatis laborem atque injustitiam in caput tuum convertit.* Adhuc loquentibus illis hæc, catenæ ab ipsis ciciderunt. E

Ex mss.

11. Quamobrem unus servientium jussis tyranni carnificum, in stuporem actus miraculo, christianum se proclamavit. Et jam liberiore voce invectus in tyrannum, dixit: *Crudelissime et inhumane*

[1] In textu vero, nomine Aphthonius, christianum pridem professus, et capite damnatus.

παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσίν σε καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. Ὁ δὲ μακάριος Ἀνεμπόδιστος εἶπεν· Ὁ πούς[32] μου ἔστη[33] ἐν εὐθύτητι[34]· ἐν ἐκκλησίαις εὐλογήσω σε, Κύριε· καὶ[35] λύχνος[36] τοῖς ποσί[37] μου ὁ νόμος σου καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου τὰ μαρτύριά σου, Κύριε[38]. Ὁμοίως[39] καὶ ὁ μακάριος[40] Ἀκίνδυνος[41] μετὰ φωνῆς μεγάλης καὶ δακρύων[42] εἶπεν· Ὦ μακάριε Παῦλε, ἀψευδὴς ἀνεδείχθης ἐν πᾶσιν λέγων[43]· Κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃστῶν[44], κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν ἐρημίαις· ἐπ' ἀληθείας γὰρ[45] ἐφθάσαμεν τὴν ἐρημίαν τοῦ βασιλέως,[46] ἐν ὕδατι καθήμενοι[47]. Τότε ὁ βασιλεὺς Σαβόριος[48] λέγει αὐτοῖς· Μὰ τὴν ἀήττητον δύναμιν τοῦ Ἡρακλέως καὶ τὸν μέγιστον Ἀσκληπιόν, τὸν[49] τὴν ὑγίαν[50] χαριζόμενον[51] τῇ οἰκουμένῃ[52], εὗρον ὑμῶν τὰς μαγίας[53]· καὶ προελθὼν[54] αὐτὸς[55] δι' ἑαυτοῦ ὁ βασιλεὺς ἔλυσεν τὰς ἁλύσεις καὶ ἐχάλασεν αὐτοὺς[56] ἕως τοῦ[57] τραχήλου. Χαλασθέντων δὲ τῶν ἁγίων[58], οὐκ ἔμεινεν ἐν τοῖς λέβησιν οὐδέν. Καὶ[59] λέγουσιν τῷ βασιλεῖ οἱ ἅγιοι· Μή σοι καλῶς γένηται, ἀχόρταστε[60] κύων[61]· ὡς γὰρ ἐνόμισας ἡμᾶς κακουργεῖν[62] ἑαυτὸν ἠδίκησας[63], ἡμᾶς δὲ ὁ[64] Χριστὸς διέσωσεν. Καὶ[65] λαλούντων αὐτῶν, αἱ ἁλύσεις ἀπεσπάσθησαν ἀπ' αὐτῶν[66].

11. Καὶ[1] εἷς[2] τῶν παρεστώτων δημίων[3] ἐπίστευσεν τῷ Κυρίῳ[4] καὶ εἶπεν πρὸς τὸν βασιλέα Σαβώριον[5]· Ἄθεε[6] καὶ
C μισάνθρωπε, ἔασον ἡμᾶς ἀναπαῆναι[7]. Ἡμεῖς γὰρ περιστρεφόμενοι χείρω[8] αὐτῶν ἐκολάσθημεν· σὺ δὲ ἢ[9] σιδηροῦς[10] ἢ λίθινος F

[32] (εἶ. ὁ π.) οἱ πόδες 2. [33] ἔστησαν 2. [34] ἐπέλεγεν *add.* 2. — [35] *om.* 2, 4, 6, 7. — [36] τε *add.* 2. — [37] ποσί 6, 8, 9. — [38] (τὰ-Κύρ.) *om.* 2, 4, 6-9. — [39] *om.* 4, 7; δὲ *add.* 2, 6, 8, 9. — [40] τρισόλβιος 2. [41] ὁμοίως *add.* 4-7. [42] (παράτεινον-δακρύων) *hæc vix legi possunt in* 5. — [43] (Ὦ-λέγων) Ἐπεβίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν· διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν, Κύριε· κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον τὸν λέγοντα· 4-9. [44] (κ. λ.) *om.* 4-9. — [45] καὶ ἡμεῖς 6; καὶ ἡμεῖς *add.* 4, 5, 7-9. [46] καὶ ἴσμεν ἐν τῷ καύσωνι τῶν λεβήτων ὡς *add.* 4-9. — [47] ἀναψύχοντες 4, 6-9; καταψύχοντες 5. [48] *om.* 5, Σαβώριος 2, 4, 6-8. [49] (τὸν μεγ. Ἀ. τὸν) τοῦ μεγίστου Ἀσκληπιοῦ τοῦ 8. (τὸν Ἡ.-Ἀ. τὸν) τῶν θεῶν τῶν 2. — [50] ὑγείαν 2; ὑγίειαν 4-9. — [51] χαριζομένων 2; χαριζομένου 8. — [52] (τ. οἰ.) τὴν οἰκουμένην 4. [53] μαγγανείας 2; μαγείας 4-9. — [54] προσελθὼν 2, 4-9. — [55] αὐτοῖς 6. [56] ἐν τῷ ζέοντι μολίβδῳ *add.* 2. [57] *om.* 2-9. — [58] ἕως τραχήλου *add.* 8, 9. [59] *om.* 5. — [60] (κ. γ. ἀ.) γένοιτο 4-9. [61] κύον 7; αἱμοπότα *add.* 4-9. — [62] κακουργῆσαι 7. — [63] (ἑ. ἠ.) *om.* 6; ἑ. μὲν ἠ. 8, 9. — [64] *om.* 4-9. [65] ἔτι *add.* 8, 9. — [66] (αἱ-αὐτῶν) αἱ ἁ. ἀπ. ἐξ αὐτ. 5; αἱ ἁ. ἀπ. ἀπ' αὐτ. καὶ ἔπεσον 4; αἱ ἁ. ἀπ. ἁπάντων αὐτ. 7; ταῦτα, ἀπ. αἱ ἁ. ἁπάντων καὶ ἔπεσον 8, 9. (τῶν ἁγίων, οὐκ ἔμ.-αὐτῶν) αὐτῶν, ὁ καχλάζων μόλιβδος τῶν λεβήτων ὑπεκδὺς κεκενωμένους τούτους ἀπέλιπεν. Καὶ τούτου γενομένου, λέγουσιν οἱ ἅγιοι τῷ βασιλεῖ· Μή σοι γένοιτο χορτάσαι ποτέ, κύων αἱμοπότα· ὡς γὰρ ἐνόμισας, σὺ μὲν δι' ἑαυτοῦ τὸν καθ' ἡμῶν θάνατον συσκευάζων τέλεον ἐξαναλῶσαι βεβούλησαι· ὁ δὲ Θεὸς ὁ εἰδώς σου τὸ πανοῦργον καὶ δολιόγνωμον περιεσώσατο ἡμᾶς, ὃς καὶ τὸν ἐν κακίᾳ σου πόνον καὶ τὴν ἀδικίαν ἐπὶ τὴν κεφαλήν σου ἐπιστρέψει. Καὶ ἔτι λαλούντων αὐτῶν ταῦτα, αἱ ἁλύσεις ἀπεσπάσθησαν ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐξέπεσον 2.

Num. 11. — [1] *om.* 6; Τότε 8, 9. — [2] δὲ *add.* 6. [3] Ἀφθόνιος ὀνόματι *add.* 6. [4] Χριστῷ 4, 6, 7. — [5] Σαβώριον 4, 6-9; *om.* 5. — [6] ἀθλιε 4, 6-9. [7] ἀναπαυθῆναι 4-7, ἀναπαυθῆναι κἂν πρὸς βραχὺ 8, 9. [8] χεῖρον 4-9. — [9] [illegible] [10] εἶ *add.*

Num. 10 (Cod. 2). — [1] *ab initio num. usque ad hanc vocem cum aliis codd. magis concinit* 2. *Vide sis lectt. var.* — [2] εὕρωσαν. — [3] περιεκύκλωσεν. — [4] ἐξήγαγες. — [5] *om.* — [6] *abhinc rursus usque ad fin. num. cum aliis codd. magis concinit* 2.
Num. 11. — [1] (τ. τ.) αὐτοῦ. — [2] Ἄθλιε.

EX MSS.

καὶ κυνος ἀναιδειαν ἐνδεδυμένε[3], ἕως τίνος οὐκ ἐᾷς ἡμᾶς ἀνεθῆναι, ταῖς ὑπο σοῦ προσαγομεναις τιμωρίαις ὑπηρετοῦντας; Ἐπὶ πλεῖον γὰρ ἡμεῖς ἐταλαιπωρήσαμεν κάμνοντες, ἢ οἱ ἀήττητοι οὗτοι διὰ καρτερίας ἀνταγωνιζόμενοι. Ἀλλ', ὡς ἔοικε, πρὸς ἀντιτυπίαν λίθου ἢ σιδήρου μεταβληθεὶς ἀναισθήτως πρὸς ταῦτα διάκεισαι. Ὁ δε[4] βύθιον ὑποβλεψάμενος[5] τῷ δημιῳ[6], καὶ τῇ συνήθει χρησάμενος θωπείᾳ· Τέκνον, εἶπε, φίλτατον, φώνησον αὐτοὺς τῶν λεβήτων ἐξελθεῖν. Αὐτοῦ δε προτρεψαμένου τούτους[7], ἐξῆλθον[8] τὸ καθόλου μηδεν ἀδικηθέντες. Πρὸς δὲ τὸν βασιλεα ἐπιστραφεὶς εἶπε· Γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι ὃν οἱ χριστιανοὶ σέβονται, Θεόν[9] προσκυνῶ, και[10] αὐτῷ μόνῳ λατρεύω, στρατολογηθεὶς μετὰ τῶν λοιπῶν ἁγίων. Αὐτὸς γὰρ ἐστιν ὁ τοῦ Πατρὸς μονογενὴς Λόγος, παρ' οὗ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται[11]· ὁ ἐν Τριάδι ὑμνούμενος καὶ ὑπὸ πάσης κτίσεως προσκυνούμενος. Διὸ μὴ μέλλε πρὸς τὰς κατ' ἐμοῦ τιμωρίας, ἀλλ' ὃ βούλει τάχιον σκεψάμενος ἀπόφηναι*. Ἐπὶ γὰρ νοῦν λαβὼν τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν καὶ τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀπειλήν, ὧν ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ[12] οὐ σβέννυται, οὓς καὶ τὸ ἐξώτερον διαδέξεται[13] σκότος, ἐπὶ ταύτην ἐλήλυθα τὴν
B ἀληθῆ τῶν χριστιανῶν πίστιν. Ἀλλά, Κύριε ὁ Θεός μου, σῶσόν με[14], ὃν ἐκ λακκου ἀνομίας ἐξήγαγες διὰ τῶν σῶν θεραπόντων, Ἀκινδύνου, Πηγασίου καὶ Ἀνεμποδίστου. Ἔτι δὲ τῆς εὐχῆς οὔσης ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, ὁ βασιλευς ὁρῶν τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἔνθεον παρρησιαν καὶ τὴν ἐξ ὅλης καρδίας πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπιστροφήν, ἐννεὸς γενόμενος, ὅλος ἀπεπάγη, μηδε[15] ἀντιφθέγξασθαι δυνάμενος. Εἶτα τῇ χειρι την ὄψιν παρατριψαμενος, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν[16] και ὡς δῆθεν κολακεύων[17]· Ἐγώ εἰμι, ἔφη[18], ὁ αἴτιος τούτων ἁπάντων, καταλιπων σε ἐν χρονίᾳ παρατάσει[19] ἐν τῇ τοιαύτῃ τῆς στρατείας τάξει. Ἐχρῆν γάρ με ἐπὶ μείζονι προκοπῇ καὶ ἀξιώματι σε διαφόρῳ ἀναβιβάσαι· καὶ ἠλέγχθην δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ὡς οὐκ ἀγαθῶς περὶ σὲ διετέθην. Αἴτησαι οὖν ἐπὶ πάντων, ἐν μηδενὶ φεισάμενος, ποίας στρατείας

* cod. ἀπόφηνα.

D *canina impudentia indute, quousque non sinis nos requiescere, adductis a te tormentis servientes? Plus enim nos vexamur laborantes, quam invicti hi per patientiam repugnantes. Verum, ut videtur, ad modum lapidis vel ferri, nullo sensu erga ista afficeris.* Ipse vero quasi ex profundo limis oculis carnificem intuitus, solitisque usus blanditiis: *Fili,* inquit, *carissime, clama et significa illis, ut ex lebetibus egrediantur.* Ipso vero exhortato eos, exierunt per totum nulla parte læsi. Ad regem autem conversus dixit: *Notum sit tibi, rex, quod quem christiani colunt, Deum adoro, et ipsi soli servio, adscitus miles cum reliquis sanctis. Ipse enim est Patris unigenitum Verbum, a quo sanctus per omnia Spiritus egreditur. Ipse in Trinitate celebratur, et ab universa creatione adoratur. Quapropter ne hæsita tardus ad infligendas mihi pœnas; sed quod vis citius delibera, et sententiam edic. In mentem enim duxi judicii diem, et minas in impios prolatas, quorum vermis non moritur, et ignis non extinguitur, quos et exteriores tenebræ suscipient; hac via perveni ad veram christianorum fidem. Verum, Domine Deus meus, serva me,* E *quem ex fovea iniquitatis eduxisti per famulos tuos, Acindynum, Pegasium atque Anempodistum.* Adhuc oratione versata in ore ejus, rex videns viri divinam libertatem et ex toto corde ad Dominum Jesum Christum conversionem, factus attonitus, totus obriguit, nec contra reddere vocem valens. Deinde manu vultu perfricato et in se rediens, et sicuti pridem adulatus: *Ego sum,* inquit, *causa horum omnium, relicto te diuturno tempore in tali militiæ ordine. Oportuerat enim te ad majora a me promoveri et dignitate eximia provehi; et convincunt me ipsa opera non bene me erga te affectum fuisse. Postula nunc coram omnibus, nulli rei parcens, qualem militiæ gradum qualemve dignitatem desideres: haud enim abnuam postulationem, quia dignam laboribus tuis remunerationem facio, nulla tibi*

λίθινος εἶ[11] και ὑποφέρεις[12], ἢ τάχα ἀλωποῦ*[13] χρῶμα ἔχεις και[14] οὐκ οἴδαμεν. Ἐμβλέψας δὲ[15] αὐτόν[16] ὁ βύθιος[17] δράκων καὶ σημειωσάμενος αὐτόν, λέγει· Τέκνον, ἀνάγαγε αὐτοὺς ἐκ[18] τῶν λεβήτων. Ὁ δὲ στας ἐφώνησεν αὐτούς, και ἐξῆλθον το καθ' ὅλον[19] μηδὲν ἀδικηθέντες. Αὐτὸς δὲ στας[20] ἐβόησεν[21] πρὸς τὸν βασιλέα, λέγων· Τοῦτο[22] μέλλεις εἰδεναι[23] ὅτι κἀγω τὸν Χριστὸν ζητῶ ὃν οἱ χριστιανοὶ σέβονται· ἐγνώρισα*[24] γὰρ αὐτόν[25], καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν αὐτῷ στρατεύομαι[26], τὸν μόνον ἐκ μόνου Πατρὸς γεννηθέντα[27] καὶ ἐν τρισὶν ἀρχαῖς[28] ὑμνούμενον. Ὥστε οὖν[29] ταχὺ σκέψαι κατ' ἐμου τί μελλεις[30] ποιεῖν. Ἐγω γαρ ἐν νῷ ἔλαβον τὴν ἡμέραν καὶ τὸν φοβον τὸν κατὰ τῶν[31] ἀσεβῶν· οὐαὶ[32] τὸ σκότος,
C ὅτι[33] οὐ μέτεχει φωτός[34]· οὐαὶ τὸ πῦρ, ὅτι ἄσβεστόν ἐστιν· οὐαὶ τὸν λάκκον τῆς ἀπολείας, ὅτι ἀνεξερεύνητόν ἐστιν τὸ F βάθος αὐτοῦ· και τὸν πύρινον ποταμὸν αὐτον τὸν ἐκδεχομενον τοὺς ἀσεβεῖς. Ἀλλα, Κύριε, σῶσόν με, ὃν ἐκ τοῦ λάκκου ἀνήγαγες[35] δια τῶν θεραπόντων σου, τῶν ἁγίων[36] Ἀκινδύνου, Πηγασίου καὶ Ἀνεμποδίστου. Τούτου δὲ ἐπιπολὺ εὐχομένου, ὁ βασιλεὺς ἀσάλευτος[37] ἔμεινεν[38] ὥσπερ νεκρός[39], θεωρῶν τὴν τοῦ ἀνδρὸς στοργὴν καὶ ἀπόνοιαν[40]. Εἶτα κινηθεὶς ὁ βασιλεὺς[41] καὶ διασείσας ἑαυτὸν[42] και τρίψας τὴν ὄψιν αὐτοῦ[43], ἐκάλεσεν αὐτὸν καὶ λέγει αὐτῷ μετὰ κολακείας*· Ἐγώ εἰμι ὁ αἴτιος τούτων[44], ὅτι εἴασά*[45] σε τοσαῦτα ἔτη παραμένειν τῇ στρατείᾳ[46] σου ταύτῃ· ἐχρῆν γάρ με εἰς προκοπήν σε ἀγαγεῖν[47]. Καὶ τα νῦν ἤλεγξάς με ἐπὶ πάντων ὅτι ἄχρηστος εἰς σὲ ἐγενάμην[48]. Αἴτησαι οὖν ἐπὶ πάντων ποίαν στρατείαν ὀρέγῃ· μη

* cod. ἀλοτοῦ.
* cod. ἐγνώσησα.
* cod. κολακείας.
* cod. ἴασα.

4, 7-9. — [11] *om.* 4, 5, 7-9. — [12] (κ. ὑ.) *om.* 4. [13] ἀλώπεκος 4-6, 8, 9, ἀλωποῦ 7. [14] ἡμεῖς. [15] εἰς 5. [16] αὐτῷ 4, 6-9. [17] (ὁ β.) *om.* 5. [18] (ἀν. αὐ. ἐκ) ἀναγάγετε αὐ. ἀπὸ 8, 9. — [19] (τ. κ. ὅ.) *om.* 5, τ. καθόλον 4, 6-9. — [20] (Αὐ. δ. σ.) Σταθεὶς δ. αὐ. 5, Τότε στὰς ὁ μακάριος Ἀφθόνιος· τοῦτο γαρ ἦν ὄνομα τῷ δημίῳ 8, 9. — [21] ἐφώνησεν 4-9. — [22] δε *add.* 7. [23] (Τ. μ. εἰ.) Γνωστόν σοι ἔστω, ὦ βασιλεῦ 8, 9. [24] ἔγνων 8, 9. [25] αὐτῷ 4. [26] καὶ αὐτὸν (αὐτῷ 4, 7) προσκυνῶ 4-9. — [27] γενηθέντα 3. [28] (τ. ἀ.) Τριάδι 4-9. — [29] *om.* 8, 9. — [30] (κ. ἐ. τ. μ.) τ. μ. κ. ἐ. 8, 9. — [31] σε 7. — [32] ὧν 4-9. — [33] *om.* 4-9. — [34] τὸ φῶς 7. — [35] (οὐαὶ τὸ πῦρ-ἀνήγαγες) καὶ ὁ σκώληξ ἀτελεύτητος, και ἀκατάπαυστον τὸ πῦρ, ὅτι ἄσβεστόν ἐστιν· καὶ γὰρ ποταμὸς πυρὸς προπορευόμενος (ἔμπροσθεν 6) τοῦ κριτοῦ (Χριστοῦ 4, 7) φλογίζει πάντας τοὺς ἀσεβεῖς ἐχθροὺς αὐτοῦ (αὐτοῦ *om.* 5). Ἀλλὰ, Κύριε ὁ Θεός μου, σῶσόν με, ὃν ἐκ τοῦ λάκκου τῆς ἀνομίας ἀνήγαγες 4-9. — [36] (τ. ἁ.) *om.* 4. — [37] ἀλαλος 4-9. — [38] ἔμενεν 5. [39] ἐξεστηκὼς 4-9. — [40] (κ. ἀ.) πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ 4-9. [41] (ὁ β.) *om.* 4-9 — [42] αὐτὸν 9. — [43] ἑαυτοῦ 7; *om.* 4, 8, 9. [44] (ὁ αἴ. τ.) αἴ. τούτου τοῦ δράματος 5. — [45] εἴασα 5, 8. [46] *sequuntur duæ voces dubiæ lectionis in* 5. [47] ἀναγαγεῖν 8, *hinc quædam lectu difficilia in* 5. — [48] ἐγενόμην 4, 6-9.

[3] (κ. ἀ. ἐ.) μισάνθρωπε. — [4] βασιλεὺς *add.* [5] τῷ Ἀφθονίῳ, τοῦτο γὰρ ὄνομα *add.* [6] ἐκείνῳ *add.* — [7] *om.* — [8] οἱ ἅγιοι *add.* — [9] κἀγω *add.* — [10] ἀπὸ τοῦ νῦν *add.* [11] (παρ'-ἐκπορεύεται) *om.* — [12] *om.* [13] διαδέχεται. — [14] τὸν ταπεινὸν *add.* — [15] μηδὲ κἄν. [16] γενόμενος, καλεσας αὐτόν. [17] ἔφη *add.* [18] *om.* [19] (ἐ. χ. π.) τοσαῦτα ἔτη παραμένειν.

A τείας ἢ ἀξιώματος ὀρέγῃ· οὐ γὰρ [20] ἀνανεύσω πρὸς τὴν ἐξαίτησιν, διότι ἀξίαν τῶν κόπων σου καὶ τὴν ἀμοιβὴν ποιοῦμαι, ἐν μηδενί σοι χαριζόμενος [21]. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ νέηλυς τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης [22] ἔφη τῷ βασιλεῖ· Τὴν στρατείαν ἣν ἐγὼ [23] σπεύδω τοῦ [24] λαβεῖν, ἐν τῇ σῇ ἰσχύι οὐκ ἔστιν [25]. Ἐγὼ γὰρ Χριστῷ στρατεύομαι, τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ. Ὁ δὲ τὴν καρδίαν ἀσύνετος [26] βασιλεὺς τὸ ἀμετάθετον τῆς εἰς Χριστὸν αὐτοῦ πίστεως καταμαθὼν, προστάττει τῷ σπεκουλάτορι ἔξω τειχῶν τὴν τούτου κεφαλὴν ἀποτεμεῖν. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῆς ἀποφάσεως ἠκηκόει ὁ μακαριώτατος Ἀφθόνιος, τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα αὐτῷ [27]· Δόξα σοι, Κύριε, εἶπεν [28], ὅτι ἀνάξιον ὄντα σώζεις με [29] κατὰ τὸ πολυέλεόν σου ὄνομα, καὶ αἰνέσω σε διὰ παντὸς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς μου, νῦν τε καὶ εἰς τὸν ἔπειτα αἰῶνα. Ἀμήν.

12. Εἶτα [1] πρὸς τοὺς ἁγίους ἐπιστραφείς [2]· Κύριοί μου καὶ πατέρες τιμιώτατοι, εἶπεν [3], μὴ μνημονεύσητέ [4] μου τῶν κακῶν ὧν εἰς ὑμᾶς διεπραξάμην κελευόμενος· δυσωπήσατε δὲ [5] ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν Κύριον [6] μὴ χωρισθῆναί με ἀφ᾽ ὑμῶν, ἡνίκα παραστῶμεν τῷ φοβερῷ καὶ φρικτῷ αὐτοῦ βήματι. Οἱ [7] ἅγιοι μάρτυρες εἶπον αὐτῷ· Εὐθυμῶν, ἀδελφὲ [8], πορεύου [9] τὴν ἐπιθυ-
B μουμένην σοι ὁδόν· καὶ κατὰ τὴν πίστιν σου γενήσεταί σοι. Πλὴν ἀλλ᾽, ἐπειδὴ προάγεις ἡμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν εὔχεσθαι μᾶλλον [10] μὴ διαλείποις. Ὁ δὲ τῷ [11] φθόνῳ μαχόμενος καὶ τῷ ὄντι τὴν ἄφθονον φερωνύμως * πλουτήσας χάριν καταspασάμενος τοὺς ἀηττήτους μάρτυρας, καὶ τῷ τραχήλῳ αὐτῶν ἐπιδακρύσας· Εἰρήνη σοι, ἀδελφὲ, τὸν προκείμενον ἀγῶνα ἐν ὑπομονῇ ἀνύοντι, παρ᾽ [12] αὐτῶν ἀκήκοεν [13]. Εἶτα τὸν τόπον καταλαβὼν ἐν ᾧ σφαγιασθῆναι προδιώριστο, τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς, Χριστῷ τῇ πάντων κεφαλῇ τὴν τιμίαν αὐτοῦ ψυχὴν παρέθετο. Οἱ δὲ ἐκεῖσε χριστιανοὶ τὸ τοῦ ἁγίου συγκομίσαντες λείψανον, καὶ σινδόνι καθαρᾷ εἱλύσαντες * ἐν γλωσσοκόμῳ ἀπέθεντο, ἀπεκδεχόμενοι καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐναθλούντων μαρτύρων τὴν τελείωσιν.

* cod. φερονύμως.

* cod. εἱλίσαντες.

tibi gratia facta. Respondens vero recens Christi miles dixit regi: *Militiæ gradum quem capessere festino, in tua potestate non est. Ego enim Christo milito, æterno regi.* Rex vero corde insipiens immutabilem ejus in Christum fidem perdiscens, injungit spiculatori ut extra mœnia caput ipsi amputaret. Postquam vero sententiam audiverat beatissimus Aphthonius, sic enim vocabatur: *Gloria, tibi, Domine,* ait, *quod indignum me servas, secundum nomen tuum misericordiæ plenum, et laudabo te per omnia in diebus vitæ meæ, nunc et in futurum seculum. Amen.*

ex mss.

12. Deinde ad sanctos conversus: *Domini,* inquit, *ac patres omni honore dignissimi, nolite esse memores malorum, qua ego vobis intuli jussus. Flectite pro me Dominum, ne separer a vobis, quando astabimus timendo ac tremendo ejus tribunali.* Sancti martyres dixerunt ei: *Bono animo, frater, capesse concupitam tibi viam, et juxta fidem tuam fiet tibi. Quin etiam, quum præcedas nos in regno cælorum, pro nobis potius orare ne prætermittas.* Ille vero cum invidia pugnans et revera nullius capaci invidiæ secundum nomen suum ditatus caritate, amplexus invictos martyres et collo eorum illacrimatus audivit ab ipsis: *Pax tibi, frater, propositum certamen in patientia perficienti.* Deinde in locum perductus ubi immolari eum præstitutum fuerat, capite amputatus, Christo, omnium capiti, pretiosam suam animam tradidit. Christiani vero qui ibi erant, sancti reliquias secum portantes, sindone munda involutas in sarcophago deposuerunt, praestolantes quoque consummationem martyrum ante hunc in certamen ingressorum.

martyribus valedicit eosque amplexatus capite plectitur. Occisi corpus curatur a christianis.

ὀρέγῃ· μὴ φείσῃ τοῦ στόματός σου· ὅταν γὰρ ἂν ζητήσῃς [49] μεγάλην [50] στρατείαν [51] δωρήσομαί σοι, οὐδὲν [52] ξένον ποιῶν [53]· κατὰ γὰρ καμάτους ἰδίους λαμβάνεις [54]. Ὁ δὲ ἅγιος [55] Ἀφθόνιος εἶπεν πρὸς τὸν βασιλέα· Τὴν στρατείαν ἣν ἐγὼ ζητῶ καὶ [56] σπουδάζω λαβεῖν, δοῦναί μοι σὺ οὐ δυνήσῃ [57] ποτέ· ἐγὼ γὰρ Χριστῷ στρατεύομαι, τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων. Καὶ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς τὸ ἀμετάθετον [58] τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως αὐτοῦ [59], εἶπεν τῷ σπεκουλάτωρι· Λαβὼν [60] τὸν σκληροτράχηλον καὶ δυσεπίστρεπτον τοῦτον [61], ἔξω τειχέων ἀπότεμε. Ὁ δὲ ἅγιος Ἀφθόνιος εἶπεν· Δόξα σοι, Κύριε, ὅτι ἀνάξιον ὄντα σώζεις [62] με κατὰ τὸ πολὺ ἔλεός σου· καὶ αἰνέσω σε διὰ παντὸς πάσας τὰς ἡμέρας [63] τῆς ζωῆς μου καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας [64]. Ἀμήν.

C 12. Στραφεὶς δὲ [1] ὁ ἅγιος Ἀφθόνιος [2] πρὸς τοὺς ἁγίους εἶπεν· Κύριοί μου καὶ πατέρες *, μὴ μνησθῆτέ μου τῶν κακῶν ὧν εἰς ὑμᾶς διεπραξάμην κελευόμενος· ἀλλὰ παρακαλεῖτε [3] τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐμοῦ· ἴσως [4] γνωρίσω ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ μεγάλου καὶ φοβεροῦ αὐτοῦ [5]. Οἱ δὲ [6] ἅγιοι μάρτυρες [7] εἶπεν αὐτῷ· Εὔθυμει, ἀδελφέ· κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι. Πλὴν τὴν ὁδὸν πρῶτος πορεύῃ, καὶ εὔχου ὑπὲρ ἡμῶν. Ὁ δὲ [8] μακάριος Ἀφθόνιος περιπλακεὶς κατεφίλησεν [9] τοὺς ἁγίους καὶ ἔκλαυσεν ἐπάνω αὐτῶν [10]. Καὶ εἶπον αὐτῷ οἱ ἅγιοι· Εἰρήνη σοι [11]· καὶ προτείνας [12] τὸν τράχηλον αὐτοῦ [13] ἀπέτεμεν αὐτοῦ [14] τὴν κεφαλὴν [15], κατὰ τὴν κέλευσιν [16] τοῦ βασιλέως, ἔξω τειχέων [17]. Καὶ ἐλθόντες [18] οἱ χριστιανοὶ συνέστειλαν τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν σινδόνι καθαρᾷ, καὶ ἀπέθεντο αὐτὸν [19] ἐν γλωσσοκόμῳ, ἐκδεχόμενοι καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων τὰ σώματα.

* cod. πατρες

[49] (ἀ. ζ.) *om.* 4-9. — [50] *om.* 4, 7. [51] ἀξίαν 8, 9. [52] ἄξιον ἢ *add.* 9. — [53] ποιῶ 6. — [54] ἀπολαμβάνεις 4. — [55] *om.* 7. [56] (ζ. κ.) *om.* 4-9. — [57] δύνῃ 5-9; δύνασαι 5. — [58] αὐτοῦ *add.* 4-9. — [59] *om.* 4-9. — [60] τοῦτον *add.* 4-9. [61] (δ. τ.) δυσυπήκοον 4-9. — [62] σώζῃς 6. — [63] (π. τ. ἡ.) ἐν ταῖς ἡμέραις 4, 6-9. — [64] (πάσας-αἰῶνας) εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων 5.

Num. 12. — [1] (Σ. δ.) Εἶτα σ. 4-9. [2] (ὁ ἁ. Ἀ.) *om.* 5. — [3] παρακαλέσατε 6. — [4] ὅπως 3; ἵνα 4-9. — [5] (κ. φ. αὐ.) κριτοῦ 5; κ. φρικτοῦ 4, 7-9; κ. κριτηρίου 6, (τοῦ β.-αὐ.) τοῦ μεγάλου βήματος τοῦ φ. αὐ. 3. — [6] *om.* 5. — [7] *om.* 4. — [8] (Ὁ δὲ) Τότε ὁ 8, 9. — [9] καταφίλησεν 6. — [10] (ἐ. αὐ.) *om.* 5. — [11] τέκνον *add.* 4, 7. — [12] ἀπελθὼν εἰς τὸν προκείμενον τόπον προέτεινεν 5, 8, 9; ἀπ. εἰς τ. π. τόπον ὁ ἅγιος Ἀφθόνιος προέτεινεν 4, 6, 7. — [13] καὶ *add.* 4-9. — [14] *om.* 4-9. — [15] ὁ σπεκουλάτωρ *add.* 3; αὐτοῦ ὁ σπεκουλάτωρ *add.* 4-9. — [16] κέλασιν 8. [17] τειχῶν 4-8. — [18] ἀπελθόντες 4. — [19] αὐτὸ 4, 7, 8; αὐτῷ 3, 5, 9.

[20] (οὐ γ.) καὶ οὐκ ἄν. — [21] (ἐν μ. σ. χ.) κατὰ γὰρ καμάτους λαμβάνεις. [22] (ὁ-στρατιώτης) ὁ ἅγιος Ἀφθόνιος. — [23] σπουδάζων *add.* — [24] *om.* — [25] (ἐν-ἔστιν) δοῦναί μοι σὺ οὐ δύνῃ ποτε. — [26] ἄσπλαγχνος. — [27] (τοῦτο-αὐτῷ) εἶπεν. — [28] *om.* — [29] (σ. μ.) μ. σ.

Num. 12 (Cod. 2). [1] καὶ *add.* [2] εἶπεν. — [3] *om.* [4] μνησθῆτε. — [5] μᾶλλον *add.* — [6] Θεον. — [7] Καὶ οἱ. [8] Ἀφθόνιε *add.* — [9] ἐν εἰρήνῃ *add.* [10] *om.* [11] (τῷ φθόνῳ-χάριν) μακάριος Ἀφθόνιος. — [12] παρ᾽ αὐτῶν ἀκήκοεν *add.* [13] (π. αὐ. ἀκ.) *om.*

EX MSS

ANNOTATA.

a *Hic est unus ex iis locis quos in Commentario diximus testem indicare oculatum. Sanctorum enim corpora fuisse ut titiones extractos ex igne ardente, et vincula ipsorum dissoluta fuisse ut dissolritur cera in igne, præterquam quod ægre quis fingat, is modus loquendi est, qui animum rei novitate perculsum indicet. Si rem fingere voluisset, rupta potius vincula dixisset auctor, quam liquefacta. Corpora autem ustulata atque ex parte titionis ad modum scintillantia, tam cruda res est, ut, nisi risu perceperis, vix animo concipias.*

b *Ex hoc loco et aliis similibus patet sanctos martyres florida ætate fuisse.*

c, d *Locus hic notatu dignus, ob singularem deceptionem qua beati martyres crudelis tyranni s'oliditati illudunt. Acindynus enim :* Nos, *inquit,* unum Deum in cœlis novimus, et ipsi soli servimus. *Cui tyrannus :* Et ego, *ait,* non aliud quid præcipio quam unum Deum adorare ac venerari. *Unum Deum verum, dixerat Acindynus; unum deum ex multis intelligit Sapor. Quare observare licet apertum mendum irrepsisse in exemplar Venetum. Quomodo enim, quum utrimque de uno deo, non de pluribus diis, sermo esset, sanctus Acindynus interrogare potuit, uti in exemplari Veneto :* Quomodo nos sacrificare jubes et QUIBUS DIIS? *Qui error a reliquis exemplaribus abest. Quæri potest cuinam deorum Sapor sacrificari jusserit, Soline an Jovi Persico? Putaverim Jovi : nam Sapor hanc quam putabat martyrum ad idololatriam conversionem Jovi attribuit, exclamans :* Magna virtus adorati a nobis Jovis. *Quare in templum idolorum ingressi sancti martyres illud idolum quod Sapor coli jusserat, orationibus suis dejiciunt. In variis Actis martyrum Persarum variis diis sancti litare jubentur. Acta sanctorum martyrum Orientalium quæ edidit Assemanus, numina quæ martyres adorare coguntur, enumerant præcipue : Solem; Solem et Ignem; Solem, Lunam, Aquam et Ignem. Tamen et aliorum numinum subinde faciunt mentionem. Apud Georgium Hoffmann* (1) *leguntur excerpta Actorum Mar Muain, quem Sapor jubet litare non modo Soli, Lunæ et Igni, sed præterea* magno Deo Jovi, Nahitidi magnæ deæ totius terræ, potentibus diis Beli et Naboni. *Cfr. ibid excerpta ex Actis Mar Sabhæ (op. cit., p. 24) et Historiam Sabhæ, paganorum apostoli (ibid., p. 72). Legi omnino merentur dissertatiunculæ de Bedukht (p. 128-130) et de Nanai (p. 130-161).*

e *Hæ sunt quas in Commentario diximus suspectasque habuimus ad singulorum Sanctorum nomina propria allusiones, quales vel cœlitus factus num. 7 auctor attulerat, alias deinceps allaturus.*

(1) Auszüge aus Syrischen Akten Persischer Märtyrer, in *Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes*, tom. VII (1880 Lipsiæ), p. 28.

CAPUT TERTIUM.

Sancti martyres in saccos missi et in mare præcipitati, servantur cœlitus. Quatuor tortores in mare missi, credunt in Christum. In senatu Elpidiphorus aliique cum rege disceptant de causa martyrum. Martyres a serpentibus et feris servati virtute angelica, tandem duci jubentur. Senatorum militumque martyrium.

Ὁ δε σοβαρὸς Σαβώριος· Μὴ νομίσητε, φησὶ πρὸς τοὺς ἁγίους συντόμῳ θανάτῳ παραδοθῆναι, κατὰ τὸν προλαβόντα Ἀφθόνιον· κατὰ μικρὸν δὲ καὶ πικροτέραις βασάνοις τὰς σάρκας ὑμῶν ἀναλώσω. Καὶ κελεύει ὁ δυσμενέστατος βοείους ἐνεχθῆναι θυλάκους καὶ τοὺς ἁγίους εἰς αὐτοὺς ἐμβληθέντας τῇ θαλάσσῃ ἀπορριφῆναι. Τοῦ δὲ προστάγματος ἐπιτελεσθέντος, ὤφθη

Pessimus autem Sapor: *Ne arbitremini,* ait ad sanctos, *brevi morti vos iri traditum, sicut qui præcessit Aphthonius; paulatim enim atque acerbioribus tormentis carnes vestras consumam.* Jussitque inclementissimus taurinos inferri saccos sanctosque eis immissos in mare præcipitari. Jussoque perfecto, apparuerunt ipsis beatissimus Aphthonius,

Martyres in mare præcipitantur. Cœlitus servati, traduntur carceri. Quorum tortores mergi jubentur.

13. Ὁ δὲ βασιλεὺς καλέσας τοὺς ἁγίους [1] εἶπεν [2] αὐτοῖς· Ἐκλέξασθε ἐκ τοῦ τάχους ἢ [3] τὴν ζωὴν ἢ τὸν θάνατον [4]. Μὴ [5] νομίσητε τὸν σύντομον θάνατον [6] τοῦ προλαβόντος τυχεῖν· ἀλλὰ [7] πικρῶς ἀναλώσω ὑμῶν τὰ σώματα [8]. Καὶ ἐκέλευσεν [9] μοσχίους [10] θύλακας ἐνεχθῆναι [11], καὶ βληθέντας αὐτοὺς [12] ῥιφῆναι εἰς τὴν θάλασσαν [13]. Βληθέντων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ βυθῷ,

Num. 13. — [1] (Ὁ-ἁγίους) Τότε ὁ β. Σαβώριος κ. προς ἑαυτὸν τ. ἁ. μάρτυρας 2. — [2] λεγει 2, 4-9. — [3] (ἐκ-ἢ) διὰ τάχους 2, 8, 9; ταχὺ 7; ἐκ τ. τ. 4-6. — [4] ὑμῶν *add.* 5; καὶ λέγει πρὸς τοὺς ἁγίους *add.* 4; καὶ λεγ. πάλιν πρ. αὐτοὺς *add.* 6; καὶ λέγ. πάλ. πρ. τοὺς ἁγ. *add.* 7; καὶ πάλ. λέγ. πρ. αὐτ. *add.* 8, 9. — [5] δὲ γὰρ *add.* 2. — [6] (τ. σ. θ.) συντόμῳ θανάτῳ 2. — [7] σκοπεῖτε ὅτι *add.* 6-9; τοῦτο γνῶτε ὅτι *add.* 5. — [8] (πικρῶς-σώματα) τὰ σώματα ὑμῶν καὶ μετὰ πολλὰς τὰς αἰκίας ἀναλώσω 5. — [9] κελεύει 5; κελεύει ὁ βασιλεὺς Σαβώριος 6-9; (τοῦ προλαβ.-ἐκέλευσεν) καὶ λέγει πάλιν ὁ βασιλεὺς Σαβώριος 4. — [10] μόσχους 4. — [11] ἀχθῆναι 6. [12] (β. αὐ.) ἐμβληθέντας εἰς αὐ. 6; β. εἰς αὐ. τοὺς ἁγίους 8, 9. — [13] (τοῦ προλαβ.-θάλασσαν) παραδοθῆναι κατα τὸν προλαβόντα Ἀφθόνιον· ἀλλὰ σκοπεῖτε ὅτι κατὰ μικρὸν πικροτέραις

A ὤφθη αὐτοῖς ὁ μακαριώτατος Ἀφθόνιος ἅμα λευχειμονοῦσι τρισὶν ἀγγέλοις ἐπὶ τῶν ὑδάτων περιπατοῦντες· ὑφ' ὧν καὶ διαρραγέντες οἱ θύλακοι τοὺς ἁγίους ἀβλαβεῖς διεσώσαντο, τῆς θαλάσσης ὑπεξαγαγόντες. Ὁ δὲ τύραννος τὸ παράδοξον τοῦ θαύματος εἰς ἄγνοιαν μετενεγκών, καὶ λογισάμενος μὴ τὸ προσταχθὲν ὑπ' αὐτοῦ εἰς πέρας ἐλθεῖν, κελεύει τῶν τὰ τοιαῦτα καθυπουργούντων στρατιωτῶν τὰς χεῖρας ἀποτμηθέντας, αὐτοὺς ἐκείνους τῷ βυθῷ ἀπορριφῆναι. Ἀπορριπτομένων δὲ αὐτῶν, ἦσαν δὲ τὸν ἀριθμὸν τέσσαρες· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐπεφώνουν, δέξαι τὰ πνεύματα ἡμῶν, ἡ τῶν κεκμηκότων ἀνάπαυσις, καὶ ταῖς εὐχαῖς τῶν μαρτύρων σου τοῖς ὑπὲρ σοῦ ἀθλήσασι καταξίωσον συναριθμηθῆναι, εἰ καὶ ἀναξίους, τοὺς δούλους σου. Τοὺς δὲ περὶ τὸν μακάριον Ἀκίνδυνον, Πηγάσιον καὶ Ἀνεμπόδιστον τῇ εἱρκτῇ παραπέμψας, τοὺς πόδας αὐτῶν ἀσφαλισθῆναι τῷ ξύλῳ προσέταξεν.

14. Περίλυπος δὲ γενόμενος ὁ δολιόγνωμος[1] βασιλεὺς[2] οὐδὲ τροφῆς μεταλαβεῖν ἠνέσχετο, ἀλλ' ἀθροίσας πάντας τοὺς περὶ αὐτὸν*[3] μεγιστᾶνας· Ποίῳ λογισμῷ, χεῖρα ἐπὶ στόματι θέντες, εἶπεν, ἐμοὶ μόνῳ κατελείπετε κάμνοντι καὶ κοπιῶντι, μηδὲν B αὐτοὶ συμβουλίας ἢ συνεργίας ἄξιον παρεισάγοντες, ἐξ ὧν ἐπικουρία τις καὶ πόνων μοι κουφισμὸς γίνεται[4]; Ἢ ὡς ἐπίχαρμα ὑμῶν εἰμι ταλαιπωρούμενος περὶ

* cod. αὐτῶν.

Aphthonius cum tribus angelis candida veste resplendentibus, ambulantes super aquas: qui discissis saccis sanctos servarunt immunes et ex mari eduxerunt. Tyrannus autem inopinatum miraculum ad ignorantiam transportans, causatusque quod a se præceptum fuerat haud perductum fuisse ad exitum, jubet milites, talis operis subdolos ministros, manibus abscissis, ipsos illos in profundum jactari. Ipsi quum jactarentur (erant autem numero quatuor): *Domine Jesu Christe*, exclamabant, *suscipe animas nostras, tu laborantium requies; et, precibus martyrum tuorum, nos decertantibus pro te dignare connumerari, quamquam indignos, servos tuos.* Beatos vero Acindynum, Pegasium et Anempodistum custodiæ transmissos pedibus suis ligno constringi jussit.

credentes in Christum

14. Tristis autem factus *a* dolosi animi rex nec cibum sumere sustinuit, sed congregatis omnibus qui circumdabant ipsum magnatibus: *Qua ratione, manu ori imposita*, inquit, *me solum relinquebatis laborantem ac fatigatum, nihil ipsi consilii vel cooperationis, quemadmodum oportuerat, afferentes, unde auxilium aliquod et laborum mihi levamen esset? An jucundum vobis spectaculum præbeo,*

Rex cum magnatibus conqueritur. Cui respondet senatorum primus Elpidiphorus ejusque dolos detegit a

βυθῷ, ἐφάνη[14] αὐτοῖς ὁ ἅγιος Ἀφθόνιος σὺν τρισὶν ἀγγέλοις λευχημονοῦντας καὶ περιπατοῦντας ἐπὶ[15] τῆς θαλάσσης· καὶ ἐδέξαντο αὐτοὺς[16], καὶ διαρρήξαντες τοὺς θύλακας[17] ἐξῆλθον[18] τὸ καθόλου μηδὲν ἀδικηθέντες[19], μηδὲ[20] νοήσαντες[21] τί συνέβη αὐτοῖς[22]. Καὶ[23] περιπατοῦντες οἱ ἄγγελοι σὺν τοῖς ἁγίοις ἐν τῇ θαλάσσῃ[24], ἦλθον ἐπὶ τῆς γῆς[25]. Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς[26] καὶ ὑπονοήσας ὅτι[27] ἀπελύθησαν[28] καὶ οὐκ[29] ἐβλήθησαν[30] ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὀργισθεὶς τοῖς στρατιώταις ἐκέλευσεν[31] χειροκοπηθῆναι αὐτοὺς καὶ[32] βληθῆναι[33] ἐν τῷ βυθῷ[34]. Καὶ ἀποκριθεὶς εἷς τῶν δημίων εἶπεν τῷ βασιλεῖ[35]· Εἰ κελεύει ἡ σὴ θειότης ἐν καινοῖς σάκκοις αὐτοὺς[36] βληθέντας ῥιφῆναι[37] ἐν τῷ βυθῷ; Καὶ ὁ βασιλεὺς λέγει τῷ δημίῳ· Οἵῳ δ'[38] ἂν βούλει τρόπῳ ἀπόλεσον*[39] αὐτούς[40]. Χειροκοπήσας δὲ ἐκ τῶν δημίων τέσσαρας ἐκέλευσεν ῥιφῆναι[41] ἐν τῷ βυθῷ, κράζοντας[42] καὶ λέγοντας· Δέξαι*, Χριστὲ[43], τὰ πνεύματα ἡμῶν[44], ἡ ἀνάπαυσις τῶν τεθλιμμένων[45]· ταῖς εὐχαῖς τῶν ὁσίων μαρτύρων σου[46] τάξον καὶ ἡμᾶς ἐν[47] κλήρῳ καὶ ἀριθμῷ αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἐρρίφησαν* ἐν τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης[48]. Ἐκέλευσεν δὲ ὁ βασιλεὺς[49] τοὺς ἁγίους μάρτυρας ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ φυλακῇ ἐγκλεισθῆναι καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν βληθῆναι[50] ἐν τῷ ξύλῳ[51].

14. Ἀπελθὼν δὲ[1] ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ[2] μηδὲ[3] ὅλως[4] γευσάμενος ἐκοιμήθη[5]· ἐκέλευσεν δὲ[6] κληθῆναι τοὺς περὶ αὐτὸν μεγιστᾶνας, καὶ[7] ἔστησαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ[8] καὶ[9] λέγει αὐτοῖς· Τί ἐννοοῦντες*[10] παρεστήκατέ μοι τῇ χθὲς ἔχοντες τὴν χεῖρα[11] ἐπὶ τοῦ στόματος, τὸ καθόλου μηδὲν λαλοῦντες[12]; Ἐπιχαίρεσθέ[13] μοι μόνῳ[14] κάμνοντι; Οὐκ ἄν τις

* cod. ἀπώλεσον.
* cod. Δέξε.
* cod. ἐρίφησαν.
* cod. ἐννοῦντες.

βασάνοις τὰς σάρκας ὑμῶν ἀναλώσω. Καὶ κελεύει ὁ δυσμενέστατος βοείους ἐνεχθῆναι θύλακας καὶ τοὺς ἁγίους εἰς C αὐτοὺς ἐμβληθέντας τῇ θαλάσσῃ ἀποριφῆναι 2. — [14] ὤφθη 2. — [15] (λευχ.-ἐπὶ) λευχειμόνουσιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων 2; F λευχειμόνουσιν, οἵτινες περιεπάτουν ἐ. 4, 5, 6, 9; λευχειμόνουσιν, οἵτ. περιε. ἐ. 7-8. — [16] (κ. ἐ. αὐ.) περιπατοῦντες ὑφ' ὧν 2. — [17] θυλάκους 4. — [18] ἐξήγαγον αὐτοὺς 4-9; ἐξή. αὐ. τῆς θαλάσσης ἀβλαβεῖς 2. — [19] ἀδικηθέντας 2, 5-9. — [20] μήτε 6. [21] νοήσαντας 5; νοήσαντας τὸ 2, 4, 6-9. — [22] εἰς αὐτούς 9. — [23] ἀλλὰ 2. [24] (σὺν-θαλάσσῃ) ἐν τῇ θαλάσσῃ σὺν τοῖς ἀγγέλοις ὡς ἐπὶ ξηρᾶς 6; σ. τ. ἀ. ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ ξηρ. 8, 9; σ. τ. ἀ. ἐν. τ. θ. ὡς ἐπὶ ξηρ. 2, 7; σ. τ. ἀ. ἐ. τ. θ. ὡς διὰ ξηρ. 5. — [25] τὴν γῆν 2-9. — [26] ταῦτα *add.* 4-7; (Ἀκουσ.-βασ.) Ἀ. δὲ ταῦτα ὁ β. 6; Ὁ δὲ β. ἀ. ταῦτα 2, 8, 9. — [27] ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν *add.* 2. [28] *om.* 4, 7; ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν *add.* 5. — [29] (κ. οὐκ) *om.* 4. — [30] κατὰ τὴν πρόσταξιν αὐτοῦ *add.* 2. — [31] (τ. σ. ἐ.) ἐ. τ. σ. 5. — [32] (χειρ.-καὶ) χειροκοπηθέντας 4-6, 8, 9; χειρ. καὶ 2. [33] ἐμβληθῆναι 3. [34] (ἐν τ. β.) ἐν τῇ θαλάσσῃ 2; εἰς τὴν θάλασσαν 8, 9. — [35] Κύριε βασιλεῦ *add.* 7-9. [36] (σ. αὐ.) αὐ. σάκκοις 8; αὐ. σάκκους 9. — [37] βληθῆναι 5. — [38] *om.* 4, 7. — [39] ἀπόλεσον 4-9. — [40] (Καὶ ἀποκριθεὶς-αὐτοὺς) *om.* 2. — [41] (τέσσ.-ῥιφ.) τ. τὸν ἀριθμὸν ἐ. ῥ. 5; τὸν ἀριθμὸν τ. ἐ. ῥ. 4, 6, 7; τ. ἔρριψεν 8, 9. — [42] αὐτοὺς *add.* 4-6, 8, 9. — [43] (Δ. Χ.) Ἰησοῦ Χριστὲ, δέξαι 8, 9; Κύριε, δ. 6; Δέξαι 5. — [44] ἐν εἰρήνῃ *add.* 5. — [45] τεθνεώτων 4-6; τεθνεώτων, Ἰησοῦ Χριστὲ 8, 9. — [46] (τ. ὁ. μ. σ.) σῶν ἁγίων μ. 9; τ. ἁγίων σ. μ. 4; τ. ἁγίων μ. 6; τ. ἁγίων μ. σ. 8. — [47] τῷ *add.* 9. — [48] (κράζοντας-θαλ.) *om.* 7, (τ. θ.) *om.* 4-6, 8, 9; (χειροκοπήσας-θαλ.) καὶ τούτου γενομένου ἐν τάχει, ἀπορριπτομένων αὐτῶν ἐν τῷ βυθῷ· ἦσαν δὲ τὸν ἀριθμὸν τέσσαρες· ἐπεφώνουν λέγοντες· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, τῶν κεκμηκότων ἀνάπαυσις, δέξαι τὰ πνεύματα ἡμῶν· καὶ ταῖς εὐχαῖς τῶν ἁγίων σου μαρτύρων τάξον καὶ ἡμᾶς εἰ καὶ ἀναξίους ἐν κλήρῳ καὶ ἀριθμῷ αὐτῶν 2. — [49] (Ἐκέλ.-βασ.) Ὁ δὲ παράνομος βασιλεὺς ἐκέλευσεν 8, 9. [50] (ἐγκλ.-βληθ.) ἐμβληθῆναι καὶ ἀσφαλισθῆναι αὐτοὺς 5. [51] (Ἐκέλευσεν-ξύλῳ) Τοὺς δὲ ἁγίους μάρτυρας ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ εἱρκτῇ παραπέμψας, τοὺς πόδας αὐτῶν ἀσφαλισθῆναι τῷ ξύλῳ προσέταξεν 2

Num. 14. — [1] (Ἀ. δὲ) Καὶ ἀ. 8, 9. — [2] (ἐν τῷ π.) ἐκοιμήθη 4-9. — [3] μηδενὸς 4, 6, 8; μηδὲν 9. — [4] *om.* 4. — [5] *om.* 4-7; πρωΐας δὲ γενομένης ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ ὕπνου 8, 9. — [6] *om.* 8, 9. — [7] ἐλθόντες *add* 5, 8, 9. — [8] αὐτῶν 9. [9] *om.* 7. — [10] ἐννοοῦντες 4-9. — [11] (τῇ-χεῖρα) χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν τὴν χεῖραν (χεῖρα 4. 5) ἔχοντες 4-9. — [12] τάχα *add.* 8, 9. [13] Ἐπιχαίρετέ 8. — [14] μᾶλλον 9.

Num. 14 (Cod. 2). — [1] *om.* — [2] ἀνηνύτοις ἐπιχειρῶν *add.* [3] αὐτόν. — [4] (ποίῳ-γίνεται) εἶπεν· Τί ἐννοοῦντες παρεστήκατέ μοι χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν, τὴν χεῖρα ἔχοντες ἐπὶ τοῦ στόματος καὶ τὸ καθόλου μηδὲν λαλοῦντες.

EX MSS.

περὶ ταῦτα· μηδ᾽ [5] ἐν ῥήματι μόνῳ κατὰ τῶν ἀνοσίων τούτων συμπνεόντων μοι, ὡς ἂν τῆς κατεχούσης δυσθυμίας λύσιν εὕροιμι. Ἀποκρίνεταί τις αὐτῷ Ἐλπιδιφόρος τοὔνομα [6], πρῶτος ὢν* τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως ἐραστὴς διάπυρος· Καὶ [7] τί πρὸς τὰ κείμενα ἡμεῖς [8] δυνάμεθα συμβαλέσθαι τῷ κράτει σου; Ἀποκρίνεται [9] πρὸς τὸν Ἐλπιδιφόρον ὁ τύραννος [10]· Ἐάν τι καινὸν καὶ ἀσύνηθες ἐν μέσῳ παραγάγω, ὑμεῖς εὐθέως ἀντιπίπτοντες ἀνατρέπειν πειρᾶσθε· ἐγὼ δὲ μακροθύμως φέρω τὰ ὑμῶν πάντων ἀναδεχόμενος βάρη. Λέγει ὁ Ἐλπιδιφόρος [11]· Ἄκουσον, ὦ* βασιλεῦ. Οὐδενὸς δέεταί σου ἡ ἐξουσία πρὸς διδασκαλίαν τῶν τοιούτων· αὐτὴ γὰρ ἡ πεῖρα τῶν πραγμάτων, καὶ ἡ τῶν ὀργάνων πρὸς κόλασιν εὐπορία, καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ βούλησις ἑτοίμην σοι τὴν περὶ αὐτῶν σκέψιν ἐμφανίζουσιν. Ὁ ἀναιδέστατος ἀποκρίνεται τύραννος· Καὶ μόνος ὑλακτεῖν ἐγὼ καὶ θυμομαχεῖν παρ᾽ ὑμῶν ἐπαφίεμαι [12]. Ἀντέφησεν ὁ Ἐλπιδιφόρος [13]· Καὶ ἐὰν μὴ σοι δοκῇ τοῦτο καλὸν εἶναι, ἔασον αὐτοὺς πρὸς τὴν οἰκείαν πορεύεσθαι βούλησιν. Ὁ τύραννος πρὸς αὐτόν [14]· Εἰ μὴ πεπλάνημαι [15], ὁρῶ σε τοῖς αὐτῶν λόγοις ἐνεργῶς ἑπόμενον. Ὁ Ἐλπιδιφόρος εἶπεν· Ὡς καταφαίνεταί
B μοι [16], τοῦ ζῆν ἀπαλλάξαι ἡμᾶς δι᾽ ἐνθύμιον ἔχεις. Ἀποκρίνεται ὁ ἀλάστωρ [17]· Ὅσον ἐκ τῶν ἀποκρίσεών σου στοχάζομαι τοῦτο· πρὸς πάντας γὰρ ποιουμένου μου τὰς πεύσεις, αὐτὸς μόνος τὰς ἀποκρίσεις δίδως.

15. Λέγει ὁ μακάριος Ἐλπιδιφόρος [1]· Ἐπειδὴ πρῶτός εἰμι τῆς συγκλήτου βουλῆς, πρῶτος καὶ τοῦ λέγειν παραχωροῦμαι. Εἰ δὲ μὴ θέλῃς [2] παρ᾽ ἐμοῦ ἀκούειν, ἰδοὺ* οἱ [3] παριστάμενοι λεγέτωσαν καὶ αὐτοί. [4] Ἐπερωτήσας δὲ [5] τὸν μετ᾽ αὐτὸν [6] ὄντα [7]· Σὺ τί, ἔφησεν [8], οὐ λαλεῖς; Ὁ δὲ Θεοῦ [9] φωτὸς πεπληρωμένος [10] συγκλητικὸς, καὶ τῇ ἄνωθεν φαιδρυνόμενος ἐλλάμψει· Εἰπὲ [11], φησὶν, ὦ βασιλεῦ, εἰ καινότερόν τι πρόσταγμα ἡ σὴ ἐξουσία ὑποφαίνεται*, οὐχὶ πάντες ὑπείξουσι τῷ κελεύσματί σου; Μάλιστά γε, φήσειεν ἄν τις. Εἰ οὖν καὶ τῷ πρωτεύοντι τῆς συγκλήτου, οἷα τῆς παρ᾽ ὑμῶν

* cod. ὤν. — * cod ὁ. — * cod ἰδοῦ. — * cod. ὑποφήνεται.

D *præbeo, miserrimo circa ista labore confectus? Quippe qui ne uno quidem verbo contra impios istos prolato mihi consentiatis, ut comprimentis me animi mœroris solutionem inveniam.* Respondit ei Elpidiphorus nomine, primus ex senatu et christianorum fidei amator ardentissimus: *Et quid in rem propositam nos valemus conferre potestati tuæ?* Respondet Elpidiphoro tyrannus: *Quando novum quid et insolitum in medium fero, vos statim repugnantes confutare conamini; ego vero magnanimiter fero, vestra omnium patiens onera.* Dicit Elpidiphorus: *Ausculta, o rex. Nullius indiget principatus vester doctrina in hujusmodi negotiis: ipsa enim experientia rerum et instrumentorum ad puniendum abundantia, et imperatoria voluntas promptam tibi de rebus istis deliberationem patefaciunt.* Impudentissimus tyrannus respondet: *Et solus latrare ego et infenso animo stomachari a vobis sinor?* Dixit contra Elpidiphorus: *Quando non videtur tibi hoc rectum esse, sine eos in propriam ire voluntatem.* Tyrannus ad ipsum: *Nisi fefelli me, video te eorum sermonibus efficaciter obsequentem.* Elpidiphorus dixit: *Ut videtur mihi, vita nos privare in animo habes.* Re- E spondet scelestus: *Quantum ex responsionibus tuis conjicio illud: me enim ad omnes interrogationes faciente, ipse solus responsa das.*

15. Dicit beatus Elpidiphorus: *Quandoquidem primus sum ex senatu, primo etiam mihi loqui concedunt. Quod si vero non velis a me audire, ecce præsentes loquantur et ipsi.* Interrogavit autem sequentem post ipsum. *Tu,* inquit, *cur non loqueris?* Hic vero senatorDei luce repletus et superna illustratus illuminatione: *Dic,* inquit, *o rex: si inusitatum quoddam mandatum principatus vester subostendit, nonne omnes cedent præcepto tuo? Maxime quidem, dicat aliquis. Si ergo primas ferenti in senatu, ut qui a vobis maximo dignus honore*

Senatores alii cum rege disputant, detectisque ejus insidiis post liberrima responsa catervatim [illegible]reunt

ἄν τις ἐννοήσας [15] κατ᾽ αὐτῶν τι, εἰπέν [16] μοι. Ἀποκριθεὶς δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν, ὀνόματι Ἐλπιδιφόρος, εἶπεν πρὸς τὸν βασιλέα, πρῶτος ὢν τῆς συγκλήτου [17]· Ἡμεῖς πόθεν ἐπιγινώσκωμεν [18] ταῦτα; Ἦν γαρ καὶ αὐτὸς συμμύστης [19] τῶν χριστιανῶν καὶ φίλος τοῦ [20] Χριστοῦ. Λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς αὐτόν [21]· Ἐάν τινι [22] ὑμῶν καινότερον λόγον εἴπω, ἑτοιμοί ἐστε τοῦ [23] ἀντιλέγειν μοι. Καὶ πάντων ὑμῶν τὰ βάρη γενναίως φέρω. Λέγει [24] Ἐλπιδιφόρος πρὸς τὸν βασιλέα· Ἄκουσόν μου, βασιλεῦ· χρείαν οὐκ ἔχεις τινὸς ἵνα σοι [25] εἴπῃ, ἀλλ᾽ [26] αὐτὴ ἡ πεῖρα τῶν σιδήρων προκειμένη διδάσκει [27] σε σκέψασθαί τι κατ᾽ αὐτῶν. Λέγει αὐτοῖς [28] ὁ βασιλεύς· Κἀγὼ [29] μόνος ἔχω μετ᾽ [30] αὐτῶν κυνομαχεῖν; Λέγει [31] Ἐλπιδιφόρος πρὸς τὸν βασιλέα [32]· Κἂν μή σοι δοκεῖ [33], ἄφες αὐτούς [34]. Λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Ἐλπιδιφόρον [35]· Ὡς ὁρῶ σε, Ἐλπιδιφόρε,
C τὸν λόγον αὐτῶν κέκλησαι ποιῆσαι [36]. Ἐλπιδιφόρος λέγει πρὸς τὸν βασιλέα [37]· Ὡς μοι δοκεῖ, βασιλεῦ, τὸ ζῆν μου [38] ἀπολέσαι θέλεις. Λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Ἐλπιδιφόρον [39]· Πάντας ὑμᾶς ἐκάλεσα, καὶ διὰ τί μόνος λαλεῖς [40]; F

15. Ἐλφιδιφόρος λέγει πρὸς τὸν βασιλέα [1]· Πρῶτος ὢν πρῶτος [2] λαλῶ. Εἰ δὲ οὐ * [3] θέλεις μου ἀκοῦσαι, ἐρώτησον. Ὁ δὲ [4] ἐπερωτήσας τὸν [5] ἀπ᾽ [6] αὐτοῦ, λέγει· Σὺ τί [7] λαλεῖς; Ὁ δὲ ἀεὶ ἐν τῷ φωτὶ ὑπαρχων [8] καὶ τοῖς ἰδίοις ὀψωνίοις [9] ἀρκούμενος συγκλητικὸς λέγει πρὸς τὸν βασιλέα [10]· Ἐπὰν, βασιλεῦ, κελεύεις [11] τι καλὸν καὶ καινότερον, πάντες σοι [12] ὑπακούουσιν [13],

* add. ex aliis codd

[15] τι *add.* 4: (οὐκ-ἐνν.) ὅτι οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐνόησε τι 5; ἐπεὶ κἂν τις ἐννόησε 8, 9. — [16] εἰπέ 8, 9. — [17] (εἶπεν-συγκ.) π. ὢν τ. σ. λέγει πρ. τ. β. 4, 5, 7-9; π. ὢν τ. σ. πρ. τ. β. λέγει 6. — [18] ἐπιγινώσκομεν 4-9. — [19] συμμίστης 6. — [20] *om.* 6. — [21] (π. αὐ.) π. τὸν Ἐλπιδιφόρον 4, 6, 7, 9; τῷ Ἐλπιδιφόρῳ 5, 8. — [22] τινα 6. — [23] *om.* 4-9. — [24] ὁ *add.* 5, 7-9. — [25] τι *add.* 9. — [26] ἀλλα 5, 8. — [27] (π. δ.) δ. π. 5; προκειμένων δ. 4, 6, 8, 9. — [28] αὐτῷ 6. — [29] Καὶ 7. — [30] κατ᾽ 4. — [31] ὁ *add.* 4, 5; αὐτῷ ὁ *add.* 6, 8, 9. — [32] (π. τ. β.) *om.* 6, 8, 9. — [33] δοκῇ 4-9. — [34] αὐτοῖς 9. — [35] (π. τ. Ἐ.) τῷ Ἐλπιδιφόρῳ 8. — [36] ποιεῖν 4-9. — [37] (Ἐλπ.-βασ.) Ἔφη Ἐ. π. τ. β. 7; Ὁ Ἐ. λ. π. τ. β. 9; Ὁ Ἐ. λ. τῷ βασιλεῖ 5, 8. — [38] μοι 6, 7. — [39] (π. τ. Ἐ.) τῷ Ἐλπιδιφόρῳ 7, 8. — [40] (διὰ-λαλ.) μ. δ. τ. λέγεις 6; μ. δ. τ. λ. 7.

Num. 15. — [1] (λέγει-βασ.) π. τ. β. λ.; λέγει 5, λ. τῷ βασιλεῖ 8. — [2] καὶ *add.* 4, 7-9. — [3] οὐ *add.* 4, 5, 7-9. — [4] (ὁ δὲ ἐ.) καὶ ἕτερον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐρωτήσας 8, 9. — [5] τῶν 6. — [6] μετ᾽ 3. — [7] οὐ *add.* 4, 6-9. [8] διάγων 4-9. — [9] ἐρώτησον-ὀψωνίοις *vix legi possunt in* 5. [10] (συγκλητικὸς-βασιλέα) λέγει π. τ. β. 9; λ. ὁ σ. π. τ. β. 4, 6, 7: λ. τῷ βασιλεῖ 8. — [11] (β. κ.) βασιλεὺς κελεύηται 4; βασιλεὺς κελεύει 6; βασιλεὺς κελεύῃ 7; βασιλεὺς κελεύσῃ 5, 8, 9. [12] *om.* 4-9.

[5] μηδὲ κἂν. — [6] (Ἀποκρίνεται-τοὔνομα) Ἀποκριθεὶς δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν τοὔνομα Ἐλπιδιφόρος. — [7] λέγει πρὸς τὸν βασιλέα· Ἡμεῖς πόθεν ἐπιγινώσκομεν ταῦτα ἢ. — [8] (κ. ἡ.) προκειμενα. — [9] Λέγει ὁ βασιλεύς. — [10] (ὁ τ.) *om.* — [11] τῷ βασιλεῖ *add.* — [12] (ἀναιδ.-ἐπαφ.) βασιλεὺς ἔφη· Κἀγὼ μόνος ἔχω μετ᾽ αὐτῶν κυνομαχεῖν; — [13] τῷ βασιλεῖ *add.* — [14] (π. αὐ.) ἔφη. — [15] Ἐλπιδιφόρε *add.* [16] βασιλεῦ *add.* — [17] βασιλεύς.

Num. 15 (Cod. 2). — [1] πρὸς τὸν βασιλέα *add.* — [2] τι *add.* — [3] ἀπ᾽ ἐμοῦ *add.* — [4] Ὁ δὲ βασιλεὺς *add.* — [5] *om.* — [6] δεύτερον *add.* — [7] εἶπεν *add.* [8] *om.* — [9] θείου. — [10] ὢν ὁ *add.* — [11] (Εἰπὲ-βασιλεὺς) ἔφη πρὸς τὸν βασιλέα· Ἐπὰν βασιλεὺς

* cod. ὑπήκομεν.

ὑμῶν ἠξιωμένῳ μεγίστης τιμῆς, ὑπείκομεν* τὰ πρέποντα λέγοντι, ξένον οὐδέν. Καὶ ὁ βασιλεύς· Ἐὰν δὲ καὶ ἀνταίρῃ τις κατὰ τῆς βασιλείας, πάντες ὑπείξετε τῷ θελήματι τούτου[12]. Μὴ γένοιτό ποτε, ὁ Ἐλπιδιφόρος ἀντέφησε. Λέγει πρὸς τοὺς συγκλητικοὺς ὁ σκολιώτατος· Νὴ[13] τὴν ἀήττητον δύναμιν τῶν παρ' ἡμῖν[14] σεβομένων θεῶν, οὐδαμῶς ὑμῶν βλέπω τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν ὀρθὰ φρονοῦσαν. Εἷς δέ τις τῶν τῆς συγκλήτου βουλῆς, δραστήριος τὴν φύσιν, συνακμάζουσαν κεκτημένος τῷ φρονήματι τὴν[15] ἡλικίαν[16], αὐστηροτέρᾳ πως χρησάμενος παρρησίᾳ· Ὦ βασιλεῦ, ἔφησεν[17], εἰς ἀδόκιμον περιέπεσας νοῦν· τὸ γὰρ ἕνα πολλοὺς ἀπολέσθαι διανοεῖσθαι, καὶ ταῦτα μηδὲν ἠδικηκότας, χαλεπὸν καὶ ὀλέθριον. Ἀποκρίνεται ὁ τύραννος[18]· Τίς γάρ σε ἐπηρώτησεν*, ἵνα καὶ οὕτως ἀποτόμως τὴν ἀπόκρισιν ποιήσῃ; Φιλόλογος, τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα αὐτῷ, πρὸς τὸν ἀναιδέστατον τύραννον λέγει[19]· Καὶ ὁσάκις ἄν τις τὸ ἀληθὲς ἐξείποι, ἵνα [τί] παραυτίκα χολᾷς; Καὶ ἐπιστραφεὶς πρὸς τοὺς λοιπούς· Μὰ τὴν σωτηρίαν πάντων, εἶπεν, οὐ δεῖ πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνασθαι ὅλως· εἰς γὰρ μανίας πεπληρωμένην ψυχὴν ἀργός ἐστι πᾶς λόγος. Ἐκ βάθους δὲ στενάξας[20] ὁ δυσμενέστατος καὶ ὥσπερ σύνδακρυς γενόμενος, κελεύει πάντας ἕνα καθ' ἕνα ἐκ προσώπου αὐτοῦ ὑποχωρῆσαι. Ἡσθεὶς[21] δὲ τοῦ δράματος ὁ Ἐλπιδιφόρος· Ἐπ' ἀληθείας, εἶπεν[22], ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ ὅμοια διανοηθήσεται. Ἦν γὰρ ὁ σκολιώτατος στρατιώτας πρὸ τῶν θυρῶν ἐπιστήσας, ἵνα δι' αὐτῶν, ἑκάστου τὴν γνώμην ἀναμανθάνων, ἀνὰ μέρος καὶ τὴν τιμὴν ἢ τιμωρίαν ἑκάστῳ ἀποταμιεύσοιτο. Τῶν δὲ[23] ἐκεῖσε παρόντων τις[24], τῶν λεγομένων ἐπακηκοὼς[25], πρὸς τὸν Ἐλπιδιφόρον εἶπεν· Ὁρκίζω σε τὴν πάντων ἡμῶν σωτηρίαν, φράσον μοι τὴν διάνοιαν τοῦ δυσμενεστάτου βασιλέως· ἐγὼ γὰρ[26] τὴν δαιμόνιον ὁρμὴν αὐτοῦ τάχιον ἀνακόψω.[27] Σχηματισάμενος δὲ[28] τὸ τῆς ὑπούλου ἀλώπεκος ἴνδαλμα[29] ὑπομειδιᾷν· Ἵνα[30] τί, φησί, πονηρὰ ἐνθυμεῖσθε κατ' ἐμοῦ νεανιευόμενοι; Γενναιότερον δὲ φρόνημα ὁ

* cod. ἐπερωτησεν.

B

EX MSS

honore sit habitus, cedimus dicenti quæ conveniunt, nihil mirum. Et rex: *Quando etiam insurgat quis contra regiam dignitatem, omnes cedetis voluntati ejus?* *Ne fiat unquam*, Elpidiphorus respondit. Dicit ad senatores tortuosissimus: *Per invictam virtutem cultorum a nobis deorum, nequaquam vestram video mentem erga auctoritatem meam recta sentientem.* Unus vero quidam e senatorum numero, strenuus natura, ætatem habens eodem quo animus vigore florentem, austeriore quodammodo usus dicendi libertate: *O rex*, inquit, *in reprobum incidisti sensum; unum enim multorum perniciem cogitare, et hoc quidem eorum qui nihil deliquerant, grave est ac perniciosum.* Respondet tyrannus: *At quis te interrogavit, quod ita abrupte respondeas?* Philologus, hoc enim erat nomen illi, ad impudentissimum tyrannum dixit: *Et quotiescumque aliquis verum edicit, ut quid illico irasceris?* Et conversus ad reliquos: *Per omnium salutem*, inquit, *non oportet ipsi respondere omnino; ad animum enim rabie repletum impotens est omnis sermo.* Ex imo vero pectore suspirans iniquissimus ille et quasi lacrimis perfusus, jubet omnes unum post alterum a facie sua recedere. Exhilaratus dramate Elpidiphorus: *Re vera*, inquit, *stultus stulta loquetur et cor ejus similia meditabitur.* Statuerat enim dolosissimus milites ante januas, per quos, singulorum sententia cognita, partim etiam honorem aut pœnam cuique retribueret. Quidam vero eorum qui ibi aderant, auditis quæ dicebantur, ad Elpidiphorum dixit: *Adjuro te per omnium nostrum salutem, edissere mihi consilium inimicissimi regis, ego enim diabolicum impetum ejus citius concidam.* Simulans autem dolosæ vulpis simulacrum subridere: *Ut quid*, inquit, *mala cogitatis adversum me, juveniliter agentes?* Generosiorem animum Elpidiphorus sumens, dixit ad tyrannum: *Re vera stulti nos, quia verbis tuis aures præbemus.* Dicit ergo

E

ὑπακούουσιν[13], καὶ οὐδεὶς[14] ἀντιτάσσεται· οὕτως καὶ[15] αὐτοῦ λαλοῦντος οἱ πάντες συναινοῦμεν. Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς τοὺς συγκλητικούς· Ὥστε οὖν ἐάν τις ἀντερεῖ[16] ἐξ ὑμῶν, οἱ πάντες συναινεῖτε; Ἐλπιδιφόρος λέγει πρὸς τὸν βασιλέα[17]· Μὴ γένοιτο. Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς τὴν σύγκλητον[18]· Μὰ τὴν ἀήττητόν μου βασιλείαν, οὐκ[19] ὁρῶ ὑμᾶς ὀρθοποδοῦντας πρός με[20]. Ἀποκριθεὶς δὲ[21] εἷς ἐκ πάντων ἀποτόμως λέγει πρὸς τὸν βασιλέα[22]· ἦν γὰρ καὶ τῇ ἡλικίᾳ νέος· Βασιλεῦ, κακὸν[23] σκοπὸν ἐπενόησας· εἷς γὰρ[24] πάντας ἀπολέσαι[25] οὐ δύναται. Ὁ δὲ[26] βασιλεὺς λέγει πρὸς αὐτόν· Τίς σε ἐπηρώτησεν*, ὅτι καὶ ἀποτόμως ἐλάλησας[27]; Φιλολογὸς λέγει πρὸς τὸν βασιλέα[28]· Ὅταν τις λαλεῖ[29], χολᾷς*[30]. Τὴν πάντων[31] σωτηρίαν, μηδεὶς ἀποκριθῇ αὐτῷ λόγον· καθὼς γὰρ εἶπον, τούτου ἡ γνώμη πεπλήρωται μανίας[32]. Στενάξας δὲ[33] ὁ βασιλεὺς καὶ σύνδακρυς γενόμενος, λέγει[34]· Εἷς κατὰ εἷς ἐξέλθετε[35]. Ὑπομειδιάσας δὲ ὁ[36] Ἐλπιδιφόρος, λέγει πρὸς τὸν βασιλέα[37]· Ἄθλιε, μωρὰ ἤρξω λαλεῖν. Ἦν γὰρ πρὸ τῶν[38] θυρῶν στήσας[39] στρατιώτας[40], ἵνα μαθὼν ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν τὴν γνώμην, θανατώσῃ αὐτούς. Εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν ἐρωτήσας[41] τὸν Ἐλπιδιφόρον, εἶπεν· Τὴν σωτηρίαν ὑμῶν πάντων[42]· εἴπατέ μοι τί ἔχει ὁ σκοπὸς[43] τοῦ βασιλέως, ἵνα τὸν ὄντως δαίμονα αὐτοῦ ἐκβάλλω[44]. Ὑπομειδιάσας δὲ ὁ βασιλεύς, λέγει αὐτοῖς· Τί μωραίνεσθε[45] ἐνθυμούμενοι ἐνθυμήσεις κακάς[46]; Ὁ δὲ Ἐλπιδιφόρος ἔτι γενόμενος γενναῖος[47], λέγει πρὸς τὸν βασιλέα[48]·

C

* cod. ἐπερώτησεν.

* cod. χολᾶς.

[13] τε *add.* 4. — [14] οὐδὲ εἷς 8. — [15] *om.* 8. — [16] ἀνταίρει 4, ἀντέρῃ 5, 7, 9, ἀνταίρηται 8. — [17] (π. τ. β.) *om.* 5, τῷ βασιλεῖ 8. [18] (τ. σ.) τοὺς συγκλητικοὺς 4-9. — [19] οὐχ 6, 8, 9. — [20] (π. μ.) *om.* 4. — [21] *om.* 4, 7. — [22] (π. τ. β.) *om.* 5, τῷ βασιλεῖ 8. [23] καλὸν 8. — [24] *om.* 8, 9. — [25] ἡμᾶς *add.* 5. — [26] *om.* 4-9. — [27] (αὐτόν-ἐλάλησας) αὐτούς· Ὑμᾶς πάντας ἐπερώτησα (*sic*)· καὶ διατί σὺ μόνος ἀποτόμως ἐλάλησας; 4. — [28] (λ. π. τ. β.) π. τ. β. λέγει 3, π. τ. β. εἶπεν 8, 9. — [29] λαλῇ 4, 5, 7, 8. [30] μηδὲν δὲ αὐτοῦ ἀποκρινομένου, λέγει πρὸς τὴν σύγκλητον *add.* 8, 9. — [31] ἡμῶν *add.* 3, ὑμῶν *add.* 4-9. — [32] (π. μ.) μ. π. 8, 9. — [33] (Σ. δὲ) Τότε σ. 8, 9. — [34] εἶπεν 8, 9. — [35] (εἷς κ. εἷς ἐξ.) Ὦ τῆς ἀνοίας ὑμῶν 6, Εἷς καὶ εἷς ἐξ. 5, 7-9; Εἷς καὶ εἷς ἐξέλθατε 4. — [36] (Ὑ. δὲ ὁ) Ὁ δὲ 4-9. — [37] (π. τ. β.) τῷ βασιλεῖ 8. — [38] *om.* 4-9. — [39] ὁ βασιλεὺς *add.* 5. — [40] ὁ βασιλεὺς *add.* 4, 6-9. — [41] ἐπερωτήσας 5, 8, 9. — [42] (ὑ. π.) π. ὑ. 5. — [43] αὐτοῦ *add.* 5. — [44] ἐκβάλω 4-9. — [45] μωρίζετε 8, 9, μωραίνετε 4, 5, 7. — [46] κενάς 4-9. — [47] (ἔ. γεν. γενν.) γεν. ἔ. γενν. 5; ἔ. μᾶλλον γεν. γενν. 8, 9, ἔ. μᾶλλον γεν. ἐννεός 4, 7. —

κελεύῃ τι καλὸν καὶ καινότερον, πάντες ὑπακούουσι καὶ οὐδεὶς ἀντιτάσσεται· οὕτω καὶ αὐτοῦ λαλοῦντος οἱ πάντες συναινοῦμεν. Βασιλεὺς λέγει. — [12] αὐτοῦ. — [13] (Μὴ-Νὴ) Ὁ ἅγιος Ἐλπιδιφόρος ἔφη· Μὴ γένοιτό ποτε. Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς τοὺς συγκλητικούς· Μά. — [14] ἡμῶν. — [15] δὲ *add.* — [16] νέος *add.* — [17] (Ὦ β. ἔ.) ἔ. Ὦ β. — [18] (Ἀ. ὁ τ.) Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς αὐτόν. — [19] (ἀ. τ. λ.) τ. ἔφη. — [20] (Μὰ-στενάξας) εἶπεν· Τὴν πάντων ὑμῶν σωτηρίαν, ἀδελφοί, μηδεὶς ἀποκριθῇ αὐτῷ λόγον· καθὼς γὰρ ἤδη εἶπον, τούτου ἡ γνώμη μανίας πεπλήρωται. Τότε στενάξας ἐκ βάθους. — [21] Γνοὺς. — [22] (Ἐπ' ἀ. εἶ.) εἶ. Ἐπ' ἀ. — [23] (Τῶν δὲ) Εἷς δὲ τῶν. — [24] ἀκούσας. — [25] *om.* — [26] (τὴν δι.-γὰρ) τί ἔχει ὁ σκοπὸς τοῦ βασιλέως· κἀγώ. — [27] Ὁ δὲ βασιλεὺς *add.* — [28] *om.* — [29] ἤρξατο *add.* — [30] (ἵνα-εἶπε)· καὶ φησιν· Τέκνα, τί μωραίνετε ἐνθυμού-

EX MSS.

νημα ὁ Ἐλπιδιφόρος ἀναλαβὼν, εἶπε πρὸς τὸν τύραννον· Ἐπ' ἀληθείας μωροὶ ἡμεῖς, ὅτι τῶν σῶν λόγων ἐπαίομεν [31]. Λέγει οὖν ὁ αἱμοβόρος τύραννος μυστηριωδῶς ἑνὶ τῶν στρατιωτῶν, καιρίαν πληγὴν ἐπενεγκεῖν τῷ Ἐλπιδιφόρῳ. Συνεγνωκὼς δὲ τὸ τοιοῦτον τῶν συμπαρόντων τις, Καλλίστρατος τοὔνομα, τῷ τοῦ βασιλέως περιεπλάκη τραχήλῳ· οἱ δὲ [32] λοιποὶ πρὸς αὐτὸν ἀποτομώτερον λέγουσι· Τί ἄρα καταγνοὺς ἡμῶν, βασιλεῦ, ταῦτα [33] ἐπεχείρησας; Ὁ δέ φησι· Τῇ συνεχεῖ κατακρατηθεὶς ἀδολεσχίᾳ [34], παρ' ὀλίγου καὶ αὐτῶν ἐξανίσταμαι τῶν φρενῶν. Παρρησιασάμενοι δ' ἐπὶ πλεῖον οἱ σύμπαντες· Ἀναμαθήσῃ, ἔφασαν, ἀθλιώτατε, πῶς οὐχ [35] ὅμοιά σου φρονοῦμεν, ἀσεβείας ἀντεχόμενοι. Καὶ καταλιπόντες αὐτὸν ὁμοθυμαδὸν ἐξῆλθον, ὄντες τὸν ἀριθμὸν ὡσεὶ ἑπτακόσιοι [36].

16. Τῇ δὲ ἑξῆς προκαθίσας [1] ἐπὶ τοῦ βήματος, ὁ τῆς ἀθείας πρόμαχος [2], κελεύει τρεῖς βοθύνους ὀρυγῆναι [3] θηρία τε [4] καὶ ἑρπετὰ ἐν τούτοις ἀπορριφῆναι [5], κἀκεῖσε τοὺς περὶ τὸν ἅγιον Ἀκίνδυνον ἐμβληθῆναι. Τοῦ δὲ ἔργου τελεσθέντος κατὰ τὸ τοῦ τυράννου πρόσταγμα, οἱ ἅγιοι εὐλογοῦντες τὸν Θεὸν ἔψαλλον [6]· Ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, πρὸς σὲ ὀρθρίζο-
B μεν· ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν πρὸς σε, τὸν Θεὸν τὸν ὄντως ἰσχυρὸν καὶ ζῶντα· καὶ σὺ, Κύριε, Κύριε, ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπιείκειάν σου, ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός σου. Καὶ ἅμα τῇ εὐχῇ [7] ἐπέστησαν ἄγγελοι [8] λαμπροφοροῦντες [9], ῥάβδους τε [10] σιδηρᾶς, ὡς ἡ ὄψις ἐδείκνυε [11], κατέχοντες, καὶ ταύταις τὰ θηρία ἀποσοβοῦντες [12]· ἃ καὶ τῆς ἀγριότητος ἐπιλαθόμενα, πρὸς τὸ γαληνὸν καὶ ἥμερον μετεβάλλοντο, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἀνενέργητα διέμενον [13] ὡσεὶ ὕπνῳ βαθεῖ

ergo sanguinolentus tyrannus secreto uni militum mortalem ictum ut inferret Elpidiphoro. Quo cognito præsentium aliquis, Callistratus nomine, regis amplexus est collum; reliqui vero ad eum abruptius loquuntur: *Quid ergo reprehendens in nobis, o rex, ista conatus es?* Ille vero dixit: *Continua subactus garrulitate, parum abest ut ipsa excedam mente.* Majori autem dicendi libertate universi: *Disces,* inquiebant, *miserrime, qua ratione non similia tibi cogitemus, impietati repugnantes.* Et relicto illo catervatim exierunt, numero ferme septingenti *b*. D

b

16. Postera autem die sedens pro tribunali, impietatis propugnator jubet tres scrobes fodi ferasque ac serpentes in eas projici, eoque sanctum Acindynum cum sociis mitti. Opere secundum tyranni præceptum perfecto, sancti benedicentes Deo psallebant: *Deus, Deus noster, ad te de mane vigilamus; sitivit anima nostra ad te, Deum vere fortem ac vivum: et tu, Domine, Domine, fac nobiscum secundum clementiam tuam, quia benigna est misericordia tua.* Et una cum oratione adstiterunt angeli resplendentes virgasque ferreas, ut visio monstrabat, tenentes atque iis feras abigentes: quæ sævitiæ suæ oblitæ in tranquillitatem ac mansuetudinem transformabantur, et in tantum quietæ permanebant, ut somno profundo dicat quis eas constringi. Sanctis

Sancti martyres projiciuntur in scrobes serpentibus plenas ac liberantur virtute angelica. Mox iterum torti capitis damnantur.

βασιλέα [48]· Ὄντως [49] μωροι ἐγενάμεθα, ἀληθῶς σου ἀκούοντες [50]. Διένευσεν δὲ ὁ βασιλεὺς μετὰ δόλου ἑνὶ [51] τῶν στρατιωτων [52], λέγων [53] κροῦσαι τῷ Ἐλπιδιφόρῳ [54]. Ἰδὼν δὲ εἷς ἐξ αὐτῶν [55], τοὔνομα Καλλίστρατος * [56], ἐκράτησεν τὸν βασιλέα ἐκ τοῦ τραχήλου, καὶ περιστραφέντες οἱ ἄλλοι [57] ἔκλεισαν τὰς θύρας. Καὶ οὐκ ἀπέμειναν [58] μετ' αὐτοῦ πλείους ὡσεὶ δέκα [59] παιδάρια καὶ αὐτοὶ ἐνωπλισμένοι * [60]. Καὶ λέγουσιν τῷ βασιλεῖ οἱ τῆς συγκλήτου [61]· Τί ἰδὼν τοῦτο ἐποίησας [62]; Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς εἶπεν αὐτοῖς [63] μετὰ φόβου· Ἐκ τῆς πολλῆς [64] ἀδολεσχίας κεκόπομαι * [65] τας φρένας. Λέγει τῷ βασιλεῖ εἷς ἐκ τῆς συγκλήτου· Μαθεῖν ἔχεις [66], ἄθλιε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ὡς σύ. Καὶ καταλείψαντες αὐτὸν [67] ἐξῆλθον. Ἦσαν δὲ [68] οἱ ἐξελθόντες ἐκ τοῦ παλατίου τὸν ἀριθμὸν [69] ὡς [70] ἑπτάκις χίλιοι.

16. Τῇ δὲ ἐπαύριον [1] προκαθίσας ὁ βασιλεὺς ἐν τόπῳ ὑψηλῷ [2], ἐκέλευσεν ὀρυγῆναι βοθύνους τρεῖς [3] καὶ βληθῆναι ἐν αὐτοῖς θηρία παμπληθῆ [4] καὶ χαλασθῆναι ἐκεῖ τοὺς ἁγίους μάρτυρας [5]. Ἀπαγόμενοι δὲ οἱ ἅγιοι ἔψαλλον [6], λέγοντες· Ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, πρὸς σὲ ὀρθρίζομεν *. Ἐδίψησέν σε [7] ἡ ψυχὴ ἡμῶν [8]. Οὕτως ἐν τῷ ἁγίῳ ὤφθημέν [9] σοι· τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμίν σου καὶ τὴν δόξαν σου. Ὅτι κρεῖσσον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωὰς, τὰ χείλη ἡμῶν ἐπαινέσουσίν σε· καὶ σὺ, Κύριε, Κύριε, ποίησον μεθ' ἡμῶν ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, ὅτι χρηστὸν τὸ ἔλεός σου. Καὶ ταῦτα λεγόντων αὐτῶν, ἐβλήθησαν ἐν τοῖς λάκκοις. Καὶ ἐφάνησαν αὐτοῖς [10] τρεῖς ἄγγελοι ἑστῶτες ἐφ' ἕνα ἕκαστον [11] τῶν λάκκων [12], ῥάβδους σιδηροῦς [13] κατέχοντες· καὶ [14] ἐδίωκον τὰ θηρία [15] ὡς ἐν [16] ὕπνῳ βαθεῖ ἡσυχάζοντα [17]. Καὶ ἔλεγον οἱ μακάριοι [18]· Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς ὁ

C … F

* cod. Καλίστρατος. — * cod. ἐνοπλισμένοι. — * cod. κεκόπωμαι. — * cod. ὀρθρίζωμεν.

[48] (π. τ. β.) τῷ βασιλεῖ 8. — [49] ἀληθῶς 5. — [50] (ἐ. ἀ. σ. ἀκ.) ἐγενόμεθα σ. ἀκ. 5, ἐγενόμεθα ἀκ. σ. 4, 6-9. — [51] ἕνα 5. — [52] (μετα-στρατ.) ἑ. τ. σ. μ. δ. 6. — [53] *om.* 5, 6, 8, 9. — [54] (τ. Ἐ.) τὸν Ἐλπιδιφόρον 8, 9. — [55] (ἐξ αὐ.) *om.* 4-9. — [56] Καλλίστρατος 4-9. — [57] λοιποὶ 4, 7. — [58] ἐπέμειναν 5. — [59] (π. ὡ. δ.) ὡ. δ. 5; ὡ. δ. ἢ δώδεκα 4, 7. — [60] ὁπλισμένοι 6; ενωπλισμένοι 4, 5, 7-9. — [61] (οἱ τ. σ.) *om.* 4-9. — [62] ἐποίησες 5: ἡμᾶς *add.* 7; εἰς ἡμᾶς *add.* 4-6, 8, 9. — [63] (εἶ. αὐ.) λέγει 4-9. — [64] *om.* 4. — [65] κόπτομαι 6; κεκόπομαι 5, 9. — [66] (μ. ἔ.) μάνθανε 5. — [67] (κ. αὐ.) κ. τὸν βασιλέα 4-7; καταλιπόντες τὸν βασιλέα 8, 9. — [68] τὸν ἀριθμὸν *add.* 4 9. — [69] (τ. ἀ.) *om.* 4-9. — [70] ὡσεὶ 3; ἄνδρες 5.

Num. 16. — [1] ἑξῆς 4-9. — [2] (ὁ β. ἐν τ. ὑ.) ἐν τ. ὑ. ὁ β. 4-9. — [3] (β. τ.) τ. β. 7-9; βόθρους 5. — [4] πάμπολλα 5. — [5] (ἐ. τ. ἁ. μ.) τ. ἁ. ἐ. 4-9. — [6] ἔψαλον 4, 9. — [7] *om.* 4-6, 8, 9. — [8] πρὸς [σέ] *add.* 5. — [9] ὠφθείημεν 4, 6, 7. — [10] (ὤφθημεν-αὐτοῖς) *vix leguntur in* 5. — [11] (ἑστ. ἐφ' ἕν. ἕ.) ἐφ' ἕν. ἕ. ἑστ. 5. — [12] (τ. λ.) αὐτῶν ἐν τοῖς λάκκοις 5. — [13] καὶ σιδηρᾶς 5; σιδηρᾶς 4, 6-9. — [14] *om.* 5. — [15] καὶ ἐποίησαν αὐτὰ *add.* 4, 6-9. — [16] (ὡς ἐ.) ὥσπερ 8; ὥσπερ ἐν 9. — [17] ἡσυχάζειν 4. 6-9. — [18] (Καὶ-μακ.) Οἱ δὲ ἅγιοι ἔλεγον, δοξάζοντες τὸν Θεόν 4, 6; Οἱ δὲ ἅγ. ἔλ. δοξ. αὐτόν 7; οἱ δὲ ἅγ. ἔχαιρον, δοξ. τὸν

μενοι ἐνθυμήσεις κενάς; Ὁ δὲ Ἐλπιδιφόρος ἔτι γενναιότερον φρόνημα ἀναλαβὼν, ἀποκρίνεται. [31] ἐπακούομεν. — [32] (Λέγει-δὲ) Τότε νεύει ὁ βασιλεὺς μετὰ δόλου ἑνὶ τῶν στρατιωτῶν τοῦ κροῦσαι τὸν Ἐλπιδιφόρον καιρίαν πληγήν. Ἰδὼν δὲ τοῦτο εἷς τῶν συμπαρόντων, Καλλίστρατος τοὔνομα, ἐκράτησεν τὸν βασιλέα ἐκ τοῦ τραχήλου, καὶ περιστραφέντες οἱ. — [33] πρᾶξαι *add.* — [34] (φησι-ἀδ.) ἀποκριθεὶς λέγει μετὰ πολλοῦ φόβου· Ἐκ τῆς πολλῆς ἀδολεσχίας κεκόπομαι τας φρένας καὶ. — [35] (ἀναμαθήσῃ-οὐχ) μαθεῖν ἔχεις, ἄθλιε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ὡς σὺ οὔτε μήν. — [36] ἄνδρες *add.*

Num. 16 (Cod. 2.) — [1] ὁ βασιλεὺς *add.* — [2] (ὁ-πρόμ.) *om.* — [3] ὀρυχθῆναι. — [4] ἢ. — [5] ἀποριφέντα. — [6] (εὐλογ.-ἔψαλλ.) ἐν τῷ βοθύνῳ ἔψαλλον, λέγοντες. — [7] (ἅ. τ. εὐ.) ταῦτα λεγόντων αὐτῶν, ἐβλήθησαν ἐν τοῖς λάκκοις καὶ εὐθέως. — [8] τρεῖς *add.* — [9] ἐφ' ἕνα ἕκαστον τῶν λάκκων *add.* — [10] *om.* — [11] (ὡς-ἐδείκ.) *om.* — [12] (ταύταις-ἀποσ.) καὶ ἐδίωκον τὰ θηρία. — [13] μένειν.

* cod. προσθέντες.

βαθεῖ εἴποι τις ἂν κατέχεσθαι. Ἔτι δὲ προσθέντων*[14] τῶν ἁγίων ἐπὶ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν πρέπουσαν ἀναπεμψάντων τῷ Θεῷ εὐχαριστίαν, οἱ ἄγγελοι τῆς χειρὸς ἑκάστου[15] αὐτῶν λαβόμενοι τῶν βοθύνων ἐξάγουσιν, ἐν μηδενὶ παραβλαβέντας. Πρὸς οὓς ὁ ἀναιδέστατος ἔφησε τύραννος[16]· Μὰ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, νῦν ἐλεγχθῆναι παρασκευάσω τὰ τῆς μαγικῆς ὑμῶν τέχνης τερατουργήματα. Καὶ κελεύει κρεμασθέντας αὐτοὺς εὐτόνως ταῖς μάστιξι καταξαίνεσθαι, ἐπιφωνεῖν δὲ καὶ τὸν κήρυκα· Σωσάτω αὐτοὺς ὃν σέβουσι Θεὸν, καὶ ἐξέληται* αὐτοὺς ἐκ τῶν χειρῶν μου. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ τῆς βασάνου τὸ δεινὸν παρατεινόμενον τῶν σαρκῶν αὐτῶν καθήψατο[17], ὡς καὶ αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν τῶν σπλάγχνων ἔνδοθεν ἀναφαίνεσθαι· ἦν δὲ ἰδεῖν τὰ τῶν ἁγίων σώματα ἐωρημένα ὡς ἐν μακέλλῳ σφάγια[18], αἵματι πάντοθεν περιρρεόμενα, πολλούς τε νομίζειν τῶν ἐκεῖσε παρόντων ὅτι διαπεφωνήκασιν. Οἱ δὲ ὡς[19] ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι πάσχοντες, ἄνω τὸ ὄμμα πρὸς Θεὸν διάραντες, ἀπολιόρκητον τῆς ψυχῆς τὸ φρούριον διεφύλαττον· μόλις δὲ καὶ ἐν λεπτοτάτῃ φθογγῇ ἠρέμα τὰ χείλη κινοῦντες, ψαλμικῶς τὸν Θεὸν ἐδοξολόγουν· Ἐξηρεύξατο, λέγοντες, ἡ καρδία ἡμῶν λόγον ἀγαθόν,
B καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν κάλαμος γραμματέως. Θαυμάστωσον δὴ, Κύριε ὁ Θεὸς, τὰ ἐλέη σου ἐφ' ἡμᾶς, καὶ δείξας τὴν δυναστείαν σου, σπεῦσον εἰς τὸ βοηθῆσαι ἡμῖν. Βλέπων δὲ τὴν αὐτῶν καρτερίαν ὁ θηριώδης καὶ ὠμότατος, κελεύει τούτους[21] κατενεχθῆναι[22] τῆς ἄντυγος, καὶ θεωρῶν αὐτοὺς ἀβλαβεῖς διαμείναντας, θαυμάσας δὲ καὶ τὸ καρτερικὸν αὐτῶν καὶ γενναῖον, ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν κεφαλικῇ τούτους ὑπαχθῆναι τιμωρίᾳ. Τῶν δὲ μακαρίων μαρτύρων τὴν ἀπόφασιν λαβόντων[23], καὶ πρὸς τὸ σφαγιασθῆναι ἀπαγομένων, ὁ φωτισθεὶς ἅπας ὄχλος ὑπ' αὐτῶν καὶ πιστεύσας τῷ Χριστῷ, ἅμα τῇ συγκλήτῳ τούτους ἐπεβόων·

* ἐξελεῖται Ven. et Vatic. 2.

etis vero majori instantia orationi intentis, et convenientem Deo offerentibus gratiarum actionem, angeli singulos eorum manu prendentes e scrobibus educunt, nulla in re læsos. Ad quos impudentissimus tyrannus dixit e: *Per salutem meam, nunc arguenda præparabo magicæ artis vestræ facinora portentosa.* Et jubet suspensos eos valide flagris laniari, præconemque inclamare: *Servato eos quem venerantur Deum, et eripiat eos ex manibus meis.* In tantum vero tormenti acerbitas intensa carnes eorum aggressa fuerat, ut vel ipsa viscerum dispositio intus appareret: eratque videre sanctorum corpora in sublimi pendentia, ut in macello victimas, sanguine undique manantia: multique præsentium in loco arbitrabantur eos esse necatos. Ipsi vero, quasi in alieno corpore patientes, sursum oculo ad Deum levato inexpugnabilem animæ arcem custodiebant; vix autem tenuissima voce leniter labia moventes psalmorum verbis Deum glorificabant, dicentes: *Eructavit cor nostrum verbum bonum, et lingua nostra calamus scribæ. Mirabiles fac, Domine Deus, misericordias tuas in nobis, et ostensa potentia*
E *tua festina ad adjuvandum nos.* Videns autem eorum tolerantiam ferinus ac cruentissimus, jubet eos deponi ab orbe, et contemplans eos qui illæsi permanserant, admiratus quoque patientiam eorum ac generositatem, sententiam in eos protulit, ut capitali subjicerentur pœnæ. Sanctis vero sententia accepta ad occisionem abductis, tota turba illuminata ab ipsis et Christo fidelis facta, una cum senatu acclamabant: *Relinquitis nos, o putatis magistri, in peccatorum collegio, jam nihil boni audituros et nondum ad mensuram ætatis in Christo perfectæ progressos? Pulchre inchoastis: ut quid*

EX MSS.

Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ καὶ ἐρρύσατο τὴν ψυχὴν[19] ἡμῶν ἐκ μέσου σκύμνων. Ἐκοιμήθην* τεταραγμένος[20], ὅτι εἴδομεν*[21] τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἦσαν οἱ ὀδόντες αὐτῶν πεπυρωμένοι[22]· καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἠκονημένη ὡς[23] μάχαιρα[24]. Ἐξεγέρθητι[25] εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν, ὁ Θεὸς[26]. Καὶ ταῦτα αὐτῶν λεγόντων[27], ἐκράτησαν αὐτοὺς[28] οἱ ἅγιοι[29] ἄγγελοι καὶ ἐξήγαγον αὐτοὺς[30] τὸ[31] καθόλου μηδὲν βλαβέντας[32]. Καὶ[33] λέγει αὐτοῖς ὁ βασιλεύς· Μὰ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, ἐγὼ ἐλέγξω ὑμῶν τὰς μαγείας. Καὶ ἐκέλευσεν[34] κρεμασθῆναι αὐτοὺς[35] καὶ ξέεσθαι[36] ὥστε τὴν[37] φωνὴν αὐτῶν[38] ἀρθῆναι καὶ εἰπεῖν[39]· Ἐλθὴ ὁ Θεὸς ὃν κηρύττουσι[40] καὶ ἐξέληται*[41] αὐτοὺς ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. Κρεμασθέντων[42] δὲ αὐτῶν[43], τοσοῦτον ἐξέσθησαν ὥστε διαφαίνεσθαι[44] πᾶσαν τὴν δύναμιν τῶν σπλάγχνων αὐτῶν[45]. Καὶ ἦσαν οἱ ἅγιοι ὡς ἀληθῶς[46] ἄρνες ἐν μακέλλῳ[47] κρεμάμενοι[48], ὥστε νομίζειν τοὺς παρόντας[49] ὅτι τεθνήκασιν. Οἱ δὲ μακάριοι[50], ὥσπερ μηδὲν κακὸν[51] πάσχοντες, ἔμενον[52] ἀσάλευτοι μηδὲ ὅλως σαλευόμενοι[53]. Ἀνοίξαντες δὲ τὸ στόμα αὐτῶν, ἤρξαντο λέγειν[54] οὕτως· Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία ἡμῶν[55] λόγον ἀγαθόν· λέγωμεν[56] ἡμεῖς τὰ ἔργα ἡμῶν τῷ βασιλεῖ. Δεῖξον ἡμῖν[57]
C τὴν δύναμίν σου τὴν ἰσχυρὰν, καὶ ἀναστὰς[58] φώτισον ἡμᾶς, ὁ Θεός. Ἰδὼν δὲ ὁ βασιλεὺς οὕτως καρτεροῦντας[59] αὐτοὺς[60], ἐκέλευσεν κατενεχθῆναι αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ξύλου[61]. Κατενεχθέντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ξύλου[62], ἦσαν τὸ καθόλου μηδὲν ἀδικηθέντες[63]. Καὶ[64] ἰδὼν τὴν τοσαύτην ἀρετὴν τῶν μαρτύρων[65], οὕτως καρτεροῦντας[66] καὶ τὰς βασάνους[67] φέροντας[68], ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν. Τῶν δὲ ἁγίων μαρτύρων ἀπαγομένων[69], ὁ ὄχλος ὁ φωτισθεὶς ἀπὸ τοῦ θεοῦ[70] σὺν τῇ συγκλήτῳ ἔκραζον F

* cod. Ἐκοιμήθη.
* cod. ἴδωμεν.
* πεπηρωμένοι?
* codd. plures ἐξελεῖται.

Θ., καὶ ἔλεγον 8, 9; (ὡς-μαχ.) Οἱ δὲ ἅγιοι ἔλεγον 5. — [19] (τ. ψ.) τὰς ψυχὰς 4-9. — [20] (ἐ. τ.) ἐκοιμήθημεν τεταραγμένοι 3-9. — [21] εἴδομεν 4, 6-8; ἴδομεν 9. — [22] ὅπλα καὶ βέλη 4, 6-9. — [23] (ἠ. ὡ.) om. 4, 6-9. — [24] ὀξεῖα add. 4, 6-9; (ὅτι εἴδομεν-μάχ.) om. 5. — [25] Κύριε add. 4. — [26] (ὁ. Θ.) om. 4. — [27] (αὐ. λ.) λ. αὐ. 5, 7-9. — [28] αὐτοῖς 5. — [29] om. 3-9. — [30] om. 4, 6, 7 ἔξω 5; ἐκ τῶν βοθύνων add. 8, 9. — [31] om. 4, 5, 7-9. — [32] ἀδικηθέντας 5. — [33] om. 5. — [34] προσέταξεν 5; εἶπεν 3, 4, 6, 7 — [35] ἐπὶ τοῦ ξύλου add. 8, 9. — [36] (κ. ξ.) om. 3-7. — [37] om. 6. — [38] om. 4, 6-9. — [39] om. 3; λέγειν τὸν κήρυκα 4, 6-9, (ὥστε-εἰπ.) καὶ τὸν κήρυκα βοᾶν καὶ λέγειν 5. — [40] κηρύσσωσιν 4, 5, 7-9. — [41] ἐξέληται 4, 7, 8. — [42] κρεμαμένων 6. — [43] om. 7 ἐπὶ add. 5. — [44] φαίνεσθαι 5. — [45] (τὴν-αὐτ.) τὴν τ. σ. αὐ. σύνθεσιν 4-9. — [46] (οἱ ἁ. ὡς ἀλ.) ἀλ. οἱ ἁ. ὡς 8, 9. — [47] μακέλῳ 4, 7. — [48] κρεμμαμενοι 9. — [49] παρεστῶτας 4, 6-9; (Καὶ-παρ.) Ἐνόμιζον δὲ πάντες 5. — [50] μάρτυρες add. 8, 9. — [51] om. 3-9. — [52] ἔμειναν 9. — [53] (μ. ὁ. σ.) om. 4-9. — [54] (ἤ. λ.) ἔλεγον 5. — [55] μου 4. — [56] λέξωμεν 5. — [57] om. 4, 7-9. — [58] ἀνάστα 4-9. — [59] κρατοῦντας 5. — [60] καὶ ψάλλοντας add. 5, 6, 8, 9. — [61] (ἀ. τ. ξ.) om. 5; ἀ. τῶν ξύλων 4, 6-9. — [62] (ἀ. τ. ξ.) om. 4, 6-9; ἀ. τῶν ξύλων 5. — [63] (ἦσαν-ἀδικ.) ὑπῆρχον ὑγιεῖς τὸ καθόλου 5. — [64] Τότε 8, 9. — [65] (ἀ. τ. μ.) ὑπομονὴν τ. μ. 8, 9; τ. ἁγίων μ. καρτερίαν 5. — [66] ἐγκαρτεροῦντας 8, 9; καρτερούντων 6, 7. — [67] γενναίως add. 8, 9. — [68] φερόντων 6, (καὶ-φέρ.) om. 4, 7; (οὕτως-φέρ.) om. 5. — [69] τοῦ τελειωθῆναι add. 8, 9. — [70] (ἀ. τ. θ.) ὑπὸ τ. θ. 3; om. 5.

[14] (Ἔ. δ. π.) Οἱ δὲ ἅγιοι ἔλεγον δοξάζοντες τὸν Θεόν· Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ· καὶ ἐρύσατο τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐκ μέσου σκύμνων καὶ θηρίων ἀνημέρων. Καὶ ἔτι προσθέντων αὐτῶν. — [15] om. — [16] (ἐν-τύρ.) τὸ καθόλου μηδὲν βλαβέντας· καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ βασιλεύς. — [17] om. — [18] (ἦν-σφάγ.) καὶ ἦσαν ἀληθῶς οἱ ἅγιοι ὥσπερ ἄρνες ἐν μακέλλῳ κρεμάμενοι. — [18] (πολλούς-ὡς) τὰ σώματα αὐτῶν· ὥστε νομίζειν τοὺς παρεστῶτας ὅτι τεθνήκασιν οἱ ἅγιοι. Οἱ δὲ μακάριοι ὥσπερ. — [20] om. — [21] βασιλεὺς add. — [22] (τ. κ.) κ. αὐτούς. — [23] (τ. ἀ. λ.) λ. τ. ἀ.

EX MSS.

βόων· Ἐᾶτε ἡμᾶς, ὦ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι, ἐν ἁμαρτωλῷ συστήματι, κωφεύοντας ἐξ ἀγαθοῦ καὶ μήπω πρὸς μέτρον ἡλικίας τῆς ἐν Χριστῷ τελειότητος ἐλθόντας. Καλῶς ἐναρξάμενοι, ἵνα τί μὴ καὶ τέλος κατάλληλον ἐπιγένηκετε*; Οἱ δὲ μακάριοι[25] πρὸς αὐτούς· Ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργῶν, ὁ τῆς εἰρήνης δοτὴρ καὶ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν, αὐτὸς καὶ τὸ ὑμῶν συμφέρον ὡς οἶδεν οἰκονομήσει.

* cod. ἐπενέγκητε.

ut quid non etiam finem respondentem inducitis? D Beati vero ad illos: *Deus, qui omnia in omnibus operatur, pacis dator et illuminatio animarum nostrarum, ipse quoque quod vobis expedit, quemadmodum novit, ordinabit.*

17. Ἀνηνέχθη δὲ τῷ βασιλεῖ τὰ τοιαῦτα, καὶ ὅτι ὄχλος ἱκανὸς ὄπισθεν τῶν ἁγίων ἀκολουθῶν, ἀποκωλύει[1] τὴν τελείωσιν[2]. Ὁ δὲ ἐπαφίησι στῖφος στρατιωτῶν[3] κατὰ τῶν ἑπομένων τοῖς μάρτυσιν, ὡς ἂν αὐτοὺς[4] παντοίως ἀποσοβήσαντες, τὴν τοῦ μαρτυρίου περαίωσιν μηδαμῶς ἐμποδίσαιεν. Ἀλλ' οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι μέχρι θανάτου πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀντικαθιστάμενοι,[5] στρατιωτικῆς φάλαγγος καταφρονήσαντες, συναποθανεῖν τοῖς ἁγίοις εἵλοντο[6]. Περὶ ὧν καὶ ἀνενεγκόντες τῷ τυράννῳ[7] οἵα τῆς γνώμης αὐτῶν ἡ στερρότης ὑπέφαινεν, ἐκέλευσε πάντας ὁμοῦ σὺν τοῖς ἁγίοις ἀναιρεθῆναι, ἐπιφθεγξάμενος· Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν[8] γενήσεται αὐτοῖς. Τινὲς δὲ τῶν τῆς εἰδωλομανίας θεραπευτῶν τὴν σύγκλητον ἔφασαν εἶναι τῶν τοιούτων κακῶν αἰτίαν. Καὶ κελεύει τὸν[9]
B Ἐλπιδιφόρον, ἅτε ταύτης τὰ πρωτεῖα φέροντα, πρὸς αὐτὸν ἀχθῆναι. Ὁ δὲ[10] στραφεὶς πρὸς τοὺς ἀηττήτους μάρτυρας, ἔφη· Εὔξασθε ὑπὲρ ἐμοῦ, οἱ ἐν πνεύματι πατέρες, οἱ ἄριστοι ὁπλῖται[11] καὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας πρὸς Θεὸν μεσῖται, ὡς ἂν κἀγὼ ὁ ἀνάξιος μὴ διὰ κενῆς ἐλπίσας ἀπολειφθῶ τῆς ὑμῶν συνοδίας. Εἶπον δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ ἅγιοι· Θάρσει, ἀδελφέ[12], καὶ μηδὲν πτοηθῇς· οὐ γὰρ ἐν κενοῖς ἀναλύσεις, ἀλλὰ καὶ σὺ προηγήσῃ ἡμῶν ὀφθησόμενος τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ. Καὶ κατασπασάμενος αὐτῶν τὰ ἱερὰ σώματα, τῆς πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ὁδοῦ εἴχετο· ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι τρεῖς, τῆς αὐτῆς γνώμης καὶ προαιρέσεως ἐχόμενοι.

17. Allata sunt regi ista, et turbam magnam post sanctos sequentem prohibere consummationem. Hic vero misit militum turmam in eos qui martyres sequebantur, ut omnibus modis eos abigerent et hi martyrum occisionem ne impedirent. Sed generosi illi usque ad mortem adversus peccatum resistentes, militari globo contempto commori sanctis elegerant. De quibus ad tyrannum retulerunt quanta voluntatis ipsorum firmitas appareret, jussitque omnes una cum sanctis *d* tolli de medio, acclamans: *Secundum desiderium eorum fiet illis.* Quidam vero idololatriæ ministrorum senatum dixerunt ejusmodi malorum causam esse. Et jubet Elpidiphorum, ut qui primas in eo ferret, ad se adduci. Hic vero ad invictos martyres conversus, dicebat: *Orate pro me, vos in spiritu* E *patres, optimi milites et nostræ salutis apud Deum mediatores, ut et ego indignus ne per inanem spem excludar a vestro consortio.* Dixerunt autem ad eum sancti: *Euge, frater, ac nihil formides; non enim in vanum recedes, sed tu quoque præcedes nos, spectandus cælesti regi.* Amplexusque ipsorum sacra corpora ad bravium supernæ vocationis iter arripuit; sequebantur vero ipsum et alii tres eodem consilio ac voluntate præditi.

Turbæ christianorum sequentes martyres quibus commori volunt. Elpidiphorus cum tribus sociis accedit ad regem d

18. Παραστάντων δὲ αὐτῶν τῷ δυσμενεστάτῳ[1] βασιλεῖ, πρὸς αὐτοὺς μὲν οὐδὲν ἀπεφθέγξατο[2], κινῶν δὲ τὴν κεφαλὴν καὶ κάτω νεύων, ὥσπερ ἔμπληκτος ἐπὶ πολλὰς ὥρας διέμεινεν ἀφανής. Μόλις δέ ποτε ἀνανεύσας,

18. Adstantibus illis coram inimicissimo rege, ad eos quidem nihil locutus est; movens vero caput ac deorsum inclinans, ut stupefactus per multas horas permansit tacens. Vix tandem suspiciens,

Gladio necantur quatuor senatores

ἔκραζον[71], λέγοντες· Τί ἐστιν[72]; ἀφίετε ἡμᾶς κωφοὺς καὶ ὑπάγετε[73], κωφοὶ γάρ ἐσμεν, μηδὲν[74] μαθόντες. Καλῶς ἐναρξάμενοι, διὰ τί κωφοὺς ἀφίετε ἡμᾶς[75]; Καὶ στραφέντες πρὸς αὐτοὺς οἱ ἅγιοι, εἶπον αὐτοῖς[76]· Ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης οἶδεν τί ποιήσει[77] εἰς[78] ὑμᾶς.

17. Ἀνηνέχθη * δὲ τῷ βασιλεῖ ὅτι οἱ[1] ὄχλοι ἐπιδόωσιν ὀπίσω αὐτῶν καὶ οὐκ ἀφίουσιν[2] αὐτοὺς τελειωθῆναι. Ὁ βασιλεὺς[3] χωλέσας ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν πλῆθος στρατιωτῶν ἐπάνω αὐτῶν καὶ[4] ἀποσπᾶσαι τὸν ὄχλον[5], καὶ οὕτως τελειωθῆναι[6] τοὺς ἁγίους. Οἱ δὲ ὄχλοι[7] περιεῖχον αὐτοὺς ἕως θανάτου. Καὶ ἀνέβη φάσις τῷ βασιλεῖ ὅτι συμμαίνονται[8] ἀποθανεῖν μετὰ F τῶν ἁγίων[9]. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεύς· Ποιήσατε τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν καὶ πάντας αὐτοὺς ἀπολέσατε· πλὴν τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν ἐκέλευσεν ἐπισχεθῆναι*. Καὶ λέγουσιν τῷ βασιλεῖ· Ἡ σύγκλητός ἐστιν ἡ ἀναστατοῦσα αὐτούς[10]. Καὶ λέγει[11] ὁ βασιλεύς· Καλέσατέ μοι τινὰς ἐκ τῶν πρώτων αὐτῶν[12]. Καὶ ἀπελθόντες ἐκάλεσαν τὸν Ἐλπιδιφόρον. Στραφεὶς δὲ ὁ Ἐλπιδιφόρος πρὸς τοὺς ἁγίους, εἶπεν· Σώζεσθε, καλοσύμβουλοι πατέρες· ἀλλ' εὔξασθε[13], μὴ ἀναλῦσαί με[14] διὰ κενῆς*. Καὶ εἶπον οἱ ἅγιοι πρὸς τὸν Ἐλπιδιφόρον· Θάρσει[15], οὐκ ἀναλύσεις[16] δωρέαν ἐκεῖθεν· ἰδοὺ γάρ, πορεύῃ καὶ σὺ[17] πρῶτος[18] ἡμῶν. Καὶ καταφιλήσας[19] αὐτοὺς ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν[20]· ἠκολούθησαν δὲ[21] καὶ ἄλλοι τρεῖς ἐξ αὐτῶν.

* cod. Ἀνενέχθη.

* cod. ἐπεσχεθῆναι.

* cod. καινῆς.

18. Σταθέντων δὲ αὐτῶν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, οὐδὲν αὐτοῖς ὅλως[1] ἀπεφθέγγετο, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν ἔχων κάτω ἔμεινεν[2]. Εἶτα ἐμβλέψας αὐτοῖς[3] πάλιν[4] ὁ βασιλεὺς[5], λέγει· Τί ἐστιν ὃ ὑμῖν ἔδοξεν; Ὁ ἅγιος Ἐλπιδιφόρος λέγει· Βασιλεῦ, τοῦτο

[71] ἔκραξον 6, 8; *om.* 5. [72] ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ *add.* 5; κύριοι *add.* 8, 9. — [73] ἅγιοι *add.* 4, 6-9. — [74] μὴ 6. — [75] (διὰ τί-ἡμ.) διδάσκειν ἡμᾶς, διὰ τί ἐγκαταλιμπάνετε ἡμᾶς ἀτελεῖς; 5. [76] Πατρες καὶ ἀδελφοί, μὴ λυπεῖσθε *add.* 8, 9. — [77] ποιήσῃ 5. — [78] *om.* 7.

Num. 17. — [1] *om.* 6. — [2] ἀφίωσιν 9; ἐῶσιν 5. [3] (Ὁ β.) Καὶ 3; Ὁ δὲ β. 4-9. — [4] δραμόντας *add.* 4, 5, 7-9; δραμόντα 6. — [5] (τ. ὄ.) τοὺς ὄχλους 5: τῶν ὄχλων 7. — [6] τελειῶσαι 6. — [7] *om.* 4-9. — [8] συμβαίνονται 7; συμμαίνοντες 8, 9. [9] (τ. ἁ.) αὐτῶν. — [10] (ἀν. αὐ.) ἀναστάτους αὐ. ποιοῦσα 4-9. — [11] αὐτοῖς *add.* 5. — [12] (τινὰς-αὐτ.) τ. ἐξ αὐτ. 5; αὐτοὺς ἐκ τῶν π. τινάς 9. — [13] (π. ἀ. εὐ.) π. εὐ. μοι 6; πατρες, εὔ. μοι 4, 7-9; πατρες, εὐ. με 5. — [14] *om.* 4-9. — [15] τέκνον *add.* 7-9. — [16] ἀναλύεις 4-9. — [17] (π. κ. σὺ) κ. σὺ πορεύει 3. — [18] πρὸ 5. — [19] ἀσπασάμενος 5. — [20] (ἰδοὺ-ἐκ.) *om.* 6. — [21] αὐτῷ *add.* 8, 9.

Num. 18. — [1] (αὐ. ὅ.) ὅ. αὐ. 8, 9 — [2] (ἐχ. κ. ἔ.) νεύων κ. ἔμενεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν 4-7; κ. νεύων ἔμενεν ἐπὶ πολλ. ὥ. 8, 9. — [3] αὐτοὺς 4; εἰς αὐτοὺς 6. [4] (πάλιν-βασιλεῦ) *om.* 3. [5] (ὁ. β.) *om* 5.

[24] (τ. ἐ.) ἔκραζον λέγοντες. — [25] εἶπον *add.*

Num. 17 (Cod. 2). — [1] κωλύει. — [2] αὐτῶν *add.* — [3] (ἐ. σ. σ.) βασιλεὺς χολέσας πάνυ ἐκέλευσεν πλῆθος στρατιωτῶν ἀπελθεῖν. — [4] αὐτοῖς. — [5] καὶ *add.* [6] εἵλαντο. [7] βασιλεῖ *add.* — [8] καὶ *add.* — [9] μακάριον *add.* — [10] ἅγιος *add.* — [11] *om.* — [12] Ἐλπιδιφόρε *add.*

Num. 18 (Cod. 2). [1] *om.* — [2] ἀπεφθέγγετο.

A ἀνανεύσας, φησὶ[3] πρὸς αὐτούς· Τί πεπόνθατε, ὦ ἀνόητοι[4]; Πρὸς ὃν ὁ[5] Ἐλπιδιφόρος εἶπεν· Συντόμως ἄκουσον, ὦ βασιλεῦ, ὅτι[6] τοῖς μὴ φυσει οὖσι θεοῖς σου οὐ[7] λατρεύομεν[8], καὶ τῷ δόγματί σου ἀντιτασσόμεθα. Ποίει οὖν ὃ βουλει· πάντες γὰρ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐπιληψόμεθα, ἐν μιᾷ γνώμῃ καὶ ἑνὶ φρονήματι. Ὁ θηριοτροπος καὶ δολιόγνωμος τύραννος ἔφη[9] προς τὸν Ἐλπιδιφόρον· Ἐγὼ μὲν οὔτε ἐντεθύμημαί τι τοιοῦτον, οὔτε πράξειν διενοήθην. Ἐπεὶ[10] δὲ ὑμεῖς πρὸς τοῦτο* σπεύδετε, ἰδοὺ ἀποφαίνομαι καθ' ὑμῶν. Ἀποκρίνεται[11] ὁ θεῖος Ἐλπιδιφόρος· Χάρις τῷ παντοκράτορι καὶ ἁγίῳ Θεῷ, τῷ συγχωρήσαντί σοι κατευθυνθῆναι[12] πρὸς τὴν ἡμετέραν διὰ ξίφους τελείωσιν. Τότε ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν ἀπεφήνατο[13]· Ἐλπιδιφόρον καὶ πάντας τοὺς συμμανέντας αὐτῷ χριστιανούς, καταλείψαντας τὸν μέγαν ἥλιον καὶ τὸ θανεῖν ὑπὲρ τὸ ζῆν προκρίναντας, κελεύομεν κατὰ τὴν οἰκείαν πρόθεσιν τὴν διὰ ξίφους περαίωσιν δέξασθαι. Καὶ εἴ τις τῶν χριστιανῶν βουληθείη τῇ ὁσίᾳ τούτους παραδοῦναι[14], ἀκωλύτως τοῦτο ποιείτω, οὐ μόνον διὰ τὴν φυσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἱερὰν σύγκλητον, ὀφείλουσαν καὶ μετὰ θάνατον τῆς δεούσης τιμῆς μὴ ἀμοιρεῖν. Καὶ τῆς ἀποφάσεως γεγονυίας, ἐξῆλθον οἱ ἅγιοι ἀπὸ
B προσώπου τοῦ τυράννου[15] χαίροντες καὶ ὑμνοῦντες τὸν Θεόν, διὰ τὴν ἐπ' ἐλπίδι αἰωνίαν μακαριότητα. Οἱ δὲ τοῖς ἁγίοις ἀκολουθοῦντες στρατιῶται, τριακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, συνώδευσαν αὐτοῖς μέχρι τοῦ τόπου τοῦ καλουμένου Εἰρηνισσοῦ· ἐν ᾧ καὶ τῶν ἁγίων στάντων, οἱ λοιποὶ ἦραν φωνήν, κλαίοντες καὶ ἀλλήλους κατασπαζόμενοι. Πρὸς οὓς ὁ μακάριος εἶπεν Ἀκίνδυνος· Μὴ κλαίετε, φίλοι[16] καὶ πατέρες, ἀδελφοί τε καὶ τέκνα· ἀλλὰ προθύμῳ ψυχῇ, καθὼς πνεύματι ἐνήρξασθε*, οὕτως καὶ τὸν ἀγῶνα τελέσαι σπουδάσατε. Οἱ δὲ[17] ἀποκριθέντες εἶπον· Δόξα σοι, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καταξιώσας ἡμᾶς τὸν ἀέρα τοῦ βίου τούτου διὰ τῆς εἰς σὲ ὁμολογίας[18] παρελθεῖν, καὶ πρὸς τὰς αἰωνίους μονὰς μεταχωρῆσαι. Οὕτω δε ψάλλοντες καὶ ὑμνοῦντες τὸν Θεὸν[19] τούς τε τῆς ἀληθείας μάρτυρας[20] κατασπαζόμενοι, ἐν εἰρήνῃ ἐτελειοῦντο. Οἱ δὲ περὶ τὸν μακάριον Ἀκίνδυνον ἀθλοφόροι ᾄδοντες ἵσταντο[21] τὸν ὑπολειφθέντα παρὰ τοῦ παναοιδίμου

* ita 2: cod. τούτῳ.

* cod. ἐνήρξασθαι: ἐνήρξαστε 2.

spiciens dixit ad eos: *Quid passi estis, o insensati?* Ad quem Elpidiphorus dixit: *Breviter audi, rex, quod diis tuis qui natura non sunt dii, non servimus, et decreto tuo opponimur. Fac ergo, quod vis; omnes enim eamdem viam ingressi sumus, in una mente.* Bestialis et dolosus tyrannus dixit ad Elpidiphorum: *Ego quidem nihil ejusmodi cogitavi apud animum meum, neque facere meditabar; quum vos autem eo festinetis, ecce fero sententiam contra vos.* Respondet divinus Elpidiphorus: *Gratias omnipotenti ac sancto Deo, qui permisit ut recta ires ad nostram per gladium consummationem.* Tunc rex in eos sententiam dixit: *Elpidiphorum et omnes pari cum eo furore actos christianos, qui, relicto magno Sole, mortem vitæ prætulerunt jubemus secundum proprium eorum propositum per gladium consummationem accipere. Et si quis christianorum voluerit iis justa funebria persolvere, libere hoc facito, non solum propter naturam, verum etiam propter sanctum senatum, quem oportet vel post mortem congruo honore non privari.* Factaque condemnatione, exierunt sancti e conspectu tyranni gaudentes ac laudantes Deum, ob speratam æternam beatitudinem. Qui vero sanctos sequebantur milites, trecenti numero, iter fecerunt cum iis usque ad locum, qui vocatur *Irenissus.* Ubi sanctis consistentibus, reliqui levarunt vocem, flentes et mutuis amplexibus indulgentes. Ad quos beatus dixit Acindynus: *Nolite flere, amici ac patres, fratres ac filii; sed prompto animo, sicut spiritu incepistis, ita certamen perficere studete.* Ipsi vero respondentes dixerunt: *Gloria tibi, Christe, Deus noster, qui dignos judicasti nos aerem vitæ hujus per tui confessionem transire, et in æternas mansiones transmigrare.* Sic autem psallentes ac laudantes Deum et veritatis martyres salutantes, in pace consummabantur. Beati autem Acindyni socii athletæ canentes compleverunt abruptum a venerabili Elpidiphoro psalmum. Hic autem erat: *Laudat anima mea Dominum; laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quamdiu* E

cum militibus trecentis

τοῦτο μέλλεις εἰδέναι ὅτι ἐξ ἡμῶν[6] οὐδείς σοι ἀντιτάσσεται[7]· ὃ θέλεις, ποίει. Οἱ[8] πάντες γὰρ μίαν ὁδὸν σπεύδομεν[9] καὶ μίαν πρόθεσιν τελέσαι[10]. Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς τὸν Ἐλπιδιφόρον[11]· Ἐγὼ μέν, ὡς ἐπίστασθε, τι τοιοῦτον οὐκ ἐπενόησα[12]· εἰ* δὲ[13] πρόθεσις ὑμῶν τοιαύτη ἐστίν, ἀποφαίνομαι καθ' ὑμῶν. Ὁ[14] ἅγιος Ἐλπιδιφόρος λέγει[15] τῷ βασιλεῖ[16]· Χάρις μεγάλη τῷ Χριστῷ τῷ κατευθύναντί σε[17]. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀπεφήνατο οὕτως· Ἐλπιδιφόρος[18] καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ
C μανέντες[19], καταλείψαντες τὸν λαμπρὸν[20] ἥλιον καὶ τοῦ ζῆν ἑαυτοὺς ἀπωσάμενοι, τὸν θάνατον προετίμησαν[21]. Ὅθεν κελεύω πάντας αὐτοὺς τὴν πρόθεσιν τελεῖν[22]. Καὶ εἴ τις τῶν χριστιανῶν πρόθεσιν ἔχει κηδεῦσαι αὐτούς, κηδεύσει ἀκωλύτως*[23], μάλιστα διὰ τὴν ἱερὰν σύγκλητον[24]. Καὶ ἀπῆλθον οἱ ἅγιοι χαίροντες καὶ αἰνοῦντες[25] τὸν Θεόν. Τριακόσιοι δὲ ἄνδρες[26] στρατιῶται ἠκολούθουν[27] αὐτοῖς[28]· καὶ ἀπελθόντες ἐπί τινα τόπον καλούμενον Εἰρήνισσον*, ἐκεῖ ἔστησαν ἅπαντες[29], καὶ ἦραν φωνὴν κλαίοντες καὶ καταφιλοῦντες ἀλλήλους. Καὶ εἶπεν[30] πρὸς αὐτοὺς ὁ μακάριος[31] Ἀκίνδυνος· Πατέρες καὶ ἀδελφοί, καὶ μητέρες[32] καὶ ἀδελφαί, δεῦτε τελέσατε την πρόθεσιν ὑμῶν[33], ἣν ἔχετε προς τὸν Χριστόν. Καὶ εἶπον οἱ ἅγιοι· Δόξα σοι, ὁ Θεός, ὁ καταξιώσας ἡμᾶς ἐν εἰρήνῃ ἐξελθεῖν τὸν σκοτεινὸν ἀέρα τοῦτον· καὶ πάντες ψάλλοντες[34] καὶ καταφιλοῦντες τοὺς τῆς ἀληθείας ἐραστάς, ἐτελειοῦντο[35]. Καὶ λοιπὸν ἱστήκεισαν[36] οἱ τρισμακάριοι[37] μάρτυρες[38] μόνοι[39], ψάλλοντες[40] τὸν ὑπολειφθέντα αὐτοῖς ψαλμὸν ὑπὸ τοῦ μακαρίου Ἐλπιδιφόρου τοῦ συγκλητικοῦ· ἦν γὰρ ἀρξάμενος οὕτως[41] ψάλλειν[42]· Αἴνει[43], ἡ ψυχή μου, τὸν Κυριον· αἰνέσω Κύριον ἐν ζωῇ μου· ψαλῶ τῷ Θεῷ ἕως ὑπάρχει[44] τὸ πνεῦμά

* ἡ δ' 1 et 5.

* ἀκολύτως 1 et 3

* ita 1, 3 Εἰρηνησσόν 4-9.

[6] ὑμῶν 5, 7-9. [7] (σ. ἀ.) ἀ. σ. 4-9. — [8] om. 4-7. — [9] σπεύσωμεν ὁδεῦσαι 5; ὁδεῦσαι add. 4, 6-9. [10] ἔχομεν 4-9. [11] (π. τ. Ἐ.) τῷ Ἐλπιδιφόρῳ 8, 9. — [12] ἐνενόησα 7-9. [13] (εἰ δε) εἰ δὲ ἡ 3, 4, 6-9. [14] γαρ add. 8. [15] λέγει 4. — [16] (τ. β.) om. 5. — [17] ταχῦναι εἰς τοῦτο add. 4-9. [18] (οὕτ. Ἐ.) Ἐ. 5, οὕτ. λέγων· Ἐ. 6, 8, 9. — [19] (σ. αὐ. μ.) συμμανέντες αὐ. 4-9. — [20] ὑπέρλαμπρον 4-9. — [21] προστιμησαν 6, 8, 9. (ἥλιον-προ.) vix leguntur in 5. — [22] (τ. π. τελ.) κατα τὴν π. αὐτῶν ὑπομεῖναι 4-9. — [23] (κ. ἀ.) ἀκωλύτως τοῦτο ποιειτω 4-9. — [24] (μάλιστα-συγκ.) om. 4. — [25] ὑμνοῦντες 4-9. — [26] om. 4-9. — [27] ἠκολούθησαν 6. — [28] αὐτούς 3, 4, 9; αὐτῷ 5. [29] οἱ ἅγιοι 4-9. [30] (Κ. εἶ.) Εἶπε δε 5. [31] ἅγιος 5. [32] (Πατ.-μητ.) Ἀδελφοί κ. πατρες, μητρες 4, 6-9. [33] χαίροντες add. 8, 9. — [34] οὕτως ψάλλοντες 6, 8, 9; (Ἀκίνδυνος-ψάλ.) vix leguntur in 5. — [35] ἐν εἰρήνῃ add. 8, 9. — [36] εἱστήκεισαν 8. [37] μακάριοι 4, 6-9. [38] om. 3. [39] om. 4, 7. [40] καὶ ἔψαλλον 4, 6-9. — [41] om. 8. — [42] ὁ ἅγιος add. 6, 8, 9. — [43] Εὐλόγει 4, 7. — [44] ὑπάρχω 6, 7; οὗ ὑπαρχω 4, 8, 9 [ἕως οὗ ὑπάρχω (?).

[3] λέγει. — [4] τί ὑμῖν ἔδοξεν add. [5] ἅγιος add. — [6] ἐξ ἡμῶν οὐδεις ἀντιτάσσεταί σοι οὔτε add. — [7] om. [8] ἀλλὰ μὴν add. — [9] (Ὁ-ἔφη) θανατουμενοι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Ἀποκρίνεται ὁ βασιλεὺς καὶ λέγει. — [10] Ἐπειδὴ. [11] ἔφη. [12] τὴν διάνοιαν add. — [13] (κ. αὐ. ἀπ.) ἀπ. κ. αὐ. οὕτως. — [14] ταφῇ add. [15] (ἀ. π. τ. τ.) κατα πρόσωπον αὐτοῦ. [16] τε add. — [17] ἅγιοι add. — [18] ἀταράχως add. — [19] οἱ μακάριοι add. [20] καὶ ἐραστας add. — [21] (Οἱ-ἱστ.) καὶ λοιποὶ ἵσταντο

EX MSS.

παναοιδίμου Ἐλπιδιφόρου ψαλμόν. Οὗτος δὲ ἦν [22]· Αἴνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον· αἰνέσω Κύριον ἐν ζωῇ μου, ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω. Μὴ πεποίθατε* ἐπ' ἄρχοντας [23], ἐφ' υἱοὺς ἀνθρώπων [24], οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία. Ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἀπαντήσεται ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

* cod. πεποίθετ..

quamdiu sum. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, quibus non est salus. Egredietur spiritus eorum, et occurret unicuique secundum opera sua. D

πνεῦμά μου [45]. Μὴ πεποίθατε* [46] ἐπ' ἄρχοντας [47] οἷς οὐκ ἔστιν σωτηρία· ὅτι ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ [48] καὶ ἀπαντήσει ἕκαστος κατα τὰ ἔργα αὐτοῦ.

* cod 1 et alii πεποίθετε.

[45] (τ. π. μ.) *om.* 4, 6-9. — [46] πεποίθατε 3, 4, 7. — [47] επι υἱοὺς ἀνθρώπων *add* 4-9. — [48] αὐτῶν 4-9.

οἱ μακάριοι τοῦ Χριστοῦ τρεῖς μάρτυρες μόνοι, καὶ ἔψαλλον. — [22] (Οὔ. δὲ ἦν) Ἦν γαρ ὁ ἅγιος ἀρξάμενος οὕτως. — [23] ἢ *add.* [24] (ἀ. ἑ.) ἀπαντήσει ἕκαστος.

ANNOTATA.

a *Jure ac merito dolosum Saporis animum Acta redarguunt, quippe qui simulatæ benevolentiæ specie cruentum ingenium tegere conetur initio, ut deinde sævissimæ crudelitati indulgeat. Hoc loco vaferrimus tyrannus cum magnatibus conqueritur quod suo muneri desint, ut in Commentario (nn. 23, 24) diximus. Sic enim eorum qui christiana sacra colebant sententiam audire poterat, eosque qui cum martyribus starent a ceteris distinguere, favoremque martyribus præstitum suæ majestatis injuriam vocare, atque ita christianos agnitos ut perduellionis suspectos morti tradere. Quod facinus animo conceptum paratis insidiis exequi voluit. Sed impedivit Elpidiphori perspicacia ac reliquorum generositas.* B E

b *De numero magnatum seu, uti hic vocantur, senatorum, maxima est in diversis Actorum exemplaribus diversitas sententiæ. Septingentos codex Venetus et Vaticanus 2, septem millia reliqui codices numerant.*

c *Solemni persecutoribus errore Sapor martyrum constantiam in perferendis tormentis, et miraculosam sanationem post verbera et vulnera, ferasque repente in mansuetudinem conversas magicæ artis præstigiis adscribit; et quum magiam erga feralem gladii ictum impotentem judicaret, martyres post crudelissimam flagellationem gladio feriri jussit, quos postmodum mutata sententia alii mortis generi destinat.*

d *Ex hoc loco orta est opinio omnes senatores martyrii laurea coronatos fuisse; dicitur enim Sapor jussisse* omnes *tolli de medio, de quibus illi nuntiatum fuerat : quos inter senatum fuisse ex præcedenti numero certum est. Verum, uti in Commentario diximus, ex iis quæ sequuntur apparet non nisi quatuor ex senatoribus fuisse peremptos : Elpidiphorum scilicet cum tribus aliis. Vide Comment. nn. 56, 57.*

e *In quibusdam exemplaribus hic additur* matres et sorores. *Erant ibi, uti facile intelligitur, præsentes militum ac senatorum matres et sorores et uxores; quas tamen inter martyres computare non possumus, quia Acta dicunt tunc tantum milites ac senatores fuisse occisos.*

—

CAPUT QUARTUM.

C F

SS. Acindynus, Pegasius et Anempodistus, Saporis pollicitationes contemnentes, postquam a regis matre defensi sunt, cujus maxillæ ipse rex alapam impingit, in camino igne comburuntur cum militibus viginti octo et ipsa regis matre.

Μετὰ δὲ τὴν τῶν συγκλητικῶν καὶ [1] τῶν στρατιωτῶν ἀναίρεσιν, ἐν μεταμέλῳ γενόμενος ὁ παλίμβουλος καὶ παράφορος τύραννος, μετακαλεῖται πάλιν τοὺς ἁγίους [2] καὶ λέγει πρὸς αὐτούς· Τί ἐστιν, Ἀκίνδυνε, Πηγάσιε καὶ Ἀνεμπόδιστε; ἐπείσατε ἑαυτοὺς θῦσαι* τῷ ἡλίῳ καὶ ἀπαλλαγῆναι τοῦ βιαίου θανάτου; Λέγουσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι· Ἕως πότε ἀδολεσχεῖς

* cod θῦσαι.

Post senatorum ac militum cædem, quum pœniteret consilia mutantem ac titubantem tyrannum, revocat iterum sanctos ac dicit : *Quid est, Acindyne, Pegasi atque Anempodiste, persuasistis vobis sacrificare Soli et liberari a violenta morte?* Dicunt ei sancti : *Quousque nugaris et propria ratiocinia incohærentia in temetipso volvis?* Respondit

Regi idololatriam rursus suadent.

19. Μετακαλεσάμενος δὲ [1] τοὺς ἁγίους [2], λεγει αὐτοῖς [3]· Τι ἐστιν, Ἀκίνδυνε, Πηγάσιε, Ἀνεμπόδιστε [4]; Λέγουσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι·

Num. 19. [1] ὁ βασιλεὺς *add.* 5, 6, 8, 9. — [2] ὁ βασιλεὺς *add.* 3, 4, 7. — [3] αὐτους 9. [4] (Π. Ἀ.) Π. καὶ Ἀ. 3, 5 : οἱ λοιποί

Num. 19 (Cod. 2). — [1] (τ. σ. κ.) *om.* — [2] τρεῖς μάρτυρας *add.*

A ἀδολεσχεῖς καὶ τους οἰκείους λογισμοὺς ἀστατοῦντας ἐν ἑαυτῷ περιστρέφῃ; Ἀντέφησεν αὐτοῖς ὁ σκολιώτατος[3]· Μαρτυρεῖ μοι καὶ ἡ τῶν ἀηττήτων θεῶν δύναμις, ὡς[4] καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ ἐπίστασθε, ὅτι τῶν τῆς συγκλήτου βουλῆς συμμανέντων ὑμῖν οὐδενὸς ἐφεισάμην· ὑμῶν δὲ περιέχομαι[5] φειδόμενος, οὐ μόνον διὰ τὴν τοῦ σώματος ὥραν καὶ τὸ τῆς ἡλικίας εὐπρεπὲς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἀνδρείαν, δι' ἣν τὴν τοσαύτην καρτερίαν[6] ἐπεδείξασθε. Καὶ τὰ νῦν ἀκούσατέ μου τῆς παραινέσεως, καὶ μὰ τὸν ὑπέρλαμπρον ἥλιον καὶ τὸν μέγιστον Ἀσκληπιὸν, εἰ πεισθέντες μοι θύσετε[7] τοῖς θεοῖς, τὰς πρωτας ὑμῖν[8] ἀρχὰς τῆς κατ' ἐμὲ βασιλείας ἐγχειρήσω, καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς ὑπηκόους περίβλεπτον ὑμῶν τὴν δόξαν ποιήσω. Ἀποκρίνονται τῷ τυράννῳ οἱ ἅγιοι· Ἄκουσον, ὦ βασιλεῦ. Μάρτυς ὁ ἀκατάληπτος Θεὸς, ὁ τὴν γῆν ἐφ' ὑδάτων ἑδράσας καὶ οὐρανὸν ὡσεὶ δέρριν ἐκτείνας, ὡς ἀμετάτρεπτός[9] ἐστιν ὁ λογισμὸς ἡμῶν, καὶ οὐκ ἄν ποτε τῷ θελήματί σου ἐξακολουθήσωμεν, ἀλλ' οἱ αὐτοί ἐσμεν καθὼς ἀρχῆθεν ἔγνωκας ἡμᾶς τεθεμελιωμένους ἐπὶ τῇ πέτρᾳ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως· μᾶλλον μὲν οὖν[10] καὶ στερρότερον ἀναλαβόντες φρόνημα διὰ τῆς τῶν βασάνων πείρας
B καὶ τῆς ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ ἐπικουρίας. Τί οὖν ἀναβάλλῃ καὶ παρακατέχεις ἡμᾶς, μεταβολὴν ἐλπίδος ματαίας*[11] ἐν σεαυτῷ[12] ταμιευόμενος; Ποίησον τάχιον ὃ βούλει· ἐκδέχεται γὰρ ἡμᾶς ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, καὶ χάριτάς σοι ὁμολογήσομεν ὑπὲρ τῆς ἐν Χριστῷ ταχείας[13] τελειώσεως.

* cod. μανaίας.

Respondit ipsis tortuosissimus: *Testis mihi est vel invictorum deorum virtus, ut et ipsi scitis, me eorum qui ex senatu vobiscum insaniebant, nulli pepercisse; vestri autem sollicitus sum, parcens vobis, non modo propter corporis venustatem et ætatis decorem, verum etiam propter ipsam virilem fortitudinem per quam tantam patientiam ostendistis. Et nunc audite exhortationem meam; nam per splendidissimum Solem et maximum Herculem, si obtemperantes mihi sacrificaveritis diis, primos vobis magistratus regni mei concedam, et super omnes subditos conspicuam vestram gloriam facturus sum.* Responderunt sancti tyranno: *Audi, rex. Testis est incomprehensibilis Deus, qui terram super aquas fundavit et cælum veluti pellem extendit, immutabile esse nostrum deliberatum animi propositum; neque unquam voluntati tuæ obsequemur, sed iidem sumus, sicuti ab initio cognovisti nos fundatos in petra fidei in Christum; immo potius firmiorem assumpsimus animum per experientiam tormentorum ac desuper advenientis Dei auxilii. Quid igitur differs? quid cohibes nos, mutationem quam frustra speras, in mente tua disponens? Fac citius* E *quod vis: expectat enim nos sanctorum chorus; et gratias tibi palam agemus de celeri in Christo consummatione.*

ex mss.

20. Ὁ δὲ[1] ἐμβλέψας εἰς αὐτοὺς σοβαρῷ καὶ φονίῳ τῷ ὄμματι· Νὴ τοὺς θεοὺς, εἶπεν[2], οὐ γενήσεται ὑμῶν τὸ θέλημα[3]. Κελεύει οὖν[4] σιδηρωθέντας αὐτοὺς κατὰ παντὸς τοῦ σώματος ἐν ἀσφαλεστάτῃ διατηρεῖσθαι φρουρᾷ[5], στρατιωτῶν ταύτῃ παρακαθεζομένων. Τούτων διακούσαντες οἱ ἅγιοι[6]· Ὁ Θεὸς, εἶπον[7], οὐκ ἔχομεν ἀξίως εὐχαριστεῖν σοι· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῶν σῶν εὐεργεσιῶν ἀσυγκρίτως τῶν ἡμετέρων παθημάτων ὑπερανέστηκεν. Ὁ δὲ βασιλεὺς δι' ὅλης τῆς νυκτὸς

20. Ipse vero aspiciens illos duro ac cruento oculo: *Per deos*, inquit, *haud fiet vestra voluntas.* Jubet ergo eos ferro per totum corpus constrictos in tutissimo carcere custodiri, assidentibus circum militibus. Quod quum sancti audivissent: *O Deus*, inquiunt, *non possumus dignas tibi gratiarum actiones persolvere; excessus enim benefactorum tuorum incomparabiliter passiones nostras superat.* Rex autem per totam noctem sollicita cura pressus

sancti exprobrant diabolicam vafritiem in ipso ejus nomine expressam, et testimonio matris ejus defenduntur

οἱ ἅγιοι· Εἰπὲ ἡμῖν[5], τί ἔχει ὁ σκοπός σου. Λέγει αὐτοῖς ὁ βασιλεύς· Ὑμεῖς οἴδατε ὅτι πᾶσα ἡ σύγκλητος συνεμάνη ὑμῖν ἀποθανεῖν· πλὴν ἐκείνων οὐκ ἐφεισάμην, κηδόμενος[6] τῆς ὑμῶν[7] ἀνδρειότητος. Πάνυ γαρ ἀναπαύομαι ὁρῶν τὴν τοσαύτην ὑμῶν προθυμίαν[8]· καὶ τα νῦν, μὰ τὸν ὑπέρλαμπρον ἥλιον καὶ τὸν μέγιστον[9] Ἀσκληπιόν, ἐὰν πεισθέντες μοι[10] θύσητε, πρώτους ὑμᾶς καταστήσω[11] τῆς ἐμῆς βασιλείας, καὶ οὐκ ἔστιν[12] ὁ ὑποβλεπόμενος πώποτε[13]. Οἱ δὲ[14] ἅγιοι ἀποκριθέντες λέγουσιν[15] τῷ βασιλεῖ· Μὰ τὸν στερεώσαντα[16] τὸν οὐρανὸν ἐν[17] νεφέλαις, καθὼς ἦν ἀπαρχῆς[18] ὁ νοῦς ἡμῶν ἐν τῇ πέτρᾳ[19] τοῦ Χριστοῦ τεθεμελιωμένος*, οὕτως καὶ[20] νῦν[21], καὶ ἄρτι[22] μᾶλλον ἠσφαλισάμεθα ἀλλήλους[23] ἐν
C τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Χριστοῦ. Μὴ οὖν ἐπεχε ἡμᾶς[24], ἀλλὰ ἀποστεῖλον[25] το τάχος[26], ινα καταλάβωμεν[27] τοὺς ἁγίους· ἐκδέχονται γὰρ[28] ἡμᾶς, καὶ χάριν μεγάλην προσομολογοῦμέν σοι.

* cod. τεθεμελειωμένος.

20. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐμβλέψας πρὸς τοὺς ἁγίους, εἶπεν αὐτοῖς· Μὰ τοὺς θεους, οὐ μὴ ποιήσω τὸ θέλημα ὑμῶν. Καὶ κελεύει ἐγκλεισθῆναι[1] αὐτοὺς[2] καὶ σίδηρα κατα παντὸς τοῦ σώματος αὐτῶν ἐπιτεθῆναι, καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἀσφάλειαν τηρεῖσθαι αὐτοὺς, λέγων· Ὅτιπερ[3] μάγοι οὗτοί εἰσιν[4]. Ἀπαγομένων δὲ αὐτῶν[5] ἐν τῇ φρουρᾷ[6], ἔλεγον οἱ ἅγιοι μάρτυρες[7] πρὸς ἀλλήλους· Οὐαὶ ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις, ὅτι τοσαύτας εὐεργεσίας ἀπολαμβάνοντες[8] οὐδὲν κατ' ἀξίαν εὐχαριστῆσαι δυνάμεθα[9]. Καὶ

4, 6-9. [5] *om* 4-9. [6] κήδομαι δὲ 4-9. — [7] ὑμετερας 5. — [8] (τὴν-προθ.) ὑ. τ. τ. εὐκοσμιαν 8, 9. τ. τ. ὑ. εὐκοσμίαν 4-7. — [9] μέγαν 6. [10] *om.* 6. — [11] ποιήσω 5. — [12] τις *add.* 4-7. — [13] ὑμᾶς π. 4, 5, 8; ὑμῶν π. 9. ὑμας ποτε 6, 7. [14] *om.* 5, 6, 8, 9. — [15] (ἅγ. ἀπ. λ.) ἀπ. εἶπον 4. ἁγ. εἶπον 7. — [16] ἐπι τῶν ὑδάτων και περιβάλλοντα *add* 5, 8, 9, και περιβάλλοντα *add.* 4, 6, 7. [17] ταῖς 8. — [18] ἀπαρχὴν 6. [19] τῆς πίστεως *add.* 5. — [20] *om.* 4, 7: *hic quædam lectu difficilia in* 5. [21] (ἀπαρχ.-νῦν) ὁ ν. ἡ. ἀπαρχ. τεθ. ἐν τῇ π. τῆς πίστεως τ. Χ. οὐ. πλέον νῦν 8, 9. — [22] (κ. ἄ.) *om.* 4, 6-9. — [23] (ἠ. ἀ.) ησφαλισμετα 4, 6-9; ἠσφαλισμένος 5 — [24] *om.* 6-8. — [25] ἡμᾶς *add.* 5-8. — [26] (τ. τ.) ταχέως 6. [27] καταλάβομεν 5, 8, 9. — [28] (ἐ. γ.) ὅτι ἐ. 4-9.

Num. 20. — [1] ἐμβληθῆναι 5. — [2] εἰς τὸ δεσμωτήριον *add.* 5; ἐν τῇ εἱρκτῇ *add.* 8, 9. — [3] οὗτοι *add.* 5. [4] (οὗ. εἰ.) εἰ. οὗ. 3; εἰ. οὗ. καὶ κἂν ποίᾳ ὥρᾳ θελήσουσιν ἐξελθεῖν μὴ δυνηθῶσιν 4; εἰ. και ἐαν δοκιμάσωσιν ἐξ. μὴ δ. 5; εἰ. καὶ κ. ἣν ὥραν θελήσωσιν ἐξ. μὴ δ. 6; εἰ. καὶ κ. π. ὥ. θελήσωσιν ἐξ. μὴ δ. 7, εἰ. και κ. ὁποιαν ὥραν θελήσωσιν ἐξ. μη δ. 8, 9. — [5] (Ἀ. δὲ αὐ.) Ἀπαγόμενοι δὲ οἱ ἅγιοι 5, 8, 9. — [6] φυλακῇ 4, 7-9. — [7] (οἱ ἁ. μ.) οἱ μακάριοι μ. 3; *om.* 8, 9. [8] λαβόντες 4-9. — [9] (κατ'-δυν.) ἐπαξίως εὐ. δυν. τῷ Κυρίῳ 4, 7; ἐπαξ. εὐαρεστῆσαι δυν. τῷ Κ. 5, 6; ἐπαξ. εὐαρ. τῷ Κ. δυν. 8, 9.

[3] (περι.-σκολ.) περιστρέφεις: Ἔφη ὁ βασιλεύς. — [4] (τῶν-ὡς) δυν. τ. ἀ. θ. — [5] κήδομαι λίαν. — [6] και ὑπομονην *add* — [7] θύσητε. — [8] ὑμῶν. — [9] ἀμετάβλητός. — [10] (μ. οὖν) δὲ. — [11] *om.* — [12] ἑαυτῷ. — [13] *om.*

Num. 20 (Cod. 2). — [1] βασιλεὺς *add.* [2] (τῷ-εἶ.) ὀμ. εἶπεν· Μὰ τ. θ. [3] (οὐ-θέλ.) οὐ μη ποιησω τ. θ. ὑ. Καὶ εὐθέως. — [4] *om.* — [5] (δ. φ.) φ. δ. [6] (Τούτ.-ἅγ.) Ἀπαγομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ φρουρᾷ, ἔλεγον οἱ ἅγιοι μάρτυρες. — [7] *om.*

EX MSS.

νυκτὸς ἔμφροντις γενόμενος ἐσκέπτετο [8] ποίᾳ κολάσει ἀναιρήσει [9] αὐτούς. Ἐλογίσατο οὖν [10], ὡς χαλεπήν τινα βάσανον οὖσαν, ζῶντας αὐτοὺς [11] πυρὶ παραδοῦναι. Κελεύει οὖν κάμινον εἰς τέλος ἐξαφθῆναι [12] κἀκεῖ τοὺς ἁγίους ἐμβληθῆναι, εἰπὼν πρὸς αὐτούς· Ἰδοὺ, βλέπετε τί ἡτοίμασται ὑμῖν. Λέγει πρὸς τὸν ἀναιδῆ τύραννον [13] ὁ μακάριος Ἀκίνδυνος· Ἐπ᾽ ἀληθείας κατάλληλον ἔσχες τῇ κλήσει τὴν πρᾶξιν· πατὴρ γὰρ δαιμόνων ἑρμηνεύεται τὸ ὄνομά σου, καὶ τοῦτο προφητικῶς ἡ σε τεκοῦσα μήτηρ ἐπωνόμασεν. Ὁ δὲ [14] πάσης ὀργῆς καὶ μανίας ἀνάμεστος χολήσας* ἐπὶ τῷ λόγῳ, τὴν οἰκείαν μητέρα μετάπεμπτον ποιεῖται. Τῆς δὲ παραγενομένης, λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ βασιλεύς· Εἰπέ μοι, μῆτερ, τί τὸ ὄνομά μου ἑρμηνεύεται; Ἡ δέ· Οἶδα, φησίν, ὡς ἀπὸ τοῦ σοῦ πάππου οὕτω κέκλησαι, ἑρμηνεῦσαι δὲ τοῦτο οὐκ ἐπίσταμαι. Ἀποκρίνεται ὁ δυσμενέστατος· Ἰδοὺ, οὗτοί φασιν οἱ κακοδαίμονες ὡς πατὴρ δαιμόνων ἑρμηνεύεται· καὶ νὴ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, εἰ ἀληθείας ἔχεται τὰ παρ᾽ αὐτῶν* λεγόμενα, πρώτην σε τούτων πικροτάτῳ παραδώσω θανάτῳ. Ἡ δὲ ἱλαρὸν ὑπομειδιάσασα· Εἰ μὴ ᾔδεσαν οὗτοι, φησίν, οὐκ ἂν ἐλάλουν. Ἀσχέτῳ
B δὲ συσχεθεὶς μανίᾳ ὁ μητραλοίας, μηδὲ τὴν φύσιν αἰδεσθεὶς, τὰς ἐν ἀνομίαις χεῖρας κατὰ τῆς οἰκείας ἐκτείνει μητρός, ταύτην κατὰ κόρρης ῥαπίζων. Ἡ δὲ τοῖς τῶν ἁγίων προσδραμοῦσα ποσὶ, μετὰ ὀλολυγμοῦ καὶ δακρύων·

* cod. χολέσας.

* cod. αὐτοῦ.

pressus deliberabat quali supplicio tolleret eos de D
medio. Rationem itaque iniit, ut quod molestum tormenti genus esset, vivos eos igni tradendi. Jubet ergo caminum perfecte accendi atque eo sanctos injici, dicens ad ipsos: *Ecce, videtis quid paratum sit vobis.* Dicit ad impudentem tyrannum beatus Acindynus: *In veritate convenientem habes nomini actionem: pater* a *enim dæmonum, interpretatio nominis tui est; et hoc prophetice quæ te peperit mater, nominavit.* Ipse vero furore ac rabie plenus, irascens in hoc sermone propriam matrem arcessendam facit. Quæ quum adesset, dicit ad eam rex: *Dic mihi, mater, quid significat nomen meum?* Hæc vero: *Novi*, inquit, *te ab avo tuo sic vocari; interpretari autem ego nescio.* Respondet pessimus: *Ecce, hi mali dæmones dicunt pater dæmonum interpretatio est; et per meam salutem, si veritatem continent eorum dicta, priorem te illis acerbissimæ tradam morti.* Ipsa vero hilariter subridens: *Nisi scivissent hi*, inquit, *haud dixissent.* Impotenti autem captus rabie matricida neque naturam reveritus, iniquas
manus contra propriam extendit matrem, ipsi in E
maxillam intligens alapam. Ipsa autem sanctorum accurrens ad pedes, cum ejulatu et lacrimis: *Servate meam*, inquit, *miserrimam senectutem, o Christi generosi,*

Καὶ ἠσφαλίσθησαν ὑπὸ πᾶσαν ἀσφάλειαν, τῶν [10] στρατιωτῶν ἔξωθεν τηρούντων [11]. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐσκέπτετο δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς [12] ποίῳ θανάτῳ ἀπολέσει [13] αὐτούς. Καὶ ἐμβάλλει αὐτῷ [14] ὁ σατανᾶς εἰς τὴν καρδίαν τοὺς [15] ζῶντας αὐτοὺς καῆναι. Τῇ δὲ ἑξῆς προκαθίσας* [16] ὁ ἀσεβέστατος βασιλεύς, ἐκέλευσεν κάμινον καῆναι [17]* ὥστε ἐπὶ πολὺν τόπον ῥίπτειν τὴν φλόγα αὐτῆς. Ἀγομένων δὲ τῶν ἁγίων, ἔλεγον οἱ μακάριοι [18]· Σῶσον ἡμᾶς, Κύριε [19], ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος, ὅτι ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἔστησαν [20] ἔμπροσθεν αὐτοῦ [21]. Λέγει αὐτοῖς ὁ βασιλεύς [22]· Τί θεωρεῖτε τὴν κάμινον ταύτην; δι᾽ ὑμᾶς ἡτοιμάσθη πάντως [23]. Λέγει τῷ βασιλεῖ [24] ὁ [25] μακάριος Ἀκίνδυνος [26]· Τί νομίζεις τὸν ἐπιθέντα τὸ ὄνομά σου [27]; Ὁ βασιλεὺς λέγει αὐτῷ [28]· Τί; Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος λέγει [29]· Προεφήτευσεν ἡ μήτηρ σου εἰς τὸ ὄνομά σου. Λέγει ὁ βασιλεύς [30]· Τί προεφήτευσεν ἡ μήτηρ μου εἰς τὸ ὄνομά μου [31]; Λέγει αὐτῷ ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος· Πατὴρ δαιμόνων τὸ ὄνομά σου ἑρμηνεύεται [32]. Ὁ δὲ βασιλεὺς χολήσας* ἐκάλεσεν τὴν μητέρα αὐτοῦ, καί φησιν [33]· Μῆτερ, τί ἐστιν τὸ ὄνομά μου; Ἡ δὲ [34] μήτηρ τοῦ βασιλέως ἔφη· Σαβόριος. Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεύς· Τί διερμηνεύεται [35]; Στραφεῖσα δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἔφη· Πόθεν ἐπίσταμαι; Τοῦ γὰρ πάππου σου τὸ ὄνομα ἔχεις. Λέγει αὐτῇ ὁ βασιλεύς· Ἰδου, λέγουσιν οὗτοι [36]· Πατήρ δαιμόνων ἐστὶν τὸ ὄνομά σου [37]· καὶ μὰ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, εἰ εὑρέθη οὕτως, πρώτη αὐτῶν τελευτᾷς [38]. Ἡ δὲ μήτηρ τοῦ βασιλέως [39] μειδιάσασα, λέγει τῷ βασιλεῖ· Εἰ μή τι [40] ᾔδησαν* [41], οὔτε [42] ἐλάλουν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναστὰς μετ᾽ ὀργῆς [43], ἤρξατο σκοτοτυφλίζειν τὴν μητέρα αὐτοῦ [44]· καὶ δραμοῦσα ἡ μήτηρ τοῦ βασιλέως ἐκράτησεν τοὺς πόδας τῶν ἁγίων, κλαίουσα [45] καὶ λέγουσα [46]· Σώσατέ μου τὸ γῆρας, δοῦλοι τοῦ [47] Χριστοῦ· ὡς γὰρ θεωρεῖτε,

* cod. προκαθήσας.

* cod. καεῖναι.

* χωλέσας 1, 3; χολέσας reliqui.

* cod. εἴδησαν.

[10] *om.* 7. — [11] αὐτοὺς *add.* 8, 9. [12] (ἐσκ.-νυκτ.) δι᾽ ὅ. τ. ν. ἐσκέπετο *(sic)* 4-9. [13] ἀπολέση 7-9. [14] (ἐμ. αὐ.) ἐμ. αὐτοῦ
C 6; ἐμβάλει αὐ. 9; ἐμβάλει αὐτοῦ 4; ἐμβάλη αὐτοῦ 7. — [15] τοῦ 4, 6, 7; αὐτοῦ τοῦ 5, 8, 9. — [16] προκαθίσας 4-8; *hinc una alterave linea ægre leguntur in* 5. *Hæc videntur legi:* προκαθισας ἐκέλευσεν κά[μινον ἐκκαῆναι] κἀκεῖ [τοὺς ἁγίους] ἐμβληθῆναι. — [17] καῆναι 4, 6, 7; ἐκκαῆναι 8, 9. — [18] (Ἀγ.-μακ.) Ἀγόμενοι δὲ οἱ ἅγιοι μάρτυρες ἔλεγον 4; ἀπαγόμενοι δὲ οἱ ἅγ. ἔψαλλον λέγοντες 5; ἀγόμενοι δὲ οἱ μάρτ. ἔλεγον 3; ἀγόμενοι δὲ ἔλεγον οἱ ἅγ. μαρτ. 6, 8, 9. — [19] ὁ Θεὸς 6. — [20] (Κ. ἐσ.) Ὡς ἐσ. 3; ἐσ. δὲ 5. [21] τοῦ τυράννου 4, 6-9; τοῦ τυράννου, καὶ 5. — [22] (ὁ. β.) *om.* 5. — [23] *om.* 4-9. [24] (Λ. τ. β.) Ἔφη αὐτῷ 8, 9. — [25] ἅγιος καὶ *add.* 6. — [26] (Λέγ.-Ἀκίν.) Ὁ μακ. Ἀ. ἀποκριθεὶς, λέγει 5. — [27] (τὸ ὄ. σ.) σοι τὸ ὄ. 5. — [28] (Ὁ. β. λ. αὐ.) Λ. αὐ. ὁ β. 8, 9; *hinc usque ad vocem* τελευτᾷς *sequitur tractus lectu difficilis in* 5. — [29] εἶπεν 3. — [30] (ὁ β.) αὐτῷ 4, 6, 7; αὐτῷ ὁ β. 8, 9. — [31] (ἡ μήτηρ-μου) *om.* 4, 6-9. — [32] Σαβώριος γὰρ πατὴρ δαιμόνων καλεῖται *add.* 8, 9. [33] ἔφη 8. [34] *om.* 3. [35] ἑρμηνεύεται 8. [36] ὅτι *add.* 4, 6, 7; (λ. οὗ.) οὗ. λ. ὅτι 8, 9. — [37] (ἐστ.-σου) Τὸ ὄ. σ. ἑρμηνεύεται 4, 7, 8; τὸ ὄ. μου ἑρμ. 6, 9. — [38] ἀποθνήσκεις 5. [39] (τ. β.) αὐτοῦ 8, 9. [40] *om.* 5. — [41] ᾔδεισαν 4-9. — [42] οὐκ ἂν 4, 5, 7. — [43] (ἀν. μ. ὀ.) μ. ὀ. ἀν. 5. — [44] (μ. αὐ.) ἑαυτοῦ μ. 4. — [45] κράζουσα 8, 9. — [46] κράζουσα 4. [47] *om.* 6, 8, 9. — F

[8] ἐσκέπετο *(sic)*. — [9] ἀναιρέσει. [10] ὁ παραπλὴξ *add.* — [11] τῷ *add.* [12] (Κελ.-εξ.) Τῇ δὲ ἑξῆς προκαθίσας ὁ ἀσεβέστατος ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσεν καμ. ἐξ. [13] (εἰπὼν-τυρ.) Τῆς δὲ καμίνου ἐπιπολὺ ἐκκαυθείσης καὶ τὴν σφοδρὰν καὶ ἄστεκτον φλόγα ἐπὶ ἱκανὸν τόπον ῥιπτούσης, ἀγόμενοι πρὸς αὐτὴν οἱ ἅγιοι μάρτυρες ἔλεγον· Σῶσον ἡμᾶς, Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος· ὅτι ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ ἑξῆς. Λέγει αὐτοῖς ὁ βασιλεύς· Τί θεωρεῖτε τὴν κάμινον ταύτην. Δι᾽ ὑμᾶς ἡτοιμάσθη. Λέγει τῷ βασιλεῖ. — [14] (Ὁ δὲ πάσης-γεγέννηκα) Ὁ δὲ βασιλεὺς χολέσας *(sic)* πάνυ, ἐκάλεσε τὴν μητέρα αὐτοῦ καί φησιν· Μῆτερ, τί ἐστιν τὸ ὄνομά μου; Ἡ δὲ ἔφη· Σαβώριος. Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ βασιλεύς· Καὶ τί ἑρμηνεύεται; Ἡ δὲ στραφεῖσα λέγει· Πόθεν ἐπίσταμαι; Τοῦ γὰρ πάππου σου τὸ ὄνομα ἔχεις. Λέγει ὁ βασιλεύς· Ἰδοὺ, λέγουσιν οἱ κολάσιμοι οὗτοι, ὅτι πατὴρ δαιμόνων ἑρμηνεύεται τὸ ὄνομά μου. Καὶ μὰ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν, εἰ εὑρέθη οὕτως, πρῶτον αὐτῶν τελευτᾷς πικροτάτῳ θανάτῳ. Ἡ δὲ ἱλαρὸν ὑπομειδιάσασα λέγει τῷ βασιλεῖ· Οὗτοι εἰ μὴ ᾔδεισαν, οὐκ ἂν ἐλάλουν. Τότε ἀσχέτῳ μανίᾳ συσχεθεὶς ὁ βασιλεὺς, ἀναστὰς μετ᾽ ὀργῆς ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ἤρξατο ὁ μητραλοίας σκοτοτυφλίζειν τὴν μητέρα αὐτοῦ. Ἡ δὲ τοῖς τῶν ἁγίων ποσὶ προσδραμοῦσα, μετ᾽ ὀλολυγμοῦ καὶ δακρύων κράζουσα ἔλεγεν· Σώσατέ μου τὸ ταπεινὸν καὶ πολύτλητον γῆρας, οἱ τοῦ Χριστοῦ γνήσιοι δοῦλοι· ὡς γὰρ ὁρῶ, οὐ μόνον πατέρα δαιμόνων, ἀλλ᾽ αὐτὸν τὸν σατανᾶν ἐγὼ ἐγέννησα.

A καὶ δακρύων· Σώσατέ μου, φησὶ, τὸ πολύτλητον γῆρας, οἱ τοῦ Χριστοῦ γνήσιοι, ἐπεβόα, δοῦλοι· ὡς γὰρ ὁρῶ, ἐπ᾽ ἀληθείας αὐτὸν τὸν σατανᾶν γεγέννηκα, ὅστις ἀψευδῶς καὶ δαιμόνων πατὴρ ὀνομάζεται.

21. Ὁ δὲ τύραννός φησι πρὸς τοὺς μάρτυρας· Ἡ τῆς κακίας ὑμῶν ἐπιμονὴ ἐπὶ πλεῖον ἀναφλέγεσθαι παρασκευάζει τὴν κάμινον [1]. Ἀποκρίνονται οἱ ἅγιοι· Τὰ περὶ τῆς σῆς ἐξέταζε μητρὸς ἐν τῷ τέως [2]· ἡμῶν γὰρ τὴν γνώμην καὶ τὸ ἀμετάθετον διὰ πείρας ἔσχηκας. Ὁ [3] τύραννος ἀποκρίνεται· Τί δεῖ περὶ ταύτης ἐρωτᾶν; Ἀντέφησαν [4] οἱ ἅγιοι· Εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι τὸ ἀνόμημα, χεῖρας κατ᾽ αὐτῆς ἐπιβαλόντι. Ὁ τῆς ἀπολείας υἱὸς ἀποκρίνεται· Ὡς περὶ ἰδίου τέκνου εὐξαμένης αὐτῆς, οἱ θεοὶ τὸ ἁμάρτημά μοι συγχωρήσουσιν. Αὐτὴ δὲ τὸ ὄμμα εἰς οὐρανὸν ἀνατείνασα [5]· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ Θεός μου, ἀνεβόησε [6], μὴ συγχωρήσῃς αὐτῷ, μήτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι μήτε ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ τοῦτο δι᾽ ἔργων ἀναδιδαχθῆναι τὸν παράνομον ἐπευδόκησον [7]. Ὁ τύραννος ἀπεκρίθη [8]· Οὐ δοκεῖ μοι [9] ὅτι ἀληθῶς ἐν τῇ διανοίᾳ σου βέβαιον ἕξεις τοῦτο· ἐπεὶ, μὰ τοὺς θεοὺς, πρὸ σοῦ ἐμαυτὸν τοῦ ζῆν ἀπαλλάξω. Τὸ μακάριον γύναιον ἔφησε [10]· Μηδαμῶς σοι εὖ [11] γένηται, ὦ καὶ τοῦ ζῆν ἀνάξιε, τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐστερημένῳ καὶ τῷ τῆς ἀσεβείας σκότῳ κρατουμένῳ, ἐν E οἷς ἂν αὐτὸς ἀποκληρωθῇς καὶ τὴν ἐμὴν ἐκεῖσε συνταγῆναι ταπεινότητα. Ὁ τύραννος πρὸς αὐτήν [12]· Ὡς ἔοικε, τὸ πολυχρόνιον γῆρας ἀλλοίωσίν σου τῶν [13] φρενῶν ἀπειργάσατο, καὶ πρὸς ὕβρεις τραπῆναι παρεσκεύασεν [14]. Ἡ σεμνοπρεπεστάτη [15] ἀπεκρίνατο·

generosi, inclamabat, *servi; uti enim video, in veritate ipsum satanam genui, qui absque mendacio et dæmonum pater nominatur.* Ex Mss.

21. Tyrannus dixit ad martyres : *Malitiæ vestræ perseverantia majores ardores præparat camino.* Respondent sancti : *Sententiam matris exquire pro tempore quod nunc est; nostram enim sententiam et animum immutabilem per experientiam novisti.* Tyrannus respondet : *Quid oportet de illa interrogare?* Dixerunt sancti : *Utrum remittatur tibi scelus qui manum in eam injeceris.* Perditionis filius respondet : *Pro proprio filio orante ipsa, dii peccatum mihi condonabunt.* Ipsa vero oculum in cœlos intendens : *Domine Jesu Christe, Deus meus,* exclamavit, *ne condones huic, neque in hoc seculo neque in futuro, et hoc opera ipsa doceri iniquum statue.* Tyrannus respondit : *Non videris mihi vere in mente tua firmum habitura illud, quandoque per deos ante te me ipsum vita privabo.* Beata mulier dixit : *Nunquam tibi bene succedat, o vita indigne, veri luminis expers et impietatis tenebris cooperte, in quibus ipse partem sortitus fueris, in iis etiam meam constitui humilitatem.* Tyrannus ad ipsam : *Ut apparet, annosa senectus mutationem tuæ mentis operata est, et ad injurias ut converteris effecit.* Venerabilis (mulier) respondit : *Mihine dicis mente excessisse? Bene dixisti; si enim genitrix mente capta, quanto magis genitus? quandoquidem ut plurimum similes sunt filii parentibus.* Ipse

Quæ etiam a filio alapis cæsa, et maledicit. E

θεωρεῖτε [48], οὐκ ἔστιν πατὴρ δαιμόνων ἀλλὰ σατανᾶς ὃν ἐγέννησα [49].

21. Τῆς δὲ καμίνου ἐπιπολὺ καιομένης, λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς τοὺς ἁγίους [1]· Ὅσον ἐπιμένετε τοῖς λόγοις τοῖς ματαίοις [2], τοσοῦτον [3] μᾶλλον περιεκκαίεται [4] ἡ κάμινος [5] καθ᾽ ὑμῶν. Οἱ [6] ἅγιοι λέγουσιν τῷ βασιλεῖ· Τὰ περὶ τῆς δεσποίνης καὶ μητρός σου [7] ἐρώτα· τὰ γὰρ καθ᾽ ἡμᾶς [8] ἤδη μεμάθηκας. Ὁ δὲ [9] βασιλεὺς λέγει πρὸς τοὺς ἁγίους [10]· Τί τὰ τῆς μητρός μου; Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος λέγει [11] τῷ βασιλεῖ· Εἰ ἄρα συγχωρήσει σοι ὁ Θεὸς ὅτι ἐπανέστης καὶ ἐτύπτησας αὐτήν [12]. Ὁ βασιλεὺς λέγει [13]· Ὡς ὑπὲρ [14] ἰδίου τέκνου εὔχεται, καὶ συγχωροῦσίν μοι [15] οἱ θεοί. Ἡ δὲ ἁγία ἀναβλέψασα εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶπεν ἀναστενάξασα ἐκ βάθους [16]· Ὁ Θεός μου καὶ Θεὸς [17] τῶν παρεστώτων σοι [18], μήτε ὧδε αὐτῷ [19] συγχωρήσῃς μήτε εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα [20]. Καὶ λέγει πρὸς τὸν βασιλέα ἡ ἁγία [21]· Ἄθλιε, ἐκ τῶν ἔργων μαθήσῃ [22]. Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς αὐτήν [23]· Μὰ τοὺς θεοὺς, εἰ * [24] τι τοιοῦτον [25] ἐννοήσαις, πρὸ σοῦ τελευτῶ. Ἡ ἁγία λέγει πρὸς αὐτόν [26]· Μή σοι καλῶς, ἐστερημένε τοῦ ἀληθινοῦ [27] φωτὸς καὶ ἐσκοτισμένε τῇ διανοίᾳ, ἵνα εὕρω σε [28] ἐκεῖ, ἀνάξιε [29] τοῦ ζῆν. Ὁ δὲ [30] βασιλεὺς λέγει [31] πρὸς τὴν μητέρα [32] αὐτοῦ· Ὅτι μὲν ἑξήκοντα ἐτῶν [33] γραῦς γεναμένη λείπεται φρενῶν δῆλον [34]. Ἡ ἁγία λέγει πρὸς τὸν βασιλέα [35]· Ἐμοὶ μέλει * [36] ὅτι σοῦ φλυαροῦντος οἱ παμμάκαρες ἐμποδίζονται τὸν δρόμον αὐτῶν τελειῶσαι [37]. Ὁ δὲ [38] βασιλεὺς στενάξας εἶπεν πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ [39]· Οὐαί μοί ἐστιν, μήτερ * μου [40], ὅτι ἥμαρτον εἰς σέ [41]· καὶ προσεποιήσατο τοῦ [42] κλαίειν. Οἱ δὲ ἅγιοι λέγουσιν [43] πρὸς ἀλλήλους [44]· Μὰ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν

* cod. εἰ.

* cod. μέλλει.

* cod. μήτηρ.

B

[48] θερεῖτε 8, 9. — [49] (οὐκ.-ἐγ.) οὐ μόνον πατέρα δ. ἀ. σ. ἐγέννησα ἐγώ 4, 6-9; οὐ μόν. πατέρα δ. ἐγέννησα, ἀ. σ. 5.

Num. 21. — [1] (π. τ. ἁ.) τοῖς ἁγίοις 8, 9. — [2] τούτοις *add.* 8, 9. — [3] τοσούτῳ 7. — [4] ἐκκαιεται 4, 7 9; ἐκκέκαυται 6, *om.* 5. [5] ἐκκαίεται *add.* 5. [6] δὲ *add.* 7. — [7] (κ. μ. σ.) σ. κ. μ. 4-9. — [8] ὑμᾶς 4, 8, 9. [9] *om.* 4-9. [10] (λ. π. τ. ἁ.) λ. τοῖς ἁγίοις 8; ἔφη τοῖς ἁγίοις 8. — [11] εἶπεν 5. [12] (-τ. αὐ.) ἐτύπτησας (ἐτύπησας 4) τὴν μητέρα σου 4, 7, 8, 9, ἐτ. τὴν μητέρα 5; τυπτησας αὐ. 3; ἐτυψας τὴν μητέρα σου 6. — [13] πρὸς τὸν ἅγιον Ἀκίνδυνον *add.* 4, 6-9 [14] *om.* 4, 7 [15] με 5, 7. — [16] (εἶπ.-βαθ.) ἀνεστέναξε καὶ εἶπεν 4-9. — [17] (κ. Θ.) *om.* 5; κ. ὁ Θ. 4, 6-9. — [18] ἁγίων 7; μοι ἁγίων 4, 5, 8, 9, μου ἁγίων 6. — [19] αὐτὸν 8, 9. — [20] Ὁ (δὲ *add.* 5) βασιλεὺς λέγει· Τί μοι μὴ συγχωρήσῃ *add* 4 9 — [21] (Καὶ-ἁγ.) Ἡ ἁγ. λ. π. αὐτόν 6, 8, 9; ἡ ἁγ. π. αὐτὸν λ. 4, 7. [22] (Ἀθ. ἐκ τ. ἐρ. μ.) Ἐκ τ. ἐρ. μ. ἀθ. 5. — [23] (π. αὐ.) *om* 4-9. — [24] εἰ 4 9 [25] τούτων 4. — [26] (λ. π. αὐ.) ἔφη 5; λ. αὐτῷ 4, 6, 8, 9. [27] *om.* 4. [28] (εὕ. σε) σε εὕ. 4, 6-9, σοι εὕ. 5. — [29] καὶ *add* 5. — [30] *om.* 5-9. — [31] εἶπεν 5, 6, 7. — [32] (π. τ. μ.) τῇ μητρὶ 8. — [33] (ἑξ. ἐ.) ἑξηκονταετὴς (ἑξηκονταετίς) 4-9. [34] (γεν.-δ.) γενομένη (γεγενημένη 7) λείπεται (λείπῃ 8) φρ. δῆλον (*om.* 9), πλὴν παῦσαι τῶν ὕβρεων 6-9; γεγενημένη λ. φρ. δ. παῦσαι οὖν τῶν ὕβ. 4; γενομένη λ. φρ. τοῦτο δ. πλὴν παῦ. τῶν ὕβ. 5. [35] (λ. π. τ. β.) ἔφη βασιλεῖ 5, λ. τῷ βασιλεῖ 7, 8. — [36] μέλει 4-9. - [37] τελέσαι 4-9. - [38] (Ὁ δὲ) Τοτε ὁ 4, 8, 9; ὁ 6, 7. — [39] (στεν.-αὐ.) λέγει πρὸς αὐτήν 5; στ. εἶ. τῇ μητρὶ αὐ. 8. — [40] (μ. μ.) *om.* 4, 6-9; (οὐαι-μου) *om.* 5. — [41] μῆτερ *add.* 4, 5, 7 9; μῆτερ μου *add.* 6. — [42] *om.* 4 — [43] εἶπον 5. — [44] τον

Num. 21 (Cod. 2). — [1] (Ὁ-κάμ.) Τῆς δὲ καμίνου ἐπιπολὺ καιομένης, λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς τοὺς ἁγίους· Ἄθλιοι, ὅσον ἐπιμένετε τοῖς λόγοις τοῖς ματαίοις, τοσοῦτον καὶ ἐκκαίεται ἡ κάμινος καθ᾽ ὑμων. — [2] (τῆς-τέως) τῆς δεσποίνης σου καὶ μητρὸς ἐν τῷ τέως ἐρώτα. — [3] δε *add.* [4] λεγουσιν αὐτῷ. — [5] (Ὁ τῆς-ἀνατ.) ὅτι ἐπανέστης καὶ ἐτύπτησας αὐτήν. Ὁ βασιλεὺς λέγει· Ὡς ὑπὲρ ἰδίου τέκνου εὔχεται, καὶ συγχωροῦσίν μοι οἱ θεοί. Ἡ δὲ ἁγία, ἀναβλέψασα εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστέναξεν καὶ εἶπεν. — [6] καὶ ὁ Θεὸς τῶν παρεστώτων μοι ἁγίων *add.* — [7] ἐν τάχει *add* — [8] (τ. ἀ.) [βασιλεὺς] λέγει. [9] μῆτερ *add.* — [10] (Τὸ-ἔφ.) Ἡ ἁγία λέγει πρὸς αὐτόν. — [11] καλον. — [12] (Ὁ τυρ.-ἔοικε) Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ· Ὅτι μὲν ἑξηκονταετὴς γραῦς γενομένη λείπεσαι φρενῶν δῆλον. Ὡς ἔοικε γάρ. — [13] (σ. τ.) *om.* — [14] πλὴν παῦσαι τῶν ὕβρεων *add.* — [15] ἁγία.

Ex MSS.

κρίνατο [16]· Ἐμοὶ λέγεις [17] ἐκστῆναι τῶν φρενῶν; Καλῶς εἴρηκας· εἰ γὰρ ἡ γεννήσασα φρενήρης [18], πόσῳ γε μᾶλλον ὁ γεννηθεὶς, εἴπερ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξομοιοῦται τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν. Ὁ δὲ φρενομανὴς στενάξας ἀπωλοφύρετο* λέγων [19]· Οἴ μοι, μῆτερ ἐμὴ, ὅτι ἥμαρτον ἐνώπιόν σου. Εἶτα καὶ τοῦ κλαίειν προσεποιήσατο. Οἱ δὲ ἅγιοι τὸ κακοῦργον αὐτοῦ θαυμάζοντες [20]· Εὐχῶν, ἀδελφοὶ, χρεία, πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον [21]. Ἐν γὰρ τῇ ἑαυτοῦ [22] δυσμενεστάτῃ ψυχῇ τὸν σατανᾶν ἔχων ἐνοικισθέντα, ποτὲ μὲν κολακείαις, ποτὲ δὲ λογομαχίαις χρώμενος διὰ πάντων τὸ ἄτακτον τῆς ῥοπῆς ἐπιδείκνυται. Καὶ ταῦτα εἰπόντες, σύμφωνον προσευχὴν τῷ Θεῷ ἀνέπεμψαν· Ὁ ἐπὶ σταυροῦ, λέγοντες [23], δι' ἡμᾶς ἀνελθὼν, λόγχῃ τε τὴν πλευρὰν διανοιγεὶς, καὶ ὄξος ὑπὸ τῶν παιζόντων ποτισθεὶς, ἐξ ἀκανθῶν δὲ στέφανον φορέσας διὰ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων· ὕβρεις [24] καὶ χλεύην καὶ μυκτηρισμὸν ὑπομείνας, θανάτου τε γευσάμενος ἑκουσίως, καὶ εἰς ᾅδου κατελθὼν ἵνα τὰς μὲν κατεχομένας τῶν ἁγίων ψυχὰς ἐκεῖθεν ἀναγάγοις [25], τὸν δὲ τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου διάβολον δεσμοῖς ἀλύτοις περιβάλῃς· καὶ τὰ νῦν, δέσποτα [26], τῆς δεήσεως ἡμῶν ὑπακούσας, ἐξελοῦ ἡμᾶς τῆς τοῦ πολυπλόκου
B τούτου τυράννου δυσμενείας, καὶ τῶν σῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις ἀξίους ποιήσας, τοῖς προλαβοῦσιν ἁγίοις συναριθμῆσαι παρακλήθητι. Πληρωσάντων δὲ αὐτῶν τὴν εὐχὴν, περιβλεψάμενος ὁ βασιλεὺς πρὸς αὐτοὺς, ἔφη· Τί δὴ ἐννοοῦντες τοιαῦτα φθέγγεσθε. Οἱ ἅγιοι ἀντέφησαν [27]· Ἡμεῖς [28] μὲν περὶ ὧν φθεγγόμεθα οὐκ ἀγνοοῦμεν· σὺ δὲ τὴν σὴν ἐπερώτα κατὰ σάρκα μητέρα. Λέγει ὁ βασιλεὺς πρὸς αὐτήν· Μῆτερ, ποία σοι πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς τούτους κοινωνία. Ἀντέλεξεν πρὸς αὐτὸν τὸ ἔνθεον γύναιον· Μὴ γένοιτό μοί ποτε μητέρα κληθῆναι σὴν, υἱὸν τοῦ σατανᾶ διαθέσει γενόμενον. Ἔφη πρὸς αὐτὴν ὁ δυσώνυμος·

* cod. ἀπολοφύρετο.

Ipse debacchatus, ingemiscens ululabat, dicens: D
Eheu, mater mea, quia peccavi coram te! Deinde etiam fletum simulabat. Sancti autem dolos ejus admirantes: *Precibus, fratres, opus est*, ad invicem dicebant. *Etenim in sua pessima anima satanam habens inhabitantem, modo quidem blanditiis, modo vero inanibus verborum rixis usus per omnia intemperantem inclinationem ostendit.* Et hæc dicentes consonam orationem Deo obtulerunt, dicentes: *Qui in crucem propter nos ascendisti, lanceaque in latere transfixus es, atque aceto ab illudentibus potatus, ex spinis vero coronam portasti propter genus hominum, injurias ac ludibrium et subsannationem sustinuisti, morteque gustata voluntarie, etiam ad inferos descendisti, ut detentas quidem sanctorum animas inde educeres, imperium vero mortis habenti diabolo vincula haud solvenda circumdares: et nunc, dominator, preces nostras exaudi, eripe nos dolosi hujus tyranni inimico animo, et bonorum tuorum quæ justis reposita sunt dignos effectos sinito te exorari ut sanctis qui præcesserunt nos connumeres.* Qui quum orationem complevissent, circumspiciens rex ad illos, dixit: E
Quid in animo habetis, ut ista dicatis? Cui contra sancti dixerunt: *Nos quid loquamur haud ignoramus; tu vero tuam interroga secundum carnem matrem.* Dicit rex ad illam: *Mater, quæ tibi cum inobedientibus hisce communio?* Respondit ei Deo plena mulier: *Ne eveniat mihi aliquando matrem vocari tuam, qui filius satanæ affectu animi factus es.* Dixit ad illam infelicis nominis homo: *Ergone non sum innocens illorum quæ feci et quæ facturus sum erga te?* Veneranda respondit mulier: *Testificor tibi, miserrime, quod non effugies Dei incorruptum judicium.*

22. Vix

* cod. ἴδωμεν.
* ita 1 et 3. reliqui εἶπας.

Ἰησοῦν [45] Χριστὸν, οὐδέποτε ἴδομεν* [46] πολύπλοκον δαίμονα [47] τοιοῦτον. Ὁμοίως δὲ [48] καὶ ἡ ἁγία, κατέχουσα τοὺς πόδας τῶν ἁγίων [49], εἶπεν πρὸς τὸν υἱὸν αὐτῆς· Ἐμοὶ λέγεις, ἄθλιε, λείπεσθαι φρενῶν [50]; Καλῶς εἶπας*· εἰ ὁ γεννήσας λείπεται [51], ὁ γεννηθεὶς πόσον; Οἱ δὲ [52] ἅγιοι στραφέντες πρὸς ἀλλήλους [53], εἶπον· Εὐχῆς χρήζομεν [54], ἀδελφοί· ὁ γὰρ σατανᾶς, ὁ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἐγκαθήμενος [55], εἰς λογομαχίας [56] αὐτὸν ἐνέβαλεν. Καὶ στάντες οἱ ἅγιοι μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ ἤρξαντο προσεύχεσθαι καὶ λέγειν [57]· Ὁ ἀναβὰς ἐπὶ τοῦ τιμίου [58] σταυροῦ τῇ ἰδίᾳ [59] οἰκονομίᾳ [60], ὁ λαβὼν λόγχην [61] καὶ ὄξος ποτισθεὶς, καὶ [62] ἐξ ἀκανθῶν στέφανον φορέσας [63]· καὶ [64] οἱ ἄνομοι σταυρωταί σοι προσεφώνουν [65] λέγοντες [66]· Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κάτελθε [67] καὶ σῶσον σεαυτόν [68]· σὺ δὲ, μακρόθυμε δέσποτα [69], πάντα ὑπέμεινας ἰδίᾳ βουλήσει καὶ [70] οὐκ ἐξ ἀνάγκης, βουλόμενος σῶσαι [71] τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων [72], ἀνταρτικὴν ἑτοιμασίαν [73] ἐν ᾅδῃ [74] ποιούμενος [75]· καὶ δήσας τὸν ἀντάρτην [76], ἀνήγαγες τὸν πρωτόπλαστον ἄνθρωπον καὶ πάντας τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντας.
C Καὶ τὰ νῦν, δέσποτα, ὁ αὐτὸς εἶ [77] σωτὴρ ἡμῶν, σῶσον ἡμᾶς [78], καὶ μὴ ἐάσῃς αὐτὸν ἰσχῦσαι [79] καθ' ἡμῶν, ὅπως ἐμπλησθῶμεν τῶν σῶν ἀγαθῶν, ὃν τρόπον οἱ προλαβόντες ἔμπροσθεν ἡμῶν [80]. Ὁ δὲ βύθιος δράκων ἐμβλέψας πρὸς τοὺς ἁγίους, εἶπεν· Τί ἑστήκατε ἐννοοῦντες; Οἱ ἅγιοι λέγουσιν πρὸς τὸν βασιλέα· Ἐρώτα [81] τὴν δέσποινάν σου, καὶ λέγει σοι. Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς τὴν μητέρα [82] αὐτοῦ· Μῆτερ, τί κατέχεις αὐτούς; Ἡ ἁγία λέγει πρὸς τὸν βασιλέα [83]· Μή σοι καλῶς, υἱὲ διαβόλου, F

βασιλέα 4, 7. — [45] *om.* 7. — [46] ἴδομεν 4-9. — [47] (π. δ.) δ. π. 5, 6. — [48] *om.* 4-7. — [49] μαρτύρων 6, 8. — [50] *om.* 4, 7. — [51] φρενῶν *add.* 5, 8, 9. — [52] *om.* 4. — [53] (σ. π. ἀ.) π. ἀ. σ. 5. — [54] (εὐ. χ.) εὐ. χρήσομεν 4, 8; εὐ. χρήζωμεν 7; εὐ. χρήζομεν 9; εὐχῶν χρήζωμεν 6, εὐχῶν χρεία 5. — [55] (ὁ-ἐγκ.) ἐν τῇ κ. αὐ. ἐγ. 4, 7-9; εἰς τὴν καρδίαν αὐ. ἐγκ. 6; ἐγκαθήμενος εἰς τὴν καρδίαν αὐ. 5. — [56] λογομαχίαν 6. — [57] Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ *add.* 8, 9; (Καὶ-λέγ.) Καὶ ηὔχοντο λέγοντες 5; καὶ τοσοῦτον οἱ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ προσηύξαντο μάρτυρες ὥστε ἐκθαμβηθῆναι πάντας· προσευχόμενοι δὲ ἔλεγον 6. — [58] *om.* 6, σου *add.* — [59] σου *add.* 6, 8, 9. — [60] Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν *add.* 6. — [61] (λ. λ.) λ. λόγχῃ 4, 7, 9; τρωθεὶς λ. 8; λόγχῃ κεντηθεὶς 5. [62] ὁ 4. — [63] φορεύσας 8. — [64] ὃν 6-9. — [65] (σ. π.) π. 5, 8; σου π. 6; π. σ. 9. — [66] ὅτι *add.* 4, 6-9. — [67] καταβῆθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ 4-9. — [68] (σ. σ.) πιστεύομέν σοι 4-9. — [69] Κύριε 5. — [70] (ὑπέμ.-καὶ) ἰδ. ὑπομείνας βουλῇ 4-7; ὑπομείνας ἰδ. βουλῇ 8, 9. — [71] (β. σ.) σ. β. 7. — [72] ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως οἰκείας *add.* 4-9. — [73] τῶν *om.* 7-9; ἀνόμων (ἀνῶν 5) κατέβαλες· τὸ δὲ ταπεινὸν γένος ἡμῶν ἀνυψώσας κατελθὼν 4-9. — [74] (ἐν ᾅ.) εἰς ᾅδην 5, 6. — [75] διὰ τοῦ ἑκουσίου σου (*om.* 4, 7) θανάτου 4-9. — [76] διάβολον *add.* 4-9. — [77] (ὁ αὐ. εἶ) αὐτὸς ὑπάρχων 4-9. — [78] ὑμᾶς 8, 9; καὶ ἡμᾶς 6. — [79] ἡσυχάσαι 4, 7. — [80] (καὶ μὴ-ἡμ.) *om.* 6. — [81] (λέγ.-ἐρ.) εἶπον· Ἐρώτησον 5; λέγ. τῷ βασιλεῖ· Ἐρ. 8. — [82] (π. τ. μ.) τῇ μητρὶ 8. — [83] (λέγ.-βασ.)

[16] Ἄθλιε *add.* — [17] λείπεσθαι καὶ *add.* — [18] (εἴρ.-φρε.) εἶπας· εἰ γὰρ ὁ γεννήσας λείπεται φρενῶν. — [19] (εἶπερ.-λέγ.) ἐν δέ μοι μέλλει, ὅτι σοῦ φλυαροῦντος καὶ ἀναιδευομένου οἱ παμμάκαρες οὗτοι ἐμποδίζονται τὸν δρόμον αὐτῶν τελέσαι. Ὁ δὲ φρενοβλαβὴς στενάξας εἶπεν πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ. — [20] (κακοῦργ.-θαυμ.) ποικίλον αὐτοῦ καὶ πανοῦργον θαυμ., πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον. — [21] (π. ἀλ. ἔλ.) Μὰ τὸν σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, οὐδέποτε ἴδομεν πολύπλοκον δαίμονα τοιοῦτον. — [22] αὐτοῦ. — [23] (Ὁ ἐ. σ. λ.) λ. Ὁ ἐ. σ. — [24] τὲ *add.* — [25] ἀνάγοις. — [26] Κύριε *add.* — [27] λέγουσιν πρὸς τὸν βασιλέα. — [28] βασιλεῦ *add.*

A νυμος [29] · Οὐκ οὖν ἀθῶός εἰμι ἀφ' ὧν πεποίηκα καὶ περὶ ὧν μέλλω ποιεῖν εἰς σέ; Τὸ τιμιώτατον ἀντέφησε γύναιον· Διαμαρτύρομαί σοι, ἀθλιώτατε, ὅτι οὐκ ἐκφεύξῃ τὸ τοῦ Θεοῦ ἀδέκαστον κρίμα.

22. Μόλις δὲ [1] καὶ ὀψέ ποτε ὁ ἀλογώτατος τοῖς παρεστῶσι [2] προσέφησεν· Ἄρατε τούτους ἐντεῦθεν καὶ τῇ ἐκφλογωθείσῃ ἀπορρίψατε καμίνῳ. Ταύτην δέ, ἐπειδὴ τὸ εἶναι μήτηρ ἐμὴ ἐξωμόσατο, μηδὲ τὸν μητρῷον αἰδεσθεῖσα θεσμόν, ἐάσατε τῇ οἰκείᾳ γνώμῃ χρωμένην· ὅποι δ' ἂν βούλοιτο πορεύεσθαι [3]. Ἡ δὲ μακαρία ἐκείνη· Θεὸν ἐπόμνυμι, φησί [4], τὸν τὸ ἀρχαῖον σκότος ἐκδιώξαντα καὶ τὸ πρωτόκτιστον φῶς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ὑφαπλώσαντα· ὡς οὐκ ἄν ποτε καταλείποιμι τὴν μαρτυρικὴν ταύτην τριάδα, μέχρι θανάτου σὺν αὐτοῖς ἀντικαθισταμένη τῇ ἀσεβείᾳ σου, ὅτι διαθέσει πνευματικῇ ἐν υἱῶν τάξει τούτους λογίζομαι. Φῶς γάρ εἰσι τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων. Ὁ δυσσεβέστατος [5] βασιλεὺς ἀντέφησεν [6] · Οὐ πολλῶν μοι περὶ τούτων λόγων χρεία· ὃ βούλει τοῦτο καὶ ποίησον. Οἱ δὲ [7] θεοφόροι καὶ καρτερόφρονες [8] μάρτυρες, ἐπεὶ τῇ καμίνῳ προσήγγισαν, τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανὸν διάραντες προσηύξαντο, λέγοντες·
B Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, τὸ [9] ἀληθινὸν φῶς, τὸ πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκλάμψαν, τὸ φωτίζον πάντα ἄνθρωπον ἐπὶ σοὶ τὴν ἐλπίδα θέμενον, βλέψον καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἵλεῳ ὄμματι, ὅτι ἐπὶ σοὶ πεποιθότες ἠλπίσαμεν· καὶ τῆς δεήσεως ἡμῶν ἐπακούσας, δέξαι τὰ πνεύματα ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ τῆς παρὰ σοὶ μακαριότητος καταξίωσον. Τῇ γὰρ σῇ θαρροῦντες δυνάμει, καὶ τῆς ἀστέκτου ταύτης φλογὸς καταφρονοῦμεν, ὥσπερ καὶ τῶν προενεχθεισῶν κολάσεων [10] · τοῖς γὰρ ἐν ἀληθινῇ καρδίᾳ εἰς σέ, τὸν δυνατὸν [11] ἐκ θανάτου ῥύεσθαι, πιστεύουσι καὶ πυρὸς φύσις ὑπείκει καὶ ἡ ἄλλη τῶν στοιχείων σύστασις εὐκόλως ὑποτάσσεται, ὅτι σὸν τὸ κράτος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

23. Κατὰ δὲ τὸ στόμα τῆς καμίνου οἱ στρατιῶται γενόμενοι

22. Vix tandem ac sero insanissimus circumstantibus dixit: *Tollite illos hinc, atque incenso injicite camino. Hanc vero, quandoquidem esse se matrem meam ejuravit, nec materni amoris leges reverita est, sinite propria voluntate uti; quo autem voluerit, abire.* Beata vero illa: *Per Deum*, inquit, *juro, qui antiquam caliginem dissipavit et primogenitam lucem per universam terram diffudit, a me nunquam derelictum iri martyrum horum triadem, ad mortem usque cum eis repugnante impietati tuæ, eo quod affectu spirituali in filiorum ordine hosce habeo. Lumen enim sunt oculorum meorum, ac reliquorum omnium qui in Christum crediderunt.* Impiissimus rex respondit: *Non multis mihi de hisce rebus verbis opus; quod vis, hoc et fac.* Deiferi vero ac fortes animo martyres postquam camino appropinquassent, oculo in cælos levato oraverunt, dicentes: *Domine Jesu Christe, lux vera, quæ ante secula ex Patre eluxit, illuminans omnem* E *hominem in te spem ponentem, respice et nos misericordiæ oculo, quia in te confisi speravimus, et,* ***exaudita oratione nostra, suscipe spiritus nostros*** *in pace, et quæ apud te est beatitudine dignare. Tua enim virtute animati et hanc intolerabilem flammam contemnimus, sicuti ante illatas pœnas, qui enim in vero corde in te, qui potes a morte servare, credunt, iis et ignis natura cedit, et alia elementorum compositio facile subjicitur, quia tuum est imperium et majestas in secula. Amen.*

23. Quum vero ad os camini milites pervenissent

διαβόλου [84], ινα υἱός μου κληθῃς * [85] σύ. [86] Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς αὐτὴν [87] · Οὐκ οὖν, εἰ [88] τι * σοι ἐποίησα καὶ εἴ τι * [89] μέλλω ποιεῖν, ἀθῶός εἰμι; Ἡ ἁγία λέγει πρὸς τὸν βασιλέα [90] · Ἀπ' ἐντεῦθεν ἤδη λέγω σοι ὅτι [91] οὐκ ἐκφεύξει [92] τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ.

22. Τότε ὁ βασιλεὺς λέγει τοῖς παρεστωσιν αὐτῷ στρατιώταις · Ἄρατε τουτους [1] καὶ κατὰ μέσον [2] τῆς καμινου ῥίψατε, αὐτούς [3]. Περὶ δὲ αὐτῆς [4], ὡς ἔφη, Οὐκ ἐστιν μου μήτηρ, ἐάσατε αὐτὴν τῇ [5] ἰδίᾳ γνώμῃ [6] · ὃ θέλει ποιείτω * [7]. Ἡ δὲ ἁγία λέγει πρὸς τὸν βασιλέα [8] · Μὰ τὸν ἁπλώσαντα [9] τὸ φῶς καὶ συστείλαντα τὸ σκότος, οὐ καταλιμπάνω τοὺς ἁγίους [10], ὅτι
C τέκνα [11] μοῦ ἐστιν [12] καὶ φῶς τῶν ὀφθαλμων μου. Ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς τὴν μητέρα [13] αὐτοῦ · Οὐ χρείαν ἔχω μαθεῖν περὶ τούτων · ὡς ἐὰν [14] βούλει * [15], ποίει. Ἀπαγομένοι δὲ οἱ ἅγιοι [16] ἐν τῇ καμίνῳ [17], ἤρξαντο ἀναβλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ λέγειν [18] · Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, τὸ [19] ἀΐδιον φῶς, ὁ μόνος ἐκ μόνου [20], εἰς ὃν πᾶσα φύσις ἐλπίζει, ἐλπιζοντας ἡμας ἐπὶ σοὶ δέξαι, Σωτήρ [21] · καὶ ἐαν ἔλθωμεν μέσον τῆς φλογος τοῦ πυρὸς [22], οὐ κατακαύσει [23] ἡμας.

23. Καὶ ἐλθόντες [1] ἐν τῷ ἀνωτέρῳ στομίῳ, οὐκ ἐτόλμησαν [2] οἱ στρατιῶται ἐγγισαι [3] τῇ καμίνῳ [4], ὁρῶντες τὴν φλόγα δεινὴν

ἔφη 5; λέγ. τῷ βασιλεῖ 8. — [84] τοῦ διαβ. 6, 8. — [85] κληθῇς 5-9. — [86] om. 5. — [87] (π. αὐ.) αὐτῇ 8; om. 6. — [88] ὅ, 9. — [89] (καὶ εἴ τι) καὶ 4; ἢ 5; καὶ ἔτι 6 9. — [90] (Ἡ-βασ.) om. 5. — [91] (λ. σ. ὅ.) σ. λ. 6. — [92] ἐκφεύξῃ 4, 5, 7-9.

Num. 22. — [1] αὐτοὺς 4-9. — [2] μέσου 5, το μέσον 4, 6-9. — [3] om. 3-9. — [4] ταυτης 4-9. — [5] om 5. — [6] καὶ add. 6-9. — [7] ποιήτω 4; ποιείτω 5-9. — [8] (π. τ. β.) τῷ βασιλεῖ 8. — [9] πλάσαντα 8. — [10] τουτους add. 8. — [11] τεκνα 7. — [12] εἰσιν 4-9. — [13] (π. τ. μ.) τῇ μητρὶ 8. — [14] (τ. ὡς ἐ.) τούτου · ὡς ἂν 4, 5, 7; τούτου ὡ ἂν 8, 9. — [15] σοι ἡ ἀρεστον 5. — [16] μαρτυρες add. 4-9. — [17] (ἐν τῇ κ.) εἰς τὴν κάμινον 5. — [18] (κ. λ.) και προσεύχεσθαι, κ. λ. οὕτως 8, και προσεύχεσθαι, λέγοντες οὕτως 9; (ἤρξ.-λέγ.) τὸν οὐρανὸν βλέποντες τοιάδε ἔλεγον 5. — [19] om 5. — [20] πρὸ αἰωνων γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Πατρος add. 4, 7. ὁ πρὸ αἰώ. γεννηθεὶς ἐκ Π. add. 6, ὁ π. αἰ. γεν. ἐκ τ. Π. add. 8, 9, ὁ π. αἰ. γεν. ἐκ Π. add. 5. — [21] ἡμων add. 5, Σῶτερ ἡμῶν 8, 9; (δ. Σ.) Σῶτερ δ. 6. — [22] φλοξ add. 4-9; (ἐλθ-πυρ.) διέλθωμεν μ. τ. φ. τ. π. 3; διελθ. μέσον πυρος 4, 8, 9, διέλθ. ἐν μέσῳ πυρὸς 6, 7, διέλθ. ἐν τῷ πυρὶ 5. — [23] κατακαυσῃ 7, (οὐ κ.) μη κατακαυσῃ 5.

Num. 23. — [1] (Κ. ἐλ.) Ἐλ. 5; Ἐλθόντων δὲ αὐτῶν 6, 8, 9. — [2] ἐτολμων 4, 6, 9, ἐτόλμουν 5. — [3] προσεγγίσαι 6. — [4] (τ. κ.)

[29] (Ἀντέλ.-δυσ.) Λέγει ἡ ἁγία πρὸς αὐτόν · Μή σοι εἴη καλῶς, υἱὲ διαβόλου, ινα σὺ υἱός μου κληθῇς *. Ὁ βασιλευς λεγε πρὸς αὐτήν.

Num. 22 (Cod. 2). — [1] (Μ. δὲ) Τότε ὁ βασιλευς μόλις. — [2] αὐτῷ στρατιώταις add. — [3] (τῇ ἐκφ.-πορ.) κατα μέσον τῆς καμίνου ῥίψατε · περὶ δὲ ταύτης, ὡς ἐφη ὅτι οὐκ ἔστιν μου μήτηρ, ἐασατε αὐτὴν τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ, και ὃ θέλει ποιείτω *. — [4] (Θ. ἐπ. φ.) φ. Θ. ἐπ. — [5] om. — [6] λέγει πρὸς αὐτήν. — [7] ἅγιοι και add. — [8] (κ. κ.) om. — [9] ἀΐδιον και add. — [10] (π. κ.) προσενεχθεισῶν κολαστηρίων ἡμῖν. — [11] Θεὸν add.

* cod. κληθεις. * cod. ποιεῖτο.

EX MSS.

γενόμενοι καὶ τὴν[1] ἀνυπέρβλητον ἔκκαυσιν[2] θεωρήσαντες, ἔμφοβοι γεγονότες[3] καὶ μὴ τολμῶντες περαιτέρω προβῆναι, ἵσταντο ἔκπληκτοι, εἰς ἀλλήλους βλέποντες. Πρὸς οὓς οἱ ἅγιοι ἀπέφησαν[4]· Ἵνα τί ἑστήκατε οὕτως[5], τὸ κελευσθὲν ὑμῖν μὴ πράττοντες καὶ τὸν τῆς βασιλικῆς ἀγανακτήσεως τόνον ὑπεκλύοντες; Λέγουσιν[6] οἱ στρατιῶται· Δεόμεθα ὑμῶν, ὦ[7] τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, εἰ δυνατόν, ὑμᾶς ἑαυτοὺς ἐμβαλεῖν τῇ ἐκκαυθείσῃ καμίνῳ· ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἡμεῖς[8] πεφρίκαμεν, ὥστε οὐδὲ τὴν ἐκπεμπομένην μακρόθεν θερμότητα[9] ὑπενεγκεῖν δυνάμεθα. Πρὸς οὓς οἱ ἅγιοι[10]· Εἰ τὸ ὁμόδουλον καὶ πρόσκαιρον πῦρ οὕτω[11] φοβερὸν ἡγεῖσθε[12], μηδὲ ἀντιβλέψαι[13] δυνάμενοι, τὸ τῆς γεέννης[14] ἀτελεύτητον πῦρ πῶς ἂν ὑποίσετε*. Οἱ στρατιῶται ὡς ἐν αἰσθήσει ψυχῆς πρὸς τοὺς ἁγίους λέγουσι· Τί οὖν ποιήσαιμεν, καὶ πῶς διαφευξόμεθα ἣν ὑμεῖς φατε[15] αἰωνίαν κόλασιν; Ἔφησαν οἱ ἅγιοι πρὸς αὐτούς· Οὐ[16] δυνήσεσθε τῆς[17] ἀτελευτήτου ῥυσθῆναι καταδίκης, εἰ μή, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπεκδυσάμενοι τήν τε τοῦ[18] φρενοβλαβοῦς βασιλέως ἐνδιάστροφον γνώμην, τῆς περὶ τὰ εἴδωλα ματαιότητος ἀποσκευασάμενοι, καινήν τινα πολιτείαν καὶ ζωὴν ἀναλάβητε, στρατευθέντες τῷ[19] ἀθανάτῳ βασιλεῖ. Οἱ στρατιῶται πρὸς τοὺς ἁγίους ἔφησαν[20]· Ἡνίκα τῇ τοῦ βασιλέως ὑπουργοῦντες προστάξει τὰς τιμωρίας ὑμῖν ἐπεφέρομεν[21], ὥσπερ ἔντρομοί τινες ἦμεν, δι' ἀμφοτέρων ὑφορώμενοι ἀπειστηκούσας κακώσεις· νῦν δὲ τῆς παρ' ὑμῶν ἀπολαύσαντες διδασκαλίας, ἐν ἱλαρότητι ψυχῆς ἐγενόμεθα, ἐλπίδα σωτηρίας ἀναμένοντες. Καὶ οἱ ἅγιοι πρὸς αὐτούς[22]· Καὶ τί τὸ κωλῦον ὑμᾶς προσελθεῖν τῷ Χριστῷ καὶ τῇ τοῦ ἁγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος σημειωθῆναι σφραγῖδι; Καὶ οἱ στρατιῶται[23]· Ποιήσατε, φασὶν[24], εἰς ἡμᾶς ὅσα ἡ τῶν χριστιανῶν ἐκδιδάσκει πίστις[25], καὶ διὰ τάχους προσαγάγετε τῷ αἰωνίῳ καὶ ἀφθάρτῳ βασιλεῖ· τὸν γὰρ φθαρτὸν καὶ ἐπίκηρον[26] μὴ γένοιτο ἡμῖν ὄψεσθαί ποτε. Οἱ δὲ μάρτυρες εὐφροσύνης ἀναπλησθέντες[27]· Αἰνοῦμεν συμφώνως.

* codd 1 et 2 ὑποίσητε.

B

sent atque insuperabilem ardorem contemplati essent, trepidi facti et non audentes ultra procedere, stabant attoniti, se mutuo aspicientes. Ad quos sancti dixerunt: *Quid statis sic, quod jussi estis non facientes et regiæ indignationis vigorem solventes?* Dicunt milites: *Oramus vos, o homines Dei, si fieri potest, ut vosmetipsos injiciatis incenso camino: in tantum enim nos horrorem incidimus, ut ne a longo quidem emissum calorem ferre valeamus.* Ad quos sancti: *Si conservum ac temporaneum ignem ita timendum existimatis, ut nec aspicere possitis, gehennæ immortalem ignem quomodo feretis?* Milites ut intelligentes in sensu animæ ad sanctos dicunt: *Quid ergo faciemus, et quomodo effugiemus quam vos dicitis æternam pœnam?* Dixerunt sancti ad illos: *Non poteritis interminabili servari e damnatione, si non, veterem hominem exuti et amentis regis perversam voluntatem, idolorum vanitate abjecta, novos quosdam mores ac vitam assumatis, adscripti milites immortali regi.* Milites ad sanctos dixerunt: *Quando regis obsequentes mandato pœnas vobis inferebamus, quasi trepidi quidam eramus, ab utraque parte suspicantes adventura mala: nunc vero vestra perfruiti doctrina hilares animo facti sumus, spem salutis præstolantes.* Et sancti ad illos: *Et quid vos prohibet accedere ad Christum et sancti ac vivifici Spiritus signari signaculo?* Et milites: *Facite,* dicunt, *in nos quæ christianorum docet fides, et celerrime adducite æterno et immortali regi: hunc enim mortalem ac caducum, absit, ut nos videamus aliquando.* Martyres autem lætitia repleti dicebant: *Laudamus consona voce Dominum, quoniam bonus; et Deo nostro jucunda fiat laus, ædificanti animas eorum qui cum fide veniunt ad ipsum, et jucunditate cælestia adimplenti. Domine, servator animarum nostrarum, quos circa undecimam horam in divinam vineam martyrii advocasti,*

tortores, ad Christum conversos.

E

δεινὴν οὖσαν καὶ μεγάλην σφόδρα· ἀλλ'[5] ἔστησαν ἐννεοὶ ὡσεὶ ὥρας δύο. Καὶ[6] λέγουσιν πρὸς αὐτοὺς[7] οἱ ἅγιοι· Τί ἑστήκατε τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως ἐκλύοντες; Λέγουσιν οἱ στρατιῶται τοῖς ἁγίοις[8]· Δεόμεθα ὑμῶν, κύριοι, εἰ δυνατὸν[9], ὑμᾶς ἐγγίσαι[10] τῇ καμίνῳ[11]· ἡμεῖς γὰρ[12] οὔτε[13] τοῦ πυρὸς τὴν θέρμην ὑπενέγκαι[14] δυνάμεθα. Λέγουσιν οἱ ἅγιοι πρὸς τοὺς στρατιώτας[15]· Εἰ τὸ φαινόμενον πῦρ δειλιᾶτε, ὃ σήμερον ὁρᾶται[16] καὶ αὔριον μειοῦται, πῶς ὑπομενεῖτε*[17] τὴν ἀδιάλειπτον[18] κρίσιν τοῦ Θεοῦ; Λέγουσιν οἱ στρατιῶται πρὸς τοὺς ἁγίους· Δεόμεθα ὑμῶν, τί δεῖ ποιῆσαι[19] ἵνα ἐκφύγωμεν ἐκεῖνα ἃ νῦν ὑμεῖς λέγετε; Λέγουσιν οἱ ἅγιοι πρὸς τοὺς στρατιώτας[20]· Ἐὰν θέλητε[21], ἀποδύσασθε[22] τὴν κενὴν γνώμην τοῦ ἀναιδεστάτου βασιλέως τούτου, καὶ γίνεσθε[23] ἐνορδῖνοι[24] τοῦ μεγάλου βασιλέως Χριστοῦ[25]. Λέγουσιν οἱ στρατιῶται πρὸς τοὺς ἁγίους[26]· Ὅτε εἶπεν[27] ἡμῖν[28] ὁ βασιλεύς· Ἀπαγάγετε αὐτοὺς[29] ἐν τῇ καμίνῳ, τὸ σῶμα ἡμῶν ὥσπερ φύλλον εἰς τὸν ἀέρα πετόμενον*[30] οὕτως ἐγενήθη· ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν[31] ἐν πολλῇ ἱλαρότητι κατέστη[32]. Οἱ ἅγιοι λέγουσιν πρὸς τοὺς στρατιώτας[33]· Τί οὖν κωλύει ὑμᾶς[34]; ἰδού, ὁ Χριστὸς[35] προτρέπεται ὑμᾶς. Τί ἑστήκατε ἀργοί; Οἱ στρατιῶται λέγουσιν πρὸς τοὺς ἁγίους[36]· Ποιήσατε τὸ σημεῖον ὃ ἐποιεῖτε ἐπὶ πασῶν τῶν κολάσεων ὑμῶν, καὶ προσαγάγετε ἡμᾶς τῷ Θεῷ[37]· οὐκέτι

* codd 1. 3 ὑπομείνητε.

* codd. 1. 3. 5 πετώμενον.

F

τὴν κάμινον 5. — [5] καὶ 4-9. — [6] Τότε 8, 9. — [7] (π. αὐ.) αὐτοῖς 5; τοῖς στρατιώταις 8, 9; π. τοὺς στρατιώτας 4, 6, 7. — [8] (τ. ἁ.) *om.* 4-9. — [9] (εἰ δ.) *om* 5. — [10] (ὑ. ἐγ.) ἐγγίσατε ὑμεῖς 4-9. — [11] τὴν κάμινον 5, 9. — [12] δὲ 9. — [13] οὐδὲ 4-9. — [14] ὑπενεγκεῖν 4-9. — [15] (π. τ. σ.) τοῖς στρατιώταις 8. — [16] βλέπετε 4-8, βλέπεται 9. — [17] ὑπομενεῖτε 4, 5, 7-9, ὑπομείνηται 6. — [18] καὶ αἰωνίαν *add.* 4-9. — [19] ἡμᾶς *add.* 4-9. — [20] (π. τ. τ.) τοῖς στρατιώταις 8. — [21] ἐκφυγεῖν τὴν αἰωνίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ *add.* 4-9; (ἐὰν θ.) θέλετε 4. — [22] ἀποδύσασθαι 3, 4, 7; ἀποδύσατε 8. — [23] γίνεσθαι 3. — [24] ἐνόρδινοι 4, 6, 7; ἐνορδήνοι 5. — [25] Χριστοῦ: 3. — [26] (π. τ. ἁ.) τοῖς στρατιώταις 8. — [27] *om.* 3. — [28] *om.* 5; ἡμᾶς 6-9. — [29] (ἀπ. αὐ.) ἀπαγαγαι ὑμᾶς 5. — [30] (εἰς τ. ἀ. π.) πετώμενον εἰς τ. ἀ. 5 — [31] τὰ νῦν *add.* 4, 6-9. — [32] ἐστιν 5. — [33] (Οἱ-στρ.) Λέγ. οἱ ἁ. π. τ. σ. 4-7, 9; λέγ. οἱ ἁ. τοῖς στρατιώταις 8. — [34] ἡμᾶς 3, 7; προσελθεῖν τῷ Χριστῷ *add.* 4-9. — [35] (ὁ Χ.) γαρ, αὐτὸς 4-9. — [36] (Οἱ-ἁγ.) Λέγ. οἱ στ. π. τ. ἁ. 4, 7, 9; λέγ. οἱ στ. τοῖς ἁγίοις 8. — [37] ὑμῶν *add.* 4, 7. (τῷ Θ.) *om.* 3, 5, 6; τῷ Χριστῷ 8, 9.

Num. 23 (**Cod.** 2). — [1] πολλὴν καὶ *add.* — [2] αὐτῆς *add.* — [3] γενόμενοι. — [4] εἶπον. — [5] ἐννεοί. — [6] αὐτοῖς *add.* — [7] *om.* — [8] τῷ δέει *add.* — [9] (μ. θ.) θ. μ. — [10] (Π. οὓς οἱ ἁ.) Λέγουσιν οἱ. ἅ. π. τοὺς στρατιώτας. — [11] δειλιᾶτε καὶ *add.* — [12] ὃ σήμερον βλέπεται καὶ αὔριον μειοῦται *add.* — [13] κἂν ἀντιβλέψαι τοῦτο. — [14] αἰώνιον καὶ *add.* — [15] (Οἱ στρ.-φατε) Λέγουσι οἱ στρατιῶται πρὸς τοὺς ἁγίους· Δεόμεθα ὑμῶν τί δεῖ (*cod.* δὴ) ποιῆσαι ἡμᾶς ἵνα ἐκφύγωμεν ἣν λέγετε (*cod.* λέγεται). — [16] Ὄντως οὐ. — [17] αἰωνίου καὶ *add* — [18] ἀναιδεστάτου καί. — [19] αἰωνίῳ καὶ *add.* — [20] ἀντέφησαν. — [21] (ὑ. ἐ.) ὑπεφέρομεν. — [22] (Καὶ-αὐ.) Οἱ ἁ. λέγουσι π. τοὺς στρατιώτας. — [23] (Καὶ οἱ στ.) Οἱ στ. λέγουσι π. τοὺς ἁγίους. — [24] *om.* — [25] (ὅσα-πιστ.) τὸ σημεῖον ὃ ἐποιεῖτε καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν κολάσεων ὑμῶν. — [26] βασιλέα *add.* — [27] (Οἱ-ἀνα.) Τότε οἱ ἅγιοι περι-

A συμφώνως, εἶπον [28], τὸν Κύριον, ὅτι ἀγαθός [29]· καὶ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἡδυνθείη αἴνεσις, τῷ οἰκοδομοῦντι τὰς ψυχὰς τῶν πίστει προσερχομένων αὐτῷ, καὶ χαρμονῆς ἐμπιπλῶντι τὰ οὐράνια. Κύριε ὁ [30] σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν [31], οὓς περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν εἰς τὸν θεῖον ἀμπελῶνα τοῦ μαρτυρίου συνεκαλέσω, πρόσδεξαι ὡς ἀγαθὸς [32], καὶ δὸς αὐτοῖς τὴν χάριν καὶ τὸν ἐν οὐρανοῖς ἀποκείμενον μισθὸν τοῖς προλαβοῦσι διὰ μαρτυρίου ἁγίοις σου ἀθλοφόροις.

24. Οἱ δὲ [1], τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα ποιήσαντες, ὁμοθυμαδὸν [2] ἅμα τῶν ἁγίων Ἀκινδύνου, Πηγασίου καὶ Ἀνεμποδίστου [3] πρὸς τὴν ἐκκαυθεῖσαν χωροῦσι [4] κάμινον. Ἦσαν δὲ [5] τὸν ἀριθμὸν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ, συνεισελθούσης τοῖς ἁγίοις [6] καὶ τῆς τοῦ τυράννου [7] ἁγίας καὶ μακαρίας μητρός. Ἐφάνη δὲ ἡμῖν τοῖς παρεστῶσι πλῆθος στρατιᾶς ἀγγέλων ὑποδεχομένων τοὺς ἁγίους μέσον τῆς καμίνου, καὶ σὺν αὐτοῖς [8] ὕμνον ἀναπέμποντες καὶ ἱκεσίαν· Ὁ Θεὸς, λέγοντες [9], πρόσδεξαι τὰ πνεύματα τῶν δούλων σου, τῶν τὸ θέλημά σου τὸ ἅγιον πληρωσάντων, καὶ τῆς εὐχῆς αὐτῶν ὡς εὐωδίας ὀσφράνθητι. Οἱ δὲ [10] μάρτυρες, τῶν ἀγγέλων ἐμβοώντων ταῦτα [11], εἰς χεῖρας Θεοῦ τὰς ἱερὰς [12] ἐναπέθεντο ψυχάς· αἳ καὶ ἐφάνησαν ἡμῖν
B ὑπὸ νεφελῶν ὡς ἐπὶ θρόνων βασιλικῶν αἰρόμεναι. Ὁ δὲ τόπος ἅπας ἐπὶ τοσοῦτον εὐωδίας ἐπλήσθη, ὥστε τοὺς ἐκεῖσε παρόντας χριστιανοὺς ἡδονῆς ἀφορήτου πληρωθῆναι. Ἐτελειώθησαν δὲ οἱ [13] τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες [14] τῇ δευτέρᾳ τοῦ νοεμβρίου κατὰ Ῥωμαίους [15] μηνός. Ὧν τὰ [16] ἱερὰ καὶ σεβάσμια σώματα κατετέθησαν ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ καλουμένῳ Εἰρηνησσῷ [17], Περσῶν μὲν βασιλεύοντος Σαβωρίου τοῦ δυσμενεστάτου, ἐν ἡμῖν δὲ βασιλεύοντος Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος

casti, suscipe ut bonus, et da iis gratiam et mercedem in cœlis repositam sanctis tuis athletis, qui per martyrium præcesserunt.

EX MSS.

24. Ipsi veri Christi signo facto, simul omnes cum sanctis Acindyno, Pegasio et Anempodisto ad succensum procedunt caminum. Erant vero numero viginti et octo; introiitque cum sanctis etiam tyranni sancta ac beata mater. Apparuit autem nobis astantibus multitudo exercitus angelorum excipientium sanctos in medio camino. Qui cum illis hymnum intonantes et supplices preces, dicebant: *Deus, suscipe spiritus servorum tuorum, qui voluntatem tuam sanctam impleverunt, et oratio eorum fiat tibi in odorem suavitatis.* Martyres autem, angelis ista inclamantibus, in manus Dei sacras deposuerunt animas: quæ et apparuerunt nobis in nubibus, quasi thronis regiis exaltatæ. E Universus locus in tantum suavi odore repletus fuit, ut christiani ibi præsentes voluptate quam ferre vix possent, adimplerentur. Consummati sunt Christi martyres die secunda mensis novembris, secundum Romanos. Sacra vero ac veneranda ipsorum corpora deposita sunt in loco insigni vocato *Irenesso*, regnante super Persas Sapore impiissimo, super nos vero regnante Christo, vero Deo nostro, cui gloria et imperium cum principio carente Patre et per omnia sancto ac vivifico

socios habent martyrii. Sepeliuntur in Irenesso

οὐκέτι γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως τῆς φθορᾶς θεασόμεθα [38]. Καὶ περιχαρεῖς γενόμενοι [39] οἱ ἅγιοι εἶπον [40]· Αἰνέσατε [41] τὸν Θεὸν [42] ὅτι ἀγαθὸς Κύριος. Τῷ Θεῷ ἡμῶν ἡδυνθείη [43] ἡ αἴνεσις, οἰκοδομῶν [44] τας ψυχὰς τῶν ζητούντων αὐτόν [45]. Χριστὲ καὶ Σωτὴρ ἡμῶν, τοὺς ἀπερριμμένους [46] ἕως τῆς ὥρας ταύτης [47]· καὶ εἰς τὴν ἐνάτην ὥραν [48] συνήγαγες [49] αὐτούς [50]· δὸς αὐτοῖς τὸν μισθὸν ὃν ἔδωκας [51] τοῖς προλαβοῦσιν ἔμπροσθεν ἡμῶν. Καὶ ταῦτα λεγόντων αὐτῶν, ἡ ἁγία εἱστήκει [52] ἐν μέσῳ [53] αὐτῶν. Ἦσαν δὲ [54] οἱ στρατιῶται τὸν ἀριθμὸν εἴκοσι ὀκτὼ [55].

24. Καὶ πάντες τὴν ἐν Χριστῷ σφραγῖδα ποιήσαντες, ἐπορεύθησαν [1] ἐν μέσῳ τῆς καμίνου. Καὶ ἐφάνη ἡμῖν τοῖς παρεστῶσιν [2] πλῆθος στρατείας ἀγγέλων δεχομένων [3] αὐτοὺς ἐν τῇ καμίνῳ. Καὶ ὑμνοῦντες [4] οἱ ἅγιοι [5] μάρτυρες τὸν Θεόν, ἀφῆκαν μετ' εἰρήνης τὰς [6] θεολόγους αὐτῶν ψυχάς. Καὶ ἑστώτων ἡμῶν καὶ θεωρούντων, ἠκούοντο ἡμῖν φωναὶ [7] ἀναριθμήτων [8] ἀγγέλων λεγόντων [9]· Ὁ Θεὸς ὁ σώζων τοὺς ἐπικαλουμένους σε, ἐπλήρωσαν [10] τὸ θέλημά σου· καὶ δὸς [11] αὐτοῖς κατὰ τὴν ἱκεσίαν αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἐφάνησαν ἡμῖν ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς καμίνου ὡς ἐπὶ θρόνων βασιλικῶν [12] καὶ ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ· τοσαύτη δὲ εὐωδία ἐξήρχετο, ὥστε πάντας ἡμᾶς εἰς ὕπνον τραπῆναι [13]. Ἐτελειώθησαν
C δὲ οἱ ἅγιοι μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ [14] μηνὶ νοεμβρίῳ, δευτέρᾳ. Ὧν τὰ [15] σεμνὰ σώματα κατετέθησαν [16] ἐν τόπῳ ἐπ σήμῳ F καλουμένῳ Εἰρηνισσῷ [17], βασιλεύοντος [18] Σαβορίου τῶν Περσῶν, κατα δὲ ἡμᾶς [19] βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι πρέπει [20] δόξα καὶ κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις [21] εἰς τους

— [38] θεωροῦμεν 6. — [39] γενάμενοι 7. — [40] εἶπαν 4. — [41] Αἰνεῖτε (?) 5; Αἰνέσωμεν 8, 9. — [42] Κύριον 4-9. — [43] ἡδυνθῇ 6, ἡδυνήθη 7. — [44] (ἡ αἴ. οἰ.) αἴ. τῷ οἰκοδομοῦντι 4-9. — [46] ἐν ἀληθείᾳ· Κύριε Ἰησοῦ *add.* 8, 9. — [45] (ἡ. τ. ἀπ.) τῶν ψυχῶν τῶν ἀπερριμμένων 4-9. — [47] (ἕως-τ.) *om.* 4, 7; σῶσον 8, 9. — [48] (εἰς-ὥ.) οὓς ἐν τῇ ἐννατῇ ὥρᾳ 4-9. — [49] συναγαγὼν 3. — [50] σῶσον 4-7. — [51] καὶ *add.* 8, 9; ἐδωρήσω 6. — [52] ἑστήκει 4-9. — [53] (ἐν μ.) ἐμμέσω 8, 9. — [54] καὶ *add.* 5, 8, 9 — [55] (εἰ. ὀ.) εἰ. καὶ ὀ. 8, 9; ὀ. καὶ εἰ. 5.

Num. 24. — [1] εἰσῆλθον 4-9. — [2] (ἡ. τ. π.) τ. π. ἡ. 4-9. — [3] δεχόμενοι 7, 9. — [4] (Κ. ὑ.) Τότε ὑ. καὶ δοξάζοντες 8, 9. — [5] καὶ τρισμακάριοι *add.* 8, 9. — [6] μακαρίας καὶ *add.* 7-9. — [7] (ἡμ. φ.) *om.* 7. — [8] στρατιῶν *add* 4, 6; στρατιῶν φωναὶ *add* 7. — [9] Δόξα σοι *add.* 8, 9. — [10] καὶ οὗτοι *add.* 4, 6-9. — [11] (κ. δ.) δ. 3; δ. οὖν 8, 9. — [12] καθήμενοι *add.* 4, 7. — [13] (Ὁ Θεὸς-τρ.) *locus lectu difficillimus in* 5. — [14] (μ. τ. Χ.) τ. Χ. μ. 6; καὶ τρισμακάριοι μ. τ. Χ. Ἀκίνδυνος, Πηγάσιος καὶ Ἀνεμπόδιστος, ἅμα τῶν εἴκοσι καὶ *(om. 9)* ὀκτὼ στρατιωτῶν καὶ τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως 8, 9. — [15] τίμια καὶ *add.* 8, 9. — [16] κατετέθεισαν 5. — [17] (ἐν τόπῳ ἐ. κ. Εἰ.) ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ Εἰρηνισσὸν 4, 8, 9; ἐν τόπῳ ἐ. Εἰρηνησσός 5, 6; ἐν τόπῳ ἐ. Εἰρηνισῶν 7. — [18] τοῦ ἀσεβεστάτου καὶ παρανόμου *add.* 8, 9. — [19] (κ. δὲ ἡ.) κ. δὲ ἡμῶν 6; καθ' ἡ. δ. 4, 5, 7-9. — [20] (δι'-πρ.) ᾧ ἡ 4-9. — [21] (καὶ κρ.-προσ.) σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ 5; καὶ τὸ κρ. 6, 7; καὶ τὸ κρ. νῦν καὶ ἀεὶ

χαρεῖς γενόμενοι εἶπον. — [28] *om.* — [29] Κύριος *add.* — [30] *om.* — [31] καὶ *add.* — [32] καὶ φιλάνθρωπος *add.*

Num. 24 (Cod. 2). — [1] στρατιῶται *add.* — [2] καθ' ὅλου τοῦ σώματος *add.* — [3] εἰσῆλθον *add.* — [4] *om.* — [5] οἱ στρατιῶται *add.* — [6] ἐν τῇ καμίνῳ *add.* — [7] βασιλέως *add.* — [8] (ὑποδ.-αὐ.) *om.* — [9] (ἱκ. Ὁ Θ. λ.) λ. Κύριε ὁ Θ. — [10] ἅγιοι *add.* — [11] καὶ λεγόντων *add.* — [12] καὶ μακαρίας *add.* — [13] ἅγιοι *add.* — [14] Ἀκίνδυνος, Πηγάσιος καὶ Ἀνεμπόδιστος καὶ οἱ εἴκοσι καὶ ὀκτὼ στρατιῶται ἅμα τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως *add.* — [15] (κ. Ῥ.) *om.* — [16] πάντιμα καὶ *add.* — [17] Εἰρηνισῷ.

EX MSS. κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν [18] καὶ ἀεὶ καὶ [19] εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ac vivifico Spiritu, nunc et semper et in secula seculorum. Amen. D

τους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ 4, 8, 9.

[18] τε *add.* [19] (ἀεὶ κ.) *om*

ANNOTATA.

a *Hæc est illa difficultas qua de egimus in Commentario, n. 7. Nullo modo Saporis nomen* patrem dæmonum *significare potest. Nomen Sapores,* Schahpour, *significat filium regis. Sic sane beatus* Acindynus *ineptire haud potuit, nec ipsa regis mater, ut tam crassam linguæ Persarum ignorantiam coram rege profiterentur. Neque ipsum Saporis nomen græce expressum,* Σαβώρ ος, *syllabis suis fundamentum aliquod suppeditat, quo possit græculus abuti ad ludendum in etymologiis, ut patrem dæmonum inveniat. Opinor Actorum græcum scriptorem, cum reliquis martyrii adjunctis, a Persis christianis inaudisse aliquam allusionem ab Acindyno factam ad varios titulos quos sibi Sapor arrogabat. Quos inter forte hoc loco cogitare debemus divinitatem quam sibi reges Sasanidæ tribui sinebant, et nominatim Sapor, etsi non ex animo sed mera arrogantia* (1). *Tanta erat Saporis hujus superbia ut insaniæ suæ perpetuum documentum reliquerit in Epistola ad Constantium, quæ legitur apud*
B *Ammianum Marcellinum, l.* XVII *c. 5; ubi sic orditur :* Rex regum Sapor, particeps siderum, frater E
solis ac lunæ, *etc. Huc spectat illud* men iezdan *quod in numismatis Sasanidum legitur* (men iestan *autem in inscriptionibus Nakschi-Roustam), quodque significat* ex diis. *Præcedere solet* Minotchetri, *i. e. celeste germen* (2). *Exempli causa afferam numisma unum Saporis* (3). *Subscriptio, quæ in parte antica regium caput ambit, hæc est :* Mazdiesn beh Schahpour malcan malca Iran minotchetri men iezdan. *Sensus vero : Adorator Hormuzii, excellens Sapor, rex regum Iran, cœleste germen ex diis. In parte aversa cernitur ara, cujus a sinistra legitur:* Schahpouri, *i. e.* Sapor, *et a dextra* iezdani, *i. e. ex diis. Hinc est quod reges isti dii haberi volebant, geniti ex diis, deorumque patres. Sapores ortum ex diis germenque cœleste more regum Sasanidarum se credi voluit, et consequenter ex sese cœlestia germina deosque procreari. In Psalmo* XCV, *v.* 5, *legitur :* Omnes dii gentium dæmonia. *Hinc itaque ratio derivatur qua christiani virum qui* deorum patrem *se diceret, vere ad hominem arguentes,* patrem dæmonum *vocarent. Quæ quum ita sint, sic explico Actorum errorem. Acindynus Sapori hunc superbiæ titulum exprobraverit, addens dignam esse pessimo tyranno contumeliam, ipsi titulo habere et ostendere convenientes actiones, operibus diabolicis monstrare se dignum qui dæmoniis ortus dæmoniorumque pater credatur. Et sic Actorum scriptor crediderit* Saporis *nomen significare* patrem dæmonum, *et hanc suam interpretationem in martyris ore posuerit. Rem ita se habuisse, non obscure insinuant matris verba, quæ interrogata quid significaret Saporis nomen, primo nihil intellexit quo hæc interrogatio tenderet, responditque simpliciter :* Novi te ab avo tuo *(i. e. a proavo)* sic vocari; interpretari ego nescio. *Deinde quum sanctorum verba audivisset, rem suspicata, hilariter subridens :* Nisi scivissent hi, *inquit,* non dixissent. *Cogitaverit itaque non Saporis nomen, sed titulos,* minotchetri *(cœleste germen),* men iezdan *(ex diis). Quos titulos atque insanissimam superbiam illuminata fide mulier tanta securior ridet, quanto melius ipsa meminit ex quo hunc filium suscepisset, ex mortali scilicet homine mortalem, sed morum pravitate tam similem dæmonibus, ut non modo* patrem *dæmonum, sed* ipsum *Satanam genuisse se dicat.*

C b *Dura videri potest hæc matris oratio. Quæ si vera est, consideranda erit ut prophetica dictio, obdurato in peccatis Sapori infelicem exitum prænuntians. Quemadmodum sæpe in Actis martyrum leguntur minæ sanctorum, æternas pœnas persecutoribus obstinatis intentantes.* F

c *Quæ in hoc exemplari dicitur* annosa senectus, *sexaginta annorum fuisse ex aliis exemplaribus apparet.*

d *Ex verbis istis Sanctorum et militum colligi posse videtur agi de administrando sacramento baptismatis, et forte etiam confirmationis. Quid enim aliud significent hæc verba martyrum:* Quid vos prohibet accedere ad Christum et sancti ac vivifici Spiritus signari signaculo? *Et milites:* Facite, *dicunt,* in nos quæ christianorum docet fides. *Quid fieri debuit in eos, nisi sacramentorum administratio? Et quid aliud indicent illa :* Sancti ac vivifici Spiritus signari signaculo?

(1) Vid. Assemanum, *Acta mart. Orient.*, pp. 159, 160, 161; pp. 227, 228. (2) Vide Silvestrum de Sacy in opere quod inscribitur *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse et sur les médailles des rois de la dynastie des Sassanides* (Commentarii de diversis antiquitatibus Persidos, et de numismatis regum Sasanidarum), a pag. 1-124, et a pag. 166-210. Parisiis 1793. (3) N° 3 in tabula VI operis modo citati, p. 171.

ALTERA

ALTERA PASSIO SS. ACINDYNI ET SOC.

AUCTORE METAPHRASTE

EDITA APUD MIGNE, PATROLOGIA GRÆCA, Tom. CXVI

ex codice Parisiensi 1487.

Certamen sanctorum martyrum Acindyni, Pegasii *atque* Anempodisti *cum sociis, studio atque opera Simeonis Metaphrastæ retractatum atque inter opera Metaphrastæ apud Migne editum ex codice manuscripto Bibliothecæ Parisinæ Nationalis nº 1487, seculi XI, iteratis curis edimus, una cum versione latina Gentiani Herveti, quæ textui græco apud Migne apponitur, quamque primus vulgaverat Lipomanus et post eum Surius.*

Eamdem divisionem in capita servabimus quam in superiora Acta induximus; sic enim facilius unusquisque utramque lucubrationem comparare poterit, ubi capita capitibus, numeris numeros convenientia habuerit.

Editionem Mignianam ad manuscriptum codicem contulimus, et pauca quæ irrepserant sphalmata in hac nostra editione correximus. Versionem quoque latinam huic textui * *utcumque aptavimus. Exemplar codicis Parisini cum aliis codicibus manuscriptis Parisiis, Taurini, Romæ, Florentiæ ac Venetiis comparavimus, lectionisque varietatem, ubi utile videbatur, adnotavimus: non tamen omnes nec omnium codicum. Non enim multum inter se codices metaphrastæi differunt. Quorum hic series sequitur.*

Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minore, seculi XI, nº 1487. Editus a Migne in Patrol. Gr. — *Dein, juxta numeros adhibitos a nobis in notandis lectt. varr.* : **1.** *Codex Taurinensis, e bibliotheca nationali, quæ est in ædibus Universitatis, membraneus, folio magno, seculi X finientis. Nº 14 juxta catalogum Pasini.* — **2.** *Codex Romanus, e bibliotheca Vaticana, membraneus, folio magno, seculi XI. Nº 810, mutilus.* — **3.** *Codex Romanus, e bibliotheca Vaticana, membraneus, folio magno, seculi XI. Nº 811.* — **4.** *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minore, seculi XI. Nº 1020.* — **5.** *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minore, seculi XI. Nº 1522.* — **6.** *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, seculi XI, mutilus. Nº 1497. Passio SS. Acindyni et sociorum non est integra.* — **7.** *Codex Venetus, e bibliotheca Sancti Marci, membraneus, folio magno, seculi XI. Nº 584 juxta catalogum Zanetti.* — **8.** *Codex Venetus, e bibliotheca Sancti Marci, membraneus, folio magno, seculi XII. Nº 351.* — **9.** *Codex Romanus, e bibliotheca Vaticana, membraneus, folio magno, seculi XII. Nº 804.* — **10.** *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minore, seculi XII. Nº 1541.* — **11.** *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minore, seculi XIII. Passionis SS. Acindyni et sociorum partem continet. Nº 1549.* — **12.** *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, membraneus, folio minore, seculi partim XII, partim XIV. Passio SS. Acindyni et sociorum est seculi XIV. Nº 1552.* — **13.** *Codex Parisinus, e bibliotheca nationali, bombycinus, folio minore, seculi XV. Nº 774.*

* adhibitis typis variatis.

CAPUT PRIMUM.

SS. Acindynus, Pegasius et Anempodistus Saporis regis jussu comprehensi et ab eo interrogati, fustibus et igne varie torti, divinitus sanantur. Regi usu linguæ dempto et fulgoribus erumpentibus, impiis terror incutitur.

Ἄθλησις τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Ἀκινδύνου, Πηγασίου, Ἀνεμποδίστου, Ἀφθονίου καὶ Ἐλπιδιφόρου. — Α'. Εἰ καὶ πρῶτοι Πέρσαι Χριστὸν ἐκ Παρθένου γεννώμενον προσεκύνησαν δώροις τε τοῦτον ἐτίμησαν, ἀλλ' εἰς ὕστερον οὗτοι τοὺς [1] Χριστοῦ δούλους δι' αὐτὸν ἀπανθρώπως ἐκόλασαν. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ἄλλων τε πολλῶν, καὶ τῆς νῦν προκειμένης ἐστὶν ὑποθέσεως. Τοῦ γὰρ σοβαροῦ Σαβωρίου τὰ Περσικὰ σκῆπτρα διέποντος, καὶ πρὸς τὸ τυραννικώτερον ἀποκλίναντος, τοὺς ὑπὸ χεῖρά τε χριστιανοὺς ὁμόσε διώκειν ὁρμήσαντος, πολλή τις σκοτόμαινα τὴν Ἐκκλησίαν κατεῖχε Χριστοῦ, καὶ ταραχῆς πεπλήρωτο καὶ συγχύσεως. Οὐκ ἦν δὲ ὅστις ἠμέλει Περσῶν

CERTAMEN SANCTORUM ET GLORIOSORUM CHRISTI MARTYRUM ACINDYNI, PEGASII, ANEMPODISTI, APHTHONII ET ELPIDIPHORI. I. Etiamsi Persæ primi Christum natum ex Virgine adorarunt *a* et donis eum honorarunt, tamen postea Christi servos propter ipsum inhumane punierunt. Hoc autem cum ex multis aliis est evidens, tum ex argumento quod nunc est propositum. Nam cum superbus ille Sapores sceptra teneret Persica et declinasset ad tyrannidem, simulque ad christianos, qui erant in ejus potestate, persequendum ferretur, magna quædam caligo Christi fuit offusa Ecclesiæ, et repleta fuit tumultu et confusione. Nullus *b* autem ex Persis erat negligens

V 1. — [1] τοῦ *add.* 1.

AUCTORE METAPHRASTE

Περσῶν τὸ[2] μὴ τὸ οἰκεῖον σέβας ἐκθύμως διεκδικεῖν. Ὅθεν τοὺς τοῦ Χριστοῦ θεραπευτὰς ὁσημέραι διαβάλλοντες, τῇ βασιλικῇ χειρὶ παρεδίδοσαν·[3] μεθ' ὧν καὶ τοὺς μακαρίους Ἀκίνδυνον, Πηγάσιόν τε καὶ[4] Ἀνεμπόδιστον, ἐν δωματίῳ τινὶ κρυπτομένους, τῷ βασιλεῖ κατεμήνυσαν, ἅτε τὰ χριστιανῶν πρεσβεύοντας καὶ πολλοὺς τῶν ὡς αὐτοὺς φοιτώντων τὰ τοῦ δόγματος ἐκπαιδεύοντας καὶ βασιλικῶν πείθοντας θεσπισμάτων καταφρονεῖν. Καὶ ὃς αὐτίκα καὶ συλληφθῆναι καὶ παραστῆναι αὐτῷ τοὺς ἁγίους πολλῷ τῷ θυμῷ προσέταττεν.

Β'. Ὡς δὲ παρῆσαν, τὸ θυμούμενον εὐθὺς ἐπιεικείας πλάσματι περιχρώσας· Τεκνία, φησὶ (οὓς μετ' οὐ πολὺ κρεουργεῖν ἔμελλεν), εἴπατέ μοι τίς ὑμῖν ἡ πατρίς, τὸ γένος πόθεν, τὸ ἐπιτήδευμα τί. — Πατρίς, οἱ ἅγιοι ἀπεκρίναντο, καὶ γένος, καὶ ἐπιτήδευμα ἡ εἰς τὴν Τριάδα πίστις ἐστὶ, τὸν ἕνα Θεόν, παρ' οὗ τοῖς οὖσι πᾶσι τὸ εἶναι καὶ τοῖς ζῶσι τὸ ζῆν ὡς ἔκ τινος πηγῆς ἀειζώου* ἐποχετεύεται. Τούτων ὁ τύραννος ἀκούσας· Ὡς ἔοικεν, ἔφη, τὸ ἐπιεικὲς ἡμῶν καὶ μὴ πρὸς τὰς βασάνους πρόχειρον καταφρονητὰς[1] ὑμᾶς καὶ θρασεῖς διέθηκε πρὸς τὰς ἀποκρίσεις. Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος εἶπε· Καὶ τίς ἡ παρὰ τὸ δέον ἀπόκρισις, ἢ τί σοι δοκοῦμεν μὴ προσηκόντως ἀπολογήσασθαι; — Ὅτι, φησὶ, ἕτερα μᾶλλον ἢ περὶ ὧν ἠρωτήθητε ἀπεκρίνασθε*· Ἀλλ' εἰ μὴ τάχιον προσελθόντες θύσετε, ἀνόνητα μετακλαύσεσθε. Ὁ ἅγιος Ἀνεμπόδιστος, ἀνεμποδίστῳ ῥεύματι τοῦ λόγου πρὸς τὸν τύραννον ἔφη· Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς[2], ὦ βασιλεῦ, περὶ τοῦδε τοῦ ῥήματος ἀποκρίνασθαί σοι μηδὲ βραχὺ, ἀλλὰ σιγῇ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐνεγκεῖν παροινίαν· ἐπεὶ δὲ τὸ ζέον τῆς πρὸς Χριστὸν* πίστεως οὐκ ἐπιτρέπει σιγᾶν, τοιαῦτα πρὸς σὲ λεγόντων[3] ἡμῶν ἄκουε· Ἵνα τί πατρίδα καὶ γένος καὶ ἐπιτήδευμα πολυπραγμονεῖς; Ταῦτα γὰρ πάντα, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἡ Τριάς ἡμῖν ἐστιν, ἡ πάντων δημιουργός. Θεοὺς δὲ οἷς θύειν ἡμᾶς[4] ἐπιτρέπεις, οὔτε οἴδαμεν, οὔθ'[5] ὅλως εἰσίν. Ἀλήθειαν γὰρ προσήκει φιλεῖν· δαίμονας δὲ ἀπατεῶνας καὶ ψυχοφθόρους*[6] αὐτοὺς[7] ἐπιστάμεθα. Οἱ κτίσμα Θεοῦ γεγονότες, καὶ τοῦ πεποιηκότος ἀποστήσαντες, ὑπόδικοι πυρὶ κατέστησαν αἰωνίῳ. Ἐπὶ τούτοις ὁ τύραννος εἰς ὀργὴν ἐξαφθείς, πικρότατον[8] αὐτοῖς τὸν θάνατον ἀπειλεῖ. Πρὸς ὃν οἱ ἅγιοι, καθάπερ ἀγαθῶν ἐπαγγελίαν, ἀλλ' οὐκ ἀπειλὴν βασάνων δεξάμενοι· Μόλις ἐπέγνως τὸ συμφέρον ἡμῖν καὶ σωτήριον, ἀπεκρίναντο.

* apud Migne in Patrol. Gr. ἀευζώου.

B

* codd. aliquot et P. G. ἀποκρίνασθε.

* Χριστοῦ P. G.

* P. G. ψοχοφθόρους.

C

Γ'. Τότε τοίνυν ἐκ τεσσάρων κελεύει διαταθέντας αὐτοὺς καθ' ὅλου ῥαβδίζεσθαι. Οἱ δὲ τὸν νοῦν ὅλον πρὸς Θεὸν ἀνατείναντες, οὕτω διέκειντο ῥαβδιζόμενοι ὥσπερ ἄλλων πασχόντων αὐτοὶ θεαταὶ γινόμενοί. Διὰ ταῦτα τῶν μὲν πληγῶν ἠμέλουν, ᾠδὴν δὲ οἰκείαν πρὸς Θεὸν ἔψαλλον· Εἶδες, Κύριε, λέγοντες, καὶ μὴ παρασιωπήσῃς. Κύριε, μὴ ἀποστῇς ἀφ' ἡμῶν. Εἶτα τοὺς αἰκίζοντας δημίους, κεκμηκότας ἤδη τῇ παρατάσει τῶν αἰκισμῶν, ἀκμῆτες ἕτεροι διαδέχονται[1]. Ὡς δὲ τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον ταύτην τῶν ἀθλητῶν καρτερίαν ὁ τύραννος ἐθεᾶτο, καὶ ὥσπερ τι τῶν ἀψύχων ἀναλγήτως τὰς πληγὰς φέροντας, θάμβους πολλοῦ τὴν ψυχὴν καὶ ἅμα σκοτοδίνης ὑποπλησθείς, ὕπτιος εὐθὺς καταφέρεται, ὡς ὑπολαβεῖν αὐτὸν τοὺς παρόντας ἀποθανεῖν. Εἶτ' ἀνανήψας[2] πάλιν καὶ ἑαυτοῦ γενόμενος, εἰ καὶ μὴ τοῦ προσήκοντος καὶ τῆς ἀληθείας, δέον ἐκ τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον τῶν ἀθλητῶν καρτερίας[3] ὁδηγηθῆναι μᾶλλον πρὸς τὴν

gens in acriter defendenda sua religione. Quamobrem eos qui Christum colebant, quotidie criminantes, manui regiæ tradiderunt. Inter quos beatum quoque Acindynum, Pegasium et Anempodistum, qui latebant in quadam domuncula, regi indicaverunt, ut qui et christianorum colerent sacra, et multos ex iis qui ad ipsos ventitabant, Christi dogma docerent et persuaderent ut regia despicerent decreta. Ille autem valde iratus, jussit statim sanctos comprehendi et coram se sisti. D

2. Cum vero adfuissent, iram statim illinens ficta moderatione: *Filioli*, inquit (quos paulo post erat excarnificaturus), *dicite mihi quænam est vobis patria; unde genus ducitis, quodnam est vobis studium.* Sancti autem responderunt: *Et patria, et genus, et studium est fides in Trinitatem, quæ est unus Deus, a quo ad omnes qui sunt, essentia, et ad eos qui vivunt, vita, tanquam a fonte aliquo perenni, derivatur.* Hæc cum audivisset tyrannus: *Ut videtur*, inquit, *mea lenitas et quod non sim proclivis ad supplicia, vos reddidit contumaces et audaces ad respondendum.* Dixit vero sanctus Acindynus: *Quænam responsio facta fuit secus quam oportet, aut quid tibi videmur non respondere ut convenit? — Quoniam*, inquit, *alia respondistis, quam de quibus fuistis interrogati. Sed, nisi accedentes cito sacrificaveritis, frustra flebitis.* Sanctus Anempodistus libero verborum fluento dixit tyranno: *Oportebat quidem, o rex, nos de hoc verbo ne minimum quidem respondere, sed ferre silentio tuam in nos contumeliam; at, quoniam fervor fidei in Christum non sinit nos tacere, audi nos hæc tibi dicentes: Cur de patria, genere et studio curiose inquiris? Hæc enim omnia, ut prius diximus, est nobis Trinitas, omnium creatrix. Deos autem, quibus nos suades sacrificare, nec novimus, nec sunt omnino. Oportet enim amare veritatem: dæmones vero eos scimus esse deceptores, et animis afferre interitum. Qui cum a Deo creati essent, et ab eo qui fecerat defecissent, igni æterno sunt damnati.* Tyrannus autem his ad iram accensus, eis mortem minatur acerbissimam. Cui sancti perinde ac si bona esset pollicitus, non autem tormenta minatus, responderunt: *Vix tandem agnovisti id quod est nobis utile et salutare.*

atque ab eo interrogati liberrime respondentes

E

3. Tunc ergo jubet eos a quatuor partibus* extensos per totum corpus virgis cædi. Illi autem cum totam mentem ad Deum sustulissent, ita affecti erant, cum virgis cæderentur, perinde ac si patientibus aliis ipsi adessent spectatores. Propterea plagas quidem negligebant; conveniens autem canticum ad Deum psallebant, dicentes: *Vidisti, Domine; ne sileas. Domine, ne discedas a nobis.* Deinde qui eos torquebant lictores c, defessos jam, quod diutius producerentur tormenta, alii recentes excipiunt. Cum autem hanc, quæ erat supra hominem, vidisset tyrannus martyrum tolerantiam et eos tanquam inanimum quidpiam ferre plagas citra dolorem, in maximam adductus admirationem et correptus vertigine, statim cadit supinus, adeo ut qui aderant putarent eum esse mortuum. Deinde cum ad se rediisset, licet non ad id quod oportebat

sævissime fustibus cæsi, extensione et igne cruciati, Deum invocant.

* editt. viris.

c

[2] τοῦ 1, 3, 4, 12. — [3] *hinc usque ad* καταφρονητὰς (*n.* 2) *codex* 1 *vix legi potuit.* — [4] τὸν *add.* 4.

Β' 2. — [1] *hinc in cod.* 6 *duo folia desunt.* — [2] εἶπεν *add.* 1. — [3] *hinc usque ad* παραδόξῳ (*n.* 4) *omnia exciderunt cod.* 2. — [4] ἡμῖν 1. — [5] (οὔθ'-εἰσίν) οὔτε πιστεύομεν 8. — [6] *ita* 1, 7; *reliqui* ψοχοφθόρους. [7] *om.* 7. [8] πικρότατα 7.

Γ' 3. — [1] διαδέχοντε 1. — [2] ἀναψύξας 1. — [3] (τ. ἀ. κ.) καρτερίας τῶν ἀθλητῶν 7.

A τὴν εὐσέβειαν· ὁ δὲ καὶ πλέον ἐφάνη τῷ θυμῷ νικώμενος, καὶ κελεύει σχοινίοις εἰς τὸν ἀέρα διαταθῆναι τοὺς μάρτυρας, πῦρ τε κάτωθεν αὐτοῖς ὑποκαίεσθαι· ὡς ἂν τῷ διττῷ τῆς βασάνου τάχιον ἀπορρήξωσι τὰς ψυχάς. Οἱ δὲ καὶ σιδήρου παντὸς καὶ ἀδάμαντος ἰσχυρότεροι, ὥσπερ πρὸς καινοτέραν βάσανον καινοτέραν ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν καρτερίαν, καὶ οὐκ ἐν σώματι ζῶντι καὶ ὀδύνης αἰσθανομένῳ, ἀλλ' ἔν τινι τῶν ἀψύχων τὴν κόλασιν ὑπομένοντες, αὐτῆς μὲν ἠμέλουν, πρὸς εὐχὴν [4] δὲ καὶ γλῶσσαν ἔτρεπον καὶ διάνοιαν· Ὁ φωτισμὸς ἡμῶν [5], λέγοντες, Χριστὲ [6] ὁ Θεὸς ἡμῶν [7]· ὁ ὕβρεις δι' ἡμᾶς ἐνεγκὼν, ἐν ξύλῳ τε τανυσθεὶς, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀναιρούντων σε προσευξάμενος, μακροθυμίας ἡμῖν καὶ ἀνοχῆς ὅρους ὑποτιθεὶς, ἔπιδε [8] ἐπὶ τὴν ἡμῶν ταπείνωσίν τε καὶ κάκωσιν, καὶ ἐξελοῦ ἡμᾶς τῶν ἐπινοιῶν [9] τῆς κακοτέχνου ταύτης [10] τοῦ τυράννου ψυχῆς. Γνώτωσαν πάντες ὅτι σε ἔχομεν Θεὸν ἐν οὐρανοῖς, πάντα δυνάμενον [11], καὶ τὸν ἄναρχόν [12] σου Πατέρα, καὶ τὸ προσκυνητὸν καὶ πανάγιον Πνεῦμά σου [13] εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

B Δ'. Ταῦτα αὐτοῖς εὐξαμένοις ὁ Κύριος ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς εἴδει ἐπιφανεὶς, λύει μὲν τὰ δεσμά· τὸ δὲ πῦρ δροσίζει, ὥσπερ ποτὲ τοῖς ἐν Ἀσσυρίᾳ [1] παισί· καὶ οὕτως οἱ ἅγιοι ἀπαθεῖς καὶ σῷοι, κατ' ὄψιν τῷ βασιλεῖ παρέστησαν. Ὁ δὲ παχὺς ὢν κομιδῆ καὶ ἀσύνετος, οὔτε τῷ παραδόξῳ [2] καταπλαγεὶς τοῦ θεάματος [3], οὔτε τῶν μαρτύρων [4] τὴν ἄμαχον καρτερίαν δυσωπηθείς· Τί ὑμῖν [5], ἔφη, δοκεῖ; πρὸς [6] ὄνομα τούτους καλέσας· ἆρ' ἔπεισαν ὑμᾶς αἱ μικραὶ [7] αὗται βάσανοι ἀποστῆναι μὲν τῆς πανωλέθρου πλάνης ὑμῶν, εἶξαι δὲ τοῖς ἡμετέροις θεσπίσμασιν; Ἢ ἔτι ἐμμένειν βούλεσθε τῇ ἀπάτῃ, ταῖς ὑμῶν γοητείαις ἐπιθαρρεῖν ἔχοντες; Ὁ μακάριος Ἀκίνδυνος ἀπεκρίνατο· Γοητείας μὲν οὔτε ἴσμεν οὔτε ποτὲ μεμαθήκαμεν· οὔτε φεναχισμοῖς τοιούτοις ἡμεῖς ἐχρησάμεθα. Ἀλλ', ἐπεὶ τὴν ἀνυπέρβλητον τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ τὰς ὑπὲρ φύσιν θεοσημείας, γοητείαν εἶναι ὑπολαμβάνεις, φαντασίᾳ [8] τε, καὶ οὐκ ἀληθείᾳ [9] ταῦτα ὑπονοεῖς γίνεσθαι, ἄλαλος τὸ λοιπὸν ἔσῃ καὶ τὴν γλῶτταν πεπεδημένος, ἵν' οἴκοθεν τὸ μαρτύριον ἔχῃς τῆς τοῦ Θεοῦ [10] δυνάμεως. Εἴπερ οὖν λέγειν δεδύνησαι, εἰπὲ, ποίοις ἡμᾶς κελεύεις θῦσαι θεοῖς; Καὶ οὐκ ἦν φωνὴ, καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις· ἀλλ' ἐπίσης τοῖς αὐτοῦ θεοῖς ἄφωνος διετέλει, νεύματι μόνῳ [11]
C τὸ τῆς ψυχῆς βούλημα παραφαίνων [12]. Οὗ τὴν ἄνοιαν οἱ τοῦ Χριστοῦ [13] ἐλέγχοντές τε [14] καὶ διαχλευάζοντες [15]· Ἀποχωροῦμεν, ἔλεγον [17]· αὐτὸς δὲ οὐδὲν οὐδ' [18] ὅλως λέγεις ἡμῖν.

Ε'. Προσποιησαμένων δὲ τῶν ἁγίων τὴν ἀναχώρησιν, ἄφωνος ἦν ὁμοίως ὁ βασιλεύς· θαμὰ τοῖς περιεστῶσιν ἐνατενίζων, καὶ νεύμασι τὴν τῶν ἁγίων σύλληψιν διακελευόμενος. Εἶτα, τῶν ὑπηρετῶν ὃ βούλεται συνεῖναι μὴ δυναμένων, ἡμιμανὴς ὥσπερ ὑπ' ἀπορίας καὶ θυμοῦ γενόμενος, τὴν χλαμύδα τε περιέρρηξε καὶ ὃ λέγεται φιβλατώριον* εἰς γῆν ἀπέρριψε, καὶ οὕτω τοὺς παρόντας εἰς οἶκτον ἐξεκαλεῖτο. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται αὐτούς τε καὶ τὸν τύραννον τῆς ἀνοίας κατοικτισάμενοι [1]· Ὢ πηρώσεως ἀνθρώπων, ἔφησαν, ὅτι ἑκόντες τοὺς ὀφθαλμοὺς

*βιβλατώριον P. G.

oportebat et veritatem, cum ex athletarum, quæ superabat hominem, tolerantia oporteret eum deduci ad pietatem, apparuit ille magis ab ira superatus; et jubet martyres funibus extendi in aere, et ignem subter eis accendi, ut duplici tormento eorum animæ celerius erumperent. Illi autem, quovis ferro et quovis adamante fortiores, tanquam ad tormentum recentius etiam recentiorem ostentantes tolerantiam, et non in vivente corpore et dolorem sentiente, sed in quodam inanimo supplicium sustinentes, ipsum quidem negligebant; ad preces vero linguam et mentem convertebant, dicentes: *Qui es illuminatio nostra, Christe Deus noster, qui propter nos passus es injurias, et in ligno fuisti extensus, et precatus es pro iis qui te interimebant, patientiæ et tolerantiæ terminos nobis proponens, aspice ad humilitatem nostram et afflictionem, et libera nos machinationibus scelerati animi hujus tyranni. Sciant omnes nos te habere Deum in cœlis, qui potest omnia, et qui est sine principio, tuum Patrem, et adorandum tuum et sanctissimum Spiritum in secula. Amen.*

AUCTORE METAPHRASTE

4. Cum sic essent precati, in nostra forma apparens Dominus, solvit quidem vincula, ignem autem irrorat, quomodo pueris olim in Assyria; et sic sancti illæsi et salvi producti sunt in conspectum regis. Ille autem cum esset valde crassus et insipiens, neque admirabili spectaculo obstupefactus, neque martyrum invicta motus patientia: *Quid*, inquit, *vobis videtur* (eos appellans nominatim)? *Num hæc vobis parva persuaserunt tormenta ut a pernicioso* * *quidem vestro errore discedatis, nostris autem edictis cedatis? An adhuc vultis permanere in errore, vestris freti præstigiis?* Respondit beatus Acindynus: *Præstigias quidem neque scimus neque unquam didicimus; neque talibus usi sumus imposturis. Sed, quoniam Dei vires insuperabiles et quæ sunt supra naturam signa divina, putas esse præstigias, vanaque specie et non revera hæc fieri suspicaris, eris deinceps mutus et lingua impeditus, ut ex teipso testimonium feras Dei virtutis. Si potes ergo dicere, dic, quibusnam diis nos jubes sacrificare?* Non erat autem vox, neque auditio; sed erat mutus, non secus atque dii ejus, solo nutu indicans animi voluntatem. Cujus amentiam Christi servi arguentes et irridentes, dicebant: *Recedimus; tu autem nihil nobis omnino dicis.* F

et ab apparente sibi Domino liberantur. Saporem mutum reddunt, eumque irridentes.

* P. G. pretioso

5. Cum autem finxissent sancti se recedere, erat rex mutus similiter; crebro defigens oculos in eos, qui circumsistebant, et nutu jubens ut sancti comprehenderentur. Deinde, cum ministri quid vellet non possent intelligere, præ ira et dubitatione effectus semiinsanus, rupit chlamydem, et id quod fibulatorium dicitur humi disjecit; et sic eos qui aderant, vocabat ad misericordiam. Christi autem milites et ipsos et tyrannum miserati propter amentiam: *O hominum cæcitatem!* dixerunt, *quod sua sponte claudentes oculos, intueri*

egredi se simulant, quibus orantibus angeli apparent

[4] (πρὸς εὐχὴν) εἰς προσευχὴν 1. — [5] *om.* 7. [6] *om.* 8. — [7] *om.* 1. [8] νῦν *add.* 1. [9] (τ. ἐ.) *om.* 1; ἐκ 8. [10] τῶν ἐπινοιῶν *add.* 1. — [11] (π. δ.) παντοδυνάμενον 1. — [12] ἀναρχόν *usque ad* πανάγιον *pene deleta sunt in* 1. — [13] (Π. σ.) σ. Π. 1.

Δ' 4. [1] Ἀσσυρίοις 1. — [2] *hinc continuatur* 2. — [3] θαύματος 7. [4] *hinc continuatur* 6. [5] *alia manu in marg.* 4 — [6] *alia manu in marg.* 4. — [7] μακραὶ 1; ἀνιαραὶ 7. [8] φαντασίαν 5. — [9] ἀλήθειαν 5. — [10] Χριστοῦ 1. — [11] τῷ τῆς κεφαλῆς *add.* [12] παρεμφαίνων 8. [13] θεράποντες *add.* 3. — [14] *om.* 1. — [15] διαβάλλοντες 1. [16] (*loco* Ἀπ. ἔλ.) μάρτυρες· Ἰδοὺ, ἔλεγον, τοῦ σοῦ δικαστηρίου καταφρονοῦντες ἀπ. 1, 4, 5, 8, ἰδ. ἐλ. τ. σ. δικ. κατ. ἀπ. 7 *Pro* ἔλεγον *quod deest in cod.* 1487 *quodque ex aliis supplevimus, edit. P. G. supplevit* ἔφασαν *post* διαχλευάζοντες. [17] ἔλεγον *add.* 6. [18] *om.* 1.

Ε' 5. — [1] *alia manu in cod.* 6 κατοικτιρησάμενοι.

AUCTORE METAPHRASTE

μοὺς καταμυοντες [2], οὐ βούλονται πρὸς τὸ φέγγος ἀτενίσαι [3] τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ διάνοιξον, Κύριε, τὰ ὄμματα τῆς καρδίας αὐτῶν, ὥστε [4] φωτὶ τῆς σῆς [5] γνώσεως περιαυγασθῆναι [6], καὶ κατανοῆσαι τὰ σὰ θαυμάσια, καὶ τὸ προσκύνητόν σου δοξάσαι καὶ πανάγιον ὄνομα. Ταῦτα δὲ αὐτῶν εὐξαμένων, στρατὸς αὐτοῖς ἀγγελικὸς ἐπιφαίνεται, ὧν τὴν λαμπρότητα οἱ τὰς κορας τῆς ψυχῆς ἀμβλυώττοντες μὴ δυνάμενοι καθορᾶν, ἐπὶ γῆς ἔπιπτον. Οἱ δὲ ἅγιοι τῆς συνήθους αἰσθόμενοι [7] τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως*, τὴν εὐχαριστίαν* προσῆγον αὐτῷ· Ὁ Θεὸς ἡμῶν, λέγοντες, καταφυγὴ καὶ δυναμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσι ταῖς εὑρούσαις ἡμᾶς σφόδρα· ἀλλ' ἀνάστα, καὶ ἔτι βοήθησον ἡμῖν, καὶ τῶν περιεχουσῶν ῥῦσαι κακώσεων, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου.

ϛ'. Ὁ μέντοι τῆς ἀπωλείας υἱός, οὐδὲν [1] ἐντεῦθεν συνείς, οὐδὲ βελτίων ἑαυτοῦ γενόμενος, ἀλλ' οἷον ἐκστὰς τῶν φρενῶν, στεναγμούς τε ἀνέπεμπε καὶ τὸ πρόσωπον ἔτυπτε, καὶ ἀμηχανοῦντι [2] ἐῴκει. Ὃν ὁ τοῦ φιλανθρώπου [3] Χριστοῦ φιλάνθρωπος μαθητὴς Ἀκίνδυνος οὕτως ἔχοντα θεασάμενος, λύπῃ τε συσχεθεὶς καὶ δάκρυα ἐπὶ τῇ πωρώσει [4] τῆς αὐτοῦ καρδίας κατενεγκών, ἐπιστραφείς· Ἐπεί σε, ἄνθρωπε, B εἶπεν, οὐδὲ ἡ τοῦ Θεοῦ παιδεία συνεῖναι τὴν αὐτου πεποίηκε δύναμιν, ἀλλ' οὕτως ἐθελοκακῶν μένεις*, τῷ σκότῳ [5] χαίρων τῆς ἀσεβείας καὶ τὴν ἄγνοιαν ἀσπαζόμενος, κἂν γοῦν ἀκωλύτως ἔχε πρὸς τὸ λαλεῖν, καὶ μηδεν ἔστω τῇ γλωττῃ σου προσιστάμενον. Τῷδε* λύονται μεν τὰ τῆς γλώττης εὐθὺς [6] χαλινά, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἐπιπροσθοῦντος αὐτοῖς νέφους οὐδαμῶς λύονται· ἀλλ' ὥσπερ οὐδενὸς καινοῦ γενομένου, οὐδὲ πεπονθὼς ἐκεῖνος οὐδέν, τῶν προλαβόντων ἀκολούθως εἴχετο. Καὶ κατὰ τῶν περιεστώτων ὑπ' ἀπορίας ἀφεῖναι τὴν ὀργὴν βουλόμενος, οἷα γοῦν αἰσχύνης τὴν ψυχὴν πληρούμενος· Τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἀκίνδυνον, ἔφη, καὶ τοὺς [7] σὺν αὐτῷ, Πηγάσιόν τε καὶ τὸν [8] Ἀνεμπόδιστον, τὸ προσῆκον ἤδη λήψεται πέρας· καὶ ὑμᾶς δέ, ὦ κάκιστοι πάντων [9] ὑπηρετῶν, οὐδαμῶς ἐάσω· ἀλλ' ὡς προσῆκόν ἐστι μετελεύσομαι, καὶ τῆς ἀπειθείας ἀξίαν ἀπαιτήσω τὴν δίκην. Κελεύει οὖν σιδηροῦς ἐνεχθῆναι κραββάτους, πῦρ τε ὑποστρωθῆναι συχνὸν στεάτι καὶ πίσσῃ καὶ ῥητίνῃ ἐπιρραινόμενον*, καὶ τοὺς ἁγίους ἐπάνω τῶν πεπυρακτωμένων τούτων ἀνακλιθῆναι κραββάτων [10]. Οἱ δὲ ὥσπερ εἰς λειμῶνά* τινα δροσώδη καὶ ἀνθηρὸν κατακλιθήσεσθαι μέλλοντες, ἀτρέπτῳ προσώπῳ [11] καὶ στερρῷ τῷ φρονήματι [12] τοῖς κραββάτοις ἐνήλοντο [13]. Εἶτα διατείναντες ἑαυτοὺς ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ὥραις, τῷ καιρῷ πρόσφορον ἐπῇδον ψαλμόν· Ἐπύρωσας ἡμᾶς, Κύριε, λέγοντες, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον· ἔθου θλίψεις ἐπὶ τῶν νώτων ἡμῶν [14], καί· Δὸς ἐμψύχως [15] τὰς παρούσας ἡμᾶς διενεγκεῖν τιμωρίας. Δὸς δὲ καὶ τοῖς περιεστῶσιν ἐπιγνῶναί σου τὸ ἅγιον ὄνομα, οἷς καὶ τὴν δύναμιν [16] καὶ τὰ θαυμάσιά σου [17] ἐγνώρισας.

Ζ'. Ταῦτα τούτων εἰπόντων, φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἠκούετο λέγουσα· Ἐπείπερ ἔργοις τὴν ὑμῶν πίστιν ἐβεβαιώσατε, εἰς* ἔργον ὑμῖν καὶ τὰ τῶν αἰτημάτων ἐκβήσεται. Εὐθὺς οὖν ἠκολούθει [1] τῇ θείᾳ ταύτῃ φωνῇ [2] καὶ τὰ πράγματα. Τῶν γὰρ περιεστώτων ὅσοι [3] ταύτης ἀκοῦσαι κατηξιώθησαν [4]· Εἷς μόνος, ἐβόησαν, Θεὸς ἀληθής, ὃν οἱ μάρτυρες σέβουσιν, εἷς ἰσχυρός, εἷς ἀήττητος, καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεός. Μακάριοι τοίνυν ὑμεῖς, οἱ τῆς ἐν γῇ αὐτοῦ ἐπιδημίας

intueri nolunt lucem veritatis. Sed aperi, Domine, D *oculos cordis eorum, ut illuminentur luce tuæ* cognitionis, et tua considerent miracula, et adorandum et sanctum tuum nomen glorificent**. Cum hæc autem essent precati, eis apparet exercitus angelorum: quorum splendorem ferre non valentes qui oculis animæ caligabant, humi ceciderunt. Sancti vero cum Dei consuetum sensissent auxilium, ei obtulerunt gratiarum actionem, dicentes: *Deus noster, refugium et virtus, adjutor in afflictionibus, quæ invenerunt nos valde. Sed surge, et nobis fer adhuc auxilium, et libera ab iis quæ nos circumdant vexationibus propter nomen tuum.*

6. Filius autem interitus ne tunc quidem intelligens nec se effectus melior, sed quasi a se discessisset, gemitus emittebat; et faciem pulsabat, et similis erat ei qui est animo perplexo et nescit quid agat. Quem cum benigni Christi benignus discipulus sic affectum aspexisset Acindynus, dolore oppressus, effusis propter ejus cordis cæcitatem lacrimis, conversus: *Quoniam,* inquit, E *neque Dei disciplina, o homo, fecit te ejus virtutem intelligere, sed tua sponte sic manes improbus, gaudens tenebris impietatis et amplectens ignorantiam, sit tibi potestas loquendi citra impedimentum, et nihil sit quod tuæ linguæ obsistat.* Illi autem protinus quidem solvuntur frena linguæ: oculi vero animæ minime solvuntur a nube quæ eos obstruebat; sed perinde ac si nihil novi accidisset, neque quidquam esset passus, pergebat ea quæ prius exequi. Et in eos qui circumsistebant, præ animi dubitatione iram volens immittere, ut cujus animus esset plenus dedecore: *Acindynus quidem,* inquit, *et ejus socii, Pegasius et Anempodistus, cum quem par est, finem jam accipient; porro autem vos quoque, o pessimi omnium ministri, nequaquam sinam, sed sicut oportet ulciscar, et sumam pœnas quas vestra meretur inobedientia.* Jubet ergo grabatos afferri ferreos, et ignis multum substerni, qui aspergatur adipe et pice et resina, et sanctos recumbere super hos candentes grabatos. Illi autem perinde ac si in quodam roscido et florido prato essent recubituri, constanti vultu et firmo animo insilierunt in grabatos. Deinde cum se F multis horis extendissent, canebant psalmum tempori convenientem, dicentes: *Igne probasti nos, Domine, sicut probatur argentum. Posuisti afflictiones super dorsa nostra;* et: *Da, ut magno et forti animo feramus eos qui adsunt, cruciatus. Da etiam circumsistentibus ut agnoscant nomen sanctum tuum, quibus et tuam virtutem et tua nota fecisti miracula.*

7. Cum ii hæc dixissent, audita est vox e cœlis, dicens: *Quoniam factis vestram fidem confirmastis* d, *vestræ petitiones deducentur ad effectum.* Hanc ergo divinam vocem effectus statim est consecutus. Nam quicumque ex circumsistentibus digni sunt habiti qui eam audirent, exclamaverunt: *Unus solus est verus Deus, quem colunt martyres; unus fortis, unus invictus, et præter ipsum non est Deus. Vos ergo estis beati, qui*

* (αἰσθ. τ. Θ. ἀ.) τ. Θ. ἀ. αἰσθ. P. G.

* ἀχαριστίαν P. G.

* in P. G. μὴν εἰς.

* in P. G. τῷδ'.

* in P. G. ἐπιρρωννύμενον.

* in P. G. λιμῶνα.

* P. G. ὡς.

* editt. Dei.

* editt. significent

Martyres regi linguæ usum restituunt; a quo rursus igne cruciantur

Sanctis cælesti voce respondente et imbre cum tonitru ruente, omnes præter christianos diffugiunt d

[2] κάμνοντες 1. — [3] ἀνατενισαι 1, 4. — [4] τῷ *add.* 1, 4. — [5] *om.* 3. — [6] (γ. π.) π. γ. 1. — [7] αἰσθανόμενοι 3.

ϛ' 6. — [1] οὐδ' 1. — [2] ἀμηχάνως 7. — [3] *om.* 1. — [4] πηρώσει 1. — [5] σκότει 1, 4. — [6] αὐτοῖς 1. — [7] τὸν 8. — [8] *om.* 1. — [9] τῶν *add.* 1. — [10] προστάττει 7. — [11] φρονήματι 1. — [12] (τ. φ.) *om.* 1. — [13] ἐνεῖλαντο 6. — [14] ἐπεβιβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλας ημῶν· καὶ νῦν ἔπιδε ἐπὶ την ταπείνωσιν ἡμῶν *add.* 1, 2, 4, 9. [15] εὐψύχως 1, 2, 3, 6-9. — [16] σου *add.* 4. — [17] *om.* 4.

Ζ' 7. — [1] *om.* 1. — [2] ἠκολούθει *add.* 1. — [3] κατηξιώθησαν *add.* 1. — [4] *om.* 1.

A ἐπιδημίας γενόμενοι μάρτυρες, καὶ διὰ τὸν αὐτοῦ πόθον τὰς ψυχὰς εἰς θάνατον παραδόντες, θάνατον ζωὴν αἰώνιον μνηστευόμενον. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμῖν χεῖρα ὀρέξαι καὶ τοῦ τῆς ἀπωλείας ἀνελκῦσαι βυθοῦ παρακλήθητε. Οἱ μάρτυρες δὲ λόγον αὐτῶν τῆς δεήσεως ποιησάμενοι [5], καὶ [6] ὄμμα [7] εἰς οὐρανοὺς ἄραντες· Ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος, εἶπον [8], ἐπὶ τοὺς δούλους [9] ἔπιδε [10], τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου ἐν ἀληθείᾳ, καὶ βροχὴν ἑκούσιον ἀφόρισον τῇ νέᾳ [11] κληρονομίᾳ σου, τοῖς * νῦν πεπιστευκόσιν [12] εἰς τὸ ὄνομά σου [13], ὅπως εἴη αὐτοῖς [14] ἡ παρὰ σοῦ δρόσος [15] ἴαμα, τὸ νοσῶδες τῆς ἁμαρτίας ἀποκαθαίρουσα, καὶ εἴδωσι [16] πάντες, ὅτι σὺ εἶ μόνος [17] Θεὸς [18] καὶ τῷ σῷ κράτει πάντα πείθεται, βασιλεῦ. Ἅμα δὲ τῷ τέλει τῆς προσευχῆς, ἀστραπαί τε ἀθρόως ἐκτρίβονται καὶ βρονταὶ καταρρήγνυνται καὶ ῥαγδαῖος ὄμβρος ἐκχεῖται, ὡς συσχεθέντας φόβῳ τοὺς ἐναντίους τῇδε κἀκεῖσε διασκεδάννυσθαι, τῶν πεπιστευκότων [19] Χριστῷ μόνον [20] τοῖς ἁγίοις μάρτυσι συμπεριλειφθέντων. Πρὸς οὓς οἱ ἅγιοι· Μὴ φοβεῖσθε [21], εἶπον, ὑμεῖς, οἱ Χριστῷ ἑαυτοὺς ἀναθέμενοι· ἐπεὶ καὶ δι' ὑμᾶς ταῦτα γέγονε.

* τοῖς-σου desunt in P. G.

qui adventus ejus in terram facti estis testes, et propter ejus desiderium animas ad mortem tradidistis, mortem quæ vitam æternam conciliat. Ceterum, ut nobis quoque manum præbeat, et nos extrahat ex profundo interitus, eum rogate. Martyres autem cum eorum precum duxissent rationem, et oculos in cælum sustulissent: *Altissime Deus,* dixerunt, *aspice ad servos tuos, qui nomen tuum invocant in veritate, et voluntariam irrigationem attribue novæ tuæ hereditati, iis, inquam, qui nunc crediderunt in nomen tuum, ut sit eis medicinæ ros qui a te proficiscitur, id quod peccati est, morbosum expurgans, et sciant omnes te solum esse Deum, et omnia, o Rex, tuæ obedire potentiæ.* Simul autem cum fine orationis et repente emicant fulgura et erumpunt tonitrua*, et vehemens cadit pluvia, adeo ut metu correpti adversarii huc et illuc dispergerentur, iis solis qui Christo crediderant, relictis cum sanctis martyribus. Ad quos sancti: *Ne timeatis,* dixerunt, *qui vos Christo dedicastis; nam hæc propter vos facta sunt.*

* alias fulmina

B [5] ἐπακούσαντες 1. — [6] τὸ *add.* 4. — [7] ὄμματα 1, 3. — [8] ἐπιδὲ *add.* 1, 8. — [9] σου *add.* 1, 4, 7, 8. — [10] *om.* 1, 8. — [11] ἐσχάτῃ 1 ; *om.* 7. — [12] *om.* 4, 8 — [13] πεπιστευκόσιν *add.* 4, 8. — [14] *om.* 1. — [15] αὐτοῖς *add.* 1. — [16] εἴδωσι 4, 5, *reliqui* εἴδωσι. — [17] Θεὸς 1. — [18] μόνος 1 — [19] μόνων *add.* 1 — [20] *om.* 1, μόνων 7. — [21] φοβῆσθε 1 E

ANNOTATA.

a *Magos Christi adoratores Persarum e regione venisse, Metaphrastes opinatur. Quam sententiam plerisque veterum placuisse, Patritius noster demonstrat. Cujus e dissertatione sequentia in lectorum utilitatem derivo.* Verum plerique veterum magos istos Persas expresse dixere. Ita Clemens Alexandrinus (1), Juvencus (2), Basilius (3), Ephræm (4), Diodorus Tarsensis (5), Joannes Chrysostomus (6), auctor Operis imperfecti in Matthæum (7), Prudentius (8), Cyrillus Alexandrinus (9), Isidorus Hispalensis (10), Photius (11) aliique recentiores. Immo communem in Oriente sententiam hanc fuisse medio seculo V, conjicere est ex Orientalium (12) [Oppositione ad Anathematismum qui primus est in] Apologetico pro XII capitibus Cyrilli. Cohæret cum his Syrorum πατροπαράδοσις, quam retulit Bar Bahlul (13): Magos nostros " esse filios Elami, filii Semi; „ Elam enim, Semi filius, Noæ nepos, auctor esse creditur Elamitarum, a quibus Elymaidi, provinciæ imperii Persarum, nomen inditum; itemque illos ad Christum missos a Sapore, rege Persarum, ut legitur in quodam codice syriaco bibliothecæ Vaticanæ: qui demum cumque fuerit iste rex Sapor *(quem sane historia nullum adhuc novit tunc temporis imperantem).* Suffragantur huic sententiæ prisca christianorum monumenta in quibus magorum Christum invisentium imagines frequentissimæ ac, paucis demptis, pileum gestantes ea forma quæ etiamnum in regno Persarum Magi gestare solent, quum sacra faciunt (14), ut videre potissimum est in sarcophago qui paucis abhinc annis ad Divi Pauli erutus fuit. Ea etiam quæ in priore quæstione dicta sunt de regionibus propriis sectæ magorum, credere suadent Persas C potiusquam Chaldæos aut Arabes fuisse eos magos de quibus agimus (15). F

b *Magorum studium in christianis indagandis designat. Non enim omnes Persæ, sed magi præsertim feroci christianorum odio indulgebant.*

c *Locum in prioribus Actis paulo difficiliorem, commodius reddit Metaphrastes, omisso numero centurionum.*

d *Hoc loco notandum est prudens Metaphrastæ judicium, qui incredibiles illas nugas in superioribus Actis traditas a cælesti sermone removit. In illis enim vox cælestis miro vocum lusu nomina martyrum sonat, ipso qui deinde sequetur Aphthonio per modum prophetiæ annuntiato; dicit enim:* ἀκίνδυνον γὰρ τὴν ἀφθονίαν πηγάζοντες ἀνεμποδίστως. *Repete, si placet, Acta priora ad numerum 7 in textu græco; nam versio latina allusiones servare non potest.*

(1) *Strom.*, l. I, c. 15. (Patrol. Gr., tom. VIII. p. 777). — (2) *Historia Evangelica*, l. I (P. L., tom. XIX, p. 95). — (3) Hom. in sanctam Christi generationem, num. 5 (P. G., tom. XXXI, p. 1469). — (4) Canticum de Maria et Magis. — (5) Apud Photium, cod. 223 ad fin. (P. G., tom. CIII, p. 877). — (6) In Matthæum Hom. VI, nn. 1, 2, 3, 4 (P. G., tom. LVII, p. 61), Hom. VII, nn. 1, 5 (ibid., p. 73); De beato Philogono, Hom. 6, nn. 3, 4 (P. G., tom. XLVIII, p. 753). — (7) Hom. 2 al. 3 (P. G., tom. LVI, p. 637). — (8) Cathemerinon, hymn. 12, v. 25 (P. L., tom. LIX, p. 902). — (9) In Isaiam 49 (P. G., tom. LXX, p. 1061). — (10) Contra Judæos, l. I, c. 13 (P. L., tom. LXXXIII, p. 471). — (11) Amphiloch. 14 (P. G., tom. CI pagg. 1147, 1148). — (12) Anathem. 1 (P. G., tom. LXXVI, pp. 317, 318. — (13) Lex. Syr. apud Castellum. — (14) Bottari *Scult. e pitt. estr. dai cimit.* Roma 1737-1754. Tavole. 22, 38, 82, 86, 126, 131. (Cfr Kraus, *Real Encyclopädie der Christl Alterthümer*, in voce *Magier.*) — (15) Francisci Xaverii Patritii *De Evangeliis libri tres* Lib. III, dissert. 27, c. 2 part. 1. nn. 13 et 14.

CAPUT

AUCTORE METAPHRASTE

D

CAPUT SECUNDUM.

Sanctis et novis christianis angeli apparent. Sancti ducti ad templum, orando dejiciunt idolum, quod frangitur : liquato plumbo immersi manent illæsi. Unus tortorum in Christum credit martyrque efficitur.

Η'. Σύμφωνον οὖν τῷ Θεῷ τὴν δοξολογίαν ἀναπεμπόντων, ἀγγέλων ἐπέστη πλῆθος, λευκὰς αὐτοὺς ἀμφιεννῦσα στολὰς, τὸ κεκαθαρμένον τάχα τῆς ψυχῆς παρεμφαινούσας τῇ πίστει τε καὶ τῷ ὕδατι. Ὁ δὲ τὴν μανίαν ἄσχετος βασιλεὺς, ὡς ἔοικεν, εἶπε πρὸς τοὺς ἁγίους· Τὸ φείδεσθαί με τῆς ὑμῶν νεότητος καὶ τῆς ὥρας, καταφρονῆσαί μου τοῦ κράτους πεποίηκεν. Ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων εἴσεσθε πάντως, ἀλυσιτελῆ[1] καὶ[2] ἀσύμφορα ἑαυτοῖς ποιοῦντες. Πλὴν, ἐπείπερ οὐχ ἧττον τοῦ δύνασθαι καὶ τὸ μακροθυμεῖν ἡμῖν πρόσεστιν, ἀνεχόμενοι καὶ ἔτι τῆς ἀφροσύνης ὑμῶν, συμβουλεύομεν πεισθῆναι καὶ τὸν γλυκὺν B τοῦτον κερδῆσαι ἥλιον, καὶ μὴ πρόωρόν τε καὶ πικρὸν ἐπισπάσασθαι θάνατον, ἀλλὰ προσελθόντας θῦσαι τοῖς δεσπόταις θεοῖς. Ὁ ἅγιος Ἀκίνδυνος· Ἡμεῖς[3], εἶπεν[4], ἕνα Θεὸν οἴδαμεν, τὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύομεν, τῷ δυναμένῳ σῶμά τε καὶ ψυχὴν αἰωνίῳ πυρὶ κατακρῖναι. Πρὸς ταῦτα ὁ βασιλεύς· Καὶ αὐτὸς ἐγὼ, ἔφη, ἑνὶ θεῷ προσκυνεῖν ὑμᾶς βούλομαι. — Καὶ πῶς τούτῳ[5], εἶπεν ὁ μάρτυς, θύειν κελεύεις; — Ἐμοῦ ἀκολουθοῦντες, φησὶν, ὅπερ[6] ἂν ἐμὲ ἴδητε[7] ποιοῦντα[8], καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε[9]. — Ἀλλὰ σὺ μὲν, οἱ μάρτυρες ἔφησαν, ὥσπερ[10] ἐπίστασαι καὶ ποιήσεις· ἡμεῖς δ' αὖ πάλιν ὡς ἐδιδάχθημεν, ἀκολούθως δράσομεν.

Θ'. Τούτοις ἡσθεὶς ὁ βασιλεύς· Καὶ διατί, ἔφη, μὴ πρὸ πολλοῦ τοῦτο πεποιήκατε, ἀλλά με πρὸς τὸ παρὰ φύσιν ἐξεβιάσασθε, ὥστε προσενεχθῆναι τοῖς φιλτάτοις[1] ὑμῖν ὡς μὴ ἔδει; Ὅμως ὡς τέκνα* πατρὶ σύγγνωτε, διὰ παιδείας ὑμᾶς ἐπιστρέψαι καὶ παρὰ γνώμην ἀναγκασθέντι. Ταῦτα εἰπὼν τοῦ ὀχήματος ἐπέβη, καὶ συνεδριάζειν αὐτῷ τοὺς ἁγίους προσεκαλεῖτο. Οἱ δέ· Μὴ γένοιτο ἡμῖν[2], ὦ βασιλεῦ, εἰς τοῦτο παροινίας[3] ἐλάσαι, ὡς συνέδρους σοι γενέσθαι κατατολμῆσαι καὶ τὸ σὸν κράτος οὕτω καθυβρίσαι. — Ἀλλ' ἐμοὶ, φησὶν ὁ βασιλεὺς, ἡ παρ' ὑμῶν ὕβρις τῆς C τῶν ἄλλων ὑπηκόων αἱρετώτερα τιμῆς. Ἐπεὶ δὲ πρὸς τῷ ναῷ ἦσαν, ἑνὸς τῶν ἁγίων λαβόμενος τῆς χειρὸς, συνεισῄει. Ὑπὸ πολλῆς δὲ τῆς περιχαρείας διαχυθεὶς τὴν ψυχήν· Μεγάλη ἡ τοῦ θεοῦ Διὸς ἀήττητος δύναμις, γεγωνότερον*[4] ἐξεβόησεν. Εἶτα πρὸς τοὺς ἁγίους ἐπιστραφείς· Πῶς ὑμῖν δοκεῖ; αὐτοὺς πρώτους κατάρξαι τῆς θυσίας, ἢ ἡμῖν ταύτης παραχωρῆσαι; — Ὅπως ἂν βούλοιτο τὸ κράτος ὑμῶν, οἱ ἅγιοι ἀπεκρίναντο, καὶ ὁ βασιλεὺς τοὺς ἁγίους πρώτους κατάρξασθαι τῆς εὐχῆς ἐπιτρέπει. Κλινάντων τοίνυν αὐτῶν τὰ γόνατα καὶ τῷ Θεῷ τὴν εὐχὴν προσφερόντων, σεισμῷ τὸ τέμενος ἅπαν διεκλονεῖτο, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ξόανον πεπτωκὸς κατερράγη. Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς κατάφοβος γεγονὼς, ἐξήλατο[5] τοῦ ναοῦ. Εἶτα τῶν ἁγιών ἀναστάντων τῆς προσευχῆς, ἔτι τε[6] τῷ προσώπῳ ἴχνη δακρύων αὐτοῖς ὑποφαινομένων[7]· Αὗται ὑμῶν αἱ θεομισεῖς ἐπαγγελίαι; ὁ βασιλεὺς εἴρηκεν· ἐπὶ τοιαύταις ὑμᾶς ταῖς ἐλπίσι τῷ τῶν θεῶν τεμένει προσήγαγον; Οἱ δὲ ἅγιοι· Οὐδὲν ἡμᾶς ψευσαμένους

* loco τέκνα P. G. τε.

* P. G. γεγονώτερον.

8. Cum ergo una voce Deo emitterent glorificationem, accessit multitudo angelorum, candidis eos induens vestibus: quæ forte ostendebant purgatam esse animam fide et aqua. Rex autem, cujus cohiberi non poterat insania, ut videbatur*, dixit sanctis: *Quod vestræ juventuti peperci et speciei, id vos fecit meam contemnere potentiam; sed reipsa omnino scietis vos ea facere quæ sunt inutilia et vobis non expediunt. Sed, quoniam non inest nobis minor patientia quam potentia, adhuc vestram tolerantes stultitiam, consulimus ut pareatis et hunc dulcem solem lucrifaciatis, et non mortem præmaturam et acerbam attrahatis vobis,* E *sed accedentes dominis diis sacrificetis.* Sanctus autem dicit Acindynus: *Nos unum novimus Deum, qui est in cœlis, et ei soli servimus, qui potest corpus et animam damnare igne æterno.* Ad hæc rex: *Ego quoque*, inquit, *volo vos unum solum Deum adorare. — Et quomodo*, dixerunt martyres, *nos jubes ei sacrificare ? Me*, inquit, *sequentes, facite quod me videritis facientem. — Sed tu quidem*, dixerunt martyres, *facies sicut scis : nos autem rursus consequenter faciemus ut didicimus.*

Sanctos rex ad sacrificandum hortatur; ipsi autem regem irrident.

* editt. par erat

9. His lætatus rex : *Et cur hoc*, inquit, *non diu ante fecistis, sed me coegistis ad hoc quod est præter naturam, ut in vos qui estis mihi carissimi, veherer sicut non oportuerat? Vos tamen tanquam patri filii ignoscite, qui vos castigando convertere coactus sum, etiam præter sententiam.* His dictis, currum conscendit : et accersivit sanctos, ut cum ipso considerent. Illi autem : *Absit!* dixerunt, *o rex, ut nos eo procedamus dementiæ, ut tecum audeamus considere et tuam potentiam tanta afficere contumelia. — Sed qua a vobis*, inquit, *afficior contumelia, ea est mihi optabilior quam* F *honor aliorum subditorum.* Cum autem essent prope templum*, uno ex sanctis manu apprehenso, simul cum eo est ingressus. Ejus vero animo magna diffuso lætitia : *Magna est Jovis invicta potentia*, clara voce exclamavit. Deinde ad sanctos conversus: *Quid*, inquit, *vobis videtur ? an ut ipsi primi inchoetis sacrificium, an vos id nobis concedatis facere? — Quomodo vestra voluerit Potentia*, sancti responderunt. Rex autem permittit sanctis primum precari. Cum ipsi ergo genua inclinassent et preces Deo offerrent, totum templum fuit terræ motu concussum, et quæ in eo erat statua, cadens fuit confracta. Rex itaque territus, e templo exsiliit. Deinde cum surrexissent sancti ab oratione, et vestigia lacrimarum adhuc apparerent in eorum vultibus : *Hæc sunt vestra diis inimica promissa?* dixit rex; *hacne spe vos adduxi in templum deorum?* Sancti autem : *Nos*, dixerunt,

Quibus in templo orantibus, idolum corruit,

* editt. in templo

Η' 8. — [1] *om.* 4. — [2] ὡς 4, *sed alia manu.* — [3] εἶπεν 1. — [4] Ἡμεῖς 1. — [5] τοῦτο 7. — [6] ὅπως 1, 3, 6-8. — [7] ἴδοιτε 1. — [8] ποιεῖτε 7. [9] *om.* 7. — [10] ὡς 7.

Θ' 9. — [1] (π. τ. φ.) πρὸς τοῖς φ. εἰσενεχθῆναι 7. — [2] εἶπον *add.* 1, 4. — [3] παρανοίας 1, 3. — [4] *ita* 4, 5; *reliqui* γεγονώτερον. — [5] ἐξήλλατο 7. — [6] *om.* 1. [7] (αὐ. ὑ.) ὑ. αὐ. 4.

A ψευσαμένους πεφώρακας, εἶπον, ὦ βασιλεῦ, ἀλλ' ὅπερ ἦμεν ἐπαγγειλάμενοι, καὶ πεποιήκαμεν. Ὁ δέ· Εἰ πρὸς τοιοῦτον πέρας ἐκβῆναι τὰς ἀληθεῖς, ὡς ὑμεῖς φατε, προσεδοκῶμεν ἐπαγγελίας, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ὅλως τοῖς λεγομένοις παρ' ὑμῶν προσέσχομεν. Λείπεται γοῦν ἀξίας ὑμῖν τῶν ἔργων τὰς ἀμοιβὰς ἀποδοῦναι.

Ι'. Εἶπε, καὶ παραχρῆμα κελεύει τρεῖς ἐνεχθῆναι λέβητας, ἐν οἷς μόλιβδον ἐμβληθῆναι, καὶ πῦρ ὅτι συχνὸν αὐτοῖς ὑποκαίεσθαι· στύλους δὲ παρ' ἑκάτερα τῶν λεβήτων ἐγκαταπῆξαι [1], διττὰς ἄνω τὰς κεφαλὰς ἔχοντας, καὶ ταύτας διῃρημένας· δι' ὧν ἁλύσεις καθέντας καὶ τὰς τῶν ἁγίων περιλαβόντας* ὀσφῦς, χαλᾶν τε αὐτοὺς εἰς τοὺς λέβητας [2] καὶ πάλιν ἀνέλκειν. Τὴν οὖν φρικώδη [3] ταύτην βάσανον ὑπελθόντες, ᾠδὴν ἕκαστος τῶν ἁγίων τῇ κλήσει τε καὶ τῇ κολάσει κατάλληλον ᾖδεν. Ὁ μὲν γὰρ μακάριος Πηγάσιος· Ὅτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἔλεγεν, ἐν τῷ φωτί σου, Κύριε, ὀψόμεθα φῶς. Ὁ ἀοίδιμος δὲ Ἀνεμπόδιστος· Οἱ πόδες μου ἐν εὐθύτητι ἔστησαν, καὶ λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου. Ἀκίνδυνος δὲ ὁ θεῖος· Περιέσχον ἡμᾶς ὠδῖνες θανάτου, κίνδυνοι ᾅδου εὕροσαν ἡμᾶς· ἀλλὰ
B κἂν διὰ πυρὸς ἤλθομεν [4], αὐτός, Κύριε, ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Ὁ δέ γε πεπωρωμένος τὴν ψυχὴν βασιλεύς, ὡς οὐδὲν δεινὸν ὑπὸ τοῦ μολίβδου τοὺς ἁγίους ἑώρα πάσχοντας, ἐγγύτερον αὐτοῖς παραστάς· Ἔγνων, ἔφη, τὰς γοητείας ὑμῶν· καὶ δὴ ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ τῶν ἁλύσεων καθαψάμενος*, καθῆκεν εἰς τοὺς λέβητας τοὺς ἁγίους ἄχρι καὶ τοῦ τραχήλου. Ὧν τῇ καταδύσει τῶν λεβήτων ὁ μόλιβδος [5] ὑπερεχυθεὶς κενοὺς ὀλίγου [6] τούτους ἀπέλιπεν. Εὐθὺς οὖν οἱ ἅγιοι τῷ τυράννῳ· Σὺ μὲν αὐτόχειρ, εἶπον, τοῦ καθ' ἡμῶν θανάτου γενέσθαι βουλόμενος, διήμαρτες τοῦ σκοποῦ, τοῦ Θεοῦ πάντως ἡμᾶς περισώσαντος· ὁ δὲ πόνος σου εἰς κεφαλήν σου ἐπιστραφήσεται, καὶ ἀξίους τῶν ἔργων [7] σου τοὺς καρποὺς τρυγήσεις. Ταῦτα δὲ αὐτῶν λεγόντων, αἱ μὲν ἁλύσεις ἐξέπιπτόν τε καὶ διελύοντο.

* P. G. περιλαβόντες.

* καταψάμενος codd. et P. G.

ΙΑ'. Εἷς δὲ τῶν ὑπηρετῶν, τῷ παραδόξῳ τοῦ θεάματος ἐκπλαγείς· Μέγας ὁ Θεὸς [1] τῶν χριστιανῶν, ἀνεβόησε· χριστιανόν τε ἑαυτὸν ἀνεκήρυξε, καὶ πρὸς τὸν τύραννον· Ὠμότατε, εἴρηκεν [2], ἕως τίνος [3] τοῖς προστάγμασί σου κατατρύχεις ἡμᾶς, ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖν διακελευόμενος; Ἡμᾶς γὰρ μᾶλλον τοὺς σοὶ εἴκοντας ἢ [4] τοὺς τοῦ Χριστοῦ μάρτυρας πάσχοντας ὁρῶμεν. Ὁ δὲ τύραννος τῷ ἀθρόῳ τῆς μεταβολῆς
C αὐτοῦ διαταραχθείς, κρύπτει μὲν παρ' ἑαυτῷ τὴν ὀργήν· πρᾳότητα δὲ ὑποκριθείς, πρὸς τὸν Ἀφθόνιον (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ πιστεύσαντι)· Φώνησον αὐτούς, ἔφη, τάχιον τῶν λεβήτων ὑπεξελθεῖν. Οἱ δὲ σῶοι καθάπερ ἐκ χωνείας χρυσὸς εὐθὺς ἀναδύντες, τῷ βασιλεῖ παρέστησαν. Ὁ μέντοι γενναῖος [5] Ἀφθόνιος, τὸ περὶ τὴν εὐσέβειαν* νεοπαγὲς ὥσπερ ἐπικρατύνων· Γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ἔφη, ὅτι τὸν Θεὸν ὃν χριστιανοὶ σέβουσι, προσκυνῶ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύω, καὶ τούτοις ἐμαυτὸν προστίθημι τοῖς ἁγίοις. Ὁ δὲ τὸ λίαν εὔτολμον αὐτοῦ καὶ πεπαρρησιασμένον [6] καταπλαγείς, θεραπείᾳ καὶ τιμῶν ὑποσχέσεσιν ἐπαγαγέσθαι μᾶλλον αὐτὸν ἐπειρᾶτο· Ἐγώ σοι, λέγων, τῆς τοιαύτης μεταβολῆς κατέστην [7] αἴτιος [8], ἐπὶ πολὺν ἤδη τὸν χρόνον ἐν ᾗ τέταξαι στρατείᾳ, καταλιπών, καὶ μὴ μειζόνων ἀξιώσας [9] τιμῶν [10]. Ἀλλ', εἴ τι καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐλλελοίπαμεν, ἀναπληρῶσαι [11] σπουδάσομεν [12]. Μηδὲν γοῦν ὑποστειλάμενος, εἰπὲ

* ἀσέβειαν P. G.

dixerunt, *in nullo mendacio deprehendisti, o rex, sed quod polliciti fuimus, hoc fecimus.* Ille vero: *Si ad talem deduci finem vestra vera, ut vos dicitis, promissa putassemus, nec omnino quidem attendissemus ea ab initio, quæ a vobis dicebantur. Restat ergo ut vos pro meritis factorum remuneremur.*

AUCTORE METAPHRASTE.

10. Dixit, et statim jussit tres afferri lebetes et in eos injici plumbum, et maximum ignem sub eis accendi; ex utraque autem parte lebetum stylos infigi, qui duo capita et ea divisa habebant superne, per quæ demissis* catenis, et lumbis sanctorum comprehensis, eos in lebetes demittere et rursus sursum trahere. Hoc ergo horribile supplicium subeuntes, canticum canebat unusquisque sanctus, et suo nomini et pœnæ conveniens. Nam beatus quidem Pegasius: *Quoniam apud te est fons vitæ,* dicebat, *in lumine tuo, Domine, videbimus lumen.* Venerabilis autem Anempodistus: *Pedes mei steterunt in rectitudine, et lucerna pedibus meis lex tua, et lumen semitis meis.* Divinus vero Acindynus: *Comprehenderunt nos dolores mortis, pericula inferni invenerunt nos; sed etiamsi per ignem transivimus, ipse, Domine, eduxisti nos in refrigerium.* Qui erat autem anima obcæcatus rex, cum vidit sanctos a plumbo nihil mali pati, propius ad illos accedens: *Novi,* inquit, *vestras præstigias:* et cum catenas suis tetigisset manibus, demisit sanctos in lebetes usque ad collum. Quorum submersione plumbum effusum supra lebetes, eos prope reliquit vacuos. Statim ergo dixerunt sancti tyranno: *Tu quidem cum tua manu velles nobis mortem afferre, a scopo excidisti, Deo nos omnino conservante: labor autem tuus in caput tuum convertetur, et colliges fructus dignos tuis operibus.* His autem hæc dicentibus, ceciderunt quidem et dissolutæ sunt catenæ. E

ideoque in lebetes plumbo liquato ferventes demittuntur sed rursus liberi evadunt

* P. G. dimissis

11. Unus autem ex ministris, admirabili percussus spectaculo, exclamavit: *Magnus est Deus christianorum!* seseque christianum proclamavit. Et tyranno dixit: *O crudelissime, quousque tuis jussis nos vexas, jubens nos aggredi ea quæ sunt inutilia? Nos enim eos qui tibi cedunt videmus pati potius, quam Christi martyres.* Tyrannus autem conturbatus repentina ejus mutatione, iram quidem apud se celat; sed mansuetudinem simulans, ad Aphthonium (hoc enim F erat nomen ei qui crediderat): *Jube eos,* inquit, *cito egredi ex lebetibus.* Illi vero salvi, non secus atque aurum ex fornace, repente emergentes, accesserunt ad regem. Egregius autem Aphthonius, recenter compactam fidem veluti confirmans: *Notum tibi sit,* inquit, *o rex, quod Deum adoro quem colunt christiani, et ei soli servio, et me his sanctis adjungo.* Ille autem magna ejus audacia et fiducia obstupefactus, bonis verbis et honorum promissis eum conabatur potius inducere, dicens: *Ego tibi causa fui hujus mutationis, qui te tamdiu reliqui in ea, in qua fuisti collocatus, militia, et non sum te majoribus dignatus honoribus. Sed, si quid hucusque defecimus, id jam implere studebimus. Nihil ergo veritus, dic libere quasnam cupias dignitates: tuæ enim petitioni nihil omnino renuemus.*

Unus tortorum, nomine Aphthonius, christianam fidem profitetur Qui capite damnatus,

Ι' 10. — [1] ἐγκαταμῖξαι 1. — [2] *hinc cod. 3 folium deest.* — [3] *hinc usque ad* μόλιβδος *omnia fere deleta sunt in cod.* 1. — [4] διήλθομεν 4, 5. — [5] *hinc rursus legi potest cod.* 1. — [6] ὀλίγου 4-6, *reliqui et P. G.* ὀλίγον. — [7] πόνων 1.

ΙΑ' 11. — [1] (Μ. ὁ Θ.) Ὁ Θ. μ. 4. — [2] εἶπεν 1. — [3] πότε 4. — [4] *om.* 5. — [5] γενναιότατος 1. — [6] *hinc aliquantum deest in cod.* 6. — [7] αἴτιος 1. — [8] κατέστην 1. — [9] τιμῶν 1. — [10] ἀξιώσας σε 1. — [11] σπουδάσομεν 1. — [12] ἀναπληρῶσαι 1.

AUCTORE METAPHRASTE

εἰπὲ τίνος τῶν ἀξιωμάτων ὀρέγῃ· οὐδὲν γὰρ τὸ παράπαν πρὸς τὴν αἴτησιν ἀνανεύσομεν. Ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ νεόλεκτος στρατιώτης· Ἐμοὶ πόθος, εἶπεν [13], ὦ βασιλεῦ, στρατείαν λαβεῖν, ἣν οὐκ αὐτὸς εἶ δυνατὸς παρασχεῖν, ἀλλ᾽ ὁ μόνος ἀθάνατος βασιλεὺς, ὃς ἀθανάτους οἶδε καὶ τὰς δωρεὰς [14] χαρίζεσθαι. Καταμαθὼν οὖν τῆς αὐτοῦ γνώμης τὸ ἀρραγές τε καὶ ἀμετάθετον, εὐθὺς αὐτῷ τὸν διὰ ξίφους ἐπιψηφίζεται θάνατον, ἐν τιμωρίας μέρει τὰ εὐκταιότατα χαρισάμενος. Ὡς ἡδέως σφόδρα δεξάμενος τὴν ἀπόφασιν· Εὐχαριστῶ σοι, εἶπεν, Κύριε [15], ὅτι ἀνάξιον ὄντα σώζεις με διὰ τὸ πολύ σου καὶ ἀδιήγητον ἔλεος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ψυχή μου αἰνέσει σε καὶ τὸ ὄνομά σου δοξάσει [16] τὸ ἅγιον [17], νῦν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα αἰῶνα. Ἀμήν.

renuemus. A Christo autem recens electus miles: D *Desidero,* inquit, *o rex, eam accipere militiam, quam ipse non potes præbere, sed solus rex immortalis, qui scit etiam dona largiri immortalia.* Cum ergo ejus firmam et stabilem didicisset sententiam, eum statim condemnat ad mortem per gladium, pro supplicio ea largitus quæ erant ei maxime optanda. Qui cum valde lubenter eam accepisset sententiam : *Ago tibi gratias,* inquit, *Domine, quod me servas, qui sum indignus, propter magnam tuam et ineffabilem misericordiam. Propterea anima mea te laudabit et nomen sanctum tuum glorificabit, nunc et in futura secula. Amen.*

ΙΒ΄. Εἶτα πρὸς τοὺς ἁγίους ἐπιστραφείς· Ἐγὼ μὲν ἤδη, κύριοί μου ποθούμενοι [1] καὶ δεσπόται, φησὶν, τὴν προκειμένην ὁδεύσων ἄπειμι. Δέομαι δὲ τῆς [2] συμπαθοῦς [3] ὑμῶν καὶ φιλανθρώπου ψυχῆς [4], μὴ μνησικακῆσαί μοι, ὧν εἰς ὑμᾶς ἔπραξα κελευόμενος, δεηθῆναι δε μᾶλλον ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ κοινοῦ δεσπότου, εὐμενῶς μοι καὶ ἱλέως προσχεῖν, καὶ μὴ χωρίσαι με τῆς ὑμῶν μερίδος. Πρὸς ὃν οἱ ἅγιοι B μάρτυρες· Εὐθυμῶν, εἶπον, ἀδελφὲ, τὴν μακαρίαν ὁδὸν πορεύου· μακάριος γὰρ εἶ τῆς ἀποδημίας, ἀνθ᾽ ὧν καὶ πρῶτος ἡμῶν τῃ ποθουμένῃ παραστήσῃ Τριάδι, καὶ τοῦ σοῦ καμάτου λήψῃ τὰς ἀμοιβὰς, φωτὸς αἰωνίου καὶ ἀϊδίου δόξης καταξιούμενος. Ὅθεν αὐτὸς μᾶλλον μέμνησο τῶν συνάθλων, καὶ ὑπερεύχου, το λεῖπον τοῦ ἀγῶνος ἀνεμποδίστως ἡμᾶς ἀνύσαντας, τῶν αὐτῶν σοι βραβείων καὶ τῆς ἴσης ἀξιωθῆναι λήξεως. Ταῦτα [5] τῶν ἁγίων εἰπόντων, περιχυθεὶς αὐτοῖς ὁ θεῖος Ἀφθόνιος καὶ τοῖς αὐτῶν τραχήλοις τὸ τοῦ πόθου δάκρυον ἐπιστάξας, ἡδέως τε* τὰ ἐκείνων μέλη κατασπασάμενος, τὴν ἐπὶ θάνατον ἤγετο*. Εἶτα τὸν ὡρισμένον [6] τόπον καταλαβὼν, τὴν μακαρίαν ἀποτέμνεται κεφαλὴν, καὶ τῷ Θεῷ τὴν ψυχὴν [7] παρατίθησιν. Οἱ δὲ παρατυχόντες χριστιανοὶ, καθάπερ τινὶ θησαυρῷ προσδραμόντες καὶ καθαραῖς σινδόσι τὸ τίμιον αὐτοῦ λείψανον ἐνειλήσαντες, ἐν γλωσσοκόμῳ κατέθεντο, ἔτι καὶ τὴν τῶν συναθλητῶν αὐτοῦ τελείωσιν ἐκδεχόμενοι, ἵνα [8] μείζονα* τὸν πλοῦτον οὕτως ἑαυτοῖς θησαυρίσωσι.

* deest in P. G.

* cod. εἴγετο.

* cod. μειζωνα.

12. Deinde ad sanctos conversus : *Ego quidem,* inquit, *o domini mei dilecti, abeo, iturus viam* mihi propositam. Rogo autem vestram benignam et misericordem animam, ne recordemini mala quæ jussus in vos feci : potius vero pro me rogetis communem Dominum, ut sit mihi clemens et propitius, et ne me separet a vestra portione.* Cui sancti martyres : *Bono animo,* dixerunt, *o frater, beatam viam* ingredere. Beatus enim es propter tuum decessum, quod primus nostrum sisteris coram optata Trinitate, et tui laboris accipies remunerationes, æternam lucem consequens et gloriam sempiternam. Quocirca tu potius memento tuorum sociorum et precare ut, cum quod superest certaminis perfecerimus absque ullo impedimento, eadem quæ tu præmia et eamdem adipiscamur hereditatem.* Hæc cum sancti dixissent, eis divinus circumfusus Aphthonius, cum et in eorum colla desiderii effudisset lacrimas et jucunde illorum membra esset amplexus, ducebatur ad mortem. Deinde cum ad locum pervenisset definitum, beatum caput ei amputatur, et apud Deum beatam deponit animam. Qui autem forte aderant christiani, cum veluti ad quemdam thesaurum accurrissent et mundis sindonibus pretiosas ejus reliquias involvissent, in loculo deposuerunt, consummationem sociorum ejus adhuc expectantes, ut majores divitias sic sibi reconderent.

martyribus valedicit eosque amplexatus capite plectitur. Occisi corpus curatur a christianis.

* editt. vitam.

* editt. vitam.

[13] *om.* 1. — [14] *om.* 1. — [15] (εἶ. Κ.) Κ. εἶ. 1. — [16] δοξάζει 9. — [17] (δοξ. τὸ ἅ.) τὸ ἅ. δοξ. 1.

ΙΒ΄ 12. [1] *om.* 1. — [2] *om.* 4. — [3] συμπαθείας 1. — [4] (κ. φιλ. ψυχ.) *om.* 1. — [5] *hinc in cod.* 1 *multa deleta sunt usque ad* ὡρισμένον. — [6] *hinc continuatur cod.* 1. — [7] (τῷ Θ. τ. ψ.) τ. ψ. τῷ Θ. 1. — [8] καὶ *add.* 1.

C F

CAPUT TERTIUM.

Sancti martyres in saccos missi et in mare præcipitati, servantur cœlitus. Quatuor tortores in mare missi, credunt in Christum. In senatu Elpidiphorus aliique cum rege disceptant de causa martyrum. Martyres a serpentibus et feris servati virtute angelica, tandem duci jubentur. Senatorum militumque martyrium.

ΙΓ΄. Μετὰ ταῦτα πρὸς τοὺς ἁγίους ὁ βασιλεύς· Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι καὶ ὑμῖν [1] οὕτω σχεδιάσω τὸν θάνατον οἷα δὴ καὶ τῷ κακῶς ἀπολομένῳ [2] γέγονεν Ἀφθονίῳ· κατ᾽ ὀλίγον γὰρ βασάνοις πικροτάταις

13. Post hæc sanctis dixit rex : *Ne existimetis,* inquit, *me vobis æque levem ac facilem mortem allaturum atque male perdito Aphthonio. Nam paulatim acerbissimis tormentis carnes vestras consumens,*

Martyres in mare præcipitantur. Cœlitus servati, traduntur

ΙΓ΄ 13. — [1] *hinc continuatur cod.* 3. — [2] ἀπωλομένῳ 2. *Hinc multa exciderunt usque ad* Σαβωρίῳ (*n.* 15).

A τάταις τὰς ὑμῶν ἀναλώσας σάρκας, οὕτω τὸν οἴκτιστον ὑμῖν ἐποίσω θάνατον. Ταῦτα εἰπών, κελεύει βοείους ἐνεχθῆναι θυλάκους, ἐν αὐτοῖς τε τοὺς ἁγίους ἐμβληθῆναι μάρτυρας, εἶτα [3] τῷ ὕδατι ἀφεθῆναι. Τούτου δὲ * τάχει πολλῷ γενομένου, ὁ μακάριος αὐτοῖς Ἀφθόνιος ἅμα λευχειμονοῦσιν [4] τρισὶν ἐπιφαίνεται, ὧν καὶ δυνάμει θεία οἱ θύλακοι διαρρήγνυνται, τῇ χέρσῳ τε ὑπ᾽ αὐτῶν ἀβλαβεῖς οἱ ἅγιοι [5] παραδίδονται. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ὤφθησαν τῷ τυράννῳ, δόξας ἐκεῖνος οὐ τὸ κεκελευσμένον [6] ὑπ᾽ αὐτοῦ τελεσθῆναι, πρὸς τὴν κατὰ τῶν δημίων εὐθὺς ἀνίστατο τιμωρίαν, καὶ ξίφει τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐκκοπῆναι διεκελεύσατο· τέσσαρες δὲ τὸν ἀριθμὸν ἦσαν· εἶθ᾽ οὕτως ἀντὶ τῶν ἁγίων αὐτοὺς τῷ βυθῷ τῆς θαλάσσης ἐναφεθῆναι. Οὗ δὴ γενομένου [7], τῇ [8] θαλάσσῃ παραδιδόμενοι· Κύριε, τὰ πνεύματα ἡμῶν πρόσδεξαι, ἀνεβόων, καὶ τοῖς ἁγίοις σου μάρτυσι καὶ ἀναξίους ὄντας ἡμᾶς συναρίθμησον. Ὁ μέντοι θεομισὴς καὶ αὐτόχρημα δαίμων Σαβώριος, τοὺς μακαρίους [9] ἄνδρας, Ἀκίνδυνόν φημι, Πηγάσιον καὶ τὸν Ἀνεμπόδιστον, τῷ δεσμωτηρίῳ κατακλεισθῆναι κελεύσας, αὐτὸς ἑαυτοῦ κολαστὴς ἦν βαρύτατος [10], ἀλύων ἐπὶ
B τοῖς παροῦσι καὶ πολλῷ ταράχῳ τὴν ψυχὴν κυμαινόμενος [11], καὶ μηδὲ τροφῆς ὅλως μετασχεῖν ἀνεχόμενος.

* deest in P. G.

consumens, miserabilem vobis mortem afferam. Hæc cum dixisset, bubulos jubet afferri culeos, et sanctos in eos injici martyres, deinde in aquam immitti. Hoc autem cum factum esset maxima celeritate, eis beatus apparet Aphthonius simul cum tribus indutis candidis vestibus, quorum divina virtute disrumpuntur culei, et terræ illæsi redduntur ab eis martyres. Cum sic ergo conspecti fuissent a tyranno, arbitrans ille non fuisse factum quod ipse jusserat, statim surrexit ad supplicium sumendum de lictoribus, et jussit eorum manus amputari gladio (erant autem quatuor numero), deinde eos sic pro sanctis immitti in profundum maris. Quod quidem cum fieret et mari traderentur, exclamabant: *Domine, excipe nostros spiritus, et cum sanctis tuis martyribus nos, etsi sumus indigni, connumera.* Deo autem invisus et plane dæmon Sapores, cum statim beatos viros, Acindynum inquam et Pegasium et Anempodistum, jussisset includi in carcere, ipse seipsum gravissime cruciabat, anxius propter res præsentes et magnis animi fluctibus agitatus, et nec cibum quidem omnino sumere sustinens. E

carceri. Quorum tortores merguntur, credentes in Christum

ΙΔ΄. Τοὺς οὖν ὑπ᾽ ἐκείνῳ τὰ πρῶτα φέροντας συγκαλέσας [1]· Διατί με μόνον, εἶπε, καταλελοίπατε κάμνειν ἐπὶ τοῖς προσκειμένοις [2]; αὐτοὶ δὲ τὴν ἄπρακτον ἡσυχίαν εἵλεσθε *, μηδὲν μήτε λόγῳ μήτε ἔργῳ μοι συναιρόμενοι; Ἀλλ᾽ εἰ μὲν καινόν τι καὶ ἀσύνηθες εἰσενεγκεῖν βουληθείην, εὐθὺς ὑμᾶς προϊσταμένους ἔχω καὶ ἀντιπίπτοντας· νυνὶ δὲ οὐχὶ καινοῦ τινος παρεισαγομένου, ἀλλὰ τοῦ πατρῴου ἡμῶν δόγματος περιφρονουμένου [3] καὶ διαπεσεῖν κινδυνεύοντος, καὶ μηδενὶ ὑμῶν μηδὲ μέχρι σχήματος ἀλγεῖν ἐπιόντος, ἀπορῶ τοῖς ὅλοις καὶ ἀποπνίγομαι. Πρὸς ταῦτα Ἐλπιδιφόρος, πρῶτος ὢν τότε [4] τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τῆς Ἰησοῦ πίστεως διάπυρος ἐραστής, καὶ τὸ ὅλον Νικόδημός τις καὶ μαθητὴς Χριστοῦ κεκρυμμένος· Καὶ τί, φησί, ἡμεῖς ἐπὶ τούτους συναράσσειν [5] σοι δυνάμεθα, βασιλεῦ; Οὐ [6] γὰρ δεῖταί σου τὸ κράτος ἡμῶν, πείρᾳ τε τῶν πάντων διαφέρον καὶ τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν ἀκόλουθον [7] ἔχον. Τὸ δὲ τῶν τιμωρητικῶν [8] ὀργάνων εὐπόριστον ἑτοίμην σοι καὶ τὴν περὶ τῶν πρακτέων σκέψιν * σαφῶς ὑποτίθησιν. Ὁ τύραννος αὖθις φησι· Τί δαί, καὶ μόνος ἐγὼ τῶν ἀνοσίων τούτων καθυλα-
C κτεῖν δύναμαι; Καὶ ὁ ἅγιος· Εἴπερ οὖν ἐργῶδές σοι τοῦτο δοκεῖ, ἀπεκρίνατο, ἔα πορεύεσθαι τούτους τῷ θελήματι τῷ οἰκείῳ. Ὁ δέ γε πάντα δεινὸς Σαβώριος· Ἀλλ᾽ ὅσον ἐκ τῶν λόγων τῶν σῶν [9] ὑπονοεῖν δίδως, φησίν, ἐκείνοις μᾶλλον φαίνει προσκείμενος ἤπερ ἡμῖν. Κοινῇ γάρ μοι πρὸς πάντας ποιουμένῳ τοὺς λόγους, αὐτὸς μόνος ἀποδίδως τὰς ἀποκρίσεις, καὶ ἀτιμωρήτους ἀφιέναι τοὺς ἀνοσίους [10] ὑποτίθης [11].

* ἔλεσθε P. G.

* σκῆψιν P. G.

14. Iis ergo qui primas partes apud eum obtinebant, convocatis: *Cur me solum*, inquit, *reliquistis in his quæ sunt proposita, laborare: ipsi autem otiosam delegistis tranquillitatem, nec verbo nec facto ullam opem mihi ferentes? Sed si quid quidem novi et insoliti velim afferre, vos statim habeo resistentes et reluctantes: nunc autem cum nihil novi introducatur, sed patrium nostrum dogma despiciatur et ne cadat veniat in periculum, et nulli vestrum veniat in mentem ne vultu quidem dolorem præ se ferre, de summa rei plane venio in dubium, et suffocor.* Ad hæc Elpidiphorus, qui tunc erat primus senatus et fidei Jesu ardens amator, et ad summam quidam Nicodemus et Christi occultus discipulus: *Et quam tibi*, inquit, *o rex, hac in re opem ferre possumus? Neque enim Potentia tua nobis indiget, quæ rerum experientia omnibus antecellit, et potestatem habet voluntati consequentem. Copia autem instrumentorum quæ sunt comparata ad torquendum, facilem eorum quæ sunt facienda aperte suggerit tibi deliberationem.* Rursus dicit tyrannus: F *Quid vero? Egone solus possum latrare adversus hos impios?* Sanctus vero respondit: *Si hoc tibi videtur operosum ac difficile, sine*, inquit, *eos sua abire voluntate.* Terribilis vero in omnibus Sapores: *Sed quantum*, inquit, *das ex tuis verbis conjiciendum, videris illis potius quam nobis adhærere. Nam mihi verba communiter ad omnes facienti, ipse solus das responsa et suggeris ut impios relinquam impunitos.*

Rex cum magnatibus conqueritur. Cui respondet senatorum primus, Elpidiphorus, ejusque dolos detegit

ΙΕ΄. Τούτων οὕτως μεθ᾽ ὑπονοίας ῥηθέντων [1] τῷ Σαβωρίῳ, ὁ μακάριος Ἐλπιδιφόρος· Ἐπειδὴ πρῶτός εἰμι τῆς συγκλήτου βουλῆς, ἔφη, εἰκότως μοι [2] καὶ τῶν ἀποκρίσεων οὗτοι [3] παραχωροῦσι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ λεγέτωσαν ὅπερ ἂν ἑκάστῳ παριστάμενον ᾖ, ἐπεὶ καὶ τ᾽ ἀληθῆ βούλει [4] πάντως ἀκούειν, ὦ [5] βασιλεῦ [6]. Εἷς δέ τις τῶν συγκλητικῶν, θείᾳ χάριτι τὴν ψυχὴν διαφωτισθείς· Καὶ τί ταῖς ἀληθείαις θαυμαστὸν

15. His sic a Sapore dictis cum suspicione, beatus Elpidiphorus: *Quoniam sum*, inquit, *princeps senatus, hi mihi merito concedunt respondendi locum. Sed ii quoque dicant quod videtur unicuique, quoniam vis, o rex, omnino verum audire.* Quidam autem unus ex senatoribus, habens animam divina gratia illuminatam: *Quid revera mirum est*, inquit, *o rex, si Elpidiphoro, qui est*

Senatores alii cum rege disputant, detectisque ejus insidiis post liberrima responsa caterratim creunt

[3] καὶ οὕτω 3. — [4] λευσχειμόνουσιν 7. — [5] (ἀ. οἱ ἁ.) οἱ ἁ. ἀ. 1. [6] κελευσμένον 6. — [7] γινομένου 3. — [8] οἱ τῇ 1 — [9] εἶθος add. 1, 4, 5. — [10] βαρύτερος 1. 4, 5 [11] μαινόμενος 1.

ΙΔ΄ 14. — [1] συγκαλεσάμενος 1. — [2] προκειμένοις 1, 3, 4, 6, 7 — [3] *ita* 1, *reliqui* περιφρονουμένου. *Insuper* 1 *ordine inverso* δόγματος περιφ. — [4] *om.* 1; τότε καὶ 7. — [5] συνάρασθαι 3-7 — [6] δε *add.* 1, 3, 6 [7] *om.* 4. [8] τιμωρητικῶν 6 [9] (τ. λ. τ. σῶν) σῶν λ. 1. — [10] ἀνοήτους 1. — [11] ὑποτίθεις 1

ΙΕ΄ 15. — [1] *hinc rursus continuatur cod.* 2 — [2] *om.* 1. [3] μοι *add* 1. — [4] βασιλεῦ *add* 1. — [5] *om* 1 — [6] *om.* 1

AUCTORE METAPHRASTE

μαστὸν [7], εἶπεν, ὦ βασιλεῦ, εἰ καὶ τῆς συγκλήτου πρωτεύοντι τῷ [8] Ἐλπιδιφόρῳ, καὶ μηδ' ἀσύνετόν τι μηδ' ἀπρεπὲς ἀποκρινομένῳ, τοῦ λέγειν παραχωροῦμεν ἡμεῖς; Ὁ δὲ βασιλεὺς, φωράσας τὸ πρὸς ἀλήθειαν ὄν· Οὐκ ὀρθῶς ἔχουσαν, εἶπε, τὴν ὑμῶν διάνοιαν περὶ τὸ ἡμέτερον κράτος ὁρῶ. Φιλόλογος δέ τις ὄνομα, τὴν ἡλικίαν νεώτερος, τὸν νοῦν ὀξύτατος, τὸν ζῆλον θερμότατος· Ὦ βασιλεῦ, ἔφησεν, ἡ μάτην ἐνσκήψασα πονηρὰ καθ' ἡμῶν ὑπόνοια τῇ ψυχῇ σου, οὐκ εἰς ἀγαθὸν ἡμῖν καταλήξει πέρας. Πλήρης γὰρ ὑποψίας εἶ, ἀπώλειαν [9] καταγνῶναι πάντων διανοούμενος. Ὁ δὲ τύραννος ἐπὶ τῇ ἀθρόᾳ τοῦ Φιλολόγου παρρησίᾳ θυμοῦ τὴν ψυχὴν ἀναπλησθείς· Τίς γάρ σε καὶ ἤρετο, φησὶν, ἵν' οὕτως ἀπότομον τὴν ἀπόκρισιν δῷς; Πρὸς ταῦτα ὁ γεννάδας ἐκεῖνος, μὴ τὸν τοῦ τυράννου θυμὸν ὑπολογισάμενος, μὴ [10] τῆς ἐξουσίας φροντίδα θέμενος· Τί δὲ, ἡνίκα τ' ἀληθὲς ἐξείποι τις, βασιλεῦ, εἴρηκε, καί σε δεήσει παραυτίκα χολᾶν; Εἶτα καὶ πρὸς τοὺς παρεστηκότας συγκλητικοὺς ἀπιδών· Μὰ τὴν σωτηρίαν, ἔφη, πάντων ὑμῶν, οὐδὲν δεῖ τοιούτῳ ἀνδρὶ ἀποκρίνεσθαι. Ποῦ γὰρ ἂν καὶ ἀληθῆ λόγον μανίας δέξαιτο πεπληρωμένη ψυχή; Ἐπὶ τούτοις ὁ τύραννος πληρωθεὶς* θυμοῦ [11] κατὰ τὴν ὁμοίωσιν, ὡς Δαυὶδ ὁ θεῖός φησι, τοῦ ὄφεως, στρατιώτας στῆναι πρὸ τῶν θυρῶν ἐγκελεύεται, ὥστε τοὺς ἀντιλέγοντας αὐτῷ, καὶ πρῶτόν γε πάντων Ἐλπιδιφόρον, ξίφει διαχειρίσασθαι. Καλλίστρατος δέ τις, φίλος ὢν τῷ βασιλεῖ ἐς τὰ μάλιστα, τῷ αὐτοῦ* περιφὺς τραχήλῳ, τὴν ὀργὴν [12] ἐπισχεῖν [13] ἐλιπάρει. Καὶ σύμπαντες δὲ παρρησιασάμενοι· Ἀθλιώτατε βασιλέων, εἶπον, εἴσῃ νῦν ἀκριβῶς ὡς οὐχ ὅμοιά σοι φρονοῦμεν ἡμεῖς οὐδὲ ἀσεβείας ἐπίσης ἀντιποιούμεθα. Καὶ ταῦτα εἰπόντες ἐξῄεσαν, οὕτω καταλιπόντες αὐτόν.

* deest in P. G.

* αὐτῷ codd. et P. G.

ιϛ'. Ἀλλ' ἐκεῖνος, νὺξ ὢν καὶ τὸ σύμπαν [1] σκότους υἱὸς, τὴν νύκτα ἔσχε πρὸς τὰ πονηρότατα συνεργοῦσαν. Καὶ ἅμα φωτὶ, καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, τρεῖς κελεύει βόθρους [2] διορυγῆναι, θηρία τε καὶ ἑρπετὰ τούτοις ἐναφεθῆναι, καὶ τοὺς περὶ τὸν ἅγιον Ἀκίνδυνον ἐμβληθῆναι. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖσε τοὺς ἁγίους [3] καθῆκαν· Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, οἱ μάρτυρες, πρὸς σὲ ὀρθρίζομεν, ἔψαλλον· ἐδίψησέ σε ἡ ψυχὴ ἡμῶν [4], ἐδίψησέ σε, τὸν Θεὸν [5] ζῶντα καὶ ἰσχυρόν. Ἀλλὰ σὺ ποίησον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν σὴν ἐπιείκειαν, καὶ ἀνάγαγε ἡμᾶς ἐκ λάκκου [6] ταλαιπωρίας· ὅτι τὸ ἔλεός σου χρηστὸν, καὶ ἡ ἀγαθότης ἀνείκαστος [7]. Ἅμα δὲ τῇ εὐχῇ, λαμπροφοροῦντες ἐπέστησαν ἄγγελοι, οἷά C τισι σιδηραῖς ῥάβδοις τοὺς θῆρας ἀποσοβοῦντες· ἑκάστου τε τῶν ἁγίων λαβόμενοι τῆς χειρὸς, ἀβλαβεῖς τῶν βόθρων ἐξῆγον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς, δέον πάλιν συνεῖναι τὴν [8] Χριστοῦ δύναμιν καὶ παύσασθαί ποτε ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖν, ὁ δὲ ἐκέλευσε τοὺς ἁγίους αὖθις κρεμασθέντας ξέεσθαι. Ὡς δὲ ἐπὶ πολλαῖς ταῖς ὥραις τὰς σάρκας τεμνομένας ἑώρα, καὶ ψυχῇ γενναίᾳ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀντέχοντας, καθαιρεθῆναι τῶν ξύλων κελεύει καὶ τὰς κεφαλὰς ἐκτμηθῆναι. Ἔκαμνε [9] γὰρ αὐτὸς μᾶλλον ἐπάγων τὰς τιμωρίας ἢ οἱ μάρτυρες ὑπομένειν τὰ ἐπαγόμενα· καὶ νενίκηκεν ὑπερβολὴ γενναιότητος ὠμότητος ἀμετρίαν. Ἀπαγομένων δὲ ἤδη τὴν ἐπὶ θάνατον, οἱ παρ' αὐτῶν φωτισθέντες εἰς θεοσέβειαν, σύναμα καὶ τῇ συγκλήτῳ· Ἀφίετε ἡμᾶς, ἔλεγον, οἱ τῆς εὐσεβείας [10] ἀδιδάσκαλοι, ἐπὶ καθέδρᾳ [11] λοιμῶν [12] ἐν μέσῳ ἐκκλησίας πονηρευομένων, μήπω πρὸς μέτρον τῆς ἐν Χριστῷ φθάσαντας ἡλικίας. Οἱ δὲ μακάριοι πρὸς αὐτοὺς

est princeps senatus, et nihil insipiens respondet aut indecorum, nos dicere concedimus? Rex autem cum id quod erat revera, deprehendisset: *Video,* inquit, *vestram mentem non recte affectam in nostram potentiam.* Quidam vero, nomine Philologus, ætate junior, ingenio acutissimo, zelo ardentissimus: *O rex,* inquit, *mala quæ tuum animum de nobis sine causa invasit conjectura, non nobis in bonum exitum desinet. Es enim plenus suspicione, ut qui cogites omnibus tua condemnatione afferre exitium.* Tyrannus autem ira repletus propter repentinam Philologi loquendi libertatem: *Quis,* inquit, *te interrogavit, ut dares tam duram et asperam responsionem?* Ad hæc vir ille egregius, non iram tyranni reveritus, nec de ejus potestate sollicitus: *Quid vero? quando verum dixerit quispiam, o rex, tene oportebit illico irasci?* Deinde etiam intuens ad omnes, qui aderant, senatores: *Per salutem,* inquit, *vestram omnium, tali viro nihil oportet respondere. Quomodo enim veram accipiet* orationem, quæ furore repleta est anima?* Propter hæc tyrannus ira repletus, ira, inquam, ad similitudinem serpentis, ut dicit divinus David, milites jubet stare pro foribus, ut eos qui ei repugnabant, et primum omnium Elpidiphorum, ense conficerent. Quidam autem Callistratus, cum esset regi amicissimus, eum collo amplexus, orabat ut iram reprimeret. Omnes vero simul libere loquentes: *Miserrime regum,* dicebant, *pulchre scies nos non eadem, quæ tu, sentire, neque similiter tueri impietatem.* Et hæc cum dixissent, exierunt eo relicto *a*.

D

* P. G. acciet.

E

a

Sancti martyres projiciuntur in scrobes serpentibus plenas; at liberantur virtute angelica. Mox iterum torti, capitis damnantur

16. Sed ille, cum esset nox et ad summam filius tenebrarum, habuit noctem opem ferentem rebus pessimis. Et cum primum illuxisset, sedens pro tribunali, jubet tres fossas effodi, et in eas immitti bestias et serpentes, et sanctum Acindynum cum suis in eas injici. Postquam ergo sanctos eo immisissent: *Deus, Deus noster, ad te de luce vigilamus,* psallebant martyres: *sitivit te anima nostra, sitivit te, Deum vivum et fortem. Sed tu fac nobiscum convenienter tuæ mansuetudini, et educ nos de lacu miseriæ: quoniam benigna est misericordia tua, et bonitas quæ non potest exprimi.* Interim autem dum precarentur, splendidi accesserunt angeli, veluti quibusdam virgis ferreis bestias abigentes; et unumquemque e sanctis manu accipientes, eos illæsos e fossis eduxerunt. Sed rex, cum oporteret rursus Christi intelligere potentiam et cessare aliquando aggredi quæ non possunt effici, ille jussit sanctos rursus suspensos laniari. Cum autem vidisset eorum carnes multis horis conscindi, fortique et generoso animo resistere certaminibus, jubet eos e lignis deponi et eis capita amputari. Ipse enim magis erat defessus intentans supplicia, quam martyres sustinentes ea quæ intentabantur: et summa generositate vicerunt illi infinitam crudelitatem. Cum jam autem ad mortem abducerentur, qui ab eis illuminati fuerant ad pietatem, simul cum senatu: *Dimittitis nos,* dicebant, *o doctores pietatis, super cathedram pestilentiæ, in medio ecclesiæ malignantium, cum ad mensuram ætatis in Christo*

F

[7] ῥᾷστον 4. — [8] *om.* 1. — [9] ἀπωλείας 4. — [10] καὶ 7. — [11] (π. θ.) θ. π. 3. — [12] ὁρμὴν 1. — [13] *om.* 4.

ιϛ' 16. — [1] τοῦ *add.* 9. — [2] *ita* 1, 2, 3, 6; *reliqui et P. G.* βύθρους. — [3] (ἐ. τ. ἁ.) τ. ἁ. ἐ. 1. — [4] (ἐδίψησε-ἡμῶν) *om.* 6. — [5] τὸν *add.* 1, 5. — [6] *hinc usque ad* εὐσεβείας *cod.* 1 *difficilis lectu.* — [7] ἄφατος *craso priore vocabulo* 7. — [8] τοῦ *add.* 4. — [9] Ἔκαμε 3, 4, 5. — [10] *hinc cod.* 1 *rursus legi potest.* [11] καθέδραν 4, 6. [12] καθημένους *add.* 7.

A αὐτοὺς ἀπεκρίναντο· Ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνῶσιν Χριστὸς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ φωτισμὸς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, αὐτὸς ὑμᾶς φωτιεῖ τε [11] καὶ συνετιεῖ, καὶ τῷ θεμελίῳ ἑδράσει τῆς αὐτοῦ πίστεως.

ΙΖ'. Ἀνηνέχθη ταῦτα τῷ βασιλεῖ καὶ ὡς ὄχλος ἱκανὸς ἕποιτο τοῖς ἁγίοις, ἀπείργων αὐτῶν τὴν σφαγήν. Ὁ δὲ στίφος στρατιωτῶν ἐξαυτῆς κατὰ τῶν ἑπομένων τοῖς ἁγίοις ἐκπέμπει, ἀποσοβῆσαι τούτους κεκελευσμένον. Ἀλλ' οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι καὶ μέχρι τέλους πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐγνωκότες ἀντικαθίστασθαι, παρ' οὐδὲν τοῦτο θέμενοι, τοῖς ἁγίοις μᾶλλον εἵλοντο συναποθανεῖν. Ὧν τὴν ἔνστασιν ὁ τύραννος αὖθις ἀναμαθὼν, ἐκέλευσε τοῖς ἁγίοις ἅπαντας συγκατασφαγῆναι, πρόφασιν τῆς πρὸς τὸ ἀναιρεῖν ἀνθρώπους ἐπιθυμίας τὸ φιλευσεβὲς αὐτῶν ποιησάμενος. Ὑποβληθεὶς δὲ ὑπό τινων οἷς ζῆλος περὶ τὰ εἴδωλα ἦν, ὡς ἡ σύγκλητος αἰτία γένοιτο τῶν τοιούτων * κακῶν, τὸν μακάριον Ἐλπιδιφόρον ἀχθῆναι προστάττει, ἅτε τὰς πρώτας φέροντα παρὰ ταύτῃ τιμάς. Ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀηττήτους ἐπιστραφεὶς μάρτυρας, οὔπω τελειωθέντας· Εὔξασθε, εἶπεν, ὑπὲρ
B ἐμοῦ, πατέρες ἐν πνεύματι, οἱ ἐμοὶ τῆς εἰς Χριστὸν [1] πίστεως ὁδηγοὶ, ὥστε κἀμὲ τῆς ὑμῶν συνοδίας μὴ ἐκπεσεῖν. Πρὸς ὃν οἱ ἅγιοι· Θάρσει, ἔφησαν, ἀδελφὲ, θάρσει, καὶ μὴ ἀθύμει· προηγήσῃ γὰρ ἡμῶν, πρῶτος τῷ οὐρανίῳ Δεσπότῃ παραστησόμενος *. Ἀσπασάμενος οὖν [2] αὐτοὺς, πρὸς τὸν τύραννον ἤγετο· συνείποντο δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι τρεῖς, τῆς αὐτῆς ἐχόμενοι γνώμης καὶ προαιρέσεως.

* P. G. τοσούτων.

* P. G. παραστησάμενος.

ΙΗ'. Ὁ δὲ τύραννος· Τί πεπόνθατε, φησίν [1], ἀνόητοι, τῆς μὲν πατρῴας τῶν θεῶν θρησκείας ἀφέμενοι, τοῖς ἀπατεῶσι δὲ τούτοις προσκολληθέντες; Ἀλλ', εἰ μὴ τάχιον ἀνανήψαντες ἐπιλάβοισθε τῶν προτέρων, πικρὸν ὑμᾶς τὸ τῆς ζωῆς ἐκδέξεται πέρας. Πρὸς ὃν [2] Ἐλπιδιφόρος ἀπτοήτῳ φρονήματι· Γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ἔφη, ὅτι τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς οὐ λατρεύομεν καὶ τῷ δόγματί σου ἀντιτασσόμεθα· ὅπερ οὖν σοι δοκοῦν, ἐπιτέλει. — Ἐπεὶ τοῦτο ἀρέσκον ὑμῖν, ὁ τύραννος ἔφη, τὸ τοῖς ἀσεβέσι τούτοις ἑπομένους τοῦ ἴσου κοινωνῆσαι τέλους, οὐκοῦν ἀποστερήσομεν ὑμᾶς τῆς ἐφέσεως. ἀλλὰ καὶ τὰς ὑμῶν ξίφει κεφαλὰς ἐκκοπῆναι κελεύω. Ὡς δὲ ταύτης οἱ ἅγιοι τῆς ἀποφάσεως ἤκουσαν, χαίροντές τε καὶ ἀγαλλόμενοι πρὸς τὸν θάνατον ἤγοντο· συνεπομένων αὐτοῖς καὶ τῶν στρατιωτῶν, εἰς τριακοσίους
C ἀριθμουμένων. Οἳ σὺν τῷ θείῳ φημὶ Ἀκινδύνῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ θανεῖν ἀγαπήσαντες καὶ οὕτω πρὸς Χριστὸν, οὗ κρεῖττον ὑπὲρ ζωὰς τὸ ἔλεος. ἀπελθεῖν, τὸν διὰ ξίφους δέχονται θάνατον, |πολλὴν [3] τοῦ μακαρίου Ἀκινδύνου τὴν προθυμίαν αὐτοῖς ἐμποιοῦντος καὶ πρὸς τὸ μαρτύριον ὑπαλείφοντος.

Christo nondum pervenerimus. Beati autem eis responderunt: *Qui docet hominem scientiam Christus, Deus noster, qui est illuminatio animarum nostrarum, ipse vos illuminabit et reddet intelligentes, firmosque faciet et stabiles fundamento suæ fidei.*

AUCTORE METAPHRASTE

17. Relata sunt hæc regi: et quod magna multitudo sequeretur sanctos, eorum cædes prohibens. Ille autem statim emittit catervam militum, in eos qui sequebantur sanctos. Cui jussum fuerat ut eos r e p e l l e r e t. Sed egregii illi viri, qui ad finem usque statuerant resistere peccato, hoc nihili * facientes, maluerunt potius mori cum sanctis. Quorum constantiam cum tyrannus rursus intellexisset, jussit omnes simul cum sanctis interfici, suæ occidendi homines cupiditatis prætextum accipiens eorum amorem pietatis. Cum autem ei suggessissent quidam, quorum erat magnus zelus in simulacra, quod fuisset senatus causa horum malorum, jubet beatum adduci Elpidiphorum, ut qui apud eum ferret primos honores. Ille autem conversus ad invictos martyres, qui nondum erant consummati: *Rogate*, dixit, *pro me, patres in spiritu, duces meæ in Christum fidei, ut ego quoque a vestro cœtu non excidam.* Cui sancti: *Esto bono animo*, dixerunt, *o frater, esto bono animo, et ne sis animo anxius: nos enim præcedes, primus sistendus coram cœlesti Domino.* Cum eos ergo esset amplexus, ducebatur ad tyrannum: eum autem tres quoque alii consequebantur, qui erant ejusdem animi et instituti. E

Turba christianorum sequentium martyres, quibus commori volunt.

Elpidiphorus *cum tribus sociis accedit ad regem*

* P. G. nihil

18. Tyrannus autem: *Quid vobis*, inquit, *accidit, o stulti, ut deorum quidem patriam dimitteretis religionem, adhæreretis vero his impostoribus? Sed, nisi cito resipiscentes, ad priora redieritis, vos excipiet acerbus vitæ finis.* Cui Elpidiphorus interrito et constanti animo: *Notum tibi sit*, inquit, *o rex, quod deos qui non sunt, non colimus et tuo dogmati repugnamus. Fac ergo id quod tibi videtur.* — *Quoniam hoc vobis placet*, inquit tyrannus, *sequendo hos impios ejusdem quoque esse finis socios, neque nos vos vestro frustrabimus desiderio, sed vestra capita* b *jubeo gladio amputari.* Cum autem sancti hanc audivissent sententiam, læti et exultantes ducebantur ad mortem, eos quoque consequentibus militibus, qui erant numero circiter trecenti. Hi divino inquam Acindyno et ejus sociis c o m m o r i e l i g e n t e s et sic venire ad F
Christum, cujus misericordia est supra vitas, mortem gladio accipiunt, magnam animi alacritatem eis afferente Acindyno, et excitante animosque addente ad martyrium.

Gladio necantur quatuor senatores cum militibus trecentis

b.

[11] *om.* 1.

ΙΖ' 17. — [1] (εἰς Χ.) ἐν Χριστῷ 1. [2] δὲ 1.

ΙΗ' 18. [1] *om.* 7. — [2] ὁ *add.* 1. [3] *hinc usque ad* ὁρᾶτε (*n.* 19) *omnia fere deleta sunt in cod.* 1

ANNOTATA.

a *Difficultatem ortam ex tanto numero senatorum quantum prima Passio dedit, a septingentis ad septem millia variantibus exemplaribus, Metaphrastes vidit, cavitque, nullum numerum indicando.*

b *Hinc patet non magis Metaphrastæ quam nobis visum esse totum senatum, septingentos scilicet aut septies mille viros, morti juxta Acta fuisse traditos: quod sane, etiamsi Acta clare edicerent, omnem fidem superaret.*

CAPUT

AUCTORE METAPHRASTE

D

CAPUT QUARTUM.

SS. Acindynus, Pegasius et Anempodistus, Saporis pollicitationes contemnentes, postquam a regis matre defensi sunt, cujus maxillæ ipse rex alapam impingit, in camino igne comburuntur cum militibus viginti octo et ipsa regis matre.

ΙΘ΄. Ἀναιρεθέντων δὲ τῶν στρατιωτῶν ἤδη καὶ τῶν συγκλητικῶν, μεταπέμπεται διὰ ταχέων ὁ τύραννος τὸν μακάριον Ἀκίνδυνον, Πηγάσιόν τε καὶ [1] Ἀνεμπόδιστον. Εἶτα τὴν ἀλωπεκῆν ὑποδὺς, τὸν ἥμερόν τε καὶ πρᾶον ὑποκριθεὶς σκολιώτατα· Τίς ἡ τοιαύτη ὑμῶν [2] ἔνστασις, ἔλεγεν, ὡς τῆς παρούσης ἀφειδῆσαι* ζωῆς καὶ θάνατον μᾶλλον ἀλλάξασθαι [3] ταύτης. Μάρτυς μου ὁ ἡδὺς πᾶσιν ἥλιος, ὅτι τὰ σπλάγχνα καὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῷ ὑμῶν διακόπτομαι θανάτῳ. Οἰκτείρω γὰρ ὑμᾶς καὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς νεότητος, πρὸς δὲ καὶ τῆς τοῦ σώματος ὥρας, ἧς [4] καὶ θηρίον ἠλέησεν ἂν καὶ ἐφείσατο. Πείσθητε οὖν B μοι λίαν ὑμῶν [5] κηδομένῳ καὶ τα λυσιτελῆ συμβουλεύοντι. Ὁρᾶτε γὰρ ὡς τῶν συγκλητικῶν οὐδενὸς ἢ τῶν στρατιωτῶν ἐφεισάμην. Ὑμῶν δε πατρικῶς κήδομαί τε καὶ περιέχομαι, μάλιστα τὸ ἀνδρῶδες ὑμῶν καὶ γενναῖον ἐκ τοῦ περὶ τὰς βασάνους ἀνενδότου καταμαθών. Εἰ γὰρ πεισθείητέ μοι*, τῶν πρωτων ὑμᾶς ἀξιώσω τιμῶν καὶ δῶρα χαριοῦμαι τῆς ὑμῶν ἀρετῆς ἄξια. Οἱ δε ἅγιοι· Μήτε σεαυτῷ κόπους, ἔφησαν, μήτε ἡμῖν [6] εἰκῆ θέλε παρέχειν. Ἀλλὰ μηδὲ φειδώ* σέ τις ἢ ἔλεος ἡμῶν λαμβανέτω· κάμψεις γὰρ οὐδέποτε τὸν ἡμέτερον λογισμὸν, ἢ ἀγαθῶν ἐπαγγελίαις ἢ κακῶν ἀπειλαῖς [7], ἢ θανάτου δεει, τοῦ σοὶ [8] φοβεροῦ. Πῶς γὰρ ἂν [9] θάνατον φοβηθεῖεν, οὓς τοῦτο μᾶλλον λυπεῖ, το ἅπαξ καὶ μὴ μυριάκις δύνασθαι θνήσκειν ὑπερ Χριστοῦ [10]; Τάχιον οὖν τὸ ἤδη σοι κριθεν ποίησον. Ἐκδέχεται γὰρ ἡμᾶς ὁ τῶν ἁγίων χορός· ἵνα σοι καὶ χάριτας μᾶλλον τῆς ταχείας ὁμολογήσαιμεν [11] τελειωσεως.

* codd. ἀφηδῆτα.

* μου P. G.

* φειδὼς P. G.

19. Jam autem interfectis militibus et senatoribus, quamprimum accersit tyrannus beatum Acindynum, Pegasiumque et Anempodistum. Deinde, vulpina pelle indutus clementiamque et mansuetudinem simulans perversissime: *Quænam est*, dicebat, *talis vestra constantia, ut vitæ præsentis sitis prodigi et eam morte commutetis? Testis sit mihi sol, qui est jucundus omnibus, quod propter vestram mortem mihi scinduntur viscera et anima. Misereor enim vestræ ætatis et juventutis, et corporis quoque pulchritudinis, cujus vel misereretur bestia, et ei parceret. Credite ergo mihi, qui vestri magnam curam gero et consulo quæ sunt* E *utilia. Videtis enim quomodo nulli pepercerim senatori nec militi. Vestri autem paterne curam gero et vos amplector, ut qui vestram didicerim virtutem et fortitudinem ex constantia in tormentis. Si enim mihi parueritis, vos primis dignabor honoribus et concedam dona digna vestra virtute.* Sancti autem: *Nec tibi*, dixerunt, *nec nobis frustra labores exhibe. Sed nec tu nobis parcas, nec te nostri ulla moveat misericordia: mentem enim nostram nunquam flectes, aut bonorum promissis, aut minis malorum intentatis, aut metu mortis, quæ est tibi terribilis. Quomodo enim mortem timuerint, quos hoc magis afficit molestia quod semel et non millies possint mori pro Christo? Fac ergo cito id quod a te jam est judicatum. Nos enim expectat chorus sanctorum: ut etiam magis tibi agamus gratias propter celerem consummationem.*

Regi idololatriam rursus suadenti

Κ΄. Ὁ δε τὴν σκηνὴν λύσας καὶ τὴν προσποίητον ἡμερότητα· Μὰ τοὺς θεοὺς, εἶπεν, ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐπιτεύξεσθε* τῆς ἐπιθυμίας. Κελεύει τοίνυν σιδηροδέτους αὐτοὺς γενομένους, ἐν ἀσφαλεστάτῃ τῇ φρουρᾷ τηρεῖσθαι. Αὐτὸς δὲ παρ᾽ ὅλην διασκεψάμενος τὴν νύκτα ποίῳ ἂν αὐτοὺς διολέσῃ θανάτῳ, πρωίας ἤδη C γενομένης, κελεύει κάμινον ἐξαφθεῖσαν ὅτι πολλὴν τοὺς θείους ὑπολαβεῖν [1] μάρτυρας, ὥστε, τῶν ἁγίων αὐτῶν σωμάτων τέλεον ἐκδαπανηθέντων, μηδὲ χοῦν ὑπολειφθῆναι χριστιανοῖς, πόθου τοῦ πρὸς αὐτοὺς παραμύθιον. Ὧν κατὰ τάχος ἐνεχθέντων [2] ἀπὸ τῆς φυλακῆς, ἐπεφώνει τούτοις ὁ τύραννος· Ἰδοὺ τῆς ἀπειθείας ὑμῶν τὰ ἐπίχειρα· τὴν κάμινον τῇ χειρὶ δεικνύς· ἣν οὐδεὶς ἕτερος, ἀλλ᾽ ὑμεῖς ἑαυτοῖς ἐξεκαύσατε. Ἀκίνδυνος οὖν, ὁ μακάριος τοῦ Χριστοῦ μάρτυς, τὸ τοῦ τυράννου κακότεχνον καὶ ποικίλον καταμαθών· Τάχα προφητικῶς σοι, φησί, τοὔνομα τέθεικεν ἡ τεκοῦσα· πατέρα γὰρ δαιμόνων τοῦτο [3] δηλοῖ. Σὺ δὲ οὐ πατὴρ δαιμόνων, ἀλλ᾽ υἱὸς ἄντικρυς εἶ τοῦ ἐξαρχῆς ἀνθρωποκτόνου, ἐπεὶ καὶ τὰ ἔργα τούτου ζηλοῖς, αἵμασιν ἀνθρώπων χαίρων ὥσπερ αὐτός. Ὁ δὲ, τῷ πικρῷ τοῦ ῥήματος δηχθεὶς τὴν ψυχὴν, τὴν ἑαυτοῦ μητέρα μεταπεμψάμενος [4]· Τί μοι, φησί, μῆτερ, τὸ ὄνομα δηλοῦν βούλεται [5]; Ἡ δὲ· Πατρῷον μεν οἶδα τοῦτό σοι τυγχανον· ὃ δε δύναται σημαίνειν,

* ἐπιτεύξησθε codd. et P. G.

20. Ille autem deposita persona, et ficta ablata mansuetudine: *Non, per deos*, inquit, *non assequemini id quod desideratis.* Jubet ergo eos, cum fuerint ferro vincti, in tutissima servari custodia. Ipse autem cum tota nocte considerasset quanam morte eos afficeret, mane jubet in fornacem accensam maxime divinos jacere martyres, ut, omnino consumptis sanctis eorum corporibus, ne cinis quidem relinqueretur christianis desiderii sui solatium. Qui cum mox educti fuissent e custodia, eis magna voce acclamavit tyrannus: *Ecce præmia vestræ inobedientiæ*, fornacem manu ostendens, *quam nullus alius, sed vos vobis ipsis accendistis.* Acindynus ergo, beatus Christi martyr, cum intellexisset quam esset malitiosus et versipellis tyrannus: *Forte*, inquit, *prophetice tibi nomen imposuit mater; id enim patrem dæmonum significat. Tu autem non pater dæmonum, sed es aperte filius ejus qui fuit homicida ab initio: quoniam ejus opera imitaris, ut qui hominum sanguine, sicut ipse, delecteris.* Ille vero, cum verbi acerbitas ejus animum momordisset, matre sua accersita: *Quid mihi*, inquit, *o mater, nomen sibi vult?* Illa autem: *Scio*, inquit, *hoc esse tibi paternum. Quidnam vero possit significare, prorsus*

sancti exprobrant diabolicam vafritiem in ipso ejus nomine expressam, et testimonio matris ejus defenduntur.

E

ΙΘ΄ 19. [1] τὸν *add.* 3. — [2] (ἡ τ. ὑ.) ὑ. ἡ τ. 3. 4, 6, 9. — [3] ἀλλέξεσθαι 4. — [4] ἣν 7. — [5] *hinc cod.* 1 *rursus legi potest.* [6] *ita* 1, 3, 4, ἡμῶν *reliqui et P. G.* — [7] (ἀγαθῶν-ἀπειλαῖς) ἀγαθεργίαις ἡ κακουργίαις 1. — [8] *om.* 1; σου 4. — [9] *om.* 1. — [10] (θ. ὑ. Χ.) ὑ. Χ. θ. 1. — [11] ὁμολογήσωμεν 1.

Κ΄ 20. — [1] ὑποβαλεῖν 1, 2 — [2] ἀνενεχθέντων 7. — [3] (δ. τ.) τ. δ. 1. — [4] μετακαλεσάμενος 1. — [5] (δ. β.) β. δ. 7.

A νειν, ἐπίσταμαι οὐδαμῶς. Καὶ ὁ Σαβώριος· Ἀλλ' οἱ κακοδαίμονες οὗτοι, φησὶ, πατέρα λέγουσι δαιμόνων τοῦτο δηλοῦν· καὶ, νὴ τὴν ἐμὴν[6] σωτηρίαν, εἴ γε καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τούτῳ συμφθεγγομένην[7] ἔχουσιν[8], οὐκ ἐκείνους, ἀλλὰ σε πρότερον πικρῷ παραδώσω θανάτῳ. Ἡ δε ὑπομειδιάσασα· Πάντως, εἰ μὴ τοῦτο, ἔφη[9], σαφῶς ᾔδεσαν, οὐκ ἂν οὕτως ἐθάῤῥουν ὑπὸ πολλοῖς τοῖς παρεστῶσι λαλεῖν. Θυμὸς ἄσχετος ἐντεῦθεν λαμβάνει τὸν βδελυρόν[10]· καὶ παραχρῆμα μετὰ Θεοῦ καὶ τὴν κοινὴν φύσιν ἐξαρνησάμενος, καὶ μηδε αὐτὸ τὸ φίλον πᾶσι τῆς μητρὸς δυσωπηθεὶς ὄνομα, ὃ καὶ θηρσὶν αἰδῶ φέρει καὶ τοῖς ἀλόγοις, χεῖρας ἐπιβάλλει ταύτῃ· χεῖρας, ὢ θεία δίκη, κατὰ μητρὸς[11] ἄνθρωπος, καὶ μητρὸς γηραιᾶς ἤδη· καὶ πὺξ αὐτὴν κατὰ κόῤῥης παίει, καλα γε ἀποδιδοὺς αὐτῇ τὰ τροφεῖα, ἢ μᾶλλον, εἶπεν ἄν τις ἡδέως, καὶ πολλῷ μείζονα δίκαιος ὢν ἀποδοῦναι, ὅτι κακὸν ἐκείνη τοιοῦτον εἰς φῶς ἤνεγκεν. Ἡ δε τοῖς τῶν ἁγίων ποσὶ προσδραμοῦσα· Σώσατέ μου τὸ γῆρας, ἔφη, σὺν πολλοῖς τοῖς δάκρυσιν· αὐτὸν γὰρ, ὡς ὁρᾶν ἔχω, τὸν Σατανᾶν, αὐτὸν ἐκεῖνον ἐγὼ γεγέννηκα.

ΚΑ'. Ὁ δε, ἐκείνην ἐξουθενῶν τε καὶ διωθούμενος, ἀπιδὼν πρὸς τοὺς μάρτυρας· Τὸ πρὸς τὴν κακίαν

B ὑμῶν, ἔφη, παράμονον καὶ τὴν κάμινον ἐπὶ πλεῖον ὑμῖν[1] ἐκπυροῦσθαι παρασκευάζει[2]. Οἱ δέ· Τὰ περὶ τῆς μητρὸς, εἶπον, τῆς σῆς, τό γε νῦν ἔχον*, μελέτω σοι· ἡμῶν γὰρ* ἤδη τὴν γνώμην ὅπως ἔχει, διὰ πείρας ἀκριβοῦς ἔσχηκας. Καὶ ὁ τύραννος· Τί δ' ἄν μοι μέλοι περὶ αὐτῆς; — Εἰ ἀφεθήσεταί σοι, εἶπον, τὸ ἐπ' αὐτῇ ἀνόμημα, μητρὶ χεῖρας ἀδίκους ἐπιβαλόντι*. — Ἀλλ' ὑπὲρ υἱοῦ, ἔφη, μητρὸς εὐξαμένης, οἱ θεοί μοι συγγνωμονήσουσιν. Ἡ δε εὐθὺς τὸ ὄμμα ὑψοῦ[3] διάρασα· Χριστὲ, μονογενὲς*, ἔφη, Θεοῦ παῖ, τῷ ἐμῷ υἱῷ μὴ ἀφῇς, μήτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι μήτε ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ ὁ παράνομος αὖθις· Ὡς ἔοικεν, εἶπε, τὸ μακρὸν τοῦ γήρως[4] καὶ πολυχρόνιον ἀλλοίωσίν σοι τῶν φρενῶν εἰργάσατο, καὶ διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὰς καθ' ἡμῶν ἀρὰς οὕτως εὐχερῶς ἐξηνέχθης. Πρὸς ταῦτα ἡ συνετὴ γραῦς ἐκείνη· Ἀλλ' εἴπερ ἐγὼ, φησὶν, ἡ γεννησαμένη φρενῶν ἐνδεὴς, ὁ παρὰ τοιαύτης σὺ γεννηθεὶς, πόθεν σώας ἔχειν* τὰς φρένας ὑποληφθήσῃ; Οὐκοῦν, ὁ τύραννος ἔφη, τοῦ προσήκοντος ἀπεσφάλην, τοιαύτῃ οὔσῃ σοι τὴν εἰς τὰς παρειὰς ὕβριν ἐπενεγκών. Ἡ δέ· Διαμαρτύρομαί σοι, φησὶν, ὡς τοῦ Θεοῦ τὸν πάντα βλέποντα ὀφθαλμὸν καὶ τὸ ἔνδικον ἐκείνου κρῖμα οὐ διαφεύξῃ.

* codd. et P. G. ἔχων.

* deest in P. G.

* ἐπιβαλλόντι P. G.

* (Χ. μ.) deest in P. G.

* εἶχεν P. G.

C ΚΒ'. Οὕτως αὐτῆς ἀποκριναμένης, ἀφωνία κατέσχε τὸν μιαρόν. Ὀψὲ[1] καὶ μόλις τοῖς παρεστῶσιν· Ἀρθέντες, εἶπεν[2], ἐντεῦθεν οἱ δυσσεβεῖς, τῇ ἐκκαυθείσῃ καμίνῳ ἐμβληθήτωσαν, ἐπεὶ μὴ πεισθῆναι τοῖς ἡμετέροις φιλονεικοῦσι προστάγμασι. Ταύτην δὲ, τὸ εἶναι μητέρα ἐμὴν ἐξομοσαμένην καὶ τοὺς φυσικοὺς θεσμοὺς ἀθετήσασαν, τῷ ἰδίῳ πορεύεσθαι θελήματι καταλίπετε. Ἡ δὲ μακαρία· Θεὸν* ἐπόμνυμι, φησὶν, ἦ μὴν* τῇ μαρτυρικῇ[3] ταύτῃ[4] τριάδι συναποθανεῖσθαι καὶ μήτε θανάτῳ* μήτε τινὶ ἄλλῳ μηδέποτε ταύτης διαζευχθῆναι. Ὁ δε τύραννος, τὸ τῆς ἀγαθῆς γῆς πονηρὸν ἐκ τοῦ παραδόξου[5] βλάστημα*· Οὐ πολύς μοι λόγος τοῦδε, φησί· πρᾶττε κατὰ τὸ[6] βούλημα. Ἐπεὶ οὖν οἱ μάρτυρες προσήγγισαν τῇ καμίνῳ, τὸ ὄμμα εἰς οὐρανὸν ἄραντες· Κύριε, εἶπον, Ἰησοῦ Χριστὲ, τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὸ πρὸ τῶν αἰώνων τῆς πατρικῆς δόξης ἐκλάμψαν, εὐχαριστοῦμέν[7] σοι, ὅτι ἐνισχύσας ἡμᾶς τὸν ὑπὲρ σοῦ

* Θεοῦ P. G.

* (ἦ μὴ) P. G.

* (μ. θ.) deest in P. G.

* βλάσφημα P. G.

sus nescio. Sapores autem: *Sed isti*, inquit, *cacodæmones dicunt hoc significare patrem dæmonum. Et, per meam salutem, si habeant veritatem in hoc sibi suffragantem, non illos, sed te prius tradam morti acerbæ.* Illa vero subridens: *Omnino*, inquit, *nisi hoc aperte nossent, non ita auderent loqui multis præsentibus.* Hinc factum est ut ira quæ cohiberi non poterat, invaderet hunc exsecrandum: statimque, cum simul cum Deo communem abnegasset naturam, et nec ipsum omnibus carum nomen matris esset reveritus, quod vel ipsis feris et animalibus rationis expertibus affert reverentiam, ei manus injicit (manus, o divina justitia! homo in matrem, et matrem jam vetulam), et ipsi impingit alapam, egregiam ei reddens mercedem nutritionis, aut potius, libenter dixeris, qui majorem jure erat redditurus, quod illa tale malum in lucem ediderit. Illa autem procurrens ad pedes sanctorum: *Servate meam senectutem*, dixit cum multis lacrimis. *Ipsum enim, ut video, Satanam, illum ipsum ego genui.*

AUCTORE METAPHRASTE

21. Ille autem illam nihilipendens et repellens, intuens ad martyres: *Vestra*, inquit, *in malis perseverantia efficit ut vobis fornax accendatur amplius.* Illi vero: *Tua mater*, aiunt, *curæ tibi sit in præsentia. Quid enim animi habeamus, jam accurate es expertus.* Tyrannus autem: *Quid ea*, inquit, *sit mihi curæ?* — *Si tibi*, inquiunt, *remittetur scelus, qui injustas manus in ipsam matrem intulisti.* — *Sed si pro filio*, inquit, *mater precata fuerit, dii mihi ignoscent.* Illa autem oculos statim in altum tollens: *Christe, unigenite*, inquit, *Dei Fili, filio meo ne remittas, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Ille autem rursus iniquus: *Longa*, inquit, *ut videtur, et multorum annorum senectus tuam mutavit et corrupit mentem; et ideo tam facile induceris ut nobis mala preceris.* Ad hæc anus illa sapiens: *Sed si ego*, inquit, *quæ te genui, sum inops mentis, tu qui ab ea es genitus, quomodo salvam mentem habere existimaberis?* — *Non ergo*, inquit tyrannus, *ab eo quod decet aberravi, qui tibi, quæ es ejusmodi, talem intuli in genas contumeliam.* Illa autem: *Tibi*, inquit, *testificor quod Dei, qui omnia aspicit, oculum et justum illius judicium non effugies.*

Quæ etiam a filio alapis cæsa, ei maledicit.

22. Cum ea sic respondisset, mutus evasit sceleratus. Vix tandem autem dixit iis qui aderant: *Hinc tollantur impii, et in ardentem fornacem injiciantur, quoniam contendunt non parere nostris jussis. Hanc vero, quæ abjuravit se meam esse matrem et violavit jus naturæ, relinquite eam sua voluntate ambulare.* Illa autem beata: *Deum*, inquit, *juro me esse morituram cum hac trinitate martyrum, et neque morte neque ulla re alia me unquam ab his esse sejungendam.* Tyrannus vero, bonæ terræ malum germen præter expectationem: *Hæc res*, inquit, *non est mihi magnæ curæ; fac ut tu volueris.* Cum ergo martyres fornaci appropinquassent, tollentes in cœlum oculos, dixerunt: *Domine Jesu Christe, vera lux, quæ ante secula e paterna effulsit gloria, agimus tibi gratias, quod nos corroborasti, ut ferremus pro te certamen, et non permisisti ut comprehenderemur a laqueo venantium:*

Sancti jubentur tandem in camino exuri, eque matre se illis ultro adjungente.

[6] ἡμῶν 4 — [7] φθεγγομένην 3 — [8] *hinc plurima desunt in cod. 2, usque ad* ἐκ ταύτης ἐῤῥύσω *(n. 22 extr.)* — [9] *om.* 1 [10] βδελλυρόν 1. — [11] καὶ *add.* 4.

ΚΑ' 21. — [1] *ita* 1; ἡμῖν *reliqui et P. G.* — [2] *ita* 1, παρασκευάζει *reliqui et P. G.* — [3] ὕψι 4. — [4] (μ. τ. γ.) τ. γ. μ. 1.

ΚΒ' 22. — [1] δὲ *add.* 3, 9. — [2] (Ἀ. εἶ.) εἶ. Ἀ. 1. — [3] *om.* 7. — [4] *om.* 1. — [5] (ἐκ τ. π.) *om.* 4 — [6] σὸν *add.* 1. — [7] *hinc aliquantum deest in cod.* 6.

AUCTORE METAPHRASTE

σοῦ ἀγῶνα διενεγκεῖν, καὶ οὐκ ἀφῆκας ἐν τῇ παγίδι συλληφθῆναι τῶν θηρευόντων [8], ἀλλ' ὡς στρουθίον τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐκ ταύτης [9] ἐρρύσω [10]. Καὶ νῦν, Δέσποτα, νεύρωσον ἡμῶν τὰ φρονήματα, τοῦ δυνηθῆναι γενναίως τοῦ παρόντος κατατολμῆσαι πυρός. Παράστηθι δὲ ἡμῖν καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκ τοῦδε* τοῦ ταπεινοῦ σώματος ἐκδημίας, καὶ πρόσθητι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Σοὶ γὰρ καὶ τῇ σῇ δυνάμει θαρρήσαντες, τῆς φλογὸς ἐπιβαίνομεν.

(* deest in P G)

ΚΓ'. Τῶν οὖν στρατιωτῶν ἐγγύς που περὶ τὸ τῆς καμίνου στόμα γενομένων καὶ τὴν ἀνύποιστον [1] αὐτῆς ἐκπύρωσιν στέγειν οὐ δυναμένων, οἱ ἅγιοι πεφρικότας ἰδόντες αὐτούς [2]· Τί ἑστήκατε οὕτως, ἔλεγον, τὸ κελευσθὲν μὴ ποιοῦντες; Εἰ τὸ ὁμόδουλον τοῦτο καὶ πρόσκαιρον πῦρ οὕτω φοβερὸν ὑμῖν ἔδοξε, τὸ ἀτελεύτητον ἐκεῖνο τῆς γεέννης καὶ ἄστεκτον ἀληθῶς πῶς ὑποίσετε; Οἱ δέ· Καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν, εἶπον, ἣν ὑμεῖς λέγετε κόλασιν ἐκφυγεῖν; — Εἰ μὴ τὴν τῶν [3] εἰδώλων ἀρνηθέντες θρησκείαν, οἱ ἅγιοι ἔφησαν, Χριστῷ, τῷ ἀληθεῖ [4] Θεῷ, σὺν ἀληθείᾳ πιστεύσετε, οὐκ ἂν δυνατοὶ γένοισθε τὰς κολάσεις ἐκείνας διαφυγεῖν. Πρὸς ταῦτα οἱ στρατιῶται· Ὅτε τῇ τοῦ βασιλέως, ἔφησαν, ὑπηρετούμενοι προστάξει B τὰς τιμωρίας ὑμῖν ἐπήγομεν, ἔντρομοί τινες καὶ περιδεεῖς ἦμεν, ὥς τι πείσεσθαι χαλεπὸν ἐκδεχόμενοι· νυνὶ δὲ, διδασκαλίας καὶ παραινέσεως τῆς παρ' ὑμῶν ἀπολαύσαντες, γαλήνιοι κατέστημεν τὰς ψυχὰς, ἐλπίδα τινὰ σωτηρίας ὡς εἰκὸς ἀναμένοντες. Ὑμεῖς δὲ ἀλλὰ, ποιήσαντες εἰς ἡμᾶς ὅσα δεῖ [5] καὶ ἡ πίστις ὑμῶν βούλεται, τῷ αἰωνίῳ προσάγετε βασιλεῖ [6]· τὸν γὰρ φθαρτὸν ἤδη τοῦτον ἐβδελυξάμεθα. Εὐφροσύνης οἱ μάρτυρες ἐπὶ τούτοις [7] ὑποπλησθέντες· Αἰνέσωμεν συμφώνως, εἶπον, τὸν Κύριον, ὅτι ἀγαθός [8]· καὶ ἡδυνθείη τούτῳ μᾶλλον [9] ἡ αἴνεσις, τῷ οἰκοδομοῦντι τὰς ψυχὰς τῶν αὐτῷ πίστει προσερχομένων, καὶ χαρᾶς ἐπὶ τῇ αὐτῶν [10] σωτηρίᾳ πληροῦντι τὰ ἐπουράνια. Πρόσδεξαι, Δέσποτα, οὓς περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν εἰς τὸν τοῦ μαρτυρίου σου* ἀμπελῶνα συνεκαλέσω, καὶ δὸς [11] αὐτοῖς τὸν μισθὸν ἄξιον τῆς σῆς ἀγαθότητος, τοῖς προλαβοῦσί σου [12] ἀθλοφόροις συναριθμῶν.

(* deest in P G)

ΚΔ'. Οἱ τοίνυν στρατιῶται, καθάπερ ὅπλῳ τινὶ τῷ παντὶ ἀχειρώτῳ, τῇ σφραγῖδι Χριστοῦ σφραξάμενοι*, σύναμα τοῖς ἁγίοις Ἀκινδύνῳ, Πηγασίῳ καὶ Ἀνεμποδίστῳ τὴν κάμινον ὑπεισῆλθον, ὀκτὼ πρὸς τοῖς εἴκοσι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, μηδὲ αὐτῆς ἀπολειφθείσης τῆς [1] τοῦ τυράννου μητρὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἅμα C συνεπεισελθούσης [2]. Χορὸς [3] δὲ ἀγγέλων περὶ τὴν κάμινον ἑωρᾶτο, τοὺς ἁγίους ὑποδεχόμενος καὶ ὕμνον σὺν αὐτοῖς ἀναμέλπων. Οἱ μάρτυρες μέντοι τὰς ἱερὰς ψυχὰς τῷ Θεῷ διὰ πυρὸς παραθέμενοι κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, εὐωδίας ἀρρήτου τὸν τόπον ἐπλήρωσαν [4], ὡς τοὺς ἐκεῖσε παρόντας [5] χριστιανοὺς ἡδονῆς αἰσθέσθαι λεχθῆναι μὴ δυναμένης*, αἰνεῖν [6] τε τὸν ἔργῳ τὰ τοῦ θείου Δαυὶδ πληροῦντα καὶ θαυμαστὸν ἐν* τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ δεικνύμενον. Ὧν τὰ ἱερὰ καὶ τίμια λείψανα ἐν τῇ εἰρημένῃ Εἰρηνησσῷ κατετέθη, πολλὴν ὅσην τὴν χάριν τοῖς προσιοῦσι πηγάζοντα*, εἰς [7] δόξαν τοῦ [8] Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει [9] μεγαλωσύνη [10] καὶ αἴνεσις σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν* καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(* codd. φραξάμενοι. — * codd. δυναμένος. — * deest in P. G. — * πηγάζονται P. G. — * καὶ ἀεὶ add. P. G.)

cenantium: sed tanquam passerem animam nostram ex eo liberasti. Et nunc, Domine, confirma nostros animos, ut possimus adversus hunc ignem nos fortiter gerere. Nobis quoque adsis in tempore excessus ex hoc abjecto corpore, et defende nostras animas. Te enim freti et tua virtute, hanc flammam ingredimur. D

et trepidos tortores ad Christum conversos

23. Cum itaque fuissent milites prope os fornacis et intolerabilem ejus ardorem non possent sustinere, sancti qui eos viderant territos: *Quid sic statis*, dicebant, *quod jussi estis non facientes? Si hic, qui est conservus et est ad tempus ignis, vobis visus est tam terribilis: ignem illum gehennæ, qui nunquam cessabit et vere intolerabilis est, qui feretis? — Et quomodo*, dixerunt illi, *potuerimus effugere, quod vos dicitis, supplicium? — Nisi, abnegato cultu idolorum*, dixerunt sancti, *Christo vero Deo vere credideritis, non poteritis illa effugere supplicia.* Ad hæc milites: *Quando*, dixerunt, *regis jussui servientes, vobis inferebamus supplicia, contremiscebamus et timore afficiebamur, ut qui expectaremus nos aliquid grave esse passuros. Nunc autem, vestram consecuti doctrinam et admonitionem, sumus tranquillis animis, aliquam spem salutis, ut par est expectantes. Sed vos, cum in nos feceritis quæ oportet et vult vestra fides, ad Regem æternum adducite. Hunc enim, in quem cadit interitus, jam sumus abominati.* Propter hæc martyres repleti lætitia: *Dominum*, dixerunt, *una voce laudemus, quoniam bonus; et suavior evadat ei nostra laudatio, qui ædificat animas eorum qui ad ipsum fide accedunt, atque gaudio propter eorum salutem implet cœlestia. Excipe, Domine, eos quos hora undecima convocasti ad vineam tui martyrii, et da eis mercedem dignam tua bonitate, eos referens in numerum priorum tuorum decertatorum.* E

socios habent martyrii. Sepeliuntur in Irenesso

24. Milites ergo, veluti quibusdam armis inexpugnabilibus, Christi muniti signaculo, simul cum sanctis Acindyno, Pegasio et Anempodisto fornacem ingressi sunt, cum essent numero viginti et octo, ne ipsa quidem tyranni matre relicta, sed cum eis simul ingressa. Chorus autem angelorum circa fornacem sanctos videbatur excipiens, et F cum eis hymnum canens. Martyres autem cum sacras animas apud Deum per ignem deposuissent secundo die Novembris, locum repleverunt odore ineffabili, adeo ut qui illic aderant christiani, quæ dici non potest, voluptatem senserint et eum laudarint qui reipsa implet quæ dicit divinus David et in sanctis suis se ostendit mirabilem. Quorum sacræ et pretiosæ reliquiæ depositæ sunt in loco qui dicitur Irenessus; ex quibus plurima manat gratia ad eos qui accedunt: ad gloriam Domini nostri Jesu Christi, quem decet majestas et laudatio cum ejus principio carente Patre et vivifico Spiritu, nunc et in secula seculorum. Amen.

[8] θηρευτῶν 1. — [9] (ἐκ τ.) *om.* 4. — [10] *hinc continuatur cod.* 2.

ΚΓ' 23. — [1] ἀνυπόστατον 1. — [2] (ἰδ. αὐ.) αὐ. ἰδ. 4. — [3] *om.* 4. — [4] ἀληθινῷ 1. — [5] δὴ 7. — [6] (πρ. β.) β. προσάγετε 1 — [7] (Οἱ μ. ἐ. τ.) Ἐπὶ τ. οἱ μ. 1. — [8] καὶ εὐθὺς *add.* 1. — [9] ὑμῶν 1; ἡμῶν 4, 5. — [10] *ita* 3, 4, 5: *reliqui et P. G.* ἑαυτῶν. — [11] *hinc continuatur cod.* 6. — [12] *om.* 1.

ΚΔ' 24. — [1] πανολβίας *add.* 1. — [2] συνεισελθούσης 5 *et* 1, *qui addit* σὺν προθυμίᾳ. — [3] *hinc usque ad* εὐωδίας *aliqua desunt in cod.* 6. — [4] καὶ θείας ἀγαλλιάσεως ἔπλησαν *add.* 1. — [5] (ἐ. π.) π. ἐ. 1, 7. — [6] αἰνεῖτε 4. — [7] εἰς δόξαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα *etc.* 7. — [8] *om.* 4. — [9] πᾶσα *add.* 4, 5 — [10] πᾶσα δόξα, μεγαλωσύνη τε καὶ μεγαλοπρέπεια νῦν *etc.* 1.

A D

OFFICIUM GRÆCUM

SANCTORUM MARTYRUM

ACINDYNI, PEGASII, ANEMPODISTI,

APHTHONII ET ELPIDIPHORI.

Ex Menæo ms. celeberrimi monasterii Cryptoferratensis exarato seculo XII.

Actis sanctorum martyrum Acindyni, Pegasii, Anempodisti, Aphthonii *atque* Elpidiphori *græcum eorumdem sanctorum martyrum Officium subjungimus, ut lectori constet quanto splendore apud græcos catholicæ Ecclesiæ filios eorum memoria celebretur. Anno 1880, quum ad sanctorum Acta colligenda Italiæ urbes ac monasteria lustrabamus, in celeberrimo monasterio Cryptæ Ferratæ, apud antiquum Tusculum, eximio hospitalitatis officio recepti fuimus a monachis Basilianis ibidem græco ritu viventibus. Quorum abbas, Josephus Cozza-Luzzi, vir doctissimus, una cum doctissimo ejusdem monasterii bibliothecæ præfecto, Antonio Rocchi, litterarios thesauros nobis aperuerunt. Eorum pretiosissima cimelia inspicientes, ac menæa percolventes, invenimus quod quærebamus, Officium scilicet martyrum* B *nostrorum. Hoc ipsum, manu nostra descriptum, hoc loco edimus.*

Officium sanctorum martyrum Acindyni *cum sociis reperimus, sive integrum sive per partes, in pluribus codicibus.* E *Edendum judicavimus amplissimum illud quod continetur codice membraneo folio minore seculi XII, signato* Δ. α. *XIII. Quæ* Ἀκολουθία *(sive* Ordo divini officii celebrandi) *exhibet sanctorum martyrum Officium ex duobus iisque diversis compositum, alternantibus duorum canonum odis. Singuli canones suam præferunt acrostichida, unde facili methodo distinguuntur. Prioris acrostichis est hæc :* Ταις σαις λιταις με μαρτυρων πληθος σκεπε, *alterius :* Ακινδυνω μελπω τε συν τοις συναθλοις. *Prioris auctorem Bartholomæus Cutlumusianus in Menæo Novembris* (1) *dicit* Theophanem. *Alterius auctor nomen suum reliquit in acrostichide* των Θεοτοκιων, *una omissa littera,* Κημεντος. *Clementem puto, studiten hymnographum.*

Unum canticum, Δόξαν *scilicet quæ incipit* Σημερον ἡ πενταυγής, *Bartholomæus Antonio adscribit. Auctores horum canticorum ignorare fassus sum in Commentario* (2), *quia sola Bartholomæi auctoritate stare non audeo, et aliunde ut requirerem neque per tempus licuit neque per libros; de solo Clemente, cujus nominis litteræ* Θεοτόκια *incipiunt, dubitare nequeo. Erat enim mos Studitis receptus nomen suum* Θεοτοκίοις *inserendi. Quanquam ingenue fateor, fieri potuisse ut alius auctor studitæ Clementis* Θεοτόκια *suo operi insereret.*

Utrumque canonem e quo supradictum Officium coaluit, diversis characteribus imprimendum curavimus; et acrostichidas præfiximus. Debet autem notari acrostichida prioris non tantum initialibus litteris canticorum, sed etiam Θεοτοκίων *coalescere, posterioris acrostichida extra* Θεοτόκια *currere, quum hæc sua utantur acrostichide propria* Κ(λ)ημεντος; *præterea deesse unam alteramve litteram in hujus canonis acrostichide.*

Tota Officii quod edimus series ad amussim respondet seriei codicis Cryptoferratensis Δ. α. *XIII. Cujus textum comparavimus cum codice* Δ. α. *III. Sicubi unius lectionem lectioni alterius præferimus, id a nobis notatum invenies, notatasque variantes lectiones ex editione Veneta prioris canonis. — Claritatis causa omnes strophas canticorum et reliqua numeris distinximus, quo facilius pateat quid in* C *singulis codicibus adsit desitque. — Sunt autem codices sequentes :* F

1. *Codex membraneus, fol. min., seculi XII, signatus* Δ. α. *XIII.*
2. *Codex membraneus, fol. min., seculi XII (anni 1114) scriptus a Nilo II, abbate Nicolao. Signatus* Δ. α. *III.*
3. *Codex membraneus, fol. min., seculi XII. Signatus* Δ. α. *XIX.*
4. *Codex membraneus, fol. min., seculi XII, qui fuit monasterii S. Eliæ de Carbone in Calabria.*
5. *Codex membraneus, fol. min., seculi XIII. Signatus* Δ. α. *XXXII.*

En denique quasnam partes Officii quisque ex his codicibus contineat :

A num. 1-103, codex Δ. α. *XIII.*
A num. 4-9, a 16-22, a 28-31, a 39-45, a 51-55, a 61-64, a 73-78, a 83-87, a 93-96, 104, 105 : codex Δ. α. *III.*
A num. 20 versu 4°-num. 22, a 28-31, a 41-45, a 51-55, a 61-64, a 75-78, a 83-87, a 93-96 : codex. Δ. α. *XIX.*
A num. 2-11 : codex Eliæ de Carbone.
In codice Δ. α. *XXXII habetur pars maxima totius* Ἀκολουθίας *cum synaxario, in quo summatim Acta referuntur, tempusque martyrii ad Constantini Magni ætatem refertur. Habetur etiam Canon integer* Ταις σαις λιταις, *etc. cum reliquis eo spectantibus. Deest* Καθισμα *39, sed habetur* Κονδάκιον *70, et alterum hoc* Τὸν ἐν πελάγει.

(1) Venetus 1843. (2) Num. 48.

EX MSS

D

Μηνὶ Νοεμβρίῳ β΄.

Τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀκινδύνου, Πηγασίου, Ἀνεμποδίστου, Ἀφθονίου καὶ Ἐλπιδιφόρου.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ.

Στιχηρά. Ἦχος α΄, πρὸς Τῶν οὐρανίων τάγματα.

α΄ Τοὺς εὐσεβεῖς στρατιώτας
ἀνευφημήσωμεν,
τοὺς τὸν Χριστὸν τῇ πίστει
καταγγείλαντας πᾶσιν·
Ἀκίνδυνον τὸν μέγαν,
Πηγάσιον,
τὸν πηγάζοντα[1] χάριν ἀεί,
καὶ Ἀνεμπόδιστον, θεῖον ὑπασπιστήν,
ὡς πρεσβεύοντας σωθῆναι ἡμᾶς.

β΄ Δεῦτε, φιλέορτοι πάντες,
B τοὺς ἀθλητὰς τοῦ Χριστοῦ
καὶ νικητὰς τῆς πλάνης
ἐν ᾠδαῖς ἀσιγήτοις
τιμήσωμεν ἀξίως·
οὗτοι γὰρ
ἐν τῷ σταδίῳ κατῄσχυναν
τοῦ δυσσεβοῦς βασιλέως τὰς δολερὰς
ἐνθυμήσεις, ἐκνικῶντες αὐτόν.

γ΄ Ὑπὲρ Χριστοῦ τὰς βασάνους
ἐγκαρτερήσαντες,
οἱ τὴν ὑγείαν πᾶσιν
τοῖς ἀξίως αἰτοῦσιν
ἀφθόνως παρασχόντες,
τοὺς πίστει θερμῶς
ἐκτελοῦντας τὴν μνήμην ὑμῶν
τῇ τοῦ Χριστοῦ συνεργείᾳ ἐν πειρασμοῖς
ἐκλυτροῦντες μὴ ἐλλείπετε.

Ἄλλα. Ἦχος δ΄, πρὸς Ὡς γενναῖον.

δ΄ Τὸ πεντάριθμον σύστημα[2]
τῶν μαρτύρων ὑμνήσωμεν,
τὸν σοφὸν Ἀκίνδυνον καὶ Πηγάσιον,
C Ἐλπιδιφόρον, Ἀφθόνιον
καὶ τὸν Ἀνεμπόδιστον,
τοὺς γενναίους ἀθλητὰς
καὶ θερμοὺς ἀντιλήπτορας,
τοὺς πηγάζοντας
ἀνεμπόδιστον χάριν
καὶ ἐλπίδος
ἀφθονίαν ἀκινδύνως
τοῖς εὐσεβέσι παρέχοντας[3].

ε΄ Οὐ λιμός, οὐδὲ κίνδυνος,
οὐ ζωή, οὐδὲ θάνατος,
οὐ λεβήτων βράσματα, οὐ γῆς χάσματα,
οὐδὲ θηρίων τὰ στόματα
χωρῆσαι δεδύνηνται
τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ
τὴν ὑμῶν καρτερόφρονα[4]
γενναιότητα·
πρὸς αὐτὸν γὰρ ἀπαύστως
ἐνορῶντες
καὶ αὐτὸν μόνον ποθοῦντες,
τοὺς δυσμενεῖς ἐτροπώσασθε.

MENSIS NOVEMBRIS DIE II^a^.

SANCTORUM MARTYRUM ACINDYNI, PEGASII, ANEMPODISTI, APHTHONII ET ELPIDIPHORI.

ORDO DIVINI OFFICII.

Versus. Tonus 1, juxta modulum : Τῶν οὐρανίων τάγματα (Cœlestium agmina).

1. Pios milites
laudibus extollamus,
qui Christum fide
annuntiaverunt omnibus :
Acindynum magnum,
Pegasium,
scaturientem gratiam semper,
et Anempodistum, divinum bellatorem,
ut qui precibus agant pro nobis ut salvemur.

2. Adeste, amantes hujus festi omnes,
athletas Christi E
ac victores erroris
odis haud silentibus
honoremus digne :
ipsi enim
in stadio confuderunt
impii regis dolosas
cogitationes, devincentes ipsum.

3. Qui pro Christo tormenta
cum patientia tolerastis,
qui sanitatem omnibus
digne petentibus
ubertim procurastis,
nos cum fide ardenter
celebrantes memoriam vestri,
Christo cooperante, in tentationibus
liberate et ne relinquite.

Alii versus. Tonus 4, juxta modulum : Ὡς γενναῖον (Quam generosum).

4. Quinarium consortium
martyrum cantemus,
sapientem Acindynum et Pegasium,
Elpidiphorum, Aphthonium F
atque Anempodistum,
generosos athletas
et calidos defensores,
scaturientes
haud impeditam gratiam
et spei
ubertatem absque periculo
piis elargientes.

5. Non fames, non periculum,
non vita, neque mors,
non lebetum ardores, non terræ hiatus,
neque ferarum ora
separare potuerunt
a caritate Christi
vestram patientis animi
generositatem :
in ipsum enim incessanter
aspicientes
et ipsum solum diligentes,
hostes in fugam vertistis.

[1] *ita videtur legendum ; in codice nostro ΔαXIII* πηγάσοντα. — [2] *in edit. Veneta Menæi* σύνταγμα. — [3] *ita in ed. Venet.;* παρέχουσιν *ΔαXIII;* παρέχονται *ΔαIII.* [4] *ed.* καρτερόφρονες.

Οἱ

EX MSS.

A ϛ' Οἱ τρυφῆς ἀπολαύοντες
καὶ φωτὸς ἐμφορούμενοι
καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρωσάμενοι,
τοὺς εἰς [1] ὑμᾶς καταφεύγοντας
κινδύνων λυτρώσασθε
καὶ δεσμῶν καὶ φυλακῆς,
τῆς ἐν τόπῳ κακώσεως [2]·
τῇ θεόφρονι
πρὸς Θεὸν παρρησίᾳ
κεχρημένοι
καὶ συμπάθειαν δεικνῦντες,
τὴν ἀληθῶς χριστομίμητον.

6. Qui deliciis perfruimini
et luce saturamini
ac vitæ æternæ adepti estis hereditatem,
ad vos confugientes
periculis liberate
et vinculis et carcere
in loco cladium :
divina cogitante
ad Deum libertate
usi
et commiserationem monstrantes
vere Christi imitatricem.

Στιχηρὰ ἑτέρα. Ἦχος δ', πρὸς Ἔδωκας σημεῖον.

Versus alii. Tonus 4, juxta modulum : Ἔδωκας σημεῖον (Dedisti signum).

ζ' Πολύπλοκα βάσανα
καὶ πολυόδυνον κάκωσιν,
καὶ χρονίζουσαν κάθειρξιν
πυρός τε κατάφλεξιν,
ἐκτομήν τε ξίφους,
μάρτυρες γενναῖοι,
ἀνδριωτάτῳ λογισμῷ
B καὶ ῥωμαλαίῳ ὄντως φρονήματι
ὁμοῦ καθυπομείναντες,
τὴν δι' αἰῶνος ἀνάπαυσιν
καὶ τρυφὴν τὴν ἀδάπανον
εὐκλεῶς ἀπειλήφατε.

7. Multiplicia tormenta
ac dolorosissimum cruciatum,
et diuturnam coarctationem,
ignisque exustionem,
ictumque gladii,
martyres generosi,
virili animo
ac robustissima revera mente
simul una sustinuistis, E
et per æternitatem requiem
ac delicias immortales
gloriose accepistis.

η' Ἀκίνδυνον, ἅγιοι,
τῶν ἐν τῷ βίῳ σκανδάλων με
διασώσατε, δέομαι·
ὑμᾶς γὰρ προβάλλομαι
πρὸς Χριστὸν μεσίτας,
τὸν ἀγαθοδότην·
καὶ ταῖς δεήσεσιν ὑμῶν
διασωθῆναι βλάβης τοῦ ὄφεως
καὶ πάσης περιστάσεως
καθικετεύσατε, ἔνδοξοι,
Ἰησοῦν τὸν φιλάνθρωπον,
τὸν [3] ὑμᾶς στεφανώσαντα
καὶ σωτῆρα τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

8. Tutum a periculis, o sancti,
eorum, quæ in vita sunt, scandalorum me
conservate, quæso :
vos enim mihi præmitto
ad Christum mediatores,
bonorum donatorem ;
ac precibus vestris
ut servemur a pernicie serpentis
et omni casu adverso
suppliciter exorate, gloriosi,
Jesum, hominum amantem,
qui vos coronavit
et servator est animarum nostrarum.

θ' Ὁ μέγας Ἀκίνδυνος
καὶ ὁ θεόφρων Πηγάσιος
καὶ ὁ θεῖος Ἀφθόνιος
καὶ Ἀνεμπόδιστος [4]
καὶ Ἐλπιδιφόρος,
C ἄνθη τῶν μαρτύρων,
ἁμαρτωλῶν ἐγγυηταί,
τῶν ἐν ἀνάγκαις
πρέσβεις θερμότατοι,
κινδύνων περισώσατε [5]
καὶ πειρασμῶν ἀπαλλάξατε [6]
τοὺς ὑμᾶς [7] μακαρίζοντας
διανοίας εὐθύτητι.

9. Magnus Acindynus
ac Deo intentus Pegasius
et divinus Aphthonius
et Anempodistus
et Elpidiphorus,
flores martyrum, F
peccatorum fidejussores,
eorum qui in necessitatibus versantur
deprecatores ardentissimi,
e periculis undique servate,
et a tentationibus liberate
eos qui vos beatos prædicant
cum mentis rectitudine.

Ἄλλο. Ἦχος πλ[άγιος] α', πρὸς Ὅσιε πάτερ.

Aliud. Tonus obliquus 1, juxta modulum : Ὅσιε πάτερ (Sancte pater).

ι' Μάρτυρες θεῖοι,
στεφηφόροι μεγαλώνυμοι,
τὴν ἄφθονόν μοι χάριν καὶ ἀνεμπόδιστον
πηγάζετε πλουσίως, θείαις ἐλπίσιν
χειραγωγοῦντές με πρὸς τρίβους ζωῆς·
ῥύσασθέ με βλάβης
καὶ δυσχερείας πάσης,
καὶ ἀκινδύνως πρὸς γαληνὸν
διαβιβάσατε ὅρμον τῆς σωτηρίας.

10. Martyres divini,
sertis redimiti, magno nomine insignes,
uberrimam mihi gratiam, nec impeditam,
scaturite copiose, divinis spebus
manuducentes me in semitas vitæ.
Servate me a noxa
et ab omni molestia,
et absque periculo ad tranquillum
transportate littus salutis.

[1] *ed.* πρός. — [2] (τ. ἐν. τ. κ.) *ed.* παντοίας κακώσεως. — [3] *deest in* ΔαXIII. — [4] ὁ Ἀνεμπ. *in* ΔαXIII. — [5] περισώζουσιν *in* ΔαXIII. — [6] ἀπαλλάττουσιν *in* ΔαXIII. — [7] *ita ed.*; αὐτοὺς *in* ΔαXIII

ὅπως

Ex mss.

ὅπως ὑμνῶ ὑμᾶς μεγαλοφώνως,
τοὺς ἱεροὺς ὑμῶν ἀγῶνας, καὶ γεραίρω
τὴν μνήμην πάντοτε
ὑμῶν, θεομακάριστοι,
συμπολῖται τῶν ἀσωμάτων,
δι᾽ ὧν δίδωται πᾶσιν τὸ μέγα ἔλεος.

ut laudem vos magna voce D
sacrosque vestros agones, ac celebrem
memoriam omnibus modis
vestri, o Deo beati,
o conciues incorporearum mentium,
per quos detur omnibus magna misericordia.

Ἄλλα. Ἦχος πλ[άγιος] α΄, πρὸς Ὢ τοῦ παραδόξου.

Alii. Tonus obliquus 1, juxta modulum . Ὢ τοῦ παραδόξου (Cui inexpectati).

ια΄ Μάρτυρες θεομακάριστοι,
πολυειδεῖς αἰκισμοὺς
διὰ πόθον τὸν ἔνθεον
καρτερῶς ἠνέγκατε·
καὶ τοῖς ῥείθροις τοῦ αἵματος
πᾶσαν εἰδώλων πλάνην ἐκπλύναντες
τελειοτάτη
θυσία ὤφθητε
τοῦ ἀνατείλαντος
ἐξ ἁγνῆς Θεόπαιδος
καὶ δι᾽ ἡμᾶς
πάθη ὑπομείναντος,
ἀξιοθαύμαστοι.

11. Martyres Deo beati,
multiformes cruciatus
propter amorem divinum
patienter tulistis
et rivulis sanguinis
omnem idolorum errorem eluistis :
perfectissima
victima conspecti fuistis
orientis
ex casta Deipara
et propter nos
dolores passi,
o vos digne admirandi.

B ιβ΄ Χάριν πηγάζετε ἄφθονον·
κινδύνου πάντας πιστοὺς
διασώζετε, ἅγιοι,
ἐφ᾽ ὑμᾶς ἐλπίζοντας,
τοῦ Κυρίου τοὺς μάρτυρας.
Ἐντεῦθεν πᾶς τις
προστάτας θείους ὑμᾶς
ἐπικαλεῖται
καὶ ἀντιλήπτορας,
σκότος σκεδάζοντας
πειρασμῶν καὶ θλίψεων,
φωτιστικαῖς
πάντοτε δεήσεσιν
καὶ παρακλήσεσιν.

12. Gratiam scaturitis uberrimam : E
periculo omnes fideles
servatis, o sancti,
in vos sperantes,
Domini martyres.
Hinc unusquisque
patronos divinos vos
invocat
et susceptores,
caliginem dissipantes
tentationum ac vexationum,
luciferis
omnimode precibus
ac consolationibus.

ιγ΄ Σὺν Ἀκινδύνῳ Ἀφθόνιον,
Ἐλπιδιφόρον στερρὸν
καὶ τὸν θεῖον Πηγάσιον
καὶ τὸν Ἀνεμπόδιστον
διανοίας εὐθύτητι
πιστοὶ συμφώνως ἀνευφημήσωμεν·
τῆς ἀληθείας τοὺς θείους μάρτυρας,
σκεύη τὰ τίμια,
τοὺς στερροὺς ἀδάμαντας,
C τοὺς ἀρραγεῖς πύργους καὶ ἐρύσματα[1]
τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ.

13. Cum Acindyno Aphthonium,
Elpidiphorum fortem
et divinum Pegasium
et Anempodistum
mentis rectitudine
fideles consona voce bonis verbis laudemus :
veritatis divinos martyres,
vasa honore digna,
solidos adamantes,
haud fractas turres ac mœnia F
Ecclesiæ Christi.

Ἰδιόμελος. Ἦχος α΄.

Idiomelos. Tonus 1.

ιδ΄ Ἀκτῖνες ἔλαμψαν τῶν μαρτύρων αἱ πενταφεγγεῖς
τῶν παρθένων ἰσάριθμοι·
τοὺς χαρακτῆρας γὰρ αὐτῶν ὁρῶντες καταυγαζό-
[μεθα,
ταῖς μνείαις αὐτῶν κοινωνοῦντες.
Διὸ εὐχαῖς αὐτῶν, Χριστὲ ὁ Θεός,
ἀκινδύνως περίσωζε
ἐκ τοῦ ἐχθροῦ τὰς ψυχὰς ἡμῶν,
καὶ ταῖς δεήσεσιν αὐτῶν
ἄφθονον τὴν ζωὴν ἡμῶν διατήρησον,
ὡς πηγάζων ἀπαύστως τὰ ἐλέη σου τὰ πλούσια

ἀνεμποδίστως τοῖς σε δοξάζουσιν· ἐλπίδας ἔχοντες
ταῖς πρεσβείαις αὐτῶν δωρῆσαι [εἰς σέ,
ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

14. Quinque radii eluxerunt martyrum, radiantes
æquali cum virginibus numero :
nominum enim illorum litteras videntes,
[illustramur,
memoriis eorum communicantes.
Quare precibus eorum, Christe Deus,
absque periculo undique serva
ex hoste animas nostras,
et supplicationibus eorum
tutam ab invidia vitam nostram conserva,
ut qui scaturias assidue misericordiæ tuæ
[divitias
sine impedimento te glorificantibus : spem
intercessionibus eorum dona [habemus in te
animis nostris magnam misericordiam.

[1] *codd.* ἐρίσματα.

Ἦχος

A

Ἦχος β'.

ιε Αἵματος [1] τοῖς κρουνοῖς
τὸ σῶμα βάψας,
ἀκινδύνως διῆλθες
τὴν τοῦ μαρτυρίου ὁδόν,
ἀθλοφόρε Ἀκίνδυνε·
ὅθεν καὶ ἰσχὺν τὴν ἔνθεον περιζωσάμενος
τὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐξέκοψας μηχανουργήματα,
Χριστὸν τὸν Θεὸν [2] περὶ ἡμῶν πρεσβεύων,
τοῦ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ἦχος η'.

ις' Δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ
ἐν τῇ μνήμῃ σήμερον
τῶν ἀθλοφόρων, ὦ φιλέορτοι.
Δεῦτε, εὐφημήσωμεν αὐτούς,
μυστικῶς ἐγκωμιάζοντες·
Χαίροις, Ἀκίνδυνε,
χαίροις, Πηγάσιε,
B χαίροις, Ἀνεμπόδιστε,
χαίροις, Ἐλπιδιφόρε,
χαίροις, Ἀφθόνιε,
οἱ τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων
εἰς χάος βυθίσαντες,
καὶ Χριστὸν τὸν Κύριον
ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου
τρανῶς κηρύξαντες.
Διό,
παμμακάριστοι καὶ πολύαθλοι,
μὴ παύσητε πρεσβεύειν
ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἦχος δ'.

ιζ' Ἡ πενταφεγγὴς [3] τῶν ἀθλητῶν λαμπὰς
ὡς ἐν δρυμῷ ξύλων
ἀξίνη Δαυϊτικῶς
ἐξέκοψε τὴν πλάνην τοῦ ἐχθροῦ·
καὶ ὁμολογήσαντες Χριστὸν
ἐναντίον [4] βασιλέων
ἀπαύστως πρεσβεύουσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Πλ[άγιος] β'.

C ιη' Σήμερον πενταυγὴς
τῶν μαρτύρων ὁμήγυρις,
ὡς σελασφόρος ἀστέρων συνέλευσις,
τοὺς πιστοὺς σελαγίζουσα,
πρὸς μυστικὴν εὐφροσύνην ἐκάλεσεν·
σήμερον γὰρ
οἱ τοῦ νοητοῦ Ἡλίου θεράποντες
καὶ τῶν περσικῶν καθαιρέται δογμάτων,
τοὺς τῷ αἰσθητῷ ἡλίῳ προσανέχοντας [5]
καὶ προσκυνοῦντας τὸ πῦρ
ἐχειραγώγησαν πρὸς εὐσέβειαν·
ἐκέρασαν δὲ πλήρεις [6] τὸν ἀθλοφορικὸν αὐτῶν κρατῆρα
καὶ τοῖς διὰ Χριστὸν ἐκχυθεῖσιν
αἵμασιν ἔβαψαν [7].
ἡμᾶς προτρεπόμενοι
τοὺς εὐσεβείας ἐραστάς·
Δεῦτε, λέγοντες,
τοὺς ἀγῶνας ἡμῶν ἑστιάθητε,
καὶ τοὺς στεφάνους καὶ τὰ γέρα προσβλέψατε.

EX MSS

Tonus 2

15. Sanguinis fontibus
corpore tincto,
absque periculo transisti
per martyrii viam,
victor certamine, Acindyne :
unde virtute divina præcinctus
hostis excidisti machinarum fabricationes,
Christum Deum pro nobis precibus flectens
ut serventur animæ nostræ

Tonus 8

16. Adeste, exultemus Domino
in memoria hodie
victorum athletarum, o festorum amantes.
Adeste, benedicamus eis,
mystica præconia cantantes :
« Gaude, Acindyne,
gaude, Pegasi,
gaude, Anempodiste,
gaude, Elpidiphore, E
gaude, Aphthoni,
qui errorem idolorum
in profundum chaos mersistis
et Christum Dominum
in medio stadio
clara voce proclamastis.
Quare,
per omnia beati et multorum certaminum
ne cessate intercedere [victores,
pro animis nostris ».

Tonus 4.

17. Quinque flammis lucens athletarum lampas
ut in querceto arborum
securis, secundum David,
exscidit errorem inimici :
et confessi Christum
coram regibus
assidue intercedunt pro animis nostris.

Tonus obliquus 2.

18. Hodie quinque fulgens radiis F
martyrum consortium,
ut splendidus astrorum concursus
fideles irradians,
ad mysticam lætitiam vocavit :
hodie enim
intellectualis Solis ministri
et persicorum destructores dogmatum
sensibili soli confidentes
et adorantes ignem
manuduxerunt ad pietatem,
miscueruntque pleni certaminum ipsorum
et propter Christum effusis [craterem
sanguinibus tinxerunt,
nos exhortantes
pietatis amatores,
dicentes : « Adeste,
certaminum nostrorum festa agite,
et coronas et munera aspicite

[1] *ed.* αἱμάτων. — [2] *ed.* Χριστῷ τῷ Θεῷ. — [3] *ita in ed.; cod.* πενταφεγγος. — [4] ἐναντίων *in* ΔαIII. — [5] προσοχθήσαντας *in* Δα XIII. [6] *cod.* πλήρης. — [7] ΔαIII ἔστεψεν.

Ὁ γὰρ

EX MSS.

Ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται,

Χριστὸς ἡ ἀλήθεια ἀπεφήνατο·
ἵνα κοινωνοὶ γένησθε
τῶν στεφάνων ἡμῶν [1],
καὶ πρεσβευτὰς ἡμᾶς
πρὸς Κύριον ἔχητε.

(Qui enim perseveraverit usque ad finem hic D
[salvabitur,
Christus veritas sententiam dixit);
ut participes fiatis
coronarum nostrarum
et intercessores nos
apud Dominum habeatis. „

Ὁ ΚΑΝΩΝ, φέρων ἀκροστιχίδα· Ταις σαις λιταις με μαρτυρων πληθυς σκεπε.

CANON, ferens acrostichida : Ταις σαις λιταις με μαρτυρων πληθυς σκεπε (Precibus tuis me, martyrum multitudo, protege).

Ὠδὴ α'. Ἦχος δ', πρὸς Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

Ode I. Tonus 4, juxta modulum : Ἀνοίξω τὸ στόμα μου (Aperiam os meum).

ιθ' Τριάδος ἰσάριθμοι
τῆς παναγίας, πανόλβιοι,
Τριάδος ἐδείχθητε
προσκυνηταὶ τῆς σεπτῆς,
καὶ παρίστασθε
τῷ θρόνῳ τῆς Τριάδος,
θερμοὶ ἀντιλήπτορες
τῶν προστρεχόντων ὑμῖν.

B

19. Trinitati æquales numero
sanctissimæ, beatissimi,
Trinitatis ostensi estis
adoratores venerandæ,
et assistitis
throno Trinitatis
ardentes defensores
accurrentium ad vos.

E

κ' Ἀκίνδυνον, ἅγιοι,
ἀνεμποδίστως πηγάζετε
τὴν χαρίν, προσνέμοντες
τοῖς προσιοῦσι πιστῶς·
πάντα κίνδυνον
καὶ πᾶσαν ἀθυμίαν
καὶ ζάλην καὶ τάραχον
καταπραΰνοντες.

20. A periculis tutam, sancti,
sine obstaculo scaturite
gratiam, distribuentes
iis qui accedunt cum fide :
omne periculum
et omnem tristitiam
et procellam et turbas
mitigantes.

κα' Ἰσχὺν τὴν ἀνίκητον
περιζωσάμενοι, ἅγιοι,
σαρκὸς τὴν ἀσθένειαν
οὐκ ἐλογίσασθε·
ἀλλ' ἀπτόητον
τὸ φρόνημα δεικνῦντες,
πυρὸς καὶ κολάσεων
κατεφρονήσατε [2].

21. Robore invicto
præcincti, sancti,
carnis infirmitatis
non habuistis rationem ;
sed imperterritum
animum monstrantes,
ignem ac tormenta
contempsistis.

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

κβ' Σὺ μόνη, Θεόνυμφε,
τὸν ἐν ὑψίστοις καθήμενον
ἀγκάλαις ἐβάστασας,
σάρκα γενόμενον·
σὺ γὰρ πέφυκας [3]
ἐκ πάντων τῶν αἰώνων
δοχεῖον ἐπάξιον
τοῦ Παντοκράτορος.

C

22. Tu sola, Dei sponsa,
in excelsis sedentem
ulnis portasti
incarnatum :
tu enim es
ex omnibus seculis
receptaculum condignum
Omnipotentis.

F

ἝΤΕΡΟΣ ΚΑΝΩΝ τῶν μαρτύρων, φέρων ἀκροστιχίδα· Ακινδυνω μελπω τε συν τοις συναθλοις.

ALTER CANON martyrum, ferens acrostichida : Ακινδυνω μελπω τε συν τοις συναθλοις (Acindynum cano ejusque commilitones).

Ἦχος δ', πρὸς Θαλάσσης τὸ ἐρυθραίας.

Tonus 4, juxta modulum : Θαλάσσης τὸ ἐρυθραίας (Maris Rubri).

κγ' Αἰσθήσεων ὥσπερ καθαρτήριον,
τῶν ἀθλοφόρων Χριστοῦ
τὴν πενταυγῆ μονάδα εὐσεβῶς
ἀνευφημήσωμεν σήμερον,
ἵνα ψυχῆς καὶ σώματος
τὰς νοερὰς αἰσθήσεις λαμπρύνθωμεν πιστοί.

23. Sensuum veluti purificationem
athletarum Christi
quinque radiis splendentem unionem pie
bonis verbis extollamus hodie,
ut animæ ac corporis
intellectualibus sensibus luceamus fideles.

[1] αὐτοῦ *in* Δα*XIII*. — [2] *ed.* κατετολμήσατε. — [3] πέφηνας *in ed. et in* Δα*III*.

Κυρίαν,

A × κδ' Κυρίαν, πατρίδα καὶ γεννήτριαν
ὁμολογήσαντες
οἱ φωτοφόροι μάρτυρες Χριστοῦ
τὴν ἁγίαν Τριάδα πιστῶς,
τὴν ζοφερὰν κατέθραυσαν
τῆς πλάνης κάραν ῥάβδῳ πίστεως.

24. Dominam, patriam et genitricem
confessi
luciferi Christi martyres
sanctam Trinitatem fideliter,
tenebrosum percusserunt
erroris caput baculo fidei.

κε' Ἱστῶν ἀκινδύνῳ [1] σου φρονήματι,
μάρτυς Ἀκίνδυνε,
τοὺς τῆς καρδίας πόδας ἀκλινῶς,
ἐν τοῖς ἄθλοις κατῄσχυνας
σὺν τοῖς συνάθλοις ἅπασι
τοῦ ἀλαζῶνος τὴν ἐπίνοιαν.

25. Figens sine periculo forti animo,
martyr Acindyne,
cordis pedes firmiter,
in certaminibus confudisti
cum certaminis sociis omnibus
inanis jactatoris solertiam.

κϛ' Νομίμως Κυρίου [2] στρατευσάμενοι,
κατηξιώθητε
καὶ τοῖς αὐτοῦ παθήμασι, σοφοί,
μορφωθῆναι ἐν πνεύματι·
τὸ ξύλον γὰρ κρεμάμενοι
ζωῆς τὸ ξύλον Χριστὸν εὕρασθε.

26. Legitime Domini militiam secuti,
digni habiti estis
etiam ipsius passionibus, sapientes,
configurari in spiritu:
ligno enim suspensi
vitæ lignum Christum invenistis.

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

B κζ' Κενούμενος ὤφθης ἀναλλοίωτος
καὶ σαρκωθείς, Ἰησοῦ,
πάλιν ἐδείχθης ἄτρεπτος, σωτήρ,
τῆς οἰκείας θεότητος·
διὸ τοῦ σοῦ προσλήμματος
πιστῶς τὸ εἶδος ἀσπαζόμεθα.

27. Exinanitus visus es immutabilis, E
et incarnatus, o Jesu,
iterum ostensus es haud diversus, Servator,
a propria deitate:
quare assumptionis tuæ
fideliter speciem salutamus.

Ὠδὴ γ', πρὸς Οὐκ ἐν σοφίᾳ καὶ δυνάμει.

Ode III. juxta modulum: Οὐκ ἐν σοφίᾳ καὶ δυνάμει (Non in sapientia et potentia).

κη' Στερεωθέντες
τοῦ Χριστοῦ τῇ δυνάμει, πανάριστοι,
διανοίᾳ σταθερᾷ
διὰ πυρός τε καὶ ὕδατος
ἀθλοῦντες διήλθετε
πρὸς τὰ οὐράνια.

28. Firmati
Christi virtute, præstantissimi,
animo firmo
per ignem ac per aquam
certantes transiistis
ad cœlestia.

κθ' Ἀρραγεστάτῃ
τῶν μελλόντων ἐλπίδι νευρούμενοι,
τῶν παρόντων ἀλγεινῶν
ἀνδρειοτάτῳ φρονήματι,
πανένδοξοι μάρτυρες,
κατεφρονήσατε.

29. Infragili
futurorum spe roborati
præsentes dolores
fortissimo animo,
gloriosi martyres,
contempsistis.

C λ' Ἴσα φρονοῦντες
τοῖς τρισὶ νεανίαις, πανεύφημοι,
ἀπονοίας περσικῆς
τὸ πῦρ σβεννῦντες ἐφάνητε,
τῇ δρόσῳ τοῦ Πνεύματος
περιχεόμενοι.

30. Eadem sentientes F
tribus juvenibus, o plane laudabiles,
amentiæ persicæ
ignem extinxistis palam,
rore Spiritus
circumfusi.

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

λα' Σὲ προστασίαν
ἀσφαλῆ, Θεομήτωρ [3], κεκτήμεθα·
τὰς ἐλπίδας ἐπὶ σοὶ
ἀνατιθέντες σωζόμεθα·
πρὸς σὲ καταφεύγοντες
περιφρουρούμεθα.

31. Te patrocinium
tutissimum, Deipara, possidemus:
spes nostras in te
ponentes salvi sumus:
ad te confugientes
tanquam custodia cingimur.

Εἱρμὸς ἄλλος, πρὸς Εὐφραίνεται ἐπὶ σοί.

Hirmus alius, juxta modulum: Εὐφραίνεται ἐπὶ σοί (Gaudet in te).

λβ' Δεσμεῖται στόμα πικρὸν
τῆς ἀπιστίας τῶν πιστῶν ῥήματι·
γλῶσσα μαρτύρων δέ σε,
παντουργὲ Θεέ, ἀνευφήμησεν.

32. Ligatur os acerbum
infidelitatis fidelium verbo:
lingua vero martyrum te,
omnium effector Deus, bonis verbis laudavit

[1] *ita videtur legendum; cod.* ἀκινδύνων. — [2] *sic.* — [3] *in ed.;* Θεομήτορ.

Ὑψόθεν

EX MSS

λγ´ Ὑψόθεν θείαν ἰσχὺν
ἀπολαβόντες, ἀθληταὶ πάνσεμνοι,
κλινῆς πυρὸς κόλασιν
ὡς φαιδρὰν ἀνάπλασιν εἵλασθε.

33. Desuper divinam virtutem D
recipientes, athletæ omnino venerandi,
lecti igniti pœnam
ut splendidam recreationem sumpsistis.

λδ´ Νομίμῳ πίστει, σεπτοί,
καταβαλοντες [1] τὸν ἐχθρὸν ἄοπλοι,
πᾶσιν [2] κινδύνων πικρῶν
ἐν Χριστῷ παρέχετε λύτρωσιν.

34. Legitima fide, augusti,
dejicientes hostem inermes,
cunctis periculorum acerborum
in Christo procuratis redemptionem

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

λε´ Ἡ Ἐκκλησία, Χριστέ,
ἐγκαυχωμένη σοι, πιστῶς φέρει σοι
τὸ τοῦ σταυροῦ τρόπαιον
καὶ τὸ τῆς σαρκώσεως συμβόλον.

35. Ecclesia, Christe,
gloriabunda in te, cum fide portat tibi
crucis trophæum
et incarnationis arrham.

Κάθισμα. Ἦχος δ´, πρὸς Κατεπλάγη.

Cathisma. Tonus 1, juxta modulum : Κατεπλάγη (Obstupuit).

λϛ´ Κατεπλάγησάν ποτε
τῶν ἀνομούντων οἱ λαοί,
τῆς ἀνδρείας σου ψυχῆς [3]
βλέποντες, μάρτυς, τὸ στερρόν [4].

36. Perculsæ steterunt olim
iniquorum plebes,
virilis animæ tuæ
videntes, o martyr, firmitatem.

B λζ´ Καὶ τῷ Κυρίῳ πιστεύοντες ἀνέκραζον [5]·
Δόξα σοι, Χριστέ, παντοδύναμε·
σὺ γὰρ εἶ Θεός, καὶ οὐκ εἴδημεν [6],
ὁ ἐνεργῶν παράδοξα θαυμάσια
ἐν τῷ ἁγίῳ σου μάρτυρι [7]·
αὐτοῦ πρεσβείαις καὶ τῶν συνάθλων
σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν [8].

37. Ac Domino credentes exclamarunt : E
« Gloria tibi, Christe omnipotens ;
tu enim es Deus (et haud sciebamus),
operans prodigiosa miracula
in sancto tuo martyre :
ipsius intercessionibus ac commilitonum
salva animas nostras. »

Ἄλλο. Ἦχος πλ[άγιος] α´, πρὸς Τὸν συνάναρχον Λόγον.

Aliud. Tonus obliquus 1, juxta modulum : Τὸν συνάναρχον Λόγον (Verbum coæternum).

λη´ Τοῦ Χριστοῦ τῇ ἀγάπῃ πυρπολούμενοι,
ἀπειλὰς τῶν τυράννων κατεπατήσατε
διὰ παντοίων αἰκισμῶν, ἀθλοφόροι σεπτοί·
ὡς ἐν χωνείᾳ [9] γὰρ χρυσὸς
δοκιμασθέντες καὶ ὑμεῖς,
πεντάφωτος ἐν τῷ κόσμῳ
σοφῶς ἐδείχθητε λύχνος [10].
ἀλλὰ πρεσβεύσατε τοῦ σωθῆναι ἡμᾶς.

38. Ex Christi amore igne accensi,
minas tyrannorum conculcastis
per omnimodos cruciatus, athletæ venerandi :
ut enim in fusione aurum
probati et vos,
quinque luminum in mundo
sapienter ostensi estis lucerna :
verum intercedite pro nobis, ut salvemur.

λθ´ Ἀδιστάκτῳ τῇ πίστει
οἱ ἀθλοφόροι Χριστοῦ
τῶν τυράννων τὰ θράση καταβαλόντες,
νικηφόροι [11] εὐσθενεῖς ἀνεδείχθησαν·
C καὶ τὴν βασάνων ἀμοιβὴν
τὴν τῶν θαυμάτων παροχὴν
ἐδέξαντο, ἐκ τοῦ μόνου
Θεοῦ, τοῦ ἀγωνοθέτου·
αὐτῷ πρεσβεύοντες
ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν [12].

39. Indubitata fide
athletæ Christi
tyrannorum ferociam dejicientes,
victores robusti apparuerunt ;
ac tormentorum vices F
miraculorum exhibitionem
acceperunt ab illo qui solus est
Deus, certaminum arbitro :
apud ipsum legatione fungentes,
ut misereatur animarum nostrarum.

Ἄλλο. Πλ. δ´ πρὸς Τὴν σοφίαν τοῦ Λόγου.

Aliud. Tonus obliquus 4, juxta modulum : Τὴν σοφίαν τοῦ Λόγου (Sapientiam Verbi).

μ´ Ἀκινδύνως τὸν δρόμον τὸν εὐσεβῆ,
ἐν σταδίῳ ἀθλοῦντες, οἱ εὐκλεεῖς
ἐλπίδι διήνυσαν
τῶν στεφάνων ῥωννύμενοι·
τοὺς γὰρ ὑπεναντίους
εἰς τέλεον ὤλεσαν,
ἀνεμποδίστως τὴν νίκην αὐτῶν περαιώσαντες·
ὅθεν καὶ ἀφθόνως

40. Absque periculo cursum pium,
in stadio certantes, gloriosi
spe perfecerunt
coronarum corroborati ;
adversarios enim
ad internecionem deleverunt,
haud impedite victoriam de eis consum-
unde et abundanter [mantes :

[1] *cod.* καταβαλωντες *et iterum n.* 39. — [2] *cod.* πάντας. — [3] (τ. ἀ. σ. ψ.) *ed.* τὸ ἀνδρεῖον τῶν ψυχῶν. [4] (β. μ. τ. σ.) *ed.* βλέποντες, Μάρτυρες, ὑμῶν. [5] *ed.* ἀνεκραύγαζον. — [6] (οὐκ εἴδ.) *ed.* ἕτερον οὐκ οἴδαμεν. [7] *cod.* λύχνοι. — [8] *cod.* χωνίᾳ. — [9] (ἐν τῷ ἁγ. σ. μ.) *ed.* ἐν τοῖς ἁγίοις σου μάρτυσιν. [10] (αὐτοῦ-ἡμῶν) *ed.* αὐτῶν πρεσβείαις, Σωτὴρ τοῦ κόσμου, φώτισον τοὺς ὑμνοῦντάς σε. — [11] (καταβ. νικ.) καταβ. σοφοὶ *in* Δα *XIII. Cæsura* Δα *III.* — [12] (τ. ψ. ἡ.) ἡμᾶς *in* Δα *XIII.*

τοῖς

A τοῖς αἰτοῦσιν ἐν πίστει
πηγάζουσι πάντοτε
τὴν πληθὺν τῶν ἰάσεων.
Οἷς ἐν πίστει βοήσωμεν·
Πρεσβεύσατε Χριστῷ, τῷ Θεῷ,
τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι [1]
τοῖς ἑορτάζουσιν πόθῳ τὴν ἁγίαν μνήμην ὑμῶν.

petentibus in fide
scaturiunt undique
plenitudinem sanationum.
Ad quos in fide clamemus :
" Interced te apud Christum Deum,
ut lapsuum remissione donet
festam celebrantes cum amore sanctam
[memoriam vestri. "

Ὠδὴ δ'. Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ.

Ode IV Juxta : Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ (Qui sedet in gloria)

⊱ μα' Λαμπρυνόμενοι τῷ κάλλει
τῆς ἀρίστης ἀθλήσεως
φαεινοὶ φωστῆρες [2],
μάρτυρες Χριστοῦ, ἀνεδείχθητε,
φαεινοτάταις ἀκτῖσι καταυγάζοντες
τοὺς κραυγάζοντας·
Δόξα, Χριστέ, τῇ δυνάμει σου.

41. Fulgentes pulchritudine
optimi certaminis
splendidi illuminatores,
martyres Christi, apparuistis,
splendidissimis radiis illustrantes
eos qui vociferantur :
" Gloria, Christe, virtuti tuæ ".

— μβ' Ἱλαστήριον τὸ αἷμα
τῶν μαρτύρων γεγένηται
καὶ εὐωσμοτάτη [3]
ὄντως τῷ Θεῷ καθιέρωσις·
B ἀνεμποδίστως διδοῦσα τὴν ἀκίνδυνον
ἀναβρύουσαν
πᾶσι πηγὴν τῶν ἰάσεων.

42. Piaculum sanguis
martyrum evasit
et fragrantissima
re vera Deo sanctificatio
sine impedimento largita tutum a periculo E
scaturientem
omnibus fontem medicaminum.

Ⅎ μγ' Τῶν ποικίλων πειρασμῶν τε
καὶ κινδύνων τὴν ἔφοδον
ταῖς ὑμῶν πρεσβείαις
ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν [4] διακρούσασθε·
τοὺς ἐκτελοῦντας προθύμως [5] τὴν πανίερον
καὶ πανέορτον
μνήμην ὑμῶν περισκέποντες [6].

43. Multiformium tentationum
ac periculorum incursum
vestris legationibus
quibus apud Deum fungimini, propulsate
eos qui celebrant bona cum voluntate sacra-
ac festissimam [tissimam
memoriam vestri, circumcirca defendentes.

⊳ μδ' Ἀνατρέψαντες τῆς πλάνης
τῶν εἰδώλων τὸ ἄθεον,
τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων
τὴν ζωοποιοῦσαν ἐνέργειαν
ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνῦντες, ἐκραυγάζετε,
παμμακάριστοι [7]·
Δόξα Χρ. τ. δ. σ.

44. Vos qui amovistis erroris
idolorum impietatem,
Dei universorum
vivificam operationem
operibus monstrantes, exclamastis,
beatissimi :
" Gloria, Christe, virtuti tuæ ".

Θ[εοτόκιον.]

Ad Dei Genitricem.

— με' Ἰσχυρότατόν σε ὅπλον
C καθ' ἐχθρῶν προβαλλόμεθα,
δυσχερείας πάσης
καὶ τῶν χαλεπῶν περιστάσεων
ἀποσειόμενοι [8] βλάβος [9],
καὶ τὸν κλύδωνα
τῶν αἱρέσεων, Μῆτερ [10] Θεοῦ, διαφεύγοντες [11].

45. Fortissimum te scutum
contra hostes opponimus, F
difficultatis cunctæ
et molestorum eventuum
amoventes damnum,
ac tempestatem
haereseon, Mater Dei, effugientes.

Εἱρμὸς ἄλλος. Ἐπαρθέντα σε.

Hirmus alius Juxta Ἐπαρθέντα σε (Elevatum te).

ε μϛ' Ὡς πάντων κινδύνων περιφρονήσας
πραγματικῶς, Ἀκίνδυνε,
μετὰ τῶν συνάθλων,
πίστει τοὺς ὑμνοῦντάς σε
κινδύνων καὶ θλίψεων
καὶ τῶν συμφορῶν ἐλευθέρωσον.

46. Ut omnia pericula contempsisti
solerter, Acindyne,
cum certaminum sociis,
eos qui fide celebrant te hymnis
a periculis et afflictionibus
et calamitatibus libera.

Ξ μζ' *Vacat.*

47 *Vacat*

[1] *ita etiam ed.; cod.* δωρήσασθε. [2] (φ. φ.) φαεινοὶ λαμπτῆρες *in ed., cod.* φαινο *et mox* φαινοτάταις. — [3] *in ed* εὐωδεστάτη *et in* Δα*XIII*. [4] *ed.* Χριστόν. — [5] (τοὺς ἐκτ. προθ.) *ed* τοὺς ἐκτελοῦντας ἐν πίστει. [6] *ed.* ἀξιάγαστοι — [7] *ed.* ἀεισέβαστοι. — [8] *ed* ἀποσειόμεθα. — [9] *ed* βλάβην. [10] *ed.* Μήτηρ. [11] διαφεύγομεν.

EX MSS.

μη' Ἐρράγη τὸ ἄγαλμα τῆς ἀπάτης
καὶ κατὰ γῆν συμπέπτωκε,
τὴν δόξαν μὴ φέρον [1]
τὴν τῆς προσευχῆς ὑμῶν,
Χριστοῦ καλλιμάρτυρες·
διὸ πάντων ὤφθητε στήριγμα.

48. Confracta est imago doli D
et humi cecidit,
gloriam haud perferens
orationis vestræ,
Christi præclari martyres :
quare omnium conspicui fuistis firmamen-[tum.

μθ' Λαμπρῶς ἐν τῇ πίστει Χριστοῦ αὐξάνει
τῶν ἀθλητῶν ὁ θίασος·
μειοῦται δὲ σφόδρα τὸ τῆς πλάνης ἄθροισμα·
ἰδοὺ γὰρ Ἀφθόνιος
τοῖς περὶ Ἀκίνδυνον ἠθροίσται.

49. Splendide in fide Christi accrescit
athletarum caterva;
diminuitur autem valde erroris congeries :
ecce enim Aphthonius
Acindyni sociis aggregatur.

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

ν' Μητρὸς ἐξ ἁγίας σεπτῆς φανέντα,
Λόγε Θεοῦ, προσλήμματι
συγχύσεως ἄτερ,
ἕνα καθ' ὑπόστασιν
διττόν τε ταῖς φύσεσιν
πατρικῶς κηρύττω, καὶ σώζομαι.

50. Matre ex sancta venerandaque apparens,
Verbum Dei, assumptione
absque confusione,
unum secundum personam
duplicemque naturis
secundum Patres prædico, et salvus sum.

B

Ὠδὴ ε', πρὸς Ἀσεβεῖς οὐκ ὄψονται.

Ode V, juxta : Ἀσεβεῖς οὐκ ὄψονται (Impii non videbunt). E

να' Σεαυτὸν, Ἀφθόνιε,
προσήγαγες Χριστῷ [2]·
καρτερῶς τὴν τυραννικὴν
διελέγξας, ἔνδοξε,
γνώμην καὶ [3] ἄθεον,
καὶ φωτὶ προσέδραμες
τῷ τῆς πίστεως γηθόμενος.

51. Teipsum, Aphthoni,
adduxisti Christo;
fortiter tyranni
redarguisti, o gloriose,
judicium atque impietatem,
et ad lumen accurristi
fidei lætatus.

νβ' Μυηθεὶς, Ἀφθόνιε,
τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ,
δι' αὐτόν σου τὴν κεφαλὴν
ἀπετμήθης, ἄριστε [4],
καὶ πρὸς τὴν ἄληκτον
εὐφροσύνην ἔσπευσας
καὶ ἀθάνατον ἀπόλαυσιν.

52. Edoctus, Aphthoni,
passionem Christi,
propter ipsum tibi caput
amputatum fuit, o fortissime,
et ad perpetuum
gaudium festinasti
et ad immortalem fruitionem.

νγ' Ἐπὶ τὴν ἀσάλευτον
ἐλπίδα στηριχθεὶς
καὶ τερπνῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς
καταπτύσας, ἔνδοξε [5] Ἐλπιδιφόρε·
ἀκλινῶς διέδραμες [6]
πρὸς τὸν δρόμον καὶ [7] τὴν ἄθλησιν [8].

53. Super inconcussa
spe stabilitus
et deliciis hujus terræ
despectis, Elpidiphore illustris,
immoto animo cucurristi
ad cursum et certamen.

C F

νδ' Μακαρίας λήξεως
ἀφράστου τε [9] τρυφῆς
ἐν σκηναῖς ταῖς ἐν οὐρανοῖς
ἠξιώθης, πάνσοφε [10] Ἐλπιδιφόρε,
πτερωθεὶς τῷ ἔρωτι [11]
τῆς ἀχράντου ὡραιότητος.

54. Beata sorte
ineffabilibusque deliciis
in tentoriis cœlorum
dignus es habitus, sapientissime Elpidiphore,
evectus amore
impollutæ pulchritudinis.

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

νε' Ἀνατείλας Ἥλιος
ἐκ σοῦ ὁ νοητὸς,
τηλαυγεῖς [12] τὰς μαρμαρυγὰς
τῆς αὐτοῦ θεότητος
πᾶσιν ἐφήπλωσε [13],
Θεοτόκε Δέσποινα·
διὸ πάντες σε δοξάζουσιν [14].

55. Oriens Sol
ex te intelligibilis,
late splendentes fulgores
suæ divinitatis
omnibus explicuit,
o deipara Domina :
quare omnes te glorificant.

[1] *cod.* φέρων. — [2] *ed.* Θεῷ. — [3] *ed.* τήν. — [4] ἄριστα Δα*III*. — [5] *ita* Δα*III* ; πάνσοφε *cod.* — [6] *ita* Δα*III* ; *cod.* γὰρ ἔδραμες. — [7] (κ. τ. ἄ.) τῆς ἀθλήσεως *in* Δα*III*. — [8] (*loco* ἀκλινῶς-ἀθλήσιν) *ed.* ἐπτερώθης ἔρωτι τῆς ἀχράντου ὡραιότητος. — [9] καὶ *pro* τε *in* Δα*XIII*. — [10] (*loco* πάνσοφε-ὡραιότητος) *ed.* ἔνδοξε μάρτυς Ἀκίνδυνε· ἀκλινῶς γὰρ ἔδραμες σὺ τὸν δρόμον τῆς ἀθλήσεως. — [11] (πτ. τῷ ἔ.) *ita in* Δα*III* ; ἐπτερώθης ἔρωτι *in* Δα*XIII*. — [12] *ed.* τηλαυγῶς. — [13] (τῆς-ἐφήπλωσε) *unico versu in* Δα*XIII*. — [14] *ed.* δοξάζομεν.

Εἱρμός

A

Εἱρμὸς ἄλλος, πρός· Σύ, Κύριέ μου, φῶς.

Hirmus alius. Juxta · Σύ, Κύριέ μου, φῶς (Tu, Domine mi, lux). EX MSS.

νϛ′ Πίστει τῇ εἰς Χριστὸν
οἱ πεντάριθμοι μάρτυρες
νῦν ἔφραξαν ἀντιθάσσων [1]
τῶν θηρίων τὸ στόμα
χειρὶ ἀγγελικῇ εὐσεβῶς.

56. Fide in Christum
quinque numero martyres
nunc obturaverunt oppositarum (?)
ferarum os
manu angelica per pietatem.

νζ′ Ὡς ὄντες ἀριθμῷ
καὶ φρονήματι, μάρτυρες,
ἰσήσοφοι τῶν φρονίμων
τῶν παρθένων, Κυρίῳ
φαιδρῶς καθυπαντήσατε.

57. Uti eratis numero
et animi proposito, martyres,
æquales sapientia prudentibus
virginibus, Domino
splendide obviam facti estis

νη′ Τὴν ἄθλιβον ζωὴν
ἀγαπῶντες, πανεύφημοι,
ὡς πρόβατα τοῦ Κυρίου
οὐκ ἐρίζοντα ὅλως
πρὸς τὴν σφαγὴν ἐπήγεσθε.

58. Securam afflictionis vitam
diligentes, gloriosissimi,
ut oves Domini
haud rixantes omnino
ad mactationem ducebamini.

B

νθ′ Ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ
αὐλιζόμενοι, ἅγιοι,
ἐτύχετε ἐπαξίως
οὐρανῶν βασιλείας,
ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβεύοντες.

59. In civitate Dei
commorantes, o sancti,
adepti estis secundum meritum
cœlorum regnum,
pro nobis intercedentes. E

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

ξ′ Εἷς πέφυκεν ἡμῖν
ὁ Χριστὸς καθ' ὑπόστασιν·
ὃν σέβωμεν ὀρθοδόξως
ἐν δυσὶ ταῖς οὐσίαις
νηδύος προελθόντα ἁγνῆς.

60. Unus natus est nobis
Christus secundum personam :
quem veneremur recta sentientes
in duabus naturis
utero progressum immaculato.

Ὠδὴ ϛ′. Θύσω σοι μετὰ φωνῆς.

Ode VI. Juxta : Θύσω σοι μετὰ φωνῆς (Sacrificabo tibi cum voce).

ξα′ Ῥεόντων
τὸ φθαρτὸν παριδόντες, τὰ ἄφθαρτα
κατηξιώθητε βλέπειν,
πειρασμῶν λυτρώμενοι [2] καὶ κινδύνων
τοὺς ἐν πίστει
ὑμᾶς προσκαλουμένους, πανεύφημοι [3].

61. Fluxarum rerum
corruptionem despicientes, incorrupta
digni habiti estis videre :
tentationibus liberantes et periculis
eos qui in fide
vos invocant, o gloriosissimi.

C

ξβ′ Τριάδος
τῆς ἀρχικῆς πανένδοξοι μάρτυρες,
τοὺς χαλεπῶς δεδεμένους
καὶ φρουραῖς ἀφύκτοις [4] κατεχομένους
διαλῦσαι
ταῖς ὑμῶν ἱκεσίαις πρεσβεύσατε [5].

62. Trinitatis
imperantis gloriosi martyres,
molestis vinculis constricti F
et carceribus, unde fuga non datur, detenti
ut solvantur
vestris supplicationibus procurate

ξγ′ Ὑπὲρ σοῦ
ἑαυτοὺς παραδόντες εἰς θάνατον,
ἀθανασίας, σωτήρ μου,
οἱ γενναῖοι ἔτυχον, καὶ σωτῆρες
τῶν ἐν ζάλῃ
καὶ συμφορᾷ [6] καὶ θλίψει γεγόνασι.

63. Pro te
seipsos tradentes in mortem,
immortalitate, o Servator mi,
generosi potiti sunt, et servatores
eorum qui in tempestate
et calamitate et afflictione sunt constituti, [evaserunt

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

ξδ′ Ῥῆξόν μου
τὸ τῶν πταισμάτων, κόρη, χειρόγραφον
τῆς συνεχούσης με λύπης,
καὶ παθῶν τὴν λύσιν χαριζομένη
καὶ τηροῦσα
διηνεκῶς ἀλώβητον, Δέσποινα.

64. Scinde mihi
offensionum, o puella, chirographum,
cohibentis me tristitiæ
et dolorum solutionem elargiens
et conservans
jugiter illibatum, o Domina.

[1] *sic.* — [2] *ed.* οὖν ῥύσασθε. — [3] *ed* ἀήττητοι. — [4] *ita in* ΔαIII, ἀφήκτοις *in* ΔαXIII. — [5] σπλαγχνίσθητε *in* ΔαIII. — [6] συμφοραῖς *in* ΔαIII.

Εἱρμός.

EX MSS.

D

Εἱρμός. Ὁ αὐτός.

Hirmus. Idem.

ξε' Στενοῦντες
τὸ τῆς ἀπάτης ποίμνιον, μάρτυρες,
τῆς εὐσεβείας τὸν κλῆρον
ἐν τῇ θείᾳ πίστει ηὐξήσατε,
ἱερεῖα
ἐμποιοῦντες Χριστοῦ, τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

65. Arctantes
deceptionis gregem, martyres,
pietatis portionem
in divina fide auxistis :
legitima sacra
docentes Christi, Dei vestri.

ξϛ' Ὑπέδυ
ὁ διώκτης εἰς πέταυρον ᾍδου φθορᾶς
ἀπελεγχθεὶς ἀληθείᾳ
δικαζούσῃ εἶναι παράνομος
τοῖς ἁγίοις,
τὴν τεκοῦσαν ἐπείπερ ᾐκίσατο.

66. Induit se
persecutor in funem inferni perditionis,
redargutus veritate
judicante esse improbum
sanctis,
genitricem quandoquidem contumelia affecit.

ξζ' Νοσούντων
ἰατρὸς καὶ κινδύνων κατάπαυσις,
ὡς ἀκινδύνως τὸν δρόμον
ἐκτελέσας, μάρτυς Ἀκίνδυνε,
ἀνεδείχθης
σὺν τοῖς συνάθλοις τῷ κόσμῳ παντί.

67 Ægrotantium
medicus et periculorum requies,
ut sine periculo cursum
perfecisti, martyr Acindyne,
apparuisti palam
cum certaminum sociis mundo universo.

B

E

ξη' Τῇ πέτρᾳ
τοῦ Χριστοῦ τὸν θεμέλιον ἔχοντες
τὸν τῆς ψυχῆς, ἀθλοφόροι,
νιφετοῖς θωπείας ἀσάλευτοι
καὶ βασάνων
καταιγίσιν ἐδείχθητε ἄτρωτοι.

68. In petra
Christi fundamentum habentes
animæ, athletæ,
nimbis blanditiarum inconcussi
et tormentorum
procellis apparuistis illæsi.

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

ξθ' Νηδύος
ἀνεπάφου σαρκὸς ἐν προσλήμματι
ὡς γεννηθέντα τὸν Λόγον
πλὴν συναλιφῆς τε λατρεύομεν
ὑποστάσει
ἐν μιᾷ, ἀλλ' ἐν δύο ταῖς φύσεσιν.

69. Ex utero
intacto carnis in assumptione,
ut genitum Verbum
absque commixtione adoramus,
persona
in una, verum in duabus naturis.

Κοντάκιον. Ἦχος α', πρὸς Χορὸς ἀγγελικός.

Contacium. Tonus 1, juxta : Χορὸς ἀγγελικός (Chorus angelicus).

ο' Ὡς ἄστρα ἀπλανῆ
τοῦ ἡλίου τῆς δόξης
ἀνέλαμψαν τῇ γῇ
οἱ Χριστοῦ στρατιῶται,
τὸν ζόφον διώκοντες
τῶν παθῶν καὶ παρέχοντες
χάριν ἄφθονον
ἀνεμποδίστως τοῖς πᾶσιν·
καὶ ἀκίνδυνον
τὴν σωτηρίαν δωροῦνται
ἐλπίδι τῆς πίστεως.

C

F

70. Ut astra haud errantia
Solis gloriæ,
eluxerunt terræ
Christi milites,
caliginem persequentes
passionum et præbentes
gratiam uberem
absque impedimento omnibus :
et tutam a periculis
salutem largiuntur
spei fidei.

Ἄλλο. Ἦχος β', πρὸς Τοὺς ἀσφαλεῖς καί.

Aliud. Tonus 2, juxta : Τοὺς ἀσφαλεῖς καί (Securos et).

οα' Τοὺς εὐσεβεῖς
καὶ θεοφόρους μάρτυρας
τοὺς ἐπὶ γῆς καταλιπόντας ἅπαντα,
προσεδέξω εἰς ἀπόλαυσιν
τῶν ἀγαθῶν σου καὶ ἀνάπαυσιν,
Ἀκίνδυνον, Πηγάσιον καὶ Ἀνεμπόδιστον·
σὺν τούτοις Ἐλπιδιφόρον καὶ Ἀφθόνιον·
ὁ μόνος ὑπάρχων πολυέλεος.

71. Pios
et deiferos martyres,
in terris relinquentes omnia,
suscepisti ad fruitionem
bonorum tuorum et requiem,
Acindynum, Pegasium atque Anempodi-[stum ;
cum his Elpidiphorum et Aphthonium :
qui solus es multum misericors.

Ὁ Οἶκος, πρὸς Τράνωσόν μου.

Œcus. Juxta : Τράνωσόν μου (Pande mihi).

οβ' Ἄνοιξόν μου τὸ στόμα πρὸς ὕμνον
τοῦ αἰνέσαι, Χριστέ μου,
τοὺς ἀγῶνας πιστῶς
τῶν εὐκλεῶν ἀθλοφόρων σου.

72. Aperi mihi os ad hymnum
ad laudandum, Christe mi,
cum fide agones
inclytorum athletarum tuorum.

Οὗτοι

A Οὗτοι γὰρ πάντα καταλιπόντες
καί σε μόνον ποθοῦντες τὸν εὐεργέτην,
τὰ ἐπὶ γῆς
εἰς οὐδὲν ἐλογίσαντο ἅπαντα.
σταυρόν τε τὸν ζωηφόρον
νοητῶς ἐπὶ ὤμων ἀράμενοι
προθύμως παρέστησαν τῷ βασιλεῖ·
διὸ τούτους ἀξίως ἐδόξασας,
ὁ μόνος ὑπάρχων πολυέλεος.

Hi enim omnia derelinquentes
et te solum cupientes benefactorem,
quæ in terris sunt
nihili reputarunt omnia,
cruceque vitali
spiritualiter in humeros sublata
libenter se exhibuerunt regi :
quare hos digne glorificasti,
qui solus es multum misericors.

EX MSS.

Ἕτερον Κοντάκιον. Ἦχος πλ[άγιος] α΄, πρὸς Τῷ φαεινῷ σου βίῳ.

Alterum Contacium. Tonus obliquus 1, juxta Τῷ φαεινῷ σου βίῳ (Lucida tua vita).

ογ΄ Τοὺς πενταυγεῖς ἀστέρας
καὶ μάρτυρας ἅπαντας
οἱ συνελθόντες πίστει
ὑμνήσωμεν, λέγοντες·
Ἀκίνδυνε, μεγαλόμαρτυς ὁ τοῦ Χριστοῦ,
σὺν τοῖς συνάθλοις σου
πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἡμῶν,
τῶν κινδυνευόντων
προστάται θερμότατοι.

73. Emittentia quinque radios astra
et martyres universos
convenientes fide
celebremus hymnis, dicentes :
" Acindyne, magne martyr Christi,
cum certaminum sociis tuis,
intercedite pro nobis,
o periclitantium
patroni ardentissimi. "

B Πρὸς Τῷ μύρῳ θείῳ χρισθέντα.

Juxta : Τῷ μύρῳ θείῳ χρισθέντα (Divino balsamo unctum). E

οδ΄ Τὸ θεῖον στέφος ὑμνῆσαι
τολμήσας, ὦ ἀθλοφόροι,
τῆς ἐνδόξου καὶ στερρᾶς
καὶ καλῆς ὑμῶν στρατολογίας,
δέδοικα μή πως
ἀνομίαις πλημμυρῶν,
ἅγιοι, ἐκπέσοιμι
ἀντιλήψεως ὑμῶν,
τῶν καλῶν προστατῶν μου·
ἀλλ᾽ εἰδότες τὸν πόθον
ἐπίδοτέ μοι λογισμὸν ἐξειπεῖν
τὰς ἀριστείας ὑμῶν πάσας,
τῶν κινδυνευόντων
προστάται θερμότατοι.

74. Divinam coronam hymnis celebrare
ausus, o athletæ,
gloriosæ et firmæ
et præstantis vestræ militiæ,
timeo ne qua
peccatis repletus
o sancti, excidam
opitulatione vestra,
egregiorum patronorum meorum :
sed scientes desiderium,
concedite mihi sensum eloqui
fortia facta vestra universa,
o periclitantium
patroni ardentissimi.

Ὁ κόσμος ὅλος θαυμάζει,
Ἀκίνδυνε, τοὺς ἀγῶνας
καὶ τοὺς ἄθλους οὕσπερ σὺ
σὺν τοῖς ἑταίροισιν ἐνεδείξω
τέσσαρσιν· ὅθεν
εὐφημεῖ[1] ἀνελλιπῶς
C χαίρων ὑμᾶς, ἅγιοι.
Προσκυνοῦμεν καὶ ἡμεῖς
τῶν λειψάνων τὴν θήκην,
ἑορτὴν ἐκτελοῦντες
τῆς ὑμῶν μεταστάσεως φαιδράν,
πρὸς ψυχικὴν σωτηρίαν,
τῶν κινδυνευόντων
προστάται θερμότατοι.

Mundus totus admiratur,
Acindyne, agones
et certamina quæ tu
cum sociis exhibuisti
quatuor : unde
laudat vos perpetuo
gaudens, o sancti. F
Veneramur et nos
reliquiarum thecam,
festum diem obeuntes
vestræ migrationis splendidum,
ad animarum salutem,
o periclitantium
patroni ardentissimi.

Ὑμᾶς ἐκ μήτρας ὁ πλάστης
ἡγίασεν, ἀθλοφόροι·
οὓς προέγνω γάρ, φησίν,
καὶ προώρισεν ὡς κτίστης
εἶναι συμμόρφους
τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ,
τούτους καὶ ἐκάλεσεν·
ὁ Βελίαρ δὲ ὁρᾶν
ἐν ὑλαίοις αὔλων
πολιτείαν μὴ φέρων,
καταδήλους ποιεῖ τῷ βασιλεῖ,
χριστιανοὺς ἐκδιδάσκων,
τῶν κινδυνευόντων
προστάται θερμότατοι.

Vos ex matrice formator
sanctificavit, athletæ :
" Nam quos præscivit, ait,
et prædefinivit, " ut creator,
esse conformes
imagini Filii,
" hos et vocavit : "
sed Belial, videre
in corporeis incorporeorum
vitam ac mores non ferens,
manifestos facit regi,
christianos esse edocens,
o periclitantium
patroni ardentissimi.

[1] *ita videtur legendum ; cod.* εὐφημεῖν. *Cfr. paulo inferius* Annotatum.

Ὠδή,

EX MSS. D

'Ῥδὴ ζ'. Ὁ διασώσας ἐν πυρί.

Ode VII. Ὁ διασώσας ἐν πυρί (Qui conservasti in igne).

Ю οε' Ὡς ἐλυτρώσω τῆς φλογὸς
τοὺς τρεῖς εὐσεβεῖς νεανίας,
οὕτω καὶ νῦν τοὺς ἀθλητὰς
ἐν καμινῳ [1] πυρὸς διεφύλαξας,
θεοφρόνως [2] βοῶντάς σοι·
Ὁ Θεὸς ὁ τῶν πατέρων εὐλογητός [3].

75. Ut liberasti flamma
tres pios juvenes,
sic et nunc athletas
in camino ignis conservasti,
divino sensu clamantes ad te:
" Deus patrum benedictus. "

Ζ οϛ' Νέμεις [4] ἀφθόνους δωρεὰς
καὶ θαυματουργίας πηγάζεις
τοῖς ἀθλοφόροις σου, Χριστὲ,
συνεργῶν καὶ συμπράττων ὡς εὔσπλαγχνος
καὶ φαινόμενος ψάλλουσιν·
Ὁ Θεὸς κ. τ. λ.

76. Distribuis uberrima dona
ac miraculorum patrationes scaturis
athletis tuis, Christe,
cooperans ac collaborans ut misericors,
et apparens psallentibus:
" Deus patrum benedictus. "

Π οζ' Πλήθη μαρτύρων ἀψευδῶν [5]
συγκεκροτημένα τῇ πίστει
προσενηνόχατε Χριστῷ,
παραδόξων θαυμάτων ἐπίδειξιν
ἐνεργοῦντες καὶ ψάλλοντες·
Ὁ Θεὸς κ. τ. λ.

77. Copias martyrum sincerorum,
compactas fide,
obtulistis Christo,
prodigiosorum miraculorum ostensionem
intus operantes et psallentes:
" Deus patrum benedictus. " E

B

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

⊢ οη' Λελυτρωμένοι διὰ σοῦ
τῆς τῶν προπατόρων κατάρας,
καὶ πρὸς ἀείδιον [6] τρυφὴν
μεταβάντες [7], τὸ Χαῖρε [8] κραυγάζομεν [9],
ὑπερένδοξε Δέσποινα,
ἡ Θεὸν σεσαρκωμένον ἡμῖν τεκοῦσα.

78. Liberati per te
progenitorum maledicto
et ad æternas delicias
migrantes, " Gaude " magna voce clamamus,
gloriosissima Domina,
quæ Deum incarnatum nobis peperisti.

Εἱρμὸς ἄλλος. Ἐν τῇ καμίνῳ.

Hirmus alius. Ἐν τῇ καμίνῳ (In camino).

ο οθ' Οὐρανοφοῖται
ὑπερφανεῖς ἀστέρες ἐδείχθητε·
μᾶλλον
ἐν τῇ πίστει λάμποντες, ἀθληταί,
ὑπερ ἥλιον, πανεύφημοι·
τὸ τῆς ἀπάτης δὲ
φρενοβλαβὲς διώκοντες σκότος ἐκ γῆς.

79. In cœlis versantia
supra modum splendida astra ostensi estis;
potius
in fide lucentes, athletæ,
supra solem, laudandi:
fraudis vero
animos vulnerantem propulsantes caliginem [e terra.

⌢ π' Ἱερουργοῦντες
τὰ ἀπιστίας τέκνα οἱ ἅγιοι
λόγοις
ἀληθείας, δῶρα ταῦτα Χριστῷ
προσενέγκαντες ἐκραύγαζον·
Εὐλογημένος εἶ ἐν τῷ ναῷ τῆς δόξης, ὦ Κύριε.

80. Sanctificantes
infidelitatis filios sancti
verbis
veritatis, dona hæc Christo
obtulerunt et voce magna clamabant:
" Benedictus es in templo gloriæ, o Domine. "

C F

Ξ *Vacat.*

Vacat.

ɑ πα' Συγκαταβᾶσα
ἡ τοῦ Θεοῦ ἰσχὺς ἐν τῷ βράσματι
ὤφθη,
ὡς καθάπερ δρόσος ἑωθινή·
ἐν ᾧ στήκοντες οἱ ἅγιοι ἐκραύγαζον·
Εὐλογημένος κ. τ. λ.

81. Condescendens
Dei virtus in ebullitionem
visa est,
veluti ros matutinus:
in qua stantes sancti clamabant:
" Benedictus es in templo gloriæ, o Domine. "

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

⊣ πβ' Τὸν πρὸ αἰώνων
νηδὺς πῶς τίκτει βρέφος ἡ πρόσφατος
Λόγον;
Θαῦμα ξένον ὄντως καὶ φοβερόν.
Ὃν λατρεύοντες κραυγάζομεν·
Εὐλογημένος κ. τ. λ.

82. Quod est ante secula
uterus quomodo parit infantem recens
Verbum?
Miraculum novum revera ac tremendum!
Quod adorantes, magna voce clamamus:
" Benedictus es in templo gloriæ, o Domine. "

[1] *ita in ed. et in* Δα*III*; ἐκ καμίνου *in* Δα*XIII*. — [2] *ed.* ὁμοφρόνως. — [3] εἶ *add. in ed.* — [4] *ita ed. et* Δα*III*; νέμοις *in* Δα*XIII*. — [5] *ed.* ἀψευδῶς. — [6] *ed.* ἀΐδιον. — [7] *ed.* μεταστάντες. — [8] *in ed. add.* σοι. — [9] *ed.* κράζομεν.

Ὠδὴ

A

Ὠδὴ η'. Παῖδας εὐαγεῖς ἐν τῇ καμίνῳ.

Ξ πγ' Ἡ εὐαγεστάτη τῶν μαρτύρων
πανήγυρις χαρμοσύνως ἐπεδήμησε,
κόσμον καταυγάζουσα,
πάντας κατευφραίνουσα,
καὶ τηλαυγῶς φαιδρύνουσα
πίστει τοὺς ψάλλοντας·
Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε, τὰ ἔργα [1].

Φ πδ' Θηρίων καὶ βόθρων καὶ βασάνων
ἀγρίων κατετολμήσατε, μακάριοι,
ἔχοντες συλλήπτορα
τὸν ἀκαταγώνιστον
καὶ τὸν τῆς δόξης Κύριον·
ᾧ νῦν κραυγάζομεν·
Τὸν Κύριον κ. τ. λ.

Υ πε' Ὑμᾶς τοὺς γενναίους ἀθλοφόρους,
Ἀκίνδυνον, Πηγάσιον, Ἀνεμπόδιστον [2],
αὖθις τὸν [3] Ἀφθόνιον [4]

B

καὶ τὸν πανaοίδιμον
Ἐλπιδιφόρον, ἔχοντες
τεῖχος ἀκράδαντον,
τὸν Κύριον ἀπαύστως ὑμνοῦμεν [5]
καὶ ὑπερυψοῦμεν
εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Μ πϛ' Στεφάνῳ τῆς νίκης κοσμηθέντες
καὶ κάλλους διαδήματι λαμπόμενοι,
αἴγλην τὴν ἀνέσπερον
τέλος τὸ μακάριον
ἐν οὐρανοῖς εἰλήφατε,
μάρτυρες, κράζοντες·
Τὸν Κύριον κ. τ. λ.

Θ[εοτόκιον].

Μ πζ' Στόματι καὶ γνώμῃ Θεοτόκον
φρονοῦντες ὁμολογοῦμέν σε, πανάμωμε·
τέτοκας γάρ, πάναγνε,
σάρκα περιθέμενον
τὸν Ποιητὴν καὶ Κύριον
καὶ βασιλέα Χριστόν.
Διό σε τὴν πάρθενον ὑμνοῦμεν,
καὶ ὑπερυψοῦμεν αὐτὴν [6] εἰς [7] τοὺς αἰῶνας.

C

Εἱρμὸς ἄλλος. Χεῖρας ἐκπετάσας.

ε πη' Ὑψώσας τὸ κέρας τῶν πιστῶν,
τὴν ὀλεθρίαν ἰσχὺν
καταβαλὼν ὁ Θεός·
καὶ γὰρ παφλάζουσαν ἔστησας
τῶν λεβήτων τὴν ἀγριωπὸν
μιαιφονίαν τοῖς σοφοῖς
μάρτυσι ψάλλουσιν·
Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ [ἔργα].

Ξ πθ' *Vacat.*

ϰ ϟ' Ἅπασαν τὴν πλάνην τοῦ ἐχθροῦ
περιεφλέξατε
ὁλοκαυτούμενοι,
θεοτερπέστατοι μάρτυρες,
ἐν καμίνῳ τῆς βασάνου ὑμῶν,
ἐν ᾗ εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ

Ode VIII. Παῖδας εὐαγεῖς ἐν τῇ καμίνῳ (Pueros sanctos in camino). EX MSS.

83. Sanctissima martyrum
festivitas gratissime advenit,
mundum illustrans,
omnes oblectans,
ac late radiando exhilarans
fide psallentes:
« Dominum laudate, opera. »

84. Feris ac scrobibus ac tormentis
immanibus audacter insultastis, o beati,
habentes susceptorem
qui certamini succumbere nescit
et qui est Dominus gloriæ:
cui nunc vocem tollimus:
« Dominum laudate, opera. »

85. Vos generosos athletas,
Acindynum, Pegasium, Anempodistum,
una cum Aphthonio,
et venerabilem
Elpidiphorum, habentes E
murum inconcussum,
Dominum laudamus perpetuo
et superexaltamus
in omnia secula.

86. Corona victoriæ ornati
et pulchritudinis diademate lucentes,
splendorem qui nescit occasum,
finem beatum
in cœlis accepistis,
martyres, magna voce clamantes:
« Dominum laudate, opera. »

Ad Dei Genitricem.

87. Ore ac mente Deiparam
sapientes confitemur te, purissima ab omni
peperisti enim, illibata, [labe:
carne circumdatum
factorem ac Dominum
et regem Christum.
Quare te virginem laudamus,
et superexaltamus ipsam in secula.

F

Hirmus alius. Χεῖρας ἐκπετάσας (Manus extendens).

88. Exaltasti cornu fidelium,
exitiosam potestatem
dejiciens, Deus.
Etenim æstuantem cohibuisti
lebetum sævam
ac nefariam cædem sapientibus
martyribus, psallentibus:
« Benedicite, omnia [opera]. »

89. *Vacat.*

90. Universum errorem inimici
undique combussistis
holocaustum effecti,
Deo jucundissimi martyres,
in camino tormenti vestri,
in quo in manus Dei

[1] *add. in ed.* καὶ ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. — [2] *ed.* Ἀφθόνιον. [3] *ed. om* [4] *ed.* Ἀνεμπόδιστον. — [5] (ἀ. ὑ.) ὑ. ἀ. [6] *om. in edit.* — [7] πάντας *add. in ed.*

παρέθεσθε

EX MSS.

παρέθεσθε τὰς ψυχάς,
εὐλογοῦντες
ᾄσμασιν θείοις ἀπαύστως τὸν Κύριον.

deposuistis animas vestras,
benedicentes
canticis divinis sine fine Domino. D

ϛα' Θερμότατοι ὄντες τῶν βροτῶν
ὑπέρμαχοι, ἀθληταί,
καὶ πρεσβευταὶ πρὸς Θεόν,
ἀπὸ κινδύνων τε ἅπαντας
συμφορῶν τε καὶ τῶν θλίψεων,
ὡς ἀκινδύνως τὸν καλὸν
δρόμον τελέσαντες,
μὴ παύσητε
λύειν, τοὺς πίστει ὑμᾶς εὐφημοῦντας ἀεί.

91. Ardentissimi hominum
propugnatores, athletæ,
et intercessores apud Deum,
a periculis cunctos
calamitatibusque et afflictionibus
(ut qui sine periculo pulchrum
cursum perfeceritis)
ne cessate
absolvere, eos qui cum fide vos laudant sem-
[per.

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem.

ϛβ' Οὐκ ἄλλον καὶ ἄλλον προσκυνῶ
τὸν γεννηθέντα Θεὸν
ἐξ ἀνεπάφου κόρης,
ἀλλ' ἕνα σέβομαι τέλειον,
τὸν αὐτὸν ἐν τῇ θεότητι
καὶ ἕνα παλιν τὸν αὐτὸν
ἐν ἀνθρωπότητι
B ἀσυγχύτως·
ὃν εὐλογοῦντες πιστῶς φωτιζόμεθα.

92. Non alium et alium adoro
editum partu Deum
ex intacta puella;
sed unum veneror perfectum,
eumdem in divinitate,
et unum rursus eumdem
in humanitate
inconfuse : E
cui benedicentes cum fide, illuminamur.

Ὠδὴ θ'. Εὔα μὲν τῷ τῆς παρακοῆς νοσήματι.

Ode IX. Εὔα μὲν τῷ τῆς παρακοῆς νοσήματι (Eva inobedientiæ morbo).

ϛγ' Καμάτους ὑμῶν τοὺς ἐπὶ γῆς
Οὐράνιος εὐφροσύνη διεδέξατο,
ἔνθα μαρτύρων [1] χορεῖαι
καὶ τὰ τῶν μακαρίων [2] στρατεύματα
καὶ πᾶσα τῶν πρωτοτόκων ἀγάλλεται [3]
ἡ ἐκκλησία, παμμακάριστοι [4].

93. Labores vestros super terram
cœleste gaudium excepit,
ubi martyrum choreæ
et beatorum exercitus
et tota primogenitorum lætatur
Ecclesia, o beatissimi.

ϛδ' Ἐκ τῶν δεσμῶν τῶν ὀδυνηρῶν,
πανόλβιοι, καὶ κινδύνων διασώσατε
πάντας τοὺς πίστει τὴν ἁγίαν
πανήγυριν ὑμῶν ἑορτάζοντας·
εἰρήνην τε [5] καὶ γαλήνην αἰτούμενοι
καὶ σωτηρίαν, πανσεβάσμιοι.

94. Ex vinculis dolorosis,
felicissimi, ac periculis servate
omnes fide sanctam
festivitatem vestram celebrantes,
pacem ac tranquillitatem precantes
et salutem, o maxime venerandi.

ϛε' Πλουσίῳ λαμπόμενοι φωτὶ
καὶ χάριτι, ἀθλοφόροι, διαπρέποντες,
λύσιν πταισμάτων καὶ φροντίδων
ὁμοῦ [6] τοῖς σὺν ὑμῖν ἀριστεύσασιν [7]
δοθῆναι τοῖς πρὸς ὑμᾶς καταφεύγουσι
C τὸν εὐεργέτην δυσωπήσατε.

95. Divite fulgentes luce,
et caritate, athletæ, excellentes :
solutio lapsuum atque curarum
(una cum illis qui vobiscum fortiter se gesse-
ut detur ad vos confugientibus, [runt)
benefactorem movete. F

Θ[εοτόκιον].

Ad Dei Genitricem

ϛϛ' Εὔα μὲν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς
ἐξώρισται, κωλυθεῖσα τῆς μεθέξεως·
σὺ δὲ, Πάρθενε θεοτόκε,
ζωὴν τὴν πρὸ αἰώνων εἰσήγαγες [8]
τῷ κόσμῳ, τὴν ζωηφόρον ἐνέργειαν
χαριζομένη διὰ πίστεως.

96. Eva quidem a ligno vitæ
amota fuit, prohibita a participatione :
tu vero, Virgo deipara,
vitam ante secula existentem induxisti
in mundum, vitalem efficaciam
gratificans per fidem

Εἱρμὸς ἄλλος. Λίθος ἀχειρότμητος.

Hirmus alius. Λίθος ἀχειρότμητος (Lapis manu haud excisus).

ϛζ' Λαμπρῶς καθωράθητε πᾶσιν
ὡς στρατιῶται νικηφόροι
ἀναλαμβανόμενοι ἄνω
πρὸς οὐρανίους
βασιλικῶς τὰς σκηνάς,
ἐπὶ θώκους ἱζάνοντες·
διὸ καὶ πάντες εὐφημοῦμεν ὑμᾶς.

97. Splendidi in conspectu omnium apparuistis,
ut milites victoriam reportantes,
assumpti sursum
ad cœlestia
regali cultu tabernacula,
super thronos sedentes :
quare et omnes laudamus vos.

[1] *ed. add.* αἱ. — [2] *ed.* ἀθλοφόρων. — [3] *ed.* ὁμήγυρις. — [4] (ἡ ἐκκλ. παμμ.) *ed.* τοῖς οὐρανίοις συνευφραίνεται. — [5] *ed. om.* τε. — [6] *ed.* ἅμα. — [7] *ed.* ἀριστεύσασι. — [8] *ed.* ἐκύησας.

Οὐ

A ○ ϟη' Οὐ κλίναντες γόνυ τῇ πλάνῃ,
Θεοῦ ὡς ὄντες στρατιῶται,
πλῆθος τῆς ἀπίστων στρατείας
ἐπὶ τοὺς ἄθλους συνεσπάσασθε·
μεθ' ὧν Χριστῷ δεήθητε
παντὸς κινδύνου λυτρωθῆναι ἡμᾶς.

– ϟθ' Ἰσχὺν ἀπροσμάχητον ὄντως
ἐπὶ τοῖς ἄθλοις εἰληφότες,
ἅγιοι, τῆς πλάνης τὸ κράτος
καταβαλόντες,
τὸν δρόμον ἀκινδύνως,
τετελεκότες, σπεύσατε
παντὸς κινδύνου λυτρωθῆναι ἡμᾶς.

↑ ρ' Σῶσον ἀκινδύνως τοὺς πίστει
δοξολογοῦντάς σε, Σωτήρ μου,
καὶ, ἀνεμποδίστως πηγάζων
τὰ σὰ ἐλέη,
ἀφθόνως φρούρησον
τοὺς ἐπὶ σοὶ ἐλπίζοντας,
ταῖς ἱκεσίαις τῶν ἁγίων σου.

B

Θ[εοτόκιον].

M ρα' Στήριξον ἐν πέτρᾳ με, μόνη
τῶν γηγενῶν ἡ σωτηρία,
τῆς ὑπομονῆς, καὶ ἐν ταύτῃ
τοὺς ἀντιθάσσους θραῦσον πολέμους μου·
Θεὸν γάρ σε γεννήσασαν
δοξάζω, πίστει τὴν ᾠδὴν ἐκπληρῶν.

Φωταγωγικόν, πρὸς Γυναῖκες ἀκούετε.

ρβ' Χορείαν τὴν πενθάριθμον
τῶν ἀθλοφόρων σήμερον
μελῳδικῶς ἀνυμνοῦμεν,
Ἀκίνδυνον τὸν γενναῖον,
Πηγάσιον, Ἀφθόνιον,
Ἐλπιδιφόρον, ᾄσμασιν
τὸν θεῖον Ἀνεμπόδιστον·
τοὺς διαυγεῖς μαργαρίτας
τοῦ βασιλέως Κυρίου.

Πρὸς Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν.

ργ' Ἀκίνδυνον διάσωσον
τὴν ζωὴν τῶν συνδούλων,
C ἡμῖν πηγάζων ἄφθονον
χάριν καὶ συνέργειαν
πρὸς ἀνεμπόδιστον τρίβον
τῆς μελλούσης ἐλπίδος
καὶ δόξης, ὑπεράγαθε
Ἰησοῦ, κληρονόμους
ἀναδεικνὺς
τῶν μαρτύρων, μώλωπας καὶ ἐκχύσεις
αἱμάτων δυσωπούμενος
καὶ λιταῖς, ὡς οἰκτίρμων.

Φωταγωγικόν, πρὸς Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν.

ρδ' Τριάδα τὴν ὑπέρθεον
εὐσεβῶς προσκυνοῦντες,
πιστῶς ἀνευφημήσωμεν
ἐν τῇ ταύτῃ ἡμέρᾳ
τὴν τῶν μαρτύρων πεντάδα·
σὺν τῷ Ἐλπιδιφόρῳ,
Ἀφθόνιον, Πηγάσιον,
σὺν τῷ Ἀνεμποδίστῳ
τὸν ἱερὸν
καὶ σοφὸν Ἀκίνδυνον, ἐκβοῶντες·
Δόξα σοι, πολυέλεε, τῶν μαρτύρων ἡ δόξα.

98. Haud flectentes genu errori, EX MSS
Dei genuini milites,
multitudinem infidelium exercitus
in certamen una traxistis:
quibuscum Christum orate
ab omni periculo ut liberet nos.

99. Virtutem inexpugnabilem revera
in certaminibus nacti,
o sancti, erroris robur
dejicientes,
cursum sine periculo
perfecistis: festinate
ab omni periculo liberare nos.

100. Serva sine periculo cum fide
glorificantes te, Servator mi,
et, absque impedimento scaturiens
misericordias tuas,
abundanter custodi
in te sperantes,
supplicationibus sanctorum tuorum.

Ad Dei Genitricem. E

101. Stabilito in petra me, unica
o terrigenarum salus,
patientiæ, et in hac
adversantia frange bella mihi:
nam Dei te genitricem
glorifico, fide carmen adimplens.

Photagogicum, juxta: Γυναῖκες ἀκούετε (Mulieres, audite).

102. Choream quinariam
athletarum hodie
cum suavi modulatione cantamus:
Acindynum generosum,
Pegasium, Aphthonium,
Elpidiphorum, carminibus
divinum Anempodistum:
dilucidas margaritas
regis Domini.

Juxta: Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν (Cum discipulis conveniamus).

103. Tutam a periculis conserva
vitam conservorum,
nobis scaturiens uberem F
gratiam et auxilium
ad semitam haud impeditam
futuræ spei
et gloriæ, super omnia bone
Jesu, heredes
demonstrans
martyrum, livoribus et effusione
sanguinum placatus
et precibus, utpote misericors.

Photagogicum, juxta: Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν (Cum discipulis conveniamus).

104. Trinitatem divinissimam
pie adorantes,
fideliter laudemus bonis verbis
in hac die
martyres quinque:
cum Elpidiphoro
Aphthonium, Pegasium,
cum Anempodisto
sanctum
ac sapientem Acindynum, exclamantes:
« Gloria tibi, misericordissime, martyrum
gloria. »

EX MSS D

ρε´ Στάμνε χρυσῆ καὶ τράπεζα,
ἀλατόμητον ὄρος,
θρόνε καὶ κλίμαξ ἔμψυχα
ἀκατάφλεκτε βάτε,
σκηνὴ Θεοῦ παναγία,
τὸν υἱόν καὶ Θεόν σου
ἐκδυσωποῦσα, κράτυνον
βασιλεῖς ὀρθοδόξους,
ἀρχιερεῖς
καὶ λαόν σου, πάντας τοὺς ἐκβοῶντας·
Σῶσαι τοὺς προσκυνοῦντάς σε, θεοτόκε Παρθένε.

105. Urna aurea ac mensa,
mons unde lapis haud excisus,
throne ac scala animata,
incombuste rube,
tentorium Dei sanctissimum,
Filium ac Deum tuum
placa, et robora
imperatores orthodoxos
summos sacerdotes
et populum tuum, omnes exclamantes:
" Serva venerantes te, Deipara virgo. "

ANNOTATUM.

In Menæo mensis Novembris edito Venetiis a Bartholomæo Cutlumusiano Officium sanctorum martyrum Acindyni *cum sociis legitur, in quo totus Canon* Ταις σαις λιταις, *etc., cum reliquis (sticheris, cathismatis, contaciis, theotociis et staurotheotociis), quorum pleraque a nostra editione absunt. Notet lector ea quæ nostræ et Venetæ editioni communia sunt, sequenti numerorum serie contineri; quæ in nostra editione non habentur, asterisco indicari. Hæc est ergo series Veneta, in qua singula quæ ibi sequuntur numeris nostræ seriei distinguimus : Numm. 4, 5, 6, 18,* θεοτόκιον * *vel* σταυροθεοτόκιον *, (B) (E) ἀπολυτίκιον *, *19, 20, 21, 22, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 40,* θεοτόκιον * *vel* σταυροθεοτόκιον *, *41, 42, 43, 44, 45, 51, 52, 53, 54, 55, 61, 62, 63, 64,* εἱρμός *, κοντάκιον *, οἶκος *, συναξάριον *, *75, 76, 77, 78, 83, 84, 85, 86, 87,* εἱρμός *, *93, 94, 95, 96,* εἱρμός *, ἐξαποστειλάριον *, θεοτόκιον *, *15, 17,* θεοτόκιον * *vel* σταυροθεοτόκιον *.

In Tropologio Corsinio *habetur Contacium, quod supra numeris 73, 74 signatur. Convenit fere cum nostri codicis lectione. Ita in 74 versu quarto legitur* στρατολογίας; *in verso undecimo* λογισμόν. *Versus vigesimus multo melius effertur quam in codice nostro : quem ideo ex Corsinio correximus, scribentes* εὐφημεῖ *pro* εὐφημεῖν. *(Videsis* Analecta sacra Spicilegio Solesmensi parata, *quæ edidit anno 1876 Joannes Baptista Pitra tt. S. Callisti, Bibliothecarius S. R. E., tomo I, p. 665.)*

Hic subnectimus Contacium ex codice Δ. α. *XXXII, quod supra indicavimus in prooemio nostro.*

Τὸν ἐν πελάγει με τοῦ βίου χειμαζόμενον
καὶ δεινῆς ἀπογνώσεως
εἰς βυθὸν ἐγκαθειργνύμενον,
μάρτυρες Χριστοῦ,
ταῖς ὑμῶν παρακλήσεσι
πρὸς λιμένα ἰθύνατε
τῆς καλῆς μετανοίας.
Πηγὴν μοι μυρίζοντες
τῆς ἀφέσεως ἄφθονον,
εἰς ἀκινδύνως διαπερᾶσ[αι]
ἀρχ[ὰς] καὶ ἐξουσ[ίας]
ἀνεμπόδιστον τὴν τρίβον κατε [υθύνατε]. (C) (F)

In pelago me vitæ procellis agitatum,
ac diræ desperationis
in gurgitem coactum,
martyres Christi,
vestris exhortationibus
ad portum dirigite
præclaræ pœnitentiæ.
Fontem mihi unguentis imbuentes
remissionis uberrimum,
ad tute transeundum
per principatus et potestates
haud impeditam viam dirigite.

D

DE SANCTA EUSTOCHIA

VIRGINE ET MARTYRE

TARSI IN CILICIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H.

§ I. Origo Actorum. Tempus et locus martyrii.

SUB JULIANO APOSTATA. *Acta* S. Eustochiæ *inedita*

Acta sanctæ Eustochii *sive* Eustochiæ *ex quatuor codicibus manuscriptis inter se collatis edimus. Sunt autem eadem illa quæ haberi apud se, prædecessor noster Sollerius in notis ad Usuardum testatus est; eademque, uti putamus, quæ Petrus de Natalibus in compendium redegisse a Baronio dicitur : quem idcirco suspicamur hæc Acta nostra ob oculos habuisse. Duo horum Actorum exemplaria apographa reperimus in prædecessorum nostrorum collectaneis : unum desumptum ex codice quodam Vaticano nº 1190, p. 172; alterum ex insigni codice pergameno cœnobii Bodecensis Ordinis Canonicorum regularium S. Augustini in diœcesi Paderbornensi, quod P. Cornelius Gamans e Soc. Jesu miserat anno 1642. Tertium invenimus in codice IV Strozziano (sec. XV, e bibliotheca Laurentiana) Florentiæ; quartum in codice Vallisumbrosano 363 (sec. XIII) ex eadem bibliotheca. Quæ inter se diligenter collata, notatis lectionum varietatibus, infra dabuntur legenda.*

videntur primitus in Syria scripta fuisse,

2\. *Acta sanctæ* Eustochiæ *(sic enim codices nostri habent, non Eustochii), in Syria quondam scripta videntur, ab auctore, ut opinamur, Antiocheno. Sic enim incipit :* Anno sexcentesimo quinquagesimo septimo ab urbe condita, Julianus imperator, *etc. Qui annus cum ad Julianum apostatam referatur, uti ex Actorum decursu manifestum est, non potest pendere ab alia urbe condita nisi ab Antiochena ad Orontem, in Syria. Condita* C *enim fuit Antiochia a Seleuco anno regni sui duodecimo, ante Christum anno 301 : anno autem post Christum 356 Julianus, mortuo Gallo, Cæsar a Constantio creatus est. Annus ergo ab urbe Antiochena condita sexcentesimus quinquagesimus septimus, cæsareæ Juliani dignitatis secundus est. Et hæc prima labes horum Actorum. Martyrium enim* S. Eustochiæ, *uti ex ipsis Actis patet, ad annum p. C. 362 referendum est. Fortassis in originali græco aliter scriptum fuit : aut, quod potius crediderim, auctor factum relaturus quod anno imperatoris Juliani altero acciderat, annum Juliani* cæsaris *confudit cum anno Juliani* imperatoris. *Quidquid est, labes haud magni est momenti.*

e græco in latinum sermonem translata,

3\. *Acta hæc in Oriente scripta esse, ex sola hac annorum computandorum ratione patet. Quis enim occidentalium ab Urbe condita computans, urbem intendat Antiochenam? — Græco e sermone in latinum translata esse, præcipue indicat vocabulum* regis *quod in corpore Actorum constanter de Juliano usurpatur, quemadmodum græce legerat interpres* βασιλεύς. *In prima solummodo phrasi Julianus* imperator *dicitur, et in ultima* cæsar : *in utraque temporis nota exprimitur. Quare opinari licet auctorem consuluisse tabulam chronologicam, et epocham Juliani Cæsaris* (Ἰουλιανοῦ Καίσαρος) *habuisse pro epocha Juliani Imperatoris* (Ἰουλιανοῦ βασιλέως), *scriptumque utrobique nomen* Καίσαρος *ab interprete primum versum esse latine* E Imperatoris *vocabulo et postremo vocabulo* Cæsaris, *retento in corpore Actorum vocabulo* regis *ubi legebatur* βασιλεύς. *Præterea notandum videtur ex hac ultima phrasi :* Martyrizata est autem venerabilis virgo Christi Eustochia in civitate Tarso Ciliciæ sub Juliano Cæsare, *satis fieri manifestum auctorem revera confudisse annos Juliani* cæsaris *cum annis Juliani* imperatoris.

et actis judicialibus magna ex parte constare

4\. *Hanc mihi jure ac merito existimare videor præsentem Actorum* S. Eustochiæ *formam non unius scriptoris manum prodere. Acta judicialia ipsius martyrii, additis proœmii loco paucis a coævis martyri christianis, velut unam narrationem edita fuisse existimo, nulla temporis nota præter imperatoris nomen adjuncta, uti in plerisque græcis martyrum Actis factum videmus. Hanc itaque Actorum formam venisse in manus sequioris ævi viro apud Antiochiam existenti, qui accuratam uti ipse existimabat temporis notam addiderit. Quumque cæsaream inter et imperatoriam primorum temporum dignitatem quid interesset ipse nesciret, sciret tamen Julianum altero imperii sui anno mortem obiisse et* Eustochiam *martyrium fecisse* F *sub Juliano, altero cæsareæ dignitatis anno accidisse martyrium existimavit et Actis hanc epocham præfixit.*

Martyrium S. Eustochiæ *locum habere potuit Tarsi mense novembri anni 362,*

5\. *Altera difficultas qua hæc* S. Eustochiæ *Acta premuntur, est ipse dies martyrio assignatus, nempe dies " kalendarum novembrium. „ Quum enim judicio sanctæ martyris ipse Julianus Apostata præsedisse dicatur, quæritur qua ratione Julianus, qui tunc temporis Antiochiæ hiemabat, mense novembri Tarsi judicium exercuisse per seipsum potuerit. Si enim Tarsi in Cilicia* Eustochiam *damnavit mense novembri, anno 362 fecerit necesse est. Julianum eo anno Tarsum venisse, certissimum est. Quum enim adversus Persas bellum pararet, Antiochiam ire contendens reliquit Constantinopolim* (1), *ubi exceptus fuerat tertio iduum decembrium* (2), *anno 361. Transgressus fretum, prætercursa Chalcedona et Libyssa, inde Nicomediam venit. Deinde per Nicæam venit ad fines Gallogræciæ : unde dextrorsus itinere declinato Pessinunta convertit. Inde Ancyram redit*

(1) Ammianus Marcellinus, l. XXII, c. 9. — (2) Ibid., c. 2.

atque

AUCTORE G. V. H.

atque itineribus emensis quum ad Pylas venisset, qui locus Cappadocas discernit et Cilicas, osculo susceptum rectorem provinciæ nomine Celsum, jam inde a studiis cognitum Atticis adscitumque in consessum vehiculi, Tarsum secum induxit. His itineribus juxta Ammianum Marcellinum Julianus Tarsum venit (1). *Tarso dein profectus, Antiochiam ingressus est, quum Adonia ritu veteri celebrarentur* (2), *media itaque æstate. Auctore igitur Ammiano, Tarsum Julianus venit anno 362, sed diu ante mensem novembrem : nec reditus Antiochia Tarsum ullam mentionem facit. — Quæ narratio cum Zosimo non convenit. Zosimus enim dicit Julianum decem menses Byzantii hæsisse, dein Antiochiam versus cœpisse iter* (3). *Quo vero anni tempore Antiochiam Julianus ingressus sit, apud Zosimum non legimus. Sole tamen clarius est, si Julianus decem menses Constantinopoli egerit, non ante octobrem fere medium iter potuisse institui. Si enim ad tertium diem decembrium, quo Constantinopoli Julianus exceptus fuit, decem menses addas, ad diem octobris 10 vel 11 pervenies. Quod si Zosimum ita intelligere possimus ut non*
B *completos menses sed inchoatos computarit, mense septembri Constantinopoli profectus mense novembri Tarsi fuisse Julianus potuit. Et sic cum Zosimo* Eustochiæ *Acta convenire dicenda sunt, quæ sanctæ martyris certamen kalendis novembribus assignant.*

non juxta Socratis narrationem Julianus Antiochia Tarsum revertitur,

6. *Fateor tamen ægre apud Ammianum Marcellinum tantum errorem admitti posse. Quapropter consultius factum puto alia via investigare, utrum Julianus mense novembri fuisse Tarsi credi possit : utrum scilicet Antiochia Tarsum redierit etiam vivus et ante expeditionem Persicam; nam confecto bello Tarsi se hiematurum dixerat, quo tandem mortui cadaver translatum fuit. Certum quidem est Julianum, Antiochensibus iratum, Tarsum se rediturum palam edixisse. Quæ minæ juxta Ammianum Marcellinum factæ sunt quum in eo esset ut Antiochiam relinqueret anno 363, ad expeditionem Persicam inchoandam. Ita ille :* Cumque eum *(Julianum)* profectum deduceret multitudo promiscua, itum felicem reditumque gloriosum exoptans, orans ut deinde placabilis esset et lenior : nondum ira quam ex compellationibus et probris conceperat emollita, loquebatur asperius,
C se esse eos asserens postea non visurum. Disposuisse enim aiebat, hiemandi gratia, per compendiariam viam, consummato procinctu, Tarsum Ciliciæ reversurum, scripsisseque ad Memorium præsidem ut in eadem urbe cuncta sibi congrua pararentur. Et hoc haud diu postea contigit. Corpus namque ejus illuc relatum, exsequiarum humili pompa in suburbano sepultum est, ut ipse mandarat. Jamque apricante cœlo tertio nonas martias profectus, Hierapolim solitis itineribus venit (4). *Quod si præter Ammianum nemo has minas retulisset, nulli dubium esse possit, quin de reditu Tarsum post bellum confectum sermo sit. At vero non ita res se habet. Sozomenus clarissime dicit has minas præcessisse conscriptionem* Misopogonis, *ac Julianum apparasse re vera reditum Antiochia Tarsum. En Sozomeni verba* (5) : Ὁ δὲ τὰ πρῶτα ὀργισθεὶς ἠπείλει Ἀντιοχέας κακῶς ποιήσειν· καὶ εἰς Ταρσὸν μετοικίζεσθαι παρεσκευάζετο. Ὑπερφυῶς δὲ τοῦ θυμοῦ μεταβαλ[λ]όμενος, λόγοις μόνοις τὴν ὕβριν ἠμύνατο. At imperator initio quidem ira succensus, Antiochenis minatus est sese illos male mulctaturum : D
Tarsumque migrare jam parabat; sed, animi æstu repente mutato, verbis duntaxat contumeliam suam ultus est. *Ubi notandum est verba illa :* λόγοις μόνοις (verbis solis), *opponi iis quæ dicta fuerant, nempe* Ἀντιοχέας κακῶς ποιήσειν (Antiochenses male se mulctaturum) : *ita ut Julianus animo mutato pro factis pœnalibus, quæ Antiochensibus minatus fuerat, verba tantum pœnalia irrogaverit, conscripto scilicet in urbis opprobrium Misopogone. De reditu Antiochia Tarsum, quem insuper minatus Antiochensibus dicitur, nihil additur. Potest ergo Sozomenus ita intelligi ut Julianus, migratione Tarsum parata, revera Tarsum redierit. Quid, si auctorem afferamus qui Julianum revera Tarsum rediisse affirmet? Socrates is est, cujus verba subjicimus* (6) : Ἐκ τούτων δὴ τῶν σκωμμάτων εἰς ὀργὴν ἐκπεσὼν ὁ βασιλεὺς, διηπείλει πᾶν ποιῆσαι κακὸν τῇ Ἀντιοχέων πόλει· καὶ ἐπὶ Ταρσὸν τῆς Κιλικίας ἐξυποστρέφει· ἐκεῖ τε τὰ ἐπιτήδεια κελεύσας εὐτρεπισθῆναι, ἀπαίρειν ἐσπούδαζεν. Ὅθεν ὑπόθεσιν ἔσχεν ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος γράψαι τόν τε πρεσβευτικὸν ὑπὲρ Ἀντιοχέων καὶ τὸν πρὸς Ἀντιοχεῖς περὶ τῆς τοῦ βασιλέως ὀργῆς. Ἀλλὰ τούτους μὲν τοὺς λόγους φασὶ γράψαντα τὸν σοφιστὴν, E
μηκέτι εἰς πολλοὺς εἰρηκέναι. Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀφέμενος ἔργοις τοὺς ὑβρικότας ἀμύνασθαι, τῷ ἀντισκῶψαι τὴν ὀργὴν διελύσατο. His dicteriis imperator ad iram provocatus, malo se mulctaturum urbem Antiochensium minatus est, et Tarsum Ciliciæ revertitur; quumque illic necessaria parari jussisset, discedere festinavit. Quæ res occasionem præbuit sophistæ Libanio duas orationes conscribendi : alteram ad imperatorem pro Antiochensibus, alteram ad Antiochenses de imperatoris ira. Verum has orationes scripsisse quidem sophista ille dicitur, non tamen publice recitasse. Imperator vero, abjecto priore consilio, quo injuriam sibi a conviciatoribus illatam factis ulcisci decreverat, reciprocis conviciis ac dicteriis iram suam explevit.

aliis scriptoribus historicis tacentibus, at non contradicentibus.

7. *Ut unusquisque videt, Socrates clarissime dicit* " et Tarsum Ciliciæ revertitur: „ *et hæc lectio ita a Nicephoro reproducitur. Quam nihilominus Valesius corrigendam esse existimavit. Putavit enim vir doctissimus de illo reditu agi quem post Persicam expeditionem Julianus apud Ammianum Marcellinum Antiochensibus minatur. Atque idcirco pro* ἐξυποστρέφει *in præsenti tempore, infinitivum* ἐξυποστρέψειν *vel* ἐξυποστρέψειν *scribi jussit; et* F
latine vertit non textum Socratis ἐξυποστρέφει (revertitur), *sed* ἐξυποστρέψειν (reversurum), *secundum suam correctionem. Nos versionem textui adaptavimus. Equidem libens fateor, antequam hæc sanctæ* Eustochiæ *Acta tractanda suscepissem, me Valesii correctionem ambabus, uti dicunt, manibus suscepisse; nunc vero hæc ipsa Acta quibus antiqua Socratis lectio tam accurate respondet, dubium fecerunt, ita ut propendeam ad retinendam antiquam illam lectionem, quæ nullo, quod quidem noverim, manuscripto codice refutatur. — Manet nihilominus semperque manebit difficultas ex Ammiani et Zosimi opposita narratione; quorum alteruter in errore versetur necesse est. Si enim Zosimo creditur, Julianus decem menses degit Constantinopoli; et Antiocham venire quum Adonia ibi celebrarentur, nullo modo potuit. Potuit autem Tarsum venire ante calendas novembres, et sic cum Zosimi narratione Acta* S. Eustochiæ *non pugnant. Verum, uti diximus, Ammianum Zosimo præferimus.*

(1) Loc. cit., c. 9. — (2) Ibid. — (3) *Historiæ novæ*, l. III, c. 11. — (4) Ammianus Marcellinus, l. XXIII, c. 2. — (5) *Hist. ecclesiast.*, lib. V, c. 19 (Migne. P. G., tom. LXVII, p. 1272).
(6) *Hist. eccles.*, lib. III, c. 17 (P. G., tom. LXVII, p. 425).

Juxta

A *Juxta Ammianum Julianus Tarsum venit, nec diu moratus Antiochiam ire festinavit. Primo ergo adventu Juliani Tarsum sanctæ* Eustochiæ *martyrium non habet locum. Antiochiæ Julianus aderat juxta Ammianum XI calendas novembres, cum Daphnæi Apollinis fanum arsit. Secuta deinde ludibria Julianum exacerbarunt : et juxta Sozomenum Tarsum redire decrevit (juxta Socratem revera revertitur), plenus minarum atque ultionem spirans in Antiochenses. Potuit igitur Tarsi adesse calendis novembribus, tacente quidem, sed minime negante Ammiano. Tunc ergo Veneris sacra Tarsi ordinaverit, et* S. Eustochiæ *necem propter Christum decreverit. Mox mutato animo, pro pœnis cogitatis Misopogonem conscribere meditatur et Antiochiam revertitur, unde tertio nonas martias anni sequentis 363 movit in Persidem. Sic ergo omnia conveniunt, quin ulla violentia Actis aut historiæ inferatur.*

§ II. De suppliciorum immanitate adscripta in Actis Juliano Apostatæ. De cultu S. Eustochiæ.

B

Difficultas ex indole Juliani Apostatæ, diluitur

Temporibus itaque sic constitutis, maximam totius causæ difficultatem aggredimur. Tanta enim est in Actis Juliani atrocitas, ut miti ac mansueto philosopho convenire nequeat : ita scilicet moderni laudatores Juliani judicabunt. Præterea tam crudele virgini paratum mortis genus, tamque acerba tormenta non conveniunt imperatori Juliano, cujus persecutio, teste Hieronymo, blanda fuit et illiciens, magis quam impellens ad sacrificandum, *de quo Socrates* (1) : Ἑωρακὼς γὰρ τοὺς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντας ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τιμωμένους, προθύμως τε σπεύδειν ἐπὶ τὸ μαρτυρῆσαι πολλοὺς ἐπιστάμενος, ὥσπερ αὐτῷ τούτῳ τοὺς χριστιανοὺς ἀμυνόμενος, ἐφ᾽ ἑτέραν ἐπετρέπετο. Καὶ τὴν μὲν ὑπερβάλλουσαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ὠμότητα ὑπερέθετο · οὐ μὴν πάντη τοῦ διώκειν ἀπέσχετο. Διωγμὸν δὲ λέγω τὸ ὁπωσοῦν ταράττειν τοὺς ἡσυχάζοντας. Ἐτάραττε δὲ ὧδε· νόμῳ ἐκέλευε χριστιανοὺς παιδεύσεως μὴ μετέχειν. Nam cum vidisset eos qui regnante Diocletiano martyrium subierant, a christianis honorari,
C multosque animadverteret alacri animo ad martyrium contendere : quasi hoc ipso christianis ulcisci volens, aliam ipse viam ingreditur. Et nimiam quidem crudelitatem illam quæ Diocletiani tempore viguerat declinavit : nec tamen a persecutione prorsus abstinuit. Persecutionem enim appello, cum homines quiete ac pacate degentes qualicumque modo infestantur. Infestavit autem eos hac ratione : legem tulit ne christiani humanioribus disciplinis instituerentur. *Quibus moderni auctores, qui de Juliano egerunt innixi, ex persecutorum numero Imperatorem philosophum excludunt. — Quid igitur Actis* S. Eustochiæ *faciemus? Severam, inquient, exerce crisin atque inter spuria ac falsa fac amendentur. Facilem artem hanc esse confiteor, criticam esse nego. In dijudicandis enim dispiciendisque causis, rationibusque internis atque externis perpendendis, in discernendo ac separando quæ vera sunt a falsis criticam artem versari scio, nequaquam vero in rejiciendo quocumque scripto, ob eam solam rationem, quod quorumdam effatis videtur contrarium, aut verisimile non videtur. Sunt enim quædam vera, quæ vero non videntur similia. Deinde sunt quædam vera quando enuntiantur pro certo loco ac tempore, quæ, si latius extendas, falsa demonstrantur; sunt alia quæ, si in universum dicuntur, vera sunt, a quibus tamen particularia facta exceptionem faciunt. Quapropter Actis* S. Eustochiæ *antequam fidem negemus, ob singularem atrocitatem et persequendi furorem quibus Juliani memoriam inficiunt, ex auctoribus Juliani ævum proxime sequentibus, aut ipsi imperatori coævis, quid de singulari mansuetudine ac sapientia imperatoris philosophi sentiendum sit, exquiremus.* AUCTORE G. V. H.

9. *Theodoretus, Hist. eccles. l. III, c. 21, sequentia narrat* : Post cædem vero illius (*Juliani*) incantationum ejus præstigiæ patuerunt. Nam Carrarum urbs impietatis ejus adhuc retinet reliquias. Per hanc stolidus ille iter faciens (Edessam quippe, ut pietate ornatam, ad lævam reliquerat) in fanum ingressus, quod in honore apud impios erat, cum ibi arcana quædam cum sceleris sociis peregisset, obseravit obsignavitque januas, et appositis militibus qui observarent, vetuit ne quis ante reditum suum introiret. Sed, nuntiata illius morte, cum impio principi pius successisset, introgressi quidam admirandam imperatoris fortitudinem et sapientiam, pietatemque offendunt. Vident enim feminam capillis suspensam, manibus extensis, cujus alvo dissecta nefandus ille Persicam scilicet victoriam ex hepate cognorat. Et hæc quidem Carris abominatio patefacta est. Μετὰ δὲ τὴν σφαγὴν καὶ τῆς ἐκείνου γοητείας ἐφωράθησαν μαγγανεῖαι. Κάῤῥαι γὰρ πόλις ἐστὶν ἔτι καὶ νῦν ἔχουσα τῆς ἀσεβείας τὰ λείψανα. Διὰ ταύτης ὁ μάταιος τὴν πορείαν ποιούμενος (τὴν γὰρ Ἔδεσσαν ὡς εὐσεβείᾳ κοσμουμένην εὐώνυμον καταλέλοιπεν), εἰς τὸν παρὰ τῶν δυσσεβῶν τιμώμενον σηκὸν εἰσελθὼν καί τινα ἐν τούτῳ σὺν τοῖς κοινωνοῖς τοῦ μύσους ἐπιτελέσας, κλεῖθρα καὶ σήμανθρα ταῖς θύραις ἐπέθηκε, καί τινας ταύταις προσεδρεύειν προσέταξε στρατιώτας, μηδένα εἴσω τῶν θυρῶν γενέσθαι μέχρι τῆς ἐπανόδου κελεύσας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ θάνατος ἀπηγγέλθη καὶ εὐσεβὴς βασιλεία τὴν δυσσεβῆ διεδέξατο, εἴσω γενόμενοι τοῦ σηκοῦ εὗρον τὴν ἀξιάγαστον τοῦ βασιλέως ἀνδρίαν τε καὶ σοφίαν, καὶ πρὸς τούτοις εὐσέβειαν*. Εἶδον γὰρ γύναιον ἐκ τῶν τριχῶν ἠωρημένον, ἐκτεταμένας ἔχον τὰς χεῖρας, ἧς ἀνατεμὼν ὁ ἀλιτήριος τὴν γαστέρα, τὴν νίκην δηπουθεν τὴν κατὰ Περσῶν διὰ τοῦ ἥπατος ἔγνω. Τοῦτο μὲν οὖν ἐν Κάῤῥαις ἐφωράθη τὸ μύσος. *Animadvertere juvat Theodoretum hæc non incerta fama aut rumore, sed animo veritatis sibi conscio tradere. Ubi vero similes abominationes Antiochiæ inventas dicit, mutata oratione, fama se cognovisse fatetur quæ narraturus est, c. 22*: Antiochæ vero arcas narrant in palatio repertas complures hominum capitibus refertas, puteosque multos plenos cadaverum : Ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ πολλὰς μὲν κιβωτοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις κεφαλῶν ἀνθρώπων πεπληρωμένας εὑρῆσθαί φασι, πολλὰ δὲ φρέατα σωμάτων ἀνάπλεα νεκρῶν. Τοιαῦτα γὰρ τῶν δυσωνύμων θεῶν τὰ μαθήματα.

ex testimonio Theodoreti, de præstigiis apud Carras patratis,

E

** P. G. ἀσέβειαν.*

F

10. *Julianum Carris vacasse incantationibus ac maleficiis, haud obscure innuitur ab Ammiano Marcellino, lib. XXIII, c. 3. Carris* moratus aliquot dies, dum necessaria parat et Lunæ quæ religiose per eos colitur tractus, ritu locorum fert sacra, dicitur ante aras, nullo arbitrorum admisso, occulte paludamentum purpureum propinquo suo tradidisse Procopio, mandasseque arripere fidentius principatum, si se interisse didicerit apud Parthos. Hic Juliani quiescentis animus agitatus insomniis, eventurum triste aliquid præsagiebat

quas innuit Ammianus Marcellinus,

(1) Ibid. (P. G., tom. cit., pp. 411, 412).

AUCTORE G. V. H.

sagiebat. Quocirca et ipse et visorum interpretes, præsentia contemplantes, diem secuturum, qui erat quartum decimum Kal. Apriles, observari debere pronuntiabant. *Jam vero Infernalis lunæ sive Dianæ, quæ Hecate vocatur, cultus quam detestandus, quamque infamis fuerit incantationum præstigiis, tam notum est quam quod notissimum. Unde manifeste apparet Theodoreti narrationem ex ipso Ammiano confirmari.*

S. Joannis Chrysostomi, de Juliani necromantiis ac cædibus puerorum ;

11. *Quod autem de cadaveribus Antiochiæ repertis fama se didicisse Theodoretus affirmat, teste locupletissimo gaudet Joanne Chrysostomo, qui Antiochiæ scribens in Julianum* (1), *postquam probrosa multa attulisset, quæ nos postmodum lectori ob oculos ponemus :* Ideo, *inquit*, vivis etiamnum testibus hæc scribo, ne quis me, vetera quædam ignorantibus narrantem, magna licentia mentiri existimet. Ex iis enim qui ea viderunt et senes et juvenes adhuc supersunt : quos rogo omnes, ut, si quid a me additum fuerit, accedant meque redarguant. Sed quod aliquid addiderim, me arguere non possunt : quod omiserim, possunt ; B neque enim turpitudinis excessus potest oratione repræsentari. Posteris vero non credituris hoc dixerim, dæmonem illum apud vos, quem Venerem vocatis, non pudere talibus uti ministris. Nihil itaque mirum est, si miser ille, qui dæmonum ludibrio sese pronus addixerat, non pudore afficeretur de quibus ipsi dii, quos ipse coleret, gloriabantur. *Hæc ergo postquam præmisisset Chrysostomus :* Jam quis, *inquit*, recenseat necromantias puerorumque cædes? Hæc quippe sacrificia, quæ ante Christi adventum homines offerre ausi sunt postque ejus adventum cessaverunt, rursum instaurare aggressus est; non quidem palam : etiamsi enim imperator esset et arbitratu suo omnia faceret, attamen facinoris impietas immanitasque ejus potestatis magnitudinem superabat. Illud tamen facere ausi sunt. Τί ἂν τις λέγοι τὰς νεκυομαντείας, τὰς τῶν παίδων σφαγάς; Αἱ γὰρ θυσίαι ἐκεῖναι, αἱ πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας τολμώμεναι, μετὰ δὲ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ κατασταλεῖσαι, ἐτολμῶντο πάλιν, φανερῶς μὲν οὐκέτι· εἰ γὰρ καὶ βασιλεὺς ἦν, καὶ μετ' ἐξουσίας ἅπαντα ἔπραττεν, ἀλλ' ὅμως ἡ τῆς τῶν δρωμένων ἀνοσιότητος ὑπερβολὴ τῆς ἐξουσίας τὸ μέγεθος ἤλεγχεν· ἐτολμῶντο δὲ οὖν ὅμως. *Ex quibus Chrysostomi verbis veritatem rumoris qui ad* C *Theodoreti aures pervenerat, demonstrare unusquisque valet. Nulli enim dubium esse potest, unde arcæ hominum capitibus refertæ, unde putei cadaveribus pleni : ex mactatis scilicet in usum necromantiæ hominibus.*

S. Gregorii Nazianzeni, de pueris virginibusque dissectis, inventisque cadaveribus.

12. *Jam vero Theodoreto ac Chrysostomo adjungatur Gregorius Nazianzenus. Gregorius, Juliani æqualis, in oratione I contra Julianum, n. 92 :* Τίς ἄν μοι, *exclamat*, δοίη τὴν Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου σχολήν τε καὶ γλῶτταν, ἵνα καὶ τῷ μέλλοντι χρόνῳ παραδῶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πονηρίαν καὶ στηλιτευθῇ τοῖς μετέπειτα τὰ τοῦ καιροῦ διηγήματα; Σιωπήσομαι τὸν Ὀρόντην καὶ τοὺς νυκτερινοὺς νεκροὺς οὓς τῷ βασιλεῖ συνέκρυπτεν οὗτος, στεινόμενος νεκύεσσι καὶ κτείνων ἀδήλως· ἐνταῦθα γὰρ τὰ τοῦ ἔπους εἰπεῖν οἰκειότερον. Quis mihi Herodoti ac Thucydidis otium linguamque suppeditabit, ut istius *(Juliani)* improbitatem futuro quoque tempori tradam atque hujus temporis historiam quasi in columna insculptam posteris relinquam? Tacebo Orontem et nocturnas cædes quas hic socia imperatoris opera occultabat, cadaverum acervis compressus atque obscure necem afferens. Hoc enim loco poematis epici verba usurpare D aptius fuerit. *Hic Gregorius tantam occisorum multitudinem in Orontem, qui Antiochiam præterfluit, projectam dicit, ut Homeri verbis utendum sit, ubi poeta, Iliados Φ, v. 214, fluvium Scamandrum sic loquentem inducit :*

Ὦ Ἀχιλεῦ . . . .
Εἴ τοι Τρῶας ἔδωκε Κρόνου παῖς πάντας ὀλέσσαι,
Ἐξ ἐμέθεν γ' ἐλάσας, πεδίον κάτα μέρμερα ῥέζειν.
Πλήθει γὰρ δή μοι νεκύων ἐρατεινὰ ῥέεθρα·
Οὐδέ τί πη δύναμαι προχέειν ῥόον εἰς ἅλα δῖαν,
Στεινόμενος νεκύεσσι· σὺ δὲ κτείνεις ἀϊδήλως.
Ἀλλ' ἄγε δὴ καὶ ἔασον· ἄγη μ' ἔχει, *etc.*

O Achilles . . . .
Si tibi concessit Saturni filius Trojanos omnes perdere,
Ex me saltem cum excesseris*, per campum ardua patrato.
Referta enim jam sunt mihi cadaveribus amœna fluenta,
Neque prorsus aliquo possum effundere undas in mare [vastum,
Angustatus cadaveribus : tu autem penitus interficis [omnes.
Quin agedum et desiste, stupor me occupat.

* edit. *egeris.*

Qua allusione indicata, sic pergit Gregorius : Παραδραμοῦμαι καὶ τῶν βασιλείων τὰ κοῖλα καὶ ἀπωτάτω, E ὅσα τε ἐν λάκκοις καὶ φρέασι καὶ διώρυξι κακῶν γέμοντα θησαυρῶν τε καὶ μυστηρίων· οὐ μόνον τῶν ἀνατεμνομένων παίδων τε καὶ παρθένων ἐπὶ ψυχαγωγίᾳ καὶ μαντείᾳ καὶ θυσίαις οὐ νενομισμέναις, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας κινδυνευόντων. Prætermittam etiam concavas et semotissimas aulæ partes, quæque etiam in lacubus et puteis et fossis malis thesauris mysteriisque scatebant, non modo dissectorum puerorum et virginum ad animarum evocationem et divinationem sacrificiaque minime legitima, sed eorum etiam qui pietatis causa in periculum vocabantur. *Hi ergo tres auctores, docti homines ac sapientes, Theodoretus, Chrysostomus, Gregorius (quales quantique viri! quorum hic Juliano coævus, ille suppar, iste uno tantum seculo posterior Juliano, episcopi omnes, Chrysostomus ac Gregorius inclyta sanctitatis gloria illustres), immania scelera cædesque nefandas, superstitionis causa patratas, Juliano exprobrant. Unde jure nostro colligimus atrocem crudelitatem in sanctissimam virginem* Eustochiam *a Juliani moribus non abhorrere. Præterea qui Juventinum et Maximinum, viros egregios, ob Christi confessionem post acerba tormenta morti addixit, potuit et* Eusto- F chiam *ob eamdem confessionem morti destinare.*

Juliani dicta et notum in christianos odium pro decreto persecutionis erant

13. *At nullum persecutionis in christianos decretum Julianus tulit. Quasi vero imperatoris iniqui cognita mens ac voluntas persequi volentibus pro decreto non sit ac lege! Gregorium Nazianzenum hac de re audiamus* (2). Ἀλλὰ τίς οὐκ οἶδεν ὡς, δήμου τινὸς ἐπιμανέντος χριστιανοῖς, καὶ πολὺν μὲν ἐργασαμένων φόνον, πλείω δὲ ἀπειλούντων, ἐπειδὴ μέσην βαδίζων ὁ τοῦ ἔθνους ἄρχων τοῦ καιροῦ καὶ τῶν νόμων (τῷ μὲν γὰρ δουλεύειν ᾤετο δεῖν, τοὺς δὲ μετρίως ᾐσχύνετο) καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς μὲν ἀπαγαγὼν χριστιανῶν, ὀλίγοις δὲ τῶν ἑλλήνων ἐπιτιμήσας, εἶτ' ἀναχθεὶς τῷ βασιλεῖ κατηγορίας γενομένης, ἄτιμος καὶ ἀνάρπαστος περὶ τούτων ἐκρίνετο καὶ τοὺς νόμους προὐβάλλετο, καθ' οὓς ἐπιστεύθη δικάζειν, μικροῦ μὲν ἀπήχθη τὴν ἐπὶ θανάτῳ· τέλος δὲ φιλανθρωπίας τυχὼν, ἐξορίαν κατακρίνεται: Καὶ ἡ ἀπόφασις ὡς θαυμασία τε καὶ φιλάνθρωπος! Τί γὰρ μέγα, φησὶν ὁ δίκαιος δικαστὴς καὶ μὴ διώκων χριστιανοὺς, εἰ Γαλιλαίους δέκα μία χεὶρ Ἑλληνικὴ κατειργάσατο; Ταῦτα οὐκ ὠμότης περιφανής; ταῦτα οὐ πρόγραμμα διωγμοῦ καὶ πολύ γε τῶν δημοσίᾳ προτιθεμένων ἐναργέστερον καὶ φοβερώτερον; Τί

(1) In oratione de S. Babyla, n. 14 (P. G., tom. L, p. 555). — (2) Orat. I contra Julianum, n. 93 (P. G., tom. XXXV, pp. 625, 626).

γὰρ

A γαρ διαφέρει τοῦ κίνδυνον προγράψαι χριστιανοῖς τὸ τοῖς διώκταις χριστιάνων ἡδόμενον φαίνεσθαι, καὶ μέγα ἔγκλημα ποιεῖσθαι τὸ μετριάζειν; Τὸ γὰρ βούλεσθαι βασιλέως ἄγραφός ἐστι νόμος, τῷ κράτει συνηγορούμενος, καὶ πολύ γε τῶν γραπτῶν ἰσχυρότερος, τῶν οὐ δυναστείᾳ βοηθουμένων. At vero quis est nescius, cum promiscua plebs furenter in christianos impetum fecisset, atque ingenti cæde perpetrata, plura etiam comminaretur, gentis præfectum, quoniam media via inter tempus et leges incedens (ut enim tempori serviendum putabat, ita etiam leges mediocriter verebatur) multis christianorum in judicium raptis, in nonnullos etiam gentilium animadvertisset, orta postea accusatione, ad imperatorem ductum esse ac summa cum ignominia judicium subiisse; cumque se legibus, ex quarum præscripto sibi judicandi provincia commissa fuerat, tueretur, nihil propius factum esse quam ut ad mortem raperetur : ad extremum autem imperatoris clementia exilio dumtaxat mulctatum esse? Porro quam præclara et humana sententia! "Quid enim grave,„ inquit justus judex, nimimeque christianos persequens, " si manus una gentilis B decem Galilæos interfecit?„ Hæc vero annon perspicua crudelitas? annon persecutionis edictum, et quidem iis quæ publice proponuntur multo expressius ac formidabilius? Quid enim interest, periculum christianis edicas atque promulges, an te christianorum persecutoribus delectari præ te feras, magnique criminis loco ducas, moderatione quadam erga eos uti? Velle enim imperatoris lex est non scripta, imperii et potentiæ patrocinio septa, et quidem scriptis legibus, quæ potentia non fulciuntur, longe firmior atque valentior.

cui prompta voluntate gentiles obsequebantur.

14. *Quam prompta voluntate desiderium iniquissimi hominis gentiles implererint, tum ex multis locis tum vero ex iis quæ ex Gregorio subjiciemus manifestum est.* Οἱ μὲν γαρ λέγονται, δεῖ γὰρ ἓν ἐκ πολλῶν εἰπεῖν, φρίκης καὶ τοῖς ἀθέοις ἄξιον, παρθένους ἁγνὰς και ὑπερκοσμίους, ἀψαύστους μικροῦ καὶ ὀφθαλμοῖς ἀρρένων, εἰς μέσον προαγαγόντες καὶ τῆς ἐσθῆτος γυμνώσαντες, ἵνα τῇ θέᾳ πρότερον ἐνυβρίσωσιν, εἶτ' ἀνακείραντες καὶ διχάσαντες (ὢ πῶς ἐνέγκω σου, Χριστὲ, τὴν τότε μακροθυμίαν!) οἱ μὲν καὶ ἰδίοις ὀδοῦσι κακῶς ἑστιαθῆναι, καὶ, τῆς ἑαυτῶν κακοδαιμονίας ἀξίως, ὠμῶν τῶν ἡπάτων ἐμφορηθῆναι, καὶ μετ' ἐκείνην τὴν τροφὴν ἄλλην προσενέγκασθαι, τὴν κοινήν τε καὶ C νενομισμένην· οἱ δὲ σπαίρουσιν ἔτι τοῖς σπλάγχνοις συώδη τροφὴν ἐπισπείραντες καὶ συῶν ἐπαφέντες τοὺς θερμοτέρους, οἷον ἀγαγεῖν[?]ἐκεῖνο τὸ θέατρον σάρκας ἰδεῖν κριθαῖς συνεσθιωμένας καὶ σπαραττομένας, τροφὴν ἀνάμικτον καὶ τότε πρῶτον ὀφθεῖσαν καὶ ἀκουσθεῖσαν· ἣν θρέψαι μόνον τοὺς ἑαυτοῦ δαίμονας ὁ τούτων δημιουργός ἄξιος ἦν· ὡς μὲν οὖν καὶ καλῶς ἔθρεψεν ἐκ τοῦ αἵματος ἐκείνου καὶ τῆς πληγῆς, ἣν κατὰ τῶν σπλάγχνων ἐδέξατο· κἂν ἀναισθήτως ἔχωσι πρὸς τὰ τοιαῦτα οἱ δείλαιοι, καὶ μηδὲ τὸ φρονεῖν ἐκ τῆς δυσσεβείας ἔχοντες. Illi enim, ut unum ex multis commemorem, quod etiam atheis horrorem incutere queat, virgines castas et mundo sublimiores, quæque vix etiam unquam viris in conspectum venerant, in medium productas vestibusque nudatas, ut per aspectum contumeliam ipsis prius inferrent, ac postea proscissas atque dissectas, o Christe, quomodo tuam illius temporis patientiam feram! partim propriis etiam dentibus comminutas edisse, atque, ut eorum exsecrandum furorem decebat, crudis hepatibus sese ingurgitasse feruntur, ac cibo illo perfunctos, communem et usitatum admisisse, partim palpitantibus adhuc visceribus suillum pabulum inspersisse, ferocissimisque porcis immissis hoc spectaculum objecisse, ut simul cum hordeo carnes laniari atque exedi perspicerent : mistum alimentum, ac tum primum conspectum et auditum. Quo sane is solum dæmones suos alere merebatur, qui horum scelerum architectus erat; quemadmodum etiam, ut par erat, et sanguine illo et vulnere aluit, quod in præcordiis accepit : etiamsi miseri homines ad res hujusmodi sensu careant, ac præ impietate ne mentis quidem sint compotes (1). *Et alibi* (2) *idem Gregorius ejusdem generis factum narrat :* Ἤγετο γέρων ἱερεὺς, ἀθλητὴς ἐθελοντὴς, διὰ μέσης τῆς πόλεως, αἰδέσιμος τὴν ἡλικιαν, τὴν πολιτείαν αἰδεσιμώτερος, πᾶσι, πλὴν των διωκόντων καὶ τυραννούντων· ἤγετο δε ἡλικίᾳ πάσῃ καὶ τύχῃ, οὐ τῷ μὲν, τῷ δ' οὔ· πᾶσι δὲ ὁμοίως, ἀνδράσι, γυναιξὶ, νέοις, πρεσβύταις, ὅσοι τε τα πολιτικα διῴκουν, καὶ ὅσοι τῶν ἐπ' ἀξίας. Ἀγων δὲ ἦν ἅπασιν εἰς, ἀλλήλους ὑπερβάλλεσθαι τῇ περι τὸν πρεσβύτην θρασύτητι· και μέρος εὐσεβείας ἅπασιν ἐνομίζετο, ὅτι πλεῖστα ἐκεῖνον δρᾶσαι κακὰ καὶ γέροντα νικῆσαι ἀθλητὴν κατὰ πάσης ἀγωνιζόμενον τῆς πολεως. Εἵλκετο δια πλατειῶν, ὠθεῖτο καθ' ὑπονόμων· τῶν τριχῶν εἵλκετο, οὐκ ἔστιν ὅτου μη μέρους E τοῦ σώματος, μιγνυμένης τῇ αἰκιᾳ τῆς ὕβρεως, παρα των ἀξίως ἐν Μιθρου ταῦτα κολαζομένων· παισὶν ἐκ παίδων μετέωρος ἀντεπέμπετο, γραφίσιν ὑποδεχομένων τὸ γενναῖον σῶμα καὶ παίγνιον ποιουμένων τὴν τραγῳδιαν. Πιέσμασι τὰς κνήμας ἐθλίβετο μέχρις ὀστέων αὐτῶν· λίνοις τὰ ὦτα διετέμνετο καὶ τούτων τοῖς στερροτάτοις και λεπτοτάτοις· σαργάνῃ προς ὕψος αἰρόμενος, μέλιτι και γαρῳ διάβροχος σφηξὶ καὶ μελισσαις ἐξαίνετο, μεσούσης ἡμέρας ἡλίου τὸ φλογῶδες ἐλλάμποντος· και τοῦ μὲν τας σάρκας ἐκτήκοντος, τοῖς δὲ θερμοτέραν ποιοῦντος τὴν βρῶσιν τῶν μακαρίων ἐκείνων σαρκῶν, οὐ γαρ ἀθλίων ἂν εἴποιμι, *etc.* Ducebatur senex sacerdos athleta voluntarius, per mediam civitatem, omnibus præter persecutores et carnifices tum ob ætatem venerabilis, tum ob vitæ probitatem venerabilior. Ducebatur porro ab omnibus, cujuslibet ætatis et conditionis et fortunæ, omnibus æque urgentibus viris, feminis, adolescentibus, senibus, tam qui publica negotia administrabant, quam qui honoribus ac dignitatibus prædit erant. Atque hoc unum certamen cunctis propositum erat ut furoris adversus senem immanitate sese mutuo superarent, omnibusque pietatis pars esse cernebatur, quam plurimis eum malis afficere pugilemque senem adversus totam civitatem decertantem superare. F Raptabatur per plateas, protrudebatur per cloacas, crinibus et quavis alia corporis parte, admista nempe tormento contumelia, ab iis trahebatur, qui in Mithræ sacris hujusmodi suppliciis juste cruciantur. A pueris ad pueros pendulus remittebatur, qui stilis generosum illud corpus excipiebant atque hanc tragœdiam instar ludi habebant. Tormentis etiam tibiæ illius ad usque ossa comprimebantur; lineis filis aures amputabantur, et quidem tenuissimis et firmissimis. Ipse interim sporta in altum sublatus melle et garo undique perfusus, apibus et vespis meridiano tempore pungebatur, ardentissimo sole lucente, atque huic quidem carnes colliquante, illis autem beatarum carnium, non enim dixerim miserarum, morsum acriorem efficiente. *Ex quibus omnibus concludere licet nihil crudelitatis Juliano in sanctæ* Eustochiæ *Actis imputari, quod hominis moribus non conveniat.*

AUCTORE G. V. H.

Facta quæ martyrum

15. *Quod si quædam personarum temporumque adjuncta in his Actis perscripta perpendimus, et*

(1) Orat. I c. Julianum, n. 87. (2) Ibid., n. 89.

quæ

in Actis circumstant. narrationi Theodoreti,

quæ historia de iisdem tradit una conferimus, fiet profecto ut hæc S. Eustochiæ *Acta genuinam istius temporis faciem præ se ferre, nemini in mentem veniat negare. — Martyrii* S. Eustochiæ *occasionem sic Acta enarrant :* Anno sexcentesimo quinquagesimo septimo ab urbe condita, Julianus imperator jussit ut omnes qui erant in palatio ejus, immolarent deæ Veneri; et ipse constituit festivitatem magnam, et præcones clamaverunt per totam civitatem ut congregarentur omnes viri ac mulieres, et juvenes ac virgines, pueri ac puellæ, divites et pauperes. Omnisque civitas congregata est ad templum, et sonus canentium ferebatur per totam civitatem. Erat autem insania magna in eadem civitate, et sacerdotes templorum splendida erant vestimenta induti, et maturius rex venit in templum, accepit thus, et immolavit : et cum immolasset rex, omnis civitas pariter immolaverunt. Sancta autem Eustochia immolare noluit, dicens : " Qui sunt errores in quibus erratis, omnes qui derelinquitis Deum vivum? Et in errore vestro mortuis diis immolatis, qui sine anima sunt. „ Et audiens hæc præ-
B fectus, nuntiavit regi, dicens : " Eustochia virgo noluit immolare, et ejusdem occasione multi homines noluerunt sacrificare. „ Audiens hæc rex, valde iratus est, et jussit eam comprehendi et adduci, *etc. Habemus hic populi concursum, tumultum civitatis, cantus insanos per totam urbem circumsonantes, accensas in honorem deorum aras, fumum, nidorem, furentes gentiles corybantum ad instar et christianos errorem redarguentes, eodem fere modo quo Theodoretus loquitur, temporum Juliani infelicitatem describens* (1) : Ἰουλιανοῦ δὲ τὴν οἰκείαν ἀσέβειαν ἐκκαλύψαντος, αἱ πόλεις στάσεων ἐνεπλήσθησαν. Ἀναθαρρήσαντες γὰρ οἱ τῇ τῶν εἰδώλων πλάνῃ δεδουλωμένοι, ἀνέῳξαν μὲν τοὺς τῶν εἰδώλων σηκούς, τὰς δὲ μυσαρὰς ἐκείνας καὶ λήθης ἀξίας τελετὰς ἐπετέλουν. Καὶ ἧπτον * μὲν τὸ ἐπιβώμιον πῦρ, τὴν δὲ γῆν τῷ αἵματι τῶν θυμάτων μιαίνοντες, ἐμόλυνον κνίσσῃ καὶ καπνῷ τὸν ἀέρα· ὑπὸ δὲ τῶν θεραπευομένων βακχευόμενοι δαιμόνων, λυττῶντες καὶ κορυβαντιῶντες τὰς ἀγυιὰς περιέθεον, βωμολοχίαις τε καὶ κωμῳδίαις κατὰ τῶν ἁγίων ἐχρῶντο, καὶ λοιδορίας τε καὶ πομπείας οὐδὲν εἶδος ἀπῆν. Οἱ δὲ τῆς εὐσεβείας θιασῶται, φέρειν τὰς τούτων μὴ δυνάμενοι βλασφημίας, ἀντελοιδοροῦντο καὶ τὴν ὑπ' ἐκείνων πρεσβευομένην διήλεγχον πλάνην. Χαλεπαίνοντες δὲ οἱ τῆς
C ἀσεβείας ἐργάται, καὶ θρασύτητος ἐφόδιον ἔχοντες τὴν ἀπὸ τοῦ κρατοῦντος προσγενομένην παρρησίαν, πληγὰς αὐτοῖς ἀνηκέστους ἐπέφερον. At ubi Julianus suam detexit impietatem, seditionibus urbes redundarunt. Resumptis enim animis idolorum errori mancipati, idolorum delubra patefecerunt, atque execranda illa et perpetua oblivione digna mysteria peregerunt. In aris ignem accendebant, terram victimarum sanguine polluebant, aerem nidore ac fumo contaminabant; et, a dæmonibus quos colebant perciti, furentes Corybantum more plateas circumcursabant, scurrilibus ac scenicis conviciis sanctos insectantes nulloque contumeliæ ac probri genere abstinentes. Quorum maledicta pietatis cultores cum ferre non possent, convicia rependebant et errorem quem sequebantur redarguebant. Quod ægre ferentes rursus impietatis artifices, quibus ad audaciam subsidio erat libertas ab imperatore concessa, indignum illos in modum multabant.

** in P. G. edit.* ἧττον.

Gregorii Nazianzeni,

16. *Julianum Veneri immolantem et thuri cremando aras incendentem quis non agnoscat in sequentibus verbis Gregorii Nazianzeni* (2) ? D
Τὰς δὲ φυσήσεις τε καὶ ἀντιφυσήσεις, ἃς ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος καὶ τὰ ἡμέτερα διασύρων, τοῖς γραϊδίοις ἀντεπεδείκνυτο, τὸ ἐπιβώμιον πῦρ ἀνάπτων, ποῦ λόγου θήσομεν ; Ἦ * καλόν γε τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως τὰς γνάθους ὁρᾶν ἀσχημονούσας, καὶ γέλωτα πολὺν παρεχούσας οὐ τοῖς ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς οἷς ταῦτα ποιῶν ἀρέσκειν ᾤετο. Τὴν Ἀθηνᾶν δὲ οὐκ ἤκουε, τὴν ἑαυτοῦ θεόν, ὅτι καὶ τοῖς αὐλοῖς κατηράσατο, οἷς ἐνασχημονοῦσαν ἑαυτὴν κατεμάνθανεν, ἀντ' ἐσόπτρου χρησαμένη τῷ ὕδατι. Τὰς δὲ προπόσεις τε καὶ φιλοτησίας, ἃς δημοσίᾳ ταῖς πόρναις προὔπινέ τε καὶ ἀντιπρουπίνετο, ὑποκλέπτων τὸ ἀσελγὲς μυστηρίου προσχήματι, πῶς οὐ θαυμάζειν ἄξιον ; Jam sufflationes et reflationes, quas admirandus ille vir, doctrinæque nostræ sugillator, vetulis muliercculis in contrarium ostentabat, altaris ignem accendens, quo tandem orationis loco ponemus? Præclarum enim profecto erat, cernere imperatoris Romani buccas indecore tumentes, ac excitantes ingentem risum, non externis tantum, sed iis etiam quibus hac ratione placere se putabat. Minervam autem deam suam non audiebat, quæ tibias execrata dicitur, posteaquam, aquis speculi vice usa, eas dedecori sibi esse perspexit. Propi- E
nationes vero et pocula, quibus meretrices palam publiceque provocabat, vicissimque provocabatur, mysterii obtentu petulantem libidinem obvelans, quis non laude et admiratione prosequatur?

** edit* Ἦ

et Joannis Chrysostomi

17. *Eumdem Julianum cum viris amasiis meretricibusque pompas solemnes per urbem agentem, Chrysostomus traducit* (3) : Καὶ ὁ βασιλεὺς στρατηγοὺς μὲν καὶ ἄρχοντας παρεπέμπετο καὶ οὐδενὸς ἠξίου λόγου, ἄνδρας δὲ ἡταιρηκότας καὶ τὰς ἀπὸ τέγους γυναῖκας ἀναστήσας ἀπὸ τῶν οἰκημάτων ἐν οἷς προεστήκεσαν, μεθ' ἑαυτοῦ τὴν πόλιν ἅπασαν περιῆγε καὶ τοὺς στενωπούς. Καὶ ὁ μὲν ἵππος ὁ βασιλικὸς καὶ οἱ δορυφόροι πάντες ὄπισθεν ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος εἵποντο· πορνοβοσκοὶ δὲ ἄνδρες καὶ γυναῖκες προαγωγοὶ καὶ πᾶς ὁ τῶν ἡταιρηκότων χορὸς τὸν βασιλέα κυκλώσαντες εἶχον ἐν μέσῳ, διὰ τῆς ἀγορᾶς βαδίζοντες καὶ τοιαῦτα φθεγγόμενοι καὶ οὕτως ἀνακαγχάζοντες ὡς τοὺς ἐκ τῆς ἐργασίας ἐκείνης εἰκὸς ἦν. Ταῦτα δὲ οἴδαμεν, ὅτι τοῖς μεθ' ἡμᾶς γενησομένοις ἄπιστα εἶναι δόξει, διὰ τὴν τῆς ἀτοπίας ὑπερβολήν· οὐδὲ γὰρ ἂν ἰδιώτην τῶν εὐτελῶς καὶ αἰσχρῶς βεβιωκότων ἑλέσθαι τοιαῦτα δημοσίᾳ ἀσχημονεῖν. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς ἔτι ζῶντας οὐδενὸς δέομαι λόγου· οἱ γὰρ παρόντες καὶ θεασάμενοι ταῦτα γινόμενα, οὗτοι καὶ λεγόμενα ἀκούουσι νῦν. Διὰ γάρ τοι τοῦτο τῶν μαρτύρων ἔτι περιόντων F
γράφω, ἵνα μή τίς με τὰ παλαιὰ διηγούμενον ἐν οὐκ εἰδόσι μετὰ πολλῆς ψεύδεσθαι τῆς ἐξουσίας νομίζῃ. Τῶν γὰρ ταῦτα θεασαμένων ἔτι καὶ γέροντες καὶ νέοι περίεισιν, οὓς ἀξιῶ πάντας, εἴ τι παρ' ἐμοῦ προστέθειται, προσιέναι καὶ διελέγχειν. Et imperator quidem duces ac præfectos missos faciebat nihilique ducebat, amasios autem viros meretricesque e fornicibus ubi prostabant eductas secum per urbem totam et viculos circumducebat; imperatorius autem equus et prætoriani omnes a tergo procul sequebantur; lenones et lenæ totusque amasiorum cœtus imperatorem in medio positum circumdantes per forum ambulabant, talia verba jactantes, tales cachinnos effundentes, quales par erat hujusmodi officinæ homines. Scimus porro hæc posteros incredibilia putaturos esse ob absurditatis magnitudinem; neque enim vel privatus homo ex iis qui vilem turpemque vitam duxerunt, tam indecore palam agere velit. Sed ad eos qui etiamnum superstites sunt nulla opus oratione : nam qui præ-

(1) *Hist. eccles.*, l. III, c. 3 (P. G., tom. LXXXII, pp. 1091, 1092). — (2) Orat. 2 contra Julianum, n. 22 (P. G., tom. XXXV, p. 689). - (3) De S. Babyla, contra Julianum et gentiles, n. 14 (P. G., tom. L, p. 555).

sentes

A sentes talia viderunt, hæc jam audituri sunt. Ideo enim vivis adhuc testibus hæc scribo, ne quis me vetera quædam ignorantibus narrantem magna licentia mentiri existimet. Ex iis enim qui ea viderunt et senes et juvenes adhuc supersunt : quos rogo omnes ut, si quid a me additum fuerit, accedant meque redarguant. *E quibus rebus efficitur ut scena illa urbis Tarsensis ad sacrificia Veneri offerenda concitatæ, quam Eustochiana Acta instruunt, historiæ cognoscatur conformis; unde Actorum veracitas non potest non commendari.*

plene consonant.

18. *Non minus convenit cum historia egregium martyris responsum ad Julianum sic interrogantem :* " Quæ sunt ista quæ audio de te? Quoniam non obedisti præcepto imperii mei? „ *Sancta respondit :* " Non repuli præceptum imperii tui, sed tu repulisti præceptum Dei omnipotentis. Et ipse te reprobum fecisti. Quando enim Deum, creatorem tuum, colebas, et ego cum omnibus imperio tuo obediebam. Nunc autem errante te, jubes hodie ut omnes homines idola adorent : non consentio præcepto tuo, *etc. — Unde intelligi-* B *tur* Eustochia *cum reliquis credidisse Julianum imperatorem aliquamdiu christiana sacra secutum esse. Et revera ex historia notum est Julianum, imperio potitum, aliquanto tempore simulasse christianum. Nam juxta Theodoretum :* Παραλαβὼν δὲ ὅμως τὴν δυναστείαν, ἐπὶ πλεῖστον ἔκρυψε τὴν ἀσέβειαν· διαφερόντως γὰρ ἐδεδίει τοὺς στρατιώτας τὰ τῆς εὐσεβείας εἰσδεδεγμένους μαθήματα. Nihilominus adeptus imperium, diu occultavit impietatem; plurimum enim timebat milites qui pietatis doctrinam acceperant (1). *Et paulo post* (2) : Ταῦτα Ἰουλιανὸς σαφῶς ἐπιστάμενος, τὸ δυσσεβὲς τῆς ψυχῆς οὐκ ἐπίδηλον εἶχεν. Εἰς εὔνοιαν δὲ ἅπαντας ἐφελκόμενος, καὶ τοὺς ὑπὸ Κωνσταντίου τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντας ἐπισκόπους καὶ τὰς ἐσχατιὰς τῆς οἰκουμένης οἰκοῦντας, εἰς τὰς οἰκείας ἐπανελθεῖν ἐκκλησίας προσέταξε. Hæc Juliano comperta cum essent, impietatem animi sui non prodebat. Omnium autem appetens benevolentiam, episcopos ecclesiis ejectos a Constantio, ultimis in oris habitantes, ad ecclesias suas regredi jussit.

S. Eustochia martyrium fecit sub Juliano vero persecutore.

19. *Quibus omnibus consideratis, non audemus hæc sanctæ* Eustochiæ *Acta, tam genuinam illorum quibus res gesta perhibetur temporum faciem præ se ferentia, inter apocrypha et spuria amandare. Agnoscimus sanctam* Eustochiam *ab impiissimo Juliano apostata horrendis pœnis afflictam ac tandem pro constanti fidei confessione neci destinatam; eamque sanctis martyribus sub Juliano passis adnumeramus. Quorum sat magnam seriem, multorum Acta martyrii Ruinartius recenset* (3). *Cui plane consentimus dicenti :* Julianum cognomento Apostatam inter christianorum persecutores recensendum esse, vix quisquam infitiari potest. Quamvis enim, ut Gregorii Nazianzeni, oratione III, verbis utar, suadendi et alliciendi partes sibi retinuerit, vim tamen et tyrannidem populari turbæ civitatibusque permittendo, majorem procellam, quam si apertis cædibus Ecclesiam fuisset persecutus, concitavit. *Addendum vero putamus (quod ex iis quæ hactenus a nobis allata sunt manifeste patet), non suadendo solum et alliciendo, sed adhibendo vi, tormentisque ac nece inferenda Julianum christianorum persecutorem fuisse. Longe autem dissentimus a moderno scriptore gallo Victore Duruy, affirmante* (4) *in gestis Juliani non esse pronuntiandum persecutionis nomen, sed agendi ratione prudentiæ interdum ac consilii vacua verbisque asperius prolatis omnia contineri. Neque omnes explicationes quibus Rendall* (5) *Juliani famam tuetur, ab impudenti Apostatæ fronte persecutoris notam delebunt. Quomodo vero alius hodiernus auctor Naville* (6) *scribere potuerit agnoscendum esse ac confitendum Juliani regnum esse ex iis sub quibus libertas religionis maxime sancta habita fuerit, ego fateor me nescire, nisi, nostri temporis impiorum more modoque, tunc solum religionem liberam proclamet, quando vera Jesu Christi religio premi ac vexari a quovis nebulone impune possit. Dixerit sane Hieronymus in Chronico :* Blanda *(Juliani)* persecutio illiciens magis quam impellens ad sacrificandum, in qua multi ex nostris voluntate propria ceciderunt : *non tamen negat Julianum persecutorem fuisse, quem alias inter* rabidos canes *recenset et Christi hostes infensissimos. Et sane vere dici potest, quod Hieronymus dixit : Si Juliani acta cum Diocletiani aliorumque persecutorum furore atque immanium tormentorum frequentia compares, præ tanta* E *sævitia ac tanto numero christianorum gladio, igne, suffocatione, bestiis post incredibilis feritatis supplicia occisorum, Juliani persecutionem blandam fuisse, sed persecutionem : illicientem quidem magis, dum tamen sæpe etiam* impellentem *ad sacrificandum.*

Cujus persecutionis indolem tradit Socrates

20. *In eumdem sensum de Juliano pronuntiasse Socratem, nulli dubium erit qui orationis contextum legerit, quem hic lector veri cognoscendi studiosus accipiat* (7) : Cum videret eos qui regnante Diocletiano martyrium subierant a christianis honorari, multosque animadverteret alacri animo ad martyrium contendere : quasi hoc ipso christianos ulcisci volens, aliam ipse viam ingreditur. Et nimiam quidem crudelitatem illam quæ Diocletiani temporibus viguerat declinavit, nec tamen a persecutione prorsus abstinuit. Persecutionem enim appello, cum homines quiete ac pacate degentes qualicumque modo infestantur. Infestavit autem hac ratione : legem tulit ne christiani humanioribus disciplinis instituerentur, ne, " si linguam, ut aiebat, acuissent, gentilium dialecticis expeditius responderent. „ *Hinc æstimare licet qua fide historica usus sit Victor Duruy, ubi* F *scribere ausus est :* Dictum fuit, sed errore, interdictum fuisse pueris christianis ne scholas frequentarent publicas. Impellendi potius fuerant, si potuisset fieri, ad eas frequentandas : in hisce enim scholis professores pagani docebant (8). *Qui nihilominus ex ipso quem laudat, Socrate* (9), *affirmat Julianum abstinuisse a tormentis et suppliciis christiano populo inferendis. At eodem loco Socrates affirmat quod nullo auctore negat Duruy, ut ex verbis Socratis a nobis allatis unicuique ad oculum legenti patet. Pergit deinde Socrates enumerando vexationes quas Julianus christianis inferebat, ne scilicet in palatio militarent, nisi abjecta religione christiana : ne christiani regendas provincias susciperent : multos præterea blanditiis et muneribus ad sacrificandum impulsos : magnam vim auri extortam, constituta multa pecuniaria in eos qui sacrificare abnuerent; incursus deinde paganorum in christianos, philosophorum concursu, et pe*

(1) Theodoretus, *Eccl. Hist.*, l. III, c. 1 (P. G., t. LXXXII, p. 1087). — (2) Ibid., c. 2. — (3) *Acta Martyrum sincera et selecta*, (edit. II, Amstelædami) p. 577. — (4) *Histoire des Romains*, tom. VII, cap. 79, ed. 1889, p. 576. — (5) Ibid., in nota. — (6) Ibid. in nota. — (7) *Hist. eccles.*, l. III, c. 12. — (8) Op. cit., p. 372 in nota. — (9) Op. cit., p. 376 in nota.

AUCTORE G. V. H.

mysteria infanda immolatos pueros impuberes utriusque sexus (1). *Sævitiam præsidis Amachii qui Macedonium, Theodulum ac Tatianum, zelo christianæ religionis accensos, omni genere tormentorum excruciatos, tandem craticula impositos subdito igne cremari jussit* (2). *Tandem ob psalmos a christianis decantatos, qui prius philosophum se esse jactabat continere se amplius non potuit.* Sed illorum quos dixi, *ait Socrates* (3), psalmorum probris facile ad iracundiam concitatus, ea christianis parabat supplicia infligere quæ olim Diocletianus iis inflixerat. Quam curam Sallustio præfecto mandavit, qui Theodorum adolescentem variis suppliciis affecit. *Ex quibus rebus clare patet, quam vero sensu motam a Juliano in christianos persecutionem Socrates dixerit, et quam inepte Victor Duruy ad removendam a Juliano persecutoris notam ad Socratem appellaverit.*

actis nostris consonant.

21. *Ex iisdem Socratis verbis confirmari potest, quod supra statuimus,* S. Eustochiæ *martyrium personarum temporumque adjunctis congruere. Circa idem enim tempus, quum scilicet expeditionem Parthicam meditaretur Julianus, secundum* B *Socratem* ea christianis supplicia parabat, quæ Diocletianus inflixerat. *Nihil ergo mirandum ab imperatore sanguinem spirante et ignem, tam crudele supplicium virgini christianæ illatum.*

Cui Bossuetius non contradicit.

22. *Pari fide qua Socratem Victor Duruy laudavit Bossuetium, qui Juliani imperium æquum vocaverit ac justum* (4). *Ecce tibi doctissimi episcopi verba.* " Hic apparet Juliani adversus imperatorem rebellio, apostasia a fide, Constantii mors, Juliani regnum, administratio æqua, et novum persequendi genus quo Ecclesiam afflixit (5). „ *Non igitur ex persecutorum numero Julianum Bossuetius exemit, sed persecutorem imprimis pronuntiavit. Quod vero in republica administranda æquum dixerit ac justum, Julianum opposuit Constantio, quem neglectæ reipublicæ paulo ante jure ac merito accusaverat. Hæc est istorum hominum æquitas ac fides, qui nostro tempore impiissimi Apostatæ* D *patrocinium suscepere. Quorum conamina atque impii nisus ignominiæ columnas non labefactabunt, quas in perpetuam pessimi hominis abominationem summa christianorum ingenia, Gregorium dico Nazianzenum, Basilium, Chrysostomum, suis scriptis erexerunt.*

Mentio fit S. Eustochiæ in martyrologiis

23. *Cultus* S. Eustochiæ *sive* Eustochii *ex martyrologiis manifestus est. Maurolycus :* Apud Tarsum Ciliciæ sub Juliano sanctæ Eustochii, virginis et martyris. *Martyrologium Romanum :* Tarsi in Cilicia sanctæ Eustochiæ, virginis et martyris, quæ sub Juliano Apostata post dira tormenta in oratione reddidit spiritum. *Hic Baronius annotat :* De ea Petrus in Catalogo, l. 10, c. 10, ubi ejus Acta paucis complexa refert. *Cujus compendium hic addimus :* Eustochium, virgo et martyr, apud Tarsum Ciliciæ passa est sub Juliano imperatore. Qui cum ibidem existens cum omni populo diis gentilium sacrificasset, Eustochium sacrificare nolentem primo nervis bubalinis cædi fecit, deinde cornibus capreolarum ungulanpræcepit pectinibusque* carnes ejus concidi. Deinde caput ejus cum capillis excoriari et clavos infigi. Et cum hæc omnia constantissime tolerasset et imperator sententiam protulisset ut membratim concisa et sartagine torreretur, orans ad Dominum emisit spiritum. Sepultaque est a matre propria in abditissima crypta, 4 nonas Novembris.

* *ita videtur legendum; edit princeps 1487 et Lugdunensis 1514* partibusque.

IV nonas novembris.

24. S. Eustochii *meminit Arturus in Gynæceo iisdem fere verbis quibus Martyrologium Romanum, et in nota repetit Petri compendium fere ad litteram. Notatu dignum est memoriam* S. Eustochiæ *in martyrologiis ad IV nonas novembris agi, quum tamen ex Actis pateat calendis novembris beatam virginem ad cœlestem coronam evolasse. Putaverim ego Petrum de Natalibus in Actorum exemplari suo legisse IV nonas novembris, et ex ejus compendio eumdem diem veluti* S. Eustochiæ *emortualem ad martyrologos pervenisse.*

(1) Lib. III, c. 13. — (2) Ibid., c. 15. — (3) Ibid., c. 19. — (4) Op. cit., p. 276 in nota. — (5) *Discours sur l'hist. univ.* Epoque XI, an. 361.

C

PASSIO SANCTÆ EUSTOCHIÆ.

F

Acta S. Eustochiæ *edimus ex apographo Bruxellensi codicis Vaticani n. 1190, collato cum aliis exemplaribus. Quatuor exemplarium series hæc est. —* **1.** *Apographum Bruxellense e codice Vaticano n. 1190 (quod reperitur in collectaneis Bollandianis Bibliothecæ regiæ Bruxellensis, n. 8930-31). —* **2.** *Codex IV Bibliothecæ Strozzianæ (inde in Laurentianam translatus, Florentiæ). Membraneus, folio magno, seculi XV.* **3.** *Apographum e codice Bodecensi, quod reperitur in collectaneis Bollandianis Bibliothecæ regiæ Bruxellensis, n. 8930-31.* **4.** *Codex 663, 2. Vallisumbrosæ (inde in Laurentianam translatus, Florentiæ). Membraneus, folio magno, seculi XIII.*

* *in fine præcedentis Vitæ legitur* die kal. Nov.

Eodem die* sanctæ Eustochiæ virginis **.

Cunctis immolantibus deæ Veneri,

Anno sexcentesimo quinquagesimo septimo ab urbe condita, Julianus imperator jussit ut omnes qui erant in palatio ejus, immolarent deæ Veneri; et ipse [1] constituit festivitatem magnam, et præcones clamaverunt per totam civitatem ut congregarentur omnes viri ac mulieres, et [2] juvenes ac virgines, pueri ac [3] puellæ, divites et [4] pauperes. Omnisque [5] civitas congregata est ad templum [6], et sonus canentium [7] ferebatur per totam civitatem. Erat autem [8] insania magna in eadem civitate, et sacerdotes templorum splendida erant vestimenta induti [9]; et maturius rex [10] venit in templum, accepit [11] thus, et immolavit [12]: et cum immolasset rex, omnis civitas pariter immolaverunt [13].

Num. 1. — ** *In 3 (Bodecensi) ;* Incipit passio sanctæ Eustochiæ virginis, cujus festum colitur in Calendis Novembris. — [1] (et i.) i quoque 3. — [2] *om.* 3. — [3] et 3. — [4] simul et 3. — [5] Tunc omnis 3. — [6] Veneris *add.* 3. — [7] canticorum 2, vociferantium 3. — [8] enim 3. — [9] (spl. e. v. i.) splendidis vestimentis erant induti 3. — [10] (et m. r.) Igitur r. m.; Et rex præfatus, Julianus videlicet impiissimus, ut insaniæ populi satisfaceret, m. 3. — [11] et accepit 2; et accipiens 3. — [12] (et i.) immolavit diis 3. — [13] (et-imm.) et una cum eo, o. c. immolavit 3.

2. Sancta

S. Eustochia errorem exprobrat, et Juliani minas spernit.

2. Sancta autem Eustochia immolare noluit [1], dicens : *Qui sunt [2] errores in quibus erratis omnes [3], qui dereliquistis Deum verum [4]? Et in errore vestro mortuis diis immolatis, qui sine anima sunt.* Et [5] audiens hæc [6] præfectus, nuntiavit regi, dicens: *Eustochia virgo noluit immolare [7], et ejusdem [8] occasione [9] multi homines noluerunt [10] sacrificare.* Audiens hæc rex valde iratus est, et [11] jussit eam comprehendi [12] et adduci in conspectu suo [13]. Cumque adducta fuisset beata Eustochia, stetit ante regem Julianum [14]. Qui dixit [15] ad eam: *Quæ sunt ista quæ audio de te? Quoniam non obedisti [16] præcepto [17] imperii mei?* Sancta Eustochia respondit : *Non repuli præceptum [18] imperii tui, sed tu repulisti præceptum Dei omnipotentis : et ipse te [19] reprobum fecisti. Quando enim Deum, creatorem tuum, colebas, et [20] ego eum [21] omnibus imperio tuo [22] obediebam [23]. Nunc autem errante te, jubes hodie ut omnes homines idola adorent : non consentio præcepto tuo plus quam præcepto Dei omnipotentis; nam omnes homines debemus Deum magnificare, qui donavit nobis hanc potestatem [24].* Julianus dixit : *Per fortunam deorum meorum juro, quia, si hodie non sacrificaveris, diversis pœnis te [25] interficiam [26].* Beata Eustochia respondit: *Gaudeo enim ut [27] ejus [28] palmam per bonam confessionem pertingamus [29], qui sanctos suos in cœlis coronavit [30].*

B

Atrocissima tormenta fortiter tolerat, et in oratione spiritum Deo reddit.

3. Julianus dixit : *Bubuleis [1] nervis cædite eam.* Et cum [2] cæderetur, clamavit voce magna, dicens: *Quam suaves sunt plagæ, quibus comparatur vita æterna!* Audiens hæc Julianus iratus est valde, et [3] dixit : *Ungulate eam cornibus capreolarum [4].* Cum autem sancta Eustochia ungularetur, clamavit dicens: *Confitebor tibi, Domine, quia [5] dignam me habuisti, et [6] fecisti me [7] propter nomen tuum has sustinere pœnas [8].* Julianus autem [9] cum vidisset eam perdurantem [10], admiratus est, quomodo tantam pœnam contemnebat [11] : et præcepit, ut pectinibus* [12] membra ejus [13] conciderent. Sancta Eustochia respondit [14] : *Ego audivi Salvatorem Dominum [15] nostrum [16] dicentem in sancto suo Evangelio [17] : « Si quis perdiderit animam suam propter me, inveniet eam; et qui perdiderit animam suam in [18] hoc tempore, perdet eam in futuro. » Et nunc [19] quæcumque volueris age [20] in corpore meo, potestatem habes; animæ [21] autem meæ [22] nullam potestatem poteris [23] habere.* Julianus dixit : *Decorietur caput ejus cum capillis.* Sancta Eustochia dixit : *O bestia perdita, ... et [24] videas** hæc [25] quæ constituisti [26]. Quantas [27] potes excogitare [28] pœnas : ego autem non sacrificabo immolare idolis sine anima, quæ ... visum nec odoratum noscuntur habere; quia hi* et [29] qui ea colunt [30] in perpetuas pœnas [31] damnabuntur.* Julianus dixit : *Afferte clavos et in ejus capite figite [32], ut deinceps nullus [33] resistat [34] nostræ potestati [35].* Sancta Eustochia respondit: *Infirmæ sunt pœnæ tuæ et furor [36] tuus impudens, et conatus tui ad nihilum redacti sunt.* Julianus [37] admiratus est [38] eam per omnes quascumque [39] sustinuit pœnas [40]. Dixit ei Julianus : *In his pœnis, in quibus temetipsam vides constitutam, perduras?* Beata [41] Eustochia respondit : *Ex quo die genuit me mater mea, non vidi talem [42] diem gaudii et lætitiæ [43].* Julianus dixit [44] : *Afferte sartaginem et complete eam oleo, et [45] concidite [46] corpus ejus, et mittite [47] in eam [48], ut auferam contumacem deorum de medio populi hujus.* Audiens hanc [49] sancta Eustochia sententiam, quæ adversus ipsam [50] prolata est, [51] oravit ad Dominum, dicens: *Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi [52], te adoro [53] et toto corde deprecor [54]; quia [55] me habuisti in gloria [56] hujus coronæ, quam constituisti omnibus sanctis tuis. Et nunc deprecor te, Pater Domini mei Jesu Christi [57], suscipe spiritum ancillæ tuæ [58].* Et sic [59] spiritus ejus corpore spoliatus [60] est : et [61] angeli [62] de cælo [63] susceperunt eam [64]. Rapuit autem corpus ejus [65] mater ejus Eustochia furtim nocte, et sepelivit eam [66] in crypta aptissima [67] in sepultura nova. Martyrizata est autem venerabilis Dei [68] Eustochia in civitate Tarso [69] Ciliciæ [70] sub Juliano Cæsare, die kalendarum novembrium, regnante vero [71] Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria [72] in secula seculorum. Amen.

D

forsan pro colendis

** quæ hi, forsan pro hæc*

E

** sic videtur legendum : loco partibus.*

Num 2. — [1] (i. n.) n. sacrificare 3. — [2] isti *add.* 2. — [3] vos *add.* 2. — [4] verum 2. — [5] *om.* 3. — [6] hoc 3. — [7] diis *add.* 2, 3. — [8] ejus 3, 4. — [9] occasionem 4. — [10] voluerunt 4. — [11] (A. h. r. v. i. e. et) Tunc iratus valde Julianus 3. — [12] comprehendere 2, 4. — [13] conspectum suum 3. — [14] (Cumque-Julianum) *om.* 3. — [15] (Q. d.) dixitque 2, 3, dixit 4. — [16] obaudisti 3, 4. — [17] præceptis 2. — [18] præcepto 4. — [19] (t. t.) teipsum 4. — [20] *om.* 3. — [21] in 3. — [22] imperium tuum 4. — [23] obaudiebam 3. 4. *Deinceps jam omittimus varr. lectt. codicis 4 (Vallisumbros. 663) qui vix differt a textu nisi per menda librarii.* — [24] (errante-potestatem) errantem te nullatenus volo sequi, sed adhærere Deo meo, a quo tu miserrime recessisti 3. — [25] *om.* 3. — [26] te *add.* 3. — [27] (e. u.) si 3. — [28] ad ejus 2, 3. — [29] pertingam 3. — [30] (q. s. s. i. c. c.) coronat in cœlis.

C

Num. 3. — [1] Bubalinis 3. — [2] (Et c.) Cumque 3. — [3] (audiens-et) Julianus 3. — [4] (c. c.) ferreis unguibus quoadusque consentiat vobis 3. — [5] (Cum-quia) Sancta igitur Eustochia cum diutius ungularetur, suspiciens in cœlum dixit : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui 3. — [6] (h. e.) *om.* 3. — [7] *om.* 3. — [8] (s. p. p.) p. s. 3. — [9] itaque 3. — [10] in pœnis *add.* 3. — [11] (quomodo-contemnebat) valde 3. — [12] *om.* 3. — [13] particulatim *add.* 3. — [14] dixit 3. — [15] meum Dominum Jesum Christum 3. — [16] *om.* 3. — [17] (s. s. E.) E. suo 3. — [18] *om.* 2. — [19] (E. n.) Nunc ergo 3. — [20] (v. a.) v. 2. — [21] in anima 2, 3. — [22] mea 2, 3. — [23] (p. p.) poteris potestatem 3. — [24] (O b. p. ... et) O perdita bestia, qui 3. — [25] ei 3, *om.* 2. — [26] non constituisti 2, 3. — [27] Igitur quantas 2. — [28] excogitare 3. — [29] (quia hi et) quæ cum his 2. — [30] (qui-colent) quorum cultores 3. — [31] (in p. p.) perpetuis pœnis 2. — [32] defigite 3. — [33] (d. n.) n. d. 3. — [34] præsumat 3. — [35] (n. p.) n. p. 2, n. resistere p. 3. — [36] (et f.) furorque 3. — [37] autem *add.* 3. — [38] *om.* 3. — [39] (p. o. q.) in omnibus quas 3. — [40] immobilem et invictam *add.* 3. — [41] (ex-beata) ad eum : Nec me sentis, infelix, tormenta quæ pateris? Sancta 3. — [42] *om.* 3. — [43] (g. et l.) tantæ lætitiæ et gaudii 3. — [44] (Julianus ... lætitiæ Julianus dixit) *om.* 2. — [45] atque 3. — [46] concidentes 3. — [47] (et m. i.) in illud 3. — [48] sartaginem 3. — [49] autem 2, igitur 3. — [50] illam 2. — [51] gratulabunda *add.* 3. — [52] *om.* 2. — [53] (t. a.) *om.* 3. — [54] (te t. c. d.) *om.* 2, d. te ex t. c. 3. — [55] qui dignam 2. — [56] gloriam 2. — [57] (quam-Christi) *om.* 3. — [58] et annumera me in claritate regni tui cum sanctis et electis tuis *add.* 3. — [59] hæc ea petorante 3. — [60] sanctus *add.* 3. — [61] ab 3. — [62] angelis 3. — [63] (de c.) in cœlum 3. — [64] (s. e.) eum 2, *om.* 3. — [65] (R. a. c. e.) Cujus corpus rapuit 3. — [66] *om.* 3. — [67] abditissima 3. — [68] virgo Christi 3. — [69] *om.* 2. — [70] Siliciæ 3, *om.* 2. — [71] *om.* 3. — [72] *om.* 3. — [73] cui gloria, qui cum Patre et Spiritu sancto regnat 2.

F

DE

A D

DE SANCTO MARCIANO

MONACHO IN EREMO CHALCIDENSI

G. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. De S. Marciani patria, genere, ætate ac vitæ scriptore.

CIRCA FINEM SECULI IV.

S. Marciani *vita scripta fuit a Theodoreto, Cyrensi episcopo.*

Deus, qui in sanctorum honoribus honoratur, speciali providentiæ cura id effecit, ut quorum sanctorum vitæ ratio humanæ naturæ infirmitatem superare videtur, eorumdem egregia facinora ii viri litteris mandarent, quorum auctoritas maximam apud posteros fidem esset inventura. Ita magnum illum Antonium magnus Athanasius, Paulum Thebæum et Hilarionem Hieronymus litterarum monumentis perpetuo victuros tradidere, ut magnitudo rerum gestarum pari quoque scribentium auctoritatis pondere fulcita ad posteros perveniret. Erant enim illi scientia rerumque spiritualium experientia illustres, judicio ac doctrina eximii, eorumque quorum vitas scripsere æquales aut suppares, ita ut vel testes oculati existerent, vel a discipulis fidelibus patrum gesta discere ac veluti calentia adhuc virorum vestigia tractare potuerint. Pari felicitate S. Marciani *gesta a Theodoreto, Cyri in Syria episcopo, conscripta accepimus. Cujus quum tanta sit in omni disciplinarum genere excellentia ut summis Ecclesiæ viris æquiparari possit, talis est testis qui rebus cognoscendis aptissimus haberi debeat, et eo tempore vixerit iisque in locis versatus sit, iisque usus rerum personarumque adjunctis, ut rei veritas ipsum latere minime potuerit. Ex Theodoreto ergo hauriemus quidquid de* Marciano *memoriæ proditum est. Agit autem bis de* S. Marciano : *semel raptim viri laudes commemorans, iterum data opera ejus res gestas enarrans. Locus prior est in Historiæ* C *Ecclesiasticæ libro IV, c. 25 :* Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τὰς τῆς μοναχικῆς φιλοσοφίας ἀφιέντες μαρμαρυγάς. Ἐν μὲν τῇ Χαλκιδέων ἐρήμῳ Ἄβιτος καὶ Μαρκιανὸς καὶ Ἀβραάμης, καὶ ἕτεροι πρὸς τούτοις οὐκ εὐαρίθμητοι, ἐν παθητοῖς σώμασι τὴν ἀπαθῆ βιοτὴν μελετῶντες. Fuere et alii per id tempus, qui monasticæ vitæ fulgore collucerent. In Chalcidensi eremo Avitus et Marcianus et Abraames, et alii vix numerabiles, qui in patibilibus corporibus vitam perturbationis expertem meditabantur (1).

in Religiosa Historia. *Ortus* Marcianus *urbe Cyro*

2. *Alter locus est caput tertium Religiosæ Historiæ* (2), *quod Actorum vice integrum deinceps transcribemus. Ex quo fonte profluit quidquid de* Marciani *laudatissima vitæ ratione ac miraculis innotuit. Unde quum sancti viri ætatem, patriam, genus didicerimus, Theodoreti simul quantum sit in his narrandis auctoritatis pondus, dijudicare poterimus.* Marcianus, *ait,* patriam habuit Cyrum, cujus antea meminimus. *Cyrus autem urbs, cujus antea in c. 2 meminerat, duorum dierum itinere distat ab Antiochia, uti ipse ibidem notat; qua distantia tabulæ Peutingerianæ concordat, ubi sic notatur* : Antiochia XII. Gephyra, XXII. Gendarum, XXXVI. Cyrro *(millia scilicet passum). Hæc autem Cyrus,* Κῦρος *appellata, dicitur a Procopio* (3) *a Judæis condita in honorem Cyri liberatoris; quæ quidem fabula videtur. Olim enim non* Κῦρος, *sed* Κύῤῥος *vocabatur, ad æmulationem urbis in Mace-* E *donia sic appellatæ, ut bene putat Cellarius* (4). *Certe Ptolemæus et Stephanus, Plinius et Tacitus non* Κῦρον *sive Cyrum, sed* Κύῤῥον *scribunt et Cyrrhum. Est autem caput regionis Cyrrhesticæ, Syriæ interioris, inter Seleucidem, Commagenen et Euphratem* (5).

præclaro genere,

3. *Hac itaque Cyro (sic enim deinceps a christianis vocari cœpit) oriundus* Marcianus, *ex præclaro genere, ante et post* Marcianum *apud Cyrenses clarissimo. Ita enim Theodoretus :* Contempta claritate generis, quod a patriciis ducebat et splendore palatii, in quo florebat, ... in Deum et res divinas totum amorem transtulit. Τῆς γὰρ τοῦ γένους καταφρονήσας περιφανείας, ἐξ εὐπατριδῶν γὰρ κατήγετο, καὶ τῆς ἐν βασιλείοις λαμπρότητος, ἐν ἐκείνοις γὰρ ἤνθει... εἰς Θεὸν καὶ τὰ Θεοῦ τὸ φίλτρον μετέθηκε. *Et paulo post idem Theodoretus refert* Marciani *sororis filium, vivente* Marciano *principatum urbis Cyri obtinuisse ac divitiis floruisse. Generis splendori eximiæ corporis atque animi dotes decus addebant eximium. Erat enim, eodem Theodoreto auctore,* proceritate corporis et forma donatus ab auctore naturæ, animique prudentia pollens : Μέγεθος σώματος καὶ κάλλος παρὰ τοῦ δημιουργοῦ δεξάμενος τῆς φύσεως, καὶ ψυχὴν ἔχων ἀγχινοίᾳ κεκοσμημένην. F *Quam corporis quidem præstantiam perpetuo jejunio afflixit, ac cellulæ incredibilibus angustiis compressit, animi prudentiam adeptus pene divinam.*

vixit seculo IV.

4. *Quo anno natus, quove vita functus sit* Marcianus, *nusquam Theodoretus adnotavit. Tempus autem quo sanctitate florens in cellula degebat, accurate notum est ex viris ejus æqualibus, qui ad invisendum beatissimum virum in eremum concursabant : e quibus Flavianus, magnus Antiochiæ episcopus, idem qui ad Theodosium imperatorem profectus legatione functus est pro salute urbis Antiochenæ. Sed neque* Marciani *ætatem Theodoretus adscripsit. Unde fit ut sanctissimi viri vitæ cursus certis annorum numeris a nobis definiri nequeat. Certum est totam* Marciani *vitam seculi IV finibus contineri; nisi forte plus nonaginta annis vixerit : tunc enim finiente seculo III nasci potuit. Quod sic efficitur.* « *Theodoretus Historiam Reli-*

(1) Migne, P. G., tom. LXXXII, p. 1190. — (2) Φιλόθεος Ἱστορία (Migne, ibid., p. 1324 sqq.). — (3) Ædif., l. II, c. XI. — (4) *Notitia orbis antiqui* seu Geographia antiqua, l. III, c. XII, n. 49. — (5) ibid.

giosam

A *giosam scripsit, ut doctissime probavit Garnerius* (1), non post annum 445, quo anno litteras dedit ad Eusebium (2): in illis enim ipsius mentionem facit *(sub titulo " Vitæ sanctorum „)* tanquam operis pervulgati, atque ita editi ante annum unum et alterum. Quomodo enim alias ad ipsam, velut ad testem suæ fidei, contra adversarios et judices prudenter provocaret?

« *Quo anteriore tempore? Non certe ante annum 437 aut 438, quo defunctus vita Acacius Berœensis : fit enim certa de ejus obitu sententia, ex eo quod in Encomio Juliani dicitur tenuisse episcopatum annos quinquaginta et octo. Inde enim scitur obiisse anno 437 aut 438, quandoquidem ordinatus est anno 378 aut 379. Quo igitur definito anno sexennii illius quod inter obitum Acacii et epistolam ad Eusebium interlapsum est? Responderi facile potest, si Theodoreto credimus; ei credere vero par est præ aliis, siquidem res narret quas vidit, quasque ex ipsis didicit, quorum facta narrat.*

« *Cum Vitam scriberet Simeonis Stylitæ, ipsum tradit viginti jam et octo annos transegisse ex quo inceperat quadragesimo quoque die semel vesci;*
B *incepit vero, postquam a conversione sua duos cum monachis quibusdam annos, decem in Heliodori monasterio duxisset. Cum ergo doceat Evagrius Simeonem vixisse a conversione sex et quinquaginta annos, cumque omnes fere fateantur sanctum ascetam anno 460 vita functum, necesse est ut conversus fuerit anno 404. Si ergo ad annos 404 addantur duodecim, partim inter monachos, partim apud Heliodorum acti, addantur etiam viginti et octo qui a suscepto jejunio effluxerant Theodoreto scribente, existit annus 444, quo Historia Religiosa composita sit. „ Ita Garnerius, quem fideliter reddidimus, emendato tamen uno memoriæ lapsu: pro Juliano enim scripserat Jacobum Nisibenum. Quem errorem Schulzius turpius auxit, ad alterum Jacobum (de quo c. 21 Religiosæ Historiæ) remittens in nota ad istum Garnerii locum. Qui itaque didicit damno suo verum non esse quod scripserat, in sua de Vita et Scriptis Theodoreti dissertatione* (3), *dicens :* Minor est utilitas, quæ e lectione hujus libri percipitur, utpote qui præter ascetarum Vitas nihil continet, sicque curiosos magis quam discendi cupidos lectores poscit. *Si enim ipse Schulzius legisset, potuisset discere ex*
C *tantis exemplis animi humilitatem, ut non tam superbe sperneret Garnerium multo se doctiorem, et simul acciperet ex Vita Juliani qua ratione Garnerium innocenter memoria labentem erigeret, ne de Charybdi, ut aiunt, incideret in Scyllam.*

et mortuus est intra

5. *Invento itaque anno 444 quo Religiosam Historiam exaravit Theodoretus, ad annum* Marciani *nostri emortualem propius ascendere possumus. Etenim narrat Theodoretus ibi, cap. 3, sanctum* Marcianum *a quinque episcopis visitatum fuisse : a Flaviano Antiochiæ, Acacio Berœæ, Isidoro Cyri, Eusebio Chalcidis, Theodotio Hierapoleos episcopis. Quod sane contigit post annum 381 inchoatum; nam illo anno Flavianus ordinatus est in secunda generali synodo; nec diu post synodum, nam brevi post Theodotius Hierapolitanus e vita excessit.* Quare, *ait Garnerius* (4), videtur accidisse ipso anno 381, quo nempe anno reduces illi præsules a secunda synodo virum sanctitate celebrem prope Antiochiam positum pietatis causa visitarunt.

AUCTORE G. V. H.

annos 381 et 391.

6. *In eodem capite 3 Theodoretus scribit* S. Marciani *corpus quinquaginta vel plures annos post beati viri mortem occultum mansisse et tum tandem inventum fuisse, et in loculo positum. Statuamus itaque quinquaginta tres annos, inter mortem* Marciani *et annum 444, quo ista scripsit Theodoretus : sic beati viri obitus in annum 391 incidet, qui est decimus post visitationem quinque episcoporum. Unde concludimus plena cum certitudine* S. Marcianum *intra annum 381 et 391, atque adeo seculo IV ad finem vergente, ad beatam cœli aulam migrasse.*

Fide dignissimus Theodoretus, qui Marcianum *ætate fere contingit,*

7. *Diximus initio Theodoretum dignissimum esse cui fides adhibeatur in iis quæ de* Marciano *litterarum monumentis commisit. Non enim ea quæ longa annorum intercapedine a suo tempore distabant, conscripsit in Historia Religiosa, sed* Vitas eorum sanctorum, *inquit*, qui paulo ante nos et nostris temporibus claruerunt (5), *narraturus ea* quæ partim, *ait* (6), ipsi vidimus, partim iis qui viderant eorumque vitam imitabantur nar- E rantibus credidimus. Marcianum *sane non diu ante Theodoretum vixisse, patet ex iis quæ dicta sunt, et forte hic natus jam erat, quum* Marcianus *moreretur. Natus enim est Theodoretus juxta Garnerium* (7) *anno 386 : ergo intra decennium quo sancti viri felicem transitum collocavimus.*

quique, ab infantia inter monachos versatus, vixit forte in monasterio

8. *Familia Theodoreti monachis familiaris erat; et ipse a pueris in monasterio Sancti Euprepii prope Antiochiam in Syria, ergo prope* Marciani *palæstram, educatus, non potuit non a primæva ætate fruitus esse narratione vitæ eximiorum hominum quorum inclyta sanctitatis fama per universam Syriam vulgabatur. Forsitan etiam incoluit unum ex duobus monasteriis prope Apameam fundatis a sancti* Marciani *discipulis. In Epistola enim ad Anatolium Patricium* (8), *Apameense monasterium suum dixit :* Quod si his precibus vestris non cedet, habitare me saltem jubeat in monasterio nostro, τὸ ἡμέτερον μοναστήριον, quod quidem a Cyrrestica milliaribus abest centum et viginti, ab Antiochena quinque et septuaginta, tribus autem milliaribus ab urbe distat Apamena. *Et in Synodico adversus tragœdiam Irenæi c. 56*
F *(quæ est Theodoreti epistola ad Alexandrum episcopum) :* Noverit sanctitas tua quod tam longe sim suave aliquid existimare venturum, ut archimandritæ monasterii mei de cella mihi ædificanda mandaverim (9). *Quum vero non semel dixerit Theodoretus se ante episcopatum semper incoluisse monasterium* (10), *perspicuum est non intelligi tantum monasterium Sancti Euprepii prope Antiochiam : quomodo enim illud monasterium quod tribus milliaribus ab urbe distat Apamea " nostrum „ vocare potuisset monasterium, si aliud tantummodo incoluisset?*

condito a Marciani *discipulo, et episcopus fuit Cyri, patria* Marciani.

9. *Jam vero* Marciani *discipulus utrumque monasterium ædificarat Apameæ, in vico Nicertæ nomine. Erat hic Agapetus, a quo unum ex monasteriis nomen sumpsit. Alterum vocitatur a Simeone. In his Theodoreti tempore cum* Marciani *vitam scriberet, supra quadringentos viri degebant.*

(1) Dissert. II de libris Theodoreti (P. G., tom. LXXXIV, p. 238 sq). — (2) Epistola 83 (Migne, P. G, tom. LXXXIII, p 1266). — (3) Migne, ibid., tom. LXXX, pag. 60. — (4) Dissert. II de libris Theod. n. 111 (Migne, P. G., tom. LXXXIV, p. 247). — (5) Cap. 1, in Vita Jacobi (P. G., tom. LXXXII, p. 1294). — (6) In prologo, ibid. (7) Dissert. I (Migne, P. G., tom. LXXXIV, p. 91). — (8) Migne, P. G, tom. LXXXIII, p. 1330, epist. 119. — (9) Migne, P. G., tom. LXXXIV, p. 675. — (10) Migne, P. G., tom. LXXXIII, scilicet: Epist. 80 (p. 1257), epist. 81 (p. 1261).

Cujus

AUCTORE G. V. H.

Cujus, *inquit* (1), instituti legislatores fuere Agapetus et Simeones, qui a magno Marciano leges acceperant. *Patet ergo manifesta fides illius, qui ab Agapeto magistri* Marciani *vitam audire potuerit. Præterea* Marcianus, *uti diximus, Cyro urbe oriundus, vivacem sui memoriam relinquere debuit. In eadem urbe* Marciani *nepos principatum obtinuerat. Potuit ergo Theodoretus, Cyri episcopus, ab ipsis suis Cyrensibus, et fortassis ab ipsis* Marciani *cognatis sancti viri res gestas didicisse. Quibus omnibus si addatur summa Theodoreti episcopi cum summis monachis ac sanctissimis familiaritas, nemo dubitare potest quin omnibus adminiculis fuerit instructus ad veritatem indagandam ac perscribendam. Tanto ergo teste atque auctore benevolus lector præclaram* S. Marciani *vitam securus accipiat. Accedit neminem unquam hanc Historiam Religiosam, cujus* Marciani *Vita pars est, non magni fecisse, si solos exceperis hæreticos et impios homines, quibus in his eximiæ sanctitatis splendoribus contigit quod noctuis solem intuentibus. Sed nemo solem spernat, ideo quod noctuæ illius radios ferre nequeunt.* B

§ II. De cultu S. Marciani.

Sanctitas Marciani *inclyta fuit*

S. Marcianum *omnium ore ut sanctissimum virum laudatum fuisse, ex Theodoreti primum Historia constat. Ipse enim auctor et antequam Vitas scribendas adoriatur, eorum quorum vitas scripturus est suffragium invocat, et principio Vitæ* Marciani *eum cum Elia et Joanne Baptista comparat. In fine rursus*: Oro, *inquit*, et obsecro ut horum omnium intercessione divinum auxilium adipiscar. *Hi omnes sunt* Marcianus *atque aliqui ex præcipuis ejusdem discipulis.*

tum in vita

11. *Populorum vero tanta erat de egregia* Marciani *virtute ac sanctitate opinio, ut vivente adhuc sancto viro multis in locis oratoria ædificarent accipiendis post mortem defuncti reliquiis. Quod Cyri in urbe fecit ipse* Marciani *sororis filius; in Chalcide Zenobiana quædam, alii alibi. Quod præcox se rapiendi studium sollicite frustratus* Marcianus, *operam dedit ut Eusebius discipulus magistri corpus ignoto omnibus traderet sepulcro. Cujus* C *rei testes duos tantum adhibuit Eusebius; et ante magistrum sepelivit, quam ejus mortem propalaret.*

tum post mortem ejus,

12. *Frustra per quinquaginta et amplius annos populorum pia multitudo sepulcrum quæsivit, donec tandem, illatis in oratoria prædicta aliorum sanctorum reliquiis, solus qui superat ex tribus testibus, beati* Marciani *sepulcrum indicavit.* Et tum, *ait Theodoretus*, cellulæ ac doctrinæ heredes in arcam lapideam biennio ante constructam pretiosi corporis reliquias transtulerunt. *Credibile* D *itaque est statim a felici* Marciani *obitu*, simul ac, *ut Theodoreti verbis utar*, victor egregius vita functus est et angelorum chorus sacram illam divinamque animam in cælestium sedibus collocavit, *publicum viri sancti cultum exortum fuisse, quærentium reliquias desiderio altum; tandem, solemniter dato corpore, fastigium attigisse, cujus postmodum per Orientem et Occidentem diffusi radii Ecclesiam in terris illustrant.*

et cum martyrologia tum latina

13. *Maximum cultus documentum est*, S. Marciani *nomen in Martyrologium Romanum illatum. Ubi IV nonas novembris confessoris titulo illustratur :* Cyri in Syria, sancti Marciani confessoris. *Menologium Sirleti, die 2 mensis novembris, sequens elogium habet :* Eodem die sancti patris nostri Marciani ex urbe Cyro, viri pietate insignis, qui egregie monasticam vitam egit.

tum græca

14. *In Menæis Bartholomæi Cutlumusiani eodem die ejusdem memoria celebratur his verbis :* Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μαρκιανοῦ, τοῦ ἐν τῇ Κύρῳ, Memoria sancti patris nostri Marciani Cyrensis. *In menologio Basiliano, in Kalendario* E *Constantinopolitano edito a Morcello, in Ecloquadio Cryptoferratensi, in Menæis Cryptoferratensibus, in Typico S. Bartholomæi Cryptoferratensis, in Menologio Capuano apud Toscanum,* Marciani *nomen non recensetur. Altum quoque de* Marciano *silentium in utroque martyrologio græco Hierosolymitano et Helenopolitano, edito a Scholz. In Menæis tamen Bartholomæi Cutlumusiani ipsa quam daturi sumus Theodoreti narratio in compendium redacta legitur. In Martyrologio metrico, die 19 mensis januarii,* Martiani *cujusdam fit mentio, quem Bollandus judicavit esse hunc nostrum, quippe quem in Græcorum menæis inventum, eo die prætermissum, in IV nonas novembris rejecerit. Martyrologium illud quod ex menæis et aliunde collegit Siberus, sequentes de* Marciano *versiculos habet, qui nihil laudis continent.*

Χοῦς, Μαρκιανέ, τυγχάνων εἰς χοῦν λύῃ·
Τὸ δόγμα τοῦ πλάσαντος οὐκ ἔχων λύειν.
Terra, Marciane, cum sis, in terram solveris,
Decretum Conditoris non valens solvere.

et Baronii Annales testantur

15. *Egregiam* Marciani *sanctitatem agnovit atque Annalibus consignatam voluit Cardinalis Baronius, ad annum 384, n. 44 ita scribens :* Porro vixit his ferme temporibus *(immo mortuus est)* Marcianus alius, sanctissimus monachus in Syria apud Cyrum civitatem, de quo plura Theodoretus in libro Sanctorum patrum Deum amantium *(Philotheo, sive Historia Religiosa)*. Cujus natalis dies memoria perpetua consecratus, quarto Nonas Novembris, in tabulis ecclesiasticis perseverat. *Jam viri beati, eremitarum luminis, historiam ex ore Theodoreti benignus lector audiat.*

(1) In Vita Marciani.

VITA

EX THEODORETO

VITA SANCTI MARCIANI

sive cap. III Religiosæ Historiæ Theodoreti (Migne, P. Gr., tom. LXXXIII, p. 1324 sqq.) (1).

CAPUT PRIMUM.

S. Marciani clari natales, vita solitaria, virtutes et miracula quædam ab eo patrata.

** legendum forsan* ἢ, *ita ut sensus sit* : certe, videlicet

Μαρκιανὸν δὲ τὸν πάνυ πῶς ἂν ἀξίως θαυμάσαιμεν; ἢ * δῆλον ὅτι Ἠλίᾳ καὶ Ἰωάννῃ, καὶ τοῖς κατ' ἐκείνους συντάττοντες, οἳ περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι, καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς; Οὗτος γὰρ πατρίδα πάλαι μὲν ἔσχε τὴν Κύρον, ἧς καὶ πρόσθεν ἐμνήσθην, μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἔρημον· καὶ ταύτην δὲ κἀκείνην καταλιπὼν, νῦν ἔχει τὸν οὐρανόν. Καὶ ἡ μὲν αὐτὸν ἐγέννησεν, ἡ δὲ ἔθρεψε καὶ νικηφόρον ἀπέφηνε, ὁ δὲ στεφανίτην ἐδέξατο.

2. Τῆς γὰρ τοῦ γένους καταφρονήσας περιφανείας, ἐξ εὐπατριδῶν γὰρ κατήγετο, καὶ τῆς ἐν βασιλείοις λαμπρότητος, ἐν ἐκείνοις γὰρ ἤνθει, μέγεθος σώματος καὶ κάλλος παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ δεξάμενος τῆς φύσεως, καὶ ψυχὴν ἔχων ἀγχινοίᾳ κεκοσμημένην, εἰς Θεὸν καὶ τὰ Θεοῦ τὸ φίλτρον μετέθηκε, καὶ πᾶσιν ἐρρῶσθαι φράσας, καταλαμβάνει τῆς ἐρήμου τὸν ὀμφαλὸν, καὶ σμικρὸν οἰκίσκον δειμάμενος, οὐδὲ τῷ σώματι σύμμετρον, καὶ ἄλλῳ τε σμικρῷ τινι θριγκίῳ περιβαλὼν, καθεῖρκτο διηνεκῶς, πάσης μὲν συνουσίας ἀνθρωπίνης κεχωρισμένος, τῷ δὲ τῶν ὅλων Δεσπότῃ διαλεγόμενος, καὶ τῆς γλυκείας ἐκείνης ἐπαΐων φωνῆς. Τοῖς μὲν γὰρ θείοις ἐντυγχάνων λογίοις, τῆς θείας φωνῆς ἀπολαύειν ἡγεῖτο· προσευχόμενος δὲ καὶ τὰς ἱκετείας προσφέρων αὐτὸς τὴν πρὸς τὸν Δεσπότην ἐποιεῖτο διάλεξιν. Καὶ C τοσαύτης ἀεὶ τρυφῆς ἀπολαύων, κόρον λαβεῖν οὐκ ἐβούλετο. Ἤκουσε γὰρ τοῦ θείου Πνεύματος διὰ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ ὑποψάλλοντος, ὡς « Ὁ μελετῶν ἐν νόμῳ Κυρίου ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀποῤῥυήσεται. » Τούτων τῶν καρπῶν ἐφιέμενος, τὸν ἥδιστον τοῦτον ἠσπάζετο πόνον, καὶ τὴν μὲν προσευχὴν ἡ ψαλμῳδία, τὴν δὲ ψαλμῳδίαν ἡ προσευχὴ διεδέχετο, καὶ ἀμφότερα πάλιν ἡ τῶν θείων λογίων ἀνάγνωσις.

3. Σιτίον δὲ ἦν αὐτῷ μόνος ἄρτος, καὶ οὗτος σταθμῷ προσφερόμενος· τοσοῦτος δὲ ἦν ὁ σταθμὸς, ὡς μὴ παιδίῳ ἄρτι θηλῆς ἀπαλλαγέντι τὴν χρείαν πληροῦν. Φασὶ γὰρ τοῦ ἄρτου τὴν λίτραν τετραχῇ διαιρουμένην ἡμέραις τέτταρσι διανέμεσθαι, καὶ ἡμέρᾳ ἑκάστῃ μίαν ἀπονέμεσθαι μοῖραν. Εκεκρίκει γὰρ ἑσπέρας κατὰ μίαν ἐσθίειν ἡμέραν, κόρον δὲ μηδέποτε λαβεῖν· ἀλλ' ἀεὶ μὲν πεινῆν, ἀεὶ δὲ διψῆν, προσφέρειν δὲ τῷ σώματι τὰ εἰς τὸ ζῆν ἀποχρῶντα. Ἔλεγε γὰρ ὡς ὁ διὰ πλειόνων ἡμερῶν σιτίων μεταλαγχάνων, ἀσθενέστερον μὲν ἐν ταῖς τῆς ἀσιτίας ἡμέραις

Marcianum vero celeberrimum quomodo pro dignitate laudabimus? An illum videlicet cum Elia et cum Joanne ac similibus comparantes, qui circuibant in melotis et pellibus caprinis, egentes, afflicti, vexati, quibus dignus non erat hic mundus: errantes in solitudinibus et montibus et speluncis, et foraminibus terrae? Is enim patriam olim quidem habuit Cyrum *a*, cujus antea meminimus, postea vero solitudinem: hac autem et illa relicta, cælum nunc habet. Et illa quidem eum genuit, haec vero aluit victoremque effecit, cælum autem coronatum excepit. E

S. Marcianus Cyri natus — *a*

2. Contempta enim claritate generis, quod a patriciis ducebat, et splendore palatii, in quo proceritate corporis et forma donatus ab auctore naturae, animique prudentia pollens florebat, in Deum et res divinas totum amorem transtulit et, omnibus valere jussis, medias solitudines adiit, parvaque exstructa domuncula quae corpus ejus vix aequaret, eademque parvo quodam alio septo circumdata, ibi clausus haerebat assidue, ab omni quidem humana consuetudine sejunctus, sed cum Domino universorum colloquens, et dulcem illam vocem exaudiens. Divina enim versans eloquia, divinam se vocem audire censebat; orans autem et preces offerens, ipse cum Domino loquebatur. Et cum tantis semper frueretur deliciis, nunquam tamen illum satietas capiebat. Audiverat enim divinum Spiritum per os Davidis psallentem : F " Qui meditatur in lege Domini die ac nocte, erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium ejus non defluet. " Hos ille fructus desiderans, jucundissimum hunc laborem amplectebatur; et orationem quidem psalmodia, psalmodiam autem excipiebat oratio, et utraque rursus lectio divinorum eloquiorum.

in cellulam se condidit, ubi, in angustissima casula degens,

3. Cibus autem illi erat solus panis, isque ad mensuram datus: mensura vero ea erat, quae nec infanti a lacte nuper divulso satis esset. Aiunt enim panis libram quatuor in partes divisam, quatuor diebus fuisse distributam, et singulis diebus partem unam assignatam. Statuerat enim vespere comedere quotidie, nunquam autem satiari, sed semper esurire semperque sitire, corpori autem ea exhibere quæ ad vitam sustentandam sufficerent. Dicebat enim eum qui post multorum dierum inediam cibum capit, et diebus mediæ

quotidie quidem, sed vespere tantum et [illegible] modico pane et aqua alebatur.

(1) Textum Theodoreti pro more nostro in capita distinximus servata Gentiani Herveti versione Migneana.

EX THEODORETO.

ἡμέραις τὰς δεσποτικὰς λειτουργίας ἐπιτελεῖ· ἐν ῇ δὲ πάλιν ἡμέρᾳ τῶν σιτίων μεταλαμβάνει, πλείονα, ὡς εἰκὸς, προσφερόμενος τὴν γαστέρα φορτίζει, βαρυνομένη δὲ αὕτη ὀκνηροτέραν περὶ τὴν ἀγρυπνίαν καθίστησι τὴν ψυχήν. Ἄμεινον τοίνυν ἔλεγε καθ' ἡμέραν μεταλαμβάνειν τροφῆς, κόρον δὲ ὑπομεῖναι μηδέποτε. Ἀληθὴς γὰρ νηστεία ἡ διηνεκὴς ἔνδεια. Ταῦτα νομοθετῶν διετέλει ὁ θεῖος οὗτος ἀνήρ· καὶ σῶμα μέγιστον ἔχων καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ πάντων ἀνθρώπων μέγιστος ὢν καὶ κάλλιστος, μικρῷ τούτο σιτίῳ διέτρεφε.

4. Χρόνου δέ τινος διελθόντος, δύο συνοίκους ἐδέξατο, Εὐσέβιον, ὃς τῆς ἱερᾶς ἐκείνης καλύβης κληρονόμος ἐγένετο, καὶ Ἀγαπητὸν, ὃς τὴν ἀγγελικὴν ταύτην νομοθεσίαν εἰς τὴν Ἀπαμέων μετεφύτευσε. Κώμη γάρ τίς ἐστι μεγίστη καὶ πολυάνθρωπος, Νικέρται δὲ ὄνομα ταύτῃ· δύο τοίνυν φιλοσοφίας ἐν ταύτῃ φροντιστήρια κατεσκεύασε μέγιστα· τὸ μὲν τῆς αὐτοῦ προσηγορίας ἐπώνυμον, τὸ δὲ τοῦ θαυμαστοῦ Συμεωνου, ὃς πεντήκοντα ἐτῶν ἀριθμὸν ἐν ταύτῃ τῇ φιλοσοφίᾳ διέλαμψεν. Ἐν τούτοις μέχρι καὶ τήμερον πλείους ἢ τετρακόσιοι διάγουσιν ἄνδρες, ἀρετῆς ἀθληταὶ καὶ εὐσεβείας ἐρασταί, καὶ τὸν
B οὐρανὸν τοῖς πόνοις ὠνούμενοι· θεσμοθέται δὲ ταύτης τῆς πολιτείας Ἀγαπητὸς καὶ Συμεώνης, παρὰ τοῦ μεγάλου Μαρκιανοῦ τοὺς νόμους δεξάμενοι. Ἐκ δὲ τούτων μυρία ἐφυτεύθη ἕτερα ἀσκητῶν καταγώγια, τουτοισὶ τοῖς νόμοις κοσμούμενα, ἃ οὐ ῥᾴδιον ἀριθμεῖν. Ἀλλὰ φυτουργὸς τούτων ἁπάντων ὁ θεσπέσιος ἐκεῖνος ἀνήρ· ὁ γὰρ τὸ σπέρμα τὸ κάλλιστον παρασχὼν, οὗτος καὶ τῶν φύντων ἀγαθῶν αἴτιος ἂν εἰκότως κληθείη.

5. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον, ὡς ἔφην, μόνος τὴν ἐθελούσιον εἶχεν εἱρκτὴν ἐκείνην· ἔπειτα τοὺς δύο τούτους ὑποδεξάμενος, οὐ συνοίκους εἶχεν· οὐδὲ γὰρ αὐτῷ μόνῳ ὁ οἰκίσκος ἀπέχρη, σμικρὸς ὢν κομιδῇ, καὶ πολὺν αὐτῷ καὶ ἑστῶτι καὶ κατακειμένῳ παρέχων πόνον. Οὔτε γὰρ ἑστὼς ἀνορθοῦσθαι οἷός τε ἦν, τῆς ὀροφῆς καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν αὐχένα καμπτούσης· οὔτε κατακλινόμενος ἐκτείνειν τοὺς πόδας ἠδύνατο, ἰσόμετρον τῷ σώματι τοῦ οἴκου τὸ μῆκος οὐκ ἔχοντος. Ἕτερον οὖν αὐτοῖς ἐπιτρέψας κατασκευάσαι, ἐν ἐκείνῳ διάγειν ἐκέλευσε, καὶ καθ' ἑαυτοὺς δὲ ὑμνεῖν καὶ προσεύχεσθαι, καὶ τοῖς θείοις ἐντυγχάνειν λογίοις.

6. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει πλείονας τῆς ὠφελείας ταύτης μεταλαχεῖν, ἕτερον πόρρωθεν οἰκοδομηθῆναι κατα-
C γώγιον παρεγγυήσας, ἐν ἐκείνῳ διάγειν τοὺς βουλομένους ἐκέλευεν. Ἡγεμόνευσε δὲ αὐτῶν ὁ Εὐσέβιος, τὴν τοῦ μεγάλου Μαρκιανοῦ διδασκαλίαν διαπορθμεύων. Ὁ δὲ θεῖος ἐκεῖνος Ἀγαπητὸς παιδοτριβηθεὶς, ὡς ἔδει, καὶ γυμνασθεὶς, καὶ τὴν ἀθλητικὴν ταύτην ἄριστα παιδευθεὶς, ἐπανῆκεν, ὡς ἔφην, καὶ ἃ παρὰ τῆς θείας ἐκείνης ψυχῆς ἐδέξατο, κατέσπειρε σπέρματα· οὕτω δὲ περιφανὴς ἐγένετο καὶ περίβλεπτος, ὡς καὶ τῆς ἀρχιερατικῆς προεδρίας ἀξιωθῆναι καὶ ποιμενικὴν ἐγχειρισθῆναι κηδεμονίαν, καὶ τῆς οἰκείας πατρίδος ἐμπιστευθῆναι τὴν ἐπιμέλειαν.

7. Εὐσέβιος δὲ ὁ θαυμάσιος, τῆς συναθροισθείσης προστατεύων ἀγέλης, καὶ τοῦ διδασκάλου τὴν ἐπιμέλειαν ἀνεδέδεκτο, καὶ μόνος εἰς καιρὸν αὐτῷ φοιτᾶν καὶ πυνθάνεσθαι μή τι βούλοιτο ἠξιοῦτο. Ἐθελήσας δέ ποτε νύκτωρ ἰδεῖν ὅ τι πράττει, ἐτόλμησε τῇ φωταγωγῷ, βραχεῖα δὲ ἦν αὕτη, πελάσαι· καὶ παρακύψας ὁρᾷ φῶς οὐ λυχνιαῖον οὐδὲ χειροποίητον, ἀλλὰ θεοσδοτον καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος, τῆς τοῦ διδασκάλου κορυφῆς ἀπαστράπτον, καὶ τῶν θείων λογίων ὑποδεικνῦον τὴν τῶν γραμμάτων σύνθεσιν. Καὶ γὰρ βιβλίον κατέχων ἐτύγχανε, καὶ τὸν ἄσυλον θησαυρὸν ἐπεζήτει τοῦ θείου θελήματος. Τοῦτο θεασάμενος Εὐσέβιος ὁ θαυμά-

σιος,

inediæ officia Dominica languidius exsequi, et D
quo die rursus cibum capit, plura, ut fieri solet, ingerendo, ventrem onerare, et hoc gravato tardiorem reddi animam ad vigilandum. Præstare itaque aiebat, vesci quidem quotidie, sed nunquam exspectare satietatem. Verum enim jejunium est perpetua esuries. Hanc legem proponere non desinebat vir ille divinus; et cum corpus haberet maximum atque omnium sui temporis hominum maximus et pulcherrimus esset, exiguo id cibo sustentabat.

Discipulos primum duos habuit.

4. Post aliquod temporis spatium duos admisit contubernales, Eusebium *b*, qui sacri illius tugurii fuit hæres, et Agapetum *c*, qui has angelicas leges transtulit Apameam *d*. Ibi enim vicus est maximus et populosus, Nicertæ nomine, in quo duo maxima philosophiæ gymnasia construxit, quorum unum ab eo nomen sumpsit, alterum vero ab admirabili Simeone, qui annorum quinquaginta spatio in hac disciplina refulsit. In his hodieque viri degunt supra quadringentos, virtutis athletæ et pietatis amatores, cœlumque laboribus suis redimentes. Cujus sane instituti legis- E
latores fuere Agapetus et Simeones, qui a magno Marciano leges acceperant. Et ab his porro alia plurima propagata sunt ascetarum habitacula, iisdem legibus utentia, quæ difficile sit percensere. Ceterum horum omnium sator et plantator fuit vir ille divinus. Qui enim pulcherrimum semen præbuit, is bonorum quæ ex eo nascuntur jure auctor vocandus est.

qui degebant sub alio tecto.

5. Primum ergo, ut dixi, solus voluntarium illum carcerem tenebat. Deinde cum hos duos admisisset, non habitabant tamen illi sub eodem tecto. Nam ne ipsi quidem soli domuncula sufficiebat, ut admodum parva, et quæ tum stanti tum jacenti multum laboris afferret. Quippe qui nec stans erigi poterat, cum tectum caput et collum premeret, nec recubans pedes extendere, cum corporis longitudinem domuncula non æquaret. Aliam ergo ut construerent permittens, jussit ut in ea degerent ac per se ipsi hymnos dicerent, et orarent, et divina eloquia lectitarent.

Postea plures in separato habitaculo admisit, quibus præerat Eusebius.

6. Cum vero plures hujus utilitatis participes fieri oporteret, alio habitaculo ejus jussu procul exstructo, jussit eos in illo degere qui vellent. His præfectus fuit Eusebius, qui magni Marciani doctrinam eis tradebat. Divinus autem Agapetus, eruditus atque exercitatus, ut par erat, optimeque in hac palæstra institutus, discessit, ut dixi, et semina sparsit quæ a divina illa anima acceperat : adeoque illustris et clarus evasit, ut pontificali sede dignus habitus sit, eique commissum sit munus pastorale ac suæ ipsius patriæ cura concredita.

Hic S. Marcianum cælesti lumine circumdatum vidit.

7. Admirabilis porro Eusebius, congregato gregi præsidens, magistri etiam curam gerebat, et solus suo illum tempore adeundi et num quid vellet rogandi potestatem habebat. Noctu ergo videre cupiens quid ageret, per fenestram, quæ admodum parva erat, ausus inspicere, videt lumen, non lucernæ neque manufactum, sed divinum et a superna gratia profectum, supra magistri caput refulgere, et in divinis Scriptis litterarum structuram ostendere. Librum enim præ manibus habebat et divinæ voluntatis inviolabilem thesaurum quærebat. Hunc intuitus cum esset Eusebius, magno timore ac stupore percussus, et infusam

famulo

A σιος, δέους τε ἐνεπίμπλατο, καὶ φρίκης μεστὸς ἐγίνετο, καὶ τὴν κατακεχυμένην τοῦ θείου θεράποντος ἐδιδάσκετο χάριν, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τοὺς δούλους ἐμάνθανεν εὔνοιαν.

8. Ἄλλοτε δὲ, ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ μεγάλου προσευχομένου Μαρκιανοῦ, δράκων τις ἀνερπύσας εἰς τὸν πρὸς ἕω τετραμμένον τοῖχον, ἄνωθεν τοῦ τοίχου διέκυψε κεχηνώς τε ἅμα καὶ βλοσυρὸν βλέπων, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν σημαίνων. Πόρρω δὲ ἑστὼς ὁ Εὐσέβιος, καὶ τὸ φρικῶδες ἐκεῖνο θέαμα δείσας, καὶ τὸν διδάσκαλον ἀγνοεῖν ὑποτοπάσας, ὑπεδείκνυ βοῶν, καὶ φυγεῖν ἀντιβολῶν. Ὁ δὲ ἐπιτιμήσας καὶ τὴν δειλίαν ἐκβαλεῖν κελεύσας, πάθος γὰρ εἶναι καὶ ταύτην ὀλέθριον, τὸ μὲν σημεῖον δακτύλῳ τοῦ σταυροῦ προετύπωσε, ἐνεφύσησε δὲ τῷ στόματι, καὶ τὴν παλαιὰν παρεδήλωσεν ἔχθραν. Ὁ δὲ, καθάπερ πυρί τινι τῷ τοῦ στόματος πνεύματι ἀναφθεὶς, καὶ οἱονεὶ ἐμπρησθεὶς, καλάμης δίκην καταφλεχθείσης εἰς πολλὰ διελύθη. Ὅρα μοι τοίνυν εἰ μὴ τὸν Δεσπότην ὡς εὔνους οἰκέτης μεμίμηται. Καὶ γὰρ ὁ Δεσπότης, τῆς θαλάσσης ἐπιμανείσης ποτὲ τῷ σκάφει τῷ τῶν μαθητῶν, ἀγωνιῶντας τούτους θεασάμενος, οὐ πρότερον τῆς θαλάσσης τὴν ζάλην ἐστόρεσε, πρὶν ἢ

B τῶν μαθητῶν ἐπιτιμήσει καταπαύσοι τὴν ἀπιστίαν. Ἐντεῦθεν ὁ θαυμάσιος οὗτος ταῦτα πεπαιδευμένος, πρῶτον τοῦ μαθητοῦ τὴν δειλίαν ἐξέλαβεν*, εἶθ᾽ οὕτως τὸ θηρίον τιμωρίᾳ παρέδωκε.

* forsan pro ἐξέβαλεν.

9. Τοιαύτη τοῦ μεγάλου Μαρκιανοῦ καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ θαυματουργία, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν παρρησία. Ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοιαύτης χάριτος ἠξιωμένος καὶ θαυματουργεῖν μεγάλα δυνάμενος, κρύπτειν ἐσπούδαζε τὴν ἰσχὺν, τοῦ λωποδύτου τῆς ἀρετῆς τὰς μηχανὰς ὑφορώμενος. Τὸ γὰρ τῆς ἀλαζονείας ὑποσπείρων πάθος, τοὺς πόνῳ συλλεγέντας καρποὺς λῃστεύειν ἐπιχειρεῖ. Καὶ κρύπτειν δὲ τὴν δεδομένην προθυμούμενος χάριν, ἄκων ἐθαυματούργει, τῆς τῶν κατορθωμάτων αἴγλης ἀπαστραπτούσης καὶ τὴν κεκρυμμένην δύναμιν παραγυμνούσης. Καὶ δήποτε τοιόνδε συνέβη γενέσθαι. Ἀνήρ τις τῶν εὐπατριδῶν, καὶ ἀρχὰς στρατιωτικὰς πολλάκις ἐγχειρισθεὶς, ἀπὸ Βεροίας τῆς Συρίας ὁρμώμενος, τῆς θυγατρὸς ἐπὶ χρόνῳ πολλῷ κορυβαντιώσης καὶ ὑπὸ πονηροῦ δαίμονος ἐνοχλουμένης καὶ λυττώσης, καταλαμβάνει τὴν ἔρημον, συνήθης μὲν ὢν τοῦ μεγάλου Μαρκιανοῦ, συντεύξεσθαι δὲ αὐτῷ καὶ ἀντιβολῆσαι διὰ τὴν προτέραν συνήθειαν προσδοκῶν. Ψευσθεὶς δὲ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς θέας διαμαρτὼν

C τοῦ θείου θεράποντος, ἱκετεύει τινὰ πρεσβύτην, ὃς κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ τὴν τοῦ θείου ἀνδρὸς διακονίαν ἐγκεχείριστο, μικρὸν ληκύθιον ἐλαίου πλῆρες ὑποδέξασθαί τε καὶ παρ᾽ αὐτὴν θεῖναι τοῦ οἰκιδίου τὴν θύραν. Ὁ δὲ πρεσβύτης, πολλάκις μὲν τὴν ἐγχείρησιν ἀρνηθεὶς, πολλάκις δὲ πάλιν παρακληθεὶς, ἥττων τῆς ἱκεσίας ἐγένετο. Τοῦ δὲ κτύπου αἰσθόμενος ὁ μέγας Μαρκιανὸς, ἐπυνθάνετο τίς τε εἴη καὶ τί δεόμενος ἥκοι. Ὁ δὲ τὴν μὲν ἀληθῆ πρόφασιν ἔκρυπτεν, ἐσκήπτετο δὲ ἀφῖχθαι ὡς μαθησόμενος μή τι κελεύοι· καὶ τοῦτο λέγων ἀπεπέμπετο. Ὑπὸ δὲ τὴν ἕω πάλιν τῆς κόρης ὁ πατὴρ ἱκέτευεν ἀποδοθῆναι αὐτῷ τὸ ληκύθιον. Ὁ δὲ δεδιὼς μὲν, ἀπῄει δ᾽ ὅμως ἡσυχῇ ᾗ ἠδύνατο, καὶ τὴν χεῖρα προτείνας καὶ τὸ ληκύθιον λαβὼν, ἐπειρᾶτο λανθάνειν· ὁ δὲ πάλιν ἐπύθετο τί βουλόμενος ἥκοι. Ὡς δὲ τὴν αὐτὴν ἔφη πρόφασιν ἣν καὶ ἑσπέρας ἐδήλωσε, δυσχεράνας ὁ θεῖος ἀνὴρ, ἅτε δὴ παρὰ τὸ εἰωθὸς γεγενημένην τοῦ πρεσβύτου τὴν ἄφιξιν, τἀληθῆ ἀπαγγέλλειν ἐκέλευεν. Ὁ δὲ δειμαίνων καὶ τρέμων, καὶ κρύπτειν τὸν τῆς θείας χάριτος ἀνάπλεων οὐ δυνάμενος, τίς τε ἥκοι ἔλεγε καὶ τοῦ πάθους τὴν τραγῳδίαν ἐδίδασκε, καὶ τὸ ληκύθιον ἐπεδείκνυ. Ὁ δὲ ἠγανάκτει μὲν, ὡς εἰκὸς ἦν, δεικνύναι τὴν ἀρετὴν οὐ βουλόμενος, ἀπειλήσας δὲ ὅμως ὡς, εἰ αὖθις τοιαῦτα τολμήσειε, καὶ

famulo Dei gratiam et qua Deus servos suos benevolentia prosequatur edidicit. [illegible]

8. Alias rursus, in vestibulo domus orationi operam dante Marciano, draco quidam, qui muri partem orienti obversam reptando ascenderat, inde ab alto prospectans, hianti ore torvoque aspectu insidias minabatur. Procul autem stans Eusebius et horrendo illo spectaculo terrefactus, magistrum id ignorare arbitratus, alta voce clamans illi ostendebat, rogans ut fugeret. Quem increpans ille metumque tanquam perniciosum affectum expellere jubens, digito crucis figuram expressit, et ore insufflans veteres inimicitias patefecit. Mox enim draco, spiritu oris veluti flamma quadam correptus et incensus, exustæ instar arundinis in multas partes dissectus est. Vide ergo an non Dominum ut benevolus servus imitatus sit. Dominus enim, cum fureret aliquando mare in naviculam discipulorum eosque laborantes videret, non prius tamen maris æstum sedavit, quam incredulitatem discipulorum increpando compesceret. Hinc edoctus vir admirabilis, primum a discipulo timorem excussit, deinde belluam supplicio dedit. E

Marcianus in dæmones

9. Talis magni Marciani sapientia fuit et miraculorum potestas, et fiducia in Deum. Sed tamen, tanta gratia præditus cum esset et magna posset facere miracula, studebat hanc celare potestatem, prædonis virtutum technas habens suspectas, qui arrogantiæ vitium subseminans, labore collectos fructus eripere conatur. Quare datam sibi gratiam celare studens, invitus veniebat ad facienda miracula, cum eximiorum ejus operum jubar resplenderet et quam occultabat virtutem manifestaret. Quodam igitur tempore res accidit hujusmodi. Vir quidam, nobili loco natus et militaribus sæpe functus honoribus, ex Berœa e Syriæ urbe oriundus, cum ejus filia dudum baccharetur et a malo dæmone vexata in rabiem ageretur, venit in solitudinem; et quia magno Marciano familiaris fuerat, sperabat propter priorem consuetudinem fore ut eum conveniret et coram rogaret. Spe autem frustratus, cum Dei servum videre ipsi non liceret, senem quemdam rogavit, cui illo tempore divini viri commissum erat ministerium, F ut parvum lecythum oleo plenum acciperet et ad ostium domunculæ deponeret. Quod senex cum sæpe facturum se negasset ac sæpe rursum rogaretur, victus tandem precibus cessit. Strepitu audito, magnus Marcianus interrogavit quis esset et qua de causa veniret. Is autem, veram celans causam, finxit se venisse ut percontaretur num aliquid juberet: et, hoc dicto, dimissus est. Cum autem sub auroram rursus pater puellæ restitui sibi vasculum postularet, senex non sine metu, ivit tamen quam maximo potuit silentio, et porrecta manu accepto lecytho latere conabatur. Sed ille rursus interrogabat quam ob rem veniret. Et cum causam eamdem quam vespere prætexeret, moleste ferens homo Dei, quippe cum præter consuetudinem accessisset, vera respondere jussit. Tum ille timens et tremebundus, ut qui eum qui Dei gratia plenus erat latere non posset, et quis venerit dixit, et totam morbi tragœdiam exposuit, et lecythum ostendit. Ægre rem tulit vir sanctus, ut eum decebat qui virtutem nollet ostendere; minatusque, si talia rursus auderet, consuetudine illa et ministerio privatum iri, quæ maxima iis pœna erat qui quæstum hunc noverant, abire

mira virtute pollebat

EX THEODORETO.

τῆς συνουσίας ἐκείνης στερηθήσεται καὶ τὴν διακονίαν ἀφαιρεθήσεται· μεγίστη δὲ ἦν ἡ ζημία τοῖς τὸ κέρδος ἐπισταμένοις· ἀπέπεμψεν, ἀποδοῦναι τῷ δεδωκότι κελεύσας. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἐκέλευε, τέτταρας δὲ σταθμοὺς ὁ δαίμων ἀφεστηκὼς τοῦ ἐξελαύνοντος ἐβόα τὴν δύναμιν· καὶ Μαρκιανὸς ἐν Βεροίᾳ τὰ δικαστῶν εἰργάζετο, δημίοις τισὶ κατὰ τοῦ δαίμονος χρώμενος, καὶ τὸν ἀλιτήριον ἐκεῖνον ἐξελαύνων καὶ τὴν κόρην καθαρὰν τῆς ἐνεργείας ἀποφαίνων ἐκείνης. Καὶ τοῦτο μεμαθήκεν ἀκριβῶς ὁ τῆς κόρης πατήρ· ἐπανιόντι γὰρ αὐτῷ καὶ ὀλίγους τοῦ ἄστεος σταδίους ἀπέχοντι οἰκέτης τις ἀπήντησεν, εἰς ἀγρὸν ὑπὸ τῆς δεσποίνης ἀποσταλείς. Οὗτος τὸν δεσπότην θεασάμενος προσέφερε τῆς γεγενημένης θαυματουργίας τὰ εὐαγγέλια, πρὸ τεττάρων ἡμερῶν λέγων γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα. Ἀριθμήσας τοίνυν τὰς ἡμέρας καὶ τὸν καιρὸν ἀκριβῶς ἐξετάσας, ἐκεῖνον εἶναι μεμάθηκεν ἐν ᾧ τὸ ληκύθιον ἐξεκόμισεν ὁ πρεσβύτης.

illum jussit, eique vas reddere qui dederat. Et hæc quidem ipse jubebat. Dæmon autem quatuor dierum itinere distans *f* ejicientis se virtutem testabatur : et judicis partes Berœæ agebat Marcianus, carnificibus quibusdam utens adversus dæmonem et sceleratum illum expellens, puellamque ab illius vexatione liberam reddens. Quod quidem puellæ patrem minime latuit. Redeunti enim, cum ab urbe paucis stadiis abesset, famulus illi occurrit a domina in agrum missus : qui ut dominum vidit, miraculum narravit, quatuor ante dies factum significans. Diebus ergo enumeratis et tempore accuratius examinato, illud ipsum fuisse comperit, quo senex lecythum attulerat.

ANNOTATA.

a *Meminerat Theodoretus* Cyri *urbis in capite præcedenti Historiæ Religiosæ, i. e. cap. II, Juliani gesta enarrans. De hac urbe cui Theodoretus episcopus præfuit, vide Comment. præv. num. 2.*

b Eusebium, *discipulum* S. Marciani, *cave ne confundas cum Eusebio de quo in capite IV Religiosæ Historiæ agitur. Hic enim Eusebius non fuit consobrinus* Marciani, *uti legit Rosweydus, sed Mariani. Idem Eusebius legitur (citato capite IV) post susceptum monachatum, quamdiu patruus vixit, vixisse nulli loquens, nec lucem aspiciens, sed perpetuo inclusus : quod de* Eusebio *discipulo* Marciani *dici nequit.*

c *Hic* Agapetus *ille est quem Theodoretus, Eccles. Hist. l. IV, c. 25, inter claros monachos enumerat una cum Simeone aliisque in Apameensium regione ad sanctitatis culmen contendentibus. Agapetus postea Apameensi Ecclesiæ præfuit episcopus.* Successit enim, *ait Theodoretus, Eccles. Hist. l. V, c. 27,* divino Marcello *(de quo ibid. c. 21)* Agapetus, omni laude prædicandus, quem monasticis exercitationibus hæreticæ procellæ temporibus excelluisse dixi.

d Apamea *urbs Syriæ, a Seleuco condita prope Orontis et Marsyæ confluentem, olim in quatuor clarissimis Syriæ urbibus numerata, itinere fere medio inter Antiochiam et Emesam sita. Vide Cellarium, Geographiæ antiquæ l. III, c. XII, n. 39.*

e Berœa *urbs Syriæ est, in Cyrrhestica regione, inter Antiochiam et Hierapolim locata a Procopio, l.* II *de Bello Persico, c. 7, eo intervallo ab utraque, quod expeditus viator biduo percurrat; quod cum Ptolemæi dispositione haud convenit, qui differentiam longitudinis inter Antiochiam et Berœam, duorum fecit graduum, inter Berœam et Hierapolim quadrantem unius gradus interponit. Alii* Berœam *ut Theodoretus* (βέροιαν), *alii Berrhœam* (βέῤῥοιαν) *duplici* ρ *scribunt. Melius tamen unico* ρ *scribitur, ut in nummis. Et ipsa urbs Macedoniæ a qua hæc Syrorum nomen accepit, non* βέῤῥοια *sed* βέροια *scribitur Actorum Apost. c. XVII, 10, 13. Multi censent modernum emporium Aleppo esse antiquam Berœam, quæ sequiore ævo* Χάλεπ *dicta fuit. Vide Cellarium, Geogr. Antiq. l. III, c. XII, n. 54.*

f *Hinc locus tugurii in quo* S. Marcianus *degit, aliquatenus determinari potest. Quatuor enim dierum itinere ab urbe Berœa distare dicitur : Chalcidem versus, ut arbitror. Nam in Chalcidensi eremo* Marcianus *habitabat, teste Theodoreto, Eccles. Hist., l. IV, c. 25.*

CAPUT SECUNDUM.

Modus agendi S. Marciani cum amicis et consanguineis. Cultus ei exhibitus. Discipuli ejus.

Ἐγὼ δὲ εἰς ἔννοιαν λαμβάνω τί οὐκ ἂν ἔδρασεν ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ, εἰ θαυματουργεῖν ἐβούλετο. Εἰ γὰρ καὶ κρύπτειν ἐσπουδακὼς ἣν ἐδέξατο χάριν, τοσαύτην αἴγλην ἠφίει, ποίαν οὐκ ἂν τετρατουργίαν ἐθελήσας εἰργάσατο; Οὕτω δὲ καὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ σοφίαν οὐχ ἅπασιν ἐδήλου, καὶ ταῦτα τὸ τελευταῖον μετὰ τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους καὶ τῆς δεσποτικῆς ἀναστάσεως ἑορτὴν εἰσιέναι τοὺς βουλομένους εἰς αὐτὸν ἐπιτρέψας· ἀμέλει κατ' ἐκεῖνον ἅπαντες ὁρᾶν αὐτὸν ἐσπούδαζον τὸν καιρόν.

11. Καὶ δή ποτε ἀφίκοντο πρὸς αὐτὸν συναχθέντες τῶν ἀρχιερέων οἱ πρῶτοι, Φλαβιανὸς ὁ μέγας, τὴν Ἀντιοχέων

S. Marcianus eximias suas dotes occultare studens.

Mihi autem subit animo reputare quid non fecisset magnus ille vir, si miracula facere voluisset. Si enim. etiam cum studeret virtutem occultare quam acceperat, tanto radiabat splendore, quid ille miraculorum non patraret, si liberet? Sic autem spiritalem quoque sapientiam suam non omnibus ostendebat, tum etiam, cum tandem permisisset ut post diem festum salutaris passionis et Dominicæ resurrectionis venirent ad ipsum qui vellent. Quo sane tempore omnes illum videre contendebant.

coram episcopis se

11. Itaque venerunt ad illum aliquando *a* una congregati primi pontificum, magnus ille Flavianus

A Ἀντιοχέων ποιμαίνειν πεπιστευμένος, καὶ ὁ θεῖος Ἀκάκιος, οὗ καὶ πρόσθεν ἐμνήσθην, Εὐσέβιός τε ὁ τῆς Χαλκιδέων καὶ Ἰσίδωρος ὁ τότε τὴν Κῦρον κυβερνᾶν πεπιστευμένος, ἀρετῇ διαπρέποντες. Συνῆν δὲ αὐτοῖς καὶ Θεόδοτος τῆς Ἱεραπολιτῶν κατέχων τὰς ἡνίας, ἀσκήσει καὶ πραότητι λάμπων. Παρῆσαν δέ τινες καὶ τῶν ἐν τέλει καὶ ἀξιώμασι, τῆς πίστεως τὸ ζώπυρον ἔχοντες. Πάντων τοίνυν σιγῇ καθημένων καὶ τὴν ἱερὰν ἐκείνου προσδεχομένων φωνήν, σιγῶν καὶ αὐτὸς ἐπὶ πολὺ καθῆστο, ἀργῶν μὲν τὴν γλῶτταν, ἐνεργὸν δὲ ἔχων τὴν ἀκοήν. Τότε τις τῶν καθημένων, συνήθης ὢν αὐτῷ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν, καὶ ἄλλως δὲ ἀξιώματι λάμπων· « Ἅπαντες, ἔφη, ὦ πάτερ, καὶ οἱ θεῖοι πατέρες, τῆς σῆς διψῶντες διδασκαλίας, τὰ ἥδιστά σου προσμένουσι νάματα. Μετάδος τοίνυν τοῖς παροῦσιν ἅπασι τῆς ὠφελείας, καὶ μὴ κωλύσῃς τοὺς τῆς εὐεργεσίας κρουνούς. » Ὁ δὲ μέγα στενάξας· « Ὁ τῶν ὅλων, ἔφη, Θεὸς καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ διὰ τῆς κτίσεως φθέγγεται καὶ διὰ τῶν θείων Γραφῶν διαλέγεται, καὶ παραινεῖ τὰ δέοντα καὶ εἰσηγεῖται τὰ συμφέροντα, καὶ ἀπειλαῖς δεδίττεται, καὶ προτρέπει ταῖς ὑποσχέσεσι· καὶ ὄνησιν οὐδεμίαν καρπούμεθα. Πῶς τοίνυν Μαρκιανὸς B φθεγγόμενος ὠφελήσειε, τοσαύτην ὠφέλειαν μετὰ τῶν ἄλλων ἀποπεμπόμενος καὶ ὄνησιν ἐκεῖθεν εὕρασθαι μὴ βουλόμενος; » Ἐντεῦθεν πολλοὶ μὲν παρὰ τῶν πατέρων ἐκινήθησαν λόγοι, οὓς ἐνθεῖναι τῷ διηγήματι πάρελκον ἐνόμισα. Ἀναστάντες δὲ καὶ προσευξάμενοι, καὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτῷ τὴν χειροτονίαν ἐπιθεῖναι θελήσαντες, ἔδεισαν πάλιν τὴν ἐπιχείρησιν. Καὶ οὗτος ἐκείνῳ, ἐκεῖνος δὲ τούτῳ παρεκελεύετο· πάντες δὲ ὁμοίως παραιτησάμενοι, τὴν ἐπάνοδον ἐποιήσαντο.

* P G. μικρᾶς.

12. Ἀλλὰ γὰρ βούλομαι καὶ ἄλλο τούτοις προσθεῖναι διήγημα, τῆς θείας ὑπάρχον αὐτοῦ συνέσεως γνώρισμα. Ἄβιτός τις εἰς τὴν ἑτέραν ἔρημον τὴν ἀσκητικὴν καλύβην πρῶτος ἐπήξατο. Βορειοτέρα δὲ ταύτης ἐστί, καὶ μικρὸν πρὸς ἕω κειμένη, κατὰ τὸν ἀπαρκτίαν ἄνεμον, τὸν τῷ ἀφηλιώτῃ πελάζοντα. Οὗτος τοῦ μεγάλου Μαρκιανοῦ καὶ χρόνῳ καὶ πόνῳ πρεσβύτερος ἦν, φιλόσοφος δὲ ὁ ἀνήρ, καὶ τῷ σκληρῷ βίῳ συντεθραμμένος. Οὗτος πανταχόθεν περιθρυλλουμένην τὴν τοῦ ἀνδρὸς καταμαθὼν ἀρετήν, τῆς μακρᾶς * ἡσυχίας κερδαλεωτέραν εἶναι τὴν τοιαύτην θέαν νενομικώς, ἔδραμε σπεύδων ἰδεῖν τὸν ποθούμενον. Μαθὼν δὲ αὐτοῦ τὴν ἄφιξιν ὁ μέγας Μαρκιανός, τὴν θύραν ἀνοίξας C εἰσεδέξατο, Εὐσεβίῳ δὲ τῷ θαυμασίῳ παρηγγύησε καὶ ὄσπριον ἑψῆσαι καὶ λάχανον, εἴπερ ἔχοι. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀλλήλων διαλέξεως ἐνεπλήσθησαν καὶ τὴν ἀλλήλων κατέμαθον ἀρετήν, κοινῇ τὴν τῆς Ἐννάτης ἐπετέλεσαν λειτουργίαν. Ἧκε δὲ Εὐσέβιος τράπεζαν φέρων καὶ ἄρτους προσφέρων. Ὁ δὲ μέγας Μαρκιανὸς τῷ θεσπεσίῳ Ἀβίτῳ· « Δεῦρο, ἔφη, πάντων μοι προσφιλέστατε, καὶ ταύτης κοινωνήσωμεν τῆς τραπέζης. » Ὁ δέ· « Οὐκ οἶδα, ἔφη, πώποτε πρὸ τῆς ἑσπέρας σιτίων μεταλαβών, πολλάκις δὲ καὶ δύο καὶ τρεῖς κατὰ ταὐτὸν ἄσιτος ἡμέρας διατελῶ. » Ὁ δὲ μέγας Μαρκιανός· « Ἐμοῦ γοῦν εἵνεκα, ἔφη, σήμερον ἀμειβέσθω τὸ ἔθος· ἀσθενῶς γὰρ τὸ σῶμα διακείμενος, προσμένειν τὴν ἑσπέραν οὐ δύναμαι. » Ὡς δὲ καὶ ταῦτα λέγων τὸν θαυμαστὸν Ἄβιτον οὐκ ἔπειθε, στενάξαι τε λέγεται καὶ φάναι· « Ἀλλ' ἐγώ τε ἀθυμῶ λίαν καὶ δάκνομαι τὴν ψυχήν, ὅτι τοσοῦτον ὑπέμεινας πόνον ἵνα τινὰ φιλόπονον καὶ φιλόσοφον ἴδῃς, καὶ τῆς ἐλπίδος ψευσθείς, κάπηλόν τινα καὶ ἄσωτον ἀντὶ φιλοσόφου τεθέασαι. » Ἀνιαθέντος δὲ πρὸς ταῦτα τοῦ θειοτάτου Ἀβίτου, καὶ φήσαντος ὡς κρεῶν μεταλάβοι ἂν ἥδιον μᾶλλον ἢ τούτων ἀκούοι, ὁ μέγας ἔφη Μαρκιανός· « Καὶ ἡμεῖς, ὦ φιλότης, τὸν αὐτόν σοι μέτιμεν βίον καὶ τὴν αὐτὴν ἀσπαζόμεθα πολιτείαν, καὶ τῆς ἀναπαύλης προτιμῶμεν τοὺς

vianus *b*, ecclesiæ pastor Antiochenæ, et divinus Acacius *c*, cujus supra memini, et Eusebius Chalcidensis *d* episcopus, et Isidorus qui Cyri *e* gubernacula tunc regebat, singulari omnes virtute. Cum illis etiam erat Theodotus, Hierapolitanorum *f* antistes, monasticæ exercitatione et mansuetudine conspicuus. Aderant quoque nonnulli ex optimatibus et honoratis, quos fidei ardor incenderat. Omnibus ergo cum silentio sedentibus, et sacram illius vocem exspectantibus, ipse quoque diu tacens sedebat, lingua quidem otiosus, auribus autem intentus. Tunc assidentium unus, familiaris illi propter curam animæ, et clarus insuper dignitate: *Omnes*, inquit, *o pater, etiam divini patres, doctrinæ tuæ sitientes, suavissima fluenta tua exspectant. Omnibus ergo qui adsunt utilitatem impertire, nec beneficentiæ rivos occlude.* Ille autem cum vehementius suspirasset: *Deus*, inquit, *universorum quotidie et per creaturas loquitur et per divinas Scripturas verba facit, et quæ consentanea sunt admonet, et quæ utilia docet, et minis deterret, et promissis hortatur: nec utilitatem ullam capimus. Quomodo ergo loquens prodesse queat Marcianus, qui tantam utilitatem cum aliis aspernatur et fructum ex illis capere non vult?* E Exinde multi sermones habiti sunt a patribus, quos inserere narrationi supervacaneum duxi. Cum autem surrexissent et orassent, eumque sacerdotem ordinare vellent, manus tamen admovere *g* non audebant; atque hoc illum, illo vero hunc adhortante, cum recusassent omnes, re infecta discesserunt.

Visentibus de Deo loqui et sacerdos fieri renuit.

12. Sed enim aliam quoque his addere volo narrationem, ex qua divinam ejus prudentiam cognoscere liceat. Avitus quidam altera in solitudine monasticæ exercitationis primus fixerat tugurium. Est autem illa paulo quam ista septentrionalior, nonnihil vergens ad orientem ventumque spectans Aparctiam, qui proximus est Subsolano. Is magno Marciano et tempore et labore antiquior erat, vir plane philosophus et in duro vitæ genere exercitatus. Qui de celeberrima viri virtute cum audiisset, diuturna quiete utilius sibi fore ratus hoc spectaculum, festinus accurrit, ut eum videret quem optabat. Cognito autem ejus adventu, magnus Marcianus ostio aperto illum intromisit, præcepitque admirabili Eusebio *h* ut et legumen coqueret et olus, si haberet. Postquam vero mutuis inter se colloquiis satiati, alter alterius virtutem cognovere, Nonæ simul officium peregerunt: venitque Eusebius mensam ferens, et panes. Tum magnus Marcianus divino Avito: *Adesdum*, ait, *omnium mihi jucundissime, et hujus mensæ simus una participes.* Ille vero: *Non memini*, inquit, *cibum me unquam sumpsisse ante vesperam: sæpe autem binos ac ternos simul dies jejunus permaneo.* Et magnus Marcianus: *Mea ergo*, inquit, *causa mutetur hodie consuetudo. Nam, cum imbecillo sim corpore, vesperam exspectare non possum.* Quibus verbis cum admirabili Avito non persuasisset, ingemuisse fertur et dixisse: *At ego animo angor et discrucior quod tantum laborem susceperis ut laboris amantem hominem videres et philosophum, spe autem frustratus, cauponem quemdam et intemperantem videris pro philosopho.* Et cum tristior his auditis factus divinissimus Avitus gratius sibi futurum diceret carnibus vesci quam talia audire, magnus iterum Marcianus: *Et nos*, inquit, *o amice, eamdem quam tu vitam ducimus et eamdem vivendi rationem amplectimur, et quieti labores anteponimus, et jejunium*

Fraternam dilectionem jejunio præponebat.

EX THEODORETO.

τοὺς πόνους, καὶ τὴν νηστείαν τῆς τροφῆς προαιρούμεθα, καὶ νυκτὸς ἐπιγινομένης, τότε ταύτης μεταλαγχάνομεν· ἀλλ' ἴσμεν ὅτι τῆς ἀγάπης τὸ χρῆμα τῆς νηστείας ἐστὶ τιμιώτερον. Τὸ μὲν γὰρ τῆς θείας ἔργον νομοθεσίας, τὸ δὲ τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐξουσίας· προσήκει δὲ τοὺς θείους νόμους τῶν ἡμετέρων πόνων πολλῷ νομίζειν τιμιωτέρους. » Τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους διαλεχθέντες καὶ βραχείας μεταλαχόντες τροφῆς, καὶ τὸν Θεὸν ὑμνήσαντες, καὶ τρεῖς ἀλλήλοις συνδιατρίψαντες ἡμέρας, ἐχωρίσθησαν, πάλιν ἀλλήλους ὁρῶντες τῷ πνεύματι. Τίς τοίνυν οὐκ ἂν θαυμάσειε τοῦδε τοῦ ἀνδρὸς τὴν σοφίαν, ὑφ' ἧς κυβερνώμενος ᾔδει μὲν νηστείας, ᾔδει δὲ φιλοσοφίας καὶ φιλαδελφίας καιρόν, ᾔδει δὲ καὶ τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων τὸ διάφορον, καὶ ποῖον ποίῳ προσήκει παραχωρεῖν, καὶ τίνι κατὰ καιρὸν διδόναι τὰ νικητήρια.

13. Ἔγω δὲ καὶ ἄλλο διήγημα, τῆς ἐν τοῖς θείοις αὐτοῦ τελειότητος γνώρισμα. Ἀφίκετο γὰρ πρὸς αὐτὸν ἡ ἀδελφὴ ἀπὸ τῆς πατρίδος σὺν τῷ υἱῷ, ἀνδρί τε ὄντι καὶ τῆς Κύρου πρωτεύοντι, τὰς ἀναγκαίας αὐτῷ χρείας πλουσίως κομίζουσα. Ὁ δὲ τὴν μὲν ἀδελφὴν ἰδεῖν οὐκ ἠνέσχετο, τὸν δὲ ἀδελφιδοῦν
B εἰσεδέξατο· τῆς γὰρ ὡρισμένης συντυχίας ἦν ὁ καιρός. Ὡς δὲ ἱκέτευον ὑποδεχθῆναι τὰ κομισθέντα· « Διὰ πόσων, ἔφη, μοναστηρίων διήλθετε; τίσιν ἐκείνων ἐκ τούτων αὐτῶν μετεδώκατε; » Τοῦ δὲ εἰρηκότος ὡς οὐδενὶ δεδωκότες εἶεν· « Ἄπιτε, ἔφη, μεθ' ὧν ἐκομίσατε· ἡμεῖς γὰρ τούτων οὐδενὸς οὔτε δεόμεθα οὔτε, εἰ δεοίμεθα, δεξοίμεθα· φυσικῆς γὰρ συγγενείας, ἀλλ' οὐ θείας θεραπείας πεφροντικότες τούτοις ἡμᾶς φιλοφρονεῖσθαι βεβούλησθε. Εἰ γὰρ μὴ μόνην τοῦ γένους ἐτιμᾶτε τὴν ἀγχιστείαν, οὐχ ἡμῖν μόνοις μετεδώκατε ἂν ὧν ἠνέγκατε. » Ταῦτα λέγων τὸν ἀδελφιδοῦν μετὰ τῆς ἀδελφῆς ἀπεπέμψατο, οὐδὲ βραχύ τι τῶν παρ' αὐτῶν προσενεχθέντων ὑποδεχθῆναι κελεύσας. Οὕτως ἔξω τῆς φύσεως ἦν, καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν μεταβεβήκει πολιτείαν. Ποῖον γὰρ ἄν τις τούτου σαφέστερον παράσχοι παράδειγμα ὅτι τοῦ Θεοῦ ἄξιος ἦν, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ φωνήν; « Ὁ μὴ καταλιμπάνων γάρ, φησί, πατέρα καὶ μητέρα, καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφάς, καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα, οὐκ ἔστι μου ἄξιος. » Εἰ δὲ ὁ μὴ καταλιμπάνων ἀνάξιος, ὁ καταλιμπάνων καὶ τοσαύτῃ χρώμενος ἀκριβεῖ τελειότητι, δῆλον ὡς ἀξιώτατος ἦν.

14. Ἐγὼ δὲ πρὸς τούτοις θαυμάζω καὶ τὴν τῶν θείων αὐτοῦ δογμάτων ἀκρίβειαν. Ἐβδελύττετο μὲν
C γὰρ τὴν Ἀρείου μανίαν, ὑπὸ τῆς βασιλικῆς δυναστείας κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐξαπτομένην· ἐμυσάττετο δὲ καὶ τὴν Ἀπολιναρίου φρενοβλάβειαν. Διεμάχετο δὲ γενναίως καὶ τοῖς τὰ Σαβελλίου φρονοῦσι, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις εἰς μίαν συνάγουσιν. Ἀπεστρέφετο δὲ κομιδῇ καὶ τοὺς ὀνομαζομένους Εὐχίτας, ἐν μοναχικῷ προσχήματι τὰ Μανιχαίων νοσοῦντας.

15. Οὕτω δὲ θερμὸν εἶχε τὸν ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων ζῆλον ὅτι καὶ πρὸς ἄνδρα θαυμάσιόν τε καὶ θεῖον δικαίαν ἀνεδέξατο μάχην. Ἀβραάμης τις ἦν κατὰ τὴν ἔρημον ἐκείνην, πρεσβύτης ἀνήρ, πολιὰν μὲν ἔχων τὴν τρίχα, πολιώτερον δὲ τὸ φρόνημα, ἀρετῇ πάσῃ λάμπων καὶ ἀναβλύζων ἀεὶ τὸ τῆς κατανύξεως δάκρυον. Οὗτος καταρχὰς ὑπό τινος ἁπλότητος ὑπαχθείς, τὸ πρῶτον ἐπιτελεῖν ἠνείχετο Πάσχα· ἀγνοῶν μέν, ὡς εἰκός, τὰ περὶ τούτου τοῖς Πατράσιν ἐν Νικαίᾳ νενομοθετημένα, ἔθει δὲ ἀρχαίῳ δουλεύειν αἱρούμενος. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ ταύτην ἐνόσουν τὴν ἄγνοιαν. Ἀλλ' ὁ μέγας Μαρκιανός, πολλοῖς μὲν πολλάκις χρησάμενος λόγοις, ἐπειράθη τὸν πρεσβύτην Ἀβραάμην (οὕτω γὰρ αὐτὸν οἱ ἐγχώριοι προσηγόρευον), εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας μεταγαγεῖν συμφωνίαν. Ἀπειθοῦντα δὲ θεασάμενος, τῆς πρὸς αὐτὸν

jejunium pluris facimus quam cibum, cumque D *sub noctem capere solemus : sed scimus charitatem jejunio esse præstantiorem. Hæc enim divinæ legis est opus, jejunium vero potestatis nostræ et arbitrii : divinas autem leges pluris quam labores nostros facere nos convenit.* Hæc illi cum inter se invicem disseruissent, exiguoque sumpto cibo Deum laudassent, ac tres dies una transegissent, disjuncti sunt, spiritu se rursus mutuo conspecturi. Quis ergo hujus viri sapientiam non admiretur, qua duce jejunii tempus noverat, noverat et philosophiæ ac fraternæ charitatis : virtutis quoque partium differentias videbat, et quam cui cedere oporteat, et cuinam in tempore victoria tribuenda sit.

13. Possum et aliud commemorare, ex quo ejus in divinis perfectio cognoscatur. Venerat ad illum ex patria soror ejus cum filio, qui et vir erat et urbis Cyri obtinebat principatum, quæ ad victum illi necessaria erant afferens abunde. Is vero sororem videre non est passus : sororis autem filium, quoniam eum alloquendi tempus E erat, in conspectum admisit. Cum autem rogarent ut acciperet quæ allata fuerant : *Per quot*, inquit, *monasteria transiistis* i, *et quibusnam illorum ex his aliquid impertiistis?* Cumque is nulli datum esse respondisset : *Abite*, inquit, *cum iis quæ attulistis. Nos enim nullo horum indigemus; nec, si egeremus, acciperemus, quia vos naturalis potius cognationis quam divini obsequii studio hanc in nos beneficentiam exercetis. Nisi enim solum generis necessitudinem spectaretis, non nobis solis impertiti hæc essetis.* Hæc dicens, filium sororis cum sorore dimisit, vetans ne quid acciperetur ex iis quæ attulerant. Sic ille extra naturalem positus, in cœlestem migrarat conversationem. Quodnam enim quod Deo dignus esset, manifestius afferri posset indicium, juxta ipsius Dei vocem? " Qui enim, ait, non relinquit patrem et matrem, fratres et sorores, et uxorem et filios, non est me dignus. „ Quod si qui non relinquit, indignus est, qui relinquit et tam exacte hanc observat perfectionem, clarum est eum fuisse dignissimum.

sororisque et sororis filii naturalis amoris officia repudiabat

14. Ego vero præter hæc admiror etiam ipsius eximiam in divinis decretis diligentiam. Detestabatur enim Arii vesaniam, quæ imperatoris potentia j illo tempore accendebatur. Abominabatur pariter amentiam Apollinaris. Fortiter etiam adversus eos decertabat qui cum Sabellio sentiunt et tres hypostases in unam cogunt. Valde præterea aversabatur Euchitas quos vocant, qui sub monastico habitu morbo laborant Manichæorum.

Hæreticos detestabatur.

15. Zelus autem pro decretis ecclesiasticis tam ardens in illo fuit, ut etiam adversus admirandum et divinum virum justam dimicationem susceperit. Abraames k enim quidam senex erat [in] illa solitudine l, vir cano capite, sed magis cana prudentia, omni virtute clarus et uberes assidue fundens lacrimas compunctionis. Is principio, quadam inductus simplicitate, primum Pascha peragere non dubitarat : ignorans, ut apparet, quæ hac de re Nicææ a Patribus fuerant constituta et antiquæ cupiens servire consuetudini. Multi porro ibidem alii eadem id temporis ignoratione laborabant. Sed magnus Marcianus multis sæpe verbis conatus senem Abraamem (sic illum appellabant indigenæ) ut cum Ecclesia consentiret traducere, cum reluctantem videret, aperte cum eo communicare destitit. Temporis tamen successu,

immo refugiebat catholicos ex ignorantia tarde Ecclesiæ legibus obedientes k l

A αὐτὸν προφανῶς κοινωνίας ἀπέστη· ἀλλὰ χρόνου διελθόντος ὁ θεσπέσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ἀποῤῥίψας τὸν μῶμον καὶ τῆς θείας ἑορτῆς ἀγαπήσας τὴν συμφωνίαν, ἔψαλλεν ἀληθεύων· « Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου. » Καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ μεγάλου Μαρκιανοῦ διδασκαλίας κατόρθωμα.

16. Τούτῳ πολλοὶ μὲν πολλαχοῦ σηκοὺς εὐκτηρίους ἐδείμαντο· ἐν Κύρῳ μὲν ὁ ἀδελφιδοῦς Ἀλύπιος· Ζηνοβιανὴ δέ τις ἐν Χαλκίδι, καὶ γένει λάμπουσα καὶ ἀρετῇ διαπρέπουσα, καὶ πλούτου περιουσίᾳ κομῶσα. Καὶ ἕτεροι δὲ οὐκ ὀλίγοι αὐτὸ τοῦτο ἔδρων, τὸν νικηφόρον ἐκεῖνον ἀθλητὴν ἁρπάσαι φιλονεικοῦντες. Τοῦτο γνοὺς ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, παρακάλει τὸν θαυμάσιον ἐκεῖνον Εὐσέβιον, ὅρκους αὐτῷ προσενεγκὼν δείματος παντὸς γέμοντας, ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ καταθεῖναι τὸ σῶμα, καὶ μηδένα διαγνῶναι τὸν τάφον, πλὴν δύο τῶν συνηθεστέρων συνοίκων, μέχρις ἂν διέλθῃ πολὺς ἐτῶν ἀριθμός.

17. Καὶ τοῦτον τὸν ὅρκον ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἐπλήρωσεν ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ γὰρ ἧκε τοῦ νικηφόρου τὸ τέλος καὶ χορὸς ἀγγέλων τὴν ἱερὰν ἐκείνην καὶ θείαν ψυχὴν εἰς τὰς ἐν οὐρανῷ μονὰς μετέθηκεν, οὐ πρότερον αὐτοῦ τὴν τελευτὴν κατεμήνυσεν, ἕως μετὰ
B τῶν δύο τῶν γνωριμωτέρων τὸν τάφον ὀρύξας καὶ τὸ σῶμα καταθεὶς, τῆς γῆς τὴν ἐπιφάνειαν ἐξωμάλισε. Καὶ πεντήκοντα διελθόντων ἐνιαυτῶν ἢ πλειόνων, μυρίων συνδεδραμηκότων καὶ διηρευνηκότων τὸ σῶμα, ἄδηλος ὁ τάφος μεμένηκεν. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος τῶν προειρημένων σηκῶν ὁ μὲν ἀποστόλων, ὁ δὲ μαρτύρων ὑπεδέξατο λείψανα, θαῤῥήσαντες λοιπὸν οἱ τῆς ἐκείνου σκηνῆς καὶ διδαχῆς κληρονόμοι, πρὸ δύο τούτων ἐτῶν λάρνακα λιθίνην κατασκευάσαντες, ἐν ταύτῃ τοῦ τιμίου σώματος μετέθηκαν τὰ λείψανα, ἑνὸς τὸν τάφον ὑποδείξαντος· οὗτος γὰρ μόνος ἐκ τῶν τριῶν περιῆν.

18. Ζηλωτὴς δὲ γενόμενος τῆς ἐκείνου ἀρετῆς Εὐσέβιος ὁ θαυμάσιος, πλείοσι διετέλεσε πόνοις κατατρύχων τὸ σῶμα. Εἴκοσι γὰρ καὶ ἑκατὸν σιδήρου περικείμενος λίτρας, ἐπέθηκε μὲν ἑαυτῷ καὶ τὰς τοῦ θειοτάτου Ἀγαπητοῦ ἄλλας πεντήκοντα, προσέθηκε δὲ καὶ τὰς τοῦ μεγάλου Μαρκιανοῦ ὀγδοήκοντα. Ἔσχε δὲ οἰκητήριον λάκκον τινὰ ὑδάτων ἀπηλλαγμένον, καὶ τριῶν ἐτῶν ἀριθμὸν τοῦτον διάγων διετέλεσε τὸν τρόπον. Εἰς τούτους δὲ ἐξέβην τοὺς λόγους, δεῖξαι βουλόμενος ὅσοις καὶ ἄλλοις μεγάλων κατορθωμάτων ὁ μέγας Μαρκιανὸς ἐγένετο πρόξενος. Τῆς τούτου φιλοσοφίας ἀπώνατο καὶ Βασίλειος ὁ θαυμά-
C σιος, ὁ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις παρὰ τὴν Σελευκόβηλον· πόλις δὲ αὕτη τῆς Συρίας· τὸ μοναχικὸν δειμάμενος καταγώγιον, καὶ λάμψας μὲν ἐν πολλοῖς εἴδεσιν ἀρετῆς, λάμψας δὲ διαφερόντως ἐν τῷ θεοφιλεῖ τῆς ἀγάπης κτήματι καὶ τῷ θείῳ τῆς φιλοξενίας κατορθώματι.

19. Ὅσους δὲ καὶ οὗτος παρέστησε τῷ Θεῷ ἐργάτας, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ἀνεπαισχύντους, ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τίς ἂν ῥᾳδίως ἀριθμήσειεν; Ἵνα γὰρ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τοῦ παρόντος παραλίπω, εὐφημίας μὲν ὄντας ἀξίους, μῆκος δὲ ἐμποιοῦντας τῷ διηγήματι, ἑνὸς τούτων καὶ μόνου μνησθήσομαι. Ἐγένετό τις τούτου φοιτητὴς, Σαβῖνον δὲ αὐτὸν προσηγόρευον, ὃς πόνοις μυρίοις τὸ σῶμα κατεδαπάνησεν. Οὔτε γὰρ ἄρτου οὔτε ὄψου τινὸς μετελάμβανε· τροφὴ δὲ ἦν αὐτῷ ἄλευρον ὕδατι δευόμενον. Μιγνύναι δὲ οὕτως εἰώθει πᾶσαν τοῦ μηνὸς τὴν τροφὴν, ὡς εὐρωτιῶν καὶ πολλὴν ἐκπέμπειν τὴν δυσωδίαν. Ἐβούλετο δὲ αὐτῷ τοῦτο τῆς τοιᾶσδε τροφῆς τὸ εἶδος ἀμβλύνειν τοῦ σώματος τὰς ὀρέξεις καὶ τῇ δυσωδίᾳ τῆς τροφῆς μαραίνειν τὴν ἡδονήν. Οὕτω δὲ καθ' ἑαυτὸν διάγων, εἴ ποτέ τις τῶν γνωρίμων ἀφίκετο, τῶν παρατιθεμένων ἁπάντων ἀπλοϊκῶς μετελάμβανε. Τοσαύτην δὲ χάριν θεόθεν ἐδέξατο, ὡς γυναῖκά τινα τῶν ἐπισήμων

successu, divinus ille vir, abstersa macula et in festo celebrando Ecclesiæ consensum amplexus, vere cecinit : « Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. » Atque hujus præclari facinoris auctor fuit magnus Marcianus. — Ex eo bono fructu

16. Huic sane multi oratoria multis in locis ædificarunt : in Cyro quidem sororis ejus filius Alypius ; in Chalcide vero Zenobiana quædam, et genere clara et insignis virtute, et magnis pollens divitiis. Idem et alii quoque faciebant non pauci, victorem illum athletam ad se rapere contendentes. Quod homo Dei cum didicisset, admirabilem Eusebium rogat, terroris pleno illum astringens jurejurando, ut corpus suum illo in loco deponat et sepulcrum nisi post longam annorum seriem nemo sciat, præter domesticos duos celeris familiariores. — *Noluit suum corpus in suo illo tumulari.*

17. Jusjurandum autem prorsus implevit homo ille admirabilis. Nam simul ac victor egregius vita functus est et angelorum chorus sacram illam divinamque animam in cœlestium sedibus collocavit, non prius ejus obitum indicavit quam, cum duobus illis familiaritate conjunctioribus facta fossa et corpore deposito, terræ superficiem complanasset. Unde quinquaginta post annos vel pluribus elapsis, cum eo profecti plurimi corpus diligenter investigassent, ignotum mansit sepulcrum. Postquam autem unumquodque ex prædictis oratoriis, hoc quidem apostolorum, illud vero martyrum accepit reliquias, securi deinceps ejus cellulæ doctrinæque hæredes in arcam lapideam, biennio ante constructam, pretiosi corporis reliquias transtulerunt, uno, qui ex tribus illis solus superstes erat, sepulcrum ostendente. — *et se corpus ejus diu latuit* — E

18. Ejus porro virtutis æmulator, admirabilis Eusebius, corpus plurimis laboribus affligere non destitit. Nam cum ferri centum et viginti libras corpori haberet impositas, sibi alias imposuit divini Agapeti quinquaginta : quin et magni quoque Marciani alias adjecit octoginta. Erat ei etiam domicilium lacus quidam aquis vacuus, in quo tres annos hujusmodi vitam duxit. Ad hæc autem explicanda eo sum digressus, ut ostenderem quam multis aliis eximiarum virtutum auctor fuerit magnus Marcianus. Hujus philosophiæ fructum quoque percepit admirandus ille Basilius qui longo post tempore apud Seleucobelum, Syriæ urbem, monasticum exstruxit habitaculum, et cum in multis generibus virtutum enituerit, tum maxime in Deo longe gratissima possessione charitatis et in divino opere hospitalitatis. — F

19. Quam multos autem hic quoque Deo exhibuerit operarios inconfusibiles, ut cum apostolo dicam, recte tractantes verbum veritatis, quis facile enumeret ? Nam, ut alios in præsentia prætermittam, laude quidem dignos, sed qui prolixam redderent narrationem, unum duntaxat commemorabo. Fuit inter ejus discipulos quidam, Sabinus nomine, qui corpus immensis laboribus macerabat. Nam neque panis neque obsonii ullo genere vescebatur, sed cibus illi erat farina aqua in hunc modum madefacta : solebat totum unius mensis cibum de industria miscere, ut situm contraheret et male oleret. Cupiebat enim hoc genere alimenti hebetari corporis appetitus, et illius fœtore obtundi voluptatem. Cum autem ipse sic viveret, si quis tamen ex amicis ad eum aliquando veniret, iis quæ apposita erant, sine delectu vescebatur. Tantam igitur a Deo adeptus est gratiam, ut mulier quædam Antiochena, genere nobilis et opibus — *optime de Ecclesia meritus est*

EX THEODORETO.

ἐπισήμων καὶ ἐπὶ γένει καὶ πλούτῳ σεμνυνομένων, ἀπὸ τῆς Ἀντιοχέων αὐτῷ προσδραμεῖν καὶ ἱκετεῦσαι ἐπαμῦναι τῇ θυγατρὶ ὑπὸ δαίμονος πολεμουμένῃ. Ὄναρ γὰρ, φησὶν, ἐθεασάμην τινὰ ἐνταῦθα δραμεῖν παρεγγυῶντα, καὶ ταῖς εὐχαῖς τοῦ τῆς μονῆς ἡγεμονεύοντος τῇ θυγατρὶ πορίσαι τὴν σωτηρίαν. Ἔλεγε τοίνυν ὁ τὰς ἀποκρίσεις ποιούμενος ὡς οὐκ εἴη ἔθος τὸν προστατεύοντα γυναιξὶ διαλέγεσθαι· ὡς δὲ ἐπέκειτο δακρύουσα ἡ γυνὴ, καὶ ὀλοφυρομένη, καὶ πικρῶς ποτνιωμένη, ἐξελήλυθε μὲν ὁ τῆς μονῆς ἡγούμενος. Ἔφασκε δὲ ἡ γυνὴ μὴ αὐτὸν εἶναι, ἕτερον δὲ αὐτῇ ὑποδειχθῆναι, ὑπέρυθρον, ἐξανθήματά τινα κατὰ τῶν παρειῶν ἔχοντα. Ὡς δὲ ἔγνωσαν τὸν ζητούμενον, τρίτος δὲ ἦν τῆς μονῆς ἀλλ' οὐ πρῶτος, πείσαντες αὐτὸν ἤγαγον πρὸς τὴν γυναῖκα, καὶ παραυτίκα ἡ μὲν ἐπέγνω τὸ πρόσωπον, ὁ δὲ πονηρὸς δαίμων βοήσας τὴν κόρην κατέλιπε. Τοιαῦτα τῶν τοῦ μεγάλου Μαρκιανοῦ φοιτητῶν τὰ κατορθώματα· τοιαῦτα φυτὰ πανταχοῦ κατεφύτευσεν ὁ ἄριστος φυτουργός. Ἐγὼ δὲ πάλιν τούτῳ τέλος τῷ διηγήματι δεδωκὼς, ἀντιβολῶ καὶ δέομαι διὰ τῆς τούτων πάντων πρεσβείας τῆς θείας ἐπικουρίας τυχεῖν.

opibus florens, ad eum confugerit rogaritque ut filiæ a dæmone vexatæ opem ferret. Visum enim sibi aiebat quemdam in somnis, qui ut eo se conferret hortabatur et præsidis monasterii precibus salutem filiæ procuraret. Dicente autem illo qui responsa dabat, præsidem loqui cum mulieribus non solere, cum instaret mulier cum lacrimis et ejulatu vehementerque obtestaretur, præses venit. Sed negabat mulier hunc esse: alium enim sibi dicebat ostensum fuisse, rubicundum, et qui pustulas quasdam haberet in genis. Ubi ergo cognoverunt quem quærebat (erat autem is tertius monasterii, non primus), adduxerunt eum ad mulierem: cujus vultu ab ea statim agnito, malus dæmon vociferans puellam reliquit. Hujusmodi fuere magni Marciani discipulorum facinora: tales plantas optimus agricola ubique gentium propagavit. Ego vero, huic rursus narrationi finem imponens, oro et obsecro ut horum omnium intercessione divinum auxilium adipiscar.

ANNOTATA.

a *Anno, ut videtur, 381 Cfr. Comment. Præv. num. 5.*

b *Flavianus in secunda Synodo generali Constantinopoli habita S. Meletii, Antiochiæ episcopi, successor electus est. Hic est celeberrimus ille Flavianus qui S. Joannem Chrysostomum presbyterum ordinavit.*

c *Acacius Berœensi Ecclesiæ præerat episcopus, vir sanctitate præclarus et circa catholicam fidem valde sollicitus. Acacii Theodoretus mentionem fecerat in capite II Religiosæ Historiæ, in Vita S. Juliani Sabbæ. Ait idem Theodoretus Hist. Eccles. l. V, c. 23:* Divinus Flavianus Romam misit tum laudabiles quosdam episcopos tum presbyteros et diaconos Antiochenos, quorum omnium princeps fuit Acacius, Berœensis quidem in Syria civitatis pastoralem curam sortitus sed omnibus terra marique locis celeberrimus. Hic Romam cum aliis profectus, diuturnas inimicitias sustulit *(ortas ex schismate Antiocheno)* pacemque post annos decem et septem Ecclesiis restituit. *Quæ tamen ne citius restitueretur, aliqua in Acacio causa fuerat. Animi potens haud semper erat Acacius, zelo quidem utens sed non semper secundum scientiam; cum Nestorio mitius, cum S. Joanne Chrysostomo egit durius.*

d Chalcis *urbs Syriæ, Chalcidenes sive Chalcidicæ regionis primaria. Erat autem Chalcidene tota mediterranea, habens ab ortu Chalybonitidem, ab occasu Antiochidem, a septentrione Cyrrhesticam, ab austro Apamenen et Cœlesyriam. Cfr. Cellarius l. c., n. 57.*

e Cyrus *urbs sive* Cyrrhus, *patria* S. Marciani, *Theodoreti sedes episcopalis, caput regionis Cyrrhesticæ. Cfr. Comm. Præv., num. 2.*

f Hierapolis, *urbs Syriæ in regione Cyrrhestica, alio nomine* Bambyce *dicitur, Syris autem* Magog. *Vide Cellarium l. c., n. 53.*

g *Moris erat istis temporibus, egregios sanctitate monachos sacerdotali honore insignire velle. Quem honorem illi quidem vehementer recusare solebant.* Marcianum *vero ab omni honoris studio adeo alienum noverant, ut nemo auderet sancto viro vim inferre per manus impositionem. — Quam compendioso ritu quantaque paucitate cæremoniarum istius regionis illo tempore antistites uterentur in ordinandis ad sacrum presbyteratus ordinem, Theodoretus narrat in c. 15 Religiosæ Historiæ. Qua de re agemus die 3 Novembris in Vita S. Acepsimæ. — Simile quid quoad sacramentum Confirmationis videsis in Actis sancti Abdulmasich* (Analect. Boll., *tom. V, 1886, initio).*

h Eusebius, *ut supra dictum est,* S. Marciani *curam agebat, præeratque ejus discipulis.*

i *Erant enim illa loca plena monasteriis, tuguriisque monachorum.*

j *Valentem indicat.*

k *Hic* Abraames *sedulo distinguendus est ab illo Abraame de quo agitur apud Theodoretum in c. 17 Religiosæ Historiæ.*

l *In solitudine Chalcidensi.*

m Marciano *scilicet. Morem illum viventibus adhuc sanctis viris martyria seu sacella erigendi quo post illorum obitum sacra corpora inferrentur, sancti vehementer improbabant, atque idcirco sua corpora fidelibus discipulis commendabant secreto sepelienda. Ob eamdem causam magnus ille monachorum pater Antonius corpus suum abscondi voluit. Tantus erat populorum ardor rapiendi corpora sanctorum, ut ægrotantes sanctos interdum multi homines ex vicis circumjacentibus circumstarent, parati asportando defuncti corpori, ut Theodoretus narrat in Religiosæ Historiæ c. 21, ubi agit de Jacobo. Vide etiam c. 15, De Acepsima.*

DE S. AMBROSIO ABBATE

MONASTERII AGAUNENSIS

IN VALLESIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti memoria in fastis sacris. Vita ab auctore coævo vel suppari conscripta.

ANNO DXX VEL DXXI.

Monasterii Agaunensis circa sec. IV medium inchoati abbas fuit S. Ambrosius *post Hymnemodum,*

De veteri et celebri monasterio Agauni in Vallesia condito, eo scilicet loco quo præcipui martyres Thebanæ legionis passi et sepulti traduntur, quique inde postea ac hodiedum a S. Mauritio, illorum martyrum duce, nuncupatus est (1), *paucis egerunt Joannes Bollandus et Godefridus Henschenius in Commentariis præviis ad Vitas S. Severini* (2) *et S. Sigismundi* (3), *paulo fusius scriptores* Galliæ Christianæ (4); *deinde, ut alios omittamus, nostris diebus accuratius Gremaud* (5), *at accuratissime omnium, quod ad prima cœnobii tempora spectat, Alb. Jahn* (6). *Qui omnes agnoverunt juxta ecclesiam quam circa vel paulo post medium seculum IV in loco passionis martyrum Thebæorum construxit Theodorus episcopus Octodurensis* (7), *simul vel aliquanto post conditum fuisse cœnobium aliquod, cui extremo seculo V præerat S. Severinus* (8). *At jam ineunte seculo VI ita hoc cœnobium a regulari observantia collapsum erat ut familiæ secularium, non exclusis mulieribus, id incolerent* (9). *In meliorem formam restauravit illud, auctore Maximo Genavensi episcopo, Sigismundus filius Gundobaudi regis Burgundionum, recens ab ariana hæresi conversus* (10), *eique præfecit Hymnemodum, e Griniacensi* (11) *apud Viennam in Gallia monasterio evocatum* (12). *Cui mox successit* Ambrosius (13), *de quo præsenti loco nobis agendum est.*

et in martyrologiis latinis inde ab antiquissimis celebratur.

2. *Hujus sancti memoria ad diem 2 novembris, qua, ut infra videbimus, diem supremum obiit, annuntiatur in martyrologiis latinis antiquissimis. De eo Hieronymianum in codice Lugdunensi Batavorum inter* Analecta Bollandiana *recens edito :* Sancti Ambrosii abbatis monasterii Agaunensis (14). *Ado :* Eodem die, natale S. Ambrosii abbatis monasterii Agaunensis, qui prius apud Lugdunum monasterii Insulæ Barbaræ pater et magnis virtutibus clarus, cum illuc ob religionis egregiæ normam translatus fuisset, beato fine in Domino requievit. *Usuardus purus :* Eodem die, sancti Ambrosii abbatis monasterii Agaunensis, qui magnis vitæ atque sanctitatis virtutibus clarus, beato fine in Domino quievit. *Sequuntur Catalogus Sanctorum Petri de Natalibus, martyrologia Maurolyci, Galesinii et Canisii seu Walasseri, ac denique Romanum recens :* Sancti Ambrosii abbatis monasterii Agaunensis. *Eumdem etiam referunt martyrologia Gallicana Saussayi, Autissiodorense et Ebroicense ac nimis temere, immo falso, Ordini suo illum asserentes* (15) *Benedictini Arn. Wion, Menardus, Bucelinus, Heredia et Cherle.*

Vita ejus nota nobis ex Vita sanctorum abbatum Agaunensium *Cujus exemplar, apographo Chiffletiano*

3. *Vitam* Ambrosii diligenter conscriptam *fuisse ait Joannes Trithemius* (16). *Aliam vero non novimus neque uspiam citatam aut indicatam reperimus præter eam qua continetur in* Vita sanctorum abbatum Agaunensium, *Hymnemodi videlicet,* Ambrosii, *Achivi et Tranquilli, cujus perpauca fragmenta protulit Bollandus in Commentario prævio de S. Severino* (17), *Henschenius in Commentaris de S. Sigismundo* (18), *et Joannes Cleus in Commentario de S. Mauritio et sociis ejus Thebanæ legionis* (19). *Eamdem integram sibi ab uno e collegis nostris transmissam ex apographo Petri Francisci Chiffletii ante paucos annos edidit v. cl. Wilhelmus Arndt* (20). *Repererat eam Chiffletius* in perantiquo codice ms. metropolitanæ Ecclesiæ S. Joannis Bisontiensis, proxime post Vitas Jurensium Patrum : Romani, Lupicini et Eugendi, *eamque in eodem codice sequebantur* Versus de Vita S. Probi *et* Chronologica series primorum duodecim Abbatum Agaunensium. *Tria hæc documenta exscripsit idem, de antiquitatibus ecclesiasticis Galliæ optime meritus, eruditus vir, atque inseruit tractatui quem,* Illustrationes Jurenses *inscriptum, prelo paraverat, non tamen edidit. Codex ille Vesuntionensis interiisse videtur, sed servatus est nobis codex Chiffletianus, olim musei Bollandiani, nunc vero Bibliothecæ regiæ Bruxellensis 8287. Quo inspecto facile constat codicem Vesuntionensem satis accurate a Chiffletio exscriptum esse, sed postea in apographo nonnullæ subinde voces emendatæ sunt, sive ipsius Chiffletii manu sive altera, certe alio atramento.*

et

4. *Alterum* Vitæ sanctorum abbatum Agaunen-

(1) Saint-Maurice en Valais. — (2) Num. 7-10 (*Act. SS.*, tom. II Febr., p. 544). — (3) Num. 3-5 (*Act. SS.*, tom. I Maii, p. 83). — (4) Tom. XII, p. 782 sqq. — (5) *Origines et documents de l'abbaye de Saint-Maurice d'Agaune.* — (6) *Geschichte der Burgundionen*, tom. II, p. 286-324. — (7) *Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 343, num. 11. Cfr. E. F. Gelpke *Kirchengeschichte der Schweiz*, tom. I, p. 92-94. — (8) Vit. S. Severini, num. 1 (Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, sec. I, p. 569). Cfr. Jahn, tom. c. t., p. 288. — (9) *Vit. SS. Abbatum Agaunensium* infra edend., num. 3 extr. — (10) Ibid. — (11) Grigny. — (12) *Vit. Abb. Agaun.*, num. 4. — (13) Ibid., numm. 7, 8. — (14) *Anal. Boll.*, tom. I (1882), p. 9 sqq. — (15) Cfr. infra, num. 19. — (16) *De viris illustr. O. S. B.*, lib. III, cap. 273. — (17) *Act. SS.*, tom. II Febr., p. 545, numm. 5, 8, 9, 10. — (18) *Act. SS.*, tom. I Maii, p. 84. — (19) *Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 316, num. 45-48. — (20) *Kleine Denkmäler aus der Merowingerzeit*, p. 12-21.

sium

Rosweydiano

sium *apographum*, ex manuscripto Trevirensi S. Martini vetustissimo in-8, *ut in ejus capite notatur, desumptum, nactus fuerat Chiffletius ab Heriberto Rosweydo nobisque servatum gaudemus in alio codice olim musei Bollandiani, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis, ubi signatus est num. 8930. Apographum istud multis mendis (secunda manu ut plurimum correctis) scatet, quæ non omnia exscriptoris oscitantiæ adscribenda esse jam inde liquebat quod nonnulla deprehenduntur quoque in prima scriptione apographi Chiffletiani ex codice Vesuntionensi manantis, ac proinde utrique exemplari, Vesuntionensi et Trevirensi, communia fuisse censenda sunt. Ex eodem haustas suspicor variantes lectiones quas cl. Arndt editioni suæ apographi Chiffletiani adscripsit (quamvis longe plures inde adjicere licuisset), quasque, non satis recte edoctus, ab ipso Chiffletio notatas putavit. Porro dissimulandum non est codicem quem loco paulo superius citato (Num 3, ex* Illustrationibus Jurensibus, *fol. 1r) perantiquum et alio loco (fol. 68r post Vitas SS. Abbatum Agaunensium)* vetustissimum *appel-*

B *lat Chiffletius, hoc posteriori loco ab eodem indicari* Gothico charactere minusculo exaratum, *quod utique nobis non adeo antiquam scriptionem manifestat.*

antiquius, repertum a nobis, edimus.

5. *Contigit nobis et tertium ejusdem scriptionis reperire exemplar, paulo antiquius duplice autographo de quo hactenus sermo fuit, in codice bibliothecæ civitatis Trevirensis signato num. 578, al. 1376. Codex iste, qui fuit olim, ut in primo folio notatum est,* Codex monasterii Sancti Mathie apostoli extra muros, Ordinis Sancti Benedicti, *papyraceus est, exiguæ amplitudinis (0m,203 × 0,138), sæculo XV, si bene memini, exaratus. Præter sermones quosdam, totus constat Vitis sanctorum, inter quas secundo loco exhibetur Vita sanctorum abbatum Agaunensium. Ex antiquiori itaque illo exemplari hanc lucubrationem hic edere libet, adjectis variantibus lectionibus ex duplice apographo Chiffletiano, ita tamen ut plerumque rationem non ducamus eorum discriminum quæ solum spectant ad diversum diversorum librariorum scribendi modum seu, ut aiunt, orthographiam. Neque solum eam scriptionis partem quæ ad* Ambrosii *regimen spectat, sed integram primorum abbatum Agaunensium historiam exhibere potius visum est :*

C *tum quod documentum istud, non ita prolixum et tam frequenter passim secundum fragmenta a majoribus nostris edita citatum, in collectione nostra tandem proferri decet; tum quod neque ab historia conditi iterum a S. Sigismundo rege Agaunensis cœnobii atque hujus primi abbatis Hymnemodi aliena est* Ambrosii *historia, sed potius illi arcte colligata, quæ vero sequuntur de Achivo et Tranquillo* Ambrosii *successoribus perbrevia sunt; tum denique quod per eam scriptionem non minus Hymnemodi, primi a restaurato monasterio abbatis, quem excepit Ambrosius, et Achiri, qui tertius eidem præfuit, quam ipsius* Ambrosii *sanctitas celebratur, quamvis solius* Ambrosii *nomen, ut supra indicavimus, sacris fastis legatur adscriptum. Neque ingratum nos facturos eruditis credimus, si illi Vitæ brevissimum illud subjecerimus*

D *documentum quod inscriptum est* Chronologica series primorum duodecim abbatum Agaunensium, *quæ terminatur in anno circiter 616 ac proinde haud absurde eodem illo anno vel paulo post exarata fuisse supponitur. Hanc perperam putavit cl. Arndt in codice Chiffletiano desiderari.*

Auctor hujus documenti erat Romano-Gallus; immo discipulus Achivi, successoris S. Ambrosii

6. *Jam ad scriptorem quod attinet, facile concedes Chiffletio* (1) *eum fuisse ortu Gallo-Romanum, quippe cui Hymnemodus, Burgundionum regum familiaris,* natione quidem barbarus *fuerit* (2). Nam prisco illo ævo *(ut idem subjungit)*, inter advenas Burgundiones, Francos et Gotthos recens divisis Galliis, quemadmodum advenæ indigenas vulgo Romanos appellabant (ut in legibus Salica, Gundebaldica, Wisigotthica et Longobardica videre est passim) eo quod Romani juris olim fuissent Romanisque instituti legibus; ita vicissim advenas indigenæ veteri Græcorum ac Latinorum more barbaros vocitare soliti erant. *Recte etiam Bollandus* (3) *eum discipulum fuisse Achiri collegit ex verbis illis quibus sermonem de hujus regimine instituere aggreditur* (4) :

E Ipso itaque (Ambrosio), transeunte ad Christum, sancto Achivo regendi monasterii merito locus electus est. Cujus vitam sanctissimam commemorare lacrimis pæne piis impedior, sed inter caros gemitus, quantum valeo, explicare curabo. *Tantæ certe dilectionis ac desiderii significatio virum manifestat qui familiariter Achivo usus est. Quod vero forte objici posse putat cl. Arndt* (5), *diem scilicet obitus Achivi a scriptore nostro ignoratum aut saltem indicatum non fuisse, ipse paulo inferius facile refellit* (6) *advertendo parum sollicitos fuisse hagiographos illius temporis ut ea memoriæ traderent quæ non tam ædificationi lectorum quam eruditorum studiis prodesse possent. Itaque diem obitus tum Tranquilli, tum Hymnemodi consignavit auctor* (7), *quia in eorum epitaphiis illum notatum invenit; secus vero quoad* Ambrosium *et Achivum, quia in horum epitaphiis* (8) *is prætermissus fuerit.*

Quod putabat Bollandus, eumdem illum esse qui scripsit Vitas SS. Jurensium,

7. *Existimavit præterea Bollandus* (9) *scriptorem nostrum eumdem esse cum auctore Vitarum Romani, Lupicini et Eugendi, trium scilicet primorum abbatum monasterii Condatescencis seu Jurensis, postea a S. Claudio* (10) *nuncupati, quas ediderunt majores nostri ad dies 28 Februarii* (11), *21 Martii* (12) *et 1 Januarii* (13); *solam vero Vitam Eugendi, sed secundum textum puriorem, Mabillon* (14). *Vitas illas conscripsit discipulus quidam S. Eugendi* (15), *mox post hujus mortem, ac proinde post annum 500* (16) *vel 510* (17), *hortantibus monachis Augiensibus Joanne et Armentario, quibus lucubrationem suam dedicavit* (18). *Vitam autem Eugendi conclusit his verbis* (19) : His interim fidei fervorisque vestri sitim, o sanctissimi, exsatiatis tantisper desideriis, reficite, fratres. At si animos vestros, spreta dudum philosophia, rusticana quoque garrulitas exsatiare nequiverit, instituta quæ * de formatione monasterii vestri, id est Agaunensis cœnobii, sancto Marino presbytero insulæ Lirinensis abbate compellente digessimus, desideria vestra tam pro institutionis insignibus quam pro jubentis auctoritate, Christo

* (*loco* quæ-cœnobii) *ed. Bolland.* quæ de informatione monasterii nostri

(1) *Illustrat. Jurens.*, cap. 1 (cod. Brux. 8287, fol. 1 b.) — (2) *Vit.* num. 1. — (3) *Act. SS.*, tom. II Febr., p. 546, num. 9 extr. — (4) *Vit.* num. 9. — (5) *Kleine Denkmäler*, p. 2. (6) Ibid., p. 12. — (7) Numm. 10, 11. — (8) Cfr. infra, num. 11. — (9) *Act. SS.*, tom. II Febr., p. 545, num. 8. — (10) Saint Claude. — (11) *Act. SS.*, tom. III Febr., p. 740 (Vit. S. Romani). — (12) Tom. III Mart., p. 263 (Vit. S. Lupicini).

(13) Tom. I Jan., p. 50 (Vit. S. Eugendi). — (14) *Act. SS. O. S. B.*, sec. I, p. 553. — (15) Cfr. Comment. Præv. de S. Romano, num. 5 (tom. III Febr., p. 788). — (16) Cfr. ibid., num. 11. — (17) Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, sec. I, p. 576, not. *a*. — (18) Vit. S. Romani, Proleg. — (19) *Act. SS. O. S. B.*, sec. I, p. 576.

opitulante

A opitulante luculenter explebunt. *Hunc librum itaque de formatione seu informatione monasterii Agaunensis, ipsummet arbitratur Bollandus esse primorum Agaunensis cœnobii abbatum historiam. — Non fugit me post Quesnellum* (1) *et Papebrochium* (2), *nuperius A. Jahn* (3) *hæc SS. Romani, Lupicini et Eugendi Acta pronuntiasse apocrypha. Fateor equidem me non satis persuaderi rationibus ab ipso allatis, ut hoc ejus judicium sequar. Etsi enim scriptor circa historiam civilem illius temporis nonnullos errores admisisset (quod neque satis demonstratum mihi videtur), non statim inde sequeretur ipsum existimandum esse falsarium qui longe sequiori ætate post S. Eugendum vixerit : facile enim ineunte seculo VI tales errores admittere potuit, rumoribus popularibus deceptus neque ceterorum præter virtutes et miracula sanctorum suorum adeo sciens aut sollicitus, monachus qui has Vitas conscripserit. Quos vero Quesnellus reprehendit modos loquendi, quasi ab illa ætate alienos, allatis exemplis ostendit Ant. Pagius* (4) *immerito argui.*

non satis constat

8. *Bollandi conjecturæ calculum suum adjecit Chifflet, nec parum eam confirmari existimavit ex eo quod* Vita vel Regula sanctorum patrum Romani, Lupicini et Eugendi monasterium Jurensium abbatum *in eodem codice Vesuntionensi conjuncta sit cum* Historia sanctorum abbatum Agaunensium (5). *Confirmationem etiam aliquam repeti potuisse innuit Arndt* (6) *ex termino* rusticana garrulitas, *qui legitur in modo citata conclusione Vitæ S. Eugendi, quum scriptor noster etiam in prologo suo* sermoni inculto *et* dictioni obscuræ *veniam postulet. At hujusmodi excusationes frequentius apud hagiographos medii ævi occurrere solent quam ut aliquid inde in rem nostram deducas. Alia vero argumenta Bollandi et Chiffletii tantum valent ut conjectura iis nixa non improbabilis videatur, non ita tamen ut satis certa conclusio dici queat.*

Nec certiora habemus circa nomen auctoris,

9. *Nomen scriptoris Historiæ nostræ latere suspicatur Arndt* (7) *in clausula opusculi metrici* de Vita S. Probi, *quod illi Historiæ subjectum erat in codice Vesuntionensi et inde eidem auctori tribui posset, eo magis quod Historiæ scriptor non semel cum singularis venerationis et dilectionis significatione Probum celebrat* (8). *Clausula ista sic* C *habet :*

Bis sena lustrorum transacta tempora vitæ,
Sic mundum deserens superna sede refulget.
Audi, sancte, vocem supplicem poscentis alumni,
Tuque dignare libens parvum suscipere carmen,
Exiguasque nimis sumere pro munere laudes.
Funde, quæso, preces, asperos averte labores.
Abluat peccata videns deleta crimina Christus,
Te juvante nostra cognoscat causa patronum.
Finit opusculum de vita sancti Probi, quod composuit Benedictus presbyter Pragmatius (9).

Ubi vocem Benedictus *non adjectivam et communem, sed proprium nomen scriptoris esse censet Arndt,* Pragmatii *autem seu* Pragmatici *vocabulo officium designari ejusdem, qui scilicet negotiorum monasterii (sive alicujus proximæ ecclesiæ) curam ageret aut quasi archivo conservando præpositus esset, et in ejus interpretationis confirmationem affert hunc locum ex Pauli Diaconi* Hist. Langob. *II, 12:* Igitur Alboin cum ad fluvium Plabem venisset, ibi ei Felix episcopus Tarvisianæ ecclesiæ occurrit. Cui rex, ut erat largissimus, omnes suæ ecclesiæ facultates postulanti concessit, et per suum PRAGMATICUM postulata firmavit (10). *Hoc tamen loco* pragmatici *nomine non ministrum aliquem, sed potius diploma regium indicari putaverim : quo sensu certe in aliis monumentis occurrit* (11). *De tota autem hac conjectura idem quod de Bollandiana superiori numero indicata judicium proferendum censeo.*

AUCTORE C. D. S.

de quo audacius conjecturas suas proposuit Chiffletius

10. *Chiffletius vero paulo audacius forte suas conjecturas struens, diserte pronuntiat :* Fuit auctor hic Jurensis monachus et beati Augendi discipulus et familiaris; ad hæc natione Gallus indigena sive Romanus; quin etiam, ut videtur, provincia Allobrox, patria Gratianopolitanus, frater Achivi Agaunensis abbatis, dignitate primum presbyter, nomine Pragmatius (12). *Imprimis scilicet assumit eumdem esse scriptorem Vitæ sanctorum abbatum Agaunensium atque versuum de S. Probo cum scriptore Vitarum SS. Romani, Lupicini te Eugendi* (13), *hunc autem facile probat ex quibusdam earum Vitarum sententiis fuisse monachum Jurensem et familiarem S. Eugendi. Inde ad documenta Agaunensia transiens, facile rursus ostendit illarum auctorem censendum esse Gallo-Romanum* (14). *Reliqua autem adstruere nititur hocce modo :* Ad hæc, cum de Achivo, Agaunensium tertio abbate, narrantem legi in hæc verba : Cujus vitam sanctissimam commemorare lacrimis pæne piis impedior, sed inter caros gemitus, quantum valeo, explicare curabo, deprehendere nimirum mihi visus sum hæc a fraterno pectore excussa : præsertim cum de Achivo nihil referat quod ciere lacrimas possit nisi amantissimo fratri. Subinde enim commemorat domesticam illam sancti juvenis luctam ut missionem ad vitam monasticam impetraret a parentibus, quorum erat illa comminatio : Si istud desideras, aptabis corpus ad pœnam. Hæc, inquam, non obscure indicant, quantum conjectura consequi possum, fuisse hujus auctorem operis fratrem S. Achivi atque adeo F Heraclii filium et provincia Allobrogem et patria Gratianopolitanum, quandoquidem adolescens Achivus, ut ipse ait, cum patre Heraclio in Gratianopolitano territorio militiam agitavit. — *Denique citat Chiffletius subscriptionem carminis de Probo :* Finit opusculum, *etc.* (15) : Quæ verba *(ait)* sic accipio ut Pragmatius nomen sit proprium, benedictus autem appellativum : qua forma in Vita S. Augendi, numero VI, decessor ejus Minausius appellatur benedictus Abbas, et apud Tertullianum, libro ad Martyres, cap. 1, benedicti Martyres, ubi vide Pamelium et Ludovicum de la Cerda de similibus nomenclaturis. Hunc ergo Pragmatium inclino ut existimem verum ac legitimum auctorem histo-

(1) Tom. II opp. S. Leonis, diss. V, part. I, cap. 2 (Migne P. L., tom. LV, p. 436). — (2) *Act. SS*, tom. VII Maii, p. 596, num. 15. — (3) *Geschichte der Burgundionen*, tom. I, p. 523-525 et tom. II, p. 354-356, not. — (4) *Critic.*, ad an. 444, n. 10. Cfr. ibid., nn. 11, 12. — (5) Cfr. supra, num. 3 — (6) *Kleine Denkmäler*, p. 5. — (7) Ibid., p. 3. — (8) *Vit.* numm. 5, 6, 7, 8, 10, 13. — (9) Cfr. infra post Acta, adnot. *e* — (10) Pauli *Historia Langobardorum* (edentibus L. Bethmann et G. Waitz, inter *Monumenta Germaniæ historica*, in 4°, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum sæc. VI-IX, Hannoveræ 1878), p. 79. — (11) Cfr. Cangii *Glossarium*, ed. Henschel, tom. V, p. 419, col. 3 p. m. — (12) *Illustr. Jurens.*, fol. 1 in codice Bibl. Reg. Brux. 8287) — (13) Cfr. supra, num. 7-9. — (14) Cfr. supra, num. 6 init. — (15) Cfr. num. sup.

AUCTORE C. D. S.

riæ non modo Agaunensium, sed etiam Jurensium Patrum. *Sed et ulterius etiam in conjectando processerat Chiffletius, ita scribens* (1) : Hunc porro Pragmatium conjectura est haud fuisse diversum a Pragmatio episcopo Augustodunensi, cum nomen et tempus conveniant : si tamen de Agaunensibus adhuc presbyter, de Jurensibus jam episcopus scripsisse intelligatur. Nam anno Christi 517 Epaonensi concilio interfuit Pragmatius episcopus Augustodunensis, sanctus vero Augendus usque ad annum 534 in vivis fuit, ut infra ostendam. *Verum sensit mox, ut videtur, vir eruditus quam labilis esset hæc ultima conjectura sua : nam Agaunense monasterium a Sigismundo rege reconstitutum non fuit ante annum 515* (2), *Tranquillus vero, quartus hujus cœnobii abbas, ex* Chronologica serie abbatum Agaunensium *infra edenda* (3) *mortuus est anno 526 ; non potest igitur Pragmatius, episcopus Augustodunensis anno 517,* Vitam abbatum Agaunensium *scripsisse* adhuc presbyter. *Unde totus hic locus lineis obductis deletus est in lucubratione Chiffletiana.*

Auctor tamen vicinus fuit rebus quas narrat.

11. *His itaque opinionibus omissis, sufficiat nobis ad auctoritatem Vitæ primorum abbatum Agaunensium commendandam, scriptorem, sive Agaunensis sive alterius cœnobii sive omnino non fuerit monachus, tamen, utpote cum Achivo familiariter conversatum* (4), *censeri posse testem oculatum eorum quæ de tribus primis abbatibus narrat aut certe ex hujusmodi testibus ea accepisse. Quæ vero de Tranquillo ac iterum de Hymnemodo,* Ambrosio *et Achivo leguntur in fine opusculi* (5), *facile ex epitaphiis quibus horum sepulcra insignita fuerint, exscripta judicaveris. Epitaphii certe cujusdam formam referunt distichon quo elogium continetur* Ambrosii *numero 12, itemque versus iambici quibus celebratur Achivus numero 13. Idemque dicendum de genere scribendi quod exhibet numerus 11, ac præsertim de hujus clausula, ubi Hymnemodi ætas, sepultura in Agaunensi cœnobio, immo et obitus dies atque annus diligenter notatæ sunt. Similes notas habet clausula numeri 10 : ubi præterea Tranquilli laus exordium sumit hexametro integro,* Qui mundi laqueos vicit labente palæstra; *et deinde fere æquis intervallis singulas sententias terminant conclusiones versuum hexa-* C *metrorum aut pentametrorum,* cernere Christum, de nomine vita, sidera clara tenent, evitat honores, præcepta secutus, *etc. Num aliis præterea fontibus usus sit, non manifestat scriptor noster. Neque etiam, ut merito advertit Jahn* (6), *ita certum est quod asserit Car. Binding* (7), *ex historia abbatum Agaunensium (cujus novit Binding tantummodo exiguum illud fragmentum tom. I Maii* Act. SS., *p. 84 ex tom. II Febr., p. 545, num. 5 repetitum) quædam desumpta esse in Passione S. Sigismundi regis.*

D

§ II. Synopsis gestorum Ambrosii. Quo tempore cœnobium Agaunense conditum sit illudque regendum Ambrosius susceperit.

Quod S. Ambrosium dicit fuisse primo abbatem Insulæ Barbaræ prope Lugdunum.

De Ambrosio *a scriptore Vitæ sanctorum abbatum Agaunensium memoriæ traditum est, illum* in juvenili ætate *adscriptum esse clero seculari et jam tunc monacho dignam vitam egisse; mox vero regulari militiæ re ipsa nomen dedisse in monasterio Insulæ Barbaræ prope Lugdunum, ibique in summa existimatione virtutis fuisse apud omnes et abbate defuncta in ejus locum monasterio præfectum* (8). *Ubi vero Hymnemodus a Sigismundo, filio Gundebaudi regis Burgundionum, rogaretur ut restaurati monasterii Agaunensis curam susciperet, ea conditione illum petitioni consensisse*, si sibi vir sanctitate consimilis, de Insula E Barbara abba Ambrosius jungeretur (9). *Conditioni libenter annuerunt tum Sigismundus, tum ipse* Ambrosius : *qui mox, ubi Hymnemodum cum Achivo et Probo, quos sibi primos socios adsciverat, Agaunum pervenisse audivit, et ipse, invitis maxime episcopo Lugdunensi et Insulæ Barbaræ fratribus, illuc properavit* (10). *Hymnemodo autem brevi post conditum Agaunense cœnobium defuncto* (11), Ambrosius *in ejus locum* congregationis electione *abbas constitutus est* (12), *et sanctissime ac prudentissime, nec minus, quod ad statum monasterii pertinet, feliciter munere suo functus est, prophetiæ etiam dono insignis* (13), *usque ad obitum suum* (14).

nullo valido argumento evertitur et ab Adone etiam traditum est.

13. *Ex hac narratione in primis colligitur perperam negatum fuisse a Car. Cointio* (15), Ambrosium *abbatem Insulæ Barbaræ eundem fuisse cum Agaunensi, solo hoc argumento quod Usuardus in martyrologio suo nihil de abbatiali* Ambrosii *apud Insulam Barbaram dignitate indicat* (16). *Quæ Cointii sententia recte Mabillonio* (17) *eo magis mira apparet, quod eo ipso loco suorum Annalium memorat fragmentum historiæ abbatum Agaunensium a Bollando editum unde eadem tam* F *liquido refutatur; nec intelligitur cur argumentum mere negativum ex Usuardi silentio deductum præferendum censuerit testimonio diserto Adonis transitum illum* Ambrosii *a monasterio Insulæ Barbaræ ad Agaunense affirmantis* (18).

Ratio temporum quam auctor secutus, satis certa est.

14. *Quo autem tempore* Ambrosius *noster Agaunensis monasterii regimen susceperit, certo colligitur ex epitaphio Hymnemodi decessoris ejus* (19), *ubi is obiisse dicitur* tertio Nonas Januarias, consule Petro *seu anni 516, quum brevissimo tempore monasterio præfuisset* (20). *Ex quo loco et altero mox citando egregie et jam certissime stabilitur quod viri docti, auctoritate nixi Marii Aventicensis, jam statuerant, Agaunense nimirum cœnobium a Sigismundo conditum esse anno 515, antequam regnum post mortem patris capessiverat. Scripsit enim in suo Chronico Marius :* Florentio et Anthemio *(consulibus, id est anno 515).* His consulibus

(1) *Illustr. Jurens.*, fol. 2. — (2) Vide infra, num. 14. (3) Pag. 557. Cfr. adnot. subjectam. (4) Cfr. supra, num. 6. (5) Num. 10-13. (6) Tom. II, p. 298-299, not. 2 extr. (7) *Das Burgundisch-Romanische Konigreich*, tom. I, p. 282. — (8) *Vit.* num. 8. — (9) Num. 4. (10) Num. 7. (11) Ibid.

(12) Num. 8. — (13) Ibid. — (14) Num. 9 init. — (15) Ad an. 536, n. 198. — (16) Cfr. supra, num. 2. — (17) *Annal. Benedict.*, lib. I, n. 75. — (18) Supra, num. 2. — (19) *Vit.* num. 11. Cfr. supra, num. 11. — (20) *Vit.* num. 7, p. m.

monasterium

A monasterium Acauno a rege Sigismundo constructum est. — Petro *(consule, id est anno 516)*. Hoc consule rex Gundobagaudus obiit, et levatus est filius ejus Sigismundus rex (1). *Et quidem Sigismundum nondum regia dignitate ornatum fuisse ubi cœnobium fundarit seu instaurarit, satis perspicue demonstrat scriptor noster, fundationis hujus narrationem ita exordiens* (2) : Cum Sigismundus, Gundebadi regis filius, jam honore patriciatus accinctus, arianæ pravitatis abjecisset perfidiam, *etc.*

omissis aliis conjecturis.

15. *Confirmationem quoque ejus rei desumi opinatur Arndt* (3) *ex homilia Aviti* in innovatione monasterii *habita, ubi scilicet hoc titulo Sigismundum compellat Avitus :* Piissime præsul, in tribunali aliquibus junior, in altario omnium prior ; *unde concludit Arndt et Sigismundum tunc nondum regem fuisse, sed pro patre suo Gundobaudo huic Burgundici regni parti, in qua situm erat Agaunum, administrandæ præfuisse ; et homiliam illam non serius anno 515 fuisse pronuntiatam. Fateor, verba allata obscuriora mihi videri quam ut his conclusionibus subscribere audeam.*

immo erroribus

16. *Illud certum est, errasse eos qui Gregorium Turonensem secuti minus accurate scribentem* (4) : Igitur mortuo Gundobado regnum ejus Sigimundus filius ejus obtinuit, monasteriumque Agaunense solerti cura cum domibus basilicisque ædificavit, *fundationem monasterii in annum 516 vel 517 distulerunt; multoque magis qui illam rejecerunt in annum 522 vel 523, decepti auctoritate continuatoris Historiæ Francorum qui vulgo citatur sub nomine Fredegarii. Is enim* (5) *Gregorium male interpretatus, et quæ ille sedulo distinxerat, fundationem scilicet monasterii Agaunensis et psalmodiam perpetuam in eo institutam, perperam confundens, hoc modo rem exposuit: (Sigismundus)* filium suum Sigericum novercæ insidiis jussit interfici *(an. 522).* Unde postea fortem pœnitentiam agens, monasterium sanctorum Agaunensium miri operis construxit, et alia plura monasteria ædificavit.

et apocryphis actis concilii Agaunensis

17. *Deinde, quod præcipuum est, jam certissime conclamata censeri debet authentia celebris instrumenti quo continentur Acta Concilii Agaunensis occasione constituti cœnobii (Cfr. infra num. 19) celebrati* (6). *Quæ quidem quibusdam viris eruditis* C *suspecta* (7), *ab aliis diserte ac ponderosis argumentis impugnata est* (8), *repugnantibus tamen aliis* (9); *nunc vero invicte jam demonstratur suppositio. Etenim in isto instrumento perspicue indicatur synodum congregatam fuisse post cædem Sigerici, id est anno 522 vel 523, ac per ipsam abbatem Agaunensem constitutum esse Hymnemodum. Quum itaque jam certo ex* Vita sanctorum abbatum Agaunensium *constet Hymnemodum obiisse anno 516, jam turpis ibi deprehenditur anachronismus, unde totius instrumenti fides omnino ruit.*

Instaurarit S. Ambrosius ecclesiam SS. Mauritii et soc.

18. *Præter ea autem quæ de Ambrosio ex scriptore nostro comperta notavimus, docemur ex Passione interpolata SS. Mauritii et sociorum ejus, ecclesiam in qua martyrum Thebæorum corpora condita erant, ab ipso fuisse instauratam. Sic enim in ea Passione legitur :* At vero beatissimorum martyrum corpora post multos passionis annos S. Theodoro hujus loci episcopo revelata traduntur. In quorum honore cum exstrueretur basilica, quæ vastæ tunc adjuncta rupi, uno tantum latere adclivis jacebat, sed nunc, jubente præclaro meritis Ambrosio hujus loci abbate, denuo ædificata biclivis esse dignoscitur (10). *Et forte occasione dedicationis ejus basilicæ pronuntiata est ab Avito Viennensi episcopi oratio illa* dicta in basilica sanctorum Agaunensium in innovatione monasterii ipsius vel passione martyrum, *cujus fragmentum ex vetustissimis schedis Thuanæ bibliotheca edidit Sirmundus* (11).

[illegible]

§ III. De regula Agaunensis monasterii.

Regula Agaunensis non fuit Benedictina.

Ambrosium *Ordini suo vindicare conati sunt, quod supra* (12) *monuimus, Benedictini recentiores in martyrologiis et menologiis suis, sed nullo argumento, immo nec ulla probabilitate. Nam S. Benedictus non ante annum 528 vel 529 in montem Casinum venit, ubi primum suam regulam conscripsit, et certe ante illud tempus nullum extra Italiam monasterium condiderat. Scriptor noster Vitæ primorum abbatum Agaunensium de regula in eo cœnobio observata hæc tantum habet* (13): Psallendi interim vel subsistendi regula instituta, sancto Hymnemodo a cœtu episcoporum qui illic ad constituendum monasterium venerant traditur. *Sed quænam illa fuerit, distinctius non explicat. Scriptor quidem ille Vitarum SS. Romani, Lupicini et Eugendi* instituta de informatione Agaunensis cœnobii *a se digesta testatur* (14). *Sed ea scriptio intercidit, nisi cum Bollando et Chiffletio nihil aliud hic designari putes quam ipsam Vitam primorum abbatum Agaunensium* (15), *vel eadem sint illa instituta cum regula Tarnatensi, de qua jam dicendum.*

sed forsan eadem ac regula Tarnatensis, nam hæc utroque nomine videntur eumdem locum designare.

20. *Agaunensem enim regulam nobis servatam esse sub nomine* Tarnatensis, *quam sæpius citavit Benedictus Anianensis in sua* Concordia regularum (16), *quamque viginti tribus capitibus distinctam edidit Lucas Holstenius* (17) *et ex eo Carolus Cointius* (18), *judicarunt multi viri docti, sententiam secuti Jos. Simleri, qui in descriptione Vallesiæ gallice edita, tomo I, Agaunum ad antiquius* Tarnadarum *seu* Tarnaiarum *nomine appellatum fuisse. Qui scilicet locus extremo seculo IV tum in Itinerario Antonini* (19), *tum in tabula Peutingeriana* (20) *attingi indicatur via publica Mediolano Moguntiam properanti, ubi passuum millibus duodecim Octodurum oppidum (hodie* Martigny*) prætergressus fuerit; quo omnino spatio Agaunum Octoduro distare constat et in Passione interpolata martyrum Thebæorum distincte notatur* (21). *Agauni autem nomen ejusdem Passionis auctor* (22)

(1) P. L., tom. LXXII, p. 796. — (2) *Vit.* num. 3. — (3) *Kleine Denkmäler*, p. 10-11. — (4) *Hist. Franc.*, lib. III, n. 5 (Ed. Arndt et Krusch, p. 111). — (5) *Hist. Franc. Epitom.*, c. 34 (P. L., tom. LXXI, p. 589). — (6) Ed. ap. Mansi, *Conc.*, tom. VIII, p. 531; *Gall. Christ.*, tom. XII, Instr. p. 421; *Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 353. Accuratius ap. Gremaud, *Origines et documents de l'abbaye de Saint-Maurice d'Agaune.* — (7) Cfr. *Act. SS.*, tom. cit., p. 353, num. 18 extr. — (8) Cfr. E. F. Gelpke, *Kirchengeschichte der Schweiz*, tom. I, p. 116 sqq. Et præsertim A. Jahn, tom. II, p. 293-297, not. — (9) Mabillon, *Annal. Benedict.*, lib. I, nn. 71, 72; Pardessus, *Diplomata*, etc., tom. I, Prolegomenes, p. 23. — (10) *Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 341, num. 252. — (11) P. L., tom. LIX, p. 297, n. VI. Cfr. supra, num. 15. — (12) Num. 2. — (13) *Vit.* num. 7. — (14) Cfr. supra, num. 7. — (15) Cfr. ibid. — (16) Capp. 27 sqq. P. L., tom. CIII, p. 941 sqq. — (17) *Cod. Regularum*, ed. Mart. Brockie, tom. I, p. 180. — (18) Ad an. 736, n. 20 sqq. — (19) *Script. Rer. Gall.*, tom. I, p. 105. — (20) Ibid., p. 112. — (21) *Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 345, n. 2 extr. — (22) Ibid., num. 3 *gallicum*

AUCTORE C. D. S.

gallicum fuisse ac populare significat. Agaunum *enim (sic ille)* accolæ interpretatione Gallici sermonis Saxum dicunt (1) : quo in loco ita vastis rupibus Rhodani fluminis cursus arctatur, *etc. Itemque scriptor Vitæ S. Romani (quem nonnulli eumdem fuisse arbitrantur cum scriptore Passionis) in prologo suo ad Joannem et Armentarium, Agaunenses monachos :* Agaunus vester *(ait)* Gallico priscoque sermone tam primitus per naturam quam nunc quoque per Ecclesiam veridica præfiguratione Petri petra esse dignoscitur (2). *Alii vero cum Petro de Rivaz* (3) *locum ita nuncupatum in memoriam* agonis *SS. martyrum Thebæorum censuerunt.*

quamquam Mabillonius repugnat.

21. *Sententiam illam, qua Agaunensis regula eadem cum Tarnatensi judicatur, primo admiserat Mabillonius in collectione* Actorum SS. O. S. B. (4), *postea tamen in* Annalibus Benedictinis *ab ea refugit :* Verum, *inquiens* (5), ut ut sit de Tarnadis Antonini, Tarnatense monasterium idem esse cum Agaunensi inducere animum haudquaquam possum. Nusquam enim Agaunense monasterium Tarnatense appellatum invenias, sed ubique vel
B
Agaunense vel sancti Mauricii. Adeoque si regula Tarnatensis Agaunensium monachorum gratia condita fuisset, non Tarnatensis, sed a vulgari monasterii nomine Agaunensis fuisset nuncupata : cum e contrario numquam alio nomine quam Tarnatensis dicta sit in Concordia regularum, apud Smaragdum, Trithemium, aliosque omnes qui eam laudarunt. *Hujus equidem argumenti vim prorsus non assequor. Cur enim, si quo tempore ea regula conscripta est, locus latino seu politiori sermone* Tarnadæ, *vulgari autem* Agaunum *vocitabatur, minus recte* Tarnatensis *quam* Agaunensis *inscribi potuit?*

non satis firmis

22. *Pergit Mabillonius :* Mihi sane longe veri similius est, Tarnatense monasterium situm fuisse in pago Lugdunensi, non longe a Vienna civitate, in loco Tarnato seu Ternato, vulgo Ternay. Hic locus positus est ad Rhodanum, decurrentem Tarnatum inter et Grinniacum (Grigny) pagi Viennensis, qui posterior locus vocabulum dedit Grinniacensi monasterio, de quo in vita S. Clari. Porro hæc loci positio ad Rhodanum recte convenit iis quæ in Regulæ Tarnatensis capite quarto leguntur, ut navigium etiam ad ulteriorem
C
ripam sine imperio senioris transvehere non præsumat. *At vero rursus responderi potest his non minus convenire situm monasterii Agaunensis lacui Lemanno seu Gebennensi adjacentis. Neque certe refellit Mabillonius argumentum tam validum ex antiquis itinerariis desumptum.*

argumentis.

23. *Ceteroquin non adeo probatam illam suam opinionem existimasse videtur ut non et alia loca proponat quibus* Tarnatensis *appellatio convenire possit.* Est enim et Ternancus, vulgo Ternan, locus alius haud ignobilis in pago Lugdunensi, ubi prioratus abbatiæ Saviniacensi subjectus, præter Ternacum oppidum, Terny, in pago Genevensi. *Quorsum hæc, nisi ut ne celebris Agaunensis monasterii regula certo propria et nullatenus Benedictinæ obnoxia (talis enim apparet regula Tarnatensis, ex Pacomii fere, Augustini et Cæsarii Arelatensis institutis decerpta) utcumque innuatur, irrito tamen, ni fallor, conatu?*
D

Regula Tarnatensis forte jam observata in antiquo Agaunensi monasterio

24. *Facilius Mabillonio concedere licet regulam quæ exstat Tarnatensem non referre instituta illa de informatione Agaunensis monasterii quæ digessit auctor Vitarum SS. Romani, Lupicini et Eugendi* (6) : *quod* elegantiorem stilum præfert quam iste auctor in Actis a se conscriptis adhibeat, nec in ea fit ulla mentio Marini seu Martini (ut codex Compendiensis scribit) abbatis Lerinensis, qui ex hoc dumtaxat loco notus est (7). *Quod si quis forte existimaverit eam regulam jam observatam fuisse in monasterio Tarnatensi seu Agaunensi priori, antequam scilicet illud a S. Sigismundo instauratum fuerit, certe me refragantem non habebit, licet quo hæc opinio confirmetur argumentum nullum perspiciam.*

§ IV. De laude perenni seu psalmodia perpetua in Agaunensi monasterio instituta ab Ambrosio.
E

Perpetua psalmodia apud Agaunenses, de qua

Perpetuam psalmodiam in Agaunensi cœnobio institutam fuisse, ita scilicet ut, sicut de Luxoriensi monasterio refert Bernardus in Vita S. Malachiæ, mox ad diem 3 Novembris edenda, succedentibus sibi vicissim choris continuarentur solemnia divinorum, ita ut ne momentum quidem dici aut noctis vacaret a laudibus, *quomodo in Oriente jam ante medium seculum V in usu fuit* (8), *satis consentiunt eruditi. Ipsius autem institutionis veritatem, et quo tempore ea facta sit, jam ex documentis Agaunensibus certius demonstrare licet.*

præter testimonia Gregorii Turonensis,

26. *Testimonia maxime antiqua de hac re proferebantur hactenus Gregorii Turonensis et scriptorum Passionis S. Sigismundi et Passionis interpolatæ SS. Mauritia et sociorum ejus. Ille* Historiæ Francorum *lib. III, cap. 5, postquam hujus capitis exordio conditum a Sigismundo Agaunense monasterium, deinde cædem Sigerici jussu patris sui in somno interempti atque seram Sigismundi pænitentiam retulisset, narrationem suam ita conclu-*
F
dit : Nihilominus ille ad sanctos Agaunenses abiens, per multos dies in fletu et jejuniis durans, veniam precabatur. Psallentium ibi assiduum instituens, Lugduno regressus est (9). *Quod idem in libro* de Gloria Martyrum *expressit his verbis minus utique perspicuis :* ibique et psallentium quotidianum instituit (10).

auctoris Passionis S. Sigismundi.

27. *Scriptor autem Passionis S. Sigismundi, Sigerici cædem reticens:* Dum multa, *ait* (11), loca sanctorum perlustrasset *(Sigismundis)* venit in eum locum qui Agauno vocatur, ubi sanctus Mauricius cum suis commilitonibus pro amore Domini nostri Jesu Christi martyrii palmam accipere meruit; et tam itinere quam jejuniis fessus, petiit qualiter ipsis preciosis sanctis deservire deberet, per quod se eorum agminibus poterit sociare. Tunc non aliter nisi nutu Dei credimus angelo

(1) Cfr. Gelpke, *Kirchengeschichte der Schweiz*, tom. I, p. 345 — (2) *Act. SS.*, tom. III Febr., p. 741. — (3) *Eclaircissemens sur le martyre de la Légion Thébéenne.* — (4) Sec. I, p. XI et p. 576, not. *b.* — (5) Tom. I, lib. I, n. 73. Cfr. Append. II, n. 5 (ibid., p. 678). — (6) Cfr. supra, num. 7. — (7) *Act. SS. O. S. B.*, sec. I, p. 576, not. *b.*

(8) Cfr. J. Bolland. Comment. præv. de S. Alexandro, fundatore Acœmetorum, § II (*Act. SS.*, tom. I Jan., p. 1019). B. Haeftenus, *Disquisit. monast.*, lib. I, tract. V, cap. 9-11. — (9) P. L., tom. LXXI, p. 245. — (10) Ibid., p. 771. — (11) Secundum textum non interpolatum editum ab A. Jahn (tom. II, p. 504), cap. 6.

nuntiante

A nuntiante ipsi revelatum fuisse ut ad instar cœlestis militiæ psallendi choros instituere deberet. Quo consilio divinitus accepto, sanctos atque apostolicos viros episcopos consuluit, utrum salubriter an non cogitaret. Qua interrogatione sancti antistites inter se ventilata, licet inusitatum, opus tamen Domino annuente unanimiter consenserunt. *Cujus testimonii vis facile percipitur : nam profecto* inusitatum *opus non dixisset scriptor hujus Passionis psalmodiam quæ jam dudum in omnibus monasteriis Occidentalis Ecclesiæ rigebat; sed inusitata utique et in iisdem inaudita hactenus fuerat psalmodia perpetua ad modum Acœmetorum.*

item auctoris Actorum SS. Martyrum Thebæorum,

28. *Distinctius Acta recentiora SS. martyrum Thebæorum, quæ, ut ait Chiffletius* (1), *quamvis Eucherio Lugdunensi male adscribantur, sunt nihilominus antiqui et bonæ fidei auctoris* (2), *sic habent in mss. exemplaribus quæ pervetusta testatur Chiffletius* (3) : Tamen fidelium cordibus absque lectione cognita esse noscuntur quæ et quanta et qualia miracula per servos suos ad honorem et gloriam nominis sui Dominus operari B non desinit. Pro eo ipso die noctuque psalmorum hymnorumque decantatio non desinit : quod, jubente sancto et præclaro Christi martyre Sigismundo rege, institutum, hinc usque hodie, Deo protegente, est conservatum (4).

omisso instrumento falso concilii Agaunensis de quinque turmis,

29. *Ritum illum ita ordinatum apud Agaunenses fuisse tradit instrumentum apocryphum quo referuntur Acta Concilii ibidem celebrati* (5), *ut monachis in quinque (secundum quosdam codices, in novem) turmas distributis, singulæ turmæ sibi ex ordine succederent in officio canonico cantando, ita ut nunquam deessent in choro qui huic muneri insisterent. Quatuor tantum turmæ in documento designantur ex nomine totidem monasteriorum, videlicet* Granensis (6), *Insolana* (7), *Jurensis* (8) *et Meluensis* (9). *Quas turmas recte pronuntiat Mabillonius* (10) non aliunde, ut quibusdam placet, adscitas, sed ex ipso Agaunensi monasterio conflatas, *ex ipsis monachis scilicet qui illuc ad novum fundandum convenerant et forte adhucdum peculiares aliquos divini officii ritus ex prioribus quæ incoluerant cœnobiis acceptos retinebant.* Nam quis putet ex Granensi seu Grinniacensi, ut ipsi interpretantur, apud Viennam monasterio, et C ex Jurensi sancti Augendi, quod utrumque ab Agauno longissime, id est leucis amplius triginta, distat, Agaunum accitas monachorum turmas ad persolvendas Deo quotidianas laudes? *Ceterum quid veri habeat ea traditio, incertum facit illius documenti suppositilii longe sequior ætas.*

constabat jam per documenta quæ ad Agaunensium usum

30. *Ipsam vero psalmodiæ perpetuæ in Agaunensi monasterio institutionem certiorem faciunt testimonia ubi in aliis monasteriis ea ad normam Agaunensis instituta dicitur, imprimis Pseudo-Fredegarii, qui de celebri monasterio S. Dionysii prope Parisios :* Psallentium, *ait* (11), ibidem ad instar monasterii sanctorum Agaunensium instituere jusserat *(Dagobertus);* sed facilitas abbatis Aigulfi eamdem institutionem noscitur refragasse. *Quod etiam ter affirmat monachus San-Dionysianus qui* Gesta Dagoberti *conscripsit, videlicet cap. 35 :* Eos *(monachos S. Dionysii)* turmatim ad instar monasterii Agaunensium sive sancti Martini Turonis psallere instituit (12); *deinde cap. 43, verbis fere Pseudo-Fredegarii utens :* Ordinem autem psallentium ibidem ad instar monasterii Agaunensium et sancti Martini Turonis instituerat; sed facilitas abbatis Agulfi eandem institutionem noscitur retragasse (13); *ac denique cap. 51, Clodoveum II, Dagoberti filium, ita coram episcopis et optimatibus regni sui loquentem inducit :* Nos enim propter Dei amorem et reverentiam sanctorum martyrum *(Dionysii et sociorum ejus)* atque adipiscendam vitam æternam, hoc beneficium ad ipsum sanctum locum cum vestro consilio gratissimo animo et integra voluntate volumus præstare : eo scilicet ordine ut sicut ibidem tempore domni et genitoris nostri psallentium ordo per turmas fuit institutus, vel sicut in monasterio S. Mauricii Agaunis et sancti Martini Turonis die noctuque tenetur, ita in loco ipso per omnia futura tempora celebretur (14). E *Quæ ultima verba manifeste desumpta sunt ex diplomate nomine Clodovei II dato sub die x Kal. Julias anni* XVI *regni sui seu Christi 653, in quo legitur :* eo scileci ordene ut sicut tempore domni genetoris nostri ibidem psallenenus per turmas fuit institutus, vel sicut ad monasthirium sancti Mauricii Agaunis die noctoque tenetur, ita in loco ipso celebretur (15).

AUCTORE C. D. S.

spectant

31. *Minus certa est altera auctoritas quam afferunt Pseudo Fredegarii circa monasterium S. Marcelli Cabillonense a rege Guntramno fundatum. In cujus fundatione* synodum quadraginta episcoporum fieri præcepit, et ad instar institutionis monasterii sanctorum Agaunensium, quod temporibus Sigismundi regis ab Avito et ceteris episcopis, ipso principe jubente, fuerat confirmatum, hujus synodi conjunctione monasterii sancti Marcelli Guntchramnus institutionem formandum (*al.* firmandum) curavit (16). *Quæ verba facile de sola confirmatione fundationis per synodum episcoporum intelligere licet. Sed omnino disertum et perspicuum est testimonium ex Vita S. Salabergæ de monasterio Lauduni ab ipsa condito. Ubi* infra exigui temporis spatium coacervatæ in eodem loco sunt vel monasterio adunatæ plus minus tre- F centæ famulæ Christi. Illisque dispositis per turmas, ad instar Agaunensium monachorum Habendique normam disposuit; die ac nocte præcepit psallendo canonem omnipotenti Deo personare et juxta egregium prædicatorem Paulum sine intermissione orare. Quæ institutio hactenus in eodem cœnobio, Christo auspice, celebratur (17).

et jam ad exemplum

32. *Præter hæc et alia quædam monasteria Gallicana memorantur quæ psalmodiæ perpetuæ ritum assumpserunt, videlicet Turonense S. Martini* (18), *Luxoviense* (19), *Habendense* (20), *itemque Divionense S. Benigni, Parisiense S. Germani, S. Medardi et B. Mariæ puellarum apud Suessiones* (21):

(1) *Illustrat. Jurens.*, cap. XXVII, n. 3. — (2) Cfr. *Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 340, num. 195 sqq. — (3) Loc. cit. — (4) Ita Acta * *ex quatuor mss. codicibus, nempe Acrincti, et Caritatis Cisterciensium in diœcesi Bisontina, Agaunensi et Bonigniano*; in cod. Bibl. reg. Bruxell. 8289 paulo aliter. Item Cfr. *Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 341, num. 201. — (5) Cfr. supra, num. 17. — (6) Seu Grinniacensis, *Grigny*. — (7) Seu Insulæ Barbaræ. — (8) Seu Condatescensis. — (9) Forte Valdensis (al. Meldensis), quæ turma ita dicitur in documento anni 766. Cfr. Jahn, tom. II, p. 299, not. 6. — (10) *Annal. Benedict.* lib. I, n. 72. — (11) *Chronic.*, cap. 79; P. L., tom. LXXI, p. 656. — (12) *Script. Rer. Gall.*, tom. II, p. 584. — (13) Ibid., p. 586. — (14) Ibid., p. 595. — (15) *Script. Rer. Gall.*, tom. IV, p. 637; P. L., tom. LXXI, p. 1198. — (16) Fredegar. Chronic., cap. 1; P. L., tom. LXXI, p. 611. — (17) *Act. SS.*, tom. VI Sept., p. 528, num. 17 [illegible] — (18) Cfr. supra, num. 20. — (19) Cfr. supra, num. 25. — (20) Vel [illegible] ex Vita S. Salabergæ. Cfr. Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, sæc. IV, P. [illegible] — (21) Ibid., n. 242.

sed

AUCTORE C. D. S.

sed in his non indicatur illa institutio ab Agaunensium exemplo derivata. Quæ vero testimoniis supra citatis opposuit Car. Cointius (1), *ut laudem illam Agaunensi cœnobio eriperet, affatim refutarit Mabillonius* (2).

nunc certissime ex epitaphio S. Ambrosii *constat*

33. *Nunc vero rem certissime evincunt Acta nostra sanctorum abbatum Agaunensium, non quidem ita perspicue eo loco quem ex fragmento jamdudum a majoribus nostris edito citavit cl. A. Jahn* (3), *asserens scriptorem Actorum perperam confudisse institutionem laudis perennis cum ipsius monasterii fundatione, ubi de hac :* Igitur, *ait* (4), habito consilio... visum est ut... remotis familiis secularibus, Dei inibi, hoc est monachorum familia locaretur, qui die noctuque cœlestia imitantes cantionibus divinis insisterent. *Quæ verba non ita indubie de laude perenni intelligenda esse, satis ostendunt alia similis modi loquendi exempla ubi manifeste usurpantur de officio ecclesiastico ordinario, quod statis horis, tum diurnis tum nocturnis, licet non continuis, in omnibus ecclesiis majoribus, et præsertim in ecclesiis monasticis, celebrari consuevit. Unum attulisse sufficiat.* B *In Libro Pontificali de Damaso legitur :* Hic constituit ut psalmos diu noctuque canerent per omnes ecclesias : qui hoc præcepit presbyteris et episcopis et monasteriis (5). *Atqui nemo dixerit psalmodiam perpetuam, quomodo in Agaunensi monasterio observata fertur,* per omnes ecclesias *observandam a Damaso fuisse injunctam. Sed præter hoc subobscurum testimonium, alterum omnino disertum et nullis nebulis dubitationis obnoxium legimus in epitaphio* Ambrosii *apud Anonymum nostrum exscripto* (6), *his verbis :*

Nam meruit primam abbatis nomine palmam,
Cum sanctis fratrum cœpit amica fides
Auctoris nostri laudem sine fine canendam
Psallere succiduo perpetuoque choro.

Quis hoc succiduo perpetuoque choro *Dei* laudem sine fine canendam *psallente laudem perennem agnoscere minimum hæsitaverit?*

ante annum 522 fuisse observata.

34. *At nonnullis forte aliquem scrupulum movebit quod citatis versibus institutio psalmodiæ perpetuæ facta significatur tempore* Ambrosii *abbatis, anno 520 vel 521, secundum catalogum duodecim primorum abbatum Agaunensium, defuncti* (7), *quam occasione pœnitentiæ Sigismundi post cædem Sigerici, ac proinde intra vel post annum 522 primum Agauni inchoatam hactenus admisere eruditi. Recte quidem vel saltem probabiliter, quamdiu de tempore hujus institutionis solum præsto erat testimonium Gregorii Turonensis* (8), *nullo alio antiquo scriptore contradicente (sed neque ullo confirmante). Nunc vero, quum jam proferre liceat testimonium contrarium coævum summæque auctoritatis, ab illa opinione descedendum est atque dicendum Turonensem, sicut in assignando tempore fundationis monasterii* (9), *ita et quoad tempus inchoati apud Agaunenses perpetuæ psalmodiæ ritus, aliquantum a vero aberrasse. Atque ita tandem concluditur quoque, etiamsi Anonymi nostri verba prius allata* (10) *de laude perenni intelligenda videantur, non ita eumdem inscitiæ aut oscitantiæ insimulandum esse, ubi hanc laudem a primis temporibus conditi Agaunensis cœnobii in eo celebrari cœpisse scripsit. Quæ enim tempore* Ambrosii, *septem post menses a monasterii fundatione Abbatis creati, instituta sunt, haud absurde ad ipsam fundationem referre licet.* D

§ V. De die et anno emortuali Ambrosii. Quisnam ex primis abbatibus Agaunensibus S. Sigismundi corpus levaverit et Agauni sepeliverit.

Diem emortualem Ambrosii *fuisse 2 novembris, ex unanimi martyrologiorum consensu sanctum nostrum ad hanc diem memorantium jamdudum probabiliter statuere licuit; nunc autem ex Chronologica serie primorum duodecim Abbatum Agaunensium certius probatur. Idemque documentum, quo anno obierit, quod hactenus omnino* E *erat incertum, liquido demonstrat, quum* Ambrosium *quinque circiter post Hymnemodum annos cœnobio præfuisse indicet; Hymnemodum vero III Nonas Januarii anni 516 obiisse ex epitaphio ejus constat* (11). *Unde ipsum* Ambrosium *anno 520 (vel, si placuerit, forte anno 521) ad superos evocatum fuisse concludes.*

S. Ambrosius obiit anno 520 vel 521.

36. Ambrosium *in Agaunensi monasterio fuisse sepultum, indicat ejus epitaphium ab Anonymo nostro servatum* (12). *Nulla tamen reliquiarum illius fit mentio in descriptione thesauri sacri Agaunensis ecclesiæ ad majores nostros medio superiori seculo transmissa* (13). *Neque ulla alia de his reliquiis suppetunt documenta, sicut nec de cultu* Ambrosii *post mortem, præter testimonia ex martyrologiis citata exordio hujus Commentarii* (14).

sepultusque fuit in monasterio Agaunensi.

37. *Non alienum a tractatione nostra videbitur, si quædam hoc loco adjecerimus de elevatione corporis S. Sigismundi, cuinam scilicet primorum abbatum Agaunensium illa debeatur; quum præsertim in aliquo codice ipsi nostro tribuatur* Ambrosio *et ex Chronologica serie abbatum nunc primum edita aliquid forte lucis ad eam quæstionem dijudicandam afferri valeat. Recolamus primo quæ de* F *ea elevatione tradit Passio S. Sigismundi capite* x, *post relatum capite superiori supplicium Sigismundi et uxoris ac filiorum ejus, quos omnes Chlodomirus, rex Francorum, in puteum demergi jussit. Sic igitur habet laudatus locus in textu quem ex codicibus Bernensi et Florentino, interpolationibus quibus vulgata versio respersa erat immunem, nuper edidit cl. Jahn* (15) : Ibique per triennium sancta corpora limosi gurgitis aquæ illæsa servaverunt.... Transacto triennio sanctus ac venerabilis Venerandus, monasterii sanctorum Agaunensium abba, per angelum in viso admonitus est ut sacra corpora, sicut animæ eorum in cælestibus sanctis legionibus erant conjunctæ, ita et in eo loco sepultura sociaret. Quos vir Dei supradictus Venerandus angustia plenus, qualiter dominica jussione impleret nesciens, tunc ad Ansemundum Burgundionem, qui usque in die passionis sanctis viris fidem certissimam visus est

Elevatio corporis S. Sigismundi

(1) Ad an 536, n 224 sqq. — (2) Præf cit., nn. 204, 205, 209 211. — (3) Tom. I, p. 172, not. — (4) *Vit.* num. 3 extr. (5) P. L., tom. CXXVIII, p 73. — (6) *Vit.* num. 12. — (7) Cfr. infra, num. 35. — (8) *Hist. Franc.*, lib III, cap. 5. Cfr. supra, num. 26. — (9) Cfr supra, num. 16. — (10) Supra, num 33. — (11) Cfr. supra, num. 14. — (12) *Vit.* num. 12 (13) V. *Act. SS.*, tom VI Sept, p. 355. — (14) Num. 2. (15) Tom II, p 504.

conservasse,

AUCTORE C. D. S.

A conservasse, missos suos direxit, ut ad gloriosissimum principem Theudebertum, regem Francorum, suam petitionem pariter et suggestionem deportaret, ut sancta corpora ad limina sanctorum aggreganda permittere deberet. Qua petitione piissimus princeps clementer indulsit. [Cap. XI.] Tunc cum magna ammiratione sancta corpora de puteo extracta cum psallentium choris Agauni monasterio in ecclesia, quæ in honore beatissimi Johannis apostoli et evangelistæ constructa est, dignissimæ sepulturæ tradiderunt.

non a S. Ambrosio facta est, sed a Venerando, qui tertius ei successit;

38. *Ex codicibus vero qui vulgatam hactenus, seu (ut existimat cl. Jahn) minus sinceram Passionem Sigismundi* (1) *exhibent, solus Parisinus 5343 nomen* Ambrosii *huc intrusit, ita scribens* Transacto triennio quidam sanctus ac venerabilis monasterii sanctorum Agaunensium abbas, nomine Ambrosius, per angelum, *etc.* (2). *Quam lectionem jam satis refutabat consensus omnium aliorum codicum nomen* Ambrosii *reticentium, nunc autem omnino Chronologica series primorum abbatum, quæ* Ambrosium *quadriennio aut saltem triennio ante Sigismundum obiisse demonstrat. Sed* B *ex eodem documento etiam refelli videtur opinio cl. Jahn nomen* Venerandi *citato loco non proprium alicujus abbatis Agaunensis censentis, sed communem esse vocem et appellativam, honoris causa, ut fieri consuevit, nomini item communi abbatis Agaunensis adjectam, quum præsertim, ubi exordio illius capitis in codice Bernensi legitur post voces* sanctus ac venerabilis, *eo loci omissa sit in codice Florentino (in quo etiam deest in medio capite post voces* Quos vir Dei supradictus) *et in octo codicibus unde Passio interpolata edita est apud Bollandianos* (3) *: unde concludendum arbitratur eam ibi redundare et a librario qui codicem Bernensem descripsit perperam interpolatam esse. Hanc atque doctissimi viri opinionem haud improbabilem existimarem, si ex Chronologica nostra serie non ostenderetur revera triennio post necem Sigismundi seu anno 527 et etiam Theodeberto rege Francorum (ab anno scilicet 534) Agaunensi monasterio præfuisse abbatem nomine Venerandum* (4). *Nunc igitur, ni fallor, jam nemini dubium erit, quin laudato Passionis S. Sigismundi loco hic abbas significetur.*

quamq(ue) tam quoad tempus hujus elevationis assignandum.

39. *Sed major difficultas occurrit (quæ quidem minus ad rem nostram pertinet, obiter tamen eam hic indicari non pigebit) in conciliando* triennio *post mortem Sigismundi cum temporibus Theodeberti regis Francorum, ad quem recurrisse dicitur Venerandus ut licentiam impetraret Sigismundi et filiorum ejus corpora levandi, quum Sigismundum anno 524 (secundum alios anno 523) interfectum esse constet* (5). *Theodebertus vero, quod omnes fatentur, non ante annum 534, mortuo Theoderico patre ejus, in regem Francorum levatus sit. Nodum solvere utcumque tentavit Henschenius* (6) *supponendo* Theodebertum, filium Theoderici regis Austrasiorum et nepotem ex matre S. Sigismundi, forsan in Aurelianensi ditione post mortem Chlodomeris præfuisse. *At vero, ut recte ait Jahn* (7), *præfuisset certe pro Theoderico patre suo; inauditum autem est filium regis, ipsum nondum regali dignitate ornatum, apud scriptores illorum temporum designari nomine* principis, *vel etiam* regis. *Non nulli tamen nolo hoc nomine aliquando indicari filium regis, habemus exemplo Sigismundi apud Marium Aventicensem* (8), *ubi ad annum 515 Agaunense monasterium a rege Sigismundo constructum ait, quum tamen is anno sequenti tantum patri suo Gundebaudo successerit), sed adjecto vocabulo* Francorum. *Præterea regnum Aurelianense non Theodericus, sed Childebertus et Clotarius administrandum susceperunt pro filiis Chlodomiri, quos et mox necarunt, ut ipsi eo regno potirentur.*

40. *Omnino itaque emendari necesse est caput X Passionis S. Sigismundi sive quoad nomen regis Francorum sive quoad triennale temporis spatium inter cædem Sigismundi ejusque corporis elevationem intermedium. Nec utra ratione emendandum sit colligi potest ex mentione Venerandi abbatis, qui, ut monuimus, et triennio post Sigismundi necem et Theodeberto rege cœnobio Agaunensi præfuit. Neque etiam quidquam subsidii affert ad quæstionem nostram solvendam nomen Ansemundi nobilis Burgundionis, quo abbas Agaunensis usus est legato ad regem. Occurrit quidem hoc nomen in aliis documentis ejusdem ætatis, sed ita ut idem vir non ante Venerandum et Theodebertum obiisse, immo et diu ipsis superfuisse demonstretur. Habentur scilicet litteræ fundationis parthenonis S. Andreæ subterioris* (9) *apud Viennam in regno Burgundico, ab Ansemundo et Ansleubana ejus uxore anno 543 filiæ suæ Remilæ cognomento Eugeniæ, inscriptæ* (10) *: quæ etiam Eugenia* Ansemundi ducis filia *dicitur in Vita S. Desiderii Viennensis* (11) *et in Adonis Viennensis chronico ad annum 575* (12). *Nullum igitur argumentum præsto esse videtur ut unam potius quam alteram correctionem admittamus, nisi quis forte existimaverit in eo genere scriptionis facilius errari consuevisse circa ea quæ ad chronologiam regum pertinent quam in iis quæ spectant ad ipsius sancti historiam vel cultum, adeoque potius servandum* triennium, *delendum vero esse nomen* Theodeberti *regis.* F

aliquis error latet in Passione S. Sigismundi.

(1) Ed. *Act. SS.*, tom. I Mai., p. 86. — (2) Ap. Arndt, *Kleine Denkmäler*, p. 9. — (3) *Act. SS.*, tom. I Mai., p. 87. — (4) Cfr. infra, adnot. ad Chronologicam seriem primorum duodecim abbatum Agaunensium. — (5) Cfr. Jahn, tom. II, p. 309 sqq. — (6) *Act. SS.*, tom. I Mai., p. 88, adnot. *y*. — (7) Tom. cit., p. 318 not. — (8) Cfr. supra, num. 14. — (9) Saint-André-le-Bas. — (10) Mabillon, *Annal. Benedict.*, lib. I, n. 77. — (11) *Act. SS.*, tom. V Mai., p. 252. — (12) P. L., tom. CXXIII, p. 111.

VITÆ

VITÆ PRIMORUM ABBATUM AGAUNENSIUM.

Ad hanc editionem adornandam adhibiti sunt : **1**. *Codex bibliothecæ civitatis Trevirensis 578, olim monasterii S. Matthiæ. —* **2**. *Apographum codicis S. Maximini Trevirensis servatum in codice Bruxellensi 8930. —* **3**. *Apographum codicis Vesuntionensis servatum in codice Bruxellensi 8287. — Adjectæ sunt :* **4**. *Lectiones variantes seu potius emendationes quas primæ scriptioni codicis 2 subjecit Rosweydus vel alius quidam; — et* **5**. *Quas primæ scriptioni codicis 3 videtur subjecisse Chiffletius. Cfr. Comm. Præv. num. 3.*

INCIPIT PROLOGUS IN VITAM SANCTORUM ABBATUM AGAUNENSIS MONASTERII [1].

Ne confusa fiat traditio, scribit auctor gesta primorum abbatum Agaunensium.

Beatorum virorum sanctæ conversationis imitandam memoriam quamvis opinio, meritis vivificata succedentibus, populis semper insinuet, tamen, ne per longas temporum lineas confusis fabulis certum tramitem videatur omittere, necessarium est veritatem litteris adsignari, ut ii, qui calore fidei et sanctitatis amore accensi, pectora sua sermocinatione cupiunt satiari, non inanem aerem de nebulosa [2] caligine, sed verum imbrem hauriant sitientes. Quam ob rem vitam sanctorum abbatum Hymnemodi, Ambrosii et Achivi, qui suscipiendæ [3] congregationi Agaunensis monasterii eximie [4] præfuerunt, vel qualiter ipsum monasterium fuerit institutum, piæ caritatis recordatione [5] suadente, unigeniti Verbi Domini ac Dei nostri Jesu Christi opitulante suffragio styli famulantis officio huic paginæ credidi inserendam. Neque enim vereor fructuosam fidem eorum, quam in timore Dei miro semper exercuerunt affectu, sermone inculto [6] describere, quia quicquid de eorum laudibus dictio obscura celaverit, id fulgentibus actuum meritis relatio illustrata clarificat. EXPLICIT PROLOGUS [7].

INCIPIT VITA SANCTORUM ABBATUM AGAUNENSIS MONASTERII [1].

Hymnemodus, aulam regis deserens, suscipitur in monasterium Griniacense et fit abbas.

1. Sanctus igitur Hymnemodus, natione quidem barbarus, sed morum benignitate modestus, ita immunis ab omni feritate beneficio divinitatis effectus est, ut sub habitu seculari jugum Christi blanda clementiæ libertate portaret. Hic dum in aula regali sedulus famulator regiæ potestati adsisteret ac tota mentis integritate commissum sibi ministerium [2] adimpleret, militiam Christi intra hospitium pectoris fideliter exercebat. Reddebat juxta Salvatoris præceptum, quæ Dei erant Deo, regi quoque inoffense debitum servitii [3] exhibebat. Nam cum fervente spiritu perfectæ religionis intrinsecus maturasset consilium, mundanis spretis illecebris et pompa tumentium potestatum dispecta, festivius monasterium Grenencense *a* expetiit. Quem cum vidisset vir venerabilis abba [4] Cælestius, qui ipsi monasterio eo tempore præerat, cum omni congregatione adtonitus, in monasterii cœnobio, propter officium ei a rege traditum, interim eum suscipere non audebat. At [5] ubi obstinationem abbatis sanctus Hymnemodus supplicando superare non valuit, ad quamdam speluncam paulisper secessit; illic detonsis capillis capitis [6] sui, omni in Deum cogitatione jactata, ad monasterium quod expetierat rediit; sicque susceptus et sanctæ congregationi [7] adjunctus, gradibus religionis cum omni caritate et humilitatis virtute [8] proficiebat : quantumque regis minaces insidiæ procedebant, tantum ille in Christi servitio acrius excellebat, adeo ut non post multum temporis sancto Cælestio abbate de hoc seculo ad Christum migrante, ipse Deo favente ex totius congregationis consensu, fratrum supplicatione [9] vix coactus, abba loco ejus succederet. Quod officium ita Deo et hominibus carus longo tempore cum omni strenuitate implevit, ut et numero monachos [10] et profectibus augmentaret. E

Duos ægros sanat

2. Quæ vero per eum gratia sancti Spiritus egerit, præcipue intimare curavi. Cum quidam adolescens de primoribus jam mortis vicinitate concluderetur, rogatus a parentibus ejus ut eumdem visitaret [1], cum sanctus Hymnemodus diutissime recusavit, tandem fletibus eorum compulsus, ad ægrum ire non distulit. At [2] ubi venit, oratione facta et oleo sancto accepto dedit adolescenti, statimque [3] et adolescens sanitatem et parentes ejus pro lacrymis gaudia receperunt. Quid vero sub præsentia sancti Achivi Lugduni fecerit, silere non convenit. F Mater [4] familias, Syagria nomine [5] *b*, ut domum illius benediceret postulavit. Quæ habebat puellam mutam. Hanc obtulit sancto viro, ut curaretur ab eo. Quo tantæ rei præsumptionem diutissime recusante, tandem flebili supplicatione obtinuit. Tum [6] secundum fidem petentis, Dei nomine invocato, accepit oleum sanctum et digitis suis misit in os puellæ, statimque [7] locuta est. Hæc [8] operatus est per servum suum Dominus Jesus Christus, qui cum Patre et sancto Spiritu facit mirabilia magna solus, quique est mirabilis in sanctis suis. Sed nunc pedem calami ad institutionem prædicti Agaunensis monasterii vertam.

Prolog [1] (Incipit-monast.) Vita sanctorum abbatum (*om.* 2, abbatorum 4) Agaunensium 2, 3. — [2] nebulsa 2. — [3] successive 4. — [4] eximiæ 2, 3, *et forte etiam* 1, *in quo duplex littera æ ubique notatur simplice* e. — [5] recordationi 2, *et sic passim in* 2 *et* 3 *littera* i *substituta est litteræ* e, *frequentius etiam vice versa* e *pro* i. — [6] incultu 2, 3. — [7] (Expl. prol.) *om.* 2, 3.

Num 1. — [1] (Incipit-monast.) *om.* 2, 3. — [2] mysterium 2, 3. — [3] servitutis 2. — [4] abbas 2, *et sic deinceps.* — [5] ac 2, 3. — [6] captus 2. — [7] congregatione 2 (*cfr. Prolog. not.* 5). — [8] (*pro* virtute) justitiæ 2. — [9] supplicationibus 2, 3. — [10] monachus 2, 3.

Num. 2 — [1] viseret 3. — [2] ac 2, 3. — [3] que *om.* 2, 3. — [4] Matris 1, 2. — [5] *om.* 2, 3. — [6] Dum 2, 5. — [7] que *om.* 2. 3. — [8] *om* 2, 3.

Restaurante rege Sigismundo monasterium Agaunense,

3. Cum Sigismundus, Gundebadi regis filius, jam honore patriciatus accinctus *c*, arianæ pravitatis abjecisset [1] perfidiam, [2] fidem catholici [3] dogmatis consecutus, animum suum erga religionis studia intentissime commodabat; eo tempore Maximus Genavensis urbis antistes, omni sanctitate et puritate conspicuus cunctæque industriæ strenuitate egregius, apud quem prædicatio divini sermonis vehementer pollebat, ad hanc devotionem Sigismundi præcordia incitavit, ut de loco illo, quem pretiosa morte Thebæi martyres et effusione sanguinis inclyti [4] felicibus maculis rosea varietate ornaverant, promiscui vulgi commixta habitatio tolleretur, et illi cui [5] splendor vitæ per passionis atrocitatem fuerat adquisitus, nitor habitantium remearet, exclusisque actionibus tenebrarum *d* dies perpetuus haberetur. Ita fore ut hisdem patrocinantibus et regno et regni integritate tutissime potiretur, eo pacto, si cogitatio ejus a pietate et justitiæ itinere minime deviaret, quia hos sancti tuentur quos sciunt a bono ordine nullatenus declinare. Quod tamen cum omni abundantia et prosperitate habere promeruit, et adhuc tempore longiore habuerat, si non exundantibus populorum delictis, antiqui hostis invidia valuisset. Igitur habito consilio, quod universitati [6] Dei instinctu complacuit, visum est ut omnes mulieres de loco eodem tollerentur, et remotis familiis secularibus, Dei inibi, hoc est monachorum, familia locaretur, qui die noctuque cœlestia imitantes cantionibus divinis insisterent.

Hymnemodus socium postulat S. Ambrosium, et cum Achivo

4. Pertractus [1] ergo, qui potissimum de abbatibus monarchiam ipsius actionis adsumeret, vir electione dignissimus Hymnemodus. Cui operæ [2], quamquam suum monasterium propter periculum congregationis sibi commissæ nollet relinquere, nullatenus obviavit, ea conditione opus tam præcipuum se pollicens suscepturum, si sibi vir sanctitate consimilis, de Insula Barbara abba Ambrosius jungeretur. Itaque arrepturus iter sanctissimum, cellam monasterii Grenencensis vel congregationem sancto Achivo, qui de servitio vel de obtutibus ejus nequaquam discesserat, eo quod locus eidem deberetur, obtulit gubernandam; cujus actionem infra, sicut Dei Verbum sermonem dederit, explicabo. Qui sitiens opus, quod nunc Agauno regitur, hoc abbati suo respondit, nisi transitus separaret [3], numquam se de ejus obsequio discessurum. Quod sanctus Hymnemodus gratissimum habuit.

cumque Probo et aliis,

5. Qui valefacta congregatione [1], seque ejus orationibus commendantes, cum aliquantis fratribus ex eodem monasterio viam agentes, sanctum Probum presbyterum *e*, quem valde jam antea diligebant, quemque morum probitas et sanctitatis [2] comprobata [illegible] [3] [illegible], rogaverunt, ut cum eis ad tantum opus Deo adjuvante veniret, ut sicut animo, ita [4] et præsentia corporali cunjuncti pariter, Deo indesinenter gratias et laudes referrent. Ille vero cum summa gratulatione suscepit oblatam benedictionem eorum. Plures tamen, præsertim [5] incomparabiles viri Ursolus [6] et Justus abbates, qui illum semper secum supparem habuerunt, ne de ejus aspectu divellerentur [7], amoris causa eum in veniendo dissimulabant *f*. Idem sanctus Victorius, Gratianopolitanæ civitatis episcopus, ingrate ferens quod corpore ei absentaretur [8], blandis eum sermonibus liniebat: quem etiam postea occurrens sanctorum basilicæ multis precibus coram fratribus precabatur, ut deberet fratres vel ecclesiam, quæ eum educaverat, visitare. Sed ille inconcussa stabilitate cordis de firmo proposito non discessit.

patrato in via miraculo, eo proficiscitur.

6. Interea dum sæpedictus abba Hymnemodus cum comitibus suis, quorum supra texui [1] mentionem, id est Achivo et Probo presbyteris, ad sanctorum basilicam adventaret, quodam loco summa cœli serenitate sub divo manerent, et subito densissima pluvia funderetur, ac diversorii locus non inveniretur [2] sub tegmine, tum ille supramemoratos [3] comites compellavit, ut cum eodem Dominum precarentur. Cumque orassent, illico remotis imbribus claritas cœli cum clementia aurarum reducta est.

Perpetua psalmodia Agauni instituitur

7. Inter hæc missum est Lugduno ad beatum abbatem Ambrosium, uti regis devotio et sancti Hymnemodi promissio impleretur. Quod ubi cognovit civitas Lugdunensium, valde turbata est, eo quod tantus et talis servus de loco illo discederet. Sanctus vero Viventiolus, urbis ejus episcopus, vel fratres quos ipse abba regere videbatur, mœrore gravi perculsi sunt. Sed ille vir Deo plenus, ubi audivit præcipuos viros Hymnemodum et Achivum cum sancto Probo jam ad sanctorum basilicam præcessisse, omnibus morarum retibus amputatis, velociter cum aliis abbatibus, sanctis viris Arcadio et Drabistione, magno comitatu [1] ad sanctorum basilicam venit. Sic junctus sanctis martyribus nova caritatis gaudia cunctis in congregatione eadem fratribus cumulavit. Psallendi interim vel subsistendi regula instituta, sancto Hymnemodo a cœtu episcoporum, qui illic ad constituendum monasterium venerant, traditur: nec multum post ad Christum de hac luce migravit. De cujus sententiis vel aliquid relatio præsens digne suscipiet. Nam hos, qui aliqua scintilla religionis accendebantur, seu quos secum habebat, sive quos ubi forsitan repperisset, paterna pietate fovebat et monebat uti cum summa cautela ambulantes proficerent, dicens: *Videmus aliquos inordinate progredientes, qui etiam bene currentes impediri videntur* [illegible]

S. Ambrosius post Hymnemodum [illegible] regit.

8. Igitur post transitum sancti Hymnemodi dispensatione divina et congregationis electione sanctus Ambrosius abba loco ejus imponitur. Hic itaque in juvenili [1] ætate dum clericatus officio [illegible] chi actus impleverit, universitati [2] non habetur incognitum. Denique desiderio vitæ monasterialis productus, contemplata vanitate seculi et de-

Num 3 — [1] et *add* 1, 2. [2] et *add.* 3, 4 — [3] [illegible] 1, 2. [4] [illegible] 2. [5] (*pro* illi cui) illic ubi 3. [6] universitate 1, 2.

Num 4 — [1] *ita* 5, *ubi hæc vox* [illegible]

Num 5 — [1] congregatione 2. [illegible]

[illegible] memoratus 3.

Num 7 [illegible]

Num 8 [illegible]

EX MSS.

specta [3], ad monasterium propinquis nolentibus properavit; tantum animi sui obedientiam divinis præceptis coaptans ut tam abba quam universa congregatio stupore miraculi tenerentur. Nam ita caritate et jugi servitio obtinuerat ut omnes abbate pene superstite ipsum patrem elegerint. Denique abbate defuncto, ipse abba loco ejus in Insula Barbara, ex voluntate Dei et prædestinatione [4], congregationis electione successit. Et quia inerat ei gratia prophetiæ, erat etiam et larga cum omni providentia tribuendi humanitas, et arta abstinendi constantia profusaque fraternæ caritatis dilectio, ac pia disciplinæ [5] distinctio, omnia bona temporibus ejus et monasterio Agaunensi et regno et regioni largitio divina concessit. Qualiter vero cum sancto Achivo vel Probo unanimem dilectionem habuerit, omnibus debet esse [6] exemplum. Ipse vero inter alia ita fratres jugiter commonebat, ut omnem ambitionem quisquis monachus vellet esse aufugeret, et inter virtutes ceteras humilitatem, caritatem et obedientiam sequeretur, adjiciens : *Debemus certare officiis et* B *tam [7] animo quam corpore vigilantes, exclusa invidia, in medio utilitates [8] exponere, adjumentus [9] alteri ferre studio, officiis et operibus vel quolibet modo, ut inter fratres societatis semper gratia [10] augeatur, nec quisquam ab officio sancto terrore periculi subtrahatur.* Sed omnia patienter sufferri vel adversa vel prospera, interea caritatis bonum teneri omnimodis prædicabat. Quid multa? Assidua sapientis viri instructio timorem Dei perfectum in cordibus monachorum construxit.

Post eum abbas fit Achivus, Scripturarum studio deditus et virtutibus pollens;

9. Ipso itaque transeunte ad Christum, sancto Achivo regendi monasterii merito electus est locus [1] : cujus vitam sanctissimam commemorare lacrymis pene piis impedior, sed inter caros gemitus, quantum valeo, explicare curabo. Hic in adolescentia cum patre Heraclio in Gratianopolitano territorio militiam agitavit. Post paucum temporis horruit mundi hujus inlecebram, et monasterium Grenencense expetiit. Parentes autem dissimulabant eum, eo quod non posset [2] districtionem monasterii sustinere; sed ille dissimulationem eorum cordis auribus non recepit. Cui dixerunt : *Si istud desideras, aptabis corpus ad pœnam.* Quod postea vir devotus cum patientia magna sustinuit. Et quoniam tota mentis inte- C gritate ita animum suum Deo dicaverat, ut arcanum suum habitaculum sancto Spiritui præpararet, per præcellentem obedientiam disciplinæ diversarum gratiarum spiritalium ornamenta adeptus est. Confixerat enim timor Domini mentem ejus et carnem : inter quæ bona tantam memoriæ capacitatem habere promeruit, ut quæcumque legisset, illico commendaret; unde factum est ut pene omnes libros ecclesiasticos corde receperit, quarum scripturarum ex affectu divino interpretator insignis effectus est; diligens Deum, diligens omnes, dilectus ab omnibus, humanitate cunctis largissimus, sibimet abstinentia parcus. Legabat erga Deum omnium caritatem, dum prædicando vitia refrænabat, compatiebatur tristantibus, congratulabatur pie in Christo lætantibus, nihil ira- D cundum in actibus, nihil torvum in facie videbatur. Alienus a culpis, pro culpis tamen pallens erubescebat alienis; pro qua puritate quidquid pro quibuscumque necessitatem patientibus a Domino poposcisset, tamquam vere Dei famulus accipere merebatur; et cum fuisset mente robustus, vultu quoque rubicundus jugiter permanebat; cujus integritatem et mentis et [3] corporis permanens eo defuncto in facie ejus rubor roseus adsignavit, cum nulla exsanguis mors vultui ejus pallidam intulerit fœditatem.

dein Tranquillus.

10. Denique mansuetudini ejus Tranquillum successorem cum Probi solatio electio divina providit qui mundi laqueos vicit labente palæstra, qui pectore sincero semper meruit cernere Christum ut monachus. Tranquillus iste mitis sanctusque sacerdos, cui claruit benigna fides moribus de nomine vita, cum meritis animam sidera clara tenent [1], dum flagellis [2] seculi tumidos evitat honores, vanasque [3] despiciens, Domini præcepta secutus, jejuniis, precibusque, psalmis permansit honestus. Insuper [4] leprosis pius addidit servire minister humilis, ut altam possit viam E mercari salutis, cum meritis redditur æterni regis merces promissa laborum, præmia quæ [5] patent justis retribuente Domino [6], quod judex cœli rector librato [7] pondere pensat. Ibi jam probatus gaudet suscepta munera Christi, honoribus ditatus summis possidet cœlestia dona, et cum vitalis redeunt animas in corpore necti [8], quandoque caro recipit [9] surgens post funera vitam, sic iterum ut nova rursus utantur sanguine membra, tunc rutilo decore terris regressus lumine fulget [10]. Octoginta sex [11] post vitæ [12] annum corpore requiescit Agauno [13]. Obiit pridie Idus Decembris.

Epitaphium Hymnemodi.

11. Relictor seculi, presbyter sanctus, Hymnemodus abba, sanctorum exempla secutus, laudabili [1] vita ad laudem omnes invitans, Dei auxilio exemploque suo vota canentium juvans, sexaginta [2] post vitæ annum corpore requiescit Agauno, meritoque sanctis in cœlesti regno conjunctus est. Obiit tertio Nonas Januarias, consule Petro.

Epitaphium S. Ambrosii.

12. Ambrosius gestis cui cœli regna patescunt,
Huic quoque promeruit membra donare solo.
Protegit [1] hunc tellus sanctorum sanguine pollens,
Quem cœli meritis clarior axis habet.
Sic Pater omnipotens, quos mundum temnere [2] cernit,
Martyribus voluit consociare suis.
Et licet hoc templum fulgenti luce coruscet,
Hic quoque sublimat corpore templa sua [3].
Quem templum servasse fide [4] vitamque futuram.
Perpetuasse bonis gloria celsa docet.
Nam meruit primam abbatis nomine palmam,
Cum sanctis cœpit fratrum amica fides
Auctoris nostri laudem sine fine canendam
Psallere succiduo perpetuoque choro.
Hunc si martyrii vidissent tempora justum,
Post primum Victor iste secundus erat.

[3] dispecta 2, 3. [4] prædestinata 3. [5] disciplina 1. — [6] (debet esse) debili se 1, debitis se 2, exhibens 4. — [7] tamen 2, 3. [8] utilitatis 2. — [9] adjumentis 1, adjumentum 4. [10] (semper gratia) sanctæ per gratiam 2.

Num. 9 — [1] (el. est loc.) loc. el. est 3. [2] possit 1. — [3] *om.* 1, 3.

Num 10. — [1] tenet 1. — [2] *ita tres codices;* fragilis 5. — [3] *ita tres codices (supplenda forte mox post* despiciens *vox* pompas): vanaque 5. — [4] et insuper 2, 3. — [5] præmiaque 3. — [6] Deum 3, Deo 5. — [7] liberato 2. — [8] (et cum-necti) *ita tres codices;* et cum vitali redeunt animæ cum corpore necti 5 : *quam lectionem secutus est cl. Arndt in editione sua.* — [9] recepit 2. [10] fulgit 2, 3. — [11] LXXXVI 2, 3. — [12] vita 1. — [13] Agaunum 2, 3.

Num. 11. — [1] laudabilis 2, 3. — [2] LX 2, 3.

Num. 12. — [1] proteget 2. [2] tenere 2, 5. — [3] suo 5. — [4] fidei 2, 3.

13. Amore

Epitaphium Achivi

13. Amore Christi fervidus,
Castusque, sanctis [1] moribus,
Heris [2] Achivus præmii
Jure æterni canitur.
Vitæ exemplum nobilem [3]
Vir Deo [4] plenus proferens,
Sanctum [5] perfecti muneris
Abba electus [6] docuit :
Benigna quies nunc verum
Beatæ luci [7] transtulit.
Ad cœlum mittens spiritum,
Membra hic liquit [8] fratribus.
Artavit [9] corpus crucibus,
Mente levavit pondere,
Semper quem blanda gaudio
Probo [10] conjunxit caritas.
Explicit feliciter [11].

ANNOTATA.

B a *De hoc monasterio ita Chifflet,* Illustrationum Jurensium *cap. 26* (1) : Grinincensium monachorum meminit Sidonius (2); sed et refert scriptor Vitæ S. Clari Abbatis (3) fuisse Viennæ tempore Cadoldi Viennensis episcopi, hoc est circa annum Christi 640, plura Grinianensium (vel potius, ut habent quædam exemplaria, Griniacensium) cœnobia a sanctis pontificibus urbis fundata; in quorum maximo ossa beatissimi Ferreoli martyris condita venerabantur. Domorum non definit numerum, sed eas omnes (nempe quæ Viennæ Allobrogum intra mœnia vel in pomœrio erant) quadringentos tum monachos aluisse confirmat. Hoc ipsum monasterium, corpore S. Ferreoli et S. Juliani capite insignitum, quod maximum Viennæ Grinincenses habebant, testatur Sidonius lib. VII. Epist. 1 (4) et apertius Gregorius Turonensis lib. II Miraculorum, cap. 2 (5), fuisse a Mamerto Viennensi episcopo exædificatum; at vero trecentis fere post annis, tempore Wilicarii episcopi, funditus eversum a Saracenis asserit Ado in Chronico (6), et nunc illius ne vestigium quidem superest. Fuere igitur Grinincensia monasteria in urbe vel in agro Viennensi, a loco C (ut opinor) sic appellata; nam etiam hodie haud longe a Vienna sunt vici aliquot affines vocabulo, qui vulgo Grigny, Greny et Gramen, quibus locis aut cellas aliquas aut saltem villas Grinincensium fuisse conjectura est. Omnium porro hujus normæ et nominis primarium erat illud sanctorum Ferreoli ac Juliani reliquiis nobile, cui post abbatem Cælestium Hymnemodus præfuit, quippe quod sine adjuncto in opere supra descripto appellatur monasterium Grenencense: ea plane forma qua sæpe Jurensis monasterii nomine intelligitur illud quod inter Jurensia omnia præcipuum, S. Augendi postea et S. Claudii appellationem tulit (7).

b *Hanc matronam Lugdunensem eamdem facile* D *judicabis cum Syagria illa quæ et in aliis Actis sanctorum ejusdem temporis laudata legitur. De qua scilicet Ennodius in Vita S. Epiphanii episcopi Ticinensis, narrans hunc in* Lugdunensi civitate *multos captivos redemisse a Gundebado rege Burgundionum :* Postquam tamen, *ait* (8), pecuniarum ille cumulus effusus est, continuo ad expensas redemptionis suggessit necessaria illa, quæ ibi est thesaurus ecclesiæ, Syagria, cujus prolixam quærit vita narrationem, sufficit tamen ut ex operibus agnoscatur, quam verba transscendunt. *Et auctor Vitæ S. Eugendi* (9) : Materfamilias quondam Syagria, nunc quoque ecclesiarum monasteriorumque per eleemosynam mater... Quo gaudio atque miraculo non solum ipsa suique, verum etiam civitas maxima Lugdunensium exultatione mira relevata atque lætata est. *Ubi advertatur Syagriam* matrisfamilias *appellatione insigniri : unde forte aliqua confirmatio repeti potest ad probandum eumdem esse auctorem Vitarum SS. Romani, Lupicini et Eugendi et Vitæ sanctorum Agaunensium* (10). *Incertum vero an eadem Syagria uxor fuerit Latini, cui debetur* E *Bebronnensis monasterii fundatio* (11).

c *In hunc locum notat Chifflet* (12) : Asserit Marius in Chronico prius fundatum a Sigismundo monasterium Agaunense quam ipse patri in regno succederet (13). Si ergo patriciatus Sigismundi regiam ejus dignitatem significat (uti jam olim notavimus cum de Chilperico Patricio, hoc est Rege Burgundiæ), quomodo rex erat vivo adhuc et regnante Gundebado patre? Sane eamdem difficultatem faciunt verba ipsa Marii, cum ait constructum, nempe ædificari cœptum monasterium Agaunense a rege Sigismundo, cujus patrem anno tantum sequenti obiisse commemorat. Solvat ergo nodum hunc auctor Chronici Divionensis. Gundebaudi, inquit, filius Sigismundus apud Genevensem urbem, villa Quadruvio, jussu patris sublimatur in regno, habens uxorem filiam Theoderici regis Italiæ, unde habebat filium, nomine Sigericum. Sigismundus igitur vivo adhuc, immo jubente patre, Rex seu Patricius constitutus est, illius (ut existimo) regni quod Godegisilius ejus patruus obtinuerat, qui (ut ait Ennodius Ticinensis in Epiphanio) Genevæ regni sedem F habebat, sicut frater ejus Gundebaldus Lugduni. Quadruvium villam putamus eam esse quæ nunc appellatur Carrar, vel aliam quæ vulgo Carré; argumento non tantum significationis vocabuli, sed etiam situs : nam uterque hic locus, ruderibus antiquis spectabilis, una dumtaxat leuca vulgari distat a Geneva. De tempore inaugurati in regem Sigismundi etsi nihil reperio in antiquis, probabile tamen censeo id factum haud multo post cædem Godegisili, quam Marius adscribit Patricio et Hypatio consulibus, id est anno Christi quingentesimo : ut nimirum exstincto patruo Sigismundus eam regni partem sibi patrique tueretur. Itaque

Num 13. [1] sanctus 5 [2] heros 5 [3] nobile 5. — [4] Deum 3. — [5] summam 3 [6] celestus 2. — [7] luce 2. [8] liquet 2. — [9] astavit 2. [10] *ita* 5; Pro bono 1,2,3. [11] feliciter 1; (expl. fel.) exempli feliciter 2. *Et in eodem codice adjicitur* De abbatibus Agaunensis loci, Cælestio, Hymnemodo, Ambrosio, Achivo, ubi requiescunt corpora beata legionis Thebaidæ, id est Mauritii et sociorum ejus.

(1) Cod. Bibl Reg. Brux. 8287, fol 69r (post Vit SS. abbatum Agaun.) — (2) Epist lib. VII, 17 (P. L. tom LVIII, p. 588). — (3) Cfr. *Act SS*, tom I Jan, p. 55 — (4) P. L., tom. cit. p. 564. (5) Ed W. Arndt et Br. Krusch, p 564. — (6) Ad annum 718 (*Mon. Germ hist*, Scr t II, p 318). (7) De quo cfr. *Act. SS*, tom. III Feb., p. 737, num 3.

(8) Vit S. Epiphanii num 55 (*Act SS*, tom II Jan, p. 375 — (9) *Act SS*, tom. I Jan, p. 52, num. 10. (10) Cfr Comment præv., numm. 7, 8 — (11) Cfr *Act. SS*, tom I Jul., p. 48, numm 11-14 — (12) *Illustr. Jurens*, loc. cit., fol. 69 — (13) Cfr. Comment præv., num. 14

quod

A quod ibidem refert Marius, Gundobagaudum interfecto fratre, et suum et fratris regnum usque in diem mortis suæ gubernasse, sic accipe, ut suum quidem ipse per se, Godegisili vero regnum administrarit per Sigismundum, qui sic se regis socium ageret ut etiam filium meminisset, nec majoris momenti quidquam, nisi ex patris nutu, moliretur. *Quæ Chiffletii conjectura confirmari potest ex eo quod mox in documento nostro dicitur* ***Sigismundus consilio usus Maximi, Genavensis urbis antistitis.***

d *Cfr. Comment. Præv. num. 1.*

e *De hoc S. Probo, sicut et de Ursolo et Justo abbatibus paulo inferius nominatis atque de Arcadio et Drabistione, qui etiam abbatum titulo insigniuntur num. 7, nihil novi præter ea quæ continentur in præsenti opusculo, et quoad Probum, in ejus elogio metrico quod eidem in codice Vesuntionensi subjectum servavit nobis Chiffletius.* Versus *illos* de Vita sancti Probi *ex apographo Chiffletii* (1) *hic edere visum est. Quæ editio illud saltem commodi dabit ut jam facilius judicari queat quam vere existimaverit ac tanta vi asseruerit Joannes*
B *Cleus* (2), *illos nequaquam tribui posse eidem scriptori cui debemus* Vitam Sanctorum abbatum Agaunensium, *propter maximam, ut existimat Cleus, styli diversitatem. At vero judicium hoc omnino mutasset, ni fallor, doctus vir, si versus de S. Probo contulisset non cum iis quæ soluta oratione scripsit auctor noster, sed cum elogio Tranquilli quod legitur numero 10, ubi non solum simile scribendi genus, sed et eædem voces, immo et integer versus* (Cum meritis animam sidera clara tenent) (3) *in elogio Probi repetitus advertitur, et forte similis in concinnandis metris imperitia. Quidquid autem sit de auctore, en istud qualecumque carmen.*

Incipiunt versus de Vita sancti Probi.

Culmine qui celso fulgit Probusque sacerdos,
Egregius, probatus, factis et nomine probus:
Cujus vita * licet volumine nullo
Nec potens nimium acumine grato
Nec dulcis in Latio pretioso dogmate lingua
Priscorum valeant edere carmina vatum:
Nescius delicti thorum coruscat lumine virgo,
C Nec contigit honoris labem dulcedine turpi,
Nec noxius jaculis, sævus fallente veneno
Hostis ex adverso celeri volante sagitta,
Sed fidei clypeo protecto corpore firmus,
Tetraque sic fortis retrorsum torquere tela,
Illæsus transegit ævum fovente salute.
Scilicet hic breviter virtutum pandere laudes
Metuens ne piam pauca perstringere verbis,
Religionis tantæ virum fortiter mundana calcantem,
Expertum virtutis opus, felicem narrans triumphum.
Omnia post tergum jactans humana crimina retro,
Non amor sæculi suadens fallax seduxit imago,
Nec falsa divitiarum adverso mole gravatus,
Implacitum nec piæ tenuerunt lacrymæ matris,
Non blanda altricis oscula, fervens incensa pubertas,
Nec genitor frustra potuit prohibere certantem.
Numquam cernens vana nec spe captus inani,
Nec levis retraxit error, profana consilia, mentem.
Ceu senicem produxit Christus juvenalibus annis,
Et provida semper adhæsit pectori fides.
Amplexus præcepta lambit diligens, Christumque secutus,
Illecebras mundi vagas et crimina vincens. D
Naufragus evadens fluctus deserit, portuque relicto
Exhorruit pollutam malis, repletam sanguine terram.
Jejuniis precibusque sacris curamque supernam
Assiduum gerebat opus, diurna laude potitus.
Regulam legemque tenens monachi, sanctamque præclaram
Operam, audita complens, pius, carusque benignus,
Conspicuus, humilitate potens, aptavit vincula collo.
Doctor ore pollens, magnus clarusque magister,
Obedientiæ prona jugum præbuit cervice contentus,
Neque verbis tantum, sed rebus hortatur exemplum.
Pulchra mansit semper lætanti pectore fides
Et caritatis tenor persistens corde sagaci.
Noctibus insomnis, vigil divina gratia psalmos
Cithara decem chordarum psallebat; consona corde
Dulciter consensu mentis sonabant tympana choro.
Numquam fessa fide cesserunt membra sopori:
Nam sese paradisi patenti janua condit
Liber, victor vitiis, susceptus semita cœli,
Morte procul, lucisque vigens ad limina tendit.
Sidereum penetravit iter, sedemque beatam
Ingressus, super alta potens in luce perenni
Justus lætatur præmio micantibus astris. E
Perpetuo fruetur gaudens melioris lumine mundi,
Caducos vitans laqueos incerto tramite vitæ,
Despiciens curas hominum variosque labores.
Hic licet terreno conduntur membra sepulchro,
Cum meritis animam sidera clara tenent.
Bis sena lustrorum transacta tempora vitæ,
Sic mundum deserens superna sede refulgit.
Audi, Sancte, vocem supplicem poscentis alumni.
Tuque dignare libens parvum suscipere carmen,
Exiguasque nimis sumere pro munere laudes.
Funde, quæso, preces, asperos averte labores:
Abluat peccata videns deleta crimina Christus:
Te juvante nostra cognoscat causa patronum.

Finit opusculum de Vita sancti Probi, quod composuit Benedictus Presbyter Pragmatius.

f *De hac voce rursus audiamus Chiffletium* (4): Eum in veniendo dissimulabant. Hoc est, ut existimo, eum ne veniret, seu ne abiret dehortabantur. Qui sensus, ut videtur, prisco puroque Latio ignotus. Ne tamen dubites de Pragmatii (5) mente, vide quæ subjicit de sancto Achivo (6), cum suum de abdicanda seculi vanitate consilium parentibus aperuisset. Parentes F autem, ait, dissimulabant eum, eo quod non posset districtionem monasterii sustinere. Sed ille dissimulationem eorum cordis auribus non recepit. Quid clarius quam quod dissimulare hic dehortari significet? Nescio an eo respexerit auctor quod is qui aliquem dehortatur atque ab inito consilio revocat, eum sui quasi dissimilem efficere conetur.

(1) Cod. [illegible] 8287 [illegible] — (3) [illegible] — (4) [illegible] *Jonas*. — (5) Seu scriptoris nostri. Cfr. Comment. præv. num. 10. — (6) [illegible] *Vit.* num. 9.

CHRONOLOGICA

A

CHRONOLOGICA SERIES

PRIMORUM DUODECIM ABBATUM AGAUNENSIUM

a *ex cod. Brux.* 8287 a.

III. Nonas Januarias Depositio Sancti Hymnemodi primi Abbatis Acauno, qui egit Abbatiæ menses VII.

IIII. Nonas Novembres Depositio Sancti Ambrosi, qui egit Abbatiæ annos V.

IIII. Kal. April. Depositio Sancti Achivi, qui egit Abbatiæ II annos et menses quatuor.

Prid. Idus Decembres Depositio est Sancti Tranquilli, qui egit Abbatiæ III annos et menses VI.

Nonis Octobris Depositio est Sancti Venerandi, qui egit Abbatiæ annos XIII.

VI. Idus Novembris Depositio est Sancti Pauli Abbatis, qui egit Abbatiæ annos XVIII.

B III. Nonas Martias Depositio Sancti Placidiani Abbatis, qui obtenuit Abbatiam annos X, menses V.

XIII. Kal. Octobris Depositio Sancti Eutropii Abbatis, qui egit Abbatiæ tres menses et dies XVIII.

Idibus Maii Depositio Sancti Pauli Abbatis, qui egit Abbatiæ annos VIII et menses IIII et dies XXIII. EX MSS.

III. Idus Martii Depositio est Martini Abbatis, qui præfuit in Abbatia annos II et menses XI.

Idibus Octobris Depositio est Sancti Ambrosi Abbatis, qui egit Abbatiæ annos XXX, menses VI et dies II.

VI. Kal. Aprilis Obiit Domnus Leontius Abbas, qui egit Abbatiæ annos V et menses V et dies VIII.

ANNOTATUM.

a *Cfr. Comment. Præv. numm. 3, 4. Secundum hunc catalogum, chronotaxin duodecim primorum abbatum Agaunensium per annos Christi sic ordinavit Chiffletius* (1) : Hos abbates si nulla interregna sejunxerunt, Hymnemodus qui in epitaphio suo vita functus legitur Petro Consule (hoc est, anno æræ Christianæ 516), regimen inierit anni præcedentis mense Junio : obierint autem, Ambrosius anno 520, Achivus E 523, Tranquillus 526, Venerandus 539, Paulus 557, Placidianus 568, Eutropius item 568, Paulus II 577, Martinus 580, Ambrosius II 610, Leontius 616. Atque ita tenuerint hi duodecim Abbates annos centum solidos, et menses insuper fere decem.

(1) In codice citato, eadem pagina qua descriptus est catalogus.

DE SANCTO ERCO

EPISCOPO SLANIENSI IN HIBERNIA

SECULO VI.

C. D. S.

C § I. S. Erci cultus sacer. Ejus conversio ad veram fidem. Ejus sedes episcopalis. F

ANNO DXII VEL DXIII.

Hac die S. Ercus præcipue memoratur in fastis sacris Hiberniæ.

Ercum *episcopum, S. Patricii celeberrimi Hiberniæ apostoli discipulum, quum jam occurreret in martyrologiis Hibernicis ad diem 2 octobris, prætermiserunt majores nostri atque ad præsentem diem remiserunt, quod de legitimo ejus cultu subdubitarent* (1). *Excusandi sane, quippe quibus præsto non essent subsidia quæ jam longe copiosius suppetunt nobis; eoque magis probandi quod illius sancti cultus omnino potius diei 2 novembris assignandus est. Annuntiatur nimirum* Ercus *ad hanc diem, non solum in Martyrologiis Anglicano Richardi Whitfordi et Dungallensi Michaelis O'Clery atque in Kalendario Drummondiano* (2), *sed et in martyrologio Mariani Gormani* (3), *immo et adjuncto titulo* Episcopi Slaniensis *in antiquissimo Æungussii Celidei* (4), *sub exitu sæculi octavi vel exordio noni conscripto* (5) *aut saltem sæculo decimo* (6). *Præterea, apud Maccuthenium seu rectius Muirchu Maccu Machtheni, qui sæculo VII Vitam Patricii conscripsit* (7), *nuper in* Analectis Bollandianis *ex Libro Armachano et codice Bruxellensi, olim Herbipolensi, opera R. P. Edmundi Hogan primum integre editam* (8), *de Erco legitur :* Cujus nunc reliquiæ adorantur in illa civitate quæ vocatur Slane (9). *Itaque jam omnino certus est antiquus* S. Erci *cultus.*

2. *At non ita multa habemus de ejusdem historia. Illustri genere ortum indicat Colganus, ex Sanctilogio Genealogico, in adnotatione quadam ad Vitam tertiam S. Brigidæ, ubi in textu* (10) *dicitur* *Dicitur ortus sanguine regio.*

(1) Tom. I Oct., p. 319. — (2) Forbes, *Kalendars of Scottish Saints*, p. 27. — (3) [illegible] p. 18[illegible] — (4) [illegible] Whitley Stokes, [illegible] — (5) O'Curry, *Lectures on the manuscript materials of ancient Irish history*, p. 363. — (6) Whitley Stokes, *Calendar of Oengus*, p. [illegible] — (7) [illegible] 1882, p. 542. — (8) [illegible] p. 545 [illegible] — (9) [illegible] num. 15.

2 tri-

AUCTORE C. D. S.

genus Erci de Murmminensibus *fuisse*. Ita est *(ait Colganus)* : nam licet S. Ercus fuerit de regia Ultoniæ regum stirpe, nempe de semine Fergussii Rogii Ultoniæ regis, tamen majores ejus habitabant in Momonia. Octo enim filii Fergusii prædicti eorumque posteri amplas regiones possederunt in diversis Hiberniæ provinciis, Ultonia, Connacia et Momonia. Fuit autem S. Ercus, ut in Sanctil. Geneal. cap. 30 habetur, ex posteris Corbi, cognomento Ulom, filius prædicti Fergussii, qui in Momonia habitabant, et ex quibus etiam erant sanctus Brendanus Birrensis, S. Caimanus, S. Leathan, S. Ercus episcopus, et sanctæ sorores Criada, Derusia et Smcha, filiæ Ernani et proximæ cognatæ S. Brendani, juxta Sanctilogium Genealogicum cap. 30, singulorum genealogias texens usque ad ipsum Corbum (1). *Ita Colganus, qui tamen istas genealogias distinctius non tradidit. Corbus Olum autem memoratur in Annalibus Hibernicis ad annum Christi 10, ubi dicitur cum aliis duobus tantum superstes fuisse e cæde nobilium suæ gentis et ex eo ortum esse genus regum Eoghanachtorum in Momonia* (2).

Maxime celebris narratio festi idololatrici,

3. *Præcipue celebris est in Vitis S. Patricii historia conversionis* S. Erci *eo die quo primum accessit sanctus Hibernorum apostolus ad Loigaireum totius Hiberniæ regem. Hanc ita narrat antiquissima Vita a Muirchu Mac Machtheni conscripta, cap. 13-16 :* Pedestri itinere venerunt *(Patricius cum sociis suis)* in prædictum maximum campum *(Bregg)*, donec postremo ad vesperum pervenerunt ad Ferti virorum Feec, quam, ut fabulæ ferunt, foderunt viri, id est servi, Feccol Ferchertni, qui fuerat unus e novem magis prophetis Bregg. Fixoque ibi tentorio, debita paschæ vota sacrificiumque laudis cum omni devotione sanctus Patricius cum suis Deo altissimo secundum prophetæ vocem reddidit. — *(Cap. 14.)* Contigit vero in illo anno idololatriæ sollemnitatem, quam gentiles incantationibus multis et magicis inventionibus, nonnullis aliis idololatriæ superstitionibus, congregatis etiam regibus, satrapis, ducibus, principibus et optimatibus populi, insuper et magis, incantatoribus, aruspicibus et omnis artis omnisque doli inventoribus doctoribusve vocatis ad Loigaireum velut quondam ad Nabuchodonosor regem, in Temo-
C ria, istorum Babylone, exercere consueverant, eadem nocte qua sanctus Patricius pascha, illi illam adorarent exercerentque festivitatem gentilem.

cujus occasione

4. Erat quoque quidam mos apud illos, per edictum omnibus intimatus, ut quicumque in cunctis regionibus sive procul sive juxta in illa nocte incendisset ignem antequam in domo regia, id est in palatio Temoriæ, succenderetur, periret anima ejus de populo suo. Sanctus ergo Patricius, sanctum pascha celebrans, incendit divinum ignem valde lucidum et benedictum, qui in nocte refulgens a cunctis pene perplani campi habitantibus visus est. Accidit ergo ut a Temoria videretur, visoque eo conspexerunt omnes et mirati sunt. *Memorant inde magi antiquum oraculum, quo significabatur igne illo ruinam portendi regni Loigairii.* — *(Cap. 15.)* His ergo auditis, turbatus est rex Loiguire valde... et respondens dixit : " Non sic erit; sed nos ibimus ut videamus exitum rei, et retinebimus et occidemus facientes tantum nefas D
in regno nostro. „ Junctis novem * curribus secundum deorum traditionem et assumptis his duobus magis ad conflictionem præ omnibus optimis, id est Lucetmael et Lochru, in fine noctis illius perrexit Loiguire de Temoria ad Ferti virorum Feec....

* *al.* ternis novies

conversus est Ercus *et a S. Patricio baptizatus*

5. *(Cap. 16.)* Et vocatus est sanctus Patricius ad regem extra locum incensi. Dixeruntque magi ad suos : " Nec surgemus nos in adventu istius : nam quicumque surrexerit in adventu istius, credet ei postea et adorabit eum. „ Surgens denique sanctus Patricius.... venit ad illos. Illi non surrexerunt in adventu ejus; sed unus tantum a Domino adjutus, qui noluit obedire dictis magorum, hoc est Erce filius Dego, cujus nunc reliquiæ adorantur in illa civitate quæ vocatur Slane, surrexit : et benedixit eum Patricius et credidit Deo æterno (3). *Hactenus Muirchu. Tirechanus vero, ejusdem coætaneus aut etiam forte aliquanto antiquior* (4), *in Collectaneis suis de S. Patricio, recens quoque ex Libro Armachano primum editis inter* Analecta *nostra a R. P. Edmundo Hogan* (5), Erci *conversionem narrat his verbis :* Et intravit E
(Patricius) in domum regiam, et non surrexerunt ante se nisi unus tantum, hoc est Hercus sacrilegus (6). Et dixit illi : " Cur tu solus surrexisti in honorem Dei mei in me? „ Et dixit ei Hercus : " Nescio quid : video scintillas igneas de labiis tuis ascendere in labia mea. „ Sanctus quoque dixit : " Si baptisma Domini accipies, quod mecum est? „ Respondit : " Accipiam. „ Et venerunt ad fontem Loigles in Scotica, nobiscum Vitulus civitatum. Cumque aperuisset librum atque baptizasset virum Hercum... (7).

Postea episcopus dicitur factus esse Slaniensis.

6. *Aliæ Vitæ S. Patricii, superius citatis recentiores, hæc pauca de* Erco *subjungunt. Videlicet Vita sexta apud Colganum, cap. 41 :...* et vitam virtutibus et signis inclytam ducens, postmodum episcopus effectus, in civitate Slanæ ad cœlestia migravit (8). *Vita septima seu Tripartita, lib.* I, *cap. 56 :* Ex omnibus autem regem comitantibus et faciem viri Dei *(Patricii)* videre gestientibus, non fuit ullus qui ei assurgeret præter unum, cujus cor charismate gratiæ suæ tetigerat Deus : is autem erat Ercus sive Ericus, filius Degadi, de Slania oppido Bregarum oriundus, qui multa ante de virtutibus S. Patricii audierat. Cui vir Dei F
divitem impertiit benedictionem et amplæ adjunxit mercedis repromissionem, in Domino confidenter promittens et spiritu prophetico prædicens ejus in terris sedem fore nobilem et honoribus ac divitiis excellentem; suosque successores, in recognitionem et memoriam exhibitæ tunc reverentiæ, in posterum ipsius successoribus assurrecturos, ubi convenirent. Credidit ibi Ercus, et a S. Patricio postea baptizatus et episcopus Slaniensis in patria sua ordinatus est; ubi eximiis virtutibus et miraculis claruit (9).

Festum illud.

7. *Quæ ex Muirchu Mac Machtheni præmisimus historiæ conversionis* Erci (10), *ideo recitata a nobis sunt ut quo anno hæc gesta sint et inde ipsius sancti ætatem aliquatenus definire liceat. Non convenit quidem inter eruditos qua occasione vel quo anno congressio Patricii cum Laogario rege locum habuerit. Quod ad primam quæstionem attinet, censet Petrie* (11) *post O'Conor, festivitatem de qua*

(1) *Trias Thaum.*, p. 544, not. 13. — (2) *Quat. Mag.* ad h. a. — (3) *Anal. Bolland.*, tom. I, p. 560-563 (*Lib. Armach.* fol. 4). — (4) Cfr. ibid., p. 543. — (5) Tom. II, p. 35-68. — (6) I. e. sacrorum interpres? — (7) *Anal. Bolland.*, tom. II, p. 41 (*Lib. Armach.*, fol. 10). — (8) *Trias Thaum.*, p. 74. — (9) Ibid., p. 126. — (10) Supra, num. 3, 4. — (11) *Antiquities of Tara Hill*, p. 82-84.

in illa

A *in illa narratione sermo est non aliam esse quam superstitiosum ritum quo Druidæ quotannis initium anni ad vernale æquinoctium colere consuevissent, accendendo magna pompa ignem (hibernice* tinè*) in honorem Belis seu Baalis, id est solis, unde et ritus* Bel-tinè *nomen accepit. Et quidem facile eruitur hæc sententia ex ipsa narratione, ubi diserte significatur præcipuam aliquam partem festivitatis fuisse incensionem sacri seu novi ignis. At eidem adversatur, non solum quod in nulla antiqua Vita Patritii festivitas illa nomine* Bel-tine *designatur, sed et maxime quod secundum traditionem Hibernorum* Bel-tinè *seu incensio ignis non tempore æquinoctii vernalis, sed die prima mensis maii celebrari solebat et adhuc solet, unde et hæc dies per totam Hiberniam vulgari nomine* la Bealtaine *vocatur* (1). *Respondit quidem O'Conor, post conversionem Hibernorum ad fidem christianam usum illum accendendi ignes festivos, quo maxime delectabantur Hiberni, translatum fuisse a sacerdotibus ab æquinoctio vernali ad exordium mensis maii, quo memoria antiqui ritus gentilis facilius aboleretur; sed fatetur Petrie ingeniosam hanc O'Conori con-* B *jecturam nullo antiquo testimonio niti : unde illam et totam sententiam cum contemptu rejecit Joannes O'Donovan* (2).

quod idololatricum fuisse perhibetur.

8. *Ipse vero O'Donovan, citans Vitam anonymam S. Patritii quæ legitur in antiquo codice qui notus est vocabulo* Libri Lismorensis, *ubi dicitur festivitas in qua sanctus convenit Laogarium regem fuisse ipsius regis natalitia, hanc indicationem longe probabilissimam opinatur* (3). *Sed quominus ejus sententia admittatur, omnino prohibere videtur magnifica festivitatis apud Muirchu Mac Machtheni descriptio, quæ certe solemnitatem magis insignem significare videtur et præterea exordium hujus narrationis* Contigit vero IN ILLO ANNO idololatriæ solemnitatem. *Quod utique natalitio regis, quotannis recurrenti, accommodari nequit.*

alia aliis de eo opinantibus.

9. *Inde Todd tertiam proponit opinionem* (4), *solemnitatem hic indicari quæ apud antiquos hibernos scriptores significatur vocabulo* Feis Temrach, *id est* Conventus *(alio sensu* Cœna *et, secundum Colganum* (5), Encœnia) Temoriæ, *qui scilicet secundum poetam quemdam seculi X singulis trienniis convocari olim consueverat apud regem totius Hiberniæ, ad deliberandum de iis quæ ad* C *tuendas regni leges et consuetudines spectarent. Quam et confirmat ex testimoniis quarumdam Vitarum Patricii, ubi revera illa locutione* Feis Temrach *designatur festivitas de qua nunc quæstio instituitur : videlicet Vitæ secundæ apud Colganum, cap. 30* (6), *Vitæ tertiæ cap. 37* (7), *Vitæ septimæ seu Tripartitæ lib. I, cap. 55* (8), *et apud Jocelinum, num. 35* (9), *ubi per errorem interpretantis, ut videtur, legitur* Festum (quod dicitur) Rach *pro* Feis Temrach. *Neque contra illam sententiam difficultatem facessere videntur verba illa quæ sibi ipse objicit Todd, in fine superioris numeri citata,* Contigit vero in illo anno..., *quæ utique de sollemnitate triennali dici potuerunt. Sed longe gravior oritur difficultas, quod Conventus ille secundum poetam laudatum* (10) *haberi solebat in fine mensis octobris et initio sequentis, triduo scilicet ante festivitatem* Samhain, *quæ certissime celebrabatur die prima novembris et triduo post eamdem, ac proinde nequaquam tempore concordare potuit cum paschate christianorum. Hanc difficultatem facile evacuat Todd supponendo ab antiquo scriptore Vitæ Patricii effictam esse illam concursionem quo plenius Patricium Moysi similem demonstraret. Quod quidem, nullo aliunde allato argumento, nimis temere dictum videtur.*

AUCTORE C. D. S.

videtur locum habuisse

10. *Devenimus itaque ad quartam sententiam, quam etiam obiter indicarunt Petrie et Todd* (11), *nimirum agi hoc loco de festivitate omnino singulari, quæ a regibus Hiberniæ magno apparatu et forte semel tantum tempore regni sui celebrari solebat. Id in primis inde suaderi potest quod in Annalibus hibernicis celebratio hujus solemnitatis sub regibus Laogario et Oilillo ejus successore consignata est tamquam eventus aliquis præcipuus : quod certe non præstitissent scriptores Annalium, si ageretur de conventu qui singulis trienniis ex more congregabatur. Et quidem sub Oilillo (qui regnavit annos viginti) bis celebrata indicatur, ad annos scilicet 463 et 465* (12) : *quam tamen duplicem indicationem ad eamdem solemnitatem forte referre licet, quod scilicet qui Annales Hibernorum* E *in unum collegerunt, eam diversis annis a diversis Annalium scriptoribus notatas repererint (sicut in Annalibus Quatuor Magistrorum notatur obitus Laogarii ad annum 459, in Ultonianis vero, ut mox videbimus, ad annum 461). Nec forte ad rem nostram aliquo momento vacat, quod in Annalibus de Clonmacnoise ad annum 463 annuntiatio his verbis concepta est :* Rex Oilill Molt celebravit MAGNAM festivitatem Taraghe *(Temoriæ)* quæ dicitur Feis-Taragh (13). *At sub Laogario semel tantum* Feis Temrach *signatur, videlicet* Ævi Christi 454. Anno vigesimo sexto Laogarii, Feis-Teamhra *[celebrata est]* a Laogario filio Nialli (14); *et præterea in Annalibus Ultonianis (qui latine conscripti sunt) ad annum 461 :* Laoghaire filius Neill post Cœnam Temro annis VII et mensibus VII et diebus VII vixit (15) : *unde recte colligitur annum 454, quo* Cœnam Temoriæ *celebravit Laogarius, adeo insignem inde antiquo scriptori visum esse ut ex hoc anno sumeret computationis exordium ad definiendum tempus quo rex ille obiit.*

anno 454 (vel 455) Hoc anno S. Ercus conversus

11. *Huic itaque anno 454 (vel 455) cum Todd* (16) *et Shearman* (17) *opinamur innectendum esse congressum S. Patricii cum Laogario rege ac proinde conversionem S.* Erci. *Quod et egregie confirmatur ex mentione obitus ejusdem S.* Erci, *quæ in Annalibus Hibernicis occurrit ad annum 512, his verbis :* Sanctus Ercus, episcopus Lilcaciensis et de Fearta-fear-Feig... mortuus est die secunda novembris; ætas ejus erat nonaginta annorum quando ex hac vita migravit. *Unde colligitur S.* Ercum *natum esse anno 422, ac proinde anno 433, quo vulgo supponunt recentiores scriptores Patricium tempore paschatis cum Laogario rege congressum ac proinde* Ercum *baptizatum esse, vix aut nondum attigisse undecimum ætatis annum; qua ætate certe non potuit insignem locum obtinere apud regem. Sed potuit utique anno 454, ubi jam ad trigesimum secundum vel tertium ætatis suæ annum pervenerat.*

obiit anno 512 vel 513.

12. *Habemus ex dictis superiori numero beatum* Ercum *natum esse anno 422, ad veram fidem conversum anno 454 atque vita functum anno 512 vel*

(1) Cfr. Todd, *Saint Patrick*, p. 415. — (2) *Book of Rights*, Introd., p. xlviii-li. — (3) Ibid., p. l. — (4) Op. cit., p. 416. — (5) *Trias Thaum.*, p. 20, not. 61 in Vit. Sec. cap. 30. — (6) Ibid., p. 15. — (7) Ibid., p. 24. — (8) Ibid., p. 125. — (9) *Act. SS.*, tom. II Mart., p. 549. — (10) Todd, loc. cit. — (11) Locis cit. — (12) *Quat. Mag.* ad hos annos. — (13) Ibid., tom. I, p. 145, not. *k*. — (14) Ibid., ad h. a. — (15) Cit. ap. Petrie, *Tara Hill*, p. 82 et ap. Todd, *Saint Patrick*, p. 448. — (16) Loc. cit. — (17) *Loca Patriciana*, p. 461.

AUCTORE C. D. S.

513. *Quo anno episcopali dignitate ornatus fuerit memoriæ proditum non est. Quod autem ad ejus sedem episcopalem attinet,* S. Ercus *a scholiaste Gormani decoratur titulo* episcopi Lilcasiensis et de Fearta-fear-Feice juxta Sidhe-Truim ad Occidentem (1), *eumque titulum more suo e scholiaste acceptum in suum Martyrologium Dungallense transtulit Michael O'Clery; idemque etiam legitur apud Quatuor Magistros ad an.* 512 (2). *At quodnam oppidum designetur nomine* Lilcasii *seu* Liolcach, *nemo hactenus suspicari valuit. Bis præterea occurrit id nomen in Annalibus Quatuor Magistrorum* (3). Fearta-fear-Feice *locus est ubi Patricius, a rege Laogario conventus,* S. Ercum *ad veram fidem convertit* (4), ad septentrionalem marginem fluminis Boandi *(Boyne)*, hodie Slaine *(Slane)* dictus (5), *in Midia seu comitatu Meath, non procul a Temoria, antiqua regum Hiberniæ sede.* Dicitur Ferta-fer-Feic, id est fossæ seu sepulcra virorum Feic, ex eo quod servi cujusdam dynastæ, nomine Feic, ibi altas fecerunt fossas pro occisorum corporibus humandis (6). Sidhe-Truim *vero nomen est collis ad Orientem hujus loci* (7). *Campus autem circumjacens dicebatur* Magh-Breagh *seu latine campus Bregæ* (8).

B

et sepultus est apud Slaniam

13. *Episcopus Slaniensis dicitur etiam* Ercus *in antiquo martyrologio Ængussii Celidei* (9), *et quidam ejus successores indicantur in Annalibus Quatuor Magistrorum ad annos 847, 854, 867, 874, etc. In eodem loco reposita sunt* Erci *reliquiæ post ejus mortem* (10). *Secundum Tirechanum vero sepultus est* Ercus *in* Cerne : *inter ecclesias enim quæ in illius Collectaneis de S. Patricio recensentur a sancto fundatæ, citatur* :... in campo Breg... æcclesia Cerne, in qua sepultus est Hercus, qui portavit mortalitatem magnam (11). Cerne *seu* Cearn *locus legitur etiam in Annalibus Quatuor Magistrorum ad an.* 810; *ubi notat Joannes O'Donovan locum situ non esse compertum, sed in aliquo libro legum eumdem situm indicari in Midia. Quod optime convenit cum Tirechani testimonio, eum locum in campo Bregæ collocantis. Unde, si omnino certum esset apud Tirechanum agi de* Erco *nostro, suspicari quis posset* Cerne *vicinum fuisse Slaniæ adjacentem aut saltem non admodum inde distantem. Porro ex verbis* qui portavit mortalitatem magnam *nimis leviter, ut videtur, collegit Todd* (12) Ercum *mortuum esse circa annum* 550, *quo anno ad magnam pestilentiam saeviisse in Hibernia.*

C

§ II. De familiaritate S. Erci cum S. Patricio, cum S. Brigida et cum primo rege Hiberniæ christiano. Veneratio popularis erga eum.

Functus dicitur S. Ercus munere

Præter modo allata admodum pauca nota sunt *de S. Erco. S. Patricio etiam post susceptum episcopatum adhæsisse videtur. Etenim in Vita* *Tripartita S. Patricii* (13), *ubi recensetur hujus sancti familia (quam non minus conspicuam Hibernorum regulorum familiis, tum numero domesticorum tum distinctione munerum singulis attributorum, esse voluerunt Patricii biographi), in ea insignem locum tenuisse indicatur* Sanctus Ercus episcopus, Cancellarius et supremus Judex in spiritualibus. *In Annalibus quoque Quatuor Magistrorum, ad annum 448, enumerantur Patricii familiares, et inter eos* Ercus episcopus, ejus mellifluus judex (14). *Et iterum ad annum 512, post verba paulo superius* (15) *citata :* Iste episcopus Ercus fuit judex S. Patricii. In ejus laudem hoc tetrastichon composuit Patricius :

cancellarius et judex apud S. Patricium

Episcopus Ercus
Quidquid judicavit rectum erat.
Quisquis tulerit æquum judicium
Benedictionem feret episcopi Erci.

Quod tetrastichon etiam citatur a Tighernaco, seculi undecimi scriptore, qui et illud S. Patricio attribuit (16).

15. *Alteri etiam priscæ ecclesiæ Hibernicæ præcipuo decori, S. Brigidæ, sancta familiaritate conjunctus fuit* Ercus, *quocum thaumaturga virgo iter suscepisse narratur.* Post hæc *(ita Vita ejus primo loco edita a majoribus nostris ad diem 1 Februarii, tertio loco apud Colganum)* voluit S. Brigida exire in regiones Mumminensium (17) ad peregrinandum simul cum episcopo Erco, discipulo S. Patricii, quia genus Erci de Mumminensibus erat. Cumque intrassent in viam, dixit Brigida ad episcopum Ercum : " Demonstra mihi, venerabilis Pater, sub qua parte cœli gens tua consistat. „ Et cum ille demonstrasset, dixit ei Brigida : " Nunc ibi bellum geritur inter unam gentem et aliam gentem. „ Dixitque Ercus : " Credo quod dicis verum esse. Nam quando ab eis huc veni, dimisi eos discordes. „ Dixitque Brigida : " Gens tua nunc in fugam vertitur. „ Tunc unus de familia Erci increpavit eam, dicens : " Quomodo potes videre bellum per magna spatia terrarum? „ Arguitque illum Ercus episcopus, ne blasphemaret Spiritum sanctum. Dixitque Ercus ad Brigidam : " Oro te, signa oculos meos et pueri istius, ut videamus quæ vides. „ Tunc signavit oculos eorum, et viderunt bellum oculis suis propriis. Tunc puer episcopo voce lacrymabili dixit : " Heu, heu! domine mi, ecce modo, videntibus oculis meis, duo fratres mei decollantur. „

Iter instituit cum S. Brigida,

F

16. Via postea optata perrexerunt ad montem * ibique Brigida cum episcopo in medio itinere fame et siti laboraverunt, nimia lassitudine fatigati. Dixitque unus puerorum : " Magnam misericordiam faceret qui nobis solatium dedisset. „ Respondit Brigida : " Ego corde avido volo vobis solatium [illegible]. Si ergo vultis cibo et potu satiari, expectate hic adjutorium Salvatoris. Video [illegible] cuidam ecclesiæ offerenda in Dei domo ** : huc itaque veniet hac hora ; ecce enim prandium in sarcinis modo est paratum. „ Adhuc illa loquente, venerunt qui eleemosynam portabant. Et illi cognoscentes quod

in quo itinere S. Brigida [illegible] miraculo

(1) [illegible] (2) [illegible]

[illegible]

A Ercus * episcopus et S. Brigida sedissent illic et fame laborassent, lætati sunt valde et obtulerunt eis suam eleemosynam, dicentes : " Accipite eleemosynam quam vobis misit Deus. Non enim habemus meliorem ecclesiam quam vos. „ Tunc gratias Deo egerunt, comederuntque illic. Sed tamen potum non habebant. Dixitque Brigida : " Fodite in proximo terram. „ Et fodientes invenerunt fontem lucidum; et ipse fons manet illic usque hodie sub nomine Brigidæ. Tunc omnes Deum et S. Brigidam glorificabant.

plurima 17. Deinde venerunt ad Campum Femini **, et ibi invenerunt magnam synodum, et aliquantis diebus detenti sunt in synodo. Narravit ergo episcopus synodo multas virtutes Brigidæ. Tunc pestilentia gravis vastabat plebem; omnesque rogaverunt Brigidam ut visitaret infirmos. Dixitque episcopus : " Loca pestilentiæ non ingredietur sancta Dei, sed vestros ægros ducite ad eam. „ Tunc adduxerunt ad eam claudos et leprosos et dæmoniacos et omnes infirmos; et in nomine Jesu Christi Brigida illos omnes sanavit.

patravit. 18. Post hæc exiit S. Brigida ad alium hominem *** qui erat propinquus mari, haud procul ab illo loco ubi episcopus Ercus habitabat. Et mansit cum suis puellis aliquot annis, ut narratur (1). *Existimat Colganus hunc locum quo Brigida secessit* esse ecclesiam diœcesis Waterfordensis in decanatu de Kill-Medain, quæ Kell-Brigide, id est Cella S. Brigidæ, nuncupatur : de qua in Catalogo ecclesiarum illius diœcesis (2). *Crediderim potius hunc locum non quærendum esse in Momonia, sed inter Slaniam oppidum et mare. Nam distincte significatur illum fuisse* haud procul ab illo loco ubi episcopus Ercus habitabat. *Jam vero* Ercus *tunc temporis non habitabat in Momonia : nam, ut paulo supra legimus* (3), exivit *cum Brigida, utique ex loco ubi tunc degebat,* in regiones Mumuniensium. *Itaque omnino concludendum videtur, quoniam ultimis verbis citatis finis imponitur narrationi itineris Brigidæ et* Erci, *hunc jam reversum esse Slaniam, et Brigidam eum illuc esse secutam.*

Amicus fuisse dicitur primi regis Hiberniæ christiani. 19. *Traditur quoque* Ercus *præceptor vel familiaris fuisse primo regi Hiberniæ qui christianam fidem professus sit, nomine Muircheartach Mac Earca, qui secundum Tigernachum anno 509, secundum Annales Ultonianos anno 513, Hiberniæ regno potitus est* (4). *Sic enim de eo rege antiqua quadam notitia :* Muirchertach, *aut,* dictus est Mac-Erca *[i. e. filius Erci vel Ercæ]*, quia Ercus, episcopus Slaniensis, illum præcipuo affectu prosecutus est... vel quia Erca, filia Loarni, ejus mater fuit (5).

Plures traduntur hujus nominis episcopi. 20. *Alia quædam de* Erco episcopo *leguntur apud hagiographos Hibernos; sed non satis constare videtur utrum hæc ad Slaniensem nostrum, S. Patricii discipulum, referenda sint an ad alium quemdam homonymum. Episcopi enim hujus nominis non minus tres in martyrologiis hibernicis præter Slaniensem occurrunt, videlicet* Ercus episcopus de Domnach-mor Maighe Cobha *seu de* Domnach-mor Maighe Damhairne *ad diem 17 septembris* (6), Ercus episcopus *ad diem 2 octobris et* Ercus episcopus de Domnach-Mor Maighe Luadhat *ad diem 27 ejusdem mensis* (7); *et alii plures exstitere potuerunt, qui inter sanctos relati non sunt. Itaque quisnam horum designetur definire non audemus, ubi in Vita S. Brendani, abbatis Cluain-Fertensis, legitur* Ercus *episcopus fuisse ejus præceptor* (8), *et in Vita S. Senani* Ercus *cum aliis duobus episcopis Dalanno et Sedonio relictus esse a S. Senano in monasterio Inis-morensi* (9), *et alibi* Ercus *episcopus interfuisse consecrationi Conlaidi episcopi Kildariensis : quod quidem recens scriptor* (10) *Slaniensi tribuit, sed nullam afferens probabilem auctoritatem.*

AUCTORE C. D. S.

Ille qui impiorum convivio 21. *At libenter admiserim de* Erco Slaniensi *dictum esse quod de eo se legisse ait Michael O'Clery* (11), *videlicet illum conversatione et vita similem fuisse S. Martino. Nam* Ercum *Slaniensem, sicut S. Martinum, populari memoria præcipue celebratum fuisse, ostenditur imprimis ex fabulosa historia* Convivii de Dun na n-Gedh et prælii ad Magh Rath, *ante finem seculi XII, ut videtur, hibernico idiomate conscripta* (12). *In quo, confusione temporum in hoc genere figmentorum haud insueta, quum agatur de celeberrimo eventu qui contigit circa annum 637* (13), *introducuntur sancti qui post Patricium apud Hibernos maxime illustres habentur, numero duodecim vel potius tredecim (totidem enim nominatim recensentur, quamvis universi dicantur fuisse* duodecim Hiberniæ apostoli) (14), *et præter eos singillatim* Episcopus Ercus Slaniensis. *Cujus maledictionem in convivium quod principibus Hiberniæ paraverat provocasse refertur Domhnall rex Hiberniæ. Jusserat nimirum is ut ad illud convivium ex tota Hibernia conferrentur ova anserina quotquot reperiri potuissent.* E *Itaque* progressi sunt coactores per Midiam, ova inquirentes, veneruntque ad exiguum quoddam eremitorium, in quo versabatur mulier nigrum cucullum in capite gerens, quæ orationi erat intenta. Juxta januam autem eremitorii viderunt gregem anserum, ingressique invenerunt vas anserinis ovis refertum. Tunc : " Feliciter nobis res succedit, „ aiunt : " neque enim totam Hiberniam perscrutantibus plura nobis anserina ova simul collecta præsto erunt. „ " Nequaquam id vobis faustum erit, „ inquit mulier; " neque quidquam conferet ad jucunditatem convivii cui tenuis hæc escarum copia adjungetur. „ F " Quidni scilicet? „ interrogant isti. " Nimirum, respondit mulier, sanctus quidam Dei famulus, mirabilium patrator, hic habitat, Ercus, Slaniensis episcopus, qui consuevit singulis diebus Boandæ fluvio usque ad axillas immersus persistere a mane ad vesperam, psalterio coram se in littore posito, preces ad Deum indesinenter fundens. Vesperi autem huc reversus uno ovo cum dimidio et tribus nasturtii surculis vescitur. Neque decet vos modicum hunc penum ejus abripere. „

maledixisse fertur, 22. Feroces vero regis famuli, ad hæc respondere quidquam dedignati, abstulerunt rem viri

* Bronus *ap. Colgan., Vit. Tert., mendo manifesto.*
** " *Rectius,* Femhin, *hibernice* Mag Femhin, *est celebris et spatiosa planities in regione Desiorum in Momonia.* „ *Nota Colgani in h. l.*
*** *rectius* locum, *ut habetur in Vita quarta apud Colganum.*

(1) *Act. SS.*, tom. I Feb., p. 128, n. 68 sqq. Colgan. *Tr. Th.*, p. 535. Vit. Tert., c. 71 sqq. Cfr. ibid., p. 556, Vit. Quart., c. 42 sqq. — (2) *Tr. Th.*, p. 544, not. 46. — (3) Cfr. num. 11, init. — (4) Petrie, *Tara Hill*, p. 118 extr. — (5) Ibid. — (6) Cfr. *Act. SS.*, tom. XII Oct., p. 178. — (7) Cfr. ibid. — (8) Tom. III Maii, p. 600. — (9) Tom. I Mart., p. 773, num. 29. — (10) A. Cogan, *The Diocese of Meath*, tom. I, p. 61. — (11) Martyrol. Dungall. ad diem 2 Novembris, p. 292. — (12) *The Banquet of Dun na n-Gedh*, etc. Præf. p. ix. — (13) Ibid., p. xviii-xx. — (14) Ibid., p. 26.

justi,

A justi, ipso invito... Vespere domum rediit sanctus patronus, Ercus Slaniensis episcopus, cui narravit mulier quam inique isti egerint. Quibus auditis, vir justus commotus animo dixit : « Haud prospere aget is cui hæc esca allata est. Et utinam pax et felicitas non oriantur Hiberniæ ex illo convivio. sed rixæ, discordiæ et rerum perturbatio ex eo consequantur. » Et maledixit convivio quam acerbissime potuit (1). *Nec effectu suo caruit sancti viri maledictio, gravissimis ex convivio exortis dissidiis cruentisque præliis, quæ deinde tota reliqua fabula exponuntur.*

23. *Commentitia hæc sane et indoli populari Hibernorum magis quam sanctorum moribus consona. At profecto inde ostenditur quam præclarum locum teneat* Ercus *inter sanctos quos veneratio popularis præcipue prosequitur. Cujus rei etiam argumentum præbet ecclesiola seu eremitorium* S. Erci, *quod visitur in amœnissimo situ apud Slaniam juxta Boynum flumen, sæpius diversis temporibus per decursum medii ævi restauratum, quodque ad nostros dies in illa regione memoriam sancti servavit* (2).

videtur noster fuisse S. Ercus *cujus nomine adhuc extat ecclesiola*

(1) Ibid., p. 16-18. — (2) *The beauties of the Boyne and its tributary the Blackwater*, by William R. Wilde (Dublin 1849, in-8°), p. 175.

DE SANCTO LUGADIO

B E

DISCIPULO S. PATRICII

IN HIBERNIA.

C. D. S.

SECULO VI.

S. Lugadius *memoratur in fastis sacris Hiberniæ*

Lugadius, *vulgo* Lughadh *vel* Lugaeth, *cujus nominis formæ synonymæ esse dicuntur* Lugil, Laeghaire, Lehair *et* Lothair (1), *itemque* Lua, Luoc, Luoch, Molua, Moluoc, Moloch (2), *annuntiatur ad diem 2 novembris in martyrologio Mariani Gormani nudo vocabulo* Lugaeth, *cui hæc adjecit scholiastes :* mac oenghusa o dhruim inesel (3), *i. e.* filius Œnghussii, de Druim Ineselaim. *Inde in martyrologio Dungallensi* (4) *his verbis, quæ ex hibernico latine reddimus :* Lughadius, filius Ænghussii, filii Nadfraichi, filii Corci, filii Lughadii. Iste Ænghussius fuit rex Momoniæ. Ipse fuit cujus pedem baculo suo perforavit Patricius dum baptizavit et benedixit eum testante Vita Patricii. (Ortus) ex Druim-Ineselaim in Ultonia, inter Droichead-atha et Traigh-bhaile de Dun-Dealgan. *De eodem sancto sermo est in Vita Tripartita S. Patricii latina* (5) : Extruxit etiam *(Patricius)* C ecclesiam postea celebrem, quæ Druim-Inisclain appellatur, in regione de Delbna : in qua etiam duo ex ejus sunt discipulis, nempe Da-luanus de Croebheach et Lugadius Ængussio Natfraichi filio, Mumoniæ rege, natus (6) ; *qui locus deest in codice hibernico translato a cl. G. Hennessy* (7).

et filius fertur regis Ængussii.

2. *Celebris est historia Ængussii, a quo genitus fertur* Lugadius *noster, per S. Patricium baptizati et in ipso baptismo heroica patientiæ exemplum præbentis. Rem ita refert Vita Tripartita latina S. Patricii* (8) : Dum rex Ængussius sacra intingeretur unda, mira ipsius et animi fortitudo et pietas in Deum enituit : quæ et subsequenti signo insigni a Deo approbata est ipsique nomen peperit immortale. Cum enim rex sacro regeneraretur lavacro, pes ejus cuspide baculi cui innixus erat Patricius, transfixus est ; nec vulneris accepti perceptive doloris ullum fecit indicium, donec sacrum peractum esset ministerium. Quo finito, perceptoque baculo pedi inhærente, Patricius petiit quare pedis vulnus et transfixionem non prius significaverit. Respondit rex se læsionem illam tanquam sacrarum cæremoniarum partem existimasse et acceptasse. Subintulit et sanctus : « Tu a Deo tantæ patientiæ et devotionis referes mercedem : nullus enim successor tuus vel tuo vel ex fratris tui Olildi semine in ista sede morte cruenta peribit usque ad seculi consummationem ; nec nomen juraque obtinebit regis, donec a meo successore coronabitur et consecrabitur. » Unde cum magna benedictione singularique prærogativa istius regiæ familiæ contigit quod reges decem et septem e semine prædictorum fratrum, Ængussii nempe et Olildi, in monachos tonsi *(seu, ut est apud Hennessy,* baculo ordinati), a tempore Patricii usque ad tempus Kenngegani regis Casseliæ regnaverint (9).

cujus dicuntur fuisse 24 filii et totidem filiæ

3. *Beavit etiam Deus, ut ait Colgan* (10), *hunc pium regem, non solum posteritate numerosa et sancta, sed et magno filiorum numero. Etenim in genealogiis regum Mumoniæ dicitur rex Ængussius habuisse viginti quatuor liberos, eorumque duodecim fuisse sanctorum albo adscripti* (11). *In Psalterio vero Casselensi legitur :* Ængussius filius Naitfraich genuit viginti quatuor filios et viginti quatuor filias, et obtulit Deo et S. Patricio duodecim filios et duodecim filias : qui omnes sancti et sanctæ celebrantur (12). *Ut tantus liberorum numerus Ængussio attributus sit, inde factum non improbabiliter censet Lanigan* (13) *quod, quum ex una parte memoria Ængussii illius regis Mumoniæ in magna veneratione esset, ex alia vero multi in genealogiis occurrerent viri ejusdem nominis, horum posteri ortum suum ad illum regem deducere et illustrem sibi nobilitate et sanctitate cognationem confingere*

(1) Shearman, *Loca Patriciana*, p. 79, not. 3. — (2) Forbes *Kalendars of Scottish Saints*, p. 109. — (3) Cod. Brux. 5100-5104, fol. 186. — (4) Ad d. 2 Nov. — (5) Part. II, cap. 12. — (6) Colgan, *Trias Thaum.*, p. 131. — (7) Ap. M. F. Cusack, *S. Patrick*, p. 397. — (8) Part. III, cap. 30. — (9) *Trias Thaum.*, p. 155. Cfr. Hennessy ap. Cusack, p. 466. — (10) *Act. SS. Hib.*, p. 169. De S. Natali, cap. 2. — (11) Ibid., p. 174. — (12) Ibid. — (13) *Eccl. Hist. of Ireland*, tom. I, p. 400.

gestirent

A *gestirent. Vel etiam jure supponere licet multos Ængussii posteros, etiam remotiores, nota et frequentissima apud Hibernos consuetudine ejus* filios *fuisse dictos. Exemplum hujus consuetudinis ex ipsa recensione filiorum Ængussii afferre licet. Etenim S. Colmanus, a matre* Macdarene, *id est filius Dareniæ, dictus, diserte inter filios Ængussii ponitur in Sanctilogio genealogico, cap. 31* (1), *quum in Martyrologio Tamlactensi ad diem 31 julii idem Colmanus filius Dareniæ cum Natali, Jernoco, Papano et Follomonio dicantur filii Natfrachii, qui fuit Ængussii regis pater. Porro præter Colmanum illum in Menologio genealogico, ubi sane vocabulum* filii *stricto sensu accipiendum est, Ængussii filii indicantur* Lugadius *noster* (2), *Eochodius, Felimidius, Cronanus, Olildus (seu Aillilus), Bressalius, Foilanus seu Faelanus* (3). *Quibus si addas quatuor illos quos paulo superius cum Colmano ad diem 31 julii celebrari memoravimus nomine filiorum Natfrachii, jam habes sanctos duodecim Ængussii regis Mumoniæ filios. Præterea filius ejusdem Ængussii, sed forte non ita proprio sensu, in martyrologiis Gormani et Dungallensi ad*
B *diem 5 martii laudatur Cartachus. Sed et in iisdem martyrologiis atque etiam in Tamlactensi ad diem 23 februarii celebrari indicantur communi festivitate* Ængussii filiæ, *non tamen distinctius significatur Ængussius is fuisse rex Mumoniæ vel filius Natfrachii.*

Paterno genere

4. *Genus paternum* S. Lugadii *exhibet sequens schema genealogicum, ex ampliori stirpis Oililli Olum, regis Mumoniæ, genealogia edita a Donovano* (4) *et Shearman* (5) *excerptum :*

OILILL OLUM, R. M.,
ob. an. Chr. 234 (6).
|
EOGHAN MOR,
ob. an. 195 (7).
|
FIACHA MAELLETHAN R. M.,
ob. an. 260 (8).
|
OILILL FLANBEC, R. M.
|
LUGADH
|
CONALL CORC.
|
NATFRAICH, R. M.,
|
C ÆNGHUS R. M.,
ob. an. 489 (9).
|
S. LUGADIUS.

et materno clarus,

5. *Uxorem habuit Ængussius Eithneam Huathach, filiam Chrimthanni, filii Cinnselach, regis Lageniæ* (10), *cujus hanc genealogiam demonstrat tabula genealogica Cathair Mor seu Catharii Magni, regis Lageniæ et totius Hiberniæ* (11) :

CATHAIR MOR, R. H.,
ob. an. 122 (12).
|
FIACH BAICHEDA
|
BRESAL BELACH.
|
LABRADH.
|
EOCHU CINNSELACH.
|
ENNA CINSELACH,
rex Lageniæ, ob. an. 444 (13).
|
CRIMTHAN,
rex Lageniæ, ob. an. 483 (14).
|
EITHNE,
uxor Ængussii, ob. an. 489 (15).

E

incertum cui monasterio præfuerit

6. Druim-Inisselain, *ubi* ecclesiam postea celebrem *extruxit Patricius* (16), *cum locum esse existimat Lanigan* (17) *qui nunc vocatur* Drumshallon, *in comitatu* Louth. *Ejusdem opinionis fuit Archdall, qui in suo* Monastico Hibernico Lugadium *primum abbatem Drumshallonensem facit, sed nullo alio indicio, ut videtur, præter testimonium Vitæ Tripartitæ S. Patricii superius citatum, ubi quidem Patricius ecclesiam, non tamen monasterium, in* Druim-Inisselain *condidisse, neque* Lugadius *abbas constitutus, sed ibidem esse, id est requiescere, refertur* (18). *O'Donovan vero* (19) *illum locum vicum esse asserit in eodem comitatu prope* Castle-Bellingham, *qui hodieque ab ejus incolis nuncupatur* Druminisklin, *Anglis vero* Drumiskin.

et quo anno mortuus sit.

7. Lugadii *obitum innectit citatus Archdall anno 515 vel 516, sed rursus hoc solo argumento, ut videtur, ductus quod pater et mater ejus obierunt anno 489, vel secundum alios fontes, anno 487; ex quo anno si quis triginta annos computaverit, quod spatium quasi medium singulis alicujus stirpis generationibus ab historicis scriptoribus assignari solet, fere ad annum illum 515 perveniet. — Et hæc sunt quæ ad* Lugadii *historiam spectantia apud veteres et recentiores scriptores reperire licuit.*

F

(1) Cit. ap. Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 174. — (2) Ibid., p. 173, n. 6. — (3) Ibid., nn. 5, 9. — (4) *Battle of Magh-Rath*, p. 341. — (5) *Loca Patriciana*, tab. 4, p. 54. — (6) *Annal. Quat. Mag.*, ad h. a. At secundum O'Flaherty (*Ogygia*, p. 152), an. 260. — (7) *Quat. Mag.*, ad h. a. At secundum tabulas genealogicas, an. 250. — (8) Tab. genealog. — (9) *Quat. Mag.*, ad h. a. — (10) *Vita quinta S. Brigidæ*, lib. II, cap. 11 (*Tr. Thaum.*, p. 551); *Vita S. Kierani*, cap. 19 (*Act. SS. Hib.*, p. 466), *Chronicon Scotorum*, ad. an. 487. — (11) Ap. Shearman, *Loc. Patric.*, tab. 10, p. 180. — (12) *Quat. Mag.* ad h. a. — (13) Tab. geneal. — (14) *Quat. Mag.*, ed. O'Donovan, tom. I, p. 150, not. *d*. Cfr. ibid. ad an. 465. — (15) *Quat. Mag.* ad h. a. Cfr. ibid., not. *n*. — (16) Cfr supra, num. 1 extr. — (17) *Eccl. hist. of Ireland*, tom. I, p. 441 et tom. III, p. 52, not. 145. — (18) Cfr. Lanigan, tom. I, p. 444, not. 48, 49. — (19) *Quat. Mag.*, tom. I, p. 394, not. *y*.

A D

DE SANCTO AIDANO

ABBATE

C. D. S

IN HIBERNIA.

SECULO VI. S. Aidanus monasterio a S. Mochteo constructo in Ultonia

In Vita S. Mochtei (1) *mentio fit* cujusdam Aedani, *unius ex sancti discipulis, quem Roma discedens oblitus jusserit ramo arboris insidere et se mari committere ; eoque miro navigii genere transvectus, in Hibernia ante magistrum suum appulisse fertur. Inde pergit Vita* (2) : Denique Macteus in Metheorum nemoribus cœpit construere monasterium, quod Cella magna seu Lismhor *(immo* Kill-mor, *ut eumdem textum recitans scribit Colganus in nota mox citanda)* dicitur. *In hunc itaque posteriorem locum notat Colganus* (3) : Regio Metheorum, vulgo Hua-B Meth dicta, est diœcesis Ardmachanæ in Ultonia et in ea hodie visitur prædicta ecclesia Kill-mor, id est Cella magna, dicta. *Et distinctius alio loco* (4) : Regio dicta Hua-Meith, hodie O'Meith, est in orientali parte Ultoniæ, hinc Airthear, id est Orientalis, dicta; et pars ejus mari vicinior Hua-Meith-mara, id est Hua-Methia maritima, et pars a mari remotior comparatione prioris Hua-Meith-tire, id est Hua-Methia terræ sive continentis, quia in continenti Ultoniæ jacet, hic (5) et ab aliis priscis scriptoribus vocatur. Nomen illud Hua-Meith, id est posterorum Meith, videtur sortita a posteris Muredachi, cognomine Meith, id est Obesi, filii Imchadii, filii Colla-da-Chrioch, de quo Sanctilogium Genealogicum cap. 13, late in eo tractu tempore Patricii et postea dominantibus.

quod vocatur etiam Cill-mor-Aedhain, *præfuisse videtur*

2. Ui-Meith-Tire *etiam alio nomine dicebatur* Ui-Meith-Macha (6), *quia proximior erat Ardmachanæ civitati. Eumdem autem pagum in hodierno comitatu et baronia Monaghan collocandum esse, non vero, ut opinati sunt O'Flaherty, Harris et etiam O'Clery* (7), *in comitatu Ardmachano et baronia Orior-O'Hanlon, ostendit Joannes* C *O'Donovan* (8) *hoc argumento. Primo scilicet Vita Tripartita S. Patricii* (9) *refert sanctum venientem* ad regionem de Hua-Meith-tire, quæ est Orientalis Ultoniæ regiuncula, ibi *excitasse* ecclesiam in loco Teag-talain (*hodie* Tehallan) appellato. *Præterea in Martyrologio Dungallensi ad diem 26 januarii signatur* Cruimther Calbh, de Tulach Carpait (*hodie* Tullycarbet) *in* Ui-Meith-Macha. *Adde annuntiationem* S. Aidani *in eodem martyrologio* (10), *ubi etiam* Cill-mor-Aedhain *in eadem regione sita esse dicitur. Jam vero* Tehallan, Tullycorbet *et* Killmore *reperiuntur in comitatu et baronia Monaghan. Hactenus O'Donovan; cui consentit Will. Reeves* (11). *Nec est quod tantorum virorum sententiæ opponamus.*

et idem esse qui filius fertur Ængussii

3. *Itaque et consentiendum est Colgano arbitranti* (12) Aidanum *illum discipulum S. Mochtei eumdem esse cum nostro, filio Ængussii,* quem Marianus Gormannus, Martyrologium Dungallense et alii memorant in ecclesia de Kill-mor Aedhain in regione de Huadmeth sive Metheorum die 2 novembris. In hac enim regione S. Mocteus exstruxit primam ecclesiam in Hibernia, Kill mor appellatam, ut habetur in *ejus* Vita, cap. 4 (13); *cui utique admodum credibile est* Aidanum *fuisse præfectum. Annuntiatio autem ad diem 2 novembris in Martyrologio Dungallensi cui alludit Colganus (ex Gormano desumpta), his verbis concepta est :* Aidanus, filius Ængussii, de Cill-mor-Ædhain in Ui-Meith-Macha; *et notatum est ibidem scholiasten Mariani ad ultimam vocem* Macha *adjecisse quasi variantem lectionem* Menna. — *At præter hunc nostrum plus viginti ejusdem vel similis nominis* (Aedhan, Aed, Moedoc, *etc.*) *diversis diebus in eodem Martyrologio memorantur.*

Floruit ineunte seculo VI

4. *Porro et ulterius inde colligitur quo tempore vixerit* S. Aidanus, *quum S. Mochteum S. Patricio, celeberrimo Hiberniæ apostolo, coævum fuisse testetur tum Vita ipsius Mochtei* (14), *tum Vita S. Patricii* (15). *In hac ultima autem indicatur S. Mochteus* F *ad Patricium accessisse ubi is jam senilem ætatem attigerat. Unde denique* S. Aidanum *ineunte seculo VI floruisse, jam tuto affirmare licet.*

(1) Cap. 3 (Colgan, *Act SS Hib.*, p. 729). — (2) Cap. 4. — (3) Op cit., p 731, not. 5 — (4) *Trias Th*, p 184, not. 16. — (5) *Vit. Tripart S. Patricii*, parte III, cap 9 (*Tr. Th.*, p. 150). — (6) O'Donovan, *Book of rights*, p. 148, not. *a*. — (7) In suo indice ad Martyrologium Dungallense ad nomen *Cruimther Calb* (ed. Todd et Reeves, p. 397). — (8) *Book of rights*, loc. cit — (9) Part. III, cap. 9 (*Trias Thaum.*, p 150). — (10) Cfr num. seq. — (11) *Mart. Dungall.*, p. 397, not. — (12) *Act. SS. Hib.*, p. 731, not. 4.— (13) Cit. supra, num. 1.— (14) Cap. 8 (Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 729). — (15) Vita sexta, auctore Jocelino, cap. 134 (*Trias Thaum.*, p. 94); Vita septima seu Tripartita, Part. III, cap. 67 (ibid., p. 162).

A D

DE SANCTO GEORGIO

EPISCOPO VIENNENSI IN GALLIA.

C D S

Initio seculi VIII. S. Georgius memoratur in martyrologiis;

Georgium episcopum Viennensem in Gallia sub hac die memorat Martyrologium Hieronymianum Fuldense ex codice Leidensi seculi X nuper a nobis editum, his verbis : Apud Viennam sancti Georgii episcopi (1); et iisdem aut similibus Ado et complura Auctaria Usuardina, ac tandem Martyrologium Romanum : Viennæ, sancti Georgii episcopi. Saussayus autem in suo Martyrologio Gallicano hoc breve adjecit elogium : Viennæ Allobrogum, sancti Georgii episcopi et confessoris, qui post Bobolinum illius ecclesiæ episcopus factus, se vere episcopum præstitit, morum probitate, vigilantia, commiseratione et ardenti salutis animarum studio præclarus, in omni exercitatione B cœlestis doctrinæ mirabilis. Qui tandem vitæ sanctissime actæ meritis cumulatus, ad piorum laborum messem migravit, simul in cœlo consecutus gloriam et in terris venerationem.

sed non conveniunt fontes quoad annum electionis episcopalis et mortis.

2. Saussayo fons unus fuit Chronicon Adonis, in quo legitur ad annum 699 : Bobolenus Viennensis ecclesiæ episcopus insignis claruit. Post quem Georgius, magnæ virtutis episcopus, in eadem urbe constituitur (2). Auctor vero indicis anno 1239 conscripti, huic ipsi anno 699 Georgii obitum illigat : S. Georgius, inquiens, anno 699 ad vitam cœlestem abiit, die secunda novembris. In templo S. Petri jacet (3). At Viennense necrologium (4) eum Anastasii II imperantis, qui post diem 3 junii anni 713 imperator creatus est, æqualem asserit. Quæ quidem assertio ex una parte melius consentit Adoni Boboleni, qui Georgii decessor fuit, obitum ad annum 699 signanti, ex altera vero parte ab eodem dissentit, quum idem Ado Deodatum, Georgii successorem (in prædicto Necrologio prætermissum), sub Justiniani II tempora, ac proinde ante annum 711, floruisse inducit.

Commenta Tamayi.

3. Vix memoratu digna sunt quæ Joannes Tamayus in suo Martyrologio Hispanico (5) de S. Georgio nostro congessit. Quem scilicet Hispanum fuisse origine, patria Toletanum docet, eumdemque, postquam ab infantia sua in hujus regiæ urbis metropolitana ecclesia feliciter educatus et ad altaris ministerium exercendum per omnes officiorum gradus ductus fuisset, ad Agathensis ecclesiæ, quæ tunc temporis Galliæ Gothicæ finibus comprehensa erat, præsulatum erectum esse, eoque titulo interfuisse Toletanæ synodo a Recesuintho rege convocatæ anno 653; postea vero, quum jam viginti annos Agathensi ecclesiæ præfuisset, pastore vidua Viennensi, anno 682 unanimi omnium acclamatione in hanc sedem sublimatum, obiisse die IV nonas novembris circa annum 699. Neque enim horum omnium alium vadem profert Tamayus quam commentitii illius Juliani Peres Toletani commentitium carmen (6); neque in ullo documento historico quidquam indicatur. Occurrit quidem inter subscriptiones Concilii Toletani anni 653 nomen Georgii Agathensis episcopi (7); at ex sola homonymia hunc Georgium eumdem habendum esse cum Viennensi nemo sanæ mentis affirmarit. E

Elevatum corpus anno 1251

4. Audivimus supra (8) scriptorem anni 1239 affirmantem corpus S. Georgii tunc temporis jacuisse Viennæ in ecclesia monasterii S. Petri, una scilicet cum corporibus aliorum quinque sanctorum episcoporum Viennensium, quæ omnia anno 1251 solemniter elevata fuisse per Hugonem et Willelmum Cardinales docet nos Breve ab Innocentio IV datum Mediolani VIII Kalendas Septembris, pontificatus illius anno nono, quo centum dierum indulgentias concedit pontifex visitantibus ecclesiam S. Petri in die revelationis ipsorum. Breve istud ediderunt majores nostri ad diem 14 junii agentes de Ætherio (9) neque hoc loco repetendum videtur, nisi quod obiter advertere juvat illud cl. Potthast notum fuisse ex sola editione Joannis a Bosco in Bibliotheca Floriacensi : unde inter sua Regesta Summorum Pontificum ab anno 1198 ad annum 1304 (10) solummodo quo loco et quo anno, non vero qua die fuerit datum, signare potuit.

Colitur 2 novembris.

5. Perperam etiam nescio qua oscitantia indicarunt majores nostri (11) S. Georgii memoriam coli die 3 novembris : in omnibus quippe martyrologiis memoratur ad diem 2 ejusdem mensis (12). At nihil de Sancto nostro reperimus sive in Proprio Viennensi anni 1732, sive in Breviario Viennensi quod anno 1783 typis expressum est, sive in Proprio Viennensi anni 1824, quæ sub oculis habemus.

(1) *Anal. Boll.*, tom. I, p. 44. — (2) *Mon. Germ. Hist.*, Script. tom. II, p. 318. — (3) Cit. ap. Haureau, *Gall. Christ.*, tom. XVI, p. 33. — (4) Ibid., p. 34. — (5) Tom. VI, p. 49. (6) Cfr. J. Godoy Alcantara, *Historia critica de los falsos Cronicones*, pp. 199, 216. — (7) Aguirre, *Conc. Hisp.*, tom. III, p. 448. Mansi, *Conc.*, tom. X, p. 1222. — (8) Num. 2 med. — (9) Tom. II Jun., p. 959, num. 3 4. — (10) Tom. II, p. 1189. — (11) Loc. cit., num. 5 extr. — (12) Cfr. supra, num. 1.

DE S. VULGANIO EREMITA

CULTO LENSII IN ARTESIA

ET DE S. VULGANIO ITEM EREMITA

CULTO IN MONASTERIO S. WALERICI IN PICARDIA

C. D. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

SECULO VII. *Narratio quæ editur*

Utrumque hunc sanctum conjunximus, non præjudicantes tamen utrum diversi censendi sint necne, quod in primis hic discutiendum venit. Et quidem S. Vulganium (1) *Lensii (vulgo* Lens) *in Artesia jam seculo XI cultu ecclesiastico honoratum fuisse, testatur Baldericus Cameracensis in ea parte Chronici sui quam absolvit ante annum 1051* (2), *ita scribens* (3) : Apud castrum Lenense habetur quoque monasterium canonicorum, ubi sanctus quiescit Vulganius, qui Scotus traditur extitisse. *Hujus Acta, jam ab Arnoldo Raissio anno 1623* (4) ex quodam pervetusto Leodiensis ecclesiæ codice *et a D. Pommeraye anno 1662* (5) *edita, infra recudemus ex codice Atrebatensi olim 462, nunc 573, seculi XIII* (6), *adjectis variantibus ex apographo codicis monasterii S. Audoeni a majoribus nostris exscripto, quod continetur in codice olim musei Bollandiani, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis 8931, et ex duplici editione mox memorata. In quibus utique Lensii nulla fit mentio, sed indicatur* Vulganius *ultimos annos vitæ suæ transegisse* in cellula Sancti Vedasti monasterio adhærente (7), *atque ad invisendum sacerdotem* in rurali quadam ecclesia procul degentem *sibi admodum familiarem, qui graviter ægrotabat, e sua cellula egressum* (8), *dum apud eum hospitatur, in morbum incidisse ac mortalem vitam commutasse cum æterna quarto Nonas Novembres, ejusque sanctissimum corpus sepultum esse in villa quadam quæ dicebatur* Bonorum virorum Terminus (9). *Qui locus quamvis ignotus nobis sit, attamen, quum* Vulganium *Lensii, in tractu scilicet Atrebatensi, seculo XI quiescentem reperiamus, facile ac probabiliter colligitur ad hunc Acta illa referenda esse.*

auctoris est parum accurati,

2. *De scriptore autem horum Actorum non immerito pronuntiat Josephus Ghesquierus noster* (10) : Quisquis sit illius Vitæ scriptor, juniorem suam ætatem prodit, cum ait propter scriptorum inopiam ad suam non pervenisse notitiam plurima S. Vulganii pietatis opera (11). Certe non probis se documentis instructum fuisse ipse satis indicat, dum seculo VI needum provecto civitatis Cantorberiæ archiepiscopum totiusque Angliæ primatem facit nescio quem B. Quirianum (12), qui nusquam in serie archiepiscoporum Doroberniensium seu Cantorberiensium comparet; ac rursus dum Angliam a Danis fere totam occupatam, eorumque regem, nomine Danum, conversum a S. Vulganio fuisse narrat (13), eo scilicet tempore, quo necdum S. Columbanus in Gallias venerat (14), seu ante annum 585. Atqui tum temporis ne ipse quidem S. Augustinus monachus, creatus postea primus Cantuariensium episcopus, in Angliam appulerat; ac Dani non nisi seculo nono cursim in eam irruerunt, geminoque dumtaxat seculo post eam occuparunt, nec sane ductu cujusdam regis cui proprium nomen Danus erat. Nemo ergo non videt, tam graves lapsus in scriptorem vere antiquum aut probis documentis instructum cadere non posse, neque S. Vulganium jam ætate meritisque gravem, ut scriptor ille indicat, ante annum 585 a S. Columbano consuli miraque cum reverentia excoli potuisse, sed nec integro post seculo (quo scilicet tempore monasterium S. Vedasti conditum est) in cellulam cœnobio S. Vedasti contiguam se recipere, ut vitam illic solitariam ageret; nisi quis contendat, id quod probare neutiquam valebit, sanctum nostrum per annos circiter centum et quinquaginta in vivis fuisse.

qui videtur scripsisse seculo XI medio.

3. *Ætatem scriptoris nostri, quem seculi XII vel etiam juniorem censet* (15), *aliquanto exactius definire potuisset Ghesquière, si attendisset quod a D. Pommeraye in historia monasterii S. Audoeni, quam ex ejusdem monasterii chronicis manuscriptis concinnavit, refertur* (16), *Vitam scilicet* S. Vulganii *ibidem conscriptam esse jussu Nicolai abbatis, qui cœnobio præfuit ab anno 1042 ad annum 1092. Itaque circa vel post medium seculum XI illa Vita conscripta censeri debet, quod certe ceterarum Ghesquieri animadversionum veritati non officit. Neque ad scriptoris illius auctoritatem augendam multum confert quod* (17) *significat quædam a se excerpta esse e* libello qui de vita illius inculto et semilatino sermone digestus fuerat. *Præterquam enim quod neque de eo libello constat quam antiquus fuerit et quantæ auctoritatis (neque enim satis probabiliter ex* inculto et semilatino sermone *scriptorem antiquum et sancto coævum aut supparem collegeris) : præterea quid ex illo,*

(1) Qui alias dicitur *Vulganus, Walgamus, Walganus, Walganius, Wulgamus, Wulgamius, Wiganius, Wiganus;* gallice vero *Vilgain, Vilgaine, Vulgain, Vulgan, Wigain, Walgam, Walgan, Wilgaine, Wilgan.* — (2) Cfr. Bethmann, *Monum. Germ. Hist.*, Ser. tom. VII, p. 394. — (3) Lib. II, n. 22 (tom. cit., p. 460). — (4) *Vita sanctissimi Vulganii, insignis collegiatæ ecclesiæ Lensiensis patroni titularis; item S. Chrysolii, etc. opera et studio Arnoldi de Raisse.* Duaci 1623, in-24. — (5) *Histoire de l'abbaye royale de S. Ouen*, p. 466. — (6) V. *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements*, tome IV, p. 181. Cfr. p. VII. — (7) Vit. num. 19 extr. — (8) Vit. num. 21. — (9) Vit. num. 22. — (10) *Act. SS. Belgii*, tom V, p. 251, num. 2. — (11) Vit. num. 1 extr. — (12) Ibid. — (13) Vit. num. 5-7. — (14) Vit. num. 12. — (15) Tom. cit., p. 252, num. 3. — (16) Op. cit. supra (ad num. 1), p. 206. — (17) Vit. num. 20.

quid

A quid ex aliis fontibus hauserit, nequaquam, si enumerationem generalem miraculorum, paucis verbis contentam, excipias, distinguit.

Additur pars Vitæ S. Madelgisili.

4. Jam Vulganium quemdam Monstroledi in pago Cressiaco in Picardia ut sanctum honoratum fuisse, constat ex iis quæ de illo referuntur in Vita S. Madelgisili, qui vixit seculo VII, ab Hariulfo monacho Centulensi ineunte seculo XII conscripta, ubi et breve compendium Vitæ hujus S. Vulganii traditur (1). Vitam S. Madelgisili ex Mabillonio (2) ediderunt majores nostri ad diem 30 maii (3), nosque hic rursus eam partem exhibemus quæ agit de Vulganio. Porro Vita illa eruditis admodum suspecta est, quum præsertim ex historia translationis corporis S. Madelgisili ad cœnobium Centulense seu S. Richarii prope Abbatisvillam, extremo seculo X factæ, constet eo tempore vitam vel gesta S. Madelgisili penitus fuisse ignorata : necdum enim lucida ejus opera scripturæ tradita, necdum memoriæ fidelium fuerat commendata (4). Corpus autem S. Vulganii etiam aliquando Monstroledo fuisse translatum et sive in illa prima translatione sive in altera posteriori (nulla enim de hac B re monumenta prostant), in ecclesia monasterii S. Walerici, non procul inde dissita, condita fuisse colligitur ex recognitione reliquiarum ejus ibidem instituta anno 1651 (5).

Videntur duo fuisse S. Vulganii eremitæ, quos traditio confudit,

5. Unum hunc eumdemque cum S. Vulganio Lensii culto fuisse, suadere possunt quædam admodum similia quæ in utraque Vita leguntur. Uterque enim Vulganius dicitur Anglus, uterque Cantuariæ in magna existimatione habitus, uterque angelico monitu ex Anglia in Galliam evocatus ad eam oram appulisse quæ Angliam proxime prospicit, uterque non procul ab ea ora vitam solitariam egisse, ac demum uterque obiisse die 2 novembris, quamvis perperam notatum sit in margine apud Bollandianos (6) et inde apud Ghesquierum (7), Vulganium illum socium S. Madelgisili mortuum esse die 29 maii. Attamen, quum aliæ traditiones in utraque Vita consignatæ nullo modo in concordiam reduci queant, quumque alterius S. Vulganii corpus Lensii, alterius in cœnobio S. Walerici et Abbatisvillæ integra aut fere integra eodem tempore servarentur (8), inde longe probabilius censemus cum Papebrochio (9) et Ghesquiero (10), duos fuisse sanctos quos propter nominis et forte gentis com- C munionem atque etiam locorum ubi colebantur viciniam in unum conflarunt traditio popularis et qui eam seculo XI vel XII scripto consignarunt. Sed, ut recte notat Ghesquierus, id longe maximum ex eo errore incommodum offendiculumque ortum est, quod usque adeo confusa sit utriusque Vulganii memoria ut nescias quid cui ex binis Vulganiis tribuas ex gestis illis quæ hinc inde memorata exstant.

ita ut gesta cujusque distingui jam non possint.

6. Unde nec in chronologia illorum gestorum discutienda immorandum arbitramur, quippe quæ nullo alio documento nitatur quam suspectis illis Actis. Itaque advertisse sufficiat, Vulganii illius eremitæ Monstroledensis, si vere S. Madelgisilo adhæserit, qui ipse socius fuerit S. Fursei, ætatem illigandam esse posteriori parti seculi septimi. Vulganium autem alterum, qui Lensii colitur, plerique circa annum 572 vel paulo post defunctum esse statuunt, non alio fundamento, nisi quod Columbanum ejus discipulum fuisse legunt aliquanto tempore antequam in Galliam venit (11). Alii vero, præcipue illius traditionis rationem habendam censentes secundum quam ultimos vitæ suæ annos transegerit reclusus in cellula sancti Vedasti monasterio adhærente (12), quum S. Vedasti monasterium a S. Autberto exstrui cœptum non sit nisi uno fere post annum 572 seculo, illum non ante extremum seculum septimum ex hac mortali vita excessisse contendunt (13). Nobis quidem nulla apparet satis valida ratio cur unam potius quam alteram istarum opinionum seligamus. Cetera autem, si qua sunt quæ ad illustrandam utcumque Vulganii historiam conferre valeant, in adnotationibus ad Acta subjiciemus.

AUCTORE C. D. S.

Corpus alicujus S. Vulganii servabatur in monasterio S. Walerici adhuc anno 1651,

7. Restat ut hoc loco indicemus quæ de utriusque Vulganii cultu nobis comperta sint. Et quidem, quod ad socium S. Madelgisili pertinet, sola monumenta nobis prostant pars illa Vitæ S. Madelgisili ab Hariulfo conscripta, quam in Vulganii historia breviter enarranda versari supra indicavimus (14), et Acta visitationis cœnobii Leuconaensis seu S. Walerici anno 1651 a D. Jonault institutæ, ubi distincte notantur reliquiæ quæ tunc temporis in E ejusdem cœnobii hierogazophylacio servabantur. Acta illa edita sunt a majoribus nostris ; e quibus hæc de S. Vulganii reliquiis excerpimus (15) : In capsa S. Vulganii (reperta sunt) caput integrum, demptis processibus ejus maxillaribus; variæ tam superioris quam inferioris mandibulæ partes; quinque dentes molares, cuidam superioris mandibulæ portioni infixi; quatuor vertebræ integræ, cum quatuor vertebrarum aliarum fragmentis; pars una scapulæ; viginti novem costæ confractæ, quarum quatuor ferme integræ sunt; duo ossa iliorum, totidem femorum; unum tibiale crassius et minora duo; duo ossa brachialia; cubiti duo ac totidem radii; duæ claviculæ fractæ; quatuor ossa digitorum, tam manuum quam pedum; astragali et ossa navicularia, aliaque fragmina diversa ex variis corporis partibus; juxtaque saccus lineus cum cineribus, et partes telæ auro sericoque permixtæ, in formam duorum veterum paramentorum ad albas pertinentium. Inter reliquias autem jam nominatas invenimus schedulam ex pergameno, cujus potuimus quædam verba, sed absque connexione, legere, atque inter alia nomen S. VULGANII, reliquis vetustate consumptis. Reliquiæ istæ F flammis traditæ sunt anno 1793. Sed adhuc servatur Abbatisvillæ in ecclesia S. Sepulcri pars brachii S. Vulganii et alterum fragmentum apud sanctimoniales dictas a S. Ursula (16). Nulla autem hujus S. Vulganii memoria reperitur in ullis sacris fastis. Neque certe satis probabiliter cum Stiltingo (17), ex eo quod illius reliquiæ in cœnobio S. Walerici repositæ fuerint, concluseris eum ejusdem cœnobii fuisse monachum vel abbatem. Festum autem ejus ibidem celebrabatur die 3 novembris, nisi dies 1, Omnium sanctorum commemorationi sacra, incideret in sabbatum : tunc enim die 2 de S. Vulganio agebatur ecclesiasticum officium (18).

et alterius item S. Vulganii Lensii ante medium sec. XI,

8. Lensii vero corpus alterius S. Vulganii requievisse jam ante medium seculum XI, habemus ex testimonio Balderici Cameracensis (19). Quædam

(1) Num. 10-13. — (2) Act. SS. O. S. B., sec. IV, part. II, p. 537. — (3) Tom. VII Maii, p. 265. — (4) Act. SS., tom. cit., p. 268, num. 14. — (5) Cfr. infra, hujus Comment. præv. num 7. — (6) Act. SS., tom. cit., p. 268, num 13. — (7) Act. SS. Belgii, tom. V, p. 252, num. 3 med. — (8) Cfr. infra, num. 7. — (9) Tom. cit., p. 269, annot. c. — (10) Act. SS. Belgii, tom. V, p. 252, num. 3. — (11) Vit. num. 8, 12. — (12) Vit. num. 19. — (13) Cfr. Ghesquière, Act. SS. Belgii, tom. V, p. 253, num. 5. — (14) Num. 4. — (15) Tom. I April., p. 16, num. 13. — (16) Corblet, Hagiographie du diocèse d'Amiens, tom. III, p. 238. — (17) Act. SS., tom. V Sept., p. 79, num. 3. — (18) Corblet, tom. cit., p. 240. — (19) Cfr. supra, num. 1.

tamen

AUCTORE C. D. S.

tamen ejus partes antea ex illo distractæ fuerant, exque satis ingentes ut ex iis acciperent ecclesia monasterii S. Audoeni (1), *ubi et sacellum in honorem* S. Vulganii *dedicatum est* (2) *et aliud cœnobium quod Sigli seu Sigiaci, in loco septem a civitate Rotomagensi leucis distante,* in honore sanctorum confessorum Martini et Vulganii *condidit Hugo quidam, Firmensis dominus, illudque idem, ut videtur, postea monachus effectus, tradidit abbatiæ S. Audoeni. Eumdem enim fuisse putamus Hugonem qui duplicem chartam fundationis et donationis dedit vulgatam a Pommeraye inter probationes Historiæ suæ monasterii S. Audoeni* (3), *non diversos, ut judicat Pommeraye : nam etiam in secundo diplomate omnino videtur testari cœnobium a se ex* prædiis parentum *suorum fundatum esse. Utrique chartæ deest finis ac proinde temporis notatio, sed ex nominibus eorum quorum subscriptio seu sigillum illis appositum est, ac speciatim Malgerii archiepiscopi Rotomagensis, concludere licet eas ante annum 1050 confectas esse. Porro si auctori, monacho utique Audoenensi, qui historiam translationis* S. Vulganii *in ecclesiam S. Audoeni*

B *descripsit, fides habeatur, non exiguæ quædam reliquiæ, sed corpus integrum Lensii antea quiescens, concessum fuit cuidam Turoldo, viro nobili ac prædiviti, Roberto II vel III Normanniæ duce, isque illud in castellum suum Finnense transtulit, unde rursus transferri curavit Hugo in cœnobium Sigiacense a se in honorem SS. Martini et* Vulganii *conditum* (4), *atque inde, ut supponere fas est, reliquias suas accepit ipsa S. Audoeni ecclesia, quæ anno 1562 ab hæreticis direptæ sunt* (5).

cujus cultus hodieque Lensii perseverat.

9. *Reliquias tamen quasdam* S. Vulganii *servavit collegium Canonicorum Lensiense et hodieque servat eadem ecclesia nunc parochialis; et magnus ibi concursus fit e locis circumjacentibus, quorum incolæ* S. Vulganium *patronum invocant, præcipue adversus intestinorum tormina et ad sanandos morbos quibus infantes et pueri affligi solent. Solemnes etiam pompas institui mos est infra octavam Pentecostes ; quamque antiquus sit ille usus testatur diploma Eustachii comitis Boloniæ et Idæ uxoris ejus anno 1070 datum* (6), *in quo legitur :* In festivitate sancti Vulganii, infra Pentecosten, de oblatione habent Canonici quadraginta solidos ; de reliquo, media pars custodis est. *Quamvis*

C *autem minuta tantummodo quædam reliquiæ* Vulganii *in ecclesia Lensiensi conservatæ sint, gloriabantur Lensienses apud se* corpus S. Vulganii *repositum esse, teste Arnoldo Raissio* (7), *qui citat, præter alios, versus hosce qui in ea ecclesia exarati suo tempore conspiciebantur :*

Continet ecclesiæ Lensensis cella Mariæ
Corpora sub feretris sanctorum condita claris :
Vulganii celsi, qui quondam natus ab Anglis.

Molanus quoque refert corpus S. Vulganii *in vastatione urbis Lensensis a Francis fuisse ablatum, sed* per conditiones pacificationis redditum (8).

Memoria S. Vulgani in martyrologiis ;

10. *Notat insuper Molanus* S. Vulganii *festum, propter fidelium animarum memoriam, quæ die 2 novembris recolitur ab Ecclesia, die isto (qui fuit obitus ejus) non celebrari Lensii, sed subsequenti, nempe 3 ejusdem mensis. Vidimus autem jam antiquitus festivitatem aliquam* S. Vulganii *agi*

solitam circa tempora Pentecostes, quam translationis illius fuisse indicat Molanus (9), *afferens verba illa ex Lensiensi martyrologio :* Eodem die (*xii Kal. Junii*), translatio beati Vulganii confessoris, in præsenti ecclesia quiescentis. *Ad diem 2 novembris* Vulganium *annuntiant Grevenus, his verbis :* Volgani episcopi et confessoris, fratris sancti Foillani martyris. *Ubi confusionem factam credo cum S. Ultano, qui fuit S. Foillani frater. Ad eumdem diem annuntiatur apud Dempsterum in Menologio Scotico :* Lensii suburbio Atrebati Vulganii confessoris. *Ad diem vero 29 octobris apud eumdem :* Atrebati Vulgani presbyteri. *Memoratur etiam* Vulganius *sub eodem die 29 octobris apud Molanum in* Natalibus Sanctorum Belgii *et in* Indiculo Sanctorum Belgii (10), *apud Willot*(11), *in martyrologio Gallicano Andreæ Saussayi, in Catalogo Generali Philippi Ferrarii, in martyrologio universali Castellani, et apud Ghinium* (12). *Episcopi titulo decoratur apud Grevenum, apud Molanum in Indiculo et apud Ferrarium, sive, quod putat Castellanus, ex eorum episcoporum numero fuit qui, ad conversionem*

E *idololatrarum excurrentes illa dignitate ornati, quamvis nulli certæ sedi affixi essent,* regionarii *appellari consueverunt, sive cum Molano* (13) *eo titulo ornatum censeas, non quod proprii nominis episcopus fuerit, sed quia quorumdam locorum fuit apostolus.*

Officium ecclesiasticum

11. *Hodie etiam colitur* S. Vulganius *in diœcesi Atrebatensi ad diem 5 novembris sub titulo episcopi et confessoris, ritu semiduplici. Lectiones* II *Nocturni desumptæ sunt ex Vita* S. Vulganii *paulo inferius edenda. Sic autem concluditur Lect.* VI : Sepultus est multa populi frequentia in ecclesia villæ quæ tunc Bonorum virorum Terminus dicebatur et prope idem sancti Vedasti monasterium, secundum communem existimationem. Inde autem, circa annum Christi millesimum, Lensium translatus est, ubi tanquam episcopus honoratur et urbis illius patronus specialis. De cujus patrocinio plurimum sibi gratulatur hæc civitas, utpote quæ non semel a malis imminentibus et peste grassante ejus intercessione liberata fuerit. Hujus sancti depositi pars notabilis postremis hisce temporibus manus impiorum evasit, et a Carolo Atrebatensi episcopo (14) diligenter recognita, in

F ecclesia parochiali reposita est, in qua pie a populis colitur (15).

et invocatio contra morbos.

12. *Præterea colitur* Vulganius *in ecclesia parochiali vici* Estourmel, *in diœcesi Cameracensi, cujus ecclesiæ patronus secundarius habetur, eique data est nuper opera Ill*[mi] *archiepiscopi Cameracensis pars insignis reliquiarum sancti quæ servantur Lensii* (16), *primumque venerationi fidelium exposita est die 2 junii anni 1878. Festum autem ejus celebratur ibidem dominica quæ sequitur diem 3 novembris, magnusque fit concursus non solum ex ipso vico, sed et ex locis procul dissitis, invocantium* S. Vulganium *præsertim ad depellendos dolores ventris et alios morbos quibus pueri præsertim affligi solent. Mos habet ut recitetur super eos initium evangelii S. Joannis. Hæc ex epistola ven. viri S. Poulet, parochi Estourmellensis, data die 1 julii 1878.*

(1) Pommeraye, *Histoire de l'abbaye royale de S. Ouen*, p. 206 — (2) Ibid., p. 361 — (3) Ibid., pp. 460, 461. — (4) Ibid., p. 361 — (5) Ibid., p. 206. — (6) Miræus, *Diplom. Belg.*, tom. I, p. 160 Cfr Ghesquiere, *Acta SS. Belg.*, tom. V, p. 254 — (7) *Hierogazophylacium Belgicum*, p. 326. — (8) *Natales Sanctorum Belgii*, fol 237v.—(9) Ibid., fol. 238.

(10) Ed. Lovanii 1573, p. 85. — (11) *Hagiologe Belgique*, p. 62. — (12) *Natal. SS. Canonicorum*, p. 83 — (13) *Natal. SS. Belgii*, fol. 238 et 13v. — (14) Hug. Robert. Joan Car. de la Tour d'Auvergne, episc. Atrebat. an. 1802-1851. — (15) *Officia Propria SS. diœcesis Atrebatensis* (Insulis 1854), pars Autumnalis, p. 37. — (16) Cfr. supra, num. 7.

DE SANCTO

A

Ex MSS. et impr.

VITA SANCTI VULGANII.

Ad hanc editionem Vitæ S. Vulganii *adhibiti sunt, ut monuimus initio Comment. Præv.,* **1.** *Codex Atrebatensis olim 462, nunc 573;* **2.** *Codex Bruxellensis 8931;* **3.** *Editio Arnoldi Raissii;* **4.** *Editio D. Pommeraye.*

Pro more nostro textum in capitula divisimus.

CAPUT PRIMUM.

Prima pars vitæ in Anglia transacta.

S. Vulganius natus in Anglia, a pueritia sanctitate insignis,

INCIPIT VITA SANCTI VULGANII CONFESSORIS. Igitur gloriosus Christi confessor [1] Vulganius de christianissima Anglorum *a* gente editus est claris et orthodoxis parentibus. Qui ab ipsis [2] infantiæ rudimentis sacri baptismatis unda regeneratus, atque a progenitoribus in ecclesiasticæ simplicitatis lacte nutritus, crescente ætatula ad percipiendam solidioris cibi dulcedinem peritissimis viris traditus est erudiendus. A quibus monita salutis sitibundo corde hauriens, mira et inedicibili [3] animi celeritate divinarum Scripturarum fluenta epotavit : quia non est in discendo [4] difficultas, ubi sancti Spiritus aspirat auctoritas. Sacris igitur disciplinis et eruditionibus assuefactus, licet adhuc tenellus, nil puerile gerebat, nil [5] nocivum [6], quod id ætatis pueris familiare est, affectabat ; sed magis quæ matura sunt exercens, annosos viros morum gravitate præibat.

dein apud Quirianum Cantuariensem episcopum educatus,

2. Civitati Cantorberiæ, quæ videlicet Anglorum metropolis est [1], eo [2] tempore in pontificatus dignitate beatus præerat Quirianus, vir pontificali dignus reverentia, qui gregem sibi commissum pervigili servabat custodia. Ad cujus pedes Vulganius excubans, verbum ex ore ejus audiebat, auditumque memori condebat in pectore, quod postea opportuno eructaret tempore [3]. Ejus denique crebris [4] admonitionibus et exemplis animatus in assiduam legis Dei meditationem, per quotidianos profectus ibat de virtute in virtutem.

C

Factus itaque vir, quantum se in oculis summi Conditoris ostenderit, non est nostræ possibilitatis evolvere : altius enim eminet quam ut [5] nostro valeat includi sermone. Certe præter illa pietatis opera quæ ut jactantiam vitaret occultavit, plurima sic operatus est ut conspectus hominum latere non possent; sed propter inopiam scriptorum [6] ad nostram non pervenere [7] notitiam. Sed ne videamur tanti viri plenam virtutibus vitam omnino [8] præterisse, licet inculto sermone pauca de multis perstringere curabimus.

omni virtutum genere clarut.

3. Denique ad culmen virtutum divina gratia dispensante provectus, omnium in se mortalium excitabat affectus. Erat enim corpore castus, vultu placidus, integer fide, longanimis in spe, promtus in charitate, assiduus in oratione, vigiliarum et inediæ attritus maceratione. Sed quid plura ? Quidquid transitorium, quidquid animæ perniciosum noverat, virili animo conculcabat : sola quæ fructum veræ beatitudinis parant amplectens, cœlestia tantummodo cogitabat. His et aliis hujusmodi sacris actionibus pollentem beatum virum per exteriora miracula Dominus mirificare dignatus est : nimirum volens monstrare mortalibus cujus meriti cujusve sanctitatis esset interius.

E

Civitatem Cantuariam tuetur,

4. Porro [1] civitatem Cantorberiam, quam incolebat, assidua paganorum infestatio perurgebat [2]. Quæ quidem civitas [3], licet munitissima foret fultaque populari frequentia, tamen quia paganorum numerositas excreverat, eorum insolentiam ferre non posset [4], nisi Dominus periclitanti populo validum defensionis prævidisset obstaculum, sanctum [5] videlicet [6] Vulganium. Hic denique ex adverso [7] conscendens [8] murum pro [9] domo Israel [10] opponebat et tam [11] oratione [12] quam prædicationis instantia imminens periculum repellebat. Nullus quippe barbarorum exercitus suis diebus Cantorberiam bello [13] tentavit lacessere, qui non rediret frustratus votis, manifesta Dei percussus ultione. Ipse intestina bella, si forte suborta fuerant, sub obtentu pacis sedabat ; ipse barbarorum incursus procul ab urbe, facta oratione, fugabat. Unde concives suos tanta sibi gratia, devinxerat, ut eum miro amoris affectu colerent ; barbaris vero metum incusserat, ne ovibus Christi insidias machinari præsumerent.

F

barbarosque eam obsidentes

5. Ea tempestate Danorum gens crudelissima, procul a finibus suis evagata, Anglorum terram totam [1] pene occupaverat ; depopulataque regione, civitatem Cantorberiam longa obsidione premebat, ac miseri cives, diuturno bellorum exercitio fracti, desperata jam salute futurum expectabant interitum, præsertim cum eos ex adverso fames opprimeret [2], quæ etiam tuta expugnare solet. Nec latebat barbaros quanta media peste, quantoque timoris æstu cives urgerentur [3] : unde in eorum necem majori dementia [4] grassabantur [5]. Parant ergo omnia genera instrumentorum, accingunt se fortiter ad irrumpendum : imbecillitas enim inhabitantium facilem suis conatibus spondebat effectum. Nec eos fefellisset opinio,

Num 1 — [1] [illegible] — [2] ipsius 3 — [3] incredibili 2, 3, [illegible] 4 — [4] dicendo 3 — [5] vel 4 — [6] nocuum 2, [illegible] 4.

Num 2 — [1] [illegible] — [2] quo 3 — [3] [illegible] — [4] [illegible] — [5] [illegible] — [6] [illegible] — [7] pervenere 4 — [8] *om.* 2

Num 4 — [1] *om.* 3 — [2] perurgebat 2 — [3] [illegible] — [4] [illegible] 4 — [5] [illegible] 2 — [6] [illegible] 1 — [7] [illegible] 2 — [8] conscendens [illegible] — [9] pro 2 [illegible] 4 — [10] [illegible] — [11] [illegible] — [12] [illegible] — [13] *om.* 2.

Num 5. — [1] [illegible] — [2] [illegible] — [3] [illegible] — [4] [illegible] 2.

A nisi sacra sancti Vulganii intercessisset oratio.

[illegible] alto muro allocutus

6. Hic siquidem [1], non minorem de barbarorum ignorantia quam de oppressione civium gerens sollicitudinem, continuis precibus apud misericordem Dominum utriusque populi exposcebat salutem. At ubi in ipso [2] conflictu hostilem exercitum sensit prævalere, suos autem non posse subsistere ad repugnandum, æstuabat animo quonam modo afflictis rebus esset succurrendum, cum tamen Dei [3] auxilium in necessitatibus sibi non diffideret adfuturum. Unde diu multumque deliberans, tandem [4] dignum [5] duxit sese periculo opponere, verbumque vitæ grassantibus barbaris evangelizare. Fide igitur potius armatus quam ferro, superiora muri ascendit [6]; cœpitque evidentibus Scripturarum indiciis gentilibus [7] fidei sacramenta patefacere, aperiens eis sinum [8] divinæ misericordiæ, si ad unius veri Dei cultum converterentur, relicto superstitionis suæ [9] errore. Videres rigida gentilium corda nutu Dei correcta ad vocem ejus [10] mansuescere positisque armis verbo prædicantis patienter [11] intendere : et

B qui paulo ante in christianorum necem belluina feritate fremebant, jam errori suo veniam postulabant.

ad fidem christianam convertit

7. Danus quoque, gentis ipsius rex (sic enim nomen ei fuerat [1]), compunctus corde, regio [2] diademate deposito, cœpit a beato viro diligenter inquirere [3] quomodo divinæ animadversionis ultionem posset evadere, qui se tot et tantis criminibus non timuerit inquinare. Tunc Vulganius, sancti Spiritus sentiens adesse virtutem, ad informandum in doctrina fidei adhuc rudem regis animum instabat attentius, ostendens ei propheticæ et apostolicæ institutionis evidentibus documentis, omnia in vera [4] confessione posse mundari, et quod sola salutis via sit credentibus sacri baptismatis unda regenerari. Quid plura? Non prius [5] abstitit quam [6] ipsum regem cum maxima parte sui exercitus in agnitione veræ fidei solidavit, atque baptismatis unda perfusum filiis Ecclesiæ et populo acquisitionis sociavit [7]. Sic igitur civitas Cantorberia [8] est ab imminenti subversione salvata, gentilium multitudo ab ignorantiæ tenebris ad lumen fidei introducta, divina clementia per omnia demonstrante ad quantum culmen virtutum Vulganium pararet attollere.

Illi adhærent Columbanus, Ranricus et Quilianus.

8. Denique dum per totam Anglorum insulam odor bonæ opinionis ejus [1] redoleret, multi non tantum de vicinia [2], verum de remotioribus maris insulis ad eum confluebant; qui eximiæ conversationis ejus exemplis informari verbique dulcedine refici cupiebant. Sed et Columbanus, magnæ sanctitatis monachus, Ranricus [3] quoque [4] et Quilianus [5], viri in ecclesiasticis disciplinis sagacissimi, miro eum [6] reverentia excolebant, adeo ut singulis diebus ad cellulam ejus e diverso convenirent et cum eo de salute animarum haberent familiare colloquium. O quanta tunc apud eos erat lætitiæ spiritualis exultatio! Quanta mutuæ ædificationis disputatio! Quippe cum in corde eorum [7] divinæ pariter et fraternæ charitatis D flamma ferveret, et in ore sanctæ Trinitatis confessio resonaret. Unus enim spiritus et una fides corda eorum repleverat, atque uni [8] Deo adhærentes indissolubilis copula charitatis conjunxerat. Etenim [9] procul dubio tunc in illis implebatur illud davidicum : *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum.*

Cæcæ mulieris oculos sanat.

9. Sub [1] his autem [2] diebus cæca quædam mulier, celeberrimæ opinionis ejus nuntiis excitata, confidebat se lumen oculorum recuperaturam, si sibi daretur viri sancti cellulam attigisse [3]. Exiliente [4] itaque fide, cum non esset in promptu qui sibi ferret ducatum, ad tactum [5] baculi [6] ire tentabat, atque [7] a transeuntibus ad oratorium viri Dei [8] deducta est. Provoluta pedibus ejus, cellulam omnem clamore complebat [9], rogans eum lacrimosis vocibus [10] ut sibi a Domino reimpetraret lumen oculorum. At Vulganius, internæ pietatis misericordia motus, surgens ab oratione, utramque manum [11] fronti illius imposuit, et elevatis oculis in cœlum dixit : *Domine Jesu Christe, qui mundi tenebras adventus tui splendore fugasti,* E *qui cæci nati oculos sputi tui medicamine illuminasti, tu etiam huic mulieri lumen oculorum restitue, ut per eam glorificetur admirabile nomen tuum, quod est benedictum in secula seculorum.* Non autem inanis esse potuit viri Dei petitio, quia oculi Domini super justos et aures ejus in preces eorum. Nam illico recepto lumine mulier illa convaluit et a viro Dei benedictionis munere donata, læta et incolumis ad propria remeavit.

et dæmoniacum liberat.

10. Instabat causa pro qua exire debuerat [1] per portam civitatis, sed iter agendum [2] transire habuit prope ecclesiam beatæ Mariæ [3] Dei Genitricis. In cujus porticu occurrit ei quidam [4] dæmoniacus, qui forte ruptis vinculis elapsus de custodia, huc illucque vagabatur, iniquo spiritu exagitatus. At ubi rapido cursu in Dei famulum irruit, ille signum crucis venienti opposuit, præmissaque in cœlum oratione, hujus [5] invectionis jaculo iniquum a quo vexabatur spiritum percussit [6] : *Præcipio tibi, dæmon, in ejus virtute qui tibi mundi principatum, quem per primi hominis prævaricationem usurpaveras, moriendo abstulit, ne ulterius hunc hominem, ad imaginem Dei conditum, vexare præsumas; sed potius vade [7] in desertum locum, ubi non est accessus hominum, ubi cum* F *tua confusione imminentem tibi præstoleris interitum.* Hac igitur invectione, ac si divina perfossus cuspide, spiritus nequam cum ejulatu [8] magno [9] aufugit; hominem tamen quem torquebat, seminecem ad terram prostravit. Quem continuo beatus Vulganius, fusa ad Dominum [10] oratione, omnium membrorum integra sanitate donavit, deinde sacræ benedictionis dono exhilaratum parentibus restituit.

Famam fugiens, in eremum secedit.

11. Jam vero fama bonæ opinionis ejus [1] longe lateque celebratur : nec jam intra unius urbis fines cohibetur, verum [2] in omnes Anglorum terminos [3], secundo plebis rumore diffunditur. Tunc

Num 6 — [1] quidem 1 — [2] isto 2 — [3] divinum 3 4 — [4] tandem 2 — [5] *om.* 3 — [6] conscendit 3 4 — [7] gentibus 3 — [8] signum 3 — [9] [illegible] suæ superstitionis 2, 3, 4 — [10] *om.* 2, 4 — [11] patienter 2.

Num 7 — [1] [illegible] — [2] *om.* 1 — [3] [illegible] inquirere diligenter 2 — [4] *om.* 2 3 4 — [5] [illegible] — [6] [illegible] 2 — [7] et [illegible] — [8] [illegible] Cantorberia [illegible] 2 3 4

Num 8 — [1] *om.* 3 — [2] [illegible] 3, vicinia 4 — [3] Ranricus 1 — [4] quidem 1 — [5] Chilianus 4 — [6] eum 3 — [7] in eorum cordibus 3 — [8] [illegible] unique 2 3 4 — [9] *om.* 2, 3 4

Num 9 — [1] Sed 2, 4 — [2] [illegible] 2, 3, 4 — [3] [illegible] attigisse [illegible] 2, 3, 4 — [4] Exigente 3 — [5] attactu 2 4, a tactu 3 — [6] bajuli 4 — [7] sed excepta 2 3, 4 — [8] *om.* 2, 3 — [9] replebat 3 — [10] [illegible] lacrymas et vocibus 4 — [11] [illegible] 3.

Num. 10 — [1] debebat 4 — [2] agendo 4. — [3] [illegible] M[illegible] sancte 2, 3 4 — [4] *om.* 2 3, 4 — [5] ejus 2 — [6] percussit 2 3 pertulit 4 — [7] abi 2 3 4 — [8] ululatu 3 — [9] *om.* 2, 3 4 — [10] Deum 3 4

Num 11 — [1] *om.* 3 — [2] *add.* etiam virtutum 1. — [3] [illegible] terminos Anglorum 2, 4.

ne

A ne favoralis [4] aura mentem ad superna nitentem [5] corrumperet, quæ videlicet pestis etiam perfectos jactantiæ morbo solet inficere, cogitabat quomodo hujus tentationis laqueos evaderet : maxime cum sibi ipsius urbis inhabitatio displiceret. Unde diu multumque deliberans, tandem dignum duxit ipsos urbanæ frequentiæ strepitus penitus declinare, atque voluntariam amplecti paupertatem et inter ferarum latibula secretam ab [6] hominibus conversationem. Verum quod sagaci animo concepit, ad effectum actionis usque perduxit. Secutus namque illud evangelicum : *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*, incunctanter patriam parentesque deseruit et in remotiorem eremi solitudinem soli Deo militaturus se contulit. Ubi qualis quantusque vixerit, non est enarrandum potius quam [7] admirandum. Nam ut de ceteris sileam, quis sermo patientiæ [8] ejus longanimitatem, quis abstinentiæ frugalitatem laudare sufficiat? Multo denique tempore solitudinem illam incoluit, parcissimo cibo contentus, quem [9] videlicet terra producebat, ipsius exarata atque exculta manibus. Sed et de vestitus ejus asperitate quid refert dicere? præsertim cum ab ipso tyrocinio pretiosarum vestium appetitum velut quamdam pestem studuerit evitare, cui [10] ipsum sufficiebat cilicium lanea quadam æque vili tunica adopertum. Enimvero cor suum omni custodia servabat; corpus jugi maceratione castigans, juxta apostolum in servitutem redigebat [11] ; sicque justitiæ armis a dextris et a sinistris sese muniebat [12] ut veniens humani generis inimicus non inveniret in eo vel quod fraude deciperet vel quod tentatione fuscaret.

B

ANNOTATUM.

a Vulganium *genere Scotum dixit Baldericus Cameracensis (cfr. Comment. Præv. num. 1), ejusdem cum scriptore nostro ætatis. Utri potius credas, incertus hæres, quum præsertim in traditione populari, qua sane uterque nititur, hæc tam facile confundi potuerint.*

CAPUT SECUNDUM.

C

Iter ex Anglia in Galliam, angelo monente et protegente. Adventus in tractum Bononiensem.

Jussus ab angelo in Galliam trajicere,

Dum [1] igitur in hoc virtutum culmine indefessus persisteret, mentisque oculum in contemplandam speciem divinæ celsitudinis intentum haberet, placuit divinæ pietati hunc tantum virum ab eremo removere ad profectum multorum : ne videlicet lucerna sub modio lateret, sed imposita candelabro lucem ingredientibus ministraret. Quadam denique nocte sese quieti dederat, ut artus nimio labore defessos levi sopore paululum recrearet, cum [2] repente angelus cum nimia claritate ei astitit, qui hujusmodi verbis eum allocutus est : *Vulgani, famule Dei, lætare, quia nomen tuum scriptum est in libro vitæ, atque apud Deum [3] noveris tibi esse repositam coronam justitiæ. Sed adhuc tibi [4] pro Domino plurimi labores sunt tolerandi : marina scilicet fluctus transmeandi, Galliarumque fines penetrandi, ubi post multa certamina laborum, in pace Ecclesiæ migrabis ad Dominum.* His dictis, continuo angelus disparuit. Expergefactus autem vir Dei [5], accingit se ad explendam angelicam jussionem [6], arreptoque itinere, concito cursu [7] regressus est in civitatem. Ubi a supradictis viris, quos in divino cultu socios sibi asciverat, officiosissime susceptus, cum eis angelicam jussionem [8] seriatim [9] recitat. Illi fraternæ visioni congratulantur [10], atque [11] cum eo velle peregrinari votis omnibus pollicentur. Nec mora : parantur viatica in expeditione [12] itineris. Lætatur Vulganius se invenisse comites injunctæ sibi [13] peregrinationis. Sed ne Cantorberia tot simul patronis orbaretur, salubri accepto consilio Columbanus inibi [14] relinquitur [15], vir in ecclesiastica disciplina sagacissimus atque in omni morum honestate præclarus [16]. Ibi denique ad tempus in [17] miraculorum ostensione efficacissime claruit; sed postea in fines Galliarum divino judicio directus, in Luxoviensi cœnobio multorum monachorum pater exstitit.

ex mss. et imer.

E

13. Tres itaque comites, Trinitatis fidissimi cultores, uno spiritu unaque fide [1] animati [2], arreptum iter invadunt, atque succedentibus prosperis, ad portum qui Dux Franciæ [3] *a* dicitur, Deo duce perveniunt. Necdum vero littora contigerant, cum eminus æquoreos fluctus hybernis flatibus paulatim cernunt intumescere; deinde, insurgente procella, quæque maris spatia in æstum ebullire prospiciunt [4]. Relicto ergo littore, in oppidum quod non longe aberat, jam die in vesperam [5] declinata secedunt [6]; ibique apud quamdam religiosam feminam, Albuidem nomine, hospitati sunt. Hanc denique paralysis morbus contraxerat, adeo ut emarcidæ suræ ejus natibus adhærerent : atque ita omni officio eundi multata, nusquam movebatur nisi bajulorum [7] manibus deportata. Illa quidem susceptos hospites pro suo posse humanissime fovit; sed vicem dati beneficii satis melioris [8] recompensatione recepit. Nam Vulganius, cognita ejus infirmitate, non prius cessavit ab oratione quam sibi divinam virtutem persensit [9] adesse; moxque apprehensa manu jacentis [10] elevavit eam suisque eventum rei expectantibus reddidit incolumem atque omnium membrorum integram valetudinem consecutam [11]. Videres socrum Simonis hac illacque succincta veste circumstantem, atque in servorum Dei susceptionem quæque necessaria ministrantem : nam sublatis ministris mensam ipsa ponebat, cibos inferebat, potum quoque [12] sitientibus propinabat. Sed quid plura? ita ex integro sanitati per beati viri [13] meritum est restituta, ut nulla in membris ejus

cum sociis ad portum tendit ibique hospitam paralyticam sanat.

a

F

— [4] favorabilis 4. — [5] intentam 4. — [6] in 1. — [7] quam potius 4. — [8] *om.* 2. — [9] quæ 2, 4. — [10] cui, 2. — [11] redigens 3. — [12] muniebat 3, 4.

Num. 12. — [1] Cum 2, 3, 4. — [2] tunc 3. — [3] Dominum 4. — [4] tibi 2. — [5] Domini 3. — [6] visionem 2, 3, 4. — [7] gressu 3. — [8] visionem et jussionem 3. — [9] *om.* 2, 4. — [10] *ita* 3; congratulabantur *reliqui*. — [11] seque 2, 3, 4. — [12] expeditionem 3. — [13] *om.* 4. — [14] mihi 3. — [15] remquitur 2. — [16] vir præclarus in omni morum honestate præclarus vir atque in ecclesiastica disciplina sagacissimus 2. — [17] *om.* 2, 4.

Num. 13. — [1] *om.* 2. — [2] animati 3. — [3] Franciæ 4. — [4] *om.* 2, 3, 4. — [5] vesperum 2. — [6] succedunt 3. — [7] bajulorum 4. — [8] melioris 2, 3, 4. — [9] sensit 4. — [10] jacentis 2, 3, 4. — [11] *om.* 3. — [12] quoque potumque 3. — [13] Vulgania 3.

prætenta

EX MSS. ET IMPR.

præteritæ infirmitatis ulterius apparerent vestigia.

Sine naulo in navi cum sociis receptus,

14. Viri itaque sancti, in domo illa pernoctantes, ante diluculum [1] ad matutinorum officia surrexerunt; factoque mane, suscepti laborem itineris repetentes, ad portum reversi sunt. Jamque [2] sedatis fluctibus mare quidem erat navigabile, sed neque navem neque remiges invenerunt in littore. Lustratis diu perscrutatisque [3] portus illius navalibus [4], cum nihil proficerent, et Christi pauperes unde sibi navem conducerent, in loculis non haberent, Vulganius ad solitæ orationis consulta recurrens, in littore se prostravit, profusis precibus Dominum obsecrans quatenus ad iter injunctæ sibi peregrinationis explendum etiam inter æquoreos fluctus prosperum sibi dignaretur [5] concedere transitum. At pius Dominus, qui nunquam inefficaces esse sinit [6] suorum petitiones fidelium, competentem orationi ejus acceleravit effectum. Nam cum surrexisset oratione completa, vidit eminus negotiatores, diversi generis mercibus onustam navim agentes, per æquora contigua [7] littori remigare: navigaturos [8] ad ulteriora, si forte sibi, donante [9] Domino, secundi [10] ventorum flatus aspirent. Tunc Vulganius, gratias agens Deo [11], assumptis sociis in occursum eorum properavit: votum eis suæ peregrinationis exposuit, et ut eos secum in navem assumerent humiliter postulavit. At illi, videntes homines [12] reverendi vultus, incunctanter eis pontem de puppi deposuerunt et honorifice susceptos atque in optimis sedilibus [13] collocatos tamquam vades suæ salutis eos [14] se [15] suscepisse gravisi sunt. Nec mora: sinum patentis [16] veli ventus optatus implevit, solutaque navis ad votum nautarum marinum iter arripuit.

sedata per orationem tempestate, appellit in Galliam.

15. Jam vero in altum processerant: jam medium maris illius spatium quod ab Anglis mittit ad Gallias, prospero cursu contigerant; et ecce, volente Domino etiam inter marinos fluctus servum suum mirificare, subito totus ille maris tractus ex conflictu ventorum intumuit, atque ab imo [1] fundo globis undarum æstuantibus [2] sesesque [3] invicem collidentibus, sæva tempestas inhorruit. Fervebat undique fretum; obluctabantur adversi turbines procellarum; aer ipse, nubium densitate fuscatus, horrorem noctis induxerat; omnis ventorum furor in nautarum exitium sæviebat. Qui sentientes ratem in diversa jactari, malum, remos et cetera navis armamenta dissolvi, nullum instantis periculi sperabant effugium: ad hoc solummodo parati ut navem ipsam ejectis mercibus exonerarent, ventorumque violentiæ quolibet auferendam committerent. Quo comperto beatus [4] Vulganius diffidentiam eorum benigna increpatione redarguit, admonens eos ut ad iram divinæ animadversionis placandam supplici votorum oblatione sese Domino obligarent, et abjecto timore mortis secum pariter orationi [5] insisterent. Ipse vero ubi paulisper cum sociis orationi incubuit et [6] exsurgens sævientibus procellis signum sanctæ crucis opposuit, mox dicto citius conquievit omnis fragor ventorum, avulsa est densitas nubium, reddita serenitate jacuit mare tranquillimum [7]. Sed et aura leniter spirans, leni [8] impulsu servatam ex undis ratem impegit, et prosperis actam successibus appulit [9] ad portum Witsant [10] *b* appellatum: qui videlicet locus ex albentis [11] sabuli *c* interpretatione tale sortitur vocabulum. Liberati nautæ de periculo [12] mortis, quantum in laudes Dei exultaverint quantaque reverentia virum Dei coluerint vel quomodo ei [13] de præcipuis rerum suarum opibus pretiosa dona obtulerint, quæ tamen ille veræ paupertatis amator nihil pensi habuerit: hæc videlicet et alia [14] quæ nunc occurrunt dicenda, causa brevitatis prætereo, dum ad alia, quæ non sunt reticenda, festino.

ANNOTATA.

a *Nomen istud nusquam reperi; sed ex ratione itineris existimari potest fuisse portus* Dubris.

b Wissant, *vicus est tractus Boloniensis* (Boulogne-sur-Mer, dépt Pas-de-Calais), *18 kilometris distans Bononia, 9 ab oppidulo* Marquise; *olim portus maritimus, nunc arenarum congerie constratus.*

c *In linguis germanicis et saxonicis* wit *idem est quod* albus, *et* sant *idem ac* sabulum, arena.

CAPUT TERTIUM.

Commoratio S. Vulganii inter Morinos; eremitica vita prope S. Vedasti monasterium.

Morinos in [illegible] prædicatione

Igitur Vulganius Morinorum [1] fines ingressus, comperit gentis illius maritimæ ruricolam plebem, quamvis sacro fonte renatam, propter prædicatorum tamen inopiam nondum plene divini cultus attigisse notitiam. Quapropter, inito cum sociis salubri consilio, decrevit illis in locis ad tempus peregrinari, quatenus indoctam plebem salutaris doctrinæ præceptis informaret, exemplis [2] sacræ conversationis, in quantum sibi divina clementia largiretur, ad bene vivendum instrueret [3]. Factus ergo [4] regionis illius temporalis incola, nunc privatis, nunc publicis indigenarum conventibus interesse studebat; et pro capacitate audientium singulis quibusque [5] monita [6] salutis dispertiens [7], rudibus quidem lactis dulcedinem, robustioribus vero cibi solidioris [8] alimoniam ministrabat.

[illegible]

17. Ut autem ad prædicationem ejus auditorum benevolentia redderetur attentior [1], tantam ei divina pietas contulerat gratiam ut instantiam prædicationis ejus miraculorum quoque comitaretur effectus. Quidam namque podagricus, dum die quadam beato viro verba vitæ evangelizante [2] assisteret, quatenus ab ore ejus salubris doctrinæ

Num 14 — [1] diluculum 3 — [2] Jam vero 2. 3. 4 — [3] scrutatisque 2. 4 — [4] navalibus 3 — [5] dignetur 3 — [6] [illegible] 3 — [7] continua 2 — [8] navigantes 2. 4 — [9] non ante 2 — [10] om. 4 — [11] ad Deum Deo agens 2. 4 — [12] homines 4 — [13] sedilibus 3 — [14] om. 3 — [15] om. 2. 4 — [16] patentes 4.

Num 15. — [1] imo 3 — [2] æstuantibus 2. 3. 4 — [3] seque 3. — [4] om. 2 — [5] [illegible] 4 — [6] om. 4 — [7] tranquillissimam 3. 4. — [8] levi 3 — [9] appulit 3 — [10] Wizant 3. Wiltsan 4 — [11] albescentis 3 — [12] continuo 2. 3. 4 — [13] eum 2 — [14] [illegible] et alia videlicet 3

Num 16 — [1] Marinorum 2 — [2] et exemplis 4 — [3] instituere 4 — [4] igitur 2 — [5] quibuscunque 3 — [6] monumenta 3 — [7] [illegible] dispertiens salutis 2. 4 — [8] [illegible] solidioris cibi 2. 4

Num 17 — [1] om. 4 attenta 3. — [2] evangelizanti 2. 4 —

dulces

A dulces favos [3] sedulus auditor exciperet, cœpit secum in animo volvere, fortasse illi non defuisse curandarum infirmitatum gratiam, cujus tantam considerabat in sermone [4] facundiam [5]. Igitur spe recuperandæ sanitatis [6] accensus, prostratus in terram cœpit pedes ejus [7] deosculari, profusis lacrimis obsecrans ut sibi pedum sanitatem impetraret a Domino. Ille, ut erat miræ custos humilitatis [8], cœpit omnimodis renuti [9], seque tanti meriti imparem multimodis prosecutionibus attestari. Sed tandem, astantis populi atque ipsius podagrici terribili adjuratione constrictus, orationem ad Dominum profudit, et statim pedes noxio humore tumentes sacræ manus impositione in pristinam salutem restituit. Duo præterea paralytici, membris omnibus miserabiliter dissoluti, in grabatis ad eum allati sunt : quos statim tactu salutiferæ manus medicatos, salutaris [10] doctrinæ dapibus recreatos, pedibus concessit redire [11] propriis qui manibus allati fuerant [12] alienis.

Inde cum sociis venit Atrebatum,

18. Talibus miraculorum indiciis [1] factus celebrior, frequentabatur a populis catervatim ad eum confluentibus : qui eximiæ conversationis ejus exemplis informari, morborum ingruentium incommoditatibus mederi, doctrina [2] sacræ prædicationis ab eo cupiebant ædificari. Ille [3] per concessam divinitus gratiam sibi [4] in vitæ puritate [5] sese præbebat imitabilem, in curandis diversis languoribus efficacem, in doctrinæ affluentia facundissimum præceptorem. Per septennium vero in regione illa commoratus, postquam omnis [6] noxiæ consuetudinis superstitiones a finibus illis [7] extirpavit, messemque multiplicem in horreum Domini [8] recondendam agricola fidelis excoluit, intermissum laboriosæ peregrinationis iter æstimans [9] repetendum, filiis quos in Christo nutrierat valefacto discessit [10]; et cum supradictis comitibus divini semina verbi per villas, per oppida spargendo, mentium prata Scripturarum fonte rigando, emenso tandem itinere, ad urbem Atrebatem [11] devenit.

et apud monasterium S. Vedasti fit reclusus

19. Decreverat vir sanctus inter tantos populosæ [1] urbis strepitus a publicis conventibus sese subtrahere et soli [2] contemplationis dulci studio inhærere. Sed civitas in monte posita non poterat abscondi neque lux a vera luce illuminata objectu tenebrarum obnubilari. Denique ex insignis
C vitæ conversatione, quam revera mira sobrietas atque omnium prærogativa virtutum commendabat, in brevi cognitus est. Cœperunt itaque [3] religiosi quique ad ejus consulta convenire [4], populus frequens ut ab eo monita salutis audiret, e diverso confluere ; et quotquot diversis morborum doloribus afflictos habebant, ad eum tanquam ad cœlestem medicum adducere festinabant. Tunc, ne favoralis aura mentem ad superna nitentem [5] corrumperet, neve animus ad multa divisus minor ad singula fieret, accepta a pontifice civitatis licentia, parvum, quod sibi soli sufficeret [6], in cellula, Sancti Vedasti monasterio adhærente, construxit habitaculum : in quo reclusus, postpositis curis secularibus, habitavit secum.

Adhærent ei duo socii [illegible]

20. Ministrabant ei [1] fidi commilitones et in verbo sacræ [2] prædicationis strenui cooperatores [3], Rumeus [4] scilicet et Quilianus [5], tantummodo panis et aquæ simplicem victum : qui et ipsi jugi abstinentia sese macerantes [6], assiduis operum bonorum [7] studiis inservientes, non parvum suæ sanctitatis dabant exemplum *a*. Ubi qualis quantusque in oculis summi Conditoris vixerit, quantaque inedia corporis sui vasculum attriverit, vel quomodo non tam sua quam populi delicta continuo luctu defleverit, pia magis æstimatione pensandum est quam ut ex his aliqua requirantur scripta : maxime cum nec [8] ipsa miracula, quæ per eum Dominus ibidem [9] operari dignatus est, memoriæ fuerint [10] commendata; quæ, dum jactantiam vitaret, voluit haberi incognita. Hoc tamen in libello qui de vita illius inculto et semilatino sermone digestus fuerat reperi exaratum, quia ibi meritis ipsius recipiebant cæci visum, surdi auditum, claudi gressum, duoque viri deformis lepræ contagione turpati [11], ibidem ab eo mundati sunt. Omni [12] itaque reclusionis [13] suæ tempore
E cœlestis vitæ desiderio tabescens, super incolatus sui prolongatione lugebat : quia juxta apostolum dissolvi et cum Christo esse cupiens, ipsam terreni corporis inhabitationem carcerem æstimabat. Nonnunquam tamen per beatæ [14] contemplationis excessum videbat se secretis cœlestibus interesse et in laudem sui conditoris cum beatis spiritibus exultare, jam prægustando illius dulcedinem gaudii quam præparavit Deus diligentibus se.

Sacerdotem ægrotum visitat

21. Contigit interea sacerdotem in rure quodam ecclesiæ procul degentem [1], beato viro admodum familiarem, graviter ægrotare ; virum [2] in sacræ religionis observatione providum et super gregem sibi commissum pastorem vigilantissimum *b*. Hic ingravescente morbo, cum jam desperaretur [3], missa relatione [4] suggessit ei quatenus fraternæ charitatis intuitu secretioris vitæ propositum ad tempus intermitteret [5], et ad commendandum Domino suum exitum festinus occurreret. Quo audito, hærebat in incerto consilii, dubitando quid mallet [6] quia neque de rigore propositi [7] aliquid relaxare, neque petenti amico suam volebat denegare præsentiam. Sed tandem
F nimio illius devictus [8] amore, rupto pariete cubilis exiit, et assumptis suæ peregrinationis supradictis comitibus, ad sacerdotem profectus est. Ingressus domum ejus, invenit eum exhaustis jam viribus vitalem flatum vix trahentem, et ejulantem familiam in obsequium funeris ejus exequias præparantem. Perfusus et ipse lacrimis, ad lectulum jacentis accessit, ordinem visitationis juxta morem ecclesiasticum adimplevit [9], paucisque pro tempore eum [10] allocutus, in oratorium, quod non longe aberat, pro eo Dominum rogaturus introiit. Cumque se in pavimentum cum multo lacrimarum imbre dedisset, et pro periclitantis amici restitutione ex intimo cordis affectu [11] pre-

3 [illegible] — 4 in sermone *om.* 1 — [illegible] in s. f.) in serm. fac. considerabat 1 — 6 salutis 3 — 7 [illegible] 3 — 8 [illegible] humilitatis custos 3 — 9 [illegible] 2 — 10 et salutaris 4 — 11 [illegible] — 12 [illegible] 4.

Num. 18 — 1 indicis 1 — 2 [illegible] — 3 [illegible] 2, 3, 4. — 4 [illegible] 2, 3, 4 — 5 [illegible] 2 — 6 omnes 3, 4 — 7 [illegible] 2, 3, 4 — 8 [illegible] 1 — 9 existimans 2, 4. — 10 discessit 3 — 11 Atrebatensem 3, Attrebatem 4.

Num. 19. — 1 populos 3. — 2 solus 2, 3, 4 — 3 [illegible] 2 — 4 venire 4 — 5 [illegible] 4 — 6 [illegible] sufficeret [illegible]

Num. 29 — 1 [illegible] 2, 4 — [illegible] 3 — [illegible] 1 — 4 [illegible] 1 — [illegible] 2 — [illegible] 1 — [illegible] 2 — [illegible] 2 — [illegible] 3 — [illegible] 2 — 14 beati Mar[illegible] 4

Num. 21 — 1 [illegible] 1 — 2 [illegible] 1 — [illegible] 2 — [illegible] 2, 3 — [illegible] 3, 4 — [illegible] 3 — [illegible] 4

ces

EX MSS. ET IMPR.

ces ad Dominum profudisset [12], statim divinam sibi adesse virtutem ægrotus persensit, resumpto vigore salutis exsurrexit, paratis quæ ad refectionem erant necessaria refecit, ceteraque recuperatæ salutis præbens indicia, venerandum hospitem debita [13] cum alacritate suscepit. Mirati qui aderant super tanto tamque repentino [14] miraculo Dominum collaudabant : domusque, quæ [15] paulo ante ululatu lugubri prostrepebat [16], *Deo gratias* [17], *Deo laudes* sublatis in altum vocibus resonabat.

et apud eum hospitans ipse moritur.

22. Jam vero dies advenerat quo verum Israel Dominus ab Ægypti ærumnis ad promissam gloriam vocaverat ; et ipse vir sanctus post multum diei laborem fessos artus in lecto composuerat : cum repente immensi luminis splendore perfusus [1] audivit vocem ex nomine se vocantem et ad paratam sibi gloriam dulcibus hujusmodi alloquiis invitantem : *Vulgani, dilecte Deo, veni, quia jam* [2] *tempus est ut a vinculis corporis absolutus digna laboris tui mercede in cælo doneris, ubi ad regalem mensam cum veste nuptiali recumbens, cælestibus epulis sine fine fruaris.* Ad hæc beatus confes- B
sor de lecto prosiliens, in divinis laudibus et oratione plurimum noctis lætus exegit ; deinde convocatis fratribus, presbyterum quoque [3], apud quem hospitabatur, sibi adesse præcepit. Quibus cum de acceleratione sui obitus ostensam sibi divinitus revelationem referret, subito intolerabili febris calore succensus cœpit graviter æstuare, atque ex membrorum defectu crebraque anhelitus interceptione vicinæ mortis signa prætendere. Turbati fratres amaritudinem cordis multa lacrimarum effusione promebant [4] : quia quamvis de indubitata tanti viri gloria gaudendum sibi fore [5] sentirent, desolationem tamen sui in ejus discessu non ferentes, non poterant sibimet imperare quin flerent. Ipse vero [6] voce qua poterat eos a fletu compescens, viris [7] ac feminis quæ ad hoc convenerant, ut tam sanctæ animæ de corpore exeunti suas animas commendarent, verba vitæ non cessabat evangelizare : inter cetera piæ ædificationis alloquia admonens ut semper diem [8] ultimum præ oculis haberent, semper de morte ac si eadem die morituri sperantes [9], curam corporis [10] animarum saluti postponerent. At ubi vim doloris ad vitalia propin- C
quare persensit, fratribus quos in Christo dilexerat deosculatis, Dominici corporis et sanguinis perceptione se munivit. Sicque inter voces flentium et mixtas psallentium laudes, sancta illa anima carne soluta ad æthereas evecta est sedes, ubi fruitur angelorum societate, apostolorum gloriosa confessione, martyrum purpurea claritate, virginum quoque nectarea dulcedine omniumque sanctorum gloriatur æternitate. Extat dies depositionis ejus celeberrima quarto nonas novembris. Cujus corpus sanctissimum venerabiles suæ peregrinationis comites cum presbytero loci multaque populi confluentis frequentia sepelierunt in ecclesia, quæ sita est in villa quæ dicitur Bonorum virorum Terminus *c*, cum hymnis et psalmis, in magna gloria. Ubi suffragantibus ipsius meritis beneficia præstantur divina *d*, ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre D
et Spiritu sancto vivit et gloriatur Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Lefebvre* (1) *ait a sociis* S. Vulganii *conversum fuisse S. Richarium.— De iisdem Jac. Malbrancqius* (2) : Quo vivendi genere, *ait*, fidissimi comites cursum peregerint, ubive vitam clauserint, non traditur : ni forsan Quilianus aliquid adhuc operæ evangelicæ navarit apud Monstrolienses (3) aut illic eremum fixerit : quia corpus ejus integrum ipsi possident atque ab omni retro memoria possederunt. Verum Albiniaci (4), diœceseos Atrebateæ vico nobili, ostentant corpus S. Chiliani, Monstroliensem respuentes, quod ab his existiment eumdem cum suo in honore haberi. *Probabilius inde censet Malbrancqius hos duos sanctos esse diversos, et utrumque certe diversum esse a Kiliano episcopo Herbipolensi (de quo majores nostri ad diem 8 Julii). De Chiliano qui Monstrolii colitur agendum nobis erit ad diem 13 Novembris. Nescio ubinam apud Malbrancqium repererit quod ab eodem indicari ait Corblet* (5), *Quilianum scilicet, socium* S. Vulganii, *solitariam vitam duxisse in loco quatuor leucis Monstrolio distante, qui ab ejus nomine postea* Quilen *dictus sit.* E

b *De hoc sacerdote Malbrancqius* (6) : Crediderim, *ait*, eum fuisse, quem e Morinis profugus ad sarcinas Bononienses reliquerat (7). Porro fuisset inhumanum quodammodo partum gregem nulli nisi lupo credidisse; fertque historia viro perfamiliarem, ejusque ad instar pervigili præditum cura. Unde autem eam familiaritatem, a concluso et peregrino longius distans, contraxisset, nisi prius cum existente in Morinis et suum cum proximo agendi ritum edocente?

c *Molanus* (8) : Arbitror autem, *ait*, hanc villam esse Atrebatum aut Nobiliacum, alteram Atrebatensium urbem : quodque propter hospitalitatem in servos Christi tale tunc cognomen habuerit. *Conjectura sane nimis æquo gratuita. Advertendum poro* Vulganium *non in cellula sua juxta monasterium Atrebatense, ut in Vita indicari perperam dixit Ghesquierus* (9), *obiisse, sed apud sacerdotem illum* procul *Atrebate* degentem, apud quem *tunc* hospitabatur. *Nec* F
scio utrum multo magis quam Molani probanda sit Ghesquieri conjectura (10), *de villa in qua sepultus refertur* Vulganius *dicentis :* Suspicor ego, villam illam extra civitatis *(Atrebatensis)* ambitum, non tamen procul inde sitam fuisse, habitamque tunc temporis pro Vedastinorum cœmeterio : in quod elatus fuerit Vulganius noster, utpote qui in cellula ei monasterio contigua cum abbatis facultate solitariam egisset vitam.

d Etiamnum, *ait Malbrancqius* (11), territorii Atrebatensis, quod ad Morinorum vergit confinia, incolæ nescio quas faculas sata prætervolitantes ut animadvertunt, bene de fertilitate ominantes, exclamant : He les aublets de S. Vulgain, i. e. Ecce Vulganius blado seu tritico nostro beneficus.

[12] effudisset 3. — [13] *om.* 1. — [14] ingenti 1. — [15] (id. q.) domus quæ 3. — [16] perstrepebat 3, 4. — [17] gratas 4.

Num. 22 — [1] profusus 2. — [2] *om.* 1. — [3] *om.* 3. — [4] premebatur 2. — [5] forte 2. — [6] *om.* 3. — [7] miris 4. — [8] illum diem 2, 3. — [9] cogitarent 3. — [10] corporum, 2, 3, 4.

(1) *Histoire de Calais* (Paris 1766, 2 vol in 4°), tom. I, p. 347. — (2) *De Morinis et Morinorum rebus* Tornaci 1639, 2 vol. in-4°), tom. I, p. 270. — (3) Montreuil sur Mer. — (4) Aubigny. — (5) *Hagiographie du diocèse d'Amiens*, tom. IV, p. 385. — (6) Tom. cit., p. 269. — (7) Cfr. supra, Vit. num. 18 extr. — (8) *Natal. SS. Belgii*, fol. 237 v°. — (9) *Act. SS. Belgii*, tom. V, p. 254, num. 6. — (10) Ibid. — (11) Tom. cit., p. 270.

A

DE SANCTO VULGANIO

EXCERPTUM

EX VITA S. MADELGISILI.

Cfr. Comment. Præv. num. 4.

S. Vulganius, e Britannia Majori ab angelo directus in Galliam,

Per idem ferme tempus fuit in Britannia Majori vir Deo placitus, genere et scientia insignis, VULGANIUS; qui dum esset ad arcem episcopatus Dorovernensium civitatis quæ Cantuaria nuncupatur præelectus et sentiret sibi obesse tanti culmen honoris, utpote qui in paupertate et extremitate Deo servire maluerat; rogavit Dominum ut tale ei consilium præberet, quo de vinculis tantæ prælationis absolvi et divinæ servitutis officio quammaxime valuisset implicari. Talia deprecantem taliaque deprecando frequenti mente B respexit qui humilibus dat gratiam, de quo scriptum est : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Nempe cœlestis nuntius ei assistens, consilium quod quærebat eidem intimavit, dicens : *Festinus transi mare versus Galliam, et applicabis in Alteiam, supra quam quidam Dei servus habitat. Ad quem tu velox abibis, et ex Dei mandato a sua infirmitate illum sanabis; ac deinceps in Dei servitio cum illo socialiter permanebis.* Percepto hoc oraculo beatus Vulganius continuo exivit ad urbem et arripuit iter ducens ad mare. Invenit autem nutu Dei naviculam, in quam mox intravit, Christum invocans et de Dei præsentia non diffidens. Statim navicula fluctibus elevata sine humano remigio per maria in directum cucurrit, et angelico ductu ad portum Alteiæ velociter pervenit; indeque oram legens usque ad habitaculum Dei servi, contra impetum fluminis navigando, pervenit.

sanctum Madelgisilum sanat et cum eo vitam degit eremiticam,

Egressus de navicula, et intrans ad famulum Dei æque Dei servus Vulganius, mox orationi incubuit. Qua completa manus suas ægroto imposuit : et continuo languore depulso sanitas redire incepit. Beatus autem Madelgisilus, lento conamine exsurgens, in ejus complexum ruit, et sic se mutua dilectione complexi sunt ac si uterini fratres post longa terrarum vel locorum spatia in unum convenissent. Fuerunt ergo isti duo venerabiles viri fide et devotione conjuncti, spirituali gratia confirmati, ad instantiam divinæ laudis unanimiter animati, ad vitia calcanda fortes, in contemptu seculi alacres, ad quæstum virtutum avidi, ad impendenda beneficia prompti. Et quoniam nec sensus excogitare nec lingua valet omnia virtutes proferre, qualiter, auctore Deo, tanti pretii margaritæ in hujus mundi exilio elimatæ ad cœleste sertum transmissæ sint, jam nunc propalare aggrediamur. EX MS.

apud quem et moritur, et sepelitur a Centulensibus monachis.

Consequenti tempore, ut placuit supernæ providentiæ, jam expleto cursu fragilis hujus vitæ, accidit corporalis ægritudo famulo Dei Vulganio. Quo ægrotante, beatus Madelgisilus satis ægre ferebat sodalis molestiam; et assistens ei cum singultu querebatur, ita dicens : *Ergone, frater mi, ad hoc venisti ut, me relicto in convalle lacrimarum, tu festines ad consortium gaudentium animarum? Ego certe sperabam ut te corpori humo spiritu Christo commendarem; et nunc affectas bene velox recedere, ut ante me spiritu cælum, corpore terram debeas penetrare?* Cui sanctus Vulganius ait : *Sustine quæso patienter, frater beatissime, et Dei voluntati in nobis libenter acquiesce. Nam quid proderit tota vita in obedientia præceptorum Dei sudasse, si circa finem nostrum is qui calcaneum observat rebelles ac murmurantes valuerit invenire? Nec durum putaveris quod ad tempus te relinquo : quoniam mox ut faciem Dei videro, pro te ut huc* E *venias, supplicare non cessabo.* His beatus Madelgisilus ad modicum recreatus, ministrum suum dudum sibi ab abbate delegatum ad idem monasterium festinanter transmisit, mandans fratribus ut infirmum cohabitatorem suum quantocius visitarent et quidquid ad viaticum decedentis pertinet, eidem ministrarent. Mox audito hoc mandato, ad omnia bona efficaces et prompti, Centulenses monachi sub omni celeritate venerunt, oleo sacro servum Dei perunxerunt, communionem Dominicorum mysteriorum tradiderunt, et sic sanctam illam animam IV Nonas Novembris de corpore egressam psalmis ac lectionibus prosecuti, corpus demum condignæ sepulturæ in oratorio tradiderunt. Nec longo post temporis spatio sanctus Madelgisilus superfuit; quin potius plenus dierum bonorumque operum ad gaudia sanctorum transmigravit, accipiens coronam de manu Domini et reddens terræ corpusculum juxta sepulturam sui F quondam sodalis Vulganii in eodem loculo oratorii sui. Dies autem natalitius hujus viri Dei ab antiquis traditur III Kalendas Junii, ad laudem et gloriam nominis Christi.

DE SANCTO HERNINO

EREMITA IN BRITANNIA ARMORICA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. D. S.

Sæculo VI. Acta apud Le Grand nullo certo fonte,

S. Herninum, *quem britannice etiam* Tern, Harn *vel* Karn *nuncupari aiunt* (1), *nulla quidem martyrologia memorant nec ulla Kalendaria aut Officia Propria ecclesiarum Britanniæ minoris, ex iis quæ recitavit Tresvaux* (2); *sed satis celebri cultu jamdudum celebrari in Britannia Armorica, præsertim eo loco quo eremiticam vitam duxit et reliquiæ ejus servantur, testantur illius loci scriptores* (3). *Nulla etiam ejus Acta habemus præter ea quæ P. Albertus Le Grand*

(1) Kerdanet ad Alb. Le Grand, *Vies des SS. de Bretagne*, ed. 1837, p. 668, not. 3. — (2) Ad G. A. Lobineau, *Vies des SS. de Bretagne*, ed. 1836, t. I, Prolegom. p. XXVII-XXXVIII. — (3) Cfr. num. seq.

seculo

AUCTORE C. D. S.

seculo XVII edidit gallice ex veteri codice ecclesiæ prædicti loci, commentariis Sebastiani marchionis de Rosmadec et aliis fontibus quos distinctius non indicavit. Quæ quamvis ex nomine editoris non ita magna gaudeant auctoritate, quum nostri muneris sit non solum quæ certa circa sanctos publico cultu rite honoratos habentur, sed etiam quæcumque de iis antiqua traditione feruntur sedulo colligere, visum est illa Acta, aliis præsertim documentis fere deficientibus, latine reddita lectorum nostrorum oculis subjicere.

quamquam de cultu constat, 2. *Præcipuum monumentum cultus* S. Hernini *ecclesia est ejus nomine dedicata in vico quem vita sua eremitica illustravit, quique et ipse ab eo nomen accepit* Loc-Karn *seu* Loc-Harn (1), *id est*, ecclesia Hernini (2) : *quod tamen in dubium vocant Geslin de Bourgogne et A. de Barthélemy, qui advertunt voce* Kharn *vulgo significari* locum sepulturæ (3). *In ea ecclesia servatur caput sancti simulacro argenteo inclusum et os brachii in ejusdem etiam brachii simulacro item argenteo. Thecæ istæ pridem donatæ sunt ab illustri domo de Quelen, cique etiam debentur perpulchri calices et crux* B *argentea. Quæ et sepulturæ locum sibi in hac ecclesia delegit, ejusque scuta gentilitia conspiciuntur in omnibus ejusdem ecclesiæ specularibus* (4). *Prostant etiam ibidem sepulcra et scuta gentilitia aliarum quarumdam nobilium familiarum* (5).

qui et ipse 3. *Præter Loc-Harn in diœcesi Briocensi, alteram ecclesiam* S. Hernini *nomine insignitam in diœcesi Corisopitensi ait Lobineau* (6) *et forte etiam parochiam de* Ple-herlin, *apud Rupemfortem* *, *in diœcesi Venetensi, ab eodem sancto nuncupatam esse conjicit, littera scilicet* n *usu loquendi in* l *conversa* (7).

* Rochefort

intra arctos limites continetur 4. *Albertus Le Grand et Lobineau festum* S. Hernini *celebrari indicant die 2 novembris, nulla tamen ad id allata auctoritate. Lobineau præterea advertit* (8) *cultum sancti extra loca quæ ipso patrono gloriantur ulterius progressum non esse.*

VITA SANCTI HERNINI

ex Alberto Le Grand, loc. cit.

S. Herninus, Anglia oriundus, in Armorica eremita fuit. 1. S. Herninus, e Britannia insula oriundus, in Armoricam appulit anno circiter 528, Felice IV summo Pontifice, imperante Justiniano I, regnante vero in Britannia nostra Hoele II; cumque procul ab hominum conversatione vitam degere vellet, locum petiit proposito suo idoneum in parochia de Duault, apud Carhesium * civitatem, in pago cui principabatur Dominus de Quelen. Is tantum terræ ad constituendum eremitorium sancto viro concessit quantum uno die fossis claudere valeret. Qui gratiis multis munifico principi actis et oratione facta ad Deum, dimidiam leucam processit, baculum, quo sustentari solebat, post se trahens; circulumque perficiens, ad locum unde digressus fuerat revertitur. Illo autem transeunte, qua baculi vestigium solo impresserat, gleba sponte sublevabatur in aggerem et possessionis ipsi concessæ limites definiebat. Vixit ibidem Herninus usque ad obitum suum : qui contigit prima die lunæ mensis maii, anno circiter 535 : sepultusque est in eremitorio suo, locusque sepulcri ingenti lapide signatus. D

gallice * Carhaix

Revelato divinitus sepulcro ejus comiti de Poher, 2. Brevi vero disjecta est domus inter calamitates civilis belli quod exortum est inter Domnoneum Britanniæ regem et Comorrum comitem Cornubiæ, atque ipsa sancti memoria illius ruderibus quasi obruta erat, donec Deo placuit insigni prodigio manifestare quanta gloria frueretur in cœlis. Siquidem factum est ut comite quodam de Poher, qui et ipse Comorrus appellatus fuisse fertur, venationi operam dante in proxima silva, cervus, quem acriter canes insequebantur, ad oratorium Hernini confugiens, ejusdem sepulcro recubuerit : canes vero ipsum prosequentes quum illuc advenirent, immobiles stetere, nec incedere valentes nec regredi, similique mox stupore perculsi sunt equi quibus comes et ceteri venatores insidebant. Rei novitatem vehementer admirans comes, ex equo desilit, septum ingreditur, feram illæsam abire sinit; accersitisque vicanis, quum audisset oratorium quondam illic exstitisse S. Hernini, jussit locum purgari et ædificari ecclesiam. Quæ hodieque prædictæ parochiæ de *Duault* subjecta et *Loc-Karn* nuncupata, a multis pio E erga sanctum affectu invisitur et præcipua apud viros nobiles veneratione gaudet, quod testantur scuta gentilitia ac sepulturæ dominorum de Quelen, de Bezoco, de Kerprigento, de Loquenel et de Loc-Christ ibidem conspicua.

3. Nec defuere miracula quibus divina bonitas servi sui sanctitatem comprobare voluit. Imprimis enim, comportatis jam lapidibus et ceteris quæ ad structuram ecclesiæ necessaria essent, quum non conveniret quo loco jacienda essent operis fundamenta, aves plurimæ nutu Dei illuc convolantes, supra lapidem sepulcri exiguum quasi tholum quemdam ramis et frondibus arborum construxere. Quo indicio divinitus significatum intellexerunt omnes eo loci erigendam esse ecclesiam : fertque traditio altare majus ipsi sancto sepulcro esse superpositum. *cultus ejus*

4. Mulier quædam vici Loc-Karn quum præsumpsisset tribrare triticum die S. Hernini memoriæ celebrandæ sacro, vehementer id improbantibus ipsius vicinis, statim temeritatis suæ pœnas dedit. Ventilabrum enim quo utebatur ita manibus ejus adhæsit ut illud jam non valeret deponere. Admissam itaque culpam humiliter confessa F et ecclesiam ingressa, ad Deum et ad sanctum Herninum preces fudit et liberata est. *miraculis*

5. Viri duo erant in vico Poullaouen, ejusdem diœcesis Cornubiensis, mutua dilectione admodum conjuncti. Quorum alter, paralyticus factus, atque omni jam recuperandæ valetudinis spe dejectus, amicum supplex rogavit ut iter susciperet ad ecclesiam S. Hernini et inde aquam ex ejus fonte sibi deferret. Is vero rem pollicitus, sed minime executus, ex alio fonte obvio aquam hausit et ægroto porrexit, affirmans illam ex fonte S. Hernini acceptam. Credidit ille, oravit, aquam bibit, et secundum fidem suam per merita S. Hernini usum membrorum recepit. At qui ipsum deceperat, mox idem malum expertus est. Unde ad pœnitentiam fallaciæ suæ adductus, amicum suum vice sua deprecatus est ut majori quam ipse usus fuerat fide aquam sibi ex fonte S. Hernini quæreret : qua hausta, et ipse sanatus est. *firmatus est.*

(1) Act. infra ed., num. 2 extr. Lobineau, tom. cit. p. 135. — (2) Ibid. Lobineau, ed. Tresvaux, p. xi, tot. — (3) *Anciens évêchés de Bretagne*, tom. V, p. 180. — (4) Ibid., p. 135. Kerdanet ad Alb. Le Grand, p. 669, nott. 1, 2. — (5) Cfr infra Act. num. 2 extr. — (6) Tom. cit., p. 175. — (7) Ibid. — (8) Ibid.

A D

DE SANCTO MIOCO

EREMITA IN BRITANNIA ARMORICA.

C. D. S.

Seculo VI.

* gallice Mieu

De S. Mioco *hæc pauca tradit Lobineau* (1), *quorum fides penes ipsum esto.* S. Miocus * *vitam duxit solitariam in parochia quæ hodie ejus nomine nuncupata est* Coet-Mieu : *qui locus tunc silvis horridus erat : Coet-Mieu enim idem sonat ac* Silva Mioci. *Parochia illa sedi Dolensi erat subjecta, sita tamen intra fines diœcesis Briocensis. In ecclesia hujus loci altare majus, quod parieti junctum non erat, seculo XVII solo æquantibus apparuit capsa his verbis inscripta :* Reliquiæ sancti Mioci. *Hector d'Ouvrier, qui tunc temporis episcopalem sedem Dolensem tenebat, et Joannes Collas, parochiæ rector, reliquias illas eruerunt e terra et decentiori loco collocarunt. Sed et aliæ parochiæ duæ S. Mioci nomine insignitæ sunt : altera in diœcesi Briocensi,* Plu-Mieu ; *altera vero in Corisopitensi,* Ploez-Miec. *Inter Officia Propria ecclesiæ Dolensis, anno 1770 typis edita, reperitur lectio de S. Mioco cum ejus commemoratione signata ad diem 2 novembris. Hactenus Lobineau, qui et S. Mioci ætatem seculo VI illigat. Plura de hoc sancto reperire non licuit.*

(1) *Vies des Saints de Bretagne*, ed. Tresvaux, tom. I, p. 257.

B E

DE B. JACOBO UNGARELLI

ORDINIS MINORUM

FOROLIVII IN ROMANDIOLA.

J. D. B.

ANNO MDXVII.

De cultu B. Jacobo exhibito

* alias Vagarelli.

Hac die *Martyrologium Ordinis Seraphici memoriam facit beati viri* Jacobi Ungarelli *his verbis :* Forolivii in Romandiola, B. Jacobi Ungarelli *, confessoris, qui, eruditione et prædicatione excellentissimus, virtutum etiam omnium specimen evasit. *Cur vero in hanc diem referatur incertum ; nam e multis qui beati viri meminerunt, ne unus quidem certam ejus obitus diem statuit. Jacet autem sepultus Forolivii in ecclesia parochiali ad S. Hieronymum, quæ olim fuit Fratrum Minorum de Observantia, hac inscriptione insignitus :*

C

* alias regularis.

HIC JACET CORPUS BEATI PATRIS
FRATRIS JACOBI UNGARELLI
DE PADUA ORD MIN RELIGIONIS *
OBSERVANTIÆ PRÆDICATORIS EXIMII
OBIIT MDXVII.

satis constat,

2. *Nec tantæ venerationis titulum tempore fuisse abolitum, patet ex iis quæ rogatus de cultu publico exhibito* B. Jacobo *Rermus Dnus Petrus Paulus Trucchi, episcopus Foroliviensis, die 23 novembris anni 1877 ad nos rescripsit :* Vix accepta epistola, scire absque mora curavi num inscriptio B. F. Jacobi Ungarelli Patavini, O. M. regularis observantiæ, quæ in tua præstantissima legitur, sit illi similis quæ in hac ecclesia divi Hieronymi subter dicti Beati imagine in pariete depicta reperitur, et similem esse a parocho ipsius ecclesiæ didici. Ipsum vero frui cultu quodam publico, hic pater guardianus O. M. R. O. non simpliciter testatur, sed in demonstrationem ostendit mihi tum beati Jacobi ipsius caput inclusum in parvo cophino fere quadrato, ex ligno nuceo, munito una cum litteris testimonialibus sigillo prædecessoris mei Mariani Falcinelli Antoniacci, tum thecam ovalem continentem particulam desumptam ex cranio ejusdem Beati, munitam similiter cum litteris testimonialibus sigillo antistitis Andreæ Baratti, quæ cum capite, ut fatetur memoratus pater guardianus, publicæ fidelium venerationi in festo Omnium Sanctorum ante suppressionem exponebatur in ecclesia Ordinis Vallis Viridis. Quæ cum ita sint, facile eruitur dictum Beatum cultu quodam publico revera frui.

at, deficientibus Actis propriis,

3. *His certe aliquis annectere posset longiorem ordinem eorum omnium qui tractantes de viris virtute præstantibus Ordinis Seraphici,* Jacobum Ungarelli *Beatum dixerunt : sed quid roboris inde adderetur ad statuendum jure beatum virum in Opere nostro suum locum obtinuisse? Satius est ut brevi referantur quæ de* B. Jacobo *memoriæ sunt tradita. Nam licet multam operam dederimus ut certiores fieremus utrum beati viri Vita manuscripta alicubi recondita servaretur, licet amplissimus Dominus Franciscus Czernai, cathedralis Udinensis canonicus, nobiscum humanissime communicaverit quæ frater ejus Petrus, jam ab anno 1858 vita functus, de* B. Jacobo *collegerat, eam quam sæpius, hic etiam fortunam experti sumus, ut nihil demonstraretur, nisi quod jam pridem ex editis libris hauseramus.*

referimus ejus gesta ex Scardeonio.

4. *Ex omnibus quos perlegi, accuratius de* B. Jacobo *scripsit Scardeonius* (1), *hocce modo :* Non parvo neque mediocri ornamento nostræ civitati fuit Jacobus Ungarellus ex Ordine F. M., qui, sua excellenti doctrina et admirabili erga superos pietate

(1) *Historiæ Patavinæ* libro II (apud Grævium, *Thesaurus Antiquitatum*, tom VI, Part III p. 126).

AUCTORE J. D. B

pietate et acerrima contra hominum vitia insectatione et efficacibus ad omnem virtutem adhortationibus, ita aliquando hominum corda perstrinxit, ita divino amore incendit, ut ignis ille nulla ratione a diabolo extingui posset. Ex quo mirificum beatitudinis nomen, in agro præsertim Piceno, ante exitum vitæ primum, et deinceps post obitum quam felicissime nactus est. Hic solerti diligentia nec mediocri labore Summæ Angelicæ libri contextum ita diligenter emendavit, ut ultra mille et quingenta vitia cum ab injuria temporis, tum a librariorum incuria illata correxerit. Addidit insuper eidem doctissima scholia, quæ obscurissima quæque loca maxime illustrant. Ceterum cum ex hujus fluctuantis vitæ naufragio ad cœlestem portum repentino cursu se adduci videret priusquam extremam huic operi manum imponeret, Augustinum Urbinum, ejusdem patriæ et professionis virum, quicum ab ineunte ætate summa sibi amicitia intercesserat, ad se vocari jussit, cui provinciam hanc suscipiendam legavit, supplex rogans ut revisendo et supplendo rite
B emendatum opus peropportune ad communem utilitatem in lucem ederet. At ille naviter profecto et imprimis curavit, ut opus haberetur ab omnibus erroribus emendatum.

De ejus scriptis,

5. *Inde corrigere licet Joannem a S. Antonio, qui tractans de B. Angelo a Clavasio, asserit anno 1492 prodiisse Summam Angelicam correctiorem atque auctiorem studio* Jacobi Ungarelli. *Quod falsum esse patebit vel leviter inspicienti illam anni nonagesimi secundi editionem. Utrum autem verius dixerit idem Joannes* (2) *additiones* B. Jacobi *ad Summam Angelicam prelo subjectas fuisse Lugduni anno 1538 ac Venetiis anno 1569, definire nolim, quum mihi non contigerit librum præ manibus habuisse. Idem fatebor de ejus tractatu contra Hebræos, cujus dictus Joannes* (3) *meminit.*

operibus zeli

6. *Præter jam allata aliud irrito conatu quæres de* B. Jacobo *apud Gonzagam* (4), *Waddingum* (5), *Portenarium* (6) *ac Bonoli* (7). *Unus superest Flaminius de Parma, qui nonnulla notatu digna refert. Nam ipse ex Paulo Zerbinati (qui Bergomi audierat beatum virum ex suggestu pronuntiantem intra annum morituros quicumque " Monti pietatis „ erigendo obstitissent Judæisve faverent) descripsit quæ anno 1507 Ferrariæ est*
C *operatus, ut hac in civitate " mons pietatis, „ de qua pia institutione agitur etiam in Actis* D
B. Bernardini Feltrensis (9), *statueretur. Itaque, die dominica, 3 octobris 1507, auspicatus est sacras conciones Beatus noster, id præsertim intendens ut " monte pietatis „ usuras Judæorum compesceret; ac die 15 novembris proclamarit sibi montis erigendi a serenissimo duce facultatem concessam fuisse, cui rei et ipse dux pecuniam conferret. Interea nihil omisit, ut omnis pietatis opera promoveret. Sic 24 decembris ejusdem anni vexillula chartacea Christi imagine et hac inscriptione decorata.* In nomine Jesu omne genu flectatur terrestrium, cœlestium et infernorum, *pueris Ferrariensibus tradidit, eosque animavit ut secum in suggestu manente ter sacrum Jesu nomen conclamarent, toties succlamante frequenti circum corona. Deinde cives adhortatus est ut collata pecunia perpulchrum tabernaculum ex argento deaurato in majori ecclesia reponerent grandioremque Christi imaginem ex ligno desculperent, quam in supplicationibus deferrent. Insuper confraternitati Corporis Christi aliam adjunxit dictam " de Jesu, „ cui numero plures utriusque sexus ac omnis ætatis fideles* E
suum nomen dederunt. Tandem, quo majori decentia sacrum viaticum ægrotantibus deferretur, statuit ut pulsata campana parochiæ ad quam pertinebat infirmus, sodales Corporis Christi ad concomitandum venerabile Sacramentum monerentur. Sed et quod in primis optabat est consecutus: nam Serenissimus Dux die 21 decembris totam civitatem voce præconum certiorem fecit die 27 ejusdem mensis, instituta solemni supplicatione, montem pietatis inauguratum iri, et eo fine in medio foro erectum iri suggestum in quo quisque suam eleemosynam exponeret. Atque ita factum est. Nam die 27 decembris, quæ erat feria secunda, celebrato divino officio, Beatus noster vexillum deferens ac totius supplicationis antesignanus, ascendit suggestum, excepturus eleemosynas, quæ multæ fuerunt collatæ.

et fama miraculorum

7. *Idem Flaminius paulo inferius refert ex Fratre Casimiro (in suo memoriali Provinciæ Romanæ Fratrum Minorum) quomodo, verba faciens in foro civitatis Orta nuncupatæ, populo adstanti ac diuturna siccitate vexato pluviam promiserit, si fidem facerent se diem festum Apparitionis B. Michaelis celebrem acturos. Et re quidem vera voventes spes non fefellit.* F

(1) *Bibliotheca Franciscana*, tom. I, p. 76. — (2) Op. cit., tom. II, p. 107. — (3) Ibid. — (4) *De origine Seraphicæ religionis Franciscanæ*, etc., pag. 270 — (5) *Annales Minorum* ad an. 1517 — (6) *Della felicità di Padova*, p. 105. (7) *Storia di Forli*, tom. II, p. 367. — (8) *Memorie istoriche dell'Osservante Provincia di Bologna*, tom. I, p. 437 sqq. — (9) *Act. SS.*, tom VIII Sept., p 874 sqq.

ACTA

ACTA SANCTORUM

NOVEMBRIS

DIES TERTIA

SANCTI QUI III NONAS NOVEMBRIS COLUNTUR.

S. Quartus, apostolorum discipulus.

S. Papulus, martyr in pago Laureacensi, in Occitania.

SS. Germanus, Theophilus, Cæsarius, Vitalis, Domninus, Justus, Hermes, Gobbanus, Egrilius, martyres.

S. Agricola martyr.

SS. Felix et Crescentius, martyres.

SS. Severus, Androna, Theodotus, Theodota, martyres.

SS. Marianus, Pelagia, Maurus, MM. Magubii in Africa.

SS. Martyres viginti octo, igne combusti.

SS. Martyres in Thebaide sub Decio.

SS. Libertinus episcopus Agrigentinus et Peregrinus, martyres.

SS. Valentinus presbyter et Hilarius diaconus, martyres Viterbii.

SS. Martyres innumerabiles Cæsaraugustæ in Hispania.

S. Acepsimas, eremita in Syria.

S. Elias solitarius.

S. Valentinianus episcopus, Salerni.

S. Silvia, mater S. Gregorii Magni.

S. Domninus, episcopus Viennensis in Gallia.

S. Gaudiosus, episcopus Turiasonensis in Hispania.

S. Boamirus monachus, in diœcesi Cenomanensi.

S. Guenailus abbas, in Britannia Armoricana.

SS. Muirdeabhar, Corcunutan et Coemanus, confessores in Hibernia.

S. Rumwoldus, filius regis Northumbriæ, in Anglia.

S. Wenefrida

S. Wenefrida virgo, in Anglia.
S. Hubertus, episcopus Leodiensis.
S. Pirminius, abbas in Suevia.
S. Odrada virgo, in Brabantia.
S. Marianus martyr, Bardowici in Saxonia.
S. Gibrianus seu Gobrianus, episcopus Venetensis, in Britannia Armoricana.
S. Gulielmus eremita in Alsatia.
SS. Baya et Maura virgines, in Scotia.
S. Ermengaudus, episcopus Urgellitanus in Hispania.
S. Amicus, monachus in Aprutio.
S. Ida, comitissa de Toggenburg, in Helvetia.
S. Berardus, Marsorum episcopus.
S. Malachias, episcopus Connerthensis in Hibernia.
B. Alpais virgo, Cudoti in territorio Senonensi.
B. Simon a Sancto Archangelo, O. S. D. in tractu Ariminensi.

B E

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

SS. Acepsimas *episcopus*, Aithala *diaconus et* Joseph *presbyter, qui in Molani auctariis Usuardi, in menologio Basilii et passim apud Græcos et in martyrologio Galesinii celebrantur ad hunc diem, tractati fuere ad diem 22 aprilis.*

Achæmenides *qui hoc die in menæis Græcorum celebratur, est ipse S. Hormisdas, martyr, de quo actum fuit ad diem 8 augusti* (1).

S. Adventii, confessoris in pago Turonico, *natalis hodierna die coli indicatur in Martyrologii Usuardini Auctario Daveronensi et editionibus Lubeco-Coloniensi, Greveni et Molani; atque inde in Martyrologio Gallicano Andreæ Saussayi et in martyrologio Canisii seu Walasseri. Sed nullum usquam monumentum de hoc sancto præterea reperire licuit.*

C S. Aithala. *Vide* Acepsimas.

S. Amandus *simul cum Pirminio signatus est in Martyrologii Hieronymiani exemplari San-Gallensi his verbis:* Depositio Pirminii, Amandi, episcoporum et confessorum. *De eodem collega olim noster Victor De Buck in Commentario prævio de S. Amando Wormatiensi, ad diem 26 octobris, num. 35* (2): Die 3 novembris, *ait*, Amandi episcopi nomen in antiquo Kalendario repererunt decessores nostri : intelligitur Argentoratensis episcopus (3), cujus olim ossa hac die honorifice translata sunt.

S. Ambrosium *abbatem Agaunensem ad diem 3 novembris referunt Usuardi Auctaria Bruxellense et Hagenoyense. De hoc sancto fuse egimus ad diem præcedentem.*

S. Amicus. *Apud Ph. Ferrarium in Catalogo Generali Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, signatur ad hanc diem* Arabonæ in Piceno S. Amici Eremitæ, *id est Amici illius Ramibonensis, de quo apud Petrum Damiani Opusc. VI, cap. 29. Quem quidem probabilius diversum esse statuemus ab Amico Arellanensi, de quo distinctius nobis paulo inferius agendum erit. Sed temere a Ferrario, non satis recte Menardum interpretato, illius festum collocatur die 3 novembris, quam nemo martyrologorum aut omnino scriptorum veterum ejus memoriæ recolendæ assignavit. Ceterum, quæ de eo nota sunt reperies in Commentario de S. Amico Arellanensi, num. 3-5.*

S. Andochii translatio. *In Auctario quodam Usuardini martyrologii (Cod. D. Le Mare A) a Sollerio editi, indicatur ad hanc diem 3 novembris* Translatio sancti Andochii presbyteri. *De Sancti hujus martyrio et translationibus egerunt majores nostri ad diem 24 septembris* (4). *Nec apparet ad quamnam ex translationibus ibidem memoratis num. 53-57, præsens memoria referenda sit.* F

S. Benedicta. *In Kalendario SS. O. S. B. ex cod. S. Mich. Antverp. et inde in martyrologio Canisii seu Walasseri signata est ad hanc diem memoria* S. Benedictæ sanctimonialis, discipulæ B. Gallæ abb. Romæ, *quæ fertur obiisse trigesima die post magistram suam. Quæ videtur ratio fuisse cur a prædictis martyrologis ad præsentem diem referretur; quod scilicet cum Martyrologio Romano S. Gallam recoluerint ad* III *nonas seu die 5 mensis octobris. Sed idem Martyrologium Romanum* S. Benedictam *honorari indicat die 6 maii, ad quam diem de illa egerunt majores nostri* (5).

S. Benignus *episcopus et confessor Glasconiæ, qui ad hanc diem legitur in editionibus Molani posterioribus, videtur idem esse cum episcopo Armachano discipulo S. Patricii, de quo fuse dicendum erit ad diem 9 novembris.*

S. Cæsarius diaconus, *qui hodie alicubi occurrit, vide-*

(1) *Act. SS.*, tom. II Aug., p. 341. — (2) *Act. SS.*, tom. XI Oct., p. 924. — (3) De quo idem P. V. De Buck, tom. cit., p. 827 sqq. (4) Tom. VI Sept., p. 663. — (5) Tom. II Maii, p. 107.

tur

A *tur esse idem cum Terracinensi, de quo actum fuit cal. novembris.*

S. Chenelmus, *qui ad hanc diem annuntiatur in Catalogo Petri de Natalibus, in Ferrarii Catalogo Generali, in Martyrologio Anglicano seu Sarisburiensi Richardi Whitfordi et apud Maurolycum, secundum alios colitur die 17 julii; ad quam diem de illo dictum est* (1).

Christina. *Lahier in Menologio Virginum* (2) *ad diem 3 nov. obiisse ait hac die Treviris anno 1000* Christianam *filiam Leopoldi marchionis Austriæ et sororem S. Popponis archiepiscopi Trevirensis, quam titulo Sanctæ decoratam et in vita ac post mortem miraculis claruisse refert. Verum horum omnium nullum alium eadem distincte affert præter Christophori Broweri Annales Trevirenses: apud hunc autem hæc tantum de* Christina *leguntur* (3): Sororem habuit *(Poppo)* Christinam: quæ virtutis capta pulchritudine et fluxa perituri sæculi aspernata gaudia, ad B. Symeonis exemplum, intra parietes alicubi sacros inclusa, sibi Christoque sola vixit, qua de perantiqui ab hac ætate fasti: III. Nonas B Novemb. obiit Christiana reclusa Treviris soror Popponis ibidem Archipræsulis. *Nihil ibi de cultu sacro aut de miraculis ab ea patratis. Citat quidem præterea Lahier Pontum Heuterum, Andream du Chesne (hos tamen tantummodo quod ad Austriacæ domus genealogiam spectat, ut ipse ait)* et alios: *at nullos reperi quos ad fidem Lahieri relationi adstruendam afferre liceat.*

S. Clarus *qui in Usuardi auctariis occurrit hodie, pertinet ad diem sequentem.*

Clithaneum *martyrem ad hanc diem refert Martyrologium Anglicanum Richardi Whitfordi: alii vero ad diem 19 augusti, ubi illius Acta tractarunt majores nostri* (4).

Conradus *Marpurgensis in Martyrologio Franciscano nuntiatus, S. Elisabethæ a confessionibus fuisse dicitur; diversus tamen ab illo qui, fidei inquisitorem in partibus Germaniæ agens, ab hæreticis occisus occubuit. Sed, variis in variam abeuntibus sententiam, quæstio solvenda remittitur ad diem S. Elisabethæ sacrum, id est 19 novembris.*

Cuthberti cum sociis suis *memoriam ad hanc diem* C *signat Kalendarium de Nova Farina, et* sancti Cuthberti episcopi *Martyrologium Ecclesiæ SS. Trinitatis Dublinii. Nullum alium novimus S. Cuthbertum præter episcopum Lindisfarnensem de quo in* Actis *nostris ad diem 20 martii* (5).

SS. Demetrius et Eudoxia. *Vide inferius, Acta SS. Valentini et Hilarii ad hunc diem.*

Didacus Millanus *qui vita cessit Alconcheli (situm est oppidum ad partem meridionalem civitatis Pacensis, vulgo* Badajoz) *in conventu Patrum S. Francisci, cui præerat, dicitur apud Arturum (Daça exscribentem) miraculis multis claruisse. Id in causa est cur vocetur beatus.*

S. Edithæ *virginis regiæ* elevationem *hac die recolunt Kalendarium quoddam seculi XI editum apud Hampson* (6), *Arturus a Monasterio in sacro Gynæceo et Benedictini Wion, Menardus, Bucelinus, Heredia, Cherle, Lechner in martyrologiis aut menologiis suis. De qua elevatione* D *cfr.* Acta *nostra ad diem 16 septembris, Comm. de S. Editha, num. 25 etc.* (7).

S. Egetius *in Supplemento Martyrologii Gallicani ab Andrea Saussayo ad diem 3 novembris celebratur his verbis:* Ipso die sancti Egetii episcopi, in antiquis fastis ecclesiæ Rutenensis celebris; *in Martyrologio Universali Castellani:* In Rutenia, S. Egetius episcopus (v. 525); *denique, si tamen de eodem sermo est, in Catalogo Sanctorum Simonis de Peyronet:* Egecius, conf. 6 nov. qua die colitur officio duplici in Proprio SS. festorum ecclesiæ et diœcesis Vabrensis an. 1655 Tolosæ edito. Cetera nos latent. *Neque nobis plura de hoc sancto reperire licuit.*

Englatii abbatis *memoria signatur ad diem 3 novembris in calendario Breviarii Aberdonensis, et in Martyrologio Aberdonensi:* Eodem die in Scocia sancti Englacii abbatis, de quo ecclesia de Terwes. *Idem episcopi titulo decoratur in recentioribus calendariis seu menologiis Scoticis, videlicet, apud Adamum Regium* S. Englatius episcopus et confessor in Scotia sub Kenneto III rege *(anno)* 966; *in Menologio Scotico Thomæ Dempsteri:* In Scotia Englatii episcopi, qui Picticam halosin vidit et ante bellum deflevit; E *in Calendario Davidis Camerarii (ad diem 5 nov.):* Sanctus Englatius episcopus et confessor: magna fuit in Strathbogia opinione sanctitatis et miraculorum gloria celebris; *denique apud Richardum Challoner:* In Scotia, festivitas S. Englatii episcopi, qui migravit ad Dominum anno 966. *De hujus sancti vita, teste Alex. Forbes* (8), *nihil memoriæ traditum est; in omnibus autem catalogis connectitur cum vico Tarvesi, ubi vulgo Tanglan nuncupatur. — Cum Englatio conjungimus alios tres qui hac die in Martyrologio Aberdonensi vel aliis Scoticis documentis memorantur, inter prætermissos tamen collocandi, quod vel alias omnino ignoti sunt vel cultus eorum ecclesiasticus non satis demonstratus. Hi sunt* Gobanus *qui in Davidis Camerarii Calendario nominatur nullo adjecto titulo aut alia mentione, et forte idem est cum S. Gobano illo cujus Acta tradiderunt majores nostri ad diem 20 junii* (9) *et Colganus in Adnotatione quadam ad Vitam S. Fursei* (10); Matthias, *qui in Kalendario de Nova Farina* F *annuntiatur his verbis:* Mathie episcopi et confessoris; *et* Nidanus, *de quo Martyrologium Aberdonense:* Eodem die in Scocia sancti Nidani apud Midmar confessoris: *hunc discipulum S. Kentigerni fuisse tradunt* (11).

S. Eudoxia. *V.* Demetrius.

S. Eugenium *episcopum Toletanum ad hanc diem referunt Ghinius* (12), *et Ferrarius in suo Catalogo Generali, ubi tamen hæc notat:* A nonnullis hac die. De quo in Romano Martyrologio die 13 hujus, cum quo tabulæ ecclesiæ Toletanæ concordant. *De S. Eugenio itaque ad diem 13 hujus mensis agendum erit.*

S. Euphrosynus, episcopus in Pamphylia. *Panciani in Etruria, de quo in Usuardi auctariis Florentinis, tractatus fuit ad diem 1 maii.*

S. Georgius *megalomartyr, in urbe Lydda. Sancti hujus martyris, toto orbe celeberrimi, Acta ad*

(1) Tom. IV Julii, p. 297. — (2) Tom. II. p. 383 — (3) Tom. I. lib. xi, num. 86, ad an. 1049. — (4) Tom. III Aug., p. 733 — (5) Tom. III Martii, p. 93 — (6) *Medii ævi Kalendarium*, tom. 1. p. 422 — (7) Tom. V Sept., p. 369. — (8) *Kalendars of Scottish Saints*, p. 332 — (9) Tom. IV Junii, p. 21 — (10) *Act. SS. Hiberniæ*, p. 91, not. 6 — (11) Al. Forbes, op. cit., p. 420 — (12) *SS. Canonicorum Natales*, p. 84

diem

A *diem 23 aprilis tractata fuere. Apud Æthiopes, Coptas et Græcos celebratur* Dedicatio Ecclesiæ S. Georgii *die 3 novembris.*

Georgius Alexandrinus. *In fastis sacris ecclesiæ Æthiopicæ apud Ludolfum* (1) *ad diem septimum mensis Hatyr, qui est dies tertius novembris, celebratur* Georgius Archimartyr; *in synaxario Æthiopico edito a Dillman* (2), Martyrium Georgii megalomartyris; *in martyrologio Coptitarum apud Angelum Maium* (3), Martyrium sancti Georgii Alexandrini, Armenii præsidis Alexandriæ ex sorore nati. *De hoc* Georgio *martyrologium ms. musei bollandiani sequentia tradit :* Sanctus Giorgius Alexandrensis fuit filius mercatoris ex civibus Alexandriæ. Non habebat filios, sed quodam die fuit ad dedicationem sancti Giorgii, petiit a Domino ut per intercessionem sancti donaret illi liberos, et donavit illi hunc sanctum et imposuit illi nomen Giorgius. Iste sanctus quadam die perambulabat extra civitatem cum quadam puella, filia Aramœni. Ista vidit quosdam fratres in monasterio laudes divinas psallentes, et petiit a sancto Giorgio ut B significet illi eas laudes; explicuit illi et optime in rebus fidei instruxit. Dum ista pervenit ad suum patrem, confessa fuit se esse christianam. Hortatus fuit illam ut neget id quod dicebat. Ista autem noluit negare; crudelis pater jussit ut amputetur caput illius puellæ, suæ filiæ, et ita meruit coronam martyrii. Item, cum a præside notum fuerit sanctum Giorgium illam docuisse fidem christianam, jussit præses ut cruciaretur et deinde abtruncaretur caput ejus; et ita factum fuit, et accepit coronam martyrii. *Hunc* Georgium *donec certiora nanciscamur documenta, prætermittimus.*

Gobanus. *V. supra* Englatius.

S. Guenellus. *De errore circa hunc sanctum a Ferrario admisso dixerunt majores nostri, agentes de S. Guennino ad diem 18 augusti* (4). *Itaque hic addidisse sufficiat Ferrario præivisse Andream Saussayum, qui Supplemento ad martyrologium suum Gallicanum sub die 3 novembris hæc intulit :* Veneti in Armorica sancti Guenelli, illius civitatis episcopi, cujus corpus in summa æde conditum venerabiliter pone sancti Vincentii sacros artus requiescit.

C Hiberni (Sancti) *in Martyrologio Dungallensi, præter* Malachiam, Corcunutanum, Muirdeabharum *et* Caiemanum, *de quibus infra distinctius particularibus Commentariis agendum erit, recensentur ad hanc diem 3 novembris* Conodhar, abbas Fobharensis anno Domini 706; Ferdachrioch; Caemhlach, de Raithin; Lappan, de Cluainaithgein; Brenainn, de Glais-da-Colptha; Mo-Ego, de Inis-Conaill; Mochaemhog, peregrinus; Cairicin (*secundum Marianum,* Ciricin); Brughach; Diomma. *Quæ nomina virorum etiam signata sunt ad eumdem diem in martyrologio Mariani Gormani* (5): *quæ vero iis hic adjecta leguntur, debentur ejus scholiastæ, præter verba* anno Domini 706, *quibus a compilatoribus martyrologii Dungallensis designatur annus obitualis* Conodhari, *secundum Annales Ultonianos* (6), *in Annalibus vero Quatuor Magi-* D *strorum notatur ejusdem obitus ad annum 705 :* Conodhar, abbas Fobhariensis, obiit die tertia novembris. *Ita etiam Colganus* (7). *De* Brugacio *addunt compilatores martyrologii Dungallensis :* Hic forte est Brugacius ille filius Sednæ, qui erat ex genere Colla-da-crioch (8). *De aliis nihil invenio quod addam, nisi quod nonnullorum nomina sæpius in martyrologiis hibernicis occurrunt, videlicet, præterquam hoc loco,* Ferdachrioch *diebus 30 martii, 18 et 31 maii, 30 augusti, 6 octobris et 15 novembris;* Lappan, *diebus 11 februarii et 26 martii;* Brenainn, *diebus 9 januarii, 8 et 16 maii, 27 julii, 1 et 29 novembris, 1 et 8 decembris;* Mochaomhog, *diebus 13 martii et 13 aprilis;* Diomma *vel* Diomman, *diebus 6 et 10 januarii, 9 et 22 martii, 25 aprilis, 12 maii, 27 junii et 9 septembris.*

Hilarius episcopus confessor *ad hunc diem occurrit inter Usuardi auctaria ; agitur fortassis de dedicatione ejus basilicæ, ut in Hieronymiano Corbeiensi ad cal. novembris. De* S. Hilario *episcopo Pictavorum actum fuit ad diem 13 januarii.* E

S. Humbertus *quidam episcopus annuntiatur apud Andream Saussayum in Supplemento ad Martyrologium Gallicanum sub die 3 novembris, hoc modo :* Vesuntione migratio sancti Humberti Forojuliensis episcopi; *et ad eamdem diem in Ferrarii Catalogo Generali :* Vesontione S. Humberti episcopi, *hac nota adjecta :* Ex Breviario Vesontino. Consulendæ sunt tabulæ episcoporum Vesontinorum; nam est et Humbertus episcopus Forojuliensis. *Sed inter episcopos Vesuntinos nullus alius comparet Humberti nomine insignitus præter illum qui sedit ab anno 1134 ad annum 1161; is autem certe non colitur ut sanctus* (9). *Neque etiam aliquis hujus nominis legitur inter episcopos Forojulienses* (10). *Quod autem ad breviaria Bisuntina spectat, invenio quidem in calendario breviarii Bisuntini anno 1590 editi ad diem 3 novembris hanc indicationem :* De oct. S. Humberti episcopi; *sed in calendariis editis anno 1826 et 1844 pro* S. Humberti *substituta est* S. Huberti *commemoratio ad laudes et ad missam facienda. Unde manifeste colligitur nullam illius* Humberti *sive Vesuntionensis sive Forojuliensis episcopi in ecclesia* F *Vesuntionensi servatam esse memoriam et forte per errorem aliquem vel oscitantiam alicujus scriptoris irrepsisse antiquis calendariis illius ecclesiæ nomen* Humberti *pro* Huberti, *celebris illius Leodiensis episcopi, de quo agendum erit inferius : cujus cultus qua ratione ad Bisuntinos sit traductus, ibi examinandi locus erit.*

Humilis, *e numero illorum juvenum qui inde ab initio B. Francisco adhæserunt, vita functus in conventu Florentino, hanc consecutus est virtutis famam ut apud Arturum, alios multos suæ sententiæ testes referentem, beatus nominetur; sed quum F. Moise in libro suo* Santa Croce di Firenze, illustrazione storico-artistica, *nullam beati nostri memoriam habeat, licet testetur se quæcumque in archivo hujus ecclesiæ, quæ est*

(1) In *Commentario* ad suam Historiam Æthiopicam, Francofurti ad Mœnum, 1691, p. 397. — (2) *Catalogus codd. mss. bibliothecæ Bodleianæ*, part. VII (codd. æthiopici), p. 44. — (3) *Scriptorum veterum Nova collectio*, tom. IV, p. 99. — (4) Tom. III Aug., p. 663. — (5) Cfr. supra, p. 339 *b*. — (6) Cit. a W. Reeves in nota ad Mart. Dungall. h. l. — (7) *Act. SS. Hib.*, p. 143, col. 2 extr. — (8) Cfr. supra ad d. 1, de S. Brugacio, numm. 1, 3, 6 (pp. 343, 344). — (9) Cfr. Dunod, *Histoire de l'église de Besançon*, tom. I, p. 152. *Act. SS.*, tom. I. Jun., p. 681 sqq.; Haureau, *Gall. Christ.*, tom. XV, p. 43-48. — (10) Cfr. Antelmius, *De initiis ecclesiæ Forojuliensis*, p. 153.

Patrum

A *Patrum S. Francisci, recondita jacent cura quammaxima perquisivisse, non est cur pro tempore alibi quam inter prætermissos de ipso agamus.*

Joannes. *Vid.* Mercurius.

Joannem Scalarium, *Ordinis Prædicatorum, beatum dixerunt Leander Albertus* (1) *et alii qui virorum virtutis fama præcellentium O. P. memoriam litteris mandarunt. Sed, quum Bernardus Guidonis, qui Castrensis cœnobii, ubi vita functus est* Joannes, *primordia conscripsit* (2), *ipse cœnobii prior anno 1301, de* Joanne *sileat, jure conjicitur nullum ipsi tunc temporis cultum fuisse adhibitum; neque id postea factum didicimus.*

S. Joannicius, *qui hoc die in Menologio Basilii et in Ephemeridibus græcis occurrit, tractabitur die 4 novembris.*

S. Joseph. *Vide* Acepsimas.

S. Justus, *quem hodie Saussayus in Supplemento recenset, tractatus fuit die quarto decimo mensis julii.*

B S. Marcellus *episcopus Parisiensis, de quo egimus ad cal. novembris, hodie in quibusdam Usuardi auctariis occurrit.*

Matthias. *Vid. supra* Englatius.

S. Mauri translatio *in Florinensem vicum agri Namurcensis, annuntiant ad hanc diem Martyrologium Villariense ms., Molani editiones posteriores, Saussayus et Bucelinus* (3). *De hac translatione et cultu* S. Mauri *apud Florinenses egerunt majores nostri in Commentario Prævio de* S. Mauro *ad diem 18 augusti, num. 5-8* (4).

Mercurius et Joannes. *Apud Æthiopes fit hoc die memoria* Mercurii et Joannis, *ut patet ex martyrologio Æthiopico Ludolfi, et ex eo quod edidit Dillman* (5) *ubi sic :* Requies Mercurii junioris et Joannis fratris ejus. *De quorum historia quum nihil nobis innotuerit, utrumque prætermittimus.*

Minas *sive* Menas episcopus. *Æthiopum fasti Ludolfiani* (5) *hodierno die* Menam, *episcopum Thami, celebrant, et in martyrologio Æthiopico apud Dillman* (5) *annuntiatur :* Requies abbatis Minæ episcopi Tamoi. *De Mena paulo uberius martyrologium Copticum Maii* (6) : Eodem die requies sancti Patris Mennæ Samannudensis, C episcopi Thami in Egypto inferiore, qui quatuor Alexandrinis patriarchis manum imposuisse dicitur *(benedicendi causa, non ordinandi, ut postea patebit)*, nimirum Alexandro XLIII, Cosmæ XLIV, Theodoro XLV et Chaeli seu Michaeli XLVI. *In nostro martyrologio Coptico legitur hoc elogium :* Item sanctus Mina, episcopus civitatis Tamnan. Iste fuit monachus sancti Antonii magni. Istum percussit dæmon in pede, et remansit duos menses jacens super terram ; et deinde sanavit eum Christus, et dedit illi potestatem supra dæmones, et electus fuit episcopus, et dedit illi Dominus potestatem sanandi ægrotos et cognoscendi cogitationes humanas. Et venerunt ad eum ex omni parte, ut audirent doctrinam ejus. Et venerunt ad eum quatuor patriarchæ, et posuit manus suas super eos, id est, benedixit eos in discessu, nempe Alexandras et Corma, et Teudat et Haiil, patriarchæ Alexandriæ. Et revelatus illi D fuit dies suæ mortis, et misit vocari suum gregem et monuit eum et dixit ei : Esto constans in fide vera, et serva mandata evangelica ; deinde quievit in Domino. *Floruit hic sanctus episcopus seculo octavo, uti patet ex ætate patriarcharum qui ad ipsum ventitasse dicuntur. Etenim in serie patriarcharum Alexandrinorum, præfixa dissertationi fundamentali Joannis Baptistæ Sollerii (tomo VII Junii), anni obitus eorumdem assignantur sequentes, primo scilicet ex quatuor, Alexandro II, Patriarchæ XLIII, annus 729 ; ultimo ex quatuor, Michaeli I sive Chaeli, annus 767. Valde dolemus de* Mena, *præstantissimæ, ut videtur, sanctitatis viro, certiora documenta nobis deesse : quem ideo, licet inviti, prætermittimus.*

Nahreius abbas et martyr. *In martyrologio Æthiopico apud Dillman* (7) *annuntiatur* Martyrium abbatis Nahrei Phiumensis sub Diocletiano, *quem suspicamur esse eumdem cum abbate Rehru quem fasti Æthiopici apud Ludolfum* (7) *commemorant. De eodem apud Maium* (7) *in martyrologio Coptico legimus.* Eodem die marty- E rium sancti Nahrauæ (Lucu) Phaimmensis, qui ab archangelo Michaele Alexandria Antiochiam, ubi Diocletianus imperator morabatur, transvectus, quum eidem imperatori se sisteret et Christi fidelem se profiteretur, leonibus objectus variisque cruciatibus affectus, tandem capite obtruncatus martyrii palmam, quam diu ante a Deo imploraverat, consequutus est. *Nostrum martyrologium Copticum tradit ea quæ sequuntur :* Et sanctus Nahare martyr sub Diocletiano in Antiochia martyrizatus; nimirum post multa supplicia et varia, nempe in igne et aqua fervente, postea amputavit caput ejus, et sanctus Julianus accepit corpus suum ad suam regionem cum magno honore. Iste fuit ex territorio Egypti. *Hunc quoque documentorum auctoritas incerta prætermitti jubet.*

Nicolaum, *filium magistri Joannis Physici de Ravenna, qui hac die anno 1398 Venetiis in conventu S. Dominici, cujus prioratum gerebat, vita functus est, hagiographi Ord. Præd. Beati titulo exornarunt, nihil tamen subjicientes unde certo constet cultum quemdam publicum ipse adhibitum fuisse. Hujus præclaras virtutes et prodigia* F *insignia qui nosse voluerit, adeat Flaminium Cornelium* (8), *qui ejus Vitam edidit a Thoma Antonii de Senis, auctore coævo, conscriptam* (9), *tum laudes quas Venetiis in conventu SS. Joannis et Pauli de eo dixit B. Joannes Dominici* (10), *et litteras quas idem beatus Joannes dedit die 16 novembris anni 1398 in ejus commendationem ad fratres conventus civitatis Castelli* (11). *Hæc documenta, quibus addenda sunt aliquot loci ex Vita B. Mariæ de Venetiis, auctore eodem Thoma* (12), *præbent fontes e quibus scriptores posterioris ævi hauserunt, in primis Ambrosius Taegius, qui Vitam a Thoma exaratam fere ex integro insertam voluit in opus suum quod inscripsit :* De memorabilibus Ord. Præd.

Nidanus. *Vid. supra* Englatius.

(1) *De viris illustr. Ord. S. Dominici*, lib. VI, p. 197. — (2) Ap. Martene, *Analecta Vetera*, tom. VI, p. 484. — (3) *Sacrarium Benedictinum*, p. 28. — (4) Tom. IV Aug., p. 516. — (5) Loco citato paulo superius, ad *Georgium Alexandrinum*. — (6) Op. cit., p. 100. — (7) Loco citato supra, ad *Georg. Alex.* — (8) *Ecclesiæ Venetæ illustratæ*, Decad. Undec., p. I. — (9) Ibid., p. 203-218. — (10) Ibid., p. 218-220. — (11) Ibid., p. 220-225. — (12) Ibid., p. 363 sqq.

Notingus

A Notingus *celebratur in Supplemento ad Gabrielis Bucelini Menologium Benedictinum, ad hanc diem 3 novembris, his verbis :* Constantiæ in Germania ad locum Potamicum, B. Notingi episcopi et confessoris, *et subjunctum est breve Vitæ ejus compendium. Fusius de eo episcopo, qui Constantiensem ecclesiam rexit ab anno 920 usque ad annum 935, egit Trudpertus Neugart* (1); *sed nec apud ipsum nec alibi uspiam apud aliquem probatum scriptorem reperi illum beatorum honoribus fuisse decoratum.*

Pabulus *martyr sub Herode Rege in Bedæ auctariis dicitur. Num forte de Papulo martyre agitur? sed quid tum de Herode rege?*

S. Pardulphus. *Notarunt majores nostri ad diem 6 octobris in Commentario de* S. Pardulpho, *num.* 8 (2), *a Menardo hunc sanctum annuntiatum esse ad diem 3 novembris : in hoc tamen leviter errantes, quod id ipsi singulare esse dixerunt. Nam Bucelinus etiam in suo Menologio ad eumdem diem 3 novembris, hæc habet :* Eodem die, sanctorum Pardulphi et Guinaili abbatum, admiranda vitæ sanctitate illustrium. De quibus
B nos alias prolixius suo loco. *De* Pardulpho *scilicet prolixius egit Bucelinus sub die 6 octobris. S. Guinaili vero mentionem apud Bucelinum alias non reperi. Signatur quidem in indice ad finem Menologii reposito* Guinailus monachus, •22 octob. *Sed nihil de Guinailo legitur ad hanc diem in ipso Menologii textu.*

Paulus, *S. Petri discipulus, de quo in Usuardi auctario Codicis Antverp. maj. :* Ipso die sancti Pauli episcopi et martyris, discipuli Petri apostoli. *Sollerius fatetur nescire se quisnam sit hic* Paulus. *Suspicari licet esse Papulum martyrem, de quo agimus hodie, quique in aliquo Actorum exemplari* Paulus *vocatur.*

S. Proculus, *episcopus Augustodunensis, qui hoc die a Castellano annuntiatur, tractabitur die 1 novembris.*

Quiricum *apud solum Ghinium celebratum reperio ad hunc diem, his verbis :* Item ibidem */Toleti/* S. Quirici episcopi V Toletani, qui sancto Ildephonso extitit successor, circa anno Domini 780.

Saturnini *eremitæ in Heuthlant memoria signatur hodie in martyrologio britannico Richardi Chal-*
C *loner : quam in aliis fastis sacris notatam non invenio. Et idem dicendum de* S. Theonia *virgine, cui S. Wenefrida ab Elerio episcopo commendata fertur : de qua in Vita S. Wenefridæ tractanda paulo inferius sermo recurret.*

Tezelinus *seu* Thieselmus, *sacerdos ætate provectus ac venerabilis conversationis e familia Bernar-* D
dina, beati titulo insignitur in martyrologio Gallicano. Id ipsum leges apud Bucelinum in Menologio, pag. 755, apud Henriquez in menologio, pag. 375, et alios plures. Acceptum autem referunt illud ab auctore Exordii magni, *qui lib.* II, *cap. 21, narrata visione quam habuit Godefridus, monachus Clarævallensis, postea episcopus Sorensis, subdit :* Transeuntes *ergo (Virgo Maria cum sanctis et angelis)* ita solenniter, ut diximus, ante gradum sacrarii, tandem per ostium quod ad infirmitorium vergit, de oratorio exierunt ... Verum in eodem infirmitorio senex quidam venerabilis et sanctæ conversationis sacerdos, nomine Thieselmus, diu languerat : sed flagella pii Patris tamquam filius obediens patientissime sustinuerat. Qui tunc in extremis positus agonizabat; et post modicum temporalis vitæ amaritudinem perpetuæ vitæ dulcedine commutavit. Unde vir Domini Gaufridus, qui hoc viderat, indubitanter credidit quia ad indicium transitus et beatificationis illius processio talis apparuit. E

Theodorus, *episcopus Ancyræ, hoc die in menæis occurrit. Quem prædecessores nostri ad diem 6 aprilis prætermiserunt, ob defectum documentorum cultum ecclesiasticum demonstrantium. Nos illum ob eamdem causam prætermittimus.*

S. Venerii translatio *ad civitatem Regium in Æmilia annuntiatur hac die in Kalendario O. S. B. ex cod. S. Mich. Antverp. :* S. Venerii ab. apud insulam Palmarum, *et distinctius apud Ferrarium in Catalogo Generali :* Regii in Æmilia, translatio S. Venerii abbatis ex insula Palmaria. *Hanc memoriam desumpsit Ferrarius* ex martyrologio monastico, cui tabulæ ecclesiæ Regiensis consentiunt. *Legitur scilicet ad hanc diem et in martyrologiis seu menologiis Benedictinis Arnoldi Wion, Menardi, Bucelini, Heredia et Cherle. De illa translatione egerunt majores nostri ad diem 13 septembris in Commentario de S. Venerio, num. 32-37* (3).

Vacatianus *a Saussayo in supplemento ad hunc diem recensetur. De cujus cultu nihil nobis innotuit. Saussayi verba sunt hæc :* Item sancti Vacatiani, apostolorum Galliæ socii.

Victorinus *episcopus Pætovionensis, perperam dictus Pictaviensis, tractatus fuit die 2 novembris.* F

Zenobius et Zenobia *hodie apud Æthiopes coli patet ex utroque martyrologio Ludolfi et Dillman* (4); *in posteriori dicitur* Zenobia *mater* Zenobii. *Vide Acta* SS. Zenobii et Zenobiæ *ad diem 31 octobris.*

(1) *Episcopatus Constantiensis*, tom. I, part. I, p. 269-279. — (2) Tom. III Aug., p. 424 — (3) Tom. IV Sept., p. 114. — (4) Locis supra citatis.

A D

DE SANCTO QUARTO

APOSTOLORUM DISCIPULO

G. V. H.

Sectio I. S. Quartum referunt martyrologia.

In plerisque martyrologiis celebratur hodie natalis dies S. Quarti, apostolorum discipuli. Agmen ducit Parvum Romanum, cujus inter characteres, ait Sollerius, hic non postremus computatur, quod ex Novo Testamento collegerit tum primorum diaconorum tum aliorum multorum nomina, quorum vel in Actibus Apostolicis vel in apostoli Pauli epistolis memoria aliqua celebratur. Talis est hoc die Quartus, ad Romanos c. 16, v. 23, inter familiares illustriori quodam titulo ab apostolo cohonestatus, dum de eo scribit: Salutat vos ... Quartus frater: de quo nullus alius antiquior martyrologus uspiam meminit(1). Quarti nomen in nullo Martyrologio Hieronymiani, quod quidem vidimus, exemplari occurrit. Auctor vero Parvi Romani ad III nonas novembres: Quarti, ait, discipuli apostolorum. Quem secutus Ado, hoc modo Quartum annuntiat: Natalis sancti Quarti, discipuli apostolorum. Ex quo Usuardus: Natalis sancti Quarti, apostolorum discipuli. Quam Usuardi annuntiationem repetunt Martyrologia Fuldense (2) ac Leidense, quod est contractum ex Hieronymianis aliisque (3). Maurolycus, Græcorum fabulis deceptus, Quartum Beryti episcopum facit, sic scribens: Natale S. Quarti, apostolorum discipuli, qui fuit Berythi episcopus; de quo Paulus ad Romanos meminit. Galesinius autem, non tantum Græcorum errores secutus est, sed, aliis commentis superadditis, sequens de Quarto texit elogium: Sancti Quarti, qui fuit unus e septuaginta discipulis, Berytni episcopus; inde in Hispaniam profectus, christianæ religionis disciplinam post Jacobum apostolum Hispanis tradidit. Martyrologium vero Romanum, abstersis Maurolyci et Galesinii additamentis, antiquam puritatem sectatum est, purumque refert Usuardum: Natalis sancti Quarti, apostolorum discipuli.

de quo Græci incerta, Hispani certa.

2. Græci incerta de Quarto, magis incerta retulerunt Hispani. Quæ, etiamsi tædeat pigeatque, huc sunt revocanda atroque notanda carbone. Græcorum errores quasi suffragio suo adjuverunt Latinorum non pauci, e quibus supra Maurolycum et Galesinium obiter perstrinximus. Eosdem, licet in Martyrologio non sit secutus, in annotatione tamen Baronius fovere aut saltem non repellere visus est, de Quarto annotans: Hunc Berythi ecclesiæ episcopum datum esse tradit Dorotheus in Synopsi, idque ex Hippolyti libello de 72 discipulis. De illo Dorotheo deque ejus synopsi deque libello De septuaginta duobus discipulis quid sentiendum sit, satis declaravimus ac demonstravimus in tomo Octobris XIII, in Actis S. Stachyos, quo lectorem remittimus. Sunt enim hæc omnia ficta ad libidinem mentiendi, neque ullam fidem merentur aut jam apud eruditos inveniunt. Quidquid autem ex eorum fide et auctoritate affirmatur, absque mora rejicitur, nisi aliunde verum probetur. Jam vero ex illo fonte manavit sancti Quarti discipulatus inter septuaginta duos, ex eodem ejusdem Quarti episcopatus Berytensis et ob eamdem causam in veridicam historiam transferri nequeunt, sed ad fabulas amandantur. Ad diem 10 novembris sanctus Quartus cum Olympa, Rodione, Sosipatro, Tertio atque Erasto celebratur in Menæis Græcorum; ubi in Synaxario hæc pauca leguntur de Quarto: Ὁ δὲ Κούαρτος, ἐπίσκοπος Βηρυτοῦ γενόμενος, καὶ πολλὰ παθὼν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, καὶ πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐπιστρέψας πρὸς Κύριον, ἐν εἰρήνῃ καὶ αὐτὸς ἐτελειώθη. Quartus vero, episcopus Beryti factus ac multa passus pro pietate, multisque Græcorum adductis ad Dominum, consummatus est et ipse in pace. Potest sane S. Quartus Pauli apostoli familiaris, quem fraterno nomine Paulus honorat, ejus opus fuisse et munere functus esse apostolico; sed historia altum servat de viro silentium, ipsumque nomen ex sola Epistola ad Romanos innotuit.

B E

[illegible] certo scripserint alii, maxime Hispani.

3. Multo vero magis mirum Galesinio in mentem venisse S. Quartum, Pauli discipulum, in Hispaniis mittere, antequam falsorum chronicorum notissima jam et proclamata falsitas oculis nubem offudisset. Neque ego invenire potui quo auctore Galesinius anno 1578 (hoc enim anno ejus Martyrologium Venetiis prodiit) scripserit Quartum in Hispanias profectum, christianæ religionis disciplinam post Jacobum apostolum Hispanis tradidisse, quum Pseudo-Dexter non ante annum 1594 e Germania in Hispaniam missus sit. Non ergo Dexter Galesinio, sed Galesinius præivit Dextro, ad annum Christi 50 sic scribenti: Manet in Hispania S. Quartus, qui obiit anno 76; et rursus ad annum Christi 101: Sanctus Quartus, apostolorum discipulus, bis Hispaniam peragrat, semel post Jacobum, iterum relictus a Paulo. Berelæ (quæ nunc Baetyrus, aliis Baetica vel Gonciolum, in Hispania dicitur) in Bætonibus miraculis nunc claret. Quare non mirandum in commentario ad Dextri Chronicon, ad annum Christi 50, n. 5, a Bivario afferri Petrum Galesinium Dextro inter ceteros consonantem. De episcopatu Quarti tres affert Bivarius sententias: primam Græcorum, fuisse scilicet Quartum episcopum Beryti; alteram, quam Galesinius in notis attulerat, Quartum juxta quosdam episcopum Nursiæ fuisse; tertiam, cui ipse adhæret, quia Dextri sua est, præfuisse Quartum ecclesiæ Betyri in Hispania. Nos nullam trium sententiarum refutabimus aut admittemus. Quæ enim adeo gratis asseruntur, pari more scholæ gratis negamus. Mihi tamen verisimile videtur falsarium qui Pseudo-Dextrum cudit, lecto apud Græcos aut apud eorum sequaces Beryti urbis nomine, cui Quartus episcopus datus fuerit, ex illo suum formasse mutatis litteris Betyrum ignotum scilicet geographis nomen. Obiter et lector fabulam sensim adolescentem. Dederant sacræ litteræ nomen S. Quarti, taciti dignitate et munere et

F

(1) Martyrologium Usuardi, observationibus illustratum, opera et studio Jo. Bapt. Sollerii, Antv. 1714, p. 647. — (2) Ab anonymo ex Adone et Usuardo excerptum, quod ed. [illegible] 1765. — (3) [illegible] in Analectis Bollandianis, tom. I, 1882, p. 9-48.

AUCTORES G. X. II. *loco. Addiderunt Græci Christi discipulatum inter septuaginta duos, episcopi dignitatem et ecclesiæ nomen, cui illum præsidem fecerunt. Apostolatum per Hispanias adjunxit Galesinius; apostolatus tempora Dexter distinxit, locum in quo degit, et miracula post mortem patrata apposuit: ex quibus rivulis mendacissimus auctor facturus est fluvium.*

Ex quibus Acta cudit Tamayus. 4. Quartum *Joannes Tamayo Salazar in Martyrologio Hispano tomo VI, pp. 58 et 59, quasi canis venaticus prædam summa aviditate arripuit suosque ad Hispanos transtulit; et quum nulla Acta conscripta exstarent, Tamayus sequentia properavit.*

Acta S. Quarti, apostolorum discipuli, episcopi Berythi et Hispaniarum prædicatoris, confessoris, ex variis scriptoribus.

Quartus, fidei catholicæ intrepidus insectator, ab apostolis ad Christi confessionem attractus, illorum vestigia fidelis servus amplexus, B. Pauli apostoli doctrinam et itinerum ambages comes individuus accepit. Sed, cognita S. Jacobi, Hispaniarum apostoli, morte, Hispanias perrexit, ubi,
B verbum Dei per totius regionis urbes seminans, plurimos ad veritatis cognitionem reduxit; quorum et aliorum fidelium precibus interpellatus, Orientem adire compulsus est, ut Paulum magistrum quantocius ad Hispanias deferret. Annuit eorum votis beatissimus vir; et continuo Orientem peragrans magistro suo adhæsit, cui Hispanorum affectus pro ejus adventu efficaciter propalavit. Denique, Corinthi sistens cum Paulo, ejus peregrinationes insecutus est; donec Romam properantes, ibidem Paulus a Nerone carceribus mancipatus sanctum virum Hispanias remisit, ut fidelibus de ejus retentione in vinculis rationem redderet. Qui iterum Hispanias reversus et catholicis Pauli commendationes edicens, protinus illi suos legatos cum muneribus Romam Paulum visitaturos miserunt. Tunc temporis, B. Quartus inter Hispanorum cœtus assistens, eorum fidem roborabat, virtutum semina docebat, vitiorum contagia damnabat, constantiam in laboribus et periculis pro fidei confessione habendam exprimebat, et alia quæ decet bonum pastorem peragebat; donec soluto a vinculis Paulo et in Hispanias profecto, illum ibidem recepit et cum eo
C totam regionem lustravit, urbes invisit, gregem visitavit et ecclesias erexit et consecravit, cum primum episcopus Berythi a sancto apostolo ordinatus fuisset. Sed, cum Paulus, completo per Hispanias apostolatus ministerio, iterum Romam repedare compelleretur, Quartum in Hispaniis relinquens, per Gallias iter aggressus est. Tunc sanctus vir Vettonum regionem, qua Salmantica constituitur, perlustrans et semina fidei effundens, apud Berelam oppidum, quod postmodum D
Bætyrus dictum fuit, ærumnis quassatus, requievit in Domino, III Nonas Novembris, anno Domini LXXVI. Cujus sacrum corpus ibidem conditum per multa secula miraculis claruit.

5. Hactenus, *ait Tamayus*, sancti præsulis Acta, quæ ex superius recensitis scriptoribus delibare potuimus. Quatenus ad topographiam oppidi Barelæ seu Bætyri, videsis Bivarium ad Dextrum, anno 105, n. 4, fol. 103, ubi locum oppidi hujus prope Salmanticam in Vettonibus ex Ptolemæo collocat. *Operæ pretium fuerit auctores recensere ex quorum testimoniis* S. Quarti *Acta Tamayus confecisse se fatetur. Sunt autem sequentes; quorum nomina et scriptorum locos Actis præmisit: Martyrologi ac scriptores,* Petrus Galesinius, Usuardus, Beda, Ado, alii, Baronius in Martyrol. Rom. Dionysius Vazquez in Martyrologio castellano. Joannes Lupus in lusitano. Constantius Felicius in Martyrol. italico. Flavius Dexter in Chronico, anno 50, n. 5 et anno 105, n. 4 apud Bivarium. Petrus Equilinus in Catalogo Sanctorum, l. 6, c. 100 et l. 10, c. 16. Rodericus Caro ad Dextrum anno 105. Epistola ad Romanos, c. 16. E *Nullius auctoritas.*

6. *De Usuardo, Adone, egimus supra: e quibus una cum Beda nihil haurire potuit quod non manifestum sit ex Epistola ad Romanos, c. 16, nempe* S. Quartum *apostolorum discipulum fuisse. Baronius utique Græcorum fabulas non repellit, sed de prædicatione Hispanica nihil dicit. Neque ulterius aliquid ausus est Petrus Equilinus (qui est Petrus de Natalibus, episcopus Equilinus), cujus ecce elogium quod de* Quarto *conscripsit l. 10, c. 16.* Quartus, discipulus ex 72 a Christo electis unus fuit, qui sub disciplina postmodum 12 apostolorum claruit, ut abbas Dorotheus tradit. De hoc etiam apostolus ad Rom., c. 16, mentionem facit. Hic episcopus Beryti ab apostolis constitutus exstitit, et officio prædicationis se exercitans apud eamdem civitatem quievit 3 nonas novembris. *Nihil ergo ex Petro de* Quarti *prædicatione in Hispania. Pseudo-Dexter una cum commentatoribus Bivario et Roderico nullius hac in re auctoritatis sunt. Reliqui auctores martyrologi sunt pendentque a Dextro ejusque commentatoribus et a Galesinio; qui, quum solus ante omnes Hispaniæ* F Quartum *dederit apostolum nullumque in quo tanta res nitatur historiæ fundamentum attulerit, sane fidem apud nos non invenit. Et sic patet nullum Tamayi Actis fidem adhiberi posse.* *In ipsum nihil [illegible]*

7. *Cultus* S. Quarti *et antiquus et certus est, Latinis æque ac Græcis proprius, quod martyrologia ac menæa demonstrant. Martyrologiorum elogia supra laudavimus.* *Cultus S. Quarti certus.*

A D

DE SANCTO PAPULO

MARTYRE

IN PAGO LAURIACENSI IN OCCITANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS. G. V. H.

§ I. Traditio liturgica ecclesiæ Tolosanæ de S. Papulo.

[illegible] S. Papuli antiqua Acta nulla supersunt. *De sancto* Papulo *acturis statim a limine ingens occurrit difficultas. Destituimur enim scriptoribus satis claris satisque firmis rerum ab sancto gestarum, temporis quo vixit, dignitatis quam obtinuit. Documenta antiqua desunt, Acta* S. Papuli *authentica aut genuina supersunt nulla. Quidquid enim* B *Actorum* S. Papuli *nomine venit, vetustatis nota **caret. Quare tantas agimur in angustias, ut fateri** necessario debeamus in ea nos opinione versari ut, præter* Papuli *eximiam sanctitatem gloriosumque martyrium præstitumque sancto martyri inde a multis seculis cultum ecclesiasticum, fere nihil de illo tanto rationum pondere probari possit, ut nul**lus dubitandi locus relinquatur. Quæ non ita accipi** velim, ut quis putet jubere me sanctissimæ ecclesiæ **Tolosanæ traditiones deseri, quas veneror et am**plector, ea tamen reverentia, quæ cum sancto veritatis amore conjungi possit. Sancti enim ac maxime **sanctorum Deus veritatis studium amant, non** amant creduli cordis levitatem.*

Traditiones ecclesiæ Tolosanæ. 2. *Traditiones ecclesiæ Tolosanæ (sub qua urbs sancti Papuli nomine insignita * erat) ex libris **liturgicis, templorum ornatu cultusque forma ac** solemnitate maxime cognoscuntur. Conabimur ergo ex hujus ecclesiæ usu, quid de sancto* Papulo *credi possit, fideliter exquirere. Proprium Sanctorum ex Breviario ecclesiæ archiepiscopalis Tolosanæ modernum, festum indicat die tertio novembris* S. Papuli, presbyteri et martyris. *In lectione* II *Nocturni sequentia lego:* Papulus sancti Saturnini, primi Tolosanorum episcopi, inter præci- C puos discipulus ac socius censetur. Tanta virtute tantoque successu sub hoc fervido apostolo laboravit, ut Saturninus ipsius curæ Tolosanam ipsam Ecclesiam recens natam committere non dubitaverit, dum, pro Christo legatione fungens, peregrinaretur ad prædicandum regni cœlestis evangelium. In ipso loco, qui postea ipsius nomen retinuit, capitis obtruncatione martyrium suum consummavit.

* St Papoul (dep. Aude).

et breviaria. 3. *Breviarium Tolosanum Stephani Caroli de **Lomenie de Brienne, archiepiscopi Tolosani (anni** 1784), in festo* S. Papuli martyris *eadem habet usque ad verba:* regni cœlestis evangelium. *Deinde pergit sic:* Quid fecerit vel quid passus fuerit ad asserendam in his regionibus fidem, non omnino constat; at saltem hoc fidei testimonium sui sanguinis effusione signasse, omnes agnoscunt. In ipso Tolosatium territorio, longe ab urbe unius diei itinere, martyrium consummavit. ***Officia san**ctorum propria ecclesiæ et diœcesis Tolosanæ, jussu Ill. ac Rev. DD. Caroli Antonii de la Roche **Aymon, archiepiscopi Tolosani, edita Tolosæ apud** Cl. Aug. Le Camus 1744, in festo* S. Papuli martyris ***sequentia tradunt legenda:*** Papulus, adolescens Antiochenus, cum sancto Saturnino, primo Tolosanorum episcopo, Roma profectus, Tolosam civitatem ire cogitans, Carcassonæ a Carcassonensi judice Ruffino in carcerem ambo conjecti, ope divina ex illo liberati, Tolosam tandem per- E venerunt. Illic cum plurimos evangelii luce collustrassent, Saturninus, Hispanias petiturus, a Papulo discessit Tolosanumque gregem ipsi commendavit. Dum autem per biennium in illis oris moram facit Saturninus, strenuam operam Papulus tum Tolosæ tum vicinis in locis amplificando Christi gregi navavit. Quamobrem, dum amplificandæ fidei christianæ impensius incumberet, a gentilibus comprehensus contumeliisque ac suppliciis variis affectus, abscissione capitis martyrium complevit, eo in loco qui postea ipsius Papuli nomen retinuit. Caput abscissum, manibus sublatum, ad vicinum fontem angelo duce detulit. Illic vestigia genuum ac manuum quibus incumbebat capite truncandus, lapidi impressa remansisse dicuntur. *In proprio basilicæ Sancti Saturnini Tolosæ (anni 1672) die 3 novembris in festo* S. Papuli martyris, *in lectionibus secundi Nocturni iv et v, eadem leguntur ad verbum.*

4. Missale ad usum ecclesie metropolitane sancti Stephani Tholose, non mediocri diligentia ac studio nuperrime per doctissimum ac sapientissimum Capitulum dicte cathedralis ecclesie F Tholose revisum et correctum *(1524), continet in natali* S. Papuli martyris *orationem sequentem:* Presta, quesumus, omnipotens Deus, ut qui beati Papuli martyris tui atque pontificis natalitia colimus, intercessione ejus in tui nominis amore roboremur. *In Missali Tolosano anni 1490, Petro de Leone archiepiscopo, dicitur* S. Papulus pontifex martyr, *cum eadem oratione quam modo descripsimus ex missali anni 1524 in qua vocatur* pontifex martyr. *Ultra annum 1490 ecclesiæ Tolosanæ traditiones in libris liturgicis prosequi neque nobis licuit, neque presbytero G. Redon, uti ipse testatur in opusculo historico quod scripsit de sancto Papulo episcopo et martyre anno 1874 (1).* et missalia.

5. *Quanti momenti sit testimonium Missalis Tolosani anno 1490 impressi unusquisque intelligit ex iis quæ in præfatione hujus libri dicuntur, quæque **summatim hic referimus, ex laudato opusculo vene**rabilis viri G. Redon. Petrus de Leone [illegible] hujus [illegible] typis mandandi quod omnium [illegible] dudum [illegible]. Missalium enim tunc temporis turbatione [illegible] sanctorum* et Missale anni 1490.

(1) G. Redon, *Saint Papoul, évêque et martyr*, Castelnaudary, 1874.

mysteriorum

AUCTORE G. V. H.

mysteriorum celebratione. Missales enim libri, vetustate triti ac laceri, plurimis mendis, oscitantiæ librariorum debitis, scatebant, quædam Officia locis suis mota fuerant. Decrevit itaque archiepiscopus omnem adhibere conatum ad errores corrigendos, et adhibito in auxilium venerabili viro Petro du Rosier, utriusque juris doctore, præposito ecclesiæ Tolosanæ, abbate Montoliensi, concurrente sanctæ metropolitanæ ecclesiæ capitulo, post longam doctamque deliberationem, paravit summo cum ordine Missale conforme missali metropolitanæ ecclesiæ, cunctosque adhortatur parochiarum rectores ut illud adhibeant. Ex quibus patet hoc missale tanta cura tantaque sapientia ordinatum ab archiepiscopo et capitulo Tolosano ipsius ecclesiæ Tolosanæ traditionem circa Papulum *accurate reddere. Anno igitur 1490 et diu ante illum annum ecclesia Tolosana* Papulum *venerabatur* Pontificem et martyrem.

et reliquiis monumentis

6. *Pontificem et martyrem* Papulum *ecclesia Tolosana habebat anno 1622, inscripta hac traditione sua sancti martyris reliquiarum capsa* (1), *quemadmodum anno 1522 pontificali ornatu fidelium oculis depictam imaginem in ecclesia Sancti* B *Saturnini exposuerat* (2). *Anno 1661 Raymundus Daydé edidit* « *Historiam sancti Saturnini sive Thesaurum incomparabilem ecclesiæ ejus abbatialis Tolosæ*, *idiomate gallico, ubi* Papulum *dicit* Episcopum tractus Laureacensis*, *sancti Saturnini collegam. Tunc quoque S. Martyr repræsentabatur cum mitra et cappa, ornatu episcopali. In libello gallico cui titulus :* Antiphonæ et orationes in usum eorum quos devotio fert ad visitandas sacras reliquias quiescentes in insigni ecclesia abbatiali Sancti Saturnini Tolosæ *(anno 1762, Tolosæ apud J. H. Guillemette), legitur :* Altare in quo requiescit corpus S. Papuli, collegæ sancti Saturnini; *et rursus*. Extra dictum sacellum scrinium est, ornatum parte sui antica auro, in quo requiescit corpus sancti Papuli, collegæ sancti Saturnini : cujus elevatio facta est anno 1517, hic in scrinio positus 7 aprilis anni 1622, cujus corporis inventio facta est anno 1265. — Antiphona. Iste sanctus pro lege Dei sui certavit usque ad mortem et a verbis impiorum non timuit : fundatus enim erat supra firmam petram. Lex Dei, *etc.*

* Lauragais

Oremus. Domine, qui glorioso sancto Saturnino C beatum Papulum collegam dedisti, da, ut in ipso auxilium necessitatis, consolationem afflictionis et potentem apud te intercessorem inveniamus, ut, evangelio quod hi duo sancti nobis prædicaverunt, cordibus insculpto, fidei morumque puritatem conservemus contra errores et vitia seculi hujus, ac, sicuti illi, promissa a te præmia mereamur. Amen. *Libellus iste approbatus fuit per Montgazin canonicum, cantorem ecclesiæ Sancti Saturnini ac theologiæ doctorem in universitate Tolosana, die 25 martii 1762, et per F. Bourges, exprovincialem Dominicanorum et professorem in universitate, die 9 martii 1762. Anno 1880 ecclesiam Sancti Saturnini visitavi, ibique imagines sancti* Papuli *vidi pontificali ornatu insignitas.*

S. Papulum recentiores episcopum et martyrem venerantur, sed non vetustiores.

7. *Ex omnibus quæ hucusque diximus sole clarius apparet per quatuor posteriora secula, scilicet ante annum 1490 usque ad moderna tempora,* S. Papulum *apud ecclesiam Tolosanam haberi pontificem et martyrem. Quamquam enim ex libris liturgicis* pontificis *titulus paulatim evanuit, in monumentis tamen pontificis honor perseveravit. Inde ergo a nostro tempore usque ad seculum XV disertissima atque apertissima traditio ecclesiæ Tolosanæ* Papulum *agnoscit socium S. Saturnini, fidei prædicatorem, martyrem, episcopum. Verum enimvero tantam lucem densæ præcedunt tenebræ neque ullo modo hujus ecclesiæ traditiones antiquiores ad* Papulum *usque sequi licet. Lectiones breviarii supra allatas desumptas scimus ex Actis* S. Papuli *compositis a Bernardo Guidonis* ex sermone quodam, *ut*, Flavii Anselmi monachi Beccensis. *Qualiscumque ille Flavius Anselmus fuerit, de quo postea sermo recurret, seculi XIII auctor est. Quidquid itaque de* Papulo *ex scriptis monumentis scitur, supra seculum XII non ascendit. Jam vero ex his Actis testimonium disertum pro* Papuli *episcopali dignitate hauriri nequit. Fatendum tamen est ea narrari de* Papulo *quæ faciant ut haud temere credatur episcopus fuisse. Dicitur enim sanctus Saturninus in Hispanias profecturus* Tolosam civitatem ac Tolosani territorii regionem in Christo regendam Papulo commendasse, quam hic strenue rexisset, verbum Dei populis prædicando et sicut bonus pastor super oves sibi E creditas vigilando. *E quibus verbis haud inepte concludere quis potest* S. Papulum *episcopali ordine insignitum fuisse. Utrum Flavius Anselmus eumque secutus Bernardus Guidonis ex scriptis documentis, an ex orali traditione hominum, an vero ex rationibus congruis quidem sed non certis hauserint ea quæ* S. Papulo *pontificalem honorem adscribere videntur, nos utique latet, ac semper puto latebit. Quapropter haud mirum videri debet, ecclesiam Tolosanam traditionis suæ fortassis non ita antiquæ, tenaciorem non fuisse ac tandem desiisse in sacra Officii recitatione publicisque precibus pontificali honore* Papulum *martyrem decorare. Quo factum est ut sancti* Papuli, *socii sancti Saturnini, pontificalis dignitas in ancipiti quæstione versetur.*

In aliis adjunctis S. Papuli multa dubia

8. *Pari modo plura sancti* Papuli *adjuncta, generis scilicet, temporis et locorum, in dubium vocari cœperunt. Vita Bernardi Guidonis* Papuli *genus Antiochia ducit, facit præfecti urbis filium, unicum patri suo, adhærentem beato Petro apostolo, cum eodem Romam profectum, missumque cum Dionysio et Saturnino in Galliam. Ad Carcassonense forum et carcerem una cum Saturnino* F *ducit, deinde Tolosam. Qui quum inseparabiliter Saturnino adhæreret, ab eo tamen separatus fuit, et ecclesiam Tolosanam ejusque territorii regionem a beato Saturnino accepit regendam. Quo pastorali munere dum sedulo fungeretur, gladio capite cæsus est, in loco territorii Tolosani ubi petra monstrabatur, in qua genuum ac manuum martyris impressa vestigia cernebantur; monstrabatur quoque fons quo abscissum caput ipse martyr deportaverat. Quam narrationem quum sancta ecclesia Tolosana deinceps propagasset, paulatim imminuere ac tandem maxima ex parte omittere visa est, ut lectori facile constare potuit ex lectionibus breviarii supra a nobis allatis. Nunc ecclesia Tolosana honorat* Papulum presbyterum ac martyrem, *sancti Saturnini discipulum ac socium, qui ab eo commissam habuit ecclesiam Tolosanam et capitis obtruncatione martyrium consummavit in loco qui ejus nomen retinet.— Quid ergo sentiendum est de illis qui, traditionibus Tolosanæ ecclesiæ seculi XVI arctius inhærentes,* Papulum *S. Saturnini socium atque in episcopali dignitate collegam*

(1) Ibidem, p. 27, p. 33. — (2) Ibid., p. 30.

proclamant?

A proclamant? Duo illos pro suo favore, quippe quorum sententiam nemo adhuc refutaverit, dummodo tamen ne prætendant ea quæ pro certo possunt pro invicta veritate obtrudere; nam et Sanpapulenses suam traditionem habent, de qua postea agemus, quæ S. Papulum nec pontificem nec presbyterum, **sed simpliciter levitam agnoscit, quamquam anno** 1553 S. Papulum adhuc venerabatur pontificem et martyrem, juxta Breviarium Tolosanum (1).

§ II. De Actis S. Papuli; de oppido Sancti Papuli; de reliquiis et cultu.

De sancto Papulo scripsit Flavius Anselmus

Acta sancti Papuli conscripsere multi, sed antiquorum nemo, cujus quidem scripta ad nos pervenerint. Primus ac præcipuus Actorum S. Papuli scriptor haberi debet Flavius Anselmus, monachus Beccensis. De hoc Flavio Anselmo egerunt Daniel Papebrochius in Actis Sanctorum mensis B Maii, scilicet in Commentario prævio ad Vitam S. Berengarii conscriptam a Flavio Anselmo monacho Beccensi (2) et Annotato a (3), et Mabillon in Sæculo VI Benedictino, ad Vitam ejusdem S. Berengarii (4). Fuerunt qui putarent hunc Flavium Anselmum esse ipsissimum S. Anselmum, abbatem Beccensem et postea Cantuariensem **archiepiscopum. Apud Menardum,** libro II Observationum, ad hunc diem 26 maii dicitur hic Flavius Anselmus, Vitæ S. Berengarii auctor, esse S. Anselmus Cantuariensis, qui superstes fuit sancto Berengario. Superstitem fuisse S. Anselmum sancto Berengario verum est, nam eodem anno 1093 quo hic ad cælum transiit, ille in cathedram Cantuariensem ascendit, et vitam clausit anno 1109. Sed S. Anselmus nunquam legitur Flavius Anselmus. Deinde hic Flavius dicit se venisse ad monasterium S. Papuli post mortem S. Berengarii, sanctus vero Anselmus nusquam legitur jam archiepiscopus illuc venisse. Neque, si tunc scripsisset, monachum se Beccensem appellaturus fuisse videtur. Quæ rationes, a Papebrochio allatæ, nos quoque impediunt quominus hunc auctorem C eumdem esse cum S. Anselmo credamus. Mabillon cum Papebrochio stat, insinuat tamen rationem ob quam aliqui fortasse decreverint S. Anselmum indicari: aliquando enim sanctus **Doctor signabat simpliciter F. Anselmus** (frater Anselmus), etiam quum jam archiepiscopali præfulgeret honore; et ideo unicuique liberum est de re judicium permittit. In codicibus nostris Vitæ S. Papuli quam Bernardus Guidonis in Sanctorale suum intulit, non frater Anselmus sed Flavius scribitur Anselmus, quem alium fuisse a sanctis**simo archiepiscopo judicamus, opinamurque esse** eumdem illum qui Vitam S. Berengarii conscripsit, ac fortasse eodem ferme tempore, cum ad monasterium S. Papuli venisset et officiosissime exceptus fuisset, uti ipse in prologo Vitæ S. Berengarii scribit. Hanc crediderim quasi in gratiosi sumi hospitii compensationem optimis monachis, sancto Benedicto fratribus, tutelaris sancti Papuli Vitam **ordinasse.**

10. Quod si sciremus quo tempore vixerit Raymundus, a quo S. Papuli eum Vitam S. Berengarii [illegible] [illegible]
[illegible], de ætate quoque hujus Flavii Anselmi certiores essemus. Duo enim monasterio S. Papuli præfuere Raymundi: unus sub quo S. Berengarius vixit, Raymundus I (5), qui legitur anno 1068 inter**fuisse concilio Tolosano et anno 1071 (VIII cal.** decembris) electioni abbatis Sorezensis; alter Raymundus II (6) de Athanaco, qui floruit seculo XIII medio. Anselmus in prologo Vitæ S. Berengarii dicit: Suscepi pariter onus impositum a vobis et juxta quod accepi a quampluribus viris, qui quod dixerant oculis conspexerant, memoriæ litterarum contradere curavi. Sed aliud curavi correctio est Menardi, manuscriptum enim tum Papebrochii, tum Mabillonii habebat curaverunt. Et autem notat Papebrochius, dicturus curaverunt, quod est in manuscripto, retinens, [illegible] librariorum est admittendus, nam tum necessario requireretur conjunctio et, sic: oculis conspexerunt et memoriæ litterarum contradere curaverunt. Ego vero haud facile admiserim tantum errorem, quantus esset curaverunt pro curavi: multo facilius potuit signum conjunctionis et excidisse et ideo curaverunt E legendum putarem. Quod qui fecerit, illico patet Flavium Anselmum non necessario a coævis S. Berengarii audivisse testimonia, quæ scripturus erat, sed legisse et ex eorum schedulis in suum opus transtulisse. Unde sequitur Raymundum cui opus suum inscripsit, non esse necessario **Raymundum I, sed multo magis vero simile fit** fuisse Raymundum II, et sic tandem scriptoris ætas ad medium seculum XIII retrahitur, et Vita S. Papuli a Flavio Anselmo monacho Beccensi scripta seculo XIII facta esset.

11. Est præterea aliquid quod ad ita judicandum impellere possit. Quærere enim potest quid causæ [illegible]
fuerit cur ista tempestate nova Vita S. Papuli [illegible]
condenda videretur. Seculo XI nihil occurrit, quod sancti martyris memoriam instaurare possit, seculo autem XIII factum celeberrimum omnium Tolosanorum ac præsertim Sanpapulensium animos commovere potuit atque utrosque S. Papuli memoriam renovare. Anno enim Domini 1265, nonas octobris, inventa fuerunt in ecclesia S. Saturnini Tolosæ quatuor capsulæ reliquiarum, scilicet Silvii et Hilarii, et Honorati et Papuli martyris, F juxta sepulcrum prothopræsulis et martyris Saturnini. Hæc verba desumpta ex libro Præclara Francorum facinora ad 6 diem octob. (7) et **referri a Bernardo Guidonis in Chronico Paparum** et in Vita Clementis IV et in Chronico Martiniano. Liber qui incipit Præclara Francorum facinora (8) excerptus ab eo libro Bernardi Guidonis qui inscribitur Flores chronicorum; correspondet autem anno cum periodo decurrenti ab anno 1202 ad annum 1311, et repræsentat unum ex prio**ribus exemplaribus Florum, quibus suus auctor non** semel novum deinceps addidit (9) ab anno 1311 usque ad annum 1331 (10). Chronicon Martinianum inde hausit ipsos Flores chronicorum. Hæc S. Papuli inventio facta, non potuit non commovere plebem Papulensium, et, inventorum tantorum nominibus per ora populi volitantibus, opportune licet a monachis Sancti Papuli precesque scriptas ad Flavium Anselmum **a quo paucis ante annis Berengarii sui Vitam acce-**

(1) Bodon. op. cit. p. [illegible]. — (2) Act. SS., [illegible] tom. VI Maii, p. 447. — (3) Ibid., p. 449. — (4) Act. SS. O. S. B. sæc. VI, part. II, p. 773. — (5) Gallia Christ., t. XIII, p. 289. — (6) Ibid., p. 291. — (7) Mémoires de l'histoire du Languedoc, [illegible] Tolos. [illegible], p. 82. — (8) Ch. de Catel, Histoire des [illegible] Tolosæ, [illegible] p. 111-[illegible] 192. — Historiæ Francorum Scriptores, [illegible] Du Chesne, tom. V, p. 764-792 [illegible]. — (9) [illegible]. — (10) Ibid. [illegible]

perant.

AUCTORE G. V. H.

perant, ut patroni quoque sui Papuli *renovatam felicissima corporis inventione memoriam scripta nova Vita consolidaret. Cui petitioni morem gesserit Flavius Anselmus, conscripto panegyrici sermonis forma* S. Papuli *encomio, ex quo postea Bernardus Guidonis præsentem quam ex ejus Sanctorali edimus Vitam hauserit. Non enim verum est quod dicit G. de Catel, Vitam scriptam ab Anselmo referri a Bernardo Guidonis, sed Bernardus Vitam* Papuli *composuit ex iis quæ scripsit Anselmus. Ita enim omnes tres codices quos contulimus, uti infra videbitur.*

ex traditione orali et ex documentis apocryphis.

12. *Quæstio magni momenti, sed responsi difficilis, hoc loco movetur: ex quo fonte hanc de* Papulo *narrationem Flavius Anselmus hauserit. Localem Sanpapulanorum traditionem in ore populi et monachorum viventem facile agnoscas pro iis quæ in fine narrantur, de lapide scilicet in quo genuum manuumque martyr consummandus miraculosa vestigia reliquerat, de fonte quo caput abscissum manibus portans pervenerit. Corpus translatum Tolosam, caput autem saltem ex parte in loco martyrii* ***servatum unusquisque noverat. Quæ vero de socie-*** B *tate ac collegio sancti Saturnini scribit, ex traditione orali an ex scriptis documentis hauserit, dijudicare nemo valet: ea tamen quæ ortum* Papuli *Antiochenum, sancti Petri societatem atque Romanum spectant, nec dubito quin ex apocryphis documentis desumpserit. Ea enim licet vera esse* ***possint, vetat tamen prudentia, innumeris fabulis*** *ad summam cautelam coacta, quominus absque idoneo auctore credamus.*

et propterea fide varia.

13. *Hinc alia nascitur quæstio, quantam scilicet fidem hæc S.* Papuli *sive Vita sive Acta mereantur. Cui satisfieri uno responso non potest. Quæ enim auctor ejusve æquales oculis viderant,* ***summam procul dubio fidem merentur. Talia sunt*** *inventum Tolosæ sancti viri corpus, servatum in oppido S. Papuli ejusdem martyris caput, manuum genuumque impressa lapidi vestigia, omnia tunc adspi-* ***cientium oculis manifesta, et maxime ipsius*** Papuli ***perfectum in eo loco martyrium, cujus documenta etiamsi exarata in chartis fortasse deessent, stabat omnibus chartis validius monumentum, monaste-*** *rium scilicet ipsumque a beato martyre nuncupatum S. Papuli oppidum. Ipsius martyris cum beato Saturnino societas discipuli ac collegæ, præter* C *ipsam traditionem hominum, non mediocriter con-* ***firmatur ex loco sepulturæ prope Saturnini sepul-*** *crum, ubi cum tribus aliis primorum temporum episcopis, Saturnini successoribus. Reliqua quæ de* sancto Papulo *narrantur parem fidem non inve-* ***niunt. Aliqua vix in dubium vocari possunt, qualis*** *est prædicatio fidei per regionem Tolosanam; alia multo magis dubia, qualis est ortus Antiochenus, Petri discipulatus, iter Romanum, atque iter Roma Tolosam: et in his rursus distinguendum est. Nisi enim fallor, facilius credi potest iis partes dimittis quæ Galliam attingit, quam quæ præcedit. Quamquam enim neque ego, neque alius quispiam certa documenta afferre queat quæ Carcassonensem carcerem atque indeum factas a Rufino interruptiones stabiliant, quum tamen iis quæ certa sunt propius adhæreant atque omnino verisimilia sint, absque credulitatis crimine credi posse videntur. Sed prima illa, etiamsi ficta esse non pronuntiem, vera tamen non assero.*

Cujus opus repertum fuit in oppido Sancti Papuli.

14. *Dicendum nunc est Sermonem illum Flavii Anselmi, ex quo Vitam S.* Papuli *Bernardus Guidonis hauserat, non esse præ manibus, vel, ut melius mentem meam exprimam verbis, dolendum est Sermonem illum de sancto* Papulo *quem præ* D *manibus habemus, auctoris Flavii Anselmi nomen non præferre. De illo tamen Sermone hic nobis agendum necessario est. Dominus H. Hennet de Bernoville anno 1863 Parisiis opusculum cui titulum præfixit* Miscellanea spectantia diœcesim S. Papuli, *gallico idiomate edidit. Narrat auctor sibi bibliothecam Castelli S. Papuli componenti in manus venisse codicem manu scriptum initio seculi XV. Codex sic inscribitur:* Sylloge Actorum præcipuorum diœceseos S. Papuli. *Quo in codice inter alia documenta, quorum partem edit, reperisse se dicit Vitam S.* Papuli *satis prolixam, ejusdem Vitam breviorem, et eamdem Vitam in tres lectiones divisam. Quæ omnia ex eodem opusculo postea referemus. Nunc agendum de illa Vita prolixa. Vita illa Sermo potius de sancto* Papulo *quam ejus Vita dicenda est. Incipit a nomine* Papuli *explicando, more illo insipido atque affectato qui seculo XIII satis convenit. Judicet lector.* Papulus *est* pastoris pulus, pastus pullus, pauper pullus, pascens pulios. *Legendam Auream legi diceris. Deinde Vita* Papuli *multo cum verborum circuitu* ***narratur, interpositis concionibus; ac tandem in*** E *exhortatorium sermonem desinit, atque oratione ad Dominum Jesum concluditur. Venerabilis vir G. Redon in opusculo supra citato declarat, p. 5, opinari se Petrum Sigibertum, episcoporum S. Papuli duodecimum, qui erat circa medium seculum XV, hujus Vitæ esse auctorem. Documenta codi-* ***cis a Petro esse collecta et totam syllogen sive scri-*** *bente Petro sive scribi jubente in hunc codicem coaluisse, non negaverim; verum non ideo prædictam Vitam ipsi Petro auctori esse adscribendam.*

15. *Ex Bernardo Guidonis certo scimus conscriptum fuisse sermonem de sancto* Papulo *a Flavio Anselmo, monacho Beccensi, ex cujus sermone Ber-* ***nardus suam*** Papuli ***Vitam hausit. Sermo ille si*** *quo loco conservatus fuit, apud Sanpapulenses debuit conservari; et ideo fateor opinari me hunc de* Papulo *sermonem anonymum, illi potius esse* ***adjudicandum qui scitur similem sermonem composuisse, quam Petro, qui illum suo codici inseruit. Fere omnia quæ brevior Vita Bernardi Guidonis continet, hic reperiuntur; et præterea unus ana-*** *chronismus, quem Bernardus, vir doctissimus, non potuit non videre, et sollicite vitavit, narrationem prætereundo. Operæ pretium est anachronismum satis lepidum, cum lectore communicare. Auctor* F ***sermonis*** Papulum ***cum Saturnino ad tempora*** *refert apostolica, designatos a Petro, apostolorum principe, tempore Clementis ducit in Gallias ad urbem Arelatensem, quæ juxta auctorem olim* ***prædicante Trophimo, apostolorum discipulo,*** *fidem susceperat, sed nunc ad vomitum rediens Christum reliquerat et paucis exceptis idola colebat. Jam vero de urbe Arelatensi ab orthodoxa fide declinante ad prava dogmata primum in historia agitur circa annum 258, quum Marcianus episcopus Novatiani impietatem secutus est. De hac Marciani hæresi auctor aliquid inaudire debuit, nisi quis mendacem hominem gratis et inique finxisse dixerit. Sciebat ergo Arelatensem ecclesiam in fide vacillavisse, et quia audierat, aut putabat, Saturninum, plenum apostolis coævum habebat, illa causa ex eo tempore, non potuit aliam defectionem a fide agnoscere nisi ad cultum idolorum: et sic factum seculi tertii ad primum seculum transportavit. De itinere Arelatensi deque ecclesia illa per Saturninum et* Papulum *ad orthodoxam fidem reducta, nulla est a Bernardo Guidonis in Vita* Papuli *mentio. Si ergo is sermo de quo agimus Flavii Anselmi est, ex quo Bernardus Vitam* Papuli *traxit,*

quo usus est Bernardus Guidonis, sed non caute.

A *tradit, haud indum est esse judicium, quo de decano Arelatensi senserit. Sentit pariter de decano Nemausensi et de assumpto Honorato. Nimirum partem* Papuli *nullam in hac re agnoscit.*

Oppidum a sancto Papulo nomen habens. 16. *Sed opera pretium est maximum S. Papuli monumentum speciali cura tractare, oppidum videlicet tanti viri nomine insignitum. Situm est oppidum S. Papuli, gallice* Saint-Papoul, *juxta divisiones Galliarum modernas, in circumscriptione* Aude, *districtu* Castelnaudary, *a qua urbe versus ortum de uno miliario distat, nempe metras quingentos super mille. De eo sequentia leguntur in Gallia Christiana:* Vetus monasterium S. Papuli urbi nomen indidit, quae a Tolosa eis Garumnam leucis novem distat, una a Castro-novo Arrii *(Castelnaudary)*, oppido episcopalis diœcesis et pagi Lauracensis in Volcis primario *(Lauraguais)*, sub archiepiscopatu et Parlamento Tolosano. Hic locus primum suscepit Christum in sanguine B. Papuli, socii S. Saturnini, episcopi Tolosani, et in loco martyrii postea capella ædificata fuit, quæ sic mansit per multa tempora sub baptismali cura; gradatim vero accrevit possessio, et tempore
B Pipini regis hæc basilica statum suscepit monachalem; Caroli autem Magni devotione, ut tradunt, ædificia et septa fuerunt dilatata. Et proinde in notitia monasteriorum, quæ Ludovico Pio Augusto ex decreto conventus Aquisgran. habiti anno 817, militiam regi, dona aut solas orationes debebant, in Tolosano memoratur monasterium S. Papuli, quod circiter seculo X abbatiæ Sancti Victoris Massiliensis subditum est... Primum... parochia fuit; inde per quadringentos annos aut circiter sub abbatiali regimine directa, per papam Johannem XXII ab ecclesia Tolosana distracta, in episcopalem sedem mutata est, Avenione in consistorio publico... anno 1317... remanente statu monachali, ut ex bulla institutionis videre est (1).

Corpus S. Papuli [illegible] 17. *Corpus S. Papuli post gloriosum beati martyris triumphum Tolosam translatum fuit, capite servato in loco martyrii, qui postea ejus nomen obtinuit. Annus translationis non est notus; verum ignoramus utrum ubi [illegible] post martyrium, an et quo seculo post. Scimus autem, ex G. de Catel (2), in libro qui incipit* Præclara Francorum facinora, *sic legi:* Anno Domini MCCLXV, nonis Octobris, inventa fuerunt in
C ecclesia Sancti Saturnini Tolosæ quatuor sepulchra sanctorum, scilicet Silvii et Hilarii, et Honorati et Papuli martyris, juxta sepulchrum prothopræsulis et martyris Saturnini. *Quorum SS. Silvius, Hilarius et Honoratus episcopi sunt Tolosani. Honoratus successit sancto Saturnino, Honorato Hilarius, Hilario Rhodanius seu Rhodanusius, qui, ab arianis in exilium actus, in exilio mortuus est. Rhodanio successit Silvius. De quo in Actis sancti Saturnini (3):* Episcopatum supradictæ *(Tolosanæ)* urbis indeptus *(Silvius)*, pulchram et speciosam basilicam magnis sumptibus parans ad venerandi martyris *(Saturnini)* transferendas illuc reliquias, ante consummationem cœpti operis recessit e seculo. Post cujus obitum sanctus Exsuperius in summum sacerdotium cooptatus... basilicam quam decessor suus fideliter inchoaverat, instantissime consummavit et feliciter dedicavit. Quo cum transferre illuc sancti martyris reliquias, non pro sua incredulitate, sed pro ipsius honore dubitaret, admonitus per quietem est ne intellegeret quod fideliter crediderat, nullam tieri vel diminutione cinerum vel commotione membrorum spiritalis injuriam; quin manifestares esse[t] hoc martyribus proficere ad honorem quod profuisset credentibus ad salutem. Statimque tali visione firmatus, religiosis imperatoribus preces detulit, ac sine mora ulla quod tam pie poposcerat impetravit, ut translatas ad basilicam omni studio præparatam sancti viri reliquias, non tam temeraria violaret audacia quam ambitiosius venerantis coleret obsequela. *Translatæ fuerunt sacræ Saturnini reliquiæ circa annum 405 (4). Tunc igitur cum Hilario, Honorato et Silvio prope S. Saturnini corpus sepulcrum S. Papuli ossa deposita esse opinor, quem primo juxta sanctum Saturninum, in priore ejus sepulcro quiescentem, humatum fuisse existimare quis possit. Ubi fortassis Honorati quoque et Hilarii corpora tumulata fuerant. Si enim tanta priorum devotio ferebatur ad sepelienda sanctorum corpora juxta sanctum Saturninum, ut locus omnis tumulatorum corporum multitudine esset impletus, ut prælaudata S. Saturnini Acta testantur, quanto majori studio curaverint fideles sanctorum præsulum exuvias mortales, ac præsertim sacrum* E *corpus* Papuli *martyris, qui ipsius Saturnini socius fuerat in calvario, juxta protopræsulis tumulum tumulandas?*

Corpus quoque in [illegible] 18. *Fatendum tamen res alias accedere. Nam imprimis ignoramus uter prius vita excesserit,* Papulus *an Saturninus, si quis apocryphorum narrationibus vera aliquid inesse credat.* Papulusne *ante Saturninum martyrium fecerit. Quum enim ipse juxta Saturninum sepultus non fuit; sed potius credi debet in loco martyrii sepulcrum invenisse: unde etiam in locis ubi passus, christianis homines ob martyris reparatam fidem quæ secutus memoriam. Deinde quum tam religiosus timor animos hominum teneret, ut martyrum ossa tumulata commovere non auderent (ubi meminisse debuerimus est et ipsius S. Saturnini Actis, ubi legitur sanctus Hilarius prædecessoris sui Saturnini ossa contingere non fuisse ausus), credere nemo potest, si alibi tumulatus fuerat* Papulus, *ausos fuisse fideles sacra ossa movere. Postquam vero cœlestis vox Exsuperium meliora docuisset et sanctus vir Saturninum in novam basilicam transtulisset, tunc minime*
F *credibile est sacrum discipuli corpus ad latus sancti magistri fuisse transportatum, ipso fortasse id agente Exsuperio. Verum, quo tempore factum sit etsi ignoramus, factum esse constat, ex inventione supra relata. Quum vero abscissione capitis* S. Papulus *martyrium fecerit, facile intelligitur caput in loco martyrii permansisse ad solatium istorum hominum, martyris suo ut patrono aqui carentium, quamvis (uti postea patebit) pars saltem aliqua capitis Tolosam translata sit. In Proprio sanctorum basilicæ S. Saturnini (anno 1677), die 3 Novembris, in lectione VI dicitur corpus* sancti Papuli, conditum in marmoreo tumulo, diu jacuisse apud ædem S. Saturnini, donec ex eo multis post annis una cum corporibus sanctorum antistitum Tolosanorum Honorati, Silvii, Hilarii, inventum est. *Cui ad amussim concordant* Officia Sanctorum propria *ecclesiæ et diœcesis Tolosanæ jussu Illmi ac Revmi DD. Caroli de Montchal, archiepiscopi Tolosani, recognita et denuo in lucem edita anno 1647.*

(1) *Gallia Christiana*, tom. XIII, p. 290. — (2) Locum supra num. 11 citat ex Catel, *Mémoires de l'histoire du Languedoc*. — (3) Apud Ruinart, *Acta martyrum sincera* (edit. Amstelod. an. 1713), p. 132. — (4) *Histoire de S. Saturnin*, [illegible] 1884, p. 47.

Corporis S. Papuli translatio.

19. S. Papuli *reliquiarum varias translationes, inventiones atque elevationes sic enuntiat Breviarium Tolosanum anni 1784 :* Lectio II. Multo tempore post sancti Papuli mortem, memoriæ ejus celebritas induxit ut circa ejus sepulcrum ædificaretur primum ecclesia, deinde prope ipsam monasterium, S. Pauli et S. Papuli nominibus designatum, de quo temporibus Ludovici Pii mentio habetur. Populorum concursus ad hunc locum initium dedit primum vico, deinde urbi hujus nomine insignitæ, in qua Joannes Papa vigesimus secundus sedem episcopalem erexit, abbatiam convertens in episcopatum. Sancti Papuli solemnitas ex veteri consuetudine celebratur die tertia Novembris. — Lectio III. Corpus sancti Papuli a sepulturæ suæ loco Tolosam translatum est et in basilica Sancti Saturnini depositum, ubi usque nunc a fidelibus colitur. Tertio decimo seculo prope sancti Saturnini tumulum inventum est; sexto decimo ineunte, e terra solemniter levatum, die vigesima quarta martii. Anno vero millesimo sexcentesimo vigesimo secundo, in capsa argentea deauratum, in conB spectum et cultum populorum expositum est. Caput ejus in ecclesia cathedrali urbis ejus nomine vocatæ ad hunc usque diem religiosissime asservatur. *Hinc ergo discimus : 1º Translationem ab oppido moderno Sancti Papuli Tolosam ; qua de re ultra conjecturas ire nefas. Nostras supra exposuimus. 2º Inventionem seculo XIII, de qua supra egimus, quæque facta est anno 1265, die nonarum Octobrium. 3º Elevationem seculo XVI ineunte. 4º Elevationem ac translationem anni 1622. 5º Conservationem capitis in oppido Sancti Papuli usque ad annum saltem 1784. — De quibus sequentia.*

Inventio et ...

20. *Inventionem factam seculo XIII accidisse* nonis Octobribus *anni 1265, testatur Catel supra laudatus. In libro “ Præclara Francorum facinora „ legitur :* Anno Domini MCCLXV, nonis Octobris, inventa fuerunt in ecclesia Sancti Saturnini Tolosæ quatuor sepulchra sanctorum, scilicet Silvii et Hilarii, et Honorati et Papuli martyris, juxta sepulchrum prothopræsulis et martyris Saturnini. *Anno autem 1420 tumulus* S. Papuli *apertus fuit, et sacræ reliquiæ solemni pompa per urbem ductæ ac per duos dies publicæ venerationi expositæ, ac rursus sepulcro inclusæ : quod proC batur instrumento quod sequitur, ex Archivis Sancti Saturnini, e libro qui vocatur “ Reliquiarum Authenticum. „* Anno Domini 1420 et 15 mensis aprilis, Ludovico delphino, Franciæ regis filio unico, regnum regente et domino Tulione de ... decretorum doctore, diocesis Lemovicensis, istius sacri cœnobii abbate, fuit apertum istud vas sancti Papuli martiris perque altare p[rout] nunc est fieri non potuit aliter et sacræ reliquiæ fuerunt portatæ cum processione generali totius civitatis ad domum communem, et ibidem fuit celebrata missa solemnis, et sacræ reliquiæ ostensæ ibidem populo, et subsequenti die quanta mora fuerunt repositæ prædictæ reliquiæ in præsenti tumulo, præsentibus religiosis viris : domino Stephano Reynald licentiato et p. regis. l. baculario ... nec non discretis viris ...

... varia

21. *Ex eodem Authentico hæc Tolosa descripsimus :* Anno Domini 1517, die 25 mensis martii, quæ erat Annuntiatio B. Mariæ virginis, elevatæ et in capsa argentea fuerunt positæ reliquiæ S. Papuli per reverendissimos in Christo patres dominos Laurentium Alormandi Gratianopolita-num], Ludovicum de Narbona, Vaberensem epi- D scopos, alterum Laurentium Alormandi S. Saturnini abbatem, Joannem Dupuy abbatem Sancti Tiberii assistentem, et præsentibus præsidentibus et aliis consiliariis curiæ Tolosanæ, nobilibus viris dominis Tolosæ capitulariis, domino judice majore et aliis quoque plurimis curiæ senechalli consiliariis et partitantibus bajulisque et superintendentibus tabulæ gloriosorum Apostolorum dictæ S. Saturnini Tolosanæ Ecclesiæ. — Deposalis not. reg. — Dosodio. *Quo pertinet sequens instrumentum ex eodem Authentico, confectum, ut patet, pridie elevationis prædictæ, anno 1517, 24 martii.* Fuit opertum vas lapideum in quo erat corpus beati Papuli : et in illo fuit repertus lapis quidam vocatus *losa*, in quo erant descripta verba sequentia :

CORPUS BEATI PAPULI

et unus parvus coffretus frustis clavis clausus, in quo erant ossa dicti sancti Papuli, et portatus supra altare sancti Saturnini.

... varia ...

22. *Reliquiæ sancti* Papuli *in capsa argentea anno 1517 die 25 martii depositæ, unde extractæ ac* E *rursus eo depositæ fuerunt die 3 octobris, anno 1621, ut colligitur ex instrumento sequenti quod in Authentico prædicto reperitur :* Anno ab incarnatione Domini 1621 et die penultima octobris, reverendissimo in Christo DD. Ludovico de Nogaret cardinale de Lavalette, abbate hujus sacræ Ecclesiæ, pro felici in hanc urbem adventu christianissimi Ludovici decimi tertii, Dei gratia Francorum et Navarræ regis, hæc capsa a vetustate et ærugine est mundata et in ea ut prius reliquiæ beati Papuli, sancti Saturnini socii, sunt repositæ. In horum fidem subscripsimus : Delary canonicus. — Thibault canonicus. — Debus præbendatus hujus ecclesiæ scripsit ... bart Sextus sacrista.

Reliquiæ ... ultimo recognitæ.

23. *Tandem authenticitas reliquiarum sancti* Papuli *in æde S. Saturnini Tolosana quiescentium confirmatur sequenti instrumento ex iisdem S. Saturnini archivis :* Anno Domini 1846, die vero 27 mensis octobris, nos commissarii infrascripti deputati a DD. Paulo Theresia Davide d'Astros, archiepiscopo Tolosano, ad visitandas thecas in quibus asservantur reliquiæ quibus gaudet insignis ecclesia S. Saturnini Tolosæ, reperta theca in qua sacræ reliquiæ sancti Papuli F martyris, socii sancti Saturnini, ab antiquis temporibus quiescunt, certioresque facti de ipsarum authenticitate tum ipso tumuli statu tum lectione instrumentorum in ipso repertorum, sacras reliquias in novum tumulum reposuimus, quem necnon et præsentes litteras sigillo DD. Archiepiscopi consignavimus. — Feral can. secret. P. Berdoulat. *Instrumenta a nobis allata ex archivis Ecclesiæ S. Saturnini, nobiscum communicavit pro humanitate sua vir doctus et pius e clero sancti Saturnini, Dominus Charbonnel, mense januario anno 1880. Cui pro insigni in sanctos studio et eximia caritate nobis exhibita, sancti* Papuli *causa Tolosam adeuntibus, ex animo gratias agimus.*

Caput S. Papuli ...

24. *Jam agendum est de capite sancti* Papuli *martyris, quod anno 1784 in oppido Sanpapulensi adhuc servabatur, teste breviario Tolosano supra allato. Paucis annis ante diœcesim Sanpapulensem suppressam sacrum caput in loco martyrii adhuc permansisse patet etiam ex hymno breviarii Sanpapulensis, cujus duæ strophæ, citatæ ab Henrico de Berranville, in Miscellaneis sæpe citatis (1), pro-*

hanc

(1) P. 400.

A *bant tum corpus* S. Papuli *fuisse Tolosæ, caput in oppido synonymo.*

Felix Tolosa, quæ tuis
Dudum repostum mœnibus
Corpus recondis martyris,
Ingens tibi factum decus.

Et tu beata, quæ Patris,
Gens nostra, servas verticem,
Si, quem patronum nunc colis,
Illum sequaris et ducem.

Nunc autem corpus et caput requiescunt in ecclesia Sancti Saturnini Tolosæ. Quo quando sacrum cranium translatum fuerit, haud ita accurate discere potui, ut translationis annum diemque assignare liceat. Ex notis tamen a venerabili viro Charbonnel mihi communicatis idiomate gallico, scire licet anno 1807 Tolosæ in ecclesia Sancti Saturnini repertas fuisse plures partes cranii sancti Papuli. *Etenim in Processu verbali confecto in recognitione reliquiarum prædictæ ecclesiæ anno 1807, mentio fit corporis* S. Papuli, *collegæ sancti Saturnini, in capsa cooperta laminis cupreis deargentatis* B *et reliquiarum ejusdem sancti contentarum in quadam capsula. Processus verbalis paginis 15 et 16 legitur :* Invenimus in capsula plures partes notabiles cranii S. Papuli, uti constat ex nota inscripta in folio membraneo posito in eadem capsula. *Ejusdem processus verbalis pagina 19 mentio fit duorum ossium* S. Papuli *in alia capsula inventorum. Quibus si addas brachium unum in oppido Sanpapulensi asservatum, teste Hennet de Bernoville* (1), *omnia quæ de reliquiis* S. Papuli *ad nostram venere notitiam, cum lectore communicavimus.*

§ III. De sancti Papuli miraculis et cultu apud Sanpapulenses.

De miraculis in ipsa [illegible].

P*rima* S. Papuli *miracula in ipsius gloriosa morte patrata narrantur. Abscissum enim caput, manibus propriis acceptum, ad fontem vicinum deportasse legitur, atque ibidem deposuisse.* C *Sic legitur in Vita Bernardi Guidonis, nulla scaturientis repente fontis mentione facta. In longiore illa Vita sive Sermone de quo supra egimus, res illa paulo aliter narratur* : Capite abscisso, in terra fons vivus aquæ scaturivit, qui usque in hodiernam diem manet, quo sanctus martyr post decollationem caput ipsum manibus portans, ductu divino, angelorum ministerio pervenit, quoque eum *(sic)* deposuit. *Portato igitur propriis* Papuli *manibus capiti alterum prodigium scaturientis fontis adjicitur. Utriusque miraculi fides penes auctores esto. Mihi enim uti negare alterutrum non est animus, sic ad asserendum major requiri videtur auctoritas quam præsentium Vitarum et popularis traditionis aura.*

[illegible] lapide [illegible]

26. *Majorem fortasse fidem inveniat aliud miraculum in morte sancti martyris factum, impressa scilicet lapidi genuum manuumque martyris vestigia. Petra enim illa tunc quum scriberet Bernardus Guidonis sub altari ecclesiæ Sancti Papuli adhuc videbatur, in qua aliqua vestigia manifesta patebant. In longiori Vita disertissimis verbis idem miraculum asseritur.* Videns tamen apparatorum gladium, super lapidem antepositum manus et genua defixit, in quo ad perpetuam martyris gloriam manus et genuum vestigia impressione evidente mox remanserunt. *Quare difficile sit negare, quum hæc scriberentur, clara ac manifesta prodigii superfuisse vestigia. Postmodum tamen dubitari cœptum est. Nam in Proprio breviarii S. Saturnini, anno 1612, sic legitur in lectione* v : Ibi vestigia genuum ac manuum, quibus incumbebat capite truncandus, lapidi impressa remansisse dicuntur. *Eadem verba leguntur in breviario Tolosano anni 1711. Et in breviario ejusdem Tolosanæ ecclesiæ anni 1781, nulla omnino miraculi vestigia permanent. Cujus memoria abolita est e Propriis modernis Carcassonensibus et Tolosanis. Ipsam quoque petram deperditam esse Rev. Dominus decanus Sanpapulensis, datis ad Hennet de Bernoville litteris, affirmat* (2).

[illegible] ratio.

27. *Quæ quum ita sint, quid ergo de miraculo sentiendum? Fuisse lapidem ostendentem quædam quasi manuum genuumque vestigia, negare nemo sanus potest; diserta enim sunt gravissimi viri Bernardi Guidonis testimonia, confirmata aliis* E *documentis Sanpapulensibus, quæ ex codice collectaneo Petri Soyberti, episcopi Sanpapulensis, Hennet de Bernoville edidit, Vita scilicet longiore, et alia Vita brevissima in tres lectiones divisa* (3), *ubi legitur* : Manuum et tibiarum figuram impressam lapis retinuit. *Saeculo ergo XV impressa lapidi vestigia intuentium oculis patebant. Qui ergo factum est ut postmodum res tam clara et oculorum judicio permissa cœperit primo in ecclesia Tolosana solius famæ auctoritate referri, et tandem plane taceri? Crediderim ego vestigia quidem lapidi quædam impressa potuisse videri, sed rudiora, quæque essent nata referre quidquid intuentis animus ante concepisset. Quod insinuant verba documentorum. Ubi enim Vita Bernardi Guidonis ac Vita longior* manuum genuumque manifesta vestigia *exstare, ibi Vita brevior, et codex Petri Soyberti* manuum ac tibiarum figuram *memorat. Putaverim emunctæ naris homines, rem accuratissimo examine subjicientes, nihil aliud in lapide vidisse quam excavationes quasdam sive fortuitas sive artificiales, et inde dubios hæsisse utrum popularis traditio lapidi excavato miraculi gloriam tribuerit, an fortasse lapis excavatus traditioni* F *miraculi ortum dederit, et sic tandem vacillante fide, amoto lapide, silentium totam quæstionem involvisse* (4). *Quod tanto majore prudentia laude factum censeo, quo Sanpapulenses [illegible] ad mira credenda sunt proniores. Refert enim vir cl. Hennet de Bernoville, in Miscellaneis Sanpapulensibus* (5), *ex litteris decani istius oppidi, populum opinari, existere in fonte capitis sancti martyris [illegible] truncum in quo martyr caput abscissum deposuerit, eumque truncum oculis fuisse conspectum [illegible] ante quam scriberet hæc, ergo anno circiter 1843, ac fuisse rubicundum ex martyris sanguine; sed deinceps, musco opertum, sanguinis [illegible] aspectum intuentium oculis recusare. Alii, ait Bernorillius, in ipso fonte lapidem rubeum volunt, qui ex martyris sanguine rubeum colorem traxerit.*

Miracula [illegible]

28. *Multa miracula apud locum gloriosi martyrii per beati Papuli [illegible] Vita longiore [illegible] Bernardus Guidonis [illegible]*

(1) Op. cit., p. 100. — (2) [illegible] p. 99. — (3) Ibid., [illegible] p. 111. — (4) *[illegible]* — (5) [illegible]

AUCTORE G. V. H.

fonte rivulus ad ecclesiam suo nomine intitulatam continue fluit, non sine præsago et miraculorum approbatorum testimonio, ubi totum corpus per multa tempora remansit miraculis coruscantibus, a catholicis fidelibus ad laudem Christi nominis et gloriam sancti martyris veneratum. *Hæc autem :* Quo in loco dum per merita martyris multi a multis liberarentur incommodis, ædificata est ecclesia. *Utrobique ergo miracula et sanationes plurimæ indicantur; quorum tamen nihil in specie conscriptum novimus. Perseverasse tamen usum hauriendi aquam ex fonte* S. Papuli *usque ad medium seculum XV, colligimus ex litteris Petri Soyberti, Sancti Papuli episcopi, contra eos qui ad fontem quemdam superstitiose recurrebant sanitatis consequendæ causa, datis anno 1443, die 22 julii, in quibus sequentia habet :* Potus aquæ fontis ubi fuit sanctus martyrizatus cum invocatione Dei et precibus ad sanctum illum (sicut legitur scaturivisse fontem in abscissione capitis beati Papuli vel beati Juliani, militis et martyris), non est potus illicitus, quia datur honor Deo et meritis illius sancti, *etc.*

Pœna in eos qui locum profanarunt cessat, restituto martyris cultu.

29. *Locus ille qui* S. Papuli *martyrio creditur esse sacer, tertio milliario distat a templo oppidi Sancti Papuli habetque fontem aquæ vivæ uberrimum. Situs in supercilio arenosi jugi ericis et juncis referti, multos ex accolis circumjacentium locorum ad martyris cultum, quem in summa veneratione habent, singulis annis trahit. Olim eremitorium prope fontem constructum et sacellum sancti* Papuli *pietatem ac religionem populi commendabat. Finiente seculo XVIII rebus in Gallia subversis, sacellum cum eremitorio terrisque adjacentibus vendita fuerunt incolæ cuidam regionis istius, qui, seculi impietati serviens, ex sacello stabulum fecit atque ovile, bovesque illuc misit et oves. At non tulit impune, habuitque profani abusus præmium, mortem boum mortemque pecorum. Per quinque annos instaurato sæpius sacri loci profano abusu, sceleratos ausus luit morte boum et morte pecorum, fuitque repetitis pœnis ad deserendum locum coactus. Tandem fundus iterum venditus ad generalem copiarum ducem ab Hautpoul devolutus fuit; qui statim locum martyris sanguine dedicatum publicæ pietati restituit. Primo sacelli partem cultui reddidit, quam anno 1818 episcopus Carcassonæ Delaporte solemni benedictione expiavit* C *(diœcesis enim S. Papuli sublata fuerat, ejusque territorium fere integrum cesserat diœcesi Carcassonæ). Illico solemni pompa peregrini accurrere, atque interruptos sancto martyri integrare honores. Tandem paucis abhinc annis totum sacellum restauratum fuit, erecto pulchro altari et sancto* Papulo *martyri solemni consecratione dedicato. Reparato cultu cœlestes desiere iræ, jamque pecudes vicinæ villæ nulla mortis pœna afficiuntur; perguntque fideles magno concursu sacrum locum visitare. Religiosam pompam ducunt, patria lingua* (1) *sequentem decantantes cantilenam.*

Papule, tibi offerimus nostros honores,
In loco ubi tuus sanguis fidelis
Venit reddere testimonium
Deo qui regnat in cælo.

Plenos tua memoria,
Papule, nostra gloria,
Sancte martyr, patrone pie,
Protege nos, protege nos.

Apostole hujus regionis, D
Tu es primus qui venisti
Prædicare verbum sacrum,
Nos ponere in via salutis.

Plenos tua memoria, *etc.*

Papule, si vis salvam tuam vitam,
Tu oportet reneges Jesum Christum :
Sed mors minime terret
Tuum cor ductum a Spiritu sancto.

In magnam memoriam
Papule, nostra gloria,
Crucem plantamus corde fideli
Supra tuam tumbam, supra tuam tumbam.

Tua tumba in loco silvestri
Nobis non manebit in oblivione
Quotannis venimus in Eremitorium
Ubi tuum sanctum nomen invocatur.

Plenos tua memoria, *etc.*

— E

SERMO DE SANCTO PAPULO

QUEM ARBITRAMUR ESSE

FLAVII ANSELMI MONACHI BECCENSIS (2)

editus ab H. Hennet de Bernoville

ex cod. ms. seculi XV ineuntis (3).

VITA BEATI PATRIS NOSTRI, PRINCIPALIS PATRONI ECCLESIÆ SUÆ, SANCTI PAPULI.

S. Papulus cujus nomen explicatur.

Papulus ex primordio conversionis derivatur *pastoris pullus* a; ex progressu sanctæ eruditionis dicitur *pastus pullus;* per abjectionem honorum et sanctarum * ambitionem, intelligitur *pauper pullus;* ex fructu exemplaris conversationis derivatur *pascens pullos.* Pastoris dicitur pullus, quia a pubertate beatissimo apostolorum principi Petro adhæsit continue ut servulus ejus, in baptismate filius, in ætate tenera a Christo vocatus. Secundo, dicitur pastus pullus : F hausit enim bonæ indolis puer sitibundo pectore, in prima sui vocatione, evangelicæ doctrinæ fluenta ab ore *, dulces haustus. Tertio, dicitur pauper pullus, quia a Petro pane divinorum pastus eloquiorum, relictis patre, facultatibus, crucem Domini pauper secutus est : pauper abjecta seculi militia, plenus donorum gratia. Quarto, dicitur pascens pullos, quia, frendente ubique gentilitatis errore, pullos novellæ christianæ plantulæ pabulo verbi Dei indesinenter panis quotidiani vixit *.

a

* sc. earum

* sc. Petri

* nutrivit?

Antiochiæ natus, a S. Petro apostolo ad fidem conversus.

2. Laudemus viros gloriosos, patres nostros, virtute prudentiæ fulgidos, a pueritia sua requirentes modos, et narrantes carmina Scripturarum : qui in generationibus Galliarum venerantur laudibus et gloriam pacificam adepti sunt. Inter quos enituit Levitarum *b* princeps in hac regione, ut non lateret sub modio sed luceret super candelabrum in pago Tholosano, Papulus martyr sanctissimus, de partibus Græciæ, Antiochiæ c natus, ubi primum nomen christianorum in gentibus exortum est et a beato apostolorum Cepha

b

c

(1) Textum vide sis apud Hennet de Bernoville, op. cit., p. 105. — (2) Vide sis supra Comment. Præv., numm. 14, 15, pag. 590. — (3) Cfr. ibid.

prima

A prima fundata est ecclesia, ex patre Theophilo, secundum aliquorum traditionem principe Antiocheno, cive Romano, ad regendam præfecturam Antiochenam misso a Gayo Caligula, Tiberii Augusti successore, currente anno xxxviii Incarnationis divinæ. Cum autem gloriosissimus apostolorum Petrus fuisset in episcopali cathedra Antiochiæ * sublimatus, prædicationi verbi Dei, declarationi sacramentorum fidei cum fervore intendens, confluebat ad paternæ eruditionis normam populorum magna multitudo, vicinarum proculque positarum urbium, ut possent magisterio felicissimæ impressionis avide satiari, eorumque mentis aviditatem doctrina melliflua humectaret. Aderat beatus Papulus, annorum xv, studio liberalium artium, acumine ingenii præpollens. Denique cum quadam die beatus Petrus, gentilium magna caterva comitatus, ad prædicandum in publicum accederet, prope domum dicti principis Antiocheni pertransiens, exsiluit bonæ indolis puer, inclitus Papulus, divino instinctu afflatus, instanter auditioni et sapori verbi Dei se conferens *. Hoc nempe mellifluum frequenter procedebat ab ore sancti apostoli edictum: *Filioli, currite dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant; invenietis requiem animabus vestris.* Hoc et alia repetens discipulus magistri documenta, desiderabilia super aurum, dulciora super favum, cœpit arctius inhærere, inhærendo percipere, percepta quodam mentis receptaculo aggregare; ac, luce compta *, formosus puer, angelica innocentia, sitibundus ad fontes vitæ cucurrit, paternam supremi piscatoris piscinam, adoptionis benedictæ gratiam, sancti baptismatis lavacrum humiliter postulavit. Erat tyro præelectus adeo miræ simplicitatis, ut nemini verbo vel facto noceret, injurias corde non imprimeret, inferiori propter Deum se submitteret, nemini malum pro malo redderet. Tunc beatus Petrus Papulum hilari vultu aspiciens, dixit: *Tu es filius meus, gemma gaudiumque militiæ meæ. Si susceperis sermones meos, fili mi, et inclinaveris cor tuum ad cognoscendam sapientiam, intelliges timorem Domini, scientiam Dei invenies. Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizeris?* Inde sacri baptismatis unda petente a beato apostolo regeneratus est.

* edit. Antiochæ.

* edit. conferens.

* pro compta?

3. Sanctorum eloquiorum vivacitate instructus ad præconis sanctam vocem, factus ipsius beati Petri discipulus, illustratus vera fide, Deo vero credulus, innocens manibus et mundo corde, accepit benedictionem a Domino et misericordiam a Deo salutari suo. Hæc namque veræ innocentiæ conditio: ubique illæsa est; cum tentatur, proficit; si se humiliat, erigitur; si pugnat, vincit; si occiditur, coronatur. In servitute libera est, in periculo tuta, in custodia læta; illi boni parent, mali invident, zelant æmuli, subcumbunt inimici. Igitur relictis patre, domo, parentibus, vita et vultu angelico, in gratia proficiens adolescens Papulus, temporalia rejicit omnia, apostolica persequens vestigia. Naturalis philosophiæ libros et studium omnino dereliquit *, ut supremæ philosophiæ veritatem sectari posset, sic dicendo: *Quid mihi est cum philosophia hujus sæculi? Ad illam properare necesse est vitam, quæ temporibus dat tempora et mortis non formidat auctorem, sed vitæ conspicit creatorem.* Hic beatus adolescens indissolubilis gratiæ vinculo continue adhæsit beato apostolo, eidem obediens, domestice serviens, in itineribus comes, in laboribus particeps, in jejuniis imitator, in periculis baculus, in executione mandatorum servulus, legis evangelicæ zelator, in præparandis necessariis fidelis dispensator. Si patiebatur Petrus in corpore, ardebat Papulus in corde. Petro erat instantia quotidiana de membris mysticis Christi; Papulus instanter colligebat et confortabat * pauperes Christi. Per prudentiam acuebatur ejus simplicitas: in bonum alienatis perversis cogitationibus, vincebat bono malum.

* edit. dereliquit.

* edit. confortabatur.

4. Hocque beatissimo apostolorum principe prædicante, in partibus Antiochiæ per quadriennium præsidente, venit eo tempore ad eum sanctus Pater Saturninus *d*, de numero lxxii Christi, tandem beati Petri discipulus, referens sancto apostolo cum omni humilitate fructum suæ prædicationis, augmentum fidei in partibus Orientis et Persarum, Deo simul gratiam referens. Hic primum beatus Saturninus affectione impressa connotavit exsurgentes mores, virtutum pullulantes flores adolescentis Papuli, in adoptionem per gratiam supremi piscatoris dediti [et * sic ambo per] singularem * devotionis amicitiam conjuncti sunt.

* verba supplevi.

* conj. sunt.

5. Crescente autem turba christianorum, crescebat austeritas Judæorum, nec sinebat sanctum Christi discipulatum in Judæam venire; sed gradatim a finibus illis funditus conabantur expellere, quosdam ut Petrum et Paulum in custodia mancipando, quosdam ut Stephanum lapidando, quosdam ut Jacobum perimendo. Alios finibus * arcentes, ablatis remis, gubernaculis, velis, omnibus alimentis desolatos, ut Lazarum *f* cum sororibus, alto Tethyde * effugabant. Sed divina providentia melioribus regionibus destinavit quos Judæorum sævitia a finibus projecit, dotavit ecclesiis et salutaribus lucris. Hoc enim tempore Simon magus in partibus Judææ dicebat se primam veritatem, et indoctum populum illudebat, dicens in eum credentes non posse deficere. Venit ad disputandum cum beatissimo Simone Petro, ab eodem apostolorum principe confusus. Omnia ejus maleficia apostolus detexit, populumque Antiochenum ab eodem mago deceptum ad pœnitentiam reduxit. Tandem cum rubore Simon magus Romam aufugit.

* edit. finibus.

f

* edit. Tethide.

6. Interea, ecclesia Antiochena a Petro feliciter recta, dispositis in obedientiam Christi pastoribus, quia cœlestis imperator ab æterno prævideral illic Christi vicarii monstrari principatum, christianæ religionis caput et sanctam sacerdotii sedem collocari ubi monarchia terrenæ gentilitatis fetor dominabatur, ut vigor disciplinæ plus prodesset docendi et medendi * magisterio quam terrena celsitudo tyrannico cauterio, beatissimus apostolorum princeps ad detegenda Simonis magi præstigia, paucis secum comitibus, Spiritu sancto cooperante Romam progreditur. Romanus et universalis pontifex annis xxv mensibus septem, diebus viii præsidens, Papulo ibi per omnibus obsequente, donis gratiæ... Dum sic beatus apostolus præsideret Romanus episcopus, jam ætate provectus, sacris mysteriis eruditus Papulus a sancto apostolo suscepit levitatus honorem, per eatenus Domino ad ministrandum assumptus. Tandem velut apis argumentosa de bono in melius, de virtute in virtutem proficiens, sanctitate præclarus, levita ordinatus, fidei defensor, athleta castissimus, evangelicæ doctrinæ dispensator fidelissimus. Presbyteratum tempore et levitarum ordines sacros post episcopatum primitiva Ecclesia reputabat, ad quos eligebat viros boni testimonii, sapientes, dona Spiritus sancti.

ubi a S. Petro ordinatus est levita in diaconum.

* edit. medendi.

7. Audiens

7. Audiens autem beatissimus apostolorum Cephas gentes Gallicas adhuc idolatrico * errore delusas, prævidens in Spiritu sancto Galliarum *h* populum sensus acumine inter ceteras nationes ad fidei documenta capessenda facilius inclinari * et in Galliarum partibus, velut in centro christianitatis, stabilitatem christiani nominis et religionis orthodoxæ vivacitate studiorum et pietatis amore usque ad finem seculi permansuram, multos ex discipulis et sanctis Ecclesiæ doctoribus divino nutu ejus secum Romæ congregatos cum una * inspiratione, conformi omnium voluntate singularique suffragio, et miraculosa dispensatione Dei miseratione credita, magnam partem ex eis de diversis nationibus congregatam, ut confiterentur nomen Christi, ad easdem Galliarum partes destinandos elegit et nominavit. Inter quos beati Savinianus et Potentianus, alterutri de numero LXXII discipulorum Christi ac ipsius sancti apostoli discipuli, Transalpinarum Senonas terras, Aureliam et circum adjacentibus Galliarum plagis in fidei cultu Domino conservati, beatus Martialis, unus pariter de LXXII, in partes B destinatus Lemovicas et alidum *(sic)* Burdigalensis et Rutheni magnum Deo populum acquisivit; beatus Nathanael (" verus Israelita, in quo dolus non est „ a Christo nominatus) Bicturis; sanctus Julianus (" Simon leprosus „ prius dictus) Cenomanis delegati sunt, gloriosa confessione profecti. Clemens, beati Clementis patruus Metensibus, Mansuetus Tulliensibus, Memmius Catalaunensibus *, Saturninus Tholosanis et Acquitanicis, Dionysius Parisiensibus missi episcopi sunt electi. Tunc beatus Petrus omnes sic alloquitur, dicens : *Fratres, scio quod propinquus est finis incolatus mei in hoc seculo. Zelus sanctæ fidei et salus animarum urat cor vestrum. Messis quidem multa est, operarii autem pauci. Ita laborate et rogate Dominum messis ut mittat operarios in messem suam. Benedictionem et gratiam sancti propositi suscepite. Operibus vestris Dominus et magister noster Jesus indiget. Inimicus adversus sponsam Christi commovet bellum, ne credatur Christus verus Deus et verus homo voluntarie oblatus, passus pro nostra omniumque salute. Vos estis semen cui benedixit Dominus; germen vestrum erit in medio populorum. Sicut terra profert semen* C *suum et germinat, sic Dominus germinabit justitiam et laudem per vos multis gentibus. Confidite et nolite timere; state in fide. Viriliter agite, confortamini. Omnia in caritate fiant. Dixit nobis magister noster Christus : " Non laborabunt frustra in conturbatione præsules et electi mei; assument pennas sicut aquilæ, volabunt, ambulabunt et non deficient, quia semen benedictionis est. Ite, filii carissimi, ad Galliarum partes, et ad regiones destinatas. Benedicat vos omnipotens Deus et augeat fructus in vos Spiritus septiformis, gratiæ scientia instruat, sapientia illuminet, caritate ædificet, virtute multiplicet, ut sitis in omni opere benedicti, gratia confirmati, donis roborati.*

8. Postque generalem allocutionem et benedictionem, vocatis beatis Saturnino et Papulo sic dixit : *Dulcissimi fratres, ite ad pagum Tholosanum regionemque Aquitanicam et inferiores partes Galliæ et Hispaniæ : ibi prædicabitis verbum salutis, mysterium sanctæ Trinitatis; ibi recipietis triumphum sanctorum laborum vestrorum. Reducetis ad caulas Dominicas oves dispersas, quæ vobis commendatæ sunt. Hunc carissimum Papulum, levitam, velut meum filium, tibi, Saturnine frater carissime, commendo. Scis quod receptum me* D *prædicationis continue secutus agnovit : in tribulationibus particeps fuit; illum expertus sum Deum colentem, homines diligentem, castum, innocentem, sobrium, benignum, discendi studiis deditum *, justum, patientem, injurias contemnentem. Ad opus sancti ministerii tecum erit fidei zelator, fructuosus adjutor.* Qui sancti cum humilitate et fletu se prostraverunt ad pedes sanctissimi patris, in obedientia Christi et mandatorum divinorum. Sponte usque ad animam et sanguinem pro defensione fidei se obtulerunt.

9. Accepta igitur communi et particulari benedictione, aliqui in procinctu iter arripuerunt ad provincias et sedes commissas; alii in prima assumptione beati Clementis *i* ad papatum ; alii usque ad tempus secundæ assumptionis Clementis, Domino inspirante, distulerunt. Interim cum sancta Romana *Ecclesia * provid... duc ... ordinem politiæ institution... ecclesiasticæ hierarchiæ sanctorum sacr... divinorum officiorum ecclesiasticas regulas sac... magisterii radiantis ecclesiæ et novæ plantulæ militantis Christo Domino con ... dissime.* Præsumimus sanctos patres nostros, Saturninum episcopum cum levita Papulo usque ad tempus beati E Clementis viam delegationis commissæ spectasse. Testatur namque B. Clemens in epistolis *j* quod etiam ad Gallias, Germaniam, Hispanias et Italiam mandato beati Petri multos ex sanctis doctoribus fidei qui tempore sanctorum apostolorum militaverant, ipse episcopos per singulas civitates misit, intitulatos sacravit. Ibi sapientiores destinabat, ubi latius error gentilitatis frendebat. Adveniente autem tempore messis ipsis prædestinatæ et assumptæ auctoritatis piace *(sic)*, benedictione et gratia apostolicæ sedis, in viam pacis et dilectionis, comitantibus sanctis angelis, Saturninus cum Papulo, gaudentes ambo, simul progressi sunt.

10. Ubique in agro dæmoniaco verbi Dei semen spargentes, animas diabolica fraude deceptas ad fidem attrahentes, Christo commendantes, de bono in melius proficientes, venerunt ad portum Arelatensis urbis *k*. Quæ urbs jam Trophimi, apostolorum discipuli, prædicationibus in parte evangeliorum gratiam receperat ; sed, jam corrupta ad vomitum, nondum proficiebat in augmentum fidei, sed, paucis exceptis, multi retrocesserant a fide. Ibidem multos ad Christum converterunt, F verbo instruentes, exemplis ædificantes, miraculorum luminositate coruscantes. Post hoc gloriosi patres nostri, Nemausim *l* venientes, multos ejusdem urbis incolas ab infidelitate ad fidem converterunt ; et, assumpto ibidem Honesto, Nemausensi * cive, per totam Septimaniam prædicando, baptizando, populum multum Christo acquisierunt. Multos in eorum discipulatu, christianæ religionis stigmatibus insignitos, in fide orthodoxa instructos, in eorum comitiva sociarunt.

11. Cum autem præfati sancti viri, junctis prædicationis officiis, die nocteque ubique peragrarent, Carcassonam urbem ingrediuntur. Mox a judice Rufino, qui eidem præerat civitati, de hujusmodi religionis novitate per litteras et famam suscitato, absque omni audientia, cum tota fidelium comitiva deprehenduntur. Quos judex Rufinus tali verbositatum arrogantia, torvo vultu impetit, dicens : *Cujus conditionis estis, vos perversi, novitatum seductores?* Cui * sancti placido vultu, constanti animo, unanimiter responderunt : *Christiani sumus, ministri et servi Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei, cujus adventum, legationem, eruditionem et passionis fructum, resurrectionis*

A *resurrectionis et ascensionis gloriam habemus declarare hominibus a diabolo per infidelitatem captivatis.* Tunc Rufinus sanctis viris dixit : *Si ab ipsa iniqua miserrima intentione a Deorum nostrorum cultum quem sanctissimum coluerunt augusti domini nostri, nolitis recedere, scitote omnia pœnarum genera, quæcumque humano poterit excogitari ingenio, in diem istam vos subituros fore. Si vero sacra diis nostris libamina persolveritis, dabuntur vobis ingentia quæ volueritis præmia. Ergo ad quæris horum animos impuleritis, pro meritis vel bonis bona vel malis mala recompensabimus.* Tunc sancti athletæ Christi, virili animo et mente firmissima, Rufino judici dixerunt : *Creatorem omnium timemus et diligimus; illi quotidiana laudum sacrificia impendimus; dæmonibus non sacrificamus, nec illi exigere debent nec nos persolvere. Quis tanta vesaniæ conductor est, ut idolis surdis et mutis sacrificia solvat, a quibus nec salutem recipit nec veniam sperat, nec miseratione ditatur, sed animæ detrimenta conquirit? Illi enim debentur sacrificia, qui corpora defunctorum in magno judicio deo reparabit in melius. Bonorum nostrorum non indiget, nec cruore pecudum delectatur. Deum verum a quo omnia bona procedunt, in quo est invictissima veritas, adoramus. Idola vana execramus et toto posse aspernimus.* Rufinus autem insanus talia virosa fudit vociferando eloquia : *Tollantur ab aspectibus nostris garrulatores et tenebrosi carceris finibus retrudantur, ne deorum nostrorum injuriam audiamus.*

12. Beatissimi Saturninus et Papulus cum fidelium sociorum comitiva, protinus ab apparitoribus rapti, tetris carceribus sunt recepti, sine cibo et potu. Præceperat crudelis Rufinus cuncta prorsus humanitatis eis subsidia denegari. Aliquibus diebus immorati sancti Christi milites, inedia corporis et squalore carceris pene deficientes, licet angelica visione consolati, cœperunt humiliter auxilium flagitare divinum, quoniam videbant abesse humanum; Deo totaliter confidentes, ad vitam parati vel mortem, secundum beneplacitum Dominicæ voluntatis. Eis vero nocte atque die insistentibus, cum essent animarum lucra latiora Domino Deo oblaturi et majore triumpho coronandi, noctis conticinio, angelus Domini incredibili fulgore resplendens, carceris C ergastula confregit, catenarum vincula disrupit; liberum sanctis quo vellent aditum paravit, sic dicens : *Ite, milites invicti, annuntiate populis nomen Domini nostri Jesu Christi. Nondum venit hora vestra; majora vobis debentur præmia et pro fide Christi certamina* ... Tunc carceris custodes, divino timore pavidi, fugiunt.

13. Sancti athletæ, spe firmissima intrepidi, Tholosanum pagum adeunt, docentes populos et baptizantes in nomine Trinitatis indivisæ, Domino Deo cooperante et sermones confirmante frequentibus signis. Continue tamen amicus Dei Papulus, levita sanctissimus, pontifici Saturnino adhæsit familiaris. Scientes autem Christi athletæ in urbe Tholosana admodum populosa cœpisse frendere gentilitatis ferocitatem, ut virtuosi primipilarii, divinis stimulationibus accensi, urbem congrediuntur intrepidi. Urbem ingressi, benedicunt, sic dicentes : *Exsurgat Deus et dissipentur inimici ejus, fugiant qui oderunt eum a facie ejus.* Gradatim opitulantibus meritis beatorum Saturnini pontificis et Papuli levitæ, corruerunt incredula, germinare cœperunt fidei sacramenta. Omnibus ad sanctam fidem properantibus, copiosa accrescebat benedictio; prædicatio divulgabatur nomen Christi, salus evangelicæ prædicationis. Confluebant multi ad lavacrum sanctæ regenerationis. In vigiliis, jejuniis, sanctis prædicationibus currebat beatissimus Levita in sollicitus, vultu et vita angelicus, ut prædam auferret diabolo et redderet Domino Deo. Nec deerat illi sermonis gratia, nec penetrans facundia. Omnibus gratus, perspicaci mentis prudentia, semper paratus, ingenio profundus, disputationibus aptus, confundebat rationibus gentiles, Scripturis Judæos; affirmans divinitatis formam simplicissimam nihil in se habere nisi se, nec esse plures deos, ac universitatem creaturarum totam creatam esse et aliquid indigere quod sit extra universitatem rerum creatarum. *Et hæc non sunt idola manu hominum facta, sed Deus æternus a quo fluunt omnia.*

14. Sancta igitur regeneratione accrescente in urbe Tholosana, eximius doctor Saturninus venerandissimum levitam Papulum sic alloquitur : *O dulcissime frater, egressi sumus de Græcia, terra originis, ut conducamus indoctum populum ad patriam universam, terram promissionis. Docuit nos beatus Pater noster Petrus necessitates nos animarum lucris intendere, in animabus commissis supra omnes laborare. Propter hæc ad regiones istas, auctoritate Christi Domini nostri, ministerio ipsius apostolorum principis missi sumus, a quo benedictione sancta spem recepimus quod reciperemus laboris mercedem et quietis portum. Præceperat nobis Dominus noster Jesus Christus, cum nos discipulos designavit ad peragrandum orbem, ut in omnem regionem sonus evangelica tuba resonaret, quatenus nobis aperta in secreto, diceremus in lucem super tecta, nec timeremus eos qui corpus occident, animam autem occidere non valebunt. Si ipsum Christum persecuti sunt, dominum et magistrum, nos in nomine suo erimus corpore persecuti. Spiritus Dei nos usquequaque conducit, verbum dedit, gratiam ministrabit. Progredere; per omnes illas convicinas regiones prædica verbum, insta opportune, doce, baptiza, doctos corrobora. Oportet nos mandatum Christi implere. Disposui circuire... et Vascones inferiores, Hispaniarum partes. Tu autem, fili mi, circa provincias istas vigila, in omnibus labora, ministerium tuum imple, apostolica auctoritate delegatum vicesque meas ubique tibi committo. Vale, carissime frater, levita n sanctissime. Benedicetur semen nostrum in generationibus sæculorum.*

15 Egressus autem beatissimus levita Papulus prædicabat ubique constanti animo Christum salvatorem omnium, ante sæcula quidem ineffabiliter a Deo Patre genitum, non factum, Patri consubstantialem, æternum, omnipotentem, secundum finem sæculorum de matre hominem verum ad nostram salutem ex Maria virgine natum, pro omnium redemptione passum, ut ex hominibus restauraretur (*sic*) in ... angelorum turma et humana natura peccato protoplasti corrupta redimeretur. Primus homo peccator non potuit tantum donum mereri, nec tantam satisfactionem dare; ideo Filius Dei carnem assumpsit in utero Virginis, mediator Dei et hominis. Christus Jesu solvit per proprium passionem et nos restituit ad gloriam supernæ hæreditatis. Cum autem sanctissimus pater Saturninus perrexisset ad Hispanias, verbum Dei prædicando, remansit levita prudentissimus, veluti apis argumentosa, circa civitatem et extra in circumstantibus plagis, pro sanctis mysteriis et verbi Dei prædicatione laborans. A beato Petro ... regulam apostolicam.

cus, beati pontificis Saturnini vicarius et primus sacro fungens officio archidiaconatus p in pago Tholosano. Omnibus operibus bonis laude insignis et fama mirificus, non cessabat verbum Dei ministrare, pauperes consolari, rudes instruere, tyrannos arguere, omnes ad fidem attrahere. Ac omnes malæ humanitatis infirmitate pressi, a diabolo vexati, desolati, merita sancti levitæ implorantes pristinæ reddebantur sanitati, admirantes immensa gratiarum dona quæ per servum suum Papulum operabatur clementia Redemptoris.

a senatu Capitolii Tolosani decollatus caput suum defert ad fontem qui prodigiose scaturierat

16. Perseverante infatigabili evangelizantis constantia, invidia diaboli contra verbum Dei et legis evangelicæ doctorem exorta est, ne perderet gentilitatis prædam et ne augeretur per servum Christi Papulum pontificatus Salvatoris. Et quia plebs in iis regionibus nostris firme venerabatur tutorem suum, spiritualem patrem et levitam patronum, apparitores missi a senatu Capitolii Tholosani, ipsum beatissimum patrem nostrum Papulum latenter apprehenderunt, ligaverunt, verberibus, flagellis, alapis dire maceraverunt, dicentes sub ficto nomine crucifixi Jesu * illum esse seditiosum *, turbatorem, reipublicæ persecutorem. Cum autem athleta sanctissimus in confessione sanctæ fidei et religionis christianæ perseveraret invictissimus, et nomen Christi ab ejus affectu oreque et invocatione tolli non posset, capitis abscissione vitam suam felici palma Domino Deo consecravit. Videns tamen apparitorum gladium, super lapidem antepositum manus et genua defixit, in quo, ad perpetuam martyris gloriam, manus et genuum vestigia q impressione evidente mox remanserunt. Orationem ad Deum fudit, commendans Jesu Christo, pro cujus fide pugnabat, animas sibi commissas, loci et fidei augmentum, [et vitæ pro] *pria consummationem*, [sicque] *speculatorum* ictus sustinuit, animam Deo reddens. Gladio percussus inter duas arbores, fructum apostolicæ legationis morte consecrata * feliciter consummavit. Capite absciso *, in terra fons vivus aquæ scaturivit, qui usque in hodiernam diem manet, quo sanctus martyr post decollationem caput ipsum manibus portans, ductu divino, angelorum ministerio pervenit, quoque eum *(sic)* deposuit. A quo fonte rivulus usque ad ecclesiam suo nomine intitulatam C continue fluit, non sine præsago et miraculorum approbatorum testimonio. Ubi totum corpus per multa tempora remansit, miraculis coruscantibus, a catholicis fidelibus ad laudem Christi nominis et gloriam sancti martyris veneratum.

* edit. Jesu.
* edit. seditionem.
q
* edit. consacrata.
* edit. absciso.

Corpus inde Tolosam deportatur, caput in ecclesia loci martyrii. Martyr autem a Deo honoratur.

17. Tandem subcrescentibus patriæ calamitatibus, fuit Tholosæ deportatum juxta corpora sanctorum apostolorum, in ecclesia Sancti Saturnini reconditum. Caput tamen in ecclesia ipsius sancti martyris remanet usque hodie, in tecis * argenteis solemniter reconditum et honoratum, ad memoriam tanti patroni, qui æterno Patri indefesse servivit, animarum saluti usque ad mortem præfuit. Unde memoriam suam felicem nobis posteris reliquit. Gloriosissimi patris nostri Papuli in sancta confessione martyrium posteris dat judicium ut Dei servus pro defensione veritatis ultro se offerat certamini nec desistat * per imitationem * subsequi. Hic speculemus pontificem Saturninum Papulumque levitam, ejus discipulum, ad martyrium electos. Numquid postremus levita in ordine præcessit magistrum, primus coronatus in sancta confessione? Ita in electis Dei sæpe contingit, ut vocatione postremi fiant coronatione primi.

* edit. tectis.
* edit. desistat.
* edit. perimitationem.

18. Virtus signorum data fuit sancto levitæ ad nutriendam fidem gentilium paganorum, in corroborandam tam magistri Saturnini quam levitæ Papuli discipuli communis doctrinæ prædicationem. Quis dubitet ministerio sanctorum angelorum corpus sanctissimi levitæ, capite absciso *, manibus accepisse suis caput gloriosum et ad locum destinatum portasse? nec sine præsagio indicasse quam locus foret pro tempore ad honorem Dei et laudem martyris Domino consecrandus et spiritualibus officiis mancipandus, a Deo præsignatus, benedictus et in memoriam sancti martyris conservandus, atque, perseverantibus ministrorum virtutibus, in Dei laudibus de bono in melius prosperandus? Retineamus sanctorum miracula in laudem eorum, in robur virtutis, fidei confessionem, veritatis defensionem. Regnante autem Antechristo * miracula ut plurima cessabunt, ad probandam patientiam sanctorum, levitatem reproborum.

* edit. absciso.

19. Commendemus ergo memoriæ, velut speculis vitæ, gesta sancti levitæ. Sanctum fructum in nationes fecit, cum tantis temporibus verbum salutis patefecit. Opus excellentissimum pruden- E tiæ est evangelizare, cum evangelizans occupatur in Spiritu sancto. Ad exemplum sancti martyris scientia sit in intellectu, caritas in affectu, dulcedo in sermone, lux boni exempli in opere. Consideremus quantum a beato Petro fuit in castitate Papulus commendatus, et vita beatus. Continentia est mentis serenitas, corporis sanitas. Qui illa fruuntur, angelis coæquantur, si caveant ab otio, a ciborum multitudine, a vaniloquio et a vagatione. Unde Ecclesiasticus * : *Omnis ponderatio non est digna animæ continentis*. Sed consideremus sancti levitæ humilitatem, in qua ab infantia fuit Domino consecratus, omnibus obediens, nulli malum reddens, verens adipisci sanctam sacerdotii dignitatem ob mysteriorum profunditatem. Radicatus vera humilitate, accrevit altiori sanctitate; quia non in sublimitate graduum sed caritatis amplitudine acquiritur Dei regnum. *Deus enim fortibus resistit, humilibus dat gratiam.*

20. Ergo, Jesu bone, qui Papulum laureasti in agone, præsta ut merita sanctissimi patris et levitæ sint posteris in speculum vitæ; suisque sanctissimis precibus conserventur et beneficiis sanctis accrescant locus clarus et populus. F Amen.

ANNOTATA.

a *Absurdus hic syllabarum abusus ad ridiculas etymologias stabiliendas, in* Legenda aurea *usitatus, non mediocriter confirmat opinionem nostram qua hanc* S. Papuli *Vitam sæculo XIII adscripsimus.*

b *Hæc est illa S. Papuli passionum traditio de qua in Commentario (num. 8) mentionem injecimus, quæ in* S. Papulo *nec episcopatum nec presbyteratum, sed diaconum martyrem veneratur.*

c *Quæ hic de ortu, juventute, conversione* S. Papuli *narrantur, nullo historiæ testimonio niti, etiam tacentibus nobis, prudens lector agnoscet.*

d *Quæ hic de sancto Saturnino leguntur, e turbido apocryphorum documentorum fonte fluxerunt.*

e *Alludit auctor ad persecutionem magnam de qua c. VIII Actuum Apost., sed confundit omnia.*

f *Hæc quoque in apocryphorum documentorum fide nituntur.*

g *Licet* S. Papulus *a Petro ordinatus hic legitur,*

A legitur, neque ulla posterior ordinatio occurrit.

h S. Petrum apostolum de prædicanda Gallis Christi fide sollicitum fuisse, libenter admiserim. Quæ hic dicuntur de Petro prævidente in Spiritu sancto Gallorum populum sensus acumine inter ceteras nationes ad fidei documenta facilius inclinari et in Galliarum partibus, velut in centro christianitatis, stabilitatem christiani nominis et religionis orthodoxæ vivacitate studiorum et pietatis amore usque ad finem seculi permansuram, etc., in Gallo gallizante tolerari possunt, etiamsi amaro risu explodat historia. Nulla enim est sub cælo regio unde majores Ecclesia pastores extiterunt quam ex Gallia.

i Duplicem S. Clementis assumptionem ad papatum hic auctor distinguit. Quæ opinio duplicis pontificatus non solum ex epistola apocrypha Clementis ad Jacobum originem traxit, sed etiam ex Tertulliano. Non quod utrovis in loco duplex pontificatus asseratur, sed quod in illa epistola Clemens affirmat se a B. Petro consecratum fuisse episcopum, quod et Tertullianus confirmat, De Præscript., c. 32. In dicta epistola ad Jacobum legitur : Clementem B hunc episcopum vobis ordino, cui soli meæ prædicationis et doctrinæ cathedram trado (1)... In medio coram omnibus manus mihi imposuit et in cathedra sua, ingenti verecundia fatigatum sedere me compulit (2). Tertullianus vero loco citato : Hoc enim modo ecclesiæ apostolicæ census suos deferunt : sicut Smyrnæorum ecclesia habens Polycarpum, ab Joanne conlocatum refert : Sicut Romanorum Clementem a Petro ordinatum edit; proinde utique et ceteræ exhibent. Petro successisse Clementem, plerique Latinorum teste S. Hieronymo (De viris illustribus. Clemens) putaverunt. Multi cum Baronio, Tillemontio aliisque opinantur Clementem revera a B. Petro consecratum fuisse episcopum, sed post Petri martyrium pontificatus honorem recusasse. Successit ergo Petro Linus, Lino Cletus, Cleto tandem successit Clemens. Vide De Smedt, Dissert. selectæ in 1am ætatem hist. eccles., Diss. VII, cap. 1, art. 2, Jungmann, Dissert. selectæ, tom. I, Diss. 2, n. 18.

j In epistolis scilicet apocryphis.

k De hac re egimus in Commentario, num. 15.

l Hæc ex documentis apocryphis hausta videntur.

C m Tunc ergo adhuc episcopus aut presbyter nondum erat, secundum traditionem Sanpapulensium.

n Secundum Sanpapulenses valedicens Papulo Saturninus, levitam hunc reliquit.

o Et, profecto Saturnino, nullam aliam Papulo dignitatem Sanpapulenses tribuunt præter diaconatum.

p Dignitatem archidiaconi et posteriori seculorum usu auctor S. Papulo, Saturnini diacono, tribuit.

q De hac re vide Comment., numm. 26, 27 supra.

r Qui hæc scripsit, sane nihil quidquam de S. Papulo episcopo aut presbytero inaudiverat. Unde vehemens suspicio oritur Tolosanæ Ecclesiæ traditionem circa S. Papuli dignitatem satis recentem esse.

EX MSS.

VITA SANCTI PAPULI

AUCTORE

BERNARDO GUIDONIS (3).

Vitam S. Papuli, auctore Bernardo Guidonis, episcopo Lodovensi, edimus ex tribus codicibus manuscriptis collatis inter se. — 1. Primus est codex membraneus continens tertiam partem Sanctoralis Bernardi Guidonis, estque hujus operis exemplar originale et autographum, in cujus folio 108 invenitur Vita S. Papuli. Est bibliothecæ publicæ urbis Tolosæ, in folio, n. 64. Hunc pro fundamento editionis nostræ ponimus, signabiturque hic a nobis numero 1. — 2. Alter est codex membraneus continens Vitas aliquot sanctorum regionis Tolosanæ, in quo Vita S. Papuli invenitur fol. 228. Est bibliothecæ publicæ urbis Tolosæ, in folio, n. 72. Hujus lectiones variantes signabimus numero 2. — 3. Tertius est codex membraneus continens Vitas aliquot sanctorum regionis Tolosanæ, in quo Vita S. Papuli invenitur fol. 158. Est E bibliothecæ nationalis Parisinæ, in folio, n. 4985. Hujus lectiones variantes signabimus numero 3.

Notare juvat tria hæc exemplaria Vitæ hujus esse coæva Bernardo auctori, qui obiit die 30 decembris anni 1331. Secundum et tertium præcedunt annum 1317, primum illo anno posterius est. Vide doctissimum opusculum cl. viri Leopoldi Delisle, bibliothecæ nationali Parisinæ præpositi, cui titulus Notitia codicum manuscriptorum Bernardi Guidonis (4).

Doctissimo viro ob summam in nos benevolentiam grati animi testimonium libenter hic exhibemus.

Sancti Papuli, III Nonas Novembris, ex iis quæ scripsit de ipso Flavius Anselmus, monachus Beccensis, in quodam sermone [1].

Sanctus ac gloriosus martyr Papulus fuit Antiochiæ præfecti filius, unicus patri suo. Qui patrem et patriam [2] cum omnibus divitiis derelinquens, beato Petro apostolorum principi adhæsit, ejus effectus discipulus, paupertatem Christi eligens et præferens divitiis hujus mundi. Dehinc, cum beatus Petrus apostolus de [3] Antiochia Romam tenderet, sanctus Papulus perrexit pariter cum eodem; cumque cum eo Romæ aliquantulum temporis peregisset, cum [4] Saturnino, Christi postea martyre glorioso [5], in partes Aquitaniæ prædicandi gratia verbi Dei [6] a beato Petro apostolo est directus. Qui Carcassonam ingredientes et Christi nomen publice prædicantes, ab ipsius civitatis judice, Rufino [7] nomine, in carcere mittuntur, et [8] squalore carceris ac media affliguntur, nocte vero ab angelo luce de tenebris carceris extrahuntur : non quidem a pœnis omnibus liberati, sed ut majora pro Christi nomine post subirent tormenta reservati.

2. Igitur Papulus, tunc juvenis, postea futurus martyr Domini gloriosus, cum beato Saturnino Tholosam ingreditur civitatem, ad prædicandum

S. Papulus S. Petrum Romam secutus, cum S. Saturnino,

Tolosam venit; et tum carcere liber.

F

Num. 1 — [1] titulus 2, 3 : Sancti Papuli martyris ex iis quæ scripsit Flavius Anselmus Beccensis (Beccensis 3) monachus in quodam Sermone de ipso, cujus natale recolitur in quodam recol. deest in 3. — [2] et patriam om. 2, 3. — [3] de om. 3. — [4] Dyon [illegible] add. 2, 3. — [5] [illegible] martyribus gloriosis 2, 3. — [6] verbi Dei om. 2, 3. — [7] Raphino 1. — [8] [illegible] 2, 3 : [illegible] squalore carceris extrahuntur, non quidem a pœnis 1.

(1) P. G., tom. I, col. 464. — (2) Ibid., col. 471. — (3) Videsis Comment. Prævium, 11, p. 590 supra. — (4) In altera parte tomi XXVII operis gallici cui titulus : Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque nationale et autres bibliothèques, Paris, 1879. [illegible]

in populis

[illegible] pro S. Saturnino, in populis verbum Dei et fidei ac salutis : et licet multas ab infidelibus toleraret injurias et tribulationes, nullatenus tamen vacabat, sed magis insistebat prædicationi [1] verbi Dei, tormenta deridens despiciensque illata sibi supplicia : sciens quod *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* [2]. Traditur autem sanctus Papulus beato Saturnino, civitatis [3] episcopo, familiariter ac inseparabiliter adhæsisse [4] Qui beatus pontifex Saturninus, cum in Yspaniam perrexisset, ut verbum Domini prædicaret, annisque duobus et amplius apud Pampilonam [5] moraretur, Tholosam civitatem ac Tholosani territorii regionem ad regendum in Christo [6] beato Papulo [7] commendavit. Quam rexit strenue, verbum Dei populis assidue prædicando et sicut bonus pastor super oves sibi traditas [8] vigilando.

a persecutoribus caput amputatur sed caput defert ad fontem procul distantem. 3. Denique cum longe lateque verbum Domini prædicaret et ut bonus pastor ovibus suis æternæ vitæ pascua ministraret, comprehensus a persecutoribus fidei Christi multisque affectus injuriis, post multimoda genera tormentorum, cum in confessione fidei Christi [1] constanter perseveraret, gladio capite ejus abscisso a corpore [2], hostia Christi et martyr [3] efficitur; monstraturque in territorio Tholosano [4] locus ipsius martyrii, qui distat ab urbe Tholosa quasi itinere diei unius [5]. Monstratur quoque petra in qua patent hactenus manifeste genuum ac manuum martyris impressa vestigia, supra quem [6] genibus ac manibus defixis plectendus oravit. Quo in loco dum per merita sancti [7] martyris multi a multis liberarentur incommodis, ædificata est ecclesia a fidelibus, ita ut petra quam diximus subtus altare videatur. Sanctus autem Papulus decollatus, mox post decollationem caput abscissum propriis portans manibus, virtute divina ductu angelico pervenit ad fontem non procul a prædicto loco [8] ibique eum deposuit.

[illegible] de aliis sanctis, 4. Simile autem [1] legitur de multis sanctis aliis, maxime in ecclesia primitiva. Sicut [2] de sancto Luciano *a* Belvacensi episcopo et de sancto Dionysio *b* Parisiensi et de sancto Nicasio *c* Rothomagensi et de sancta Valeria *d* in Lemovica civitate, quæ caput suum abscissum ad beatum Martialem detulit et obtulit ad altare ubi illa hora pro ejus

C martyrio divina mysteria celebrabat.

Cujusque corpus Tholosæ quiescit, caput in villa S. Papuli. 5. Corpus autem sancti Papuli [1], apud Tholosam deportatum, honorifice hactenus in proprio tumulo marmoreo [2] veneratur. Caput vero [3] in loco qui ipsius nomine villa Sancti Papuli [4] nuncupatur, in propria [5] ecclesia in veneratione habetur, ubi postmodum [6] facta fuit et est abbatia D

Ordinis sancti Benedicti, quam modernis temporibus dominus Johannes paparum XXII evexit in sedem episcopalem, pontificatus sui anno primo, Dominicæ vero incarnationis anno MCCCXVII decurrente.

ANNOTATA.

a *De sancto Luciano Bellovacensi vide* Acta Sanctorum Januarii, *tom. I, ad diem 8, ubi in Vitæ S. Luciani, auctore Odone episcopo, capite quinto leguntur sequentia :* Tunc erigens se sancti viri corpus exanime, apprehendit propriis manibus sanctum caput abscissum; stabili gressu Spiritus sancti gratia, cujus fuerant membra corporis et organa, una cum ministerio angelico, ac si vivens in corpore, iter plantis firmissimis carpere cœpit : portansque pretiosum caput, ductu angelico, a monte quasi millibus tribus, transvadato fluminis alveo, pervenit ad locum, quem vir sanctus sibi funeri tradendum elegerat, uno a prædicta urbe distantem ferme milliario. *Vide ibid. notam* a, *scilicet teste Petro Loureto* cerni E etiamnum in monte Millio semitam per quam ille caput gestans incessit et Roseam appellari sive Rosetum " la Rosière, " inque ea rosas nasci mirifici ruboris quales eadem roseta alias transplantata non ferunt. Etsi vero asper et præceps ad latus unum sit mons Millius, numquam tamen ex curruum carrucarumve lapsu cuiquam equorum, vini reive alterius jacturam contigisse : idque etiam hæreticos qui cultum aversantur Sanctorum opemque negant eos ferre mortalibus, sæpenumero se coram esse confessos, carrucas isthic suas eversas perque declive devolutas esse, se tamen cum in ima descendissent et vinum omne salvum et equos incolumes reperisse.

b *De sancto Dionysio Parisiensi vide* Acta Sanctorum Octobris, *tom. IV, ad diem 9, ubi in Actis fabulosis num. 13 :* Beatissimi se Dionysii et pontificis venerandi sanctum exanime cadaver erexit beataque manu caput a corpore abscissum, lictoris ense truncatum pendulum cœpit brachiis vectitare *etc. Lege præmissum Actis commentarium.*

c *De sancto Nicasio Rotomagensi videri potest Commentarius historico-criticus, inter* Acta Sanctorum *mensis octobris, tom. V, ad diem 11. Miraculum portati a Sancto proprii capitis refertur* F *ejusdem commentarii num. 13, et ex codice Namurcensi 15 in* Anal. Boll. *tom. I, p. 632.*

d *De hac sancta Valeria deinceps agendum erit ad diem 9 mensis decembris.*

Num 2 — [1] *add.* [illegible] [2] [illegible] 2, 3. [3] Tolosanæ civit. 2. [4] utpote sanctus sancto *add.* 2, 3. [5] Pampilonam 3. [6] ad regendum in C. in Christo regendum 2, 3. [7] Paulo 3. [8] [illegible] 2, 3.

Num. 3. — [1] [illegible] 2, 3. [2] ejus corp. [illegible] 2, 3. [3] et martyr *om.* 2, 3. [4] [illegible] 2, 3. — [5] [illegible] ipsius martyrii locus [illegible] ab ipsa Tolosa quasi [illegible] 2, 3. [6] [illegible] 2, 3. [7] [illegible] Sanctus [illegible] non procul [illegible] quo sanctus martyr Papulus post decollationem caput [illegible] manibus suis portans ductu divino pervenit 2, 3.

Num 4 — [1] [illegible] sancti Papuli [illegible] 2, 3. [2] [illegible] Lucianus [illegible] Belv. [illegible] Galli. [illegible] Maximo [illegible] fuisset [illegible] ad fontem [illegible] civitatem [illegible] sunt in quo in sui nominis ecclesia hactenus veneratur. Dionysius quoque, Parisiensis civitatis primus [illegible] et [illegible] cum Rustico et Eleuthero sociis capitibus amputatis, [illegible] manibus accipientes deportaverunt ad locum quo nunc requiescunt. Nigasius (Nicasius 3) quoque, Rothomagensis civitatis archiepiscopus primus ac martyr, cum Quirino et Scuviculo sociis caput [illegible] post abscissionem [illegible] deportaverunt ibique deposuerunt. Sancta quoque virgo Valeria, prothomartyr Galliarum, caput abscissum manibus bajulando Lemovicis civitate [illegible] vestigiis ad beatum Martialem attulit et [illegible] ad altare ubi illa hora pro ejus martyrio divina [illegible] celebrabat (celebrabant 3) 2, 3.

Num 5. — [1] [illegible] *add.* 2, 3. [2] in proprio tumulo marmoreo 2, 3. [3] ipsius [illegible] *add.* 2, 3. — [4] villa Sancti P. [illegible] 2, 3. — [5] [illegible] *add.* 2, 3. [6] [illegible] (*sic*) [illegible] beati Benedicti [illegible] Papulus martyr [illegible] susceptus est in cœlis inter martyres laureatus 2, 3.

DOCUMENTA

A

DOCUMENTA LITURGICA

DE S. PAPULO

I. Ex MISSALI TOLOSANO, ANNI 1524 (Missale ad usum ecclesie metropolitane sancti Stephani Tholose, non mediocri diligentia ac studio nuperrime per doctissimum ac sapientissimum capitulum dicte cathedralis ecclesie Tholose revisum et correctum *A.* 1524). Fol. 241 :

IN NATALI SANCTI PAPULI MARTYRIS

ORATIO. — Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut, qui beati Papuli MARTYRIS TUI ATQUE PONTIFICIS natalitia colimus, intercessione ejus in tui nominis amore roboremur.

II. Ex PROPRIO TOLOSANO (secundum textum recognitum jussu Ill^mi et Rev^mi DD. Caroli de Montchal archiep. Tolosani et in lucem editum anno 1647).

Die III Nov. S. Papuli martyris, semiduplex

LECTIO IV. — Papulus adolescens Antiochenus, B cum sancto Saturnino, primo Tolosanorum episcopo, Roma profectus Tolosam civitatem ire cogitans, Carcassonæ a Carcassonensi judice Ruffino in carcerem ambo conjecti, ope divina ex illo liberati, Tolosam tandem pervenerunt. Illic cum plurimos evangelii face collustrassent, Saturninus Hispanias petiturus a Papulo discessit Tolosanumque gregem ipsi commendavit. Dum autem per biennium in illis oris moram facit Saturninus, strenuam operam Papulus tum Tolosæ tum vicinis in locis amplificando Christi gregi navavit.

LECTIO V. — Quamobrem, dum amplificandæ fidei christianæ impensius incumberet, a gentilibus comprehensus, contumeliisque ac suppliciis variis affectus, abscissione capitis martyrium complevit, eo in loco qui postea ipsius sancti Papuli nomen retinuit. Caput abscissum, manibus sublatum, ad vicinum fontem angelo duce martyr detulit. Ibi vestigia genuum ac manuum, quibus incumbebat capite truncandus, lapidi impressa remansisse dicuntur.

LECTIO VI. — Ad sepulchrum Papuli cum undique numerosa hominum multitudo conveniret, C propter varia quæ illic edebantur miracula, templum ingens excitatum fuit, atque in eo Papuli caput asservatum, reliquo corpore Tolosam translato; quod conditum in marmoreo tumulo diu jacuit apud ædem Sancti Saturnini, donec ex eo multis post annis, una cum corporibus sanctorum antistitum Tolosanorum Honorati, Silvii, Hilarii, inventum est. Tantum vero honoris tanti martyris monumento habitum est a posteris, ut non modo præclara basilica, sed et amplissimo cœnobio honestatum sit, quod ad episcopatus fastigium Joannes XXII Pontifex Maximus postea evexit.

Eædem lectiones ad verbum sunt insertæ in libello cui titulus : Officia sanctorum propria Ecclesiæ et diœcesis Tolosanæ, jussu Ill^mi et Rev^mi DD. Caroli Antonii de la Roche Aymon, arch. Tolosani edita. Tolosæ, apud Cl. Æg. Lecamus 1744.

III. Ex BREVIARIO TOLOSANO Stephani Caroli de Lomenie de Brienne, Tolosani archiepiscopi (1).

In festo S. Papuli martyris. Duplex majus.

Ex Anselmo Beccensi et Bosqueto.

LECTIO I. — Papulus sancti Saturnini primi Tolosanorum episcopi inter præcipuos discipulus ac socius censetur. Tanta virtute tantoque successu sub hoc fervido apostolo laboravit, ut Saturninus ipsius curæ Tolosanensem ipsam Ecclesiam recens natam committere non dubitaverit, dum, pro Christo legatione fungens, peregrinaretur ad prædicandum regni cœlestis evangelium. Quid fecerit vel quid passus fuerit ad asserendam in his regionibus fidem, non omnino constat : at saltem hoc fidei testimonium sui sanguinis effusione signasse omnes agnoscunt. In ipso Tolosatium territorio, longe ab urbe unius diei itinere, martyrium suum consummavit.

LECTIO II. — Multo tempore post sancti Papuli mortem, memoriæ ejus celebritas induxit ut circa ejus sepulchrum ædificaretur primum ecclesia, deinde prope ipsam monasterium, sancti Pauli et sancti Papuli nominibus designatum, de quo temporibus Ludovici Pii mentio habetur. Populorum concursus ad hunc locum initium dedit primum vico, deinde urbi hujus nomine insignitæ, in qua Joannes Papa vigesimus secun- E dus sedem episcopalem erexit, abbatiam convertens in episcopatum. Sancti Papuli solemnitas ex veteri consuetudine celebratur die tertia novembris.

LECTIO III. — Corpus sancti Papuli a sepulturæ suæ loco Tolosam translatum est et in basilica Sancti Saturnini depositum, ubi usque nunc a fidelibus colitur. Tertio decimo seculo prope sancti Saturnini tumulum inventum est : sexto decimo ineunte e terra solemniter levatum, die vigesima quarta Martii. Anno vero millesimo sexcentesimo vigesimo secundo, in capsa argentea delatum in conspectum et cultum populorum expositum est. Caput ejus in ecclesia cathedrali urbis ejus nomine vocatæ ad hunc usque diem religiosissime asservatur.

ORATIO. — Da, quæsumus, omnipotens Deus, juge incrementum fidei, quam beatus martyr Papulus in his regionibus plantavit et proprio sanguine rigavit. Per Dominum.

IV. Ex PROPRIO MODERNO ARCHIDIŒCESIS TOLOSANÆ (2).

Die 3 Novembris, S. Papuli, presbyteri F et martyris

IN II. NOCTURNO

Ex Anselmo Beccensi et Bosq.

Papulus, sancti Saturnini, primi Tolosanorum episcopi, inter præcipuos discipulus ac socius censetur. Tanta virtute tantoque successu sub hoc fervido apostolo laboravit, ut Saturninus ipsius curæ Tolosanam ipsam Ecclesiam, recens natam, committere non dubitaverit, dum pro Christo legatione fungens peregrinaretur ad prædicandum regni cœlestis evangelium. In ipso loco qui postea ipsius nomen retinuit, capitis obtruncatione martyrium suum consummavit. Multo tempore post sancti Papuli mortem, memoriæ ejus celebritas induxit ut circa ejus sepulcrum ædificaretur primum ecclesia, deinde prope ipsam monasterium, sancti Pauli et sancti Papuli nominibus designatum, de quo temporibus Ludovici Pii mentio habetur. Populorum concursus ad hunc locum initium dedit primum vico, deinde urbi hujus nomine insignitæ, in qua Joannes Papa vigesimus secundus sedem episcopalem erexit,

(1) [illegible] 1784. — (2) [illegible] 1880.

abbatiam convertens in episcopatum. Sancti Papuli solemnitas, ex veteri consuetudine, celebratur die tertia Novembris. Corpus sancti Papuli a sepulturæ suæ loco Tolosam translatum est, et in basilica Sancti Saturnini depositum, ubi usque nunc a fidelibus colitur. Tertio decimo seculo prope sancti Saturnini tumulum inventum est; sexto decimo ineunte, e terra solemniter levatum, die vigesima quarta Martii. Anno vero millesimo sexcentesimo vigesimo secundo, in capsa argentea delatum, in conspectum et cultum populorum expositum est.

V. Ex missali Sanpapulensi.

Die 3 Nov. In festo S. Papuli presbyteri, evangelii in Occitania præconis et martyris, ecclesiæ cathedralis et totius diœcesis patroni.

Prosa.

Plebs sancta, gaude, quam Deo
Quæsivit olim Papulus
Tuo pius apostolo
* add. refert — Grates refer * nunc laudibus.
B — Amore Christi fervidus,
Christum secutus auspicem,
Caput honorum, limitis
Hic intulit nostris fidem
Cultus et aras dæmonum
Divumque fana diruit.
Errore pulso, mentium
Tristes tenebras discutit.
Furente tandem Tartaro,
Hanc morte terram consecrat,
Magnis ubi plenus Deo
Fidem triumphis auxerat
Hæc illi terra quam novo
Implevit ardens lumine,
Hæc illa quam cadens suo
Martyr piavit sanguine
Felix Tolosa, quæ tuis
Dudum repostum mœnibus
Corpus recondis martyris,
Ingens tibi factum decus
Et tu beata qua Patris,
Gens nostra, servas verticem,
Si, quem patronum nunc colis,
Illum sequaris et ducem.
Qui veritatis optimus
Nobis magister exstitit,
Vita fidem probantibus
Sponsor salutis hic erat
O Christe, cujus Papulus
Nos parturivit ad fidem,
C — Audi Pater quam nunc bonus
Pro filiis fundit precem
Mundi tenebris obsitos
Nox quanta cingat aspice
Viæ salutis nescios,
Salutis auctor dirige Amen

VITA S. PAPULI

IN TRES LECTIONES DIVISA

edita ab H. Hennet de Bernoville

EX COLLECTANEIS SANPAPULENSIBUS (1).

Hic ponitur Vita beati Papuli per tres lectiones breves.

In pago Tholosano, civitate Sancti Papuli, natalia sancti levitæ et martyris Papuli, principis apostolorum discipuli.

Lectio i. — In Antiochia præfecti filius natalem duxit originem, idolatricam abhorrens rubiginem. Adolescens, factus beati Petri discipulus, ab eodem baptizatus, susceptis fidei rudimentis, Deo vero credulus, temporalia contempsit omnia, ubique sequens docentis vestigia, Romæ levita ordinatus a sancto apostolo, illi continue adhæsit, quamdiu vixit in seculo. Verus legis zelator fuit, prudens et fidelis dispensator. Cum illustri Saturnino, Jesu discipulo, ad Gallias fuit apostolus missus, non seculi vanitatibus nec carnis spurcitiæ submissus. In cordis simplicitate, dolo carens, innocenter militavit; evangelii gratiam mente firmissima ediscere non expavit. Tu autem, *etc.* D

Lectio ii. — Dum Clemens in papatu Romanus episcopus præsideret Romæque sacer doctorum conventus ad Galliarum reductionem anhelaret, Saturninus pontifex cum levita Papulo partes intrat occiduas. Ad fidem Christi multas lucrifaciunt populorum colonias. In Arelate et Nemause verbum Dei seminantes, multos ad fidem perficiunt, et per totam Septimaniam christiano discipulatu alliciunt.

Sub crudelitate Rufini judicis, Carcassonam intrepidi sunt aggressi; mox ibidem contumeliis et flagellis sunt depressi, per Rufinum versipellem E comminati quod, nisi diis gentium secundum ritum Augustorum infra triduum offerrent libamina, inexcogitabilium tormentorum sufferrent gravamina. Sed athletæ sanctissimi idola execrantes, in quibus non est salus nec venia, invictissimum adorarunt Deum, trinum in personis, unum in essentia, per quem condita sunt omnia. Tetri carceris ergastulo fame afflicti et summa inedia, Deo se totaliter commiserunt. Tandem ruptis ferreis vinculis Tholosam pervenerunt. Tu autem, *etc.*

Lectio iii. — Dum autem Saturninus, doctor angelicus, partes Vasconiæ et portus Hispaniæ peragraret docendo et in Christi fide baptizando, in tota regione Tholosana permansit, apis sollicita, mella colligens in alveo Christi, levita Papulus, vir apostolicus, ubique proficiens, Deo cooperante et signis coruscantibus sermones confirmante. Prædicans Christum Salvatorem omnium, Deum verum, Patri consubstantialem, coæternum, adveniente temporis plenitudine partes nostræ naturæ simul unitas in virginali thalamo assumpsisse, in qua natura assumpta pro omnium operanda salute mori voluit, tertia F die a mortuis surrexit, et cum eadem carne glorificata in cœlos ascendit, in qua, et ad judicium vivorum et mortuorum spectatur venturus.

Hanc fidem orthodoxam pauperes missi erant evangelizare et in omnem terram usque ad animum et sanguinem defendere, fide eadem tyrannos increpando, rudes docendo, infirmos curando, animas Deo lucrifaciendo.

Frendente autem gentilitatis sævitia sed perseverante sancti levitæ evangelizantis constantia, deprehensus est ab apparitoribus capitolii Tholosani athleta imperterritus. Genibus flexis et manibus junctis super petram, angelico consortio munitus, inter duas ilices prædicans, detentus et ictibus cæsus, gladio subit capitalem martyris palmam, vita perenni in Domino feliciter laureatus. Capite abscisso, fons scaturivit quo sanctus martyr manibus propriis caput suum substulit. Manuum et tibiarum figuram impressam lapis retinuit. Nam petra quæ Jesus est, animam in paradiso collocavit. Tu autem Domine, miserere nostri. Deo gratias.

(1) Op. cit., p. 107. Cfr. supra Comment. præv., numm. 7 et 14.

Catalogus

A

CATALOGUS SANCTORUM QUORUM SUNT IN DIOCESI S. PAPULI... *

Editum ab H. Hennet de Bernoville (1).

De beato Papulo.

Titulus est ecclesiæ sub honorem beatissimi apostolorum principis et beati Papuli levitæ, ipsius apostolorum principis discipuli, in baptismate filii, cui adhæsit continue quamdiu vixit in seculo. Qui sanctissimus Papulus non seculi vanitatibus, nec spurcitiæ carnis fuit submissus. Cum cordis simplicitate, dolo carens, innocenter militavit; evangelii gratiam mente firmissima discere non expavit. Dum autem Clemens in papatu Romanus episcopus præsideret Romæque sacer doctorum conventus ad Gallarum reductionem anhelaret, beatus Papulus missus a beato Clemente fuit cum Saturnino, Jesu discipulo, ad partes occiduas. Ubi multas lucrifecerunt populorum colonias. In Arelate et Nemause * verbum Dei seminantes, multos ad fidem perficiunt et per omnes regiones discipulatu alliciunt. Sub crudelitate Rufini judicis Carcassonam intrepidi sunt aggressi; mox ibidem contumeliis et flagellis sunt depressi, comminati per Rufinum quod, nisi deis gentium infra triduum offerent libamina, inexcogitabilium tormentorum sufferent gravamina. Sed athletæ sanctissimi, idola execrantes, in quibus non est salus nec venia, verum Deum adorarunt, trinum in personis, unum in essentia: plurimum fructum Deo attulerunt. Cum autem Saturninus, doctor angelicus, sanctis doctrinis, operibus et officiis ad conversionem Vasconiæ, Navarræ et Arragoniæ intenderet, remansit REGIS APOSTOLICUS beatus Papulus in omnem regionem Tholosanam, tyrannos increpando, infirmos curando, animas instruendo, et ad plantulam novellæ fidei lucrifaciendo. Frendente autem gentilitatis sævitia, Romanis imperantibus, deprehensus in hoc loco, juxta fontem Arnunphi, ab apparatoribus capitolii Tholosani, inter duas duces detentus, plagis cæsus, genibus flexis, manibus junctis, capitalem gladio subiit martyrii palmam, vita perenni in Domino feliciter laureatus. Capite abscisso circa fontem * Mox ibidem fons scaturivit, quo sanctus martyr manibus propriis caput suum (ubi est altare majus ecclesiæ) attulit. Manuum et tibiarum figuram impressam lapis retinuit, ac petra quæ desuper est, animam in paradiso collocavit.

CATALOGUS METRICUS,

super statum ecclesiæ Sancti Papuli, usquequo fuit erecta de abbatiale in statum episcopalem (2).

Hic locus fertilis per eundem colonias dispersas,
Primus hic Christum suscepit in sanguine martyris
[re persus
Caput truncatum beatus Papulus a fonte Arnunphi
[portavit
Sicque nunc in divino locum Deo in sanguine conse-
[cravit.
Crescentibus miraculis sub titulo apostolorum præsulis
fuit hic Deo mensa preparata
Post martyria utrisque cum altaribus fuit capella dedi-
[cata.
Oculata fide se exhibet populis vetus structura, etc.
Tandem ecclesia Sancti Papuli a quater centum annis
[sub abbatiali regimine ducta
Per sanctæ recordationis papam Johannem XXII in epi-
scopalem est erecta
Regnante in Francia Ludovico Martii VII calendarum
[anno MCCCXX (3).

(1) Op. cit., p. 117. Cfr supra, Comm. Præv. num. 11. — (2) Excerptum ex Hennet de Bernoville, op. cit., p. 181. (3) VIII cal. mart. in * *Catalogo episc. S. Papuli usque ad duodecimum* *.

E

DE SANCTIS MARTYRIBUS GERMANO

THEOPHILO, CÆSARIO, VITALI

C F

DOMNINO, JUSTO, HERMETE, GOBBANO ET EGRILIO

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA.

G. V. H.

In cunctis fere sanctorum fastis celebratur ad hunc diem gloriosa quædam martyrum societas, quæ, Decio persequente, sanguinis sui testimonium Jesu Christo dedit. Alia tamen plures, alia pauciores martyrologia martyres numerant. Ordinem ducat Martyrologium Parvum Romanum cum sequenti martyrum elogio:* In Cappadocia, martyrum Germani, Theophili, Cæsarii, Vitalis, sub Deciana persecutione. *Ado:* Apud Cæsaream Cappadociæ, natalis sanctorum Germani, Theophili, Cæsarii et Vitalis, qui optime duxerunt martyrium sub Deciana persecutione. *Usuardus:* Apud Cæsaream Cappadociæ, sanctorum martyrum Germani, Theophili, Cæsarii et Vitalis, qui sub persecutione Deciana optime duxerunt martyrium. *Wandelbertus:*

Ternis Germanus, Vitalis, Cæsariusque
Theophilusque pari collucent lumine festi

Galesinus: Cæsareæ in Cappadocia, sanctorum martyrum Germani, Theophili, Cæsarii et Vitalis, qui in persecutione Deciana, multis crudelitatis suppliciis pro Christo recusatis, ad necem denique abducti, invicta pietatis defensione martyrii palmam tulerunt. *Maurolycus:* Apud Cæsaream Cappadociæ, sanctorum martyrum Germani, Theophili, Cæsarii et Vitalis, qui sub persecutione Deciana optime duxerunt martyrium. *Martyrologium Romanum:* Cæsareæ in Cappadocia, sanctorum martyrum Germani, Theophili, Cæsarii, Vitalis, qui in persecutione Deciana optime duxerunt martyrium. *Petrus de Natalibus, lib. X, c. 18, hoc texit elogium horum martyrum:* Germanus, Theophilus, Cæsarius et Vitalis martyres, apud Cæsaream Cappadociæ sub persecutione Decii Cæsaris optimum duxerunt martyrium. Quo tempore, ut scribit Hieronymus, voti

erat

AUCTORE G. V. H.

erat christianis pro Christi nomine perculi. verum etiam callidus hostis tarda ad mortem supplicia conquirens animas cupiebat jugulare, non corpora, et, ut ipse qui ab eo passus est Cyprianus ait, volentibus non permittebatur occidi. Quo tempore passi sunt duo illi juvenes de quibus in Vita sancti Pauli primi eremitæ dicitur, ut supra dictum est in ejus Vita, quarto idus Januarii. Passi sunt præfati sancti martyres Germanus et socii, tertio nonas Novembris. Hæc Hieronymus in martyrologio suo. *Unusquisque in cujus oculos martyrologiorum quæ Hieronymiana vocantur, textus aliquando incurrit, noverit non ex iis elogium suum traxisse Petrum, traxit autem ex Usuardo, cujus martyrologium, ut notat Sollerius, Petro pro Hieronymiano erat, et pauca de persecutionis Decianæ charactere de suo apposuit.*

2. Hi ergo omnes hactenus citati martyrologi quatuor tantummodo Christi martyrum recensent manipulum. Vera martyrologia Hieronymiana addunt plures. Quorum adjungo series secundum varia exemplaria. Bernense (1) : In Cesarea Cappadocie Germani, Thioflli, Cesari, Egrili, Vitalis.
B *Lucense (nisi qui librarii lapsu)* : In Africa Cappadociæ natalis sanctorum Germani, Theofili, Cesari, Egrili, Vitalis. *Epternacense :* Cesarea Cappadociæ natalis Germani, Theofili, Vitalis, Justi, et Hermetis, Gobbani, Germani, Teofili, Cessari, Egrili, Vitalis. *Corbeiense :* In Cæsarea Cappadociæ natalis sanctorum Germani, Theophili, Cæsarii, Egrili, Vitalis. *Rabanus in martyrologio suo addit unum martyrem ab omnibus prætermissum :* In Cæsarea Cappadociæ, natale Germani, Domnini, Theophili, Vitalis, Justi et Hermetis. *Aliud vetustum martyrologium apud Florentinium pro* Theophili *scribit* Thechali, *quem librarii lapsum esse putamus. Vehementer turbatum fuit in martyrologio Leidensi* (2). *Ex Cæsareensibus martyribus primo afferuntur* Germanus, Theophilus, Justus *et* Hermes; *deinde aliis interjectis, mentio fit* Cæsarii *ac* Vitalis. Egrilius *ad diem sequentem repetitur, junctus Cæsareensibus qui repetuntur præter* Justum *et* Hermetem. Domninum *commemorat, sed Viennensem episcopum, eumdem quem Martyrologium Romanum. Unde suspicio nasci potest, citatum a Rabano* Domninum *esse ipsum hunc Viennensem, nam Leidense martyrologium e codice Fuldensi bibliothecæ Leidensis editum fuit. Cui suspicioni nimium tribui nolim, nam inter sanctos plures Domninioccurrunt. In martyrologio Ottoboniano sic :* In Cæsarea Cappadociæ natale sanctorum Germani, Theophili, Cæsarii, Egrili, Vitalis. D

3. Quod si martyrum numerum ex citatis auctoribus colligimus, habemus primo quaternionem Germani, Theophili, Cæsarii *et* Vitalis; *cui additur* Egrilius; *deinde* Domninus, *ac tandem* Justus, Hermes, Gobbanus *accedunt : ita ut novem martyrum numerus compleatur. Possunt equidem* Justus *et* Hermes *ex præcedenti die repetiti videri. Sed et* Vitalis *occurrit ad diem 2 et ad diem 3. Verumtamen diversi sunt Vitales; possunt quoque diversi esse Justi et Hermetes, ut qui diversis assignentur diebus.* Theophilus *tamen,* Germanus *et* Vitalis, *repetiti eodem die et quasi una enuntiatione prolati in exemplari Epternacensi, plane iidem esse videntur. Habemus ergo novem martyrum consortium, quos opinamur esse eosdem quos suppressis nominibus huic diei Ephemerides metricæ Græcorum assignant, sequenti disticho :* E

Ψυχαῖς ἀτρέπτοις χερσὶ τμηθέντες πλάνων
Πλάνην περιτρέπουσιν ἄνδρες ἐννέα.

Immotis animis manu cæsi malorum
Malam submovere fraudem novem viri.

4. Dolemus sane nihil nobis ex martyrii Actis superesse. Quod enim Baronius dicit in annotatione ad eorumdem martyrum elogium in martyrologio Romano, Petrum scilicet ex priscis tabulis eorum Acta paucis descripsisse, nihil aliud significat, quam Petrum referre elogium Usuardinum paucis additis, quæ spectant, non ad martyres, sed ad persecutionem in qua passi sunt.

C

DE SANCTO AGRICOLA

F

MARTYRE.

Martyrologia Hieronymiana hodie commemorant sanctum martyrem Agricolam, *separatum a Germano cum sociis. Post nominatum ultimo loco inter Cæsareæ passos martyres Vitalem, nova annuntiatio sequitur hoc modo, in variis exemplaribus, quæ sunt :*

Bernense.	et alibi passio Agriculi.
Lucense..	Et alibi passio sancti Agricolæ
Epternacense.	et alibi passio Agricoli.
Corbeiense...	et alibi Agriculæ virginis et martyris.

2. Existimamus cum doctissimo Florentinio alium hoc loco indicari martyrem Agricolam *diversumque ab Agricola Bononiensi, qui cum Vitali Bononiæ passus est (de quibus agimus die 4 novembris, quo in Martyrologio Romano celebrantur). Si Corbeiensis exemplaris lectio vera esset, atque ideo Agricola nomine non virum coli sed feminam constaret, res confecta foret, neque ulli dubio locus superesse posset. Quia tamen reliqua exemplaria sive terminatione masculina ut Bernense, sive adjectivo in genere masculino addito, ut Lucense et Epternacense, virum clarissime designant, Corbeiense errorem commisisse putamus. Quod si quis nihilominus, ex indole fastorum Hieronymianorum perspecta, facile errari potuisse opinetur, sejunctosque Vitalem et Agricolam jungendos esse atque Bononiæ tribuendos judicaverit, consideret, monente Florentinio, diem tertium nonas Bononiensium celebritati ad amussim non convenire, ac deinde in variis exemplaribus, quæ apud Florentinium videri possunt, die 27 novembris memoriam celebrari Agricolæ et Vitalis :* In Italia civitate Bononia Agricolæ et Vitalis. *Bernense exemplar hac parte mutilum est. Præterea Agricola et Vitalis in iisdem martyrologiis separatis diebus occurrunt. Ad tertium nonas decembris legimus in*

(1) Quod ed. Sanus anno 1883 in *Act. SS.* tom. XIII Oct.

(2) Quod edidimus inter *Analecta Bollandiana*, tomo I (1882) exemplar.

A *exemplari Lucensi* : In Bononia sancti Agricole. *In Epternacensi* : Bononiæ Italiæ Agricolæ. *In Corbeiensi* : In Bononia sanctæ Agricolæ. *Bernense hac parte mutilum est. Sed die 29 aprilis legitur, in Bernensi* : et Bononia Vitalis ; *similiter in Lucensi* : Bononiæ Vitalis ; *in Epternacensi* : Bononiæ Vitalis ; *in Corbeiensi* : Bononii Vitalis. *Unde satis secure colligimus* Agricolam *hunc a celeberrimo illo Agricola qui Bononiæ una cum Vitale passus est, diversum esse.* AUCTORE G. V. H.

DE SS. FELICE ET CRESCENTIO

MARTYRIBUS

In exemplari Corbeiensi martyrologii Hieronymiani hodie celebratur memoria sanctorum martyrum Felicis *et* Crescentii. *De quibus quod dicamus nihil habemus. Suntne repetita nomina aliorum Felicium quorum ingens numerus in fastis sanctorum, et Crescentiorum, quorum plures in martyrologiis celebrantur? an diversi ab his homonymis? Certe Felix et Crescentius sive Crescentianus in quibusdam exemplaribus Martyrologii Hieronymiani occurrunt die 19 maii.*

DE SS. SEVERO, ANDRONA, THEODOTO, THEODOTA

MARTYRIBUS.

B *In horum martyrum honorem sequens distichon affert Martyrologium metricum Græcorum, ex menæis :*

Συμμάρτυς ἔστω καὶ γυνὴ τοῖς ἀνδράσι,
Τετμημένοις τέσσαρσι συντετμημένη.

Sic martyr esto cum viris, o femina!
Simul perempta cum peremptis quattuor.

E *In titulo 3 viros et unam feminam martyres posuimus, quia in menologio Sirleti hi quatuor tantum memorantur, sed in menæis quartus vir accedit, nomine* Dasius, *ita ut secundum distichon græcum cum* Dasio, Severo, Androna *ac* Theodoto, *quattuor viris, quinto loco mulier jungatur* Theodota.

DE SS. MARIANO, PELAGIA, MAURO

MARTYRIBUS

MAGUBII IN AFRICA.

Apud Sollerium, inter Usuardi auctaria, ex codice Reginæ Sueciæ sequens martyrum consortium commemoratur : Eodem die Magubio, civitate Mauritaniæ, passio sanctorum Mariani, Pelagiæ et Mauri. *Testatur Sollerius hosce martyres sic junctos sibi esse ignotos. Neque nos in eorum notitiam pervenire potuimus. Quare simpliciter eorum nomina hic consignata volumus.*

DE SS. MARTYRIBUS XXVIII IGNE COMBUSTIS

C F

IN ORIENTE.

Hanc beatam societatem martyrum Græcorum menæa celebrant, nullis nec personarum nec locorum nominibus additis, neque tempore passionis signato. De quibus inanes jactare conjecturas supervacaneum judico. En distichon ex Menæis :

Φλέγουσιν ἄνδρας πέντε δὶς καὶ δὶς δύο·
Οὓς συμφλέγουσι πέντε δὶς καὶ δὶς δύο.

Viros cremarunt quinque bis et bis duos :
Post hosque rursus quinque bis et bis duos.

DE SS. MARTYRIBUS IN THEBAIDE

SUB DECIO

Duo martyres quorum ignota nomina, sub Decio.

Nolumus in Actis nostris prætermittere duos bonæ memoriæ martyres, quorum nomina solius Dei scientia continentur, qui Decianæ persecutionis procella detonante per Thebaida crudele pro Christo martyrium passi sunt. Multas enim, *ait Hieronymus*, apud Ægyptum et Thebaida Ecclesias tempestas sæva populata est. Voti enim tunc christianis erat pro Christi nomine gladio percuti : verum hostis callidus, tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora; et, ut ipse qui ab eo passus est Cyprianus ait, volentibus mori non permittebatur occidi. Cujus ut crudelitas notior fiat, duo memoriæ causa exempla subjecimus. Perseverantem in fide martyrem et inter equuleos laminasque victorem, jussit melle perungi et sub ardentissimo sole religatis manibus post tergum reponi, scilicet ut muscarum aculeis cederet, qui ignitas sartagines

ante

G. V. H.

ante superasset. Alium juvenili ætate florentem in amœnissimos hortulos præcepit abduci ibique, inter lilia candentia et rubentes rosas, cum leni murmure aquarum juxta serperet rivus et molli sibilo arborum folia ventus præstringeret, super exstructum plumis lectum resupinari et, ne se inde posset excutere, blandis sertorum nexibus irretitum relinqui. Quo cum, recedentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, cœpit delicatis stringere colla complexibus et (quod dictu quoque scelus est) manibus attrectare virilia, ut corpore in libidinem concitato se victrix impudica superjaceret. Quid ageret miles Christi et quo se verteret, nesciebat: quem tormenta non vicerant, superabat abominanda voluptas. Tandem cœlitus inspiratus, præcisam mordicus linguam in osculantis se faciem exspuit; ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit. Per idem ergo tempus, quo talia gerebantur apud inferiorem Thebaida, cum sorore jam viro tradita, post mortem amborum parentum, in hereditate locupleti Paulus relictus est, annorum circiter quindecim, litteris tam græcis quam ægyptiacis B apprime eruditus, mansueti animi, Deum valde amans; et, cum persecutionis procella detonaret, in villam remotiorem et secretiorem secessit. *Hæc in exordio Vitæ S. Pauli, primi eremitæ S. Hieronymus.*

passi sunt in Thebaide

2. *Utrumque ergo martyrem cujus gloriosa certamina, suppressis nominibus sanctus doctor descripsit, ex eorum numero fuisse judicamus, qui, præside Ariano, in Thebaide Christi fidem sanguine confirmarunt, eodem tempore quo sanctissimi conjuges Timotheus et Maura ab eodem impiissimo judice post plurima tormenta superata, crucibus affixi, inter divinas laudes martyrium consummarunt. De quibus actum est ad diem 3 maii* (1). *De multis aliis postea agetur.*

Relatio Nicephori

3. *Parum refert Nicephorum Callistum* (2) *relata historia martyris post devicta crudelitatis tormenta voluptate multo acrius tentati, illius martyrium ad persecutionem sub Diocletiano remittere. Major enim S. Hieronymi est auctoritas hanc historiam narrantis uti factam in persecutione Decii, quam Nicephori, cujus fides non semel suspecta est. Subnectimus tamen Nicephori relationem, quippe quæ in quibusdam differat rebus a narratione S. Hieronymi.* Καὶ ἀσκητὴν δέ τινα τὸν ἴσον ἀγῶνα διενεγκεῖν τηνικάδε ὁ λόγος ἱστόρησεν. Ἐπεὶ γὰρ ἀτρώμοτος ἦν, μετὰ πολλὴν καὶ ἀπείριτον βάσανον ἐπὶ κλίνης ἥπλωτο δέσμιος. Γυνὴ δὲ αὐτῷ ἀναιδὴς ἐπαφίεται, φιλοῦσα καὶ ταῖς χερσὶν ἀναιδῆ τοῖς τῶν μελῶν ἀπορρήτοις προσάγουσα, πρὸς τὴν πονηρὰν ἡ ἀναιδὴς πρᾶξιν ἐξεβιάζετο, οὐδέν τι τῶν ἀτόπων πράττειν παραλιμπάνουσα. Ὁ δὲ μή τι ἄλλο δρᾶν ἔχων, τὴν ἰδίαν γλῶσσαν καὶ τῷ ἰσχυρῷ τοῦ δήγματος ἐκτεμὼν καὶ ἱκανῶς αὐτὴν διαμασησάμενος κατὰ τοῦ προσώπου τῆς μαχλάδος προσέπτυσε. Καὶ οὕτως ἑαυτῷ μὲν πόνους δριμεῖς ἀντὶ ἡδονῆς, τῇ ἀσελγεῖ δ' ἐκείνῃ αἰσχύνην καὶ ἔκπληξιν σὺν ἀηδίᾳ παρασκευάσας, τῆς σφοδρᾶς ἐκείνης ἐπηρείας ὑπέρτερος διεγέγονε. Ταύτης δ' ἀνώτερος γεγονώς, μαρτυρίῳ τὸν βίον μετὰ βραχὺ ἐπεσφράγιζεν. Et ascetam quemdam per ea tempora similem pertulisse agonem historia narrat. Quum enim expugnari non potuisset, post E longa atque infinita tormenta in lectulo fuit extensus, vinculis ligatus. Mulier vero ad eum impudens immittitur; quæ, osculata manusque per summam impudentiam secretis membris admovens, ad pravam impudica actionem vi adhibita cogebat, nihil eorum quæ illicita sunt facere prætermittens. Ipse vero quum aliud quod faceret non haberet, propriam vehementer momordit linguam, ac forti morsu excidens, dentibus satis comminutam in faciem meretricis exspuit. Atque ita sibi quidem ipsi doloribus acerbis pro voluptate, impudicæ vero illi pudore ac stupore cum molestia paratis, validissimo illo hostis impetu superior effectus est. Ipsius autem victor, martyrii vitæ post breve tempus sigillum apposuit.

Callisti de ...

(1) *Act. SS.*, tom. I Maii, p. 375. (2) *Hist. eccl.*, lib. VII, c. 13 (P. G., tom. CXLVI, col. 1232).

DE SANCTO LIBERTINO

C F

EPISCOPO AGRIGENTINO MARTYRE

ET SANCTO PEREGRINO

MARTYRE

G. V. H.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Traditiones Siculorum de S. Libertino expenduntur.

S. B. Valeriano et Gallieno.

SS. Libertini et Peregrini festivitas.

In Catalogo generali Sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, *Philippus Ferrarius tertio nonas novembris recenset* SS. Libertinum et Peregrinum, *hunc martyrem, illum episcopum et martyrem, ex tabulis ut ipse dicit, ecclesiarum Agrigentinæ ac Syracusanæ*. Apud Agrigentum, S. Libertini episcopi et martyris. Syracusis in Sicilia, S. Peregrini martyris. *Acta sanctorum martyrum* Libertini *episcopi et* Peregrini *animo haud libenti elucidanda suscepimus, quippe quæ tantis sunt obducta tenebris ut ea dubiam lucem vix inferre possimus. Pleraque enim quæ de illis ab auctoribus referuntur, incerta potius fama quam certis documentis nituntur. Agemus primo de* S. Libertino, *deinde de* S. Peregrino, *tandem de Actis utriusque martyrii.*

2. S. Libertinus *existimatur primus fuisse Agrigentinæ urbis episcopus. Rocchus enim Pirrus, abbas Netini, in Sicilia Sacra* (1): S. Libertinus, *ait*, martyr, ut fama est constansque traditio, primus fuit Agrigentinus episcopus; cumque ab apostolo Petro institutum Agrigentina ecclesia memorat; imo ejus apostolicæ institutionis documentum ab eodem divo Petro subscriptum in tabulis

(1) Tom. II, lib. III, col. 717 (Lugduni Batavorum sumptibus Petri van der Aa).

tabulis ipsius ecclesiæ magna veneratione asservatum ad multos annos narrant. De prima Agrigentini præsulatus origine P. Cornelius a Lapide, Societatis Jesu, postquam dixerat a D. Petro in Sicilia erectas esse ecclesias Syracusanam, Tauromenitanam et Catanensem, subdit : " Huic " proxima est Agrigentum, cujus primum episcopum scriptores sanctum Libertinum memorant; sed quo anno id factum sit, nos latet. " S. Libertini Encomiastes Syracusanus, fide " dignus, ipsum synchronum facit sancti Peregrini martyris, qui sancti Martiani, Syracusanorum episcopi a S. Petro instituti, discipulus " fuit. „ Hæc ab Octavio Cajetano nostro, Siculo, ejusdem Societatis patre eruditissimo, mutuatus est Cornelius. Testatur vero Cajetanus apud se habere, e Romana bibliotheca erutam, laudationem græcam ab eo Syracusano Encomiaste in die festo S. Martiani habitam ad populum Syracusanum, ubi ait Peregrinum, Martiani discipulum, martyrium fecisse una cum Libertino, episcopo Agrigentino, in cacumine montis Crotalei. Quinam mons olim Crotaleus diceretur, incertum nunc est. Juxta Agrigentum fuisse, ac Libertini sacrum corpus honorifice Agrigentina in urbe sepultum die 3 novembris sub Vespasiano ac Domitiano Impp. anno salutis circiter 90, affirmat idem Cajetanus ex mss. codicibus et tabulis Agrigentinis. Divi Libertini in capite et pectore mucrone percussi imagines antiquæ inspiciuntur. Ejus magnificum templum anno 1621 peste grassante erectum est in publica area " delli Zingari „ nuncupata, juxta parochialem ædem Sancti Michaelis, ubi verbum Dei prædicantem lapidibus obrutum ac mucrone perfossum * obiisse et sepultum fuisse Libertinum fama adhuc viget. *Hæc de sancto Libertino Rocchus Pirrus; cujus verba integra transcripsi, ut quid Siculi de S. Libertino credant, a lectore accurate cognoscatur. Similia in Hagiologio Italico leguntur.*

3. *Octavius Cajetanus e Soc. Jesu in tomo I Vitarum sanctorum Siculorum, in prævio Commentario ad Acta martyrii* SS. Peregrini et Libertini (1), *de sancto* Libertino *ita disserit :* Jam ad Libertinum, Agrigentinorum antistitem, venio, de quo obiter loquitur Encomiastes ille Syracusanus paullo ante laudatus, et pauca admodum referunt Acta illa S. Peregrini. Et quidem a divo Petro ecclesiæ illi Agrigentinæ præfectum fama ad nos usque ducta constansque traditio edocet, idque factum reor anno Christi 44, cum apostolorum princeps Romam veniens ad Pancratium Tauromenii in Sicilia episcopum divertit, teste Metaphraste, ut in ejus Vita diximus. Ibi enim Apostolus rebus Siculis sollicite prospexit et Maximum episcopum consecravit designavitque Pancratii successorem, et Beryllum Catanam misit antistitem : quo facilius credendum tunc etiam Agrigentinis dedisse Libertinum, aliosque forte quorum nomina exciderunt, aliis urbibus. Suam operam saluti Agrigentinorum diligentissime impendisse Libertinum ejusque ecclesiam floruisse, illud indicat, quod ad eam demetendam Imperatorum ministri accurrerint et in eum maxime exarserint. Cum autem neque dolis neque minis sancti pontificis pectus expugnari posset, acerbissimis discruciatum modis animum Deo reddidit. Si autem Encomiastis illius verba perpendamus, dicentis parem cum Peregrino triumphum retulisse Libertinum, plane magnum fuisse conjectum arbitrabimur. Acta vero sæpius laudata aiunt * per ætas apud Deum preces fundentem spiritum exhalasse. Lapidibus obrutum et gladio transfixum, apud plerosque fama est; et aliquot ejus icones antiquissimæ adstipulantur. Agrigenti prope forum sepultus est honorifice, atque ad ejus sepulchrum multis annis collata beneficia referunt. Coluntur hi sancti martyres ad tertium nonas Novembris. Certum annum obitus consignatum nullibi reperio; sed facile repererim ad Domitiani tempora. Neque enim videtur longe præcessisse Marcianus, quem Syracusarum episcopum in hac Syracusana urbe, non in Agrigentina, martyrium fecisse Acta significant, si ea ad veritatem aliorumque scriptorum mentem non invita trahere ac benigne interpretari voluerimus. Si autem quis ad Neronis persecutionem referre hæc velit, non habeo cur obsistam.

4. *Ex his quæ attulimus, Siculorum traditionem circa* Libertinum *unusquisque agnoscere potest. De quibus quid dicemus? Si documenta quærimus aut monumenta rerum traditarum, præter famam nihil reperimus.* Fama, *ait Cajetanus*, ad nos usque ducta constansque traditio edocet Libertinum a Petro apostolo Agrigentinæ urbi datum esse episcopum. *Laudo Cajetanum quod litteras B. Petri originales de promoto* Libertino *in episcopum Agrigentinum, et firmatas hac Petri subscriptione* Ego Petrus apostolus, Vicarius Christi, *e tabulario Agrigentinæ ecclesiæ non protulit. Verissime enim dixit fr. Thomas de Angelo, Messanensis, ex Ordine Prædicatorum, in Annalibus historico-criticis Ecclesiæ Siculæ* (2) : Fidem potius de Libertino misso a divo Petro subruit quam solidat id, quod addit Franciscus Baroni, novissime ad nostra usque tempora *(sæc. 17)* perseverasse in tabulario Ecclesiæ Agrigentinæ originales de Libertino in episcopum promoto litteras, ea Petri subscriptione firmatas : " Ego Petrus apostolus, Vicarius Christi. „ *Contra quas quisquilias doctus Thomas multa verborum pompa invehitur. Nos speramus, et gratias habemus maximas Paulo V, summo pontifici, qui eas a Bonincontro episcopo Agrigentino Romam deferri jussisse dicitur* (3). *Sic enim ista petra scandali remota fuit.*

5. *Sed mirari satis non possum eumdem Thomam tam facile admisisse* S. Libertinum *ab apostolis datum episcopum ecclesiæ Agrigentinæ. Sic enim scribit* (4) : Enumeratos ergo sub dissertationis exordio episcopos ab Apostolis in Sicilia constitutos lubens sustineo, Syracusis nempe Marcianum, Tauromenii Pancratium et Maximum, Catanæ Beryllum, Agrigenti Libertinum, Messanæ Bachylum aut Barchyrium, Triocalæ Peregrinum, Panhormi Philippum aut innominatum, sed nullo firmiori fundamento quam ecclesiarum traditionibus. Quas omnino sequendas contendo. Quamvis enim antiquæ ecclesiasticæ historiæ fundamenta quæ clare evincant, non suffragentur, non refragari satis est, etc. *Quidquid de aliis sit, miror* Libertinum, *tam facile temporibus apostolicis concedi. Quid enim, si apocryphæ Petri litteræ, quas tanto cum sensu criticæ Thomas explosit, hujus traditionis fundamentum exstiterint? Non ita, inquiet, est, sed traditio et fama eidendis falsario litteris occasionem præstitere faustissimam. Potest fieri, verum quid agendum de documento non modo non suffragante, sed aperte refragante traditioni quæ*

(1) Pag. 21. — (2) Dissertatio de episcopis ab apostolis in Sicilia institutis, n. 6, p. 43. Messanæ 1730. — (3) Ibid. — (4) Ibid., n. 31.

Libertinum

AUCTORE G. V. H.

Libertinum *ad tempora apostolica refert? Non enim ignorare potuit Thomas in historia martyrii S. Peregrini, ubi S. Libertini martyrium una narratur, sermonem esse de persecutione sub Valeriano et Gallieno, in qua persecutione* Libertinus *martyrium fecisse dicitur. Cur igitur ægre tulit* (1) *Acta prædicta interpolationis insimulari a Cajetano? Non enim potuit Cajetanus tueri Siculorum traditionem quam Thomas sequendam putat, nisi Acta accusando interpolationis. Si* Libertinus *passus est Impp. Valeriano et Gallieno, non fuit datus a S. Petro apostolo Agrigentinæ ecclesiæ episcopus. Aut Cajetanus bene fecit accusando Acta, aut Thomas male fecit contendendo sequendas esse in causa* Libertini *Siculorum traditiones.*

deserenda videtur, et ex alio documento SS. Libertinus et Peregrinus

6. *Judicium nostrum proferemus absque humano timore. Traditionem Siculorum circa* S. Libertinum *a sancto Petro ecclesiæ Agrigentinæ præpositum, deserendam judico, utpote cui non tantum* ***nullum documentum aut monumentum historicum*** *antiquitatis suffragetur, sed etiam documenta quæ supersunt refragentur. Documenta refragantia Siculorum traditioni duo afferimus. Primum est* B *S. Marciani encomium græcum quod Cajetanus et Papebrochius ediderunt, hic quidem in Actis Sanctorum, ad diem 14 junii* (2), *ille in Vitis Sanctorum Siculorum* (3). *Pro Cajetano Jacobus Sirmondus, e Societate Jesu, sermonem illum e græco latinum reddidit atque in Siciliam ad Cajetanum* ***misit, uti narrat Papebrochius in Commentario*** *ad Acta S. Marciani prævio* (4). *Qui addit se anno 1660 eumdem illum sermonem in codice bibliothecæ Vaticanæ n. 688 reperisse. Atque inde* ***fideliter exscriptum græce et latine edidit; Cajetanus latine tantum. Encomiastes ille sic incipit :*** Φέρε τοίνυν, ὦ ἠγαπημένε ὑπὸ Θεοῦ, τὰ περὶ ὁσίου τούτου καὶ ἀρχιποιμένος Μαρκιανοῦ διηγήσεις εἰς μέσον προθήσομεν, καθὼς ἄνωθεν* ἐξ ἀγράφου παρηκολουθήσαμεν μέχρι νῦν ἱστορίας*, ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκ διηγήσεως ἐγγράφου ὁμολογητῶν καὶ καλλινίκων μαρτύρων τῶν ἐν τοῖς αὐτοῦ χρόνοις διαπρεψάντων καὶ ἀναστραφέντων καὶ τὸν τῆς ἀθανασίας διαδυσαμένων στέφανον παρὰ τοῦ ἀγωνοθέτου καὶ παμβασιλέως Χριστοῦ. Ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς ἐγγέγραπται, ἅτινα μεθ' ὕστερα ἀκολούθως λέξομεν, ἵνα μὴ δόξῃ τισὶ ψευδῆ συγγράφεσθαι μυθολογίαν. Agedum, Deo dilecte, de hoc sancto antistite Marciano dicere aggrediamur, quæ vel ad nos ex superiorum tem- C porum memoria quasi per manus tradita sine scriptis pervenere, vel gloriosi confessores ac martyres, qui iisdem cum illo temporibus floruerunt et immortalitatis coronam adepti sunt, scriptis suis posteritati consignarunt. Quorum quidem nomina in libro vitæ scripta sunt; sed et a nobis postea suo loco prodentur, ne quis putet nos inanem et fabulosam texere narrationem. *Promittit ergo se auctores e quibus sua narratio pendet allaturum, affertque revera (n. 7) sanctum martyrem* Peregrinum. *En tibi verba sermonis :* Μὴ φέρων οὖν ὁ ἐχθρὸς τῶν εὐσεβεῖν* ἐθελόντων* ὁρᾶν ἑαυτὸν ὑπταζόμενον, κινεῖται εἰς ὀργήν, καὶ ἐπεγείρει κονιορτόν, καὶ ἐξάπτει καμινιαίαν ζέουσαν κατὰ τῶν πιστευσάντων εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Εὑρὼν γὰρ ἱκανοὺς καὶ προχειροτάτους πρὸς τὴν ἑαυτοῦ* κακοτροπίαν τοὺς τηνικαῦτα ἐγκεχειρισμένους ἀναξίως τοῦ τὰ τῆς βασιλείας σκῆπτρα, ἐξάπτει ἐν αὐτοῖς τὸν ἑαυτοῦ θυμόν, ἐκμυζήσας ἐν αὐτοῖς τὸν ἰὸν τῆς κακίας αὐτοῦ, καθὼς διδάσκει ἡμᾶς τὸ μαρτυρικὸν σύγγραμμα τοῦ ἀθλοφόρου Πελεγρίνου, περὶ οὗ ἐν προοιμίοις εἴρηται. Καὶ οὗτος γὰρ ὑπὸ τοῦ θεσπέσιου τούτου Μαρκιανοῦ διδασκαλείας ἐλλαμφθεὶς, μάρτυς τέλειος τῷ Θεῷ ἀπεδείχθη, θῦμα εὐπρόσδεκτον τῇ προαιρέσει γενόμενος καὶ ὁλοκάρπωμα εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἐν ὄρει ἐπιλεγομένῳ Κακουμήνῳ τῆς Κροτάλεος, τὸν ὅμοιον ἀπενεγκάμενος θάνατον τοῦ ὁσίου ἐπισκόπου καὶ μάρτυρος Λιβερτίνου τῆς τῶν Ἀκραγαντίνων ἐκκλησίας. « Ἐν γὰρ τῷ ὅρῳ ἐκείνῳ, φησίν, Βαλεριανοῦ καὶ Γαλλιηνοῦ τῶν τυράννων βασιλικῶν, ὡς εἴρηται, κρατούντων, ἐξαπέστειλαν προστάγματα ἐν κόσμῳ παντὶ πρὸς ἀποτροπὴν καὶ παῦσιν τῆς εὐσεβοῦς τῶν χριστιανῶν θρησκείας... » Non ferens igitur humani generis inimicus vinci se et dejici ab iis qui pietatem amplectebantur, continuo excandescit, furorisque flammas fornaci pares adversus Christi fideles exsuscitat. Nactus quippe idoneos paratosque ad nefarium sceleris sui consilium eos qui tunc imperii sceptris potiebantur, suam illis rabiem inspirat pravique conatus venenum instillat, quemadmodum egregii illius, de quo præfati sumus, Christi martyris Peregrini scripta nos docent. Hic enim inter ceteros Dei præconis **Marciani doctrina imbutus, testis perfectus Deo** effectus est, sacrificium acceptabile ac voluntarium factus atque holocaustum in odorem suavitatis in monte quod Cacumen Crotaleos appellatur, parem mortis triumphum consecutus cum E sancto martyre et Agrigentinorum episcopo Libertino. « Per idem tempus, inquit, Valeriano et Gallieno tyrannidem exercentibus, missa sunt in universum orbem ad evertendam funditusque perdendam christianorum religionem mandata, » *etc.*

edit. ἄνωθεν — *edit. ἱστορίαν* — *edit. εὐσεβεῖν* — *edit. θέλοντων* — *edit. αὐτοῦ*

7. *Hic ergo habemus* S. Peregrinum *martyrem, cum sancto* Libertino *Agrigentinorum episcopo certaminis laurea coronatum, testantem in scriptis* ***(quæ Encomiastes ille legerat) Marcianum in persecutione Valeriani et Gallieni martyrium fecisse,*** *cujus Marciani hic* Peregrinus *discipulus fuerat, cujus persecutionis et ipse* Peregrinus *una cum* Libertino *victima cecidit. Manifesta ergo in luce clarescit veritas. Traditio Siculorum* Libertinum *ævo apostolico adscribentium nec constans est nec pertingit ad tempora quibus vixit* S. Libertinus. *Sed traditio prior litteris consignata clare eloquitur statuitque sanctum* Libertinum *Valeriano et Gallieno Ecclesiam persequentibus felici pro fide agone perfunctum; cujus igitur martyrium accidit anno aliquo inter 254 et 259 (tamdiu enim Valerianus et Gallienus simul imperarunt). Neque* ***jurat Siculorum posteriori traditioni adhærentes*** F *objicere nobis ipsum hunc Encomiasten, Marcianum ab apostolo Petro in Siciliam missum esse asserentem. Hæc enim est auctoris illius fœdissima inconsequentia; qui, quum ex traditione orali et ex traditione scripta diceret, non intellexit se per testimonium coævi martyris* Peregrini *fabulosam* ***Marciani ætatem destruere, et simul uno vulnere*** *fabulosam ætatem* Libertini. *Sed quod ille non intellexit, nos probe intelligimus; et nemo puto est qui lectis verbis non intelligat rem.*

sub Valeriano et Gallieno passi credendi.

8. *Alterum documentum causæ nostræ est, quod Constantinus Cajetanus, Ordinis S. Benedicti, abbas S. Baronti, ad fratrem suum Octavium Cajetanum e Societate Jesu misit quodque hic in Vitis Sanctorum Siculorum edidit* (5), *nosque lectori ob oculos postmodum sumus posituri. Documentum illud, quod de S. Peregrino potissimum agit, antequam ad hujus sancti martyris Acta perventum fuit, hæc præbet legenda :* Per id tempus ecclesiæ Syracusanæ Marcianus præerat episcopus. Qui Peregrini virtutum fama excitus, ejus visendi

(1) Ibid. n. 5. — (2) Act. SS. tom. II Junii, p. 788-95. — (3) Tom. I, p. 1. — (4) Tom. II Junii, p. 788, num. 7.

(5) Tom. I, p. 22.

causa

AUCTORE G. V. H.

A causa ad asceterium venit. Nonnullos per dies simul egere in ea solitudine curarum vacua, rerumque humanarum ad despicientiam amoremque cælestium sese invicem adhortando, allocutionibus supra mel dulcibus pascebant animos. Unum insatiabiliter appetebant, tractabantque : regressum in æternam patriam summique boni complexionem. Morabatur in asceterio Pelagius quidam Africanus, non eadem qua ceteri virtute; nam, corporis habitu compositus, animo corruptus, dæmonis fraude invidiaque in Marcianum perculsus, animum in exitium omnium intenderat, cum (*hoc loco in manuscripto codice nomina imperatorum perscripta erant, ab Octavio Cajetano expuncta et remissa in marginem, testante ea in manuscripto codice reperiri. Nos ea suum in locum e margine restituimus*) a Valeriano et Gallieno imperatoribus scriptum est ad Quintianum, Siciliæ consularem, ut christianos adigeret ad sacrificia et aspernantes pœnis afficerentur. *Missus a Quintiano Silvanus,* homo pestifer, qui conquireret excruciaretque. Is Agrigentum ingressus, Libertinum episcopum corripi jubet. Non doli,

B non minæ, nihil omissum quo revocaretur a Christo, simulacra veneraretur. At Libertinus in æde Sancti Stephani protomartyris, per aras Deum laudans oransque spiritum reddidit; nec sine luctu in foro Agrigentinorum sepultus, satisque per multos annos ad ejus sepulchrum collata sunt in ægros beneficia. *Hunc ergo auctorem habemus testem refragantem traditioni Siculorum, sanctum* Libertinum *ævo apostolico tribuentium, testem a Cajetano siluisse jussum, ore occluso; cujus linguæ vincula solvimus, ut veritati testimonium reddat.*

et ex Actorum et hujus documenti auctoritate traditio Siculorum antiquatur

9. *Quam bene cum Encomiaste Marciani conspiret, unusquisque qui legit et videt. Uterque enim* Peregrinum *jungit Marciano, uterque* Peregrinum *eumdem* Libertino; *uterque de eadem persecutione Valeriani ac Gallieni agit, in qua et Marcianus et* Peregrinus *et* Libertinus *martyrium fecerint. Documentum alterum non modo imperatorum nomina, sed et præfecti nomen ex Deciana persecutione per Siciliam notissimi addit; ita ut nullus dubio locus supersit. Unde concluditur legitime, traditionem cujus Octavius Cajetanus ac Pirrus patroni existunt, non esse ex iis Ecclesiarum tra-*

C *ditionibus quas relinquere nefas, et deinde historiæ magis convenire martyrium* S. Libertini *Agrigentini episcopi seculo III adscribere quam I. Quod si ita est, neque Marcianus, inquient, Syracusarum episcopus primo seculo erit? Respondes mihi quoque ita videri. Sed de eo actum fuit ad diem 13 junii. Reliqua quæ ad* S. Libertinum *spectant deinceps videbimus.*

§ II. Traditiones de sancto Peregrino expenduntur.

S. Peregrinus discipulus fuit S. Marciani. Vixit seculo III

N*unc de* S. Peregrino *agendum est. De quo quid memoriæ proditum sit, breviter videndum. Ex iis quæ S. Marciani encomiastes refert discimus* Peregrinum *S. Marciani disciplina usum fuisse. Dicit enim* " Peregrinum *Dei præconis Marciani doctrina imbutum, testem Dei perfectum effectum esse* ", *quod confirmat alterum documentum, verbis etiam usum quæ egregiam* Peregrini *sanctitatem significent, credamque scilicet Marcianum* Peregrini *virtutum fama, ad eumdem invisendum. Degebat autem* Peregrinus *in quodam* " *asceterio* ",

Quo quum Marcianus pervenisset, sanctissimis colloquiis uterque sanctus vir, cælestis patriæ studia mutuo inter se fovebant. Hic licet Peregrinus *non dicatur Marciani discipulus, arcta tamen necessitudine ambos fuisse conjunctos, res ipsa clamat. Morabatur tunc in eodem asceterio vir Africanus, Pelagius nomine, qui invidia tabescens in Marcianum, orta Valeriani ac Gallieni tunc temporis persecutione, occasione usus est perdendi* Peregrinum, *Marciani amicum. Hæc auctor istius documenti. Ex qua narratione sequitur auctori nihil innotuisse de fama populari quæ S. Marcianum aut* Peregrinum *primo seculo adscriberet. Secus talia scribere non potuerat. Asceterium seculo III neminem turbare debet. Haud enim necesse est cogitare monasterium certa lege certaque forma compositum, sed cohabitantes viros pietatis ac litterarum divinarum studiosos, quales etiam præcedenti tempore apud Smyrnam cum Polycarpo habitasse, ab Irenæo haud obscure innuitur. Sed ex hac ipsa asceterii commemoratione res gesta ab apostolorum ævo longius removetur. Non quod existimem apostolorum tempore non cohabitasse pios viros inter*

E *se et communi studio vacasse sanctioris vitæ exercitiis, sed asceterium publice notum, quod persecutorum oculis patebat, seculum III multo magis clamat quam seculum I.*

A proditore ad necem defertur

11. *Ab hoc ergo proditore in sanctos viros pernicies parata fuit. Auctor solius* Peregrini *nomen persecutoribus proditum a Pelagio asserit. Sed plura innuit. Rerum progressus et ordo talis fuerit. Marcianum Syracusarum episcopum Pelagius prodiderit, et una cum Marciano sanctos quosque viros quos apud Agrigentum cum Marciano arctiori amicitia conjunctos viderat. Putaverim hunc lupum ovina pelle opertum non potuisse latere egregios sanctitate viros : sunt enim sanctorum oculi mirum in modum perspicaces ad detegendos nebulones qui falsa specie virtutem mentiuntur. Deprehensum se videns voluerit dolorem suum ulcisci et cum Marciano perdere amicos Marciani, ideoque et* Libertinum *forte prodiderit; et, quum persecutor hunc immolasset Agrigenti, e vicino loco præfectum adierit ad accusandum* Peregrinum *contubernalem. Eodem loco verba accusatoris* Peregrinum *designant patria Africanum, notantque hominem studiosum cohibendi christianos vacil-*

F *lantes, ne, deserto Christo, idolis immolarent : quod supponit tunc sæviente procella multos titubasse, signum imprimis congruum persecutioni Decianæ, cum qua Valeriani persecutio quasi in unum coaluit. Omnia igitur quæ legimus conspirant ad confirmandam opinionem nostram, sanctos illos viros nequaquam seculo I, sed tertio seculo martyrii coronam accepisse.*

Acta seculum III innuunt, ex verbis judicis

12. *Est præterea in Actis sancti* Peregrini *effatum quoddam judicis quod uti a primo seculo quam maxime abhorret, sic tertio seculo maxime convenit. Peregrino maximum desiderii ardorem pro Christo moriendi manifestante, Silvanus judex dicit* : Cognitum mihi est, tanos cupidine honorum in cædes ruere et veneratione numinum ex morte quærere. Affectum pœnis te velles, ut male mulctato corpori tuo cultu tribuatur, sed eventus contra erit, tui similium documento. Sequentis ævi memoriam eludamque quem sperabas, incendio tui corporis mox restinguam. *Jussitque* Peregrinum *in ignem injici eumque comburi; ne scilicet corpus christiani recondere possent, sparsis in ventum cineribus. Quem furorem Deus miraculo illusit. Hæc autem seculum III aut IV unice tam certo aptant, ut nec imperato-*

rum,

AUCTORE G. V. H.

rum, præfecti ac judicis perscripta nomina impedirent, Diocletiani potius persecutionem insinuarent.

et nominibus præfecti et judicis.

13. *Aliquam difficultatem movet Silvani judicis nomen. Quum enim Quintiani præfecti, ipsiusque assessoris Silvani nomina ex sanctæ Agathæ Passione nota sint, et hæc sub Decio martyrium subierit, in quo ipse Silvanus morte punitus legitur, quomodo hic sub Valeriano et Gallieno adhuc superstes est? Hinc cogitare quis posset de toto martyrio* S. Peregrini *ad Decianam persecutionem referendo, quæ interdum sub Valeriani nomine indicatur. At non video cur hic Silvanus idem debeat credi cum illo qui ad latera Quintiani sedens in martyrio S. Agathæ sua scelera morte luit repentina. Fuerit frater vel filius; vel etiam auctoris error admittatur : tam parvo non admodum offendar nævo.*

Peregrinus *incendio martyrium consummavit, de* Libertino

14. *Constat sane ex omnibus quæ dicta sunt, sanctos viros* Peregrinum *ac* Libertinum *non primi seculi sed seculi III esse martyres.* Peregrini *martyrium quale fuerit, clare in Actis dicitur; nec relinquit dubio locum. Non item* S. Libertini *martyrii genus.* Peregrinus *in ardenti rogo pretiosum agonem consummavit. Sed* Libertini *mortis genus dubium est. Apud Rocchum Pirrum legimus :* Divi Libertini in capite et pectore mucrone percussi imagines antiquæ inspiciuntur. *Cajetanus dicit* S. Libertinum lapidibus obrutum et gladio transfixum apud plerosque fama est; et aliquot ejus icones antiquæ adstipulantur. *Encomiastes S. Marciani :* Peregrinus parem, *inquit*, mortis triumphum retulit cum sancto martyre et Agrigentinorum episcopo Libertino. *Hinc itaque tres sententiæ de genere mortis quo* S. Libertinus *Christi martyr effectus est. Icones quales Rocchus Pirrus describit, indicant mortem gladio aut lancea illatam. Fama Siculorum apud Cajetanum addit lapidationem, qua non consummatus gladio vitam finierit. Pœnam ignis aliqui invenient indicatam verbis Encomiastæ* parem *dicentis* mortem *cum* Peregrino, *qui in ignem conjectus fuit.*

variæ sententiæ

15. *Quarta sententia oritur ex documento nostro, quod violentam mortem nullo modo insinuat, nec tormenta illata commemorat. Secundum hunc auctorem corripi jubetur* S. Libertinus : non doli, non minæ, nihil omissum, quo revocaretur a Christo, simulacra veneraretur. *Huc usque de tormentis ne unum quidem verbum; nisi quis contendat eum qui nihil omissum declarat, significare nec ipsa omissa fuisse tormenta. Ad omnimodam veritatem pertingere quum non liceat, quid veritati proximum arbitrer sic declaro. Martyrem* Libertinum *et scripta et oralis Siculorum traditio agnoscit. Icones qui* Libertinum *gladio transfixum aut lancea perfossum exhibent, nihil amplius fortasse significant quam martyrem. De mortis genere nullum unde desumpserim argumentum. Lapidationis fides penes Cajetanum maneto. Ex Encomiaste S. Marciani nihil certo deducitur præter* Libertini *martyrium. Documentum nostrum* Libertinum *martyrium innuit, sed latiori sensu. Ea enim tantummodo refert de* Libertino *quæ clarissimum fidei confessorem, invicto ac dolis et minis fortiori animo præditum probent; qui post fidei confessionem domum remissus, fortassis sub libera custodia, orans in oratorio suo animam Deo reddidit.*

—

§ III. De Actis quæ habentur SS. Libertini et Peregrini. De honore eorum sepulturæ tributo deque ipsorum cultu.

Acta partim ex variis frustis consuta, non admodum antiqua, sed nec omnino fide indigna

Jam *agendum est de ipso illo documento martyrii* SS. Libertini *et* Peregrini. *Ex antiquo codice desumptum dicit Octavius Cajetanus, ex codice celeberrimæ abbatiæ S. Mariæ in agro Acutiano. Codicis ætatem ignoramus. Ipsum documentum variis partibus constat, in unum consutis. Pars ultima Acta sunt martyrii* S. Peregrini. *Incipiunt a narranda historiola Liberati cujusdam Lilybætani, qui ab apparente sibi sancto Petro apostolo missus sit ad sepulcrum* S. Peregrini, *ut intercedente beato martyre* Peregrino *a Deo obtineat ne dæmon, e cujus possessione ope sancti Petri liberatus fuerat, iterum se infestare audeat; simulque ut filius Abundantius paralysi afflictus salutem inveniat. Fecit homo quod jussus fuerat, et cum filio ad montem Crotaleum venit, in quo corpus* S. Peregrini *situm erat. Deinde venit in asceterium cui nomen Triginta. De filio Abundantio aut de ipso Liberato nihil ultra dicitur ; unde ea pars documenti mutila censenda est. Quinam ex montibus Agrigento propinquis Crotalei nomine veniat, ipsi Siculi teste Octavio Cajetano ignorant. Papebrochius in Actis S. Marciani suspicatur unum ex montibus fuisse famosum dæmonum oraculo, quod sonitu crotalorum edebatur. De monasterio sive asceterio cui* Triginta *nomen, desperandum nobis pariter est, quum eodem Cajetano teste nullæ ejus ruinæ cognitæ sint, nec locus ubi fuerit determinari possit. Quod tanto magis cum Cajetano dolemus, quia hoc in loco ignoto* S. Peregrini *sepulcrum fuisse dicitur. Utrum asceterio Agatho præfectus fuerit tempore* Peregrini, *an tempore advenientis eo Liberati cum filio, dubium est. Hæc quoque pars aliunde avulsa in hunc locum missa videtur ob sequentem* Peregrini *martyris historiam, quippe qui in eodem asceterio cum Marciano egerit et Pelagium Africanum sui proditorem invenerit. Similiter ad intelligentiam Actorum* S. Peregrini *præmittuntur pauca de persecutoribus, imperatoribus scilicet, præfecto et judice; tum* Libertini *confessio et mors breviter narrantur, et Acta* S. Peregrini *incipiunt ab accessu Silvani judicis ad asceterium. Ex quibus colligitur hoc documentum præsenti sua forma non esse eximii pretii; sed, quum alicujus antiquitatis sit et auctor tempori convenientia referat, judicamus ex antiquioribus scriptis collectum, et proinde fide haud plane indignum. Acta præsertim* S. Peregrini *speciem veritatis haud contemnendam præ se ferunt, uti supra indicatum est. Et hæc ferme sunt omnia quæ de* SS. Libertino *et* Peregrino *dicenda habuimus. Pauca de iis quæ post utriusque mortem gesta sunt hisce adjungimus.*

Sepultus S. Libertinus Agrigenti

17. *In documento nostro legitur* S. Libertinus : Non sine luctu in foro Agrigentino sepultus, satisque multos per annos collata sunt in ægros beneficia. *Quod dicitur* haud sine luctu Libertinus sepultus, *innuere videtur publicam funeris pompam sancti martyris exequiis adhibitam fuisse. Quod si ita est, videre potest* S. Libertinus *apud suos Agrigentinos cives in magno honore fuisse, non tantum apud christianos, sed carus quoque ob virtutem et doctrinam gentilibus fuisse. Res isto tempore non*

caret

A *caret exemplo. Ob eamdem forte rationem in ipsa confessione mitius actum fuit illi; persecutores enim vehementer optabant egregios episcopos ad deserendam fidem inducere : et ideo ab initio forte parcitum fuit tormentis. Quod autem in foro Agrigentino sepultus dicitur, id sequioris ævi hominem demonstrat. **Certe tunc quum martyrio coronatus fuit, in** foro non sepeliebantur homines.* Prope forum *dicit Cajetanus. Libenter crediderim locum ubi sepultus fuit olim* S. Libertinus, *nunc prope forum esse, sed tunc certe in eo loco forum non fuit. Olim in illo loco sepulcri multa collata beneficia mortalibus,* ***documentum nostrum testatur; sed ex forma loquendi dixeris ætate auctoris ea beneficia desiisse,*** *nec præsentia beneficia Cajetanus nec Rochus Pir-****rus celebrant. Hic tamen meminit templi magnifici*** *in area publica* " delli Zingari " *nuncupata tempore pestis anno 1624 in honorem* S. Libertini ***erecti, prope parochialem ædem S. Michaelis, opi-****nantibus hominibus eo in loco sanctum episcopum lapidibus obrutum ac mucrone percussum obiisse.*

S. Peregrinus *in ignoto nobis loco*

18. *De* S. Peregrino *ex Actis discimus sequentia.* Corpus S. Peregrini *in rogo exanimati mansit integrum et inviolatum mediis in flammis. Domnina, religiosissima femina, illud excepit et in eodem loco, nempe in monte Crotaleo, sepultura donavit.* ***Atque ad ejusdem sancti viri cultum celebrandum*** *ibidem super sacro sepulcro templum suis expensis* ***ædificarit Domnina. Templum illud per multa secula miraculis claruit. Unde probantur Acta*** *multis seculis post* S. Peregrini *martyrium scripta. Cur Ferrarius* S. Peregrinum *Syracusis tribuerit, non aliam invenio causam quam S. Marciani amicitiam. Ignotum mons Crotaleus, ignotus facit* ***sepulcri locum; ignotum proinde templi situm.*** *Jam documentum sæpe laudatum et ab Octavio Cajetano in Vitis sanctorum Siculorum excuso,* ***iterum typis traditum hoc loco lectori communicamus, meliora daturi, si meliora præsto fuissent.***

—

MONITUM

CIRCA SEQUENS DOCUMENTUM.

Octavius Cajetanus in Animadversionibus ad martyrium sanctorum Peregrini et Libertini ***(Vitæ Sanctorum Siculorum, tom. I, p. 18) : " Eorum, ait, Actorum initium est*** Annuente Dei

C omnipotentis misericordia, " *additque codicem servari in Domini Constantini abbatis Cajetani* ***bibliotheca Aniciana. Scimus ergo hic non haberi*** *documentum integrum, sed partem excerptam. Scimus etiam primigenium codicis textum a Cajetano datum non esse, sed sua manu correctum. Impor-****tunam Cajetani diligentiam dolere possumus,*** *corrigere nunc non possumus, ut qui codicem præ* ***manibus non habeamus. Præterea lectorem moni-****tum volumus Vitas Sanctorum Siculorum esse Cajetani opus posthumum, quod editoris Petri* ***Salerni e Societate Jesu correctricem manum non uno forsitan in loco passum sit. Hæc præmittere debebamus, ut lector intelligat cur si quis stylum attendit hujus documenti, statim certissime judicet hanc textus formam antiquam non esse, immo satis recentem. Acta tamen multo antiquiora sunt, et ætatem habent longe antiquiorem illa cujus faciem*** *nunc præ se ferunt. Exemplar enim multis solœ-****cismis fœdatum mutatis verbis correctum fuisse ipse Cajetanus fatetur. Addit tamen se periodum nullam loco movisse neque aliam inseruisse aut adjunxisse. Protestatur inconcinnæ dictionis muta-****tionem stare cum iisdem rebus immotis et cum* ***eadem historiæ serie.***

DOCUMENTUM

DE SS. LIBERTINO ET PEREGRINO

quod edidit Octavius Cajetanus (1).

MARTYRIUM S. LIBERTINI EPISCOPI AGRIGENTINI ET S. PEREGRINI (2).

Liberatus quidam Lilybætanus *a*, temporibus multis a dæmone vexabatur. Quod vero calamitas humana ope pelli nequibat, ad ecclesiam D. Petri apostoli Romam contendit, medicinam miseriarum ex inclyti sepulcro, atæque complexu petiturus. Ad illa per annum mansit, interdiu noctuque apostolum orans raro perseverantiæ exemplo. Post finem anni intempesta nocte ante aram jacens effususque in lacrymas, B. Petrum flagrantius precabatur, exaudiret assiduas anni unius jam preces; adversus violentiam communis hostis subsidium obsesso ferret, ægro solatium; depelleret servitutem ac vincula, quibus miserabiliter obstrictus teneretur; incolumem redderet penatibus suis : mansuram penes se beneficii memoriam. Insuper depulsori malorum suorum omnes apud gentes decus futurum. Hæc orante, audita vox : *Liberate, ab omni corporis animique vexatione jam liber es. Sed redire in Siciliam jubeo, ad montem Crotaleum, ubi corpus Peregrini martyris situm est : ad ejus sepulchrum offerre te preces oportet et jejunium XL dies tolerare. Illo ut fueris, Peregrinum tibi præstiturum confide ne dæmon aggredi te ultra audeat, simul opem a Deo impetraturum Abundantio, filio tuo, paralysi afflicto.*

Liberatus quidam mittitur a S. Petro ad sepulcrum S. Peregrini.

a

E

2. Igitur Liberatus alloquio cælesti firmatus, Lilybæum in Siciliam regreditur, nec mora mandatis apostolorum principis exsequendis. Ægrum filium, XVI natum annos, ad B. Peregrini sepulchrum mox perducendum curat, oramque Siciliam adnavigans, ad montem Crotaleum pervenit in quo corpus Peregrini situm erat, et inde ad Asceterium, cui *Triginta* nomen fuit. Ea tempestate *b*, ascetis præfectus erat Agatho acrique disciplina exercebat, egregia vir religione, sacrisque litteris perquam eruditus. Vespere, Deo gratias agens, cibum capiebat, quem innocenter labore suo parasset; nec sanctissimum virum quisquam pietate anteisset, cum occinendis Deo laudibus in ecclesiam conventum esset. Septem per annos quos in asceterio habuit, nemo umquam ab eo tristis abscessit; tanta animi lenitate pollebat, hilaritate oris, utriusque constantia. Morum ac vitæ disciplina per Siciliam late celebrabatur.

eoque pervenit.

b

F

3. Per id tempus *c*, Ecclesiæ Syracusanæ Marcianus præerat episcopus. Qui Peregrini virtutum fama excitus, ejus visendi causa ad asceterium venit. Nonnullos per dies simul egere in ea solitudine curarum vacua; rerumque humanarum ad despicientiam amoremque cælestium se invicem adhortando, allocutionibus supra mel dulcibus pascebant animos. Unum insatiabiliter appetebant tractabantque, regressum in æternam patriam summique boni complexionem. Morabatur in asceterio Pelagius quidam, Africanus, non eadem qua ceteri virtute, nam corporis habitu compositus, animo corruptus, dæmonis fraude invidiaque in Marcianum perculsus, ani-

S. Marcianus Peregrinum convenit, et postmodum hic a proditore ad judicem defertur.

c

(1) Cfr Comment. Præv. num. 8 sqq. (2) Addit editor : *Ex codice antiquo, Anno Christi 90 , Nonnum*

* *edit.* omniorum.

mum in exitium omnium * intenderat. Cum ab Impp. Valeriano et Galieno scriptum est ad Quintianum, Siciliæ consularem, ut christianos adigeret ad sacrificia et aspernantes pœnis afficerentur. Missus a Quintiano Sylvanus, homo pestifer, qui conquireret excruciaretque. Is Agrigentum ingressus, Libertinum episcopum corripi jubet. Non doli, non minæ, nihil omissum, quo revocaretur a Christo, simulacra veneraretur. At Libertinus in æde S. Stephani protomartyris per aras Deum laudans, oramque spiritum cœlo reddidit, nec sine luctu, in foro Agrigentinorum sepultus; satisque multos per annos ad ejus sepulchrum collata sunt in ægros beneficia.

Qui Peregrinum *adduci jubet*, d

4. Sylvanus Agrigento ad asceterium *d* recta, christianos quæsiturus, tendit. Extemplo adit hominem Pelagius, fidei violator. Illic detulit Africanum quemdam commorari, cujus artibus maxime faciles ab imperatorum obsequio dusque verterentur, ut qui plerosque ad deorum cultum transgredi cupientes exterreret. [Marcianum, Syracusarum * episcopum, de eadem superstitione damnatum, ea in urbe flammis absumptum.] Proin Peregrinum, ejusdem sectæ studiosum, eadem supplicia conficerent. Statim comprehenditur *e* Peregrinus, et ante Sylvanum statuitur. Qui : *Pernovi*, ait, *hominem externum te esse; quod tuum nomen ostendit. Quid ausus es cives perterrere, quominus imperatorum edictis obsequantur et thura diis incendant?* Peregrinus respondit : *Et me fateor et cives meos alienos* * *a Christo non esse, et, quæ mea in Deum spes est, nullam vim tantam tormentorum fore, quæ a fide me divellat. Neque operæ pretium est apud vos multa disserere, quorum aures ad falsas auditiones versæ, animus corrupta veris antehaberet.* Sylvanus subjecit : *Pelagius, civis tuus, plurima adversus te prompsit, teque præsens arguet.* Tum Peregrinus : *Vocetur*, ait; *quod lubet, testificetur.*

* *edit* Syracusorum.

e

* *edit.* alieno.

qui intrepide Christum confessus.

5. Producto Pelagio, versus ad Peregrinum Sylvanus : *En tuus*, inquit, *delator ac testis.* Tum Pelagius, cœpto jam scelere vecors : *Peregrinus*, ait, *ex Africa in asceterium venit, moderatoremque Agathonem ac præterea ceteros fraudibus suis involvit, ut imperatorum edicta respueremus.* Peregrinus respondit : *Quod suasi, rursum suadeo; quis enim diis sacrificet, operibus manu factis?* C Sylvanus dixit : *Pelagii testimonium, ut video, verum est; jussis principum plane adversaris.* Peregrinus respondit : *Dixi tibi christianum me esse, et asseveratione constanti firmo. Deos vestros aspernor, quibus nulla juvandi potentia, ut saxis sine mente. Immane errant qui colunt, qui hostias immolant. Neque iis error sine exitio erit; quos sempiternus ignis apud inferos depascetur. Sed mihi fides ac sacrificium juxta sunt vera omnia ac pura; nam æterno regi sacrifico, in quem credo, qui in Trinitate manet et in unitate persistit; qui verax est ac præpotens; cui subjectus est mundus et cœlum.* Sylvanus dixit : *Vaniloquentiam istam tuam agnosco; stultitiæ misereor, quæ ad perniciem te trahit. Nescis quæ Marcianus episcopus perpessus est? qua vitam morte finivit?* Peregrinus respondit : *Haud sum nescius Marcianum pro Christi fide extrema perpessum esse; felix, quem dira mors ad requiem transmisit plenissimam* D *voluptatum. Atque utinam æque participem me pœnarum ejus et regni feceris, dareturque a te quod cupio, dissolvi per cruciatus et perfrui Christo meo!*

in ignem conjici jussus, martyrium consummat

6. Sylvanus dixit : *Cognitum mihi, christianos cupidine honorum in cædes ruere et venerationem numinum ex morte quærere. Affectum pœnis te velles, ut male mulctato corpori tuo cultus tribuatur; sed eventus contra erit, tui similium documento : sequentis ævi memoriam cultumque, quem sperabas, incendio tui corporis mox restinguam.* Sententiam ergo sic pronuntiat : “ Peregrinum christianum, qui imperatorum edicta contempsit et probra in deos Saturnum et Minervam dixit, flammis comburi jubeo. „ Quæ ubi B. Peregrinus audivit : *Tibi*, dixit, *gratias ago, Jesu Christe, qui me famulum tuum optatissima morte dignatus es, et per martyrium ad te vocas. Pro nomine tuo patior, Christe; atrocitatem tormentorum ope tua sustinebo. Sed oro te precorque, egredientem e corpore animum ne teterrimo obtutu dæmon exterreat, ne meum iter in cœlum impediat; verum præfulgentes ministri tui excipiant, ad te deducant,* E *qui Deus es benedictus in secula.* Subinde raptus in montem Crotaleum *f* et in ignem conjectus, Deo spiritum cum commendaret, exanimatus est; sed corpus inviolatum mansit, receptumque a Domnina, religiosa femina, eodem in loco honore sepulturæ donatum, ejusdemque opibus exstructo super templo cultum. Illud vero miraculis per multa seculorum inclytum fuit. Natalis dies ritu anniversario ad III novembris celebratur, præclaræ mortis perenne monumentum, ad Dei gloriam, qui in omnem æternitatem vivit et regnat.

f

ANNOTATA.

a Lilybæum, *promontorium Siciliæ est, Africam spectans; item urbs prope eum locum. Promontorium nunc* Capo Coco, *urbs vero vocatur* Marsala.

b Ea tempestate. *Ex contextu non adeo clarum quænam tempestas indicetur, nempe vitæ* S. Peregrini *an adventus Liberati cum filio. De* Agathone *monasterii præfecto et de ipso monasterio cui* Triginta *nomen fuit, historia nos nihil docuit.*

c Per id tempus. *Scilicet tempus S. Marciani et* SS. Libertini *et* Peregrini. *Indicatur ergo (uti in* F *Commentario ex ipso hoc martyrii documento demonstravimus) seculum III.*

d Agrigento ad asceterium. *Hinc existimare licet asceterium illud non longe ab Agrigentina urbe situm fuisse. Est autem* Agrigentum *urbs Siciliæ in ora australi, ad ostia Acragantis fluvii, græce dicta* Acragas, *a monte scilicet cui imposita est. Nunc dicitur* Gergento, Girgenti. *In hac urbe nati sunt Empedocles philosophus et Phalaris tyrannus.*

e Statim comprehenditur. *Hic documentum consuetam Actorum formam martyrum induit.*

f *Sæpe diximus* montem Crotaleum *nobis et ipsis Siculis ignotum esse. Si tamen asceterium in quo* S. Peregrinus *vixit prope Agrigentum fuit, montem Crotaleum nihil aliud esse quam eminentiorem locum montis cui Agrigentum impositum est, non inanis fuerit conjectura.*

DE SANCTIS

A

DE SANCTIS MARTYRIBUS

VALENTINO PRESBYTERO

ET

HILARIO DIACONO

VITERBII

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H.

§ I. Memoria sanctorum martyrum Valentini et Hilarii inde ab auctariis Usuardinis et apud scriptores recentiores. Duplex genus Actorum.

ANNO CCCIII.

SS. Valentinus et Hilarius in martyrologiis recensentur Usuardinis,

Iis in locis ubi nunc Viterbium est, campisque Viterbio adjacentibus, floruit sanctorum virorum inclytum par, gloriosi martyres Valentinus *atque* Hilarius, *hic leviticum ministerio, ille presbyteralis ordinis honore insignis. Quorum Acta martyrii elucidanda dies præsens suppeditat. In martyrologiis antiquis nulla fit martyrum nostrorum mentio, sed in auctariis Usuardi frequens est eorumdem memoria. In codice Danico*: Castro Viterbiensi, sanctorum Valentini presbyteri et Hylarii diaconi, qui sub Maximiano diu laniati, in Tiberim mersi, sed ab angelo erepti, capitis abscissione martyrium compleverunt. *In codice Bruxellensi :* Castro Viterbiensium, natale sanctorum Valentini presbyteri et Hylarii diaconi, qui sub Maximiano diu laniati sunt. *In codice Aquicinctino :* Ipso die castro Viterbiensium, passio sanctorum Valentini presbyteri et Hylarii diaconi, qui sub Maximiano ac Demetrio *(Demetrio)* consule diu laniati, insigne templum Herculis orando favillam fecerunt ac in Tiberim mersi, sed ab angelo erepti, capitis abscissione martyrium compleverunt. *In codice Victorino :* Castro Interbentium passio sanctorum Valentini presbyteri et Hylarii diaconi, qui sub Maximiano ac Demetio *(Demetrio)* consule diu laniati insigne templum Herculis orando favillam fecerunt ac, C in Tiberim mersi sed ab angelo erepti, capitis abscissione martyrium compleverunt. *Idem codex Reginæ Sueciæ n. 130, sed juxta Sollerium videtur legere : castro* Viterleneium *vel* Viterbeneium. *In codice Greveni :* Valentini presbyteri et Hylarii diaconi martyrum.

et apud Galesinium et Maurolycum, et in Martyrologio Romano.

2. *Quibus consonat Galesinius, in Martyrologio scribens :* Viterbii, beatorum martyrum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi, qui in Tiberim præcipites dati, inde divinitus erepti, demum præcisis cervicibus ad martyrii coronam perveniunt. *Maurolycus in Martyrologio scribit sequentia :* Castro Viterbiensium, passio SS. Valentini presbyteri et Hylarii diaconi, qui sub Maximiano imperatore ac Demetrio consule diu laniati, templo Herculis precibus subverso, in Tyberim projecti ac decollati sunt. *Tandem Martyrologium Romanum præclaros martyres sequenti celebrat elogio :* Viterbii, sanctorum martyrum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi, qui in persecutione Maximiani ob Christi fidem cum saxi pondere in Tiberim præcipitati, et inde ab angelo divinitus erepti, demum abscissis cervicibus coronam martyrii perceperunt.

De quibus egit Andreuccius

3. *De sanctis martyribus* Valentino *presbytero et* Hilario *diacono multi scripsere, quos inter eminet Andreas Hieronymus Andreuccius noster e Jesu Societate sacerdos, qui in opusculo italico cui modestum titulum* (1) Notizie istoriche de' gloriosi sanctis Valentino presbytero et Hilario diacono *præfixit, multa de utroque martyre deque Actis ipsorum docte ac sapienter exponit. Ubi quid alii de sanctis hisce martyribus scripserint, multa cum diligentia notatum reperies. Non pauca ex illis quæ clarissimus auctor suo opusculo inseruit huic nostro operi necessario inserenda sunt; quem tamen auctorem citare semper idcirco non possumus, quod ex fontibus haurire, non ex rivulis, quantum fieri potest, pro instituto nostro debemus, utemurque sæpe iisdem quibus ille fontibus usus est.*

quorum mentio occurrit in epistolis Summorum Pontificum

4. *Præter martyrologos supra allatos multi alii sanctorum martyrum nostrorum mentionem fecerunt. Prima quæ occurrit, reperitur in epistola Innocentii Papæ III* (2), *ex quadam constitutione S. Leonis Papæ IV, ubi sic legitur :* In vico Palenzano cum suis ecclesiis SS. Hilarii et Valentini. *Vixit Leo IV seculo IX. Vicum Palenzanum sive castellum Palenzanum Fridericus imperator I* F *anno 1169 dono dedit Viterbiensibus* (3), *fuitque in feudum datum familiæ Orsinæ anno 1241* (4). *Innocentius Papa II anno 1139 ecclesiam S. Valentini, ædificatam in loco ubi sanctis martyribus capita abscissa fuerunt, Azoni archipresbytero cathedralis ecclesiæ S. Laurentii Viterbii concessit. Cujus hæc sunt verba :* Quoniam beatum Petrum ejusque Vicarios filiali amore ac reverentia diligis, atque in reædificatione ecclesiæ Sancti Valentini, quæ peccatis exigentibus olim destructa fuit, piæ intentionis atque charitatis intuitu fideliter laborasti, pro quibus omnibus personam tuam ampliori gratia et benevolentia clementer amplectimur, et præfatam ecclesiam Sancti Valentini tibi tuisque successoribus et per vos ecclesiæ B. Laurentii apostolica benignitate concedimus atque firmamus *etc. Dictæ bullæ cujus verba citavimus, originale exemplar suo tempore in cathedralis Viterbiensis archivo conservari dicit Bussi* (5), *datamque* Laterani per manum Almerici S. R. E. Diac. Card.

(1) *Notizie istoriche de' gloriosi santi, Valentino prete ed Ilario diacono, martiri Viterbesi e primi apostoli di quella città, raccolte da Andrea Girolamo Andreucci della Compagnia di Gesù. In Roma* 1740. — (2) Baluze, tom. II, ep. l. 142. — (3) *Istoria della città di Viterbo, di Feliciano Bussi. In Roma* 1742, p. 99. — (4) Ibid., p. 57. — (5) Ibid., p. 92.

AUCTORE G. V. H.

Card. et Cancell., XIV kal. decembris, indict. III, incarnationis Dominicæ anno MCXXXIX, pontificatus vero Dom. Innocentii PP. II, anno X.

et apud alios multos.

5. Exinde in multis martyrologiis et calendariis beatorum martyrum memoria celebratur, quorum præcipua supra a nobis citata sunt. Mirandum sane est neque Surium neque Lipomanum, neque Mombritium neque Jacobum a Voragine, neque ipsum Petrum de Natalibus martyrum nostrorum Acta attigisse. Primus Massini, archipresbyter Viterbiensis, anno 1612 juxta Acta (ut credi par est) historiam martyrii composuit, narrationem scilicet succinctam et ad ædificationem legentium exaratam. Clarissimus P. Ferrarius eorumdem martyrium brevi compendio exhibuit anno 1613. Quibus addenda est legenda, quam dicunt, eorumdem martyrum in tres lectiones distincta divino officio servitura, quam a clero Viterbiensi oblatam sacra Rituum Congregatio approbavit die 19 augusti anno 1662. Paucis post annis Sarnelli in opere italico cui titulus Speculum cleri secularis brevissimam sanctorum martyrum Valentini et Hilarii notitiam scripsit. De iisdem martyribus egit Joannes Marangoni in opere quod inscribitur Thesaurus parochorum, in quo (1) brevem conspectum martyrii SS. Valentini et Hilarii proposuit. Tandem anno 1699 Anonymus quidam Viterbiensis Acta martyrum nostrorum italico sermone narravit. Clarissimus quoque Bussi, in Historia Viterbii italice scripta, Acta SS. Valentini et Hilarii, a Nicolao Nardini anno 1684 typis expressa, operis sui appendici inseruit (2). De quibus doctorum virorum lucubrationibus quid sentiamus, postea dicturi sumus. Nunc ad Acta examinanda procedimus.

Actorum exemplaria Farfensia et Casinensia.

6. Acta sanctorum martyrum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi ex codice seculi X membraneo transcripsimus Romæ anno 1880 in bibliotheca Collegii Romani (post spoliationem factam a Gubernio Pedemontano dicta " Victoris Emmanuelis "), quo codex iste ex celeberrima abbatia S. Benedicti Farfiæ in Sabinis translatus fuerat. Quorum Actorum duo exemplaria reperiuntur in bibliotheca Casinensi, codicibus videlicet 139 et 149, satis inter se similia, sed a Farfiensibus aliquantum diversa.

Farfensi satis simile est apographum Gallonii

7. Exemplari Farfiensi satis similia sunt Acta mutila quæ Andreucci edidit ex apographo clarissimi viri Antonii Gallonii, contento in codice chartaceo bibliothecæ Vallicellanæ in urbe Roma, signato B. 74, quæque expolita edidit Nardini. — Ex quibus exemplaribus nullum genuina Acta martyrum præbet, neque authentica seu proconsularia, uti inspicienti patet. Quam difficultatem cum plurimis sanctorum martyrum Actis communem habent. Composita videntur seculo X aut IX.

Quibus antiquior videtur Passio brevis.

8. Multo antiquior videri potest brevis quædam Passio Valentini et Hylarii martyrum, quam ex codice membranco bibliothecæ Vallicellanæ n. 16 (p. 73) edidit Andreucci, et nos ex ejusdem bibliothecæ codice edimus. Valde succincta narratio est martyrii, in tres lectiones distincta, et a consueta reliquorum Actorum narratione valde longe discrepans; quippe quæ maximam partem martyrii, eamque splendidissimam, silentio premat. Quæ præteritio suadet ut judicemus Passionem hanc ex longiori alia non fuisse contractam, sed potius componendæ longiori Passioni quasi fundamentum præbuisse ac lineas, ut aiunt, traxisse. Antiquam esse hanc Passionem, probabile mihi videor concludere argumento ex nomine Biterbensium. Nusquam urbem vocat Viterbium, nec Viterbienses; sed castellum tantummodo novit Biterbensium. Anonymus Ravennas, qui seculo VII floruit Beterbon novit, nullum adhuc Viterbium. Nomen Viterbium hodiernæ urbi datum fuit a Desiderio rege Longobardorum. Viterbium enim urbs recens est, sed civitas valde antiqua; cujus origines primorum temporum nebulis obductæ latent. Certum tamen videtur fuisse civitatem unam ex quatuor vicis consistentem, uno verbo τετράπολιν. De Viterbii originibus vide Bussium (3) et Andreuccium (4) et citatos ibi auctores, qui de hac quæstione amplissimis disputationibus egerunt; neque enim hujus loci est de illa quæstione ex professo agere. Notatu tamen dignum est nomen Biterbon seu Beterbon : quod primis incolis advenis (scilicet Phœnicibus) betharbah sonuerit, i. e. domus seu civitas in quatuor partes divisa. Quod Petrus Benedetti, linguarum orientalium peritissimus, non incongrue Andreuccio indicaverat.

Acta continent multa quæ in Passione brevi non leguntur.

9. Sed ad Acta redeamus SS. Valentini et Hilarii. Quæ quum plurima contineant quorum in brevissima Passione illa, quam ex ipso codice accuratissime exscripsimus, nulla mentio injicitur, non possunt dici amplior ejusdem Passionis forma, sed aliunde multis conquisitis rebus novum ædificium, fundamento priori superstructum ac multis partibus auctum. Quod ut a lectoribus commode capiatur, utriusque Passionis breviter argumentum proponimus. Secundum breviorem illam quam antiquiorem putamus, tempore Maximiani Valentinus presbyter et Hilarius diaconus latitabant in domo Eudoxiæ. Qui tenti a Demetrio proconsule, ducti sunt in Castellum Biterbensium. Interrogati patriam, christianos se dicunt atque ex Oriente advenisse. Sacrificare jussi, recusant. Recusantes Demetrius jubet extra castellum duci et capite plecti in via strata. Quorum corpora jussit custodiri per tres dies; quæ noctu Eudoxia rapit et eo in loco condit sepulcro. Eudoxiam proconsul teneri jubet et fustibus cædi usque ad mortem. — Argumentum Actorum longiorum est sequens. Maximiano christianos persequente et christianis occultas quærentibus latebras, apud Eudoxiam, piam feminam, latebant absconditi SS. Valentinus presbyter et Hilarius diaconus. A Demetrio proconsule, qui erat in castello Viterbiensium, christianos quærente, tenti sunt Valentinus et Hilarius. In castellum Viterbiensium ducti Demetrioque exhibiti, patriamque interrogati, christianos se fatentur. Interrogati genus, ex Oriente se venisse et præclaro genere natos affirmant. Sacrificare jussi idolis, recusant. Rursus jubentur sacrificare deo Herculi; recusantibus Demetrius tormenta minatur. Sancti proconsulem duris verbis increpant. In equuleum levati ac torti, orant Deum, ut per angelum Herculis templum evertat. Fit terræ motus, templum evertitur. In eo templo rex semel in anno sacrificare solebat; eratque pulcherrimum, et valebat plus quadringenta centenariorum (?) auri. Demetrius casum tribuit artibus magicis, jubetque sanctos in Tiberim præcipites dari. Ducti ad fluvium, alligata ad collum mola, præcipitantur; sed ab angelo liberantur. Satellites revertentes invaduntur ab urso, qui plures occidit; reliqui convertuntur ad fidem et adeunt Eutycium presbyterum, qui eos post triduum cum famulis ipsorum baptizat. Tunc martyres e flumine erepti ad proconsulem redeunt; per angelum se liberatos declarant. Proconsuli Christum prædi-

(1) Lib. II, c. 17 (cf. Andreucci, op. cit., p. 16). — (2) Bussi, op. cit., p. 414. — (3) Op. cit., part. I, lib. I. — (4) Op. cit., cap. 3.

A cant; qui eos fustibus cædi jubet, et ad sacrificandum Herculi invitat. Quod quum noluissent, capite damnati, pedibus ad columnam ligatis, ejiciuntur in " via strata. „ Jubet proconsul eos per tres dies custodiri. Qua nocte rapit Eutychius et in loco decollationis qui dicitur " Camillarius „ tradit sepulturæ. Eudoxiam Demetrius diu fustibus cædit usque dum spiritum exhalaret. Quæ acta sunt tertio nonas novembris. Post multum temporis Demetrius dolore diu percussus, venit ad martyrum sepulcra et orat martyres ut sibi subveniant. Qui apparentes ei, mittunt eum ad Eutychium, salutis consequendæ causa. Proconsul Eutychio occurrit; a quo baptizatus sanatusque, ipse Christum prædicat. Quod audiens Maximinianus, mittit Dionysium, qui Demetrium capite plectit. Tandem additur translatio SS. Valentini et Hilarii tempore Gregorii IV, ad monasterium Farfa per Sichardum abbatem.

sed fortassis ex Actis S. Secundi derivantur

10. Ex tanta diversitate martyrii oriens oritur difficultas, quæ longiora martyrum Acta non parum vexat. Etenim haud facile causam reperias cur brevis illius Passionis scriptor sanctorum precibus eversum Herculis templum, mersos Tiberinis B fluctibus sanctos et prodigiosam ereptionem (quæ paucissimis verbis referri poterant), in sua narratione prætermiserit, si ea nota sibi fuissent. Et si nota ei non fuerunt, unde Actorum scriptori innotuerunt? Ex traditione, dicat quis, Viterbiensium et accolarum. Sed ea traditio cur non pervenit ad aures prioris scriptoris, cui reliqua apprime nota erant? Crescit difficultas consideranti et Acta S. Secundi, quæ prædecessor noster Godefridus Henschenius tractavit (1). In Actis enim S. Secundi leguntur ea omnia quæ martyrum SS. Valentini et Hilarii longiora Acta brevis Passionis narrationi inserunt, nec tantum eadem, sed iisdem fere verbis expressa eademque locutionis forma, ita ut necesse sit SS. Valentini et Hilarii Acta ex Actis S. Secundi aut hæc ex illis conflata fuisse, quod auctoritati Actorum non parvum præjudicium opponit. Nam quum brevis Passionis forma careat fere iis martyrii adjunctis et factis quæ SS. Valentini et Hilarii longioribus Actis cum S. Secundi Actis communia sunt, non sine causa et ratione opinamur ea omnia ex alieno loco huc fuisse adducta, ideoque fidem non mereri. Tale igitur esto nostrum de C Actis SS. Valentini presbyteri et Hilarii diaconi judicium : fetus est sequioris ævi, ex narratione rerum quæ brevi Passione continentur atque fortassis ex Actis S. Secundi martyris compositus, qui seculo IX adscribi potest.

de quibus judicium omnino certum fieri non potest

11. Non ignoro fieri posse ut hoc judicio criticæ nostræ apud multos offendamus, adeoque odiosum illud aggeratur : " Ergone tu falsum dicis quod per tot secula Viterbiensis ecclesia verum habuit? „ Primo quidem observandum tempus est, ne obliviscendum urbis Viterbiensis originem adeoque Ecclesiæ Viterbiensis exordia non esse antiqua, sed potius recentia. Ecclesia autem quæ antiqua non est, antiquas traditiones ecclesiasticas easque privatas sibi sumere non potest. Deinde non audemus dicere falsum quod Viterbienses de suis martyribus juxta Acta prædicta (quorum sinceritatem suspectam diximus) credunt, sed ex Actorum fide et auctoritate credi posse negamus. Potest autem fieri ut revera sancti Valentinus et Hilarius orationibus suis templum Herculis everterint, potest fieri ut aquis fluminis mersi divina virtute fuerint erepti; potest etiam fieri ut Secundus templum Herculis everterit et in Tiberim præceps datus martyrium consummaverit, quæ cum omnium reliqua adjuncta locum revera sive in martyrio Secundi sive in martyrio SS. Valentini et Hilarii habere potuerunt. Quum enim eorum incerta fama et rumore per ora hominum volitante et currentibus seculis ad posteros perveniente, non incongruum erit opinamentum, variorum oppidorum incolas suis adscripsisse martyribus omnia quæ partim suis et partim aliis evenerant. Nos vero, qui tot seculis tantisque primorum temporum nebulis a manifesta luce factorum separamur, quid cuique conveniat quo decernamus, fere nihil adjumenti habemus.

§ II. De sanctorum martyrum Valentini et Hilarii patria, genere, dignitate; deque martyrio ipsorum.

SS. Valentinus et Hilarius Orientales, genere forte illustri, dignitate ille presbyter, hic diaconus

Post Actorum quæstionem universam, ad singula examinanda facta accedimus. Et primo quidem de martyrum patria agendum est. In Passione breviore (quam longiora Acta sequuntur) proconsul sanctos interrogat de patria : " Ex qua, inquit, patria estis? " Martyres, consueto martyribus modo, primo se christianos confitentur, et de partibus Orientis se venisse affirmant. Quæ responsio nihil habet quod non facile credi possit. Nam, persecutione atrocissima per Orientem debacchante sub Diocletiano, quum partes occidentales adhuc quiescerent, fortassis ad persecutionis æstum fugiendum in Occidentem venerant. Potueruntque etiam aliam ob causam, v. g. ad visitandum sepulcra Apostolorum, Romam venisse, ut aliis quoque martyribus accidit, et deinceps in Italia hæsisse, in prædicanda fide occupati. De genere SS. Valentini et Hilarii in Passione breviore nihil legimus, in Actis vero natos se præclaro genere fatentur. Ad genus martyrum illustre spectare potest quod Demetrius, eos ad sacrificandum exhortans, amicitiam Cæsaris consequendam proponit : quod homines illustri genere natos potius quam plebeios indicat. Dignitas utriusque martyris tum in brevi Passione tum in Actis enuntiatur. Dicitur enim Valentinus presbyter, Hilarius autem diaconus. Et hæc de sanctorum martyrum patria, genere ac dignitate sufficiant, F quum præter Acta nullum neque documentum neque indicium supersit.

Sub Maximiano

13. De martyrio vero primum quæritur quo tempore factum sit. Respondent Acta cum brevi Passione, tempore Maximiani Augusti. Annum non invenimus perscriptum; non dubitamus tamen annum assignare 303, quamquam annus 304 fortasse convenire potest. Maximianus enim anno 304, tertio nonas novembris Augustus adhuc erat. Verumtamen Passio brevis et Acta videntur initium quoddam persecutionis indicare, et ideo annum 303 præferimus cum Baronio dicente (2) : " Illustratur et Tuscia compluribus inclytis martyribus : exstiterunt inter alios insigne pro Christo certamen Valentinus presbyter et Hilarius diaconus „.

martyrium consummarunt

14. Quod martyrii genus et tormenta martyrum spectat, in eamdem videmus concurrere sententiam Passionem brevem atque Acta longiora in designando beatorum virorum mortis genere : utrobique enim sanctos martyres capite amputato legimus.

(1) Ad diem 1 Junii. Act. SS. tom. I Junii, p. 51 sqq.

(2) Annales eccles., ad annum 303, n. 121.

Tormenta

AUCTORE G. V. H.

Tormenta autem ante feralem ictum martyribus illata nulla legimus in Passione brevi, multa in Actis. Prodigia quoque Passio brevis recenset nulla, multa vero eaque splendidissima narrantur in Actis. Sed hæc omnia, uti supra diximus, ex Passione S. Secundi in hæc nostrorum martyrum Acta derivari potuerunt, ac propterea ex Actorum auctoritate fidem invenire apud cordatum virum nequeunt. Credi tamen multa cum ratione potest, ante capitalem sententiam consuetis equulei tormentis Sanctorum patientiam probatam fuisse. Reliqua vero ut vera esse possunt, sic vera probari nequeunt.

in via Cassia, ubi nunc est pons S. Valentini,

15. *Locus ubi sancti martyres decollati sunt, indicatur in brevi Passione et in Actis, nempe in* via strata, *quæ est via Cassia, altero milliario ab urbe Viterbiensi, et in eodem loco dicuntur sepulti; qui vocatur* Cavillarius *juxta Passionem brevem et exemplaria Actorum Casinensia,* Camillarius *juxta exemplar Actorum Farfense. Locus ille dicitur* (1), *esse* pons Camillarius *distans ab urbe Viterbiensi altero milliario, qui deinceps vocatur* pons S. Valentini. *Quod nomen Camillarii suspicatur, ut dicit Andreucci* (2), *Nardinius derivari a fabricatore Camillo quodam, et Leander Albertus apud eumdem dicit antiquos Aruntes qui prope locum Viterbii degebant cognominatos fuisse Camillarios, unde nomen istud ponti adhæserit. Quæ quum non probent, in auctorum fide relinquimus, tanto magis quanto solertius advertendum est in brevi Passione non Camillarium legi sed* Cavillarium, *quod scriptor exemplarium Casinensium pariter servavit.*

B

ibidem sepulti ab Eudoxia,

16. *In hoc ergo loco, sive Camillario sive Cavillario, sepulti fuere sancti martyres a piissima quadam femina, nomine Eudoxia, cujus celebris est in Actis martyrum vicinorum Viterbio, fama. Apud Eudoxiam latuerant martyres* Valentinus *et* Hilarius, *apud Eudoxiam latuerat sanctus martyr Secundus. Quæ sanctissima femina perenni bonorum memoria sane quam dignissima videtur. Prope martyrii sanctorum* Valentini *et* Hilarii *palæstram habitasse, ex ipsa brevi Passione concludere licet. Bianchi apud Bussium* (3) *dicit hanc Eudoxiam dominam fuisse magni tractus regionis circa Viterbium, qui extenditur a porta Faul tam supra quam infra usque ad fluviolum Caldanum; ad eamdem quoque Eudoxiam pertinuisse dominium loci qui vocatur Surrena cujus ex plebis apud auctorem isto. Viterbiensem fuisse, Nardinius affirmarit; cui cl. Andreucci verissimum Baronii effatum opponit* (4): Quod a recentiori authore de rebus adeo antiquis, sine alicujus vetustioris authoritate profertur, contemnitur. *In exemplari Actorum quod ex Galloniii apographo Andreuccius edidit* (5) *sancti martyres absconditi erant* in vicinio civitatis Tussenæ (Turrenæ *corrigente Andreuccio*)... sub cujusdam domum religiosæ feminæ christianissimæ nomine Eudoxiæ. *In Actis autem S. Secundi* (6) *hic sanctus martyr legitur absconditus fuisse* sub cujusdam domo religiosæ et christianissimæ feminæ nomine Eudoxiæ ... in civitate Julia quæ Eugubia est dicta. *Unde patet deesse rationem qua probari possit Eudoxiam hujus illustris civitatis civem fuisse. Unum tantum efficitur, ut Eudoxia illum circa Viterbium regionis tractum incoluisse credatur. Fortassis credere licet, fuisse feminam valde divitem magnorumque et fundiorum dominam, qua domus vil-*

C

lasque non uno in loco haberet, itaque non uno in oppido neque uno in agro sacros viros hospitio recipere posset.

D

Eximia pietate mulier, quæ a Demetrio occisa legitur

17. *De origine aut genere nihil traditum reperio. Fuerit sacra virgo, aut vidua, quæ exemplo multarum mulierum christianarum sanctos hospitio recipere, christianos abscondere, pauperes juvare, martyres sepelire consuevisset. Nihil sane ex iis non aptissime quadrat temporibus, moribusque illorum christianorum. Unum miror, hanc piissimam feminam, cujus martyrium in ipsa brevi Passione legitur, nullo cultu gaudere. Licet enim in vulgata quadam narratione martyrii, quæ ex latina relatione Nardinii italice versa videtur, quædam legantur quæ supponant auctorem credere Eudoxiam regnare in cælis, id privatam scribentis opinionem non excedit. Et sane absque dubio unusquisque apud se cogitare potest religiosissimam Eudoxiam beatorum martyrum in cælis honoribus esse potitam tum ob pietatem atque officium erga sanctos, tum maxime ob mortem pietatis causa violenti tyranni odio atque ira ei illatam. Fieri quinimmo posset, ut petentibus Viterbiensibus Ecclesia Romana concedat publicos sanctissimæ feminæ honores, cujus inclyta memoria cum sanctis martyribus hospitibus inde a remotissimis seculis cum testimonio martyrii perseverat.*

E

De Demetrio multis agunt Acta, paucissimis Passio brevis

18. *Passi leguntur sancti martyres sub Demetrio proconsule. De quo præter Acta nostra nullo ab auctore mentionem factam esse novi. In Actis longioribus multa de eo narrantur ac præsertim subsecutum postea martyrium; quarum rerum nullo modo brevior Passio meminit, licet Eudoxiæ martyrium studiose adnotet. Atque ipsis quidem Actis longioribus jam compositis Demetrii pœna, sanatio, conversio ac martyrium postmodum adsuta sunt, ut legenti ad oculum patebit. Absolutis enim ac consueta formula terminatis Actis, nova incipit narratio :* Post multum vero tempus, *etc. Quæ unde hausta sint, ex deperditis monumentis an ex hominum existimantium rumore, neque ego, neque alius forsan indagare poterit. Notatu autem dignum est, nomen judicis qui Demetrium capitis damnasse auctoritate Maximiani traditur, ex Actis S. Secundi desumi potuisse, unde reliquæ Actorum* SS. Valentini *et* Hilarii *interpolationes derivatæ videntur. Sanctus enim Secundus passus legitur sub proconsule Dionysio, et Demetrius martyrio affectus dicitur a Dionysio vicario; quæ res, ut verum fatear, totius narrationis auctoritatem minuit potius quam confirmat.*

F

De Demetrii et Eudoxiæ martyrio tacet Officium approbatum

19. *Monitos volumus lectores legendam sanctorum* Valentini *et* Hilarii *quam Sacra Rituum Congregatio anno 1662 die 19 augusti approbavit, silere de utroque martyrio, Eudoxiæ ac Demetrii. In eadem tamen legenda continentur ea quæ nos supra judicavimus ex Actis S. Secundi in Acta sanctorum martyrum* Valentini *et* Hilarii *fuisse intrusa, quibus Actis fidem adhibere non fuimus ausi. Hic manifesta apparet prudentia ac perspicax judicium illorum virorum qui apud Ecclesiam Romanam moderandis sacrorum ritibus præsunt. Noluerunt admittere in legendam Officii sanctorum duorum martyrum nomina de quorum martyrio nullum tulerant judicium, quique si in ipsius Officii ecclesiastici narratione martyres proclamarentur, illico in Beatorum ordines translati videri potuissent. Reliquerunt et ut recitarentur permiserunt facta quædam, quæ historiæ veritati pro-*

(1) Bussi, op. cit., p. 1, lib. 1, p. 45. Andreucci, op. cit., n. 141, p. 88. — (2) Ibid. — (3) Op. cit., p. 1, l. 1, p. 43. — (4) Op. cit., n. 119, p. 70. — (5) Op. cit., n. 77, p. 44. — (6) Acta SS., t. I Jan., p. 55.

A *bare nequit, sed nec falsa demonstrat. Diximus enim supra nos, quamquam ipsis Actis in hisce rebus narrandis fidem nullam adhibemus, non ideo ipsa facta narrata falsa esse judicare. Potuerant enim ex vera hominum traditione accepta a variis ecclesiis suis aptata fuisse martyribus, dum tamen non his sed illis convenirent. Pendentem igitur litem Sacra Congregatio dirimere noluit, et quæ fortassis vera sunt falsitatis nota taxare eliminatione haud necessario noluit.*

Acta Farfensia errant in designando persecutore

20. *Superest ut de ipsis illis factis quæ aliunde in Acta sanctorum nostrorum inserta putamus, breviter inquiramus. Nam aliqua vere spuria inniti, nos quoque existimamus. Acta igitur longiora percurrere juvat, ut de singulis judicandi sit lectori facultas. Statim ab initio Actorum, exemplar Farfense alium persecutorem designat quam nos existimare probabili cum ratione potuimus. Sed tantis se tamque crassis involvit auctor erroribus, ut impune ejus sententia sperni possit. Sic enim scribit :* Temporibus illis quo Maximianus Augustus regnavit post obitum patris sui Diocletiani, ipso tempore interfecit sororem suam Arthe-B miam, filiam Diocletiani, propter religionem christianorum, et misit edictum, *etc. Auctor itaque in mente habuit Maximianum quemdam qui filiam Diocletiani occidit. Sed nullus Maximianus Diocletiani filiam interfecit, nulla Diocletiano filia fuit Arthemia (hanc enim apocrypha quidem, sed vera non novit historia); nullus præterea Diocletiano filius fuit. Diocletiano filia fuit Galeria Valeria, quæ nupsit Galerio Maximiano, hæc cum matre sua Prisca Christi sacra secuta fuerat; sed, cogente Diocletiano, diis sacrificavit. Post mortem Galerii, Maximinus Valeriæ nuptias appetiit; qui negantem una cum matre exilio multavit. Post mortem Maximini Licinius Valeriam cum Prisca matre Thessalonicæ deprehensam capite truncavit, et corpora projecit in mare. Si ergo is qui Diocletiani filiam occidit hic sub nomine Maximiani latet, agnoscendus est Licinius : quod nemo, puto, admiserit. Vidit errorem et expunxit scriptor Casinensis exemplaris, aut fortassis exemplar ab hoc errore immune descripsit, ita ut tota hæc farrago turbata memoriæ scriptoris Farfensis sit tribuenda. Tanti non esse videtur hæc ignari hominis sententia, ut ea moram trahamus,* C *et ob illam sanctorum nostrorum martyrium ad posteriora tempora reducere.*

Hæc aliis sacrificare et nostri martyres jussi leguntur, et in Actis [illegible] S. Secundus

21. *Acta dicunt postquam SS. Valentinus et* Hilarius *diis sacrificare renuissent, eos deinde a Demetrio fuisse monitos ut sacrificarent* Deo magno Herculi, quem principes adorant. *Eidem Herculi sacrificare cogitur S. Secundus in Actis sæpe citatis. Quod utique et tempori et loco et personæ satis convenit. Utrum vero ex aliquo documento an ex hominum memoria acceperit is qui Acta composuit, ignoramus. Post recusatum diis reliquis sacrificium, saltem Herculi cur sacrificari oporteat causa clara est, Maximiano Herculeo Augusto, Hercules enim Maximiano tutelaris erat ac patronus. Deinde Herculis cultu famosa erat celeberrima illa in tota ditione ejus populi quæ post eum in unum coaluit Viterbium; Herculem populi istius urbis in monetis etiam suis exprimebant. Quod fieri vetuit Desiderius, rex Longobardorum, in famoso decreto quod litteris longobardicis in candido marmore exaratum legitur :* Permittimus pecuniis imprimi Fauli, sed amoveri Herculem, et poni sanctum Laurentium, *etc. Insigne quoque Viterbiensium hodie num (Herculis scilicet) exhibent. De quo ita loquitur Egidius Antonius in sua manuscripta Historia XX sæculorum* (1) : Hercules Arinus, id est Leoninus, nuncupatus est Tyrrhenis suis leonis tam insignia quam nomen reliquit; nam antiqua Etruriæ metropolis sub Cimino servat adhuc coronati leonis insignia quatuor sacras litteras gestantis. *Sacræ litteræ sunt* F. A. V. L., *significantes oppida vel vicos ex quibus hodiernum constitutum est Viterbium. Quod Viterbienses sequenti disticho declarant* (2) :

Auctoris G. V. H.

F	A
V	L

Hinc Fanum Arbanum Vetulonia, Longula quondam
Oppida — dant urbem, prima elementa vide.

De his omnibus, quæ Viterbii hodierni originem spectant, nos quidem disputare nolumus, sed lectorem ad auctores supra citatum Sæculorum remittimus.

22. *Locus magni templi istius Herculis, quod orationibus sanctorum martyrum eversum fuisse Acta narrant, secundum Viterbiensium opinionem (juxta Nardinium in notis ad Acta SS. Valentini et Hilarii) est ubi nunc cathedralis ecclesia S. Laurentio sacra exstat (3). Potest ergo facile credi quod Acta dicunt, Demetrium proconsulem exhortatum esse sanctos ad honorandum saltem deum Herculem, Augusti Maximiani patronum. Hic ergo Acta aut vera per accidens narrant, aut saltem convenientia fingunt. Quod de pulchritudine illius templi et de pretio ejus Acta nostrorum martyrum cum Actis S. Secundi referunt, quando eversum templum terræ motu oratione sanctorum impetrato tradunt, quod scilicet esset* amplius valens quadraginta centenariorum auri, *et quod* ter *semel in* anno sacrificaret in eo, *egregie popularem auram* sapit. *Nec mirum talia ex Actis S. Secundi libenter transmissa fuisse in Acta sanctorum nostrorum, quorum originem talia satis prodere videntur.*

Id post facile credi potest. E

23. *Herculis templo everso, sancti condemnantur; et auctor Actorum oblitus sanctos martyres cum Demetrio esse in castello Viterbiensium, eos in idem castellum duci jubet* et illic ligari molas ad colla eorum et sic mergi eos Tiberinis fluctibus : nam et ipse fluvius distat a monte qui vocatur Aureum viginti milia[ria]. Statim enim quæstionarii fecerunt jussionem proconsulis Demetrii, et duxerunt eos ad fluvium; et ligaverunt eis molam ad guttur magnam, quam vix viginti F homines portare poterant. *Hæc sunt Farfensia, Casinensia, paulo emendatiora, habent :* Et jussit data sententia ut ducerent eos inimici extra castellum ad flumen et ibi, ligantes molas ad gutturа eorum, sic eos mergerent in Tiberinis fluctibus. Statim quæstionarii fecerunt jussionem proconsulis, et duxerunt eos ad fluvium; et ligaverunt eis molam ad guttur magnam quam vix viginti homines portare poterant. *In Actis S. Secundi sic legitur :* Et data altera jussit dari sententiam ut duceretur B. Secundus ad Amerinorum civitatem, præcipiens quæstionariis ut, ligato magno saxo in collo ejus, demergeretur in Tiberim. Cumque perduxissent B. Secundum ad ripam fluminis, ligaverunt ei milites unam molare ad collum. *Omitto ineptum hominem qui Farfensia Acta hac farragine farsit; sed unde Casinensis suum lapidem habet, quem vix viginti homines portare poterant? Cur non et hunc Farfensis descripsit? An forte exemplar correctius secutus est? An vero hac vitiata exemplaria totidem formæ popularis traditionis culpæ inepte tribuenda [illegible] litteris*

Sanctis martyres [illegible] mergantur in Tiberim juxta Acta; qui dein dubium vocatur.

(1) Pag. 34 apud Bussi op. cit. p. [illegible], p. 40.

(2) B[illegible] op. [illegible] p. 2 [illegible] p. 11.

Auctore G. V. H.

consignatas repræsentant? Ex hoc loco facile quis æstimet totam historiam submersionis ad beatum Secundum spectare, quippe quæ satis vero similis sit; qualis vero ab Actorum scriptoribus sanctis Valentino *et* Hilario *accommodatur, nescio an apud unum hominem cordatum fidem sit inventura.*

sed tamen aliqua veritatis specie non caret

24. *Et nihilominus dissimulari non debet aliquid esse quod fortassis Actorum narrationem confirmet, non quidem ineptissimam illam Actorum Farfensium, nec lapidem Casinensium, sed ipsam mersionem. Apud Andreuccium lego* (1) *apud Nardinium afferri quod hic faciat, quodque diligenter instituto examine ita esse ut Nardinius narrat, ipse Andreuccius asserit. Bussius idem declarat* (2). *Nardinius igitur scripserat prope castrum Munianum *, undecimo vel duodecimo ab urbe Viterbio distans milliario, inveniri modicum collem ad illum usque diem (1681) sancti* Valentini *nomine decoratum, sub quem olim fluvius Tiberis præterfluebat; famam ferri e saxo ex colle proeminenti sanctos quondam* Valentinum *et* Hilarium *missos fuisse in Tiberim, ac deinceps ad rei gestæ memoriam perennem in eodem colle constructam fuisse ecclesiam in sanctorum martyrum honorem. Hæc est narratio Nardinii, quam quum in opusculum suum de SS. martyribus* Valentino *et* Hilario *Andreuccius mittere vellet, ante quam suæ auctoritatis pondere confirmaret, sollicito animo in rei veritatem inquisivit, accepitque a Reverendissimo Domino Matthæo de Ducibus ex Gnao (quod est illius familiæ feudum in eodem regionis tractu) vestigia ac ruinas istius ecclesiæ adhuc (anno 1740) existere; in colle scilicet regionis* S. Valentini *nomine insignitæ stare adhuc tres muros laterales, quorum in uno qui Tiberim spectat apertura locum portæ designaret, multasque circum circa tecti tegulas sparsas esse per terram. Hæc ille. Addit Bussius Tiberis cursum a colle recessisse aliquantulum. Ex quibus conficitur vere existere traditionem submersionis sanctorum martyrum* Valentini *et* Hilarii *in Acta relatæ. Ergo, dicat aliquis, Acta verum edicunt. Id ego quominus dicam, prohibeor ideo quod ignoro num Acta traditionis, an traditio sit fons Actorum.*

* Mognano sive Mugnano

B

Mersos sanctis satellites invaduntur ab urso.

25. *Satellites reduces ursus ferox invasit, et occidit octo viros (uti fortassis in Actis S. Secundi legerunt Actorum scriptores), reliqui dilacerati fuerunt. Miror cur Casinenses scripserint* ferme *octo, et Farfenses* amplius quam *octo. Forte ne viderentur exscribere alienam historiam. In eadem Passione S. Secundi latet mysterium* viginti *hominum qui vix tollere lapidem potuerant. Nam juxta hæc Acta satellites erant omnino viginti, octo scilicet occisi et duodecim lacerati. Miror Actorum studiosos fartores ad occidendos satellites non usos fuisse Herculis leonem, famosum illum Nemæum, cujus in hac causa partes fuerant, se et martyres ulcisci. Sed urso sua jura manebant ulciscendi sanctos, quippe cui olim hoc munus contigerit tempore Elisæi* (3); *et forte sciebant nullos esse in Italia leones.*

superstites convertuntur et baptizantur ab Euticio de quo quæritur qualis sit

26. *Satellites lacerati convertuntur et ab Euticio presbytero baptizantur. Presbyter Euticius in martyrum historiis notissimus est. De eo sermo fit in his Actis SS.* Valentini *et* Hilarii, *in Actis S. Secundi. In propriis Actis martyrii sui legitur beatum Gratilianum martyrem Christo lucratus, et parentes ejusdem convertisse ad fidem, tandem sub Claudio martyrii laurea coronatus fuisse. Certum est, si* D *beatus Euticius presbyter sub Claudio martyrium fecit, non potuisse interesse rebus gestis tempore Maximiani, ideoque si Actis S. Secundi Actisque* SS. Valentini *et* Hilarii *fides adhibetur, debent aut duo constitui Euticii, aut Euticii martyrium non Claudio adscribi nec Valeriano, sed Maximiano aut persecutoribus posterioribus. Quare Tullius Cima (uti Godefridus Henschenius narrat) in Actis S. Euticii Claudio supposuit Maximianum ac Diocletianum imperatores.* Quod profecto, *ait Henschenius* (4), longe convenientius est quam duos pro uno Eutitios substituere, quorum alter in Actis SS. Gratiliani et Felicissimæ, alter in Passione SS. Valentini et Hilarii commemoretur. *Cui doctissimi viri judicio libens subscribam, si tanta est auctoritas Actorum* SS. Valentini *et* Hilarii *aut etiam S. Secundi. Sed utriusque Passionis pars in qua Euticii fit mentio, sublestæ fidei mihi est, uti jam sæpe dixi. Quare hoc argumento moveri me non sinam.*

Duo fuere Euticii, martyr unus, alter confessor.

27. *Sed fortassis duo revera extitisse Euticios circa illa tempora, aliunde innuitur. Quorum unus fuit martyr, alter confessor. Martyr potest revera sub Claudio, non quidem successore Caligulæ, sed sub Claudio II, Gothico, fuisse coronatus; potestque alius Euticius convertisse satellites qui vel beatum Secundum vel beatos* Valentinum *et* Hilarium *in Tiberim merserant. Hujus Euticii titulus est* confessor, *non* martyr; *sed neque presbyter dicitur. Inscriptionem ejus sepulcralem ex christiano hypogeo Tarquiniæ clarissimus J.-B. de Rossi exhibet in " Bullettino „ Archæologiæ Christianæ* (5) : Euticius confessor, depositus VIII kalendas Septembris in pace. *Lectu dignissima sunt quæ vir doctissimus per totum illum fasciculum disputat, maxime vero § IX de titulo* Confessoris, *occasione hujus Euticii. Putamus probabili ratione Euticium confessorem eumdem haberi posse cum illo de quo in Actis S. Secundi et* SS. Valentini *et* Hilarii *sermo est, diversum ab illo Euticio qui prope Ferentinum martyrii lauream adeptus est. Quod causam nostram spectat, inventus Euticius cui prædicta narratio convenire potest, facit quidem ut credi possit martyris alicujus in Tiberim mersio lictorumque baptismus, sed efficere non potest ut* SS. Valentinus *et* Hilarius *in Tiberim præcipitati atque inde erepti sine hæsitatione credantur, ob rationes supra indicatas. Ego quidem arbitror rem totam pertinere ad S. Secundum.* F

Conversio Demetrii dubia relinquitur.

28. *Conversio proconsulis Demetrii cum omnibus adjunctis sicuti in Actis refertur, uti falsa et ficta dici non debet, sic tamen aliis indiget testimoniis ut vera credatur. Nobis quidem suspecta videtur ob silentium brevis Passionis, quæ Eudoxiæ martyrium fideliter refert, sed Demetrii conversionem ac martyrium eodem premit silentio quo sanctorum mersionem in fluvium ac miraculosam salutem ex aquis, conversionemque lictorum, ipsiusque Euticii ministerium. Quæ omnia vehementer nos impellunt ad suspicandum ea tunc ignota adhuc fuisse quum brevis Passio exararetur. Et hæc de Actis sanctorum* Valentini *et* Hilarii *satis esto.*

(1) Op. cit., numm. 138 et 139, p. 87. — (2) Op. cit., p. 1, 11, p. 45. — (3) IV Regum, II, 24. — (4) Act. SS., tom. III Maii, p. 159, num. 3. — (5) *Bullettino di archeologia cristiana.* Secunda serie, anno quinto (1874), p. 101.

§ III

A

§ III. De sanctorum martyrum Valentini et Hilarii sepulcro et translationibus. De cultu.

Corpora SS. Valentini et Hilarii in prima sepultura.

Spinosam quæstionem de translationibus SS. Valentini *et* Hilarii *aggredimur eo animo quo et majorum instituta Acta sanctorum tractamus, nullo scilicet alio studio ducti, nisi Deum honorandi in sanctis et veritatis sancte vindicandæ.*

Sacra martyrum corpora in loco ubi capitibus abscissis gloriosum martyrii triumphum obtinuerant, pia femina Eudoxia dignissimæ tradidit sepulturæ. Custodiri corpora per triduum Demetrius jusserat; sed noctu rapta corpora sepelivit Eudoxia, et piissimi officii præmium assecuta, per martyrium martyres secuta est. Locus martyrii et consequenter locus sepulcri clare indicatur " in via Cassia, " prope pontem dictum Camillarium vel Cardillarium, altero a Viterbio milliario, tunc et postea pons a sepultis martyribus nomen, dictus " pons

B

Sancti Valentini. " Hæc ex Actis et historia certa sunt. Quo in loco requieverint beatorum martyrum exuviæ per multa secula, donec alio translata, tandem Viterbium redierunt, ubi in ecclesia cathedrali requiescunt. Hic ingens difficultas oritur: secundo quo primum sacræ martyrum reliquiæ transportatæ fuerint, Viterbiumne an in monasterium Farfæ. Qua ex quæstione pendet annus primæ translationis. Sed documenta quæ supersunt, inspiciamus.

translata sunt Farfam, ante medium seculum IX.

30. *In Passione brevi nihil dicitur de corporibus martyrum alio translatis; sed Actis subjungitur translationis relatio, quæ aliis quoque monumentis confirmatur. Farfense exemplar transcribo.* Supradictorum vero martyrum corpora, Valentini videlicet et Hilarii, de eodem loco in quo usque ad tempora Gregorii Quarti, apostolicæ sedis præsulis, requieverant, cum debito honore levavit Sichardus, abbas venerabilis monasterii sanctæ Dei genitricis et semper Virginis Mariæ sito * Savinis et conlocavit in oratorio quem * ipse construxit et conjunxit aulæ ejusdem Dei genitricis et semper Virginis Mariæ, pariter cum corpore sancti Alexandri, filii sanctæ Felicitatis, quod denique corpus sancti Alexandri concedente præ-

C

fato domno Gregorio papa de Roma adduxerat, cujus scilicet oratorii dedicatio ibidem celebratur in kalendas Januarias, ad laudem et gloriam domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui honor et gloria in secula sæculorum. Amen. *Eadem fere ad litteram subnectuntur exemplaribus Casinensibus. Tria ergo Actorum exemplaria clare affirmant* SS. Valentini *et* Hilarii *corpora in primo sepulcro requievisse usque ad tempora Gregorii IV, summi Pontificis. Sedit autem Gregorius IV ab anno 828 usque ad annum 844. Chronicon Farfense, quod edidit Muratorius in tomi II, parte II Scriptorum rerum Italicarum* (1) *prædictis Actis subjunctam translationis mentionem confirmat, dicendo:* Tertius decimus huic monasterio in regimine sancto præfuit abbas Sichardus, longe lateque exemplum boni certaminis cunctis per omnia ostendens. Nam oratorium hoc quod cernimus, in honore Domini Salvatoris, adjunctum huic ecclesiæ sanctæ Mariæ ipse construxit, ubi corpora sanctorum Valentini et Hilarii martyrum de Tusciæ partibus translata, cum corpore S. Alexandri, sanctæ Felicitatis filii, quod de Roma adduxerat, concedente Gregorio IV, Sedis Apostolicæ præsule, honorifice sepelivit. *Parum refert de hac translatione Chronicon Maguntinense* (2): Ingeldum excepit Sichardus, abbas loci tertius decimus, pro sancto habitus, qui longe lateque exemplum boni certaminis in omnibus præbuisse dicitur. Salvatoris oratorium extruxit B. Mariæ basilicæ adjunctum, cum crypta subterranea, ubi corpora sanctorum martyrum Valentini et Hilarii, quæ in ecclesiam S. Mariæ e Tusciæ partibus translata fuerant, una cum corpore S. Alexandri B. Felicitatis filii, quod ipse a Gregorio Papa IV acceperat, recondidit.

et in crypta monasterii S. Mariæ reposita sunt.

31. *Ex quibus documentis plena in luce veritatis refulget certitudo translationis corporum SS.* Valentini *et* Hilarii *ex loco primæ sepulturæ in monasterium S. Mariæ in Sabinis (quod est Farfa) tempore Gregorii Papæ IV, abbate Sichardo, seculo IX ineunte. Cui certitudini opponitur falsitas assertionis eorum qui volunt ss. martyrum corpora non reliquisse primæ sepulturæ locum ante annum 1303. Et hic offendimus præcipuam*

E

difficultatem causæ hujus. Quam diu enim quandoque beatorum martyrum corpora in sanctuario cryptæ Farfensis monasterii requieverint, inde quo fuerint portata, Viterbium in ecclesiam cathedralem, an in locum priorem unde Farfam translata fuerant. Ad determinandam temporis periodum, per quam sanctorum nostrorum exuviæ in monasterio Farfensi manserint, nullum documentum præsto est. Codicis Vaticani ætatem, in quo Indiculus legitur In Savinis, sanctorum martyrum Valentini et Hilarii, *ignoramus. In bulla Innocentii II data anno 1139 qua curam ecclesiæ Burgi S. Valentini Azoni, ecclesiæ S. Laurentii in urbe Viterbiensi archipresbytero, tradidit, quamque supra (num. 1) partem transcripsimus, nulla martyrum corporum fit mentio: unde concludi certa consequentia nequit martyrum corpora tunc non fuisse in ea ecclesia; sed oritur solidissima dubitandi ratio. Verosimile est, pontificem si corpora affuisse scivisset, eorum mentionem facturum fuisse. Præterea qui volunt anno 1303 prima vice e sacro tumulo martyrum corpora levata fuisse, æque explicabunt oblivionem Viterbiensium, ubi locorum corpora jacerent omnino ignorantium. Si enim in sepulcro suo jacuissent perpetuo, haud facile tanti thesauri probabatur ignorantia. Omitto auctores hujus transla-*

F

tionis, immo inventionis, trium seculorum intercapedine a rebus gestis distare: quod quantopere fidem afficiat nemo prudens rerum est qui nesciat. Auctores illi sunt Massini, quem supra laudavimus, cujus liber prodiit anno 1612, et deinde Nardini (3), *aliique. Quibus quid faciemus? Quorum auctoritatem si nihili pendimus, nulla iis fiet injuria, veraciter dicente Baronio ex artis criticæ disciplina:* Quod a recentiori auctore de rebus antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, contemnitur. *Circa finem seculi XI aut XII initium corpora sanctorum martyrum adhuc erant in crypta Farfensi, tunc enim Chronicon Farfense scriptum fuit, ex quo invictum documentum attulimus. Certissime igitur errant Massinus aliique contendentes non ante annum 1303 e primitivo sepulcro sacra corpora amota fuisse.*

32. *Errare videntur, quando scribunt eo tempore, nempe seculo XII ineunte, prope Viterbium ædificatam ecclesiam, in qua sacræ reliquiæ fuere*

(1) P. 381. — (2) Mabillon, *Annales O. S. B.* ad an. 829. — (3) Massinus, vide [illegible] Nardini [illegible] Ecclesiastica [illegible] p. 44-46.

condita

AUCTORE G. V. H

inventas et translatas inde Viterbium. Nullo enim auctore contemporaneo aut suppari scripserunt; quod probat ea quæ narrantur ex ore populi accepta. Et nihilominus adjuncta talia sunt, ut ex antiquis documentis totam constare relationem diceres, et loca et personas et rerum gestarum singulas tam enucleate exponunt, nomina tradunt. Nisi ergo Massinus, Nardinus aliique quos diximus, revera fuerint ferreæ frontis homines mendacesque nebulones, aliquid veri ipsorum dictis subsit necesse est. Quia fuerunt honestissimi viri, paulo fortassis creduliores quam historiæ gravitas permittit, sed deliberati mendacii nullo modo suspecti, sic puto res est explicanda, ut jam facere conabor.

translata sunt Viterbium

33. Translata ss. martyrum corpora Viterbium probant ipsissima sanctorum ossa integra in cathedrali ecclesia Viterbii exstantia, uti paulo post ex documentis afferendis patebit luce clarius. Quando translata fuerunt? Nulla documenta antiqua certum annum designant; sed traditio Viterbiensium assignat annum 1303, quam traditionem popularem in libris Massini, Nardinii et eorum qui eos secuti sunt invenies. Hic annus imprimis convenit.
B Tunc enim res Viterbiensium stabant regno; florebant viris, opibus, gloria (1). Provinciam Patrimonii S. Petri regebat celeberrimus cardinalis Theodoricus Ranierii ex Urbe Vetere, summo Pontifici Bonifacio VIII carissimus. Hic Viterbiensibus majorem in modum favebat. Erat autem civitatis papalis (Præneste *) episcopus, cardinalis tit. S. Crucis, Patrimonii B. Petri in Tuscia rector et capitaneus generalis (2). Die 16 septembris anni 1300 Viterbiensium communitati ex parte Romanæ Ecclesiæ donavit Silvam Oria cum omnibus quæ inde dependebant, propter magna et immensa servitia, quæ dictum commune Viterbii fecerat et continuo facit S. R. E., et specialiter propter servitia quæ dictum commune fecerat dictæ R. E. in exercitibus factis de mandato dicti D. Theodorici, Capitanei in Patrimonio generalis, contra Monteflasconenses et Balneoregenses, qui tunc erant contumaces et rebelles mandatorum dictæ R. E. et dicti episcopi et capitanei supra dicti. Hæc Bussius exscripserat e tomo II Monumentorum Viterbii, p. 120 (3). Eodem tempore florebant viri sanctitate ac doctrina illustres, orti Viterbio, pontificibus regibusque cari: v. g. beatus Jacobus,
C archiepiscopus Neapoleos factus anno 1303, a Bonifacio VIII, carus Carolo II regi Siciliæ, de quo in Historia archiepiscoporum Neapolitanorum Ciocarelli sequentia tradit: Magister fr. Jacobus de Viterbio, quæ insignis est in Tuscia civitas, Ordinis Eremitarum S. Augustini, sacræ paginæ celeberrimus professor, ac vitæ integritate insignis præfuit Neapolitanæ ecclesiæ anno 1303. Hic ab acri tersoque ingenio Speculativus doctor est appellatus. Eodem tempore magnus quidam Viterbii civis, doctrinæ et sanctitatis laude florebat, beatus Antonius ex Ordine Servorum Beatæ Mariæ virginis, quem Ordinis annales sequenti celebrant encomio: Adeo bonarum artium studiis profecit, adeo sanctis moribus vitam instituit, ut non esset ita facile, utrum horum palmam præriperet scientia an mores. Is enim anno 1305 inter theologos primum et magistros Bononiensis universitatis cooptatus doctor insignis et concionator facundus evaserat. Circa idem tempus alius civis Viterbiensis egregius ecclesiæ Tarentinæ præfuit archiepiscopus, ex Ordine Prædicatorum, nomine Jacobus, de quo Ciocarelli testatur ubi supra. Fuit et alius frater Jacobus de Viterbio hac eadem D ætate celeberrimus, Ordinis Prædicatorum, qui librum de venditione conscripsit, quem Divo Thomæ Aquinati direxit, et archiepiscopus fuit Tarentinus; de quo Alphonsus Fernandes in sua concertatione prædicatoria et fr. Michael Pius in Chronico Ord. Præd. l. I, c. 58. Tanto tantorum virum lumine fulgenti Viterbio et hæc felicitas accessit ut regnantem pontificem Bonifacium VIII, paucis ante annis adhuc cardinalem Benedictum Cajetanum, intra muros recepisse gauderet, delegatum a summo pontifice Nicolao IV ad cogendos Tuscanellenses et Cornetenses ad obediendum episcopo Viterbiensi Petro Capoccio, qui et ipse patricius erat Viterbiensis. Sane multi Viterbienses patricii et nobilissimi viri Bonifacium exinde notissimum habuerunt, cui beneficiis devinctos se sciebant ac profitebantur (4). Fatendum est tali tempore, a tali pontifice, tantis forte viris deprecantibus, facile obtineri potuisse ut corpora ss. martyrum Valentini et Hilarii e monasterio Farfensi Viterbium reducerentur. Quod quum factum fuisset, facile quoque intelligitur constans apud populum Viterbiensem talis anni memoria. Quare existimem E annum 1303 sanctorum martyrum translatione insignem, etiamsi nulla documenta supersint auctorum coævorum, haud temere admitti posse. Nomina virorum illustrium qui solemnitati interfuerunt, fortassis ex aliquo elencho in Viterbiensis secretarii scriniis conservato, nobis autem ignoto, ad notitiam scriptorum venire potuit. Multo etiam facilius eorum nomina conservari potuerunt, qui, Viterbienses cives et ejusdem ecclesiæ sacerdotes, patriæ gloriæ solliciti, primitivum martyrum sepulcrum investigasse et quibusdam indiciis invenisse dicuntur.

Inventionem sepulcri et inventionem corporum traditio confundere videtur;

34. Quod ad caput quæstionis pertinet, nempe unde, e quo loco sanctorum virorum corpora Viterbium translata sint, sic explico. Duo, opinor, facta per trium seculorum famam ac populi in ore viventem traditionem tandem in unum coaluerunt. Translatio martyrum a Pontifice obtenta fuerat; et quum omnes Valentinum et Hilarium propediem adventuros in ore et sermone haberent, non potuit non oriri desiderium inveniendi locum proprium ubi olim requieverant. Aliis hunc, illum aliis indicantibus, tandem per rudera quærentes venerunt in locum sepulcri. Nec repugnat sepulcri locum florente per hiemem rosa fuisse detectum, sive Deo F id agente ob martyrum honorem, sive rosula menstrua quam vocant, sub tepidæ hiemis aura naturaliter florescente. Nihil quoque mirum, immo valde commodum, relictum fuisse in loco lapideum sepulcrum, sanctarum reliquiarum primum receptaculum. Reliquiis Farfam translatis, prudentiæ Sichardi admodum congruit, in vacuo sepulcro positum fuisse lapidem, in quo sanctorum martyrum nomina exaranda curaverat, ne posteros perquirentes loci ignorantia falleret. His itaque inventis, non potuit non magnus oriri Viterbiensium jubilus. Quæ si ita gesta fuerint, solemni pompa in ecclesiam cathedralem Sancti Laurentii reliquiæ corporum transferendæ potuerunt commode in eo loco tantisper depositæ fuisse, ita ut festiva translationis pompa inde duceretur et sic Viterbium intraret. Non enim credo a remota Farfa pompam illam deductam fuisse. Sic res geri potuit. Quod si quis paulo aliter accipiat, ita ut primo inventum sit sepulcrum vacuum corporibus, sed imposito laterculo cum nominibus insignitum, tunc supponere licet vacuum sepulcrum excitasse apud Viter-

(1) Andreucci, op. cit. n. 150, p. 94. — (2) Ibid. — (3) Bussi, op. cit., p. I, lib. III, p. 181. — (4) Andreucci, loc. cit.

bienses

A bienses desiderium ardens possidendi beata corpora, et sic agente episcopo aliisque summis viris a summo Pontifice translationem fuisse impetratam. Utroque modo, inventione sepulcri cum corporum adventu coincidente, haud ægre explicatur confusio traditionis, quæ quum corpora ex illo loco ubi primo sepulta fuerant, in ecclesiam cathedralem portata fuisse certo novisset, tandem etiam in sepulcro inventa et ex eo tunc primo extracta prædicare cœperit. Expositio nostra mera est conjectura; sed, nisi totus fallor, naturæ rei gestæ ac traditæ tam apta est et congrua, ut vehementer suspicer me verum attigisse.

et sic est partim falsa, partim vera.

35. *Manet ergo narratio translationis qua de agimus falsa, ubi asserit inde a beata morte sanctorum martyrum corpora in eo loco et sepulcro requievisse usque ad annum 1303. Videtur errare, ubi asserit tunc inventum fuisse sepulcrum cum martyrum nominibus, et ipsa corpora ex eo loco Viterbium fuisse ducta: videtur errare, inquam, nam, si res acta fuit ut exposui, revera non errat in hac parte. Ipsam translationis hujus narrationem infra post Acta martyrum dabimus. Et hæc* B *de prima et altera translatione dicta sunto.*

Tertia translatio sub novum altare.

36. *Veniendum est ad tertiam, quæ facta est a cardinali Joanne Francisco Gambara, episcopo Viterbiensi ac Tuscanensi, anno 1567. Restaurata summa cum magnificentia ecclesia cathedrali, auctaque majorem in modum divini cultus amplitudine, in parte laterali ab epistola erexit sacellum et in eo sub ara posuit arcam marmoream in qua erant ossa sanctorum* Valentini *et* Hilarii, *et præterea (quod postea patuit) ossa sancti Gemini. Aram hanc petente Cardinali privilegiis auxerunt Gregorius XIII, indulgendo scilicet ut quivis ecclesiæ istius sacerdos celebrando missam in ea animam e purgatorio liberaret, et Gregorius XV præcedens indultum ad omnes sacerdotes extendendo* (1). *Impetravit etiam prædictus Cardinalis anno 1580 a Gregorio XIII ut ara hæc inter altaria septem stationum quæ vocant, numeraretur; quod Clemens VIII, quum in eadem ecclesia sacris operatus esset, confirmasse dicitur* (2). *Translationis hujus factæ a cardinali Gambara non aliud documentum reperit Andreucci præter manuscriptum celebris canonici Magri, in quo hoc tantummodo legitur :* Anno 1567 Joannes Franciscus C Gambara, ecclesia cathedrali in magnificentiorem formam restituta, aram in honorem sanctorum Valentini et Hilarii erexit, sub qua eorum corpora in marmorea theca honorifice collocavit.

Ex quo loco facta sit, ignoratur

37. *Notatu dignum est non dici unde cardinalis Gambara marmoream thecam sub aram transtulerit. Quæ omissio sollicitum quoque habuit Andreuccium, qui advertit Massinum quoque et Nardinium adeo obiter hanc translationem narrare, ut neque locum unde, neque diem quo, neque qua magnificentia honoris sacræ reliquiæ transportatæ sint in opere suo significent: quamquam Nardinius* (3) *confitetur horum documenta in archivis ecclesiæ cathedralis conservari. Operæ pretium fuerat sollicite indagare quo in loco post secundam translationem (e Farfensi monasterio in ecclesiam Sancti Laurentii cathedralem Viterbii) et quo sub altari sacra corpora posita fuerint. Nescio utrum Andreuccius aditum liberum ad archiva cathedralis habuerit. Mihi quidem anno 1880 ob horum martyrum studium Viterbium adeunti, licet summa benevolentia ab episcopo ejusque ecclesiæ sacerdotibus recepto,* *nihil de iis* [illegible] *fuit, qui tamen, si quid habuissent, libenter daturi fuisse visi sunt,* [illegible] Valentini *et* Hilarii [illegible] *in Belgium transportandas, ad sanctorum martyrum cultum dilatandum.*

AUCTORE G. V. H.

Translatio quarta

38. *Quarta sanctorum martyrum reliquiarum translatio post diligentem recognitionem locum habuit anno 1724. Splendidissimæ solemnitatis hujus, et diligentissimæ recognitionis quæ illam præcessit enarrationem accuratam ac luculentam dedit Andreuccius, qui si non fuerit testis oculatus, at certe, coævus auctor et civis Viterbiensis fonte in vicina Roma scribens, omnem fidem meretur. Quem propterea in hoc negotio ducem fideliter sequemur* (1).

anno 1724.

39. *Ædificaverat civitas novum in ecclesia cathedrali Sancti Laurentii ampliusque sacellum, commodiore in loco situm in sanctorum martyrum* Valentini *atque* Hilarii *honorem construendum curaverat, quum anno 1723, perfecta fabrica, Reverendissimus Dominus Adrianus Sermatteus, Viterbii episcopus, locum thecamque martyrum in* E *priori sacello existentem recognoscere decrevit. Quod fecit die 15 februarii istius anni 1723; invenitque in theca marmorea non solum corpora sanctorum* Valentini *et* Hilarii, *sed etiam positum cum illis corpus sancti Gemini; statuitque solemnem translationem in novum sacellum exspectare anno sequenti, sc. 1724. Reverendissimus episcopus urnam marmoream continentem sacros thesauros recognoscens, vidit in frontispicio operculi urnæ incisam magnis litteris sequentem inscriptionem :* HILARIUS ET VALENTINUS. *In labro capsulæ marmoreæ inscriptum erat :* HIC REQUIESCIT CORPUS BEATISSIMI GEMINI CONFESSORIS. *Sublato operculo vidit capsulam plenam ossibus bene aptatis, et super ossa laminam plumbeam in qua scriptum erat :* HIC SUNT CORPORA SANCTORUM VALENTINI PRESBYTERI ET HILARII DIACONI MARTYRUM. *Capsula lignea quæ marmoreæ urnæ inserta fuerat cum corporibus sanctorum* Valentini *et* Hilarii, *fere tota in pulverem resoluta jacebat, jacebantque cum ossibus capsulæ consumptæ ferramenta. Advocati medici et chirurgi ossa inventa diligenter numerarunt et mensi sunt. Fuerunt inventa trium corporum ossa et unum caput; nempe corpora sanctorum* Valen- F tini *et* Hilarii *sine capitibus (hæc autem separata ex longiori jam tempore servabantur inclusa in reliquiariis argenteis) et præterea corpus cum capite S. Gemini, cujus sancti confessoris reliquias olim Viterbienses e civitate Ferentino Viterbium translatas in una urna cum sanctis martyribus recluserant. Qua conjunctione factum erat ut S. Gemini corpus oblivioni fuisset traditum, populo in illa urna semper duos tantum martyres honorante. Artis anatomicæ periti ex magnitudine ossium observata declararunt sanctos* Valentinum, Hilarium *et Geminum fuisse grandi statura homines, communem longitudinem longe superantes.*

post diligentem recognitionem factam anno 1724.

40. *Recognitionis instrumenta debito modo confecta fuerunt, tum ab episcopo, tum a medicis et chirurgis (quæ infra post Acta legenda sunt). Recognitio authentica reliquiarum facta fuit die 17 februarii a peritis medicis et chirurgis coram Illustrissimo Domino Adriano Sermatteo episcopo Viterbiensi, et Reverendissimis Dominis Odoardo Lomellini archidiacono, Josepho Tozzi et Fran-* cisco

(1) Andreucci, op. cit., n. 165, p. 102. — (2) Massini in libro de martyrio ss. martyrum Valentini, Hilarii et [illegible] qual. [illegible] Viterbii 1642. — (3) Nardini, op. cit., Append. p. 49.
(4) Op. cit., [illegible] 88 [illegible]

AUCTORE G. V. H.

cisco Bonelli canonicis cathedralis ecclesiæ, nobilibus Viterbii civibus, una cum illustrissimis DD. Faustino Menicozzi et Dominico Sannelli conservatoribus, et Dominico Meoni nobili Viterbii cive civitatisque secretario, aliisque. Actis periti erant DD. Vincentius Teloni et Dominicus Antisari, nobiles Viterbienses, medicinæ doctores, una cum DD. Josepho Mariani medicinæ doctore ac D. Joanne Baptista Popoli majoris nosocomii chirurgo. Hi ergo medicæ ac chirurgiæ periti declararunt sub jurisjurandi fide tres esse seletos, trium corporum ossa, demptis scilicet duorum corporum capitibus.

peracta fuit magna cum pompa

41. *Quibus omnibus rite confectis, anno sequenti, die 1 octobris Revmus Dnus episcopus indixit synodum diœcesanam in diem 9 mensis novembris proxime futuri, simulque annuntiavit solemnem translationem SS* Valentini, Hilarii *et Gemini tunc faciendam; jussitque universum clerum secularem ac regularem cunctasque totius civitatis confraternitates adesse in cathedrali ecclesia die novembris 11, interfuturos solemni pompæ, simulque mandavit ut arcus triumphales erigerentur, ornarentur plateæ, ecclesiarum frontes domusque civium tapetibus pulcherrimis, per totum circuitum indictæ pompæ. Venit tandem dies secundus novembris, et tota singulari lætitia exultavit Viterbii civitas, quum, post lugubrem sonum campanarum fideles defunctos viventium in memoriam reducentem, illico e luctu funebri ad summum gaudii tripudium festivo sonitu excitarentur. Instabat enim dies festus sanctorum martyrum. Die 8 novembris episcopus in cathedralem ecclesiam venit ac reliquias sanctorum* Valentini, Hilarii *et Gemini, ex priore urna uti diximus extractas, posuit in capsula lignea vestita auro magnoque munita crystallo, et sic exposuit in mensa ante altare principe, omni populo omnique clero venerandas. Ibique per tres dies coram sacris exuviis synodum diœcesanam celebravit, 9 scilicet, 10 atque 11 die novembris.*

ex omnibus cleri populique ordinibus composita,

42. *Ultimo die, actibus synodi terminatis, tanta exorsa est solemnitas quantam Viterbium, nondum aspexerat. Circa horam diei 21 (9 vespertinam) aderant in cathedrali ecclesia confraternitates omnes, ordines regulares, collegia canonicorum civitatis et diœcesis, cum reliquo clero civitatis et diœcesis, qui, dato signo a cæremoniariis, splendidissimam pompam inchoarunt hoc ordine. Agmen ducebant laicorum confraternitates cum suis vexillis atque insignibus; sequebantur ordines regulares; quos pone incedebant numerosus clerus e civitate ac diœcesi Viterbiensi, parochi omnes, canonici collegiatarum ecclesiarum, totum capitulum cathedralis ecclesiæ, induti omnes vestibus sacris, planetis rubei coloris. Venerabile capitulum cathedralis comitabantur hinc inde duo ordines nobilium Viterbiensium, cereos ardentes manu gestantium. Tandem venit arca gloriosorum sanctorum, sublata humeris Illmi Dni Adriani Sermattei episcopi Viterbiensis, Dni Odoardi Lomellini archidiaconi ac duorum canonicorum. Agmen claudebant illustrissimi atque excellentissimi civitatis conservatores, cum numero valde magno nobilium ac populi. Quum arca sacrorum corporum pontem Seminarii attigisset, quatuor canonici cathedralis eam humeris sustulerunt. Cui portandæ reliqui canonici per vices suo ordine succedebant, donec ad prædictum pontem reducta, iterum sublata fuit humeris Episcopi ac trium dominorum supra dictorum, qui eam ecclesiæ cathedrali intulerunt, posueruntque in mensa ante altare principe. Tum ante sacras reliquias Episcopus inchoavit sacras vigilias, quas per totam noctem universi canonici venerabilis capituli cathedralis ecclesiæ per vices sibi succedendo celebrarunt. Sequens dies illuxit primus festivi tridui in honorem sanctorum* Valentini, Hilarii *ac Gemini. Missarum solemnia peragebantur cantantibus artis musicæ peritissimis viris; celeberrimi oratores sanctorum laudes pro concione celebrabant, tanto populi concursu, ut vastissimi templi latitudo confertissimum concionem vix caperet. Toto triduo inenarrabili lætitia tota civitas exultabat. Tripudiabat aer festivo campanarum sonitu, ex variis partibus clangebant tubæ, tonabant tormenta bellica, resonabant chori musicorum, personabant omnia hymnis, canticis ac psalmis, dum seram in noctem festiva lumina ignesque artificiales lucescerent. Ultima tridui die rursus solemni pompa sacræ reliquiæ per plateam ante ecclesiam cathedralem circumductæ fuerunt, impositæ humeris Illustrissimi Episcopi, archidiaconi ac duorum canonicorum, præcedente venerabili capitulo cum cereis accensis ac sequente innumerabili multitudine civium atque exterorum. Reversa festiva pompa in templum, episcopus sacrum hymnum actionis gratiarum* Te Deum *intonabat, quem chori musicorum prosecuti sunt; ac tandem, oratione gratiarum actionis cantata, finis impositus fuit augustissimæ solemnitati.*

43. *Die sequenti, 15 mensis novembris, Ill. Episcopus in ecclesiam cathedralem venit, ibique coram reverendissimo capitulo, multisque nobilibus Viterbii civibus, coram cancellario ac notario tria sacra corpora reverenter extraxit ex arca posuitque in urna marmorea; quam diligenter clausam propriis obsignavit sigillis. Tunc post consuetam thurificationem opifices arcam posuerunt sub novo altari, mutuisque commissuris ei annexerunt. Tanta fuit Viterbiensium erga dilectos patronos pietatis atque amoris exhibitio (quæ utinam in cordibus istorum civium perduret in ævum), ut cum Andreuccio, cujus narrationem fideliter secuti sumus, perpetuo illa S. Basilii verba usurpare possint:* Non mirum, si nostræ mentis affectus ad Valentinum et Hilarium potissimum dirigitur, quippe qui ad verum ac domesticum nobis faciant ornamentum.

et sacra corpora sub novo altari posita

44. *De reliquiis sanctorum martyrum præter ea quæ dicta sunt pauca dicenda supersunt. Sunt enim ferme integræ in ecclesia cathedrali Viterbiensi. Ibi servantur magno cum honore sacra capita* Valentini *et* Hilarii, *ibi corpora requiescunt integra; unde nil mirum extra Viterbium paucissimas reperiri particulas. Sunt autem, testante Andreuccio in loco qui dicitur Munianum, de quo supra egimus, ubi creduntur martyres in Tiberim fuisse præcipitati. Hæ particulæ debent esse desumptæ e capitibus, quia medici in recognitione anni 1723 ossa corporum repererunt integra. Ex sacris craniis duæ notabiles particulæ sunt Bruxellis in Belgio in sacro thesauro ecclesiæ S. Michaelis Societatis Jesu, quod est templum collegii S. Michaelis, cui museum Bollandianum annexum est. Prædictas particulas ex cranio* S. Valentini *unam, alteram ex cranio* S. Hilarii *ego Viterbio Bruxellas portavi anno 1880. Præterea nihil mihi innotuit.*

SS. Valentini et Hilarii reliquiæ extra Viterbium paucissimæ

45. *Cultus sanctorum martyrum* Valentini *et* Hilarii *inde a remotissimo tempore celebris fuit. Quamquam nullus dubitandi locus sit quin statim post gloriosum triumphum votis vocari ac publico fidelium cultu honorari cœperint, documenta tamen scripta tantæ antiquitatis non supersunt. In antiquissimis*

Cultus sanctorum [illegible]

A *quissimis martyrologiis non recensentur. Martyrologia quæ SS.* Valentini *et* Hilarii *mentionem faciunt, supra a nobis allata sunt, exceptis fideliter eloquiis. Quare hoc loco nobis repetenda non videntur. Quibus addimus sequentia. Veterum exemplari proprio Farfensi* III Nonas Novembres. Natale sanctorum martyrum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi. *Casinenses codices 125 et 128* ***in calendariis utrumque martyrem habent assignatum*** *non* III Nonas, *sed* IV Nonas. *Primis sæculis cultus eorum tractum Viterbiensem fortasse non prætergressus est. Sæculo IX ineunte, cum sacris corporibus Farfam transiit, ubi, post translata inde* ***Viterbium corpora, tandem omnino desiit. Anno*** *1740, die 27 januarii, Reverendissimus Dominus Augustinus Randini, abbas Farfensis, scripsit ad* ***Andreuccium*** (1) ***nullam in ista ecclesia sanctorum*** *martyrum* Valentini *et* Hilarii *superesse memoriam,* ***neque officium neque commemorationem illorum a*** *monachis fieri. Neque Bucelinus in Martyrologio Benedictino ullas sacras reliquias illorum Farfæ* ***conservatas commemorat.***

Templa in eorum honorem erecta

46. *Neque Andreuccius suo tempore noverat vel unum templum integrum SS.* Valentino *et* Hilario *erectum. Olim tamen plura fuerunt. Et primo quidem loco venit templum in ipsorum honorem erectum in loco martyrii prope pontem de quo supra actum est, qui adhuc S.* Valentini *nomen servat. Templi illius anno 1740 vestigia adhuc exstabant* (2). *In quo loco ædificatum fuit parvum sacellum anno 1696, cum inscriptione sequenti:*

MDCXCVI. SS. MARTYRES VALENTINUS ET HILARIUS.

Siste, viator, quisquis sis; venerare figuras
Sanctorum, quorum nomina scripta vides.
Corpora, quæ postquam dirum sunt passa tyran-
[num
Hic latuere diu, nunc cathedralis habet.

Aliud templum in honorem sanctorum martyrum Valentini *et* Hilarii *erectum fuit prope Mugnanum in Tiberis ripa (de quo egimus num. 21),* ***cujus rudera anno 1740 adhuc cernebantur. In castro Palenzano templum*** SS. Valentini ***et*** Hilarii *fuit sæculo IX, ut patet ex Constitutione* ***quadam Leonis papæ IV, inserta litteris Innocentii papæ III*** (3), *quam attulimus num. 4 supra.* ***Dicit Andreucci*** (4) ***legi in chronico majori Casi-***

C ***nensi Gulielmum a Viterbio, episcopum, dedicasse*** *Bithunti * in Apulia cathedralem ecclesiam in honorem* S. Valentini, *fortassis nostri. Juxta Pennazzi in Vita S. Eutychii, SS. martyrum* Valentini ***et*** Hilarii ***ecclesiæ fuerunt Surrenæ * et Carboniani *; quarum rudera adhuc superesse suo tempore testatur Andreucci*** (5). ***Quibus adde duo sacella duoque altaria in ecclesia cathedrali Viterbiensi,*** *de quibus egimus supra, numm. 36 et 39.*

* Bitonto

* Soriano

* Carbognano

Officium et Missa SS. Valentini et Hilarii approbata

47. Officium et Missam sanctorum martyrum *nostrorum bis per annum celebranda Sacra* ***Rituum Congregatio approbavit, sub ritu duplici majori die 27 januarii, anniversario translationis sacrorum corporum in ecclesiam cathedralem, et die 3 novembris sub ritu duplici minori, scilicet festo ipsorum martyrii. Officium vide infra, post Acta. — Tanta Viterbii devotio fidelem populum*** *ferebat ad sanctos martyres* Valentinum *et* Hilarium ***honorandos, ut altare sacelli horum martyrum non sufficeret missis celebrandis per totum anni decursum, ita ut episcopus Alexander Abbati coactus fuerit petere indultum privilegii ejusdem*** *quo sacri divinus [illegible] fuisse [illegible] potest [illegible]* (6). *[illegible] quod [illegible] Sacra Rituum Congrega-* ***tio decrevit ut, si quando Commemoratio fidelium defunctorum incidat in diem 3 novembris, tunc officium et missa sanctorum martyrum*** Valentini ***et*** Hilarii ***transferatur in primum diem non impeditum, ut sancti patroni integro suo cultu quotannis celebrari possint; quod venerationem cleri populique Viterbiensis erga sanctos martyres non mediocriter confirmavit*** (7).

Duo festa SS. Valentini et Hilarii Viterbienses celebrant

48. ***Duo festa singulis annis Viterbium agit de*** *sanctis* Valentino *et* Hilario *martyribus: unum,* *die 3 novembris, quo est dies eorum martyrio con-* ***secratus; alterum die 27 januarii, anniversario*** *translationis. Hoc festum olim a multis sæculis* ***quasi de præcepto agebatur magno populi concursu.*** *Hinc est quod in synodo Ill. Dni Montilii, episcopi Viterbiensis, celebrata anno 1584, sub titulo* De diebus festis ***legitur, festum horum sanctorum mense januario celebrari*** ex consuetudine; ***et in synodo habita ab Emo Dno cardinali Muti*** *anno 1611, ad titulum* De festorum observatione *legitur:* Viterbii, ex devotione et consuetudine, sanctorum Valentini et Hilarii 27 januarii. ***Tanto cum decore tantoque splendore dies ille festus agebatur, ut illo die Capella pontificia quam dicunt haberetur, ut patet ex synodo Illmi Montili supra citata.*** Et revera, ***ait Andreuccius*** (8), ad nostra usque tempora duo ultimi episcopi Viterbienses, Eminentissimus cardinalis Sanctacrucius et Eminentissimus cardinalis Conti, postea Innocentius XIII, quotannis illo die Capellam pontificiam celebrarunt, etiam in primis Vesperis. *Quæ devo-* ***tio Viterbiensium continuo crevit, ita ut, testante*** *Andreuccio* (9), *anno 1739 tanta fuerit pietas populi, ut mane et vespere ingens multitudo ad* ***sanctorum patronorum ossa veneranda confluxerit et maxima turba hominum ad sacram communionem*** *accederet. Quod specialiter admirandum est,* ***erat tum dies bacchanalium ac summa cæli serenitas: et nihilominus sacra diei solemnitas ita*** *profanam diei festivitatem suppressit ut nullus omnino personatus per plateas incesserit. Quam mirandum est diem 3 novembris, glorioso mar-*

E

F ***tyrum triumpho insignem, tanto minoris fieri*** *a Viterbiensibus. Faxit Deus ut Viterbienses nunc quoque et futuro deinceps tempore utrumque diem* ***magno in honore habeant! Non enim impune sancti civitatum patroni negliguntur. Observatum sæpe fuit, una cum festorum splendoris et pietatis erga*** *cælestes patronos imminutione minui quoque cælestia beneficia divinamque tutamen, fidemque et reli-* ***gionem in populo, immo felicitatem temporalem, bonum civium statum moveri, fluere ac tandem perire.***

Miracula litterarum monumentis tradita non sunt

49. *De miraculis sanctorum martyrum nostrorum,* ***vehementer doleo non fuisse obsecutos Viterbienses monito ipsis dato a piissimo cultore martyrum*** Valentini *et* Hilarii, *cujus testimonio sæpe usi* ***sumus. Andreuccius enim suggessit suis Viterbiensibus ut gratiarum per intercessionem sanctorum*** *martyrum obtentarum elenchus conficeretur.* Tanto enim major, *dicebat ille,* sanctorum nostrorum gloria erit, tantoque plenior eorum Actorum tractatio hagiographis Bollandianis facienda (10). *Acta*

(1) Op. cit., n. 147, p. 92. — (2) Andreucci, op. cit., n. 185, p. 115. — (3) Apud Baluzium, t. II, ep. 142. — (4) Locum videsis apud Andreucci, op. cit., n. 89, p. 56. — (5) Op. cit., n. 186, p. 116. — (6) Andreucci, op. cit., n. 188, p. 118. — (7) Ibid. — (8) Op. cit., n. 189, p. 119. — (9) Ibid. — (10) Ibid., cap. 9, n. 198.

tractavi;

AUCTORE G. V. H.

tractari; et quum ad miracula ventum est, præter Andreuccium nullum auctorem habeo, nihilque mihi Viterbienses communicarunt. Andreuccium itaque testem secuti, quod ab illo accepimus cum lectore communicamus. Testantur gratias, *ait*, per sanctorum Valentini et Hilarii intercessionem impetratas tabulæ votivæ circa altare ipsorum appensæ, et ad cancellos ferreos qui petram circumdant in qua martyribus capita fuisse abscissa, fama est. Ego vero, *inquit*, testari possum meo tempore accidisse quædam unde apparet eorum gratia factum esse ut qui merebamur iram, servaremur ad veniam (1). *Anno 1695 die undecimo junii, terræ motu quassante vicinas Viterbio civitates ac castella, illico Viterbienses ad sanctos martyres* Valentinum *et* Hilarium *habuere recursum; quorum sacra capita solemni supplicatione circumducentes, orabant ut ab imminenti flagello liberarent cives.* Et ecce, *ait*, minas terræ motus audivimus, effectum nullum sumus experti. *Tanti beneficii memor, civitas decrevit, ut per aliquot annos subsequentes die 11 junii sacra martyrum capita triumphali pompa per urbem circumferrentur, ad agendas sanctis protectoribus gratias.* B

A flagello terræ motus liberati Viterbienses, quotannis jejunium et supplicationem vovent in septennium,

50. *Simili beneficio affecti Viterbiensis die 2 februarii anno 1703, generali consilio inito votum fecerunt jejunandi in vigilia festi Translationis (quod fit die 27 januarii), celebrandi hoc festum, faciendique supplicationem die 11 junii, sacra capita circumducendo; quæ omnia servanda essent per septem annos sequentes. Votum probavit confirmavitque Eminentissimus cardinalis Sanctacrucius, episcopus Viterbii. Viterbienses quod voverant fecerunt per septem annos. Quibus completis, in alterum septennium pari voto se obligavit civitas.*

et tandem in perpetuum.

51. *Expleto illo septennio, cessarunt. Displicuit sanctis sanctorumque Deo omissio parum obsequiosa. Anno 1717, antiquato voto supplicatione abolita, ecce tibi cœlestis ira. Die 28 augusti istius anni, summo mane tota qua late patet Viterbii civitas horrendo terræ motu concutitur: utque nihil fortuito, sed divino consilio res acta pateret, sola civitas Viterbii quassata fuit, extra quam quieta terra perseverabat. Intellexerunt Viterbienses; ac sequenti dominica instaurata supplicatione, decretum fuit ut quotannis in perpetuum solemnes illæ gratiæ agerentur sanctis martyribus.*

Intercedentibus sanctis, episcopus morbo liberatur

52. *Præterea anno 1699 Emo Dno Urbano Sacchetti, Viterbii episcopo, morbo laborante cum mortis periculo, totus populus accurrit ad gloriosos martyres, ut pro pietate sua vitam ac valetudinem optimi præsulis servarent ac redderent incolumem. Canonici sacra capita exposuerunt venerationi publicæ; populus universus oravit, et ecce preces e vestigio consequitur desiderata gratia, dignissimo episcopo perfectæ sanitati restituto.* Hæc, *ait Andreucci*, ego recordor, multa plura sine dubio sciturus, si non abfuissem Viterbio per multos annos.

Unde factum sit ut contra terra motum hi martyres invocentur.

53. *Si quis quærat unde factum sit ut sancti* Valentini *et* Hilarii *præsidium invocaretur contra terræ motus, Acta inspiciat, et videbit occasione ipsorum martyrii templum Herculis terræ motu concidisse atque eversum fuisse. Hinc factum est ut sancti martyres crederentur terram suo sanguine irrigatam voluntate sua apud Deum potentissima quassare et sedare. Piam fidem, uti vidimus, eventus non semel in utramque partem confirmavit. Viterbienses sanctos martyres invocabant sequenti oratione; quam utrum Sacra Rituum Congregatio approbaverit, Andreuccius nesciebat* (2). D

℣. Orate pro nobis, sancti martyres, Valentine et Hilari.

℟. Ut ab imminentibus periculis liberemur et digni efficiamur promissionibus Christi.

Oremus.

Domine Deus, cœli terræque conditor, ad cujus imperium cuncta creata moventur et sistunt, concede propitius, ut, sicut in morte dilectissimi Filii tui Domini nostri Jesu Christi tota terra contremuit, ita quia nunc vivus regnat in cœlo, cesset omnis terræ concussio; et intercedentibus sanctis martyribus Valentino et Hilario, in quorum obitu idolorum templum subito terræ motu funditus corruit, ab imminentibus periculis liberemur. Per eumdem Christum, *etc.*

SS. Valentinum et Hilarium primos esse Viterbii apostolos,

54. *Una quæstio circa sanctos martyres* Valentinum *et* Hilarium *restat ponenda. Suntne* SS. Valentinus *et* Hilarius *primi civitatis Viterbiensis apostoli? Affirmavit Andreuccius in ipso titulo libri sui, ubi sanctos* Valentinum *et* Hilarium *designat* " martyres Viterbienses et primos illius civitatis Apostolos; " *et prima pagina declarat utrumque sanctum martyrem ab universo populo Viterbiensi agnosci non tantum ut protectores, sed etiam ut apostolos suos, qui primi prædicatione et sanguine fidem et Christi professionem in sua civitate stabiliverint.* E *Multum et sæpe mecum miratus sum tam acuti ingenii virum sine idoneo auctore asserere quod non nisi solidissimo nixum fundamento credi debuerat. Etenim neque brevis Passio, neque Acta longiora aliquid ea de re aut dicunt aut innuunt; quod etiamsi claris verbis enuntiarent, nescio an fidem invenire deberet. Nam loca regionis notissimæ eaque clarissima, Romæ vicina, vicina ac fere contigua aliis locis ubi diu ante tempora* Valentini *et* Hilarii *fides prædicata fuit, tam diu Christi præcone caruisse quis est qui credat!*

nullis documentis probatur:

55. *Documenta antiquissima, Passio scilicet illa brevis, Acta Farfensia et Casinensia, tantum abest ut* Valentinum *et* Hilarium *primos illius tractus apostolos vocent, ut nec verbo memorent prædicationem eorum. Multos per eum tractum tunc temporis fuisse christianos clare edicunt, sed hosce fideles prædicantibus* Valentino *et* Hilario *Christum suscepisse, id nec verbo nec signo indicant. — Quod si Acta S. Landi, patroni civitatis Ortæ ad ripam Tiberis, tam sincera essent quam sunt apocrypha et* SS. Valentinus *et* Hilarius *imperatore Domitiano vixissent, uti hæc Acta dicunt, tunc enimvero* F *crediderim eos inter primos apostolos illius regionis censeri posse. Verba apocrypha hæc sunt:* Landus, ss. martyrum Valentini, Rutilii, Florentini, Hilarii et Felicissimæ frater, adolescens Domitiano imperatore christianam religionem colebat. *Sed hæc falsissima sunt. — Etiamsi vera esset enuntiatio intrusa in Acta S. Euticii, qui sub Claudio II martyrio coronatus est, quam Henschenius summo cum jure rejecit, neque tunc* Valentinus *et* Hilarius *primi Viterbiensium apostoli dici debent. Sic enim ibi scriptum est:* Passio sanctorum qui simul sunt coronati: Eutitius presbyter, Valentinus presbyter, Hilarius diaconus, Gratilianus et S. Felicissima et alii quos longum est enarrare (3). *Quo ergo cumque me verto, nihil in antiquis documentis reperio unde* SS. Valentinus *et* Hilarius *primi Viterbiensium apostoli probari queant.*

fidem annuntiasse, documenta tradunt.

56. *Est ergo hæc sive fama, sive traditio sive opinio, nullius momenti; cujus ortum probabili ratione sic explico. In Passione brevi et in Actis* SS. Valentinus *et* Hilarius *dicuntur hic diaconus,*

(1) Op. cit., cap 9, numm. 195 196, 197. (2) Ibid., cap. 8, n. 192. — (3) *Acta SS*, tom III Maii, p. 461, num. 8.

ille

A *ille presbyter, utriusque muneri prædicatio convenit. Quod quum legerent recentiores, scripserunt fecisse martyres quod naturæ sacerdotii ac diaconatus sciebant esse consentaneum, prædicasse scilicet populis Christi fidem. Ita Massini :* Quem populum sacrilego idolorum cultui fere totum addictum comperientes, ad veram Christi religionem traducere conati sunt. *Hunc secutus, uti videtur, Ferrari :* Apud Viterbium, *inquit*, Diocletiano et Maximiano imperatoribus Christi Domini fidem disseminabant. *Sacræ lectiones quas pro officio canonico Sacra Rituum Congregatio approbavit :* Desiderio, *aiunt*, christianæ religionis ubique locorum propagandæ succensi, ab Oriente in Italiam profecti, variisque provinciis divini verbi prædicatione illustratis, tandem Viterbium appulerunt Maximiano Augusto imperatore et ab Eudoxia, nobili ac religiosa matrona, hospitio recepti sunt. Cumque sacrilego idolorum cultui totam fere civitatem addictam comperissent, ad veram Christi fidem traducere conati sunt. *Nardini* (1) *dicit nuntiatum fuisse Demetrio,* quod duo
B christiani, execratores et injurias deorum exercentes, quotidie subducebant populum et multos in eorum errores pertrahebant. *Sarnelli in Thesauro Parochorum sic scribit :* S. Valentinus presbyter una cum Hilario diacono ex Oriente in Tusciam profectus, apud Viterbium Diocletiano et Maximiano imperatoribus Christi fidem disseminabat. *Anonymus, qui 1699 scriptiunculam edidit de beatis martyribus, idiomate italico latina Nardinii verba fere reddit. Hi ergo non dicunt* Valentinum *et* Hilarium *fuisse primos apostolos istius tractus, sed tantum generosos Christi præcones. Quod etsi in antiquis documentis non repererint, ita tamen naturæ rei convenit, ut sine temeritate scribi potuerit. Et quia apostolorum aliorum nomina diserta non noverant, rei christianæ initium per ea loca prædicatoribus* Valentino *et* Hilario *deinceps adscribi cœpit. Quod factum non oportuit, utpote quod antiquorum nemo tradiderit, nec verosimile esset, ac forte traditioni et Actis minus consentaneum, in quibus potius multitudo christianorum indicatur eo tempore quo* Valentinus *et* Hilarius *in iis locis degebant; neque ullo verbo insinuant hos christianos inter quos nostri martyres agebant, ab ipsis Christi fidem suscepisse.*
C *Immo Acta Euticium presbyterum magis innuunt, ut qui notus esset christianis sacris præpositus; quamquam et hic recentior est quam ut istorum locorum primus apostolus credatur.*

et sic vere sunt apostoli et protectores Viterbiensium.

57. *Sic ergo judicamus,* SS. Valentinum *et* Hilarium *a Viterbiensibus coli posse ac debere ut christianæ fidei apud ea loca propagatores, vindices ac martyres, sed primitias fidei eorum prædicationi non deberi. Et nunc ss. martyrum Acta cum reliquis documentis ad eosdem spectantibus, lectori ob oculos ponimus. Quorum Actorum fidem supra exposuimus. Reliquorum scriptorum qui de hisce martyribus egerunt, quorum supra meminimus, fides tanta censeri debet quanta est eorum in sequendis Actis fidelitas; omnium rerum quas ex suo penu addiderunt, fides penes auctores esto.*

EX MSS

PASSIO BREVIS

SANCTORUM MARTYRUM VALENTINI PRESBYTERI ET HILARII DIACONI.

Ex codice bibliothecæ Vallicellianæ Romæ signato Vit. Sanct. I. XVI. *p. 73* (2).

VALENTINI ET HILARII MARTYRUM.

LECTIO I. — Tempore quo Maximianus Augustus regnabat, misit edictum per universas provincias et civitates, ut, ubicumque christiani inventi fuissent, sine audientia punirentur. Eodem tempore absconditi sunt Christi ministri Valentinus presbyter et Hilarius diaconus in domo cujusdam religiosæ feminæ Eudoxiæ quæ quotidianis diebus eis alimoniam ministrabat; ibique in vigiliis et hymnis Deo gloriam jugiter dabant. Factum est autem ut Demetrius proconsul, qui erat in castello Biterbensium, ex jussione augustali curiose quæreret christianos, ut diversis E
eos suppliciis enecaret, quatinus per hoc Augusto Maximiano placeret. Cœperunt itaque tradere vicini vicinos, propinqui propinquos, amici amicos, parentes filios sive matres filias suas.

LECTIO II. — Interea tenti sunt beati martyres Valentinus presbyter et Hilarius diaconus a Demetrio proconsule, et perducti sunt in castellum Biterbensium. Quibus dixit proconsul : *Ex qua patria estis?* Responderunt martyres et dixerunt : *Primum quidem, fatemur nos christianos esse et Christi discipulos; de partibus vero Orientis advenimus.* Dicit eis proconsul : *Sacrificate diis omnipotentibus, et estote amici Cæsaris.* Responderunt ei una voce sancti martyres, et dixerunt : *Nos Deo nostro nosmetipsos offerimus sacrificium in odorem suavitatis. Nam omnes dii gentium dæmonia; Deus autem Christus cœlos fecit.*

LECTIO III. — Iratus ad hæc Demetrius proconsul jussit ministris ut educerent eos foris castellum non longe, in locum qui dicitur " Via Strata, „ et ibi capita eorum truncarent. Quorum corpora jussit custodiri tribus diebus, ne a christianis tollerentur. Erat autem quædam religiosa femina in eadem civitate, nomine Eudoxia. Hæc veniens F
noctu, rapuit corpora sanctorum martyrum, et in eodem loco ubi decollati sunt dignissimæ tradidit sepulturæ. Audiens Demetrius proconsul quod Eudoxia rapuisset corpora sanctorum, jussit eam teneri et tamdiu fustibus cædi usque dum spiritum exhalaret. Passi sunt autem martyres Christi Valentinus et Hilarius quarto *a* nonas novembris, et sepulti sunt in locum qui vocatur " Cavillarius. „

ANNOTATUM.

a *Cfr. supra, Comm. Præv. num. 45, et Annot.* g *Passionis sequentis.*

(1) Bussi, op. cit., Append. p. 144. — (2) Cfr. Comment. Præv. supra, num. 8, ubi de primo editore Andreuccio, qui hanc brevem Passionem inseruit in opus suum *Notizie istoriche*, etc., num. 82, p. 48.

EX MSS. D

PASSIO SS. MARTYRUM

VALENTINI PRESBYTERI ET HILARII DIACONI

Ex codice Farfensi membraneo, folio magno, seculi X, qui ex monasterii Farfensis bibliotheca translatus est Romam in bibliothecam dictam Victoris Emmanuelis.

Tempore Maximiani Augusti

Temporibus illis quo Maximianus Augustus regnavit post obitum patris sui Diocletiani Augusti, ipso tempore interfecit sororem *a* suam Arthemiam, filiam Diocletiani, propter religionem christianorum, et misit edictum per provincias et civitates sive castella, ut, ubicumque christiani inventi fuissent, sine auditione punirentur. Hic vero in vicino civitatum *b* multi christiani erant absconditi et licet nos Christum .... *c* in interiore homine abscondere bonum sit, absconditi sunt Christi ministri Valentinus presbyter et Hilarius B diaconus sub cujusdam domum religiosæ feminæ, christianissimæ Eudoxiæ, quæ quotidianis diebus alimonia eis ministrabat; unde factum est ut in vigiliis et hymnis Deo gloriam jugiter darent. Factumque est ut Demetrius proconsul, qui erat in castello Viterbensium, dum ei fuisset jussio injuncta a Maximiano Augusto, cœpit curiose quærere christianos, ut Augusto Maximiano placeret. Cœperunt tradere vicini vicinos, propinqui proximos, amici amicos, parentes filios, sive matres filias suas.

SS. Valentinus et Hilarius tenentur a Demetrio proconsule, noluntque diis sacrificare.

2. Interea tenentur beati martyres Valentinus presbyter et Hilarius diaconus a Demetrio proconsule; et perducti sunt ab aliquibus in castellum Viterbensium ante proconsulem. Quibus dixit proconsul: *Ex qua patria estis?* Responderunt sancti martyres et dixerunt: *Primum quidem, fatemur nos christianos esse et Christi discipulos.* Respondit proconsul et dixit : *De quo genere estis?* Responderunt sancti martyres, et dixerunt: *Quantum ad genus, de partibus Orientis advenimus et de genere præclaro nati sumus.* Tunc dixit eis proconsul : *Sacrificate diis omnipotentibus, et estote amici Cæsaris.* Responderunt ei C beatus Valentinus presbyter et Hilarius diaconus: *Ergo nos ipsos offerimus sacrificium Deo in odorem suavitatis; nam omnes dii gentium dæmonia, Deus autem Christus cœlos fecit. Et ecce nos hic sumus, et corpora nostra parata sunt ad supplicia: sicut dicit apostolus : " In confessione probabitur omnis vir. „ Nos autem Christum confitemur labiis, et corde non cessamus invocare; et ipse reddet nobis promissum suum, sicut promisit diligentibus se.*

3. Tunc

Ex codice Casinensi 149, membraneo, folio, seculi XI (cujus textus non est editus in Florilegio Casinensi), collata cum Passione cod. Casin. 139, seculi XI, impressa in Bibl. Casinensi, t. III, Florilegii p. 158 (1).

Tempore quo Maximianus Augustus regnabat, misit edictum per universas provincias et civitates, ut, ubicumque christiani inventi fuissent, sine auditione punirentur. Eodem tempore absconditi sunt Christi ministri Valentinus presbyter et Hilarius diaconus in domo cujusdam religiosæ feminæ Eudoxiæ, quæ quotidianis diebus eis alimoniam ministrabat; ibique in vigiliis et hymnis Deo gloriam jugiter dabant. Factum est autem ut Demetrius proconsul, qui erat in castello Biterbiensium, ex jussione augustali curiose * quæreret christianos, ut diversis eos suppliciis enecaret, quatinus per hoc Augusto Maximiano placeret. Cœperunt itaque tradere vicini vicinos, propinqui proximos *, amici amicos, parentes filios sive matres filias suas *.

* curiosæ 2.
* propinquos 2.
* (sive m. f. s.) deest in 2.

2. Interea tenti sunt beati martyres Valentinus presbyter et Hilarius diaconus a Demetrio proconsule, et perducti sunt in castellum Biterbiensium. Quibus dixit proconsul : *Ex qua patria estis?* Responderunt sancti martyres, et dixerunt : *Primum quidem, fatemur nos christianos esse et Christi discipulos; de partibus vero huc * Orientis advenimus.* Proconsul dixit : *De quo genere estis?* Responderunt sancti martyres et dixerunt : *Quantum ad carnis natales, de præclaro genere nati sumus.* Dicit eis proconsul : *Sacrificate diis omnipotentibus, et estote amici Cæsaris.* Responderunt ei una voce sancti martyres, et dixerunt : *Nos Deo nostro nosmetipsos offerimus* F *sacrificium in odorem suavitatis. Nam omnes dii gentium dæmonia; Deus autem Christus * cœlos fecit. Ecce corpora nostra parata sunt ad supplicia; fac quod vis. Nos enim Christum confitemur labiis, et corde non cessamus invocare; et ipse reddet nobis promissum suum, sicut promisit diligentibus se.*

* hac 2.
* om 2.

3. Dicit

ACTA SS. MARTYRUM VALENTINI ET HILARII COLLECTA A JOANNE LAURENTIO MASSINO

ARCHIPRESBYTERO ECCLESIÆ VITERBIENSIS

ex opusculo ab eo edito Viterbii apud Discipulum, an. 1612, Superiorum permissu (2). *Cfr. supra, n. 5.*

Valentinus sacerdos et Hilarius diaconus natione ambo Orientales, clarissimis orti parentibus, christianam religionem colebant. Cujus ubique locorum propagandæ inflammati desiderio, in Italiam simul venerunt. Mox aliquibus in divini verbi prædicatione peragratis provinciis ac in Tusciam profecti, Viterbium tandem Maximiano imperatore ac Demetrio ipsius urbis et finitimorum locorum proconsule, appulerunt. Quem populum sacrilego idolorum cultui fere totum addictum comperientes, ad veram Christi religionem traducere conati sunt.

(1) Contulimus ipsi in Monte Casino utrumque codicem. Signavimus codicem 149 num. 1, codicem vero 139 num. 2.

(2) Titulus est : " Martyrium sanctorum Valentini, Hilarii et Tranquillini, quorum corpora in ecclesia cathedrali Viterbiensi requiescunt. Collectum per Joannem Laurentium Massinum, ejusdem ecclesiæ archipresbyterum. „ Edimus hanc scriptionem ex Collectaneis Bollandianis Bibl. Regiæ Brux. n. 8957 74, ubi typis impressa continetur. In eodem Collectaneorum codice reperitur ejusdem libelli apographum in cujus margine legitur hæc nota, Papebrochii manu scripta : *In ordine ad officium proprium. Romam ad nos attulit Card. Brancacius, ep. Viterbiensis.*

nec ipsi Herculi; cujus templum per preces eorum evertitur.

3. Tunc dicit ad eos proconsul : *Sacrificate deo magno Herculi, quem principes adorant.* Dicunt ei sancti : *Quid nos compellis idolis et dæmoniis sacrificare?* Respondit eis proconsul : *Elegite vobis unum e duobus : aut sacrificare diis omnipotentibus, aut die isto in vobis expenduntur tormenta.* Responderuntque ei sancti Dei : *Nunquam tibi sit bene, canis perdite, filius iniquitatis.* Et iratus proconsul jussit eos levari in equuleo et diu torqueri. Cumque levati fuissent in equuleo, torquebantur. Et respexerunt ad cœlum et lacrimabiliter oraverunt, dicentes : *Domine Jesu Christe, qui condidisti cælum et terram et omnem ornatum eorum, et fecisti hominem ad imaginem tuam; qui dixisti : " Ego sum Deus, et non est alius præter me, „ exaudi nos servos tuos indignos in ista hora, et mitte angelum tuum sanctum qui hunc templum idolorum subvertat, quia tu es benedictus Deus in secula seculorum.* Et subito factus est terræ motus magnus, et eversum est templum Herculis, in quo sacrificabat rex semel in anno : quia erat templum pulcherrimum nimis et amplius valens quadraginta centenariorum auri.

Demetrius jubet eos mitti in Tiberim; unde liberantur per angelum.

4. Et dum nuntiatum fuisset Demetrio proconsuli, scidit vestimentá sua, dicens : *O quam cito prævalent magicæ artes, unde deum nostrum Hercul[e]um in pulverem reduxit.* Et jussit adversus eos dari sententiam ut ducerentur ad eumdem castellum *d* Viterbensem; et ibi ligatas molas ad
d gutturem sic eos mergi præcepit in Tiberinis fluctibus : nam et ipse fluvius distat a monte qui vocatur Aureum viginti milia[ria]. Statim enim quæstionarii fecerunt jussionem proconsulis Demetrii, et duxerunt eos ad fluvium; et ligaverunt eis molam ad guttur magnam, quam vix viginti homines portare poterant. Et fixis genibus ad litus fluvii, oraverunt dicentes : *Domine Jesu Christe, fili Dei vivi, miserere nobis peccatoribus, [et] mitte angelum tuum sanctum, qui suscipiat animas nostras; et ad tuum sanctum conspectum jubeas nos perduci : quia tu es benedictus in secula seculorum.* Et completa oratione, ligaverunt eis molam magnam ad collum, et jactaverunt eos in fluvium. Angelus autem Domini descendit et disrupit vincula eorum, et salvos atque incolumes eos de fluvio eduxit.

Aliquot ex tortoribus ad Christum convertuntur.

5. Et revertentes quæstionarii, subito nutu Dei invasit eos ursus ferocissimus et occidit ex eis amplius quam octo viros; et alii dilacerati fugerunt. Fugientes autem, dicebant quia : *Hi servi Dei cultores veri erant Christi. Sed credamus et nos in illum, in quem crediderunt et ipsi beati martyres, Valentinus presbyter et Hilarius diaconus.*
e Et venientes invenerunt beatum Euthycium *e* presbyterum, perquirentes eum ubi erat absconditus, et miserunt se ad pedes ejus, dicentes : *Pater bone*

EX MSS.

3. Dicit ad eos proconsul : *Sacrificate deo magno Herculi quem principes adorant.* Dicunt ei sancti : *Quid nos compellis idolis et dæmoniis sacrificare?* Proconsul dixit : *Eligite vobis unum e duobus : aut sacrificate diis omnipotentibus, aut die isto diversa tormenta in vos expendentur.* Responderunt ei sancti : *Nunquam tibi bene sit, filius iniquitatis, qui nos manufactis idolis sacrificare suades.* Iratus proconsul jussit eos levari in equuleo et torqueri. Cumque levati fuissent in equuleum et acerrime torquerentur, respexerunt ad cœlum et lacrimabiliter oraverunt, dicentes : *Domine Jesu Christe, qui condidisti cœlum et terram et omnem * ornatum eorum, et fecisti hominem ad imaginem tuam; qui dixisti : " Ego sum Deus, et non est alius præter me, „ exaudi nos servos tuos indignos in ista hora, et mitte angelum tuum sanctum, qui hoc templum idolorum subvertat, quia tu es Deus benedictus in secula seculorum.* Et cum dixissent *Amen,* subito factus est terræ motus magnus, et eversum est templum Herculis.

* omne 2

4. Cum autem nuntiatum fuisset hoc Demetrio proconsuli, scidit vestimenta sua, dicens : *O quam cito prævalent magicæ artes.* Et jussit data sententia ut ducerent eos ministri extra castellum ad flumen et ibi, ligantes molas ad guttura eorum, sic eos * mergerent in Tiberinis fluctibus. Statim quæstionarii fecerunt jussionem proconsulis, et duxerunt eos ad fluvium; et ligaverunt eis molam ad guttur magnam, quam vix viginti homines portare poterant. Sancti vero fixis genibus ad litus fluvii, oraverunt dicentes : *Domine Jesu Christe, fili Dei vivi, miserere nobis peccatoribus, et mitte angelum tuum sanctum, qui suscipiat animas nostras; et ad tuum sanctum conspectum jubeas nos perduci, quia tu es Deus noster benedictus in secula seculorum.* Et completa oratione, jactaverunt eos in fluvium. Angelus autem Domini descendit et dirupit vincula eorum, et salvos atque incolumes eos de fluvio eduxit. E

* om. 2.

5. Revertentibus vero quæstionariis, subito nutu Dei invasit eos ursus ferocissimus et occidit ex eis ferme octo viros; alii vero dilacerati fugerunt. Fugientes autem, dicebant quia : *Sancti viri cultores veri erant Dei. Sed venite, credamus et nos in illum in quem crediderunt et ipsi beati martyres.* Et venientes invenerunt beatum Euticium presbyterum, perquirentes eum ubi erat absconditus, et miserunt se ad pedes ejus, dicentes : *Pater bone, animarum Christo * credentium liberator,* F

* Christi 2

Re cognita, Demetrius utrosque ad se accersiri jussit, quibus contumeliose acceptis eorumque doctrina ludibriis non paucis impetita, ut Herculi, eorum præcipuo deo, sacrificium offerrent, sub crudelissima necis pœna imperavit. Quam impietatem invicti pugiles Christi adversantes, vero Deo tantum, et nequaquam idolo surdo et muto, sacrificandum esse audacter asseruerunt.

Quibus verbis gravissime concitatus proconsul, præcepit illos in Tiberim demergi. Quo ducti, hunc in modum Deum rogare cœperunt : *Jesu Christe, Fili Dei vivi, miserere nobis peccatoribus, et mitte angelum tuum de cælis, qui suscipiat animas nostras; et nos ad tuum sanctum regnum victores facias pervenire.* Quibus peractis precibus, ingens circa eorum colla saxum carnifices ligarunt, et ab iisdem in fluvium projecti fuere martyres.

Sed ecce de cœlo angelus a Deo mittitur, qui solutis omnibus martyrum ligaminibus ad alteram fluminis ripam incolumes transvexit.

Interim lictores ac ceteri curiæ ministri, existimantes e vita cessisse martyres, Viterbium redeunt; iterque læti peragentes ursum ferocissimum obvium habent, a quo plus quam octo perempti aliique plurimi male multati sunt. Qui dum fugerent et condignam facti experirentur Dei vindictam, ita secum tumultuose loqui cœperunt : *Numquid quos putabamus maleficos, veri Dei cultores non erant? Eia, fratres, eamdem et nos amplectamur fidem.* Tum aliquantulum timore sedato, recolentes virum religione christianum ac sacerdotem, nomine Eutitium, Viterbii degere, eum a quo sanctæ fidei rudimenta docerentur, unanimes convenire decernunt. Quem paulo post inventum sic allocuti fuere : *Pater optime*

EX MSS.

bone animarum Christo credentium, libera n(os) per tuam sanctam doctrinam, et (de)monstra nobis fidem beatis(simorum) martyrum Valentini et Hilarii, quos nos injuste per imperium nequissimi Demetrii proconsulis necavimus in fluvio. At ille indixit eis jejunium triduanum, et die sancto dominico baptizavit eos cum omnibus familiis suis.

Martyres rursus adeunt proconsulem Demetrium,

6. Et ecce subito venerunt ipsi sancti martyres, et dixerunt proconsuli : *Ecce quanta bona præstat Dominus servis suis, his qui toto corde diligunt illum.* Et dicunt ad eum : *Tu nos in profundum aquæ mergi jussisti; Deus autem noster concite angelum suum misit, qui nos ab undis aquarum absolvit. Et ecce, iterum venimus ut prædicemus tibi, ut pœnitearis et credas Christum Dei filium, qui a Judæis fixus est in cruce.* Tunc iratus proconsul jussit eos fustibus cædi. Illi autem clamabant : *Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, pastor bone, qui nos inter servos tuos [vo]care dignatus es.* Tunc jussit (eos) levari a terra et dixit ad eos (pro) consul : *Sacrificate deo Herculi.* Sancti martyres dixerunt : *Miser, cui nos jubes sacrificare? lapidi surdo et muto, qui oculos habet et* B *non videt, aures habet et non audit, pedes habet et non ambulat. Ecce, talis sis tu qualis est deus tuus.*

a quo capite detruncati, ab Eudoxia sepeliuntur; quæ et ipsa martyrium subit

7. Tunc iratus Demetrius proconsul, dedit adversus eos sententiam, dicens : *Injurias deorum meorum ferre non possum.* Et jussit ministris ut educerent eos foris castellum non longe, in locum qui dicitur " Via strata, „ et ibi capita eorum truncari jussit. Verum, quia longum est eorum martyria replicare, quomodo autem ad finem eos ipse Demetrius iuterimi jussit, verba replicemus. Præcepit ligatis pedibus ad quemdam saxum columnarum fortiter constringi, et sic eos decollari. Quorum corpora jussit custodiri tribus diebus, ne a christianis tollerentur. Erat autem quædam religiosa femina in eadem civitate, nomine Eudoxia. Hæc venit noctu, rapuit corpora sanctorum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi, et in eodem loco ubi decollati sunt, qui videlicet f locus " Camillarius „ *f* vocatur, dignissimæ tradidit sepulturæ. Hoc audiens Demetrius proconsul, quod Eudoxia rapuisset corpora sanctorum, jussit eam

rator, libera nos per tuam sanctam doctrinam, et monstra nobis fidem beatissimorum martyrum Valentini et Hilarii, quos injuste per imperium nequissimi Demetrii proconsulis necavimus in fluvio. At ille indixit eis triduanum jejunium, et die sancto dominico baptizavit eos cum omnibus familiis suis. D

6. Et ecce subito venerunt ipsi sancti martyres, et dixerunt proconsuli : *Ecce quanta bona præstat Dominus servis suis, iis qui ex toto corde diligunt illum.* Et iterum dicunt ad eum : *Tu nos in profundum aquæ mergi jussisti; Deus autem noster concite angelum suum misit, qui nos ab undis aquarum absolvit. Et ecce, iterum venimus, ut conveniamus et moneamus te, quatinus pœnitearis, et credas Christum, Dei filium, esse Deum verum.* Tunc iratus proconsul jussit eos fustibus vehementer cædi. Illi autem voce magna clamabant : *Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, pastor bone, qui nos inter servos tuos connumerare dignatus es.* Tunc jussit eos proconsul levari a terra, et dixit eis : *Sacrificate deo Herculi.* Sancti martyres dixerunt : *Miser, cui nos jubes sacrificare? lapidi surdo et muto, qui oculos habet et non videt, aures* E *habet et non audit, pedes habet et non ambulat. Ecce, talis sis tu qualis est deus tuus.*

7. Iratus ad hæc Demetrius proconsul, dedit adversus eos sententiam, dicens : *Injurias deorum meorum ferre non possum.* Et jussit ministris ut educerent eos foris castellum non longe, in locum qui dicitur " Via Strata, „ et ibi capita eorum truncarent. Quorum corpora jussit custodiri tribus diebus, ne a christianis tollerentur. Erat autem quædam religiosa femina in eadem civitate, nomine Eudoxia. Hæc veniens noctu, rapuit corpora sanctorum martyrum, et in eodem loco ubi decollati sunt dignissimæ tradidit sepulturæ. Audiens Demetrius proconsul quod Eudoxia rapuisset corpora sanctorum, jussit eam teneri et tamdiu fustibus cædi usque dum spiritum exhalaret. Passi sunt autem martyres Christi Valentinus et Hilarius quarto nonas novembris, et sepulti sunt in locum qui vocatur " Cavillarius. „

8. Post

C

et veri Dei minister, hac te omnes (quotquot vides) accersimus, ut salutarem in viam per quam sancti martyres Valentinus et Hilarius, quos in aquas (impii Demetrii jussu) jamjam (infelices ac miseri) projecimus, incesserunt, abs te dirigamur. Ne, quæso, despicias ad verum Deum confugientes; fer opem cito, et christianæ religionis initia mysteriis. Videns autem Eutitius veram patrati sceleris pœnitentiam necnon sanctæ fidei suscipiendæ ardorem, illos benigne accepit, triduanoque indicto jejunio, die dominico proxime sequenti illos cum universis eorum familiis baptismali aqua perfudit *. F

* *edit.* perfusit

Valentinus interim et Hilarius aquis ope divina erepti, majori subinde in Christum, a quo talia receperunt beneficia, exardescentes amore, amoris ejusdem impetu, proconsulem iterum conveniunt, ejusque immanitatem in ipsos et altissimi Dei misericordiam demonstrantes, hunc in modum adorsi sunt : *Vide jam, Demetri, quo pacto erga suos asseclas gerat se pius ac misericors Deus noster. Nos ambo, cum ingenti saxo ad collum alligato, impio jussu tuo in fluvium projecti fuimus; Dei vero benignissimi nostri angelus affuit, qui ad alteram fluminis ripam incolumes duxit. Respice jam aliquando, et ne amplius cæcutias in hac tam clara luce. In eum crede, qui pro generis humani salute in cruce peremptus est a Judæis, Christum Jesum.*

His dictis, quibusdam quasi furiis exagitatus Demetrius, eos iterum in carcerem trudi et fustibus acriter cædi præcepit. Quibus in tormentis magna perfusi lætitia sancti martyres, gratias Deo agebant, quod pro ejus nomine contumelias et cruciatus tales pati mererentur.

Quos ut sic alacres vidit proconsul, maxima effervescens ira, in sublime funibus extolli jussit; torvisque oculis illos intuitus, talia minando dicebat eis : *Sacrificate deo Herculi ; illi sacrificate, secus vero!*

Ad quæ sancti martyres nihil perterriti, sed majori qua unquam fuerint constantia firmati, sic responderunt : *Miser, cui nos jubes offerre sacrificium? lapidi surdo et muto? qui aures habet et non audit, oculos et non videt, pedes et non ambulat? Dignus es fieri talis, qualis est Deus iste tuus.*

Quocirca, Demetrius cum operam se perdere cerneret, veritus ne, si diutius martyrum exploraret fortitudinem, ab eis Herculem aliosque deos majori ludibrio habendos esse, capitis iterum sententiam in sanctos protulit. Ex quo ad pontem ducti Camilarium, prope Viterbium in via Cassia, ibi simul capite plexi sunt, III nonas Novembris, anno Domini 306 *. Qui locus, a sanctis martyribus tunc mutuatus nomen, ad hæc usque tempora " Pons sanctorum Valentini et Hilarii „ nuncupatur.

* *Cfr Comment., num. 13.*

Neque silentio prætereundum censeo, quod dum illic * talia perpetrabantur scelera, magnum Herculis templum funditus corruit, aliaque multa evenere prodigia, quæ fidei veritatem sanctorumque vitæ innocentiam apertissime testata sunt.

* *cod.* illi.

EX MSS.

A eam teneri et tam diu fustibus cædi usque dum spiritum exhalaret. Passi sunt autem martyres sancti tertio *g* nonas novembris, et sepulti sunt in locum qui vocatur " Camillarius. „

g

Ipse Demetrius, a sanctis sanatus, baptizatur ab Euticio et martyrium etiam subit.

8. Post multum vero temporis, dolore ilii percussus est Demetrius proconsul. Qui æstuans, anhelans, cucurrit citius, et veniens ubi corpora sanctorum martyrum quiescebant, et projiciens se in pavimentum, cœpit clamare et dicere : *Succurrite mihi peccatori, servi Dei excelsi, et nolite me amplius torquere.* Tunc sancti dederunt ei soporem somnii et ei per visionem dixerunt : *Fac venire ad te Eutychium presbyterum, et ipse te saluti restituet. Tantum monita illius audi, et noli jam amplius incredulus esse.* Qui evigilans, statim misit milites suos ad montem qui vocatur Aureum; et venientes, invenerunt beatum Eutychium presbyterum orantem. Qui dixerunt ei : *Demetrius proconsul rogat te ut concite venias ad eum.* Qui statim surrexit de pavimento[et]Domino se commendans perrexit cum eis. Cum autem introiisset ubi proconsul semivivus jacebat, dixit : *Lumen verum, quod est Christus, ipse te sanet.* Ille B autem amplius torquebatur. Tunc dicit ei sanctus Eutychius : *Audi me, proconsul, et crede Christo creatori tuo, et salvus eris.* Dicit ei proconsul : *Credo Christum, Dei filium.* Tunc benedicens aquam, baptizavit eum, dicens : *Credis in Patrem et Filium et Spiritum sanctum?* At ille respondit, dicens : *Credo Deum omnipotentem esse salvatorem meum.* Statim sanus factus est, ita ut dolorem ilii jam amplius nunquam sentiret. Tunc cœpit prædicare et dicere : *Credite, omnes populi, et adorate Deum vivum et verum qui est in cælo, qui mortuos resuscitat, leprosos mundat, et omnes varias infirmitates curat; qui me etiam a dolore ilii per intercessionem sanctorum suorum liberare dignatus est.* Hoc audiens Maximianus imperator, quod Demetrius proconsul christianus effectus esset, misit Dyonisium et jussit ut, ubicumque eum invenire potuisset, sine auditione capite truncaretur. Qui ita martyr Christi effectus est, in Domino nostro Jesu Christo, qui tanta præstat beneficia servis suis in secula seculorum. Amen.

Translata SS. Valentini et Hilarii corpora a loco primæ sepulturæ Farfam tempore Gregorii IV.

9. Supradictorum vero martyrum corpora, Valentini videlicet et Hilarii, de eodem loco in quo usque ad tempora Gregorii quarti, apostolicæ sedis præsulis, requieverant, cum debito honore levavit Sichardus, abbas venerabilis monasterii sanctæ Dei genitricis et semper virginis Mariæ, sito Savinis, et conlocavit in oratorio quem ipse construxit et conjunxit aulæ ejusdem Dei genetricis et semper Virginis Mariæ, pariter cum corpore sancti Alexandri, filii sanctæ Felicitatis, quod denique corpus sancti Alexandri concedente præfato domno Gregorio papa de Roma adduxerat, cujus scilicet oratorii dedicatio ibidem celebratur III kalendas Januarias, ad laudem et gloriam Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui honor et gloria in secula seculorum. Amen.

8. Post non multum vero temporis, dolore ilii percussus est Demetrius proconsul. Qui æstuans et anhelans, cucurrit citius, et veniens ubi corpora sanctorum martyrum requiescebant, et projiciens se in pavimentum, cœpit clamare et dicere : *Succurrite mihi peccatori, servi Dei excelsi, et nolite me amplius torquere.* Tunc sancti Dei dederunt ei soporem somnii, et ei per visionem dixerunt : *Fac venire ad te Euticium presbyterum, et ipse te saluti restituet. Tantum monita illius audi, et noli jam amplius incredulus esse.* Qui evigilans, statim misit milites suos ad montem qui vocatur Aureus; et venientes, invenerunt beatum Euticium presbyterum orantem. Qui dixerunt ei : *Demetrius proconsul rogat te ut concite venias * ad eum.* Qui statim surrexit de pavimento, et Domino se commendans perrexit cum eis. Cum autem introisset ubi proconsul semivivus jacebat, dixit : *Lumen verum, quod est Christus, ipse te sanet.* Ille autem amplius torquebatur. Tunc dicit ei sanctus E Euticius : *Audi me, proconsul, et crede in Jesum Christum, creatorem tuum, et salvus eris.* Dicit ei proconsul : *Credo, pater, credo in Christum filium Dei.* Tunc benedicens aquam, baptizavit eum, dicens : *Credis in Patrem et Filium et Spiritum sanctum?* At ille respondit, dicens : *Credo Deum omnipotentem esse salvatorem meum.* Statim vero ut baptizatus est, ita sanus factus est ut dolorem ilii amplius nunquam sensisset. Tunc cœpit prædicare et dicere : *Credite, omnes populi, et adorate Deum vivum qui est in cælo, qui mortuos resuscitat, leprosos mundat, et omnes infirmitates curat, qui me etiam a dolore ilii per intercessionem sanctorum suorum liberare dignatus est.* Audiens autem Maximianus imperator quod Demetrius proconsul christianus effectus esset, misit Dionysium vicarium et jussit ut, ubicumque eum invenire potuisset, sine auditione capite truncaret. Qui inventus, martyr effectus est in Jesu Christo Domino nostro, qui tanta præstat beneficia servis suis in secula seculorum. Amen.

* cod. venies

9. Supradictorum vero martyrum corpora Valentini et Hilarii in eodem loco in quo sepulti sunt usque ad tempora Gregorii quarti, apostolicæ F sedis præsulis, requieverunt. Unde cum debito honore levans ea Sichardus, abbas venerabilis monasterii sanctæ Dei genitricis et semper virginis Mariæ sito * Savinis, collocavit in oratorio quod ipse construxit et conjunxit aulæ ejusdem Dei genitricis et semper virginis Mariæ, pariter cum corpore sancti Alexandri, filii sanctæ Felicitatis. Quod videlicet corpus sancti Alexandri concedente præfato domino Gregorio papa de Roma adduxerat. Ad laudem et gloriam Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

* in

Cum autem martyrum corpora inhumata ibi mansissent, Eudoxia, religiosa mulier, quæ illos Viterbium primum ingressos domi suæ humanissime receperat, occulte magis quam potuit (superveniente nocte) magna pietate ac lacrimarum copia sanctorum corpora prope martyrii locum sepulturæ mandavit. Quod cum Demetrio delatum esset, illam ad se duci præcepit. Quam cum religionis christianæ et sanctis quoque familiarem esse intelligeret, crudeliter interfici jussit.

Neque vero diu protractum est, cum gravissimo laterum dolore correptus proconsul ultricem in se justi Dei pertimescens indignationem, pœnitentia ductus, sanctorum martyrum adnitentibus (ut pie credendum est) precibus ac meritis, corporis integram et animæ sanitatem recepit. Divino etenim lumine perfusus, Christi suscepit fidem et pro eadem libentissime paulo post martyrium pertulit, magna Viterbiensium omnium admiratione et cœlestium Spirituum gaudio ac lætitia. Ad quam horum et omnium sanctorum intercessionibus perducat nos dilectissimus æterni Patris et B. Mariæ virginis filius, Christus Jesus.

ANNOTATA.

AUCTORE G. V. H.

ANNOTATA.

a *Hunc errorem redarguimus in Commentario, num. 20.*

b *Quum dicat auctor Passionis* hic in vicino civitatum, *innuit se esse accolam locorum ubi res gesta fuit quam descripturus est.*

c *Sententia uno membro mutila videtur. Similem eodem loco hiatum videmus in apographo Gallonii apud Andreuccium. Ubi sic :* Ibi vero inventi sunt in vicinio civitatis Tussenæ (non bene leggesi se dica Turrenæ), ubi multi christiani erant absconditi. *Et licet nos Christum* incarnatum hominem absconditum lumen est, absconditi sunt *etc. In apographo ex quodam codice Fuldensi, quod continetur in Collectaneis Bollandianis bibliothecæ Regiæ Bruxellensis* (Vitæ Sanctorum n. 8067-74), *ita legitur :* et licet nos Christum interiorem hominem abscondere bonum est *etc. Gallonii apographum hiulcum et mutilum, ab Andreuccio editum, cum nostris Actis de verbo ad verbum*
B *conferre supervacaneum duximus. Apographum Fuldense nulla fere re alicujus momenti ab Actis Farfensibus differt. Cujus exactæ collationi supersedimus, utpote qui originalem codicem non viderimus, et quis descripserit ignoremus. In hoc codice nihil adjicitur de translatione corporum* SS. Valentini *et* Hilarii.

d *Oblitus est auctor sanctos jam adesse* in castello, *ad quod hic duci jubentur. Hic locus valde turbatus est, uti in Commentario diximus, num. 23.*

e *Sancti hujus presbyteri nomen varius in locis varie scribitur :* Eutitius, Euticius, Eutychius, *etc. De illo egimus in Commentario, numm. 26, 27.*

f *In Passione brevi* Cavillarius. *Item in textu Casinensi.*

g *In Passione brevi et in exemplaribus Casinensibus legitur* IV Nonas : *forte quia alicubi* IV *nonas festus ipsorum dies agebatur, uti ex calendariis Comment. num. 45 citatis colligitur.*

C *Ex Philippo Ferrario, in Catalogo sanctorum Italiæ.*

Novembris die 3.

De SS. Valentino presbytero et Hilario diacono, martyribus Viterbii.

Valentinus presbyter et Hilarius diaconus ex Oriente in Tusciam profecti, apud Viterbium Diocletiano et Maximiano imperatoribus Christi Domini fidem disseminabant. Quod Demetrius proconsul audiens, eos accersens, ut finem prædicandi facientes Herculi sacrificent, hortatur. Quod cum facere recusarent, dicerentque non esse alium Deum præter Jesum Christum, filium Dei, ingenti saxo ad collum alligato, in flumen colligati præcipitantur. Verum illis ab angelo solutis vinculis ereptis, ministri dum revertuntur ad urbem, ab urso invasi, partim interfecti sunt partim dilacerati : reliqui fuga elapsi ad Christum conversi, a B. Eutytio presbytero, qui propter persecutionem latebat, post fidei instructionem et tridui jejunium, cum suis familiis baptizantur. Interea Valentinus et Hilarius ultro proconsulem adeuntes seque divinitus a submersione ereptos asserentes, eum hortantur ut, errore deposito D inanium deorum, Jesum Christum verum Deum omnipotentem agnoscat. At ille in impietate obstinatior, eos teneri et fustibus cædi imperat, graviora minatus supplicia, nisi magno Herculi divinos honores habeant. Cumque illi se lapidi muto et surdo nunquam honorem habituros dicerent, dicta in eos sententia, uti deorum contemptores, capite plecti jubet, 3 Non. Novembris, quo tempore templum Herculis juxta pontem Camillarium (qui nunc Pons SS. Valentini et Hilarii dicitur) haud longe ab eo loco ubi in flumen demersi fuerant, subito terræ motu contremuit et corruit.

Ex Ms. antiquo Ecclesiæ Viterbiensis. Horum capita Viterbii in Eccl. Cathedrali asservantur.

ANNOTATIO.

Cum Viterbium urbs recens sit, sub Desiderio postremo Longobardorum rege sic appellata, mirabitur quispiam, qui apud illam hi SS. Martyres passi ferantur. Sed facile occurritur : Viterbii quidem nomen esse recens, non locum; cum E hæc civitas ex Vetulonia, Longola et Turhena antiquis urbis coaluerit.

—

Ferrarii elogium contrahit Hagiologium Italicum *in hunc sensum.*

Valentinus presbyter et Hilarius diaconus ex Oriente in Tusciam profecti, religionem christianam cum prædicarent, jussu Demetrii proconsulis comprehensi, Herculi sacrificare jubentur. Id cum facere constanter recusarent, saxo ad collum alligato, in fluvium præcipitantur. Verum ipsis ab angelo solutis, ministri partim divinam ultionem subierunt, partim ad Christum conversi sunt. Interea sancti in libertate positi, proconsulem ultro adeunt; seque illæsos divina ope ostendentes, ipsum ad Christum adducere zelo ducti conantur. Ea martyrum constantia in rabiem actus Demetrius, ipsos fustibus dire cædi jussit, moxque idolorum cultum execrantes capitali sententia damnavit. Capita horum SS. Martyrum Viterbii asservantur. Ex Ferrario, qui notitias accepit ab antiquo Ms. Ecclesiæ Viterbiensis. F

—

Lectiones Officii SS. Valentini et Hilarii.

Lectio IV. — Valentinus sacerdos et Hilarius diaconus, claris orti parentibus, sed fide clariores, desiderio christianæ religionis ubique locorum propagandæ succensi, ab Oriente in Italiam profecti, variisque provinciis divini verbi prædicatione illustratis, tandem Viterbium appulerunt, Maximiano Augusto imperante, et ab Eudoxia, nobili ac religiosa matrona, hospitio recepti sunt. Cumque sacrilego idolorum cultui totam fere civitatem addictam comperissent, ad veram Christi fidem traducere conati sunt. Qua re cognita, Demetrius proconsul utrumque comprehendi et ad se accersiri præcepit, eisque post multa ludibria et contumelias imperavit ut Herculi magno, quem Viterbienses præcipuo cultu venerabantur, sacrificium offerrent. Sed invicti Christi pugiles, hanc impietatem summopere detestantes, Deo vero et non idolo sacrificandum esse constanter asseruerunt.

LECTIO

A Lectio v. — Sanctorum verba ægre ferens impius judex et gravissime concitatus, jussit eos præcipites in Tiberim demergi. Qua lata sententia, carnifices, ingenti saxo collo martyrum alligato, vinctos in fluvium projecerunt. Angelus autem a Deo missus, solutis vinculis, ad alteram fluminis ripam incolumes transvexit. Porro satellites dum martyres irridendo, quos jam extinctos putabant, Viterbium redeunt, ursum ferocissimum obvium habuere, cujus unguibus et morsibus quidam eorum dilaniati et occisi sunt; alii vero male mulctati et patrati facinoris pœnitentia ducti, Christi fidem amplexi sunt et ab Euthymio presbytero, qui Viterbii degebat, instructi et baptizati. Gloriosi interim athletæ ope divina ab aquis erepti, denuo proconsulem adeuntes ejusque arguentes immanitatem, gravi oratione hortati sunt ut abjecto gentilitatis errore Deum verum agnosceret Christique fidem, cujus potentia a submersione liberati fuerant, profiteretur. His vero auditis proconsul, quasi quibusdam furiis agitatus, eos iterum in carcerem trudi et fustibus acriter cædi mandavit.

B Lectio vi. — In his tormentis magna perfusi lætitia, martyres Deo gratias agebant, quod digni habiti essent pro ejus nomine tormenta et contumelias pati. Qua de causa iniquus judex iratus, jussit eos funibus in sublime attolli, graviora minatus supplicia, nisi Herculi sacrificent. Ad quæ illi nihil perterriti, cum lapidi surdo et muto se nunquam sacrificium oblaturos assererent, uti deorum contemptores capitali sententia damnati sunt. Ducti igitur ad pontem, qui tunc Camilarius dicebatur, prope Viterbium, via Cassia, capitibus obtruncatis martyrii palmam acceperunt tertio Nonas Novembris, anno Domini trecentesimo sexto, quo tempore magnificum Herculis fanum subito terræ motu concussum funditus corruit. Horum corpora cum ibi inhumata manerent, Eudoxia noctu rapuit et prope martyrii locum sepulturæ mandavit. Inde solemni pompa sexto Kalendas Februarii anno MCCCIII in ecclesiam cathedralem Viterbiensem translata fuere; ibique sub ara eorum nomini dicata honorifice condita recoluntur.

In tertio Noct. Homil. in Evang. *Descendens*
C *Jesus de monte*, etc.

Missa *Sapientiam sanctorum*. Secreta *Oblatis*, de missa plurim. mart. Dicitur *Credo*.

Lectiones supradictas sanctorum Valentini et Hilarii martyrum, referente Emo et Revmo Domino Card. Franciotto diligenter revisas, Sacra Rituum Congregatio ad preces Emi et Revmi Domini Card. Brancaccii episcopi Viterbiensis, approbavit et in die festo eorumdem Sanctorum 3 Novembris, nec non in die 27 Januarii, in qua eorumdem Sanctorum corporum translatio celebratur, ab universo clero civitatis et diœcesis Viterbiensis, cum reliquis e communi plurimorum martyrum desumendis, recitari et ad usum ejusdem cleri imprimi posse concessit. Die 19 Augusti 1662.

I. Episc. Sabinensis Card. Sacchettus.
Loco † Sigilli.
Franciscus Maria Phœbeus, Sac. Rit. Congr. Secretarius.

—

EX EDIT.

DE INVENTIONE AC TRANSLATIONE

SS. Valentini et Hilarii.

Ex opusculo Viterbii apud Discipulum impresso, anno 1612 (1).

Post Demetrii proconsulis ad Christum conversionem ac pro ejusdem fide constantissime susceptam mortem, factum est ut SS. Valentini et Hilarii admirari gesta, mores æmulari, christianamque religionem plurimi Viterbienses amplecti cœperint. Quæ omnia, cum a meritis precibusque martyrum proficisci unusquisque sibi persuasum haberet, honorificentiore loco eorum corpora condere deliberarunt. Mox, urna e lapide cum operculo literis rem totam indicantibus comparata, ibidem veneratione magna iterum * illa collocarunt. Post aliquot annos, sacrilegus idolorum cultus exterminatus Ecclesiæ diu vexatæ non paucam conciliavit tranquillitatem. Quo tempore instruendum templum, aramque intus et urnam, quæ honorificentius sanctas teneret reliquias, E faciendam curarunt. Quod cum annuente Deo e sententia totum succederet, ob magnam Viterbiensium et finitimorum populorum frequentiam, plurimis ædificatis ædibus prope martyrum sepulchrum, brevi temporis cursu factum est suburbium. Verum ob hostiles incursus, nefarias cædes crebraque latrocinia quæ ibi committebantur, suburbani accolæ templique ministri loco migrare cultumque divinum ibi deserere coacti sunt. Quod cum ad aures summi pontificis Innocentii hoc nomine secundi delatum esset, ne penitus desolaretur templum ejusque bona perirent, ecclesiæ cathedrali Viterbiensi ea omnia libentissime adscripsit, xiv kal. Decembris MCXXXIX, pontificatus sui anno x, ut patet in chirographo, quod in archivio ecclesiæ præfatæ custoditur. Pejoribus autem subinde consequentibus temporibus, templum una cum suburbio funditus concidit. Ex quo adeo SS. Martyrum devotio ibi tepescere cœpit, ut neque ullus in eorum etiam natalitiis diebus (religionis gratia) locum illum inviseret. Verum quia in aliis finitimis ædibus, illorum nominibus constructis, solemnitas agebatur, eo populus universus confluebat. F Qui rerum usus cum per multa temporum spatia viguisset, veri martyrum sepulchri (quoniam fluxa est hominum conditio) penitus fere memoria intercepta est. Interim falsus nonnullorum clericorum erupit rumor, eorum nimirum in ecclesiis corpora Sanctorum custodiri, eam prætexentes causam quod natalitius eorum dies, qui III nonas Novembres dicitur, majori apud se populi frequentia quam alibi uspiam exciperetur. Qui rumor plausu vulgi fotus, vel mendax crevisset in dies, nisi, qui veritas ipsa est acerrimusque veritatis propugnator, Deus, veri martyrum sepulchri, ubi septem ac nonaginta supra nongentos annos corporibus quieverant, excitata notitia illum dissipasset ac Viterbii Sanctorum reliquias custodiri ostendisset.

* forsan pro interim.

Hujus autem demonstrationis ratio hæc fuit. Degebant Viterbii, tempestate illa fideles aliqui nec non religiosi multum ecclesiæ nostræ sacerdotes, nominati: presbyter Franciscus Petrus Thebaldi capellanus; Leonardus de Briccombus, et

(1) Opusculi titulum integrum videsis supra, ad Passionem SS. Valentini et Hilarii. Cfr. Comment. Præv. supra numm. 31, 36.

EX EDIT. Joannes cognomento Christianus, qui, a majoribus suis accepta notitia de martyrum horum acerba passione ac sepultura, pium inter se colloquium de illis frequenter habebant. Audientes autem falsos circa id hujusmodi excitatos rumores, adeo eos adversati * sunt ac stomachati, ut de sanctorum martyrum corporibus inveniendis magis ac magis solliciti redderentur in dies. Divino tandem afflati numine, hoc totum exequi unanimes decreverunt. Mox igitur ad pauca diruti martyrum templi vestigia pergunt; soloque variis in locis explorato ligonibus, saxeam urnam tandem prope rosarum tunc (hyemis tempore) vernantium plantam invenerunt. Quam crebris ligonum ictibus nihil contusam, integram effoderunt; operculoque deposito et inspecto, sanctas ibi reliquias venerabundi adoraverunt.

* sic

Quæ res ad episcopum ut primum populumque delata est, tantam apud omnes lætitiam excitavit, ut urnam e tenebris erutam ad visendam summa cum pietate omnes confluerent. Ejusdemque rei persuadente fama, ingens laicorum, religiosorum ac ipsorum antistitum ex finitimis etiam locis B venientium frequentia in urbe Viterbii cernebatur.

Qui cum in æde nostra cathedrali ex episcopi jussu convenirent omnes, debitis (de more) adhibitis supplicationibus, pompa non vulgari vi kal. Februarias sub annum tercentesimum tertium supra millesimum eorum reliquiæ in eamdem ecclesiam translatæ ibidemque honorifice collocatæ fuerunt.

Ab eodem loco pariter marmoreus quidam lapis, quem super gloriosi martyres occisi fuere, translatus fuit; et, religionis causa, prope sanctorum aram ferrea crate munitus, ad nostra usque tempora parieti fixus colitur.

Paucis vero abhinc annis, MDLXVII, tempore quo Joannes Franciscus Gambara, cardinalis amplissimus, Viterbiensis ac Tuscanensis episcopus, ædem hanc nostram novis ædificiis reddidit magnificentiorem, ut suam quoquo pacto erga sanctos martyres pietatem ostenderet, recentem decentemque satis aram, nominibus eorum consignatam erexit, sub qua in marmorea theca sacras collocavit reliquias. Quam insuper aram idem illustrissimus Cardinalis privilegii titulo a Gregorio XIII Pont. Max. pro defunctorum suf- C fragio impetrati, donavit: septemque stationum, quas vocant, inter altaria numerandam præcepit. In quorum visitatione ut fideles utriusque sexus eam consequantur peccatorum veniam quæ in similibus stationibus cujuslibet ecclesiæ Romanæ consequi solet, vivæ vocis oraculo ab eodem pontifice sub anno MDLXXX ipsemet feliciter obtinuit. Quorum omnium certa monimenta in Archivio ecclesiæ nostræ conservantur.

Quod itidem privilegium Clemens VIII felicis recordationis cum in eadem ecclesia sacris de more operaretur, anno salutis humanæ MDXCVII, octavo idus Aprilis, pontificia charitate, ab universo ejusdem ecclesiæ capitulo rogatus, longævos ad annos oretenus pariter confirmavit.

Reliquum est modo, ut, quemadmodum talium Sanctorum patrocinio et spiritualium donorum privilegiis potiri a Deo concessum nobis fuit, ita omnibus his uti præsenti in hac vita sciamus, ut peccatorum ponderibus absoluti, post brevissimum illius cursum sanctorum omnium consortio perfruamur æterno.

D

In Translatione sanctorum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi, martyrum, quæ celebratur sexto kalend. Februarii.

Ex mss. Collectaneis Joannis Magri, canonici S. Angeli in Piscina Romæ (edimus juxta apographum contentum in Collectaneis Bollandianis bibliothecæ Regiæ Bruxellensis, ubi sub titulo Vitæ Sanctorum, n. 8067-74).

Gloriosus Deus in sanctis suis de ipsorum glorificatione congaudet, dum eos qui, per vitæ meritum et probrosæ passionis opprobria in carne corruptibili constituti vestigia sequentes ipsius, in cœlestibus regnis cum ipso conregnant, pia fidelium devotio veneratur in terris. Sicque is qui admirabili providentia cuncta disponit, nonnulla sanctorum corpora (occultata, sed non sine causa, mortalibus) fidelibus populis plerumque revelat et exhibet, ut, dum ad ea fideliter veneranda devotæ mentis affectus intenditur, intentis studiis grandia præconia diriguntur ac honorificentiæ debitæ cultus impenditur, eorum patrociniis præ- E serventur * a noxiis, temporalibus non destituantur auxiliis ac æternæ beatitudinis mellita gaudia consequi mereantur.

* cod. præservantur

2. Apparuit autem gratia ipsius Dei et salvatoris nostri Jesu Christi novissimis his diebus, in inventione corporum beatorum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi martyrum, qui, genere nobiles ac fide præclari, tempore quo Maximianus Augustus monarchiam tenebat imperii, advenientes in Tusciam de partibus Orientis, post multa et admiranda certamina, quæ pro defensione fidei christianæ perpessi fuerunt, per Demetrium proconsulem, tunc in castello Viterbiensium et locis aliis regionis circumpositæ præsidem, contra ipsos sacrilege data sententia, in loco qui tunc Camillarius dicebatur, nunc Pons sancti Valentini dicitur ex ipsorum martyrum passione, per suorum abscissionem capitum coronam martyrii sunt adepti.

3. Verum, licet tunc Christicolæ * propter persecutionis rabiem prodire in publicum non auderent, tamen per Eudoxiam, religiosam ac nobilem mulierem, quæ dictos sanctos in eodem castello in propria receperat eisque in quantum fas extitit, devote servierat et alimonias ministrarat, F aliosque christianos occultos, ipsos gratia protegente divina, dictorum corpora martyrum in “ strata Veteri „ sub interminatione finalis excidii, ne quisque ea contingeret derelicta, ut ipsorum memoria celebris haberetur in posterum, in loco eorum passioni quasi contiguo, cum devotione ac honorificentia debita, prout eos Spiritus sanctus edocuit, tumulata fuerunt.

* cod. deerat tunc.

4. Religione vero christiana crescente, infidelitatis tenebris jam profugatis * et fervore fidei replente corda fidelium, ad honorem et reverentiam martyrum prædictorum ecclesia constructa extitit inibi, satis condecens et devota, et altare super ipsorum corpora devotissime collocatum: quorum dies natalitius, quo dicti victores inclyti spiritus almos Domino tradiderunt, tertio nonas Novembris celebriter agitur; in civitatibus, castris, villis, ac ecclesiis regionis ejusdem. Sed quia propter hostiles incursus præteriti temporis, ab habitatione burgi in eadem strata juxta dictam ecclesiam positi incolæ recesserunt, felicis recordationis Innocentius papa Secundus, eamdem ecclesiam ipsorum martyrum vocabulo insignitam

* pro profligatis?

A tam Viterbiensi concessit Ecclesiæ, cum bonis ac juribus omnibus quæ habebat.

5. Post multa deinde curricula temporum, labili hominum memoria defluente, quarumdam ecclesiarum clerici inducere satagebant, quod prædictorum reliquiæ martyrum in ipsis* ecclesiis erant sub celebri veneratione recondita, eo præsertim indicio, quod apud eos ipsorum festivitas ingentior agebatur. Justus autem Dominus in omnibus viis suis, qui simulationes et figmenta hominum non admittit, volens gloriosorum corpora martyrum in lucem veritatis educere, quæ per annos nongentos nonaginta septem, in jam dicto loco ipsorum passioni contiguo, prout antiquarii libri patenter insinuant, et sequentia evidentius indicant, jacuerunt: ac populo Viterbiensi superveniente aptitudine temporis inclytos revelare ac exhibere patronos, qui sicut, strenui christianæ fidei pugiles, pro animarum salute ac ipsius fidei defensione in Viterbio adversus tyrannidem sacrilegam fortiter dimicarunt, sic, cœlestis jam beatitudinis possessores, ipsum ejusque incolas obtinere sub eorum speciali patrocinio meruerunt, aliquibus ex clericis hujus Viterbiensis

** pro ipsorum ?*

B Ecclesiæ, videlicet presbytero Francisco Joanni dicto Christiano, domino Leonardo de Bricconibus, presbytero Petro Thebaldi capellano, qui de loco passionis ac sepulturæ martyrum inter se devotam collationem frequenter habuerant, de clementi dignatione creditur inspirasse ut ad tantorum patrum corpora perquirenda devota mente consurgerent et fidelibus studiis properarent.

6. Iidem profecto clerici conceptum animi non ..... tum aliud evidentius reperiri. Præsentibus itaque clericis, et multis aliis viris idoneis speculantibus et attestantibus veritatem, infra dictum sepulchrum sub corporibus martyrum eorumdem inventa est quædam parva lateritia tabula in se, præmisso Dominicæ crucis signo, sculptas incunctanter litteras continens, quæ dumtaxat CORPORA. MARTYRUM. VALENTINI ET HILARII. REQUIESCUNT, certitudinaliter indicabant, irrefragabilis testimonii ac patentis præconii dictorum martyrum expressivæ.

7. Cœpit ex his in populo rediviva devotio ferventer excrescere, ac singuli Dominum qui patres gloriosos filiis ex evangelio genitis revelavit ac

C patronos beneficos auxilium flagitantibus clementer exhibuit, exultantibus animis collaudantes, eorum accubitum profusis gaudiis frequentabant. Nonnulli siquidem litterati ad martyrum gloriam extollendam cantilenas et hymnos condidere diversos; quos per ecclesias, plateas et vicos multitudo puerorum ac juvenum dulcisonarum vocum ministerio personabant. Verum, quia cleri ac populi fervens ac devota ferebatur intentio ut ipsorum corpora martyrum, quæ in ecclesia campestri, ut prædicitur, in loco siquidem minus insigni, tempore non parvo occulta jacuerant, altis decorarentur honoribus, ad Viterbiensem ecclesiam beati Laurentii martyris gloriosi nomine decoratam, ad locum nempe ubi contra eosdem martyres per prænominatum Demetrium creditur fuisse data sententia, præcelsis insigniis transferenda: isdem pater episcopus, quem ad hæc sincera devotio vehementer angebat, volens super ipsorum translatione salubribus exhortationibus dirigi ac validis consiliis roborari, religiosos ex diversis Ordinibus prælatos et clericos aliosque viros quos * ad hoc reputavit idoneos, ad suam fecit præsentiam evocari; quibus omnia et singula quæ de jam dictis martyribus prout præmittitur, fideliter sunt conscripta, cum multa diligentia recensivit. Quorum omnium unanimis deliberatio prodiit, et solida consilia processerunt, quod prædictorum corpora martyrum, de quibus tam in Viterbio, quam in ecclesiis finitimarum partium festum celebriter agitur, de quorum veneratione fideli ex præmissis dubitatio nulla suboritur, solemniter transferrentur, ad exaltationem catholicæ fidei, pro qua iidem martyres mortis supplicium pertulerunt.

** vox suppleta.*

EX MSS.

8. Summo vero principe præsulum, domino Bonifacio divina providentia papa Octavo, in apostolatus culmine præsidente, ad exhortationem memorati patris episcopi, ut sanctorum celebritas donis potioribus augeretur, cives ambasciatores, solemnes viros, utique fide dignos, clericos et laicos, ad ipsius domini papæ, cujus considerationis oculus cuncta cernebat, præsentiam transmiserunt. Qui, auditis omnibus quæ pro dictorum martyrum gloria ipsi ambasciatores sigillatim ac fideliter reserarunt, verba devote suscipiens lætatus est plurimum in his quæ dicta sunt sibi: locumque passionis et sepulturæ martyrum non ignorans, voluit et mandavit expresse, ut per

E eumdem episcopum, religiosos, clerum et populum ipsorum corpora cum ingenti reverentia et exultatione ad majorem Viterbiensem ecclesiam solemniter portarentur. Gavisi sunt proinde plures domini cardinales aliique prælati, et ad devotionem martyrum fidelibus animis accenduntur.

9. Exhilaratus est igitur et corroboratus pater episcopus ex præmissis. Qui, ad honorem sanctorum desideranter aspirans, clero, potestati ac majoribus de populo specialiter evocatis, cum ipsis deliberatione præhabita, diem dominicum statuit translationi martyrum beatorum honorabiliter faciendæ, quintum videlicet diem, mense Januarii exeunte, sub anno nativitatis Domini millesimo trecentesimo tertio. Infra quem diem ipsum præcedentibus quindenis ferme diebus, mane ac sero, singulæ campanæ civitatis * in simul per tractum non modicum pulsabantur, ut quasi quodam sonoro præconio præsentes excitarentur ad gaudium, et ad honorandum Dei martyres se promptis actionibus præpararent. Cunctis quibus adire Viterbium ex aliqua causa non aderat securus accessus, veniendi ad sancto-

** cod. civitates.*

F rum solemnia patuit secura facultas. Ad concelebrandum festiva merita martyrum, invitati sunt præsules, nobiles communitates et alii religiosi et clerici diversarum ecclesiarum et conventuum regionis. Clerus quoque diœcesanus, Viterbiensis Ecclesiæ subditus, adfuit reverenter, præsertim S. Petri Centumcellensis, S. Mariæ de Vetralla, S. Petri de Orcle, S. Angeli de Tulfa Nova, archipresbyteri S. Mariæ de Bleda, S. Nicolai de Vetralla, priores plebanus de Martha, de Viano, Civitate Veteri, Barbarano, Tarquinio, Insula Marthana, Petroniano, Bagnaria, de Burlegio, Monte Rosanesio*, domorum præceptores, monachi et conversi S. Martini de Monte, aliorumque locorum rectores et clerici, participantes in gaudio, tamquam devoti filii ejusdem Ecclesiæ matris suæ.

** lectio dubia.*

10. Mane itaque diei dominici præstituti, in campis circa prænominatam ecclesiam martyrum in " strata Veteri „ constitutam, infinita et admirabilis religiosorum, clericorum ac populi multitudo convenit, cum crucibus, cereis et vexillis; dumque tubæ clangerent, hymni et laudes altisone dicerentur, de ipsa ecclesia in quodam vehiculo

EX MSS. vehiculo, pannis sericis desuper honorifice positis, subvehentibus ipsum religiosis et clericis, educta sunt gloriosorum corpora martyrum. Et universa multitudine acclamante Κιριε ελεισον, multi præ devotionis fervore lacrimas profundebant. Milites ad hoc specialiter præelecti pannum quemdam aureum rutilantem supra dictum vehiculum, pro sanctorum magnificentia deferebant, in quibusdam hastis abietinis infixum. In processione, religiosis diversorum Ordinum præcedentibus combinatis, et cantantibus in vocis jubilo Dei laudes, seculares clerici subsequentes ac sericis vestibus et cottis induti ante sanctorum corpora diversos hymnos et cantus, ad Dei et martyrum gloriam, lætabundo clamore promebant. Præfatus vero pater episcopus indutus solemniter more pontificis, concomitantibus ipsum Balneoregensi episcopo et abbate S. Alexii de Urbe in pontificalibus vestibus, nec non et magnifico viro domino Petro almæ Urbis præfecto, domino Paulo de Reate potestate civitatis, multisque aliis viris nobilibus, qui ad hæc solemnia sacra convenerant, vehiculum martyrum sequebatur. Tanta
B siquidem per vias virorum ac mulierum, puerorum ac juvenum Dei magnalia proclamantium aderat multitudo, ut nec passus quidem pedis vacaret, qui non ab hominibus calcaretur, ubi castra Dei videbantur inesse. Denique per mediam civitatem, præeunte ac sequente semper turba copiosa fidelium, multiplicatisque luminaribus et laudum præconiis, ad eamdem Viterbiensem ecclesiam deducta sunt corpora martyrum ante altare majus. Tunc pro exhibenda eis reverentia honorifice collocata, multitudine vera extollente voces ad sidera et per eumdem Balneoregensem episcopum sacris mysteriis celebratis, præfatus Viterbiensis episcopus sanctorum reliquias pretiosas perpluries evidenter ostendit; totoque die magna perducto lætitia, et spe firmiter præconcepta de patrocinio martyrum, unusquisque demum ad propria remeavit.

11. Interea multi tam de vicinis quam ex remotis partibus, quos diversus ac gravis langor oppresserat, medicamine humano diffisi, confluebant ad suffragia martyrum. Quibus omnipotens Deus, in majestate mirabilis ac super omnem hominum æstimationem prodigia faciens, antiqua
C miracula, quæ pro servis suis solet ostendere renovans, per interventionem martyrum prædictorum incolumitatis gratiam secundum exigentiam fidei postulantium impendebat. Ad laudem et gloriam omnipotentis Dei qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

D

INSTRUMENTUM RECOGNITIONIS

TRIUM SANCTORUM CORPORUM IN ECCLESIA SANCTI LAURENTII CATHEDRALI VITERBIENSI, DIE 15 FEBRUARII 1723, INDICTIONE I PONTIFICATUS INNOCENTII XIII, ANNO EJUS SECUNDO.

Ex Andreuccii Notitiis (citatis supra), cap. VII, § IV, *numm. 179, 180, 181.*

Cum illustrissima communitas Viterbii illiusque illustrissimi Domini Conservatores construere fecerint in venerabili ecclesia cathedrali S. Laurentii dictæ civitatis novum altare, cum satis decenti Cappella, pro honorificentius reponendis et collocandis sacris corporibus sanctorum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi, martyrum, ejusdem civitatis protectorum, quæ quatuor et ultra ab his seculis subtus aliud altare dictæ venerabilis ecclesiæ asservata fuere et ad præ- E
sens asservantur, et quamprimum sacra corpora prædicta ad dictam novam Cappellam solemni ritu et magno civium applausu transferri debeant, cupiens Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Sermattheus, nobilis et patricius Assisiensis, Dei et apostolicæ Sedis gratia Viterbiensis et Tuscanensis episcopus, Sanctissimi Domini nostri prælatus domesticus soliique pontificii assistens, ad majorem Dei et sanctorum ejus honorem et gloriam, ac erga præfatos hujus civitatis Apostolos civium devotionem adaugendam, occasione dictæ translationis sacras reliquias prædictas per civitatem publice cuncto clero seculari et regulari interveniente circumferri facere : ut hoc ea qua decet solemni pompa fieri et omnia pro hujusmodi effectu necessaria in promptu haberi possint, voluit prius dictas sacras reliquias inspicere. Quare supradicta die idem Illustrissimus et Reverendissimus Dominus episcopus, associatus a Reverendissimis Dominis Odoardo Lommellino archidiacono, Josepho Tozzio canonico decano et Francisco Bonellio canonico sacrista ac Reverendo Domino Laurentio Alosio beneficiato et cæremoniarum magistro dictæ venerabilis ecclesiæ cathedralis, F
una mecum *etc.* ex palatio episcopali discedens se recepit in dicta venerabili ecclesia et ad venerabile altare dictis sanctis Valentino et Hilario dicatum accessit, quod est primum post altare majus e cornu epistolæ ejusdem. Quo denudato, fuit illud repertum esse undique lapidibus bene compactum cum crate ferrea in parte anteriori; per quam inspiciendo tam dictus Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus episcopus, quam supradicti Domini archidiaconus, canonici et beneficiatus et infrascripti testes, prout etiam ego notarius et cancellarius infrascriptus, fuit recognitum dictum altare in parte anteriori esse vacuum, et in medio ejusdem adesse quamdam urnam seu capsulam marmoream, cum coperculo ex peperino ad modum pyramidis confecto, supra cujus culmen nonnullis lateribus interpositis et calce firmatis adhærere partem aræ lapideæ dicti altaris. Tunc Dominatio sua Illustrissima, ut urna prædicta extrahi posset, mandavit per magistros Dominicum Durantem, Josephum Pradam lapicidas et sculptores, et Franciscum Pellegrini fabrum lignarium hujus civitatis, ad id specialiter vocatos, aram dicti altaris amoveri. Qua

A Qua ab ipsis elevata, fuit recognitum in frontispicio dicti cooperculi lapidei adesse incisam magnis litteris sequentem inscriptionem :

HILARIUS ET VALENTINUS

et in labro capsulæ marmoreæ characteribus antiquis aliud infrascriptum Epigraphe :

HIC REQUIESCIT CORPUS BEATISSIMI GEMINI CONFESSORIS

2. Elevato deinde cooperculo dictæ capsulæ, fuit ab omnibus visum illam esse plenam ossibus bene aptatis, cum quadam plumbea lamina supra ossa prædicta posita; quæ capsula de mandato dicti Illustrissimi et Reverendissimi episcopi per artifices prædictos elevata, fuit recepta a dictis Reverendissimis Dominis archidiacono Lommellino, canonico Bonellio et adjuvantibus dictis artificibus, cum cereis accensis aliis præcedentibus, ea qua decet reverentia ad altare majus dictæ ecclesiæ asportata. Et post debitam adorationem, B fuit primo accurate inspecta dicta plumbea lamina, longitudinis unciarum decem cum dimidia et latitudinis quatuor unciarum ad mensuram vulgo " di passetto Romano, „ et fuit visum habere infrascriptam inscriptionem :

HIC SUNT CORPORA SANCTORUM VALENTINI PRESBYTERI ET HILARII DIACONI MARTYRUM.

Quarum inscriptionum exempla fuerunt prout jacent extracta et rescripta a supradicto Domino Dominico Durante in alligatis foliis ad quæ *etc.*

3. Deinde dictus Illustrissimus et Reverendissimus Dominus episcopus ex capsula prædicta majora ossa in ea reposita extraxit et in tobalia supra dictum altare extensa reposuit, relictis in eadem capsula omnibus fragmentis ossorum, quæ in non modica quantitate fuerunt ibidem reperta. Et cum ex quantitate et qualitate dictorum sanctorum ossorum et fragmentorum prudenter judicatum fuerit una cum corporibus sanctorum Valentini et Hilarii fuisse etiam in eadem capsula repositum corpus sancti Gemini ad tenorem inscriptionis in labro dictæ capsulæ repertæ, ideo ad effectum ossa et fragmenta prædicta melius recognosci faciendi a peritis in arte anatomica, attenta tarditate horæ illa reposuit in quadam capsula ex ligno populeo confecta, longitudinis duorum palmorum cum dimidio, latitudinis et altitudinis unius palmi et unius quartæ partis alterius palmi, subposito prius in illius fundo panno vulgo " canavaccio „, et velo serico albi coloris; in quo involuta remanserunt omnia ossa et fragmenta supradicta, supra posita eadem lamina plumbea. Quæ capsula cum suo operculo clausa fuit vitta serica rubri coloris in modum crucis colligata, et octo parvi sigilli Dominationis suæ Illustrissimæ impressionibus assignata; sicque ligata et sigillis munita post debitam adorationem idem Illustrissimus et Reverendissimus Dominus episcopus, pariter aliis cum cereis accensis præcedentibus, asportavit et reposuit in abaco seu reliquiario, existente in suggestu supra dictum altare sanctorum Valentini et Hilarii; cujus janua quatuor seras habens, fuit clausa et clavibus obserata, quarum primam dictus Illustrissimus et Reverendissimus Dominus episcopus, E alteram dictus Dominus archidiaconus, tertiam dictus Dominus canonicus Tozzi, et quartam dictus Dominus canonicus Bonellius secum asportarunt.

EX EDIT.

4. Super omnibus et singulis prædictis petitum fuit a me notario publico et cancellario infrascripto, ut unum seu plura, publicum seu publica instrumentum seu instrumenta conficerem atque traderem, prout *etc.* — Acta fuerunt hæc omnia Viterbii in dicta venerabili Ecclesia et in supradictis respective locis, ibidem præsentibus omnibus supradictis ac admodum RR. DD. Joanne Maria Floruccio, sacerdote Viterbiensi dictæ venerabilis ecclesiæ beneficiato, et Paulo Antonio Procaccioli sacerdote Assisiensi a secretis Dominationis suæ Illustrissimæ, testibus *etc.* — Ita est : Joannes Augustinus de Romanis, notarius publicus Viterbiensis et cancellarius episcopalis rogatus *etc.*

C

F

FRAGMENTA LITURGICA

DE SS. VALENTINO ET HILARIO.

Ex mss. Collectaneis Joannis Magri, canonici S. Angeli in Piscina Romæ.

Apographum contentum in Collectaneis Bollandianis Bibl. Regiæ Brux., signatis nomine Vitæ SS., *n° 8067-74.*

AD VESPERAS.

HYMNUS.

Pangamus laudes gaudii
Pro martyrum victoria
Valentini et Hilarii,
Quorum hæc est memoria.

Venerunt in Italiam
Ab Oriente gemini;
Perambulantes Tusciam,
Castrum intrant Viterbii.

In quo erat Demetrius,
Sanctis parans supplicia :
Proconsul iniquissimus
Iniqua fert officia.

Hos sanctos necti funibus
Jubet cum saxi pondere,
Tiberis mergi fluctibus;
Quos nequit aqua lædere.

Mox redeunt Viterbium,
Sancto repleti Flamine;
Verbis torquent Demetrium,
Sacro loquentes famine.

In ponte Camillario
Mutilantur capitibus :
In cœlesti palatio
Sanctis junguntur cœtibus.

Mulier

EX MSS.

Mulier Eudoxia
Sancta membra sepelit,
Sanctorum actus conscia;
Propter quod mortem pertulit.

Post hæc consul Demetrius
Dolore quassus ilii
Concutitur divinitus;
Palmam sumpsit martyrii.

Sic pugnavere martyres,
Sic devicere prælia;
Sic simus horum memores,
Ut nobis captent præmia.

Pro triumpho tam inclyto,
Pro tam magna victoria
Patri, Nato, Paraclito *
Sit sempiterna gloria.
Amen.

* *cod.* Paracleto.

AD LAUDES.

HYMNUS.

B

Jubar gemelli sideris
Diem festum congeminat;
Sanguis fusus eliminat
Noctem tepentis aeris.

Profudit luminaria
Solis ortus occiduis *,
Carnis calcatis arduis
Fide firma viventia.

* *cod.* occiduus.

Jesse radix in surculos
Surgit, in germen glorium,
Valentinum, Hilarium,
Quos * petit mucro jugulos.

* *pro* Quos?

Tellus cruore madida
Sacro ditat Viterbium,
Ut corda trepidantium
Reddit exemplo fervida.

Causa, tempus, martyrium
Judex pares efficiunt
Sanctos, qui Christo serviunt
Per dispar ministerium.

Trinitati laudatio
Detur perpes cum gloria,
Qui dat suprema gaudia
Valentino et Hilario.
Amen.

C

—

IN TRANSLATIONE DICTORUM SANCTORUM.

AD LAUDES.

HYMNUS.

Turba canora jubilo
Laudes exsolvat sedule:
Lucernæ tectæ nubilo
Clarent sub Christo præsule.

Terra fidelis texerat
Valentinum, Hilarium;
Later scriptus expresserat
Nullum esse ludibrium.

D

Later crebro percutitur
A viris fodientibus;
Nutu Dei non rumpitur,
Qui testis est martyribus.

In Viterbi campestribus
Rosarum est plantatio,
Nostris vernans aspectibus
Rubricata floritio.

Comat stola dignifica
Præcelsa dextra filios,
Sacerdotis, levitica;
Jussus spernunt Demetrios.

Anno Christi millesimo
Trecenteno cum tertio
Laudes dantur Altissimo
Quo sanctis est translatio.
Amen.

IN SECUNDIS VESPERIS.

HYMNUS.

Præfulget orbis siderum
Pleno duorum lumine,
Qua plena Christi numine
Gaudet corona martyrum.

E

Pro viris claris genere
Quos signant nobis sidera,
Erectos super æthera
Decet nos cantus promere.

Perfusi rore gratiæ
Cœlestis hic Hilarius,
Cui Valentinus prævius,
Tendunt ad partes Tusciæ.

Dum fidem Christi prædicant,
Pagana gens convertitur,
Perversus ritus premitur;
Nam veritatem judicant.

Castri consul Viterbii
Exponit hos suppliciis,
Ut credant idolatriis;
Jussa spernunt Demetrii.

Quos mola gravis funditus
Demergit undis Tiberis:
Sed his ab aquis liberis
Adest juvamen cœlitus.

Aulicos ursus necuit;
Sed præses instat fortius,
Ut Herculi credant ocius.
Tunc mirum templum corruit.

F

Ensis exegit jugulos
Gloriosorum martyrum.
Qui scandunt sedes Superum,
Mundi contemnunt stimulos.

Pro quibus mira gaudia
Monstravit Christus latius:
Conversus est Demetrius
Quo martyr est Eudoxia.

Deus nobis retribuat,
Cui referamus gratias.
Demus precum primitias:
Nos donis suis imbuat.
Amen.

DE SS. MARTYRIBUS INNUMERABILIBUS

CÆSARAUGUSTÆ

IN HISPANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. V. H.

§ I. Diversos esse hos martyres ab octodecim qui coluntur die 16 aprilis. Martyrologiorum elogia.

ANNO CCCIV.

Prudentius Innumerabiles Martyres *clare indicat;*

Aurelius Prudentius in hymno IV *libri* Περὶ στεφάνων *(De coronis) Cæsaraugustanos martyres octodecim multosque alios celebrat; in quo nobilissimam urbem Cæsaraugustam allocutus, canit sequentia* (1) :

Tu decem sanctos revehes et octo,
Cæsaraugusta, studiosa Christi,
Verticem flavis oleis revincta
Pacis honore.

Sola in occursum numerosiores
Martyrum turbas Domino parasti :
Sola, prædives pietate, multa
Luce frueris.

Vix parens * orbis populosa Pœni,
Ipsa vix Roma in solio locata
Te, decus nostrum, superare in isto
Munere digna est.

** intellige* Carthago.

Omnibus portis sacer immolatus
Sanguis exclusit genus invidorum
Dæmonum, et nigras pepulit tenebras
Urbe piata.

Merito Ruinartius : Hic, *inquit*, vulgo designari putant Innumerabiles Martyres, qui sub Daciano passi dicuntur (2). *Cui consentit Baronius in annotationibus ad diem 3 novembris, citatas Prudentii strophas* Innumerabilibus Martyribus *applicans. Octodecim martyres quum ad diem 16 aprilis tractandos susciperet Daniel Papebrochius, non potuit non meminisse de* Innumerabilibus martyribus, *quippe quorum Acta martyrii, continentia octodecim illorum nomina, ex codice Longipontano, viso antiquissimo, edenda haberet.* Innumerabiles *autem, quorum festus dies in tertium nonas novembris incidit, successoribus, ut par erat, tractandos reliquit. Nos ergo inclyti istius martyrum exercitus Acta ex multorum codicum auctoritate repetitis curis edenda judicavimus. — De quorum Actorum auctoritate primo loco agendum est.*

quorum Acta seu Encomium S. Braulioni non tribuimus;

2. *Acta proconsularia nulla supersunt; nec exstitisse arbitror. Non enim judicio publico sed secreti consilii artificio hæc immanissima Christi fidelium strages patrata fuit. Acta quæ habemus festivum potius martyrum encomium quam Acta martyrii appellanda sunt. Auctori adjudicari solent sancto Braulioni, Cæsaraugustano episcopo, qui defunctus est anno 651* (3). *Stylus hujus encomii etsi non homini, at tempori satis convenire videtur. Auctor quæ scribit, ex testimonio antiquorum, eorumque " ethnicorum, „ litteris consignato se haurire fatetur. Et re quidem vera ea est rei gestæ natura ut in urbe Christi fide tam fortiter imbuta totque martyrum, quorum nomina sciuntur, sanguine consecrata totque sanctorum ac doctissimorum episcoporum successione illustrissima oblivioni tradi non potuerit. Accedit irrefragabilis auctoritas Prudentii poetæ, qui ad historiam* Innumerabilium martyrum *evidenter alludit. Præterea lucubratio illa quam sancto Braulioni attribui non posse existimamus, licet encomii laudibus, periodorum ornamentis pompaque verborum singulari satis dilatetur, rerum tamen particularium parcissima est. Rem gestam universam sicuti memoria facile retineri potuit, sub oculos ponit. Aderant reliquiæ martyrum tanta copia, quanta rei narratæ congruunt.*

sed sincera existimamus.

3. *Unde concludimus rem narratam sinceræ veritatis nota insigniri. Ac plane non intelligimus cur doctissimo Patri Gams O. S. B. in mentem venerit dubitare* (4) *utrum* Innumerabiles martyres *Cæsaraugustani revera exstiterint et non potius cum octodecim illis de quibus nominatim Prudentius egit, confundi debeant. Quid enim? Si Prudentio creditur, ut credi debet, octodecim martyrium affirmanti, cur Prudentio non credatur dicenti vix Romam, vix Carthaginem martyrum numero cum Cæsaraugusta certare posse? Quod sane dictu perquam absurdum fuerit, si millia aliquot martyrum Cæsaraugustæ recusas. Nos itaque* Innumerabilium martyrum *Cæsaraugustæ coronatorum veritatem admittimus ac proclamamus, et Acta eorumdem sive encomium sinceritate non carere existimamus, etiamsi Tillemontio aliter visum est, dicimusque cum Usuardo, ad* III *Non. Nov. :* Cæsaraugustæ, sanctorum innumerabilium martyrum, qui sub Daciano, Hispaniarum præside, mirabiliter occubuerunt pro Christo. *Quos laudat Galesinius his verbis :* Cæsaraugustæ, sanctorum innumerabilium martyrum qui pro Christi laude dimicantes, confutata Deciani *(sic)* petulantia, primum contrucidati, deinde combusti sunt.

(1) Migne, P. L., tom. LX, p. 365, strophe 14-17; et *Act. SS.*, tom. II Aprilis, p. 408. (2) *Acta sincera*, p. 469. — (3) Cfr. Risco, *España Sagrada*, tom. XXX, tractat. 66, c. 7, *San Braulio*, n. 55. (4) *Die Kirchengeschichte von Spanien* (Historia ecclesiastica Hispaniæ), tom. I, lib. IV, c. 6, p. 328.

Maurolycus

AUCTORE G. V. H.

Maurolycus autem : Cæsareæ Augustæ, sanctorum innumerabilium martyrum, qui sub Daciano, Hispaniarum præside, trucidati et in incendium projecti sunt, et ob id Massa Candida vocati. *Tandem Martyrologium Romanum ad* III *nonas Novembris elogium Usuardi repetit. De* Innumerabilibus *hisce* martyribus *quum plures quæstiones moveri possint, ad singulas tractandas accedimus.*

§ II. De tempore martyrii Innumerabilium martyrum, et de titulo Actorum.

Innumerabiles passi sunt

Opinatus est Papebrochius in Actis nostris martyriorum ordinem inversum fuisse. Est autem talis : primo Vincentius, post Vincentium octodecim martyres, post hos sancta Engratia ; quibus immolatis locum habuit immanissima cædes Innumerabilium. *Papebrochius putat primo mactatos fuisse* Innumerabiles, *deinde reliquos. Ita se putare* B *dicit ob Prudentii hymnum, qui enumerationem suam ordiatur ab illis qui numero definiri non poterant. Pax sit cineribus Papebrochii ; sed ubi vir summus oculos habuerit quum hæc scriberet, ignoro. Prudentius hymnum intonat, incipiendo ab octodecim martyribus :*

Bis novem noster populus sub uno
Martyrum servat cineres sepulcro ;
Cæsaraugustam vocitamus urbem
Res cui tanta est.

Deinde urbem martyribus plenam exhibet obviantem Christo ; cui plenitudini comparat aliarum urbium paucitatem et revertitur ad octodecim ; post quos clarissimis verbis alludit ad Innumerabiles martyres. *Lege strophas supra a nobis citatas. Deinde post generalem Cæsaraugustæ laudem* (Martyrum credas patriam, *etc.*) *ad singulos enumerandos revertitur. Et in hac enumeratione Vincentium præmittit Engratiæ, Engratiam præmittit octodecim martyribus. Quare non video cur Prudentio servatus ordo refutare possit ordinem Actorum, quippe qui conveniat ab una, sed discrepet ab alia parte. Convenit cum Actis, octodecim martyres præmittens* Innumerabilibus ; *discrepat, post* C Innumerabiles *ponendo Vincentium atque Engratiam. Nos itaque nullam reperimus causam cur martyriorum successionem aliam instituamus. Primo itaque loco relinquemus S. Vincentii martyrium, post cujus necem immolati sunt octodecim heroes, quos pone secuta S. Engratia. Tot martyrum tormentis ac morte crudeli nihil fracta Cæsaraugustanorum christianorum constantia, diabolicum init judex crudelitatis consilium ad mactandos universos ; quos, artificio ex urbe elicitos, ex insidiis aggreditur et promiscua cæde immolat.*

anno 303 aut 304.

5. *Papebrochius erat adhuc in eo errore ut putaret Diocletianum abdicasse anno 304 ; et ideo* Innumerabilium *martyrium anno 303 assignandum arbitratus est. Sed ea ratio non cogit, quum Diocletianus anno 305 abdicaverit. Potest tamen fieri ut anno 303 hi martyres immolati fuerint. Post annum 304 immolari III nonas decembris imperatoribus Diocletiano ac Maximiano non potuerunt. Quum autem nullus dubitandi locus sit de die martyrii, manet libera electio inter annum 303 et 304. Ego vix invenio utrum præferam, nisi* D *quod Acta initium potius æstuantis persecutionis indicare videntur ; quod tamen prævalere non potest, si ordo martyriorum revera temporis ordinem sequitur. Tunc enim mense januario acciderit martyrium S. Vincentii, quod sequitur passio octodecim martyrum et passio sanctæ Engratiæ, et tandem die 3 novembris passio* Innumerabilium. *Sane S. Vincentii martyrium ad annum 303 pertinere nequit, sed ad annum sequentem 304 ; unde sequeretur martyrium* Innumerabilium *soli anno 304 convenire. Et fortassis melius est stare fide Actorum, ac sic martyres nostri passi sunt die tertio novembris anno 304.*

Actorum tituli

6. *Jam de titulo Actorum agendum est. In variis enim codicibus varia leguntur. Codex Longipontanus quem Papebrochius edidit ad diem 16 aprilis, titulum non habet Passioni* Innumerabilium *præfixum, aut suppressit eum Papebrochius. Passio eorumdem martyrum quam D. Joannes Lucas Cortes, ex codice membraneo pervetusto descriptam anno 1674 Matrito ad Papebrochium misit, quamque hic vir doctissimus Longipontano exemplari merito prælatam in supplemento tomi II* E *Aprilis eidem substituendam duxit, titulum præfert sequentem :* Passio sanctorum innumerabilium Cæsaraugustanorum martyrum, qui passi sunt sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus die III kalendas Novembris. *Ubi bene observatur, die* III *kalendas poni pro die* III *mensis, vitio haud novo seculi medii. Eamdem Passionem cum eodem titulo legimus in Hispania Sacra* (1). *In codice Parisino n. 5568, seculi X, sequens titulus legitur :* Passio Innumerabilium sanctorum, quæ colitur tertio die mensis novembris.

varii leguntur.

7. *In codice Parisino n. 5308, sec. XI, titulus est talis :* Passio Innumerabilium martyrum qui Sancta Massa nuncupati sunt, quæ colitur tertio die mensis novembris. *In codice Parisino n. 17005, sec. XII, hic legitur titulus :* Incipit prologus in passionem sanctorum qui nuncupantur Massa candida. *Codex ex bibliotheca Scholæ Medicinæ Montis Pessulani n. 30, sec. XII vel XIII :* Incipit prologus in passione sanctorum Innumerabilium martyrum. *Hæ sunt præcipuæ titulorum differentiæ, numero tres : dicuntur enim a)* martyres *simpliciter* Innumerabiles, *vel b) additur denominatio* massa sancta, *et c)* massa candida. *Notatu dignis-* F *simum est denominationem* massæ candidæ *in antiquioribus codicibus non legi. Quærimus ergo primo loco de numero.*

Martyrum numerus iniri nequit.

8. *Numerum horum martyrum ignorari, maxime probat usus antiquissimus vocandi* Innumerabiles, *quemadmodum ex Actorum titulis et martyrologiorum elogiis palam est. Non defuere tamen qui eorum numerum determinarint. Risco* (2) *aliquos suppresso nomine citat qui omnium christianorum tempore Diocletiani Cæsaraugustæ passorum numerum ad decem et septem millia computent. Apud Ambrosium Morales* (3) *anonymi quidam eumdem numerum indicant. Hermannus, abbas S. Martini Tornacensis, ad Aurelium abbatem S. Vincentii Laudunensis narrat se Cæsaraugustæ audivisse numerum sanctorum martyrum quorum ossa in ecclesia* ad sanctas Massas *requiescunt. Ecce ejus verba :* Archidiaconus vero me duxit ad quamdam ecclesiam, quæ dicitur Ad sanctas Massas, in qua plus quam XL millium martyrum recondita esse dicebat ossa (4). *Verum sapientissime*

(1) Tom. XXX, Append. I, p. 305. — (2) *España Sagrada*, tom. XXX, tr. 66, c. 10, p. 280. — (3) *Chronicon generale*, tom. V, l. 10, c. 6, p. 25. — (4) *Analecta Bollandiana*, tom. II, p. 246.

animadvertit

AUCTORE G. V. H.

A *animadvertit Risco in isto numero ineundo homines duci non documentis antiquis, sed sua phantasia : quare hi numeri attendi non debent. Sed ex ipsis Actis et maxima copia cinerum ex combustis martyrum corporibus satis intelligitur numerus horum martyrum valde magnus esse, quamquam una cum martyrum nominibus solius Dei scientia continetur.*

Quorum reliquiæ vocantur Sancta Massa

9. *Sanctorum horum martyrum reliquiis commune nomen* Massæ sanctæ *adhæsit; sub quo titulo sæpissime ab auctoribus citantur. Ductum est nomen a congerie cinerum ex combustis corporibus relictorum, qui in globos coaluerunt et sic* globi *sive* massæ sanctæ *vocabulo dicuntur. Sed hoc notissimum est et nulli difficultati subjacet; vix enim aliter cinerum copiosorum reliquiæ conservari potuerunt, nisi in globos sive massas compactæ.*

et Massa Candida :

10. *Majorem tertio loco quæstionem agitat denominatio* Massæ candidæ. *Nullis in Actis antiquioribus* Massæ candidæ *mentio fit. Et ipsa exemplaria quorum in titulo hæc nota* Massæ candidæ *additur, in Actis nihil habent unde hunc* B *cinerum candorem deducas. Ante seculum XII nulla mihi* Massa candida *Cæsaraugustæ existens occurrit. Dicit tamen Ruinartius* (1) *in codice Longipontano, titulum Passionis habere* Massam candidam. *Rem gestam lectori ob oculos ponamus ex Actis. Dacianus quum* Innumerabiles martyres *ex insidiis aggressus occidisset, plusquam ferina crudelitate, sed id temporis valde usitata, decrevit impedire christianos, si qui reliqui fuissent, ne martyrum corporibus honorem adhiberent. Jussit ergo variorum criminum reos Cæsaraugustanis carceribus detentos capite plecti, ac sceleratorum hominum corpora sanctorum corporibus mixta uno cremari incendio, ut permixti cineres vento auferrentur. Veruntamen impii persecutoris consilium Deus irritum fecit : collecti sunt summa cum veneratione sanctorum corporum cineres et in hodiernum diem publicæ venerationi exponuntur, suntque istæ " sanctæ Massæ „ omnium ore celebratæ.*

quam denominationem admittimus

11. *At qua ratione cineres sceleratorum a cineribus sanctorum discerni potuerunt? an permixti cineres collecti sunt? Nullis omnino Actorum exemplaribus quæ sat magno numero propriis* C *oculis inspexi et verbum ad verbum examinavi et inter se contuli, discreti civeres aut separati leguntur. Et nihilominus denominatio* Massæ candidæ *invaluit. In breviario antiquo ecclesiæ Cæsaraugustanæ sic legitur :* Et licet simul fuerint concremata *(corpora martyrum ac corpora reorum)*, cœlesti virtute sunt ab invicem separata. Nam facta fuerunt omnia velut frumenti candida massa; quæ sic usque in præsens sunt appellata. *Et deinde :* Visunturque hodie martyrum candidi globi, nitorem sanguineum sacrarum victimarum aperte demonstrantes. *Hic sane locus est exclamandi cum doctissimo Risco :* Quid necesse est antiquis testimoniis comprobare rem quæ oculis aspicientibus manifesta est?

cum plurimis omnium ordinum

12. *Historiæ Hispaniæ scriptores plerique* Innumerabilium martyrum *mentionem faciunt, collectosque martyrum cineres dicunt* Massam candidam *appellatos fuisse. Quos uti omnes citare superavacaneum duxi, sic aliquos in medium attulisse juvabit. Lucius Marinæus, Siculus* (2) : Congesta sunt igitu sanctorum corpora corporibus damnatorum et conjuncta. Quæ etsi simul concremata fuere, virtute tamen cœlesti sunt ab illis separata; quæ quidem fuerunt omnia facta veluti frumenti candida massa. *Jo. Vasæus* (3) : Postquam enim redacti fuerunt in cineres, repente sanctorum martyrum cineres apparuerunt nive candidiores, aliorum vero carbone quovis atriores. Præterea pluvia cœlitus dimissa reliquias sanctorum in massas candidas redegit, unde id nomen hodie quoque retinent. Ex Flore Sanctorum. *Joannes Mariana* (4) : Cineres in massas conglobati discretique ab aliis, Massa candida dicti sunt. *Fr. Philippus de la Gandara* (5) : Corpora acervata igne incenderunt et cineres congesserunt vento spargendos, ne dignoscerentur; sed miraculose conjuncti sunt in globos, et rore cœli coaluerunt : qui hodie adhuc Massa candida vocantur. *Ambrosius de Morales* (6) : Successit insigne miraculum, cineres sanctorum, divino ministerio separatos coaluisse et formasse globos multo candidiores omnibus reliquis. *Fr. Paulus a Sancto* E *Nicolao, factum refert ex Vasæo* (7) *et paulo post " candidam massam „ describit hoc modo* (8) : Primum ... pietas collegit miraculosas massas per campos sparsas; quas desuper cœli attento oculo spectabant. Sunt unitæ uti petræ ex durissima et candidissima calce; quæ cum igne caritatis magis quam materiali unitæ fuerint, in levissimas petras obduruerunt. *Franciscus de Padilla* (9) *iisdem fere verbis utitur quibus Ambrosius de Morales supra.*

auctoribus,

13. *Joannes Tamayo Salazar, licet in rebus antiquis referendis omni fere fide careat, quæ oculis vidit testetur. Sic autem loquitur* (10) : En sanctorum Acta martyrum Innumerabilium Cæsarau[gu]stanorum, quorum hodie massarum candidi globi, nitorem sanguineum sacrarum victimarum aperte demonstrantes ad oculum visuntur. P. Murillo in Histor. Cæsaraugustan. d. Tract. 2. p. 2. c. 33, sacrarium subterraneum in quo horum sanctorum cineres in globos candidos coagulatos * reconduntur mirifice describit, cui lectores meos * mittimus. *Bivarius, quando ex se ipso loquitur fide dignissimus* (11) : Mirabili, *inquit,* Dei providentia effectum est ut cineres manserint F candidiores nive; unde in globos collecti Massa candida appellari meruerunt.

* sic.

sic.

sed recentem putamus

14. *Habes itaque, benigne lector, testimonia historicorum ex omni hominum ordine collectorum, qui una voce sanctorum* Innumerabilium martyrum *cineres* Massam candidam *appellant. Recentioris ævi auctores sunt; nemo enim antiquorum sanctorum* Innumerabilium *cineres* Massam candidam *dixit. Quantum mihi per libros manuscriptos et impressos licuit, investigare conatus sum, sed (uti supra monui) ultra seculum XII hunc titulum* massæ candidæ *ascendere non vidi. Reperi eum in codice Parisino, in titulo scilicet Passionis, sed nequaquam in corpore. Hoc codice aut uno ex similibus exemplaribus usus est Vincentius Bellovacensis* (12), *qui compendio suo (evidenter ex hisce Actis contracto) in fine addidit hos martyrum cineres ob maximam multitudinem*

(1) *Acta sincera*, p. 469, nota 12. — (2) *De rebus Hispaniæ*, lib. v, p. 342. — (3) *Chronicon rerum Hispanicarum*, ad annum D. 306. — (4) *De rebus Hispaniæ*, lib. IV, c. 12. — (5) *Palmas y triunfos eclesiasticos de Galicia*, p. I, l. v, c. 15. — (6) Loco supra cit. — (7) *Antiguedades eclesiasticas de España*, sec. IV, c. 12, ad an. Ch. 304, p. 333. — (8) Ibid., p. 335. — (9) *Historia eclesiastica de España*, sec. IV, p. 159. — (10) *Martyrologium Hispanicum*, tom. VI, p. 57. — (11) *In Fl. L. Dextri Chronicon*, ad annum Ch. 300, comm. III, n. 12. — (12) *Speculum Historiale*, lib. XIII, c. 130.

Massam

AUCTORE G. V. H.

Massam candidam *vocari; quam notam et titulo addidit, ceterum satis negligenter apposito. Ex Vincentio Petrus de Natalibus* (1) *hausit, ut ipse fatetur, dicens :* Qui propter eorum innumerabilem multitudinem Massa candida appellantur, ut dicit frater Vincentius. *Rem itaque qua de quærimus, utrum Sanctorum* Innumerabilium *cineres* Massa candida *sint et dicantur, extra controversiam ponunt et scriptorum auctoritas et rei existentis perspicua oculis evidentia.*

origine haud satis clara.

15. *Quod si quis originem rei investiget, fortassis non adeo claram reperiet. Nam aliqui ex citatis auctoribus rem simpliciter asserunt :* Candidam massam *hisce cineribus nomen inditum esse ; et qui reliquos tempore antecedit, Vincentius, ob* innumerabilem multitudinem massam candidam *appellari dixit. Ob multitudinem cinerum eosdem* massam *appellari intelligo, ob multitudinem non intelligo hanc massam dici* candidam. *Puto ergo Vincentium candoris hujus mirabilem originem non cognovisse, sed, quum omnes cineres candidos esse putaret, nihil in hac re mirabile agnoscens, nihil aliud intendisse quam explicationem denominationis* Massæ. *In compendio enim suo nihil de miraculosa discretione cinerum tangit, quam Actorum exemplaria cuncta quæ ad me pervenerunt ignorant, præter unam scriptiunculam, quam inter collectanea prædecessorum reperi, quæ unde sit ignoro. Communicabo tamen postea cum lectore, licet auctoritatis nullius esse judicem. Auctores qui, auctoritate breviarii Cæsaraugustani aut populari traditione nixi, miraculosam separationem et cœlitus inditam albedinem admittunt, quum tot seculorum intervallo a re gesta distent, erit forte qui cum Baronio contemnendos putet, et præsentem albedinem cinerum cum nitore aliquo subrubeo commode explicari existimet ex candida tot millium ossium favilla cum nigrescente cinere carnium commista, et fortassis calce admixta in globos congesta. Qui ita judicaret, hunc ego condemnare non ausim, quia ab una parte silentium Actorum non leve creat præjudicium et ab altera parte desunt argumenta quodvis dubium excludentia. Et sic intelligo quare doctissimus Gams et alii de illa stupenda albedine non agunt. Fateor tamen me non sentire eadem. Ego traditionis Cæsaraugustanæ Ecclesiæ simplicem formam amplector, et credo corpora omnia simul cremata* divino nutu sic separata *fuisse,* ut martyrum cineres velut frumenti candida massa in portiunculas conglobati fuerint, aliis vento spargendis remanentibus. *Quæ reliqui auctores hisce addiderunt, nec rejicio nec amplector, ignoro scilicet. Ipsum nomen* massæ candidæ *ex Carthaginiensibus martyribus trecentis in vivam calcem missis derivari, tam notum est quam quod notissimum.*

§ III. De patria, tum de loco martyrii Innumerabilium martyrum.

Innumerabilium *patria est Cæsaraugusta ;*

Innumerabiles martyres *cives esse Cæsaraugustanos, maxima omnium in præsenti causa auctoritas, ipsa scilicet Acta, affirmant; nec generali solummodo ratione rei narratæ, sed repitito* civium *nomine et* plebis civitatis. *In quibusdam enim Actorum exemplaribus leguntur sequentia :* Peremit igitur iniquus judex terrenæ civitatis plebem innocentem, quam feliciter cum Christo semper regnaturam cœlesti dedicavit Hierusalem, in qua justorum animæ in manu Dei sunt et non tanget illos tormentum mortis. Exultet ergo egregia urbs Cæsaraugusta, quæ tot millia martyrum Domino protulit, eorumdem sanguine insigniter circumlita. *In aliis vero sic :* Væ tibi, minister diaboli, Daciane! Non sufficit ad augmentum tuorum scelerum innocentium civium vitam contra jura legum exstinguere, nisi hujus nefandi criminis causam in occisis addere procurares! Quid tibi profuit rabies tantarum crudelitatum? Peremisti terrenæ civitatis plebem innocentem, et dedicasti populum civitati magnæ Hierusalem. *Si qua ergo fides Actorum, Cæsaraugustani cives sunt* Martyres Innumerabiles, *plebs civitatis Cæsaraugustanæ.*

quod sine causa aliqui negarunt.

17. *Putavit Baronius* (2), *et cum Baronio Ferreras* (3) *plerosque christianos a Daciano ex aliis locis collectos Cæsaraugustam missos hac universali strage deletos, et hanc multitudinem constituere* Innumerabiles. *Sed hæc mihi videtur pura conjectura, nullo nec levissimo nixa fundamento, narrationi Actorum contraria potius quam consentanea. Potest quidem fieri aliquos in tanta multitudine affuisse christianos aliarum civitatum cives, permixtos civitatis civibus ; sed nullis in Actis id scriptum est. Quare hanc opinionem relinquimus sub dubio, et toto animo consentimus Actorum scriptori exultabundo, et dicimus cum illo :* Exultet ergo egregia urbs Cæsaraugustana, quæ tot millia martyrum Domino protulit, eorundem sanguine insigniter circumlita.

Palæstra circum muros Cæsaraugusta,

18. *Locus martyrii prope Cæsaraugustam fuit, ut patet ex Actis ; sed non usque adeo certe patet, ut nulli controversiæ subjiciatur. Quatuor erant urbi Cæsaraugustanæ portæ, spectantes ad aquilorem et austrum, ad orientem et occidentem. Sunt qui arbitrentur ex quatuor portis egressos christianos, ex quatuor partibus circa muros fuisse occisos. Qui ita opinantur, testimonio nituntur Prudentii dicentis :*

Omnibus postis sacer immolatus
Sanguis exclusit genus invidorum
Dæmonum, et nigras pepulit tenebras
Urbe piata.

Sed in Actis clare ac distincte porta exprimitur quæ egredientibus christianis fuit aperta : Reserantur illico eis portarum occidentalium claustra. *Ingenue confiteor me nullam causam dubitandi habere. Nam Prudentius in ea strophа non præcise loquitur de martyribus quos* Innumerabiles *dicunt, sed de martyribus omnibus Cæsaraugustanis; et Acta tam clare loquuntur, ut clarius loqui nequeant. Quod vero plurali numero* portæ occidentales *dicuntur, non* porta, *mihi non sufficit, ut cum doctissimo Risco* (4) *existimem portas occidentalem et meridionalem indicari. Potuit enim porta meridionalis deinceps* Cinerea *vocari, non quia per illam martyres egressi fuerunt, sed quia martyrum cineres per eam in civitatem translati sunt. Egressis christianis, omnes portæ obserantur, ne quis fugam capessens in civitatem redire possit. Postquam igitur christianorum catervæ ex urbe excessissent omnes ac clausæ portæ redeundi viam præclusissent, milites ex insidiis aggrediuntur totam illam promiscuam multitudinem virorum,*

(1) Lib. x, c. 17. — (2) *Annales eccles.*, ad annum 303, num. 134. — (3) *Esp. Sagr.*, tom. cit., tr. 66, c. 10, n. 13. —

(4) *España Sagrada*, tom. XXX, pp. 314, 315.

mulierum,

A *mulierum, juvenum, virginum, puerorum ac puellarum. Facile est intelligere maximam illam turmam, quum insilientes ex improviso satellites vidissent, primos mactatos hostili gladio ordines, non substitisse loco sed in omnem partem fuga esse dilapsam. Fugientes circa muros urbis insecutæ militum turmæ, promiscua cæde mactaverunt; et ita potest ad litteram accipi totam urbem Cæsaraugustanam ab omni parte fuisse circumlitam sanguine christianorum martyrum, ita ut locus martyrii non tantum pars occidentalis suburbanæ regionis, sed tota sit regio quæ a muris Cæsaraugustanis extenditur : ita ut verissime scripsisse existimem Paulum a Sancto Nicolao, tunc Iberi flumen, tunc Guervæ fluenta copioso rubuisse sanguine. Nihil enim facilius est creditu quam plurimos natandi peritos per undas utriusque fluvii salutem quæsivisse atque a persequentibus militibus fuisse occisos in aquis.*

et inde occidentem versus usque ad Agredam.

19. *Nec tantum crediderim totam regionem quæ Cæsaraugustam circumdat martyrum sanguine immaduisse, sed agnosco a fide non esse alienum quod Ambrosius Morales, gravissimus auctor, narrat* (1) *multos christianos a Cæsaraugusta fugisse et fugiendo venisse Agredam, in conterminis Aragoniæ ac Navarræ sitam, ibique a sequentibus militibus deprehensos gladio periisse, eorumque martyrum nomine sacrum haberi campum, in quo hi martyres occisi ess traduntur, quorum memoriam ædificatum ibi templum conservat. Similia Tamayus in martyrologio suo scribit* (2) *et in nota addit annua festa horum martyrum die 3 novembris agi. Clarissimus quoque Bivarius (cui extra falsorum Chronicorum causam plenam fidem adhibemus), de iisdem martyribus meminit, dicens* (3) : Sane apud Agredam, notissimum Hispaniæ oppidum, est in magna quadam veneratione ager quidam cum templo olim super eum erecto ob memoriam et cultum multorum sanctorum martyrum, inibi pro fidei christianæ defensione occisorum: et a re " Ager martyrum " nuncupatur. *Et in indice rerum memorabilium, ad vocem Agredæ martyres, addit :* Horum duo corpora sunt in cœnobio Huelgensium virginum, apud Burgos. Vocabatur alter eorum S. Hineus. — Cujus rei fides, *ait Tamayus* (4), *insueta viro prudentia*, apud ipsum stet. *Agredenses illi martyres confirmare possunt sententiam nostram Actis* C *conformem, christianos omnes per occidentalem portam egressos fuisse. Nam e tanto numero egredientium priores turmæ longe præcesserunt postremas catervas; debuerunt tamen insidiantes milites impetum retardare, donec postremi exiissent : et sic primi magnum itineris spatium confecerant ante ultimorum egressum et trucidationis initium. Priores, audito tumultu et vociferatione accurrentium militum, re intellecta, properarunt occidentem versus, et sic prætermissi a militibus Agredam salvi advenerunt, et, præ magna multitudine in spatioso campo requiescentes, a persequentibus lictoribus inventi, dilati triumphi coronam adepti sunt. Hi ergo ad* Innumerabiles martyres *adjungendi essent; sed* massæ sanctæ *aut* massæ candidæ *vocari nequeunt. Latissime ergo patuit gloriosi hujus certaminis campus, et me judice locus martyrii non tantum urbis partem occidentalem sed totum circum muros ambitum complectitur. Plures fortassis trucidati per viam Cæsaraugusta Numantiam versus, qua itur Agredam, quam volunt tunc temporis* Gracchurin *dictam fuisse.*

AUCTORE G. V. H.

§ IV. De sepulcro Massæ sanctæ.

Horum omnium reliquiæ conditæ fuerunt in puteo,

S. *Isidorus, agens de civitate Cæsaraugustana* (5), *præ ceteris Hispaniarum urbibus celebrat Cæsaraugustam, dicendo :* Illustrior est, florens sanctorum martyrum sepulturis. *Nullorum tamen martyrum sepultura splendidiore luce Augustam Cæsaris urbem circumdedit, quam* Innumerabilium martyrum Candidæ massæ. *Quorum gloriosorum heroum cineres florent ut lilia mixta rosis, vera lilia camporum et flores convallium, cœlestis Sponsi, cui effuso sanguine fidem probaverunt, splendidissimæ imagines. Quas utinam oculis usurpare liceret nobis, sicut usurpavere ii qui in Breviario Cæsaraugustano scripserunt :* Visunturque hodie martyrum candidi globi, nitorem sanguineum sacrarum victimarum aperte demonstrantes. *Hoc nostro tempore requiescunt* Sanctæ massæ *sive* Massæ candidæ *(utroque enim nomine Cæsaraugustani cives hodiedum pretiosum thesaurum designare pergunt) ad ædem Sanctæ Engratiæ, in medio templo, ubi puteus dictus* Sanctarum massarum; *in quo puteo repositi cineres resurrectionis triumphum expectant.* E *Quæ sanctissimæ reliquiæ adhuc hodie magni habentur a populo Cæsaraugustano, quorum pietas et religio cultu publico et privato sanctas massas veneratur; eorumque martyrum festus dies sub ritu primæ classis in ea urbe peragitur, quemadmodum ad me scripsit R. P. Josephus Videllet e Soc. Jesu, Cæsaraugustani collegii Societatis Jesu rector.*

de quo agitur in Actorum exemplari Duaceno;

21. *Ejusdem putei mentionem primam factam inveni in exemplari Actorum e codice Duaceno, ubi sequentia in fine Actorum addita leguntur :* Peracto igitur tanto scelere, pauci christiani, qui in vicinis remanserant locis, timentes ne, sicut pretiosi martyris Vincentii corpus perfidus Dacianus demergi fecerat in mari, ita horum quoque martyrum cineres in flumine Hibero quod Cæsaraugustæ adjacet civitati, juberet dispergi, nocte venientes, in puteo quem ibi (sicut credimus) Dei nutu paratum invenerunt, eosdem cineres aggregarunt; osque putei obserantes, recesserunt. F Ubi vero pax est data Ecclesiæ, christiani in eodem loco in honore eorum basilicam construxerunt, quam primo quidem " Sancta sanctorum " appellaverunt, nunc autem nominatur " Ad sanctas massas. " In eadem basilica est ille puteus, in quo repositi sunt cineres eorum, et super os putei nunc est altare constructum, ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi *etc. Ita in codice Duaceno seculi XIII aut XIV.*

ubi quoque ecclesiæ fit mentio

22. *In eodem quoque exemplari, leguntur ista :* Aulam denique ob eorum honorem in eodem loco omnipotenti Deo consecramus, et quorum nomen tua sævities funditus voluit extirpare, christianorum populus tripudiando non cessat eorum se festis gaudiis associare. *In exemplari quod Matrito ad Papebrochium misit Joannes Lucas Cortes, idem paulo aliter :* Aulam denique ob sanctorum honorem omnipotenti Deo consecravimus, ut quibus tua sævities nomen funditus

(1) Loc. cit., l. 10, c. 6. — (2) Ad diem III Nov. — (3) *In F. L. Dextri Chronicon*, ad annum 300, comm. III, n. 3. — (4) Loc. supra cit. — (5) Isid., *De Origin.*, lib. XV

AUCTORE G. V. H.

maluit stirpare, christianorum populus tripudiando non [de]sinat eorum festis gaudiis associari. *Hæc verba spectare videntur ecclesiam supra sepulcrum* Massæ sanctæ *ædificatam a sancto Braulione*, cujus memoria, *ait Risco*, perseverat in turre antiqua lapidea, sancti Braulionis nomine insignita, quippe quam ædificaverit una cum ecclesia postea sanctæ Engratiæ dicta (1). *Putaverim tamen S. Braulioni sarta tecta potius ecclesiæ hujus quam primam constructionem deberi; vix enim credi potest locum tam celebrem usque ad Braulionem mansisse sine sacro martyrum templo; aut eum vetere destructo novum erexisse ædificium.*

cujus titulus varius. Sancta Sanctorum.

23. *Primitivum templum (sive illa quædam crypta subterranea fuit, sive exiguum aliquod martyrium) dictum videtur fuisse* Sancta Sanctorum. *Sic Bivarius ex titulo Passionis* Innumerabilium martyrum *quam legisse se dicit in codice magno pervetusto conservato Toleti in conventu S. Bernardi extra muros. Titulus erat hic:* Passio sanctorum martyrum Innumerabilium, quorum corpora sunt ante ecclesiam quæ dicitur " Sancta B sanctorum „ sub Daciano præside. *Initium erat:* Priscorum mundialium gesta virorum. *Eamdem Passionem cum titulo ego reperi Parisiis in Bibliotheca nationali, Lat. novæ acquisitionis n. 2179; codex mihi videbatur esse scriptus seculo XII. Titulus est hic:* Passio sanctorum martyrum Innumerabilium Cæsaraugustanorum quorum corpora sunt ante ecclesiam quæ nuncupatur " Sancta sanctorum, „ qui passi sunt sub Datiano præside pro Domino nostro J. C. *Hic codex e quo Passionem ss. martyrum nostrorum descripsi, olim fuit Sancti Dominici de Silos. Habemus ergo duo codices scriptos in Hispania qui testantur ecclesiæ* Massæ candidæ *nomen fuisse* Sancta sanctorum. *Et hæc est causa cur non audeam cl. Risco consentire hanc appellationem in dubium vocanti* (2).

Massæ sanctæ

24. *Neque ego video quid huic denominationi antiquæ officiat concilium Jaccense celebratum anno 1060, præside Austindo, Auxitano archiepiscopo. Potest concilium hanc ecclesiam vocare ecclesiam* Massarum, *et nihilominus verum esse eamdem ecclesiam vocitatam fuisse* Sancta sanctorum, *et utroque nomine fuisse designatam.* C *Seculo XII, anno scilicet 1121, Domino Petro Librana, episcopo Cæsaraugustano, dicitur in charta donationis quam citat Risco:* Donativum sanctæ Massæ et S. Ægidii, quod hac eadem consideratione rex Alphonsus concilio * episcoporum et sui regni procerum eidem fecit (3). *Et anno 1158 Adrianus papa IV in bulla confirmationis jurium D. Petri episcopi Cæsaraugustani* (4) *eamdem ecclesiam eodem titulo insignit:* In quibus hæc propriis duximus exprimenda vocabulis ... ecclesiam sanctæ Mariæ quæ est infra muros civitatis, ... quidquid juris habes in ecclesiam Sanctarum Massarum. *Vides ergo eodem seculo XII utrumque titulum huic ecclesiæ tribui. Quod vero in utroque Passionis titulo dicuntur corpora esse* ante *ecclesiam quæ nuncupatur* Sancta sanctorum, *et non in ecclesia, mirum suspicionem falsitatis doctissimo Risco movisse. Si enim ea res tam insolita et a communi more aliena habenda est, tanto major ratio est credendi eam non fuisse fictam ab scriptore Passionum, sed ab ipso sic inventam fideliter fuisse posteris transmissam. Non enim solent homines in* D *rebus parvi aut nullius momenti incredibilia fingere.*

* sic

et fortassis Massa Candida.

25. *Quid si posteriore tempore adhuc designata fuerit hæc ecclesia eodem sub titulo? In codice Duaceno seculi XIII vel XIV lego sequentia, quæ liti dirimendæ videri possunt satis idonea:* Ubi vero pax est data Ecclesiæ, christiani in eodem loco in honore eorum basilicam construxerunt, quam primo quidem Sancta sanctorum appellaverunt, nunc autem nominatur Ad sanctas massas. *Opinor ego primo quidem constructam fuisse, uti supra dixi, parvam cryptam et juxta illam aliquod martyrium sive basilicam. Propter insignem loci sanctitatem tot millium martyrum reliquiis consecrati, nomen* Sancta sanctorum *datum fuerit. Postea a S. Braulione ampliorem in formam basilica restaurata, nomen* Sanctarum massarum *cœperit habere, perseverante nihilominus prioris tituli vocabulo, cui* Massæ candidæ *titulus fortassis erit adjungendus.*

et tandem Sancta Engratiæ

26. *Tempore dominationis Maurorum hæc ecclesia* Sanctarum massarum *catholicis fuit relicta ad officia religionis suæ ibidem exercenda, et subjecta sedi episcopali Huescæ sive Oscæ, quæ erat constituta Jaccæ* (5). *In ea ecclesia christiani reliquias absconderunt pretiosissimas prope puteum* Sanctarum massarum, *marmoreis tumulis inclusas, in primitiva opinor crypta; qua deinde completa, sancti thesauri Mauros latuerunt, sacerdotibus loci notitiam accurate conservantibus. Quum autem anno 1389 templum esset reædificandum, effossa humo, detectæ sunt sacræ reliquiæ sanctæ Engratiæ ac sancti Luperci, nominibus in marmore loculorum incisis. Inventæ sunt pariter reliquiæ sanctorum* XVII *sociorum sancti Luperci, ac tandem multæ arcæ plenæ cineribus, ossibus ac massis sanctis, puteus plenus sacris reliquiis. Exinde tanta fuit civium lætitia ex repertis sanctæ Engratiæ reliquiis, ut ipse titulus* Sanctarum Massarum *fuerit abolitus et ei substitutus titulus sanctæ Engratiæ, qui ad hodiernum diem permansit. Nostrum non est hic sanctissimum locum illum fusiore stylo describere. Qui plura cupit adeat* Actorum Sanctorum *Aprilis tomum II, ad diem 16, ubi Godefridus Henschenius Acta S. Engratiæ tractavit, et citatos ibi auctores Martinum Carillum in Vita S. Valerii, et Didacum Murillo in tractatu de Excellentiis Cæsaraugustanis, c. 33,* F *vel etiam Hispaniæ Sacræ tom. XXX, tract. 66, c. 10, num. 19-24 et auctores ibi citatos, scilicet præter Carillum et Murillo, P. Siguensam et Joannem Ludovicum Lopez.*

Cui adjunctum monasterium, quod cum ecclesia destructum fuit, et iterum reædificatum.

27. *Anno tandem 1459 Joannes II, Aragoniæ rex, recuperata non sine miraculo sanitate ad Sanctæ Engratiæ, grati animi causa ædificare statuit splendidissimum monasterium, huic ecclesiæ conterminum, obtulitque Patribus Hieronymianis. Tandem post multorum annorum longissimas moras, anno 1493, viginti quatuor religiosi divinum officium in novo conventu celebrarunt. Dein tota fundatio absoluta fuit ab imperatore Carolo V, anno 1516. De tota illa fundationis historia legi possunt plura apud Risco eodem loco, et apud auctores citatos ibidem, scilicet dictum P. Siguensam in tom. III Historiæ sui Ordinis, et P. Leon. Benedict. Marton in libro quem scripsit de Sanctuario S. Engratiæ. Monasterium atque ecclesia Sanctæ Engratiæ, ædificia firmissima, in parte urbis eminenti sita, ac proinde universæ Cæsaraugustæ*

(1) *España Sagrada*, tom. XXX, tract. 66, c. 7, n. 24. — (2) Ibid., c. 10, n. 16. — (3) *Esp. Sagr.*, loc. cit. — (4) Ibid.

— (5) *Esp. Sagr.*, tom. cit., n. 19.

dominantia,

A *dominantia, annis 1808 et 1809 urbem obsidentibus Gallis, tormentis bellicis pro scopo erant, et defensoribus urbis pro fortissimo munimento; unde ex iis locis acerrime pugnatum fuit. Ecclesiam ac monasterium Sanctæ Engratiæ Galli anno 1808, die 14 augusti, accenso pyrio pulvere disrupta destruxerunt. Sola ecclesia subterranea sanctorum martyrum servata fuit. Hieronymitani anno 1819 piorum hominum eleemosynis ecclesiam denuo instaurarunt; sed anno 1835 suppressis per universam Hispaniam monasteriis et ipsi expulsi sunt* (1). *In ecclesia tamen S. Engratiæ, ubi reconditæ sanctorum* Innumerabilium martyrum *candidæ ac sanctæ massæ perpetuus fons gratiarum ac præsentis auxilii existunt, florere pergit Cæsaraugustanorum pietas ac tenerrima devotio erga sanctos cives, gloriosos Christi martyres ac civitatis invictissimos defensores.* Ac. 1086 G. V. II.

(1) Gams, *Kirchengeschichte von Spanien*, tom. I, l. IV, c. 6.

PASSIO SS. MARTYRUM
INNUMERABILIUM
CÆSARAUGUSTANORUM.

Passionis sanctorum Innumerabilium martyrum *duo exemplaria edimus ex codicibus manuscriptis.*
B *Duo exemplaria olim Papebrochius ad diem 16 aprilis ediderat : Longipontano ex codice unum* (1), *ex codice quodam Hispanico alterum; hoc multo longius ac melius priore illo. Quod ipse Papebrochius libenter agnoscens, transmissum ex Hispania exemplar Appendici tomi II Aprilis inseruit* (2). *Nos quoque simile exemplar ex codice Hispanico a nobis descriptum imprimendum curamus e regione Passionis quam ex quatuordecim codicibus manuscriptis, Gallicis scilicet et Belgicis, inter se collatis edimus. Textum Passionis cum quo reliquorum codicum textum contulimus, ex codice Telleriano-Remensi seculi X desumpsimus. Codicem hunc numero 1 insignimus; cui fere ad verbum conveniunt codices insigniti numeris 2, 3, 4, 6, 10 : e quibus vix aliquas variantes lectiones annotavimus. Plurimum discrepat codex n° 7, qui ad exemplar Hispanicum propius accedit. In fine præsertim codices 7, 8, 12 et 13 reliquis multo abundantiores sunt, non tantum verbis et sententiis, sed etiam rebus. Quorum additamenta separatim inter se contulimus, varietate lectionis annotata.* E

Series codicum est hæc : Codex Parisinus, e bibliotheca Nationali, membraneus, folio magno, Novæ acquisitionis latinæ n. 2179. Fuit monasterii S. Dominici de Silos in Hispania; seculi XII. — **1.** *Codex Parisinus, e bibliotheca Nationali, membraneus, folio parvo, seculi X, n. 5568 (Telleriano-Remensis). Fuit bibliothecæ S. Amandi in Pabulo.* — **2.** *Parisinus, e bibliotheca Nationali, membraneus, folio maximo, seculi XI, n. 5808.* — **3.** *Parisinus, e bibliotheca Nationali, membraneus, folio magno, seculi XII, n. 17005.* — **4.** *Parisinus, e bibliotheca Nationali, membraneus, folio magno, seculi XII, n. 16734.* — **5.** *Tricassinus, e bibliotheca publica, membraneus, folio magno, seculi XII, n. 7.* — **6.** *Bruxellensis, e bibliotheca Regia, membraneus, folio magno, seculi XII, n. 9289.* — **7.** *Bruxellensis, e bibliotheca Regia, membraneus, folio magno, seculi XII, n. 9119.* — **8.** *Bruxellensis, e bibliotheca Regia, membraneus, folio maximo, seculi XIII, n. 7460. Fuit olim Vallicellensis.* — **9.** *Montispessulanensis, e bibliotheca Scholæ Medicinæ, membraneus, folio maximo, seculi XII vel XIII, n. 30.* — **10.** *Parisinus, e bibliotheca Nationali, membraneus, folio magno, seculi XIII, n. 11758.* — **11.** *Trevirensis (olim S. Maximini apud Treviros, nunc civis cujusdam Trevirensis), membraneus, folio*
C *magno, seculi XIV.* — **12.** *Duacenus, e bibliotheca publica, membraneus, folio magno, seculi XIII vel XIV.* — **13.** *Audomarensis, e bibliotheca publica, membraneus, folio maximo, seculi XIII.* — F
14. *Leodiensis, e bibliotheca publica, seculi XIV, n. 58.*

Ex codice Telleriano-Remensi seculi X, nunc bibl. Nationalis Paris. n. 5568.

Passio innumerabilium Sanctorum quæ colitur tertio die mensis Novembris [1].

More antiquorum suos heroes laudantium.

Priscorum mundalium [2] gesta virorum quorum obstinatio extitit irrumpere acies bellatorum tectaque vel claustra domorum, cruoremque effundere innoxium suarum rite servantium jura terrarum, non solum Græcorum gymnasia concrepant

Ex codice seculi XII, qui fuit olim monasterii S. Dominici de Silos, nunc bibl. Nat. Paris. (Novæ acquisitionis lat. n. 2179).

Passio ss. martyrum innumerabilium Cæsaragustanorum quorum corpora sita sunt ante ecclesiam quæ nuncupatur Sancta Sanctorum, qui passi sunt sub Datiano præside pro Domino nostro Jesu Christo.

Priscorum mondialium gesta virorum, quorum obstinatio exstitit inrumpere acies bellatorum, cruoremque effundere innocentium servantium jure [a] terrarum tectaque vel claustra domorum, non solum Græcorum gymnasia concrepant ² omnia.

Prol. — [1] Passio innumerabilium martyrum qui Sancta Massa nuncupati sunt. quæ colitur tertio die mensis Novembris 2; Incipit prologus in passione sanctorum (passionem sanctorum martyrum 11) qui nuncupantur Massa Candida. Celebratur IX Kal. Sept. 3, 11; Incipit prologus in passione sanctorum innumerabilium martyrum 8. — [2] mundialium

(1) *Acta SS.*, t. II Aprilis, p. 109. — (2) P. 960.

EX MSS.

crepant philosophorum, sed etiam ethnicorum studia personant Latinorum. Celebritatem quippe nominis eorum tam monimenta historiarum quam etiam libri concinunt[3] poetarum. Et[4] hæc materies ne forte peritura foret temporum prolixitate, tabulis diversorum metallorum sculptos impresserunt apices, ut eorum triumphalia gesta scriptis transmitterent legenda futuris generationibus, ne ipsorum memoria funditus interiret, quos in labenti seculo dilexerant.

Christi milites celebramus.

2. Itaque si [1] sacrilegi homines talibus oraculis suorum civium gesta conscripserunt, ut post eorum mortem quibusdam consolationis fungerentur auspiciis, quid nos oportet agere christianos, nisi ut militum Christi victorias, ad laudem imperatoris nostri, digno laudis honore [2] comprehendamus, qui milites suos triumphali vexillo perarmavit, ut fortiter dimicarent et vincerent [3]. B Resonent ergo cordium nostrorum organa modulatis vocibus mirifica eorum certamina [4], quatinus dum passionibus eorumdem compatiendo adjungimur, meritis ipsorum Christo [5] Domino adjuvante in mansionibus æternis associari mereamur. Nunc igitur ordinem cœptæ narrationis prosequentes, ad ea gressum propere extendamus quæ priscorum fama [6] atque relatione ethnicorum ad nos usque delata sunt *a*.

a

Temporibus Diocletiani et Maximiani persecutio in christianos desævit, Daciano Hispaniis præside dato;

3. Temporibus [1] Diocletiani et Maximiani imperatorum in mundi ambitu [2] sacrilega [3] eorum [4] jussa mandarunt [5], ut conventus omnium christianorum non solum ex urbibus pelleretur [6], sed licentia [7] quisque persecutorum [8] potiretur eorum vitam insequendo [9] necare. Primo [10] quidem ut multis blanditiis ac persuasionibus eorumdem mentium intentionem ad culturas dæmonum inclinarent ac deinde, si nollent imperialia jussa complere [11], ut [12] diis ceremonias [13] immolarent, christiani nominis religionem funditus exstirparent cum sectatoribus suis [14]. Illico turmæ [15] satellitum implent [16] principum feralium jussa [16], C ex officiis diabolicis [17] assumpta [18]. Percurrunt [19] apparitorum sævientium ministri [20] totius [21] orbis spatia [22], veluti leonum catuli inediæ necessitate coacti [23], sanctorumque martyrum corpora laniando [24] corrumpunt [25]. Sed [26] quo atrocius eorum impietas sæviebat, eo militum Christi religio ardentius accrescebat. Inter quos quidam eorum [27] signifer, cunctis [28] admodum pestilentior [29], profanæ ac sacrilegæ mentis Dacianus, ab eisdem impiissimis imperatoribus [30] ut [31] in [32] Hispanias proficisceretur [33] præsidis nomen indeptus est, quo mentis suæ rabiem erga membra Christi ferocius ostenderet [34].

4. Cum

crepant philosophorum, sed etiam Etnicorum D studia personant Latinorum: celebritatem quippe nominis eorum tam monumenta istoicorum* quam etiam libri concinunt poetarum. Ac ne fortasse perituram * foret temporum prolixitate materies, librorum diversorum congestis tabulis metallorum, marmoreorum scilicet aut æneorum, sculptos impresserunt apices litterarum, ea dumtaxat spe rationis, ut, suorum civium triumphalia multarum laudum præconiis efferentes, in futuro retro generationibus eorum facta vel gesta scriptis transmitterent relegenda, ne eorum quos cum labenti seculo dilexerunt memoria funditus laberetur.

* *pro* historicorum?

* *pro* peritura.

2. Igitur si gentiles ac sacrilegi homines nihilominus perituri, in eis qui perituri forent aut fortasse post humanorum effusiones sanguinum horribili morte interire *, tanta ac talia oracula conscripserunt, ut ope * eorum morte quædam consolationis auspicia fungerentur, quid nos oporteret actitare christianos, de christianis parentibus natos, nisi ut militum Christi victoriis officia linguæ nostræ deserviant, et in laudibus Imperatoris nostri qui * triumphali vexillo ut accerime contra hostem dimicarent et vincerent, suos martyres perarmavit, resonent modulatis vocibus organa cordium nostrorum, quatenus dum passionibus eorumdem compatiendo adjungimur, orationibus eorum Christo Domino oppitulante eisdem in manssionibus æternis adsociari mereamur. Nunc igitur, ordinem cœptæ narrationis prosequens, ad eamdem gressu prospero percurram quæ priscorum temporum fama relatione seniorum ad nos usque delata est.

* *pro* interiere?

pro post?

* *roi suppleta*

3. Temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, per totum mundi ambitum sacrilegarum institutionum jussa mandabant ut conventus omnium christianorum non solum ex urbibus pellerentur, sed licentiam quisque potiretur eorum persequendo vitam necare. Primo quidem ut multis blanditiis ac persuasionibus eorumdem mentium intentionem ad culturas dæmonum inclinarent ac deinde, si nollent imperialia jussa complere et diis ceremonias immolare, christiani nominis religione * cum sectatoribus suis funditus exstirparent. Illico turma satellitum implent principum feralium jussa, ex officiis diabolicis adsumpta; percurrunt adparitorum sævientium turmæ F totius urbis spatia, veluti leonum catuli inediæ necessitate coacti, sanctorumque martyrum corpora laniando disseperunt *. Sed quo atrocius eorum impietas sæviebat, eo Christi militum religio ardentius adcrescebat. Inter quos quidem * signifer cunctis admodum pestilentior, profanæ ac sacrilegæ mentis Datianus, ab eisdem imperatoribus impiissimis ut in Spanias pro . . . . rabie erga membra Christi ferocius desæviret.

* *pro* religionem?

* *pro* discerpunt?

* *pro* quidam?

4. Cum

2, 3, 8, 12, 13, 14. — [3] continent 11. — [4] (et-apices) *deest in* 3, 5, 9.

Num. 2. — [1] *deest in* 3, 8, 9, 12, 14. — [2] (digno-honore) devote laudis digno honore 14. — [3] (ut-vincerent) *om.* 14. — [4] cerimonia 8. — [5] *om.* 14. — [6] (p. f.) f. p. 14.

Num. 3. — [1] igitur *add.* 14. — [2] (in m. a.) per totum (omnem 14) m. (orbis terræ 14) ambitum 7, 14. — [3] sacrilegarum 7. — [4] institutionum 7. — [5] mandata sunt 3, 5; manarunt 6; manebant 7; mandaverunt 11, 12, 13; mandabant 14 — [6] pellerentur 5, 7, 9, 14. [7] licentiam 7. — [8] *om.* 7. — [9] persequendo 7. — [10] (Primo-suis) *om.* 7. — [11] implere 11. [12] et 14. — [13] *om.* 6. — [14] (s. s.) suis sect. 11. — [15] turba 2, 11, 13; turma 7, 14; turbæ 8, 12. [16] implet 2, 11. — [17] (p. f. j.) jussa pr. fer. 11. — [17] diaboli 7. — [18] accepta 2. — [19] Præcurrunt 2. — [20] turmæ 7. — [21] omnis 14. — [22] spatio 3, 5. — [23] (veluti-coacti) *om.* 7. — [24] laniendo 8. — [25] decerpunt 7. — [26] (Sed-accrescebat) *om.* 7. — [27] eorum *om.* 7. [28] ceteris 14. — [29] ceteris *add.* 7. — [30] (i. i.) imper. impiiss. 7. — [31] mittitur ut 7. — [32] *om.* 14. — [33] (prof.-rabiem) *om.* 7. — [34] (f. o.) ferociore rabie desæviret 7.

qui, dæmoniis serviens, plures martyres fecit.

4. Cum [1] igitur Hispaniæ [2] provinciam properans [3] attigisset, immanitatis ejus sævities [4] latere non potuit; sed, accensa infaustæ crudelitatis sua [5] acerbitate, velut leo rabidus [6] cœpit christianos perquirere eorumque corpora cruentis dentibus discerpere. Sed omnipotentis Dei actum est providentia [7] ut plurimi christianorum in locis opportunis quædam haberent domicilia [8] quo [9] sacras Deo immolarent hostias, quorum intercessione tuebantur fideles quique qui in oppidis morabantur [10]. Ipse vero Dacianus [11] dæmoniis [12] libamina non desinebat, utpote perfidus, offerre in urbibus quibus deveniebat. Cumque [13] his [14] sacrilegis [15] fungeretur [16] officiis [17], Cæsaraugustam [18] aggrediens [19] civitatem, diabolico armatus [20] spiritu, insignem [21] triumphatorem et [22] gloriosum martyrem [23] Vincentium *b* nobis dedicavit [24]. Qui de [25] beatissimæ prædicationis apice non solum eamdem urbem [26], sed etiam Valentiam civitatem corporis sui illustratione decoravit [27]. Nam [28] hunc iniquissimus judex Dacianus [29] inibi coram se adduci præcipiens, diversis moliebatur blanditiis ad B suorum inflectere culturam deorum. Cujus vanissimis persuasionibus cum nullo modo assentiretur [30], duris [31] eum pœnarum suppliciis macerari atque immanissimis tormentorum cruciatibus [32] affici præcepit. Sed inclitus martyr Domini, succensus igne divini amoris, constanter sustinuit supplicia passionis, ita ut per immanitatem tormentorum pervenire meruerit ad societatem angelorum. Post cujus necem effudit [33] innocentem sanguinem [34] illustrium [35] virorum decem et octo, vesanæ crudelitatis [36] aspiratione perculsus [37], scilicet *c* Quintiliani, Cassiani [38], Matutini [39], Publii, Urbani, Martialis, Fausti, Successi, Felicis, Januarii, Primitivi, Evoti, Cæciliani, Optati, Frontonis [40], Luperci, Apodimi [41] et Julii : addens etiam [42] huic copioso martyrio [43] sacram Dei virginem [44] Engratiam [45] *d*, porpureo [46] sanguinis sui rore conspersam.

4. Cum igitur Spaniæ provinciæ properans attigisset, immanitatis ejus sævities latere non potuit; sed acerbitate suæ infaustæ crudelitatis, velut leo rabidus cœpit christianos quosque perquirere eorumque corpora cruentis dentibus laniare. Sed omnipotentis Domini actum est providentia ut pro inlustratione vel patrocinio nonnullarum urbium sacrilego spiritu sacrosanctas hostias Christo Domino dedicaret; quorum intercessione frequens civibus * gratia Domini subveniret. Cumque his sacrilegis fungeretur officiis, Cæsaragustanam aggrediens civitatem, diabolico perarmatus spiritu, insignem nobis sanctum triumphatorem gloriosum Vincentium martyrem dedicavit : qui beatissimæ illustrationis apice non solum Cæsaraugustanam urbem, sed etiam Valentiam decoravit corporis sui insignem *. Ac deinde illustrium virorum decem et octo, vesanæ crudelitatis adspiratione, effudit sanguinem innocentem, scilicet : Quintiliani, Cassiani, Matutini, Publii, Urbani, Martiani, Fausti, Sucessi, Felicis, Jannuarii, Primitivi, Euvoti, Cæciliani, Optati, Frontoni, Lupertii, Apodemi et Isicii; addens etiam huic copioso martyrium * sanctam Dei virginem Engratiam, purpurei sanguinis sui rore conspersam.

EX MSS.

* cod. vocibus.

* pro insigni?

* pro martyrio?

Et quum christianos vi flectere non posset, ad fraudem confugit, mandatque

5. Cum [1] ergo sanctam [2] eorum devotionem Christo dedicatam Dacianus vincere nequisset ne pro amore æterni regis proprium [3] libenter [4] sanguinem [5] funderent, ad aliarum argumenta artium [6] consulem [7] suum diabolus perarmavit [8]. Denique advocatis [9] callidus serpens [10] suorum [11] satellitum turbis [12], his verbis sui cordis propalabat [13] insaniam [14]. *Nihil*, inquit, *o milites principum nostrorum, in hac certaminis acie laborando* [15] *proficimus* [16], *nec fortitudinem christianorum* [17] *mentium* [18] *ad deorum nostrorum* [19] *culturam inflectere possumus : quia* [20] *dum cupimus*

5. Cum igitur devotionis intentionem Christo Domino deditarum mentium Datianus vincere nequiveret, et pro amore regis æterni sacri milites sacrum libentius funderent sanguinem, ad aliarum artium argumenta consulem suum diabolus perarmavit. Denique, advocatis (ut fert priscorum temporum haud dubia fabula) suorum F satellitum turbis, his verbis callidus serpens sui cordis propalavit * : *Nihil*, inquit, *o milites principum nostrorum, in hac certaminis acie laborando proficimus nec fortitudinem christianorum * mentium ad deorum nostrorum culturam inflectere possumus;*

* suppl. insaniam.

* pro christianarum.

Num. 4. — [1] (cum-officiis) *om.* 7. — [2] imphanias 2. — [3] (p. p.) properans provinciam 12. — [4] sævitia 6. — [5] suæ 14. — [6] rapidus 5, 6, 9. — [7] (a. e. p.) provid. actum est 8, 12, 13. — [8] (h. d.) domicilia haberent 11. — [9] ubi 8. [10] (quique-morabantur) ubique in opp. commorabantur 11. — [11] Diocletianus 2. — [12] diis 11. — [13] Cum 5. [14] hisque 5, *om.* 11. — [15] officiis 5; sacrilegiis 11. — [16] *om.* 5, 9. — [17] sacrilegis 5. — [18] Cæsaraugustanam 8, 13, 14. — [19] ingressus 8; ingressus est 12, 13; ingrediens 11. — [20] perarmatus 7, 12, 13. — [21] insignum 11; insignemque 12. — [22] (t. et) triumph. nobis sanctum 7. — [23] Christi *add.* 14; nobis dedit *add.* 12. — [24] (n. d.) *om.* 7. — [25] *om.* 8, 12, 13; documento 6. — [26] (e. u.) urbem in qua archidiaconus exstiterat 12, 13. — [27] (de beatissimæ-decoravit) passione sua non solum præfatam urbem Cæsaraugustam, in qua archidiaconus exstiterat, sed etiam Valentiam decoravit 7. — [28] (Nam-angelorum) *om.* 7. — [29] Diocletianus 2. — [30] assisteret 4; assentiret 5, 6, 9, 11, 12, 13, 14. — [31] diris 11. — [32] tormentis 11. — [33] (necem effudit) martyrium idem Dacianus Cæsaraugustam regressus 7. [34] (i. s.) *om.* 7; sanguinem innocentem 6, 11. — [35] illustrissimorum 3. — [36] (v. s.) vesana crudelitate 7. — [37] (a. p.) effudit sanguinem innocentem 7. — [38] *om.* 11. — [39] Maturini 6. — [40] Frotonis 5, 9. — [41] Apodemi 5, 14; Apodini 11; Apodemii 7, 8, 12, 13. — [42] *om.* 11. — [43] martyrum numero 7, 8, 12, 13. — [44] (D. v.) virginem Dei 11. — [45] O ingratiam *vel* Mingratiam 11; *in* 6 *superscriptum est* vel Eulaliam. — [46] purpurei 7.

Num. 5. — [1] (Cum-funderent) Sed cum videret omnes ardenti animo ad passionem quasi ad epulas convolare 7. — [2] *om.* 14. — [3] sanguinem suum 6. [4] *om.* 14; sanguinem 5, 9. — [5] libenter 5, 9; *om.* 6. — [6] (a. a.) artium argumenta 7. — [7] consentaneum 14. — [8] (consulem-perarmavit) se convertit 6. — [9] convocatis 7. — [10] (c. s.) *om.* 7. — [11] *om.* 14. — [12] turmis 14. — [13] propalavit 5, 9. — [14] (his-insaniam) *om.* 7. — [15] certando 11. — [16] proficere 11. — [17] christianarum 9; mentium 6. — [18] christianorum 6. [19] *om.* 14. — [20] et 7: quod 14. — [21] (Sit itaque) Sic itaque sit 3, 5, 7. [22] nostræ 7; disputa-

EX MSS.

mus eos atrocius sæviendo vincere, eorum victoriis affatim deservimus. Sit itaque [21] *occultum dispositionis* [22] *nostræ* [23] *consilium, nullusque* [24] *cestrum* [25] *proditor* [26] *aut propalator existat* [27], *ne forte quisquam eorum consilii* [28] *nostri audiat decretum* [29]. *Hæc* [30] *enim multitudo christianorum innumerabilium quæ hujus civitatis* [31] *ambitu* [32] *continetur* [33], *consilio potius clandestino quam virtutis, ut autumo* [34], *atrocitate perimenda est. Quibus si* [35] *singillatim* [36] *pro deorum nostrorum culturis tormentorum genera inferre decernimus* [37], *dum* [38] *intentionem* [39] *cordis eorum vincere nequimus, nobis potius quam illis periculosum exitium procuramus* [40].

Ut christiani ex urbe ediciantur, dein per fraudem occidendi.

6. *Sed* [1] *percurrant* [2] *officia præconum totius spatium civitatis* [3], *ut* [4] *multitudo eorum, quæ parietibus ædificiorum* [5] *occultatur, ab hac urbe quantocius propellatur, quasi concessam habeant licentiam uti legibus suis et commanendi* [6] *ubicumque eorum extiterit voluntas. Ita ut nullus religionis* [7] *eorum* [8], *a dominis usque ad servos, infra hujus urbis mœnia* [9] *repperiatur* [10] *nostro sociandus* [11] *contubernio* [12]. *Vos vero* [13], *commilitones nostri, ex armamentariis* [14] *publicis arma proferentes* [15], *abditorum* [16] *latibula locorum quantocius occupate* [17] *et, contra inermem hostem bellaturi, ex* [18] *locis occultis subito prosilientes, eorum multitudinem certatim obruere festinate* [19]. *Nos autem* [20] *portarum omnium aditus obserari* [21] *præcipiemus, ut, si fortasse* [22] *quisquam* [23] *mucronis aciem fugiens* [24] *redire ad civitatem voluerit* [25], *omnia obstrusa* [26] *repperiat* [27] *intrandi loca* [28], *gladio nihilominus perimendus* [29]. *Ut quos* [30] *ad deorum nostrorum nequimus inclinare* [31] *cultum, nullus* [32] *eorum* [33] *qui crucifixum colere malunt* [34] *impunitus supersit* [35].

Egrediundi libertate proposita, christiani exeunt.

7. Itaque [1] percurrunt [2] satellitum [3] turmæ [4] totius civitatis hospitia, præconia [5] voce concrepantes ut cuncti extra civitatem prodirent, scientes sibi procul dubio adtributam esse licentiam servare jura legum suarum [6]. Reserantur illico [7] eis [8] portarum occidentalium claustra, gaudetque [9] turba [10] piorum [11] utriusque sexus. Exeunt [12] ergo

*possumus; et dum cupimus eos atrocius sæviendo vincere, eorum victoriis affatim deservimur. Sit namque occultæ nostræ dispositionis consilium * nullus vestrorum proditor aut propalator, ne quisquam eorum temporibus vel serotinum consilii nostri audiat dispositum. Innumerabilis hæc multitudo christianorum quæ hujus civitatis ambitu continetur, consilio potius clandestino quam * virtutis atrocitate perimenda est. Quibus si singillatim pro deorum nostrorum culturis tormentorum genera inferre decrerimus, dum intentionem cordis eorum vincere nequimus, nobis potius quam illis periculosum exitium procuramus.*

* *pro* consilii?

* *cod.* cum.

6. *Sed percurrant officia præconantium contius* ambitum civitatis, ut multitudo eorum quæ ædificiorum parietibus occurritur*, ab hac urbe quantotius propellatur, quasi concessa licentia liberalitatis, ubi manendi aut larem fovendi uniuscujusque voluntas exstiterit. Ita ut nullus religionis eorum ad nostris * usque ad servis in mansiunculis ejus urbis reperiatur nostro contubernio sociandus. Vos denique, commilitones nostri, ex armentariis publicis arma proferte; ensibus bisacutis vestrorum compagies lumborum adstringite; abditorum latibula quantotius procurate, et, contra inermem hostem bellatorum * ex locis occultis subito prosilientes, eorum multitudinis aciem certatim obruere festinate, et quoscumque reperieritis, acutis ensibus obtruncate. Nos igitur portarum omnium aditus observare præcipimus, ut, si fortasse quisquam mucronis aufugiens aciem redire ad civitatem maluerit, omnia obserata reperiet, gladio nihilominus periturus, qui ante ensis exstiterit fugitivus. Et quos ad deorum nostrorum nequimus inflectere cultum, nullus eorum qui Christum colere maluit, supersit qui remaneat inultus.*

* *pro* totius.

* *pro* occultatur?

* a dominis?

bellaturi?

7. Denique percurrunt satellitum turmæ totius civitatis auspicia *; præconum concrepantium reboant sausisona * vocum officia; reserantur portarum occidentalium claustra, gaudensque turba piorum utriusque sexus. Catervatim prodeunt agmina populorum; senes vacillantia membra tremulis manibus baculis sustentare festinant, ne suorum

* *pro* hospitia.

* *pro* raucisona?

tionis 11. — [23] dispositionis 7; *om.* 14. — [24] nullus 7; ut nullus 5. 9. — [25] eorum 2. 3; vestrorum 5. 6. 11-14. — [26] sit *add.* 7; (*loco* prod. aut prop.) propalam 6. — [27] *om.* 7. — [28] (c. n. a. d.) a. c. n. d. 14. — [29] (ne-decretum) nec quisquam vel serotinum consilii nostri agnoscat depositum 7. — [30] (Hæc-innum.) Innumerabilis hæc multitudo christianorum 7. — [31] Cæsaraugustæ *add.* 9, 12, 13. — [32] (a. c.) continetur ambitu 14. — [33] continentur 5. — [34] (ut a.) *om.* 7. — [35] Nam cum eis 7; si *om.* 11. — [36] sigillatim 11. — [37] decrevimus 11; decreverimus 14. — [38] *om.* 7. — [39] quidem *add.* 7. — [40] (nobis-procurandus) nos ipsi e contrario ab eis vinci erubescimus.

Num. 6. — [1] *om.* 7. — [2] præcurrant 6. 8; itaque *add.* 7. — [3] et *add.* 8, 13, 14. — [4] (ut-voluntas) clamantium ut omnes christiani ex hac urbe egrediantur et quocumque extra urbem voluerint concessa libertate remaneant et legi suæ deserviant 7. — [5] *om.* 11. — [6] utique *add.* 11. — [7] ex religione 7. — [8] (r. e.) e. r. 11. — [9] (h. u. m.) m. u. 11. — [10] repperiantur 5; repperiuntur 11; qui *add.* 6. — [11] non societur 6; consociandus 12, 13. — [12] (a-contubernio) intra urbem remaneat 7. — [13] denique 7. — [14] armentariis 9; armamentoriis 11. — [15] proferte 7. — [16] (abditorum-occupate) ensibus bisacutis introrsum compages lumborum astringite 7; (*pro* abditorum) arbitror 11. — [17] *deest in* 11. — [18] *om* 11. — [19] et quoscumque reppereretis acutis ensibus obstruncate *add.* 7. — [20] igitur 7. — [21] observari 11, 12. — [22] forte 5, 9. — [23] (f. q.) quis fortasse 11. — [24] (a. f.) fugere volens aciem 7. — [25] tentaverit 7. — [26] obserata 7. — [27] reperiens 7. — [28] (i. l.) *deest in* 7. — [29] perimatur, qui ante ensem extiterit fugitivus 7. — [30] (Ut q.) Quia ergo eos 7. — [31] inflectere 7. — [32] (nullus-malunt) nullusque qui crucifixum colere maluerit 5. — [33] *deest in* 3, 9. — [34] maluit 3, 9. 11-14; malint 6. — [35] (nullus-supersit) saltem hoc faciamus, ut eorum qui Christo credere malunt, supersit nullus qui remaneat inultus 7.

Num. 7. — [1] *om.* 7; Tandem 14. — [2] ilico *add.* 7. — [3] (satellitum-suarum) præcones media totius civitatis; raucisona voce conclamant edicta Daciani præsidis 7. — [4] (s. t.) turmæ 8. 13; turbæ satellitum 12; s. turbæ 11. — [5] præconiaria 3. 5, 13; præcona 8, 12; præconis 6. — [6] (j. l. s.) l. s. 11. — [7] *om.* 7, 14. — [8] *om.* 7, 14. — [9] gaudensque 7. — [10] turma 7. — [11] *om.* 11. — [12] (exeunt-siquidem ut) senes vacillantia membra tremulis manibus baculis sustentare festinant, ne forte suorum relinquantur solatio catholicorum; multitudo adolescentium et juvenum suarum sponte relinquunt aperta claustra domorum; mulierum quoque sexus infirmior, fortiores animo quam imbecillitate corporum, properat cum vagientium turbis infantium ac servulorum prostrepentium, ita ut crederes otius civitatis funditus migrare populum ad furentis seculi spectaculum sicut 7. *In 14 ordo narrationis non invertitur ut in 7; sed post* christianorum, *sic pergit :* Multitudo scilicet juvenum vel adolescentium, suarum relinquentes sponte aperta claustra domorum; senum quoque longævitate temporum veneranda canities, vacillantia membra baculis sustentantes, eosdem prosequebantur, ne suorum relinqueretur solatio catholicorum; mulierum etiam sexus. natura quidem infirmior sed animo robustiores, una cum turmis infantium atque servulorum præstrepentium idem non tardat alacriter insequi iter procedentium; ita ut crederes funditus migrare totius civitatis populum. Inerat itaque cunctis gentibus non modica

A ergo catervatim agmina christianorum, multitudo scilicet juvenum vel adolescentum, relinquentes sponte aperta suarum claustra domorum; senum quoque longævitate temporum veneranda canities[13], vacillantia membra[14] baculis sustentans, eosdem prosequebatur, ne[15] suorum relinqueretur[16] solatio catholicorum. Mulierum etiam sexus, natura quidem infirmus sed animo robustior, una cum turmis infantum atque servulorum, idem non tardat alacriter insequi iter, ita ut crederes funditus migrare totius civitatis populum[17]. Inerat itaque cunctis gentilibus non modica admiratio in egressione tantorum populorum[18], exultantibus nihilominus angelorum catervis in devotione professionis[19] eorum. Siquidem, ut ait egregius prædicator, spectaculum facti sunt[20] huic[21] mundo[22], angelis et hominibus. Quid multa? exiit omnis turba christianorum, lætantium ac[23] psallentium consona voce[24]: *Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

suorum relinquantur solatio catholicorum. Multitudo juvenum vel adolescentium suarum sponte relinquunt claustra domorum; mulierum quoque sexus infirmior, fortiores animo quam imbecillitate * sexu, properant cum vagientium turbis infantium ac servulorum præstrepentium, ita ut crederes totius funditus migrare ... multitudo populorum civitatis ad spectaculum gladii furentis. Sicut ait egregius prædicator: *Spectaculum facti sumus huic mundo, angelis et hominibus.* Quid multa? exiit omnis turba christianorum, lætantium videlicet atque cantantium: *Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Ex MSS.

* *pro* imbecillitas

Egressi, clausis portis, occiduntur; corpora occisorum cum reorum corporibus cremantur.

8. Obserantur[1] post[2] hæc omnes[3] ab officiariis[4] portæ civitatis, ne quisquam eorum ad eam[5] regrediendi aditum inveniret. Ex occultis[6] ilico[7] prosiliunt locis[8] armatorum cunei[9], irruentes in[10] turbas fidelium[11] cum[12] funestis ensibus[13], et veluti copiam magnæ multitudinis agnorum, ita prosternunt non resistentes sibi[14]. Insanientes[15] quippe spiculatores, ut ita dicatur, dæmonum, in cadaveribus mortuorum, cruentabantur sanguine innocentum[16]; nec sic quoque satiantur multimoda[17] nece[18] defunctorum[19]. Denique ille feralis atque crudelissimus præses Datianus præcepit multitudini paganorum[20], ut[21] ante totius civitatis conspectum congesta in[22] unum corpora[23] ignibus traderent[24] occisorum[25]. Et ne fortasse quisquam[26] christianorum[27], in latibulis situs[28], sibimet raperet cineres[29] martyrum, jussit[30] produci propere a[31] carceribus diversorum criminum reos, eorumque capitibus amputatis[32] infausta cadavera[33] sanctorum corporibus associari atque simul[34] exuri *e*. Concremantur itaque venusta corpora[35] martyrum cum latronum atque sceleratorum corporibus[36]: Capitis scilicet nostri, veri Dei[37] et hominis, exemplum imitando, qui inter duos latrones pro C nostra salute noscitur crucifixus, tribuens justis paradisi gaudia[38], impiis vero meritorum supplicia numquam finienda.

8. Itaque obserantur ex officio impietatis per totum portæ civitatis, ne quisquam eorum reperieret ingressum pietatis. Ex occultis locis subito E prosiliunt cunii armatorum, funestis ensibus impetum facientes, perempturi turmas christianorum; et veluti copiam magnæ multitudinis agnorum ita prosternunt non resistentium corpora catholicorum. Madefaciuntur dæmonum spiculatores sanguine innocentium, crasantur cadaveribus mortuorum, et nec sic quoque satiantur crudelitate multimoda defunctorum. Tunc feralis ille ac tortuosissimus draco, Datianus præses, præcepit multitudine * paganorum ut ante totius civitatis conspectum congesta corpora ignibus traderent occisorum; et, ne fortasse quisquam procul aut prope in latibulis situs christianorum sibimet raperet cineres martyrum sanctorum, omnes diversorum criminum reos quos civitatis occulta ergastula retinebat * propere produci jussit e carceribus, et eorum capitibus amputatis infausta corpora jussit sanctorum corporibus adsociare et ita ignibus consummare. Cremantur venusta corpora martyrum cum corporibus latronum paricidalium, Capitis nostri, veri scilicet Dei et nominis * Christi, exempla sequentes, qui inter duos latrones pro nostra salute noscitur crucifixus. Justis nihilominus F retribuens cœlestis paradisi gaudia sempiterna, illis vero meritorum suorum supplicia non finienda.

* *leg.* multitudini.

* *leg.* retinebant

* *pro* hominis.

Et sic iniquus judex christianos cœlo inseruit.

9. Peremit[1] igitur[2] iniquus judex terrenæ civitatis plebem innocentem, quam feliciter cum Christo

9. Væ tibi, minister diaboli, Datiane! non sufficit sed augmentum tuorum scelerum viventium meritis

admiratio in egressione tantorum populorum, exultantibus angelorum nihilominus catervis in devotione processionis eorum nec non professionis. — [13] (v. c.) canities veneranda 11. — [14] (v. m.) vacillanti membrorum 11. — [15] a *add.* 6. — [16] (sustentans-relinqueretur) *om.* 9. — [17] (c. p.) populum civitatis 11. — [18] *om.* 11. — [19] profectionis 12. — [20] sumus 3, 5, 7, 8, 9, 12, 13; erant 11. — [21] *om.* 8, 9. — [22] et *add.* 5, 8, 9, 13, 14. — [23] atque 11. — [24] (ac-voce) videlicet et cantantium 7.

Num. 8. — [1] Itaque obs. 7. — [2] (post-inveniret) ex officio impietatis totius portæ civitatis, ne quisquam eorum reperiret ingressum pietatis 7. — [3] *om.* 6. — [4] omnes *add.* 6. — [5] eas 14. — [6] locis *add.* 7. — [7] subito 7. — [8] *om.* 7. — [9] (a. c.) c. a. 7, 14. — [10] (irr. in) funestis ensibus impetunt 7. — [11] christianorum 7. — [12] (cum f. e.) *om.* 7. — [13] sensibus 8, 13; armis ensium 6, 11. — [14] (r. s.) resistentium corpora catholicorum 7. — [15] (Insanientes-Dacianus) Madefacti sunt dæmonum spiculatores sanguine innocentium, grassantur cadaveribus mortuorum, et nec sic quoque satiantur crudelitate multimoda defunctorum. Tunc feralis ille ac tortuosissimus draco Dacianus præses 7. — [16] innocentium 11. — [17] multitudine 11. — [18] *om.* 11. — [19] sanctorum nece 11; def. multimoda 14. — [20] populorum 6. — [21] *om.* 11. — [22] (in-occisorum) ignibus traderent corpora occisorum 7. — [23] ut *add.* 11. — [24] traderentur 8. — [25] (i. t. o.) occisorum ignibus traderent 12. — [26] quisque procul aut prope 7. — [27] *om.* 7. — [28] suis 12; christianorum *add.* 7. — [29] sanctorum *add.* 7. — [30] (jussit *usque ad finem num. lectio 7 ut in cod. S. Dominici de Silos.* — [31] e 12. — [32] (e. c. a.) amputatisque cap. 14. — [33] eorum *add.* 14. — [34] (a. s.) simulque 8, 9. — [35] piorum *add.* 14. — [36] cadaveribus 14. — [37] *deest in* 3. — [38] (p. g.) gaudia paradisi 5.

Num. 9. — [1] *Codices* 7, 8, 12, 13 *recedunt a reliquis; textum 12 hic referimus cum variantibus lectionibus* 7, 8, 13: Væ tibi, minister diaboli Datiane! non sufficit ad augmentum (augmentorum 8) tuorum scelerum innocentium civium vitam contra jura legum extinguere, nisi hujus nefandi criminis causam in occisis addere procurares? Quid tibi profuit rabies tantarum crudelitatum? Peremisti terrenæ civitatis plebem innocentem, et dedicasti populum civitati (civitatis 7, 8) nostræ Hierusalem semper cum Christo gaudentem. Nunc igitur justorum animæ in manu Dei sunt, et non

EX MSS.

Christo semper regnaturam cœlesti dedicavit Hierusalem, in qua justorum animæ in manu Dei sunt et non tanget illos tormentum mortis [3] *f*.

f

Unde merito exultet Cæsaraugusta.

10. Exultet ergo egregia urbs Cæsaraugusta, quæ tot millia martyrum Domino protulit, eorumdem [1] sanguine insigniter [2] circumlita [3]. Congratuletur quoque tantæ civitati nobilissima urbium, aurea Roma, quæ cum duobus magnis Christi [4] consulibus Petro et Paulo gestat utriusque sexus innumerabilium martyrum pignora sanctorum [5]. Congaudeant et totius mundi urbes, quæ pretioso martyrum sunt [6] cruore respersæ ac decoratæ.

et nos gaudeamus.

11. Gaudeamus etiam [1] et nos in [2] tantorum martyrum veneratione [3], qui pro innumerosa [4] multitudine « Sancta massa » nuncupati sunt; suppliciter Christum postulantes [5] ut, qui eis mirabiliter contulit victoriæ [6] triumphum [7], nobis [8] præstare dignetur proproperam [9] misericordiæ suæ indulgentiam, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus per immortalia [10] secula seculorum [11]. Amen [12].

B

ANNOTATA.

a *Notet lector Prologi formam rhythmicam, oratione scilicet non tantum similiter cadente, sed sententiæ commatis in eumdem sonum desinentibus. Etiamsi quis putaret sancto Braulioni hæc Acta auctori esse adscribenda, at Prologi auctor elegantissimus Braulio nullo modo haberi potest. Ego vero in Commentario dixi Braulionem mihi nequaquam videri hujus encomii auctorem, ob ingenii et styli differentiam. Hoc solum concesserim, ex habita forte a sancto Braulione festiva oratione auctorem aliqua sumpsisse et in proprium opus transtulisse.*

b *De sancto* Vincentio *actum fuit in* Actis SS. Januarii, *ad diem 22.*

c *De hisce martyribus actum fuit in* Actis SS. Aprilis, *ad diem 16.*

d *De sancta* Engratia *actum fuit in* Actis SS. Aprilis, *ad diem 16.*

e *Nihil hoc loco addi de prodigiosa discretione cinerum martyrum a cineribus reorum, admiratione non caret.*

f *Omnino*

D

meritis innocentium invidere, civium vitam contra jura legum extinguere, nisi hujus nefandi causa criminis addere procurares? Quid tibi profuit tantarum sævities immanitatum? quidve insanientis rabies tantarum crudelitatum? Peremisti terrenæ civitatis plebem innocentem et dedicasti populum civitatis nostræ Jerusalem semper cum Christo gaudentem. Nunc igitur justorum animæ in manu Dei sunt et non tanget illos tormentum mortis : te quoque retinet vinctum nunquam finiendorum infernalium ignium cruciatus. Illi occisorum corporum suorum receptione* magnopere præstolantur, ut inter reliquas martyrum catervas duplici remuneratione coronentur : tu quoque scelerati corporis tui tecam nullo modo vis recipere, nec * duplici contritione, animæ scilicet et corporis, cum diabolo et angelis ejus æternis incendiis manciperis. Et * cineres innumerabilium sanctorum oculis nostris adspicientes, summa cum exultatione veneramur eorumque triumphos lætantes conpatiendo jungimur. Aulam denique ob eorum honorem omnipotenti Domino consecrabimus; ut * quorum tua sævities nomsn maluit funditus exstirpare, christianorum populus tripudiando non sinit * eorum festivis gaudiis adsociare.

* *pro* receptionem?

* *pro* ne?

* *pro* En?

* *pro* et?

* *pro* desinat?

10. O felix, et nimium felix civitas Cæsaraugusta, beatorum sanguine circumlita, quæ tot millia martyrum oblationes omnipotenti Domino consecrasti! Gaudeant igitur tecum totius mundi urbes, pretiosum * martyrum sanguine decoratæ. Gaudeat denique ipsa caput gentium nobilissimarum urbium aurea Roma, quæ cum duobus consulibus Christi, magnis scilicet sanctis apostolis Petro et Paulo, gestat innumerabilium martyrum suaveolentia incrementa rosarum. Gaudeat etiam nobiscum totius Spaniæ regionis multitudo, secum gestans christiani nominis dignitatem; et licet eisdem * nonnullarum urbium incolæ paucorum suffragiis martyrum potiantur, singulis videlicet binis aut ternis forsitan et quaternis, tu copiosius exuberas innumerabilium martyrum incrementis. Sed, dum nostrorum sanctorum festis adsociantur qui paucorum martyrum patrociniis

* *pro* pretioso?

* *pro* ejusdem?

C tanget illos tormentum mortis; te vero retinent vinctum numquam finiendorum infernalium ignium cruciatus. Illi (vero *add.* 13) occisorum suorum corporum atque crematorum receptionem magnopere præstolantur, ut inter reliquas martyrum catervas duplici remuneratione ditentur; tu vero sceleratum corpus tuum nullo modo vellis (*pro* velles?) recipere, ne duplici contritione, corporis scilicet et animæ, cum diabolo et angelis ejus æternis incendiis cremareris. Nos vero, cineres innumerabilium sanctorum oculis nostris aspicientes, summa cum exultatione veneramur, eorumque triumphis lætantes compatiendo jungimur. Aulam denique ob (ab 7) eorum honorem in eodem loco omnipotenti Deo (Domino 7) consecramus; et quorum nomen tua sævities funditus voluit extirpare, christianorum populus tripudiando non cessat eorum se festis gaudiis associare. O felix, et nimium felix, civitas Caesaraugusta (C. c. 7), beatorum sanguine circumlita, quæ tot millium martyrum oblationes omnipotenti Domino consecrasti. Gaudeant igitur tecum totius mundi urbes, pretioso martyrum sanguine decoratæ. Gaudeat denique et ipsa caput gentium, nobilissima Roma, quæ cum duobus magnis Christi (*om.* 8) consulibus, Petro scilicet et Paulo, gestat utriusque sexus innumerabilium martyrum pignora sanctorum (*pro* utriusque-sanctorum : innumerabilium martyrum quasi suaveolentium incrementa rosarum 7). Gaudeat etiam (et 7) nobiscum totius Hispaniæ multitudo, quam Christus tanto decoravit triumpho. Peracto itaque tanto scelere, pauci christiani, qui in vicinis remanserant locis, timentes ne, sicut pretiosi martyris Vincentii corpus perfidus Dacianus demergi (dimergi 7, 8) fecerat in mari, ita horum quoque martyrum cineres in flumine Hibero quod (juxta *add.* 7) Cæsaraugustæ adjacet civitati, juberet dispergi, nocte (noctu 7, 8, 13) venientes, in puteo quem ibi (Dei *add.* 7) sicut credimus Dei (*om.* 7) nutu paratum invenerunt, eosdem cineres aggregarunt, osque putei obturantes recesserunt. Ubi vero pax est data Ecclesiæ, christiani in eodem loco in honore eorum basilicam construxerunt, quam primo quidem Sancta sanctorum appellaverunt, nunc autem nominatur Ad sanctas massas. In eadem basilica est ille puteus in quo repositi sunt cineres eorum, et super os putei nunc est altare constructum : ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen. — [2] itaque 11 — [3] malitiæ 4, 5, 9. F

Num. 10.— [1] eorumdemque 14. — [2] undique 11. — [3] est c. 14 — [4] *om.* 5, 9. — [5] sancta 6. — [6] (m. s.) sunt martyrum 6, 11.

Num. 11. — [1] *om.* 14. — [2] *om.* 5, 9. — [3] (m. v.) ven. mart. 5, 11. — [4] innumera 6; innumerosa 11 — [5] deprecantes 11. — [6] (c. v.) victoriæ cont. 6. — [7] palmam 14. — [8] *post* contulit *usque ad finem sic* 11 : triumphum et perduxit ad cœleste regnum et ad consortium agminum sanctorum, et eos coronavit corona immortalitatis martyrum et honoravit palmis victoriæ justorum, nobis præstare dignetur per misericordiæ suæ clementiam omnium indulgentiam criminum, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen. — [9] perproperam 6; perprospera 5; perprosperam 9; per propriam 14. — [10] infinita 14. — [11] (s. s.) seculorum secula 9, 14. — [12] Explicit passio sanctorum qui nuncupantur Massa candida *add.* 3.

ciniis perfruuntur, non immerito nobiscum eorum contubernium potiantur *. *pro potiuntur ?*

11. Nos autem, quos præsentium sanctorum meritis fidei sanctæ catholicæ unitas adsociavit, annuo cursu eorum festis atque triumphis, congaudeamus : cum summa devotione excubies * *sic.* celebremus, ut eorum meritis rite participari mereamur. Venite, exultemus in Domino, jubilemus Deo Salvatori nostro, ut, qui sanctis martyribus suis contulit victoriæ suæ triumphum, nobis donare dignetur eorum imitari exemplum, et qui illis mansiones æthereas in sui regni præparavit potentiam, nobis prosperam misericordiæ suæ tribuat indulgentiam, ut supernis in mansionibus sortiri mereamur refrigeria sempiterna, concedente ipso Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto substantialis vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

A f *Omnino legendus est textus codicis quem signavimus n. 12 inter variantes lectiones; qui magnificæ eloquentiæ specimen exhibet quod auctore Braulione sane haud indignum censeri debet. Præterea ibidem narrantur quædam de cineribus a fideli populo collectis et in puteo compositis, absque ulla mentione miraculosæ separationis aut albedinis.*

—

Documentum haustum ex Collectaneis Bollandianis Bibliothecæ Regiæ Bruxellensis (Vitæ SS., *n. 8067-74), cujus in capite Heriberti Rosweydi manu annotatur : " Studio D. Andreæ Mastrogini, qui quædam ad integritatem historiæ addidit. "*

B

Imperantibus Augustis Diocletiano et Maximiano, exiit ab eis edictum per orbem universum, ut non tantum ex urbibus pellerentur et prohiberentur conventus christianorum, sed etiam cuique liberum esset qua vellet morte christianum interficere, si diis sacrificare noluisset. Itaque istis promulgatis edictis, judices et præsides ad omnem feritatem propensi, more leonum rugientes, discurrunt ad prædam. Christianorum greges includunt; utque si possint omnes interficiant vel negare faciant, variis suppliciis lacerant. Sed quo atrocius sæviebat persequentium impietas, eo magis augebatur sancta religio. Super cunctos vero impietatis administros cellebat unus Dacianus, datus ab ipsis imperatoribus Hispaniarum provinciis præfectus, ut, fortius laniando, credentes a confessione christiani nominis avocaret.

2. Hic autem cum Hispanias advenisset, furens crudelitate, cœpit ubique perscrutari fideles, et quos reperisset lacerare cruentis ungulis. Sed omnipotentis Dei factum est providentia, ut plu-
C rimi ad loca secretiora diffugerent, ubi quotidie laudibus et psalmis insisterent et mysteriorum sanctorum participes fierent. Datianus ergo dum Cæsaraugustæ moraretur diisque suis quotidie execranda offerret sacrificia, Valerium ejusdem civitatis episcopum et Vincentium, ejusdem archidiaconum, tenuit; qui quidem apice prædicationis non solum eam urbem, sed etiam Valentiam sui corporis illustratione decoravit. Nam ipsum Datianus illuc adduci præcipiens, diversis moliebatur blanditiis ad suorum culturam deorum inflectere. Cujus vanis suasionibus cum Vincentius omnino non consentiret, duris eum pœnarum suppliciis macerari præcepit. Sed inclytus martyr Christi, igne succensus divini amoris, constanter supplicia toleravit, ita ut etiam cum morte de tyranno tandem triumpharet, assumptus in gloria. Valerius vero, ne superesset martyribus incarceratis aliqua consolatio, eum ad montes de Ribargoga relegavit. Post martyrium vero sancti Vincentii, effudit Datianus sanguinem innocentem viginti duorum clarissimorum virorum : Quintiliani, Publii, Urbani, Marceliani, Eventii, Optati, Frontonis, Luperci, Apodemi, Juliæ, Crementii, Caii et Saturnorum quatuor,

E

cui numero Acratia quoque virgo sacratissima adjungi meruit, sexto decimo cal. Maii.

3. Porro istorum erga Christum sanctam devotionem, cum neque blanditiis nec terroribus superare Datianus potuisset, diaboli armatus insania, jussit adesse omnes satellites suos, et ita viros alloquitur : *O fortissimi milites, hactenus minas et tormenta christianis inferendo nihil profecimus, neque fortitudinem illorum ad culturam deorum nostrorum curvare potuimus; sed sæviendo vincere dum satagimus, ipsorum tantum victoriis deservimus. Sit igitur occultum nostræ dispositionis consilium, nullusque vestrum proditor aut propalator secretorum existat. Hæc enim christianorum multitudo innumerabilis quæ urbem istam inhabitat, clandestino potius consilio quam virtute armorum exterminanda est. Nam quibus singula pro deorum nostrorum cultura decreveram inferre tormenta, dum cordis eorum intentionem vincere non possumus, nobis magis quam illis periculorum exitum procuramus.*

4. *Percurrant ergo præcones totius spatia civitatis, ut multitudo christianorum quæ domorum* F *parietibus occultatur, celerius ab hac urbe cum suis bonis egrediatur, ita ut nullus servus vel liber intra mœnia reperiatur nostro sociandus contubernio. Præterea, fortissimi pugnatores, tollentes arma, abditorum latibula quantocius occupate et contra inermem hostem bellaturi ex occultis prosilientes percutere festinate. Nos vero portas observabimus, ut, si quis fugiens gladium civitatem ingredi voluerit, mortem incurrat, quam evasisse putaverat. Decet enim ut quos ad deorum nostrorum culturam inclinare nequivimus, eorum nullus supersit impunitus, ne crucifixi falsa religio, quæ Romanorum legibus adversatur, etiam augustorum principum decreta evacuet.*

5. Itaque accepto mandato discurrunt turmæ satellitum totius hospitia civitatis, voce præconaria concrepantes : ut omnes christiani foras urbem prodirent, scientes sibi concessam licentiam, jura legum suarum servanda *. Reserantur illico porta- *sic.* rum aditus; gaudet turba piorum sexus utriusque, ad collectam properans alacriter. Exeunt catervatim agmina fidelium, multitudo juvenum et adolescentulorum sponte relinquentes aperta claustra domorum suarum; senum quoque longævitate

Ex Mss. gravitate temporum veneranda canities vacillantia membra baculis sustentans, priores subsequuntur, nec ad modicum deesse patiuntur suorum solatio filiorum; mulierum quoque sexus infirmus, sed fide robustior, una cum turmis parvulorum atque bajulorum iter alacriter insequitur, ita ut migrare crederes omnem civitatem. Admirabantur gentiles densari populos ad egressum portarum, et quos nequaquam ignaros esse noverant futurarum cladium, stupebant tanta alacritate festinare ad locum. Facti sunt ergo, exultantibus angelis, devotione confessionis Jesu Christi suis etiam persecutoribus admirabiles; ita ut in illis compleretur illud apostoli : quoniam Spectaculum facti sumus Deo, mundo, angelis et hominibus. Quid plura? exiit omnis turba christianorum lætabunda et laudans, et consona voce decantans : *Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

6. Omnibus urbem egressis, ab officiariis portæ obserantur, ne quis nisi interficiendus intus reciperetur. Deinde ex abditis latibulis prodeuntes armatorum cunei, irruunt in turbas fidelium, ac B veluti agmina agnorum sic prosternunt decem et septem millia sibi non resistentes. Inde amplius insanientes spiculatores, martyrum inficiebantur sanguine, nec tamen satiabantur * nece justorum. Nam Datianus, nefandus præses, videns occubuisse omnem multitudinem, nec jam superesse qui sibi resisteret, præcepit ut ante urbis portas in unum congesta martyrum corpora ignibus cremarentur; et, ne quis latens christianus cineres sanctos tolleret, jussit produci diversorum criminum reos de carcere, amputatisque capitibus, infausta eorum corpora sanctorum sacratissimis membris misceri et sic pariter exuri. Itaque concremantur venusta martyrum corpora cum latronum atque sceleratorum exuviis, facti Christi æmulatores, qui cum iniquis et homicidis reputatus est et pro salute omnium noscitur crucifixus.

* cod. satiebantur.

7. Sed accedentes sancti angeli separaverunt cineres ab aliis, nive candidiores, atque seorsum in unam massam reposuerunt. Quod cernentes fideles qui remanserant, tulerunt eos atque in loco ubi est nunc ecclesia Sanctæ Engratiæ, virginis et martyris, digno honore sepelierunt; ubi C florent orationes eorum usque in præsentem diem. Ceterum Agreda civitate, in confinio Aragoniæ et Navarræ, ager quidam habetur sacer, in quo similiter Datiano jubente multi fideles occisi sunt, qui, de Cæsaraugusta fugientes, ad alia oppida transmigrabant; quorum festiva memoria cum præcedentibus perseverat usque in hodiernum diem. Sic triumphare fecit Datianus plebem innocentem, quam feliciter cum Christo semper D regnaturam cœlesti dedicavit Hierusalem, in qua justorum animæ in manu Dei sunt et non tanget illos tormentum mortis æternæ. Exulta proinde, Cæsaraugustæ civitas, quæ tot millia martyrum Domino protulisti, ipsorum sanguine mirabiliter decorata. Tibi gratuletur nobilissima Roma, quæ suo in gremio apostolorum principes Petrum et Paulum tenere meruit et sexus utriusque martyrum innumerabilia pignora sanctorum. Congaudeant et totius orbis civitates, martyrum sanguine pretioso decoratæ. Gaudeamus et nos in tantorum martyrum veneratione solenni, qui pro innumera multitudine Massa candida nuncupari meruerunt. Ad laudem Christi.

Ex Breviario Cæsaraugustano quod edidit Ferdinandus ab Aragonia, archiepiscopus Cæsaraugustanus anno 1570.

LECTIONES II NOCTURNI.

E

Innumerabiles martyres Cæsaraugustani eo tempore passi sunt quo impius Dacianus a Diocletiano et Maximiano imperatoribus in Hispaniam missus est, ut christianum nomen deleret. Qui Cæsaraugustam urbem ingrediens, tyrannicum edictum promulgari jussit : ne quis Jesum coleret. Qui vero contra jussa faceret, gravi supplicio plecteretur. Cum nec minis nec suppliciis mentes christianorum a vero Dei cultu avertere posset, Dacianus jubet christianos omnes ab urbe expelli, ut eos ex occultis locis subito prosilientes armatorum cunei trucidarent. Facto præconio, sacer omnis christianorum conventus ovanter exilium amplectitur, longe secum melius agi putans si in ferarum recessibus quam inter idola vana cum impiis hominibus habitaret. Progrediente denique utriusque sexus innumera turba, ab iniquis satellitibus trucidata est. Verum nondum sanguine christianorum exsaturatus præses, jubet jacentium corpora in unum congeri; et, ut tamquam criminosi puniri viderentur, omnes diversorum scelerum reos qui in carcerum ergastulis tenebantur, interfici jussit, et illorum corpora christianornm corporibus congesta aggre- F gari et omnia simul ignibus cremari. Sed divino nutu sic separata sunt, ut martyrum cineres velut frumenti candida massa in portiunculas conglobati fuerint, aliis vento spargendis remanentibus. Visunturque hodie massarum candidi globi, nitorem sanguineum sacrarum victimarum aperte demonstrantes.

DE SANCTO

DE SANCTO ACEPSIMA

EREMITA IN SYRIA.

G. V. H.

SECULO IV.

Vitæ S. Acepsimæ scriptor est Theodoretus, fide dignissimus.

Inter vernantes Jesu Christi flores, quos Ecclesiæ paradisus terrestris, eremi videlicet sacra solitudo, innumeros protulit, tanquam lilium convallium eminuit vir omni humana laude superior, sanctissimus Acepsimas, *cujus Acta veneranda magno cum amore tractanda suscipimus. Eximii viri historiam magno illi Ecclesiæ lumini, Theodoreto, Cyri in Syria episcopo, debemus. Bona utique fortuna utimur, sic moderante Deo, ut in enarrandis factis quæ totius humanæ naturæ vires superare videntur, fidejussorem habeamus eum virum, cujus tales dotes animi exstiterunt, quales* B *in hujusmodi rebus summam narranti auctoritatem concilient. Theodoreto enim cum eximia sacrarum litterarum scientia tanta erat sacrarum rerum eruditio ac totius theologiæ cognitio intima, ut merito inter summos Ecclesiæ viros egregium locum occupet. Præterea sanctissimi monachi Macedonii, prope Antiochiam degentis, preces parenti sterili filium Theodoretum impetraverant, exacta prius promissione filium quem a Deo acceptura esset, Deo quoque in perpetuum servitium consecrandi. Voto facto, concepit postea mulier; quæ quum incidente morbo in summum periculum abortus adducta esset, sanctum Macedonium arcessit, ut tanto e periculo per sancti viri preces liberaretur. Is præcedente nocte a Deo monitus, et morbum et morbi sanationem didicerat. Venit ergo baculo innixus; domumque ingrediens et pacis ut solebat salutatione data :* Bono, *inquit,* sis animo nec timeas. Neque enim donum auferet qui dedit, nisi tu inita pacta violaris. Promisisti enim redditurum te quod dabitur divinoque obsequio consecraturam. — Sic et ego, *ait mater,* et parere volo et opto. Potiorem enim abortivum partum duxerim quam alienam filii educationem. — Bibe C igitur, *inquit vir divinus,* hanc aquam, et senties divinum auxilium. *Bibit illa ut jusserat, et abortus periculum abscessit. Hæc Theodoretus grati animi causa in Vita sancti Macedonii, a quo puer sæpe eadem audiverat, cum monitis præstandi Deo quod parentes voverant. Bonæ indolis puer et ad cœlestem vitam aspirans, in primævo adolescentiæ flore mundo valedixit, quem ignorasse potius est dicendus quam reliquisse. In monasterio igitur enutritus et cum eximiæ sanctitatis monachis conversatus, non potuit ignorare præstantissima eremi lumina, qui aut se puero aut paulo ante vixerant in vicinis eremis. Postmodum ad Cyri episcopalem thronum elevatus et indefesso labore diœcesim suam obiens, præ reliquis instrui debuit de prodigiosa sanctitate illorum virorum qui regionem Cyrrhesticam eximiæ virtutis suæ odore ac miraculorum fama repleverant. E quorum numero erat sanctus Marcianus, de quo actum fuit die præcedenti; ex eorumdem numero sanctus* Acepsimas *de quo nunc agere incipimus, ipsius Theodoreti auctoritate nixi.*

Floruit

S. Acepsimas seculo IV.

2. *Quo tempore vixerit* Acepsimas, *ex Historia ecclesiastica Theodoreti discimus. Hi enim sic narrat* (1) *per idem tempus quo sanctus Marcianus vixit in eremo Chalcidensi, aliique sancti in aliis eremis :* In Cyrrhestensi *(eremo)* laudatissimus Acepsimas in cellula inclusus sexaginta continuos annos exegerat, nec a quoquam visus nec cuiquam loquens. *Seculo igitur IV floruit* Acepsimas, *quippe quem Marciani tempore vixisse Theodoretus affirmet. Marcianus autem totum fere seculum IV vivendo explevit, uti in Commentario Actis ejus prævio demonstravimus. Quo vero anno natus quove defunctus sit sanctus* Acepsimas, *certo scire jam nobis non licet. Theodoretus enim nihil* E *aliud dicit in Historia ecclesiastica. In Historia religiosa* (2), *cap.* XIV, *pluribus sanctis obiter nominatis ad S. Maisymam accedens :* Ego vero, *inquit,* ad Cyri prata me conferam, et paucorum fragrantium formosorumque in his florum pulchritudinem pro viribus exponam. Fuit ante nostram ætatem Maisymas quidam ... *Cujus Vita absoluta :* Per idem tempus, *inquit, incipiens cap.* XV, Acepsimas fuit ... *Dicit ergo* Acepsimam *ante suam Theodoreti ætatem fuisse. Annos tantum in eremo transactos accurato numero definivit, sexaginta videlicet annorum tempus. Ita fit ut accuratam chronotaxin ordinare nequeamus. Quod posteriores Græci in Menæis scribunt,* Acepsimam *Theodosii Magni tempore claruisse, verum est, sed ad annorum numerum computandum nihil nos juvat.*

Cujus patriam et genus ignoramus, sed præclaram sanctitatem cognovimus,

3. *De genere ac patria sancti* Acepsimæ *nihil expressis verbis dicitur. Crediderim Cyro vel Cyrrhestica regione oriundum; sed certo argumento demonstrare non possum. Claro genere an humili natus sit, pari modo reticuit historia. Valde celebrem sanctitate fuisse, Theodoretus disertis verbis declarat, dicens famam* Acepsimæ *per Orientem late sparsam fuisse. Et quanti fieret ab accolis eremi, quantæque fama sanctitatis frueretur, maxime patuit, quum sancti viri demortui corpus rapere omnes vellent ac suum in vicum transferre. Quod et factum fuisset, nisi sanctus vir hoc colentium desiderium prævenisset, viro quodam jurisjurandi fide obstricto ut in eodem loco quo vixerat, corpus suum sepeliret. E quo prudentissimo humillimi viri consilio egregiam ejus laudem demonstrat Theodoretus.* Usque adeo, *ait,* cœli civibus curæ fuit etiam post mortem simplicitas; qui neque in vita altos spiritus gesserunt unquam, et mortui ab hominibus gloriam non captarunt, sed totum amorem in sponsum transtulerant, pudicarum more mulierum, quæ a solis conjugibus et amari et laudari cupiunt aliorumque laudes aspernantur. Eapropter illos sponsus nec volentes claros ac celebres reddidit, hominumque gloriam ad cumulum impertiit. *Hic simplicitatis amor, profundissimæ humilitatis indicium, fecit ut pauca admodum e vita sancti* Acepsimæ *sciamus. Ea vero quæ scimus, præstantissima sunt.*

(1) L. IV, c. 25, al. 26 (P. G., tom. LXXXII, col. 1190). — (2) P. G., tom. LXXXII, col. 1411.

4. *Solitudinis*

imprimis mirum solitudinis amorem.

4. *Solitudinis amore tanto ducebatur, ut per sexaginta annos cum nemine sit locutus hominum; et a nemine fuerit conspectus ante ultimos quinquaginta dies vitæ. Foramen cellulæ per quod cibus inferebatur, non recta perfossum, sed oblique circumductum ab omni viri aspectu accedentes removebat. Tantumque Deo placuit ingens ille solitudinis amor, ut indiscretis oculis hominem per miraculum ingenti pœna plecteret, quæ non nisi petita a sancto viro venia cessarit. Si quando e cellula gressum ferret, per intempestæ noctis tenebras ibat, ad hauriendum scilicet paululum aquæ e fonte. Qui egressus nocturnus egregio miraculo innotuit, uti infra apud Theodoretum legi potest. Præter solitudinem atque extremam victus frugalitatem vir sanctissimus corpus domabat immani ferri pondere quo onustus incedebat; quo sub pondere terram versus incurvatus ire cogebatur. Atque hæc sunt quæ de egregia sancti* Acepsimæ *conversatione litteris mandata apud Theodoretum invenimus. Qui postea de sancto* Acepsima *scripserunt, ex eodem fonte hausta narratione proferunt;* B *quapropter eorum auctoritatem ad veritatem rei confirmandum afferre non debemus.*

In presbyterum ordinatur simplici episcopi manus impositione.

5. *In vita hujus sanctissimi eremicolæ factum accidit, quod, uti multis sanctis monachis commune, sic ex singularibus rei adjunctis hic speciali modo commemorandum videtur. Episcopi Ecclesiarum quæ in territorio suo monachos eximia sanctitate præclaros habebant, sæpe studebant humiles eos viros collato presbyteratus ordine coram omnibus efficere honorabiliores. Oblatum honorem plerique adeo constanter renuebant, ut nisi illata vi ordinari vix potuerint. Noster vero* Acepsimas *multa cum simplicitate presbyteratus ordinem suscepit. Deus enim illi revelaverat instantem resolutionis suæ diem, ac propterea per ultimos quinquaginta dies omnibus ad se liberum accessum* Acepsimas *præbebat. Illico accurrere omnes; inter quos ecclesiæ episcopus. Cujus ecclesiæ nomen Theodoretus reticuit : quia, uti opinor, clarum est Cyrrhesticam regionem ad Cyri episcopum spectare ; et quum dicat Ecclesiæ pontificem, Cyrensem puto Ecclesiam intelligit. Episcopus ergo ad sacerdotium suscipiendum sanctum virum urget; hic autem quum paucitas dierum in vita terrena adhuc transigendorum securum redderet,* C *promptum se pontifici obtulit ordinandum. Et ita ut erat, narrante Theodoreto,* ducente nemine hic *(Acepsimas)* genibus flexis gratiam exspectabat, ille *(episcopus)* manum imponens Spiritui famulabatur. D *Vides, studiose lector, presbyteratus ordinem absque præviis ordinationibus et per solam manus impositionem collatum ab episcopo, susceptum a viro sanctissimo. Factum illud ab auctore tanto quantus est Theodoretus narratum non inutile erit theologis in tractando sacramento Ordinis. Nulla enim hic non tantum instrumentorum porrectio, sed nec admotio ad altare. Unde patet eo tempore per Orientis ecclesias nulla umbra dubii velatam fuisse veritatem, sacramentum Ordinis sola manus impositione administrari.*

A Latinis minus colitur.

6. S. Acepsimæ *cultus statim a beata morte initium cepit, ut manifeste patet ex studio populorum rapiendi sacrum viri corpus, in vici sui tutelam. In publicas Ecclesiarum tabulas nomen* Acepsimæ *per istam regionem illatum fuisse etsi nullus dubito, affirmare tamen absque ullo documento non ausim. In Latinorum martyrologiis antiquis* S. Acepsimæ *nostri nomen non occurrit. Neque in Martyrologium Romanum venit; qua vero de causa, divinare nequeo. Ferrarius in Catalogum generalem Sanctorum qui in martyrologio Romano non sunt,* S. Acepsimam *intulit his verbis :* III Nonas Novembres apud Græcos S. Acepsimæ reclusi. E *Quem videtur desumpsisse ex Sirleti Menologio ad eumdem diem, ubi sic ex Menæo legitur :* Natalis S. Acepsimæ, qui sub Theodosio Magno cella se inclusit, in qua sexaginta annos transegit, neminem videns aut alloquens; sed, sibi ipsi et Deo vacans, omnem recreationem sentiebat. Multis vero editis miraculis in pace quievit. *Nicephorus Callistus similia scripserat* (1) : In *(solitudine)* Cyrestensium Acepsimas omnium ore celebratus; qui in tuguriolo valde exiguo inclusus sexaginta annorum tempus sancte transegit, neque ad sermonis congressum veniens cum aliquo. *In Castellani Martyrologio Universali ejusdem* S. Acepsimæ *fit mentio.*

sed magis a Græcis.

7. *Quem a multis retro seculis Græci coluerunt, uti patet ex menæis. In menæo scilicet mensis Novembris tertio die agitur de* Acepsima :

Τήξας ἑαυτὸν ἐγκρατείᾳ καὶ πόνοις,
Ἀκεψιμᾶς μετῆλθεν ἔνθα μὴ πόνοι.

Consumens seipsum abstinentia et laboribus,
Acepsimas transiit ubi non sunt labores.

F *Additur longiuscula narratio de gestis sancti viri, quam statim legendam dabimus ex Menæo Bartholomæi Cutlumusiani et ex codice Mediolanensi seculi XII, quæ inter se conferri possunt.*

(1) *Hist. eccles.*, lib. XI, c. 41 (Migne, P. G., tom. CXLVI, col. 717).

VITA

EX THEODORETO.

VITA SANCTI ACEPSIMÆ

sive cap. XV Religiosæ Historiæ Theodoreti (Migne, P. Gr., tom. LXXXIII, col. 1413 sqq.) (1).

S. Acepsimæ vita solitaria, miraculis a Deo approbata; sacerdotium et fuga sepulturæ honorificæ.

Ἀκεψιμᾶς κατὰ τὸν αὐτὸν γέγονε χρόνον, οὗ κλέος εὐρὺ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἕω. Οὗτος ἐν οἰκίσκῳ καθείρξας ἑαυτὸν, ἑξήκοντα διετέλεσεν ἔτη, μήτε ὁρώμενος, μήτε φθεγγόμενος· ἀλλ᾽ εἰς ἑαυτὸν νεύων καὶ τὸν Θεὸν φανταζόμενος, πᾶσαν ἐκεῖθεν ψυχαγωγίαν ἐδέχετο, κατὰ τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν· Κατατρύφησον τοῦ Κυρίου, καὶ δώῃ σοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου. Διά τινος δὲ βραχέος ὀρύγματος τὴν χεῖρα προτείνων, τὴν κομιζομένην τροφὴν εἰσεδέχετο. Τὸ δὲ ὄρυγμα οὐ διαπρεπὲς ἦν κατευθὺ διωρυγμένον, ἵνα μὴ πρόκειται τοῖς ὁρᾷν βουλομένοις, ἀλλ᾽ ἐγκάρσιον ἦν ἑλικωειδῶς κατεσκευασμένον. Τροφὴ δὲ αὐτῷ ἐκομίζετο φακὸς διάβροχος ὕδατι· ἅπαξ δὲ τῆς ἑβδομάδος νύκτωρ ἐξιὼν, τὸ ἀρκοῦν ὕδωρ ἀπὸ τῆς πελαζούσης ἀνιμᾶτο πηγῆς. Καί ποτέ τις πόρρωθεν προβατεὺς θρέμματα νέμων, σκότους ὄντος, κινούμενον θεασάμενος καὶ λύκον ὑποτοπάσας, συγκεκυφὼς γὰρ ἐβάδιζε σιδήρῳ πολλῷ βαρυνόμενος, τὴν σφενδόνην ὡς λίθον ἀκοντίσων ἐκίνησεν. Τῆς δὲ χειρὸς ἐπὶ πλεῖστον ἀκινήτου μενούσης, καὶ ἀφιέναι τὸν λίθον οὐ δυναμένης ἕως ἐκεῖνος ὁ θεῖος ἀνὴρ τὸ ὕδωρ ἀρυσάμενος ἐπανῆκεν, αἴσθησιν τῆς ἀγνοίας ἐδέξατο. Καὶ μετὰ τὴν ἕω καταλαμβάνει τὸ τῆς ἀρετῆς φροντιστήριον, καὶ διηγεῖται τὸ γεγονὸς καὶ συγγνώμην αἰτεῖ, καὶ λαμβάνει τῆς πλημμελείας τὴν ἄφεσιν, οὐ φωνῆς φθεγξαμένης ἀκούσας, ἀλλὰ διὰ τῶν τῆς χειρὸς κινημάτων καταμαθὼν τὴν εὐμένειαν.

2. Ἄλλος δέ τις, κακοήθει πολυπραγμοσύνῃ χρησάμενος καὶ γνῶναι ποθήσας τί δρῶν ἅπαντα τὸν χρόνον διετέλει, εἰς τὴν παρὰ τῷ θριγκίῳ πεφυτευμένην πλάτανον ἀναβῆναι τετόλμηκεν· ἀλλὰ παραυτίκα τῆς τόλμης ἐδρέψατο τοὺς καρπούς. Τὸ γὰρ ἥμισυ τοῦ σώματος ἀπ᾽ ἄκρας κορυφῆς μέχρι τῶν ποδῶν λυμανθεὶς, ἱκέτης ἐγένετο, τῆς ἁμαρτάδος κατηγορῶν. Ὁ δὲ τῇ τομῇ τῆς πλατάνου τὴν ὑγείαν ἔσεσθαι προεμήνυσεν. Ἵνα γὰρ μὴ καὶ ἕτερος τὰ ἴσα δράσας ὑπομείνῃ τὰ ἴσα, τμηθῆναι παραυτίκα τὸ δένδρον ἐκέλευσεν. Εἵπετο δὲ τῇ τομῇ καὶ τῆς τιμωρίας ἡ λύσις. Τοσαύτῃ μὲν οὖν οὗτος ὁ θεσπέσιος ἐχρήσατο τῇ καρτερίᾳ, τοσαύτην δὲ παρὰ τοῦ ἀγωνοθέτου τὴν χάριν ἐδέξατο.

3. Ἡνίκα δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐστέλλετο, προεσήμανεν ὡς μετὰ πεντήκοντα ἡμέρας δέξεται τοῦ βίου τὸ τέλος· ὑπεδέξατο δὲ ἅπαντας τοὺς ἰδεῖν θελήσαντας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας ἀφίκετο πρόεδρος, ἤπειγεν αὐτὸν ὑποδέξασθαι τοῦ πρεσβυτέρου τὴν ζεύγλην· Οἶδα, λέγων, ὦ Πάτερ, καὶ τῆς σῆς φιλοσοφίας τὸ ὕψος καὶ τῆς ἐμῆς πενίας τὴν ὑπερβολήν. Ἀλλὰ τῆς ἀρχιερωσύνης τὴν οἰκονομίαν πεπιστευμένος, ταύτῃ τὰς χειροτονίας, ἀλλ᾽ οὐκ ἐκείνῃ προβάλλομαι. Δέξαι τοίνυν, ἔφη, τῆς ἱερωσύνης τὸ

Per idem tempus Acepsimas fuit, cujus fama late sparsa est per Orientem. Is cum in domuncula seipsum inclusisset, annos transegit sexaginta, nec ulli visus nec ullum alloquens; sed in seipsum intuens Deumque contemplans, omnem inde capiebat consolationem, juxta propheticum dictum : “ Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. „ Per angustum vero foramen manum extendens, allatum cibum accipiebat. Foramen porro non recta perfossum erat, ne introspicere volentibus liceret, sed oblique circumductum. Cibus autem illi afferebatur lens aqua madefacta; semelque in hebdomada noctu egressus, aquæ quantum satis erat ex vicino fonte hauriebat. Itaque pastor quidam oves pascens, cum illum per tenebras moventem se procul aliquando conspicatus lupum esse conjiceret, quia multo ferri onustus pondere incurvus incedebat, fundam ad jaculandum agitabat. Sed cum manus immobilis diu maneret, lapidemque emittere non posset quoad divinus ille vir hausta aqua reversus est, errorem agnovit. Summoque mane ad virtutis gymnasium profectus, quod acciderat narravit, et petita venia remissionem impetravit, non aliqua loquentis voce audita, sed ex manus motionibus benevolentiam intelligens.

S. Acepsimas sexaginta annos vixit in solitudine.

2. Alius quidam perversi moris curiositate ductus, scire avens toto tempore quid ageret, platanum maceriæ contiguam ausus est ascendere; sed audaciæ fructum mox retulit. Dimidia enim parte corporis tabefactus, supplex accessit delictumque confessus est. At ille excisa platano sanitatem recepturum prædixit. Ne quis enim similibus ausis pari pœna plecteretur, arborem confestim exscindi jussit; arborisque sectionem secuta est supplicii relaxatio. Tanta ergo fuit sancti hujus tolerantia, tantamque ab agonotheta gratiam adeptus est.

Cujus solitudinis amorem Deus approbat miraculo.

3. Cum vero ad discessum ex hac vita se accingeret, post dies quinquaginta moriturum se significavit, et omnibus qui vellent visendi sui copiam fecit. Et cum ecclesiæ quoque pontifex venisset, urgebat eum ut presbyteri jugum subiret : *Novi*, dicens, *o Pater, et philosophiæ tuæ sublimitatem et inopiæ meæ magnitudinem. Verumtamen pontificatus munere fungens, per hoc ego munus, non per illam ordinationes perago. Quare accipe*, inquit, *donum sacerdotii, ministrante quidem*

Altero mense ante obitum fit sacerdos.

(1) Servata Gentiani Herveti versione Migniana.

EX THEODORETO.

τὸ δῶρον, τῆς μὲν ἐμῆς δεξιᾶς ὑπουργούσης, τῆς δὲ τοῦ παναγίου Πνεύματος τοῦτο χάριτος χορηγούσης. Πρὸς ταῦτα φάναι λέγεται· Ὅτι μετ᾽ ὀλίγας ἐντεῦθεν ἐκδημήσω ἡμέρας, ἥκιστα περὶ τούτων ζυγομαχήσω. Εἰ μὲν γὰρ ἔμελλον ἐπὶ πλεῖστον βιώσεσθαι, πάμπαν ἔφυγον τὸ βαρὺ τοῦτο καὶ φοβερὸν τῆς ἱερωσύνης φορτίον, τῆς παρακαταθήκης ὀρρωδῶν τὰς εὐθύνας. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἰς μακρὰν ἀπελεύσομαι, καταλιπὼν τὰ τῇδε, εὐπειθῶς τὸ κελευόμενον δέξομαι. Αὐτίκα τοίνυν, οὐδενὸς ἄγοντος, ὁ μὲν τὰ γόνατα κάμπτων τὴν χάριν ἀνέμενεν, ὁ δὲ τὴν χεῖρα ἐπιτιθεὶς ὑπούργει τῷ Πνεύματι. Τῇ δὲ ἱερωσύνῃ ὀλίγας ἐπιβιώσας ἡμέρας, βίου βίον ἠλλάξατο, καὶ τὸν ἀγήρω καὶ ἄλυπον ἀντὶ τοῦ πολυφρόντιδος ἔλαβεν.

4. Ἁρπάζειν δὲ πάντων βουληθέντων τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν οἰκείαν ἑκάστῳ κώμην ἀποκομίζειν προαιρουμένων, μηνύσας τις τοῦ ἁγίου τοὺς ὅρκους, τὴν ἔριν διέλυσεν. Ὁρκῶσαι γὰρ αὐτὸν ἔφησεν ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ παραδοῦναι τοῦτο ταφῇ. Οὕτω καὶ τῆς μετὰ θάνατον εὐτελείας ἐπεμελοῦντο τῶν οὐρανῶν οἱ πολῖται· καὶ οὔτε παριόντες μέγα φρονεῖν ἠνέσχοντο πώποτε, καὶ τελευτήσαντες τὸ παρὰ ἀνθρώπων οὐκ ἐπεσπάσαντο γέρας· ἀλλὰ τὸ φίλτρον B ἅπαν εἰς τὸν νυμφίον μετέθεσαν, κατὰ τὰς σωφρονούσας γυναῖκας, αἱ παρὰ μόνων τῶν ὁμοζύγων καὶ φιλεῖσθαι καὶ ἐπαινεῖσθαι σπουδάζουσι, τῆς παρ᾽ ἄλλων εὐφημίας καταφρονοῦσαι. Τούτου χάριν αὐτοὺς ὁ νυμφίος καὶ μὴ βουλομένους ἀοιδίμους ἀπέφηνε, καὶ τῆς παρ᾽ ἀνθρώποις εὐκλείας ἐκ περιουσίας μετέδωκεν. Ὅταν γάρ τις τὰ θεῖα μετιὼν αἰτῇ τὰ οὐράνια, προστίθησι μετ᾽ ἐκείνων καὶ ἕτερα πάμπολλα, πολλαπλασίας τὰς αἰτήσεις δωρούμενος. Τοῦτο γοῦν καὶ νομοθετῶν ἔλεγεν· « Αἰτεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα προστεθήσεται ὑμῖν· » καὶ πάλιν· « Ὁ καταλιμπάνων πατέρα καὶ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου μου, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἑκατονταπλασίονα λήψεται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. » Ταῦτα εἴρηκεν, καὶ πεποίηκεν. Ἡμᾶς δὲ εἴη καὶ λόγῳ παιδευομένους καὶ ταῖς τούτων προσευχαῖς ἐπερειδομένους, κατὰ σκοπὸν διῶξαι ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

dem dextera mea sed præstante Spiritus sancti D *gratia.* Ad hæc ita respondisse dicitur : *Quoniam paucis abhinc diebus e vita discessurus sum, de his minime contendam. Enimvero si diutius victurus essem, grave et tremendum sacerdotii onus plane refugerem, reddendam depositi rationem perhorrescens. Sed quia brevi his omnibus relictis abiturus sum, jussis parebo non invitus.* Mox igitur, ducente nemine, hic genibus flexis gratiam exspectabat, ille manum imponens Spiritui famulabatur. Sacerdotio autem paucis diebus superstes, vitam cum vita commutavit, expertemque senii et doloris pro multis curis obnoxia sortitus est.

Demortui corpus prope cellam ejus sepelitur.

4. Corpus vero cum rapere omnes vellent ac suum quisque in vicum transferre studeret, quidam revelato sancti jurejurando litem diremit. Sacramento enim astrinxisse illum dixit, ut ipsum hoc in loco sepeliret. Usque adeo cœli civibus curæ fuit etiam post mortem simplicitas : qui neque in vita altos spiritus gesserunt umquam et mortui ab hominibus gloriam non captarunt; sed totum amorem in sponsum transtulerunt, pudicarum more mulierum, quæ a solis conjugi- E bus et amari et laudari cupiunt, aliorumque laudes aspernantur. Eapropter illos sponsus nec volentes claros ac celebres reddidit, hominumque gloriam ad cumulum impertiit. Nam cum divina sectans quispiam cœlestia petit, una cum illis adjicit et alia, multiplicatas largiens petitiones. Hoc enim legem sanciens quoque dixit : „ Petite regnum Dei et justitiam ejus, et cetera omnia adjicientur vobis; „ et rursus : „ Qui reliquerit patrem et matrem, et fratres et uxorem et filios, propter me et evangelium meum, et in hoc seculo centuplum accipiet et in futuro vitam æternam possidebit. „ Hæc et dixit et fecit. Nobis vero et sermone et opere eruditis, atque horum precibus subnixis, utinam contigat ad scopum collineare, ad bravium supernæ vocationis in Christo Jesu Domino nostro, cui honor in secula. Amen.

EX MENOLOGIO GRÆCORUM

C F

JUXTA COD. MEDIOLAN. D. 74. SUP. (1).

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ ὁσίου Ἀκεψιμᾶ.

Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου ἦν τις Ἀκεψιμᾶς ὀνόματι, ἐνάρετος· ὅστις ἐν οἰκίσκῳ καθείρξας ἑαυτον κατὰ τὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ἑξήκοντα διετέλεσεν ἔτη μήτε ὁρῶν μήτε ὁρώμενος. Διά τινος δὲ βραχείας ὀπῆς τὴν χεῖρα προτείνων, τὴν κομιζομένην τροφὴν εἰσεδέχετο. Τροφὴ δὲ αὐτῷ ἐκομίζετο φακὸς διάβροχος ὕδατος. Ἅπαξ δὲ τῆς ἑβδομάδος ἐξιὼν νύκτωρ, τὸ ἀρκοῦν ὕδωρ ἀπὸ τῆς ἐγγιζούσης ἐλάμβανε πηγῆς. Καὶ ποτέ τις ποιμὴν πόρρωθεν πρόβατα νέμων σκότους ὄντος κινούμενον θεασάμενος, καὶ λύκον εἶναι νομίσας· συγκεκυφὼς γὰρ ἐβάδιζε, σιδήρῳ πολλῷ βαρυνόμενος· τῇ σφενδόνῃ * λίθον ἀκοντίσων ἐκίνησε. Τῆς δὲ χειρὸς ἐπὶ πλεῖστον ἀκινήτου μενούσης, καὶ ἀφιέναι τὸν λίθον οὐ δυναμένης ἕως * ὁ θεῖος ἀνὴρ τὸ ὕδωρ ἀρυσάμενος ἐπανῆκεν, αἴσθησιν τῆς ἀγνοίας ὁ ποιμὴν ἐδέξατο, καὶ ἡμέρας γενομένης καταλαμβάνει τὸν οἰκίσκον καὶ διηγεῖται τὸ γεγονός *· καὶ συγγνώμην αἰτεῖ. Καὶ λαμβάνει τὴν ἄφεσιν, οὐ φωνῆς φθεγγομένης

* cod. σφενδονι.

* cod. ὡς.

* cod. γεγονως.

(1) Cfr. Comment., num. 7.

EODEM DIE SANCTI ACEPSIMÆ.

Temporibus Theodosii Magni erat quidam, Acepsimas nomine, insigni virtute vir; qui in tuguriolo inclusus per Orientis partes, sexaginta degit annos neque videns quempiam neque visus ab aliquo. Per angustum quoddam foramen manum protendens, allatum victum accipiebat. Victus autem ei afferebatur lens madefactus aqua; semel vero in hebdomade exiens noctu, quod satis erat aquæ ex vicino sumebat fonte. Et aliquando pastor quidam a longe oves pascens, per tenebras moventem se aspiciens et lupum esse putans (incurvus enim incedebat, ferro multo onustus), funda lapidem jaculaturus meditabatur. Manu vero diutissime immota manente, atque emittere lapidem non valente donec divinus vir aqua hausta rediisset, agnitionem ignorantiæ pastor accepit. Et die facto, tuguriolum adit, narrat quod factum fuerat et veniam petit; accepitque remissionem, nec vocem sonantem

A μένης ἀκούσας, ἀλλὰ διὰ τῶν τῆς χειρὸς κινημάτων καταμαθὼν εὐμένειαν. Ἕτερος δέ τις πειρᾶσαι θέλων αὐτὸν τί διαπράττοιτο παρ' ὅλον βίον, ἀνῆλθεν εἰς πλάτανον, θεωρεῖν αὐτὸν βουλόμενος. Οὐκ εἰς μακρὰν τοὺς πονηρίας ἐδρέψατο καρπούς· τὸ γὰρ ἥμισυ τοῦ σώματος λυμανθεὶς ἱκέτης ἐλεεινὸς ἐγένετο. Ὁ δὲ ὅσιος προστάξας τὴν πλάτανον κοπῆναι, ἰάσατο αὐτόν. Πρὸ δὲ πεντήκοντα ἡμέρων ἐδήλωσε τὴν ἑαυτοῦ κοίμησιν· καὶ ὑπεδέξατο καὶ ἐθεάσατο καὶ εὐλόγησε τοὺς προσελθόντας αὐτῷ. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῆς ἐκκλησίας πρόεδρος ἀφίκετο καὶ κατηνάγκασεν αὐτὸν δέξασθαι τὴν τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν, ἐπείσθη εἰπών· Εἰ μὲν ἔμελλον ἐπὶ πλεῖον βιώσεσθαι, οὐκ ἂν τὸ βαρὺ τοῦτο κατεδεξάμην φορτίον· ἐπεὶ δὲ μέλλω ταχέως τελευτᾶν, ὑπακούω. Καὶ θεὶς τὰ γόνατα, τὴν χάριν ἔλαβε, καὶ μετ' ὀλίγον τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο, ταφεὶς δὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ οἰκίσκῳ, καθὼς ὤρκωσε τῷ ἐπισκόπῳ.

sonantem audiens sed per manus motus discens benignitatem. Alius autem quis, experientia discere volens quid faceret per totam vitam, ascendit in platanum, contemplari ipsum volens; sed non diu post improbitatis carpsit fructus. Medio enim corpore plaga percussus, supplex miserabilis factus est. Sanctus autem jussit platanum excidi, ipsumque sanavit. At quinquaginta dies ante manifestavit suam dormitionem et adventantes ad se suscepit, aspexit iisque benedixit. Cum autem ecclesiæ prælatus venisset, ac coegisset ipsum presbyteratus ordinem accipere, obedivit dicens: *Si deberem diutius vivere, nequaquam grave illud susciperem onus; quia vero brevi sum moriturus, obedio.* Et positis genibus, gratiam accepit; et paulo post finem vitæ adeptus est, sepultus in eodem loco, quemadmodum jurejurando obstrinxerat episcopum. EX MSS.

EX MENÆO NOVEMBRIS (1).

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, Μνήμη τοῦ ὁσίου Πατρὸς
B ἡμῶν Ἀκεψιμᾶ.

EODEM DIE, MEMORIA SANCTI PATRIS NOSTRI ACEPSIMÆ. E

Οὗτος ἦν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου· ὃς ἐν οἰκίσκῳ καθείρξας ἑξήκοντα διετέλεσεν ἔτη, μήτε ὁρώμενος μήτε φθεγγόμενος· ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν νεύων καὶ τὸν Θεὸν φανταζόμενος, πᾶσαν ἐκεῖθεν ψυχαγωγίαν ἐδέχετο. Τὸ δε ὄρυγμα οὐ δι' ὅλου ἦν κατ' εὐθὺ κατωρυγμένον, ἀλλ' ἐγκάρσιον ἑλικωειδῶς κατεσκευασμένον. Τροφὴ δὲ αὐτῷ ἐκομίζετο φακὸς διάβροχος ὕδατι. Ἅπαξ δὲ τῆς ἑβδομάδος νύκτωρ ἐξιών, τὸ ἀρκοῦν ὕδωρ ἀπὸ τῆς πελαζούσης ἀνιμᾶτο πηγῆς, παρὰ μηδενὸς βλεπόμενος. Καὶ πολλῶν θαυμάτων γενόμενος αὐτουργὸς καὶ τὴν τοῦ πρεσβυτέρου ἀξίαν βίᾳ καταδεξάμενος, ἐν εἰρήνῃ τὸ πνεῦμα τῷ Θεῷ παρέθετο.

Temporibus Theodosii magni vivebat hic; qui in tuguriolo inclusus sexaginta degit annos, neque conspectus ab aliquo neque aliquem allocutus; sed, sibi ipsi intendens ac Deum ob oculos ponens, omnem inde recreationem sumebat. Foramen vero (tugurioli) non per totum recta erat perfossum, sed obliquum sinuose paratum. Cibus vero ipsi afferebatur lens madefactus aqua. Semel autem per hebdomadem noctu exiens sufficientem aquam ex vicino hauriebat fonte, a nemine conspectus. Ac multis patratis miraculis ac presbyteri dignitatem coactus accipere, in pace spiritum Deo reddidit.

(1) Juxta editionem Bartholomæi Cutlumusiani ad diem 3 Nov.

DE SANCTO ELIA SOLITARIO

PROPE ANTINOUM

C

IN THEBAIDE.

G. V. H.

SECULO IV.

Plures sunt Eliæ.

In Græcorum menæis ad diem 3 novembris celebratur sanctus Elias. *Ubi sic legitur :* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ὁ Ὅσιος Πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας ἐν εἰρήνῃ τελειοῦται.

Τῶν ἀρετῶν εἰς ἅρμα προβὰς Ἠλίας
Πόλῳ προσῆλθεν, ὥσπερ ἄλλος Ἠλίας.

Eodem die Sanctus pater noster Elias in pace consummatur.

Virtutum in currum ascendens Elias,
Cœlum adiit, ut alter Elias.

Sancti viri Eliæ nomine insigniti plures in Vitis Patrum Heriberti Rosweydi leguntur. Quorum unus vixit prope Jordanem in spelunca, monachus probatissimus, hospitalitatis merito clarus (1). *Alius quidam miraculoso castitatis dono celeberrimus, qui, Arthribi sive Athlebe civitate oriundus, magnum monasterium virginum ædificavit, cui ad mortem usque præfuit* (2). *Ac tertius quidam Elias in cœnobio Sabæ* (3).

Hic agitur de illo qui vixit prope Antinoum, de quo Palladius.

2. *Quorum nullus hac die in menæis coli videtur, sed alius quidam egregia sanctitate præclarus* Elias, *qui vixit in solitudine Antinoi, quæ est metropolis Thebaidis in ripa fluminis Nili. De quo agunt Rufinus in Historia Monachorum* (4), *et Sozomenus* (5) *et Cassiodorus* (6) *et Nicephorus Callistus* (7) : *qui pendere omnes videntur ex Palladii Historia Lausiaca (quam e græco translatam a Gentiano Herveto Vitis Patrum Heribertus Rosweydus inseruit), cujus e capite 51 res gestas* S. Eliæ *transcribimus, una cum versione Rufini; quas hinc inde textui græco apponimus ut studiosus lector hac occasione utatur cognoscendi libertatem Rufini, originalis exemplaris non tantum verba sed et res mutantis.*

(1) *Historia Lausiaca*, lib. VIII, cap. 3 (Migne, P. L., tom. LXXIII, col. 1194). — (2) Ibidem cap. 35 (P. L., tom. cit., coll. 1135, 1136). — (3) *De Vitis Patrum*, lib. X (P. L., tom. LXXIV, col. 145). — (4) Cap. 12 (P. L., tom. XXI, col. 432). — (5) *Hist. eccles.*, lib. VI, c. 28 (P. L., tom. LXXIII, col. 1154, 1155). — (6) *Hist. Trip.*, lib. VIII, c. 1 (P. L., tom. LXIX, col. 1107). — (7) *Hist. eccl.*, lib. XI, c. 34 (P. G., tom. CXLVI, col. 694).

INTERPRETATIO

A

INTERPRETATIO RUFINI.

Vidimus et alium senem venerabilem, Eliam nomine, in finibus civitatis Antinoi, quæ est metropolis Thebaidos, centum fere jam et decem ut dicebatur annorum; super quem dicebant quod vere spiritus Eliæ in eo requievisset. Multa enim de eo et magnifica referebantur. Septuaginta namque annos in solitudine vastissima eum transegisse perhibebant, cujus deserti horrorem terroremque nullus sermo digne poterit exponere. Ille sedebat ergo senior tota hac ætate humanæ habitationis nesciens loca. Semita autem erat angusta et scrupea, quæ ad eum ducebat; quæ vix inveniri a commeantibus posset. Locus vero ipse in quo sedebat, spelunca erat terribilis quædam et intuentibus plurimum horroris incutiens. Ipse autem B trementibus jam membris præmatura quatiebatur ætate. Incessabiliter tamen per singulos dies signa faciebat, et advenientes ad se quacumque incommoditate constrictos, omnimodis resolvebat. Cuncti vero patres affirmabant quod nullus omnino meminisset quando hic secessisset ad eremum. Cibus ei erat panis exiguus et paucissimæ olivæ usque ad ultimam senectutem. Nam in juventute septimanas frequenter jejunasse perhibebatur (1).

TEXTUS PALLADII.

Ἴδομεν δὲ καὶ ἕτερον πρεσβύτερον τῆς Ἀντινόου μητροπόλεως τῆς Θηβαΐδος, ἑκατὸν δέκα ἐτῶν λοιπὸν ὄντα· ἐφ' ὃν ἐλέγετο τοῦ προφήτου Ἠλίου πνεῦμα ἀναπεπαῦσθαι. Διαβόητος γὰρ ἦν οὗτος, ἐν τῇ φοβερᾷ ἐκείνῃ ἐρήμῳ ἑβδομήκοντα ἔτη ποιήσας. Οὐ δύναται δὲ λόγος ἐπάξιος τὴν τραχεῖαν ἐκείνην ἔρημον διηγήσασθαι τῆς ἐν τῷ ὄρει ἐν ᾧ ἐκεῖνος ἐκαθέζετο, μηδέποτε κατελθὼν εἰς τὴν οἰκουμένην. Ἄτραπος δὲ στενή τις ἦν τῶν πρὸς αὐτὸν ἀπιόντων, ὡς μόλις ἐπιβαίνειν τοῖς ἴχνεσι τοὺς ἀφικνουμένους, ἔνθεν κἀκεῖθεν λίθων ἀγρίων παρακειμένων. Ἦν δὲ καθήμενος ὑπὸ πέτραν τινὰ εἰς σπήλαιον, ὥστε καὶ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν λίαν ἦν φοβερόν. Ἔτρεμε δὲ λοιπὸν ὅλος, ὑπὸ τοῦ γήρως συνεχόμενος. Πολλὰ δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν σημεῖα ἐπιτελῶν καὶ ἰώμενος τοὺς κάμνοντας οὐκ ἐπαύετο. Ἔλεγον δὲ περὶ αὐτοῦ οἱ πατέρες, ὅτι οὐδεὶς μέμνηται τὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει γεγενημένην ἄνοδον. Ἤσθιεν δὲ ἐν τῷ γήρει τρεῖς οὐγγίας ἄρτου εἰς ἑσπέραν, καὶ τρεῖς ἐλαίας. Ἐν νεότητι δὲ ἀεὶ δι' ἑβδομάδος ἐσθίων ἅπαξ διετέλει (2).

INTERPRETATIO GENTIANI HERVETI. D

Vidimus autem alium quoque senem in solitudine Antinoi, quæ est metropolis Thebaidis, Eliam nomine, qui natus erat centum et decem annos. Super eum dicebant spiritum Eliæ prophetæ requievisse; erat enim valde celebratus, ut qui in terribili illa solitudine egisset septuaginta annos. Non potest autem oratio pro dignitate narrare asperam illam solitudinem quæ est in monte in quo ille sedebat, numquam descendens in illam quæ habitatur regionem. Est enim quædam semita eorum qui ad ipsum accedunt ejusmodi ut vix possint insistere vestigiis ii qui accedunt, hinc et inde lapidibus asperis obvallata. Erat autem sedens sub quadam petra in spelunca, adeo ut ipsum quoque videre esset formidabile. Tremebat autem jam totus, ut quem senectus opprimeret. E Multa autem signa quotidie peragebat, nec cessabat mederi ægrotantibus. Dicebant autem qui apud ipsum erant Patres, neminem meminisse ejus ascensus in montem. Comedebat autem in senectute tres uncias panis et tres oleas vespere. In juventute autem semper semel comedebat in hebdomada.

et ex Palladio alii.

3. *Diximus reliquos quos citavimus auctores a Palladio pendere. Quod ut oculis pateat, pauca illa verba quæ de* Elia *scripserunt hic adjungimus. Sozomenus :* Eodem tempore vixerunt Copres, Hellus et Elias ... Elias vero tunc quidem haud procul ab urbe Antinoo philosophabatur, annos natus decem circiter supra centum. Antea vero dicebat se in desertis locis solitarium mansisse annis septuaginta. Ac licet adeo provecta esset ætate, nihilo tamen minus in jejuniis et districta C vivendi ratione perseveravit (3). *Cassiodorus Sozomenum fere vertit, hoc modo :* Ea tempestate fuerunt Copres et Hellin nec non Helias ... verum Elias tunc quidem non procul ab Antinoo civitate degebat in eremo, agens annum ætatis circa centesimum atque decimum. Antea tamen pene septuaginta annis solus vixit in solitudine et usque ad hanc ætatem jejunando et viriliter conversando pervenit (4). *Quibus consonant verba Nicephori Callisti :* Spectati quoque eo tempore fuere Copres, Helles et Elias ... Helias porro prope urbem Antinoum monasticæ philosophiæ suæ habuit officinam; qui centesimum et decimum excessit annum. Dixit is autem prius se ad annos septuaginta solum in solis locis habitasse, quam eo pervenerit. Et cum ea esset ætate, ad finem tamen usque in certamine cœpto viriliter jejunans perduravit, perinde atque eo ipso aut tertio inde anno monasticæ vitæ stadium esset ingressus (5).

Palladii fides

4. *Tota ergo rerum ab* Elia *gestarum fides apud Palladium manet; cujus fides christiana quum suspecta fuerit, quæritur utrum fides historica sit integra, ac proinde utrum ea quæ de sancto* Elia *narravit credi possint? De Palladii fide christiana agit Heribertus Rosweydus, de Vitis Patrum, libro octavo, cujus legenda Prœludia* (6) *in Palladii Historiam Lausiacam; et videbis Palladium Origenis erroribus fuisse corruptum. De quo S. Epiphanius ad Joannem, Hierosolymitanum episcopum, scribit :* Palladium vero Galatam, qui quondam nobis charus fuit et nunc misericordia Dei indiget, cave, quia Origenis hæresim F prædicat et docet; ne forte aliquos de populo tibi credito ad perversitatem sui inducat erroris (7). *Hic Palladius videtur fuisse Origenis ille sectator qui sanctam Paulam tentare aggressus est, quemque sanctus Hieronymus convenit atque ad silentium redegit. Historia narratur ab ipso Hieronymo in Paulæ epitaphio :* Necessitas, *ait*, mihi incubuit " nequissimæ viperæ ac mortiferæ bestiæ resistendi. „ *Pelagio quoque favisse Palladius videtur. Id colligitur ex Hieronymi proœmio adversus Pelagium, ubi hæc habet :* Palladius servilis nequitiæ eamdem hæresin instaurare conatus est et novam translationis hebraicæ mihi calumniam struere. Nunc et illius ingenio nobilitatique invidimus? Nunc quoque mysterium iniquitatis operatur. *Postea tamen S. Joanni Chrysostomo adhæsit, atque in hujus sanctissimi viri causa præstitit multa. Tunc ergo, nisi forte simulaverit, catholice sentiebat. Sed de his rebus legantur Rosweydus et Baronius* (8). *Ego quidem sic sentio : errasse Palladium ac reprehensione dignum fuisse; sed animo*

catholica suspecta, sed non fides historica.

(1) Loc. cit. — (2) P. G., tom. XXXIV, coll. 1132, 1137. — (3) Loc. cit. — (4) Loc. cit. — (5) Loc. cit. — (6) P. L., tom. LXXIII, col. 1066 sqq. — (7) P. G., tom. XLIII, col. 392. — (8) *Annales eccles.*, ad annum 388, numm. 103-110.

fuisse

A *fuisse hæreticum, mihi non constat. Quapropter ut multo cum jure notat Rosweydus, Historia Lausiaca caute legenda est in quorumdam virorum vita, quæ a Palladio immerito laudatur; sed non ideo mendacem fuisse Palladium arbitror, ita ut quæ oculis vidisse et ab idoneis testibus audivisse se dicat, iis quoque historica fides sit recusanda. Et ideo quæ ipse vidisse et audivisse de sancto* Elia *testatur, ea putaverim secura mente a nobis credi posse.*

Alia quædam forte ad hunc Eliam *spectantia.*

5. *Nostri quoque* Eliæ *videntur esse quæ narrantur inter Verba Seniorum, libello* II, *n.* 5 (1) : Dicebant seniores aliquando abbati Eliæ in Ægypto de abbate Agathone : quia " bonus frater est. „ Et dicit eis senex : " Secundum generationem suam bonus est. „ Qui dixerunt ei : " Secundum autem antiquos quid? „ At ille respondens ait : " Jam dixi vobis quia bonus est secundum generationem suam; secundum antiquos vero, vidi hominem in Scythi, qui poterat facere ut sol staret in cœlo, sicut fecit Jesus filius Nave. „ Et hæc audientes obstupuerunt et glorificaverunt Deum. *Fortassis et sequentia :* Duo fratres ad B abbatem Eliam venerunt, impugnati a cogitationibus suis : et videns eos senex quod essent corpulenti, tamquam ad discipulum suum subridens ait : " Vere, frater, ego erubesco pro te, quia sic enutristi corpus tuum, cum certe profitearis te monachum; pallor enim et macies cum humilitate decus est monachi (2).

De Elia *agitur in Prato Spirituali.*

6. *At sine dubio noster* Elias *est senex ille de quo in Prato Spirituali, cap. 44* (3) : Senex quidam enarravit nobis cum Thebaidam venissemus, quod senex unus morabatur extra civitatem Antinoum, magnæ virtutis vir, qui in cella sua egerat annos septuaginta. Erant autem illi discipuli decem, ex quibus unus erat valde negligens sui. Senex ergo sæpius illum corripiebat et hortabatur, dicens : " Frater, sollicitudinem gere pro anima tua; habes enim mori, et, nisi te emendaveris, in supplicium tendes. „ Frater autem ille semper seni inobediens erat, nec ea quæ ab ipso dicebantur admittebat. Contigit autem post aliquantum temporis, ut iste moreretur. Contristatus vero senior super illo valde (sciebat enim quod in magna desidia et negligentia de seculo exiisset), cœpit orare ac dicere : " Domine Jesu Chri- C ste, verax Deus noster, revela mihi quid sit circa fratris animam. „ Aspexit autem, in excessu mentis effectus, fluvium ignis, ingentemque in ipso igne multitudinem, ac medium fratrem illum, ad collum usque demersum. Tunc ait illi senior : " Nonne te propter hanc pœnam orabam ut curam animæ tuæ ageres, fili? „ Respondit frater et ait seni : " Gratias ago Deo, Pater, quod vel caput meum requiem habet, per orationes enim tuas supra caput episcopi sto.

AUCTORE G. V. H.

Quo tempore vixerit Elias.

7. *Jam videndum est quo tempore* S. Elias *vixerit. Palladius Alexandriam venit sub Theodosii consulatu secundo, anno Christi 388* (4). *Tres annos versatus est in monasteriis circa Alexandriam* (5); *multos vidit senes æquales tempore magno Antonio; peragravit deinceps eremum et multos sanctos viros adiit; tandem morbi causa in Palæstinam venit, ubi mansisse videtur usque ad annum Christi 392. Viderit ergo* Eliam *anno 391.* Elias *tunc agebat annum decimum supra centesimum. Qui diu quidem non supervixerit. Quare tempus vitæ sancti* Eliæ *ab anno circiter 280 usque ad seculum IV finiens duravit. Fuit ergo* Elias *sancti Antonii Magni æqualis. Suspicor inter* Eliam *atque Antonium necessitudinem aliquam intercessisse. Sermo enim fit de* Eliæ *congregatione, ex qua unus monachus ad Antonium perrexit atque ab hoc sancto remissus fuit eo unde venerat. Res* E *est digna relatu; narratur autem inter Verba Seniorum, libello nono* (6). Contigit aliquando fratri in congregatione abbatis Eliæ tentatio, et expulsus inde abiit in montem ad abbatem Antonium. Et cum mansisset aliquanto tempore apud eum, remisit eum ad congregationem unde exierat. Illi autem videntes eum, iterum expulerunt; qui similiter perrexit ad abbatem Antonium, dicens : " Noluerunt me suscipere, Pater. „ Mittit ergo senex ad eos, dicens : " Navis naufragium tulit in pelago, et perdidit onus quod portabat, et cum labore vacua navis perducta est ad terram. Vos ergo liberatam navim in terram vultis submergere? „ Illi autem cognoscentes quia eum abbas Antonius remisisset, statim susceperunt eum. *Fateor me non posse demonstrare argumento invicto hunc Eliam de cujus congregatione agitur, nostrum fuisse* Eliam; *verum quum constet* Eliam *hunc nostrum Antonio fuisse coævum atque eodem tempore monachi vitam duxisse, atque insuper beato viro adhæsisse alios Patres, quos discipulos ejus reputare licet, quum tandem alius Elias isto tempore* congregationis pater *mihi plane non fuerit repertus, opinor de nostro agi* Elia. *Alia de* F *sancto* Elia *invenire non potui; quare hic finis esto.*

(1) Vitæ PP., lib. VI (P. L., tom. LXXIII, col. 1001). — (2) Ibid., libello III, Verba Sen. 64, col. 771. (3) P. L., tom. LXXIV, col. 141. — (4) *Hist. Laus.*, cap. 1 (P. L., tom. LXXIII, col. 1091). — (5) Ibid., cap. 7. (6) *De Vitis Patrum*, lib. V (P. L., tom. LXXIII, col. 909).

DE SANCTO VALENTINIANO

EPISCOPO SALERNITANO.

G. V. H.

SECULO V EXEUNTE.

Notus est, non ex Actis, sed ex aliis documentis,

P*hilippus Ferrarius in Catalogo sanctorum Italiæ de sancto* Valentiniano, *episcopo Salernitano, sequentia tradit :* Valentinianus, sextus ecclesiæ Salernitanæ episcopus, sancto Gaudioso, quinto episcopo, successisse traditur. Vixit et sanctitate floruit ante annum salutis humanæ quingentesimum, quo anno illi subrogatus legitur Gaudentius, qui, Symmacho Pontifice Maximo, synodo Romanæ 105 episcoporum, adversus Laurentium in schismate contra Symmachum electum coactæ, interfuit. Valentinianus autem cum aliquamdiu ecclesiæ suæ sanctissime præfuisset, III nonas Novembris migravit e vita, honores qui sanctis episcopis debentur, promeritus. Cujus corpus in inferiore cathedrali ecclesia cum sanctorum episcoporum corporibus religiose asservatur.

AUCTORE G. V. H.

vatur. Ex tabulis et monumentis ejusdem ecclesiæ. *Atque in Annotatione dicit :* Acta haud exstant; exstat ejus memoria in breviario antiquo ecclesiæ Salernitanæ ante annos quadringentos scripto; ubi etiam oratio sive collecta quæ in ejus festo dicitur, continetur. Ejus meminit Baronius in annot. in Martyrologium Romanum die 19 octobris, et Gaspar Musca in libro de Episcopis Salernitanis.

et ab aliis sextus habetur episcopus Salernitanus,

2. *Loco citato Baronius occasione sancti Eusterii, item Salernitani episcopi :* Reconditum, *ait*, est ejus *(Æusterii)* corpus in ecclesia cathedrali in crypta inferiori sub altaris confessione, ubi et posita sunt aliorum sanctorum episcoporum ejusdem civitatis veneranda corpora, ut Bonosii episcopi ... Valentiniani episcopi, quem celebrant 3 Novembris *etc. Gaspar autem Musca, in libro de Episcopis et archiepiscopis ecclesiæ Salernitanæ* (1), *ante S. Gaudentium et post S. Gaudiosum recenset* S. Valentinianum, *nullo tamen ætatis, seculi aut episcopatus anno assignato. Titulum* sancti *et orationem sumpsit ex Breviario Salernitano sec. XII.*

B

Oratio.

Adjuva nos quæsumus, Domine, deprecatione sancti Valentiniani, confessoris tui atque pontificis : et præsta ut cujus hodie solemnitatis diem cum lætitia spirituali veneramur in terris, ejus auxilium sentiamus in cœlis. Per *etc.*

D

Et paulo post : Quorum omnium sanctorum sex episcoporum corpora in majori Salernitana ecclesia ad præsens sub vocabulo B. Apostoli et Evangelistæ Matthæi in inferiori basilica ad altare sanctorum confessorum, quod spectat ad occidentem, honorifice cum sacris aliis sanctorum reliquiis recondita sunt. *Sex episcopi quos enumeraverat, sunt SS. Bonosius, Gramatius, Verus, Eusterius, Gaudiosus,* Valentinianus. *Sequenti deinde Gaudentio annum assignat 500. Quare sancti* Valentiniani *episcopatus finem seculi V occupaverit.*

ab aliis quintus

3. *Atque hæc sunt fere quæ de sancto* Valentiniano *dicenda habuimus; quibus addimus in Hagiologio Italico* (2) S. Valentinianum *non sextum, sed quintum Salerni episcopum dici :* Valentinianus, seu Valentinus, quintus Salerni episcopus, post S. Eusterium eam ecclesiam sancte rexit. Ejus dies festus agitur die tertia Novembris in eadem ecclesia ubi sanctum corpus requiescit. *Quæ sumpta sunt ex Ughellio, Italia Sacra, in Episcopis Salernitanis. — Ferrarius, quem supra citavimus, in Catalogo sanctorum qui in Martyrologio Romano non sunt, ad diem 3 novembris :* Salerni sancti Valentiniani episcopi. *Ejusdem meminit Castellanus in Martyrologio generali.* E

(1) Neapoli 1594, pp. 14, 15. — (2) Tom. II, p. 271.

DE SANCTA SILVIA

G. V. H.

MATRE SANCTI GREGORII MAGNI.

SECULO VI.

S. Silvia,

Inter sanctas mulieres quas generatione filiorum salvandas Apostolus prædicavit, præcipuum locum tenet sancta Silvia, *sancti Gregorii Magni mater. Cujus sanctissimæ mulieris cultum valde antiquum, sed currentibus seculis pene oblivione obrutum, Clemens VIII Pontifex Romanus instauravit, illato sanctæ* Silviæ *nomine in Martyrologium Romanum ad diem 3 mensis novembris :* Romæ sanctæ Silviæ, matris S. Gregorii Papæ (1). *Notavit Castellanus in Martyrologio Universali* (2) *sanctæ* Silviæ *elogium in hunc locum fuisse insertum ob populi concursum ad S. Gregorii monasterium die præcedenti, in Commemoratione omnium fidelium defunctorum.* C

inter sanctas mulieres eminens gloria,

2. *Inter præclaras ac christianæ vitæ laude eximias mulieres sancta* Silvia *eminet velut inter ignes luna minores. Quippe quæ et genere et divitiis magna extiterit, magna quoque præstantissimis nuptiis cum Gordiano, sed multo major insigni morum sanctitate; quam tandem educato ad omnimodam virtutem filio, viro incomparabili, magno Gregorio, non dubitamus maximam vocare inter sanctas mulieres, immaculato matrimonii thoro et viduæ vitæ ornamentis illustres. Dolendum est a nemine veterum sanctissimæ hujus mulieris vitam litterarum monimentis fuisse commissam. Quare cogimur hinc inde expiscari sparsas de sanctæ* Silviæ *memoria reliquias.*

illustrissimo genere orta,

3. *Paulus Diaconus Vitam S. Gregorii Magni auspicatur ab ejusdem parentibus, ita scribens :* Gregorius hac urbe Romana, patre Gordiano, matre vero Silvia editus, non solum de spectabili senatorum prosapia, verum etiam religiosa, originem duxit (3). *Joannes Diaconus ejusdem sancti Gregorii Vitam exorditur in hunc modum* (4) : Gregorius genere Romanus, arte philosophus, Gordiani, viri clarissimi, et beatæ Silviæ filius, præfuit Romanæ sedi annis tredecim, mensibus sex, diebus decem, temporibus Tiberii Mauricii et Phocæ Augustorum. Iste, senatoria stirpe progenitus, tam nobilissimam quam etiam religiosissimam genealogiam duxit. *Consentiunt itaque Paulus et Joannes in asserendis parentum sancti Gregorii, Gordiani scilicet ac* Silviæ, *nobilitate et virtute. Utriusque prærogationis argumenta deinde afferunt a parte Gordiani, sed a parte sanctæ* Silviæ *nihil.* Silviæ *progenitores, consanguineos ac cognatos cum uterque auctor silentio premat, cogitare licet eosdem ipsis fuisse incognitos. Quare aliqui opinari potuerunt sanctam* Silviam *non esse Romæ ortam nec fortasse Romanorum sanguine cretam. Sororem habuisse videtur* Silvia *nomine Pateriam, quæ ad paupertatem redacta fuit. Gregorius enim ad Anthemium subdiaconum scribens* (5) : Volo, *inquit*, ut domnæ Pateriæ, thiæ meæ, mox ut præsentem jussionem susceperis, offeras ad calciarium puerorum solidos quadraginta et tritici modios quadringentos. *Thia enim est matertera, quamquam etiam pro amita sumatur; sicut nostrum* tante, *quod et patris et matris sororem significat. Sed Gregorius alibi tres dicit suo patri fuisse sorores, quas nomine designat. Ideoque videtur Pateria non fuisse quarta Gordiani soror, sed soror sanctæ* Silviæ. F

(1) Vide notam *l* ad III non. Nov. in editione Martyrologii Romani anno 1630 typis Vaticanis excusi. — (2) Ad 3 Nov. — (3) Migne, P. L., tom. LXXV, col. 41. — (4) Ibid., col. 63. — (5) *Epist.* lib. I, 39 (P. L., tom. LXXVII, col. 493).

4. *Sunt*

patria utrum Sicula

4. *Sunt qui existiment beatam feminam genere fuisse Siculam. Etenim Gregorius*, cum parentum jam dudum obitu liberam disponendarum rerum suarum haberet facultatem, *ut ait Paulus Diaconus* (1), *vel potius* patre orbatus, *ut scribit Joannes Diaconus* (2), *sex monasteria in Sicilia construxit* (3) *et præterea septimum intra urbis Romæ mœnia* (4). Quibus monasteriis tantum de redditibus prædiorum suorum delegavit, quantum posset illic commorantibus ad quotidianum victum sufficere (5). *Jam vero Sicula monasteria ex maternis Gregorii bonis ditata fuisse dicunt, et inde concludunt sanctam* Silviam *genere esse Siculam. Apud Rocchum Pirrum* (6) *lego :* S. Silviam matrem D. Gregorii PP. Magni, quæ anno 558 circiter 12 martii e vita decessit, in martyrologium Siculum Octavius Cajetanus retulit : et quinque argumentis dubitat in sua Idea, fol. 25, an Silvia fuerit Sicula *(conjicit scilicet, Silviam fuisse Siculam)*. Primo, ex fama ad eum delapsa a M. Thoma Pallavicino, socio Magistri sacri Palatii, per Vincentium Bonincontrum, episcopum Agrigentinum et Pauli PP. V theologum. Secundo, ex Gregorii
B PP. Magni pietate in sanctos Siculos, hausta a matre certe quidem Sicula : ille enim Agatham et Luciam VV. MM. Siculas in Missæ canonem intulit, ut tradit sanctus Anthelmus, episcopus Schireburgensis; basilicam S. Agathæ in Suburra purgatam sacravit, et sacrarium S. Luciæ in basilica S. Petri. Tertio, ejusdem sancti Gregorii in Siciliam affectus, quem ex epistolis facile cognoscas. Quarto, monasteria sex Gregorius ante initum pontificatum in Sicilia ædificavit, ex iis duo Syracusis, agrisque et latifundiis donavit, quæ ille in insula habebat; et forte ea bona dotalia Siculæ matris extitere. Quinto, eodem ævo aliæ feminæ Siculæ viris Romanis nuptæ, ut Faustina Tertullo, patri martyris Placidi, Elpis Severino Boetio V. C. ac martyri. Tum forte etiam Silvia Gordiano in matrimonium data. Conjecturas has esse affirmas. Scio, sed interdum conjecturis expressa veritas. Hæc Cajetanus. *Et rursus Rocchus Pirrus suo nomine, in opusc. de Abbatiis Siciliensibus* (7) : Primum : sex monasteria (ædificavit)... Secundum : in Sicilia ædificavit. In qua scilicet illius regione? Ubi totum patrimonium tenuit, ibi omnia construxit. Sed in
C Panormitanis partibus cuncta bona suæ genitricis Silviæ ædesque seu palatium prætorianum tenuit; ergo ibidem constructa. Etsi P. Octavius Cajetanus Societatis Jesu, vir omni virtutum genere perspectaque eruditione illustris, quinque rationibus eamdem sanctam Silviam* et ex duobus monasteriis sub D. Gregorio Syracusis structis ac dotatis Syracusanam civem suam conjectet, quanto certius et evidentius ex illius prædiis Panormi existentibus nativitate Panormitanam fuisse enuclemus? *Hi duo ergo Siculi Octavius Cajetanus et Rocchus Pirrus ob allatas sive rationes sive conjecturas sanctam* Silviam *Siculam esse opinantur. Sed conjecturis ea causa definiri nequit.*

** supple* Siculam esse.

an Romana

5. *Albertus Cassius in libro quem scripsit De aquarum meatibus urbis Romæ* (8), *parte secunda agens de vita sanctæ* Silviæ, *contra insurgit, ac sanctam* Silviam *Romanam esse contendit. Hic auctor quum in aquæductus urbis Romæ studiose inquireret, reperit quatuor aquæductus ire per terras ac prædia* S. Silviæ, *et sic quasi ex grato animo de eadem sancta scripsit commentarios, ad vindicandum ortum, familiam ac patriam sanctæ* Silviæ, *magni Gregorii matris. Præterea dolebat auctor donationes factas a sancta* Silvia *et a sancto Gregorio oblivioni fuisse traditas; ac tandem devotio populorum, qui sanctam* Silviam *quasi terrarum suarum dominam habuerant, auctori ad scribendum incitamento fuit. Quos inter populos enumerat incolas castelli Faustiniani, quod e ruinis oppidi Sassolæ constructum creditur; qui quum inde migrare debuissent, ædificato castello nomen Gregorii imposuerunt : traditumque est super propinqui montis supercilio constructum fuisse ecclesiam in honorem sanctæ* Silviæ. *Unde in præsentem diem (1755) mons S. Silviæ appellatur. Incolæ isti filiabus suis frequenter* Silviæ *nomen imponunt.*

AUCTORE G. V. H.

incertum.

6. *Massa Apollonia, cujus caput est Empulum oppidum. Hanc massam Apolloniam Gregorius,* Silvia *matre consentiente, dedit monasterio Sublacensi. Sed hujus castelli incolæ, tum Gregorium tum* Silviam *matrem obliti, ne ecclesiam quidem in eorum honorem erexerunt. Incolæ Piscani, Guadagnali, Poli, omnes latifundia olim sanctæ* Silviæ *tenent; sed* Silviæ *videntur obliti. Loca enumerata* E
fuerunt S. Eustachii martyris, juxta auctorem modo citatum; ex eodem enim Anicio genere erat Silvia. *Empulum, a sancta* Silvia *dono datum monachis Sublacensibus, destructum a Tiburtinis et sub nomine* Madama *reconstructum, apud Petrum Ciossi (nobilem virum ex iis qui destructo Empulo in novum castellum S. Angeli* Madama *vocatum transierant) per prosopopœam ita loquitur :*

Me Sylvia Domina, Gregorii magna parens,
Monachis divæ Scholasticæ dono dedit.

Hæc excerpimus ex dicti auctoris commentariis de sancta Silvia (9); *quorum fidem utique penes auctorem relinquimus. Sed opportuna sunt responsa opinantibus Siculis ex latifundiis SS.* Silviæ *aut Gregorii patriam sanctæ* Silviæ *determinari. Nos simpliciter confitemur patriam sanctæ* Silviæ *omnimoda certitudine jam definiri a nobis non posse.*

Qua domo nata incertum,

7. *De ortus sanctæ* Silviæ *nobilitate nulla est controversia. Sed qua domo nata sit, historia non tradit. Secundum Albertum Cassium* (10) *pater sanctæ* Silviæ *fuit Flavius Anicius Probinus, ex auctoritate Maurolyci. Quod si verum esset, S. Gregorius per patrem ac per matrem ex Anicio genere descenderet; quod idoneis argumentis esset demonstrandum. Qui ita sentiunt, Paulum ac Joannem diaconos, Vitæ S. Gregorii scriptores, de genere* S. Silviæ *tacentes facile explicare possunt. Quum enim paterni stemmatis gloriam ostendunt, una maternum laudaverunt. Uterque Felicem papam inter beati Gregorii atavos laudant, quamquam erronee Joannes Diaconus pro S. Felice III posuerit IV. Erat autem Gordianus, S. Gregorii pater, uti communis fert opinio, ex præclaro Aniciorum genere.*

incertus pariter annus natalis.

8. *Quo anno nata sit sancta* Silvia, *nemo veterum litteris tradidit. Conabimur ergo illum annum investigare, quantum licet. In Vita S. Gregorii ex ejusdem scriptis adornata, quam Maurini Patres suæ operum Gregorii Magni editioni præfixerunt* (11), *Gregorii ortus refertur ad annum 540, non certis argumentis, sed ratione probabili. Nihil*

(1) Tom. cit., col. 43. — (2) Tom. cit., col. 63. — (3) Paulus Diac. ibid.; Joannes Diac. ibid. et Greg. Turon. *Hist.*, lib. x, c. 1. — (4) Ibid. — (5) Paulus Diac., ibid. — (6) *Sicilia Sacra*, Syrac. Eccl., ad annum 553 (ed. Petri van der Aa, col. 582). — (7) L. iv, part. ii (in opere modo cit., col. 1300). — (8) *Corso delle acque* etc. in Roma 1755. — (9) Op. cit, p. 2, capp. 1, 2. — (10) Ibid., c. 5. — (11) P. L., tom. LXXV, col. 246.

itaque

AUCTORE G. V. H.

itaque vetat annum Gregorii natalem anteriorem illo statuere aut posteriorem, præsertim si rationi a Maurinis allatæ nihil contradicit, aut etiam conformior est. — Existit tamen traditio, quæ si verum dicit, annum 540 excludit. Rocchus Pirrus agens de sex monasteriis in Sicilia a Divo Gregorio ædificatis, refert S. Benedictum Romæ affuisse anno 531 atque eo anno a beata Silvia *prægnante salutatum eidem futuram infantis quem portabat vitam prædixisse. Eamdem traditionem non semel commemorat Bucelinus in Annalibus, sed rem assignat anno 541. Rem gestam Bucelini verbis reddo :* Quo ipso tempore Romæ aliquamdiu subsistentem conveniens B. Sylvia, Anicii Gordiani conjux lectissima, prægnans tunc magno revera filio, a magno Benedicto amantissime compellata et mirifice recreata, prophetico spiritu ab eodem de nativitate, nomine et officio ejus quem gerebat in utero infantis, Magni per omnia Gregorii, edocta est, magna et ipsa vitæ sanctitate et egregia cum marito in Sublacense non minus quam Cassinense Archisteria liberalitate præci- B pue primorum Ordinis cœnobiorum fundatoribus accensenda. *Si hæc vera sunt (quod probare nec possum ego neque ab aliis probatum inveni, sed assertum quasi de manu in manum traditum), Gregorius non fuit natus anno 540, nam Benedictus anno 541 vidisse dicitur* Silviam *prægnantem; sed natus est aut anno 541 aut 542, secundum Bucelinum. Secundum traditionis formam quæ ad Rocchum Pirrum pervenit, non fuit natus Gregorius anno 540, sed aut anno 531 aut 532, nam anno 531 dicitur Benedictus Romæ fuisse ac prægnanti matri de Gregorio prophetiam edixisse. Difficile est statuere quemnam annum eligas, quum omnes sint incerti.*

cui appropinquatur

9. *Hæc tamen est unica nota, quæ indicare possit annum quo nata est sancta* Silvia. *Nam supponere licet secundum mores illorum temporum nupsisse eam Gordiano primo pubertatis flore. Nupserit ergo anno ætatis decimo sexto, et habebis annum natalem beatæ* Silviæ, *si Rocchum Pirrum sequaris, 515 vel 516 (prægnans enim anno 531, aut illo anno aut sequenti peperit); si sequaris Bucelinum aut Maurinum auctorem Vitæ, annus beatæ* Silviæ *natalis est annus 525, 526 aut 524 (pro diverso anno quo natus putatur Gregorius, nempe* C *541 aut 542 aut 540). Supponere debuimus ad hanc rationem ineundam et Gregorium fuisse primogenitum, et primo matrimonii anno conceptum, quorum neutrum historia tradit; et præterea supposuimus* Silviam *anno ætatis decimo sexto nupsisse, quod pariter nulla historia dicit. — Boni consulat lector conamen investigantis latentem veritatem; quam etiamsi invenisse non constet, non potuimus tamen longe aberrare, ut patet ex ratione quæ Maurinum induxit ad annum Gregorii nati statuendum. Gregorius enim obiit anno 604, certe non admodum senex, et hic dicit* suo tempore *accidisse quod factum est anno 446. Secundum auctorem Maurinum factum illud incidit in infantiam Gregorii; secundum Rocchi Pirri narratum debuit incidisse in ejusdem Gregorii adolescentiam. Certius aliquid de anno nativitatis* S. Silviæ *determinare non possum.*

S. Silvia *egregie educat filios.*

10. *De pueritia Sanctæ nostræ nihil notum est; neque de juventute, præter matrimonium. Sanctissima ratione vitam instituisse, ac filium sanctissimis moribus erudiisse, clarum est. Quod a tanta* D *matre expectari poterat, sanctam quoque filio suo Gregorio nutricem procuravit; cujus memoria postmodum Gregorius pontifex delectabatur. Nam ad Rusticianam Patriciam scribit* (1) : Domnam vero illam nutricem meam, quam mihi per litteras commendatis, omnino diligo et gravari in nullo volo. *Vere dicere licet cum auctore Vitæ S. Gregorii ex ejus scriptis adornatæ :* Quum parvulorum educatio matrum potissima sit provincia, juxta Paulum (I Tim. v, 10), non immerito conjicimus S. Silviam strenue officio erga suum Gregorium ejusque fratrem defunctam esse, omnesque christianæ matris partes in ipso instituendo diligenter implesse. *Gregorio enim fratrem fuisse, vix revocari in dubium potest, nam pluribus in epistolis de illo loquitur. Sic ad Petrum subdiaconum* (2) : Agimus autem gratias sollicitudini tuæ, quia de causa fratris mei præcepi tibi, ut argentum illius retransmisisse debuisses. *Ad Theodorum, Ravennæ curatorem aut certe archidiaconum* (3) : Sed si tantum est, gloriosum fratrem nostrum, vel de episcopis unum ... subscribere faciemus. *Ad Leontium exconsulem* (4) : Quæ E a glorioso fratre nostro Palatino Patricio *etc.* De monasterio S. Hermæ, quod a fratre nostro constructum est (5). *Hunc fratrem indicare videtur Gregorius Turonensis* (6) : Sed præfectus urbis Romæ, germanus ejus, anticipavit nuntium. *Ex piæ matris et piæ nutricis recordatione scripsisse videtur S. Gregorius ad Theoctistam* (7), *agens de puerorum educatione, verba illa aurea, dicens :* Verba nutrientium aut lac erunt, si bona sunt, aut venenum, si mala.

Vidua vivit sanctissime.

11. *Viro suo Gordiano orbata, sanctæ viduæ mores egregie monstravit* Silvia, *mundo valedicens ac pietatis operibus ex toto dedita. Digna eximio Aniciorum genere, digna erat cui dicerentur illa quæ Hieronymus ad Demetriadem virginem, Anicii Olybrii filiam, scripserat :* Nobilitate et divitiis prima in orbe Romano... cum tui generis sit et habere et calcare divitias (8). *Multa per se, uti supra vidimus ex Alberto Cassio, donasse credi potest, multa per filium monasteriis, ecclesiis ac Christi pauperibus. Mundo valedixisse* Silviam *certum est; dubitari tantum potest utrum vivente adhuc viro an demortuo. Quo vero anno Gordianus e vita excesserit, nullius e veteribus testimonio* F *edocemur. Quum vero anno Gregorius paternas ædes in monasterium converterit anno 573, nulla facta de patre mentione, multo cum jure existimare licet, Gordianum tunc vita defunctum fuisse, ac proinde* Silviam *viduam extitisse.*

Ad S. Gregorium filium legumina mittit.

12. *Pauca admodum facta de* Silviæ *vita conservavit historia; quæ hic sequuntur. Joannes Diaconus narrat primum (quod ejus verbis refero), Gregorio tunc monachum agente in suo monasterio in Clivo Scauri :* In hujus monasterii penetralibus idem vir omnipotentis Dei Gregorius, a matre Silvia, tunc temporis juxta portam beati Pauli, loco qui dicitur Cella Nova, quo hactenus oratorium nomini ejus dedicatum est et famosum sancti Babæ *(Sabæ)* confessoris Christi, monasterium, cujus laus in sexta et septima Synodo, constitutum videtur, degente, crudis leguminibus pascebatur. *Mittebat autem sancta* Silvia *ad filium legumina in scutella argentea ; quam aliquando mendico sæpius ad eleemosynam redeunti,*

(1) Lib. iv, epist. 46 (P. L., tom. LXXVII, col. 720). — (2) Lib. i, epist. 44 (P. L., tom. LXXVII, col. 504). — (3) Lib. ix, epist. 98 (P. L., tom. LXXVII, col. 1023). — (4) Lib. x, epist. 51 (P. L., tom. LXXVII, col. 1106). (5) Lib. xiv, epist. 2 (6) *Hist.*, lib. x, c. 1. — (7) Lib. vii, epist. 26.— (8) Numm. 1 et 14 (P. L., tom. XXII, coll. 1107, 1118).

datis

A *datis jam pridem omnibus nummis, Gregorius dari jussit. Accipe rem gestam ex Joanne Diacono:* “ Rursus vestiarium suum, si forte vas quodlibet aut vestimentum haberet, interrogans, audivit nil penitus remansisse præter matris argenteam, quæ cum infusis leguminibus mitti solita erat, scutellam. Mox alacrior factus : “ Ergo, inquit, frater, hanc defer, ne tristis abeat, qui consolari quærit pauper. „ Itaque delatam scutellam, Gregorio satis hilariter largiente, pauper qui putabatur, lætus amplectitur, non jam ad expetenda, sed ad conferenda suffragia rediturus. Erat enim angelus Dei. *Discant ex hoc exemplo religiosi viri sanctam caritatem ac largos esse erga pauperes. Nulla enim flamma monasteriorum bona acrius depascit quam sordida avaritia. Habitabat ergo tunc sancta* Silvia *in* Cella nova, *sita in monte Aventino medio, in conspectu monasterii filii sui, quod inde uno distat milliario. Nunc ecclesia Sancti Sabæ ac contiguæ ædes sunt Collegii Germanici Societatis Jesu, cujus collegii alumni eo statutis diebus recreationis causa ire consueverunt.*

Morienti sanctæ Tharsillæ adest.

13. *Alterum quod historia tradit factum cui sancta* Silvia *interfuit testis, refertur ab ipso* Silviæ *filio, Gregorio Pontifice, in homilia, quam habuit ad populum Romanum in basilica S. Clementis martyris* (1) *et iterum sed brevius in Dialogorum l.* IV, *c. 16* (2), *ubi matrem affuisse non dicit. Priore ergo loco Gregorius, postquam dixisset tres fuisse patri suo Gordiano sorores : Tharsillam, Æmilianam ac Gordianam, duas priores sanctitatis studio fervidas, tertiam vita tepidiorem, de morte Tharsillæ enarrat ita :* Quadam vero nocte Tharsillæ amitæ meæ, quæ inter sorores suas virtute continuæ orationis, afflictionis studiosæ, abstinentiæ singularis, gravitate vitæ venerabilis, in honore et culmine sanctitatis excreverat, sicut ipsa narravit, per visionem atavus meus Felix, hujus Romanæ Ecclesiæ antistes *(S. Felix III)* apparuit, eique mansionem perpetuæ claritatis ostendit, dicens : “ Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio. „ Quæ, subsequenti mox febre correpta, ad diem pervenit extremum. Et sicut, nobilibus feminis virisque morientibus, multi conveniunt, qui eorum proximos consolentur, eadem hora ejus exitus, multi viri ac feminæ ejus lectulum circumsteterunt, inter quas MATER MEA QUOQUE
C AFFUIT : cum subito sursum illa respiciens Jesum venientem vidit, et cum magna animadversione cœpit circumstantibus clamare, dicens : “ Recedite, recedite, Jesus venit. „ Cumque in eum intenderet quem videbat, sancta illa anima carne soluta est ; tantaque subito fragrantia miri odoris aspersa est, ut ipsa quoque suavitas cunctis ostenderet illic auctorem suavitatis venisse.

Moritur, quo anno incertum.

14. *Quod quando acciderit, certo sciri nequit. Videtur sancta* Silvia *adhuc fuisse superstes, quum Gregorius hæc coram populo narraret ; nam præmiserat :* Neque enim res longe ante gestas dicimus ; sed eas de quibus testes existunt eisque interfuisse se referunt, memoramus. *Quumque inter testes unam solam clare designet, nempe matrem suam, putaverim sanctam* Silviam *tunc adhuc fuisse superstitem. Gregorius eamdem historiam eisdem fere verbis narrat in Dialogis, loc. cit., sed studiose resecuit quædam. Estque illa omissio notatu dignissima. Nam solemne Gregorio est rerum narratarum testes citare; et hoc loco mentionem testium studiose expunxit. In memoriam vocat homiliam ex qua excerpsimus quæ præcesserunt, dicens :* Hoc quod de Tharsilla amita mea in homiliis evangelii dixisse me recolo, replicabo. *Deinde rem gestam ex homilia exscribit; sed ubi ad illam sententiam ventum est, in qua matris suæ mentionem fecerat, illa verba resecuit* inter quas mater mea quoque affuit. *Unde sic ratiocinor. Gregorius, quum homiliam diceret, testes rem gestam referentes adducere poterat (quos inter notissima cunctis* Silvia, *Pontificis mater, erat), quia tunc adhuc vivebant. Postea silet de testibus, silet de matre. Quare? opinor, quia mortem obierant, et ideo rem gestam referre amplius non poterant. Quod si opinio mea vera est, ad annum* Silviæ *emortualem prope accedere licet. Nam Dialogos scripsit Gregorius anno 593 vel 594; sic enim cum Maurinis* (3) *existimare æquum puto. Pontifex ordinatus fuit Gregorius 3 septembris anno 590; homiliam ergo, citatam habuerit necesse est intra annum 590 et 594. Ergo, si* Silvia *superstes erat quum homilia haberetur et defuncta erat quum ederentur Dialogi, quod ratione non quidem plane certa, sed tamen probabili asseruimus, annus* Silviæ *emortualis incidit in* E *illud quadriennium. Sanctam ergo beatissimæ mulieris mortem anno 592 non incongrue assignemus. Unde sequitur secundum nostram computationem* S. Silviam *vixisse septuaginta et aliquot annos, sed ad octogesimum non pervenisse. Quod satis convenit imagini sanctæ matris suæ quam S. Gregorius pingendam curavit. Illa enim refert vultum quidem senis, sed non decrepitæ.*

AUCTORE G. V. H.

Imago sanctæ Silviæ

15. *Imago illa* S. Silviæ *una cum imagine Gordiani in atrio monasterii S. Andreæ in Clivo Scauri, jussu Gregorii Magni depictæ adhuc conspiciebantur tempore Joannis Diaconi, qui claruit circa annum 870. Utramque imaginem idem Joannes minutissime descripsit in Vita S. Gregorii Magni, l.* IV, *n.* 83 (4), *e quo loco sequentia transcribimus.*

IMAGO S. SILVIÆ IN ATRIO MONASTERII S. ANDREÆ DEPICTA.

16. In cujus venerabilis monasterii atrio, jussu Gregorii, juxta nymphium duæ iconiæ veterrimæ artificialiter depictæ usque hactenus videntur. In F quarum altera beatus Petrus apostolus sedens conspicitur stantem Gordianum regionarium, videlicet patrem Gregorii, manu dextera per dexteram nihilominus accepisse. Cujus Gordiani habitus castanei coloris planeta est, sub planeta dalmatica, in pedibus caligas habens; statura longa, facies deducta, virides oculi, barba modica, capilli condensi, vultus gravis. In altera vero mater Gregorii sedens depicta est Silvia, candido velamine a dextro humero taliter contra sinistram revoluto contecta, ut sub eo manus tamquam de planeta subducat, et circa pectus sub gula inferior tunica pseudolactini coloris appareat, quæ magno sinuamine super pedes defluat; duabus zonis ad similitudinem dalmaticarum, sed latioribus, omnino distincta; statura plena, facies rotunda quidem et candida, sed senio jam rugosa, quam ipsa quoque senectus pulcherrimam fuisse significat; oculis glaucis et grandibus, superciliis modicis, labellis venustis, vultu hilari, ferens in capite matronalem mitram candentis brandei

(1) *In Evang.*, lib. II, hom 38 (P. L., tom. LXXVI, coll. 1200, 1201). — (2) P. L., tom. LXXVII, col. 348. — (3) Præfatio ad libros Dialogorum (P. L., tom. LXXVII, col. 145).
(4) P. L., tom. LXXV, coll. 229, 230.

raritate

Auctore G. V. H.

raritate niblatam; duobus dexteræ digitis signaculo crucis se munire velle prætendens, in sinistra vero patens psalterium retinens, in quo hoc scriptum est : Vivit anima mea et laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me (Ps. cxviii). A dextero vero cubito usque ad sinistrum circa scapulas versus ascendens reflectitur, qui ita se habet : Gregorius Silviæ matri fecit.

Dies S. Silviæ emortualis incertus;

17. *Dies quoque sancti obitus non omnino certus est. Juxta P. Octavium Cajetanum, quem supra citavimus,* S. Silvia *obiit die 12 martii; juxta Inveges* (1) : Sancta Silvia Romæ evolavit in cœlum die tertio Novembris. *Juxta Maurinos in annotationibus ad opera S. Gregorii* (2), *die tertio novembris. Arturus in Gynæceo diem* S. Silviæ *emortualem statuit 5 novembris. Eumdem diem Pancirolus, in libro cui titulus : Thesauri absconditi urbis Romæ, regione 9, tit. S. Sabbæ* (3). *Baronius in inscriptione quam infra dabimus, dicit memoriam sanctæ* Silviæ *anniversariam celebrari die quinto novembris. In martyrologio Romano dies festus* S. Silviæ *celebratur III nonas novembris.*

et locus sepulturæ

18. *Quo in loco sanctæ* Silviæ *corpus sepultum sit, haud facile affirmando dixerim. Varii varie affirmarunt. Arturus in Gynæceo non dubitat quin sacrum* Silviæ *corpus sepultum fuerit in sua domo, nempe in Cella Nova, transmutata in oratorium unitum monasterio et ecclesiæ S. Sabæ. Oratorium eo in loco nomini beatæ* Silviæ *dedicatum fuisse, Joannes Diaconus disertis hisce verbis enuntiat* (4) ... : Gregorius a matre Silvia, tunc temporis juxta portam beati Pauli apostoli, loco qui dicitur Cella Nova, quo hactenus oratorium nomini ejus dedicatum est et famosum Sancti Babæ *(Sabæ)* confessoris Christi monasterium, cujus laus in sexta et septima Synodo, constitutum videtur, degente, crudis leguminibus pascebatur. *Ætate ergo Joannis (870) ibi erat oratorium* S. Silviæ, *distinctum a monasterio S. Babæ (Sabæ) in eodem loco constructo. Utrum vero eodem in loco beata mulier sepulta fuerit, quum taceat auctor, dubitare licet. Gallonius in Vitis Sanctorum Romanarum dicit* (5) : Nunc corpus sanctæ Silviæ conservatur in ecclesia ejus filii nomine dedicata. *Fuitne primo prope eumdem locum aut in ecclesia sepulta? Affirmare non ausim.*

sub opinione est.

19. *Carolus Piazza scribit* (6) *se invenisse in ecclesia Silvestrinorum quæ vocatur S. Stephani "del Cacco," fragmentum corporis sanctæ* Silviæ. *Sed Albertus Cassius testatur* (7) *se perlustrasse elenchos reliquiarum istius ecclesiæ nec invenisse* S. Silviæ *nomen, et Silvestrinos a se interrogatos respondisse nihil se scire de reliquiis illius Sanctæ. Incolæ quoque Castelli S. Gregorii videntur existimasse in sua ecclesia latere corpus sanctæ* Silviæ (8). *Ego opinor sepultam fuisse* S. Silviam *in loco ubi Gregorius ejus filius matris effigiem pingendam curavit; sed in re incerta pro certo nihil asserere valeo.* D

Cultus ejus antiquus.

20. *Cultus* S. Silviæ *valde antiquus est, quippe cujus oratorium seculo IX extitisse ex Joanne Diacono certum est. Qui eamdem* Silviam *beatæ titulo insignit. Oratorium illud nequaquam recens constructum fuisse, ex orationis forma satis perspicitur;* hactenus *enim existere dicimus, quæ jam aliquam ætatem tulerunt. Cogitare licet publicum beatæ mulieris cultum a depicta per Gregorium imagine exordium sumpsisse, quod et Baronius innuit in inscriptione deinceps legenda. — Nostro quoque tempore* S. Silvia *colitur, præsertim in ecclesia S. Sabæ, de qua supra non semel facta est mentio. A mulieribus prægnantibus invocatur ad felicem partum obtinendum. Nulla tamen ibi signa inveni sepulcri, in quo sacra ossa* Silviæ *requieverint. In atrio ecclesiæ S. Sabæ legi sequentem inscriptionem (anno 1880) :* Ecclesia ss. Sabæ et Andreæ ad cellam novam ubi olim et domus, deinde oratorium s. Silviæ matris s. Gregorii papæ, ex qua domo pia mater mittebat ad clivum Scauri filio scutellam leguminum. *In ecclesia S. Gregorii in monte Cœlio visitur sequens inscriptio :* E

Sacræ memoriæ S. Silviæ restitutæ.

S. Silvia S. Gregorii mater, egregia claruit sanctitate : nam adhuc viventem ob ejus insignia merita beatam angelus prædicavit; post obitum vero idem S. Gregorius perpetuæ ejus memoriæ sacram imaginem dicavit, cujus et nomen semper sanctitatis titulo insignitum publicis monumentis est ad posteros propagatum, et sac. reliquiæ cultæ. Ejus quoque nomine ecclesia apud S. Sabbam in loco Cella Nova dicto, in Urbe antiquitus structa, cultu sanctis debito frequentata est; quam injuria temporum dirutam, et oblivione sepultam ita jacere indignum pietate christiana ratus Cæsar Baronius SSr. Nerei et Achillei prber S. R. E. Cardinalis hic opportunius in sacris filii ædibus restituendam curavit, ubi ejus statuam antiquo decoratam schemate collocavit et altare, reliquiis ipsius in eo conditis, consecravit die v Novembris, qua et memoria anniversaria solemniter celebratur : plenaria concessa ea die locum visitantibus F

indulgentia

Anno salutis MDCIV Clementis VIII PP. an. XIII.

(1) *Panormo sacro*, tom II, fol. 454. — (2) Tom. IV, lib. i, fol 109. — (3) *Tesori nascosti*, fol. 682. — (4) L. c. — (5) *Vite delle Sante Romane*, fol. 259. — (6) *Emerologio sacro. Nov* — (7) Op cit. part ii, c. 25. — (8) Ibid

DE SANCTO

DE SANCTO DOMNINO

EPISCOPO VIENNENSI

IN GALLIA.

C. D S

SECULO VI.

S. Domnini memoria, servata apud Adonem et in martyrologiis,

De hoc episcopo Ado Viennensis in Chronico suo ad annum 527: Viennensis episcopus Dominus *(sic eum vocat)* floruit. Hic tam in divinis quam in secularibus artibus claruit, amator pauperum, redemptor captivorum, vitaque probatissimus (1). *Memoratur inde, ad diem 3 novembris, nomine varie immutato, in martyrologiis non paucis, videlicet in Hieronymiani codice Leydensi nuper a nobis edito :* In Vienna Domnini episcopi; *in codice quodam Adoniani, sed manu recentiori :* Apud Viennam, sancti Teonini episcopi et confessoris, *et in ejusdem Adoniani appendice in editione Georgii :* Apud Viennam, sancti Domnini confessoris et episcopi gloriosi; *in Usuardini editione Lubeco-Coloniensi :* Apud Viennam, sancti Domniani gloriosi episcopi et confessoris, *et in editione Greveni :* Viennæ, sancti Domnini episcopi et confessoris; *denique in Romano recentiori :* Viennæ, sancti Domni episcopi et confessoris. *Quibus accedunt Saussayus, Castellanus et martyrologia Parisiense, Autissiodorense et Ebroicense superiori seculo edita.*

atque etiam in quadam

2. *Omnibus autem qui præterea de* S. Domnino *aliquid litteris consignarunt* (2), *etiam Adoni, sive proxime sive aliis documentis intermediis, unus fons fuisse videtur inscriptio quædam coæva, quam vulgo epitaphium ejus fuisse existimant, rectius tamen cum cl. v. Edm. Leblant* (3) *ipso* Domnino *adhuc in vivis agente positam concluseris, ex voce* pauper *quæ legitur in titulo et ex verbis* offert, *quo terminatur versus secundus, ac* ministrat *in fine penultimi, atque ex ultimo toto : sive id factum sit eorum opera qui ab ipso beneficiis affecti aut a captivitate redempti fuerunt, sive studio alicujus viri nobilis, sancti cultoris et familiaris præcipui, sive forte etiam magistratus publici decreto, ad gratum animum totius nomine civitatis demonstrandum, quod episcopus (id enim videtur indicari hoc elogio) rem suam familiarem omnem in fundationes et opera pia profuderit.*

forte illi coæva

3. *Hanc inscriptionem jam non extare, sed in veteribus tantum chartularibus exscriptam reperiri ait Nic. Chorier* (4). *Primus eam edidit Joannes a Bosco (du Boys) inter* Viennæ Antiquitates (5), *et inde eam desumpsit cl. Edm. Leblant* (6), *indicans sibi valde suspectam esse quæ in schedis Joannis a Bosco inscriptioni subjecta erat dedicatio nomine alicujus Flavii (sic emendavit editor vocem* flaminis *quæ in ipsius apographo legebatur) Lacanii viri consularis, ac præterea nomen istius Flavii non occurrere in fastis consularibus, ac proinde ipsum ex eorum fuisse numero censendum esse cui fascium honor sive ex nobilitate generis sive ex imperatorum favore tribui consuevit. Quibus prænotatis, jam ipsam inscriptionem legentium oculis subjicimus; quam mendis non carere facile advertent.*

inscriptione,

4. Domninus Papa, in nomine Christi pauper episcopus.

Domninus res suas Deo qui mente devota
Omnigenam Christo dignis virtutibus offert,
Mente castus et lege pius, facundia dives,
Nescius injusti, doctusque rescindere culpas,
Intemerata fide divina in sede locandus,
Nil proprium possidens redemit quos possidet [hostis,
Vestitum, pastum, potum tectumque ministrat.
Solus eris jussu Domini data morte superstes.

Ex voto Flavius Lacanius vir consularis cum suis fecit de proprio basilicam, secretaria atque porticum.

at omnino obliterata in propria ipsius ecclesia.

5. *De reliquiis autem* S. Domnini *nihil usquam notatum reperi, neque, præter citata superius ex martyrologiis* (7), *quidquam de ejus cultu. Quodque magis mireris, in Breviario Viennensis provinciæ superiori seculo typis edito* (8) *indicatur die 7 novembris officium cum lectione secundi Nocturni propria Domnini illius Gratianopolitani qui anno 381 in Concilio Aquileiensi Palladium arianum damnavit et etiam die 3 novembris obiisse fertur* (9); *de Viennensi vero* S. Domnino *non solum nullum insertum est officium proprium, sed neque inter* SS. Episcopos Provinciæ Viennensis, *quorum commune festum agebatur die 3 novembris, quum eorum septem in lectione* VI *distincte recensentur, non citatur* Domninus. *Sed neque in recentioribus kalendario et Proprio ecclesiæ Gratianopolitanæ* (10), *cui nunc Viennensis ecclesia adjuncta est, ulla mentio habetur* S. Domnini *Viennensis, sed solummodo Gratianopolitani.*

(1) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. II, p. 317. — (2) Cit. apud Leblant, *Inscriptions chrétiennes de la Gaule antérieures au VIIIe siècle*, tom. II, p. 55, n. 405. Quibus add. B. Hauréau, *Gall. Christ.*, tom. XVI, p. 23. — (3) Tom. cit., p. 56.

(4) *Recherches sur les antiquités de la ville de Vienne*, p. 293. — (5) *Bibliotheca Floriacensis*, p. 34. — (6) Tom. cit., p. 56. — (7) Num. 1. — (8) Gratianopoli 1783. — (9) *Gall. Christ.*, tom. XVI, p. 219. — (10) Ed. an. 1868.

DE SANCTO

A

D

DE SANCTO GAUDIOSO

EPISCOPO TURIASONENSI

C. D. S.

IN HISPANIA.

SECULO VI.

S. Gaudiosus, *cujus historia, amandatis documentis apocryphis,*

Quod aliis sanctis Hispanis permultis accidisse non semel doluimus, id infortunii etiam in Gaudiosum *nostrum cecidit, ut historiæ ejus multis fabularum nebulas offuderint commenta quibus scatent chronica apocrypha extremo seculo XVI et ineunte XVII conficta. Commenta illa more suo sedulo collegit et pro pura luce exhibuit Tamayus de Salazar in martyrologio suo Hispanico* (1), *at non minus erudite quam acute et valide discussit atque evertit Nicolaus Antonius in* Bibliotheca Hispana Veteri (2), *adeo ut huic ingratæ sane operæ rursus suscipiendæ jam nobis immorandum non videatur ac solum ex sinceris monumentis* S. Gaudiosi *vita exhibenda.*

solummodo ex elogio

2. *At hæc quidem nec multa exstant nec valde antiqua. Primo loco ponendum elogium (vulgo* epitaphium *vocant) quod pergameno inscriptum apud corpus* S. Gaudiosi *repererunt ii qui anno 1573 ejusdem aperuerunt sepulcrum, ut venerabilia ejus ossa ex monasterio S. Victoriani, ubi condita jacebant, ad ecclesiam Turiasonensem transportarent* (3), *his verbis conceptum* (4) : In nomine Domini nostri Jesu Christi. Hoc loculo * clauduntur ossa gloriosi Gaudiosi episcopi, cujus spiritus in mansionibus summi Patris feliciter spatiatur. Hic genere Iberus, nobilissimo patre, Guntha nomine, progenitus, qui fuit Theoderici Gothorum regis spatharius, non minus illustri matre procreatus, Neumantia nomine, ab eisdem parentibus beato Victoriano infra annos pueriles docendus est traditus. Qui pii patris prius alumnus, crescente merito Tirasonensi Ecclesiæ præficitur episcopus. In quo regimine post multa temporum spatia causa visendæ matris ad proprios * lares revertens, incumbente ægritudine, diem clausit extremum sexto kal. Novembris, sepultusque est in ecclesia beatæ Mariæ in proprio prædiolo quod Scurrius * nominatur.

* *al.* In hoc loco

* *al.* patrios.

* *al.* Scurubis.

apud ejus corpus reperto

3. In quo loco, invadentibus omnem Hispaniam infidelibus Mauris, diu sub neglectu delituit. Postea Dei virtute inimicis Christi a Pyrenæis montibus longiuscule expulsis, quidam vulgares homines rusticana præsumtione, fideli tamen animo, inde effossum ad propriam ecclesiam detulerunt, quæ est in villa Fossatensi, sub honore sancti Martini episcopi fundata. Unde multis emersis annis, præmissa divina revelatione, a tribus religiosis monachis ad monasterium S. Victoriani nocturno silentio est delatum VII. kal. Octobris et hoc vasculo collocatum; quatenus ubi cineres magistri honorifice coluntur, ibidem discipuli ejusdem honoris participio fruantur, et cum magistro sit præsens precantium exauditor, qui magistri virtutum cum viveret fuit promptus imitator. Amen.

et antiqui breviarii Turiasonensis

4. *Nonnullis ab hoc recedit alterum elogium quod* ex Breviario Tyrasonensi typis excuso anno 1541 *exhibet cl. v. Vincentius de la Fuente* (5), *advertens illud ex antiquioribus breviariis manuscriptis desumptum esse, ubi in novem lectiones admodum breves distributum erat* (6). Gaudiosus, natione Hispanus, ex provincia Tarraconensi, patrem habuit Yuntham *, qui inter Theodorici Gothorum regis familiares magnus habebatur, ejusque conjux Neumacia non minori nobilitate clarebat. Qui quidem conjuges aliquamdiu in conjugio viventes, tandem pro desideratæ prolis ortu plurimum gavisi, Gaudiosum illi in sacri fontis regeneratione nomen imposuerunt. Cupientesque (cum vere nobilis sit quem nobilitat sua virtus) ut ipse generis sui nobilitatem virtutibus exornaret, jam ablactatum puerum, veluti alterum Samuelem, tradiderunt beato Victoriano educandum in monasterio Asanii : erat enim ea tempestate Victorianus in omni virtutum genere præclarus. Qui susceptum puerum summa cum diligentia tam verbo quam exemplo in divinis rebus instruxit, curans præcipue ut mundanas pompas et carnalia delectamenta pro nihilo duceret.

* *al.* Guntham.

E

lectionibus

5. Ille vero, præceptoris non segnis imitator, ecclesiæ Tyrasonensis præsul efficitur. Qui, ut lucerna super candelabrum posita, eo clarius lucebat quo tunc Ecclesia Dei arriano dogmate ita tenebresceret ut vir fortissimus quisque catholicum se fateri non (7) timeret. Hic tamen videns Joannem Papam, Symmachum patritium, Boetium poetam, aliosque plurimos, ob fidei catholicæ defensionem illis temporibus ab arrianis occisos, a veritatis prædicatione non potuit cohiberi, cupiens et ipse pro Christo vitam finire, si casus evenisset. Tandem annis plenus et meritis, monasterium in quo educatus fuerat visitaturus, in loco Descoroni (8), qui ei paterni juris fuerat, morbo gravatur; ubi non multis post diebus, sumptis Ecclesiæ sacramentis, circumstantibus viris religiosis, obdormivit in Domino, tertio nonas Novembris; sepultus ibidem in æde Divæ Virgini sacra, juxta altare. Et transactis aliquot annorum circulis, propter miraculorum frequentiam translatum est corpus ejus ad dictum monasterium Assanii, associatumque corpori divi Victoriani, ut qui simul vixerant simul etiam quiescerent. Floruit circa annum Domini quingentesimum XXX.

F

ac brevi mentione in Vita S. Victoriani nota est.

6. *Quibus si adjungas quod de* S. Gaudioso *legitur in Vita S. Victoriani a Franc. Did. de Aynsa ex veteribus documentis conscripta, videlicet :* Ab hac institutione *(S. Victoriani)* extitit Gaudiosus magnæ virtutis episcopus Turiasonensis : hic inter illustria quæ patravit opera virtu-

(1) Tom. VI, p. 59-61. — (2) Lib. V, cap. 8, n. 434-448 (tom. I, p. 427-431). — (3) Ibid. n. 436. — (4) Ibid., n. 443, *España Sagrada*, tom. XLIX, p. 317. — (5) *Esp. Sagr.*, tom. cit., p. 315. — (6) Ibid., p. 84. — (7) Forsan *non non*. Not. cl. de la Fuente. — (8) *De Scoroni* vel *d'Escoron*. Not. ejusdem.

A tum, multa donaria, prædia, villas, ecclesiæ seu monasterio S. Martini, cui S. Victorianus præerat *(quodque ab eo postea nomen accepit)* contulit perpetuo jure possidenda (1): *jam omnia habes quæ circa historiam sancti nostri loco primigeniorum documentorum, deficientibus antiquioribus notitiis censeri possint.*

Floruisse videtur circa an. 530.

7. S. Gaudiosum *floruisse circa annum 530, quod affirmat lectio breviarii Turasionensis, vel paulo serius, si episcopatum ejus spectes, facile confirmatur ex iis quæ in antiquiori elogio seu epitaphio ejus leguntur. Pater enim ejus* spatharius, *id est armiger seu corporis custos* (2) *fuit Theoderici regis Gothorum; is autem Hispaniam pro Amalarico rexit ab anno 510 ad annum 525. Præterea dicitur* Gaudiosus *puerulus traditus fuisse S. Victoriano, Asanensis scilicet prope Oscam monasterii, quod primitus S. Martini titulo insignitum erat, abbati. Qui quum a Venantio Fortunato (nam Venantii carmen* (3) *ad Victorianum Asanensem, non ad Agaunensem aliquem abbatem, qui certe tunc temporis non extitit, missum esse, affatim demonstravit Mabillonius)* (4) *dicatur* bis senis lustris, *id est* B *sexaginta annis monasterio suo præfuisse, facile cum Mabillonio initium regiminis ejus ad exordium seculi VI retrahes. Ulterius vero definire non licet quo anno* Gaudiosus *natus sit, quove anno obierit. Et circa ipsam diem mortuale m dissentiunt elogia superius citata : quum scilicet epitaphium* XI. *Kal. Novemb. seu 29 octobris, lectio vero Breviarii Turiasonensis* III *Non. seu diem 3 novembris fuisse indicat. Certe hac posteriori die eum colebat sua ecclesia, atque inde ejus memoriam annuntiarunt Tamayus, Ferrarius et Castellanus.*

Auctore C. D. S.

Ejus reliquiæ sæpius translatæ.

8. *Translationes corporis duas memorat epitaphium; quibus vero circiter annis institutæ sint, reticet. Non semel autem a monasterio S. Victoriani, deinde ad alia loca, deportatas fuisse* Gaudiosi *reliquias, nescio quo auctore, indicat cl. v. de la Fuente* (5). *Novissime tandem anno 1577* (6) *collocatæ sunt in ecclesia cathedrali Turiasonensi, ubi etiamnum asservantur inclusæ in effigie argentea sancti superiorem corporis partem naturali hominis amplitudine repræsentante nec inelegantis operis, quæ cum similibus S. Prudentii, S. Atilani et S. Milani statuis altari majori ad ornatum imponitur in solemnioribus festis* (7).

Tamen alii Benedictinum, alii Augustinianum monachum eum fuisse affirmant.

9. *Porro ex allatis facile constat nullam adesse rationem cur cum quibusdam* (8) *sanctum nostrum sub regulæ Benedictinæ disciplina in monasterio Asanensi vixisse dicamus, quum præsertim ea regula tunc temporis in Hispaniam nondum introducta fuisset, neque cur cum Lud. Torello* (9) *eum adnumeremus eremitis Augustinianis.*

(1) *Act. SS.*, tom. I Jan., p. 741, num. 20. — (2) Cfr. Du Cange, *Glossar.*, ed. Henschel, tom. VI, p. 317. (3) Lib. IV, Carm. 11 (Migne, P. L., tom. LXXXVIII, p. 163). (4) *Act. SS. O. S. B.*, Sec. I, p. 189. — (5) *Esp. Sagr.*, tom. XLIX, p. 84. — (6) Cfr. supra, num. 2. — (7) *Esp. Sagr.*, tom. XLIX, p. 85. — (8) Cfr. ibid. (9) *Ristretto delle vite degli huomini e delle donne illustri in santità dell' Ordine Agostiniano*, p. 84.

DE SANCTO BOAMIRO

PRESBYTERO MONACHO

IN DIŒCESI CENOMANENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. D. S.

Seculo VI.

S. Boamirus, cujus Vitam edimus ex quatuor exemplaribus,

V*itam* S. Boamiri (1) *conscripsit auctor quidam coævus aut suppar, ut constat ex hujus Vitæ num. ultimo, ubi innumerabilibus febribus laborantes precibus* Boamiri, *dum adhuc in vivis degebat, sanatos commemorans scriptor :* de quibus, *ait,* et superstites hodie nonnulli et nobiscum degunt. *Ex cujus loci postremis verbis forte etiam colligere licet auctorem nostrum fuisse monachum cœnobii a* S. Boamiro *fundati. Eam Vitam edidit Labbe* (2) ex apographo Illustrissimi ac Reverendissimi Præsulis Monspeliensis. *Duplex præterea apographum servat codex olim musei Bollandiani, nunc Bibliothecæ regiæ Bruxellensis 8931; alterum* ex veteribus ecclesiæ regalis et collegiatæ S^ti^ Petri de Curia codicibus Cenomanis *desumptum (qui codices utrum adhuc prostent in Bibliotheca publica Cenomanensi, ignoramus); alterum* ex ms. D. Andreæ du Chesne, *cujusmodi etiam exhibet codex Bibliothecæ nationalis Parisiensis 11761. Quartum ejusdem exemplar reperimus in codice item Parisiensi 14651, seculi XV : cujus textus ceteris accuratior videtur, ideoque illum hic exhibemus, adjectis lectionibus variantibus ex aliis codicibus et editione modo memoratis.*

prius forte apud Arvernos, dein apud Aurelianum monasticam vitam egit,

2. S. Boamirum *Aquitania ex pago Arvernico ortum et primo monasticam vitam in Miciacensi cœnobio Aurelianis vicino (et forte prius etiam in Menatensi monasterio apud Arvernos) professum esse, colligere licet ex Vita S. Almiri* (3), *ubi hæc leguntur : [num. 1]* Regnantibus atque gubernantibus Childeberto atque Clotario fratre ejus monarchiam regni Francorum..., quidam sanctæ vitæ desiderio divino accensi, relinquentes patriam suam, parentes, prædia et omnia, atque propria monasteria deserentes, arctioremque quærentes vitam, venerunt in pagum Cenomanicum. Ex quibus quidam juxta eremum Partici *, quidam vero per alia loca stirpare propriis manibus laboraverunt... Inter quos primi fuerunt sanctus Avitus et sanctus Carilephus... Quidam etiam eos postea secuti sunt : quidam et eis conjuncti venerunt in prædictum pagum Cenomanicum, id est, sanctus

** vulgo le Maine.*

** vulgo le Perche.*

(1) *Seu* Baumeri *aut* Baudomari, *vulgo* Baumer, Baumez, Bomer, Boumer, Boumet. — (2) *Bibl. Manuscriptorum*, tom. II, 508. — (3) *Act. SS.*, tom. III Sept., p. 803.

AUCTORE C. D. S.

Almirus, sanctus Ulphacius, sanctus Boamirus et Senardus, cum aliis sociis et reliquis subditis ac discipulis eorum. Erant enim, ut dictum est, sanctus Carilephus et sanctus Avitus primi et magistri eorum; Avito vero omnes obediebant ... *[num. 3]*... Præfati sancti viri... et maxime de pago Arvernico *(ex cœnobio videlicet Menatensi in Arverna Aurelianos, ut in hunc locum notat Stiltingus, et deinde ad vicinum cœnobium Miciacense venerant Avitus et Carilefus; idemque etiam de aliis dici videtur)* pro Christo exules facti, Aurelianis venerunt, ibique cum sancto Maximino *(primo abbate Miciacensi)* haud longe ab urbe prædicta eo tempore sub sancta regula orantes, quidam sacerdotes jam consecrati erant. Demum ergo, Domino ducente, ad pagum Cenomanicum properant et juxta eremum, quæ Particus dicitur, in locis abditis latitant...

donec monasterium inchoavit prope fontem Brigiæ rivuli in diœcesi Cenomanensi

3. *[Num. 8.]* Sanctus itaque Almirus locum, qui hodie Gressus nominatur, oratione invenit et largitione prædicti episcopi *(Innocentis)* adeptus est ... atque ejus adjutorio ibidem monasterium in honore beatæ Mariæ et sancti Petri fecit, et monachos sub sancta regula degentes quadraginta ibi, exceptis reliquis discipulis et famulis, congregavit. *Est autem hic locus* *, *ut etiam notavit Stiltingus, in confinio provinciæ Cenomanensis et Perticensis prope fluviolum Brigiam* *. *Exordium vero Vitæ* Boamiri *fere eisdem verbis hujus adventum in eumdem locum narrat :* Sanctus itaque Boamirus suis precibus in vasta heremo solitudinem, in loco videlicet ubi Brigia rivulus surgit, invenit, quam largitione sancti Innocentis episcopi Cenomanensis adipisci meruit : cujus fultus auxilio in eodem loco aliquos monachos sub sancta regula degentes congregare studuit, atque cellulam inibi construere in honore sancti Petri cœpit, et monasterium ibidem inchoavit. *Ut facile judices vel eumdem esse auctorem nostrum cum auctore Vitæ S. Almiri vel hæc alterum ab altero fere exscripsisse; et certe* Boamirum *cellulam suam elegisse non procul a monasterio S. Petri seu S. Mariæ, quod postea a S. Almiro nomen accepit* (1). *Vicus enim, qui hodiedum* Grez *appellatur,* a quadam petra, *ut ait laudatus scriptor Vitæ S. Almiri* (2), quæ ibi inventa est, ad eorum acuenda ferramenta, *situs est juxta locum* ubi Brigia rivulus surgit, *duobus nempe kilometris tantum ab eo distans* (3). *Nimis temere autem recens continuator* Galliæ Christianæ (4), *in diplomate Caroli M. anno 796 et altero Ludovici Pii anno 840 datis legens* Cellulam S. Baomadi, *hoc nomine designari putavit monasterium cui* S. Boamirus *initium dedit, nullo alio argumento, ut videtur, ad id adductus quam similitudine nominum, quæ et alios nonnullos decepit* (5). *Magis apertum etiam errorem admisit D. Piolin, ubi in editione Labbeana Vitæ* S. Boamiri *pro voce* abbas *seu* abba (6) *vocabulum* Alba *perperam scriptum offendens, hoc nomine designari censuit locum quo* S. Boamirus *secesserit.*

* *vulgo* Grez

* *vulgo* Braye.

C

Presbyter factus, ante medium seculum VI miraculis claruit, et pro sancto colitur.

4. *Docemur præterea a Vitæ* S. Boamiri *scriptore, sanctum nostrum ab Innocente episcopo Cenomanensi presbyterum ordinatum esse eique ab hoc episcopo commissum ut fanum quoddam idolorum cultui dicatum destrueret, quod et non sine miraculo executus est. Ejusdem etiam episcopi mandato, ad regem Francorum Childebertum legationem suscepit pro negotiis ecclesiæ Cenomanensis, quam rursus divino numine manifeste protegente, feliciter absolvit. Inde in cellulam suam reversus, sanctitate et miraculis claruit, obiitque* tertio Nonas Novembris. *Quo autem anno natus sit, vel quo anno aut qua ætate vita functus, deficientibus monumentis, definire non licet, sed tantum, ex dictis, eum floruisse tempore Innocentis episcopi Cenomanensis et Childeberti I regis Francorum, seu ante medium seculum sextum. Sacræ ejus exuviæ, eo tempore, ut credunt (nullum enim hujus rei documentum historicum superest), quo Normannicus furor occidentalem Galliæ regionem depopulatus est, Silvanectum translatæ sunt simul cum corpore S. Frambaldi et in ecclesia collegiata quæ mox ibidem sub hujus nomine dedicata est repositæ. Quædam tamen remanserunt in ecclesia quæ adhuc a* S. Boamiro *nomen retinet* (7), *ibique circa medium seculum XVII repertæ sunt* (8).

Cum sancto Boamado

5. *Restat solvenda quæstio, si fieri possit, in qua dubii hæserunt Labbe* (9) *et majores nostri, Sollerius* (10) *nempe et Stiltingus* (11), *utrum diversi judicandi sint SS.* Boamadus, *qui Tutelæ colitur die 4 augusti, et* Boamirus, *de quo agitur hac die 3 novembris, an unus idemque. Posteriorem partem diserte elegit Castellanus in Martyrologio suo Universali gallice conscripto, ubi ad diem 4 augusti ita memorat :* Ibidem *(scilicet in agro Cenomanensi)* S. Boamadi * solitarii, origine Aquitani, cujus reliquiæ cum aliis sancti Ulfacii tempore Normannorum Tutelam translatæ sunt, ubi sanctus Baumardus dicitur; *ad diem vero 3 novembris :* Apud Odonis-mansionem * in Pertico, S. Baomadi diaconi, catechistæ sub S. Innocentio Cenomanensi episcopo; qui Parisiis existens eo tempore quo ægrotabat Childebertus rex, eum precibus suis sanavit. Corpus ejus partim Tutelæ honoratur, ubi Baumarum ipsum appellant, partim ad S. Deodati prope Blesas, ubi Baudomirus dicitur, partim ad S. Frambaldi Silvanectensis, ubi nuncupatur Baumezius. *Opinionem hanc suadere potest nominum similitudo seu, ut potius dicam, in tanta varietate confusio, et præsertim quod* Boamadus *in Vita S. Alnei* (12), Boamirus *vero in Vita S. Almiri* (13) *dicitur uterque fuisse ex numero eorum qui Innocente episcopo Cenomanensi ad hanc provinciam transierunt ibique diversis locis partes aliquas eremi ab eo episcopo impetrasse ac cellulas ædificasse leguntur. Nec obstat quod coluntur diversis diebus : nam* Boamirus *in Vita ipsius* (14) *traditur obiisse 3 novembris, dies autem 4 augusti optime censeri potest celebris corporis ejus translatione Tutelam.*

* *gallice* Baumez.

* *gallice* Authon.

F

confundi nequit.

6. *Verum contra, præterquam quod in veteribus documentis* Boamiri *et* Baomadi *nomina non ita confusa sunt ut facile distingui non possint, neque quidquam in Actis S. Baomadi, qualia ad nos pervenerunt* (15), *reperitur quod cum gestis* S. Boamiri *aliquid commune habeat : præterea validum admodum argumentum deducitur ex eo quod in Vita S. Alnei seu Alvei* (16) *hujus et Ernei socius*

(1) Cauvin, *Géographie du diocèse du Mans*, p. 174, Cfr. *Gall. Christ.*, tom. XIV, p. 432, n. 5. — (2) Num. 8. — (3) Vid. *Carte de Cassini*, tab. 9 c, ad latus lævum superius. — (4) Tom. cit., p. 433, n. 7. — (5) Cfr. infra, num. 5-8. — (6) Vit. num. 2. — (7) Cfr. num. seq. — (8) Bondonnet, *Les vies des evesques du Mans*, p. 165. — (9) *Bibl. Manuscr.*, tom. II, p. 509. (10) *Act. SS.*, tom. I Aug., p. 335, num. 3. — (11) Tom. III Sept. p. 808, annot. *a*. (12) Tom. modo cit., p. 807, numm. 1, 2. (13) Cfr. supra, numm. 2, 3. (14) Num. ult. — (15) Edita ex Baluzio in *Act. SS.*, tom. I Aug., p. 335, numm. 6, 7. — (16) *Act. SS.*, tom. III Sept., p. 807, num. 1.

fuisse

A *fuisse Baomadus legitur*: Sanctus Alveus *scilicet* socius fuit sancti Ernæi et Bohamadi. *Unde, ut notavit Stiltingus noster* (1), *utcumque innotescit in qua parte provinciæ Cenomanensis habitaverit S. Bohamadus aut Boamaldus (seu Baomadus), quum SS. Alneus et Erneus (de quo ad diem 9 augusti), ut ex illorum Vitis colligitur, habitaverint in decanatu Passaquiensi* * *sive versus confinia Normanniæ et Britanniæ Armoricæ. At* Boamirus *cellulam suam habebat prope Pertici confinia, id est in parte plane opposita provinciæ Cenomanensis.* Quin, *subjungit Stiltingus*, et in tabulis provinciæ Cenomanensis notatos reperio duos vicos *S. Bomer* vernacule dictos, alterum prope limites Normanniæ, qui a Bohamado nomen forsan habet, alterum circa fontem Brigiæ fluvioli, ubi habitavit Boamirus.

* Passais.

Vici ab utriusque nomine nuncupati.

7. *Hi duo vici adhuc supersunt et eodem vocabulo adhuc nuncupantur, alter in pago Authonensi* (2), *qui per concordatum anni 1801 attributus est diœcesi Carnotensi* (3), *alter in pago Domnifrontensi* (4), *qui attributus est diœcesi Sagiensi* (5). *Recte omnino, ut nobis videtur, quum præsertim in Vita* S. Baomiri *non legatur is alio loco in diœcesi Cenomanensi degisse præterquam juxta Brigiam fluviolum, priorem a* S. Baomiro, *alterum a S. Baomado nomen accepisse, post Stiltingum censuit D. Piolin, adeoque omnino distinguendos esse hos duos sanctos, qui quidem ambo eodem ferme tempore in diœcesim Cenomanensem venerunt, sed diversis turmis, quarum una occidentalem, altera orientalem ejusdem diœceseos partem extremam incolendam acceperunt ad eremiticam vitam agendam, quam tamen plerique, accedentibus ad singulos non paucis discipulis, cum cœnobitica mox commutarunt.*

Num cum sancto Samsone Dolensi fuerit.

8. *In Vita quoque S. Ethbini ad diem* XIX *Octobris sermo est de quodam* Baumero *diacono S. Samsonis episcopi Dolensis* (6) *qui eadem ætate vixerit qua sanctus noster. Hunc vero apud S. Samsonem diaconi munere functum vel etiam unquam cum eo versatum esse, neque Vita ejus nec ulla alia documenta memorant. Unde et cur eum illo loco designari suspicemur, nulla ratio suadet.*

Memoria in martyrologiis et libris liturgicis.

9. S. Boamiri *memoriam nulla referunt martyrologia antiqua, sed recentiora tantum Saussayi, Castellani, Parisiense (Card. de Noailles) et Autissiodorense (de Caylus), sicut et breviaria Cenomanensia et Aurelianensia : quæ omnia illam die 3 novembris recolendam indicant.*

(1) Ibid., p. 808, annot. *a*. — (2) *Canton d'Authon* (lat. Odonis-mansio), *dépt d'Eure-et-Loir*. Cfr. L. Merlet, *Dictionnaire topographique du département d'Eure-et-Loir*, p. 162. — (3) Piolin, *Histoire de l'Église du Mans*, tom. I, p. 266, not. 1. — (4) *Domfront, dépt de l'Orne*. Cfr. *Carte de Cassini*, tab. 7 (..). — (5) Piolin, tom. cit., p. 216. (6) Tom. VIII Oct., p. 187, annot. *b*.

EX MSS. ET IMPR.

VITA SANCTI BOAMIRI

PRESBYTERI

AUCTORE COÆVO AUT SUPPARI.

Ad hanc editionem adhibiti sunt : **1**. *Cod. Paris.* 14651. — **2**. *Apographum Andreæ Du Chesne (cod. Paris. 11761).* — **3**. *Apograph. Bollandianorum (cod. Brux. 8931).* — **4**. *Editio Labbeana.* — *Cfr. Comment. Præv., num. 1.*

S. Boamirus ad fontes Brigiæ monasterium inchoavit.

Sanctus itaque Boamirus suis precibus in vasta heremo solitudinem [1], in loco videlicet ubi Brigia [2] rivulus surgit, invenit, quam largitione sancti Innocentis episcopi Cenomanensis [3] adipisci [4] meruit. Cujus fultus [5] auxilio in eodem loco aliquos monachos sub [6] sancta regula degentes congregare studuit, atque cellulam inibi construere in honore sancti Petri cœpit, et monasterium ibidem [7] inchoavit; sed antequam illud pleniter perficeret [8], defunctus est, et ipsum locum suis [9] discipulis et præfato sancto Innocenti episcopo construendum dimisit. Ipsius namque Boamiri sancti [10] obitum et præsecuta [11] et postsecuta sunt miraculorum insignia.

A Cenomanensi episcopo presbyter factus et omnibus virtutibus clarus.

2. Supradictus igitur sanctus Boamirus, virtutum miraculis insignis, viam veritatis secutus [1], de nobili genere veniens, in Cenomanicum [2] adventavit pagum. A sancto ergo Innocente episcopo postea presbyter est dedicatus [3], atque abbas [4] in loco quo sub ejus ditione deguit et modo quiescit, est ordinatus. Erat ergo vita clarus, moribus temperatus, sapientia impletus, medicina eruditus et spiritualibus donis refulgens [5], multarum [6] virtutum bonis locupletatus, episcopo suo multis utilitatibus proficiens et maxime [7] in prædicatione necessarius. Erat enim abstinentiæ deditus, castitate floridus, in charitate fervens, in eleemosyna laudabilis, in vigiliis singularis, in oratione assiduus, præceptis Domini F obtemperans, et jussionibus [8] episcopi sui [9] in omnibus obediens. Quidquid vero ore dicebat, operibus adimplere [10] satagebat. Tantis enim bonis exuberavit [11], ut etiam miraculorum signis sua [12] merita [13] clarescerent.

Fanum paganorum miraculo destruit.

3. Ipso itaque [1] tempore erat in pago Cenomanico rupis excelsa, arborum plena et diversorum ornamentis constructa, ad quam hominum multitudo venire solebat, ut etiam per totam hebdomadam festivos dies celebraret [2] ibidem [3]. Ad cujus sub-

Num. 1. — [1] deest eum. solo solitudinem eremo 3. — [2] Brigiæ 2. 4. — [3] *varie scribitur in nostris apographis* Cenoman. Cenomann. Cenomensis. Cenomanensis. — [4] *deest* 4. — [5] fretus 3. — [6] in 4. — [7] ædificare ibi 1. 2. 4. — [8] efficeret 3. — [9] ejus 4. — [10] Ipsiusque sancti Boamiri 3, ipsius sancti Boamiri 4. — [11] præsentia 2.

Num. 2. — [1] secutus est 3. — [2] Cenomanicum 3, *ubi varie scribitur, modo* Cenomann. *modo* Cenoman.; Cenomanium 4. — [3] deductus 1. — [4] Abb. 2. Abba 4. — [5] effulgens 3. — [6] multarumque 3. — [7] maxime fuit 3. — [8] in jussionibus 3. — [9] *deest* 3. — [10] implere 3. — [11] exuperavit 3. — [12] *deest* 3. — [13] miracula 2, oracula 4.

Num. 3. — [1] autem 3. — [2] celebrarent 4. — [3] *deest* 3. —

versionem

EX MSS. ET IMPR.

versionem ab antedicto episcopo sanctus mittitur Boamirus [4]; sed diabolus homines instigans, quorum animas fraude deceptas ibidem tenebat, necem sancti [5] prædicti [6] viri præparari non distulit. Cujus machinamenta sanctus vir spiritu [7] prænoscens, fecit jejunium et orationem [8]. Cujus oratio [9] tantum apud Deum prævaluit, ut etiam supradictum fanum ignis de cœlo devoraret [10]. Et sic victus meritis prædicti sancti viri diabolus inde abscessit, ac [11] confusus aufugit [12].

Childebertus rex ad ei satisfaciendum prodigiis adactus

4. Illud etiam operæ pretium memoriæ est commendandum [1], qualiter egit [2] cum Francorum rege Childeberto. Sane dum [3] pro quibusdam negotiis ecclesiasticis [4] a sancto Cenomanico episcopo [5] missus sit [6] ad Clotharium [7], accidit ut ejus adventus latuerit regi memorato [8]. Sed cum ei postmodum nuntiatum esset stare missum [9] episcopi pro foribus, minime tamen ante ipsum [10] ipsa die [11] pervenit. Cumque tandem [12] noctem sanctus vir pervigilem in oratorio duceret, rex valde a [13] febre correptus, cœpit anxius esse. Sed dum a morbo torqueretur, recordatus est [14] missi sancti episcopi, videlicet Boamiri. Quem cum requisis- B set, et non invenisset, ait: *Merito hæc patior, quia eum non recepi, ut debui; et ideo his tactus doloribus tribulor.* Cumque [15] mane facto præfatus sanctus vir adesset, venerabiliter regi præsentatur; cujus rex legationem audiens dulciter suscepit. Quibus peractis, prostravit se ad pedes ejus, enarrans qualiter ei pro eo per noctem acciderat. Cui emendatione [16] promissa, et omnibus ejus expostulatis adimpletis [17], et numquam ei talia deinceps accidere [18] pollicitus, ab eo scelere absolvitur, et liquore sacrati olei [19] delibutus, ejus meritis et precibus sanatur. A rege quoque et regina seu satellitibus ejus plurimum honoratus, suum revertitur ad pastorem, cujus etiam meritis haud dubium memorata acciderunt. Cui impetrata renuntians, etiam per ordinem qualiter ei acciderunt retulit. De cujus adventu et impetratu episcopus lætatus, absolvit eum et ad cellulam [20] propriam honoratum remisit.

Sanavit hydropicum

5. Deinde transacto tempore, eoque in jam dicta cellula suo [1] Domino militante, a multis jam audita sanctitatis ejus [2] fama, allatus est ei quidam hydropicus qui jam tribus annis e [3] lectulo surgere nequiverat; pro quo amici ejus [4] et paren- C tes sanctum Dei rogant [5], ut illum saltem manibus contrectaret. Cujus ventrem et crura sanctus D Boamirus contrectans et liquore olei sanctificati in modum crucis liniens, suis [6] precibus sanavit, cumque suis parentibus [7] sanum [8] reddidit.

et cæcum;

6. Non multo vero post [1] quidam vir nomine Ago, natalibus clarus et opibus multis locupletatus, lumine caruit oculorum [2]. Sed dum per multos medicos duceretur et nihil ei [3] proficeret, sed quantum plura medicamina inferebant [4], tantum ille deterius semper haberet [5], ad ultimum namque [6] dederunt ei amici sui [7] consilium ut acceptis multis muneribus veniret ad sanctum Boamirum [8]. Quorum consilio usus [9], fecit ut imperaverant. Deductus autem ad sanctum virum, prostravit se ad pedes ejus, humiliter postulans ut sui misericordiam haberet, et ei aliquid visus daret, ne in tenebris semper versaretur. Cumque sanctus vir eum interrogaret qualiter ei hoc [10] acciderat [11], et sciscitatus ei sua culpa [12] hoc accidisse cognovisset [13], dedit ei consilium ut veram ageret pœnitentiam, quia aliter sanitatem impetrare non valeret. Qui accepta ab eo forti pœnitentia, eaque ibidem digne peracta, cum tempus absolutionis adveniret, cum manus impo- E sitione absolvit eum sanctus Dei sacerdos, ut ordo docet canonicus [14]. Cui postmodum oculos saliva proprii oris contingens [15], superfudit liquorem [16] sacrati olei, deprecans Dominum ut cum amissione criminum etiam lumen redderet. Cujus preces Dominus exaudiens, reddidit prædicto cæco lumen pristinum. Unde datur intelligi quia per culpam multi perdunt lumen exterius et interius, et cum vera pœnitentia crimina delentur et lumina redduntur.

manum aridam reparavit, et adhuc miraculis ejus sepulcrum claret

7. Sequenti etiam tempore cujusdam viri manum arefactam cum sacrati fomento [1] olei virentibus nervis [2] ad desperata [3] munia reparavit, et suis precibus sanitatem redintegravit. Dæmonia vero a compluribus visibiliter ejecit, atque videntibus cunctis [4] sanavit. Febribus etiam laborantes suis sanctis precibus innumerabiles sanavit, de quibus [5] et superstites hodie nonnulli et [6] nobiscum degunt. Obiitque sanctus Boamirus tertio Nonas Novembris. Reliquarum autem magnarum virtutum insignia non est necesse hic inserere, quia testis extat nobiscum tumulus, quo fiunt sæpissime ejus meritis magnarum virtutum miracula [7]. F

[4] s. Boamirus mittitur 4. — [5] deest 4. — [6] (s. p.) prædicti sancti 2, 3. — [7] Domini 2. — [8] orationem et jejunium 3. — [9] (orat. C. o.) orationem. Quæ 4. — [10] voraret 3. — [11] et 2, 3. — [12] confugit 4.

Num. 4. — [1] commend. est mem. 3; est mem. comm. 4. — [2] egerit 4. — [3] cum 4. — [4] ecclesiasticis negotiis 3. — [5] sancto episcopo Cenomanico. — [6] sit missus 3. — [7] Childebertum 4. — [8] regem memoratum 2, 4. — [9] stante misso 3. — [10] eum 2, 4. — [11] ipsa die ante ipsum 3. — [12] eandem 2, 4. — [13] deest 2, 3. — [14] est recordatus 3. — [15] Cum 2, 4. — [16] emendatio 2. — [17] et omnia ejus expostulata adimpleta 3. — [18] accidere deinceps 3. — [19] sancti olei 2, 4; olei sacrati 3. — [20] cellam 2, 3.

Num. 5 — [1] sua 2, 4. — [2] deest 3. — [3] a 2, 4. — [4] amici sancti 3. — [5] erogant 3. — [6] suisque 3. — [7] sanavit-parentibus desunt 4. — [8] sanum suis parentibus 3.

Num. 6 — [1] post tempore 2, 3, 4. — [2] lumine oculorum caruit 3. — [3] ei nihil 2, 3, 4. — [4] inferebat 2. — [5] habebat 3. — [6] deest 3. — [7] deest 2, 4. — [8] ad S. Boamirum veniret 3. — [9] fisus 3. — [10] hoc ei 3. — [11] accideret 4. — [12] ejus et sua culpa ei 4. — [13] (ei-cog.) cognovisset ei sua culpa accidisse 3. — [14] et ut ordo canonicus docet 3. — [15] saliva oris contingens proprii 3. — [16] liquore 3.

Num 7 — [1] fomenti 3. — [2] nervis virentibus 3. — [3] ad desperata ita 3; in reliquis deest ad. — [4] cunctis videntibus 3. — [5] san. qui et 3. — [6] deest 4. — [7] add. 3 ad laudem Domini Jesu Christi, cui est cum Patre et sancto Flamine majestas æqualis in æternum. Amen.

A D

DE SANCTO GUENAILO

SECUNDO ABBATE LANDEVENECENSI

IN BRITANNIA MINORI

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. D. S.

§ I. S. Guenaili memoria in fastis sacris. Acta hic edenda; aliæ notitiæ.

INTER ANNOS D XXX ET DXC, CLARUIT. S. Guenaili, discipuli S. Guingaloei, * vulgo Gagnole seu Guenole * vulgo Brest

*Celebre in primis apud Britannos Armoricanos habetur nomen Winwaloei seu Guingaloei *, quem conditorem agnoscit monasterium Landevenecense, in diœcesi Corisopitensi situm, in intimo sinu maris quod Gesocribates * præterfluit. Hunc magistrum habuit* Guenailus, *et ipse in sacris fastis suæ gentis haud ignobilis. Nomen ejus, quod videtur conflatum ex duabus vocibus britannicis* gwenn (1) *seu* guyn (2), *quæ album significat et* ail, *qua significatur* angelus (3), *diversimode scriptum reperitur* (4), *ut videre est in variis lectionibus et auctariis martyrologii Adonis et Usuardini, in martyrologiis Saussayi, Castellani, Canisii seu Walasseri, in Catalogo generali Ferrarii, in martyrologiis Parisiensi jussu Cardinalis de Noailles et Ebroicensi jussu Petri Jul. Cæsaris de Rochechouart editis, ac denum in martyrologiis Benedictinis Arnoldi Wionis et Hugonis Menardi. In quibus omnibus documentis festum* S. Guenaili *signatur ad diem 3 novembris, sicut etiam in calendario veteris breviarii Leonensis* (5), *inter officia propria Venetensia* (6) *et Corisopitensia* (7) *et in calendariis (seu Ord. div. off.) item Venetensi* (8) *et Corisopitensi* (9); *sed in Ordine Corisopitensi anni 1840, nescio ob quam rationem, remittitur ad diem 9 ejusdem mensis.*

Vita, quam hic primum edimus ex duplici apographo, latentibus codicibus.

2. *Vitæ latinæ, quam primum hic edimus, duplex habemus apographum ad majores nostros transmissum, quod asservatum est in codice olim musei bollandiani, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis 8931. Alterum descriptum fuisse indicatur ex* Ms^to^ S. Victoris Par., *Vitamque continet in novem lectiones distributam. Alterum unde desumptum sit distincte non signatur, sed tantummodo ad calcem adjecta est hæc nota :* Hæc Acta S. Guenayli abbatis, cujus corpus asservatur adhuc Corbolii in prioratu ejusdem nominis, sub abbatia S. Victoris Parisiensis, canonicorum regularium S. Augustini, desumpta sunt ex antiquo codice ms. bonæ fidei et recitantur per lectiones officii et octavæ. *(Alia manu)* Joannes Baptista Macaldus, Societatis Jesu. 1635. *Ex qua nota sicut et ex paucitate varietatum colligere licet ipsum ex codice quidem aliquo Corboliensi, sed qui a canonicis S. Victoris submissus fuerat, profluxisse : nisi malis vice versa exemplar Vitæ* S. Guenaili *simul cum ejusdem reliquiis* (10) *Corbolium primo allatum fuisse et illius apographum ad cœnobium Parisiense transmissum. Duplex ille codex Victorianus videtur deperditus : certe in bibliotheca nationali Parisiensi jam non comparet nec in permultis quos pervolvi codicum mss. catalogis ullam Vitam* S. Guenaili *distincte notatam reperi.* E

ante finem seculi IX conscripta fuit;

3. *Jam, quod ad illorum Actorum auctoritatem spectat, imprimis certum est longe præcipuam eorum partem* (11) *conscriptam esse ante reliquiarum* Guenaili *translationem, quam circa medium seculum decimum, sub Hugone Magno, factam esse paulo inferius demonstrabimus* (12). *Quamquam enim in ultimis capitibus non solum memoratur prior translatio, qua e Britannia* in Franciam in Parisiacos fines pervenerunt (13), *sed et posterior, qua Corbolium deportata sunt* (14), *facile constat has memorias non a primo scriptore, sed ab alio quodam serius adjectas. Superius enim* (15) *diserte indicatur adhuc, dum hæc scribebantur, sanctum corpus in primo sepulturæ loco asservari. Significatur etiam tunc temporis locum illum opera Nomenoii Britannorum regis præclaris muneribus fuisse ditatum atque amplissimum monasterium ibidem constructum* (16). *Nomenoius autem titulum regis Britannorum non assumpsit ante annum 841 aut etiam 845, obiitque anno 851* (17). *Unde tandem hanc partem Actorum ante finem seculi IX scriptam esse liquet. Sed et ipsam hanc mentionem elevationis corporis* S. Guenaili *sub Nomenoio rege Actis jam absolutis adjectam fuisse, demonstrat doxologia qua terminatur superius caput* (18), *qua primus scriptor Vitam conclusit : ut nihil vetet quominus eadem Vita diu ante Nomenoii ætatem, quin et paulo post sancti obitum conscripta supponatur; quod tamen argumentis positivis demonstrari nequit. Nec quidquam præterea circa personam scriptoris ex ipsis Actis vel aliunde innotescit, neque circa fontes quibus ille in iisdem colligendis usus est.* F

nec alia [illegible] antiquior [illegible]

4. *Duplicem Vitam* S. Guenaili *exhibuit Hugo Menardus inter* Observationes *suas ad martyrologium Benedictinum* (19). *Posterior debetur Guidoni de Castris, abbati S. Dionysii apud Parisios, qui floruit extremo seculo XIII* (20): quam reperi, *ait Menardus,* ms. in bibliotheca canonicorum

(1) Le Gonidec, *Dictionnaire celto-breton,* ad h. v. — (2) Zeuss, *Gramm. celt.,* ed. II, p. 1073. — (3) Ibid., p. 1065. — (4) *Latine* Guenailus *seu* Guenaylus, Wenailis, Wenalis, Guinalus, Vuailus, Guennaelus, Guenhaelus, Guinaldus, Guinardus, Juvenalis; *gallice* Guenaël, Guenol, Guinel, Gouval, Guenau, Guenaut, Guenin. — (5) Cit. ap. Lobineau, *SS. de Bretagne,* append., p. 3 (ed. Tresvaux, tom. I, p. xxxi). — (6) Ann. 1603, 1635, 1757. — (7) Ann. 1852. — (8) Ann. 1850, 1854. — (9) Ann. 1834, 1854. — (10) Cfr. infra, num. 19. — (11) Vit. num. 1-17. — (12) Cfr. infra, num. 18. — (13) Vit. num. 18. — (14) Vit. num. 19. — (15) Vit. num. 17 extr. — (16) Ibid. — (17) Morice, *Hist. de Bretagne* (Guingamp, 1835-37), tom. I, pp. 181, 234; *Cartulaire de l'abbaye de Redon,* Proleg., p. xxxiii. — (18) Vit. num. 16 extr. — (19) Lib. I. — (20) Cfr. Ziegelbauer, *Hist. lit. O. S. B.,* tom. IV, p. 117.

regularium

AUCTORE C. D. S.

regularium sancti Victoris Parisiensis (1); estque compendium Actorum quæ nunc edimus, quorum etiam subinde verba usurpavit Guido. Alteram suo marte confecit Menardus ex eodem fonte, ut legenti liquet : eam depromptam ait ex veteribus monumentis ecclesiæ sancti Guinaili apud Corbolium, quorum exemplar mihi concessum est a quodam familiari pio et religioso viro (2). Mire hallucinatus est Miorcec de Kerdanet ubi (3) hæc brevia Acta conscripta esse tradit circa annum 818, quum non solum genus scribendi manifeste scriptorem recentiorem prodat, sed et in ipsis memoretur constructio monasterii a Noemenio rege procurata (4), immo et paulo inferius ex Historia sancti Guinaili supra citata referat Menardus sacrum ejus corpus, e loco sepulturæ translatum, primo fuisse exceptum a Teugdone Parisiorum præfecto (5), quod non ante annum 925 factum infra demonstrabimus.

nota sunt. 5. Nec aliunde quam ex Actis nostris derivata censeri possunt Officia propria S. Guenaili in ecclesia Venetensi (6) et in Corisopitensi (7) legi solita, et quæ de sancto nostro scripserunt Albertus Le Grand (8), Lobineau (9), Saussayus B et Adrianus Baillet (10), adjectis scilicet nonnullis traditionibus aut interpretationibus quæ suo loco in Commentario nostro vel inter Adnotata discutienda occurrent.

§ II. De chronotaxi Vitæ S. Guenaili.

Computata Ad ordinandam chronotaxin Vitæ S. Guenaili ex ipsis ejus Actis hæc habemus indicia. Discipulus fuit S. Guingaloei (11), cui adhuc juvenis successit in regimine Landevenecensis monasterii (12). Post septennium in eo regimine expletum (13) ac peregrinationem in Hiberniam et majorem Britanniam peractam, ubi non minus quinquaginta cœnobia constituit (14), in Britanniam Armoricam revertenti occurrit rex qui illi regioni aut saltem meridionali inferioris Britanniæ parti præerat, quæ Cornugalliæ nomen erat sortita, nomine Rigimalus; cujus munificentia tria illic monasteria excitare sancto viro licuit (15). Deinde ad insulam Croy digressus, ibique multos annos demoratus (16), C rursus in Britanniam, non tamen ad monasterium suum Landevenecense reversus est (17), regemque offendit nomine Guerrachum (18), a quo honorifice est susceptus; nec multo post, ut videtur, ad meliorem vitam commigravit in senectute bona (19).

ætate S. Guingaloei. 7. Ex his, si certa foret ætas S. Guingaloei, cujus nomen tam celebre habetur in ecclesiæ britannicæ fastis, non utique adeo difficile videretur chronotaxin gestorum S. Guenaili utcumque ordinare. Sed quantum in illa ipsa ætate definienda laboraverint atque dissenserint scriptores, jam adverterunt majores nostri ad diem 3 martii S. Guingaloei Acta tractantes (20). Ipsa quidem hæc Acta triplicem rursus præcipuam notam ad illam ætatem discernendam præbent. Primo enim ex iis habetur Guingaloeum coævum fuisse S. Patricio; secundo, D ab ipso conditum fuisse cœnobium Landevenecense, operam ad id conferente Gradlono Magno, Britanniæ seu Cornubiæ rege (quod et confirmatur ex hujus fundationis memoria in chartulario Landevenecensi servata) (21); tertio, Guingaloeum obiisse quinto nonas martii, hebdomada prima quadragesimalis jejunii, quarta sabbathi hora, si textum sequaris a Surio editum, at, secundum codices mss. duos quos vidit Henschenius, V nonas martii, feria quarta hebdomadæ primæ quadragesimalis jejunii (22). Quarum notarum prima parum nos juvat, quum adeo discrepent eruditi in statuendo anno obitus S. Patricii, aliis illum obitum anno 457, aliis anno 493, aliis alicui anno inter hos intermedio illigantibus (23). Gradlonum M. autem alii ab anno 435 ad annum 446 (24), alii extremo seculo V (25) regnasse existimant.

8. Porro, si jam attendatur ad tertiam notam, *cujus beata mors* imprimis quæ sit vera ejus lectio paucis disputandum est. Et quidem hebdomadam primam quadragesimalis jejunii intelligendam esse illam quæ sequitur dominicam primam quadragesimæ, non vero concludendam quatuor illis diebus, a feria E quarta Cinerum ad sabbatum sequens, qui dominicam primam antecedunt, longe mihi videtur probabilius, utpote magis consonans modo loquendi in calendariis ecclesiasticis recepto. Sed et longe probabilior videtur lectio mss. codicum, secundum quam Guingaloeus feria quarta obiisse fertur, quam Surii, qui eum quarta sabbathi hora vita defunctum scribit. In qua posteriori per oscitantiam alicujus scribæ irrepserit vox hora pro feria; sabbathi autem pro hebdomadis appellatio ab usu loquendi scriptorum sacrorum et inde etiam hagiographorum adeo alienum non est, ut una pro altera usurpata supponi nequeat, quum e diverso indicatio illa quarta sabbathi hora ab omni usu loquendi abhorrere videatur. Ceterum, ut mox apparebit, illa interpretatio ad solutionem quæstionis principalis non adeo magni refert (26).

9. Nimirum, si calendarium solare perpetuum *illo anno videtur* consulamus (27), illis annis diem V nonas seu 3 martii in feriam quartam incidere reperimus qui litteram dominicalem habent c. in sabbatum vero ubi littera dominicalis est G. Inter hos, ab anno 450 et 550, qui, si rationem habuerimus ætatis Gradloni (28), omnino tamquam termini investigationis F nostræ statuendi sunt, dies 3 martii incidit in sabbatum post inchoatum quadragesimale jejunium, seu post feriam quartam cinerum, annis 507, 518 et 529; in sabbatum post dominicam primam quadragesimæ, annis 451, 456, 535, 540 et 546; in feriam quartam Cinerum, annis 493 et 504; in feriam quartam post dominicam primam quadragesimæ, annis 499, 510, 521 et 532.

10. Hunc annum 532 ut præ omnibus aliis modo *anno 532* indicatis obitu Guingaloei insignem statuamus, suadet nos quod in Actis Guenaili legimus sanctum in fine vitæ suæ conversatum esse cum Guerracho rege (29), qui vix alius supponi potest quam Warachus ille, filius Macliavi, qui anno 577 post mortem

(1) Op. cit., p 368. — (2) Ibid., p. 367 — (3) In sua editione Vitarum SS. Britanniæ Alberti Le Grand, p. 675, not. 2. — (4) Cfr. supra, num 3 extr. — (5) Menard., Martyrol. SS. O. D. B, p. 371. Cfr. Vit. num 18. — (6) Prop. Venet. ed ann. 1603, 1635 et 1757. — (7) Prop. Corisop. ed. an. 1852. — (8) Ed Miorcec de Kerdanet, p. 670-675. — (9) Ed. Tresvaux, tom. I, p 108 — (10) Vies des SS., tom. VII, p. 492. — (11) Vit. num. 3 5. — (12) Num. 6-7. — (13) Num. 8. — (14) Num. 9-10. — (15) Num. 11-12. — (16) Num. 13-14. — (17) Num. 14. Cfr. adnot subjectam. — (18) Num. 15. — (19) Num. 16. — (20) Act. SS., tom. I Martii, p 245 — (21) Morice, Preuves de l'histoire de Bretagne, tom. I, p. 177. — (22) Act. SS., tom. cit., p. 246, num. 4. — (23) Act SS, tom. II Martii, p. 524 sq ; Todd, St Patrick, p. 494-497. — (24) Morice, Hist de Bretagne (ed. Guingamp 1835), tom. I, pp 51, 54; Daru, Histoire de Bretagne, tom. I, pp. 65, 69. — (25) Ch. P. Levot in Nouvelle Bibliographie générale, tom. XXI, p. 581. — (26) Cfr. infra, num 11 extr. — (27) Art de vérifier les dates, tom. I. — (28) Cfr. supra, num. 7 extr. — (29) Cfr. supra, num 6 extr.

patris

A *patris sui partem Britanniæ obtinuisse memoratur apud Gregorium Turonensem* (1), *annoque sequente bellum adversus Francos gessit* (2), *iterumque decennio post* (3). *Itaque ante annum circiter 580 necessitudo illa* Guenailum *inter et Warachum regem intercessisse supponi nequit. Nec facile etiam quisquam supposuerit* Guenailum, in senectute bona *defunctum* (4), *multo ultra octogesimum annum vitam protraxisse mortalem. His positis, manifestum est omnino recedendum esse a sententia Usserii, qui Guingaloeum ex hac vita decessisse ac proinde* Guenailum *abbatem Landevenecensem creatum esse anno 504 opinatus est, et ab omni alia quæ hæc exordio seculi VI illigaret* (5).

Censemus S. Guenailum natum esse initio seculi VI

11. *Contra vero, si Guingaloeum anno 532 obiisse existimaverimus, omnia quæ tum in Actis ejus quam in Actis* S. Guenaili *leguntur, apprime concordant. Guingaloeum scilicet, anno circiter 455 natum* (6), *extremo seculo V vel ineunte VI monasterio Landevenecensi exordium dedisse ejusdemque præfecturam gessisse annos fere triginta colligemus, post quos obiit* senex et plenus dierum (7), B *fere octogenarius ;* Guenailum *vero exordio seculi VI primo lucem aspexisse et anno 532 adhuc juvenem* (8), *postquam tamen multis sanctitatem suam documentis fratribus probare potuerat* (9), *utpote qui vix pueritiam egressus monasticam inter eos vitam fuerat amplexus* (10), *magistrum suum in cœnobii regimine excepisse. Quod si aliam interpretationem sententiæ de die obitus S. Guingaloei præ illa quam prætulimus seligere maris, pro anno 532 in computatione nostra substituere licebit annum 529 vel 535* (11), *non tamen ulteriorem, quod ex jam dicendis patebit.*

et mortem obiisse inter annos 580 et 590.

12. *Etenim* Guenailus, *septennio in regendis fratribus transacto* (12), *in Majorem Britanniam (secundum sententiam nostram circa annum 540) transgressus* (13), *post multa tum in ea regione tum in Hibernia condita (seu reformata) monasteria* (14), *in Britanniam suam Armoricanam rediit* (15) *ante finem anni 547 : quippe qui ibidem regnantem reperit Rigmalium* (16) *seu* Rig-walium *(sic enim rectius scribendum facile conjicere licet) : quo nomine* Hoellum *significari, præposita particula* rig *seu* ri, *quæ idiomate celtico* regem *sonat* (17), *omnes in antiquitatibus armoricanis* C *paululum versati norunt* (18). *Duo autem ex ordine principes hujus nominis Britanniæ Armoricanæ aut ejus parti dominati sunt seculo VI : Hoellus I ab anno 509 ad annum 545, et inde Hoellus II ad annum 547* (19). *Reliquam autem chronotaxin gestorum* Guenaili *distinctius enucleare, documenta quæ ad nos pervenerunt non sinunt. Obiisse autem videtur inter annum 580 et 590* (20).

—

AUCTORE C. D. S.

§ III. De sepultura et translationibus corporis S. Guenaili.

Corpus S. Guenaili in monasterio ubi vita functus est

Quo loco sepultus sit S. Guenailus, *distincte non indicant Acta; sed ex serie narrationis dubium non est quin eamdem habuerit sepulturæ quam obitus, id est* humile monasterium (21), *ubi corpus ejus jacuit usque ad tempora Nomenoii regis* (22). *Hinc refutantur commenta Alberti Le Grand, qui* (23) *illum magna pompa, præsentibus rege et regni primoribus, in monasterio Landevenecensi humatum ait, et quæ leguntur in Officio proprio* S. Guenaili *Venetensi recentiori, nimirum :* Hunc *(e cœnobio ubi mortuus est)* mox pro sepultura ad cathedralem fuisse Venetensem asportatum, antiquior omni memoria necnon perpetua traditio tenet, perantiquo hujus ecclesiæ confirmata monumento quod pro sancti Guenhaeli sepulcro nusquam * destitit agnosci. *Ita Proprium Venetense editum anno 1757. Verum non ita antiquam et perpetuam fuisse illam traditionem, demonstrant Propria ejusdem ecclesiæ edita annis 1630 et 1652, ubi pro verbis modo citatis, post mentionem obitus* S. Guenaili *in cœnobio Venetensi, hæc subjecta sunt :* Multis autem post annis, cum ad vitandam Normannorum sacra profanaque miscentium immanitatem religiosis excedendum esset, ejus reliquias extra provinciam tulerunt. INDE vero Venetensis antistes QUASDAM PARTES ILLARUM IN suam ecclesiam, UBI TUMULUS EJUSDEM GUENHAELI NOMINE ERECTUS EST, AFFERRI CURAVIT. *Præterea advertendum est partem illam ecclesiæ cathedralis, ubi ostenditur sepulcrum* S. Guenaili, *teste Lobineau* (24) *constructam esse seculo XV. Nec ratio habenda videtur sententiæ Adriani Baillet, qui* (25) *ex mera conjectura opinatus est* Guenailum *illum cujus sepultura exhibetur in ecclesia cathedrali Venetensi, diversum esse a nostro, Guingaloei discipulo.*

* nunquam

usque ad medium fere seculum IX sine honore jacuit ;

14. *Itaque post obitum suum per amplius duo secula caruit vir sanctus honore qui iis qui in opinione sanctitatis defuncti erant, vulgo tribuebatur. Id explicant Acta nostra, quod* ad monasterium, in quo sanctissimum corpus ejus quiescebat, longo tempore mulieribus et laicis ob ipsius venerationem negatus est accessus (26). *Quod parum videtur probabile : neque enim solebant monachi iis temporibus ob sancti cujus corpus apud se habebant venerationem, ad ecclesiam sui monasterii accessum denegare. Quidquid sit de illius neglectus causa, instauratum fuit* humile monasterium *opera Nomenoii* (27), *qui seculo IX regis titulo et auctoritate in Britannia Armoricana potitus est : quod tunc factum credo ubi dux ille fundationibus ecclesiarum et donis in ipsas collatis clerum sibi conciliare conatus est ad suam dominationem firmandam, id est post annum 840; obiit autem anno 851* (28). *Et forte tunc aliqua etiam elevatio corporis* S. Guenaili *facta est.*

postea

15. *Annos fere centum in novo monasterio*

(1) *Hist. Franc.*, lib. v, cap. 16. — (2) Ibid., cap. 27. (3) Ibid., lib. ix, cap. 18 et lib. x, cap. 9. — (4) Cfr. supra, num. 6 extr. — (5) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Mart., p. 246, num. 4. — (6) Cfr. ibid., num. 5. — (7) Ibid., p. 255, num. 16 extr. — (8) Cfr. Vit. num. 6. — (9) Vit. num. 5. — (10) Vit. num. 3-4. — (11) Cfr. supra, num. 9. — (12) Vit. num. 8. (13) Vit. num. 9. — (14) Vit. num. 11. — (15) Vit. num. 12. — (16) Ibid. — (17) Cfr. Zeuss, *Gramm. Celt.*, ed. II, p. 20. — (18) Cfr. Daru, *Histoire de Bretagne*, tom. I, p. 150, not. 1. — (19) Cfr. Daru, tom. cit., p. 150. — (20) Cfr. supra, num. 10 extr. — (21) Vit. num. 17 extr. — (22) Ibid., init. (23) *SS. de Bretagne*, p. 674. — (24) *SS. de Bretagne*, ed. I, p. 83. — (25) *Vies des SS.*, tom. VII, p. 494. — (26) Vit. num. 17 init. — (27) Ibid. med. — (28) Cfr. Morice, *Hist. de Bretagne*, loc. cit. supra (p. 669, not. 17). Daru, tom. I, p. 200-223.

Nomenoii

Parisios translatum est. *Nomenoii liberalitate exstructo requievit sacrum corpus : donec scilicet cum aliis sanctorum britannorum exuviis translatum est Parisios. Translationem hanc paucis referunt Acta nostra* (1), *fusius fragmentum quoddam historiæ Franciciæ a Ludovico Pio ad Robertum regem, cujus partem quæ ad rem nostram spectat protulerunt Gerardus de Bosco (Dubois)* (2) *et paulo altius documentum repetens Mabillonius* (3), *atque inde novissime de S. Maglorio tractans, de quo præcipue in ea narratione agitur, collega quondam noster Josephus Van Hecke* (4), *ut illud denuo hoc loco totum exscribere supervacaneum videatur. Itaque in memoriam revocasse sufficiat secundum illud documentum corpora sacra translata esse Parisios ubi*, dum per triennium hæc *(quæ distinctius non indicatur)* acerrima perduraret guerra, Richardus comes Danos, Alamannos et Deiros in auxilium advocavit, *et clericos illa deferentes benigne susceptos esse* ab ipso civitatis principe, videlicet Hugone Francorum duce, *quo jubente solemniter ad ecclesiam S. Bartholomæi deportata sunt :* corpus scilicet beati
B Samsonis Dolensis archipræsulis, Maglorii ejusdem archipræsulis, Machuti episcopi, Senatoris episcopi, Leonarii episcopi, WENALIS SACERDOTIS : *quo titulo nusquam alias insignitus reperitur* Guenailus *noster*.

non post annum 962 sub Hugone Capeto. 16. *Inquirendum jam quo anno hæc acta sint. Mabillonius quidem illam translationem refert* (5) *sub anno 979, indicans tamen eam factam esse* paullo ante id tempus. *At Gerardus de Bosco* (6) *et alii ad annum 962 vel unum ex sequentibus, sed ante 966. Ad quam conclusionem facile inde adducti sunt quod in Chronico Frodoardi ad annum 962 legerent eo anno Thetbaldum comitem Carnotensem, devictum a Richardo duce Normanniæ, ad regem Francorum Lotharium confugisse et ab eo fuisse magno favore receptum* (7), *apud Wilhelmum Gemeticensem vero Richardum ducem, ut se contra regem Francorum Thetbaldi fautorem tutaretur, auxilium postulasse Haraldi regis Danorum* (8), *ac denique in documento supra citato corpora translata esse quo tempore* Richardus comes Danos... in auxilium advocavit (9). *Verum illa opinio eatenus tantum consistere potest quatenus Hugo dux Francorum, qui sancta corpora in*
C *ecclesia Sancti Bartholomæi collocavit, supponitur fuisse Hugo, cognomento Capetus, qui post Lotharium et Ludovicum in solium regium evectus est, non vero hujus pater, qui dictus est Hugo Magnus : is enim ex multis testimoniis, nullo contradicente, mortuus est anno 956.*

sed sub Hugone M hujus patre. 17. *Et quidem Hugonem Capetum hic designari dubium videri non poterat, quando in documento laudato paulo inferius legitur :* Dux autem ecclesiam beati Bartholomæi, quæ tantorum sanctorum reliquiis videbatur illustrata, ampliavit, quam postmodum in honore prædicti apostoli atque beatissimi Maglorii ... dedicari fecit : in qua etiam monachos ad divinum officium peragendum constituit; quibus semper abbatem ex propria congregatione præesse ... stabilivit. Qui etiam cum sua venerabili conjuge, Adelaide nomine, filia Pictavorum comitis, ... eidem ecclesiæ magna dona possessionesque et prædia obtulit, quæ sub nomine Lotharii regis et Ludovici describi et con- D
firmari præcepit, regioque sigillo muniri constituit. Sub Roberto vero rege, memorati ducis filio, ... *Quæ omnia uni conveniunt Hugoni Capeto ; nec ullo indicio suspicari licet hunc ducem de quo hic loquitur scriptor documenti, diversum esse ab Hugone illo qui sancta corpora recepit. Verum, ne incerto huic scriptori plenam in hac re fiduciam tribuamus vetat duplex testimonium omnino certum, quo fundationem monasterii sancti Maglorii non Hugoni Capeto, sed Hugoni Magno adscribendam esse constat. Primum præbet Vita Roberti regis, qui Hugonem Capetum patrem, Hugonem Magnum avum habuit, ab Helgaldo Floriacensi monacho, ejusdem Roberti familiari, conscripta, ubi cap. 11 hæc leguntur :* Hujus igitur inclyti regis *(Roberti)* avus Hugo, pro pietate, bonitate, fortitudine MAGNUS dictus, monasterium S. Maglorii confessoris Christi in civitate Parisius simul cum filio construens nobiliter, monachos sub regula Patris Benedicti vivere paratos ibi collocat, et in auro vel argento locum ipsum ditat et ceteris ornamentis (10).

18. *Habemus præterea diploma quo Lotharius et Ludovicus reges, petente Hugone Capeto, confirmant donationes* quas idem *(Hugo)* pie monasterio sanctorum Bartholomæi apostoli et Maglorii archipræsulis Britanniæ urbis, scilicet Dolensis, contulit, quod fundavit *(utique simul cum patre, ut ex Vita Roberti modo citata constat, sicut et ex mentione quæ mox subjicienda est)* in urbe Parisiaca, ad sanctorum corpora, quæ ut peregrini hospitabantur per aliorum rura. *Jam inter possessiones quæ inde recensentur monasterio donatæ, citatur* clausus etiam vineæ juxta Saucias situs, quem dedit bonæ memoriæ HUGO, FILIUS ROBERTI REGIS (11), *scilicet Magnus. Ex his itaque liquet monasterium SS. Bartholomæi et Maglorii principaliter quidem fundatum esse ab Hugone Capeto, sed vivo adhuc et operam conferente patre ejus Hugone Magno; cumque illud monasterium aliquo tempore postquam sancta corpora Parisios allata sunt constitutum fuisse in fragmento historico sæpius laudato indicetur, sequitur translationem factam esse circa annum 950.* *seu circa annum 950.*

19. *Mox tamen ad aliam sedem migravit corpus* S. Guenaili. *Etenim, ut statim post sententiam superius citatam* (12) *pergit scriptor anonymus fragmenti historici*, Postmodum consilio Lotharii regis procerumque Francorum, pace facta inter Theobaldum comitem et Richardum Nortmanniæ comitem ... barbari, a quibus crudeliter populabatur Gallia, ipsa relicta reversi sunt ad propria. Pace itaque in tota Gallia et Nortmannia vigente et florente, quidam eorum qui de Britannia Parisius advenerant, nutu, ut credimus, divino sumptis sanctorum corporibus, quæ illuc secum detulerant, almi videlicet Samsonis et beati Leonorii, necnon et SANCTI GUENAILI aliorumque quorumdam sanctorum, quidam eorum patriam repedare, quidam ad alia Galliæ loca migrare disposuerunt. Quod cum Duci nunciatum fuisset, licet ægre tulisset, vim tamen eis nolens inferre, RETENTIS QUIBUSDAM MEMBRIS SANCTORUM, abire permisit. Qui recedentes, alii COR- *et inde brevi post Corbolium*

(1) Num. 18, sed cfr. ibid. Annot. *d*. — (2) *Hist. Ecclesiæ Parisiensis*, tom. I, p. 547 (lib. IX, cap. 4). — (3) In appendice ad *Annal. Benedict.* tom. III, p. 719, n. LXIII. — (4) *Act. SS.*, tom. X Oct., p. 791. — (5) *Annal. Bened.*, tom. III, p. 655 (lib. XLVIII, n. 85). — (6) *Hist. Eccl. Paris.* lib. cit., cap. 2. — (7) *Script. Rer. Gall.*, tom. VIII, p. 212. — (8) Ibid., p. 268. — (9) Cfr. J. Van Hecke, Comment. de S. Maglorio, num. 21 (*Act. SS.*, tom. X Oct., p. 778). — (10) *Script. Rer. Gall.*, tom. X, p. 101. — (11) Ap. Dubois, *Hist. Eccl. Paris.*, tom. I, p. 549; inde *Script. Rer. Gall.*, tom. IX, p. 644. — (12) Num. 15 extr.

BOILUM

BOILUM CASTRUM, alii Bellummontem expetierunt, ubi et quieverunt. Alii etiam ad alia Galliæ loca abierunt ... *Hæc est illa altera translatio quam memorant Acta nostra* (1). *Sed rursus maxima difficultas occurrit in definiendo quo anno illa facta sit et in conciliando testimonium fragmenti historici cum aliis documentis certis.*

tempore Haymonis comitis,

20. *Etenim secundum scriptorem fragmenti translatio illa facta est* pace facta inter Theobaldum comitem *(Carnotensem)* et Richardum Normanniæ comitem *seu ducem : pax autem ista composita supponi non potest ante annum 963 vel 964* (2). *Ex alia parte habemus ex Actis nostris corpus* S. Guenaili *magna devotione receptum esse Corbolii ab Haymone comite qui primo* ad tempus parvam construxit basilicam, ut ibi pausaret (3). Tandem vero persecutione Saxonum sedata, ubi devotionem suam erga confessorem gloriosum liberius manifestare potuit, infra castrum ... magnæ pulchritudinis ædificavit ecclesiam, ubi sanctas reliquias cum omni veneratione reposuit. ... Idem vero religiosus comes ... eumdem locum frequentabat, ... eamdem ecclesiam copia librorum, textis et pretiosissimis ornamentis decentissime ornavit; ibique constituens canonicos quatuor, redditus unde possent competenter habere necessaria, præbuit. ... *Hæc omnia utique nonnisi intra aliquot annorum spatium compleri potuerunt. Et ne solo testimonio Actorum nostrorum niti videamur, afferamus et Calendarium seu Necrologium ecclesiæ* S. Guenaili *Corbolii, in quo ad diem 21 maii signatum erat* Anniversarium solemne Haymonis comitis fundatoris ecclesiæ B. Guenaili de Corbolio (4), *et instrumentum quo Burchardus, ejus in comitatu Corboliensi heres,* terrulas quas Haimo comes canonicis S. Guenaldi prius dederat, *confirmavit* (5) : *ut omnino certum sit Haymonem fundatorem fuisse ecclesiæ* S. Guenaili, *quæ utique non prius, sed aliquo tempore postquam corpus sanctum Corboilum delatum fuerit, exstructa supponi potest.*

ac proinde,

21. *Jam vero facile etiam demonstratur hæc omnia ante annum 960 evenisse : quæ demonstratio hocce conficitur modo. Burchardus, qui Haymoni in comitatu Corboliensi et aliis decoribus successit, uxorem duxit Elisabetham ejusdem Haymonis viduam, teste luculentissimo Odone Fossatensi, Vitæ Burchardi scriptore coævo vel suppari :* Inclytus Burchardus *(sic ille cap. 1)* ... pueritiæ tempora dum transigeret, curiæ regali, more Francorum procerum, a parentibus traditus est... Dum vero adolescentiæ atque juventutis appulit annos, ... magno dilectionis amore a rege amplectitur... Contigit itaque iisdem temporibus ... ut comes Corboili castri, nomine Haymo, ... orationis gratia Romam pergeret, ibidemque in eodem itinere finem hujus vitæ acciperet. Quo defuncto, admonetur strenuæ juventutis tyro Burchardus tam a rege quam ceteris Francorum primoribus, ut prædicti comitis uxorem sibi conjugio copularet. Ille vero, quem jam juventutis seu naturæ humanæ necessitas talia facere cogebat, præceptis regalibus libenter paruit. Datur ergo dono regali ei uxor jam dicti comitis Haimonis, Elizabeth vocitata ... In quo copulæ thalamo dedit Hugo rex sibi fideli militi castrum Miludinum, atque jam dictum Corboilum comitatumque Parisiacæ urbis, taliterque comes regalis efficitur (6).

AUCTORE C. D. S.

ut ex certis documentis colligitur,

22. *Ex hoc autem matrimonio ortus est Ragenaldus seu Raynaldus, qui cancellarius fuit Hugonis Capeti regis et postea episcopus Parisiensis : nam (ut et huic effugio occurramus) Raynaldum ex priori aliqua conjuge Burchardi ignota natum esse nec supponere sinit narratio modo citata et excluditur ex eo quod paulo inferius (cap. 4 med.) de aliqua donatione a Burchardo facta monasterio Fossatensi agens :* Helizabet quoque, *inquit,* comitissa, sociali conjugio illi juncta, cum Ragenaldo FILIO suo, jam præsule urbis Parisii effecto, talis facti assensores ... extiterunt (7). *Sed et advertendum, ex documentis quæ vidit Mabillonius, Raynaldum non fuisse primogenitum liberorum Burchardi et Elisabethæ, sed secundum natu, priorem autem Burchardum juniorem* (8). *Porro Raynaldus cancellarius erat Hugonis regis anno 988 vel 989, ut constat ex charta donationis ab Hugone rege cœnobio Fossatensi factæ, in qua* sigillum regalis majestatis a Ragenaldo cancellario filio comitis, postea Parisiorum præsule, imponitur anno incarnati Verbi DCCCCLXXXVIII, sub die XII calend. Juliarum, perpetuoque in eodem monasterio conservatur (9). *Episcopus autem Parisiensis creatus est anno 991 vel 992, ut iterum constat ex instrumento donationis ab ipso factæ cuidam mulieri nomine Odæ, quod ita subscriptum est :* Actum Parisiis pridie calend. Aprilis, anno V regnante Hugone serenissimo rege, episcopatus nostri anno I. Ego Rainaldus episcopus subscripsi. S. Hilarii decani, *etc.* (10).

ante annum 960

23. *Nemo facile credet Raynaldum cancellarium regis creatum fuisse ante ætatis annum vigesimum quintum et episcopum Parisiensem ante annum ætatis trigesimum. Unde necessario colliges eum lucem aspexisse ante annum 962; inde, Burchardum cum Elisabetha matrimonio conjunctum fuisse ante annum 960, et ante hunc annum mortuum esse Haymonem ; ac denique aliquot et forte plurimis annis ante 960 corpus* S. Guenaili *translatum esse Corbolium. Quod et aliis argumentis confirmare licet* (11).

§ IV. De reliquiis S. Guenaili et de ecclesiis ac locis ejus cultu insignitis.

Reliquiæ et cultus S. Guenaili Corbolii, Parisiis,

Ecclesiam S. Guenaili *nomine ab Haymone Corbolii constructam, in qua repositum est illius sacrum corpus, anno 1134 contulit Ludovicus VI rex abbatiæ S. Victoris Parisiensi, cujus deinceps prioratus fuit* (12). *Funditus autem deleta est extremo seculo XVIII tempore magnæ perturbationis gallicæ, et eodem tempore dispersæ et amissæ reliquiæ* S. Guenaili, *quæ servabantur in hierotheca supra altare majus collocata* (13). *Partem aliquam exuviarum retentam esse Parisiis, forte colligi potest ex verbis scriptoris anonymi citatis supra* (14); *sed aliam harum reliquiarum* S. Guenaili, *quas servasset civitas Parisiensis, memoriam non invenio.*

(1) Num. 19. — (2) Cfr. supra, num. 15. — (3) Vit. num. 19. — (4) Ap. Jac. du Breul, *Antiquitez de Paris*, p. 901. — (5) Cit. ap. Andream Quercetanum (Du Chesne) in notis ad *Biblioth. Cluniac.*, p. 68. — (6) *Script. Rer. Gall.*, tom. X, p. 350. — (7) Ibid., p. 353, a. m. — (8) *Annal. Benedict.*, tom. IV, p. 378 (lib. LVII, n. 2). — (9) Odo Fossatensis, *Vit. Burchardi*, cap 4 (tom. cit., p. 352); *Gall. Christ.*, tom. VII, Instr. p. 23-24. — (10) *Gall. Christ.*, ibid., p. 24; Dubois, *Hist. Eccl. Paris.*, tom. I, p. 605. — (11) Cfr. infra, Vit. cap. III, annot. *d* et *f*. — (12) Lobineau, *Hist. de Paris*, tom. I, p. 147; Brequigny, *Table des diplômes*, tom. II, p. 614. — (13) Tresvaux, *SS. de Bretagne*, tom. I, p. 113. — (14) Num. 18.

in diœcesi Venetensi. 25. *Corbolio acceptam eam partem corporis* S. Guenaili *qua gloriabatur sæculo XVII ecclesia cathedralis Venetensis, affirmant Propria diœcesana citata superius* (1). *Quod si verum habet, id factum esse oportet ante finem seculi XIV. Nam ex inquisitione de juribus capituli Venetensis anno 1400 instituta* (2), *constat tunc temporis servata fuisse ibidem caput* S. Guenaili *effigie argentea ejusdem capitis inclusum et os colli in theca item argentea repositum. Ex reliquiæ vel pars illarum usque ad nostra tempora in cathedrali Venetensi publicæ venerationi exposita esse dicuntur* (3). *Itaque et in eadem ecclesia ut patronus secundarius honoratur et altare quoddam ipsius nomine consecratum est et in tota diœcesi colitur die 3 novembris officio duplici secundæ classis. Præterea nonnulla sacella seu oratoria passim in ea diœcesi vel vici* S. Guenaili *nomine insignita citari possunt, ut* Caudan, *ubi admodum antiquum oratorium* S. Guenaili *visitur et monstratur lapis in quo sanctus, secundum traditionem popularem, orare consueverat* (4). *Prioratus ibidem antiquitus constitutus erat, qui dependebat a cœnobio sancti* B *Gildæ de Rhuis* (5) : *in quo cœnobio quædam reliquiæ* S. Guenaili *olim colebantur, et adhuc in ecclesia ejusdem loci dicuntur servari* (6). *Adde sacellum et fontem* S. Guenaili *in vico* Pluviguer (7), *sacellum item* S. Guenaili *in vico* Plouray (8), *ac denique vicos* S. Guenaili *apud* Cleguer *et apud* Plouharnel (9).

in diœcesi Corisopitensi 26. *Diœcesis Corisopitensis etiam celebrat memoriam* S. Guenaili *die 3 novembris, sed ritu semiduplici. Quatuor in ea diœcesi ecclesiæ parochiales* S. Guenailum *principalem patronum habent, videlicet* Ergue-Gabéric, Landuwez, Plougowelin *et* Bolazec (10) *et quædam etiam sacella, videlicet apud Ploneisium, prope Corisopitum civitatem, apud S. Paulum Leonensem, apud Landirisiacum et in media via inter* Landerneau *et* Plougastel, *in qua visitur antiqua sancti statua* (11). *Ejusdem sancti reliquiæ servabantur olim in cœnobio Sanctæ Crucis apud Kimperlegium* (12). — *In antiqua diœcesi Leonensi, nunc cum Corisopitensi unita, colebatur etiam* S. Guenailus *die 3 novembris officio novem lectionum* (13).

et in Briocensi. 27. *In Briocensi vero diœcesi celebratur ejus festum tantum ritu simplici, eadem videlicet die tertia novembris. Duæ in eadem diœcesi ecclesiæ parochiales sanctum nostrum ut patronum principalem colunt :* Treguidel *(id est* Trevia Guenaili) *prope Lauvallonum, ubi etiam extat antiqua sancti statua* (14) *et* Lescoat-Goarec (15), *quæ olim pertinebat ad diœcesim Venetensem.*

(1) Num. 13 extr. — (2) Edita a sodalitio *Société polymathique du Morbihan*, an. 1874. — (3) Tresvaux, loc. cit. — (4) Rosenzweig, *Répertoire archéologique du Morbihan*, p. 50-51. (5) Rosenzweig, *Dict. topographique du Morbihan*, p. 249. — (6) Luco, *Vie de S. Gildas*, p. 384. — (7) Rosenzweig, *Dict. topogr.*, p. 249. (8) Ibid. — (9) Ibid.

(10) Ordo Corisopit. an. 1860, pp. 64, 70, 73. — (11) Kerdanet, ad Albert Le Grand, *SS. de Bretagne*, p. 675, not. 1. — (12) Acta S. Gurloesii (ad diem 25 Aug., tom. V, p. 273). — (13) Tresvaux, *SS. de Bretagne*, tom. I, p. XXXI. — (14) *Géographie des Côtes du Nord*, p. 185. — (15) Ibid., p. 758.

D

VITA S. GUENAILI.

Hanc edimus e duplici apographo ad majores nostros transmisso, alterum, quod ex codice S. Victoris Parisiensis exscriptum distincte indicatur, signantes numero 1, alterum, forte ex Corboliensi codice desumptum, numero 2. Cfr. Comment. Præv., num. 2.

CAPUT I.

S. Guenaili ortus, pueritia, professio monastica in cœnobio Landevenecensi ; ejusdem cœnobii regimen post S. Guingaloeum per septennium susceptum.

E

Cum [1] Romalius, illustris Britanniæ Comes *a*, antiqua patrum nobilitate clarissimus haberetur, illum tam animi generositas quam morum honestas longe reddiderant clariorem. Hic in ætate nuptiis contrahendis idonea positus, legitimo sibi conjugio junxerat virginem viro non imparem vel genere [2] vel honestate : quæ vocata Lætitia *b*, mentis serenæ lætitiam, quam ei divina contulerat gratia, nomine nuntiabat. Ambo natura benigni, erga Dei cultum devoti, erga sibi subditos mansueti. Non enim, ut plerique divites solent, data desuper abutebantur potestate nec dominatione violenta [3] subjectos affligebant, prudenti consideratione recolentes se ejusdem esse naturæ cujus erant et illi quos occulta sibi dispositione voluntas divina subdiderat [4]. *S. Guenailus, nobili genere in Britannia Armoricana natus,* *a* *b*

2. Cum itaque in magna Dei et hominum gratia feliciter annos aliquot [1] pariter exegissent, beatæ Lætitiæ viscera tumuerunt, prolem beatissimam editura. Adveniente autem partus tempore, prodit in lucem filius elegantis formæ, vultus angelici, et renatus fonte sacri [2] baptismatis Guenailus [3] nominatur. Crevit puer, crevit et in puero sapientia : et erat gratia Dei [4] cum illo. Postea enim quam reddendi verba plenum habuit intellectum, cognoscere Deum et diligere similiter [5] didicit. Puerulus adhuc aurem libentissime accommodabat colloquiis divinis et ætatem teneram animi gravitate transgrediens, gratissimum ducebat aliquid de Deo aut [6] audire aut [6] loqui. Relucebat in ejus facie cordis tranquillitas, et ipsa vultus [7] serenitate favorem hominum merebatur. Denique in tanta mansuetudine pueritiam exegit ut neminem vel læsus [8] læderet, in tanta simplicitate et innocentia ut a corruptione humana videretur alienus. *pueritia sancte transacta,* F

3. Accidit autem quadam die ut monasterii Landogendocensis [1] *c* abbas Guingalius cum multitudine monachorum de cellula quadam ad suum monasterium rediens et per villam quam- *S. Guingaloeo abbati Landevenecensi adhæret ;* *c*

Num. 1. — [1] igitur *add.* 2. — [2] generatione 2. — [3] violenter 2. — [4] (quos-subdiderat) *om.* 1.

Num 2. — [1] (ann. al.) al. ann. 2. — [2] *om.* 2. — [3] Guenaylus 2 ; *et ita deinceps.* — [4] (gr. D.) D. gr. 2. — [5] simul 2. — [6] vel 2. — [7] sui *add.* 2. — [8] verbis 1.

Num 3. — [1] (m. L.) Langundocensis mon. 2.

dam,

A dam, in qua tunc forte comes Romalius morabatur, transitum faciens, beatum Guenailum in platea stantem inter compares invenit et. Divinitus igitur admonitus [2] abbas et nescio quid divinum in beati pueri facie contemplatus : *Placet tibi*, dixit, *fili carissime, ut nobiscum ad monasterium venias, tuo creatori perpetuo serviturus?* Cui sanctus puer : *Nihil unquam, pater, duco jocundius* [3]. Nec mora : comparibus suis [4] relictis, utroque parente nesciente, abbatem e vestigio secutus est [5] *d*, ad monasterium venit, ibique per dies aliquot moratus est *e*.

d

e

moxque in eodem cœnobio monasticam vitam professus,

4. Proponitur interim illi communis monasterii regula, fratrum disciplina, vilitas vestium, asperitas ciborum, prolixitas vigiliarum, orationis [1] instantia, lectionis frequentia, propriæ mortificatio voluntatis, silentii diuturnitas, obedientiæ difficultas. Quibus propositis et diligenter expositis : *Vis*, intulit abbas, *fili Guenale, propter verba labiorum Domini custodire vias duras et pauperum fratrum vitam paternis præferre deliciis, ut immortales delicias, Domino juvante, merearis adipisci?* — *Volo*, respondit beatus Gue-
B nailus, *et nihil audire possem quod delectabilius fieret cordi meo* [2]. Intelligens igitur abbas sanctum adolescentem in sancto solidatum proposito, voluntatem illius non distulit fratribus aperire. Pia petitio placet omnibus et dilatatione seposita [3] susceptus in monachum, sanctæ societatis efficitur particeps.

omnium religiosarum virtutum exercitio conspicuus,

5. Sanctus itaque monachus summum religionis fastigium attigit in brevi, utpote quem prævenerat Dominus in benedictionibus dulcedinis et quem in omnibus comitabatur gratia divina. In omnibus enim agebat strenuissimum monachum : frequens in jejuniis, creber in vigiliis, jugis [1] in oratione. Ostentationis autem pharisaicæ declinans omnimode vanitatem, vigili circumspectione præcavebat ut in sua conversatione non argueretur nimietas, aut offenderet [2] novitas, aut singularitas displiceret. Insistens etiam pro tempore divinæ lectioni, naturalis [3] ingenii vivacitatem sancto Spiritu fecundante, sine difficultate magna sacrarum [4] intelligentia literarum honestissime claruit. Ante omnia vero sollicitus servare unitatem spiritus in vinculo pacis, moribus suavis, eloquio dulcis, in consulendo discretus, in subve-
C niendo paratus, consolationibus mœstos demulcens, rationibus desperatos erigens, infirmis serviens devote, omnibus obediens prompte, singulos sibi fratres præferebat : tantam humilitatem et mansuetudinem exhibens ut, cum universos sanctitate transcenderet, illum tamen omnes ut fratrem diligerent, ut patrem honorarent. Quanto autem illi deferebatur amplius, tanto se humiliabat enixius : non honorem sibi ab universis exhibitum ex suis oriri meritis, sed ex occultis Satanæ fraudibus arbitrans provenire. Denique corpus cum Apostolo castigans et in servitutem [5] redigens, singulis noctibus, dum pausarent fratres, in frigidissimum flumen, quod monasterium præterfluebat, clam descendens usque ad scapulas, donec septem pœnitentiales psalmos pro se cunctisque fidelibus dixisset [6] ibi morabatur.

Guingaloco

6. Dum igitur cum Apostolo quæ retro sunt oblitus et in anteriora se extendens, magis ac magis proficeret in dies, contigit [1] abbatem Guingalium infirmitatis incommodo fatigari. Qui, ingravescente morbo, cum diem suæ resolutionis instare sentiret, convocatis ad se fratribus universis, suum illis commendavit decessum. Flebant ubertim omnes, tanti patris solatium amissuri. Quos ille blande consolans et ut vota quæ suis distinxerant [2] labiis, spe longanimes, spiritu ferventes, in hilaritate Domino redderent, compendiose pro tempore commonens, ut de abbate substituendo [3] invicem conferrent hortabatur. At illi : *Nosti*, inquiunt, *pater, conscientias omnium et vires. Cui proprium gregem committere debeas, tuæ discretionis arbitrio relinquimus providendum.* Qua ille responsione hilaratus : *Videtis*, ait, *divinæ virtutis gratiam in fratre Guenailo signis evidentibus relucere. Hoc igitur consilium meum et hæc est voluntas, ut ipsum eligatis, quem jam a Domino prælectum non ambigimus.* Assensum unanimem omnes sano præbuere consilio, et beatum assumentes Guenailum imposuerunt cathedræ renitentem. Cumque illum ad patrem Guingalium reduxissent, beatus eum Guenailus in his verbis E
aggressus est : *Quo sensu, pater, qua ratione, quo consilio, maturis juvenem* f, *sapientibus imprudentem, exercitatis neophytum et rudem vis præponere* [4]*? Necdum subesse didici, et præesse jam cogor; necdum monachum feci, et in abbatem eligor. Imbecillibus humeris* [5] *imponitur regiminis onus, cui frequentissime succumbunt ipsi fortiores.*

morti proximo

f

7. Hæc et similia cum reverentia tanta [1] et [2] humilitate prosequentem prudenti responsione compescuit venerabilis pater : *Noli*, dicens, *fili, impositum tibi jugum abjicere; noli divinæ resistere voluntati. Quod non potes ex te, divina supplebit bonitas. Jacta* [3] *cogitatum tuum in Domino et a viis ejus rectissimis non declina. Confortare ergo et acquiesce : quia, juxta Samuelem, melior est obedientia quam victimæ, et auscultare magis quam offerre adipem pinguium. Quasi* [4] *genus ariolandi* [5] *est repugnare et quasi* [6] *scelus idololatriæ* [7] *non acquiescere.* Tum ille, tam manifestæ rationis auctoritate compressus et præ verecundia nesciens obviare : *Quia*, inquit, *tua voluntas sic imperat et obedientia cogit ne possim resistere, acquiescam, hujus tamen conventionis interventu,* F
si mihi concesseris, ut, postquam in hac jussione tua septem annos complevero [8], *cura* [9] *mihi liceat refutata ad meorum peccatorum pœnitentiam* [10] *peragendam peregrinari quocumque me tulerit Domini voluntas.* Annuit pater, et pastoralem baculum beato tradens Guenailo [11], ipsum et fratres universos benedictione benedixit novissima. Hæc multa dilatio, cum educta de carcere tunc tandem felix anima habitationem pro lutea sideream, pro vili gloriosam, pro terrena cœlestem accepit. In precibus et fletu exequiarum officia consummantur, et cum devotione summa corpus traditur sepulturæ.

vehementer instante, ad septennium

8. Beatus autem Guenailus, pastoris officio fungens, septem annos integros in magna humilitate et sanctitate et industria præfuit : gregis sancti sibi [1] commissi circumspectus et sollicitus

regimen cœnobii suscipit et suo munere strenue

— [2] commonitus 2. — [3] (cui-jocundius) *om.* 2. — [4] *om.* 2. — [5] *om.* 2.

Num. 4. — [1] orationum 2. — [2] (e. c. m.) c. m. e. 2. — [3] (e. d. s.) *om.* 1.

Num. 5. — [1] vigil 2. — [2] offenderetur 2. — [3] naturalem 2. — [4] sanctarum 2. — [5] servitute 2. — [6] (f. d.) d. f. 2.

Num. 6. — [1] contingit 2. — [2] distinxerat 2. — [3] *om.* 2. — [4] proponere 2. — [5] humilibus 2.

Num. 7. — [1] *om.* 2. — [2] cum et 2. — [3] tamen *add.* 2. — [4] quia 2. — [5] repugnandi 2. — [6] quam 2. — [7] idololatria 2. — [8] (s. a. c.) c. s. a. 2. — [9] *om.* 1. — [10] (pecc. pœn.) pœn. pecc. 2. — [11] (tr. G.) G. tr. 2.

Num. 8. — [1] et 2.

custos,

fungitur. custos, ad exhortandum[2] alacer, ad corripiendum liber, ad compatiendum proclivis. Multa erga omnes charitas, magna lenitas, scilicet[3] quæ nihil detraheret disciplinæ. Mores ejus aut propositum non mutavit honor, nisi quod cum ætatis augmento virtutum in eo gratia cumulatius augebatur. Primus doctrina, primus sanctitate, subjectos non tam nomine quam re, non tam prælatione quam religione præcedens, non tam verbis quam exemplis instruens, cum beato veraciter Apostolo dicere poterat : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

ANNOTATA.

a *Romelium hunc eumdem esse existimat Miorcec de Kerdanet* (1) *cum Rimelino seu Ricelino Mur Marchu qui primus Cornubiæ Armoricanæ comitis titulo imperitasse fertur in antiquis hujus regionis comitum catalogis* (2). *Quæ conjectura, ut videtur, sola aliqua similitudine nominum, utique non ita insigni, nititur.*

B b *Britannice* Levenez, *quod nomen olim haud raro impositum fuisse ait idem Kerdanet* (3).

c *De monasterii Landevenecensis fundatione et historia cfr.* Gall. Christ., *tom. XIV, p. 893 sqq.*

d Vix septennem *fuisse* Guenailum *quando Guingaloeum ad monasterium Landevenecense secutus est tradunt Propria Venetense et Corisopitense, nescio qua auctoritate nixa.*

e *Triennio in monasterio versatum antequam habitum religionis acceperit ac proinde decennem illo indutum aiunt Albertus Le Grand* (4) *et antiquum Proprium Corisopitense* (5). *Secundum Acta nostra post* dies aliquot *in monachum susceptus est* (6), *quod in tanta juventute vix est credibile, nisi forte eum in numero* oblatorum *receptum judicaveris, quod utique Acta nequaquam indicant.*

f *His verbis satis refutatur assertio Alberti Le Grand* (7), *dum* Guenailum *quadraginta tres annos in monasterio vitam degisse indicat ubi eum Guingaloeus sibi successorem designavit.*

CAPUT II.

C Sancti in Britanniam majorem et Hiberniam iter, labores apostolici, felix in fundandis et ordinandis monasteriis successus. Ejusdem in Armoricam reditus, miracula, pius obitus.

In Britanniam majorem et Hiberniam miraculis et apostolico labore magna sibi gratia conciliat, et

Porro septem annis expletis, juxta quod illi prædecessor suus [1] concesserat, dispositis religiose monasterii rebus, disgrediens inde cum duodecim fratribus honestissimis in majore Britannia Scotiaque *a* peregrinabatur. Latitare quidem volebat in terris alienis, quem latere virtutum non patiebantur insignia quæ servum Dei comitabantur. Vere enim, sicut legitur, *abscondi non potest[2] civitas super montem posita.* Comperta D est in brevi sanctitas ejus et miraculis innumeris declarata. Confluebant ad eum certatim insulani, tam animæ quam corporis remedia flagitantes, et virtus Dei erat famulo Dei ad salvandos eos. Videbant cæci, audiebant surdi, leprosi mundabantur; dæmoniacis sensus, claudis incessus, vigor paralyticis et diversis laborantibus causis sanitas restituebatur. Magnates et principes terræ Dei famulum adibant humiliter, audiebant libenter et eo audito multa faciebant. Nemo frustra veniebat ad eum; nemo qui vel interioris, vel exterioris, vel utriusque pariter hominis, salutem non reportaret. Incredulos ad fidem, indevotos ad fervorem, dejectos in spem, obstinatos ad timorem, mœstos ad lætitiam reducebat. Offerebantur illi plurima, dabantur multa : quæ verus paupertatis amator, non pecuniæ cupidus sed charitate profusus, devotioni consulens offerentium et indigentium necessitatibus providens, aut in usus pauperum aut in ædificationes ecclesiarum reservabat.

10. Monasteria siquidem duo, alterum in Britannia, alterum in Scotia, construxit; probatasque ibi personas religionis regulis diligenter instructas Dei servitio mancipavit. Et illud quidem monasterium quod in Britannia ipsius industria factum est, ingentibus et admirandis ædificiis adeo speciosum, auro argentoque [1], palliis sericis diversisque ornatibus adeo pretiosum fuit quod nulli[2] adjacentis provinciæ monasterio vel pulchritudine cederet vel ornatu. Fuit et illud de Scotia tam structuris quam ornatibus splendidissimum : verumtamen usque ad magnitudinem alterius vel pulchritudinem non pervenit, prout sumptus vel opportunitas defuere. Denique quinquaginta cœnobiorum conventus sanctitatis ejus suaveolenti fragrantia famaque miraculorum exciti institutionibus et patrocinio famuli Dei sese commiserunt. *Duo insignia monasteria condit, et alia deinde ad quinquaginta*

11. Cum itaque vir Dei regiones illas illustraret miraculis, illuminaret doctrinis, informaret exemplis, angelica visitatione et alloquio didicit divinæ placere voluntati ut unde venerat remearet. Qui monasteriis suis sapientes et religiosos præficiens[1] patres, data filiis benedictione, multis utrimque profusis lacrymis, quinquaginta monachos, quos ab illis secum regionibus abducebat, navem conscendere fecit, repositis ibi quæ itineri necessaria videbantur. Ipse vero, solus ingressus fiscellam quam ibi de virgis fecerat et propriis manibus contexuerat, præcedebat navem, Christo duce, Christo remige securus. Cumque jam aliquamdiu navigassent, repente ingens tempestas oboritur, machinationibus dæmonum excitata. Aer densatur in nubes; noctis imaginem dies representat. Concurrunt sibi venti in impetu, crispantur undæ, fluctus intumescunt, præsentem[2] intentant omnia mortem. Ascendunt usque ad cœlos et descendunt usque ad abyssos, et omnis tam monachorum fiducia quam nautarum sapientia devorata est. Quos vir sanctus metu dissolutos intuens : *Modicæ*, inquit, *fidei, quare dubitastis?* Et signo crucis procellis objecto, tam rabies ventorum quam tumor fluctuum conquievit. *Angelico monitu in Armoricam rediens, immanem tempestatem signo crucis sedat,*

12. Dehinc prospero cursu transvecti, optato *ad Cor-*

— [2] exhortationem 2. — [3] sed 2.

Num. 9. — [1] (pr. s.) s. pr. 2. — [2] (a. n. p.) n. p. a. 2.

Num. 10. — [1] que *om.* 2. — [2] ullus 2.

Num. 11. — [1] proficiens 2. — [2] præsentemque 2.

(1) Albert Le Grand, *Vies des SS. de Bretagne*, p. 670, not. 4. — (2) Ap. Morice, *Preuves de l'Histoire de Bretagne*, tom. I, p. 174. — (3) Loc. cit., not. 5. — (4) Op. cit., p. 671, cap. 3 init. — (5) Cit. a Kerdanet ibid., not. 1. — (6) Cfr. num. 3 extr., 4. — (7) Loc. cit., cap. 4 init.

tandem

...nugalliam appellit, et a rege Rigimalo benigne susceptus, tria ibi monasteria constituit.

tandem littore potiti sunt, terræ quæ Cornugallia [1] *b* dicitur applicantes. Rex illi terræ præerat Rigimalus [2] *c* nomine, vir honestate justitiaque præclarus, qui et eamdem tam moribus quam legibus [3] venustavit. Qui viri Dei adventu comperto, cum magno illi comitatu gratulabundus occurrit, eique quinquaginta crepidas ad opus fratrum pro devotione offerens, se suaque totamque terram suam ejus voluntati exponit. Proinde se orationibus sancti humillime commendans, petita acceptaque benedictione, et lætior et devotior quam venit reversus est. In illa regione tria monasteria vir sanctus constituit, quæ magnis ædificiis attollens, pulchris ornatibus decorans, redditibus etiam ampliavit, quantum terrarum et hominum subsidia permittebant [4] *d*.

Inde in insula Croy, ubi ejus adventus prodigio et revelatione innotescit, multis perfunctus laboribus,

13. Inde transmeavit ad insulam Croy *e*, ubi salutarem ejus ingressum recenti et inusitato miraculo Dominus præsignavit. Cum enim applicaret insulæ, campanis ecclesiarum nullo pulsante diu sonantibus et quasi applaudentibus in introitu sanctorum, insulani novitate miraculi permoti sunt et vehementer mirabantur. Revelatum est autem cuidam seni monacho sanctos venisse in insulam, quorum toti populo salutifer foret ingressus. Qui visionis reseratione attonitus, populi stuporem discutiens : *Eamus,* inquit, *o fratres, et videamus verbum hoc quod* [1] *Dominus ostendit nobis. Venerunt ad nos viri sancti, cum quibus pariter et salus nobis advenit.* Currentes igitur ad littus populi, Dei famulum invenerunt cum sanctis fratribus quos in suo semper habebat comitatu. Ex quorum aspectu hilarati admodum, omnem illis humanitatem ostenderunt. Vir autem sanctus, ad quod [2] et venerat, barbaros erudire, plantationes quas pater cœlestis non plantaverat extirpare, divinas inserere, construere fratribus cellas, ædificare satagebat ecclesias, potens opere et sermone.

rursus angeli voce alio migrare compellitur; lupa cum catulis expulsa et fonte e terra elicito, monasterium ædificat, in quo deinceps usque ad obitum suum permansit.

14. Cum vero in eadem insula diutius demorans multos exegisset annos et pluribus monachorum congregationibus institutiones salutiferas præscripsisset [1], allocutione rursus monetur angelica regiones alias petere : eo quod non sanis, sed male habentibus opus sit medico. Conventibus igitur monachorum convocatis, revelationem indicavit et data benedictione copiose flentibus, necessariis ad usum præparatis navem conscendens, ad quædam loca quæ tunc temporis erant inculta pervenit. Ubi cum in oratione pernoctaret, catulos una cum matre lupa mansuetius accedentes ad genua sua videt procidere, licentiam in illis commanendi locis suppliciter a sancto quasi postulantes. Quibus sanctus : *Jam vobis hic remanere* [2] *non licet, quibus vitæ spes in damnis hominum et innocentium cædibus bestiarum tota consistit. Ad desertas et hominibus inaccessas migrate* [3] *regiones. Pacificus noster ingressus regionibus his pacem advexit.* Hæc sanctus : et sancti jussionibus feræ parentes, in illis amplius locis non comparuerunt. Ibi famulus Dei cum dulcibus aquis indigeret, ut erat totus de Deo præsumens, baculo quo sacra membra sustentabat, signo crucis præmisso, terram percutiens, amœnissimi fontis aquas largissimas extemplo [4] conspicit scaturire. Ubi et religionis suæ fundavit monasterium, in quo [5] peregrinationis suæ novissima tempora complevit. Hic itaque locus *f*, tam eo vivente quam post ejus decessum, quibus et [6] quantis miraculis ad beati confessoris declaranda merita, Domino favente, claruit si quis carptim attentet explicare, multorum et voluminum opus erit et [7] fœcunditati materiæ quamlibet facundus succumbet. EX MSS.

Cervus a canum insectatione prodigiose tuetur, unde ad Guerrechum regem accersitur et magna veneratione ab eo suscipitur.

15. Contigit [1] autem quadam vice ut ad monasterium Chaloteti [2], monachi ejusdem videndi gratia, vir Dei [3] pergeret : erant enim multa dilectione et [4] familiaritate conjuncti et de lege Domini et animarum commodis frequenter invicem conferebant. Dum ergo [5] viam carperet, ecce cervus ingens, urgente venatorum et canum instantia plurimum fatigatus, cum beatum Guenailum videret eminus, tutissimum nactus refugium, ocius accurrens, sub ejus chlamyde se projecit. Mira res : catuli qui tergo cervi vehementius insistentes, jam crebrius retrahentem [6] ilia, jam longo deficientem labore, continuo capturi videbantur, accedentem ad sanctum non solum ausi sunt [7] persequi sed et flexis [8] genibus, quasi cervi non sensissent vestigia, nec latratus quidem ediderunt. E Porro venatores, novitate rerum attoniti, tali fretum præsidio non præsumentes [9] attingere, spe frustrati recesserunt. Quibus inde paulo longius progressis : *Recede securus,* dixit sanctus ad cervum, *nihil ultra tibi* [10] *timendum est.* Venatores vero, revertentes ad regem Guerrechum [11] *g*, narraverunt quod acciderat, cunctis qui aderant valde mirantibus. Misit itaque rex ex nobilissimis qui sibi assistebant, post servum Dei, rogans humiliter ut ad se venire dignaretur. Quo veniente lætatus et exultans vehementer, non modicam [12] de ejus colloquio voluptatem percepit. Per dies enim aliquot in quibus retinuit eum, in sermonibus et præsentia sancti non poterant satiari oculi ejus visu nec aures impleri auditu. Ceterum de grege sollicitus, a quo se absentare diutius non audebat, accepta licentia, maximam in oculis regis habens gratiam [13], ad monasterium reversus est. Duas autem villas optimas dedit ei rex, quas ipse fratribus in monasterio suo Deo servientibus habendas in perpetuum dereliquit.

Sancti moritur.

16. Cum vero post multos annos [1] et immensos labores, quibus Dei famulus laboravit sub sole, in jejuniis, in vigiliis [2], in orationibus et prædicationibus die ac nocte [3] jugiter [4] Deo serviens, remunerationis suæ tempus imminere præsciret, congregatis in unum filiis : *Ego,* inquit, *o filii, delibor et resolutionis meæ tempus instat. In timore et tremore vestram operamini salutem, incedentes et perseverantes in viis Domini rectis, sicut habetis formam nostram.* Cum autem flerent uberrime et sæpe repeterent quod beato Martino dixisse leguntur discipuli : *Cur nos, pater, deseris, aut cur nos desolatos relinquis? Invadent gregem tuum lupi rapaces : Nolite,* respondit, *o filii, nolite timere. Sic necesse est; sic placet illi in cujus manu et nutu vita et mors.* Proinde ne post [5] ejus decessum pastore carentes vacillarent, ipsis postulantibus,

Num. 12. — [1] Corrungallia 2. — [2] Ragmalus 1. — [3] (m. q. l.) l. q. m. 2. — [4] promittebant 2.

Num. 13. — [1] quidem 2. — [2] quid 2.

Num. 14. — [1] conscripsisset 2. — [2] manere 2. — [3] migrare 2. — [4] (l. e.) e. l. 2. — [5] et *add.* 2. — [6] et *om.* 2. — [7] et *om.* 2.

Num. 15. — [1] contingit 2. — [2] Calotheti 2. — [3] Dei *om.* 2. — [4] et *om.* 2. — [5] Guenaylus (ergo *om.*) 2. — [6] trahentem 2. — [7] *ita* 1. 2. — [8] fixis? 2. — [9] nipræsumentes 2. — [10] *om.* 2. — [11] Guerrachum 2. — [12] (n. m.) non modo dicam 2. — [13] [illegible] (?) g. m. 2.

Num. 16. — [1] *om.* 2. — [2] (j. i. v.) v. i. j. 2. — [3] (d. a. n.) *om.* 2. — [4] vigenter? 2. — [5] propter 2.

EX MSS. tibus, vice sua patrem constituit quemdam ex fratribus consummati testimonii virum, cognationis quidem linea conjunctum sibi, sed moribus et sanctitate conjunctiorem. Denique cunctis in monasterio rite dispositis, beatus abbas Guenailus plenus dierum in senectute bona tertio nonas novembris feliciter spiritum reddidit, regnante Domino Jesu Christo [6], cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Id ɩst Hibernia : quam hoc vocabulo* Scotiæ *apud scriptores medii ævi sæpissime significari notum est.*

b *Seu Cornubia, vulgo* Cornouaille, *quam fere complectitur hodierna præfectura* Finistère *et diœcesis Corisopitensis. — Secundum Proprium Venetense anno 1757 editum, in Britanniam Armoricanam reversus* Guenailus, monasterium Landevenecense, cui sese restituit, triennio disciplinæ regularis, obedientiæ et humilitatis exemplar inhabitavit *(quin, secundum Albertum Le* B *Grand, hoc triennio iterum abbatis officio functus est)*. Hinc ad locum Corisopitensis agri desertum profectus, novum in territorio a comite Rualone dato monasterium erexit. *Nihil de hac altera per triennium in Landevenecensi cœnobio commoratione habent Acta.*

c *Nomen istud frequenter et varie scriptum in documentis armoricanis occurrit,* Rigualian *seu* Rivallaun (1), Rigoall *seu* Rinoall *seu* Riwall (2), Riwallon (3), Rivalonus, Rualonus, Riwelen, Rivilin (4), *etc., facile supponi potest derivatum seu compositum ex voce* ri *seu* ruy, *quæ* regem *significat* (5) *et nominibus virorum in idiomatis celticis sæpissime adjecta aut præposita reperitur* (6), *et nomine proprio notissimo legislatoris* Hywel, *quod etiam aliis formis* Huwel, Howel, Houel, Hoell, Hingel, Hinel, Hevel *legitur* (7). *Duos reges hujus nominis Britanniæ Armoricanæ seculo VI dominatos esse ferunt, Hoellum I ab anno 509 ad annum 545, et inde Hoellum II ad annum 547* (8).

d *Quibus locis hæc tria monasteria condita fuerint nostræ memoriæ servatum non est.*

e *Seu* Groix, *quæ insula sita est ad meridiem diœcesis Venetensis, a qua dependet.*

C f *Rursus quinam hic locus fuerit nullo certo documento constat. Suspicio esse potest eum designari in donatione quadam cujus summam ex Cartulario Landevenecensi vulgavit Morice* (9), *his verbis conceptam :* Hæc descriptio declarat quod sanctus Morbretus habuit colloquium apud S. Wingualoeum, cui et se ipsum et beneficium, quod eidem sancto Morbreto dedit Evenus comes, qui dictus est magnus, et omnia quæ habuit, perpetualiter, ut illum apud Deum haberet intercessorem, commendavit, quia illius nomen illis diebus celebre habebatur. Quod beneficium dicitur Lanriunole, cum omni debito et decima et omnibus ei appenditiis; LANGUENOC HEREDITAS SANCTI WENHAELI, qui primus post S. Wingualoeum abbas fuit; Landecheuc, Caer-tan, Ran-maes, Caer-galven super flumen Helorn. D *Porro in Lexico geographico, nostris diebus accuratissime confecto, reperimus* Languennec (10), *qui vicus est parochiæ* Bubriaci (*Bubry*), *in diœcesi Venetensi ; sed nulla ibi* Guinaeli *memoria servata indicatur* (11). *Sed in alia parochia ejusdem diœcesis,* Caudan, *non solum valde antiquum visitur sacellum* S. Guenaili (12), *sed et monstratur lapis in quo, secundum traditionem popularem, sanctus orationi incumbere solebat* (13). *Ex qua traditione utcumque confirmatur quod legitur in Proprio Venetensi, post verba citata superius* (14) : Inde tandem, ferventioris ad mortem præparationis causa, paucis stipatus alumnis in territorium Venetense pertransiit. Ibi constat eum tertia novembris, anno post quingentesimum decimo octavo (15) diem ultimum clausisse. *Verum nullo omnino documento aut quam noverim memoria vel traditione nititur assertio Alberti Le Grand, qui* (16) *narrat* Guenailum *quadriennio ante obitum suum reversum esse ad monasterium Landevenecense et ibidem pie defunctum.*

g *Duo in documentis britannicis occurrunt viri principes hujus nominis,* Gueroc *scilicet seu* E Weroc, Warochus (17), *qui seculo VI floruerunt. Alter, filius Hoelli I regis, post hujus mortem, anno 545, comitatum Venetensem obtinuisse traditur, sed mox a Canao fratre suo fuisse occisus* (18). *Alter patrem habuit Macliarum* (19), *et ipsum Hoelli I filium* (20). *Prior nusquam regis titulo insignitus ; posterior vero apud Gregorium* (21) *et rex Britanniæ fuisse et seculo VI bellum intulisse Francis legitur. Hunc designari hoc loco crediderim.*

CAPUT III.

Sancti corporis elevatio et translatio.

Monasterium ubi corpus S. Guenaili *quiescebat, a Nomenoio Britanma rege mstaur atum et amplificatum.*

Post gloriosi vero confessoris felicem transitum, ad monasterium, in quo sanctissimum corpus ejus requiescebat *a*, longo tempore mulieribus et laicis ob ipsius venerationem negatus est accessus. Contigit [1] autem post multos annos ut Noemius Britannorum rex locum eumdem orationis causa peteret et intrandi sibi concedi licentiam devotissime postularet. Quod cum sibi fuisset indultum, religiosis ibi degentibus obtulit auri talenta non pauca. Meritorum [2] insuper tam sublimium [3] confessorem in tam humili jacere monasterio indignum arbitratus, religiosa ductus voluntate, monasterium ibidem propriis sumptibus amplissimum et pulcherrimum effecit *b*. Ex eo itaque tempore absque differentia sexus et professionis, ibidem ad poscenda sancti suffragia populi catervatim conveniunt, ibique ex innumera signorum multitudine beatissimi merita confessoris hodieque clarescunt.

18. Aliquanto denique tempore post, grassante *Postea ob*

— [6] (J. C.) nostro 2.

Num 17. — [1] contingit 2. — [2] *om.* 2 — [3] sublimem 2.

(1) Zeuss, *Gramm. Celt.*, ed. II, p. 98. — (2) Ibid., p. 135. — (3) Ibid., p. 87. — (4) Ibid. — (5) Ibid., p. 20 extr. (6) Ibid., not. 2. — (7) Ibid., pp. 93, 128, 134. — (8) Morice, *Hist. de Bret.*, tom. I, pp. 73, 79-81, Daru, *Hist. de Bret.* p. 149-152 — (9) *Preuves de l'Histoire de Bretagne*, tom. I, p. 335. — (10) Rosenzweig, *Diction. topographique du Morbihan*, p. 155. — (11) Cfr. Rosenzweig, *Répertoire archéologique du Morbihan*, p. 36. — (12) Ibid., p. 50. — (13) Ibid., p. 51. — (14) Annot. *b*. — (15) Cfr. supra, Comm. Præv., num 12. — (16) *SS. de Bretagne*, p. 673, numm 7, 8. — (17) Cfr. Zeuss, *Gramm. Celt.*, ed. II, p. 78. — (18) Morice, *Hist. de Bretagne*, tom. I, pp. 80, 81 ; Daru, *Hist. de Bretagne*, tom. I, pp 151, 152 — (19) Greg. Turon., *Hist. Fr.*, lib. v, capp. 16, 27, lib. ix, cap. 18. — (20) Morice, p. 80; Daru, p. 157. — (21) Loc. cit.

EX MSS.

metum barbarorum Galliam invadentium, sanctum corpus translatum in fines Parisiacos, Theudonis præfecti studio in villa Curcorona aliquamdiu servatum,

persecutione gentilium et ecclesias Christi sparsim depopulante, cum finitima jam loca rabies illa cominus [1] occuparet, quidam honestissimi fratres ex eodem monasterio loculum in quo sacratissimum continebatur corpus, metu compellente ab illis regionibus deportantes, in Franciam in Parisiacos fines, Domino ducente, pervenerunt. Ubi a Teudone urbis Parisiacæ præfecto *c* honorifice suscepti, in quadam ejus villa, Curcorona nomine, sacras deposuerunt reliquias *d* : quam idem præfectus cum redditibus et dominio ejusdem villæ beato Guenailo in perpetuum [2] habendam concessit *e*. Ibi aliquanto tempore sanctissimum corpus requievit, ibique miraculorum coruscante gloria, sui merita confessoris populis Francorum Dominus ostendit.

deinde ad Corboliense castrum delatum, ab Haymone comite maxima devotione susceptum

19. Postea vero furore Saxonum regno Francorum ingruente *f*, cum munitissima quæque [1] loca metu concussa trepidarent, Corboilum * usque delatum est : ubi Hamonis *g* illustrissimi et munificentissimi Corboliensium Comitis devotio satis enituit [2]. Hic siquidem inæstimabilis pretii thesaurum retinere et tali tantoque præsidio castrum suum munire desiderans, reverentissimum corpus cum clero et populo [3] totius adjacentis provinciæ, in hymnis et canticis cum ingenti devotione Corboilum [4] transtulit. Et tunc quidem ultra Sequanam fluvium in exitu castri juxta pontem ejusdem fluminis, ut ibi pausaret, ad tempus parvam construxit basilicam, et burgum eidem proximum ponti, necnon redditus et consuetudines et dominium ejusdem burgi beato Guenailo dedit.

* Corbeil. ad meridiem civitatis Parisiensis.

ac denique in pulcherrima ecclesia, ab eodem comite ad id ædificata, repositum est.

20. Tandem vero persecutione Saxonum sedata, ubi devotionem suam erga confessorem gloriosum liberius manifestare potuit, infra castrum, in eminentiori loco ipsius castri, non longe a municipio suo magnæ pulchritudinis ædificavit ecclesiam, ubi sanctas reliquias cum omni veneratione reposuit [1]. Idem vero religiosus Comes, pomparum secularium umbratilem gloriam calcans, et dierum malitiam jejuniis, vigiliis et operibus charitatis redimens, eumdem locum frequentabat, gloriosi confessoris, quem sibi patronum elegerat, jugiter implorans suffragia. Proinde eamdem ecclesiam copia librorum, textis et pretiosissimis ornamentis decentissime ornavit [2]. Ibique constituens canonicos quatuor, redditus unde possent competenter habere necessaria præbuit; piaque sollicitudine in futurum providens, quidquid tunc beato concessit Guenailo vel ante concesserat habendum, perpetuo liberum et quietum sigilli sui munimine roboravit ad laudem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Cfr. supra Comment. præv., num. 13.*

b *Cfr. supra Comment. præv., num. 14.*

c *Theudo vicecomes Parisiensis erat* (1) *anno 925 vel 926, ut constat ex charta commutationis inter eum et Adhelneum abbatem cœnobii S. Petri Fossatensis firmatæ, quam* Parisius sub die x Calend. Septemb., ... anno tertio regnante Rodulfo rege, Ercamfredus Cancellarius scripsit (2).

d *Cum Curcoronna sita sit prope Corboilum, manifeste colligitur hoc loco sermonem esse, non de priori translatione, qua ex Britannia Parisios delatum est corpus* S. Guenaili (3), *sed de posteriori, qua Parisiis migravit Corboilum* (4). *Hæc itaque facta est Vicecomite Parisiensi Theudone, qui jam, ut modo vidimus, eo munere fungebatur anno 925 vel 926. Unde confirmatur eam translationem non illigandam esse anno 963 vel posteriori* (5).

e *Inde constitutus est hoc loco prioratus qui cum ecclesia Corbolensi datus est cœnobio Parisiensi Sancti Victoris et seculo XVII adhuc illi subjacebat* (6). *Unde et in Necrologio illius ecclesiæ simul cum Haymonis memoria* (7) *signatum erat ad diem 21 maii :* Item anniversarium Theudonis præfecti Parisiensis, qui dedit B. Guenailo redditus quos habet apud Curcoronnam (8). E

f *Sub annum 960 Saxones in Galliam irruperunt et Trecas obsidentes a Senonibus fugati fuisse feruntur* (9).

g *Seu Haymonis : de quo cfr. dicta in Comm. præv., numm. 20 et 21.*

h *Baillet* (10) *et Godescard* (11) *hanc ecclesiam constructam aiunt a Burchardo anno 1007 : quæ opinio satis refutatur ex iis quæ attulimus in Comment. prævio num. 20. Rectius Tresvaux* (12) *ecclesiam illam a Burchardo amplificatam esse dicit.* F

C

Num. 18 — [1] communis (*forte* comminus) 1. 2. — [2] (b. G. i. p.) perpetuo sancto G. 2.

Num. 19. — [1] quaqua 2. — [2] eniteuit 2. — [3] (corp.-pop.) cum cl. e. p. corp. 2. — [4] Corboilum *om.* 2.

Num. 20. — [1] deposuit 2. — [2] perornavit 2.

(1) Cfr. Lobineau, *Histoire de la ville de Paris*, tom. I, p. 117. — (2) Ap. Dubois, *Hist. Eccl. Paris*, tom. I, p. 535-536. — (3) Cfr. Comm. præv., num. 15. — (4) Cfr. ibid., num. 19 sqq. — (5) Cfr. supra Comm. præv., num. 20 sqq. — (6) Du Breul, *Antiquitez de Paris*, p. 901. — (7) Cfr. supra Comm. præv., num. 20 extr. — (8) Du Breul, p. 901. — (9) Cfr. Köpke u. Dümmler, *Kaiser Otto der Grosse*, p. 307. — (10) *Vies des SS.*, tom. VII, p. 494. — (11) Ed. De Ram (Brux. 1849), tom. VI, p. 35. — (12) Tom. I, p. 113.

DE SANCTIS

MUIRDEBHARO, CORCUNUTANO

ET COEMANO

C. D. S. IN HIBERNIA.

SEC. VI VII.

Horum sanctorum memoria in fastis sacris.

In *Festilogio Ængussii hac die quatuor recensentur sancti, his verbis :* Nuntia Hilarium trans mare magnum; Muirdebair, synodi diadema; Corcunutani speciosam festivitatem ad festum Coemani de Enach (1). Hilarius episcopus Pictavis *hujus nominis hic indicari dicitur in notis* Libri Brecc (2) : *quem ad eamdem diem in aliquo Auctario Usuardino signatum reperimus* (3). *Alii tres annuntiantur etiam in Martyrologiis Mariani Gormani ac Dungallensi* (4) *et in Kalendario Drummondiensi :* Et in Hibernia sanctorum confessorum Muirdebuir, Curcunutani et Colmain : *ubi ultimum nomen* Colmain *pro* Coemain *per oscitantiam alicujus scribæ irrepsisse facile conjicitur. De singulis pauca memoriæ posterorum servata sunt.*

De S. Muirdebharo.

2. *Et* Muirdebharum *quidem suo tempore satis celebrem fuisse, videtur significare titulus* synodi diadema, *quo apud Ængussium insignitus est, itemque quod a Mariano Gormano inducitur his verbis :* Murdebair mor molaim (5), *id est, si bene intelligo,* Murdebharum magnum laudo, *ac præterea ab ejusdem Gormani scholiaste sancti nomini superscripta est epitheton* Sapiens. *Attamen nihil de eo referunt quos viderim hagiographi et alii scriptores Hiberni. Addit prædictus scholiastes ipsum fuisse* de, *id est degisse in* Deserto *seu eremo* Muirdebrac, in Ui-Conaill Gabhra, *quæ etiam leguntur in notis* Libri Brecc *ad Ængussii Festilogium* (6). *Hæc verba more suo exscripserunt compilatores Martyrologii Dungallensis qui et subjunxerunt :* Invenimus Muirdeabharum quemdam, filium Cuanani, ex genere Iriali, filii Conalli Cearnach, *et præterea hanc notam, uncinis inclusam :* Ipse est qui vocatur Muirdealach ad præsentem diem et in Inis Eoghain ejus ecclesia exstat et festum celebratur : *quam notam referri advertit Reeves ad posteriorem hunc Muirdeabhar, cujus mentionem alibi non reperi. Regionem autem* Ui-Conaill-Gabhra, *quam incoluisse indicatur a scholiaste Gormani* Muirdebhar *noster, hodie nuncupari baroniam de Conello, in comitatu Limerick, docent nos eruditi Hiberni recentiores* (7).

De S. Corcunutano.

3. *Ad nomen* Corcunutani *notavit Ængussii commentator in* Libro Brecc (8) : Scilicet in Daire Ednach in Eoganacht, id est Daire-na-Flann, quod est planum ejus nomen, *et similibus verbis scholiastes Gormani et secundum hunc compilatores Martyrologii Dungallensis :* de Doire-Eidhneach, id est, de Doire-na-Flann, in Eoghanacht Chaisil, *quem locum nunc anglice appellari* Derrynavlan *seu* Derrynifflyn, *in baronia Slierardagh, comitatus Tipperary, indicant J. O'Donovan* (9) *et W. Reeves* (10). Corcunutani *nostri vel alterius, qui colitur die 7 januarii, mentionem haberi suspicatur Colganus in Vita Septima seu Tripartita S. Patricii, cap. 32, ubi hæc leguntur :* In ecclesia autem prædicta *(Kill-fhacla, id est, Cella dentis)*... permittente magistro remanserunt quatuor ex discipulis S. Patricii, CURCNEUS, Loscanus, Cailech et Beonanus (11). *In quem locum notat Colganus* (12): De his non occurrit quæ proferam nisi ad conjecturas, quibus parce et caute utendum est, declinem, in nominibus depravatis aliam lectionem investigando. Si pro CURCNEUS legendum esset, ut et facile potest, CORCANUS vel CORCNATANUS, colitur S. Corcnanus 7 januarii, et alius CORCANUS, cognomento Peregrinus, 3 novembris in ecclesia de Dorenabstann in Mumonia. *Certe* Corcnutani *nomen occurrit in Litaniis Ængussii* (13), *ubi inter alias invocationes hæc legitur :* SS. peregrinos romanos, qui in centum quinquaginta cymbis sive scaphis advecti, comitati sunt SS. Eliam, Natalem, Nemanum et CORCNUTANUM, invoco in auxilium meum (14). *Ad aliquem etiam S. Corcanum seu Corcunutanum forte referendas esse* Ecclesiam Sancti Korcany *in antiqua diœcesi Dunensi et ecclesiam quæ vocabatur* Templecrone *in parochia* Grey Abbey *(Baron. Lower Ards, Comit. Down) timide conjicit W. Reeves* (15). *Plura de* S. Corcunutano *reperire non licuit.*

S. Coemani

4. *Aliquanto magis notus est* S. Coemanus (16). *De quo nota ad Ængussium in Libro* Brecc (17) : I. e. Coeman de Enach Truimm in Lagisia *(Leix)* Lageniæ, frater Coemgeni de Glendalough, cujus pater vocabatur Coemlog, mater vero Coemgel; et fratrem habebant Natcaimum de Tir-da-glas. *Scholiastes etiam Gormani ad nomen* Coemani *hæc notat :* De Enach Truim in Laioghis in occidentali parte Lageniæ, frater Caoimgeni de Glenn da loch (18). *Quam notam exscripserunt compilatores Martyrologii Dungallensis, hæc tamen inter verba* Lageniæ *et* frater *inserentes :* Fuit ex genere Labhradhii Lore, regis Hiberniæ.

genus paternum et maternum

5. *Genus paternum, itemque maternum,* S. Coemani *per communes avos usque ad remotissima tempora ascendens, exhibetur duplice stemmate genealogico, quo origines celebriorum quarum-*

(1) *The Calendar of Oengus*, Ed. Stokes, p. CLXII. — (2) Ibid., p. CLXVIII. — (3) Cfr. supra, p. 582. — (4) Cfr. infra, numm. 2, 3, 4. — (5) Cod. Brux. 5100-5104, fol. 118r. — (6) Ed. Stokes, p. CLXVIII. — (7) O'Donovan, *Annals of the Four Masters*, tom. II, p. 855, not. *f*; Hennessy, *Annals of Loch Cé*, tom. II, p. 686. — (8) L. c., not. 6. — (9) *Annals of the Four Masters*, tom. I, p. 404, not. *h*. — (10) *Ecclesiastical Antiquities of Down*, p. 18. — (11) *Trias Thaum.*, p. 156. — (12) Ibid., p. 186, not. 59. — (13) De quibus videsis Eug. O'Curry, *Lectures on the mss. materials*, etc., p. 380-382. — (14) Ap. Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 539, not. 11. — (15) *Eccl. Antiq. of Down*, p. 18. — (16) De quo nomine cfr. quæ dicta sunt supra, p. 340, num. 7. (17) W. Stokes, *Calendar of Oengus*, p. CLXVIII. — (18) Cod. Brux. 5100, fol. 118r.

dam

A *dam Lageniæ tribuum demonstrantur* (1); *unde illa conficitur sancti nostri genealogia :*

SEDNA SIOTHBAC,
rex Lageniæ.
|
NUADHA NECT,
rex Lageniæ et Hiberniæ (2).
|
FERGUS FAIRGHE,
rex Lageniæ.
|
ROSSA RUADH,
rex Lageniæ.
|
FINN FILE,
celebris poeta.
|
CONCHOBAR ABRAIDHRUADH,
rex Hiberniæ (3).
|
MOGH CORB,
rex Lageniæ.
|
CUCORB,
rex Lageniæ.

B

MESSIN CORB.	CORMAC CAECH.
EOCHAID LAMDERG.	LABHRAIDH.
FOTHADH.	LUGAIR.
EOCHAID LAMDOIT.	BROLACH.
FOTHADH.	IOMCADH.
FERGUS LAMDERG.	DUILGICH. *
CUIRP.	LUGAIR.
COEMFADA.	CESI.
	CENANDAN
COEMLOGA, cujus uxor	CAEMELL

* seu Trian.

S. COEMGHENUS. S. NAITHCAEM. S. CAEMANUS.

quo tempore vixerit.

6. *Quo tempore vixerit* Coemanus *colligere licet ex synchronismo ejus cum aliis sanctis. Etenim Coemghenus, frater ejus* (4), *obiisse legitur anno* C 617 (5) ; *Columba de Tyr-da-glass, quo magistro usus est* (6), *anno* 548 (7) ; *Fintanus de Clu in Eidhnach, quorum apud Columbam degit, anno* 634 (8); *ac denique Mochoemocus seu Pulcherius, qui monasterium de Enach-Truim* Coemano *tradidit* (9), *anno 655* (10). *Ex his itaque indubium est* Coemanum *nostrum floruisse in posteriori parte seculi VI et priori seculi VII. Immo, si ad annum obitus Columbæ attendas, vix serius quam anno circiter 525 natum esse* Coemanum *censueris.*

Discipulus fuit S. Columbæ de Tyr-da-glass,

7. *Diximus* S. Coemanum *simul cum S. Fintano fuisse discipulum S. Columbæ de Tyr-da-glass et a S. Mochoemoco recepisse monasterium Enach-Truim. Primum demonstrat Vita S. Fintani edita a Colgano ex codice Kill-Kenniensi et inter* Acta Sanctorum Hiberniæ *ex Codice Salmanticensi studio et sumptibus præcellentissimi Joannis Patricii Marchionis de Bute nuperrime vulgata Brugis, in qua legitur cap. 3 :* Fueruntque simul cum eo *(Columba)* tres isti, scilicet Kemanus Enig Truim, et Fintanus maccu Echtach et Mochuimi Tir-da-glass (11); *et similiter Vita S. Columbæ de Tyr-da-glas, nunc primum ex Codice Salmanticensi edita, cap. 13 :* Post hæc autem divulgata fama sancti Columbæ undique, junxerunt se ei tres isti discipuli, scilicet Fintan maccu Echdach et Coiman Enich Truim et Mocuimi Tire-da-glass (12). *Hic ultimus idem est cum Naithcaemio, altero* S. Coemani *fratre* (13), *si credere fas est Engussio citato apud Colganum, ubi dicitur scripsisse lib.* IV *opusc. cap. 9 :* Coemella, filia Kinnfinnani, filii Kesci, filii Lugnæ, fuit mater SS. Coemgini, Coemani Santlebhain de Airdne, et Nathcoemii, qui et Mochoeminus, de Tir-da-glass, et S. Coemocæ (14).

AUCTORE C. D S.

frater S. Coemgheni.

8. *Sed hic obiter occurrendum est singulari cuidam sententiæ Lanigani, qui ex testimoniis superiori numero citatis manifestum esse ait* S. Coemanum *de Enach-Truim non fuisse fratrem* E *S. Coemgheni* (15). *Nam ex ultimo eorum habetur S. Naithcaimium fuisse fratrem S. Coemgheni : unde et colligendum esset eum etiam fratrem fuisse* S. Coemani. *Jam vero (ita Lanigan), dum scriptor Vitæ S. Fintani* Coemanum *de Enach-Truim et Mocumin seu Naithcaimium de Tir-da-glass discipulos refert fuisse S. Columbæ, nequaquam eosdem germanos fuisse commemorat, quod utique non omisisset, si vere fuissent. Hoc solo argumento negativo Lanigan satis refutari existimat quam vocat opinionem Colgani de SS. Coemgheni et* Coemani *de Enach-Truim cognatione, nesciens, ut videtur, eam opinionem tot disertis testimoniis niti, qualia supra attulimus* (16).

A S. Mochemoco seu Pulcherio

9. *Pari temeritate respuit Lanigan* (17) *quæ de monasterii de Enach-Truim fundatione per S. Mochemocum seu Pulcherium ejusque traditione ab eodem sancto facta* S. Coemano *leguntur in Vita S. Pulcherii, cap. 12, nimirum :* Sanctus quoque Pulcherius cum monachis suis ad locum nomine Enachtrum, qui est in monte Bladhma in regione Laginensium, venit et cœpit ibi cellam ædificare. Quidam vero secularis homo venit ad eum dicens : Noli hic in cassum laborare : quia locus iste tuus non erit. Cui S. Pulcherius : Hic F jam manebo donec quis manum meam trahens, me vi expellendo teneat. Tunc ille tenuit manum viri Dei, volens expellere eum. Ait ei S. Pulcherius : Quo nomine vocaris, o homo? Ille aït : Bronach est nomen meum ; quod latine dicitur tristis. Cui dixit vir sanctus : Congruum tibi nomen habes : quia hic et in futuro tristis eris. Tu hinc jam Dei nutu et generatio tua a duce hujus regionis eris expulsus. Ego vero ero in hoc loco donec vir Dei, Coemhanus nomine, ad me veniat, cui dimittam hunc locum; qui erit agnominatus ex hoc loco, cujus resurrectio erit hic. Ille homo audiens talem prophetiam, et sciens suum reatum contra ducem, sine pœnitentia post injuriam factam in ira reces-

(1) Shearman, *Loca Patriciana*, tab. 1 (p. 16) et tab. 2 (p. 24). Cfr. supra, pag. 345, num. 11. (2) Anno mundi 3519 seu ante Chr. nat. 1681, secundum *Annal. Quat. Mag.* ad h. a.; an. m. 3949 seu ante Chr. nat. 1, secundum O'Flaherty, *Ogygia*, p. 271 (cfr. supra, p. 314, num. 9, ubi per mendum typographicum numerus 5950 impressus est pro 3950, qui annus 3950 secundum O'Flaherty *Ogygia*, p. 443, respondet anno æræ christianæ 1). — (3) Anno 5192 (ante Chr. nat. 8), secundum *Annal. Quat. Mag.* ad h. a.; Christi 73, secundum O'Flaherty, *Ogygia*, p. 293. (4) Cfr. supra, numm. 4, 5, et infra, num. 8. — (5) *Ann. Quat. Mag.*, ad h. a. — (6) Cfr. num. seq. — (7) *Ann. Quat. Mag.* — (8) Ibid. — (9) Cfr. infra, num. 10-12. — (10) *Ann. Quat. Mag.* (11) *Act. SS. Hib. ex Cod. Salm.*, p. 290; cfr. Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 350. (12) Ibid., p. 451. — (13) Cfr. supra, numm. 4, 5. (14) *Act. SS. Hib.*, p. 586, not. 4. — (15) *Eccl. Hist. of Ireland*, tom. II, p. 224, not. 142. — (16) Numm. 4, 5. — (17) Loc. cit., not. 143.

AUCTORE C. D. S.

sit : et illico contigerunt ei omnia quæ prædixerat vir sanctus. Et cum B. Coemhanus ad S. Pulcherium illuc venisset, dimisit ei locum illum : qui mansit ibi in magna sanctitate usque ad obitum suum. Sanctus vero Pulcherius ad regionem Mumeniæ perrexit (1).

monasterium de Enach-Truim

10. *Hæc secundum Lanigan admitti nequeunt, quia in Vita Fintani, quam edidit Colgan, cap. 3, ubi recensentur tres discipuli S. Columbæ de Tir-da-glass* (2), *dicitur* Coemanus *fuisse* pater sanctus monasterii Enach-Truim, *quæ verba omnino indicare videntur primum cænobii conditorem. Sed advertendum inprimis est hæc verba non legi in textu Codicis Salmanticensis* (3), *unde conjicere licet ea fuisse huic textui interpolata. Porro sive primigenius scriptor sive interpolator quidam ea inseruerit, facile potuit* patrem *seu conditorem monasterii vocare eum qui re vera cœtum monachorum ibidem congregarit et instituit postea perseveraturum, prætermisso Pulcherio, qui illud quidem primum ædificarit, sed paulo post alteri tradidit, ipse cum discipulis suis alio commigrans.* B *Non est igitur cur tam levi argumento contradicamus diserto testimonio scriptoris Vitæ S. Pulcherii.*

accepit

11. *Aliquam tamen difficultatem gignit quod confirmationis loco pro sua sententia adjicit Lanigan, videlicet ægre componi posse ætatem Pulcherii cum* Coemani *ætate. Pulcherius enim in Annalibus legitur obiisse anno 655, Columba vero* Coemani *magister anno 548* (4) *(ubi quidem levem aliquem errorem in Annalibus sibi deprehendere visus est Lanigan, Columbæ mortem illigans anno 552* (5), D *quod parum ad rem nostram refert) : unde, ut diximus, vix ultra annum 525 vel 530* Coemani *ortum differre licet. Attamen ex alia parte notandum etiam est Pulcherium usque ad vigesimum ætatis suæ annum educatum fuisse apud materteram suam S. Ittam* (6); *hæc autem, secundum Annales hibernicos, obiit anno 569* (7). *Itaque Pulcherius natus est ante annum 550. Nota præterea ex serie narrationis in Vita ejus ædificationem cellæ in Enach-Truim fuisse primum actum vitæ suæ, si ita loqui fas est, publicæ. Potuit itaque non adeo ætate provectus* Coemano *aliquanto seniori illud cœnobium tradere. Quod autem ait Lanigan,* Coemanum *probabiliter brevi post obitum magistri sui Columbæ adivisse cœnobium Enachtruimense, mera conjectura est, nullo testimonio nixa. Quæ omnia dicta sint, non ut auctoritatem scriptoris anonymi Vitæ Pulcherii, aut etiam Annalium hibernicorum in singulis singulorum eventuum annis definiendis* (8), *ut irrefragabilem tuear, sed ne illorum documentorum testimonia, quibus fere solis antiquæ Hiberniæ historia aliquantum illustratur, nimis incertis conjecturis evelli sinantur.* E

et usque ad obitum suum vixisse videtur.

12. *Ex testimonio supra citato* (9) *Vitæ Pulcherii colligitur* Coemanum *usque ad obitum suum in illo cœnobio Enach-Truim sancte vixisse, nec alia, ut videtur, monasteria condidisse. Locus ille hodie vocatur* Annatrim *et situs est in antiqua baronia Superioris Ossoriæ* (10), *in parte meridionali, ex qua recentius baronia de Glandonagh constituta est, in Comitatu Reginæ* *.

* Queen's County

(1) Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 590. — (2) Cfr. supra, num. 7 med. — (3) Cit. ibid. — (4) Cfr. supra, num. 6. — (5) Tom. II, p. 75, not. 236. — (6) *Vit. S. Pulcherii*, cap. 8 (*Act. SS. Hib.*, p. 590). — (7) *Annal. Quat. Mag.* ad h. a. — (8) Cfr. J. O'Donovan in Introductione ad suam editionem *Annalium Quatuor Magistrorum* (tom. I), p. xlii-xlv. — (9) Num. 9. — (10) *Statistical Survey*, etc. (1801), p. 205.

DE S. RUMWOLDO INFANTE

CONFESSORE

C

IN ANGLIA.

F

C. D. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

SEC. VII?

S. Rumwoldi *in antiquis martyrologiis prætermissi, Acta,*

Rarissimo *certe et haud scio an unico exemplo, colendus hodie proponitur titulo confessoris infans qui vix natus, tertia scilicet ab ortu die, inter multiplicia prodigia ad superos commigrasse fertur. Cujus historia utinam tam certa foret quam mira est. Sed contra fatendum eam, qualis in Actis ejus legitur, multis et gravibus difficultatibus esse obnoxiam. Non solum enim* Rumwoldi *infantis nomen ab omnibus antiquis martyrologiis exulat, quod non adeo mirum videretur ubi agitur de sancto qui in particulari tantum aliqua regione honoratur ; verum, quod gravius est, quum filius referatur fuisse regis Northumbrorum, ex filia regis Merciorum genitus, nec Beda nec Gulielmus Malmesburiensis, nec ullus alius veterum scriptorum qui res Anglo-Saxonicas vel diserte tractarunt vel obiter attigerunt, ullam de eo mentionem habent. Sed et præterea, quod gravissimum, quæ in Actis de parentibus sancti memorantur nedum cum iis quæ ex certioribus documentis novimus plane concordent, ex iisdem potius manifeste refutantur. Quod quo magis perspicue appareat, nonnulla de regibus Merciorum et Northumbrorum illius ætatis, circa tempora Pendæ scilicet regis Merciorum, breviter recolenda erunt, postquam tamen pauca dixerimus de Actorum textu.*

quorum duplicem edimus textum.

2. *Horum duplicem recensionem in bibliothecis publicis Angliæ offendimus (extra Angliam vero nullum omnino codicem ea continentem detegere licuit) : alteram, eamque, ut videtur, primigeniam, prorsus ineditam; alteram, ex priori manifeste derivatam, in Sanctilogio Britannico Joannis Tinmuthensis, quod, paucis auctum, suo nomine insignivit Joannes Capgrave, quodque primum anno 1516 Londinii et non semel postea editum sub titulo* Nova Legenda Angliæ, *rarissime tamen in bibliothecis sive publicis sive privatis occurrit. Primigenii textus exemplaria omnino reperimus quatuor.*

AUCTORE C. D. S.

A *tuor. Horum triplex exhibent totidem codices Musei Britannici Londinii, duo scilicet exarati seculo XII, tertius seculo XIV; quartum vero codex seculi XI, qui asservatur in libraria Collegii Corporis Christi Cantabrigæ. Ex his itaque quatuor codicibus textum primigenium mox legentium oculis subjiciemus, adjecta minori typo Vita quam ex illo desumpsit Joannes Tinmuthensis. Hanc accepimus ex primario collectionis Tinmuthensis exemplari, quod adhuc exstat Londinii in Museo Britannico, Cottoniano scilicet Tib. E. 1, seculi XIV, quocum contulimus Oxonii codicem bibliothecæ Bodleianæ Tanner 15, exaratum seculo XV, et Capgravii editionem Londiniensem anni 1516, quæ mire, si non attendas ad paucos nævos typographicos, cum primario illo Cottoniano exemplari concordat. Jam revertamur nunc ad historiam parentum* S. Rumwoldi, *quantum nobis ex antiquis et probatis scriptoribus innotescit.*

in iis quæ de Merciorum

3. *Penda Merciorum regnum obtinuit anno 633, devicto et occiso Æduino seu Edwino rege Northumbrorum, qui et Merciis dominabatur* (1). Non erat baptizatus et nunquam Deo credidit (2). B *Attamen, quum Peada ejus filius, princeps Middilanglorum, veram fidem suscepisset anno 653* (3), nec prohibuit Penda rex quin etiam in sua, hoc est Merciorum, natione verbum, si qui vellent audire, prædicaretur : quin potius odio habebat et despiciebat eos quos fide Christi imbutos opera fidei non habere deprehendit, dicens contemnendos esse eos et miseros qui Deo suo, in quem crederent, obedire contemnerent (4). Sed et filios habuit christianæ religionis devotissimos, videlicet Peadam, Wulferum, Ethelredum, Merwaldum et Mercellinum, filias vero Kinenburgam et Kineswitham, ambas sancta continentia præcellentes (5). *Præter Edwinum et alios reges occidit etiam S. Oswaldum, Edwini filium et successorem, anno 642* (6); *sed et ipse postea anno 655 ab Oswiu rege, Oswaldi fratre, occisus est* (7).

et Northumbrorum regum historia

4. *Northumbrorum vero, quos Mercii a septemtrione attingebant, conversio anno 627, Æduino seu Edwino rege, illigatur a præcellentissimo scriptore Beda.* Huic autem genti occasio fuit percipiendæ fidei, quod præfatus rex *(Æduinus)* cognatione junctus est regibus Cantuariorum, accepta in conjugem Ædilberga filia Ædilberci regis, quæ C alio nomine Tatæ vocabatur. Hujus consortium cum ipse missis procis a fratre suo Æodbaldo, qui tunc regno Cantuariorum præerat, peteret, responsum est non esse licitum christianam virginem pagano in conjugem dari, ne fides et sacramenta cœlestis regis consortio profanarentur regis qui veri Dei cultus esset prorsus ignarus. Quæ cum Æduino verba nuntii referrent, promisit se nil omnimodis contrarium christianæ fidei, quam virgo colebat, esse facturum : quin potius permissurum ut fidem cultumque suæ religionis cum omnibus qui secum venissent, viris sive feminis, sacerdotibus seu ministris, more christiano serviret. Neque abnegavit se etiam eamdem subiturum esse religionem, si tamen examinata a prudentibus sanctior ac Deo dignior posset inveniri. Itaque promittitur virgo atque Æduino mittitur, et juxta quod dispositum fuerat, ordinatur episcopus vir Deo dilectus Paulinus, qui cum illa veniret, eamque et comites ejus, ne paganorum possent societate pollui, ... confirmaret. Ordinatus est autem Paulinus episcopus ... anno ab incarnatione Domini sexcentesimo vicesimo quinto : et sic cum præfata virgine ad regem Æduinum ... advenit (8) ... Anno autem sequente ... nocte sacrosancta Dominici paschæ pepererat regina filiam regi, cui nomen Eanfled ... quæ baptizata est die sancto pentecostes, prima de gente Nordanhymbrorum, cum undecim aliis de familia ejus (9). *Nonnisi post biennium tamen* accepit rex Æduini cum cunctis gentis suæ nobilibus ac plebe perplurima fidem et lavacrum sanctæ regenerationis, anno regni sui undecimo, qui est annus Dominicæ incarnationis sexcentesimus vicesimus septimus (10).

referunt,

5. *Edwino a Penda rege Merciorum in pugna cæso anno 633* (11) *successit anno 634 Oswaldus* (12), *religione ac pietate insignis* (13), *qui et ipse post annos octo ab eodem Penda armis impetitus, in prælio interfectus est anno 642* (14), *atque statim post mortem miraculis claruit et ut sanctus colitur* (15). E *S. Oswaldum excepit frater ejus Oswiu* (16), *et ipse* rex christianus (17), *a quo devictus est Penda et in prælio cæsus anno 655* (18). *Interea tamen inter Northumbrorum et Merciorum reges pax conciliata erat et etiam duplici matrimonio firmata. Etenim* his temporibus *(id est anno 653, ut indicatur capite superiori)* Middilangli, id est mediterranei Angli, sub principe Peada, filio Pendan regis, fidem et sacramenta veritatis perceperunt. Qui cum esset juvenis optimus ac regis nomine ac persona dignissimus, prælatus est a patre regno gentis illius : venitque ad regem Nordanhymbrorum Osuiu, postulans filiam ejus Alchfledam sibi conjugem dari : neque aliter quod petebat impetrare potuit, nisi fidem Christi ac baptisma cum gente cui præerat, acciperet. At ille, audita prædicatione veritatis..., libenter se christianum fieri velle confessus est, etiamsi virginem non acciperet : persuasus maxime ad percipiendam fidem a filio regis Osuiu, nomine Alchfrido, qui erat cognatus et amicus ejus, habens sororem ipsius conjugem, nomine Cyniburgam, filiam Pendan regis (19).

ex veterum scriptorum testimoniis

6. *Conjugium inter Alchfridum seu Aldfridum, filium Oswiu, et Kineburgam, filiam Pendæ, etiam memoravit Gulielmus Malmesburiensis* (20) *his verbis :* Kineburgam, Pendæ filiam, Alfridus rex Northanhimbrorum, duxit uxorem; quæ postmodum, carnali copula fastidita, sanctimonialem habitum suscepit in monasterio quod fratres sui Wulferus et Æthebredus construxerant (21). *At Florentius Wigorniensis in Chronico suo ad annum 718, postquam nominavit Inam regem West-Saxonum et Ingels fratrem ejus :* Quorum sorores, *ait,* extitere S. Quenburga et S. Cuthburga, quæ monasterium virginum Deo devotarum in loco qui dicitur Winburnan construxit. Hanc autem Aldfridus rex Northanhimbrorum in conjugem habuit, sed ante finem suæ vitæ connubio carnalis copulæ ambo pro Dei amore

(1) Beda, *Hist. Eccl.*, lib. II, cap. 20, *Chronicon Anglo-Saxonicum*, ad h. a. (*Monum. Brit.*, p. 309). — (2) Nennius, *Hist. Brit.* (*Mon. Brit.*, p. 76). — (3) Cfr. infra, num. 5. — (4) Beda, *H. E.*, lib. III, cap. 21. — (5) Ingulfus Croylandensis (Ap. Savile, *Script. Rer. Angl.*, p. 850) — (6) Beda, *H. E.* lib. III, cap. 9; *Chron. Anglo-Saxon.* (*Mon. Brit.*, p. 311). — (7) Beda, *H. E*, lib. III, cap. 24. — (8) Ibid., lib. II, cap. 9. — (9) Ibid. — (10) Ibid., cap. 14. — (11) Ibid., lib. III, cap 1. — (12) Ibid. — (13) Ibid., cap. 6. — (14) Ibid., cap. 9. — (15) Ibid., cap. 9-13; *Chron. Anglo-Saxon.* (p. 311). — (16) Ibid., cap. 14. — (17) Ibid., cap. 21. — (18) Ibid., cap 24. *Chron. Anglo-Saxon.* (p. 313). — (19) Ibid., cap. 21. — (20) *Gesta regum Anglorum*, lib. I, cap. 4. — (21) P. L., tom. CLXXIX, p. 1031.

renuntiavere

AUCTORE C. D S

renuntiavere (1). *Hinc adductus est Henschenius noster in Commentario suo de SS. Kineburga et Kineswitha, ad diem 6 martii, ut duplicem distingueret Alfridum filium Oswiu* (2), *legitimum alterum, qui Kineburgam filiam Pendæ sibi conjugio junxerit et vivente adhuc patre mortuus sit, alterum nothum, cui nupta fuerit S. Cuthburga, quique postea, post necem fratris sui Ecgfridi, anno 684, Northumbrorum regnum obtinuit usque ad obitum suum anno 705* (3). *Huic Henschenii sententiæ calculum suum adjecit Joannes Stiltingus ad diem 31 augusti agens de S. Cuthburga* (4) : *mihi quidem, ut verum fatear, non satis certo demonstrata videtur.*

misera rerum confusione fundata ostenduntur, et scriptorem illius temporibus non vicinum manifestant ;

7. *Sed quidquid censeatur de illa distinctione inter Alfridum seniorem et juniorem, illud certum est, et reges Northumbrorum qui Pendæ æquales fuere, Edwinum scilicet, Oswaldum et Oswiu, non fuisse paganos, sed christianos; nec horum alicui nuptam traditam esse Pendæ filiam, sed Oswiu filio, qui vel numquam rex fuit, vel nonnisi ab anno 684, quum Penda occisus sit anno 655 (attamen prætereundum non est quod Alfridus non semel apud Bedam* rex *appellatur* (5) *vivo adhuc patre ejus, forte quia, teste Florentio Wigorniensi* (6), *post mortem Æthelwaldi regis Deirorum* (7), *huic provinciæ titulo regis præpositus est a patre suo), et utique etiam ipse christianus erat; ac denique conditionem quæ in Actis* S. Rumwoldi *legitur a Penda apposita fuisse sponsalitiis filiæ suæ cum rege Northumbrorum, eamdem apud Bedam legi appositam sponsalitiis filiæ regis Cantuariorum cum Edwino* (8) *et fere similem ab Oswiu Peadæ Pendæ filio* (9). *Hæc omnia igitur scriptor Actorum* S. Rumwoldi *misere confudit, nec parum inde eorumdem Actorum auctoritati detrahitur; et certe liquet scriptorem illum non fuisse æqualem vel supparem Pendæ temporibus : quod et confirmatur ex iis quæ notat de nominibus civitatum Barcalex et Buckingam :* Istorum autem locorum nomina, *inquiens* (10), non erant eo tempore nota, sed p o s t m u l t o r u m t e m p o r u m c u r r i c u l a i n v e n t a s u n t v e l c o g n i t a. *Neque quis aut qualis fuerit iste scriptor, ullo sive testimonio sive indicio ex ipsis Actis eruere licet.*

prodigium tamen infantis loquentis non adeo incredibile

8. *Non ideo tamen statim rejicienda est veritas traditionis circa ea quæ de* S. Rumwoldo *litteris consignavit. Ne autem quis nimis offendatur, quasi prorsus singulari et inaudito, prodigio infantis vix nati et ratione ac loquela utentis, recolere juvabit non semel hujusmodi eventum memorari in Actis sanctorum quæ a majoribus nostris edita sunt. Sic in* Libro fundationum, *monasteriorum scilicet Ordinis B. V. M. de Monte Carmelo quæ ipsa constituit, manu S. Teresiæ conscripto, cap. 20, hæc leguntur de quadam puella ipsi optime nota, Teresia Laiz, quam parentes ejus, numerosæ nimis prolis femineæ pertæsi, quasi abjicere volebant :* Ita se parentes hi in puellam hanc gessere, satis ut ostenderent parum se de ipsius vita laborare : etenim nonnisi t e r t i a a n a t i v i t a t e die solam illam in cunis vagientem jam inde ab aurora in vesperam reliquere, nullus ut ejus memoriam aut curam haberet. Hoc quidem bene fecere quod D
eam recenter editam a sacerdote baptismi undis ablui jusserint. Ergo mulier quædam, cui puella concredita erat, circa vesperam, cum compertum haberet quam parum proli cautum esset, in conclave irruit, coram inspectura utrum nondum exspirasset : quam et aliæ quædam personæ, quæ puerperam visitatum venerant, comitabantur, quæ testes sunt ejus quod jam referam. Hæc ergo pupam in ulnas accipiens, quærere ab ea lamentabili ac lacrymosa voce cœpit : C h r i s t i a n a n e e s, f i l i a ? de hac crudelitate in ipsam ut christianam quodammodo conquesta. Infans illico, sublato capite, fari cœpit ac dicere : C h r i s t i a n a s u m. Exinde vero nullum amplius verbum protulit, donec statam loquendi in pueris reliquis ætatem nacta esset (11).

exemplis certioribus demonstratur.

9. *Henschenius noster in tomo I Februarii, anno 1658 edito, simile refert prodigium tunc recens, quod ad ipsum Viennæ perscriptum est his fere verbis :* Anno 1650, 4 februarii, in Saran pago ditionis archiepiscopi Strigoniensis, Stephanus infans quinque horarum parocho benedicenti his verbis : S t e p h a n e, v a d e i n p a c e, e t D o m i n u s s i t t e c u m, a m e n, distincte respondit : E
D e o g r a t i a s, D e o g r a t i a s. Cunctisque admirantibus, cum parochus solemnem illam post baptismum benedictionem repeteret, subjunxit infans tertium : D e o g r a t i a s. Res jussu Cæsaris examinata per archiepiscopum Strigoniensem, et auditis legitimis testibus authentice approbata est (12). *Hoc miraculum refert Henschenius occasione illius quod in baptismo S. Sigeberti, dierum quadraginta infantis, contigisse narratur in Vita S. Amandi a Baudemundo ejus discipulo conscripta :* Accepit igitur vir sanctus *(Amandus)* in manibus puerum et benedicens eum, catechumenum fecit. Cumque finita oratione nemo ex circumstante multitudine respondisset amen, aperuit Dominus os pueri, atque audientibus cunctis clara voce respondit a m e n (13). *In Vita quoque S. Exuperantii episcopi Cingulani in Piceno legitur :* Post dies vero nativitatis suæ decem et octo B. Exuperantius locutus est dicens : G r a t i a s a g o D o m i n o m e o J e s u C h r i s t o, q u i m e f e c i t n a s c i (14). *Denique infans aliquis fertur nomen S. Ignatii de Loyola invocasse* (15), *alii locuti ut patrem suum proderent ad refutandam* F
infamem calumniam sanctis viris impactam (16), *alii alia prophetasse* (17). *Nec dissimulandum est similia quoque legi et apud antiquos scriptores ethnicos* (18) *ac etiam in fabulis profanis medio ævo conscriptis* (19).

Mentio S. Rumwoldi in fastis sacris

10. *Cultus* S. Rumwoldi *antiquissimum, ut videtur, documentum præbet calendarium Exoniense descriptum in codice Musei Britannici Harl. 863, exarato post medium seculi XII, et editum a R. T. Hampson* (20); *in quo legitur :* III non. Nov. S. Rumwoldi conf. *Inde transiit in Martyrologii Usuardini Auctarium Altempsiense* (In Britannia, sancti Rumwoldi confessoris, apud Bokyngium quiescentis) *et editionem Greveni* (In Britannia, Rumoldi confessoris), *atque in Martyrologium Anglicanum*

(1) *Monum. Hist. Brit.*, p. 541. — (2) *Act. SS.*, tom. I Martii, p. 446-447. — (3) Beda *H. E.*, lib. IV, cap. 26; lib. V, cap. 18. — (4) *Act. SS.*, tom. VI Aug., p. 697, num. 6. — (5) Lib. III, capp. 25, 28. — (6) Ad an. 664 (*Mon. Hist. Brit.*, p. 532). — (7) Ibid., ad an. 654 (*Mon.*, p. 530 extr.) — (8) Cfr. supra, num. 4. — (9) Cfr. supra, num. 5. — (10) Vit. num. 10 extr. — (11) *Act. SS.*, tom. VII Oct., p. 234, num. 529. — (12) Tom. I Febr., p. 852, annot. *n*. — (13) Ibid., num. 17. — (14) Tom. II Jan., p. 1148, num. 2. — (15) Tom. VII Julii, p. 811, num. 220. — (16) Tom. I Febr., p. 122 (*Vit. S. Brigidæ*), num. 36; tom. VI Maii, p. 86 (*Vit. S. Aldhelmi*), num. 10. — (17) Tom. I Febr., p. 260 (*Vit. S. Verdianæ*), num. 21; tom. VII Maii, p. 192 (*Vit. S. Petri Petronii*), num. 2; tom. VII Julii, p. 36 (*Vit. SS. Simplicii et soc.*), num. 3. — (18) Plinius, *Hist. Nat.*, lib. XI, cap. 112. — (19) Cfr. Cte de Puymaigre, *La poésie italienne* (in periodico *Le Correspondant*, 10 juill. 1872), p. 59. — (20) *Medii Ævi Kalendarium*, tom. I, p. 449.

A *Anglicanum Whitfordi, ubi legitur et breve compendium ejus vitæ.*

et alia cultus ipsi exhibiti monumenta.

11. *Sacræ autem ejusdem exuviæ usque ad tempus mutatæ in Anglia religionis seculo XVI Buckingamii quieverunt* (1). *Utrum ibidem aut alibi adhuc serventur rescire non potui : nullus jam reperitur in ea civitate sacerdos aut ecclesia catholici ritus. Ecclesiæ sub ejus nomine consecratæ memorantur in parochiis Rumbold's Wyke, comitatus Sussex* (2), *Pentridge* (3) *et Shaftesbury* (4), *comitatus Dorset, et in Walton* (5), *qui est vicus parochiæ King's Sutton, comitatus Northampton. In altero vico ejusdem parochiæ, qui nuncupatur Astrope, visitur fons, qui adhuc vocatur* Fons sancti Rumbaldi, *magno olim concursu populi frequentatus* (6). *Denique, teste Camdeno* (7), S. Rumwoldum *patronum sibi elegerant piscatores, nescio quam ob rationem : unde et ejus memoria solemniori cultu tempore scriptoris, id est ineunte seculo XVII, adhuc celebrari solebat in oppido maritimo Folkstone.*

AUCTORE C. D. S.

(1) Camden, *Britannia*, Ed. Gough, tom. I, p. 320. — (2) Lewis, *Topograph. Dict. of England*, tom. III, p. 643. — (3) Ibid., tom. III, p. 522. — (4) *Calendar of the Anglican church*, p. 283. — (5) Ibid. — (6) Lewis, op. cit., tom. IV, p. 249. — (7) Loc. cit. (not. 2).

VITA S. RUMWOLDI CONFESSORIS

Ex codicibus **1.** *Mus. Brit. Bibl. Reg. (King's Library) 13. A. X, sec. XII;* — **2.** *Cantabrig.*
B *Coll. Corp. Chr. 9, sec. XI;* — **3.** *Mus. Brit. Arundel 91, sec. XII; et* — **4.** *Mus. Brit. Lansdowne* E
436, sec. XIV. — Cfr. Comm. præv., num. 2.

Prologus.
a

Incipit prologus [1] in vita sancti Rumwoldi [2] *a*.— Legitur Christi magnalia enarrare quæ in sanctis gloriose superno nutu effulsere atque eorum [3] sanctorum præclara merita ad Dei gloriam propalare, nil aliud esse [4] quam Christum solum regem cum Patre sanctoque Spiritu super omnia regnantem colendumque suis fidelibus prædicare. Et quia plurima eorum eximia opera multis sunt credentibus incognita, sive propter eruditorum [5] præcedentium negligentiam seu rudium insipientiam, aliquibus æquum non habentibus animum æstimatur, si a modernis scribuntur olim a Deo suisque famulis aliqua præclaro notamine facta, esse apocrypha vel stolido themate [6] compta : unde a falso talium detractionis sibilo blasphemantur eorumque injusta redargutione [7] redarguuntur. Et hoc non ob aliud agunt nisi ut ab hominibus humanum [8] acquirant favorem, perhibentes se esse didascalos in plebe, vel quia agitantur stimulis invidiæ [9]. Nos itaque qui cogimur exhortationibus precibusque fidelium divinum pandere eloquium, floccipendimus eorum ambages, quoniam in illo confidimus qui dixit : *Aperi os tuum et ego implebo illud.* Et nos quidem os nostrum aperimus de vita et meritis beati Rumwoldi confessoris, quem Deus sua dispositione in ortu illius secundum carnem loqui mirabiliter fecit ac huic mundo ad suam gloriam manifestavit. Explicit prologus [10].

S. Rumwoldus, ex filia Pendæ regis et rege gentili

1 [1]. Incipit Vita sancti Rumwoldi [2]. — Fuit namque [3] in insula majori Britannia quidam rex, nomine Penda [4], potentia clarus [5], honestate elegans, qui sacri baptismatis unda perfusus Christique chrismate linitus [6], copulavit sibi uxorem; ex qua genuit filiam, quæ post perceptionem sacræ fidei in ipsa tenera ætate cœpit Deum timere ejusque mandatis inhærere. Eodemque [7] tempore in prædicta insula plurimi reges regnabant, ex quibus aliqui erant idolis servientes, aliqui vero Deum verum colentes. Inter quos unus

C F

Prologus.— [1] *Tot. prol. om.* 3; *aliis verbis legitur in* 4 (*cfr. infra not.* 10). — [2] (Inc.-Rumw.) Vita sancti Rumwaldi confessoris 2. — [3] eorumdem 2. — [4] *om.* 1 ; est 2. — [5] erudiatorum 2.— [6] stemate 2.— [7] reprehensione 2. — [8] inanum, *et add.* sibi 2. — [9] invide 2. — [10] (E. p.) *om.* 2. *Prologus in 4 ita conceptus legitur :* Incipit de sancto confessore Rumoldo. Mirabilis Deus in sanctis suis; qui licet magna operatur in magnis, mirabilissima tamen quandoque operatur in minimis, prout patet in iis quæ de admirandæ conditionis puero referuntur sancto Rumoldo. Quæ licet forte aliquibus divinam potentiam ejusque inscrutabilia judicia minus considerantibus possent apparere non vera, antiquorum tamen fidelium assertio ipsorumque usque ad nos continua devotio efficiunt valde credibilia. Ipsum ergo a libello nostro, quod absit, non excludendo, immo ipsum inter alios sanctos Angliæ devote inserendo, aliqua de gestis ejus breviter obnectantur.

Num. 1. — [1] *Numerus hic paucis verbis contractus legitur in 4 : cfr. infra not.* 14. — [2] (Inc.-Rumw.) *om.* 2; I. V. S. R. confessoris III nonas novembris 3. — [3] *om.* 3. — [4] (n. P.) P. n. 3. — [5] (p. c.) c. p. 2, 3. — [6] litus 3. — [7] Eodem 3.

EJUSDEM VITÆ EPITOME

AUCTORE JOANNE TINMUTHENSI.

Edita ex **1.** *Cod. Mus. Brit. Cotton. Tib. E. 1;* — **2.** *Cod. Oxon. Bodl. Tanner 15;* **3.** *Ed. Capgrave, Londin. 1516.*

De sancto Rumwoldo confessore.

1. Fuit in Britannia majori [1] rex quidam, nomine Penda, clarus potentia, honestate elegans, sed Dei fidem ignorans : qui filiam genuit quæ in ipsa tenera ætate cœpit Deum timere ejusque mandatis inhærere. Erant autem tunc in Britannia regnantes reges plures, aliqui idolis servientes, aliqui vero Deum verum colentes. Inter quos rex quidam [2] potentissimus extitit, sed paganus, qui filiam Pendæ diligens in uxorem petiit et accepit.

Num. 1. — [1] (F. i. B. m.) I. B. m. f. 3. — [2] (r. q.) quidem rex 2.

EX MSS. ET IMPR.

unus extitit rex potens atque [8] strenuus, quamvis nostræ fidei ignarus, qui filiam Pendæ regis diligens, petiit eam a parentibus sibi dari in conjugium. Cujus voto [9] annuens rex Penda [10] cum suis magnatibus vel propinquis, cum diversis donis atque honoribus [11] tradidit illi dilectam filiam in conjunctione legitimi conjugii, cum jam foret in adulta ætate : eo videlicet tenore, ut illi liceret Deum Patrem omnipotentem ejusque Filium unicum Dominum nostrum Jesum Christum cum sancto Spiritu colere suisque legibus sanctis parere. Hoc itaque pacto cum concessa esset puella viro, ibat idem sponsus cum sua sponsa festino gressu ad propria, quo celebres valeret præparare nuptias, quoniam proci illarum nuptiarum nobiles [12] proceres patriæ erant, qui [13] in illo apparatu interesse debebant [14].

post nuptiarum celebrationem ab uxore sua ad fidem Christi converso

2. Igitur cum in contuberniis nuptiarum juxta morem vescentes lætarentur, cogitabat puella, quin [1] et sponsa [2], quomodo posset ad viri thorum ingredi [3] ipsique carnali commixtione copulari qui nondum signo Christi [4] erat insignitus nec sacri fontis lavacro ablutus, ipsaque esset omnipotenti Deo subdita et ab idolorum cultura aliena [5]. Ad hæc ex interno cordis pectore longa trahit prudens sponsa suspiria, oculosque elevans ad æthera [6], Christum regem atque [7] omnia moderantem invocat, taliterque cum lacrimis exorat inquiens: *Domine* [8] *creator redemptorque* [9] *omnium, ne sinas corpus meum pollui cum viro a te alienato* [10]*; sed converte cor ejus ad amorem tuum et illumina illud splendore vultus tui, daque illi intelligentiam, ut te intelligere valeat et gratiam tui baptismi percipiat.* Et hæc orans, ilico cum sponso [11] intrat ad [12] thalamum, illumque ita affatur : *Scias,* ait, *nunquam me* [13] *intraturum* [14] *tuum thorum priusquam baptismum* [15] *accipias,* D *Deumque trinum unumque* [16] *ex toto corde confitearis, abjectis idolorum culturis.* Cumque hæc [17] dixisset, gratum atque acceptabile [18] Deo volente [19] fuit suo [20] sponso [21] verbum salutis; sicque suscepto jejunio tertia die baptizatus est, demumque juxta ritum christianorum conjugi suæ conjunctus est. Concepit ergo mulier ex eo filium fuitque prægnans. In ea quippe impletum est quod per apostolum dictum est : *Salvabitur vir infidelis per mulierem fidelem* [22].

in itinere quo parentes ejus ex Northumbria in Merciam tendebant natus, statim fidem professus.

3. Itaque appropinquante tempore pariendi, misit rex Penda ad generum suum et ad ejus conjugem, ut pariter ad eum venirent, quo simul res publicas civiles [1] æquo discrimine constituerent atque in amore lætarentur. Denique [2] rex Nortanhimbrorum [3] *b* cum [4] uxore prægnante cum [5] carperet iter ad socerum [6] Pendam regem Merciorum [7] *c*, cogebat partus mulierem parere. Sicque in quodam ameno [8] prato liliis rosisque [9] referto extendunt famuli militesque citatim [10] papiliones atque [11] tentoria; moxque regina peperit filium a multis optatum et a Deo sanctificatum. Cumque E infans natus fuisset, statim clara voce [12] clamavit, dicens : *Christianus sum, christianus sum, christianus sum* [13]. Ad hanc vocem responderunt presbyteri duo [14] Widerinus et Eadwaldus *d* dicentes *Deo gratias* [15]. At [16] post [17] hæc subsequitur infans et dicit [18] : *Trinum et unum Deum colo, confiteor, adoro, Patrem et Filium et Spiritum sanctum.* At [19] presbyteri et parentes et omnes qui aderant mirantes cœperunt cantare *Te Deum laudamus.* Enimvero [20] finito hymno [21] rogat se infans catechumenum a [22] Widerino sacerdote fieri et ab Eadwaldo teneri ad præsignaculum fidei et Rumoldum vocari [23].

4. Perfecto

— [8] ac 3. — [9] vota 3. — [10] (r. P.) P. r. 2. — [11] (d. a. h.) h. ac d. 2, 3. — [12] nobili 2; nobilissimi 3. — [13] quoniam 2. — [14] *Pro toto hoc num. legitur in* 4 : Penda rex Merciorum, clarus potentia, genuit filiam quamdam, quæ post perceptionem sacræ fidei in ipsa adhuc tenera ætate cœpit Deum timere ejusque mandatis inhærere. Hanc dedit pater ejus Penda cuidam regi pagano Norhumbrorum ea conditione ut ritum fidei suæ servare liceret.

Num. 2. — [1] quæ 3. — [2] (q. e. s.) *om.* 4. — [3] accedere 4. — [4] crucis 4. — [5] (ipsaque-aliena) *om.* 4. — [6] (el. ad æth.) ad æth. el. 2, 3; ad æth. levans 4. — [7] *om.* 4. — [8] (i. D.) D. i. 2, 3, 4. — [9] *om.* 3. — [10] alienata 2. — [11] suo *add.* 4. — [12] *om.* 4. — [13] (n. m.) m. n. 4. — [14] intraturam 2. — [15] divinæ gratiæ *add* 3. — [16] et unum 4. — [17] *om.* 2; hoc 3. — [18] acceptum 4. — [19] (D. v.) v. D. 4. — [20] *om.* 3. — [21] (suo sp.) sp. s. 4. — [22] (In ea-fidelem) *om.* 4.

Num 3. — [1] (r. p. c.) p. c. r., *prius* p. r. c. 2; p. r. c. 3; p. r. et c. 4. — [2] Capitulum 4m. Itaque 4. — [3] *ita corr., prius* Nortanhumbrorum 1; Northanhymbrorum 3; Norhumbrorum 4; (r. N.) Northumbrorum rex 2. — [4] dum cum 3. — [5] *om.* 3. — [6] suum *add.* 3. — [7] *ita* 3; Mercenorum 2; Excertitium 1; (r. M.) *om.* 4. — [8] *om.* 3. — [9] (l. r.) gramine floribusque 4.
C [10] citim 2; certatim 3; festinantes 4. — [11] ac 4. — [12] tertio *add.* 4. — [13] *hæ voces* C. s. *semel tantum scriptæ leguntur in* 4. F — [14] (p. d.) d. p. 3, 4. — [15] *Phrasis* Ad hanc-Deo gratias *in margine scripta alia manu* 1. — [16] Ac 3. — [17] (A. p.) Ad 2. — [18] (e. d.) *om.* 3, 4. — [19] Ad 2; Ad hæc 3. — [20] *om.* 4. — [21] immo 2; (E. f. h.) Hymno vero finito 3. — [22] ab 2, 3. — [23] *sequuntur in* 4 *voces* illorum enim manibus per Dei virtutem atque mysterium cupio christianus effici, *quæ leguntur in fine numeri sequentis, reliquo hoc numero prætermisso.*

2. Cum igitur in nuptiis juxta morem vescentes [1] lætarentur, cogitabat puella quomodo posset ad viri thorum ingredi, ipsique carnali commixtione copulari, qui Christi signo nondum erat insignitus. Ex intimo itaque cordis longa trahens suspiria, oculosque ad æthera levans, Christum regem omnia moderantem invocat, taliterque cum lacrimis exorat : *Domine Deus creator et omnium redemptor, ne sinas corpus meum pollui cum viro a te alienato, sed converte cor ejus ad amorem tuum et illumina illud splendore vultus tui; daque illi intelligentiam, ut te intelligere valeat et gratiam baptismi tui suscipiat* [2]. Et hæc orans, illico cum sponso [3] intrat ad thalamum illumque ita affatur : *Scias*, inquit, *domine rex, nunquam me intraturum tuum thorum priusquam* [4] *baptismum accipias, Deumque trinum et unum ex toto corde confitearis, abjectis culturis idolorum.* Cumque hoc dixisset, gratum atque acceptabile Deo volente fuit sponso salutis verbum; sicque suscepto jejunio, tertia die baptizatus est et juxta ritum christianorum conjugii legi conjunctus. Concepit ergo [5] regina ex eo filium.

3. Et appropinquante tempore pariendi, misit rex Penda ad generum suum et ad conjugem ejus, ut pariter ad eum venirent et mutuo amore exultarent. Rex denique Northamhumbrorum [1] præfatus dum cum [2] uxore prægnante carperet iter, cogebat partus mulierem parere; sicque in quodam prato famuli militesque papiliones [3] extendunt atque tentoria, et mox regina filium peperit a multis optatum et a Deo sanctificatum. Cumque infans natus fuisset, statim clara voce omnibus audientibus clamavit dicens : *Christianus sum, christianus sum* [4]. Ad hanc vocem responderunt [5] presbyteri duo, Widerinus et Edwoldus, dicentes : *Deo gratias.* Et post hæc subsequitur infans : *Trinum et unum Deum colo, confiteor et adoro, Patrem et Filium et Spiritum sanctum.* Ad hæc presbyteri et astantes et omnes qui aderant mirantes cœperunt cantare *Te Deum laudamus.* Quo finito, rogabat se infans cathecuminum a Widerino sacerdote fieri et ab Edwoldo teneri ad præsignaculum fidei et Rumwoldum vocari.

Num. 2. — [1] nescientes 2. — [2] percipiat 2. — [3] sompno 2. — [4] prius 1. — [5] igitur 2.
Num 3. — [1] Northanhumbrorum 2. — [2] *prius* cum dum 1 : cum dum 2, 3. — [3] papilones 1. — [4] Christianus sum *tertio add* 2. — [5] *om.* 1.

secundum petitionem suam,

EX MSS. ET IMPR.

4. Perfecto namque [1] præsignaculo, aiunt parentes ad invicem : *Mittamus ad convicinos reges ac duces, ut nostrum excipiant* [2] *filium carissimum* [3] *de sacro baptismatis fonte.* Hoc audiens beatus Rumoldus, accersitis parentibus, ait illis : *Non quidem decet me servum Dei in manibus superborum ac hujus mundi divitum* [4] *de regeneratione sancti baptismatis excipi* [5], *sed Dei exemplum imitari* [6], *qui humilis factus* [7] *pro nobis carnem suscipiendo humanam, ex almo virginis utero conceptus de Spiritu sancto, noluit baptizari in fluentis Jordanicis a potentibus caduci ævi, sed a præcursore suæ nativitatis, qui pilis cameli indutus* [8] *degebat in eremo, cujus esca fuit* [9] *mel silvestre atque locusta, factus inter homines pauper venerandus propheta, præcursor atque baptista. Nam ab* [10] *angelo nuntiatus, a patre sacerdote genitus, merito sanctum baptizavit sanctorum regemque omnium seculorum sacerdotemque æternum, dans cunctis in se credentibus baptismum salutis in remissionem omnium peccatorum, quoniam in illo nulla macula extitit vitiorum. Hinc ergo rogo me a sacerdote Widerino, qui me præsi-*
B
gnavit, baptizari atque ab Eadwaldo suscipi, quia in illorum manibus per Dei virtutem atque mysterium cupio christianus effici.

noroque interveniente prodigio,

5. Et hæc dicens beatus Rumwoldus [1], divina providente [2] gratia, indice ostendit [3] concavum lapidem haud procul jacentem in quodam tugurio humidæ adjacentis valliculæ, jubetque circumstantibus domesticis ut illum festinanter afferant undaque munda [4] impleant [5]. Cumque illi iissent [6] et exquirentes [7] lapidem ut Christi famulus dixerat [8] invenissent, nequeunt illum de loco in quo jacebat movere neque aliquo ingenio a terra extrahere [9]. Tunc revertentes dixerunt se in cassum laborasse atque nihil omnino [10] silicem perferre posse. Quibus præcipiens rex Penda [11] dixit ut afferrent [12] urnam sive cadum, ut Christi tyro baptismum in eo acciperet. At illi eum [13] ducentes plenumque [14] aqua cum [15] in medio [16] ponerent, sanctus Rumwoldus extemplo intuens ait : *Cur non attulistis lapidem?* Cui respondent famuli aientes minime valuisse eos pro impossibilitate jussum illius [17] exhibere. Tunc beatissimus [18] Rumwoldus convocat Widerinum et Eadwoldum [19] presbyteros, illisque jubet ut in [20] nomine Domini nostri Jesu Christi ac [21] sanctæ Trinitatis soli sine aliis pergant saxumque indubii accipiant, sine hæsitatione in summo omnium confidentes auctore. Qui protinus euntes ad Christi futuri tyronis [22] jussum [23], invocato nomine omnipotentis Dei [24] magni ponderis lapidem mox leviter a terræ solo [25] elevant, atque [26] sine mora ducentes [27] ante sanctum Rumwoldum deponunt.

baptizatur et sacramento corporis Christi initiatur;

6. Igitur sanctificatur in eo fons sancti baptismatis ab eisdem sacerdotibus prædictis, sicque baptizatur beatus [1] Rumwoldus a [2] Widerino presbytero ac suscipitur ab Eadwaldo [3]. Baptizatus autem postulat celebrari sibi missam darique [4] Christi corpus et sanguinem : ut cujus susceperat baptismum ipsius assumeret [5] sacramentum. In [6] eodem enim [7] prato in quo sanctus [8] baptizatus est [9] Rumwoldus, numquam deficit odor gratissimus [10] neque ibi pallescunt herbæ [11] nec [12] siccantur, sed semper in viriditate permanent atque magna suavitate nectaris [13] redolent. Vocatur autem locus ille nunc ab incolis provinciæ illius regionis [14] Suttunus [15] *e* : in quo etiam pagus situs est regiæ dignitati [16] subministrans debita decreto tempore obsequia [17].

deinde prolixum

7. Itaque, post finita missarum sollemnia, alloquitur

Num. 4. — [1] *om.* 3. — [2] accipiant 3. — [3] *corr.* carum, *litteris erasis inter* car *et* um 2. — [4] *om.* 2, 3. — [5] divitum *add.* 2, 3. — [6] (e. i.) i. e. 2, 3. — [7] est *add.* 3. — [8] (c. i.) i. c. 2. — [9] erat 2, 3. — [10] *om.* 3.
Num. 5. — [1] (b. R.) *om.* 4. — [2] prodente 2, 4. — [3] (i. o.) o. i. 2, 3, 4. — [4] (u. m.) nitidaque limpha 2, 3. — [5] (u. m. i.) impleantque aqua munda 4. — [6] eissent 2; issent 3, 4. — [7] *om.* 4. — [8] (u. C. f. d.) *om.* 4. — [9] *sequentes sententias quatuor om.* 4 (*usque ad* jussum illius exhibere). — [10] omnimodis 2; (n. o.) nullatenus 3. — [11] (r. P.) P. r. 2, 3. — [12] velociter *add.* 2, 3. — [13] *om.* 2. — [14] (e. d. p.) euntes cum plenum 3. — [15] *om.* 2, 3. — [16] constituto loco cadum *add.* 3. — [17] (j. i.) i. j. 2, 3. — [18] sanctus 4. — [19] (W. e. E.) *om.* 4. — [20] *om.* 4. — [21] ad 2. — [22] (euntes-tyronis) *om.* 4. — [23] implentes *add.* 4. — [24] (invoc.-Dei) *om.* 4. — [25] (t. s.) terra 3, 4. — [26] et 4. — [27] (s. m. d.) *om.* 4.
Num. 6. — [1] infans *add.* 2, 3, 4. — [2] ab 2, 3. — [3] (a Wid.-Eadw.) *om.* 4. — [4] sibi *add.* 3. — [5] sumeret 3. — [6] Capitulum quintum. In 4. — [7] autem 3. — [8] *om.* 3, 4. — [9] servus Dei *add.* 3. — [10] (o. g.) g. o. 2, 3, 4. — [11] (p. h.) h. p. 4. — [12] vel 2, 3, 4. — [13] *om.* 4. — [14] *om.* 4. — [15] Suithunus 2; Suthtunus 3; Sutthone 4. — [16] dignitate 2. — [17] (in quo-obsequia) *om.* 4.

C

4. Perfecto præsignaculo, dixerunt parentes ad invicem : *Mittamus ad convicinos reges ac duces, ut nostrum accipiant filium carissimum de sacro baptismatis fonte.* Hoc audiens beatus Rumwoldus, accersitis parentibus ait illis : *Nec enim decet me servum Dei in manibus superborum ac divitum mundi hujus de regeneratione sancti baptismatis excipi, sed Dei imitari exemplum, qui humilis factus est pro nobis carnem suscipiendo humanam ex almo Virginis utero conceptus de Spiritu sancto, noluit* [1] *baptizari in fluenta Jordanis a potentibus caduci ævi sed a præcursore nativitatis suæ, qui pilis cameli indutus in eremo degebat, cujus esca mel silvestre erat ac locusta, factus inter homines* [2] *pauper venerandus propheta, præcursor atque baptista. Nam ab angelo nuntiatus, a patre sacerdote genitus, merito sanctum baptizavit sanctorum regemque omnium seculorum sacerdotemque* [3] *æternum, dans cunctis in se credentibus baptismum salutis in remissionem omnium peccatorum, quoniam in illo nulla macula extitit vitiorum. Hinc ergo rogo me a sacerdote Widerino, qui me præsignavit, baptizari atque ab Edwoldo suscipi : quia in illorum manibus per Dei virtutem atque mysterium christianus fieri concupisco.*

5. Et hæc dicens Rumwoldus divina protegente gratia ostendit indice concavum lapidem non procul jacentem in quodam tugurio humidæ adjacentis valliculæ, jubetque circumstantibus domesticis ut illum festinanter afferant. Cumque euntes lapidem nec movere nec aliquo ingenio a terra extrahere possent, revertentes asserebant se in cassum laborare et nullatenus lapidem movere posse. Quibus pater præcepit ut afferrent velociter vas ligneum, ut Christi tiro baptismum susciperet in eo [1]. Euntibus illis et vas plenum aqua deferentibus, Rumwoldus hoc intuens Widerino et Edwoldo presbyteris ait : *Ite et in nomine Domini* [2] *Jesu Christi ac sanctæ Trinitatis soli sine hæsitatione saxum indubii accipite et in summo omnium confidentes auctore huc adducite.* Qui protinus pergentes, magni ponderis lapidem mox leviter a terra elevant atque ante sanctum [3] Rumwoldum deponunt.

F

6. In quo sanctificato baptismatis fonte a sacerdotibus præfatus puer baptizatus missam sibi postulat celebrari corpusque Christi et sanguinem sibi dari, ut cujus susceperat baptismum, ipsius sumeret [1] sacramentum. In eodem autem prato in quo baptizatus est sanctus Rumwoldus nunquam gratissimus odor deficit neque ibi herbæ pallescunt sed semper in viriditate permanentes magna nectaris suavitate [2] redolent. Vocatur autem locus ille nunc ab incolis Suttunus [3].

7. Post missarum itaque solemnia alloquitur sanctus Rumwoldus parentes suos sacerdotesque præfatos de

Num. 4. — [1] voluit 2. — [2] hominis 3. — [3] sacerdotumque 2, 3.
Num. 5. — [1] *om.* 2. — [2] nostri *add.* 2. — [3] *om.* 3.
Num. 6. — [1] susciperet 2. — [2] summitate 2. — [3] Suctinus 2.

sermonem instituit

alloquitur sanctus Rumwoldus genitorem suum atque genitricem sacerdotesque prædictos [1], docens illos de catholica fide deque vera [2] religione, necnon de omni bonitatis honestate [3] et de divinæ legis præceptis [4] et maxime de Dei et proximi dilectione [5]. Post exhortationem vero multorum sermonum [6] clara voce dixit omnibus [7] : *Audite, quæso, cuncti hic astantes, verba quæ ego loquor [8] in vestris [9] auribus : quoniam sapientia quæ os mutum aperit linguasque infantium disertas esse facit per me sua mysteria vobis vestrisque sequacibus pandit, quo vos gnari sitis ejus [10] agnitionis et intelligatis gloriam ejusdem remunerationis. Nam hæc est illa sapientia in qua Deus fundavit terram cœlosque stabilivit, quæ [11] sola girum cœli circuivit et in fluctibus maris ambulavit superborumque ac sublimium [12] colla propria virtute calcavit. Hæc etenim clamitat in plateis vocatque diligentes se [13] ut ad illam declinent qui [14] eam invenient et, eam cum invenerint, beati sunt [15] si eam tenuerint [16]. Hæc [17] quippe sua virtute loqui me jubet, quia sapienter universa creavit; meque*
B *in [18] hoc ævo nasci voluit spiritumque vitæ in homine inspiravit. Non ergo mirum vobis videatur quod contra morem naturæ mihi scientia vel potestas [19] fandi data est [20] a Deo, quia inscrutabilia sunt judicia ejus et [21] investigabiles [22] viæ illius [23].*

de fide in Deum et sanctissimam Trinitatem,

8. *Deus enim vere summaque sapientia [1], qui mundum ex nihilo creavit [2] cœlique machinam cum inenarrabili siderum [3] pulchritudine fabricavit, cujus sedes cœlum [4] est et terra scabellum pedum ejus [5], sicut [6] Ididas [7] testatur in persona illius dicens : Ego in altissimis habito et thronus* D
meus in columna nubis. Est namque ipse sapientia, quia [8], ut ait psalmista, in sapientia fecit omnia, ideoque illi omne genu flectitur [9] et omnis lingua confitetur [10]. Est quidem et conditor omnium rerum, quia quæ creavit in potentia ordinavit constituendo in magnificentia, si suam discunt scientiam cum cordis corporisque innocentia. Est et principium atque finis [11], quia in principio, hoc est in Filio, creavit universa, ipseque ait : Ego sum alpha et ω [12], initium et finis, qui ante mundi principium vivo in æternum. Unde et Filius, qui cum Patre et Spiritu sancto unus est Deus [13], interrogantibus illum quis esset respondit : Ego sum [14], inquiens, principium, qui et loquor vobis. Ab eo enim est [15] omne principium et quod per initium factum est, quoniam ipse est omnium [16] creaturarum exordium et finis atque redemptio mundi. Sicut enim Deus in sapientia cuncta creavit, sic etiam suum plasma perditum in sapientia redemit. Sapientia [17] quidem Patris est Filius [18]. Ergo Pater est in Filio [19] et Filius in Patre, et Spiritus sanctus, per quem [20] omnes renascuntur [21] fideles, in [22] utrisque. Et ex E
hoc intelligi sine dubio oportet quia idem Deus est [23] Pater, idem et Filius, idem Deus est et Spiritus sanctus. Quamvis autem alia sit persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti, una est substantia, eadem est æqualitas, una est majestas atque potestas, una æternitas et perfectio, dignitas, honor, decus, unum est et [24] imperium et beatitudo, una immensitas et gloria atque immortalitas. Ita [25] itaque est credenda hæc Trinitas ut indubitanter confiteatur

Num. 7. [1] atque universum populum *add.* 4. — [2] (d. v.) veraque 3. — [3] (b. h.) h. b. 2, 3, 4. [4] (d. l. p.) p. d. l. 2, 3, 4. — [5] (de Dei et pr. dil.) de dil. Dei et pr. 2; de dil. Dei videlicet et pr. 3; proximi (*ceteris omissis*) 4. — [6] beatus Rumwoldus *add.* 3. *quæ sequuntur usque ad initium numeri 10* (cuncti qui aderant ...) *om.* 4. — [7] (c. v. d. o.) d. o. c. v. 2, 3. — [8] hodie *add.* 2, 3. — [9] (i. v.) v. i. 2, 3. — [10] *om.* 3. — [11] qui 2. — [12] sullilium 1, 3. — [13] (d. s.) s. d. 2. — [14] quia 3. — [15] sint 2. — [16] (s. e. t.) s. t. e. 2; s. t. illam 3. — [17] Hæcque 3. — [18] *om.* 2. — [19] possibilitas 2, 3. — [20] (f. d. e.) d. e. f. 2, 3. [21] (inscr.-et) *om.* 2. — [22] vestigabiles 2. — [23] ejus 3.

Num 8 [1] (v. s. s.) sapientia vera summaque est 2; fundavit terram, sed sapientia vera summaque est 3. — [2] condidit 2, 3. — [3] (i. s.) s. i. 2, 3. — [4] (s. c.) c. s. 2, 3. — [5] (t. s. p. e.) s. p. e. t. 2, 3. — [6] *om.* 1. — [7] Ididias 2. — [8] qui 3. — [9] (flectitur) *om.* 2; (o. g. f.) f. o. g. 3. — [10] (o. l. c.) c. o. l. 2, 3. — [11] initium 2, 3. — [12] o 2, 3. — [13] (e. D.) D. e. 2, 3. — [14] *om.* 2, 3. — [15] (en. est) est en. 3. — [16] *om.* 3. — [17] sapienti 2. — [18] (e. F.) F. e. 2, 3. — [19] (e. i. F.) i. F. e. 2, 3. — [20] ut *add.* 3. — [21] renascantur 3. — [22] est in 3. — [23] (D. e.) e. D. 3. — [24] (unum est et) et unum 3. — [25] *om.* 2. — [26] (u. m.) m. u. 2, 3.

catholica fide veraque religione nec non de omni honestate, de præceptis legis divinæ et maxime de dilectione
C Dei et proximi illos docens. Post exhortationem vero multorum sermonum omnibus clara voce dixit : *Audite, quæso, cuncti hic astantes, verba quæ ego loquor hodie in auribus vestris, quoniam sapientia, quæ os mutum aperuit linguasque infantium disertas [1] esse facit, per me sua mysteria [2] vobis vestrisque sequacibus pandit, quo ipsius agnitionem habere possitis. Nam hæc est illa sapientia in qua Deus fundavit terram cœlosque stabilivitque sola, girum cœli circuivit et in fluctibus maris ambulavit, superborumque et sublimium colla propria virtute calcavit. Hæc etenim clamitat in plateis vocatque se diligentes, ut ad illam declinent : quia eam invenient, et eam cum invenerint, beati sunt si tenuerint eam. Hæc quippe sua virtute me loqui [3] jubet quia sapienter cuncta creavit, meque in hoc ævo nasci voluit spiritumque vitæ in me spiravit. Non ergo [4] mirum vobis videatur quod contra morem naturæ mihi scientia vel possibilitas data est fandi a Deo, quia inscrutabilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus.*

8. *Deus enim sapientia fundavit terram, sed sapientia vera summaque est quæ mundum ex nihilo condidit cœlique machinam cum siderum inenarrabili pulchritudine fabricavit, cujus cœlum sedes est et scabellum pedum ejus terra est, sicut Ydidas testatur in persona illius dicens : Ego in altissimis habito et thronus meus in columna nubis. Est namque ipse sapientia, qui, ut ait Psalmista, in sapientia fecit omnia ideoque illi flectitur omne genu et omnis lingua confitetur. Est quidem et* F
conditor omnium rerum, quia creavit in potentia, ordinavit constituendo in magnificentia [1]. Est quoque principium et finis, quia in principio, hoc est in Filio, creavit universa. Ipse enim ait : Ego sum alpha et ω [2], initium et finis, qui ante mundi principium vivo in æternum. Unde et Filius, qui cum Patre et Spiritu sancto unus est Deus, illum interrogantibus quis esset respondit : Ego principium, qui et loquor vobis. Ab eo est enim [3] omne principium et per quod initium factum est, quoniam ipse est creaturarum exordium et finis atque redemptio mundi. Sicut enim Deus in sapientia cuncta creavit, sic etiam suum plasma perditum in sapientia redemit. Sapientia quidem Patris Filius est. Ergo [4] Pater in Filio et Filius in Patre et Spiritus sanctus in utroque, per quem ut omnes renascantur fideles, est in utrisque : et ex hoc intelligi sine dubio oportet [5] quia idem Deus Pater, idem et [6] Filius, idem Deus est [7] Spiritus sanctus. Quamvis autem alia sit persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti, una est substantia, eadem est æqualitas, una et majestas atque potestas, una æternitas atque perfectio, dignitas, honor, decus, et unum imperium et beatitudo, una immensitas et gloria atque immortalitas. Ita itaque est credenda [8] hæc Trinitas ut indubitanter confiteatur una deitas unaque esse essentia. Hanc quippe mecum confitemini, quoniam confessio vita est cunctorum eam confitentium.

Num. 7. — [1] desertas 2. — [2] ministeria 3. — [3] (s. v. m. l.) m. l. s. v. 2. — [4] ego 2.
Num 8. — [1] potentia 2. — [2] oo 2. — [3] (est en.) en. est 2. — [4] Est ergo 2, 3. [5] (s. d. o.) o. s. d. 2. — [6] *om.* 2. — [7] et *add.* 2 — [8] credendum 2.

A *confiteatur una deitas unaque esse essentia. Hanc quippe una mecum [26] confitemini, quoniam hæc confessio vita est cunctorum eam confitentium.*

et de pœnitentia ac bonis operibus;

9. Cumque omnes lacrimabili voce dicerent : *Credimus, confitemur, adoramus, laudamus, benedicimus,* extemplo sanctus Rumwoldus hilari vultu ac sonora voce ait illis : *Audistis, fratres in Christo atque consanguinei, qualiter sanctam Trinitatem confiteri debetis, qualiterque ipsius unitatem firmiter in vestri cordis pectore oportet retinere, et in ea credulitate, qua Pater et Filius et Spiritus sanctus unus est Deus [1], fideliter perseverare. Nunc igitur [2] doceam quos [3] fructus agere debetis [4] dignos pœnitentiæ et, si aliquod crimen in vobis est, quo [5] possitis emundari ab ejus vulnere cœlesti medicamine. Deus enim non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Ideo namque dictum est [6] peccatori [7] per prophetam : Declina a malo et fac bonum : inquire pacem et persequere [8] eam. Et iterum : Peccasti, quiesce. Pœnitentiam quippe agere est peccatum perpetratum dimittere bonisque operibus semper inhærere et veram pacem dilectionis Dei et proximi inquirere eamque* B *sequentibus [9] totis nisibus exercere. Parum etenim proderit peccatori a peccato cessare, nisi studeat jejuniis et orationibus eleemosynisque commissum deflere et [10], sicut exstiterat operator malitiæ, ita quoque efficiatur post [11] pœnitentiam [12] cultor justitiæ. Alioquin quod si aliquis non deliquit [13], tamen debet exhibere mandata atque justificationes Christi propter sacramentum fidei quod in baptismate promisit : quia dives, qui purpura et bysso induebatur et quotidie splendide [14] epulabatur, non pro reatu damnatur criminis, sed propterea quod in paupere non exhibuit officium caritatis. Iccirco, fratres, satagite utrumque agere, hoc est ad fontem sapientiæ accedere et ex eo potando immunditiam [15] cordis vestri [16] abluere, Christum Deum et Dominum misericordem animarum corporumque medicum indesinenter expetere, illique vestra colla cum humili ac nitida conscientia [17] ejus præcepta servando subjicere, ipsumque ex toto corde [18], tota virtute diligere, et ad ipsius ecclesiam omni tempore concurrere, preces ad illum pro vestris excessibus effundere, oblationes vestras sine dolo illi offerre, et [19] sacerdotes honorare et doctrinam evangeliorum quæ per eos manifestatur [20] gratuita ac [21] hilari devotione excipere, omnes christianos quemadmodum vosmetipsos amare, et unusquisque vestrum studeat alterum honore prævenire [22], non occidere, non maledicere, non aliquem accusare, non vicinum [23] detrahere, non insidias vel laqueos ad decipiendum alicui [24] opponere, non furtum [25] neque perjurium [26] facere, non blasphemare vel simplices deridere, sed in omnibus bonis operibus perseverare, Deumque omnipotentem sive in prosperitate vel adversitate omni tempore laudare.*

EX MSS. ET IMPR.

denique, instante obitu et duplici translatione prædictis,

10. Hæc itaque omnia cum dixisset sanctus Rumwoldus, cuncti [1] qui aderant gratias Deo inde [2] referebant, eo quod in tam parvulo infante, gratia superna inspirante, tanta virtus esset eloquentiæ. Tunc iterum ait beatus Rumwoldus : *Ecce ego ingredior viam universæ carnis : quoniam non est mihi fas [3] vivendi in hoc mortali corpore ab hac [4] hora qua natus sum. Post transitum autem [5] meum volo esse in loco in [6] quo ortus sum per unius anni spatium ; postmodum vero in Braccalea [7] constitui esse per biennium. Finitis autem his [8] tribus annis, proposui ut ossa mea [9] requiescant in loco qui vocabitur quandoque Bucchingaham [10] omni tempore.* Istorum autem locorum nomina non erant eo tempore nota [11], sed post multorum

Num. 9. — [1] (e. D.) D. e. 2, 3. — [2] vos *add.* 3. — [3] quomodo 2, 3. — [4] debeatis 3. — [5] quomodo 3. — [6] (d. e.) unicuique 2, 3. — [7] dicitur *add.* 3 (*non* 2). — [8] sequere 2, 3. — [9] sequendo 2, 3. — [10] ut 3. — [11] *om.* 2. — [12] peccatum 3. — [13] delinquit 2, 3. — [14] splendi (*sic*) 2. — [15] immunditias 2. — [16] (c. v.) v. c. 2, 3. — [17] scientia 3. — [18] et *add.* 2. — [19] *om.* 2. — [20] manifestantur 2, 3. — [21] etiam *add.* 3. — [22] provenire 2. — [23] vicino 3. — [24] alicubi 3. — [25] furari 2, 3. — [26] perjuria 2, 3.

Num. 10 [1] *cfr. supra num. 7, not. 6.* — [2] *om.* 4. — [3] (n. e. m. f.) m. f. n. e. 3. — [4] *om.* 2, 3, 4. — [5] vero 4. — [6] *om.* 3. — [7] Bracalea 3; Brackeleya 4. — [8] *om.* 4. — [9] (o. m.) m. o. 2, 3, 4. — [10] Buccingaham 2, 3; Bokyngaham 4. — [11] notata 3. —

9. Cumque omnes lacrimabili voce dicerent : *Credimus, confitemur, adoramus, laudamus et benedicimus,* extemplo sanctus Rumwoldus hilari vultu ac sonora voce ait illis : C *Audistis, fratres in Christo atque consanguinei, qualiter sanctam Trinitatem confiteri debetis qualiterque ipsius unitatem firmiter in vestri cordis pectore oportet retinere et in ea credulitate, qua [1] Pater et Filius et Spiritus sanctus unus Deus est, fideliter perseverare. Nunc igitur vos docebo quomodo fructus agere debeatis dignos pœnitentiæ et, si aliquod crimen in vobis est, quomodo possitis emundari ab ejus vulnere cœlesti medicamine. Deus enim non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Ideo namque unicuique peccatori dicitur per prophetam : Declina a malo et fac bonum : inquire pacem [2], sequere eam. Et iterum : Peccasti, quiesce. Pœnitentiam quippe agere est peccatum perpetratum dimittere bonisque semper operibus inhærere et veram pacem dilectionis Dei et proximi inquirere eamque sequendo totis nisibus exercere. Parum enim proderit peccatori a peccato cessare, nisi studeat jejuniis et orationibus elemosynisque commissum deflere, ut, sicut extiterat operator malitiæ, ita quoque efficiatur post peccatum cultor justitiæ. Alioquin quod si aliquis non deliquit, tamen debet exhibere mandata atque justificationes Christi propter sacramentum fidei quod in baptismate promisit, quia dives qui in purpura et bisso induebatur et quotidie splendide epulabatur, non proprio reatu damnatur criminis, sed propterea quod in paupere non exhibuit officium charitatis. Iccirco, fratres, satagite utrumque agere, hoc est ad fontem sapientiæ accedere et ex eo potando immunditiam cordis vestri abluere, Christum Deum et Dominum misericordem animarum corporumque medicum indesinenter expetere, illique vestra colla humili ac nitida scientia ejus præcepta servando subjicere, ipsumque ex toto corde et tota virtute diligere, et ad ipsius ecclesiam omni tempore concurrere,* F *preces ad illum pro vestris excessibus effundere, oblationes vestras sine dolo illi offerre, sacerdotes honorare et doctrinam evangeliorum quæ per eos manifestantur gratuita ac etiam hilari devotione excipere ; omnes christianos quemadmodum vosmetipsos [3] amare ; et unusquisque vestrum studeat alterum honore prævenire, non maledicere, non occidere, non aliquem [4] accusare, non vicino detrahere, non insidias [5] vel laqueos ad decipiendum alicui opponere, non furari neque perjuria facere, non blasphemare vel simplices deridere, sed in omnibus bonis operibus perseverare, Deumque omnipotentem sive in prosperitate vel aversitate omni tempore laudare.*

10. Hæc itaque omnia cum dixisset sanctus Rumwoldus, cuncti qui [1] aderant gratias Deo referebant eo quod in tam parvulo infante gratia divina inspirante tanta virtus esset eloquentiæ. Tunc iterum ait beatus Rumwoldus : *Ecce ego ingredior viam universæ carnis, quoniam mihi fas non est vivendi in hoc mortali corpore ab hora qua natus sum. Post transitum autem meum volo esse in loco quo ortus sum per unius anni spatium ; postmodum vero in Bractalea [2] constitui esse per biennium. Finitis autem his tribus annis proposui ut mea ossa requiescant in loco qui vocabitur quandoque [3] Bukingam omni tempore.* Istorum autem nomina non erant eo tempore vocata, sed post multorum temporum curricula inventa vel cognita sunt. Sunt quoque nunc [4] villæ illis in locis [5] sitæ, fertiles segetibus jugerum

Num. 9. — [1] (c. q.) credebilitate quia 2. — [2] et *add.* 2. — [3] onerare (*leg.* honorare) et *add.* 2. — [4] *om.* 2. — [5] insideas 2.
Num. 10. — [1] (c. q.) cunctique 2. — [2] Bractalica 2. — [3] Bugingam vel *add.* 2. — [4] *om.* 2. — [5] nunc *add.* 2.

EX MSS ET IMPR.

multorum temporum curricula inventa sunt vel cognita [12]. Sunt quoque nunc villæ in illis locis sitæ, fertiles segetibus, jugerum multorum habentes copiam atque densæ hominum habitatione [13]. Vocatur autem locus in quo natus est Suttunnus [14], alius vero Braccalea [15], tertius vero Bucchingaham [16].

tertia postquam natus est die moritur.

11. Finita itaque tertia die, sicut prædixerat sanctus Rumwoldus [1], emisit Deo spiritum gratissimum [2], tertio [3] nonas novembris, in [4] manibus susceptus angelorum [5]. Post transitum denique ejus sepultus est in eodem loco, sicut idem sanctus [6] jusserat; demumque, defuncto Eadwaldo, translatus est in alium prælibatum locum ab [7] Widerino presbytero; atque finitis tribus annis, delatus est in tertium locum, qui nuncupatur, sicut sæpe dictum est, Bucchingaham [8], ibique [9] requiescit. Ibi etenim [10] et in [11] multis locis invocatus sanctus Rumwoldus [12] præstat beneficia se petentibus, dans [13] cæcis visum, claudis gressum, ægris diversis languoribus gravatis sospitatis munus [14], annuente Domino nostro Jesu Christo, qui in unitate Trinitatis [15] vivit et regnat [16] Deus [17] per omnia [18] secula seculorum. Amen [19]. D

[12] (s. v. c.) v. c. s. 2, 3, 4. — [13] *sequentia usque ad finem numeri om.* 4. — [14] Suthunus 2; Suthtunus 3. — [15] Bracalea 3. — [16] Buccingaham 2, 3.

Num. 11. — [1] (s. p. s. R.) sanctus R. sicut pr. 4. — [2] (D. s. g.) g. D. s. 2, 3; g. D. s. 4. — [3] tertia 2. — [4] *om.* 3. — [5] (s. a.) a. s. 4. — [6] (i. s.) *om.* 4. — [7] a 4. — [8] Buccingaham 2, 3; (nunc.-Bucc.) dicitur Bokyngaham 4. — [9] ubi nunc 3. — [10] enim 2, 3, 4. — [11] *om.* 4. — [12] (s. R.) *om.* 4. — [13] *om.* 3. — [14] *sequentia usque ad finem numeri om.* 4. — [15] ac (et 3) in trinitate unitatis *add.* 2, 3. — [16] gloriatur 2, 3. — [17] cum genitore omnipotente unus et almo flamine *add.* 2, 3. — [18] infinita 2, 3. — [19] Explicit vita sancti Rumwoldi confessoris *add.* 3; Explicit de sancto Rumoldo et (*sic*) confessore *add.* 4.

multorum habentes copiam atque densæ hominum habitatione.

B 11. Finita itaque tertia die sanctus Rumwaldus [1] emisit Deo gratissimum spiritum tertio [2] nonas novembris, manibus susceptus angelorum, et, ut jusserat, in [3] loco sepultus est. Defuncto demum Edwaldo presbytero, translatus est in alium locum prælatum a Wederino [4] presbytero. Finitis autem tribus annis, delatus est apud Bukingham: ubi usque hodie in magna veneratione habetur. Ibi enim et in multis locis **invocatus præstat multa [5] beneficia se petentibus,** cæcis visum, claudis gressum et diversis languoribus et **morbis gravatis sospitatis munus, annuente Domino nostro Jesu Christo.** E

Num. 11. — [1] Rumwoldus 2. — [2] 3° 2. — [3] eodem *add.* 2. — [4] Widerino 2. — [5] *om.* 2.

ANNOTATA.

a *Ita scribitur hoc nomen in tribus codicibus quos signavimus numeris 1, 3, 4, nisi quod semel (in penultima voce numeri 3 secundum distributionem nostram) in codice 1 legitur* Rumoldum, *quo modo* (Rumoldus) *fere enuntiatur in codice 2 seu Cantabrigensi. Apud Joannem Tinmuthensem sanctus nuncupatur semel* Rumwaldus, *et apud recentiores etiam* Rumboldus *vel* Rumbaldus.

b Northumbri *seu, ut apud antiquos scriptores sæpius nominantur,* Northanhumbri (Northanhymbri) *aut* Nordanhumbri, *gens Anglosaxonica, eam partem majoris Britanniæ occupabant quæ extenditur ad septemtrionem Humbræ fluminis, quamque hodie complectuntur comitatus York, Durham et Northumberland. In duas præcipuas* C *provincias divisa erat hæc regio, Deiriam et Berniciam, quas veteres scriptores passim* regna *vocant et filii regum Northumbrorum aliquando administrabant sub auctoritate patris sui, atque inde* reges *ipsi, etiam vivente patre suo, appellabantur* (1).

c Mercii *Northumbros a meridie attingebant: quorum regioni fere respondet complexus comitatuum qui hodie nuncupantur Lincoln, Nottingham, Derby, Lancaster (pars meridionalis usque ad Preston civitatem), Chester, Shrop, Hereford, Glocester, Oxford, Buckingam, Bedford et Huntingdon, cum iis qui intra eosdem continentur. Nomen* Excertitium, *quod in solo codice 1 occurrit, videtur ex sola oscitantia librarii huc invectum esse.*

d Widerinus *seu* Uuiderinus *ubique hac forma scribendi legitur in codicibus nostris (forte tamen subinde in 2* Widermus). Eadwaldus *hoc loco in 2 dicitur* Edwaldus, *aliis locis in eodem codice fere* Eadwoldus, *quæ forma etiam usurpata est semel in 1 et bis in 3. Ceterum neuter horum presbyterorum aliunde notus est.*

e *Hodie* King's Sutton, *in comitatu Northampton* (2). *Hic locus, sicut et alii duo qui mox memorantur, in antiquo regno Merciorum situs est.* F

f *Hodie* Brackeley, *in eodem comitatu.*

g *Et hodie* Buckingham *nuncupatur hæc civitas, et nomen suum comitatui contulit.*

(1) Cfr. Comm. præv., num. 7 ante med. — (2) Cfr. ibid., num. 11.

Add. ad Comm. præv. num 11. *In parochia de Boxley, in comitatu Kent, venerabantur olim incolæ effigiem S. Rumwoldi, quæ post abjectam in Anglia religionem catholicam publice concremata est* (1). *Præter ecclesias citatas titulo S. Rumwoldi seu Rumbaldi dedicatas indicat Lewis alias quasdam, his locis : Bonnington, in comitatu Kent* (2); *Colchestriæ in comitatu Essex* (3); *Romald-Kirk, in comitatu York* (4) *et Stoke-Doyle, in comitatu Northampton* (5).

(1) Lewis, *Topogr. Dict., of England*, tom. I, p. 201. — (2) Ibid., p. 186. — (3) Ibid., p. 459. — (4) Ibid., tom. III, p. 626. — (5) Ibid., tom. IV, p. 192.

DE SANCTA

A D

DE SANCTA WENEFREDA

VIRGINE

IN WALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C D S

§ I. De Actis S. Wenefredæ.

CIRCA ANNUM DCLX.

S.Wenefredæ Vita primigenia duplex. Breviorem,

S. Wenefreda virgo auctoritate Martyrologii Romani (1) et martyr dicenda est : non quidem martyr fidei, aut quod sanguinis effusione ex hoc seculo ad beatam patriam migraverit, sed quia pro virginali castitate servanda fortiter subiit mortem, quamquam statim post per prodigium ad vitam revocata, longam deinde ætatem in religiosæ perfectionis studio transegit et tandem inter sanctimoniales, quibus dux et magistra data erat, in pace quievit. Cujus admirandam Vitam commentari aggredientibus idem nobis infortunii accidit quod doluimus in tractanda historia S. Rumwoldi. Nulla scilicet sive Actorum ejus exemplaria sive alia documenta circa eam reperimus antiquiora seculo XII. Acta habemus duplicia, breviora altera et, ut videtur, vetustiora; altera, quæ paulo ante medium seculum XII concinnavit Robertus Salopiensis seu Salespoberiensis* monasterii prior. Breviorum textum integrum (2) unus nobis servavit codex Musei Britannici Cotton. Claud. A. 5, seculo XII exaratus, et ex eo ante hos annos triginta vulgavit vir eruditus W. J. Rees inter Vitas sanctorum Cambriæ (3), sed ex illius qui codicem descripsit sive oscitantia sive paleographicæ artis imperitia ita nævis inspersum ut subinde vix et ne vix quidem quid sibi velint singulæ sententiæ perspici queat. Accuratiorem itaque editionem ex ipso codice hic adornabimus.

* Shrewsbury

cujus pars posterior non ante seculum XII,

2. Duas ea scriptio continet partes. Prior pars (4) complectitur historiam S. Wenefredæ, posterior (5) miracula quæ in loco ubi necem pro castitate servanda oppetiit contigerunt. Posteriorem hanc partem non ante finem seculi XI confectam esse liquet ex mentione de diebus Francorum (6) et de tempore quo, pacis jure ubique per patriam violato, Franci atque Gualenses se ad invicem oppugnabant (7), et etiam post expulsionem Francorum a tota Venedocia (8) : quibus locis si nomine Francorum intelligendi sunt (quod omnino indubium videtur) Normanni qui ex Francia transgressi, Gulielmo Conquistore duce, Angliam obtinuerunt, constat hic indigitari aliquam ex incursionibus illis quibus iidem hostiles Wallensium animos infringere eosque sibi subjicere vario successu conati sunt, quod tandem perfecerunt Eduardo I rege, circa annum 1280. Expulsio aliqua Normannorum a tota Venedocia seu septemtrionali Wallia singulariter memoratur apud scriptores historiæ Walliæ locum habuisse anno 1135 (9).

sed nec etiam serius, concepta et pars prior forte antiquior est.

3. Ex alia parte scriptionem totam non esse recentiorem seculo XII demonstrat ipsius codicis Cottoniani ætas; et præterea ex clausula prioris partis aliquatenus concludere licet eam completam esse ante annum 1138, quo anno S. Wenefredæ corpus Guitheriaco translatum est Salopiam (10). Legitur enim ibidem : Locus quidem, quo cum virginibus conversata est, Gurtherin vocatur. Quo etiam post vitæ dormitionem... sepulta requiescit in Christo... Attamen conclusio hæc forte non ita invicta est. Etenim facile constat posteriorem partem nequaquam adeo cum priori connexam esse ut utraque eodem tenore conscripta censeri debeat. Neque enim aliud quidquam illa refert præter miracula quæ in Holywell contigerunt, his paucis verbis in priori parte indicata : Area vero sanguine ejus infecta crepuit, torrensque fons ibidem irriguus scaturivit. Cujus lapides usque in hodiernum diem, utpote in die prima, sanguinolenti videntur; mussa etiam ut thus odorat, et diversis languoribus medetur (11). Unde ultro oritur conjectura, illam posteriorem partem seu librum miraculorum deberi alicui monacho cœnobii de Basingwerk ipso hoc seculo XII constituti prope hunc locum Holywell, qui et ipsi subjectus erat (12), eique libro præmissum fuisse ab eodem monacho compendium aliquod Vitæ S.Wenefredæ jam pridem concinnatæ eo tempore quo sanctæ virginis corpus adhuc Guitheriaci quiescebat; et consequenter conjici quoque potest priorem illam partem, saltem quod ad substantiam rerum spectat, longe forte posteriori esse antiquiorem.

E

F

perperam nonnulli attribuerunt S. Elerio

4. Et quidem, secundum Balæum (13) et alios recentiores, Vitam S. Wenefredæ conscripsisse fertur S. Elerius ille quo ipsa familiari et magistro usa est Guitheriaci (14), et in codice Cottoniano post rubricam Incipit, etc., adjecta est manu seculi XVII hæc nota : Per Elerium Britannum Monachum, cui et alia manus addidit : An° 660 aut Robertum Salopiaensem an° 1140, ut vir quidam eruditus melius docet (15). Prioris notæ scriptorem fuisse Thomam (seu Richardum) James bibliothecarium Oxoniensem, alterius vero Thomam Smith, qui percensendis Cottonianis codicibus tam utilem operam navavit, docet nos Gulielmus Fleetwood, episcopus anglicanus Asaphensis (16). Vitam Cottonianam perperam a Thoma Smith attributam esse Roberto Salopiensi manifestum est : habemus enim Roberti scriptionem, omnino ab illa diver-

(1) Cfr infra num. 37.— (2) Cfr. infra num. 7.— (3) *Lives of the Cambro British Saints*, p. 198 sqq.— (4) Infra Vit. I, num. 1-9. — (5) Num. 10-30. — (6) Cfr. infra Vit. I, num.12. — (7) Ibid., num. 13. — (8) Ibid., num. 26. — (9) W.Wynne, *History of Wales* (London 1697, in-8°), p. 158. — (10) Cfr. infra, num 26. — (11) Vit. I, num. 6 extr. — (12) Thomas, *History of the diocese of St. Asaph*, p. 466. — (13) *De Scriptoribus Britanniæ* (Basileæ 1559), tom. I, p. 28. — (14) Cfr. infra Vit. II, num. 24 sqq. — (15) Vid. Rees, *Lives of the Cambro British Saints*, p. 198b. — (16) *Life of St. Wenefrede* (cfr. infra num. 9 extr.), p. 25.

sam,

AUCTORE C. D. S.

sam. Quo autem argumento nixus fuerit James, præter auctoritatem Balæi (nam neque Joannes Leland, ex quo (1) *cetera omnia quæ de Elerio tradit hausit Balæus, illam indicationem habet) ejusque sequacium, nobis incompertum est. Sed ut aut Vitam illam aut ullam omnino Vitam* Wenefredæ *ab Elerio conscriptam esse censeamus, antiquiori utique testimonio opus foret quam Balæi. Præterea validissimum contra est argumentum negativum ex silentio Roberti Salopiensis, qui quum Guitheriaci et aliis locis septemtrionalis Walliæ quæcumque de* Wenefreda *servatæ erant traditiones diligenter collegerit, Vitam ab Elerio conscriptam nullam novit : quam utique si novisset, præcipuo loco inter testimonia quibus auctoritatem suæ narrationis tueretur extulisset. Denique, quæ ratio omnium firmissima videtur, nequaquam intelligitur quomodo factum esset ut Elerius tam fuse (si Vitæ brevitatem consideres) retulisset ea quæ contigerunt* Wenefredæ *in Holywell, tam parce vero et jejune de ejus Guitheriaci commemoratione et morte : quæ contra optime* B *explicantur si scriptor illius Vitæ deguit apud Holywell ; quod et omnino statuendum est si admittatur eumdem esse scriptorem Vitæ et libri miraculoram qui Vitam subsequitur.*

Posterioris, a Roberto priore Salopiensi confectæ,

5. *Altera vero Vita* S. Wenefredæ *ex epistola ipsi præmissa indicatur auctorem habuisse Robertum priorem Salopiensem et dicata fuisse Guarino priori Wigorniensi. Is hoc titulo insignitus occurrit in diplomate Henrici I dato anno 1130 et eidem etiam dedicata est a Gulielmo Malmesburiensi Vita S. Wulstani anno circiter 1140, quo anno adhuc cœnobio præfuisse ex alio documento ostenditur* (2)*; sed non diu supervixit : nam Radulphus, successor ejus, obiisse legitur anno 1143* (3)*. Robertus vero Salopiensis cœnobii abbas fuisse traditur ab anno 1140 et supremam diem obiisse anno 1167* (4)*. Cumque ex historia translationis corporis* S. Wenefredæ, *quæ Vitæ subjuncta est et manifeste eidem debetur scriptori, constet illam translationem factam non esse ante annum secundum Stephani regis* (5)*, seu annum Domini 1137* (6)*, sponte sequitur hanc alteram Vitam a Roberto concinnatam fuisse circa annum 1140, ut communis fert sententia.*

apographa tria.

6. *Unum veterem codicem offendimus in quo hæc Vita cum historia translationis integra legatur, Oxoniensem scilicet bibliothecæ Bodleianæ Laud. Misc. 114, seculo XII atque adeo ipsa Roberti ætate, vel paulo post, descriptum, ex quo illius textum diligenter excerpsimus. Præterea præ oculis habemus in codice olim musei bollandiani, nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis 8072, apographum ejusdem documenti ad majores nostros seculo XVII transmissum, cui subjecta legitur hæc attestatio :* Collatione accurate facta cum pervetusto codice manuscripto, ex quo præsens copia transcripta est, de verbo ad verbum cum eodem concordat. Ita testor. Gulielmus Ferrarus præsbyter Notarius apostolicus. *Quo loco pervetustus ille codex, unde apographum nostrum transcriptum est, servaretur indicatum non est ; sed ex paucitate varietatum ipsius cum exemplari Oxoniensi colligere licet illum vel eumdem esse cum hoc exemplari vel certe arcta cognatione ei conjunctum. Denique vidimus Cantabrigæ in bibliotheca Collegii SS. Trinitatis codicem signatum siglis O. 4.42, exaratum seculo XIII, aliud ejusdem Vitæ exemplar continentem, sed non integræ : nam et prologo caret et,* D *postquam seriem narrationis secundum Robertum deduxit usque ad illud tempus quo* Wenefreda *inter sanctas virgines, quibus præerat Theonia, recepta est* (7)*, reliqua omnia his paucis verbis concludit :* (Nam post aliquantulum temporis beata Theonia), mater sancti Elerii et prælata virginibus, gravi infirmitate correpta, migravit ad Dominum. Cui sancta Wenefreda successit, et sanctimonialium mater vitam finivit et feliciter ad cœli palatia pervenit. Explicit vita sanctæ Wenefredæ virginis et martyris. x° kal. julii. *Non paucas sane in eo exemplari notavimus variantes lectiones (et præsertim plurimas subinde voces aut etiam sententias prætermissas), sed hujusmodi ut omnino incuriæ vel arbitrio illius qui codicem descripsit attribuendæ nec ullius momenti ad primigenium textum definiendum videantur. Itaque satis nobis visum est editioni nostræ ex illo codice speciminis gratia variantes lectiones adscribere quæ occurrunt in prima Vitæ parte* (8)*, omissis reliquis, quas nimium tædium et fastidium legentibus absque ullo commodo allaturas fuisse judicavimus.*

Tertia Vita ex utraque priori compilata.

7. *Tertiam Vitam* S. Wenefredæ *sibi visam significat Fleetwood* (9) satis brevem, conscriptam ab auctore anonymo, quinque capitulis constantem, cujus maxima pars desumpta est ex Vita Cottoniana, pauca quædam ex Roberto, reliqua ab ipso auctore subjuncta. Codex in quo legitur pertinuit olim ad cœnobium Ramseiense, postea vero translatus est in bibliothecam Jacobi Ware, et illius apographum descriptum est ab Henrico Dodwell ad usum D[ris] Humphreis episcopi *(anglicani)* Herefordensis. *Ex cujus descriptionis priori sententia et ex iis quæ ex illa Vita citavit Fleetwood* (10)*, manifeste perspeximus hanc eamdem esse cum Vita quam exhibuit nobis codex Musei Britannici Lansdowne 436, seculi XIV, quin immo ipsum hunc codicem eumdem esse quem vidit Fleetwood, quippe cui præfixa est hæc inscriptio :* Liber bibliothecæ sanctæ Mariæ et sanctæ Ethelfledæ virginis, de Romsey. *Hanc seorsim proferre visum non est, sed tantummodo illarum partium quas cum Vita Cottoniana communes habet varietates huic adscribere, varietatum loco etiam computantes ea capita quæ habet propria.* F *Porro illam post translationem corporis* S. Wenefredæ *ad cœnobium Salopiense atque adeo post Roberti scriptionem ab aliquo monacho ejusdem cœnobii fuisse concinnatam liquet ex ipsius exordio et clausula. — Præter Vitas illas antiquas latine conscriptas, duplicem aliam Wallico idiomate conceptas indicat Butler* (11)*, quas inspicere non contigit.*

Aliæ recentiores latine

8. *Ex Roberti libello manifeste tota hausta est Vita quam suo* Sanctilogio *inseruit Joannes Tinmuthensis et inde in* Nova Legenda Angliæ *vulgavit Capgrave. Hanc itaque minoribus typis impressam priori subjungimus, ut fecimus in S. Rumwoldo, ex iisdem codicibus, Londiniensi Musei Britannici Cotton. Tiber. E. 1, seculi XIV, et Oxoniensi bibliothecæ Bodleianæ Tanner 15, seculi XV, et ex editione Capgraviana anni 1516 exscriptam et collatam. Eumdem libellum brevissimo compendio exhibuerunt Laurentius Surius in collectione sua* De probatis sanctorum Vitis *ad d. 3 novembris et Thomas Hearne in Appendice ad*

(1) Cfr. infra, hujus comm. num. 49. — (2) *Monasticon Anglicanum*, tom. I, p. 580. — (3) Ibid. — (4) Ibid., tom. III, p. 514. — (5) Translat., num. 3. — (6) Cfr. infra, num. 27.

(7) Vit. II, num. 28 med. — (8) Usque ad num. 9. — (9) Op. cit. infra (num. 9 extr.), p. 17. — (10) Ibid., p. 60 et p. 28. — (11) Not. ad Vit. S. Wenefredæ (3 Nov.).

tomum

A *tomum quartum* Itinerarii *Joannis Lelandi* (1). *Ex eo quoque hauserunt quæ retulerunt de* S. Wenefreda *Serenus Cressy in sua Historia ecclesiastica anglice scripta* (2) *et Michael Alford seu Griffith in suis Annalibus* (3).

et anglice concinnatæ. 9. *Textum purum et integrum Roberti, ni fallor, nunc primum edimus ex codicibus indicatis supra* (4). *At illius anglicam versionem vel potius paraphrasim anno 1635 Audomaropoli in publicam lucem emisit Joannes Falconer, e Soc. Jesu* (5). *Quod opusculum quum rarius factum esset, novam illius editionem nonnihil adauctam adornavit anno 1712 P. Philippus Layton, alias Leigh, tunc residens in Residentia S. Wenefredæ in vico Holywell, qui magis notus est nomine Metcalf, quo designari solebat in missione anglica* (6). *Is autem, in præfatione sua, infelici conjectura primum editorem, cujus nomen in titulo libelli an. 1635 siglis tantum J. F. indicatum erat, putarit fuisse Michaelem Griffith, alias Alford, celebrem Annalium ecclesiasticorum Angliæ scriptorem, cujus verum nomen fuisse ait Joannem Flood, idque se didicisse significat ex Sereni Cressii præfatione in* B *Historiam ecclesiasticam. In qua re Layton mire hallucinatus est. Neque enim Cressius quidquam hujusmodi scripsit nec alio quovis indicio innotescit vel Alfordum seu Griffith unquam insignitum fuisse nomine Joannis Floodii vel ab eo editam Vitam* S. Wenefredæ. *Nihilominus hæc Laytoni assertio in errorem induxit præclaros viros Paquot* (7), *Butler* (8), *Dodd* (9), *Oliver* (10) *et De Backer* (11). *Porro Laytoni seu Metcalfi editionem anno sequente 1713 iterum prelo subjici curavit jam pluries citatus Gulielmus Fleetwood, episcopus anglicanus S. Asaphi, subjunctis scilicet adnotationibus quibus ea omnia quæ de* S. Wenefreda *narrantur fabulosa demonstrare nisus est* (12). *Eadem Metcalfi editio denuo vulgata est (cum appendice de sanatione Wenefredæ White anno 1805 impetratæ et descriptione sacri fontis qui adhuc visitur in Holywell) Dublinii anno 1845. Ex recentioribus scriptoribus consulendi præcipue Albanus Butler* (13) *et Rev. Thomas Meyrick* (14).

C

§ II. De Actorum S. Wenefredæ auctoritate.

Traditiones in duplici Vita S.Wenefredæ consignatas Jam *inquirendum venit qua auctoritate gaudeant fontes unde historiam* S. Wenefredæ *haurire liceat. Et quidem, ut supra monuimus, sincere fatendum esse nulla nobis præsto esse documenta scripta quæ certe antiquiora sint seculo XII* (15). *Scriptor anonymus Vitæ brevioris quibus ipse testibus usus sit nusquam meminit. Robertus vero, rationem sui laboris reddens in prologo seu epistola dedicatoria ad Guarinum Wigorniensem :* Exinde, *ait,* tibi nuperrime digestam beatæ virginis Wenefredæ vitam direxi : quam partim per schedulas in ecclesiis patriæ in qua deguisse cognoscitur collegi, partim quorumdam sacerdotum relationibus addidici, quos et antiquitas veneranda commendabat et quorum verbis fidem adhibere ipse religionis habitus compellebat (16). *Porro populares traditiones non sine severa crisi a se admissas fuisse testatur, paulo inferius sic pergens :* Ceterum quod de itinere illius ad Romam penitus silui, consultius egi : sicut et nonnulla plurimorum ore trita funditus omisi, quia nec ea in libris inveni nec qui illa allegatione sua prædicabant æstimatione hominum digni erant quorum sermonibus fidem adhiberem. *Ex quibus verbis et colligere licet Roberto præ manibus non fuisse Vitam breviorem, quippe quæ* (17) *disertissime commemorat* Wenefredæ *iter Romanum et convocationem ad synodum totius Britanniæ et statuta in ea synodo lata de conversatione monastica, quæ etiam a Roberto prætermissa sunt. Habemus itaque in duplici Vita duplicem auctoritatem qua demonstretur vere extitisse seculo XII traditiones in utraque scripto consignatas. Ad quam accedit et auctoritas Vitæ cambricæ S. Beunoi* (18), *quam a neutra ex latinis Vitis* S. Wenefredæ *dependere legenti manifestum est, nec has ab illa.* AUCTORE C. D. S.

recens quidam protestans scriptor mythice interpretari conatus est ; 11. *Scriptores protestantes, quibus displicet cultus* S. Wenefredæ *exhibitus nec ulla miracula probabilia videntur præter ea quæ Scripturæ sacræ testimonio asseruntur, prodigia in Vitis sanctæ virginis memorata sine hæsitatione ut commentitia rejiciunt. Inter quos recens quidam eo progressus est ut quæ de* S. Wenefredæ *decollatione per filium Alani regis in loco* Sechnant *nuncupato et de copioso fonte in eodem loco effluente traduntur mythice dicta existimaret* (19). *Admittit quippe extitisse quamdam virginem,* Gwenfrewi *seu* Wenefredam *nomine, filiam viri cujusdam potentis in septemtrionali parte Cambriæ commorantis, quæ auctore vel adjutore S. Beunoo, ecclesias ædificaverit, primo in vico Holywell, deinde Guitheriaci ; sed opinatur simul cum hujus virginis historia commixtam esse historiam fabulosam qua mythice repræsentatur* Gwenfrwd, *id est* torrens spumans, *cui mater* Gwenlo (20) *seu* Wlaw, *id est* pluvia decidens, *ortum suum debere persequenti filio Alani, id est* Alyn *fluminis, quod scilicet in loco qui vocatur* Hesp Alyn, *prope vicum Mold, quasi terra absorptum oculis subducitur et paulo longius iterum emergens, aquis suis* vallem aridam (Sechnant) *in fertilem convertit : quo mytho* F *proponeretur opinio incolarum illius regionis putantium aquarum copiam quæ ex fonte* S. Wenefredæ *profluit derivatam esse ab Alleno flumine. Hæc, ut mitius dicam, nimis gratuito et temerarie prolata videntur.*

quas, licet argumentum negativum multiplex adversus illas a Fleetwoodo allatum, 12. *Fleetwood vero* (21) *contra fidem traditionum de* S. Wenefreda *arguit ex silentio, non solum scriptorum qui inter Anglo-Saxones et Anglo-Normannos versati sunt, Bedæ, Stephani Heddii, Gulielmi Malmesburiensis, Henrici de Huntingdon, Ingulfi, Florentii Wigornensis, Rogeri de Hoveden, Roberti de Monte, Walteri de Hemingford, Matthæi Parisiensis, Matthæi Westmonasteriensis, omnium scilicet qui floruerunt ab ineunte seculo VII usque ad medium seculum XIV, quo tem-*

(1) Ed. 2ª (Oxford 1744), p. 127-129. — (2) Lib. XVI, cap. 8. — (3) Ad an. 660. — (4) Numm. 6, 7. — (5) Southwell, p. 445 ; Oliver, p. 72 ; De Backer, tom. I, p. 1786. — (6) Butler, not. ad Vitam S. Wenefredæ (3 Nov.) ; Oliver, p. 118 ; cfr. H. Foley, *Records of the english province S. J.*, tom. V, p. 661-662. — (7) *Mémoires*, etc., tom. I, p. 579. — (8) Not. ad Vit. S. Wenefredæ. — (9) *Church History*, tom. III, p. 410. — (10) Pag. 18. — (11) Tom. I, p. 70. — (12) *The life and miracles of St. Wenefrede... with some historical observations made thereon. The second edition.* London 1713, in-8°. — (13) Ad d. 3 novembris. (14) *Life of St-Wenefred*, London 1878, in-8°. — (15) Cfr. supra num. 1-4 et num. 5. (16) Vit. II, prolog., post med. — (17) Vit. I, num. 9. — (18) Ed. cum versione anglica apud W. Rees, *Lives of the Cambro British Saints*, p. 13-21 et p. 299-308. (19) D. R. Thomas, *History of the diocese of St. Asaph*, p. 2, not. 2. (20) Cfr. infra num. 20. — (21) Op. cit., pp. 45, 46.

pore

AUCTORE C. D. S.

pore Ranulphus de Hygeden primum sanctæ mentionem fecit in poemate suo De laudabilibus Walliæ, *sed etiam ipsorum scriptorum Britonum seu Wallensium, Nennii, Asserii Menevensis, Galfredi Monmuthensis, Caradoci de Llancarvon et Giraldi Cambrensis. Accedit et silentium celebris Libri Censualis, vulgo* Domesday book, *tempore Gulielmi I confecti, et etiam cujusdam antiqui calendarii cambrici servati in codice Musei Britannici Cottoniano, signato Vespas. A. 14, quod inscriptum est* De Sanctis Wallicis Calendarium, *quodque quum nomen habeat S. Bernardi Clarævallensis, antiquius supponi nequit anno 1153, quo anno obiit, vel etiam anno 1163, quo inter sanctos relatus est : jam vero in illo calendario frustra quæsieris nomina* SS. Wenefredæ, *Beunoi et Elerii* (1).

sive ex scriptorum Anglorum et Normannorum.

13. *Ad hæc vero, quod spectat ad priores, Bedam dico et reliquos rerum Anglicarum et Normannicarum scriptores, facilis est responsio, quod scriptores illi res Cambricas vel omnino neglexerunt vel non attigerunt nisi quatenus cum Anglorum et Normannorum historia aliqua ex parte conjunctæ erant, et præterea ex eorumdem silentio ad summum sequeretur nomen et cultum* S. Wenefredæ *extra regionem in qua vitam suam duxit non adeo fuisse nota, quod ultro concedimus. Argumentum vero ex silentio Libri censualis Gulielmi I deductum recte solvit Albanus Butler* (2) *advertendo non recenseri in eo libro quævis oratoria aut ædes quæ illo tempore in Anglia exstabant, præsertim ubi hæc pertinebant ad aliquod dominium magis amplum a censitoribus notatum. Sed et forte, ut aliqui opinantur* (3), *ibidem nomine* Weltune *(Welltown) significatur oppidum* Holywell, *quod hoc ipso vocabulo* (the church of Haliwel) *eodem tempore, anno videlicet 1093, nuncupatum legimus in donatione Adelizæ, uxoris Hugonis Lupi, comitis Cestrensis* (4).

sive ex Cambrensium

14. *Magis mirum videri potest prima specie silentium scriptorum Cambrensium, non tamen, si res propius inspiciatur, illius qui latet sub nomine Nennii, a quo* Historia Britonum (5) *deducitur tantum usque ad medium circiter seculum VII, et ultimos hujus periodi annos brevissime complectitur; neque Asserii Menevensis, qui scripsit tantum Historiam Alfredi regis* (6), *intra seculum nonum conclusam; neque Caradoci de Llancarvon vel quisquis rursus sub hoc nomine latet, cujus Chronicon Principum Walliæ* (Brut y Tywysogion) (7), *exordium sumit ab anno 681, quum* Wenefreda *anno circiter 660 supremum diem Guitheriaci obiisse credatur, et præterea tota versatur in describendis rebus bellicis et politicis. Calendarii autem a Fleetwoodo citati apographum præ oculis habemus a P. Henrico Matagne, nostro quondam collega, Londinii descriptum (in quo tamen non lego titulum* De Sanctis Walliæ Calendarium : *unde suspicor, titulum hunc recentiori manu fuisse adjectum). Simile est iis quæ jamdudum præmitti consueverunt breviariis et missalibus, et refert, præter solita festa Domini, Beatæ Mariæ Virginis, S. Michaelis, S. Joannis Baptistæ, SS. Apostolorum, sanctos quosdam Gallos, Anglos, Hibernos et præcipue Cambricos, sed hos, quod sedulo notandum est, qui ortu vel incolatu* proprii *dicendi sunt diœceseon Menevensis et Landavensis in Cambria meridionali, nullum vero qui proprius sit Cambriæ septemtrionalis : neque enim hujusmodi censeri potest S. Chebius, qui quidem in insula Mona monasterium condidit et ultimos vitæ suæ annos duxit, sed huc e meridionali Cambria transgressus et cognatus traditur fuisse S. Davidis Menevensis.*

et præsertim Galfridi Munmuthensis

15. *Restant Galfridus Munmuthensis archidiaconus et Giraldus Cambrensis. Horum prior, qui historiam Britonum conscripsit pertingentem usque ad Cadwaladar regem seu annum 680, medio seculo XII episcopus fuit Asaphensis, in qua diœcesi sita erant oppidula Holywell et Gwytherin; sed advertendum est ipsum vitam degisse in celebri monasterio Landavensi, ad meridiem australis Walliæ, ibique historiam suam absolvisse anno 1139 et, quum episcopus Asaphensis designatus fuisset anno 1152, in eodem monasterio vita excessisse antequam sedem suam adiisset* (8). *Nil mirum igitur quod et iste scriptor de* S. Wenefreda, *in septemtrionali Wallia forte tantum celebri, non meminerit.*

ac Giraldi Cambrensis silentio, nequaquam efficax demonstretur,

16. *At res magis mira videri potest apud Giraldum Cambrensem, quippe qui anno 1188 cum Balduino archiepiscopo Cantuariensi per eam regionem iter agens* (9), *et singula* notabilia *(quod verbum fere singulis capitibus* Itinerarii *sui inscripsit) et mirabilia quæ in illa offenderat et traditiones etiam fabulosas accurate colligens et fuse describens, ne minimam quidem mentionem habuerit* S. Wenefredæ, *quum tamen commemoret se hospitio receptum fuisse in cœnobio Basingwerkensi* (10), *cui subjecta erat ecclesia de Holywell, vix milliario inde distans, et in eodem capite inter notabilia illius provinciæ extulerit fontem,* quem non bis tantum die naturali more marino, sed vicissim et crebro, diebus et noctibus, nunc undis deficere, nunc exuberare certum est. *Nulla itaque adhuc tunc fontis* S. Wenefredæ *celebritas. Legitima forte aliquatenus conclusio, nisi haberemus testimonium disertum Roberti Salopiensis, qui obiit anno 1167 et in libello suo de* S. Wenefreda *concursum populi ad sacrum ejus fontem adeo extulit* (11) : *unde novo exemplo ostenditur quam caute utendum sit argumento negativo. Ceterum adverti potest Giraldum cum suo archiepiscopo tantum* pernoctasse *in cœnobio Basingwerkensi, et forte illuc sero vespere advecto ac postridie summo mane digresso nullum ei colloquendi cum monachis fuisse otium. Ipsius quidem Roberti Salopiensis auctoritatem aliquantum elevare conatus est Fleetwood argumento rursus negativo ex silentio Orderici Vitalis de translatione* S. Wenefredæ *a Roberto relata; sed et argumentum istud facile refellitur* (12).

attamen indubie veras, deficiente certa auctoritate, asserere non audemus.

17. *Ergone ut omnino certa et comprobata admittenda videtur historia* S. Wenefredæ, *qualis nobis in duplici Vita ejus exhibetur? Id sane contendere non ausim. Hanc nimirum historiam novimus tantummodo ex traditionibus incertæ originis seculo XII forte primum scripto consignatis, id est quingentis fere annis post* S. Wenefredæ *ætatem, ex his ipsis traditionibus deductam* (13). *Quæ sane auctoritas tanti roboris non est ut firmam fidem adhibeamus stupendis illis miraculis quæ in sancta virgine contigisse referuntur. Itaque ab his certius asserendis abstinemus : non quia miracula sunt aut quia stupenda sunt : nam* qui credit in me, *ait*

(1) Ibid., p. 41. — (2) In not. ad Vitam S. Wenefredæ. — (3) Thomas, *Diocese of St. Asaph*, p. 466. — (4) Ibid. Cfr. Dugdale, *Monast. Anglic.*, tom. V, p. 263. — (5) Edita in *Monum. Hist. Brit.*, p. 47 sqq. — (6) Editam ibid., p. 467 sqq. — (7) Editum ibid., p. 841 sqq. — (8) Thomas, *Diocese of St. Asaph*, p. 220. — (9) Girald., *Itinerarium Cambriæ*, lib. I, cap. 1. — (10) Ibid., lib. II, cap. 10. — (11) Vit. II, num. 34. — (12) Cfr. infra num. 31. — (13) Cfr. infra num. 19.

Dominus

AUCTORE C. D. S.

A Dominus (1), opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet; sed quia ad illa asserenda non suppetit plena auctoritas: quum præsertim ejus generis sint quæ apud hagiographos anonymos celticæ stirpis, Britannorum scilicet et Hibernorum, frequentius occurrere solent (2) et inde phantasia populari subinde alicui particulari sancto facilius attributa censeri possunt. Satis nobis sit ostendisse nullo efficaci argumento impugnari potuisse sinceritatem Actorum S. Wenefredæ. Quamquam utique non negaverim narrationis prolixitatem et ornatum ac præsertim longiores sermones, quibus inspersa est Vita II, ingenio et calamo Roberti Salopiensis adscribenda esse.

§ III. De historia S. Wenefredæ ejusque chronotaxi.

S. Wenefreda, in Cambria septemtrionali apud ostium fluvii Devæ

Jam ex illis Actis Wenefredæ historiam summatim et distinctius complecti nitamur. Patria illius perspicue indicatur fuisse locus in Tekynglia seu Tegenglia provincia Venedociæ regni situs (3) prope magnum fluvium (4) et quinquaginta circiter milliariis distans a loco ubi S. Beunous ultimos annos vitæ suæ transegit (5), scilicet Clynnog in Carnaronshire (6): quæ descriptio optime convenit hodierno vico Holywell, in Flintshire, ubi visitur celebris Fons S. Wenefredæ, a quo vicus nomen accepit. Venedociæ etenim nomine (cambrice Gwynedd) septemtrionalem Walliam designari permultis constat veterum testimoniis. Unum citasse sufficiat Giraldum Cambrensem: Divisa est antiquitus Wallia totalis, ait, in tres partes...: Venedotiam scilicet, quæ nunc Nortwallia, id est Borealis Wallia, dicitur; Sudwalliam, id est Australem Walliam, quæ cambrice Deheubarth, id est Dextralis pars, dicitur...; et Powisiam, quasi mediam et orientalem (7); et: Tegengel nomen est provinciæ apud Venedotiam, cui dominabatur David Oenei filius (8) et in qua situm erat Ruthelan seu Rudhlan, nobile scilicet castrum primævi Oeni filii David (9). Rivus autem a fonte S. Wenefredæ in Holywell defluens illabitur magno fluvio Devæ (vulgo Dee),
C qui et nominatur in Vita cambrica S. Beunoi (10), et a fonte per rivum ac fluvium Devam et littus maris usque ad Clynnog re vera computantur milliaria circiter quinquaginta.

anno, ut videtur, circiter 610

19. Quo tempore vixerit S. Wenefreda aliquatenus secundum ejus Acta definire licet ex ætate Catuani seu Cadvani Venedociæ regis, quo regnante Beunous ad patrem illius venit, quando ipsa juveniles annos nondum transgressa erat (11). Plures quidem hujus nominis diversis temporibus regnarunt in Cambria; sed ex Vita S. Beunoi constat hic indigitari Cadvanum illum qui successores ex ordine habuit Cadwallanum filium et S. Cadwaladrum nepotem (12), patrem vero Iago seu Jacobum, filium Beli (13). Eumdem Cadvanum et utrumque ejus successorem non solum Venedociæ sed et toti Britannorum in Cambria genti dominatos esse seculo VII omnibus indubium est. Sed admodum rara et jejuna atque obscura sunt monumenta historica quæ illorum temporum res cambricas retulerunt nec ulla (si Historiam Britonum editam sub nomine Nennii excipias, quæ ipsa nihil juvat ad chronotaxim trium illorum regum definiendam) antiquiora seculo XI. Itaque mira etiam inter eruditos viros qui recentius de rebus cambricis scripserunt et monumenta illa omnia diligenter sunt perscrutati, exstitit circa annos Cadvani regni dissensio. Rice Rees regnum illud concludit inter annos 603 et 616 (14); W. J. Rees, inter annos 616 et 630 (15); A. Herbert Cadvanum regnasse statuit ab anno 607 ad annum 634 (16); Beale Post (17) ex alio fonte initium regni illius anno 600, finem anno 638 illigat, ex alio rursus ipsum regem Venedociæ fuisse ab anno 607, Britannorum vero seu totius Cambriæ ab anno 613 ad 630: quam posteriorem computationem sequitur etiam Rob. Williams (18). In tanta egregiorum virorum varietate opinionum, quæ suis quæque nituntur testimoniis, æque incer- E tis, propriam aliquam proponere nolim, quam nullo novo indicio confirmare possim. Ceterum adverterit prudens lector omnes illos quos citavimus, præter Rice Rees, cui quidem, quod annum obitus Cadvani spectat, prævivit W. Wynne (19), in hoc convenire quod Cadvanum anno circiter 630 vita excessisse existimant. Quumque in Actis S. Wenefredæ legamus mox post illius resuscitationem ab ea discessisse Beunoum (20), in ipsius vero Beunoi Vita cambrica, discessum illum locum habuisse post mortem Cadvani (21), admodum probabilis videtur eorum sententia qui S. Wenefredæ etiam martyrium et resuscitationem circa annum 630 contigisse; et inde, quum rursus ex ipsius Actis et Vita S. Beunoi colligatur tunc florentem juventutem non excessisse, eam anno circiter 610 lucem aspexisse existimarunt.

stirpe nobili nata,

20. Pater autem ejus, secundum eadem ipsius et S. Beunoi Acta, vocabatur Teuith vel Temic, filius Eliud, magnus et potentissimus vir, cujus pater excellentissimus senator et a rege secundus fuit (24), de quo tamen nihil aliis documentis memoriæ proditum reperitur. Matrem sanctæ virginis apud quosdam recentiores lego fuisse Wenlo seu F Gwenlo, sororem S. Beunoi (25) aut saltem ejus cognatam (26); sed ex quo veteri monumento id hauserint non indicarunt et mihi incompertum est. Certe nihil hujusmodi tradunt duplicia Acta S. Wenefredæ aut Vita S. Beunoi, quod utique in ipsis prætermissum fuisse admodum mirum appareret. Neque etiam aliquid de progenie S. Wenefredæ legitur in Bonedd y Saint seu sylloge stemmatum Sanctorum Cambriæ, in qua tamen e diversis monumentis accurate notata est genealogia S. Beunoi (27), vel in simili documento (Achau y Saint) edito a cl. W. J. Rees (28), in quo rursus recensentur (29) S. Beunoi majores.

(1) Joann. XIV, 12. — (2) Cfr. infra inter adnotata ad Vit. I, num. 6. — (3) Vit. I, num. 1. — (4) Vit. II, num. 16 med. — (5) Ibid., num. 20 extr. — (6) W. J. Rees, *Lives of the Cambro British Saints*, pp. 18, 305; Lewis, *Topographical Dictionary of Wales*, vº Clynnog. — (7) *Descriptio Cambriæ*, lib. I, cap. 2. — (8) Ibid., lib. II, cap. 14. — (9) *Itinerarium Cambriæ*, lib. II, cap. 10. — (10) *Cambro Brit. SS.*, pp. 16, 303. — (11) Vit. I, num. 1. — (12) *Cambro Brit. SS.*, pp. 18, 305. — (13) Vid. S. Cadwaladri stemma genealogicum in *Bonedd y Saint (Myvyr. Arch.*, tom. II, p. 41) et in *Achau y Saint (Cambro Brit. SS.*, pp. 266, 293). — (14) *Welsh Saints*, p. 283. — (15) *Cambro Brit. SS.*, p. 300, not. 2. — (16) *Britannia after the Romans*, tom. I (London, 1836), pp. 149, 150. — (17) *Britannic researches* (London, 1853), pp. 241, 243. — (18) *Biographical Dictionary of eminent Welshmen* (Llandovery, 1852), p. 56. — (19) *History of Wales* (London, 1697), p. 12. — (20) Vit. II, numm. 16, 17. — (21) *Cambro Brit. SS.*, pp. 17, 304. — (22) Rees, *Cambro Brit. SS.*, p. 300, not. — (23) Ibid., pp. 17, 304. — (24) Vit. II, num. 1 extr. — (25) Metcalf, *Life of St. Wenefrede*, p. 7; Pennant, *Tours in Wales*, tom. I, p. 46; Lewis, *Top. Dict. of Wales*, vº Clynnog. — (26) Meyrick, *Life of St. Wenefred*, p. 24. — (27) *Myvyr. Arch.*, tom. II, p. 28. — (28) *Cambro Brit. SS.*, pp. 265, 592. — (29) Sub nº 33.

21. Concordat

a S. Beunoo post necem sibi a libidinoso juvene illatam revocata ad vitam,

21. *Concordat utraque Vita* S. Wenefredæ *in narrando adventum S. Beunoi, donationem a puellæ patre factam sancto viro, virginis sub illius disciplina institutionem, Caradoci facinus et nefando occisori divinitus inflictum supplicium ac virginis resuscitationem, et denique Beunoi discessum : nisi quod hæc omnia brevius et magis rudi stylo refert Vita I, longis vero verborum ambagibus Robertus Salopiensis. Sed circa ea quæ subsecuta sunt altera ab altera non parum discrepat. Secundum Vitam I enim* Wenefreda *aliquamdiu solitaria vixit apud ecclesiam quam Beunous construxerat, dein Romam petiit ad visitanda limina apostolorum, denique inde redux, ex decreto cujusdam synodi Britannici* (1) *præfecta est cœnobio virginum apud Guitheriacum, ubi sancta morte in Domino obdormivit. Robertus vero traditionem de itinere Romano disertis verbis respuit* (2); *et certe itineri isti in serie illarum rerum quas ex traditionibus a se collectis post Beunoi discessum* S.Wenefredæ *contigisse narrat, omnino locus inveniri nequit. Nihil etiam memorat idem Robertus de synodo illa in qua eremiticæ vitæ cœnobialem substi*-B-*tuendam esse statutum foret (nec quidquam de hujusmodi decreto memorant alia monumenta antiqua), sed et a Beunoo virgini in loco quem relinquebat remansuræ commissum esse indicat ut cœtum sanctimonialium ibidem congregaret et regeret* (3).

deinde septennio post per SS. Deiferum et Saturnum ad S. Elerium transmissa et mox Guitheriacensi parthenoni præfecta,

22. *Quo autem anno a* S. Wenefreda *discesserit Beunous rursus aliquatenus definire licet ex sæpe citata Beunoi Vita cambrica, in qua sanctus vir brevi post Cadvani regis mortem loco migrasse et mox Clynnogense cœnobium, in quo reliquam vitam transegit, condidisse refertur* (4). *Si itaque admittatur Cadvanum e vivis excessisse circa annum 630* (5), *eidem etiam circiter tempori illigandus erit Beunoi discessus. Porro, secundum Vitam II* S. Wenefredæ (6), *septem annos in Holywell remansit sancta virgo post magistri sui profectionem : quibus expletis et Beunoo interea ad superos transgresso* (7), *ac proinde circa annum 637, ad beatum Deiferum divina revelatione directa est, inde ad S. Saturnum ac denique ad S. Elerium, cujus opera cœnobio virginum Guitheriaci constituto, cui præerat S. Theonia, Elerii mater, adjuncta est : eidemque post Theoniæ mortem præfecta,* C *illud rexit usque ad obitum suum. Hæc omnia, præter regimen Guitheriacensis monasterii, prætermisit Vita I.*

ibidem obiit die 2 novembris

23. *Diem obitus* S. Wenefredæ *(aut forte sepulturæ) tradit Vita I* (8) *fuisse octavo calendas julii seu diem 24 junii, Vita II vero* (9) *quarto nonas seu diem 2 novembris. Dies autem 23 junii, quæ est vigilia festi S. Joannis Baptistæ, secundum Vitam I, anniversaria erat illius qua beata virgo a Caradoco occisa et deinde a S. Beunoo ad vitam revocata fuit. Refertur enim in Vita* (10) *Beunous* S. Wenefredæ *dixisse :* Mihi autem circa hunc diem unoquoque anno hoc facito : casulam mihi dirige de vestro opere proprio; *et paulo inferius pergit Vitæ scriptor* (11) : In annis quoque singularibus, in Joannis Baptistæ vigilia, casulam hoc modo Bennono transmittebat. *Hinc itaque opinati sunt quidam recentiores, diem 23 (aut 24) junii insignitum fuisse tum* Wenefredæ *martyrio tum* D *obitu ejus in parthenone Guitheriacensi, diem vero 2 vel 3 novembris translatione corporis illius Guitheriaco Salopiam* (12). *Sed hæc opinio refellitur diserto testimonio Roberti Salopiensis, qui apertissimis verbis ait* (13) *sanctam virginem* in die kalendarum novembrium acrius *cœpisse* corporis sui dissolutione fatigari, *et paulo inferius,* quarto nonas novembris spiritum suum in manus Creatoris commendasse : *quam traditionem utique collegisse censendus est Guitheriaci, quo ipse ad deferendum* S.Wenefredæ *corpus directus est* (14). *Scriptor vero Vitæ primæ, qui in Holywell degisse videtur et vix quidquam novisse de historia* S.Wenefredæ *post hujus ex hoc loco discessum* (15), *quum ibidem memoriam sanctæ patronæ coli videret die 22 aut 23 junii* (16), *facile adduci potuit ut existimaret eum diem fuisse ipsi beatæ in cœlesti patria vitæ natalem. Longe itaque probabiliorem censemus sententiam eorum qui, Roberto auctore,* S.Wenefredam *die 2 novembris Guitheriaci supremum diem obiisse existimant.*

anno circiter 660.

24. *Annum denique emortualem præclaræ virginis neutra Vita nec alia antiqua monumenta indicarunt. Sed quum aliquamdiu utique in cœnobio Guitheriacensi morata sit antequam S. Theoniæ in illius regimine succederet et deinde eidem per* aliquantorum curricula annorum *supervixerit* (17), *libenter communi recentiorum scriptorum sententiæ acquiesco, qui illam viginti fere annos ibidem transegisse, et inter annos 650 et 660, quinquagesimo fere suæ ætatis anno, ad æternam requiem emigrasse censuerunt.*

§ IV. De translatione corporis S. Wenefredæ ad cœnobium Salopiense, de ejus reliquiis et cultu.

Corpus S. Wenefredæ, Guitheriaci multiplici prodigio cœlitus ac populari cultu honoratum,

Corpus S. Wenefredæ, *secundum utraque Acta, sepultum est in vico Guitheriaco, cambrice* Gwytherin, *cujus ecclesia fundata fertur a sancto hujus nominis qui floruit seculo VI* (18); *ibique mansit usque ad annum 1137 vel 1138, quo anno translatum est Salopiam. Admodum pauca memoriæ prodita sunt circa cultum sanctæ virgini ibidem exhibitum per hæc quinque fere secula. Generalibus scilicet verbis affirmat Robertus Salopiensis magnum populi concursum fieri ad illius sepulcrum et multos ibidem infirmos sanitatem recuperare* (19). *Præterea :* Nullum, *ait,* brutum animal, nullius generis bestia illud *(cœmeterium, in quo quiescebat sanctum corpus)* interius attingere et vivere permittitur : statim enim ut herbam quæ super sanctorum corpora crescit, pascens attigerit, cadens moritur. Nemo etiam temerarius illud ingrediens impunitus attingit; *et inde narrat pœnam divinitus inflictam viro qui aliquid ex cortice quercus cujusdam ibidem crescentis ad usum suum excidere nisus erat. Sed nulla alia particularia miracula aut devotionis popularis indicia memorat, nisi quod* in *cœmeterii* medio, id est ad caput sanctæ Wenefredæ, lignea stat ecclesiola, magnis populorum frequentationibus honorata,

(1) De qua synodo cfr. infra annotatum ad h. l. (Vit. I, num. 9). — (2) Vit. II, prolog. — (3) Vit. II, num. 15 extr. — (4) *Cambro Brit. SS.*, pp. 17-18, 304-305. — (5) Cfr. supra num. 19. — (6) Numm. 15 extr., 21. — (7) Ibid., numm. 20, 21. — (8) Num. 9 extr. — (9) Num. 22. — (10) Num. 7. — (11) Num. 8. — (12) Ita Meyrick, *Life of St. Wenefred.*, p. 48. — (13) Vit. II, num. 32. — (14) Translat. S. Wenefredæ, num. 3. — (15) Cfr. supra, numm. 4 extr. et 21. — (16) Cfr. infra, num. 23. — (17) Vit. II, num. 28. — (18) *Myr. Arch.*, tom. II, pp. 616, 44; Rice Rees, *Welsh Saints*, p. 275; Thomas, *St. Asaph*, p. 543. — (19) Vit. II, num. 33 extr.; Transl. num. 8.

ad

AUCTORE C. D. S.

A ad quam facilis patet accessus omnibus ibidem orare volentibus (1). Sacellum istud, vel aliud priori substitutum, extabat olim ad partem meridionalem ecclesiæ principalis, S. Jacobi apostoli primo, deinde (vel, secundum aliquos, antea) S. Elerii nomine consecratæ; sed nulla jam illius sacelli vestigia supersunt (2). Nuper vero, anno 1869, ipsa ecclesia principalis ab anglicani cultus sectatoribus instaurata et S. Wenefredæ titulo dedicata est (3). Usque ad hæc ultima tempora monstrabantur in cœmeterio lapides quatuor erecti, quibus antiqui sepulcri locum designari, et in ipsa ecclesia capsa lignea qua sanctum corpus inclusum fuisse aiebant (4).

ad Salopiense monasterium anno 1137 vel 1138 translatum, opera Roberti prioris

26. Translationem sacrarum exuviarum fuse descripsit Robertus prior Salopiensis, qui non solum illi interfuit, sed et ejus præcipuus fuit dux. Hanc relationem nunc primum secundum textum latinum integram edimus ex codice Oxoniensi seculi XII qui nobis exhibuit Vitam S. Wenefredæ ab eodem Roberto conscriptam (5). Londiniensis vero codex (6), qui aliqua ex hac Vita desumpsit, translationem contraxit paucissimis verbis (7), quod B etiam fecit Joannes Tinmuthensis (8). Illi translationi operam datam fuisse testatur Robertus secundo imperii regis Stephani anno (9), id est anno Christi 1137, quum Stephanus, mortuo Henrico I initio mensis decembris anni 1135 (10), rex coronatus sit die 22 ejusdem mensis et anni (11). Attamen, quum verbis supra citatis indicet Robertus exordium eorum quæ in hoc negotio acta sunt, libenter cum Joanne Tinmuthensi (12) et aliis recentioribus ipsam illigamus anno 1138.

(cujus in illa translatione fidem argumentis ex Vita I,

27. Fidem Roberti in hac narratione elevare conatus est Gulielmus Fleetwood (13), idque duplici vel triplici argumento. Primum repetitur ex Vita I, quam cum Fleetwoodo brevitatis gratia Cottonianam appellamus, quia legitur in Cottoniano codice (14). Hanc scilicet contendit scriptam esse post tempora principum Normannorum, quorum, ait, ultimus fuit rex Stephanus. Jam vero in ejus conclusione perspicue significatur, eo ipso tempore quo eam absolvebat scriptor corpus S. Wenefredæ adhuc quiescere Guitheriaci (15). Unde tandem sequitur illud non fuisse translatum regnante Stephano, quod asseritur in relatione Roberti.

ex Orderici Vitalis silentio

28. Alterum argumentum præcipuum Fleetwoodi deducitur ex silentio Orderici Vitalis de illa translatione in sua Historia ecclesiastica, quam protraxit usque ad annum Christi 1141, ætatis suæ sexagesimum septimum (16), quum natus esset anno 1075 (17). Silentium autem istud vel ignorantiæ vel incuriæ adscribere omnino non licet. Etenim Ordericus patrem habuit Odelerium (18), qui præcipua familiaritate devinctus erat Rogerio comiti de Monte Gomerici *, Salopiensis monasterii conditore : quin immo Odelerio auctore et adjutore monasterium istud anno 1083 constituit et ditavit Rogerius, accersitis monachis e Normanniæ cœnobio Sagiensi, ipseque Odelerius ibidem monasticam vitam amplexus est, sicut et filius ejus, Orderici frater (19). Inde factum est (ita pergit Fleetwood) ut Ordericus tam plane monasterii exordia descripserit, distinctius sane quam ullus alius scriptor qui ad nos pervenerit. A puero nimirum Salopiæ conversatus est; litteras didicit in ipsa ecclesia quæ postea in Benedictinum cœnobium conversa est; pater ejus et frater in eo cœnobio monasticam regulam professi sunt, nec dubitari potest quin multi ejus cognati in ea regione vixerint. Idem ad annum 1138, qui fuit ipsissimus annus quo translatæ feruntur Wenefredæ reliquiæ, narrat Gulielmum filium Alani, municipem et vicecomitem Scrobesburiæ seu Salopiæ, in regem Stephanum rebellasse et prædictam urbem contra illum mense fere integro tenuisse, quæ tandem mense augusto a rege expugnata est (20). Ordericus itaque ille, qui certe religionis studio non cedebat Roberto, ne verbum quidem profert de Wenefredæ translatione, quamquam diligenter memorat ea quæ eodem anno quo facta esset et in eadem civitate gesta sunt; quin et Historiam suam prosequitur usque ad tertium post annum, et nihil omnino de ea translatione indicat.

* Montgomery.

et ex varietate quadam recentioris codicis

29. Denique, quod loco tertii argumenti videtur afferri a Fleetwoodo, Vita quam exhibet codex olim Jacobi Waræi, nunc Musei Britannici (21), translationem factam significat tempore Henrici regis (22), hujus nominis scilicet, ut censet Fleetwood, secundi, qui Stephano successit et regnavit ab anno 1154 ad annum 1189 : quo testimonio rursus videtur labefactari Roberti auctoritas.

suspectam reddere

30. Cavillationes istas refellere profecto arduum non est. Nam, quod ad primum attinet, satis supra ostendimus (23), quo sensu scriptor Vitæ I vel libri miraculorum ipsi adnexi extremo seculo XI vel ineunte XII significare potuerit tempora belli inter Francos seu Normannos et Wallenses exardescentis vel post expulsos Normannos; quo vero sensu Fleetwood dicat ultimum principum Walliæ Normannorum fuisse Stephanum equidem non percipio : profecto enim Normanni Angliæ reges post Stephanum non abdicarunt dominium quod sibi vindicabant in Walliam, sed et Henricus II et successores ejus strenue dimicarunt ad hanc regionem sibi subjiciendam, donec tandem anno 1282 manus victas dederunt Wallenses.

inani conatu

31. Ordericum autem Vitalem, cujus auctoritatem in iis quæ ad historiam monasterii Salopiensis pertinent adeo exaggerat Fleetwood, dissimulat idem decennem, id est anno 1085, a patre suo ex F Anglia in Normanniam dimissum esse (24), nec unquam postea Salopiam reversum. Historiam Salopiensis monasterii semel tantum attigit, libro V (25), ubi fundationem ejus describit et duos abbates ejus primos memorat, idque per digressionem quamdam, ut ipse profitetur, quasi veniam petens a legentibus quod adeo in his immoratus est : En, inquiens (26), digressionem quantulamcumque feci de constructione monasterii quod in fundo patris mei nunc inhabitat familia Christi, et ubi ipse genitor meus, ut memini, jam sexagenarius sponte fine tenus portavit jugum Domini. Parce, quæso, bone lector, nec molestum tibi sit, precor, si de patre meo aliquid memoriæ tradiderim litterarum; quem non vidi ex quo me ut exosum

(1) Transl., num. 8. — (2) Pennant, *Tours in Wales*, tom. II, p. 181 ; Thomas, *St. Asaph*, p 544. — (3) Thomas, p. 545. — (4) Lewis, *Topogr. Dict. of Wales*, vº Gwytherin. Cfr. infra, num. 36. — (5) Cfr. supra, num. 5. — (6) Lansdowne 436. — (7) Cfr. var. lect. ad Vit. I, num. 9. — (8) *Vit. S. Wenefredæ*, num. 20. — (9) Transl., num. 3. — (10) J. Lingard, *Hist. of England*, tom. I, cap. 10 (ed. Paris. 1840, p. 337). — (11) Ibid., cap. xi, (p. 347). — (12) Loc. cit. — (13) *Life of St. Wenefrede*, pp. 26-28. — (14) Cfr. supra, num. 1. — (15) Vit. I, num. 9. — (16) Orderic., *Hist. Eccl.*, lib. xiii, cap. 41 (Ed. Le Prevost, tom. V, p. 133). — (17) Ibid., lib. ii, cap. 1 (tom. II, p. 301). — (18) Ibid., lib. xiii, cap. 44. — (19) Ibid., lib. ii, cap. 14 (tom. II, p. 415-423). (20) Ibid., lib. xiii, cap. 37 (p. 112). (21) Cfr. supra, num. 7. — (22) Cfr. infra var. lect. ad Vit. I, num. 9. — (23) Num. 2. — (24) *Hist. Eccl.*, lib. xiii, cap. 44 (tom. V, p. 135). (25) Cap. 14 (tom. II, p. 415-423). — (26) Ibid. p 423).

AUCTORE C. D. S.

sibi privignum et pro amore Creatoris pepulit in exilium. Jam XLII anni sunt, in quibus multæ mutationes rerum late per orbem factæ sunt. Nunc ad inceptam revertar materiam. *Hæc itaque scribebat Ordericus quadraginta duobus annis post fundatum monasterium, id est anno 1127 vel 1128* (1). *Deinceps vero in reliquis suæ* Historiæ ecclesiasticæ *libris octo nusquam meminit monasterii Salopiensis nec ullam commercium cum illo se habuisse significat. Nihil igitur mirum apparet quod non audiit de aliqua translatione reliquiarum ad illud monasterium facta, aut, si forte audierit, illam in suo libro describere neglexit.*

nisus est Fleetwood),

32. *Tandem, quod anonymus aliquis monachus Salopiensis, qui seculo XIII vel forte XIV ex duplici Vita jam vulgata compendium concinnarit, nomen Henrici substituerit pro Stephani, facile inde ab eo factum supponi potest quod exordio narrationis Roberti* (2) *nomen Henrici, primi utique, non secundi, revera occurrit, quo regnante res tractari cœpit. Sed etsi nulla illius substitutionis ratio reddi posset, non esset profecto cur auctoritatem incerti illius et sequioris ævi scriptoris præponeremus auctoritati Roberti, testis oculati, cujus testimonium tam disertum nobis servavit codex ipso seculo quo vixit Robertus descriptus.*

ibi quoque miraculis et concursu populi claret, et confraternitas sub sanctæ patrocinio instituta est;

33. *De cultu* S. Wenefredæ *in civitate Salopiensi pauca habemus monumenta. Concursum fidelium ad ejus reliquias et miracula sanctæ virginis intercessione impetrata rursus generalibus tantum his verbis memorat Robertus :* Ubi ad ostendendam beatæ virginis prærogativam ægrotis sanitates tribuuntur et fiunt innumeræ virtutes (3). *Teste Thoma Pennant* (4), *confraternitas Salopiæ instituta fuit sub tutela* S. Wenefredæ *circa annum 1396. Hujus confraternitatis signum seu, ut aiunt, sigillum æreum penes se habuit Pennant. Media ejus pars exhibebat repræsentationem martyrii quod virgo pro castitate servanda passa est ; supra hanc apparebat crux forma litteræ T, inter duas litteras T. M., quibus exhibetur tempus confecti signi, videlicet abbate Thoma Meynde, qui cœnobii regimen tenuit ab anno 1459 ad annum 1499; in inferiori parte incisa erant clavis et gladius, insignia scilicet monasterii SS. Petri et Pauli; et in ambitu totius signi legebatur hæc inscriptio :* SIGILLU COE FFRATERNITAT BEATE WENEFRIDE VIRGINIS I ECCIA SCE CRUC I : FRA MONASTER. SCI PETRI SALOPIE. *In eadem ecclesia appensa erat campana* S. Wenefredæ *nomine insignita, cui inscripti erant hi versus :*

Sancta Wenefreda, Deo hoc commendare memento,
Ut pietate sua nos servet ab hoste cruento.

et paulo inferius

Protege prece pia quos convoco, virgo Maria (5).

Idem Thomas Pennant memorat (6) *testamentum Gulielmi Beauchamp, comitis Warvicensis, conscriptum anno 1437, quo effigies quatuor aureas, sui similitudinem exhibentes, confici et totidem ecclesiis offerri jubet : harum autem ecclesiarum una designata erat titulo* S. Wenefredæ in civitate Salopia.

paucæ ejus reliquiæ

34. *Exuviæ* S. Wenefredæ *in cœnobio Salopiensi manserunt usque ad seculum XVI. Quo tempore, in lugenda illa clade qua tot sacra instituta in Anglia perierunt, dissipatæ sunt. Is autem qui impia manu arcæ qua continebantur securim impingere præsumpsit, mox, ut fertur, divinam ultionem expertus est et confracto crure misere occubuit* (7); *ejus vero qui eamdem effodit nervi paralysi resoluti sunt* (8). *Sed et illarum nonnihil piorum catholicorum industria servatum fuisse inde colligitur quod ineunte seculo XVIII P. Ludovicus de Sabran, tunc præpositus provinciæ Anglicæ Societatis Jesu, digitum* S. Wenefredæ, *quem impetraverat a nobili matrona marchionissa de Powis, Romam misit : ubi elegantis operis pyxide conclusus et collocatus est in collegio Anglico* (9). *Qui sacer thesaurus forte idem est cum eo de quo jam dicturi sumus.*

usque ad nostra tempora

35. *Aliqua nempe exigua particula reliquiarum beatæ virginis usque ad nostra tempora asservata est Romæ, et hujus dimidia pars ante hos triginta quinque annos restituta fuit Angliæ opera R. P. Albani Christie, nunc sacerdotis Societatis Jesu. Rem ex ipsius P. Christie ore excepi. Dum scilicet adhuc secularis anno 1852 Romæ operam dabat disciplinis theologicis, rogatus fuit ex Anglia ut aliquid reliquiarum S. Philomenæ postularet; sed nullæ in Urbe repertæ sunt. Dum autem in lipsanotheca catalogum reliquiarum perlustraret, reperit quasdam illic servari* S. Wenefredæ; *moxque a Cardinali Asquini, tum Præfecto Congr. SS. reliquiarum, impetravit ut harum dimidia pars sibi traderetur. Hæc, hierothecæ inclusa, quam præbuit studiorum ejus consors, nunc et ipse sacerdos Societatis Jesu, R. P. Joannes Wynne, donata est sacerdoti cui commissa erat cura catholicorum in oppido Holywell. Qui quum ab episcopo Salopiensi, secundum præscriptionem sacrorum canonum, facultatem flagitasset eam publice venerationi fidelium exponendi, ipse episcopus ejus partem postulavit pro ecclesia sua cathedrali. Supersunt itaque nunc temporis tres exiguæ particulæ reliquiarum* S. Wenefredæ, *quarum una conservatur Romæ, altera in ecclesia Salopiensi, tertia in oratorio catholico apud Holywell.*

asservatæ sunt.

36. *Vidi etiam in Holywell fragmentum tabulæ durissimi roboris, amplitudine circiter pollices anglicos decem seu viginti quinque centimetra in unam partem, quatuor pollices in alteram patens, quod olim Guitheraci cum altero minori eidem affixo pertinuisse dicebant ad arcam* S. Wenefredæ. *Fragmentum illud, a viro qui apud anglicanos in antiqua ecclesia Guitheriacensi sacristæ munere functus erat acceptum, oratorio S. Wenefredæ donavit prædictus P. Joannes Wynne. Quum tamen certa desiderentur testimonia quibus authenticum comprobetur, non exponitur fidelium venerationi, sed in oratorii sacristia asservatur.*

Memoriæ S. Wenefredæ recolendæ dies 3 novembris Guitheriaci et inde a seculo XI per totam Angliam atque in recentioribus martyrologiis assignata.

37. *Solemnitas* S. Wenefredæ *Guitheriaci ex antiqua traditione etiam apud anglicanæ ecclesiæ sectatores celebrari consuevit die 3 novembris* (10); *unde, ut id obiter advertam, efficaciter confirmari videtur hanc fuisse diem mortualem illius, non vero translationis* (11); *nemini enim apud Guitheriacenses in mentem venire potuit ut publica festivitate celebraretur illa dies qua corpus sanctæ suæ patronæ ipsis ablatum fuit potius quam ea quæ beata ejus ibidem morte insignis erat. Eamdem illam diem 3 novembris ejusdem memoriæ per totam Angliam officio novem lectionum et missa*

(1) Cfr. ibid., cap. 9 extr. (p. 375). — (2) Translat. num. 3. — (3) Translat. num. ult. extr. — (4) *Tours of Wales*, tom. I, p. 49; tom. III, p. 247. — (5) Ibid., tom. I, pp. 49, 50. — (6) Tom. III, p. 246. — (7) Meyrick, p. 53. — (8) Dugdale, *Monasticon*, tom. III, p. 515. — (9) Foley, *Records of the english province of the Society of Jesus*, tom. IV, p. 552. — (10) Thomas, *St. Asaph*, p. 545. — (11) Cfr. supra, num. 23.

recolendæ

AUCTORE C. D. S.

A *recolendæ constituit anno 1420 Henricus Cantuariensis archiepiscopus in synodo provinciali* (1) : *quod officium et missa leguntur in antiquis breviario et missali ecclesiæ Sarisberiensis. Inde et calendariis ac martyrologiis (non in antiquioribus seculo XV) eadem die annuntiatio ejus festivitatis inserta est, videlicet calendario de Arbuthnoth et calendario missalis Herfordiensis* (2), *Usuardi auctario Hagenoyensi et editionibus Lubeco-Coloniensi et Molani, martyrologiis Galesinii et Canisii seu Walasseri, martyrologio anglicano Richardi Challoner, Arturi de Monasterio Sacro Gynecæo, martyrologiis vel menologiis Benedictinis Arnoldi Wion, Menardi, Bucelini, Herediæ, Cherlei et Lechneri (apud Ranbeck vero ad diem 2 novembris), ac denique Martyrologio Romano his verbis :* In Anglia, sanctæ Wenefredæ virginis et martyris. *In martyrologio Anglicano secundum usum Sarisberiensem præterea annuntiatur* S. Wenefredæ decollatio *ad diem 22 junii.*

eadem die colitur et nunc, præcipue in diœcesi Salopiensi; ecclesiæ ejus nomine dedicatæ.

38. *Nostris diebus in ecclesiis catholicis Angliæ colitur* S. Wenefreda *die 3 novembris officio ritus duplicis minoris, duplici vero primæ classis in diœcesi Salopiensi, pro qua tota concessa est a sancta sede indulgentia plenaria omnibus fidelibus qui illa die confessi et sacra communione refecti, aliquam ecclesiam aut oratorium publicum visitaverint ibique oraverint ad obtinendum veræ fidei in diœcesi incrementum. Concessa est præterea indulgentia plenaria singulis anni diebus lucranda iis qui illam visitationem peregerint in oratorio* S. Wenefredæ *in Holywell et indulgentia centum dierum omnibus qui devote oraverint ad prædictam intentionem coram effigie sanctæ in eo oratorio posito. Ceterum de cultu ac præcipue de sacro fonte* S. Wenefredæ *in Holywell fusius agemus infra in Appendice Actis subjicienda. Aliæ autem ecclesiæ aut sacella, præterquam Guitheriaci et in Holywell,* S. Wenefredæ *nomine in Wallia dedicata non indicantur. Citantur quidem ecclesiæ duæ, in Talgarth scilicet et in Vainor* (3), *qui vicus uterque in comitatu Brecknock situs est, S. Gwendolinæ sive* Gwenvrewi *titulo consecratæ; sed utrum* Gwenvrewi *illa eadem censenda sit cum sancta nostra* Wenefreda *definire non ausim. Extra Walliam vero quatuor invenio ecclesias, nunc anglicanas,* S. Wenefredæ *vocabulo*
C *insignitas, videlicet : Branscombe et Manaton in comitatu Devon* (4) : *Sereveton, in comitatu Nottingham* (5) ; *et Stainton, in comitatu York* (6).

§ V. De sanctis viris quibuscum S. Wenefreda conversata esse traditur.

S. Beunoi genus,

H*orum præcipuus fuit primus virginis in vita spirituali dux et magister* S. Beunous. *Cujus quam celebris fuerit cultus in Wallia testantur, præter multitudinem ecclesiarum vel sacellorum quæ ipsi dedicata sunt* (7), *multiplex stemma genealogicum descriptum in* Bonedd y Saint (8) *et in* Achau y Saint (9) *et subjectum ejus Vitæ* (10), *in quo ultimo ejus stirps deducitur per generationes octodecim usque ad Annam consobrinam B. Mariæ Virginis, ac Vita ejus cambrice scripta, edita a W. J. Rees* (11). *Genealogia in* Achau y Saint *his verbis concepta est :* Beino fuit filius Bugi, filii Gwynllyw, filii Glywys, filii Tegid, filii Cadell; et Pheren, filia Llevddyn Llwyddawg, de civitate Edino in septemtrione, fuit mater ejus. *Patruum habuit Beunous S. Cadocum (cambrice Kadwc), filium scilicet Gwynllywi* (12), *et matrueles S. Kentigernum (cambrice Kyndeyrn)* (13) *ac S. Elerium* (14). *Alius autem a Beunoo nostro fuisse videtur is qui memoratur in* Achau y Saint, *num. ult.* (15) : Nomina septem beatorum consobrinorum fuerunt Beino filius Insi, Cawrdav filius Caradoci, Deinoel filius Dunawdi Vawr, Seiriol filius Oweni Danwyn, Dewi filius Sanddei, et Cybi filius Selifi.

migrationes, commoratio in Holywell.

40. *Secundum Vitam cambricam, S. Beunous oriundus fuit ex oppido quodam, nomine Banhenic, in Powisia super Sabrinam flumen sito. Patrem habuit Bugi seu Hawgi, qui et ipse ut sanctus colitur, matrem vero Beren seu Perferen. Quibus ætate provectis et rectitudine vitæ Zachariæ et Elisabeth, parentum S. Joannis Baptistæ, sanctitatem referentibus, abjecta jam spe liberorum, angelica visione indicatum est filium eis nasciturum Deo et hominibus amabilem, qui fuit S. Beunous. Beatus puer, a parentibus primo pie educatus, deinde litteris imbuendus traditur S. Tangusio.* E *Apud quem sacras litteras et canones ecclesiasticos edoctus, sacerdos ordinatur et ab Ynyr Gwent (Herefordiæ) rege, cui ob eximias virtutes suas apprime carus erat, præter alia dona accepit tres villas in occidentali parte hodierni comitatus de Hereford, ubi monasterium constituit, in loco, ut videtur, qui adhuc ab ejus nomine Llanveynoe, id est ecclesia Beunoi, nuncupatur. Deinde patris sui ægritudine in patriam revocatus, et eo mortuo, ibidem aliquantulum commoratus, a Mauno, Brochwaelis filio, obtinuit locum qui vocatur Aberrhiw (in Montgomeryshire). Sed et inde mox recessit, ut Anglorum huc accedentium consortium vitaret, et ulterius cum discipulis suis migravit septemtrionem versus, atque in loco Gwyddelwern, sibi a Cynano seu Conano, et ipso Brochwaelis filio, donato ecclesiam ædificavit. Rursus tamen ex hoc loco excedere coactus importunitate cognatorum Cynani, filiorum Selyff, ad extremam oram* F *septemtrionalis Cambriæ juxta Dewam fluvium pervenit : ubi a Temic,* S. Wenefredæ *patre, benignissime susceptus, constructa ecclesia, aliquot annos commoratus est. Refertur hic a scriptore historia necis et resuscitationis* S. Wenefredæ *omnino sicut in Vita ipsius* Wenefredæ, *licet longe brevius, et additur Cadvanum regem, viso hoc miraculo, ad fidem Christi conversum esse et Beunoum in eodem loco remansisse usque ad regis obitum : unde satis demonstratur eam relationem non esse haustam ex Actis* S. Wenefredæ *vel ex eodem fonte.*

vita monastica in Clynnog et pius ibidem obitus post insignia

41. *Pergit Vita narrando Beunoum post mortem Cadvani adivisse Cadwallanum ejus successorem et ab eo recepisse locum quemdam in territorio Avon, appellatum Gwaredauc, tradito vicissim sceptro aureo quod dederat ipsi Conanus.*

(1) Alford, *Annal. Eccl. Angl.*, ad an. 1138 (tom. IV, part. II, p. 12). — (2) Edit. Rotomagi an. 1502. — (3) Lewis, *Topogr. Dict. of Wales*, ad hæc verba. — (4) Lewis, *Topogr. Dict. of England*, tom. I, pp. 216, 233. — (5) Ibid., tom. IV, p. 28. — (6) Ibid., p. 155. — (7) Cfr. infra, num. 42. — (8) *Myv. Arch.*, tom. II, p. 28. — (9) *Cambro British SS.*, pp. 267, n. 33. — (10) Ibid., pp. 21, 308. — (11) Ibid., p. 13-21 (anglice, p. 299-300). — (12) *Bonedd y Saint* in *Myv. Arch.*, tom. II, p. 30. — (13) Ibid., p. 34. — (14) Cfr. infra, num. 47. — (15) *Cambro Brit. SS.*, pp. 271, 601. Cfr. *Bonedd y Saint*, tom. cit., p. 38.

Quum

patrata miracula ;

Quum autem ecclesiam ibidem ædificaret, supervenit mulier, infantem ulnis gestans cui locum illum ex jure paterno deberi asseruit; statimque Beunous regem convenit, tunc residentem in civitate quæ postea vocata est Carnarvon, eique exprobravit quod donarat terram non suam, aliumque locum sibi assignari postulavit vel sceptrum aureum restitui. Rex utrumque respuit : unde maledixit illi Beunous et sic ab eo recessit. Abeuntem vero secutus est consobrinus regis, nomine Guideuit, et ad compensandam illatam injuriam tradidit ei locum cui vocabulum Kelynnauc seu Clynnog : ubi Beunous monasterium construxit et post aliquot annos obiit die septimo post pascha. Interea iterum mulierem, filiam Ynyr Gwent regis, a viro suo decollatam, vitæ restituit : in cujus nece, sicut in nece S. Wenefredæ, *fons e terra profluxisse refertur qui a mulieris nomine Digwei Fons appellatus est. Sed et mulieris occisorem, ab ejusdem fratre capite amputatum, et ipsum sanctus ad vitam revocavit.*

ecclesiæ ejus nomine consecratæ ,

42. *Hæc de vita S. Beunoi. Visuntur in Cambria ecclesiæ vel sacella non minus quindecim sub ejus nomine dedicata, videlicet Llanveynoe seu Llanfeuno in comitatu Hereford, Guyddelwern et Llangel in comitatu Merioneth, Berriew seu Aberrhiw et Bettws in comitatu Montgomery, Llanasaph seu Gwespyr (quod sacellum nunc dirutum est) in comitatu Flint, Clynnog-Fawr, Carngiwch, Bottwnog, Dolbenmaen, Penmorva, Pistyll et Pwhllheli* (1) *in comitatu Carnarvon, Aberffraw et Trefdaeth in comitatu Anglesey* (2) : *harum ecclesiarum quæ supersunt vel instauratæ sunt, seu fere omnes, obtinent nunc anglicani. In Holywell nullæ quidem ædes sacræ sub nomine S. Beunoi dedicatæ sunt, sed usque in hodiernum diem agri quidam in colle fonti* S.Wenefredæ *ex occidentali parte supereminente appellantur* Gerddi St. Beuno *seu* Horti S. Beunoi.

cultus popularis erga illum in Clynnog

43. *Præcipue autem celebratur S. Beunous in Clynnog-Fawr, quo loco ultimum vitæ tempus degisse et supremum diem obiisse fertur. Vidit ibidem Joannes Leland antiquam ecclesiam in qua sanctus jacebat sepultus, juxta quam altera recens tunc ædificata erat. Quo tempore vero illuc se contulit Thomas Pennant, id est extremo superiori seculo, vetus illa ecclesia diruta erat et ejus loco* C *visebatur sacellum, quo ab ecclesia recentiori aditus erat per angustam mesaulam lapidibus amplis et planis coopertam, quæ sola reliqua videtur ex antiquis ædibus. In medio sacello exstabat S. Beunoi sepulcrum, in modum altaris conformatum. Illuc quondam concurrere solebant infirmi, et noctem sepulcro incubantes transigere ut valetudinem recuperarent. Præsertim vero afferebantur infantes et pueri, quos primo intingebant sacro fonti ecclesiæ propinquo, deinde sepulcri lapidi juncis strato impositos noctem integram detinebant. Vigebat adhuc eodem tempore consuetudo offerendi in ecclesia S. Beunoi dominica SS. Trinitatis, qua die sancti memoria colebatur, vitulos et agnos quos nasci contigerat signo quodam in aure notatos quod vocari consueverat* Nod *(id est signum)* Beuno. *Pecuniam ex horum animalium venditione comparatam mittebant custodes ecclesiæ in arcam quam-* D *dam in trabecula roborea excaratam, quæ claudebatur triplici clave : hæc arca vocabatur* Cyff *(id est arca)* St. Beuno; *unde et in proverbium cessit apud Cambros ad significandam rem difficillimam :* Haud majoris laboris esset effringere arcam sancti Beunoi (3). *Mox vero postquam hæc scribebat Pennant, ineunte hoc seculo, spe (vel prætextu) corpus S. Beunoi reperiendi, amotum est monumentum sepulcri et oblationes cessasse dicuntur* (4).

et mentio ejusdem apud martyrologos.

44. *Memoria S. Beunoi in Martyrologio Richardi Challoner et inde in Philippi Ferrarii* Catalogo Sanctorum *signata est ad diem 14 januarii; apud Benedictinos vero Menardum, Bucelinum, Heredia, Cherle et Lechner, ad diem 2 novembris. Ejus tamen festivitas celebrari olim consueverat in Clynnog die dominica SS. Trinitatis* (5); *eamdem cl. Rice Rees* (6) *assignat diei 24 aprilis.*

De SS. Deifero

45. S. Deifer, *cambrice* Dieyuyr, Diheufyr, Deifr, Diar, Deir, *ad quem divina revelatione directa est* S. Wenefreda *post mortem S. Beunoi* (7), *filius erat Arwystli Gloff (al. Aristobuli paralytici) et Lywannedæ filiæ Amelavdi Wledyg* (8). E *Fratres habuit SS. Tyfydrog, Teyrnog et Tudyr, sororem S. Marchell seu Marcellam* (9), *patruos SS. Gwynodl, Merin, Seucfyr, Tudglyd, Tudno et Tyneio seu Deneio* (10). *Præcipue colebatur olim in oppido Bodvari* (11). *Nullum tamen ibidem ejus nomine insignitum est oratorium, sed visitur tantummodo trecentis circiter passibus ab ecclesia distans fons* (Ffynnon Diar) *quem prodigiose e terra elicuisse fertur* (12). *Illuc solemni pompa accedere consueverant die Ascensionis Domini memoriæ sacro incolæ loci, et litanias, decem mandata decalogi, epistolam et evangelium apud illum recitare. Mos quoque obtinuerat ut etiam a pauperrimis offerretur pro pueris, postquam novies fontem circuierant, pullus gallinaceus vel gallinula, secundum sexum scilicet ipsius pueri, necnon ut infantes ad tres fontis angulos usque ad collum in aquam demitterentur ut ne plorarent noctu* (13). *S. Deiferi festivitas apud Challoner signata est ad diem 16 martii, apud Ferrarium vero, ad diem 7 ejusdem mensis.*

et Saturno.

46. S. Saturni (14), *cambrice* Sadurn, *nomen reperitur etiam in* Bonedd y Saint (15), *nulla tamen adjuncta genealogia, et ibidem memorantur eccle-* F *siæ sub ejus vocabulo dedicatæ in Mon et in Emlyn, seu Llandsadwrn in comitatu Anglesey et Hennlan in comitatu Denbigh* (16). *Hæc ab anglicanis instaurata est anno 1806, altera anno 1829, quibusdam tamen veterum ædium partibus servatis. Inter has conspicitur parieti qui chorum ab inferiori basilica dividit infixa antiqua effigies capitis, quæ sacerdotem repræsentare videtur et cui nunc supposita est vetus inscriptio inter disjectos diruti ædificii lapides reperta, ubi legitur charactere romano expressum nomen* Saturninus (17). *De Saturni vero historia nihil compertum est præter ea quæ leguntur apud Robertum Salopiensem in Actis* S. Wenefredæ. *Ejus memoria annuntiatur apud Challoner ad diem 3 novembris, in supplemento vero seu inter addita et emendata, ad diem 30 ejusdem mensis.*

(1) Rice Rees, *Welsh Saints*, p. 117, not. — (2) Rice Rees, op. cit., p. 268; Lewis, *Topogr. Dict. of Wales*, ad singula locorum nomina præter Pistyl et Pwllheli. — (3) Pennant, *Tours in Wales*, tom. II, p. 397-399 Cfr. Dugdale, *Monast. Anglic.*, tom. V, p. 631. — (4) Ibid., p. 399, nota editoris. — (5) Cfr. num. præc. — (6) *Welsh Saints*, p. 268. — (7) Vit. II, numm. 22, 23. — (8) *Bonedd y Saint* in *Myv. Arch.*, tom. II, p. 39. — (9) Ibid., pp. 55, 54, 47. Cfr. Rice Rees, *Welsh Saints*, p. 276. — (10) Ibid., pp. 30, 44, 48, 52, 54, 55. Cfr. Rice Rees, p. 236. — (11) Cfr. infra Annot. ad Vit. II, num. 22. — (12) Cfr. Vit. II, num. 22. — (13) Thomas, *St. Asaph*, p. 281. — (14) Cfr. Vit. II, num. 23-25. — (15) *Myv. Arch.*, tom. II, p. 52. — (16) Cfr. Lewis, *Topogr. Dict. of Wales*, ad hæc verba. — (17) Ibid.

47. S. Elerius

De S. Elerii stemmate genealogico,

47. S. Elerius *non exiguum locum occupat in Vita* S. Wenefredæ (1). *Agnoscendus videtur in notitia genealogica de Leuddad seu Llowdog, quæ legitur in* Bonedd y Saint (2) *et in* Achau y Saint (3), *his fere verbis (prætermissis scilicet variantibus lectionibus, quæ nullius momenti sunt ad rem nostram) :* Lleuddad in Bardsey, et Baglan in Coelet Eleri apud Pennant Gwytherin in Rhyvoniawg et Terygon Iscoed, fuerunt filii Dingadi, filii Nuddi Haell, filii Seuilli, filii Cedigi, filii Maxeni Wledig; et Thenoi, filia Llewddyni Luiddawg, ex civitate Edino in septemtrione, fuit ejus mater. *Unde et colligitur S. Elerium fuisse matruelem S. Beunoi : nam et Pheren, hujus mater, filia erat* Llewddyni Luiddawg ex civitate Edino in septemtrione (4). *Inter filios Dingadi ac proinde inter Elerii fratres computandus est etiam, secundum* Bonedd y Saint (5), *S. Gwytherin, a quo vicus, ubi ipse et Elerius commorati sunt et* S. Wenefreda *sepulta est, nomen accepisse dicitur.*

perperam a cl. Rice Rees alteri attributo ;

48. *Prætermittendum tamen silentio non est, a cl. Rice Rees nomen* Eleri *in notitia genealogica modo citata non applicari Elerio nostro, sed ejus judicio ibidem significari* Eleriam quamdam, filiam Dingadi (6) : *cujus interpretationis, credo, nulla alia probatio afferri potest nisi quod in* Bonedd y Saint *notitiis propriis de Eleri de Gwytherin* (7) *(ubi consulenda indicatur genealogia Lleuddadi), præmittitur mentio alterius* Eleri, *quæ fuit* filia Brychani et uxor Ceredig filii Cuneddæ Wledig et mater Sanddei, patris David episcopi Menevensis (8). *Verum ne hanc opinionem sequamur prohibet nos quod ex una parte nulla aliunde habetur notitia alicujus sanctæ Eleriæ quæ in Gwytherin vixerit, ex alia vero admittendum esset nullam in* Bonedd y Saint *mentionem fieri Elerii nostri, quem in Gwytherin cultum fuisse aliunde constat ; immo et refutanda foret auctoritas* Bonedd y Saint, *quum in eo documento inter notitias proprias de Eleri de Gwytherin* (9) *et hæc legatur :* Eleri ymhenant Gwytherin yn Rhyfoniawg, a Theon ei fam. Buchedd Gwenfrewi; *id est :* Eleri in Pennant Gwytherin in Rhyfoniawg, et Theonia ejus mater. Vita Wenefredæ : *ubi ex mentione Vitæ* S. Wenefredæ *manifeste significatur Elerius noster.*

de ejusdem historia, mentione apud martyrologos

49. *De S. Elerio Joannes Leland* (10) *et ex eo Joannes Balæus* (11) : Elerius Cambrius olim fuit atque adeo nunc est in suo apud Britannos pretio. Crediderim studuisse primo ad ripas Elvii fluminis, ubi fanum est divo Asapho sacrum; posteaque strepitus et frequentiæ vitandæ causa, tamquam ad eremum abiisse. Illud apertissimum claret, erexisse illum monasterium circa vallem Clutinam, in quo numerus erat et virorum et feminarum insignis : inter quas Guenvreda vel Wenefreda, nobilissima virgo, alumna Beunoi, erat, quæ gladium impotentis juvenis Caradoci abscisa cervice pertulit. *Sed nullum aliud horum fundamentum habuisse videtur Leland quam ipsa* S. Wenefredæ *Acta. Subjungit Balæus :* Contexuisse creditur Elerius Vitam Wenefredæ lib. I (12) atque alia quædam. Claruisse etiam fertur anno a salutis nostræ initio per Christum 660 sub Cadwallone Britannorum rege. *Festum diem S. Elerii celebrari aiunt 13 junii* (13), *sub quo die memoratur in Martyrologio Britannico Richardi Challoner et apud Ferrarium. Sub ejus nomine olim fuisse dedicatam ecclesiam Gutheruaci tradit Metcalf* (14); *quæ tamen antiquiori dirutæ jam dudum substituta fuerat, dedicata dicitur sub nomine S. Jacobi* (15); *nostris autem diebus, anno 1869, novum ecclesiæ ædificium consecratum est ab anglicanis titulo* S. Wenefredæ (16).

AUCTORE C. D. S.

et cultu.

50. *Alias ecclesias S. Elerii nomine insignitas certo comperire non potui. Quamvis enim synonyma censeantur* Elerii *et* Hilarii *vocabula* (17) *nec videatur probabile omnes ecclesias quæ a S. Hilario nuncupantur, ut Trefilan in Cardiganshire, Eglwys Rhos in Carnarvonshire, Denbigh et Erbistock in Denbighshire, Sancti Hilarii in Glamorganshire* (18), *doctoris illius Pictaviensis titulo consecratas esse, quippe qui præcipua ulla commercia cum Britannis insularibus habuisse non legatur (neque enim hæc sufficienter demonstrat inscriptio Libri* de Synodis *quem communiter direxit Hilarius singularum gallicanarum et etiam* provinciarum Britannicarum episcopis) (19); *quamvis, inquam, hæc vera sint, attamen non minus certum est S. Hilarii cambricum nomen fuisse* Elian, *quod jam dudum communiter censent cambricarum rerum eruditi* (20) *et, præter alia argumenta, demonstrat calendarium cambricum seculi XII supra citatum* (21), *ubi ad diem 14 januarii S. Hilarius Pictaviensis vocatur* Elian Esgob; *quumque inter sanctos cambros reperiatur quidam Elian, Elerio nostro celebrior, videlicet* Elian Keimiad, filius Callgu Redegoc, filii Carcludwysi, filii Cyngani, filii Ypswysi, filii Cadrawdi Calchfynyd; et Thegvan *(al.* Chenaf, Gyna, Chena, Canna), filia Tewdwri Mawr, fuit mater ejus (22), *facile admiserim post cl. Rice Rees* (23), *cum hoc potius quam cum Elerio fuisse confusum* Hilarium Pictaviensem. E

De S. Theonia Elerii matre

51. S. Theonia, *Elerii mater, non solum ex Actis* S. Wenefredæ (24) *nota est, sed etiam ex ipsius S. Elerii genealogia in* Bonedd y Saint, *ex qua et colligitur eam fuisse sororem matris S. Beunoi* (25). *Ex solis autem* S. Wenefredæ *Actis excerpta sunt quæ de S. Theonia refert Richardus Challoner in suo Martyrologio Britannico ad diem 3 novembris. Ubi universim advertendum venit nullius ex sanctis qui in Actis* S. Wenefredæ *nominantur, præter ipsius* Wenefredæ, *mentionem fieri in martyrologiis classicis vel in Martyrologio Anglicano secundum usum Sarisberiensem.*

(1) Vit. II, num. 25-33. — (2) *Myv. Arch.*, tom. II, p. 46 Cfr. ibid., p. 42 init. — (3) *Cambro Brit. SS.*, pp. 266, 594 (sub num. 22). — (4) Cfr. supra, num. 39. — (5) Tom. cit., p. 44. — (6) *Welsh Saints*, p. 275. — (7) *Myv. Arch.*, tom. II, p. 42 init. — (8) Ibid., p. 41 extr.; *Achau Saint Cymrig*, n. 59 (ap. Rees, *Cambro Brit. SS*, pp. 271, 600. — (9) Loc. cit., p. 42 in. — (10) *De Scriptoribus Britannicis*, p. 75. — (11) *Script. Brit.*, tom. II, p. 28. — (12) Cfr. supra, num. 4. — (13) Metcalf, *Life of St. Wenefride*, Pref. — (14) Ibid., p. 98. — (15) Lewis, *Top. Dict. of Wales*, v° Gwytherin. Thomas, *St. Asaph*, p. 544 — (16) Thomas, p. 545. (17) Ibid., pp. 544, 384. — (18) Rice Rees, *Welsh Saints*, pp. 328, 331, 333, 339. — (19) Hilarii opp., ed. Bened., tom. II, p. 457 (Migne, tom. X, p. 479). — (20) Pennant, tom. II, p. 56; Rice Rees, p. 267, W. J. Rees, p. 496, not. 1; Lewis, v° Llanelhan. — (21) Numm. 12, 14. — (22) *Bonedd y Saint* (*Myv. Arch.*, tom. II, p. 41) — (23) *Welsh Saints*, p. 267. — (24) Vit. II, num. 26-29. — (25) Cfr. supra num. 47.

VITA

A

D

VITA PRIMA SANCTÆ WENEFREDÆ

PERPERAM ADSCRIPTA S. ELERIO.

Hanc edimus ex **1**. *Codice Musei Britannici Cottoniano Claud. A. 5, seculi XII, adjectis lectionibus variantibus ex* **2**. *ejusdem bibliothecæ codice Lansdowne 436, sec. XIV. — Cfr. Comm. præv., numm. 1, 7.*

PARS PRIOR.

DE HISTORIA S. WENEFREDÆ.

S. Wenefreda, *claro genere orta et a pueritia virginitatem professa,*

INCIPIT VITA SANCTÆ WENFREDÆ, VIRGINIS ET MARTYRIS [1]. Quanto [2] opere regis arcanum operire salubre est, tantopere Dei magnalia non revelare tormentuosum est. Quamobrem quicquid de beata Wenefreda, favente Deo, nobis traditione veterum manifestatum est, ad laudem ipsius Dei et ad virginis suæ merita declaranda,

B

utpote dignum est, inchoandum [3]. In diebus igitur [4] quibus Katuanus [5] super Venedociæ provincias [6] regnabat, strenuus quidam miles, trium dumtaxat possessor villarum, nomine Teuyth, Eylud filius [7], in Tekeynglia [8] manebat *a*. Quarum prima Abeluyc, secunda Maynguen, tertia Guenphennaun appellabantur [9]. Huic Teuyth propago non fuit data, filia sola excepta, Wenefreda nuncupata [10] *b*. Hæc statim ab ineunte cœpit ætate sponsum adamare cœlestem [11], hominesque transitorios respuens, sibi soli [12] suam dicavit [13] virginitatem. Quod [14] illius genitor comperiens, ex parte solicitatur mæstus, ex parte exultabat gratulabundus. Sibi enim inerat mæstitia eo quod prole carebat, illa sola excepta; et quod quidem gravius ferebat, ad observandum in posterum patrimonium viro illa nubere renuebat. E contra vero gratulatio inerat sibi suam prolem Dei se subdere ditioni. Cujus gratiæ causa proposuit heros liberalibus artibus suam tradere satam [15].

S. Bennoo, apud patrem ejus benignissime suscepto et villam construendæ ecclesiæ

2. Dumque [1] in tali existebat proposito, beatus Bennonus *c* præsul [2], superfluitate filiorum Selym *d* mansione sua privatus, in domo descendit ipsius. Quem heros bene literatum [3] atque religiosum animadvertens, de sua eum consuluit nata, sibi ejusdem votum enucleans. Perpensis itaque prorsus militis elogiis, Bennonus inquit : *Si Deo tuum in manu mea commendes prædium, tecum hic habitabo, divina lege tuam instruens genitam.* Ad hæc Teuyth : *Domine, si hoc in mea potestate constaret, nemo me avidius tale quid patraret. Sed nunc, serve Dei, nisi nimium diu tibi videatur, te hic morari desidero, quoadusque de talibus regis responsum recipiam.* At ille : *Carissime fili, progredere; teque Deus præcedat quo tuum reperias negotium.* Teuyth igitur, a domo sua egrediens domo regis, domini ejus [4] palatium petiit, illum obnixe interpellans, ut sibi faveret quod de suo patrimonio deliberaret. Ille refert : *O vir venerande, nequaquam mihi vel tibi sortitur tuum [5] sequestrare rus a provinciæ communione, ne sibi sit inutile vel meæ necessitati. Sed harum quamcunque villarum trium elegeris ad*

E

divinum officium tibi libere annuo, si placatus fueris; mihique reliquas relinque [6].

assecuto, educanda committitur.

3. Audito itaque regis responso optimo, domum repedavit, quicquid a rege audierat Bennono referens : *Ergo si mecum manere desideraveris,* ait, *ad Dei ministerium, ubi tibi videatur opportunius in meo elige patrimonio.* Beatus Bennonus inquit : *In Beluye solitudine mihi mansionem delibero.* Quod et ita factum est. Bennonus igitur cum Teuyth patrocinio suum fixit tugurium in convalle, quæ Britonum lingua Sechnant *e* appellabatur; ecclesiamque parvulam ibidem struxit, in qua missam celebrabat, erudiens divina quotidie pagina virginem Wenefredam. Siquidem Teuyth domusque ipsius quotidie missarum officia adibant ubi Bennonus celebrationem categorizabat.

A Caradoco, regiæ stirpis juvene, sollicitatur ad stuprum, et ab eodem, prudenti virginis dissimulatione deluso,

4. Ea [1] tempestate accidit quadem die dominica Teuyth cum uxore ad missam existere audiendam, Wenefredamque in domo ejus genitoris cunctatam fuisse, causa secum ferendi missæ necessaria, ignem videlicet et aquam cum sale. Interea Karadauc [2], Alauc filius [3], regali stirpe ortus [4] *f*, venatione [5] ferarum fatigatus, domui [6] appropiavit, potum quærens nimirum [7], erat enim sitiens [8]. Ad quam ubi pervenit, quo villæ possessor erat interrogavit : secretum enim aliquod habebat, quod sibi denudare gliscebat [9]. Puella igitur [10], in domo sola existens [11], interroganti patrem ejus [12] ocius occurrit; eumque eleganter salutans, ad audiendum Bennoni in missa prædicationem [13] parentes suos

Num 1. — [1] (Inc-mart.) Incipit de sancta Wenefreda virgine et martyre 2. — [2] *cfr. not. seq.* — [3] (Quanto-inchoandum) Quia virgo sancta Wenefreda sua corporali præsentia abbatiam monachorum nigrorum apud Salopiam, id est Provesbury, divina dispositione a Wallia illuc translata gloriose venustat et suo patrocinio protegit et adjuvat, aliqua de ejus gestis inter sanctos Angliæ interserere decrevimus 2. — [4] illis 2. — [5] Cathua 2. — [6] partes 2. — [7] (T. E. f.) Teuiht *(et ita deinceps)* filius Cylut 2. — [8] Tekeyngleya 2. — [9] (Quarum-appellabantur) *om.* 2. — [10] (f. s. e. W. n.) e. s. W. 2. — [11] (cœp. cœl.) a et. cœp. sp. cœl. amare 2. — [12] (s. s.) soli Christo 2. — [13] (s. d.) d. s. 2. — [14] *cfr. not. seq.* — [15] (Quod-satam) Cujus sancto proposito congaudens pater, liberalibus artibus imbuendam tradere proposuit 2.

Num. 2. — [1] *pro hoc numero et sequente hæc habet* 2 : Quod dum cogitaret, beatus Bennonus, multorum monachorum diversis locis habitantium abbas et pater, in domum descendit ipsius. Teuiht vero considerans eum virum egregie literatum, religione atque sanctitate præcipuum, dedit ei in patrimonio suo habitationis locum, filiam suam tradens ei erudiendam. Bennonus igitur fixit suum tugurium in convalle qui Britonum lingua Sechnant appellatur; ecclesiamque parvulam ibi construxit : in qua missas celebrans, divina quotidie pagina virginem Wenefredam diligenter instruxit. Siquidem Teuith domusque illius quotidie missarum officia adibant : quibus et Benonnus post celebrationem verbum Dei frequenter prædicabat. — [2] *in textu* præ, *syllaba* sul *suppleta in margine alia manu.* — [3] *litteræ* at *emendatæ, prius* literarum? — [4] *vox deleta a corr. punctis suppositis et ejus loco in margine substituta vox* sui. — [5] *cod.* tamen. — [6] *vox suppleta alia manu.*

Num 4. — [1] *pro hac prima phrasi* (Ea-sale, *hæc habet* 2 : His itaque aliquo tempore durantibus, accidit quadam die dominica Teuiht cum uxore ad missam exisse more solito audiendam, sola Wenefreda domo relicta. — [2] Carodocus *(et ita deinceps)* 2. — [3] (A. f.) *om.* 2. — [4] progenitus 2. — [5] venationem 1. — [6] domum Teuiht 2. — [7] *om.* 2. — [8] valde sitiens 2. — [9] (ad quam-gliscebat) *om.* 2. — [10] enim 2. — [11] (s. e.) e. s. 2. — [12] (p. e.) prein 1; patremfamilias 2. — [13] (i. m. p.)

A suos isse dixit [14]. Caradoco itaque nymphæ [15] faciem candore roboreque confectam intuente, ipsamque totam forma [16] et vultu idoneam [17] admirante, illius cor [18] in sui [19] concupiscentia cœpit diffusum [20] exardescere. Deprehendensque [21] illam solam in domo absque alterius testimonio, sitim obliviscens præ amoris [22] magnitudine intulit ei [23] : *O carissima virgo, meis adquiesce consiliis, mecum procorum familiaritatem patrando; te enim vehementer concupisco.* Ad hæc virgo [24] : *Domine mi, quale elogium est hoc, viri tam ingenui ut tu ad ancillam tam degenerem uti ego* [25]. *Iterum, Domine, nequaquam* [26] *hoc agere queo* [27]. *Desponsata sum enim* [28] *alteri viro, cui ad præsens nubere debeo* [29]. Audiens hæc, Caradocus furore repletus, ait : *Dimitte insulsa hæc frivola nugatoria loqui* [30], *et mecum commisceri consenti. Mihi nube, et ego te uxorem ducam.* Videns igitur puella viri animum in æmulationem [31] commotum, ad industriam se vertens, ne viri opprimeretur violentia, ait : *Concede mihi, Domine, vestiarium meum intrare, ut ornata vestibus decenter* [32] *tecum possim aptius commiscere* [33]. *Linquam enim, ut necesse est,* B *ministerium mihi injunctum, et juxta vestrum ero arbitrium* [34]. Respondit puellæ Caradocus : *Si* [35] *nulla tibi inerit* [36] *mora, mihi* [37] *nimium non* [38] *videbitur te* [39] *aliquantulum operiri* [40].

fugiens capite truncatur ;

5. Accepta igitur licentia, per thalamum vallem celeribus adivit passibus puella, cupiens quam citius [1] se [2] a viri abesse conspectibus [3]. Karadocus itaque videns se virginis industria delusum, furore repletus, cum [4] calcaribus fortiter [5] punxit [6] equum, puellam quærens comprehendere. Puella vero virum [7] præcesserat quousque ad monasterii ostium pervenerat, pacis tutelam a Deo et Bennono assequi desiderans. Cumque suum infra limen voluit figere [8] pedem, vir [9] eam [10] framea anticipavit, ejus abscidens caput [11].

sed mox, peremptore ejus dicmatus punito et prodigioso fonte in loco occisionis exorto, a S. Bennoo revocatur ad vitam.

6. Quod parentes sui intuentes [1], in extasi aliquamdiu detenti sunt [2]. Et [3] ad se [4] reversi [5], lacrimis maduerunt [6] miserandis. Bennonus quoque perniciem hanc [7] conspiciens, mœstitia permaxima irretitus est; altareque [8] relinquens ocius ostium [9] adivit, scire volens quis hujuscemodi peregisset cædem. Erectis [10] oculis contemplatus est [11] Karadocum cruentum [12] adhuc [13] cum gladio in manu sanguinolento stantem; animadvertensque istud a Caradoco fieri, eum [14] in eodem loco maledixit. Statimque in conspectu ejus ille liquefactus est ut ab igne cera [15] *g*. Deinde Bennonus ad cadaver revertens [16], caput, ictu gladii intus projectum, corpori deforis jacenti coaptavit, Deum obnixe [17] interpellans [18] illud vivificare [19] corpus, ne gauderet super illo inimicus. Et mox cum prece [20] corpus cum viribus resumpsit animam, cicatrice nisi [21] exili in cervice non [22] apparente *h*. Area vero sanguine ejus infecta [23] crepuit, torrensque [24] fons ibidem [25] irriguus scaturivit *i*. Cujus lapides usque in hodiernum diem, utpote in [26] die prima, sanguinolenti videntur; mussa etiam [27] ut thus odorat, et diversis languoribus medetur [28] *j*.

EX MSS.

g

h

i

j

Deinde digresso magistro suo, deinceps, ut ille rogaverat,

7. Bennonus itaque, aspiciens Deum propter eam hujuscemodi peregisse miraculum, sibi in audientia parentum suorum inquit [1] : *Soror mi* [2], *hunc* [3] *Deus tibi destinavit* [4] *locum; meque oportet alias tendere, ubi* [5] *Deus mihi providerit perendinare* [6]. *Mihi autem* [7] *circa hunc diem unoquoque anno hoc facito* [8] *: casulam mihi dirige* [9] *de vestro* [10] *opere proprio* [11]. — *Domine mi* [12], inquit, *hoc tibi impendere meo non extat molestum cordi* [13], *sed* E *permaxima mihi videtur difficultas, id qualiter ad te perveniet : ignoro enim* [14] *quo habitaveris* [15]. Cui sanctus : *De hoc tibi absit sollicitudo. Saxum* [16] *extat in medio fontis rivo, supra* [17] *quod meas consuevi ruminare preces* [18]. *Superpone huic in constituto termino* [19] *casulam : et si mihi advenerit, adveniat* [20]. Sic ab invicem [21] post benedictionem mutuam disgregati sunt [22].

quotannis casulam, saxo impositam et sic per mare translatam, ad eum misit qua indutus Bennonus a pluviæ et venti injuriis immunis servabatur

8. Beata vero Wenefreda in supra dicta eremo multis diebus suam peregit vitam, utpote Bennonus sibi consulerat [1]. In [2] annis quoque [3] singularibus [4], in [5] Johannis Baptistæ vigilia, casulam hoc modo [6] Bennono transmittebat. Super saxum illam aptabat; saxum vero ipsam [7] interius et [8] exterius siccam cum fontis fluctibus labans, usque in mare deferebat, et sic [9] per mare [10] ad portum Sachlen [11] *k* usque ad Bennonum [12] *l*. Ita [13] Bennonus virginis donum omni anno accipiebat. Huic casulæ virginis ob meritum tanta virtus inerat quod ubicumque Bennonus foret hanc indutus, nec pluvia humectari nec pilus ejus posset vento moveri [14]. Talis rei eventu [15], Bennonus Casulam Siccus [16] agnominatus [17] est [18].

k

l

F

missam 2. — [14] respondit 2. — [15] juvenculæ 2. — [16] formosam 2. — [17] præfulgidam 2. — [18] (i. c.) c. i. 2. — [19] ejus 2. — [20] *om.* 2. — [21] que *om.* 2. — [22] illicite *add.* 2. — [23] (i. e.) puellæ intulit 2. — [24] (A. h. v.) Et virgo ad hæc 2. — [25] ingrediaris *add.* 2. — [26] *om.* 2. — [27] nequeo 2. — [28] (s. e.) namque sum 2. — [29] (cui debeo) et idcirco alibi nubere non valeo 2. — [30] (n. l.) l. n. 2. — [31] (in æm.) *vox in suppleta a corr.* 1, æmulatione 2. — [32] (o. v. d.) decentius o. v. 2. — [33] commisceri 2. — [34] (Linquam-arbitrium) *om.* 2. — [35] sed 2. — [36] insit 2. — [37] namque *add.* 2. — [38] *om.* 2. — [39] vel 2. — [40] *om.* 2.

Num. 5. — [1] (q. c.) quamtocius 2. — [2] *om.* 2. — [3] (a. c.) c. a. 2. — [4] *om.* 2. — [5] (c. f.) f. c. 2. — [6] pungit 2. — [7] currendo eum 2. — [8] (v. f.) f. vellet 2. — [9] ille Belial *add.* 2. — [10] *om.* 2. — [11] (a. e. a. c.) cap. absc. aut. ipsam 2.

Num. 6. — [1] contuentes, *et add.* ex subito eventu rerum 2. — [2] (d. s.) s. d. 2. — [3] sed 2. — [4] post modicum *add.* 2. — [5] revertentes, *et add.* et præ doloris vehementia pæne deficientes 2. — [6] se madebant 2. — [7] *om.* 2. — [8] que *om.* 2. — [9] (o. o.) ost. oc. 2. — [10] que *add.* 2. — [11] (c. e.) contemplans 2. — [12] cruentatum 2. — [13] *om.* 2. — [14] (stantem-eum) facti non pœnitentem, immo bene se fecisse jactitantem 2. — [15] (u. a. i. e.) sicut cera a facie ignis 2. — [16] reversus 2. — [17] devotius 2. — [18] ut *add.* 2. — [19] vivificaret 2. — [20] (c. p.) illo deprecante 2. — [21] nonnisi 2. — [22] *om.* 2. — [23] (e. i.) virginis madefacta 2. — [24] moxque 2. — [25] (f. i.) i. f. 2. — [26] *om.* 2. — [27] illius *add.* 2. — [28] (l. m.) m. l. 2.

Num. 7. — [1] (Bennonus-inquit) *pro hac prima phrasi legitur in 2 magna pars capitis* XI *(numm. 14, 15) Vitæ prolixioris, editæ infra, nonnullis variantibus lectionibus, quas distincte notare operæ pretium visum non est.* — [2] ita 1, inquit, dilectissima 2. — [3] ut cerno *add.* 2. — [4] (t. d.) d. t. 2. — [5] At ubi 2. — [6] perhendinari 2, *et Ros* per Beadmare! — [7] (*pro* mihi autem) hanc solam, si placeat, mecum age misericordiam, ut recentior altrinsecus mutuæ caritatis vigeat memoria 2. — [8] (h. f.) *om.* 2. — [9] *om.* 2. — [10] tuo 2. — [11] (o. p.) p. o. *et add.* alter. At illa 2. — [12] *om.* 2. — [13] (meo-cordi) cordi meo jocundum existeret 2. — [14] (i. e.) maxime cum ignorem 2. — [15] iturus sis 2. — [16] namque *add.* 2. — [17] super 2. — [18] (r. p.) p. r. 2. — [19] (c. t.) t. c. 2. — [20] veniat 2, *et subjuncta sunt ultima pars capitis* XI *(num. 15) Vitæ prolixioris et quædam ex medio fere capite* XII *(num. 16).* — [21] (S. a. i.) His dictis 2. — [22] (d. s.) discesserunt 2.

Num. 8. — [1] (Beata-consulerat) *pro hac phrasi leguntur in 2 nonnulla desumpta ex medio capite* XIII *prolixioris Vitæ (num. 18).* — [2] Recordata etiam verborum Benoni (In *om.*) 2. — [3] *om.* 2. — [4] singulis 2. — [5] beati *add.* 2. — [6] (h. m.) modo prælibato 2. — [7] (super-ipsam) quam super saxum in torrentis medio coaptatam, saxum illam 2. — [8] *om.* 2. — [9] (et sic) ac deinceps 2. — [10] siccam *add.* 2. — [11] Sachelem 2. — [12] transvehebat *add.* 2. — [13] *cfr. not. seq.* — [14] (Ita-moveri) *om.* 2. — [15] (T. r. e.) Tali e. r. 2. — [16] (C. S.) Casula Sicca 2. — [17] cognominatus 2. — [18] *Subjunguntur in 2 major pars capitis* XI *(numm. 20, 21) prolixioris Vitæ (quod excerptum completur his verbis.* Prædictus autem locus simul et

9. Eo

Postea limina apostolorum invisit; et in Britanniam reversa, synodali decreto præficitur cœnobio virginum Guitheriaci: ubi pie moritur die 24 junii.

m

9. Eo [1] tempore, ut memorant, Romam petiit, visitandi causa sanctorum apostolorum loca, ut ibi in præsentia reliquiarum sanctorum se totam Deo devote offerret. Quo peracto, ad desertum pristinum repedavit. In diebus illis, totius Britannie sancti ad synodum Wenefredi concionabantur *m*. Ad quam cum aliis sanctis etiam beata Wenefreda ascendit. Ibidemque omnibus ritu synodali religiose institutis, videlicet, ut sancti qui antea disparati singillatim vivebant, nullam habentes regulam nisi voluntatem, postea gregatim convenirent in locis ad hoc congruis, et eorum conversationem sub prioribus provectis sibi præfectis emendarent. Unde contigit beatam Wenefredam undecim virginibus esse præelectam, ut vitæ et sanctæ conversationis exemplum ab ea exciperent [2]. D Quanta [3] scientiæ eloquentia hæc virgo [4] præfulserit, non est nostræ facultatis edissere. Sermones quippe [5] elogii ipsius melle dulciores lacteque [6] nitidiores in sensibus audientium reputabantur. Unde et ab omnibus publice Candida Wenefreda prænominata [7] est; candore enim sophiæ eloquebatur, et confirmiter [8] degebat. Locus quidem, quo cum virginibus conversata est [9], Gurtherin [10] vocatur. Quo etiam [11] post vitæ dormitionem, cum consodalibus virginibus [12], VIII [13] kalendas julii sepulta, requiescit in Christo, cui est honor, et gloria in secula seculorum. Amen [14]. EXPLICIT VITA SANCTÆ WENFREDÆ VIRGINIS ET MARTYRIS [15].

fons beatæ Wenefredæ monachorum nunc sunt de Bazingwerk, Ordinis Cisterciensis) *et prima verba capitis* XIII *(num. 23) cum fine capitis* XIV *(num. 24).*

Num. 9. — [1] *cfr. not. seq.* — [2] (Eo tempore exciperent) *horum loco legitur in* 2: Quibus processu temporis ab eodem Elerio virgo Wenefreda in exemplum sanctitatis prælata est. Quæ nihil intactum dimittebat quod ad propriam salutem vel aliorum exemplum et utilitatem pertinere cognoscebat. Unde ab universis simplici diligebatur affectu et tam extranei quam domestici propter vitæ sanctitatem et miraculorum operationem honorem ei exhibebant et eam reverenter venerabantur. — [3] autem *add.* 2. — [4] sancta *add.* 2. — [5] namque 2. — [6] que *om.* 2. — [7] nominata 2. — [8] conformiter 2. — [9] ut prædicitur *add.* 2. — [10] Wytern 2. — [11] (q. e.) ubi 2. — [12] (c. c. v.) *om.* 2. — [13] quæ erat octavo 2. — [14] (requiescit-Amen) B per tempora multa quievit. Sed postea tempore regis Henrici illinc ad Salopiam translata debito honore veneratur. E Florent autem in locis quibus habitaverat et ubi nunc honorifice est translata innumera ob ejus merita divinorum operum indigentibus miracula, ut in iis quæ de ejus vita et translatione scribuntur plenius et prolixius continetur 2. — [15] (vita-martyris) de sancta Wenefreda virgine et martyre 2. *Hic desinit* 2.

ANNOTATA.

a *De Venedocia ac Tegenglia, de Cadrano rege, de Tenith et loco ubi habitabat, videsis Comm. præv., numm. 18, 20.*

b *Cambrice* Wennvrewy (1) *seu* Gwenfrewi (2). *Secundum Vitam II* (3), *prius nuncupata erat* Brewa, *cui vocabulo deinde præfixum fuerit epitheton* Gwen, *quod* Candidum *significat* (4), *propter lineam albam qua post martyrium et resuscitationem suam circa collum insignita remansit usque ad finem vitæ. Auctor vero Vitæ I ait* (5) *eam* Candidam Wenefredam *fuisse vocitatam propter candorem sophiæ, id est sapientiæ, quæ in ea elucebat. Secundum quosdam,* Wenefreda *idem sonat quod* Candida facies, *idque confirmant ex nomine Bonifacii, celebris archiepiscopi Moguntini, qui, ut notum est, primo* Wynfrid *appellabatur, quod nomen ex cambrico idiomate assumptum putant* (6). C *Sed nullam auctoritatem afferunt unde probent* faciem *lingua cambrica significari voce* fred *aut alia simili. Præterea gratuito et improbabiliter assumunt nomen* Wynfrid *esse cambricum, et non potius saxonicum seu germanicum sicut alia complura in eamdem particulam* frid *seu* fried *desinentia, ut Ædelfrid, Galfrid, Gottfrid, etc. Denique nec demonstrant nomen latinum Bonifacii translatum esse ex* Wynfrid, *et illud nomen idem sonare quod* Candidam faciem.

c *Hac ratione* (Bennonus) *in codice nostro plerumque scriptum legitur hoc nomen, aliquando etiam* Beunonus, *nusquam* Beunous: *qua postrema forma scribendi fere constanter utuntur Robertus Salopiensis (nisi quod semel et iterum apud hunc legitur* Benomus) *et Joannes Tinmuthensis. In Vita cambrica sancti* (7) *nuncupatur* Beuno *et in casibus obliquis* Veuno. *De S. Beunoo videsis Comm. præv., num. 39-44.*

d Superfluitate, *id est importunitate* (8). *In Vita cambrica S. Beunoi, filii Selym seu Selyff dicuntur fuisse nepotes Cynani seu Conani regis Powisiæ* (9).

e Sechnant *seu* Sichnant *aut* Sychnant; *id est* Vallis arida (10). *Locum hunc, hodie Holywell* (11), *illo nomine* Sychnant *nusquam appellatum reperi in aliis documentis; sed aliquis ejusdem vocabuli, apud Llangadalwr, nunc Bishton, in parte meridionali comitatus Munmuthensis, indicatur in* Libro Landavensi (12), *et alterum in Carnarvonshire invisit Th. Pennant* (13).

f *Nomen Caradoci frequenter occurrit in Libro Landavensi et aliis documentis cambricis, sed nusquam vir de quo hic sermo est. Is hoc loco dicitur tantum* filius Alauc, regali stirpe ortus; *sed in Vita II* (14), Alani regis filius: *nullus autem Alanus rex vel regulus in Cambria fuisse legitur circa annum 630. Audivi aliquem virum doctum suspicantem forte indicari filium aliquem Alani I regis Britanniæ Armoricanæ, qui Cadvani regis Cambriæ cognatus fuerit et ad eum venerit subsidio* F *ferendo in certaminibus adversus Anglo-Saxones: et revera cognatos iis temporibus fuisse reges Cambriæ et Armoricanos inde ostendi potest quod Cadwaladr, Cadvani nepos et post Cadwallanum successor, calamitates quibus Cambria ipsius ætate premebatur declinans, se contulisse fertur apud Alanum II, Britanniæ Armoricæ regem,* consobrinum *suum* (15). *Alii Alanum, patrem Caradoci, unum fuisse existimant ex præcipuis Venedociæ ducibus; alii* (16), *conjectura, ut mihi videtur, nimis gratuita, opinantur Caradocum fuisse unum filiorum Selym seu Selyff, nepotum Conani regis Powisiæ, quorum importunitate S. Beunous e priori domicilio jam migrare coactus erat* (17). *Denique qui auctoritatem utriusque Vitæ* S. Wenefredæ *minoris faciant et quæ in ea leguntur ex incertis et confusis traditionibus censeant compilata, forte judicarint hic agnoscendum Caradocum illum,*

(1) Vit. Cambr. S. Beunoi (*Cambro Brit. SS.*, p. 17). — (2) Rice Rees, *Welsh SS.*, p. 295. — (3) Num. 12. — (4) Zeuss, *Gramm. Celt.*, ed. Ebel, p. 280. — (5) Num. 9. — (6) Ita Butler, not. ad Vit. S. Wenefredæ. — (7) *Cambro Brit. SS.*, p. 13 sqq. — (8) Cfr. Du Cange, *Glossar.*, ad h. v. — (9) *Cambro Brit. SS*, pp. 15, 302. — (10) Zeuss, p. 892. — (11) Cfr. Comm. præv., num. 18. — (12) Pagg. 173, 432. — (13) *Tours in Wales*, tom. III, p. 122. — (14) Num. 8. — (15) W. Wynne, *History of Wales*, p. 8. — (16) Th. Meyrick, *Life of St. Wenefred*, p. 30. — (17) Cfr. supra, num. 2.

A *illum, filium Rivallaun seu Rivallaun, id est Regis Alani (si præfixum* Riw *seu* Rig *secundum significationem communem interpreteris)* (1); *qui scilicet Caradocus circa tempora Josephi Landavensis episcopi, consecrati anno 1022* (2), *sceleribus infamis, inter alia facinora* uxorem Seisill vi et fortitudine ab ostio ecclesiæ *abstulit* (3) *et fratris sui necem procuravit* (4); *et iidem forte ulterius opinentur etiam nomen Teuith filii Eliud exceptum ex eodem Libro Landavensi, ubi in charta anni 927 vel 928 adducitur quidam* Teudur, rex Brecheniauc, filius Elised (5). *Sed hæc non solum nimis gratuito supponerentur, sed et eo improbabiliora dicenda forent quod eadem nomina Caradoci et Teuith leguntur in Vita cambrica S. Beunoi, quæ tamen e diversis a Vita* Wenefredæ *documentis hausta videtur.*

g *Simili prodigio viri nequam, maledicente eos aliquo sancto vel ultione divina ob injuriam ipsi illatam liquefacti vel terra absorpti memorantur in Vita S. Cadoci, cap. 8* (6) *et cap. 16* (7), *in Vita S. Iltuti, capp. 17, 20 et 21* (8), *in Vita S. Paterni* (9), B *in Vita S. Lasriani, num. 11* (10) *et in Vita S. Colmani Drumorensis, num. 15* (11). — *Aliam traditionem circa pœnam divinitus inflictam Carodoco ejusque posteris propter facinus in* S. Wenefredam *patratum scripto consignavit seculo XIV Ranulphus de Hygeden* (12).

h *Miraculi illius, quo viri aut mulieres decollati deinde ad vitam revocantur capite corpori apposito, non minus exempla duodecim in Vitis sanctorum Britannorum et Hibernorum offendi. Duas hujusmodi resuscitationes a S. Beunoo patratas præter* S.Wenefredæ, *refert Vita ejus cambrica* (13), *alias Vitæ S. Cadoci* (14), *S. Paterni* (15), *S. Gildæ* (16), *S. Tanguidi* (17), *S. Kerani seu Cyerani abbatis Cluanensis* (18), *S. Albei* (19), *S. Aidi* (20), *S. Lasriani* (21), *S. Colmani Drumorensis* (22) *et S. Moluæ* (23).

i *Quam plurimos fontes divinitus vel sanctorum orationibus aut in eorum gratiam excitatos vel etiam, sed rarius, ex eorum sanguine aut lacrimis exortos, et illorum multos deinde miraculis celebres legimus in Vitis sanctorum Britannorum et Hibernorum. Sic, ut omittam quæ hujus generis referuntur apud Albertum Le Grand* (24) *et in Actis sanctorum Hiberniæ ex Codice Salmanticensi* (25), C *inter Vitas sanctorum Cambrensium vulgatas a cl. W. J. Rees in Vita cambrica S. Beunoi altera mulier præter* S. Wenefredam, *filia Ynyr Gwent regis, a viro suo decollata et loco qui ejus sanguine aspersus fuit fons limpidissimus e terra erupisse narratur* (26); *similis res traditur in Vita S. Daviidis Menevensis de puella a noverca sua capite* D *abscisso necata* (27), *et in eadem Vita ipse sanctus fertur fontem elicuisse pro discipulis suis aquæ penuria laborantibus et alium deprecante rustico* (28). *Idem concessum est S. Gundleio siti laboranti* (29). *Denique, in Vita S. Iltuti de S. Samsone ipsius discipulo ab eo discedente legitur :* ... cœpit lacrimari, donec lacrimæ ceciderunt in terram nimio fluxu fluviali lacrimabile : unde fons illico erupit emanavitque decurrens quasi fluxu fluviali; qui appellatus est nomine ejusdem Samsonis mirifici (30). — *Cfr. infra Append.* (31) *de fontibus nomine alicujus sancti consecratis.*

j *Cfr. infra, App. num. 4.*

k *Secundum Metcalf* (32), *sinus maris prope Clynnog, quo advecta est casula ad S. Beunoum a* S. Wenefreda *transmissa, usque ad recentiora tempora appellatus est apud Cambros* Porthy Casseg, *quod nomen primitus dictum existimavit* Porth y Cassul, *id est* Portum Casulæ. *Ubi tamen concedere cogor Fleetwoodo advertenti* (33) *nullum hujusmodi locum usquam indicari præter* Porthcasseg *in comitatu Munmuthensi* (34); *et præterea, etiamsi populari sermone in comitatu Carnavon* E *sinus quidam hujusmodi nomine designaretur, inde non sequi hoc vocabulum fuisse in usu a seculo VII et non potius postquam seculo XII ex Roberti Salopiensis libello historia* S. Wenefredæ *ibidem inter plebem divulgata fuit.*

l *Neque illud genus prodigii, quo res quædam lapidi impositæ vel nullo vehiculo, aut ipsi sancti saxo insidentes illæsi aquis fluminum vel maris transvecti fuerint, insuetum est in Vitis sanctorum Britannorum et Hibernorum. Unum citasse sufficiat ex Vita S. Senani, ubi is tali ratione casulam accepisse legitur a S. Dermicio et ad eumdem eadem via, sed adverso flumine, tres petras salis remisisse* (35). — *In piscina scaturigini fontis* S. Wenefredæ *adjacente jacet lapis quinque circiter pedes anglicos latitudine patens, quem eumdem illum esse traditio popularis tenet quo casulam S. Beunoo singulis annis transmittere* S. Wenefreda *consueverat. Lapis iste jam tempore Roberti Salopiensis (cfr. Vit. II, num. 16)* lapis sancti Beunoi *dicebatur, et adhuc dicitur.*

m *Forte hic designatur cœtus quidam episcoporum qui convenit Eboraci, ubi a Wini episcopo Saxonum occidentalium circa annum 660 Ceadda* F consecratus *est* antistes, adsumptis in societatem ordinationis duobus de Britonum gente episcopis (36) : *qua occasione inter episcopos qui illic congregati erant quædam statuta fuerint de disciplina ecclesiastica et præsertim monastica.*

(1) Zeuss, *Gramm. Celt.*, ed. Ebel, p. 20. — (2) *Lib. Landav.*, p. 241. — (3) Ibid., p. 250. — (4) Ibid., p. 262. — (5) Ibid., p. 227. — (6) W. J. Rees, *Cambro British Saints*, p. 43. — (7) Ibid., p. 46. Cfr. Vit. S. Iltuti, cap. 3 (ibid., p. 160). — (8) Ibid., pp. 173, 176, 177. — (9) Ibid., p. 193. — (10) *Act. SS. Hib. ex Cod. Salm.*, p. 796. — (11) Ibid., p. 833. — (12) Cfr. infra Append., num. 7. — (13) Cfr. supra Comm. præv., num. 41 extr. — (14) *Cambro British SS.*, p. 47. — (15) Ibid., p. 197. — (16) Albert Le Grand, *Vies des SS. de la Bretagne Armoricaine*, p. 13-14. — (17) Ibid., p. 767-768. — (18) *Act. SS. Hib. ex Cod. Salm.*, p. 160, n. 14. — (19) Ibid., p. 247, n. 26. — (20) Ibid., p. 342, n. 16. — (21) Ibid., p. 794, n. 8. — (22) Ibid., p. 832, n. 14. — (23) Ibid., p. 886, n. 25. — (24) Pagg. 45, 55, 63, 315, 320, 325, 368, 627, 644, 677, 792, 800, 809, 825. — (25) Pagg. 32, 105, 169, 191, 246, 254, 311, 342, 418, 442, 473, 755, 762, 773, 779, 793, 828, 933. — (26) *Cambro British SS.*, pp. 19, 306. — (27) Ibid., p. 126. — (28) Ibid., p. 130. — (29) Ibid., p. 150. — (30) Ibid., p. 171. — (31) Numm. 1, 2. — (32) *Life of St. Wenefride*, p. 64. — (33) Op. cit. supra (Comm. præv., num. 9 extr.), p. 70. — (34) Lewis, *Topogr. Dict. of England*, tom. III, p. 556; *Lib. Landavensis*, p. 141. — (35) Colgan, *Act. SS. Hib.*, p. 527; *Act. SS. Hib. ex Cod. Salm.*, p. 753. — (36) Beda, *H. E.*, lib. III, cap. 28.

EX MS.

PARS POSTERIOR.

DE MIRACULIS QUÆ APUD FONTEM S. WENEFREDÆ CONTIGERUNT.

Violatores fontis vel ecclesiæ S.Wenefredæ *diversis pœnis, etiam morte, divinitus mulctati : mulier quædam temeraria,*

10. Incipiunt miracula ejusdem. Quædam incolis cognita vel visa digna relatu decrevimus. A die quo manare fons cœpit, ubi martyris sanguis defluxerat, miraculum seculis inauditum, dictu mirabile stupendumque auditu, in medio fontis ebullitu inerat. Lapilli videlicet tres limpidissimi, cum fontis scaturigine ascendentes et descendentes, more artanorum *a* a jaculatore projectorum, desursum et deorsum sibi ad invicem obviabant. Sicque multis annis duravit. Tempore vero Dacorum in Tekeynglia sub Britonibus subjugatorum, femina quædam infausta ad fontem descendit, quæ lapillos speculans sibi præludere, eorum aviditate accensa, unum arripuit : et ilico reliquorum uterque* evanuit; deinde domum regressa, instanti morbo correpta est, et infra paucos dies defuncta est. Confessa tamen ante obitum, lapillum reddidit: sed quod prius gestum est omnino latuit. Nimirum *, fratres, quamquam lapides, martyris potentiam suo approbabant testimonio, cum legimus sanctos patres illis * in testimonium lapides tulisse.

a

* *cod.* utrique ?

* *corr. perperam* Non est mirum.

* *leg.* olim ?

perjurus,

11. Contigit etiam aliquando quod vir, furto increpatus, super fontem et sacraria ecclesiæ martyris perjurium perpetravit; sed qualiter beata virgo præsumptoribus illiciti assentit tempestive innotuit. Capra enim jam esa in ventre furis horridum balatum protulit : et sic illum reum esse patuit. O res satis horrenda : quod a rationali animali cum testamento denegatum est, hoc a bruto et, quod mage est insolitum, jam comesto, reseratum. Nec ambigendum est quin Dominus propter sanctos mirabilia faciat, cum ipse in sanctis suis omnino est mirabilis.

matrona ancillam suam apud ecclesiam atrociter verberans,

12. Diebus quinetiam Francorum in eadem terra ultio digna a Deo facta est per eamdem martyrem. Matrona namque quædam, æmulationis zelo ducta adversus ancillam, eam verberibus acerbis discerpebat, et furiose illam, ad virginis ecclesiam fugientem tutelæ causa, verberando instabat. Misella vero, ad templum veniens ac ingredi tentans, ostium reperit firmiter pessumdatum, et antea infra basilicam tutelam sperans, tum ignorat quid agat; ostium tamen adhæsit, sed matrona ejus dilacerationi minime pepercit. Prospiciens profecto martyr Domini vim sibi illatam, condolens pudori suo et miseræ compatiens, extemplo a Domino impetravit vindictam. Captiva igitur, diu laniata, sub pedibus prostrata, tandem, ut Deus voluit, surrexit et dominæ suæ sibi incumbentis maxillæ caput suum impulit; quo impulsu gena a compage disjuncta, gulaque retorta ad aurem alteram, sic usque ad obitum deformis permansit. Dignum nempe fuit ut quæ a flagris ante spiritus suffocationem cessare noluit, usque ad corporis et animæ disgregationem a corripiendo eam non desisteretur. Sic, sic, qui non verentur Dei et sanctorum tabernacula, implentur facies eorum ignominia.

latrones.

* *cod.* dimerso ?

13. Item dimenso * temporis intervallo, pacis jure ubique per patriam violato, Francis atque Gualensibus se ad invicem oppugnantibus, prædones innumeri de Venedocia totam Tekeyngiam depopulantes, octo sacrilegos ad deprædandum etiam virginis Wenefredæ habitaculum cum villa direxerunt. Qui accelerantes, etiam jumenta templi parieti alligata secum diripuerunt. Sed diu inde non gratulati sunt : enimvero morte horribili infra breve spatium inficiati sunt. Sed et principes iniquitatis, qui illud indiderunt, priusquam annus circumvolutus fuit, nece nefaria affecti sunt. Quid dicam vobis? Vix unus de tanta multitudine evasit, qui vel eorum comitatum tantum tenuit; et quoniam zelus domus Domini comedit eum, dejecti sunt dum allevarentur.

item latrones alii,

14. Illis iterum diebus quidam ejusdem ecclesiæ diaconus, cum sacris signis in collo suspensis protectionis occasione, de viro quodam parochiæ suæ decimam in equis domum asportans, ac usque infra metas fundi martyris perveniens, casu incidit [in] latrones : qui nullam martyri vel ejus sacris reverentiam deferentes, eum spoliaverunt et cum exuviis eum, ut pro Deo vel pro martyre sua sui propitiarentur implorantem, secum ire compulerunt. Verumtamen sibi longius abducto, ex nutu Dei et martyris menti incidit ut fugam iniret. Inita autem, ab ipso latronum duce pedetentim investigatus, denique vero eodem * quærente illum apprehendere ruina præpeditus est; et in crure lancea propria perfossus, nervos amisit femoris dum cædere nescit. Et sic uno castigato in corpore, reliqui omnes correpti sunt mente. Et diaconus, Deo et martyri pro impensa sibi liberatione grates persolvens, cum rebus domum salvus reversus est. Quoniam quidem immittit angelum Dominus in circuitu timentium eum, et eripit eos; quibus autem non est timor Domini et sanctorum, ante oculos eorum invenitur iniquitas eorum sibi ad odium, et in verticem ipsorum descendit.

* *cod.* eò.

miles Francus et uxor ejus.

15. Ea nihilominus tempestate, miles quidam Francus, ejusdem fundi possessor, super rivum fontis molendinum dimetiens, aquam stagnare cœpit. Cernens autem miles aquam ad saxum Bennoni erumpere, quod forte suberat stagno in medio rivo *b*, præcepit ut in stagno poneretur. Sed quamquam centum juga boum admoverentur, a loco sane non resurgeret : tam enim immobilis extitit ac si fixis radicibus evelli nesciret. Postremo vero miles operarios suos id ficte agere opinans, eos iterum atque iterum compellit; ac putans se solummodo pede posse lapidem evolvere, præ ira animi permotus, saxum pede impegit. Sed statim reflexis nervis in poplite et obduratis, dum vixit claudus effectus est. Eodem quin in * temporis decursu uxor ejusdem militis ausu temerario ipsam fontis crepidinem ingressa, quod proprie infirmorum est, ibi illicite se balneavit. Ast id impune sibi non fuit : sterilis enim usque ad finem vite permansit, unde præ omnibus doluit. Æquum quippe fuit ut qui in hereditatem martyris venientes, ejus sanctuarium illicite polluerunt, omnibus postmodum in eorum circuitu forent illusio et derisum, subsannatio et opprobrium. Talibus et his mirabilioribus infinitis miraculis contra pravos virgo Domini claruit : quæ omnia si literali memoriæ traderentur, tempus deficeret citius quam copia fandi. Nunc vero ad castigationem scelestorum, ne aliquod nefas in jure virginis facere oblectent, ista sufficiant; quia alias ad sulcandum aratrum nostrum est provehendum, scilicet ad virginis beneficia erga ægros revelanda.

b

* *cod.* qnni

Paralyticus usum membrorum apud sacrum fon-

16. Tempore quoque Francorum, in eadem regione quidam dives æger, multam pecuniam habens, sed non semetipsum, audiens famam virginis,

tem recuperat; ginis, devectus vehiculo illuc quantocius tetendit. Qui ad memoriam beatæ virginis perveniens, facultate sua tota ecclesiæ et egenis erogata, seipsum pauperem reddit, nihil amplius in mundi deliciis oblectans, sed in Domino confidens. Deinde se tertio in fontis unda loto, et tertiæ noctis vigilia in ecclesia cum orationibus finita, mirum in modum audires ibi tunc in pedibus et in cruribus et in brachiis ingens baratrum *c*. Quæ ante a nativitate turpiter curva et ad nates contracta, jam ossa sua in rectam compagum locationem distendebant. Putasne videres illic tunc lætam astantium cohortem, et gratulantem Deo et virgini? Videres utique. O quam justa recompensatio. Qui se peculiali substantia destituerat, corporis proprii substantiam sensibus integram viribusque idem recepit; quod dilexerat distribuit, quod semper affectarat invenit. Et sic qui usu pedum carens vehiculo venerat, pedibus utens plene et perfecte incolumis recessit.

vincula ferrea dissoluta; 17. Vir quidam pro delictis pœnitentia ductus, ferreis ligaminibus per multos annos circumcinctus, brachiis ferri rubigine miserabiliter corrosis, ad idem sanctuarium devenit; peractaque ibidem nocte cum vigiliis et orationibus, diluculo ad fontem perrexit. Eo porro manus lavante, atque brachia protensius infra fontem extendente, visæ sunt sibi duæ manus delicatæ a lacertis suis vincula dissolvere. Quis, fratres, tum ibi virginem præsentem dubitat? Vir profecto ab ecclesia ad fontem exiens ligatus, a fonte vero ad ecclesiam rediens dissolutus, gratulando Deo et martyri suæ, pro signo eadem vincula ibidem suspendit: quæ multis annorum lustris illic pendere visa sunt. Perpendite, viri, perpendite, mulieres, quam venerabiliter et quam reverende hæc virgo Domini et martyr ab omnibus est excolenda, quæ tam patenter ad se clamantibus subvenit.

sanatus hydropicus, 18. Nec est omittendum quid circa lymphaticum ad se venientem ad manus vix tractum egerit; quoniam quidem transactis vigiliis et ablutionibus in fontis fluctibus, ita illum ab humore superfluo allevavit quod nihil nisi ad humanæ naturæ competit temperamentum remansit.

epileptici. 19. Epilentius equidem nihilominus manum martyris sensit. Ductus namque ex more ad basi- C licam, ibi noctem vigilando et orando peregit. Mirabiliter ei contigit passio, namque bis eum invasit; sed in utraque vice nil prevaluit. In crepusculo etenim sibi epilentiam adesse sensit, atque in templum festinanter cucurrit: invocato vero nomine Domini et martyris a presbyteris super eum, confestim malum quod inchoaverat eum dereliquit. Alia die diluculo morbo in eum grassante, in fontem projectus est, et de reliquo nunquam eum aggressus est. Similiter duo pueri fratres, eadem infirmitate eos invadente in fonte projecti, omnino sanati sunt. Sed et alii hujusmodi multi et innumerabiles. Asserunt * namque virginem hanc ægritudinem virtute meritorum suorum maxime delere, quamvis et alias abstergat. Calamitosior enim nulla est quam hæc, quæ sensum perdit, cor corrodit, animam pene evomit, cerebrum discutit, linguam comedit, spumat, stridet, membra aduncat, se totam discerpit: et quia sic est, maxime ad hanc curandum intendit.

** cod. Asserant*

mutus, 20. Mulier etiam quædam puerum quemdam, filium suum, mutum a nativitate, ad memoriam beatæ martyris secum attulit. Quæ celebratis rite solemniis vigiliarum, vi eum fonte perfudit, et aquam in os misit: filium suum verba recta promentem et vestes rogantem audivit. Quo viso, astantes Deum et martyrem glorificantes mirantur, et matri congratulantur. *EX MS.*

contractus, 21. Alia quoque vice venientes quidam consociati juvenes contracti, una in fontem descenderunt; sed uni tantum, quia firmius confisus est, salus attributa est. Hoc quidem descenso, membris suis se distendentibus, strepitus tam horribilis ab eo editus est ut juxta vel procul positorum hunc audientium aures tinnirent. Virtus enim Domini cum a se precibus sanctorum exit, nequaquam latere novit.

debiles membris, 22. Quidam præterea puer, membra sua sibi deputans inania, quia erant obmortua, virginis largitatem inolitam statim adeptus est. Ipsa namque precibus naturalem ei membrorum omnium redintegravit statum.

cæcus, 23. Quidam insuper cæcus natus, in tabernaculo martyris ritu celebrato, ad fontem abiit, et lavit, et vidit, et gratias egit.

calculo laborans, 24. Pueri necnon duo, calculo laborantes, virginem petentes digestionem naturalem consecuti sunt. Quorum alter privatus ibidem ægritudine, continuo debriatus est musæ prophetiæ charismate.

alii multi diversis morbis afflicti. 25. Ad modum horum plerique vermibus usque in medullas corrosi opem virginis cognovere: enimvero extinctis vermiculis sani rapatriavere. Nonnulli mentis inopes, immundis spiritibus vexati, dentibus dissecantes, quæque vana profantes, in vinculis vix adducti, domum inde remeavere plenaria seipsos regentes ratione. Frequenter quoque febricitantes ad ejus gratuitam pietatem excubantes, sacri fontis fomento a febribus cujuscumque generis eruit. Multociensque hæc virgo benignissima hydropicos contemperat, paralyticos reformat, podagricos reparat, melancolicos curat. Nec minus sciasim removet, cancrum eradicat, disnoim *d* enervat, hemorroim extirpat; quin etiam tussim obstinatam excludit, *l* ventris tortiones et fluxiones repellit, menstrua obstrusa sterilitatis dissolvit, sanguinem superfluum et immoderatum obstruit. Quid enumerando pauca cuncta explicare tento? Tot et tanta sunt virginis beneficia quod eorum infinitas numero explicare repudiat. Sed ut breviter cuncta perstringam, omnibus languidis, morbidis, F ægris qualicumque infirmitate detentis, martyris hujus suffragium erga Deum pura fide poscentibus, pie et benignissime atque omni dilatione procul remota extemplo subvenit, atque eos sensibus ac viribus utriusque hominis ad plenum investit.

Aqua fontis in lac conversa. 26. Nec letheæ oblivionis silentio recondendum quod post expulsionem Francorum a tota Venedocia de fonte ejusdem virginis constat factum. Fons siquidem martyris trium dierum spatio lacteo liquore emanare visus est. Verum primo illorum dierum diluculo colorem lactis, verum et saporem servat. Sacerdos namque a matutinis in ecclesia martyris ejusdem, ipsi fonti præeminenti cominus, rite celebratis summo mane egrediens, et tale quid comperiens, portando secum lagenam accurrit velociter, et impletam accurate custodivit ac diligenter. Denuo accelerans cum spongia ut hanc etiam impleret, liquor jam nitorem aliquantulum diminuerat. Sic per tres dies paulatim lactei coloris cum sapore detrimentum patiens, habitum priorem obtinuit. Et ne quis existimet ventorum turbine aut pluviarum intemperie hoc accidisse, sciat non breve tempus ante et post, etiam

EX MS.

etiam tunc, absque ulla elementorum commotione fuisse. Et nullatenus inde debet oriri hæsitatio vel dubium, quia et hoc sæpius venisse ab indigenis est auditum. Liquore quidem a presbytero recepto infirmis ubique transmisso et potato, opem, quam virgo agere consuevit, etiam hos sanando illis præstitit. Et bene fons illius lacteus atque dulcis saporis apparuit, quæ Candida Wenefrida prænominata, se blandam, lenem, mansuetam, mellitam, piam, benignam, propitiam, dulcem, misericordem interpellantibus se ostendit.

Mortua ad vitam revocata.

27. Vilipendendum nullo modo est quod adhuc per hanc virginem circa puellulam actum est. Vesperascente quadam die, homo cadaver puellæ exanime secum ad martyris umbraculum bajulavit, ut sepeliretur. Videns autem sacerdos noctem supervenire, humationem illius usque in mane distulit; corpus frigore letali rigidum sudario obvolutum, institis obsitum, relinquens infra ecclesiam, valvasque firmiter obserans. Intrans vero presbyter ecclesiam summo diluculo ad celebrandas vigilias ex more, puellam jam viventem, B ab institis et sudario penitus dissolutam, clunibus et palmis præ debilitate adhuc super aream repentem, omni mortis signo carentem, et se hospitium et cibum rogantem invenit; et gratanter Deo et martyri gratias reddidit. Quid mirum si exanimes ad vitam prece sua revocat, quæ defuncta denuo revixerat?

Fures sacrilegi puniti.

28. Memoriæ est revocandum quod ad sceleratorum correptionem supra omisimus. Duo profecto clerici in diversis temporibus infra virginis mapalia sacrilegium perpetraverunt. Quorum alter manualem librum auferens, statim cum furto deprehensus est; et quia dignus est operarius mercede sua, verberibus multatus est. Reliquus vero missalem codicem furans, omnibusque ubique pro pretio offerens, neminem reperit qui secum mutuaret. Denique quidem nutu Dei retroveniens, et sacrilegium ulterius abscondere non pervalens, quia promeruit suspensus fuit.

29. Qui facit mirabilia solus hic miracula propter virginem et martyrem suam Wenefredam, vel ad remedium indigentium *, vel ad castigationem impiorum, non cessat operari Deus, qui in trinitate perfecta vivit et regnat unus per omnia secula seculorum Amen. EXPLICIT PASSIO SANCTÆ WENEFREDÆ VIRGINIS ET MARTYRIS, VIII. KAL. JULII.

* *cod.* indulgentium

ANNOTATA.

a *Hujus vocis interpretationem non reperi in Cangii Glossario. Ex ipsa sententia manifestum est ea significari pilas quibus ludunt jaculatores.* E

b *Cfr. supra, pag. 705, Ann. 1 extr.*

c *Id est strepitum vel commotionem, ut ex reliqua sententia patet. Neque hæc vox legitur apud Cangium.*

d *Id est dementiam, græce* δύσνοιαν.

VITA SECUNDA SANCTÆ WENEFREDÆ

ET EJUSDEM TRANSLATIO

AUCTORE ROBERTO PRIORI SALOPIENSI.

Edita ex **1.** *Cod. Oxon. Bibl. Bodl. Laud. Misc. 114, sec. XII; —* **2.** *Cod. Brux. 8072, sec. XVII; — et* **3.** *Cod. Cantabrig. Coll. SS. Trin. O. 4. 42, sec. XIII. — Cfr. Comm. præv., num. 6.*

A. VITA.

PROLOGUS.

Scriptoris in hac Vita scribenda consilium; quibus fontibus usus sit; nonnulla de sancta virgine tradita hic prætermissa, deficiente testium auctoritate.

INCIPIT PROLOGUS [1] IN VITA [2] SANCTÆ WENEFREDÆ VIRGINIS ET MARTYRIS. Domino et patri Guarino [3], reverendo priori Wigorniæ, Rotbertus [4] suus filius, vita peccator, cœnobii Salopesberiensis prior *a*, inoffenso pede viam mandatorum Domini incedere. Quem divinorum beneficiorum aliquam constat particulam cognovisse, affectu religionis ceteris debet charitative impertiri quod sibi gratis divinitus collatum est. Hoc enim eorum qui in Christo unum sunt devotio sibi proprium vindicavit, in una scilicet fidei agnitione pariter communicare quod aliquis divinitus illapsum susceperit. Dei quippe consilia desiderantibus revelare, virtutis est; nolentibus vero et repugnantibus passim ingerere, constantiæ et fortitudinis esse perhibetur. Alioquin si quod de communi omnium quibusdam tributum est voluerit quis in sui ipsius jure attrahere, malens illud sub modio occultare quam aliorum utilitati subministrare, invidiæ nævo laborare juste convincetur. Cœlitus enim delatum beneficium omnibus volentibus, si tamen promeruerint, debitum æstimatur et ad universorum salutem prospectat. Eapropter, o reverende pater, bonorum quæ penes nos de supernis nuper emicuerunt cognitionem tibi non invidi, F rogantibus amicis [5] quatenus tibi potius infusam nobis gratiam intimarem : tum quia tu in hujusmodi officiis summe studiosus perpetuam tibi famam adquisieris, tum quia multa prece inde tibi dari postulaveris destinatumque nimia, ut fertur, exultatione susceperis. Et quoniam, ut ait vir sapiens, omnis affectio justæ et legitimæ tarditatis impatiens est, non ignoro te anhelo spiritu suspirare donec ineffectum aliquid cognoveris eorum quibus suppleri devotio tua præstolatur. Exinde tibi nuperrime digestam beatæ virginis Wenefredæ [6] vitam direxi; quam partim per schedulas in ecclesiis patriæ in qua deguisse dignoscitur collegi, partim quorumdam sacerdotum relationibus addidici, quos et antiquitas veneranda commendabat et quorum verbis fidem adhibere ipse religionis habitus compellebat. Cujus edendæ [7] causam primo Dei [8] timor dedit, ne commissi mihi talenti in terram [9] repositi et non ad usuram commendati reus invenirer; secundario, virginis amor, quo declaratis ipsius meritis

Prologus. — [1] *totus prologus deest in* 3. — [2] vitam 2. — [3] Gwarino 2. — [4] Vigorniæ Robertus 2. — [5] (r. a.) a. r. 2. — [6] Winefredæ, *et ita deinceps*, 2. — [7] edendi 2. — [8] Domini, *et ita passim ubicumque vox* Deus *occurrit*, 2. — [9] terra 2. —

honor

A honor ei debitus a fidelibus impenderetur; tertio favor fratrum, pro quorum devotione arctius mihi colliganda hunc tantum patienter sustinui laborem. Ceterum quod de itinere illius ad Romam penitus silui, consultus egi, sicut et nonnulla plurimorum ore trita funditus omisi, quia nec ea in libris inveni nec qui illa allegatione sua prædicabant æstimatione hominum digni erant quorum sermonibus fidem adhiberem. Sufficit vero mihi, quod et tibi suffecturum non ignoro, ut omni ambiguo remoto conversationis illius series simplici sermone texeretur. Ultro tamen quædam intermisi veridicorum assertione contestata, ne nimius in verbis invenirer et superfluitate aliqua redarguerer, sciens hæc ad sacratissimæ hujus virginis vitam dignoscendam sufficere posse, simulque credens ejus opitulatione tuæque precis astipulatione me a Deo mercedem laboris mei adepturum [10].

ANNOTATUM.

B a *De Guarino et Roberto vid. Comm. præv., num. 5.*

CAPUT I.

S. Wenefreda, magistro S. Beunoo Christi amore inardescens, virginitatem suam Deo consecrat *a*.

a

S. Beunous a Theuith, viro nobili et religioso,

VITA SANCTÆ WENEFREDÆ VIRGINIS ET MARTYRIS [1]. — (CAP. I) [2] In occidua majoris Britanniæ regione est quædam provincia, Wallia [3] vocitata, ex una parte finibus regni Angliæ, ex altera Oceano mari collimitata. Hæc olim a sanctis multorum et diversorum meritorum est inhabitata et usque ad hunc diem innumeris eorum prærogativis multipliciter decorata. Ex quorum numero quidam sanctus admodum insignis enituit [4], Beunous nomine, vir summus et in omni illa sanctorum multitudine præcipuus. Is itaque cum paternum prius contempsisset solum et mundi gloriam C calcans perniciosas illius illecebras abdicasset [5], pauper effugiens monachus effectus est, in brevi perfectum in Christo agens virum. Denique cum in diversis locis ecclesias fabricasset fratresque in illis Deo servituros constituisset, ipse, divino admonitus oraculo, alias discessit, prævisam sibi a Deo [6] quæsiturus mansionem. Ducente vero illum Spiritu sancto gressumque ejus ad multorum utilitatem dirigente, pervenit ad prædium cujusdam magni et potentissimi viri, nomine Theuith, qui filius unius summi atque [7] excellentissimi senatoris et a rege secundi, Eliuth nomine [8], nihil suæ progeniei incongruum aut quod tantum genus dedeceret [9] admittere dignabatur [10], sed nobilitatem generis honestis moribus exequens, in omni elegantia conspicuus apparebat.

Auctore Roberto Salopiensi.

villam construendæ ecclesiæ

2. Ad hunc ergo cum vir venerabilis Beunous venisset, benigne satis ac reverenter [1] ab eo susceptus est. Qui diu non differens quod animo volvebat evolvere et adventus sui causam manifestare, viro secretius advocato: *Domine*, inquit, *ad te sum cælesti subnixus instinctu destinatus. Cum enim diversis in locis hactenus habitaverim et mansiones proposito meo convenientes et voluntati* [2] *concordes sufficienter invenerim, nusquam* E *tamen requiescere potuit spiritus meus, latenter* [3] *me admonente* [4] *Spiritu Domini alium invisere locum. Proinde relictis illis quæ mihi plurimum complacebant habitaculis, ad te nunc veni, ignorans ad quid præsaga futurorum divina dispositio huc me direxerit* [5]. *Non enim fortuitu* [6] *aut sine certi causa mysterii æstimaverim accidisse* [7], *cum sine hæsitatione crediderim cuncta solius Dei nutu agi et hominis propositum Dei semper dispositione actitari. Si igitur meis adquieveris desideriis, tuæ sollicitudinis intererit, adventum meum propriæ salutis operarium efficere et meis petitionibus patienter intendere mentisque intellectum eis efficaciter impendere* [8]. *Oro* [9] *itaque quatenus de possessione a progenitoribus tuis jure hereditario tibi derivata* [10] *partem Deo et mihi concedas, ut ibi ecclesiam fabricem, in illa Deo serviturus et pro tua salute deinceps omni die* [11] *postulaturus.*

impetrat, ab eo summo affectu fovetur et ipsius filiam Wenefredam pietate imbuendam suscipit.

3. Ille autem, qui jam toto conceperat [1] animo illius obtemperare voluntati, quoniam eum virum dignum laude [2] et in [3] reverentia habendum judicabat, hujusmodi illi verbis respondit: *Justum quidem est de* [4] *his quæ a Deo collata nobis sunt illi partem tribuere et pro suis ei beneficiis gratias* [5] *pro modulo nostro acceptabiles* [6] *rependere. Unde te*

[10] Finis prologi *add.* 2.

Num. 1. — [1] *totus titulus deest in* 1; Incipit Vita, *etc., et in fine* x°. kal. julii *add.* 3. — [2] *hæc divisio capitum in solo* 2 *indicata legitur.* — [3] Walia, *et ita deinceps*, 1. — [4] (a. i. e.) *om.* 3. — [5] (p. i. i. a.) *om.* 3. — [6] (s. a. D.) a. D. s. 3. — [7] et 2. — [8] (E. n.) fuit 3. — [9] (aut-ded.) *om.* 3. — [10] dignitabatur 2.

Num. 2. — [1] (b. s. a. r.) honorifice 3. — [2] meæ *add.* 3. — [3] *om.* 3. — [4] (m. a.) a. m. 3. — [5] direxit 2. — [6] fortuita 2. — [7] accedisse 2. — [8] (Si igitur-impendere) *om.* 3. — [9] quæro 3. — [10] dirivata 1. — [11] tempore Deum 3.

Num. 3. — [1] susceperat 3. — [2] (d. l.) l. d. 3. — [3] *om.* 3; (et in) inque 2. — [4] *om.* 2. — [5] (e. b. g.) b. g. e. 3. — [6] *om.* 3. —

EJUSDEM VITÆ EPITOME

AUCTORE JOANNE TINMUTHENSI.

Edita ex **1.** *Cod. Mus. Brit. Cotton. Tib. E. 1;* — **2.** *Cod. Oxon. Bodl. Tanner 15;* — **3.** *Ed. Capgrave, Londin. 1516.* — *Cfr. Comm. præv., num. 8.*

DE SANCTA WENEFREDA VIRGINE ET MARTYRE.

1 (1-3). Sanctus quidam [1] admodum insignis, nomine Beunous [2], virtutibus clarus in occidua majoris Britanniæ regione enituit. Vir quidem summus et in omni sanctitate præcipuus, paternum contemnens solium et pauper effugiens et monachus factus, in brevi perfectum virum egit. Cum in diversis denique locis ecclesias fabricasset fratresque in illis Deo servituros constituisset, ipse divino admonitus oraculo alias discessit, provisam sibi a Deo

Num. 1. — [1] (s. q.) Beunous nomine q. s. 3. — [2] (n. B.) *om.* 3.

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

te mihi gratiosum [7] *efficis, qui hoc a me petis quod ego dare plurimum gaudeo* [8], *et quod mihi in bonum cedere non ignoro. Accedens ergo* [9] *quod postulas suscipito, hanc scilicet villam liberam et quietam atque de omnibus quæ ad me sive ad successores meos pertinent* [10] *solutam, ex hac deinceps die solius Dei servitiis* [11] *mancipatam. Et quoniam unica est mihi filia, in qua pæne totius gaudii mei summa atque spes posteritatis consistit, illam etiam tibi committens, deprecor quatenus pro ea* [12] *Dominum interpelles, ut ad suam ipsius voluntatem et meum honorem disponat illius conversationem atque gaudium meum provehat de illa* [13]. Hæc dicens, prædium illud beato viro tradidit [14], in quo ecclesiam fabricaret et habitacula servis Dei inibi mansuris construeret. Ipse vero omnia sua ad alium illum [15] transponens locum [16], ex adverso suum fixit tabernaculum, unde sancti viri habitacula omni hora diei [17] intueri posset [18]. Ita [19] vir sanctus animum illius in brevi obtinuerat ut si a confabulatione ejus aliquando necessario divelleretur, jucundum sibi et gratum videretur illuc oculorum suorum aspectum dirigere quo
B mentis affectu intendebat atque locum, quem omni devotione spirituali incolebat, corporalis etiam visionis præsentia frequentare.

Quæ sub ipsius disciplina virginitatis Christo consecrandæ desiderio accensa,

4. (Cap. II) Cum vero construendæ basilicæ sanctus intenderet, ipse nonnunquam manus apponebat, semper quidem sufficienter sumptus administrans et tam labore suo quam industria opus accelerans. Interdum etiam cum vir beatus [1] divina celebraret mysteria, ipse præsens aderat cum uxore sua et filia, Wenefreda [2] nomine [3]. Si autem quando [4] sanctus vir [5] populo præcepta [6] Dei revelabat, præfatam virginem ad pedes viri Dei ponebat, admonens omnia solerter advertere et patulo suscipere corde [7] quæ ab illo dicebantur. Quod futurorum præscius Deus in cassum fieri non permittebat. Nam virgo, futura Dei templum, ardenti percipiebat desiderio quæ auribus hauriebat et tenaci memoria recondebat, in proximo operibus exhibitura quod tunc in animo congerebat. Multoties quoque, petita et habita [8] a parentibus licentia, ad virum Dei veniebat, sitibundo ebibens pectore quæ ab ipsius mellifluo proferebantur ore. Et licet a parentibus suis tenerrime diligeretur et spes prolis suæ augmentandæ
C atque successio posteritatis in illa sola penderet, gratum tamen habebant quod sanctum virum frequentare gaudebat, illius sermonibus doceri eam cupientes omnem incestum concubitum abdicare et se intactam [9] nuptiis conservare [10]. D
Illa autem [11], interius inspirante Dei clementia [12], quotidie crescebat in melius et proficiebat in sapientia, mente sua a [13] Spiritu sancto ardenter debriata [14]. Jam [15] omnem virum penitus abdicare disponebat atque solius Dei complexibus inhiare cogitabat; sed hoc parentibus suis innotescere formidabat. Illos offendere non sibi idoneum fore credebat, Deo vero funditus conjungi salutiferum esse sciebat. Parentum voluntatem in hoc [16] concordem et convenientem non ignorabat ut viro legitime [17] tradita propagationem sobolis suæ sustentaret; verum se ipsam virginem castam exhibere Christo sine ambiguitate multo melius fore credebat.

id exequi, interveniente S. Beunoo,

5. In hoc igitur certamine spirituali virginis animus non modico distrahebatur anfractu, hinc parentum timore a proposito suo illam revocante, illinc Dei amore ad perficiendum quod animo conceperat festinanter illam impellente [1]. A magistro suo edocta fuerat [2] verbis Domini fidem adhibere præcipientis [3] patri et matri renuntiare Christumque sequi; sed ætas imbecillis et immatura impedimento erat. Statuit tamen et [4] firmiter E
in animo posuit ad ultimum illud [5] faciendum, si aliter sui propositi compos esse non posset; verumtamen per beatum virum prius dignum duxit parentes suos convenire et illos, cooperante Dei gratia, sibi consentientes [6] efficere [7]. Veniens ergo ad eum, solito [8] orationi vacantem reperit; audacterque coram illo prorumpens [9], secreti sui eum conscium fecit. *Semina*, inquit, *verbi divini a tuo mihi profusa ore ad quantum in me proventum excreverint* [10] *manifestum* [11] *tibi fieri volo. Omnem seculi luxum amodo* [12] *abdicare delegi et virginitatem meam ad honorem sponsi cœlestis integram et incontaminatam conservare disposui, et hoc, o* [13] *pater sanctissime, tua suffragatione ab utroque parente impetrare mihi depostulo.*

parentum consensu permittitur:

6. Hæc audiens sanctus, pietate motus, gaudensque quod semen divinum jam in illa pullularet, dixit se parentes ejus sollicite conventurum atque hoc quod petebat pro posse suo [1] acturum. Quod facillime factu et leve ad impetrandum erat, tum quia parentes virginis illius [2] patrocinio se funditus subdiderant qui ad intercedendum introducebatur, tum quia divini nectaris plenitudo illorum etiam animos imbuerat, qua univer- F
sos homines præsertimque mentem filiæ suæ debriari [3] præoptabant. Proinde cum a viro Dei [4] filiæ [5] desiderium cognovissent, suffusi [6] lacrimis Deum

[7] (t. m. g.) g. t. m. 3. [8] (d. p. g.) habeo ut darem 3. — [9] igitur 3. — [10] *vox suppleta in margine* 1. — [11] servitio 3. [12] rogans *add.* 3.— [13] (g. m. p. d. i.) p. d. i. g. m. 3. — [14] (b. v. t.) t. b. v. 3. — [15] *om.* 3. — [16] (t. l.) l. t. 2.— [17] *om.* 3. [18] (t. p.) p. i. 3. — [19] (Ita... *usque ad finem numeri*) *om.* 3.

Num. 4. [1] sanctus 2. [2] Wenefredæ 1. — [3] (W. n.) *om.* 3. — [4] (S. a. q.) Q. a. (Si *om.*) 3. — [5] (s. v.) v. s. 3. — [6] mandata 3. — [7] (s. c.) c. s. 3. — [8] (e. h.) *om.* 3. — [9] legitimis *add.* 2. — [10] (et-cons.) *om.* 3. — [11] *om.* 3. — [12] gratia 3 — [13] *om.* 3. — [14] ebriata 2. — [15] (Jam... *usq. ad fin. num.*) *om.* 3. — [16] hac 2. — [17] legitimo 2

Num. 5. — [1] (In-imp.) *om.* 3. — [2] (e. f.) f. e. 3. — [3] præceptis 3. — [4] (t. e.) *om.* 3. — [5] (p. a. u. i.) id quod docuerat 3. — [6] *ita corr., prius* efficientes 1. — [7] (si aliter-efficere) *om.* 3. — [8] *prius, ut videtur,* in solito 1 ; solitæ 2 — [9] (ergo-prorumpens) igitur ad virum Dei, rogans ut patrem et matrem conveniret ut Dominum sequeretur, et audacter 3. — [10] excreverunt 2 ; (ad-excr.) *om.* 3. — [11] manifesta 3. — [12] *om.* 3. — [13] *om.* 3.

Num. 6. — [1] (quod-suo) pro posse suo quod petebat 3. — [2] (v. i.) ejus 3. — [3] ebriari 2. — [4] parentes *add.* 3. — [5] suæ *add.* 3. — [6] suffusis 3.

quæsiturus mansionem. Pervenit tandem ad prædium cujusdam magni et potentissimi viri, nomine Theuith ; cui et dixit : *Oro quatenus de possessione a progenitoribus tuis jure hereditario tibi derivata partem Deo et mihi concedas, ut fabricata ibidem ecclesia in illa Deo servire et pro tua salute deinceps omni die valeam postulare.* Qui libenter annuit, et unicam filiam moribus instruendam, nomine Wenefredam, commisit.

2 (4-6). Si quando autem vir sanctus populo præcepta monitaque salutis prædicando ostenderet, præfatam virginem ad pedes suos [1] statuens, omnia solerter advertere et patulo corde suscipere monuit quæ ab illo dicebantur. Virgo vero, inspirante Dei clementia in melius quotidie crescens et in sapientia proficiens, omnem virum penitus abdicare disponebat. Hoc tamen parentibus innotescere formidabat. Et veniens ad virum Dei, audacter coram illo

Num. 2. — [1] *om.* 3.

A Deum benedixerunt ac quod postulabantur [7] benigne concesserunt, divinum ei imprecantes [8] adjutorium. Deposito igitur onere quo non mediocriter gravabantur, rerum suarum opulentiam multifarie diviserunt pauperibus, viduis et orphanis subsidia administrantes atque Dei servo operosius intendentes; et quoniam videbant filiam suam non nisi filio Dei nuptum dari [9] volentem, omnia quæ congregantes custodiebant, illi tribuenda si homini terreno nuberet, in divinis officiis expendebant. Ipsi [10] quoque curis eatenus se plurimum opprimentibus expediti, præceptis Dei funditus se mancipabant, viam justitiæ inflexibiliter incedentes.

unde et majori studio rerum divinarum contemplationi et omnium virtutum exercitio incumbit.

7. Puella vero, adepta optabile desiderium suum, nimio afficiebatur gaudio; gestiensque in Spiritu sancto, pedibus beati viri interdum votiva assidebat [1], sitibundo hauriens pectore quæ de gloria sponsi sui ab ipsius defluebant ore. Concessaque sibi licentia propria uti potestate, dilatato corde currebat viam mandatorum Dei, semper in anteriora se extendens et penitus posteriora intermittens [2]. Pro ipsius amore cui se devoverat B nihil in se terrenum admittebat, uni soli [3] cum propheta inhians, inhabitare scilicet [4] in domo Domini omnibus diebus vitæ suæ. Jam non præstolabatur parentum ad ecclesiam adventum; sed ipsa festinato itinere nonnunquam illuc pergens divinis intererat mysteriis; frequenter autem [5] noctibus in ecclesia excubabat [6]. Interdum etiam importunam [7] se sancto ingerens, sollicitabat eum sermonem facere atque [8] de sponsi sui moribus et vita tractare [9]. Tota quippe illius desiderio inardescens, tunc aliquantulum gaudii habebat cum de amici sui [10] excellentia, decore et potentia loqui audiebat; atque hujusmodi ejus refectio omnem [11] terrenarum rerum jucunditatem excellebat et in illius corde spiritualis jucunditatis indeficiens delectamentum retinebat. Et licet ætate tenera esset, perfecta tamen moribus et corde cana erat, animum totius cupiditatis contemptorem habens. Immo quicquid consummatæ virtutis virum habere decet, penes illam satis abunde inveniebatur et totum in illa divinæ plenitudo gratiæ sufficienter infuderat [12]. In exterioribus quoque non modicam divinitus acceperat gratiam : nam et erat [13] vultu pulcherrima et verbo affabilis atque toto corpore decenter composita. Unde callidi insidiatoris [14] astutias non usquequaque effugere prævaluit : ex hoc enim exorta materia [15] cum inimico generis humani certamen inire compulsa est. Cum enim in exercitiis quæ ad salutem pertinent studiosissime invigilaret, cernens diabolus multa sui juris per eam detrimenta fieri atque in illa patria virtutem suam enervari posse, totus contra eam insurgere et vires suas exercere cœpit; nec destitit donec se illam vicisse et sibi ulterius non nocituram putavit. Quod hujusmodi exordium habuit.

ANNOTATUM.

a *De iis quæ hoc capite et utroque sequente memorantur cfr. Annotata ad. cit. I supra, pag. 704-705.*

CAPUT II.

E

A Caradoco juvene libidinoso, ad stuprum sollicitata, fugiens capite obtruncatur, sed mox orante S. Beunoo revocatur ad vitam; fons prodigiosus in loco ubi caput ejus deciderat exortus.

Caradocus, juvenis regiæ stirpis, S. Wenefredam solam domi offendens, ad turpe flagitium secum patrandum sollicitat; sed

8. (Cap. iii) Postquam beatus Beunous ecclesiæ suæ fabricam cooperante Deo consummasset et eam Deo consecrasset, finitimi frequenter [1] ad eam veniebant; sed [2] omni fere die præfatæ [3] virginis parentes [4] ad audienda quæ Dei erant ibi conveniebant. Contigit autem quadam die dominica [5], pergentibus omnibus ad ecclesiam, prædictos simul [6] virginis parentes illuc ire, quatenus prædicationi

— [7] postulabatur 2; (q. p.) *om.* 3. — [8] adprecantes 2. — [9] (n. d.) nuptam dare 2. — [10] (Ipsi... *usq. ad fin. num.*) *om.* 3.

Num. 7. — [1] (ped.-assid.) *om.* 3. — [2] (concessaque-interm.) Virgo itaque 3. — [3] inhærere, uni soli *add.* 3. — [4] videlicet 3. C — [5] Itaque 2. — [6] (Jam-excub.) Sæpe ad ecclesiam pergebat; frequenter in ea pernoctabat 3. — [7] (e. i.) *om.* 3. — [8] *om.* 3. F — [9] (e. v. t.) *om.* 3. — [10] moribus et vita tractare, cum de ejus *add.* 3. — [11] *ita corr. erasa voce* omnium 1; omnium 2. — [12] (Immo-infud.) *om.* 3. — [13] (n. e. e.) erat autem 3. — [14] *prius* insidiatores 1. — [15] (e. m.) materiam assumpsit (*om. reliqua usq. ad. fin. num.*) 3.

Num. 8. — [1] *om.* 3. — [2] et *add.* 3. — [3] *om.* 3. — [4] (pr. v. par.) par. pr. v. 2.— [5] (die dom.) dom. die 3. — [6] (p. s.) et 3. —

prorumpens, secreti sui conscium eum fecit. *Semina,* inquit, *verbi divini,* [2] *a* [3] *tuo mihi profusa ore, ad quantum in me excreverunt* [4] *proventum manifestum tibi fieri volo. Omnem seculi luxum amodo abdicare delegi* [5] *et virginitatem meam ad honorem Dei integram et incontaminatam conservare* [6] *disposui. Et hoc, o pater sanctissime, tua suffragatione* [7] *ab utroque parente mihi impetrari deposco.* Hæc audiens sanctus, pietate motus, dixit se parentes ejus conventurum sollicite, atque hoc quod petebat pro posse suo acturum. Proinde, cum a viro Dei filiæ desiderium pater cognovisset et mater, suffusi lacrimis Deum benedixerunt et benigne concesserunt

3 (7). Puella vero pedibus beati viri interdum votiva sedebat, sitibundo hauriens pectore quæ de gloria sponsi sui ab ipsius ore defluebant. Nihil in se terrenum admittebat; frequenter noctibus in ecclesia excubabat. Interdum etiam importunam se sancto ingerens [1], sollicitabat eum sermonem facere atque de sponsi sui moribus et [2] vita tractare. Toto desiderio inardescens, tunc aliquantulum gaudii habebat cum de amici sui excellentia, decore et potentia loqui audiebat; atque hujusmodi ejus refectio omnium [3] terrenarum rerum jucunditatem excellebat [4] et in illius corde spiritualis jucunditatis indeficiens delectamentum retinebat. Et licet ætate tenera esset, perfecta tamen moribus et corde cana erat, animum totius cupiditatis contemptorem [5] habens.

4 (8). Contigit autem quadam die dominica, pergentibus ad ecclesiam parentibus, illam necessario domi solam remanere. Et ecce juvenis quidam, nomine Kadocus [1], Alani regis filius, domum intrans, virginem solam juxta focum sedentem invenit. Quæ, cognito regis filio, concita surrexit, quid sibi placeret humiliter investigans. Et ille : *Regis me,* inquit, *filium esse non ignoras, divitiis et honoribus multis refertum, te etiam affluenter locupletaturum, si meæ petitioni assentire volueris, voluntati meæ assensum præbens.* Illa autem, sentiens eum de concubitu sermonem

— [2] Dei divina 2. — [3] *om.* 2. — [4] excreverint 2. — [5] deelegi 2. [6] servare 2. — [7] suffractione 2.

Num. 3. — [1] *ita corr. in margine, in textu* mergens 2. — [2] in 2. — [3] omnem 2. — [4] excellebatur 3. — [5] contemplatorem 3.

Num. 4. — [1] Cradocus 2, 3.

virgo prudenti dissimulatione eum deludit et ad ecclesiam fugam arripit;

prædicationi sancti viri et celebrationi missæ interessent [7]; virgo vero [8], illorum filia, aliquod forte perpessa incommodum [9], necessario [10] domi est sola remanere coacta [11]. Et ecce quidam juvenis, Chadrocus [12] nomine, filius Alani [13] regis, domum intrans [14], virginem solam offendit juxta focum sedentem [15]. Quæ, cognito regis filio, concita [16] surrexit, quid sibi placeret [17] humiliter investigans [18]. Illo vero interrogante quo pater illius discessisset et dicente se plurimum illius colloquio indigere, puella respondit : *Pater*, inquit, *meus ad ecclesiam ivit, divinis mysteriis interesse volens, atque ideo* [19], *si tibi necessarius est, paululum te* [20] *operiri oportet in proximo affuturum* [21]. Hæc dicens simplici animo, nihil quidem doli vel astutiæ seu alicujus machinamenti [22] suspicabatur; re autem vera incentiva libidinis illum adduxerant et mentem illius titillabant [23], ad quam explendam totus effrenis et præceps volitabat. Cum enim dixisset puella oportere illum patrem suum exspectare, respondit juvenis : *Patienter*, inquit, *adventum illius* [24] *exspectabo, si tu interim in amicitiam meam veniens*
B *voluntati meæ assensum præbueris. Regis me filium esse non ignoras, divitiis et honoribus multis refertum, te etiam affluenter locupletaturum, si meæ petitioni assentire volueris.* Illa autem [25], sentiens eum de concubitu sermonem inseruisse, paululum demissa vultum roboreque suffusa, simulavit quidem primo graviter se ferre quod eam incomptam et inornatam invenisset. Deinde dixit ei : *Cum tu, regio ortus genere, post modicum, Deo annuente, rex sis futurus, felicitate seculari me opulenter replendam esse non dubito, tuo matrimonio copulatam. Verumtamen paulisper patere donec pater meus adveniat; et ego interim thalamum meum intrabo, cito ad te reditura.* Profecto hæc dicens, solummodo ad horam avelli ab eo quærebat. Videbat enim [26] miserrimum hominem, infelici libidine accensum, illius amore letaliter torqueri et velut amentem fieri; sciebat quoque [27] quod parentum absentia infestus hostis insanior redderetur : ideoque ab ipsius manibus abstrahi ad præsens qualibet occasione cogitabat. Concessit tandem ut cameram suam ingrederetur, sperans illam cum decentiore ornatu atque acceptabilius compositam sine dilatione [28] ad se rediturам. Tunc illa surgens, thalamum est ingressa ; nihilque [29] differens ex altera parte per ostium cameræ egreditur, et versus ecclesiam præpeti cursu iter arripuit. Ibi enim, etsi non timore Dei, multitudine tamen hominum protegi ac defendi putabat. D

quam Caradocus prosecutus, imperterrite resistentem capite obtruncat: copiosus fons loco ubi caput decidit, e terra erumpit.

9. Quæ fuga mox juveni infausto innotuit, qui statim furibundus effectus vehementique iracundia repletus, quod diffugium faceret ne ei commisceretur [1], arrepto gladio velociter eam insequi cœpit. Et quoniam aliquantulum spatii domum paternam ab ecclesia dirimebat, facili conamine assecutus est illam. Quam prius torvo vultu intuens, his verbis eam affatus est : *Olim te amavi, et meis amplexibus conjungere desideravi. Nunc ad te venientem refugis, et te petentem contemnis. Jam pro certo scias quod aut mihi in præsentiarum ultronea commisceberis, aut sine mora gladio isto capite abscisso vitam finies.* Virgine itaque ad ecclesiam lumina vertente, atque solicite inspiciente si aliquis inde exiret, qui sibi adjutorium ferret, nemo prorsus egressus est. E
Tunc ad juvenem conversa : *Regis*, inquit, *æterni* [2] *et omnium hominum judicis filio in matrimonio copulata, nullum alium* [3] *excipere* [4] *possum ; et ne te diutius protraham, nullum præter illum dum vixero admissura sum : etenim sine illius contumelia hoc fieri non posset* [5]. *Ideoque exime gladium, exere vires, qualibet feritate accinctus ut placet utere* [6]; *certusque esto quia nec terrores tui nec blanditiæ, nec promissiones sive minæ* [7], *ab illius dilectionis dulcedine me divellere poterunt* [8], *cujus amplexibus jam astricta sum et devotioni copulata* [9]. Incestus autem juvenis [10], audiens se contemni, suæque libidinis impatiens [11], simulque credens illam minui [12] non posse, nec se quietem habere dum virgo viveret [13], evaginato gladio caput illius [14] amputavit. Statimque [15] ut caput virginis ad terram corruit, in eodem loco fons lucidissimus ubertim erumpens emanavit, qui usque hodie [16] fluere non desistit, multis infirmantibus

[7] (illuc-int.) *om.* 3. — [8] *om.* 3. — [9] (p. i.) i. p. 3. — [10] *om.* 3. — [11] (e. s. r. c.) s. r. c. e. 3. — [12] *ita corr., prius* Chrodocus 1. — [13] Alavi 2 (*et ita etiam, ut videtur, corr.* 1). — [14] intravit 3. — [15] (o. j. f. s.) j. f. s. invenit 3. — [16] confestim 3. — [17] placue-
C rit 3. — [18] requisivit 3. — [19] (v. a. i.) *om.* 3. — [20] illum *add.* 3. — [21] (i. p. a.) *om.* 3, *et add.* volensque ab illo alicubi diver- F
tere 3. — [22] (s. a. m.) *om.* 3. — [23] (e. m. i. t.) *om.* 3. — [24] suum 2; ejus 3. — [25] (I. a.) Virgo vero 3. — [26] *om.* 3. — [27] vero 3. — [28] (atque-dil.) *om.* 3. — [29] que *om.* 3.

Num. 9. — [1] (quod-commisc.) *om.* 3. — [2] (i. æ.) æ. i. sum filia 3. — [3] *vox suppleta a corr.* 1. — [4] recipere 3. — [5] (etenim-posset) *om.* 3. — [6] (qualibet-utere) *om.* 3. — [7] (nec-minæ) *om.* 3. — [8] (d. p.) p. d. 3. — [9] (cujus-cop.) *om.* 3. — [10] (I. a. j.) Ille vero 3. — [11] (s. l. i.) *om.* 3. — [12] muniri 3. — [13] (nec-viveret) *om.* 3. — [14] Wenefredæ virginis 3. — [15] (que) vero 3. — [16] (q.

inseruisse, paululum demissa vultum [2] roboreque suffusa, simulavit primo quidem graviter se ferre quod eam incomptam et inornatam invenisset, dicens : *Cum tu genere regio ortus et annuente Deo rex futurus existas, felicitate seculari me opulenter replendam esse non dubito, tuo matrimonio copulatam. Verumtamen paulisper patere, adventum patris mei expectans ; et ego interim thalamum meum intrabo, cito ad te reditura.* Hæc profecto dicens, ad horam ab eo avelli solum quærebat. Videbat enim hominem miserrimum, infelici libidine accensum, illius amore letaliter torqueri et velut amentem fieri. Concessit tandem juvenis ut cameram ingrederetur, sperans illam cum decentiori ornatu atque acceptabilius [3] compositam sine dilatione ad se rediturам. Tunc illa surgens [4], thalamum est [5] ingressa, nihilque [6] differens ex altera parte per ostium cameræ egreditur, et [7] versus ecclesiam præpeti cursu iter arripuit.

5 (9). Quo juvenis comperto, furibundus statim effectus vehementique ira repletus, extracto gladio velociter eam insequitur ; et torvo vultu eam intuens, ait : *Olim te amavi et meis amplexibus te conjungere desideravi. Nunc ad te venientem refugis et te petentem contemnis. Jam quidem pro certo scias quia aut mihi in præsenti ultronea commisceberis, aut sine mora gladio meo caput tuum amputabo.* Tunc illa, ad juvenem conversa, imperterrita respondit : *Regis æterni et omnium hominum judicis filio in matrimonio copulata, nullum alium excipere possum ; et ne te diutius protraham, nullum præter illum dum vixero admissura sum. Ideoque exime gladium, exere* [1] *vires, qualibet feritate accinctus ut placet utere ; certusque esto quia* [2] *nec terrores tui nec blanditiæ, nec promissiones sive munera, ab illius dilectionis dulcedine me divellere poterunt, cujus amplexibus astricta sum et devotioni copulata.* Incestus autem juvenis, se contemni videns, suæque libidinis impatiens, virginemque flecti non posse nec se quietem dum illa viveret habere considerans, gladio caput ejus amputavit. Statim ut caput virginis ad terram corruit, in eodem loco fons lucidissimus miræ magnitudinis erumpens emanare cœpit, qui usque hodie fluere non desistit, multis infirmis virginis

— [2] vultu 2, 3. — [3] amplectabilius 2. — [4] *om.* 2, 3. — [5] *om.* 2, 3. — [6] que *om.* 2, 3. — [7] (e. e.) exiens 2, 3.
Num. 5. — [1] exercere 2. — [2] *om.* 2.

Auctore Roberto Salopiensi

A mantibus beatæ virginis meritis sanitatem præstans. Et quoniam juxta ostium ecclesiæ virginem apprehendens ei caput absciderat, statim caput in ecclesia corruit, corpore retrorsum extra ecclesiam remanente. Ad pedem enim clivi cujusdam [17] ecclesia sita erat, atque in descensu illius montis caput virginis resectum, facile ruendo in ecclesia elapsum est; truncum vero corpus quo prius [18] ceciderat locum obtinebat.

Caradocus, maledicente eum S. Beunoo, terra dehiscente absorbetur;

10. Inter vero pedes stantium in ecclesia et divinis mysteriis intendentium [1] corruens caput, universos admiratione permaxima commovit. Omnibusque nimio terrore perculsis, atque dirum nefas graviterque ulciscendum patratum fuisse dicentibus auctoremque illius detestantibus, parentes puellæ, tumultu aliorum commoti, accesserunt, rem certius cognituri. Filiamque suam exanimem cernentes, hinc caput abscissum, illinc corpus truncum aspicientes, ad terram lacrimosi corruerunt [2], tristitiaque et anxietate soluti, flebilem vocem emittentes, clamosis planctibus dolorem suum prodiderunt. (Cap. iv) Cum igitur B magnus in ecclesia tumultus oriretur, omnibus quidem virginis interitum lamentantibus, multis tamen nimium [3] miserantibus acerbitatem doloris quæ [4] parentes illius invaserat, vir sanctus strepitum audiens et seditionem suspicatus, ad cœtum pervenit astantium; cernensque virginem, quam Deo consecraturus erat, tam crudeliter peremptam, miserabiliter condoluit. Peremptor vero illius [5] adhuc juxta exanime corpus tumidus foris assistens, gladium suum, cruore virginis madidum, cunctis aspicientibus, per herbam detergebat. Nam quia filius regis erat, impune tantum se perpetrasse flagitium putabat; sed et in admissione tanti facinoris nihil se Deum vereri testatus est. Sanctus vero graviter ferens superbiam ejus et obstinationem cordis illius, et quia pro sceleris sui perpetratione jactanter gloriaretur, accessit ad eum, in manibus suis virginis caput tenens. Respiciensque in faciem juvenis, his cœpit illum verbis [6] affari : *O sceleste,* inquit, *qui juvenilis decoris indolem et regiæ dignitatis progeniem homicidali maculasti crimine, cur te tantum admisisse scelus non pœnitet? Pacem conturbasti et ecclesiam tuo sacrilegio fœdasti, Deumque [7] nefarius irritasti, nec doles. Nunc autem, quoniam ecclesiæ non pepercisti nec diei dominicæ reverentiam exhibuisti, Deum meum deprecor quatenus quæ tu indigne commisisti, in præsenti digna recompensatione recipias.* His dictis, juvenis illico ad terram corruens expiravit. Mirumque dictu, in conspectu omnium astantium corpus defuncti liquefactum disparuit, multis asseverantibus tellure dehiscente absorptum fuisse et cum spiritu suo in barathro demersum. Universi vero hoc videntes, pro insueti novitate prodigii ineffabili pavore percelluntur.

virgo autem, oratione a sancto viro ad Deum facta,

11. Dehinc sanctus caput virginis, quod inter manus assumpserat, sæpius deosculans, turbatus est spiritu et flere compulsus. Postea vero ordine suo illud componens adegit reliquo corpori, palliumque suum super illud sternens, in naribus illius insufflavit. Deinde parentibus, nullam consolationem admittentibus, sed continuis lamentis filiæ suæ necem plangentibus, præcepit luctum intermittere et tandem a dolore cessare; ipse E autem ad altare missam celebraturus accessit. Qua peracta, omnibus ad eum intendentibus et spem ad Deum erigentibus, ipse ad corpus exanimatum pervenit. Dehinc luculento ad populum sermone usus est, inter cetera dicens beatam virginem votum Deo fecisse, sed morte interceptam non congruum tempus exolvendi habuisse; et ideo debere eos, devotius humi procumbentes, pro resurrectione illius Deum interpellare, scientes se multas in posterum per eam commoditates accepturos. Quod illi satis accurate fecerunt, et immaturam puellæ mortem et miseram parentum calamitatem miserati [1]. (Cap. v) Postquam igitur diu [2] oratum est, vir beatus a terra surgens et manus ad cœlum tendens : *Domine,* inquit, *Jesu Christe, pro cujus amore hæc virgo terrena respuit et cœlestia concupivit, nos te devotis invocantes animis misericors exaudi, et viscera pietatis tuæ super nos effunde, votorum nostrorum effectorem*

u. h.) *om.* 2. — [17] sub quo *add.* 3. — [18] extra 3.

Num. 10. — [1] intentium 2. — [2] corruere 2. — [3] *vox suppleta a corr.* 1. — [4] qui 2. — [5] (v. i.) i. v. 2. — [6] (i. v.) v. i. 2. — [7] (Deumque) Dominum 2 (*cfr. supra Prolog. not. 8*).

C Num. 11. — [1] miserantes 2. — [2] Dominum 2.

F

sanctæ meritis sanitatem præstans. In descensu enim montis caput virginis abscisum, facile ruendo in ecclesiam relapsum est; truncum vero corpus quo prius ceciderat locum obtinebat.

6 (10). Inter pedes enim divinis mysteriis intendentium caput corruens, admiratione maxima universos commovit. Omnibus itaque nimio terrore perculsis [1], et dirum nefas graviter a Deo ulciscendum asserentibus scelerisque auctorem detestantibus. parentes puellæ, tristitia et anxietate soluti, flebilem vocem emittentes, clamosis planctibus dolorem [2] suum prodiderunt. Peremptor enim virginis adhuc juxta exanime corpus tumidus [3] foris astans, gladium suum, cruore virginis madidum, per herbam detergebat. Nam quia filius regis erat, impune flagitium se perpetrasse arbitrans, in admissione tanti facinoris nihil se Deum vereri testatus est. Vir autem Dei Beunous, ejus superbiam et obstinationem [4] graviter ferens, accessit ad eum, in manibus caput virginis bajulans; et in faciem juvenis respiciens, ait : *O sceleste,* inquit, *qui juvenilis decoris indolem et regiæ dignitatis progeniem homicidali maculasti crimine, cur te tantum admisisse scelus non pœnitet? Pacem conturbasti et ecclesiam tuo sacrilegio fœdasti, Deumque irritasti, nec doles. Nunc autem, quoniam ecclesiæ non pepercisti nec diei dominicæ reverentiam exhibuisti, Deum meum deprecor quatenus quæ tu indigne commisisti, in præsenti digna recompensatione recipias.* His dictis, juvenis illico ad terram corruens exspiravit. Mirumque dictu, in conspectu omnium astantium corpus defuncti liquefactum disparuit, multis asseverantibus [5] illud a terra absorptum fuisse et cum spiritu suo in baratrum demersisse.

7 (11). Vir autem Dei caput virginis, quod inter manus assumpserat, sæpius deosculans, turbatus spiritu flere compellitur. Post hæc vero illud corpori componens, palliumque suum super illud sternens, in naribus illius insufflavit; et accedens ad altare missam celebravit. Qua peracta, ad corpus virginis rediens, sermonem luculentum ad populum fecit, dicens inter cetera beatam virginem votum Deo fecisse, sed morte interceptam congruum tempus exsolvendi non habuisse; et ideo debere, devotius humi procumbentes, pro resurrectione illius Deum [1] interpellare. Et factum est ita. Postquam igitur diu oratum est, vir beatus a terra surgens, manus ad cœlum tendit, dicens : *Domine Jesu Christe, pro cujus amore hæc virgo terrena respuit et cœlestia concupivit, nos te devotis invocantes animis misericors exaudi, et viscera pietatis tuæ super nos effunde, votorum nostrorum effectorem in præsenti te esse concedens ; et quamquam virginem hanc, pro tuo nomine passam, non*

Num. 6. — [1] percussis 2. — [2] clamorem 2. — [3] timidus 3. — [4] obstinaciam 2. — [5] asserentibus 2.
Num. 7. — [1] Domini 1. 3.

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

rem in præsenti [3] te esse concedens; et quamquam virginem hanc, pro tuo amore passam, non ignoremus in cælestis gaudii sinibus repositam nostro ulterius non indigere contubernio, tu tamen, clementissime pater, filiis tuis te humiliter deprecantibus benignum te et exaudibilem præstans, supplicationibus eorum assensum præbe. Præcipe [4] itaque ut puellæ hujus anima corpori suo inducta, regimen te et dominationem tam animarum quam corporum habere demonstret: quatenus tuæ gratia misericordiæ rediviva nomen tuum magnificet, et post longa vitæ spatia, multiplicato bonæ conversationis fenore [5], ad te redeat sponsum suum, unicum videlicet Dei Patris Filium, cum quo et Spiritu sancto vivis et gloriaris Deus per infinita secula seculorum.

reviviscit, linea alba in memoriam martyrii circa collum ejus remanente, unde nomen Wenefredæ *accepit.*

12. Cumque omnes respondissent *Amen*, puella quasi a somno surrexit, tergensque faciem suam atque emundans a pulvere et sudore, astantes admiratione et gaudio replevit. Porro ubi caput ipsius prius collo tenus resectum et postea vi divina compactum atque resolidatum fuerat, albedo quædam tenuissima in modum fili collum ambiebat et locum sectionis obducebat; quod deinceps ad demonstrandam capitis illius resectionem atque miraculi ostensionem, quamdiu virgo in corpore deguit, semper uno modo permansit. Inde ferunt illius provinciæ homines eam Wenefredam fuisse vocitatam, cum antea, ut ipsi asseverant, Brewa nominata sit. Quod enim ipsi [1] in sua lingua *Wen* dicunt, latine *candidum* vocant: sicque ex occasione albedinis collum circumdantis, ex re nomen habere dicta est, adjecta particula, quæ est *Wen*, atque euphoniæ causa pristini nominis duabus litteris transmutatis, compositum obtinere vocabulum quod *Wenefreda* dicitur. Fertur etiam quod postquam de hoc mundo migravit, nulli penitus manifeste apparuerit qui illo candido signo collum ipsius circumdatum non viderit [2]. Hoc quoque argumento titulum suæ passionis admodum sibi placuisse designat, quem toties patenter demonstrat quoties alicui se videndam ostendit.

Locus martyrii prodigiis celebris.

13. Locus vero ubi sanguis illius effusus est, primitus Sicca Vallis dicebatur; postquam autem caput virginis abscissum terram tetigit et, ut præfati sumus, fons ibi aquæ salientis emanavit, qui etiam manet usque in hodiernum diem, sanans omnes languores tam in hominibus quam in pecoribus, locus isdem de nomine puellæ vocabulum sortitus est. Nam illorum lingua Fennan Wenefredæ [1], nostra vero Fons Wenefredæ, nominatus est. *Fennan* enim latino sermone *fontem* sonat. Et quoniam de corpore in descensu devexi montis jacente multus fuerat effusus sanguis, lapides aspergine ipsius infecti tam in fontis scaturigine quam in rivo illius seu in amborum margine passim jacebant; et, quod dictu vel auditu mirabile est, lapides illi conspersi sanguine [2] adhuc pristinam conspersionem retinent, ut patet usque hodie scire volentibus. Nam sunt quasi congelato cruore perfusi, nec situ temporis nec assidua præterfluentis aquæ eluvione detersi. Muscicula [3] vero, quæ eisdem lapidibus adhæret, quasi thus redolet. Famosum satis atque patriam illam incolentibus notissimum est, fontem illum adhuc pristino more durare, et lapides, ut prædiximus [4], cruentatos [5] in illo inveniri, merita virginis patenter E
ostendentes et spem omnibus portantibus [6] eamdem virginem se invocantibus opitulari posse. Homines vero illius provinciæ, qui nondum Deum cognoverant nec illius justitiam intellexerant, videntes virginis resuscitationem et de fontis emanatione petrarumque conspersione tam apertum et evidens miraculum factum fuisse, ad pedes beati viri Beunoi provoluti, Dei mysteriis se imbui petierunt. Quos ille benigna devotione suscipiens, sacri baptismatis unda purificavit, et divinorum præceptorum sermonibus instructos, in Dei servitio confirmavit.

CAPUT

— [3] *ita corr., prius* præcepti 1. — [4] *ita corr., prius* Præcipue 1. — [5] favore 2.

Num. 12. — [1] *vox suppleta a corr.* 1. — [2] vidit 2.

Num. 13. — [1] Wenefreda 2. — [2] (i. c. s.) *ita etiam prius* 2, *corr.* illius fontis quasi sanguineæ. — [3] Muscida 2. — [4] diximus 2. — [5] *corr. huic voci præposuit* quasi 2. — [6] portentibus 1.

C F

ignoremus in cælestis gaudii finibus repositam, nostro ulterius non indigere contubernio, tu tamen, clementissime pater, filiis tuis te humiliter deprecantibus te benignum et exaudibilem præstans, supplicationibus eorum assensum præbe. Præcipe itaque ut puellæ hujus anima corpori suo inducta, regimen te et dominationem tam animarum quam corporum habere demonstret: quatenus gratia tuæ misericordiæ rediviva, nomen tuum magnificet, et post longa vitæ spatia, multiplicato bonæ conversationis fervore, ad te redeat sponsum suum, unicum videlicet Dei Patris Filium, cum quo et cum Spiritu sancto [2] vivis et gloriaris Deus per infinita secula seculorum [3].

8 (12). Cumque omnes respondissent *Amen*, puella quasi a somno surrexit, tergensque faciem suam atque a pulvere emundans et sudore, astantes admiratione et gaudio replevit. Porro ubi caput compactum atque resolidatum fuerat, albedo quædam tenuissima in modum fili collum ambiebat et locum sectionis obducebat; et quamdiu vixit, semper sic permansit. Inde ferunt viri provinciæ illius eam Wenefredam fuisse vocatam, cum antea, ut ipsi asserant [1], Brewa [2] nominata sit. Quod enim ipsi Britones in sua lingua *Wen* dicunt, latine *candidum* sonat: sicque occasione albedinis collum circumdantis, ex re nomen habere dicta est, adjecta particula, quæ est *Wen*, atque euphoniæ causa pristini nominis duabus litteris transmutatis, compositum obtinere vocabulum quod *Wenefreda* dicitur. Fertur enim quod postquam de hoc mundo migravit, nulli penitus manifeste apparuerit qui illud [3] candidum signum non viderit.

9 (13). Locus vero ubi sanguis illius [1] effusus est, non longe a monasterio nomine Basingwerk in Norwallia [2], primitus Sicca Vallis dicebatur; sed post ejus mortem usque in hodiernum diem Fons Wenefredæ appellatur. Lapides quoque tam in fontis scaturigine quam in rivo illius seu in amborum margine sanguine ejus conspersi [3], usque hodie pristinam conspersionem retinent: nam sunt quasi congelato cruore perfusi [4], nec situ [5] temporis nec assidua præterfluentis aquæ alluvione detersi. Muscida vero, quæ iisdem lapidibus adhæret, quasi thus redolet. Provinciæ illius viri, qui Deum nondum cognoverant, virginis resuscitationem, fontis emanationem et petrarum conspersionem videntes, ad pedes beati Beunoi provoluti, baptisma susceperunt.

— [2] (Sp. s.) s. Sp. 3. — [3] (s. s.) seculorum secula 3.

Num. 8. — [1] *ita uterque cod. et ed.* — [2] Breuna 2, 3. — [3] illum 1, 3.

Num. 9. — [1] (s. i.) i. s. 2. — [2] Norvallia 3. — [3] *ita corr. in margine, in textu* compressi 2. — [4] profusi 2. — [5] nec diuturnitate *add.* 2.

A

CAPUT III.

S. Beunoi discessus. S. Wenefreda, apud ejus ecclesiam cœnobio virginum constituto, sanctissime ibidem vivit et sodales suas ad omnem virtutem instituit; singulis annis mittit S. Beunoo casulam, quæ illæsa aquis ad eum defertur.

S. Beunous beatæ virgini, sacro velamine Deo consecratæ,

14. Qualiter vero beata virgo Wenefreda post resuscitationem vixerit, vel quem vitæ modum habuerit sive, consummato præsentis [1] seculi cursu, ad quem finem pervenerit, nunc [2] succincte dicere curabimus. (Cap. vi) Cum igitur, ut prælocuti sumus, a mortuis surrexisset, tota die sancti viri pedibus adhærens, illius sermonibus sedula devotione intendebat, de omnibus quæ ad Deum pertinent plenius instrui volens. Quo facto atque ecclesiasticæ disciplinæ dogmate assecuto, illa magistri sui pedibus advoluta velari se obnixe postulavit. *Cum enim*, inquit, *a parentibus meis hoc mihi concessum sit, et meum noveris animum, omnem seculi luxum calcantem, solius Dei amori et cognitioni inhiare, nulla debet esse delatio, sed* [3] *consequenda desiderii mei sacramenta. Nullatenus vero a te abstrahi aut a pedibus tuis* [4] *divelli potero, priusquam tua benedictione regularis disciplinæ mysteriis initiata, habitu etiam exteriore sortis Dei me fore monstravero. Noli ergo, pater sancte, meum diu differre desiderium; sed persuasionibus meis acquiescens, me voti mei compotem protinus effice.* Tunc vir beatus, vocatis parentibus ejus, virginis animum et votum manifestavit et prærogatam ei divinam gratiam dixit, atque ipsius voluntati se satisfacere velle intimavit. Illis vero benigne consentientibus filiæque suæ devotionem jucundo affectu complectentibus, vir sanctus
C coram multis illam sacro velamine indutam consecravit, atque regularis propositi disciplinis sufficienter confirmavit. Quæ statim post completum desiderii sui votum, totius virtutis artem aggrediens, et regularis disciplinæ studiis devotissime inhærens, in brevi totius ordinis peritiam et observantiæ perfectionem adepta est. Dehinc quotidie magis ac magis proficiens, beatum virum pro nimia charitate sua admodum lætificabat [5].

mandat ut apud ecclesiam quam construxerat cœtum virginum congreget, septennio post inde ad alium locum migraturus;

15. Qui, vocatis parentibus illius [1], hujusmodi oratione usus est : *Vos, me*, inquit, *prius hic suscepistis et meis postulationibus vos paratos atque promptos exhibuistis; demum quoque locum istum Dei servitio instituendum concessistis, et vos illud* [2] *idem efficaciter complere studuistis. Nunc vero, quoniam divina inter vos exuberaverunt beneficia, lumen cœleste vobis et filiæ vestræ infusum diligenter attendite; gratiamque qua respersi estis sollicite considerantes, per ostensam vobis* [3] *salutis viam vigilanter incedere curate. Et quoniam mei præsentia ad præsens cárituri estis, quia alias me vocat Deus, exemplis et admonitionibus filiæ vestræ solerter intendite, certissime scientes illam non solum vobis, verum etiam omni populo exemplum salutis futuram.* Ad virginem vero conversus : *Te*, inquit, *meis laboribus et exercitiis succedere præcipit* [4] *Deus et ista incolere habitacula, viamque vitæ a me tibi prælibatam sine intermissione incedere aliisque incedendam ostendere. Te enim singularis meriti palmam coram se ferre delegit* [5], *tuique martyrii exemplo atque bonæ vitæ conversatione multos in hoc seculo ad suum amorem informandos instituit.* E *Tuum igitur erit exhinc locum incolere, atque virgines in Dei famulitio victuras et hic tecum mansuras congregare. Unumque pro certo scias, te in hoc loco* [6] *finem vitæ non habituram. Cum enim in jugi corporis abstinentia et spiritus afflictione Deo serviens, septem hic annos peregeris, alium te invisere locum divinitus admonitam oportebit, Deo te dirigente et per te multorum cordium tenebras illuminante. Hoc etiam retine, quod celebris erit in hoc mundo memoria tua, et quanti apud Deum fueris meriti, multi per te incommodorum suorum remedia adepti contestabuntur.*

et vaticinans circa prodigia quæ apud sacrum fontem Deus operaturus erat eam consolatus.

16. (Cap. vii) Cumque beata virgo super discessu et absentia doctoris sui plurimum contristata fleret, beatus Beunous, arrepta manu ejus dextera, duxit illam ad fontem quem de loco ubi caput ipsius abscissum ceciderat emanasse superius designavimus; statuensque illam super lapidem unum qui tunc ibi forte repertus est et usque hodie in rivo fontis manet, et lapis sancti Beunoi ab incolis appellatur, his illam verbis denuo allocutus est : *Vides*, inquit, *adhuc hic vestigia tuæ passionis* [1]. *Ecce lapides isti, tuo conspersi sanguine,* F *te pro Deo martyrium passam fuisse demonstrant, atque ad tui ipsius honorem perpetuum aliorumque multorum monumentum conspersionem quam de tuo cruore madefacti sunt quasi recentem servant. Nunc igitur diligenti et tenaci memoria mea verba reconde, ad multorum notitiam reverenti relatione perventura atque per venturas* [2] *temporum*

Num 14. — [1] hujus 2. — [2] *vox suppleta a corr.* 1. — [3] ad 2 — [4] *om.* 2. — [5] lætificat 2.
Num 15. — [1] *ita corr., prius* suis 1. — [2] *ita corr., prius, ut videtur*, illum 1. — [3] *vox suppleta a corr.* 1. — [4] præcepit 2. — [5] deligit 2. — [6] *ita corr., prius* seculo 1; seculo 2.
Num. 16. — [1] (t. p.) p. t. 2. — [2] *corr. add.* vel per futuras 1; futuras 2.

10 (14). Virgo autem Deo devota, viri sancti pedibus adhærens, sermonibus illius devotione sedula intendebat, et ab ipso tandem sacrum velamen humilis ancilla Christi suscepit.

11 (16-17). Vir Dei Beunous, arrepta manu virginis dextera, illam ad fontem duxit, et super lapidem unum, qui lapis sancti Beunoi dicitur, statuens, dixit : *Vides*, inquit, *adhuc hic vestigia passionis tuæ. Ecce lapides isti tuo sanguine conspersi, te pro Deo passam demonstrantes, sanguinisque tui conspersionem in lapidibus a Deo præservatam. Nunc ergo, filia mea dulcissima, a Deo hæc erogata cognosce, quæ et laudis tuæ titulum celebrabunt et in posterorum mentibus devotionis tuæ amorem cumulabunt. Primum quidem est, quod lapides isti cruore tuo aspersi nulla poterunt ablutione per secula detergi nec assiduo istius aquæ impetu ablui, sed ad tuæ passionis ostensionem semper cruentati permanebunt. Secundum est, quod quicumque aliqua infortunia passus te requisierit et a sua oppressione et invaletudine se liberari petierit, prima, secunda aut tertia certe vice, quod postulaverit se impetrasse gaudebit; sin autem, certissime sciat se præsentis vitæ luce in proximo cariturum atque per te aliquid sibi majus consecuturum. Tertium est : cum a te discessero, super litus maris locum ad manendum largiri mihi dignabitur Deus; tuis tamen muneribus me omni anno invisendum præcepit Altissimus. Ad præsentem fontem cum munere tuo festinabis, et quicquid illud*

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

temporum successiones nonnullis plurimum profutura. Tria tibi donativa a Deo erogata esse cognosce, quæ et laudis tuæ titulum solemniter celebrabunt et in posterorum mentibus devotionis tuæ amorem digna veneratione cumulabunt. Primum quidem est, quod lapides isti cruoris tui aspergine madidi nulla poterunt per secula ablutione detergi nec assiduo istius aquæ impetu ablui, sed ad tuæ passionis ostensionem semper cruentati apparebunt, Deo ad suæ [3] *gloriam majestatis atque ad tuæ triumphum castitatis tale miraculum faciente. Secundum vero est, quod quicumque aliqua infortunia passus te requisierit et per te a sua invaletudine seu oppressione se liberari petierit, prima sive secunda aut certe tertia vice voluntatis suæ compos effectus, quod postulaverat se impetrasse gaudebit. Si autem contigerit petentem te trinæ vicis petitione quod optaverat non consecutum fuisse, certissime sciat se præsentis vitæ luce in proximo cariturum, atque ideo occulto Dei judicio precis suæ fructu in præsenti frustratum fuisse: proficere sibi tamen ad animæ suæ medelam te invocasse constanter intelligat, atque per te aliquid sibi majus*

B

divinitus præstari quam si quod petebat exterius consequeretur. Tertium autem donativum hujusmodi est. Cum ad præsens a te discessero, super litus maris locum ad manendum convenientem largiri mihi dignabitur Deus; et licet a te magno intervallo discretus fuero, tuis tamen muneribus me omni anno invisendum [4] *præcepit Altissimus. Cum ergo quod mihi dirigere volueris in manibus paratum habueris, ad præsentem fontem cum munere tuo festinabis, et quicquid illud fuerit, Deo prius commissum in fonte confidenter depones. Videbis statim depositum tuum a fonte per rivum vi divina deduci et impetu decurrentis aquæ in subtus decurrentem magnum fluvium illæsum trajici; morque maris elemento Dei voluntati obtemperante atque ministerium præbente, quod tu in fonte deposueris ad mei hospitioli januam deferetur, per sinuosa undarum volumina, per tumescentes et undisonas* [5] *maris procellas, usque ad meum contubernium inviolate delatum. Hoc quoque omnibus annis, dum mihi vita comes fuerit, Deo præcipiente contingere oportebit. Eruntque hæc tria a Deo tibi concessa dona, prærogativæ divinitus tibi collatæ designativa* [6], *et dum mundus iste*

C

duraverit, ad tuæ celebritatem memoriæ et laudis gloriam multorum narratione magnificata. His dictis, ad ecclesiam eam reduxit, iterum hujusmodi verbis illam alloquens: *Ecce templum istud et habitacula circumstantia partim meo labore, partim parentum tuorum sumptibus ædificata tibi relinquo, quatenus me hinc abeunte, tu, congregatis ad servitium Dei tecum mansuris virginibus plurimis, hic in tuo proposito Deo servias, bonam tibi conversationem et exempla vivendi a me tibi insinuata nullatenus intermittens. Sciasque quod in loco isto ad multorum utilitatem magna fiet virtutis divinæ ostensio, atque per hic manentium exempla ad Dei cognitionem ascendent plurimi, omnia*

D

mundi emolumenta proposituri [7] *ut Christum lucrifaciant. Sanitates quoque multiformes et animarum et corporum diversa infirmitate languentibus hic passim distribuentur; omnis etiam ætas vel sexus aliquid remedii se in hoc loco* [8] *contigisse gaudebit. Sed nec bruta animalia istius loci beneficiis immunia fore denuntio, Deo sua clementi potentia hoc habitaculum protegente et ad tui celebritatem honoris tanta in illo prodigia faciente. Tu vero sic te Deo placabilem exhibe et talem te in omnibus effice, quatenus in te nomen sanctum ejus gloriosum existat et te aspicientibus forma salutis efficiaris. Ego autem hinc nunc abeo, Deo alias pro modulo meo famulaturus, tuique devotionem dum vixero intra cordis mei penetralia cum dulci memoria habiturus.*

ab illa discedit.

17. (CAP. VIII) Hæc dicens, assumpto solummodo baculo suo abire cœpit, omnem domus suæ supellectilem et quicquid ibidem manenti per fidelium manus Deus dederat, totum beatæ virgini ejusque consortibus derelinquens. Sicque

E

cunctis Deo commendatis atque valedicto universis discessit, uno solo clerico comite [1] contentus; semperque ad beatam Wenefredam lumina retorquebat, propter corporalem ejus absentiam multis lacrimis madidas genas habens. Illa vero super verbis illius atque discessione impatienter se agens, miseram lacrimis et tristitia faciem gerebat, se relictam et inconsultam dicens et omnibus malivolorum incursionibus patere, pastoris præsentia et diligentia desolatam. Cumque tentassent plurimi consolatoriis illam verbis delinire, ipsa aliquantisper ab ecclesia dulcem patrem suum abeuntem deducens [2], donec cum eo erat, nullam prorsus consolationem admittebat; comitum vero nullus in via cum illa ibat qui a lacrimis abstinere posset, tam acerbo dolore eam torqueri videns. Sanctus vero, non diutius ferens illius lacrimas, quamvis et ipse non mediocri pietate moveretur, finem tamen tantis planctibus ponere volens, citato gressu ab ea divulsus est, porrecta manu prius et benedictione data. Sollicitis tamen aspectibus virgo eum prosequens, cum jam ulterius non appareret, cum comitibus suis domum reversa est. Nequaquam tamen dis-

F

simulare poterat acerbitatem tristitiæ quæ illam pro digressione doctoris sui invaserat, quamdiu recens illius memoria erat.

S. Wenefreda secundum præceptum sui magistri subditas sibi virgines ad omnem virtutem informat, miraculis et sanctitate in

18. Elapso autem aliquanto tempore, rediens ad se beata virgo et ad memoriam reducens conversionis suæ modum passionisque titulum atque beati doctoris sui Beunoi sermones seu vaticinia, virilem constantiam aggrediens, omnem mœrorem [1] funditus deposuit, statimque sponsum suum Christum, cui se caste vivendo devoverat, toto mentis affectu amplectens, illi inhiare, illum sapere, ad eum suspirare ardenti desiderio cœpit. Deinde

— [3] *vox suppleta a corr.* 1.— [4] *vox suppleta a corr.* 1.— [5] *ita corr., prius* undinosas 1.— [6] designativæ 2.— [7] deposituri 2. — [8] *vox substituta a corr. pro alia erasa* 1.

Num. 17. — [1] *vox suppleta a corr.* 1. — [2] ducens 2.

Num. 18. — [1] *vox substituta a corr. pro alia erasa* 1.

fuerit, Deo prius commissum in fonte confidenter depones. Videbis statim depositum tuum a fonte per rivum deduci et impetu decurrentis aquæ usque ad mare trajici; marisque elemento Dei voluntati obtemperante atque ministerium præbente, quod tu in fonte deposueris ad mei hospitioli januam transferetur. His dictis, ad ecclesiam eam reducens, ait: *Ego nunc hinc abeo, Deo alias pro modulo meo famulaturus, tuique devotionem, dum vixero, cum dulci memoria habiturus.* Et hæc dicens, assumpto solummodo baculo suo, abire cœpit, omnem domus suæ suppellectilem et quicquid per fidelium manus Deus sibi donaverat, totum beatæ virgini ejusque consortibus derelinquens.

12 (18-20). Beata autem Wenefreda nobilium filias secum congregans, docebat eas castitatem amare atque spretis omnibus mundi blandientis illecebris levi jugo Christi colla submittere et per regularis normam propositi se

magna apud omnes regionis incolas veneratione habita,

Deinde nobilium filias secum congregans, docebat eas castitatem amare atque spretis omnibus mundi blandientis [2] illecebris, levi jugo Christi colla submittere et per regularis propositi normam se Dei [3] servitio mancipare *a*. Nonnullæ autem videntes conversationis illius severitatem et modestam vitæ gravitatem, gratia sunt divina compunctæ, atque arripientes monastici ordinis regulam, sacro indumento [4] se velari petierunt. Quibus beata Wenefreda boni pastoris vices et officia exercens, nunc eas ab [5] insidiis fraudulenti prædonis evangelicis verbis et sanctorum patrum sententiis munitas [6] esse docebat, nunc luculento sermonis sui affamine divinum in earum pectoribus amorem infundebat; assiduis autem admonitionibus non desistebat illas instruere, regulæ institutionibus solerter intendere, propositique sui meminisse atque in his officiosas existere. Ipsa vero sine intermissione eadem faciebat quæ subjectis suis facienda edocebat. Nam omni die jejuniis et orationibus atque vigiliis studiose intendebat, et qualiter sibi subditæ virgines vivere debebant ipsa operans præostendebat, facta forma B gregis sibi commissi ad exemplum bene vivendi. In brevi autem tempore ad omnium virtutum arcem perveniens, patenter insinuabat Christum, Dei virtutem et Dei sapientiam, cordis sui amplitudinem obtinere. Hoc autem innumeræ virtutes et crebra miracula hinc aperte manifestabant, illinc documenta salutis ubertim ex ore illius demanantia illud liquido demonstrabant. Exinde plurimum crevit virginum conventus, illius boni ordinis fragrantia eas ad Dei cognitionem attrahente, et in illarum cordibus divinitatis amorem infundente. Gaudebatque nimium sancta illa congregatio talem sibi præesse [7] matronam in qua visibiliter aspiciebat omnia virtutis exercitia abundare et cœlestem cognoscebat gratiam uberius radiare. (Cap. ix) Cum igitur in omnibus cœlestis vitæ studiis sedula insisteret, finitimi circa illius amorem cœperunt devoti existere; longe positi autem pro ipsius bona fama admodum jocundabantur, dicentes nimia Dei clementia perfusos esse quibus ipsa aut conversatione aut familiaritate propius adhærebat. Et multæ virtutum exhibitiones in miraculis per eam fiebant. Illud plane et ferocium hominum corda C magis illius devotioni subdebat, et fidelium mentes reverentiam sibi exhibere compellebat, et pariter omnium favorem sibi concilians attrahebat. Jam omnibus fere jocundum erat in illius vicinitate manere, quibusdam totius boni delectamentum salutisque viam per eam plurimum affectantibus, quibusdam vero propter commoda sibi exterius in miraculis illata vim in ea cœlestis gratiæ esse perpendentibus. Omnibus itaque cum multa veneratione et reverentia claritatem divinam, quæ per eam late in provincia renitebat, suscipientibus, subditæ sibi virgines, quibus illud clarius elucebat, magis inde proficiebant. Videntes quippe illam quotidianis gemitibus ad Deum suspirare et divina ad eam frequenter oracula fieri, majorem ad Deum devotionem assumebant et semper meliores efficiebantur.

et recurrente profectionis ipsius die casulam, quæ illæsa aquis ad eum devehitur, mittit

19. Beata [1] vero Wenefreda, cum hujusmodi bonis operibus perseveranter instaret et per eam circumquaque cœleste lumen radiaret, sæpissime verborum et præceptorum magistri sui memoriam ad mentem reducens, in proximo instare perpendit diem discessionis illius, in qua scilicet ab ea ipse discesserat et munus sibi mitti præceperat. Quod autem illà sollicita sedulitate in memoriam retinens, tam sui ipsius quam virginum suarum labore casulam unam competenti textura composuit, viro Dei transmittendam. (Cap. x) Illucescente itaque die, quo xenium illud mitti debebat, qui est kalendis maii, venit beata virgo cum pluribus aliis ad fontem, in quo præcepto viri Dei munus suum depositura erat; acceptamque casulam albo prius mantili involvit, sicque in medio fontis eam deposuit, se dicens fontis ministerio hanc beato viro Beunoo dirigere. Et ecce, mirabile dictu et nisi fideli homini minime credibile, panniculus ille, quo casula involvebatur, nullam læsionem ab aqua patiebatur nec vel minimam aquæ infusionem sentiebat; sed omnino siccus cum casula permanens, impetu decurrentis aquæ per rivum est deductus atque in magno E flumine transvectus; totaque illa die, cum sequenti [2] nocte, illud virginis munus per marinos fluctus deductum, mane ad litus illud depulsum est super quod vir sanctus habitacula sua composuerat. Cum autem beatus Beunous mane ab ecclesia digressus, super oram maris staret, et qualiter prius exundatæ aquæ in se redirent quadamque vi occulta ad se fluctus suos attraherent, admirando intueretur, forte pannum involutum in litore eminus conspicatur; accedensque propius, quid illud esset certius scire conatur, admotaque manu ab arena maris illud elevans, pannumque involutum evolvens, casulam invenit nihil penitus læsionis habentem: pannus quoque qui illam exterius obvolverat ita siccus apparebat ac si aquam non attigisset. Cogitante autem illo solertius et causam hujus inventionis discernere conante, simulque admirante quod intra bibulæ arenæ aquosa spatia aliquid non madidum inveniri potuerit, latenter subiit in mentem ejus Deo dilectæ virginis Wenefredæ memoria; habitaque secum deliberatione qualiter ei præceperit omni anno munus sibi [3] parare paratumque in fonte suo qui in rivum fluit deponere, cognovit tandem, F Spiritu sancto sibi revelante, a beata virgine illud transmissum, a beata virgine per æquoreos [4] sinus illæse sibi delatum. Deoque inde suppliciter [5] gratias agens, munus illud benigne susceptum in ecclesia reposuit, tam sui ipsius quam aliorum servorum Dei usibus deinceps exhibendum. Gaudebatque quam maxime quod verborum suorum beata virgo memor extiterit [6], et quod tam præclara fama illius fuit quod ab illa omnis fere provincia illuminata erat. Orabat autem Dominum incrementa virtutum in illa augeri, et quicquid in oculis ejus placitum erat in ea multipliciter inveniri, aliorumque conscientias per illam cœlesti devotione accendi.

quotannis, usque ad sancti obitum.

20. Ex effectu vero satis patuit Deum preces ipsius suscepisse auresque clementiæ suæ [1] exaudibiles

— [2] blandimentis 1. — [3] divino 2. — [4] velamento 2. — [5] *om.* 2. — [6] monitas 2. — [7] esse 2.

Num. 19. — [1] virgo *add.* 2. — [2] (c. s.) consequenti 1. — [3] *vox suppleta a corr. pro alia* (ei?) *erasa* 1. — [4] æquoreas 1. — [5] simpliciter 2. — [6] *ita corr., prius* extiterat 1.

Num 20. — [1] (c. s.) s. c. 2.

a divino servitio mancipare. Singulis itaque annis, kalendis maii, aliquod munus magistro suo transmittebat, et panniculus, quo casula sive quid tale involvebatur, nullam læsionem ab aqua vel minimam aquæ infusionem sentiebat, sed omnino siccus permanens impetu decurrentis aquæ per rivum est deductus atque per mare transvectus;

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

dibiles illi exhibuisse. Etenim in tantum cœlestis exercitii studium in virgine profecerat ut in illa totius perfectionis summa inveniretur, et ipsa quasi singulare jubar totius provinciæ forma vivendi et exemplum bene agendi tam præsentibus quam absentibus appareret. Efficaciam quoque mirabilem atque divinam habebat ad persuadendum quod volebat. Nam quoties commissum sibi [2] talentum divini verbi aliis dispensandum suscipiebat, tanta venerat ei in sermone facultas et in sententiis modesta gravitas ut omnes fere ipsius loquela deliniret et in devotionem Dei devinciret. Proinde universi pæne patriam illam inhabitantes crebris admonitionibus coerciti ab omnibus se abstinebant quæ sibi salutem impedire [3] poterant, ardentique fervore ad ea intendebant quæ fidei opera esse sciebant et quæ beatam virginem vel suas consortes affectare videbant. Ipsa vero ad omnia quæ beatus vir Beunous ei dixerat vel præceperat se curiosam exhibebat, nihil prorsus intermittens de omnibus sibi imperatis. (CAP. XI) Singulis vero annis in die kalendarum maii munus transmittebat magi-
B stro suo, dum vivebat, modo quo superius designavimus; et licet magnum spatium illos ab invicem dirimebat (quinquaginta enim miliaria aut eo amplius inter illos distantiam faciebant), unius tamen noctis spatio per sinuosa maris volumina deportatum, ad januam monasterii sui mane in arena litoris inveniebatur. Ex hoc autem beato viro additum cognomen est, quod apud Walliæ homines hodieque memoriale habetur: nam Beunous Casul Sech, id est Beunous Casula Sicca vocatur, eo quod per aquas ab aquis illæsa ad eum sicca casula deferretur. Accidit autem, dum virgo hunc mittendi modum singulis annis observaret, ut beatus Beunous, longo confectus senio, virtutibus plenus et operibus præclarus, caducum et ærumnis obsitum relinquens seculum, ad cœleste migraret gaudium. De cujus vita vel obitu, et quæ juvenis egerit, vel quæ post mortem mirabilia fecerit, habentur adhuc in reverenti memoria monumenta, illius vitæ modum et mores
b designantia *b*. Hoc quoque præcipuum et memoriale de eo prædicatur, quod multo plura miracula mortuus faciat quam vivens.

C

ANNOTATA.

a *Cœnobii a* S. Wenefreda *in Holywell conditi nulla uspiam legitur mentio præterquam hic apud Robertum. Attamen, teste R. P. Francisco Lythgoe, anno 1834 monstrabatur adhuc ex veteri traditione locus ubi quondam extiterat, dodrante scilicet milliarii distans ab oppido, inter septremtrionem et occidentem* (1).

b *Nullam aliam Vitam S. Beunoi nunc habemus præter cambricam illam sæpius in Commentario prævio citatam, quam vulgavit J.-W. Rees inter Vitas sanctorum Cambrorum.*

—

D

CAPUT IV.

Mortuo S. Beunoo, S. Wenefreda per revelationem divinam mittitur ad S. Deiferum; inde ad S. Saturnum, ac denique Guitheriacum ad S. Elerium, a quo aggregatur monasterio virginum quod ibidem regebat S. Theonia.

21. Cujus discessus cum sanctæ virgini innotuit, multis illum lacrymis et orationibus prosecuta est, atque præfatum munus ulterius transmittere destitit. Tunc autem primum, omni humana consolatione se destitutam dicens, tædere cœpit locum in quo morabatur; paululumque procedente tempore, cum pars maxima consortum suarum virginum de hoc seculo migrasset, odio habere locum illum cœpit in quo eatenus conversata erat; memorque verborum præceptoris sui, quibus illam post septem annos alium debere invisere et incolere locum designaverat, in ultimi expletione anni cœpit fastidire locum et omnia prorsus ædificiorum genera intermittere. Et quoniam facies ejus alias intendentis erat, requiem non habebat spiritus ejus dum ibi degebat. Nec tamen, donec consummati essent præfati septem anni, habitationem illam dimittere aut uspiam abire facultatem habere potuit. Cum autem omnes evoluti essent, tunc illa, sui ipsius compos effecta, toto conamine ad Deum mentem erigens deprecabatur, ut eam ad [1] talem locum destinaret ubi et sibi placere et aliis proficere posset, locumque illum in quo prius consolationem habuerat, sua benedictione perfundere dignaretur [2], ut qui illuc orationis gratia aut alicujus remedii consequendi causa [3] adveniret, invocato nomine ipsius atque patrocinantibus illis qui ibidem actus suos et mores pro illius amore correxerint, quod postularet consequeretur. Quam petitionem ad Dei aures pervenisse testantur innumeræ gentes, in eodem loco a diversorum morborum invaletudinibus liberatæ: quod postea patentibus demonstrabitur exemplis, cum prius narrationem historiæ texuerimus.

Elapso septennio, virgo sancta,

E

F

22. (CAP. XII) Cum igitur beata virgo Wenefreda sollicite orationi instaret, Dei clementiam sibi affuturam et præducem itineris sui eam fore depostulans, nocte quadam vigiliis et obsecrationibus intendenti, divinum ei hujusmodi oraculum insonuit: *Assumpta tecum una tantummodo virgine comite, vade ad beatum Deiferum, qui moratur in loco qui Botavarrus* a *appellatur; illoque consulto,*

divina revelatione admonita, adit S. Deiferum, virum sanctitate vitæ et miraculis præclarum:

a

— [2] (c. s.) s. c. 2. — [3] expedire 2.

Num. 21. — [1] *vox suppleta a corr.* 1. — [2] *vox substituta a corr. pro alia erasa* 1. — [3] (aut-causa) *voces suppletæ a corr.* 1.

(1) H. Foley, *Records of the english province of the Soc. of Jesus*, vol. IV, p. 533.

et licet quinquaginta miliaria illos separabant, unius tamen noctis spatio per marinos fluctus ad viri Dei januam inventum est. Ex hoc autem beato viro additum est cognomen, usque in hodiernum diem memoriale. Nam Beunous Casul Sech, id est Beunous Casula Sicca vocatur: eo quod per aquas ab aquis illæsa ad eum sicca casula deferretur.

13 (22-23). Defuncto tandem beato Beunoo, sancta Wenefreda admonitione divina sanctum virum, nomine Deife-

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

A *consulto, quid deinceps factura eris vel quo abitura cognosces.* Erat quippe vir ille magnus coram Domino, in omnibus mandatis et justificationibus ejus sine querela incedens. De quo refertur quod cum virtutum gratia copiosius exuberaret, fontem de terra erumpere fecerit, eoque extensa manu benedicto Deum exorasse quatenus quicumque [1] æger in illo se merserit, sanitate potitus ad sua revertatur : quod ita factum esse plerique ibidem sanitatem adepti contestati sunt. Cum vero plurima miracula per illum celebri sermone gesta referantur, unum tamen post obitum ejus patratum specialius inserere placuit, quatenus diligentius illo inspecto, cujus meriti fuerit facile dignoscatur. Fures quidam ad latrocinandum exeuntes, in cœmiterio beati Deiferi duos invenerunt equos: quos secum educentes, libere se [2] abituros fore speraverunt. Domini vero illorum, ad cœmiterium in quo eos deposuerant venientes et non illos ibidem reperientes, furto ablatos cognoverunt. Ad hospitiaque reversi candelas fecerunt, atque ecclesiam sanctissimi confessoris ingressi, super altare illas posuerunt. Quæ quoniam accensæ non erant B nec ignem quo eas accenderent ad manum habebant, sanctum Dei humiliter deprecati sunt, quatenus aut eas lumine divinitus emisso accenderet aut inaccensas æqua acciperet devotione ac si illuminatæ sibi darentur. Sanctus vero, illorum precibus se præsentem adesse ostendens, ipsis coram positis luce subita candelas eorum accendit : unde et major illis ad sanctum Deiferum devotio excrevit, et spes eis suborta est recuperandi quod injuste amiserant. Nec fefellit eos sua opinio. Nam præfati fures, per omnem vagantes circumjacentem provinciam, cum circa mediam noctem se longius effugisse putassent, solertius scire volentes locum ad quem pervenissent, tandem ad sepem qua præfatum cœmiterium ambiebatur se venisse compererunt [3]; nimioque affecti dolore, seque non impune, si capi possent, illud latrocinium fecisse scientes, iterum flexis habenis diffugium quærere tentaverunt. Sed nec tunc imbecillis erat virtus divina in illis manum potentiæ suæ ostendere. Nam cum aliquantisper se elongatos putassent, erumpente diei crepusculo, ad prædictum locum reduces fieri compulsi sunt, atque infra ejusdem cœmiterii ambitum equis [4] C disilire [5] illorumque habenas in manibus suis tenere. Qui autem equos perdiderant, nondum ab eodem loco elongati fuerant; sed interim in ecclesia morati per sanctum Domini aliquod solatium in proximo sibi fieri confidebant. Mane ergo illuscente de ecclesia exeuntes, viderunt equos suos in atrio stare, et qui illos aduxerant eosdem in manibus tenere. Unde Deum [6] benedicentes et sancto Deifero gratias agentes, caballos suos [7] susceperunt, fures impunitos abire permittentes. Ex his itaque digestis quanti meriti fuerit vir sanctus, ad quem beata Wenefreda divino oraculo pergere jussa est, facile conjici potest.

a quo mittitur ad S. Saturnum;

23. (Cap. xiii) Igitur sanctissima virgo, committens Deo locum suum et omnes cum quibus habitaverat, una sola virgine comite [1] contenta, ut in oraculo audierat, peregrinationem suam aggressa est. Veniensque ad sanctum Deiferum, quem octo fere miliariis a loco de quo ipsa egressa est distare constabat, benigno favore ab eo suscepta est. Cumque [2] orationi diutius incubuissent, consederunt pariter, virgine causam adventus sui illi penitus exponente. Cui vir sanctus in hunc modum respondit: *Ego,* inquit, *hujus divini consilii adhuc prorsus ignarus existo. Sed parumper patere, hic nobiscum hac nocte degens. Forsitan dignabitur Dominus* [3] *aliquid nobis revelare quod sibi sit placitum et tui propositi compendium.* Quod ipsa libenter annuit, procul dubio sciens ex responso cœlesti ad se facto insinuatum sibi fuisse apud eumdem sanctum se doceri quid acturi essent. Sancto igitur tota illa nocte, ut solitus erat, orationem facienti [4], vox de cœlis insonuit dicens : *Dic carissimæ filiæ meæ virgini Wenefredæ quatenus ad vicum eat qui vocatur Henthlantus* b, *ibi desiderii sui votis ex aliqua parte potitura. Ibi enim virum venerabilem, Saturnum nomine, inventura est, per quem plenius audiet quid deinceps actura vel in quo loco omni vitæ suæ tempore sit habitatura.* Mane itaque virginem ad E se convocans sanctus Deiferus, nihil prorsus reticuit de omnibus quæ divinitus edoctus fuerat; viamque illi ostendens qua ad prædictum sanctum pergere debebat, gaudenter eam incedere admonuit, dicens sibi de cœlestibus insinuatum esse quod apud eumdem sanctum patenter sit auditura quid sibi conveniat omnemque penitus suæ necessitatis seriem.

qui et ipse, divino oraculo instructus, illam Gutheriaci apud S. Elerium quod optabat consecuturam docet.

24. (Cap. xiii) Beata [1] vero Wenefreda, plurimum gavisa quod amota omni dubitatione ad aliquam certitudinem per beatum Deiferum sit perducta et quia Deum curam sui habere cognoverit, sanctissimo viro valedicens, assumpta comite sua, ad beatum Saturnum iter arripuit. Ad quem cum pervenisset, benignissime ab eo suscepta est. Ille siquidem totius propositi ejus et itineris prius conscius effectus responso sibi de supernis [2] super hac re facto, beatam virginem omni devotionis affectu suscepit. Dehinc admonens quatenus illa nocte secum maneret, crastina die omnibus quibus indigebat plenius instruenda, consensit, atque [3] ad orationem primitus ducta cum eo resedit, dicens se jussu Dei ad illum F venisse ut ipsius doctrina voti sui compos efficeretur. Tota itaque nocte ibidem permanens, mane facto ejusmodi a beato Saturno verba audivit : *Est locus quidam Witheriacus* c *nuncupatus, multorum sanctorum pigneribus refertus, et pro illorum reverenda conversatione a Deo electus atque ab omni populo in nimia reverentia habitus. Hunc locum te invisere præcipit Deus atque dum adviseris* [4] *tua præsentia inhabitare tuisque exemplis aliorum animos informare. Ibi est quidam multarum virtutum abbas, nomine Elerius, quem jugis gemitus et oratio perseverans ita ab omnibus secularibus curis liberum et defæcatum reddiderunt ut jam nil terrenum sapiat, nihil prorsus mundanæ delectationis*

Num. 22. — [1] *om.* 2. — [2] *om.* 2. — [3] comperiunt 2. — [4] *om.* 2. [5] *ita uterque cod. pro* desilire. — [6] Domino 2. — [7] *om.* 2.
Num. 23. — [1] *om.* 2. — [2] *particula* que *suppleta a corr.* 1. — [3] (d. D.) D. dedignabitur 2. — [4] faciente 2.
Num. 24. — [1] virgo *add.* 2. — [2] superius 2. — [3] *om.* 2. — [4] *codd.* adduxeris.

rum, adiit. Erat quippe vir ille magnus coram Domino, de quo refertur quod fontem de terra erumpere fecerit, multis infirmis sanitatem conferentem. Cum autem sancta Wenefreda ad sanctum Deiferum veniret, sancto in oratione nocte illa persistenti vox de cælo insonuit, dicens : *Dic carissimæ filiæ meæ Wenefredæ quatenus ad virum nomine Saturnum pergens, quid actura sit audiat et in quo loco omni vitæ suæ tempore sit mansura discat.*

14 (24-29). Ad quem cum virgo sancta venisset, ait : *Est locus quidam, Witheriacus appellatus, ab omni populo in*

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

delectationis affectet, totus cœlestibus intentus. Ad hunc te destinare divino sum præcepto admonitus, tibique insuper intimare quod ibi inventura sis quicquid animæ cœlestia desideranti in præsenti vita sufficere debet. Nam ibi sunt[5] *Deo dicatæ virgines, ab ipsis infantiæ rudimentis in professione vitæ sanctimonialis cœlibatum observantes et diligenti devotione proposito suo intendentes* d, *tuis admonitionibus et exemplis, Dei nutu, aliquatenus meliores efficiendæ. Licet enim in famulitio Christi pervigili observantia se custodiant, tuo tamen adventu et devotiores reddentur et major eas divinitatis splendor illustrabit.*

A S. Elerio benignissime suscepta,

25. (Cap. xv) Illa, audita conversatione virginum, ad laudem earum plurimum alludens, jamdudum se eodem desiderio astringi profitetur, atque cum eis titulum virginitatis libentissime velle amplecti; ducem autem viæ postulat sibi quantocius [1] provideri. Sanctus vero Saturnus diaconum suum beatæ virgini committens et beato Elerio per eum illam destinans, deducere [2] eam et ipse aliquantulum cœpit. Cumque inter loquendum multa illi de loci ipsius quem adibat B amœnitate retulisset, tandem discedere ab ea volens, benedictionem postulatus [3] impertitur. Deinde multa ei a Deo bona tribui deposcens, ad propria sanctus regressus est, et illa quo tendebat appropiavit. Cujus adventum vir sanctus per Spiritum sanctum prænoscens, citus in occursum illius profectus est, et quemadmodum decebat fidelissimam Dei cultricem illam suscepit, diacono qui cum ea venerat omnia referente quæ suo doctori divinitus fuerant intimata, et qualiter Dei admonitione ad illum sit destinata locum. Sanctus vero prius illam rite salutatam atque debita veneratione honoratam, ecclesiam orandi gratia introduxit; completaque oratione, sanctus in amplexus virginis incumbit, et ut constantis sit animi exhortatur. Postmodum ad secretam collationem eam vocans, quid mente conceperit et quid agere deliberavit percunctatur : *Quamvis enim*, inquit, *omnem vitæ tuæ modum, vel qualiter sis divinis initiata mysteriis, vel quomodo proprii capitis abscissione passionis titulum sis adepta, quæve sint insignia martyrii tui et cruoris effusi, parvitati meæ a supernis sit manifestatum, quæ causa tamen tanti itineris laborem assumere te* C *compulerit tuo cupio ore doceri.* Cui sic virgo respondit : *Qui illa quæ modo intimasti tibi revelare dignatus est, non funditus te ignarum reliquit, ut arbitror, de his quæ mente revolvo, vel quare ad ipsum perveni locum. Nam ut potuit tibi quæ circa me fuerunt præterita revelare, potuit etiam plane et mihi eventura pariter manifestare. Ideoque suscipe me tibi divinitus destinatam, meamque amodo conversationem ita dispone sicut tibi est cœlesti præostensum oraculo.* Tunc vir sanctus nocte illa quæ imminebat hujus consilii diffinitionem [4] differre decrevit, illamque hoc patienter ferre satis humiliter exoravit.

apud sanctimoniales virgines admittitur,

26. Sancto itaque Elerio per totam noctem orationibus incumbente, et beata Wenefreda pariter pervigili continuatione precibus intendente, hujus negotii certitudo sancto confessori paulolum circa crepusculum diei quiescenti manifestata est; plurimumque gratulabundus effectus ad virginem mane venit, rursusque in illius ruens amplexus, gaudere eam atque securitatem exinde habere monuit. Postea vero manum ipsius arripiens, ad virginum conventum qui in eodem loco, ut prædiximus, celebris erat, eam introduxit, his sermonibus ad illas concionatus : *Animis estote attentiores* [1], *carissimæ filiæ; est enim operæ pretium vobis insinuare quanto splendore vos illustrare dignata est misericorditer divina clementia. Ecce hanc devotam sibi virginem ad commanendum vobis et convivendum destinavit, quatenus inspecta vita ejus, exemplis illius in Dei famulatu devotiores efficiamini, et ipsi pro melioratione vestra in cœlis detur retributio. Hæc est illa virgo Wenefreda cujus ad aures vestras jam olim præclara convolavit* [2] *fama; quæ, ne castitatis suæ detrimentum pateretur, persecutorum infestationes simul et blandientium lenocinia* [3] *contempsit, atque ad ultimum pro virginitatis suæ custodia abscissione capitis mori libenter elegit. Hæc est, inquam, illa cujus triumphi insignia late* E *per ecclesiam emicant, et cujus titulis omnis ista provincia magno se donari bono gloriatur. Hæc sola et martyrii et egregiæ confessionis palmam a Deo se adepturam fore non ignorat. Ad vos ergo venit, vobiscum mansura atque obitus sui diem expectatura, quæ jam meritis suis cœlos petiit, et cujus inter beatos martyres locus retributionis conservatur. Vos itaque pro ipsius adventu admodum* [4] *gaudentes estote et cœlestem thesaurum inter vos habitantem devotius amplectimini, sollicite operibus illius intendentes atque ipsam toto conamine imitantes. Etenim ad hoc illam huc destinavit Altissimus, quatenus et vos illam inspicientes merita vestra cum ipsius meritis in cœlesti reponatis, et locus hic, dum mundus iste duraverit, propter eam celebri fama respergatur.* (Cap. xvi) Post hæc verba, ad unam conversus dominam, quæ et mater sui ipsius erat et aliis sanctimonialibus prælata : *Tibi*, inquit, *o carissima mater, curam istius Deo dilectæ virginis specialius committo. Tu igitur ejus vestigiis inhære, tu opera imitare, tu curam omnium quæ ad eam pertinent vel quicquid sibi placere cognoveris instanti solertia exequere. Notumque sit tibi et ceteris in nostra præsentia* F *considentibus, hanc beatam virginem divino oraculo ad hunc locum esse transmissam ; ex quo majorem devotionem circa illam habere debetis, et quantæ curæ sit locus iste ante Deum non ignorare.* His dictis, sanctus confessor discessit; et beata Wenefreda cum ancillis Dei deinceps conversatura remansit.

quibus præerat S. Theonia ;

ibique rursus ob sanctitatem suam et martyrii famam omnium ore celebratur.

27. Et tunc quidem totius religionis arcem arripere festinabat, atque in omnium virtutum culmine constans persistebat, ac si eatenus hujusmodi sanctitatis funditus aliena extitisset. Et quoniam, beato viro referente, prima conversionis [1] suæ auspicia sanctis virginibus revelata fuerant, ita ardenti devotione omnem salutis viam aggressa est velut si tunc primitus converti ad

— [5] *om.* 2.

Num. 25. — [1] quanto citius 2. — [2] ducere 2. — [3] postulans 2. — [4] definitionem 2.
Num. 26. — [1] certiores 2. — [2] evolavit 2. — [3] *vox substituta a corr. pro alia erasa* 1. — [4] *codd.* amodum.
Num. 27. — [1] conversationis 2.

maxima reverentia habitus. Hunc locum te invisere precepit Deus atque dum vixeris habitare, tuisque exemplis aliorum animos informare. Ibi est enim multarum virtutum abbas, nomine Elerius, quem jugis gemitus et oratio perseverans ita ab omnibus secularibus curis liberum reddiderunt ut jam nil terrenum sapiat, nihil mundanæ delecta-

A ad Deum cœpisset. Eratque in illa jugis abstinentia, custosque suæ bonitatis et sanctimoniæ perseverans oratio, et humilis conversatio. In ipsa exemplum patientiæ et obedientiæ ceteræ virgines accipiebant, eamque in omnibus quæ ad salutem pertinebant præviam sibi efficiebant; omnia quæ honestatis erant, quæ virtutis, in illa affluenter inveniebant; ideoque non modicam illi reverentiam exhibebant. Illa vero quæ prælata eis erat, mater scilicet sancti confessoris Elerii, Theonia nomine, eam solemni affectu diligebat, atque illius consiliis tam sui ipsius quam ceterarum virginum sibi commissarum curam dispensabat. Reverebatur etiam in illa pervigilem instantiam et mirabatur continuam abstinentiam, dulcique gaudio omnium virtutum in illa perseverantiam amplectebatur. Sæpius quoque, cum illa de cœlestis regni desideriis tractans lacrimas [2] de oculis ejus effluere faciebat ubertim, et ipsa æque lacrimabatur. Erat enim eadem matrona magnæ auctoritatis et religionis eximiæ, atque ad omnia opera caritatis et misericordiæ sollicite intenta. Et licet omnes virgines B inæstimabili devotione diligeret, sanctam tamen Wenefredam jocundo affectu suscipiebat et suo obsequio confovebat, atque ad illius venerationem non minimam operam impendebat. (Cap. xvii) Sanctus vero Elerius qui seorsum cum fratribus suis et condiscipulis Domino in simplicitate cordis et nimia spiritus afflictione serviebat, nonnunquam ad illam veniebat, et eam aliis imitandam proponebat. Frequentius autem de secretis cœlestibus, interdum etiam de mysteriis ecclesiasticis cum illa agens, inveniebat eam de his quæ ad Deum pertinent uberius redundare atque de necessariis exterioribus solerti astutia pollere. Sic ad suos revertebatur, admirans in illa et exterioris scientiæ affluentiam et interius divinæ gratiæ plenitudinem. Nec hoc diu finitimos latere potuit; unde locus ille in [3] brevi magnam celebritatem adeptus est et in ingenti reverentia est habitus. Accurrebant enim undique catervatim fideles populi, cernere cupientes virginem pro Christi amore prius capite truncatam, sed cujusdam sancti beneficio redivivam effectam, magnifice prædicantes locum quem incolebat summa esse reverentia dignum. Qui- C busdam vero sufficiebat sola ipsius visio et allocutio; nonnulli autem importunius se ingerentes, locum sectionis in collo virginis ostendi sibi humiliter petebant. Quorum petitionibus reluctari timebat, ne et illorum devotio inde minueretur et sibi illud ad superbiam deputaretur. Qui videntes in collo ejus pellem sectionis locum obtegentem miro colore albescentem, a lacrymis abstinere non poterant, Deumque in suis magnaliis benedicentes et nimia pleni admiratione ad propria redibant.

ANNOTATA.

a *Vulgo* Bodvari *seu* Bodfari, *in finibus comitatuum Flint et Denbigh, sex milliariis anglicis distans ab oppido Holywell inter meridiem et occidentem, quatuor vero milliariis ab oppido Denbigh inter septemtrionem et orientem. Nonnulli ejus nomen a S. Deiferi nomine derivatum opinantur* (1), *quasi contractum esset a* Bod-Deifar, *quod* Domum Deiferi *cambrice sonat. Plerique tamen* (2) *vicum illum eumdem esse existimant cum statione Romanorum quæ in Itinerario Antonini appellatur* Vari (3), *idque inde confirmari quod et situs est juxta antiquam romanam viam et in illo reperta sunt urnæ, munditiæ, arma et aliæ veterum Romanorum reliquiæ, et etiam nonnulli nummi* (4).

b *Vulgo* Henllan, *in comitatu Denbigh, quatuor milliariis anglicis cum dimidio distans a Bodvari inter meridiem et occidentem, duobus vero a Denbigh inter septemtrionem et occidentem.*

c *Vulgo* Gwytherin, *in comitatu Denbigh, decem milliariis anglicis distans ab Henllan, inter meridiem et occidentem.*

d *De cœnobio illo Guitheriacensi nulla documenta servata sunt præterquam hoc loco Actorum* S. Wenefredæ.

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

CAPUT V.

E

Post obitum S. Theoniæ, S. Wenefreda cœnobio Guitheriacensi præficitur; ipsius ibidem pia mors et sepultura.

28. (Cap. xviii) Quadam vero die beatus Elerius claustra sanctimonialium est ingressus, sanctam virginem Wenefredam visitaturus et cum illa quæ Domini erant tractaturus. Loquentibus autem eis ad invicem diutius, fortuito sermo incidit de memoria mortis. Tunc sanctus, nacta occasione proferendi quod frequentius animo revolverat : *Gaudeo*, inquit, *quod Deus ad hunc te destinaverit locum, corpus meum sepulturæ tradituram, meique memoriam post obitum meum habituram. Hoc enim a Deo mihi concedi sæpius deprecatus sum, ut videlicet aliquis ex suis famulis sive ancillis huc destinaret qui et me sepeliret et post me hunc incolens locum, celebrem illum faceret.* Cui sic beata virgo respondit : *Non equidem ita futurum est, nec sic est præordinatum a Deo. Te enim oportet, me superstite et coastante, domi-* F *nam meam matrem tuam prius humi tradere; atque demum post aliquantorum curricula annorum corpus meum sepelire. Dehinc tu plenus dierum in pace vitam consummabis, atque ad patres tuos translatus, in cœlesti regno invenies quæ ibi conservanda reposueris.* His sanctus confessor auditis discessit. In proximo autem patuit illam veram protulisse prophetiam. Nam post aliquantulum temporis beata Theonia, gravi infirmitate correpta, aculeis mortis ad præsens superventuræ cœpit urgeri. Cumque filiæ ejus, virgines scilicet quæ sub illius disciplina erant, cognovissent velocem ejus abscessum, nimio fletu et dolore tabescere cœperunt. Vehementer enim [1] lamentabantur, quia amittebant matrem quæ eas aluerat et in Dei

Post mortem S. Theoniæ, quam S. Elerio prænuntiaverat,

— [2] lacrimis 2. — [3] *om.* 2.
Num. 28. - [1] namque 2.

(1) Thomas, *Diocese of St. Asaph*, p. 281. — (2) Lewis, v° Bodvari. — (3) *Monum. hist. brit.*, p. xii. — (4) Lewis, l. c.

tionis [1] *affectet, totus cœlestibus intentus.* Quo cum virgo sancta pergeret, abbas Elerius per Spiritum sanctum ejus adventum prænoscens, in occursum illius proficiscitur; eamque honorifice suscipiens, ad virginum conventum

Num. 14. — [1] dilectionis 3.

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

Dei servitute educaverat et divina mysteria edocuerat. Quas illa verbis consolatoriis confortans, ibi debere dicebat hujusmodi lugubres voces emitti ubi meliori deterior succedit et ubi jura divina per malos successores decidunt; ubi vero bono melior succedit et illa quæ Dei sunt in melius semper provehuntur, ibi non luctus et desolationes admittendæ sunt, sed potius hilari corde cum gaudio spirituali meliorationem a supernis emissam suscipere hominis est bonam mentis habitudinem possidentis. *Et vos,* inquit, *ideo meum decessum patienter tolerare debetis, quoniam hanc beatissimam virginem Wenefredam vobiscum habituræ estis, in qua omnia quæ ad doctrinam vel ad exemplum salutis pertinent, sufficienter invenire potestis. Illam oculis interioribus intuemini et mentis affectu imitamini; ad illam, quasi ad singulare sidus, gressus vestros dirigite et omnium agendorum vestrorum curas illi impendite, scientes procul dubio Deum vobis ad omnia coadjutorem existere, si istius virginis consiliis consentientes adquieveritis.* Post hæc verba, a filio suo, sancto scilicet confessore Elerio, vivificam Dominici corporis et sanguinis communionem accepit, atque statim de hoc seculo migrans in manus sanctorum angelorum spiritum reddidit.

cœnobio præposita, virtutum exercitio cunctis prælucet, multos ad Dei cultum et vitæ emendationem adducit, et morbos tam corporis quam animæ, non sine multiplici prodigio, sanat.

29. Qua decenter composita et, ut talem tantamque decebat matronam, cum nimio planctu et fletu cunctorum sepulta, vir sanctus beatæ Wenefredæ ceterarum virginum custodiam et curam commisit. Cujus imperio, quamvis illa plurimum resistere laboraret, tamen verens judicium Dei subire si ulterius reniti tentasset, tandem consensit suoque oneri aliorum curam adjecit. Jam vero enarrari non potest quanta obstinatione totius abstinentiæ austeritates arripuerit, quas cruces vel quanta supplicia corpori suo indixerit, quantæ parcitatis seu severitatis sibi ipsi extiterit. Verum, ut absolute cuncta definiam, nihil prorsus intactum dimittebat quod ad propriam salutem vel aliorum exemplum et utilitatem pertinere cognoscebat. In his igitur modis constituta, ab universis simplici diligebatur affectu, et tam extranei quam domestici honorem ei exhibebant et eam reverenter venerabantur. (CAP. XIX) Beatus vero Elerius et ceteri qui in Wallia morabantur summi viri, videntes in virgine tantam perfectionem, multum ei deferebant atque reverebantur eam. Optimates quique [1] et nobiles patriæ eam dulci devotione amplectebantur et videntes benignam illius conversationem nimis ædificabantur [2]. Multi quoque minoris dignitatis viri ad illam venientes et modestiam habitudinis intendentes, magnamque ex sermonibus ejus ædificationem accipientes, promptiores ad Dei servitium deinceps reddebantur. Sed et latrunculi et alienæ possessionis invasores, inspecta vultus illius habitudine atque auditis sermonibus ejus, corde compuncti sunt; et quidam illorum exinde mitiores effecti, nonnulli vero omnino latrocinia intermittentes, conversi sunt ad Dominum, publicam de commissis suis pœnitentiam agentes. Et ut definite cuncta complectar, nulla ætas, nullus sexus, nullius etiam negotiationis homo infra illam patriam relictus videbatur, qui de beneficiis hujus virginis aliquod emolumentum non haberet. Gratulabatur inde ineffabiliter amicus Dei sanctus Elerius, prædicationemque populo de ea nonnumquam faciebat, dicens inter cetera quod Deus ad illuminationem fidelis populi illam eidem patriæ destinaverit, et quia inhabitaret illam virtus divinitatis. Quod multi satis compertum habebant : nam virtutes innumeræ et sanitates ægrotis per eam largitæ divinitatis virtutem illam obtinere plurimum contestabantur. Quicumque enim [3] æger ad illam veniebat, sospitate recepta incolumis discedebat; qui tristis adveniebat, gaudens redibat; qui aliqua oppressus cordis molestia vel alia exterius accidente causa gravatus accurrebat, statim liberatus a curis se prementibus atque suæ voluntatis compos effectus, ad sua hilaris revertebatur. Nulli quidem nocebat, sed universis communiter et singulis particulariter in aliquo proficiebat. Quicumque enim [4] per ambitum illius prædii habitantes [5] corporum aut animarum suarum infortuniis urgebantur, per illam celerius cupita remedia consequebantur. Seipsam ab omnibus implicamentis mundialibus [6] ita alienam custodiebat ut immundam se putaret si vel parvissimum quid de omnibus quæ ad hujus seculi pertinebant luxum in usus sui ipsius vel in necessitatibus suorum admitteret. Frugalitate quoque in omnium admiratione utebatur. Ad custodiam virginum sibi subjectarum sedula persistebat; ad cavendum etiam callidi hostis astutias cautas eas et sufficienter doctas faciebat. Ipsa vero et sermonibus suis et orationibus continuis ab inimico generis humani et pervasore Dominici juris illas defendebat, indefesse admonendo quatenus in omnibus actionibus suis circumspectæ essent atque propriæ salutis curam continuam haberent.

Proximum suum e vita discessum prænoscens, sodales suas, sapientissimis monitis instructas,

30. (CAP. XX) Contigit ergo inter hæc, postquam Deo dilecta virgo Wenefreda devoto famulatu acceptam superno regi vitam duxisset, ecce Dominus Jesus ancillam suam de laboriosa hujus vitæ servitute ad perpetuæ beatitudinis requiem assumere volens, quadam nocte in oratorio orationibus vacanti diem obitus sui proxime instare innotuit. Quæ ut se vocatam sensit, confestim gratia Dei se visitatam cognovit, ovantique spiritu ad perennis regni gaudia se præparare cœpit. Tunc noctibus continuis in ecclesia orans pernoctabat, diebus vero in omni virtute toto conamine persistebat, nihil pro viribus infectum relinquens de omnibus quæ facienda didicerat. Virginibus autem secum manentibus abscessum suum cito constare denuntiavit. Quo audito, ancillæ Dei cœperunt mœrore affici et inconsolabili dolore torqueri. Quas beata virgo suis consolationibus refovere tentans, dicebat illas pro sua corporali discessione non debere constristari, quoniam de corruptione ad incorruptionem, de miseriis ad gaudia transmigrabat; debere eas potius plurimum gratulari et secum congaudere quia [1] ad talem Dominum pergebat, apud quem pro illis [2] intercedere et eis quam maxime patrocinari poterat. Exhortabatur etiam eas ut a fraudulenter

Num. 29. — [1] quoque 2. — [2] ædificantur 2. — [3] *om.* 2. — [4] *om.* 2. — [5] (p. h.) *voces substitutæ a corr. pro aliis erasis* 1. — [6] mundabilibus 2.

Num. 30. — [1] quod 2. — [2] eis 2.

introduxit et virginum curam atque custodiam ei commisit. Quicumque æger ad illam veniens, sospitate recepta incolumis redibat, et tristis omnis lætitiam mentis et consolationem reportabat.

15 (30-33). Nocte tandem quadam orationibus vacanti Jesus Christus apparens diem obitus sui in proximo instare

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI

A dulenter surripientis inimici calliditate caverent, astutias versutiæ illius multiformas esse docens, suis præsertim exemplis innitcrentur, et tales seipsas exhiberent ut ipsius suffragiis adjuvari mererentur. Ut autem ad beati Elerii cognitionem rumor iste perlatus est, ipse præsertim super abscessu dilectæ sibi virginis nimiis gemitibus angebatur. Sciens quippe illam peculiaris gratiæ dote divinitus donatam, dum ipse in corpore peregrinaretur secum manere nimia devotione optabat; nunc autem, quamvis illa de calamitate et ærumnis ad sine fine mansurum transiret gaudium, se in perturbationibus mundialibus relicto, solatia peregrinationis suæ se amittere ægre ferebat. Illius tamen aspectibus et collocutionibus quasi ingerendo se sæpius inserens, boni pastoris vices et mores gerebat, illius in omnibus curam habendo et quæ sibi profutura sciebat operosius subministrando.

consolata, et sacro viatico munita,

31. (Cap. xxi) Interea cœpit beata virgo [1] gravi viscerum dolore urgeri. Cumque languor vehemens esset, et quotidie increscens [2], cognovit se B obitus sui incitamentis coartari. Tunc totis viribus ad Deum intendens, ut sui misereretur exorabat et ut animæ suæ pius [3] præsul et custos existeret, ne pessimi prædonis præda fieret. Deinde vocato ad se sancto confessore Elerio, munivit se Dominici corporis et sanguinis viatico. Cernens vero socias suas virgines pro sua ægritudine nimiis gemitibus tabefieri, verbis consolatoriis eas adhortata est, dicens : *Nolite, filiæ, nolite pro meo discessu nimia tristitia affici : quoniam relicta præsenti miseria ad summum et incommutabile bonum Dei misericordia perventura sum. Nunc gaudeo quod sponsum terrenum respui, quod omnia mundi delectamenta [4] solius Dei amore succensa calcari vel quod nihil in hoc mundo proprium habere disposui. Ad illum itaque me nunc perventuram scitote, quem rebus omnibus præposui, et in cujus comparatione omnia mundialia ut stercus arbitrata sum. Illius, inquam, visione me per secula fruituram cognoscite, pro cujus amore meipsam detrimentum feci et omnia carnis oblectamenta contempsi. Vos itaque talem et tantum Dominum diligenti devotione amplectimini, propositis vobis et præostensis salutis exemplis tota intentione innitimini, cælestique sponso, cui* C *fidem et castimoniam servare pepigistis, pactum vestrum custodire conamini. Ipsius enim solius auxilio hunc diem spe secura expectare potestis atque inimicorum vestrorum insidias devitare pacemque perpetuam habere. Leve quippe et momentaneum existimate quicquid oculis vestris carnalibus se ingeret. Non enim debetis rebus intendere quæ hodie sunt et cras evanescunt, nec ab illis incommutabilibus bonis animum flectere quæ nunquam deficient, in quibus pax et securitas et gaudium est sempiternum.* Post hæc verba, ad orationem conversa, a manibus Domini spiritum suum suscipi deposcebat.

pie moritur IV non. nov.

32. (Cap. xxii) Igitur in die kalendarum novembrium, acrius cœpit corporis sui dissolutione fatigari. Sed nec tunc inter dolores a salutari prædicatione quievit : nam omnibus qui ad illam veniebant, terminum vitæ suæ sollicite observare admonendo præcipiebat, ostendens quantam lætitiam habituri sunt qui purgatis animis et a mundi spurcitia defæcatis de hoc seculo migraverint. Cumque nimia ægritudinis molestia corpus illius attenuaretur et jam in proximo obitum suum imminere cerneret, advocatum ad se beatum Elerium rogavit quatenus corpus suum juxta corpus beatæ Theoniæ matris suæ sepulturæ traderetur. Quod cum sanctus vir benignissime concederet, orationi iterum intendens, eadem die, id est quarto nonas novembris, spiritum suum in manus Creatoris commendavit, cælestibus choris sociandum. Quod videntes qui aderant, gravissimis lamentis pro ipsius sunt discessione dissoluti. Quid ibi gemituum, quid effusum est lacrymarum? Nullus a planctu immunis erat; omnis sexus et ætas ad lamentum profusius se vertebat, et eo quisque sibi magis consulere et proficere credebat quo majorem dolorem pro illius absentia assumebat. Cumque omnibus communiter intolerabilis luctus esset, virgines præsertim quæ cum illa vixerant ingens affecit mœstitia; ipsæ enim dominam et salutis doctricem se amisisse plangebant.

et sepelitur in cœmeterio ubi et multi alii sancti requiescunt

33. Omnibus itaque diverso genere abscessum illius lamentantibus, accurrens beatus Elerius verbis consolatoriis silentium illis imposuit; dehinc commendans animam ejus Deo, sollicite procurare cœpit omnia quæ ad exequias beatæ virginis pertinere videbantur. Deinde corpus sepeliendorum more compositum in ecclesiam [1] deportari præcepit. Peractis vero omnibus quæ ad funus sive ad sepulturam pertinebant, in loco quo ipsa petierat cum maximo omnium planctu et gemitu corpus humi est traditum. In eodem quoque cœmiterio multi quidem et magnorum meritorum viri requiescunt; sed et præclariores et majoris [2] famæ feruntur sanctissimi confessores Chebius et Senanus *a*, quorum prior ad caput illius tumulatus est, alter vero in eodem ordine quo ipsa jacet requiescit. Qui utique [3] magnarum virtutum viri fuisse apud indigenas memorantur, eumdemque locum ob sanctorum adisse frequentiam quos ad exemplum [4] vitæ præsentis agonem illuc convenisse audierant. Extant adhuc in eadem provincia nonnullæ in illorum memoria basilicæ, in quibus quantorum ante Deum sint meritorum per crebra mortalibus miracula manifestatur. Ad lævam illius beata F Theonia, de qua supra retulimus, sepulta quiescit; ceterum aliorum sanctorum nomina vel numerum ibidem quiescentium solius Dei cognitio retinet. Tanta enim sanctorum congerie isdem locus venerabilis habetur ut nullus mortalis omnino omnium eorum nomina scire vel etiam numerum congestorum comprehendere potuerit. Cum quibus omnibus eumdem exornat locum beata virgo Wenefreda, virtutibus clara et miraculis innumeris coruscans. Post mortem vero ejus multi illuc advenientes et per ipsius suffragia poscentes a Deo infirmitatum suarum medelam, votiva sunt adepti remedia. Locus autem ille in magna celebritate deinceps est habitus atque cum magna reverentia et veneratione a multis orationis causa expetitus. Post aliquantorum vero curricula annorum, beatus Elerius, summæ sanctitatis et nimiæ perfectionis vir, vita discedens, plenus

a

Num. 31. — [1] (b. v.) v. b. 2. [2] *ita corr., prius* ingrescens 1; ingravescens 2. — [3] *om.* 2. — [4] *vox substituta a corr. pro alia erasa* 1.

Num 33. — [1] ecclesia 1. — [2] *codd.* majores. — [3] *vox suppleta a corr.* 1. — [4] *ita codd. : nonne* explendum ?

innotuit. Unde quarto nonas novembris plena virtutibus et operibus bonis spiritum Deo reddidit, sepultaque est juxta

plenus omni sanctitate et religione migravit ad Dominum. Qui in basilica sui nominis *b* sepultus, usque ad hanc diem multis miraculis coruscare non destitit [5]: qui etiam eidem [6] loco plurimum reverentiæ et dignitatis conferens miraculis plurimis clarescit.

ANNOTATUM.

a *Cfr. infra Annot. ad Translat. num. 8.*

b *Hinc colligitur revera olim extitisse Guitheriaci ecclesiam S. Elerii nomine dedicatam (cfr. Comm. præv., num. 49).*

CAPUT VI.

Miracula sanctæ virginis patrocinio post mortem ejus utroque loco ubi conversata est impetrata.

Locus quem prius incoluerat, miraculis celebris.

34. (Cap. xxiii) Locus vero in quo prima conversationis beatæ virginis auspicia claruerunt nimia fidelium frequentatione venerabilis habetur. Nam multoties ibidem obtutu beatæ virginis præclara fiunt miracula, per quæ et [1] beatam Wenefredam suis incommoditatibus opitulari posse advenientes intelligunt, et eo devotius illuc catervatim undique turba fidelis populi accurrit, precibus illius corporum et animarum suarum remedia se adipisci sperans. Augetur autem in dies advenientium devotio, videntium rapidissimum fontem qui de loco erupit in quo prius caput virginis ad terram corruit atque perspicientium lapides qui in fundo fluminis jacent, in quibus, conservato adhuc sanguine, virginis martyrium rubuisse perspicuum est. Ad quod videndum cum multi pronis animis circumfluant, intuentes cruorem lapidibus inhærentem superdecurrentis aquæ assidua eluvione non posse abstergi, admirantur rei novitatem, et virginis prærogativam magnificantes, ad propria revertuntur. Multi quoque debiles illuc adveniunt et sani facti ad sua redeunt.

Cæca nata lumen oculorum recipit;

35. (Cap. xxiv) Quidam vir faber, in illa patria degens, filiam habebat a nativitate sua cæcam. Qui audiens plures per beatæ Wenefredæ merita sanitati donatos, filiam suam, quotidie petentem se perduci ad fontem sanctæ virginis [1], cum nimia devotione perduxit. Quæ sero ibi adducta, de fonte suum caput primum lavit, et sic demum ad ecclesiam est perducta, tota nocte ibidem insomnis oratura. Quod dum fieret, facto mane [2] rogavit quatenus paululum quiescere permitteretur. Quo sibi concesso, atque loco ad pausandum sibi parato, diutius obdormivit; dehinc expergiscens bene se videre testata est. Intuens autem illam pater ipsius, atque ita ut asserebat comperiens, insinuavit quæ circa filiam suam propter merita sanctæ Wenefredæ operatus fuerat Deus, atque ad prædicanda virginis præconia universos D qui aderant suis sermonibus incitans, cum filia sua ad propria est regressus. Ex hoc miraculo multi in devotione beatæ virginis accensi passim omnibus audientibus prædicabant magnalia virtutum illius. Quidam vero per hujusmodi mirabilia opera quæ per illam fiebant flagitanti [3] amore ei inhærentes, ad ipsam quasi ad singulare refugium accedebant, atque post paululum votis suis potiti ad sua remeabant. Quod patenter ex subjecto demonstrabitur exemplo.

fur sacrilegus divinitus punitus;

36. (Cap. xxv) Ex eventu accidit quodam tempore non modica in illis partibus perturbatio. Cumque illius provinciæ nobiliores et potentiores vicinis amicis suis internuntium direxissent, quatenus sollicitam rebus suis custodiam adhiberent et sibi ipsi cautissime præcaverent, nuntius illorum a latronibus circumventus ad ecclesiam beatæ virginis Wenefredæ velociter confugium fecit. Insequentibus autem semper [1] illum e vestigio inimicis suis, ipse atrium ecclesiæ cum equo quem equitabat ingressus ad ostium ecclesiæ equo desiluit et frenum ad seram ostii ligans firmavit. E Demum quoque nimium appropriantes sibi hostes declinare volens, ad altare velociter cucurrit. Latronum vero unus ceteris protervior, qui nec Deum nec sanctos ejus reverebatur, audaci præsumptione septa ingrediens, ad equum cursu celeri pervenit: quem extensa manu arripiens, frenumque a sera portæ resolvens, nihil virginis merita veritus abduxit. Homo vero cujus fuerat equus, ab ecclesia egressus, non invenit quem ibi deposuerat caballum. Sciens autem quod ab illis qui eum fugientem insecuti fuerant, ademptus [2] sibi suus fuerat equus, iterum se [3] in ecclesiam contulit: ubi coram Deo et beata virgine querimoniam suam deponens, multis lamentis conquerebatur de violentia sibi illata et quia infra septa ecclesiæ pacem habere non potuerit; multaque depostulatione sanctam virginem Wenefredam efflagitans quatenus illius præsumptuosæ et nimium audacis contumaciæ memor existeret atque pro commisso facinore celerem ultionem inferret, a basilica exiens, iter quod eques inceperat pedes perficere cogebatur. Post modicum vero beata virgo violationem atrii sui seu basilicæ suæ curæ sibi fore ostendit, atque querimoniam sibi cum gemitu depositam se non usquequaque F negligenter intermittere manifestavit. Homo enim qui equum ad ostium ecclesiæ ligatum solverat et secum abduxerat, gravissima cœpit infirmitate languescere. Post paululum quoque [4] languor ille a toto corpore deductus in dextro se brachio funditus contulit, tantaque miseria et afflictione miserum hominem afficiens corripuit ut mori mallet quam tantis calamitatibus affligi. Crescebat etiam quotidianis augmentis cruciatus, nec poterat alicujus medici cura leniri; nec destitit donec ex congesto ibidem noxio humore totum illud brachium cum manu sua putrefactum, post nimias et intolerabiles passiones a reliquo corpore decideret. Sed nec tunc miserrimus homo quiescere aut priores molestias funditus evitare potuit, donec

— [5] desistit 2. — [6] eodem 2.

Num. 34. — [1] ad 2.

Num. 35. — [1] (f. s. v.) s. v. f. 2. — [2] (f. m.) m. f. 2. — [3] *ita cod., leg.* flagranti?

Num. 36. — [1] super 2. — [2] adeptus 2. — [3] *om.* 2. — [4] *om.* 2.

sanctum Chebium et Senanum.

16 (34-35). Per illam enim omnipotens Deus multa miracula operari dignatus est. Inter quæ filiam fabri cujusdam a nativitate cæcam illuminavit.

A donec ad præfatam ecclesiam veniens beatæ virginis merita humiliter confiteretur et pro commisso scelere veniam deprecaretur. Dehinc vero miseratione sanctæ virginis a dolore vehementi aliquantulum relevatus, ad aliorum cautelam ibidem reservatus est. Eo namque viso terrebantur omnes qui alienis rebus insidiabantur, et ne aliqui ulterius atria ecclesiæ irrumpere præsumerent terribiliter monebantur. Omnes quoque qui illum intuebantur pro tali ausu et tam misera præsumptione tam lacrimabili recompensatione multatum fuisse, virginis merita admirabantur et devotiores in ejus obsequiis efficiebantur. Ipse vero qui brachium perdiderat, publica pœnitentia satisfaciens beatæ virgini quod temerario ausu septa basilicæ ipsius irruperat et manum suam contra eam levaverat, multos ab hujusmodi præsumptione compescuit. Accurrebant catervatim undique populi miraculum illud insolitum videre cupientes, visoque illo pleni admiratione redibant præconia virginis magnifice prædicantes.

alii miro prodigio manifestati;

37. (Cap. xxvi) Aliud quoque non minus mirabile per beatam Wenefredam patratum est miraculum. Quodam tempore fures in territorio præfatæ ecclesiæ vaccam invenientes, nullam reverentiam beatæ virgini exhibentes, secum illam furto deduxerunt. Verumtamen metuentes ne vicini populi illos insequerentur et per vestigia vaccæ quam ducebant recto itinere ad se perducerentur, diverterunt ad viam duram et saxosam, in qua nec sui ipsorum nec animalis vestigia cognosci posse putabant. Verum non est consilium, non est prudentia neque virtus contra Dominum. Ut enim viam petrosam ingressi sunt, in qua magis se occultare putabant, ibi prius illorum nequitia [1] detegi cœpit. Statim enim pedes suos vacca usque ad genua humi infigebat, et tam in saxis quam in dura et arida via vestigia animalis patenter apparebant; et quo se occultius incedere putabant, eo fugæ illorum major cognitio fiebat, Deo merita virginis per incessus ipsorum declarante. Illi quippe quo longius incedebant, eo sibi ipsis tutius fore credebant et securius possidere quod abstulerant confidebant; sed e contrario illis contingebat. Nam ex quo illi quibus vacca furata fuerat compererunt animal
C suum sibi ablatum furto fuisse, statim cum nimia hominum caterva fures insequi cœperunt : videntesque vestigia animalis impressa lapidibus et aridæ terræ, certiores effecti, sollicite pedum impressionem legebant; invocantesque beatæ virginis auxilium, per cujus merita tam evidens miraculum in petris et in dura humo conspiciebant, currebant viam vaccæ vestigiis sibi præostensam. Latrones vero clamorem insequentium se audientes, timentesque se capi ab illis cum animali quod ducebant, extra viam abierunt; sed nec sic occultari poterant : nam quocumque persequentes incedebant, semper impressiones pedum animalis in silicibus et in arido solo patenter inveniebant; confirmatique animis et confortati miraculo sibi præmonstrato [2], confidenter insequebantur. Et semper quo longius incedebant, eo manifestius animalis vestigia cognoscentes, se nequaquam evadere posse nisi dimissa vacca diffugium quærerent, reliquerunt eam in nemore, et ipsi velocissime fugientes se occuluerunt. Qui vero insequebantur eos, vaccam solam invenientes, fugatis eis qui eam ducebant, quod suum erat receperunt et retrorsum abire cœperunt. Inquirentes autem sollicite utrum animal suum ejusmodi [3] vestigia faceret in lapidibus et in terra redeundo retrorsum, sicut fecerat cum abduceretur, minime invenerunt. Tum quidem cognoverunt quod beata virgo illorum causa miraculum illud operata fuerat, ut videlicet per signa animalis agnoscerent quo incedere deberent, et quod sibi injusta rapina ablatum fuerat celerius consequerentur. Redeuntes vero vaccam domino suo restituerunt, et miraculum quod factum erat publice prædicaverunt. Multi quoque abierunt visuri quæ de vestigiis dicebantur, et invenientes vera fore quæ prædicabantur, et ipsi E pariter eadem prædicare non cessabant. Ex hoc perterriti sunt plurimum omnes qui aliorum rebus inhiabant et dolum in corde suo machinabantur, præsertimque horribiliter admoniti ne infra territorium quod ad ecclesiam beatæ virginis pertinebat aliquid diriperent aut aliquatenus latrocinarentur. Latrones autem, verentes iram virginis et ne Deus propter illius contemptum graviter indignatus illorum præsumptuosam audaciam ulcisceretur, et sic pœnas darent [4], ad basilicam sanctæ virginis submissis animis venerunt veniam postulantes. Ubi publica allegatione se deliquisse confitentes, magnifice virginis merita prædicaverunt, atque omnes qui eos audierunt ab hujusmodi illicita præsumptione dehortantes, ad propria regressi sunt.

Auctore Roberto Salopiensi.

[illegible] ægroti aqua fontis ablutione sanati;

38. (Cap. xxvii) Item de fonte, quem prælibavimus ubi caput virginis abscissum [1] ad terram corruit erupisse, veridicorum assertionibus miranda recitantur. Cum pueri tenelli aliquo sui corporis incommodo laborantes ægrotant [2], projectos in ipsius scaturigine fontis et pernicitate fluminis delatos matres illorum hilares eos et sospitati restitutos repente suscipiunt. Vulgare F est atque famosissimum apud omnes fere [3] Walliæ habitatores, quod si quis febricitans aut aliquo membro patiens se illa aqua perfudit vel lapides, quos cruore ipsius perfusos per rivum inveniri prædocuimus, patienti membro adhibuerit, prius potata aqua, ex lapidum ablutione confestim sanitati redonabitur. Nonnulli etiam quatenus illuc lotum eant divinitus admonentur. Frequentius autem ipsa eadem virgine noctu per visionem exhortante, multi illuc adveniunt atque inde revertentes votis suis potiuntur.

39. (Cap.

Num. 37. — [1] *vox suppleta a corr.* 1. — [2] demonstrato 2. — [3] ejusque 2. — [4] darentur 1.
Num. 38. — [1] (v. a.) a. v. 2. — [2] ægrotabant 2. — [3] *vox suppleta a corr.* 1.

17 (37). Latrones quidam in territorio sanctæ Wenefredæ vaccam rapientes, diverterunt per viam duram et saxosam, in qua nec ipsorum nec animalis vestigia cognosci posse putabant. Confestim tamen pedes suos usque ad genua humo vacca infigebat, et tam in saxis quam in dura et arida via vestigia patenter apparebant. Quocumque enim latrones procedentes incedebant, semper impressiones pedum animalis clare [1] videri poterant. Sicque tandem relicta in nemore vacca, latrones velociter fugientes se occultabant.

18 (38). Cum pueri tenelli aliquo sui corporis incommodo laborantes ægrotare cœperint, projectos in ipsius scaturigine fontis [1] et pernicitate fluminis rejectos matres eorum hilares et sospitati restitutos repente eos suscipere consueverunt.

Num. 17. — [1] clari 2, 3.
Num. 18. — [1] (s. f.) f. s. 3.

aliud furtum sacrilegum divina ultione repressum

39. (Cap. xxviii) In descensu ejusdem rivi peroptimum habetur molendinum, ad beatæ virginis Wenefredæ jus pertinens, quod nulla unquam imbrium sive nivis abundantia pereffluente [1] aut aliquo urentis gelu sive [2] æstivæ siccitatis molestia perstringente molere desistit. Quod [3] semel latrones ingressi, ferramenta illa seu instrumenta quibus id genus utitur secum extulerunt, alio illa transponentes molendino. Verum, donec ea ibi fuerunt [4], nec rota circuire nec officialibus illis aliquis profectus evenire potuit. Custodes autem officii, videntes quæstum suum quaque [5] die minorari, propter ea quæ allata fuerant, non ulterius passi minorationem suam, foras ejecerunt ea quæ a furibus acceperant : statimque rota molendini vertendi licentiam atque cetera officialia instrumenta pristinum sunt consecuta morem. Quæ ejecta latrones iterum aliis transposuerunt locis, quibus eadem per omnia contigerunt. Tandemque [6] comperientes ista divina dispensatione actitari, videlicet quod nullius loci possent commodo vel utilitati inservire, pœnitentia ducti, ad proprium illa B detulerunt locum, per suffragia beatæ virginis veniam postulantes. In quo facto sanctæ Wenefredæ merita apud omnes illam patriam inhabitantes [7] et laudes ipsius in excelsis efferunt et bestialem malignantium retundunt insaniam, dum sibi quique in malum cedere non ignorant, si quando in sanctorum possessionibus letali cupiditate illecti grassantur.

Locus etiam ubi corpus sanctæ requiescit,

40. Ex hujusmodi occasionibus locus ille maximam celebritatem adeptus est in quo primitus beata virgo Wenefreda [1] conversata est; adeoque prævaluit in eo beati Beunoi vaticinium, ut per beatam virginem, cujus in illo prima conversatio fuit, publice Dei prædicentur magnalia, atque multi infirmitatibus suis desiderata consequantur ibidem remedia. Et sicut illa a Deo locum illum benedici et cœlesti visitatione perlustrari postulavit, ita patentibus signis postea declaratum est a Deo illam super hæc exauditam fuisse. In [2] exhibitione enim miraculorum et mirandorum quæ ibidem fiunt operum approbatione præfatum sanctum vera præconatum fuisse liquido patet : cujus præsagio fuit, locum illum cœlesti gratia perlustrandum, Deumque [3] ibi per merita ejusdem virginis multorum salutem operaturum. Hoc quoque hodieque testantur fidelium turmæ illuc catervatim confluentes, et propter quæ venerint adeptæ, cum gaudio ad propria revertentes. Multoque uberius ibidem super infirmantes [4] divinæ fiunt miserationes quam in loco in quo sanctissimi corporis ejus gleba tumulata fuit : quod ideo reor factum esse, quod illum locum semper specialius peculiarem habuerit, in quo conversionis suæ primordia micuerunt et ipsa divinis mysteriis est initiata, et in quo signa martyrii illius per E omne tempus recentia perseverant. Verumtamen utrobique mirabiliter divina virtus operatur, et per ipsius suffragia innumera fiunt magnalia, ægrisque cupita præstantur remedia. Cæcis enim per illam visus restauratur, et surdis auditus donatur, et omnes fere advenientes votis suis se potitos per eam gloriantur, ad laudem Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

miraculis honoratus.

Num 39. — [1] *præfixum* per *suppletum a corr.* 1. — [2] *vox substituta a corr. pro alia erasa* 1. — [3] quo 2. — [4] fuerant 2. — [5] quaqua 1. — [6] que *om.* 2. — [7] habitantes 2.

Num. 40. — [1] (p. b. v. W.) b. v. W. p. 2. [2] *om.* 2. — [3] Dominum 2. — [4] infirmitates 2.

19 (39) In descensu ejusdem rivi optimum molendinum construitur, quod nunquam imbrium sive nivis abundantia profluente aut aliqua urentis gelu sive æstivæ siccitatis molestia perstringente molere desistit. Quod semel latrones ingressi ferramenta omnia seu instrumenta secum auferebant. Et cum illa suo molendino detulissent, nec rota circuire nec officialibus illis aliquis profectus, donec reportata fuerant, poterat evenire

20 [translatio]. Post multorum annorum curricula, anno scilicet gratiæ millesimo centesimo tricesimo octavo, ossa sanctæ Wenefredæ virginis apud Salopiam [1] ad monasterium monachorum cum magno honore translata sunt.

Num. 20. — [1] Solopiam 2.

C F

B. TRANSLATIO.

CAPUT I.

Monacho quodam Salopiensi sanato per invocationem S. Wenefredæ, Robertus prior mittitur Guitheriacum ad virginis corpus inde Salopiam transferendum, consentientibus in id episcopo Benchorensi et principe Walliæ.

Monachi Salopienses, sancti alicujus reliquias apud se habere cupientes,

1. (Cap. i) [1] Igitur postquam beata virgo Wenefreda, innumeris effulgens virtutibus, cœlestia migravit ad regna, multis interlabentibus annis, regnante Willermo [2] rege, qui primus de Normannis regnavit in Anglia, Rogerus comes, vir illustris et in omni morum et religionis honestate conspicuus, in urbe Solopesberiæ cœnobium ædificare cœpit *a*. Ad hoc perficiendum cum diligenti cura intendens, sumptibus suis illud adauxit; dehinc abbatem posuit, fratresque ibidem Deo servituros constituit. Processu vero temporis locus ille Deo miserante excrescens, multis ad viam salutis profuit, cunctisque patriam illam incolentibus divini odoris fragrantiam præbuit. *a*

Num. 1. — [1] *Rursus in solo 2 indicata est hæc distributio capitum.* — [2] Willielmo 2.

Cumque

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI

A Cumque fratres illi virtutibus pollerent, quæ virtutis erant solerti instantia investigare cœperunt; sæpiusque conquesti ad invicem quod reliquiis sanctorum nimium indigerent, ad id perquirendum summopere animos appulerunt [3]. Et quoniam in Wallia, quæ vicina erat eis, multorum corpora sanctorum retineri audierant, quia eadem provincia ante multis [4] inhabitata sit sanctis quorum merita diversis in locis prædicabantur, qualiter aliquem illorum habere possent omnimodis perscrutari studuerunt. Scientes quippe illius patrociniis se plurimum apud Deum muniri posse cujus honorem quotidiana devotione excolerent [5] in terris, qui sic eis patrocinaretur diligenter procurari conati sunt. Verum cum plures præclarissimi et excellentissimi confessores ibidem haberentur, cui potissimum tenderent [6] vel quem specialiter [7] desiderarent hæsitare cœperunt.

uno eorum a gravi infirmitate per invocationem S.Wenefredæ *sanato,*

2. (Cap. ii) Accidit interea quod quidam ex fratribus gravi oppressus infirmitate ceteros fratres vehementer sibi compatientes nimio dolore conturbaret. Qui plurimum pro eo solliciti, supplicibus animis Deum pro ejus incolumitate deprecati sunt, vicinarum ecclesiarum monachis ut idem facerent humiliter demandantes. Ut vero tanta fratris illius molestia Cestrensis ecclesiæ monachis innotuit, et ipsi æque consternati animis, Deum pro ipsius sospitate rogatum in ecclesia processerunt. Quibus [1] ante sanctum [2] altare prostratis septemque psalmos humili devotione decantantibus [3], unus eorum, Radulphus nomine, qui subprioratus officio fungebatur, vir admodum simplicis animi, obdormivit. Visumque est ei virginem speciosissimam sibi astare placidoque vultu in hæc verba prorumpere: *Quid est,* inquit, *pro quo prostrati oratis?* Monachus respondit: *Frater quidam ex nostris familiaribus gravissima infirmitate cruciatur, pro cujus incolumitate oraturi, nos et preces nostras suppliciter Deo prosternimus.* Ad hæc iterum illa: *Et ego novi quod frater ille mentis alienationem patitur. Sed si ejus sanitatem veraciter optatis, unus ex vobis eat ad fontem sanctæ Wenefredæ et [4] in ecclesia quæ ibi est in illius memoria [5] missam celebret, statimque liberabitur frater ægrotus.* Hæc dicens disparuit. Monachus vero ad se reversus, et quæ viderat vel C audierat mente pertractans, noluit quidem tunc visionem illam ceteris denuntiare, timens a sociis suis ludibrio haberi et phantasiæ deputari quæ [6] viderat: sicque transactis ferme xl^ta [7] diebus æger semper gravius patiens lectulo decumbebat. Delatus item rumor est [8] ad monachos [9] Cestriæ de molestissima incommoditate qua præfatus frater urgebatur, atque loquendi de illo ceteris fratribus occasionem dedit. Cumque multis sermonibus ægrotum plangerent condolentes ei, ille qui visionem viderat, sumpta audacia, retulit eam ex ordine, cunctis benignissime amicis ipsius verbis fidem accommodantibus: quia jam olim virginis illius [10] merita præclara fore audientes, et multa per eam miracula fieri cognoscentes, facile animos ad credendum quæ dicebantur appulerunt, atque visioni fidem dederunt. Nam ad cujus fontem ire et in cujus honorem ibi missam cantare monebantur, illam pro certo sanctam Wenefredam vocari sciebant, quam etiam præfato fratri apparuisse aiebant. Itaque, consulentibus eis, mittuntur duo monachi ad fontem beatæ Wenefredæ in ecclesia illius, quæ ibi juxta fontem est, missam celebraturi et pro ægroto oraturi. Factum est eadem hora qua missa ibidem decantata est, infirmus frater apud Salopesberiam de invaletudine sua convaluit, consortesque suos pro sua sospitate plurimum [11] exhilaravit. Post aliquantulum vero temporis isdem frater qui infirmus fuerat ad eumdem locum perductus est, Deo et sanctæ virgini gratias pro sanitate sibi indulta persoluturus. Cumque in ecclesia prius orasset, et postea de fonte bibisset et inde lotus fuisset, omnimodis sospes effectus, ad monasterium est reversus. Exinde beatæ virginis memoria in fratrum cordibus devotius inolevit, ita ut se felices æstimarent si vel modicam particulam de ejus sanctissimo corpore consequi possent: et licet id arduum et difficile et vires suas excedere putarent, tentandum tamen prorsus statuerunt. Scientesque nihil voluntati Dei resistere posse, Deum sibi propitium fieri et coadjutorem adfuturum exoraverunt, cujus nutu quælibet impossibilia vel difficilia leviter sibi ad manum provenire [12] posse non dubitarent. E

Robertum priorem ad comparandum virginis corpus destinant. Qui, faventibus sibi episcopo Benchorensi et principe Walliæ,

3. [Cap. iii] Eodem tempore Rex Henricus *b*, vir summus et amicus pacis, arcem regni gubernabat; cujus auctoritate pax et securitas totam insulam obtinebant, eoque [1] magis omnibus quocumque incedere vellent pacifice licebat. Unde præfati fratres frequenter nuntios in Walliam transmittentes, ubinam excellentiores sancti requiescerent, vel potius ubi præfatæ virginis tumulus esset, sollicite quæsiverunt: inventoque loco quo sanctæ virginis Wenefredæ ossa quiescebant, nimio sunt gaudio exhilarati. Deinde Bangornense pontifice, cujus illa provincia diocesis erat *c*, sibi consentiente et adjutorium pollicente, principes et nobiles patriæ consentaneos sibi et faventes effecerunt. Res quotidie gradatim procedens celerem efficaciam portendere videbatur atque fratrum animos in spe sui desiderii extollebat. Sed mors prædicti regis Henrici repente interveniens nimia calamitate omnem oppressit Britanniam, et negotium istud intermittere ad tempus cogit. Secundo vero imperii regis Stephani anno *d*, sedatis perturbationibus pristinaque reddita tranquillitate, præfati cœnobii abbas, F Herebertus nomine *e*, consilio fratrum priorem suum, vocabulo Robertum *f*, in Walliam destinavit, adjunctoque sibi socio quodam monacho Richardo vocitato. Isdem autem prior, in hujus rei procuratione ceteris sollicitior existens, transmissis frequenter legatis suis et literis per patriam, hoc in responso acceperat ut, si ipse veniret, voti sui compos effectus cum gaudio reverteretur. Veniens itaque, præsulem Bangornensis ecclesiæ prius adiit; et ab eo ad principem illius terræ *g* transmissus, satis benigne ab eo est susceptus. Cui cum seriem itineris sui et adventus causam exposuisset; ille hujusmodi verba ei respondit: *Non equidem æstimaverim te [2] sociosque tuos tantum laborem sine Dei nutu et*

— [3] *prima syllaba* (ap) *substituta a corr. pro alia erasa* 1. — [4] *om.* 1, *perperam in margine supplevit corr* nullis. — [5] excellerent 2. — [6] *om.* 2. — [7] *ultima syllaba* (ter) *suppleta a corr.* 1.

Num. 2. — [1] (Deum-quibus) *om.* 2. — [2] secundum 2. — [3] *vox suppleta a corr.* 1. — [4] ita et 2. — [5] honorem 2. — [6] quod 2. — [7] quadraginta 2. — [8] *prius* (*pro* rumor est) romorem 1. — [9] *voces suppletæ a corr.* 1. — [10] *vox suppleta a corr.* 1. — [11] *vox suppleta a corr.* 1. — [12] proveniri 2.

Num. 3. — [1] eo 2. — [2] *om.* 1.

beatæ

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

beatæ virginis voluntate assumpsisse. Forte enim videns debitam sibi reverentiam a suis non inferri, alias asportari desiderat, ut ab alienis honorem accipiat quem sibi sui impendere aut contemnunt aut negligunt. Proinde cedo libens, et beneplacito suo assentire me [3] *fateor; ne resistens indignationem ejus in ultione pati compellar* [4]. *Et licet omnibus immunditiis inquinatus, omnium hominum infimus vel deterior, tamen audacter ad tumulum ejus prorumperem, et sacra ejus ossa tangens, vobis ea traderem, nisi pro communi utilitate patriæ alias intendere me oporteret. Ipsam hoc velle et labores vestri et visiones vobis ostensæ manifestant. Euntes igitur, meæ auctoritatis licentia confirmati, locum in quo beata virgo requiescit festinanter adite, inventuri, ut reor, aliquos qui vestræ dispositioni rebelles existent. Sed confidite: quia illius obtentus eos vobis pacificabit cujus affectus vos tantum laborem arripere incitavit. Verumtamen ego ad illos homines in quorum patrimonio prædictæ virginis corpus requiescit nuntium destinabo, qui et iis voluntatem meam insinuabit et eos aliquanto pacificiores vobis effi-* B *ciet.* His dictis, eos in pace dimisit.

ANNOTATA. D

a *De fundatione cœnobii Salopiensis anno 1083 videsis Ordericum Vitalem* (1).

b *Primus hujus nominis, ut constat ex eo quod paulo inferius successorem habuisse legitur Stephanum. Regnum tenuit a mense augusto anni 1100 ad mensem decembrem anni 1135* (2).

c *Inde colligitur sedem Asaphensem tunc temporis fuisse suppressam sive unitam cum Benchorensi. Et re quidem vera nullus episcopus Asaphensis uspiam memoratur inter annos 1070 et 1143, quo anno consecratus fuit Gilbertus* (3). *Benchorensis autem episcopus anno 1137 videtur fuisse David, consecratus anno 1120, sed quo anno obierit incertum est: proximus ei indicatur Mauritius, qui consecratus est anno 1139* (4).

d *Id est anno 1137* (5).

e *Herebertus, abbas Salopiensis ab anno 1128* (6).

f *De quo videsis Comm. præv., num.* 5.

g *Princeps Walliæ septemtrionalis eo tempore erat Gruffydd, filius Conani, vel filius illius Owenus, qui illi hoc ipso anno 1137 in regno succes-* E *sit* (7).

CAPUT II.

Robertus et socii ejus, multiplici visione confirmati, Guitheriacum perveniunt et optato thesauro potiuntur.

et in itinere visione

4. Itaque profecti ab eo, recto itinere tetenderunt ad locum in quo sanctissimum corpus venerabilis Wenefredæ repositum erat. Erantque simul septem; præfatus videlicet prior, et cum eo viri venerabiles, prior Cestrensis [1], quidamque sacerdos, multarum virtutum vir, eadem gente progenitus, fraterque quem de monasterio secum prior adduxerat, tresque viri alii. Cumque simpliciter in itinere gradientes de eodem negotio loquerentur, obvium habuerunt hominem unum illius patriæ non ignobilem, quis esset prior Salosberiæ interrogantem. Cui sibi ostenso hæc verba intulit: *Legationem virorum qui illud prædium inhabitant in quo sanctæ Wenefredæ virginis ossa* C *continentur, quod Witheriacus nuncupatur, tibi dicturus adveni. Noveris gravi eos indignatione adversum te commoveri, quod sanctorum corpora penes se reposita, quibus ipsi et omnia sua sunt commissa, asportare conaris; sciasque pro certo quia nec principis timor nec dominorum suorum comminatio, neque alicujus pecuniæ cupiditas, eos tibi in hac re consentientes efficient.* His dictis discessit. Prior vero consortesque sui, propter hæc verba plurimum contristati, quid facerent, quo se verterent, funditus ignorabant. Ad Deum tamen conversi, ab illo spiritum consilii sibi emitti [2] submissis animis postulaverunt, et qui solo imperii sui verbo ventorum et maris tempestates sedaverat, ut has [3] inimicitias pacificaret et istorum hominum animos sibi confœderaret humili mente deprecati sunt; deinde confidentia sancti Spiritus animati cœptum iter tenuerunt. Cumque fere ad locum pervenissent in quo beatæ virginis ossa continebantur, prior, deliberato cum fratribus consilio, duos ex sociis, priorem scilicet Cestriæ et præfatum presbyterum, per patriam illam bene notos, præmisit, sollicite omnia quæ necessaria eis erant provisuros.

5. Ipse autem, retento suo sodali, in quodam rure eadem nocte remanens, propter legationem quam audierat nimiis curis affligebatur. Et ecce, decantatis laudibus matutinis, quædam gravis et honesta persona, mulieris effigiem gerens, cuidam suo servienti apparuit, hæc verba dicens: *Surge quantocius, et dic domino tuo ut deposita mœstitia et curis quibus nimium opprimitur, spem suam ad* F *Deum erigat, sciens sese cum magno gaudio hinc discessurum. Illa enim pro cujus amore et honore ad istam est provinciam destinatus, et illius voluntatem expediet, atque sui desiderii compotem eum efficiet. Nam in proximo adepturus est. Unde et gaudens domum redibit* [1] *et socios suos suo adventu lætificabit.* (CAP. III) Alia quoque visio ipsa nocte eidem priori hujusmodi accidit. Quidam magnæ religionis abbas, qui ejusdem Salosberiensis [2] cœnobii pater fuerat, sed confectus senio et multis virtutibus plenus ab hac vita discesserat, Godefridus nomine, ei apparens, a curis quibus angebatur compescuit illum [3], dicens: *Noli pusillanimis esse, sed confide, quia bene vincemus inimicos nostros, et obsistentes nobis Dei adjutorio superabimus* [4]; *sciasque nos in proximo*

multiplici confortatus,

— [3] (a. m.) m. a. 2. — [4] *prius* compellor 1.

Num. 4. — [1] Censtrensis 1. — [2] *prius* committi 1. — [3] *vox suppleta a corr.* 1.

Num. 5. — [1] redidit 2. — [2] Salopesberiensis 2. — [3] *vox suppleta a corr.* 1. — [4] sperabibus 2.

(1) *Hist. Eccl.*, lib. V, cap. 14. Cfr. supra, Comm. præv., numm. 28, 31. — (2) Lingard, *Hist. of England*, tom. I, cap. X (pp. 311, 337). — (3) Thomas, *Diocese of St. Asaph*, p. 220. — (4) Le Neve, *Fasti Ecclesiæ Anglicanæ*, tom. I, p. 96. — (5) Cfr. Comm. præv., num. 26. — (6) *Monasticon Anglicanum*, tom. V, p. 514. — (7) Cfr. F. Walter, *Das alte Wales*, p. 94-96.

consecuturos

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

A *consecuturos quod summa devotione desideramus.* Post hæc verba ab oculis ejus evanuit. Ex his itaque visionibus oborta est aliquantula securitas in mentibus eorum, et reddita est spes obtinendi quod petebant. Ista [5] igitur summo mane inter eos referri cœperant [6] et mentibus audientium aliquantulum jocunditatem indulserant, cum repente quidam de hesternis nuntiis adveniens securitatem augmentavit, admonens quatenus illum ocius sequerentur, Deo annuente quod votive desiderabant inventuri atque abituri [7]. Qui statim ascensis equis illuc advenientes, peractis prius orationibus sacerdotem loci illius secretius solum evocaverunt, ut eis in adjutorium esset obnixius obsecrantes.

Guitheriaci, favente rursus loci sacerdote, insigni visione et ipso præmonito.

6. (Cap. v) Sacerdos vero patienter verbis illorum intendens, hujusmodi responsum dedit : *Ego quidem*, inquit, *levi conamine ad vota vestra perduci potero, hinc quia arctius vobis confœderatus esse volo, illinc quia jam olim voluntatem Dei et virginis super hoc negotio cognovi, ut in præsentiarum* [1] *et pie vobis ostendam. Sabbato vigiliæ paschæ in ecclesia quam præsentem cernitis pernoctabam,* B *matutinales hymnos cum tempus adesset decantaturus. Cumque transcurso ex ordine psalterio coram altari super gradum me collocarem paulisper requieturus, visionem vidi quæ me plurimum perterruit, et ne vobis rebellis existerem comminando admonuit. Et, ut videbatur, nondum me gravis somnus oppresserat, cum quidam juvenis splendidissimus, angelicum præferens vultum, coram me stetit, et me pulsare cœpit dicens : Surge. Ego vero putans illum excitare me ut officium nocturnale inciperem, respondi ei : Nondum est tempus inchoandi officium; non surgam. Ille, ut mihi visum fuit* [2], *discessit, et me gravior oppressit somnus. Et ecce idem denuo veniens, duriusque me pulsans : Surge, surge, inquit. Ego vero adquiescere illi nolens priora verba respondi; pallioque quo indutus eram caput meum cooperiens, totus in somno solutus sum. Aliquantulum intercesserat spatium, cum juvenis iterum affuit, manumque suam pallio quo induebar admovit, a capite meo illud vi nimia abstrahens et subtus scapulas deducens; tertioque dixit : Surge, surge, surge, et me sequere. Tunc festinus surgere mihi videbar et eum e vestigio sequi. Venimus itaque usque ad sepulcrum* C *beatæ virginis Wenefredæ. Quod ille digito suo mihi ostendens : Diligenter, inquit, locum istum notato, et verba quæ ego tibi dixero tenaci reconde memoria. Si huc venerit aliquis in hoc anno, aut in sequenti, qui lapidem istum hinc amovere voluerit, laminam* [3] *ostendens quæ sacro corpori superposita* a *fuerat* a, *cave ne ullatenus contradicas. Quod si pulverem istum hinc ejicere voluerit, similiter patere, nulla ratione resistens. Si autem ossa virginis hinc asportare voluerit, non repugnes, sed manum appone, in omnibus quibus poteris adjutorium ei præbens. Unde si negligens fueris et, sermonum meorum contemptor inventus, quæ divinitus tibi intimata sunt facere distuleris, miserabili et longo languore cruciatus statim post hoc vitam amittes. His dictis, visio, ut reor, angelica, disparuit. Idcirco me vobis benigno corde cooperari noveritis et quod propositum vestrum expedire valuerit pro posse meo vigilanter subministrare. De me ergo securitatem habentes, reliquos convenite eosque quibus potueritis* [4] *modis ad libitum vestrum applicate : namque ego meo studio atque industria placitum vestrum exequar, et istorum animos ad quorum jus hæc villa pertinet vestræ voluntati subdere operam dabo. Et quoniam vestris oculis sors obtulit illos, dicite quæ vultis, quia sunt audire parati.*

ab incolis, post nonnullam contentionem, sanctum corpus auferre sinuntur

7. (Cap. vi) Tunc prior, eodem presbytero mediante seu interprete, catervam hominum quæ astabat allocutus, causam itineris sui eis exposuit, et ut ei assensum præberent blandis sermonibus admonuit; nihilque de visionibus nec de aliis rebus quæ acciderant [1] eis reticens, et quia ejusdem virginis admonitione et impulsu tantum assumpserit laborem publice contestans, pene eos ad satisfaciendum sibi flexit. Verum quidam homo, vir Belial, subito emergens, totam concionem turbavit, non esse justum dicens ut sancti a suo natali solo evellantur et ad patriam nihil ad eos pertinentem deportentur; aiebat etiam, clamitans quasi furiis ageretur, se illud nullatenus pati posse. Quidam vero tumultum illius comprimentes, ceteros consultum ire rogaverunt atque ex omnium decreto verbis illatis convenienter respondere. Quibus hoc consentientibus et ad E consilium abeuntibus, prior mentem præfati hominis in malitiam obstinatam videns, et quod ipse solus obstaculum eis esset, consilio fratrum internuntium ad illum misit; dataque pecunia arctius eum sibi confœderavit et ad socios suos remisit. Ceteri vero, qui hoc simpliciter solo amore Dei concedebant, videntes illum subito funditus emollitum, plurimum admirati, vi divina illud actitari [2] æstimabant, eoque magis accendebantur rogata perficere. Post multorum igitur verborum ambages, post innumera intercedentium causarum discrimina, omnes in uno concordantes, quod rogati fuerant benigne concesserunt. Prior autem consortesque sui, Deo et sibi gratias exhibentes, locum sibi ostendi petierunt.

quod ex cœmeterio pœnis in temerarios ejus violatores divinitus immissis (quarum et una distinctius narratur) celebre.

8. Porro locus in quo tantus thesaurus retinebatur cœmiterium est ab alio cœmiterio ubi nunc morientium corpora condiuntur [1] discretum, plurimorum aliorum sanctorum corporibus refertum *b* : quod hactenus in tanta ab incolis reverentia est habitum ut nullus tantæ temeritatis esse audeat qui illud nisi gratia orationis intrare præsumat. In cujus medio, id est ad caput sanctæ Wenefredæ, lignea stat ecclesiola, magnis populorum frequentationibus honorata; ad quam facilis patet accessus omnibus ibidem orare volentibus. Multi languidi, multi diversorum morborum molestiis oppressi, illam ad postulandum sibi remedia intrant. Nec diu dilata dolent quæ postulant : nam protinus sanctorum meritis indulta sibi sanitate sospites ad propria revertuntur. Nullum brutum animal, nullius generis bestia illud interius attingere et vivere [2] permittitur : statim enim ut herbam quæ super sanctorum corpora crescit pascens attigerit, cadens moritur. Nemo etiam temerarius illud ingrediens impunitus evadit. (Cap. vii) Denique refertur quod biennio antequam præfati fratres illuc advenissent, quidam ex inhabitantibus ibidem more patrio ex crudis animalium pellibus calciamenta sibi conficiens, ligaminibus quibus illa pedibus suis astringeret indiguerit. Est autem in eodem atrio inter sanctorum sepulcra quercus

b

— [5] Isto 2. — [6] *corr.* inceperant 1. — [7] *ita uterque cod.*
Num. 6. [1] *prius* præsenti 1. [2] *prius* fuerit 1 ; fuerit 2. [3] Φaminam ? 2. — [4] poteritis 2.
Num. 7. — [1] *codd.* acciderant. [2] *prius* artari ? 1.
Num. 8. — [1] *ita uterque cod.* — [2] veuire 2.

AUCTORE ROBERTO SALOPIENSI.

miræ proceritatis, ab antiquis temporibus pro sanctorum veneratione intacta. Deliberans autem præfatus homo de tenera ipsius arboris cortice, qui liber vocatur, sibi ligamina facere, arrepta securi ad quercum nil veritus properavit. Elevataque manu cum securi arborem percutiens, multo aliud quam sperabat invenit. Nam percussa quercus in percussione sua ita securim astrinxit ut nullatenus moveri posset; et securis ita manum aridam et brachium inflexibile vel indomabile reddidit ut ea ad usus suos homo flectere nequaquam posset. Sed neque manum a securi abstrahere poterat nec ullatenus eam movere; verum quadam vi divina manubrium securis manum hominis retinebat, et totum brachium quasi mortuum reddiderat : sicque miserabiliter ibi pendens et gemebundis vocibus clamans, flebiles pro temeritate sua pœnas dabat. Ad cujus clamorem ingens utriusque sexus multitudo accurrit; vidensque a securi pendentem, plures quidem in lacrymis resoluti sunt, omnes autem condoluerunt, quid ei acciderit et quæ
B fuerit hujusmodi calamitatis causa inquirentes. Ille autem ex ordine omnem rei seriem enarrans, pro insolita miseria universos ad sui compassionem inflexit. Qui cum eum admonuissent quatenus reatus sui pœniteret et, quia sanctis reverentiam non exhibuerat, culpam confiteretur et veniam deprecaretur, ipse hoc devotius agere cœpit. Parentes quoque illius, ad tumbam sanctæ Wenefredæ prostrati solo, ut ejus misereretur lacrimabiliter postulabant; et quia nomen illius virginis ceterorum sanctorum ibidem quiescentium vocabulis celebrius erat et merita exsuperabant, ad illam corde et corpore conversi, indulgentiam de illo commisso deprecabantur. Cumque omnes, tam ille qui patiebatur quam ei compatientes, unanimiter dicerent : *Sancta Wenefreda, miserere ejus;* subito miseratione Dei languidus sanato brachio manum ad se traxit et securis ab arbore decidit. Hoc videntes qui astabant Deum glorificaverunt et in beatæ virginis veneratione devotiores extiterunt. Quercus adhuc stat ibi quasi sit percussa recenter, quæ recitata manent vera fuisse docens. Ex hujus miraculi eventu [3], et aliorum plurimorum quæ ibi claruisse [4] noscuntur, locus ille præclarus habetur atque ingenti apud incolas devotione celebratur.

effossum, Salopiam deferunt et,

9. (CAP. VIII) Ad hunc ergo locum præfati fratres cum perducerentur, pro quo venerant habituri atque desiderio suo potituri, præfatus prior sodales suos, instinctu, ut reor, sancti Spiritus, præveniens [1], solus, nemine ducente vel præostendente, recto tramite ad tumbam sanctæ Wenefredæ pervenit. Et qui nunquam eatenus ibi fuerat, nec prius locum tumuli aliquo designante cognoverat, solus Deo præduce atrium illud ingressus, ad sanctæ virginis sepulcrum nil devians venit; stansque ad caput beatæ virginis et socios expectans, quasi divino quodam oraculo interius est admonitus, illud esse sepulcrum beatæ virginis, ibique habere [2] se [3] et socios quod desiderabant [4]. Venientes vero qui [5] locum designaturi erant, eumdem ei ostenderunt quem ipse præelegerat et cui assistebat. Tunc, remotis laicis, et tam monachis quam clericis qui ibidem aderant psalmos decantantibus, duo ex fratribus, prior videlicet Cestriæ et frater quem de monasterio cum priore venisse superius designavimus, cum fossoribus et ligonibus terram fodere cœperunt. Aliquantulum spatii intervenerat, cum jam exacto nimio sudore, pæne laboribus fessi, ad optatum pervenerunt thesaurum. Quo invento, devotis animis Deo gratias reddiderunt; atque extracta de pulvere ossa, ut tunc temporis commodum illis erat, in mantilibus decenter ligata composuerunt; sicque valedicentes in illo prædio commanentibus, cum immenso gaudio remeare cœperunt. D E

ANNOTATA.

a *Hoc incisum* (laminam, *etc.*) *non pertinet ad sermonem angeli, sed sacerdotis : quibus verbis significat gestum angeli tabellam lapideam cui inscriptum erat* Wenefredæ *epitaphium demonstrantis.*

b *Cfr. supra (pag. 723) Vit. II num. 33, ubi horum sanctorum præcipui fuisse dicuntur SS. Chebius et Sannanus.*

S. Chebii, cambrice Cybi, Vita latina edita est a W. J. Rees inter Vitas SS. Cambrorum (1). *Videsis et Rice Rees* (2). *Festivitas ejus celebrari dicitur die 6 novembris, ad quam diem de eo tractandi forte locus erit. — S. Sannan idem esse creditur cum S. Senano episcopo Hiberno, cujus memoria assignatur diei 1 Martii Ecclesiæ ejus nomine dedicatæ indicantur in Llansannan (Denhigshire) et Bedwellty (Monmouthshire)* (3). F

CAPUT III.

Sanctum corpus inter insignia miracula Salopiam defertur et ibidem solemni pompa in monasterii ecclesia collocatur.

duplici miraculo sanationis in itinere

10. Ibant igitur alacribus animis iter suum incedentes, varioque viam sermone levabant. Unum autem inter mutua verba frequentius inserebant, quod multis et magnis divitiis præferrent, si quod ab eis portabatur cujus meriti esset agnoscerent. Nec diu distulit Deus et in hoc [1] illorum [2] satisfacere voluntati. Nam advesperascente die, a quodam fideli hospitio sunt suscepti. Discumbentibus vero illis, ægrotus quidam in secretiori parte domus planctus terribiles et miserandas [3] voces emittere cœpit. Interrogante vero [4] priore illius doloris quæ causa fuisset, responsum est ei languidum nimia corporis invaletudine ibi retineri, magnaque se a

— [3] que *add.* 1. — [4] clarissime 2.

Num 9. — [1] perveniens 1. — [2] *voces* ibique habere *suppletæ a corr.* 1. — [3] *om.* 1. — [4] *ita prius, corr.* desiderabat 1. — [5] in (qui *om.*) 2.

Num. 10. — [1] hoc *om.* 2. — [2] eorum 2. — [3] miserandes 1. — [4] *om.* 2.

(1) *Cambro Britisch SS.*, p. 183-187. — (2) *Welsh SS*, 266 267. — (3) Ibid., p. 240.

Deo

A Deo mercede habiturum, si aliquid ei conferret unde ad sanitatem perduci posset. Tunc prior allatam aquam benedixit, ac deinde de pulvere invento in capite beatæ virginis modicum in illa mittens, infirmo dari præcepit. Qui sine dilatione parari locum sibi ad pausandum petens, statim obdormivit. Post paululum vero surgens, sanum se et incolumem invenit, Deo et sanctæ virgini gratias exsolvens. Et hoc miraculo fide confirmata, legati lætiores effecti sunt et in virginis veneratione devotiores. Multis quoque aliis signis innotuit eis in via divinum esse munus quod ferebant.

et in ecclesia civitati proxima, ubi prius repositum fuit, per virginis intercessionem impetrato,

11. (Cap. ix) Septimo itaque die, ad urbem Salopesberiæ, de qua emissi fuerant, venientes, legatos ad monasterium destinaverunt, se propter quæ iverant habere denuntiaturos. Congregatio vero tota his auditis plurimum est gavisa; consuluitque ut in ecclesia sancti Egidii, quæ in urbis exitu sita est *a*, sanctissimæ reliquiæ deponerentur, incongruum fore dicens tantum thesaurum in monasterio [1] recipi, nisi cum authoritate et benedictione episcopi atque magno totius provin- B ciæ populi occursu. Placuit hic sermo universis, prioremque iterum ad episcopum destinaverunt, illius authoritate confirmandum quod de pignore cœlitus sibi concesso facturi erant. Interim [3] fratres a conventu deputati sunt [4], qui officia noctis et diei coram beatæ virginis corpore devotivis [5] animis celebrarent. Quibus ad ea quæ Dei erant sollicite intendentibus et quotidie excubias diligenti devotione observantibus, adveniebant per circuitum fideles populi, precibus et meritis sanctæ virginis se committentes. Eratque in eadem villa juvenis quidam, nimia corporis attritus molestia, nulliusque membrorum suorum valetudine potitus : inclinatus enim capite fere ad terram, nullatenus caput erigere valebat; sed amissis totius substantiæ suæ officialibus instrumentis, spem sanitatis funditus amiserat. Hic, audito rumore de adventu beatæ virginis, equum sibi quantocius parari præcepit. Quo ascenso, amicorumque suorum manibus ex utraque parte retentus, ad præfatam ecclesiam in qua reliquiæ sanctæ [6] continebantur [7] est perductus; ibidemque in oratione pernoctans, circa finem noctis acerbissimo est compagum suarum dolore vexa- C tus. Mane autem paulisper requiescens, post modicum, clarescente jam die, incipiente sacerdote officium missæ, convalescere cœpit, desperatisque [8] omnibus qui aderant, pristinæ sospitati est restitutus; relictoque post evangelium lecto, in quo tota nocte laborans jacuerat, ad altare festinus processit, Deo et presbytero oblationem [9] suam porrecturus. Dehinc Deo et beatæ virgini grates pro sanitate suscepta devotissime reddens, ad parentum domum suis pedibus remeavit, qui aliorum manibus inde abductus fuerat.

solemni pompa, quam et illustrarit prodigium pluviæ in aere suspensæ, in monasterii

12. Hoc miraculum congregationis animos admodum lætificavit, et in brevi per provinciam divulgatum, audientium mentes ad metum et reverentiam plurimum excitavit; crescebatque quotidianis successibus in majus nomen illius et memoria, universis pene quæstionem facientibus quando ejus translatio fieri deberet. Prior itaque, de pontifice rediens, authoritate ipsius fultus, omnibus qui in virginis veneratione devoti erant benedictionem Dei et suam detulit. Dies igitur est denominata et per vicinarum parochiarum conventicula denuntiata; ad quam convenire omnes admoniti sunt, qui venerandæ translationi interesse voluissent. Statutaque [1] itaque die, procedentibus fratribus obviam cum crucibus et candelis et numerosa populi multitudine, allatum est sacratissimum corpus beatæ virginis Wenefredæ, universis genua flectentibus, pluribusque præ nimio gaudio a fletu se non continentibus. Fratres vero qui pro sancto pignore suscipiendo [2] exierant, divina super eos patenter micare compererunt beneficia per beatæ virginis Wenefredæ patrocinia. Imber enim circumjacentes campos ubertim infusus irradiabat; fratresque, qui cum pretiosioribus [3] ornamentis ecclesiæ obviam [4] exierant, non modicum timere compellebant, ne ex occasione imminentis pluviæ aliquid honori beatissimæ virginis detraheretur, et quod summa devotione solemniter celebrandum inceperant, non usquequaque perfectum intermittere coge- E rentur. Horum votiva ad Deum perlata desideria obtentu sanctæ Wenefredæ voluntate sua potiri meruerunt, Deo sua clementia perlucidum ibidem faciente miraculum. In omni enim illa processione [5] egredientium de monasterio et in sanctarum susceptione reliquiarum, videres aquas nubium prope terram vi divina suspensas, interdumque singulas guttas ad terram emittentes se quodammodo ad cadendum paratas designantes, sed cœlesti virtute retentas. Contemplabantur illud universi qui aderant, pluribus plurimum pertimescentibus ne gravis inundatio irrueret et eos perturbatos diffugere compelleret; plurimis vero divina potentia aquas, ne deciderent, coercitas comperientibus, et inde virginis merita amplius venerantibus. Igitur post sanctarum susceptionem reliquiarum, cum fratres ad monasterium regredi cœpissent, placuit omnibus ut præfatus prior, qui easdem detulerat, multitudinem alloqueretur, atque omnes instrueret quantarum virtutum vel quorum meritorum esset virgo cujus ibidem translatio fiebat. Cumque hoc diutius fecisset, nubibus per vicinum aerem volitantibus et casum suum minitantibus, atque cir- F cumfluam patriam infusione sua irrorantibus, susceptum est a fratribus sanctissimæ virginis corpus, cum decenti reverentia resonantibus in sublime Dei laudibus; atque ad monasterium est delatum, et super altare quod constructum est in honore sanctorum apostolorum Petri et Pauli veneranter collatum. Ubi ad ostendendam beatæ virginis prærogativam ægrotis sanitates tribuuntur et fiunt innumeræ virtutes ad gloriam et laudem Dei: cui honor, decus, imperium, per æterna secula seculorum. Amen [6].

ecclesi... collocat

ANNOTATUM.

a *De illa ecclesia videsis Pennant*, Tours in Wales, *tom. III, p.* 252.

Num. 11. — [1] monasterium 2. — [2] *prius* et 1. — [3] Iterum 2. — [4] *prius, ut videtur*, deputaverunt 1. - [5] *ita uterque cod.* — [6] *om.* 2. — [7] retinebantur 2. — [8] que *om.* 2. — [9] *ita corr., prius* ablutionem 1.

Num. 12 — [1] *ita uterque cod.* - [2] suscipienda 1.— [3] *prius* precioribus 1. — [4] *vox suppleta a corr.* 1.— [5] progressione 2. — [6] *sequitur in 2 attestatio Gulielmi Farrar, quam recitavimus Comm. præv num. 6 (supra, pag. 692).*

LECTIONES

A

D

LECTIONES DE SANCTA WENEFREDA

EX BREVIARIO SECUNDUM USUM SARISBERIENSEM EXCUSO PARISIIS ANNO 1557 [a].

Lectio i. — Venerabilis Dei servus Bennous, a nobilibus viris, scilicet Bengo patre et Perhen matre, juxta Sabrinam in provincia quæ dicitur Powis oriundus, a primordiis infantiæ duos vel tres dies cum noctibus jejunans, pervigil in orationibus, vix ad prandium ab ecclesia poterat divelli. Qui parentibus relictis monachus effectus, diversis in locis ecclesias construxit, et fratres Deo dignos divinis obsequiis mancipavit, sibi provisam a Deo quæsiturus mansionem. Ducente vero illum Spiritu sancto, pervenit ad prædium cujusdam nobilissimi viri, nomine Teuith, qui filius unius potentissimi senatoris, a rege seculi, Eiliuth nomine [b], omni honestate conspicuus apparebat. Ad hunc vir Dei cum advenisset, quod

B

secreto volvebat in pectore nobili viro advocato secretius propalavit : *Domine, ad te sum cœlesti instinctu destinatus, non sine certa causa tuæ tuorumque salutis, si meis acquieveris petitionibus. Peto itaque quatenus de possessione tibi a progenitoribus derivata partem Deo et mihi concedas, ut tibi ecclesiam fabricem pro te et omnibus christicolis Deo servituris.*

Lectio ii. — Cujus petitionibus vir nobilis, quasi cœlitus admonitus, benigne annuens, villam, in qua ad eum venerat, Dei servitiis liberam et de se et de omnibus successoribus ejus concessit ab omni exactione solutam. Sicque nutu Dei vir sanctus in brevi animum illius obtinuerat ut statim de illo loco ad alium sua suppellectilia transferret, et filiam, nomine Wenefredam, quam suæ posteritatis spem habebat unicam, ad Christi honorem et ad omnem honestatem illi committeret informandam. Sancto Dei itaque basilicæ constituendæ opus diligentissime accelerante et Christi mysteria dietim devotissime celebrante, ille nobilis vir Teuith, ex adverso non longe inde sua figens tabernacula, mente sincera Christi servitio adhærebat cum uxore devota.

C

Lectio iii. — Wenefreda vero, cœlesti dogmate mox inebriata, omnia Christi mandata quæ a doctore suo prædicabantur, ardenti desiderio et auribus patulis hauriebat, tenaci memoria recondebat, in proximo operibus exhibitura quod tunc in animo congerebat. Omnem vero virum abdicare disponebat; sed hoc parentibus suis innotescere formidabat. Illos offendere non sibi idoneum fore credebat; Deo funditus conjungi salutiferum esse sciebat. In hoc igitur certamine spirituali virginis animus non modico distrahebatur anfractu. Non immemor tamen virgo doctoris sui prædicantis renuntiare patri et matri et Christum sequi, eum conscium sui audacter fecit esse secreti.

Lectio iv. — *O pater*, inquit, *sanctissime, impetra mihi ab utroque parente omnem seculi luxum amodo licere abdicare et virginitatem meam cœlesti sponso integram conservare.* Hæc audiens vir sanctus, facillime quod petebat obtinuit ab utroque parente : tum quod illius funditus inhiabant consilio, tum etiam quod illos imbuerat divini nectaris plenitudo. Parentes igitur, onere deposito illam nubendi seculo, cœperunt rerum suarum opulentiam Christi pauperibus erogare. Puella, desiderium suum adepta, se semper extendens ad interiora, soli Deo inhians nullaque admittens terrena, pedibus beati viri assidebat votiva, sitibundo hauriens corde quod de sponsi sui moribus aiebat. Cum autem in exercitiis quæ ad salutem animæ pertinent studiosissime invigilaret, cernens diabolus in illa provincia virtutem suam enervari, totus contra eam insurgere cœpit.

Lectio v. — Quadam autem die dominica, virginis parentibus ad ecclesiam pergentibus ut Dei mysteriis et sancti viri interessent prædicationibus, virgo Wenefreda quodam corporis incommodo domi remanere coacta; ecce quidam juvenis, nomine Caradocus, regis Alani filius, palatium patris ingrediens, eam solam reperit; statimque de concubitu sermonem inseruit, dicens se regis

E

filium divitiis et honoribus refertum, et illam affluenter locupletaturum, si suæ voluntati daret assensum. Illa vultu demisso, rubore suffusa, dissimulans animi propositum, simulavit primo se graviter ferre quod incomptam invenisset, petiit ut saltem modicum pateretur donec a thalamo decentius rediisset. Hæc dicens, solummodo ad horam evelli ab eo quærebat. Quod tandem procus temerarius concessit.

Lectio vi. — Illa vero mox thalamum ingressa, ex altera parte cameræ versus ecclesiam iter arripuit : quæ fuga mox juveni innotuit. Ille vero, arrepto gladio, velociter insequens apprehendit eam in descensu cujusdam montis ante ostium ecclesiæ, et his verbis allocutus est : *Olim te amavi et legalibus amplexibus te mihi conjungere desideravi. Quare te petentem contemnis? Aut statim mihi consenties, aut vitam isto gladio consummabis.* Illa, prius ad ecclesiam lumina convertens, et neminem aspiciens, furibundo confidenter respondit : *Regis æterni filio juncta matrimonio, nullum alium admissura sum dum vixero. Exime gladium et ut placet utere : nec minæ nec blanditiæ separabunt me ab illius amore.* Ille vero, extracto gladio, caput

F

ejus amputavit. Mox vero ubi caput virginis ad terram corruit, fons hominibus et pecoribus saluberrimus ubertim emanavit.

Lectio vii. — Corpore vero virginis in loco quo ceciderat remanente, caput ipsius de proclivi ruit in ecclesiam inter pedes adstantium. Unde stupefacti et attoniti tam parentes quam alii accurrunt quantocius, rem certius cognituri; virginemque devotam comperientes esse decollatam, lamentabilem prodiderunt clamorem. Quem vir sanctus audiens, ad cœtum pervenit adstantium; virginem quoque quam Deo consecraturus erat peremptam cernens, et peremptorem ipsius gladium suum per herbam tergentem adhuc madidum cruore conspiciens, his verbis impium est aggressus : *O prolis*, inquit, *regiæ dignitatis* [c] *homicida scelestus, cur non pœnitet te tantum scelus perpetrasse? Pacem conturbasti et ecclesiam tuo sacrilegio fœdasti, nec diei dominicæ reverentiam exhibuisti. Nunc ipsum Deum meum deprecor quatenus quæ tu indigne commisisti, digna recompensatione recipias.* His dictis, juvenis ad terram corruens illico exspiravit. Mirumque dictu, corpus defuncti liquefactum in conspectu adstantium disparuit,

A disparuit, multis asserentibus tellure dehiscente fuisse absorptum et cum spiritu suo in baratrum demersum.

Lectio viii. — Dehinc caput virginis sanctus deosculans et suo ordine componens reliquo corpori adegit; et pallium suum supersternens, ad altare missam celebraturus accessit. Qua peracta, ad corpus remeans, hoc sermone ad populum usus est : *Scitote, carissimi, hanc Dei virginem votum sanctimonialis fecisse et interceptam morte tempus exsolvendi non habuisse. Unde condecet nos humi procumbentes devotius Deum pro ea interpellare, multas in posterum per eam habituri commoditates.* Ipse vero manus ad cœlum expandens, dixit : *Domine Jesu Christe, pro cujus amore hæc virgo, terrena respuens, cœlestia concupivit, quamquam non ignoremus ipsam, pro tuo nomine passam, in cœlestis gaudii finibus repositam nostro ulterius non indigere contubernio, tamen, votorum bonorum effector clementissime, præcipe ut anima hujus puellæ rediviva gratia tuæ misericordiæ nomen tuum magnificet adhuc in tua plebe, et post longa* B *vitæ spatia, multiplicato bonæ conversationis fœnore, ad te redeat sponsum suum, unicum Dei Patris Filium, cum quo et cum Spiritu sancto vivis et gloriaris Deus per infinita secula seculorum.* Cumque omnes respondissent *Amen*, puella quasi e somno educta resedit, tergens et emundans faciem suam a pulvere et sudore; surgensque ecclesiam intravit et Deo gratias inde libavit. Porro ubi caput ipsius collo tenus resectum et postea virtute divina compactum fuerat, albedo quædam in modum fili locum sectionis semper obducebat.

Lectio ix. — Homines autem illius provinciæ, qui nondum Deum cognoverant, videntes infausti juvenis confusionem et gloriosæ virginis resuscitationem, pedibus beati viri Bennoi provoluti, Dei mysteriis petierunt imbui. Quos ille devote suscipiens, sacri baptismatis unda purificavit et divinis sermonibus instructos in Dei servitio confirmavit. At Dei virgo Wenefreda, tota die sancti viri pedibus adhærens, illius sermonibus sedula intendebat et se velare a * suis parentibus obnixe deposcebat. Vir autem sanctus coram parentibus et multis aliis eam sacro velamine C indutam consecravit atque regularis propositi disciplinis plenissime informavit. Quæ statim totius virtutis arcem aggrediens, in brevi totius ordinis adepta est peritiam. Unde vir Dei admodum lætificatus, parentes in unum convocatos et alios Dei servos sic est affatus : *Vos*, inquit, *hactenus meis petitionibus et consiliis promptos exhibuistis. Nunc vero in vobis exuberantibus Dei* D *beneficiis, incedite vigilanter præostensam vobis viam salutis. Et quoniam alias vocat me Deus et me ad præsens carituri estis, filiæ vestræ admonitionibus solerter intendite et exemplis.* Ad virginem conversus, ait : *De meis exercitiis succedere * præcepit Deus et virgines in Dei servitio hic tecum mansuras congregare. Hic vero annis septem peractis, te divinitus admonitam oportebit alium invisere locum.*

* al. cum.

* al. succendere.

ANNOTATA.

a *Lectiones istas tamquam præcipuum quoddam circa historiam* S. Wenefredæ *et auctoritate sua maxime commendandum documentum extulit Fleetwood* (1), *nescio qua ratione adductus, quum ipse alio loco* (2) *merito advertat easdem fere ad verbum ex Roberti Salopiensis libello esse excerptas, idque certe non ante seculum XV, nec proinde aliquid novi roboris Roberti testimonio afferant. Quas tamen, quoniam et ab aliis post Fleetwoodum laudatæ sunt, et Breviarium Sarisberiense rarissime* E *in bibliothecis sive privatis sive etiam publicis reperitur, ne aliquo monumento antiquo ad sanctam virginem spectante lectores nostros defraudare videamur, hoc loco exhibere visum est ex duplici apographo ad majores nostros olim transmisso, quod nobis servavit codex nunc Bruxellensis 8067-8074. Sed denuo recudendum non duximus sermonem panegyricum seu exhortationem ad festivitatem* S. Wenefredæ *rite celebrandam, quem ex* antiquo Ms. libri qui inscriptus est Festivale seu Festiale, penes Thomam Ward, de Longbridge prope Warwicum *edidit Thomas Hearne*, Peter Langtoft 's Chronicle, *etc. (Oxford 1725, in-8°), Append. p.* CXCVI-CCI, *quum præsertim quam antiquus sit codex iste ms. nobis non constet.*

b *Teuith apud Robertum dicitur fuisse* filius unius summi atque excellentissimi senatoris et a rege SECUNDI, Eliuth nomine (3) : *ubi is qui lectiones Sarisberienses conscripsit, in codice suo pro voce* secundi *legit* seculi, *manifesto errore.*

c *Verba Beunoi apud Robertum* (4) : O sceleste, qui juvenilis decoris indolem et REGLE DIGNITATIS PROGENIEM homicidali maculasti crimine, *ita interpretatus est lectionum Sarisberiensium scriptor quasi* S. Wenefredam *respicerent, non Caradocum. At rursus illum hoc loco hallucinatum esse* F *probabilius videtur : neque enim, si Teuith regio genere ortus esset, id dissimulare voluisse censendus est Robertus ubi* (5) *ejus nobilitatem prædicavit.*

(1) Op. cit. supra (Comm. præv., num. 9 extr.), p. 17. — (2) Ibid., p. 60. — (3) Vit. II, num. 1. — (4) Vit. II, num. 10. — (5) Vit. II, num. 1 (cit. in Annot. superiori).

APPENDIX.

AUCTORE C. D. S.

D

APPENDIX.

DE FONTE S. WENEFREDÆ IN HOLYWELL EJUSQUE CULTU ET DE MIRACULIS QUÆ APUD EUM CONTIGISSE NARRANTUR.

§ I. De fontibus sacris generatim. Descriptio fontis S. Wenefredæ.

Fontium sacrorum in Cambria septemtrionali,

Permulti celebrantur apud Cambros fontes sacri, vocabulo scilicet alicujus sancti nuncupati, ad quos olim plebis christianæ concursus fiebat, et adhuc ad nonnullos fit, sive ad sanctum honorandum sive præcipue sanitates et alia beneficia impetrandi gratia. En hujusmodi fontium in Wallia septemtrionali indicem ex Samuelis Lewis lexico topographico (1) *per nomina oppidorum vel vicorum, adjectis sanctorum tutelarium vocabulis;* B *videlicet : in comitatu Flint, Caerwys (S. Michael) et Hollywell (S. Wenefreda). In comitatu Denbigh : Wigvair (S. Maria), Llanrudd (S. Petrus), Llandegla (S. Thecla), Llanraidhr in Kinmerch (S. Dyrnog), Prion (S. Dyrnog); quibus addenda sunt ex Thoma Pennant Disert seu Llansantfraid (S. Asaph)* (2) *et Kegidock seu St. George (S. Georgius)* (3). *In comitatu Anglesey : Llanallgo (S. Galgor), Llandyrrydog (S. Cybi seu Chebius et S. Seiriol), Llaneilian (S. Eilian). In comitatu Carnarvon : Llandebrog (Deus)* *, *Bryn-Croes (S. Maria), Clynnog (S. Beunous)* (4), *Llanberis (S. Peris), Llandeiniolen (S. Deiniolen), Llanelhaiarn (S. Aelhaiarn), Llangybi (S. Cybi), Llanllyvni (S. Rhedyw). In comitatu Merioneth : Bettws-Gwervil (S. Maria), Dollgelley (S. Maria), Llandrillo (S. Trillo), Llanenddwyn (S. Enddwyn), Llangower (S. Gwyr). In comitatu Montgomery : Garth-Beibio (S. Tydecho), Llanervul (S. Ervul), Llangadvan (S. Cadvan).*

* God's well

quorum nonnulli forte olim falsorum numinum cultu consecrati erant,

2. *Illius venerationis originem repetunt plerique eruditi a more Celtarum antiquorum, quos idololatrico cultu flumina et fontes, sive deas quæ iis præsidere censebantur, honorare consuevisse multis testimoniis et monumentis asserunt* (5) : *quod singulatim constat de Deva flumine* (6); *censentque iidem, prudenti consilio ab apostolicis viris qui fidem catholicam illis gentibus invexerunt ordinatum esse ut, quum superstitiosos usus alia ratione abrogari posse desperarent, inanium numinum vocabulis substituerentur nomina sanctorum, hisque, resectis utique quæ ab Ecclesiæ circa cultum sanctorum doctrina et disciplina abhorrebant, honor tribueretur quo antea colebantur falsa numina. Et quidem id legitime fieri potuisse et ipsa ratio docet et approbarunt, præter alios, duo illa præclara Ecclesiæ latinæ lumina, Augustinus et Gregorius M. Quorum prior ad Publicolæ quæsita respondens :* Cum templa, *ait* (7), idola, luci, et si quid hujusmodi... in honorem Dei veri convertuntur, hoc de illis fit quod de ipsis hominibus, cum ex sacrilegis et impiis in veram religionem mutantur. *Gregorius vero in eamdem sententiam ad Mellitum abbatem, postea episcopum Londiniensem, scribens :* Cum vero vos Deus omnipotens ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi, videlicet quia fana idolorum destrui in eadem gente minime debeant; sed ipsa quæ in eis sunt idola destruantur, aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiæ ponantur. Quia si fana eadem bene constructa sunt, necesse est ut a cultu dæmonum in obsequium veri Dei debeant commutari : ut dum gens ipsa eadem fana non videt destrui, de corde errorem deponat et Deum verum cognoscens ac adorans, ad loca quæ consuevit familiarius concurrat. E Et quia boves solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet iis etiam hac de re aliqua solemnitas immutari, ut die dedicationis vel natalitiis sanctorum martyrum quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt, de ramis arborum faciant et religiosis conviviis solemnitatem celebrent; nec diabolo jam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esum suum animalia occidant et donatori omnium de satietate sua gratias referant : ut dum eis aliqua exterius gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscidere impossibile esse non dubium est ; quia is qui locum summum ascendere nititur necesse est ut gradibus vel passibus, non autem saltibus, elevetur (8). *Attamen ne quod subinde et forte frequenter factum est, id continuo ad omnes sacros fontes extendamus prohibet nos, ut alia argumenta omittam, prodigium recens fontis exorti Lapurdæ* * *in Gallia meridionali, tot et tantis miraculis sanitatum universo orbe catholico jam notissimi. De singulis itaque quid secundum rectæ criticæ normam sit pronuntiandum inquirere* F *convenit, et sicut nihil inconsiderate affirmandum, ita nec propter præjudicia rationalistarum et acatholicorum aut eorumdem irrisionis metu quidquam temere negandum vel dissimulandum est.*

* Lourdes

celeberrimus fons S. Wenefredæ :

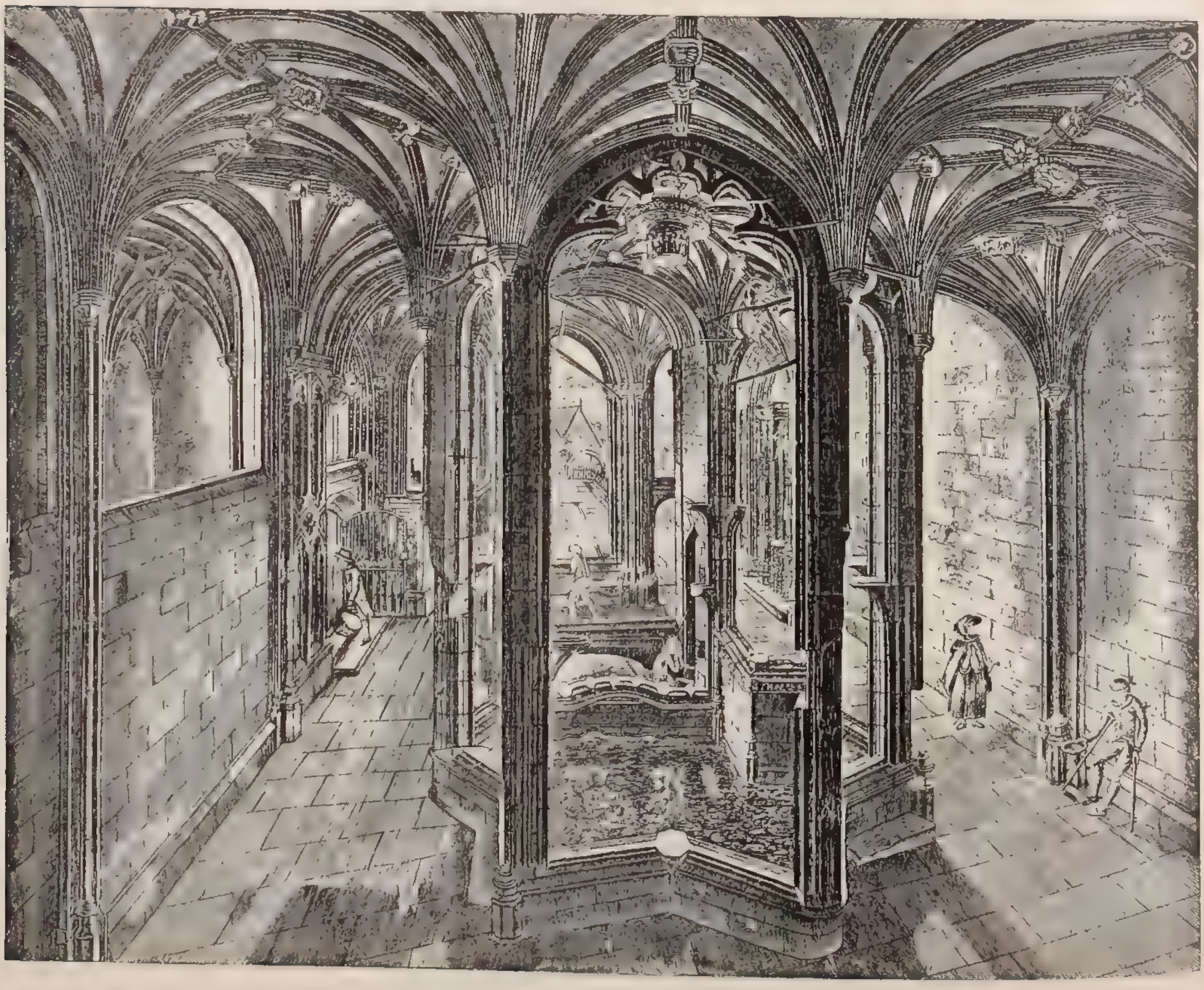
3. *Jam inter illius generis fontes nullus in Anglia magis celebris est fonte* S. Wenefredæ, *a quo oppidum* Holywell, *id est Sacer Fons, Cambris* Trefynnon, *id est oppidum fontis, et eadem significatione Anglosaxonibus* Welston *seu Wellstown, nomen accepit. Est autem hoc oppidum haud ignobile, incolarum circiter novem millibus frequens, non procul ab ostio Devæ fluminis in septemtrionali Cambriæ seu Walliæ parte, hodie Flintshire nuncupata, situm editiori loco, cui subjacet peramæna vallis rivo irrigua, qui a fonte* S. Wenefredæ *exortus, brevi paulo amplius unius milliarii cursu Devæ æstuario influit. Secundum hunc rivum inde*

(1) *Topogr. Dict. of Wales*, ad singula verba citata, nisi secus notetur. — (2) Pennant, *Tours in Wales*, tom. II, p. 117. — (3) Ibid., tom. III, p. 157. — (4) Cfr. Comm. præv., num. 43. — (5) Cfr. J.-G Bulliot, *Le culte des eaux sur les plateaux Eduens* (in *Mémoires lus à la Sorbonne en 1867*, Archéologie, p. 11-32) et *L'ex-voto de la Dea Bibracta* in periodico *Revue celtique*, tom. I (1870-1872), p. 308-319; Thomas, *History of the diocese of St. Asaph*, p. 22. — (6) Pennant, op. cit., tom. II, p. 215-217. — (7) Epist. 47, al. 154, n. 3 (Migne, P. L., tom. XXIII, p. 185). — (8) Epist. 76, al. 71 (Migne, P. L., tom. LXXVII, p. 1215).

a centum

TAB. I. CONSPECTUS EXTERIOR ÆDICULÆ SUPERIORIS ET ADITUS AD FONTEM.

TAB. II. CONSPECTUS INTERIOR INFERIORIS PORTICATIONIS.

A *a centum fere annis ædificatæ sunt nonnullæ officinæ, quarum rotæ decurrentium ejusdem aquarum impetu moventur* (1). *In confinio parochiæ Holywell, septemtrionem versus, visuntur insignes ruinæ monasterii quondam de Basingwerk appellati, quod alii anno 1131, alii paulo serius conditum, alii vero etiam antiquius censent* (2).

hujus proprietates

4. *Ipse autem fons (cambrice* Ffynnon Gwenfrewi), *omnium in Anglia copiosissimus, singulis horis aquarum non minus mille et ducentos anglicos cados* * *seu quatuordecim fere millia hectolitrorum profundit, tanto impetu ut in scaturigine undæ superficies perpetuo æstu fervere videatur. Aqua admodum pellucida est et frigida, quippe quæ gradum, ut aiunt, caloris quinquagesimum, secundum thermometrum quod a Fahrenheit nuncupatur, numquam excedat; sed præter puritatem et frigus, nullam vim medicam analysi chemica in illa detegere licuit. Labrum quo fontis aquæ primo recipiuntur et proxima piscina* (3) *strata sunt lapidibus qui subrutula quasi ferrugine infecti videntur et in piscina vestiti sunt musco suaveolente.* B *Rubiginem illam lapidibus et suaveolentiam musco divinitus inditas in memoriam martyrii* S. Wenefredæ *tradit uterque Actorum sanctæ virginis scriptor* (4). *Recentiores vero* (5) *muscum illum odoriferum aiunt triplicis esse generis. Cujus primum a peritis rei herbariæ vocatur* Jungermannia asplenioides *et reperitur etiam in aliis fontibus sacris Cambriæ, in Llandysilio scilicet et in Llandeiniolen; secundo nomen impositum est a Schwenckfeld* Muscus subrubeus, *a Linnæo vero* Byssus Iolithus, *quod quibus adhæret lapidibus aspectum byssi seu holoserici villosi et violæ fragrantiam conferat; aitque illud facile agnosci ex eorumdem lapidum colore, quippe qui quasi sanguineis maculis suffusi appareant, et satis frequens occurrere in regionibus septemtrionalibus, præsertim in Laponia. Tertiam speciem musci odoriferi in fonte* S. Wenefredæ *prorepere aiunt, quæ vocatur* Conferva gelatinosa, *eamque simul cum* Jungermannia asplenioide *magna copia inveniri in fonte quodam apud vicum Bryn-Egwlys* (6) *in comitatu Denbigh, cujus aquæ, ut asserunt, omnino iisdem proprietatibus gaudent quibus aquæ fontis* S. Wenefredæ. *De his quoque tamquam notatu valde dignum traditur, quod numquam toto decursu rivi Devæ flumini influentis gelu constrictæ sunt.*

* tuns

et hodierna species.

5. *Ad fontis* S. Wenefredæ *decus præterea confert perpulchrum ædificium quod extremo seculo XV* (7) *illi contegendo et ornando exstructum est. Cujus quo facilius speciem repræsentare valeremus, duplici effigie conspectum ejusdem, tum exteriorem ex delineatione, ut vocant, photographica recente, tum interiorem partis inferioris ex sculptura extremo seculo XVIII æri incisa exprimendos curavimus. Inferioris porticationis, ad quam a via publica per sumptuosi operis portam (quæ ad lævam tabulæ primæ cernitur) scalis lapideis descensus est, frontem (qui extremæ parti dexteræ, sub ædicula, ejusdem tabulæ respondet) occupat labrum octogonum, quo ex ipsa scaturigine aquæ primo recipiuntur. E singulis hujus labri angulis exterioribus consurgentes columellarum fasciculi, superius fornice conclusi perrenustam efformant testudinem, e cujus umbilico dependens lapis teres aliquanto ampliori toro insertus, spectaculum martyrii sanctæ virginis scalpro in ipsius ambitu incisum exhibet. Porticus illa ex utroque latere et retro aliis circumcingitur ejusdem altitudinis et ejusdem fere structuræ, nisi quod quadrangulæ sunt et earum concamerationes non ita ornatæ. Adverterit tamen prudens lector in his concamerationibus, ubi curvaturæ arcuum concurrunt, præter animalium phantasticorum figuras et alia ornamenta conspici scutella quibus insignia gentilitia quarumdam familiarum nobilium et etiam regalium insculpta exhibentur* (8) *et supra portam qua a scalis ad fontem aditus est (ad lævam tabulæ primæ), duas effigies item lapide exsculptas, quarum altera viri, altera matronæ caput* (9) *repræsentant. Denique totius fabricæ tholo superimposita est elegans ædicula* (10), *quæ olim oratorium erat* S. Wenefredæ *sacrum, nunc autem deputata est scolæ dominicali anglicanorum; inferiorem vero ædificii partem, qua fons continetur, locatione annua obtinet parochus catholicus a rectoribus civitatis, penes quos illius possessio est.*

E

§ II. De cultu sacri fontis et ecclesia S. Wenefredæ apud Holywell usque ad seculum XVI.

Fontem illum ut sacrum celebratum fuisse documenta certa testantur ab extremo seculo XI et ineunte XII,

6. *Antiquissimam, quæ satis certa videatur, venerationis sacri fontis memoriam offendimus in donatione ab Adeliza comitissa cœnobio S. Werburgæ Cestrensi anno 1093 facta ecclesiæ de* Haliwell (11) : *ex quo nomine scilicet colligi potest jam iis temporibus celebrem fuisse illum fontem. Hujus rei deinde magis distinctum testimonium præbet pia peregrinatio quam anno 1115 illuc instituisse fertur Richardus comes Cestrensis, Adelizæ filius* (12). *Idem et eruitur ex multitudine miraculorum quæ referuntur in posteriori parte Vitæ primæ, seculo XII, ut satis demonstratum est* (13), *conscriptæ, et etiam in ultimis capitibus Vitæ confectæ eodem certe seculo a Roberto Salopiensi.*

dein seculis XIII et XIV;

7. *Ecclesia* de Haliwelle *saltem inde ab anno 1240 donata fuit monachis vicini cœnobii de Basingwerk : nam recensita est in charta eo anno data, qua David filius Lelewini Principis Northwalliæ multas possessiones illi cœnobio concessit vel confirmavit* (14). *Eam tenuerunt Basingwerkenses usque ad annum 1537, quo anno illorum monasterium ab Henrico VIII rege suppressum est* (15). *Ceterum concursum ad sacrum fontem et famam miraculorum perseverasse seculis XIII et XIV testatur Ranulphus Higeden his versiculis quibus, ut supra notavimus* (16), *peculiaris aliqua traditio refertur de pœna Caradoco occisori et posteris ejus divinitus inflicta :*

Ad Basingwerk fons oritur
Qui satis vulgo dicitur,
Et tantis bullis scaturit
Quod mox injecta rejicit;

(1) Lewis, *Topogr. Dict. of Wales*, v° Holywell. — (2) De quo videsis Pennant, *Tours in Wales*, tom. I, p. 31-41. — (3) Cfr. num. seq. — (4) Vit. I, num. 6 extr. ; Vit. II, num. 13. — (5) Pennant, *Tours in Wales*, tom. I, p. 53-54, Lewis, v° Holywell. — (6) Lewis, ad h. v. — (7) Cfr. infra, num. 9. — (8) Cfr. ibid. — (9) Margaretæ nempe comitissæ de Richmond et conjugis ejus, comitis de Derby, ut vulgo existimant. Cfr. ibid. — (10) Vid. tab. I. — (11) Cfr. Comm. præv., num. 13 extr. — (12) Bradshaw, *Life of St. Werburg*, cit. ap. Pennant, *Tours in Wales*, tom. I, p. 32. — (13) Comm. præv., num. 3. — (14) *Monast. Anglic.*, tom. V, p. 263. — (15) Thomas, *Diocese of St. Asaph*, p. 467. — (16) Pag. 705, annot. *g* extr.

Tam

AUCTORE
C. D. S.

Tam magnum flumen procreat
Ut Cambriæ sufficiat.
Ægri qui dant rogamina
Reportant medicamina.
Rubro guttatos lapides
In scatebris reperies,
In signum sacri sanguinis
Quem Venefredæ virginis
Guttur truncatum fuderat.
Qui scelus hoc patraverat
Ac nati ac nepotuli
Latrant ut canum catuli,
Donec sanctæ suffragium
Poscant ad hunc fonticulum
Vel ad urbem Salopiæ
Ubi quiescit hodie (1).

idemque pro seculo XV comprobant indulgentia a Martino V S.P. concessæ, festivitas solemnis S.Wenefredæ a Cantuariensi archiepiscopo instituta, principum liberalitates

8. *Ineunte seculo XV, Martinus V Rom. Pont., Henrico V rege Angliæ, deprecantibus monachis Basingwerkensibus, indulgentias concessit sacrum fontem visitantibus* (2). *Eodem tempore, festum S. Wenefredæ in tota provincia sua celebrari jussit Henricus Chichley archiepiscopus Cantuariensis constitutione data anno 1415; in qua hæc leguntur :* Henricus, *etc.*, venerabili fratri nostro... Londonensi episcopo, salutem... Ad hæc dicti provincialis concilii auctoritate decernimus, et etiam statuimus per præsentes, quod festa sanctorum David et Ceddæ episcoporum et Wenefredæ virginis de cetero per totam provinciam nostram antedictam suis temporibus, videlicet sancti David primo, sancti Ceddæ secundo martii diebus, Wenefredæ autem tertio die novembris, cum regimine chori et novem lectionum perpetuis futuris temporibus etiam celebrentur. Vobis venerabili confratri nostro, tenore præsentium mandantes et firmiter injungentes quatenus festa prædicta singulis annis de cetero sic, ut præfertur, solemniter celebretis et per vestram civitatem et diœcesin faciatis tam per clericos quam per laicos modo præmisso solemniter celebrari. Volumus etiam et mandamus quatenus vobis, confratribus et coepiscopis nostris ecclesiæ Cantuariensis suffraganeis, omnibus singulis per literas vestras auctoritate nostra ac dicti concilii injungatis et mandetis, quibus et nos modo consimili injungimus et mandamus,
C quod ipsorum singuli eadem festa, sicut præmittitur, singulis annis solemniter celebrent et per suas civitates et diœceses modo præmisso faciant perpetuis temporibus futuris a clero et populo solemniter celebrari... (3). *Devotionis erga* S.Wenefredam *tunc temporis indicio quoque est quod anno 1439, Isabella comitissa de Warwick, vidua Richardi Beauchamp, vestem pretiosam* S. Wenefredæ *donasse legitur, qua, ut conjicere licet, sanctæ effigies indueretur in præcipuis solemnitatibus* (4). *Accessit et regia liberalitas. Tempore scilicet Richardi III regis (an. 1483-1485), ut ex libris rationum adhuc servatis constat, e regio ærario solvebantur quotannis* marcæ decem pro sustentatione et stipendio sacerdotis apud oratorium S. Wenefredæ (5).

et præsertim præclarum ædificium supra ipsius scaturiginem exstructum;

9. *Denique eodem seculo ad finem vergente exornatus est fons splendida illa æde quam superius descripsimus* (6). *Quod tamen haud parum mireris, nulla de præclaro opere ejusque auctoribus in documentis scriptis illius temporis reperitur memoria : unde et quandonam et a quibus constructum sit nonnisi ex scutis gentilitiis quibus decorata est porticationis concameratio aliquatenus definire licet. Quorum quum pleraque exhibeant insigne nobilis domus de Stanley (caput lupi), hujus pietati ædificium deberi existimarunt Pennant* (7) *et Lewis* (8); *quumque duobus scutellis majoribus* (9) *repræsententur, altero caput lupi periscelide cinctum, altero dolium unde exsurgit virgula virens, quæ manifeste referenda sunt ad Gulielmum Stanley, comitem Cestrensem et equitem ordinis a periscelide nuncupati, et uxorem ejus Elisabetham Hopton, inde collegerunt fabricam ante annum 1495 erectam esse, quo nempe anno Gulielmus Stanley sententiam capitis subiit. Alii tamen affirmarunt Margaretam, comitissam de Richmond, matrem Henrici VII, circa annum 1490 ædificium exstruxisse* (10) : *et quidem, in aditu interiori, uno lapidi parieti infixo insculptæ conspiciuntur effigies capitum Margaretæ et conjugis illius* (11) *et in aliquo scutellorum a fornice dependentium draco et vertagus, quibus insignia domus regiæ illius temporis indicantur* (12), *ac præterea tota porticatio* E *inferior stylo, ut aiunt, architectonico miram similitudinem præ se fert cum celebri illo sacello, qui Henrici VII vocari solet, in ecclesia Westmonasteriensi. Sed et alio scuto* (13), *cui superposita est corona regia, incisa cernuntur tria poma granata, quæ insignia sunt Catharinæ, infelicis illius uxoris Henrici VIII* (14). *Unde denique deducimur ad opinandum, non unius, sed plurium benefactorum nobilium, qui omnes vixerunt extremo seculo XV et ineunte XVI, opera ædificium esse perfectum.*

denique pro seculo XVI testimonium Thomæ Goldwell Asaphensis episcopi.

10. *Seculo XVI non decrevisse concursum populi et famam miraculorum apud sacrum fontem luculentus testis affertur a Baronio Thomas Goldwell, ultimus episcopus catholicus Asaphensis, qui anno 1558, regnum capessente Elisabetha, in exilium actus, anno 1562 sedit in Concilio Tridentino et deinceps fere Romæ degit et ibidem obiit anno 1581* (15). *De eo itaque Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum ad d. 3 Novembris :* Quæ autem in iisdem Actis (S. Wenefredæ) de perenni fonte et miraculis illic fieri solitis describuntur, majora his accepi a fidelissimo teste oculato Reverendiss. D. Thoma episcopo Asaphensi, F Romani Pontificis in obeundis episcopalibus functionibus suffraganeo, vitæ sanctitate, fidei confessione atque doctrina conspicuo, nuper Romæ dolore omnium optimorum ex humanis sublato. *Idem episcopus a Summo Pontifice impetravit ut indulgentiæ a Martino V concessæ confirmarentur* (16) *et, ut credere licet, etiam augerentur.*

§ III. De missione Soc. Jesu apud Holywell et Residentia S. Wenefredæ usque ad hodiernum diem.

Pia peregrinatio a P. Henrico Garnett

De *historia devotionis erga fontem* S.Wenefredæ *et ecclesiæ sub ejus nomine dedicatæ in Holywell inde ab ineunte seculo XVIII jam plura*

(1) *Polychronicon*, tom. I (Ed. 1865), p. 428. — (2) Pennant, *Tours in Wales*, tom. I, p. 51 — (3) Labbe, *Concil.*, tom. XII, p. 295. Hinc supple quæ dicta sunt supra Comm. præv., num. 37 med. — (4) Pennant, tom. cit., p. 44. — (5) Harleian Mss., numm. 433, 438 (cit. ibid.). — (6) Num. 5. — (7) Tom. cit., p. 42. — (8) *Dict. of Wales*, vº Holywell. — (9) Cfr. pag. 735, tab. II, ad lævam. — (10) Thomas, *St. Asaph.*, p. 469; Foley, *Records*, tom. IV, p. 531. — (11) Cfr. supra, num. 5, circa fin. — (12) Pennant, tom. cit., p. 43. — (13) Cfr. pag. 735, tab. II, ad dexteram. — (14) Pennant, p. 42. — (15) Thomas, *Diocese of St. Asaph*, p. 225. — (16) Pennant, tom. cit., p. 51.

habemus

an. 1605 ad fontem S.Wenefredæ *peracta, non paucis comitantibus nobilibus viris et matronis.*

habemus documenta, præsertim in Litteris annuis et aliis monumentis historiæ provinciæ Anglicæ Societatis Jesu. Patres scilicet Societatis eo seculo et deinceps usque ad nostra tempora præcipuam curam spiritualem catholicorum in oppido Holywell et circumjacentibus locis obtinuerunt. Primam in hoc genere memoriam reperimus in epistola præclari catholicæ fidei præconis et martyris P. Henrici Garnett, scripta die 28 mensis augusti an. 1605 : in qua refert se acerrime a satellitibus regiis conquisitum, quum jam nullum reperiret perfugii locum ubi secure consistere posset, maximam partem æstatis impendisse iter agendo ad invisendum sacrum fontem S. Wenefredæ *atque tum in eundo tum in redeundo subinde aliquot dies substitisse occultum in domibus amicorum quorumdam, ubi, quantum persecutionis acerbitas patiebatur, fideles confirmabat prædicatione divini verbi et sacramentorum administratione* (1). *In quo itinere et alterum patrem Societatis et alios quosdam viros ac matronas socios habuit, ut colligitur ex confessione Jacobi Gàrvey, famuli quondam in domo nobilis viri * Everardi Digby : qui scilicet juridice examinatus, indicavit dominam suam mense augusto an. 1605 peregrinationem suscepisse ad fontem* S. Wenefredæ *cum domna Vaux et sacerdotibus Darcy et Fisher (sub quibus nominibus latebant PP. Garnett et Percy : solebant enim Societatis viri hujusmodi suppositicia nomina assumere, quo facilius persecutorum manus evaderent) ac nonnullis aliis* (2). *Idem de se ipso confessus est Everardus Digby, de quo charta anni 1623, in archivo Londinensi nunc asservata :* Nobilis vir Everardus Digby fatetur se peregrinatum esse ad fontem S. Wenefredæ cum Darcy et Fisher, comitatu universo triginta equitum (3). *Circa idem tempus vel paulo ante contigit sanatio miraculosa P. Eduardi Oldcorne, qui eodem quo P. Henricus Garnett anno 1606, paucis ante eum diebus, illustri martyrio vitam finivit : de qua sanatione sermo recurret inferius, inter miracula.*

* Sir

Apostolici ibidem labores P. Joannis Bennett usque ad annum 1625.

12. *Paulo post jam magis stabilem sedem apud Holywell habuit P. Joannes Bennett, alias Price, qui primus hujus missionis conditor dici potest. De eo hæc referunt memoriæ Societatis. Natus erat in parochia Combe, prope Holywell, circa annum 1550. Juvenis profanas et sacras litteras edoctus est Duaci et ibidem sacerdos ordinatus. Deinde reversus in patriam, sacerdos secularis ministeriis sacris summo studio perfunctus est, catholicos in fide confirmans et multos hæreticos ad veram Ecclesiam reducens, donec anno 1582 vel 1583 captus fuit et post dirissimi carceris molestias et bis repetita equulei tormenta fortiter tolerata, in exilium pulsus cum aliis sacerdotibus triginta die 24 septembris an. 1584. Tunc Remos se contulit : ubi impetrata maximis votis in Societatem Jesu admissione, tirocinium Virduni auspicatus est die 6 septembris anni sequentis, et post annos quatuor, licet acres incusserint minas judices regii illa qua exilium promulgarunt sententia, perduellium supplicia luiturum si quando in Angliam redierit, nihilominus spretis periculis omnibus reditum a superioribus impetravit. Integros inde annos triginta quinque impendit augendo catholicorum numero et fervori, pauperiorum præsertim et humiliorum curam agens apud Holywell. Denique anno 1625, ætatis suæ septuagesimo quinto, audiens atrocissimam luem grassari Londinii, instantissima prece a superioribus exoravit ut illuc mitteretur ad juvandos contagione infectos, et in exercitio heroicæ caritatis ipse pestilenti morbo correptus ad meliorem vitam migravit eodem anno, die Christi natali* (4).

AUCTORE C. D. S.

Judex regius, concursum ad sacrum fontem,

13. *Patrem Joannem Bennett circa annum 1625 in Holywell excepit P. Humfredus Evans, alias Brown, qui sex annos missioni præfuit* (5). *Quo tempore quanta fuerit catholicorum ad sacrum fontem confluentium frequentia et quam acriter illam reprimere conarentur illorum adversarii, manifestant tres epistolæ supremi in illis partibus pro rege judicis Joannis Bridgeman ad secretum regis consilium anglice scriptæ, quæ et ipsæ nunc asservantur Londinii in archivo publico* (6). *Has latine redditas legentium oculis subjicimus. Prima his verbis concepta est :* Admodum honoratis Dominis consilii secreti regiæ Majestatis. Admodum honorati Domini, secundum mandatum dominationum vestrarum quod mihi a vestris honoratis dominationibus denuntiatum est mense aprili proxime elapso, quantum potui operam dedi ut impedirem concursum prave circa religionem sentientium ad fontem S. Wenefredæ in comitatu Flint, tum jubendo eos apud quos advenæ hospitantur, horum nomina aperire judicibus pagorum * in vicinio residentibus, tum apud fontem custodes constituendo. Quæ adeo efficacia fuere ut, quemadmodum comperi ubi in rem inquisivi in ultimo solemni comitatus conventu, quum antea illuc æstivo tempore peregrinationis causa confluerent multæ turbæ virorum ac mulierum, inter quos non pauci nobilioris conditionis erant, et etiam, ut fertur, ibidem missa celebraretur, nihil hujusmodi hac æstate notatum sit.....

E

* Justices of peace

J. Brydgeman.

Pole, in comitatu Montgomery, die 28 octobris 1626.

qui nihilominus valde insignis fuit anno 1629,

14. *Verum hallucinatum esse supremum judicem ubi concursum piorum ad sacrum fontem jam cessaturum existimabat, testatur sequens libellus, qui subscriptione caret, sed ab eodem illo missus videtur, sic inscriptus :* Index papistarum et sacerdotum qui convenerunt apud fontem S. Wenefredæ in festo S. Wenefredæ anno 1629. Nobilissimus Dominus * Gulielmus Howard; Nobilissimus Dominus de Salopia *; nobilis vir ** Thom. Jarrett [Gerard], nobilis vir Gulielmus Norris, nobilis vir Cuthbertus Clifton; D. * Preston de Manneriis, D. Anderton de Lostocke, D. Westbie de Westbie, D. Anderton de Clerton [Clayton], D. Anderton de Foarste, D. Jarrett [Gerard] de Ince, D. Bradshaw de Haye [Haigh Hall], D. Harrington de Heigletonhye, D. Blundell de Crosbie, D. Scarisbricke de Scarisbricke, nobilis vir Joannes Talbot de Bashshaw, D. Latham de Mosborow et quinque ejus fratres, qui omnes sunt sacerdotes; nobilissima matrona * Foakeland [Falkland] et cum ipsa D. Everard sacerdos; D. Price et D. Cleiton sacerdotes.... cum plurimis aliis nobilis conditionis viris et matronis e diversis regionibus, numero mille et quadringentis vel quingentis, inter quos fere centum et quinquaginta sacerdotes, qui plerique bene noti sunt.

F

* Lord

* Shrewsburie

** Sir

* Mr.

* Lady

(1) H. Foley, *Records of the english province S. J.*, tom. IV, p. 62. — (2) Ibid., tom. I, p. 528. — (3) Meyrick, p. 57. — (4) Math. Tanner, *Societas Jesu apostolorum imitatrix*, p. 564-567; Foley, *Records*, tom. IV, p. 498-516. — (5) Foley, tom. V, pp. 936, 937. — (6) Editæ ibid., tom. IV, pp. 534, 535.

15. *Itaque*

omnimodis impedire moliens,

15. *Itaque jam majori vi agendum existimarunt magistratus anglicani. De novis igitur consiliis quæ animo conceperat ita idem supremus judex Joannes Bridgeman:* Admodum honoratis Dominis secreti consilii regii. Admodum honorati Domini, secundum mandatum dominationum vestrarum mihi injunctum die 9 proxime elapsi mensis decembris, quo jussus sum ut omni modo impedirem peregrinationes ad Holywell et tempestive rationem redderem eorum quæ in hanc rem peregerim, et etiam vestris dominationibus indicarem si qui nobilioris conditionis aut dignitatis huic superstitioni indulgerent, rescripsi ad judices pagorum qui in vicinio fontis resident, eisque mandavi : 1° ut tollerent quasvis cauponas quæ necessariæ non videntur, quia in hujusmodi domibus facilius recipiuntur peregrini; 2° ut omnes caupones, cibariorum institores et reliquum id genus hominum, apud quos advenæ hospitari solent, adigant ad describenda nomina et domicilia eorum qui ad ipsos deversantur et fideliter de his referant in comitiis majoribus comitatus; 3° ut diligenter custodiam agi curent
B apud fontem iis anni temporibus quibus consueverunt peregrini ad illum confluere, id est tempore verno et æstivo. Hæc sunt quæ judicavi in præsentiarum provideri posse, donec ipse illuc conferre me valeam. Ibo autem, volente Deo, hebdomade post proximum pascha. Tunc locum inspiciam et quod optimum videbitur consilium exequar, sive parietibus claudendo scaturiginem fontis, ubi superstitionem illam peragi audio, sive alia quavis ratione quæ efficacior videbitur ad implenda mandata quæ Regia Majestas mihi denuntiare dignata est.

Jo. Brydgeman.

Ludlow, die 3 februarii 1636.

ipse et mandatorum illius exsecutores divinam ultionem experiuntur.

16. *Quod animo proposuerat, mox re executus est judex ; sed nec tunc defuit divinæ omnipotentiæ ostensio ad confundenda iniquorum molimina. Utrumque nos docet pagina ipso illo tempore, ut videtur, conscripta et ad majores nostros transmissa, atque cum aliis documentis de* S. Wenefreda *inserta codici nunc bibliothecæ regiæ Bruxellensis signato num. 8072. Pagina illa latine his verbis concepta est :*

C Declaratio rerum quæ contigerunt circa fontem S. Winefredæ, authoritate D. Joannis Bridgmanni, equitis aurati, supremi Cestriæ Judicis, confirmata. Anno Domini 1637.

Imprimis dictus D. Joannes Bridgemannus comitiis majoribus Flintiæ aprilis 1637 concepit et promulgavit mandatum ad ædiles templi pagi S^tæ Winefredæ, ut ferramenta quæ circa fontem erant tollerent et imaginem D. Winefredæ deformarent, simul ut hospitia et cauponas exceptis duabus inhiberent, atque etiam ut omnes hospites eo confluentes examinarent eorumque ad se nomina sequentibus majoribus comitiis deferrent; idque a syndicis comitatus in album referri jussit. Gulielmus Joannis et Gulielmus ab Hugone, ædiles templi eo anno constituti, in virtute ejusdem mandati et instigatione variorum malitiosorum protestantium, et præcipue cujusdam Ricii Joannis, prædicti Gulielmi Joannis fratris, uti affirmatur a variis acribus protestantibus, prædicto Gulielmo Joannis in id etiam vehementer propenso, ferramenta a fonte erui jusserunt, etsi quidam viri nobiles authoritate præditi et totus prædictus pagus id deprecarentur : quibus assensus fuisset Gulielmus ab Hugone, nisi Gulielmus Joannis dixisset quod etsi totus pagus eum indemnem præstaret, tamen non assentiretur ut ferramenta remanerent. Prædictus Ricius Joannis vehementer ad id incitabat fratrem, et prope aberat cum revellerentur ferramenta, et contumeliosa verba proloquebatur de sanctis et in derogationem S^tæ Wenefredæ. D

Comitiis in festo S^ti Michaelis 1637, Judex dicti mandati rationem exegit, relatumque ei est quod ferramenta sublata essent et imago calce superinducta, etsi nullam reciperet impressionem; et quia caupones non erant parati deferre nomina eorum qui ad fontem accesserant, mulctam eis pecuniariam imposuit : quod peractum fuit, uti intellexi.

Prædictus Judex pro certo sequenti januario mortuus est morbo qui vocatur Miserere, egerens excrementa sua per os ad tres dies.

Prædictus Ricius Joannis usum alterius lateris corporis sui amisit quo tempore sublata sunt ferramenta, atque ita perrexit languere usque ad sequentem februarium, atque sic obiit, cum E esset vir robustus annorum quadraginta.

Prædictus Gulielmus Joannis die mercurii hebdomadæ sanctæ amisit domum suam, quæ ad cineres redacta esset, cum omnino nesciret unde ignis eo pervenisset : qui ita acer fuit ut domum totam, quæ erat ad quinquaginta vel sexaginta pedes ampla, absumeret quam * dimidiæ horæ spatio. Eodem instanti, cum famuli ejus ararent duobus inde milliariis, substiterunt jumenta, ita ut ne latum quidem unguem loco dimoveri possent neque ab eo qui stivam tenebat neque qui boves agebat : ut eos solvere coacti sint et domum se conferre, quam recenter combustam repererunt.

* minori quam?

Protestantes varii docti et graves totum hoc referunt : qui quamvis antea acres fuerint in sanctos, jam aiunt nolle se in posterum sanctos aut si quid ad illos spectat contingere.

Residentia Patrum Societatis Jesu, post nonnullas contradictiones

17. *Majores inde animos sumpsisse videntur catholici. Etenim anno circiter 1642 actum inter eos est de spatiosa domo adornanda recipiendis iis qui ad sacrum fontem recurrebant. Illius consilii auctor erat vir quidam nobilis, dives et pius, qui et impensas ad illud exsequendum præbere in se suscipiebat : idem significavit patribus Societatis fore ut illa domus semper ipsis pateret. Verum qui inter catholicos minus recte sentiebant de Societate, modis omnibus intercessere, affirmantes magnam inde offensionem concepturos protestantes; et etiam apud publicos magistratus egerunt ne res ad effectum perduceretur, eoque progressi sunt ut apud ipsos profiterentur intentum hospitium parari collegio Jesuitarum. Opera itaque jam incepta interrupta fuerunt; ædificatum tamen est conclave satis amplum, quod, ubi in oppido habita sunt intra ejusdem anni decursum comitia judiciaria solemniora (assisias vocant), petenti supremo judici iis agendis concessum est, et notatum, non sine admiratione et metu, illuc judicandos adductos esse quosdam eorum qui tam acriter domus ædificationi obstiterant, capitalium criminum reos. Hæc desumpta sunt ex Litteris annuis provinciæ Anglicæ S. J. an. 1642-1643* (1).

in Holywell constituta

18. *Vir ille nobilis, cujus nomen non indicant eæ litteræ, videtur fuisse Georgius Petre : qui quod animo conceperat de constituenda in Holywell*

(1) Ap. Foley, *Records*, tom. IV. p. 535-536.

residentia

AUCTOR C. D. S.

A *residentia Societatis, nihilominus per se et per cognatos suos exequi non destitit. Inter cartas nempe quondam in presbyterio catholico oppidi Holywell, nunc autem in presbyterio ad Hornby asservatas* (1) *inventus est libellus in quo sub inscriptione* De caupona Stellæ * in Holywell *refertur duplici pactione inita anno 1639 quosdam agros cum domo et horto adjacente comparatos fuisse a Georgio Petre de Greenfield in comitatu Flint; postea vero, anno 1669, Annam, uxorem Georgii, et Thomam James de Greenfield coemisse a Thoma Davenport caupone domum cum horto cauponæ, cui Stella insigne erat, proximam; ac denique ab eadem Anna Petre hanc possessionem concessam esse Gulielmo Varasour et Georgio Walker* (2). *Jam vero inter socios Anglos eo tempore reperiuntur sacerdos nomine Gulielmus Varasour* (3) *et coadjutor temporalis nomine Georgius Walker* (4). *Unde, et quia in eadem domo mox constituta fuit Residentia Societatis* (5), *recte colligitur illos fundos ab illustribus conjugibus Georgio et Anna comparatos fuisse eo fine ut Patres Societatis ibidem collocarent.*

*The Star Inn

ab anno certe 1670,

19. *Idque eo probabilius apparet quod ipso anno 1670* missio Walliæ Septemtrionalis, *quæ hactenus cum reliqua Wallia subjecta erat Collegio S. Francisci Xaverii, jam sui juris esse et proprium habere superiorem jussa est sub nomine* Residentiæ S. Wenefredæ, *eique præcipua sedes assignata oppidum Holywell et regio excolenda Walliæ septemtrionalis cum comitatu Salopiæ; designari autem consuevit in patrum epistolis suppositis nomine Dominæ Walliæ Septemtrionalis * vel Dominæ Flint *. Habemus ex catalogis antiquæ provinciæ anglicæ seriem superiorum Residentiæ ab anno 1670 usque ad annum 1773 deductam* (6). *Numerus autem sociorum, secundum eosdem catalogos, numquam excessit octo et subinde decrevit usque ad duos vel etiam unum.*

* Mrs North-wales

* Mrs. Flint

et anno 1688 magis stabilita regia liberalitate Jacobi II et Mariæ ejus conjugis,

20. *De illa Residentia Litteræ annuæ anni 1672:* Residentiam S. Wenefredæ incolebant patres sex, quorum opera triginta quinque hæretici ad ecclesiam catholicam reducti sunt... *Anno 1673:* Patres quinque hujus Residentiæ copiosam messem animarum collegerunt. Conversiones ad catholicam fidem recensentur quinquaginta duæ... (7). *Litteræ anni 1688, conscriptæ anno 1690, postquam* C *egerunt de oppido Welshpool, quod ad Residentiam S. Wenefredæ pertinebat, ita pergunt :* Aliud est oppidum, nuncupatum Holywell, quod nomen accepit ex celebri fonte S. Wenefredæ. Locum istum æstivo tempore magno numero frequentant pii peregrini, qui illuc confluunt etiam e remotis Angliæ partibus ob continuas infirmitatum sanationes, quas Deus prodigiose operari dignatur apud fontem. Exstat ibi antiquum et perpulchrum sacellum, de cujus administrandi jure lis exorta est, Patribus Residentiæ S. Wenefredæ id sibi vindicantibus ex concessione reginæ, in cujus potestate esse dicebatur; ex alia vero parte hæc erat loci celebritas ut quidam de clero seculari vehementer reclamarent illud sibi deberi. Qui intelligentes reginam magis propensam esse in pristinos Residentiæ missionarios, intercessionem expostularunt nobilis viri in hac regione degentis, qui ipsorum petitioni quoad jus patrocinii in prædictum sacellum favebat. Res itaque a rege *(Jacobo II)* et regina delata est ad legitimos judices; quibus secundum reginam decernentibus, regiæ majestati placuit sacellum tradere in manus Patrum. Quumque hactenus habendis comitiis et aliis profanis usibus locus deputatus fuisset, rex, quum fontem illum devotionis causa adiret, cui sacellum imminet, dedit Patri qui illic habitabat centum quadraginta circiter scuta *(fere triginta libras anglicas)* ad illud ornandum et sacris usibus aptandum : quod et factum est cum magno pietatis incremento. Sed jam *(anno 1690)* iterum prioribus usibus est restitutum (8). *Piam illam ad sacrum fontem Jacobi regis peregrinationem institutam ferunt die 29 augusti an. 1688, eaque occasione ibidem illi donatum esse indusium quo avia ejus Maria Stuart tegebatur ipsa die qua capite truncata est* (9).

21. *Sed hæc prospera rerum facies mox in luctum conversa est. Jacobo II nimirum rege eo ipso anno 1688 conjuratione protestantium regno cedere coacto, popularis furor denuo in catholicos exarsit, nec ab eo immunis fuit Residentia S. Wenefredæ. Etenim, ut referunt eædem Litteræ annuæ anni 1688, agentes de P. Roderico Roberts, illo anno, post discessum regis, caterva plebis, falsis rumoribus excitata, irruit in domum ejus, ipsam et sacellum diripuit, imaginem crucifixi fune pedibus alligato contumeliose per vias raptatam in foro publico combussit simul cum libris qui in domo reperti fuerant.* Interea temporis Pater, nullibi satis tutus, hinc inde discurrebat, nunc in semierutis casis, in summis montium jugis, nunc in fossis et silvis sub dio latitandi causa vitam transigere coactus. Toto biennio magnam æstatis partem de nocte in apertis campis excubavit, et tamen, quæ providentia Dei est, nihil inde valetudo detrimenti cepit. *Sæpe etiam in eo fuit ut in manus persequentium incideret, sed semper, Deo cum sancta virgine eum protegente, evasit* (10).

mox tamen aliquamdiu persecutionis procellis

22. *Miseram iis temporibus Residentiæ conditionem demonstrant quæ de ea leguntur in libris rationum rei temporalis missionum anglicarum S. J.; videlicet* : Anno 1690... Residentia S. Wenefredæ. Patres duo, coadjutor temporalis unus. F Horum duo in vincula conjecti sunt et adhuc carcere detinentur (11). — Anno 1693... Residentia S. Wenefredæ. Patres duo, coadjutor unus : quos nobilitarunt diuturna in carcere custodia et sævissima discrimina. Nihil ex redditibus suis percipere valuit. Summa scutorum 4502 *(seu librarum anglicarum circiter 960)* ei debetur a catholicis, qui propter temporum acerbitatem solvere nequeunt (12). — Anno 1696... Residentia S. Wenefredæ. Patres duo. *Eadem repetuntur de carceribus et molestiis quibus exerciti fuerunt.* Unus patrum e manibus persecutorum evasit, sed ex iis quæ in illa evasione passus est gravem contraxit infirmitatem. Res temporalis adhuc admodum in angusto erat (13).

agitata,

23. *Nec omnino cessavit persecutio exordio*

etiam post

(1) Cfr. ibid., p. 530 et p. 333, not. — (2) Ibid., p. 530. — (3) Ibid., tom. VII, p. 796. — (4) Ibid., p. 804. — (5) Cfr. infra numm. 23, 24. — (6) Foley, tom. VII, p. xciii-cxxxviii, passim. De iisdem, quorum nomina catalogis citatis indicantur, cfr. Collectanea (biographica) S. J. ordine alphabetico disposita, ibid., p. 1-878, passim. — (7) Foley, tom. IV, p. 527. — (8) Ibid., tom. V, p. 934-935. Ubi et refertur epistola Mariæ reginæ ad nobilem virum Rogerium Mostyn, qua loci possessionem P. Thomæ seu Roderico Roberts, tunc temporis superiori Residentiæ S. Wenefredæ (ibid., tom. VIII, pp. c, ciii, cli) adjudicat. — (9) Pennant, *Tours in Wales*, tom. I, p. 52. — (10) Foley, tom. V, p. 943-944. F. Lythgoe, *Mission of Holywell* in *Letters and notices*, tom. V, Roehampton 1868, p. 256. — (11) Foley, tom. VII, p. cliii. — (12) Ibid., p. clvi. — (13) Ibid., p. clvii.

secuti

suppressam Societatem

seculi XVIII. Etenim, ut legitur in epistola a P. Edmundo Plowden, alias Gage, scripta die 1 augusti an. 1718, Quæsitores tunc comitia agentes Prestonii miserunt turmam equitum, duce Hitchinore sacerdote apostata, ad oppidum Holywell, qui illic diripuerunt utrumque oratorium catholicorum. Contigit Stellæ (1) plerasque res suas tempestive in tuto collocare. Senex quidam, D. Wilmot, comprehensus fuit ad Claves decussatas (2), sed mox soluta cautione dimissus (3). *Inde vero magis quietis uti licuit temporibus; nec, præter miracula nonnulla* (4), *quidquam inter Collectanea provinciæ anglicæ admodum insigne reperi quod spectat ad Residentiam S. Wenefredæ usque ad annum 1773. Post suppressam eo anno Societatem Jesu, collegia ejus et residentiæ in Anglia dissoluta non fuerunt, sed permissu vicariorum apostolicorum remanserunt sub cura Patrum qui ea tunc incolebant : iidem multorum annorum spatio deinceps superioris loco habebant P. Thomam More, qui tempore suppressæ Societatis Provincialis Angliæ munere fungebatur* (5). *Itaque et Patres Residentiæ* S. Wenefredæ, *qui* B *secundum catalogum anni 1773 duo tantum numero erant, P. Michael Moseley, Residentiæ superior, et P. Ignatius Tyrer, in oppido Holywell perstiterunt sacerdotali ministerio operam navantes usque ad obitum suum. P. Moseley ibidem vita excessit anno 1777, ætatis suæ quinquagesimo octavo; P. Tyrer autem anno 1798, ætatis sexagesimo quinto* (6). *Sed interea P. Michaeli suffectus fuit Eduardus Wright, qui Societati cooptatus anno 1768, ætatis decimo septimo, ipso anno 1777 vel brevi post in Holywell consedit, ibique obiit, postquam rursus vota emiserat in restituta Societate, anno 1826, ætatis suæ septuagesimo quarto* (7).

perduravit

24. *Hos duos patres, Ignatium Tyrer et Eduardum Wright, profecto designat Thomas Pennant, ubi ait :* In oppido Holywell visuntur... duo oratoria catholicorum. Alterius redditibus sustentatur sacerdos secularis seu parochus, alterius sacerdos aliquis quondam Ordinis Jesuitarum. Utrumque beneficium dotatum est agris quos administrant fideicommissarii. Illorum domus olim fuere quasi deversoria perigrinis nobilioribus recipiendis, ut videtur, deputata. Uni insigne erant Claves decussatæ, alteri Stella (8).

usque ad tempora nostra; præsens ejusdem conditio.

25. *Domus istæ inter se contingebant. Loco ejus quæ nuncupata erat* Stella *ædificata sunt hodiernum presbyterium et oratorium catholicorum dedicatum anno 1832 sub titulo* S. Wenefredæ, *in quo exstat elegans altare statua lapidea et particula reliquiarum præclaræ virginis* (9) *decoratum. Quæ vero nota erat vocabulo* Clavium decussatarum *venumdata fuit anno 1802 et sacellum dirutum; postea vero rursus a catholicis comparata, ante hos viginti quinque fere annos opera P. Mauritii Mann, S. J., tunc temporis catholicorum parochi apud Holywell, accommodata est hospitio pauperum ad fontem* S. Wenefredæ *piæ peregrinationis gratia accedentium et habitationi sanctimonialium Congregationis S. Pauli de Caritate (nunc numero novem), quæ et hospitii curam agunt ac pueros religionem et elementa litterarum docent. In illo hospitio recipiuntur a mense maio ad novembrem pauperes, iis conditionibus ut commendatitia epi- D stola parochi sui instructi sint et stipem conferant quotidianam denariorum anglicorum sex, quam plerumque supplet ditiorum liberalitas. Pium opus sustentant voluntariæ contributiones, quas fovere dignata est Sanctitas Pii IX S. P. benedictione sua apostolica, quam benefactoribus contulit apposita subscriptione libello supplici a P. Mauritio Mann porrecto, his verbis :* Beatissime Pater. — Est in Wallia, Angliæ Principatu, sanctuarium sanctæ Winefredæ in quo per intercessionem hujus sanctæ copiosæ gratiæ a Domino obtinentur; atque ideirco ad eum locum frequentissimus fit ex diversis Angliæ partibus fidelium concursus. Ut autem devotio erga hanc sanctam et fidelium eo confluentium salus meliori modo procurari et foveri possit, missionarius qui præfati sanctuarii spiritualem curam gerit, annuente et instigante Reverendissimo loci Ordinario, pro pauperibus eo confluentibus hospitium ædificare et fundare intendit, et eum in finem jam plures eleemosynas collegit. Quo vero melius ad Dei gloriam et religionis nostræ exaltationem hæc fundatio cedat, idem missionarius ad pedes Sanctitatis Tuæ supplicat ut huic pio operi et omnibus qui ad illud perficiendum opem ferent apostolicam benedictionem impertiri dignetur. Quam gratiam, *etc.* Die 23 decemb. 1861. E

Benedicat vos Deus et dirigat in omnibus corda vestra et intelligentias vestras.

PIUS PP. IX (10).

§ IV. Miracula S. Wenefredæ intercessione patrata seculis XVII et XVIII.

I Sanatio P. Eduardi Oldcorne, S. J., circa an. 1600.

Jam devenimus ad miracula quæ per intercessionem S. Wenefredæ *et apud ejus fontem a Deo impetrata traduntur. Antiquiora, quæ nempe ante conscriptam utramque sanctæ virginis Vitam contigerunt, simul cum his Vitis supra exhibuimus* (11): *quæ quidem non iis indiciis asserta sunt quæ per se plenam exigant fidem, eo tamen facilius credi possunt quod similia, præsertim quod ad infirmorum curationem pertinet* (12), *concessa sunt temporibus recentioribus, idoneis testimoniis confirmata. Horum series exorditur a primis annis* F *seculi XVII : nulla enim particularia memoriæ tradita reperimus a fine seculi XII usque ad finem seculi XVI, quamvis utique toto illo ævi spatio fons* S. Wenefredæ *miraculis celebris haberi non destiterit* (13). *Prima itaque ordine temporis occurrit sanatio P. Eduardi Oldcorne, e Soc. Jesu, odio catholicæ fidei postea anno 1606 occisi, quam his verbis refert egregius Societatis historiographus P. Mathias Tanner* (14) : Inter quæ *(labores pro salute animarum exantlatos)* jejuniis, cilicio, flagris, vigiliis pæne immaniter et justo amplius in se desæviens, nimia contentione venam pectoris rupit, nec unquam satis deinde curato malo, copiosum sanguinem constanter effudit. Accessit ad extremam corporis debilitatem, qua vix pedibus quandoque insistere potis erat, pertinaciter

(1) Cfr. num. seq. — (2) Cfr. ibid. — (3) Foley, tom. IV, p. 529 — (4) De quibus dicetur § seq. — (5) Foley, tom. VII, p. CLXIX. — (6) Ibid., p. 932. — (7) Lythgoe, l. c., p. 257. — (8) *History of Whitford and Holywell* (1795), cit. ap. Foley, tom. IV, p. 529. — (9) Cfr. supra, Comm. præv., num. 35. — (10) Foley, tom. IV, p. 529 et tom. VII, p. 936. — (11) Pag. 706-708 et pag. 724-726. — (12) Quod vero ad sacrilegorum pœnas, cfr. supra, num. 16, et infra, num. 30. — (13) Cfr. supra, num. 7-10. — (14) *Societas Jesu usque ad sanguinis profusionem militans*, p. 63.

adhærens

AUCTORE C. D. S.

A adhærens palato malum, gangrænæ persimile. Quod cum nulla vis medica abrumpere posset, ad S. Wenefridam virginem recurrit. Celebris illic in Walliæ tractu sanctæ martyri sacer habetur fonticulus, eo ipso loci ubi caput virginis resectum deciderat, prorumpens. Ad quem suscepta peregrinatione Pater dum tendit, et peracto missæ sacrificio magna fiducia opem implorat, repente sublato omni malo integre convalescit, non alio usus remedio quam lapilli sanguineis maculis notati, quales meros fonticulus ille vehit, ad insanabile ulnus applicatione.

Aliæ sanationes, sollemni testium declaratione certæ, quas hæretici immerito tribuunt naturali virtuti aquæ fridigæ; videlicet

27. *Sequentia miracula* (1) *memoriæ nostræ servavit, ad calcem sæpe citati libelli de Vita* S. Wenefredæ (2), *P. Philippus Leigh, alias Layton, alias Metcalf seu Medcalfe: qui quum ab anno circiter 1700 in Residentia* S. Wenefredæ *apostolico ministerio operam dederit et ejus Residentiæ superior extiterit saltem ab anno 1714 ad annum 1716, quo anno vel sequenti ad superos migravit apud Holywell, ætatis suæ sexagesimo septimo* (3), *sedulo collegit quæ ad devotionem erga* S. Wenefredam *augendam conferre valerent. Hanc autem suæ narrationi præmisit protestationem* (4) : B Prodigiosæ infirmitatum curationes apud fontem S. Wenefredæ impetratæ, incredulis et protestantibus nullam aliam causam habere videntur quam efficaciam balnei frigidi, jam pridem experientia notam. Ad majorem Dei honorem, qui sanctam illam mirum in modum honorare dignatus est, nonnulla referam miracula recentiora, et vere christiano lectori judicandum relinquam num frigidæ aquæ naturali virtuti hæc adscribenda sint. Neque altius repetam quam a superiori seculo, ne quis contradicat aiendo multa asseri longo ævo dissita quæ sana mens jure quidem admittere renuat, licet falsa demonstrare non possit. Testimonia authentica, dum hæc scribo, præ oculis habeo et, præterquam quod hinc inde nonnulla brevitatis causa contrahere visum est, quod nimia prolixitate sermonis, quod ad adjuncta spectat, sunt consignata, ipsis testium verbis referam. Testes autem illi, religione veri et probitate morum spectabiles, rebus gestis interfuerunt, et aliqui etiam attestationem suam tradiderunt sua manu subscriptam.

II. Rogerii Bodenham, anno 1606;

28. Anno Domini millesimo sexcentesimo sexto, vir nobilis Rogerius Bodenham, clarissimi ordinis a Balneo nuncupati eques, postquam quartana molestissime fuerat tentatus, crure morbidis humoribus nimium oppleto dolebat; qui postea humores ita sublati sunt ut jam inde morbus lepræ satis similis oriretur. Peritos multos advocavit medicos; plurimum tamen fidebat Doctori Joanni Davidi Rhes, Cambro-Britanno, qui studiis cum doctoris laurea Sienæ peractis, postquam artem medicam tum Patavii docuerat, tum pluribus Italiæ in locis exercuerat, demum in Angliam redierat medicinam facturus. Is annum sexagesimum agebat, quando primum ejus consilia sibi vir nobilis Rogerius exoptavit. Vir autem doctus, adhibitis vicissim quæcumque medicamina aut casus suadere aut ars excogitare poterat, quum nihilo secius ægrotum neque sanasset neque aliquo modo recreasset, ipsi auctor fuit ut coram Londiniensi medicorum collegio, consilii gratia, valetudinis suæ infirmitatem exponeret. Qua de re fidele æque ac doctum ipse D. Rhes commentarium conscripsit, quod D. Thomas Beale, domui nobilis viri Rogerii procurandæ præfectus, Londinium detulit. Convocato igitur Londiniensi collegio atque recitato commentario, disputata res est atque D^ri Rhes perpensæ medendi viæ atque præcepta; quæ omnia scripto consignata D. Beale ipsis tradiderat. Litteris porro ad virum nobilem Rogerium rescriptis testati sunt Londinienses medici, medicum ipsius, sua quidem sententia, et morbum ipsius optime agnovisse et apta adhibuisse medicamina; esse sane virum eximia doctrina præditum, cui se omnes impares facile declararent; omnium quippe fere ipsorum illum fuisse magistrum. Si autem nihil profecisset quam inierat medendi via, nullum jam tunc in rerum natura ipsi reliquum esse remedium. — Haud admodum placuit equiti hujusmodi epistola, quæ in commendando suo medico tota erat. Sed D. Rhes, qui romanæ catholicæ Ecclesiæ erat addictus, ægroto suasit ut ad S. Wenefredæ fontem pergeret, si forte, sancta deprecatrice, sanationem impetraret, quæ ab arte medica jam non erat speranda. Simul sanctitatem loci illum edocuit, aperuitque quot miraculosa beneficia ibidem conferri essent solita. E Cupidus autem valde sanitatis recuperandæ, paruit Rogerius consiliis medici, atque asperum iter est aggressus. Emensis itaque millibus anglicis octo et septuaginta, quæ Rotherwas inter et Holywell intercedunt, ubi se in miraculosum fontem immersit, ita sanatus est atque ab omni macula scabieque mundatus, quasi esset puer recens natus; in hac autem prospera valetudine usque permansit ..... Quo factum est ut idem Rogerius, qui non erat hoc tempore catholicus, miraculosa illa sanatione aliisque, quæ ad veram fidem amplectendam moverent, impulsus momentis, catholicæ veritati victas reddiderit manus, gratias agens atque preces fundens coram Omnipotenti Deo, qui utrumque tantum et animæ et corporis commodum sibi tribuisset. Totam rei seriem narravit ipse Rogerius uxori suæ atque nurui, Mariæ Bodenham, filii natu majoris sponsæ. Non pauci præterea sanationi interfuerunt testes, nempe supra nominatus Thomas Beale, Gulielmus Green ejusque uxor, Richardus Bray, Joannes Herley pluresque alii nobilis viri Rogerii Bodenham famuli.

III. Joannæ Wakeman, an. 1638,

29. Anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo septimo, mense decembri, Domna Joanna Wakeman, conjux D. Joannis Wakeman, ex Rougley vico pagi Horsham in comitatu Sussex, ulcere in uberibus orto afflicta est. Tentatis omnibus medicæ rei artibus, quum neque levamen neque commodum inde ullum experiretur, pronuntiarunt optimi chirurgi, nisi amputarentur ubera, nullam esse valetudinis restituendæ viam; negabant tamen iidem posse se spem facere fore ut etiam hac ratione sanaretur ægrota : existimabant scilicet curationem jam non recipere ulceratum pectus, ideoque, si quis illud amputare conaretur, forte mortem nobilis feminæ esse maturaturum. Quæ quum necessariis matronæ supra dictæ renuntiarent, ipsi tamen bonam spem fecerunt; ast illa, privatim monita eorumque sententiam jam non attendens, ad Deum confugere statuit atque ad S. Wenefredæ fontem in comitatu Flint piam suscipere peregrinationem. Mense igitur junio anni millesimi sexcentesimi trigesimi octavi Londinio profecta est, comitante viro ejusque

(1) Num. 28-37. — (2) Pag. 139 sqq. — (3) Foley, tom. V, p. 661-664 et tom. VII, p. cxv et p. 449. — (4) *Life of St. Wenefride*, p. 138.

AUCTORE C. D. S.

que fratre D. Richardo Wakeman, atque quodam D. Francisco Nash. Ipso autem tempore sub lævi ejus uberis papilla patebant magnæ rimæ duæ, quas protestantes æque et catholici viderunt. Quum vero in comitatu Worcester in locum perventum est qui vocatur Beeley, ibidem dereliquit ægrota omnia emplastra atque malagmata, utpote quæ firmam fidem atque spem constituens in Omnipotentis Dei misericordia atque precibus beatæ virginis Wenefredæ, numquam sibi amplius harum rerum usum fore cogitabat. Pannos solum lineos secum detulit, quibus pectus detergeret atque reficeret; tanta enim inde erumpebat saniei copia, ut, quavis reperta via, etiam usque ad ægrotæ calceamenta descenderet. Simul autem ac primum in fontem oppidi Holywell ægrota immersa est, substitit statim qui ex uberibus manabat humor. Dein, licet noctem non amplius unam ibidem pernoctarit, ter tamen in fontem descendit; atque ab ipso hoc tempore, ad diem usque sui obitus, qui quinque post annos accidit, nullum in pectore sive dolorem sive vulnus
B passa est, nullum etiam vulneris remansit indicium, præter tenuem aliquam cicatricem, quæ locum designabat quo olim miraculo coierant vulnerati pectoris rimæ. Tres eadem postea peperit liberos, neque tamen, inter ablactandum, ex illo ubere quod antea ulceratum fuerat, minimum experta est incommodum. Quæ omnia scripto retulit D. Wakeman : qui in perpetuam hujus beneficii memoriam non hunc tantum, sed et sequentem simul eventum litteris commendavit.

impio interea in beatam virginem conviciatore divinitus multato.

30. Anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo, dum supra dictus D. Wakeman apud Holywell versabatur, vidit juxta fontem hominem jacere mortuum; qui nebulo pridie coram ipso atque aliis, qui sacræ peregrinationis causa illuc accesserant, plurimum illuderat atque insultaverat B. Wenefredæ, quæ pro castitate servanda gloriosum pertulit martyrium. Vocato igitur judice et selectis ex civibus assumptis arbitris *(quos plerosque, si non omnes, protestantes fuisse dubium esse nequit)* postquam inspectum est cadaver, atque seria de hac re instituta consultatio, demum in hæc verba lata est sententia: Justo Dei judicio vir iste occidit, quod in hunc locum inhoneste se gessit.

itemque aliis sacri fontis violatoribus;

31. Licet hic obiter et illos memorare qui anno millesimo sexcentesimo trigesimo septimo mandarunt ut S. Wenefredæ imago deformaretur atque tollerentur ferreæ massæ quibus innitebantur fideles pii, ne prono raperentur aquæ impetu. Ambo siquidem qui, licet improbantibus pluribus moderati animi protestantibus, id fieri imperaverant, omnesque qui jussa erant exsecuti, paulo post insuetis infortuniis et calamitatibus ad ceterorum terrorem multati sunt (1).

IV. infirmæ procul a fonte positæ an. 1647;

32. Præcipua hujuscemodi miracula ad ipsum S. Wenefredæ fontem patrata sunt. At silentio prætereunda non videtur ægrota quædam, quæ quamvis a fonte longe abesset, a morbo tamen levata est, ad laudem S. Wenefredæ. Mense nempe junio anni millesimi sexcentesimi quadragesimi septimi, uxor D. Joannis Clec, in suburbio civitatis Worcester hortulani, iter in Holywell pedibus est aggressa, ut incommodæ valetudini, qua tunc erat correpta, speratum inveniret levamen. Quæ in comitatum Flint per Kidderminster contendens, quum in illo loco apud consobrinum suum, D. Antonium Cooke, divertisset atque ibi se cibo reficeret, eidem retulit quam ob rem illud D
instituere iter, multisque cum eo verbis de Holywell sermonem protraxit. Omnia autem audivit altera mulier, quæ membris detortis debilitata atque annos jam sex vel septem continuos lecto detenta, in proximo cubiculo jacebat. Illam enim misellam in domo sua receperat supra dictus Cooke, qui textrinum exercebat, publicis pagi sui impensis nutriendam. Quando igitur consobrino suo jam valedicebat pia viatrix et cœptum iter pergere parabat, suppliciter oravit decumbens mulier, ut illius alloquendi sibi copia fieret. Qua concessa, per Christi dolores eam obtestatur, ut pro se denarium unum, quem ipsi tradebat, in Holywell deferat, atque primo, quem obvium habuerit, pauperi eroget, hac interposita humili prece ut pro se in fontem se pauper immergere dignetur atque orare ut membrorum suorum usum recuperet. Quod promissum est atque perfectum. Acceptus S. Wenefredæ fuit denarius tanta fide ac devotione ad fontem suum missus, quum præsertim nil amplius possideret misella quod sanctæ tribueret. Domna vero Clec, sex vel septem dies in Holywell commorata, ubi jam E
domum remeans et in Kidderminster veniens iterum apud consobrinum divertit, maxima admiratione vidit distortam antea mulierem plane ab infirmitate recreatam; et quum inquireret quo tempore sanitatem recepisset, repertum est ipso die, ipsa immo hora, qua denarius ille unus in Holywell pauperi datus erat, surrexisse a lecto ægrotam atque in domo et extra domum, plurimum admirantibus omnibus pagi incolis, ambulasse. Quam miraculosam immutationem tam procul factam nequaquam sane virtuti frigidi balnei adscribere licet. Totam autem rei seriem diligenter examinatam, auditis maxime, qui coram ipso præsentes adfuerunt et facti veritatem testati sunt, Antonio Cooke et Domna Clec, manu sua scripto mandavit D. Jacobus Bridges, vir nobilis atque honestus, idem ille qui postea, quum supremi judicis in Worcester fungeretur officio, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo, regis nomen pronuntiare non timuit; quam ob causam a seditiosis plurima perpessus est, ita ut vix patibulum effugere valuerit.

V. Mariæ Numan, an. 1666;

33. Domna Maria Numan, conjux D. Joannis Numan, qui a rationibus erat viro nobili Jeremiæ Smith, tunc rectori alicujus e navibus regis Angliæ bellicis, ab ætatis suæ anno quinto febrium vehementi impetu in eam redacta erat membrorum omnium debilitatem, ut annum etiam agens duodevicesimum, neque stare neque solum pede premere valeret. Ossa quoque brachiorum ejus ita suis sedibus erant mota ut alterum alteri ex parte prætenderetur et promineret; crurium vero ossa prorsus luxata uncias plures supra ossa femorum porrigebantur. Quoniam vero amplissimos in regia aula viros habebat necessarios, illorum sibi expetiit adjumentum, ut miseræ sibi levamen afferretur. Quibus opitulantibus, regiorum medicorum de infirmitate sua sententiam accepit; qui renuntiaverunt naturale malo remedium nullum afferri posse; quumque aliquanto post a rege manu esset tacta, non placuit Deo ut hac via valetudini commodæ restitueretur. Inde æstivum bis, semel hibernum tempus transegit balneis utens frequentioribus in comitatu Sommerset aliisque Angliæ locis, qui propter plurimas sanationes erant celebriores, immo et apud

(1) Cfr supra, num. 16.

tres

A tres Scotiæ fontes; his vero unum tantum est assecuta, scilicet ut summa cum difficultate et dolore genibus nixa paululum repere valeret. Postea in Galliam deducta est, et ter ibidem tortivo musto immersa, atque a christianissimo rege Lutetiæ Parisiorum manu tacta; in Flandria ad Sichem aliosque pios locos delata; Aquisgranis octodecim hebdomades commorata; in Hollandia consiliis usa Itali cujusdam principis, qui clarissimæ in re medica peritiæ habebatur; ne multa, in Lusitaniam usque ad balnea quædam perducta, — quas fere omnes peregrinationes regiis sumptibus agebat, — nullum tamen commodum, nullam in debilitatis distortisque membris experta est commutationem. Fatendum quidem est bis jam antea illam ad S. Wenefredæ fontem venisse, quin se melius haberet; nihilominus tamen summopere cupiebat tertium piam illuc peregrinationem suscipere, cujus rei cogitatione in somnis æque ac vigilans recreabatur. Idcirco exacto fere mense maio anni millesimi sexcentesimi sexagesimi sexti Londinium relin-
B quens, in Holywell advenit feria sexta post pentecostem, quæ erat ejusdem anni dies junii sexta. Ubi vero in sacrum fontem descendit, illico ossa sua moveri atque in locum suum vi aliqua restitui sentit; porro, juvantibus aliis, præcipue Domna Degg ex Wolverhampton, quæ cum affini suo D. Paling aliisque ex comitatu Stafford piis viatoribus illo tempore prope fontem aderat, pedibus insistere cœpit, quod annos jam continuos decem et octo, debilitate obstante, nequiverat; immo in aqua paulum ambulat. Et quum die dominica SS. Trinitati sacra se quinta vice in fontem immersisset, in posterum nullo juvante ambulare valuit, atque feria sexta sequenti iter in Hiberniam est aggressa. Testati sunt miraculum illud tum ipsa matrona, tum omnes supra nominati, coram Joanne Hughes de Combes et Roberto Price de Ælwyducha, qui illis testimonia sua subsignantibus arbitri aderant. Jam vero si balneo frigido vis inesset occulta, quæ membris sanandis par esset, inutile prorsus fuisset, postquam bis in cassum ad illud mulier venerat, tertia vice rem tentare. Audicrat autem S. Beunoi vaticinium de tertium explendis in illo loco devo-
C tionis officiis (1) : quæ quum peregisset, miranda sanatione est remunerata.

cui eodem anno accessit VI. prodigiosa præservatio cujusdam pueri sub rotam molæ aquariæ delapsi;

34. Die quarta aprilis anni millesimi sexcentesimi sexagesimi sexti, pomeridiani temporis hora circiter quinta, Hugo quidam, filius Thomæ Williams, in pago Whitford comitatus Flint villici, natus annos octo et menses novem, corpore quatuor pedes alto et congruentibus illi staturæ reliquis membris, quum simul cum uno ex condiscipulis pueriliter luderet prope officinam quamdam, quæ prope a sacro fonte abest, conatus saltu fontem superare, alteram non attigit oram et tres fere passus ab magna molæ aquariæ rota in aquam decidit, quæ hoc in loco fertur impetu vehementi; moxque prono flumine e conspectu delatus est. Perire illum, qui adstabant judicarunt, neque id absque causa, quum præterquam quod in manifestum periculum venerat ne aqua mergeretur, omnino etiam erat verendum ne contritus elisusque interiret : siquidem rotam inter et alvei solum, quod lapidibus stratum erat, vix duarum unciarum seu pollicum anglicorum spatium intercedebat; puer autem in fossam sub illam rotam præceps ferebatur. Videns autem socius illius quod acciderat, qui ad eripiendum e periculo puerum nihil posset, lamentabilem clamorem attollit; quo commoti vehementer ludimagister cum quinquaginta ejus discipulis, omnes e schola decurrunt, quid rei ageretur inquisituri. Eodem vero pavore constrictis molitore atque qui aderant aliis, vir quidam, nomine Gulielmus Bowen, qui quatuor citra rotam passibus calamo pisces capiebat, puerum aspexit conantem e rivo emergere seque expedire, et calceamenta sua se amisisse querentem. Delatum inde in vicinam quamdam domum medicus statim advocatus quum attente inspexisset, cognovit ne minimum quidem esse attritum vel sugillatum, nisi quod circa alterum talum aliquantum contusa erat pellis; qua re significaretur quid pessimi fuisset eventurum, ni puer miraculo servatus esset.

AUCTORE C. D. S.

VII. Cornelii Nicholai, anno 1674;

35. Cornelius, filius Joannis Nicholai, viri ex pago Tremaine, qui in comitatu Cardigan millia anglica duo a civitate Cardigan distat, annos natus septemdecim, quum jam patre atque matre esset orbatus, simul cum amita aliorum se famulatui mancipavit. At die vicesima prima mensis decembris anni millesimi sexcentesimi septuage- E
simi tertii, propinquis jam tenebris, magna subito correptus est debilitate, tantis etiam a genibus ad pedes usque afflictus cruciatibus ut neque incedere neque pedibus insistere valeret. Postquam autem medici complura remedia, ut emplastra, malagmata, adhibuerant, immo et cultro spicilloque carnes usque ad ossa perforaverant aut inciderant, atque hæc protraxerant ad diem usque paschæ nullo ægroti commodo, sed potius magno ipsius detrimento, statutum denique est ut ad S. Wenefredæ fontem deduceretur. Sed quoniam affines ipsius magna laborabant penuria, neque aliud reperiebatur consilium, lecto feretroque impositus est juvenis, et per domos bonæ plebis caritati commendatus. Tum vero, quæ est eximia præ ceteris gentibus Cambrorum alacritas in adjuvandis illis qui summis premuntur necessitatibus, ubi compertum est quo et quem ob finem deferendus esset ægrotus, auxiliantibus pluribus, iter nonaginta anglica millia longum ad Holywell usque perfecit. Quo undecima die junii advenit, dieque sequenti summo mane in fontem delatus est; quæ erat feria post pentecostem sexta. Ubi vero primum in aquam F
est immersus, statim se omnino sanatum persensit, tum in fonte tum extra fontem ambulare cœpit; atque inde, admirantibus omnibus qui lugendam ejus infirmitatem antea viderant, optima semper usus est valetudine.

VIII. Rogeri Whetstone, viri e secta Tremulantium, anno 1667;

36. Nulla sane ratione efficacius demonstrantur vera miracula quam ubi qui ea fieri posse pertinaciter inftitiabantur, ipsi ea confiteri coguntur; porro vix reperire est sectam suis erroribus obstinatius et ferocius inhærentem præ illa, quam vulgo Tremulantium * vocant. Qui quum omnem prorsus divinam efficaciam inesse denegent aquæ baptismatis, tanta tamen fuit in Rogerium Wethstone fontis S. Wenefredæ virtus ut, errore deposito, per sanctum baptisma pius fieret catholicus. Vir ille in Sidmore, oppido pagi Bromesgrave in comitatu Worcester, sartoriam artem exercens, et parentum disciplina Tremulantibus a puero addictus, quum annum ageret sexagesimum, sæva oppressus infirmitate adeo debilis factus est ut jam neque cibos ori admovendo par esset. Postquam autem hebdomadas decem et

* Quakers

(1) Cfr. supra Vit. II, num. 16 ante med. (p. 716).

septem

AUCTORE C. D. S.

septem in lecto jacuerat, paululum remissis diris cruciatibus, qui antea totum, ut ita dicam, perlustrabant corpus, licet jam surgere posset, sic tamen erat viribus attenuatus ut nequiret operi cuilibet manum admovere, sed baculis humeros fulciens, manum ad stipem ostiatim porrigere cogeretur. Quo in misero statu quum annos tres perseverasset, a quodam vicino suo, qui e comitatu Flint oriundus erat, certior est factus in aliquo hujus comitatus loco, cui S. Wenefredæ Fons nomen esset, plurimos debiles ægrotosque frequenter sanitati esse redditos. Quo cognito, ipsi in mentem venit, meliore tandem suadente spiritu, velle Dominum sibi in hoc fonte auxiliari; quam cogitationem tam fidenti amplexus est animo ut de rei eventu ne minimum quidem moveret dubium. Anno igitur millesimo sexcentesimo sexagesimo septimo, baculis nitens, iter aggressus est, comitante puella, ipsius filia; atque post plurium dierum iter, tempore meridiano in Holywell pervenit, die vicesima octavi mensis augusti ejusdem anni. Nequaquam tamen induci
B potuit ut se in fontem immergeret, quia id papismum atque superstitionem olere reputabat; sed ad oram fontis assidens, aquam ex illa poculo sumptam bibit, et mox quasi in exstasim est raptus; inde ad se rediens, alterum poculum ejusdem aquæ plenum expetivit; quod ubi hausit, procul a se statim ambos suos baculos projecit, seque mirabiliter, subito atque perfecte sanatum esse animadvertit. Dein multas fundens præ gaudio lacrimas, circum fontem ambulavit. Inde brevi, divina mentem ejus illuminante gratia et fidei momentis rite perpensis, Romanæ catholicæ Ecclesiæ nomen dedit, et simul cum filio suo, annos undecim nato, sanctum baptismatis sacramentum accepit; cui clarissimi hujus comitatus viri patrinorum loco esse voluerut.

quam attestatus est alter ejusdem sectæ assecla, IX. cujus et filia per aquam sacri fontis e morbo relevata fuit;

37. Hic nisi metuerem supervacanea rei narratæ repetitione lectoris mentem tædio afficere, totam liberet subjungere quam coram me habeo Roberti Hill, severissimi Tremulantium asseclæ, de hujusce miraculi veritate testificationem. Liceat saltem nonnulla ipsius verbis referre : « Ego, Robertus Hill, ex comitatu Worcester, qui antea in pago ejusdem comitatus, cui nomen Bromesgrave, pecuniarum in pauperum gratiam col-
C latarum eram exactor, sumque nunc ejusdem urbis incola, testificor me optime cognoscere et cognovisse Rogerium Wiston, qui et Whetstone, virum sartorem, annos fere sexaginta natum et in hac urbe habitantem; testor me scivisse illum per hos tres ultimos annos claudum fuisse et infirmum, ut neque artem suam exercere posset, neque sine baculis incedere, atque adeo debilem ut cibos ori admovere non valeret. „ Hoc loco refert Robertus Hill Rogerii decem dierum iter et subitaneam apud fontem sanationem, eo prorsus modo quo hæc Rogerius ipse narravit; pergit inde : « Quod ad me attinet, possum certe testari me novisse illum infirmum et debilem, utpote quem tribus his ultimis annis frequenter viderim ad ostium meum, baculis fulcientem humeros, mendicandi gratia ventitantem. Ex quo vero ab Holywell rediit, firma gaudet valetudine, artem suam exercere valet, admirantibus valde Bromesgraviæ incolis; quorum plures postea, quum ægritudine vel debilitate tentaren- D tur, Holywell adierunt, sperantes fore ut sanarentur; qui mihi renuntiarunt se meliore quam antea jam uti valetudine, *etc.* — In quarum rerum testimonium hæc subsigno, die secunda octobris anni millesimi sexcentesimi sexagesimi septimi. Robertus Hill. „ In eodem testimonio declarat Robertus Hill suam ipsius filiam, annos quatuordecim natam, e morbo relevatam esse, postquam nihil nisi aqua ex Holywell asportata usa erat.

X. Catharinæ Harket, anno 1721.

38. *Nulla supersunt documenta de miraculis seculi XVIII præter fragmentum quoddam epistolæ, quod asservatur hodie in archivo Eminentissimi Cardinalis Archiepiscopi Westmonasteriensis. Missa fuit hæc epistola ab oppido* Holywell, die 23 junii 1733 *ad quemdam* D. Heigham, *cui domicilium erat in via dicta* Drury Lane; *sed a quonam incertum, quum fragmentum subscriptione careat. Hæc itaque in ea epistola leguntur :* Multas audivi celebrari prodigiosas sanationes protestantibus hoc loco concessas. Ipse vidi quamdam Catharinam Harket ex pago Rockliffe in comitatu Cumberland mense junio anni 1721 huc venientem impositam asino, comitante eam ipsius sorore E Maria, ut ei in ascendendo jumento et ex eo descendendo opem ferret. Animal venditarunt postquam infirma sanata et feliciter domum reversa est. Biennio post quidam veniens ex Carlisle retulit mihi ipsam bene valere et ibidem esse in famulatu. — Anno sequente, vir quidam venit Edino baculis gressum sustentans : quibus uni columellarum fontis suspensis expeditus rediit; sed aliquis post mensem eadem inde clam abstulit. Uterque hic infirmus erat protestans (1).

§ V. Sanatio Wenefredæ White, anno 1805.

Sanationem illam,

Inter infirmitatum curationes apud sacrum fontem S. Wenefredæ *impetratas præcipue insignis ea est quæ exordio præsentis seculi contigit in muliere nomine Wenefreda White : non quod prodigii singularitate reliquas superet, sed quia diligenti statim post eventum instituta inquisitione illam prorsus certam esse liquido constat. Hujus* F *inquisitionis auctor fuit et moderator vir doctissimus et prudentissimus Joannes Milner episcopus Castabalensis i. p. i., qui et ejusdem fidelem relationem ipso tempore in publicam lucem dedit* (2). *Unde quum fama miraculi multorum ore celebraretur summa catholicorum exultatione et mœrore protestantium, his curæ fuit ut quæ inde præsumptio oriebatur pro doctrina catholica de invocatione sanctorum et ipsius catholicæ Ecclesiæ sanctitate aliquatenus convelleretur. Hanc operam sibi assumpsit Petrus Roberts, vir magni inter suos nominis scientiæ et gravitatis opinione, perfecitque edita adversus episcopi libellum fere æqualis molis lucubratione* (3). *Ubi, quod sane magnæ ei laudi deputandum, nequaquam fallacibus cavillationibus molitus est rerum veritatem in dubium vocare, sed totus fuit in fulcienda sectæ suæ opinione de non invocando sanctorum patrocinio ac*

(1) Foley, *Records*, tom. IV, p. 537. — (2) *Authentic documents relative to the miraculous cure of Winefrid White, of Wolverhampton, at St. Winefrid's Well, alias Holywell, in Flintshire, on the 28 of Juni 1805 : with observations thereon. By the RR. J.-M.* Third edition, London 1806. — (3) *Animadversions on a pamphlet entitled " Authentic documents... „. By the Rev. Peter Roberts, A. M., Rector of Llanarmon Dyffryn Ceiriog and Vicar of Madeley.* London 1814.

de

A *de cessatione miraculorum in Ecclesia post tempora Christi et apostolorum, et in prædicanda naturali virtute aquæ frigidæ ad curandos morbos, cujus soli efficaciæ Wenefredæ White sanationem adscribendam esse censuit. Quod ultimum quam probabile sit, facile judicabit prudens lector ubi perlegerit quæ jam subjungimus documenta a Milnero anglice edita, et ad verbum, quantum fas fuit, latine reddita. Ipsum itaque episcopum jam res narrantem audiamus* (1).

inquirente de ea ex officio episcopali RR. DD. Joanne Milner,

40. Eo tempore quo in comitatu Suffolk muneris mei fungebar officio, quum a prudentis et veracis ingenii hominibus, qui in oppido Wolverhampton habitant, certior essem factus nuper in gratiam alicujus incolæ ejusdem oppidi minime dubium esse patratum miraculum; et postea comperissem hujus facti narratione, sparsim jam disseminata, infinitas moveri disquisitiones et controversias, partes meas esse arbitratus sum ut, quemadmodum postulant sanctæ Ecclesiæ in ultimo generali concilio statuta, in singula supradicti facti momenta accuratissime atque rite inquirerem, et quæ, cognita causa, reperissem
B vera, in vulgus ipse afferrem. Ubi ergo in comitatum Strafford redux fui, præ omnibus e re esse judicavi, ut illam ipsam viderem et interrogarem quæ miraculo dicebatur sanata. Cognovi puellam esse, Wenefredam White nomine, annos viginti sex natam, sanæ mentis nec non animi modesti, cujus insuper pudicis moribus et simplici pietati ab omnibus familiaribus præclarum tribuebatur testimonium. Decem amplius annis apud honestissimam negotiatricem, Dnam Withenbery, in via dicta Salopiensi, ad Wolverhampton, habitaverat Wenefreda, primo quidem, quamdiu hujusmodi laborem præstare valuit, tamquam ancilla, postea vero tamquam hospes, cujus nempe necessitatibus subveniebant tum quæstus ex parvulo aliquo ludo, in quo elementa litterarum puerulos docebat, factus, tum etiam Dnæ Withenbery aliorumque necessariorum beneficentia. Ecce jam attestationem puellæ, qualem ab ipsius ore acceptam descripsi.

sollemni et prolixo testimonio

41. Interrogata a me Wenefreda White circa præteritam suam ægram valetudinem, sollemni declaratione testatur, parata etiam, si opus sit, dicta sua jure jurando firmare, se a pluribus jam
C annis incommoda valde infirmaque usam esse valetudine; quæ ex interiore morbo orta, ita eam affligebat, ut per hos tres ultimos et amplius annos antequam ad Holywell tenderet, labori suo famulari exsequendo prorsus inhabilis exstiterit. Primus, inquiebat, morbi sui effectus notabilis fuerat acerbus in lævo latere dolor, qui postea etiam tum ad lævam axillam, tum ad spinam usque pervenit; videbatur autem ipsi quasi in eo essent læva axilla et lævum crus ut propter nimiam nervorum contentionem luxarentur; quo fiebat ut si quando conabatur incedere, post se, ut ita dixerim, crus trahere cogeretur. Frequenter insuper tumescebat spina, præsertim superiore parte et inferiore; quibus partibus postquam levandi doloris ergo imposita essent caustica et cataplasmata, plurima inde expressa sanie, duæ in dorso, ab utraque parte spinæ, effectæ sunt rimæ, quæ plures menses hiantes permanserunt. Acerrimus inde ortus est spinæ et ideo capitis etiam dolor, qui per octodecim ultimos, quibus ægrotavit, menses, ita eam sine intermissione cruciavit, ut in maximam formidinem veniret ne mente caperetur, sæpiusque Deum, ne tale infortunium accidere permitteret, instanter deprecaretur. Et quamquam aliquoties, quando videlicet paulo se melius habebat, baculo innixa vel etiam, id tamen non diu, sine baculo, incedere poterat, numquam a dolore aut ab infirmitate levabatur. Interdum quin immo se ipsam movere prorsus non valebat, et ut recens infans aliorum manibus e lecto deferenda erat et in lectum referenda. Qua in extrema infirmitate per sex aliquando continuas hebdomadas permansit, dolore tamen etiamtum in spina et sinistro latere prævalente. Paululum vero a prædicta morbi graviore tentatione recreata, cœpit uti baculo, quo sinistrum fulciens humerum, conabatur sinistrum crus sublevare; sed jam infirmum brachium mox ita debile factum est ut, non baculum dico, sed et aliquando nec linteolum ferre, nec ad caput elevari valeret. Baculum ergo dextro humero supponens, cogente necessitate, uno pede incedens claudicabat, trahens secum, tamquam jam esset mortuum, totum sinistrum latus.

AUCTORE C. D. S.

asseruit

42. Ad has igitur summas angustias redacta et prorsus deplorata, ut quæ pluries Drem Underhill et Dnum Stubbs audierat asseverantes nequaquam ipsi, utpote insanabili laboranti morbo, sperandum esse ab arte medica auxilium, ad omnipotentis Dei subsidium decrevit confugere; quum vero legendo audiendoque compererisset, infinita Ipsius liberalitate et potentia atque precibus Beatissimæ Virginis et S. Wenefredæ plures in Holywell, oppido comitatus Flint, miraculo esse sanatos, magno mota desiderio, ad illum locum ut deduceretur in animo cogitabat. Sed quum vereretur aliunde, ne ita ab illo dolore liberaretur qui forte ad ejus salutem æternam et sanctificationem a divina Providentia fuisset constitutus, id ratum ac firmum sibi esse professa est, nihil ea in re nec agere, immo nec desiderare, nisi quod suaderent qui animæ ejus in salutis via regendæ curam suscepissent. De consilio igitur Rev. D. Walsh, quem primum adierat, tota re cum Rev. D. Blount communicata, postquam is ab ipsa accepisset quænam ad morbi sanationem optandam illam inducerent rationes, eas se probare iterque prædictum permittere declaravit. Ubi ergo primum ad iter est comparata, in Holywell proficisci contendit, humili credens fiducia F nec potentiam deesse Deo nec bonitatem, ut quod in tot alios exhibuerat miraculum sanationis, in se etiam exhibere dignaretur; quam fiduciam antequam se itineri committeret, alicui amicæ aperuit. Profecta autem Wenefreda die 25 junii, vecta primum publica Salopiensi rheda, deinde altera, sub vesperum sequentis diei Cestriam civitatem attigit; ubi optimam nacta ulterius sine mora pergendi occasionem, in carpento Dni Price, qui in Holywell ad Equum Album habitat, reliquum iter confecit et sequenti die ad Holywell bene mane pervenit. In itinere autem et in ipso adventu tam gravibus torquebatur cruciatibus, ut subvereretur ne ea fierent vera quæ ipsius hera se formidare dixerat, ut scilicet domum numquam remearet.

ipsa mulier

43. Sequenti vero die, 28 junii, hora matutini temporis septima, peractis quotidianis piis operibus, quæ præstare constanter consueverat ex quo Holywell adire animo erat meditata, egressa e domo Dnæ Humphreys in Via Fontis sita, ad quam deverterat, maxima difficultate fessa trahens

(1) Op. cit., p. 5 sqq.

AUCTORE C. D. S.

hens membra, ad locum cui S. Wenefredæ Fonti nomen, devenit, comitantibus Dna Midghall et Domnabus Bromley, quæ ex Liverpool eadem, qua Wenefreda, die Holywell advenerant. Ex quibus una ipsi in fontem descendenti benignum præstitit adjumentum. Quando autem in aquam est immersa, tanta admiratione simul et quasi vi quadam est oppressa, ut neque sensus colligere, neque de valetudine cogitare potuerit, donec vestem, quam descensura in solium induerat, exuere inciperet. Quod quum in domuncula Dnæ Needham, quæ apud fontem ægrotis ministrat, perficeret, advertit animo se jam stare potis esse, immo sinistro cruri non minus quam dextro inniti, omnes vero dorsi acerbos dolores aliasque infirmitates prorsus recessisse; verbo, se omni ex parte optime valere agnovit. Inde quindecim dies in Holywell morata, bis vel ter rursus se in fonte abluit, magis ut consuetudini et importunis amicorum precibus faceret satis, quam ut aliquod ulterius commodæ valetudinis acciperet incrementum: prorsus siquidem sanata jam erat ex primo balneo; porro incedere, currere et laborare ita

B valebat, ut quum optime. Ex Holywell autem Puddington, comitatus Cestriæ oppidum, adiit, ubi familiaris ipsi aliqua habitabat; inde Cestriam rediens, ibique plures dies apud necessarios suos retenta, mense demum integro a sanatione sua elapso, domum se recepit. His addebat Wenefreda numquam se a die 28 junii hujus anni, quo die est a morbo levata, rursus in pristinam infirmitatem aut in præteritos dolores recidisse.

Quæ testificatio quum coram subscripta esset recitata, ipsa dictorum fidem, suo interposito nomine, stabilire voluit.

WENEFREDA WHITE.

sanata,

44. *Isti relationi hanc duplicem subjecit D. Milner adnotationem, quarum prior ad tempus quo primum illam vulgarit, altera ad secundam ejus editionem pertinet.*

I. Quinque jam elapsi sunt menses a quo Wenefreda ad sanitatem rediit; quo toto tempore valens, robusta et labori dedita exstitit. Sex millia anglica uno tenore pluries pedibus emensa est, quin tamen ullo modo viæ sentiret laborem; immo sinistro lateri impositum centum pondo

C onus portavit. Sinistrum etiam brachium, quod ipsa testante, morbo suo durante, sescuncia minus in circuitu patebat quam dextrum, jam eadem prorsus, qua dextrum, pollet amplitudine.

II. Quum hanc alteram hujus operis editionem in lucem missuri sumus, annus a patrata sanatione integer elapsus est, per quem totum ab omni sua pristina infirmitate Wenefreda remansit libera. Aliquando etiam fere tredecim millia pedibus continenter est emensa.

et confirmarunt unus medicorum qui ipsius curam multos annos egerunt,

45. Præter hanc declarationem coram me expromptam, rationi erat consentaneum ut ante omnia illorum honestorum medicorum expeterem sententiam, de quibus in narrando Wenefreda injecerat mentionem. Quia autem alter ex his, D. Underhill, sedem jam a præterito die Domini Nostri natalicio mutaverat, et ex vicinia oppidi Wolverhampton in Manchester migrarat, ne longa necessario intercederet mora, ab ejus testimonio inde repetendo abstinere coacti sumus. Sed Dnum Stubbs, chirurgum eximium, qui Wolverhampton tunc habitare non cessaverat, confestim adiens, petivi ut de prædicto facto relationem mihi subministraret. Qui humanissime mecum sequentia communicavit:

Ego subscriptus, qui plures annos familiæ D
Dnæ Withenbery, in hac civitate residentis, valetudines regere solitus sum, quoniam nunc mihi denuntiatur testimonium, ut scilicet ea exponam quæ viderim atque noverim de præterita et præsenti valetudine Wenefredæ White, hujusce familiæ ancillæ, annum nunc vigesimum septimum agentis, hæc ideo testificor:

Primum, quod ex tabulis meis constat, ad invisendam Wenefredam me contuli die 1 septembris anni 1802; quo tempore, necnon et postea, eam infirmam valde atque ægram inveni, quam nempe interior morbus tenebat, gravissimis manifestus indiciis. Ex quo morbo etiam vertebrarum dilatatio cum earumdem ligaminum remissione secuta est, et nervis rigentibus, notabilis in sinistro præsertim latere debilitas. Hac paralysi paulatim factum est ut jam neque recta stare, nec se de loco in locum conferre nisi paululum atque baculo recto humero supposito, valeret. Ut autem eam aliquatenus recreare a dolore conarer, subinde medicamina ipsi adhibebam aliqua, sive D. Underhill, qui tunc in Tottenhall habitans eam aliquando invisebat, eadem imperaverat, sive ea E
mihi ipsi visa erant quæ huic rei forent usui; imprimis vero, ut vertebrarum dilatationi occurreretur, probante jam nominato D. medico, ab utraque spinæ parte dorsum foramine aperui; quas rimas per plures menses apertas opera data servavimus. Quibus omnibus nil proficientibus, jam ejus morbum, ut vera dicam, insanabilem, mortem vero non valde remotam esse judicabam. Licet vero die 14 augusti anni 1804 ultima eam vice tamquam medicus invisissem atque inspexissem, pluries nihilominus ab hoc tempore eam videre et cum ea colloqui mihi contigit, quin tamen animadverterem eam aliquid melius se habere. Die etiam 22 vel 23 mensis junii nuper elapsi cum ea conversatus eram, paucis videlicet ante diebus, quam, uti referunt, in Holywell proficisceretur. Mense autem sequenti, nempe julio, fere elapso, quum ex itinere redux esset et obvia mihi in via venisset, maxima admiratione stuporeque affectus vidi eam eadem corporis firmitate et celeritate incedere, qua quævis alia ejusdem ætatis puella.

Testata mihi insuper est, — et erat cur ultro crederem, — omnia evanuisse funesta F
indicia, quæ superius commemoravi; ipsam die præcedenti advertisse firma atque distenta jam esse spinæ ligamina, permanente tamen ipsorum aliqua dilatatione, quæ præteritam potius infirmitatem significaret quam quæ præsens afferret incommodum. Recta jam omnino consistebat, movebatque se cum ea firmitate et alacritate, quæ secundæ valetudinis est signum. Quam adeo miram, adeo absolutam et celerrimam commutationem fateor me nulla medica ratione, quam quidem cognoverim, nullove experimento, quod egerim, valere explicare.

SAMUEL STUBBS, chirurgus.

Wolverhampton, 11 sept. 1805.

46. Porro, quum inter plurimos, qui cum Wenefreda White familiariter egerant, nulli certe, post Dnum Stubbs, aptius et consultius de valetudine ipsius tum antequam iter susciperet, tum postquam perfecerat, referre nobis possent, quam qui cum ea plurimos annos in eadem domo vixerant et apud quos adhuc pergit habitare, ideo Dnam Withenbery ejusque filiam de his rebus interrogare

ejusdem hera,

A gare imprimis visum est. Quæ ore primum dicto testimonio, postea eadem in hunc modum scripto tradiderunt :

Illustrissime Domine,

Mihi id sumo, ut te faciam certiorem mecum jam a decem annis vivere Wenefredam White; quæ ante hos tres annos interno affecta incommodo, non tantum laborem præstare, sed neque sese adjuvare poterat; immo pluries præsens vitæ incurrit periculum : nonnumquam siquidem adeo debilis infirmaque videbatur, ut vetaret D. Stubbs quominus ab uno cubiculo in aliud portaretur, quia nempe timebat ne etiam ex tam levi motione in extremum incideret discrimen. Pluries etiam per hos tres annos extremis munita est Ecclesiæ sacramentis. Quumque illi a Dnis Underhill medico et Stubbs chirurgo omnes, quæcumque impendi poterant, impenderentur curæ, nullum tamen serium experiebatur levamen. Unde qui ægrotæ subvenire solebant prædicti medici, ubi viderunt eam, morbo ingravescente, [B] in dies debiliorem fieri, certiorem me fecerunt, hic circa ultima festa Christi natalicia, ille circa pascha, insanabili morbo afflictæ puellæ abunde esse debere, si ægram aliquamdiu vitam posset trahere. Ultimo vero hoc anno latere sinistro fere toto capta, vix aliquantulum baculo nitens incedere valebat.

Nihil igitur proficiente medicorum opera, quum ineunte mense junio superiore exposuisset mihi optare se ad S. Wenefredæ adire fontem, ut infirmitatis suæ levamen impetraret, huic rei tentandæ assensum præstiti; sed quia summopere verebar ut quæ adeo debilis erat itineris labores tolerare posset, utve umquam domum vivens rediret, in crumena ipsius reposui schedulam, quæ docebat quænam ea esset, undeve veniret, ut, si quid accideret, continuo de re ipsa monerer. Postquam igitur die 25 mensis junii hujus anni ex Wolverhampton Cestriam est profecta, die 4 vel 5 julii litteras a nescio quo accepi, quibus rogatu Wenefredæ certior fiebam illam omnino membrorum usum recepisse atque in perfectam venisse sanitatem. Ipsa vero aliquot dies Cestriæ aliisque locis, quo eam res tractandæ vel invi- [C] sendi noti vocabant, morata, extremo mense julio in Wolverhampton redux, ostendit se a pristinis horrendisque doloribus prorsus levatam, rectam, robustam et labori impigre incumbentem, ambulantem etiam currentemque; et quæ antea sinistra manu nec baculum ferre valebat, jam eadem grave tollebat pondus. Ad hanc autem usque diem eadem optima permansit gaudens valetudine; quod manu mea testor.

W. Withenbery.

W. Hampton, die 13 septembris, anni 1805.

Ego, filia supra dictæ W. Withenbery, testificari possum et testificor vera esse quæcumque hic supra narrata sunt.

W. Withenbery jun.

Ad RR. DD. Drm. M.

medicus

47. Paucis post diebus quam hæc testimonia accepi, quum in comitatu Lancaster aliquibus negotiis vacarem, Dnum Underhill in Manchester conveni, eo animo ut ejus de Wenefredæ White valetudine, quo tempore ipse eam curabat, audirem testimonium. Qui officiosissime sequentia scriptis mandavit et ad me in diversorium misit :

AUCTORE C. D. S.

Carissime Domine,

Aggredior ea tibi breviter exponere quæ de Wenefreda White novi, id, quantum potero, clare atque aperte peracturus. Per illos videlicet duos vel tres annos, quibus mihi frequenter contigit ut eam viderem, sæpe in extremo stare visa est, aliquando etiam prorsus impar, quæ se in quamlibet partem moveret; modo membrorum inferiorum usu carens, modo immobilibus inertibusque brachiis *; stomachi insuper aliorumque viscerum, quæ ad cibi coctionem pertinent, inæquabile erat ministerium; recordor etenim illi modo pulchre affuisse cibi appetentiam, modo prorsus defecisse; vox aliquando vix audiebatur; venarum autem pulsus, quamvis valde debilis, raro mea quidem sententia renuntiare videbatur in proximo stare ejus mortem *. Numquam equidem illius dolores alicui singulari morbo valui adscribere; quamquam opinabar rem ad nervos pertinere. Quoniam vero videbatur ipsius corporis constitu- [E] tio esse paralytica, timore mihi aliquando innato, ne morbus ex infirma spina oriretur, effectum est, quantum recordor, foramen aliquod ab utraque parte ejus rei quæ videbatur vertebrarum dilatatio; ast illud in cassum. Major autem est adhibitorum medicaminum multitudo, quam ut eorum omnium meminisse possim; de cetero omnes æque frustra fuerunt, ita ut demum, inutili defatigatus exspectatione, morbum prorsus irremediabilem esse pronunciaverim. Quod accidit circa proxima Domini natalicia.

* Cfr. num. seq. I

* Cfr. ibid., II.

Devotus servus,
Joannes Underhill.

Manchester, die 18 septembris 1805.

Ad RR. Dm M.

48. *Huic documento rursus duplicem hanc subjecit D. Milner adnotationem (locis indicatis num. præc.) :*

Ib. c.

I. Ex ipsius ægrotæ, necnon ex utriusque Dnæ Withenbery testimoniis constat numquam F eam dextro brachio fuisse omnino captam, nisi quando totum corpus, universali irruente paralysi, fere immobile reddebatur; solita etenim ejus infirmitas erat potius hemiplegia quædam, qua usu sinistri lateris libero privabatur.

II. Minime denegat hic D. medicus Wenefredam interdum in eo visam esse ut moreretur; et re quidem vera asserunt Dna Withenbery ejusque filia ipsum saltem semel imperasse ut ægrotæ labiis sapores varii, ut in morientibus fit, penna admoverentur, eumdemque, quum die sequenti Dnam Withenbery breviter mane inviseret, de ipsius Domnæ valetudine esse percunctatum, addens putare se tempus non esse tale quid de misella Wenefreda White sciscitandi.

itemque matronæ tres,

49. E comitatu Lancaster rediens, per Liverpool urbem iter dirigere placuit, quum valde cuperem invenire atque interrogare tres illas matronas, in ea urbe commorantes, quas sibi in Holywell occurrisse et secum, ipso quo curata est tempore, præsentes fuisse puella erat testata. Industria igitur atque humanitate amicorum meorum feliciter contigit, ut ipsas tres invenire et brevi illo tempore, quo ibi constiti, cum eis colloqui potuerim.

AUCTORE C. D. S.

rim. Unaquæque igitur seorsim, vocatis testibus, ore hæc renuntiavit, quæ postea conscripta subsignavit :

Liverpool, die 27 septembris anni 1805.

Ego infrascripta testificor me in Holywell cum parvulo puero, privigno meo, iter habuisse; ubi die 27 mensis junii proxime elapsi puellam quamdam ex Wolverhamptom offendi, Wenefredam White nomine, quæ ideo se huc contulerat, quia sperabat se impetraturam esse sanationem infirmitatis, qua tota altera corporis parte affligebatur. Quum vero in eadem domo, qua ipsa, divertissem, adverti eam vix in cubiculo aliquot passus incedere posse, quin baculo alterum humerum fulciret. Sequenti mane, die 28 junii, quando cum supradicto puero et Dabus Bromley eam ad fontem ire contendentem comitabar, magnam ipsam experiri difficultatem ad locum usque, etiam juvante baculo, perveniendi testis fui. Sed vixdum ab uno momento in balneum descenderat, quum interroganti mihi quomodo se haberet,
B asserit se fervorem caloris experiri et commode habere. Jam vero, resumptis vestibus, mecum et cum aliis sociis in diversorium rediit, maxima incedens cum firmitate et alacritate, relicto etiam prope fontem, in sanationis testimonium, quo nitebatur baculo. Sumpto deinde cibo, nobiscum ad abbatiam Greenfield, quæ fere duo millia passuum ab Holywell abest, ambulando perrexit, indeque item rediit. Atque, ut mihi ostenderet se prorsus esse sanitati restitutam, ab uno colle cita decucurrit, dicens aliqua in hunc modum : “ Hodie mane firmius, quam ego valebam, incedebas; nunc vero te celeritate possum vincere. „

Isabella Midghall,
ex Gerard-street, Liverpool.

quæ illi in fontem descendenti

50. Quando simul cum Dna Migdhall et fratria mea Elisabeth Bromley adveni in Holywell, die 27 junii, obviam habui in domo Dnæ Humphreys, ad quam deverteramus, Wenefredam White, quæ ipso die mane huc advenerat, infirma valetudine et languenti : altero enim corporis latere capta erat, totumque corpus ita erat incurvatum, ut
C axilla ejus emineret quantum in latitudinem patet manus mea; quod ego, manum in illa parte corporis, Wenefreda postulante, imponens, verum agnovi. Sequenti die quum mane ipsi ad fontem eunti comitem me adjunxissem, intrantique in balneum præsto fuissem, in aquam eam immersi; quo facto, repente e manibus meis elabitur, idque ea ratione ut nequaquam id fieri potuisse existimem, nisi mirabili modo integras vires recuperasset. Aliquamdiu autem diutius cum fratria mea in fonte morata, postquam rursus vestibus indutæ, ad Domum Fontis * accessimus, inveni Wenefredam White, quæ baculo suo signa quædam indebat; quæ postea me præsente ambulans et currens alacriter, sanatam se esse fidem mihi fecit.

Maria Bromley,
Tithebarn-street, Liverpool.

Die 27 septembris 1805.

* the Well-house

astiterunt,

51. Vidi Wenefredam White in domo Dnæ Humphreys die 27 junii vespere, debilem, gravi infirmitate, ut apparebat, affectam, et baculo innixam claudicantem; iterum eam sequenti die mane vidi, quando ægre ad fontem pergebat; adverti fratriam meam ei in balneum descendenti adjumen- D
tum præbere; et brevi postea cum ipsa tum ad Dnæ Humphreys domum redii, tum eodem mane ad abbatiam Greenfield contendi : ambulabat autem recta et valida; dicebat se esse omnino ab omnibus infirmitatibus suis levatam; quod utique credo.

Die 27 septembris 1805.

Eliz. Bromley,
High-street, Liverpool.

Adfuerunt supra scriptis testimoniis

Rev. Thomas Fisher, Edmund-street.
J. Slater, Steel-street.

et præter alios,

52. Ex Liverpool in Holywell redii per Puddington et Cestriam, quibus in civitatibus, rogante me, testati sunt viri honesti, in Puddington nempe Dnus Thomas Weld et Rev. Dnus Radulphus Platt, Cestriæ vero Rev. Dnus Penswick, Wenefredam White in eisdem locis eo tempore præsentem adfuisse, quo ipsa testabatur, et quindecim circiter dies in utroque simul E
oppido commorantem per totum illud tempus optima valetudine visam esse gaudere.

nonnulli qui ipsam in Holywell

53. Jam in Holywell redux, quum comperissem ibi diem supremum obiisse D. Price, tabernarium ad Equum Album, viduam ejus, quæ nunc cauponam exercebat, adire studui, quo de nonnullis adjunctis, quæ Wenefreda White in narrando protulerat, fierem certior. Quantam autem hujusce narratio Wenefredæ dictis confirmationem attulerit, ex hoc testimonio apparet, quod ipsa loquente statim litteris mandavi, præsente atque audiente aliquo amico; quodque quum coram ea recitatum esset, suo nomine adscripto confirmari voluit :

Ego subscripta recordor ante hos duos menses puellam quamdam ex Wolverhampton, litteras ad me ferentem viri mihi optime noti in isto loco habitantis, Cestria in Holywell venisse quodam meo carpento vectam. Quæ debilis valde et infirma, etiam adhibito baculo scalaria non valebat ascendere, nisi ancilla mea juvante. Quum igitur feria quinta mane apud me advenisset, et mox divertisset ad domum Dnæ Humphreys, feria sexta item mane rursum me adit, pulchre F
incedens recto corpore, rogatque quomodo valerem. Respondenti vero mihi me eam non cognoscere : “ Sum, inquit, puella illa quæ heri ex Wolverhampton advecta est. — Istane, aio, quæ baculo innixa venit? — Baculum utique, inquit, ad fontem reliqui. Sanata enim sum ab infirmitate mea, ita ut ipso hoc mane pedibus ad Abbatiam iverim indeque sim regressa. „ Magna quidem defixa sum admiratione tantam in illa patratam esse commutationem. Post hæc autem ipso mane circa forum ambulavit Wenefreda, dieque sabbati vespere mecum theam bibit; optima autem videbatur uti sanitate.

Joanna Price.

et morbo admodum afflictam

54. His peractis, domum reperire in animum induxi, ad quam Wenefreda White in Holywell diverterat, indeque ad Domum Fontis me contuli; in utraque autem domo, præter eos qui ipsas regebant, alios etiam inveni testes qui ad priorum dicta confirmanda paratos se exhibuere. Jam vero, sicut in Liverpool feceram, ita et hic id firmum ratumque habui, ut in exscribendis quæ referebantur, iisdem, quoad poterat fieri, uterer vocabulis

A vocabulis quibus testes utebantur; utque recitatis distincte coram eis quæ ab ipsis dicta notaveram, tum demum eorum expeterem apponi subscriptionem. Ubi autem tales repperi, quibus facultas esset quæ scirent ipsi scriptis consignare, id ut præstarent orabam.

Ego Maria Humphreys, ex Holywell, memini puellam quamdam domum meam devertisse die 27 junii, quæ erat hebdomadis feria quinta; videbatur autem valde languida et debilis: pedem sine baculi adminiculo vix valebat movere, defatigataque plurimum, ut aliquamdiu quiescere sibi liceret me rogabat. Et re vera per duas horas lecto incubuit. Sequenti vero die quum ad fontem, comitibus Dna Midghall et utraque Dna Bromley, hora circiter septima matutina profecta esset, circa nonam rediit absque baculo, recta incedens: dicebat autem se belle valere et in Domo Fontis baculum reliquisse.

MARIA HUMPHREYS,
Well-street.

B Holywell, die 30 septembris an. 1805.

Memor sum me ante hos tres menses feria quadam quinta Wenefredam White in domo Dnæ Humphreys vidisse, valde infirmam, quantum ex specie dinosci poterat, multum claudicantem et imparem quæ sine baculo incederet; die autem sequenti, feria nempe sexta, mane eam mihi occurrisse in eadem domo, at ipsam, me valde admirante, ambulantem firmo gressu et pulchre valentem. Asserebat autem se ad fontem, qui in hac urbe habetur, vires suas recepisse.

ROBERTUS CLUBB.

Holywell, die 30 septembris an 1805.

et paucis post horis optime valentem

55. Ego Joanna Needham, custos Domus Fontis in Holywell, recordor puellam quamdam una circiter hebdomada ante festum diem æstivi solstitii (qui hoc anno in diem 5 julii incidit) carpento D. Price vectam Cestria ad hunc fontem advenisse, languida valde utentem valetudine, et satis commotam animo; mea autem sententia desperato morbo tenebatur totum alterum ipsius corporis latus. Postquam vero in balneas descende-C rat, vidi eam ambulare, domus meæ scalaria currendo ascendere atque ab eis currendo descendere, quasi ingenti motam gaudio quod recuperasset sanitatem. Baculum hic reliquit, inscripto suo nomine; plane autem videbatur e morbo recreata esse.

JOANNA NEEDHAM.

Holywell, die 30 septembris an. 1805.

Memoria teneo singula supra scripta adjuncta.

MARIA NEEDHAM.

Holywell, die 30 septembris an. 1805.

Eadem recordor.

JOANNES HUGHES.

Holywell, die 30 septembris an. 1805.

conspexere;

56. His documentis ultimo demum loco subjicere volui sequentes litteras testimoniales, quas ad me Rev. D. Wright in diversorio attulit:

Ego infra scriptus testificor puellam aliquam, quæ nomen se habere aiebat Wenefredam White, ex Wolverhampton, die 27 junii 1805 ad me venisse baculo innitentem; eamdem die sequenti, hora circiter temporis matutini decima, rursus se in conspectum meum dedisse, omnino recto stantem corpore, et ab infirmitate curatam, postquam in S. Wenefredæ Fontem descenderat.

AUCTORE C. D. S.

EDUARDUS WRIGHT.

Holywell, die 30 septembris an. 1805.

Ego hic attestor ante hos tres menses me vidisse quamdam puellam, quæ se Wenefredam White vocari dicebat, magna cum difficultate, baculo etiam juvante, incedentem; quæ die sequenti quum ad me currendo venisset, neque ullo modo claudicare videretur, narravit mihi se, semel in fonte S. Wenefredæ immersam, statim a morbo esse curatam.

ELIS. JONES.

Holywell, die 30 septembris, an. 1805.

unde, rite perpensis

57. Ex omnibus quæ in Holywell audiebam, illud etiam cognovi plurimos etiam inibi superesse, quotquot videlicet Wenefredam diebus 27 et 28 junii viderant, qui parati essent, allato sensuum suorum testimonio, mirabilem testari sanationem quam puella ægrota a mane die 27 junii ad meridiem diei sequentis erat experta. Nullum vero prorsus testimonium audivi vel comperi, quod factum narratum aut negandum aut in dubium adducendum suaderet. Insuper de iis qui in Wolverhampton habitant, antea jam eram monitus omnes omnino, qui cum domo Dnæ Withenbery aliquam consuetudinem haberent, prompto animo testaturos esse tum de languido atque infirmissimo habitu Wenefredæ antequam in Walliam iter susciperet, tum de firma prosperaque, qua utebatur, valetudine, quando uno post mense inde erat reversa. Supervacaneum vero duxi plura audire atque examinare testimonia, quoniam quæ jam facti veritatem significabant longe abundantiora esse videbam quam quæ in quolibet forensi judicio solent requiri ut res vel maximi momenti vere evenisse existimetur.

testium numero et qualitate,

58. Animadvertere autem juvat hæcce testimonia illis omnibus instrui adjunctis quæ docti scriptores, immo et rigidissimi critici in his rebus postulant, ut earum assentiantur veritati. Siquidem non tantum pulcherrime conveniunt testes quoties de iisdem rebus sermonem habent, sed et quando alii alia in narrando addunt adjuncta, omnia tum inter se, tum cum Wenefredæ White dictis eximie congruunt. Neque fieri potuit ut, communicatis consiliis, longam falsarum rerum continuationem seriemque excogitaverint, utpote qui nequaquam unius conditionis, religionis, patriæ atque domicilii essent; reperiuntur siquidem inter eos protestantes, catholici, Angli, Walli; aliqui in Wolverhampton habitant, alii in Liverpool, alii in Holywell; verbo, ita constituti sunt, ut maximam partem ad hanc usque diem alii ab aliis ignorentur. De his vero rebus testantur, quæ aperte atque propalam acciderunt, neque eæ in catholico aliquo sacello aut templo, sive remota quadam a nobis tempestate, sed in balneis protestantis cujusdam civitatis, atque non ante hos quatuor menses; porro omnibus et singulis plane perspectum erat, si forte falsi quidpiam nomine suo consignarent, fore ut perpetuum inde incurrerent periculum ne, fraude patefacta, in hominum venirent vituperationem: monueram

AUCTORE C. D. S.

monueram enim singulos me ipsorum testimonia in publicum esse emissurum. Referunt demum hi testes facta quæ, licet constitutis in rerum natura legibus adversentur, ejusmodi tamen sunt, quæ ipsorum testium dici debeant judicii atque cognitionis, quippe quæ immediate sub sensum cadant. Viderunt videlicet puellam spina incurvata distortam, dextro latere propter paralysim captam et, ut ita dicam, jam præmortuam, baculo juvante repentem, omnibus morbi acerbissimi atque desperati signatam indiciis; quæ exiguo post tempore eis obviam se dedit recto stans corpore, ambulans et currens firmo atque alacri gressu, omnimodis optimæ valetudinis manifesta; exiguo post tempore, inquam: etenim hi post mensem, illi post diem unum, nonnulli tribus vel duabus horis, immo paucis tantum elapsis momentis. Qua in re multitudinis experientiam confirmat virorum doctorum sententia: duo enim DD. medici, qui annos plures ægrotæ puellæ subvenerunt, miserabilibus verbis valetudinem ejus ponunt ante oculos, atque declarant omnem ipsorum artem in morbo puellæ curando frustra B fuisse; quem idcirco jam irremediabilem reputabant.

miraculi veritas plane constat.

59. *Ex his itaque jure et merito concludit D. Milner et nobis etiam prorsus concludendum :* Tanta igitur oculis meis affulgente evidentia, quid mihi judicandum, quid pronuntiandum? Scio equidem procaciter nimis Deo, veritatis amatori, illudere illum, qui qualibet fallacia aut fraude præclaram ipsi navare operam reputet; scio nullo istiusmodi subsidio neque totius rei christianæ causam neque præcipue sanctam Ecclesiam catholicam indigere. Sed illud etiam compertum habeo ignavi esse animi atque perfidi, ne vellicent aut irrideant profani et increduli homines, Altissimi manifestationes atque mirabilia opera negare vel occulere. Non dubitabo igitur declarare, verbis usus sacræ Scripturæ, in hac mirabili et supernaturali sanatione *esse digitum Dei* (Exod. VIII, 19); porro in hac misera ætate, qua ubique vitia dominantur atque incredulitas, Deum *non sine testimonio semetipsum reliquisse* (Act. XIV, 16), vel, ut plane et aperte dicam, evidens miraculum patratum esse in medio nostri.

† Joannes Milner.

C

Wolverhampton, die 29 octobris anni 1805.

§ VI. Sanatio Christophori Clark, cæci, anno 1859.

Christophori Clarkii, visum, quo triginta amplius annis caruerat, apud fontem S. Wenefredæ repente adepti,

Non minus insigne sanatione Wenefredæ White censendum videtur prodigium quod divina bonitas per intercessionem S. Wenefredæ *operari dignata est in Christophoro Clark : qui quum jam ab amplius triginta annis lumine oculorum orbatus esset, anno 1859 apud sacrum fontem repente visum recepit. Accurate, statim postquam id contigit, in eventum inquisivit nobilissimus vir Vicecomes Fielding, (postea, mortuo patre anno 1865, Comes de Denbigh), tunc supremus in comitatu Flint magistratus regius *, nec ullam diligentiam prætermisit ut per se et per alios quæcumque testimonia ad rem in plena luce collocandam juvare possent, colligeret. Testimonia illa, quorum autographa hodie in presbyterio catholico apud Holywell asservantur, ex anglico sermone quam fidelissime latine reddita et secundum seriem* D *chronologicam disposita, jam proferimus. Inter quæ sunt quidem nonnulla quæ miraculi veritatem et sinceritatem Clarkii non solum in dubium vocant, sed et diserte infitiantur, non tamen hujusmodi ut ceterorum vim infringere valeant* (1).

* High Sheriff

publica

61. I. Sollemne testimonium a Christophoro Clark coram comite de Denbigh *, magistratibus aliisque, dictum in Downing, Holywell, die 10 novembris anni 1859.

* Vicecomitis Fielding patre

Annum agit Christophorus sexagesimum sextum; domicilium habet in Woolley Bridge, qui locus circiter duo millia a Glossop, prope Manchester, distat. Is quum anno ætatis decimo sexto, in octava peditum legione, militiæ nomen dedisset, aliquot post annis, anno nempe 1816, propter caligantes oculos missione donatus est, quin tamen annuum ipsi publice præstandum statueretur; sed quum, septem interjectis annis, oculorum usu prorsus esset destitutus, ubi primum ea legio, in qua olim meruerat, ex Candia redux fuit, annuum sibi stipendium tribui postulavit; quod facere ideo hucusque distulerat, quod litteras amiserat, quæ suam dimissionem testabantur. E

Ipso igitur petente, coram consilio in Chelsea evocatus, quum a D. Clerk, militum valetudini præposito, esset inspectus, cæcus renuntiatus est et idcirco in beneficiariorum numerum relatus, die 5 septembris anni 1827. Abhinc in singulos dies non, ut fieri solet, unam marcam anglicam * cum tribus denariis accipiebat, sed unam marcam anglicam cum novem denariis, quia nempe puerulo egebat, quo duce uteretur.

* shilling

Missis autem ante hos tredecim annos a militiæ summis moderatoribus ubique litteris, quæ juberent ut illi qui ob cæcitatem annuum accipiebant, iterum ab aliquo militum medico examinarentur, secundum præscriptum inspectus est Chr. Clark a quodam quadragesimæ septimæ legionis medico in Clones, oppido comitatus Monaghan in Hibernia, et cæcus denuo est judicatus. Quotannis exinde mense julio mittebatur a supremo militiæ consilio formula typis impressa, qua locis signatis interscripta ipsi Christophoro coram congregatis in ballivia civitatis Manchester Comitatus magistratibus, testandum erat suam perdurare cæcitatem.

coram magistratibus declaratio,

62. Idem igitur, quum die 1ª novembris, quæ in feriam hebdomadis sextam incidebat, ad S. Wenefredæ fontem venisset, flexisque genibus Deum omnipotentem et beatam virginem suppliciter orasset, oculos suos fontis aqua abluit, statimque lucem vidit. Fusis deinde abunde præ gaudio lacrimis, quum oculos detersisset, distincte jam agnoscebat indicabatque quo colore fasciæ filiæ suæ, sive filii sui focale aliaque essent infecta. Confortata abhinc ita in dies est oculorum ejus acies, ut hodie firmior etiam sit quam erat antequam cæcus factus est; nobis etiam præsentibus e libro majoribus typis impresso nonnulla recitavit, et quod esset diei tempus in parvulo horologio rotato subtiliter agnovit.

(Subsciptum)

Christophorus † Clark (cujus hoc signum)

Testes

Maria Fielding
Denbigh
Jos. L. Patterson.

(1) Cfr. infra, num. 68-74.

62. II.

attestatione filiæ cauponis apud quem diverterat confirmata ;

63. II. Sollemne testimonium ab Anna Timlin coram comite de Denbigh, magistratibus aliisque, dictum in Downing, Holywell, die 10 novembris anni 1859.

Testis filia est D. Timlin, qui in Holywell stabulum exercet. Ad illorum domum die 24 octobris hujusce anni devertit hospitandi gratia Chr. Clark, cui parvulus puer dux itineris erat. Advertit testis Christophorum prorsus esse cæcum, ita ut puerulus ipsi potum parare atque fundere, escas etiam manibus ipsius admovere cogeretur. Oculos cæci subalba membranula tegebat.

Quando vero a fonte die 1ª novembris regressus est Christophorus, colorem comæ testis aliaque multa indicavit, narravitque quomodo visus sibi esset restitutus.

(Subsignatum)

Anna Timlin

Testes

Maria Fielding
B Denbigh
Jos. L. Paterson.

accedunt, quæ diuturnam viri cæcitatem certam reddant,

64. III. *Testimonium Gulielmi Ready, tribuni militaris.*

Div. 1ª, Manchester,
die 11 novembris anni 1859.

* Major

Tribunus * Ready plurimum salutat virum nobilissimum Fielding. Quod spectat Christophorum Clarke, qui olim in octava peditum legione stipendium fecit, asserit prædictus Ready ex publicis rei militaris tabulis constare Clarkium, quia omnino cæcus esset, die 5 septembris anni 1827 esse exauctoratum, publicosque nanctum esse sumptus, marcam anglicam unam cum novem denariis per singulos dies; additis nempe solitæ stipi denariis sex, quibus sibi puerulum viæ ductorem compararet. Non equidem animadverti utrum puero comite singulis vicibus ad me ternis mensibus pecuniæ accipiendæ gratia accederet. Ipsum autem Clarke habeo bonæ indolis hominem.

In tertia pagina ejusdem folii, in cujus duplici
C *priori scripta sunt præcedentia, addidit eadem manus :*

Testificor, quantum optime comperi, Christophorum Clarke, qui olim in octava peditum legione stipendia fecit, cæcum fuisse quando die 3 octobri anni 1859 a me annuam pecuniam publice datam accipiebat.

G. Ready, tribunus, ex principibus militum unus *, annuis tribuendis præfectus in 1ª divisione in Manchester.

* Staff officer

testimonia

65. IV. Ex domo præpositi securitati publicæ * in comitatu Derby. Præfecturæ administratio * in Glossop.

* Constabulary

* Superintendent's Office

Die 11 novembris 1859.

Præfectus Williams certiorem facit D. Vicecomitem Fielding, quum in virum illum Christophorum Clarke, de quo idem vir nobilis in sua hesterna schedula meminit, ipse quæstionem haberi jussisset, repertum esse ab his sex ultimis annis Clarke in Wooley Bridge habitasse, uxorem habere atque liberos; uxorem quidem pileolis conficiendis, puerorum vero tres tractando eryoxylo vel typographiæ operam dare. Accipit autem Clarke sumptus publicos in singulas hebdomadas duodecim vel quatuordecim marcas anglicas. Non prorsus, sed ex parte tantum cæcus est.

AUCTORE C. D. S.

Ex ædibus civitatis.

plurima

66. V. Ex tabulis dispensationem annuorum referentibus * in Salford.

* Pension Office

Die 24 novembris anni 1859.

Carissime doctor Noble,

Ad te mitto rationum mei officii virum tabularium *, Seys nomine, qui epistolam tibi dabit ex qua de rebus ad nobilissimum virum Fielding et beneficiarium Christophorum Clarke pertinentibus amplissime docebere. Ipsi nobilissimo viro rescripseram, statim ut ab eo ex Holywell, Downing, in comitatu Northampton *, acceperam litteras; ast epistolam meam ad me remiserunt, qui hujusce rei publice gerunt officium. Ipse autem facile advertes non ita omnino constitutum esse, E
ut nempe sex denarii præter solitos sumptus homini, ut ductorem viæ sibi comparet, tribuantur, sed potius ut ille marcam anglicam unam cum denariis novem accipiat, quia omnino cæcus est atque idcirco missione donatus. Hæc quidem in litteris meis nobilissimo viro explicabam; quæ nunc precor ut eum humanissime velis docere. Quo agendo gratissimum facies fidissimo tuo

* Quarter-master

* immo Flint

G. Ready tribuno et
ex principibus militum uni.

Doctori Noble.
etc. etc.

67. VI. F. 40364. Ex regio valetudinario in Chelsea in meridionali Wallia.

officialium publicorum

Die 6 decembris 1859.

Domine carissime et nobilissime,

Demandata mihi provincia est, ut te faciam certiorem huc advenisse quam die 3 hujusce mensis dabas epistolam, atque ut te moneam F
hominem illum de quo tu in hac epistola, cujusque nomen in margine hic est appositum (Chr. Clarke, olim octavæ legionis militem), non fuisse anno 1816, quo nempe tempore missione est donatus, ab ullo commendatum ut coram hujus valetudinarii curatoribus examinaretur; quo ex facto illud conjicere licet illum a suo præposito non fuisse talem judicatum, qui inter beneficiarios annumerandus esset.

Coram curatoribus tamen delata res ejus est die 5 septembris anni 1827; quo tempore quum omnino cæcus esse videretur, sumptus publice illi decretus est in singulos dies marca anglica una cum denariis novem; quo ampliorem cæcis tribuere non licet.

Nullum vero in hoc valetudinario reperire est documentum, quo efficiatur illum postea ab aliquo ex præpositis valetudini militum esse inspectum; neque ceterum necesse fuit ut id fieret, quoniam multo ampliores accipiebat sumptus, quam qui nunc viris omnino cæcis per leges tribui sinuntur.

In litteris autem quæ dimissionem ejus testantur, id tantum asseritur, ejus cæcitatem videri ex

AUCTORE C. D. S.

ex ophthalmia quadam proficisci. Meruit autem annos sex dies trecentos et decem.

Tui sum, vir nobilissime, servus obedientissimus.

A. J. Monhead, in valetudinario scriba ab epistolis atque tabularum custos *.

* Secretary and Registrar

et quorumdam ejus civium,

68. VII. Nos infrascripti, cognovimus ante plures annos Christophorum Clarke, vidimusque illum sæpe ab alio in incedendo ductum. Credimus eumdem cæcum fuisse ad mensem usque novembrem anni 1859; quo tempore quum ex Holywell rediret, affirmavit nobis se, oculis in fonte S. Wenefredæ lotis, visum recepisse; quod cur in dubium vocemus, nulla nobis est ratio.

Wualley Bridge.

Thomas Dupply.	Jacobus Brown.
Joannes Platt.	Joannes Harrison.
Aaron Sykes.	Thomas Roberts.
Guilielmus Todd.	

contradicentibus

69. VIII. Ex ædibus civitatis * Glossop.

* Town Hall

Die 15 decembris 1859.

Domine,

Ex instituta a me in vicinia oppidi Wooley Bridge inquisitione illud constat, communem his in locis esse sententiam virum illum, cui nomen Clarke, ex quo huc habitaturus advenit, numquam fuisse cæcum, neque ullo modo se melius nunc quam antea habere. Ipse autem sex annos Clarkium cognovi, neque umquam illum ut cæcum habui.

G. Wyld,

securitati publicæ præpositus decurio *.

* Sergeant

Ad F. Summer.

quidem aliis,

70. IX. Epistola F. Summer de relatione G. Wyld decurionis.

Glossop, die 22 decembris 1859.

Vir nobilissime,

C

Vidi præfectum Williams et cum eodem de Clarkio locutus sum. Quæ ille ad virum nobilissimum Fielding ea de re exposuit, ea omnia ex relatione Wyld decurionis originem trahunt, qui sex annos in vicinia oppidi Wooley Bridge habitavit. Illius ad te notam aliquam cum his litteris mitto. Ipsum Wyld postea quum ego convenissem atque de his rebus interrogarem, asseveravit mihi se per sex illos annos Clarkium vidisse in Hadfield absque ductore et absque baculo incedentem; postea quoque se illi occurrisse in via, Clarkium vero respexisse ut ipsum agnosceret; demum animadvertisse aliquando se Clarkium absque ductore et absque baculo ex altero viæ margine descendentem, viam trajicientem et in altero jam margine ambulando pergentem.

Vidi ego et D. Robertum Lees, qui in Wooley Bridge vitam degit, et Clarkium cognovit ex quo ille huc venit habitatum; qui me fecit certiorem neque se neque vicinos suos umquam putavisse, ex quo huc Clarke advenit, illum cæcitate laborare; insuper minime sibi vel vicinis videri aliquid in eo esse mutatum inde a pluribus annis ad hoc D usque tempus.

Sum tibi, vir nobilissime, devotissimus.

F. Summer.

71. X. Epistola viri nobilissimi Eduardi Howard ad virum nobilissimum Fielding.

quorum tamen affirmationes

Carissime mi atque nobilissime D. Fielding,

Ad te schedulas tuas remitto simul cum magistratuum relationibus et litteris ab aliquo decurione datis. Animadvertes autem has ultimas sententiæ non favere, quæ Clarkium cæcum fuisse pronuntiat. Illud tamen de his notare volo, nequaquam me hujusmodi testimonia magni æstimare momenti. Etenim naturæ satis consentaneum est ut homo etiam cæcus sine baculo sineque ductore possit in iis locis incedere, quæ habitationi suæ propinqua sunt. Solebat quidem et apud nos in civitate senex aliquis solo adjutus baculo a domo sua circumquaque versus urbem (illud intelligo quod nunc urbs vocatur) longam progredi viam; immo audivi eumdem solitum esse abhinc ad Manchester usque equo insi- E dentem se conferre, quod est iter tredecim millium anglicorum.

Ut vero ad Clarkium revertar, extra omne dubium positum est plerosque ipsius vicinos illum cæcum esse reputasse.

Habere te credo documentum aliquod a sex mercatoribus et cauponibus subscriptum, quorum unus tantum catholicus est, ceteri vero, quod sciam, methodistæ; qui porro omnes, ni forte catholicum excipias, nullo commodo, nullo emolumento moveri poterant, ut hoc testimonium subscriberent. Catholicus vero vir quidam est quocum habitabat Clarke quando in Wooley Bridge veniebat. Quos omnes testari intelligo Clarkium revera fuisse cæcum.

Tabernarius etiam quidam, Harrison nomine, *haud difficile* de eo velut cæco loquitur, dicens Clarkium, quando per cauponam ipsius incederet, fere semper in sportas atque hujusmodi alia impingere visum esse.

Shepherd vero quidam, qui carbonem vendebat prope locum in quo hæ merces via ferrea advehuntur, Clarkium miratus est jam lumine oculorum utentem, quum antea, inquiebat, non F solus sed cum ductore huc ad carbonem conquirendum veniret.

Priusquam autem ab Holywell rediret, atque ideo priusquam vulgo sciretur illum esse sanatum, gravissimis verbis ostendebat jam dictus Harrison quantam fidem illius cæcitati adhiberet: „ Ni cæcus est, aiebat, næ insignis nebulo ille est dicendus. „

Vir etiam quidam satis liberi judicii, cui Robinson nomen, quique Clarkium per annos novem cognovit et hoc tempore sæpe eum in locum pium ducere solebat, testabatur se vidisse illum semper ductore viæ utentem, affirmabatque dubium esse nulli posse quin ille cæcus esset.

Et certe quidem universa ipsius agendi ratio virum cæcum referebat; inde ex his quæ renuntiant ii, qui hominem bene noverunt, constat eumdem cæcum fuisse.

72. Quid ergo jam credemus decurionis testi- *refutantur:* monio?

Mihi quidem certum est illum errasse. Clarke etenim, utpote vir bonæ indolis (1), minime a

(1) Cfr. supra, num. 63.

securitatis

A securitatis publicæ custodibus fuit observandus. Potest insuper certe etiam cæcus aliquis in loco vel in via quam optime norit, nullo negotio incedere, quin baculo juvetur aut ductore; si vero ulterius quandoque pergit, tunc ductore eget. Neque magis notatu dignum duco quod Clarke versus decurionem post se venientem aliquando respexerit; credo contra alios etiam cæcos idem facturos, multoque illud magis si decurio, utpote qui antea in castris meruisset, militum modo forte gradiebatur; tunc enim vel sonitu Clarke commoveri potuit.

Mihi etiam renuntiatum est esse in Mottram adolescentem aliquem, Nestorem nomine, qui singulis hebdomadis ab Mottram ad Staley Bridge sine ductore tendere solet, nempe trium millium anglicorum viam.

Mihi autem ipsi cum Wyld decurione de his rebus agere non contigit. Si vero vir nobilissimus Denbigh vel quivis alius in hæc nostra loca veniat, atque tum de his rebus anquirere voluerit, gratissimum mihi accidet nobilissimum virum videre.

B Nolo quidem eo progredi ut censeam decurionem Wyld ita errasse ut quæ in juniore aliquo Clarke, qui ibidem habitat, observarit, ad nostrum referret; sed quidquid id est, magis certe idonei testes ea de re sunt mercatores superius nominati quam D. Lees vel custos aliquis publicæ securitatis.

Non is profecto ego sum, qui hujusmodi factum ideo affirmem, quia nonnulli illud testentur; nolim scilicet cum veritatis detrimento miraculum extollere. Ast scimus tales gratias non raro occurrere, neque inter catholicos ullam admirationem, quæ incredulitatem sapiat, excitare...

Quæ *(adversus protestantium in hac re incredulitatem dicta)* licet nihil amplius ad ea pertineant, quæ Clarkio peculiaria sunt, quam ad quævis similia, numquam tamen satis examinari poterunt. In animo habeo, te probante, in inquirendo pergere.

Vere tuus sum.

ED. HOWARD.

Glossop, die 26 decembris anni 1859.

C [P. S.] Dubito equidem multa novisse D. Lees de Clarkio; quum non comperiam eum illi umquam occurrere potuisse.

[2 P. S.] Si huc venire velis, vel ipse, vel cum nobilissima Domina Fielding, atque hic de re cognoscere, id ut facias precor.

[3 P. S.] Liceat mihi id etiam notare nihil nisi pecuniæ detrimentum incurrere potuisse Clarkium, si visum recuperaret. Quando ipsum hic vidi, quum illi aliquid edendum offerrem, recusavit : qua re mihi visus est minime velle ex his, quæ in ipso acciderunt, emolumentum quidpiam invenire. Cæcorum quidem quorumdam hominum valde acuti sunt aliorum sensuum organa. Audivi, ut id exempli causa promam, aliquem, procenturionem *, ni fallor, Holman, potuisse etiam dicere quot in aliquo conclavi congregati essent homines (de numero illorum nihil comperi).

* lieutenant

Si autem in obscuro conclavi venias atque in illo circumcirca inambules, nullum experieris sensum quando ad murum appropinquabis, atque, ut puto, caput muro impinges.

Optimum quodque facies, si huc venies. Quum enim in album relata habeas plurium nomina, illos adire et interrogare poteris, quin te ipsi agnoscant. Quo magis res scrutaberis, eo magis gratum mihi facies.

AUCTORE C. D. S.

73. *Hactenus nobilissimus vir Eduardus Howard. Cujus argumentis et illud addi potest, omnino scilicet incredibile videri quod retulerunt decurio Wyld et alii ab ipso citati. Quis enim sibi animo effinxerit tantæ fuisse Clarkium temeritatis aut dementiæ ut, quum ratione cæcitatis tam amplo publice aleretur stipendio, palam se nullatenus cæcum esse demonstraret vicinis suis et etiam publicis conquæstoribus, nec ullum inter hos toto sexennio repertum fuisse qui impudentissimum illud mendacium patefaceret magistratibus, iisque præsertim quibus quotannis de perdurante illa cæcitate publicum ex officio testimonium proferendum erat* (1)? *Hæc utique abunde sufficere videntur ut Wyldii et aliorum testimonia non solum ceteris contrariis nullatenus prævalere, sed nec quidquam omnino per se valere censeamus.*

unde et illud miraculum certum omnino pronuntiari potest.

74. XI. Epistola Gulielmi Ready ad virum nobilissimum Fielding.

Lytham, die 20 augusti [1860].

Vir nobilissime,

Ut ad ea quæ de beneficiario Clarke a me per litteras requisisti respondeam, scias illum, quando ultima vice annuum petivit, visum jam recuperasse. Profiteor equidem nullam mihi apparere rationem cur dubitem quominus vere sanatus sit, aut quin antea certa fuerit illius cæcitas, ob quam tum missione, tum annuis sumptibus donatus est. Pluribus ea de re cum D[re] Noble, quum in Manchester adesset, collocutus sum atque huic sanationi nihil deesse reputo, ut sit perfectum miraculum.

Jam ipse militiam atque beneficiariorum curam missum feci, acceptis a gratiosissima Regina litteris solitis; a qua insuper ampliore ordine, legati * nempe, sum donatus. Ideo quum meo muneri in Manchester vicarius successerit centurio Heliston, tuæ, vir nobilissime, abhinc hucusque ad me delatæ sunt lttteræ; gratissimum autem mihi exstitit tuo desiderio facere satis.

* Lieutenant Colonel

F

Tibi sum, vir nobilissime, addictissimus.

G. READY, legatus.

Ad vir. nobiliss. Fielding.

§ VII. Alia quædam miracula recentiora.

Subjungimus denique relationes miraculorum nonnullorum quæ recentius contigerunt, ab anno 1859 ad præsentem annum 1886. Has relationes conscripserunt vel collegerunt Patres Societatis Jesu qui illo tempore parochi munere apud Hollywell functi sunt, nimirum Mauritius Mann (an. 1858-1870), Joannes Baptista di Pietro (1870-1876), Joannes Baron (1876-1878), Georgius Kammerlocher (an. 1878-1883) et Thomas Swift (1883-1886); easdemque, sicut præcedentes, reperimus ibidem in archivo presbyterii catholici. Non tamen miracula omnia quæ in documentis

Eodem anno 1859 sanati referuntur

(1) Cfr. supra, num. 61 post med.

AUCTORE C. D. S.

illis memorantur, describenda duximus, sed solummodo insigniora quædam et majori pondere testimoniorum firmata. Quoad cetera recolere juvat quæ sapienter advertit P. Mauritius Mann in epistola data die 20 octobris an. 1863, ubi : Quamvis, *ait*, permultæ hic impetrentur sanationes, quarum nonnullas ex propria notitia affirmare possum, alias aliunde novi, jam experientia aliquot annorum mihi constat admodum difficile esse singulare aliquod miraculum afferre quod severa disquisitione, in judiciaria lite usurpari solita, ut omnino certum pronuntiare liceat. Tam multæ ad id conditiones requiruntur : testimonio opus foret medici qui sedulo inspexisset infirmum priusquam huc accederet; instituendum deinde accuratum examen testium et attestationum, etc., etc. Quidam hinc sanati recedunt quorum curatio mihi nonnisi post menses aliquot innotescit : neque enim ea anni tempestate quo solent peregrini ad fontem se conferre, omnes inspicere mihi fas est. *Quæ licet ex parte etiam vere dici valeant de iis quæ jam prolaturi sumus, nequa-*
B *quam tamen inde sequitur hæc non posse ac debere prudenter admitti a viro catholico, cui nec ipsum miraculi vocabulum displicet, quin et certum est ea numquam in vera Christi Ecclesia defutura.*

vir crure ex collisione massa ferreæ læsus,

76. I. Joannes Fitzgerald, operarius ex Liverpool, quum eryoxyli magnum volumen in navali emporio Hustripon versaret, massa ferrea in crus decidente prostratus est, luxato insuper calcaneo. Quod licet quinque post diebus in locum suum restituisset Evan Thomas, ita tamen crus tumescere cœpit, ut sine baculis incedere homo jam non valeret. In Holywell autem veniens, postquam ter in fontem descenderat, tertia vice super S. Beunoi lapidem, quem vulgo lapidem voti dicunt, flexis genibus, Deum atque S. Wenefredam, ut se sanare dignarentur, oravit. Inde surgens a fonte abiit, relictis post se, qui super fontem appenderentur, suis baculis. Quod evenit die 6 julii anni 1859.

puella unius oculorum usu orbata,

77. II. Margareta Browlan sexdecim annos dextro oculo capta remanserat. Postquam vero die 3 augusti anni 1859 iterum in S. Wenefredæ fontem descenderat, viro aliquo ducente, ad S. Beunoi lapidem venit; super quo stans manibus junctis et premens fronte fontis puteal, Deum,
C BB. Virginem et S. Wenefredam sollicitis obsecrabat precibus, quum respiciens advertit se dextri oculi usum recepisse.

Hoc testimonium, sicut et superius alterum, coram Rev. P. M. Mann dictum est atque subsignatum.

vir item oculis captus,

78. III. Joannes Ryan, ex oppido Thurles in comitatu Tipperary oriundus, annos natus sexaginta sex et struendis parietibus quæstum faciens, postquam tres ultimos annos in Hartlepool laboraverat, ante hos sex menses, quum lapidem incideret, scintilla sinistrum ejus oculum feriente, vulneratus est; exorta vero inde inflammatio, quæ dextrum etiam oculum invasit. Elapso igitur circiter mense, advenit tamquam ægrotus externus ad valetudinarium civitatis Newcastle-ad-Tyne, ubi oculis curandis opera datur. Asseverat autem vir nobilis Joannes Fife, qui medicus illi subvenit, per hos ultimos annos viginti se illius casu nullum reperisse graviorem. Adhibitis itaque octo causticis atque hirudinibus quinque, lotis etiam sæpe oculis, nihil est profectum. Adiit ergo Ryan doctorem Down in Rotterham; ast postquam hebdomadas tres ejus curas operamque erat expertus, quoniam nihilo se melius habebat, abiit inde atque in Hull contendit, ubi undecim D
hebdomadas deguit, medicinam illi adhibente Doctore Brown, uno ex medicis valetudinarii oculis sanandis ibidem constituti; sed et id frustra. Demum in Holywell pervenit die 4 februarii 1864, ducente uxore. Primum ibi feria quadam sexta mane, quo tempore oculis calere atque quasi aduri se sensit, iterum sabbato, tertio denique feria secunda sequente ablutis oculis, jam dinumerare potuit quot in S. Wenefredæ fenestra, quæ in ædicula supra fontem visitur, essent vitreæ quadraturæ. Feria autem quarta Cinerum jam clarius atque longius cernebat.

Hæc coram M. Mann S. J. renuntiata, ab eodem descripta sunt.

alter manu infirmus;

79. IV. Laurentius Maher, quum die 10 januarii anni 1859 acerrimo in dextra manu dolore esset correptus, frustra curis usus erat aliquamdiu tum Dris Bickersteth, septemtrionalis valetudinarii in Liverpool medici, tum etiam alterius medici, Evan Thomas nomine. Quo toto tempore, per hos nempe quatuor ultimos menses, gravissimi exstiterunt illius cruciatus.

Die 1 augusti in Holywell advenit, atque die 2 E
ad fontem accessit : postquam vero paulisper in ædicula oraverat, quum fontem petens in eum manum immersisset, statim os e manu excidit. Inde ab Holywell aliquamdiu recedens, illuc die 15 augusti rediit, atque rursus, quum manum lapidi S. Beunoi impositum teneret, os aliud sex pollices anglicos longum decidit, atque brevi tempore omnino sanata est manus.

Testificor supra scripta vera esse atque sincera.

L. Maher.

anno deinde 1863 et sequentibus,

80. V. Litteræ missæ a P. Mauritio Mann.

Ad fontem sacrum S. Wenefredæ,
die 12 octobris 1863.

Carissime Pater Kingdon,

Dolet mihi quod de peregrinorum, quod ædificare in animo habemus, hospitio ad te nondum pluribus scribere potuerim. Illud saltem tibi nunc narrabo, quod libenter puto te lecturum.

Insignis ante unum mensem patrata est sanatio puellæ cujusdam, conventus S. Margaretæ in F
Edinburgh alumnæ. Quum enim alia quædam ejusdem domus alumna huc æstivo tempore piæ peregrinationis ergo venisset, atque secum aliquid aquæ ex S. Wenefredæ fonte detulisset, in conventum regressa enarrare cœpit quæ circa aquæ hujusce efficaciam hic viderat audieratve admiranda. Cujus condiscipula aliqua, quæ genu adeo graviter dolebat ut somnum etiam vis mali arceret, nocte quadam, quando jam ibat cubitum, simplici atque firmissima fide aquam supra dictam laboranti genu admovit, atque mox arctissimo complexa somno, mane sequenti se omnino sanatam esse animadvertit. Inde ad sacellum descendit, ut sacris mysteriis in gratiarum actionem celebratis et hymno *Te Deum* interesset: eadem autem nuncusque in prospera permansit valetudine.

Hujusmodi litteras, quæ mihi tales nuntient curationes, sæpe accipio; ast in his rebus non facilis negotii est rem ita testimoniis et probationibus confirmare, ut in vulgus eam emittere liceat.

mulier hydropica,

81. VI. Anna Murray (quæ habitat 6, Kaye street, Middlesbury, in oppido Stockton ad Tees flumen)

A flumen) abhinc annis duobus aqua intercute laborare cœpit. Advocatis autem quatuor medicis, atque triginta duabus libris anglicis ad exsequenda ipsorum præcepta expensis, postquam undecies exinanita, eaque re humoris centum quartæ anglicæ ex ejus corpore erant expressæ, ingentem vel sola novæ hujusmodi curationis cogitatione concepit pavorem, atque omnem prorsus spem sanationis abjecit. Veniens tamen in Holywell, quoniam, absumptis viribus, nimis debilis erat ut in fontem se immergeret, id tantum egit, ut uni ex fontis gradibus insistens, corpus ter ablueret, atque, ubi jam erat profectura, aliquid secum aquæ atque musci deferret. Ex hoc vero fasciam sibi confecit, qua postea devinctum semper corpus voluit. Ipsa autem die 4 augusti anni 1864 in Holywell rediit, ut pro impetrata absoluta sanatione debitas ageret gratias.

alia gravissimo morbo ad supremum vitæ articulum deducta,

82. VII. Excerptum ex epistola quadam Dominœllæ E. Fletcher.

106 Walgate Wigan

in festo S. Nicolai anni 1871.

* contractionis nervorum?

Die 13 decembris 1865 primo morbi * impetu, die 25 januarii 1866 altero affecta sum. Inde quum die 30 junii viginti quinque ejusmodi accessus passa, nocte eadem extremam unctionem accepissem, a die 8 julii cœperunt quotidie me vexare illi impetus saltem tres diebus singulis, sæpe plures, quindecim nempe etiam, immo duodeviginti. Die autem 1 septembris 1867 in Birkenhead delata, quum nihilo melius umquam valerem, sed propter pessimam valetudinem domum die jam 26 septembris 1867 reduci necesse habuissem, lecto tum decubui atque die 2 novembris iterum extrema munita sum unctione. Quo etiam tempore, quoniam acerrimo dolore premebar, octo hirudines meis temporibus admotæ sunt, atque inde cœperunt dorso meo causticum imponere, ut pus moverent atque illud semper profluens procurarent; hebdomadibus igitur duabus ex quo primum adhibitum erat causticum transactis, aliud eodem in loco substituerunt, qui vulnus conservaret apertum. Tandem die 4 julii 1868 prima vice post mensem septembrem vestibus
C induta, extra domum deducta sum, a qua sedecim ipsas hebdomadas cum quatuor diebus abfui, assiduis tamen sine intermissione vexata morbi accessibus. Ast die 2 julii 1869 facta potestate in Holywell tendendi, quum ipsa die profecta ab Harrington Cestriam iter facerem, vehementissimis duobus impetibus affecta sum, atque etiam altero die 3, quando jam decubueram. Die vero 6 julii in S. Wenefredæ fontem me primum immersi. Gratiæ jam sint Deo Optimo, S. Wenefredæ et Dominæ Nostræ a SS. Corde nuncupatæ : nam abhinc, nullum experta sum morbi impetum.

Hebdomadam solum unam ab his accessibus libera remanebam, quoties sacras ultimas unctiones receperam.

Subveniebant autem mihi quatuor præstantissimi medici et chirurgi tres; nullæ etiam omissæ sunt impensæ, nullæ curæ, ut ad sanitatem redirem. Maxime quidem diuturnus hujusmodi impetus sesquihoram duravit.

EMMA FLETCHER.

matrona stomachi infirmitate afflicta,

83. VIII. Sanatio Dnæ Juliæ Hammond.

Dna Julia Hammond ex Greenwich (St Mary's Lodge, Croom's Hill, Greenwich S. E.) in Holywell mense octobri anni 1872 advenit; quæ decem jam ab annis, a tempore videlicet quo partum erat enixa, stomacho acerrime dolebat, ita ut breve post tempus jam neque incedere neque stare valuisset. Auditis vero miris operibus quæ ad S. Wenefredæ fontem patrabantur, virum suum poposcit ut se ad Holywell deduceret; ipsi enim persuasissimum erat fore ut Deus, deprecatrice B. Wenefreda, se sanitati restitueret. Quæ die 5 octobris 1872, quæ erat hebdomadis feria quarta, quum in Holywell advenisset atque ad cauponam Capitis Regii devertisset, sequenti die mane ad fontem contendit; visa autem aqua, timore correpta paululum abhinc recessit; mox tandem resumpto animo in fontem descendit atque exiguo post tempore prorsus sanata inde egressa est. Remisso autem quo vecta venerat carpento, pedibus ad deversorium usque, quod in extrema Via Majori* situm est, rediit Dna Hammond, magna, ut ipsa nobis affirmavit, admiratione commota de tanto in se peracto prodigio.

AUCTORE C. D. S.

* High Street

Eodem vero die cum Dno Hammond ad Mostyre usque, qui locus ab Holywell quatuor circiter millia anglica abest, ambulavit, et die sequenti Rhyl et Conway civitates invisit, omnia ibi per- E
agrans loca, quæ visu digna essent. Quo autem tempore D. et Dna Hammond in Holywell manserunt, in gratiarum actionem novendialem devotionem susceperunt, atque singulis diebus sacris se refecerunt sacramentis.

Ipsa tandem Dna Hammond, litteris die 15 decembris anni 1879 ad me datis, testatur se in restituta olim valetudine ita permansisse, ut ne minimum quidem revertentis morbi incommodum umquam experta sit.

GEORGIUS KAMMERLOCHER, S. J.

puer tripudio S. Viti subjectus,

84. IX. Curatio Eduardi Lloyd.

Eduardus Lloyd, anno 1860 natus atque filius præcipui in civitate Holywell negotiatoris, ejusdemque protestantis, qui in Domo Alberti in Via Majori habitat, omnino a S. Viti, quod dicunt, tripudio levatus est mensi septembri anni 1874, postquam paulum tempus in fontem erat immersus. Pronuntiatum jam erat gravissimum esse atque pessimum pueri morbum; qui neque ince- F
dere, neque loqui, neque immo cibos ori admovere valebat.

Adsunt in Holywell testes complures, qui hujusce facti veritatem declarare parati sunt. Quam ipse hic declaro et attestor.

GEORGIUS KAMMERLOCHER, S. J.

alter læsione capitis surdus et mutus effectus,

85. X. Sanatio cujusdam pueri.

Septem abhinc hebdomadibus puer quidam, Dni Lucas (29, Wellington street, Wigan) filius, natus annos undecim, ex machinatione aliqua, quam gruem vocant, septem fere passus alta, misere decidit; qua re quum graviter, capite præsertim, sugillatus esset, id tandem evenit ut surdus et mutus fieret. Quum plures medici advocati essent atque pronuntiassent numquam fore ut loquendi usum atque audiendi puer reciperet, ante unam hebdomadam delato a patre suo in Holywell, quando secunda vice in fontem immersus erat, mirantibus omnibus atque gaudentibus auditus restitutus est et loquela. Cujus facti plurimi adsunt testes, præsertim quum cauponam, ad quam deverterant ægrotus cum patre, catervatim

AUCTORE C. D. S.

vatim multi adierint, qui plurimum cuperent puerum videre, in quo hujusmodi patrata esset sanatio.

Die 17 septembris 1875.

Sententia matris sanati pueri.

" Pueri matrem in Wellington street adii; quæ mihi testata est supra scripta omnia vera esse; optime valere puerum atque artem aliquam doceri. „ Desumpta sunt hæc ex epistola Rev. P. Gradwell, quam ad me die 19 septembris 1878 rescripsit, postquam ab ipso petieram, ut in illo loco de re narrata inquireret.

Henricus G. Walmesley
apud sacrum fontem S. Wenefredæ.

Die 20 septembris 1878.

adolescentula stomachi debilitate per quinquennium exhausta,

86. XI. Narratio de morbo et sanatione Susannæ Iles, ex Kemsford, prope Fairford, in comitatu Glocestriæ.

Mense novembri anni 1872 vehementissimo morbo correpta est Susanna, quo, prostratis attritisque viribus, cibi insuper prorsus privata est appetentia, qua antea minime caruerat. Numquam vero ab hac infirmitate convaluit, nisi anno 1877 mense julio, quo nempe tempore in honorem S. Wenefredæ precationem peragebat novendialem, quibus singulis diebus aquam ex fonte S. Wenefredæ allatam hauserat.

Per hoc autem quinque fere interjectorum annorum spatium modo gravius, modo levius morbo afficiebatur. Anno etenim 1874 lateris primum dolori, mox ejusdem dilatationi implicita, vi morbi compulsa est ut per tres menses in lecto jaceret, desperata etiam a medicis. Convaluit tamen aliquantum, valde tamen debili utens valetudine, domesticis exsequendis officiis impar atque crebro lectulo incumbere coacta. Alium mali impetum mense martio 1876 per hebdomadam unam experta est; quo quum iterum in limine mortis esset posita, extremæ unctionis sacramento munita est. Inde paululum recreata, certis temporibus iterum adversa valetudine tentabatur, ita ut vix aliquem cibum sive sorbilem sive firmum in corpore retinere valeret, atque immo per sex sequentes menses omnem omnino firmum cibum præter farinaceos stomachus ejus fastidiret.

Quatuor medici de ejus valetudine sententiam tulerunt, videlicet tres alii præter familiæ medicum, qui ægrotæ fere subvenire solebat; qui viri docti consiliis sententiisque communicatis, quæcumque reperire potuere medicamina adhibuerunt, ast frustra. Visus est siquidem ab initio ad finem usque morbus ipsius arcanum aliquid atque mirum; quum ad id usque tempus, quo in illum primo delapsa est, optima semper usa esset valetudine, atque nulla neque amicis neque medicis appareret causa unde originem seu occasionem acciperent singuli morbi impetus. Medicamentis omnimodis, jubentibus medicis, diuturno valde tempore absque ullo fere prospero eventu adhibitis, tandem ineunte mense martio anni 1877 ab omni cœpit abstinere remedio, nisi quod semel, mense nempe maio, lagunculam aliquam, eamque prorsus in cassum, hausit. Tres igitur continuos menses antequam incœpta est novendialis devotio, omne prorsus medicamentum omisit. Tentatum etiam fuerat, si forte loci mutatione aliquid profici posset, neque ullum ex ea re obvenerat ægrotæ commodum. Deficientibus ergo remediis atque perseverante ægrota in eadem D debilitate, in tantoque etiam cibi fastidio, ut jam non videretur sperandum, etiamsi humanitus quid non pateretur, fore ut tolerabilem aliquam recuperaret valetudinem, mense maio 1877 amicus quidam illi ex S. Wenefredæ fonte aquam et muscum præbuit. Instituta ergo die 31 maii, in festo Corporis Christi, novendialis precatio, cujus exitus in diem SS. Cordi Jesu sacrum incidebat; quo die cœpit ægrota inusitatam cibi appetentiam experiri, quæ postea in dies crevit, quousque tandem omnimodis libenter uti cibis atque ita vires resumere valuit.

Mense augusto potuit a sua domo ad Holywell usque, ut S. Wenefredæ gratias ageret, pium iter suscipere; hoc vero die, qui est 28 augusti 1877, e morbo recreata, omnibus jam vacare potest domesticis officiis, quibus adimplendis quinque fere annos impar fuerat.

cujus sanationem et pater ejus

87. Epistola patris Dæ Susannæ Iles ad Rev. P. Baron, S. J.

Reevey Kempsford, prope Fairford, in comitatu Glocestriæ. E

Die 2 septembris 1877.

Reverende et carissime Domine,

Litteris tuis, quas hoc mane accepi, rescribens, primum tibi ingentes ex animo gratias et ipse ago, et uxor mea mecum, quod tanta benignitate filiam meam et Dam Powell, quando in Holywell venerunt, excepisti. Susannam quidem tibi testor, idque grato animo, semper convalescere atque revera videri se pulcherrime habere. Misit sane ad te Da Powell quæ de Susanna narranda habebat, additis iis quæ ipse insuper eam edocui. Quæ affirmare valeo omnia verissima esse et singula. Ubi vero primum potero, medici ad te testimonium transmittam. Id maturius ideo non præstiti, quia quum neque ipsa medicum vidisset neque medicamine ullo usa esset tempore aliquo antequam melius habere inciperet, quumque antea a quatuor medicis varia imperata remedia incassum adhibuisset, animo reputabam vix aliud quid a medico asseri posse, nisi illam commode valere ejusmodique prosperam valetudinem unicuique inspicienti patere. F

In morbum ante hos quatuor annos incidit, postquam hactenus optima semper et inconcussa fuerat valetudine; ab illo vero tempore usque ad susceptam novenam, ne semel quidem prandium vel cœnam integram sumpsit. Ultimo autem illius novenæ die hora vespertina e lecto ad matrem respiciens : " Mater, inquit, videtur recreatus et quasi immutatus stomachus meus; aliquid itaque cibi velim accipere. „ Ab illo die crevit in ea appetentia ciborum, nuncque prorsus satis magna est, major certe quam umquam fuerat ex quo in morbum implicita est. Quæ autem ultra horti januam ab uno fere anno non erat progressa, nunc in vico ambulare atque domestica opera adimplere valet. Non video equidem qui hujusmodi sanatio cuivis medicationi possit adscribi. Hactenus nondum id assequi potui ut eam medicus diem unum vel alterum videret atque inspiceret; quod ubi fuerit factum, statim ad te illius testimonium mittam.

Gratissimum tibi me volo atque fidissimum.

W. Iles.

Revdo J. Baron.

88. Testimonium

ac medicus attestati sunt;

88. Testimonium D. Hodges medici.

Testor me, quando mense maio 1877 visitabam Dam Susanam Iles in domo patris sui in Kempsford, animadvertisse illam vegrandi corruptam esse macie atque, morbo in morem adducto, inflammato vel etiam ulcerato stomacho continuo laborare; quo fiebat ut nullam jam experiretur cibi appetentiam atque ipsarum vel facillimarum ad concoquendum escarum nonnisi perexiguum quid adhibere uno tempore valeret.

Ab illo vero die numquam amplius Dam Susannam Iles vidi, donec die 10 septembris domum meam in Cirencester advenit. Videbatur tunc eximia uti valetudine atque subpinguis eadem fieri; colore egregio erat et ingenti perfusa gaudio. Mihi interroganti respondit se optime habere, nullo negotio ordinarios cibos adhibere, immo illos appetere, atque sat longum iter conficere posse quin laborem sentiret.

Circencester, die 29 septembris 1877.

G. Hodges, medicus.

quædam comitiali morbo affecta,

89. XII. Sanatio Ludovicæ Walker.

Ego Ludovica Joanna Walker hæc scriptis mando ut testificer me a comitiali morbo levatam esse, quo duos annos pressa eram, ita ut per hos sex ultimos menses ter vel quater singulis hebdomadibus ejusdem impetus experirer. Inde etiam in usu vocis impediebar, atque insuper erysipelate in genibus eram affecta. A quibus omnibus protinus recreata sum, ubi primum in S. Wenefredæ fontem descendi. Gratias pro ea re ingentes Deo refero atque S. Wenefredæ, cupioque ut hæc mea sanatio in aliorum commodum palam fiat. Medicos ante habueram D. Steward (Netherfield road, North) et D. Bicksteth (Rodney street), ex Liverpool. — Religioni autem ipsa addicta sum protestantium atque in Wesleiano sacello officio aliquo fungor. Jetlow street, Walton Road, Liverpool.

Die 8 octobris 1877.

juvenis paralyticus,

90. XIII. Sanatio Georgii Doran, ex Liverpool.

Georgius Sydney Doran, ex Liverpool (40, West Derby street), quum annos natus tredecim atque Collegii S. Francisci Xaverii in Liverpool esset
C alumnus, die sabbato 1 februarii 1879 in morbum incidit, irruente tum collectione cerebri, tum membranarum cerebrum involventium inflammatione; ex qua insuper membrorum omnium paralysis orta est. In illa autem periculi plena valetudine sine intermissione versatus est, quousque in Holywell pervenimus; quod iter die 11 augusti susceperamus.

Tunc Georgius qui, utpote omnino debilitatus, sicut puer aliorum ope vestibus indui atque exui solebat, ubi primum in Holywell advenit, in aquam calidam demissus est; quod non sine aliquo commodo ad diem usque 25 augusti fieri non est cessatum, quin tamen ullo modo pede terræ insistere valeret. Quum vero jam ad miraculosum fontem esset delatus atque super gradus fontis positus, ita ut crura ejus in aquam immergerentur, paulo validior exsistere visus est, sed neque tunc vel minimum ambulare valens.

Septembris autem die 1, quum Rev. P. Kammerlocher ad nos in domo Dnæ Freice, apud quam diverteramus, venisset atque puero sacram communionem dedisset, auctor illi fuit ut, sumptis vestibus, nunc jam ad fontem tenderet illique se totum immitteret; quod ille præstitit atque sine labore aut incommodo præstare visus est, quamquam vespere diei quo primum in aquam aliquatenus descenderat, conquestus erat se multis toto corpore doloribus affici.

[illegible] G. D. S.

Die sequenti, 2 septembris, postquam surrexerat, se ipse vestibus induit, in domo ambulavit, scalaria ascendit ab eisque descendit, in ædem sacram contendit, atque totum diem pedibus incedere perrexit, adjuvante quidem baculorum adminiculo, quia nempe postquam tot menses in lecto jacuerat, nervis etiamtum erat infirmis. Inde singulis fere diebus in aquam descendit, quousque ab Holywell recessimus; quod die 10 octobris accidit. Tunc autem temporis in incedendo jam nonnisi duabus minoribus arundinibus nitebatur.

Nunc autem pulcherrime valet atque quocumque vult, potest contendere.

Medicus hujusce familiæ

Doctor Nevins, Abercromby Square, Liverpool.

Medici in consilium adhibiti E

Doctores Long et Cameron.
Doctor Bell (New-Brighton).
Doctor Hesly.

Die 22 decembris anni 1879.

N. B. Superius scripta narratio ad nos missa est a Dna Helena Doran, Georgii matre.

G. Kammerlocher, S. J.

mulier ex contractione nervorum jam morti proxima,

91. XIV. Mira atque subita sanatio mulieris cujusdam nervorum contractione laborantis.

Bogne street, Dublin.

Reverende Pater,

Imperat mihi gratus in Deum atque in S. Wenefredam animus, ut hanc curationem patefaciam, quam, me præsente, effecit aqua sacri S. Wenefredæ fontis; ipse siquidem aquam hanc, ut jam tibi paucis declaraturus sum, porrexeram ægrotæ, quæ Dublinii etiam habitat (12 Boyne street, West Landrow).

Annis abhinc circiter octo, mensis julii feria F
quadam quinta, hora pomeridiana secunda vel tertia, de more prandendi causa domum properabam. Prandium paratum erat; sed soror mea cum aliis vicinis, feminis maxime, in domo a mea paulum distante opem ferebat alicui feminæ, cui proprium Catharinæ Nicholl, maritatæ vero Cummingham nomen, quæque ab hesterna die graviter ægrotabat. Vocati fuerant presbyter et medicus, sed is nullam ei opem ferre quiverat, et morti jam proximam esse omnes statuebant, quum subito tam vehementi tamque horrendo morbi correpta est impetu, ut nocte dieque vix plures simul homines eam in lecto continere possent, clamoresque ipsa ederet, qui longo etiam spatio audiebantur; ita etiam jactabatur, atque caput columnis lecti sive cuilibet rei sibi occurrenti conabatur impingere, ita denique capite, oculis, toto corpore agitata videbatur, ut mirum in modum speciem illorum referret, quos vidi depictos a dæmone possessos.

Quando jam cibi sumendi causa sedebam, misellam audio tetros edentem clamores; quo audito, comedere desinens atque misericordia commotus, animo revolvere cœpi haberemne sancti

AUCTORE C. D. S.

sancti sacrive aliquid, quod, deficiente humana ope, ipsi levaminis causa deferrem. Quum tandem in mentem venisset mihi esse aliquid aquæ ex S. Wenefredæ fonte, gaudio exsultans, illico hanc aquam in poculo aliquo ad cubiculum asportavi in quo, ut supra scripsi, prostrata jacebat juvenis femina; quo tempore quinque eam mulieres in lecto manere cogebant, una videlicet crura retinens, brachia aliæ et corpus; aderant etiam ægrotæ pater et juvenis ejusdem conjux; qui quoniam ipsam nullo modo valebant recreare, magno angore afficiebantur. Ubi autem patrem ejus poposci ut ipsam moneret adesse me cum pauca ex S. Wenefredæ fonte aqua, interrogaretque utrum hancce vellet bibere, quoniam misella loqui nequibat, nutu se id velle manifestavit. Sumpto igitur cochleari, quale in sumenda thea adhiberi solet, ter ipsi, quantum parvum hujusmodi cochlear continere potest, tantum aquæ bibendum porrexi in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Inde quum signis ostendisset ipsum poculum se habere velle, illudque ei porrexissem, avide totum exhausit, et vix duobus post momen- B tis mulieribus inclamavit ut a se retinenda desisterent; quibus id exsequi nolentibus, idem iterum firmius imperavit, ut quæ robusta et quieta jam esset. Tandem hærentes atque id audere timentes confirmavi et petitionem ægrotæ ut adimplerent jussi. Illa vero pulcherrime valebat, quieta jam cum omnibus circa se stantibus colloquebatur, gaudente me plurimum, gaudentibus etiam amicis atque vicinis: omnino siquidem erat sanata. Ab illo autem tempore in hac prospera valetudine permansit. Deo atque S. Wenefredæ sint gratiæ!

Humilis tuus in Christo filius,
CHRISTIANUS ROURKE.

P. S. Eamdem aquam aliis etiam, qui oculis laborabant, dedi; et illi quoque, quantum scire vel videre potui, sanati sunt.

alia crure dolens.

92. XV. Curatio Mariæ Keighrey.

76, Hagley Road-Birmingham.
Die 27 octobris anni 1882.

Reverende Pater,

C Quod tibi promiseram, jam exsequor, nempe ut latius tibi scripto exponam quomodo per aquam ex S. Wenefredæ fonte haustam mirum in modum cruri meo allatum sit remedium.

Quum enim duodecim menses crure doluissem, pronuntiabat jam medicus mihi in posterum in lecto esse jacendum, neque spem ullam superesse sanitatis. Missa autem mihi a D[a] Morris, D[æ] Lemkey famula, ex S. Wenefredæ fonte aqua, ubi primum eam adhibui, protinus evanuit in crure dolor, atque post hebdomadam, per quam eadem uti aqua non destiteram, sanata sunt tria quibus in crure etiam afficiebar vulnera.

Impar equidem sum explicando verbis quantum antea experta sim dolorem; ast nunc optime se habet crus meum, optime a duobus jam mensibus se habuit, neque umquam tam prospera valetudine usa sum, quam nunc utor.

Si ampliora cupias a me ea de re significari, gratissimum mihi accidet voluntati tuæ obsequi. Perfectam meam curationem admirantur valde quos inter protestantes habeo amicos.

Tui observantissima,
MARIA KEIGHREY.

infans hernia laborans,

93. XVI. Gulielmus Radekin ex Oldam in comitatu Lancastriæ, annos duos natus, quum hernia affectus esset atque ideo vinctura ligaretur, a medicis deploratus, mense augusto anni 1883 ad S. Wenefredæ fontem delatus est. Postquam autem semel a matre sua in fontem immersus fuit, ita ab infirmitate est sanatus, ut abhinc removeri vinctura potuerit, quam numquam ulterius adhibere fuit necesse. Mense junio anni 1886 huc advenit ipsius mater, quæ S. Wenefredæ gratias ageret: puer autem optime usque valebat, et medicus qui ei sex menses subvenerat, Howard nomine, fatebatur sine miraculo hanc sanationem non esse patratam.

CATHARINA RADEKIN, mater pueri. T. SWIFT.

vir gressu impotens,

94. XVII. Joannes Tye, vir quidam inops, qui membris captus vix baculo juvante incedere valebat, petivit die 8 junii (1886) ut ad S. Wenefredæ fontem deportaretur. Qui quum huc hora matutini temporis nona advenisset, quo tempore solæ mulieres illuc habent aditum, in aquam E descendere prohibitus, id consecutus est ut pedem solum in fontem immergeret. Quod vix præstiterat, quum repente prosilit et se prorsus sanatum declarat. Inde firmo pede ambulavit, immo et cucurrit, atque baculum prope fontem reliquit. E Liverpool oriundus erat, sed habitabat in oppido Hiberniæ Wegford. Gaudio exultans abiit, de sua sanatione gratias Deo et S. Wenefredæ agens.

T. SWIFT.

alius ulceribus in crure ab annis triginta afflictus,

95. *Conclusionis loco afferam tria miracula quæ ipse, dum ineunte mense julio hujus anni 1886 in Holywell versarer, narrari audivi ab iis quibus concessa sunt. Horum primum retulit mihi Gulielmus Ashead, incola vici Altrincham prope Manchester, annos natus sexaginta duos. Triginta fere annos admodum laboraverat crure pessimis ulceribus infecto. Tres hebdomadas transegit in valetudinario civitatis Manchester; deinde omne genus remediorum exhausit quæ ad illud malum curandum commendata audiebat, sed nullo profectu. Denique venit Holywell, primum quidem mense julio anni 1883, iterum dein et tertio annis* F *1884 et 1885, ac singulis vicibus ter aqua fontis ablutus est, aliis interea remediis cunctis omissis. Jam anno 1883 haud modicum levamen expertus est, amplius anno 1884, ac denique anno 1885 a diutina sua infirmitate prorsus sanatus. Præsentis itaque anni 1886 peregrinationem in gratiarum tantum actionem suscepit.*

infans convulsionibus ad extrema redactus,

96. *Narravit mihi idem vir se superiori anno 1885 lagenam aquæ e fonte haustæ secum detulisse domum. Quo reversus incidit apud cognatos suos in infantulam quamdam bimulam, nomine Alesiam Bagnell, vi convulsionum eo redactam ut jam supremum spiritum ageret. Quæ statim ut aliquot aquæ illius guttulas ore excepit, continuo convaluit nec ullos deinde spasmos experta est.*

mulier ex hemoptysi viribus exhausta.

97. *Præter hunc Gulielmum Ashead vidi apud Holywell die 8 mensis julii proxime præteriti mulierem, nomine Catharinam Coudrick, quæ illuc ante paucos dies venerat, die nempe 29 junii, quotidiana fere a bimestri spatio copiosi sanguinis exscreatione ad eam virium imbecillitatem adducta ut, quemadmodum mihi referebat et gestu demonstrabat, nec brachia jam retro movere valeret ad restis suæ fibulam a tergo conserendam. Eadem autem*

AUCTORE C. D. S.

A *autem ubi primum se aquæ frigidæ fontis immersit, quod sane neutiquam hemoptysi sanandæ remedium aptum videbatur, statim ita melius se habere cœpit ut nec toto illo novem dierum spatio ullum sanguinem exscreaverit et paucis illis diebus adeo vires resumpserat ut jam cuivis muliebri operi in hospitio vacare posset.*

DE SANCTO HUBERTO

EPISCOPO CONFESSORE

LEODII IN BELGIO.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. D. S.

ANNO DCCXXVII.

§ I. De documentis antiquis circa vitam et cultum S. Huberti.

B

S. Huberti

De S. Huberto, *celebri illo Trajectensi seu Leodiensi episcopo, cujus patrocinium a tot seculis tanta fiducia et, ut communis fert fama, tam felici successu, adversus horrendum e canum rabidorum morsibus vulgo consequentem morbum catholicæ plebes in Belgio præsertim et finitimis regionibus invocare consueverunt, multa quidem memoriæ tradita sunt, sed non omnia æque certo admittenda. In ipso igitur limine disquisitionis nostræ in primis necesse videtur accuratam præcipuorum documentorum quæ circa sancti nostri historiam habemus proferenda, recensionem instituere et quæ singulis sit attribuenda auctoritas, quantum fas est, rite perpendere. In qua recensione facienda nullus alius opportunior ordo apparuit quam ut ipsum ordinem temporum sequeremur quibus diversa documenta conscripta videntur.*

Vita coæva, quam ex codicibus Valencenensi

2. I. *Primo itaque loco se offert Vita coæva, quin immo a quodam sancti discipulo vel familiari, qui cum eo vixit et ipsius morti interfuit atque sepulturæ ac paucis post annis primæ corporis elevationi. Qui utinam quam prolixum in his* C *enarrandis et in celebrandis illius virtutibus, tam diligentem se exhibuisset in colligendis ac describendis singulis aliis actibus et eventibus quibus diuturnus beati viri pontificatus insignitus fuit. Illud tamen ex ejus lucubratione commodi nobis accidit quod nonnulla saltem præcipua lineamenta inde habemus quibus in definiendo* S. Huberti *ætatem et alia quædam secure innitamur. Vita ista hactenus nota tantum erat ex altera quam paulo post annum 825, rogante Walcaudo Leodiensi episcopo, secundum illam concinnavit admodum celebratus iis temporibus ecclesiasticus scriptor Jonas Aurelianensis* (1). *Qui quamquam professus erat se religiose institisse vetustioris scriptoris vestigiis :* nec enim alia cudimus, *ait,* quam ab ejus relatione comperimus (2); *vix tamen ita confidenter hujus affirmationis sinceritati credere licebat ut non vehemens adesset eruditis æque viris ac piis* S. Huberti *cultoribus desiderium primigeniam illam Vitam præ oculis habendi. Huic desiderio tandem satisfactum est anno 1874, quo anno eam eruit cl. v. Gulielmus Arndt e codice antiquissimo bibliothecæ publicæ Valencenensis, signato ibidem numero 469, eodemque anno vulgavit inter Monumenta quædam minora ad ævum Merovingicum spectantia* (3). *Codex ille Valencenensis, amplitudine admodum exiguus, quippe cujus membranæ* E *octodecim tantum centimetra in altitudinem, undecim vero centimetra cum dimidio in latitudinem patent, nullis ornamentis, satis rudi manu exaratus est extremo seculo VIII vel ineunte IX, id est ipsa fere ætate qua vixit libelli scriptor : is etenim opus suum confecit post annum 743, quo facta est translatio corporis* S. Huberti (4), *cujus translationis descriptione concluditur libellus.*

et Namurcensi domus,

3. *Alterum deinde ejusdem scriptionis apographum nobis ipsis reperire contigit anno 1878 in Legendario olim monasterii sancti Gerardi Broniensis, nunc asservato in bibliotheca majoris Seminarii clericalis Namurcensis, descripto circa medium seculum XI; et mox inde edidimus* (5). *Codex iste membraneus, quadraginta quatuor centimetra altitudine, triginta unum latitudine patens, folia continet 249, columnis binis, quarum singulæ lineis constant quadraginta tribus. Nonnulla folia ad calcem codicis excisa sunt, quod et ex indice Vitarum toti Legendario præfixo constat; præterea in corpore codicis desiderantur folia 19-42, 52-59, 68-83, 124-131 et 234; at folium 143 duplex est, sicut et folium 234; denique folium 249, loco suo motum, reperitur inter folia 240 et 241. Vita* F S. Huberti *incipit folio 145 recto, desinit vero folio 148 verso. Hujus prior pars, post prologum, distributa est in novem capita numeris in margine appositis distincta (e quibus tamen numerus I prætermissus est et erasi VII et VIIII), quibus, ut in aliis legendariis illius ætatis passim apparet, indicari credendum est novem lectiones in choro recitandas quo die sancti festivitas annua celebrari solebat : lectionibus istis respondent totidem numeri, novem videlicet priores, editionis nostræ.*

stylo admodum barbara.

4. *Ex his itaque duobus codicibus, sedulo inter se iterum collatis, Vitam primigeniam inferius inter documenta de* S. Huberto *primo loco exhibemus. Stylo admodum barbara illa est, ut alia vulgo monumenta ejusdem ævi, nec dubium videtur, quum præsertim duo codices nostri, quamquam ita quoad singulas multas lectiones inter se discrepantes ut ex eodem archetypo derivati censeri nequeant, in summa tamen eumdem referant textum, barbariem illam ipsi scriptori, non librariis, attribuendam esse. Unde nec eamdem subinde propositis* *aliis*

(1) De qua cfr. infra, numm. 19, 20. — (2) Epist. dedic. ad Walcaudum, extr. — (3) *Kleine Denkmäler aus der Merovingerzeit*, p. 52. (4) Cfr. infra, num. 51. — (5) In *Bulletins de la Commission royale d'histoire* (Brux.), Ser. IV, tom. V.

AUCTORI C. D. S.

aliis lectionibus corrigere fas nobis fuit, nisi ubi forte aliquod mendum ex librarii oscitantia irrepsisse certum vel probabile videbatur. At non ita deferendum duximus formæ scribendi seu, ut aiunt, orthographiæ, qua singuli scribæ usi sunt, ne gravi fastidio legentium absque ullo notabili commodo lectionum variantium apparatus nimis augeretur; sed ea tantum in hoc genere discrimina notanda duximus quæ forte ad primigeniam scriptionem melius definiendam juvare possint. Quod autem pertinet ad nomina virorum quæ in eadem occurrunt, eas formas scribendi exprimere visum est quæ et usurpantur in antiquissimo codice Valencenensi et in usu fuisse videntur ipso tempore quo illi vivebant, Hugbertus *scilicet seu* Hucbertus, Landbertus *seu* Lantbertus, Florbertus, Carlomannus *seu* Karlomannus : *neque enim alii in Vita leguntur, quod sane mireris, quoniam longo illo annorum fere triginta spatio, quo sanctus pontificali munere functus est* (1), *cum plurimis certe omnis conditionis hominibus multa negotia illi tractanda fuerint.*

auctorem habet domesticum quemdam sancti

5. *Et hinc reducimur ad illud quod initio dolebamus, tam pauca nempe apud anonymum nostrum referri de* S. Huberti *historia. Nihil de genere ejus et ortus loco; nihil de iis quæ gessit ante episcopatum; denique, præter generalia præconia de illius virtutibus et miracula quædam, nulla fere particularia quæ egerit episcopus. Attamen profitetur scriptor in fine prologi sui et deinde ter in ipsa Vita* (2) *distincte significat se de sancti fuisse familia. Sed jure dubitare licet utrum id de toto tempore pontificatus* S. Huberti *an solum de ultimis mensibus intelligendum sit. Etenim, ubi primum se tamquam famulum vel clericum beati pontificis introduxit* (3), *inde ea tantum narrare exorditur quæ ad postremos menses non plus quindecim illius pontificatus spectant : tres siquidem menses post attritam casu manum* (4) *lecto decubuisse significatur sanctus et intra illud temporis spatium visione cœlesti dignatus, qua* post anni circulum *ex hac vita ad supernam patriam se migraturum novit* (5). *Hæc autem narratio admodum prolixa est, quando brevissimo compendio complexus est scriptor* (6) *superiores ejusdem pontificatus annos amplius viginti quinque. Advertendum quoque prolixa illa narratione de ultimis* C *sancti actibus ea tantum referri quæ coram omni familia ipsius gesta sunt et ab infimi etiam gradus famulis potuerunt conspici, nihil vero quod sive intimiorem aliquam cum viro Dei familiaritatem sive altiorem ejus consiliorum cognitionem manifestet.*

clericum, qui paucos tantum menses apud ipsum versatus esse videtur

6. *Nolim tamen inde concludere scriptorem fuisse aliquem ex iis qui humilioribus famulitii muneribus apud* S. Hubertum *fungebantur. Quamquam enim semel se nominat* servum *ejus* (7), *quod facile spirituali sensu intelligitur, alio tamen loco officii divini cantandi participem se exhibet* (8), *et ubi quæ contigerunt in morte sancti episcopi narrare incipiens ait :* Mane vero facto sexta feria una cum egregio filio suo Florberto præstolantes eramus ejus gloriosum egressum. Tunc electus Dei sacratissimus pontifex alloquens ait discipulis (9), *satis perspicue se unum ex his* discipulis *fuisse indicat. Unde, et* D *quod humilem aliquem famulum ea ætate adeo litteris excultum ut verbosam illam Vitam, quamvis stylo barbaro, scribere valuisset, vix ac ne vix quidem licet supponere, crediderim potius ipsum fuisse domesticum clericum inferioris gradus, quales episcopi solebant nonnullos secum habere et ducere ad sacras functiones peragendas. Quod et aliquatenus confirmatur ex termino* meis contubernalibus, *quo utitur scriptor in prologo ad designandos eos qui ejusdem cum eo conditionis erant : quo utique termino convenienter significantur clerici illi domestici, non autem ita recte famuli inferioris gradus. Crediderim quoque illum non multo amplius quindecim menses cum sancto familiariter esse versatum. Qua enim ratione factum esset ut qui minutissima quæque domini sui his ultimis mensibus dicta et gesta ac dein ejus funus et duplicem corporis translationem tam fuse descripserit, idem electionem ipsius et consecrationem et apostolicos labores et episcopalia acta et munera, in quibus omnibus sane multis præconiis erat locus, silentio prætermisisset vel brevissime* E *esset complexus, si et horum fuisset testis oculatus? Certe, ut ex posteriori Vitæ quam præ manibus habemus parte liquet, nec facundia ei deerat neque admirationis et amoris erga sanctum affectus.*

et ex Vita S. Arnulphi

7. *Verum, quod ad facundiam spectat, forte refragabitur aliquis memorando quæ advertit cl. v. Josephus Demarteau in præclaro sane libello quem in Vitam qua de nunc agimus conscripsit* (10), *quædam nimirum hujus capita vix non ad verbum desumpta esse ex Vita S. Arnulphi episcopi Metensis* (11). *Hæc confecta est Clodulpho, Arnulphi filio, episcopo, ut patet ex ejus clausula:* Ecce, Reverentissime Domine Chlodulphe pontifex, habeto conscriptam quam popos·isti vitam et gesta genitoris tui. Juste quippe atque perfecte censuisti ut cujus tenes sedem, crebro relegas et Acta (12). *Contendit quidem cl. v. H. E. Bonnell* (13) *clausulam istam non ab ipso scriptore Vitæ, sed ab alio quopiam forte longe posteriori esse adjectam, hoc solo argumento nixus quod Paulus Warnefridi in libello suo de Episcopis Mettensibus non memorat hanc Vitam petente Clodulpho conscriptam fuisse : cujus argumenti levitatem merito irridet J. Friedrich* (14); *nec* F *multo efficacius inde repeti posset quod in nonnullis codicibus Vitam Arnulphi referentibus illa clausula desideratur* (15). *Ceterum et si clausulæ ratio non haberetur, aliis argumentis satis constat Vitam Arnulphi ab eodem conscriptam esse cui debemus Vitas S. Amati, S. Romarici et S. Adelphi* (16); *is autem vixit extremo seculo VII, id est Clodulpho Metensi episcopo* (17). *Quo autem anno Clodulphus obierit non consentiunt quidem recentiores scriptores, Pagius, Cointius, compilatores* Galliæ Christianæ, *etc., sed omnibus indubium est ipsum ad superos migrasse ante annum 700. Vita autem* S. Huberti, *ut jam indicavimus* (18), *conscripta non est ante annum 743. Unde, si quædam utrique Vitæ manifeste communia sunt, sequitur auctorem Vitæ* S. Huberti *eadem ex Vita S. Arnul-*

(1) Cfr. infra, numm. 49, 51. — (2) Numm. 8 extr., 9 extr., 15 init. — (3) Num. 8 extr. — (4) Num. 9. — (5) Num. 10. — (6) Num. 1-6. — (7) Num. 9 extr. — (8) Num. 8 extr. — (9) Num. 15 init. — (10) *Saint Hubert d'après son plus ancien biographe*, in *Bulletin de l'Institut archéologique Liégeois*. tom. XVI (1882). — (11) Edita in *Act. SS.*, tom. IV Julii, p. 435. — (12) Ibid., p. 440. — (13) *Die Anfänge des Karolingischen Hauses*, pp. 47, 138. — (14) *Kirchengeschichte Deutschlands*, tom. II, p. 244, not. 2. — (15) Ut Paris. lat. 5327, sec. IX-X *(Archiv*, tom XI, p. 263); Duacen. 791, sec. XII *(Archiv*, tom. VIII, p. 426); Brux. 98-100, sec. XII *(Catal. codd. hagr. bibl. reg. Brux.*, tom. I, p. 39 40) et 380-382, sec. XV (ibid., p. 212); Leod. Univ. 59, al. 210, sec. XIV *(Analect. Boll.*, tom. V, p. 328). — (16) Friedrich, tom. cit., p. 262, not. 3; Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 129. — (17) Cfr. ibid. — (18) Supra, num. 2.

phi

A *phi mutuatum esse, non vice versa. Porro quædam esse communia certo colligitur ex collatione duarum Vitarum, quam jam instituit cl. Demarteau et nos repetere necesse est. En igitur utriusque capita parallela, quæ sive verborum delectu sive etiam ipsis rebus mire concordant.* AUCTORE C. D. S.

non solum 8. PROLOGUS VITÆ S. HUBERTI. — Scripturus vitam beati antistitis Hugberti, munus illius in hoc opus adesse me deposco qui se petentibus munificum largitorem piissime spopondit adfuturum. Etenim cum hujus sancti pontificis vitæ cursum stilo elicere adgredior, vires non suppetunt, imperitia denegante. Adgrediar tamen facultate qua valeo, quia ad illum spem erigo qui dixit : *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud...* Ergo labiis supprimere reticendo nullatenus credimus quicquid exemplo bonæ actionis divulgata proficiunt atque sectatoribus suis incunctanter parte tribuunt cum sanctis...

PROLOGUS VITÆ S. ARNULPHI. — In omnipotentis Dei nomine et Christi Jesu Domini nostri, filii ejus, Vitam vel acta sanctissimi Arnulfi antistitis, auxiliante Spiritu sancto, qui in eo requievit, stilo elicere aggrediar, præcipiente Domino de bonis : *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud.* Ergo reticenda non sunt quæque in exemplum bonæ actionis divulgata proficiunt atque suis sectatoribus procul dubio municipatum tribuunt cum sanctis.

subinde modos loquendi, 9. VIT. S. HUBERTI NUM. 2 EXTR. — Vir autem electus domnus Hugbertus in anno XIII, consilio inito, coacervata clericorum seu etiam populorum ingente caterva, accitis quoque episcopis et sacerdotibus secum, pariter pergunt ad oppidum, quo in loco sanctus jacebat. Ibique excubias celebrant ; cum reverentia ab urna lapidis auferentes, cum crucibus et cereis hujus sancti corpus grabbato imponunt ; atque mox arripientes itinera, cum gaudio remeant ad locum sanctæ passionis : nam suavitatis odor nimius aderat. Sed qualia deinceps in itinere reperienda claruerunt miracula, jam tradita sunt in gesta illius sancti...

VIT. S. ARNULPHI NUM. 27. — Post obitum beati Arnulfi, anni fere jam acto tempore, vir electissimus successor ejus Goericus episcopus, consilio inito, coacervata clericorum seu etiam populorum caterva ingenti, ascitis quoque duobus episcopis secum, una pergunt ad heremum. Quo in loco excubias cum reverentia celebrantes, sancta membra ab urna lapidis auferentes, grabato imponunt ; atque mox arripientes itinera, cum gaudio remeant ad urbem : nam suavitatis odor ex his sacris membris cunctos replebat evehentes. Sed qualia deinceps in itinere per eumdem claruerunt miracula, ut valeo, demonstrabo.

sed etiam 10. VIT. S. HUBERTI NUM. 4. — Et illud omitti non convenit. Cum esset almificus sacerdos infra parochia ipsius in villa Wiodh secunda dominica quadragesimæ tempus, quædam femina opus servile injuncta fuerat panem facere. Mox, ipsa faciente, manus ejus ambæ sunt contractæ ; cui continuo digiti adficti in palma ungulæ transpunctæ ligati adhæserunt. At illa continuo velocique cursu ejulando ad sanctum virum perrexit, devoluta ad pedes ejus lacrimabili voce clamitans, adjuvare se postulans. Ipse vero domnus egrediens erat ab ecclesia circumdatus plebe. Dixit ad illam : *Vade in nomine Domini et emenda ; noli facere hoc opus servile amplius in die sancto. Tantum crede : si observaberis, sanitatem accipies.* Et statim directi sunt articuli manus illius feminæ, et abiit incolumis quæ prius venerat infirma.

VIT. S. ARNULPHI NUM. 33. — Aliud denique rursus miraculum non sileam, quod nuper, narrante viro religioso Arengisilo abbate, comperi. Siquidem mulier quædam, nomine Cencerella, in suburbano Mediomatrici degens, ausa fuit dominica die operari. Sed mox divinitus verberata, utraque manu contracta est. Tunc magnis vallata angoribus, ad suprascriptum abbatem pervenit. At ille præcepit eidem quatinus ad sepulcrum sancti antistitis cum fide festinaret. Ubi cum venisset, ostia obserata repagulis invenit : et ilico ante valvas sanctæ basilicæ semetipsam prosternens, se in orationem dedit cum lacrimis, vociferans atque deprecans sanctum Arnulfum episcopum ut se sanaret. Statimque digiti illius, qui jam dudum fortiter palmis inhæserant, resoluto rigore pristinam receperunt medelam ; et remeat ad propria incolumis et læta quæ venerat tristis et contracta. E

quorumdam miraculorum 11. VIT. S. HUBERTI NUM. 6. — ... Per idem namque tempus, quo triduanum jejunium universalis celebrare consuevit ecclesia, vir sanctus Dei athleta per oppida et castella prædicando pergeret, veniensque Trijecto, juxta consuetum ordinem cum crucibus et sanctorum reliquias atque promiscui populi generis orandi extra civitate egrediens,... ecce ex dimediis catervis femina arrepta dæmonio clamare cœpit. Hanc ille cum audisset, signum crucis injecit, et dedit alapam ipsius ; et obmutuit. Quæ statim quasi defuncta ad pedes ejus tremebunda proruit, et per ore ejus morbus fluenter in terra decurrens ; et ab adversario erepta sanavit.

VITA S. ARNULPHI NUM. 10. — Per idem namque tempus, quo triduanum jejunium universalis celebrare consuevit ecclesia, vir sanctus extra civitatem cum crucibus atque promiscuo genere populi, orandi gratia secundum morem ex urbe processit : et ecce ex mediis catervis femina arrepta a dæmonio clamare cœpit. Hanc ille cum vidisset, vexillo crucis injecto mox ab adversario ereptam sanavit.

narrationem 12. VIT. S. HUBERTI NUM. 7. — Itaque demum ad villam Aimala veniens, cumque jam ad pausum pergeret, dixerunt pueri ipsius a foris venientes quod micantes acies ignita e cœlo viderent. At ille foras progressus, dum intenta mente ad astra cerneret, considerans ait : *Prope est dies Domini, prope est dies judicii. O quam beatus est ille qui paratus est.* — (NUM. 8) His dictis nuntiaverunt ei quod domus illius arderet. At ille velocissime surgens, rapido cursu illuc perrexit, dicens : *Si ita vult Deus ut ardeam, ecce in manu ejus sum.* Tunc nos tenentes ei manus sustentatus usque ad larem pervenimus. Qui introgressi domum, at contra vidimus per ostium domus minaciter flamma lambere. Mox contra ingentes flammas elevatis manibus, ore canens : *Deus, in adjutorium meum intende,* et continuo crucis signo injecit. A divina potentia ignis in se retortus nihil prorsus damnum fecit, sed per ejus merita evidenter extinxit. Tunc ad lectula nostra, completa canentes, transivimus quieti.

VIT. S. ARNULPHI NUM. 23. — Illico autem cuidam ex fratribus talis apparuit visio. Intuens in cœlum vidit tamquam in flammam ignis signaculum crucis depictum ; et statim de cœlo ex obliquo crucis vox facta est, dicens : *Cernis hoc,* inquit, *signum ? Hac nocte Arnulfus episcopus per ipsum totam civitatem istam ab incendio liberavit.* — (Num. 22) Casu contigit ut promptuarium regis ignis vorans vexaret, atque eructans excellentissima flamma domos circumquaque affines minaciter lamberet... Quo audito, nos veloci gressu ad domum viri sancti pervenimus ... statimque apprehensa manu ejus illius, ait Romaricus : *Egredere, domine, ... ne te in hac urbe ignis consumat.* Ad hæc inquit : *Nequaquam, dilectissime ; sed deducite me illuc, et videamus hoc impium quod grassatur incendium et ponite me vicinum illius ; et si ita vult Deus ut ardeam, ecce in manu ejus sum.* Tunc nos tenentes manus ejus sanctas, ad larem pervenimus... Tunc ille elevans manus, contra ingentes flammas vexillum crucis injecit : et mox miro modo tamquam cœlitus percussus, nil alibi nocens, infra parietes in semetipsum retortus ignis interiit. (NUM. 23) Nosque deinceps, jam securi de periculo subacto, gratias agentes Deo, dictis matutinis, ad lectulos nostros remeavimus. F

desumpsit, 13. VIT. S. HUBERTI NUM. 11. — Itaque servus Domini commonitus, promptior in vigiliis, in orationibus, in jejuniis, in elemosynis magis erogavit infra annum juxta prædictum tempus. Cumque jam omnipotens Deus suum athletam ad destinatum bradium volens vocare ad ultimum urgueretur diem. Quo comperto... (NUM. 15) Mane vero facto sexta feria, una cum egregio filio suo Florberto præstolantes eramus ejus gloriosum egressum. Tunc ele-

VIT. S. ARNULPHI NUM. 25. — In his igitur atque ceteris innumerabilibus bonis dum angelicam ageret vitam, jam omnipotens Deus, suum athletam ad destinatum volens vocare bravium, ad ultimum urgetur diem. Quo comperto, adest vir religiosissimus Romaricus, cum ceteris monachis ejus præstolans egressum. Tunc electus Dei et sacratissimus pontifex eum alloquens ait : *Bone vir et amabilis Domino, obsecra Christum pro me. Jamque adest*

AUCTORE C. D. S.

ctus Dei sacratissimus pontifex alloquens ait discipulis : *Boni viri et amabiles, obsecrate Christum pro me. Jamque adest dies in quo judici meo præsentandus apparebo. Quid faciam? Nihil boni gessi in hoc seculo; omnibus sceleribus et peccatis vallatus coartor : pro quibus Domino, ut veniam merear, obsecro, supplicate.* Hæc vir sanctus, quia sciptum est : *In primordio sermonis accusator sui est.* Interea venit hora, ut sancta illa anima manibus sanctorum angelorum ad Christum gestaretur... Fit autem ilico gaudium magnum procul dubio supernarum virtutum in cœlo, et ingens luctus pauperum Christi atque monachorum. Adest mox juxta morem sanctum et sacrum evangelium. Quo lecto, psallentium luctus et cantus personant voces. .

D *dies, in quo judici meo præsentandus apparebo. Quid faciam? Nil boni gessi in seculo; omnibus sceleribus et peccatis vallatus coartor : pro quibus Dominum, ut veniam merear, obsecro, supplicato.* Hæc vir sanctus ait, quia scriptum est : *Justus in primordio sermonis accusator sui est.* — (Num. 26) Interea venit hora, ut sancta illa anima manibus sanctorum angelorum ad Christum gestaretur. Fit autem illic gaudium magnum procul dubio supernarum virtutum in cœlo, et ingens luctus pauperum Christi atque monachorum in seculo. Adest mox juxta morem sanctum et evangelium sacrum, quod lector inter psallentium luctus et cantus personat voce...

non tamen ideo

14. *Ex his nemini profecto jam dubium esse potest quin scriptor noster quædam ex Vita S. Arnulphi hauserit et* S. Huberto *accommodarit. Unde et exsurgit quæstio utrum non sola verba et modos loquendi, et etiam subinde ipsas res ad dominum suum et magistrum exaltandum et ornandum inde acceperit. Quæ tamen suspicio, ut patet, quatenus non peritiam solam scribendi sed et sinceritatem anonymi suspectam reddat, cadere nequit in prologum* (1) *neque in ea quæ certe communiter et simili modo utrique sancto convenire* B *per se constat, qualia sunt generalis descriptio pompæ tum in translatione corporis S. Lamberti tum in translatione S. Arnulphi* (2), *itemque pia utriusque sancti,* Huberti *et Arnulphi, præparatio ad mortem et, ea instante, sensus humilitatis et contritionis de peccatis (nisi quod ipsa verba quibus usus est* S. Hubertus *non ita fideliter expressa censenda sunt, quod facile ultro et a priori fateri licuisset), ac demum officia et cæremoniæ quæ statim post illorum obitum peracta sunt* (3). *Nihil certe mirum est quod illa ætate, qua, deficientibus scholis, tam pauci vix aliquid scientiæ litterarum conquirere valerent, admodum difficilem sibi laborem levaret barbarus Vitæ scriptor verba et modos loquendi ex aliis similibus scriptis, quæ præ manibus haberet, expiscando* (4). *Restat nihilominus pleraque ab anonymo nostro proprio marte concinnata esse, idque copiosa sane et satis expedita oratione : quamquam, præter superius citata, nonnulla et ex Vita S. Martini et ex aliis antiquioribus* (5) *excerpta haud ita ægre reperire esset.*

quoad reliqua

15. *Sed gravior est difficultas circa tria miracula quæ non verbis quidem et singulis adjunctis, sed quoad substantiam, ut ita dicam, eadem legimus* C *in utraque Vita* (6), *quorum præterea tertio adjungitur utrobique visio ignis in cœlo apparentis. Licet enim non omnino repugnet ut ejusdem generis prodigia a diversis sanctis diversis temporibus patrata sint, attamen quod inter pauca illa quæ* S. Hubertus *operatus narratur tria fuerint quæ eadem S. Arnulpho attribuuntur in ea Vita quæ auctori nostro pro exemplari in scribendo præ oculis fuit, id, credo, vix cuiquam probabile videri potest. Nec ad anonymum excusandum culpam rejicere licet in errorem aliquem popularem quo, ut non raro factum novimus, quæ uni viro cuidam præclaro conveniunt et aliis adscripta sint, quem errorem nimis facile sequendo idem minus sagacis quidem judicii, non tamen commenti reus pronuntiaretur : nam ex tribus illis miraculis duo posteriora cum visione eadem die et eo tempore contigisse referuntur quo jam cum* S. Huberto *versabatur. Non est igitur cur infitiemur admodum suspectam videri, ut minimum dicam, ejus in hac re sinceritatem. Sed neque inde jure sequitur eumdem jam nulla fide dignum esse quoad cetera et præsertim quoad ea quæ tradit de ultimis actibus, de morte et de duplici translatione* S. Huberti, *quæ et recentia erant et multos testes adhuc superstites habuerant, nisi quod utique sermones et alia nonnulla in describendo pompam sive populi luctum, ad ornatum potius quam secundum absolutam rei veritatem adjuncta supponere fas est.* E

fide indignum;

16. *In summa, habemus hic testem coævum et qui ultimis saltem* S. Huberti *vitæ temporibus in clerici domestici munere cum eo familiariter conversatus est et, si miraculorum nonnullorum relationem excipias, nulla ex parte suspectum, sed non adeo certæ auctoritatis quoad ea quæ ad primos annos regiminis sancti præsulis pertinent. Ulterius vero quisnam ille fuerit definire, etiam conjectando, non ausim. Hujusmodi quidem conjecturam timide proposuit cl. Josephus Demarteau* (7), *eumdem scilicet fuisse scriptorem Vitæ* S. Huberti *et Vitæ primigeniæ S. Lamberti, quam aliquantum expolitam edidit Mabillonius* (8) *ac post eum Constantinus Suyskenus noster* (9) *et mox secundum pristinam scripturam editurum se pollicitus est doctissimus amicus noster Godefridus Kurth* (10). *Nec desunt ad hanc opinionem confirmandam quædam argumenta. Eadem scilicet in utraque lucubratione dolenda est brevitas et reticentia circa præcipuos sancti historiæ eventus* (11), *eadem vero prolixitas in celebrando generalibus formulis illius* F *virtutes et quæcumque ad piam ædificationem legentium conferant. Eadem quoque styli barbaries et imperitia latini sermonis. Sed hoc temporis, illud et complurium aliorum hagiographorum commune vitium fuit. Neque mirandum esset quod nonnulla admodum inter se similia utrobique legerentur, quum certum sit Vitam Lamberti scriptori nostro notam fuisse, quippe qui ad* gesta illius sancti *lectorem suum remittat* (12). *Pauca tamen in summa ex Vita illa Lamberti excerpsit anonymus noster, præterquam ex ultimo capite (ante miracula et translationem), ubi agitur de iis quæ mortem sancti præsulis consecuta sunt. Locos parallelos hic rursus exscribimus.*

imitatus est etiam Vitam S. Lamberti,

17. Vitæ Lamb. num. 6 (13)... — Per annos septem ibidem vitam sanctam et angelicam duxit devotione intentissima,

Vitæ Hub. num. 3. — Postea igitur Hugbertus in timore Domini magis confirmatus, amplius se certaminam dedit,

(1) Supra num. 8. — (2) Num. 9. — (3) Num. 13. — (4) Cfr. G. Kurth, *Étude critique sur saint Lambert et son premier biographe* (in *Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*, 3e série, tom. III, 1876), p. 101-103; J. Demarteau, *Saint Hubert d'après son plus ancien biographe*, p. 22-25. — (5) Cfr. infra num. 17. — (6) Supra numm. 10, 11, 12. — (7) Opusc. cit., p. 70. — (8) *Act. SS. O. S. B.*, sec. III, part. I, p. 69.— (9) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 574.— (10) Diss. cit., p. 44, not. 2. — (11) Cfr. supra num. 5 et Kurth, op. cit., pp. 58, 59. — (12) Vit. Hub., num. 2 extr. — (13) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 575.

AUCTORE C. D. S.

A in laboribus, in jejuniis, in vigiliis, in orationibus, in caritate, in longanimitate et in omni custodia sanctorum exempla imitabatur.

VIT. LAMB. NUM. 13 — Erat itaque ... nutritor gregis, pastor ecclesiæ perfectus, plebi monita Christi præcepta præbens.

VIT. LAMB. NUM. 21 MED. — ... *Ideo utinam cum ipso interempti fuissemus, quia absentiam ejus ferre non possumus.* Et jam ista sermociuantes nullo modo quibant temperare a fletu... Ergo cum corpusculum ad portum pervenisset, petierunt eum ex more deponi de nave in feretro : quem inditum in basilicam S. Petri deferunt clerici cum hymnis, populus cum lamentis; ibique excubias vicissim agentes, noctem pervigilem ducunt.

VIT. LAMB. NUM. 22. — ... Ibi sub magno servatur honore, vallatus tumba, resurrecturus in gloria ... Cujus angeli Dei custodientes monumentum, diebus ac noctibus psallentes in ipsa basilica, et ad instar vocis ipsius sancti ac beatissimi Landeberti cum aliis ejus simili modulatione dulcissima resonantes. Quem multi ex loci illius civibus audientes et mirantes, cupientesque introire basilicam, nullo modo erant ausi intrare.

VIT. LAMB. NUM. 23. — ... *O ineffabilis potentia Creatoris generis humani, quis potest investigare potentiam et misericordiam, qui tanta dignatus es ostendere servis tuis ut non* B *solum animas eorum, sed et cadavera permittas custodiri ab angelis tuis?*

in jejuniis, in vigiliis, in castitate, in longanimitate, in omni sanctorum patriarcharum exempla secutus.

VIT. HUB. NUM. 16 MED. — Hic erat .. pastor ovium, nutritor orphanorum, adminiculum viduarum, doctor ecclesiæ, monita Christi præbens.

VIT. HUB. NUM. 2. — ... *Non fui dignus, ego miser, ut [cum] ipso interemptus fuissem.* — NUM. 18 EXTR. *Absentiam tuam ferre non possumus.* — NUM. 17 MED.. et a fletu nullo modo quibant temperare. NUM. 17 EXTR. Postea vero una cum sancto corpore gratulabundi usque ad basilicam sancti Petri, quam ipse paraverat, deferentes, ibique multis luminibus accensis noctem pervigilem ducunt, hymnidicas voces propsallentes usque ad solis ortu egerunt.

VIT. HUB. NUM. 19. — Dum in sepulcro positus surrecturus jacebat in gloria, ... cotidie ad illius sancti sepulcro miracula coruscant cœlitus. Quem nos videntes et audientes ipsum lectum cum strepitu resonantem, quando circa ipsum adstantes eramus; et multi alii, qui nobis testati sunt, quando ibi orationem facientes, tamquam in die et in nocte, sancti illius chori crepitantem crebrius audierunt : et ipsi in timore et pavore conversi non audebant diutius persistere in basilica...

VIT. HUB. NUM. 21 MED. — *O Deus omnipotens, creator generis humani, o mundi redemptor, quis tua potest enarrare misericordia ... qui tanta in tuis sanctis dignatus es mirabilia ostendere...?* (IBID. EXTR.) *Quia non solum in cœlum animas servorum tuorum præmia daturus es, sed etiam cadavera eorum in terra humata custodis.* E

quum censendus inde non est ipse conscripsisse

18. *Hæc sane longe pauciora sunt iis quæ notavimus in collatione Vitæ* S. Huberti *cum Vita S. Arnulphi. Itaque ex illa qualicumque similitudine nequaquam sequitur eumdem esse scriptorem Vitæ Lamberti et Vitæ* Huberti, *quum præsertim in posteriori haud paulo copiosior fluat oratio. Præterea adversus hanc opinionem efficax, ni fallor, argumentum præbent verba prologi (med.) :* Veritur a quibusdam meis contubernalibus simplices atque minus peritos tantum arripere opus, ne quando manibus virorum peritorum legendum inciderit, pro rusticitatis verba et incomposita oratione derisui habeantur ab eis. Sed ego nihil horum vereor, cujus studium est imitationi sanctorum pandere fratribus... *Certe ita locutus supponi nequit vir qui jam facundiam suam diu ante demonstrasset describendo vitam et miracula S. Lamberti præclaro pro illis temporibus libello, quique proinde longe alterius conditionis erat præ contubernalibus illis minus peritis qui numquam manum scribendo admoverant.* C *Denique et forte alicujus confirmationis loco addi potest scriptorem nostrum nequaquam, ut S. Lamberti biographum (1), nimis addictum fuisse partibus Merovingicæ stirpis, infensum vero Carolingis, utpote qui insigni reverentiæ et dilectionis sensu loquatur de Carlomanno ubi agit de elevatione corporis* S. Huberti (2); *sed forte etiam jure responderit aliquis interea animum ejus in illa re tempore Carlomanni jam non fuisse eumdem* (3).

Vitam illam coævam expolirit Jonas Aurelianensis, adjecta translatione anni 825;

19. II. *Hæc de Vita prima seu antiquissima. Pauca dicenda habemus de secunda, quam scilicet octoginta fere post annis, occasione translati corporis* S. Huberti *Leodio ad Andaginense cœnobium anno 825, deprecante Walcaudo Leodiensi episcopo (an. 811—post 831) concinnavit Jonas episcopus, Aurelianensis utique (nemo enim alius hujus nominis illa ætate claruit), qui adeo gratia valuit apud Ludovicum Pium imperatorem et aliis scriptis insignis prædicatur* (4). *Is præter descriptionem posterioris illius translationis, quam ex relatione Walcaudi accepisse dubium non est (neque enim ullo indicio demonstratur quod affirmarit Rivet* (5), *ipsum Jonam translationi interfuisse), nihil addidit Vitæ primæ, sed solummodo hanc politiori et ornatiori stylo donavit, ut ipse profitetur in epistola dedicatoria ad Walcaudum (extr.) :* Fidem ergo dictorum, *inquiens,* illi *(coævo scriptori)* attribuimus, nec alia cudimus quam ab ejus relatione comperimus; nobis tantum sufficit superficiem litteraturæ vel modico decorasse sermone, cujus ille aut contemptor fuit aut inscius. *Satis itaque nobis erit indicasse quibus subsidiis usi simus in adornanda editione nostra illius Vitæ, quam jam vulgarunt Laurentius Surius* (6) *ex antiquis mss. et Joannes Roberti* (7), *qui nec ipse quos adhibuerit codices distincte indicavit* (8).

cujus lucubrationem

20. *Viginti septem codices manuscriptos Jonæ libellum continentes vidi aut indicatos reperi. Horum quinque inspiciendi occasio vel otium non adfuit, Vindobonensem 550 (sec. X), Vaticanum Reg. Suec. 1896 (sec. XI), Catalaunensem * 217 (sec. XI), Londiniensem Burney mss. 351 (sec. XII) et Berolinensem Theol. in-fol. 267 (in. sec. XIII). Reliquos diligenter contuli inter se. E quibus undecim selegi, quos præcipui momenti judicari ad constituendum textum primævum. Ceterorum undecim, videlicet Bruxellensium 2756 (sec. XI) ac 7483 (sec. XIII), Parisinorum lat. 5308 (sec. XII-XIII), 5278 (sec. XIII-XIV), 11766 et 17639 (sec. XVII), Hagæ-Comitis J. 3 (sec. XIV), Namurcensis 2 (sec. XIV-XV), Leodiensium Univ. 58, al. 210 (sec. XIV) ac 18, al. 229 (sec. XVI)* (9) *et Seminarii 6. G. 25 (sec. XV), qui vel nimium mutili (ut Brux. 2756, qui cap.* I-V *med. tantum habet) vel multis mendis ex imperitia aut oscitantia librariorum admissis respersi vel denique admodum recentes sunt et nihil notatu dignum exhibent, variantes lectiones adscribere supervacaneum duximus. Codices autem Bruxellenses 18018 (sec. XII) et 2495 (sec. XV), Ultrajectinus Æv. Med. Script. Eccl. 22 (sec. XV) et Leodiensis Univ. 278, al. 228 (sec. XV), non textum integrum Vitæ*

* Châlons-sur-Marne.

(1) Cfr. Kurth, op. cit., p. 32-36. — (2) Num. ult. — (3) Cfr. Kurth, p. 36. — (4) Cfr. *Hist. litt. de la France*, tom. V, p. 20 sqq. : A. Ebert, *Allg. Gesch. der Litteratur des Mittelalters*, tom. II, p. 225-230 — (5) *Hist. litt.*, tom. cit., p. 30. — (6) Ad d. 3 novembris. — (7) *Hist. S. Huberti*, p. 52. — (8) Cfr. ibid., p. 114-117.— (9) De quo cfr. infra, num. 31-33.

a Jona

AUCTORE C. D. S.

a Jona conscriptæ aut aliquam ejus partem exhibent, sed solummodo compendium aliquod, illudque non idem in singulis : unde istorum codicum nulla ratio hic habenda est.

ex codicibus undecim

21. Porro quos adhibuimus undecim codices in tres classes distribuere juvabit. Prima classis (A), qua puriorem Jonæ textum referri censemus, continet duos codices, Namurcensem 15 et Parisinum lat. 9740. Secunda classis (B) complectitur codices sex, Parisinum lat. 5609, Haganum (Hagæ-Comitis) * 277, Bruxellenses 14656 ac 9636, Trevirensem Civ. 388, al. 966, et Metensem 397, qui præter singulis proprias, non paucas lectiones variantes exhibent omnibus communes : hujus classis codicem præcipue secutus videtur Roberti. Tertiæ classis (C) codices tres, Bruxellensis nempe 7460, Audomaropolitanus 716 et Duacenus 792, magis accedunt ad secundam classem quam ad primam, sed et proprias quasdam tribus communes subinde varietates habent.

edimus.

22. Accipe jam eorumdem magis distinctum elenchum et notitiam.

B A^1 — Namurcensis Civ. 15, olim Monasterii sancti Huberti in Arduenna, foliorum 272, cujus præcipua pars (fol. 1-260) exarata seculo XII, continet Passiones et Vitas sanctorum quorum festivitates celebrantur mensibus octobri, novembri et decembri, reliqua vero folia 12 Passiones S. Catharinæ et S. Thomæ Cantuariensis et alteram Vitam S. Huberti (1), descriptas manu seculi XVI. - Exordium singulorum capitum Vitæ signatum est littera capitali majori et præterea in margine minio depicti numeri quibus eorum ordo indicatur : horum tamen numerorum octo priores abrasi sunt, forte quod non respondebant distributioni lectionum quæ in festo S. Huberti recitandæ erant, et alii numeri atramento descripti prioribus substituti; inde vero a capite IX simul iisdem locis numeri minio et atramento notati sunt.

A^2 = Parisinus Bibl. Nat. lat. 9740, olim Suppl. lat. 243.3, exaratus seculo XII. Nullis signata sunt numeris capitulorum exordia, sed tantum littera majori minio depicta.

B^1 — Parisinus lat. 5609, olim Colbertinus 5443, dein Regius 4432.7, formæ minoris (0m,20×0,17), exaratus seculo IX. Nihil continet C præter Vitam S. Huberti a Jona conscriptam, cum epistola dedicatoria, prologo et indice capitulorum. Folio 1 verso, in margine inferiori, legitur hæc nota litteris capitalibus inscripta, quæ et continuatur fol. 2 recto : Hincmarus archiepiscopus ‖ dedit sancto Remigio, et folio adscititio in capite codicis : Liber sancti Remigii Remensis, volumen $\overset{\text{xx}}{\text{iiij}}$ et xij. Exordia capitum signata sunt suis numeris minio depictis, sed numerus II erasus et duo prima capita distributa sunt in octo lectiones, appositis recentiori manu atramento numeris II, etc., usque ad VIII.

B^2 = Bibliothecæ Regiæ Hagæ Comitis 277, formæ minoris, exaratus ineunte seculo XI. Neque in hoc codice numeri capitulorum signati sunt in ipsa Vita, sed singulorum exordium littera capitali majori indicatum. Desideratur epistola dedicatoria.

B^3 = Bibliothecæ Regiæ Bruxellensis 14656, olim Musei Bollandiani, exaratus seculo X. In hoc D solo codice præmittuntur singulis capitibus inscriptiones cap. I, cap. II, etc. Deest epistola dedicatoria.

B^4 — Bibliothecæ Regiæ Bruxellensis 9636, olim monasterii S. Laurentii Leodiensis, exaratus sec. XII. Deest tantum index capitulorum ; sed eorum distributio numeris ad singulorum initia appositis signata est. Severe culpandus est hujus codicis librarius quod passim pro arbitrio suo, ut videtur, multa verba mutaverit vel omiserit aut ordine perturbaverit : unde multas sibi proprias lectiones variantes habet. Harum singularium varietatum accuratam recensionem usque ad numerum 10, non tamen ultra describere visum est, ut lector et faciem apographi rite perspectam teneat et ne plus æquo sterili lectionum variantium abundantia defatigetur. Idemque præstandum duximus quoad utrumque codicem sequentem, simili ratione deturpatum.

B^5 = Trevirensis Civ. 388, al. 966, seculi XII. Desiderantur in eo epistola dedicatoria et prologus.

E B^6 = Metensis 397, olim ecclesiæ cathedralis, seculi XIV. Eadem desiderantur, et præterea index capitulorum.

C^1 — Bibliothecæ Regiæ Bruxellensis 7460, olim cœnobii Vallicellensis, dein Musei Bollandiani, seculi XIII. Desideratur epistola dedicatoria.

C^2 = Audomaropolitanus 716, olim parthenonis Clari-marisci, seculi XIII. Desiderantur epistola dedicatoria et index capitulorum.

C^3 — Duacensis 792, olim cœnobii Marchianensis, seculi XIII. Desideratur epistola dedicatoria.

Liber miraculorum primus circa medium seculum IX videtur conscriptus;

23. III. Vitæ S. Huberti a Jona Aurelianensi conscriptæ subjungimus libros miraculorum qui in nonnullis codicibus eidem adjecti leguntur et inter monumenta Hubertina proximum ab ea locum ætate sibi vindicant. Libros, inquam : nam præter Miraculorum librum a Joanne Roberti editum (2), alter reperitur longe antiquior in codicibus Bruxellensibus 14656 et 9636, quos superiori numero notavimus siglis B^3 et B^4. Octo is tantum miracula refert, quorum primum contigisse narratur in ipso translationis sancti Huberti anno seu 825; sextum vero Seroldo abbate monasterii F Sancti Huberti, id est inter annos 836 et 855 (3), quin immo, si in hac re libro secundo plane confidere licet, primo vel secundo anno regiminis ejus, scilicet 837; septimum deinde biennio post. Unde, quoniam nulla apparet ratio cur octavum longo intervallo temporis præcedenti successisse credamus, admodum probabile est octo illa miracula intra viginti fere a translatione annos concludenda esse. Hinc ulterius alicui in mentem venerit suspicari librum illum eidem Jonæ Aurelianensi deberi qui Vitam sancti expolivit, quum præsertim scriptor nusquam se monachum Sancti Huberti fuisse significet. Sed conjecturæ huic imprimis obstat insignis sane styli diversitas, qui in hoc libro longe minus expeditus est et elegans quam in Vita.

secundus extremo seculo XI:

24. Alterum Miraculorum exemplar seu librum exhibuerunt nobis, præter editionem Joannis Roberti (4), codices duo bibliothecæ civitatis Namurcensis signati numeris 15 et 2, uterque olim monasterii Sancti Huberti, quorum prior (5) seculo XII, alter seculo XV exaratus est. Hunc secundum

(1) De qua infra num. 28.— (2) *Hist. S. Huberti*, p. 72-112; et inde in *Act. SS. O. S. B.*, sec. IV, part. I, p. 297-305. — (3) Cfr. *Mon. Germ Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 571, not. 34. — (4) Cfr. et infra, num. 32 init.— (5) Cfr. supra, num. 22, A¹.

librum

A *librum conscriptum esse constat circa finem seculi undecimi. Etenim miraculum* XXIX, *quod est ultimum, se comperisse testatur scriptor* viro egregio Lamberto, loci hujus monacho, postmodum vero Hasteriensi *seu Valciodorensi (Hasteriense videlicet cœnobium jamdudum tunc cum Valciodorensi conjunctum erat)* abbate referente, *et in superiori* (XXVIII) *sermo est de Alberto comite Namurcensi, cui uxor erat Ida. Lambertum e vivis excessisse anno 1050 aiunt compilatores* Galliæ Christianæ (1), *sed nulla auctoritate et manifesto errore. Nam in* Chronico Valciodorensi, *quem solum fontem habuerunt in hac parte, narratur Albertus comes Namurcensis*, pater Godefridi, *in quosdam Lamberto abbati injuriam inferentes atrociter sæviisse* (2) ; *Albertus autem ille, pater Godefridi idemque Idæ conjux, tertius hujus nominis comes Namurcensis fuit ab anno 1063 usque ad annum 1105* (3). *Itaque de anno obitus Lamberti nihil certi habemus. Illud solum novimus ex Cantatorio seu Chronico Sancti Huberti, Godescalcum, successorem Lamberti* (4), *abbatem jam fuisse anno 1075* (5). *Non autem ante annum 1086 absolutum* B *fuisse librum liquido constat ex exordio miraculi XXII, ubi scriptor :* Nostris quoque temporibus, *inquit*, quidam Haduinus Laudunensis, annuente abbate FELICIS MEMORIÆ THEODORICO, eamdem possessionem, *scilicet Evernei-curtis* (6), mutuare voluit; sed nullo assensu provincialium id obtinere potuit. Cujusmodi contradictionem prudenter abbas perpendens divino nutu fieri, expostulato altari ejusdem possessionis a domno ELINANDO PONTIFICE LAUDUNENSI cellam ibidem constituit. *Jam vero habemus diploma Elinandi quo constat concessionem illam altaris seu altarium factum esse anno 1082* (7). *Agitur itaque hoc loco de Theoderico illo abbate Andaginensi, qui obiit anno 1086, regiminis sui trigesimo secundo* (8).

is autorem habet monachum Stabulensem.

25. *Hæc de tempore conscripti libri secundi Miraculorum. Quod autem ad personam auctoris pertinet, confidenter asserit Roberti monachum illum fuisse Andaginensem seu Sancti Huberti, ad verba citata exordio superioris numeri*, Lamberto loci hujus monacho, *notans* (9) : Nempe ANDAINI : passim prodit author se ad eumdem sacrum gregem pertinere. *Et alio loco* (10), *post-* C *quam recte indicavit* certo constare, horum Miraculorum scriptorem eodem tempore vixisse cum authore Cantatorii, nempe cum Theoderico abbate vel paulo post, *subjungit :* Imo mihi probabile admodum videtur, eumdem utriusque operis esse scriptorem : argumenta huic rei afferam, ubi occasio tulerit. *Argumenta hæc nusquam allata reperi; sed neque in toto illo secundo libro ullum locum ubi se auctor Andaginensem monachum fuisse prodat. Quin immo ex verbis citatis de Lamberto manifeste colligitur ipsum non fuisse Andaginensis, sed Stabulensis cœnobii alumnum, quum ex Chronico Valciodorensi constet Lambertum non ex Andaginensi, sed ex Stabulensi monasterio a Poppone hujus abbate ad Valciodorense regendum fuisse directum* (11). *Sed ex Andaginensibus utique accepisse censendus est ea quæ scripto consignavit, et præcipue librum primum Miraculorum, quem in compendium redactum totum suo inseruit* (12) *ac viginti et uno miraculis auxit.*

Pauca de S. Huberto seculo XI tradidit Anselmus Leodiensis ;

26. IV. *Quæ hactenus recensuimus documenta de* S. Huberto *certiora sunt, utpote a scriptoribus coævis vel supparibus conscripta. Secus dicendum de iis quæ sequuntur : hæc enim non ante quartum a sancti obitu seculum confecta sunt et, si Vitam coævam excipias, nulla vetustiori auctoritate nituntur. Primum inter ea locum occupat notitia quam de* S. Huberto *tradidit paulo post medium seculum XI Anselmus canonicus S. Lamberti* (13) *in libro suo de* Gestis episcoporum Tungrensium et Leodiensium. *Quæ quum brevissima sit, eam hoc loco transcribendum ducimus ex præclara editione operis Anselmi quam adornavit cl. v. Rud. Koepke. Sic itaque Anselmus, cap. 16 :* De sancto Huperto. — Igitur successit sancto Lamberto venerabilis pater Hupertus in ordine episcopali tricesimus; cujus vitam qui plenius nosse volunt, ad Vitam ejus, quæ virtutibus plena apud nos habetur descripta, recurrant. Sed ne nos cum silentio præterisse videamur, tantum de eo dicamus quantum scientibus non sit onerosum nec omnino ignorantibus obscurum. Hic cum ossibus beati E Lamberti Leodium transtulit sedem episcopii, quæ catenus habebatur Trajecti. Ipse primum in humili Leodio, Deo opitulante, religionis posuit fundamentum, unam tantum ecclesiam ordinando eamdemque pro temporis opportunitate fabricis ceterisque insignibus adornando. Jus civile oppidanis tribuit, vitam et mores ipsorum disciplinæ freno composuit. Libram panis, libram vini modiumque, quæ nobiscum perseverant usque hodie, sapienter constituit. Tandem multis virtutibus plenus, in senectute bona migrans ad Dominum, a semet dictatam in ecclesia, quæ nunc est apostolorum principis, apud nos accepit sepulturam. In qua cum post septuaginta annos corpore jam futuræ resurrectionis gloria demutato inveniretur, obtentu Ludowici, filii Karoli Magni in pagum Arduennam est translatus, ibique ex satis amplis reditibus fidelium devotione oblatis proprium illi conditum est monasterium (14).

paulo plura seculo XII Nicolaus.

27. V. *Eodem fere tempore quo Anselmi opus vel paulo post conscriptum esse oportet* libellum illum quem a viris fidelibus editum de vita et conversatione ipsius Huberti ante episcopatum a plerisque et haberi et legi *ait Nicolaus canonicus Leodiensis in Vita S. Lamberti* (15). *In quem locum adnotavit Constantinus Suyskenus noster* (16) : Haud dubie designat hic libellum qui Conversio S. Huberti comitis inscribitur editusque est a Joanne Roberti, in cujus cap. 3 ista commentitia ordinatio cum aliis adjunctis fabulosis narratur. *Fateor id mihi non adeo videri perspicuum, quin immo, ut verius dicam, haud dubie esse falsum. Non pauca quidem reperi apographa cujusdam Vitæ* S. Huberti *in qua referuntur omnia quæ leguntur apud Nicolaum* (17). *Sed imprimis omnia ista apographa posteriora sunt ætati hujus scriptoris, qui floruit ante medium seculum XII. Deinde, quæ inter illa aliquanto vetustate præstant, nulla omnino habent præter eadem illa quæ apud Nicolaum leguntur, eaque iisdem omnino verbis,*

(1) Tom. III, p. 573. — (2) Ap. d'Achéry, *Spicileg.*, tom. II, p. 724. — (3) Cfr. J. Borgnet in *Biographie nationale* (de la Belgique), tom. I, p. 197-198. — (4) *Chron. Valciodor.* ap. d'Achéry, loc. cit. — (5) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 580. — (6) Vid. Mirac. XXI. — (7) Martene et Durand, *Ampliss. Coll.*, tom. I, p. 501. — (8) *Cantator.* seu *Chron. S. Huberti*, num. 53 (*Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 595). — (9) *Hist. S. Huberti*, p. 229, not. 207. — (10) Ibid., p. 215, not. 138. — (11) D'Achery, *Spicileg.*, tom. II, p. 721. — (12) Num. 1-7 et num. 9. — (13) Cfr. R. Koepke, in *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VII, p. 150. — (14) Ibid., p. 198. — (15) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 616, num. 75. — (16) Ibid., p. 617, annot. *g.* — (17) Cfr. num. seq.

AUCTORE C. D. S.

paucis

AUCTORE C. D. S.

paucis admodum variantibus lectionibus, expressa, et etiam adjecta eadem illa clausula quam superius, exordio hujus numeri, citavimus. In recentioribus vero apographis, seculo XV exaratis, alia quædam addita sunt. Denique, quod maxime advertendum, Ægidius Aureævallensis, qui paulo ante medium seculum XIII Anselmi Gesta episcoporum Leodiensium *interpolando auxit, de* S. Huberto *agens, nihil retulit præter ea quæ leguntur apud Jonam Aurelianensem et apud Nicolaum, cujus etiam et ipse citat sententiam qua remittitur ad alium libellum prius editum, quem nequaquam a se aliunde notum significat. Sed neque Joannes Ultramosanus, diligentissimus ille Leodiensium traditionum, earum etiam quæ maxime fabulosæ sunt, collector, in Chronico suo, quod extremo seculo XIV conscripsit et in quo tam multa de* S. Huberto *narrat, quidquam, ut infra dicemus, novit de conversione sancti per apparitionem cervi, quæ in opusculo edito a Roberti legitur, quamque certissime censendus est non prætermissurus fuisse, si novisset.*

qua et seorsim sub titulo Vitæ S. Huberti *descripta reperiuntur;*

28. *Admodum itaque probabile mihi videtur libellum illum, de quo Nicolaus, si non censendus est suppositus* (1), *adhuc in inexplorato aliquo codice delitescere; quæ autem apographis mox citandis descripta est Vita* S. Huberti, *eam sub breviori forma primo excerptam esse ex ipsius Nicolai fetu, id est Vita S. Lamberti, deinde vero eamdem vel antiquiorem illam citatam apud Nicolaum, semel et iterum auctam post seculum XIV ad duplicem illam formam pervenisse quam exhibent nonnulli codices. Triplex igitur illius Vitæ exemplar distinguendum et seorsim nobis edendum censuimus. Primum, totum quantum, ut diximus, ex Vita S. Lamberti haustum, præfixo tantummodo prologo ex cujus exordio id ipsum confirmatur, codices præbuerunt nobis quatuor, Namurcenses nempe bibliothecæ civitatis 15, quoad hanc partem seculi XIV* (2), *et 2, ejusdem ætatis, uterque olim monasterii Sancti Huberti Andaginensis, Leodiensis 18, al. 229, descriptus ineunte seculo XVII* (3), *et Parisinus 17639, item seculi XVII.*

huic affines aliæ duæ Vitæ

29. *Secundum continent codices bibliothecæ Academiæ Ultrajectinæ Æv. Med. Script. Eccl. 22, olim cœnobii Carthusiani apud Trajectum, ac bibliothecæ regiæ Bruxellensis 197, olim cœnobii* C *Rubeævallis, uterque seculi XV, et editio Roberti* ex Ms. Carthusiæ Leodiensis et Monasterii Rubræ-Vallis (3). *Codex Ultrajectinus, membraneus, foliorum circiter 215 (0^m,32 × 0,22), præter alia quædam opuscula, continet Passiones et Vitas sanctorum quorum festivitates celebrantur mensibus novembri et decembri. Ad calcem voluminis et eadem manu quæ illud totum descripsit, hæc adnotata leguntur :* Finitur per fratrem Swederum de Boecholt, anno Domini M°.CCCCXXVI°. XIII kalendas maii vel circa. — Idem Swederus anno Domini M°.CCC°.LXXX° ipso die beati Alexii vestitus fuit Colonie. – Item anno Domini M.CCC.XCVI. fuit missus Trajectum. *Deinde alia manu :* Item anno Domini M.CCCC.XXXIII obiit idem dilectus pater domnus Zwederus, qui hunc librum et alios libros nobis scripsit, postquam LIII annis laudabiliter vixit in ordine et nobiscum ; sepultus sexto loco, octavo die aprilis... *Codex Bruxellensis 197, item membraneus, foliorum 238 (0^m,36 × 0,265) complectitur Vitas sanctorum quorum memoria annua occurrit a die 15 mensis augusti ad ultimum novembris. Folio 237 verso legitur hæc nota litteris* D *rubris descripta :* Iste liber pertinet fratribus monasterii sancti Pauli dicti Rubeevallis in Zonia juxta Bruxellam. Qui et scriptus est in eodem monasterio ac finitus anno Domini M°.CCCC°.LXV° in octava sancti Johannis evangeliste, per manus fratris Johannis Back presbyteri donati. Orate pro eo.

non ante finem seculi XIV concinnata.

30. *Tertium denique ejusdem Vitæ exemplar, quod jam minus presse Nicolai verbis inhæret, offendimus in codicibus chartaceis tribus seculo XV exaratis, Leodiensi scilicet Univ. 278, al. 228, olim monasterii Sancti Trudonis, Metensi 577, et tertio nunc Musei nostri Bollandiani, qui præter hanc Vitam* S. Huberti *continet Vitam S. Judoci flandrice conscriptam.*

Prolixam deinde Vitam S. Huberti

* des Preiz

** d'Oultremeuse

31. VI. *Denique ingentem farraginem traditionum de* S. Huberto, *quarum apud antiquiores scriptores nulla exstant vestigia, extremo seculo XIV in prolixo suo Chronico gallice conscripto servavit nobis Joannes de Pratis* seu Ultramosanus**. Quæ utique nobis inde excerpenda et lectoribus nostris proponenda fuissent latine reddita, nisi hoc nos labore levasset Adolphus Happart, monachus Sancti Huberti Andaginensis, Trajectensis ortu. Duplicem is Vitam* S. Huberti *conscripsit, quam hactenus ineditam cum aliis multis documentis continet codex nunc Universitatis Leodiensis signatus numero 18, al. 229. Codex iste chartaceus est, foliorum 159 (0^m,305 × 0,20). Hunc ipsum Happarti autographum esse nonnulli existimarunt* (5), *sed manifesto errore. Etenim Happartum floruisse exordio seculi XVI ex iis quæ leguntur in ipso codice constat. Hæc nempe inscriptio præfixa est alteri ex Vitis* S. Huberti : Gesta S. Huberti noviter edita, scilicet anno 1511, in festo Andreæ, per me N.* Adulphum Happart (6) ; *præfationi vero alterius hæc adjecta sunt :* Anno Domini 1526. 8 die mensis April. complevi æditionem in vitam S. Huberti... (7). *Præterea fol. 57v incipit* Cathalogus Abbatum monasterii Andaginensis sub annalium calculo assertus per N. Adulphum Happart, P. S. H., *cui inscripta est hæc dedicatio :* Reverendo in Christo Patri ac Domino suo D. Nicolao a Malesiis Ecclesiæ Anduomensis *(sic)* Abbati dignissimo N. Adulphus Happart. S. D. *et re vera terminatus est primo catalogus hac notitia :* Anno Domini 1503 ... F Reverendus in Christo pater et D. Dominus Nicolaus a Malesiis ex custode in Abbatem Ecclesiæ S. Huberti Andaginensis est electus. Hujus dignissimi prælati religionem, patientiam, constantiam, magnanimitatem, quibus antecessores suos præcedit, cum hominem nondum exuit *(obiit Nicolaus de Malaise anno 1538)* scribere distuli... (8).

* Nonnus. *Cfr. Vit. VI proœm.*

ex Chronico Joannis Ultramosani

32. *At in eodem codice, et eadem manu qua reliqua omnia, descripta leguntur fol. 157v quædam excerpta ex Petro Cratepolio, hoc præfixo titulo :* Fr. Petrus Kratepolius Minorita, Theologiæ Baccalaureus, edidit anno Domini 1578 elenchum de gestis Leodiensium Antistitum, in quo de patrono nostro Huberto hæc succincte refert. *Præterea, fol. 44r, versus gallici quos ad* S. Huberti *tumulum* Hub. Huberti ponebat in cripta D. Petri—1582, *et eodem loco,* Ex martyrologio Romano Gregorii 8 *(sic)* Pontificis Max. jussu edito, *nota Baronii de* S. Huberto *ad diem 3 novembris; Martyrologium autem Romanum*

(1) Cfr. infra, num. 92. — (2) Cfr. supra, num. 22, A1. — (3) De quo infra numm. 31, 32. — (4) *Hist. S. Huberti,* p. 3. — (5) *Bibliographie nationale* (de la Belgique), tom. VIII, p. 706. — (6) Fol. 140r. — (7) Fol. 2r. — (8) Fol. 70r.

cum

A *cum notis Baronii primum editum est anno 1586. Sed et catalogo abbatum, de quo dictum est extremo superiori numero, adjectæ sunt notitiæ de abbatibus qui successerunt Nicolao de Malaise, usque ad electionem Nicolai de Fanson, die 5ᵃ* febr. anni 1611 (1).

fere hausit Adulphus Happart,

33. *Denique codicem Leodiensem ex alio antiquiori descriptum esse indicat et* Index eorum quæ in hoc libro continentur (2), *ubi scilicet ad singulos titulos signatum non est ipsius hujus codicis folium quo incipiunt opuscula, sed numerus omnino diversus. Hunc indicem retexere visum est. Hæc igitur in codice nostro continentur :*

Fol. 1ʳ. Prologus in vitam et gesta Sᵗⁱ Huberti ante episcopatum, *per Ad. Happart.*

Fol. 2ʳ. Index eorum quæ in hoc libro continentur.

Fol. 2ᵛ. Vita Sᵗⁱ Huberti ante episcopatum per N. Adulphum Happart religiosum Sᵗⁱ Huberti.

Fol. 22ʳ. Vita S. Huberti ex Nicolai Leodiensis Vita S. Lamberti excerpta.

Fol. 24ʳ. Vita S. Huberti auctore Jona Aurelianensi, cum epistola dedicatoria, prologo et
B *indice capitulorum.*

Fol. 37ᵛ. Miraculorum liber II (3), *admodum negligenter descriptus, prætermissis subinde vel manifeste adulteratis, ita ut jam nullum sensum reddant, quibusdam vocibus : unde et in illo libro edendo codicis hujus rationem habendam non duximus.*

Fol. 44ʳ. Baronii nota de S. Huberto ad Martyrologium Romanum. Versus gallici ab Hub. Huberti positi in crypta B. Petri Leodii.

Fol. 44ᵥ. Modus et assertio novenarii instituti peregrinorum sancti Huberti ... per præfatum D. Adulphum Happart editum.

Fol. 52ᵛ. Vita S. Beregisi abbatis.

Fol. 57ᵛ. Catalogus abbatum monasterii Andaginensis sub annalium calculo assertus per N. Adulphum Happart, *cum continuatione usque ad annum 1611. Documentum hoc desinit fol. 72, lin. 9 ; reliquum hoc folium et sequentia usque ad 75 vacua relicta sunt.*

Fol. 76ʳ. Liber qui Cantatorium dicitur. *Desinit fol. 133ᵛ. Folium 134 vacuum relictum est.*

Fol. 135ʳ. Vita Domini Theoderici abbatis Sᵗⁱ Huberti. *Exordium tantum hujus Vitæ*
C *descriptum est, desinens fol. 135ᵥ, lin. 2; reliquum folium et sequentia usque ad 139 vacua relicta sunt.*

Fol. 140ʳ. Gesta Sᵗⁱ Huberti noviter edita, scilicet anno 1511 in festo Andreæ per me N. Adulphum Happart.

Fol. 157ᵛ. Excerpta ex Petri Cratepolii elencho Leodiensium antistitum edito anno 1578.

quam æquo magis laudavit Roberti.

34. *Adulphum Happart magni fecit Joannes Roberti. Qui fontes unde notas et paralipomena sua ad Vitam* S. Huberti *hausit recensens :* Quartum itidem Ms., *ait,* est cujusdam Adolphi Happart Andainensis monachi, qui, diligentissimus in S. Huberti vita aliisque affinibus describendis, profitetur sancte se nihil allaturum quod ab idoneis authoribus non hauserit (4); *et alio loco* (5) : Happart suo more diligenter e pluribus scriptoribus, quos ipse me legisse profiteor, quæ huc *(ad origines civitatis Leodiensis)* spectant collegit.

AUCTORE C. D. S.

Verum attentius nobis utramque Happarti propriam scriptionem inspicientibus lucidenter mox constitit nullos alios scriptores ab ipso adhibitos esse præter Nicolaum canonicum et præcipue seu fere unice Joannem Ultramosanum, e cujus Chronico quæcumque de S. Huberto *leguntur, latine reddita, sine ullo delectu aut aliorum fontium comparatione consarcinando Vitam suam* S. Huberti *composuit. Inde ortum est exemplar illud Vitæ quod in codice incipit fol. 140ʳ, desinit fol. 157ᵛ, quodque nunc primum edemus infra. Postea vero, quum narratio illa nimis jejuna sibi videretur, eam expoliendam et ornandam suscepit, multis præmissis traditionibus fabulosis de origine et primis regibus Francorum, cetera vero, quæ jam in prima Vita referebantur, multa et inani pompa verborum fere amplificando. Itaque illud secundum exemplar integrum edere visum non est ; sed satis erit titulos capitulorum recensere et quibusnam prioris capitibus singula respondeant indicare, ac denique unum alterumve exscribere, unde totius operis facies legentibus facile perspecta habeatur.*

Alia de S. Huberto scripta recentiora.

35. *Nihil dixi de Legenda* S. Huberti *quam gallice conscripsit circa medium seculum XV Hubertus Le Prevost, editam Bruxellis anno 1846 a cl. v. Eduardo Fétis et inde apud Migne* (6) *: hoc enim solum præstitit Hubertus ille quod gallice reddidit aliquanto amplificatam Vitam* S. Huberti *quam infra dabimus loco quinto, et Vitam concinnatam a Jona Aurelianensi; quibus adjunxit et librum primum miraculorum. Recentioribus vero temporibus multa de sancti nostri vita et cultu scripta et typis edita sunt : quæ distinctius recensita videsis in præclaro elencho fontium historicorum medii ævi quem debemus doctissimo viro Ulyssi Chevalier* (7) *et in fratrum De Backer Bibliotheca Scriptorum S. J.* (8). *His adde egregias disquisitiones cl. v. Josephi Demarteau* (9) *et nuperrimum librum cl. v. Henrici Gaidoz* (10). *Quibus subsidiis muniti jam ipsi eamdem materiam tractare aggredientes, hunc ordinem sequendum duximus ut primo* (11) *quæ securius ex antiquioribus documentis de* S. Huberto *asserere licet indicaremus, deinde vero* (12) *quæ traditione tantum longe sequiori et magis incerta asseruntur vel etiam certe falso prolata sunt.*

§ II. Quo tempore S. Hubertus in cathedram episcopalem sublimatus sit. F

S. Hubertum ante finem seculi VII S. Lamberto successisse, adversus Henschenium et alios

Circa tempus istud nihil aliud nos edocet coævus S. Huberti *biographus nisi hoc unum, illum scilicet statim post S. Lambertum, qui sedem* Tungrensem *quadraginta annos tenuerat, eidem episcopum subrogatum fuisse. Unde quæstio de tempore suscepti ab* Huberto *episcopatus eadem est cum illa alia, a multis recentioribus, et quidem eruditione inter omnes præstantibus viris multum discussa, de anno obituali S. Lamberti. Utinam vero ut discussam, ita tandem eliquatam eam profiteri liceret. At quantum absit hinc affatim demonstratur quod, quum Henschenius noster in Commentario prævio de S. Amando* (13) *Lamberti martyrium contigisse censuerit anno 707 aut*

(1) Fol. 72ʳ. — (2) Fol. 2ʳ. — (3) Cfr. supra num. 24. — (4) *Hist. S. Huberti,* p. 115. — (5) Ibid., p. 159 extr. — (6) *Dictionnaire des légendes,* p. 604. sqq. — (7) *Répertoire des sources historiques du moyen âge,* Part. I (Biographie), vᵒ Hubert (Sᵗ). — (8) *Bibl. des écriv. de la C. de J.,* ed. II, tom. III, p. 226-231. (9) *Saint Hubert et son premier biographe,* Liège 1877, *Saint Hubert d'après son plus ancien biographe* (ex *Bulletin de l'Institut archéologique liégeois,* tom. XVI), Liège 1882. — (10) *La Rage et S. Hubert* Paris 1887. — (11) §§ II et III. — (12) § IV sqq. — (13) Num. 104 (*Act. SS.,* tom. I Febr., p. 837).

etiam

AUCTORE C. D. S.

etiam serius, Pagius in Critica (1) *magis definite anno 707, Mabillonius vero* (2) *et Cointius* (3) *circa annum 708, Suyskenus denique, qui Acta S. Lamberti ad diem decimam septimam septembris in collectione nostra Bollandiana illustranda suscepit, anno 709 probabilius illud martyrium innectendum duxerit* (4), *horum omnium laboriosas conjecturas evertit documentum certissimum, diploma scilicet a Pippino majore domus in favorem Epternacensis monasterii datum* sub die III Idus Maias Anno XII regni domini nostri Childeberti gloriosissimi regis *seu Dominicæ incarnationis 706, quodque subscriptione sua præter alios confirmavit, primo loco post Drogonem Pippini filium,* Chuchobertus episcopus (5), *quo nomine* Hubertum *episcopum Trajectensem ad Mosam indigitari recte notavit v. cl. Lud. Weiland* (6). *Accuratius itaque tota illa quæstio rursus hic nobis resumenda est* (7).

demonstrant testimonia non pauca seculi XI

37. *Antiquissimum omnium circa annum martyrii S. Lamberti ac proinde electionis* Huberti *testimonium nobis præbent* Annales Leodienses, *circa medium seculum XI exarati, ubi legitur ad annum 701 :* Sanctus Lantbertus martirizatur (8). *Qui vero iisdem satis affines videntur et paulo antiquiores, circa annum scilicet 1000 conscripti,* Annales Laubienses, *nihil quidem habent de nece S. Lamberti, sed exordium pontificatus ipsius indicant ad annum 656 :* Sanctus Theodardus martyrizatur, cui succedit sanctus Lambertus filius Apri comitis (9). *Cui si addantur quadraginta anni, qui a biographo coævo* S. Huberti *eidem pontificatui tribuuntur, deducimur ad annum 696 vel 697, quo anno* S. Hubertus *episcopales infulas suscepisse dicendus esset. Anno etiam 697 eadem innectunt* Annales Stabulenses, *ex Leodiensibus utique quoad hanc partem derivati* (10), *his verbis :* 697. S. Lambertus martyrizatur. Hubertus substituitur (11).

et sequentium

38. *Ad hos accedit, quod ad summam rei spectat, Sigebertus Gemblacensis, in celebri suo* Chronico *quod ad annum 1111, ultimum scilicet vitæ suæ deduxit, ad annum 658 notans :* Theodardo episcopo martyrizato, sanctus Lambertus, filius Apri comitis, episcopatum Trajectensem illustravit gloria nobilitatis (12). *Et ad annum 698 :* Sanctus Lambertus Pipinum principem increpare C ausus, quod pelicem Alpaidem suæ legitimæ uxori Plectrudi superduxerit, a Dodone fratre ipsius Alpaidis Leodii martyrizatur et Trajecti tumulatur, eique sanctus Hucbertus episcopus subrogatur (13). *Sigebertum secuti sunt* (14) Annales Xantenses *ad annum 698 :* Sanctus Landbertus Tungrensis episcopus in Leodio vico occiditur (15). *Non ita perspicue Ekkehardus Uraugiensis, qui fere eodem tempore (obiit enim anno 1129) quo Sigebertus* Chronicon universale *conscripsit, ubi ad annum 700 :* Hujus *(Tiberii imp. an. 700-705), ait,* tempore occisus est sanctus Lantpertus episcopus sub Hildeberto rege (16). *At Sigeberto et aliis hactenus citatis prorsus consonant Nicolaus canonicus Leodiensis, qui Vitam scripsit S. Lamberti ante medium seculum XII, et auctores primæ partis Vitæ* S. Huberti, D *sive Nicolao antiquiores* (17), *sive posteriores : hi enim* Hubertum *Romæ statim post Lamberti necem a* Sergio *papa ordinatum indicant* (18).

usque ad

39. *Similem traditionem referunt et* Notæ Aureævallenses *ineunte seculo XIII collectæ* (19), *quas olim sub titulo* Chronici brevis Leodiensis *ediderunt Labbe et Martene, ubi legitur :* Circa annum Domini 730, 3 kalendas julii obiit beatus Hugbertus, quamvis ejus festivitas recolitur 3 nonas novembris, quando Karlomannus corpus ejus de terra levavit et in altum collocavit. Qui præfuit sedi Tungrensi annis 30, quamvis in vita beatæ Odæ legatur præfuisse annis viginti, sub apostolicis Sergio, Johanne VI, Sisinnio, Constantino, Gregorio II, imperatoribus Tiberio Absimaro, Leone expulso, Justiniano II cum Tiberio suo filio, Philippico, Anastasio, Theodosio et Leone (20). *Non infitiabor equidem, haud unum in hoc testimonio notari posse errorem ; neque tamen inde evertitur vis ejus, quatenus constantem traditionem confirmat qua* S. Hubertus *circa annum 700 episcopali dignitate ornatus fuisse asseritur.*

seculum XIV,

40. *Denique ejusmodi testimoniorum agmen post medium seculum XIV claudit continuatio tertia* Gestorum abbatum Trudonensium, *ubi hæc notata reperimus :* 19. Post paucos vero dies ..., sanctus Lambertus Trajectensis epyscopus eligitur, ... et consecratur anno etatis sue 21... — 20. Anno Domini 685, ... epyscopatus autem sancti Lamberti anno 28... — 22. Anno Domini 691, ... epyscopatus sancti Lamberti anno 35... — 23. Anno Domini 693, ... epyscopatus sancti Lamberti anno 37, plus minusve... — 26. ... Anno Domini 697... — 27. Anno sequente, cum sanctus Lambertus Pipinum principem caritative corripuisset de pelicatu Alpaidis, a Dodone duce Ardenne, fratre hujus Alpaidis, martirizatur, et Trajecti tumulatur anno epyscopatus sui 40, etatis vero 61...(21). *Ex his omnibus itaque colligitur scriptorem nostrum cum Sigeberto electionem Lamberti illigasse anno 658, ejusdem vero martyrium et consecrationem* Huberti *anno 698. Qui utique mox non satis sibi constans, de* Huberto *scribit n. 30 :* Fuit autem in epyscopatu annis 32, et obiit post annos hos anno Domini 735, 3 kal. julii. *Hæc imperitiam scriptoris manifestant, nequaquam* F *vero inde constantia traditionis circa tempus suscepti ab* Huberto *episcopatus labefactatur.*

uno ejusdem seculi XIV contrario :

41. *His autem testimoniis non paucis et plerisque domesticis, quibus* Hubertus *circa annum 700 vel paulo ante in episcopum Trajectensem consecratus fuisse traditur, unum video opponi posse testimonium scriptoris qui ineunte seculo XIV ad* Annales Mellicenses *quædam adjecit, sub titulo* Auctarii Cremifanensis *cum iis Annalibus edita. Is scilicet, tempora Leonis III summi pontificis cum Pippini et Ebroini temporibus confundens et per alium turpem errorem Ebroinum Pippini, quem* primum *et* regem Francorum *appellat, principem seu majorem domus faciens, his verbis S. Lamberti cædem refert ad annum 706 :* Sanctus Lambertus sub Leone III

(1) Ad an. 698, n. 1. — (2) *Act. SS. O. S. B.*, sec. III, part. I, p. 77. — (3) *Annal.*, tom. IV, p. 461. — (4) Commentar. præv. de S. Lamberto, § VIII (*Act. SS.*, tom. V Sept., p. 537). — (5) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XXIII, p. 54, et Dipl. tom. I, p. 94. — (6) *Mon. Germ*, loc. cit. — (7) Quæ præsenti paragrapho continentur, jam gallico idiomate vulgavi anno 1877 *(L'année de la mort de S. Lambert)* in Periodico *Précis Historiques.* — (8) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. IV, p. 12. — (9) Ibid., p. 11. — (10) Cfr. ibid., tom. XIII, p. 39. — (11) Ibid., p. 41. — (12) Ibid., tom. VI, p. 325. — (13) Ibid., p. 328. — (14) Cfr. Bonnell, *Die Anfänge des Karolingischen Hauses*, p. 149; Oelsner, *König Pippin*, p. 518. — (15) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. II, p. 220. — (16) Ibid., tom. VI, p. 156. — (17) Cfr. supra, num. 27. — (18) Cfr. infra, num. 88. — (19) Cfr. *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XVI, p. 634 extr. — (20) Ibid. p. 681. — (21) Ibid., tom. X, p. 367-369.

papa

A papa et Justiniano II imperatore a Ebroino principe Pippini I regis Francorum occiditur (1).

unde nec solidos annos 40

42. *Nil mirum itaque, quod Bucherius* (2) *ad annum 697, Miræus* (3) *ad annum 696, Baronius vero in* Annalibus *et priorem sententiam retractans Henschenius* (4) *ad annum 698 Lamberti cædem retulerunt. Attamen qui hanc usque ad annum 708 vel 709 rejiciendam existimant, ii quidem non carent probabili argumento. Nituntur scilicet testimonio duplicis documenti coævi, cujus utriusque auctoritatem haud facile in suspicionem quisquam adduxerit. Alterum præbet diploma Childerici II regis datum Trajecti die 6 septembris anni 667*(5), *ubi Theodardus episcopus, Lamberti decessor, tunc in vivis adhuc degisse aperte significatur; alterum vero sæpius laudatus antiquissimus scriptor Vitæ* S. Huberti, *qui Lambertum quadraginta annos pastorali munere functum affirmat* (6) : *unde omnino certum videri poterat hujus martyrium non contigisse ante annum 707.*

S. Lambertus sedisse dicendus est.

43. *Verum jam ex alio diplomate supra* (7) *citato, quod die 3 maii anni 706 monasterio Epternacensi concessit Pippinus, manifestum est errasse hunc scriptorem dum solidos quadraginta annos Lamberti episcopatui tribuit. Nam etiamsi gratuito supponamus hoc diploma confectum esse anno primo episcopatus* Huberti, *quum Lambertus 17 septembris occubuerit, neque ex alia parte jure conjicere liceat, Theodardum, postquam die 6 septembris anni 667 cum Childerico rege Trajecti convenisset, ita brevi post ad eumdem regem, qui usque ad annum 673 Austrasiæ regnum tenuit* (8), *iter suscepisse ut ante diem 17 septembris ejusdem anni jam fines suæ diœcesis egressus, in Alsatia occisus fuerit*(9) *et Lambertus in ejus locum substitutus, ex his omnibus sequitur vel ex solo hoc duplici diplomate non amplius annos solidos 37 sedem Trajectensem a Lamberto occupatam fuisse. At semel evacuata hoc modo biographi nostri in hac re auctoritate, nihil impedit quominus secundum antiquam traditionem Lambertum circa finem seculi septimi, non autem jam currente seculo octavo, e vivis ereptum dicamus.*

Probabilem sententiæ nostræ confirmationem

44. *Ad quod confirmandum forte urgeri posset argumentum jam dudum ab hujus opinionis fautoribus prolatum, quod hucusque non attigimus. Etenim in antiquissima illa Vita* Huberti *ab hujus*
C *contubernali conscripta legimus* (10) *a sancto præsule anno* XIII *pontificatus sui translatum fuisse Trajecto corpus S. Lamberti in basilicam quam ejus sepulturæ paraverat Leodii. Atqui basilicam S. Lamberti memoriæ dedicatam Leodii exstitisse anno 714, habemus ex testimoniis certis quæ Grimoaldum Pippini filium in ea hoc anno occisum fuisse asserunt. Responderunt vero adversarii* (11) *basilicam aliquam in honorem S. Lamberti Leodii ædificatam esse statim post ejus mortem et ante sancti corporis ejus Trajecto translationem, idque aperte indicari in vita S. Lamberti a Godeschalco diacono Leodiensi ante medium seculum octavum edita. Et ea quidem responsio nullam pateretur refutationem, si genuinus habendus esset textus Godeschalci a Chapeaville editus. Ibi enim capite* XII *hujusmodi diserta verba leguntur* (12) : Postmodum ibidem populus cœpit ejus honori et nomini ædificare, virtutum illius magnificentia et admiratione animatus, honesti cultus ecclesiam, quæ ad augmentum dilatandæ gloriæ ejus multum profecit; ut quamvis ille locus ejus careret corpore, tamen et ex ædificio ecclesiæ pateret, et ex meritis et miraculis ipsius, quod ibi semper præsens esset.

AUCTORE C. D. S.

ex mentione basilicæ S. Lamberti ad annum 714,

45. *Sed in textu longe præstantiori* (13) *edito a Mabillonio et Suyskeno non ita perspicue hæc enuntiantur ut ædificatio basilicæ ad illud tempus rejici nequeat quo jam corpus Lamberti Leodium translatum fuerat. Nimirum post narratam cujusdam cæci miraculosam mox, ut videtur, post S. Lamberti obitum per ejus intercessionem sanationem, ita pergit Godeschalcus* (14) : Quo audito cœperunt homines sanctum Dei debita veneratione de die in diem jugiter expetere et cum magna diligentia locum illum *(ubi occisus fuerat Lambertus)* venerari. Et jam cum basilicam populus ibidem cœpisset ædificare, auditis miraculis per universam regionem illam, quæ Dominus pro servo suo dignatus est ostendere, omnis populus laudes dabat Deo. *Deinde num. seq.* E
refertur alia sanatio virginis item cæcæ, atque inde ita pergit scriptor : Item ex hoc amplius concurrebat mistus populus utriusque sexus, senes et parvuli, ad basilicam in honore ipsius sancti ædificandam, sicque auxiliante Domino velociter consummata est. Similiter ubi virgo lumen ex fide recepit, credentibus in testimonium basilica in ejus nomine est constructa et assidue venerata. Etiam fideles et devoti Deum timentes composuerunt lectum et fabrili arte ornaverunt illum, et sic posuerunt illum in locum ubi jaculatus fuerat pontifex. Ita Dominus magnas et absque numero virtutes atque mirabilia operatus est cotidie.

cujus basilicæ constructionem nimis confuse retulit Godeschalcus,

46. *Non dissimulandum est utique eo loco memorari basilicæ ædificationem ante corporis translationem vel ullum de eo translatione susceptum consilium: nam post citata modo verba sequitur* (15) *narratio pœnæ peremptoribus Lamberti divinitus immissæ, quæ narratio incipit his verbis :* Post anni circulo expleto...; *ac deinde* (16) *tantum de translatione agitur. Verum ex hoc ipso exordio numeri 27 suspicio incidit non satis accurate digestæ rerum seriei. Incredibile enim omnino apparet intra unum annum ab obitu S. Lamberti* F
basilicæ ædificationem consummatam esse, viventibus adhuc et prævalentibus sancti episcopi inimicis, tantumque terrorem incutientibus ut neque funus illius sicut decebat celebrare ausi sint clerus et populus Trajectensis. Etenim, teste Godeschalco (17), non fuerunt ausi decoratum parare sepulcrum, sed cum magno metu in tumba patris una cum ipsius cadavere mancipatus est sanctus et multum festinanter saxo coopertus. *Unde tandem in hanc opinionem deducimur, ut credamus domum vel cubiculum ubi occubuit Lambertus paganorum Leodiensium devotione celebratum ac mox, crebrescente miraculorum fama, piis donis ornatum et in formam sacelli compositum fuisse; Godeschalcum vero, quamquam quinquaginta tantum circiter annis post Lamberti necem hujus Vitam scripserit*

(1) Ibid., Ser. tom. IX, p. 551. — (2) *Disputatio historica de primis Tungrorum episcopis* (In appendice ad Chapeaville, *Gesta Pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium*, tom. I), num. 101. — (3) *Fast. Belg. et Burgund.*, ad an. 696. — (4) *Exegesis de episc. Tungr. et Traject.*, num. 81 (*Act. SS.*, tom. VII Maii, p. XLII). — (5) *Mon. Germ. Hist.*, Dipl. tom. I, p. 28. — (6) Vit. I, num. 1. (7) Num. 36. — (8) Richter, *Annalen des fränkischen Reichs im Zeitalter der Merowinger*, p. 171-172. — (9) Cfr. Commentar. præv. de S. Theodardo, nn. 23, 24 (*Act. SS.*, tom. III Sept. p. 586). — (10) Num. 2. — (11) Cfr. Suyskenus, Commentar. præv. de S. Lamberto, n. 118-121 (*Act. SS.*, tom. V Sept., p. 536). — (12) Chapeaville, *Gest. Pont. Tungr.*, tom. I, p. 345. — (13) Cfr. Kurth, *Saint Lambert et son premier biographe*, p. 26. — (14) Num. 25 extr. (*Act. SS.*, tom. V Sept., p. 579). — (15) Numm. 27, 28. — (16) Num. 29 seq. — (17) Num. 22.

AUCTORE C. D. S.

seu expoliverit (1), *sacellum istud non distinxisse ab ecclesia quam postea in eodem loco construxit* S. Hubertus, *genere erroris non insueto hujus ævi scriptoribus.*

repetere licet.

47. *Quod si quis retorserit, id quoque credi posse de continuatore Fredegarii* (2), *auctore Gestorum regum Francorum* (3), *auctore item chronici Moissiacensis* (4), *Adone Viennensi* (5), *scriptore Annalium Metensium* (6) *et auctore libelli de Majoribus domus* (7), *qui Grimoaldum anno 714 in basilica S. Lamberti Leodii occisum tradunt, non equidem negabo illud omnino fieri potuisse, parum tamen probabile existimo tot scriptores, qui certe non omnes ex eodem fonte hausisse supponi possunt, in eodem errore admittendo convenisse. Unde, mea quidem sententia, sua manet argumento probabilitas.*

De errore veterum scriptorum circa tempus suscepti a S. Lamberto muneris episcopalis.

48. *Sed forte adhuc quorumdam hæc legentium animo scrupulus manserit, ne ita secure confidant testimoniis citatis veterum scriptorum qui Lamberti obitum et* Huberti *consecrationem extremo seculo VII contigisse referunt, quod scilicet iidem fere exordium præsulatus Lamberti ponunt ante annum 660 : quod omnino perperam factum ostendit diploma supra citatum* (8) *Childerici II. Inde autem hunc errorem apud veteres illos ortum censeo unde apud plerosque eruditos recentiores alter iste circa tempus martyrii Lamberti, quod nimis sero, ut vidimus, anno 707 vel 708 vel etiam 709 innectunt. Nimirum, quum ex una parte ex monumentis et traditione Leodiensis ecclesiæ comperirent Lambertum vergente seculo septimo e vivis ereptum, ex alia vero parte apud antiquum* Huberti *biographum seu potius apud Jonam Aurelianensem, qui ejus lucubrationem expolivit et inde, quod patet ex multitudine veterum codicum adhuc superstitum qui scriptionem ejus referunt* (9), *magnam apud omnes gratiam sibi comparavit, quum, inquam, apud biographum illum legerent Lambertum quadraginta annos ecclesiæ Tungrensi seu Trajectensi præsedisse, sponte inde deducti sunt ut in chronicis suis exordium episcopatus illius sub anno quadragesimo vel quadragesimo primo ante ejus obitum notarent et etiam ceteram intermedii temporis chronologiam ordinarent, ut videre est apud scriptorem illum* Gestorum abbatum Trudonensium, *cujus testimonium supra* (10) *cum aliis non paucis attuli.*

De testimonio Sigeberti exordium præsulatus S. Huberti *anno 698 definite illigantis.*

49. *Ex his igitur quæ hactenus disputata sunt satis certum nobis videtur exordium pontificatus* S. Huberti *illigandum esse uni ex quatuor ultimis annis seculi VII. Annus iste forte magis definite statui posset fuisse annus 698, si de tempore translationis corporis S. Lamberti, quam sanctus noster secundum Vitam coævam instituit* anno tertio decimo *sui regiminis* (11), *satis confidere liceret auctoritate testimonii Sigeberti Gemblacensis. Is nempe in suo Chronico ad annum 710 :* Sanctus Hubertus, *ait,* cœlitus ammonitus corpus sancti Lamberti Trajecto Leodium cum magna miraculorum gloria refert, sedemque episcopalem in eamdem urbem transfert (12). *Porro, quum S. Lambertus martyrium subierit die 17 septembris* (13) *et illius translatio facta fuisse tradatur die 24 decembris* (14), *si eo tempore agebatur tertius decimus annus episcopatus* S. Huberti, *sequitur manifeste hujus exordium innectendum esse mensi septembri anni 698. Verum ultro fateor non ita constare utrum Sigebertus annum translationis S. Lamberti consignarit ex certa quadam et distincta traditione an potius computando annum decimum tertium pontificatus* S. Huberti, *quem legerat apud anonymum scriptorem Vitæ coævæ, ab anno 698, cui ejusdem pontificatus exordium jam illigarat* (15): *qua ratione scriptores recentiores, postquam in animum induxissent* S. Hubertum *anno 708 vel 709 successisse S. Lamberto* (16), *consequenter censuerunt hujus translationem locum habuisse anno 721 vel 722* (17). *Sigeberto quidem adjungendus est scriptor Annalium Xantensium, qui et ipse notavit ad annum 710 :* Translatum est corpus beati Landberti episcopi et martyris a Trajecto in Leodium (18); *sed jam satis constat illis Annalibus quoad hanc partem Sigeberti Chronicon loco fontis fuisse* (19).

D

§ III. Quo loco, anno et die S. Hubertus obierit. E

S. Hubertus obiit apud Furam Ducis in Brabantia

Locum obitus S. Huberti *distincte indicat scriptor Vitæ coævæ fuisse villam nuncupatam* Furam (20), *quæ ad ipsius dominium pertinebat, sitam in Bracbante, vel saltem ita ut ex Bracbante seu pago Bracbantino brevi itinere duorum milliariorum prope adiri posset* (21), *et triginta circiter milliariorum intervallo distantem Leodio* (22). *Unde excluditur opinio eorum qui sola nominis aliqua similitudine inducti locum illum ex iis existimarunt fuisse qui in tractu Leodiensi* Furonis villæ *vocabulo noti erant et adhuc sunt* * : *neque enim horum ullus triginta milliariis Leodio distat nec ad ullum ita brevi itinere ex Bracbante commeare fas erat, quippe qui omnes a septemtrione et oriente Leodium spectant. Itaque longe communior sententia est nomine* Furæ *apud anonymum nostrum significari oppidum* Furæ *sive* Vuræ Ducis *, *æquali fere spatio Bruxellis et Lovanio distans, quod inde saltem a seculo XIII Brabantiæ ducibus apprime in deliciis fuit, adeo ut splendidis ædibus et arce constructis illic sæpissime residere consueverint* (23). *Sententiæ illi favet traditio popularis Vurana et antiquum sacellum quod olim ibidem in honorem* S. Huberti *constructum, sed jam ineunte seculo XVII dirutum* (24), *nonnullas sancti reliquias servabat nunc in thesauro ecclesiæ parochialis repositas, quodque frequenti concursu populi et miraculorum fama celebratur : de quibus fusius dicetur infra in appendice de gloria postuma* S. Huberti. *Favet etiam traditio popularis qua Heverleæ ecclesia prope Lovanium a* S. Huberto *consecrata fertur* (25) : *unde concludere pronum est hanc illam ipsam esse quam in Vita coæva sanctus pontifex consecrasse narratur paucis ante obitum suum diebus* (26). *Heverleam alluit Dilia fluvius*, qua duorum milliariorum itinere (si milliaria illa censeas fuisse gallica 2500 circiter*

* *vulgo* Fouron-l'évêque, Fouron-le-Comte, *etc.*

* *vulgo* Tervueren

F

* *vulgo* la Dyle

(1) Cfr. Kurth, *Saint Lambert et son premier biographe,* p. 26 sqq. — (2) Num. 104 (*Rec. des Hist. de la France,* tom. II, p. 453). — (3) Num. 50 (ibid., p. 571). — (4) Ad an. 713 (ibid., p. 654). — (5) Ibid., p. 670. — (6) Ad an. 714 (ibid., p. 681). — (7) Ibid., p. 700. — (8) Num. 42. — (9) Cfr. supra, num. 20. — (10) Num. 40. — (11) Vit. I, num. 2. (12) *Mon. Germ. Hist.,* Scr. tom. VI, p. 329. — (13) *Act. SS.,* tom. V Sept., p. 578, Annot. *u.* — (14) Cfr. infra, num. 117. — (15) Cfr. supra, num. 38. — (16) Cfr. supra, num. 36. — (17) Cfr. *Act. SS.,* tom. V Sept., p. 552, numm. 194, 195, 198. — (18) *Mon. Germ. Hist.,* Scr. tom. II, p. 220. — (19) Cfr. scriptores cit. supra, p. 768, not. 14. — (20) Vit. I, num. 16. — (21) Ibid., numm. 12, 13. — (22) Ibid., num. 16. — (23) Plura de eo loco videsis infra in Annot. ad Vit. I. num. 13. — (24) Roberti, *Hist. S. Huberti,* p. 236. — (25) Van Gestel, *Hist. Archiep. Mechlin.,* tom. I, p. 219. — (26) Vit. I, num. 12.

metrorum,

A *metrorum, qualia in Vitis sanctorum illius ætatis non raro computari solent)* (1) *nave deferri potuit* Hubertus *usque ad vicum Neeryssche et inde equo* (2) *Furam. Denique ipsa Fura Leodio distat circiter septuaginta quinque millibus metrorum seu milliariis gallicis triginta. Non est igitur cur communi sententiæ in hac re refragemur* (3).

die 30 maii 727,

51. *Solidum quoque fundamentum ad annum emortualem S. Huberti definiendum præbet auctor Vitæ coævæ, dum* (4) *sanctum illius corpus solemni pompa elevatum fuisse memorat* anno decimo sexto post obitum ipsius, Carlomanno anno tertio *Francorum principatum obtinente. Quum enim Carolus, cui Martelli cognomen, vita decesserit die 21 (aut forte 15) octobris anni 741* (5), *facile constat ab eadem recurrente die anno 743 computandum esse anni tertii principatus Carlomanni exordium. Porro martyrologia antiqua memoriam* S. Huberti *episcopi alia diei 30 maii, alia diei 3 novembris illigant. Neque alterutra harum solemnitatum recoli translationem sancti corporis Leodio Andagium, quæ contigit anno 825* (6), B *exinde certo colligitur quod ea translatio facta est pridie calendas octobres : cujus rei testem habemus fidissimum Jonam illum qui eam ipso ejus tempore vel brevi post descripsit* (7). *Restat itaque ut sive die 30 maii sive die 3 novembris priorem elevationem celebrari statuamus. Neque rursus inter hunc utrumque diem quis potius seligendus sit definire arduum erit, si consideretur ab anonymo nostro coævo diserte asseri,* Hubertum *obiisse feria sexta* (8), *corporis vero elevationem decimo sexto post ejus obitum anno institutam die dominica* (9). *Quum enim annus 743 litteram dominicalem habuerit F* (10), *dies 3 novembris eo anno incidit in diem dominicam* (11); *sequenti vero anno, qui fuit bissextilis, litteris dominicalibus ED* (12), *dies 30 maii in sabbatum* (13). *Itaque die 3 novembris anni 743, non vero 30 maii anni 744, sanctum corpus elevatum esse, tandem tuto colligimus. Inde autem si annos sexdecim demas, deduceris ad annum 727, qui annus litteram dominicalem habens E* (14), *diem 30 maii feria sexta occurrentem exhibet* (15). *Nemini igitur dubium esse potest quin antiquiora martyrologia 30 maii obitualem, recentiora diem 3 novembris prioris elevationis memoriæ celebrandæ destinatam indicaverint, et* C *harum dierum altera anno 727, altera anno 743 attribuenda sit. Et modeste etiam hic corrigenda venit assertio cl. W. Arndt, qui in inscriptione antiquæ Vitæ diem 3 novembris emortualem dici ait* (16). *Neque enim in hac inscriptione diem emortualem, sed qua celebratur festum indicari, legenti facile apparet.*

ut recte ex Vita coæva

52. *Nec fugit nos, secundum hæc elevatum fuisse sacrum corpus non* anno decimo sexto *post sancti obitum, sed anno decimo sexto jam ultra quinque menses completo. Attamen neque computationem nostram inde labefactari neque anonymum nostrum oscitantiæ alicujus arguendum esse facile liquet consideranti annum decimum sextum a sancti obitu, ab eodem indicatum, non necessario referendum esse ad solam pompam elevationis corporis, sed ad ea omnia quæ eodem capite continentur, ac proinde ad revelationes illas multiplices et diuturnam deliberationem quæ elevationi præivisse narrantur.*

AUCTORE C. D. S.

collegerunt plerique scriptores recentiores,

53. *Itaque anni 727 diem 30 maii obitu* S. Huberti *insignem statuere quotquot sancti nostri historiam diligentius inspexerunt, imprimis Ægidius Bucherius* (17), *quem secuti sunt Joannes Roberti* (18), *Carolus Cointius* (19), *Antonius Pagi* (20), *et alii multi. Baronius autem in notationibus ad Martyrologium Romanum anno 1586 primum editis,* S. Hubertum *anno 730 vita defunctum esse scripsit* (21), *nullum hujus assertionis fontem indicans, sed, ut conjicere licet, auctoritatem secutus Chronici Leodiensis, de quo mox numero sequente sermo nobis erit. Deinde vero, Vitam nactus ex anonymo coætaneo a Jona elaboratam et a Surio editam, quum in ea legeret corpus* S. Huberti *elevatum esse anno decimo sexto ab ejus obitu, Karlomanno* rege *tertio jam anno regni Francorum sceptra regente, titulo illo regis, perperam utique Caroli Martelli filio attributo, ita deceptus est ut hoc loco Carlomannum, Caroli Magni fratrem,* E *indicari putarit : unde, quum tertius annus hujus Carlomanni regis exordium sumpserit a die 24 septembris 770, obitum* Huberti *referendum putarit ecclesiasticorum Annalium parens ad annum 754* (22). *Sed mox, erroris sui monitus, ipse eum notavit et correxit, alium quidem, sed longe leviorem, substituens, annum jam 728 assignando. Minus excusandus est Bartholomæus Fisen, qui in duplici opere quod ad laudem Leodiensis ecclesiæ conscripsit,* Hubertum *die III ante kal.* Maias *mortalitatem posuisse traditum ait* (23), *quamvis ipse in adnotatione paulo inferius ad alterum horum locorum subjecta* (24) *referat et probet Bucherium, diem illam emortualem III ante kal.* Junias *anni 727 fuisse statuentem, elevationis vero III nonas novembres anni 743. At ipse Bucherius mendum typographicum in sua* Disputatione historica *corrigere neglexit, unde apud ipsum perperam legitur* eum mortis diem esse 3 calendas junii seu 29 maii.

consentientibus nonnullis antiquis Annalibus.

54. *Idem Bucherius hoc ipso loco ad auctoritatem provocat veterum annalium, inter quos Placentium adnumerat. Et Placentius quidem* (25) Hubertum *primum antistitem Leodiensem tertio calendas junias obiisse ait. Quinam autem antiquiores Annales idem referant, ignorare me fateor. Nam* Notæ Aureævallenses, *quæ sub titulo* Chronici Leodiensis *a Labbeo et Martene edita sunt, hæc habent :* Circa annum Domini 730 3 kalendas julii obiit beatus Hugbertus (26). *Minus etiam accurate Annales Leodienses ad annum 735 :* Obiit sanctus Hugbertus episcopus (27); *itemque Annales Stabulenses et Sigebertus Gemblacensis in suo Chronico ad eumdem annum 735 :* Obiit sanctus Hucbertus (28). *Recte quidem, quod ad annum attinet, Annales Laubienses :* 727. Sanctus Egobertus migravit ad Christum (29), *itemque Annales Quedlinburgenses, Weissemburgenses et Lamberti*

(1) Cfr. B. Guérard, *Polyptyque d'Irminon*, tom. I, p. 163. — (2) Vit. I, num. 13 post med. — (3) Cfr. et Annot. ad Vit. I, num. 13. — (4) Num. 20. — (5) Cfr. Breysig, *Jahrbücher der fränkischen Reiches 714-741*, p. 103. — (6) Vit. II, num. 33. — (7) Ibid. — (8) Vit. I, num. 15. — (9) Ibid., numm. 20, 21. — (10) *Art de vérifier les dates*, tom. I, p. 15. — (11) Ibid., p. 109. — (12) Ibid., p. 15. — (13) Ibid., p. 118. — (14) Ibid., p. 15. — (15) Ibid., p. 112. — (16) *Kleine Denkmäler aus der Merovingerzeit*, p. 50. — (17) *Disputatio historica de primis Tungrorum seu Leodiensium episcopis*, p. 51. — (18) *Historia S. Huberti*, p. 198. — (19) *Annal.*, tom. IV, p. 765. — (20) *Critica in Baronium*, an. 727, n. IV. — (21) Adnot. ad diem 3 novembris. — (22) *Annal.*, tom. IX, p. 213. — (23) *Flores Ecclesiæ Leodiensis*, p. 29 extr.; *Sancta Legia Romanæ Ecclesiæ filia*, p. 105 (lib. V, cap. 20). — (24) *Sancta Legia*, p. 122. — (25) *Catalogus omnium antistitum Tungarorum*, etc. — (26) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XVI, p. 681. — (27) Ibid., Scr. tom. IV, p. 12 et tom. XVI, p. 636. — (28) Ibid., Scr. tom. XIII, p. 41; tom. VI, p. 331. — (29) Ibid., Src. tom. IV, p. 12.

Hersfeldensis

AUCTORE C. D. S.

Hersfeldensis seu Aschafnaburgensis : 727. Sanctus Egbertus migravit ad Christum (1). *Idem vero diem obitualem silentio prætermittunt : ut quæ circa hunc supra statuta sunt, nullatenus illorum testimonio confirmare liceat. Sed et forte dubitabunt aliqui num in Annalium Laubiensium et Quedlinburgensium locis citatis nomine* Egoberti *seu* Egberti *designari intelligendus sit* Hubertus *noster Leodiensis et non potius S. Egbertus monachus ille Hyensis de quo Beda in sua Historia ecclesiastica non semel meminit* (2). *Et rationem dubitandi præbet non solum similitudo nominis, sed et maxime quod scriptor Annalium Laubiensium manifeste Bedæ scriptis fonte usus est, quod indicant notæ ab eo signatæ ad annum 725 :* Hucusque Beda, *et ad annum 731 :* Beda obiit. *Sed contra est primo quod scriptor ille non Bedæ* Historiam ecclesiasticam, *sed solum* Chronicon de sex ætatibus mundi *adhibuisse videtur, quod demonstrat ipsa nota ad annum 725 :* Hucusque Beda; *nam re vera* Chronicon *ad Leonis III imperatoris annum nonum, Christi 725, tantum pertingit* (3) *quum* Historia ecclesiastica *ex ipsis annorum numeris adscriptis capite ultimo deducta indicetur usque ad annum 731* (4) : *porro in Chronico mentio quidem fit prædicationum S. Egberti Hyensis* (5), *nequaquam vero de anno obitus ejus. Præterea in ipsa Historia ecclesiastica sæpius memoratur S. Egbertus Hyensis obiisse anno 729* (6), *nusquam vero anno 727. Denique vetustissimum exemplar Annalium Lobiensium, non ita pridem editum a cl. v. Georgio Waitz* (7) *ex codice Bambergensi seculi XI* (8), *ad* Chronici *Bedæ caput de gestis sub Anastasio imperatore (perperam quidem, nam ad Leonis III tempora hæc referenda erant), hæc habet:* Hoc tempore constat sanctum Hubertum Leodiensem obiisse et Florebertum, filium ejus successisse (9), *nihil vero de obitu Egberti Hyensis.*

§ IV. De S. Huberti natalibus.

Auctoritate non satis certa

J*am devenimus ad ea quæ longe minus certa sunt de* S. Huberto, *utpote solum vel præcipue traditionibus nixa seculo XII aut XIV primum scripto consignatis, nullo antiquiori vestigio. Attamen hæc prorsus negligere nefas duximus : neque enim hujusmodi traditiones quasi a priori ut falsas amandare prudentia et experientia suadent, sed potius diligenter disquirere convenit quænam ex earum sive collusione sive contradictione, sive inter se sive cum aliis monumentis, tamquam plus minus probabiles retinendæ, quænam vero tamquam valde suspectæ aut indubie commentitiæ rejiciendæ videantur. In qua re studiose invigilandum ne animum nostrum aliquo præjudicio occupari et in unam vel alteram partem cæco affectu ultra quam cogunt leges artis criticæ inclinari sinamus. Id et ipsos, quod ad nos attinet, cavere curæ erit et ut a legentibus commentarium nostrum observetur enixe deprecamur. His proœmii loco propositis, jam ad singulas quæstiones tractandas accedamus.*

Traditur S. Hubertus fuisse Aquitanus ortu.

56. *Quo loco et genere oriundus fuerit* S. Hubertus *nullatenus significat coævæ Vitæ scriptor. Aquitanum ortu fuisse indicare videtur auctor anonymus Annalium Lobiensium qui desinunt in annum 982 et recens ex codice seculi XI vel forte etiam decimi editi sunt* (10). *Is scilicet, mentionem injiciens de obitu sancti, ita pergit* (11) *:* Cujus [amita] (12) sancta Oda, uxor Boggis ducis Aquitanorum, multum non solum Leodicense sed et alia episcopia prædiis suis vidua ditavit, ad ultimum in Leodicensi parrochia requievit. *Distinctius jam Nicolaus canonicus Leodiensis, S. Lamberti biographus, ineunte seculo XII :* Eo tempore, *ait,* quo Ebroini crudelitas regnum Francorum graviter opprimebat, erat adolescens nobilis, Aquitanus genere, sub Theodorico rege comes palatii, Hubertus nomine... Hic ... considerans Ebroinum ad omnem malitiam promptissimum, ... execratus omnes actus illius, Franciam Sequanorum deseruit, et in Austriam ad Pipinum ... se contulit. Adhærebat ei, quasi comes individua, amita sua Oda, quæ erat Boggis Aquitaniæ ducis recens defuncti vidua (13). *De patre sancti omnino silet Nicolaus. Hunc primum indicavit extremo seculo XIV Joannes Ultramosanus fuisse Bertrandum, filium et successorem Boggisi ducis Aquitaniæ* (14). *At* Privilegium erectionis monasterii Beatæ Mariæ de Alaon *seu, ut vulgo nuncupatur, Charta Alaonis, Bertrandum non filium, sed fratrem facit Boggisi* (15), *quod magis concordat cum citato loco ex Nicolao Leodiensi, ubi Oda, uxor Boggisi, amita* S. Huberti *dicitur. Sed antequam ulterius progrediamur, de illo famoso diplomate, quam brevissime fieri poterit, nonnulla recolenda sunt.*

Ex Charta Alaonis,

57. *Chartam Alaonis, quæ data supponitur* anno quinto regni præstantissimi Caroli *(Calvi)* regis, indictione octava, *id est anno 845, primus vulgavit anno 1687 Cardinalis de Aguirre inter* Concilia Hispaniæ (16) *ex apographo quod descriptum ferebatur e codice ecclesiæ cathedralis Urgelitanæ* (17), *et inde De Vic et Vaissette inter Probationes ad tomum I Historiæ Occitanæ* (18) *et Fauriel* (19), *qui et authenticam eam pronuntiarunt et propugnarunt* (20), *sicut et Josephus de la Canal* (21). *Suspectam illam habuit Mabillonius* (22). *At nostris temporibus, post alios, inter quos doctissimus Benjaminus Guérard* (23), *eamdem acerrime impugnavit Josephus Franciscus Rabanis* (24), *et quidem eo pondere argumentorum ut inde omnes, ni fallor, alicujus nominis eruditi viri eam sine hæsitatione spuriam judicarint. En tibi horum argumentorum summa.*

quæ multiplici

58. *1° Insolita et singularis diplomatis conscriptio, a consuetis illa ætate et quasi jure receptis formulis prorsus abhorrens, primo aspectu illud*

(1) Ibid., Scr. tom. III, p. 34. — (2) Lib. III, capp. 4, 27; lib. IV, capp. 3, 26; lib. V, capp. 9, 10, 22, 23, 24. — (3) *Mon. Hist. Brit.*, p. 101. — (4) Ibid., p. 286. — (5) Ibid., p. 100. — (6) Lib. III, cap. 27; lib. V, capp. 22, 23, 24. — (7) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XIII, p. 224. — (8) Secundum Wattenbach (*Deutschlands Geschichtsquellen*, ed. V, tom. I, p. 354, not. 3) seculi X. — (9) Tom. cit., p. 227. — (10) Cfr. supra, num. 54 extr. — (11) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XIII, p. 227. Cfr. *Annal. Stabul.* (ibid., p. 41, not. 7). — (12) Vox hoc loco prætermissa est in codice, spatio vacuo relicto. In *Annalibus Stabulensibus* suppleta est vox *amita*. — (13) *Act. SS.*, tom. V sept., p. 611, num. 48. Cfr. infra, Vit. III, num. 1. — (14) *Chronique de Jean d'Outremeuse*, lib. I (Ed. Borgnet, tom. II, p. 341; inde Happart, *Vit. S. Huberti*, (infra Vit. IV), cap. VI. — (15) Cfr. infra, num. 62. — (16) Tom. III, p. 131 (Ed. II, tom .IV, p. 129). Hinc ex parte descripta legitur in *Act. SS.*, tom. X, p. 131-133. — (17) Cfr. infra, num. 59. — (18) *Histoire générale du Languedoc*, tom. I, Preuves, n. LXVII (p. 85). — (19) *Histoire de la Gaule méridionale*, tom. III, p. 501. — (20) Vaissette, tom. I, p. 688, note LXXXIII; Fauriel, tom. cit., p. 513. — (21) *España Sagrada*, tom. XLVI, p. 207. — (22) *Annal.*, lib. XXXI, num. 33 (tom. I, p. 569). — (23) Cfr. Fauriel, tom. cit., p. 513. — (24) *Les Mérovingiens d'Aquitaine; essai historique et critique sur la Charte d'Alaon*. Paris 1856, in-8°.

valde

A *valde suspectum facit. Agebatur nimirum, secundum enuntiata in ipso diplomate, de impetranda a Carolo Calvo rege confirmatione possessionis prædiorum quorumdam et beneficiorum ecclesiasticorum quæ ad condendum monasterium Alaonense in Aragonia ante decennium legaverat Wandregisilus comes, paterno genere ex stirpe Chariberti, fratris Dagoberti I regis, materno ex Sadregisili, ducis Aquitaniæ sub Clotario II, ejusdem Dagoberti patre, oriundus. Confirmationem autem illam ita concedit Carolus ut prolixa admodum, per omnes in utraque linea Wandregisili proavos deducta, historica dissertatione ostendat nullum Wandregisilo jus fuisse in fundos illos quos condendo cœnobio attribuerat. Hujusmodi dissertationi hic locus non erat; sed ea omnino ad eum scopum præcipue videtur directa ut certam faceret quam sibi mente confinxerant cognationem regiæ domus Hispanicæ cum Merowingicis regibus Hispani quidam scriptores seculi XVII, inter quos famosus ille apocryphorum venditor Joannes Tamayus de Salazar, cui debemus indigestam et* B *numquam satis explodendam compilationem cui* Martyrologicum Hispanicum *titulum fecit : ut improbabile non videatur eumdem etiam Chartæ Alaonis fuisse confectorem* (1).

argumento 59. 2° *Suspicionem fallaciæ multum auget ipsa ratio qua Charta Alaonis in publicam lucem data est. Primum, ut diximus, illam edidit Cardinalis de Aguirre, non ex aliquo exemplari vel apographo antiquo quod ipse vel alius quispiam viderit, sed secundum apographum recens illi traditum a sacerdote Didaco Josepho Dormer, historiographo regio Aragoniæ, quod is se invenisse aiebat in Historia Catalauniæ quam ineditam reliquerit quidam Franciscus Compte; is autem diploma exscripsisse ex exemplari reperto in Archivo ecclesiæ cathedralis Urgellitanæ asserebatur ab eodem Dormero, qui et duo alia apographa ejusdem reperta esse affirmabat inter chartas Antonii de Yepes et Prudentii de Sandoval, ex Francisci Compte exemplari, ut putabat, desumpta* (2). *Tres autem isti viri floruerant extremo seculo XVI vel ineunte XVII et, quando hæc scribebat Dormer, jam vita excesserant. Porro simili omnino ratione, ut recte advertit Rabanis, prolata sunt eodem* C *seculo XVII alia documenta illa apocrypha quæ tot maculis inde usque ad nostra tempora insperserunt scripta de historia Hispaniæ, præsertim ecclesiastica, Chronica scilicet Pseudo-Dextri, Pseudo-Juliani, Luitprandi, Hautberti, Liberati, etc.* (3).

manifeste 60. 3° *Accedit multiplex argumentum negativum. Videlicet* a) *De cœnobio Alaonensi ex professo egit ejusque antiquitatem asseruit doctissimus Joannes Briz Martinez in sua Historia monasterii S. Joannis de la Peña* (4) *et ad illam antiquitatem vindicandam affert diploma datum, ut existimat, anno 908 a Carolo, cognomento Simplici, rege Franciæ. Qui utique, si diploma Caroli Calvi novisset datum anno 854, multo potius protulisset illud. Jam vero idem scriptor prior fuerat Alaonensis cœnobii, et archiva regni Aragoniæ et Catalauniæ diligenter perscrutatus erat, inter quæ certe non omiserit Alaonense et Urgellitanum.* b) *Sed et in ipso Chartulario Alaonensi extremo seculo XI descripto Charta illa, fatente Josepho de la Canal* (5), *desideratur et nulla ejus uspiam reperitur mentio.* c) *Antonius de Yepes, penes quem Dormer asseruit fuisse apographum Chartæ, alte de illa silet in magno suo opere ubi antiquorum monasteriorum Ordinis S. Benedicti fundationes recensuit* (6). d) *Nec Petrus de Marca, qui et ipse archiva septemtrionalis Hispaniæ sedulo perlustravit ad colligenda documenta de* Marca Hispanica, *quidquam suspicatus est de Charta illa, quam paulo post in archivo ecclesiæ Urgellitanæ repererit Compte.* AUCTORE C. D. S.

61. 4° *Non pauci in Charta Alaonis offenduntur modi loquendi qui certe seculo IX nequaquam usu recepti erant et seculo XII tantum vel serius usurpari consueverunt, quales sunt* consanguineus noster * ac homo ligius, quem ... limitaneum constituit, visis patentibus litteris, advocatia *(monasterii, quæ et hereditario jure transmittenda significatur)*, ad regem FRANCIÆ immediate *(spectans monasterium)*, feuda, decimarum gageriæ titulo, *etc.; sicut et tituli* ducis, comitis, vice-comitis *et præsertim* comitissæ *et* vice-comitissæ, *qui singulis fere virorum et mulierum nominibus subjuncti sunt, sæpissime etiam adjecto nomine alicujus loci, quasi eo tempore istud genus hæreditariæ nobilitatis vulgo vigeret.* *demonstratur* E

* *vulgo* notre cousin

62. 5° *Denique pleraque eorum quæ in Charta circa historiam ducum Aquitaniæ memorantur cum aliis certis documentis constare nequeunt vel ita in his indicata reperiuntur ut veteratoris fallacia manifeste appareat* (7). *Ne infiniti simus, unum aliquod ejus commentorum specimen afferre satis erit. Inter alios nempe non paucos ceteroquin prorsus ignotos quemdam introducit Amandum ducem Vasconiæ, qui filiam suam Giselam uxorem collocaverit Chariberto, fratri Dagoberti I, Tolosæ seu Aquitaniæ regi, et eidem Amando uxorem fuisse significat Amantiam, filiam Sereni ducis Aquitaniæ. En verba Chartæ :* Necnon omnia bona AMANDUS DUX IN VASCONIA dedit FILIÆ SUÆ GISELÆ et postea reliquit nepotibus suis Boggiso duci et suo fratri Bertrando, quos HARIBERTUS REX habuit ex GISELA UXORE, *et inferius :* ... de villis et hæreditatibus quas dux Amandus primum reginæ Giselæ filiæ et postea Boggiso duci suoque fratri F Bertrando nepotibus reliquit, cum eis quæ a MATRE AMANTIA ET A SERENO, QUONDAM AQUITANIÆ DUCE, AVO, tenuit prædicta Gisela regina... *Omnes isti, præter Charibertum, ignoti sunt antiquis scriptoribus qui Aquitaniæ historiam attigerunt; sed* Amandi, Sereni *et* Amantiæ *nomina reperire potuit falsarius in Vita S. Amandi episcopi illius Trajectensis, cujus, secundum ipsius discipulum et biographum Baudemundum,* pater Serenus nomine, genitrix vero Amantia vocabatur (8). *Inde vero Vaissette confirmationem pro authentia Chartæ repetere non metuit :* Serenus, *inquiens,* dux Aquitaniæ et Amantia EJUS UXOR, AVI Giselæ, uxoris Chariberti regis Tolosæ, quorum mentio fit in Charta Alaonis, nobis aliunde noti sunt, ex Vita S. Amandi episcopi Trajectensis, eorumdem *apocrypha,*

(1) Rabanis, p. 23-28 et p. 203-210. — (2) Nota an. 1687 a D. J. Dormero transmissa ad Cardinalem de Aguirre et ed. *Conc. Hisp.* tom. IV (ed. II), p. 135; gallice ap. Rabanis, p. 192-194. — (3) Rabanis, p. 186-190. — (4) *Historia de S. Juan de la Peña y del Reyno de Aragon* (1620), lib. II, cap. 19, quod inscriptum est *Del titulo de Rey de Ribagorza, y de la grande antiquedad de Nuestra Señora de Alaon.* — (5) *Esp. Sagr.*, tom. XLVI, p. 208. — (6) *Coronica general de la Orden de San Benito* (Valladolid 1609-1615), 7 vol. in-fol. — (7) In quo tamen genere argumenti circa quædam reprehendendo Chartam Alaonis excessisse videtur Rabanis, ut ubi agit de Hunoldo et Waifario (cfr. H. Hahn, *Jahrbücher 741-752*, Excurs. VII, p. 166-169) et ubi traditiones Metenses de Boggiso et Oda longe prævalere contendit traditionibus Leodiensibus (cfr. intra, num. 66 sqq.). — (8) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 849, num. 2.

filii.

AUCTORE C. D. S.

filii. Tempus quo vixit sanctus ille, QUI FUIT GISELÆ AVUNCULUS, cum Charta concordat (1). *Verum imprimis dissimulat doctissimus scriptor, calliditate sane tanto viro indigna, non solum in Vita S. Amandi nulla ratione dici Serenum ducem Aquitaniæ et patrem Giselæ, sed et quos pari titulo* avos *Giselæ appellat, alterum secundum Chartam fuisse ejus proavum, alteram vero ejus aviam, prioris filiam, ut proinde jure affirmare nequaquam possit Serenum et Amantiam, qui in Charta nominantur, nobis notos esse ex Vita S. Amandi, ubi nominantur Serenus et Amantia ejus uxor, parentes S. Amandi, non Serenus et Amantia ejus filia, S. Amandi Trajectensis soror. Itaque ut aliqua ratione Charta cum Vita S. Amandi in concordiam reduci queat, supponendum esset Serenum et Amantiam, parentes S. Amandi, filiam genuisse quæ eodem quo mater nomine vocitata fuerit et nupta duci Vasconiæ qui fratri ipsius esset homonymus. Hæc sane non omnino repugnant, sed non ita facile sine certa auctoritate videntur probabilia. Neque etiam ita concordat ratio temporum. Etenim, secundum ipsum Vaissette, Charibertus obiit anno 631* (2), *tres ex Gisela susceptos filios relinquens, Chilpericum, Boggisum et Bertrandum; S. Amandus autem, secundum computationes Godefridi Henschenii, obiit anno 684* (3) : *qui igitur fere ejusdem ætatis fuerit cum Gisela, cujus avunculus dicitur. Rursus quidem id non omnino repugnat, sed profecto non est cur ex concordantia temporum pro authentia Chartæ inde arguatur* (4).

illius genealogia

63. *Sed quamvis ex Vita S. Amandi acceperit Chartæ fabricator nomina Sereni (quem, scilicet patrem S. Amandi, nescio qua oscitantia,* ducem Aquitaniæ *fecit Yepes* (5) : *unde forte falsario occasionem dedit genealogiam modo expositam confingendi) et Amantiæ; non tamen, ut videtur, Amandi ducis Vasconiæ. Hoc autem apud Fredegarium et Aimoinum aliosque illius sequaces reperire potuit : apud quos legimus ab anno 626, qui fuit antepenultimus Clotarii II regis, usque ad annum 637 vel 638, intra quos eosdem annos Amandi sui ducis gesta ex Charta includit Vaissette* (6), *in Vasconia imperitasse Æghinanem quemdam, qui et* Aighinanus, Agino, Agnianus, Anianus, Ainandus *et semel etiam vel iterum* Amandus *appellatur (errore forte alicujus librarii : litteræ nempe* in *et* m, *ut notum est, in antiquis codicibus facillime inter se confunduntur). Verum Aighinanus ille seu Ainandus non fuit e meridionali Gallia oriundus nec dux Vasconiæ nec auctor et caput rebellionis Vasconum adversus reges Francos, sicut de Amando suo refert Charta; sed contra Saxo genere et unus eorum ducum qui Vascones rebelles devicerunt et ad subjectionem adduxerunt. Audiamus de his Fredegarium seu scriptorem qui vulgo hoc nomine designatur, et Aimoinum. Fredegarius itaque Chronici sui cap. 54 :* Anno XLIII regni Chlotharii *(Chr. 626)* ... Palladius ejusque filius Sidocus episcopus Ælosani, incusante Aighynane duce, quod rebellionis Wasconorum fuissent conscii, exilio retruduntur... — *Cap. 55.* Anno XLIIII regni Chlotharii *(Chr. 627)* ... homo, nomine Ermenharius, qui gubernator palatii Chariberti filii Chlotharii erat, a pueris Ægynanis genere Saxonorum optimatis interficitur. — *Cap. 78.* Anno XIV regni Dagoberti *(Chr. 635 vel 636)*, cum Wascones fortiter rebellarent et multas prædas in regno Francorum, quod Charibertus tenuerat, facerent, Dagobertus de universo regno Burgundiæ exercitum promovere jubet, statuens eis caput exercitus, nomine Chadoindum ... Qui cum decem ducibus cum exercitibus, id est Arimbertus, Amalgarius, Leudebertus, Wandalmarus, Waldericus, Ermenus, Barontus, Chairaardus ex genere Francorum, Chramnelenus ex genere Romano, Wilibaldus patricius ex genere Burgundionum, AIGYNA EX GENERE SAXONUM, exceptis comitibus pluribus, qui ducem super se non habebant, in Wasconia cum exercitu perrexissent, et tota Wasconiæ patria ab exercitu Burgundiæ fuisset repleta, Wascones de inter montium rupibus egressi ad bellum properant... Tandem Wascones oppressi seu perdomiti veniam et pacem a superscriptis ducibus petentes, promittunt se gloriæ et conspectui Dagoberti regis præsentaturos et suæ ditioni traditos cuncta ab eodem injuncta impleturos... — Anno XV regni Dagoberti, Wascones omnes seniores terræ illius cum AIGINANE DUCE (7) ad Dagobertum Clippiacum venerunt, ibique in ecclesia domni Dionysii regio timore perterriti confugium fecerunt. Clementia Dagoberti vitam habent indultam ... (8). *Aimoinus item* De Gestis Francorum, *lib. IV, cap. 14 :* Anno XLIII Chlotarii regis ... Palladius quidam ejusque filius Sedocus Tolosatium episcopus, incusante AYNANO DUCE quod rebellionis Wasconum fuissent conscii, in exilium truduntur... — *Cap. 15.* Anno XLIV regni Chlotarii ... quidam Hermarius, gubernator palatii Aribertii regis simulque bajulus a pueritia, AGINANO super se irruente, perimitur : is erat SAXO GENERE unusque ex optimatibus aulæ regiæ... — *Cap. 28* ... Anno XIV Dagoberti, dum ei nuntiatum fuisset Wascones a suo imperio deficere velle, exercitum Burgundionum cum XII ducibus eo dirigit... Hujus tantæ multitudinis, quæ Wasconiam bello subegit, licet multis rectoribus uteretur, princeps fuit Audoenus... Ad quem accedentes Wasconum primores, rogaverunt parci sibi, promittentes se Dagoberti regi præsentaturos et de quibus arguerentur satisfacturos... — *Cap. 31.* Quintodecimo vero regni sui anno, omnes fere seniores Wasconiæ cum AMANDO DUCE *(non utique suo seu Vasconum, qui nusquam hactenus nominatus fuit, sed Saxone illo qui eos devicit et quasi captivos ad regem deduxerit)* ad eum Clippiaco venerunt : ejusque formidantes præsentiam in oratorium sancti Dionysii confugerunt... (9). *Jam hoc solo exemplo abunde, credo, demonstratum est quam fallaciter et audacter Chartæ auctor historicas traditiones deturpaverit.*

erui nequit.

64. *Ex harum itaque rationum complexu, quibus nulla probabilis responsio (præterquam forte ad primum argumentum expositum supra num. 58) ex Vaissette et Fauriel afferri potest, satis liquido concludendum videtur Chartam Alaonis prorsus apocrypham ac forte seculo XVII confictam esse, et vehementer dolendum nobis quod collega quondam noster, P. Josephus Van Hecke, dum Commentarium suum scripsit de S. Oda, dissertationem*

(1) *Hist. générale du Languedoc*, tom. I, p. 690. — (2) Ibid., p. 331. — (3) *Act. SS.*, tom. I Feb., p. 839, num. 114. — (4) Rabanis, p. 40-47. — (5) *Coronica*, etc., tom. II, p. 67. — (6) *Hist. du Languedoc*, liv. VII, capp. 1, 3, 13 (tom. I, pp. 329-331, 337-338). — (7) " Ed. cum Colb. *Ainando*, al. *Amando*. [Ita Chron. S. Benigni.] " Not. Ruinartii et Bouquet. — (8) *Script. Rer. Franc.*, tom. II, pp. 434, 442-443. — (9) Ibid., tom. IV, pp. 123, 124, 132, 133. Cfr. Rabanis, p. 47-50.

Rabanis,

A *Rabanis, quæ forte eo tempore quo scribebat nondum erat in vulgus emissa, non vidit et auctoritati scriptorum utique primi nominis, Vaissette inquam, Fauriel et de la Canal, ita concessit ut famosam Chartam per se ipse minus attente inspiciens, nimis facile eam supposuerit authenticam et inde genealogiam* S. Huberti *secundum corruptum illum fontem a Vaissette instructam eidem Commentario inseruerit* (1).

De eadem testimonium Joannis Ultramosani,

65. *Rejecta itaque spurii illius documenti auctoritate, videamus jam quæ ex aliis traditionibus de genere* S. Huberti *erui valeant. Parentes sancti primus, ni fallor, indicavit Joannes Ultramosanus fuisse Bertrandum, filium et successorem Boggisi ducis Aquitaniæ, et Hugbernam, sororem S. Odæ* (2), *quæ ipsa uxor fuerit alterius Boggisi domini Pictavensis* (3). *Paulo aliter in epistola capituli S. Odæ Amaniensis ad monachos cœnobii sancti Arnulphi Metensis data anno 1466* (4) *dicitur mater* S. Huberti *nuncupata fuisse Phigberta et hujus sororem Odam in conjugem accepisse idem ille Boggisus dux Aquitaniæ, post mortem prioris uxoris ex qua genuerat Bertrandum. Ex illa epistola,* B *quam vulgavit Du Bouchet anno 1646, vel ex Joannis Roberti* Historia S. Huberti, *edita anno 1621, ubi ex Happart citatæ sunt narrationes Joannis Ultramosani, accipere potuit fabricator Chartæ Alaonis nomina Boggisi et Bertrandi. Attamen fatendum est eumdem non parum ab iisdem documentis dissentire, præsertim a Joanne Ultramosano. Etenim quum apud hunc Boggisus dux dicatur genitus Hilderico, filio Clotarii I regis, et pater fuisse Bertrandi, qui et ipse filios habuerit* S. Hubertum *et Eudonem* (5), *in Charta Alaonis Hildericus, Boggisus et Bertrandus dicuntur fuisse fratres, filii Chariberti, fratris Dagoberti I regis, et Boggisus duos genuisse filios, Eudonem (eumdem scilicet qui postea dux Aquitaniæ fuit et apud Joannem frater* S. Huberti *appellatur) et Imitarium; de Bertrandi vero liberis omnino silet Charta. Unde forte aliqui suspicari possint falsarium non ex traditionibus Leodiensibus, quas ex libris Roberti et Bouchetii nosse poterat, sed ex alia quadam traditione, quam in meridionali Gallia vigentem reperit, genealogiam suam ducum Aquitaniæ hausisse, quum præsertim secus admittendum esset ipsum gratuita rerum* C *quas per traditiones Leodienses acceperat perturbatione ultro magis manifestam reddere voluisse contradictionem documenti sui cum aliorum recens editorum testimoniis. Unde et ulterius iisdem opinandum videri potest duas hic haberi traditiones distinctas, quibus illud tantum commune est quod Boggisum et Bertrandum et Eudonem pertinuisse ferunt ad stirpem ducum Aquitaniæ a Chariberto filio Clotarii II et fratre Dagoberti I ortam: quæ traditiones quamvis singulæ per se exigua auctoritate gaudeant, quum altera seculo XIV, altera seculo XVII primum scripto consignata sit, attamen ex earum concursu longe probabilius censendum quod in utraque communiter affirmatur. Atque inde ulterius, habita ratione traditionis de S. Oda, uxore Boggisi et amita* S. Huberti (6), *et hunc ex eadem stirpe originem duxisse existimabunt.*

et alia antiquiora, quæ Odam, Boggisi ducis Aquitanorum uxorem, sancti amitam faciunt.

66. *Equidem illam opinionem, quæ* S. Hubertum *Bertrandi ducis Aquitaniæ filium facit, tam imbecilli fundamento, quale præbent testimonia Joannis Ultramosani et Chartæ Alaonis, satis probabilem pronuntiare non ausim. Nec multo magis solidum præbent traditiones de S. Oda et Boggiso ejus viro, utpote quæ et ipsæ nec valde antiquæ et nimis incertæ et invicem contradictoriæ sunt. Jam attulimus* (7) *Annales Lobienses ac Stabulenses ex Lobiensibus derivatos et Nicolaum Leodiensem, qui S. Odam, Boggisi uxorem,* S. Huberti *cognatam et ejus temporibus in Leodiensi diœcesi conversatam esse significant: quibus addi potest Sigebertus Gemblacensis, qui exeunte seculo XI vel XII ineunte in Chronico suo notavit ad annum 711:* Sancta Oda, uxor Boggis, ducis Aquitanorum, sanctitate claret in Gallia, quæ ecclesias Dei sua ditavit munificentia et moriens in Leodiensi quievit parochia (8). *Jam advertimus non concordare testimonia Nicolai ejusque sequacium vel prædecessorum cum traditionibus allatis a Joanne Ultramosano, quæ Boggisum, ducem Aquitaniæ avum* S. Huberti *fuisse indicant* (9). *Idem tamen, secundum alteram traditionem, S. Odam, conjugem* E *Boggisi, sororem fuisse refert matris* S. Huberti (10). *Itaque, ad hæc concilianda, duplicem Boggisum induxit, alterum avum, alterum conjugem amitæ* S. Huberti (11).

Ex iisdem Oda et Boggiso genitum tradunt S. Arnulphum Metensem

67. *Sed et jam occurrit tertia testimoniorum classis, quæ Boggisum et Odam parentes faciunt S. Arnulphi Metensis episcopi, mortui anno 640 vel 641* (12). *Hanc parentelam sane, saltem quod ad Boggisum spectat, efficaciter demonstraret, si authenticum esset, diploma Ludovici I imperatoris pro monasterio Glanderiensi datum anno 836* (13), *in quo sermo est de* curiis, villis et beneficiis a Domino Bodagislo patre S. Arnulphi Metensis episcopi ecclesiæ Glanderiensi collatis; *sed documentum istud indubie spurium pronuntiavit vir in hoc genere studiorum versatissimus Th. Sickel* (14) *et secundum ipsum cl. E. Mühlbacher* (15). *Hoc itaque neglecto, ad alia accedamus. Horum forte omnium fons habendus est Vita S. Odæ, in qua hæc sancta simul et mater S. Arnulphi et* S. Huberti *amita asseritur. Nimirum:* Gloriosa Christi famula Oda *(ita Vitæ scriptor)* potentissimi Gallorum regis filia ... Boggis, nobilissimi Aquitanorum ducis, uxor fuit ... *(Num. 2)* F Post aliquot annos sponsus ejus, dux gloriosus ... ex hac vita migravit... Post mortem viri beata Oda in sancta viduitate permansit... Cum igitur his et aliis virtutum insigniis coruscaret, dilectus filius suus, venerabilis Arnulphus, ad annos pubertatis devenit ... Beatus igitur Arnulphus in juventute genuit Ansigisum ducem, et post electus est Metensis episcopus ... *(Num. 3)* Sic igitur beata Oda ex magnis regibus, fidei christianæ cultoribus, Clodoveo videlicet atavo, Childeberto patre, fratre Dagoberto, claruit decorata... Fuit etiam beata Oda amita beati Huberti episcopi Leodiensis (16).

Vita S. Odæ,

68. *Quam antiqua sit Vita S. Odæ definire non ausim. Eam seculo X conscriptam timide opinatus est P. Josephus Van Hecke:* Quoniam, *inquiens* (17), S. Odam per S. Arnulphum, Metensem episcopum,

(1) *Act. SS*, tom. X Oct., p. 133. — (2) Infra, Vit. VI, num. 2. — (3) Ibid., num. 1 extr. — (4) Cat. infra, num 70. — (5) Vit. VI, num. 6. — (6) Cfr. supra, num. 56 et infra, num. 66. — (7) Supra, num. 56. — (8) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VI, p. 329. — (9) Infra Vit. VI, numm. 1, 2. — (10) Ibid., numm. 2, 12.— (11) Ibid., num. 1.— (12) *Act. SS*, tom. IV Julii, p. 431-432, num. 40-41; Bonnell, *Anfänge des Karolingischen Hauses*, pp. 98, 190. — (13) Ed. apud Calmet, *Hist. de Lorraine*, tom. II, Preuv. p. 128, et inde P. L., tom. CIV, p. 1283. — (14) *Die Urkunden der Karolinger*, Part. II, p. 413. — (15) *Regesten des Kaiserreichs unter die Karolinger*, p. 350. — (16) *Act. SS.*, tom. X Oct., p. 139. — (17) Ibid., p. 129, num. 5.

AUCTORE C. D. S.

pum, matrem familiæ Carlovingicæ exhibet, ad seculum X, in cujus exitu stirps Carlovingica regnare desiit, Vitam, qualem habemus, compositam fuisse existimo. Etenim vicinior temporibus de quibus agit, errores vitasset historicos; remotior autem, consanguinitatem cum Carlovingica familia non curasset. Verum hæc conjecturæ loco habentor; *et quidem, quod ad tantam ejus antiquitatem spectat, conjecturæ non adeo solide firmatæ : nam et codices duo, qui in ea edenda adhibiti sunt, seculum XIV vetustate non transcendunt, et genealogiam illam Carolingicam etiam in documentis seculi XII vindicatam legimus, eo scopo, ut Lotharingiæ duces e stirpe Carolingica et etiam per avos S. Arnulphi e Merovingica orti probarentur. Sic Ægidius Aureævallensis, qui* Gesta episcoporum Leodiensium *scripsit inter annos 1247 et 1251* (1) : In quo etiam tempore, *ait*, circa scilicet annum ab incarnatione Domini sexcentesimum duodecimum, Lotharius rex commisit filium suum Dagobertum educandum Pippino principi, patri sanctæ Gertrudis, et Arnulpho illustri cognato suo et postea Metensi episcopo. B Cognatum ideo appellamus, quia Lotharius rex Francorum, pater Dagoberti, filiam habuit Blithildem. Hæc ex Ansberto nobili viro genuit Arnoaldum seu Bodegisilum sive Boggis; trinomius enim fuit. Boggis enim de Oda uxore sua genuit Arnulfum, postmodum pontificem Metensium. Hii tenuerunt sex ducatus, quatuor in Aquitania, et duos in Gallia Belgica (2). *Item* Genealogia ducum Brabantiæ, *scripta anno 1271* (3), *cap. 1 :* Lotharius Magnus rex genuit Dagobertum regem undecimum et Blithildem, ad cujus progeniem, ad duces scilicet Lotharingiæ et Brabantiæ, translata est tandem corona Franciæ. Blithildem duxit Ansbertus princeps illustris, genere Romanus, ex imperiali prosapia ortus. Qui genuit ex ea Arnoldum principem ... Arnoldus genuit ex sancta Oda sanctum Arnulphum principem, tandem episcopum Metensem ... (4); *et inter* Nomina sanctorum e stirpe ducum Brabantiæ descendentium *quæ illi* Genealogiæ *subjecta sunt, a quodam monacho Affligemensi recensita* (5), *eodem forte qui* Genealogiam *concinnavit, legitur :* Sancta Oda. Hæc apud Amanium quiescit. Hæc genuit sanctum Arnulphum (6).

Chronica quædam Metensia

69. *His adjungi possunt excerpta quædam ex monumentis ineditis incertæ ætatis citatis apud Du Bouchet, et apud Calmet, videlicet :* a) *Ex Ms. sancti Vincentii Metensis :* Vir igitur clarissimus Ansbertus ex prædicta Blitilde, filia Clotharii regis, trium suscepit filiorum decorem, Ferreolum, Modericum, Burtgisum ac unius filiæ florem, Tharsitiam nomine.... Tertius filiorum Burtgisus, qui a plurimis cognominatur Arnoaldus, ex Aquitania in primam demigrans Germaniam et Belgicam, a rege Gunthario *(seu Guntramno)*, qui erat ejus avunculus ex parte matris, gratanter suscipitur. Et quia idem rex carebat liberis, hæredem sui eum ordinavit, eique uxorem nomine Oda ex nobilissimo Suevorum genere dedit, de qua B. genuit Arnulphum (7). b) *Ex cap. XXXVII, lib. II Vitæ Ms. S. Arnulphi auctore anonymo :* Ansbertus, Aquitanorum nobilissimus, Blitildem sibi oppignoravit in matrimonium, et ex prædicta Blitilde, filia Clotharii regis, D trium suscepit filiorum decorem, Ferreolum, Modericum, Burgisum, ac unius filiæ florem, Tarsiciam nomine (8). c) *Ex Chronico Ms. sancti Martini Turonensis :* Anno Justini II. VI, S. Odda uxor Boggis ducis Aquitanorum claret in Gallia, quæ ecclesias multas ditavit et moriens in Leodicensi parrochia requievit (9). *Quod testimonium fere totidem verbis legitur apud Sigebertum Gemblacensem ad annum 711* (10) : *unde contendit Du Bouchet* (11) *librarium aliquem, Chronicon Sigeberti describentem, in suo exemplari perperam pro* Justini II *legisse* Justiniani II *et inde ad annum 711 transtulisse quæ ad annum 571 notare debuerat ; sed non minori jure, ut patet, e converso scriptori Chronici sancti Martini errorem illum imputare licet, quum præsertim secus supponendum foret omnia apographa Chronici Sigeberti, quæ adhuc servantur quadraginta duo* (12), *illo vitio infecta fuisse.* d) *Ex codice Glanderiensi* (13) :... Clotarius rex... Ansberto filiam Blictildem dat uxorem, ex qua proles quatuor procreat : Arnoaldum, qui et Bobnotgilsus sive Bodogisillus E vocatur, Ferreolum, Modericum, et filiam nomine Consitiam. Primogenitus Arnoaldus patri in marchionatu successit. Hic ex Oda Sueva habuit sanctum Arnulphum pontificem Metensem... (14).

et epistola canonicorum ecclesiæ Amaniensis,

70. *Coronidis loco exscribimus nonnulla ex epistola præpositi et canonicorum ecclesiæ collegialis S. Odæ Amaniensis in diœcesi Leodiensi, data anno 1446 ad abbatem et conventum monasterii sancti Arnulphi prope Metas* (15) : Etiam, venerabiles Domini, vos facitis querimoniam de nomine patris S. Arnulphi vestri patroni. De hoc rescribimus vestris Reverentiis quod pater S. Arnulphi vocabatur Boggus, qui fuit dux in Aquitania, prout invenietis in Legenda B. Odæ, per nos transmissa.... Item reperitur in Chronicis quod B. Oda nostra patrona fundavit villam et ecclesiam Amaniensem in honore B. Georgii et dotavit nostram ecclesiam de multis bonis quæ possidemus...; et quando decessit, omnes alias possessiones, prædia et allodia quæ possidebat in patria Leodiensi, legavit S. Huberto confessori, illo tempore episcopo Leodiensi, suo consanguineo... : quia præfatus sanctus Hubertus erat filius F sororis beatæ Odæ et pater S. Huberti fuit filius Boggi supradicti ex sua prima conjuge, quia Boggus habuit duas uxores. Ex prima genuit quemdam Bertrandum ; et ille Bertrandus ex sua conjuge, vocata Phigberta, genuit sanctum Hubertum, quæ Phigberta fuit soror legitima B. Odæ viduæ. Post mortem suæ primæ uxoris, idem Boggus desponsavit beatam Odam, ex qua genuit B. Arnulphum vestrum patronum ; et beata Oda fuit amita S. Huberti, et B. Arnulphus, filius B. Odæ, fuit avunculus S. Huberti ex parte Boggi patris sui, quia Bertrandus et S. Arnulphus fuerunt fratres, non de una matre, sed de duabus matribus et uno patre, scilicet Boggo...

manifesto anachronismo.

71. *Nemo non videt quam turpi anachronismo laboret ista narratio, sicut et Vita S. Odæ* (16), *ubi S. Arnulphus et* S. Hubertus, *qui non minus septuaginta vel octoginta annis ætate distant, ex duabus sororibus geniti asseruntur. Restat itaque ut*

(1) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XXV, p. 2. — (2) Ibid., p. 29. — (3) Ibid., p. 391. — (4) Ibid., p. 392. — (5) Ibid., p. 391. — (6) Ibid., p. 398. — (7) *La véritable origine ... de la maison royale de France* (Paris 1646). Preuves, p. 31. — (8) Ibid. — (9) Ibid., p. 41. — (10) Cit. supra, num. 66. — (11) Tom. cit., p. 54-55. — (12) Cfr. *Mon. Germ. Hist*, Scr. tom. VI, p. 282. — (13) Seu Longæ-villæ, prope Metas. — (14) Calmet, *Histoire de Lorraine*, tom. I, Preuves, p. 101. — (15) Edita ibid., p. 109 et inde in *Act. SS.*, tom. X Oct., p. 141. — (16) Cit. supra, num. 67.

vel

A *vel intervallo unius seculi inter duces Aquitaniæ duplex par conjugum ejusdem nominis agnoscamus, quod vix cuiquam credibile videri potest, vel Boggisus et Oda vere parentes S. Arnulphi fuisse credantur et perperam ad cognationem* S. Huberti *distracti, vel contrario errore ex Sigeberto et Nicolao Canonico, aut ex fontibus unde hi acceperunt traditiones suas de S. Oda, a posterioribus scriptoribus hausta esse nomina parentum S. Arnulphi, vel denique utriusque generis testimonia ut æque erronea despiciamus.*

Bodegisilus autem quem celebrant Fortunatus et Gregorius Turonensis, idem censeri nequit cum patre S. Arnulphi

72. *Et quidem ad confirmandas traditiones Metenses* (1) *de Boggiso duce Aquitanico juvare potest quod revera extremo seculo VI floruit aliquis Bodegisilus dux qui in meridionali Gallia præfecturam aliquam gessit pro rege Austrasiæ et inde in Austrasiam digressus, obiit circa annum 585. Hæc nimirum demonstrat carmen Venantii Fortunati* De Bodegisilo duce (2), *ubi sic ait :*

Pectore de sterili si flumina larga rigarem,
Non te sufficerem, dux Bodegisle, loqui.
. . . .
B Massiliæ ductor felicia vota dedisti
Rectoremque suum laude perenne refert;
Hic tibi consimili merito Germania plaudit,
Cujus ad laudem certat uterque locus.

Tempus vero obitus Bodegisili (nisi alium ejusdem nominis et dignitatis hoc loco significari existimes) ad annum vigesimum quartum Guntramni regis (Chr. 585) refert Gregorius Turonensis : Obiit his diebus Bodygisilus dux plenus dierum, sed nihil de facultate ejus filiis minuatum est (3). *At Bodegisilo illi uxor fuit* Palatina, filia Galli Magni episcopi *Trecensis, ut colligitur ex inscriptione alterius carminis Fortunati* (4). *Itaque ad tuendam illis auctoritatibus veritatem traditionum Metensium necesse foret supponere Bodegisilum vel Boggisum post obitum Palatinæ aliam duxisse uxorem Odam, ex qua S. Arnulphum genuerit in fine vitæ suæ : quam conjecturam nullius veteris monumenti testimonio fulcire licet. Præterea adversus easdem traditiones argumentum, negativum quidem, sed non spernendum eruitur ex silentio antiqui biographi S. Arnulphi et Pauli Warnefridi. Nimirum secundum illas traditiones Ansberti, avi S. Arnulphi, uxor Blithildis, filia* C *erat Clotarii I regis Francorum, ac proinde Arnulphus regio Merovingorum sanguine cretus fuisset; præclaram autem hanc originem voluisse præterire silentio vix supponi possunt biographus coævus S. Arnulphi et præsertim Paulus Warnefridi, qui in ipsa notitia de S. Arnulpho totus est in extollenda illustri Carolingorum prosapia* (5). *Genealogias quidem nonnullas habemus Carolingicæ domus satis antiquas, ubi indicatur hujus cognatio cum domo Merovingica per Blithildem, filiam Clotarii I regis et aviam S. Arnulphi* (6); *sed et hæ omnes Paulo Warnefridi posteriores sunt et nulla earum significatur Arnoaldum seu Arnoldum, patrem S. Arnulphi, alio nomine vocitatum esse Bodegisilum seu Boggisum et uxorem ejus nuncupatam Odam : unde inter testimonia de Boggiso et Oda adducendæ non fuerunt. Quæ autem adducta sunt* (7), *horum nullum certo affirmari potest antiquitate superare seculum XIII : unde rursus valde suspecta redditur eorumdem auctoritas.*

AUCTORE C. D. S

vel conjuge amitæ S. Huberti.

73. *Attamen, etiamsi cum Bonnell* (8) *rejicias traditiones Metenses, habemus ex testimoniis certis Venantii Fortunati et Gregorii Turonensis ducem aliquem, nomine Bodegisilum, in Aquitania aliquamdiu commoratum, obiisse in Austrasia circa annum 585 : qui profecto idem censeri nequit cum conjuge Odæ amitæ* S. Huberti. *Et quamvis, sicut nomina Huberti et Odæ* (9), *ita et Bodegisili pluribus viris possit fuisse commune (et quidem alter apud Gregorium Turonensem* (10) *nominatur* Bodigisilus filius Mummolini Suessionensis), *attamen difficilius, deficiente veteri auctoritate, supponere licet duos hujus nominis unius fere seculi intervallo hoc habuisse commune ut uterque ducis titulo in Aquitania præfuerit. Unde denique, licet traditiones de ortu* S. Huberti *e stirpe ducis alicujus Aquitanici non certo falsas demonstrari concedam, attamen exinde non parum nutare mihi persuasum est.* E

S. Hubertus *natus est circa annum 655.*

74. *Legentium exspectationi, credo, non satisfecerim nisi et pauca dixero de anno natali* S. Huberti. *Qui quamvis nullo diserto testimonio indicetur, aliquatenus tamen definiri potest ex iis quæ supra statuimus de tempore suscepti a sancto episcopalis muneris et de anno obitus ejus. S. Lambertum in sede Trajectensi excepit circa annum 698, vita excessit anno 727* (11), *episcopatus sui fere trigesimo, nec, ut videtur, decrepita ætate : nam et paulo amplius uno ante obitum anno piscando operam dabat et paucis ante diebus ecclesiam consecraverat in Bracbante* (12). *Itaque, nisi admodum juvenis ante quadragesimum ætatis annum episcopus ordinatus supponatur, facile colligemus illum lucem primum aspexisse anno circiter 655. Ad eamdem quoque conclusionem deducimur ex traditionibus longe quidem posterioribus. Nimirum legimus apud Nicolaum Canonicum* (13), Hubertum *fuisse* comitem palatii *apud Theodericum III Neustriæ et Burgundiæ regem, Ebroino tunc apud eumdem majoris domus locum tenente; cujus impotentem dominationem aversatus* Hubertus *ad Pippinum majorem domus regis Austrasiæ confugit :* erat autem et litterarum studio eruditus et armorum exercitatione strenuus. F *Quamvis igitur eodem loco* adolescens *appelletur, vix tamen minori quam viginti quinque fere annorum ætate tunc fuisse censeri potest. At Ebroinus major domus Theoderici factus est anno 674 et anno 681 necatus; Pippinus vero, quem vulgo Heristallii vocant, circa annum 678 Austrasiæ rebus præesse cœpit* (14). *Hinc itaque rursus circa annum 680 e Neustria in Austrasiam secessisse, ac proinde circa annum 655 natum esse* Hubertum *judicamus. Mitto Joannem Ultramosanum, qui eumdem anno 654* annorum duodeviginti *fuisse ait* (15) : *nam multiplicem errorem chronologicum ab illo scriptore eo loco admissum esse facile demonstrabitur* (16).

(1) Cit. num. 67-70. — (2) Lib. VII, carm. 5 (*Mon. Germ. Hist.*, Auct. Ant., tom. IV, p. 156). — (3) *Hist. Fr.*, lib. VIII, num. 22 (ibid., Scr. rer. Merov., tom. I, p. 340). — (4) Lib. VII, carm. 6. — (5) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. II, p. 264-265. — (6) Ibid., p. 308-313; cfr. p. 305. — (7) Supra, num. 67-70. — (8) *Anfänge des Karol. Hauses*, p. 29-32, ubi citantur pleraque testimonia supra allata. — (9) Cfr. loc. cit. in Indic. ad *Mon. Germ.*, Scr. tomm. I, II et IV. — (10) *Hist. Fr.*, lib. X, cap. 2. — (11) Cfr. supra §§ II et III. — (12) Vit. I, num. 9 et num. 12-15. — (13) Vit. S. Lamberti, num. 48 (*Act. SS.*, tom. V Sept. p. 611); infra Vit. III, num. 1. — (14) Cfr. Cointius, *Annal.*, ad ann. 678 et 681; Bonnell, *Die Anfänge des Karol. Hauses*, p. 117 sqq.; Richer, *Annalen*, p. 173-175. (15) Vit. VI, num. 6 extr. — (16) Inter annot. ad Vit. VI.

AUCTORE C. D. S.

§ V. De gestis a S. Huberto ante conversionem suam.

Nimis incertæ traditiones

In reliquam historiam S. Huberti *inquirere aggredientes, iterum memorasse non pigebit quod jam superius monuimus* (1), *nullis documentis nos inniti in ea tractatione quæ antiquiora sint medio seculo XI, id est tertio amplius post sancti obitum, quin immo plerisque ad seculum XII vel XIV pertinentibus. Tota igitur opera nostra in eo versabitur ut singulas traditiones distincte notemus atque qua ætate prima illarum vestigia appareant et quatenus sive concordent sive discrepent inter se vel cum chronotaxi rerum et institutis ævi merovingici aliunde notis, aut etiam cum generalibus regulis artis criticæ componi possint sedulo advertamus. Verum etiam ubi ex nullo horum capitum ea repugnantia eliceretur ut certo vel admodum probabiliter tamquam falsæ rejiciendæ forent, non*
B *sequitur continuo easdem ita admittendas esse quasi veræ fuissent demonstratæ, sed tantummodo habendas eo gradu probabilitatis, sane haud admodum firmo, quo gaudent traditiones orales quarum origo ex diuturno documentorum scriptorum silentio densis tenebris obvoluta est* (2). *Jam ad singula accedamus.*

de S. Huberti *pueritia et adolescentia,*

76. *De pueritia* Huberti *ejusque juventute nihil ab ejus biographis memoriæ nostræ servatum est præter speciem illam miraculi quo, annos natus tredecim, patris maleficio enervati animum erexisse narratur apud Joannem Ultramosanum* (3) *: quod et per se parum credibile est et prorsus incredibile per tot secula populari traditione fideliter fuisse transmissum. Dicitur* Hubertus adolescens *apud Nicolaum Canonicum fuisse* litterarum studiis eruditus et armorum exercitatione strenuus (4). *Sed hujus assertionis priori parti contradicit alia traditio, serius quidem consignata, qua fertur in ipsa consecratione sua episcopali subito per prodigium litterarum scientia donatus, qua prorsus caruerit* (5). *Utramque contradictoriam traditionem æque fide dignam, id est indignam, censeo, et* Hubertum *litteras didicisse quo tempore sub S. Lamberti disciplina versabatur : nam Lamberto*
C *magistro usum esse testatur etiam Vita coæva* (6).

de officiis comitis palatii

77. *Nunc de dignitate seu officio comitis palatii, quo apud Theodericum III regem* Hubertus *decoratus traditur* (7). *Quod miror a recentioribus fuisse rejectum tamquam ab institutis illorum temporum alienum* (8). *Etenim comitis palatii munere apud ultimos reges Merovingicos functi inde a medio seculo VII non pauci leguntur in documentis coævis : videlicet Aigulfus in diplomate Chlodovei II anni 653* (9), *Chaldeloaldus in duplici diplomate Clothacharii III anni 658* (10), *Waningus in diplomate ejusdem Chlotthacharii III anni 659* (11), *Audobellus seu Audobaldus in diplomate etiam ejusdem regis anni 663* (12), *Dructoaldus in diplomate Theuderici III anni 679* (13), *Marso in diplomate Chlodovei III anni circiter 692* (14), *Audramnus in diplomate ejusdem Chlodovei III anni 696* (15), *Hocioberchtus in diplomate Childeberti III anni 697* (16), *Ghyslemarus in diplomate ejusdem Childeberti III anni 702* (17), *Bertoaldus in diplomate anni 709* (18), *et in alio diplomate ejusdem Childeberti III anni 710 Sigofredus* (19), *qui rursus occurrit in diplomate dato die sequenti, simulque cum eo Bero et Grimberchtus* (20), *ac denique in sexto diplomate Childeberti III anni 711 Ratberthus* (21). *Præterea Warno in diplomate Chilperici II anni 716* (22), *Cumrodobaldus in diplomate Theuderici IV anni 726* (23). *Deinde Hugbertus in diplomate Karlomanni senioris anni 746* (24) *et Ermenaldus in diplomate Pippini majoris domus anni 747* (25). *Erat autem comes palatii dignitate majori domus proximus, et regi in dicendo jure assidebat, immo, ut videtur, maximam partem in quæstione juris definienda habebat, et forte nomine regis edicebat sententiam* (26). *In scriptis privatis Ebroinum illum majorem domus Neustriæ simul titulo comitis palatii insignitum* E *reperi* (27), *sive auctores eorum scriptorum eum titulum quasi communem reputaverint omnibus iis qui aliquo præcipuo officio apud regem fungebantur, sive re ipsa Ebroinus utriusque muneris et dignitatis simul potiri valuerit, et hæc forte fuerit causa cur* Hubertus *ab aula Theodorici III recesserit, sive sponte, ut significare videtur Nicolaus* (28), *sive jussu regis, Ebroini calumniis excitati, quod significat Joannes Ultramosanus* (29).

et comitis Parisiorum

78. *Interea vero, antequam in exilium ageretur, auctus legitur munere comitis Parisiensis* (30). *Cujus muneris quoque mentio ævo Merovingorum convenit. Neque enim semel apud Gregorium Turonensem hujusmodi comites singularium urbium citantur, Arvernensis scilicet* (31), *Lemovicinus* (32), *Rothomagensis* (33), *Aurelianensis* (34), *Cabillonensis* (35), *Turonicus* (36), *et alii etiam in aliis documentis* (37). *In diplomate etiam Childeberti III dato anno 710 citatur* Gairinus quodam loce ipsius Parisiace comis (38).

semel et iterum gestis.

79. *Officio comitis palatii apud Pippinum etiam functum* Hubertum *indicare videtur Nicolaus Canonicus, ubi ait :* Novo vivendi genere solo habitu mundanam dignitatem profitebatur, re F autem ipsa et affectu ... non COMES, sed Lamberti erat discipulus (39). *Nihil de hac re Joannes Ultramosanus, sed post devictum a Pippino Ebroinum rursus titulum comitis Parisiorum, quin et Pippini jussu ejusque vice totius Franciæ regimen suscepisse ipsum significat* (40). *Simul et amplis possessionibus in Arduenna donatus est, si credere licet scriptori Vitæ S. Huberti monachi a majoribus nostris editæ ad diem 30 maii, ubi hujus baptismi referens :* Sancto lavacro, *ait,* tinctus infans, appellatus jucundo nomine Hubertus est. Patrini duo viri summates de more christiano

(1) Num. 55. — (2) Videsis quæ de his fusius disputavi in *Principes de la critique historique*, capp. x et xi. — (3) Vit. VI, num. 3. — (4) Vit. III, num. 1. — (5) Vit. VI, num. 20 (cfr. ibid., num. 21). — (6) Vit. I, num. 2. — (7) Vit. III, num. 1. — (8) Fétis, *Légende de S. Hubert*, p. 4. — (9) *Mon. Germ. Hist.*, Diplom. merov., p. 20. — (10) Ibid., pp. 32, 33. — (11) Ibid., p. 34. — (12) Ibid., pp. 38, 39. — (13) Ibid., p. 45. — (14) Ibid., p. 57. — (15) Ibid., p. 58. — (16) Ibid., p. 62-63. — (17) Ibid., p. 65. — (18) Ibid., p. 68. — (19) Ibid., p. 69. — (20) Ibid., p. 70. — (21) Ibid., p. 70. — (22) Ibid., p. 74. — (23) Ibid., p. 84. — (24) Ibid., p. 103. — (25) Ibid , p. 105. — (26) Cfr. G. Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, tom. II. (Ed. II), p. 405-409 et p. 508-511. — (27) *Mirac. S. Martialis (Act. SS.*, tom. V Junii, p. 555, et ap. Bouquet, *Hist. de Fr.*, tom. III, p. 580); *Vita S. Drausii (Act. SS.*, tom. I Martii, p. 409, et ap. Bouquet, tom. III, p. 611). — (28) Vit. III, num. 1. — (29) Vit. VI, num. 7. — (30) Ibid. — (31) *Hist. Fr.*, lib. IV, capp. 30, 35. — (32) Ibid., VI, 22. — (33) Ibid., VI, 31. — (34) Ibid., VII, 13. — (35) *De glor. mart.*, lib. I, c. 53. — (36) *Mir. S. Martini*, lib. I, c. 24. — (37) Cfr. Waitz, tom. cit., p. 364-365. — (38) *Mon. Germ. Hist.*, Dipl. merov., p. 69. — (39) Vit. III, num. 2. — (40) Vit. VI, num. 8 extr.

accersuntur :

A accersuntur : Hubertus, magnus Ardennæ tunc dominus, is qui in sanctos postea relatus est, atque comes Veromanduus ... (1).

de conjugio ejus

80. *Eo quoque tempore uxorem duxisse fertur. Et quidem eum aliquando matrimonii nexu devinctum fuisse sponte collegeris ex Vita coæva ubi* filius *ejus* Florbertus *morienti adstitisse narratur* (2). *Attamen seculo XI nulla illius matrimonii memoria perseverabat in ecclesia Leodiensi. Quod manifeste demonstratur ex Anselmo Canonico* De sancto Floreberto *scribente :* Post hunc trigesimus primus episcopatum suscepit Florebertus, dictus quidem, ut vulgatum est, sancti antecessoris filius. Quem si carnalis idem pater ante sanctæ religionis generavit habitum, nihil de dignitate derogari potest alterutri; sin vero spiritualis alter alteri erat filius, nihil obest, immo multum prodest, spirituales filios si bonis patribus contigerit succedere (3). *Et forte induci potuit scriptor Vitæ coævæ ut Florbertum discipulum* S. Huberti *ejus filium appellaret, quod hujusmodi appellationem legeret in antiqua Vita* B *S. Lamberti, quam, ut supra probatum est* (4), *in scribendo præ oculis habebat. In hac nempe de S. Lamberto dicitur :* Tantam denique gratiam in conspectu pontificis *(S. Theodardi)* invenire meruit ut quasi filium heredem et successorem sibi eum adoptaret eligere, si licitum ei fuisset propter institutionem canonicam (5). *Et a Notgero etiam in Vita S. Hadelini, S. Lambertus* spiritualis *S. Theodardi* in baptismate filius *dicitur, vel potius* S. Hubertus *S. Lamberti* (6).

cum filia comitis Lovaniensis

81. *Itaque non ita indubia nobis apparet interpretatio nominis* filii *in Vita coæva S. Florberto attributi, et consequenter non ita certa fide digna traditio de matrimonio* S. Huberti. *Hanc primum diserte profert Nicolaus Canonicus* (7), *nullo tamen indicio significans sive nomen aut qualitatem uxoris, sive quo tempore sit nupta sive quando obierit. Nec quidquam amplius habet Vita quam appellamus quartam. Quinta vero de matrimonio prorsus silet. At Joannes Ultramosanus extremo seculo XIV, nulla antiquiori, quam noverimus, auctoritate, uxorem illam fuisse tradit Floribanam filiam Dagoberti comitis Lovaniensis, eamque* ob pressuram partus, quo filium suum Floribertum C ediderat, mortem obivisse (8). *Hæc utique, quamvis a recentioribus quibusdam doctis viris admissa* (9), *qui tamen circa adjuncta nonnulla satis discrepant, jure suspecta videri possint, quum præsertim apud scriptores mediævales nomen Lovanii primum occurrat ad annum 884 vel 886, quo anno Normanni castrametati esse dicuntur in* loco qui dicitur Lovon (10), *qua ratione loquendi parum credibile est designatam fuisse civitatem quæ duobus ante seculis jam comitem rectorem habuisset, titulus vero comitis Lovaniensis nusquam in veteribus documentis compareat ante medium vel extremum seculum decimum* (11).

(aut cum S. Oda),

82. *Vix memoratu dignum est commentum Huberti Le Prevost asserentis* S. Hubertum, *dum adhuc in Aquitania morabatur, uxorem duxisse Odam, viduam Boggisi ducis Aquitaniæ* (12). *Quem errorem ortum conjicere licet ex prava interpretatione verborum Nicolai scribentis :* Adhærebatque illi quasi comes individua amita sua Oda, quæ extitit Boggis Aquitanorum ducis recens defuncti relicta vidua (13).

AUCTORE C. D. S.

ac tandem de virtute ejus bellica

83. *Commentorum etiam loco facile habenda quæ Joannes Ultramosanus nescio unde expiscatus est de fortiter gestis ab* Huberto *in certamine quo Pippinus profligavit Bercharium, filium Ebroini et de summa administratione totius Francorum regno ab eodem Pippino illi commissa* (14). *Nullum nempe de his testimonium vetus reperire est; et quis credat sola traditione orali septem seculorum spatio sinceram servatam esse memoriam hujusmodi decorum, quibus phantasia popularis exaltare gestit viros illustres quos præcipua quadam gratia et cultu honorare consuevit ?*

§ VI. De conversione et pœnitentia S. Huberti. E

Traditio de conversione S. Huberti per apparitionem cervi

Norunt eruditi nomine conversionis apud scriptores medii ævi non solum nec plerumque designari mutationem illam animi qua quis ab idololatria ad christianam fidem vel ab hæresi ad ecclesiam catholicam vel denique a dissolutis moribus ad virtutes quas christianæ religionis professio postulat excolendas adducitur, sed frequentius et quasi propria significatione illam vocem usurpari ad indicandam recessionem a statu seculari et communi ad monasticum aut saltem strictius aliquod et perfectius vitæ genus amplectendum. Hac ultima ratione sanctum nostrum ex familiaritate cum S. Lamberto conversum significant scriptor libri II Miraculorum seculo XI (15) *et paulo posterior Nicolaus* (16). *At posterior biographus, qui Vitam IV concinnavit, eum prius* vanitatibus mundi deditum *exhibet* (17); *quin et, secundum scriptorem Vitæ V, ubi jam cum Pippino versabatur,* in Christum tamen adhuc non credebat, sed erat paganus et idolorum cultor (18) *(ad quam allegationem mirum est statim ab eodem scriptore subjungi :* Sicut autem nobilis genere, ita nobilior F erat moribus et virtutibus : erat namque pius, humilis et misericors). *Uterque autem mox narrat ipsum, dum venationi operam dabat die quodam festo, mira cervi imaginem crucifixi inter cornua gerentis apparitione et cœlesti vel ipsius Christi in cruce pendentis admonitione ad meliores sensus revocatum esse* (19).

ignota fuit usque ad seculum XV et prorsus videtur rejicienda.

85. *Traditionem illam de prodigio cervi* Huberto *apparentis nullum monumentum refert antiquius seculo XV : nam et codices qui Vitas IV et V continent vetustiora non sunt et prorsus prodigium silet Joannes Ultramosanus. Ex quo silentio effica-*

(1) *Act. SS.*, tom. VII Maii, p. 273, num. 2. — (2) Vit. I, num. 15. — (3) *Gest. episc. Leod.*, lib. II, cap. 17 (*Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VII, p. 198). — (4) Num. 16-17. — (5) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 574, num. 3 extr. — (6) Cfr. infra, num. 86. (7) Vit. III, num. 2. — (8) Vit. VI, numm. 13, 15. — (9) J. Lipsius, *Lovanium* (ed. II, Antv. 1610), lib. I, cap. 8; P. Divæus, *Annales Lovanienses* (flandrice ex versione W. A. Divæi ed. E. Van Even Lovanii 1875), p. 9; J. Molanus, *Hist. Lovaniensium* (ed. De Ram Brux. 1861), lib. XI, cap. 1 (p. 652). — (10) Reginonis *Chronic.* ad h. a. (*Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. I, pp. 594, 596). Cfr. *Annal. Fuld.* ad an. 891 (ibid., p. 407) et *Annal. Vedast.* ad om. 884 (ibid., p. 552 et tom. II, p. 201). — (11) Cfr. Ernst, *Mémoires sur les comtes de Louvain* (Liege 1837); Des Roches, *Dissertation sur les comtes de Louvain* (in *Mémoires de l'Académie royale de Bruxelles*, tom. II, p. 601 sqq.); De Ram, *Recherches sur l'histoire des comtes de Louvain* (ibid., tom. XXVI).
(12) Ed. Fétis, p. 120 (cap. I) : " Et estoit avec luy Ode sa femme qu'il avoit ung peu avant espousee, demourant quant il la prinst vefve de Boggis, duc d'Acquitaine. " — (13) Vit. III, num. 1; Vit. IV, num. 1 extr. — (14) Vit. VI num. 8. — (15) Cfr. num. seq. extr. — (16) Vit. III, num. 2. — (17) Vit. IV, num. 1. — (18) Vit. V, num. 2. — (19) Vit. IV, num. 1; Vit. V, num. 3.

cissimum

AUCTORE C. D. S.

cissimum adversus veritatem traditionis repetitur argumentum. Abundantior enim est Joannes in prosequendo quidquid de S. Huberto *ferebatur (quod demonstrat prolixa illa Vita VI ab Adolpho Happart ex ejus scriptis desumpta) et magis delectatur in toto suo Chronico istiusmodi narratiunculis, etiam maxime fabulosis, quam ut tantum portentum consulto ab eo prætermissum fuisse arbitremur; ac proinde omnino concludendum videtur traditionem illam seculo XIV adhuc ignotam fuisse Leodii. Itaque libenter assentior satis communi eruditorum opinioni illam exortam esse sentientium ex confusione quadam cum apparitione prorsus simili, sed longe antiquiori, quæ narratur in Legenda S. Placidæ sive Eusthatii vel Eustachii* (1). *Confusio autem eo facilior fuit quod S. Eustachii festivitas, secundum latina martyrologia antiquissima, celebrabatur olim die 2 vel 3 novembris* (2) *et quod jam seculo XI, teste scriptore illius temporis* (3), *et, ut idem affirmat, ex antiqua tunc consuetudine,* S. Hubertus *colebatur tamquam patronus venatorum, quia ipse huic arti maxime deditus ferebatur :* Erat enim, *ait,* ab antiquo totius Arduennæ primoribus, ex debito firmatæ consuetudinis, per singulas vices annuæ venationis primitias et decimas cujusque generis ferarum beato Huberto persolvere, eo quod idem sanctus, priusquam mutato seculari habitu propositi sancti ordinem percepisset *(nota quo sensu hic conversus dicatur),* hujus exercitii fuerit studiosus. Unde et de cetero a quibusque vicinis nobilibus idem studium in ejus nomine agitur. — *Attamen traditionem illam fabulosam, ut alias multas ejusdem generis, admodum sibi fidem popularem conciliasse testantur non solum omnes qui inde a seculo XV historiam* S. Huberti *litteris consignarunt, sed et innumeræ effigies pictæ vel sculptæ quibus usque ad dies nostros sæpissime oculis repræsentata est, adeo ut cervus crucifixum inter cornua gerens jam quasi propria nota habeatur qua* S. Huberti *imagines distinguuntur* (4). *Quod sane non sufficit ut cum Happart et Roberti veritatem traditionis communi Ecclesiæ testimonio comprobatam* (5) *dicamus.*

De pœnitentia ejus et commoratione

86. *Austerum admodum vitæ genus suscepisse* Hubertus *post conversionem suam legitur in Vita V et apud Joannem Ultramosanum, in solitudine degens spatio annorum, secundum Joannem, septem, secundum anonymum Vitæ V scriptorem, quindecim* (6). *Quod magis incredibile est, Joannes hæc acta refert ante obitum Floribanæ, uxoris sancti, et priusquam is accessisset ad S. Lambertum; anonymus vero ex institutione S. Lamberti id factum indicat. Ex his apparet quam perturbatæ sint traditiones istæ. Sed nec magis concordant cum testimoniis antiquioribus, ubi* S. Hubertus *non eremiticam, sed monasticam vitam duxisse fertur in cœnobio Stabulensi et magistro S. Remaclo. In Notis quippe Aureævallensibus, exordio seculi XIII exaratis* (7), *de S. Floreberto,* Huberti *successore, ejusdemque, ut putabatur, filio* (8), *legitur :* Hic primo cum prædicto patre monachili habitu suscepto, præfuit postea duabus congregationibus beati Petri sanctique Lamberti, ut dicitur, vivens in virginitate, patre episcopatum Leodiensem administrante. Hic cum prædicto patre nutritus creditur fuisse in disciplina Dei sub beato Remaclo Aquitanico in cœnobio Stabulensi. Hujus beati Remacli exemplis et monitis multi nobiles et divites postponentes honores temporales, seculum et solum natale relinquentes, in saltu Ardennæ avolaverunt et ejus magisterio se subdiderunt. Legitur enim in quodam libro : Hi Stabulaus inhabitaverunt : Theodardus, primus ejusdem loci abbas antequam fieret episcopus, Remaclus relicto episcopatu, Hadelinus, Lambertus ejusque discipulus Hubertus, Florebertus ejus filius, Christianus sapientissimus, Papolenus, Anglinus, et ceteri multi. Hi monachico habitu induti scribuntur viventes fuisse senatores cœli et infra curiam terreni conversantes paradisi sub regulari vivebant disciplina (9). *Consonat Notgerus, episcopus Leodiensis extremo seculo X, hæc scribens de S. Hadelino :* Audiens autem famam sanctitatis sanctæque conversationis monitoris sui, beati scilicet Remacli, in cœnobio jam dicto Stabulaus..., studebat et ipse ad eum visitationis et nimio caritatis ardore sæpe venire et ... de pomis paradisi Dei conversando illic convivari, sicuti in catalogo virorum illustrium, qui ibidem super altare apparet assidue, habetur insertum : Hæc sunt, inquit, nomina eorum qui cum B. Remaclo monasterium Stabulaus prius inhabitare cœperunt : S. Remaclus, S. Hadalinus, S. Theodardus, S. Lambertus, ejus spiritualis procul dubio in baptismate filius, S. Hubertus, Christianus quoque sapientissimus, et ceteri multi (10).

in monasterio Stabulensi.

87. *Superracaneum duximus immorari in inquirendo utrum in Notgeri testimonio verba* ejus spiritualis procul dubio in baptismate filius *ad Lambertum referenda sint, ut existimavit Bollandus* (11), *an ad* Hubertum, *quod videtur indicare locus parallelus Notarum Aureævallensium. Id enim inde solummodo aliquid momenti haberet si constaret voces* procul dubio in baptismate *in ipso antiquo documento unde hæc hausit Notgerus adscriptas esse : tunc enim sequeretur vel* Hubertum *nonnisi adulta ætate ab infidelitate ad Christi fidem fuisse conversum vel falsa judicanda quæ de illius origine Aquitanica et migratione ex hac regione in Austrasiam leguntur apud Nicolaum et posteriores scriptores. At voces istas adjectas esse ab ipso Notgero ad rationem reddendam appellationis* spiritualis filii *omnino concludendum videtur ex adverbio* procul dubio, *quæ conjectantem aliquem potius quam testantem manifestant. Nihilominus si totum illud incisum* ejus spiritualis procul dubio in baptismate filius *apud Notgerum prolatum censeretur de* S. Huberto, *iterum hinc appareret quam incertæ et obscuræ essent Leodii traditiones de S. Huberto ante seculum XII.*

§ VII. De itinere Romano S. Huberti ejusque per Sergium I R. P. consecratione.

Consecratio S. Huberti per Sergium R. P.

Cervi apparitione vix minus celebris habetur in populari memoria S. Huberti *consecratio episcopalis Romæ ministerio Sergii I R. P. facta*

(1) *Act. SS*, tom. VI Sept., p. 124-125. — (2) Ibid., p. 114-115, num. 42-45. Cfr. J. Demarteau, *Saint Hubert, sa légende, son histoire*, p. 13-17. — (3) Miracul. lib. II, num. 15 extr. — (4) Cfr. Cahier, *Caractéristiques des Saints*, pp. 183, 215. — (5) Roberti, *Hist. S. Hub.*, p. 344. Cfr. infra, num. 93. — (6) Vit. V num. 5; Vit. VI numm. 14, 15. — (7) Cfr. *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XVI, p. 634 extr. — (8) Cfr. supra, num. 80. — (9) *Mon. Germ. Hist.*, tom. cit., p. 681. — (10) *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 374, num. 8; Mabillon, *Act. SS. O. S. B.*, sec. II, p. 1014, num. 5. — (11) Loc. cit., annot. *g*.

multisque

multisque prodigiis illustrata (1), *inter quæ præ-*
A *cipuum locum tenet donatio stolæ a B. V. Mariæ per angelum transmissæ* cum singulari curandarum per hanc stolam infirmitatum insaniæ, rabiei, maniæ, expulsione spirituum malignorum, privilegio (2). *Hæc omnia jam dudum exploserunt viri doctissimi non pauci, ut Henschenius, Mabillonius, Cointius, Pagius, Pinius, quos citat et sequitur Suyskenus in Commentario suo prævio ad Acta S. Lamberti* (3), *his præcipue argumentis.*

argumentis allatis a Suyskeno

89. *Imprimis scilicet opponunt, quod ipsis certissimum videbatur, S. Lambertum vita non excessisse ante annum 707 vel etiam 708 aut 709* (4): *unde, quum Sergius I anno 701 aut certe 702 diem supremum obierit, consequenter colligunt* S. Hubertum *ab eo consecrari omnino non potuisse. Accedit secundo, quod etiam maximi faciendum existimant, argumentum negativum ex silentio Godescalchi et Stephani, quorum prior circa annum 750, alter exordio seculi X S. Lamberti vitam descripsit; neuter autem revelationem illam martyrii ipsius Romæ Sergio factam, et insignium pontificalium ad successorem ejus per angelum translationem*
B *memoravit, haud prætermissuri utique tam honorifica sancto suo prodigia, si quidquam tale ad ipsorum notitiam pervenisset; ignota autem iisdem fuisse, si vere contigerint, supponi nequit. Tertio urgent et silentium biographi illius coævi* S. Huberti, *quem rursus vel tanta prodigia ignorasse vel tacendo tegere voluisse prorsus incredibile est. Quartum denique argumentum afferri potest quod adeo mira portenta, quasi certatim congesta, eaque hujus generis quod maxime phantasiæ populari arrideat, sine certa et legitima auctoritate admittere non decet: porro nulla alia hic profertur quam scriptoris illius anonymi a Nicolao allati* (5), *cujus et patria et ætas, et quæcumque demum ad vim alicujus testimonii roborandam conferre solent, prorsus ignorantur. Hæc argumenta jam ad trutinam revocemus.*

non satis efficaciter refutatur;

90. *Et primum quidem, quod hactenus in hac re palmare videbatur, ita, ni fallor, refutatum est* (6) *ut omnem prorsus vim amiserit. Quod autem spectat ad secundum, ex silentio Godescalchi et aliorum veterum biographorum S. Lamberti repetitum, imprimis norunt hagiographicarum rerum periti quam periculo generatim plenum sit argu-*
C *mentum negativum ex hujusmodi silentio deductum: de omnibus quippe vel fere omnibus illius ætatis et præsertim seculi VIII et IX hagiographis dici potest quod de Godescalcho (vel anonymo qui Godescalcho præivit) notavit ipse Suyskenus in Commentario suo prævio de S. Lamberto:* Licet gesta ejusdem *(S. Lamberti)* perspecta habuerit, pauca tamen ex multis exponere curavit, generalibus encomiis sancto suo exornando magis quam factis sigillatim explicandis intentus (7). *Sed et si admittitur veram causam necis S. Lamberti fuisse quod fortiter arguerit pellicatum Pippini cum Alpaide, quam traditionem adversus Suyskenum et alios, eamdem ex solo rursus argumento negativo rejicientes, felici omnino, meo quidem judicio, successu vindicavit nuper cl. v. Godefridus Kurth* (8), *eamque metu Pippini dissimulatam esse ab antiquo biographo* (9), *jam singularis apparet ratio cur siluerit de revelatione Sergio I R. P. facta, qua martyrii Lamberti laus extolleretur. Posterior autem S. Lamberti biographus, Stephanus, nihil aliud præstitit nisi quod antiquiorem Vitam elegantiori, ut ipsi videbatur, stylo exornavit; nec proinde mirum est ab eo silentio prætermissum fuisse quod illa tacuit. Porro quæ de Godescalcho dicta sunt, eadem accommodari possunt silentio biographi coævi* S. Huberti; *quod erat argumentum tertio loco propositum. Quod vero urgetur quarto loco, eo soli impetuntur scriptores qui extremo seculo XIV et seculo XV congeriem illam prodigiorum, stolam per angelum a Beatissima Virgine transmissam, clavem a S. Petro traditam et scientiam litterarum* S. Huberto *divinitus infusam, ejusdem consecrationi invexerunt, Joannes nempe Ultramosanus et auctores Vitæ IV et Vitæ V, non autem Nicolaus, qui de istis prodigiis nihil memorat.*

traditio tamen illa videtur suspecta,

91. *Attamen, ut ingenue aperiam quod sentio, fateor me non ita auctoritate Nicolai confidere ut satis certo vel etiam admodum probabiliter inde affirmandum existimem* S. Hubertum *a Sergio I papa episcopum consecratum fuisse Romæ. Præ-*
E *terquam enim quod ejus testimonium amplius quatuor seculis ætate* Huberti *posterius est, non possum quin suspicer traditionem illam exortam esse ex alia longe certiori quæ de S. Willibrordi, celebris illius Frisiæ apostoli, consecratione habetur. Legitur quippe in Vita S. Willibrordi extremo seculo VIII ab Alcuino conscripta:* Congaudens prædictus Francorum dux *(Pippinus)* ejus *(Willibrordi)* sanctissima devotione et verbi Dei clarissima multiplicatione, majoris profectus occasione prudenti cogitabat consilio eum Romam mittere, ut a domno apostolico Sergio viro sanctissimo tunc temporis in summi sacerdotii honorem ordinaretur.... Et sic cum honorifica legatione et muneribus apostolico condignis Romam directus est. Sed die quarto priusquam illo veniret, beatissimus in somnis apostolicus angelica responsione admonitus est ut illum cum summo honore suscepisset et quod multarum animarum esset illuminator futurus a Deoque electus, et ad hoc venisset ut summi ab eo sacerdotii honorem suscepisset, nihilque ei negandum esse quidquid petisset. Qua factus apostolicus admonitione certus, cum gau-
F dio et summo eum suscepit honore: et ut in eo fidei agnovit fervorem, religionis devotionem, sapientiæ plenitudinem, die competenti populo adveniente, advocatis venerabilibus in societate ministerii sacerdotibus, publice in ecclesia beatissimi Petri principis apostolorum cum magna cum dignitate more apostolico ordinavit archiepiscopum ... (10). *Mira profecto apparet tanta inter consecrationem Willibrordi et Huberti, quod ad substantiam rerum pertinet, similitudo. Atque inde sponte oritur metus ne et hic locum habuerit quod et alias non raro in legendis sanctorum mediævialium adverterunt eruditi ac nuper, conferendo invicem Vitas S. Remacli et S. Lamberti, evidentissime quoad hos demonstravit doctissimus vir, jam sæpius in hoc commentario cum debita laudis significatione citatus, Godefridus Kurth* (11), *ut scilicet quæ de sancto cujusdam loci patrono vere narrata sunt, alteri falso attri-*

(1) Vit. III, num. 5-7; Vit. IV, num. 3-7; Vit. V, num. 7-10; Vit. VI, num. 18-20. — (2) Vit. VI, num. 21 extr. — (3) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 537 sqq., num. 112-116. — (4) Cfr. supra, num. 36. — (5) Vit. III, num. 7. (6) Supra § II. — (7) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 519, num. 8. Cfr. G. Kurth, *Étude critique sur saint Lambert*, p. 58-61. — (8) Op. cit., p. 61 sqq. — (9) Cfr. ibid. — (10) *Act. SS. O. S. B.*, sec. III, part. I, p. 607-608, num. 6-7. — (11) *Notice sur la plus ancienne biographie de saint Remacle; pour servir à l'histoire des supercheries littéraires* (Ex *Bulletins de la Commission royale d'histoire, sér. IV, tom. III*). Brux. 1876.

buerentur;

AUCTORE C. D. S.

buerentur; idque sive ex industria factum fuerit et ex æmulatione quadam pia, sed non secundum scientiam, ab aliquo biographo, ut contigit in Vita S. Remacli et etiam aliquatenus in Vita coæva S. Huberti (1), *sive per errorem et confusionem, qua ratione utique quæ de Willibrordo episcopo Trajectensi ad Rhenum memoriæ tradita erant, ab imperitis scriptoribus vel populari phantasia transferri potuerunt ad* Hubertum *episcopum Trajectensem ad Mosam.*

nec ad illam comprobandum valet auctoritas libelli

92. *Sed quid de auctoritate libelli illius ad quem provocat Nicolaus,* quem *scilicet* a viris fidelibus editum de vita et conversatione ipsius Huberti ante episcopatum a plerisque et haberi et legi *ait* (2)? *Respondeo primo, hunc libellum nullo indicio antiquiorem demonstrari ipsius Nicolai ætate, id est medio fere seculo XII. Sed et ne dissimulatæ veritatis, ex metu acrioris alicujus contradictionis, reus arguar, adjicere cogor mihi admodum dubium videri num is unquam in rerum natura exstiterit. Etenim, quum cetera de* S. Huberto *documenta sedulo servata et pleraque in plurimis codicibus descripta videamus, quid est* B *quod libellum illum, qui, si Nicolao credimus, circa medium seculum XII in multorum manibus versabatur, nusquam detegere licet? Quam enim repræsentant historiam* S. Huberti *ante episcopatum codices nonnulli seculi XV* (3), *ex ipsa horum codicum ætate, et præsertim ex narratiuncula conversionis* S. Huberti *per apparitionem cervi Joanni Ultramosano ignotæ, satis manifestum est, ut supra indicavimus* (4), *non posse eamdem censeri cum libello apud Nicolaum citato. Habemus codicem nunc civitatis Namurcensis signatum numero 15, qui olim fuit monasterii Sancti Huberti Andaginensis et in hoc ipso monasterio descriptus fuisse colligitur indiciis haud dubiis : cujusmodi sunt quod littera P exordio capitis* I *Vitæ* Huberti *a Jona Aurelianensi conscriptæ, longe magis ambitiose decorata conspicitur quam ceterarum Vitarum* (5) *litteræ initiales, itemque litteræ D et C exordio epistolæ ad Walcaudum et præfationis eidem Vitæ præmissarum, quæ solæ in toto codice cum prædicta littera P et littera initiali Vitæ S. Foillani diversis coloribus tinctæ sunt, et quod eamdem Vitam solam consequitur hymnus in honorem sancti conscriptus cum notis musicis manu* C *seculi XII, quo reliquus codex (præter duodecim ultima folia) exaratus est. In eo codice itaque integra descripta est Vita concinnata a Jona Aurelianensi cum epistola dedicatoria et præfatione, descriptus est etiam integer liber secundus miraculorum* (6), *descripta quoque est in fine codicis manu seculi XIV ineuntis Vita* S. Huberti *ante episcopatum ex Nicolao excerpta* (7), *ubi in fine legitur citatio illa libelli* quem a viris fidelibus editum, *etc.; sed ipse libellus desideratur: unde concludere licet eum ignotum fuisse monachis Andaginensibus, qui tanta sollicitudine quæcumque de historia sancti sui patroni scripta erant colligebant. Ignotus etiam fuit, ut supra memoravimus* (8), *non solum Anselmo, qui exordio seculi XI* Gesta epi-coporum Leodiensium, *ab Herigero incepta, continuavit, sed et Ægidio Aureævallensi, qui seculo XIII Anselmi opus non paucis passim additis auxit. Denique et admodum suspecta videtur indicatio illa indefinita libelli* a viris fidelibus *editi, quæ profecto libellum inquirentes parum* D *juvare poterat.*

a Nicolao citati:

93. *Ergone, inquies, Nicolaum impudenter mentitum esse contendis et quidem ita mentitum ut mendacii facile convinceretur, libellum asserens a multis haberi et legi quem nemo novisset? Gratissimum sane mihi fecerit qui per aliquam probabilem conjecturam animum meum levarit illo scrupulo : equidem nullam hujus generis mihi occurrere candide profiteor. Sed et tam facile eo tempore potuisse Nicolaum fallaciæ convinci (si vere lectores suos fallere voluerit), ægre concesserim. Neque enim ea extiterant seculo XII doctorum virorum et sodalitiorum commercia quæ nostris diebus id facile redderent. Et quid si in animo fuerit Nicolao istiusmodi libellum mox ipsum conscribere, cui in antecessum auctoritatem conciliaret? At summæ id dicendum foret impudentiæ. Esto : sed nec minoris impudentiæ culpa se obstrinxerunt tot alii qui sancto suo patrono fictitia supposuerunt Acta, quique nihilominus in hac re se reputabant obsequium præstare Deo et non modo excusatione, sed et laude dignos. Certe non ita antiquis temporibus, seculo nempe XVI, manifestum habemus exemplum similis impudentiæ circa ipsam* S. Huberti E *historiam apud virum ob diligentiam suam et fidem in vetustis documentis de sancto colligendis et referendis maxime celebratum a Joanne Roberti et aliis qui eidem historiæ illustrandæ recentius operam dederunt. Nimirum Adulphus Happart, postquam in priori sua lucubratione de* S. Huberto *fabellam illam de conversione ipsius per cervi apparitionem narrasset* (9), *in posteriori novis curis confecta* (10) *eamdem tueri suscepit adversus quosdam qui non ita cæca fide illam admiserint, hocce modo* (11) : Sunt nonnulli suo sensu abundantes, communi Ecclesiæ negantes quod binis ternisve testibus concederent. Cum scribimus Christum inter cornua cervi sancto Huberto apparuisse et a mundanæ vitæ instituto paternaliter avocasse, aliud somniant, de alio sentiunt, rem futilem opinantur. Sed audi, candide lector : nova non fingimus, nec in tanta rerum copia opus est, sed rem gestam ex majorum traditione scribimus. Ita patres nostri narraverunt discipulis suis, qui et nuntiaverunt nobis. Hoc non vetustæ ac curiosæ pagellæ testimonium, non ignotorum sigilla, sed totius Ecclesiæ ferme corroborat anti- F quitas, affirmat veritas. Hoc LUCIDE IN CHRONICIS SUIS JOANNES ULTRAMOSANUS TESTATUR; IDEM REGINONEM ABBATEM SCRIPSISSE ASSERITUR. Videant sibi ne plus pertinaci opinioni suæ quam majorum auctoritati tribuant, ex quorum sententia atque monumentis miraculi seriem subnectimus. *Quid impudentius, quum constet nulla testimonia ab Happarto proferri potuisse antiquiora seculo XV, eaque anonyma? Certum est et nihil de illa apparitione cervi aut omnino de* S. Huberto *legi apud Reginonem; certum est et eamdem apparitionem prorsus ignotam fuisse Joanni Ultramosano, atque ex ipsa hac ignorantia validissimum argumentum ad eam refutandam desumitur. Attamen hos scriptores nominatim confidenter citat scriptor noster. Itaque quod committere veritus non est pius monachus seculo XVI, illud non adeo repugnat suspicari apud pium canonicum seculi XII. Ceterum, ut id iterum advertam, etiamsi aliquando proferretur*

(1) Cfr. supra, num. 15. — (2) Vit. III, num. ult. — (3) Vit. IV et Vit. V. — (4) Num. 27. — (5) Quas numero quinquaginta octo complectitur pars prior codicis. (6) Cfr. supra, num 24. — (7) Vita III, infra edenda. — (8) Num. 27. — (9) Cfr. supra, numm. 84, 85. — (10) Cfr. supra, num. 34 extr. — (11) Cap. XII.

libellus

A *libellus a Nicolao citatus, non consequeretur inde certiori niti auctoritate quæ ab ipso Nicolao narrantur.*

sed nullo diserto testimonio contradicitur.

94. *Hæc tamen quæ hactenus disputata sunt non ita velim intelligi ut censeatur sine hæsitatione rejicienda esse tamquam apocrypha traditio illa de consecratione* S. Huberti *per Sergium papam. Suspecta aliquatenus mihi videtur hujus traditionis sinceritas; falsam affirmare eam non ausim. Neque enim ullo ex argumentis allatis id efficitur, nec ullum adducitur testimonium contrarium unde colligatur sanctum Trajecti vel alio loco consecratum esse episcopum. Hujusmodi certe testimonium contrarium præberi non judico verbis biographi coævi, ubi post memoratum S. Lamberti obitum:* Electus est igitur, *inquit,* Hugbertus pontifex et in cathedra pontificali summo honore collocatus (1). *Nam et scriptor ille, ut non semel significatum est, admodum pauca novisse videtur eorum quæ gessit* S. Hubertus *antequam illi* contigit familiarius ejus præsentiam non deesse (2), *et verba citata nihil aliud indicant nisi quod omnibus constabat,* Hubertum *nempe successisse Lamberto.* B *Sed fieri utique potuit ut electus in Lamberti successorem* Hubertus, *sicut Willibrordus, sive sponte, sive auctore Pippino Romam petierit ut a Sergio papa consecrationem episcopalem acciperet. Utrum revera id fecerit, in dubio relinquere cogimur, sicut multa alia in sancti nostri historia quæ nonnisi testimoniis dubiæ auctoritatis asseruntur.*

§ VIII. De S. Huberti diœcesi.

Sententia satis communis,

Abs re non erit, denuo ad examen revocare quæstionem quam nimis facile mihi videntur omnino solutam supponere nonnulli, iique doctissimi, scriptores recentiores, quantum scilicet pateret, tempore S. Huberti, *Tungrensis seu Trajectensis pontificis episcopalis jurisdictio. Ægidius nempe Bucherius noster, quænam fuerint* Belgicarum ecclesiarum primæ diœceses et episcopi *definire aggrediens* (3) : Ac primum, *ait,* facile mecum æquus lector admittet, sapientissimam matrem Ecclesiam, quæ disponit omnia suaviter, cum diœceseon suarum partitionem moliretur, nullam faciliorem commodioremque instituere C potuisse quam quæ civili responderet, aut proxime, quantum fas esset, accederet. Sic enim liquidior ac junctior erat sacri profanique imperii gubernatio, altera alterius auxilio subnixa. Quod tanto verius esse pervidebit quisquis priscos episcopatuum, non Belgicorum modo, sed ceterorum quoque omnium limites cum Romanarum provinciarum civitatumve terminis composuerit, ut docte ante nos Rhenanus annotavit *(sed non demonstravit),* quorum plerosque etiam hodie respondere videmus in Galliis. Episcopales igitur in Belgio per hoc tempus *(seculo IV)* parœcias ex civilibus Romanorum eruamus (4). *Memorata inde distributione provinciarum et civitatum in Gallia, qualem eam habemus ex illarum* Notitia *sub Honorio confecta* (5), *ubi ad rem nostram præcipue notanda venit* Provincia Germania Secunda *(seu Inferior),* numero II *(civitates scilicet)* : Metropolis Civitas Agrippinensium; Civitas Tungrensium (6), *ita pergit Bucherius* (7) : Ad hanc igitur Romani imperii in Belgica partitionem, a Constantino postremum... institutam, Ecclesia quoque postremas sub Romanis parochiarum suarum diœceses aptasse videtur... Quoniam igitur in tota Inferiore Germania, Francis tunc opposita, duas tantum celebriores censitas a Constantino aliisque civitates animadvertebat, Agrippinam *(Coloniam)* metropolim et Tungros, Agrippinensem quoque et Tungrensem dumtaxat statuit episcopos : quorum jurisdictio universos hujus provinciæ fines amplecteretur; quod ad patrum usque nostrorum memoriam *(scilicet usque ad erectionem novorum episcopatuum in Belgio sub Philippo II rege)* vix paucis forsitan immutatis substitit. Nam de Ultrajectino quidem nulla tunc mentio : credo quod Batavia vicinaque regio frequentissimis Francorum et Saxonum incursionibus, subinde et jugo premeretur, eoque vix ante septingentesimum Christi annum religione nostra constanter imbui et pontificis honore sub Francis decorari potuit per S. Willibrordum. E

qua singulorum diœceseon orbis Romani jurisdictio

96. *Duo igitur principia hic statuit Bucherius, utrumque (vel saltem primum, altero non negato) et a multis aliis recentioribus* (8) *admissum, quibus nixi sunt qui veterum episcopatuum Belgii et singulatim Tungrensis seu Leodiensis fines describere contenderunt* (9). *Primum scilicet, singulorum episcoporum sedes in orbe Romano, et præsertim in Gallia, inde a seculo IV constitutas esse in singulis civitatibus quas unaquæque provincia complectebatur eorumdemque jurisdictionem ecclesiasticam certis limitibus tunc contentam fuisse, iisdem videlicet quibus contenta erat singularum civitatum jurisdictio civilis. Secundum, illos limites eosdem perseverasse per totum decursum medii ævi, si paucas immutationes excipias quas perspicue memoriæ servarunt documenta certa coæva. Unde ad determinandum quam late pateret aliqua diœcesis seculo VII, novisse sufficeret quinam fuerint ejus fines ætate longe posteriori.*

inde a seculo IV

97. *Et ad primum quidem principium stabiliendum non desunt testimonia publica quibus res omnino eliquata videri potest. Videlicet, præterquam quod Niceno canone* VIII *vetatur* ne in *(una)* civitate duo sint episcopi (10), *episcopos in civitatibus tantummodo constitui et extra limites diœceseos suæ episcopalia munera non exercere (unde limites singulorum definitos fuisse colligitur) jubent a) Concilium Sardicense an. 343 (al. 347) can. 6 :* Non licere autem simpliciter episcopum constitui in aliquo pago vel parva urbe, cui vel unus presbyter sufficit : non necesse est enim illic episcopum constitui, ne episcopi nomen et auctoritas vilipendatur. Sed provinciæ episcopi debent in iis urbibus episcopos constituere ubi etiam prius episcopi fuerunt. Si autem inveniatur urbs aliqua quæ adeo populosa evadat ut ipsa episcopatu digna judicetur, accipiat (11).

(1) Vit. I, num. 1. — (2) Ibid., prol. extr. — (3) *Belgium romanum eccl. et civ.*, lib. VIII, cap. 10. — (4) Cap cit., num. 1. — (5) Ed. ap. Bouquet, *Rec. des Hist. de la Fr.*, tom. I, p. 122-124, et ap. B. Guérard, *Divisions territoriales de la Gaule*, p. 12-34. — (6) Guérard, p. 20. — (7) Cap. cit., num. 4. — (8) Nostris temporibus a B. Guérard, *Div. terr. de la Gaule*, pp. 76, 83, 87; Desnoyers, *Topographie ecclésiastique de la France* in *Annuaire historique*, 1853, p. 117 sqq.; De Ridder, op. cit. not. seq.; Piot, *Les Pagi de la Belgique*, p. I; Deloche, *Géographie historique de la Gaule*, etc., in *Mémoires de l'académie des Inscr.* (Savants etrangers), 2e série, tom. IV, p. 272. — (9) Præsertim C. B. De Ridder, *Notice sur les limites de l'ancien diocèse de Liège* in *Revue d'histoire et d'archéologie*, tom. I (Brux. 1853), p. 290; et *Les diocèses de Belgique avant 1559*, Louvain, 1866. — (10) Mansi, *Concil.*, tom. II, p. 671. — (11) Ibid., tom. III, p. 10.

b) Concilium

AUCTORE C. D. S.

b) Concilium Laodicense an. 364 vel 377 (al. 320) can. 57 : Quod non oportet in vicis et pagis episcopos constitui, sed periodeutas, hoc est concursatores; eos autem qui prius constituti fuerunt, nihil agere sine mente episcopi qui est in civitate (1). *c) Concilium CPanum an. 381, can. 2 :* Episcopi ad ecclesias quæ sunt ultra diœcesim suosque limites ne accedant... Non vocati autem episcopi ultra diœcesim ne transeant ad ordinationem vel aliquam aliam administrationem ecclesiasticam (2). *d) Concilium Carthaginense an. 398, can. 20 :* Placuit ut a nullo episcopo usurpentur plebes alienæ, nec aliquis episcoporum supergrediatur in diœcesi suum collegam (3). *e) Concilium Chalcedonense an. 451, can. 17 :* Sin autem civitas aliqua ab imperatoria auctoritate innovata est vel deinceps innovata fuerit, civiles et publicas formas ecclesiasticarum quoque parochiarum ordo consequatur (4); *ubi distinctissime enuntiatur principium generale, singulis civitatibus singulos attribuendos esse episcopos. Et canon iste innovatus est in Concilio Trullano an. 681, can. 38* (5).

certis limitibus

98. *His prima specie opponi possunt epistola decretalis Innocentii I anno 415 ad patriarcham Antiochenum data, ubi :* Quod sciscitaris, *ait,* utrum divisis imperiali judicio provinciis, ut duæ metropoles fiant, sic duo metropolitani episcopi debeant nominari; non esse e re visum est ad mobilitatem necessitatum mundanarum Dei Ecclesiam commutari, honoresque aut divisiones perpeti, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator. Ergo secundum pristinum morem metropolitanos episcopos convenit numerari (6). *Et Concilium Chalcedonense an. 451 can. 12 :* Pervenit ad nos quod quidam, cum præter ritus ecclesiasticos ad potentatus accessissent, per pragmaticas unam provinciam in duas diviserunt, ut ex eo essent duo metropolitani in eadem provincia. Statuit ergo sacra synodus ne episcopus deinceps tale quid audeat, quoniam is qui hoc aggreditur a suo gradu excidit (7). *Sed hæc, ut patet, ad metropolitanum dumtaxat jus spectant, nec eadem ratio erat singulorum episcopatuum in civitatibus constitutorum, ut constat ex ejusdem Concilii Chalcedonensis can. 17, citato numero superiori.*

rite definita fuisse

99. *Ad ipsam autem Galliam septemtrionalem, quin et diœcesim Tungrensem, spectat epistola S. Remigii ad Falconem Tungrensem episcopum, qui actus aliquos episcopales exercuerat in oppidulo Mosomagensi : de qua re vehementer queritur Remigius, ad canones ecclesiasticos provocans. En ejus verba :* Domino vere sancto et in Christo beatissimo fratri Falconi episcopo, Remigius episcopus.... In ipso episcopatus exordio jus ingredi tentas alienum, qui adhuc tuum verecunde debueras introire. Fas ergo fuit ut illicitis ordinationibus tuis a te credideris occupandam loci Mosomagensis ecclesiam, quam metropolitani urbis Rhemorum sub ope Christi sua semper ordinatione rexerunt? Adhuc, arbitror, tua nescis, et jam aliena pervadis.... Si enim canones tua sanctitas ignorabat, satis præproperum fuit ut transgredereris antequam disceres. At vero ecclesiarum statuta si noveras, tanto gravius tantoque periculosius insipientia tua priscorum magnificorum pontificum decreta calcavit (8). D

censetur.

100. *Canones illos sua auctoritate confirmarunt primi reges Carlovingici. Nimirum a) Pippini Capitulare Vernense, an. 755 cap. 1, jubet* ut episcopi debeant per singulas civitates esse (9). *b) Caroli M. Capitulare ecclesiasticum an. 789, cap. 19 :* Item in eodem concilio *(Laodicensi)* et in Sardicensi, quod non oporteat in villulis vel in agris episcopos constituere (10). *c) Item ejusdem Capit. Francofurt. an. 794, cap. 22, al. 20 :* Quod non oporteat in villulis nec in vicis episcopos ordinare (11). *d) Ejusdem* Capitula excerpta de canone, *cap. 4 :* Ne in una civitate duo sint episcopi (12). — *Citata sunt præterea a Baluzio* (13) *capitularia quædam Caroli M. quibus urgentur canones Conciliorum Carthaginensis et CPani I supra indicati* (14); *sed hæc desumpta sunt ex collectione apocrypha Benedicti Levitæ.*

non satis rationem habuit regionum quæ nulli civitati,

101. *Volui omnia argumenta afferre quibus rem tanti momenti in plena luce collocare sibi visi sunt viri doctissimi; neque committam ut denegem ex generali regula inde a seculo IV constitutos fuisse in singulis civitatibus episcopos et fines diœceseon ecclesiasticarum eosdem fuisse qui ipsarum civitatum. Attamen vereor ut inde, quod ad præsens intenditur, limites singularum omnino diœceseon, præsertim in Belgio nostro, quales fuerint seculo VII, satis probabiliter erui queat. Id nempe ut fieret, supponere imprimis necesse est civitates in singulis provinciis Romani imperii ævo ita constitutas esse ut singulæ ex omni parte alias haberent conterminas, nullis interjacentibus agris seu vicis qui earum alicui non essent obnoxii. At nedum id constet, docent contra recentiores et præstantiores de regimine provinciarum romanarum scriptores, in iis provinciis ubi civitates rariores erant, amplos agrorum tractus privatis civibus publice elocatos fuisse qui solius reipublicæ Romanæ seu rectoris provinciæ auctoritati parebant, quin et intra provinciarum ambitum montuosarum et incultarum partium incolis permissum fuisse ut, nullo interveniente magistratu romano, a propriis et indigenis ducibus secundum antiquas suas leges seu consuetudines regerentur, donec visum fuerit et ipsos provinciæ rectori subjicere* (15).

præsertim in Belgio nostro, subjectæ erant neque adhuc seculo VII christiana fide imbutæ.

102. *Id autem maxime locum habuisse indubium est in provinciis maxime remotis et barbaris, ac præsertim in extrema septemtrionalis Galliæ ora, quæ hodiernum Belgium complectebatur, in qua nullæ aliæ civitates erant præter Tornacum, in ea parte quæ meridiem et occidentem spectat, et Tungros, qui septemtrionem et orientem; quæ autem inter utramque porrigitur regio et a meridie Tungrorum Arduenna, paludibus et nemoribus obsitæ et romano cultui usque ad eversionem imperii romani imperviæ erant. Gratuito itaque et admodum improbabiliter, ut modestius dicam, conjiceret aliquis terras istas universas alterutri illarum civitatum aut alii etiam remotiori attributas fuisse inde a seculo IV, et non potius unamquamque præter oppidum a quo nomen acceperat exiguam tantum aliquam partem agrorum circumjacentium complexam esse, atque eamdem quoque fuisse con-*

(1) Ibid., tom. II, p. 573. — (2) Ibid., tom. III, p. 559. — (3) Ibid., p. 883. — (4) Ibid., tom. VII, p. 366. — (5) Ibid., tom. XI, p. 959. — (6) Coustant, *Epist. Rom. Pont.*, p. 852. — (7) Mansi, tom. VII, p. 364. — (8) Ap. Ghesquière, *Act. SS. Belgii*, tom. I, p. 583. — (9) *Mon. Germ. Hist.*, Leg. tom. I, p. 24 (Baluz., *Capit. regum Franc.*, tom. I, p. 169). — (10) Ibid., p. 57 (Baluz., p. 220). — (11) Ibid., p. 73 (Baluz., p. 267). — (12) Ibid., p. 147 (Baluz., p. 455). — (13) Pag. 974, cap 301 et pag. 996, cap. 381. — (14) Num. 97. — (15) J. Marquardt et Th. Mommsen, *Handbuch der Römischen Alterthümer*, tom. IV (*Römische Staatsverwaltung*, tom. I), p. 501-502.

ditionem

A *ditionem sedium episcopalium Tungris et Tornaci institutarum, reliqua regione intermedia in eo statu remanente quem regionis Ultramosanæ fuisse usque ad tempora S. Willibrordi recte notavit Bucherius* (1), *nullius scilicet episcopi jurisdictioni, utpote neque christianam religionem adhuc profitente, subdita.*

Magis veri simile videtur plebibus hujusmodi regionum ad Christi fidem conversis

103. *Sed, inde præsertim a seculo VII, zelo fidei Christi propagandæ et plebes illas ab idololatria ad eam deducendi, apostolicis frequenter apud eas ministeriis functi sunt sancti episcopi sive civitatum adjacentium sive alii. Sic Gandavensium et Antverpiensium conversioni operam dedisse legimus S. Amandum, Antverpiensium etiam et Flandrorum S. Eligium, rursusque Antverpiensium S. Willibrordum* (2) *: id autem semper factum esse ex missione Romani pontificis vel cum expresso consensu propriorum earum regionum episcoporum, gratuita est suppositio : certe hujusmodi consensum necessarium fuisse nequaquam cogitasse videntur coætanei Vitarum illorum sanctorum scriptores. Porro, ubi episcopus aliquem* B *vicum civitati suæ proximum nec ulli episcopo subjectum adduxerat ad veram fidem, dubitandum non est quin et postea per presbyteros a se missos illius curam spiritualem gerere perrexerit et ita quasi diœcesi suæ adjunxerit. Quo sensu optime intelligi potest S. Remigius de Falcone episcopo Trajectensi questus esse quod is* illicitis ordinationibus occupare *præsumpsisset* loci Mosomagensis ecclesiam, quam metropolitani urbis Rhemorum sua semper, *id est a quo tempore locus iste christianam fidem receperat,* ordinatione rexerunt (3), *quamvis forte idem locus ex nulla constitutione publica, ecclesiastica vel civili, intra fines Remensis diœceseos vel civitatis contineri nosceretur. At ubi, post apostolicos labores sanctorum Amandi, Eligii, Remacli, Lamberti,* Huberti *et aliorum, totum fere Belgii nostri solum Christi legi se subjecerat, necesse utique fuit ut singularum diœceseon, Tornacensis scilicet, Cameracensis et Tungrensis, limites jam distinctius definirentur, ne assiduis contentionibus ansa aperiretur; id autem ante medium seculum VIII fieri cœpisse non arbitror.*

dilatatos fuisse primævarum diœceseon fines ;

104. *Ne autem quasi novitatis titulo suspecta respuantur quæ de incertis antiquarum diœceseon finibus exposita sunt, recolere non pigebit quæ in eamdem sententiam ante annos amplius ducentos protulit celebris rerum Leodiensium scriptor Joannes Foullon:* Denique quod ponitur, *ait* (4), mihi vix probari potest, episcopatuum eosdem fines fuisse qui populorum. Lubens quidem concessero, prima Ecclesiæ ætate episcopos præcipuis urbibus attributos fuisse, sed circumscriptos ipsis provinciæ suæ limites non existimo. Concessa cuilibet episcopo christianæ legis promulgandæ facultas, prout occasio se daret. Factum inde ut in vicinos populos varii episcopatus extenderentur, cum episcopi eorumve jussu aut permissu sacerdotes ad vicina loca amplificandæ religioni excurrerent, eosdemque sibi subitos haberent quos ad christianam fidem adduxissent : æquum enim est ut quem genueris, alas, et quem educaveris, obsequentem habeas. *Hac ratione itaque decursu temporis non parum amplificari potuerunt singularum diœceseon fines ultra civitates quas primitus complectebantur.*

idque singillatim quoad diœcesim Tungrensem suadetur ex multitudine ecclesiarum quæ in hodiernis diœcesibus Leodiensi proximis

105. *Ut igitur totam disputationem paucis verbis concludam, existimo diœcesim Tungrensem, primario, ut ita dicam, et antiquo jure, solius civitatis Tungrensis finibus contentam fuisse, neque ad illam diœcesim, sicut nec ad ipsam civitatem, pertinuisse pagos Taxandriæ, Brabantinum, Arduennensem neque etiam totam Hasbaniam, sed multos horum pagorum vicos a prædecessoribus* S. Huberti, *et præsertim a S. Lamberto, atque ab ipso* Huberto *ad Christi fidem fuisse conversos et inde eorumdem spirituali subjectos regimini. Cujus opinionis confirmatio haud invalida, ni fallor, repeti potest ex eo quod in hodiernis diœcesibus Belgii et Neerlandiæ Belgio adjacentibus non paucæ ecclesiæ S. Lamberti nomine dedicatæ reperiuntur, quæ forte vestigia sunt ipsius apostolatus vel apostolatus* S. Huberti, *qui ex devotione erga sanctum magistrum suum passim oratoria in ejus honorem ædificare gestiebat* (5). *Harum rerum quidem nulla præter ipsos titulos ecclesiarum plerumque memoria habetur et nonnullas credibile est ex singulari quadam pietate conditoris vel ex alia* E *particulari circumstantia recentioribus temporibus eo titulo ornatas fuisse; attamen de quibusdam diserta traditione constat et de aliis multis, illis præsertim quæ extra diœcesim Leodiensem jacent, admodum probabile videtur, ideo in his locis patrocinium S. Lamberti præcipue celebrari quod idem sanctus vel successor ejus illuc veram fidem invexisse tradebatur.*

titulo S. Lamberti vel S. Huberti *dedicatæ sunt.*

106. *Itaque, ut omittam ecclesias quæ ad hodiernam diœcesim Leodiensem pertinent, inter quas tamen singulariter notandæ videntur quæ in antiqua Taxandria sitæ sunt,* Hechtel, Beverloo *et* Quaedmechelen *, *et quæ in parte extrema diœceseos qua septemtrionem et orientem spectat,* Neeroeteren, Ophoven, Opglabbeek, Neerhaeren, Sippenaeken, Goe, Sart, La Reid, La Gleize, *has inveni in reliquis Belgii et Neerlandiæ diœcesibus ecclesias vel sacella S. Lamberto dedicata : a) A septemtrione, in veteri Taxandria* (6) *et Frisia :* Beersse, Gheel, Eynthout, Westerloo, Heyst-op-den-Berg, Gestel, Kessel, Grobbendonck, Eeckeren *(prope Antverpiam), quæ nunc sunt diœceseos Mechliniensis;* Middelaar *et* Ottersum, *nunc diœceseos Ruremundanæ;* Beers, Cromvoirt, Drumen, Engelen, Escharen, Gemonde, Gestel-en-Blaarthem, Haaren, Helmond, Lith, Maasbommel, Maren, Nederwetten, Nittelrode, Orthen, Rosmalen, Someren, Udenhout, Veghel, Vessem et Vught, *nunc diœceseos Buscoducensis;* Hengelo, Kralingen et Lambertshagen, *nunc diœceseos Ultrajectinæ. b) Ab occidente, in veteri Hasbania et Bracbante :* Orsmael, Opvelp, Nieuwrode, Lovenjoul, Heverle, Leefdael, Nosseghem, Beersel, Woluwe, Hingene *(juxta Scaldim flumen), nunc diœceseos Mechliniensis, quibus adde* Dongelberg, Jodoigne *et* Lasne *in meridionali parte ejusdem diœceseos;* Vlecken, Parick *et* Poucques, *nunc diœceseos Gandavensis;* Gages, *nunc diœceseos Tornacensis. c) A meridie et occidente, in veteribus pagis Lommensi et Hannoniæ :* Orbais *et* Tourines, *nunc diœceseos Mechliniensis;* Barbençon, Montreuil-sur-Haine, Boignée, Wange-

F

* sola nomina vulgaria adscribenda duxi.

(1) Cfr. supra, num. 95 extr. — (2) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Febr., p. 820, num. 22-26. — (3) Cfr. supra, num. 99. — (4) *Hist. Leodiensis,* tom. I (ed. 1735), p. 6. — (5) Cfr. Vit. I, num. 2 extr. et supra, num. 115. — (6) De finibus veterum pagorum cfr. Piot, *Les Pagi de la Belgique.* Patroni singulorum vicorum indicantur in *Annuaire ecclésiastique de Belgique,* 1860, et pro Hollandia, apud Van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* (13 tom., Gorinchem, 1839-1851).

AUCTORE C. D. S.

nies, Courcelles, Ville-sur-Haine, nunc diœceseos Tornacensis. d) Denique a meridie, in pago Arduennensi, non minus quadraginta quinque, nunc diœceseos Namurcensis, cujus meridionalem limitem propius attingunt (ab occidente ad orientem) Laneffe, Cerfontaine, Aublain, Nismes, Blaimont, Vincemont, Vresse, Sohier, Ave-et-Auffe, Bure, Sensenruth, Noirefontaine, Morhet, Sibret, Villers-la-bonne-Eau, et orientalem limitem, Cherain et Beho. Præterea e) in pago Wabrensi, qui a meridie Arduennensi adjacebat et nunc partim ad Metensem, partim ad Luxemburgensem et Trevirensem diœceses pertinet, ecclesias in honorem S. Lamberti dedicatas reperio in Chauvency-Saint-Hubert, Ellingen (seu Ellange), Fenningen (seu Fennange), Berburg, Eppeldorff, Folscheid (seu Folchet), Edingen et Seiverath (1). — Notandum quoque est in omnibus illis regionibus non minores numero ecclesias dedicatas esse sub nomine S. Huberti (2), præterquam in diœcesi Buscoducensi, ubi sola ecclesia Alem eo titulo insignita est, et in Ultrajectina, ubi nulla occurrit. — Ex his igitur aliquatenus colligere licet quam late patuerit, non
B quidem proprie diœcesis S. Huberti curæ auctoritate ecclesiastica commissa, sed exercitium episcopalis officii in plebes plus minus recenter illi diœcesi aggregatas.

Utrum S. Hubertus Tungrensis an Trajectensis episcopus prius fuisse dicendus sit.

107. Exspectabunt nonnulli et postulabunt a nobis ut definire conemur utrum Tungrensis an Trajectensis episcopus prius fuisse dicendus sit Hubertus, seu quæstionem adeo agitatam de translatione sedis Tungrensis Trajectum rursus ventilemus. Multis de hac quæstione in diversas sententias disseruerunt ex una parte Joannes Roberti in Quæstione Hubertina VI (3) et G. L. B. de Crassier (4), contendentes solum domicilium, non vero ipsam sedem episcopalem Tungris Trajectum a S. Servatio extremo seculo quarto fuisse translatum, ejusque successores usque ad S. Hubertum non Trajectenses, sed Tungrenses episcopos esse appellandos; ex alia vero parte Godefridus Henschenius noster in Diatriba de episcopatu Trajectensi (5), quæ paulo auctior deinde edita est inter Acta Sanctorum (6), rursusque adjectis notationibus a J. Ghesquière in primo tomo Actorum Sanctorum Belgii, et Petrus Dolmans in duplici responsione (7) quam opposuit duplici opusculo
C Baronis de Crassier, quamque item rursus edidit Ghesquière in tomo citato post Diatribam Henschenianam. Itaque, ne actum agere videamur, argumenta hinc inde allata fuse recensendo, solam conclusionem, quam ex his omnibus liquido sequi censemus, hoc loco enuntiandam duximus.

quæstio est de nomine.

108. Certum est scilicet ex quo S. Servatius Tungris Trajectum migravit, præcipuorum suæ ecclesiæ patronorum reliquias secum ferens, omnes ejus successores usque ad exordium seculi VIII in hac civitate domicilium habuisse nec umquam de habitandis rursus Tungris cogitasse; præterea, quandocumque electio episcopi secundum receptam magis communiter normam a clero et populo facta est, ad eam concurrisse solum clerum ac populum civitatis Trajectensis, numquam vero Tungrensis; in eadem civitate Trajectensi inauguratos fuisse episcopos, non vero in Tungrensi; ac denique in eadem civitate omnia quæ solent episcopi in cathedrali D
sua ecclesia peragere munia, ab episcopis illius diœceseos ad quam Tungrorum simul et Trajectensium civitates pertinebant, exerceri fuisse solita. Attamen nullum intervenit solemne alicujus pontificis aut concilii aut alterius hujusmodi auctoritatis decretum, quo sedes episcopalis seu cathedralis Tungris Trajectum translata indicaretur, et Tungrensium non minus, immo frequentius, quam Trajectensium episcoporum nomine designati fuerunt illi qui in ea regione præsulatum ecclesiæ obtinebant: qui mos perseveravit etiam postquam Hubertus domicilium episcoporum Leodium transtulerat et etiam sub successoribus ejus usque ad extremum seculum XI (8). Utrum vero inde ecclesia ipsa cui præsidebant Tungrensis an Trajectensis vel Leodiensis dicenda sit, quæstio nobis videtur de nomine magis quam de re, eamque libenter aliis definiendam relinquimus.

Quotus fuerit S. Hubertus suæ sedis episcopus.

109. Hubertus trigesimus computatur diœceseos Tungrensis episcopus (trigesimus primus ab iis qui Faramundum, in locum S. Lamberti per aliquot annos intrusum, illius sedis episcopis adnumerant), eorum vero qui Trajecti resederunt vigesimus primus. Ipse autem primus resedit Leodii. E

§ IX. De laboribus apostolicis S. Huberti.

S. Huberti

Triplici præcipue vel quadruplici genere laudis insignem fuisse pontificatum S. Huberti memorant traditiones e diversis fontibus collectæ, sed inæqualis admodum auctoritatis. Prædicantur nimirum maxime apostolici illius labores, translationes sanctorum corporum ejus opera institutæ, celebrata concilia, ac denique intrepidus animus quo Pippini cum Alpaide adulterium repressit et pellicem ad pœnitentiam adduxit. De his jam ex ordine agendum.

zelus apostolicus

111. Apostolicos sancti episcopi labores his verbis summatim describit coætaneus ejus biographus: More apostolico intrepidus verbis docebat, exemplo monstrabat; opportunis prædicabat, importunis arguebat; et multos eradicabat ab errore gentilium et cessare fecit, et de longinquis regionibus ad eum festinantes et baptismi unda ablutos septiformi gratia corroborabat; prædicando F
jugiter et multos et innumerabiles in peccatis delapsos ad viam salutis revocabat (9). Et sane eloquentiæ ejus apostolicæ haud ignobile specimen præbet fragmentum orationis, ab eodem anonymo nobis servatum, quam habuit sanctissimus præsul in consecratione cujusdam ecclesiæ paulo ante obitum ipsius peracta (10). Eloquentia autem illa, teste rursus eodem scriptore, efficacem præcipue se exhibuit in convertendis idololatris, quos utique multos adhuc eo tempore in Belgio nostro extra urbes fuisse non pauca documenta demonstrant, sive ii loci numquam fide Christi imbuti fuerint sive sparsa primis Ecclesiæ seculis verbi divini semina post Hunnorum vastationes et alias ejusdem generis calamitates jam prorsus compressa.

præcipue claruit in convertendis

112. Ex eorum numero nominatim indicantur populi qui Arduennensem tractum incolebant.

(1) W. Heydinger, Archidiaconatus S. Agathes in Longuino, pp. 156, 10, 46, 251, 267, 269, 329, 375. — (2) Cfr. infra De gloria postuma S. Huberti. — (3) Hist. S. Huberti, p. 394 sqq. — (4) Brevis elucidatio quæstionis jesuiticæ de prætenso episcopatu Trajectensi ad Mosam. Leodii 1738; Additumentum ad brevem elucidationem, etc. Leodii 1742. — (5) Antverp. 1653, 4°. — (6) Exegesis historica de episcopatu Tungrensi et Trajectensi in Act. SS., tom. VII Maii, p. XVIII-LIV. — (7) Observationes apologeticæ pro episcopatu Trajectensi ad Mosam. Antverpiæ (1740); Alteræ observationes apologeticæ, etc. Lovanii (1742). — (8) Cfr. testimonia citata apud Roberti, p. 419 sqq. — (9) Vit. I, num. 3. — (10) Ibid., num. 12.

Idola

Arduennensibus, laborum socio, ut fertur, S. Beregiso;

Idola *nempe* plurima et sculptilia, quæ colentes erant in Ardoinna, igne cremanda destruxit; favillam vel cineres quod postea fanatici homines more sacrilego venerabant, triennio pœnitentia illos dijudicans (1). *Laborum suorum socium in hac parte habuit S. Beregisum, celebris monasterii Andaginensis conditorem, si credere licet testimonio Vitæ hujus sancti scriptæ anno 937* (2), *ubi legitur :* Nulli ergo dubium quin in eadem gratia *(conversionis Arduennensium)* beatum patrem Beregisum cooperatorem habuerit, quandoquidem in monasterio, quod in ipso territorio exstruxerat, bonis operibus desudans, uno in tempore eodem charitatis ardore fervens et sub eo gradum quoque sacerdotii ipse administrans, credibile habetur quod et ipse consequenter reverendus pontifex illius monasterii ac loci amplificandi cooperator extiterit (3). Simul etiam prædicationi instantes, alterna devotione provocati, et paganorum multitudinem in eadem terra consistentium ad fidem veram, Deo adjuvante, perduxerunt, et monasterii decus in loco divinitus electo

B ac designato ardentissima devotione exstruxerunt(4). *Similiter scriptor Chronici sancti Huberti Andaginensis, quod vulgo* Cantatorium *nuncupatur :* Quo etiam tempore *(suscepti a* S. Huberto *episcopatus)* ... locum Andaginum excolendum Beregisus suscepit. Et quia beatus Hubertus pro cura animarum sibi credita, ut in vita ejus legitur, per omnem Arduennam studuit evacuare idolatriam, quæ adhuc ibidem supererat, liquet quod ex confrequentatione commeandi uterque fuerit notissimæ cognitionis ejusdemque in Deum dilectionis et devotionis, nec minus etiam cooperationis in hoc loco divinæ electionis, utriusque instantia prædicationis fatiscente perfidia in eodem territorio profecit augmentum christianæ religionis (5). *Sed facile adverterit prudens lector hæc conjectando potius quam asserendo proferri ab utroque scriptore; neque etiam dubium videtur quin posteriori, id est auctori* Cantatorii, *unus fons fuerit ipsa Vita S. Beregisi, quod et confirmatur ex contextu utriusque loci citati. Nec aliunde etiam quam ex utroque illo scriptore vel eorum alterutro hausisse censendus est quæ de eadem re in sua Historia monasterii Sancti Huberti* (6) *narrat*

C *Romualdus Hancar :* In hac sacra expeditione, monasterium Andaginense ipsi (S. Huberto) refugii loco erat ubi aliqua requie frueretur post prædicandi laborem; in quo labore strenuum adjutorem habuit pristinum suum in aula sodalem, beatum abbatem Beregisum, qui indefesse rigabat doctrina et sanctis monitis quas sanctus episcopus in Ecclesiæ viridarium transtulerat novellas plantas.

itemque Taxandris et Bracbantinis.

113. Similia *apostolici zeli opera* in Taxandria et Bracbante *peregit* S. Hubertus *et in istis regionibus etiam* plurima simulacra et multa sculptilia destruxit (7). *At in Vita quoque S. Lamberti antiquissima legimus :* Introivit itaque aliquando in Taxandriam, ubi plurima templa et simulacra destruxit. Fremitum ergo gentilium, quasi signifer bellator, corporis timore abjecto, inermis, fidei fervore roboratus, ingerebat; Christi caritate securus, prædicatione sancta sufficienter corda errantium replebat et ad viam veritatis adducebat. Illi autem, qui primum velut ferocissimæ bestiæ eum discerpere cupiebant, postmodum adtendentes sancti viri bonitatem, tanta mansuetudine conversi et in fide Christi confirmati erant ut ipsum imitari optarent. Sicque demum quasi cælitus lumen ostendebat, et illustrabat ut radius solis partes illas, barbarorum usu abjecto (8). *Dicemusne igitur Taxandros jam a S. Lamberto fuisse ad veram fidem conversos, et rursus, nimio quodam sanctum suum laudandi studio, scriptorem nostrum, sicut ex Vita S. Arnulphi, ita et ex S. Lamberti Vita non solum modos loquendi sed et res ipsas transtulisse* (9)? *Sed hic certe absque ulla violentia afferre licet tritam responsionem, similia duobus diversis sanctis contingere potuisse. Quod enim S. Lambertus jam aliquid profecerit in convertendis Taxandris, id sane non impedit quominus et successori suo, et is forte successoribus suis, multa in hac parte perficienda reliquerit. Et idem dicatur quoad Bracbantem, quem pagum quoque S. Lambertus Mechliniam* E *usque apostolicis peregrinationibus peragrasse fertur, sed ex traditionibus minus certis* (10).

De ecclesiis ab eo consecratis

114. *Ad* S. Huberti *studium dilatandi divini cultus comprobandum pertinet quod* sanctuaria per diversa loca in honore sanctorum martyrum proprio sudore construxit (11). *Horum duo singillatim indicat anonymus coævus,* basilicam *scilicet* quam *Leodii excipiendo corpori S. Lamberti hujus* successor paraverat (12), *quamque postea collabentem magnificentius instauravit Notgerus*(13); *et* basilicam S. Petri, *in qua ipse* Hubertus *sepultus est* (14) : *hanc anno 714 conditam refert Auctarium Gemblacense ad Sigeberti Chronicon* (15). *Quibus adjungenda est et ecclesia illa quam paucis ante obitum diebus dedicavit in Bracbante* (16), *Heverlex, ut videtur, prope Lovanium* (17).

Leodii,

115. *Præter duas ecclesias Leodienses modo indicatas,* Ecclesiam etiam S. Walburgis, *ait Roberti* (18), Leodii tempore S. Huberti ædificatãm et ab ipso sancto consecratam fuisse lego in mss. et in Chronico Magno Belgico (19). Quam ecclesiam admod. R. atque amplissimus D. Petrus Stevartius, Leodiensis episcopi generalis vicarius, non ita pridem a fundamentis instauravit. F *Sed si ecclesia illa primum dedicata fuit a* S. Huberto, *certe non sub titulo sanctæ Walburgis, quam mortuam esse constat post annum Christi 777, id est annis amplius quinquaginta post* Hubertum.

Andagii,

116. *Nonnullas etiam extra Leodium ecclesias a* S. Huberto *consecratas memorant documenta longe quidem ejus ætate posteriora. Et primo, ipsum in cœnobio Andaginensi condendo cooperatorem fuisse S. Beregisi tradunt hujus cœnobii historiographi* (20). *Distinctius lectio quædam propria de S. Beregiso, postquam per chartulam e cœlo delapsam jussum fuisse memoravit Plectrudi, Pippini principis conjugi, ut monasterium Andaini fundaret :* Quare, *ait,* tam ipsorum principum et aliorum procerum quam B. Huberti, Leodiensis

(1) Ibid., num. 3. — (2) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 497, num. 12. — (3) Cfr. infra, num. 116. — (4) *Act. SS.*, tom. cit., p. 528, num. 27 extr. - 28 init. — (5) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 570, num. 3 extr. — (6) Gallice scripta circa med. sec. XVII et adhuc inedita : exemplar ex ipso codice autographo vel certe coætaneo sedulo descriptum habemus in museo nostro ex munificentia ven. viri Francisci Hallet. — (7) Vit. I, num. 3. — (8) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 577, numm. 13, 14. — (9) Cfr. supra, num. 7-15 et num. 17. — (10) Cfr. *Act. SS.*, tom. cit., p. 535, num. 101-106. — (11) Vit. I, num. 3. — (12) Ibid., num. 2 extr. - (13) Anselmus, *Gest. episc. Leod. (Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VII, p. 203). Cfr. *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 556, num. 218. — (14) Vit. I, num. 17 extr. — (15) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VI, p. 391. — (16) Vit. I, num. 12. — (17) Cfr. supra, num. 50 extr. (18) *Hist. S. Hub.*, p. 179. - (19) Ap. Pistorium, *Rer. Germ. Script.*, tom. III (Ratisbon. 1731), p. 32. — (20) Cfr. supra, num. 112.

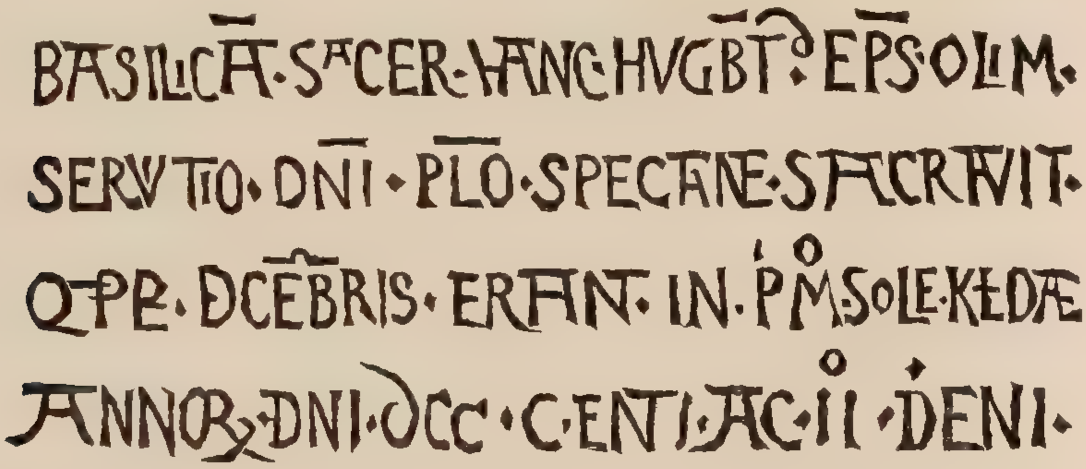
episcopi,

AUCTORE C. D. S.

episcopi, cui angelus etiam chartulam aureis litteris eadem continentem attulerat, consilio, Beregisus in eodem loco, a vicino fonte Andaino nuncupato, insignem basilicam cum monasterio exstruxit, quam B. Petri apostoli nomini dedicavit, et in ea conventum clericorum regulariter viventium congregavit. Quibus ab eodem Huberto episcopo in abbatem præfectus est (1). *Hæc de chartulis e cælo delapsis vel allatis ut commentitia explosit Cornelius Byeus noster* (2), *præsertim quod spectat ad* S. Hubertum, *et vehementer dubitat an is aliquid ad condendum Andaginense monasterium contulerit. Certe ad id asserendum non sufficit auctoritas lectionis illius quam in officio suo de S. Beregiso recitabant canonici Windesheimenses et Conimbricenses, neque, ut jam notavimus, id diserte omnino affirmant Vita S. Beregisi et scriptor Cantatorii* (3).

in aliis Leodiensis diœceseos vicis, præsertim Emaliæ,

117. *Quinque ecclesias inter Trajectum et Leodium in memoriam miraculorum quæ in translatione corporis S. Lamberti impetrata fuerunt, sub hujus sancti nomine conditas a* S. Huberto *narrat* B *Joannes Ultramosanus, ipsis scilicet locis ubi hæc miracula contigerunt, id est in vicis Lixhe, Nivella, Haccuria, Hermaella et Herstallia* (4); *et sextam in Emalia prope Trajectum in honorem B. Mariæ* D *Virginis* (5), *cujus consecrationem memoriæ servavit inscriptio ibidem lapidi incisa. De qua Roberti* (6) : Nefas censeam hoc loco omittere nobile antiquitatis monumentum, quod a viro reverendo D. Nicolao Jamar, parocho in Emal, ejus manu et fide confirmatum accepimus. Est pagus Emal diœcesis et ditionis Leodiensis, haud procul Trajecto : in quo pago ecclesiam parochialem a sancto Huberto B. Mariæ Virginis titulo Deo dicatam fuisse non modo antiqua traditio habet, sed et versus testantur, qui suum sæculum olent. Erant ii in tabula exarati marmorea; sed accidit ut cum circa annum Domini 1560 jussu illustris viri D. Johannis Pitie, Emaliani dynastæ, tabulam quidam Nicolaus del Bovereye Leodium deferret, ejus incuria lapsa confringeretur. Sed ne res memoria dignissima, temporum lapsu hominum memoriæ, ut fit, subtraheretur, e fragmentis fractæ tabellæ in alia, item marmorea, eosdem versus eodem characteris et compendii genere, idem D. Nicolaus Jamar, transcribi suo sumtu pietatis causa curavit. Ego quoque curavi, ut eos hic tamquam ibi spectare posses. E Sunt isti :

Jam, ne in veterum notarum lectione minus exercitatus lector remoram patiatur, litteris apertis, peregrino omisso compendio, eosdem exprimo.

C

Basilicam sacer hanc Hugbertus episcopus olim
Servitio Domini, populo spectante, sacravit.
Quippe decembris erant in primo sole kalendæ
Annorum Domini septingenti ac duodeni.

Est is annus episcopatus S. Huberti decimus quintus, translatæ Leodium sedis quartus. *Hactenus Roberti. Nescio an inscriptionis exemplar,* quod ab *ipso* D. Nicolao Jamar ejus manu et fide confirmatum *accepit Roberti, ex antiquæ illius fragmentis exscriptum sit. Certe non prorsus illi consonat inscriptio quæ nunc in ecclesia Emalensi visitur* (7). *Hæc scilicet non quatuor lineis, sed quinque absolvitur, voce* olim *rejecta in lineam secundam,* sacravit *in tertiam, et* in primo sole kalendæ *in quartam, quæ ipsa desinit in voce* Domini. *Sed et in hac eadem quarta linea manifesto errore sculptoris in fine tertii versus pro voce KȽDÆ substituta est vox REDÆ. Præterea in ipso lapide subjuncta sunt hæc verba :* Ad gloriam Dei Deipareque Virginis renovatum anº 1600 opera et impensis D. Nicolai Jamar sub ysdem chaacteribus *(sic)* qui in antiquo marmore olim hinc ablato et per quorundam incuriam fracto visebantur. *Quod autem ad antiqui monumenti vetustatem spectat, illud non positum esse ipso tempore quo* Hubertus *ecclesiam consecravit, manifeste produnt verba* sacraverat olim : *quæ quidem satis absonum videtur ita interpretari ac si sensus esset :* F *basilicam quæ olim jam existebat, nunc sacravit* Hubertus (8). *Ceterum forma characterum quibus descripti sunt versus non vetat quominus non ita diu post lapidi insculpti supponantur.*

et Sarchinvillæ in diœcesi Cameracensi

118. *Denique de alia ecclesia a* S. Huberto *constructa ita in Analectis quæ de sancto collegit et ad P. Joannem Roberti misit Claudius Despretz J.C. Atrebatensis :* Venit etiam (S. Hubertus) ad sepulcrum beati Leodegarii martyris, et in loco ubi interiit, qui antiquitus Sarchinvilla dicebatur, sede Cameracensi vacante, construxit basilicam et sacravit in honorem martyris : cui præfuerunt usque ad tempora Dodilonis episcopi Cameracensis sacerdotes clerici monasterii S. Huberti Cam. Quo in pago notabilis extitit confraternitas S. Huberti : et etiam nunc videtur hortus juxta dictam basilicam qui S. Huberti dicitur. *Quibus citatis, subjungit Roberti* (9) : Locum, quem antiquitus dictum fuisse ait Sarchinvillam, in margine notat hodie dici Queant, cujus idem Claudius modo dominus est. Itaque tanto majori

(1) *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 496, num. 8. — (2) Ibid., p. 509 sqq., num. 51-56. — (3) Cfr. supra, num. 112. (4) Vit. VI, num. 35-39. — (5) Ibid., num. 56. — (6) *Hist. S. Hub.*, p. 176. — (7) Quam repræsentatam vide in *Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg*, tom. XI (1871), p. 281.— (8) Ibid., p. 283.— (9) Roberti, *Hist. S. Hub.*, p. 180.

fide

AUCTORE C. D. S.

fide dignus est quod de rebus loquitur sibi familiariter notis, ut qui in illas dubio procul diligenter inquisierit tamquam suas. *Sed nonne æquo jure dicatur Claudius testis plus minus suspectus, ut qui facilius crediderit traditioni incertæ quæ in aliquod decus cederet loci cujus dominus erat?*

§ X. De translationibus corporum sanctorum opera S. Huberti institutis.

S. Lamberti corpus a S. Huberto *translatum,*

H*arum unam tantum refert biographus coævus, nimirum S. Lamberti, quam a* S. Huberto *factam ait decimo tertio sui pontificatus anno* (1), *id est, secundum Sigebertum, anno Christi 710* (2), *certe non anno 721 aut 722, uti ex præconcepta erronea opinione de tempore necis S. Lamberti existimarunt Suyskenus et alii* (3). *Rectius idem Suyskenus demonstravit* (4) *translationem illam locum habuisse, non die 28 aprilis, ut quidam collegerunt ex martyrologiis nonnullis ubi ad hanc diem memoratur, sed die 24 decembris, teste scilicet Reinero monacho Sancti Laurentii Leodiensis post medium seculum XII, ita hanc annuntiationem explicantis in conclusione* Triumphalis Bulonici : Sancitum insuper episcopali est auctoritate, id ipsum ecclesia Leodiensi probante, ut quarto kalendarum maiarum ejusdem triumphi, necnon et translationis, qua idem martyr de Trajecto in Leodium est translatus, solemnis in posterum agatur memoria, quoniam nono kal. januarii ipsa primitus translatio facta, eo die propter dominici natalis vigiliam debita non posset celebrari honorificentia. Quæ nimirum qualiter a sancto sit Huberto divina olim ammonitione peracta, quot et quantis virtutum signis tunc mirificaverit Dominus sanctum suum, quia reperitur a multis multimode conscriptum, visum meæ est parvitati inde habere silentium (5).

nullis, ut videtur, aliis episcopis comitantibus,

120. *Translationi interfuerunt, si credendum sit Claudio Despretz in Analectis de* S. Huberto (6), *Anno archiepiscopus Coloniensis, Rigobertus archiepiscopus Remensis, Vindicianus episcopus Atrebatensis, Garulphus Tornacensis, Berkembodus (seu Erchembodus) Morinensis, Dominicus Ambianensis et Willibrordus Ultrajectensis, quæ nomina ex antiquis mss. se collegisse aiebat Claudius* (7). *De qua re Suyskenus* (8) : Quia vero nescimus quam vetusta quantæve fidei fuerunt ista a Claudio Despretz visa mss., nec alia nobis suppetunt ejus rei monumenta, non tam inquirendum esset utrum laudati episcopi huic translationi interfuerint quam an interesse potuerint; quod operæ pretium non futurum judicavi. Id unum tuto asserere possum, aliquorum ex his episcopatus tempus, quale a scriptoribus traditur, cum translationis tempore non concurrisse, aliorum vero admodum dubium esse, ac ceterorum denique præsentiam plane incertam.

circa an. 710, die 24 decembris;

121. *Prudenter utique abstinuit Suyskenus a conatu demonstrandi quod tam confidenter asseruit,* aliquorum *scilicet* ex his episcopatus tempus cum translationis tempore non concurrisse. *Magis verum est, ob defectum documentorum ita incertos esse annos quibus episcopi citati (præter S. Willibrordum) sedes suas occuparunt ut solum affirmare liceat eos omnes sedisse inter annos septingentesimum et septingentesimum ac trigesimum, de nemine vero eorum illum non sedisse anno 710, quo circiter anno, ut diximus, translatum est corpus S. Lamberti. Efficacius argumentum adversus auctoritatem testimonii Claudii Despretz præbet silentium antiquissimæ Vitæ S. Lamberti, ubi* S. Hubertus *ad elevandum sacrum corpus accessisse dicitur* cum multis sacerdotibus et levitis et ceteris clericis psallentibus et cum magna præterea christianorum multitudine (9); *nulla autem, ut recte notavit idem Suyskenus* (10), *apparet ratio ob quam in illa corona quam tam distincte ad laudem sancti martyris describit ejus biographus, episcoporum præsentiam dissimulasse dicatur. Nec me movet quod antiquus biographus* S. Huberti *episcopos etiam cum sacerdotibus accitos fuisse ait* (11) : *is enim, quod non semel monuimus, non adeo præcipua auctoritate gaudet quod spectat ad primos annos pontificatus* S. Huberti, *et quidquid de translatione refert, facile credi potest hausisse ex Vita illa antiquissima S. Lamberti, ad quam et lectorem suum remittit :* Sed qualia, *inquiens,* deinceps in itinere claruerunt miracula, jam tradita sunt in gesta illius sancti (12).

translatio illa miraculis insignis.

122. *Miracula illa reducuntur ad sanationem cæci in villa Nivellæ et contracti in villa Herimalæ* (13). *Alia nonnulla adjungit Joannes Ultramosanus* (14), *quorum fides penes ipsum sit.*

S. Servatii corpus

123. *Secundum eumdem Joannem Ultramosanum,* S. Hubertus *etiam* corpus sanctissimi præsulis Servatii ex primo loco, quo forte minus honorifice locatum fuerat, ad decentiorem elevatioremque locum transtulit (15). *Antiquiorem et prolixiorem hujus elevationis habemus relationem, conscriptam extremo seculo XI a Jocundo quodam presbytero, cui satis affinis est, at paulo contractior, quam ex codice Trajectensi edidit Henschenius in commentario de S. Servatio ad diem 13 maii* (16). *Sed haud modicam difficultatem affert quod elevatio illa locum habuisse narratur occasione victoriæ in Sarracenos ipso die festo S. Servatii, id est 13 maii, reportatæ a Carolo, quem Jocundus non semel quasi proprio titulo* imperatorem *vocat : unde illum confudisse videtur cum Carolo M. imperatore, cujus utique tempora cum S. Huberti temporibus non concordant. In exemplari autem Henscheniano minus absurde Carolus Martellus appellatur. Neque tamen inde omnino solvitur nodus, quod ad rationem temporis spectat. Non aliam etenim victoriam a Carolo Martello de Saracenis reportatam memorant scriptores veteres præter celebrem illam apud Pictavos; hæc autem contigit, non die 13 maii, sed mense octobri, et quidem anno 732* (17), *quo anno dubio procul* Hubertus *jam e vivis excesserat. Unde facile ad eam opinionem adducimur ut statuamus victoriam illam* Carolo *quidem* Martello monarchiam gubernante, *ut dicitur exordio exemplaris Henscheniani, non tamen per ipsum, sed per Eudonem Aquitaniæ ducem, amicitia tunc et societate armorum cum eo conjunctum, partam fuisse : hæc enim*

(1) Vit. I, num. 2. (2) Cfr. supra, num. 49. — (3) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 552, num. 194-198. — (4) Ibid., num. 191-192. (5) *Mon. Germ. Hist.*, Ser. tom. XX, p. 592. — (6) Cfr. supra, num. 118. (7) Ap. Roberti, p. 169. — (8) *Act. SS.*, tom. cit., p. 553, num. 201. — (9) Ibid., p. 580, num. 29 extr. — (10) Ibid., p. 553, num. 200. — (11) Vit. I, num. 2 — (12) Ibid. — (13) *Act. SS*, tom. cit., p. 580, num. 31. — (14) Vit. VI, num. 35-39. (15) Ibid., num. 57. — (16) *Act. SS*, tom. III Maii, p. 217. (17) Cfr Breysig, *Jahrbücher des fränkischen Reichs 714-741*, p. 67-69.

mense

AUCTORE C. D. S.

mense maio anni 721 relata traditur (1). *Remanet tamen utrique exemplari labes inspersa, quod Carolum ipsum ducem exercitus in prælio fuisse exhibent, manifesta confusione inter hoc certamen et aliud magis celebre Pictaviense.*

a Vulvegiso episcopo,

124. *Advertendum est præterea non proprie a* S. Huberto, *ut ait Joannes Ultramosanus, sed, secundum relationes antiquiores Trajectenses, a Vulvegiso quodam seu Willigiso episcopo, quem Trajectum miserat Carolus, elevationem esse peractam. Interfuit tamen* Hubertus *ejusque particeps fuit* (2). *Æquum itaque visum est ut inter Acta ejus locus daretur narrationi Jocundianæ, non ita pridem inter* Monumenta Germaniæ Historica (3) *editæ. Sic autem illa habet :*

quem Trajectum ad id misit Carolus Martellus,

125. Hoc facto *(direptis post victoriam hostium castris, Franci)* cum principe suo glorioso Carolo vadunt Parisius, ipsum, in cujus manu sunt omnia jura regnorum, in cujus misericordia est salus et victoria, benedicentes et glorificantes in muneribus dignis atque orationibus; nec minus et sanctos, quos terra nostra gloriatur se habere B patronos; in medio omnium hunc virum magnum, hunc pontificem egregium, venerabilem Servatium, quia ea die, qua festivitas ejus agitur ab Ecclesia, facta est ruina illa paganorum.... Quapropter imperatori magno placuit ejusque principibus cunctis hunc beatum virum præ ceteris sanctis, quos terra nostra edidit, fovet et colit, glorificare et exaltare. Communi protinus consilio mittitur ad eum magnæ vitæ episcopus, nomine Vulvegisus. Venit ille Trajectum cum multis oblationibus, et ad verbum imperatoris munera pretiosa patrono illi donavit. Post hæc ipsam regiam, in qua reconditus erat, novis muris et tectis, erat enim nimia ex vetustate dilapsa, sicut decebat reparavit. Super ipsum beatissimum pontificem novum erexit thronum, auro et gemmis adornans eum pretiosissimis, in tantum ut in oculis intrantium quasi solis speculum videretur lucidum. Cetera necessaria summo reædificavit studio; jusserat enim bonus imperator ne quando cessaret, donec ad unguem omnia perduceret.

cooperante S. Huberto

126. In hac igitur devotione beato viro laboranti sollertissime, quadam nocte et media, cum C neque ex toto evigilaret neque dormiret, astitit vir quidam canitie venerandus, statura procerus, et hunc electum Domini de terra jussit levari, dicens valde esse indecens et indignum, abscondi sub modio quod cœlum terramque illustrat miræ sanctitatis radio. Episcopus vero evigilans, et quod viderat diligenter examinans, mane facto beato Huberto, qui eo tempore hujus sanctæ Trajectensis ecclesiæ regimen tenebat, indicabat. Ille vero a Domino quærendum esse judicavit; itaque per totum episcopatum fieri jussit jejunium triduanum. Statuta die, id est jejunii ultima, sicut jussum fuerat, universus provinciæ populus venit Trajectum, omnes simul beati Servatii ad monumentum. In altari, quod erat ad caput ejus in honorem Domini Salvatoris principisque apostolorum, ponitur liber evangeliorum; universi qui aderant genua ponunt in terra. Ab oratione ergo cum se levarent, apertoque volumine inspicerent, hunc reperiunt versum : *Quodcumque ligaveris super terram,* et cetera. Venit in admirationem quod vident in lectione, et quamvis verba dominica semper afferant consolationem, semper habeant benedictionem, magno tamen D afficiuntur dolore et timore; ideoque aliam differunt in septimanam. Qua expleta, vadunt iterum consulere Dominum. Quo annuente, illum inveniunt versiculum : *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Continuo gratias agentes Deo suoque benignissimo patrono, propius astant, psalmos frequentant; ad sacrum autem locum quotiens accedunt, tristes recedunt. Stabat enim juxta aram cujus præsentiam ferre non poterant; videntes timuerunt valde, eumque alio in loco esse reconditum putabant. Erat in dubio quid agant. Verum, ne forte propter astantium peccata hæc veniant mala, differunt in noctem; erat enim jam vespera. Populus dimittitur ab ecclesia, et quæ venerat beati Servatii familia. Canonici vero remanent, circa altaria resident, immolant Deo sacrificium laudis corde bono et optimo, si forte adtendat qui in cœlestibus regnat. Attendit vere; sed quod latet ostendere voluit, quia jam tempus aderat, quod id fieri conveniebat.

diligenter conquisitum

127. Pontifex vero cui hæc cura commissa est a Deo, iterum commonitus ab eo, assumpto secum ejusdem civitatis antistite, præfato beato videlicet Huberto, paucisque de senioribus, E cryptam, quæ respiciebat ad orientem, positam quasi extra basilicam, intravit, orationibus instabat. Noverat per visionem angelicamque demonstrationem subtus oratorium quoddam secretarium in terra haberi a tempore beati Munulfi, qui illam construxerat ecclesiam, nulli cognitum, nulli pervium. In hoc revera, quem diligebat, quem quærebat, esse repositum putabat. Noctis vero circa medium, fodi præcepit murum contra occidentem positum, super quem imminebat totius sanctuarii machina. Cum ergo aperuissent illud, locus apparuit omni suavitate redolens, omnique ornatu quasi cœlum stellis refulgens. Intrabant pontifices paucique sacerdotes; et ecce quasi sedilia in circuitu, in quibus omnis thesaurus Tungrensis ecclesiæ omnisque ornatus ejus, in excelsiori gradu reliquiæ sanctorum, omnium in medio de marmore pretiosissimo sarcofagus, in quo quia ipse nobilis præsul, ipse maximus heros sit reconditus omnes æstimabant. Sed pius antistes beatus Monulphus hoc de loco in superiorem, ut audistis, transtulerat eum, ubi thronum miri artificii erexerat; quod ille fidelis nuntius regis tunc ad unguem reparaverat. Inventis F autem his omnibus et sine læsione, quod nunquam factum est in hujusmodi tanto tempore in terra depositis, gavisi sunt valde. Hinc accedentes ad loculum quo claudebatur, lapidem tulerunt, respicientesque in eum, nihil invenerunt. Quid igitur, fratres? Omnes extra se, omnes in terra, nullus in pede, nullus in voce. Transiit hora, transiit et alia. Ubi autem spiritus illos erexit in pedibus, levabant vocem et flebant, donec lacrimæ deficerent in eis, quia furtim eum sublatum esse timebant. Vultu in terram dimisso stabant universi, et quid eligant ignorant. Ablatis demum quæ invenerunt, clauserunt sarcofagum, clauserunt secretarium sicut prius muro, ponentes ante ostium altare, ut signum sit omnium quæ modo geruntur et certissimum. Universis vero digne compositis, exierunt, portantes in manibus et in humeris omnem gloriam ecclesiarum Tungrensium, insuper et mille sanctorum corpora, thesaurum quidem magnum et incomparabilem. Adest in occursu eorum devotissima turba canonicorum; omnes simul oratorium conscendunt, ante

(1) Ibid., p. 39. — (2) Cfr. infra, numm. 126, 127, 132. — (3) Scr. tom. XII, p. 94

A ante altare ponunt quod afferunt... Ubi vero replicant quæ attulerant, scilicet vestes et alia hujusmodi, nec maculam nec læsionem aliquam nec etiam fætorem cognoscunt in eis, ex toto corde gratias agunt Deo, qui in rebus etiam minimis ostendit gloriam virtutis suæ. Sine strepitu noctem peragunt; in jejuniis et orationibus diei quoque sequentis tempus ut ducant statuunt.

ac tandem repertum 128. Proxima nocte indicant fratribus quod factum est. Placuit illis et hoc quod est in oratorio superiori visitare monumentum; accedunt in psalmis, accedunt in veniis, sicut oportet bonos, sicut decet et sanctos. Quid ergo? Piis votis, piis precibus annuit continuo pius Deus. Nam circa galli cantum intrant sancta sanctorum : et ecce quasi manu hominis aperitur sepulchrum, tanta suavitate ac dulcedine redolens et æstuans ac si omnia genera herbarum in manibus floreant singulorum. Stant omnes expansis manibus in cœlum, subnixis vocibus precantes Deum, ut qui præstitit affectum, opus hoc perducat prosperum ad effectum. Astant propius, apponunt manus. B Quia vero sine intermissione laborabant in oratione, qui numquam deest per majestatis potentiam, nec aliquando deficit per misericordiam, voluntatem eorum protinus adimplevit. Jacet namque in oculis, jacet in manibus omnium hoc nobile, hoc venerabile corpus, quasi astantibus congaudeat, quasi astantium votis annuat cœptis et faveat; jacet, inquam, ut dictum est, adhuc involutum pannis lineis et sericis, quæ jussit haberi cum loqueretur apostolus ei Romæ Petrus.

inter 129. Amotis magna cum reverentia illis, de pectore ejus levant crucem auream; de sub capite auri purissimi quoddam quasi monile, in quo dominicæ crucis erat de ligno; a dextris virgam pastoralem; a sinistris miri artificii tamquam clavem, de qua dictum est superius, argenteam; ex utroque latere capsas electri lucidissimi perplurimas; præter quod indutus erat, ad pedes ejus pontificale, quo uti solebat in sollemnitatibus, vestimentum. Hinc tollunt et quoddam sericum, in die depositionis ejus, astantibus mille fidelibus Christi, angelicis manibus allatum et super eum diligentissime locatum. A facie ejus C cum tollunt sudarium, quasi a sole irradiatum resplenduit sanctuarium totum. At sacræ materia carnis nec in putredinem nec in pulverem, quod utique suum est, immo et proprium, sed quasi in favum mellis resoluta jacebat; quod quidem narrabant qui postea videbant propriisque manibus tractabant. Videbatur tamen his qui astabant nihil in eo læsum, nihil corruptum; omnia quæ inventa sunt ac si hesterna die fuerint posita, apparuerunt splendida et pulchra. Dum ergo ad hæc intenderent et se ad invicem respicerent, aiebant : *In tanta gloria, in tanta diligentia quis umquam, fratres carissimi, positus est in terra? Videtur hic sane, agnoscitur plane, quoniam dum vixit iste amantissimus Domini, omnium in te, Jesu bone, credentium erat ille desiderium, spes, salus et gaudium.*

multiplicia 130. Post hæc, diligentius intuentes et quæ tollant membra primitus quærentes attentius, ut ferrum candens, ut prunæ ardentes apparuit quicquid erat interius. Iterum dolor, iterum labor; corruunt in terram, arescunt ut in clibano herba; piget incepisse, piget accessisse. Post multas vero lacrimas oculos levant ad cœlos, si forte veniret auxilium a Deo. Mox unus arrepto psalterio et aperto, hunc repperit versum : *Exurge, quare obdormis, Domine,* et cetera. Illi continuo ad se reversi, surgunt de terra, et respicientes ad membra pii pastoris, benignissimi salvatoris sui, stabant perfusi faciem nimio lacrimarum imbre; et splendor statim cessavit. Videntes autem quia jam jamque misericordia Dei operatur in eis, accedunt confidenter et, sicut desiderant, sacras reliquias levant atque in loculo intus deargentato, foris deaurato, magna cum veneratione collocant. Dum ergo hæc faciunt, sicut cinamomum et balsamum aromatizans dedit ille suavitatem odoris; quo percepto et infirmi curantur, et qui ingrediuntur manifesta gloria Domini satiantur.

AUCTORE C. D. S.

prodigia 131. Quamdiu in hoc sacro desudabant studio, circumdedit templum exterius splendor tantus, ut omnes qui in atrio erant hospites et peregrini, ipsi quoque cives, timerent illud incendio perire continuo et deleri. Videbant plane et mirabantur valde, quia non transit sicut fulgur, quod putabant, sed mansit magis ac magis crescens et ad cœlum usque conscendens. Fit timor magnus et clamor. Perterriti vero et conturbati omnes discurrunt huc atque illuc. Illi quærebant aquam, ut E extinguant, quidam ferebant scalas, ut tecta conscendant incendiumque hoc grave arceant et repellant, nequaquam attendentes quia virtute majestatis suæ hunc circa locum operatur ille magnus et excelsus, qui olim Moysi, qui olim apostolis in igne apparuit, illis omnibus in benedictionem, nobis et in perpetuam consolationem....

cum clave illi olim a S. Petro tradita, 132. Expletis vero omnibus et cum honore digno, fidelis nuntius imperatoris, beatæ memoriæ Vulvegisus episcopus, quid de clave, quid de pallio, inter cetera quæ inventa sunt, sentiant et dicant, sollicite requirit. Hanc in testimonium visionis a Petro apostolo datam, illud ab angelis dum conditetur allatum beatus Hubertus aiebat, super hoc et fidelium scripta ostendebat. Ille renuit, nec fidem adhibere voluit. Ad hæc Trajectensium antistes : *Nec mirum est,* inquit, *frater, si sensum nostrum divina transcendunt, quia præcipuus prophetarum David inter alia magnificentiæ ejus miranda et stupenda ait : “ Et ascendit super cherubim et volavit. „ Si ergo illi qui interpretantur scientia Dei, attingere ad eum non valent, illi quomodo ad eum, pace inquam tua,* F *carissime, qui vix inter reptilia terræ, quæ numquam levant se de terra, computari merentur? Cælestia ergo quærunt frustra, qui cælestia nec esse suspicantur. Habet inter alias infirmitates suas hoc etiam proprium mens humana, ut quod non vult, ipse quoque angelus de cœlo si ore ad os annuntiet, si manu ad manum demonstret, nec adtendat nec credat. Ideo nec indigne scriptum est de talibus : “ In malivolam animam non introibit sapientia, nec in corde subdito peccatis habitat Spiritus sanctus; „ cujus gratia præveniente, cujus misericordia annuente, omnis fidelis anima fatetur et confidenter testatur etiam de lapidibus suscitare filios Abrahæ Omnipotenti impossibile non esse.* Adquievit his dictis mens prudentissima pontificis.

solemni pompa 133. Oritur interea dies gratissima, et ecce universi cives et peregrini irruunt cum oblationibus in sanctuarium, atque ut extra basilicam, quia tantæ multitudini non sufficiebat, eum portarent in atrium, omnes precantur. Defertur sicut dominus, sicut pater, cum magna reverentia. Quo vero animo, quo honore ille excipiatur a populo, non dicam hominum, sed nec angelorum quisquam

AUCTORE C. D. S.

quam exprimere valet. Præ gaudio enim fletu omnis oculus repletur, nulla maxilla caret lacrima, nulla manus muneribus; atteritur terra genibus, resonat cœlum gemitibus, in gloria tanti patris lingua omnis laxatur. Inter hæc assunt principes sanctuarii, stolam sanctam induti, et hoc suave atque amantissimum onus suis imponentes humeris, ducunt per civitatem in hymnis et canticis jubilationis, quemadmodum servos oportet Christi fidelissimos, locum sanctificantes universum et populum. Regressi vero, non sine gaudio magno super thronum miro modo præparatum jam secundo quasi solem super solem ponunt, ipsi dilecto Domini in gloriam et honorem, ceterisque fidelibus in benedictionem et consolationem.

elevatur.

134. Hujus igitur translationis memoriam singulis annis in lætitia esse agendum placuit omnibus, maxime autem pontificibus, quia multarum virtutum insignibus mirabiliter illustraverat eam Dominus. Facta sunt autem hæc, dilectissimi, septimo idus mensis junii, regnante Domino nostro Jesu Christo, cujus regnum in omnes generationes B seculorum. Amen.

De translatione corporis S. Madelbertæ

135. *Denique et corpora S. Theodardi et S[æ] Madelbertæ elevasse vel transtulisse memoratur* Hubertus. *Sed haud scio an quæ de his feruntur nitantur solo testimonio Ægidii Aureævallensis, qui agens de S. Florberto,* Huberti *successore :* Post multos vero annos, *ait* (1), levata sunt etiam corpora sanctorum Petri et Audoleci, qui cum beato Lamberto martyrizati sunt et cum corpore beati Floreberti in uno collocata sunt feretro. Quod feretrum in ciborio juxta corpus beati Lamberti usque in hodiernum diem collocatum est cum aliis sanctorum pignoribus. In altera parte corporis beati Lamberti corpus Theodardi episcopi et martyris requiescit cum Maldaberta sancta virgine, quæ in uno feretro collocantur. Fuit enim hæc virgo Maldaberta filia sancti Vincentii Soniacensis et sanctæ Waldetrudis, cujus fuit soror sancta Aldegundis, fundatrix monasterii Malbodiensis. In quo cœnobio prædicta virgo Maldaberta. . . defuncta inibi sepulta est. Postmodum vero miraculis clarens, corpus ejus a beato Hugberto episcopo, ut dicitur, apud Leodium cum magna gloria translatum est et postea, C ut supra diximus, in præfato ciborio collocatur (2). *Inde igitur merito suspicatus est Joannes Pierius noster* (3) *(perperam tamen Anselmum pro Ægidio citans) hausisse Molanum, Miræum, Ghinium et Fisenum quæ de illa translatione dixerunt. Sed et advertendum est ipsum Ægidium eamdem non consignasse tamquam ex certo documento compertam, sed potius ex traditione populari* (ut dicitur). *Neque plura quam Ægidius de illa habet Joannes Ultramosanus, sed tantum :* Transtulit item sanctus Hubertus, *ait,* Madelbertam matricem sancti Lamberti, cujus corpusculum lignea cistella reclusum cum præfatis reliquiis *(S. Theodardi)* reposuit (4). *Ex Ægidio etiam* (5) *hausit Joannes fabulam de virgine matrice seu nutrice S. Lamberti, sed ipse primus, ni fallor, eam Madelbertam vocavit : quam fabulam merito explosit Suyskenus* (6).

et S. Theodardi.

136. *Sed fateor me nescire unde didicerit idem Joannes corpus S. Theodardi a* S. Huberto *e loco ubi occisus fuit translatum esse Leodium* (7). *Certe nec Ægidius aliquid hujusmodi dicit loco supra citato, ac Vita antiquissima S. Theodardi* (8) *et Vita S. Lamberti a Sigeberto Gemblacensi conscripta* (9) *et ipse Ægidius Aureævallensis* (10) *S. Theodardi corpus a S. Lamberto Leodium translatum esse aiunt. Unde rursus inter fabulas amandanda est illa Joannis Ultramosani narratio.*

§ XI. De synodis quæ a S. Huberto congregatæ feruntur.

Perperam asseruntur a S. Huberto *celebratæ synodi Tungrenses prima*

137. *Quatuor synodos a* S. Huberto *celebratas recenset Hartzheim, quarum duas priores Tungrenses appellat, alteram utramque Leodiensem* (11). *Synodi Tungrensis primæ vocabulo designat cœtum episcoporum quos Jonas Aurelianensis, secundum Vitam coævam, ad translationem corporis S. Lamberti convenisse ait* (12). *Testimonium citabimus ex ipsa Vita I, ubi hæc leguntur :* Vir autem electus domnus Hugbertus in anno decimo tertio *(sui pontificatus)* consilio inito, coacervata clericorum seu etiam populorum ingente caterva, ACCITIS QUOQUE EPISCOPIS ET SACERDOTIBUS, secum pariter pergunt ad oppidum, quo in loco sanctus jacebat. Ibique excubias celebrant, cum reverentia ab urna lapidis auferentes, cum crucibus et cereis hujus sancti corpus grabbato imponunt; atque mox arripientes itinera cum gaudio remeant ad locum sanctæ passionis (13). *At supra vidimus* (14) *hoc ipsum admodum dubium esse, num revera episcopi aliqui illi translationi interfuerint. Neque, si interfuerunt, Tungris convenerunt, sed Trajecti : nam Trajecti residebat* Hubertus *et Trajecto, non Tungris, translatum fuit corpus S. Lamberti. Denique nulla apparet ratio cur cœtus ille episcoporum qui ad pompam quamdam convenerint, proprio nomine synodus dicatur.*

et secunda,

138. *Synodum Tungrensem secundam accepit Hartzheim ex Happart, id est ex Joanne Ultramosano. Hæc apud Happart descripta legitur his verbis :* Omnibus his actis, Carolo Martello præposito S. Hubertus triginta episcoporum congregavit concilium. Cui Papa Joannes, ad ipsum F legato destinato, in manu ejus authoritate Dei et apostolica ecclesiam Tungrensem Leodium transtulit, donavitque illi ut esset civitas cathedralis, caput episcopii ac canonici majoris ecclesiæ in spiritualibus et temporalibus, quorum tamen episcopus obtineret regimen, indubitati essent domini. Tali solemnitate et roboramine perfecta est translatio corporis sancti *(Lamberti)* et honoris episcopii de Tungri ad Legiam, quæ nunc Leodium dicitur (15). *At certe non ea est Ultramosani auctoritas ut ex ejus solius testimonio admittamus hanc synodum, cui et legatus sanctæ sedis interfuisset, nullo alio documento antiquo manifestatam. Præterea testimonium illud evidente peccat anachronismo : tempora enim Joannis VI (S. P. an. 701-705) et Joannis VII (S. P. an. 705-*

(1) *Gest. episc. Leod.*, lib. I, cap. 30. — (2) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XXV, p. 46. — (3) Comment. de S. Madalberta, num. 25 (*Act. SS.*, tom. III Sept., p. 108). — (4) Vit. VI, num. 53 extr. — (5) *Gest. episc. Leod.*, lib. II, cap. 5 (*Mon. Germ. Hist.*, tom. cit., p. 38). — (6) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 522, num. 25-27. — (7) Vit. VI, num. 53 init. — (8) *Act. SS.*, tom. III Sept., p. 591, num. 16-18. — (9) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 590, num. 10-11. — (10) *Gest. episc. Leod.*, lib. II, cap. 4 extr. — (11) *Concilia Germaniæ*, tom. I, p. 31-33. — (12) Vit. II, num. 3. — (13) Vit. I, num. 2 med. — (14) Num. 120-121. — (15) Vit. VI, num. 41.

707),

A *707), qui soli hic intelligi possunt, cum principatu Caroli Martelli (an. 717-774), nequaquam concordant.*

Leodienses item prima. 139. *Tertiam synodum seu Leodiensem I revelarit seculo XVII Claudius Despretz, Analectorum ille de* S. Huberto *collector, a quo et alia quædam antiquioribus scriptoribus ignota accepit Roberti* (1). *Is igitur, teste Roberti* (2) ex antiquis monumentis annotavit, [Hubertum] anno 710, mensis aprilis die 29 (est is proximus annus post translatum episcopatum) primam habuisse synodum Leodiensem in S. Lamberti ecclesia, cujus et decem articulos sive canones ponit, quos ad verbum hic tibi describo. — Canones X. — I. Forma verborum in quibus consistit sacramentum baptismi, talis est : Ego baptizo te in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Amen. — II. Volumus autem septenos et supra adduci ad episcopum confirmandos; et adultos prius confiteri de peccatis suis. — III. Ut presbyter proprius alia sacramenta Ecclesiæ ministrat, ita et saltem semel in anno ei confiteantur sua peccata subditi. — B IV. Diligenter eis explicet præcepta Dei; et diebus dominicis exponat ea quæ ad salutem sunt animarum : quibus sanctum corpus Christi quotannis dabit ad manducandum. — V. Quod si remisse presbyter ea curet, noverit se a Deo puniendum, qui ardentissimo desiderio oblatus est pro suis, quia voluit. — VI. In omnibus se præbeat presbyter exemplum bonorum operum et super grege vigilet : cum inimicus homo promptissimus sit ad superseminandum in agro Dei zizaniam. — VII. Ecclesiæ mundæ sint et altaria ornata decenter : cum in iis Deus habitet, non solum spiritu, sed et homo factus. — VIII. Ita tamen ut id quod oculos intrantis ab oratione potest avellere non reperiatur in eis aut curiositas oculorum; sed sapiant universa et singula ignem immittendum in cor fidelis adorare et orare venientis. — IX. Infirmis misericordia Dei aperiatur, ita tamen ut et justitia comes sit. Sed venit Christus ut nos redimeret et suo regno inscriberet volentes. — X. Defunctis certo sciant universi reddere Deum propitium missæ sacrificia quotidiana, preces, donationes et jejunia : quæ ideo fieri postulamus, ut eorum animæ C requie citius potiantur æterna : quam nobis Christus donare dignetur. Amen. *Insigne sane et maximi pretii monumentum, si certiori quam Claudii Despretz auctoritate authentia ejus comprobata esset.*

et secunda. 140. *Nec certe majorem fidem merentur quæ idem Claudius memoravit de altera synodo Leodiensi, videlicet :* Anno 720 habuit S. Hubertus secundam synodum contra oppugnatores sacrarum imaginum, qui caput extulerant in sua parochia episcopali : in qua secundam synodum Romanam pro imaginibus, sub S. Gregorio juniore celebratam, integre inseruit (3). *Hæc rursus hactenus inaudita. Sed et una tantum synodus contra oppugnatores sacrarum imaginum sub Gregorio II celebrata fuisse videtur, idque anno 727, quo anno* S. Hubertus *die 30 maii obiit* (4), *secunda autem synodus Romana de eadem re celebrata fuit sub Gregorio III anno 731* (5).

In summa itaque concludendum est nullo testimonio probabili niti quæcumque de synodis a S. Huberto *celebratis leguntur apud Hartzheim.*

§ XII. De conversione Pippini et Alpaidis per S. Hubertum procurata.

Alpaidem propriè pellicem fuisse Pippini. D*uplicem hanc conversionem primis temporibus pontificatus* S. Huberti *illigat Joannes Ultramosanus, qui solus, ni fallor, ex antiquis scriptoribus, illam intrepido sancti episcopi zelo ad felicem effectum perductam memorarit* (6). *Cujus testimonium facile contemnent qui Alpaidem proprie pellicem seu illegitimam Pippini contubernalem secundum opinionem Francorum illa ætate dicendam fuisse negant, verba allegantes quibus scriptores duo coævi aut suppares, aliis omnibus usque ad seculum IX de Alpaide alte silentibus, ejus mentionem libellis suis induxerunt. Anonymus nempe, qui anno 727* Gesta Francorum *conscribere aggressus est* (7) *in Neustria* (8), *cap. 49, post memoratam Plectrudem, Pippini uxorem :* Habebatque, *ait,* Pippinus præfatus princeps filium ex alia uxore, nomine Calpiade, Carlum virum elegantem et utilem (9). *Et qui anno 736 primum Fredegarii chronicon continuarit* (10), *e Gestis multa excerpens :* Igitur præfatus Pippinus aliam duxit uxorem nobilem et elegantem, nomine Calpiade, ex qua genuit filium vocavitque nomen ejus lingua propria Carlum ... (11). E

perperam negavit Hadr. Valesius. 142. *Inde Hadrianus Valesius* (12) : Ceterum, *inquit,* ne quis miretur Pippinum principem, viva Plectrude conjuge sua, Alpaidem in matrimonio habuisse puellam nobilem atque formosam, ex qua Carolum filium tulerit : notandum est morem fuisse Francis uxores male convenientes bona gratia dimittere, ita ut vir et uxor alterius matrimonii contrahendi haberent potestatem. Hunc morem indicat qui apud Marculfum monachum exstat libellus repudii (13). Multi igitur, prætexentes se cum uxoribus concorditer et mutuo amore vivere non posse, invitas dimittebant, ut alias ducerent. Nec reges modo, qui quidquid libuerit licere sibi putant, ita faciebant; verum etiam privati, quos uxorum suarum fastidium F ceperat, beneficio legis utebantur. Constat Beppoleni ducis filium præter ceteros tres uxores, aliam post aliam, intra breve spatium repudiavisse. Id semper improbavit ac multorum conciliorum decretis damnavit Ecclesia, quæ nisi ob adulterium uxorem a viro dimitti vetuit, ac ne tum quidem post divortium aliam viva mœcha uxorem ducendi viro facultatem dedit, pro adultero habens atque a communione removens qui duxisset. Sed nihilominus Pippinus princeps, amore Alpaidis captus, fecit quod apud Francos fieri solebat atque etiam licebat : puellam formæ excellentis vetulæ prætulit atque effetæ, et dimissa Plectrude duxit Alpaidem.

et alii recentiores. 143. *Hanc opinionem avide, ut ita dicam, amplexi sunt et alii nonnulli recentiores, inter quos Dewez, qui sine hæsitatione pronuntiavit Alpaidem secundum legem civilem illius temporis uxorem*

(1) Cfr supra, num. 118. — (2) *Hist. S. Hub.*, p. 166. — (3) Ap. Roberti, p. 168. — (4) Cfr. supra, num. 51-53. — (5) Cfr. Hefele, *Conciliengeschichte*, tom. III (ed. II), pp. 405, 406. — (6) Vit. VI, num. 24, 26, 28. — (7) Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen* (ed. V), tom. I, p. 104. — (8) Cfr. ibid., tom. II, p. 404-406. — (9) Apud Th. Breysig, *De continuato Fredegarii chronico* (Berolini 1849), p. 12; Bouquet, *Rec. des Hist.*, tom. II, p. 571. — (10) Breysig, ibid., p. 7. — (11) Ibid., p. 12; Bouquet, tom. cit., p. 453. — (12) *Rerum Francicarum* lib. XXIII (tom. III, p. 379). — (13) E. de Rozière, *Recueil général des formules*, etc., tom. I, p. 139-142 (n. CX-CXIV).

AUCTORE C. D. S.

fuisse Pippini legitimam (1). *Nolo hoc loco in jus illud civile Francorum inquirere, quum facillimum sit, etiam illo supposito, demonstrare quam falsa sit illa sententia, Alpaidem nempe, Plectrude per divortium dimissa, quasi in legitimam uxorem acceptam esse a Pippino. Etenim in primis ex una parte certum est Plectrudem Pippino nuptam fuisse ante annum 675, quum Drogo, ejus ex Pippino filius major natu, anno 693 jam et ipse matrimonium contraxerit* (2). *Eadem Pippini uxor erat quo tempore is apud Textricium Bertharium majorem domus regis Neustriæ devicit* (3), *id est anno 687* (4), *ac denique in diplomatis quæ dedit Pippinus annis 691, 702, 706 et 714 (alia ejusdem authentica nota non sunt) ab eodem vocatur* inlustris matrona mea Plectrudis *seu* Biltrudis (5). *Ex alia parte non minus certum est Carolum Martellum ex Alpaide natum esse ante annum 690, quippe cujus filius Carlomannus signum suum apposuit juxta signum patris diplomati dato die 1 januarii 722* (6) : *signum autem non apponebant nisi qui sui juris essent, nec sui juris erant filii regum Merovingorum ante duodecimum vel* B *decimum quintum ætatis annum completum* (7) : *quem morem, ut recte notat Breysig* (8), *credibile est et a primis Carolingis observatum esse. Num igitur dicemus Plectrudem repudiatam esse anno 687 vel 688, et Alpaidem tunc nuptam Pippino, et ipsa deinde mox repudiata anno 690 vel 691, Plectrudem rursus in conjugem receptam esse a Pippino, et hæc omnia legitime fieri potuisse? Quis hæc tulerit? Itaque, nisi et dicatur legitime duas simul uxores habuisse Pippinum (quod quidem non absurdum judicasse videtur Dewez* (9), *testimonium Taciti citans de polygamia principibus apud Germanos permissa, et plane affirmat Villenfagne* (10)*), omnino fateri cogimur Alpaidem nonnisi pellicis loco cum eodem versatam esse.*

prudenter vero dissimularunt scriptores coævi et suppares

144. *Cur autem id siluerint scriptores coævi et suppares, jam dudum rationem probabilem indicavit Anselmus canonicus Leodiensis, dum inter* Gesta episcoporum Leodiensium *necem narrans S. Lamberti, a Dodone Alpaidis fratre illatam ad ulciscendam sancti pontificis audaciam qua Pippino publice adulterium exprobraverat, ideo de his tacuisse ait antiquum scriptorem Vitæ S. Lamberti* ne, ut fit, eorum incurreret offensam quorum C majores tali notati essent infamia (11), *Carolingorum scilicet Pippini nepotum, tunc Francis dominantium* (12). *Quod si objiciatur, eam responsionem accommodari non posse ad* Gesta Francorum, *quæ anno 727 in Neustria a viro Merovingorum partibus addicto, conscripta sunt* (13), *at de illo dici potest eum Austrasiæ res vix attigisse et parum novisse* (14) : *unde non adeo mirum est Alpaidem Pippini* uxorem *ab eo dictam fuisse, quæ Pippino filium genuerat.*

usque post medium seculum IX,

145. *Neque primus Anselmus, ut vulgo aiunt recentiores, scriptor scilicet medii seculi XI, pellicatum Alpaidis Pippino exprobrasse Lambertum refert ; sed, ut recte advertit Sigfridus Hirsch* (15) *et recentius G. Kurth* (16), *paulo post medium seculum IX, quamvis subobscure, Ado Viennensis in* D *Martyrologio ad diem 17 septembris annuntians :* Tungrensi diœcesi in Leodio, villa publica, natalis sancti Lamberti episcopi : qui dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset, cum rediens orationi incumberet, ab iniquissimis viris de palatio regis missis, improvise conclusus, intra domum ecclesiæ occiditur. *Adonis verba fere exscripsit in Chronico suo Regino Prumiensis* (17) *ineunte seculo X, et eodem tempore jam omnino perspicue scriptor Vitæ metricæ S. Lamberti his versibus causam necis sancti episcopi exponit :*

Fertur enim trito multis sermone, quod esset
Præsul Landbertus diris invisus amicis
Pravi Dodonis, pallens ob stupra sororis
Illius ad regem, quam rex cum conjuge viva
Ducebat pellicem, proculcans jura pudoris (18).

nec improbabilis videtur traditio de Alpaidis pœnitentia

146. *Has traditiones, credo, non tam facile respuissent docti viri quos recenset et sequitur Suyskenus* (19), *et alii post eum, nisi alte mente præconceptam habuissent opinionem de anno necis S. Lamberti : quam scilicet quum anno circiter 708 illigandam omnino statuissent et ex diplomatis supra indicatis annorum 702 et 706 Plectrudem tunc cum Pippino jamdudum reconciliatam colligerent, hæc nullo modo cum traditionibus illis in concordiam reduci posse judicarunt. Nunc autem, illa opinione de anno necis S. Lamberti abunde, ni fallor, refutata* (20), *jam levissima opera omnia componere licet, si nempe supponamus Pippinum, quamquam Plectrudem numquam aperte dimiserit, illicito tamen Alpaidis amore annos circiter decem irretitum, a S. Lamberto, quem nihilominus, sicut S. Willibrordum et S. Saithbertum, magna veneratione prosequebatur, adduci non potuisse ut pellicem prorsus abjiceret ; sed post sancti episcopi necem, horrore tanti sceleris, quod et aliquatenus sibi imputare debebat, perculsus et perterritus et forte etiam inde animo ejus ab Alpaide, cujus jussu vel consilio illud perpetratum fuerit, alienato, jam facilius,* S. Huberto *hortante, quod Lamberto vivo denegaverat, mortuo concessisse et Alpaidis consortio prorsus et perpetuo renuntiasse; deinde vero Alpaidi ipsi, quum omnis spes ipsi abjicienda esset principem denuo illecebris suis ad se reducendi et forte etiam ob atrocem Lamberti occisionem omnibus odio se haberi videret, persuasum esse ut in monasterium aliquod pœnitentiam agendi causa vel specie secederet.* F *Monasterium illud fuisse creditur Orpiense prope Geldonium *, ubi teste Auberto Miræo* (21), *circa annum 1620 in ecclesia ante altare B. Virginis Mariæ repertum est Alpaidis sepulcrum, signatum scilicet lapide cui inscripta erant hæc verba :* Alpais comitissa conthoralis Pipini ducis (22). *Sed ecclesia illa anno 1674 incendio consumpta, sepulcrum istud et ipse lapis vi ignis absorpta esse videntur* (23). *In summa, sicut conversionem Pippini et Alpaidis, qualis a Joanne Ultramosano refertur, satis certam pronuntiare non ausim, defectu satis certæ auctoritatis, ita et*

* Jodoigne

(1) *Mémoire pour servir à l'histoire d'Alpaide* in *Mémoires de l'Académie royale de Bruxelles*, tom. III (1826), p. 318-320. — (2) Cfr. Breysig, *Jahrbücher 714-741*, p. 5. — (3) *Gesta Francorum* cap. 48. — (4) Bonnell, *Die Anfänge des Karolingischen Hauses*, p. 125. — (5) *Mon. Germ. Hist.*, Dipl., tom. I, p. 91-95. — (6) Ibid., p. 99. — (7) G. Waitz, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, tom. II (ed. II) p. 128. — (8) *Jahrbücher* p. 7, not. 5. — (9) Tom. cit., p. 320. — (10) *Mélanges pour servir à l'histoire du pays de Liége* (Liége 1810), p. 326. — (11) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VII, p. 195. — (12) Quam rationem etiam probabilem censuit Hadrianus Valesius (loc. cit.). — (13) Cfr. supra, num. 141. — (14) Cfr. Breysig, *De continuato Fredegarii Chronico*, p. 8. — (15) *De vita et scriptis Sigiberti Gemblacensis* (Berolini 1841), p. 298-299. — (16) *Saint Lambert et son premier biographe*, p. 79 sqq. — (17) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. I, p. 552. — (18) Ed. J. Demarteau in *Bulletin de l'Institut archéologique Liégeois*, tom. XIII (1879), p. 409. — (19) Cfr. supra, num. 56. — (20) Cfr. supra, § II. — (21) *Fasti Belgici*, p. 111. — (22) Dewez, tom. cit., p. 337. — (23) Ibid.

in

A *in se, quod ad rei substantiam pertinet, improbabilem non censeo.*

§ XIII. Quid contulerit Hubertus ad condendam vel amplificandam civitatem Leodiensem.

Leodicus *vicus idem sonat quod vicus* publicus,

H*uic materiæ tractandæ planam viam fecit nobis doctissimus vir Godefridus Kurth egregia dissertatione quam de ortu civitatis Leodiensis ante hos annos quinque edidit* (1); *cujus fere compendium breviter hic exhibuisse satis erit. Statuit itaque in primis eximius vir et solide demonstravit:* 1° *Nomen loci primum apparere in documentis seculi VIII, quorum antiquissima sunt Vita primigenia S. Lamberti, paulo post annum 710, ut videtur, confecta* (2) *et* Gesta Francorum, *conscripta, ut supra memoravimus* (3), *anno 727, atque in*
B *iisdem documentis designari vocabulo* Leodici *vel* Leodii *usque ad exordium seculi X, quo tempore primum locus dicitur* civitas *et nuncupatur* Ledgia, *medio vero seculo sequente* Leggia *et* Legia (4); 2° *Vocabulum istud* leodicus *omnino idem sonare quod* publicus, *adeo ut* vicus leodicus, *quomodo fere vocatur locus in monumentis publica auctoritate conscriptis* (5), *nihil aliud sit quam* vicus publicus, *qui scilicet in ea regione fisci regii erat* (6).

nec a Leodi filio Œnopis vel a Ligensibus

148. *Itaque amandandæ sunt, non solum ludicra opinio quam seculo XVI proposuerunt Hubertus Thomas et Goropius Becanus, de Leodi, filio Œnopis, uno ex procis Penelopes, a quo Leodium, ab Œnope conditum, nomen acceperit* (7), *et alia de Ligensibus, quorum meminit Tacitus* (8), *quique e Germania orientali ad nostram regionem commigraverint, cujus opinionis solum fundamentum est nominum Ligiensium et Legiensium similitudo; sed etiam sententia de romana civitatis origine* (9) *quæ usque ad dies nostros propugnata est et ideo paulo distinctius discutienda videtur.*

vel a Lætis Lagensibus

149. *Duo antiqua testimonia ad illam sententiam comprobandam attulit recens rerum Leodiensium scriptor Ferdinandus Henaux* (10). *Primum sibi*
C *reperire videtur in* Notitia dignitatum utriusque Romani Imperii *circa annum 440 concinnata* (11), *in qua citatur* Præfectus Lætorum Lagensium prope Tungros Germaniæ Secundæ (12) : *ubi nomine* Lagensium *designari* Legienses *seu Leodienses indubium censet Henaux* (13). *Alterum testimonium affert idem Henaux* (14) *ex Anonymi Ravennatis* Cosmographia, *conscripta circa medium seculum VII, ubi (secundum Henaux) indicata legitur series oppidorum quæ secundo flumine alluit Mosa,* Dionantis, Oim, Namon, Heon, Ligo, Trega, *et sine hæsitatione pronuntiat illis nominibus designari civitates quas nunc vulgari sermone* Dinant, Bouvigne, Namur, Huy, Liège, Maastricht *appellamus, atque tandem concludit jam illo tempore eodem vocabulo nuncupatam fuisse civitatem Leodiensem quo et adhuc populari idiomate ibidem vocatur (Lige).*

AUCTORE *C. D. S.

nomen accepit.

150. *Verum, quod ad primum testimonium spectat, mirum est ab Henaux silentio prætermissa esse quæ ex Ægidio Bucherio* (15) *excerpta legere potuit apud Böcking* (16) : Lagium istud *(quod nimis gratuito supposuit Bucherius, sicut ipse Henaux, fuisse nomen loci unde* Læti Lagenses *appellati sunt)* ego quidem Leodium nostrum primo existimabam : nam Lagium et Liege parum distant. Verum ... adverti Lagium potius esse vicum illum qui hodie Luaige dicitur, ad fluviolum Jecoram * situs in Hasbania Leodiensi, ad dexteram militaris viæ quæ Bayaco per Vogdoriacum, Geminiacum, Peruviacum Tungros ducit et Trajectum, ubi Jecora Mosæ confunditur. Est enim vicus ille Tungrorum civitati vicinior et antiquissimi castri planeque Romani rudera durissima retinet, quibus templum ipsum et circumjacens cœmeterium incumbit. *Opinionem Bucherii plane rejiciunt Böcking* (17) *et Grandgagnage* (18), *eo præsertim argumento quod nec ullo*
E *modo constet Lagenses e nomine loci nuncupatos fuisse, et nomen hoc non* Lagium, *sed* Lagus *vel* Laga *aut* Lagum *efferendum esset, ac præterea vocabulum* Luaige *recentioris sit ævi, ab antiquiori* Wassega *(seu alio simili) derivatum. Equidem opinionem istam acrius defendere nolim; sed neque diffitendum est eam ex argumentis allatis a Bucherio longe probabiliorem videri opinione quam ut indubiam profert Henaux, sola similitudine aliqua inter voces* Lagium *et* Liège *nixus. Magis miræ etiam oscitantiæ arguendus est Henaux quod attinet ad alterum testimonium ab ipso allatum. Etenim, ut cetera omittam, tum in editione* Cosmographiæ *Berolinensi ad quam remittit* (19), *tum in aliis antiquioribus, testimonium illud his verbis conceptum legitur :* Nasaga, Dionantis, Oim, Namon, Neonsigo, Trega; *ubi propria auctoritate pro verbo* Neonsigo *substituit Henaux,* Heon, Ligo.

* Iar

Tempore Romanæ dominationis videtur illic exstitisse villa quædam.

151. *Alia autem testimonia, quæ posteriora sunt seculo XIII, ab Henaux confirmationis loco adducta, ut Joannis Villani in sua* Historia Universali *italice scripta seculo XIV* (20), Magni Chronici Belgii *confecti seculi XV* (21), *Suffridi Petri in* Historia episcoporum Leodiensium *conscripta seculo XVI* (22), *et cetera hujusmodi, libens, credo, prætermitti patietur lector. Sed mirum est ab ipso Henaux prætermissum esse testimonium ubi vere antiqua traditio referri videtur. Ægidius nempe Aureævallensis, de S. Monulpho agens* (23), *postquam memorasset ab illo sancto conditum esse Leodii oratorium SS. Cosmæ et Damiani* (24) : Et ex tunc, *ait,* populi cœperunt locum inhabitare et villam publicam nominare a vicino monte, qui mons publicus est appellatus a nomine cujusdam Asiulfi viri : nam in latere ejusdem montis secus ripam Mosæ fluminis quondam sibi delectabilem habitationem præparavit tempore Augusti (25). *Cur mons* publicus *dictus sit a nomine* Asiulfi, *ænigma quidem est, ut recte notat cl.*

(1) *Les origines de la ville de Liège*, in *Bulletin de la Société d'art et d'histoire du diocèse de Liège*, tom. II (1882). — (2) Cfr. infra, num. 156. — (3) Num. 141. — (4) Kurth, op. cit., pp. 32-40, 71-82. — (5) Ibid., p. 33. — (6) Ibid., p. 40-46. — (7) Cfr. ibid., p. 19-21. — (8) *German.*, cap. 43. — (9) Cfr. Kurth, op. cit., pp. 17-18, 27-28. — (10) *Histoire du pays de Liège*, 3e édit. Liège 1872. 2 vol. in-8°. — (11) Cfr. edit. Böcking, tom. I, p. LV. — (12) Ibid., tom. II, p. 120. — (13) Op. cit., tom. I, p. 74, not. 1. — (14) Ibid., p. 70, not. 2.

(15) *Belgium Romanum*, p. 493. — (16) *Notit. dignit.*, tom. II, p. 1113. — (17) Ibid., p. 120. — (18) *Mémoire sur les anciens noms de lieux dans la Belgique orientale*, p. 97. — (19) Berolini 1860. — (20) Ap. Muratori, *Rer. Ital. Script.*, tom. XIII, p. 972. — (21) Ap. Pistorium, *Rer. Germ. Script.* (Ed. Struvius, Ratisb. 1726), tom. III, p. 85. — (22) Ap. Chapeaville, *Gest. Pont. Tungrensium*, tom. III, p. 185. — (23) *Gest. episc. Leod.*, lib. II, cap. 50. — (24) Cfr. infra, num. 153. — (25) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XXV, p. 58.

Kurth

AUCTORE C. D. S.

Kurth (1), *Œdipe dignum ; sed facile conjicere licet Ægidium, quum locum ex antiqua traditione* villam Asiulphi *Romani, et alio nomine villam ac montem* publicum, *appellatum reperisset, hæc perperam confudisse. Ceterum ex illo testimonio colligitur dumtaxat villam ibi aliquam constructam fuisse, quales divites Romani in provinciarum partibus quæ, nulli civitati subjectæ,* publicæ *dicebantur* (2), *passim et præsertim secundum ripas fluminum ædificare consueverant, in quorum etiam numero forte computanda est vicina Leodio Jupilia, quæ antiquitus vocabatur* Jobii *(seu Jovii)* villa.

quæ postea episcopis Tungrensibus donata

152. *Illa igitur villa aut, ea ab irruentibus barbaris diruta, alia quædam in eadem regione ex agro publico donata episcopis Tungrensibus, incertum quo tempore, originem dedisse videtur civitati Leodiensi. Hujus aliquod exordium ad tempora S. Servatii refert Fisen.* Fuerunt *enim* qui scripserunt, *ita ille,* sanctum antistitem, dum aliquando diœcesim obiret, devenisse Legiam, ædiculamque condidisse eo loco ubi hodie stat ejus templum B in urbe Leodiensi, defixoque in terram scipione fontem excitasse (3). *Sed quinam hæc scripserint et quam antiqui sint non indicat Fisen, et adversus illam incertam traditionem argumentum negativum non spernendum opponi potest ex silentio Harigeri, diligentissimi illius scriptoris qui seculo X extremo veterum episcoporum Tungrensium Acta tam accurate collegit ; sed nec Ægidius Aureævallensis de Servatii apud Leodium commoratione quidquam novit.*

ac oratorio, dudem exstructo a S. Monulpho, decorata

153. *Eodem argumento negativo ex Harigeri silentio impugnat cl. Kurth* (4) *quæ de S. Monulpho ex hujus Vita, seculo XI vel XII conscripta, narrat Ægidius Aureævallensis* (5) : Dionantum deinde visitaturus, castrum hereditarie suum, in proficiscendo cominus conspicans villam in valle sitam inter opaca nemorum, inter ardua montium, fontibus et fluviolis per prona decurrentibus valde delectabilem et irriguam : nam ab occidentali et septentrionali plaga montibus et silvis maximis claudebatur, per meridianam vero partem Mosa fluvius, reducto et curvato paulum sinu ambiens, inaccessibilem faciebat; sed qua orientem spectat, adiri facilius poterat, montanis a Mosa aliquantulum recedentibus seseque juxta C ejus ripam quinque fere miliaribus usque Trajectum in directam et speciosam longitudinem clementer extendentibus. Distat et a Tungris versus meridiem vix tribus miliaribus. Hunc locum cum beatus episcopus Monulphus cum suis comitibus intrasset, captus situ et amœnitate ejus substitisset, vocabulum loci quæsivit, Legiam nominatam audivit. Moxque prophetico tactus spiritu : Eia, inquit astantibus, locus quem Dominus ad salutem multorum fidelium suorum elegit, et quem per merita cujusdam servi sui postmodum magnifice illustratum summis civitatibus æquabit. Statimque descendit, locum orationis designavit, constructam ecclesiam in honore sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum Domino consecravit : quam postmodum sanctus martyr Lambertus suo sacro sanguine nobilitavit (6). *Alio tamen loco admittit cl. Kurth oratorium SS. Cosmæ et Damiani a S. Monulpho ædificatum fuisse Leodii* (7).

(quod oratorium S. Remaclo episcopo admodum frequentatum refert nimis incerta traditio),

154. *Oratorium istud frequenti populi concursu celebratum fuit paulo post medium seculum VII, id est tempore S. Remacli, si fidem præstare licet Joanni Ultramosano ita narranti :* Eodem anno, S. Remaclus, cui admodum placebat locus et oratorium SS. Cosmæ et Damiani quod S. Monulphus episcopus ligno construxerat, et ibidem missam celebrare consueverat secundum mandatum S. Monulphi, postulavit ab Honorio papa ut indulgentiis prædictum oratorium ditaretur : quod ita concessit pontifex ut ejus arbitrio quantitatem indulgentiarum permitteret, sua auctoritate quæ in hac re decrevisset approbans et confirmans. Itaque S. Remaclus indulgentiam trium annorum lucrandam edixit singulis oratorium visitantibus et quoties visitarent intra octo priores dies mensis julii, centum vero dierum invisentibus extra illud tempus diebus dominicis vel festis. Indulgentiæ istæ publice denuntiatæ fuerunt anno sequente; et statim tantus concursus factus est tam peditum quam equitum ut omnes viæ iis opplerentur per dies illos octo et diebus dominicis ac festis. Inde tabernulas erexerunt qui cibos E et potum vendebant, secus fluviolum qui dicitur Legia, usque Vivariacum decurrentem, ubi Mosæ influit. Denique cum licentia S. Remacli episcopi secus fluviolum domos construxerunt, ubi cerevisiam conficiebant, vinum et carnes vendebant peregrinantibus, diversoria adornabant, constanter jam illic commorantes. Itaque elegantem constituerunt viculum domorum ducentarum, quæ omnes diversoria erant et cauponæ, circa fluviolum usque ad Mosam. Oratorium autem intra bonnarium a fluviolo situm erat, eo loco scilicet ubi nunc conspicitur vetus chorus ecclesiæ sancti Lamberti, et adhuc ibidem situm est. Viculum episcopus et plebs nuncuparunt Legiam a nomine fluvioli (8). *Hactenus Ultramosanus, at nulla, quam noverim, antiquiori et certiori auctoritate.*

corpus S. Theodardi a S. Lamberto translatum excepit,

155. *Magis certum est Leodium, in prædictam, ut conjicere licet, oratorium SS. Cosmæ et Damiani, translatum fuisse a S. Lamberto corpus S. Theodardi. Narrat enim antiquior S. Theodardi biographus corpus sancti collocatum esse* in villa quam uno ex latere fluminis *(Mosæ)* unda alluit, ubi idem *(Lambertus)* postea successit episcopus (9). *Sed ex ipso termino* (villa quam, *etc.) quo utitur* F *scriptor, neque etiam nomen loci indicans, satis constat ad oppidi dignitatem tunc temporis nondum pervenisse Leodium.*

et mox ejusdem Lamberti martyrio et sepultura illustratur.

156. *At jam aliquanto celebrior evasit eadem villa S. Lamberto episcopo, et præsertim ubi in illa occisus est sanctus pontifex. Tunc primum, in Vita scilicet primigenia S. Lamberti, quæ conscripta videtur mox post translationem corporis ejus* (10), *id est paulo post annum 710, comparet nomen ejus proprium. Legitur siquidem in illa Vita Dodo irruisse* ad interficiendum beatum virum Landebertum pontificem in villa, cui vocabulum est Leodio, sita super fluvium qui vocatur Mosa (11), *et mox :* Tunc adveniens vir Dei Landebertus pontifex in villam jam supradictam, quæ vocatur Leodio (12). *Deinde post mortem Lamberti miracula contigisse narrantur* in præfata villa Leodio (13), in supradicta villa Leodio (14) *et denique*

(1) *Origines*, p. 15. — (2) Cfr. ibid., p. 43 et supra, num 101. — (3) *Hist. eccl. Leod.*, lib. II, cap. 15 extr. (p. 32). — (4) *Origines*, p. 64. (5) *Gest. episc. Leod.*, lib. I, cap. 33.
(6) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XXV, p. 27. Cfr. *Act. SS.*, tom. IV Julii, p. 156, num. 17. — (7) *Saint Lambert et son premier biographe*, p. 53. — (8) Ed. Borgnet, tom. II, p. 311-312. — (9) *Act. SS.*, tom. III Sept., p. 592, num. 18. — (10) Cfr. Kurth, *Saint Lambert et son premier biographe*, p. 38. — (11) *Act. SS.*, tom. V Sept., p. 577, num. 15 extr. — (12) Ibid., num. 16 init. — (13) Ibid., p. 579, num. 23 extr. — (14) Ibid., num. 25.

Lambertus

A *Lambertus in visione apparens mandasse* ut corpus suum ad Leodicum deferretur (1). *Notandum autem omnibus iis locis, præterquam ultimo, ubi absolute dicitur Leodicum, Leodium designari nomine villæ, quo vocabulo significare videtur scriptor eo tempore adhuc nullum vel admodum exiguum ibi exstitisse vicum. Et fateor mihi non adeo perspicuum apparere quod existimarit cl. Kurth* (2), *ex ipso hoc modo loquendi,* villa cui vocabulum est Leodio, *colligi scriptorem prope Leodium non vixisse, quippe qui ita locutus non fuisset de civitate quæ jam esset sedes episcopalis : nam vehementer dubito num eo tempore, quo scripta fuit Vita, ita Leodii resideret* S. Hubertus *ut jam locus ille domicilium episcopale dici posset. Et vix aliis verbis utitur Godescalchus, canonicus Leodiensis, ubi circa annum 770, Vitam S. Lamberti describens :* Mox, *ait,* ad villam parvi adhuc nominis, nec minoris vero meriti, sed magnum nomen et magnum meritum ex triumpho et corpore S. Lamberti paulo plus promerituram, quæ, Leodium dicta, fluvio Mosa alluitur, cum congestis copiis Dodo accessit (3).

duabus ecclesiis a S. Huberto *in ea constructis,*

157. *Ex his omnibus itaque sequitur, ni fallor, usque ad tempora* S. Huberti *nullam speciem civitatis seu oppidi habuisse Leodium. Ipse vero* Hubertus, *teste Vita ejus coæva, duas ibidem basilicas construxit, alteram ante translationem corporis S. Lamberti, quam scilicet excipiendo sancto corpori* paraverat, *ac proinde ante annum decimum tertium pontificatus sui* (4), *alteram in honore sanctorum apostolorum seu S. Petri, in qua ipse sepultus est* (5). *Et quamvis ultro concedam nomine* basilicæ *non raro designatum fuisse apud veteres oratorium non ita mole insigne, attamen hujusmodi non fuisse basilicam sancti Lamberti colligi potest ex verbis Jonæ Aurelianensis paulo post annum 825 de ea scribentis :* Fabrica autem basilicæ, qua beati viri conditæ sunt reliquiæ, qualiter ab eodem viro sancto Hugberto ordinata sit, quia oculis videntium se offert, de ea aliquid dicere supersedi (6). *Certe ita locutus non fuisset Jonas de exiguo aliquo sacello. Et similiter dicendum de ecclesia apostolorum, in qua plura videntur fuisse altaria* (7).

mox sub ipso et successoribus ejus

158. *Inde jam magis frequentatum esse locum dubitari nequit. Et forte argumento haud invalido ad id confirmandum afferri potest quod, ubi* S. Huberti *corpus illuc translatum est :* Jam cum adpropinquarent locum, et ecce multitudo populi, sacerdotes cum levitis, monachi cum agmine clericorum, turba copiosa occurrentes ei obviam, cum crucibus et reliquiis sanctorum, in adventu sancti ... (8); *quamquam et supponendum est multitudinem illam cleri et populi non solum incolas Leodii, sed et alios qui e vicinis locis confluxerant complexam esse. Sedem autem seu domicilium episcopale simul cum corpore S. Lamberti Leodium translatum supponunt passim scriptores posteriores, quorum tamen antiquissimus est Anselmus Canonicus* (9), *qui floruit circa medium seculum XI, id est tribus seculis post obitum* S. Huberti, *nec ullo testimonio vetustiori id diserte assertum legitur.*

159. *Secundum eumdem Anselmum,* S. Hubertus jus civile oppidanis tribuit, vitam et mores ipsorum disciplinæ freno composuit, libram panis, libram vini modiumque ... sapienter constituit (10). *Hæc sane admodum per se credibilia sunt. Sed quæ præterea asserunt Joannes Ultramosanus* (11) *et alii recentiores, videlicet muris turribusque septam ab* Huberto *urbem ; creatos quatuordecim juri dicendo judices perpetuos, quos Scabinos nuncuparunt ; civitati præfectum prætorem, quem rudiora secula Villicum vocabant ; datum insigne columnam quinis gradibus totidemque leonibus insistentem, præfixo capitelli vice cono pineo ac cruce, unde Peronis celebre nomen ; adjectam insigni inscriptionem :* Legia Romanæ Ecclesiæ filia, *parmamque sanguineo colore depictam, perpetuum divi Lamberti martyris monumentum : hæc, inquam, et alia similia merito rejicit Foullon* (12), *utpote nulla certa auctoritate fulta, et quædam etiam a moribus illius ætatis aliena aut aliis testimoniis certioribus refutata.*

episcopalis sedes

160. *In summa omnino concludendum videtur cum eodem scriptore* (13) : Erat Legia ante Hubertum tenuis vicus, perhibente Gotescalco ejus ætatis scriptore (14)... Crevit incolarum numerus, ut fit, vicinorum exterorumque affluxu, ad famam miraculorum, ubi Lamberti sanguis fluxerat edi solitorum ; ideoque, cum martyris corpus deportaretur, prodiere obviam honorificeque excepere, apparato loco qui tam sacræ sarcinæ idoneus foret. Lamberti corpore Leodii deposito, et templis ab Huberto ædificatis, jureque ac tribunali oppidanis descripto, aucta plebis multitudo, civitatisque dignitas ad eam sensim magnitudinem augustamque speciem pervenit quæ præcipuis hodie Europæ urbibus comparetur. — Esto ergo primus urbis Leodiensis parens Lambertus, Hubertus alter ; illius sanguine, hujus pietate fundamenta patriæ firmata sunt. Transcriptum episcopo in Legiam jus civile a Carolo Martello, ad pacem parentum manibus impetrandam, recentiores aliqui inaniter divinavere. Ambigi enim non debet quin Legia longe ante proprium episcopi Tongrensis prædium agerque et incolæ clientes fuerint... — Itaque Lambertus locum illum frequentavit ut suum, ibique locato carissimi præceptoris Theodardi corpore, cellulas sibi domesticisque ad sacram ædiculam, velut in proprio solo, con- F struxit. Hubertus deinde, ante Caroli Martelli ætatem adultam, leges incolis dixit tanquam subditis dominus : nunquam id in alieni juris prædio ausurus, sub ipsis principum Austrasiorum Jupiliæ habitantium oculis. Alii denique episcopi, Huberti exemplo, Leodiensem habitationem Trajectensi prætulere, cum ad divi Lamberti memoriam, tum quia in loco ipsis civili jure subjecto liberior pontificiæ potestatis usus futurus esse videbatur quam Trajecti, ubi præpotens erat procerum comitumque palatinorum dominatus.

et præclara civitas facta est.

Hæc sunt quæ de S. Huberti *historia in antecessum commentanda habuimus. Si qua supersint, inter Annotata ad sancti Vitas, jam edendas, referentur.*

(1) Ibid., p. 580, num. 29. — (2) Op. cit., p. 40. — (3) Ap. Chapeaville, *Gest. Pontif. Tungrensium*, tom. I, p. 336. — (4) Vit. I, num. 2. — (5) Ibid., num. 11. — (6) Vit. II, num 3 extr. — (7) Vit. I, num. 11. — (8) Ibid., num. 17. — (9) Cit. supra, num 26. — (10) Cfr. ibid. — (11) Vit. VI, numm. 40, 42, 45, 46, 47, 52. — (12) *Hist. Leod.*, tom. I, p. 130-131. (13) Ibid., p. 132. — (14) Cfr. supra, num. 156 extr.

A D

VITA PRIMA SANCTI HUBERTI

AUCTORE ANONYMO COÆVO

Edita ex codd. **1.** *Valencenensi 469, sec. VIII vel ineuntis IX, et* — **2.** *Seminarii Namurcensis, sec. XI. Subinde etiam notavimus lectiones quas in sua editione admisit cl. v. W. Arndt (A). — Cfr. Comm. præv., num. 2-18.*

PROLOGUS.

a PROLOGUS VITÆ SANCTI HUGBERTI *a* EPISCOPI [1].

Scripturus vitam beati antistitis Hugberti [2], munus illius in hoc opus adesse me [3] deposco qui se petentibus munificum largitorem piissime spondit [4] adfuturum. Etenim cum hujus sancti pontificis vitæ cursum stilo elicere [5] adgredior,
B vires non suppetunt, imperitia denegante. Adgrediar tamen facultate qua valeo, quia ad illum spem erigo qui dixit: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud.* Et revera illius satis digno præconio prædicatur quicquid in sanctis ejus mirabile invenitur, Salvatore testante, qui ait: *Sine me nihil potestis facere.* Et iterum psalmigraphus [6]: *Laudate Dominum in sanctis ejus.* Ergo labiis subpremere reticendo nullatenus credimus quicquid in exemplo [7] bonæ actionis divulgata proficiunt atque sectatoribus suis incunctanter parte [8] tribuunt cum sanctis. Veritur [9] a quibusdam meis contubernalibus [10] simplices [11] atque minus peritos [12] tantum arripere opus [13], ne, quando manibus [14] virorum peritorum legendum inciderit, pro rusticitatis verba [15] et incomposita oratione derisui habeantur [16] ab eis. Sed ego nihil horum vereor, cujus studium est imitationi sanctorum pandere fratribus, ut eorum vitæ exemplo accendantur profusius quorum ad supernam patriam amor est [17]. Magisque humiliter peto [18] eruditis atque peritis lectoribus, ac quasi singulorum vestigiis provolutus, ut rusticitati meæ et pollutis sermonibus veniam dent et, si quid [19] forte corrigenda invenerint, digna emendatione elucubrent: quia cum summa diligencia vitam sanctorum hominibus enitere in promptu decet [20], ut multis proficiat, quia, juxta evangelica auctoritate [21], *nemo accendit lucernam et in abscondito ponit neque sub modio, sed supra candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Nunc igitur in nomine indivisæ [22] Trinitatis narrationis seriem conabor adgredere [23]: qualiter beatus Hugbertus episcopali culmine est provectus, qualisque in episcopatu vita ejus extitit, vel quem terminum felix ejus vita [24] habuerit, in subsequenti opere demonstrabo, quia tanto quæque de eo vera proferre potero quanto me contigit familiarius ejus præsentiam [25] non deesse [26]. E

ANNOTATUM.

a *Nomen derivant a vocibus teutonicis* hugu, *ingenium* (1) *et* berht, *clarus* (2): *unde* Hugbertus *idem sonat quod* clarus ingenio.

CAPUT I.

S. Hubertus S. Lamberti successor; ejus virtutes. S. Lamberti corpus Trajecto transfert Leodium. Apostolico zelo et miraculis claret.

C F

S. Hubertus *S. Lambertum in sede pontificali excipit, omnium virtutum laude insignis.*

1. IN NOMINE SANCTÆ ET INDIVIDUÆ TRINITATIS INCIPIT VITA SANCTI AC BEATISSIMI HUGBERTI PONTIFICIS [1], QUOD EST III [2] NONAS NOVEMBRIS. — Beatissimus igitur Lanbertus [3] pontifex, cum pontificali apice [4] XL annis functus esset [5] officio *a*, triumphum [6] sui certaminis [7] martyrii palmam adeptus, martyrum collegio sociatus exultat in perpetuum. Post cujus sacro martyrio [8] Dominus, qui pro suis ovibus animam [9] posuit, gregem suum lacerare [10] luporum morsibus venenatis non patiens [11], suscitavit eis pastorem qui juxta voluntatem suam pastor existeret gregis et imitator sui prædecessoris.

a

Prol. — [1] (Prologus, *etc.*) Incipit prologus in vita sancti Huberti confessoris 2. — [2] Huberti, *et ita deinceps ubicumque nomen sancti occurrit,* 2. — [3] *om.* 2. — [4] spopondit 2. — [5] percurrere 2. — [6] psalmographus *corr.* 2, *scilicet littera* o *substituta pro* i; *quod hic et deinceps indicabimus typis crassioribus notando litteras a correctore substitutas pro aliis deletis.* — [7] (q. i. e.) quidquid exemplo *corr.* 2. — [8] partem 2. — [9] Petitur 2. — [10] (m. c.) c. m. 2. — [11] simplicibus *corr.* 2. — [12] peritis *corr.* 2. — [13] (t. a. o.) *om.* 2. — [14] mabus 1. — [15] verbo 2. — [16] habeatur 2. — [17] (quorum-est) vocem quorum *delevit corr.* 1 *ultimas nempe voces* (amor est) *quæ in codice conjunctæ sunt* (amorē) *unam esse putans, unde hoc incisum ita legit:* ad supernæ patriæ amorem. — [18] ab *add. corr.* 2. — [19] qua 2. — [20] *om.* 1. — [21] (e. a.) aevvangelicam auctoritatem 2. — [22] divinæ 2. — [23] aggredi 2. — [24] (f. e. v.) *om.* 2. — [25] præsentiæ *corr.* 2. — [26] Explicit prologus *add.* 2.

Num. 1. — [1] (In nomine-pontificis) Incipit vita sancti Huberti episcopi et confessoris 2. — [2] *prius* IIII. 1. — [3] *ita hoc loco* 1, *aliis* Landbertus, Lanlbertus 2, *et ita deinceps.* — [4] (p. a.) pontificalis apicis *corr.* 2. — [5] (f. e.) e. f. 2. — [6] triumpho *corr.* 2. — [7] (s. c.) c. s. 2. — [8] (s. m.) sacrum martyrium 2. — [9] suam *add.* 2. — [10] lacerari *corr.* 2. — [11] pociens 1. — [12] (e. i.) i. e., *et ante vocem* Electus *signatus est*

(1) A. F. Pott *Die Personennamen* (Leipzig 1859), p. 209. (2) Ibid., p. 220.

A cessoris. Electus est igitur [12] Hugbertus pontifex et in cathedra pontificali summo honore collocatus. Officio sibi commisso omni studio nitebatur sanctorum imitare [13] vestigiis [14], initoque [15] consilio secundum præceptum Domini [16], qui ait : *Vade, vende omnia quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælum* [17], *et veni, sequere me.* Fuit igitur largitor indigentium, refocillator pauperum, sustentator orphanorum, consolator viduarum, adminiculum oppressorum, misertus inopum, monasteriorum visitator, pater miserorum, in tribulatione subveniens dolentes [18], in mærore concussos [19] consolatoria indicens verba, trusos [20] in carcerem [21] xenia [22] per fenestram mittens, eminentissimus omnium largitor, largus ad dandas elemosinas, argenteis ligatis [23] in palleis [24] jugi [25] secum deportans, non surdus auditor ad se clamantes [26], paratus [27] semper daturus [28] invenitur.

Corpus S. Lamberti Leodium transfert.

2. Paulisper [1] interposito tempore [2], Jesu favente, nec [3] inmemor erat magistri sui sancti [4] Landberti pontificis beneficia [5], sed semper recordans, et de ejus martyrio, quod nuper acciderat, B satis intrinsecus dolendo ingerebat suspiria. Qui nec lacrimis [6] ab oculis mitigare valebat, sed lurida facie [7] et genas humectas [8] fletus [9] rigando percurrens, amarissimo animo dicendo : *Non fui dignus ego miser, ut ipso* [10] *interemptus fuissem.* Jam ista ei [11] dicente per annis XII [12] et crebrius sermocinante, per visiones plurimas et nuntios comminatus [13] est ut sui sancti magistri corpus beati Landberti ab oppido Trijectense [14] de tumulo, in quo humatus jacebat, relevaret et ad locum ubi ipse domnus [15] obiit, remearet. Hoc audito pontifex magno repletus [16] gaudio, et cum omni diligentia perscrutans, si divina fieret voluntas. Qui mox per monasteria [17] plurima infra parochia [18] multa indixit jejunia, ut quod [19] jussus fuerat cælitus implenda cognosceret. Vir [20] autem electus domnus Hugbertus in anno XIII consilio inito, coacervata clericorum seu etiam populorum ingente [21] caterva, accitis quoque episcopis et sacerdotibus, secum pariter [22] pergunt ad oppidum, quo in loco sanctus jacebat. Ibique excubias celebrant [23]; cum reverentia ab urna lapidis [24] auferentes, cum crucibus et cereis hujus sancti corpus [25] grabbato imponunt; atque mox arri- C pientes itinera cum gaudio remeant ad locum sanctæ passionis : nam suavitatis odor nimius aderat. Sed qualia deinceps in itinere [26] reperienda claruerunt miracula, jam tradita sunt in gesta illius sancti [27]. Qui cum laudes ineffabiles [28] transvexus [29] in basilicam qua [30] successor sancto paraverat, ibique [31] cum gloria in sepulchro novo [32] sepulturæ dedit [33] *b*.

AUCT. COÆVO. *b*

Plebem suam prædicatione et exemplo ad christianam vitam informat, multosque ab idololatria ad veram fidem adducit, præsertim in Arduenna, in Taxandria et in Brachante.

3. Postea [1] igitur Hugbertus in timore Domini magis confirmatus, amplius se certaminam [2] dedit, in jejuniis, in vigiliis, in castitate, in longanimitate, in [3] omni [4] sanctorum patriarcharum exempla secutus. More apostolico intrepidus verbis docebat, exemplo monstrabat; opportunis prædicabat, importunis [5] arguebat, et multos eradicabat ab errore gentilium [6] et cessare fecit [7]; et de longinquis regionibus ad eum [8] festinantes et [9] baptismi unda ablutos septiformis [10] gratia corroborabat; prædicando [11] jugiter [12] et [13] multos et [14] innumerabiles in peccatis delapsos [15] ad viam salutis revocabat *c*. Idola plurima et sculptilia, quæ colentes [16] erant in Ardoinna *d*, igne cremanda destruxit; favillam [17] vel cineres ejus [18], quod [19] postea fanatici homines more sacrilego [20] venerabant [21], triennio pænitentia illos [22] dijudicans [23]. Ea vero similia in Texandria [24] et in Bracbante [25] *e* plurima simulacra et multa sculptilia [26] destruxit, et sanctuaria per diversa loca in honore sanctorum martyrum proprio sudore construxit, et velut radius solis [27] splendiflua inlu- E minatione illius Francorum regni serenus inluxit.

c *d* *e*

Mulierem, ob violatum diem dominicum manibus divinitus mulctatam, sanat. *f*

4. Et [1] illud omnitti non convenit. Cum esset almificus sacerdos infra parochia [2] ipsius in villa Wiodh [3] *f* secunda dominica quadragesimæ tempus [4], quædam femina opus servile [5] injuncta fuerat panem facere. Mox, ipsa faciente, manus ejus ambæ contractæ [6]. Cui continuo digiti adficti in palma ungulæ [7] transpunctæ ligati adhæserunt. At illa continuo velocique cursu ejulando ad sanctum virum perrexit, devoluta ad pedes ejus lacrimabili voce clamitans, adjuvare se postulans. Ipse vero domnus egrediens erat [8] ab ecclesia circumdatus plebe. Dixit ad illam : *Vade in nomine Domini et emenda* [9]; *noli facere hoc opus servile amplius* [10] *in die sancto. Tantum crede : si observaberis* [11], *sanitatem accipies.* Et statim directi [12] sunt articuli manus illius feminæ [13], et abiit incolomis quæ prius venerat infirma.

Precibus suis impetrat pluviam *g*

5. Et [1] hoc silendum non est, quod pro suis sanctis [2] meritis Christus contulit. In vico Gabelio *g* habebat ipse domnus tabernaculum stabilitum [3], ut ad navigium per alveum Mosæ qua ducere- tur vergente partes illius. Erat autem autumnus [4] tempus, quod [5] omnes aquæ aridiores solent F esse [6], et ipsa aqua tantum erat aridior [7] ut pecus per loca transvadaret ubi navis ponderata nullatenus transire poterat. Hæc audiens sacerdos ilico in [8] mærore concussus ait : *Quid faciemus nunc ? Modo dimittenda est hæc opera quæ* [9]

numerus II, 2. — [13] imitari *corr.* 2. — [14] vestigia *corr.* 2. — [15] que *om.* 2. — [16] (p. D.) D. p. 2. — [17] caelo 2. — [18] dolentibus *corr.* 2. — [19] *om.* 2. — [20] retrusis *corr.* 2 (*prius* retrusos). — [21] carcere 2. — [22] xeniae 1. — [23] (a. l.) argenteos ligatos 2. — [24] palliis *corr.* 2. — [25] jugiter *corr.* 1, 2. — [26] clamantium 2. — [27] que *add.* 2. — [28] ad dandum 2.

Num. 2. — [1] *ante hanc vocem numerus* III. 2. — [2] tepore 1. — [3] non 2. — [4] *om.* 2. — [5] benefitiorum 2. — [6] lacrimas 7. — [7] (l. f.) luridam faciem *corr.* 1. — [8] humectans 2. — [9] fletu *corr.* 1. — [10] cum illo 2. — [11] eo 2. — [12] (a. XII) annos duodecim 2. — [13] commonitus 2. — [14] Trajectensi 2. — [15] (i. d.) d. i. 2. — [16] est *add.* 2. — [17] monesteria 1. — [18] parrochiam 2. — [19] quos 1. — [20] *ante hanc vocem num.* IIII. 2. — [21] ingenti 2. — [22] parit 1; partem A. — [23] celebrantes 2. — [24] lapidem 2. — [25] *vox omissa in utroque codice : eam supplevit corr.* 2. — [26] itinera 2. — [27] (jam-sancti) in gestis illius sancti jam tradita sunt 2. — [28] (l. i.) laude ineffabili 2. — [29] transvectus 2. — [30] quam 2. — [31] que *om.* 2. — [32] (s. n.) n. s. 2. — [33] datur 2.

Num. 3. — [1] *ante hanc vocem num.* V. 2. — [2] certamini 2. — [3] *eras. a corr.* 1. — [4] omnibus *corr.* 2. — [5] importunos *corr.* 2. — [6] (er. ab err. g.) ab err. g. er. 2. — [7] faciebat 2. — [8] (ad eum) *om.* 2. — [9] *om.* 2. — [10] septiformi 2. — [11] *ante hanc vocem num.* VI. 2. — [12] *ita emend. prima manu* 1, *prius* igitur. — [13] *om.* 2. — [14] *om.* 2. — [15] dilapsos 2. — [16] collentes 1. — [17] favillas 2. — [18] *om.* 2. — [19] quos 2. — [20] sacrilego 1. — [21] venerabantur 2. — [22] *om.* 2. — [23] dijudicavit 2. — [24] Taxandria 2. — [25] Brabante 2. — [26] (sim. e. m. sc.) *om.* 2. — [27] (r. s.) *om.* 2.

Num. 4. — [1] *ante hanc vocem num.* VII *erasus* 2. — [2] parrachiam, *corr.* paraechiam 2. — [3] Wioth 2. — [4] *om.* 2. — [5] (o. s.) opere servili 2. — [6] sunt *add.* 2. — [7] ungulę 1, ungula A. — [8] *vocem delevit corr.* 2. — [9] et *add.* 2. — [10] *om.* 2. — [11] observaveris 2. — [12] dilecti 1, disiecti *conjecit* A. — [13] *om.* 2.

Num. 5. — [1] *ante hanc vocem num.* VIII. 2. — [2] (s. s.) sui sancti 2. — [3] situm 2. — [4] autunni 2. — [5] quo 2. — [6] (s. e.) e. s. 2. — [7] arida 2. — [8] *om.* 2. — [9] quam 2.

agere

AUCT. COÆVO. *agere* [10] *cupiebamus* [11]. Interim tacita mente secum ad cælum conspiciens, post paululum ad condiscipulos dixit : *Quis fuit ille* [12] *qui oravit* [13] *ut non plueret annos tres et menses sex, et rursum* [14] *oravit et cælum dedit pluviam?* Tunc unus ex illis affatus ait : *Helias propheta*. At ille [15] : *Nonne ecce ipse* [16] *Deus vivens adhuc, qui tunc Heliæ meritis precem* [17] *audivit? Nos quoque jejunemus et oremus, agatque quod vult* [18] *sua magna pietas.* Mox diurna lux clauditur, et tetro noctis [19] inchoat. Statim minutatim incipiens pluvia et [20] tantum erat diffundens [21] ut ante [22] non cessaret quam omnes aquæ [23] alvei ripas supermanaret undas [24]. Et [25] opus suum lætus cum prosperitate [26] invindicat [27].

Dæmonem ab energumena expellit.

6. Et [1] hoc notandum est, quod per [2] hunc almificum pontificem Dei virtus claruit. Per idem namque tempus quo triduanum [3] jejunium universalis celebrare consuevit [4] ecclesia *h*, vir sanctus Dei athleta [5] per oppida et castella prædicando pergeret [6]; veniensque Trijecto [7], juxta consuetam [8] ordinem cum crucibus et sanctorum reliquias [9] atque promiscui populi generis [10] B orandi [11] extra civitate [12] egrediens, verba Domini plebem sibi commissam, ut solebat, dulciter infundens, dicebat : *Si me audieritis et bene peragatis* [13], *una mecum hereditatem Domini* [14] *paradisi gloriam cælestis possedebitis.* Ista ei [15] dicente, subito inimicus contra eum invidia deceptus [16], ecce ex dimediis [17] catervis femina arrepta [18] dæmonio clamare cœpit. Hanc ille cum audisset, signum crucis injecit, et dedit alapam ipsius [19], et obmutuit. Quæ statim quasi defuncta ad pedes ejus tremebunda proruit [20] et per ore [21] ejus morbus fluenter in terra decurrens; et [22] ab adversario erepta [23] sanavit.

Proximum nuntiat diem judicii.

7. Itaque demum ad villam Aimala [1] *i* veniens [2], cumque jam ad pausum pergeret, dixerunt pueri ipsius [3] a foris venientes quod micantes acies ignita [4] e cælo [5] viderent. At ille foris [6] progressus [7], et [8] dum intenta mente ad [9] astra cerneret, considerans ait : *Prope est dies Domini, prope est dies judicii* [10]. *O quam beatus est ille qui paratus est.*

Incendium signo crucis extinguit.

8. His dictis, nuntiaverunt ei quod domus illius [1] arderet. At ille velocissime surgens [2], rapido cursu [3] illuc perrexit, dicens : *Si ita vult* [4] C *Deus ut ardeam, ecce in manu ejus sum.* Tunc nos tenentes [5] ei [6] manus sustentatus usque ad larem pervenimus [7]. Qui introgressi domum, at contra vidimus per ostium domus minaciter flamma [8] lambere. Mox contra ingentes flammas elevatis manibus, ad [9] ore canens [10]: *Deus, in adjutorium meum intende,* et continuo crucis signo [11] injecit. A divina potentia ignis in se retortus nihil procul damnum [12] fecit, sed per ejus merita evidenter D extinxit. Qui sacerdos prudens addidit : *Ille hostis antiquus, qui hodie in turba murmorio* [13] *incussit, nunc* [14] *insecutus ad* [15] *nos, nec somnum* [16] *permittit quiescere pausum.* Tunc ad lectula nostra [17], completa canentes, transivimus quieti.

ANNOTATA.

a *De annis pontificatus S. Lamberti cfr. Comm. præv., num. 42-43.*

b *De translatione corporis S. Lamberti cfr. ibid., num. 119-122. Ecclesiam sancti Lamberti, a* S. Huberto *constructam, a fundamentis instauravit Notgerus* (1). *Sed et huic, incendio consumptæ circa annum 1185* (2), *successit alia magnificentior, quæ extremo seculo XVIII diruta est* (3).

c *De laboribus apostolicis* S. Huberti *cfr. ibid., § IX.*

d *De Arduenna et pago Arduennensi cfr. Hadr. Valesius,* Notitia Galliarum, *p. 37; Piot,* Les Pagi de la Belgique, *p. 135 sqq. De diis antiquorum* E *Arduennensium cfr. Alex. Wiltheim,* Luxemburgum Romanum, *lib. I, cap. 8.*

e *De Taxandria seu Toxandria et Brachbante cfr. Valesius, p. 558 et p. 92; Piot, p. 68 et p. 88.*

f Difficillimum est, *ait recte Roberti in annotatione ad hanc vocem* (4), superiorum seculorum locorum nomina nostris aptare. Videre est apud criticos conjecturas diversissimas et quasdam affatim ridiculas. Sæpe non est res tanti ut magnopere de ea sit laborandum. Est hodie urbs Ivodium, vernaculo sono Ivois, qui non valde abludit a Vivoch *(ita legit hoc nomen Roberti in exemplari suo Vitæ retractatæ per Jonam Aurelianensem)... Crediderim potius hic designari locum qui nuncupatur* Wihou, *pertinetque ad vicum* Argenteau (5), *medio fere itinere inter Leodium et Trajectum secus Mosam situm.*

g Gabelium *hoc vulgo opinantur esse* Givet, *quam in supremo hodiernæ Franciæ limite Mosa alluit. Equidem opinor eumdem esse locum qui hodie appellatur* Geul, *duabus fere leucis seu chilometris decem Trajecto distans septemtrionem versus : quo loco Romanæ dominationis et alia remotioris etiam antiquitatis vestigia reperta* F *sunt* (6).

h *De litaniis minoribus seu dierum Rogationum cfr. F.-X. Kraus,* Real-Encyclopädie der christlichen Alterthümer, *tom. II, p. 306.*

i *Seu* Emalia, *vulgo* Emael, *ubi* S. Hugbertus *ecclesiam consecrasse fertur* (7), *potius quam* Hermalle, *ut censuit Roberti* (8).

[10] aegre A. — [11] cupieban. 2. — [12] *vox suppleta a corr.* 2. [13] oratat 2. — [14] iterum 2. — [15] (A. i.) *om.* 2. — [16] (e. i.) i. e. 2. — [17] preces 2. — [18] velit 2. — [19] (t. n.) tetra nox 2. — [20] *om.* 2. — [21] fundens 2. — [22] antea 2. — [23] *vocem delevit corr.* 1. — [24] (s. u.) supermearent undis 2. — [25] sic *add.* 2. — [26] (l. c. p.) c. p. l. 2. — [27] adimplevit 2.

Num. 6. — [1] *ante hanc vocem num.* VIIII *crasus* 2. — [2] *om.* 1. — [3] tridanum 1. — [4] (cel. cons.) cons. cel. 2. — [5] (D. a.) a. D. 2. — [6] pergebat 2. — [7] Trajecto 2. — [8] consuetum 2. — [9] reliquiis 2. — [10] genere 2. — [11] orando 2. — [12] civitatem 2. — [13] peregentis 2. — [14] et *add.* 2. — [15] eo 2. — [16] exardescens 2. — [17] mediis 2. — [18] a *add.* 2. — [19] ipsi 2. — [20] processit 2. — [21] ora 2. — [22] *om.* 2. — [23] ereptam 2.

Num. 7. — [1] Aimalam 2. — [2] venit 2. — [3] sui 2. — [4] ignitas 2. — [5] (e. c.) aecelo 2. — [6] foras 2. — [7] egressus 2. — [8] *om.* 2. — [9] *om.* — [10] Domini 2.

Num. 8. — [1] ejus 2. — [2] currens 2. — [3] (r. c.) c. r. 2. — [4] vul 1. — [5] tenente A. — [6] ejus 2. — [7] pervenit 2. — [8] flammam 2. — [9] *om.* 2. — [10] cecinit 2. — [11] signum 2. — [12] dampni 2. — [13] murmur 2. — [14] etiam *add.* 2. — [15] (*pro* ad) persequens 2. — [16] somni 2. — [17] (l. n.) lectulos nostros 2.

(1) Foullon, *Hist. Leod.*, tom. I, p. 196. — (2) Ibid., p. 283. — (3) De qua videsis Xav. van den Steen de Jehay, *Essai historique sur l'ancienne cathédrale de Saint-Lambert à Liège*. Liege 1846. — (4) *Hist. S. Hub.*, p. 182. — (5) Ph. Van der Maelen, *Dict. géogr. de la prov. de Liège*, p. 9. — (6) Van der Maelen, *Carte archéologique de la Belgique.* — (7) Cfr. supra, Comm. præv., num. 117. — (8) *Hist. S. Hub.*, p. 183.

CAPUT

CAPUT II.

S. Hubertus, ex vulnere decumbens, per angelicam visionem docetur se intra annum moriturum. Ecclesiam consecrat in Bracbante. Ultimus ejus morbus et pius obitus.

Grave vulnus, casu inflictum, patienter sustinet. Suos in procella periclitantes orando servat.

9. Et hoc notandum est, quod ei contingit [1]. Ad villam Niviellam [2] *a* veniens, faciebat capturam piscium. Succinctus ipse stabat in nave [3] ad ea ipsa certamina. Tunc una de manibus sustentatus super stipites qui figendi erant, et unus ex famulis ejus elevato malleo retinere non potuit, sine voluntate vibravit super manum ejus, ubi digitis [4] illius gravissime quassavit. Percussaque manu ad domum revertens [5], in crastina die [6] præcepit nobis ad ipsa festinare opera. At ubi nos introgressi [7] navicula [8] simul cum essemus, inruente [9] super nos aquarum undas [10], ventoque flante, subito navis periclitabatur, quæ media sub B aqua scindebat [11]. Qua ipsa [12] mergente, cuncti qui in illa nave,[13] eramus, in aqua cecidimus. Hoc audito sanctissimus sacerdos Hugbertus quod nos omnes sic acciderat [14], pectus percutiens [15], oculis intentus [11] ad astra, cum lacrimis polo conspiciens, flagitando orabat : *Tu, Domine Jesu Christe, cui mare et venti obediunt, cui* [17] *pedes non ponderati super fluctus steterunt, cui* [18] *spiritus super aquas in principio, antequam lux fieret, ferebatur, te supplex quæso humilis* [19], *porrige nos tua dextera* [20]. Et hoc cur [21] sileam, quod me [22] servo ejus in ipsa actione contingit[23]? Cum essem humatus sub aqua devolutus, pars tunicæ meæ inligata adhæsit in stipitis [24] qui ficti tenebantur [25]. Quod [26] pulsatus usque tertio, exire non valui, sed circumvallatus aqua moxque [27] aperto ore dixi : *Per ejus sancta merita mihi succurre, qui creasti mare et arida* [28]. Continuo solutus inter duos paxillos elapsus, vix natando evasi usque ad litus aquæ. Et omnes ejus pueri egressi incolomes.

Ab angelo sibi in somnis apparente proximæ mortis præmonitus,

10. Interdum sanctus Dei grabbato jacens [1], fortissime passus injuriam. Qui nec soporatus valebat quiescere pausum, sed jugiter laus cantici David plaudebat : *Miserere mei, Deus,* et reliqua [2]. Adhuc sanctus athleta in ipso flagello positus, per tribus mensibus [3] tabo fluebat ex digitis. Una vero nocte actum est ut somno vix deditus, mox nuntius Dei apparuit illi [4] in visione nocturna, dicens : *In tribulatione invocasti me, et liberavi te, et exaudivi te.* Et ostendit illi basilicam novam, et ait : *Multæ mansiones sunt in domo patris mei, et istam quam cernis daturus sum tibi, ut possideas illam coram Domino in æternum* [5]. Et ibi prædixit ejus transitum : *In tribulationis tuæ* [6] *post anni circuli* [7] *eripiam te et magnificabis me.* Tunc sacerdos ilico expergefactus [8] a somno, considerabat quod viderat, et diem et tempus notans in memoriam [9] sicut illi visum est. Et ipsa ablata visione, hanc aliquibus ex discipulis suis [10] exposuit.

operibus pietatis magis insistit et locum sepulturæ suæ designat.

11. Itaque servus Domini commonitus, promptior in vigiliis [1], in orationibus, in jejuniis [2], in elemosynis magis erogavit infra annum juxta prædictum tempus. Cumque jam omnipotens Deus suum athletam ad [3] destinatum bradium [4] volens [5] vocare, ad ultimum urgueretur [6] diem. Quo comperto, tunc [7] electus Dei et sacratissimus pontifex ad basilicam sancti martyris Landberti, quam ipse paraverat [8], veniens, diutissime ad E orationem ad ejus tumulum inmoratur. Qui cum lacrimis altare osculans [9] et omnes fratres [10] se in oratione commendans, pro se orare postulans [11]. Deinde progressus ad aliam basilicam, quam in honore apostolorum ipse condiderat [12], orando visitaret [13]. At ubi in ipsa basilica ad altare sancti Albini, cui [14] reliquias ibi ipse complexerat, oratione incumbens [15], ait : *In memoriam æternam* [16] *erit justus,* et reliqua [17]; statim extensa brachia circa parietem, manus aptavit in maceriam [18], præsaga voce exorsus ait : *Tantum hic fodere præcipite, quia isto* [19] *loco miser indignus quiescere cupio. Et obsecrate pro me Christo, precor vobis* [20] *propter Deum, quia prope est meum* [21] *tempus et cito veniet dies ille in quo judici meo præsentandus adero.* Igitur juxta condictum illius a XXX^mo^ die sacrum corpus illius ad instar locum reportavimus.

Ecclesiæ dedicatione in Bracbante peracta, *b*

12. Inde vero egrediens abiit in Bracbante [1], rogatusque est ab aliquibus hominibus ut basilicam aliquam dedicaret *b*. At ille vadens illuc hoc opus implere [2], cum missarum solemnia sacrificia reddendus erat [3], unus ex discipulis ejus interrogans illi [4] : *Quomodo jubes, ut longum* [5] *trahamus officium* [6] *vel minus?* At ille respondit : *Sicut amplius et melius potes, hodie adimplere* [7]. Tunc beatus Hugbertus sacrificia offerens cum choro psallentium modulatis vocibus [8] clericorum accentus personans, cum presbyteris, diaconibus, cum timiamatibus holocausta super altare deferens, odorem suavitatis in dedicatione [9] templi in mensa Domini accepta placuit; et populum qui circum [10] stabat multa in prædicatione illius exhortans, ab hora tertia usque sexta [11] prædicando

Num. 9. — [1] contigit 2. — [2] Nivellam *corr.* 2. — [3] navim 2. — [4] digitos 2. — [5] reversus est 2. — [6] mane facto *add.* 2. — [7] ingressi 2. — [8] naviculam 2. — [9] irruentes 2. — [10] undae 2. — [11] findebatur 2. — [12] *om.* 2. — [13] *om.* 2. [14] (quod acciderat) *om.* 2. — [15] (pect. perc.) perc. pect. 2. — [16] intentis *corr.* 2. — [17] cujus 2. — [18] cujus 2. — [19] *om.* 2. — [20] (n. t. d.) nobis dexteram tuam 2. [21] (h. c.) c. h. 2. [22] mihi 2. — [23] (in i. a. c.) contigit in i. a. 2. — [24] stipite 2. [25] (f. t.) fictus tenebatur 2. — [26] quem 2. — [27] que *om.* 2. — [28] aridam 2.

Num. 10. — [1] (g. j.) jacebat g. 2. — [2] (e. r.) secundum magnam misericordiam tuam 2. — [3] (t. m.) tres menses 2. — [4] *om.* 2. — [5] (c. D. i. æ.) i. æ. c. D. 2. — [6] (I. t. t.) De tribulatione tua 2. — [7] circulum 2. — [8] (i. e.) e. i. 2. — [9] memoria habuit 2. — [10] (d. s.) s. d 2.

Num. 11. — [1] jejuniis 2. — [2] vigiliis fuit 2. — [3] a 1. — [4] bravium 2. — [5] vellet 2 — [6] coepit urgeri 2. — [7] *om.* 2. — [8] præparaverat 2. — [9] (a. o.) o. a. 2. [10] (o. f.) omnibus fratribus 2. — [11] postulavit 2. — [12] considerat 1. construxerat *conjecit* A. — [13] visitavit 2. — [14] cujus 2. — [15] (o. i.) orationi incumberet 2. — [16] (m. æ.) memoria aeterna 2. — [17] (e. r.) *om.* 2. — [18] et *add.* 2. — [19] in *add.* 2. — [20] vos 2. — [21] (p. e. m.) m. p. e. 2.

Num 12. — [1] Braibante 2. — [2] (i. h. o. i.) h. o. imp. ill. 2. — [3] (r. e.) e. r. 2. — [4] (i. i.) interrogavit illum 2. — [5] (j. ut l.) in l. j. 2. — [6] *om.* 2. [7] adimple 2. — [8] (m. v.) v. m. 2. — [9] dedicationem 2. — [10] circa A. — [11] ad sextam 2.

AUCT. COÆVO.

cando perduxit[12] de evangelio. Agebat[13] ad illos: *Agite pænitentiam: adpropinquabit enim et prope est[14] dies judicii. Vicina mors venire non tardat, sicut dicit Scriptura; vere illo somno omnes capturi sumus. Si quis est de vobis qui se sentit obvolutum in crimine vel[15] in peccatis delapsum, cito ad medicamenta salubria recurrat, dum adhuc janua patet, ne anima simul et corpus moriatur. Mala illa quod[16] gessit, ex corde pæniteat. Et vos, fratres, pensate et bene perpendite quid[17] egistis, et nunc recordate[18] quid agitis. Ego miser peccator[19] dum de vobis dico, de me timeo, si non quantum debeo vel quantum possum commoneo. Qui despicit[20] præconem, timeat judicem. Ecce judex meus in proximo est, qui[21] me dicturus est: " Ubi sunt illi quos docuisti? Ubi sunt quos[22] prædicasti, ubi te constitui præesse super gregem meum? Redde rationem villicationis tuæ, quantum exegisti[23], quantum laborasti, quantum mihi lucratus pecunia reportas? „ Quid ergo miser tunc responsurus sum, inutilis servus, cum ille in sua tanta majestate gloriosus[24] apparet, cum sanctis angelis* B *et archangelis, cum thronis et dominationibus, districtus judex veniet exigere et reddere quod promisit. Tunc si aliqua bona de vobis proferre potero[25], dicam ei: " Isti sunt qui custodierunt mandata tua et præcepta tua[26], et legem tuam, me docente, non sunt obliti „. Et vos læti, portantes manipulos vestros coram Domino in gaudio sempiterno. Et non dirigatur ad nos illa metuenda sententia, quod[27] ille malus et piger servus audire meruit, sed illa desiderabilis quod[28] fidelis servus promeruit: " In modico fidelis fuisti[29], supra multa et majora[30] te constituam, intra[31] gaudium Domini tui. „ Et iterum: " Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum „. In quo[32] regnum[33] feliciter venire mereamini, ipso impertiente qui vos vocavit ad gloriam et mihi contulit ut usque huc vos regere potui[34]. Hodie vos omnes Jesu Christo commendo, ut in ejus præcepta[35] ex his[36] verbis perseveretis semper.*

gravi morbo oppressus decumbit;

13. Jam ista ei[1] docente et prædicante peractoque officio, plebe benedictione confirmata, egressus[2] de sanctuario, jamque in domum prandere ad mensam discumbens, calicem mero acceptum poculum paulatim sumens de manu reddidit. Et oravit super mensam; eulogiis[3] dedit C omnibus; sed ipse parum edens, semper ad cælos defixos[4] habebat oculos. Dies quod[5] consueverat facit. Subito elevatus a mensa, iter suum carpere voluit. E quibus unus anachoreta annis XII, suggerens ei ut adhuc biberet. At ille: *In regno Dei te videam, sed amplius hic hodie non bibam.* Deinde ad navem[6] miliario secundo peregit. At ibi[7] de nave exiens, in siti valida et frigus corpus ejus urebat; exinde quendam locum petiit paululum quiescere[8]. Et dum sopore[9] fuisset deditus, subito inruerunt pueri ejus[10] inter se cum gladiis extractis obpugnantes. Quo excitato, nihil prævaluit iniquitas. Deinde commotus, ascenso equo, cum manibus sustentatus, usque ad domum D propriam *c* nocturna luce[11] pervenit. Mox ad orationem vadit, cum suspirio et lacrimis altaris cornu osculans. Exinde festinus in domum pervenit valde[12] gravatus, lectulo recubans a prima feria usque ad sexta[13] amplius febrizans. Interim die noctuque psalmorum cantus incessanter personabat, et nullatenus somnum capere potuit, sed de die in diem amplius ægrotabat et magis in Deo[14] confortabat[15]. Et intentus ab oratione[16] sanctissimus sacerdos jugiter cum fletu ad Christum[17] postulat auxilium, ut ei cito succurreret, non in hac vita mortali, sed[18] ne diutius habitaret in mundo.

dæmonis illusiones depellit aqua et oleo benedictis;

14. Quadam vero nocte, cum in ipso flagello durius labore esset perpensus[1], ecce tentator inter pueros ejus minas vel[2] figuras ostendens[3], et postquam dormirent, voce ferina diabolus clamans[4]. Hoc audito, sanctus Dei athleta protinus econtra[5] orabat: *Qui habitat in adjutorio Altissimi*, et reliqua. Tunc ad se venire jussit unum ex discipulis suis, interrogans qua hora esset de nocte[6], vel si pullorum cantus esset. At ille inquit: *Media nox est.* Et ait sanctus Dei[7]: *Tantum est longa! Et quando umquam diurna lux* E *apparere debeat? Ob hoc mandari tibi, ut tu[8] scias certe quia[9] hic est in ista domo tentator ille antiquus hostis diabolus, qui non cessat hominem[10] persequi.* At ille dixit: *Domine pater et pastor bone[11], cur ista dicis? Quia nullam[12] habet potestatem nec virtutem ubi tu es. Unde nos omnes per te salvati sumus et erepti a diaboli persecutione. Et multos quos vidimus vexatos ab[13] adversario ejulando et vociferando venire, ante te stare non potuerunt, sed pro tua sancta merita[14] de obsessis corporibus fugati[15] delapsi[16] sunt. Verumtamen expugnatus es ab illo nequissimo.* Sanctus vir respondit: *Bene locutus es; sicut volebas, ita affatus es. Sed vade nunc[17], benedic aqua[18] et sal ad spargendum super nos, et oleo sanctifico[19], et amplius non audebit[20] inferre nobis.* His ita factis, oratio ejus sine intermissione fiebat a Domino[21], et antequam lux diei fuisset, omni cursu peracto, tam nocturnis, matutinis, secunda, tertia, sexta, nona, vel usque ad vesperam.

pius ejus obitus.

15. Mane vero facto sexta[1] feria *d*, una cum egregio filio suo Florberto[2] *e* præstolantes eramus ejus gloriosum egressum. Tunc electus Dei sacratissimus pontifex alloquens ait discipulis: *Boni viri et amabiles, obsecrate Christum pro me. Jamque adest dies in quo judici meo præsentandus apparebo. Quid faciam? Nihil boni gessi in hoc seculo, omnibus sceleribus et peccatis vallatus[3] coartor, pro quibus Domino, ut veniam merear, obsecro, supplicate.* Hæc vir sanctus, quia scriptum est: *In primordio sermonis justus[4] accusator sui est.* Interea venit hora, ut sancta illa[5] anima manibus sanctorum angelorum ad Christum gestaretur. Ipse, manibus ad cælum elevatis, oculis[6] a lacrimis tergens, dixit: *Extendite pallium*

— [12] duxit 2. — [13] aiebat 2. [14] (e. p. e.) regnum caelorum et 2. — [15] et 2. — [16] quæ 2. — [17] *prius* quis 1. — [18] recordamini 2. — [19] *om.* 2. — [20] despicit 2. — [21] quid 1. — [22] quibus 2. — [23] existi 1. — [24] (in s. t. m. g.) g. in m. s. 2. — [25] (p. p.) pot. pr. 2. [26] (e. p. t.) *om.* 2. — [27] quam 2. — [28] (i. d. q.) illam desiderabilem quam 2. — [29] (f. f.) fuisti fid. 2. [30] (e. m.) *om.* 2. — [31] in *add.* 2. — [32] quod *corr.* 1. — [33] *om.* 2. [34] potuissem 2. [35] praeceptis 2. — [36] is 1.

Num. 13. — [1] eo 2. — [2] est egr. 2. — [3] eulogiasque 2. — [4] fixos 2. — [5] quos 2. [6] navim (*et paulo inferius* navi) 2. [7] (A. i.) *da emend. prima manu* 1, *prius* Ad ubi. — [8] (q. l. p. p. q.) paul. quiesc. q. l. p. 2. — [9] sopori 2. — [10] *om.* 2. —

[11] (n. l.) nocturnae lucae 1. — [12] velde 1. — [13] sextam 2. — [14] Domino 2. — [15] confortabatur 2. — [16] (ab o.) orationi 2. — [17] (ad Chr.) Christo 2. — [18] se A.

Num 14. — [1] (l. e. p.) laboraret 2. — [2] et 2. — [3] ostendebat 2. — [4] clamat 2. [5] *uterque cod.* etontra. — [6] (d. n.) noctis. — [7] *om.* 2. — [8] *om.* 2. — [9] qui 1. — [10] *om.* 2. — [11] (p. b.) sancte p. 2. — [12] numquam 2. — [13] ad 2. — [14] (p. t. s. m.) tuo merito sancto 2. — [15] *om.* 2. — [16] dilapsi 2. — [17] et *add.* 2. — [18] aquam 2. — [19] sanctificato 2. — [20] se *add.* 2. — [21] (a D.) ad Dominum 2.

Num. 15. — [1] VI[ta]. 2. — [2] Floreberto 2. — [3] vallatius 2. — [4] *om.* 1. — [5] (s. i.) i. s. 2. — [6] oculos 2.

contra

A *contra os meum, quia redditurus sum quod*[7] *accepi.* Et agebat [8] : *Credo* [9] *in Deum Patrem omnipotentem;* et iterum : *Pater noster.* Ista dicendo usque [10] ad finem, ad cælum emisit spiritum, beatus inter angelos æthera [11] migratur [12] protinus. Fit autem ilico gaudium magnum procul dubio supernarum virtutum in cælo, et ingens luctus pauperum [13] Christi atque [14] monachorum. Adest mox juxta morem sanctum et sacrum evangelium. Quo lecto, psallentium luctus et cantus personant voces, usque dum indumentis ei [15] aliis induunt et sancta ejus membra lazarizant atque in feretrum [16] cooperto imponunt grabbato.

ANNOTATA.

a *Nivelle, qui locus hodie dependet a vico Lixhe, medio fere itinere inter Leodium et Trajectum, in sinistra ripa Mosæ situs.*

b *Herverlex, ut videtur, prope Lovanium (cfr. Comm. præv., num. 50 extr.). Hæc ecclesia patronum habet S. Lambertum. — Secundum* B *Willemaers* (1), S. Hubertus in via alteram in honorem sancti Petri apostoli (volunt aliqui hanc esse Leefdaelensem) dedicaverat.

c *Nomen loci fuisse* Fura *indicatur paulo inferius* (2). *Neque dubium esse potest quin* Fura *illa in Bracbantino pago sita et triginta circiter milliariis distans Leodio, eadem censenda sit cum oppido* Vura Ducis *seu* Ducum, *vulgo* Tervueren (3). *Itaque omnino respuenda est traditio allata a Joanne Ultramosano, quæ* Furam, *ubi obiit* S. Hubertus, *in Arduenna prope Andaginense monasterium, collocat* (4). *Alicui etiam forte hic in mentem venerit* Furvilla *seu* Forisvilla, *hodie* Forville, *quatuor fere leucis Namurco septemtrionem versus distans. Nam vicus iste, in veteri Bracbante situs, antiquus admodum probatur ex vestigiis romanæ dominationis ibidem repertis* (5), *et non solum in antiqua diœcesi Leodiensi, sed et possessionem propriam mensæ episcopalis fuisse inde colligitur quod ipse cum regione circumjacente, postea, licet comitatus Namurcensis ambitu contineretur, ad dominium tamen principis episcopi Leodiensis pertinere perrexit* (6). *Præterea non improbabiliter triginta milliariis Leodio distare dici potest : nam et in Vita S. Joannis Reomaensis, scripta paulo post medium seculum VII* (7), *triginta milliaria computantur inter duos vicos qui spatio triginta novem millium metrorum separantur* (8) : *quod omnino spatium inter Forville et Leodium interjacet. Nolim tamen acrius hanc sententiam propugnare, quum antiquæ traditiones (cujus tamen antiquitatis incertum), Vuræ Ducis faveant* (9). — *Unde autem* domum propriam *ibidem habuerit* S. Hubertus *haud ægre rationem dabunt qui ipsi uxorem fuisse admittunt Floribanam, filiam comitis Lovaniensis* (10) ; *quod nobis non satis constat. — Haud scio an post Vitam coævam* S. Huberti *nulla mentio fiat loci in documentis historicis usque ad seculum XII. Neque adeo probabilia videntur quæ refert Willemaers* (11) : Cum autem in historia vitæ ponatur, Hubertum ecclesiæ suæ bene præpositum, circumivisse parochiam suam et in Vura febre correptum a seculo demigrasse, et hoc loco dicatur loci inquilinus, sustinent plurimi ipsum hic aliquando pastoralia exercuisse munia, et a sancto Lamberto initiatum sacerdotio primitias ibidem celebrasse et ante ordinationem sacerdotalem exercitia præmitti solita tenuisse... Binæ in Vura cernuntur ecclesiæ, in honorem sancti Joannis Baptistæ una, in honorem sancti Joannis evangelistæ altera, quarum prima ante sancti Huberti extitit tempora, exinde matrix ecclesia dicta. Vetusta volunt Ms. et documenta *(soli, ut videtur, scriptori nostro nota)* pridie mortis suæ sanctum Hubertum in ecclesia sancti Joannis Baptistæ pro vice ultima agnum immaculatum Patri æterno obtulisse et celebrasse. *Plura de castri Vurani descriptione videsis apud eumdem Willemaers* (12) *et apud Alph. Wauters* (13). *De cultu* S. Huberti *ibidem dicemus infra in appendice de sancti gloria postuma.* E

AUCT. COÆVO.

d *Die 30 mensis maii anni 727. Cfr. Comm. præv., num. 51.*

e *Cfr. Comm. præv., num. 80.*

C

CAPUT III.

Translatio corporis sancti Fura Leodium et ejusdem sexto decimo post anno elevatio. F

Sacrum ejus corpus Fura Leodium translatum.

16. Igitur juxta ipsius sancti præcepti [1] elevantes de loco nuncupante Fura, ut usque ad [2] Leodium transvexus veniret miliario XXX^mo ubi ipse domnus obiit, cum choro [3] psallentium et luctus [4] omnium. Interim nimius aderat virorum ac mulierum et infantium ploratus. De villis contra sanctum corpus exeunt, pectora percutientes, caput in terra ferientes; pastores et aratores de longe concurrentes [5] cum lamentatione et [6] planctu [7] valde dicentes : *Quid nunc facturi sumus? Quid ergo erit de nobis? Hic erat defensor noster, adjutor in periculo, dolentium* [8] *consolator, misertus inopum* [9], *pius pastor ovium* [10], *nutritor orphanorum* [11], *adminiculum viduarum, doctor ecclesiæ, monita Christi præbens, patriarcharum exempla* [12] *secutus, persecutor diaboli, pompa* [13] *seculi dispiciens* [14], *lubricam* [15] *mundi calcavit.* Universa plebs per via [16] semper ista sermocinantes [17], veloci cursu peragrati pedestri [18], cum sancto corpore festini pergebant [19] per via [20],

— [7] animam quam 2. [8] aiebat 2. — [9] Crodo 1. — [10] *om.* 2. — [11] ad æth. 2. — [12] migravit 2. — [13] puerorum 2. — [14] et 2. — [15] ejus 2. — [16] feretro 2.

Num 16. — [1] (s. p.) sancta præcepta 2. — [2] *om.* 2. — [3] clero 2. — [4] luctu 2. — [5] conspicientes 2. — [6] *om.* 2. — [7] ploratu *add.* 2. — [8] dolens 2. — [9] (m. o.) *om.* 2. — [10] (p. o.) o. p. 2. — [11] (n. o.) o. n. 2. — [12] *om.* 2. — [13] pompam 2. — [14] contempnens 2. — [15] lubrica 2. — [16] viam 2. — [17] sermocinans 2. — [18] pedites 2. — [19] pergunt 2. — [20] viam 2.

(1) *Vita S. Huberti*, p. 38. — (2) Num 16 init. — (3) Cfr. Comm. præv., num. 50. — (4) Vit. VI, num. 59. — (5) *Annales de la Société archéologique de Namur*, tom. IV (1855-56), p. 14 sqq. — (6) Cfr. Van der Maelen, *Carte archéologique de la Belgique.* — (7) Wattenbach, *Deutschlands Geschichtsquellen* (ed. V), tom. I, p. 113. — (8) Guérard, *Polyptyque d'Irminon*, tom. I, p. 162. — (9) Comm. præv., num 50. — (10) Cfr. ibid., num. 81. — (11) *Vit. S. Huberti*, p. 41-42. — (12) Ibid., p. 40-44. — (13) *Histoire des environs de Bruxelles*, tom. III, p. 382 sqq.

transportantes

AUCT. COÆVO. transportantes usque ad locum [21] destinatum.

in basilica Sancti Petri

17. Jam cum adpropinquarent locum, et [1] ecce multitudo populi, sacerdotes cum levitis, monachi cum agmina [2] clericorum, turba copiosa occurrentes ei obviam, cum crucibus et reliquiis sanctorum, in adventu sancti cum turibulis et candelabris, cum hymnis et canticis laudes ineffabiles [3]. At [4] ubi simul ad sanctum Dei venerunt, præ nimia [5] dolore omnes in luctu conversi, amarissime plangentes, lacrimabili voce perstrepentes [6], et a [7] fletu nullo modo quibant [8] temperare, sed amplius lamentantes ardebant atque dolentes erant. *O bone pastor, tam cito dereliquisti quos nutristi! O dulcis medicus noster [9], qui curabas infirmitates nostras! Væ nobis miseros [10], quia a te divisi remansimus in mundo. Non fuimus digni te amplius habere [11] patronem [12]. Sancta tua merita jam adepta sunt cælorum præmia; nos autem populus tuus et oves gregis [13] tui, facti sumus orphani. Memor sis nostri, ubi tu [14] gloriosus cum Christo recepisti palmam.* Postea vero una cum sancto corpore gratulabundi [15] usque ad basilicam sancti Petri, quam ipse paraverat *a*, deferentes; ibique multis luminibus [16] accensis noctem pervigilem ducunt, hymnidicas voces propsallentes [17] usque ad solis ortu [18] egerunt.

sepelitur;

18. Crastina die cum decore custodes illius induunt ei albam et casulam, sicut solebat [1] in sacerdotio. Cujus vultus magis pulcher apparebat post obitum quam fecisset quando vivus erat in seculo. Tamquam rosa fulgens videntes vultu [2] grabbato [3] jacentem defunctum [4], magis [5] fulgebat in vultu quam vivus in seculo, cumque intra se circumdatus plebe una cum discipulis [6], isti ad istos, unus ad unum, alter ad alterum, aspectis vultus continuo rigantes, supplices, nullatenus cessare poterant a lacrimis, sed [7] nimis intra se cum dolore plangentes [8] de morte ejus aiunt: *Ecce columna ecclesiæ, decus mundi, gemma sacerdotum [9], custos animarum nostrarum. Te dolentes quærimus, cum ad nos non loqueris: indulge nos [10] quod gessimus [11].* Omnes curvati genua [12], pedes ejus osculantur. *Venia [13], quæsumus, domine: remitte nobis illa quod [14], te docente, non egimus, et illa quod [15] gessimus ignosce nobis clemens indulgentia [16]. Absentiam tuam [17] ferre non possumus, quia apud te esse non meruimus.* Tunc omnes ora-
C tionem super ipsum fundentes et hymnorum vocem psallentes, cum turibulis et timiamatibus, cum [18] magna reverentia in monumento [19] deferunt quem [20] ipse jam prædixerat.

sepulcrum ejus prodigiis gloriosum.

19. Dum in sepulcro positus surrecturus jacebat in gloria [1], pro cujus merita [2] ibi virtus Dei claruit ex virga desuper tumulo breve [3] incisa nec satis adtingerat [4], quem [5] nos [6] videntes bis palmarum longior extenditur *b*: adhuc infra parietis [7] apta stricta repperimus. Deinde cotidie ad illius sancti [8] sepulcro [9] miracula coruscant D
cælitus. Quem [10] nos videntes et audientes ipsum lectum cum strepitu resonantem [11], quando circa ipsum adstantes eramus; et multi alii, qui nobis testati sunt, quando ibi orationem facientes [12], tamquam in die et [13] in [14] nocte, sancti illius chori [15] crepitantem crebrius [16] audierunt: et ipsi in timore et pavore conversi [17] non audebant diutius persistere in basilica [18], sed pavefacti foris [19] egressi dicebant: *Numquam talia vidimus nec audivimus [20]; simile factum est quasi viva res in strato illius moveat [21].* Jam ista [22] et alia plurima [23] signa credentes per ejus sancta merita cognovimus, et gratulati sumus, et Deo gratias referentes, quod pro suis multis bonis operibus cælestia regna promeruit ad Dominum salvatorem suum [24].

Anno decimo sexto post mortem ipsius, viri pii, cælestibus visionibus excitati,

20. Et jam [1] vero [2] post obitum ipsius præfati antistitis Hugberti in anno XVI e factum [3] est sicut Salvator noster [4] ait: *Nihil opertum est quod non reveletur et occultum quod non sciatur.* Voluit itaque Dominus [5] noster, largitor omnium et remunerator fidelium, ut electum suum Hugbertum, post multa jam dicta annorum [6] curricula, ut ejus sancta opera patenter in mundo clarescerent, juxta id quod Dominus dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant vestra opera [7] bona et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est;* et iterum: *Non potest civitas abscondi super montem posita, ut cunctis videntes in domo luceat [8].* Ob hoc sub idem fere tempus in anno tertio [9] Carlomanno in regno præcedente, per divinam dispensationem commonitus [10] est, et per multa indicia et visiones plurimas ad custodes illius basilicæ et ad alios Deo timentes hominibus revelatum est, ut corpus beati Hugberti de tumulo ipsius relevarent [11]. At illi intra se referentes et cogitantes quid exinde agere deberent, consilio accepto, ut per jejunia et orationes ad Dominum [12] poposcerent [13], si ejus fieret voluntas, ut hoc agere potuissent sicut prius fuerat indicatum. At illi jejunantes, post biduo [14] deposuerunt evangelium super altaris [15] basilicæ et sacramentorum volumina, requirentes auctoritatem de hoc quod [16] acturi erant faciendi, ut velocius cognoscerent. Mox aperto evangelio, hoc primum verbum invenerunt: *Ne timeas, Maria, invenisti enim [17] gra- F
tiam apud Dominum.* Et in sacramentorum volumine [18] talia [19] reperiunt primum insertum: *Dirige viam famuli tui.*

corpus ejus elevant et incorruptum reperiunt:

21. His ita gestis, in sequenti nocte vigiliis [1] celebrabant [2]; post matutinis [3] vero exurgentes sacerdotes cum levitis, cum hymnis et voces [4] psallentium, cum crucibus et candelabris, mane prima resurrectionis Domini accedentes ad basilicam sancti Petri apostoli, ubi almus quiescens [5] tumulum [6], cum magna reverentia et metu pro-

— [21] (a. l.) *om.* 2.

Num. 17. [1] *om.* 2. — [2] agmine 2. — [3] (l. i.) *om.* 2. — [4] Ad 1. — [5] nimio 2 — [6] perstrepebant 2. — [7] *om.* 2. — [8] *ita corr., prius* quiebant 1. — [9] *om.* 2. — [10] miseris *corr.* 2. — [11] hate 1. — [12] patronum 2. — [13] greges 1. — [14] *om.* 2. — [15] gratabundi 2. [16] luminaribus 2. — [17] psallentes 2. — [18] ortum 2.

Num. 18. — [1] fieri *add.* 2. — [2] vultum 2. — [3] *om.* 2. [4] defuncti 2 — [5] *cfr. infra not.* 7. — [6] discupulis 1. — [7] (magis-sed) *om.* 2. — [8] unus ad alterum *add.* 2. — [9] mundi 2. — [10] nobis 2. — [11] *vox suppleta prima manu in margine inferiori appositis signis* 1. — [12] (c. g.) g. curvata 2. — [13] veniam 2. — [14] (i. q.) quæ 2. — [15] quæ 2. — [16] (c. i.) i. c. 2. — [17] *om.* 2. — [18] et cum 2. — [19] monumentum 2. — [20] quod 2.

Num 19. — [1] (Dum-gloria) *om.* 2. — [2] meritis 2 — [3] *om.* 2. — [4] (n. s. a.) *om.* 2. — [5] quam 2. — [6] *om.* 2. — [7] parietes 2. — [8] sanctum 2. — [9] sepulchrum 2. — [10] quod 2. — [11] personantem 2. — [12] faciebant 2. — [13] (t. i. d. e.) tam in die quam 2. — [14] *om.* A. — [15] chorum 2 — [16] (c. c.) crebr. crep. 2. — [17] *ita uterque cod.* — [18] basilicam 2. — [19] foras 2. — [20] (v. n. a.) aud et vid. 2. — [21] (Simile-moveat) *om.* 2. — [22] (Jam ista) Lamista A. — [23] plura 2. — [24] (et Deo-suum) *om.* 2.

Num. 20. — [1] (Et jam) Etiam A. — [2] *om.* 2. — [3] factu 1, factus A. — [4] *om.* 2. — [5] Deus *add.* 2. — [6] *om.* 1. — [7] (v. o.) o. v. 2. — [8] (et iterum-luceat) *om.* 2. — [9] III°. 2. — [10] commotus 2. — [11] revelarent 1. — [12] Deum 2. — [13] poscerent 2. — [14] biduum 2. — [15] altare 2. — [16] quid 2. — [17] *om.* 2. — [18] *om.* 1. — [19] *om.* 2.

Num. 21. — [1] vigilias 2. — [2] caelebrant 2. — [3] matutinas 2. — [4] vocibus 2. — [5] quiescebat 2. — [6] in tumulo 2.

cerum

A cerum paulatim auferentes lapidem ab urna, in quo [7] opertus jacebat. Nec audebant adhuc prospicere in monumento, nescientes vel si aliqua particula de illius gleba adhuc pulveris apparuisset. Sed cum timore magno summatim accedentes, lumen ab intro [8] aspicientes, invenerunt gloriosum corpus ejus in sepulcro solidum atque inlibatum, mirum suavissimum odorem flagrantem. Et respicientes ad caput illius, viderunt vultum ejus in sudore conversum tamquam ros humidum, et capilli ejus cum corona inlæsi, prolixiores et integri, non sicut in senectute canitiæ [9], sed sicut in juventute demutati. Et hæc mutatio dexteræ Excelsi est, juxta illud quod Altissimus ait: *Et* [10] *capillus de capite vestro non peribit.* Unde omnes læti gaudentes [11] clamant : *O Deus omnipotens, creator generis humani! O mundi redemptor, quis tua potest enarrare misericordia* [12]*? Quis tua valeat* [13] *cognoscere vestigia* [14]*, qui tanta* [15] *in tuis sanctis dignatus es mirabilia ostendere? Quod* [16] *nos miseri, dubii et tepidi et fragiles, qui ejus vita* [17] *et acta ejus bona* [18] *in secula* [19] *conspicimus* [20]*, et ipse* [21] *nobis doctor et pastor adfuit, et* B *nos cum illo aliti fuimus. Quis ista valeat cogitare aut quis ista* [22] *comprehendere? Nemo de nobis ista pensabat, nullus ex nobis ista credebat. Nunc modo quid* [23] *facturi sumus? Quid ergo* [24] *erit de nobis quod* [25] *in novissimis diebus talia numquam vidimus? Quid erimus dicturi ad hæc contra ipsum* [26] *ex duritiam* [27] *cordis nostri ante judicem mundi, nunc nisi apud ipsum imploremus Dei misericordia* [28]*, quem* [29] *ipse semper prædicarit dare indulgentiam et veniam* [30]*, et odio* [31] *ex corde dimittere. Ab ipso deprecemur ejus pietate, ut remittat nobis illa quod inique egimus* [32]. Et jam ista [33] eis intra [34] se loquentibus ad invicem [35] et amplius admirantibus, cadaver illius in sepulcro ejus [36] videbant quasi guttulas in faciem ejus [37] sicut stillicidia, dicentes: *O Domine, quis similis tibi in misericordia? Quia non solum in cælum* [38] *animas servorum tuorum* [39] *præmia daturus es, sed etiam cadavera eorum in terra humata custodis. Qualis est apud excelsum regem anima illius, qui talis hodie præcedit* [40]*, quæ* [41] *in limo terræ in* [42] *tempora plurima obtectum* [43] *retinuit umbra reclusum, nunc micantem virtutibus reddit fulgentem in seculum. Qui non tantum conservatum* [44] *corpus illius sub terra* [45]*, sed etiam* C *vestimenta ejus pretiosa et incorrupta repperimus.*

ipse Carlomannus princeps illud defert. *d*

22. In ipsa quoque die exiit fama in cunctis partibus municipatum illius : nec non [1] et ad palatium *d* nuncius venit qui dixit quod [2] domnus Hugbertus per Dei mysterio [3] requisitus in monumento, salva vestimenta [4] atque cadaver [5] inlibatus inventus est [6]. Tunc omnes gaudentes et desiderantes a prope et a longe venire [7] et videre gloriam Dei, quod revelatum [8] erat in mundo. Hæc audiens vir Dei nobilissimus princeps [9] Carlomannus [10], statim surrexit de solio suo una cum uxore sua atque optimatibus suis, qui primati [11] erant ejus [12] palatio, et venerunt simul ad sanctum Dei Hugbertum, et viderunt quæ acta erant de ipso. Mirati [13] sunt valde et laudaverunt Deum in omnibus quæ acciderant in temporibus suis; et præ gaudio lacrimati sunt omnes, et quærebant faciem ejus videre, et osculati sunt manus et pedes ejus. Tunc jam dictus princeps una cum sodalibus suis arripuit corpus illius sancti, et imponens eum feretrum [15], gloriam et hymnorum vocibus [16] cantabat [17], cum magno honore, cum crucibus et candelabris et turibus plurimis et reliquiis sanctorum multorum patrocinia. Ita sicut odor suavissimus de timiamatibus exiens flagrat [18], ita corpus ejus odorem suavissimum dabat [19]. Ablatus est eum de tumulo et ferentes [20] eum ante cornu altaris, et cum [21] muneribus suis ditavit [22], cum palliis [23] atque vasa argentea, et E de jure hereditatis suæ, cum hominibus, cum terris, tradidit ei [24] et per strumenta cartarum delegavit ad basilicam, ubi sanctus Dei exaltatus in gloria quiescens tumulum [25], et est apud Dominum semper corona fulgens. Hujus pro tanta sancta merita [26] nobis succurre, Domine, qui semper manes cum Patre in unitate [27] per immensa secula seculorum. Amen. Explicit feliciter [28]. Deo gratias. Amen [29].

AUCT. [illegible]

ANNOTATA.

a *Ecclesia ista a Normannis, ut fertur, post medium seculum IX diruta, ac paulo post instaurata, combusta est in magno illo incendio quod circa annum 1185 basilicam etiam S. Lamberti absumpsit* (1). *Deinde, sicut hæc, iterum instaurata, cum suo collegio canonicorum substitit usque ad extremum seculum XVIII, quo tempore et ipsa ab impiis destructa est.*

b *Sensus hujus obscuræ sententiæ videtur esse, ut notat Roberti :* Virga, tamquam sepulcri longitudinis mensura, perperam brevior incisa erat. Ea F miraculo longior facta.

c *Anno Christi 743. Cfr. Comm. præv., num. 51.*

d *Jupiliense scilicet, ut credere fas est.*

[7] qua 2. — [8] introitu 2. — [9] (s. c.) senectutis canitie 2. — [10] *om.* 2. — [11] caudentes 1; congaudentes 2. — [12] (t. p. e. m.) p. tuam inenarrare misericordiam 2. — [13] valet 2. — [14] (c. v.) v. c. 2. — [15] (q. t.) quanta 2. — [16] quid 2. — [17] vitam 2. — [18] (e. b.) *om.* 2. — [19] seculo 2. — [20] conspeximus 2. — [21] *om.* 2. — [22] (q. i.) *om.* 2. — [23] (N. m. q.) Quid modo 2. — [24] *om.* 2. — [25] qui 2. — [26] (c. i.) *om.* 2. — [27] duritia 2. — [28] misericordiam 2. — [29] quam 2. — [30] (e. v.) *om.* 2. — [31] odium 2. — [32] (Ab-egimus) *om.* 2. — [33] (E. j. i.) Talia 2. — [34] *om.* A. — [35] (a. i.) *om.* 2. — [36] *om.* 2. — [37] et *add.* 2. [38] caelo 2. — [39] (s. t.) t. s. 2. — [40] procedit 2. — [41] quem 2. — [42] per 2. — [43] *om.* 2. — [44] *om* 2. — [45] (s. t.) *om.* A.

Num. 22. — [1] (n. n.) nen non 1. — [2] *om.* 2. — [3] misterium 2. — [4] (s. v.) salvo vestimento 2. — [5] cadavere 2. — [6] (i. i. e.) inv. e. ill. 2. — [7] venere 2. — [8] (q. r.) quæ revelata 2. — [9] (n. p.) *om.* 2. — [10] Karlomannus 2. — [11] pimates 2. — [12] *om.* 2. — [13] Miratique 2. — [14] (et p e.) ej. et p. 2. — [15] feretro 2. — [16] voces 2. — [17] *om.* 1. — [18] flagrae 1. — [19] (cum magno-dabat) *om.* 2, *et add.* et. — [20] tulit 2. — [21] *om.* 2. — [22] eum *add.* 2. — [23] (c. p.) pallia 2. — [24] (t. e.) e. t. 2. — [25] (q. t.) quiescit in tumulo 2. — [26] (t. s. m.) tanto merito 2. — [27] Spiritus *add.* 2. — [28] feliter 1. — [29] (Explicit-Amen) *om.* 2.

(1) Foullon, *Hist. Leod.*, tom. I, pp. 156, 165, 283.

VITA

A

D

VITA SECUNDA SANCTI HUBERTI

ET CORPORIS EJUS TRANSLATIO AD MONASTERIUM ANDAGINENSE

AUCTORE JONA EPISCOPO AURELIANENSI.

Edita ex codicibus undecim, quos recensitos vide Comm. præv. num. 22. Cfr. ibid., num. 19-21. Hic addendum duntaxat, in codice B^3 (Brux. 14656) non pauca menda admissa esse ex oscitantia librarii, ut pannasus *pro* pannosus, radientia *pro* radiantia, scantissima *pro* sanctissima, dortor *pro* doctor, enimdationem *pro* emendationem; *quæ distinctius inter variantes lectiones notare visum non est.*

[EPISTOLA DEDICATORIA] [1].

INCIPIT [2] EPISTOLA JONÆ EPISCOPI AD WALCAUDUM [3] VENERABILEM EPISCOPUM [4]. — Domino honorabiliter venerando et venerabiliter honorando, fratri et coepiscopo Walcaudo [5], Jonas, ultimus famulorum Christi famulus, æternam in Domino salutem.
B Cum animus modernorum venerabilium præsulum ad imitationem excitatur Deo placentium priscorum sacerdotum, id maxime fieri [6] reor ex assidua lectione sanctissimæ vitæ eorum. Unde non dubium est vel esse vel fieri velle vos sanctorum pastorum participem [7], cujus pascit assidua lectio referens actuum eorum probitatem insatiabilem mentem. Et quia proprium est ingenuæ menti nihil his quæ utilia sunt interserere velle imperfectionis, qua offuscari vel in aliquo possit studium bonitatis, in vitæ sancti Hugberti [8] descriptione cum vobis placerent Deo dignissimi ac prorsus imitabiles, qui referuntur, actus, displicuit tamen sermo incultus. Quam vestra benigna paternitas a nostra parvitate corrigi [9] et secundum regulas loquendi voluit constringi. In qua re vestram admiror vehementer [10] prudentiam, quia, cum adsit vobis palatina scholasticorum facundia, a me vix vel tenuiter scientiam communem litterarum sciente id fieri [11] voluistis. Quod etsi nescio cur acciderit, sententia cujusdam me [12] edoceri puto, qui dixit amantum semper cæca esse judicia. Ideoque quia plurimum, licet nullis meritis præcedentibus, me a vestra pia paternitate diligi
C scio, ad hoc opus me idoneum amore privato judicari cognosco. Sane de impossibilitate virium conquestus apud vos opere [13] tanto me excusarem, si vobis negare saltem aliquid potuissem. Erit ergo vestræ piæ paternitatis, si quid bene et rationabiliter in hoc opere factum ordinatumque reppereritis [14], largitori omnium Christo dignas persolvere grates; si quid vero secus quam decet, id impossibilitati meæ atque insipientiæ [15] attribuere et, ut pace vestra dixerim, vestræ jussioni pæne indiscretæ. Si autem et nostra incorrecta emendatio in manus cujuscumque docti devenerit, humiliter efflagito, ut non mihi succenseat, quia imperito stilo tantum opus aggredi ausus sim, sed consideret caritatis fraternæ ad id me compulsum precatione, cui aliquid negare nefas ducit quisquis plenus est fraterno amore. Si vero incorrecta, salva pacis unitate, corrigere libuerit, libenter carta mea perferet [16] correctorem [17], cum ego ipse humiliter suscipere paratus sim morum meorum a doctioribus et sanctioribus [18] correctionem [19]. Debet ergo absque invidia [20] ferre carta quod gratum [21] habet conscientia. Sed neque compilatoris vel nomen vel officium mihi E
debet imputari, quasi qui alienum opus verbaque pervaserim. Satius enim mihi fuerat ejus a quo primum composita est lectione refici, quam labore hujusce rei fatigari; quia, etsi offenditur auris vitio sermonis, ædificatur tamen mens nobilitate virtutis. Potuit namque, quisquis ille fuerit, sanctissimi viri operum devotissimus scriptor cum apostolo gloriari, quia *etsi imperitus sermone, sed non scientia.* Fidem ergo dictorum illi attribuimus, nec alia cudimus quam ab ejus relatione comperimus. Nobis tantum sufficit superficiem litteraturæ vel modico decorasse sermone, cujus ille aut contemptor fuit aut inscius. Vestrum tamen erit, hunc nostrum qualemcumque laborem devotis quibusque pro utilitate legendum committere, et non superborum superciliis subsannandum invidorumque dentibus corrodendum exponere; et laborem, quem vestræ jussioni parentes in eo habuimus, orationum [22] retributione [23] compensare [24]. Bene semper in Domino vale, vir venerande et honorande, mearumque virium imbecillitatem orationum tuarum baculo sustentare dignare. — EXPLICIT EPISTOLA JONÆ EPISCOPI AD WALCAUDUM VENERABILEM EPISCOPUM [25]. F

[PRÆFATIO] [1].

INCIPIT PRÆFATIO EJUSDEM IN VITA SANCTI HUGBERTI [2]. — Cum [3] constet, propagatricem fore dominicæ laudis relationem famulorum Domini gesta texentem, æquumque sit non inficiari præconia laudis Creatori [4] dicentia, ea quæ de operibus illustris Hugberti præsulis nostræ patuere dinoscentiæ, nostra quoque exiguitas stilo mandaret, ni huic intentioni propter duo collimitarent. Nam nec facundia vires suggerit, et materiam tantam esse perspicio, cui succum-

Epistola dedicatoria. — [1] *Hanc epistolam referunt, præter utrumque* A, *soli codices* B^1 *et* B^4; *in reliquis octo prætermissa est.* — [2] *om.* B^1. — [3] Waltcaudum B^1, B^4. — [4] (Inc.-episc.) *om.* B^4; Inc. ep. Jonæ in vita beatissimi Huberti episcopi et confessoris A^2. — [5] Waltcaudo B^1, B^4. — [6] (m. f.) f. m. A^2. — [7] principem B^1. — [8] *ita in tota vita* B^2 *(sed post correctionem, primitus* Huchertus), B^3, B^4, C^1, C^2 *(præterquam in titulis)*; Huchertus B^1, B^2 *(ante correctionem)*; Hubertus A, B^5, B^6, C^2 *in titulis*, C^3. — [9] colligi B^4. — [10] omnino B^4. — [11] (i. f.) f. i. B^4. — [12] (c. m.) m. c. B^4. — [13] ab opere A^2. — [14] repperietis B^4. — [15] impossibilitati B^4, *et add.* meæ. — [16] perferat B^1. — [17] correptionem B^4. — [18] (e. s.) *voces erasæ* B^4. — [19] correptionem *corr.* B^4. — [20] (d. e. a. i.) a. i. e. d. B^4. — [21] gratissimum B^4. — [22] orationi *corr.* B^4. — [23] retributionem B^4. — [24] recompensare B^1, B^4. — [25] (Jonæ-episc.) *om.* A^2; (Explicit-episc.) *om.* B^1, B^4.

Præfatio. — [1] *Prætermissa in* B^5, B^6. — [2] (Incipit, *etc.*) *om.* B^4, C^2; Inc. præf. vitæ Hugberti (Hucberti B^1) antistitis almi B^1, B^3; Inc. prologus in vita sancti Huberti episcopi (et confessoris *add.* A^2, C^1) A^2, C^1, C^3. — [3] Dum B^4. — [4] Salvatori B^4.

bere

AUCT. [illegible]

A bere possit vel doctissimi cujusque dictatio. His igitur veluti geminis expositus discriminibus, videor mihi videre hinc Scylleum fragorem, exitium minitantem, illinc inexpletam Caribdim, sævis voraginibus hiantem. His additur, quia nec ipsa taciturnitas, cui in tantis periculis manus dare satius putaveram, tuta me tenere anchora valet, cum fere æque illicitum sit aut mendacium conseruisse aut veritatem occuluisse. Unum enim horum hostem veritas patitur, alterum ingratum. Inter hos ergo, uti præfatus sum, ancipites et pæne inextricabiles deprehensus cunctationum anfractus, superesse nil ratus sum tutius, quam ut conatus noster, summotis propriis, audere inciperet viribus divinis : quia et forsan præsumptio nostra hinc citam inveniet veniam, dum non metuit ob ampliandam Domini gloriam, suam cunctis exponere inscientiam. Licet enim mens humana, quamquam dicendi facunda, magnitudine operum pressa divinorum, in semet retorta deficiat, et gutture arescente, fluvius eloquentiæ victum se conqueratur [5] materiæ majestate; B non tamen usque adeo percelli meticulosam mentem fas est divina potentia fretam, ut silentii carcere trudat opera divino instinctu peracta, quæ non sunt furvarum densitate supprimenda tenebrarum [6], sed clarissima voce prædicanda litterarum [7]. Nam Deus, fons et origo operum justorum, linguas etiam infantium disertas facit, et ad audendum quodammodo nostram excitans infirmitatem, manu verbi sui torpentem commonefacit dicens : *Aperi os tuum, et ego implebo* [8] *illud*. Redundat enim [9] in laudem Domini, quicquid generositatis atque nobilitatis paret in factis devotissimi servi : maxime cum et Dominus in mirabilibus factis famulorum [10] se tributorem ac liberalissimum commendaverit datorem, dicendo: *Sine me nihil potestis facere*. Erit ergo ejus munificentissimæ [11] pietatis vires tribuere sancti viri [12] opera stilo signanti; qui adjutor ejus extitit digna relatu peragenti. Nec vereor rusticitati imminentes grammaticorum ferulas, cum mihi non sit animo orationem oblinere [13] rethoricæ melle dulcedinis vel dialecticis adstringere nodis, aut declamationibus ludere concinis [14], sed potius veritatem qualibuscumque perstringere verbis. Quod C dum meos sodales cerno perhorruisse, tantum opus eos video, ut pace eorum dixerim, timore victos intermisisse. Erit autem [15] prudentis studiosique lectoris inscientiæ compati, superflua quæque discreto confodere calamo, hiantia supplere, incorrecta corrigere, et ut bona bene dicantur, fructuoso studio elaborare [16]. Sed nostrum tandem est [17] vela pandere flaminibus sancti Spiritus, et narrationem operum ejus aggredi cupientes, quascumque vult, ipso gubernatore, feramur in oras. Neque enim illi mos est, incomitatum iter relinquere de se præsumentibus [18] et illo comite, nulli locus erit læsuro [19] discrimini. Igitur primum qualiter [20] initium ejus præsulatus Domini se dedicaverit voluntati dicamus; exin quibus et quantis floruerit miraculorum insignibus subnectamus; tum [21] deinde ad gloriosum ejus transitum verbi pedem transferamus. Quod tanto tutius, Deo fautore [22], poterimus peragere, quanto narratio nostra [23] non rumusculis quorsumlibet [24] aucupatis conseretur [25], sed quæ coram fuit cernere, par fuit etiam posteritati legenda contradere. — Explicit præfatio [26].

[INDEX CAPITULORUM] [1].

Incipiunt capitula [2]. - I. [3] Qualiter post decessum [4] egregii antistitis Lantberti [5] beatus Hugbertus sit electus, ejusque sedi consensu fidelium præsul subrogatus.

II. Qualiter in [6] initio præsulatus sui sanctis operibus insistendo sit conversatus.

III. De oraculo anno ordinationis suæ duodecimo divinitus sibi ostenso, quo admonitus est ut ossa beati Lantberti a Trejectensi oppido sustolleret et in locum, ubi ille [7] passus fuit, referret : quod et ille cum magno venerationis honore et amore executus est.

IIII. Qualiter, postquam ossa beati Lantberti [8] venerabiliter terræ mandavit, de virtutibus in E virtutes magis magisque beatus Hugbertus excreverit, idolaque confregerit et in eorum locis Christi basilicas construxerit, multosque idolorum erroribus deceptos sua prædicatione ad Christi gratiam [9] revocaverit.

V. De muliere, cujus manus propter inhonorationem diei dominicæ sunt contractæ, et per orationem ejusdem sanctissimi viri pristinæ sanitati restitutæ.

VI. De pluvia diu terris negata et per ejus orationem mirabiliter reddita.

VII. De muliere a dæmonio liberata.

VIII. De eo quod igneis aciebus visis, diem extremum vitæ suæ [10] proximum esse prædixit.

VIIII. De domo illius casuali incendio flagrante, ejus præsentia et oratione liberata.

X. De suorum naufragosa periclitatione famulorum, eorumque per intercessionem ejus [11] liberatione.

XI. Qualiter per quietem, angelo sibi nuntiante, excessum suum cognoverit, et quod quanto se viciniorem morti didicit, tanto promptiorem devotioremque divinis obsequiis se amplius mancipaverit, ac superni judicis obtutibus præsentandum exhibuerit. F

XII. Qualiter locum sepulturæ suæ in basilica beati Petri principis apostolorum, juxta altare beati Albini confessoris Christi, præscius futurorum designaverit, qualiterque instante vocationis suæ tempore rogatu quorumdam nobilium, quamdam basilicam Domino dedicaturus, Bracbantum perrexerit [12], indeque, acerrimæ febris ardore correptus, ad domum propriam remeaverit.

XIII. De eo quod cuidam discipulorum suorum dixit in eadem qua quiescebat [13] domo hostis antiqui adesse præsentiam, et quod ejus jussu aspersione aquæ benedictæ ab eadem domo ejus sint fugata machinamenta.

XIIII. De transitu ejus et his quæ in [14]

— [5] conquiratur B⁴. — [6] (s. t.) t. s. B⁴. — [7] (p. l.) l. p. B⁴. — [8] adimplebo B⁴, C. — [9] ergo A², B². — [10] suorum *add.* C. — [11] munificentiæ C². — [12] (s. v.) v. s. B⁴. — [13] oblinire B³, B⁴. — [14] comicis *corr.* A¹. [15] enim C². — [16] laborare B⁴. — [17] (t. e.) e. t. B⁴. — [18] præsumentis B, C¹, C². — [19] læsuræ B², C. — [20] in *add.* C. — [21] tunc B⁴. — [22] factore C¹, C³. — [23] (n. n.) nostra narratio C³. — [24] quorumlibet C³. — [25] consecretur B⁴. — [26] prologus A², C¹, C³; (E. p.) *om.* B⁴.

Index capitulorum. [1] Prætermissus in A², B⁴, B⁶, C². [2] vitæ sancti Huberti antistitis almi *add.* B⁶; sequentis operis *add.* C¹. — [3] *in* A¹ *numeris II, III, IV et V, non tamen reliquis, præmissa est vox* Cap. [4] discessum B⁵. — [5] Landeberti B¹ *et* B² *prima manu*; Landberti *corr* B²; Lamberti A, B⁵, B⁶, C. — [6] *om.* B³, B⁵, C¹. — [7] *om* B¹, B⁵, C. [8] (o. b. L.) b. L. corpus C; *et cfr. supra, not. 5.* — [9] (C. g.) g. C. — [10] (v. s.) *om* B, C. — [11] (i. e.) e. i. B¹, B³, B⁵. — [12] perrexit B³, C. — [13] nesciebat B², C. — [14] *om.* B⁵.

decessu

AUCT. JONA.

decessu [15] et [16] erga exsequias sepulturamque [17] illius acta sunt.

XV. Qualiter a Karlomanno glorioso rege ejusdem sancti viri corpus a loco primæ [18] sepulturæ sit elatum, et in alio loco honorifice [19] collocatum.

XVI. Qualiter sub piissimo atque orthodoxo Hludwico [20] imperatore ejusdem sancti viri corpus a Walcaudo [21] venerabili episcopo a secundo loco sepulturæ suæ sit effossum [22], et in monasterium Andagium transvectum [23], ibique honorifice reconditum [24]. Expliciunt capitula [25]. D

[VITA]

CAPUT I.

S. Hubertus S. Lamberti successor; ejus virtutes. S. Lamberti corpus Trajecto transfert Leodium. Apostolico zelo et miraculis claret.

Incipit vita sanctissimi Huberti ecclesiæ Tungrensis episcopi et confessoris [1].

S. Hubertus S. Lambertum in sede pontificali excipit,

1. Cap. i. Post gloriosum beatissimi ac præcellentissimi [2] antistitis Lantberti [3] a rebus humanis excessum, qui pontificalem apicem apud urbem Tungrensem quadraginta annis strenue ferens [4], vitæ quidem exempla posteris dereliquit, mortis autem acerbæ [5] viriliter ferendo discrimina, et summi pastoris vestigiis inhæsit, et quantum amoris circa dominicas oves haberet aperuit, utpote quibus et vivens vitæ contulit pascua et pro quibus non metuit mortis subire dispendia, Hugbertus [6] venerandus præsul [7] ejus sedi subrogatur episcopus; cui non erat virtute secundus. Namque pastor ille pius qui, devicto mortis tyranno, oves suas solari dignatus est dicendo : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi;* eidem gregi [8] talem ac tantum prætulit pastorem, per cujus opera vera sua esse verba ostenderet, virtusque in eo pollens Christum in se et [9] loqui et operari clamaret. Egitque [10] ut adsolet divina provisio, ut quia optimi pastoris destituebantur [11] solatio, non rictibus luporum territæ per diversa dispergerentur, dentibusque lacerarentur, sed succederet eis [12] pastor qui humilis gregis curam gerens, fessas [13] sublevaret, fractas [14] alligaret, laceratas C sanaret, luporumque rabiem ab earum [15] insectatione procul proturbaret [16], nec jam [17] ecclesia Domini [18] fieret lustrum ferale, sed expiatum a sorde nocentium et serenatum ab angore luporum, redderetur Domino templum herile [19]. Juvabatur namque prædictus Domini famulus, non modo Christi exemplis, sed et prædecessoris [20] sui nuperrimis institutis, quia et [21] humanam mentem non tam instruunt prisca quantum præsentia, nec eo infirmi convalescunt exemplo multo sibi superiorum [22], quo [23] ad [24] æmulationem provocantur ex visione coæqualium. Unde actum [25] est, ut idem venerandus vir et lectione scripturarum quæ sibi agenda forent addisceret, opusque lectionis paterna æmulando opera perageret, operisque pastoralis non segnis executor existeret, atque ideo officii episcopalis non incongruus minister fieret [26]. Igitur ut vox veridica veritatis ore prolata compleretur dicentis : *Ubi sunt* [27] *duo vel tres congregati* [28] *in nomine meo, ibi sum in medio eorum,* consensu unanimi fidelium, talis ac tantus vir cathedra, ut dictum est, præsulatus dominici gregis [29] donatur, ut qui eatenus sibi tantum profuerat, et sub scemate privatorum [30] delituerat, candelabro Dei quasi quidam clarissimus lichnus imponeretur; quatinus ejus exemplo cunctis in domo Dei positis luminis claritas præberetur. E

omnium virtutum laude insignis

2. Cap. ii. Sciens namque memoratus et sæpe memorandus vir aliam legem esse subditorum, aliamque [1] prælatorum, scilicet ut subditus quisque curet ne pereat, neve [2] sui exemplo alios perdat; prælatus autem, ut non solum superintendat suæ, sed et judex provisorque cogatur vitæ fieri [3] alienæ, non ei sufficiebant ea quæ sibi olim [4] sectanda proposuerat; sed in artiora tendens magnopere studebat antiquorum patrum sectari vestigia. Unde non quemlibet sibi æmulatione proposuit, aut virtutum ignobilitate F degenerem aut in scientia vecordem aut mollicie [5] segnem, sed illos potissimum qui voce Domini audita dicentis : *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes et da pauperibus : et habebis thesaurum in cælo* [6], *et veni, sequere me,* studuerunt nihil mundale [7] appetere, sed explosis terreis cupiditatibus [8], si quid eis rei familiaris superfuit, curaverunt [9] sub uno congerere et singulis pro necessitate subministrare [10]. Unde factum est

— [15] (i. d.) inde C^1. — [16] quæ *add.* C^3. — [17] sepulturæ C^3. — [18] pristinæ C^3. — [19] gloriose C^1. — [20] Hludowico B, C. — [21] Waltcaudo B, C. — [22] effossam B^5. — [23] translatum C. — [24] reconditam B^5. — [25] (E. c.) *om.* B^2.

Num. 1 — [1] (Incipit, *etc.*) *ita* A^1, B^2 (sancti *pro* sanctissimi), C^2; Incipit vita beatissimi Huberti episcopi et confessoris A^2; Incipit vita vel obitus sancti Hucberti pontificis, quod est III nonas novembris B^1; Incipit textus vitæ almi Hugberti antistitis B^3; *om.* B^4; Incipit vita sancti Huberti episcopi B^5; Incipit vita et actus sancti Huberti de Ardenna Leodiensis præsulis almi B^6; Incipit vita sancti Huberti episcopi et confessoris, cujus celebritas est III° nonas novembris C^1; Incipit vita sancti Huberti episcopi et confessoris C^3. — [2] (a. p.) *om.* B^6. — [3] *cfr. supra Ind. capit. not. 5.* — [4] servis *(sic)* A^2; regens B^5. — [5] acervæ *corr.* B^3. — [6] *cfr. supra Epist. dedic., not. 8.* — [7] *vox substituta a corr. pro alia erasa in* A^1; *om.* A^2. — [8] tamen *add.* C^2. — [9] *om.* B^4, C^2, C^3. — [10] que *om.* B^4, B^5, C. — [11] destituebatur C^2, C^3. — [12] *om.* B^5. — [13] fessos B^4. — [14] fetas *corr.* B^3. — [15] eorum B, C. — [16] perturbaret C^2. — [17] in *add.* B^1. — [18] (e. D.) D. e. B^4. — [19] (t. h.) h. t. B^4. — [20] prodecessoris B^2. — [21] *om* B^3, B^5, C. — [22] superorum B^4. — [23] quod C^1, C^3. — [24] *voces* quo ad *substitutæ a corr. pro alia erasa in* A^1. — [25] factum B^5. — [26] existeret B^4. — [27] *om.* B^5. — [28] fuerint *add. corr.* B^5. — [29] (p. d. g.) d. g. p. B^6. — [30] privato B^5; degens *add.* B^4, B^5, B^6, C^1, C^2.

Num. 2. — [1] que *om.* B^4. — [2] neque *corr.* B^3. — [3] (c. v. f.) f. c. v. B^4. — [4] (s. o.) o. s. C^3. — [5] mollitia B, C. — [6] (t. i. c.) i. c. t. B^4. — [7] mundiale B^1 *(post corr.)*, B^2, B^3, B^5, B^6. — [8] (e. t c.) *voces translatæ post* superfuit *(lin. seq.)* B^4. — [9] studuit B^4. — [10] subvenire B^4.

ut

A ut initium ejus præsulatus talibus tantisque dedicaretur auspiciis, in quibus non initium bonæ intentionis, sed perfectio fulgeret operis. Distractis igitur si qua ei superfuere in [11] re privata, studebat ea non sub cavo terræ cespite [12] abscondere, aut ærugini consumenda tradere, furibusve diripienda relinquere, sed amicos evangelicos de his conquirere, qui se in æterna tabernacula valerent recipere. Erat namque largus erga indigentiam inopum, refocillator pauperum et secundum scripturam pater orphanorum et pro viro matribus eorum. Oppressis adminiculabatur, inopum miserebatur, suaque pro Domino relinquentibus pio affectu patrocinabatur. Tribulationem patientibus strenuus consolator aderat, et carcere præclusis, nec non divalium pœna subactis, ejus visitatio atque subministratio non deerat. Sed et quocumque pedem ferre libuisset, in manu illius elemosyna desudabat, quousque pauper occurreret, cui eam tamquam Christo committeret. Et quia moris est proficientium præterita boni operis exercitia a [13] mentis acie subducere, quo acutius ad ea quæ sunt artiora mentem valeant B defricatam ignire, atque jam jamque fessam, appetitu novi operis recreare, viro beato non satis erat talibus ac tantis virtutum insignibus cluere [14], sed reminiscens perfectionis decessoris sui, ardebat cupiditate martyrii, minus se deputans habere perfectionis, qui nondum pro Domino morti tradidisset etiam officia corporis. Doloris namque illius interni amaritudinisque animi [15], quo flagrabat amore martyrii, testes erant lacrimæ, quæ solent prodere intima conscientiæ, quas in recordationem beati Lantberti solitus erat dolor elicere, genarumque orbes assidua humectatione alluere. Unde inter pias exuberationes fletuum, alta suspiria pulmonum, crebro talia conquestus est: *O me infelicem terque miserandum, cujus se peccata in tantam sustulere congeriem, ut non idoneus dignusque possim reperiri consortio tanti viri, martyrii triumphum subeuntis* [16] *palmamque victoriæ* [17] *invadentis* [18]. Sic sic [19] nimirum imperfectionis sese arguebat, ut quo magis perfectus, eo sibimet videretur exiguus. Minusque oculum mentis tendebat in his quæ in se jam et victore Christo subegerat, et satore bona nutriverat [20]; sed ad ea capessenda C aciem inreverberato tendebat obtutu, quæ nondum ob conservationem humilitatis Christi ei discreta largitas attribuerat, attendens illud quod a sancta præcipitur Scriptura: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam.* His igitur et talibus exercitiis in gymnasio sanctæ Ecclesiæ per annos duodecim exercitus [21], his palestricis certaminibus contra carnis hostes aerisque principes est præliatus.

Corpus S. Lamberti Leodium transfert.

3. Cap. III. Anno autem ordinationis ejus duodecimo, crebras sibi prodidit perlatas sub noctis quiete visiones, quibus se commonitum fatebatur, uti a Trajectensi [1] oppido, ossa sancti Lantberti levaret [2] et [3] in locum quo celebratam ejus passionem nosset, iterum humanda reduceret. Quarum admonitio ejus animum inæstimabili recreavit gaudio. Attamen in quodam meditullio positus, cum neque visioni certam fidem tribueret, neque omnimodis ei diffideret, quod sibi erat occultum, judicavit a Domino [4] quærendum. Nam indicto cunctis, tam monasterialibus quam et civitatis clericis, nec non et [5] laicis jejunio, quæ sibi divina voluntas de his agere præciperet, magnopere requirere studuit. Tandemque edoctus, ancipiti submota sententia, tertio decimo anno sui præsulatus [6], cœtu [7] clericorum [8] sibi adjuncto, nec non populari agmine coacto, accitis etiam venerabilibus episcopis et sacerdotibus, tumulum venerandi viri [9] adiit [10], ibidemque spirituales observantes excubias, divinitatemque pulsantes precibus, honorantes laudibus, rogabant, ut quæ antistiti suo facienda mandaverat [11] quo perficerentur, cœptis annueret, secundosque proventus attribuendo, suam voluntatem, ut taliter fierent, cunctis palam ostenderet. Quorum piis votis omnipotentiæ [12] divinitatis annuere libuit. Nam cum maxima veneratione E urnam qua sanctissimus cinis conditus servabatur adeuntes, absque aliqua difficultate busta beati viri ex loculo protulere [13], et cum magno gaudio qua venerant pedem [14] referentes, in loco quo passus est terræ mandavere [15]. Quantis autem, qualibusve miraculis [16] suum velle Dominus [17] in tali facto per omne iter reversionis eorum commendarit [18], scedula gestorum ejusdem sancti pontificis adnotata continet. Fabrica autem [19] ejusdem basilicæ, qua beati viri conditæ sunt reliquiæ, qualiter ab eodem viro sancto [20] Hugberto ordinata sit [21], quia oculis videntium se offert, de ea aliquid dicere supersedi [22].

AUCT. JON.

Plebem suam prædicatione et exemplo ad christianam vitam informat, multosque ab idololatria ad veram fidem adducit, præsertim in Arduenna, in Taxandria et in Bracbante

4. Cap. III. His peractis, vir Domini Hugbertus, ut Scriptura clamat, de virtute in virtutem proficiens, ardebat videre Deum deorum in Sion. Et sciens dictum ab apostolo: *Ea quæ retro sunt oblitus, in ea vero* [1] *quæ ante sunt extendens me, persequor ad bravium supernæ vocationis,* magis magisque [2] jejunio et vigiliæ caritatique animæ et corporis operam dabat; et subditorum curam gerens, tamquam fidelissimus dispensator, verbi triticum conservis suis [3] toto nisu [4] subministrabat. Nec tamen dominici immemor exempli [5], de quo legitur: *Cœpit Jesus facere et docere,* ea quæ discipulis observanda voce prædicabat, qua diligentia operanda [6] essent suis actibus prætendebat. Instabat [7] juxta apostoli mandatum prædicans opportune importune. Tantaque eum verbi gratia [8] et dulcedine sermonis [9] virtus Spiritus sancti donaverat, ut non modo e vicinis, verum e longinquis et a se valde semotis [10] partibus [11] ad eum populi concurrerent ac de potestate faucibusque [12] diaboli se erui atque in regnum Christi gremiumque [13] sanctæ Ecclesiæ per baptismi gratiam transferri gauderent, idolorumque cultum, nec non profanum eorum observationis ritum cum auctoribus

— [11] *om.* B², C. — [12] (t. c.) c. t. B⁵. — [13] *om.* B³. — [14] *prius* eluere, *corr.* elucere B²; elucere C. — [15] (am. an.) amoris B⁴. — [16] subeunti B *(præter* B⁶), C¹ — [17] martyrii C¹, C³. — [18] invadenti B *(præter* B⁴ *et* B⁶), C¹; (p. v. i.) *om.* B⁴. — [19] *om.* B⁴. — [20] tribuerat B⁴. — [21] exercitatus C², C³; et *add.* B⁵.

Num. 3. — [1] Trejectensi A², B⁶. — [2] (s. L. l.) s. l. L. B, C¹; l. s. L. C³; levans s. L. C². — [3] *om.* C. — [4] Deo B⁶. — [5] *om.* B⁴. — [6] (s. p.) p. s. C. — [7] sibi *add.* C. — [8] laicorum B³, B⁴, B⁵, B⁶. — [9] (v. v.) viri Dei C. — [10] adire B⁶. — [11] (f. m.) m. f. B⁶. — [12] omnipotentia B⁴; omnipotentiam B⁶. — [13] protulerunt B⁴. — [14] *om.* B², C¹. — [15] mandaverunt B⁴. — [16] *prius* miraculum *et supra lin. corr.* signis B⁵. — [17] (s. v. D.) D. s. v. C¹; s. D. vellet B⁵. — [18] commendare B⁶; commendaverit B⁶. — [19] *om.* C¹. — [20] (v. s.) s. v. B, C. — [21] est B⁴. — [22] supersedit B².

Num. 4. — [1] *om.* B⁴. — [2] ac magis B⁴. — [3] (c. s.) s. c. B⁴. — [4] (t. n.) *om.* B⁴. — [5] (i. e.) e. i. C. — [6] obseranda B⁴. — [7] Instabatque B, C. — [8] (v. g.) g. v. B, C. — [9] *om.* B⁶. — [10] remotis C. — [11] *om.* B, C, *sed supra lin. add.* locis B³, B⁵. — [12] fascibusque C¹, C², *corr.* B². — [13] et gremium B⁵. —

AUCT. JONA.

eorum respuentes [14], ita [15] olim sibi veneranda templa terræ coæquarent, ut pulverem [16] eorum veluti immunditiam detestantes per diversa dispergerent. Omnem namque Arduennam [17] hisce cultibus hactenus mancipatam, in brevi sacrilega servitute [18] liberatam [19], famulitio Domini subjugavit. Si qui autem, facessente [20] generali [21] idolorum cultu, superessent qui more sacrilego aut pulveris eorum reverentiam haberent [22], vel cetera hujusmodi observari debere usu nefando putarent, hos [23] ad se deductos triennii pœnitentia plectebat. Sicque præliator Domini strenue adversarias insequendo ac proterendo virtutes, imperium Domini in fines eorum longe lateque ampliavit [24], ut in Texandria et Bracbante eorum detegendo insidias [25], eos penitus annullaret, effigiesque eorum populi Christi gratia illuminati confringerent penitusque abdicarent. Ab his autem a [26] quibus deorum, immo dæmoniorum, templa subvertebantur, Christo Domino præclara in honore sanctorum martyrum templa per sanctum Hugbertum construebantur et honorabantur. Sic itaque [27] vir Domini circum-
B quaque Christi prædicando mysteria, populos ab alta cæcitate levatos lumine scientiæ reddidit conspicuos, ut de [28] eis veracissime dici posset : *Populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit [29] magnam, et habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis;* regnoque Francorum a Deo donatus lucerna luminis [30], ei superadderet [31] ornamenta salutis.

Mulierem ob violatum diem dominicum manibus divinitus mulctatam sanat.

5. Cap. v. Interea dum sacratissimus Domini famulus, curam gregis gerens [1] parochiamque [2] suam circumiens [3], ovilis sibi commissi curam gereret, ne qua luporum versutia in ea [4] aditum [5] inveniret, et in villam cui Wioh [6] vocabulum est devenisset [7], et secunda dominica temporis quadragesimalis [8] adesset, mulieris cujusdam pulsatus est necessitate, ut et cum quanta [9] reverentia dies resurrectionis dominicæ [10] coli debeat Dominus ostenderet et cujus sanctitatis præsul idem esset declararet [11]. Nam cum jam [12] dicta mulier, posthabita dominici diei reverentia, panifico, quamquam jussa [13], deserviret ministerio, manus illæ quæ sacram sollemnitatem ob sui insolentiam temerare tentaverant [14] subito obriguere; arescentibusque a sanguinis humectatione venis
C ac nervis siccitate contractis, adeo stupidæ [15] sunt redditæ ut ungues ejus palmis ambabus viderentur infixi [16]. Quæ tanta necessitate adstricta [17], unum sibi solummodo restare remedium credidit [18], ut virum Dei adiens, cujusmodi urgeretur necessitate exponeret, atque eas quas sibi temeritas abstulerat, per ejus [19] orationem sibi reddi manus flagitaret. Neque [20] spes eam fefellit. Nam exeunti viro Dei ab ecclesia obvia mulier ad pedes proruit, quæ eam [21] urgeret necessitas exposuit, subsidiumque quo ab eo posset [22] erui postulavit. Cui vir Domini : *Vade,* inquit, *et deinceps a [23] tali præsumptione abstineto, et emendationem tuam sanitas consequetur.* Cujus promissionem non Dominus in longum distulit, sed statim D
opere [24] complevit. Nam manus illius, dudum pallido perfusæ colore, in genuinum sunt revocatæ repente [25], siccitasque peregrina sospitati cessit; et [26] recepta sanitate pristina, creatori omnium benedixit, atque Dei famulo pro se oranti gratias reddidit.

Precibus suis impetrat pluviam

6. Cap. vi. Huic mirando operi successit aliud [1], veterrimis Heliæ [2] atque Helysei miraculis conferendum. Nam cum operi cuidam in vico Gabelio instaret, atque [3] siccitate sui fluvius Mosa cursum navibus denegaret, utpote tempore autumni instante, quo permaxime solent fluviales aquæ detrimenta sentire, difficultate sibi [4] operis cœpti [5] nuntiata, primo [6] paulatim mœroris concepit; sed deinceps in omnipotentia divina confisus, discipulis ait : *Nostisne quisnam ille fuerit qui tribus semis annis clausos cælos [7] verbo aperuit [8], aridumque aerem pluvia [9] humectaverit ac terram diu negata prole fecundaverit?* Tunc unus discipulorum se bene nosse respondit, Heliamque [10] id fecisse confessus est. Ait vir Dei [11] : E
Equidem ipsum et nos Deum colimus [12], ipsiusque virtus, quæ in veteribus potentialiter emicuit, nequaquam in nostro tempore vetustate aut impotentia [13] emarcuit. Ideoque nos jejunio atque orationibus ejus omnipotentiam pulsemus, et ejus misericordiæ quæ sibi fuerint visa de his agenda relinquamus. Igitur mox ut poplitibus curvatis orationem fudit, cæli serenitas tetra caligine obducitur, coactoque in nubes aere, sensim pluvia cœpit demitti. Post vero paulatim et per incrementa gliscendo, in tantam nimborum excrevit [14] magnitudinem, quoadusque [15] fluvius, qui dudum etiam bidentibus transmeabilis [16] erat, ripas alvei sui ad summum usque compleret, voluntatique servi Dei adeo famulatum præberet, ut opus quod cœperat absque [17] ullius rei difficultate lætus perficeret [18].

Dæmonem ab energumena expellit.

7. Cap. vii. Alio itidem tempore, cum jejunium triduanum, quod more sanctæ Ecclesiæ universaliter celebratur, et græco vocabulo lætaniæ, latine vero rogationes nominatur, instaret, gloriosus Domini pontifex juxta consuetudinem suæ ecclesiæ per oppida et castella cœpit discurrere, semenque verbi Dei in agro cordis audientium F
seminare. Veniensque Trejectum [1], juxta consuetudinem, cum clericis [2] populique agmine et victoriosissimis Salvatoris insignibus, crucis videlicet [3] vexillis, necnon et sanctorum piis reliquiis ab oppido egreditur, peragraturus cum precibus agros, ut Dominum tanto [4] precaretur ambitiosius quanto id faceret humilius. Cum igitur solito verbum Domini seminator egregius in agro cordis humani jaceret, intonando salubriter : *Si me,* inquiens [5], *superni judicis præconem [6], attenta cordis aure audieritis et ea, quæ vobis [7] loquor [8],*

[14] respuerent B, C. — [15] atque B, C. — [16] (u. p.) pulveremque B, C. — [17] Ardennam B^2, C^2, C^3. — [18] virtute B^4. — [19] liberam B, C. — [20] fatescente C; fatiscente B^5, B^6; invidia *add. corr.* B^3. — [21] *om.* B^4. — [22] *om.* B^4. — [23] *om.* B^1. — [24] ita *add.* B, C. — [25] (d. i.) i. d. B^6. — [26] *om.* C^3. — [27] (S. i.) Sicque B, C. — [28] (ut de) unde C^1, C^2. — [29] (l. v.) v. l. B^5, B^6, C. — [30] (l. l.) lum. luc. B^6. — [31] superaddidit C^3.

Num. 5. — [1] (g. g.) ger. gr. C. — [2] que *om.* C. — [3] circuiens A^1. — [4] eo B^2. — [5] (in ea ad.) ad. in eo B *(præter* B^2), C. — [6] Wioht B^3; Wiob B^4; Wihe B^5. — [7] adisset B^4. — [8] (t. q.) q. t. B^4 — [9] qua B^4. — [10] (r. d.) d. r. B^6. — [11] ostenderet B^4. — [12] *om.* B^1, B^5, B^6. — [13] jussu A^2. — [14] consuerant B^4 — [15] stupendæ *corr.* B^3, *prius* stipendæ. — [16] infixæ *corr.* A^1. — [17] coacta B^4. — [18] scilicet *add.* C^3. — [19] ipsius B^5. — [20] Nec B^6. — [21] etiam C^1, C^2 — [22] possit B^1, B^3, B^5. — [23] *om.* B^1, B^3, B^5, C. — [24] in opere C^1, C^2. — [25] (r. r.) rep. rev. B^4. — [26] *om.* B^6.

Num. 6. — [1] (s. a.) a. s. B^4. — [2] (v. H.) *voces substitutæ a corr. pro aliis erasis* A^1. — [3] at B^3, B^4, B^5. — [4] sui B^2; *om.* B^4 — [5] (o. c.) c. o B^4. — [6] primum B (*præter* B^2), C — [7] (c. c.) cæl. cl. B^4. — [8] aperuerit *corr.* B^5. — [9] *om.* A^2. — [10] que *om.* B^4. — [11] Domini B^6; (a. v. D.) *om.* A^2. — [12] (i. et nos D. c.) et nos i. consulimus D. B^4, C^2. — [13] potentia B^4. — [14] exercuit C^3. — [15] quousque B^1, B^3, B^5. — [16] transmeabiles B^2. — [17] atque B^6. — [18] (l. p.) p. l. B^4.

Num. 7. — [1] Trajectum B^4. — [2] cleri B^1. — [3] et *add.* C. — [4] (D. t.) t. D. A^2. — [5] inquit B, C. — [6] (s. j. p.) p. s. j. B^4. — [7] nobis B^6. — [8] *ita* A^2 *et* B^2: *om. reliqui codd.*

auctore

A *auctore Deo supernaque gratia administrante* [9], *sanctorum operum exsecutione compleveritis, nulli dubium* [10] *quin æternæ patriæ* [11] *hereditatem sorte felicissima mecum adepturi sitis;* repente invidus ille [12] verbi Dei inimicus, qui illud aut [13] funditus [14] volucrum more [15] rapere aut certe ei zizania solet interserere [16], quantum sibi ea quæ a servo Dei gerebantur displicerent coactus est invidia cogente monstrare. Nam subito vas olim sibi appetibile, mulierem scilicet, per prævaricationem primam amicissimum [17], ingressus, magnis inconditisque vocibus cœpit [18] perstrepere et silentium, quo verbum Dei audiebatur, sui importunitate clamoris perturbare. Hac itaque vociferatione tetrica vir Dei [19] audita et cognita, ad se quidem decurrenti primo signum crucis objecit, deinde alapam eidem impressit [20] atque silentium imposuit. Statimque mulier in terram corruit, ita ut crederetur exanimis. Sed cum diutius jaceret, ab ore ejus quædam sanies diu profluxit [21], atque post hæc dæmone caruit.

Proximum nuntiat diem judicii.

8. Cap. viii. Indidem [1] autem Domini [2] famulo discedente, et in villam cui Haimala [3] nomen est [4] adveniente, cum jam solis jubar terras desereret [5] atque sui recessu umbris tellurem obduceret, artus diutino labore defessos voluit relevare lectulo superpositos. Cum ecce quidam ejus [6] puerorum [7] aforis venientes, nuntiant cæli faciem a solito mutatam, ignearumque acierum rubore perfusam. Quod ille audiens intima domus liquit [8], aciesque illas diu consideravit, et alta suspiria trahens, dixit: *En signis evidentibus ruinam mundi jamjamque imminere elementa testantur, diemque extremi examinis ea etiam quæ voce carent proloquuntur. O beatum illum, quem tantum examen non reppererit* [9] *imparatum, et qui, conscientia se defendente, securus operietur illum ultimum maximumque conventum.*

Incendium signo crucis extinguit.

9. Cap. viiii. His dictis, alii adsunt [1] nuntii, qui dicerent domum illius incendio conflagrare. Quo audito vir Domini concite illuc pergit [2], obicemque se igni intrepidus opposuit, dicendo [3]: *Si divinæ voluntatis est ut hoc cremandus occumbam incendio, in potestate ejus cui nemo mortalium resistere potest, fore non ambigo.* Elevatisque manibus signum crucis injecit, Deumque sibi adjutorem fieri [4] invocavit, canendo: *Deus, in adjutorium* [5] *meum intende*, et reliqua. Mirumque in modum ignis ille permaximus, qui advenienti sacerdoti aditum ostii flammas vomendo negaverat [6], repente ejus suffragantibus meritis vires perdidit; subitoque in soporem conversus, nil detrimenti aut læsionis eidem [7] ædi reliquit. Tunc E vir Dei [8] addidit: *Cernitis*, inquit, *quod invidus ille totius bonitatis, qui hodie auditorio nostro perturbationem excitavit, nunc nos nec paulisper quieti indulgere sinit.* His dictis, officium completorii cecinimus, cubitumque secessimus.

CAPUT II.

S. Hubertus, ex vulnere decumbens, per angelicam visionem docetur se intra annum moriturum. Ecclesiam consecrat in Bracbante. Ultimus ejus morbus.

Grave vulnus, casu inflictum, patienter sustinet. Suos in procella periclitantes orando servat.

10. Cap. x. Post hæc, cum opus apostolis familiare, id est capturam piscium, in prædio quodam, Niviella [1] cognominato, construeret, et ipse cum ceteris eidem operi instaret, sudesque cum multa [2] vi, utpote silicum [3] densitate et duritia obstante [4], infigerentur, vir Domini ad momentum super unam earum manu superposita sustentari voluit. Unus autem famulorum toto nisu ictum eidem stipiti jam libraverat: cujus impetum retinere non valens, manui [5] illius illisit digitosque confregit. Talique læsura suscepta, domum sub celeritate rediit. In crastinum vero, eidem operi curam nobis impendere atque instare præcepit. Cujus dicto parentes, conscensa [6] navi adnavigavimus [7], eosdem fixuri sudes [8]. Sed paululum a terra secretis [9] mox violentia venti nimborumque procella sese obviam tulit, valideque navem sui impetus violentia contorsit, intimoque gurgiti demersit; omnesque qui in eadem advecti fueramus navi, ilico profunditas [10] miserabiliter [11] absorbuit pelagi [12]. Sed pius sacerdos, nostri periculum naufragii audiens, ægre tulit, suspiriis ingemuit, lacrimis oculos atque ora rigavit, Dominumque [13] his vocibus exoravit: *Tu, Domine Jesu Christe, cui calcanti mare sicca dorsa præbuit æstumque suum tuo verbo coercuit, nimbus etiam* [14] *fremens tumorem deposuit atque spiritus violentia tui imperio oris* [15] *cessit: quæso, succurre* [16] *famulis tuis naufragia patientibus, salventurque* [17] *tua potentia quos jamjamque absorbuere procellosa discrimina.* Mihi quoque, qui hæc F scripsi, in eodem naufragio tale quid [18] accidit. Cum ejusdem periculi particeps [19], sub aquarum mole pressus, huc illucque aquæ violentia volverer [20], pars tunicæ meæ [21] palo cuidam inhæsit libertatemque exeundi bis terque conanti denegavit. Subitoque ad memetipsum conversus dixi [22]: *Succurrat mihi, quæso* [23], *per intercessionem patris mei, virtus tua, Deus* [24], *cujus manus* [25] *formavit mare et aridam.* His [26] dictis ab impactione illa sum solutus, et cum omnibus condiscipulis meis a profunditate illa [27] pelagi [28] liberatus [29] atque [30]

— [9] prædico *add. corr.* B^5. — [10] sit *add. corr.* B^5. [11] vitæ A^2. — [12] (i. i.) ille inv. C. — [13] voluit (aut *om.*) C. — [14] *om.* B^4. — [15] (v. m.) m. v. B^6. — [16] (aut-inters.) *om.* C. — [17] amicissimam A^2. — [18] (i. v. c.) c. i. v. B^4. [19] Domini B^4. — [20] (e. i.) i. e. C^2, C^3. — [21] profluxum B^3.

Num. 8. — [1] Inde B^5, B^6. — [2] Dei C^2, C^3. — [3] Haamala C. — [4] *om.* B^4. — [5] (t. d.) d. t. B^4. — [6] *om.* B^4. — [7] (e. p.) p. e. A^1. — [8] reliquit B^4. — [9] reperit B^3 (*corr.* reperiet), B^6, C^1, C^2.

Num. 9. — [1] (a. a.) ads. al. C^3. — [2] perrexit C^3. — [3] ita dicendo B, C. — [4] futurum B (*præter* B^2), C. [5] adjutorio C^1, C^2. — [6] negavit B^4. — [7] ejusdem B^5. — [8] Domini B^6.

Num. 10. — [1] Nivella B^4, C. — [2] magna B^6. — [3] licicium B^6. — [4] stante C. — [5] manu B^6. — [6] ascensa B^4. — [7] annavigavimus A; anavigavimus B^4. — [8] (a. e. f. s.) e. f. s. a. B^4. — [9] semotis C. — [10] pelagi *add.* B^6. — [11] mirabiliter B^5. — [12] in pelago (*prius* pelagi) B^3; *om.* B^6. — [13] que *om.* C^2, C^3. — [14] que B^4. — [15] (i. o.) o. i. B^6. — [16] (q. s.) s. q. C^3. — [17] *prius* salvetque A^1. — [18] aliquid B^6. — [19] participes B^4, C. — [20] volveretur B^6. — [21] suæ B^6. — [22] (m. c. d.) semetipsum c. dixit B^6. [23] Deus *add.* B^5 — [24] *om.* B, C. — [25] *om.* C^1, C^2; imperium C^3. — [26] Hisque B, C. — [27] *om.* B, C. — [28] *om.* B^4. — [29] *om.* C^1, C^2; terræ C^3. — [30] ac B^4; *om.* C. —

luci

AUCT. JONA. luci[31] redditus[32]. Sacerdos interea Domini graviter accepti vulneris doloribus cruciabatur, ita ut nec somni quiddam[33] dolore instante percipere permitteretur, tribusque mensibus ex digitis ejus tabo fluente[34], acerrimo cruciatu vexaretur[35]. Nec tamen dolor, quamquam[36] acerrimus, ejus impediebat intentionem; sed magis magisque in laudibus[37] Domini atque psalmorum sese[38] occupabat decantatione; illum pœnitentiæ psalmum crebris iterationibus lacrimosisque rugitibus humiliter canendo : *Miserere,* inquiens[39], *mei*[40], *Deus, secundum magnam misericordiam tuam.*

Ab angelo sibi in somno apparente proximæ mortis praemonitus,

11. Cap. xi. Una autem noctium, dum tribulationis magnitudine pressus, in soporem membra solvisset, quidam ei cælicus[1] nuntius adstitisse visus est et talia protulisse : *In tribulatione invocasti me, et liberavi te et exaudivi te.* Et simul, hæc dicendo, ostendit illi aulam pergrandem, novitate atque pulchritudine præstantem, et ait : *Multis equidem mansionibus pollet domus patris mei : e quibus omnibus ista delecta est tuæ habitationi, ut cedat tibi perpetua hereditate.* Excessum vero ejus in hæc verba prædixit : *Post anni vertentis circulum solvam tribulationis tuæ vinculum, et eripiam te et magnificabis me.* Hoc vir Domini oraculo percepto, alta mentis indagatione considerabat visionis magnitudinem vimque dictorum; sed et tempus et horam sollicite corde notabat, quo sibi hæc delata susceperat. Visionem autem eamdem quibusdam discipulorum suorum tunc temporis enarrare curavit. Sui autem non immemor, quo propinquiorem[2] sui cognovit resolutionem, eo se servituti divinæ reddidit promptiorem; instabatque in orationibus attentius, in jejuniis enixius, in elemosynis profusius per spatium prænuntiati sibi anni totius.

B

operibus piis magis insistit et locum sepulturæ suæ designat.

12. Cap. xii. Igitur[1] cum sciret imminere tempus quo anima ejus ergastulo corporis resolvenda foret, discurrens per memorias sanctorum et loca orationum, per eorum intercessionem Domino[2] commendabat suam resolutionem. Nam veniens ante sepulchrum beati Lantberti in basilicam quam ipse condiderat et pia ossa inibi terræ mandaverat, orationi diutissime incubuit, solitoque fonte lacrimarum genas rigavit[3]; aramque deosculans, fratribus circumstantibus semet humiliter commendavit. Progediensque inde, basilicam quam ipse sub honore beati Petri principis apostolorum Domino dedicaverat, oraturus adiit. Inde etiam ante altare quod in honore beati Albini in eadem basilica Domino consecraverat, diutius curvatis genibus orationem profudit; moxque[4] ab oratione surgens dixit : *In memoria æterna erit justus,* et reliqua. Conversusque ad parietem, et protentis[5] per eum brachiis locum sepulchri sui permensus, ait : *Hic defossa humo locus meæ sepulturæ paretur; nam istud corpus miserrimum istic collocari disposui; precorque ut meæ migrationi vestris precibus adminiculemini. Instat enim tempus, quo hæc torpentia membra spiritus relinquat, judicique suo præsentandus*

C

D

occurrat. Non multum igitur temporis interfluxit, quo id juxta quod vir Dei super sepulturæ suæ celebratione more præsago actitandum fore disposuerat, nos fidelissimi ac devotissimi[6] ejus famuli flebiliter executi sumus. Nam[7] triginta[8] dierum spatio evoluto, spiritu ejus in astra ab angelis feliciter evecto[9], sacrum corpus illius ad eumdem tumulandum adveximus locum.

Ecclesiæ dedicatione in Bracbante peracta

13. Per idem vero tempus, licet vocationi suæ haud procul vicinus, rogatu tamen quorumdam illustrium virorum Bracbantum perrexit, basilicam novo opere constructam Domino dedicaturus. Cumque quo precabatur, utpote nomen laudemque Domini propagaturus, lætabundus advenisset, et domum illam, sicuti petebatur, sanctificaturus esset, discipulorum quidam[1], officio præpositus[2], ejus[3] voluntatem atque possibilitatem requirere studuit, dicendo : *Visne, pater, longe protrahi officii moras, anne*[4] *succingi?* At ille, cujus cor perfectionem semper desiderabat[5] : *Nihil,* inquit, *remaneat perfectionis*[6] *quin, prout vales, et morose et cum integritate cuncta compleantur.* Cœpto ergo officio insistens, adjunctis sibi presbyteris diaconisque[7] nec non omni ecclesiæ gradu, cum magno illud honore et reverentia, sicuti et revera idem officium postulat, ad finem usque perduxit; domumque illam tam in hostiarum oblatione quam et sacerdotali benedictione, nec non incensi super aram turificatione, acceptabilem Domino prorsus reddidit. E

et prolixa concione ad plebem habita,

14. Sciens autem illud potissimum amplecti a Domino[1] templum quod non latomorum diligentia compactum aut[2] cæmentariorum arte levigatum pictorumve[3] diligentia comptum, sed illud potius quod virtutum exercitiis est conspicuum, de quo ipse dixit : *Qui diligit me, diligetur a patre meo: et pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus,* et de quo per prophetam dicitur : *Inhabitabo in eis et inambulabo;* et de quo apostolus : *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos;* et item : *Corpora vestra templum*[4] *sunt Spiritus sancti,* et multa his similia admonendo, sermonemque exhortationis ab hora tertia usque in horam sextam protrahendo, satagebat verbo suæ prædicationis parare in cordibus credentium Domino templum decoris, dicens cum Johanne : *Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus;* itemque : *Pœnitentiam agite : appropinquabit enim regnum cælorum.* F
Admonebat etiam unumquemque attendere mortis vicinitatem[5] et mortalium cursum labilem, et consilium salubre suggerebat, dicendo : *Quisquis vestrum, o carissimi atque amantissimi filii, criminis cujuscumque se sentit perpetratione maculatum atque fovea majoris peccati absorptum, cito salubre medicamentum suo superponat vulneri, dum judex manum misericordiæ porrigit pœnitenti. En patet, dum advivitur*[6], *janua misericordiæ, quæ post mortem obstruetur, sola patente quæ contemptores præceptorumque dominicorum desertores puniendos suscipiat porta gehennæ. Alta quisque consideratione quid fuerit, quid sit, quidve post modicum*

[31] lucique C^3 — [32] sum *add.* C^1, C^2. — [33] parum C^1; quidquam C^2; quidam C^3. — [34] cum *add.* C^2 *et corr.* B^2. — [35] vexabatur B^6. — [36] licet B^4. — [37] (i. l.) *om.* B^6. — [38] *om.* B^4. — [39] aiens B^4. — [40] (i. m.) m. i. C^3.

Num 11. — [1] cælitus A^2, B^2, B^3, B^5, C. — [2] *prius* propinquior est (propinquiorem *corr.*) B^3.

Num. 12. — [1] Iterum B^2. — [2] (e. i. D.) i. e. Deo C^1. — [3] rigans C^3; oculis lacrimis perfusis *add.* B, C^1, C^2. — [4] Itaque *corr.* A^1. — [5] protensis B^1, *corr.* B^3 (*prius* portentis); pertentis B^4. — [6] (a. d.) *om.* C^1. — [7] quoniam B, C. — [8] trigesimo B, C. — [9] (a. a. f. e.) f. ab ang. e. C^1; f. e. ab ang. C^3.

Num. 13. — [1] (d. q.) d. qui tum B^2 (*prius* d. qui dum), C^1; quidam discipulorum ejus qui tunc C^3. — [2] erat *add.* C^3. — [3] *om.* B^1. — [4] an C^3. — [5] desideraret B, C^1, C^2. — [6] imperfectionis C^3. — [7] et diaconis C^3.

Num. 14. — [1] (a. a D.) a D. ampl. C^2. — [2] *om.* B, C. — [3] ve *om.* B, C. — [4] templa B (*præter* B^4), C^1, C^2. — [5] jucunditatem B^3. — [6] adhuc vivitur B^2, *corr.* B^6, C^1.

futurus

A *futurus sit, perpendat; et in quo se*[7] *a præceptis Domini exorbitasse perspexerit, digna pœnitentiæ opera faciendo divinitatem sibi conciliet. Nam et mihi non mediocris insistit angor reminiscenti*[8] *ministerii mihi injuncti quanta debeat esse perfectio, et e contra quam sit temnibilis*[9] *vitæ meæ inofficiosa incorrectio*[10]. *Ecce judicis mei jamjamque considero a nuptiis reditum*[11], *cum tamen mihi desint lampades oppletæ bonorum operum perfectione caritatisque luce irradiatæ, quibus ejus terribili atque splendifluo digne valeam occurrere adventui*[12]. *En rationem positurus de talentis redit, mihique timeo dici quod servus negligens audivit : " Redde rationem villicationis tuæ " ; itemque : " Serve male et piger, oportuit te pecuniam meam committere nummulariis vel ad mensam, et ego veniens recepissem utique quod meum est cum usuris. Gregis mei te posui pastorem*[13] *exercitusque ecclesiastici*[14] *ducem; lactis eorum ubertate famem, lanarumque tegmine frigoris consuesti propellere*[15] *algorem. Præsentes ergo necesse est eorum salvationem, quorum te præposui præsulem. " Perpendite, quæso, quod mihi responsum quæve restet*
B *excusatio coram judice tanto, cujus adventum comitabuntur angelorum archangelorumque agmina sanctorumque*[16] *spirituum præclaræ phalanges, in cujus adventu cælum ut liber plicabitur, terra ignis ardore concremabitur*[17], *injustisque pereuntibus, justorum chorus misericorditer ac*[18] *sublimiter*[19] *se a Domino coronatum gratulabitur. Nempe si qui ex vobis fuerint inventi digni cœtui illo cælesti connumerari, hos judici meo præsentaturus dicam : " En, Domine, isti sunt qui, me lituo verbi personante, in procinctu fidei contra adversarias virtutes tui nominis amore se armavere atque triumphantes tibi victoriosissimo Domino, per quem vincere quivere, coronas suæ reportant victoriæ. " Tunc quiqui illi fuerint, læti suos offerent Christo venienti manipulos, mecumque illa gratulatoria honorabuntur sententia, qua dicitur : " Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis*[20], *super*[21] *multa te constituam : intra in gaudium Domini tui; " et iterum*[22] *: " Venite, benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. " In quod regnum ille vos inducat qui pro vobis sanguinem suum fudit, ut et*[23] *vos ad cælum levaret, terrena petivit.*
C *Cujus*[24] *vos misericordiæ hodie*[25] *commendo; ut quia hactenus, illo opem ferente, vos prout potui rexi, ab eo deinceps regamini, et feliciter coronandi in paradisi amœnitates inducamini.*

inde discedens,

15. His et talibus adhortationibus cælestis curiæ acerrimus[1] atque facundus orator contionis suæ populos adhortatus est, intentosque ad audienda cælica jura reddidit atque benedictionibus confirmavit. Explicitoque officio, ad prandendum se cum sociis suis et discipulis[2] vertit. Ingressus convivii domum, oratione super mensam fusa, epulas benedixit, eulogiasque omnibus dedit; ipse autem ad prandendum quasi pransurus discubuit, sed cibo quidem carnali paululum indulsit. Cum vero pranderetur, oculis creberrime ad astra subrectis superorum inferorumque creatorem tam animi intentione quam verborum prosecutione assidue benedicere studuit. Interea die in vesperam vergente occasuque phœbeæ lampadis tenebras vocante, vir Domini[3] a mensa surrexit, iterque carpere delegit. Cum ecce unus anachoritarum, duodecim jam habens in eodem habitu annos, suggerendum ei arbitratus est ut paululum adhuc mero indulgeret. Sed ipse, his illius precibus renitens, respondit : *In regno Dei te videre merear. Scito vero certissime nequaquam hodie me*[4] *amplius hic potui indulturum.* AUCT. JONA.

gravi morbo oppressus decumbit;

16. His dictis, navem ascendit, ab eodemque loco secundo miliario secedit. Exeunte autem eo de navi, protinus omne corpus ejus frigore corripitur et sitis ardore valide aduritur; et quiescituro lectulus loco delecto[1] aptatur. Sed dum altus sopor fessos illius irrigat artus, inter ejus pueros repente inexorabilis[2] se discordia ingerit, ita ut ensibus districtis alterutram quisque mortem peteret, et qui citius posset, comparis sui animam ereptam superis dimittere gauderet inferis. Sed hisce perturbationibus viro Domini sopore soluto, protinus facessit omne litigium. Indidemque equo conscenso et usus clientum sustentatione, tandem E domui propriæ inducitur, noctis transacta non minima parte. Quo perveniens, consuetis orationum ferculis lacrimarumque poculis reficitur, sanctique altaris cornua deosculatur; et nimia pressus gravedine, lectulo superimponitur. Sicque a prima feria usque ad sextam ejus febre augmenta capiente, expers[3] somni[4], solummodo semet solabatur decantatione psalterii. Sed cum infusus corpori dolor nullo fine coerceretur, sacerdos Domini, secundum apostolum, quo amplius infirmabatur, eo fortior reddebatur, et quo citius videbat se[5] lucem mortalium relicturum, eo indefessius a Domino poscebat auxilium, ut scilicet citius ærumnis præsentis vitæ exemptus, interesse mereretur[6] angelicis civibus.

dæmonis illusiones depellit aqua et oleo bene dictis.

17. Cap. xiii. Quadam autem nocte, cum eum flagellorum ardor amplius adureret, subito inimica generi humano fraus diaboli adfuit, minasque et figuras sibi competentes prætendit, et pueris illius dormientibus vocibus belluinis frequenter increpuit. Sed athleta Domini huic non parmam teretem[1] objecit, nec contum vibravit spiculumve contorsit, sed psalmi unius decantatione versutiam ejus perculit. Cantabat enim : F *Qui habitat in adjutorio Altissimi*, et reliqua[2]. Tunc puerorum quemdam advocans, noctis horam requisivit, et quia media nox esset[3] audivit; atque adjecit : *O utinam tanta mora noctis jam subduceretur, et lux diurna, nostris ablata conspectibus, reveheretur.* His etiam adjecit : *Ne dubites hac in domo satanæ adesse præsentiam qui, humani exitii avidus, divini operis semper se insidiatorem ac persecutorem assiduis probat incursibus.* Cui puer : *O*, inquit, *pastorum optime, quorsum ista prosequeris, cum certum sit eum tuæ virtuti obviare non posse, nosque omnes tui præsentia ab incursione ejus*[4] *ereptos et salvatos, insuper et multos eorum tartareis vocibus ejulantes coram te adductos, tuamque præsentiam ferre non valentes,*

— [7] *om.* C^1, C^2. — [8] reminiscentis B (*præter* B^4), C^1, C^2. — [9] contemptibilis C. [10] incorreptio B^4, B^6; correptio C^1, C^3. — [11] (a. n. r.) r. a. n. C^3. — [12] (d. v. o. a.) a. d. v. o. C^3. — [13] custodem C. — [14] (e. e.) eccl. ex. C. — [15] (c. p.) p. c. B, C. — [16] que *om.* B, C. — [17] (t. i. a. c.) *om.* B^2, B^3, B^5. — [18] et B^4; *om.* C^2, C^3. — [19] *om.* C^2, C^3. — [20] (f. f.) fid. fuisti B. — [21] supra B^4, B^6, C. — [22] item B, C. — [23] et ut B, C. — [24] Cui A^2. — [25] (m. h.) h. m. B^4, B^5, B^6.

Num 15. [1] *prius* acerrimis B^3, B^5. [2] suis *add.* C^1. — [3] Dei B^2. — [4] (n. h. m.) m. n. h. B^4; n. m. h. C^1.

Num. 16. — [1] delicto B^3. — [2] execrabilis *corr.* A^2. — [3] inexpers B (*prius* expers B^2 *et* expers *corr.* B^6), C^1, C^2. — [4] somnii B^1, *corr.* B^2, B^3, *prius* B^5, C. — [5] (v. s.) s. v. B, C. — [6] comereretur C^1, C^2, *corr.* B^3.

Num. 17. [1] teretam C^3. — [2] cetera C^1. — [3] (m. n. e.) n. e. m. C. — [4] (i. e.) e. i. B, C^1, C^3; (t. p. a. i. e.) a. e. i. tua p.

pro

AUCT. IONA. *pro tuis meritis sanctis*[5] *ex diu obsessis corporibus abstractos et caligini æternæ damnatos? Et licet sua subtilissima ac sagacissima calliditate usus aliquid tuæ Deo amabili innocentiæ impugnationis ingerere conatus fuerit, in te tamen fidente in illum qui dixit : “ Venit enim princeps mundi hujus et in me non invenit quicquam „, nihil prorsus sui juris invenit.* Cui venerandus pontifex : *Hæc,* inquit, *optime locutus es, quoniam quæ corde optabas, sermonis officio prosecutus es. Ceterum jam nunc vade, aquaque sacerdotali consecratione sale admixto benedicta et ad effugandam inimici nequitiam orationum virtute impregnata*[6], *liquorque olivi, itidem apostolica auctoritate benedictus, huc deferatur. Quorum spargine atque litura mox ita effugabuntur*[7] *hinc inimici virulenta phantasmata ut amplius nobis sua non audeat inferre machinamenta.* Quo peracto, ipse consueto orationum D operi constanter insistebat, sacrumque officium septeno numero dicatum, antequam lux diurna fieret, Domino persolvebat.

CAPUT III.

S. Huberti obitus. Translatio corporis sancti Fura Leodium et ejusdem sexto decimo post anno elevatio.

Pie moritur. 18. Cap. xiiii. Jamque se[1] aurora die[2] sexta feria, paululum decrescentibus furvæ noctis tenebris, roseo repræsentabat splendore, cum B nos thorum ejus[3] circumambientes, unaque nobiscum egregius filius ejus Florebertus[4], præstolabamur gloriosam ipsius migrationem. Conversus autem sacer pontifex, circumstantibus ita proloqui cœpit : *Mi perdilecti*[5] *atque amantissimi filii, Christum jam nunc pro meis intervenite fragilitatibus. Jam enim terminus irrevocabilis vitæ meæ adest, quo jubeor luteum hoc habitaculum linquere et rationem ante judicem actuum meorum*[6] *positurus apparere. Et quia me imparem tanto examini, obsistente meorum mole peccaminum, persentio, utpote cui exeunti vitiorum acies tristesque phalanges offensionum occurrent, peto, precum vestrarum*[7] *clypeos opponite, et ut piam Christi majestatem propitiam habere merear deposcite.* Hæc beato viro, juxta quod scriptum est : *Justus in principio sermonis accusator est sui,* proloquente[8], persentiens pallidæ mortis proximam jam esse præsentiam[9], manibus ad cælum elevatis, et veste rugata oculis a lacrimarum fonte siccatis, dixit : *Oppandite ori velamen, quia depositum animæ, quod nunc usque vase fragili retentum*[10] *est, oportet tandem resolvi atque ab eo liberum egredi.* Canebatque symboli C verba, quo continentur fidei sacramenta, dicendo : *Credo in Deum Patrem omnipotentem,* et cetera. Iterumque[11] orationis[12] dominicæ verba serendo[13] : *Pater noster, qui es in cælis.* Inter quæ verba spiritum efflavit[14], angelicisque[15] admixtus cœtibus et evectus manibus, cælum[16] penetravit, sanctorum jungendus agminibus.

Sacrum ejus corpus Fura Leodium translatum, 19. Ejus autem migratio intulit superno conventui gaudium, eis autem[1] qui ejus consortio eatenus fruiti fuerant[2], gravem et pæne interminabilem luctum. Eratque videre pauperum fletibus ora rigata et pastoris se conquerentium destitutos opima[3] præsentia, monachorumque greges, jejuniis pallida ora gerentes[4] incultoque[5] habitu despectum[6] mundi protestantes, ad viri Dei inferiarum exsequias deducendas concurrere; quamque pie et sancte pontificis sui vita decucurrerit[7], sedulum eorum officium altaque devotio testabatur. Sane, eo spiritum reddente, E evangelium Christi[8] perlegitur; et eo perlecto, quæ mortuis debentur piæ officia sepulturæ præstantur. Etenim corpus ejus ablutum lymphis atque circumdatum tristibus peplis loculo superponunt atque elatum[9] a loco ejus obitus[10], qui vocatur Fura, Leodium transferunt : quæ loca a se differunt milibus triginta. Sane per omne iter reversionis[11] piæ oves, funebria exuviasque sui audientes deferri pastoris, ex omnibus villis et locis confluentes ultimum vale dicturi adveniunt. Omnis ætas, uterque sexus, curvus arator pannosusque bubulcus[12], dolorem lacrimis confessi, accedentes atque eminus[13] salutantes, pugnis etiam pectora verberantes, proclamabant : *Eh heu! quid nobis jam nunc restat salutis? En destituimur periclitantes benignisssimo periculorum nostrorum propulsatore, qui doloribus nostris consolator aderat, inopiæque miserator, orphanorum ultor, viduarum defensor, doctrinæque cælestis eximius doctor. Hujus præsentia diaboli fugabatur sævitia, seculi calcabatur pompa, et in uno isto omnia nobis erant doctrinæ atque operis*[14] *sancta*[15] *emolumenta.* Hisce vocibus planctibusque[16] similes jungebantur querimoniæ, F quousque supra scripto emenso spatio, in locum destinatum sancti ossa advexere præsulis.

20. Cum autem prope eumdem locum adventarent[1], plebis multitudo gradusque omnis ecclesiasticus cum reverendo habitu obviam sanctis processere exsequiis, ferentes crucis vexilla sanctorumque patrocinia necnon candelabra lumine radiantia, sed et aromata in tymiamateriis redolentia, psallentes quæ moris est[2] talibus officiis decantari carmina. Ut autem feretro viri Dei se junxerunt, dolor intolerabilis canticum cunctis interdixit, et luctum indixit, ita ut a fletu nemo[3] posset temperare; sed conquerebantur de sui pastoris, dolore magistro dictante[4], *solemni pompa*

B^6. — [5] (m. s.) s. m. B, C. — [6] pregnata C. — [7] effagabuntur A^1.

Num 18 — [1] *om.* C^2, C^3. — [2] diei C^3. — [3] ipsius B, C^1, C^2 : illius C^3. — [4] Florbertus B, C. — [5] perdilectissimi A^2. — [6] (a. j. a. m.) act. m. ante j. C^3. — [7] (p. pr. v.) v. quæso pr. C^3. — [8] prosequente B^4, C^3. — [9] (e. p.) p. e. C^1, C^2; (p. j. e. p.) præs. j. e. prox. C^3. — [10] (v. f. r.) f. v. detentum C. — [11] *om.* C^3.— [12] etiam *add.* C^3.— [13] memorans dicebat C^3. — [14] exhalavit C^3. — [15] angelisque B^3. — [16] ad cæl. B^2, B^3.

Num. 19. — [1] vero C^3. — [2] erant B^2, B^4, C^1, C^2. — [3] optima B^2, B^4, C^1. — [4] gestantes B^2, B^3, B^5. — [5] indultoque C. — [6] dispectum B^1, B^2, B^3, B^6 (*corr.* despectum); dispertum B^4. — [7] decurrerit B^3 *(prius)*, B^4, B^5 *(prius)*; discucurrerit C^2. — [8] *om.* B^2. — [9] elevatum C^1, C^3. — [10] (e. o.) o. e. B^4, C^3. — [11] (i. r.) r. i. C^3. — [12] (curvus-bubulcus) *eras.* A^1; *om.* A^2. — [13] cominus *corr. rec.* A^1. — [14] operi B (*præter corr.* B^5), C^2. — [15] *om.* B^6; sancti C^3. — [16] et planctibus A^2.

Num. 20. — [1] adventassent C^3. — [2] *om.* C^2. — [3] se *add.* C^3. — [4] (conq.-dictante) dol. dict. mag. conq. (de sui past.

intempestiva

A intempestiva subtractione. *O bone*, inquiunt, *pastor, necdum in viri perfectionem* [5] *animique robur evasimus, et jam tui fraudamur præsentia. Te doctore, insipientiæ locus non erat; te medicante, morbo cuiquam nostris sedibus animi aspirare fas non erat. En quid nobis restat, nisi lacrimæ nostræ solummodo, testes et solatrices miseriæ? Agnoscimus nostri degenerositatem animi, qua prævalente caruimus tanto pastore miserrimi. En tibi pro meritis jam redduntur cælici honores. Nos autem, grex tuus, orbati patre, prostituimur cunctis diripientibus velut inutiles oves. Sed petimus ut tua intercessio pia nos* [6] *juvet Christo adhærens, quæ nos cunctis bonis imbuit terra consistens.*

in basilica Sancti Petri sepelitur;

21. His et similibus dolori satisfacientes, sanctissima membra in beati Petri intulere basilicam, quam ipse beatus vir sua construxit munificentia [1]. Ibique faris [2] accensis, pervigilem noctem ducentes, davidicisque [3] canticis operam dantes, usquequo sol jubare suo poli terræque faciem perfunderet, perseveravere psallentes. B Post hæc autem induunt eum prout erat solitus indui divino altari assistens [4], subucula scilicet linea atque planeta. Tanta autem vultui ejus inerat pulchritudinis gratia ut potior videretur atque venustior mortuus quam olim fuerat vivus. Quæ cum fierent, discipulique ejus vultum sibi dudum optabilem atque amantissimum oculis perlustrarent, internum amorem animi non ferentes lacrimis testabantur, amicumque dolori luctum assumentes, hæc permixta singultibus verba reddebant : *O columna et tutamen decusque Ecclesiæ, sed et nostrarum animarum custos egregie, tuam exoptatam atque subtractam sitimus præsentiam; et quia in præsenti nostris profectibus inimicam tui sustinemus absentiam, neque datur nobis* [5] *suavissimam ac mellifluam tui* [6] *audire* [7] *eloquentiam, questus nostros lacrimis restat solari uberrimis, atque pietatem tuam summissis obsecrare precibus, ut qui hactenus te, pravitatis nostræ exigente miseria, contempsimus docentem, te apud Dominum intercedente, mereamur* [8] *videre faciem nostri judicis propitiam atque misericordem.* Omnes etiam astantes, genibus curvatis, submississque cervicibus, plantis ejus grata oscula libant, C et quia doctrinæ ejus segnes exsecutores fuerint proclamant, ob idque sibi indulgentiam dari suppliciter postulant. Deinde officia, prout res postulat, super eum peragunt cantionemque aptam depromunt, odoramentisque et lampadibus cum omni honestate, ut res funebria postulat, præeuntibus, loculo quo ipse prædixerat, humandus inducitur.

sepulcrum ejus prodigiis

22. Ut autem divinitas cunctis palam ostenderet, semper apud se vivere quem ab oculis hominum occuluerat terra sub arido cespite, locum sepulcri ejus tali dignata est miraculo venustare. Virga namque super sepulcrum ejus incisa est, quia ita res exigebat, contractior tamen quam utilitas poposcerat : sed postea inventa est duorum palmorum longitudine supercrevisse [1]. Quam nos, ob ampliandam Christi gloriam [2], et sancti viri perpetuam memoriam, ab eodem loco levatam parieti inseruimus conservandam.

augustiora gloriosum.

23. Post hæc autem cœperunt sancti viri reliquiæ virtutibus florere, locusque ejus sepulturæ crebris miraculis enitere. Nam creberrime quidam inter diurnum nocturnumque officium inibi peragentes, crebro se confessi sunt angelicas [1] voces exaudisse [2] de tumulo : quas, uti humanæ moris est imbecillitati [3], audientes timore nimio [4] perterriti, fugæ [5] sese credidere, timorisque magnitudinem mutatione loci declinavere. Quod nos audientes, innumeras Domino persolvimus grates, qui tali modo voluit commendare pretiosam mortem sui præsulis; fidentes quod eum alta beatitudine donaverat, quem tanta prærogativa signorum commendabat.

Anno decimo sexto post mortem ipsius, viri pii, cælestibus visionibus revelati,

24. Cap. xv. Anno autem sexto decimo felicissimi ejus excessus, ut [1] vocis Salvatoris veridicentia probaretur, dicentis : *Nihil opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur;* pastorum vicarium suum, quanti apud se esset meriti voluit ostendere, quatenus lux virtutum ejus sancti [2] coram hominibus fulgeret, et populi perfruentes suavitate signorum, glorificarent E Deum patratorem tantorum operum. Et quia membrum parsque magna erat civitatis supernæ, noluit eum Dominus super se positum [3] delitescere, sed cunctis ejus civibus in exemplum proferri [4]. Nam [5] Karlomanno rege tertio jam anno regni Francorum sceptra regente [6], æditui basilicæ, qua sancti viri [7] membra tegebantur, detexere [8] sibimet mandatum fuisse cælitus uti corporis beati viri busta indidem levarentur. Nec soli illi talia sibi referebant mandata divinitus, sed et aliæ quamplures personæ spectabiles et nobilitate animi præstantes. Quique ad alterutrum ea quæ viritim viderant, conferentes, quæsitu opus esse dicebant, quod sibi in talibus consilium, quidve foret agendum. Et diu, quaquaversum potuere, sententiam trutinantes, ad id tandem consilii pervenerunt [9], ut divinitas super his consuleretur, et super hac re ejus voluntas atque sententia præstolaretur. Igitur ad amica sibi subsidia se vertentes, orationi atque jejunio sese triduano mancipavere, utque voluntatem super hoc negotio Domini [10] nosse possent, ab eo totis nisibus poposcere. Ac [11] tertio tandem [12] jejunii die instante, duos libros super altare deposuere, F quorum unus sacratissimum evangelii retinebat [13] textum, alter vero benedictiones atque consecrationes, quibus missarum peragitur sacramentum; scilicet ut a divinis libris [14] addiscerent, quæ sibi de his agenda forent. Reseratum autem evangelium hanc primum legenti sententiam obtulit : *Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Dominum.* Liber etiam [15] sacramentorum in sui apertione hoc primum videnti objecit : *Dirige viam famuli tui.*

corpus ejus elevant et incorruptum reperiunt;

25. Quibus peractis noctem supervenientem vigiliarum celebratione hymnorumque decantatione reddunt festivam. Sed postquam croceæ luci noctis cessit pallor solisque splendori stellarum itidem fulgor, sacerdotes quique, junctis sibi aliorum ecclesiasticorum graduum turmis, item-

om.) C[3]. — [5] perfectione C[1], C[3]. — [6] (i. p. n.) n. i. p. A[2].

Num. 21. — [1] munificentiam B[3]. — [2] *ita omn. codd.*, facibus *corr. rec.* A[1]. — [3] que *om.* B[4], C[3]. — [4] consistens A[2]. — [5] *om.* C[1]. — [6] tuam B[3]. [7] adire *corr.* C[1]. — [8] mereatur A[2].

Num. 22. — [1] superexcrevisse *corr. rec.* A[1]. — [2] gratiam A[2].

Num. 23. — [1] *om.* B *(præter* B[2]), C[1], C[3]. — [2] audisse C[3]. — [3] (m. e. i.) i. m. e. B, C. [4] *om.* B[2], C. — [5] fuga C[1], C[3].

Num. 24. — [1] illud *add.* C[1]. — [2] *om.* B[3], B[6]. — [3] (s. s. p.) *ita omn. codd., ed. Roberti* sepositum. — [4] proferre B *(præter* B[2]), C[3]. — [5] *vox deleta a corr.* A[1]. — [6] gerente B *(præter* B[2]). — [7] Huberti *add. corr.* A[1]. — [8] dixere C. — [9] ventum est B *(præter* B[2]), C. — [10] (s. h. n. D.) D. s. h. n. C. — [11] *om.* C[3]. — [12] autem C[3]. — [13] *om.* C[3]. — [14] *om.* A[2]. — [15] enim A[2]; autem B[4].

que

AUCT. JONA. que populi ac procerum palatii agminibus, mane primo, dominica illucescente, basilicam [1] beati Petri adeunt, quo sanctissima viri membra silicea continebat urna, ferentes in manibus vexilla sacratissimæ crucis et candelabra, sed et diversa odoramentorum genera. Quo pervenientes, operculum a sarcophago sustulere; attamen gravitate pavorem cum reverentia indicente, non audebant plenius locum sepulturæ ejus oculis visitare : putabant namque more mortalium illud sacratissimum corpus a soliditatis compage sejunctum et pulveri redditum. Ne tamen, quia tantum opus cœperant, si relinquerent, imperfectionis argui possent, gravitate magistra leniter quique accesserunt; et introspicientes, gloriosum ejus corpus [2] nulla detrimenta passum, illæsum a dissolutione atque putredine reppererunt [3], et pro tabo atque putredine [4], quæ mos est mortalium [5] corpora [6] defuncta contrahere, aromatum more illud senserunt odorifico odore fervere. Caput autem illius oculis perlustrantes, vident vultum ejus, quod dictu quoque mirabile est, sudore perfusum [7], et velut noctis [8] opacæ roscidulis perfusum guttulis; B coronam vero capillorum alienam prorsus ab omni læsione, cæsariemque auctam et prolixitate et pulchritudine. Neque enim candore senili albebat, sed colore et visione sui, juvenis caput repromittebat : ita ut quamquam de resurectionis redintegratione veracissime a Salvatore dictum et fideliter a fidelibus constet susceptum : *Capillus de capite vestro non peribit*, tamen et in hoc tempore in hujus sancti viri corpore videretur impletum. Quod videntes omnes, qui undeunde [9] convenerant, gaudio inæstimabili corde concepto, etiam vocibus conclamabant : *O mundi fabricæ inæstimabilis conditor, o fili Dei, generis humani in initio mundi, socia Patris virtute, factor ejusdemque in fine redemptor, quis sensus tuæ poterit investigator esse potentiæ atque enarrator misericordiæ, qui in tuis servientibus tanta dignaris virtutum miracula ostendere? En hic quem cernimus tantorum prærogativa miraculorum pollere, nobiscum educatus, nobisque doctor est præfectus. Nos segnes et tepidi, vitam duximus sub torpenti negligentia; hic autem tuis mandatis obediens, per vitæ præsentis agones triumphalesque labores, a te coronatus exsultat in gloria. Adeo [10] namque mentis* C *impotes, vecordia hactenus sumus hebetes, ut nullius nostrum cogitationem talia tangerent, nec ut id fieri posset, confidentia armaret [11]. Quid ergo in examinis ultimi die dicturi, quidve facturi sumus, qui tanti viri consortio corpore quidem adhæsimus, virtutem autem minime contigimus [12]? Unum ergo et singulare remedium nobis restat, tibi omnia scienti actus nostros impuros confiteri, veniamque submissis animæ cervicibus deprecari. Quis namque tibi [13] similis in misericordia, qui non solum animas servorum tuorum in paradisi sedibus collocans [14], æternam eis felicitatem attribuis, sed etiam corpora eorum, naturæ quodammodo vim auferens, illibata custodis? Cujus enim meriti apud te iste nitet, cujus exuviæ tanto honore tantaque gratia pollent, ut præclusæ terræ ventre, vim quodammodo ei intulerint, ne [15] quod suum est ei liceret,* D *scilicet ne caro de terra sumpta terra fieret, sed contra legem mortalium etiam terræ mandata caro maneret! Ecce enim ad augmentandam tui nominis magnificentiam, non modo corporis integritas, vultusque venustas, sed et indumentorum ejus conservata est pulchritudo et quodammodo antiqua novitas.*

26. Eodem vero die hujusce rei fama circumquaque decucurrit, et per cunctorum ora volitans, ad palatium usque pervenit. Venit enim [1] et illuc nuntius, referens beatissimi viri corpus in conditorio, quo olim exanime est conditum, nunc oculis visentium se offerre ab omni prorsus corruptela alienum, vestesque illius, tamquam miraculi participes, nequaquam reperiri [2] aliqua deformitate degeneres. Quod postquam, fama vulgante, per cunctorum aures disseminatum est, certatim tam proximi quam et longinqui quique viri studuerunt illuc adventare et miraculum, quod Christus in servi sui corpore monstraverat, intueri. Ut autem in tanto miraculo Domini potentia potissimum magnificaretur et virtus nota redderetur, pars permaxima princeps clarissimus atque orthodoxus extitit Carlomannus. Qui talibus E auditis, regali solio exsilivit, unaque [3] cum uxore et primoribus palatii sui ad viri Dei corpus pervidendum [4] accessit. Et admirans potentiam Domini, virtutem ejus magnificavit, misericordiam collaudavit, et quia in diebus suis talia ostendere dignatus sit, gloriosum nomen ejus benedixit; nimioque gaudio permotus, inter pias laudes et gratiarum actiones, gaudio eliciente lacrimas fudit. Sed et [5] advenientium [6] itidem quisque fecit; gaudebantque osculari manus et pedes beatissimi viri, quem Dominus honorare dignatus est tanti prærogativa miraculi.

ipse Carlomannus princeps

27. Rex interea memorabilis Carlomannus, una cum optimatibus proceribusque sui palatii, sanctissimi viri membra, suavissimis et, ut ita dixerim, inenarrabilibus odoribus redolentia, sustulit ex vase sepulcri et loculo imposuit, et cum magna lætitia atque honore, necnon hymnorum decantatione, sed et candelabrorum lumine aromatumque suavissimo odore, detulit ante sacrum altare; ibidemque maxima ei munera devovit atque attribuit [1] : vasa scilicet argentea et pallia peregrino opere elaborata, necnon fun- F dos fundorumque redditus, itemque servos prædiorumque [2] incolas. Quæ singula testamento mandavit, et ecclesiæ, in qua sanctum corpus intulit, in perpetuam hereditatem delegavit; sanctique [3] viri ossa nobiliter inibi collocavit. Per cujus intercessionem, piamque interventionem tuam, Domine, supplices exposcimus pietatem, ut qui nostris excessibus gravamur, tua gratissima opitulatione a reproborum numero secerni, justissimaque damnatione liberari, atque in electorum consortio mereamur connumerari; cui est honor et imperium, potestas summa, pietas immensa, bonitas inexhausta, quem decet laus et gloria per cuncta seculorum secula. Amen [4]. — EXPLICIT [5] VITA SANCTISSIMI [6] HUGBERTI EPISCOPI ET CONFESSORIS [7].

illud defert.

Num. 25. — [1] ecclesiam C. [2] (e. c.) c. e. B^{6}, C^{1}. — [3] *om.* C^{2}. — [4] (reppererunt-putredine) *om.* B^{2}, C^{1}, C^{3}. — [5] mortalia C. — [6] *om.* C^{1}. — [7] (s. p.) p. s. A^{2}. — [8] nocte C. — [9] undique B^{2}, B^{4}, B^{5}, C. — [10] Ideo A. — [11] armarent B, C^{1}, C^{3}. — [12] contingimus C. — [13] tui C^{3}. — [14] collocas B^{2}, B^{3}. — [15] nec A^{1} *(prius)*, B^{4}, B^{5}, B^{6}, C^{1}.

Num. 26. — [1] autem B^{1}. — [2] *om.* C. — [3] que *om.* B^{3}. — [4] videndum C^{3}. — [5] *om.* A, B^{2}, C^{2}. — [6] adventantium A^{2}.

Num. 27. — [1] (d. a. a.) devovens atque attribuens C^{3}. — [2] prædiorum quæ dederat (dedit B^{5}) B, C. — [3] que *om.* C^{3}. — [4] *om.* B^{1}, B^{2}, B^{3}, B^{4}; *hic desinit* B^{6}. — [5] (Explicit, *etc.*) *om.* A^{2}, B *(præter* B^{6}), C^{1}, C^{3}. — [6] sancti B^{6}. — [7] (e. e. c.) *om.* B^{6}.

CAPUT

CAPUT IV.

Corpus S. Huberti anno 825 transfertur Leodio ad monasterium Andaginense *a*.

a

Ludovico Pio imperatore

28. Incipit [1] translatio corporis ejus [2] a Leodio ad locum Andaginum. — Hæc [3] de vita et mirabilibus [4] beati Hugberti, antistitis almi, et de his quæ circa corpus ejus ob ejus reverentiam et Domini [5] immensam gloriam prædicandam priscis temporibus celebrata sunt, quamquam infacundo [6], fideli tamen stilo exarata, ad nos scripta commearunt [7]. Abhinc autem, quomodo qualiterve, monente, immo compellente Christi honore et amore, crescente etiam atque [8] flagrante erga divinum cultum piissimamque sanctorum Dei venerationem fidelium devotione, sub piissimo Deoque amantissimo Hludowico [9] imperatore, in transferendo memorati et sæpe memorandi sanctissimi [10] viri corpore sit actum, breviter fideliterque constat esse subnexum [11].

et Walcaudo episcopo Leodiensi, utroque religionis studio insigni, b

29. Cap. xvi. Anno siquidem octingentesimo tertiodecimo felicissimæ incarnationis Domini nostri Jesu Christi, exempto rebus humanis famosissimo imperatore Carolo *b*, victoriosissimo, piissimo, augusto, qui regni Francorum spatia longe lateque dilatavit et Christi gloriam in suis finibus ampliavit, insuper et multarum gentium cæcitatem quanta potuit virtute perculit ereptasque profundis tenebris lucis claritate conspicuas reddidit; Hludowicus [1] gloriosus filius ejus sceptra imperialia sibi debita atque a Deo tradita post eum feliciter suscepit [2]. Decebat namque [3] Christum talem ac tantum imperio suo præficere principem, in quo non modo aviti specimen eluceret imperii, sed et [4] qui mentis nobilitate insignis, prudentia singularis moribusque innocuus, cunctis sibi subjectis fieret tot virtutum excellentia imitabilis. Hic ergo imperii sui primordia talibus tantisque dedicare instituit auspiciis, ut incorrecta corrigerentur, bona collapsa erigerentur et stantia solidarentur, et quisque ordo in regno sibi tradito non passim levitate jactatus a propria regula exorbitaret, sed laicus ordo justitiæ C deserviret atque armis pacem sanctæ Ecclesiæ defenderet, monasticus ordo quietem diligeret, orationi vacaret, et qui se seculi actibus secrevisset [5], eisdem iterum nec voluntate nec necessitate semet subderet, episcopalis autem ordo, ut his omnibus superintenderet, scilicet ut si qui ab his aut voluntate aut necessitate deviarent, eorum sollerti judicio prudentique consilio ad lineam rectitudinis correcti redirent. In quibus, ut revera decet, cum multi imitatione dignissimam talibus ejus monitis præberent obtemperantiam, pars horum non minima exstitit Walcaudus [6] venerandus episcopus. Is enim partim divinitatis instinctu et mercedis intuitu, partim vero hujus sacratissimi principis talibus monitionibus incitatus, studebat magnopere plebem sibi a Domino traditam [7] bonorum operum exercitiis nobilitare et de bonis ad meliora semper evehere, ac si quid in episcopio suo resedisset emendatione dignum, totis nisibus in meliorem statum recuperare.

cœnobii Andaginensis, Walcaudi opera instaurati, monachi

30. Unde inter cetera, quæ emendationem postulabant, obtulit se ejus munificentiæ cella quædam, antiquo nomine vocata Andagium, quæ olim quidem inhabitatoribus habitus canonici floruit, sed per excessum temporis vetustate nimia collapsa et deficientibus habitatoribus pæne fuerat annullata. Hæc ergo se materiam quamdam obtulit ejus munificentiæ, in qua liberalitatis suæ laxatis habenis, quam vacuus tenacitatis esset non inanibus [1] verbis sed exsecutione ostendit operis. Namque hac [2] pæne a fundamentis restaurata [3], in melioremque statum E denuo renovata [4], posthabita avaritia, nobiliter ejus statum composuit, ædificiis honestis nobilitavit et exceptis prædiis quæ olim religiosorum virorum largitate possedit, alia [5] de episcopio suo superaddidit, incolasque loci illius monachos esse voluit. Qui ut nullius rei inopes indigentiæ manus darent atque a proposito sancto deficerent, ut dictum est, strenue providit [6] et nobiliter ordinavit [7]. Egit namque ut [8] quæ vitæ [9] forent necessaria nulla deessent, procuravitque ut, quia usibus eorum necessaria [10] subministrabat [11], ipsi quoque quæ divinæ forent grata voluntati peragerent et, quantum sibi posse divinitas conferret, nequaquam ab ea declinarent. Adductis namque regularis vitæ optimis præceptoribus, monasticæ ordinem vitæ eos [12] edocuit, et bonorum operum exercitiis operam dare, tam voce propria quam et lectione divina suasit. Unde et actum est ut ejus studium non inani labore cassaretur, sed super optimam terram jacto verbi semine, citius centuplicato verbi fœnore fructus multiplicaretur.

corpus S. Huberti Leodio in suam ecclesiam transferri postulant c

31. Cœperunt igitur undequaque in eumdem locum religiositatis cultores confluere, et maxime nobiles viri ex monasterio Sancti Lantberti *c*, qui apostolicæ vitæ desiderio accensi erant, illuc convolare [1], viriliterque ejusdem ordinis vitam morum actuumque probitate tenere. Qui postquam detrita sanctæ conversationis via, quæ olim sibi fuerant aspera, Christo ductore cœperunt fieri levia, augmenta suæ perfectionis et devotionis requirentes, adierunt præfatum venerabilem ac devotum antistitem Walcaudum [2], uti beatissimi Hugberti præsulis ossa eis a loco ejus sepulturæ permitteret transferre et in cellulam [3] suæ habitationis, ob sui consolationem et confessoris Domini ampliorem honorem, transportare. Qui vocis eorum petitionem, ut pius pater, clementer exaudivit [4], indignumque locum, quo sancta membra jacebant, tanto confessore judicavit; sed

Num. 28. — [1] (Incipit, *etc.*) *om.* A^{2}, B (*præter* B^{6}), C. — [2] ejusdem B^{6}, *et om. reliqua.* — [3] (Hæc, *etc*, *usque ad fin. numeri*) *om.* A, B^{6}; *litteris uncialibus* B^{1}, B^{3}. — [4] miraculis C^{2}, C^{3}. — [5] Dei C^{1}. — [6] infecundo C^{1}. — [7] commendarunt C. — [8] (e. a.) a. e. C^{2}, C^{3}. — [9] Ludovico A. — [10] *om.* C. — [11] subnixum C^{3}.

Num. 29. — [1] Ludovicus A. — [2] rexit C. — [3] quippe B^{1}, B^{3}, B^{6}; enim B^{4}. — [4] *delet. a corr.* A^{1}. — [5] decrevisset A^{2}. — [6] Waltcaudus B^{1}, B^{3}; Wultcaudus B^{4}; Wlcaudus C^{1}, C^{2}, Wlcardus C^{3}. — [7] creditam A^{2}.

Num. 30. — [1] inanibus B^{1}, B^{4}, B^{6}. — [2] hanc B, C. — [3] restauratam B, C. — [4] renovatam B, C. — [5] *post hanc vocem desiderantur in* B^{2} *sequentia usque ad extr. num. 33* (mirabilem), *quatuor foliis hoc loco e codice excisis.* — [6] prævidit B^{1}. — [7] (pr. e. n. o.) *om.* B^{3}. — [8] sicut *add.* C. — [9] *om.* C. — [10] (nulla-nec.) *om.* C. — [11] subministrarat C. — [12] *om.* C.

Num. 31. — [1] (i. c.) *om.* C^{2}, C^{3}. — [2] Waltcaudum B^{1}, B^{3}, B^{4}, C^{1}; Waltcardum C^{2}. — [3] cellam B, C. — [4] audivit B, C.

AUCT. JONA.

ac per episcopos Leodiensem et Coloniensem, imperatorem et synodum Aquisgranensem sui voti compotes facti,

et piam petitionem eorum impleri posse atque debere non abnuit. Attamen, ne incaute ac passim, levitatis errore dictante, id fecisse videretur, ferme tribus annis eorum petitionem distulit.

32. Sed cum ab ipsis venerandis viris magnopere, ut id eis concederet, exigeretur, prudenti consilio cuncta peragens, Adelbaldum venerabilem virum, metropolitem suum, super hac re consuluit. Qui et ipse in tanta re consilium suum, ut decebat summæ humilitatis virum, reputans minimum, ratum duxit ut una christianissimum atque orthodoxum principem Hludovicum [1] imperatorem adirent, et quæ eos pulsaret fratrum petitio pariter edicerent [2]. Qui et ipse gloriosus atque invictus augustus, considerans rem pergrandem atque paucorum vires magnitudine sui transcendentem, ad consilium venerabile episcoporum, quod tunc temporis apud Aquasgrani [3] congregatum erat, statuit conferendum, et quid de his esset agendum [4] a sententia sancti conventus magnopere flagitandum. Isdem [5] autem venerabilis ac prorsus Deo amabilis conventus, consideratis undique partibus, scilicet [6] qui et quam B rem [7] peterent, sed et reverentia Domini confessoris, sanxerunt tot religiosorum virorum voto sancti viri [8] ossa committi et in monasterio supradicto, ubi religiosius honorarentur, collocari. Quorum sententiæ sæpedictus pontifex obedientiam præbuit, consilio assensit, et petentibus jam dictis viris venerandis [9] sanctissimi viri Hugberti corpus attribuit.

anno 825 illud incorruptum reperiunt et Andagium asportant,

33. Nam anno ordinationis ipsius sextodecimo, qui est incarnationis dominicæ octingentesimus vicesimus quintus, undecimo kalendas octobris [1] ad beatissimi confessoris ventum est urnam, atque a sacerdotibus cum maxima reverentia a loco sepulturæ ejus effossa, indidemque cum religiosi populi gradusque ecclesiastici frequentia, in beati Lantberti ecclesiam sancti ossa sunt viri transvecta. Ubi triduo orationibus et vigiliis prosecuta, pridie kalendas octobris [2] ad memoratum monasterium cum loculo suo sunt perlata, ibidemque Christo annuente, ut tanto confessori competebat, sunt mirifice [3] condita. Sed quoniam insignia Christi miracula, quibus multifariam [4] sanctos suos glorificat, nullo modo sunt occulenda, sed magis magisque, quantum fari mortalibus C datur, ob ejus laudem et gloriam propagandam, fideliter præconanda, valde indecens indignumque judicavimus ut ejus magnificentiam, quæ nostro seculo circa memorati sancti viri cadaver [5] mirabiliter effulsit [6], silentio tegamus. Verum, sicut sæpe fati venerabilis antistitis Walcaudi [7] et quorumdam aliorum religiosorum virorum veraci relatu didicimus, prorsus ab illa corruptione, D quæ ob prævaricationem primi parentis justissime naturæ humanæ pœnaliter [8] inflicta est, ejusdem beatissimi viri totius corporis [9] compago ita aliena immunisque est reperta quemadmodum tempore Carlomanni regis legitur fuisse inventa et terræ mandata. Quod quantum sub ipsius principis tempore, erga præfati sancti viri [10] corpus, per tot elapsa secula incorrupte servatum, virtus divina claruerit si quis [11] plene nosse desiderat, seriem hujus libelli paulo superius repetendo perspicaciter legat, ibique quanto [12] honore quantava illæsione [13] et incorruptione protectio divina illud [14] donaverit, rationabiliter comprehensum [15] fideliterque annotatum [16] perfacile colligere quibit. Cum igitur nil detrimenti nihilque corruptionis [17] in corporis ejusdem sancti viri prima translatione, quæ facta est sub memorato principe, compertum fuisse didicerit, nullo modo quod in hac secunda, quæ facta est a Walcaudo [18] præsule sub piissimo Deoque amabili Hludovico [19] cæsare, sæpe dicti sancti viri corpus solidum illæsumque, eadem Christi gratia protegente, inveniri quiverit, dubitabit. Ac per hoc totius E ambiguitatis nubilo exutus, veritatisque luce perspicuæ [20] perfusus nil nisi quod miretur et unde divinæ potentiæ multiplices grates digne persolvat inveniens, Deum procul dubio mirabilem [21] gloriosumque, sicut in ceteris sanctis suis, ita quoque in hujus fidelissimi servuli sui corpore, tot tantorumque donorum prærogativis [22], legi naturæ vim inferentibus, honorato et glorificato, toto annisu prædicandum cernuis vocibus exclamabit.

septuagesimo quinto anno a prima elevatione.

34. Interfluxit autem spatium temporis a prima usque ad secundam translationem annorum circiter septuaginta quinque, regnante Domino nostro Jesu Christo [1] et pollicente suis se [2] usque ad consummationem seculi adfuturum fidelibus, eorumque agonibus misericorditer opitulante, triumphosque feliciter atque ineffabiliter [3] remunerante : qui vivit cum Deo Patre et regnat [4] Deus [5] in unitate Spiritus sancti per infinita secula seculorum. Amen. — EXPLICIT TRANSLATIO SANCTI HUGBERTI AD LOCUM ANDAINUM [6].

ANNOTATA.

a *De hac translatione cfr. infra, Glor. post., Sect. I § 2.* F

b *Mortuus est Carolus M. die 28 januarii anni 814 (Abel-Simson,* Karl der Grosse, *tom. II, p. 534).*

c *Id est e collegio regulari canonicorum apud ecclesiam Sancti Lamberti Leodii.*

Num 32. — [1] Ludovicum A. — [2] (et quæ-edicerent) *om.* C. — [3] Aquisgrani C^2 — [4] gerendum B, C. — [5] Is A^2. — [6] ut *add.* B; ut scilicet C. — [7] (q. r.) quare B (*præter* B^1), C. — [8] *om.* C^1, C^2. — [9] (v. v.) ven. vir B, C.

Num. 33. — [1] octubres B^1, B^8. — [2] *item.* — [3] *eras.* A^1 (*man. rec.* decenter); *om.* A^2. — [4] multifarie B. — [5] *eras.* A^1 (*man. rec.* corpus). — [6] (m. e.) e. m. C^3. — [7] Waltcaudi B^1, B^8; Wltcaudi C^1, C^2; Wlcaudi C^3. — [8] perhenniter C. — [9] (t. c.) c. t. C. — [10] (s. v.) v. s. C^1. — [11] qui B^1. — [12] tanto C^2. — [13] inlesione B; incesione C. — [14] illi C^1. — [15] comprehensa C. — [16] annotata C (*corr.* C^1). — [17] incorruptionis B^1, B^3, C. — [18] Waltcaudo B^1, B^3, B^4; Wltcaudo C^1; Wlcaudo C^2; Wlcaudo C^3. — [19] Ludovico A. — [20] (l. p.) p. l. B^1, B^3, B^6, C; perspicuitatis B^4. — [21] *cfr. supra, num. 30, not. 5.* — [22] (d. p.) p. d. C^3.

Num. 34. [1] (J. C.) *om.* C. — [2] (s. s.) se suis C^3. — [3] (f. a. f.) fideliter atque feliciter ineffabiliterque C^1, C^3. — [4] (c. D. P. e. r.) e. r. c. D. P. C^1, C^3. — [5] *om.* C. — [6] (translatio-Andainum) vita sancti Hucberti episcopi B^1; de translatione beati Hucberti præsulis B^8; translatio B^6; vita sancti Huberti episcopi et confessoris C.

MIRACULORUM

MIRACULORUM S. HUBERTI POST MORTEM

LIBER PRIMUS.

Editus ex codicibus **1.** *Brux. 14656, sec. X; et* **2.** *Brux. 9636, sec. XII.— Cfr. Comm. præv., num. 23.*

Incipit de miraculis ejusdem almi Hucberti [1].

Cæcus visum recipit; 1. — Cap. I. De cæco illuminato [1]. — Factum est autem cum in ipso translationis beati Hucberti [2] anno de longinquo peregrinus quidam cæcus alterius ducatu ad ejus monasterium pervenisset, fide quidem devotus, ac secundum morem hospitio susceptus est. Qui cum triduanos inibi peregisset dies, dominica advenit nox, in qua juxta ritum matutinorum munia celebrari æquum erat. Ille vero cum suo manuali obsecrationibus insistens, ad ecclesiam pervenit. Cumque more solito fratres vota solvissent, Deoque laudes promerent, perventum est ut frater quod injun-
B ctum erat ei responsorium novissimum exordiretur psallens. Prorsus ita evenit, ut illo inchoante canere, continuo una qui cæcus fuerat in sublime vociferans prosiliret : *Deo gratias et domno Hucberto præsuli* [3], *quod in tanto itineris labore huc perveni, ubi sospitate perfrui merui.* Unus ergo e fratribus, cui hospitalitatis [4] inerat cura, citatim perrexit, percunctatusque est eum dicens : *Quid tibi est?* Respondit ille : *Deum collaudo ac sanctum Hucbertum, per cujus intercessionem percipere oculorum meorum promerui visum.* Continuoque sine ullius ducatu [5] ad beatissimi sepulcrum festinantissimo pervenit gressu. Fratres etenim matutinorum intentissima devotione munia persolvebant [6]. Post peractum quoque officium venerabilis abba Altveus, qui tunc monasterio præerat, pariter signa pulsari jussit, exorsusque est cum immani [7] modulatione hymnum *Te Deum laudamus* una cum choris psallentium; atque ad calcem usque perduxerunt [8]. Quod cum circumquaque populi audiere, omnipotenti Deo gratias cum magna inferebant jucunditate, quia talem in suo habere pago [9] patronum [10] meruissent, qui infirmantium debili-
C tates patentissima restituere inditione valeret. Unde peragrante fama actum est, ut ad ejus venerationem vehementius venientis confluxio populi adaugmentaretur spontanea. Prædictus vero pater monasterii summa cum festinatione ad venerabilem Waltcaudum [11] episcopum bonæ memoriæ, qui in illis tunc Leodio diebus [12] residebat, eum qui lumen perceperat illuc direxit. Quem episcopus intuens, inæstimabili repletus hilaritate, exsultans affatus est : *Tibi, Deitas* [13] *trina unaque Majestas, gratias laudesque confero* [14], *qui ab illo loco, quem ad honorem tui nominis et gloriam construendo dedicavi, per illius merita, qui cum tua voluntate illic est collocatus, me de tuo non munere* [15] *fraudasti oblato;* cunctisque qui aderant consolatoria cum maxima jucunditate indicens verba; et statim vestibus eum [16] indui jussit novis, atque ei cibaria tribuere ibidem injunxit [17], quantum illi necessarium erat, ne ulla eum inopia constringeret omnibus diebus usque ad obitum suum.

2. — Cap. II. De alio cæco [1]. — In villa quoque vocabulo Marlida *a*, quæ fratrum ditioni subjecta [2] est, fuit quidam faber nomine Anglemarus, qui ob sui studium artificii orbatus, oculorum officium suorum amisit [3]. Revolutis autem quinquenni annis lustri, a filio suo ad prædictum monasterium, ut postea res innotuit, comitante fide, adductus est; atque pro munere, ne vacuus veniret, duas ferri fusuras secum deferri fecit, easque ad ecclesiæ limen misit. Per duos ergo dies ad pauperum hospitium est mancipatus, ac tertia die [4] E consueto usu ad valvas ecclesiæ perductus; tandemque, cum post meridiem hora fratribus pausandi advenisset, et ille pro foribus devotus permansisset solus, filius ejus adiens dixit ei : *Pater, surge, et ad hospitium properemus, sumamusque quæ allata sunt.* Ilico ipse surgens conversusque ad filium ait : *Fili mi* [5], *eminus velut homines gradientes intueor, necnon et ædificii constructuram inspiciendo* [6] *valde admiror.* Cui natus promens intulit : *Pater, quod si, ut fateris, vides, verum est quia homines sunt* [7] *atque loci mœnia instructa.* Tunc festinantissime regyrans se ad oriente [8] contra sepulcrum, eminentissimam prorupit [9] vocem : *Christe orbis conditor naturæque reformator, te collaudo, quia per mei domni almi* [10] *Hucberti merita me pristino restituisti lumini;* atque post preces ad hospitium [11] sine filii ducatu ivit. Fratres autem ut cognoverunt, laudes Deo depromebant, et consulte iniere consilium, ut in monasterio omnibus vitæ suæ diebus, ubi lumen oculorum [12] promeruit [13], deserviret; victualium [14] ac vestium ei necessaria impertientes. Sicque usque ad obitus sui diem in monasterio diurno perseveravit tempore in suo persistens F artificio.

et mox alter. *a*

Fur equum ablatum reducere divinitus cogitur *b*

3. — Cap. III [1]. De rustico qui equum suum perdidit ac repperit. — Igitur quidam rusticus erat nomine Waremundus, qui dominio fratrum exhibebat obsequium in villa quæ Brattis *b* nuncupatur, haud procul a monasterio. Solito ergo more catervis populorum in jam præfati præsulis Hucberti celebritate circumfluentibus, ipse prædictus se una cum illuc meantibus [2] equester conglobavit; cumque ad rerum venalium locum pervenisset, equum juxta in [3] pascuis relinquens, pedester nundinationes exercuit. Denique cum ad horam decimam [4] jam dies inclinasset, et ipse cum cito [5] gressu ad locum quo caballum dimisit, perveniendo [6] minime repperisset, furatum credidit atque [7] anxius festinantissime [8] huc illuc-

[1] **Titul.** *om.* 2.

Num. 1. — [1] (Cap. I. De c. i.) *om.* 2. — [2] Hugberti 2, *sed deinceps* Hucb. — [3] præsule 2. — [4] (c. h.) h. c. 2 — [5] ducata 1. — [6] (m. p.) p. m. 2. — [7] ymnali 2. — [8] perduxit 2. — [9] (h. p.) p. h. 2. — [10] *om.* 2. — [11] Walcaudum 2. — [12] (L. d.) d. L. 2. — [13] Deus 2. — [14] conferre 2. — [15] (n. m.) m. n. 2. — [16] (v. e.) e. v. 2. — [17] jussit 2.

Num. 2. — [1] (Cap. II. D. a. c.) *om.* 2. — [2] subdita 2. — [3] amiserat 2. — [4] (t. d.) d. t. 2. — [5] *om.* 2. — [6] (c. i.) instructuram conspiciendo 2. — [7] *om.* 2. [8] (ad o.) *om.* 2. — [9] in *add.* 2. — [10] *om.* 2. — [11] hostium 2. — [12] (l. o.) o. l. 2. — [13] meruit 2. — [14] (ac v. ei) ei ac v. 2.

Num. 3. — [1] (Cap. III.) *om.* 2. — [2] commeantibus 2. — [3] *om.* 2. — [4] nonam 2. — [5] (c. c.) concito 2. — [6] perveniens 2. — [7] (c. a.) credit ac 2. — [8] *om.* 2.

que

AUCT. COÆVO.

que se regyrans, per cognitos et ignotos suum, quem perdiderat, equum exquirebat. Sed cum fiducia sic [9] nanciscendi jam nullatenus foret, ad mausolium absque ulla dilatione [10] almi apostolici intrepidus adiit, exorsusque cum ingenti ejulatu suspiriisque pectoris aiebat : *O Domini* [11] *confessor sancte, reconciliator dolentium, mærentium refocillator, poscentium te adminiculum præbens, mihi servulo tuo favere in hac tristitia ne differas. Veni enim ad tuam tutelam, ut* [12] *et meis aliquid utilitatulis* [13] *adaugere, atque ea quæ meis senioribus debitor sum impertiendo adquirere valerem. Heu, heu, non mihi hoc accidit; verum etiam unde meam adaugmentare* [14] *paupertaticulam* [15] *poteram ac tibi devotissime vota solventibus famulatum exhibere studueram, non aliquod adjiciens quæstum, ipsum* [16] *gemens perdidi. Nunc ergo me aliquod tuæ* [17] *augmentum lucernæ certissime spondeo allaturum, absque ulla confidens ambiguitate per tua fore merita nanciscendum quod mihi furtim ablatum est.* Et hæc dicens abcessit. Is vero qui equum sibi nequiter copulavit, totam
B casso labore noctem diducens [18], semperque ad optatum sperans pertingere locum, nequaquam silvam, quæ juxta monasterium est, ultra transmeare valuit; certissime tamen confidens quia illuc quo cupiebat iter carperet. Mane autem facto quasi hora diei secunda, in foro rerum venialium circummiscentibus undequaque catervis, ipse fur equo sedens se in medium objecit; ita hebes sensu effectus est, obtunsis oculis, uti [19] confessus fuit, ut se illic ubi desiderabat, fore crederet; extemploque is qui caballum perdiderat, cum maxima cordis jucunditate obvius ei venit dicens : *Iste meus meus* [20] *est equus, quem hesterno perdideram, et cum maxima hactenus mæstitia* [21] *diversa peragrans loca exquisieram. Mihi etenim* [22] *aptissime eum* [23] *habere potius quam tibi condecet* [24]. Et sic eum usurpans immensas Deo contulit gratias [25] ac beato [26] Hucberto antistiti, per cujus auxilium quod perdidit adipisci meruit; sponsionemque [27] suam cum omni celeritate adimplens.

Mulier contracta usum membrorum recuperat ;

4. — Cap. IIII. De muliere contracta. — Erat enim quædam mulier nobilis contracta, vocabulo Uda [1], in villa nuncupante Trodana *c*. Hæc audiens quæ et quanta Dominus per sanctum antistitem operatur [2], post diuturnos dolorum labores [3] suos expetivit consanguineos ut, quando ipsius [4] solemnitas celebraretur, ad ejusdem limina [5] eam perducerent. Actum est uti poposcerat [6]. Denique illam adducentes in absida juxta caput sepulcri intulerunt, præstolantes Dei clementiam ac auxilium ejus ad quem venerant. Circa horam vero tertiam erigens se mulier sospes dixit : *Gratias Deo et pio patrono Hucberto, qui preces exquirentium se non despicit, sed cordis intima clamantium ad se cum magna fiducia exaudit.* Nempe sic patratum est, ut quæ veniens eguit alterius obsequio, jam deinceps non alicujus famulatu [7] indigens cum hilaritate ad propria remearet; multisque victura annis omnibus vitæ suæ diebus incolumis perseveravit [8].

c

itemque vir

5. — Cap. V [1]. De homine qui ita debilis erat ut nec erigi se posset. — Quidam autem rusticus erat nomine Otgarius, qui per plurimos ægritudine fatigabatur annos [2], atque ita a proprio extraneus [3] erat officio, ut stare aut ambulare omnino absque adminiculo nequivisset alterius : quippe qui adeo debilis erat, ut neque erectus usquequaque sedere valeret, sed dorso curvo. Per civium vero auxilium [4] actum est ut ad [5] monasterium prædictum ejus precatu [6] adportaretur, qui propriis nequaquam quivit gressibus pertingere. Siquidem illuc perveniens biennia [7] in eodem loco lustra perpetravit; tandemque cum quadam dominica nocte ad ecclesiam delatus esset, atque intentissima incumberet prece, extemplo prosperitati restitutus optatæ, omnium [8] membrorum usu convaluit, ac si numquam debilitati deditus fuisset. Qui per plurimos demum annos vita sospite offertoriali se indidit famulatui, ferventissima insistens affectatione. Denique monasteria undequaque perlustrans, qualiter sospitati perfrui meruisset cum maximo cordis suspirio omnibus intimavit. Ipse vero in ea, quam [9] cœpit, devotione ad suum usque Deo militans feliciter perseveravit obitum. E

paralyticus.

Tempestatum immanitas sedata.

6. — Cap. VI. De tempestate repulsa ejusdem meritis. — Igitur refluxis volubilium spatiis temporum, in illa ubi almus Hucbertus pontifex vicinitate requiescit, vis enormitatis imbrium exolevit [1] tanta, ut per quædam circumadjacentia loca haud procul sæva tempestatis immanitas sata ad solum usque annihilaret; cumque anxietatis universi ambiguitate perterriti essent, sacerdotes una cum commixta plebilium [2] caterva inter sese ob offensionis suæ id fieri noxam [3] conferebant; initoque consilio, in commune duxere, ut undequaque sacerdotes terni aut quaterni quinique, uti eis convenientia iter præberet loca commeandi, pariter cum suis plebilibus [4] utriusque sexus, certificatis diebus ad præfatum monasterium beati Hucberti intentissima convenire devotione [5] debuissent, et ibi instantissime poscerent [6], quatinus eos, quos formidinis valitudo oppresserat, ingens Dei clementia [7] refovere festinaret, quam offensam fatebantur, atque aliis ne identidem accideret [8] efflagitarent. Ergo directi ad præfati loci [9] cursores Sewoldum *d* patrem honorificabilem adeunt, et ei quæ perferunt cuncta cum monachorum agmine mæsti innuunt; atque ut F aditum ipsis haud vellent prohibere, quin potius ut persolventium vota corroborarent, supplice expetissent affamine. At eos pater monasterii angustia intuens coartatos [10], tranquillam illis intulit confabulationem, promens : *Nisi, sicuti nostis, in celebratione patroni* [11] *nostri* [12] *fixo tempore mos non est noster feminis aditum huc introeundi concedere; tamen quia ad Dei mansuetudinem hoc nanciscendam* [13] *ac nostri meritis patroni* [14] *adminiculum fore confiditis, uti voventes efflagitastis, insistite; et cum Dei timore ac reverentia iter ad hujus sancti limina aggredi festinate, votive compotes efficimini.* Cumque admodum hilares qui tristes ierant, reverterentur, et ad omnium aures hunc retulissent fragorem,

d

— [9] *om.* 2. — [10] ditione 2. — [11] Domine 2. — [12] *om.* 2. — [13] necessitatulis 2. — [14] augmentare 2. — [15] paupertiunculam 2. — [16] illum 2. — [17] (a. t.) t. a. 2. — [18] deducens 2. — [19] ita ut 2. — [20] *om.* 2. — [21] tristitia 2. — [22] enim 2. — [23] convenit 2. — [24] *om.* 2. — [25] (D. c. g.) g. D. c. 2. — [26] sancto 2. — [27] que *om.* 2.

Num. 4. — [1] (c. v. U.) v. U. c. 2. — [2] operaretur 2. — [3] (d. l.) laborum dolores 2. — [4] *om.* 2. — [5] almi *add.* 2. — [6] (A. e. u. p.) *om.* 2. — [7] famulatui 2. — [8] perseveraret 2.

Num. 5. [1] *Tituli capitum hinc desiderantur in* 1. — [2] (ægr. f. an.) an. f. ægr. 2. — [3] factus *add.* 2. — [4] concilium 2. — [5] *om.* 2. — [6] (e. p.) *om.* 2. — [7] biennina 2. — [8] omni 2. — [9] qua 2.

Num. 6. — [1] excrevit 2. — [2] plebium 2. — [3] (i. f. n.) n. i. f. 2. — [4] plebibus 2. — [5] (c. d.) d. c. 2. — [6] deposcerent 2. — [7] misericordia 2. — [8] accidisset 2. — [9] (p. l.) præfatum locum 2. — [10] (i. c.) c. i. 2. — [11] *prius* patronis 1. — [12] (p. n.) n. p. 2. — [13] nanciscendum 2. — [14] (m. p.) p. m. 2. —

ingentem

A ingentem a maximo usque ad minimum gloriam Deo dedere jucundantes, et de consensu abbatis fratrumque inæstimabili sunt confortati exsultatione. Unde ut ad ecclesiam prædictam nullus iret infructuosus, mutuali consulte instituere affatione, sed secundum modulum suum unusquisque, prout facultatis copia esset [15], aliquid emolumenti deferret. Statutis enimvero, ceu præfatus sum, diebus commixtæ plebilium [16] non exigua catervæ pompa, etiam innocentium connexa puerorum, comitante jejunio, convenerunt discalciati cum reliquiis et crucibus atque cum maxima, ut decuit, veneratione eis obviam, nudatis plantis cum reliquiis et crucibus. Remeantesque pariter tripudiati, in excelsis canora reboantes præconiaque mellifluo persolventes modulamine, usque ad sepulcrum beatissimi [17] Hucberti reverentissime pervenerunt. Postquam autem fratres missarum munia persolverunt, omniaque illi peragravere altaria, factum est ut absque ulla dilatione imbrium validudo deinceps sedaretur [18], opacitasque nubium mox percussa solis radio suo enitesceret jubare. Tunc cuncti misericordem B Deum collaudaverunt de tanta subitanei eventus hilaritate aeris, credentes per intercessionem almi pontificis tanta adipisci beneficia promeruisse, quæ devoti ad ejus sepulcrum [19] expetierunt; atque ut per singulos annos eumdem implere vellent conventum, satagentes polliciti sunt. Sicque factum est, ut qui [20] cum devotione venerant benigna, hilariores atque promptiores faterentur se ad propria remeasse, confitentes quod Deus non despicit preces exquirentium clamantiumque ad se in toto corde, opitulante ejus auxilio, quem exposcerant adminiculum exhibere. Non enim in illo [21] anni circulo, neque in longo postmodum tempore tempestas illis in partibus aliquid perpetravit damnum [22], præstante almi Hucberti interventu, per quem hoc meruere [23].

Puella contracta erigitur.

7. — Cap. VII. De puella contracta mirabiliter sanata. — Eodem vero tempore quo hæc, uti cives spoponderant, actitarentur, vir quidam erat fiscalis, regio deditus municipatui de fisco Kaviniaco *e*, nomine Adelmodus; qui habebat filiam gravi infirmitate detentam, nuncupatam [1] Adelindis; quæ, uti sæpe ejus [2] genitor veridica relatione, C eique civibus testimonium perhibentibus, promulgavit fratribus, integerrima membrorum sospitate progenita fuit, atque ad quintum usque annum incolumis permansit. Sed cum quadam [3] nocte in ipso quinto anno se sopori dedisset puella, expergefacta mane ita universa ejus membra [4] valide debilitas constrinxit, ut ab humano ejus omnes omnino artus officio essent alieni. Nam cervix prona, spina curvata erat, brachia vero atque crura contracta; ita [5], ut dixi, ad nullum penitus auxilium se promovere prævaluit [6], et per tres dies morbum sanguinolentum de ore suo evomebat; tandemque die tertio fluens coaluit sanguis, cessavitque morbus; omni membrorum compagine [7] ita destituta fuit, ut sine alterius famulatu de lectulo exire nequiret, neque limen domus transire [8], etiamsi sua vi [9] ignis domus [10] concremaretur. Enimvero sic septennia in tali ægritudine persolvit lustra; factum est autem ut in octavo ejus anno, in secundo videlicet postquam, ceu supra innotui, populi conventionem spoponderant eundi ad [11] monasterium, sacerdos de fisco supradicto [12] cum suis illo iter contubernalibus carperet. Dixit ergo [13] patri suo puella : *O genitor, ad sanctum, quo festinatis, locum admodum in me cupido exardescit veniendi; et si usque ad sancti sepulcrum me non pertuleris, tædio finiri modicam adeo quam habeo vitam æstimo. Quapropter ne mihi moram provehendi inferas exposco; sed cum his qui prompta illuc voluntate gradiuntur, me pariter equo perferes* [14]. Respondit ei pater : *Filia, absque immani nequeo te labore illuc deportare; tamen, quia in Deo confidis, quod per intercessionem illius almi pristinæ possis prosperitati restitui, credulitate socia una cum aliis* [15] *congrediar ad limen sancti, teque mecum equo deportabo, quatinus ab hac, qua detineris, ægritudine ejus multiplex intervention contractos relaxet artus, nervosque qui obriguere prolixiores efficiat* [16]. Igitur universis, prout disposuerunt, gradientibus ad præfatam ecclesiam, venerandus pater monasterii, uti olim prætuli, cum fratribus more E obviantes [17] consueto processerunt eminus [18] cum magna veneratione; cumque missæ officia [19] peregissent, et ad sepulcrum constanter supplicantes cuncti accessissent, etiam præfatus vir doloris sui bajulator, de omnipotentis Dei [20] misericordia atque pii intercessoris meritis non diffidens, ulnis filiam ferens orando se prostravit cum illa. Denique post preces, dum sobolem erigens suis mancipare amplexibus vellet ac famulatum impendere, respuit puella, dicens ad eum : *Non tuo, pater, obsequio uti necesse habeo*. Et continuo sese absque ulla dilatione, non alicujus favore indigens, erexit; hortataque est patrem ut [21] una secum palam Deo gratias vociferando [22] proferret, qui per Hucberti beatissimi merita a debilitatis eam doloribus [23] eripuit, et certissimam contulit valentiam. Ita etenim [24], ut nec uspiam cicatrix in ea quoquam appareret, sic validitate [25] amicta fuit. Enimvero ita contigit, ut quæ extraneo veniendi famulatu indiguit, propriis regrederetur gressibus. Tunc universi Deum collaudando percrepabant quod tam exaudibilem habere patronum meruissent; atque ita [26] cum jucunditate cuncti [27] ad sua regressi sunt [28] habitacula triumphantes; F maxime tamen puella cum patre cognatisque omnibus jubilantes exsultabant.

AUCT. COÆVO

Cæca visu donata

8. — Cap. VIII. De muliere cæca mirabiliter illuminata. — In pago siquidem Condrustinse quædam erat femina haud adeo infimis exorta natalibus, cujus vocabulum nominis nunc recitare nequeo, amissis oculorum officiis. Quæ cum suis ut eam ad præfatam almi Hucberti pontificis ædem, parentibus illuc meantibus, perducerent sociata se illis, obsecrationes diutissime eundi ipsorum [1] functa auxilio innecteret, illi autem dure obsistentes, nequaquam assensum ingesserunt, sed procacia ac improperantia objicientes verba : *Quia numquam hujus claritate luminis ad utendum frueris, quid nostras sæpissime* [2] *inquietando aures, inanes* [3] *confers loquacitates?* Tunc ipsa hæc audiens commota, suspiriaque trahens prolixa,

[15] (f. c. e.) esse f. c. 2. — [16] plebium 2. — [17] beati 2. — [18] solidaretur 2. — [19] tumulum 2. — [20] *om.* 2. — [21] illa 2. — [22] (a. p. d.) patravit d. aliquod 2. — [23] meruerunt 2.

Num. 7. — [1] nomine 2. — [2] (s. e.) ipse 2. — [3] una 2. — [4] (e. m.) m. e. 2. — [5] *om.* 2. — [6] *om.* 2. — [7] compage 2. — [8] transiret 2. — [9] *om.* 2. — [10] (i. d.) domus igne 2. — [11] (e. a.) adeundi 2. — [12] prædicto 2. — [13] que 2. — [14] perferas 2. — [15] illis 2. — [16] effaciat 2. — [17] obviantibus 2. — [18] (p. e.) e. p. 2. — [19] solemnia 2. — [20] (o. D.) D. o. 2. — [21] *prius* et 1. *om.* 2. — [22] vociferaret 2. — [23] (d. e. d.) dol. deb. e. 2. — [24] *om.* 2. — [25] validitati 2. — [26] *om.* 2. — [27] (cum j. c.) cuncti cum j. 2. — [28] *om.* 2.

Num. 8. — [1] eorum 2. — [2] sepisse 1. — [3] *om.* 2.

AUCT. COÆVO. prolixa, tale eis contulit [4] responsum : *O stolidi, o vafri, qui de Dei misericordia et sanctorum meritis diffiditis, et omnia in fide poscentibus fore adfutura ambigitis, dominicamque nequaquam intenta vocem mente reminiscentes, qua profert : " Si habueritis fidem sicut granum sinapis, quodcumque petieritis fiet vobis. „ Propter vestram etenim desidiam segnitiemque ac cordis perversitatem hactenus meorum lumine careo oculorum* [5]. *Quoniam quidem si quo mea fide tenus anchora irretita est, quæ vobis sæpissime a me iterato repetenda sunt, ducatum præbuissetis, jam olim sospitati restituta fuissem. Denique quia meis nullatenus impetrando assertionibus, neque propter sanguinis propinquitatem valeo in ejus amore atque veneratione, cujus medullitus mihi ardor condensissime inardescit* [6], *sub testificatione ejus, hoc est beati Hucberti præsulis, consensum præbendo, ne ulterius, flagito, dilationem ingeratis.* Hæc propinqui vicinantesque [7] audientes, et ea fore ceu ipsa [8] ratione nequaquam carentia [quæ] intulit hujusce [9] admonitione confabulationis, tandem compuncti misericorditerque commoti, ad omnia se parare et quantocius velle adminiculum præbere vociferant. Tunc omnis cognatorum ad eamdem cohors festivitatem adducentes secum eam, expediti properant; cujus precatio ne diutius dilatio ingesta fuisset, obtinere prævaluit. Igitur aggresso itineris intercapedine, cum maxima devotione atque veneratione ad sanctum usque pertendunt locum. Cumque monasterii ambitum introeuntes circa [10] fluentibus undequaque plebis commixtæ catervis atque eam irrationabiliter compingentes, ipsa nequaquam hujuscemodi sustinere jacturam valens impedimenti, suis inquit : *De hac commixti, qua molestor, vulgi multitudine citatim me deviate; quia illorum ceu ferales ferre occursus nequeo :* ut eorum qui amissa oculorum acie [11], ne pedibus incedant offensis, gressus tentatim figere solent, mos est. Illi vero cum summa parere festinatione annisi sunt, eamque a plebium tumultu subierunt. Patrata [12] autem ejus petitione, ubi irriguosa foret limpha, quæ de fonte vocabulo Andaina fontana dirivatur, ab incolis sollerter exquirere fecit; et eam ubi per canales ad diversos monasterii usus influit, illuc postulando perduci impetravit. Ad eumdem siquidem pervenientes locum, aiunt ei : *Ecce aqua per canales defluens.* Illa denique fatur : *Dei clementiam ubique fore haud ambigo, et fide poscentibus perfecta non* [13] *diuturnam insistere sustinentiam credo. Quapropter hac meos limpha obtutus abluens, per beatissimi Hucberti merita nihil omnino hæsitans ejus munificentia præsentialiter adipisci firmissime confido.* Cumque terna faciem ablutione madesceret, divinam sentiens pietatem, ab ejus decidente oculis albuigine [14], lux vera suos irradiavit oculos. Erigens autem se incolumis his qui cum ea erant, infit : *Nonne vobis dudum* [15] *innotui omnia possibilia credenti? Gratias equidem laudesque omnium plasmatori passim vehementer intonabo, quia per almi suffragia Hucberti ejus fastigium sanctæ intuere ædis convalescendo obtinui, et ad ejus limina non vestro solatio nullatenus iter agendi indigens, sed divino*

— [4] brotulit 2. — [5] luminum 2. — [6] exardescit 2. — [7] vicinique 2. — [8] certa 2. — [9] hujuscemodı 2. — [15] circum 2. — [11] (a. o. a.) ac. o. am. 2. — [12] Patra 1. — [13] *om.* 2. — [14] albugine 2 — [15] (v. d.) d. v. 2. — [16] (i. g. m. c) hibigero meos cursu 1. — [17] sine off. 2. — [18] lætabunda 2. — [19] *om.* 2. — [20] *om.* 2. — [21] divina *add.* 3. — [22] *om.* 2. — [23] ratione 2. —

potius suffulta juvamine ibi gero meos cursus [16] *absque ulla prorsus dilatione atque, Deo propitio, offensione* [17] *gressus dirigam.* Tunc lætabundo [18] una cuncti gaudio referti, ad [19] ecclesiam cum ea conglobati ocius [20] adeunt; et omnia laudabilia atque melliflua hac illacque commeantibus necnon et obviantibus impertientes affamina, qualiter [21] ambrosiana per beatissimi opem Hucberti pontificis erga eam operatrix sit patefacta. Denique venerabile ingressi templum, in gesti devulgante miraculi copia, ad honorificum ipsa reverentissime sepulcrum preces, ut decuit, fundendo incubuit. Surgens quoque samaritano ecclesiæ [22] se inquirendo connectit, et qualiter erga eam patratum sit, evidenti per ordinem ratiocinatione [23], tam ipso æditu et fratribus quam etiam circumvallante non modica plebilium [24] caterva, eam videre et audire cupientes, promulgavit, atque coram ipsis pro modulo suo denariorum copiam super pontificis aram apposuit. Factum est autem tam in clero quam etiam in commixta vulgi [25] conventione gaudium, laudesque universi in sublime vociferabant. Ipsa quoque a fratribus petita benedictione, quæ pedissequa ducatu atque juvamine aliorum venerat, vera [26] cum suis signifera, quod cupiebat, ad propria regressa est valens.

9. Ergo, fratres dilectissimi, hæc et multa perpluriora [1] atque innumerabilia, quæ per suos divina electos in humanis majestas patravit et peragit [2], ad eorum merita instantissime imitanda nos corde tenus insistere condecet. Spiritualia nos siquidem [3] assumamus arma, ut apostolus promit : *Si vivimus spiritu, spiritu et ambulemus;* et item ipse : *Spiritu ambulate;* idemque [4] alibi : *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem.* In hac quippe delectatione intenti nosmetipsos exercere sicut Dei ministros satagamus, in multa patientia, in longanimitate, in caritate et ceteris quæ in ejus radice solidata sunt, vobis cognita; ut dominicæ condigni voci simus, qua pollicitatur, inquiens : *Pater, volo ut ubi ego sum, ibi meus sit minister.* Seduli autem obtemperemus, ut obsecundando, ab hædis sequestrati in ultimi die examinis [5] benedicta [6] nos cælibes dextralesque voce prompti mereamus [7] adcisci : *Venite, benedicti patris mei, percipite regnum,* et reliqua. In quo videlicet copulati, divino fulti levamine, regno, Deum deorum in Sion sine consummatione contemplari obtineamus secundum spem vitæ æternæ, heredes [8] quidem Dei, coheredes autem Christi; cui est honor et gloria perpes regnumque indeficiens cum Deo Patre in unitate Spiritus paracliti per cuncta secula seculorum.

ANNOTATA.

a Marloye, *qui locus dependet a vico Waha prope Marchiam, in hodierna Belgii provincia Luxemburgensi.*

b Bras, *qui vicus est prope Sancti Huberti ad meridiem*

c *Forte* Trudonopoli *seu oppido* Sancti Trudonis, *vel potius* Troenes, *nunc in Magno Ducatu*

[24] plebium 2. — [25] *om.* 2. — [26] vota 2.

Num. 9. — [1] *om.* 2. — [2] peregit 2. — [3] (n. s.) s. n. 2. — [4] itemque 2. — [5] (d. e) dıei examine 2. — [6] benedici 2. — [7] mereamur 2. — [8] *quæ sequuntur desiderantur in* 1, *folio exciso.*

Luxemburgensi,

A *Luxemburgensi, in pago Claræ vallis (canton de Clervaux).*

d *Sevoldus abbas Andaginensis fuit ab anno 836 ad annum 855 (Rom. Hancar,* Hist. du mon. de Saint-Hubert, *ms., pp. 91, 103).*

e *Chauvancy-Saint-Hubert, prope Montemmedium (Montmédy, dép. Meuse).* D

MIRACULORUM S. HUBERTI POST MORTEM

LIBER SECUNDUS.

Editus ex codd. Namurcensibus 15 (sec. XII) et 2 (sec. XV). Cfr. Comm. præv., num. 24-25. — Minoribus typis expressimus ea quæ ex libro I decerpta sunt.

CAPUT I.

Miracula quæ contigerunt seculo IX et seculo X.

Cæcus visum recipit; 1. In ipso anno translationis beati Huberti, cæcus quidam peregrinus, sed fide devotus, de longinquo venit ad monasterium; et secundum morem hospitio susceptus, B respectum divinæ misericordiæ per ejus merita præstolabatur. Eo per triduum in precibus persistente, nox advenit dominica; fratribusque ad vigilias surgentibus, et ipse fideliter adesse maturavit. Exorso autem a canente responsorio duodecimo, repente illuminatus, cœpit conclamare gratias Deo et beato Huberto, quod post laborem tanti itineris, visum meruisset recipere. Cumque fratres eum ad sancti sepulcrum sine ducatu currere viderent, laudibus divinis instabant attentius; eisque expletis, cecinerunt hymnum *Te Deum laudamus*. Hoc vicini comperto, congratulabantur de præsentia tanti præsulis, quem suis quoque necessitatibus specialiter affuturum sperabant: unde et concepta devotione, frequentius ad eum confluebant. Venerabilis vero Alveus, qui tunc præerat monasterio, cæcum illuminatum Walcaudo [1] episcopo direxit, eumque gratanter exhilaravit, quia sic divinitus magnificaretur locus suæ constitutionis. Unde et assistentibus sibi referens frequentius rei jocunditatem, apud se hominem retentum vestibus novis jussit indui, eique rerum sufficientiam usque ad obitum constituit.

et mox alter. 2. In Marlido quoque, quæ villa erat ecclesiasticæ possessionis, fabrum quemdam, nomine Anglemarum, ob suæ artis studium contigit cæcari. Qui, comitante fide, post quinquennium a filio perductus ad monasterium, ne vacuus venisse videretur, duas ferri fusuras ad limen ecclesiæ secum detulit. Biduo autem retentus in hospitio pauperum mansit, et tertia ductus ad ecclesiam, longius orationem protraxit. Fratribus vero jam post meridiem pausantibus, filius eum hortari cœpit ut ad hospitium rediret et bene- C dictionem a fratribus præparatam cum ceteris sumeret. Ad quem pater conversus, homines eminus gradientes se dixit intueri, structuramque ædificiorum mirari. Cui cum filius responderet eum vera videre, ille versus ad orientem contra sancti sepulcrum, voce qua poterat cœpit laudare Deum et tam exaudibilem patronum. Quo fratres audito, debitas pro miraculo laudes exsolverunt; et homini ex consulto stipem constituentes, ut usibus monasterii in arte sua deserviret, quamdiu superfuit detinuerunt.

Fur equum ablatum reducere divinitus cogitur. 3. Quidam de villa Brattis, quæ proxima est monasterio, fratrum usibus deserviebat, ejusdemque servitutis procurationem sollicite agebat. Qui ad hoc ipsum exsequendum, ut expeditior interesset foro rerum venalium, quod circa festum sancti pontificis agitur, equum suum sine custode emisit ad pastum. Expleto negotio, cum requisitum non inveniret equum, familiare patroni sui reclamavit patrocinium: cui etiam devovit candelam, si ejus meritis reciperet equum quem perdiderat. Interea qui equum rapuerat, nullo modo silvam circumjacentem exire poterat, quam, ut sibi videbatur, jam diu præterisse gaudebat. Facto mane, cum hebetato divinitus sensu, tanto sibi videretur securior quanto et elongatior, repente in foro, quo subterfugerat, se positum recognovit; ibidemque hominem pro equo a se ablato anxiantem offendit. Ille, viso equo, jam lætior factus, cum rubore divertere volentem [1] invasit; et equum recipiens, cum gratiarum actione patrono suo votum exsolvit.

Mulier contracta usum membrorum recuperat, 4. Quædam mulier de villa Trodana, nobilis, sed contracta, audiens famam virtutum sancti pontificis, ut ad ejus festum ab amicis perduceretur obtinuit. Quæ vehiculo delata, et ad caput sepulcri deposita, circa horam tertiam reddita est sospitati: et nullo juvante rediens ad propria, quoad vixit, in eadem sospitate permansit.

itemque paralyticus. 5. Alius quidam, Otgarius nomine, adeo infirmitate premebatur ut privatus officio totius corporis, non solum standi vel ambulandi, sed etiam sedendi careret usu. Qui suorum auxilio, gratia recuperandæ salutis, ad monasterium devectus, dum ibi per biennium moraretur, nocte dominica convaluit, incolumitati integerrimæ restitutus. Cujus gratiæ ne videretur ingratus, postquam circumquaque discurrens, sancti gloriam cum laudibus prædicavit, reversus ad ecclesiam, ejus se deinceps offertoriali servitio mancipavit.

Tempestatum immanitas sedatur. 6. Anno igitur Verbi incarnati octingentesimo tricesimo septimo, imperii autem Ludovici vicesimo quinto, ordinationis vero domni Walcaudi [1] episcopi vicesimo octavo, accidit ut circumquaque desæviret [2] furor divinæ animadversionis ejusque furoris pondus maxime incumberet viciniæ [3] beati Huberti. Tanta enim imbrium inundavit enormitas, tanta sævæ tempestatis immanitas, ut quæque sata aut radicitus evelleret aut ad solum usque deprimeret, et ex periculo famis mortem omnibus intentaret. Hujusmodi pestem offensioni suæ reputantes, sacerdotes cum populis conferebant, et qualiter divinæ indignationi satisfacerent ad invicem consulebant. Tandem definito consilio, hoc solum crediderunt sibi superesse remedium, ut ad beati Huberti confugerent patrocinium: si tamen liceret eis indifferenter ejus adire monasterium. Nam tunc temporis, sub venerabili abbate Sevoldo, tanta in loco erat religionis reverentia, ut quibusque secularibus difficilis esset ibi conveniendi licentia, nullusque ingrediendi aditus F concederetur feminis nisi in annuali festo ipsius pontificis. Præmissi igitur cum precibus legati, periculum quo premebantur suggesserunt abbati et fratribus; et quia sciebant conveniendi aditum difficillime concedendum, ut tandem concederetur, prætenta generali necessitate, expetierunt, addentes se velle cum reliquiis et crucibus convenire et offensam divinæ indignationis per intercessionem ejusdem patroni, collatis muneribus, complacare. Audito periculo communi, abbas et fratres cœperunt angustiari, ne vel infracto consuetudinis usu arguerentur temeritatis, vel deesse viderentur tribulantium devotioni et justæ petitioni. Tandem compulit invitos caritatis affectus ut fraternæ necessitati compaterentur, et ex communi consultu permissa licentia veniendi, indixerunt et hoc ipsum fieri cum gravitate et reverentia. Cumque hujusmodi consensum legati ad eos, qui se præmiserant, hilariter retulissent, de spe consolationis concepta lætitia, omnes in commune jocundantes, Dominum laudabant. Ergo ex condicto devotionis, sacerdotes undequaque, terni aut quaterni vel quini, prout erat eis convenientia commeandi, multa plebe sexus utriusque comitante, certificatis diebus ad monasterium, nudis pedibus et jejunantes, cum crucibus atque oblationibus convenerunt; fratres quoque cum debita devotione et reverentia venientibus obviam processerunt. Quibus ecclesiam cum laudibus ingressis, et ad sepulcrum

Num. 1. — [1] Walcando 2.

Num. 3. — [1] *om. 2, suppl. man. rec.*

Num. 6. — [1] Walcandi 2. [2] deserviret *prima man.* 2. — [3] vicine *pr. m.* 2.

sancti

AUCTORE ANONYMO

sancti pontificis oblationibus depositis, post celebrationem missarum, ejusdem patroni intercessione, divinæ consolationis effectum absque ulla dilatione obtinuerunt. Nam ilico radiante sole conquievit inundatio imbrium, et longo post tempore nullum partibus illis quælibet tempestas intulit damnum. Nec mora : provinciales tam celerem divinæ propitiationis experientiam meritis beati Huberti reputantes, petierunt sibi concedi ut per singulos annos certificatis diebus pro necessitatibus suis multis convenirent : ea nimirum conditione interposita, ut quisque deferret ad devotionis gratiam, prout esset illi [4] facultatis [5] copia. Cujus devotionis consuetudinem ne quisquam infirmare vel minuere præsumeret, banno imperiali et lege synodali confirmata est.

Puella contracta erigitur.

7. Apud fiscum Caviniacum quidam Adelmoldus filiam habebat, quæ usque ad quinquennium incolumis permanserat. Sed cum quadam nocte obdormisset, facto mane, adeo se invenit debilem ut omnimodo contracta, nusquam se penitus movere posset, et per triduum sanguinem vomeret. Hujus suæ infirmitatis octavo anno, prædictæ autem constitutionis secundo, ex edicto sacerdotum præparabant se ad monasterium ituri et vota, quæ spoponderant, hilariter et devote redditurí. Eumdem apparatum, ut erat debilis, puella audivit; et nisi cum ceteris illo pergentibus deferretur, patri se omnino morituram asseruit. Pater, licet affectus tædio ejus diutinæ infirmitatis, fidem suam apponens ejus fidei, equo superimpositam ad monasterium devexit. Ceteris qui venerant vota solventibus, B inter missarum sollemnia pater filiam ante sepulcrum sancti deposuit, seque cum illa in oratione prostravit. Oratione expleta, cum filiam, ut erigeret, vellet amplecti, illa jam incolumis, ejus se adjutorio non indigere exclamavit, ipsaque per se alacriter surgens, per omnes qui convenerant Deo tamque exaudibili patrono maximas gratiarum actiones suscitavit.

Iniquus bonorum cœnobii Andaginensis repetitor miseranda morte abripitur.

8. Anno incarnati Verbi octingentesimo quadragesimo primo, succedente in regnum patris Karolo, Ludovici filio, comes Odo, ex rebus suis transitoriis affectans sibi commodum æternitatis, Bonotrivum et Bonoismontem *a* et ecclesiam quæ est in Tilatio *b* in honore sancti Audoeni, sub venerabili abbate Sevoldo, adstantibus et laudantibus Harchario, Goderanno, Beremundo, nepotibus ejus, ecclesiæ sancti Petri sanctique Huberti, pro animæ suæ remedio legaliter tradidit. Post cujus decessum, nepos ejus Goderannus quæ tradita fuerant violenter invasit, negans sine suo consensu factum ejusdem traditionis donum, cui interfuerat : ideoque sibi juste repetendum et jure propinquitatis cedendum. Legatio monasterii frequenter ad eum directa, supplicabat ut ab hac intentione resipisceret : in hoc se potius propinquum defuncti probaret, ne C pietate neglecta, ejus devotionem impediret; vel si eum recordatio humanitatis non flecteret, saltem divinæ ultionis pœnam timeret. E contrario cum ille pertinacius resisteret, parvumque sibi ex eo commodum provenisse objiciens, nullum justæ [1] rationis assensum admitteret, contigit ut per eadem prædia transiens in monasterium diverteret. Quem fratres læti honeste susceptum, ut caritatis gratia pranderet coegerunt, panesque suis manibus cum laude psalmodiæ formatos discumbenti attulerunt. Ille, ut erat perfidæ mentis, suspicatus hac exhibitione se velle induci ut tandem resipisceret a pervasis rebus ecclesiasticis, oblatos sibi panes cum suis modice prægustatos [2] abjecit et cum indignatione et superbia canibus suis, qui oblatrabant, projici jussit. Prohibentibus ministris id agendum, eamdem prohibitionem canes comprobaverunt : quia, licet famelici, eos nullo modo contingere præsumpserunt. Mirantibus ceteris hujusmodi spectaculum, Goderannus pro nihilo duxit miraculum; et inde cum irrisione digressus, ibat quo disposuerat eundum. Abeuntem [3] ultio divina prosequitur; et D subitaneo dolore viscerum interceptus, cum ob injuriam sancti talem se intelligeret pati vindictam, licet invitus, relaxat quæ injuste pervaserat, et missa legatione ad monasterium, hoc ipsum nuntiari fratribus imperat. Nec mora, ab infirmitate convalescit. Sed ingratus ejusdem valitudinis, ad ea repetenda quæ relaxaverat, seipso deterior, ferventius inardescit. Audito fratris incommodo, quidam ejus frater eum reviserat mærens. Ad quem ille conversus, cœpit seipsum nimiæ lenitatis arguere, quod casuali attactus dolore, quæ sui juris erant beato Huberto relaxasset, sed nemo speraret se diutius hoc pati posse. Continuo fauces minantis redivivus dolor intercipit; stridoribus potius quam verbis clamat, se strangulari monachorum eulogiis; et inter clamandum, horrendo exitu spiritum emittens, quæ sua erant ecclesiæ liberius possidenda reliquit.

Cæca visu donata.

9. In pago Condustro, femina quædam nobilis lumen amiserat : quæ precibus importunis parentes suos, ut se ad ecclesiam beati Huberti deducerent, sollicitabat. Quibus obsistentibus, et hujus suæ spei fructum desperantibus, concepta semel fide in rogando perseveravit, et quod non obtinuerat gratia consanguinitatis, sub attestatione meritorum sancti pontificis, ut tandem adduceretur, extorsit. Agebatur sollemnitas ejusdem pontificis; et impingentibus eam confluentibus turbis, cum difficilis aditus ecclesiæ sibi videretur, petiit ut ad aquam, quæ per canales in usus monasterii influebat, deduceretur. Quo deducta, cum ter faciem ablueret et inter abluendum sancti meritum imploraret, quædam albugo ab oculis ejus cecidit, et diu desideratum lumen recepit.

Illius invasor bonorum monasterii insania, languore et cæcitate afflictus.

10. Quodam tempore, apud villam Rapazium, quæ sita est juxta Tarvoniam *c*, temerarius quidam tentabat invadere partem agri ecclesiastici juris, et possessioni suæ, quæ contermina erat, copulare. Superveniente enim messis tempore, collegit duodecim manipulos ex eodem agro, qui suæ sationis non erant, et seorsum violenter suis apposuit. Requisitus a villico ecclesiæ cur tale quid facere præsumeret, ille, ascenso equo, cum indignatione messem quæ supererat discurrendo cœpit conculcare, virga designans adhuc etiam ulteriorem ejusdem agri partem cessisse sibi jure paterno. Qui cum rediens domum matri facta retulisset, et illa cum seniorum judicio quæ agenda deliberat committere moneret, ipse in crastinum, evocatis senioribus villæ, cœpit eques F subsequentes ad agrum præcedere. Insolentiam vero festinantis divina vindicta excepit. Nam hebetato sensu, ab eodem agro divinitus procul repulsus, per campos et villas circumjacentes equo insaniente circumfertur. Taliter per viginti milliaria continuato cursu, ab hora diei tertia usque ad vesperam, sub sessore equus deficit et moritur. Requisitus homo ab amicis et inventus, domum semianimis revehitur; et lecto prostratus, inter dolores et gemitus nomen sancti pontificis, ut sibi jam pœnitenti remittat injuriam deprecatur; campum sui juris abhinc perpetuo illi donandum pollicetur. Sed mater ipsum donum, tanquam inutile statim morituro, interdicit. Tamen post votum, juvenis paululum relevatus ducitur ad ecclesiam ibidem in honore sancti constitutam, nihilque se adversus eum amplius conari publice profitetur. Sic jam factus sanior et longioris vitæ securior, promissi agri mutavit votum, eumque sancto subductum posteris suis destinavit hereditandum. Continuo vindex mendacii

— [4] ei 2. — [5] facultas *pr. m.* 2.

Num. 8. — [1] justum 2. — [2] pregustatis *pr. m.* 2. — [3] Ab eum diem *pr. m.* 2.

languor

A languor redintegratur; et ne alicui casualis videretur, cum aliquando visendi causa ad agrum quem diligebat deferretur, in ipso egressu, ne eum amplius videret, subita cæcitate multatur.

Injusti pauperum oppressores divinitus puniti.

11. Contigerat sub eodem tempore quosdam principes Austrasiorum per eamdem Tarvoniam transitum habuisse et, imminente nocte, ibidem remansisse. In confinio ipsius villæ duo pauperes cohabitabant; quorum casulam quidam hostium irrumpentes, ut eis cœna pararetur violenter exigebant. Quibus cum ad satisfaciendum præferretur quicquid in promptu habebatur, illi dedignantes condescendere pauperum possibilitati, carnium sibi copiam procurari minis et verberibus compellebant. Negantes illi quod non habebant, cum furore trahuntur ad pœnam; et quod solum supererat illis remedium, beati Huberti lacrimabiliter implorant suffragium. Tandem ea conditione relaxantur, ut quomodocumque quærerent quod exigebantur [1]; unoque retento, alter ad hoc procurandum emittitur. Qui pacto pretio, carnes a creditore deferens, domum revertitur et exactores suos admonet ut delatis utantur. B Recusant illi oblatas. Jam enim eos invaserat ultio divina : atrociorem quidem interaneus [2] dolor; alterum vero, ne idem pateretur, horribilis timor. Deposita feritate, jam supplices exorant ipsos pauperes sibi patrocinari apud patronum quem reclamaverant; cujus indignatione provocata, tam celerem experiebantur vindictam. Super his moti [3] sodales, de proximo confluunt, et ne simili plecterentur vindicta, jam moderatiores hospitibus suis [4] per totam villam redduntur [5]. Facto mane ille, ut erat suimet impos, sociorum manibus equo superpositus religatur, et Hasbaniam usque devectus, miserabili fine vita privatur.

Contractus sanatus :

12. Alio tempore, confluentibus populis ad festum sancti pontificis, quidam contractus, concepta spe recipiendæ sanitatis, ad locum devectus convenit. Qui juxta sepulcrum sancti positus, in oratione pernoctavit et divinæ misericordiæ clementiam usque ad media missarum sollemnia sustinuit. Perlecto evangelio, crura femori hærentia cœperunt resolvi, nodositates brachiorum, extensis nervis, relaxari; et acclamantibus populis, ad plene redintegratus homo, seipsum mirari. C Probato publice divinitatis miraculo, suscitatur in debitas laudes communis devotio, et unde ad salutem rediit unus, inde multorum in Deum profecit affectus.

itemque alii duo.

13. Alii duo æque contracti ad patrocinium sancti diverso tempore convenerant. Quorum unus, dum apprehensa palla altaris nititur assurgere, se miratur convaluisse; alter, innixus parieti, quo locus sepulcri ambitur, dum se transponere molitur, integerrime in omnibus membris reformatur.

Equus, S. Huberto ex voto addictus, hero votum dissimulante, illud mire manifestat. *d*

14. Villa quæ dicitur Luisceia *d* monasterio satis est contigua. Hujus quidam procurator, morsu rabidi lupi infectus, dum sibi inesse sentiret mortis periculum, ad sancti confugit auxilium; et ut ejus beneficium certius experiretur, devovit illi dandum, quo vehebatur, equum. Est enim eo in loco certissima salus hujus horrendi discriminis, si adsit vera fides periclitantis et observetur dictata conditio collatæ sanitatis. Auro igitur sacratæ stolæ capiti periclitantis de more insito, et se observandi ordine dictato, domum rediit. Qui per accessum temporis, jam liberior timoris et certior impetratæ salutis, votum, quod nolebat D reddere, se etiam vovisse dissimulabat. Quandoque tamen, ut erat curiosus illius suæ procurationis, per monasterium transitum habuit; et religato procul equo, ad fores ecclesiæ oraturus procubuit. Citata oratione dum exurgit cursor anhelus, equum, quem procul religaverat, juxta se stantem miratur. Sic sibi quasi apparatum profecturus ascendit; sed hærentem nusquam promovere valens, resistit. Factus miser sibimet ludibrio et concurrentibus spectaculo, quo acrius equum urget ut exeat, eo recedens ille obstinatius cum hinnitu caput ad templum replicat. Conveniunt ad spectaculum ecclesiæ æditui cum paucis, qui relicti erant, monachis; nam ceteri, delatis sanctorum pignoribus, propter Umbrorum [1] incursus *e*, in castro [2] Gamedesla *f* morabantur. *e* *f* Iterum atque iterum clamoribus circumstantium equus incitatur, flagris tunditur, obseratis sibi foribus reappropinquans repellitur. Jam palam a cunctis intelligebatur non id frustra fieri, cum reus voti quod jam diu distulerat non sine confusione prodidit. Et quia præ lassitudine indigebat equo domum revehi, pacta sponsione illum E remittendi, concessione fratrum velociter discessit, et votum sine dilatione remisit, gratias agens Deo et sancto pontifici quod tamdiu ingratus evasisset periculum justissimæ ultionis.

Aper infidelem S. Huberto venatorem lepide frustratur.

15. Comitatum Arduennensem agebat Theodericus, cujus frater Alerannus partes æquabat ejusdem comitatus. Hi cum pro opportunitate silvarum haberent venandi studium, in eodem exercitio quidam Jammenoldus erat præpositus venatorum. Qui dum sæpius ecclesiasticos saltus circa monasterium lustraret, nullumque proventum venationis inveniret, condixit suis ut in nomine sancti pontificis exeuntes, si quid proveniret, illi pro voto redderent. Igitur aggregatis canibus, die statuta procedentes, repentino eventu insperatæ magnitudinis aprum emoverunt. Qui post varios anfractus sui moris gradum figens, in quodam vicino monasterii recessu, quasi se sancto sponte dederet, immobiliter hæsit. Quem prædictus venatorum præpositus cum suis hilariter prosecutus, dum eum cujus esset magnitudinis miraretur, quasi jam captum decrevit domino suo deferendum, alium vero minoris quantitatis sancto perquirendum. Mox aper, quasi indignatus se F sancto subtrahi, grege canum deturbato, elapsus evasit, et dignam confusionem cassatis venatoribus reliquit. Erat enim ab antiquo totius Arduennæ primoribus ex debito firmatæ consuetudinis, per singulas vices annuæ venationis primitias et decimas cujusque generis ferarum beato Huberto persolvere, eo quod idem sanctus, priusquam mutato seculari habitu propositi sancti ordinem percepisset, hujus exercitii fuerit studiosus. Unde et de cetero a quibusque vicinis nobilibus idem studium in ejus nomine agitur.

Milites in S. Huberti clientes injurii, graviter puniuntur ; *g* *h*

16. Quodam tempore per pagum Arduennensem hostilis expeditio transibat *g*. Quæ dum, ut ejus moris est, se per opportuna loca spargeret, quædam pars in Apro-Villam *h*, quæ monasterio finitima est, divertit; et cum equis immissis immoderatius prata vastarent, et incolæ spem alendorum animalium se amittere dolerent, non solum in hoc dolentibus non [1] pepercerunt; sed et violenter eorum effractis domibus, quæ in eis erant victualia rapuerunt. Quibus refecti, cum,

Num. 11. — [1] exigebatur 2. — [2] intraneus 2. — [3] motibus 2. — [4] *om.* 2. — [5] (p. t. v. r.) r. p. t. v. 2.

Num. 14. – [1] imbrorum 2. — [2] castra 2.

Num. 16. – [1] *vox suppleta a corr.* 2.

A vespera imminente, cum equis suis ibidem pernoctare destinarent, et ecclesiastica familia patroni sui auxilium super hac injuria flagitaret, cœlum repente obnubilatum terribiliter intonuit, et [2] maxima tempestas incubuit. Obscurato aere, non solum cum pluvia grando ferebatur; sed et scuta capitibus fugientium superposita collisione lapidum detrita comminuebantur. Quibus dum vix fuga vitam reservasset [3], domibus, quas prius violenter infregerant, se suppliciter ingesserunt; incolisque, ut a patrono suo sibi veniam vitamque obtinerent, humiliter satisfaciebant: quem quia proterve offenderant, hujusmodi vindictam patiebantur. Et cum ibidem pernoctassent, semper suspecti, ne periculum quod verebantur eveniret eis, orto mane, ut citius excederent, exierunt equos suos quæsituri; omnibusque extinctis, vix superesse duos invenerunt. Quibus assumptis, cum eis abscedere licuisset, nullum sibi damnum evenisse reputabant, cum etiam mortem, quam timebant, contigisset evasisse [4].

itemque vir nobilis, monasterii S. Huberti possessiones invadere nitens.

17. Quidam Erluinus, comes Gabeliensis, tantæ feritatis et superbiæ fuerat, ut quibuscumque prævalere posset, sive ecclesiarum sive secularium rebus, oppressionem inferret. Quia vero possessiones beati Huberti eo sibi videbantur ad deprimendum faciliores quanto et erant propinquiores *i*; postposito respectu justitiæ, in ipsum etiam Mononem, præpositum monasterii, manum conatus est mittere, quia ei videbatur inimicus ob defensionem ecclesiæ. Hic digressus per Arduennam, transitum habere Burias *j* devenit; et ibidem in prato quodam juris sancti Remacli cum suis repausaturus descendit. Injustam vastationem alieni juris quidam fidelium incolarum moleste ferens, nomen et meritum beati Remacli, ne hoc impune pateretur, inclamavit. Ab indignantibus derisus est homo, eique objectum est nihil hujusmodi juvaminis inesse Remaclo. Tandem profecturi, cum ducem, utpote viarum ignari, quærerent, quemdam subulcum familiæ beati Huberti offenderunt; quem, ut eis prævius esset, verberibus cogere cœperunt. Ille omnimodo renitens, cum curam pastionis suæ cogentibus [1] prætenderet, uxor ejus accedens, ut relaxaretur, Erluini pedes complecti voluit. Quam ille indignatus, pede percussam contumeliose rejecit.
C Sed statim eamdem impietatem ultio divina vindicandam excepit. Nam repentino dolore compressus, cum tardius solito incederet et quod patiebatur dissimulantem mirarentur comites, vix equitando ad villam Masbuirgh [2] *k* pervenit, et ibidem lapsus equo, inter manus suorum corruit. Inde in gestatorio collectus, cum ad sua destinaretur revehi, vix perlatus usque ad rivum Martini, miserabiliter spiritum exhalavit.

Divinitus admoniti monachi Andaginenses corpus S. Huberti deferentes, imminens periculum evadunt.

18. Danorum gens a finibus suis egressa, partem Austrasiorum cæde et incendiis indifferenter vastabat. Horum fama, quæ falsos æque ut veros timores circumquaque augebat, fratres quoque Andaginenses cum ceteris incolis emovit ad fugam. Qui assumpto pretioso corpore sui patroni, remotiora loca suæ possessionis, vel Campaniæ villam Everneicurtem *l*, vel Mosellensem Lisuram *m* adire tentabant. Inter eundum igitur divertentes per opaca silvarum, quæ tutiora putabant, paululum requieverunt soporati, ut remissius expe- D dirent quod restabat aggressi itineris. In somnum itaque ipsa sua lassitudine depressis, uni eorum Evoringo, morum probitate claro, quidam in venerabili habitu visus est astitisse, et ut locum illum deserentes diffugerent, quia hostes superveniebant, imperiose indixisse. Expergefactus ille, cum aperto volumine invenisset: *Non hic requiescat pes tuus,* visionem intellexit divinitus factam; et ut quantocius loco cederent socios admonuit, ne sic evidenter monitis incommodi aliquid eveniret. Aliquantulum jam processerant abeuntes, et ecce cum tumultu hostes imminebant a tergo insequentes. Sed qui eos susceperat tuendos, de imminenti periculo eduxit illæsos. Sic patenter liberati, talem erga se curam beati patroni recognoverunt, et divinæ providentiæ gratias pro liberatione sua retulerunt.

Corpus S. Huberti post amplius duo secula incorruptum inventum

19. Diutius autem perseverante gentis ejusdem incursione, assumpto corpore sancti, fratres iterum loco exierunt; et Palatiolum [1] *n* devenientibus obviam processit maximus concursus provincialium. Horum prudentiores cœperunt ipsos arguere, cur sic inconsulte toties efferrent tantæ dignitatis patronum; cujus præsentiæ, si longius [2] asportaretur, timebant amittere patrocinium. Fratres vero, post laudum et orationum sollemnia, gestatorium reverendi corporis diligentius inspicere decreverunt; ne forte minus solidum, repentina progressione vel casu, citius non sine periculo dissolveretur. Cum igitur accedentes, operculo sublevato, reverenter introspicerent, an ex more mortalium esset ipsum corpus in cinerem redactum, gratia Dei, quæ semper eadem se mirificat in sanctis suis, eamdem integritatem ejus, quam sub Karlomanno principe et Walcaudo [3] pontifice transferentibus eum ostenderat, usque ad idem tempus repræsentavit conservatam.

ANNOTATA.

a *Loci illi apud Romualdum Hancar* (1) *nuncupantur* Bonnerue *et* Bonnimont. Bonnerue *nunc dependet a vico* Moircy (2) *ad quem etiam* Bonnimont *pertinuisse credibile est.* Moircy *autem octo kilometris distat ab oppido sancti Huberti, ad orientem et meridiem.*

b Tillet, *vicus duodecim kilometris distans ab* F *oppido sancti Huberti ad orientem.*

c Terwagne, *nunc in provincia Leodiensi, quatuordecim kilometris distans Hoyo ad orientem et meridiem.*

d Luchy, *qui locus ab oppido sancti Huberti dependet.*

e *Hungari, quos hoc loco* Umbrorum *nomine designari probabile est, Lotharingiam invaserunt anno 954* (3).

f Gamedellam, *hodie* Jemelle, *non procul ab oppido sancti Huberti, cum aliis locis plurimis Andaginensi monasterio donatum fuisse a Walcaudo legimus in* Cantatorio *seu Chronico sancti Huberti* (4).

g *Hæc refert Hancar* (5) *ad expeditionem quam anno 899* (6) *adversus Zwentiboldum Lotharingiæ regem suscepit Carolus III, rex Franciæ. Sed nimis indistincta sunt quæ hic leguntur ut aliquid*

— [2] *om.* 2. — [3] reservassent 2. — [4] fugere 2.
Num. 17. — [1] coagentibus *pr. m.* 2. — [2] Masburgh 2.

Num. 19. — [1] Palatio 2. — [2] longe 2. — [3] Waltcando 2.

(1) *Hist. du mon. de S. Hubert*, ms., p. 98. — (2) Cfr. Jourdain, *Dict. des communes de la Belgique*, ad h. v. — (3) Köpke-Dümmler, *Kaiser Otto der Grosse*, p. 231-235. — (4) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 570. — (5) Op. cit., p. 112. — (6) Vel potius 898. Cfr. Dümmler, *Gesch. des Ostfränk. Reichs*, tom. II, p. 467.

etiam

A *etiam probabiliter inde circa tempus colligi possit.*

h *Hodie* Arville, *quatuor kilometris distans a sancti Huberti occidentem versus. Hic etiam locus monasterio Andaginensi donatus est a Walcaudo* (1).

i *Nimirum inter Walcaudi donationes etiam legitur Gabelium seu fundus Gabelii situs* (2).

j Bure, *in provincia Namurcensi, novem kilometris distans a Rupeforti (Rochefort) ad meridiem.*

k Masbourg, *in eadem provincia, tribus kilometris distans a Nassoniaco ad meridiem et occidentem.* D

l Evernicourt, *in præfectura Axonæ (dép' de l'Aisne) in Gallia.*

m Luzoir, *in eadem præfectura.*

n Paliseul, *in provincia Luxemburgensi, viginti quatuor kilometris distans ab oppido sancti Huberti ad meridiem et occidentem.*

CAPUT II.

Miracula quæ contigerunt seculo XI.

Invasor bonorum S. Huberti misere perit.

20. Anno incarnationis dominicæ nongentesimo quinquagesimo quinto, imperii autem Ottonis primi vicesimo, comes Stephanus dedit Andaginensi [1] ecclesiæ legali dono quicquid sui juris erat in Calvenciaco [2] *a*: et hoc præsente Brunone archiepiscopo Coloniensium et Baldrico B pontifice Leodiensium. Cujus cum esset erga beatum Hubertum affectus magnæ dilectionis, ut corpus ejus ad prædictum fiscum deferretur, ab abbate Alberto et fratribus obtinuit; ibidemque illi vestituram ejusdem allodii coram Raginero et Gisleberto comitibus multisque regni principibus publice firmavit. Longo post tempore *b*, quidam Fredericus, frater ducis Theodorici, idem allodium violenter invadens, ecclesiæ subtrahere tentavit. Cumque nulla justa ratione ab ipsa invasione vellet reprimi, beati Huberti corpus illo referre necessitas ipsa coegit. His Fredericus auditis, et indignatus se insequi præsentia pontificis, urgente se ultione divina, eamdem villam irrupit, solito temerarior, ut quasi ad injuriam sancti videretur in ea potentior. Qui dum equo sedens, spatiaretur per plateas flexibus incompositis, in ipso exitu villæ idem equus fracto collo sub eo concidit; ipse quoque toto collisus corpore, ibidem expiravit. Hujusmodi fratris interitus cum duci Theoderico referretur a quibusdam, ille divinæ vindictæ laudabilem probavit justitiam, et iniqui pervasoris temerariam improbavit superbiam, qui tanti pontificis et ejusdem domini non reveritus est [3] præsentiam.

Vir nobilis, intercessione S. Huberti, *cui bis fidem fregerat, tertio sanatus.*

21. Quidam nobilis et potens, Josbertus de Castro Marla *c*, quod situm est juxta Laudunum super fluvium Somnam, rabidi canis morsu attrectatus, ex consuetudine evadendi periculi venit ad monasterium, et ibi incisus, ejusdemque incisionis observantiam edoctus, ad sua securus rediit. Quia vero persæpe potentibus levitas est familiaris, ille, ut erat moribus levis, injunctam sibi observantiam neglexit et invalescente mox ægritudine periclitari cœpit. Reductus vero ad ecclesiam pontificis, continuo meruit liberari; et ne ingratus videretur ejusdem liberationis, totam tertiam partem Everneicurtis *d*, quæ sui juris erat, illi legaliter tradidit. Quam donationem cum per annum integrum liberam et ratam ecclesiæ permisisset, quadam die inter prandendum, cum sibi sufficientia adesset, causatus est sibi etiam ampliora deesse. Respondentibus ministris id sibi imputandum, qui illi Huberto Ardennensi suum dederat allodium, Josbertus, indignatione concepta, diabolo suggerente, donum quod firmaverat, infirmandum juravit. Sed [1] statim immundus spiritus vocem minantis excussit. Quo impellente, uxoris suæ faciem injectis dentibus arripuit, et interceptam partem abstrahens, horribiliter vociferantem infecit. Comprehensus a suis, tentabatur ad sanctum reduci; sed cum, quasi injurio- E sus illi, præsentari vereretur, cuidam lecticæ colligatus violenter attrahitur. Labore continuato, tandem ad locum pervenitur, fratribus vigilias Deo exsolventibus. Pulsatis foribus [2], cum rei ordo et necessitas referretur [3] abbati, ille introitum petentibus usque in lucem distulit. Exclusi cum quasi de misericordia desperantes, juste repelli arbitrarentur, inimico seipsum ad horam dissimulante, respiravit Josbertus: seque sanum mentitus, petiit ut absolveretur. Putatus verum dixisse, cum resolutus super pedes constitisset, collectis viribus in altum prosiluit, et impacto capite in lapidea camera, quæ tunc erat pro foribus monasterii, quasi mortuus in terram recidit. Exhorruerunt circumstantes miseriam, dicentes hanc ei juste vindictam evenisse, eo quod sancto deliberasset subtrahere donationem quam fecerat. Facto mane, supervenit abbas cum fratribus, gratia compatiendi, et eo astante, cum respirasset qui mortuus videbatur, ligatus iterum illatus est ecclesiæ. Qui dum per triduum, in continua vexatione, oblatum sibi pulverem de sepulcro sancti vitasset attingere, in dolio aquæ frigidæ depositus est cum exorcismis et ejusdem pulveris F admixtione. Sensit inimicus pondus virtutis divinæ; et coactus per posteriora egredi, talem dedit crepitum, ut omne dolium a compage sua resolveretur. Corruit Josbertus exanimis; cum non multo post sanus exsurgens, Deo sanctoque pontifici perfectæ sanitatis gratias reddidit. Qui ibidem per mensem honeste retentus, donec uxor ejus de more incisa sanaretur, quicquid prius ecclesiæ dederat iterata donatione reddidit; indeque ad sua rediens, quamdiu advixit, fidelis et devotus sancto permansit.

Regius satelles, in S. Hubertum *injurius, ab equis suis dilaceratur. Dei nutu impeditur alienatio bonorum monasterii.*

22. Hujus donatio fuit tota tertia pars Everneicurtis in omnibus appendiciis suis. Et licet eam violentia Novi-Castri *e* in ecclesia, in banno et in molendinis minuerit, tamen fundum ipsius possessionis, evidentibus divinæ virtutis indiciis, vel mutuando vel usurpando ecclesiæ nemo subtrahere potuit. Quidam enim regius satelles, cum beati Huberti parvi penderet, quasi exteram dominationem, equos suos immisit, ut ecclesia-

Num. 20. — [1] Andaganensi *pr. m.* 2. — [2] Cavenciaco 2. — [3] (r. e.) e. r. 2.

Num. 21. — [1] *om.* 2. — [2] *vox suppleta a corr. rec.* 2. — [3] refertur 2.

(1) *Cantator*, loc. cit. — (2) Ibid.

A sticas segetes depascerent : qui subito insanientes, dominum morsibus dilaniaverunt, et seipsos mutuo commanducantes, in admiratione multorum, expiraverunt. Nostris quoque temporibus, quidam Haduinus Laudunensis, annuente abbate felicis memoriæ Theoderico, eamdem possessionem mutuare voluit; sed nullo assensu provincialium id obtinere potuit. Cujusmodi contradictionem prudenter abbas perpendens divino nutu fieri, expostulato altari ejusdem possessionis a domno Elinando pontifice Laudunensi, cellam ibidem constituit et fratres imposuit; et eamdem constitutionem suam, cum omnibus ibi adquisitis, vel adquirendis, romanæ auctoritatis privilegio roboravit *f*.

f

Vinum, per sacrilegium ablatum, evanescit.

g

23. Apud Lisuram, in territorio Treverensi *g*, dono Walcaudi [1] episcopi possidet ab antiquo Andaginensis ecclesia vineas sui juris. His aliquando vindemiatis cum sub abbate Theoderico præpositus ecclesiæ ad usus fratrum deduceret vinum, quidam Ebroinus de Berenges violenter illud cum bobus rapuit, ipsumque præpositum, ablato equo, peditem ad monasterium remisit. B Super hujusmodi damnum et injuriam abbas ipsum Ebroinum sæpius interpellavit; illoque in pertinacia persistente, apud quosque terrenæ potestatis judices justitiam [2] reclamavit. Sed cum in neutro se profecisse videret, clamorem convertit ad Deum, sanctoque patrono rei commisit exitum. Interea supervenit sollemnitas dominici natalis et Ebroinus cum suis, apparato sibi prandio, epulaturus discubuit. Jam inter prandendum jocundior, de vino illius Ardennensis Huberti præcepit sibi deferri, addens se velle experiri cujus haberetur saporis. Minister ingressus cellarium, omne invenit evanuisse vinum, exceptis tribus hamis, quod ad supplementum vasorum ex domestico fuerat additum. Miratus rei eventum, Ebroino renuntiavit miraculum. Ille quidem primum difficile credidit quod a ministro relatum exhorruit; sed experta veritate miraculi, timuit ne culpæ vindictam experiretur ex seipso. Statim, procuratis sibi intercessoribus, ad monasterium in ipsa hiemis asperitate nudis properavit pedibus; ibidemque, cum per humilem satisfactionem obtineret veniam, ad integrum restituit quicquid abstulerat.

Impius invasor ecclesiæ Sancti Huberti et miles in sanctum ingratus, divinitus mulctati.

24. Quidam vir militaris Theodericus, ab inimicis interceptus, ad monasterium confugit; et intra claustra receptus a Theoderico abbate, sperabat se tutum ab eorum insectatione. Prosequentibus autem inimicis usque ad atrium ecclesiæ, cum sanioribus videretur eousque licuisse, quidam Adelardus munitionem atrii violenter infregit et ut intrarent subsistentes exclamavit. Illi irruentes, invenerunt Theodericum in camera sub dormitorio fratrum, quæ postea facta est domus infirmorum. Hortatus ab abbate ut cederet oppugnantibus inimicis, ille, ut erat virilis animi, indignatus timere [1], restitit. Orta decertatione, dum res ageretur, permixtis utrimque telis, veritus abbas eventum homicidii, signa ecclesiæ pulsari jussit. Continuo discedentibus illis ad sonitum terroris, Adelardus, qui atrium infregerat, a dæmone arreptus, equo corruit. Quem cum quidam comitum retro se componeret evehendum, ille componentis collum mordens, partem abstraxit, et non multo post infeliciter exspiravit.

Theodericus vero, cum taliter evasisset, ejusdem D evasionis ingratus, prædam super ecclesiasticas possessiones exercere non erubuit. Statimque justo Dei judicio uxorem ejus Hesplendem dæmonium invasit. Quæ ad monasterium deducta, nullo modo liberari meruit, donec vir ejus, recordatus id sui [2] causa fieri, scopis secum delatis ut coram sancto cæderetur expetiit. Post talem viri satisfactionem, recepit mulier sanitatem, sicque expertum est, propter sancti injuriam a viro illatam, hanc illi evenisse passionem.

Paralytica sanata,

h

25. Puella quædam paralytica Areleonis [1] *h* delata est ad monasterium; nondumque reseratis foribus, aditum ecclesiæ præstolanti affuit miseratio divinæ clementiæ. Erecta namque ad perfectam sanitatem, ut erat dies dominica, prosecuta est cum fratribus ejusdem diei processionem.

itemque famulus monasterii

26. Germanus quidam ecclesiasticæ familiæ per multum tempus infirmatus jacebat: quem quia diligebat abbas Theodericus, præcepit ut ad monasterium deferretur. Qui cum languore ingravato quasi ad exitum in dies declinaret, nocte quadam personam venusti vultus, cum stola pontificali, vidit in somnis sibi assistere, qui ei ut E sanus surgeret, imperiosa præcepit auctoritate. Ille continuo surgens, accenso igne, se calciabat; cum post matutinas laudes, abbas eum revisens, ut solebat, cœpit eum non suæ mentis reputare, quia sic se videbat habere, quem morti vicinum reliquerat. Qui intuitus se admirantem, receptæ sanitatis ordinem illi retulit; et denuo sanus permanens, ad sua cum gaudio rediit.

et puella diu infirmata.

i

27. In villa Palatiolo [1] *i* dicta, cujusdam Guiredi [2] infirmabatur filia, quæ uno semisanno non nisi alterius auxilio de lectulo surrexerat. Huic media fere nocte, quæ festivitatem sancti præcedebat, vir quidam venerandi habitus jacenti apparuit, utque ad sancti sollemnitatem cum ceteris illo euntibus properaret admonuit. Illa e contra, prætendens infirmitatem, cum voluntati causaretur deesse facultatem, jussit qui astabat ut incunctanter surgeret et suam exsequeretur admonitionem. Sensit illa vim verbi; et jam sana surrexit, et velut iter factura sibi calciamenta deferri admonuit. Petito lumine, pater lætus accurrit et ex relatione prædictæ visionis beati Huberti meritis sanatam intellexit. Processurus sine mora ad festivitatem sancti pontificis, dum equum F procuraret filiæ, respondit illa equo se non indigere; paratam se proprio gressu liberatorem suum adire. Miraculum tam subitæ sanitatis cum publice referretur Theoderico abbati, ipsius pontificis sollemnitatem reddidit hilariorem, et ampliorem erga Deum populi suscitavit devotionem.

Sacrilegi raptores carnes frustra coquere tentant, ipsi misere moriuntur.

j

k

l

28. Comitatui Namucensi, licet injuste, subjacebat centenaria justitia Anseromiæ *j*, et violentia vicecomitum nimis affligebatur ecclesiæ familia. Acturi causas hujus exactionis, Gulielmus de Vernia *k* cum Hermanno et Rodulpho fratre ejus de Onhais [1] *l* die condicta illo convenerant; et in dominicali curia porcum unum invenientes, in cenam suam occidi et parari fecerunt. Bullientes carnes satis multus ignis suggestus coquebat, sed nullo modo decoqui poterant, et ministris, de more attentantibus eas, cruditatem suam et [2] sanguineam horrorem ingerebant. Cænaturi domini cum tædio afficerentur hujus expectationis, carnes illas, qualescumque essent, sibi jusserunt apponi.

Num. 23. — [1] Walcandi 2. [2] *om.* 2.
Num. 24. — [1] *ita etiam pr. m.* 2, temere *corr.* — [2] de 2.
Num. 25. — [1] Arihonis 2.

Num. 27. — [1] Palatiola 2. — [2] Guireda 2.
Num. 28. — [1] (de Onh.) *voces prætermissæ, spatio vacuo relicto* 2. — [2] in 2.

A apponi. Sed cæna eadem illis ultima fuit. Nam Gulielmus a dæmonio arreptus et Verniam in gestatorio relatus, miserabiliter expiravit; Hermanus vero et Rodulphus aliquandiu superstites, defecerunt sine pœnitentia et divina recognitione. His probatis, Albertus comes Namucensis, cum in Arduenna silva moraretur gratia venandi, et veneratione loci diverteret cum uxore sua Idda ad ecclesiam beati Huberti, poscente Theoderico abbate, prædictum comitatum Anseromiæ perpetuo remisit ecclesiæ *m*.

m

Viri incisi, e cujus fronte post annos 30 fragmentum stolæ sacræ ciderat, capilli una nocte cani fiunt.

29. Aliud miraculum, omni hactenus seculo inauditum annectimus, quod viro egregio Lamberto, loci hujus monacho, postmodum vero Hasteriensi abbate *n*, referente comperimus: quod non credat necesse est qui Domino derogat dicenti: *Qui credit in me, opera quæ ego facio faciet, et majora horum faciet.* Contigit aliquando, quemdam strenuum virum, morsu rabidi canis pervasum, ad hunc locum venisse et, sicut est consuetudinis, incisum, oblatis sancto muneribus, ad sua cum gaudio remeasse. Qui cum ad extremam usque senectam incolumis et sana mente

n

B pervenisset, quadam die ex more balneum ingressus est. Cui una famularum assistens, caput lavit, pexit (erat autem tunc temporis nigerrimi capilli, sicut in diebus juventutis), cum subito pectinem rapuit et scalpenti fronti impegit, ruptaque cicatrice præteritæ incisionis, particulam auri de stola sancti pontificis, in pectine invenit. Diu multumque miratus, tandem: *Ecce*, ait, xxx *anni sunt hodie, ex quo hanc ferebam in fronte; reponatur ergo, donec quid inde fieri debeat, inveniam in consilio.* Quid plura? Lætus ad prandium discubuit, et quod reliquum fuit diei, in hoc stupore transegit. Cubitum abiit, et mane, mira dicturus sum, quasi cycnus ita albus apparuit, ipsaque sui canitie maximum spectaculum videntibus se præbuit. Mox igitur cum ipsa particula ad meritum sancti rediit, et quæ secum acta essent indicans, ipsam sibi iterum imponi fecit, quandiu supervixit testis idoneus in se facti miraculi. D

EXPLICIUNT MIRACULA SANCTI HUBERTI [1].

ANNOTATA.

a Chauvency-Saint-Hubert. *Cfr. Mirac. lib.* I, *num. 7.*

b *Exordio seculi XI. Cfr. infra, De gloria postuma* S. Huberti, *num. 15.*

c Marle, *castrum situm secus Samaram prope Laudunum.*

d Evernicourt. *Cfr. supra, num. 18.*

e Neufchâteau-sur-l'Aize. *Cfr.* Cantatorium, *num. 13* (1).

f *Cfr.* Cantatorium, *loc. cit. et Comm. præv., num. 24.*

g *Luzoir. Cfr. supra, num. 18.*

h Arlon, *quod est caput provinciæ Luxemburgicæ in Belgio.* E

i Paliseul. *Cfr. supra, num. 19.*

j Anseremme, *oppidum provinciæ Namurcensis, quatuor kilometris distans a Dionanto versus meridiem.*

k Onhaye, *oppidum Anseromiæ vicinum, Dionanto distans kilometris sex inter meridiem et occidentem.*

l Vergnies, *oppidum provinciæ Hannoniæ, Dionanto distans kilometris circiter quadraginta quinque versus occidentem.*

m *Cfr. Comm. præv., num. 24.*

n *Cfr. ibid.*

VITA TERTIA SANCTI HUBERTI

EXCERPTA EX NICOLAI VITA S. LAMBERTI *a*.

a

C *Edita ex codicibus :* **1.** *Namurcensi Civitatis num. 15, seculi XIV;* — **2.** *Nam. Civ. num. 2, ejusdem ætatis;* — **3.** *Ultrajectino Æv. Med. Script. Eccl. 22, seculi XV (quem per inadvertentiam recensui inter codices qui continent Vitam sequentem, Comm. præv., num. 29);* — **4.** *Leodiensi 18, al. 229, sec. XVII in.;* — **5.** *Parisino 17639, sec. XVII.* — *Cfr. Comm. præv., num. 28 et num. 29 (Ultraj.)* F

Prologus.

1. — PROLOGUS IN VITAM SANCTI HUBERTI EPISCOPI [1]. — Vitam et martyrium beati Lamberti Tungrensis [2] episcopi [3] describentes, dignum duximus paucis interserere nonnullos illius diebus in laicali habitu fuisse qui monitis et exemplis tanti patris animati, ob amorem cælestis patriæ spretis divitiarum suarum illecebris ad arctiorem vitam se contulerunt. Ex quorum numero [4] præclaris ortus natalibus exstitit Hubertus [5], comes palatinus, tam moribus quam genere clarissimus. Qui qualiter [6] singulari electione magistro successerit et ad episcopatum per angelicum obsequium et papæ Sergii ministerium promotus sit *b*, in sequentibus disserui. Hæc equidem quæ de tam sublimis gloriæ patronis aggredi præsumo, partim ex gestis regum Francorum, partim ex Chronicis felicis memoriæ Reginonis [7] Prumacensis [8] abbatis *c*, partim ex epistolis venerabilium episcoporum, partim ex relatione majorum et scriptis virorum fidelium, quibus auctoritatem non levis sed venerabilis sanxit antiquitas, excerpere curavi et in libelli hujus formam [9] seriemque redegi, imitatus quodammodo apis solertiam, quæ ex [10] diversis floribus succos convehens et in favos disponens in unam mutat mellis dulcedinem [11]. Alioquin consultius decrevissem silere quam inconsulte quicquam dubium narrare.

b

1. LEGENDA SANCTI HUBERTI EPISCOPI ET CONFES- S. Hubertus,

Num. 29. — [1] (Expliciunt, *etc*) *om.* 2.

(1) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 575.

Prolog. — [1] *hunc titulum præbet solus* 4; Legenda, *etc., ut infra post prologum*, 1; *titulum om.* 2, 5; *totum prologum om.* 3. — [2] *om.* 2; ecclesiæ Tungr. 5. — [3] (T. e.) e. T. 4. — [4] *ita* 5; merito 1, 2, 4. — [5] Hugbertus 5, *et sic deinceps.* — [6] quam 5. — [7] Reinginonis 1. 2; Renginonis 5. — [8] Pruniacensis 4. — [9] *prius* forma 1. — [10] in 5. — [11] (m. d.) d. m. 2.

comes palatii apud Theodericum III Neustriæ regem, in Austrasiam secedit;

SORIS [1]. In illo [2] tempore quo crudelitas Ebroini [3] regnum Francorum graviter opprimebat, erat adolescens nobilis, Aquitanus genere, Hubertus nomine, sub Theoderico rege comes palatii, et [4] litterarum studiis eruditus et armorum exercitatione strenuus. Hic quia prudentis erat ingenii, considerans Ebroinum [5] ad omnem nequitiam [6] promptissimum et præcipue [7] ecclesiasticis viris singularem [8] inimicum, execratus omnes actus ejus [9], Franciam Sequanorum [10] deseruit et [11] in Austriam [12] ad Pipinum [13], cujus justitia et virtus bellica tyrannos circa se fere omnes [14] compresserat [15], se contulit *d*. Adhærebat ei quasi comes individua amita sua Oda, quæ erat Boggis Aquitanorum ducis [16] recens defuncti vidua *e*.

ibique per conversationem S. Lamberti perfectioris vitæ studio incensus

2. Cum ergo in parochia Tungrensi circa memoratum [1] principem vir illustris Hubertus aliquamdiu conversaretur [2], beati Lamberti pontificis celebre nomen ejusque angelicæ conversationis et apostolicæ [3] doctrinæ ingens præconium fama ubique discurrente cognovit; cupiensque videre et audire [4] eum, descendit Trajectum. Quem vir B Domini gratanter excepit, multisque diebus secum detinuit. Ex cujus sanctissimo contubernio et exemplo frequentique colloquio cor clarissimi comitis adeo immutatum penitusque succensum est cælestis patriæ desiderio ut abjecto militiæ cingulo, calcata [5] mundanæ potentiæ gloria, castris dominicis in clericali habitu adscribi voluerit, tamque pium sanctæ [6] devotionis affectum mancipasset effectui si non eum copula [7] legitimi qua [8] alligatus erat retinuisset conjugii *f*. Apostolicum tamen [9] secutus consilium, habebat uxorem tamquam non haberet, rebusque secularibus sic utebatur ut domum propriam non tam possidere videretur [10] quam administrare [11]. Denique totus in virum commutatus alium [12], novo vivendi genere solo habitu mundanam dignitatem profitebatur, re autem ipsa et affectu [13] non miles, sed clericus, non comes, sed [14] Lamberti erat discipulus. Jam enim tunc [15] occulte operabatur in eo [16] Spiritus sanctus per ministerium sacerdotis sui Lamberti quod ad salutem multorum postea manifeste latius [17] propagatum est, cum per angelicam visionem in episcopali regimine ipsi beato Lamberto magistro suo dignus heres succedens [18] conversa- C tione apostolica et [19] prædicatione [20] Trajectensem ecclesiam illustravit et postmodum Leodiensem feliciter fundavit, quam non sine Dei nutu ex ignobili viculo [21] in urbis claritatem, ex filia in matris sublimavit dignitatem *g*. [22]

(inserit hoc loco scriptor brevem Legiæ seu Leodii vici descriptionem),

3. Dicebatur autem [1] hic [2] locus, sicut narrat antiquitas et scripta patrum edocent, Legia: qui in valle situs inter opaca nemorum, inter ardua montium, fontibus et fluviis valde erat irriguus et delectabilis. Distat vero a Tungris [3] versus meridiem vix tribus miliaribus. Hunc ergo cum beatus Monulfus vicesimus primus Tungrorum episcopus forte quadam die cum suis intrasset, captus situ et amœnitate ejus substitit, propheticoque tactus [4] spiritu [5]: *Eia*, inquit astantibus [6], *locum* [7] *quem Dominus ad salutem multorum fidelium suorum* [8] *elegit, et quem per merita quorumdam servorum suorum postmodum magnifice illustratum summis civitatibus adæquabit* [9]. Statimque ecclesiolam illic ædificari præcepit, quam in honore [10] sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani Domino consecravit. Hæc iccirco de statu et habitu Legiæ interseruimus, ut liquido sciamus a quibus initiis augmentum [11] acceperit, et merito magnificemus Deum in sanctis suis, scilicet Lamberto martyre, qui sanguine suo locum dedicavit, Huberto præsule, qui eum in episcopalem amplitudinem sublimavit. Hunc ergo locum vir Domini Lambertus valde diligebat et frequenter illic, ut orationi, lectioni uberius [12] vacaret, inhabitabat, quia tunc temporis adeo erat solitarius et invius [13] ut quamdam haberet eremi [14] similitudinem. Nam ab occidentali et E septemtrionali plaga montibus et silvis maximis claudebatur, meridianam partem Mosa fluvius reducto et curvato sinu ambiens inaccessibilem faciebat; sed qua [15] orientem spectat [16] adiri facilius poterat. Sed quia dudum de loco [17] tam inhabitabili, nunc autem, favente Deo, tam populari, sicut invenimus et a nostris majoribus accepimus pauca diximus, tandem ad propositum redeamus.

sicut et Oda ipsius amita,

4. Oda nobilis matrona [1], cujus [2] superius mentionem [3] fecimus, amita videlicet illustris comitis sæpe dicti et sæpius dicendi Huberti, hortatu tanti nepotis [4] ac monitu beati Lamberti pontificis [5], deposito secularis gloriæ ambitu [6], tamquam in bonam terram [7] semen recondens [8], retulit Deo in tempore suo [9] acceptum sanctæ viduitatis fructum [10] sexagesimum. Nam sedens secus pedes [11] Christi sacerdotis, ejus [12] spirituali exhortatione ad contemptum mundi viriliter accincta, possessionum suarum redditus, qui erant amplissimi, in usus pauperum et servorum Dei erogare cœpit abundanter [13], et ad ultimum cum post passionem beati Lamberti [14] omnium quæ habebat Christum fecisset heredem, in prædio suo, quod Amaniam F dicunt, non longe a Leodio ecclesiam in honore [15] sancti [16] Georgii martyris construxit [17]; ubi in sancto viduitatis proposito Deo [18] infatigabiliter serviens, feliciter requievit.

mox, probante magistro, Romam contendit

5. Interea [1] dum hæc aguntur [2], memorabilis comes [3] Hubertus, per omnia beati pontificis et Deo digni futuri martyris [4] usus consilio, Romam profectus est. Proposuerat siquidem triumphalia

Num 1. — [1] *hunc titulum præbent* 1 *et* 4 *(sed* 1 *ante prol. et in* 4 *prætermissa est per oscitantiam librarii vox* episcopi); *om. alii.* — [2] (In i.) Eo 3; Eo igitur 5. — [3] (c. E.) Ebroni c. 3. — [4] *om.* 2. — [5] Ebronium 3. — [6] malitiam 3, 5. — [7] *om.* 4. — [8] præcipuum 4. — [9] illius 3, 4. — [10] Secanorum 1, 2. — [11] (d. e.) deserens 2. — [12] Austrasiam *corr.* 2. — [13] ducem *add.* 3. — [14] (c. se f. o.) omnes contra se 3, o. c. se f. 4. — [15] compescuerat 3. — [16] (A. d.) d. A. 5.

Num. 2 — [1] Pippinum *add.* 3. — [2] (a. c.) c. a. 3. — [3] *om.* 5. — [4] (et a.) *om.* 4. — [5] que *add.* 4. — [6] *om.* 3. — [7] copia 4. — [8] quo 3. — [9] *om* 3. — [10] videbatur 3. — [11] (v. q. a.) q. a. v. 4. — [12] alterum 5; (c. a.) a. c. 2. — [13] (et a.) *om.* 4. — [14] sancti *add.* 3. — [15] *om.* 3. — [16] (in eo) *om.* 4. — [17] (m. l.) l. m. 4. — [18] sancta *add.* 3. — [19] *om.* 3. — [20] et *add.* 3, 5. — [21] vinculo 5. — [22] *seq. num. tot. om.* 3.

Num. 3. — [1] enim 5. — [2] (a. h.) h. a. 4. — [3] Tungrensi 5. — [4] *prius* tactu 2. — [5] (t. s.) s. t. 5. — [6] sociis *add.* 5. — [7] *om.* 5. — [8] *om.* 4. — [9] adæquavit 4. — [10] honorem 4, 5. — [11] incrementum 4. — [12] liberius 4. — [13] (s. et i.) i. et s. 5. — [14] (h. e.) e. h. 5. — [15] ad *add.* 1. — [16] specta 1, *prius* 2; spectans *corr.* 2, 4. — [17] (d. de l.) de l. d. 5.

Num. 4 — [1] femina 2; (O. n. m.) Sed et amita ejus Oda venerabilis matr. 3. — [2] paulo *add.* 3. — [3] memoriam 3. — [4] potentis 1. — [5] episcopi 4; (amita-pontificis) doctrinam sancti pontificis Lamberti gratanter expetebat 3. — [6] habitu 2, 4, 5. — [7] (b. t.) t. b. 3. — [8] et in his die ac nocte meditans *add.* 3. — [9] (D. in t. s.) in t. s. D. 3. — [10] *om.* 4. — [11] (s. s. p.) *om.* 3. — [12] *om.* 3. — [13] (c. a.) a. c. 4; (e. c. a.) c. a. e. 3. — [14] (p. b. L.) b. L. p. 3. — [15] honorem 4. — [16] *om.* 3. — [17] exstruxit 5. — [18] (i. s. v. p. D.) D. i. s. v. p. 4.

Num. 5. — [1] Postea 3; Interim 4. — [2] (d. h. a.) *om.* 3. — [3] *om.* 3; vir 5. — [4] (beati-martyris) memorati sancti 3. —

apostolorum

A apostolorum visitare limina, ut [5] fervorem religionis et contemptum mundi, quem ex disciplina et institutione dilecti [6] magistri [7] conceperat [8], per eorum merita ad effectum perduceret, seque sedis apostolicæ [9] præsulis orationibus commendaret. Quem qualiter beatæ memoriæ [10] Sergius papa, qui vitæ merito Romanæ ecclesiæ sacerdotium adornabat [11], exceperit, eique per angelicam visionem mortem ipsius martyris [12] Lamberti [13] Romæ revelaverit, Deo annuente breviter explicemus [14].

ubi a Sergio papa, per cælestem visionem præmonito,

6. Siquidem ipse summus pontifex post matutinorum solemnia, vigiliis et orationibus [1] fatigatus, modicum somnum fragilibus membris indulgens, circa ipsius diei obdormierat auroram qua sacerdos Christi Lambertus propter veritatis [2] et castitatis defensionem et testimonium per manum [3] scelerati Dodonis [4] consecutus est martyrium. Et ecce angelus Domini, cælesti lumine conspicuus ei in visione assistens : *Diligenter,* inquit, *frater, iis quæ tibi a Domino per me manifestantur intende, et fidem verbis adhibe, et quod præcipitur studiosius exequere. Lambertus Tungrorum episcopus hac ipsa hora intra sanctuarium* B *Domini ab impiis est pro pietate immolatus, et quia in terris martyrum Christi imitari studuit fidem et constantiam, eorum* [5] *in cælesti curia consortium obtinere meruit et gloriam. En ejus pastoralem baculum, in quo gregem* [6] *sibi creditum vigilanter rexit et pavit, a loco passionis ejus tibi subito* [7] *translatum suscipe.* Et visus est ei baculum porrexisse dicens : *In hoc substitues ad regimen Tungrensis ecclesiæ tali viro dignum heredem et successorem, ipsius Lamberti doctrina et moribus institutum, a Deo in sacerdotem jam electum, Hubertum nomine, quem ad apostolorum limina hodie venientem his et his signis inter alios* [8] *poteris agnoscere* [9].

Tungrensis episcopus consecratur.

7. Statimque evigilans papa cum de visione adhuc hæsitaret, invenit juxta se repositum [1], sicut in visione [2] ab angelo [3] acceperat [4], pastoralem beati Lamberti baculum. Quem cum timore et admiratione [5] maxima suscipiens et oculis perlustrans, non jam inanem et phantasticam, sed plenam fide [6] et certe divinam esse visionem [7] intellexit; virisque religiosis, quos in obsequio habebat [8], quid viderit, quid audierit, quod signum acceperit, ex ordine aperuit. C Facta itaque oratione et immolata laudis hostia, ad exequendum visionis præceptum circa limina apostolorum [9] studiosus advenientium perscrutator consedit [10]. Et forte [11] memorabilis vir Hubertus, finito longo peregrinationis suæ labore, D eadem nocte in proximo urbi loco [12] mansionem acceperat. Qualiter autem a papa Sergio eadem [13] die agnitus et de nece dilecti magistri sui Lamberti per signum baculi [14] certior factus sit, si quis plenius [15] scire desiderat, libellum relegat illum [16] quem a viris fidelibus editum de vita et conversatione [17] præclari comitis [18] Huberti ante episcopatum, a plerisque apud nos et haberi et legi non est dubium *h*. Sed [19] et de vita et miraculis quæ in episcopatu gessit, quæ quidem ex libro domni Jonæ episcopi, qui inter ceteros familiari ei contubernio adhæsit, decerpens meo [20] opusculo alibi indidi [21], hic aliquid retexere supersedi [22].

h

[5] in 2. — [6] *om.* 3, beati 4. — [7] sui Lamberti *add.* 3. — [8] ut *add. corr.* 2. — [9] (s. a.) a. s. 3. — [10] (b. m.) *om.* 3. — [11] administrabat 4; (qui-adorn.) *om.* 3. — [12] *om.* 4. — [13] (m. L.) beati L. m. 3. — [14] (b. e.) in sequenti narrabimus.

Num. 6. — [1] (ipse-orat.) beatæ memoriæ Sergius, qui Romanæ ecclesiæ sacerdotium vitæ merito, ut præmisimus, adornabat 3. — [2] virtutis 3. — [3] (p. m.) *om.* 1, 2, 4. — [4] manibus *add. corr. rec.* 2. — [5] et *add.* 5. — [6] Christi *add.* 3 — [7] subdito 2, 4. — [8] (i. a.) *om.* 4. — [9] (his-agn.) certis signis tibi a me scilicet angelo nunc revelatis cognoscere poteris 3.

Num. 7. — [1] positum 4. — [2] (i. v.) *om.* 3. — [3] (ab a.) *om.* 4. — [4] receperat 3. — [5] hæsitatione 3. — [6] (p. f.) f. p. 3. — [7] (e. v.) v. e. 3. — [8] (virisque-habebat) *om.* 1. [9] (l. a.) a l. 3. — [10] (p. c.) nomina perscrutatur 3. — [11] *om.* 3. — [12] vico 5. — [13] eodem 5. — [14] ejus *add.* 3, 5; (p. s. b.) *om.* 4. — [15] plene 3. — [16] (r. i.) i. r. 3, 4, 5. — [17] (e. c.) conversationeque 2. — [18] ipsius 3. — [19] (Sed, *etc., usque ad fin. num.*) *om.* 3. — [20] uno 1. — [21] vidi 1. — [22] *Sequitur in* 3 : Ego hunc libellum *(de quo in penultima sententia)* diligenter per me inquisitum non potui reperire. *Deinde narrantur compendio quæ leguntur in Vita IV, num. 4-7, et ad ultimam sententiam num. 4 adjuncta est hæc nota :* Hæc sic allata non fuerunt illa indumenta sacerdotalia quibus sanctus Lambertus fuerat indutus dum missam in capella Leodii celebraret infra quam martyrio coronatus est. Nam et illa adhuc hodie ipsius gloriosi martyris Lamberti sanguine rubricata in ecclesia Leodiensi honore debito conservantur. Poterantque pro beato Huberto apportari Romæ alia forte magis festiva et pontificalia sancti Lamberti indumenta, et illa, in quibus quotidie missam celebrabat et in quibus martyrizatus fuerit, in Leodio remanere. *In 4 etiam ab Happarto addita est hæc nota :* Qualiter autem a papa Sergio inclusive usque ibi etiam inclusive et haberi et legi non est dubium. Quem utique libellum cum nusquam integrum, maxime latino sermone descriptum, reperire valui, diligenter de diversis chronicis gesta gloriosi comitis Huberti ante episcopatum compilavi et in præsentem libellum confeci.

ANNOTATA.

a *De qua re cfr. Comm. præv., num. 27-28. Et ex ipsis primis verbis prologi constat hanc de* S. Huberto *lucubrationem a scriptore exhibitam esse tamquam partem Vitæ S. Lamberti. Quam plane autem concordet cum Nicolai libello (ut editus est in* Act. SS., *tom. V Sept., p. 602 sqq.), demonstrat sequens tabella. Videlicet Vitæ* S. Huberti : E

Numm. 1, 2 repræsentant Vita S. Lamberti num. 48-50 med.

Num. 3 repræsentat Vitæ S. Lamberti num. 57 extr. — 59 med.

Num. 4 repræsentat Vitæ S. Lamberti num. 50 med. — 51 extr.

Num. 5 repræsentat Vitæ S. Lamberti num. 55 init. — post med.

Num. 6 repræsentat Vitæ S. Lamberti num. 74-75.

b *Cfr. Comm. præv., §* VII *seu num. 87-94.*

c *Nihil in tota hac Vita legitur quod excerptum credi possit ex* Gestis regum Francorum *vel ex Chronico Reginonis Prumiacensis, et nulla omnino arbitror documenta scripta auctori hujus Vitæ præ manibus fuisse præter Nicolai Vitam S. Lamberti.*

d *Cfr. Comm. præv., num. 75-77.*

e *Cfr. Comm. præv., numm. 56, 64-73.*

f *Cfr. Comm. præv., num. 80-81.* F

g *Cfr. Comm. præv., §* XIII *seu num. 147 sqq.*

h *Cfr. Comm. præv., num. 92-93.*

VITA

A

D

VITA QUARTA SANCTI HUBERTI

Edita ex **1**. *cod. Brux. 2493-98, seculi XV (per inadvertentiam prætermisso in recensione codicum hujus Vitæ, Comm. præv., num. 29);* — **2**. *cod. Brux. 197, ejusdem ætatis;* — **3**. *editione Roberti.* — *Cfr. Comm. præv., num. 29.*

Prologus.

PROLOGUS [1] IN GESTA S. HUBERTI, PRÆSERTIM DE IPSIUS CONVERSIONE AC POST MORTEM TRANSLATIONE.— Secularibus, et spiritualibus personis salutare exemplar proponendo, beati Huberti primo comitis regalis palatii, postea vero pontificis ecclesiastici, conversionem et translationem retexere cupientes, sponsæ Christi utcumque satisfacere contendimus; quæ satis querulose dicit in Canticis: *Per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea.* Quod verbum exponens beatus Gregorius ita dicit: *Quia sunt nonnulli vitæ secularis qui habent aliquid imitandum de actione virtutis.* Habent namque hujus seculi fideles ipsum beatum virum intuentes, quod imitentur: vanitatem videlicet
B
transitoriam declinare, atque ad divinum converti servitium per voluntatem bonam et virtuosorum operum abundantiam. Hoc siquidem exemplum secularibus ipse adhuc seculariter vivens exhibuit. Nam mutabatur statim, ut audiemus, in virum alterum, induens novum hominem in Christo, vitamque ducens spiritualem sub specie habitus et dignitatis secularis. Formas scilicet vivendi in eo reperiunt religiosi et spirituales, dum considerant hunc sanctum erga seipsum satis rigidum, erga proximum valde beneficum, et erga Deum justum et rectum. Ipsum igitur in communi omnes laudemus et glorificemus, qui largus in misericordia, ita mirificavit sanctum suum ut in ejus conversione mirabili simul et virtuosa conversatione ipsius demonstraret meritum; in gloriosa vero ejus translatione quodammodo notificaret virtuositatis ejus præmium etiam in præsenti; nos quoque in hoc miraculo consolans et in fide confortans, ut de exhibitione præsentium munerum firma sit exspectatio futurorum: quam firmitatem etiam corroborat singulorum signorum diversitas. EXPLICIT PROLOGUS.

S. Hubertus, *comes palatii apud Theodericum III Neustriæ regem, in Austrasiam secedit; a*

DE VITA ET CONVERSATIONE SANCTI HUBERTI ANTE EPISCOPATUM EJUS [1]. — Tempore [2], quo Ebroini crudelitas regnum Francorum graviter opprimebat, erat [3] adolescens nobilis, Aquitanus [4] genere, sub Theoderico rege comes palatii, Hubertus nomine, et [5] litterarum studiis eruditus et armorum exercitatione strenuus. Fertur [6] autem [7] quod die quadam [8] solemni *a*, quando alii christiani seu vicini ejus ibant [9] ad ecclesiam, ipse vanitatibus mundi deditus pergebat ad venationem. Et ecce apparuit ei quidam cervus qui infra cornua sua gestabat signum sanctæ crucis. Audivit etiam [10] quamdam vocem dicentem sibi: *Nisi convertaris ad Dominum per sanctæ vitæ propositum, descendes velocius ad infernum.* Quod audiens [11], descendit ilico de equo suo, adorans Dominum qui sibi apparuerat, et promptum se exhibens ad faciendum quod monuerat [12] *b*. Hic quia prudentis erat ingenii, considerans Ebroinum ad omnem malitiam promptissimum, execratus omnes actus illius, Franciam Sequanorum deseruit, et in Austriam ad Pippinum ducem [13], cujus justitia [14] ac virtus bellica tyrannos omnes compresserat [15], se contulit. Adhærebat [16] ei [17], quasi comes individua, amita sua Oda: quæ erat [18] Boggis, Aquitanorum ducis recens defuncti [19] vidua.

b

E

ibique per conversationem S. Lamberti perfectioris vitæ studio incensus,

2. Cum ergo [1] in parochia Tungrensi circa [2] memoratum principem vir illustris Hubertus [3] aliquamdiu conversaretur, beati pontificis Lamberti [4] celebre nomen fama discurrente cognoscens, cupiensque ipsum [5] videre, descendit Trajectum. Quem vir Dei Lambertus [6] gratanter excepit, multisque [7] diebus secum detinuit. Hujus autem sancti viri beato colloquio [8] et exemplo cor clarissimi principis Huberti adeo immutatum, penitusque succensum est cælestis patriæ desiderio, ut abjecto militiæ cingulo, calcata mundanæ potentiæ gloria, adscribi voluerit divinis [9] obsequiis; et hæc mancipasset protinus [10] effectui [11], si non eum [12] copula legitimi detinuisset conjugii [13]. Denique [14] totus in virum mutatus alium [15], novo vivendi genere, solo habitu mundanam dignitatem profitebatur, re autem vera et effectu [16] non miles sed clericus [17], non comes sed sancti Lamberti erat discipulus. Jam [18] enim occulte [19] operabatur in eo Spiritus sanctus per ministerium sacerdotis sui [20] Lamberti; quod ad salutem multorum postea manifeste latius propagatum est [21], cum per angelicam visionem [22] in episcopali regimine beato magistro dignus heres [23] successit; quod quomodo actum sit [24] narrabimus.

F

mox, probante magistro, Romam contendit, ubi a Sergio papa

3. Siquidem memorabilis vir [1] Hubertus [2], per omnia sancti Lamberti usus consilio, Romam profectus est [3] triumphalia beatorum [4] apostolorum visitare limina: ut contemptum mundi [5], quem hortatu dilecti sui magistri conceperat [6], per eorum merita ad effectum perduceret [7]. Quo Romæ consistente [8], cum [9] venerabilis papa [10] Sergius post matutinorum officia fatigatus somno

Prol. — [1] *Prol. om. 1, 2.*

Num 1. [1] (De vita-ejus) Vita sancti Huberti Tungrensis episcopi 2; Incipit conversio S. Huberti comitis, postmodum episcopi Leodiensis 3. — [2] illo *add.* 3. — [3] quidam *add.* 3. — [4] Aquitanicus 3. — [5] *om.* 1. — [6] *cfr. infra not.* 12. — [7] enim 2. — [8] (d. q.) q. d. 3. — [9] pergebant 3. — [10] insuper 3. [11] (q. a.) quo audito 3. — [12] (et promptum-monuerat) *om.* 2; (Fertur-mon.) *om.* 1. — [13] *om.* 1. — [14] et industria *add.* 3. — [15] oppresserat 3. — [16] que *add.* 3. — [17] illi 2, 3. — [18] exstitit 3. — [19] relicta *add.* 3.

Num. 2. — [1] igitur 3. — [2] apud 2, 3. — [3] (v. i. H.) H. v. i. 3. — [4] (p. L.) L. p. 3. — [5] (c. i.) eumque cupiens 1. — [6] (v. D. L.) L. v. D. 3. [7] multis quoque 3. — [8] (b. c.) c. felici 3. — [9] divis 2; (a. v. d.) v. a. d. 3. — [10] pro tunc 1. — [11] (h. m. p. e.) hoc quoque e. m. 3. — [12] (n. e.) e. n. 2. — [13] (d. c.) connubii d. 3. — [14] deinde 2. — [15] (m. a.) a. m. 3. — [16] (et e.) *om.* 1, 3. — [17] et effectu *add.* 3. — [18] (Jam, *etc. usque ad fin. num.*) *om.* 1. — [19] taciteque *add.* 3. — [20] (s. s.) sui sac. sancti 3. — [21] (m. l. p. e.) l. p. e. m. 3. — [22] (a. v.) evangelicam jussionem 3. — [23] heros 3. — [24] breviter *add.* 3.

Num. 3. — [1] (m. v.) v. m. 3. — [2] (Siquidem-Hub.) qui 1. — [3] (R. p. e.) proposuerat 2, 3. — [4] *om.* 2, 3. — [5] (c. m.) fervorem religionis mundique contemptum 2; religionis fervorem conceptum mundique contemptum 3. — [6] (quem-conc.) *om.* 2, 3. — [7] (ad e. p.) p. ad e. 3. — [8] (Q. R. c.) *om.* 1. — [9] (cum, *etc. usque ad finem num. 4) pro his legitur in* 2: angelus Domini, cælesti luce conspicuus, Sergio Romanæ ecclesiæ præsidenti sacerdotio in somnis assistens, innocentem dilecti Christi sacerdotis Lamberti mortem intimavit. Et visus est ei baculum pastoralem porrexisse a loco passionis Lamberti translatum; et inquit: *Diligenter quæ tibi a Domino præcipiuntur exequere. In hoc substitues ad*

se

A se dedisset, circa ipsius diei obdormiebat auroram qua sacerdos Christi Lambertus propter veritatis testimonium per manum scelerati Dodonis consecutus est martyrium. Et ecce angelus Domini in visione ei assistens ait : *Attende diligenter et fidem verbis meis adhibe. Lambertus, Tungrorum episcopus, hac hora intra sanctuarium Domini ab impiis est pro pietate immolatus. Propterea in cælestibus cum sanctis* [11] *meruit coronari. En ejus pastoralem baculum, a loco passionis tibi subito translatum* [12], *suscipe. Et in hoc substitues ad regimen Tungrensis ecclesiæ, discipulum ejus, Hubertum nomine, quem ad apostolorum limina devote venientem invenies hodie.*

per cælestem visionem præmonito, allatis per angelos pontificalibus S. Lamberti indumentis et stola a B. M. V. ad eum missa,

4. Statimque papa [1] evigilans, cum de visione adhuc hæsitaret, juxta se, sicut ab angelo acceperat [2], beati martyris baculum pastoralem invenit. Facta itaque oratione et immolata hostia, ad exequendum visionis præceptum circa limina apostolorum studiosus advenientium [3] perscrutator consedit. Et forte vir Domini Hubertus, in proximo urbis vico mansionem acceperat peregrinus. Qui statim devote ad diu desideratam beati Petri apostoli accessit ecclesiam. Quem ut papa [4] Sergius vidit, sciscitatur quis sit et quo nomine appelletur [5]. Cui beatus Hubertus respondit : *Ego quidem Hubertus vocor, vestræ sanctitatis famulus humilis* [6]. Statimque papa [7] eum gratanter [8] manibus recipiens, adduxit ipsum juxta altare principis apostolorum, eidem revelans mortem dilecti magistri sui Lamberti, quemadmodum ab angelo didicerat. Quo audito, Hubertus [9] dolenter lacrimatus est. Cumque eum papa [10] instanter moneret de susceptione regiminis ecclesiæ Tungrensis, et sanctus [11] Hubertus nullo modo consentiret, sed indignum se affirmaret, ecce divinitus omnibus [12] pontificalibus beati Lamberti martyris [13] induitur, quæ subito a loco martyrii ab angelis translata sunt ei [14]. Cumque istis induto sola stola defuisset, statim stola serica alba auroque contexta Huberto per angelum a beata Virgine Maria, ecclesiæ Tungrensis patrona, est transmissa; per quam plurima miracula Deus ad declarationem meritorum beati Huberti quotidie operatur *c*. Videntes hæc qui adstabant, mirati sunt, agentes gratias Deo.

c

Tungrensis episcopus consecratur; a S. Petro clavem auream accipit.

5. A papa igitur Sergio [1] in episcopum consecratur beatus Hubertus. Et [2] cum ibidem missam celebraret, apparuit ei sanctus [3] Petrus apostolus, tradens ei clavem quasi auream, in manu gestandam, in potestatem ligandi et solvendi ac lunaticis furiosisque sanitatem conferendi. Clavis autem ipsa usque hodie servatur in ecclesia beati Petri Leodii *d*.

d

Ejus

6. Dum autem exequiæ beati Lamberti agerentur [1] Trajecti, audita fertur [2] vox desuper, eadem hora a summo pontifice, Deo revelante, eis provisum de condigno pastore, beati Lamberti discipulo, Huberto nomine. Accepta autem licentia et benedictione a summo pontifice, qui venerat peregre, præsul factus remeavit cum honore [3]. A Romana igitur [4] urbe cum baculo pastorali [5] et pontificalibus [6] rediens, secum ferens clavem a beato Petro sibi traditam, a clero et populo Trajectensi honorifice suscipitur, et in cathedra pontificali reverenter inthronizatur.

consecratio Trajectensibus voce de cælo delapsa innotescit.

ANNOTATA.

a *Secundum quamdam traditionem,* die passionis dominicæ (1) *seu feria sexta hebdomadæ sanctæ; secundum aliam, die nativitatis Domini* (2).

b *Visitur hodieque prædium rusticum, undecim circiter kilometris ab oppido Sancti Huberti ad septemtrionem et orientem distans, quod vulgari nomine vocatur* La Converserie, *quo loco apparitionem cervi contigisse ferunt. Secundum hujus loci traditionem popularem, S. Gertrudis ibi condiderat parthenonem, cui nomen indidit Nivellam (a præcipuo utique cœnobio suo Nivellensi in Brabantia, nisi forte nomen istud ipsa traditio popularis ab hujus cœnobii situ per confusionem aliquam haud insuetam acceperit), cui substitutum sit vocabulum hodiernum ubi locus ex conversione* S. Huberti *celebrior factus est. Fundum postea monachis Andaginensibus a quodam comite Rupensi* donatum esse traditur. Oratorium illic exstabat sec. XVI, eo ipso loco exstructum, ut creditur, ubi cervus constitit. Quædam etiam ibidem vocabulo sanctimonialium memoriam servant, ut* Vivarium Beguinarum *et* Rivus molendini Beguinarum. *Fertur etiam eisdem consuetudinem fuisse ut singulis noctibus pluries campanam sui cœnobii pulsarent, in gratiam eorum qui tunc iter agebant per immensas silvas cœnobium ambientes. — At secundum aliam traditionem, locus apparitionis fuit vicus Uffelken prope Tungros. Hanc vindicavit epistola data die 16 octobris anno 1665* (3) *sacerdos qui tunc illius vici parochus erat, asserens ingentem concursum plebis illic fieri die festo* S. Huberti *et multos a rabidis animalibus læsos ibidem sanari; et in confirmationem suæ traditionis advertit longe veri similius videri* Hubertum *venationi indulsisse loco illo non ita remoto ab Heristallii et Jupiliæ villis, ubi tunc residere consueverit Pippinus princeps, quam in Arduenna, quo non tam facile illinc excurrere poterat.*

* de la Roche

c *Cfr. infra, De gloria postuma* S. Huberti, *§ VII.*

d *Cfr. ibid., § VIII.*

regimen Tungrensis ecclesiæ dignum heredem ipsius Lamberti, a Deo in sacerdotem jam electum, Hubertum nomine; quem ad limina apostolorum venientem certis signis tibi revelabo. Statimque evigilans, non jam phantasticam et inanem intellexit esse visionem, quam baculi perlustratio comprobavit esse veridicam. Hubertus quoque ante altare principis apostolorum angelo revelante a papa agnitus est; et audita morte dilecti sui magistri lacrimatus est. Quem suscipiens papa tricesimum Tungrensis ecclesiæ ordinavit episcopum. Indumenta quoque sacerdotalia sancti Lamberti Romæ pro sancto Huberto in episcopum consecrando divinitus tunc sunt allata. Cumque istis indutus stola sola defuisset, statim stola ipsi deficiens serico albo auroque contexta a beata Virgine Maria, ecclesiæ Tungrensis, deinde Leodiensis, patrona, Huberto per angelum est transmissa; per quam plurima miracula Deus ad declarationem meritorum beati Huberti cotidie operatur. — [10] pontifex 3. — [11] (in c. c. s.) cum s. in cæl. 3. — [12] allatum 3.

Num. 4. [1] pontifex 3. [2] susceperat 3. — [3] *om.* 3. — [4] pontifex 3. [5] appellaretur 3. [6] *om.* 3. — [7] pontifex Sergius 3. — [8] gratulanter 3. [9] beatus Hub. 3 — [10] pontifex 3. — [11] beatus 3. — [12] (d. o.) o. d. 3. — [13] *om.* 3. — [14] *quæ sequuntur usque ad finem numeri om.* 1.

Num. 5. — [1] (p. i. S.) pontifice ergo 3. [2] *om.* 3. — [3] beatus 3.

Num. 6. — [1] in ecclesia beatæ Mariæ *add.* 3. — [2] est 3. — [3] Huic honor obvenit cui visio cælica favit *add.* 3. — [4] (R. i.) Roma autem 3. [5] *om.* 3. — [6] beati Lamberti *add.* 3.

(1) Infra, Vit. V, num. 3. — (2) Hubert Le Prevost, chap. II (Ed. Fétis, p. 121). — (3) Citata in Vita gallice a quodam monacho conscripta extremo seculo XVII, quam ms. penes nos habemus dono ven. viri Henry, canonici Namurcensis et in majori Seminario clericali ibidem historiæ ecclesiasticæ et juris canonici professoris.

VITA QUINTA SANCTI HUBERTI

Edita ex **1.** *cod. Musei bollandiani; —* **2.** *cod. Leodiensi 278, al. 228; et —* **3.** *cod. Metensi 577 : qui omnes exarati sunt seculo XV. — Cfr. Comm. præv., num. 30.*

Legenda sancti Huberti.

S. Hubertus, comes palatii apud Theodericum III Neustriæ regem, in Austrasiam secedit,

1. Hubertus [1], nobili exortus prosapia, Theoderici [2] regis Francorum temporibus erat dux Aquitaniæ comesque palatinus, in doctrinis liberalibus eruditus, regalis palatii præsentia insignitus, insecutor adolescentium ritus nobilium, in armorum usu habilis ac [3] strenuus placensque populo. Hic quia bonus et virtuosus erat prudentisque ingenii, Ebroinum [4], regis Theoderici [5] senescallum, cujus crudelitas regnum [6] Franciæ graviter opprimebat, promptissimum ad omnem malitiam considerans, execratus est omnes illius actus et Franciam deseruit, in Austriamque ad Pippinum, cujus justitia et virtus omnes tyrannos compescuerat, se [7] transtulit; sed devictis per Pippinum tyrannis ad Franciam rediit.

adhuc paganus a

2. Cum ergo in parochia [1] Tungrensi [2] circa præfatum principem vir illustris Hubertus aliquamdiu conversaretur, in Christum tamen adhuc non credebat, sed erat paganus et idolorum cultor *a*. Sicut autem nobilis genere, ita nobilior [3] erat moribus et virtutibus. Erat namque pius, humilis et misericors, ac per hoc misericordiam magnam consecutus est.

sed mox voce crucifixi inter cornua cervi apparentis ad veram fidem conversus, b

3. Die quadam passionis dominicæ *b*, cum Hubertus venationi insisteret, apparuit sibi [1] Christus crucifixus inter cornua cervi quem canibus insequebatur [2], dicens in hæc verba : *O Huberte, usque quo feras* [3] *silvestres venaris? Tempus est jam* [4] *ut et* [5] *me veneris. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui hodie pro te et* [6] *omnibus hominibus crucifixus sum.* Hubertus autem hoc videns et audiens, territus est. Postea vero ad se rediens per consolationem Christi, descendit [7] de equo et ad genua humiliter se [8] prosternens super terram, respondit : *O Domine Deus, licet de te sæpius audieram, tamen usque modo in te non credebam, te non cognoscebam et pro vero Deo* [9] *te* [10] *non colebam. Jam paratus sum tibi obedire, in te credere et tibi semper servire. Dic ergo mihi, quid vis ut faciam, et ostende mihi viam veritatis et voluntatis tuæ.* Tunc iterum dixit sibi Christus : *O Huberte, abnega te* [11] *ipsum et* [12] *tolle crucem tuam et sequere me* [13]. Addidit etiam : *Vade*, inquit, *ad Lambertum episcopum Trajectensem, quem tu jam concupiscis videre : ille docebit te et dicet tibi quid facere debeas ut vitam æternam promereri possis.* His dictis, Christus disparuit.

S. Lamberto magistro,

4. Hubertus autem de terra surgens, a venatione cessavit et cum famulis suis domum rediit, laudans et benedicens Deum de misericordia sibi data. Trahente autem Huberto adhuc juvene moram Tungris [1] perrexit ad Trajectum [2], ubi erat Lambertus episcopus. Qui gratanter et benigne eum recipiens [3], baptizavit atque [4] in fide catholica instruxit [5] et diebus aliquot eum [6] apud se tenuit. Ex apparitione autem Christi et sancti viri Lamberti colloquio et exemplo cor clarissimi principis Huberti adeo immutatum est ac cælestis patriæ desiderio succensum ut spreta mundanæ [7] potentiæ gloria, totus in alium virum mutatus, novo vivendi genere solo habitu mundanam dignitatem profiteretur, re vero ipsa et affectu non miles sed clericus, non comes sed Lamberti erat discipulus.

asperrimum pœnitentiæ genus amplectitur. c

5. Ex doctrina ergo sancti Lamberti, renuntiatis omnibus et pauperibus datis ac pro structuris et ornamentis ecclesiarum, ex divite factus voluntarius pauper, Christum pauperem sequi nitebatur, nihilque sibi retinuit præter loricam [1], quam ipse super carnem suam [2] nudam [3] induit, et griseum tabardum, quem [4] desuper portavit; et sic eremum intrans, dignam Deo pœnitentiam peregit. Nullumque cibum corporalem sumpsit præterquam herbas et radices et [5] arborum fructus [6]; vinum et siceram non bibit, sed solam aquam; multasque infestationes dæmonum sustinuit, qui variis modis et plurimis [7] eum tentaverunt, sed eum flectere seu vincere non potuerunt *c*.

Rursus divina revelatione Romam ire jussus,

6. Vixit autem Hubertus taliter quindecim annis; et in decimo sexto misit Christus angelum sibi dicentem : *Huberte, exeas eremum et vade Romam.* Voluit enim Dominus eum [1] ponere super [2] multa, ut esset semita morum exemplumque aliorum, eo quod fidelis fuerat super pauca. Fuit ergo Hubertus obediens : et exiens eremum accessit ad magistrum suum Lambertum, ei revelans visionem angelicam et vocationem. Hubertus autem, usus per omnia beati pontificis [3] consilio, Romam profectus est triumphalia apostolorum visitare limina, ut contemptum mundi, quem hortatu magistri sui dilecti inceperat, per eorum merita ad effectum perusque duceret eorum precibus commendatus.

ibidem a Sergio papa, et ipso per cælestem visionem præmonito,

7. Interea cum venerabilis papa Sergius post matutinarum officia fatigatus somno se dedisset circa ipsius diei auroram qua sacerdos Christi Lambertus [1] propter veritatis testimonium coronatus est martyrio per manus scelerati Dodonis comitis Araviæ [2], et ecce angelus Domini assistens ei in visione ait : *Attende diligenter et fidem verbis meis adhibe. Lambertus Tungrorum episcopus hac hora intra sanctuarium Dei ab impiis est pro pietate immolatus* [3]*; propterea cum sanctis meruit in cælestibus coronari. En ejus* [4] *pastoralem baculum, a loco passionis suæ tibi subito translatum, suscipe. Et in hoc substitues ad regimen Tun-*

Num. 1. [1] Hupertus 3, *et sic deinceps.* — [2] Theodorici 2. — [3] et 2. — [4] Ebroini 2. — [5] Theodorici 2; Theodiici 3. — [6] regem 2. — [7] *om.* 2.

Num 2. — [1] perochia 1. — [2] Tungerensi 3. — [3] et nobilis 3.

Num. 3. — [1] (a. s.) *om.* 2. — [2] apparuit sibi *add.* 2. — [3] *om.* 1, 2. — [4] *om.* 3. — [5] *om.* 1. — [6] pro *add.* 3. — [7] descendens 2. — [8] (h. s.) s. h 3. — [9] (v. D.) D. v. 3. — [10] *om.* 3. — [11] temet 3. — [12] *om.* 3. — [13] *om.* 3.

Num. 4. — [1] (H. a. j. m. T.) a. H. j. T. m. 3. — [2] (a. T.) *om.* 3 — [3] suscipiens 3. — [4] et 2; *om.* 3. — [5] (in f. c. instr.) instr. in f. c. 2, 3. — [6] *om.* 3. — [7] mundana 3.

Num. 5. — [1] ferream *add.* 3. — [2] *om.* 3. — [3] (c. s. n.) carne sua nuda 2. — [4] (g. t. q.) griseam tunicam quam 3. — [5] *om.* 2, 3. — [6] *om.* 2, 3. — [7] (e. p.) *om.* 3.

Num. 6. — [1] (D. e.) e. D. 3. — [2] supra 1. — [3] Lamperti *add.* 3.

Num 7. — [1] Lampertus 3, *et sic deinceps.* — [2] (c. A.) A. c. 2. — [3] oblatus 3. — [4] ipsius 2.

grensis

A *grensis ecclesiæ discipulum ejus, Hubertum nomine, quem ad apostolorum limina devote venientem invenies hodie.* Statimque papa evigilans, cum de visione adhuc hæsitaret, juxta se, sicut ab angelo acceperat, beati martyris baculum pastoralem invenit.

allatis per angelum pontificalibus S. Lamberti indumentis, Tungrensis episcopus consecratur;

8. Facta itaque oratione et immolata hostia, ad exsequendum visionis præceptum circa limina apostolorum studiosus advenientium scrutator consedit. Et forte vir Domini Hubertus in proximo vico urbis mansionem acceperat peregrinus. Qui statim devote ad diu desideratam beati Petri apostolorum principis accessit ecclesiam. Quem ut papa Sergius vidit, sciscitatus est ab eo quis sit et quo nomine appelletur. Cui ille : *Ego,* inquit, *vocor Hubertus, vestræ sanctitatis famulus.* Statimque papa eum [1] gratanter manibus [2] suscipiens [3], adduxit ipsum juxta altare principis apostolorum Petri, eidem revelans mortem dilecti [4] magistri sui beati Lamberti, quam ab angelo didicerat. Quo audito beatus Hubertus [5] dolenter lacrimatus est. Cumque eum papa instanter moneret de susceptione [6] regiminis ecclesiæ Tun- B grensis, et sanctus Hubertus nullo modo consentiret sed indignum se affirmaret, ecce divinitus omnibus beati Lamberti episcopi pontificalibus a loco martyrii subito [7] translatis induitur. Quod videntes omnes qui astabant admirati sunt, gratias Deo [8] agentes.

scientia dono ornatur; angelus ipsi stolam tradit a B. V. M. missam,

9. Cum igitur a papa in episcopum esset consecratus, quia fervidus erat in charitate Dei omnipotentis, statim divinum officium peragere desiderabat et hostiam acceptabilem Deo offerre. Sic ergo ante altare sancti Petri procidens ad genua, orationem fudit ad matrem misericordiæ, ut sibi gratiam apud benedictum filium suum [1] impetraret, quatenus divinum officium [2] cito addisceret [3], et ut [4] scientiam sibi necessariam ad regendam ecclesiam et pro divino officio debite [5] complendo [6] concederet. Gloriosa autem virgo orationem ejus exaudiens, misit sibi cum angelo stolam pulcherrimam, quam angelus circumponens collo suo, dixit ei [7] : *Huberte, Maria mater Christi mittit tibi hanc stolam; et sicut petisti* [8], *habebis scientiam tibi* [9] *necessariam et* [10] *perfectam.* Hoc etiam legitur [11] in collecta sancti Huberti, scilicet ut quem suscepta stola sibi cæli- C tus emissa sacri officii scientia credimus illustratum. Ista [12] etiam stola usque hodie reservatur [13] in Ardenna in Andagio cœnobio [14], ubi sanctus Hubertus corporaliter requiescit, et contingunt plurima miracula [15] in eadem [16].

et S. Petrus clavem auream.

10. Post susceptionem igitur istius [1] stolæ, cum missam ibidem celebraret, apparuit ei beatus Petrus apostolorum princeps [2], tradens ei clavem quasi auream in manu gestandam in potestatem ligandi atque solvendi et lunaticis furiosisque sanitatem conferendi [3]. Clavis autem ipsa usque hodie servatur in ecclesia beati Petri in Leodio.

Ejus consecratio Trajectensibus voce de cælo delapsa innotescit.

11. Cum autem exequiæ beati Lamberti agerentur in ecclesia beatæ virginis Mariæ in Trajecto, audita est vox desuper, eadem hora a summo pontifice eis provisum fore de [2] condigno pastore [3] beati Lamberti discipulo, nomine Huberto [4]. Accepta igitur licentia et benedictione [5] a summo pontifice, additis [6] sibi familiaribus tam spiritualibus quam secularibus, ab urbe Romana recessit, ferens secum clavem a beato Petro apostolo sibi traditam, similiter [7] baculum et pontificalia beati Lamberti.

Superno auxilio insidias evadit a Dodone paratas: qui et cum suis complicibus plectitur horrendis pœnis divinitus immissis.

12. Quod audiens Dodo, et timens se corripi propter martyrium beati Lamberti, et similiter Pipinum regem propter adulterium quod committebat cum sorore sua Alpaida, quia sciebat sanctum Hubertum amatorem magistri sui beati [1] Lamberti et virum justum et strenuum, congregavit exercitum magnum, et insidias sibi posuit. Fuit autem sanctus [2] Hubertus præmonitus ab angelo ne [3] formidaret, quia Dominus Deus omnipotens [4] secum esse vellet et eum liberare ab omnibus inimicis suis. Cum autem Dodo et ejus exercitus appropinquarent sancto Huberto et familiaribus ejus, eum occidere volentes, munivit se signo sanctæ crucis, sicut angelus sibi prædixerat; et Dodo cum suo exercitu fuerunt plagati quatuor horribilibus plagis : quia aliqui fuerunt percussi [5] morte subitanea, aliqui fuerunt obsessi spiritibus malignis, tertii morbo caduco, et quarti rabidi facti [6].

Trajecti omnium plausu excipitur.

13. Istis miraculosis operibus per potentiam Dei omnipotentis [1] ostensis, a Trajectensibus humillime et honorifice cum cruce Domini et vexillis processionaliter ab omnibus clericis et laicis obviam sibi venientibus est receptus, et in cathedra pontificali reverenter est collocatus [2].

ANNOTATA.

F

a *Cfr. Comm. præv., num. 84.*
b *Cfr. Annot.* a *ad Vitam præcedentem.*
c *Cfr. Comm. præv., num. 86.*

Num. 8. — [1] (p. e.) e. p. 3. — [2] *om.* 3. — [3] (m. s.) s. m. 2 [4] *om.* 3. — [5] Lampertus *(sic)* 3. — [6] (d. s.) susceptionem 3 — [7] *om.* 3. — [8] (g. D.) D. g. 3.

Num. 9. — [1] Jesum *add.* 3. — [2] *om.* 1. — [3] discêret 3. — [4] *om.* 3. — [5] debito 3. — [6] sibi *add.* 2. — [7] (d. e.) dicens 3. — [8] a Domino *add.* 2. — [9] *om.* 3. — [10] *om.* 2. — [11] *om.* 3. — [12] et ita 3. — [13] servatur 3. — [14] claustro 2, 3. — [15] (p. m.) m. p. 2, 3. — [16] ea 2.

Num. 10. — [1] *om.* 3. — [2] (a. p.) apostolus 3. — [3] (s. c.) c. s. 3.

Num. 11. — [1] *om.* 2, 3. — [2] *om.* 3. — [3] pastori 3. — [4] (n. H.) H. n. 3. — [5] benedictionem 3. — [6] addens 3. — [7] et *add.* 3.

Num. 12. — [1] *om.* 3. — [2] *om.* 3. — [3] ut 2. — [4] *om.* 2. — [5] (f. p.) p. f 3. — [6] effecti 3.

Num 13. — [1] *om.* 3. — [2] *Sequitur in tribus codicibus compendium Vitæ sancti secundum Jonam, incipiens a cap.* II : Sciens ergo beatus Hubertus, *etc.*

VITA

A D

VITA SEXTA SANCTI HUBERTI

EX JOANNIS ULTRAMOSANI CHRONICO FERE EXCERPTA

AB ADOLPHO HAPPART MONACHO SANCTI HUBERTI.

Edita ex Cod. Univ. Leod. 18, al. 229. — Cfr. Comm. præv., num. 31-34.

[PROLOGUS].

GESTA SANCTI HUBERTI NOVITER EDITA, SCILICET ANNO 1511, IN FESTO ANDREÆ, PER ME N. ADULPHUM HAPPART.

Adsit ad inceptum sancta Maria meum.

Tetrastichon ejusdem.

Me lege quisquis amas divi cognoscere vitam
Præsulis Huberti, nam sua gesta cano :
Et ducis et comitis qui successisset honore,
Sin se, Christe, tuum scisset amare jugum.

B

Idem.

Nisi hunc inedia, illum invidia torquebit,
Dispar causa, sed similis pœna.

Idem.

Salve, sancte pater Huberte piissime, salve :
Devoti populi sis memor ipse tui.

Idem.

Si melius nosti, cur talentum abscondis?
Sin aliter, cur alienum servum judicas?
Perlegas, et demum indica. Si doctus,
Objectum movebit potentiam; sin aliter,
Torpentem compelle inertiam.
Scribimus indocti, pariterque poemata docti.
Si cale ingenium, callet adusque suum
Initium finemque.
Noscere si cupias quis ego qui scripta reliqui,
Adolphus Happart nomine dicor ego
Aloff Happart
In virtutum veritatem. E
Vale ut velis : voles ut valeas.
Et ducis et comitis, et qui prælatus honore
Præsulis, Huberti fortia gesta cano
Nonnus Adulphus Happart
Flos ejus nondum emarcuit, sed in tubera pubescens fructum parit auspice rerum Deo, qui caput et caudam victimæ offerri præcepit.

CAPUT I.

S. Huberti natales, et ejus historia usque ad conversionem suam.

SANCTI HUBERTI GESTA.

S. Huberti avus, dux Aquitaniæ, in prælio a Saracenis cæsus ; a b

1. CAP. I *a*. — Anno 637 *b*, imperante Heraclio christianorum propugnatore acerrimo, Persæ in unum coacto exercitu, Antiochenam civitatem hostili apparatu vallarunt, vimque viribus adjicientes, quatuor mensium ac decem dierum intervallo obtinuerunt ac destruxerunt. Fortuna igitur belli allecti pariterque animati, Damascum obsederunt. At præpositus Damascenus in poten- C tia gentis suæ civitatem egressus eos invasit, sed nihil agens facili recussus, hostium victoriæ cessit. Unde Persæ aggravantes obsidionem fortificarunt; ac post novem menses fortitudine prævalentes, anno 639, 12° mensis julii, circa meridiem, eamdem civitatem per assultum obtinuerunt. Anno eodem, mense octobri, Hierusalem per eosdem Persas obsessa fuit : quare cives imperatorem contra hostes in auxilium acciverunt. Imperator subito congregato exercitu, transito mari ipsis suppetias venit, tarde tamen, quia post undecim menses diutina obsidione vexati se hostibus dedidere. Nihilominus imperator constantissimus prope civitatem christiano milite resedit. Unde Persæ non parum provocati ad palæstram, extra civitatem procedentes, turpiter a christianis profligati, rege eorum occiso, usque ad 26000 occubuerunt. Anno itaque 600 et 40, Heraclius imperator duriter Saracenos oppugnavit; ac Antiochiam, Damascum, et quicquid Persæ a christianis vi belli abstulerant, ad imperium revocavit. Deinde Persidem ingressus, plurimam patriæ partem depopulans christianorum juri addixit. Quibus perceptis rex Cattay Sigedardus maximo belli apparatu contra imperatorem Persis in auxilium venit. Commissum est ergo dirum et horribile prælium : cujus christiani victores effecti, 14000 Saracenorum occiderunt, non tamen sine jactura suorum : nempe Romani 200 e suis perdiderunt, inter quos fuere nobilissimus dux Aquitaniæ Boggis, et ejusdem nominis princeps dominus de Poittiers, maritus sanctæ Odæ. Quare imperator graviter indignatus, maxime propter tam spectabilium personarum amissionem, jussit corpora prædictorum principum ad Hierusalem deferri, ibidemque honorabiliter inhumari. His F peractis, imperator in infirmitatem decidit, qua et mortuus est : nempe febri et hydropisi correptus, se per mare Romam transferri jussit; ubi viam universæ carnis ingressus est.

ejusdem parentes, frater et fratris filii c

2. CAP. II *c*. — Postquam ergo exosus rumor de morte suorum ducis ac principis ad Aquitanos pervenit, intime eorum casum defleverunt. Substituitur præterea duci Boggi ejus filius Bertrannus : qui regnavit annis viginti quatuor. Iste dux Bertrannus habuit uxorem nomine Hugbernam, sororem sanctæ Odæ. Hic est truncus ex quo nobilissimus pullulavit ramus, scilicet sanctissimus præsul Hubertus. Cui a matris nomine nomen inditum, vocatus est Hubertus, quasi Hugbernus : ultimus Tungrensium, ac primus Leodiensium præsul præclarissimus. Cum S. Hubertus annos natus esset quatuor, menses tres et dies decem, natus est prædicto duci et alter filius, Eudon nominatus : miles prævalidus, dux Aquitaniæ postea ac princeps. Eudon quoque genuit duos filios. Primogenitus dictus est Aimericus, alter Johannes Willhembrordus, rex Ungariæ potentissimus.

Adhuc puer,

3. CAP. III *d*. — Anno 646, Hildricus, rex Francorum

patris, a rege Francorum bello impetiti et maleficio enervati, animum erigit ut hostes profligat. d

corum, demandavit Bertranno, duci Aquitaniæ, non obstante quod videlicet ipse dux ex corona regum Franciæ descendisset, nihilominus terram suam seu patriam ex parte regum Franciæ teneret; quamobrem ipsum requisivit, quatenus sibi homagium faciens fœdum a se relevaret. At Bertrannus hæc audiens, bene discutiens, sibi suorumque libertati consulere volens, respondit : *Ego,* inquit, *numquam nec tantum quidem quantum vestigium pedis occulere posset, de terra Francorum nec possedi nec nisi violentia impulsus possidebo, quia nullo nec jure nec lege ejus ditioni astringor.* Quibus ægre ac secus quam dignum erat a rege intellectis, idem congregato exercitu in Aquitaniam, depopulaturus eam, militarem copiam duxit. At dux validissimus, omnis impatiens violentiæ, quasi leæna raptis catulis, impiger occurrit, acerrimoque animo oppugnavit, dejecit devicitque; et id quidem tam interminate ut ad concitandum bellum caput viginti annorum curriculo non sublevaret : jam enim bina vice attritum omne Francorum robur emarcuit. Hæc
B amissio pugnæ baronumque perditio regem ferocem reddidit quam plurimum. Quamobrem magnis et parvis, nobilibus et ignobilibus, odiosus fuit omnibus. Nihilominus pacem spernens vindictæque percupidus, tertio exercitum contra Aquitaniæ ducem coadunat; cæde, rapina, exitio terram depopulans, ducem, cui eo tempore in virtute ac robore militari non erat secundus, perniciose vexans. Porro dux eo tempore tanto incantatorum maleficio enodatus fuit ut, emortuo similis, se penitus movere non posset. Hubertus ergo ejus filius, hæc considerans, partim devastationem patriæ paternæ ignaviæ adscribens, patrem suum quid ageretur suscitaturus adiit : *Quid rerum est,* inquit, *o pater, quod tali ignavia torpes? An quæ in patria tua aguntur ignoras? Numquid quorum bonis in pacis tranquillitate gaudes, illos in belli turbine linquis? Quid agitur? Non est tibi cordi deprædatio patriæ ac populi? Ecce jam atrox hostis, scilicet rex Francorum, omnia cæde ac armis pervadit. Accipe arma et scutum, et contra eum in prælium descende : nam vim vi repellere, omnium populorum jura et leges admittunt.* At pater hæc audiens, pariterque præstantiam ac compassionem animi filii sui perpen-
C dens : *Propter te,* inquit, *fili mi Huberte, reddetur iniquo iniquitas hæc in caput suum.* Et quasi vim de verbis filii sui assumens, subito armorum apparatum et robustissimos quosque sui juris milites aptat, ordinansque ad prælium alas et acies, quasi ursus ægre e cavea suscitatus, rursus apparet in campis. Fit signum, rapiuntur in invicem hostes, rumpuntur lanceæ, transit per inguina cuspis, finduntur galeæ, transitque per exta bipennis. Hic ferit, ille cadit; cadit hic, ferit ille reversim. Inter hæc rex ac dux, leonum instar in medio animalium, rugiunt, rapiunt, ac quicquid occurrerit dilacerant. Dux volat in equo, per aera fulminat ensis, raptumque unum e medio, cui nomen Ottoni, a vertice usque ad vestigium per medium findit. Nec tibi fabulam narrari credas : nisi enim antiquorum virtus ac robur prævalidum fuisset, numquam tanto studio antiquitas hæc posteris litterarum monumentis reliquisset. Dum hæc aguntur, accrescit undique bellum. Pugnatur altrinsecus, nititur quisque sibi in oppositum pectus. Rex ac dux congrediuntur in invicem, reiterant ictus ac ferro ferra rescindunt. Porro dux fortiter vibrato ense, fissa regis galea, ei aurem amputavit humumque dejecit. Quamobrem rex ac sui, spe victoriæ amissa, terga vertentes se fugæ dedere, cessitque victoria duci. Hoc bellum terribilissimum ac atrocissimum fuit. Utrimque cecidere vulnerati et mortui, ex parte regis 4000 et principes plurimi, ex parte ducis 11000 et principes undecim. Hæc idcirco recitavi, ut omnibus innotescat quanta potentia pater atavique sancti Huberti potiti sint, qui etiam potentissimos Francorum reges devincere potuerunt.

AUCTORE HAPPART

Ebroinus in Neustria principatum sub Theodorico III rege invadit et atroci crudelitate exercet; e

4. CAP. IV *e*. — Anno 649, 13 julii, obiit rex Hildricus. Post cujus mortem proceres Francorum de novo substituendo rege tractabant. Concordia itaque facta, evocarunt regem Theodericum a monasterio Sancti Dionysii, qui ibidem duodecim annis in monachatu deguit; decimus octavus regum Franciæ, viginti quinque annis regnavit. Audiens hæc Ebroinus, scilicet Hildricum mortuum, Theodericum vero regem effectum, rejecit habitum monachalem, abbatiamque linquens, in Franciam venit. Ibi per astutiam malitiæ suæ peregit quoad Landalum præpositum Franciæ de suo officio ejecit, ac per munera, per fas et nefas, præposituram Franciæ invasit. Nec tunc quidem vitam suam melioravit; immo quotidie in deterius progrediens, pessimus tyrannus evasit. Sanctum Domini sacerdotem Leodegarium post plures martyrii agonias finaliter interfecit. Plurimos viros ecclesiasticos interfecit, punivit, exulavit, ex suis episcopatibus expulit. Unde et sanctissimum Domini sacerdotem Lambertum Tungrensi ecclesia expulit. Alios exoculavit, quibusdam linguas ac labia præcidit et manus. Itaque ob suam crudelitatem omnibus odiosus erat. Tali lue Ebroinus continue Franciam inficiebat, ita quod nullus pietati locus haberetur. E

principatum etiam Austrasiæ domui suæ asserere nitens, a Pippino devincitur. f

5. CAP. V *f*. — Anno 653, mortuus est Angisilisus, filius sancti Arnoldi, princeps ac præpositus Austriæ, maritus sanctæ Beggæ; post cujus mortem Pipinus filius ejus in principatu Austriæ legitime succedit. Cui Ebroinus, tyrannidem suam undique exercere cupiens, præcepit, scilicet ne Pipinus manum ad Austrasios apponat, donans principatum fratri suo Brodeali; qui principatum respuens, ipsum fratri suo Walfranco resignavit. Sed Pipinus hæc floccipendit : erat enim miles prævalidus, cui in linea regum Franciæ non erat similis. Verum quoniam Ebroinus ex magna erat F parentela, deposita per se et suos complices coram rege querela, postremo bellum contra Pipinum edictum fuit. Pipinus vero in manu forti hostibus occurrens, victor prævaluit. In hoc bello Walfrancus, qui pro Pipino regnare debuit, occubuit. Ebroinus nasum et sinistram aurem cum maxilla perdidit : ita quod nudatis dentibus horribili deformitate efficeretur. Hæc ad cognoscendum Ebroini tyrannidem interseruimus.

S. Hubertus *comes palatii creatur apud Theodericum regem,* g

6. CAP. VI *g*. — Anno 654, Hubertus, filius Bertranni ducis Aquitaniæ, regis Theoderici visendi gratia Parisius venit. Quem rex, quoniam Hubertus sibi nepos erat, officiosissime recipiens, insigniis militaribus redimivit. Sed quoniam jam mentio generositatis sancti Huberti incidit, libet altius sanguinis ejus lineam retexere. Clotharius nempe, rex Franciæ, plures habuit filios. Ex quibus unus, scilicet Dagobertus, patri in regnum Franciæ successit : cui successit suus filius Clodoveus, qui fuit pater regum Ludovici, Hildrici et Theoderici. Generavit Clotharius et alium filium, Hildricum vocitatum, qui fuit pater Boggis, cui successit filius suus Bertrannus, pater sancti Huberti : unde Dagobertus rex Franciæ et dux Aquitaniæ

AUCTORE HAPPART

Aquitaniæ Hildricus fratres fuere; at rex Theodericus sanctusque Hubertus sibi in quarto gradu nepotes. Hæc recensui ut cunctis patescat S. Hubertum ex illustrissimorum regum Franciæ corona processisse. Itaque Hubertus effectus est comes palatinus Parisiensis, miles egregius, cum jam annorum esset duodeviginti, adolescens pulcherrimus, corpore procero, facie pulcherrima, membris vastissimis, qualificatus optime, ac secundum membrorum formam quantitate modificatus optima vel congruentissima.

et comes Parisiorum : sed Ebroini calumniis exulare cogitur et in Austrasiam secedit : h

7. Cap. VII *h*. Eodem anno Landalus, Parisiorum comes maximus, diem clausit extremum. Huic cum in comitatu S. Hubertus subrogatus fuisset, cœpit regnare pacifice et ingenue : quamobrem omnium baronum primatumque corda ad sui amorem inflammavit, in tantum ut præpositura dignum adjudicarent. Ipsi sanctum Hubertum, si Ebroinum propellere voluisset, in præpositum palatii accivissent. Ille tamen, sicut erat justitiæ percupidus, ita et omnis violentiæ inimicus, se neminem a quacumque dignitate ejicere B velle respondit, quasi ex lege naturæ arguens, nullum scilicet debere facere quod sibi nollet fieri. Attamen fama, nusquam certa nec ullis valens claudi locellis, intentionem baronum ad Ebroinum retulit suique dominii amotionem narravit. Quare Ebroinus omnis fallaciæ mendaciique commenta multaque contra sanctum Hubertum ac barones commentatus, ait : *Ecce, domine rex, traditione traderis pessima ac in exilium mitteris, sin Deus avertat competentique occurratur remedio. Nam nepos tuus Hubertus Aquitanus ita gentis tuæ oculos animosque per auri et argenti attraxit dona ut intimo sibi amore assentiant. Accedit et illud, perque omnium ora famatur, eum ex linea regum Franciæ exortum, in quo validissimi militis sit spes reposita, qui ad regalem statum clericatura sit sufficientissima. Quid plura? ita omnium animos ad se attraxit ut non sit qui eum tui amori non præponat. In hoc accordavere omnes, eum sibi in regem coronare teque apud Dionysium divum tonsuratum recludere.* Hæc audiens rex ac phaleratis traditoris Ebroini [verbis] * facilem aurem præbens, jussit sanctum Hubertum per Ebroinum a terra, fide, C societate Francorum banniri. Quod mandatum cum Ebroinus, ad omnem injuriam promptus, explesset, proceres, barones ac optimates quique indignati sunt maxime, nec minus cur se de tam perverso traditore vindicare nollet Hubertus admirati sunt. Hæc cum S. Hubertus intellexisset : *Possem*, inquit, *optimi barones, de tam vili heluone, et de longe potentiore, vindictam, si vellem, sumere. Dedignor equidem tam mendoso traditori me opponere, qui ubi me plus amari prospicit, eo se plus odiri timet. Jam regem contra me informavit, concitavit, provocavit, cum ei * nec in animo nocuerim unquam. Videat Deus et judicet. Nihilominus ero obediens domino meo regi, patriam ejus linquens, et me ad Austrasiorum verum principem Pipinum conferam, ut ceteri milites illi commorabor. Forsan hic sol diem videbit illum, in quo mihi de hoste sumetur vindicta.* Quibus peractis, Franciam deseruit, ac se ad Pipinum, qui tunc in Metis erat, contulit. Pipinus vero nepotem suum Hubertum advenisse gratulans, eum, sicut utrimque tales decebat principes, officiosissime recepit.

* *vox prætermissa in cod.*

* *cod.* eum

unde, Ebroino occiso, cum Pippino, ab optimatibus Neustriæ sollicitato, adversus Bercharium, Ebroini successorem, dimicaturus revertitur, Theodericum regem in prælio capit, dignitates suas recuperat et a Pippino toti Franciæ administrandæ præficitur.

8. Cap. VIII *i*. — Anno 656, contigit Ebroinum cuidam comiti Hermenfrido, de linea ducum Aquitaniæ, apud Parisios obviare. Quo viso, Ebroinus excogitavit vel tunc suam crudelitatem exsatiare. *Tu*, ait ad comitem, *propter lineam Aquitanorum, quo illi Huberto sociaris, hic invitam obibis mortem.* Hermenfridus vero, sciens non verbis, sed acris verberibus ad actitandum, se ut strenuus miles opposuit ac defendit, Ebroinumque occidit, simul occumbentibus scutariis octo, militibus tribus. Deinde Parisius venit. Franci audientes quoniam a pessimo tyranno liberati sunt, Hermenfridum in præpositum sufficere cogitabant. Qui tamen nimium vulneratus, ante dies octo decessit e vita. Visi sunt diaboli sancto Gervasio animam Ebroini triumphando ad inferos deportare. Post hæc Franci elegerunt Warconem, fratrem Hermenfridi, propter factum quo ille Franciam a tyrannide Ebroini liberavit. Interceptus tamen Warco a Bertrardo nepote Ebroini, in ultionem avunculi sui ab eo occisus est, et post dies octo præposituram invasit. Franci tamen, recolentes malitiam sæpedicti Ebroini, invitam sibi promotionem explosi sunt. Consilio ergo inito, sub hac verborum sententia ad Pipinum in Austriam misere: *Integerrime*, inquiunt, *ac optime tecum amicitiam inibimus : tantumdem nunc nobis succurras. Profliga hunc fallacem invasorem præposituræ Bertrardum, et quidquid prælii causa expenderis, tibi copiose compensabitur.* Qua novi- E tate ad Pipinum delata, gavisus est plurimum is, viso præsertim quia præpositura amicorum possidebatur potentia. Accita præterea amicorum suorum potentia, 20 millium exercitum congregavit. In hoc fuere S. Hubertus vexillifer exercitus, Aper vir illustris, pater S. Lamberti, dux Lotharingiæ, dux Ardennæ, dux Namurcensis, dux Campaniæ, cum pluribus aliis nobilibus ac principibus. Quo rescito, Bertrardus vel Bercharius, qui jam in viam cum 1000 viris exierat, scilicet Pipini exercitum adventare, quantocius ad Parisiorum urbem pedem retulit, regemque adiens inquit : *Noverit serenitas tua, domine rex metuende, haud procul abesse Pipinum, Ansegisili filium, et Hubertum Aquitanum, cum exercitu prævalido, ad tuam majestatem e regno tuo propellendam per populum tuum accitos. En, nisi consilium cum auxilio pariter adsint, de nobis actum est penitus.* His rex attonitus, dicto juramento, si se sors offerat, Pipinum se occisurum astringit. Aggregans deinde 40 millia virorum per manum Bertrardi in occursum Pipini præmisit, quem non F longe a Parisiis offendit. Cœpere igitur quasi volitando levi armatura Pipini exercitum provocare. Ex cujus exercitu S. Hubertus, laxato freno, urgens calcaribus equum, contra Bertrardum processit, vibransque fortiter hastam, ejus per præcordia fixit : qui illic mortuus est. Aggravato bello, Hubertus in hostes ruit; hostiles confunduntur acies; fit strages, rumpuntur lanceæ, clypeus opponitur ensi; hic ejectus equo pronus in faciem humum ruit, alter rupto jugulo spiritum in aera mittit. Accrescit bellum, tinguntur sanguine cuncta; profluit exanimans rubescens flumine sanguis. Aper vero, pater S. Lamberti, vir illustris, juravit, si casu cum rege congredi eveniret, ipsum per medium finderet; secus tamen obtigit ei : nam a rege lancea transfossus, spiritum efflavit in auras; cujus Trajectum delatum est corpus. Inter hæc S. Hubertus omnia sternit. Nam Jabeanum Sabaudiæ comitem et Henricum de sancto Amando devictos ad inferos misit. Postremo ad regem deveniens, ipsum in virtute roboris sui per balteum comprehendit, elevansque eum e sella, ante se super equum suum imposuit. Quo viso, Franci se victos Pipino

A Pipino victori dedere. Hubertus ergo devehens ante se regem, ad illum ait : *Domine mi rex, en salus tua * in potestate mea est. Verumtamen nihil omnino mali eveniet tibi. Reducatur in memoriam qualiter serenitas tua de me pravitate traditoris informata fuerit, qualiter, inquam, de Francia exilio damnatus fuerim, cum tamen nisi quod honoris, probitatis æquitatisque fuerit, egerim nihil.* Talibus colloquiis conferentes Parisios devenerunt. Ibi Pipinus præpositus efficitur, regnans annis viginti octo, quibus Franciam, præter maculam Alpaidis, quam ejus amore contraxit, strenue rexit. Contigit circa hæc tempora Pipinum Leodium ire, et in itinere illius amore capi. Quamobrem post multa ordinata palatia, etiam Jupiliæ palatium locavit, scribens ac mandans sancto Huberto, quasi debilitate corporis seu amœnitate loci allectus esset, ut qui jam comes Parisiensis erat, pariter præposituram regeret. Cœpit ergo S. Hubertus secundum animi sui præstantiam ut præpositus Franciam strenue gubernare.

* *cod.* mea

AUCTORE HAPPART

ANNOTATA.

a *Capitulum I desumptum est ex Joanne Ultramosano, Ed. Borgnet, tom. II, p. 332, lin. ult. — p. 333, lin. 4 a fine.*

b *Multiplices errores a Joanne Ultramosano passim admissos, tum circa chronologiam et historiam generalem tum circa historiam Francorum, distincte notare supervacaneum visum est.*

c *Ex Joanne Ultram., ejusdem tomi (et ita deinceps) p. 333, l. 4 a fine — p. 334, l. 9.*

d *Ex eodem, p. 336, l. 9 — 337, l. 14.*

e *Ex eodem, p. 338 extr. — p. 339 fin.*

f *Ex eodem, p. 340 post med. — p. 341, l. 7.*

g *Ex eodem, p. 341, l. 12 a fine — p. 342, l. 4.*

h *Ex eodem, p. 342, l. 8 — p. 343, l. 11.*

i *Ex eodem, p. 345, l. 4 — p. 347, l. 9 et p. 348, l. 13 a fine.*

CAPUT II.

B

S. Huberti prodigiosa conversio, sub S. Lamberti disciplina institutio, asperrima pœnitentia et post uxoris mortem dignitatum secularium abdicatio. Romam, a summo pontifice de vitæ ratione deinceps instituenda consilium petiturus, proficiscitur.

E

Per prodigiosum crucifixi inter cervi cornua apparentis admonitionem ad perfectiorem vitam sectandam vocatus, a

9. Cap. IX *a*. — Circa hæc tempora, sicut nobilium status ac florentis juventutis appetitus suadere potuit, contigit Hubertum venationis causa copulatis canibus ad forestam descendere. Dimissis ergo, ut hujus artis industria habet, gravibus molossis, ille, ut erat corpore agillimo, ardentius canum latratus sequens per inhospita tesqua ad interiora eremi deducitur. Contigere hæc forsan tempore sacro venationi minime congruo : quare Deus ad altiorem statum eum evocare volens, ab hujuscemodi levitatis excessu taliter per visionem compescuit. Nempe dum ardentius, ut præfertur, venationi inhiaret, solis relictis sociis capiendam feram insectatur ipse. Ecce subito e saltu ante C oculos ramosis cornibus apparet cervus, qui albidus pilo, inter cornua gloriæ crucis gerebat insignia. Quo viso, animoque, ut mortalium mos esse solet supra se quidpiam videntium, perculso, utrumque in terram figit Hubertus genu, tantum prodigium etiam humilitate corporis sibi in melius verti exorans. Nullus etiam canum cervum plus insequitur, sed vox a parte cervi ad eum dicens : *Huberte, ut quid in vanum agens pretiosum tempus deperdis? Tu bestias seu animalia silvestria insequeris, cum ego de te decreverim aliud : non enim ex hoc bestias, sed homines eris capiens.* At sanctus Hubertus hæc audiens, divinamque minitationem ac admonitionem verens : *Domine,* inquit, *quid me vis facere?* Et Dominus ad eum, uti de S. Paulo legitur : *Vade,* ait, *ad servum meum Lambertum Trajectensem episcopum. Hic te docebit * quid meæ sit voluntatis, quomodo mihi complacere valeas.* Quo dicto, protinus visio disparuit, et sanctus Hubertus juxta divinam admonitionem ad S. Lambertum Trajectum concessit.

* *cod.* docebis

S. Lamberti, in sede Trajectensi, Pharamundo intruso deturbato, restituti, b

10. Cap. X *b*. — Anno 657, nobiles barones ac primates Trajectenses causa sui præsulis restituendi Jopiliam Pipinum rogaturi adiere. Adjiciebant : *Domine, libera nos a tyrannide intrusi præsulis Pharamundi, ac restitue nobis pastorem animarum nostrarum sanctum sacerdotem Lambertum, in Stabulensi monasterio reclusum. Sic ipse et pater suus comes egregius Aper apud tuam majestatem sunt bene meriti.* Pipinus, reminiscens fidei qua pater S. Lamberti fervuerat : *Amore,* inquit, *patris sui restituetur filius episcopali sedi suæ.* Deinde descendit Pipinus Trajectum, comprehensumque Pharamundum intrusum Ebroini ait : *Amodo tu Mosæ dominus eris;* propriaque manu de ponte Trajectensi in Mosam dejecit. Post hæc deduxit Pipinus Lambertum in maxima gloria et multitudine baronum, nobilium ac illustrissimorum virorum Austriæ, restituens eum sedi suæ, iratus insuper tanti viri injuriam se F hucusque latuisse. Lambertus, restitutus sedi suæ, sicut bonus pastor vigilabat super gregem suum quotidie. Dumque intenderet sollicitus, fama adulterii Pipini ejus aures perculit; unde non parum doluit. Arguebat principem oportune importune, et temporibus tempora miscens, principem ad dominici ovilis gregem pius pastor reducere nitebatur. Alpais vero, sic illa meretrix vocabatur, quasi altera Herodias ejus sanguini insidiabatur quotidie; cujus occasione idem sanctus occubuit ingenue.

disciplinæ se subdit.

11. Consideravit hæc creberrime egregius comes ac dux : quare in dies in episcopi amorem accendebatur, descenditque, uti sæpissime assolet, causa visendi præsulis Trajectum. Ibi ejus sanctis monitis edoctus et conversatione angelica ad meliorem vitam corroboratus, verus, inquam, in quantum suus status permittebat, sancti Lamberti effectus est discipulus. Concomitabatur sancto viro in longinquum et proximum, et quasi alter Paulus ad Gamalielis pedes, legem divinarum scripturarum attentius imbibebat. Pergebat cum eo ad prædicationis officium, præbens sancto sedulum servitium, Metis, Trajectum, Coloniam,

AUCTORE HAPPART

niam, Trevirim visitans cum eo et Franciam, ut non jam miles, sed verus Lamberti videretur et esset discipulus, ceu alibi scriptum invenies.

ad quem et Odam amitam suam similiter informandam adducit.

12. Monuit Odam amitam suam, Boggis quondam nobilissimi Aquitanorum principis derelictam, mundi spernere fastum, secumque sancti magistri sui Lamberti audire monita et doctrinam. Referebat ei quotidie angelici viri castitatem, sobrietatem, æquitatem, exempla omnimoda amplexanda, zelum justitiæ quem pro salute principis assumebat, insidias quas pro norma justitiæ perpetiebatur. Sic egit quoad eam secum adductam verbo vitæ ac salutis potandam ad sancti viri Dei duceret præsentiam. His persuasa dictis mulier nobilis et egregia, in anteriora tendere cupiens, seculum relinquere et thesauros cœlestibus inferre gazis, bene, inquam, ac salubriter inducta, ampla sui juris vendidit prædia; congregansque thesaurum copiosum, se ad Amaniam apud sanctum victura Lambertum contulit. Injuriam æstimabat ab ejus vel loco elongari præsentia cujus continue fovebatur doctrina et sanctimonia. Electo ergo loco suo proposito con- B venienti, apud Hoyense territorium fundavit ecclesiam, in qua postea accepit sepulturam.

Conjuge sua Floribana, ex qua Floribertum genuit, c

13. Cap. XI *c*. — Anno 667, 15° septembris, obiit nobilissimus comes Lovaniensis Dagobertus : cui successit filius ejus Sigebertus, hujus comitatus quintus. Hic habuit filiam admodum elegantem et decoram nimis, nomine Floribanam. Hanc nuptui tradidit nepoti suo Huberto Aquitano rex Pipinus. Quibus natus est filius non indignus paternæ nobilitatis hæres Floribertus. Sciendum est non ita intelligendum fore, ut jam primo Hubertus cum Floribana contraxerit, sed incidentaliter, quia de morte patris tractatur, de filiæ quoque conjugio aliqua non immerito interseruisse æstimetur. Ex hoc confirmatus est S. Hubertus super præposituram, omnium roboratus consentamine.

et qua vivente maxime arduæ pœnitentiæ exercitio per septennium se dederat, d

14. Tempore illo, secundum potiorem chronicarum consonantiam, vir Domini S. Hubertus ad monitum S. Lamberti rigorissimam pœnitentiam peregit. Nam, sicut antiquorum scripta testantur, ad Arduennam singularem vastitatem declinans, in loco qui Fura ab incolis hujus terræ dicitur *d*, acerrimam pœnitentiam peregit. Illic in frigore et C nuditate, in siti et esurie, solitudine et asperitate habitus, per septem annos in afflictione animi et corporis se omni die Deo in hostiam vivam obtulit et mactavit.

mortua, omnibus dignitatibus se abdicat e

15. Cap. XII *e*. — Anno 674, mense aprili, tetigit mentem sancti viri Huberti Aquitani inspiratio divina, viso videlicet quatenus nobilissima conjunx sua ob pressuram partus, qua elegantem filium suum Floribertum ediderat, mortem obivit, jam rationis fore ut diu conceptum * prioris vitæ gerendæ affectum opere compleret. Voluit ergo, quod opere complevit, renuntiare mundo et ordini militari quo eo implicabatur, quatenus expeditius per eremiticam vitam, ut cœperat, inter opaca nemorum occlusus, aut monasteriali rigori subjectus, Deo serviret, secundum consilium quod a papa Romam adiens sciscitaturus erat. Venit præterea Parisius, ubi amplissimi comitatus potiebatur dominio, resignans ad manus regis Theoderici omnem suæ ditionis administrationem. Cui statim Theodericus substituit Carolum Martellum militem annorum septemdecim. Quibus actis, secessit S. Hubertus ad Aquitaniam : ubi patrem suum ducem Bertrandum extrema infirmitate detentum reperiens, post dies tres lacrimosum ejus vidit exitum. Ces- D sit ergo ei, quasi seniori nato, ducatus Aquitaniæ : quem tamen ob Christi amorem Eudoni fratri suo resignavit liberalissime. Judicabat indignum, ut qui jam per bonam intentionem manum miserat ad aratrum, per blandientis fortunæ eversionem retraheret ad æternæ mortis exitium. Dixit ergo fratri suo : *En, frater mi, omnem mei juris tibi dono potestatem : hujus saltem filioli mei Floriberti, dum abero, geras curam. Tibi enim commendo. Sis ei pater et fotor. Trade eum scholasticis disciplinis imbuendum, ac sancti viri Lamberti Tungrensis episcopi monitis et exemplis instruendum.* Quæ ubi frater ejus integerrime annuit, ipse, ut proposuerat, ad sanctum Lambertum Trajectum concessit.

* cod. conceptæ

et, probante S. Lamberto, Romam, a summo pontifice consilium de instituendæ vitæ ratione petiturus, contendit. f

16. Cap. XIII *f*. — Anno eodem, mense maio, pervenit S. Hubertus ad S. Lambertum, cui et ait : *Ecce, domine præsul, desiderio desideravit cor meum a multo tempore tuæ sanctitatis esse discipulus, et id quidem, nisi conjugali copula implicatus fuissem, opere implessem. Sed quoniam Deus e vita, ut sibi placuit, vocavit illam, jam vota mea implere cupiens, exoro omnimodo una cum filio meo Floriberto indubitatus tuus effici discipulus. Insuper tuam dilectionem humillime rogo ut mihi a Romulea urbe post reditum secundum intentionem Christo militare volenti assignare congruum locum digneris.* Ad hæc Lambertus : *Militaribus, ut reor, implicaris sacramentis. His te primo abdices oportet : nam nemo duobus dominis servire potest. Deinde Christum, ab hujus seculi curis expeditum, sequi suadeo.* At ille : *Domine, jamdudum omnibus illis renuntiavi ac renuntio. Tantumdem Domini voluntas fiat in me.* Cui Lambertus : *Tuæ, ut capio, voluntatis est Romam adire, papæ consilium captare. Ille tibi locum secundum Domini voluntatem providebit. Perge igitur in nomine Jesu, ut cœpisti; et angelus Domini bonus comitetur tecum.* Et iterum Hubertus : *Nihil*, inquit, *habet, pater mi, dilectio tua quod sanctissimo demandare velit? En ego servus ac discipulus tuus.* — *Sciscitare*, ait, *ab eo meo nomine, utrum melius, Deo offenso vivere aut reconciliato mori; justitia, ratione, æquitate dimissis in hoc seculo gaudere, aut ipsis servatis Christo mori.* Quibus auditis, contremuit cor sancti Huberti, et tabescebat in ipso anima sua : sciebat F enim quo fonte hæc scaturiebant. Annuens nihilominus votis sancti Lamberti *, Romam versus, ut intendebat, perrexit.

* cod. Huberti

ANNOTATA.

a *Cfr. Comm. præv., num. 85 et num. 93 post med.*

b *Ex Joanne Ultramosano, p. 349, l. 15 — finem, p. 351, l. 17 — lin. 21 (ultima autem verba numeri 11),* ut non jam miles ... *desumpta sunt ex Nicolao Leodiensi : cfr. supra Vit. III, num. 2 post med.) et (num. 12) p. 353, l. 3 a fine — p. 354, l. 7.*

c *Pars prior (num. 13) ex eodem, p. 358, l. 11 a fine — l. 5 a fine. Sed posteriorem partem (num. 14) ex alio fonte vel ex traditione accepit Happart : neque enim hæc apud Joannem leguntur. Itaque Comm. præv. num. 86 init. pro nomine Joannis substituendum est* Happart.

d *Locum hunc prope Andaginense monasterium fuisse inferius (num. 59) indicat scriptor noster. Itaque alius supponi non potest quam vicus qui hodie* Freux *nuncupatur.*

e *Ex*

A e *Ex Joanne Ultramosano, p. 364, l. 8 a fine — p. 365, l. 6.* f *Ex eodem, p. 366, l. 14 a fine — p. 367, l. 3.*

CAPUT III.

S. Hubertus a Sergio S. P., in somnis cælesti visione admonito, Tungrensis episcopus consecratur : multiplex in illa consecratione prodigium.

Sergius papa, ab angelo in somnis præmonitus, qui et insignia pontificalia S. Lamberti ei deportat, a

17. Cap. XIV *a.* — Permenso igitur longi itineris spatio, tandem cum suis comitibus Fulcuino et Renardo, die cujus sequente nocte S. Lambertus martyrizatus est, Romam intravit, perveniensque ad tumbam sancti Petri, ibidem tota nocte intima devotione pernoctavit. Orabat gloriosum apostolum ut sibi a Deo omnis gratiæ et boni largitore gratiam impetrare posset ubi animæ suæ salutem operari posset, eique semper ad vitam promerendam æternam potiorem viam ostendere dignaretur. Factum est ergo ut eadem hora qua vir Domini Hubertus orationem fundebat coram Domino, sanctus præsul Lambertus, ab injustis pro justitiæ zelo occisus, in mortem, Christo victurus, resolveretur pretiosam. Elucescente die a loco orationis surgens, urbemque pertransiens, ad memorias sanctorum devotus orator sedulo declinabat, peractoque prandio ad ecclesiam sancti Petri cessit. Ibi, ut prima, ita et secunda et tertia noctibus devotionem suam continuavit. Tertia nocte, ecce angelus Domini de cælo descendit, portans in conclave papæ baculum sancti Lamberti et annulum ejus, aitque : *Denuntio tibi, o Sergi, ex parte Dei altissimi, Lambertum Tungrensem episcopum hesterno ante solis ortum pro defensione et ratione justitiæ martyrizatum occubuisse. Jam anima ejus inter cælicos cives transvexa martyrum thorum possidet, qui non timuerunt pro Christo animas suas offerre. Insuper ex parte Dei viventis mando te circa virum Domini, quem matutinali tempore sub feretro principis apostolorum orantem invenies, sollicitum fore. Ipse est vir secundum cor Domini, quem Deus dignum successorem sancto Lamberto in Tungrensi ecclesia elegit. Hic vocatur Hubertus, miles egregius, Bertranni Aquitaniæ ducis filius, nobilis et sanctus et totus Deo placens. Dispensa secum et eum in episcopum consecra. Ecce baculus pastoralis et annulus sancti Lamberti, quos ex capella ejusdem præsulis allatos, in testimonium rei gestæ tibi deporto.* Quibus actis, dato ad matutinale officium signo, angelus Domini disparuit; et papa evigilans de nuntio angeli immortali Deo Jesu Christo cum lacrimis benedicens gratias egit.

S. Huberto *eadem nocte minores et sacros ordines confert; b*

18. Cap. XV *b.* — Eodem tempore sæpe memorandus S. Hubertus ad tumbis * principis apostolorum Petri flexis genibus Deum devotissime orabat. Et papa Sergius a strato surgens, nefandumque facinus ab angelo sibi revelatum detestans, præ pietate cordis in lacrimas resolutus ait : *O Deus gloriose, pater metuende, creator cæli et terræ, qui cuncta summa moderaris clementia, ob cujus demeritum tantum permisisti patrari * scelus? Cur pastor piissimus luporum rictibus est deglutitus? Sed occulta sunt judicia tua, Domine, et viæ tuæ inscrutabiles. Quicquid tuæ placet sufficientiæ, nostræ non debet displicere sufferentiæ.* Hæc dum secum loquitur ille, supervenit cubicularius ejus, flammosas deferens tædas. Perlustratis ergo a papa baculo pastorali et annulo, erant enim sanguine tincta, spirituali gaudio super corona martyris Lamberti lætatus est. Creditur nempe idem sanctissimus martyr hæc apud se habuisse quando pro Christo sanguinem suum fudit. Statim post hæc perrexit papa ad basilicam sancti Petri, perveniensque ad tumbam ejusdem, sanctum Hubertum, juxta verbum angeli, orantem invenit. Quem apprehensum per brachium : *Surge,* inquit, *Huberte; accipe dignitatem quam * tibi Deus per me servum suum donavit. In cujus nomine ac jussu nos tibi papali potestate de Tungrensi ecclesia providemus, et sicut summus urbis Romæ pontifex ejusdem ecclesiæ curæ præficimus. Accingere et age ut vir robustus, et excole vineam Domini tui.* Audiens hæc S. Hubertus, valde admirans, respondit : *Domine pater sanctissime, dignetur scire sanctitas tua, me servulum tuum a Trajecto, ubi idem venerandus præsul sedem habet, huc captandi consilii causa venisse. Hic per me humilem servum tuum sciscitatur et quærit utrum melius, an Deo mentiri spe longioris et deliciosioris vitæ potiundæ obviando institutis et formæ sanctæ matris Ecclesiæ, aut mori omni corruptela justitiæ et veritatis propulsa? Hæc integritati consilii vestri proponere voluit. Fidem meam testor quia homo sanctus est, et ego discipulus ejus. Miror quid causæ sit cur ab episcopatu removeri debeat.* Cui papa : *Ego illum omnino ab episcopatu removere nolo; sed, uti mihi ab angelo Dei nuntiatum est, pro Christo martyrio coronatus occubuit. Ecce baculum pastoralem et annulum, per angelum nobis in testimonium deportatos, quibus te in Trinitatis nomine donamus.* Hæc ubi sanctus intellexit, lamentabiliter casum magistri sui deflevit. Papa inter hæc ipsum ante altare deduxit. Ibi utriusque flexo poplite et oratione fusa, cum eo super necessitatibus militiæ causa commissis dispensavit. Tradidit ei minores ordines; deinde ipsum diaconum et subdiaconum ordinans, in sacerdotem consecravit : et statim illuxit dies.

* ita cod.

* cod. patri.

* cod. qua.

stolis autem omnibus, ne consecratio episcopalis perficeretur, a diabolo ablatis, angelus stolam et clavem cælitus missas tradit; c

19. Cap. XVI *c.* — Cum hæc aguntur, diabolus omnis boni invisor et omnis pacis et tranquillitatis turbator, tantum virum sibi summum inimicum præcogitans, in quantum potuit sua nequitia obviavit. Nempe ad actum consuetam operum suorum perversitatem ducens, omnes stolas, usque ad quatuordecim, a sacrista præparatas, surripuit clanculo, quasi ea via ordinationi viri Dei obviare posset. Sed mentita est iniquitas sibi, et confusa est voluntas diaboli. Papa etenim, et omnes qui illic aderant, flexis genibus Deum, ut sibi succurrere dignaretur, devotissime orabant : quorum orationes glorioso miraculo a se exauditas demonstravit. Angelus namque Domini apparens illis, stolam unam episcopo sancto Huberto pro continuatione ordinis apportavit, præsentansque eam papæ ait : *Ecce Deus omnipotens, cujus misericordiæ et gratiæ non est numerus, qui prope est omnibus invocantibus se in veritate, hanc stolam episcopo suo, ut sua sit, mittit; clavem quoque*

AUCTORE HAPPART

que hanc argenteam, quæ sunt virtutis maximæ. Datur quoque episcopo virtus et potestas super lunaticos, phreneticos, phitonicos, rabiosos et super quoscumque a diabolo vexatos, ejus virtute sanandos, fissa fronte istis particulam stolæ sanctæ inserendam affirmans. Legitur in antiquorum chronicis quod sanctus Hubertus clavem illam ecclesiæ sancti Petri Leodiensi dedit. Stolam vero, sicut indignus sacerdos Adulphus Happart, qui hæc conscripsi, oculis meis sæpius perspexi, in Arduennensi ecclesia in maximo honore et operatione miraculorum reservatur. Per ipsam ob meritum sancti præsulis Huberti fiunt miranda, ut qui morsu rabidi animalis attrectatus fuerit, hujus stolæ particula fronti ejus inserta, ab omni, Deo ac sancto Huberto propitiante, servetur intoxicatione et insania illæsus.

simulque divinitus donatur sanctus scientia litterarum, quas vel numquam didicerat, d

20. CAP. XVII *d*. — De ista materia quædam differentia inter historicos cernitur. Alibi scribitur, dum sanctus Hubertus intelligeret intentionem papæ se episcopum consecrandi, humillime respondisse fertur : *Sanctissime pater, quomodo fiunt ista, quia literas ignoro? Qualiter illiteratus tantæ dignitatis regimen et administrationem, quæ mihi administrantur, præsentantur, implebo?* Quibus perceptis, papa dubitare cœpit quid agendum foret, an eum, quem literarum ignarum audiebat, consecrare vellet. Quo dubio, inquam, interceptus, pendulo animo hærebat, quid acturus esset. Sed haud diu hac cunctatione intercepto, angelus Domini, qui hanc consecrationem implendam nuntiaverat, apparuit, apportans stolam pulcherrimam et breve quoddam sancto Huberto, cui et ait : *Huberte, has legito literas, et ne sis incredulus, id est de possibilitate ministerii tibi commissi diffidens : dispone te ad obediendum Deique voluntatem complendam.* Incontinenter sanctus Hubertus arripiens breve respexit cœpitque ita perfecte perlegere quasi omnes dies vitæ suæ in literaria facultate trivisset. Cum hæc papa vidit, scilicet angelum descendisse et ipsum breve tam perfecte legisse, gaudio repletus spirituali, gratias agens Deo, ipsum instanti consecratum, cum benedictione Dei suæ diœcesi episcopum destinavit.

aut solum profanas, vel has etiam olim edoctus oblivioni tradiderat. De virtute sanctæ stolæ adversus rabiem et alia similia mala

21. Hic dubium oriri potest, cur in præcedentibus literatus, in hac autem continuatione literarum inscius esse dicatur? Ad quæ ego, meliori judicio semper salvo, ipsum, more secularium, mundanarum rerum literatura sufficienti doctum fuisse in philosophia, quemadmodum Ebroinus apud regem Theodericum eum accusans asserebat, non tamen sciebat ad ecclesiasticam prælaturam subeundam sibi necessarias literas : quare scientiam hic cælitus donatam crede; aut certe, si contumaciter obsistas, esse potuit ut in primæva florentis juventutis ætate literas sciverit, postea distractione rerum militarium et septennis pœnitentiæ, quas pertulit, eas oblivioni tradiderit, jam copia omnium scientiarum officio suo necessariarum sibi mirifice a Deo ac matre ejus sibi * collata fuerit. Unum certissimum atque mirabile, hanc stolam sancto Huberto cum singulari curandarum infirmitatum insaniæ, rabiei, maniæ, expulsione spirituum malignorum, privilegio a Deo collatam esse, sicut qui hæc scripsi, crebro perspexi. Et hoc quoque experimento multorum annorum indubie creditur, illam incisam non minui : quia si sine accrescentia vel persistentia suæ quantitatis a Deo ad remedium non servaretur, jam multis retroactis annis jamdiu penitus defecisset. Laudemus propterea * Deum, qui tali quotidie miraculo gloriosum illustrat Hubertum, ut per illius meritum stolæ hujus numquam deficiat remedium. D

* ita cod.

* cod. præterea

atque de periculo eorum qui remedium istud despiciunt.

22. Sed quærit fortasse quispiam, an ullum non curantibus hoc remedio, cum possint, præmuniri, immineat periculum? Ad hoc procul dubio dicendum, in monasterio Arduennensi singulare probatæ virtutis haberi privilegium, ut si quis infectus morsu rabidi canis aut lupi aut cujuscumque insani pecoris, illo confugiens incisus fuerit, ritumque ejusdem incisionis servaverit, sine dubio periculum certissimæ mortis evadit. E Et ut probemus vera quæ dicimus de hac materia, verissimum at terribilissimum exemplum referam. Erant in pago Hasbanico duo juvenes qui, infecti a quodam cane rabido, ne ad meritum beati Huberti confugerent seducti sunt a quodam presbytero : promisit enim eis quibusdam incantationibus et medicamentis certitudinem sanitatis; acceptoque inde commodo, fecit eos consistere domi, confugientibus aliis ad ecclesiam sancti Huberti, qui videlicet ab eodem cane fuerant infecti. Quibus sanis redeuntibus, prædicti juvenes, furiis et doloribus vexati, cœperunt insanire, ut lupi ululare, ut canes latrare, vixque ad monasterium deducti et ibi mortui, videntibus et audientibus incusserunt metum maximi horroris. Hæc per excessum duximus, cum etiam plura nostri temporis referre possemus. Porro ad materiam nostram redeamus.

ANNOTATA.

a *Ex Joanne Ultramosano, p. 371, l. 2 a fine — p. 372, l. 9 a fine.* F

b *Ex eodem, p. 372, l. 8 a fine — p. 373, l. 19.*

c *Ex eodem, p. 373, l. 19 — l. 3 a fine : nisi quod Happart ultimæ sententiæ nomen suum inseruit et in eadem pluribus verbis quam Joannes virtutem sacræ stolæ celebravit.*

d *Totum hoc capitulum (num. 20-22) excerptis ex Joanne suo marte adjecit Happart. Circa ea quæ hic referuntur cfr. Comm. præv., num. 76 et infra, Glor. post., sect. I, § VII.*

CAPUT IV.

Gesta a S. Huberto episcopo usque ad translationem corporis S. Lamberti.

S. Hubertus, *omni virtutum genere insignis,* a

* ita cod.

23. CAP. XVIII *a*. — Consecrato vero sancto in episcopum Tungrensem, cantatisque Romæ apud sanctum Petrum primitiis, idem sedi suæ cum benedictione apostolica destinatur. Qui Trajectum perveniens, unanimi omnium consensu receptus, tricesimus primus et ultimus Tungrensium cœpit* episcopus : vir, contra Tungrensium opinionem, qui eum ferocem et superbum æstimabant, eloquio et conversatione dulcis, pietate plenus, caritate diffusus, verus catholicus, et ultra id quam dici potest totus Deo deditus, nobili ex prosapia ortus, abundantis literaturæ, et divinarum scripturarum

A pturarum præcipue conscius. Circa hæc tempora, secundum aliquos, cum civitatem Leodiensem fundavit, facta per eosdem corporis sancti Lamberti ad Leodios translatio est. Ibi etiam sede episcopali a Tungrensi ecclesia translata, primus Leodiensis episcopus fuit. Annos tredecim Trajecti sedem Tungrensem strenue gubernavit, et triginta apud Leodios episcopus vixit, vir omni opere bono refertus.

Pippinum principem ad dimittendam Alpaidem pellicem et legitimam suam uxorem recipiendam inducit;

24. Porro fama rumifera, quæ nullis clauditur oris, velocitatis et veritatis sibi pennas assumens, ad Austrasiorum principem Pipinum pervenit, instructumque super his quæ cum viro Dei acta fuerant, ipsum plurimum lætificavit. Pipinus igitur volens congaudere nepoti suo Huberto, ad ipsum in maxima gloria et reverentia Trajectum descendit. Sed Hubertus nulla blanditiarum dulcedine, superbi honoris afflamine, a rigoris ecclesiastici flectitur rectitudine. *Tecum,* inquit ad Pipinum, *vivit Dominus, numquam voluntate nec opere communicabo ullo tempore, donec fidem quam promisisti uxori tuæ Plectrudi, sincero demonstres opere. Quod si me servum Dei in occultis per dulces* B *admonitiones non audieris, per omnes Franciæ et Austriæ ecclesias publice excommunicatus denuntiaberis.* Cum Pipinus, qui erat vir prudens et catholicus, hæc intellexit, rediens perfecte ad cor, ita episcopo respondit : *Domine sancte, nepos venerande, in præsentia sanctitatis vestræ fidem meam testor, ut quicquid a me petieritis, in horam procul dubio instanter implebitur.* Statimque remandavit Pipinus Plectrudem uxorem suam legitimam, cum qua in pace et tranquillitate conjugali deduxit vitam suam *b*.

zelo apostolico et miraculis claret ; b

25. Post hæc cœpit sanctus Hubertus transcurrere diœcesim suam, per prædicationem verbi divini et operationem sanctam extrahens a malis populi sibi commissi magnam multitudinem. Instabat prædicationibus, clarescebat operibus bonis. Quem Deus innumeris irradiabat miraculis. Sanabat phreneticos simul et lunaticos, vexatos a dæmonio et rabiei toxico. Gerebat secum clavem et stolam cælicam, ostendens vitam suam angelicam. Hoc eodem anno, scilicet 674, obiit Francorum rex Theodericus. Cui successit filius ejus Hildebertus, qui regnavit annis decem * mensibus duobus.

* *cod.* 10 (13).

Alpaidem, prius excommunicatam (ob quam causam a Carolo Martello ejus filio probris lacessitus, huic fortiter respondet, et mox pœnitentem c

26. Cap. XIX *c*. — Anno 680, sanctus Hubertus Alpaidem quasi excommunicatam per omnes ecclesias denuntiari fecit. Quo audito, Carolus Martellus, qui ejus ex Pipino erat filius, hæc ægre ferens, indignatus est valde. Descendit ergo in furore magno Trajectum, minas pessimas ac injuriosas sancto inferens episcopo. Quare episcopus, qui erat inter mortales omnes naturæ dulcissimæ, sciens nihilominus qualiter sine peccato irascendum zelo justitiæ, quasi oblitus sui officii esset, non immerito in eum iratus, ait : *Tace, spurcissimæ fili mulieris ultro virum rapientis. Tu malo trunco pejor ramus excrescens, non indigne ut spurium decet matrizas. Vivit Omnipotens, in cujus conspectu ambulo, nisi me sacerdotalis dignitas averteret, te medium inter duos caballos alligatum distraherem. Tu es comes Parisiensis; dic, traditor, nonne mea donatione? Certe agis ut vilem decet degenerem, qui norit per naturam, ut exemplo probas, amico inferre injurias. Care ne a me alteri displiceat.* Quando Carolus Martellus hæc intellexit, quasi divino alloquio territus, inclinata superba cervice, deflexo ad terram vultu, optime percepit se in virum Dei peccasse. Illud ergo Davidis pœnitentis verbum assumens : *Peccavi,* inquit ad episcopum. *Dimitte mihi noxam hanc. Pœnitet me : suscipito pœnitentem secundum sancta monita emendam spondentem.* Episcopus vero, ut erat pietate refertissimus, ad remissionem injuriarum facillimus, omnem iram removens, ei quicquid contra se deliquit dimisit.

AUCTORE HAPPART

eum cum patre irato reconciliat),

27. Porro Pipinus audiens hoc factum, scilicet tam acerbas injurias [a] * filio suo illatas episcopo, iratus est valde, detestansque arrogantiam filii ejus, ut calceamenta episcopi solveret eum indignum affirmavit : quare ipsum honore comitatus Parisiensis, quem ei S. Hubertus dederat, privavit. Carolus, cernens se tali castigatione per patrem carnalem dejici ob præfati demeritum delicti, ad sanctum Hubertum declinans : *Optime ac dilectissime pater,* ait, prius in terram utroque lunato * poplite, *amore Dei apud genitorem meum pro excessibus pius patronus intercede, mihique, Juppiliam adiens, comitatum ablatum restitue.* Cui petitioni omnis injuriæ immemor S. Hubertus annuens, Juppiliam concessit, Carolumque honori pristino restituit.

* *vox prætermissa in cod.*

* *ita cod*

ea conditione absolvit ut deinceps in cœnobio pœnitentiam agat.

28. Eo tempore facta est accordia cum sancto Huberto super absolutione sententiæ qua ob fornicationem et adulterium, cujus occasione S. Lambertus occubuit, innodata Alpais erat. Absoluta est ergo lege et conditione præfinita, ut ipsa in ecclesia Blisensi reclusa per veras pœnitentiæ lacrimas peccata sua dilueret. Morata est ergo Alpais ibidem annis tribus. Quibus pendentibus Pipinus, obtenta ab episcopo licentia, ecclesiam in Orpen in honorem S. Mariæ et Martini fundavit. Assumptas ab ecclesia Nivellensi nonnas, eas illic instituit. Alpaidem simul cum illis in pœnitentia, uti effecisse fertur, vitam suam ducturam inclusit.

Carolus Martellus Eudoni, fratri S. Huberti, sibi obsistenti et devicto, parcit in sancti gratiam d

29. Cap. XX *d*. — Anno 683, in februario, Pipinus Grossus, Austriæ Neustriæque princeps, mortem obivit, privans successione legitima duos filios suos legitimos. Attamen Carolus Martellus, quem post mortem suam regnare volebat, statim post obitum captus, in vincula conjectus fuit. Cujus tamen captivitas nihil Carolum quærentibus profuit; sed ille magis, ruptis vinculis carcerem evadens, duos fratres interemit ac prosperis successibus regnavit. Majores tamen Franciæ, Carolum æstimantes mortuum, Ramfridum elegerunt. F Hujus occasione electionis regno in se diviso, horribile bellum concitatum est. Juvabat inter ceteros partem Ramfridi dux Aquitaniæ Eudon, frater sancti Huberti. Qui, post fortia facta, quibus duos nobiles fratres in conspectu Martelli interemit, ab eodem in galea percussus, quasi mortuus humum ruit. A suis tamen relevatus, adveniente nocte rupto bello, quo Aquitani profligati erant, dux cum suis, quia infirmabatur, ad propria recessit. Nuntiatumque est Carolo Aquitanos cum duce suo secedere. At ille : *Deus omnipotens comitetur eos, quia amore domini eorum Eudonis non persequor eos uspiam. Habet enim ille fratrem episcopum Tungrensem Hubertum, inter mortales omnes unice prudentem et integrum. Ipse ejus frater carnalis, ex nobilissimi sanguinis stemmate procedens. Apud illum de facto Eudonis, quo Ramfrido suppetias tulit, querelas deponens, hoc quoque, quod ejus amore illi pepercerim, annectam.* Disposito regno, Carolus ad Austriam perrexit. Postque Trajectum ad episcopum veniens, narratis omnibus Ramfridi factis et quæ secum gesserit bella, querelam contra Eudonem deposuit. Quo audito, sanctus Hubertus

AUCTORE HAPPART

tus indoluit valde, scribens fratri suo se minime debere rebus non se concernentibus intromittere, quia non est sine culpa qui rei quæ ad se non pertinet [se] immiscet. Eudon, his perlectis literis, non, ut debuit, ab inceptis destitit, sed magis ad Ramfridum declinans, mortale bellum, quo et occubuit, concitavit.

Alpais a fratre S. Lamberti viva concrematur.

30. Eadem tempestate Flandrus comes Dosternē, frater sancti Lamberti, captans opportunitatem temporis quo principes bellicis rebus implicabantur, ad Orpen, ubi Alpais, ut dictum est, morabatur, perrexit : quam comprehensam, in ultionem sanguinis fratris sui, ut reor, spinoso igni conflagrari jussit. Carolus Martellus, hæc audiens, maximo, ut ratio naturalis dictare solet, ob diffamem matris suæ mortem dolore afficiebatur, nihil tamen ob ingruentem undique sævitiam attentabat. Eodem tempore Plectrudis, Pipini Grossi uxor legitima, apud Albas* Dominas Trajecti morabatur. Quæ ubi audivit Alpaidem a Flandro exitialibus exustam flammis, eidem cum sancto Huberto colloquenti, super vindicta maleficiæ Alpaidis gratias retulit complures *e*.

* *cod.* Abbas

e

S. Huberti *miracula et virtutes.*

f

* *cod.* 648

31. Cap. XXI *f*. — Anno 684 *, S. Hubertus summis clarescebat miraculis, multis annorum curriculis. Veniebant ad eum phrenetici, efficiebantur mansuetissimi; furens et maniacus fiebat sensu perspicuus; cerebrosus, dæmoniacus sanabatur * suis incommodis. Non erat infirmitas quam ejus non pellebat sanctitas. Ægrotis remedium, debilibus subsidium, orphanorum pater mitissimus, viduarum defensor acerrimus, captivorum redemptor inclytus, pauperum fotor largissimus. Ab hujus solis jubare non poterat se quis abscondere. Omnibus omnia factus erat, ut omnes Christo lucrifaceret. Ægrorum relevamen, sanorum tutamen, decor Ecclesiæ et forma vitæ cælicæ, sic regnavit in tempore ut regnaret cum Christo perpetue.

* *ita cod.*

ANNOTATA.

a *Ex Joanne Ultramosano, p. 373, l. 2 a fine — p. 374, l. 9 a fine.*

b *Cfr. de his Comm. præv., num. 141-146.*

c *Ex Joanne Ultramosano, p. 377, l. 12 — p. 378, l. 17. Cfr. Comm. præv., num. 146.*

d *Ex eodem Joanne, p. 379, l. 9 — p. 382, l. 3, p. 381, l. 10 a fine — l. 8 a fine; p. 382, l. 4 a fine — p. 383, l. 15.*

e *Nihil de his quæ hoc numero narrantur legitur apud scriptores Joanne antiquiores.* E

f *Ex Joanne Ultramosano, p. 383, l. 15 — l. 17 et Vit. I num. 1 vel Vit. II num. 2.*

CAPUT V.

De translatione corporis S. Lamberti Leodium et constituta ibidem sede episcopali. Leodiensis civitatis opera S. Huberti incrementa.

Per cælestes visiones admoniti S. Hubertus *et canonici Leodienses, necnon et Carolus Martellus,*

a

* *cod.* vinculumque

* *cod.* tatus

32. Cap. XXII *a*. — Anno 687, mense aprili, facta est visio viro Dei Huberto singulisque canonicis ex suo collegio de transferendo corpore prædecessoris sui sanctissimo. Et facta est visio ex parte Dei mandantis quatenus propediem relevatum sanctum Lamberti episcopi corpus, veri indubitati martyris antecessoris sui, a loco primæ sepulturæ ad Legiam, locum martyrii sui, transferret. Addiditque visio superna ecclesiam in loco martyrii extruendam, viculumque * illum muris cingendum et ex voluntate Dei Tungrensis episcopii caput constituendum; quia locus ille a Deo electus a multis amabitur; fundatus est enim ac consecratus sanguine gloriosi martyris Lamberti. Ipse multiplicabitur celerrime, quia honor et potentia data sunt ei cælice, nullo, nisi ob peccatum, minuenda tempore, quia locus ille inter millia benedictus est unice. Hæc est revelatio quæ facta est sancto Huberto singulisque canonicis ex suo collegio. Sic decanus et canonici a Deo sunt admoniti in robur testimonii. Eodem tempore Carolus Martellus Metis apud Lotharingos residens, eadem visione divina providentia admonitus, statim ad episcopum ejusque collegium transmissis epistolis, eos super sibi facta revelatione certificavit. In argumentum quoque tam insuetæ visionis, integerrima donatione ecclesiam Leodiensem temporalitate, quæ regalis dicitur, donavit. Ex hoc factus * est episcopus spiritualis et temporalis, per totam patriam suam Tungrensis comitis amoto dominio, qui retro temporibus altero brachio rerum potiebatur temporalium. Et ne irrita videretur donatio, literis super hac confectis, eam regali Hildeberti ac suo appensis sigillis firmissime roboravit. Postquam ergo episcopus et canonici istas perspexere literas, omni semoto dubio, de translatione sancti corporis Lamberti unanimiter accordarunt.

corpus S. Lamberti, quod a corruptione immune reperiunt,

b

* *cod.* placantum

33. Cap. XXIII *b*. — Itaque episcopus et canonici Trajectenses, Domini voluntatem, qui etiam principibus terrenæ potestatis in visione apparere voluit, intelligentes, unanimiter se sancti Lamberti corpus transferre ex voto adstrinxerunt. Præterea precibus et litaniis solitis, orationum ad placandum * Deum emolitionibus institutis, præcedente salutiferæ crucis vexillo exorcizatæque lymphæ vasculo secundum ordinem suum armati, devotis processibus ad locum sepulturæ gressum tetenderunt. Venientes ergo ad locum ubi duodecim annis minus mensibus quatuor et novemdecim diebus jacuerat, aperientes thecam ipsius, in membris et vestibus integerrimum invenerunt. Florenti rubebant sanguine vestes, sicut eo die quo martyrium impleverat. Corpus ejus instar viventis pulcherrimum et venustissimum apparebat, ut merito inter dormientes potius quam mortuos reputari potuisset. Taceo odorem gratissimum qui, omnia aromata vincens, astantes omnes suavissima replevit fragrantia. Extrahitur corpus, exuitur vestibus, albis novisque revestitur. Alba et amictus ad tempus ligneo reposita loculo, argenteo deaurato postea reposita est. Corpus venerandum in tumba fraxinea relocatum, ad exspectationem omnium ad tempus ibi servatum est, quousque præfixo die cum magno honore Leodium deferretur.

solemni pompa transferunt Leodium,

c

34. Cap. XXIV *c*. — Statuto ergo die, congregatis in unum canonicis, capellanis ac clericali ordine, præcedente victoriosæ crucis vexillo, secuta est canonicorum clericorumque longo ordine

A ordine processio, et deinde corpus gloriosi martyris pretiosum. Post ipsum inter clerum et populum graditur Hubertus episcopus et princeps et caput omnium. Sequuntur primores patriæ nobiles, barones eorumque familiæ, militares copiæ cohortesque, feminæ orantes intime ex caritatis devotamine.

in itinere, diversis locis mortuus resuscitatus,

35. Dum hæc aguntur, perventum est ad quamdam villulam Lihe * vulgariter nuncupatam. In hac dum quidam mortuus effertur, statim ut mortuo viventis animæ cum Christo corpori approximavit, resilivit vivus. Exclamans ergo voce magna : *Jesus,* inquit, *ac sanctus Lambertus me ab inferni exemit claustris. Eia agite, hoc mihi Deus contulit ob sui martyris meritum, ut redimeret a carcere inferorum.* In hujus miraculi testimonium S. Hubertus in honorem sancti Lamberti fecit ædificare ibidem templum.

* Lixhe. *In cod. add. vox* (ahe) *uncinis inclusa*

leprosi mundati,

36. Progredientibus inde Nivellam, quatuor eis leprosi obviant, arreptoque bona fide quod feretro superjectum erat tristi peplo, protinus cum eo facies suas pertractarunt : ab omni lepra mundati, merito Deum in sancto suo laudarunt. Ob B hujus quoque miraculi memoriam S. Hubertus in eodem loco in honore S. Lamberti fecit ædificari ecclesiam, indignum judicans nullam rei addicere memoriam.

incendium exstinctum,

37. Continuantes iter, Haccuriam villam pervenerunt. Hic flagrans ignis omnia lambebat; sed cominus approximantes, indomitus ignis deferbuit. In hoc quoque loco S. Hubertus in honore S. Lamberti Deo ecclesiam ædificavit.

plurimi homines, obruti aquis, vitæ restituti,

38. Digredientes ab hoc loco, ad proximam villam, Harmaellam vocatam, pervenerunt. Hic navis quædam, inter procellosos prope currentis Mosæ naufragata conflictus, centum et triginta duos homines ejecerat. Hi inter crispantes undas a rapido fluvio suffocati, per diem noctemque latuerant. Sed Deus, cui nihil est impossibile, volens mirificentiam suam semper in sancto martyre clarescere, dum sanctum corpus per medium villæ portatur, omnes illos, decurrentis fluvii gurgite projectos, pristinæ vitæ restituit. Istis mirifice resuscitatis, valde laudatum est nomen Domini meritumque sancti Lamberti, maxime ab his qui resuscitati a pœna inferorum ad vitam C revocati erant. S. Hubertus istis devotus orator intererat, qui semper Deum in sancto suo magnificabat et in ejus honorem et memoriam, sicut et in hoc loco, ecclesias fundabat.

pannus, quo feretrum cooperiebatur, in aera elevatus; singulis his locis ecclesias ædificari jubet Hubertus.

d

39. Cap. XXV *d.* — Nondum ad optatum pervenerant locum, nec Deus mira occultabat prodigiorum. Nempe pertranseuntes Harstalle, clivum quemdam ad pausandum gratum invenerunt : cumque in hoc paulisper substitissent, ecce tapetum quod feretro impositum manebat, in aera evolavit, ibidem pendulum manens quoad vir Domini S. Hubertus, arrepta securi humum sulcans propria manu, locum fundandæ basilicæ ex voto designaret, moxque id quod tremulum in aere hærebat velum, ad cooperiendum ut prius descendit super feretrum. Expleto tandem itinere, cum magna devotione Legiam pervenientes 28 aprilis, capellam Cosmæ et Damiani intrarunt. Factum est ergo festum percelebre et jucunditas non parva in populo, qui gaudebat super patrono sibi collato glorioso. Reponentesque thesaurum pretiosum in eremitorio huic capellæ annexo, illic cum debito honore relocarunt, quoad vir Domini S. Hubertus civitatem firmaret ecclesiamque, ut intendebat, pro honore S. Lamberti ampliaret.

40. Cap. XXVI *e.*— Cœpit præterea S. Hubertus civitatem Legiam muris cingere, præruptis scopulis præmunire, portasque instruere. Quo peracto, fundavit ecclesiam in honore intemeratæ Virginis Mariæ sanctique Lamberti, instituens in ea canonicos triginta, quos largiter sufficientibus reditibus donavit. Ædificavit et aliam in pede publici montis ecclesiam honori principis apostolorum Petri dedicatam, quindecim canonicis in eadem positis, quos sufficientibus reditibus ex Tungrensi ecclesia translatos hæreditavit, ea norma proposita ut quasi monachi insimul in refectorio comederent. Si bene memini, illos monachos nigri ordinis alibi legi; cui etiam communis fama suffragari videtur.

Leodiensis civitas opera S. Huberti *muris cincta, ecclesiis et collegiis canonicorum ornata,*

e

41. Omnibus his actis, Carolo Martello præposito, S. Hubertus triginta episcoporum congregavit concilium. Cui papa Joannes, ad ipsum legato destinato, in manu ejus authoritate Dei et apostolica ecclesiam Tungrensem Leodium transtulit, donavitque illi ut esset civitas cathedralis, caput episcopii, ac canonicis majoris ecclesiæ in spiritualibus et temporalibus, quorum tamen episcopus obtineret regimen, indubitati essent E domini. Tali solemnitate et roboramine perfecta est translatio corporis sancti et honoris episcopii de Tungri ad Legiam, quæ nunc Leodium dicitur.

decreto synodali et auctoritate apostolica fit sedes episcopalis,

42. Verum ipse S. Hubertus, omnis justitiæ et veritatis percupidus, leges et plebiscita populis suis promulgavit, mensuram vini et frumenti rerumque similium imposuit. Privilegia et libertates complures subditis suis concessit. Monetam publicam sigillumque imagine sancti Lamberti figuratam, in cujus circumferentia scriptum sancta Legia filia Romanæ Ecclesiæ, effinxit. Perfecta est ergo translatio sedis episcopalis a Tungrensi ad civitatem Leodinam; in qua S. Hubertus triginta annis laudabiliter sedit, spiritualium et temporalium verus gubernator et dominus.

institutis civilibus instruitur,

43. Carolus Martellus, videns res ecclesiæ prosperari in manu episcopi, donavit ecclesiæ comitatum Hasbaniensem, substituens ei in temporalibus rectorem rei bellicæ administratorem, cui interesse episcopum non decet, Flandrum scilicet, fratrem S. Lamberti, comitem Dosterne, qui longo tempore post in successoribus ut pater patriæ in temporalibus terram moderabatur. Huic S. Hubertus ex Leodiensi et Tungrensi composita dedit arma, videlicet aureo rubeoque colore departita, uti in Lossensi comitatu geruntur.

augetur comitatu Hasbanensi, quem Carolus Martellus ecclesiæ donat ;

44. Itaque post multa magnifica et mirifica, quibus sanctus Hubertus terram radiis suarum virtutum illustravit, sciens scriptum : *Si quid vovisti Domino, reddere ne differas,* ecclesias, sicut devoverat, in honore sancti Lamberti inter Trajectum et Leodium fundavit. Fundavit quoque aliam ecclesiam in Hamaella in territorio Hasbaniensi in honore Mariæ *f.*

templa in honorem S. Lamberti dedicata

f

45. Cap. XXVII *g.*—Anno 686, S. Hubertus, Leodiensis episcopus, aquilam auream de ecclesia S. Servatii, quæ tunc Bartholomæi dicebatur, removit, ipsam ecclesiæ S. Lamberti in signum cathedralis honoris ac capitis patriæ Leodinæ insigniter imponens.

et ecclesia S. Lamberti Leodii ad cathedralis dignitatem erecta ;

g

46. Anno 692, descendit Carolus Martellus Trajectum, mansitque apud S. Hubertum diebus quadraginta; quibus currentibus tria castra in munimen et propugnaculum terræ Leodinæ ad defensionem ecclesiæ designavit : unum prope Huyum, quod Mohal vulgariter dicitur; aliud quod Mosam

tria castella ecclesiæ Leodiensi tradita a Carolo Martello ;

AUCTORE HAPPART.

Mosam respicit, scilicet Cleremont, id est Clarus Mons ; tertium vero Francimont usque in hodiernum diem dicitur. Hi tres comitatus olim ad defensionem ecclesiæ fuere constituti, quorum dominus sanctus Hubertus ut viros ecclesiæ suæ vasallos fœditario more investivit.

clerici capitulo ecclesiæ cathedralis adjuncti.

47. Instituit quoque idem egregius præsul in honorem ecclesiæ suæ, canonicorumque in eadem residentium sublevamen, clericos sex. Horum servitium erat canonicis ministrare ad mensam : unde clerici mensales, qui jam canonici parvæ mensæ dicuntur, vocabantur *h*.

h

Eudo cum Saracenorum subsidio Franciam invadit, sed mox eosdem profligat : nihilominus eum excommunicatum denuntiat Hubertus

48. Anno 694, Eudon dux Aquitaniæ, frater S. Huberti, in multitudine gravi Sarazenorum regem Compostellæ secum adduxit : quorum viribus prævalens, Aquitaniam recepit Franciamque intravit. Verum Carolus Martellus in robore exercitus ei obsistens, cum Saracenis e Francia profligavit. Tali flagello aut alia nescio qua energia correptus Eudon subito cum Carolo pace inita, super Saracenos irruit, regemque, quem adduxerat, propria manu occidit. Nihilominus B S. Hubertus hæc audiens graviter tulit, scilicet fratrem suum in Franciam Saracenos et adduxisse et christianorum terram gladio impiorum pervasisse. Verus religionis zelator, qui nec fratri carnali contra justitiam agenti consentiret, eum excommunicatum ob præfatum facinus publice denuntiavit.

et filios ejus cum filio suo Florberto ad se arcessit.

49. Hæc acta sunt anno quo supra, in quo S. Hubertus duos filios legitimos fratris sui demandavit, Aymericum scilicet et Astulphum, eis sub pœna excommunicationis protestans ne cum patre suo, ob introductionem Saracenorum excommunicato, participarent : *Sed magis*, inquit ad eos scribens, *ad me venite, comitante vobiscum filio meo Floriberto, et ego vos cum honore et religione enutriam.* Cui præfati fratres consentientes, assumpto secum Floriberto, ad patruum suum, qui eos in honorifico statu tenuit, pervenerunt.

ANNOTATA.

a *Ex Joanne Ultramosano, p. 386, l. 8 a fine — p. 387, l. 18.*

b *Ex eodem, p. 387, l. 19 — p. 388, l. 2.*

c *Ex eodem, p. 388, l. 4 — l. ult.*

d *Ex eodem, p. 389, l. 3. — l. 15.*

e *Ex eodem, p. 389, l. 16 — l. 5 a fine; p. 390, l. 12 a fine — p. 391, l. 7 a fine.*

f *Cfr. Comm. præv., num. 117.*

g *Ex Joanne Ultramosano, p. 393, l. 7 — l. 10; p. 395, l. 9 — l. 4 a fine; p. 396, l. 6 — l. 11 a fine; p. 397, l. 4 — l. 11.* E

h *De incrementis Leodiensis civitatis S. Huberto episcopo cfr. Comm. præv.*, § XIII.

CAPUT VI.

Ultimi actus et pius obitus S. Huberti.

Griffana, soror regis Bavariæ, Carolo Martello desponsata, a S. Huberto *ad fidem Christi convertitur et baptizatur.*

a

50. Cap. XXVIII *a*. — Anno 699 obiit rex Chilpericus, et regnavit pro eo filius ejus Theodericus. Eodem anno, Udelon, rex Bavariæ, in manu gravi Saracenorum regnum Austriæ, quod Carolus fortiter moderabatur, intravit. Itaque Carolus sæpedictus, inter mortales omnes strenuissimus vel egregius, in multitudine magna occurrit ei, factoque impetu qualis in validis præliis contingere solet, eum in fortitudine exercitus captivavit. Attamen propter amorem seu pactum quo Carolo idem in uxorem sororem suam dederat, dimissus C est. Erat enim pulchra valde, ita quod nihil supra, nomine Gryffana. Hanc dominam, nondum in Christo renatam, Carolus Trajectum ad S. Hubertum deduxit, ut per tam sanctum et orthodoxum præsulem baptizaretur, uti effectum est : nunquam tamen ad mutationem nominis sui consentire voluit. Alienigenæ igitur, præputatis unguibus rasisque capillis, desponsatione facta, eam in uxorem duxit, generans ex ea filios duos, unum Griffonem, et alium Carolum Magnum *, non illum tamen qui vulgo in memoria hominum habetur.

* *seu* Carlomannum

Aimericus, Eudonis filius, suadente S. Huberto, *dux Aquitaniæ constituitur, filia Caroli Martelli uxore accepta.*

51. Recordatus etiam Carolus Martellus injuriarum ac infestationum sibi per Eudonem, fratrem sancti Huberti, illatarum, inferebat in præsentia episcopi ipsum ob importunitatem, qua Francos infestissime molestaverat, occubuisse. Adjecit insuper quemadmodum duo ejus filii naturales Aquitaniam invadere cupientes, inductis secum infidelium turmis, Franciam ægre turbaverant. Alter istorum in prælio ruens, fratrem suum inceptæ malitiæ executorem reliquit. At sanctus Hubertus opportunitate captata : *Non*, inquit, *eorum est terra, sed eorum qui apud me sunt ejus filii legitimi. Ecce Aymericus et Johannes Astulphus, Eudonis filii legitimi, quibus ex jure debetur paternarum terrarum successio.* Carolus cernens virum sanctum secundum justitiam ambulantem, medio honoris et remunerationis reperto : *Optime*, inquit, *hoc fiet. Tantumdem major natu filiam meam Ermegarem in uxorem accipiat, Aquitaniæ ducatum ex integro cum illa recepturus in dotem. Porro alium mecum in Franciam ductum, haud ignobili secundum suum statum conjugio donabo.* Cujus dictis vir sanctus lætior effectus, facili * proposito Caroli consensit. Factus est præterea Aymericus dux, Aquitaniam totam, prout patres F sui, cum uxore præfata possidens; habuitque ex Emergare * filium, nomine Garnum, a sterile matre diu peroptatum.

* *ita cod*

* *ita hoc loco cod.*

Vexillum a S. Huberto *ecclesiæ Leodiensi datum.*

52. Hoc eodem tempore sanctus Hubertus ecclesiæ Leodinæ, sicut dominum patriæ decebat, vexillum gloriosæ genitricis et sancti Lamberti imaginibus insignitum ordinavit.

Translatio corporum S. Theodardi et S. Madelbertæ.

53. Anno Domini 700, S. Hubertus cum multitudine gentis suæ Warmaciam adiit : erat enim sanctorum cultor gloriosus. Gratia igitur transferendi sancti martyris præsulisque Theodardi reliquias, qui in illa regione martyrium compleverat, illo perrexit. Veniens ad capellam ubi sanctus martyr ab impiis interfectus ac reconditus fuerat, assumptis secum ejusdem, uti sancti Spiritus admonitione edoctus fuerat, reliquiis, per Trajectum iter agens, Leodium transtulit. Eodem tempore sæpe memoratus et sæpius memorandus sanctus Hubertus, omni honore dignus, ad honorandos sanctos Dei sibi de pretiosis margaritis lapidibusque provideraat. Itaque prius industrioso opere ex argento fabricato feretro, eas uniones et lapides interseruit, erat enim nobile opus, argento et auro conflatum, gemmis et pretiosis lapidibus interlucidum,

A interlucidum, in quo venerandum corpus sancti Lamberti, quod ligneo loculo servabatur, cum eodem imposuit. Fecit etiam aliud receptaculum ligneum, in quo ossa sancti Theodardi relocata in eodem feretro inclusit. Transtulit item sanctus Hubertus Madelbertam matricem sancti Lamberti, cujus corpusculum lignea cistella reclusum cum præfatis reliquiis reposuit *b*.

b

Apostolici labores S. Huberti *in Arduenna;*

c

* *cod.* semine

54. Cap. XXIX *c*. — Tempore illo, scilicet anno incarnati Verbi 700, S. Hubertus curam sibi commissarum ovium ut sollicitus pastor gerens, prædicationibus operam dabat. Volensque hæreditatem Domini sui semper ampliare, ad corroborandam fidem ubi erat, semina * quoque verbi Dei ubi non erat jacere, Ardennam, sui apostolatus locum singularem, deambulabat. Prædicabat verbo et exemplo, instabat, secundum Apostolum, importune opportune, obsecrans increpans, ut Christo lucrifaceret, quousque ad locum cui nomen Fura, quindecim a Leodio distantem millibus, pervenit. In hoc, ut prætactum est, loco suo vir sanctus acerrimam ante episcopatum peregit pœnitentiam. Illic ipse in jejuniis et obsecrationibus in B vastissima eremo verus anachoreta septennem, ad monitum sancti Lamberti, complevit pœnitentiam. In eodem loco usque in hodiernum diem antiquæ devotionis manent vestigia. De quo hoc unum mirabile fertur, dum sit totius Ardennæ vastissima eremus et silvestrium animalium refertissima, nullus tamen dentatus aper ramosisque cornibus cervus in eodem loco depascatur fructus. Quod si ita est, imo quia ita esse compertum est, mirabilis Deus, qui etiam in brutis animalibus sancto Huberto vult deferri honorem.

de cœnobii Andaginensis fundatione.

* *ita cod.*

55. Erat quoque alius, haud longe ab illo segregatus, locus devotissimus, Andagion nuncupatus, in quo a Pipini Grossi conjuge, scilicet Plectrude, oratorio extructo, duodecim clerici sub ordine eremitico manebant : nullam hæreditariam seu redituam * facultatem habentes, eleemosynis fidelium vivebant. Hoc eodem anno, scilicet 691, secundum veriorem chronicarum accordantiam, electus est iste locus a Domino, decidente chartula coram Plectrude Pipini conjuge. Sed alia chronica, ex qua majorem hujus libri traxi materiam, hoc postea decem annis, scilicet 701, actum scribit. Quo anno, ut ille ait, C Plectrudem, per Arduennam transitum facientem, ad locum Andoynum, ubi nunc S. Hubertus quiescit, contigit pervenire. Ubi dum orationi devotissime incumberet, apparuit angelus Domini, scedulam aureis literis conscriptam ei tribuens, admonuitque ex Dei voluntate ut illic ecclesiam prope capellam dictorum clericorum ex proprio in honore S. Petri extrueret. Quæ omnia per manus S. Beregisi donatione Pipini et Plectrudis consummata sunt. Beregisus vero, capellanus Pipini, in eadem cælibem ducens vitam, in Domino quievit : cujus corpus supra summum altare ejusdem loci reservatur.

Ecclesiæ a S. Huberto *et a S. Oda in diœcesi Leodiensi conditæ.*

56. Hoc eodem anno, scilicet 701, S. Hubertus ecclesiam in honore Mariæ Virginis in villa Hamale dicta fundavit. Quo anno Oda, relicta Boggis Aquitaniæ ducis, imo magis principis de Poittiers, quæ sancti Huberti comes individua fuerat, quatuor ecclesias in honore S. Georgii fundavit. Hæc amita, id est soror matris S. Huberti fuerat : ejus monitis et doctrina ad vidualem castimoniam et sanctitatem perducta.

Translatio corporis S. Servatii.

57. Anno 713, assiduus Domini servus S. Hubertus, sciens Dominum in servis suis honorari, corpus sanctissimi præsulis Servatii ex primo loco, quo forte minus honorifice locatum fuerat, ad decentiorem elevatioremque locum transtulit *d*. Erat enim circa reliquias sanctorum diligentissimus observator. Qui etsi vivis honorem deferre non potuit, in Christo mortuis debitum cultum decusque exsolvit : illos non ut mortuos, sed Christo viventes meditabatur.

d

58. Cap. XXX *e*. — Anno 717, contigit S. Hubertum adire, ut sæpe assolet, locum Andaginensem. In hoc loco, ut prælibatum est, morabatur congregatio clericorum Deo sub habitu et honore anachoritico strenue militantium : cum quibus sanctus præsul ob sanctam vitæ conversationem delectatus sæpius conveniebat ac pabula verbi vitæ avide insumebat.

S. Hubertus *in Andaginensi monasterio degere delectatur,*

e

59. Erat et alter non longe ab illo situs locus, solitudini accommodus, qui Fura dicebatur. Ibi oratorium et cellam eremiticam idem sanctus causa devotionis sibi extruxerat, in qua frequenter a populari tumultu Deo solitarius vacare solebat. Eratque intentionis perfectissimæ, assumpto habitu eremitico, episcopatui renuntiare. Sed Deus omnipotens, qui eum populo ut prodesse, ita præesse voluit, reputans affectum boni pro E effectu, in hoc loco, scilicet Fura, a valle plorationis et miseriæ ad se inter cælicolas æternaliter collocando, paradisiacas evocavit ad sedes, anno præfato 19° *f* mensis junii.

et præcipue non procul inde Furæ, ubi vitæ solitariæ vacat : ibidem pie moritur

f

anno ætatis 84.

60. Mortuus est ergo venerandus sanctusque præsul Hubertus, imo magis a morte ad vitam transivit, ut qui jam mundo mortuus erat, cælo æternaliter viveret, anno ætatis suæ octogesimo quarto. Vir nobili ex prosapia cretus, moralissime in vita conversatus, sanctissime mortuus, ac inter cæli cives honorificentissime relatus. Ipse clerum populumque sibi creditum secundum divina mandata strenue rexit, ut terrena disponens non minus cælestia sequeretur. At bene perpendas velim, vix similem in episcopatu Leodiensi reperies unquam. Ubi est qui sic pro domo Dei zelatus est et exaltavit in tanto ecclesiam? Ab hujus ore reges et principes pendebant : cujus consilium sicut divinum oraculum spectabant. En quali justitia comitatus in seculo militavit, quam mirifica, imo. deifica vocatione ad episcopatum electus accessit, quam pie, sobrie, juste, sancte, ut angelus Domini, in eo vixit. Et quia totis nisibus Deum in præceptis suis sequi F studuit, Deus illum et in vita et morte miris gestis magnificavit. Quis unquam in vita et post mortem tantis miraculis claruit?

61. O vere honorande, o terque quaterque beate, qui sic seculi potentias possidens, ejus pompas nequitiasque evicisti? O sæpius memorande præsul Huberte, o felix, o sancte, qui a Deo vocatus ad nuptiale Agni convivium intrasti, esto memor mei, et si quid amor peccatoris tibi propinatus potuit, id tua intercessione benedictioneque recompensa. Amen.

ANNOTATA.

a *Ex Joanne Ultramosano, p. 405, l. 5 a fine — p. 406, l. 8 a fine; p. 407, l. 12 — l. 14; p. 414 l. 2 a fine — p. 415, l. 12.*

b *De translationibus corporum S. Theodardi et* S[tæ] *Madelbertæ cfr. Comm. præv., num. 135-136.*

c *Ex Joanne Ultramosano, p. 414, l. 20 — l. 3 a fine; p. 429, lin. ult. — p. 430, l. 1; p. 432, l. 2 — l. 5, et l. 12 a fine — l. 11 a fine : nisi quod hæc omnia fere fusius explicavit Happart.*

d. *Cfr.*

AUCTORE HAPPART.

d *Cfr. Comm. præv., num. 123-134.*

e *Ex Joanne Ultramosano, p. 435, l. 17 — l. 25.*

f *Ita Happart; sed secundum Joannem die 29,* D *non minus erronee : obiit enim* Hubertus *die 30 maii anno 727. Cfr. Comm. præv., num. 51-53.*

VITA SEPTIMA SANCTI HUBERTI

AUCTORE ADULPHO HAPPART.

Edita ex cod. Leod. Univ. 18 (al. 229), fol. 1-22ʳ. — Cfr. Comm. præv., num. 34, post medium : ubi indicavimus qua ratione hæc Vita ab Happarto conscripta et cur conspectum duntaxat aliquem per titulos capitum et pauca excerpta hic exhibere visum sit. Et nota in fine prologi significari hanc lucubrationem perfectam esse anno 1526.

Prologus in vitam et gesta sancti Huberti ante episcopatum.

Reverendo in Christo patri ac domino D. Nicolao de Malaise abbati monasterii sancti Huberti in Ardenna et ejusdem dignissimo collegio B N. Adulphus Happardus fraternam salutem exoptat.

Inclyti patroni nostri Huberti gesta latino sermone narraturus, Reverendissimi Domini, vereor in primis temeritatis argui, quippe qui (aut jam olim descripta) * ea narrare enitar quæ veterum auctoritas aut neglecta præteriit aut jam olim descripta temporum decursu perierunt. Nempe venerandus episcopus Jonas vitam sancti præsulis Huberti scripturus meminit cujusdam libelli gesta D. episcopi Huberti ante episcopatum *, ad quem, uti a fide dignis editum, solicitum lectorem remittit. Cum vero ad hujusce libellum indefesse anhelarem, ut undecumque percunctarer, nusquam ea gesta latio eloquio exarata comperi, sed sparsim et gallicis et latinis chronicis inserta in hoc opusculum redegi. Tæduit me certe negligentiæ et inertiæ, quibus hæc aut nondum scripta aut vetustate perdita apud nos, qui gloriosi corporis ejus præsentia gloriamur, minime haberentur. Quid si nos, qui toti mundo miracula et sanctitatem sancti Huberti prædicamus, ignorantiæ tenebris cæcutientes hæsitaverimus? Inde fiet, cum totus mundus ejus C præconiis resultet et præclara ejus gesta passim referantur, cuilibet juxta opinionem narrare licebit. Doleo equidem res gestas quasi mulierum nænias vacillante sententia dubiose referri. Taceo quorumdam mendosa ridiculaque figmenta, qui ubi sanctum extollere videntur, adeo ejus laudem obfuscant ut pius lector ab eorum sensu prorsus avertatur. Stolidum est rem pellucidam suapteque natura venustam extraneo colore fucare. Non indiget sanctus Hubertus emendicatis et suffuratis præconiis honorari. Tot enim et tanta piissimus per dilectum suum operatus est et in horam operatur mirabilia, ut prius defatigetur gesta annotans quam ipse prodigia operari desinat. Sed quid agam? Jam pensilis animus in diversa rapitur. Vereor equidem ne fando ludibrio pateat quod tacendo occulere poteram. Utinam hæc cuique doctissimo olim tractare libuisset, disciplinati cum esset aliena magis quam sua propria venerari atque amplecti. Quid agam? Verecundia et inscitia ab incepto detorquent, at pius erga patronum nostrum animus et animosa quorumdam amatorum exhortatio audaciam præstat. Quaquaversum concessero, me deprehensum conspicio. Incepta non perficere, inertiæ; impossibilia tractare, temeritati adscribitur. Sed cum isthæc cogitabundus hæsito, divinum eloquium arguit hunc vecordem pudorem, dicens : O serve inutilis, quid times? Quid pigritia torpes? Confide in illum qui dixit : Aperi os tuum, et implebo illud, qui omnibus impertitur gratiam suam affluenter. Si non talentorum pluralitatem E a Domino, unde illi lucrifacias, habes saltem talentum creditum, quod non licet sine lucro Domino præsentare. Oportet illud dare nummulariis ad usuram, et ipse utique quod suum est recipiet. Non licet mnam Domini tui sudario recondere, sed quodcumque potest manus tua instanter operare. Qua sententia attonitus cogitavi mecum : Perge quocumque spiritus te vocaverit. Possibile erit, sicut quondam per desertum sterilitatis perventum est ad terram fertilem, sic te provocante et alterius amorem irritante vel confricante desiderium tuum implebitur. Leget doctus quispiam juxta et pius, pensabit ingeniolum, miserebitur inopiæ, et ex thesauris scientiarum suarum inediam tuam levabit, idque quod tu extremis digitulis vix tetigisti, ipse plena manu absolvet. Esto : accedat et tumidus * alieni operis censor, si non pietate, at inani gloria æstuans, qui ut tantillam nostram operam despexerit, crispantibus buccis, oratorio gutture, rem quo digna est eloquio conscribet. Interea pius ac simplex lector, quem magis vulgaris quam phaleratus sermo delectat, hoc labore nostro recreabitur, quod talentum Domini mei sacra usura invenerit, F et id quod meopte dictamine non potui, me provocante per alium compleatur.

Hoc unum præcipue protestor, nil me voluisse conscribere quod veram et orthodoxam pietatem non sapiat et rationi veritatique non innitatur. Nec abs re fuit quod hunc laborem, quo me exercerem, subiverim : nam proximo gratificari et Deum super omnia in sancto suo magnificare curavi, qui omnium rerum principium et finis sit, juxta condignum benedictus in secula. Amen.

Anno Domini 1526, 8 die mensis aprilis, complevi editionem in vitam S. Huberti episcopi, auctore Deo a quo omnis boni initium et finis.

Post hunc Prologum sequitur Index eorum quæ in hoc libro continentur, *ordine alphabetico rerum tractatarum dispositus. Deinde*

Vita Sancti Huberti ante episcopatum per N. Adulphum Happart religiosum Sancti Huberti.

[Cap. i.] * De Troyanorum exordio atque excidio, de Franco Hectoris filio et ejusdem in Europam adventu, de regno ejus apud Sicambros, gestis et filiis.

[Cap.

* *hæc verba in ipso codice uncinis inclusa manifeste delenda sunt.*

* *Non Jonas, sed Nicolaus hujus libelli meminit. Cfr. Vit. III num. 7. extr.*

* *cod. tumidus*

* *numeri capitum in codice notati non sunt.*

A [Cap. ii.] De origine Gallorum et eorum regibus, de adventu Francorum in Galliam Celticam, et de conjugio Franci, Hectoris filii, cum filia Remi, Galliæ regis vigesimi tertii.

[Cap. iii.] De Alanorum per Sicambros expugnatione, eorumdem decennali libertate, Sicambrorum contra imperium rebellione, de Sicambria inferiore, et qualiter Sicambri, nunc Franci, primis sedibus propellantur.

[Cap. iv.] De divisione Galliæ et descriptione Aquitaniæ ac ejus populis, ex qua D. Hubertus fuit oriundus.

* *cod.* du. [Cap. v.] De generositate sancti Huberti, de * ducibus quos Franci sibi elegerunt cum Sicambria profligati Belgium penetrarunt. Item de Pharamundo, Clodione, Meroveo, ex quorum genere sanctus Hubertus processit.

Prima pars hujus capitis nihil circa historiam S. Huberti continet, sed singularem laudem generali elogio celebrat eorum qui, ut Hubertus, excelso loco nati, humanas libidines et ambitionem sub
B *virtutis jugo frenant. In reliqua parte referuntur notæ fabulæ circa Francorum originem et primos reges.*

[Cap. vi.] De rege Clodoveo, ejus præclaris gestis et sacris insigniis; deque Clothario et ejusdem genealogia quæ per Closindam ejus filiam per marchiones sacri imperii in Carolum magnum descendit.

[Cap. vii.] Continuatur cathalogus regum Franciæ abbreviatus, pandens eorum tempora regni in Chilpericum ultimum, per quandam chronicorum concordiam assertus.

[Cap. viii.] De duce Boggi, avo sancti Huberti, qui in expugnatione Turcarum occubuit, deque Bertranno et Huberna, parentibus S. Huberti.

Eadem magis turgido dicendi genere refert quæ leguntur in Vita VI, numm. 1 et 2.

[Cap. ix.] De bello inter Francorum regem Hildricum et ducem Aquitaniæ Bertrannum acto : ex cujus victoria innuitur quantam seculi potentiam S. Hubertus ob Christi amorem reliquit.

Eadem quæ in Vita VI, num. 3.

C [Cap. x.] Quomodo reges Franciæ ob pervicaciam interdum monasticis ergastulis arcebantur. De morte regis Hildrici et revocatione a monasterio regis Theodorici. S. Hubertus comes palatii instituitur. De tyrannide Ebroini, propter quam S. Hubertus Franciam liquit et ad Pipinum in Austriam concessit. De prælio inter Pipinum et Ebroinum. Ebroinus interficitur : cujus anima inferis relegatur.

Eadem quæ in Vita VI, numm. 4, 5, 7 et 8 init. — De secessu Huberti in Austrasiam ex Vit. III, num. 1.

[Cap. xi.] De conjugio et nuptiis gloriosi comitis Huberti cum illustri domina Floribana comitissa Lovaniensi et ejusdem atavis. Item Pipinus resignat præposituram domus regalis sancto Huberto.

Eadem, sed ad ridiculum declamatorio stylo, quæ leguntur in Vita VI, num. 13 et num. 8 extr.

Caput hoc exscribere visum est, ut specimen aliquod habeatur generis scribendi, quo Happart in hac altera lucubratione usus est.

Postquam inclytus comes Hubertus ephebos excesserat et vernantis ætatis ratio pariterque postnepotum amor jugales tædas suaderet, Pipinus Austriæ princeps, ex cujus nutu nepotis sui Huberti cura pendebat, parem illi et sanguinis generositate et morum honestate conjugem exquirebat. Excesserat circa eadem tempora præclarus Lovaniensium comes Dagobertus : cujus pater Andreas, avus vero itidem Dagobertus dicebantur. Erant Dagoberto juniori filius Sigibertus, et filia, propter floridam ætatis et virtutis fragorem dicta Floribana. Hæc serenissima domina, quasi nympharum una, ut erat corpore eleganti, vultu venusto, gestu modesto, ita morum gravitate ac animi modestia vicinorum animos in sui et admirationem et favorem rapiebat. Nec mirum : quia raritas hominem attonitum facit, et verus amor a virtutibus exorditur. Unde his aspirantibus virtutibus, tanto mediante principe, inter illustrem comitem Hubertum et serenam comitissam Floribanam super conjugio pactum est. Quid nunc fronte rugas, quid ringis collumque contorques, virgo, superbe, cujus etsi corpus luxui non obnoxium, mens tamen noxiis enervata sensualitatibus sola de corporis gloria extollitur? Sacrum est conjugium quod agitur, felix matrimonium quod assumitur. Quod etsi carnem sapiat, mentem a religione divina non suspendit. Sic in primordio Deus hominem homini junxit ut prolificaret; sic homo a Deo benedicitur ut crescat et multiplicet; hoc enim non * scaturiente fonte olim dudum humana propagatio desiit. Nec est qui castum vivat nisi castum conjugium interveniat; etsi cælibatus Deo gratior, specierum tamen propagatio universo necessarior. Etenim, hoc mediante, florida Floribana præsulem Floribertum Ecclesiæ produxit, et juxta regulam apostolicam ita hymnæo ritui in Dei timore subserviebant ut non in passionibus desiderii sui, sed in sanctificatione vas suum possiderent. Nunquam Abraham Saram suam, Isaac Rebeccam, Tobias itidem Saram suam sub Dei timore castius amarunt et observarunt.

AUCTORE HAPPART

E

* *cod.* no

Porro Pipinus, qui jam amore pellicis elanguit Veneris pedica constrictus, cum licentius cum amata domi consisteret, hujus occasione sub specie prodigalitatis præposituram, quam palatii domusque regalis dicunt, nepoti suo Huberto gubernandam tradidit. Sic cæci Cupidinis tela mentem obnubilant ut non solum quid decorum quidve honestum sit non videas, verum jacturam boni ac honesti facias. Sic, inquam, Pipinus venustæ mulierculæ blanditiis emarcuit ut Austriam prorsus linquere non possit. Suscepta ergo ab Huberto præfectura domus regalis, quali ingenio, qua modestia, quam provido, sapienti, maturoque consilio regni causas tractaverit, vix calamus depingere possit. Quis tyrannus, nisi obstinatus, adeo severus, cujus duritiem Huberti non molliret benignitas? Quis tam pusillanimis quem Huberti fortitudo non roboraret? Quis adeo profusus cujus tanti viri temperantia non compesceret? Impendebat quippe Deo religionem, majoribus reverentiam, paribus concordiam, minoribus favorem et disciplinam, miseris solatium, piis auxilium, impiis justitiam, omnibus indigentibus operosam compassionem. Ita omnia in omnibus factus fuit Christo ut unanimi voto felicem prædicarent terram quæ tali principe regeretur. F

[Cap. xii.] De prodigiosa cervi apparitione sancto Huberto ostensa et ejus veridica relatione.

Eadem, sed multa amplificatione et pompa verborum,

AUCTORE HAPPART.

borum, quæ leguntur in Vita VI, num. 9. — Facti autem narrationi hujusmodi præmittitur exordium :

Prodigiosum dicimus quod supra naturam divino motum miraculo contingere solet; authenticum vero, non id tantum quod Ecclesiæ testimonio fulcitur, quin imo illud præcipuum quod divino jure præceptum seu naturæ legibus innixum, in rerum veritate fundatur. Præterea non solum quis, sed quid dicatur attende. Sunt nonnulli suo sensu abundantes, communi Ecclesiæ negantes quod binis ternisve testibus concederent. Cum scribimus Christum inter cornua cervi sancto Huberto apparuisse et a mundanæ vitæ instituto paternaliter avocasse, alium somniant, de alio sentiunt, rem futilem opinantur. Sed audi, candide lector : nova non fingimus, nec in tanta rerum copia opus est, sed rem gestam ex majorum traditione scribimus. Ita patres nostri narraverunt discipulis suis, qui et nuntiaverunt nobis. Hoc non vetustæ ac curiosæ pagellæ testimonium, non ignotorum sigilla, sed B totius Ecclesiæ ferme corroborat antiquitas, affirmat veritas. Hoc lucide in chronicis suis Joannes Ultromosanus testatur; idem Reginonem abbatem scripsisse asseritur *. Videant sibi ne plus pertinaci opinioni suæ quam majorum authoritati tribuant, ex quorum sententia atque monumentis miraculi seriem subnectimus.

* *Cfr supra Comm. præv., num. 93 post med.*

[Cap. xiii.] De fundatione monasterii Arduennensis et ejus fundatoribus breviuscula et incidentalis annotatio. S. Hubertus cooperator ejusdem fuit : de quibus latius alibi.

Capite isto, admodum brevi, valde summatim recolitur fundatio monasterii Andaginensis. In fine autem hæc leguntur ad S. Hubertum pertinentia :

Unum tamen nec aspernandum scias, sanctum Domini Hubertum Beregiso fuisse contemporaneum ad divinum augendum cultum ipsumque [ad] locum instituendum fuisse cooperatorem et fautorem præcipuum, Domino sic in omnibus disponente et auspicante, ut ejusdem loci essent fundatores qui postmodum sacris corporibus essent possessores.

C [Cap. xiv.] Sanctus Hubertus viam Domini per S. Lambertum instruitur. Floribana uxor ejus ex partu moritur. Oda amita S. Huberti magisterio S. Lamberti assumitur.

Eadem quæ leguntur in Vita VI, num. 10 et, quod ad S. Odam spectat, in Vita III, numm. 1 extr. et 4.

[Cap. xv.] S. Hubertus comitatum deserit et baltheum militare deponit. Mortuo patre suo, ducatum Aquitaniæ Eudoni fratri suo dimittit, et relictis omnibus propter Christum, ad eremum confugit.

Eadem quæ leguntur in Vita VI, numm. 15 et 14.

[Cap. xvi.] Quomodo S. Hubertus post actam pœnitentiam se sancto Lamberto præsentat et per angelicam revelationem accepta benedictione Romam proficiscitur.

Desumptum ex Vita V, num. 6, solitis amplificationibus, quarum partem recitavit Roberti (p. 136).

[Cap. xvii.] Sanctus Hubertus Romam venit. Angelus Domini Sergio papæ apparuit et martyrium sancti Lamberti nuntiavit.

Eadem quæ leguntur in Vita VI, num. 17, et in Vita III, num. 6.

[Cap. xviii.] Sergius papa evigilans baculum S. Lamberti juxta dictum angeli invenit, et S. Hubertum secundum verbum ejusdem reperit, episcopatum Leodiensem assignat : et plura alia quæ inter illos aguntur. D

Eadem quæ leguntur in Vita VI, num. 18. — In fine : minores ordines tradidit et S. Hubertum in diaconum consecravit.

[Cap. xix.] S. Hubertus in sacerdotem, et exinde in episcopum consecratur. Stola sacra cælitus mittitur et virtus declaratur.

Eadem quæ leguntur in Vita VI, numm. 19 et 20; nisi quod omittitur narratio de brevi seu epistola Huberto tradita et additur stolam angelicis manibus esse contextam.

[Cap. xx.] Remittitur S. Hubertus cum benedictione apostolica ad episcopatum suum Trajectum : et alia multa.

Initium et finis hujus capitis desumpta sunt ex Vita VI, numm. 23 et 25. Medium autem ex Vita V, numm. 11 et 12.

[Cap. xxi.] Pipinus admonitione S. Huberti cum uxore in gratiam redit. Alpais ad pœnitentiam recluditur ; ejus finis describitur. E

Eadem quæ leguntur in Vita VI, numm. 24, 28 et 30.

[Cap. xxii.] Annotantur sancta et magnifica opera quæ S. Hubertus circa fundationem civitatis Leodiensis, ecclesiam S. Lamberti, S. Petri et circa reliquias et loca sanctorum egit, per compendium.

Eadem quæ leguntur in Vita VI, numm. 40-42, 53 et 57.

Sequitur : Conclusio operis, in quo precatur hæc gesta divi Huberti ante episcopatum antiquæ historiæ annecti : quia ubi hic destitit, ille venerandus Jonas incepit.

Incidimus jam tandem optatum in portum, et hanc materiam gestorum S. Huberti ex diversis archivis congessimus. Hæc sunt illa gesta gloriosi comitis Huberti, quorum auctor vitæ sancti Lamberti in prologo super vitam S. Huberti, dicens : “ Si quis ea (scilicet quæ ipse omiserat) scire desiderat, libellum illum relegat quem a viris fidelibus editum de vita conversationeque præclari comitis Huberti ante episcopatum, a plerisque F apud nos et haberi et legi non est dubium. „ Hunc, inquam, libellum dum crebro exactissime requireremus et nusquam compareret, incidere in manus nostras chronica veridici viri Joannis Ultramosani, gestis sancti Huberti refertissima : adeo enim copiose hanc materiam tractat ut ipsam solam scribere putaris. Ex his non parvam partem (quantum cæteris chronicis concinnabant) huic opusculo nostro assumpsi, illic persistens ubi venerandus præsul Jonas inchoavit. Nec succenseat mihi dilectio vestra, Domini ac confratres reverendi, quod hanc scaphellam meam gestis divi Huberti onustam tantarum auctoritatis et eloquentiæ viri annectam : id enim non fit ut aut aliena suffurari aut mea barbarie obfuscare nitar, sed quo tanto patrono annixus facilius ad oblationem templo admittar. Nec me latet neotericorum fastus, qui aliquorum scripta priusquam legerint, obliterent ac vilipendant. Esto, indigna offerimus, scio insufficientiam meam, unde non temerarie a longe astabo vel secus viam sedenti vel a longe oranti. Non curo turbam objurgantem, oro tandem accepta sint coram Domino quæ offero. Non omnes aurum, non

A non purpuram, sed et pelles caprinas et quidem vilia obtulerunt. Non solus Salomon, sed Hiram templo conduxit et ligna convexit.

Expliciunt gesta S. Huberti ante episcopatum, conscripta per humilem confratrem vestrum D Nonnum Adulphum Happart, religiosum monasterii S. Huberti in Arduenna.

HYMNI DE SANCTO HUBERTO.

Documentis de vita et miraculis S. Huberti *subjungimus hymnos nonnullos in ejus honorem conscriptos : non quod aliquid doceant quod in illis documentis non referatur, quippe qui manifeste secundum Vitas superius editas concinnati sint, sed quod et ad historiam cultus sancti episcopi aliquatenus pertinent et non pauci eruditi nostris temporibus in hoc genere scriptorum curiosius indagando præcipue delectantur. Antiquissimi videntur duo illi quos primum edimus ex codicibus Namurcensibus, olim cœnobii Sancti Huberti : non solum enim ipsi codices vetustate præstant, sed et ex sola Vita antiquissima excerptus est hymnus uterque. Tertius sequitur Vitam tertiam : editus est apud Milchsack in compilatione cui titulus* Hymni et Sequentiæ cum compluribus aliis et latinis et gallicis necnon theotiscis carminibus medio ævo compositis. *Quartum exhibuit nobis codex bibliothecæ regiæ Bruxellensis 9786-90 : eumdem edidit etiam Milchsack; Vitam quartam vel quintam in eo conficiendo scriptor præ oculis habuit.*

I.

B *Ex cod. Namurc. Civ. 15, sec. XII.*

[L]audes Christo personemus,
Puræ laudi sociemus
Vitæ sanctimoniam.
Cordis cordam * manus tangat, * *cod.* Cœdis cœdam.
Et cum lingua utra pangat
Sacræ laudis gloriam.

Venerandi sacerdotis
Celebremus piis votis
Huberti præconia.
Cujus mentis mundam ædem
Dedicavit sibi sedem
Dei sapientia.

Sacri factus pastor gregis,
Ad divinæ normam legis
Reformatur * omnia. * *ita cod.*
Verbi dape cibans mentes,
Larga semper ad egentes
Fluebat clementia.

Regni Dei clarus præco
Idolorum ritu cæco
Arduennam eruit.
Mire tanto sub doctore
Christi bono cum odore
Fides sacra floruit.

Manum læsus casu gravi,
Medicina spiritali
Curatur divinitus.
Aquis mersos ejus prece
De profundi levat fæce
Uncus missa cælitus.

Imperanti dæmon cedit,
Ab invaso dum recedit
Mulieris corpore.
Restauratur manus arens,
Manus vitæ succo carens,
Dormitans ab opere.

Flammas sedat vitæ signo,
Sic triumphans de maligno
Per crucis potentiam.
Consecrati vi liquoris
Importuni proditoris
Fugat insolentiam.

Imminente vitæ meta
Venienti menti læta
Sponso venit obviam.
Absolutus carnis mole
Cum virtutum transit prole
Ad perennem gloriam.

O Huberte, præsul pie,
In extremo Christus die
C Nos per te suscipiat ;
Et receptos mensa vitæ
Generosa potet vite
Qua pios inebriat. Amen.

II.

Ex cod. Musei archeologici Namurcensis, sec. XIII. Quædam voces et lineæ vetustate detersæ sunt. Apographum descripsit et benigne ad nos transmisit v. v. Doyen, nunc decanus Wellinensis in diœcesi Namurcensi.

Regem regum invocemus;
Alta voce prædicemus
Ipsius clementiam ;
Vita vocem imitetur,
Ut laus nostra decoretur
Per ejus potentiam.

Adest dies qua Hubertus
Præsul almus est insertus
Cælesti palatio.
Ut simul prædicanda
Ecclesiæ diligenda
Augetur devotio.

Præstat fide, miraculis,
Divitibus, pauperculis
Multa beneficia.
Admiretur, veneretur,
Et per ipsum collaudetur
Larga Dei gratia.

Miles, comes palatinus,
Romam adit peregrinus
Cælesti præconio.
Illic præsul consecratur,
Divinitus inspiratur,
Fungitur officio.

Præsul factus, plebem
Vovit, a Trajecto sedem
Transvexit cathedræ.
. . . .
. . . .
. . . . suspirare.

. . . . . .
. . . .
. . . . gaudium.
In se mundum crucifigit,
Et in Christo mentem figit,
Carnis calcans vitium.

III.

E *Ex Milchsack, op. cit. p. 30.*

Hymnus laudis decantetur
Christo, regi gloriæ ;
Ei nostræ presentetur
Organum melodiæ ;
Quem Hubertus intuetur
Revelata facie.

Secli pompam abdicavit
Lamberti consilio;
Se divino dedicavit
Hubertus obsequio;
Ac in Christi vigilavit
Sedulus officio.

Post Lamberti martyrium
Præclari pontificis,
Insignitur per Sergium
Infulis magnificis,
Fitque pastor Tongrensium
Visibus angelicis.

Plebi suæ prædicavit
Spem supernæ gloriæ,
Quam Dominus præparavit
Heredibus gratiæ :
Sic subditos informavit
Verbo sapientiæ.

Hunc patronum attollamus
Per laudum præconia,
Ei grata studeamus
Offerre servitia,
Ut adesse sentiamus
Sua nobis præmia.

Deo Patri sit potestas,
Filio prudentia,
Coæqualis sit majestas,
Paraclyto * gratia, * pro *add. cod*
Qui confortat mentes mæstas
Perenni lætitia.

IV.

Ex cod. Brux. 9786-90 (fol. 234v), sec. XV, collato cum editione Milchsack (M), op. cit., p. 24.

Gratuletur chorus iste,
Sitque procul omne triste
Ab isto collegio. F
Die sanctus hodierna
Transmigravit ad superna
Hubertus cum gaudio.

Comes erat palatinus,
Cum crudelis Ebroinus * *Ebronius *M.*
Opprimebat Franciam;
Illam prorsus deseruit,
Quia ferre non potuit
Tyranni malitiam.

Ad Lambertum hic perrexit,
Postquam mores intellexit
Illius et merita.
Hunc Lambertus instruebat;
Hic * instructus adimplebat * Hinc *M.*
Sui patris monita.

Mundi fastum detestatur,
Christi legem amplexatur
Toto desiderio :
Militarem rem abjecit.
Atque totum se subjecit
Lamberti consilio.

Post hæc Romam est profectus,
In doctrinis jam provectus
Lamberti solertia.
Apostolos visitavit,
Quibus suos mancipavit
Actus et officia.

Tunc Lamberti magnifici
Mortem summo pontifici
Angelus aperuit,
Qui divino miraculo
Cum pastorali baculo
Eidem apparuit.

Mox defuncto subrogatur
Et in ejus collocatur
Hubertus regimine :
Hic Tongrorum plebem rexit,
A luporum hanc protexit
Mordaci voragine.

Mortem sciens adventuram,
Præelegit sepulturam
In Petri basilica.
Cum animam exsufflabat,
Sese Deo commendabat
Sacra canens cantica.

Carlomanno fuit curæ
Extra locum * sepulturæ * lucum *cod.*
Hubertum eximere;
Hunc in altum sublimavit
Et regali præditavit
Locum illum munere.

O Huberte, gregem istum
Apud verum regem Christum
Pie reconcilia *, * reconsilia *cod.*
Ut valeat obtinere
Et obtenta possidere
Sempiterna gaudia. Amen.

GLORIA

AUCTORE C. D. S.

D

GLORIA POSTUMA SANCTI HUBERTI

Hanc appendicem de gloria postuma S. Huberti *distribuimus in tres partes. Quarum prima erit de translationibus corporis* S. Huberti *et de ejusdem reliquiis; secunda de præservatione a rabiei morbo per insertionem particulæ decerptæ e sancta stola quæ in ecclesia Sancti Huberti asservatur aut per adustionem ferri sancti invocatione consecrati; tertia denique de extensione cultus* S. Huberti *et particularibus quibusdam hujus cultus ritibus.*

SECTIO PRIMA.

DE TRANSLATIONIBUS CORPORIS S. HUBERTI ET DE EJUSDEM RELIQUIIS.

§ 1. De prima elevatione corporis S. Huberti.

In elevatione ista, die 3 nov. 743 instituta, cui Flobertus interfuisse non legitur,

De hac elevatione, quæ instituta est Leodii die 3 novembris anni 743 (1), *nihil reperimus apud ullum scriptorem antiquum post biographum coævum, neque, quod mireris, apud ipsum Joannem Ultramosanum. Itaque nec distincte memoriæ traditum est quo episcopo illa contigerit. Primus, ni fallor, ejus auctorem nominavit Florbertum Bartholomæus Fisen* (2), *nullum tamen vetus documentum citans, ac proinde eo dumtaxat fundamento, ut videtur, quod Florbertum eo tempore episcopum Leodiensem fuisse judicaret. Sed id ipsum, Florbertum nempe* Huberto *successisse in sede Leodiensi, nullus antiquior scriptor, credo, tradidit quam Harigerus, in Vita S. Landoaldi et sociorum jussu Notgeri conscripta extremo seculo X, ubi :* Plurimis deinde, *ait,* elapsis annorum curriculis, S. Florebertus, tertio loco post S. Lambertum regens Trajectense vel Leodiense episcopium, ... eos illinc cum digna reverentia transtulit (3). *At, secundum Joannem Ultramosanum, inter* Hubertum *et Florbertum sedem Leodiensem occupavit Constantinus quidam intrusus annos non minus tredecim* (4), *Florberto interea, qui canonice a capitulo Leodiensi electus fuerat, in monasterio Stabulensi degente* (5). *Et forte aliqua confirmatio ad illam intrusionem asserendam inde repeti potest quod* C *Harigerus Florbertum* tertio loco *post S. Lambertum sedisse dicit, quamquam a communi loquendi modo scriptorum antiquorum non adeo recessisset Harigerus, etiamsi Florbertus omnino immediate* S. Hubertum *excepisset.*

sive quod forte tunc Leodio aberat,

2. *Ceterum, etiam admissa illa Constantini intrusione, sequeretur tamen Florbertum anno saltem 740, mortuo Constantino, agnitum fuisse legitimum Leodiensem episcopum : unde valde mirum apparet quod nulla ab anonymo nostro ejus mentio facta sit in narranda elevatione corporis* S. Huberti, *quasi in hac elevatione nullam partem habuisset. Ad quem nodum solvendum forte alicui in mentem venerit ad aliam traditionem recurrere quæ etiam apud Joannem Ultramosanum memorata legitur* (6), *secundum quam Constantinus intrusus fuit anno 730 (cui quidem anno perperam illigatur obitus* S. Huberti) *ac proinde usque ad annum 743 Leodii sedisset : unde et conjicere liceret elevationem corporis* S. Huberti *tunc locum habuisse ubi, Constantino jam mortuo et Florberto nondum Leodii inthronizato, sedes Leodiensis pastore vidua esset. Alii vero cum Papebrochio* (7) *opinentur in ea elevatione factum esse quod in elevatione S. Odæ, quæ auctore quidem Florberto, non tamen præsente celebrata videtur. Legitur quippe in Vita S. Odæ :* Itaque Floreberto, venerabilis ecclesiæ Leodiensis pontifice ordinante, congregatis ad ejus tumbam personis ecclesiasticis, E totius provinciæ populus confluebat patrum sanctorum benedictionem suscipere et sanctas reliquias transferendas de tellure digna veneratione et reverentia honorare. Patres itaque populo dantes benedictionem, cum oratione et psalmodia venientes ad sarcophagum, deponunt lapidem superiorem, super corpus sanctum positum : sicque in mausoleo lapideo solido et integro inveniunt sacras et venerandas reliquias, dantes suavitatis odorem dulcissimum (8). *Quod si urgeatur difficile intelligi cur Florbertus non interfuisset elevationi sui decessoris in ipsa sua urbe episcopali, responderi potest ipsum tunc forte abfuisse Leodio ob alia quædam gravia negotia.*

sive quod hæc circumstantia ab auctore coævo prætermissa est,

3. *Facile tamen admittere licet non satis demonstrari ex silentio nostri anonymi, Florbertum non interfuisse elevationi. Nam quod siluit non negavit; et in tota sua lucubratione adeo imperitum se exhibet legum scribendi historiam ut non admodum repugnet circumstantiam aliquam, quæ nobis quidem videtur præcipui momenti, ab illo non advertente esse prætermissam. Neque etiam video rationem dubitandi quin Florbertus episcopus idem ille sit qui ab anonymo filius* Huberti *et huic morienti adfuisse dicitur* (9), *quamquam id antiquiori auctoritate non asseritur quam Anselmi* (10), *id est scriptoris tribus amplius seculis posterioris, nullo alioquin indicio contrario.*

corpus S. Huberti *in ecclesia S. Petri repositum est;*

4. *Corpus* S. Huberti *post elevationem in eadem illa basilica S. Petri, in qua conditus fuerat, collocatum esse satis perspicue indicare videtur biographus coævus* (11), *ut non nisi per oscitantiam aliquam scripsisse judicetur auctor* Cantatorii *seu Chronici Sancti Huberti Andaginensis :* Decimo sexto anno migrationis suæ translatus in ecclesiam beati Lamberti a prædicta ecclesia beati Petri, ibidem veneratus est per annos septuaginta quinque (12). *Quod etiam refutatur ex verbis Jonæ Aurelianensis, ubi translationem anni 825 describere exordiens :* Ad beatissimi confessoris, *ait,* ventum est urnam, atque a sacerdotibus cum maxima reverentia a loco sepulturæ ejus

(1) Cfr Comm. præv., num. 51. — (2) *Flores ecclesiæ Leodiensis*, p. 227 (De S. Florberto) — (3) *Act. SS.*, tom. III Mart., p. 37, num. 7. — (4) *Chron. de Jean d'Oultr.*, tom. II, pp. 435. 464. — (5) Ibid., pp. 436, 464. — (6) Ibid., p. 435. — (7) *Act. SS.*, tom. III April., p. 377, num. . — (8) *Act. SS.*, tom. X Oct., p. 140, num. 7. — (9) Vit. I, num. 15. — (10) Cfr. Comm. præv., num. 80. — (11) Vit. I, num. 22 extr. — (12) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 569, num. 2 extr.

effossa,

A effossa, indidemque ... in beati Lantberti ecclesiam sancti ossa sunt viri transvecta (1). *Itaque hactenus in ecclesia S. Lamberti non jacuerant.*

numquam vero quievit Trajecti.

5. *In nonnullis codicibus Ægidii Aureævallensis legitur hoc epitaphium* (2) :

Hic jacet Hubertus presul domini tumulatus.

Quo epitaphio videtur signatus esse locus ubi primum sepultum fuit sacrum corpus Fura translatum potius quam is ubi post elevationem collocatum est : refertur enim apud Ægidium ad primam illam sepulturam, et paulo inferius narratur elevatio. Sed quid de sarcophago illo antiquo, qui nostra ætate repertus inter rudera veteris ecclesiæ Sancti Petri Trajecti ad Mosam (in qua ecclesia primo sepultus fuit S. Lambertus et inde a S. Huberto *translatus Leodium), hanc inscriptionem exhibebat* (3)?

B

An cum cl. Corblet hic sine hæsitatione agnoscemus sarcophagum ipsius S. Huberti? *Atqui* S. Huberti *corpus numquam Trajecti quievit. Probabilius itaque videtur has litteras partem fuisse epitaphii quod incisum erat antiquo sepulcro S. Lamberti et in quo forte memorata legebatur hujus translatio a* S. Huberto *infra decimum tertium annum sui episcopatus peracta. Neque enim credibile est hujusmodi sarcophago inclusas etiam fuisse particulas reliquiarum* S. Huberti, *quæ Trajectensi ecclesiæ a Leodiensi donatæ fuissent.*

§ II. De translatione corporis S. Huberti ad cœnobium Andaginense anno 825.

Sacrum corpus, minus Leodii honoratum,

H*anc translationem descriptam habemus apud Jonam episcopum Aurelianensem coævum* (4); *sed omnino sistit ejus narratio in iis quæ acta sunt auctore vel præsente Walcaudo episcopo Leodiensi, a quo solo quæcumque tradit* C *accepisse videtur. Et facile in ea narratione apparet quam metueret Walcaudus ne concedendo sanctum corpus Andaginensibus monachis indignationem incurreret Leodiensium. Itaque illorum petitionem detulit ad Adebaldum episcopum Coloniensem, metropolitanum suum, et ad Ludovicum imperatorem, qui et ipsi eam remiserunt ad synodum episcoporum Aquisgrani congregatam. Quibus omnibus consentientibus, tandem rem executus est, præsente, ut fertur* (5), *eodem Ludovico imperatore. Attamen non adeo honoratum tunc temporis Leodii fuisse videtur* S. Huberti *sepulcrum. Etenim Walcaudus non solum ex benignitate erga monachos Andaginenses ad sacras exuvias illis donandas motus fuit, sed et quod* indignum locum, quo sancta membra jacebant, tanto confessore judicavit (6), *et synodus quoque Aquisgranensis* reverentia Domini confessoris *inducta dicitur ut san*ciret sancti viri ossa in monasterio supradicto, ubi religiosius honorarentur, collocari (7).

AUCTORE C. D. S.

translatum est Andagium anno 825.

7. *Annus translationis perspicue indicatur apud Jonam fuisse Christi 825* (8), *quocum plane concordat annus sextus decimus ordinationis Walcaudi* (9), *utpote* cujus anno quarto, qui est ab dominica incarnatione 814, Karolus *(imperator)* diem clausit extremum (10). *Itaque non satis accurate ait idem Jonas :* Interfluxit autem spatium temporis a prima usque ad secundam translationem annorum circiter septuaginta quinque (11). *Quum enim prima translatio seu elevatio facta sit die 3 novembris anni 743, spatium illud vere fuit annorum fere octoginta duorum. Hæc aliquatenus conciliare conatus est Roberti* (12) *supponendo spatium illud computandum esse usque ad synodum Aquisgranensem quæ translationem faciendam sanxit, quamque eamdem esse censuit cum illa quæ habita est anno 817 (vel 816) de reformatione status canonici et monastici* (13). *Sed prorsus incredibile est post definitivum concilii decretum octo annos exspectasse Walcaudum et Andaginenses ut quod adeo cupiebant executioni mandarent. Itaque longe probabilius censemus cum Ill. D. Hefele* (14), *synodum apud Jonam memoratam illam fuisse quæ Aquisgrani convenit mense februario anni 825* (15), E *nisi forte fuerit unus ex illis conventibus optimatum ecclesiasticorum et laicorum qui quotannis bis, mensibus martio scilicet et augusto, apud imperatorem haberi consueverunt* (16). *Translatio autem, ut mox dicemus* (17), *extremo mense septembri celebrata est.*

8. *Ludovicum imperatorem Leodii interfuisse dimissioni sacrarum exuviarum easque honoris causa usque ad Mosam fluvium comitatum esse, multaque et pretiosa dona hac occasione contulisse cœnobio Andaginensi docet nos auctor* Cantatorii : Constituta vero die ad rem exequendam ipse princeps Leodium venit et cum palatina tum etiam populari frequentia corpus sanctum, quod cum loculo suo lapideo transferebatur, devotissime prosecutus, Mosam illud transposuit cum divinis hymnis et laudibus; cui etiam multa dona contulit regia largitione, quæ licet deperierint vel temporum vetustate vel vastatorum distractione, ex eis tamen quædam nostris adhuc temporibus supersunt ecclesiæ. Superest optimus sanctorum evangeliorum textus, auro gemmisque paratus; F superest psalterium auro scriptum per denos psalmos capitalibus litteris distinctum *(hoc psalterium non a Ludovico Pio, ut putavit auctor, sed a Lothario ipsius filio donatum collegit Martene ex versibus qui initio codicis reperiebantur)* ; superest in uno volumine maximo super totum psalterium beati Augustini expositio; superest et liber ejusdem qui intitulatur de Trinitate. Supererant duo totius anni omeliarii, quibus renovatis, hiemalis datus est in elemosina ecclesiæ Giviniacensi, æstivalis vero missus est cellæ Pirensi (18).

deducitur illud usque ad Mosam Ludovico imperatore,

9. *Ex eodem testimonio discimus sacrum corpus Leodii navigio impositum esse; quin, si Ægidium Aureævallensem audiamus,* corpus sanctum... cum sarcophago suo marmoreo in navi per Mosam fluvium cum hymnis et laudibus prosecuti sunt usque in Ardenniam in monasterio Andagio : ubi

et itinere partim fluviali, partim terrestri

(1) Vit. II, num. 33. — (2) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XXV, p. 45 med. — (3) J. Corblet, *Revue de l'art chrétien*, neuvième annee (1865), p. 37. — (4) Vit. II, num. 28-34. — (5) Cfr. infra num. 8. — (6) Vit. II, num. 31. — (7) Ibid., num. 32 extr. — (8) Ibid., num. 33. — (9) Ibid. — (10) Anselmus, *Gest. ep. Leod.*, cap. 18 (*Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VII, p. 198). — (11) Vit. II, num. 34. — (12) *Hist. S. Huberti*, p. 209. — (13) Mansi, *Conc.*, tom. XIV, p. 147. — (14) *Conciliengeschichte*, tom. IV (edit. II), p. 37. — (15) Cfr. Binterim, *Deutsche Concil.*, tom. II, p. 165-189. — (16) Cfr. Waitz, *Deutsche Verfassungsgesch.*, tom. III (ed. II), p. 558-561. — (17) Num. 10. — (18) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 569.

rex

AUCTORE C. D. S.

rex Ludovicus idem textum auro et gemmis pretiosum cum multis aliis rebus contulit (1). *Sed hæc decerpsisse plane videtur Ægidius ex* Cantatorio *liberius interpretato. Certe* per Mosam fluvium *pervenire non potuerunt Andagium. Itaque, secundum Joannem Ultramosanum* (2), *usque Dionantum navigio contenderunt, reliquum deinde spatium terrestri itinere confectum. Quod tamen satis improbabile videtur, per tantos nimirum Mosæ circuitus adverso flumine Dionantum usque navigasse qui corpus deferebant, quum longe breviori et commodiori via iter illis esset, si nempe Flonii, paulo citra Hoyum Leodio venientibus, navi descendentes, inde per vias romanas secundarias, Marchiam et Nassonacum pertranseuntes, recta Andagium contenderent* (3). *Quam opinionem et aliquatenus confirmat traditio localis ad nostram ætatem vigens Pontozii, qui vicus est a Claverio* * *dependens, illic scilicet substitisse olim qui corpus* S. Huberti *Leodio Andagium transtulerunt, in fundo nunc nobilis familiæ van der Straten, quo loco visitur sacellum* S. Huberti *in rei memoriam, ut ferunt, antiquitus constructum : facile quippe, si distantiam hujus loci Leodio consideres, supponere licet hanc fuisse primam stationem illinc via quam descripsimus cum sacro onere commeantibus.*

* Clavière

B

illuc pervenit die 30 septembris.

10. *Quinque vel sex dierum iter illud fuisse colligitur ex Jona. Nam* undecimo kalendas octobris, *id est, die 21 mensis septembris,...* in beati Lamberti ecclesiam sancti ossa sunt viri transvecta. Ubi triduo orationibus et vigiliis prosecuta, *die 24 vel 25 ejusdem mensis itinere incepto,* pridie kalendas octobris ad memoratum monasterium cum loculo suo sunt perlata, ibidemque, Christo annuente, ut tanto confessori competebat, sunt mirifice cordita (4). *Hac die 30 septembris deinceps in monasterio Andaginensi translationis memoria quotannis celebrata est* (5). *Monasterio præerat tempore translationis Alveus* (6) *seu Altuennus, qui monachis illuc introductis primus abbas a Walcaudo datus est* (7), *illosque rexit usque ad obitum suum anno* 828 (8). *Quæ autem in itinere contigerint, nulla documenta memorarunt.*

C

§ III. De translationibus corporis S. Huberti post annum 825.

Idem postea Andagio evectum ad breve tempus : 1º circa annum 882,

Excursiones potius quam translationes dicenda sunt brevia illa itinera quæ cum sancto corpore susceperunt monachi Andaginenses, sive ad vitandum vel avertendum aliquod periculum sive in gratiam alicujus benefactoris. Omnes quidem, præter ultimam, jam supra relatæ sunt inter miracula S. Huberti *post mortem : quas tamen hoc loco sub uno conspectu rursus exhibere visum est, ne quid in tractatione nostra de sancti gloria postuma desideretur. Primam itaque sic narrat miraculorum scriptor* (9) : Danorum gens a finibus suis egressa, partem Austrasiorum cæde et incendiis indifferenter vastabat. Horum fama, quæ falsos æque ut veros timores circumquaque augebat, fratres quoque Andaginenses cum ceteris incolis emovit ad fugam. Qui assumpto pretioso corpore sui patroni, remotiora loca suæ possessionis, vel Campaniæ villam Everneicurtem, vel Mosellensem Lisuram adire tentabant. Inter eundum igitur divertentes per opaca silvarum, quæ tutiora putabant, paululum requieverunt soporati, ut remissius expedirent quod restabat aggressi itineris. In somnum itaque ipsa sua lassitudine depressis, uni eorum, Evoringo, morum probitate claro, quidam in venerabili habitu visus est astitisse, et ut locum illum deserentes diffugerent, quia hostes superveniebant, imperiose indixisse. Expergefactus ille, cum aperto volumine invenisset : *Non hic requiescat pes tuus,* visionem intellexit divinitus factam; et ut quantocius loco cederent socios admonuit, ne sic evidenter monitis incommodi aliquid eveniret. Aliquantulum jam processerant abeuntes, et ecce cum tumultu hostes imminebant a tergo insequentes. Sed qui eos susceperat tuendos, de immanenti periculo eduxit illæsos. Sic patenter liberati, talem erga se curam beati patroni recognoverunt, et divinæ providentiæ gratias pro liberatione sua retulerunt. *Hæc anno 882 illigat Romualdus Hancar* (10), *quo anno post mortem Ludovici III, Germaniæ regis, Normanni Treviros et reliquam regionem usque Metas ferro et igne vastarunt et Walo, Metensis episcopus, adversus eos congrediens, in prælio cæsus est* (11). *Monasterium tunc regebat Ansbaldus* (12).

D

E

12. *Paulo post, non itaque, ut censet Roberti* (13), *circa annum 950,* diutius perseverante gentis ejusdem incursione, assumpto corpore sancti fratres iterum loco exierunt; et Palatiolum devenientibus obviam processit maximus concursus provincialium. Horum prudentiores cœperunt ipsos arguere, cur sic inconsulte toties efferrent tantæ dignitatis patronum; cujus præsentiæ, si longius asportaretur, timebant amittere patrocinium. Fratres vero, post laudum et orationum sollemnia, gestatorium reverendi corporis diligentius inspicere decreverunt: ne forte minus solidum, repentina progressione vel casu citius, non sine periculo, dissolveretur. Cum igitur accedentes, operculo sublevato, reverenter introspicerent, an ex more mortalium esset ipsum corpus in cinerem redactum, gratia Dei, quæ semper eadem se mirificat in sanctis suis, eamdem integritatem ejus, quam sub Karlomanno principe et Walcaudo pontifice transferentibus eum ostenderat, usque ad idem tempus repræsentavit conservatam (14).

et iterum 2° paulo post;

F

13. *Tertiæ translationis obiter meminit scriptor miraculorum, miraculum illud narrans equi* S. Huberto *voto domini sui addicti et a foribus ecclesiæ recedere nolentis :* Conveniunt ad spectaculum ecclesiæ æditui cum paucis qui relicti erant monachis; nam ceteri, delatis sanctorum pignoribus, propter Umbrorum *(id est Hungarorum)* incursus, in castro Gamedesla morabantur (15). *Incursus illi Hungarorum facti sunt anno 954* (16).

3° circa an 951,

14. *Quartæ translationis tempus diserte indicat idem scriptor. Nimirum* anno incarnationis Dominicæ nongentesimo quinquagesimo quinto, imperii autem Ottonis primi vicesimo, comes Stephanus dedit Andaginensi ecclesiæ legali dono quicquid

4° anno 955,

(1) Ibid., tom. XXV, p. 48. — (2) Tom. III, p. 380. — (3) Cfr. Van der Maelen, *Carte archéologique de la Belgique.* — (4) Vit. II, num. 33. — (5) Rom. Hancar, *Hist. du mon. de St-Hubert,* ms., p. 72. — (6) Mirac. lib. I, num. 1; Hancar, loc. cit. — (7) *Cantator.* cap. 4 extr. (tom. cit., p. 571). — (8) Hancar, p. 89. — (9) Lib. II, num. 18. — (10) Op. ms. cit., p. 107-108. — (11) Cfr. Dümmler, *Gesch. des Ostfränk. Reichs,* tom. II, p. 161-163. — (12) Hancar, loc. cit. — (13) *Hist. S. Hub.,* p. 97. — (14) Mirac. lib. II, num. 19. — (15) Ibid., num. 14. — (16) Köpke-Dümmler, *Kaiser Otto der Grosse,* p. 231-235.

sui

A sui juris erat in Calvenciaco : et hoc præsente Brunone archiepiscopo Coloniensium et Baldrico pontifice Leodiensium. Cujus cum esset erga beatum Hubertum affectus magnæ dilectionis, ut corpus ejus ad prædictum fiscum deferretur ab abbate Alberto et fratribus obtinuit: ibidemque illi vestituram ejusdem allodii coram Raginero et Gisleberto comitibus multisque regni principibus publice firmavit (1).

5ª paulo post an. 1000; 15. *Istam narrationem statim sequitur hæc altera, qua memoratur translatio quinta :* Longo post tempore, quidam Fredericus, frater ducis Theodorici, idem allodium violenter invadens, ecclesiæ subtrahere tentavit. Cumque nulla justa ratione ab ipsa invasione vellet reprimi, beati Huberti corpus illo referre necessitas ipsa coegit. His Fredericus auditis, et indignatus se insequi præsentia pontificis, urgente se ultione divina, eamdem villam irrupit, solito temerarior, ut quasi ad injuriam sancti videretur in eo potentior. Qui dum equo sedens spatiaretur per plateas flexibus incompositis, in ipso exitu villæ idem B equus fracto collo sub eo concidit; ipse quoque toto collisus corpore, ibidem expiravit. Hujusmodi fratris interitus cum duci Theoderico referretur a quibusdam, ille divinæ vindictæ laudabilem probavit justitiam, et iniqui pervasoris temerariam improbavit superbiam, qui tanti pontificis et ejusdem domini non reveritus est præsentiam (2). *Theodericum novimus ducem Lotharingiæ superioris, Frederici I ducis filium, mortuum ante annum 1024* (3), *qui et ipse filium et successorem habuit Fredericum II. Unde apparet satis frequens fuisse illud nomen in hac domo. Illi itaque Theoderico I duci fratrem Fredericum fuisse probabile est, ac proinde hanc quintam translationem contigisse paulo post annum 1000.*

6ª circa an. 1097. 16. *Sextam denique translationem ita narratam reperimus in sæpe citato* Cantatorio *seu Chronico sancti Huberti* (4) : In eodem vero anno *(circa 1097)*, kalendis junii, Otbertus *(episcopus Leodiensis)* castrum Mirvolt *, non longe situm a monasterio, ad desolationem circumjacentis provinciæ refirmavit : quod obtentu domini Theoderici majoris *(abbatis Andaginensis an. 1055-1086)* Henricus episcopus dejecerat sub interminatione perpetui anathematis; ipsum quoque montem, C qui ab antiquo fuerat beati Huberti ecclesiæ, firmato privilegio legaliter reddidit; condita ibidem et dedicata ecclesia in honore beati Michaelis, fratres secretius utpote in deserto Deo militaturos constituit. Provinciales autem ex timore desolationis, quam verebantur non solum sibi sed et posteris suis, condicta die convenerunt ad ecclesiam beati Huberti, expostulantes corpus ejus cum lacrimis Otberto præsentari, si forte vel sic resipisceret ab intentione hujus suæ inceptionis. Coacti fratres non solum necessitate communi, sed et propria, quæ magis præponderabat, licet nimis inconsulte, utque fit in rerum tumultuaria perturbatione, nullis præmissis jejuniis, nullis vigiliis, nullo apparatu hujus executionis, assumto beati viri corpore, processerunt nudis pedibus et operto capite. Videres passim concurrentium turbas augeri, luctuque populari canentium letanias et psalmos deprimi. Audivit Otbertus tanti pontificis auctoritate se insequi, et ad horam furore dissimulato, ascensoque equo, cum suis et ipse venientibus obviam processit. Prætenta vero paulisper reverentia orationis, post aspersionem aquæ benedictæ, inter thurificandum fustem ad hoc ipsum paratum arripuit, et de cæsis fratrum capitibus sanguine fuso, per silvam palantes huc illucque dispersit. Super tantam tamque injuriosam temeritatem demirantibus turbis justitiam Altissimi, qui cum sit patiens redditor, secundum multitudinem iræ suæ non quærit, perlatum est corpus sancti ad ecclesiam beati Michaelis archangeli, ibidemque advigilatum a fratribus recollectis. In crastinum disponebat illud violenter auferendum Otbertus; sed cum in tali præsumptione nemo sibi assentiret suorum, jam sanioris animi resumens consilium, cum reverentia et honore ad suum retulit locum. Cujus evectio cum maximi fuisset ponderis, revectio vero levissimi, probavit eamdem evectionem sibi displicuisse et revectionem placuisse. Positum autem super altare beati Petri, et per octo dies nullo modo potuit loco suo reponi, quasi quamdam satisfactionem exigeret hujus suæ remotionis. Non multo postea, ipsa die anniversaria qua beato Huberto prædictam fecit injuriam, Otbertus captus est a comite Henrico, et Durboium E usque deductus incitato equo et satis feroci, durissime et inhoneste collisus, vix mortem evasit; sed et quamdiu ex tunc superfuit, numquam adversitatibus et dedecorosis oppressionibus caruit (5).

AUCTORE C. D. S.

** Mirwart*

§ IV. De integritate corporis S. Huberti.

Corpus S. Huberti omnino integrum translatum esse Andagium

Post sextam illam translationem superiori numero memoratam, numquam jam deinceps e monasterio Andaginensi amotum est corpus S. Huberti. *Sed nec ulla exstat memoria alicujus inspectionis canonicæ aut instrumenti authentici quibus demonstretur illud omnino integrum asservatum esse ibidem. Quod nihilominus semper magna contentione asseruerunt monachi Andaginenses, idque non solum ob reverentiam tanti thesauri et decoris ecclesiæ suæ, sed quia, ut candide professi sunt in petitione ad Leonem X S. P. mox indicanda, præcipue sustentabantur ex eleemosynis piorum fidelium quas intuitu sancti patroni F cœnobio conferebant et periculum erat ne aliæ ecclesiæ ad se detraherent si et ipsis aliquas* S. Huberti *reliquias exhibere liceret* (6). *Et quidem nullas particulas ossium vel carnis de sacro corpore detractas esse usque ad evectionem illam quam extremo seculo IX contigisse vidimus* (7), *indubium supposuerunt ex testimoniis, tum biographi coævi* S. Huberto, *quo referente in elevatione anno 743* invenerunt gloriosum corpus ejus in sepulcro solidum atque inlibatum, mirum suavissimum odorem flagrantem (8); *tum Jonæ Aurelianensis, qui translationem ad monasterium Andaginense anno 825 institutam enarrans :* Verum, *ait,* sicut sæpe fati venerabilis antistitis Walcaudi et quorumdam aliorum religiosorum virorum veraci relatu didicimus, prorsus ab illa corruptione, quæ ob prævaricationem primi parentis justissime naturæ humanæ pœnaliter inflicta est, ejusdem beatissimi viri totius corporis compago ita aliena immunisque est reperta quemadmodum tempore Carlomanni regis legitur fuisse inventa et data

(1) Mirac. lib. II. num. 20. — (2) Ibid. — (3) Calmet, *Hist. de Lorraine*, tom. II, p. 40-43. — (4) Cap. 88, al. 110. — (5) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 618. — (6) Cfr. infra, num. 22. — (7) Cfr. supra, num 12. — (8) Vit. I, num. 21.

AUCTORE C. D. S.

terræ mandata (1); *tum scriptoris libri secundi miraculorum, qui Palatioli sacrum corpus a monachis inspectum significat; ubi :* Cum igitur accedentes, *inquit,* operculo sublevato reverenter introspicerent an ex more mortalium esset ipsum corpus in cinerem redactum, gratia Dei, quæ semper eadem se mirificat in sanctis suis, camdem integritatem ejus, quam sub Carlomanno principe et Walcaudo pontifice transferentibus eum ostenderat, usque ad idem tempus repræsentavit conservatam (2).

non ita constare videtur.

18. *Verum, ut admittamus sacrum corpus adhuc omnino integrum repertum esse anno 743, vel etiam ubi anno 825 ad illud transferendum accesserunt, quod solum testatur Jonas, non ita certum videtur nullas, antequam Leodio amoveretur, ex eo decerptas esse particulas et per se parum credibile est ita Leodienses consensisse ut alio deferretur quin aliquam saltem partem tanti thesauri apud se retineri vellent. Ubi vero extremo seculo IX capsum aperuerunt monachi Andaginenses et corpus incorruptum admirati sunt, brevius et magis summarie videntur tunc illud inspexisse quam ut* B *constet sacras exuvias non solum a corruptione alienas, sed et ita integras fuisse ut neque ulla ossa vel dentes vel digiti aut etiam major aliqua pars, vestibus quibus indutum erat corpus cooperta, deessent, quum præsertim iisdem monachis præcipue propositum esset* gestatorium reverendi corporis diligentius inspicere, ne forte minus solidum, repentina progressione vel casu citius, non sine periculo, dissolveretur (3), *et nonnisi data hac occasione ipsum corpus aspexerint.*

quidquid contra dicat

19. *Hæc refellere conatur Roberti. Et primo, quod ad Leodienses spectat :* Nam quod quis dicat, *ait* (4), antequam aveheretur, aliquid fuisse demtum et Leodii retentum, neque credibile videri Walcandum episcopum et ejus clerum ita dimisisse beatum illud depositum ut nullam ejus partem retinerent, præsertim cum eum conditorem et authorem suum meminissent, quippe qui et urbis fundator fuisset et in urbem a se fundatam episcopatum Tungris transtulisset : quod hæc, inquam, aut his similia obtendat quis, frustra sit. Etenim corporis sacri alicujus jam resoluti portionem aliquam demere et asservare, scimus fieri solitum. At enimvero partem detrahere de cor- C pore, illo quo ostendimus modo, integro, neque moris est et laniena potius censeatur quam pia et religiosa participatio. Et cui tam audax sit pectus, cui tam temeraria manus, ut intra sanctas illas carnes, intra beata illa viscera, intra Spiritus sancti habitaculum, durum et dirum ferrum audeat immergere? Certe animus meminisse horret. Adde quod tantam rem translationis scriptor non siluisset. Maneat igitur extra omnem controversiam integrum corpus Andainum fuisse devectum. *Quod argumentandi genus vereor ut alicui efficax videri possit qui compererit quam avide, illis temporibus præsertim, christianæ plebes et ecclesiæ reliquiis sanctorum quavis ratione apud se habendis inhiarent; certe non mihi.*

Roberti ;

20. *Pergit Roberti* (5) : Restat quærendum an *ab ipsis monachis Andaginensibus* ossa aliqua aliquibus *fuerint* concessa. Legi diligenter catalogum omnium abbatum qui ex eo tempore *(seculo X)* ad usque hanc diem religiosæ congregationi Andainensi præfuerunt : catalogum, inquam, studiose, appositis annis, contextum, ut D in monasterii membranis mss. reperitur. In eo catalogo breviter recensentur quæcumque memoria digna contigerunt, dum singuli abbates rem Andainensem moderarentur. Cujusmodi sunt, quænam monasterio a pontificibus aut principibus accesserint privilegia, quæ dona, prædia, ecclesiæ ornamenta; quæ ab ipsis abbatibus addita vel restaurata ædificia, muri, et alia id genus. Quin etiam externa quædam adjiciuntur, maxime quæ ad Leodiensem ecclesiam, episcopos, canonicos, urbem spectant. Nusquam verbum apparet de sancti corporis corruptione, nusquam de aliquibus ejus partibus avulsis. Sane, si corruptio sileri potuit atque etiam multos annos ignorari, quod non soleant ejusmodi sacra pignora temere et sæpe inspici, tamen partes inde tolli non potuerunt et alio transferri quin id constaret : neque credibile id et factum et constitisse et tamen rem tantam tam alto silentio obrutam velut ex professo, cum tot aliæ tanto minores tam studiose posteritati commendarentur. Quod eo etiam magis fidem meretur quod de ipso corpore sacro alia narrantur quæ tanti momenti atque hoc non videbantur, ut semel E iterumque foras asportatum. Addo quod ejusmodi reliquiæ concedi non solent nisi magnis viris, ut episcopis, principibus, sacrorum hominum congregationibus : nam neque alii petere audent aut solent. Jam quæ ratio patitur ut tam studiose ille abbatum catalogus annotet quis prædiolum aliquod S. Huberto dederit, et tam ignaviter sileat quis S. Huberti ossa aliqua petierit et acceperit? *Hactenus Roberti. Ad argumentum autem ab eo ex silentio annalium Andaginensium petitum, quamvis prima specie aliquatenus probabile videatur, haud ægre tamen responderi potest. Nam inde dumtaxat sequitur nullam reliquiarum partem concessam esse alienis ex communi seu capitulari consensu monachorum; attamen facilius potuerunt ipsi abbates, ad conciliandum sibi favorem alicujus viri potentis aut ne ejus offensionem incurrerent, plus minus clanculo nonnullas particulas ossium e sancto corpore auferre et transmittere, et etiam monachi in id consentire, ita tamen coacti et inviti ut nollent id in annalibus suis consignari. Certe vix minus mirum apparet toto illo tempore, usque ad exordium saltem seculi XVI,* F *nullam memorari solemnem reliquiarum* S. Huberti *visitationem aut inspectionem nec ullum proferri posse testimonium sive publicum sive privatum, quo constet quam integrum fuerit* S. Huberti *corpus.*

sola autem affirmatione monachorum Andaginensium niti videtur bulla Leonis X,

21. *Hujusmodi testimonium præbet tandem celebris bulla a Leone X S. P. anno 1515 Andaginensibus concessa, qua vetatur sub pœna excommunicationis latæ sententiæ ne quis extra cœnobium Andaginense aliquas reliquias* S. Huberti *se habere affirmet,* quod in ecclesia præfati monasterii venerabile corpus ejusdem sancti Huberti incorruptum et integrum nec in aliqua sui parte diminutum, PROUT OCULATA FIDE CLARE CONSTARE DINOSCITUR, honorifice reconditum existit. *Sed quorumnam oculata fide id constaret, nusquam enuntiatur, et vehemens oriri potest suspicio ne hæc fides ipsorum monachorum fuerit nimis temere affirmantium quod maxime omnibus persuasum vellent. Ipsum originale instrumenti exemplar adhuc Arluni in archivo publico asservatur* (6), *in membrana octoginta unum centimetra latitudine,*

(1) Vit II, num. 33. — (2) Mirac. lib. II, num. 19, cit. supra, num. 12. — (3) Ibid. — (4) *Hist. S. Huberti,* p. 439. — (5) Ibid., p. 441. — (6) Fonds St-Hubert, layette 36, liasse F.

septuaginta

AUCTORE C. D. S.

A *septuaginta altitudine patente descriptum, et bulla plumbea munitum, in qua ex una parte conspiciuntur effigies SS. Petri et Pauli, ex alia verba* **LEO PAPA X.** *Unde jam illius textum legentium oculis subjicimus, ubique formam verborum, sicut ibidem legitur, servantes, nisi quod vocum compendia solvimus.*

qua omnimoda sacri corporis integritas asseritur et sub pœna excommunicationis vetatur ne quis extra Andaginense cœnobium reliquias S. Huberti penes se haberi contendat :

22. Leo Episcopus Servus Servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Iniunctum nobis desuper apostolice servitutis offitium nos admonet et inducit ut ea que pro Monasteriorum omnium manutentione et personarum in illis sub religionis iugo domino in eius beneplacitis famulantium ac peregrinorum et aliorum pauperum pia subventione processisse dicuntur ut firma perpetuo et illibata permaneant cum a nobis petitur apostolico munimine roboremus et alias in hiis eiusdem offitii partes favorabiliter impendamus pro ut in domino conspicimus salubriter expedire. Sane pro parte dilectorum filiorum moderni Abbatis et Conventûs Monasterii sancti Huberti in Ardena ordinis sancti Benedicti Leodiensis diocesis nobis nuper exhibita petitio continebat quod in ecclesia B prefati Monasterii venerabile corpus eiusdem sancti Huberti gloriosi Confessoris incorruptum et integrum nec in aliqua sui parte diminutum pro ut oculata fide clare constare dinoscitur honorifice reconditum existit et debita cum veneratione conservatur cuius meritis et intercessione ut pie creditur Christi fideles se ibidem devoventes interdum a demonibus obsessi novem dierum intervallo semota diuturniori mora liberantur et rabiei contagione percussi ac alii a morsibus canum rabidorum curantur et quorum sensus quovis modo adempti sunt ad pristinam sanitatem restituuntur ac quam plura alia evidentissima altissimus inibi in dies operari dignatur miracula ac in eadem ecclesia una laudabilis utriusque sexus Christi fidelium Confraternitas sub invocatione ipsius sancti Huberti instituta et apostolica auctoritate confirmata extitit ipsumque Monasterium in loco sterili et arido ubi nec triticum nec vina crescunt consistit et per quatuor dietas a mari distat ac propterea pisces ibidem raro haberi et pauperes peregrini in copioso numero devotionis causa inibi pro tempore confluentes sine Christi fidelium elemosinis commode C sustentari non possunt et licet a tanto tempore citra cuius initii hominum memoria non existit pro religiosorum et personarum in eodem Monasterio divinis obsequiis mancipatorum et continuam hospitalitatem servantium ac pauperum peregrinorum huiusmodi sustentatione et aliorum onerum eisdem Abbati et Conventui pro tempore incumbentium supportatione per plures mundi partes et presertim in Provinciis circumvicinis questas ad honorem ipsius sancti Huberti per quas maior in dies populi ad eundem sanctum Hubertum accrescit devotio per Monachos ipsius Monasterii seu alias personas pro ipso Monasterio fieri consueverunt ac per Romanos Imperatores et Reges ac alios Principes permissi fuerunt. Quare pro parte dictorum Abbatis et Conventus nobis fuit humiliter supplicatum ut consuetudini questuandi et institutioni Confraternitatis hujusmodi robur apostolice confirmationis adjicere ac alias in premissis oportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur qui ex commisso nobis pastorali officio singulos Christi fideles ad devotionem excitamus ac religioni deditis nec non peregrinis et aliis pauperibus de oportuno subventionis auxilio provideri sinceris desideramus affectibus modernum Abbatem et Conventum prefatos ac eorum singulos a quibusvis excommunicationis suspensionis et interdicti aliisque ecclesiasticis sententiis censuris et penis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis si quibus quomodolibet innodati existunt ad effectum presentium duntaxat consequendum harum serie absolventes et absolutos fore censentes huiusmodi supplicationibus inclinati consuetudinem questuandi ac institutionem Confraternitatis huiusmodi necnon ipsius Confraternitatis statuta et ordinationes ac pro ut illa concernunt omnia et singula in instrumentis publicis et litteris desuper forsan confectis contenta necnon inde secuta quecunque apostolica auctoritate tenore presentium approbamus et confirmamus ac illis perpetue firmitatis robur adjicimus et illa firmiter observari debere decernimus supplentes omnes et singulos defectus si qui forsitan intervenerint in eisdem. Et nihilominus moderno et pro tempore existenti Abbati dicti Monasterii et Conventui prefatis quod de cetero questas huiusmodi per se vel deputatos ab eis pro ut retro actis temporibus consueverunt facere et elemosinas Christi E fidelium pro premissorum subventione petere exigere percipere ac fieri et postulari facere libere et licite valeant plenam et liberam eisdem auctoritate et tenore facultatem concedimus et pariter indulgemus. Necnon Venerabilibus fratribus nostris Universis et singulis Archiepiscopis et Episcopis et dilectis filiis Abbatibus Prioribus et aliis quibuscunque prelatis secularibus et regularibus necnon locorum temporalibus dominis et parrochialium ecclesiarum Rectoribus sub excommunicationis late sententie pena quam si contra fecerint eo ipso incurrant et a qua non nisi a nobis seu sede apostolica preter quam in mortis articulo constituti absolvi possint ut questores Monasterii sancti Huberti huiusmodi ab illius abbate pro tempore existente et Conventu prefatis per eorum patentes litteras pro tempore deputatos in eorum diocesibus Territoriis parrochialibus ecclesiis et locis aliis de quibus fuerit oportunum benigne recipiant eisque questas suas huiusmodi facere ac elemosinas postulare et recipere pro ut hactenus consueverunt permittant et quoscunque alios sub ficto nomine ipsius sancti Huberti pro quibus- F cunque aliis locis questas facere satagentes prohibeant necnon pro litteris permissivis seu placet nuncupatis ab eisdem questoribus dicti Monasterii in Ardena ultra unum florenum Renensem seu illius valorem recipere ac sub simili excommunicationis pena omnibus et singulis aliis Monasteriorum abbatibus ecclesiarum capellarum seu aliorum locorum Rectoribus et personis aliis ne quod partem corporis dicti sancti Huberti habeant predicare seu illius occasione aut alias sub nomine sancti Huberti questas facere de cetero presumant districtius precipiendo inhibemus decernentes presentes litteras sub quibusvis suspensionibus et revocationibus similium vel dissimilium concessionum et facultatum questuandi et elemosinas postulandi etiam ratione quarumcunque indulgentiarum etiam pro Fabrica Basilice Principis Apostolorum de Urbe aut Cruciata ac ecclesia Trevirensi pro tempore concessarum et alias quomodolibet et sub quibuscunque tenoribus et formis ac clausulis etiam derogatoriarum derogatoriis et ex quibusvis etiam quantuncunque urgentissimis causis aut etiam motu proprio et ex certa scientia factis et faciendis nullatenus

AUCTORE C. D. S.

nullatenus comprehensas esse nec in futurum comprehendi sed semper ab illis exceptas censeri debere irritum quoque et inane si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari. Non obstantibus premissis ac quibusvis apostolicis necnon in Provincialibus et Sinodalibus Conciliis editis generalibus vel specialibus Constitutionibus et ordinationibus ceterisque contrariis quibuscunque. Ceterum quia difficile foret easdem presentes ad singula de quibus forsan fides facienda foret loca deferre volumus et dicta auctoritate decernimus quod illarum transumptis manu Notarii publici subscriptis et sigillo alicuius persone in dignitate ecclesiastica constitute seu Curie ecclesiastice munite eadem prorsus fides in iudicio et alibi ubi opus fuerit adhibeatur que adhiberetur ipsis presentibus si forent exhibite vel ostense. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre absolutionis approbationis confirmationis adijtionis decreti suppletionis concessionis indulti inhibitionis et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. B Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Rome apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis dominice Millesimo quingentesimo quintodecimo Pridie Nonas Septembres Pontificatus nostri Anno Tertio.

hanc bullam ex parte confirmavit breve Urbani VIII. datum an. 1628, quo prohibetur ne ullæ reliquiæ S. Huberti *deinceps ex Andaginensi ecclesia dentur vel accipiantur*

23. *At non eum effectum habuit bulla Leonis X quem sperabant Andaginenses. Neque enim, ut videtur, ulla inde ecclesiis quæ reliquias* S. Huberti *in suis gazophylaciis habere gloriabantur metus aut suspicio nata est circa earum authentiam. Itaque anno 1628 ab Urbano VIII S. P. novam prohibitionem sollicitarunt et impetrarunt sub forma brevis, ubi tamen jam non asseritur omnimoda sacri corporis integritas, sed sub excommunicationis pœna interdicitur ne deinceps quis e monasterio Andaginensi ullas reliquias* S. Huberti *donet vel accipiat. En ipsum documentum ex apographo authentico in archivo publico item Arluni asservato* (1).

Urbanus PP. VIII. Ad futuram rei memoriam.

Conservationi sacrarum Sanctorum et Sanctarum Reliquiarum, quae, ut asseritur, in Ecclesia C Monasterii S. Huberti in Ardenna, oppidi eiusdem S. Huberti Leodiensis Diœcesis, Ordinis S. Benedicti, asservantur, quantum cum Domino possumus, benigne consulere, ipsiusque Monasterii Abbatem et Monachos specialibus favoribus et gratiis prosequi volentes, et eorum singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris et poenis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodata existunt, ad effectum praesentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes et absolutas fore çensentes, supplicationibus illorum nomine Nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, Ne de caetero quisquam quavis authoritate fungens, Reliquias praedictas aut aliquam earum partem quovis praetextu aut quaesito colore, ingenio, causa, ratione vel occasione, a dicta Ecclesia extrahere aut asportare, sive ut extrahantur aut asportentur permittere audeat seu praesumat, sub excommunicationis poena per contrafacientes incurrenda, Apostolica Authoritate tenore praesentium interdicimus et prohibemus. D Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac quatenus opus sit, Monasterii et ordinis praedictorum, etiam juramento, confirmatione Apostolica vel quavis firmitate alia roboratis statutis et consuetudinibus, caeterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem quod praesentis prohibitionis copia in valvis dictae Ecclesiae aut aliquo alio perspicuo loco, unde ab omnibus cerni possit, perpetuo affixa remaneat. Datum in Arce Gandulphi, die xij. Maij. M.DC.XXVIIJ. Pontificatus Nostri anno Quinto. Signatum. M. A. Maraldus. Eratque applicatum a tergo sigillum sub Annulo Piscatoris in rubra Cera impressum.

Documento subjecta est hæc nota gallice concepta :

Collatum cum originali suo et concordate repertum a me custode archivi insignis abbatiæ Sancti Huberti in Arduenna et notario capituli dicti loci.
Dom. SIMON DE RENDEUX, indignus monachus Benedictinus. E

Nihilominus multis aliis locis colebantur pridem

24. *Hactenus argumenta quæ pro corporis* S. Huberti *integritate afferuntur.* Contra vero et dissolutum pridem esse et ejus ossa pluribus locis fuisse distributa, non modo conditio corporum et Ecclesiæ consuetudo suadet, sed et res ipsa clamat et eorum locorum traditio, quibus locis sacra ejus ossa dignis honoribus coluntur et populo tamquam S. Huberti ossa exhibentur. Et sane quid causæ afferas cur traditioni deferas unius monasterii et non magis aliquot nobilium ecclesiarum (2)? *De illis reliquiis, extra Andagium publicæ venerationi fidelium propositis, fusius dicemus § sequente.*

vel et adhuc exhibentur

25. De hac quæstione et de pugnantibus hisce opinionibus dum familiariter cum quibusdam eruditis hominibus agerem, diversa, ut fit, studia in diversis deprehendi. Pro priore parte erant qui dicerent, quandoquidem Andainenses antiquis scriptis, iisque variis, integritatem probarent præter traditionis auctoritatem, non posse utique alios recipi qui se partes *(sacri corporis)* habere dicerent, nisi itidem traditioni litteras adjicerent, quibus intelligeretur quando, quo postulante, F quo dante, eas partes accepissent, maxime cum in hoc genere id fieri et exigi soleat. Respondebant alii, ejusmodi monumenta facile vel antiquitate arrodente deleri vel hostilium incursionum injuria, flammis aliisve modis corrumpi : quod nimis quam verum in totis bibliothecis, ea ratione vel concrematis vel aliter dissipatis et laceratis, passim docti viri experti deplorant (3).

reliquiæ de corpore S. Huberti

26. Fuit qui censeret, facile esse totam controversiam sopire et certam veritatem certo deprehendere, si Andainenses corpus ipsum sacrum aut integrum ostenderent aut divulsum et distractum faterentur. Respondit alius, non videri æquum ut fateantur id cujus contrarium certo sibi persuadent. Porro ad ostensionem non esse veniendum ob duas causas. Nam neque id in catholica Ecclesia moris est ut ejusmodi sacra pignora temere attrectentur; neque illa exhibitio controversiam, ut ille alter censebat, sopiret, sed ejus flammam acrius accenderet. Quæris qua id ratione? Nempe ut qui se reliquias habere censent, constanter hodie negant corpus esse integrum,

(1) Ibid., layette 68, liasse F. — (2) Ita Roberti, p. 444. — (3) Ibid..

A grum, quicquid Andainenses dicant: sic in eadem sententia obfirmati, si integrum corpus exhiberetur, in promptu haberent dicere et pertendere non esse id corpus S. Huberti, quod constet non esse integrum, quandoquidem ipsi partes certo penes se habeant (1). *Quæ quidem, nostra sententia, videntur paulo subtilius proposita.*

auctoritate ecclesiastica approbatæ,

27. *In quamnam partem inclinaret Roberti præfracte recusavit distinctius significare, negans cuiquam licere mentem ejus carpere quam cognoscere non potest aut æquum esse ipsius cogitationes vapulare. Sed ipsa illa hæsitatio et affectata judicii sui dissimulatio satis ostendit quam parum fideret argumentis Andaginensium, quamvis id manifestare admodum formidolosum ipsi esset. Scribebat quippe auctoribus abbate et monachis Andaginensibus, qui omni subsidiorum genere eum fovebant et impensas edendo ejus libro largiter præbebant; quibus nullam pejorem gratiam reddere poterat quam denegando corpus* S. Huberti *integrum apud ipsos servari. Nobis magis libere sententiam nostram enuntiare licet nec dubium videtur multas a corpore* S. Huberti *detractas particulas in diver-* B *sis ecclesiis jam dudum servari. Neque enim, ut recte notavit ipse Roberti, minori reverentia dignæ sunt traditiones illarum ecclesiarum quam ecclesiæ Andaginensis, quum præsertim, quidquid idem dicat, nulla præter hanc suam traditionem vetera scripta ab ea proferrentur quibus constaret sancti corporis non solum incorruptio, sed et post annum 825 integritas; et testimonia adsunt præsulum, et etiam pro una alterave ecclesia ipsius sanctæ sedis* (2), *quibus illæ reliquiæ authenticæ comprobantur. Earum jam recensionem, quantum nobis assequi licuit, texere aggredimur. In qua si quis lacunas aliquas adverterit, gratissimum fecerit nobis benigne nos admonendo, libenter in appendice ad subsequentem aliquem* Actorum Sanctorum *tomum quæ hic desiderentur suppleturos.*

§ V. De reliquiis corporis S. Huberti extra ecclesiam Andaginensem.

præsertim: Leodii in ecclesia Sancti Petri,

Leodii. — *Hanc tractationem exordimur ab ecclesia Sancti Petri Leodiensi, quæ centum fere annorum spatio servarit* S. Huberti *corpus illudque ad Andaginense cœnobium transmisit. In hac ecclesia igitur, usque ad extremum seculum XVIII, teste Francisco Nicolao Delvaux, tunc capituli Sancti Petri priore* (3), *exponebatur* hierotheca continens ossiculum S. Huberti approbatum et donatum a sancta sede sub nomine S. Huberti episcopi Tungrensis. *In eadem quoque ecclesia* os ingens S. Huberti insertum erat gradui altaris *(qui scilicet altari supereminebat)* et thecæ reliquiariæ ad latus epistolæ (4). *Citat præterea idem Delvaux* (5) *instrumentum aliquod unde constat nobili cuidam matronæ anno 1620 donatas esse particulas nonnullas corporis* S. Huberti. *Instrumenti hujus apographum reperimus in archivo publico Arluni* (6); *unde illud integrum hic edimus cum altero gallice conscripto, quod eidem adjunctum est.*

unde et anno 1626

29. Decanus et Capitulum primariæ Ecclesiæ collegiatæ S[ti] Petri civitatis Leodiensis omnibus et singulis ad quos præsentes nostræ pervenerint salutem in Domino. Notum facimus et attestamur per præsentes quod anno a nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo mensis octobris die 2[a], in Capitulo nostro generali altera Dedicationis dictæ nostræ Ecclesiæ servari solito et consueto, dono dedimus Illustrissimæ et excellentissimæ Dominæ Dominæ Claudiæ Rheyngraviæ, ortæ Comitissæ Durin * et de Salme, Principis de Barbenson, Comitissæ d'Aigremont, etc., ob suæ Illustrissimæ devotionis circa reliquias sanctorum singularem reverentiam cultum et devotionem, ex thesauro reliquiarum Ecclesiæ nostræ infrascriptas reliquias, videlicet de S[to] Petro Apostolo, de S[to] Huberto, de stola S[ti] Huberti quam induit cum celebraret primitias, de sancto Pascasio, etc. Attestamur enim supra tactas reliquias in Ecclesia nostra ante tacta pro sanctis et veris reliquiis semper ab antecessoribus nostris cum omni reverentia et devotione habitas reputatas et conservatas fuisse et esse, prout ex majorum nostrorum traditione certissima veritate E constat. In cujus rei fidem præsentes manu notarii nostri subscriptas majore nostro sigillo mandavimus communiri. Datum in loco nostro capitulari anno, mense et die supra scriptis. Sic signatum de mandato Reverendi Dni Decani et Capituli supra tacti. Bartholomeus Frecart, eorumdem Dñorum nostrorum (?) et Notarius Juratus majoris ejusdem capituli.

AUCTORE C. D. S.

* *ita cod*

Locus Sigilli.

nonnulla particulæ donatæ sunt nobilibus matronis.

30. * Et ego infra scriptus, decanus ecclesiæ Sancti Petri in Leodio, et custos magni sigilli serenissimæ celsitudinis principis dicti Leodii, attestor atque omnibus notum facio quorum intererit, domnam Constantiam de Lyenden, uxorem illustris atque magnifici domni Joannis de Merode, domini de Jehet et Golfencourt, summi Majoris atque præfecti * dicti Leodii, affuisse etiam cum supra dicta domna et principe de Barbenson, quum dictas reliquias sanctorum nostræ ecclesiæ acciperet, quæ supra in notarii nostri instrumento enuntiatæ sunt; attestor accepisse ipsam domnam Constantiam harum reliquiarum partes aliquas seu particulas, quæ quidem magna cum reverentia colendæ sunt et verarum reliquiarum loco habendæ, velut habitæ sunt et cultæ F semper in ecclesia nostra. Testor insuper infra scriptum exemplar atque de dictis reliquiis testimonium scriptum esse et signatum propria manu et signo Bartholomæi Frecart, dictæ nostræ ecclesiæ et capituli notarii jurati. In quorum fidem scripsi subscripsi manu propria et sigillo meo decanali signavi has litteras, datas Leodii, die vicesima tertia junii anni millesimi sexcentesimi vicesimi primi.

* *hæc gallice concepta leguntur in cod*

* *grand mayeur et hault officier*

Locus sigilli. Infra erat scriptum:

F. Le Mune, decanus Sancti Petri, ut supra, manu propria.

in ecclesia cathedrali Sancti Lamberti

31. *Præterea Leodii in ecclesia cathedrali Sancti Lamberti, in ostensione solemni reliquiarum, quæ celebrata est* anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, mensis julii die decima *et sequentibus, episcopo Joanne Horneo, prolatum est* feretrum deauratum in quo habentur multa ossa S. Huberti confessoris et

(1) Ibid., p. 445-446. — (2) Cfr. infra, numm. 28, 37.
(3) *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique du pays et du diocèse de Liège* (Bibl. Univ. Leod., mss. num. 823-824), tom. I, p. 438. — (4) Ibid., not. — (5) Ibid., p. 441, not. — (6) Fonds de St-Hubert, layette 68, liasse F.

primi

AUCTORE C. D. S.

primi Leodiensis episcopi (1). *Nunc autem in eadem ecclesia servantur adhuc, ut mihi asseveravit ante paucos annos ven. vir. J. J. G. Lupus, ejusdem ecclesiæ canonicus, capsa plumbea continens reliquias* S. Huberti, *quæ, ut videtur, aperta non est ab anno 1727; et præterea, in reliquiario styli quem vocant gothicum, particula ossis* S. Huberti, *donata Illo Do de Montpellier ab Illo Do Laurent, vicario apostolico Luxemburgi.*

et apud PP. Augustinianos;

32. *Leodii quoque apud Patres Augustinianos visebatur particula ossis* S. Huberti, *casa argentea inclusa* (2), *et hodie adhuc publicæ venerationi proponuntur nonnullæ hujusmodi particulæ in ecclesia parochiali Sanctæ Crucis* (3).

Trajecti, in ecclesia collegiata B. M. V.

33. II. Trajecti. — *Hæc altera erat præcipua urbs diœceseos* S. Huberti, *ubi duodecim priores sui episcopatus annos transegit. De reliquiis* S. Huberti *ibidem suo tempore honoratis hæc scribebat anno 1621 Joannes Roberti* (4) : Trajecti in collegiata ecclesia B. Mariæ Virginis quid reliquiarum asservetur, disce ex authentico testimonio, die tertia junii anno 1619 jussu reverendorum virorum decani et canonicorum ejusdem ecclesiæ confecto et sigillo capituli rite munito : " Declaramus et attestamur, in hac nostra ecclesia conservari reliquias S. Huberti, duas scilicet notabiles partes capitis, theca argentea inclusas, illasque pro talibus ab immemoriali tempore et ab antiquis nostris prædecessoribus habitas „, *etc.*

et rursus apud PP. Augustinianos;

34. Iterum Trajecti, *ita pergit Roberti* (5) : " Reliquias S. Huberti habuit olim hæc ecclesia, et forte insigniores, quas scimus hæreticorum rabie ablatas. At nunc adhuc servamus partem notabilem ejusdem sancti Huberti, quam authentico testimonio episcopi Silvæducensis scimus donatam cuidam religioso nostri Ordinis, a conventu S. Agnetis, Ordinis S. Augustini, in oppido Embricensi; eamque curavimus argenteæ capsulæ includi : prout etiam fecerunt patres nostri conventus Leodiensis circa similem partem ossis D. Huberti. „ Ita ad verbum admodum R. P. Nicolaus Cruesen, Augustinianorum Trajecti Prior.

Alemii

35. III. Alemii. — In pago de Alem, *prope Boscoducum,* habetur brachium benedictionis sancti Huberti, *id est, ni fallor, hierotheca qualis visebatur Atrcii* (6), quo curantur morsibus rabidorum canum correpti, quod jam asservatur in monasterio Cruciferorum *(Boscoducensi)* et quotidie adhuc eo accurrentes a rabie præservantur. *Ita* Hist. Chronol. oppidi de Boscoducis *scripta per Dav. Everswyn et alios anno 1608* (7). *In antiquis annalibus ecclesiæ Alemensis in ejusdem ecclesiæ archivo repositis refertur digitos illius* brachii benedictionis *anulis aureis, quos pii fideles devotionis sensu affixerant, decoratos fuisse. Narratur etiam ibidem, anno 1629, quum parochi in die festo* S. Huberti *in civitate Boscoducensi convenissent, hierothecam ex altari decidisse et ex ipsis sacris exuviis partem fuisse in eo casu avulsam, quam Reinerus Van Hee, parochus vici Maren, secum detulit et postea donavit sacerdoti Joanni Mengelaars; is autem deinde ecclesiæ vici Herpen ministerio addictus, eam isti ecclesiæ concessit* (8). *Hæc ex parte confirmantur ex epistola quam die 8 octobris anni 1654 ad P. Danielem Papebrochium misit* Joannes de Renver, pastor in Macheren prope Megan, *adhuc in museo nostro conservata, in qua legitur :* Brachium benedictionis S. Huberti Alemensibus est subductum Buscoducis : ejusdem tamen brachii R. D. Van den Putten pater in den Uylenbergh, item pastor Herpensis in patria Ravelleniensi et ego habemus partes. *Denique in epistola N. A. Snelle protonotarii apostolici Boscoducis scripta die 14 februarii anni 1747 ad decanum sancti Jacobi Antverpiensis subjunctum est hoc* P. S. Eruditissime, habetis Antverpiæ illud genus hominum qui vocantur Cellæ, Cellitæ vel Alexiani, habentes brachium S. Huberti olim ex Alemo transportatum, quod ipsis asservandum traditum est a reverendissimo domino Judoco Houbraken vicario apostolico Buscoducensis *(diœcesis),* quod etiam intendimus reclamare sive via amicabili sive juris; res clamat dominum suum (9). *Hierotheca argentea a cubito usque ad digitos donum erat nobilis matronæ Alemio oriundæ; quod filius ejus, ad protestantium sectam transgressus, postea repetiit* (10).

Vuræ Ducum

36. IV. Vura Ducum *quoque,* S. Huberti *obitu illustrata, reliquias corporis ejus se habere gloriatur. De quibus Willemaers* (11) : Anno 1627, *ait,* Serenissima Princeps Isabella, perennem affectum suum ecclesiæ Vuranæ testatura, e loco sequestro suo (Cabinetta dicitur) partem ossium eidem contulit, asserens se donum sanctius aut honoratius contribuere non posse; accessitque Illustrissimi ac Reverendissimi archiepiscopi Jacobi Boonen postea subsequens declaratio :

Jacobus, Dei et apostolicæ sedis gratia archiepiscopus Mechliniensis, omnibus has visuris salutem in Domino. Notum facimus nos die data præsentium, prævio maturo examine, adhibitis viris gravibus, juxta formam præscriptam a sacro Concilio Tridentino, recognovisse et approbasse particulam quamdam ossis de corpore sancti Huberti episcopi ac confessoris, eamque ut veras et indubitatas reliquias agnoscendas esse et publicæ venerationi in ecclesia parochiali loci seu pagi Furæducensis, vulgo De Ter Furen, diœcesis nostræ, cui quidem ecclesiæ præfatæ reliquiæ donatæ sunt, exponendas decrevisse, prout decernimus per præsentes, concedentes semel in unoquoque die omnibus et singulis Christi fidelibus, qui præfatas reliquias devote visitaverint, et confisi de sancti Huberti meritis et intercessione, apud easdem in spiritu humilitatis et corde contrito pias ad Deum preces pro sanctæ matris Ecclesiæ exaltatione, principum christianorum concordia et hac præsente Belgii necessitate effuderint, quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiæ consueta. In quorum fidem præsentes sub sigillo nostro et secretarii nostri signatura mandavimus expediri. Bruxellæ, die decimo quarto octobris anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto. J. A. M. — Et erat signatum : De mandato Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Archiepiscopi prælati J. Herregouts Secret. — Infra habetur sigillum majus in cera rubra.

Anno Domini 1726, 24ta Aug. visitavit ecclesiam Vuranam Eminentissimus Dominus Car-

(1) Chapeaville, *Gest. episc. Tungr.*, tom. III, p. 225. — (2) Delvaux, tom. cit., p. 441. Cfr. infra, num. 34. — (3) J. Demarteau, *Saint Hubert, sa légende, son histoire*, p. 51. — (4) *Hist. S. Hub.*, p. 246. — (5) Ibid. — (6) Cfr. infra, num. 40. — (7) Ms. in fol. 29.41, in bibliotheca soc. literariæ prov. Brabantiæ septentrionalis, cit. ap. C. R. Hermans, *Annales Ordinis S. Crucis*, tom. II, p. 323. — (8) Schutjens, *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom 's Hertogenbosch*, tom. III, p. 85. — (9) Ibid., p. 823. — (10) Ibid., p. 85-86. — (11) *Hist. S. Hub.*, p. 46.

dinalis

A dinalis Archiepiscopus Mechliniensis Thomas Philippus de Alsatia et præfatas reliquias veras esse declaravit et approbavit.

et in nonnullis aliis Belgii oppidis et vicis.

37. V. *In diœcesi Mechliniensi seculo superiori exponebantur reliquiæ corporis* S. Huberti : *a) in ecclesia vici Audenhoven, concessis etiam a sancta sede indulgentiis easdem ibidem venerantibus; b) in vico Colowyt, approbatæ a Jacobo Boonen archiepiscopo; c) in vico Wakerzeel.*(1) *Et d) adhuc habentur quædam Bruxellis in nobili parthenone de Berlaimont.— Vidi præterea aut a fide dignis testibus audivi ejusmodi reliquias, legitime approbatas, nunc asservari : a) in diœcesi Namurcensi, Namurci in ecclesia Beatæ Virginis et apud Sorores a Nostra Domina nuncupatas, in vico Novavilla * prope Philippivillam (insigne fragmentum ossis), et in ecclesia olim cœnobii, nunc minoris Seminarii Floreffiensis; b) in diœcesi Tornacensi, in vicis quæ vulgari nomine appellantur Gilly, Loverval, Villers-Poterie, Vieuville; c) Gandæ, apud Sorores a Charitate et d) Brugis apud egregium virum Æmilium Halleux-Ryelandt. — Omitto ecclesiam collegiatam Walciodorensem* B *et cœnobium Ogniacense in diœcesi Namurcensi, ubi Arnoldus Raissius dicit fuisse reliquias de* S. Huberto (2), *quia non distincte indicat utrum istæ reliquiæ fuerint de corpore S. Huberti an de stola ejus, cujusmodi aliis locis etiam venerari consueverunt, et ecclesiam Patrum Societatis Jesu Mechliniæ, ubi idem Raissius* frusta parvula S. Huberti *servata ait* (3).

* Neuville

Luxemburgi;

38. VI. Luxemburgi. — Inter insignes reliquias, *scribebat Roberti anno 1621*, referri debet S. Huberti dens, quem in sacro suo thesauro asservat monasterium B. Mariæ, quod vulgo Munster dicitur, Luxemburgensi urbi proximum, cui, dum hæc scribo, decimum sextum jam annum præest plurimum reverendus abbas D. Petrus Roberti, frater meus (4).

Coloniæ.

39. VII. Coloniæ *non minus undecim recenseri possunt sanctuaria quorum thesauros sacros* S. Huberti *reliquiæ ditabant, licet non semper indicetur utrum hæ de ejus sacro corpore an de sacra stola decerptæ fuerint: videlicet ecclesiæ Sancti Gereonis* (5); *Sancti Andreæ* (6); *Beatæ Mariæ ad Gradus* (7); *Sancti Pantaleonis* (8); *Beatæ Mariæ in Pascuto, ubi servabantur* Digitus S. Huberti C episcopi Leodiensis *et* De stola ejusdem S. Huberti, aliaque quæ huc translatæ fuerunt quando Patribus Societatis Jesu sacellum et domus S. Huberti a Serenissimis Ernesto Electore et capitulo metropolitano tradita fuerunt : ... hierothecarum altera figuram argenteæ crucis præ se fert, altera argenteæ cubicæ tabulæ cippo impositæ sicuti in missa ad pacis osculum offertur (9); *ecclesia B. M. V. de monte Carmelo* (10); *ecclesia PP. Soc. Jesu, ubi servabantur de* S. Huberto septem particulæ instar articuli, translatæ una cum domo, sacello et horto ejusdem sancti ad Societatem postquam archiepiscopus Coloniensis Adolphus Schawenburgicus in concilio Tridentino perfecit ut sacerdotes quidam, qui dictas reliquias ad sanandos homines et pecora rabida circumferre solebant, abdicarentur (11); *ecclesia B. M. V. in Horto, sanctimonialium Ordinis Cisterciensis* (12); *monasterium Sancti Michaelis, sanctimonialium Ordinis S. Augustini, ubi servabatur* S. Huberti carnis notabilis pars inclusa argenteæ auro illusæ hierothecæ (13); *monasterium virginum conventualium tertiæ regulæ S. Francisci* (14); *sacellum Sanctorum Willibrordi et Bonifacii* (15). *Valde dubium est utrum reliquiæ corporis* S. Huberti *sint quas venerantur in vico Nonweiler* (16), *in eadem Provincia Rhenana.*

AUCTORE C. D. S.

in oppidis Galliæ Atreio

40. VIII. In Gallia. — *a) In antiquo monasterio Atreii, quod nunc est parvum seminarium clericale diœceseos sancti Deodati, exponebatur* herma mitra ornatus ac laminis argenteis totus contectus, ubi et nitebant varii lapides pretiosi, S. Hubertum repræsentans in cujus capite sub mitra in loco pericranii inclusæ sunt quædam particulæ ossium S. Huberti, teste veteri inscriptione illi affixa; et in ipsa mitra, quæ ex velveto nigro confecta est, item laminis argenteis protecta ac gemmis et crystallis decorata, sunt nonnullæ particulæ vestium sacrarum quibus S. Hubertus in celebranda missa usus esse traditur. —Præterea servatur ibidem brachium argenteum longitudinis unius cubiti, habens in medio fenes- E tellam crystallo munitam et cancellulis argenteis deauratis reticulatam, per quam conspicitur articulus manus, et juxta illum hæc inscriptio multa vetustate aliquantum attrita : DE SANCTO HUBERTO. Ex illius brachii digitis dependet cornu optime deargentatum et in hujus parte extrema ampliori quasi cyathus quidam, cui vinum infundere solent illudque benedictum potum dare iis qui canum rabidorum morsibus læsi fuerint aut mente capti; circa istud cornu legitur hæc inscriptio litteris argenteis : JACOBUS STAMLER PROCURATOR IN HUPERU D'ATREYA. anno. 1517. *Ita relatio Atreii conscripta anno 1618, cui titulus :* Brief discours des reliques sacrées de Monsieur St Hubert religieusement venerées a Aultrey, avec quelques miracles, *quam reperi in archivo publico Arlunensi* (17). *Brachium istud argenteum confectum fuerat jussu Nicolai Mercier, abbatis Atreiensis (an. 1500-1552). Anno 1791, postquam canonici regulares ex cœnobio jam omnes recesserant, parochus schismaticus oppidi Rambervilliers sacrum pignus solemni pompa in ecclesiam parochialem hujus oppidi transtulit, ubi hactenus asservatum est in veteri hierotheca lignea deaurata formam* F *brachii repræsentante* (18). *Illud authenticum esse negarunt monachi Andaginenses, quod corpus* S. Huberti *apud ipsos integrum servari affirmarent. Itaque de ea re litem moverunt primum anno 1495 coram curia ecclesiastica episcopi Basileensis, quæ pro Atreiensibus sententiam edidit, deinde coram curia episcopi Tullensis, qui anno 1513 partes litigantes ad concordiam adduxit, ea conditione ut Atreienses deinceps abstinerent a pecuniis colligendis* S. Huberti *nomine, præterquam certis in locis, et Andaginenses quotannis monasterio Atreiensi centum francos barrenses compensationis loco tribuerent* (19).

Limé. Dep^{t} de l'Aisne

41. *b) In vico Limé, prope Brasnam (nunc in præfectura quæ ab Axona nuncupatur*), in tractu Suessionensi, quo corpus* S. Huberti *seculo X delatum fuisse aiunt* (20), *servatur articulus digiti*

(1) Delvaux, tom. cit., p. 442 — (2) *Hierogazophylacium Belg.*, pp. 331, 386. — (3) Ibid., p. 494. — (4) *Hist. S. Hub.*, p. 247. — (5) Æg. Gelenius, *De admiranda magnitudine Coloniæ Agrippin.* (Coloniæ 1645), p. 264. — (6) Ibid., p. 292. — (7) Ibid., p. 311. — (8) Ibid., p. 372. — (9) Ibid., p. 438. — (10) Ibid., p. 482. — (11) Ibid., p. 511. — (12) Ibid., p. 543. — (13) Ibid., p. 581. — (14) Ibid., p. 587. — (15) Ibid., p. 615. — (16) Cfr. Roberti, p. 271. — (17) Fonds Saint-Hubert, layette 68, liasse F, n° 5. — (18) *Semaine religieuse du diocèse de Saint Dié*, 1887, pp. 125, 126. — (19) Calmet, *Hist. de Lorraine*, tom. II, p. 84, *Semaine rel. de Saint-Dié*, loc. cit. — (20) Cfr. Mirac. lib. II, num. 18.

S. Huberti.

S. Huberti, *a monachis Andaginensibus, ut fama est, ecclesiæ Sancti Remigii illius loci grati animi ergo collatus* (1). *Hujus sacri pignoris anno 1735 solemnis inspectio instituta est, cujus hic habes instrumentum authenticum* (2), *ex gallico latine redditum.*

Hubertus Varlet sacerdos, parochus ad Sancti Nicolai de Paars, decanus Bazocensis, omnibus præsentibus et futuris salutem.

Notum facimus D. Ludovicum Norbertum Jannet sacerdotem, parochum ad Sancti Remigii de Limé, ejusdemque oppidi incolam, ostendisse illustrissimo atque reverendissimo Domno Carolo Francisco Lefebvre de Laubrière, episcopo Suessionensi, gaudere ecclesiam suam ossibus aliquot et reliquiis sancti Huberti, Leodiensis episcopi; quia vero capsa, quæ easdem reliquias contineret, decens satis non esset, alteram se faciendam curasse sumptibus iis, quos contulisset confraternitas in honorem hujus sancti constituta; quum autem cuperet ut in hanc capsam reliquiæ imponerentur, postulare se humiliter dictum Domnum episcopum ut sacerdotem, quem vellet, designaret, a quo dictarum reliquiarum ex vetere capsa in novam fieret translatio. Sic igitur supplicantibus parocho locique incolis annuens dictus Domnus episcopus, litteris die 3 novembris anni 1735 datis et a D. de Laubrière vicario generali subsignatis, mandatum dedit D. Huberto Varlet, parocho ecclesiæ S. Nicolai de Paars, decano Bazocensi, ut, perspecta primum reliquiarum dictarum authentia, dictas reliquias ex una capsa in alteram transferret. Quod juxta mandadatum nos, Hubertus Varlet etc..., dictum vicum Limé adivimus; ubi in curia dictæ ecclesiæ Sancti Remigii, adstantibus D. Simon Fayrol, canonico regulari abbatiæ Brasnensis, priore-parocho vici Cercueil, et Francisco Lemoine presbytero, parocho Bazocensi, quo de dictarum reliquiarum priusquam eas transferremus, authentia, fieremus certiores, ad testimonium vocavimus infra nominatos D. Ludovicum Norbertum Jannet, dictæ parochiæ Sancti Remigii de Limé parochum; Amatum Legras, viticolam, annos natum octoginta; Ludovicum Turé, opificem, annorum septuaginta quatuor; Nicolaum Fuzillier, agricolam, annorum quinquaginta quinque; Petrum Vaillant, agricolam, annorum quadraginta novem, qui omnes in dicto vico Limé habitant; qui more solito jurati nobis dixerunt et declararunt se, quamvis diligentissime requisierint, nequaquam tamen litteras ullas invenire potuisse quæ dictis reliquiis fidem præstarent, sive eæ antiquorum custodum negligentia deperditæ, sive dissipatæ, ablatæ vel immo combustæ sint tempore bellorum religiosorum vel aliorum bellorum, quæ subinde Suessonicum pagum oppresserunt. Id tamen se certo novisse et a majorum memoria traditum accepisse sanctas has reliquias a priscis temporibus ad nostra tempora universaliter esse honorata tamquam sancti Huberti lipsana, ab iis præsertim quibus id infortunii acciderit ut a rabidis bestiis morderentur; quos sæpe manifestam præclari hujus sancti protectionem constat esse expertos, quum ex vulneribus suis nihil incommodi acceperint. Quæ omnia demonstrare leve est, quum ea testentur plures qui adhuc humanis supersunt rebus, quique ex grato animo quotannis in dictum oppidum Limé assidue piæ peregrinationis causa contendunt; quo loco colitur sanctus Hubertus. De his igitur ego Hubertus Varlet, cui præsentis translationis imposita est provincia, a viro quodam ex vico hujus diœcesis Sancy certior factus sum; qui asseveravit mihi se, a bestia rabida morsum, contra rabiem tamen protectione sancti Huberti esse defensum, quem in dictum Limé, ubi venerantur ejusdem reliquiæ, oraturus venerat.

Licet ergo documenta authentica desint, hæc tamen notitia publica suppleri posse censuimus, neque dubitandum esse quin hæ reliquiæ, quæ illo in loco magna semper veneratione atque honore habitæ sunt, desumptæ revera sint ex beato sancti Huberti, Leodiensis episcopi, corpore; quum præsertim antiquiores episcopi, maxime Domnus Joannes Josephus Languet, olim Suessionensis episcopus, et cum eo plures vicarii generales et archidiaconi, quando hanc parochiam visitabant, hasce reliquias et ipsi coluerint, neque ab aliis in posterum coli prohibuerint; quod plures hujus loci incolæ a majoribus natu audierunt, nempe a Joanne Legras, qui anno 1687 obiit, annos natus sexaginta octo; ab Amato Legras, qui anno 1685 obiit, annos natus septuaginta; a Jacobo Scellier, qui anno 1707 obiit, annos natus sexaginta septem; ab Henrico Fuzillier, qui anno 1727 obiit, annos natus septuaginta tres; a quibus, inquam, audierunt illi a patrum memoria esse traditum dictas reliquias semper verarum et authenticarum loco esse habitas atque honoratas, et ad ipsas omni tempore confluxisse magnam populi multitudinem, qui ipsis linteamina vestesque admoverent, ut a morbis, singulariter vero a rabie, intercedente sancto Huberto vel sanarentur, vel defenderentur. Testabantur ipsi illi incolæ eadem se cognoscere, ideoque magnam devotionem atque reverentiam erga has reliquias exercuisse; cui testimonio atque declarationi ipsi mecum subscripserunt, præter Nicolaum Fuzillier et Ludovicum Turé, qui se litterarum nescios dixere. Varlet, Jannet, Amatus Legras, P. Vaillant, Ludovicus Scellier.

Quibus peractis, postquam cum dictis domnis parocho vici Limé, priore vici Cercueil et parocho Bazocensi consilia communicavimus, nos. de mandato nobis a dicto Domno episcopo dato, authentiam dictarum reliquiarum atque ossium sufficienter probatam perspeximus, præcipue quia D. Philippus Leseur de Baine, armiger, dominus de Limé, Aplincourt, Malmaison, etc..., ordinarius in regio tribunali præco, atque tunc temporis in fundo suo Limé versans, nos certiores fecit quum ipse ad magnum Sanctum Hubertum contendisset, sibi a majoribus loci et tribunalis scriba, atque etiam asseverantius ab senioribus, abbatiæ sancti Huberti monachis, singulariter a Dom. Martino, annos octoginta nato, esse declaratum vulgarem famam esse deficere in corpore sancti Huberti articulum digiti ceteroquin integri; quæ ipsæ sunt reliquiæ, quibus dictus locus Limé gaudet se potiri. Quæ quum ita essent, auditis etiam supra memoratis argumentis, censuimus dictas reliquias super altari in dicto Limé sancto Huberto dedicato exponi posse, si prius a præcipuis dicti Limé incolis agnoscerentur, quorum plerique eas jam viderant. Quæ res ut fieret, in dictam Sancti Remigii ecclesiam contendimus; ubi, præsente domno parocho dicti Limé, domno priore de Cercueil, dicto parocho Bazocensi, domno de Baine armigero et domino de Limé,

(1) Prioux, *Saint Hubert*, p. 64. — (2) Editum ibid., p. 65 sqq.

domno

domno de la Roche de la Barthe, olim in regio equitatu tribuno et ordinis militaris sancti Ludovici equite, domno Joanne Bernardo de la Roche, nobili equitatus regii milite, præsentibus etiam plerisque dictæ parochiæ Limé incolis, missa audita, dictam antiquam capsam aperuimus, ibique articulum parvi digiti invenimus. Advocatis deinde qui jam antea dictas reliquias viderant, ut easdem recognoscerent, scilicet dictis domnis parochis, Legras, Vaillant, Fuzillier, Scellier et Turé, postquam hi eas viderunt et inspexerunt, agnoverunt dicta ossa et reliquias eadem esse quæ semper in dicta antiqua capsa viderent; atque idcirco subsignarunt : Jannet, S. Fayolle, Lemoyne, Leseur de Baine, Amé Legras, Louis Scellier, P. Vaillant, de la Roche de la Barthe.

Quibus patratis, dictas sanctas reliquias ex antiqua capsa lignea in novam benedictam transtulimus; in qua easdem posuimus super violaceo linteolo cum præsentibus litteris, quarum duo altera exempla describi curavimus, unum quod traderetur illi qui Domno episcopo a secretis est, alterum quod in archivo ecclesiæ Sancti Remigii reponeretur. Veneratis igitur dictis reliquiis, et implorato Deo, ut per sancti inclyti intercessionem nobis et populo suo gratias concederet quibus indigemus, dictam capsam clausimus et solemni pompa circum ecclesiam detulimus, comitante clero et populo; quam demum, cantato in gratiarum actionem cantico *Te Deum*, in loco suo reposuimus, in quo populorum cultui proponeretur.

Actum et scriptum in dicto vico Limé, die decima septima novembris anni millesimi septingentesimi trigesimi quinti.

Signa : Varlet, S. Fayolle, Jannet, Lemoyne, Leseur de Baine, de la Roche de la Barthe, Joannes de la Roche de la Barthe, Benjaminus Fuzillier, Petrus Legras, Joannes Mathey, P. Vaillant, Carolus Cagnare, Carolus Augustinus Carron clericus in Limé, Simon Drou, Amatus Legras, Joannes Poignard matricularius sancti Huberti (qui crucis signum descripsit, quia litteras nesciebat).

et aliis.

42. *c)* Sancti Nicolai de Peyrs monasterium prope Virdunensem civitatem, S. Hubertum in suis reliquiis colit (1). *d)* In monasterio virginum Flinis nomine, prope Duacum, argenteam capsam reliquiarum vidi, confectam anno Christi Domini 1440, cum inscriptione gallica : DAMME AGNES LANDASE LE DONA : in ea capsa esse aiunt articulum digiti S. Huberti aut ejus partem (2). *e) Cameraci cœnobium sancti Autberti canonicorum sancti Augustini servabat dentem S. Huberti* (3); *et f) Audomaropoli, collegium Anglorum os parvum ejusdem* (4). *g) Extremo superiore seculo, sacerdos Hubertus Macquet, qui tempore magnæ perturbationis gallicæ Hamburgum migravit, inde in patriam suam rediens, secum detulit ex thesauro ecclesiæ cathedralis Leodiensis os* S. Huberti, *quod donavit ecclesiæ vici vulgari nomine vocati Maison-Roland, ubi lucem aspexerat* (5); *ex epistola parochi hujus ecclesiæ nuper scripta* (6) *docemur os illud decimetrum longitudine, amplitudine digitum exæquare. h) Denique et reliquiæ nonnullæ* S. Huberti *sunt penes PP. Conventuales S. Francisci in oppido Montis-Desiderii (Montdidier)* (7). *Et i) dens* S. Huberti *in Neulise, prope Sancti Symphoriani, in præfectura quæ a Ligeri* nuncupatur* (8).

AUCTORE C. D. S.

* Dép^t. de la Loire.

§ VI. Utrum corpus S. Huberti in ecclesia parochiali Sancti Huberti adhuc delitescere credendum sit.

Corpus S. Huberti non fuisse consumptum incendio ecclesiæ Andaginensis anno 1525 vel anno 1568

Quæstionem hanc, in diversas partes a nonnullis agitatam, non minus perspicue et sapienter quam sagaciter et erudite tractavit amicissimus nostri ven. vir Franciscus Hallet, eleemosynarius, ut aiunt, quondam viginti quinque annorum spatio carceris in antiquo monasterio Andaginensi instructi, nunc sanctimonialium a SS. Sacramento nuncupatarum in Watermael, prope Bruxellas (9). *Cujus sententiæ eo libentius calculum nostrum adjicimus quod eam confirmare licet insigni documento, brevi scilicet Urbani VIII supra edito* (10), *quod ipsi nosse non contigit. Jam ad egregii viri argumenta recensenda accedamus. Inprimis nemini dubium est quin sacrum corpus aut ejus præcipua pars in ecclesia Andaginensi servaretur anno 1515, quo tempore monachi a Leone X S. P. impetrarunt bullam qua illius integritas assereretur* (11). *Tota vero quæstio in eo versatur utrum non perierit incendio quo pars ecclesiæ et cœnobii consumpta fuit anno 1525 et præsertim altero illo quod anno 1568 excitavit furor Hugonotorum.*

demonstrant

44. *Et quidem a priori incendio sacras exuvias immunes servatas fuisse facile constat. Incendium quippe istud inferiorem tantum partem ecclesiæ navis absumpsit, sed non pervenit usque ad superiorem choro proximam, ubi reliquiarum ecclesiæ thesaurus repositus erat. Rem ita narrat* Antiquitas ecclesiæ Andaginensis Sancti Petri, *conscripta extremo seculo XVII* (12): Sub abbate Nicolao de Malaise magna pars abbatiæ igne periit anno MDXXV. — Die xx januarii, ædes, forum oppidi Hubertensis ambientes, incendio ab externo et ignoto homine immisso deflagrant, igneque monasterium invadente, periit colonia domestica, horreum, stabula, pistrinum, granaria referta, claustri pars, campanile majus, cum sedecim spectandæ magnitudinis campanis. Jamque templi navem corripiebat incendium, totam basilicæ molem mox in cineres redacturum, nisi salus ab ipsa cruce supervenisset, quæ, a turris fastigio in ipsius ædis tectum delapsa, suo pondere hiatum ingentem effecit, eoque ne longius serperet incendium impedivit (13). *Similia prorsus tradit Romualdus Hancar* (14). *Ceterum* S. Huberti *corpus tunc non esse consumptum demonstratur a fortiori ex dicendis de incendio anni 1568.*

testimonia coæva

45. *De hoc incendio rursus* Antiquitas eccl. Andagin. : Monasterium sancti Huberti ab hæreticis exuritur anno MDLXVIII. — Miserat in Auriaci subsidium Condæus ex Galliis Vasco-

(1) Roberti, p. 247. — (2) Ibid. — (3) Rassius, *Hierogaz. belg.*, p. 81. — (4) Ibid., p. 160. — (5) Corblet, *Hagiographie du diocèse d'Amiens*, tom. IV, p. 320. — (6) Cit. ap. Gaidoz, *La rage et S. Hubert*, p. 58, not. — (7) Corblet, loc. cit. — (8) Ch. Des Granges, *Vie de S. Hubert* (Moulins, 1877), p. 190. — (9) *Le corps de Saint Hubert conservé jusqu'à nos jours : documents et preuves recueillis par M. l'abbé Hallet et publiés dans les Précis Historiques.* Brux. 1871. — (10) Num. 23. — (11) Supra, num. 22. — (12) Cfr. Hallet, op. cit., p. 7, not. 4°. — (13) Reiffenberg, *Monuments pour servir à l'histoire des provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg*, tom. VIII, p. 25. — (14) Cit. ap. Hallet, p. 16.

AUCTORE C. D. S.

num millia quinque, equitum dico. Hi, Jaulio et Rentio ductoribus, sub octobris medium, Auream Vallem depopulati, ab incendio cœnobii jussu Jaulii manus continuerunt. Hic, ut mihi narravit rev. dom. Henricus de Meugen, ejusdem loci abbas *(an. 1638-1668)*... Istinc Andainum versus castra moventes, die quinta decima præfensi mensis, inter septimam et octavam horam matutinam, eo convenerunt. Consilium erat abbatem et monachos omnes ex improviso interceptos, ad evangelii novi præscriptum, diris extorquere suppliciis. Sed ab Aureæ Vallis abbate, Deo sic disponente, per submissum rusticum præmonitus inter officii nocturni synaxim Andaginensis antistes *(Joannes Lamock)*, primum omni celeritate sacra lipsana beati patroni nostri Huberti ante chori fores in navi basilicæ exposita, una cum SS. Beregisi confessoris, Hostiæ, Gratæ et Areapilæ virginum corporibus, loco secretiori recondit. Officio nocturno persoluto, fratribus ad capitulum vocatis imminens periculum indicat fugamque citissimam imperat. Illi, pretiosioribus thesauri sacri convasatis, vix in arcem de Mir-
B wart profugerant cum ecce prædones illi sacrilegi, furiarum infernalium instar impetu facto, oppidum Hubertense spoliarunt, monasterii templum, nosocomium ... omni suppellectile direpta, flammis injectis in favillas redegerunt. Hujus cladis annus hoc chronographico ad templi valvas adscriptus est ad posterorum memoriam et barbaricam hæreticorum detestationem : ConCULCaVerUnt sanCtIfICatIoneM (1). *Similia rursus habet Hancar* (2). *At præcipue de conservatione corporis* S. Huberti *in ea invasione præclarum habemus testimonium Joannis Molani, in libello cui titulus* Indiculus sanctorum Belgii, *Lovanii edito anno 1573, id est quinquennio nondum aut vix post cladem elapso, scribentis :* Monasterium Hugonottæ ex Gasconia Belgium involantes anno sexagesimo octavo excusserunt; dumque eorum vesana rabie omnia effracta forent, hoc solum intactum supererat quo hujus gloriosi pontificis corpus asservabatur. Unde in media luce obcæcati, aorasia videntur percussi (3). *At B. Theodorici primi, abbatis Andaginensis, corpori non tam feliciter cessit. Hoc enim, teste eodem Molano* (4) Hugonottarum immanitate *in illo incendio* in
C cineres et favillas est redactum.

et supparia, 46. *Inde delituit sacrum corpus usque ad annum 1616, mortuis scilicet qui secreti loci, ubi reconditum fuerat, conscii erant. Is vero prædicto anno casu detectus est. Quod ita narrat* Fundatio monasterii Andaini sive Sancti Huberti in Arduenna (5), *conscripta anno 1633* (6) : Reliquiæ in ecclesia Sancti Huberti asservatæ. Anno 1568, quando ab Hugonotis, duce Jauleo, vastata et cremata fuit B. Huberti ecclesia, religiosorum fuit potior sollicitudo et cura arcere a periculo ignis sacratiora pignora; prout sanctorum Beregisi, Huberti necnon trium sanctarum de numero undecim millium virginum corpora in quadam muri concavitate tamdiu delituerunt abscondita ut nemo superesset, neque in monasterio neque in prioratibus, nisi forsan in cella Pirensi unicus senior, R. Pater Nicolaus Pollet, qui secreti probe conscius esset * : adeo ut quia non amplius, sicut olim, populo conspicienda exponebantur, nonnulli etiam viri graves dubitare incipiebant an illa fuissent potius quam corpus S. Theodoriti, abbatis vigesimi, ab incendio servata (7). Sed Dominus Deus necdum voluit permittere ut tanti thesauri periret aut aboleretur memoria. Cum enim in anteriori parte templi ante frontispiciam fenestram ab intus de una turri ad aliam sit aditus, supra vastissimam muri molem, latis amplisque lapidibus stratus, quorum unus incognitum tegebat amplæ concavitatis sive cavernæ ingressum, et quidam opifices seu cœmentarii anno 1616 pro trabibus ad restaurationem tabulatus sive cælaturæ templi in muro figendis beneque ac solide firmandis, lapides deorsum emitterent, unus grandior, magno impetu decidens, suo pondere pavimentum effregit et magno fragore, omnibus obstupentibus, cavernam aperuit; atque ita fortuito et inopinate fuerunt repertæ sacræ reliquiæ et inde secreto alibi repositæ. Asservantur igitur : Corpus sancti Beregisi confessoris, fundatoris monasterii et abbatis primi... Corpus sancti Huberti, ultimi Tungrensis ac primi Leodiensis ecclesiæ episcopi... Corpus sancti Theodoriti, abbatis vigesimi, quod, multis miraculis clarum, ex crypta ad altare sanctæ Crucis ad E
medium ecclesiæ fuit translatum, ibique honorifice asservatum, donec anno 1568 Hugonistarum immanitate in cineres et favillas fuit redactum, cujus nunc cineres recollecti ad altare majus asservantur. Tria corpora ex undecim millibus virginum, in uno feretro cum hac inscriptione asservata :

* hæc verba : qui secreti probe conscius

esset, adscripta sunt in margine, eadem, ut videtur, manu quæ codicem descripsit, sed atramento pallidiori.

Hostia cum Grata simul hac includitur urna
Par quibus ut merito sic est Ariapila busto (8)

Hactenus Fundatio. *Quem libellum anno 1633 diximus fuisse conscriptum. Etenim dum diversas opiniones refert scriptor circa annum quo corpus* S. Huberti *ad cœnobium Andaginense translatum est, ipse existimans id contigisse anno 817, hæc subjungit (pag. 129) :* Alii aiunt anno 825; adeo ut monasterium Andaginense sacro pignore potiatur ab annis 808 aut, secundum alios, ab annis 816. *Porro idem scriptor jam anno 1605 in Andaginensi cœnobio conversabatur : nam (pag. 303) duo miracula enarrans quæ contigerunt annis 1605 et 1606, se horum testem oculatum fuisse affirmat.*

47. *Habemus itaque, ut minimum, testes diversos tres, quorum unus incendio anni 1568, alter inventioni sanctorum corporum anno 1616 æqualis et forte præsens fuit. Unde qui corpus* S. Huberti *incendio anni 1568 consumptum esse aiunt, nullum tamen in hanc rem afferentes testimonium, contendant necesse est non solum id a monachis Andaginensibus callide fuisse dissimulatum, sed et eosdem aperte et scienter mentitos esse affirmando sancta pignora ab illo incendio fuisse immunia et inventionem aliquam fingendo, cujus et tempus et circumstantias distincte indicarint ; impudenter etiam mentitos esse ubi ab Urbano VIII litteras illas apostolicas sollicitarunt quibus vetitum est ne ullæ reliquiæ* S. Huberti *ab eorum ecclesia ullo modo distraherentur* (9). *Id autem eo minus suspicari licet quod iidem suæ sinceritatis non spernendum argumentum præbuerunt dum, Molanus scilicet ex informationibus utique Andaginensium et scriptor* Fundationis, *retulerunt corpus B. Theodorici, adeo apud ipsos honoratum, incendio anni*

quorum auctoritas jure recusari

(1) Reiffenberg, tom. cit., p. 26-27. — (2) *Hist. du mon. de S. Hub.*, p. 450-452. — (3) Op. cit., fol. 43v. — (4) Ibid., fol. 73r. — (5) Ms., adhuc inedita, in archivo ecclesiæ Sancti Huberti. — (6) Vid. ad hujus num. finem. — (7) De S. Theoderici corpore vid. paulo inferius. — (8) Cit. ap. Hallet, p. 19, not. — (9) Cfr. supra, num. 23.

1568

A *1568 in cineres esse redactum* (1), *quum tamen multo magis ipsorum interesset ut et illud sacrum corpus ab incendio immune servatum fuisse crederetur quam ut id assereretur de corporibus trium virginum Coloniensium, quæ simul cum corporibus SS. Beregisi et* Huberti *servata affirmarunt.*

nequit, nec ita difficile ratio redditur

48. *Sed nonne etiam, dicet aliquis, eam sinceritatem admodum suspectam faciunt et deceptio illa qua Leoni X S. P. imposuerunt corpus* S. Huberti *exordio seculi XVI integrum adhuc et omnino illæsum in cœnobio Andaginensi servari, quod omnino improbabile supra judicavimus, et callida illa erga stolam* S. Huberti *reverentiæ affectatio licere negantium certam ejus longitudinem dimetiendo definire* (2), *ne quando scilicet manifestum fieri posset eamdem decrescere? Libenter sane profiteor hæc omnino laude digna non esse. Sed quod traditioni suæ circa integritatem corporis* S. Huberti *nimis leviter et tenaciter inhærentes, rem diligentius inspicere neglexerint, ne quod apud ipsos adeo certum erat, et omnibus omnino certum esse cupiebant, quasi in dubium vocare viderentur:* B *quodque integritatem etiam perpetuam sacræ stolæ, cujus prodigii fides tantam illi venerationem conciliabat, denegari timentes et quod sibi placebat potius quam quod forte verius reperiri potuisset, ex nimis frequente apud homines animi obcæcatione, obtrudere volentes, veritatis certius experiundæ tentamen non admitterent: in his, inquam, profecto vehementer reprehendendi sunt, attamen toto cælo, ut ita dicam, hæc distant a perspicuo illo et turpi mendacio quo corpus* S. Huberti *ab incendio anni 1568 immune evasisse et fortuito anno 1616 a se repertum affirmassent. Tale crimen affingere viris religiosis absque ullo certo argumento quis audeat?*

cur numquam deinceps sacrum corpus publicæ venerationi expositum sit;

49. *At vero, aiunt, qua ratione factum est ut post annum 1568, aut saltem post annum 1616, jam numquam* S. Huberti *corpus publicæ venerationi expositum sit nec Joannes Roberti, ubi anno 1621 librum suum de vita et cultu sancti episcopi edidit, in quo tam prolixe quæcumque ad illius laudem conferre possent prosequitur, ne verbo quidem de mirabili illa manifestatione sacri corporis meminit quæ adeo recens, anno 1616, contigisset? Ad posterius argumentum facilis occurrit responsio. Neque enim me videre fateor quam pertineret ad* C *scopum Roberti, cui certum erat corpus* S. Huberti *adhuc apud Andaginenses servari, nec in mentem venerat aliquando de hac re disputatum iri, fortuitam illam ejusdem corporis inventionem memorare, quæ nullo cælesti prodigio insignita fertur. Cur autem sacræ exuviæ deinceps publicæ venerationi propositæ non fuerint, rationes haud improbabiles afferre licet. Imprimis enim* sacrilegorum hæreticorum impietas fecit, *ait Roberti* (3), ut hodie *(exordio scilicet seculi XVII)* id sacrum pignus merito in abdito asservetur; *et certe non ea erat securitas ab hæreticorum insultibus, quippe qui anno 1602 iterum cœnobium invaserint et abbatem deduxerint captivum* (4), *ut prudenter agere non viderentur rectores monasterii dum locum illum abditum haud multis notum fieri vellent. Accesserunt postea, decurrente eodem seculo XVII et præsertim seculo XVIII, occasione reformationis monasterii a nonnullis piis abbatibus attentatæ, eæ turbæ monachorum magis tepidorum ut de solemni exhibitione corporis sacri minus cogitatio venerit: quin et forte metuere non immerito licebat ne illud ab iis qui reformationem respuerent et impugnarent schismate facto auferretur et alio transportaretur. Interea vero mortuis iis qui primo secreti conscii erant, facile fieri potuit ut jam locus ubi sacra pignora abscondita servabantur omnibus aut vix non omnibus ignotus esset.*

AUCTORE C. D. S.

sed nec usque ad nostra tempora

50. *Attamen usque ad nostram ætatem superfuisse nonnullos qui eumdem nossent, haud improbabiliter suadent nonnulla indicia quæ studiose collegit et ante hos quadraginta annos scripto consignarit vir militaris, nomine Geoffroy, ex oppido Sancti Huberti oriundus, in ephemeride* L'Observateur du Luxembourg, *die 25 februarii 1846. Hæc latine reddita fere integra hoc loco exhibenda duximus.*

Quum ante hos annos viginti quatuor senis cujusdam, centum et unum annos tunc nati, qui in Sancti Huberti habitabat, pingerem imaginem, magna me voluptas subibat interrogantem illum de rebus quæ ipso puero gestæ erant, maxime autem de abbatia Sancti Huberti, quam florentem erat contemplatus. Affirmabat ille se, quum in prima adolescentia versaretur, sæpe a senioribus audivisse, tantum non centesimum annum E agentibus, sancti Huberti corpus plumbea capsa inclusum a monachis in quadam majoris ecclesiæ crypta esse absconditum; addebat autem idem abbatem solum cum monachis duobus locum cognoscere, quo sanctæ reliquiæ laterent. Hæc a majoribus accepta ad nostros usque dies vulgari fama in Sancti Huberti referuntur.

defuerunt

51. Jam vero si quis attente interiorem ecclesiæ Sancti Huberti naturam consideraverit, maxime si in crypta ipsius versetur, facile conjiciet cryptam minoribus cellulis undique ambiri. Cujus rei vel hoc indicium est quod quando in ampla illa æde inceditur silentio, vacuum sonat pavimentum. Pervulgatum insuper est ultimum abbatem, qui demum tempore gallicæ perturbationis ex abbatia recessit, quoties præter ecclesiam a septemtrione incederet, solitum esse, nudato capite, signum crucis facere.

indicia

52. His commotus rebus, quum accurate interiorem ecclesiæ partem, quæ septemtrionem respicit, inspiceremus, singulare aliquid et hactenus nondum notatum deprehendimus: ædiculam nempe, quæ jam thesauraria dicitur, ab ecclesia solis cancellis seclusam, sepulcrale conclave olim fuisse, F eo tempore adstructum, quo tempore primum ipsa ecclesia ædificabatur; quod ipsius fabricæ ratio manifestum facit. Dubium autem omne removet quod e lapide sculpto pensili, qui testitudinis seu fornicis ornat umbilicum, eminet uncus instructus ad sustinendum lychnum, qui religioso more supra corpora sanctorum perpetuo ardens servabatur. Ab utroque hujus ædiculæ latere, veluti ad dissimulandum primitivum ædificii usum, adstructæ sunt recentiore multo tempore ligneæ domunculæ, sacristiarum loco usurpatæ, quam primum quidem eæ tollendæ, ut sua toti ecclesiæ fabricæ concinnitas et gratia restituatur. Hanc igitur ædiculam corporis sancti Huberti olim honoratam fuisse præsentia probabile est; quam olim circumcirca gothicæ patebant fenestræ, jam obstructæ, ita ut pretiosas reliquias omni tempore videre fideles christiani possent, quin tamen propius accederent. Sub ædicula cryptam jacere conjicere licet; quod hac re confirmatur, quam viri graves fideque digni,

(1) Cfr. supra, num. 45 extr. et num 46. — (2) Cfr. infra, num. 73. — (3) Pag. 222. — (4) Hancar, *Hist. du mon. de S. Hub.*, p. 482.

AUCTORE C. D. S.

qui humanis rebus adhuc supersunt, memoriæ tradunt: narrant scilicet quum ipsi tum pueri foramen quoddam reperissent in ultimo quodam armario, quod in ligneo tectorio exstat, quo absconditur magna pars thesaurariæ, in mentem ipsis venisse ut in hoc foramen marmoreos globulos immitterent: quo facto, audierunt globulos longo tempore sonitum dare, quasi super subterranearum scalarum gradus devolverentur. Asseruit insuper nobis quidam probæ fidei vidisse se olim notas quasdam manuscriptas satis antiquas, quæ docerent quiescere sancti Huberti corpus in sacello ad septemtrionalem ecclesiæ partem sito...

et testimonia

53. Latere in hac ecclesia almi præsulis corpus persuasum omnino habebat Dom. Cælestinus, ejusdem loci monachus, qui, etiam abolito monasterio, diu in Sancti Huberti habitavit, et in Gallia tandem anno 1816 obiit, annos natus nonaginta duos. Venerabilis senis, qui annos quinquaginta sub regulari S. Benedicti habitu Deo servierat, imaginem memoria nostra ad mentem revocat; hunc enim pueri vidimus statura procera at propter ætatem jam incurva, latis humeris, canis B capillis. Testantur qui eum magis cognoverunt nonnulli valde doctum eumdem exstitisse.

quibus illud adhuc

54. Ecclesia Sancti Huberti, tempore gallicæ perturbationis, a D. Lecouteux de Cantuleux, postea in imperio gallico senatore, non magno empta, quum aliquamdiu clausa remansisset, tandem anno 1808 ab ipsius oppidi magistratibus 35000 gallicorum francorum pretio redempta est, janitorque, Jamotte nomine, ibidem constitutus. Quo comite sæpe in ecclesiam ventitabat Dom. Cælestinus, reliquiarum sancti Huberti reperiendarum unice curiosus; noctu autem ventitabat, ne investigatione sua suspicionem aliquorum moveret.... Recordatur etiam hujus loci incola, cujus pater Cælestinum hospitio acceperat, se aliquando, quum annos tredecim natus esset, noctu cum vetere monacho et janitore ad ecclesiam tetendisse, ut simul magnum lapidem in ima crypta sublevarent; quem quoniam propter gravitatem omnino attollere nequivissent, infecto opere se discessisse; suspirasse autem tum senem atque affirmasse tres continuas reperiendas esse cryptas, sancti vero corpus in tertia quiescere. Querebatur etiam sæpe Dom. Cælestinus quod in C inquirendo non satis adjuvaretur a vicinis; pergebat tamen semper, ut qui firmissima fide moveretur.

in Sancti Huberti ecclesia

55. Quadam autem die primo mane, quum, tota nocte cum janitore in ecclesia transacta, concitato valde animo domum regressus esset, interroganti alicui quid rei esset, respondit, si Jamottus virum se præbuisset, omnem tandem investigationem prospere fuisse successuram. Fertur enim ipsos, sublevato fornicis cujusdam, quem fodiebant, lapide, cryptam inferiorem invenisse; quoniam autem obstaret ætas provecta quin Dom. Cælestinus in eam descenderet fune sustentus, quem secum detulerat, id aggressum esse Jamottum atque cum laterna in cryptam delapsum; non multo tamen post tempore terrore concitum rursum ascendisse, nec rem postea tentare ausum esse. Quid vero ibi vidisset, nemo rescivit. Sed adeo hac nocte animo commotus est, ut statim in morbum inciderit.

delitescere

56. Inde autem ab inquirendo destitit Dom. Cælestinus, forsan ideo, quia quæ intendebat jam erat nactus; quod hac re aliquatenus suaderi D potest, quod janitor ille, qui paucis tantum abhinc annis obiit, semper asseruit se rescire quidem quo loco jaceret sancti Huberti corpus, at jurejurando teneri quominus id cuiquam diceret. Quod eo mirabilius est, quod ejusdem filius, qui nunc in Sancti Huberti saltuarius est, patrem suum jam moriturum illud secretum sibi revelasse dicat, et simul ad jusjurandum idem ipsum adegisse...

probabile demonstratur:

57. Quærat vero quispiam cur ultimus abbas, qui in Germania in monasterio aliquo Franciscano obiit, secretum sibi certe notum publici juris non fecerit. Cui interrogationi respondere facile utique non est. Credimus tamen ideo per annos trecentos tam stricte fidem observatam esse, quod super sancta Evangelia, vel forsan super ipsum sancti Huberti corpus secretum se numquam prolaturos esse juraverint primi, qui tempore Calvinianæ irruptionis corpus abdiderunt, monachi; ob quam religionem nullum ex posteris ausum esse tam solemnem fidem violare..... Optandum igitur omnino est ut eximius architectus, cui publice provincia demandata est ecclesiam Sancti Huberti ad pristinam dignitatem E restaurandi, jubeatur etiam ut locum supra designatum effodi curet; quod non sine eximio fructu factum iri confidimus....

quæ vero annis 1855 et 1868

58. *His subjungimus quæ anno 1871 nos docuit ven. vir F. Hallet in dissertatione sua non semel laudata de explorationibus ad reperiendum sanctum corpus anno 1855 et 1868 institutis, quibus ipse interfuit et posteriori etiam præfuit. Sic igitur ille* (1):

Postquam hæc scripserat D. Geoffroy, loca ecclesiæ nonnulla, tum ea, de quibus ipse habuit mentionem, tum alia quæ designaverat D. præfectus tribunali Montis Medii *, quando anno 1867 ad Sancti Huberti venerat, effossa sunt et diligentissime explorata, annis videlicet 1855 et 1868. Quo ultimo anno nihil aliud in effodiendo intendebatur, nisi ut inveniretur qua regione jacerent cryptæ et subterraneæ mesaulæ, quas reperiri posse sperabant; unde facilius et certius instituerentur postea majores, quas aliquando perficere in animo habebant, inquisitiones.

* Montmédy

institutæ sunt

59. Ultimus quidem abbas, de quo supra actum est, Dom. Spirlet, qui apud Eupen in Borussia a PP. Recollectis domo erat receptus, anno 1794 F repentina morte obiit. Qui etiamsi cognoverit quo loco quiesceret corpus sancti Huberti, verendum tamen est ne morte præoccupatus secretum secum abstulerit. Monachi quidem ad extremum usque seculum XVIII corpus sancti Huberti superstes esse affirmarunt. Sic Dom. Hickmann, Sancti Huberti alumnus, qui anno 1787 diem obiit, profitetur in opusculo pio, quod anno 1764 typis commisit, Dominum non cessare quotidie in ecclesia, ubi quiescit sancti Huberti corpus, mirabilia operari. Audivi a majoribus natu quæ Dom. Spirlet, quum anno circiter 1793 immani procellæ tum a perturbatoribus excitatæ cedens abiret, in hanc fere sententiam dixisse fertur: Solent hujusmodi perturbationes brevi finem accipere. In jura mea abbas redibo, et palam exposito menses aliquot sancti Huberti corpore, abunde satis habebo, unde abbatiam instaurem et pristino restituam splendori. Qui vero ultimus e monachis anno 1834 decessit, Dom. Stephanus Neumann, O. S. B., propinquo cuidam

(1) *Le corps de S. Hubert*, p. 29 sqq.

suo

A suo, dum ipse ultimo morbo implicabatur, declaravit nescire quidem se quo loco adesset sanctum corpus, ast vulgari fama tradi illud versus septemtrionalem ecclesiæ partem in crypta quadam jacere. Qui propinquus unus ex his erat, qui publice ecclesiæ Sancti Huberti curam gerunt; a quo ipse id accepi.

inquisitiones. 60. Paucis post diebus quam Ill. D. Dechamps ecclesiam nostram inviserat anno 1867, advenit huc D. præfectus tribunali Montis Medii, quem eminentissimus antistes invitarat ut mecum communicatis consiliis, de incipiendis fossionibus et inquisitionibus, dirigente rem D. decano Poncelet, consilium iniretur. Tunc igitur quum operi manum gnaviter admovissem, reperi primum latebram illam sive aditum de una turri ad aliam, cum trium virginum martyrum corporibus. Neque longum fuit latebram illam invenire, quæ e regione fenestræ in fronte ecclesiæ apertæ jacet; patet hæc in longitudinem metra octo, in altitudinem metrum unum cum centimetris sexaginta, in latitudinem centimetra quinB quaginta sex ad sexaginta. Latebræ pavimentum pari linea est cum pavimento superiorum ecclesiæ mesaularum, quibuscum continuam seriem latebra ipsa efficit, ita ut uno tractu omnes mesaulas in circuitu percurrere liceat et ab uno campanili ad alterum transire, videlicet incedendo supra locum, ubi anno tantum 1685 posita sunt organa. Nullus vero alius erat in ecclesia locus, quo aptius sacræ reliquiæ collocarentur, et, ut loquitur auctor *Fundationis*, ab igne tutæ servarentur. Metra enim amplius tredecim a terra elatus, ita etiam constitutus erat ut procul omnino abfuturus fuisset tempore incendii ab flagrantium lignorum congerie; neque enim ab ecclesiæ tecto neque a turrium contabulatione quidquam illuc accidere potest, necdum infra hunc locum positis quæ jam diximus organis.

quibus reperire licuit corpora trium virginum Coloniensium. 61. Eodem ipso die, quo latebram hanc inveneramus, curavit D. decanus Poncelet, jam in seminario Namurcensi theologiæ moralis lector, ut coram se a viro fabro aperirentur arculæ tres ligneæ sive reliquiaria, auro variisque coloribus ornata, quæ ante hominum memoriam in altaribus Sanctissimi Rosarii, Sanctorumque Agathæ C et Laurentii erant collocata; in quorum uno ossa aliqua ante paucos annos videram. Quibus apertis, inventus re vera est in singulis magnus ossium numerus, quæ in sacco linteo continebantur; in aliqua etiam arcula plura reliquiaria lignea reperta sunt, cum reliquiarum fragmentis. Sed illud præcipuum invenimus, laminam videlicet plumbeam, octo centimetris altam, latam centimetris duodecim, in qua antiquis litteris lectu facillimis erat inscriptum : Corpora s̄carum virginum ac martyrum Grate et Hostie de numero undecim millium virginum, et Ariapilæ, virginis.

Licet autem plures viros senes in Sancti Huberti interrogaverimus, nequivimus tamen comperire a quonam vel quo tempore in dictis altaribus collocatæ essent hæ arculæ; qua ex re id inferendum nobis videtur, eas ab ultimo monacho eleemosynario thesaurariæ Sancti Huberti, Dom. Isidoro Bauwens, illo in loco esse positas; qui die 16 septembris anni 1813 in Sancti Huberti obiit. Quidquid id est, in singulis arcis papyraceo folio super lignum agglutinato, inscriptum est unius ex his sanctis nomen; in duobus quidem arculis periit papyrus; ast atramentum in ipso ligno vestigia reliquit, unde quæ inscripta erant facillime leguntur. Certo igitur constat non esse combusta trium virginum et martyrum corpora; ergo nec sancti Huberti. Illud forte alio loco solum occultum est, quo facilius impiorum fugeret inquisitiones; quod jam reperiri oportet. AUCTORE C. D. S.

nonnisi ut prævia habenda sunt 62. *Verum novæ deinceps investigationes institutæ non sunt; quas tamen felici aliquando successu non carituras sperandum est. Constans quippe et communis fama fuisse videtur, ut recte notat idem ven. vir* (1), *latebram in quo ultimo reconditum est corpus* S. Huberti, *situm esse ad septemtrionalem partem ecclesiæ* (2), *forte in muro aliquo vel pila cavatam. Crassitudo murorum in turribus duorum vel trium metrorum est; bases autem pilarum in navi principali ecclesiæ non minus sex metra patent. Atqui nullus hactenus omnino ecclesiæ murus exploratus est* (3), *quod id sine licentia auctoritatis civilis fieri non licebat. Nequaquam igitur, ut concludit piissimus scriptor* (4), *spes abjicienda est aliquando reperiendi* E *corpus* S. Huberti, *sicut corpora SS. Monulphi et Gondulphi, Trajecti ad Mosam abscondita anno 1038, ibidem reperta sunt anno 1623 in sepulcro marmoreo; corpus S. Augustini Ticini in pariete latericio anno 1695; et sub altaribus corpora S. Francisci Assisii anno 1818, S. Ambrosii Mediolani anno 1871 ac SS. Philippi et Jacobi Romæ anno 1873. Cui recensioni et addere licet inventionem nuperrime Compostellæ factam corporum SS. Athanasii et Theodori, discipulorum S. Jacobi Majoris* (5).

§ VII. De stola S. Huberti Andagii servata.

Aliarum præter corpus S. Huberti *reliquiarum* P*ræter exuvias corporis* S. Huberti, *ab antiquis temporibus venerati sunt Andaginenses alia quædam quibus sanctum episcopum dum viveret, usum esse et quæ cum ipso corpore Andagium translata anno 825 immemorialis traditio asserit, videlicet stolam, cornu seu buccinam venatoriam, partem supremam pedi pastoralis et pecten, ac denique partem sandalii. Quæ tamen non in eodem honore habuerunt quo alias reliquias sanctorum auctoritate episcopali examinatas et approbatas, nec publicæ venerationi exposuerunt; attamen usque ad nostra tempora servantur cum reverentia in sacello quod* thesauraria *dicitur; et jure quidem : sufficit enim aliqua illa probabilitas ex traditione pia ut non cum contemptu abjiciantur.*

præcipua est sacra stola byssina et auro intertexta 64. *Inter illa autem longe præcipuum locum tenet stola, quam ad præservationem a rabie obtinendam a tot seculis adhibitam paulo inferius dicemus. Hanc pii quidam scriptores eamdem esse existimarunt cum ea quam a B. Maria Virgine per angelum transmissam in ordinatione sua accepit* Hubertus (6); *sed ipsum prodigium istius transmissionis non satis certa auctoritate assertum judicavimus ut illi fidem habeamus. At stolam* S. Huberti *fuisse aut saltem sacrum ejus corpus in sepulcro ea indutum credimus ex antiqua erga eamdem veneratione, quam demonstrat ipse antiquus ejus usus ad rabiem propulsandam* (7). *Stolæ*

(1) Hallet, *Le corps de saint Hubert*, p. 30. — (2) Cfr., supra, numm. 51 extr., 52 extr., 59 extr. — (3) Hallet, *La rage conjurée par l'œuvre de saint Hubert*, (Bruxelles, 1880), p. 214. — (4) Ibid., p. 208. — (5) Cfr. supra, inter Add. et emend. in capite hujus tomi. — (6) Cfr. supra, Vit. IV, num. 4 extr. — (7) Cfr. infra, num. 91-94.

materiem

AUCTORE C. D. S.

materiem ita describit Roberti (1) : Materies byssus est candida *(nunc aliquantum fulva)* et aurum. Ac byssus quidem perpetuo ductu ab extremo ad extremum pertinet, in longum latumque tum porrecta tum intertexta, sed sic ut auro jucunde illusa, alternis illud spatiis pectinatim insitum exhibeat. Nam post duum digitorum merum candorem sequitur mox et excipit candori maritatum fulvum metallum, pari fere longitudine. Est præterea ejusdem auri utrimque in longum procurrens linea, proxime oram quæ altrinsecus stolæ latitudinem claudit, ipsa tamen ora alternis candida aut intertexto aureo filo renidente. *Et satis accuratam esse hanc descriptionem facile quisquam agnoscet inspiciendo quam hic exhibemus stolæ aut potius duorum ex alternis spatiis meri candoris et auro intertexti, imaginem accurate confectam secundum effigiem opera venerabilis viri Lupus, canonici ecclesiæ cathedralis Leodiensis, a perito archæologo depictam.*

satis brevis,

65. *Datum est etiam nobis, ubi extremo mense octobri anni 1877 ecclesiam Sancti Huberti invisimus, humanissime consentiente Adm. Rev. D. Decano, sacram stolam quantum libuit examinare, manibus contrectare et dimetiri. Unde descriptionem Roberti ut compleamus, omnis stola nunc constat duabus partibus simul secundum latitudinem assutis, quod nempe particulæ unde sumuntur fili fragmenta quæ adhibentur in incisionibus* (2), *non ab extrema stola sed ex media deciduntur : unde et advertuntur aliquæ lacunæ in latitudine eo loco ubi duæ partes præcipuæ assutæ sunt. Altera harum partium longitudine in millimetra 684, altera in millimetra 264 porrigebantur tempore indicato; latitudo vero stolæ millimetra 42 complectitur; fimbriæ byssinæ cum glandulis quæ ex una ejus extremitate dependent (altera iis caret) millimetra patent 93. Quatuor in tota longitudine stolæ spatia meri candoris numeravimus, quinque vero candoris auro intertexti, æqualis fere inter se amplitudinis; at singula interiora quæ suturæ adjacent jam non integra erant ob causam supra allatam.*

B

quam seculo VIII confectam probabiliter judicare licet :

66. *Quam vetusta sit stola ex forma et texturæ genere si quis nosse velit, respondendum est eis illam insigniri characteribus qui conveniunt antiquissimis quæ notæ sint medii ævi hujus generis vestibus sacris. Admodum scilicet angusta est fascia nec ad extremas suas partes dilatata; textura quoque et quod in illa conspicitur ornatus seu figurarum genus venerandam antiquitatem refert, nec quidquam in ea notatur unde vetemur quominus stolam seculo VIII confectam existemus. Fatendum tamen quoque est illos characteres non ita esse huic seculo proprios quin et in stolis seculo X vel XI aut serius etiam contextis reperiantur. Itaque certa omnino demonstratio circa stolæ vetustatem inde repeti nequit, sed probabilis tantum.*

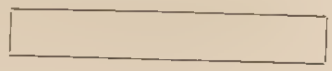
hanc decisis ab ea multis segmentis non decrescere.

67. *Vulgaris fert fama sacram* S. Huberti *stolam, quamvis in dies aliqua segmenta ex ea tollantur inserenda frontibus eorum qui rabidorum canum morsibus læsi ad sancti patrocinium confugiunt, nihil hactenus minui, nihil decrescere. Multus est Roberti in demonstrando, ut ipsi videtur, illam sacræ stolæ perennitatem* (3). *Præcipuam ejus argumentationis partem hic describendam duximus* : In hoc, *ait* (4), mysterium nostrum est, quod stola et dividua sit et tamen semper tota. Particula illa, quæ quotannis fere ab ipso stolæ corpore præscinditur, detractione segmentorum in singulas curationes minuitur, consumitur, impenditur, desinit : sic ut aliam deinceps a stola præscindi necesse sit. Sed stola ipsa nihilo inde efficitur minor. Et ne argutari pergas, tantillas esse particulas quæ præscinduntur et ita modicum hactenus demtum esse ut in involuta stola detrimentum non ita facile observari possit : audi quid fecerim, quo omni dubitationum nebula sublata, clara veritas clare appareret et quantumvis curioso scrutatori fieret satis. Diligentissime laboravi ut intelligerem, primum quantæ particulæ esse soleant quæ sacræ stolæ detrahuntur; tum deinde, quam id crebro fiat; ac denique, quanto jam tempore id obtinuerit. Ex his tribus certo constare poterit quantum de stola decisum hactenus fuerit. D

ex computatione particularum

68. Solent in primis singulæ particulæ occupare latitudinem totam ipsius stolæ, quam ducta linea accurate... hic exhibeo :

Atque ea latitudo est præcisarum particularum longitudo. Porro de ipsius stolæ longitudine ad singulas præcisiones demi solet quantum hæc lineola ostendit [—] uncis intercepta, quæ particulæ cujusvis latitudinem exhibet. Sic tandem particula quælibet ad instar hujus colligit, longitudine latitudini juncta : E

Ex ejusmodi portiuncula tam diu minima segmenta præciduntur et concurrentium frontibus inseruntur donec, ea consumta, alia similis ex ipsa stola abscindatur, quæ similiter in mortalium beneficia erogetur. Habes responsum ad primum quæsitum.

quotannis,

69. Alterum erat, quam crebro tantæ particulæ a stolæ corpore amputentur. Primum ex proxime dictis constat non ante amputari ullam quam consumta prior fuerit. Porro singulæ particulæ, etsi inter se æquales, non tamen æquali tempore consumuntur. Cum enim segmenta non detrahantur nisi ad erogandum, necesse est eo citius omnia detrahi quo plures erogationes fiunt. Rursum, cum nihil erogetur nisi in eos qui a rabido animali læsi, rabiem ipsi timent et S. Huberti ope, stolæ ejus ministerio, declinare cupiunt, atque ii, ut casus tulit, alias plures sint, alias pauciores : hinc efficitur citius tardiusve particulam quamlibet erogando consumi. Itaque quandoque toto anno non tota impenditur; quandoque antequam annus evolvatur, erogata una, altera præscinditur. Omnibus consideratis, censent periti, qui ipsis erogationibus plures annos præfuerunt, quotannis unam particulam, cujusmodi hic spectas, assignari posse : quandoquidem, quod uni anno desit, altero abunde suppleatur. Ita, præter ceteros, vir reverendus D. Jacobus Pontiani, qui multos annos eo in ministerio versatus, eamdem adhuc D. Huberto et miseris operam sedulo præstat. Cujus testimonio a gravissima religiosissimi antitistis Nicolai Fansonii, Andainensis abbatis, authoritate pondus accedit. F

inde ab anno 825, decerptarum

70. Si jam tertium addidero, quanto videlicet tempore ejusmodi stolæ usus et erogatio fuerit, perfacile cuivis erit subducere quantum tandem

(1) Pag. 366. — (2) Cfr. infra, num. 83. — (3) *Hist. S. Hub.*, p. 367-384. — (4) Pag. 375.

de sacra

STOLA SANCTI HUBERTI

A de sacra stola fuerit præcisum et erogatum. Ergo audi. *Citat inde duas incisiones, quarum antiquior illa est quæ decimo quarto loco refertur in libro secundo miraculorum, ubi scilicet narratur* Procuratori cuidam insitum sacratæ stolæ aurum *et additur* de more *id factum. Miraculum autem illud contigisse opinatus est Roberti anno 879, nos anno 954 judicavimus illigandum.* Jam quod additur de more, indicat rem minime fuisse recentem. Arcessamus a quinquaginta quatuor annis: et perveniemus ad annum 825, qui est ipsius sacri corporis S. Huberti Andainum translati. Sane ratio nulla patitur dubitare, mox a translatione sacræ stolæ beneficia conferri cœpta: cum æquum non fuerit tantum et tam necessarium bonum differri et tot alia in alio genere miracula patrata fuisse ex ipso antiquorum miraculorum textu appareat. Certe primum cæci reluminati in ipso translationis anno, ut verba ipsa sonant, patratum est. Ex quo denique conficitur, sacræ stolæ erogationem anno 825 inchoatam, id est *(anno 1621)* ante annos octingentos, quatuor dumtaxat demtis. Sed teneamus rotundum nume- B rum et ponamus solide 800, qui est numerus quem quærebamus annorum, quibus stola eo quo diximus modo erogata est et hodieque erogatur.

demonstrare nisus est Roberti,

71. Sic particulæ ante propositæ latitudo, octingenties sumta, quantum hactenus de toties memorata stola fuerit detractum, distincte ostendit. *Qua summa collecta, reperit scriptor romanos* pedes septemdecim et digitos fere quinque (1), *id est metra quinque cum viginti centimetris.* Et tamen stolam quantumvis longissimam, vix reperias quæ pedes decem excedat. Jam, quæ in ipsius sacræ stolæ volumine restant, ea longitudine esse videntur ut, si septemdecim illis pedibus addantur, necesse sit vel stolam ipsam, cum ab angelo afferretur, supra vicenos pedes longam fuisse, vel a Deo, mirabilium patratore, plus denis pedibus, tacitis incrementis auctam. Quod posterius necesse est asserere, cum prius nimis manifestam absurditatem contineat.

sed non satis valido fundamento

72. *Hactenus Roberti. Cujus argumenta ut jam ad trutinam revocemus, inprimis, quum ipse anno 1877 de ea re ad Sancti Huberti diligenter inquirerem a sacerdote qui incisionibus faciendis tunc* C *præpositus erat, certior factus sum particulas ad quotidianum usum incidendi jam non abscindi secundum totam latitudinem stolæ, sed fere quadratas, quarum singula latera quindecim fere millimetra patent, et demonstrata est mihi ea quæ tunc adhibebatur, cujus latera opposita bina altera quindecim millimetra, altera tredecim patebant; quumque ulterius interrogarem quanto tempore hujusmodi particula sufficeret ad incisiones, res*ponsum est mihi, circiter decennio. *Attamen particula integra non amplius duo centimetra quadrata cum viginti quinque centesimis complectitur. Itaque, quod tempore Roberti anno uno consumi solebat, nunc ad decennium sufficit. Præterea, quod supponit Roberti, inde ab anno 825 singulis annis eumdem fere numerum incidendorum Andagium concurrisse qui circa annum 1621 illuc concurrebat, gratuitam prorsus, ut minus dicam, conjecturam esse apparet. Unde tandem omnino concludendum, nullo certo fundamento niti universam ejus argumentationem.*

et, non sine

73. *Sed denique, inquies, facilis jam apparet ratio rem in plena luce ponendi. Quum enim tam accurate sacram stolam descripserit Roberti ut tot computationes instituerit de ea, dubitari nequit quin, sicut latitudinem, ita et longitudinem illius distincte indicarit: quumque inde ab anno 1621 non cessarit sacræ stolæ in eadem praxi incidendi continuus usus, si comparemus longitudinem qualis fuit tempore Roberti cum hodierna, nulla opera certiores jam nos fieri licet num et quantum decreverit. Optime quidem. Nec hoc fugere potuit ipsum Roberti et Andaginenses. Et certe duorum vel trium seculorum intervallo opus non erat ad hanc demonstrationem conficiendam. Abunde satis erat decennium unum, et hujus exordio coram testibus certæ auctoritatis stolam dimetiri ejusque mensuram authentico instrumento consignare atque eo elapso iterum coram eisdem vel aliis non inferioris notæ idem præstare. Itaque non parum obstupesces ubi audieris Roberti, postquam quam lata esset stola non semel appositis lineis significarat, ita pergentem* (2) : Longitudinem forte malis cognoscere. Frustra es. Nam neque cognosci potest quænam fuerit, cum aliquid sit demtum; neque æquum est quærere quæ jam sit: tum quod in dies ali- E quid dematur ac sic nihil certi constitui possit, tum etiam quod genuinorum Ecclesiæ filiorum ea est modestia ut hæc talia non nimis curiose scrutari soleant. Ea modestia in hoc quoque nostro negotio apparet. In volumen stola coacta est, sic satis magnum ut ejusmodi materiæ, tenuis inquam textus byssini, facile credas aliquot ulnas inibi sinuari. Sed explicari non solet, multo etiam minus ulna aut mensuræ quodvis genus applicari. Itaque mitte, sodes, quæstionem illam de longitudine.

suspicione vituperandæ dissimulationis,

neglecta ratione quæ ad veritatem rei manifestandam imprimis idonea erat,

74. *Non possum hoc loco non vehementer indignari adversus subdolam illam sive ipsius Roberti sive potius monachorum Andaginensium agendi rationem, adeo abhorrentem a sanctæ sedis et episcoporum singulorum sollicitudine et districto examine in perpendendis omnibus adjunctis unde quid vere contigerit circa miracula ipsorum approbationi subjecta demonstrari queat. Nec potest non valde ridicula apparere tanta illa erga sacram stolam affectata reverentia ut omnino eam explicari nollent vel quodvis genus mensuræ ei applicari, quum tamen quotannis eamdem attrectarent et probabilissime explicarent ad particulam ali-* F *quam ex ea præscindendam. Unde nec abstinere possum a judicando neque ipsos adeo confisos esse assertione sua de perenni stolæ integritate quin timerent ne accuratiori disquisitione ea a vero aliena reperiretur. Ac tandem necessario ad hanc conclusionem deducimur, ut omnino fide indignam existimemus opinionem illam vulgarem quam adeo celebravit Roberti cum Andaginensibus suis.*

§ VIII. De clave S. Huberti.

Clavis illa ex earum genere esse videtur quas, inclusa limatura vel fragmento catenarum S. Petri.

Hanc materiam ita tractarunt venerabiles viri Fr. Bock et M. Willemsen in præclaro suo libro de Sacro thesauro ecclesiarum S. Servatii et B. M. V. Trajecti ad Mosam (3) *ut quid præterea de illa dicamus nihil habeamus. Unde satis erit quæ ipsi protulerunt* (4), *hic brevi compendio latine reddita exhibere. Itaque dubium esse nequit quin illa clavis, quæ nunc in ecclesia Sanctæ Crucis Leodii asservatur, ex earum sit genere de quibus*

(1) Pag. 381. — (2) Pag. 366. — (3) *Antiquités sacrées conservées dans les anciennes collégiales de S. Servais et de Notre-Dame à Maestricht*, Édition française Maestricht 1873. — (4) Op. cit., pp. 53-58, 69-73.

Baronius :

AUCTORE C. D. S.

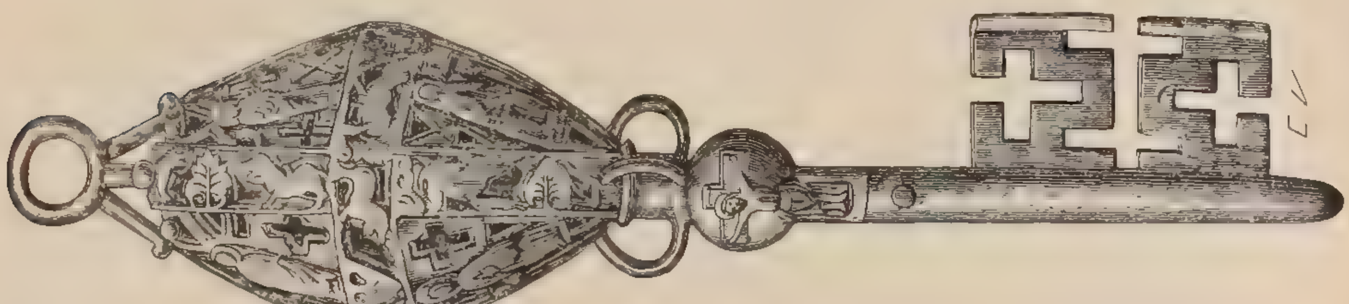
Baronius : De limatura, *inquit, (vel etiam exiguis segmentis)* catenarum Petri pro ingenti munere ad reges et principes, aliosque viros primarios de Dei Ecclesia bene meritos, a Romano Pontifice mitti solita, quam plurimæ epistolæ S. Gregorii fidem faciunt. Moris enim erat eam includere aureæ *(vel æreæ)* clavi, ab altari Petri apostoli acceptæ *(quare* claves S. Petri *vel* claves confessionis *appellari solebant),* et ad absentes transmittere : hi vero ad quos ea mittebatur, religiose accipientes, eam suspendebant de collo, ut apostoli muniti præsidio, a malis imminentibus tuti essent (1).

ad viros principes dono mittere solebant summi pontifices,

76. *Aliqua testimonia ad id comprobandum distinctius indicemus. Itaque S. Gregorius M., ad Andream quemdam illustrem virum scribens :* Sacratissimam clavem, *ait*, a sancti Petri apostoli corpore vobis transmisi, quæ super ægros multis solet miraculis coruscare : nam etiam de ejus catenis interius habetur. Eædem igitur catenæ, quæ illa sancta colla tenuerunt, suspensæ colla vestra sanctificent (2). *Similia referunt et aliæ epistolæ ejusdem pontificis non paucæ* (3). *Hujus-* B *modi claves etiam missas legimus, post medium seculum VI a S. Vitaliano R. P. ad Oswii, Northumbrorum in Anglia regis, uxorem :* Nam et conjugi vestræ, nostræ spirituali filiæ, direximus per præfatos gerulos crucem clavem auream habentem de sacratissimis vinculis beatorum D apostolorum Petri et Pauli (4); *anno 741, a S. Gregorio III ad Carolum Martellum :* Eo tempore bis a Roma sede sancti Petri apostoli beatus papa Gregorius claves venerandi sepulcri, cum vinculis sancti Petri ... memorato principi destinavit (5); *anno 796, a S. Leone III ad Carolum M. :* Misit *(Leo)* legatos cum muneribus ad regem : claves etiam confessionis S. Petri (6); *anno 1079, a S. Gregorio VII ad Alphonsum regem Castellæ :* Ex more sanctorum misimus vobis claviculam auream, in qua de catenis beati Petri benedictio continetur (7).

quales duæ tantum adhuc servatæ sunt, Trajectensis et Leodiensis;

77. *Quæ quum certissimis testimoniis constent, jure mirantur prædicti scriptores nullas jam illarum clavium nunc superesse præter duas, quarum altera, S. Servatio, ut fertur, data, servatur Trajecti ad Mosam in ecclesia cathedrali, cujus effigiem repræsentarunt majores nostri ad diem 29 junii* (8); *alteram, de qua paulo distinctius hic nobis agendum,* S. Huberti, *olim habuit ecclesia Sancti Petri, nunc autem ecclesia Sanctæ Crucis Leodii, ubi ante paucos annos licuit nobis eam commode inspicere atque ita prorsus certiores fieri* E *quam accurate et fideliter a cl. vv. Bock et Willemsem sit expressa et descripta. Hanc effigiem et descriptionem jam oculis legentium subjicimus.*

hujus posterioris descriptio.

78. *Clavem Trajectensem primo statim aspectu apparet et materiæ ac fusuræ genere et sculpturæ artificis longe præstare Leodiensi. Cujus rei facile ratio redditur, quod scilicet extremo seculo VII barbaris jam diu in occidente dominantibus, minus* C *periti artifices harum rerum reperiebantur quam seculo IV, Romano imperio adhuc florente. Jam ut in clave* S. Huberti *sistamus, longitudine hæc ad 373 millimetra patet. Manubrium, cujus diameter est millimetrorum 82, quatuor laminis, quæ foliorum et animalium figuris decoratæ sunt, a summo ad infimum decurrentibus et una simili lamina secundum totum orbem in transversum ducta, singulis 18 millimetra latis, in octo loculos triangulos est divisa. Horum quatuor superiores effigiem singuli exhibent S. Petri volumen dextera gestantis, inferiores vero* Majestatem Dei *repræsentant seu effigiem Salvatoris arcui cælesti insidentis, capite nimbo circumcincto, manu dextera benedicentis ritu elevata, sinistra librum vitæ clausum tenente. Porro inter omnes istas figuras interstitia patent, in trianguli et crucis forma, per quæ cernitur inclusum interius fragmentum catenæ S. Petri, octodecim fere millimetra patens, quod et clave concussa metalli sonum reddit. Denique supra manubrium eminet anulus quatuor virgulis ipsi affixus, et infra quatuor anuli dimidiati, qui omnes manifeste funi vel catenulæ inserendæ affecti sunt. Pars inferior totius clavis, inde ab effigie crucifixi infra manubrium affixa, et hæc ipsa effigies* F *non ejusdem cum parte superiori materiæ et artificii esse percipiuntur et huic adjectu (quod constat et ex clavulo sub crucifixo eminente) seculo XIII primum videntur, postquam, ut conjicere licet, opus antiquius consumptum fuisset in magno illo incendio anni 1183, quo ecclesia Sancti Petri simul cum basilica Sancti Lamberti deflagravit* (9).

§ IX. De ceteris reliquiis S. Huberti.

Aliæ reliquiæ asservatæ ad Sancti Huberti,

R*evertamur jam ad ceteras res quæ* S. Huberto, *dum in vivis erat, usui fuisse feruntur et ideo cum veneratione in ecclesiarum sacris thesauris asservantur. Harum præcipuas, in thesauraria antiquæ basilicæ Andaginensis seu Sancti Huberti*

(1) Not. ad Martyrol. Rom., ad d. 1 Augusti. — (2) Greg M. Epist., lib. I, ep. 30 (P. L., tom. LXXVII, p. 483). — (3) Epist. lib. I. 26, 31; lib. III. 48; lib. VI. 6; lib. VII. 26, 28; lib. VIII. 35; lib. IX. 52, 122; lib. XI. 14; lib. XII. 7; etc. — (4) Apud Bedam, *H. E.*, lib. III, cap. 29 *(Mon. Brit. Hist.*, p. 208). — (5) Fredegarii Chron. Contin. III (P. L., tom. LXXI, p. 680). — (6) Annales Tiliani *(Mon. Germ. Hist.*, tom. I, p. 222). — (7) Gregorii VII Epist. lib. VI, ep. 7 (P. L., tom. CXLVII, p. 550). — (8) Tom. V Junii, p. 453. — (9) Cfr. supra, pag. 800, annot. *b*, et pag. 805, annot. *a*.

repositas

A *repositas, supra indicavimus* (1) : *quas jam paulo fusius describendi locus hic est. Itaque hic videre est cornu seu buccinam eburneam, qualem olim adhibere solebant viri nobiles in venatione exercenda, laminis æreis vestitam, cujus longitudo ad centimetra 53 porrigitur; pedum pastorale vel potius ejus summitatem, item eburneam, voluta constantem et toro cui hæc inserta est : torus is quatuor crucibus, quas vocant græcas, æqualiter circa orbem dispositis ornatus est, voluta autem orbiculata, diametro centimetrorum undecim, terminatur effigie capitis animalis, quod genus ornamenti non raro in antiquis pedis pastoralibus conspicitur* (2) ; *denique fragmentum pectinis eburnei, cujus etiam usus erat liturgicus* (3), *duodecim centimetra latum, ac partem sandalii.*

cornu venatorium Vuræ Ducum

80. *Vuræ Ducum etiam servatur cornu, quo* S. Hubertum *in venando usum ferunt.* Eburneum videtur magis quam in alicujus animalis fronte natum : neque est velut torno concinnatum, ut cornua assolent, sed angulos habet plurimos a summo ad imum perpetuo ductu procurrentes. *Ita superiori seculo P. Willemaers, parochus in Vura Ducum* (4), *qui et cornu illud multis miraculis celebre ait. At nullum documentum profert unde quam antiquum idem sit definire liceat. Nec improbabile videtur illud idem esse cum eo quod anno 1595 servabatur in armario palatii principalis Bruxellis* (5), *et forte simul cum reliquiis corporis* S. Huberti (6) *ab Isabella archiduce ecclesiæ Vuranæ donatum est.*

et alterum Podii in Gallia.

81. *Aliud præterea cornu exhibetur in civitate Podio in Gallia, quod, si fides sit traditioni locali,* S. Huberti *fuerit, et antiquitus repositum erat in thesauro ecclesiæ cathedralis Podiensis. Tempore autem perturbationis gallicæ extremo seculo XVIII a quodam illius ecclesiæ canonico, cui nomen d'Authier de Saint-Sauveur, impiorum injuriis subtractum, ab eodem postea dono datum fuit museo civitatis publico* (7).

B

SECTIO SECUNDA.

E

DE PRÆSERVATIONE A RABIEI MORBO PER S. HUBERTI PATROCINIUM PROCURATA.

§ I. Describitur ritus incisionis et novemdialis observationis, ab episcopo Leodiensi et doctoribus Lovaniensibus approbatæ.

Ad impetrandam vulneratis a cane rabido sanitatem

82. *Præcipue celebris est antiqua ecclesia Andaginensis, nunc Sancti Huberti, quod nomen etiam ipsum oppidum accepit, concursu eorum qui, morsibus canum rabidorum læsi, illuc confugiunt ad præservationem ab horrendo rabiei morbo per* S. Huberti *patrocinium impetrandam. De cujus morbi natura, signis et remediis naturalibus* (8) *agendi hic locus non videtur, quod aut ad rem nostram minus pertinent aut, quatenus pertinent, vel nimis incerta sunt, peritissimis medicis aliis alia* C *asserentibus (e. g. circa numerum eorum qui ex hoc morbo moriuntur), vel ita vulgo cognita ut ea fuse exponere omnino supervacaneum appareat. Itaque de sola curatione dicemus quæ ad Sancti Huberti adhiberi solet. Hæc autem præcipue versatur in levi frontis incisione et particulæ e sacra stola loco inciso insertione, ac præterea in observantiis nonnullis per novem dies peragendis.*

inseritur eorum fronti sacræ stolæ particula

83. *Ritum incisionis, a se probe perspectum, ita describit Roberti* (9) : Canis rabidus, aut alioqui aliud animal, dentem unguemve sani hominis corpori fortuito imprimit, cruoremque inde elicit. Qui sic vulneratus est, gliscente per vulneris aditum maligno humore, nihil minus quod exspectet habet quam similem rabiem. Huic malo, quod ægerrime et rarissime a mere naturalibus causis remedium reperiri constat, a Deo petitur, interpositis sancti præsulis Huberti meritis precibusque... Ergo qui tantum malum jure timet... Andainum petit, infortunium aperit, remedium orat et facile impetrat. Altare est in dexteriore templi Sancti Huberti ala, extra chorum religiosorum et choro proximum; et propter altare, armarium, in quo capsellæ argenteæ inclusa sanctæ stolæ particula... Igitur accedente mane vulnerato quopiam et divi opem petente, jubetur sedere in parata ad id cathedra humiliore, ex adverso ipsius armarii, e quo capsella illa argentea depromitur. Tum sacerdotes duo (est fere prior e religiosis instituti S. Benedicti qui cum suo antistite ibi degunt, alter sacerdos alioqui secularis, quem peregrinorum sacellanum vocant) huic ministerio rite destinati, adsunt et negotio se accingunt. Alter, vulneratum a tergo accedens, ejus caput erigit et nonnihil resupinat. Tum, apposita fronti ejus sinistra, indice et medio digito diductis, pelliculam tendit, ne rugæ sectionem morentur; dextra vero aptatum ei rei cultellum frontis meditullio eatenus dumtaxat imprimit ut cutem modice elevet : cui alter alterius cultelli extremo minimum stolæ segmentum supponit, F quod cute tectum fronti perpetuum includitur. Tum linea fascia vulnusculum obligatur, quæ non nisi nono die exacto deponitur. Hæc ceremonia sectionis est.

et præscribitur ejus novemdialis observatio

84. *Porro traditur sectis formula observandæ novemdialis devotionis typis excusa vernaculo sermone, cujus antiquissimum, quod reperimus, exemplar latine descriptum est apud Adulphum Happart* (10) *hoc præmisso titulo :* Sequitur modus et assertio novenarii instituti peregrinorum Sancti Huberti juxta quem sacra stola muniti victitare debent, docens eumdem ritum pium et sanctum, divina et naturali ratione fulcitum, per præfatum domnum Adulphum Happart editum. *Prolixum scilicet commentarium* (11) *formulæ subjunxit Happart, quo demonstraret ritum, quem nonnulli jam eo tempore impugnabant, omni superstitionis aut alia suspicione carere. Formu-*

(1) Num. 63. — (2) Cfr. Martin et Cahier, *Mélanges d'archéologie*, tom. IV, p. 186. — (3) Cfr. F.-X. Krans, *Real-Encyklopädie der christlichen Alterthümer*, p. 87. — (4) *Hist. S. Huberti*, p. 45. — (5) Cfr. *Messager des sciences historiques en Belgique*, an. 1843, p. 336. — (6) Cfr. supra, num. 36. — (7) Gaidoz, *La rage et saint Hubert*, p. 66. — (8) De his videsis H. Bouley, *Conférence sur la rage* in periodico *Revue des cours scientifiques*, 30 avril et 7 mai 1870. — (9) *Hist. S. Hub.*, p. 487. — (10) Cod. Leod. 18, al. 229, fol. 44v. — (11) Ibid., fol. 44v-52.

lam

AUCTORE C. D. S.

Iam ipsam hic descripsisse satis erit, quam secundum morem postea receptum in decem articulos distribuimus. Sic itaque concepta est :

Quicumque læsus fuerit ab animali rabido et cupit sibi de remedio salutari provideri per incisionem sanctissimæ stolæ gloriosi præsulis Huberti,

I. Ante omnia confiteatur et novem diebus communicet.

II. Dormiat solus in linteaminibus mundis, in quibus post lotionem nemo dormivit, aut vestitus dormiat.

III. Bibat vinum rubrum, album vel claretum aqua mixtum, vel aquam puram (1).

IV. Comedat de omni pane sicut communiter fit ubique.

V. Comedat carnes gallinarum, caponum, aprorum castratorum, dummodo annum habuerint, et non alias. Etiam potest comedere omnes pisces squammas habentes, ut sunt haleces, carpiones, et ova dura : et omnia cibaria prædicta debet sumere frigida et non aliter.

B VI. Bibat solus, tenendo caput erectum bibendo.

VII. Non pectinet caput suum quadraginta diebus a die incisionis; reliqua prædicta non servabit nisi novem diebus.

VIII. Item, si contingat hujusmodi hominem iterum lædi a rabida bestia, non revertitur ad locum hunc, sed prædictam abstinentiam tribus diebus servabit; et sic confidens in Deo et famulo ejus beatissimo Huberto, securus erit.

IX. Itemque, decimo die deponet peplum ministerio sacerdotis, qui comburat illud in ecclesia super piscinam.

X. Item, festivabit singulis annis festum beatissimi Huberti, quod tertio die novembris celebratur.

cujus observationis leges approbarunt

85. *Observationes istas quum non pauci, inter quos doctores theologiæ et medicinæ Academiæ Parisiensis, sugillassent et damnassent quasi superstitiosas* (2), *procurarunt Andaginenses ut a viris scientiæ et dignitatis nomine præstantioribus approbarentur, et hujusmodi secunda testimonia impetrarunt a quibusdam in celebri Academia Lovaniensi doctoribus et professoribus et ab ordinario Leodiensi. Quæ testimonia jam legentium* C *oculis subjicimus, tria priora ex gallico latine reddita, quartum ex ipso originali documento in archivo publico Arlunensi adhuc asservato. Sic igitur habent.*

doctores theologiæ Lovanienses quinque,

86. Judicium doctorum theologiæ Lovaniensium (3). — Visis et examinatis cæremoniis et articulis novenæ quæ observanda proponitur iis qui incisionem sacræ stolæ præclari sancti Huberti acceperunt, cum commentario subjuncto, et postquam rite comperimus antiquum usum illius novenæ, quam hactenus observarunt tot homines docti et pii omnis conditionis, tam seculares quam regulares, nos infrascripti, doctores sacræ theologiæ in Academia Lovaniensi, declaramus nihil causæ nobis occurrere cur aliquibus spiritibus malignis tanta mirabilia quæ nonnisi augendæ gloriæ Dei conferunt, quippe qui laudatur et agnoscitur primarius auctor, cujus bonitas tam insignes benedictiones in nos profundit intercedente præclaro sancto Huberto. Declaratio autem articulis adjuncta et ipsa magis nos movet D ne dictam novenam ut superstitiosam reprobemus. In quorum fidem subscripsimus præsenti instrumento die 6 septembris 1690.

G. Huigens. H. Charneux.
J. L. Hennebel.
F. Lamb. Ledrou, S. T. D. et Prof.
M. Steyeris, S. T. D. et Prof.

examinatores synodales Leodienses,

87. Judicium examinatorum synodalium episcopatus Leodiensis (4). — Eadem sentimus quæ supra leguntur, quum præsertim in declaratione primi articuli de confessione et communione per novem continuos dies significetur illud relinquendum esse judicio sapientis et prudentis confessarii. Datum Leodii die 22 septembris 1690.

Theodardus Cochet, Exam. Synod.
Joannes Lebeau. Hen. Denys, Exam. Synod.
Ph. Ferd. Cuvelier, Exam. Synod.

doctores medicinæ Lovanienses tres

88. Judicium doctorum medicinæ Lovaniensium (5). — Nos infrascripti, doctores et professores facultatis medicæ in Academia Lovaniensi, vidimus et examinavimus formam et rationem observandi novenam sancti Huberti præscriptam in hac chartula decem articulis. Horum primus et octavus *(qui supra num. 84 sub num. X legitur)* spectant ad conscientiæ rectores, decimus vero *(qui est de facultate concedendi inducias nec inter decem superius recitatos continetur)* (6) pendet ex privilegio miraculoso quod Deo placuit conferre per intercessionem præclari sancti Huberti. Quod autem attinet ad reliquos articulos septem, quibus definitur diæta et cautio observandæ iis qui dicto miraculoso privilegio præservari et sanari volunt a funestis et horrendis rabiei effectibus, nequaquam superstitiosi sunt, sed, quod demonstrare parati sumus, normis et principiis medicæ artis consonant. Actum Lovanii die 17 junii 1691.

L. Peters, Medic. Doct. et Prof.
N. Somers, M. D. et Prof. Primarius.
Renault, M. D. et Prof. Regius.

89. *Ante judicium modo citatum doctorum medicinæ editum erat judicium Joannis Ludovici van Elderen, episcopi Leodiensis, quod ex originali exemplari* (7) *hic describimus :* F

et Leodiensis episcopus ;

Joannes Ludovicus, Dei gratia Episcopus et Princeps Leodiensis, Dux Bulloniensis, Marchio Franchimontensis, Comes Lossensis, Hornensis, etc. Audito Judicio Examinatorum nostrorum Synodalium circa Articulos in decursu novem dierum (vulgo Neuvaine) qui apud Divi Huberti in Arduenna peragitur observari solitos et eorumdem articulorum expositionem; omnino persuasum Nobis fuit, sicut antehac fuerat, illa mira quæ ibidem a tot sæculis conspiciuntur, nequaquam superstitioni vel salutis hominum hosti adscribenda, quin potius virtuti Dei volentis merita magni Huberti omnibus palam facere. Præterea lubenter intelleximus in dicta expositione determinationem confessionum communionumque sub præfato decursu novem dierum sibi succedentium judicio prudentis Confessarii relictam esse, tum omnes alios articulos juxta dictam expositionem spiritum pœnitentiæ instillare,

(1) In cod. pro his duabus vocibus *aquam puram* legitur iterum hoc loco *aqua mixtum*, quod manifeste est mendum exscriptoris, ut patet ex commentario subsequente, ubi recte positæ sunt voces *aquam puram*. — (2) Cfr. § seq. — (3) Apud Cælestinum De Jong, *Histoire de S. Hubert* (Paris-Liège 1737), p. 143. — (4) Ibid., p. 144. — (5) Ibid. — (6) Cfr. infra, num. 131 et § IV. — (7) Archiv. Arlun., Fonds St-Hubert, layette 68, liasse F.

denique

A denique cautionem justam docere : ac propterea judicamus secure, citra omnem superstitionem dictum novem dierum exercitium peragi posse. Datum in civitate nostra Leodiensi, sub signatura Vicarii nostri in spiritualibus generalis et sigillo nostro solito hac quarta octobris 1690.

Cornelius Faes,
Vicarius generalis Leodiensis.

Hen. Martini.

non tamen id constat de romanis pontificibus.

90. *Subjungit Cælestinus De Jong* (1) *in dubium revocari non posse a Paulo papa V et quibusdam prædecessoribus et successoribus ejus, ac postea ab Innocentio XI novenam solemnissime approbatam fuisse bullis in hanc ipsam rem datis. At ubinam istæ bullæ reperiri possint non indicavit. Certe non in Bullario Romano neque inter tam multa documenta quæ ex Andaginensi monasterio allata nunc asservantur in archivo Arlunensi. Quodque majus est, nihil de iis bullis novit Joannes Roberti, qui librum suum de* S. Huberto *edidit anno 1621, id est ipso anno obitus Pauli V et cui sane bullam* B *hujus pontificis, si vere extitisset, ab Andaginensibus dissimulatam aut indignam visam quam lectoribus communicaret supponere non licet, quippe qui tanto studio quæcumque ad laudem sancti et ad commendationem cœnobii Andaginensis facere possent, et singillatim diplomata a summis pontificibus pro illo cœnobio data* (2), *tanto studio collegerit.*

§ II. De antiquitate ac perpetuitate observationum Hubertinarum, et de quibusdam singularibus sanationibus.

Non ab ipso S. Huberto,

O*bservationum illarum institutionem ipsi* S. Huberto *forte adscribendam esse innuunt nonnulli scriptores recentiores* (3). *Id autem eo minus credibile nobis videtur quod neque statim post translationem sacrarum illius exuviarum Andagium, ut iidem opinantur post Roberti* (4), *eas usurpari cœpisse existimamus. Etenim toto libro primo miraculorum, conscripto, ut videtur, circa* C *annum 850* (5), *præter sanationes cæcorum et contractorum seu paralyticorum, quales passim in hujusmodi documentis occurrere solent, et tempestatum immanitatem cohibitam, nulla omnino mentio fit alicujus præservationis a rabie, quam præservationem scriptor illius libri prætermissurus fuisse profecto judicari nequit, si adeo singulari privilegio jam eo tempore locus celebris fuisset.*

sed paulo post translationem corporis ejus Andagium

92. *Attamen non ita diu post incepisse illum usum, liquido demonstratur ex libro secundo miraculorum, qui conscriptus est extremo seculo XI* (6). *Ubi scilicet his verbis exorditur scriptor narrationem miraculi quod forte seculo IX extremo vel certe X medio innectendum est :* Villa quæ dicitur Luisceia monasterio satis est contigua. Hujus quidam procurator, morsu rabidi lupi infectus, dum sibi inesse sentiret mortis periculum, ad sancti confugit auxilium... Est enim in eo loco certissima salus hujus horrendi discriminis, si adsit vera fides periclitantis et observetur dictata conditio collatæ sanitatis. Auro igitur sacratæ stolæ capiti periclitantis de more insito et se observandi ordine dictato, domum rediit (7). *En itaque non solum incisionis, sed et observationum adjectarum formulæ disertissima mentio.*

AUCTORE C. D. S.

instituti videntur

93. *Altera similis indicatio legitur in eodem libro paulo inferius, ubi refertur sanatio viri nobilis, quæ contigit circa medium seculum XI. Nimirum* Quidam nobilis et potens, Josbertus de Castro Marla,... rabidi canis morsu attrectatus, ex consuetudine evadendi periculi venit ad monasterium; et ibi incisus, ejusdemque incisionis observantiam edoctus, ad sua securus rediit (8).

ritus incisionis et novenæ.

94. *Ad idem fere tempus referendum est quod legitur in* Cantatorio *seu Chronico Sancti Huberti, num. 19, al. 27 :* Adeladis comitissa Aræleonis fuerat filia nobilissima ducis Theoderici... Hujus quidam cubicularius, a rabido cane morsus et infectus, solum quod supererat ei remedium salutis, ad beati Huberti patrocinium confugit. Ejus enim apud Deum meritis habetur in loco eodem singulare privilegium probatæ virtutis, ut si quis infectus morsu rabidi canis aut lupi aut E cujuscumque insani pecoris, illo confugiens incisus fuerit ritumque ejusdem incisionis servaverit, sine dubio evadit periculum certissimæ mortis (9). *Neque pigebit hic præterea exscribere quæ subjungit auctor* Cantatorii, *demonstrans quam certa fides esset de necessitate simul et efficacia confugii ad Sancti Huberti antequam rabiei signa adessent :* Et ut per excessum vera probemus esse quæ dicimus, vidimus ipsi nostris temporibus duos juvenes de pago Hasbanico, qui infecti a quodam cane rabido, ne ad meritum beati Huberti confugerent seducti sunt a quodam presbytero : promisit vero eis quibusdam incantationibus et medicamentis certitudinem sanitatis, acceptoque inde commodo, fecit eos persistere domi, confugientibus aliis ad ecclesiam beati Huberti, qui videlicet ab eodem cane fuerant infecti. Quibus sanis redeuntibus, prædicti juvenes furiis et doloribus vexati cœperunt insanire, ut lupi ululare, ut canes latrare, vixque ad monasterium deducti et ibi mortui, videntibus et audientibus incusserunt metum maximi horroris.

Numerus incisorum (ab anno 1806 ad annum 1868

95. *Deinceps totius medii ævi decursu perseverasse consuetudinem recurrendi ad Sancti Huberti ad avertendum rabiei periculum, secundum traditiones Andaginensis cœnobii affirmarunt ante medium seculum XVI Adulphus Happart et ineunte seculo XVII Joannes Roberti. Attamen nulla reperire potui documenta coæva ubi sanationes quæ ante medium seculum XVI impetratæ sint commemorentur, quamquam multam diligentiam posui in inspiciendo et perscrutando archivum quod olim fuit monasterii Andaginensis, nunc autem in archivo publico Arluni asservatur. Neque etiam in ipso oppido et ecclesia Sancti Huberti in ulla hujusmodi documenta incidere contigit, sed solummodo quatuor ingentes commentariorum libros vidi ubi referuntur nomina eorum qui confraternitati* S. Huberti *ibidem adscripti sunt ab anno 1653 ad annum 1869, in quorum primo illa series deducitur usque ad annum 1714; secundo, aliis intermediis deficientibus, ab anno 1808 ad annum 1831; tertio et quarto, ab anno 1838 ad annum 1869. Præterea alios duos ejusmodi*

(1) *Supplément à la Vie de S. Hubert*, p. 113. — (2) Pag. 459 sqq. — (3) Deschamps, *La Sainte Étole vengée*, cit. ap. Hallet, *La rage conjurée*, etc., p. 23. — (4) Cfr. supra, num. 70. — (5) Cfr. Comm. præv., num. 23. — (6) Cfr. ibid., num. 24. — (7) Mirac. lib. II, num. 14. — (8) Ibid., num. 21. — (9) *Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. VIII, p. 578.

AUCTORE C. D. S.

libros commode perlustrare licuit, ubi nominatim fere recensiti sunt quicumque secundum institutum ordinem incisi a die 12 octobris anni 1806 usque ad diem 17 novembris anni 1868. Horum primus terminatur ad diem 1 maii anni 1827, alter vero recensionem exorditur a die 6 ejusdem mensis et D *anni. Gratum me facturum credo legentibus si indicavero hoc loco quotnam singulis annis et mensibus incisi in his commentariis signati sint. Id vero exhibet sequens tabella :*

ANNO	JAN.	FEB.	MART.	APR.	MAI.	JUN.	JUL.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	SUMMA
1806										10	14	3	27
1807	3	10	9	22	102	45	3	12	16	7	10	6	245
1808	12	7	15	12	86	28	22	6	19	13	20	6	246
1809	12	11	19	27	76	14	14	16	7	19	15	6	236
1810	8	30	16	12	32	104	7	10	14	28	17	18	298
1811	4	4	94	50	330	77	52	20	35	85	18	9	778
1812	4	10	20	26	181	26	25	11	12	8	18	22	373
1813	22	6	13	16	32	76	18	7	9	7	6	5	217
1814	5	1	10	28	111	64	34	28	7	9	9	15	321
1815	6	7	10	3	60	14	10	3	11	10	3	4	141
B 1816	7	9	10	11	*circa* 76	16	3	3	0	0	1	2	138 E
1817	1	0	1	5	17	1	1	0	1	2	0	7	36
1818	0	0	0	3	2	5	4	22	11	6	10	8	71
1819	8	11	10	22	70	10	7	8	9	9	3	4	171
1820	3	6	2	5	10	11	6	3	5	6	11	3	71
1821	3	5	5	13	22	64	6	12	7	5	4	3	149
1822	5	3	9	7	50	10	3	25	0	6	4	7	129
1823	3	7	4	7	34	16	10	21	12	5	14	6	139
1824	11	6	13	11	18	23	12	14	10	4	6	17	145
1825	15	8	12	12	35	15	13	5	9	18	17	8	167
1826	6	15	6	18	14	12	8	16	12	11	9	8	135
1827	1	3	11	18	10	15	8	7	7	2	3	1	86
1828	3	6	6	5	17	17	10	1	11	7	9	2	94
1829	0	2	2	1	19	6	6	6	3	4	4	3	56
1830	5	7	7	2	11	12	7	2	4	6	0	1	64
1831	0	1	1	5	0	14	3	2	2	6	2	6	42
C 1832	3	4	2	5	6	5	2	4	1	2	1	16	51 F
1833	0	0	1	6	8	5	2	4	1	6	3	4	40
1834	9	4	1	5	15	6	4	7	6	6	5	2	70
1835	9	3	1	8	21	11	4	2	10	6	4	5	82
1836	5	2	3	4	22	6	2	2	3	8	9	2	68
1837	1	9	11	2	51	12	20	2	3	7	2	6	126
1838	7	2	10	6	38	22	19	7	4	3	8	3	129
1839	5	18	17	10	48	14	6	8	7	4	8	9	153
1840	8	16	10	5	14	33	8	5	10	5	8	5	127
1841	0	3	9	10	63	14	5	11	4	5	8	6	138
1842	3	7	5	11	39	6	8	5	9	6	3	7	109
1843	1	8	3	10	23	5	6	4	2	3	4	7	76
1844	3	2	1	1	27	3	6	1	6	2	7	2	61
1845	3	1	6	2	14	6	3	2	1	2	1	1	42
1846	1	2	7	3	19	1	3	3	4	1	6	0	47
1847	2	2	2	1	11	2	2	1	0	2	4	0	29
1848	4	1	1	1	3	24	3	6	6	3	1	3	56

ANNO

ANNO	JAN.	FEB.	MART.	APR.	MAI.	JUN.	JUL.	AUG.	SEPT.	OCT.	NOV.	DEC.	SUMMA
1849	0	2	5	0	6	2	2	1	1	0	5	0	24
1850	1	1	3	0	19	2	4	2	2	2	3	2	41
1851	0	2	5	3	5	15	3	4	5	4	6	2	54
1852	2	2	0	6	21	4	4	1	2	0	1	3	46
1853	1	0	0	1	6	0	1	4	2	1	1	2	19
1854	1	1	3	2	16	4	3	0	3	2	3	1	39
1855	1	2	0	2	11	3	2	2	2	13	1	0	39
1856	4	5	5	5	26	1	4	4	0	1	0	0	55
1857	2	2	4	3	11	7	5	2	1	2	3	2	44
1858	0	2	3	7	11	3	3	0	4	0	3	3	39
1859	2	3	0	0	0	5	2	0	4	1	2	2	21
1860	3	2	0	2	9	4	3	2	1	1	1	2	30
1861	0	0	1	1	10	6	1	10	3	4	3	1	40
1862	0	3	2	2	4	40	2	5	4	6	0	4	72
1863	1	3	2	0	18	3	1	3	2	7	3	3	46
1864	0	0	2	5	8	1	7	1	3	1	0	0	28
1865	0	1	3	6	0	3	2	1	0	1	2	0	19
1866	0	0	1	5	1	6	6	6	5	2	9	1	42
1867	0	8	6	6	2	15	11	4	16	30	23	14	135
1868	19	14	18	25	17	15	12	11	14	3			148

Et quædam notata circa eosdem.

96. *Quod si quis requisierit quatenus constet omnes illos qui in prædictis commentariis incisi indicantur, et vere ab animali rabido morsos esse et observato ritu incisionis et novenæ a rabie præservatos, ingenue fatendum est nulla fere diserta testimonia de utraque re haberi præter brevissimas quasdam notas, fere gallice conceptas, quas subinde singularibus nominibus adscripsit sacerdos incidendi ministerio præpositus et hic etiam latine redditas subjungere visum est. Hæc itaque in citatis libris adnotata leguntur :*

Ad d. 3 martii 1807 : Hydrophobia absumptus, ex contemptu.

Ad d. 21 junii 1807 : Iterum morsus et hydrophobia absumptus.

Ad d. 10 martii 1808 : Hydrophobia absumptus, ex vehementibus iræ motibus.

Ad d. 17 martii 1808 : Hydrophobia absumptus, ex contemptu.

Ad d. 5 junii 1810 : Hydrophobia absumptus.

Ad d. 2 maii 1811 : Hi quatuor a lupo rabido morsi fuerant.

Ad d. 14 maii 1811 : Morsus a lupo rabido.

Ad d. 11 junii 1811 : Morsus a lupo; mortuus, sed quiete.

Ad d. 29 junii 1811 : Morsus a lupo rabido.

Ad d. 3 aug. 1811 : Aderat contemptus; mortua.

Ad d. 27 nov. 1812 : Ubi prædictus Nicolaus Victor Raulx morsus fuit a lupo rabido in oppido Bario Ducis, alii triginta duo simul cum eo læsi fuerunt. Ex quibus tres dumtaxat ad Sancti Huberti venerunt et sanati sunt; reliqui omnes rabidi mortui sunt. — Ad honorandum præclarum nostrum sanctum, filius prædicti sanati venit in gratiarum actionem ad Sancti Huberti et præsenti notæ subscripsit.

Ad Sancti Huberti, die 11 augusti 1841.
GILLET, eleemosynarius. J.-B. RAULX.

Ad d. 6 aug. 1813, post num. 2363, quo indicatur quotnam incisi fuissent a die 12 octobris anni 1806, sequitur : Nota : horum 2363, forte nec tertia pars incidendi erant. Nimia facilitas incidendi auget timores et pericula. GRANDFILS.

Ad d. 2 aug. 1816 : Mortuus est. An ex vulnere suo ? Ob incuriam in observando novenam ? Quod in venando nimis incaluerat infra novenam ? Ob nimiam confidentiam, humanam dico ? Quod immoderate lusit metulis die decima, ubi fascia ex ejus fronte soluta est ?... Non in vanum irridetur Deus. GRANDFILS,
Parochus Eleemosynarius.

Ad d. 12 april. 1817 : Morsus a septennio.

Ad d. 5 maii 1818 : Sequuntur capitosi, qui noluerunt nostris judiciis vel judicio annuere. *Deinde, post recensita viginti novem nomina :* Nota. Inter hos 29, nullus, meo judicio, observatis circumstantiis rite et scrupulose examinatis, admittendus erat ad incisionis operationem; sed heu ! sunt tales homines, qui innitantur sententiæ suæ.

GRANDFILS, Pastor Eleemosynarius,
ut spero, pro ultimo anno.

Ad d. 29 maii 1818 : Natus annos 12 vel 15. Nimis juvenis ut capax sit confidentiæ, quæ adeo in hac re requiritur. Videbimus infra.

GDFILS.

Ad d. 25 april. 1829 : Mortua est trigesimo octavo die postquam hic incisa fuerat.

Ad d. 30 junii 1830 : Accepi litteras a Dno Parocho *(de Lagny)*, quibus certiorem me facit hanc personam bene valere, alteram vero, quæ ab eodem cane morsa fuerat et quæ huc non venit, miserabiliter mortuam esse. Die 3 sept. 1830. L. THILL.

Ad d. 31 janv. 1840 : Accepimus tres personas, incisas die 12 mensis novembris proxime præteriti.

AUCTORE C. D. S.

riti, optime valere, licet a cane, qui deinde agnitus est fuisse rabidus, ita læsæ fuerint ut vulnera vix nunc cicatrice obducta sint.

F. Harenne, eleemosynarius.

A d. 6 nov. 1840 : Prædictus Alexander ex rabie mortuus est quintodecimo post die, quum novenam suam non bene observasset et choreis interfuisset: alii *(duo)* ex Jamoigne, qui ab eodem cane morsi fuerant, convaluere.

Ad d. 22 sept. 1841 : Rabie absumptus paucis post diebus. Quasi invitus ad Sancti Huberti venerat et sine ulla fide.

Ad d. 9 oct. 1841 : Carolus iste hydrophobia absumptus est quintodecimo die postquam incisus fuerat, quum peragere noluisset quod ei fuerat præscriptum.

Ad d. 22 mart. 1868 : Hic ab homine rabido morsus fuerat; mortuus est.

Ad d. 26 mart. 1868 : Ab eodem homine morsi (cfr. ad d. 22 martii).

De sanatione filii

97. *Singulæ istæ notæ, ut patet, testimonii dumtaxat privati vim habent. Neque alia auctoritate* B *asseruntur paucæ sanationes quas singillatim descriptas reperimus. Nullam hujusmodi distincte memoratam offendi post seculum XI* (1) *usque ad finem seculi XVI. Quo tempore, scilicet circa annum 1561, ad Sancti Huberti ad periculum rabiei avertendum confugisse fertur filius quidam famosi hæresiarchæ Joannis Calvini. Rem ita refert Chapeaville* (2), *testem citans Bartholomæum Honorium, Ordinis Præmonstratensis theologum et poetam, qui Leodii obiit anno 1568 :* Sed et his diebus res memoratu digna ad D. Huberti Leodiensium titularis reliquias in Ardenna accidit, quam Bartholomæus Honorius Leodius, illius temporis poeta satis celebris, his versibus evulgavit.

Scis quid Calvinus sanctorum fecerit osor,
A cane cum rabido filius ictus erat?
Tentavit medicis illum sanare venenis,
Quæ Pedemontanus jussit Alexis emi.
Sed Deus hunc non est medicina passus abuti,
Ne quis ob hoc divos temneret hæreticus.
Namque opus invalidum Calvini reddidit, ut se
Per sanctos cuivis ferre probaret opem.
Ille itaque incassum sudans, est nocte coactus
Pignus in Ardennam mittere languidulum :
C Immortalis ubi numen se pandit Huberti,
Talia qui Christi vulnera curat ope.
Venit eo proles scelerati manca parentis,
Et supplex aras procidit ante sacras.
Quodque precabatur superos, erat, ut sibi vellent
E membris morbum pellere tabificum;
Neve sibi objicerent male sani dogmata patris,
Quæ modo per mundi climata nota forent :
Nam se cum stolido non consentire parente,
Velle sed in veteri relligione mori.
Hæc ubi fatus erat, sacra cum veste sacerdos
Prodiit, illius vulnera dira fovens.
Nec multos mansisse dies narratur ibidem
Quin fuerit dono sanus, Huberte, tuo.
Sparserat interea Calvinus in urbe Geneva
Saxonicas natum nuper adisse plagas :
Ille quidem dignus non qui luat a cane tali
Vindictam, sed quem Cerberus ipse voret.

Calvini hæresiarchæ,

98. *Similiter Silvester a Petra Sancta, Romanus, e Soc. Jesu, qui Cardinali Carafæ Nuntio Coloniensi a confessionibus erat, obiitque anno 1649 :* Notabile illud fuit, filium Calvini frustra expertum alia quævis amuleta, missum Geneva D Andainum ab impio et sacrilego parente, ut ibi ope sancti Huberti, a rabidi canis morsu curaretur : quemadmodum ille reipsa ibidem, abjurata simul hæresi, ab utraque, hoc est canina et calviniana, rabie convaluit. Exstant vero de ea re carmina Bartholomæi Honorii, poetæ illius ætatis (3). *Idemque ex traditione Andaginensi narrant Romualdus Hancar et alius quidam monachus Andaginensis, qui scripsit circa annum 1700* (4).

seu potius ejus privigni

99. *Opponunt alii Calvino unum tantum fuisse filium, qui et infans mortuus est* (5). *Attamen, quum peregrinatio illa cujusdam filii Calvini a pluribus affirmetur testibus coævis vel supparibus, et ipso tempore quo instituta fertur, Leodii, carmine publice edito, celebrata sit, facile conjicere licet cum r. v. Francisco Hallet* (6), *hic agi de filio quem Ideletta de Buriis, Calvini hæresiarchæ uxor, habuit ex priore matrimonio : quippe quam viduam duxit Calvinus, quum plures liberos ea suscepisset ex priori viro, nomine Stordeur* (7).

De numero incisorum exordio seculi XVII et de sanatione instrumentis publicis.

100. *Quod spectat ad seculum XVII, quædam circa numerum incisorum et prolixam narrationem ex instrumento manu notarii publici confecto inveni in Historia inedita* S. Huberti, *quam circa annum 1700 gallice concinnavit quidam monachus Andaginensis* (8). *De incisorum numero :* Ex commentariorum libro, ubi inscribuntur incisi, *ait scriptor*, mille nongentos quinquaginta sex recensui qui quadriennii spatio incisi sunt, videlicet : anno 1618, quadringentos sexaginta; anno sequente, quingentos et quindecim; anno 1620, quingentos sexaginta tres; anno sequente, quingentos et novem; et ita porro, eodem fere numero singulis annis. *Miraculum vero sanationis ita refert instrumentum a notario publico perscriptum et ab eodem auctore suo libello insertum, quod e gallico latinum redditum hic exhibemus.*

Hac die, quæ est dies nona mensis julii anni 1623, coram subscripto notario in Sancti Huberti oppido habitante, et coram infra denominandis testibus, Philippus Vergotte oriundus ex Helchin, qui locus ultra Tornacum et hujus regionis episcopatum tribus leucis situs est, declaravit verum esse hieme anteacta die sancto Martino sacra læsum se esse tribus in locis, utroque scilicet brachio et manu sinistra, morsu canis rabidi, ita ut sanguis e vulneribus exiret. Qua re cum nonnihil terreretur, sequente die in suo vico missam celebrandam curavit in honorem Dei et F Domni sancti Huberti; neque tamen, donec opportunitatem habuit huc se conferendi, antea dilationem postulavit ab aliquo qui de stola sacra incisus accepisset; ipsi enim certo non constabat canem istum omnino rabidum fuisse. Licet autem postea compertum sit dictum canem vere rabidum esse atque alios quadraginta vel immo quinquaginta momordisse, ideoque esse necatum, neglexit tamen etiamtum dilationem adipisci atque ad Sancti Huberti venire. Quod cum sex vel septem hebdomadas egisset, jam se debilitatum valde atque ægrum sensit; videbatur enim sanguinem suum frigidum esse ac turbatum, ut nec edere nec bibere posset. Crevit demum malum ejus in tantum, ut sensibus omnino deficeretur. Quæ cum ita essent, parochus dicti oppidi et alius item, Sancti Genulphi parochus, qui cum nonnullis hominibus eum invisebant, consilium inierunt ut

(1) Supra. num. 94. — (2) *Gest. Pont. Leod.*, tom. III (Leodii 1616), p. 404. — (3) Cit. ap. Bayle, *Dict. hist.*, tom. II, p. 18, not. R ; inde ap. Hallet, *Un fils de Calvin à Saint-Hubert*, in Periodico *Précis Historiques* (an. 1870, p. 288). — (4) Cfr. Hallet, ibid., p. 284. — (5) Bayle, loc. cit., not. S — (6) Op. cit., p. 289. — (7) Cfr. Bayle, loc. cit. — (8) De qua infra, sect. III, § ult.

eum

AUCTORE C. D. S.

A eum vinculis constringerent, quem furor tunc temporis invaserat. Nocte igitur transacta, vinculis adstrictum quadrijugo plaustro imposuerunt atque alligarunt, atque ad abbatiam Flinensem duxerunt. Cum igitur secundum portas civitatis Tornacensis transirent, reverendissimus episcopus dicti loci atque comes de Hoogstraete, urbis præpositus, cum aliis quibusdam e civitate exierunt, ut illum viderent. Cumque ad dictam abbatiam Flinensem pervenissent, tunc qui hucusque, quamvis debilis esset et multum agitatus, semper tamen et omnia quæ acciderant memoria tenuerat et compos ipse sui plerumque manserat, cœpit omnino sensibus, ratione, memoria et intellectu destitui, atque in tantam versus est rabiem et in furorem tantum, ut quatuor dies amisso sensu perduraverit, detentus et vinculis adstrictus atque a pluribus viris custoditus. Per quod tempus dicti loci scriba, ut, postea ipsi Philippo relatum est, consilio cum aliis communicato, quoniam valetudinem ejus aggravescere videbant, nuntium conquisiverunt, qui illius nomine huc peregrinationem institueret atque promitteret ipsum, si B convalesceret, eodem esse venturum. Misso itaque viro quodam, nomine Jacobo de Vainquiere, quatuor elapsis diebus, ipsis hora et tempore, vel circiter, quibus Jacobus huc adveniebat, uti postea inter se colloquentes repererunt, ad se redire cœpit Philippus, quasi ab alto somno expergefieret, rogans qui factum esset, ut ita esset constrictus. Accepto igitur cibo et potu, quum vinculis paulatim esset solutus et ad ignem accessisset, omnino mitigatus est visus. Hoc modo tres circiter hebdomadas in dicta abbatia permansit, invalescens in dies et vires resumens; post quod tempus domum rediit, ubi ad hos usque dies pulchre valuit. Quia autem non decebat gratiarum actione carere gratiam atque beneficium a Deo per gloriosi patroni Domni sancti Huberti intercessionem impetrata, atque ideo illuc gratulabundus is venerat oratum, receperatque, ut mos in talibus est, sanctæ stolæ particulam, sumpto demum sacramento receptaque de stola fimbria, voluit ad majorem Dei et dicti præclari sancti Huberti gloriam declarare quid accidisset, quomodove esset sanatus. Quam sanationem ipse juratus affirmavit coram venerabili Domno C Jacobo Ponçin, ordinario monasterii dicti Sancti Huberti capellano, Perpetuo Bonfrere, dicti loci cive, et Gabriele Tangue ex Epure prope Helchin; qui mecum, apposito etiam dicti Philippi signo, hic subscripserunt anno et die supra notato. — *Inferius scriptum erat :* Signum Philippi Vergotte. Mag. Jacobus Ponçin. Thomas Wysehart. Perpetuus Bonfrere. Gabriel Tanghe. Joannes de Jopilia notarius.

Litteræ extremo eodem seculo testata.

101. *Quæ narrata sunt confirmant litteræ patentes, quas viro tradidit officialis Tornacensis. Cujus hæc sunt verba :*

Andreas Catulle, sacerdos, licenciatus in legibus, officialis et canonicus Tornacensis, omnibus præsentes litteras inspecturis sal. Notum facimus harum gerulum, Philippum Vergotte, virum esse matrimonio devinctum, ex vico Helchin in diocesi Tornacensi oriundum, pauperem et probum, vita et conversatione honestum et catholicum. Qui quum recens elapsa hieme intercessione gloriosissimi confessoris sancti Huberti, ut nobis plane constitit, a furente rabie esset liberatus, devotus vovit se ad sanctas hujus reliquias in Ardennam peregrinaturum esse, ut ibidem ipsi gratias referret. Quæ cum ita sint, enixe rogamus omnes prælatos, pastores, viros nobiles ceterosque omnes, ut illi, prout indigebit, subvenire dignentur. Datum Tornaci in episcopali palatio sub signo et subscriptione nostra, die quinto julii anni 1623.

Subscriptum erat : A. Catulle officialis, *et ejusdem signum ceræ rubræ erat impressum.*

Aliæ sanationes insigniores recentioribus temporibus

102. *Nihil omnino ad rem nostram distincte notatum reperi in documentis seculi XVIII. Jam quod ad ætatem nostram attinet, descripsi superius recensionem numeri incisorum ab anno 1806 ad annum 1868 ex commentariis ad Sancti Huberti servatis. Sanationes vero singulares, præter illas de quibus in iisdem commentariis, præsertim ad diem 27 novembris anni 1812* (1), *Nicolai Victoris Raulx, tres dumtaxat apud recentissimos de* S. Huberto *scriptores indicatas legi. Horum primam his verbis referebat anno 1845, R. P., postea cardinalis archiepiscopus Mechliniensis, Victor Augustus Deschamps :* Nemo Leodii ignorat famulum præfecti legionis militaris * S... simul cum hero suo ab eodem cane rabido morsum esse; sed saniori quam ille consilio usum, in S. Huberti patrocinio spem suam reposuisse atque, dilatione impetrata, mox ad Sancti Huberti profectum, ibidem de more incisum esse et ad hoc usque tempus pulchre valere. Nec quisquam etiam nescit Leodii neque spem sanationis neque animi tranquillitatem defuisse præfecto, utpote qui omnis se periculi expertem crederet atque amicos inviseret, ubi primos impetus horrendi morbi sensit; quo et abreptus est... Obiit autem optimus vir Ecclesiæ sacramentis rite munitus; certaque nobis spes est illi non defuisse fidem justificantem, quæ per caritatem operatur; at bonus famulus ejus præterea fide miraculorum operatrice pollebat (2).

* Colonel

103. *Secundam sanationem his paucis narrat ven. vir Franciscus Hallet, quem illius certiorem fecit bonæ memoriæ D. Aertsens, Sancti Judoci in Eremo prope Bruxellas parochus. Contigit autem anno circiter 1840, et publico tunc rumore omnibus Bruxellis innotuit. Quum scilicet vir quidam dives simul cum uxore et duobus famulis a cane rabido læsi fuissent, uterque famulus piam peregrinationem ad Sancti Huberti suscepit et sanus reversus* F *est; herus vero ipsorum ejusque uxor paulo post rabie misere perierunt* (3).

104. *Tertia hoc peculiare habet quod qui eam bono suo expertus est jam rabiei indicia præ se ferebat. Erat is incola quidam vici Freux, prope oppidum Sancti Huberti. Illius sanationis accuratam et distinctam relationem accepit laudatus v. v. Fr. Hallet ex epistola ad se data a R. D. Roussenfeld, qui tunc in prædicto vico parochi munere fungebatur. Secundum hanc relationem,* die 18 aprilis anni 1870, circa horam octavam matutinam, accersitus est summa festinatione R. D. parochus ut ultima sacramenta conferret viro qui in imminente periculo mortis versari dicebatur. Qui statim ad domum ægroti properans, invenit hominem jacentem in pavimento culinæ, crebro anhelitu spiritum trahentem, vesanis et flagrantibus oculis, dentibus præcipiti quassatione inter se arietantibus, pro voce humana inconditos clamores canino latratui similes emittentem et, ut videbatur, delirio vexatum. Hæc infausta signa conspi-

(1) Cfr. supra, num. 96 med. — (2) *La sainte Étole vengée* (Deschamps, *Œuvres*, tom. VIII), p. 335. — (3) *La rage conjurée*, p. 61, not.

ciens

AUCTORE C. D. S.

ciens parochus, sciscitatur a miseri uxore quænam mali causa et origo fuisset; et certior factus est virum, ante octiduum in via publica læsum dente canis, nullam vulneris rationem habuisse et frustra admonitum esse ut ad Sancti Huberti peregrinationem susciperet. Auctore parocho, statim eo delatus est æger et primum se collegit ubi ecclesiam ingressus benedictionem sancti nomine accepit. Quumque stupens interrogasset cur illuc fuisset adductus, re intellecta ac proposito incisionis remedio, protinus annuit. Itaque rite incisus et observationes novendiales peragere exorsus, mox pedes ad domum suam redire valuit, duabus leucis a Sancti Huberti distantem. Casus iste innotuit omnibus vici et circumjacentium locorum incolis, qui illum testimonio suo comprobare possunt (1).

B

§ III. Quidnam de istarum observationum sanctitate et efficacia judicandum videatur.

Observationes Hubertinas improbarunt Joannes Gersonius,

Non defuere, etiam apud catholicos, qui observationes Hubertinas tamquam superstitionis et imprudentiæ labe infectas vehementer traduxerint et impugnarint. Duce hi gloriantur celebri doctore Parisiensi Joanne Gersonio, qui in Tractatu suo De directione seu rectitudine cordis, *consideratione decima sexta:* Transeamus quoque, *ait,* statim ultra ad alios cultus sanctorum, qui ut plurimum superstitionis habere videntur, ita quod novena fiant, et non septimana vel quintana; quod offeratur tale munus vel tale: sic gallus pro pueris, gallina pro puellis beato Christoforo vel Joanni Baptistæ; quod ad Sanctum Hubertum pro morsu canis rabidi fiant innumeræ particulares observantiæ, quæ nullam videntur habere rationem institutionis. Et ita talis ritus transit in superstitionem, quæ nihil aliud est quam vana religio. Dicitur autem vana quia caret ratione et effectu. Similiter est de hoc quod sanctus Antonius plus habeat virtutis in curando sacrum, ut aiunt, C ignem quam alii. Rursus idem est hoc quod in hac ecclesia dedicata beatissimæ Virgini ipsius virtus sit potentior quam in alia ad faciendum miracula et succurrendum invocantibus se, et hoc præsertim ratione talis imaginis suæ vel ratione solitæ peregrinationis illic continuatæ; et sic de similibus absque numero (2).

et extremo seculo XVII doctores aliqui Sorbonici

106. *Magis diserte observationes Hubertinas reprobarunt doctores quidam Sorbonici anno 1671. Horum sententia inserta est inter casus conscientiæ gallice editos Parisii anno 1692, ubi post descriptam novenæ Hubertinæ formulam et testimoniales litteras D. Alexii Colart, thesaurarii monasterii Andaginensis, de quadam incisione a se facta, sequitur hæc consultatio :* Domini doctores suppliciter rogantur ut sententiam suam proferant de illa observantia, utrum tolerari possit an amputanda sit. — Doctores theologiæ infrascripti profitentur se non semel respondisse : observantiam illam superstitiosam esse, nec tolerandam, sed amputandam. Quod responsum datum est post D consultos doctores facultatis medicæ Parisiensis, inter quos erant DD. Brayer et Dodart qui dictam observantiam reprobarunt quod spectat ad rationem decubitus, ciborum et cetera quæ ad ipsorum artem pertinent; sicut infrascripti eamdem reprobarunt quod spectat ad novem confessiones et communiones per novem continuos dies, solutionem fasciæ per sacerdotem, obligationem celebrandi festum S. Huberti, potestatem concedendi inducias : quæ omnia superstitiosa sunt. In quorum fidem subscripserunt hac die 10 junii 1671 (3).

et singillatim J. B. Thiers,

107. *Huic consultationi mox opposuerunt Andaginenses approbationes doctorum Lovaniensium et episcopi Leodiensis* (4). *Nihilominus observantias Hubertinas improbare perrexerunt doctores galli. Inter quos Joannes Baptista Thiers, doctor Sorbonicus, in suo tractatu de superstitionibus gallice item conscripto* (5), *postquam sugillavit eos qui, e prosapia* S. Huberti *se ortos contendentes, potestatem sibi attribuunt præservandi a rabie et eos qui, ad Sancti Huberti de more incisi, inducias illuc eundi concedunt, duo* observanda *subjungit :* E
Primo observandum, non esse remedium valde tutum adversus rabiem incisionem stolæ sancti Huberti, quidquid dicat charta quæstorum confraternitatis Sancti Huberti (6). ... Anno 1687, mense martio, morienti adstiti uni ex parochianis meis de Camporotundo *, nomine Damiano Montandouin, qui quum morsus fuisset a cane rabido, rabie seu, ut loquuntur medici, hydrophobia absumptus est. Attamen ad Sancti Huberti iter instituerat, accuratissime observaverat quæcumque ad novenam Sancti Huberti præscribuntur, denique incisus fuerat stola sancti episcopi, quod ipse mihi testatus est et ego agnovi tum ex cicatrice recente quam in fronte habebat tum ex testimonio authentico D. Lucæ Crahea, thesaurarii monasterii Sancti Huberti qui ipsum inciderat. Hoc testimonium penes me asservavi et paulo inferius referam. — Secundo observandum, plerasque observantias quæ præscribuntur iis qui incisi sunt stola sancti Huberti superstitiosas esse : hæ consignatæ sunt in pagina quæ traditur peregrinis, sic concepta. *Sequuntur decem articuli supra citati, iisque subjunctum est hoc testimonium :* F Ego infrascriptus, monachus Sancti Huberti, attestor a me incisum esse Damianum Montandouin, incolam Campirotundi in diœcesi Carnotensi. Datum ad Sancti Huberti hac die 10 februarii 1687. D. LUCAS CRAHEA, thesaurarius Sancti Huberti.

* Champrond

ac paulo post Germanus Gillot prolixa epistola

108. *Eodem fere tempore, id est ineunte seculo XVIII, prolixam epistolam ad J. L. Hennebel, unum e doctoribus Lovaniensibus qui observantias Hubertinas anno 1690 approbarunt* (7), *latine conscripsit Germanus Gillot, et ipse doctor Sorbonicus atque canonicus metropolitanæ ecclesiæ Remensis, quam paulo post gallice edidit Petrus Le Brun, Congregationis Oratorii presbyter* (8). *Hanc epistolam manu scriptam reperimus in codice bibliothecæ nationalis Parisiensis lat. 11766, et secundum hoc exemplar, vel alterum prorsus simile, latine editam in supplemento ad opus Petri Le Brun seu ejusdem tomum quartum* (9); *et quoniam disertissime et callidissime*

(1) Ibid. p. 158-159. (2) Joannis Gersonii *Opera*, ed. Ellies du Pin, tom. III, p 471. — (3) Sainte-Beuve, *Résolutions de plusieurs cas deconscience*, etc., tom. II, p. 627. — (4) Cfr. supra, num. 86-89. — (5) *Traité des superstitions*, etc., tom. I, lib. VI, cap. 4. — (6) Cfr. infra, Sect. III. — (7) Cfr. supra, num. 86. — (8) *Histoire critique des pratiques superstitieuses*, ed. II, tom. II (Paris 1742), p. 24-56. — (9) *Recueil de pièces pour servir de supplément à l'hist. des pratiques superstitieuses*, (Nouv. édition, Paris 1751), p. 255-288.

omnia

A *omnia argumenta congerit quibus observantiæ Hubertinæ impugnari possint, eamdem hoc loco recudere visum est. Ne autem postea infinito labore et lectorum tædio illa argumenta resumere cogamur, subinde ad singula breves observationes sub annotatorum forma subjiciemus.*

qua illas impugnat multis congestis argumentis:

109. Poteram dicere quod illa mulier quærenti caput Sebæ legitur respondisse: Proverbium est, inquit, ut qui interrogant, interrogent in Abela. Qui interrogant, interrogent Parisius, ubi difficilium quæstionum nodi intricatissimi resolvuntur. Ita Petrus Blesensis quærenti amico, ep. 19a.

Eximie Domine. Prodiit anno 1690 decisio quædam certe brevissima, at gravissimæ, nisi fallor, quæstionis, cui ipse subscripsisti cum eximiis Dominis Huygens et Decherneux *. Complures ex amicis meis illa commovit: hac de responsione loquor qua novendialis Hubertini ritus et instituta decretorio modo probastis. Quamobrem patere, amabo, ut quæ argumenta stuporem illum cierint significem tibi, qui debitorem te sapientibus et insipientibus, ut theologum decet, catholica charitate profiteris. Spero autem fore ut, si vana scrupuli religione detineamur, ego B atque amici mei, ea nos solvere non graveris; idque eo firmius expectamus a te, quod non sola discendi cupiditate illecti doceri eam rem cupiamus, verum etiam officii necessitate constricti. Eos enim pastores instituimus, quos [utrum] antiquæ Parisiensium theologorum una et medicorum, an Lovaniensium theologorum, quæ recens prodiit, responsioni circa novendium Hubertinum adhærere oporteat, ignaros esse non licet, quippe ejus diœceseos quæ Andaginensi seu Hubertino monasterio vicina est.

* *Cfr. supra, num. 86.*

siquidem, ut huic videtur, nec congruum adversus rabiem antidotum ex constituunt et multis scatent superstitionibus:

110. Cæterum, ut cum Parisiensibus sentiatur, duo præcipue movent: alterum est quod novendialis observatio non videatur esse congruum adversus rabiem antidotum; alterum quod eas contineat et præscribat leges, quas superstitionibus non scatere perdifficile sit, ne quid amplius dicam, ostendere. Quod primum difficultatis caput attinet, sinas, velim, Eximie Domine, perconter a te quibusnam momentis adducti fueritis, ut probaretis novendium cum suis ritibus. Num fulti sola consuetudine cœnobii Andaginensis, cujus unius in vestra responsione memineritis? An aliquot aliis argumentis et quibus consuetudinem illam tanti ponderis esse persuaderi queat *(a)*?

supponunt enim sacram stolam per angelum missam esse S. Huberto;

111. Supponere videtur illa *(b)* quod Andaginenses referunt, sacram stolam, ut vocant, de cælo per angeli ministerium missam esse ad S. Hubertum, cum Romæ ordinaretur a Sergio Papa Io (quod ratio temporum credere non permittit, ut videre est in Annalibus Cointii ad an. 708). Supponit quoque eam, quantumvis particulæ majores ad usum quotidianum ab Illustrissimo Abbate ex illa decerptæ imminuantur in dies ac tandem omnino consumantur, minime tamen imminui. Supponit denique nullam unquam fraudem, dolo malo cujusquam aut monachorum sacræ stolæ custodum simplicitate factam esse, qua videlicet stola quædam recens antiquæ substitueretur, tametsi non adeo difficile fuerit ejusmodi fraudem fieri, spectata præsertim comitate monachorum, qui eam stolam facile exhibent omnibus, et facilitate abbatum, qui ipsius custodiam uni dumtaxat commiserunt, penes quem est eam tractare et e vase male clauso extrahere *(c)*. Major sane diligentia in sacris reliquiis conservandis adhibetur, quas nempe in thecis accurate obseratis et obsignatis recondi præcipiunt leges Ecclesiæ. At vero de hac stola cælitus missa nihil nobis reperire licuit in scriptoribus Sto Huberto coævis ac supparibus. Porro istud eorum silentium loquitur nobis *(d)*.

AUCTORE C. D. S.

levior est auctoritas scriptoris libri II miraculorum, qui primus eas commendavit,

112. Equidem in libro de miraculis sancti Huberti, auctor anonymus, circa annum 1080, per auxesim scribit, c. 14: " Est eo in loco certissima (non ita loqui audent moderni Andaginenses) salus hujus horrendi discriminis, si adsit vera fides periclitantis, et observetur dictata conditio collatæ sanitatis. " Verum tanta non est hujus scriptoris auctoritas, ut prudentis ac cauti lectoris assensum necessario extorqueat. Etenim ille paulo recentior est quam ut certam fidem faciat eruditis circa antiquitatem ejus, de qua in præsentiarum, consuetudinis; tamen audiendus est quod morem spectat sui seculi, quo non multum absimilia iis, quæ apud Andaginenses in usu posita esse liquet, facta esse refert his verbis: " Auro igitur sacratæ stolæ capiti periclitantis de more insito, et se observandi ordine dictato, etc. " At illum authorem exigui judicii hominem fuisse suspicantur nonnulli, ex eo quod decem miracula referat pro vindicandis temporalibus bonis abbatiæ Andaginensis aut privatorum. Certe vix serio legi potest quod narrat c. 21, videlicet, energumenum in dolio aquæ frigidæ collocatum, vexatione dæmonis liberatum hoc more fuisse, qui ad risum ipsum etiam commoveret Heraclitum: " Coactus dæmon, inquit, per posteriora egredi talem dedit strepitum, ut omne dolium a compage sua resolveretur " *(e)*. Eodem quoque capite describit Josbertum quemdam curatum a rabie F qua jam vexabatur. Simile quid hodie nequaquam accidit *(f)*.

nec proferuntur argumenta

113. Tandem quis fuerit se observandi ordo, ut loquitur, minutim non describit, haud taciturus profecto concedendarum adversus rabiem induciarum prærogativam, si tunc temporis cognita fuisset *(g)*. Nunc vero ut recipiatur, eo

(a) *Perspicue indicarant doctores Lovanienses se ideo illos ritus non reprobare ut superstitiosos, quia nihil in eis perspexerant quod pium et sanctum non esset et non conferret ad gloriam Dei celebrandam, qui mirabilem se exhibet in sanctis suis.*

(b) *Nihil eorum quæ hic recenset epistolæ scriptor supposuerunt doctores Lovanienses, sed tantum pronuntiarunt observationes Hubertinas ab omni superstitionis suspicione esse immunes. Sed et turpiter sibi contradicunt qui contendunt omnes illas traditiones de origine cælesti stolæ et ceteris hujusmodi necessario admittendas esse iis qui illas observationes ut pias et sanctas et efficaces propugnant. Ex una parte scilicet affirmant traditiones istas admodum recentes esse, quod et nos consentimus, et ideo fide indignas; ex alia vero negare non possunt ritum incisionis et observationes saltem aliquas jam in usu fuisse seculo XI (Cfr. num. seq.). Itaque fateantur omnino oportet opinionem de virtute sacræ stolæ nequaquam ortam esse ex supposita ejus origine cælesti, vel hanc ipsam traditionem de illa origine esse valde antiquam.*

(c) *Hæc omnia rursus gratuito supponuntur a scriptore epistolæ.*

(d) *Sed quid hæc ad quæstionem de observatione novemdiali?*

(e) *Quid hæc rursus ad quæstionem propositam? An ideo minus fide dignus est scriptor libri secundi miraculorum, ubi incisionis morem suo tempore observatum describit?*

(f) *Quid inde? An ideo reprehendenda novemdialis observatio quod non omnia prodigia per illam impetrari dicuntur quæ olim nonnulli per invocationem* S. Huberti *impetrarunt: quum præsertim nequaquam citato loco Josbertus per illam observationem sanatus narretur?*

(g) *Supponamus tunc temporis nondum usurpatam fuisse facultatem illam concedendi inducias. Sequitur tantum eam recentius agnitam esse, non vero eamdem esse prorsus illusoriam, et multo minus observantiam novemdialem esse superstitiosam, quod solum hic in quæstione versatur.*

gravioribus

AUCTORE C. D. S

gravioribus momentis demonstranda est, quo insigniorem esse constat *(h)*. Decem et amplius anni sunt, ex quo probati fuerunt a vobis novendii decem articuli, neque tamen, quod non defuturum putabatur, ex vestra facultate aut ex Hubertina abbatia ullus publici juris fecit momenta quæ vos inclinaverunt ut eorum usum probaretis velut justa reprehensione carentem.

quibus efficaces

114. Sacramenti unctionis extremæ eam vim esse ex sacris litteris et traditione demonstratur, quæ ægrotantium sanitatem restituat, ubi animæ expedierit. Sane ut prope parem tribuere liceat novendii ritibus, qualecumque argumentum non sufficit. Nullum sacri codices suppeditant, nullum Ecclesiæ doctores *(i)*. Usus profertur : at quæ illum certum faciant et antiquum probent, argumenta hactenus desiderantur, nimirum chartæ et instrumenta authentica et alia id genus, quibus certa curationum fides fiat *(j)*. Si quæ hujusmodi asservantur in tabulario Andaginensi, edantur in lucem et probentur acutioris judicii viris : tunc demum causam obtinebunt adversus Parisienses theologos ac medicos
B RR. PP. Hubertini *(k)*. Interim famæ publicæ testimonium, utpote caducum, perpaucos abducet a Parisiensium sententia *(l)*. Et revera nulli hodie apud S. Hubertum curantur, ut olim, a rabie qua jam correpti fuerint, nulli quoque servantur ab ipsa prope cervicem ab animali vere rabioso graviter vulnerati *(m)*. Nihil tamen hic præter auditum habeo.

probentur,

115. Ad hæc plurimi imperiti peregrinantur ad S. Hubertum, ut secundum morem receptum incisi, ut loquuntur, et sacræ stolæ particula communiti, rabiem, quam inaniter verentur, evadant; quippe quibus illa non erat formidanda, quod nempe eos levissime momorderint canes nondum plene rabidi, seu tales ut saliva illorum fuerit letifera *(n)*. Nonnulli apud S. Hubertum de more incisi, a rabie divinitus servatos se esse prædicant, qui, tametsi, domi manentes, nullum omnino remedium adhibuissent aut antidotum, nullum prorsus sensissent detrimentum ex morsu canis rabidi vel alterius bruti; utpote quibus tam ubi sanguis in eorum venis ferbuerit agitatione vehementi, canis venenum non nocuerit, quam nec viperæ obfuisset, cujus nonnunquam innoxium
C esse hac ex causa morsum observant peritiores medici *(o)*. Tandem non desunt exempla eorum qui, incisi pro more, etiam post accurate servatas novendii leges, rabie correpti sunt. Unum D
protulisse satis erit, quem in parochia Campirotundi, diœcesis Carnotensis, 1687, se offendisse testatur Dominus Jo. Bapt. Thiers, doctor theologus, in altera editione dissertationis suæ de superstitionibus, quæ Lutetiæ Parisiorum vulgata est paucis abhinc annis (videsis to. 2, lib. 6, c. 4). Aliud exemplum proferre possem, quod lego in epistola ad me missa per vigilantissimum pastorem parochiæ S. Huberti, 10 nov. 1700, cujus vobis nota integritas est ac solertia *(p)*.

sed sola fama publica,

116. Equidem constanter animadversum esse affirmant eos omnes, qui incisi fuerint apud Stum Hubertum, ad homines aut bruta rabie agitata propius accedere absque sui nocumento vel periculo, quod tamen cæteris imminet. Ferunt quoque illos, in quorum frontibus sacræ stolæ particula inserta fuerit, absque nervorum convulsione animam tranquille agere, ubi contigerit eos ex rabie, adversus quam antidotum quæsierant, interire. Verum, qui horum prius constat? Fama? " At fama, nomen incerti, locum non habet ubi certum est ", ut verbis Tertulliani utar ex c. 7 E
Apolog. Oculatorum testium relatione? Vereor ut non probetur in eis esse sinceritatem hanc et prudentiam, quarum ergo ipsorum testimonium sit omni exceptione majus. Quam multis de causis fraus in ejusmodi fieri potest incautis ac minus sagacibus. Singulas prosequi inutilis operæ foret : scientibus loquor. Quod attinet alterum, fortassis non rabiei ægritudine, sed febre consueta usti, moriuntur illi quos extremum diem placide clausisse dicitur. Quis medicus genus morbi quo defuncti sunt dijudicavit, neque aliud quam rabiem esse pronuntiavit? Novi medicos non imperitos qui putant sedatæ mortis hujus causam refundendam esse in consumptionem virium per febris ardorem *(q)*.

quæ sæpe fallax esse solet;

117. Gloriosum, ut e diverticulo in viam redeam sibi esse autumant vulgo homines, si miraculum in sui gratiam factum fuerit; quamobrem infinitus propemodum est eorum numerus qui se beneficio novendii Hubertini adversus rabiem munitos jactitant inaniter, seu quod non constet a venenatis animantibus fuisse læsos, seu quod nec omnino liqueat illos naturæ beneficio rabiem nequaquam propulsasse. Quidquid id est, cum sanationum F
miraculi, ut dicitur, plenariam veritatem vix ac

(h) *Concedimus hanc demonstrationem necessariam esse ut qui illam facultatem negant, ab opinione sua deducantur, non vero ut ab iis qui secundum communem multorum sententiam, ab Ecclesia non reprobatam, illam cælitus collatam credant, pie ad eamdem recurratur, ubi iter ad Sancti Huberti difficile suscipi potest. Occurrit hic, sicut passim in tota hac epistola, vitium ratiocinationis quod ab artis logicæ magistris dicitur* mutatio elenchi.

(i) *Inde sequitur dumtaxat observationes Hubertinas non demonstrari institutas (secundum proprietatem hujus vocis in sermone ecclesiastico) auctoritate divina aut publica ecclesiastica: non vero, quod solum hic agitur, illas esse superstitiosas.*

(j) *Quamvis non proferantur chartæ et instrumenta authentica, et alia id genus, quibus certa curationum fides fiat, non licet inde indubitanter concludere usum observationum Hubertinarum antiquum non esse.*

(k) *Hujusmodi instrumenta producere profecto necesse non est ut observationes non dicantur superstitiosæ.*

(l) *Sed illa fama publica sufficere poterit viris piis ut, in tanto periculo constituti quantum ex morsu animalis rabidi imminet, cum prudenti fiducia recurrant ad observationes Hubertinas, nisi hæ superstitiosæ vel nocivæ demonstrentur.*

(m) *Gratuito, ne dicam mala fide, supponit scriptor epistolæ olim ordinarie, secundum traditionem Andaginensem, a rabie sanatos fuisse per incisionis et novemdialis observationis ritum eos qui jam morbo correpti fuerant, et nullos servari ab ipsa prope cervicem ab animali vere rabioso graviter vulneratos. Prius illud nemo unquam affirmarit. Posterior vero assertio solum nititur rumore quodam populari contra quem non semel Andaginenses protestati sunt.*

(n) *Quid inde? An imprudenter agere dicendi sunt qui ab omni periculo horrendi morbi, etiam aliquanto minus probabili, se præservari quantum possunt nituntur? Et præsertim, quod semper hic in memoriam revocandum est, an ideo observationes Hubertinæ ut superstitiosæ traducendæ?*

(o) *Hinc sequitur dumtaxat, in nullis forte casibus particularibus certo dici posse præservationem a rabie prodigio procuratam, quod ultro profitentur observationum defensores.*

(p) *Esto: non dicatur infallibilis in singulis casibus observationum efficacia. An ideo superstitionis arguendæ?*

(q) *Libenter concedimus hæc omnia, præsertim quoad singulos casus particulares, non ita demonstrari ut nulli incertitudini sit locus. Sed, quod semper adversus scriptoris epistolæ paralogismos repetere necesse est, quid inde adversus observationes concludere licet, ut scilicet superstitiosæ dicantur?*

A ne vix quidem contingat sedulo discuti et recognosci a theologis, medicis virisque prudentibus, quorum ut sagax judicium, ita mens sit abs re propria penitus aliena, RR. PP. Hubertini levi fundamento gloriarentur de curationibus innumeris, quasi Dei beneficio singulari ac quotidiano pene miraculo (quod hodiernus Ecclesiæ status non postulat, vix quoque illa nascens vidit), per S[ti] Huberti intercessionem ac novendii cæremonias impetratis. Saltem proferant perscripta rerum gestarum sive curationum ejusmodi acta, sed talia qualia episcopi, ut miraculorum fides fiat, et memoria certo transmittatur ad posteros, primum vulgare, tum suis in scriniis recondere consueverunt. Interim cohibebimus assensum circa jactata a RR. PP. Hubertinis prodigia. Jactata dixi, sed verbo sit venia quo usus sum, ideo quia " nulla admittenda sunt nova miracula... nisi recognoscente et approbante episcopo... adhibitis in consilium theologis et aliis doctis viris " (ex Trid. ss. 25, Decr. de Invocatione, etc.) *(r)*.

sed neque naturali vi observationum

118. Demum ejusmodi sanationes attribuuntur singulari miraculo, vel naturæ beneficio et medicinæ opitulationi : alterutrum sentire oportet; nihil medium *(s)*. Si in naturam et medicinam refundantur, de his judicium esto pene medicos. At vero illi rident ac sugillant novendii instituta tamquam inania et perridicula *(t)*, eosque movet non parum quotidiana experientia. Hac enim constat illos e pluribus quos canes, qui putantur rabidi, momorderunt, runum novendiale observare, alios ne inducias quidem rogare, et tamen istis, neglecta medicinæ ope, nihil mali accidisse. Quî autem miraculorum plenæ dicuntur præfatæ curationes? Profecto, si ita est, vanæ sunt novendii leges, plurimæ saltem; quandoquidem Deus similibus non annectat suæ omnipotentiæ opera; neque, dubio procul, sineret istud quod ad suam gloriam promovendam ac S[ti] Huberti merita celebranda faceret, istud, inquam, adeo obscurari *(u)*, ut etiam inter catholicos theologos medicosque piissimi ac eruditissimi, per tot sæcula, post accuratum examen ac pluries iteratum, pernegarent, imo superstitionis expers non esse scriberent. Porro Parisienses responsionem vestræ contrariam super eam rem constanter C dederunt, ut testis est San-Beuveus, tom. 2. responsionum moralium n. 193. Ecquis ergo in gratiam impiorum ac per impios idcirco superbientes, induciarum quas novendii ultimus articulus incisis permittit dare cuiquam, miracula quotidie fieri a Deo ausit affirmare? Non certe anonymus scriptor sæculi XI jam citatus, neque etiam nunc temporis RR. PP. Hubertini. Veruntamen induciarum beneficium naturæ vires aperte superat; quonam igitur pacto defendi potest? Minime. Alioquin par experientia probaret superstitionis expertes esse observationes plurimas nulli theologo non suspectas, imo ab omnibus reprehensas *(v)*, quibus tamen videre est rusticanos homines jumentis ægrotantibus incassum non succurrere. Porro quam elumbe sit ac frivolum argumentum pro novendio Hubertino repetitum a curationibus quotidianis vel hinc patet, quod non defuerint pares, si quæ sint, quando, inter novendii leges, dierum novem et quidem continuorum confessio ac communio prorsus necessaria existimabatur *(x)*, neque etiam ab impiis omittebatur unquam, tantum abusum nondum præcaventibus RR. PP. Hubertinis per solemnem declarationem. Heu, diutius perseverasse hanc corruptelam quis in hisce regionibus ignorat? Eapropter nihil impedit quominus sanationes, si quæ sint, dæmoni vel naturæ potius adscribantur E cum Parisiensibus theologis ac medicis omnibus quam singulari beneficio Dei ac miraculo *(y)*.

[illegible] tom. C. D. S.

neque miraculo sanationes attribuere licet,

119. Quæ cum ita sint, inane est profecto argumentum eorum qui putant a Deo Optimo Maximo deceptum iri illos qui ad imminentem sibi rabiem avertendam S[ti] Huberti abbatiam petunt, victuri secundum novendii leges tempore præfinito, nisi id fuerit omnis vitii expers. Esto enim utcumque videretur Deus approbare usum inter Parisienses et Lovanienses controversum : si particula sacratæ stolæ fronti insita ac observatis accurate novendii legibus miraculo quopiam semper arceretur rabies, non patet fieri prodigium ullum quod supra naturam sit. Dixi utcumque, ratus Deum fraudem non facere ullam, tametsi divinitus præservarentur a rabie nonnulli ex his qui ad S[ti] Huberti patrocinium, sacra stola muniendi et novendial observaturi, confugiunt simplici de fide ac religione. Quippe, nisi forte adscribendum est sanationis fiduciæ quam concipiunt, quantum enim in depellendis morbis illa valeat nemo medicorum nescit, tribuendum hoc esset ipsorum pietati, quam, intercedente B. Huberto, remuneraretur Deus, non autem ipsis novendii F cærimoniis, quibus vim sanationis corporalis dederit, ut extremæ unctionis sacramento *(z)*. Quemadmodum igitur non decipit Deus quando

(r) *Scilicet non ita proponenda miracula non approbata ut auctoritate Ecclesiæ videantur asserta ; sed nihil impedit quominus, sicut cultus privatus eorum qui cum fama sanctitatis ex hac vita decesserunt, et eorumdem exuviarum privata veneratio, et appellatio* beati *vel* sancti *cum limitatione quæ indicatur in protestatione præscripta ab Urbano VIII et præmittenda eorum Vitis, ita et quædam miracula fide historica et humana credenda proponantur piis fidelibus.*

(s) *Utique est aliquid medium, ut nempe Deus singulari beneficio, licet non manifeste miraculoso, per dispositionem providentiæ suæ, intuitu pietatis illius qui gratiam aliquam exposcit, conferat remediis naturalibus efficaciam quam secus non habuissent. Secundum quam persuasionem solent sæpe pii fideles beneficia petere a Deo vel per intercessionem sanctorum, quæ nequaquam per aperta et proprie dicta miracula, sed per occultas divinæ providentiæ dispositiones sibi procuranda exspectant. Porro, ubi hoc modo petuntur divina beneficia, ratio prudens suadet non esse omittenda media naturalia ad effectus intentos obtinendos.*

(t) *At medicæ artis principiis consona ea declararunt doctores facultatis medicæ Lovaniensis (cfr. supra, num. 88), quorum sane auctoritas non minor erat auctoritate doctorum Parisiensium.*

(u) *Hoc argumento, si quid valeret, negandum esset unquam a Deo cuiquam conferri beneficia singularia nisi aperto miraculo. Quis catholicus id affirmare ausit?*

(v) *Quia scilicet manifeste superstitiosæ sunt unde, si quam efficaciam habeant, hanc habent interveniente dæmone.*

(x) *Gratuito, seu verius injuria, imponit scriptor Hubertinis hanc labem, quasi ante declarationem primo articulo adjectam, confessionem et communionem novemdialem injunxissent etiam non rite dispositis ad sacramentorum illorum receptionem : quod adeo catholicæ doctrinæ morali repugnat ut prorsus absonum sit illud sine ulla ratione imputare sacerdotibus piis illius doctrinæ haud ignaris. Itaque vel male dispositi debebant se disponere vel beneficio præservationis recipiendo pares non erant.*

(y) *Ne soli adscribantur naturæ impedire videri potest improportio remediorum naturalium quæ præscripta sunt cum morsorum præservatione quasi universali ; ne dæmoni, ipsa sanctitas observationum propositarum et quod nullus effectus malus ex obtento effectu sequitur, sed contra glorificatio Dei et sancti confessoris* Huberti.

(z) *Libenter concedimus non eodem loco ponendum esse efficaciam novemdialis observantiæ cum efficacia sacra-*

AUCTORE C. D S.

implentur prædictiones cujusdam vatis ab ipsius cultu avertentis, eo quod lex naturalis ad fidem obtinendam majus auctoritatis pondus habeat quam ille propheta (Deut. 13), ita perrara curatione illius qui observaret novendium haudquaquam probatur illud, utpote plenum superstitionis, quam naturalis lex ac positiva repudiare apertius inhibent. Sed cur perraram appello sanationem eam quæ quotidiana creditur atque mira a vobis, examinatoribus synodalibus diœcesis Leodiensis et ordinario vocitatur in approbatione data 4° octobris 1690? Hæc me ratio movet, quod non deceat theologos prodigiosas dicere curationes illas, quin exploratum sit, animalia a quorum morsu timetur rabies vere rabida fuisse cum momorderint, ac letale venenum, quo sanguinis massa corrumperetur, dente ac saliva communicasse; et illos qui ad S. Hubertum peregrinati sunt reapse curatos fuisse. Horum posterius non adeo frequens liquere potest propter subitum peregrinorum ad lares proprios reditum; multo minus primum, si quidem absunt
B animalia illa, atque medicis ac viris peritis rarissime fuerunt satis cognita.

neque satis certa probantur auctoritate abbatum Andaginensium et episcoporum Leodiensium.

120. Pondus aliquod habet, ut ingenue loquar, momentum pro novendiali Hubertino adductum ex auctoritate abbatum Andaginensium, atque inter eos S. Theodorici, qui 11° sæculo illustravit monasterium Hubertinum, et episcoporum Leodiensium. Enimvero hos, ut credere par est, non fugerunt leges novendii; eas quoque, sicut ipsarum originem et effecta, indagare illis facillimum, ut dicitur, fuit. Nihilominus argumentum istud, quantamcumque veri speciem præ se ferat, ineluctabile esse non arbitror. Episcoporum quidem diœcesanorum qualecumque suffragium, sive silentium, valde minuitur propter complurium absentiam a diœcesi sua, aliorum senectutem, ac negotiorum, quibus nonnulli in amplissima diœcesi gravabantur, multitudinem; ut taceam novendii ritus multis de causis latere potuisse plurimos antistites Leodienses. Neque inter decem articulorum approbatores recenseri possunt antiquiores, quin constet eos omnes articulos esse quoque vetustos: id vero ut suadeatur, non vulgaria desiderantur argumenta. Quod si Andaginensis abbatia sit aut fuerit immunis jure vel
C facto ab Ordinarii jurisdictione, Leodienses præsules novendio patrocinatos fuisse difficilius ostendetur. Jam vero qua ratione, si non eliditur omnino argumentum ab Ordinarii Leodiensis silentio deductum, saltem non adeo firmum esse suadetur, eadem sane abbatum Andaginensium auctoritatem imminuere est circa istud, de quo agitur, institutum. Omitto tolerari plura quæ non approbantur, modo non appareant evidenter superstitiosa. Non dicam per aliquot sæcula elanguisse apud monachos Andaginenses litterarum ac monasticæ disciplinæ studium illud, quo nunc temporis fervent. Multo minus suspicabor a serio examine, spe lucri quod Hubertini quæstores (an contra sacri Tridentini decreta sess. 21 cap. 9, ut censuerunt Patres synodi Rhemensis, anno D
1569, ss. 7, sub Cardin. Carolo a Lotharingia, discere tamen malim quem dicere) longe lateque discursantes reportant, unquam impeditos fuisse. Satis erit adnotasse tardius emendatum esse abusum circa communionem Eucharisticam, inter novendii leges repositam *(aa)*. Cumque id debeatur pietati illustrissimi abbatis moderni, spes non mediocris affulget fore ut non ægre ferat discuti inter theologos novendii ritus et originem indagari; imo, si quid emendatione dignum videatur, tamquam superstitionis plenum aut suspectum, ipse pro sua religione ac sapientia corrigat.

Eusdem observationes superstitiosas esse ostenditur auctoritate Joannis Gersonii et examine singulorum articulorum.

121. Quod spectat nunc ad alteram quæstionis partem, christianissimus Doctor Jo. Gersonius, agri Rhemensis felix partus, ante annos circiter trecentos Hubertinum novendiale, quod eum procul dubio non latebat, sic improbavit: „ Quidam sanctorum cultus ut plurimum superstitionis habere videtur, ut quod novena fiat et non septimana, quod ad S. Hubertum pro morsu canis rabidi sint inventæ particulares observantiæ, quæ nullam habere videntur rationem institutionis; et talis ritus transit in superstitionem. Quod nihil aliud est quam vana religio. „ Hæc ille, Tractatu de Directione Cordis, relata a Bochello, lib. 9 Decretorum Ecclesiæ Gallicanæ c. 50. Porro veritati consonum esse tanti theologi judicium *(bb)* agnovere semper ac, data occasione, professi nusquam non sunt Parisienses Magistri, suffragantibus medicis quoad illa quæ juris ipsorum sunt. Mirum certe est RR. PP. Hubertinos, qui tot ac tantas indulgentias obtinuere a Romanis Pontificibus in peregrinorum gratiam, novendii sui approbationem ab iisdem Pontificibus non petivisse, ut relati theologorum ac medicorum judicii vim prorsus eliderent *(cc)*. At quæ generatim attigit Gersonius, sigillatim prosequi juvat. Ergo de singulis novendii articulis.

qui ex ordine

122. Prior est hic: Is cujus in fronte insita fuit sanctæ stolæ particula, confiteatur sacerdoti peccata sua, atque sanctissimæ Eucharistiæ particeps fiat per novem dies continuos. Eccur per novem dies? An quia novendial a paganis, apud quos solemne erat, translatum est ad nos? Habuit semper Ecclesia octavas suas; primitus novendia celebrasse non F
video. Haud putem occurrere illa ante institutionem ordinum mendicantium sive XIII sæculum. Equidem si constaret cælitus edoctum fuisse quemdam e sanctis Andaginensium abbatibus qui hunc numerum definierit, ut indubitatum est divino instinctu Eliseum prophetam præcepisse Naamani Syro ut lavaretur in Jordane septies (2 Reg. 5), hic hærere nihil esset aliud quam tricari. Id vero hactenus non liquet. Ex mirabilibus effectis hoc colligitur? Sed quam fluxum sit hoc fundamentum, ex dictis abunde patet. Sed quare propter antiquum morem toties intra paucos dies iteratur confessio *(dd)*, plerumque profecto delictorum venialium? Inde novitatis

menti, quod ex institutione divina certa infallibiliter suos effectus operatur. Sed quid inde contra illam observantiam?

(aa) *Non emendatus est abusus, sed declaratum est illum abusum falso suppositum fuisse.*

(bb) *Quod utique nunc, post receptam ubique in Ecclesia novendialium devotionum praxim, laudantibus et approbantibus Ecclesiæ pastoribus, erroneum fuisse nemo dubitare potest.*

(cc) *Non consuevit sancta sedes judicia solemnia ferre de ejusmodi devotionibus particularibus, nisi ad eas reprobandas ubi aliquid ab Ecclesiæ doctrina aut sensu iis admisceri constiterit. Itaque licet hic retorquere argumentum. Si observationes Hubertinæ adeo manifeste superstitiosæ appareant, quidni earum condemnationem per sanctam sedem theologi Parisienses procurarunt?*

(dd) *Verba illa* per novem continuos dies *videntur ad solam communionem referri in hoc articulo, non ad confessionem, quæ semel fieri poterat ante seriem illam novem communionum. Sed et si ad ipsam confessionem referrentur,*
non

A non leve argumentum est in novendio Hubertino. Letalium confessionem, quam communio Eucharistica certa lege sequeretur protinus, præscribere nefas esse *(ee)* tandem senserunt RR. Patres Hubertini. Etenim communionem toties repetitam intra novem dies a prudentis confessarii arbitrio pendere volunt in nupera explanatione. Equidem tardius illa prodiit, verum hac potissimum de causa, ut tacite innuitur in suffragio Ordinarii Leodiensis, approbata est. Quid, quod hic articulorum primus vix quiverit unquam ab ullo religiose servari, ideoque supervacaneus sit, imo tanquam nulli non inciso, ut vocant, propositus, vix ferendæ temeritatis plenus videatur *(ff)*.

singillatim

123. Alter articulorum his verbis concipitur : Solus dormiat in linteaminibus albis et nitidis, aut propriis indutus vestimentis. Hujus vero ista expositio est : " Solus : metu casus infausti sibi aliisve formidandi ; cum adeo certa non sit sanitas et curatio, ut ejusmodi cautione, utpote consueta, uti non oporteat ; in linteaminibus mundis ac nitidis : scilicet ad declinanda incommoda quæ contraherentur sæpius, ubi in linteis fœtidis dormitur ; aut propriis indutus vestibus : eadem ex causa et carnis macerandæ ergo. „ Videas hoc in articulo matrem potius, quæ filium suum iter facturum in longe dissitas plagas admoneat, aut ad summum medicum sanitati consulentem ac rabiei discrimen arte sua utcumque propulsantem, non vero monachum religiosi ritus doctorem ac ministrum *(gg)*. Ad hæc, expositio re jam confecta tardius supervenit *(hh)*, maxime qua parte carnis afflictationem prædicat. Credat judæus Apella, non ego. Sed, quod caput est, miraculum non admittunt expositionis auctores, cum sanationem certam esse non audent confiteri *(ii)*. Et idcirco vestræ responsionis momento non suffragantur, imo vero non obscure reluctantur *(jj)*.

recensentur,

124. Tertio loco positus articulus iste est : Bibat in vitreo scypho aut altero vase peculiari, nec caput inclinet ut in fontibus fluviisve bibat. Quæ ad præcedentem articulum observavimus, circa hunc quoque adnotari possunt, ut liquet ex ipsius declaratione, quæ sic habet : " Bibat in vase peculiari, ut arceat periculum sibi aut aliis imminens ; nec inclinetur ut bibat in fontibus et fluviis, seu ne molesto motu sacræ stolæ particula fronti insita exeat ; seu ne voluptati serviat ille, deglutiatve imprudens venenatum animal. „ Ridicula plane videtur admonitionis ea pars, qua cavetur ne quisquam, canum instar, lambendo aquam hauriat in fontibus aut rivis. Pellucidum profecto est illud explicationis velum, quo has ineptias celare oculatos viros nituntur RR. PP. Hubertini. Opportunius forte dixissent, propterea bibere canum instar in fluminibus ac fontibus periculosum, quod imago sui in aqua velut in speculo resultans tunc offenderet a cane vel alio animali rabioso vulneratos, atque infestam ipsius animalis memoriam altius eorum animo infigeret. Hac namque de causa rabiosorum ægritudinem hydrophobiam appellitarunt medici veteres. Taceo superfluas voces in vitreo scypho, quæ explanationem non postulant, expungendas fuisse, ne timidis ac rudibus facessant molestiam.

et inanes

125. Vinum rubum, rubellum, albumve aqua dilutum bibere potest aut aquam meram. Sic isto articulo 4° miraculo antidoti contra rabiem, dum naturali cautione saltem obscuratur, ab ipsismet RR. PP. Hubertinis fides apud sagaces viros tollitur ; atque id apertius quam ut dubitationi supersit locus insinuat expositio articuli, his concepta terminis : " Mixtio aquæ cum vino, aqua pura, ac cujuslibet alterius potus substractio indicant tam cupiditatum coercitionem, quam sollicitudinem in devitanda quavis immoderatione et sanguinis excalefactione, utpote curandæ rabiei valde infensa. „ Revera carnis mortificationem sapit, ut dicitur aquæ mixtio, sed qua dilutius bibitur : talem non innuit articulus, quo peregrini docentur absque explanatione, dum chartæ plagula novendii ritus continens iis recedentibus per RR. PP. Andaginenses humaniter datur. Hoc vero quidni putent inopes sibi cervisiam interdici, ea licet non effervescat sanguis ?

atque ambigui

126. Panem primarium aut alterum, ut fert articulus 5us, manducare non prohibetur, neque carnem porci, dummodo maris et annui aut grandioris, similiter carnes caponis aut gallinæ quæ annum attigerint superaverintve, squammatos pisces, puta harengos, etiam infumatos, cyprinos, et id genus, ova quoque dura. Singula vero hæc non comedantur nisi refriguerint. Porro expositione hujus articuli theologis et animarum rectoribus non satisfit ; offendit vero hæc medicos. Sic illa habet : " Permittuntur quædam alimenta, cæteris interdictis, ex pœnitentia et abstinentia, ut istius novendii articulus nonus manifestum facit. Quis autem non videat interdici carnibus juniorum animalium, indulto aliarum usu, seu ut major sit carnis maceratio subtractis junioribus tanquam delicatioribus, atque eodem abstinentiæ spiritu removeri pisces non squammatos, atque ova condita et similia ? „ Reapse delicatioribus cibis non interdicuntur peregrini sacratæ stolæ particula communiti. Quippe carnium pisciumque conditurам minime removent articulus et ejus glossa. Ovorum quidem condimentum ista proscribit. At, præterquam quod celatur peregrinos, actum agit, seu re jam confecta adversus novendial accessit serius. Delectum porci maris et gallinæ annuæ futilem sentiunt medici, macerandæ carni inutilem non ægre pronuntiabunt confessarii, ne frustra torqueat peregrinorum animos verentur non imprudentes viri.

vel etiam ridiculi

127. A cæsarie pectenda per dies quadraginta

nihil impium aut superstitiosum in ea conditione notare licet.

(ee) *Confessionem et communionem proponi tamquam conditionem ad singulare aliquod beneficium a Deo obtinendum non magis repugnat hic quam in formulis indulgentiarum quæ dicuntur plenariæ, et nonnisi sub ea conditione a sancta sede concedi solent.*

(ff) *Hæc profecto jansenisticæ severitatis fautorem sapiunt, quales non pauci tunc temporis inter doctores Parisienses reperiebantur. Et hæc præscriptio tam frequentis communionis videtur omnino præcipua causa fuisse cur tam vehementer iidem observationes Hubertinas sugillarint.*

(gg) *Quam insulsum sit illud argumentandi genus, satis demonstratum est supra annot. s.*

(hh) *Quia scilicet tunc primum illam necessariam fecerunt pravæ contradicentium interpretationes.*

(ii) *In qua re utique prudenter fecerunt, quum neque ulla institutione aut revelatione divina omnino certam fore in singulis casibus sanationem aut præservationem a rabie novissent.*

(jj) *Quæ conclusio qua ratione sequatur non video.*

AUCTORE C. D. S.

draginta est abstinendum. " Nota est, ut in explicatione istius articuli sexti dicitur, et usitata isthæc mortificatio. Quid, quod pectinis dente excuti posset e fronte sacratæ stolæ particula? Id vero nimia diligentia caveri nequit. „ Ut non reponam peregrinos, ne excutiant sacratæ stolæ particulam, incassum prohiberi usu pectinis per quadraginta dies, cum decimo liceat fasciam deponere, insolitum plane arbitramur istud macerationis genus; immunditiem potius dicere placet tam diuturnum comæ neglectum; solis morionibus relinquendus est. Certe non desideratur tantus ad arcendam sacræ, ut dicunt, particulæ excussionem, redintegrata citius frontis incisa pelle. Ista affligendæ carnis ratio tonsos vix decet, sane non alios. Quapropter ista articuli interpretatio revocat in memoriam quæ eleganter scripsit Canariensium antistes Melchior Canus: " Ecquis, ait, credat Divum Franciscum (Assisinatem videlicet) pediculos semel excussos in seipsum solitum esse immittere, quod ad sanctitatem viri scriptor pertinere putavit? equidem B non puto, qui paupertatem sciam viro sanctissimo placuisse semper, sordes numquam. „ Hæc ille L. XI de Loc. Theolog. c. 6°.

et certe theologi

128. Si credatur articulo 7°, Die ab incisione decimo accedat, incisus nimirum, ad sacerdotem, qui fasciam tollet, comburat, ejusque cineres in piscinam mittat, " quia nempe inserviunt illa, ut prosequitur explanatio, ad continendam in fronte incisam sacratæ stolæ particulam. Potest quoque accidere ut ista, nondum cicatrice clausa, adhæreat fasciæ cum sanguine, tametsi nemo id advertat „. Quare sacerdos postulatur? Nescivere Parisienses. Sacram stolam a laicis, dummodo saltem aliquo loco nati sint, tractari sinunt RR. PP. Hubertini; quidni ergo exsolvere possint? Diaconi in Ecclesia gerunt corpus Domini in sacra pixide, olim sanguinem distribuebant; subdiaconi ferunt sacras reliquias: eccur sacerdotis ministerium foret ad solvendum fasciam necessarium? Vereor ut ad hoc desit sana responsio; vereor iterum ne tot ritibus gravati, qui sacratæ stolæ particula munitos se gaudent, plus æquo impediantur, ac gravibus curis et anxietatibus teneantur sæpissime; v. g. si sacerdotem offendere nequiverint stata die, etc.

reprobandi

129. Sancti Huberti festum diem, seu novembris tertium, quotannis celebrare oportet, ait articulus octavus. Etenim, ut interpretatio admonet, " æquissimum est singulis annis venerari eum, cujus precibus et intercessione tantum beneficium impetratum fuerit. „ Pium fuerit, non imus inficias. At memorem animum erga S. Hubertum festi celebratione testificari oportere, neque lege ecclesiastica neque voto constringuntur qui incisi fuerunt peregrini, ut Parisienses supra citato loco animadvertunt. Videre est autem plerumque non pietatis operibus, sed venatione continua, ludis et conversationibus diem novembris tertium transigi *(kk)* ab iis qui a rabie se divinitus sanatos jactitant, cum perraro indiguerint curatione ulla, nunquam fortassis prodigiosa sint adjuti; quod nihilominus hic secum ipsi pugnando supponere videntur istius glossematis auctores.

non minus quam medici

130. Et si denuo ab aliquo animali rabido laceretur ita mordeaturve ut sanguis effluat, eamdem abstinentiam teneat per triduum; neque enim necesse D est D. Huberti ædem in Ardenna sylva iterum petere. Ita articulus 9us, ad quem hæc pauca habet explicatio: " Iste articulus denotat novendium istud institutum pœnitentiæ causa, siquidem vocatur abstinentia. „ Luditur in verbo. Enimvero nullane politica abstinentia? In aquilonaribus regionibus receptior est, quam ut illam hic describere sit necessum. Est certe medicinalis altera, ex pœnitentiæ spiritu neutiquam profecta. Sed cur trium dierum requiritur abstinentia, et sufficit? Quærunt medici Parisienses, quærunt theologi, nec rationem ullam hi vel illi reperiunt. Si primum necessaria erat diuturnior observatio, cur secundo brevior est satis? In alterutro capite erratur, aut cælitus istud discrimen est traditum. Quoad nos, timemus hic nugas et superstitionem. Medici non modo a graviori vulnere rabiem metuunt, verum etiam a seniori; cum animalis saliva corrupta fuerit ac maligni veneni plena, tunc satis est ad corrumpendam sanguinis massam.

videntur.

131. Poterit tandem iis omnibus qui vulnerati fuerint, ac sanguinolento morsu vel aliter infecti per aliquod rabiosum animal, dilationem ac inducias quadraginta dierum pluries concedere, ut videlicet tempore opportuno iter illi faciant ad S. Hubertum. " Hæc vero facultas, si articuli hujus decimi et ultimi interpretibus creditur, prodigiosa omnino, ac quotidiano usu probata extra dubium est et controversiam. Quippe effectu ipsius fidem faciunt. In quacumque christianitatis plaga notus est ipse beatus Hubertus. „ Verum, ut RR. PP. Hubertini sibi tuto applaudant, editis tum historicis cum theologicis lucubrationibus eliquent * omnino, mirabilem hanc concedendarum adversus rabiem induciarum prærogativam invictis argumentis demonstrent oportet. Agitur quoque de vitando tentationis Dei peccato. Istud vero ut amoliantur, articulo secundo cautionem nonnullam præscribunt, etiam iis qui sacratæ stolæ particula muniti fuere. Hic vero, quod valde mirum, nullam suadent, tantum abest ut requirant ab iis qui ad summum conceperunt desiderium peregrinandi ad S. Hubertum. Siccine obliviscuntur istud Spiritus sancti oraculum: " Altissimus creavit de terra medicamenta, F et vir prudens non abhorrebit illa „ (Eccli. 38. 4)? Donec huic difficultati plane responderint RR. PP. Hubertini, qui magiam ac dæmonis operam in novendii cærimoniis non reprehendunt, verebuntur, nec absque causa, superstitionem et ineptias. " Non sit vero, ut S. Augustinus nos docet, nobis religio in phantasmatibus nostris: melius est enim qualecumque verum, quam quidquid pro arbitrio fingi potest „ (c. 55 de Vera Religione).

** cod. aliquent: forte desiderantur hic nonnullæ voces.*

ac proinde omnino tollendi.

132. His paulo fusius observatis, Eximie Domine, quærimus: 1° Utrum, dissentientibus circa Hubertinum novendial Lovaniensibus et Parisiensibus, posset tuta conscientia pastor animarum permittere aut fidelis quisquam servare præfatos novendii ritus, sed maxime uti induciarum concedendarum vel accipiendarum prærogativa, etiam neglecto, ut assolet, medicinæ præsidio *(ll)*, quo tamen aliquos a rabie servatos esse medici quidam experti sunt. Ut de utroque

(kk) *Quam imbecilla sint hujusmodi argumenta, distinctius animadvertere piget*

(ll) *Nequaquam suadetur in observationibus Hubertinis ut negligatur medicinæ præsidium.*

ambigamus

A ambigamus facit quod non liceat indebiti cultus et superstitionis ac vacuæ observantiæ discrimini se committere; nefas quoque videatur Ecclesiæ ministris suo silentio sinere ut istud periculum adeant christiani suæ curæ crediti, præsertim quia non deest efficax in Oceano remedium *(mm)*, imo ubique rabiem vitare possunt qui, ab animali rabioso vulnerati, protinus sanguinem extra naturalia vasa positum quoad licet suxerint, ac vulnus sale condierint. Quod in more positum esse apud rusticanos Neustriæ homines testatur clarissimus Homelius in Historia Regiæ Academiæ Artium et Scientiarum, quæ Parisinis typis a duobus circiter annis prodiit in lucem.

2° An saltem pastores possint inculpate sinere, vel etiam tolerare, ut qui incisi fuerint induciarum gratiam largiantur: cum tamen vix contingat eos idcirco superbia non intumescere, superstitioni quoque, sub quadam religionis larva, satis probabiliter (quod hac in epistola satis demonstratum esse confido) putentur addicti; denique illos apud Deum difficile excuset peccati, B si quod sit, ut suspicamur, ignorantia, quam per pastores opportune et importune propulsandam rentur bene multi.

3° Quanam ratione consuetudo quæ inolevit (si eradicanda est velut corruptela) valeat aboleri, ut, quoad fieri potest, abusus emendetur absque fidelium murmure et scandalo, ecclesiæ quoque Leodiensis et abbatiæ Andaginensis contumelia et opprobrio. Pergratum nobis esset, si, unde malum quod formidamus, inde quoque proficisceretur quod peroptamus remedium.

nisi meliora pro iis afferantur argumenta.

133. Cæterum tametsi nonnulla quæ adduxi minus ponderis haberent seorsim, singula nihilominus simul juncta vim majorem propterea habent, quod non satis sit aliquem novendii articulum defendi posse: necesse est probetur nullos esse reprehensioni obnoxios, quod sufficiens ac naturale remedium adversus imminentem rabiosam ægritudinem contineant, miraculumve, propter illorum e cælo originem, operetur usus ipsorum et observatio. Porro dum cogito novendium, de quo disputavi, ejus generis rem esse quæ, ut plurimum, ex levibus initiis decursu temporis quibusdam accessionibus factis excrescens, vires C acquirit eundo; mei ipsius haudquaquam immemor, enixe peto ut ignoscere non dedigneris, si quid in longioris epistolæ serie asperum exciderit mihi. Id præter intentionem factum putes velim. Qui secus quam ego in hac parte sentiunt, ut faciunt Lovanienses theologi et Andaginenses monachi, hos impense veneror, paratus in eorum ire sententiam, ubi primum, pro sua solertia, dubium quo implicor excusserint. Quapropter, ut verbis Tullii utar: “ Tantum abest ut scribere contra nos nolimus, ut id etiam maxime optemus „ (Lib. 2 Tuscul. qq.), quamvis, ut stylo decretorio quædam dicerem superius, disputationis lex obtinuerit.

Itaque, Eximie Domine, a te potissimum amicisque tuis edoceri etiam atque etiam rogamus, utpote non immemores hujus effati: “ Consuetudo sine veritate vetustas erroris est „ (S. Cyprian. Epist. ad Pompeium). Dum vestrum responsum sustineo, profiteor me tibi semper addictissimum fore et ad officia paratissimum.

Vale et pro me ora.

Sententia nostra, in observationibus Hubertinis

134. *Jam abstinere mihi non licet quin et ipse sententiam meam proferam, ea sinceritate et libertate quæ jure a nobis exspectatur et postulatur. Duplex præcipue quæstio nobis solvenda est. Primo scilicet, quid sentiendum videatur (catholicis, inquam: nam res nobis non agitur cum incredulis et protestantibus, qui singularia beneficia et multo magis prodigia a Deo, præsertim per intercessionem sanctorum, umquam impetrari, præfracte negant) de incisionis et observationis novemdialis rectitudine; secundo, quidnam dicendum de istorum rituum efficacia ad rabiem propellendam.*

nihil notari potest

135. *Quod ad primum attinet, inprimis advertimus, quod nemo catholice sentiens infitiabitur, non esse alienum a divina sapientia et potentia ut vel supernaturalem aliquam operationem usui cujusdam remedii naturalis, per se ad intentum effectum manifeste imparis, quasi consociet et annectat, vel ut leges quasdam diæteticas seu tuendæ valetudini destinatas aliquo ritu aut præcepto religioso commendet atque confirmet. Prioris rationis exempla afferri possunt lignum a Moyse jussu Dei aquis amaris immissum ut eas dulces redderet* (1) *et fel piscis Tobiæ patris oculis illi-* E *tum, unde visum recepit* (2)*; alterius, præcepta illa multiplicia veteris legis circa discretionem animalium mundorum et immundorum* (3) *et, ut videtur, ipse ritus circumcisionis.*

quod doctrinæ

136. *Nemo etiam catholicus mirabitur certis ritibus exterioribus, per se indifferentibus, divina ordinatione conjunctos esse certos effectus gratiarum, sive mere spiritualium sive etiam temporalium, idque sive infallibiliter, ut in sacramentis ad primarios eorum fines, sive cum aliqua dependentia a dispositione interna recipientis vel etiam a præviso majori ejus commodo spirituali, ut fit in sacramentalibus et etiam quoad nonnullos effectus sacramentorum, verbi gratia sanitatem obtinendam illi cui confertur sacramentum extremæ unctionis.*

aut sensui

137. *Præterea, usum piarum peregrinationum ad loca quæ sive Christi Domini Salvatoris, sive sanctorum apostolorum ac martyrum et aliorum qui insigni virtutum christianarum exercitio excelluerunt, vita et morte aut etiam sepultura vel sacrarum reliquiarum domicilio illustrata sunt, probavit semper et sensus catholicus et ipse supremus in Ecclesia magistratus, quod demonstrant* F *tum commendatio multiplex itinerum ex pietate susceptorum, non solum in Terram Sanctam, sed et ad confessionem S. Petri Romæ et ad sepulcrum S. Jacobi Compostellæ, tum indulgentiæ passim propositæ a sancta sede invisentibus ecclesias ubi sanctorum corpora quiescunt, quales et ecclesiæ Andaginensi etiam concessas esse paulo inferius videbimus* (4). *Quem usum laudavit quoque celebris scriptor protestans Leibnitius, ita in suo opere cui titulus* Systema theologicum *de eo disserens:* Censendum est equidem pietatis aliquando esse loca quædam sacra præ aliis vel libere vel ex voto visere, aliaque id genus obire; quia ipsum ceteræque circumstantiæ propositi singulares pars sunt honoris, et laudanda est præparatio animi sibi pœnam legemque certam dicentis, serii propositi ac zeli nostri peculiaris ostensio, et cum publica concurrentium hominum pietatis significatione privata conspiratio ad Dei honorem; et locus ipse divinis beneficiis insignis

(mm) *Hoc remedium jam rident medici, sicut et tertium mox indicatum* (vulnus sale condierint).

(1) Exod. xv, 23, 24. — (2) Tob. xi, 13-15. — (3) Levit. xi et Deuteron. xiv. — (4) Cfr. infra, numm. 190, 191.

recordatione

AUCTORE C. D. S.

recordatione illa et commemoratione fortius movet animum et sacro quodam horrore percellit : quod ne protestantes quidem, quibus sepulcrum Domini adire datum est, diffiteri memini.

Ecclesiæ catholicæ

138. *Nec denique a sensu Ecclesiæ abhorret quod certis sanctis singularis patrocinii efficacia attribuatur ad singularia quædam beneficia per intercessionem suam apud Deum procuranda. Nam ut cetera illius generis taceam, auctoritate sanctæ sedis nuper totius Ecclesiæ patronus delectus est S. Joseph, singulares etiam patroni assignati sunt sive singularibus regnis, ut Germaniæ S. Henricus, Hungariæ S. Stephanus, Hispaniæ S. Ferdinandus, Galliæ S. Ludovicus, sive alicui ætati aut conditioni, ut S. Aloysius Gonzaga studiosæ juventuti et recentius S. Thomas Aquinas academiis. Certis locis quoque sanctorum patrocinia præcipue exerceri ostendunt plurima miracula, eaque certis testimoniis comprobata, quibus celebrantur tot sanctuaria Beatissimæ Mariæ Virginis, ut in Belgio nostro Halense et Montacutense et in Gallia omnium forte nunc toto orbe celeberrimum, Lapurdanum.*

adversetur ;

139. *Secundum hæc itaque optime ratio redditur observationum Hubertinarum. Nimirum qui primitus illas instituerunt, sive pio vel forte etiam divino instinctu moti, sive ex insignibus nonnullis sanationibus apud* S. Huberti *reliquias impetratis, intelligere potuerunt, sicut aliis sanctis alias prærogativas gratiarum seu particularia quædam dona invocantibus ipsos concedenda, ita* S. Huberto *quasi singulare privilegium divinitus ad laudem ejus collatum esse ut ab horrendo rabiei morbo præservaret eos qui, in hujus periculum inducti, ad ejus patrocinium confugerent in loco ubi sacra ipsius pignora servantur. Inde vero adducti fuerint ut illius invocationis normam quamdam præscriberent certos ritus suggerendo, quibus simul et demonstraretur pietas ac fiducia erga sanctum et cum oratione conjungerentur actus pœnitentiæ et humilitatis, et quidem tales qui naturalem etiam aliquam vim haberent ad avertendos funestos effectus quos virus rabidum humano corpori infusum sæpe producere solet. Ac denique experientia constare potuit ita divinæ bonitati placere illas demonstrationes pietatis et humilis fiduciæ ut optato effectu numquam fraudari* C *viderentur qui easdem rite usurparent. Porro ex iis quæ præmisimus* (1) *et ex annotatis ad epistolam Germani Gillot satis probatum est, credo, nihil in observationibus Hubertinis jure reprehendi posse ut superstitionis vel imprudentiæ suspectum.*

earumdem vero efficacia certis argumentis

140. *Sed magis ardua est altera quæstio de earumdem observationum efficacia. Hanc tantam esse affirmarunt semper inde a seculo XI monachi Andaginenses et, qui illis successerunt in officio incidendi peregrinos, eleemosynarii Sancti Huberti, ut omnes qui ad illud remedium confugerunt, præter admodum paucos qui vel observationes non rite perfecerint vel fiducia erga* S. Huberti *patrocinium carere se manifestaverint, a rabie sint præservati. Sed fatendum est nullam, præter affirmationem illam, præberi rei demonstrationem. Nulla enim, si forte duos vel tres casus recentes excipias, quorum præcipui præcipuæ quædam circumstantiæ sub controversia versantur* (2), *documenta reperi sive typis impressa sive manu scripta quibus constet illos qui incisi fuerunt et vulneratos esse ab animali certe rabido et ita vulneratos ut* D *periculum rabiei iis imminere censeri deberet et denique a morbo deinceps fuisse immunes : quæ omnia omnino simul certa esse oporteret ut et beneficium singulare singulis divinitus fuisse collatum probabiliter, et ex complexu ingentis numeri incisorum ita præservatorum certo affirmare liceret. Probabiliter, inquam, ex singularibus casibus et certo dumtaxat ex plurimorum complexu. Constat etenim inter doctissimos medicos qui de hac re scripserunt non omnes, quin nec majorem numerum eorum qui ab animali vere rabido morsi fuerint, et ipsos rabie corripi, quibusdam ex centum quadraginta, aliis non amplius viginti, aliis decem tantum vel etiam septem dumtaxat morbum contrahere affirmantibus.*

aut ex singularium sanationum circumstantiis

141. *Sed nonne validum argumentum deducitur ex iis casibus, etiam singulis, ubi ex nonnullis ab eodem cane læsis alii, qui scilicet ad* S. Huberti *patrocinium per incisionem et observantiam novemdialem recurrerunt, a rabie præservati sunt, alii vero, qui remedium istud spreverunt, morbo abrepti? Tres præcipue hujusmodi casus citatos legi* (3). *Verum, quod ad primum attinet, ille refertur* E *ex uno testimonio, eoque admodum summario et indistincto, quod præbuit filius Nicolai Victoris Raulx anno 1841, quum res acciderit anno 1812; et alia duo proferuntur quæ non plane cum illo concordant. Primum est relatio quam die 6 septembris anno 1813, id est integro minus anno postquam calamitas illa locum habuit (die 17 octobris 1812), ad publicam Academiam Franciæ* direxit doctor medicus, nomine Champion, qui et vulneratos curavit et in singula sollicite inquisivit* (4). *Secundum hanc relationem, novemdecim homines a lupo rabido graviter læsi sunt, e quibus undecim rabie sunt abrepti inter septimum et septuagesimum secundum postquam morsi fuerant diem. Ex iis qui præservati sunt, duo peregrinationem ad Sancti Huberti non susceperunt, alii (an omnes non indicatur distincte) illic incisi novenæ præscriptiones observarunt. Alterum testimonium est civilis magistratus oppidi Barii Ducis et ministri protestantis ibidem, nomine Gourjon, qui, petente ministro Leodiensi F. D. Girod, iterum in rem inquisiverunt et retulerunt viginti homines a rabido lupo fuisse vulneratos; ex his quindecim, qui gravissime læsi fuerant, morbo absumptos; reliquos quinque, qui præservati* F *sunt, multo levius læsos et horum tres ad Sancti Huberti peregrinatos, non autem alios duos* (5).

* Institut de France

non satis demonstratur,

142. *De aliis duobus casibus relationes contradictorias non legi; sed dissimulandum non est nec in testimoniis quæ de his habemus non satis definiri quam graviter sint læsi tum ii qui ex rabie mortui, tum ii qui, peregrinatione ad Sancti Huberti suscepta, præservati sunt. Ac tandem concludendum videtur, secundum rectæ criticæ leges, sicut nec jure negari, ita neque argumentis certis aut admodum probabilibus demonstrari efficaciæ incisionis et novemdialis ritus historicam veritatem.*

id tamen non impedit quominus pie

143. *Attamen, si quis, considerans et antiquitatem illarum observantiarum et constantem a tot seculis nec umquam labefactatam, plebis catholicæ in Belgio et circumjacentibus regionibus, de earum efficacia fidem, et quæ passim in singulis illarum regionum multorum ore celebrantur non solum de præservatione eorum qui læsi ad Sancti Huberti iter susceperunt, sed et de mira eorum qui incisi*

(1) Num. 132-136. — (2) Cfr. num. seq. — (3) Cfr. supra, num. 96, annot. ad diem 27 novembris an. 1812, et numm. 102, 103. — (4) Cit. ap. Gaidoz, *La rage et S Hubert*, p. 92. — (5) Girod, *L'étole de S. Hubert*, 2e édit. (Liège 1846), p. 49.

sunt

A *sunt in animalia rabie infecta potestate* (1), *tum de canum qui ferramento benedicto (quod vulgo nomine clavium* S. Huberti *designatur) in fronte adusti sunt, ubi postea rabiem contraxerint, innocentia et mansuetudine* (2), *et eam fidem non solum numquam auctoritate ecclesiastica esse improbatam, nec solum tacite toleratam, sed et expresse laudatam* (3): *si, inquam, quis, ista considerans, illam efficaciam ex earum genere opinetur esse rerum de quibus ad Deum dicere licet :* Abscondisti hæc

* Matt. XI.25 a sapientibus et revelasti ea parvulis *, *equidem non magnopere impugnabo, quum præsertim neque inde, quod calumniati sunt observationum Hubertinarum detractores, ullatenus avertantur homines ab usurpandis remediis naturalibus quæ morbo propulsando idonea videantur et ipsa fiducia præservationis et quies animi hinc orta ipsa sit ad istorum remediorum vim augendam optima dispositio. Itaque et ipse, si hoc mihi infortunium accideret ut morsu rabidi canis læderer, simul cum remediis naturalibus observationis novemdialis ritum adhiberem et aliis ut idem data occasione facerent omnino auctor essem.*

et prudenter usurpentur.

144. *Dixi per calumniam impositum esse Andaginensibus quod dehortarentur confugientes ad* S. Hubertum *ab adhibendis naturalibus adversus rabiem remediis : contra quam calumniam non semel ipsi protestati sunt. Audi et adversus alias non minus invidiosas quæ scripserit Cælestinus De Jong, abbas Andaginensis ante medium seculum XVIII. Citatis nempe testimoniis doctorum Lovaniensium et Ordinarii Leodiensis quibus observantiæ Hubertinæ ab omni labe superstitionis declarabantur immunes* (4), *ita pergit* (5) : Postquam igitur viri tanta auctoritate doctrinaque eximii tam diserte de his rebus statuerunt, temerarius utique prorsus esset qui novemdialem hanc devotionem reprehenderet vel religionem illorum sollicitaret quibus ob aliqua, quæ passi sint, incommoda hujus peragendæ necessitas incumbit. Quæ quidem si acciderint, priusquam iter aggrediantur, accipiant oportet a parocho suo testimonium scriptum, quod etiam, si fieri potest, a judice loci impetrent; quibus testimoniis diserte enuntietur quomodo res evenerit, quibusque indiciis credatur rabidam fuisse bestiam quæ momorderit. Neque obliviscantur domini parochi ut subditorum suo-

C rum animos ita instituant et præparent, ut liceat ipsis asserere, quando testimonium scribunt, posse missis a se hominibus libere sacramenta ministrari; id facile præstabunt, si prolatione concessa utantur: qua maxime utendum erit in iis quos non nisi post aliquod tempus vere emendatos esse liquere solet. Nisi enim ad bonam frugem redierint, spes nulla est, etiam si cetera novenæ peregerint, ut per incisionem et sanctæ stolæ impositionem sanitati reddantur : plures siquidem misere mori visi sunt, qui in extremis positi fatebantur illud ideo sibi accidere quod rite non essent confessi. Quod autem cetera spectat tempore novenæ observanda, ne nimium de his sollicitentur qui incisi sunt, — modo sincera fide rem gerant, — si forte imprudenter inscienterve aliquid omiserint; timere etenim eos solos oportet qui contemptu vel negligentia aliqua nimia peccent; quin immo nec, si tale quid admiserint, ideo desperandum illis est, quum fuerint nonnulli qui sinceram hujusce culpæ agentes pœnitentiam, licet jam rabidos se experirentur, tamen quod postulabant tandem impetrarunt. Quod si secreto Dei judicio, cresceret incommodum nec cessaret, ne id unquam committant, quod plurimi per errorem patrarunt, ut rabidum hominem suffocent vel alia ratione interficiant. *Quæ vitasse abs re visum non est, quum præsertim impii homines istiusmodi calumniis abuti sæpe soleant ad ipsius religionis et Ecclesiæ catholicæ famæ et sanctitati detrahendum. Hactenus de praxi incisionis et novemdiali observantia illi annexa.*

AUCTORE C. D. S

§ IV. De facultate concedendi inducias ad peregrinationem procrastinandam et de imperio incisis attributo in animalia rabida.

Facultas concedendi dilationem,

* vulgo répit

*Facultatem concedendi inducias seu dilationem *, ut peregrinationem ad Sancti Huberti ab eo qui morsu animalis rabidi læsus fuerit non statim suscipi necesse sit, sed sine periculo ad aliud tempus magis commodum differri liceat, ita exponit et propugnat monachus Andaginensis qui circa annum 1700 prolixum commentarium, adhuc ineditum, de* S. Huberto (6) *gallice conscripsit :*

Ut jam innuimus, conjicere licet, novenæ observantias qui constituerint, illos id divino motos instinctu constituisse; postquam autem priora decem capita ordinarant, cogitandum sibi intellexerunt qua ratione iis subveniri posset, qui statim ad Sancti Huberti contendere nequirent vel omnia observare tunc temporis non valerent, quæ novenæ tempore præscribuntur. Cujusmodi sunt pueri quibus per ætatem nondum Eucharistiæ sacramentum recipere licet ; omnes etiam ii quibus juxta Ecclesiæ decreta neganda est vel procrastinanda peccatorum remissio; tum quicumque vel ob itineris longinquitatem, vel propter morbum infirmitatemve aut aliam gravem causam prohibentur quominus statim huc accedant.

Andaginensibus monachis et iis qui incisi fuerunt attributa,

146. Consilium igitur initum est ut, quotiescumque tale quid accideret, dilationis cujusdam venia iis hominibus concederetur, quam humili fiducia per merita sancti Huberti impetraturos se confiderent. At designandi jam tum erant quibus hanc dilationem concedendi facultas tribueretur. Nulli autem aptiores visi sunt quam hujus cœnobii monachi cum illis etiam de quibus supra egimus; opportunum enim minime erat solis religiosis sive ceteris hujus monasterii incolis hanc facultatem reservare, quoniam liquet ipsos solis vicinis auxiliari potuisse. Præter ipsos igitur electi sunt quicumque incisi fuissent; quorum aliquem omnibus in locis reperire facile esset, ubi magnus sanctus Hubertus coleretur.

ita tamen ut procrastinandi peregrinationem induciæ singulis quadragenis renovandæ sint.

147. Frustra non fuisse hanc fiduciam in meritis magni hujus sancti repositam, innumera facta mirabilia testantur. Quibus enim hæc dilatio conceditur, hi toto dilationis tempore non secus a rabie defenduntur quam qui novenam peregerint. Solet autem in quadraginta dies dilatio tribui ; quo tempore nec minus erat concedendum, ut iis consuleretur, qui remotiore in loco habitarent ; neque etiam majus omnibus promiscue oportebat tribui, ne ita plures cum magno peri-

(1) Cfr. infra, num. 150. (2) Cfr. infra, § V. (3) Cfr. v. g. bullam Leonis X, supra, num. 22. — (4) Cfr. supra, num. 86-89. — (5) *Histoire de la vie de S. Hubert*, p. 145 (6) Jam cit. supra, num. 100.

culo

AUCTORE C. D. S.

culo negligerent ut illuc, quam primum possent, contenderent. Quoniam vero satis semper non erat tale in tempus dilationem obtinere, statutum est posse homines incisos quadragesimo quoque die dilationem prorogare.

diuturna et multiplice experientia efficax comprobata affirmatur:

148. Si ignorassent, qui novenam instituerunt, quantam potentiam Deus sancto Huberto, etiam dum in vivis esset, tribuisset, næ objurgandi fuissent quod et Deum tentarent, et sancti famam simul cum plurimorum hominum sospitate in discrimen adducerent. Sed abunde fuere tum quæ vivens magnus ille sanctus patravit stupenda, tum quæ etiam ab eo post mortem præstita sunt miracula, ut ad tale consilium illi devenirent; atque credendum omnino est illos divino auxilio adjutos esse in his decernendis, quæ ad novenam pertinent. Quam sententiam nullus non amplectetur qui mente recolat quæ nongentis jam ab annis accidant. Quis enim audeat affirmare hæc esse mali spiritus ludibria, aut damnabilis superstitionis arguendam esse rem quæ propalam evenit, probantibus non solum diœcesis episcopis, sed tot etiam viris doc- B trina non minus quam pietate præstantibus? Neque umquam permiserit Deus, qui sanctos suos etiam post mortem clarificat et magni sancti Huberti nomen in toto terrarum orbe illustrem effecit, non, inquam, permiserit, ut hujus magni sancti nomine interposito tot animas deceperit diabolus, in hoc ipso loco, ubi sacrum ejus corpus quiescit, atque ubi toties invocato eodem nomine e corporibus malus spiritus expulsus est.

quam antiquus sit ille ritus incertum.

149. *Hactenus ille. Porro quam antiquus sit ille ritus, definire non ausim. Antiquiorem scriptorem de eo loquentem non reperi quam Adulphum Happart. Is post explicationem decem articulorum quos complectitur observatio novemdialis, hæc adjicit:* Istud nec insigni caret privilegio, ut sacra stola quondam munitus ac D. Huberti patrocinio substitutus, alteri ab rabido animante læso, aut propter ætatem seu aliam inevitabilem necessitatem necessarias inducias donat * et miraculose merito S. Huberti rabiem suspendit (1). *Nulla vero hic mentio spatii quadraginta dierum. Hoc autem jam distincte indicatur apud Joannem Roberti* (2), *atque etiam, si impedimentum perseveret, alios qua-* C *dragenos dies addi, idque toties et tamdiu quamdiu et quoties justa necessitas exegerit; eamque temporis producendi rationem etiam in plures annos usurpari posse, dummodo qui eam petit, quadraginta dierum spatium, ad singulas periodos, non plane effluere permittat, sed aliquanto ante quam penitus abierint alios totidem postulet. Verum et eo tempore quo scribebat Roberti, id est circa annum 1620, nondum attributam esse eam facultatem concedendi inducias sacerdoti qui incidendis peregrinis præerat, colligitur ex alto illius de hac re silentio: neque enim id dissimulare voluisse ullatenus supponi potest. Prima igitur hujus extensionis mentio reperitur, ni fallor, apud anonymum scriptorem extremi seculi XVII, qui quidem ex antiqua traditione id fieri significare videtur, at nescio qua auctoritate. Sed neque apud hunc scriptorem, neque in opere edito a Cælestino De Jong anno 1727, neque in hujus operis compendio* (3), *quod allegare videtur v. c. Fr. Hallet* (4), *quidquam legi de potestate qua inducias perpetuas seu* D *nonaginta annorum concedunt eleemosynarii Sancti Huberti iis qui vel vulnerati sunt ab animali non certe rabido, vel leviter admodum ab animali rabido morsi, ita ut nullum vulnus appareat, vel denique nullo modo læsi, tamen magnopere timent ne ex terrore quem experti sunt vel alia quavis causa periculum rabiei incurrant. De hoc genere induciarum silet etiam v. v. C.-J. Bertrand, quondam ipse Sancti Huberti eleemosynarius, ubi eam materiam tractat in opere suo de Sancti Huberti sanctuario* (5). *Itaque primum illud assertum reperi apud v. c. Fr. Hallet* (6).

** ita cod.*

De imperio incisorum in animalia rabida.

150. *Alterum privilegium eorum qui rite fuerunt incisi esse asseritur quod mirum imperium exercent in animalia rabida, adeo ut eos arripere et quocumque voluerint ducere et quavis ratione tractare valeant quin ullum periculum incurrant ne mordeantur ab iis: immo animalia vel statim iis accedentibus mori aut ne quemquam lædant prorsus cohiberi. Hæc millies conspecta fuisse aiunt* (7), *et ipse non pauca hujusmodi narrari audivi, sed non eo pondere certorum testimoniorum comprobata ut illarum rerum incredulis ad ea* E *admittenda cogere me posse confidam. Nec perspicere me fateor qua ratione quod asseritur de imperio incisorum in animalia rabida facile concilietur cum articulo* VIII *supra* (8) *recitatæ observationis novemdialis ipsis præscriptæ, quo eisdem indicatur quid ipsis præstandum sit ubi denuo a rabido animali læderentur.*

§ V. De cornibus ferreis seu, ut vulgo appellantur, clavibus S. Huberti, quibus signantur canes et alia animalia.

Clavium S. Huberti

H*ujusmodi claves describit et prædicat his verbis Joannes Roberti* (9): Clavis S. Huberti grande miraculum est. Est autem hæc clavis non aperiendis claudendisve ostiis comparata, sed sigilli vice aut annuli, signandis animalibus. Modum mox indico. Clavem autem dictam existimo ex eo quod olim et annuli et claves sigil- F landis domesticis rebus adhibebantur, quæ eadem opera sic claudebantur. Martialis: Nam signat meus annulus lagenam. Plura et erudita Lipsius ad lib. 2. Annal. Taciti. Ab illo igitur usu claves ad signaturam adhibendi factum arbitror ut et claves sigilla et sigilla claves dicerentur, etiamsi sigillorum tantum vicem fungerentur. Tantum de nomine.

descriptio

152. Ad rem quod attinet, clavis S. Huberti ferrum est teres et rotundum, crassitie non multo ampliore quam quæ cycni calamo esse solet, longitudine quatuor fere palmorum; cujus alterum extremum, data opera exacutum, ligneo manubrio inseritur, quo et facilius tractetur et manum tenentis protegat ne aduratur; ad alterum vero visitur species cornu venatorii, duorum digitorum amplitudine, cum suis habenis, omnia e ferro ut ipse stipes.

et usus,

153. Hoc igitur cornu, igni candefactum, ani-

(1) Cod. Leod. 18 (al. 229), fol. 49r. — (2) *Hist. S. Hub.*, p. 393. — (3) *Abrégé de la vie et miracles de saint Hubert, par un religieux de l'abbaye du dit S. Hubert.* Luxembourg, 1734. Postea sæpius recusum. — (4) *La rage conjurée*, p. 103. — (5) *Pèlerinage de Saint-Hubert* (Namur, 1855), chap. XIV, § II, *Du Répit* (p. 168-171). — (6) *La rage conjurée*, p. 102-105. — (7) Bertrand, op. cit., p. 186. — (8) Num. 84. — (9) *Hist. S. Hub.*, p. 253.

malis

A malis vel vulneri apprimitur, si vulnus apparet, vel fronti, si non apparet. Loquor autem de vulnere quod fecerit vel canis vel animal aliud rabie incitatum. Jam, ne merum et brutum ferrum eam clavem esse putes, certis primum precibus lustratur et sacræ stolæ attactu sanctificatur... Hoc etiam observatur, ut si vulnus pateat, ad vivam usque carnem aduratur. Datur deinde animali sic inusto panis, avena, aliudve pabulum, sacris itidem verbis benedictum, quo dies novem utatur. Atque hæc de animali jam ab alio rabido læso.

etiam pro animalibus non læsis;

154. Verum licet etiam longe ante periculum præcavere. Nam animalibus tuis recte provideris, si mature, nullo imminente discrimine, et frontem iis sacro illo ferro inusseris et pabulo benedicto paveris. *Hactenus Roberti.*

instructio ad hunc usum,

155. *Cum his concordant quæ leguntur in pagi-nula quæ simul cum illis clavibus tradebatur inde saltem a seculo XVII. Talem quamdam invenimus in archivo publico Arlunensi* (1), *eo tempore latine typis expressam, quam hic transcribimus.*

B

INSTRUCTIO AD USUM CLAVIUM SANCTI HUBERTI.

Clavis Sancti Huberti, ad instar cornu venatici formatæ, et ad animalia contra rabiem præmunienda speciali benedictione ejusdemque sancti miraculosæ stolæ contactu lustratæ, usus talis esto.

Ut primum innotuerit aliquod ab alio quopiam rabie infecto læsum esse, hujusmodi animal antedicta clave candente, ad vivam usque carnem, in ipsa vulneris cicatrice, si commode fieri potest : sin autem, in fronte aduratur.

Dein per quinque aut novem continuos dies, prout suggeret devotio, recitatis ad honorem Dei, ejusque sacratissimæ Matris, necnon sancti Huberti, quinies *Pater* et *Ave*, frusto panis benedicti ante quodvis edulium pascatur.

Dixi autem : *Ut primum* : quia, experientia teste, potest nimia remedii dilatio discrimini obnoxia esse, ubi semel vis mortiferi morsus patientis penetralia venasque pervaserit. Ac propterea, bene sibi suisque consulet si, pendente dictorum dierum intervallo, tum suos canes sic læsos, a venatu, cum cætera animalia pariter

C affecta, ab intemperato quocumque excessu prohibeat, ne forte nimia agitatione aperti æstuantium pori latenti veneno ansam præbeant serpendi.

Cæterum potest et hoc adustionis remedium animalibus etiam non læsis ad præservationem adhiberi.

Sed ad præcavenda ejusmodi discrimina, singulare remedium est, se suosque clientelæ sancti sub sacra ejus sodalitate adscribere, prout et religioso apud plerosque passim in usu est, nec inani fructu cassove eventu, eidem divo vel censum aliquem annuum pro universis animalibus ad eos spectantibus, vel certe ex istis omnibus unum, pro sua in eum devotione, dicare.

nunc paucis immutata;

156. *Similis instructio hodieque proponitur vulgari idiomate concepta et ab eleemosynario Sancti Huberti subscripta, nisi quod pro ultima sententia* (sed ad præcavenda...), *quæ forte occasionem præbuit suspicandi aliquam lucri intentionem, hæc substituta sunt :* Mirabilis virtus illorum cornuum satis constat experientia quotidiana; et si forte quod animal, etiam ita signatum, rabie infectum fuerit, perire conspicitur quin aliis noceat. — Abusus foret et claves profanatæ si quis eas claves usurparet ad signandos homines aut si candefactæ igne imprimerentur ligno vel alii materiæ, quandoquidem ad signanda dumtaxat animalia benedictionem acceperunt. – Perperam autem arbitrantur nonnulli claves profanatas esse quod in terram decidissent vel manu essent contrectatæ. At nefarius prorsus abusus esset cornibus seu clavibus S. Huberti signare animalia intentione aliquod lucrum faciendi vel accipiendi donum. Sola hujusmodi intentio illa cornua inhabilia facit ad effectum qui speratur, atque exinde profanatæ sunt (2).

AUCTORE C. D. S.

hujusmodi claves multis

157. *Neque, sicut incisio ad præservandos homines ab animali rabido morsos, ita adustio per clavem* S. Huberti *soli ecclesiæ Andaginensi reservata fuit, sed illæ claves subinde mittebantur et mittuntur non solum ecclesiis et cœtibus religiosis, sed etiam privatis personis quæ illas a Sancti Huberti ecclesia sibi præberi petierunt. Petitionem hujusmodi et concessionem ineunte seculo XVIII*

E

factas exhibemus ex documentis quæ invenimus in archivo publico Arlunensi (3) : *horum alterum, petitio nempe, autographum est ; alterum ex autographo descriptum.*

passim

158. *Petitio itaque sic habet :*

Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Quandoquidem Ordinis nostri Cisterciensis prælati in Superiori Germania, diœcesis Moguntinensis, Bambergensis et Herbipolensis, me tanquam proximiorem requisiverunt, quatenus ex monasterio meo præsentem fratrem Joannem Schotten laicum, qui in Superiori Germania fuit, et de multis miraculis fideliter non sine fide approbatis iisdem retulit, ad Illustrissimam Reverendissimamque Dignitatem suam mittere non dedignarer pro benedictione clavium adversus rabiem canum furiosam, prout canes hac rabie tacti in Superiori Germania nulli curæ subjacent, sed potius occidi debent, quantumvis sint venatici majoris pretii. Insuper cum prænominatus frater laicus hujus monasterii professus de sodalitate et confraternitate certis Ordinis

F

nostri abbatibus retulerit zeloso affectu ad majorem Dei gloriam et proximi devotionem promovendam, si ulla ratione fieri possit, hanc sodalitatem per confraternitatis concessionem, hucusque in illis locis incognitam, libenter introducere vellent, si cuidam abbatum nostrorum potestas subdelegata concedi possit, quem frater noster laicus præsens denominari * poterit, vel etiam pluribus, casu quo, prout frequentissime contingit, ut homines tacti a canibus rabiosis juvari ob distantiam loci possint sub observatione regularum, gratissimum foret. Hinc est enixa et humillima mea petitio, quatenus Illustrissima Reverendissimaque Dignitas sua pro gloria Dei et proximi amore petito Ordinis nostri Cisterciensis prælatorum modo possibili gratiosissime deferre, nec non quo ad tenendas regulas præsentium latori fratri communicare non dedignetur, sub obligatione dandi * desuper eleemosynas per cambium vel aliam opportunam occasionem transmittendas ad manus Illustrissimæ ac Reverendissimæ Dignitatis suæ, vel juxta assignationem ad locum desti-

ita ms.

* *ms.* dandas

(1) Fonds Saint-Hubert, layette 68, liasse F. — (2) Ap. Hallet, *La rage conjurée*, p. 171-173. — (3) Fonds Saint-Hubert, layette 36, liasse E.

AUCTORE C. D. S.

natum. Pro nostro Ord. Cisterciensis monasterio nec non Domino Pastori in Oeckhoven similiter claves ad benedicendum transmittuntur, qui sum et maneo.

Illustrissimæ Revendissimæque Dignitatis suæ humillimus servus

F. PETRUS INGENAGH, Prior m[ii].

concessa.

158. *Sequitur jam responsionis apographum :*

Reverende Admodum Domine Prior,

Non est quod nos delectet magis quam conferre totum illud quod in nobis est, quoties gloriæ ac honoris supremi Numinis ampliandi, nec non admirabilis thaumaturgi sanctissimique præsulis Huberti cultus dilatandi vel etiam in pressura proximo occurrendi sese offert favorabilis aliqua opportunitas. Hinc est quod devotum fratrem vestrum Joannem vestrarumque latorem in visceribus charitatis benigne suscipientes, piis ac laudabilibus Reverendissimorum Superioris Germaniæ vestri seu etiam nostri Ordinis Prælatorum desideriis atque postulationibus libentissime annuentes, et quantum in nobis est satisfacere ambientes, per litteras seu diplomata ad manus dicti fratris consignata prælatis duobus suprafati Ordinis, Langhemiensi videlicet atque Eiberacensi, sodalitates seu confraternitates sub nomine et invocatione gloriosissimi pontificis Huberti in suis respective ecclesiis ad majorem Dei gloriam, beatissimi præsulis honorem, plebis vero christianæ consolationem atque levamen contra furentis rabiei æstus erigendi, sicut et fidelium oblationes nomine nostro recipiendi, prout in literis desuper expeditis continetur latius, facultatem concesserimus et indulserimus. Ad hæc, cornua sive claves ferreas, quas secum a vobis ad nos attulerat, ad politiorem, ut decet, formam relimari, nec non solita benedictione per reliquiarum custodem et thesaurarium consecrari jussimus. Illis vero cornibus animalia, vel sana ad præservationem, vel ægra ad curationem, sola in fronte vel alia sui parte veniunt adurenda, prout instructiones, quas adjunximus, indigitant plenius. Quod vero spectat ad utriusque sexus homines, qui venenum aliquod per morsum halitumve furibundi animalis aut contraxerunt aut hauserunt, sanandi eos nulla potestas cuiquam vel in quemcumque mortalium subdelegari potest; sed ut illi, qui sic aut alio quovis modo ab aliquo animale rabido fuerint intoxicati, quam poterunt citissime ad sanctissimi pontificis patrocinium personaliter, et hoc ad minus intra dierum quadraginta spatium, recursum habeant, absolute necessarium est. Quod si forte prægnantia illud negotia aut nimium tenera ætas impediant, tunc sufficiet si ille, qui attactus fuerat a furioso homine vel bruto, inducias sive prorogationem petierit et obtinuerit ab aliquo in cujus fronte inserta fuisset aliquando particula stolæ cælestis. Illam vero prorogationem intra eumdem terminum quadraginta dierum renovare seu repetere, etiamsi legitimum tota illius vita impedimentum ligaret, stricte semper tenebitur, donec tandem factus liber vota ad eum finem a patiente formata in ecclesia divi præsulis Huberti persolverit, ipsique inserta fuerit particula mirabilis stolæ atque cætera quæ ab antecessoribus nostris injungenda accepimus, rite et ad amussim peregerit. De cætero vix capere possumus quomodo nova et inaudita fuerant Reverendissimis Abbatibus vestris ea quæ, spectante ac stupente universo fere christiano orbe, in dies singulos per merita et intercessionem gloriosissimi præsulis nostri patrantur mirabilia, quæ omnia et ipsos minime latent acatholicos, si quidem ipsi quamvis inviti nequeunt inficiari, sed magis verissima esse miracula quæ per auxilium Dei magno patrocinante Huberto fiunt, fateri cogantur. Hæc paulo fusius intimanda esse duximus Reverendæ Paternitati vestræ, quatenus ipsa habeat unde alios instruat quoties et quando illud judicaverit expedire. Si deinceps ipsi utiles esse poterimus, semper reperiet nos ad obsequia paratissimos, qui sincera veneratione ac pleno affectu inscribimur

Reverende Admodum Domine Prior

P. S.

Quæso Reverendam Dominationem vestram quatenus Reverendissimis Abbatibus præfatis significare non gravetur quod, quando in manibus suis summam notabilem ex oblationibus repererint, hanc ad vestrum cœnobium aut abbatiam de Dusselthal transmittere sine vel cum cambio dignentur, et hoc, quantum fieri poterit, conjunctim et ex condicto præstare studeant. 27 februarii 1711.

Humillimus et addictissimus in Christo servus

(Signat.) C. ABBAS.

Superscriptio : Reverendo Domino Priori de Grevenbrock sive Paludis Comitis Ordinis Cisterc. prope Duram in agro Juliacensi.

Quid dicendum videatur de utriusque modo descripti ritus sanctitate et efficacia.

159. *Ad complementum eorum quæ hoc et superiori §§ dicta sunt, advertisse satis erit, usum concedendi inducias et signandi animalia clavibus* S. Huberti *numquam, quantum noverim, aperte et diserte approbatos et laudatos esse aliqua ecclesiastica auctoritate, sed ex alia parte sine ulla improbatione ejusdem semper toleratos : quæ tolerantia, si consideretur quam dudum jam et quam publice adhibeantur, sufficere videtur ut omnis amoveatur ab iis superstitionis suspicio. Quod vero ad efficaciam spectat, hæc, ut vidimus, solis testimoniis privatis asseritur et præsertim fama populari, quorum vim generalibus regulis artis criticæ dijudicare cuivis catholico, salva fide et reverentia sanctis debita, plane licet.*

et de prodigio præservationis a rabie generatim.

160. *Quærat tandem aliquis quodnam in his omnibus, supposita rerum veritate, miraculi genus agnoscendum sit. Cui interrogationi respondendum primo videtur nullum casum singularem præservationis certo dici posse miraculum, quoniam numquam plene constare potest hominem vel animal præservatum in tali periculo constitutum esse ut secundum leges naturæ omnino illud evadere nequiret; in omnium vero complexu, si supponatur semper intentum effectum obtineri ubi rite adhibentur observationes præscriptæ, non quidem miraculum* supra *aut* contra *naturam, at saltem singulare aliquod divinæ bonitatis beneficium ibi agnoscendum esse quod vel miraculum* præter *naturam vel ad id genus miraculi proxime accedere dicendum est.*

§ VI.

A

§ VI. De privilegio sanandi vel præservandi a rabie quod posteris domus S. Huberti et aliis quibusdam divinitus collatum fertur.

Hujusmodi privilegio donati feruntur, e nobili familia de Regnier,

De *his rursus fuse agit Roberti, admirans ea* nemini hactenus scripta, *quin et nota fuisse.* Sunt videlicet hodie *(ita ille)* (1) variis locis qui se S. Huberti stirpe longa serie propagatos asserant et eo nomine mirabilia efficiant et quæ omnem naturæ vim longe superent... De his quæ rite testata cognovi, et publica tum fama tum fide constant, hoc loco referam, nemini, quod sciam, hactenus scripta, eoque studioso pioque lectori merito futura gratiora... Unum addo, neque mihi aliter constare neque ipsos alia ratione probare hanc cognationem quam factis ipsis. Nam ubi totæ familiæ eo solum nomine admiranda patrant quod S. Hubertum sanguine contingant, nefas **B** videtur dubitare ita sit necne : neque enim æterna veritas tam illustria testimonia perhiberet vanitati. Sed jam quinam tandem sint hi sancti episcopi nostri posteri, et quibus miraculis hanc posteritatem orbi christiano probent, aperiamus. Tribus locis non ita a se dissitis hoc hominum genus reperio, videlicet in urbe Sancti Pauli*, Ariæ, qui uterque locus satis notus in Artesia, et in Gallia Artesiæ finitima, in arce cui nomen Moriancourt. Neque tamen, ut locis, ita stirpe hi secernuntur : quippe omnes originem trahunt e nobili familia hodieque nota et splendida, quam vocant de Regnier. Referam de his quæ accepi et eo quo accepi ordine...

* Saint-Pol (dépt Pas-de-Calais).

in Sancti Pauli Artesiæ oppido

162. I. Igitur in Sancti Pauli oppido degit annos jam totos quadraginta quinque Guilielmus le Couvreur, ex familia SS. Huberti et Euronii (2). Matris originem refert ad illam quam dixi familiam de Regnier, cujus matris pater dominus erat de Moriancourt, ipsius Guilielmi avus. De hoc igitur Guilielmo, quem coram allocutus sum et ex ejus ore quædam quæ hic refero descripsi, hæc bona fide testati sunt prætor et scabini Sancti **C** Pauli, confectis rite litteris, quas urbis sigillo probe munitas asservo : 1. Publice haberi pro eo qui e stirpe sit sanctorum Huberti et Euronii... 2. Totos quadraginta quinque annos assidue eum præsidio fuisse iis quos canes, lupi aliæve bestiæ rabidæ morsu aliove contactu offendissent. 3. Non constare quemquam ex iis, qui ejusdem Guilielmi præcepta secuti sint, rabie prævalente decessisse. 4. Constare esse et alios hujus propinquos, tam in Artesia quam alibi, qui eadem potestate polleant. 5. Virum esse probæ et honestæ vitæ. 6. E scabinis ejus loci unum esse, et id muneris plures annos summa cum integritate gessisse. Ista Paulinus magistratus.

Guilielmus le Couvreur,

163. Ipse vero Guilielmus hæc insuper mihi referebat : 1. Se rabidos quoque sanare, dummodo ante viginti quatuor horas accederent, aut non multo secus : non enim referre si paulo plus minusve, prout rabiei vis major minorve. 2. Cognatos alios suos eamdem potestatem habere, etiam fæminas, imo et qui ab his, etsi patres ex alia stirpe. 3. Si qui jam rabie depositi et desperati, suaviter et innoxios in horum manibus aut præsentia defungi. 4. Si quis iterato mordeatur aut lædatur, redeundum. Hactenus quæ Guilielmus le Couvreur de se et aliis et alii de ipso.

AUCTORE C. D. S.

Soror sanctimonialis Maria Chressen et quædam hujus nata,

164. II. Ariæ porro hodieque vivit pia virgo Deo sacrata, religiosa professa conventus nigrarum sororum tertii Ordinis S. Francisci. Ejus nomen est Soror Maria Chressen. De hac aliisque ejus propinquis legitime testata habeo, quæ hic ponam, prætoris Ariensis et advocati fiscalis manu firmata die 28 augusti anno 1619.... 1. E stirpe descendit SS. Huberti et Euronii. Mater ejus fuit nobilis matrona Johanna du Croc, cui vis miraculorum circa rabidos patrandorum ex materna origine adhæserat : quippe inter cujus progenitores fuerat Johanna Regnier, cujus paterna stirps id longo tractu solemne habebat. 2. Ab omni hominum memoria, quotquot ejus familiæ censerentur, viri, mulieres, senes, juvenes, interpositis nominibus SS. Huberti et Euronii, rabiem curarunt quam rabiosorum canum morsus attulisset. 3. In eodem conventu ante annos viginti amitam habuit hæc soror Maria sive materteram (gallice une tante), sororem Johannam du Croc, quæ opem tulisse dicebatur plus quam **E** mille hominibus quos rabidæ animantes male tractaverant; quin etiam ex iis fuisse quibus totus a corpore avulsus humerus, alios quibus sura aut etiam vultus. 4. Ad ejus matrem annis superioribus maximi calamitosorum ejusmodi hominum fiebant concursus, etiam e locis remotissimis, quibus integram sanitatem impertiebatur. 5. Ad Johannam de Regnier adducebatur aliquando vir quem rabies ad extrema deduxerat, ut nec a multis hominibus coerceri posset; sed incumbente nocte, urbis portis excluditur. Johanna, cum eum accedere non posset et de more tangere, mœnia conscendit, et procul conspicata, sua eum benedictione lustrat. Mirum dictu, sic mansuescit homo ut agnellum diceres; ac deinceps plene valetudini est restitutus. 6. Hujusdem propinqua, Johanna le Maire nomine, sancte affirmat se pluribus quam quadringentis quinquaginta rabiem depulisse. 7. Hujus Johannæ mater, Nicolaa du Croc, mirificam rem narrat de principe fæmina e Gallia oriunda, cujus nomini consulto parcitur. Ardebat hæc cupiditate hujus privilegii quo S. Huberti posteri divinitus fruuntur. Itaque huic ipsi Nicolaæ magnam auri vim pollicetur, si **F** id ab ea impetret... Sed prudens et pia Nicolaa pie respondit ejusmodi munus non obtineri pecuniis. Illa nihilominus inconsulto desiderio flagrans, Andainum proficiscitur, et sacræ stolæ fragmentum fronti inseri postulat et obtinet. Sed magno suo malo. Nam cum in diversorio esset, repentinus venti impetus fenestram aperit, simulque speculum proxime pensile, cum ante inversum esset, ejus vultui obvertit : in quo se illa intuita, repentino et miserabili letho decessit. 8. Denique refert eadem Nicolaa, a filia sua, in loco cui nomen Beaurain, multis opitulatum, nec illis e plebe : et si testes requiras, affuisse omni exceptione majores, ducem Nivernensem, Franciæ, quem vocant, mareschallum, et episcopos quatuor.

in arce Moriancourt Jacobus de Regnier

165. III. Venio jam ad tertium locum. In Artesiæ confinibus arx est Moriancourt, quæ censetur primus baronatus (sic cum vulgo loquamur) comitatus Sancti Pauli, eademque olim primaria sedes et dynastia familiæ de Regnier,

(1) *Hist. S. Hub.*, p. 315 sqq. — (2) Hunc S. Euronium ex incertis admodum traditionibus alii fratrem *S. Huberti* fuisse ferunt, alii certe consanguineum. Cf. Roberti, p. 330.

cujus

AUCTORE C. D. S.

cujus ante mihi facta mentio est. Hujus nobilis familiæ caput hodie est Jacobus de Regnier Dominus de la Thure, Camp de Glaive, etc., qui, coram quibus legitimum fuit, hæc bona fide testatus est, eaque nos rite consignata habemus: 1. In arce Moriancourt, ante extrema Galliæ bella, nobile sacellum erat, S. Huberti nomine consecratum, et proxime conclave ex quo in ipsum sacellum inspectio erat: in quo conclavi, qui rabie tenebantur, novendiale sacrum D. Huberti honori obibant. Erat ibidem et canalis sive aquæductus, excipiendæ aquæ ex ore aut vulneribus rabientium: qui diligenter obturari solitus, quod experientia docuisset, si quis canis apposito ore tantillum elingeret, protinus rabie corripi solitum. 2. Amplissimis litteris in membrana exaratis continebatur, hoc sanandæ rabiei privilegium familiæ de Regnier divinitus concessum, in posteros a parentibus propagatum. Eas litteras abstulit superiorum bellorum injuria et solemnes insolentium militum expilationes. Porro plura, quæ iisdem in litteris legebantur, Jacobus se vel ignorare vel oblitum ingenue fatetur, quod tum B puer esset cum eas vidit: quemadmodum nec illud meminit, fueritne illud diploma a Romano Pontifice an ab episcopo Terouanensi. 3. Unæ sunt reliquæ litteræ, quibus Franciscus de Melun, Terouanensis antistes, potestatem facit in arce Moriancourt sacrificandi, atque rationem rabidos sanandi approbat qua utebatur Jacobi avus jam ante annos centum viginti. 4. Nuperrime, anno 1620, episcopus Boloniensis eam sacrificandi facultatem transtulit in arcem de Thure, quo loco sacellum exstruere Jacobus meditabatur, D. Huberti nomine consecrandum. 5. Plures jam annos certa experientia constat eos qui, rabie agitati, ad hunc dynastam adducuntur, cum primum ejus agrum attigerint, statim mansuescere; fuisseque qui sic furerent ut a quatuor viris coerceri non possent, et iidem mox ut ipsum aspexissent aut intra ejus limen pedem posuissent, conquieverint. 6. Animadversum est quosdam, qui ab aliis S. Huberti cognatis curari nequiverant aut certe non integre, ab eodem Jacobo Regnier fuisse persanatos. Quod ille eo fieri censet quod ipse recta linea a S. Huberto propagatus sit, reliqui e ramis obliquis descenderint. 7. Præter C tot alios, tot superioribus annis dira rabie liberatos, anno 1619 mense augusto dumtaxat, tanta fuit confluentium multitudo ut ægre numerus iniri posset: qui omnes curati sunt.

et Ludovicus pater ejus;

166. Jam particularia aliquot exempla attexamus, sed non nisi insigniora. 8. Quo tempore Terouana penultimum obsidebatur, ad Michaelam la Personne, Jacobi, quem dudum memoro, aviam, quidam est adductus incredibiliter a rabie furens. Matrona cum, adhibitis quæ solebat, nihil in eo curando proficeret, tum alia quærit, tum etiam essetne forsitan hæreticus aut salutaris baptismatis expers. Comperit nihil horum esse, sed excommunicationis vinculo astrictum teneri. Quo a legitimo Ecclesiæ magistratu soluto, hominem a sævo illo malo nulla difficultate itidem absolvit.... 10. Mulier, eodem malo vexante, opem experiebatur a matrona quadam oblique a D. Huberto, non recta linea oriunda, sed sic ut sexta quaque hebdomade in idem incommodum recideret. Suadentibus amicis, contulit ea se ad dynastam de Thure, idque magno suo bono, quippe integram ac plenam valetudinem ab eo D consecuta. Itaque quibus res innotuit, majorem in hoc quam aliis nostri sancti cognatis vim agnoverunt et admirabundi palam deprædicarunt. 11. Extremum sit quod Ludovicus Regnier, nostri Jacobi parens, toto populo teste, in hoc genere patravit. Puellam sic rabies occuparat ut non modo valetudinis spes reliqua nulla esset, sed nec jam humana vi coerceri posset. Itaque de ea exstinguenda impia inibantur consilia. Cum igitur Atrebatum traheretur, Deo sic suaviter dirigente, obvius fit memoratus Ludovicus. Hic puella, nescio quo instinctu occulto acta, tenentium industriam eludens et vires superans, erumpit et in Ludovici amplexum irruit. Qui manum ejus apprehendens, momento domita rabie, eam mansuefecit et paucis diebus, tota civitate Atrebatensi ad tam inusitatum spectaculum stupescente, perfectæ restituit sanitati.

deinde Georgius Hubert,

167. Hæc sunt, *ita concludit Roberti* (1), quæ de divi Huberti posteris mira ipsius sancti ope patrantibus cognoscere potui: quæ sane mirum est hactenus in tenebris latuisse, illis tantum nota E qui ea vel in se experiri vel proxime videre audireve potuerunt. *At paulo post majorem celebritatem adeptus est quidam Georgius Hubert, ex nobilibus domesticis domus regiæ *, quo nomine et titulo designatur in* extracto *baptismali filii sui Joannis Baptistæ, anno 1681 baptizati in ecclesia S. Mederici Parisiis* (2), *seu Georgius eques vel dominus Sancti Huberti, ut vocatur in litteris archiepiscopi Senonensis* (3). *Is se recta linea a* S. Huberto *oriundum contendebat et homines et animalia tangendo a rabiei morbo sanare aut immunes reddere. Nec defuere testimonia insignium dignitate ecclesiastica vel laica virorum, qui illud ei privilegium agnoverunt.*

* gentilhomme de la maison du roi

cui suffragati sunt Octavius de Bellegarde archiepiscopus Senonensis,

168. *Horum agmen duxit Octavius de Bellegarde, cujus litteras, gallice conceptas, in archivo publico Arlunensi adhuc asservatas vidi et exscripsi. Quarum hic est tenor, latine redditus:* Octavius de Bellegarde, archiepiscopus Senonensis, primas Galliarum et Germaniæ, omnibus has præsentes visuris salutem in Domino. Notum facimus quod nos probe edocti vitam, mores et catholicam religionem Georgii du Puis, domini S. Huberti, ex parochia Vernioli in Bria, diœcesis nostræ; et simul potestatem qua gaudet sanandi a rabie, F utpote e stirpe S. Huberti oriundus, et impediendi ne qui morsi fuerunt ab animalibus hoc malo infectis et ipsi eo inficiantur; permisimus et permittimus dictis his præsentibus dicto D° du Puis ut notam faciat per ecclesias parochiales dictæ nostræ diœcesis, ad concionem dominicalem earum, gratiam ipsi a Deo collatam, ut omnes qui in periculum inciderent dictum morbum contrahendi ab eo præservari valeant et dictæ gratiæ participes fieri. Datum apud Senones, die trigesima septembris anno 1645. Oct. Bellegarde, arch. Senonensis. Ex mandato Illustrissimi Domini, Brouilly (4).

Ludovicus XIV rex Galliæ.

169. *Quadriennio post idem Georgius* litteras patentes *obtinuit, Ludovici XIV et reginæ matris ejus nominibus subscriptas, in quibus dicitur Ludovicus XIII ab eo tactus fuisse et jussisse ut apud ipsum maneret; similiter et Ludovicum XIV, ducem Aurelianensem ejus patruum, principes de Condeio et de Conti, omnes regis officiales publicos * et domesticos se tangi voluisse et solo illo*

* officiers de la couronne

(1) Pag. 325. — (2) Cit. ap. Lebrun. *Hist. crit. des pratiques superstitieuses*, edit. II, tom. II, p. 104. — (3) Cit. num. seq. — (4) Fonds Saint-Hubert, layette 68, liasse F.

attactu

A *attactu immunes fuisse ab insultibus quorumvis animalium rabie infectorum. Hæ litteræ datæ sunt Parisiis ultima die mensis decembris 1649. In iisdem litteris patentibus dicitur* Eques S. Huberti, ex genere et stirpe oriundus præclari sancti Huberti Arduennensis, filii Bernardi ducis Aquitaniæ, *et gaudere privilegio* sanandi quosvis vulneratos morsu luporum vel canum rabidorum aut aliorum animalium rabie infectorum, eosdem in capite tangendo nec ullo dato remedio aut medicina (1).

et jam publice privilegium suum prædicanti

170. *Inde schedulas typis impressas in vulgus emisit, ubi se solum* ex nobili genere præclari sancti Huberti oriundum *affirmat, et sororem suam eodem privilegio gaudere et ubi ipse habitet indicat, quo conveniant qui se attrectari voluerint* (2). *Haud scio an per aliquam confusionem cum illo Georgio equite Sancti Huberti deinceps eo nomine* equitum Sancti Huberti *vulgo designati sint qui se e genere* S. Huberti *natos et potestate sanandi vel præservandi a rabie cælitus donatos gloriarentur.*

Franciscus de Gondi archiepiscopus Parisiensis.

171. *Alias quoque ab aliis episcopis litteras impetravit, quibus donum ipsi, ut opinio erat, divinitus collatum prædicabatur. Imprimis Joannes Franciscus de Gondi, primus archiepiscopus Parisiensis, die 2 augusti anno 1652, Georgio oratorium concessit Sancti Josephi, in parochia Sancti Eustachii situm, ubi tangeret qui recurrerent ad eum. Ex hujus antistitis litteris comperimus Georgium pridie quam illum ritum perageret jejunare consuevisse et ipso die sacramentis pœnitentiæ et eucharistiæ expiari. Testatur idem se,* quum canis rabidus quosdam canes, equos, porcos et alias pecudes morsu appetivisset, tum in domo sua Gondii et ad Sancti Clodulphi tum in castello Noisiaci et in villis ad idem castellum pertinentibus, accersivisse dictum dominum equitem ut omnes domesticos suos tangeret, qui cuncti præservati fuerunt et pecudes sanatæ (3).

Henricus de Gondrin archiepiscopus Senonensis

172. *Similiter Henricus de Gondrin, archiepiscopus Senonensis, die 2 aprilis anno 1654 licentiam renovans a prædecessore suo Octavio de Bellegarde quinque ante annis equiti Sancti Huberti concessam, declarat* ex multiplici experimento instituto tum coram felicis memoriæ Octavio de Bellegarde prædecessore suo tum coram se ipso, *certa scientia sibi constare de prædicta potestate;* C *quin et* domnum de Rollet, quondam vicarium generalem prædicti antistitis *(Octavii)* testificatum esse quemdam ex filiis fratris sui, quum jam rabiei vehementissimis motibus quateretur, a dicto domno equite Sancti Huberti fuisse sanatum (4).

et alii archiepiscopi et episcopi amplius triginta.

173. *Hos secuti sunt in commendando Georgii potestatem Henricus Arnauld, episcopus Andegavensis, qui in suis litteris, die 2 octobris anno 1657 datis, testatur ab illo* contrectatos et sanatos esse quosdam etiam qui inducias requisierant *pro peregrinatione ad Sancti Huberti in Arduenna,* ita ut jam deinceps nec inducias petere nec iter ad Sancti Huberti instituere eos necesse esset; *deinde Jacobus de Brias, archiepiscopus Cameracensis, litteris datis die 2 julii 1693; Harduinus de Perefixe, die 26 maii 1666, et anno 1689, Franciscus de Harlay, archiepiscopi Parisienses ex ordine post Franciscum de Gondi; Ludovicus Antonius de Noailles, tunc episcopus Catalaunensis, die 14 junii 1691; Franciscus de la Salle, episcopus Tornacensis, die 4 maii 1694; et eodem anno, die 29 martii, Guido de Seve de Rochechouart, ac die 22 maii, Franciscus de Valbelle, episcopus Audomarensis; Carolus de la Frezeliere, episcopus Rupellensis, die 12 junii anno 1699; et præterea amplius triginta archiepiscopi et episcopi* (5).

AUCTORE C. D. S.

et etiam conventus provinciæ Britanniæ;

174. *Sed et publica stipendia Georgio collata sunt ut privilegio suo uteretur. Legimus etenim a publicis comitiis provinciæ Britanniæ die 31 julii anno 1653 quadringentarum marcarum summam ipsi fuisse attributam. Petierat autem ut annuum stipendium sibi conferretur dum viveret, unde juvaretur ad itinera instituenda in illam provinciam ut operam suam ibidem impenderet sanando eos qui rabie infecti forent vel a rabidis animalibus læsi* (6).

alii in Gallia

175. *Citantur et alii nonnulli hujusmodi* equites S. Huberti *seculis XVII et XVIII in septemtrionali præsertim Gallia, qui se sancti posteros et prærogativa sanandi et præservandi a rabie cælitus donatos esse asserebant* (7); *et nuper certior factus sum hodieque, id est anno 1870, quosdam vixisse prope Dieppam, quos et ab extremis partibus diœceseos Rotomagensis accersebant ut tangerent homines et pecudes a cane rabido læsos et ut precibus eos lustrarent* (8). E

et in Belgio;

176. *In Belgio nostro fertur fuisse Bruxellis post medium seculum XVIII quemdam qui signo domui suæ apposito protestabatur se esse* equitem S. Huberti (9); *et ex documentis authenticis et publicis constat Montibus in Hannonia eodem seculo vixisse mulierem quamdam, nomine Hubertam Ludovicam Paradis, ex Artesia oriundam, quæ illuc venerat anno 1715, postulantibus magistratu Montensi et nobilibus viris supremi Hanoniæ consilii, ut privilegio quo domus ejus divinitus exornata ferebatur præservandi a rabie uteretur in gratiam incolarum provinciæ, et ideo illi attributum fuisse publice annuum stipendium, ea conditione ut periclitantibus quovis provinciæ loco præsto esset nec ullam ab eis pecuniam aut donum acciperet: quod annuum deinde anno 1753 publico decreto promissum est Philippinæ Paradis, quum Huberta, hujus amita, propter valetudinis incommoda jam officio suo implendo impar esset* (10). F

quin et posteri eorum omnium qui concioni cuidam S. Huberti interfuerunt.

177. *Porro, si credamus Joanni Roberti vel potius Claudio Despretz, J. C. illi Atrebatensi ex quo et alia non pauca aliunde ignota accepit, privilegium istud singulare et proprium non esset posteris* S. Huberti, *sed et aliorum multorum ab ipso* S. Huberto *collatum. En Claudii verba:* Anno 1595, in quodlibeticis quæstionibus fuit quæsitum, an necesse sit ortum esse de familia aut agnatione S. Huberti ad sanandam rabiem. Variis hinc inde deductis argumentis, conjecturis, opinionibus, authoritatibus, traditionibus et rationibus, memini me in oratione, quam super ea re habui, conclusisse id non esse necesse. Quod ut apertius intelligatur, notandum est me legisse hæc verba in perantiquo manuscripto libro, qui passim et semper vagabatur in ecclesia

(1) Lebrun, tom. cit., p. 104-106. — (2) Ibid., pp. 105, 106. — (3) Ibid., p. 106-107. — (4) Ibid., p. 107-108. — (5) Ibid., p. 106-110. — (6) *Bulletin du comité de la langue, de l'histoire et des arts de la France*, tom. II (1853-1855), p. 72, cit. apud Gaidoz, *La rage et S. Hubert*, p. 114. — (7) Cfr Gaidoz, p. 114. — (8) Epist. v. v. Alexandri Tougard, data die 19 febr. an. 1885. — (9) Reinsberg-Düringsfeld (B^on de), *Traditions et légendes de la Belgique*, tom. II (Brux. 1870), p. 248. (10) *Archives historiques et littéraires du nord de la France et du midi de la Belgique*, Nouv. serie, tom. IV (1842), p. 187-189.

Fratrum

AUCTORE C. D. S.

Fratrum Dominicanorum Duaci, hoc titulo Vitæ sanctorum episcoporum confessorum : Anno 719 sanctus Hubertus episcopus dicebat verbum Dei populo Villæ-Episcopi. Et ecce subito homo extraneus, rabie infectus, se ingerit in medium turbæ : quæ cœpit timere et illico hinc inde fugere, sanctum deserens episcopum. Qui ea divisione et fuga mæstus et afflictus, imperiose jussit rabiei abire et hominem relinquere liberum. Cui rabies paruit : et homo redditus sanus, mansuetus ut agnus, revocavit unumquemque ex turba et invitavit ad peraudiendum verbum Dei per episcopum. Redierunt itaque; et concione finita, ait illis episcopus : " Ite in pace, " et in signum devotionis et humilitatis vestræ " scitote vos, et eos qui ex vobis nati sunt " et nascentur, hoc habituros particulare et " privilegio singulari, rabiem pellere, ab ea liberare, eam sanare, posthac et in perpetuum : si " modo fideliter credatis credantque Deo et " Ecclesiæ Romanæ, cujus Legia filia est. „ Inde ii natique ex iis cœperunt sanare, et soli in hoc privilegio perseverant : quod approbavit suo
B diplomate Victor secundus, anno 1055 (1). *Hæc, ut recte concludit Roberti, nova plane, nec, mea sententia, nisi certiori testimonio quam Claudii Despretz confirmentur, admittenda.*

Jam quæ de miro illo privilegio vulgo traduntur, bona fide exposuimus. Quodnam vero judicium de his ferendum sit, videat prudens lector. Certe illa despiciunt et irrident recentiores de S. Huberti *potestate ad rabiei periculum avertendum scriptores, ut v. v. C. J. Bertrand qui ullum umquam ab iis qui se posteros esse* S. Huberti *jactabant præservatum negat* (2) *et v. v. Franciscus Hallet, qui prorsus de illis silet.*

§ VII. De aliis sanctis qui adversus rabiei periculum invocantur et de privilegio circa hanc rem nonnullis attributo apud infideles.

Sancti alii

178. *Non solum in antiqua ecclesia Andaginensi nec solius* S. Huberti *patrocinio propulsari immanis morbi periculum existimatum est, sed et aliis locis, sive ejusdem* S. Huberti *sive aliorum sanctorum invocatione et certos ritus in eorum honorem adhibendo. Quos hoc loco summatim recensere non pigebit, neque, credo, ingratum erit legentibus. Ne tamen infinitus sim, sola eorum nomina recitasse satis erit et ad eorum singula adnotasse* D *ubinam in editis libris de hujusmodi ipsorum privilegio plura indicentur. De aliis autem præter Sancti Huberti ecclesiam locis, ubi ipsius* S. Huberti *nomine præservatio a rabie procurari fertur, agetur in sectione tertia, ubi de extensione cultus illius sermo erit.*

adversus rabiem patroni.

179. *Itaque pro iis qui a cane rabido vulnerati sunt, vel ut ab illo malo immunitas impetretur, ut peculiares patroni celebrati sunt, præter* S. Hubertum, *in primis S. Petrus apostolus* (3), *deinde SS. Petrus Chrysologus* (4), *Vitus* (5), *Domninus* (6), *Bellinus* (7), *Dionysius* (8), *Martinus* (9), *Hubertus Britanniacensis* (10), *Otto Bambergensis* (11), *Udalricus Augustanus* (12), *Walburgis* (13), *Quitteria* (14), *Farannanus* (15), *Edrenus* (16), *Mammes et Julianus* (17), *Benedictus* (18), *Gildas* (19), *Tugeanus* (20), *Bihius* * (21), *Mathurinus* (22), *Symphorianus* (23), *Merennus* (24). *In aliquo oppido Tusciæ adhibebatur etiam exordio hujus seculi clavus quem unum ferebant esse eorum quibus Christus Dominus cruci affixus est* (25).

* *al.* Bienzy ?

Ritus nonnulli apud infideles

180. *Omitto observationes manifeste inanes et superstitiosas quibus in certis regionibus remedium adversus rabiei malum quæri dicitur* (26), *sicut et quod supponit Gaidoz, apud antiquos nempe Dianæ, quæ rei venatoriæ præsidebat, patrocinium ad illius periculum amorendum invocari consuevisse* (27), *nullum tamen aliud argumentum hujus sive assertionis sive conjecturæ afferens præter locum Æliani ubi is:* In Creta, *ait*, Dianæ Roccææ templum est, circa quod cum rabie corripiuntur canes, vehementer ex ea laborant, adeo quidem ut ex promontorio in mare se præcipites dent (28). *Nam hoc loco, ut patet, non agitur de præservatione a rabie, sed contra significatur canes rabidos fieri si terram Dianæ sacram violarint, ubi satis manifeste alluditur ad fabulam de temerario illo Actæone qui Dianam lavantem aspexit.*

Hubertinis

181. *Sed notatu magis dignum est quod retulit Eugenius Flandin* (29) *de quodam vico in Perside, qui nuncupatur Seid-hadji-ed-din* : Incolæ *(hujus vici)* feruntur potestate præditi esse sanandi eos qui a canibus rabidis læsi sunt, dummodo necdum quadraginta dies elapsi fuerint post illud infortunium. Privilegium istorum Seidorum ita in Perside innotuit ut multi ex remotissimis locis confluant ad Seid-hadji-ed-din ut curentur.

aliquatenus similes.

182. *Huc etiam forte, ad ea scilicet quæ apud infideles aliquam similitudinem habent cum ritibus Hubertinis, referre licet cum J. W. Wolf* (30), *quod apud Indos tauri Schivæ deo sacri in coxendice notabantur ipsius dei signo, quod idem est cum eo quo uti consueverunt ad designandam planetam Veneris* (♀), *parte sua superiori cornu repræsentante.*

(1) Ap. Roberti, p. 328-329. — (2) *Pèlerinage de S. Hubert*, p. 169. — (3) Cfr. Barbier de Montault, *Le reliquaire de Lacour-St-Pierre*, in *Bulletin archéologique de Tarn-et-Garonne*, tom. V ; Gaidoz, *La rage et S. Hubert*, p. 162-169 ; *Act. SS.*, tom. V Junii, p. 454. — (4) Brev. Rom. ad d. 4 Decembris, lect. vi. — (5) *Act. SS.*, tom. II Junii, p. 1014, num. 6 ; Gaidoz, p. 182. — (6) Benedict. XIV, *De canon. SS.*, lib. iv, part. i, cap. 14, num. 68 ; Gaidoz, p. 161-162, not. — (7) Ibid. — (8) Gaidoz, p. 173-174. — (9) Greg. Turon., *Mirac. S. Martini*, lib. iii, cap. 33. — (10) *Act. SS.*, tom. VII Maii, p. 271, num. 3 ; Gaidoz, p. 173. — (11) *Act. SS.* tom. I Julii, p. 377, num. 321. — (12) Ibid., tom. II Julii, p. 134, num. 21. — (13) Raderus, *Bavaria sacra*, tom. III, p. 47. — (14) Gaidoz, p. 175-177. — (15) *Act. SS.*, tom. III April., p. 809, num. 7. — (16) Lewis, *Topogr. Dict. of Wales*, v° Edren (St.). — (17) Gaidoz, p. 174. — (18) Ibid. — (19) Ibid., p. 177. — (20) Ibid., p. 177-179. — (21) Ibid., p. 179. — (22) Ibid., p. 180. — (23) Ibid., p. 181. — (24) Ibid. — (25) Ibid., p. 169. — (26) Videsis Gaidoz, pp. 183, 187-196, 8-15. — (27) Ibid., p. 15. — (28) *De nat. animal.*, lib. xii, cap. 22. — (29) *Voyage en Perse en 1840 et 1841* (Paris, 1851), tom. I, p. 141. — (30) *Beiträge zur deutschen Mythologie* (Leipzig, 1852), p. 146.

SECTIO

SECTIO TERTIA.

AUCTORE C. D. S.

DE EXTENSIONE CULTUS S. HUBERTI ET DE QUIBUSDAM EJUS CULTUS RITIBUS.

§ I. Memoria S. Huberti in fastis sacris.

S. Huberti, non tamen statim post mortem aut elevationem ejus,

183. *Non statim post mortem aut post elevationem corporis sui anno 743 celebris fuisse videtur cultus* S. Huberti. *Neque enim signata reperitur memoria ejus in ullo martyrologiorum antiquorum, sed solum in auctariis primæ ipsorum editioni postea additis. Nullam ejus mentionem habent Hieronymiana, nullam Beda, nullam, ut videtur* (1), *Ado, nullam denique Usuardus purus. Solus, ni fallor, ex veteribus martyrologis quos vocant classicos, ante medium seculum IX* Huberti *meminit Wandelbertus, monachus Prumiensis in diœcesi Trevirensi, Arduennæ finitima, in suo martyrologio metrico, ad diem 30 maii :*

** dies ante kal. jun.*

Tertius * Hucberto, papa et Felice dicatur (2).

Adoniani etiam martyrologii quidam codices, qui dicuntur descripti seculo XI, ad eamdem diem 30 maii annuntiant : Ipso die, natalis Hucberti Tungrensis ecclesiæ episcopi et confessoris ; qui primo quidem apud sanctum Lambertum martyrem sepultus est, sed emergentibus annis in quodam monasterio est translatus et venerabiliter sepultus (3). *Sequuntur auctaria Bedæ Atrebatense, Tornacense et Lætiense, ad diem 3 novembris:* Eodem die, depositio S. Huberti episcopi; *et ad eamdem diem 3 novembris, Usuardi auctaria non pauca et editiones Greveni et Molani, variis terminis; deinde martyrologia Galesinii et Canisii seu Walasseri; ac denique Martyrologium Romanum :* Eodem die, sancti Huberti Tungrensis episcopi.

mentio in martyrologiis et calendariis.

184. *Inter antiquissimas etiam mentiones* S. Huberti *computanda est ea quam habet* Kalendarium Ecclesiæ Germaniæ Coloniensis *conscriptum inter annos 889 et 891 et editum a cl. v. A. J. Binterim* (4), *ad diem 2 novembris :* S. Hugberti epi. *Similiter ad diem 3 novembris* Kalendarium monastico-necrologicum *ex ms. Murensi seculi XI* C *editum apud M. Gerbert* (5) : Hucperti epi. *Ad eamdem diem* Hubertum *memorant calendarium anno 1405 confectum pro ecclesia Feldkirchensi* (6) *et alia quædam calendaria seculi XV germanico idiomate concepta* (7). *Præterea calendarium Adami Regii, Martyrologium Gallicanum Andreæ Saussayi et Ghinius inter* Natales SS. canonicorum. — *Jam de cultu* S. Huberti *in singularibus ecclesiis.*

§ II. De cultu S. Huberti in Belgio.

S. Huberti cultus I. Leodii in ecclesia Sancti Petri ;

185. I. Leodii, ut *supra diximus* (8), *corpus* S. Huberti, *quamquam anno 743 solemniter elevatum, non valde honoratum erat ante translationem ejus in cœnobium Andaginense. Hactenus requieverat in ecclesia collegiata Sancti Petri* (9), *quam cl. Jos. Demarteau primam cathedralem Leodii ecclesiam fuisse opinatur* (10), *et in eadem postea monstrabatur locus sepulturæ sancti* (11) *in specu quem ipse paraverat* (12), *sicut et stola qua usus fuisse et clavis quam Roma attulisse tradebatur, et ossiculum Roma transmissum* (13). *Festivitas ejus ibidem celebrabatur quotannis seculo XVIII maxima solemnitate a confraternitate in ejus honorem in ea ecclesia instituta, et singulis feriis secundis missa de eo cantabatur post matutinum officium. Ingens plebis multitudo illuc confluebat ad honorandum illius sepulcrum* (14). *Duæ sorores energumenæ apud istud sepulcrum anno 1508 sanatæ fuisse narrantur* (15).

ecclesia parochialis ejus nomine dedicata ;

186. *Haud scio tamen an vetustissimum cultus* S. Huberti *Leodii vestigium post elevationem corporis ejus ecclesia fuerit, jam diruta, quam ipsius nomine dedicasse in suburbio legitur Otbertus episcopus anno 1110* (16), *quæque usque ad extremum seculum XVIII inter parochiales Leodienses ecclesias computabatur* (17). *In ea ecclesia etiam instituta est confraternitas* S. Huberti, *sed primum anno 1644* (18).

officium ejus seculo XV ;

187. *Nullam quoque antiquiorem mentionem reperi officii de* S. Huberto *Leodii celebrati illa quæ legitur in libro impresso anno 1492, hoc titulo :* Ordinarius ecclie maioris leodiensis; *ad calcem vero :* Explicit ordinarius perfectus et integer omnium horarum et missarum de tempore et de sanctis per anni circulum dicendarum secundum ritum et ad instar veri exemplaris summe cathedralis ecclesie Leodiensis, non modo secundum antiquum imo etiam secundum novum ordinarium correctus diligentia magna, per Lodovicum de Reuchen civem Coloniensem impressus finit felititer* anno salutis m.cccclxxxxij ipso die Johannis Crisostomi. *In eo libro itaque ad diem 3 novembris ita signatur* Festum sancti Huperti episcopi et confessoris. Habetur duplex in ecclesia Leodiensi. Et habetur proprius cantus in primis vesperis. Ant. Respiciemus, cum quatuor sequentibus. Psalmi feriæ. Hymnus Laudis decantetur. Capit. Vir iste de sancto Lamberto. Resp. Sancte Huberte. Vers. Amavit. Ad Magn. ant. Plebs fidelis, quæ est propria de eodem. Sciendum est quod anno Domini MCCCLXXXIIII fuit ordinatum in capitulo generali circa festum beati Lamberti celebrato in ecclesia Leodiensi quod de cetero cantaretur proprius cantus sancti Huberti et capitulum diceretur de sancto Lamberto. Ad secundas vesperas, antiphonæ de laudibus, psalmi feriæ. Hymnus Decantetur. Capit. Dilatavit. Resp. ad placitum de sancto Huberto. Vers. Amavit. Ad Magn. O Huberte vel Iste homo. Oratio ut supra. Suffragium de santo Perpetuo Justum deduxit; oratio Propiciare. Dehinc de sancto Amantio etiam confessore Simulabo* cum F

* sic

* sic

(1) Cfr. paulo inferius. — (2) P. L., tom. CXXI, p. 600. — (3) Ed. Giorgi, p. 239. — (4) Coloniæ 1824. — (5) *Monum. veteris liturgiæ Alemannicæ*, part. I, p. 499. — (6) *Anzeiger für Kunde des deutschen Vorzeit*, Neue Folge, 12er Jahrgang (1865), p. 257. — (7) Ibid., p. 258. — (8) Num. 6. — (9) Cfr. supra, num. 4. — (10) *Histoires ou légendes liégeoises* (Liege 1886), p. 4-9. — (11) Nic. Delvaulx (Bibl. Univ. Leod. cod. 824), tom. I, p. 438. — (12) Vit. I, num. 11. — (13) Cfr. supra, num. 28. — (14) Delvaulx, loc. cit. (15) Chapeaville, *Gest. episc. Leod.*, tom. III, p. 241. — (16) Ibid., tom. II, p. 55. — (17) *Delices du païs de Liege* (Liege 1738), tom. I, p. 150 ; J.-J. Daris, *Hist. de l'église et de la principauté de Liége depuis 1724 jusqu'à 1852*, tom. IV, p. 188. — (18) Cfr. infra, num. 282.

oratio

AUCTORE C. D. S.

oratione de communi. Oratio Deus qui perhennem, quæ dicitur ad omnes horas. In matutino Invitat. Christum regem confessorum. Sex lectiones de legenda ipsius sancti Huberti et tres de evangelio secundum Matthæum Homo quidam. Per novem [*lectiones*] resp. propria ut habentur in libro. Si autem dictum festum dominica eveniat, tunc evangelium dominice legetur feria secunda. Te Deum. Ad laudes habentur proprie antiphone, scilicet Post decessum cum aliis. Psalmi Dominus regnavit cum aliis. Hymnus Novum melos decantemus. Capitulum de sancto Lamberto. Ad Benedictus antiphona Benedicta sis. Oratio ut supra. Et ad horas dicuntur antiphone de laudibus. Ad missam: Introitus Statuit. Require Marcelli. Oratio sola Deus qui perhennem, etiam si fuerit dominica. Epistola Sapientie Ecce sacerdos. Alleluia, Juravit. Require de uno confessore. Sequentia unius confessoris. Evangelium Homo quidam peregre. Require Marcelli. Credo non canitur, nisi sit dominica. Offertorium Veritas. Prefatio communis. Communio Beatus servus. Et si festum beati Huberti evenerit in dominica, fiet suffragium de eadem. Ad processionem cantabitur resp. Sint lumbi, et in medio ecclesie dicat presbyter vers. Amavit. Oratio de uno confessore. *Alterum officium* S. Huberti, *metrice conscriptum ex Breviario Leodiensi anni 1498, dabimus infra in Appendice.*

quædam statuta capitularia ad illius cultum spectantia

188. *Hæc præterea legimus ad cultum* S. Huberti *pertinentia inter acta capituli cathedralis Sancti Lamberti* (1):

1571. 29 octobris. Missa propria dicenda die festo S. Huberti ob civitatem obsessam a ghuseis (2).

1576. 2 novembris. Burgimagistri postulant ut fiat processio die festo S. Huberti (3).

1577. 30 octobris. Processio S. Huberti suppressa quia nimis exigua in ea exhibetur devotio et propter prohibitionem publice latam quoad fistulas æreas, pulverem sulfureum, etc. (4).

1642. 2 septembris. Epistola missa datario papæ ad impetranda officia S. Lamberti et S. Huberti, Leodiensis ecclesiæ patronorum (5).

1645. 2 septembris. Capitulum rogat cardinalem Caraffam operam suam adhibeat ut officia S. Lamberti et S. Huberti inserantur breviario romano (6).

1647. 15 februarii. Ferdinandus de Bocholtz *(archidiaconus Leodiensis, tunc Romæ commorans)* rationem reddit eorum quæ egit... ut festa S. Lamberti et S. Huberti insererentur breviario et missali romanis (7).

1652. 7 junii. Deputantur quidam ad inspiciendas hierothecas S. Materni et S. Huberti (8).

II. Andaini, concursus fidelium ad Sancti Huberti ecclesiam,

189. II. Andaini, *quo corpus* S. Huberti *anno 825 translatum est, imprimis celebris fuit ipsius cultus. Cujus loci ecclesia quum primo, ubi cœnobium illic a S. Beregiso conditum fuit, vel etiam, ut quidam aiunt, a S. Materno, S. Petri nomine dedicata fuisset* (9), *deinde SS. Petri et* Huberti (10) *ac denique solius* S. Huberti *vocabulo designari consuevit, quod nomen jam plerumque illi attribuitur ab auctore* Cantatorii *et inde ab extremo seculo XI* (11) *in diplomatibus pontificiis comparet. Ecclesiam illam, post Walcaudum et Ludovicum Pium* (12), *multis donis ornarunt viri principes et nobiles* (13). *Quanta etiam inde a seculo IX fuerit erga locum ubi sanctum corpus jacebat plebium devotio testantur ea quæ narrantur in libris miraculorum et præsertim usus processionum annuarum, quibus afferebantur ad illum dona vicorum et oppidorum circumjacentium, et paulatim etiam magis remotorum, inde ab anno 833 introductus* (14).

quem forerunt concessis indulgentiis romani pontifices

190. *Hanc devotionem approbarunt et auxerunt summi pontifices concedendo indulgentias iis qui ecclesiam Sancti Huberti visitarent vel alia ratione pietatem suam demonstrarent erga sanctum confessorem. In quo genere, præter bullam Leonis X* (15), *citare juvat litteras apostolicas Nicolai IV, Eugenii IV et Innocentii VIII, quarum primarum apographum, reliquarum autographa adhuc servantur in Archivo Arlunensi.*

LITTERÆ NICOLAI IV.

Nicolaus IV.

191. Nicolaus episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis abbati et conventui monasterii Sancti Huberti in Ardenna, ordinis sancti Benedicti, Leodiensis diocesis, salutem et apostolicam benedictionem. Licet is de cujus munere venit ut sibi a suis fidelibus digne et laudabiliter serviatur, de habundantia sue pietatis que merita [supplicum] excedit et vota, bene servientibus multa majora retribuat quam valeant promereri, desiderantes tamen reddere Domino populum acceptabilem et devotum, fideles Christi ad complacendum ei quasi quibusdam allectivis muneribus, indulgentiis scilicet et remissionibus, invitamus ut exinde reddantur divine gratie aptiores. Cupientes igitur ut ecclesia monasterii vestri congruis honoribus frequentetur, omnibus vere penitentibus et confessis, qui ecclesiam ipsam, in festivitatibus beati Huberti confessoris, cujus est vocabulo insignita, et per octo dies festivitates ipsas immediate sequentes, necnon et in anniversario die dedicationis ipsius ecclesie, devote visitaverint annuatim, de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli, apostolorum ejus, auctoritate confisi, annum unum et quadraginta dies de injuncta eis penitentiæ singulis annis misericorditer relaxamus.

Datum Reate, X Kalendas septembris, pontificatus nostri anno secundo *[1289]* (16).

LITTERÆ EUGENII IV.

Eugenius IV

192. Eugenius episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis salutem et apostolicam benedictionem. Licet is de cujus munere venit ut sibi a suis fidelibus digne et laudabiliter serviatur de abundantia sue pietatis, que merita supplicum excedit et vota, bene servientibus sibi multa majora retribuat quam valeant promereri, nichilominus tamen desiderantes Domino populum reddere acceptabilem et bonorum operum sectatorem, fideles ipsos ad complacendum ei, quasi quibus-

(1) S. Bormans, *Répertoire chronologique des conclusions capitulaires du chapitre cathédral de Saint-Lambert à Liège* (1427-1670) in *Analectes pour servir à l'hist. eccl. de la Belgique*, tom. VI-XIII — (2) *Analectes*, tom. VII, p. 18. — (3) Ibid., p. 27. — (4) Ibid., p. 30. — (5) Ibid., tom. XI, p. 331. — (6) Ibid., p. 345. — (7) Ibid., tom. XII, p. 221. — (8) Ibid., p. 251. — (9) Cfr. *Act. SS.*, tom. I Oct., p. 511; *Cantator.*, num. 23 post med. et extr. — (10) *Cantat.*, numm. 14, 15, 22, 26 (Privileg. Gregorii VII), 52, 66, 90. — (11) Cfr. Urbani II Epist., ibid., numm. 91, 92. — (12) *Cantat.*, numm. 3, 4. — (13) Ibid., passim. — (14) Mirac. lib. II, num. 6. Cfr. infra. § VI. — (15) Supra, num. 22. — (16) Archiv. Arlun., Fonds Saint-Hubert, layette 103.

dam

A dam allectivis muneribus, indulgentiis videlicet et remissionibus, invitamus, ut exinde reddantur divine gratie aptiores. Cum itaque, sicut accepimus, ad ecclesiam monasterii Sancti Huberti, in Ardenna, ordinis sancti Benedicti, Leodiensis diocesis, in qua corpus dicti sancti honorifice reconditum conservari dicitur, ob plurima que Dominus omnipotens, ejusdem sancti meritis, ut pie creditur, operari miracula dignatus est, magna de diversis mundi partibus, devotionis causa, Christi fidelium confluere multitudo consueverit, inibique, circa pauperes, infirmos ac miserabiles personas, exerceantur opera plura pietatis, Nos, cupientes ut devotio ferventius vigeat et augeatur, ecclesia quoque congruis honoribus frequentetur ac etiam conservetur, et pauperes infirmi necnon persone commodius sustententur, ac fideles ipsi eo libentius causa predicta confluant ad ecclesiam, et ad conservationem ac sustentationem hujusmodi, necnon ipsius ecclesie fabricam, manus promptius porrigant adjutrices quo ex hoc ibidem dono celestis gratia uberius conspexerint se refectos, de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum B ejus, auctoritate confisi, omnibus vere penitentibus et confessis, qui in sancti Huberti predicti necnon ejus translationis festivitatibus, ecclesiam devote visitaverint annuatim, et ad conservationem, sustentationem fabricamque predictas manus porrexerint adjutrices, singulis videlicet ipsarum festivitatum, quinque annos et totidem quadragenas de injunctis eis penitentiis misericorditer relaxamus. Presentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. Volumus autem quod si alias visitantibus ecclesiam, vel ad conservationem, sustentationem seu fabricam hujusmodi manus porrigentibus adjutrices, aut alias inibi pias elemosinas erogantibus, seu alias, aliqua alia indulgentia, imperpetuis vel ad certum tempus nondum elapsum duratura, per nos concessa fuerit, hujusmodi presentes littere nullius existant roboris vel momenti.

Datum Rome, apud Sanctum Petrum, anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo tricesimo tertio, quarto idus octobris, pontificatus nostri anno tertio (1).

C

LITTERÆ INNOCENTII VIII.

Innocentius VIII

193. Innocentius episcopus, servus, *etc.*, universis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis, salutem et apostolicam benedictionem. Considerantes nostre mortalitatis fragilitatem, humani generis conditionem, districti severitatem judicii, pie cupimus fideles quoslibet judicium ipsum bonis operibus prevenire, ac eorum peccamina piis eleemosinis abolere, ut juxta spem eterna beatitudine facilius perfruantur. Cum itaque, sicut accepimus, monasterium Sancti Huberti in Harduena, ordinis sancti Benedicti, Leodiensis diocesis, quod in partibus illis inter alia monasteria et ecclesiastica loca admodum insigne existit, et ad cujus ecclesiam quam plures utriusque sexus persone canum rabidorum morsibus, ex quibus interdum mors sequitur, pro recuperanda sanitate, ex devotione quam ad ipsum sanctum Hubertum gerunt, confugere solent, pro manutentione structurarum et edificiorum suorum, que magna et ampla existunt, non parva impensa indigere noscatur, ad quam faciendam Christi fidelium suffragia sunt plurimum opportuna, et quamvis dictum monasterium a tanto tempore citra cujus contrarii hominum memoria non existit, questas habere consueverit, tamen causantibus bellorum turbinibus et aliis sinistris eventibus, quibus partes ille, pro dolor! retroactis temporibus diutius afflicte fuerunt, monasterium ipsum modicum ex hujusmodi questis fructum reportaverit. Nos, cupientes ut Christi fideles eo libentius devotionis causa ad manutentionem predictam ac divini cultus in dicto monasterio conservationem manus promptius porrigant adjutrices, quo ex hoc dono gratia uberius conspexerint se refectos, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum ejus, auctoritate confisi, omnibus et singulis utriusque sexus Christifidelibus vere penitentibus et confessis, qui pro manutentione et conservatione hujusmodi de bonis eis a Deo collatis questoribus dicti monasterii pro tempore deputatis aliquid pie erogaverint, quoties id fecerint, decem annos et totidem quadragenas de injunctis eis penitentiis misericorditer in Domino relaxamus, presentibus perpetuis futuris temporibus valituris. E

Volumus autem quod, si ad premissa manus porrigentibus adjutrices, aut alias inibi pias eleemosinas erogantibus, seu alias, alia aliqua indulgentia, in perpetuum vel ad certum tempus nondum elapsum duratura, per nos concessa fuerit, presentes littere nullius existant roboris vel momenti.

Datum Rome, apud Sanctum Petrum, anno incarnationis dominice millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo, duodecimo kalendas augusti, pontificatus nostri anno tertio (2).

193bis. *Præterea in archivo Arduennensi, inter cartas olim monasterii Sancti Huberti continentur quatuordecim diplomata pontificia, quorum vetustissimum est Clementis II, datum anno 1047, recentissimum Pauli IV, datum anno 1556, quibus privilegia et bona cœnobii confirmantur et alia viginti et amplius in favorem ejusdem concessa* (3). *Alia pontificia monasterio tributa*

194. *Inter viros principes qui singulari affectu Sancti Huberti ecclesiam et monasterium prosecuti sunt, citatur præcipue a Joanne Roberti Carolus V imperator.* Is anno 1525, cæsareo diplomate, dato Mechliniæ 4 maii, tesatur " se singulari devotione glorioso S. Huberto addictum, idque antiquo majorum suorum exemplo ". Quos æmulatus, iterato (nam jam ante, anno 1521, eadem pietate idem præstiterat) " abbatis religiosorumque se protectorem profitetur ". Insuper eamdem curam providentiamque impendit eorumdem " ecclesiis, prioratibus, civibus, incolis, accolis, subditis, domibus, villis, horreis, terris, agris, tum universis tum singulis. " Adjungit " famulos, decimarum curatores, prætores (4), villicos, donatos et addictos, aut qui deinceps se donaverint addixerintve huic glorioso sancto, dummodo ultimi hujus generis unus dumtaxat sit in singulis pagis aut parœciis (5). His autem omnibus diserte pollicetur imperator " tum personarum tuitionem tum conservationem bonorum. " — Idem Carolus V cæsar, priori in S. Hubertum pietati insistens, eamdemque magis magisque tum augens tum ostendens, anno 1542, aliis litteris Bruxellis datis, eadem rata habet iterumque imperatoria authoritate confirmat; additque *Sicut et Carolus V imperator* F

(1) Ibid. — (2) Ibid. — (3) Hæc vidimus in cartulario Sancti Huberti, quod collegit et prelo paravit mox que, ut speramus, commitet R. P. Hippolytus Goffinet, S. J. — (4) Cfr. infra § viii. — (5) Cfr. ibid.

AUCTORE C. D. S.

unum quod merito mireris. Supra enim memoratas omnes, ac nominatim Addictos (quos aliquoties vocat Hubertiers, quasi dicas Hubertinos aut Hubertios) tuendos cum rebus suis suscipit, quocumque loco sedem fixerint, etiamsi in terris hostilibus. Quod sane non nisi ex singulari in S. Hubertum affectu proficisci potuit, atque etiam inde quod se orationum, quæ in Andaino nocte dieque ad Deum funduntur, participem, ut diserte profitetur, fore speraret (1).

archiduces Albertus et Isabella,

195. *Carolum V in hac re imitati sunt Albertus et Isabella archiduces, qui litteris patentibus, datis Furæ anno 1611, primo fatentur gloriosæ memoriæ principes decessores suos, Carolum V ac Philippum II, quorum diplomata proferunt, hujus, præter modo memorata, anni 1522 et 1528, illius anni 1578 et 1580, et Maximilianum ac Philippum Austriæ archiduces, quorum litteræ, illius affectus testes, extent anni* 1485, antiquitus protectores fuisse Andainensis cœnobii. *Ipse porro Albertus et Isabella,* ob singularem devotionem qua S. B Huberto afficiantur, et quod se participes fore sperent bonorum operum quæ in devoto illo monasterio futura sint, *omnia principum diplomata et ab iis impensos favores confirmant, novosque addunt* (2).

et reges Franciæ

196. *Nec minus studium erga Andaginenses demonstrarunt reges Franciæ. Etenim* Ludovicus XII anno 1507 profitetur se " maxima reverentia, amore et devotione affici erga corpus gloriosum S. Huberti et locum quietis ejus... — Franciscus I anno 1527 litteras suæ protectionis amplissimas promulgari jubet. Complectitur ea protectio (vulgo sauvegarde) non modo monasterium S. Huberti et quæ proxime adhærent, sed et, ut in aliis supra vidimus, etiam villicos, prætores, addictos et confraternitati inscriptos, etsi in alienis, imo hostilibus terris, degentes, etc. — Henricus II anno 1551 similia benevolentissime concedit... Permittit et toto regno suo quæstas, quas vocant, factitare et confraternitatis indulgentias promulgare, quicquid tandem belli sit aut aliquando existere possit, etc. — Henricus III anno 1579, priorum regum, ut ipse profitetur, morem mentemque et C pietatem secutus, bona omnia Andainensis monasterii, quæ in Galliæ regno, omnibus oneribus, ut vectigalium, tributorum, pensionum, libera fuisse antiquitus declarat, ac modo et deinceps esse jubet, " propter reverentiam et devotionem quo erga sacrum illum locum ferebantur. „ Nec omittit " solitum fuisse iisdem prioribus regibus quotquot annis eo munus aliquod mittere, etc. „ — Henricus IIII anno 1602 similia fere litteris suis, benevolentiæ plenissimis, inculcat, et disertis verbis præfatur, abbatiam S. Huberti esse " fundationis et protectionis regiæ. „ Ejusdem Henrici IIII epistolam vidi, anno eodem penultima decembris scriptam ad dominum Buzanval, ipsius regis in Belgio legatum, qua diligenter ac serio admodum mandat, omnem diligentiam adhibeat ut Hollandi et abbatem Andainensem, quem captum tenebant, dimittant liberum, et quæ e monasterio rapuerant, restituant, etc. " Obligor, inquit, eam abbatiam tueri vel hoc solo nomine quod Rex Christianissimus sum „, etc. Non silet tamen, " reges Franciæ fuisse fundatores „ : qua de causa tanto teneatur D magis omnem injuriam propulsare, etc. — Adjungamus postremo de regibus christianissimis, munus illud, quod Henricus III a regibus Andainensi monasterio mitti solitum dicit esse trecentas libras. Testantur hoc Henrici IIII et Ludovici XIII epistolæ ad Andainensem abbatem, quas facile duodenas vidi, quibus tum gratum sibi esse annuum abbatis munus testificantur (canes et aves venatui aptæ id munus esse solet) tum vicissim trecentas illas libras mittunt eleemosynæ nomine et excipiendis pauperibus peregrinis (3).

Ædes Sancti Huberti

197. *Celebritatem cultus S.* Huberti *Andaini demonstrant etiam splendidæ ædes ejus nomine ibidem dedicatæ. Primus his secundum loci dignitatem amplificandis operam dedisse legitur præclarus abbas S. Theodericus I, qui monasterium rexit ab anno 1055 ad annum 1087. Is siquidem*, considerans agrestem et nimis incultum loci situm, — prædecessorum enim suorum, qui ante se monasterio præfuerunt, incuria nihil decoris loco illi addiderat, sed sicut a tempore Walcandi Leodiensis episcopi, qui illuc sanctum Hubertum E transtulerat eique aptum ac subitum opus ac domum construxerat, itaque quoque tunc erat, — cœpit deserta reædificaturus, diruta et vetustate consumpta renovare, angusta ampliare et... dejecto veteri et parvissimo quod ibi erat claustro, novum et magnum, quale modo videtur, construxit. Sed et oratorium sepulcri Domini ad meridianum monasterii ædificavit. Duo quoque oratoria ad septemtrionalem plagam addidit : alterum quidem, quod est inferius, in honore sancti Andreæ apostoli ; alterum vero, quod supra ipsum est, fecit venerabile memoria et patrocinio sancti Nicolai. Cryptam etiam ad orientem basilicæ pulcherrimo erexit opere, quam postea Henricus Leodiensis ecclesiæ antistes et Franco Belgradensis episcopus ejus rogatu dedicaverunt in honorem nominis Domini Jesu et sanctæ Mariæ semper virginis ; necnon et aliud claustrum pro foribus basilicæ ad occidentem a fundamento construxit. Non longe vero a porta exterioris atrii ædificata spatiosa ecclesia, sancto Ægidio eam voluit dedicari (4).

sæpius

198. Anno MCXXX, abbate Roberto, igne fortuito crematum est hujus monasterii templum, in cujus ornatum tanto studio desudarat abbas Theodericus major (5), *mox tamen instauratum sub duobus Roberti successoribus, rursus dedicatum est ab Henrico II episcopo Leodiensi* (6).

incendio

199. *Quadringentis fere post annis magnam partem monasterii et ecclesiæ consumpsit incendium, anno 1525* (7), *abbate Nicolao de Malaise. Sed* hac clade accepta magnanimus abbas animo nequaquam fractus est, sed ab ea potius operis augustioris aggrediendi occasionem sumens, reparatis turribus, campanas prioribus præstantiores fundi curat, et conquisitis architectis exquisitissimis, eorum consilio dirui curavit partem basilicæ cui pepercerat incendium, et novam a fundamentis aggressus, lapidibus Namurco potissimum et Trajecto advectis, augustum illud opus quod modo cernimus, toto duodecim annorum quo superfuit spatio, magnis expensis elaboravit et ad gradus usque presbiterii perduxit. Quo in opere promovendo populi christiani in Deum et sanctum patronum

(1) Roberti, p. 462-463. — (2) Ibid., p. 467. — (3) Ibid., p. 464-466. — (4) Vit. Theoderici, num. 22 *(Mon. Germ. Hist.*, Scr. tom. XII, p. 491). — (5) *Antiquit. eccl. Andag.* (Ed. Reiffenberg), p. 25. — (6) Happart., *Catal. abbat. Andag.* in cod. Leod. 18, fol. 67 . — (7) Cfr. supra, num. 44.

Hubertum

A Hubertum devotio et oblationum largitio profuit quam maxime (1). *Perfectum est opus anno 1560, sub Remaclo a Marchia, secundo Nicolai successore. Quo anno,* rogatu domni Remacli abbatis et de speciali licentia reverendissimi domini Roberti a Bergis, episcopi Leodiensis, Gregorius, episcopus Azotensis, qui instituta ante aliquot dies devotionis causa peregrinatione ad sanctum Hubertum advenerat, cryptam ejusdem ecclesiæ cum altari in eadem sito consecravit die XVIII mensis augusti, sub invocatione nominis Jesu, Annuntiationis beatæ Mariæ Virginis, sanctorum Innocentium, trium regum, sancti Agapiti martiris, sancti Huberti et sanctæ Annæ... Ejusdem anni die XVI novembris, prætactus dominus Robertus a Bergis mandatum dedit suffraganeo suo Leodiensi pro consecrandis ejusdem monasterii choro, altari summo et aliis in dicta ecclesia consistentibus, cum claustro et capitulo (2).

consumptæ 200. *Mox vero successit aliud immane incendium Huguenotorum furore excitatum, anno 1568* (3), *quo tertio consumpta est ecclesia, ita ut manserit tantummodo* murorum templi moles, B hyeme subsequenti pluviæ, nivibus aliisque brumalibus injuriis absque tecti præsidio nudata, quibus diluta chori testudo corruit (4), *et rursus anno 1569 magna pars monasterii fortuito igne periit* (5). *Itaque* tot tantisque damnis monasterio nostro ad extremam inopiam redacto, coactus est abbas ex argenteis statuis ac hierothecis ipsoque pretiosissimo sancti Huberti feretro distractis pecunias conflare. Quas in ædificiorum tectura cum brevi expendisset, nec aliunde restaurando templo media suppeterent, apostolicæ sedis assensu non sine magnis difficultatibus obtento, dominium villæ *cujusdam* oppignorare coactus est (6).

et magnificentius instauratæ. 201. *Quæ deinde ad instaurationem ecclesiæ contulerint abbates Joannes Balla (an. 1585-1599), Cyprianus Maréchal (1662-1686), Clemens Lefebvre (1686-1727) et Cælestinus de Jong (1727-1760), videsis apud Robaulx de Soumoy* (7) *et ex eo apud Bertrand* (8), *et apud eumdem Bertrand de fatis ecclesiæ inde a tempore magnæ perturbationis gallicæ, de hodierno ejusdem statu et de insigni mausoleo* S. Huberti, *quod confecit præclarus sculptor Gulielmus Geefs, ex munificentia Leopoldi I regis Belgarum anno 1848 in ea posito* (9).

III. Vuræ Ducum 202. III. Vuræ Ducum *ecclesiam vidimus reliquiis* S. Huberti *gloriari, non semel episcopali auctoritate recognitis et approbatis* (10). *De sancti cultu ibidem satis multa tradit F. Willemaers in opere suo de* S. Huberto *anno 1730 edito, præmissa loci descriptione. Quæ hic legentium oculis subjicere juvat.* Est itaque Vura oppidum (municipium dicimus modo) a fundatione et origine nobilissimum, ducibus et principibus gratissimum, deliciarum emporium, a ducibus Vura Ducum. Insignia gestat eadem quæ Brabantia... Parcum habet amœnissimum, vivariis, pratis, arbustis, cervis, damis, apris spectatissimum, per principes muris ad circumferentiam horæ præcinctum. Versus orientem et meridiem silvam videt Soniam, harum regionum primam, septem in ambitu leucarum: bonaria continet 8236. Castrum Vuræ conspicitur nulli secundum, opus vere regium, sancti Huberti patrimonium. In eo atrium tantæ magnitudinis quam alibi ullum, a Gothis *(id est stylo architectonico quem vulgo gothicum vocant)* ædificatum. Capellam regiam intra muros continet regia munificentia dotatam et per Serenissimos Principes Albertum et Isabellam augmentatam (11). SECTIO C. D. S.

203. Novam, quæ visitur modo, capellam Albertus et Isabella extruxerunt: quod enim antea extiterat sacellulum, injuria bellorum et temporum dirutum, suis ruderibus jacebat intumulatum. Altare ibidem cernitur summum divo Huberto vocato et converso sacrum: tabula seu pictura a Theodoro van Loo elucubrata, opus maximæ considerationis. A dextris ara Deiparæ Virgini sacra: a sinistris sancto Huberto episcopo, in quo loco anno 730, 29 maii, numinum ubi modo extat altare, Hubertus mortuus est: feruntque traditio, sub eodem altari in præsentem usque diem sacra defuncti præcordia plumbeæ inclusa et serico obvolutæ cistæ esse deposita et conservari. Altaribus munifica contulit ornamenta Serenissima ac Celsissima Princeps Maria Elisabetha, Belgarum moderatrix: insignia enim invictissimi Imperatoris fratris sui, summo; propria, beatæ Mariæ Brabantiæ, divi Huberti, opere E mosaico et fulgentissimo non ita pridem insculpi curavit. — Septemplici porta parum exornatur, quarum anterior, respiciens majorem locum, pulcherrimo lapide cæruleo adornata hunc titulum profert: FURENSE ANTIQUORUM HOC DUCUM PRÆTORIUM VETUSTATIS JURE ET BELLI INJURIA COLLAPSUM AB OPTIMIS PRINCIPIBUS ALBERTO ET ISABELLA insigni magnificentia instaurari cœptum jussu Maximi Reg. Philippi IIII. in regium splendorem exædificatum Divo cognomini suo, olim loci inquilino, nunc Tutelari HUBERTINA hæc porta structa et sacrata CIↃIↃCXXVIII (12). *et præsertim sacelli S. Huberto dicati sacri*

204. Binæ in Vura cernuntur ecclesiæ, in honorem sancti Joannis Baptistæ una, in honorem sancti Joannis Evangelistæ altera, quarum prima ante sancti Huberti extitit tempora, exinde matrix ecclesia dicta. Vetusta volunt ms. et documenta, pridie mortis suæ sanctum Hubertum in ecclesia Sancti Joannis Baptistæ pro vice ultima agnum immaculatum Patri æterno obtulisse et celebrasse.... Secundaria ecclesia, quæ modo, pro ratione fundatorum, qui Brabantiæ duces fuerunt, et ædificiorum, primaria dicitur, F sancto Joanni Evangelistæ est dedicata... In templo hoc ducali divi Huberti cornu asservatur, quo solebat venari. Honorabile in Vura est cornu illud, multis miraculis celebre et nobilissimorum principum brachiis exceptum et gestatum sæpius, osculo oris tactum et deosculatum frequentius (13). *Inscriptio*

205. *Prodigia quædam per intercessionem* S. Huberti *Vuræ impetrata celebrat idem Willemaers. Videlicet* anno 1723, 22 januarii, in vigilia B. Mariæ Desponsatæ, Vuram venit N. Mompey, tum temporis fabrorum lignariorum Mechliniæ decanus, cum existens media fere hora ab hoc municipio sub pago Wesembekano, a cane rabido invaditur in præsentia filii sui Philippi, omnisque caro tibiæ sinistræ a genu usque talum dilaceratur et aufertur; vulnus horrificum visu et quod a circumstantibus videri nauseabat. Inducitur domui Joannis Tuymans in Vura, moxque hiulca ferro aduruntur, nihilque vulneri *miracula nonnulla præsertim rationis*

(1) *Antiq. eccl. And.*, loc. cit. — (2) Ibid. — (3) Cfr. supra, num 45. — (4) *Antiq.*, p. 27. — (5) Ibid — (6) Ibid., p. 28. — (7) *Chronique de St Hubert*, pp. 187, 191.

(8) *Pèlerinage de St Hubert*, p. 78-79. — (9) Ibid., p. 80-128. — (10) Cfr. supra, num. 36. Adde num. 80. — (11) Op. cit., p. 40. — (12) Ibid., p. 40 41. (13) Ibid., p. 42-45.

præter

AUCTORE C. D. S.

præter aquam in honorem S. Huberti adhibitum fuit ; curatusque est in tantum et sanatus ut expertissimorum chirurgorum qua Bruxellensium qua Mechliniensium [judicio] non nisi miraculosa diceretur sanatio. Hoc oculis hisce vidi, et centum mecum, qui vivunt adhuc hodiedum (1).

vel etiam sanationis a rabie

206. Anno 1725, die tertia julii, Antverpia Vuram venit filia 21 annorum, Anna Philippina van Westerhoven, non invasa tantum sed rabie infecta ; cumque voti exsolvendi causa, sacra sese exomologesi, corpus Dominicum sumptura, expiaret, asseres sedis confessionalis admordens, horrida vibrabat lumina : et ab illa die usque in hodiernam curata fuit. Testabuntur id plurimi qui viderunt, et ipse ego confessionem ipsius excepi qui scribo hæc, et annuatim bis excurrit in Vuram, Deum in sancto Huberto laudatura, et in totum curata est et sanata (2).

illic impetrata.

207. Anno 1727, die nona augusti, in templo Geldoniensi accidit : cum coram populo sacra fierent officia, ecclesiam subiit canis rabie infectus, multosque prætergressus, Joannem Baptistam Harpin in choro sedentem arripuit, B varus morsibus vulneravit, parteque carnis abstracta horribiliter sauciavit. Accurrit Vuram Harpin ; sacro ferro exusta vulnera et aqua in honorem sancti Huberti benedicta abluta et mundata ; afflictum pristinæ sanitati vidimus tempore brevissimo restitutum. Tota id testari potest Geldonia, ipseque Harpin, adhuc in vivis existens, qui non desistit pluries hic visere sacra Huberti pignora cum summa gratiarum actione. Varias litteras desuper ad nos datas asservamus accuratius, ut demonstrare valeamus (iis qui vellent contradicere) veritatem rei. Et quod recentioribus est recentius miraculum, hoc anno 1730, mense januarii, famulus nobilissimi viri Baronis de Limalia apud nos sanatus et curatus est (3).

etiam animalibus.

208. *Præterea* centena adferre possemus circa integros pecorum greges canesque innumeros exhibita prodigia ; quæ si singula quis enumerare prætenderet, conscribenda forent immensa volumina (4). *Duo dumtaxat ejusmodi prodigia distincte notat scriptor. Nimirum* anno 1723 die tertia julii, cum princeps aliquis plurimos e canibus suis haberet rabie infectos, S. Huberti nomine invocato, quodque mirabile est, novenam C in Vura Ducum cum missa in altari ejusdem sancti per dies novem celebranda instituens, cessavit membrorum inflammatio rabiesque sopita fuit. Novit Bruxella : testis enim ocularis civitas illa fuit (5). — Anno *etiam* 1724, 6ta augusti, a nobilissimis ac religiosissimis monialibus Anglicis Lovanii morantibus rogati ut ferramenta duo (claves vocamus S. Huberti) dignaremur benedicere et per attactum cornu sanctificare, quæ in Angliam sunt transmissa, rabidis scatentem canibus, declaraverunt postea per panem et aquam benedicta et ferramentorum attactum rabiem grassantem cessare (6).

IV. Alia loca cultu S. Huberti celebria

a) in diœcesi Leodiensi ;

209. IV. *Præter Leodium, oppidum Sancti Huberti et Vuram Ducum, loca non pauca, quæ fere olim continebantur diœcesi Leodiensi, nunc autem tum ad hodiernam illam diœcesim tum ad Namurcensem, Mechliniensem, Gandavensem aut Tornacensem pertinent, patronum* D *colunt* S. Hubertum *et ecclesiam vel sacellum ejus nomine dedicata exhibent. Hujusmodi sunt : A. In diœcesi Leodiensi, oppida aut vici quæ vulgari nomine appellantur* Aubel, Belle-maison, Canne, Geer, Gemmerich, Haccourt, Henis, Hern-Saint-Hubert, Heusy, Lavoir, Lens-sur-Geer, Lille-Saint-Hubert, Membrugghen, Milmort, Neerglabbeek, Offelken (apud Tungros), Ombret, Rausa, Remersdael, Stoumont, Terwagne, Tilleur, Wegnez (7) : *quibus addendum est pulcherrimum oratorium quod circa medium seculum XV Ponthozii construxit Walterus de Corswarem, diruta vetustiori ecclesia, eo loco quo ex antiqua traditione populari primum substitisse feruntur qui anno 825 corpus* S. Huberti *Leodio Andagium transtulerunt, quodque adhuc visitur in castello nobilis domus van der Straten* (8). — *Præterea in antiquis documentis legimus altaria dedicata fuisse* S. Huberto, Leodii *in ecclesia SS. Andreæ et Gengulphi* (9) ; Hoyi *in ecclesia S. Germani, in ecclesia S. Severini et in ecclesia S. Hilarii* (10) ; Hasselii *in ecclesia S. Quintini* (11) ; *et in vicis* Zolder (12), Alleur, (13), Hozémont (14), Hemricourt (15), Fumal, Moxhe *et* Thisnes (16), *ac denique* Andennæ *in ecclesia capituli nobilis S. Beggæ*(17). *In ecclesia* Lossensi *colebatur* S. Hubertus *die 3 novembris ritu duplici primæ classis* (18). E

b) in diœcesi Namurcensi, Namurcum.

210. B. *In diœcesi Namurcensi mirum non est et pluribus locis celebratam fuisse pietatem erga* S. Hubertum, *quippe quæ complectatur tractum Arduennensem et ipsum oppidum Sancti Huberti, unde ea pietas propagata est. Prope ipsam civitatem Namurcensem visitur adhuc antiquum* Eremitorium Sancti Huberti (19), *et celebre est ibidem oratorium quod vocabatur* Capella lanionum *, *in quo sedem suam habebat confraternitas Sancti Huberti instituta anno 1772.*

Miertenne.

211. Mertenne *(seu, ut vocat Roberti, Miertenne)*, pagus in eodem Namurcensi comitatu, S. Huberti sodalitatem antiquitus habuit, neque miracula desunt. Non extat memoria unquam accidisse ut rabiosus canis *ibidem* homini pecudive ulla ratione nocuerit ; quin etiam, si quis canis rabie corripiatur, quod omnino rarissime evenit, pagum ipsum, velut occulta vi actus, deserit et fuga procul se proripit, neque interea vicinis damni quicquam infert. *Sodalitati* nomen dederat magnus F numerus virorum mulierumque. Solebant inde sodales Andainum mittere dimidium eorum omnium quæ eidem sodalitati pietatis causa pendebantur (20).

Aurea Vallis.

212. *In eadem diœcesi sita est* Aurea Vallis, *quam olim præcipue insignivit monasterium Ordinis Sancti Bernardi,* tum aliis multis rebus celeberrimum, tum beneficiis, miraculis, festo S. Huberti insigniter nobilitatum. Ad miracula spectant hæc duo ; prius homines, canes posterius attingit. Inauditum est, quemquam ex religiosa illa Aureæ Vallis familia ab ullo rabioso animali læsum fuisse ; quin et pie creditur ne lædi quidem posse, neque vana fides. Ingressus aliquando canis rabie exæstuans templum atque adeo odeum, in quo solitum divinarum laudum pensum Deo religiosi ascetæ decantabant, furi-

(1) Ibid., p. 52. — (2) Ibid. (3) Ibid., p. 53. — (4) Ibid. — (5) Ibid., p. 50. (6) Ibid., p. 45. — (7) Vid. *Annuaire ecclésiastique de Belgique pour l'année 1860* Tournai. Casterman. — (8) Ch. Piot, *Notice historique et généalogique de la maison de Straten* (Brux. 1877), p. 222. Cfr. supra, num. 9. — (9) *Analectes pour servir à l'hist. eccl. de la Belgique*, tom. I, p. 251. — (10) Ibid., tom. III, pp. 167, 168, 169. — (11) Ibid, tom. I, p. 458. — (12) Ibid., p. 287. — (13) Ibid., p. 454. — (14) Ibid., tom. II, p. 160. — (15) Ibid. (16) Ibid., pp. 366, 367, 368. — (17) Ibid, tom. XIII, p. 484. — (18) *Officia propria ecclesiæ collegiatæ Sanci Odulphi Lossensis* (Leodii 1775), Pars Autumnalis, p. 12. — (19) De quo fuse Ad. Siret in *Annales de la Soc. arch. de Namur*, tom. II (1851), p. 1 sqq. — (20) Roberti, pp. 237, 260, 288.

bundus

A bundus quidem singulos adiit, tamquam facturus quod similes solent ; sed eorum neminem attingens, innoxius recessit, non modo e templo, sed ex totius monasterii ambitu. Canes porro Aureæ Vallis, clave S. Huberti notati, sunt et ipsi immunes a rabidorum animalium morsibus, aut, si quando rabie infestentur, neque cuiquam nocent et placide in aliquo angulo rabie simul et vita defunguntur. — *Itaque illuc* ingens hominum multitudo, tum ex adjuncto pago tum ex aliis vicinis, vota et oblationes ad altare S. Huberto cum humilitate deferunt, dum in ejus festo missarum solemnia celebrantur. Ipsum porro Aureæ Vallis cœnobium pro conservatione domus a rabie singulis annis oblationem aliquam ad ædes sacras beatissimi Huberti mittere solet (1).

alia ; 213. *Præterea, ecclesias vel sacella* S. Huberto *dicata reperio his Namurcensis diœceseos locis :* Arbre, Attert, Baillonville, Beausaint, Beho (Watermal), Bellefontaine (Lahage), Bièvre, Bovigny (Courtil), Cugnon (Mortehan), Durnal, Eghezee, Evelette (Libois), Flamierge (Givroule), Habay-la-Vieille, Habergy (Bebange), Hachy B (Fouches), Han-sur-Lesse, Harre, Hompré, Longwilly (Michamps), Marenne (Verdenne), Moircy (Bonnerue), Noville (Wicourt), Odeigne (Oster), Offagne, Oizy-Baillamont, Ortho (Herlinval), Ortho (Nisramont), Pesches, Redu, Samart, Samré (Bérimenil), Sommière, Sovet, Tourigny (Buret), Villers-la-Loue, Witry (Volaiville) (2). *Altaria vero in* Temploux, Biesme, Couvin, Bouillon (3), Frouville (4), Virton *et* Aubange (5).

c) in diœcesi Mechliniensi; 214. C. *In diœcesi Mechliniensi* S. Hubertum *ut patronum colunt ecclesiæ de* Baelen (Hulsen), Baisy-Thy, Boitsfort, Ramillies, Schaffen, Wackerseel (6), *quibus ex aliis documentis antiquioribus adjungendæ ecclesiæ de* Elewyt (7) *et* Gheel (Ten Aerdt) (8). *Indicantur præterea sacella* S. Huberti *in* Assche *et* Oplinter (9) *et altaria* Distemii *in ecclesia Sancti Sulpitii ac Loranii in ecclesia Sancti Jacobi* (10).

d) in diœcesi Tornacensi, Montes 215. D. *In diœcesi Tornacensi, Montibus olim in honore fuisse cultum* S. Huberti *colligitur ex præcepto illo quod frequenter gallico idiomate publice proponebatur :* DD. Magistratus, cavere volentes pericula imminentia a multitudine canum qui rabie infecti sunt hac æstate, mandarunt C et mandant omnibus civibus et incolis hujus civitatis ut canes suos aduri curent cornu S. Huberti intra dies octo, pœna injuncta ut qui canes adusti non fuerint occidantur sumptu delinquentium et alia quæ justa fuerit. Ita præscriptum hac die 11 aprilis an. 1733 (11).

ac monasterium civitati vicinum. 216. In monasterio sacrarum virginum, quod D. Virginis Despinlieu dicunt *(ita scribebat Roberti anno 1621)*, prope Montes Hannoniæ, mira itidem S. Huberti meritis et ope contingunt. Totum genus cognoscere licet ex illustri historia quæ ante hoc triennium contigit et quam authentice descriptam habeo, ipsius antistitæ manu ac fide firmatam. Dignam judicavi quam integre ederem, ut gallico sermone accepi. Ergo latine a me versam ecce habes. " In monasterio nostro B. Mariæ Despinlieu, prope Hannoniæ Montes, Soror Magdalena l'Hermite, ex iis quas Conversas vocamus, septem fere annos ejusmodi morbo laboraverat quem nemo agnosceret et medici variis remediis nequicquam sanare tentaverant. Feriis Circumcisionis Domini, kal. januarii anni 1617, in æde sacra corruit, vultu in terra prolapsa, quod et alias sæpius evenerat. Postridie solemnem S. Huberti cultum inchoavimus, antiphona una decantata et recitato a sacerdote ad puellæ caput evangelio, uti cum cæteris ægris agere mos noster est. Atque id factitavimus dies quadraginta. Porro a primo die ad usque vigesimum quintum in deterius abibat morbus, usque eo quidem ut sævientem Magdalenam ægre tenerent e nostris virginibus octodecim aut viginti. Denique, cum multos ægrotos S. Huberti meritis hic sanari viderimus, neminem novimus vehementius vel cruciari vel sævire. Cæterum exacto die quadragesimo ita pristinæ restituta est sanitati ut ne vestigium quidem morbi superesset. Itaque solemnem missam decantavimus, addito cantico Te Deum laudamus, quo Deum sanctumque ejus Hubertum debito honore afficeremus ", etc. Subscripsit abbatissa Maria de E Buzegnies, aliæque duæ (12). — AUCTORE C. D. S.

alia ; 217. *Postremo, sacellum dicatum legimus* S. Huberto *in vico* Loverval (13) *(per quem, ut mihi asseruit vir pius illic commoratus, transisse sanctus traditione populari fertur, ubi corpus S. Madelbertæ cum aliis quatuor sanctorum corporibus translaturus Corsolrium adiuit, et monstratur* fons S. Huberti, *ubi equum suum adaquasse dicitur) et altare in ecclesia de* Robechies (14) : *qui uterque locus olim sedi Leodiensi subjacebat. Sacellum etiam a privato pio viro exstructum est* S. Huberto *in vico* Gilly. *Et vicus quidam prope oppidum* Thuin *a* S. Huberto *nuncupatus est* (15).

e) Gandæ 218. E. *In diœcesibus Gandavensi et Brugensi nullam reperi ecclesiam* S. Huberti *titulo dedicatam, sed solummodo sacellum in ecclesia Sancti Michaelis Gandæ* (16).

§ III. De cultu S. Huberti in Neerlandia et in Magno Ducatu Luxemburgensi.

F

Monumenta cultus S. Huberti Trajecti ad Mosam. 219. I. *Ad Leodiensem sedem etiam quondam pertinuerunt nonnullæ partes diœcesium nunc Silvæducensis et Ruræmundanæ : unde et in his vestigia cultus* S. Huberti *reperiri mirum non est. In Ruræmundana tamen solam mihi videor reperisse hujus cultus sedem civitatem Trajectensem ad Mosam, ubi* S. Hubertus *duodecim priores sui episcopatus annos transegit. De qua Roberti :* Trajectum et reliquias ejusdem sancti in ecclesia collegiata B. Mariæ Virginis ostendit (17) et altare habet in ecclesia religiosorum Patrum Augustinianorum ejusdem divi nomine consecratum et populi concursu, etiam vicinorum, celebre. Quæ *ibidem* fiant disce ex epistola R. D. Nicolai Cruesen, Prioris, ad R. D. Abbatem Andainensem : " Sacra, inquit, frequenter in honorem gloriosi sancti

(1) Roberti, pp. 239, 266, 306. — (2) *Annuaire eccl. de Belgique*, 1860. — (3) *Analectes pour servir à l'hist. eccl. de la Belgique*, tom. II, pp. 376, 385, 447, 450. — (4) Ibid., tom. III, p. 175. — (5) J. W. Heydinger, *Archidiaconatus S. Agathes in Longuiono* (Aug. Trevir. 1884), pp. 140, 215. — (6) *Annuaire*, 1860. — (7) *Decretum erectionis ecclesiarum parochialium Archidiac. Mechlin.*, ed. Mechliniæ an. XI (1803), p. 21. — (8) Schutjens, *Bisdom 's Hertogenbosch*, tom. III, p. 756. — (9) *Analectes*, etc., tom. XII, pp. 102, 125. — (10) Ibid., tom. II, pp. 139, 148. — (11) *Annales du cercle archéologique de Mons*, tom. VII, p. 480. — (12) Roberti, p. 260. — (13) *Analectes*, tom. XIII, p. 130. — (14) Ibid., tom. II, p. 392. — (15) Van der Maelen, *Dict. géogr. du Hainaut*, vº Saint-Hubert. — (16) Kervyn de Volkaersbeke, *Les églises de Gand*, tom. II, p. 70. — (17) Cfr. supra, numm. 33, 34.

petuntur

AUCTORE C. D. S.

petuntur et celebrantur. Plures ex infirmitatibus variis, maxime a febribus ardentibus, liberantur. Nonnunquam animalia infirma et a canibus læsa adducuntur, et clavi S. Huberti, in modum crucis facta, et pane benedicto in honorem gloriosi sancti adhibito, juxta fidelium devotionem, liberantur. Quilibet nobilium virorum studet imaginem S. Huberti et frustulum panis in honorem gloriosi sancti consecratum domi suæ servare : hoc sibi persuadent robustiores et sagaciores canes effici. Publico festo dies S. Huberto anniversaria solemni ritu per totum oppidum celebratur tum a clero tum a populo : quod tamen non fit in honorem aliorum sanctorum episcoporum hujus oppidi, quos plus quam viginti numeramus sanctos. Eadem dies non tantum civibus celebris, sed et vicinis pagorum incolis, *qui* centeni et centeni, catervatim et turmatim, maximo affluxu concurrunt, vota sua, preces et oblationes S. Huberto delaturi „ (1). *Porro de origine altaris in ecclesia PP. Augustinianorum hæc in eadem epistola Nicolai Cruesen ad abbatem Andaginensem legebantur :* In nostra ecclesia D. Mariæ ad littus extat altare in honorem D. Huberti. Originem hujus altaris volunt multi fuisse quia ante extructum templum, quod modo est, aliud ibidem erat sacellum D. Virgini sacrum, antiquissimæ turri conjunctum, ut adhuc indicant vestigia turri adhuc extanti impressa : quod sacellum, aut saltem turris, ante urbem conditam, licet alii usui, videtur extitisse. Hoc sacellum dicitur fuisse oratorium S. Huberti, in quo, dum episcopum Trajectensem ageret, ex sua, quam juxta D. Petrum (ubi nunc sunt D. Servatii ædes sacræ) habebat, residentia sæpius pernoctabat, devotioni erga sanctissimam Virginem, precibus et vigiliis intentus... Hoc sacello ante quadringentos annos ampliato, remansit ecclesia Deiparæ sacra, et secundum altare D. Huberto fuit dedicatum, ob frequentes noctes ibidem transactas. Hæc ex traditione antiquissima tam cleri quam populi hujus urbis constant, et ex tabellis depictis certius constarent,nisi impia hæreticorum rabies, iconoclastas imitata, ipso die S. Huberti anno 1566, tempore quo solemnia D. Huberto celebrabantur, templo spoliato, imagines omnes dejecisset, easque non ita multo post in rogum circa fori medium extructum injecisset. Mansit interea altare D. Huberti... (2).

in diœcesi Buscoducensi

220. *In Buscoducensi vero diœcesi citantur ecclesiæ, sacella aut altaria* S. Huberto *dedicata in* Alem (3), Berlicum, Croimvort, Gemert; Helmond, Herpen (4), *ubi festum* S. Huberti *magna solemnitate quotannis celebratur dominica secunda octobris,concessa indulgentia plenaria,quam etiam lucrari possunt dominica secunda post pentecosten et die 3 novembris,* St.-Hubert, Orthen, Buscoducis; Mill, St.-Oedenrode, Oirschot, Oisteruyk, Ooy, Sambeek (5).

et in Magno Ducatu Luxemburgensi.

221. II. *In Magno Ducatu Luxemburgensi, quæ regio cum magna parte provinciæ Luxemburgi belgicæ pertinebat ad archidiœcesim Trevirensem, patronus primarius est* S. Hubertus *ecclesiarum parochialium de* Bech-Kleinmacher, Garnich, Kaundorf, Merscheid, Munshausen, Petingen, Säul *et* Steinbücken, *et sacellorum in* Altlinster, Bettel, Bilsdorf, Bruch *(in parochia Eschweiler),* Bürden, Dommeldingen, Dondelingen *(in parochia Nospelt),* Hüncheringen, Hünsdorf, Klein-Elcherodt *et* Tandel ; *ut patronus secundarius colitur multis aliis locis, ut in* Harlingen, Perle, *etc. In parochia* Garnich *exstat confraternitas* S. Huberti, *litteris Alexandri VII S. P. datis die 22 decembris anno 1665 erecta et a Pio IX S. P. multis indulgentiis ditata, cui ad quatuor millia presbyterorum et laicorum adscripta sunt* (6). *Ex aliis documentis antiquis ad has ecclesias adjungenda sunt sacella in* Wintringen, Itzich, Breidweiler, Dellen, Blascheid (Blaschette) *et* Reckingen (7), *et altare in ecclesia parochiali de* Ell (8). *Citatur præterea apud Roberti* (9) *vicus* Paltzem (10).

§ IV. De cultu S. Huberti in Gallia.

In Gallia

222. *Multa sunt loca in Gallia ubi* S. Hubertus *præcipuo cultu honoratur. In quibus recensendis, prout supra fecimus § II, ubi de cultu sancti in Belgio agebatur, hunc ordinem sequi visum est, ut primo insigniora nonnulla, de quibus plura scripto consignata reperimus,sigillatim indicentur,reliqua vero, de quibus solum novimus patronum ibi coli* S. Hubertum *aut sacellum vel altare ejus nomine esse dicatum, per provincias civiles aut ecclesiasticas vel diœceses distributa et ordine alphabetico disposita recenseamus.*

S. Huberti cultus maxime celebris in Atreiensi quondam cœnobio :

* Atreium, *al.* Alteria, Alteriacum, Autereium ; *gall.* Autrey.

I. *Inter priora primum facile locum obtinet cœnobium canonicorum regularium* Atreii * *in Lotharingia conditum circa medium seculum XII. Cujus historiam accurate conscriptam recens edidit pius quidam sacerdos illius regionis* (11), *et recentissime singularem tractationem de cultu* S. Huberti *ibidem professor seminarii clericalis majoris Sancti Deodati* (12). *Is præcipue usus est duplice documento inedito,gallico sermone concepto, commentariis scilicet Atreii scriptis anno 1618 et approbatis a Nicolao Laurent,tunc cœnobii abbate, atque ad Andaginense monasterium transmissis* (13),*qui adhuc servantur in archivo publico Arlunensi* (14), *et aliis in Atreiensi similiter cœnobio confectis circa medium seculum XVIII ab hujus cœnobii canonico, nomine Fatet. Ex hac tractatione excerpsimus quæ jam prolaturi sumus de cultu* S. Huberti *eo loco* (15).

concursus illuc populi ;

223. Domni sancti Huberti festum *(ineunte seculo XVII),* in dicta ecclesia sollemni pompa celebratur die tertia novembris; qua die ingens undique illuc confluit populi multitudo. Major tamen omnino illorum numerus, qui die Ascensioni Domini nostri sacra tum ex Germania et Burgundia, tum etiam ex Lotharingia, tam multi concurrunt, ut qui hæc præsens non viderit, crediturus non sit. Ea enim est peregrinorum multitudo, quam ecclesia, quamvis ampla sit et multorum capax, recipere non queat, nedum continere :

(1) Roberti, pp. 237, 259, 284, 278. — (2) Ibid., p. 180. — (3) Cfr. supra, num. 35. — (4) Cfr. ibid. — (5) Schutjens, *Bisdom 's Hertogenbosch*, tom. III, pp. 83, 249, 396, 686; tom. IV, pp. 120, 156-158, 642, 821 ; tom. V, pp. 111, 306, 352, 384, 410, 624. — (6) Nic. Kneip, *St-Hubertus-Büchlein* (Luxemb. 1874), p. 79 82. (7) Heydinger, *Archidiaconatus S. Agathæ*, pp. 22, 49, 259, 273, 277, 280. — (8) Ibid., p. 265 — (9) Pag. 240. - (10) Add. infra, numm. 262, 263.— (11) *Notice sur l'abbaye d'Autrey, d'après des documents inédits.* Epinal 1884, in-8°, pp. 230.— (12) *Quelques mots sur l'ancienne abbaye d'Autrey et son pèlerinage à S. Hubert* in *Semaine religieuse de Saint-Dié*, XIe année (1887), n°s 2-17. — (13) Cfr. Roberti, p. 272. — (14) Fonds Saint-Hubert, layette 68, liasse F, n. 5. — (15) De reliquiis *S. Huberti* ibidem asservatis vid. supra, num. 40.

A ita a primo mane ultra meridiem stipati conveniunt, quo tempore demum paulatim sistit hominum concursus. Qui quantus sit inde etiam apparet, quod pluribus e locis venientes pistores tot panes pretio vendiderunt, quot triginta vel immo quadraginta plaustra advehere quiverant: caupones vero tantum vini, quantum plaustris quinque vel sex vehitur, quod immo nonnumquam vesperascente die deficiebat, magno ipsorum tum luctu tum damno et detrimento (1).

indulgentiæ a Sixto IV

224. Quum igitur olim summus pontifex Sixtus IV a viris gravibus et indubitatæ fidei edoctus esset de populorum in hunc locum devote concurrentium frequentia, quem locum sanctæ decorant reliquiæ in eo quiescentes, his rite perpensis, centum dierum indulgentiam ipso hoc die lucrandam benigne concessit, bulla die 20 decembris anni 1484 data, qua liberaliter de thesauro Ecclesiæ ipsam largitur omnibus qui rite confessi animoque contriti dictam sancti Huberti ædiculam visitarint a primis vesperis usque ad secundas, id est ad occasum solis, modo de bonis suis temporalibus aliquid contulerint ut reparandæ et B sustentandæ huic ædi subveniatur (2).

et aliis summis pontificibus concessæ;

225. Neque neglexerunt alii romani pontifices in gratiam Atreiensis sacelli de indulgentiarum thesauro haurire. Brevi etenim anno 1676 dato, concessit S. P. Clemens X in annos septem indulgentiam plenariam viris omnibus et mulieribus qui parochialem sancti Huberti ædiculam in ecclesia Atreiensi sitam visitarint die Assumptioni B. V. M. vel sancto Huberto sacra. Item S. P. Alexander VII, bulla die 20 decembris anni 1658 concessa, in perpetuum largitur indulgentias plenarias confratribus omnibus et consororibus confraternitatis S. Huberti in ecclesia abbatiæ Atreiensis constitutæ, si dictam ecclesiam feria secunda paschatis, die Ascensionis, in festo sancti Huberti et aliis diebus visitarint (3).

devotionis et precationis ritus varii,

226. Singulis fere diebus Atreium veniunt pii peregrini atque præclaro nonnumquam sanguine orti homines; qui super altare sancti Huberti oblationes imponunt, pecuniam nempe, triticum, olera, caseum, pernas, pullos gallinaceos, lanam: tum ut gratias sancto Huberto referant, quod ipsius intercessione morbo sint levati postquam a canibus vel lupis rabidis morsi fuerant, tum C etiam ut contra hujusmodi morsus protegantur. Qui vero morsi erant, devotas coram sancti Huberti altari fundebant preces, missamque fere celebrari curabant; tum a monacho quodam schedulam accipiebant, qua docerentur quænam per quadraginta dies ipsis observandæ essent abstinentiæ. Quibus diebus peractis, huc redire solebant, Deo sanctoque Huberto gratias acturi cereumque libra pondo oblaturi. Adducebantur etiam mente capti, pro quibus unus e monasterii sacerdotibus missam celebrabat novem diebus, et deinde illos exorcizabat formula utens admodum antiqua. Plerique post novenam sani abibant, alii etiam valetudinem fere recuperabant, sed aliquanto post. Ad sanctum Hubertum quoque sæpe recurri solebat pro animalibus domesticis a cane rabido morsis: quorum alia, ut equi et canes, Atreium deducebantur, ubi adurebantur ferramento in formam cornu vel pedi pastoralis configurato; alia, ut boves et vaccæ, singulis locis signabantur ferro quod in multis parœciis apud se habebat vir aliquis ad id ab Atreiensi abbate constitutus, quem vocabant Majorem seu Procuratorem S. Humberti Atreiensis. Denique panem, sal aut alios cibos invocato S. Huberti nomine Atreii benedicta pecudibus domesticis dare consueverant, ut ipsius patrocinio ab omni infortunio servarentur (4).

AUCTORE C. D. S.

diæta læsis a cane rabido observanda;

227. *Quadraginta autem dierum diæta quæ peregrinis injungebatur, quando ad Sanctum Hubertum Atreium veniebant, haud multum absimilis erat ab ea quæ ad Sancti Huberti in Arduenna observari solet. Talem scilicet eam fuisse docent commentarii anno 1618 scripti:*

Ternis primis feriis sextis horum quadraginta dierum jejunium servandum est in pane et aqua.

Toto illo tempore in loco habitandum est, ubi capræ nullæ sint; neque licet carnem, lac vel caseum caprarum comedere.

Ab omni cibo acerbo prorsus abstinendum est, qualia sunt acetum, omphacium, conditura; neque comedendum sinapi, vel allia, cæpæ, porra, nasturtium, lactucæ, napi, aromata, neque fructus arborum ulli, ut poma, pira, nuces, avellanæ.

Item observanda est et harianda quotannis dies E domno sancto Huberto sacra, quæ in tertiam novembris incidit.

Debet insuper pro devotione sua censilis esse, id est obnoxius esse afferendæ seu mittendæ quotannis oblationi suæ ad altare Sancti Huberti, quin id umquam omittat.

Transactis vero quadraginta diebus, Atreium iterum redire vel eo peregrinum mittere oportet, qui balteum ferat, baculumque et ceræ libram sive cereum hujus ponderis; quæ omnia super altari domni sancti Huberti ponenda sunt, gratiæque Deo et optimo illi patrono agendæ.

quædam in illis ritibus

228. *Seculo XVIII quum lis theologica orta esset circa ea quæ observanda præcipiebantur piis peregrinis ad sancti Huberti in Arduenna contendentibus, accidit ut hæ controversiæ in Atreiensem ædem redundarent. Qua de re audi auctorem operis, quod inscribitur :* Manière de recevoir et de bénir les pèlerins de saint Hubert : Illa, *inquit*, quæ nostris diebus inter theologos agitur, controversia... permoti canonici regulares Atreienses, quum aliqua immutata voluissent in his quæ in sua abbatia peregrinis injungebantur, tam anxie id patrarunt, ut cum monachorum pietate F pietas populorum tepesceret, qui jam consueta cum caritate non excipiebantur. Cui tanto incommodo ut occurreretur, domni reverendissimi Patris Generalis sententia expostulata est: qui, consilio cum theologis communicato, quædam statuit quæ in posterum observarentur nec possent mutari. Quæ vero ipse præcepit, ut appareat quam pietate quamque ratione consonent, revocare in memoriam oportet quæ a patrum memoria fiebant, et cum his conferre quæ jam fiunt.

seculo XVIII,

229. Idem scilicet remanserat rerum status quousque ortæ sunt, de quibus mentionem fecimus, controversiæ, quæ supra modum creverunt. Falsa specie tollendarum pravarum consuetudinum offendebatur plebs quam ab offensione defendendam contendebant; qua ex re et Atreii incommoda plurima consecuta sunt. Neglecta ibi primo est amentium cura, qui nulli jam hoc in loco comparent, quamvis ex chartis nostris certo constet illorum olim plerosque ibi incommodo suo aliquantum levari atque ubique ad

(1) Comm. an. 1618. — (2) Ibid. — (3) Fatet. — (4) Ex Comment. mss. Nic. Laurent abbatis Atreiensis in. sec. XVII.

sanctum

AUCTORE G. D. S.

sanctum Hubertum solere confugi, ut hujusmodi hominibus subveniat. Sublata deinde sunt et abolita quæ in iis observabantur quos animalia rabida momorderant, ita ut jam non afferantur baculus, balteus nec libra ceræ. Jejunium in tres tantum ferias sextas indictum est: monentur tantum fideles, ut, si ipsis videatur, quadraginta diebus exactis, ad Sancti Huberti redeant; nec jam præcipitur peregrinis ut diem sancto sacram observent, sed solum ut ea die aliquas ad eum fundant preces.

ne incredulis calumniandi ansa præberetur, suppressa,

230. Æquum sane fuit ea tollere, quæ quæstum saperent; cujusmodi sunt injunctæ oblationes et libra ceræ; quamquam non minus rationi est consentaneum animos movere, ut eæ consuetudines constituantur : nihil enim in his aliud intenditur, nisi ut definiatur quas quantasque eleemosynas et oblationes ædiculæ æquum sit tribuere, quæ non sine magnis impensis ædificata est et sustentata. Baculus vero et balteus ideo deferebantur, ut palam profiterentur qui deferebant se peregrinos esse, qua in re nulla
B ratione pietas læditur : quoniam vero non erat ita necessarium, tollendum fuit, ut incredulis hominibus omnis offensionis occasio removeretur. Liberum demum unicuique est tribus, quas ipse elegerit, feriis sextis jejunare. Licet autem dies superstitiose non sunt attendendi, nulla certe superstitio est feriam sextam ceteris præponere, quippe qua sanctus Hubertus diem obierit.

sed deinde, propter priorum offensionem,

231. Hæc igitur in illis præceptis immutata sunt, quæ peregrinis injungi solebant; quod vero circa caritatem mutatum erat, excusationem non habebat, atque videbantur in hac re Atreienses novitatibus horum temporum favisse, quibus externarum observationum religio minuitur, ut jam nihil sensibus percipiatur et aperiatur via ad animi duritiam. Ea enim jam vigebat erga peregrinos asperitas, ut nihil aliud ageretur nisi venderetur ipsis schedula, quæ res observandas doceret, mitterenturque ad sacellum sancti Huberti. Qua re multi offensi sunt, aliqui etiam permoti ut ad Sancti Huberti in Arduenna contenderent atque palam quererentur. Quum autem mulier aliqua ex Spinalio veniens, dum ad Sancti Huberti iter faceret, obiisset, dici nequit quanta
C indignatione erga Atreiensem abbatiam omnium moti sint animi. Propterea expetita est Domni Generalis sententia; cujus decretum jam afferimus, prout subjectum legitur postulationi, quæ ipsi porrecta est, quæque in archivo nostro servatur.

jussu præpositi generalis

232. " Perspecta præsenti postulatione et in consilium vocatis nonnullis ordinis nostri historicis, statuimus in abbatia Atreiensi esse oportere sacerdotem qui excipiat, doceat et in confessione audiat pios sancti Huberti peregrinos, quique choralibus ornamentis indutus eis benedicat simul cum omnibus quæ sibi secum detulerint; statuimus non imponendas esse quadraginta dierum observationes, nisi iis qui ab aliquo rabido animali morsu sint forte venenati; in hoc vero solo illas observationes fore, ut ab his rebus abstineatur quæ rabidum virus fovere possint, præter tres dies jejunii in pane et aqua; nullos etiam devotos actus esse præstandos præter sacramentorum usum et sancti Huberti invocationem; nihil a peregrinis expostulandum esse, qui nullo modo cogendi sint vel ad oblationes conferendas vel ad quælibet post ipsorum sanationem observanda. In quorum fidem præsens statutum signavimus et sigillo nostro firmari jussimus atque a secretario nostro insuper signari. Ex abbatia D nostra Calidimontis *, die 9 januarii anni 1727.

* Chaumont

F. Huguin.

Jussu reverendissimi patris

J. Borthon, ab epistolis ".

sapienter

233. Secundum quam jussionem hunc in modum excipiendi erant peregrini. Ubi monitus est sacerdos, ædiculam petit peregrinos excepturus et ita eis benedicit. 1° Ante altare sancti Huberti antiphonam sancti Huberti recitat cum versu et collecta; quibus addit collectam de beata Virgine, Atreii patrona : *Concede nos*, et collectam de sancto Augustino : *Adesto*. 2° Surgens et stolam peregrinorum capiti imponens initium evangelii secundum Joannem recitat : *In principio*. 3° Tum eos aqua benedicta aspergit, cum verbis solitis : *Asperges me*. 4° Ipsos solatur et ad fiduciam excitat, dum narrat quo modo plurimi quotidie sanentur intercessione sancti Huberti; cujus reliquias illis osculandas præbet. 5° Illis observationes præceptas in schedula tradit; quas explicat. Tum benedicit pani, sali, E iconibus, anulis, rosariis ceterisque rebus, quas illi proposuerint. – Hæc omnia peraguntur accenso cereo; si vero id rogatur sacerdos, peregrinorum audiat confessionem ipsosque sacra Eucharistia reficiat.

instaurata,

234. Nihil mutavit statutum hoc, quod ad abstinentias spectat. Dierum, quibus jejunium servent, arbitrium peregrinis permittit, modo tamen feria aliqua sexta id præstent; devotionis opera constituit, orationem nempe tantum et sacramentorum usum, ne videlicet homines rudes inanem exerceant religionem; commendat etiam festum sancti Huberti diem; cujus observandi obligationem imponere, ut olim moris erat, non vetat Domni generalis edictum, quoniam suspicio est peregrinum promisisse id se facturum. Nullus vero jubetur ut intra quadraginta solitos dies Atreium redeat, quamvis id ut non negligant suadeantur ii qui graviora passi sint vulnera. Quoniam vero ut sustentetur ædicula necessario nonnulla impendenda sint, solet jam, cera nullo modo requisita, id tantum peregrinis commendari ut pro sua devotione hujusmodi impensis liberandis aliquid conferant, ceram præcipue, quæ F coram ipsis comburitur.

benedictiones variæ

235. Indicat etiam, quem hucusque citavimus, codex manuscriptus preces, quæ recitandæ sunt, ritusque, quos servare oportet in benedicendo rebus, peregrinis et sodalibus confraternitatis sancti Huberti. Sunt autem hæc.

Benedictio novorum confratrum et peregrinorum.

Antiphona sancti Huberti : Potestatem dabo in manu ejus, et erit quasi pater domui Judæ, et dabo clavem David super humerum ejus. — ℣ Amavit eum Dominus et ornavit eum: ℟ Stolam gloriæ induit eum. — Oremus. Deus qui beatum Hubertum pontificem innumeris decorasti miraculis, ejus nobis intercessione concede, et ab omnibus malis vitæ occursibus liberari, et perpetua mentis et corporis sanitate gaudere. Concede nos, etc. (Collecta ex officio Beatæ Virginis). — Adesto supplicationibus, etc. (Collecta de sancto Augustino).

Inde aqua benedicta in modum crucis aspergit homines, dicens : Asperges me, etc.

Si autem adsint peregrini ab animalibus morsi, recitatur evangelium secundum Joannem. In

AUCTORE C. D. S.

A In principio erat Verbum, etc., stola ipsorum capiti imposita, ipsis etiam cereum benedictum manu gestantibus. Quibus peractis, ad confidentiam excitantur, suadenturque ut ad sacramenta rite accedant: quæ eis cum caritate ministranda sunt.

Benedictio panis, salis, etc.

℣ Adjutorium nostrum, etc. — Oremus. Deus ineffabilis misericordiæ, qui per cuncta diffusus es, pietatem et misericordiam tuam per sanctum et tremendum Filii tui nomen, et per intercessionem sancti Huberti supplices deprecamur, ut super has creaturas panis, salis, avenæ, etc., per potentiam invisibilis operationis tuæ, benedictionem † tuam effundere digneris, quatenus homines et animalia quando ex iis sumpserint, hac benedictionis † sanctificatione, te protegente, ab omni tentatoris incursu illæsa permaneant. Per..

Tum aqua benedicta omnia aspergit, dicens: Asperges me, etc.

B

Benedictio vini.

℣ Adjutorium, etc. — Domine Jesu Christe, qui es vitis vera, qui in Cana Galileæ vinum ex aqua fecisti; multiplica super nos misericordiam tuam et benedic † ac sanctifica † hanc creaturam vini, ut quicumque ex eo sumat, vel super quem ex eo fusum fuerit, divinæ benedictionis tuæ dulcedine et opulentia repleatur et sanctificetur, et corporis sanitatem et animæ tutelam percipiat, qui cum Patre et Spiritu sancto... — Asperges me, etc.

Benedictio anulorum, rosariorum, iconum, numismatum.

℣ Adjutorium, etc. — Deus, cujus verbo sanctificantur omnia quæ vel facimus vel percipimus, effunde, quæsumus, benedictionem super nos et super has creaturas (vel super hanc creaturam), christianæ pietatis tesseram, ut per invocationem sancti nominis tui, et per intercessionem sancti Huberti, quæcumque præsentis vitæ necessitas postulat, cum gratiarum actione assequamur. Per... — Asperges me, etc.

Tum, antequam reddantur anuli, cornua vel numismata, sacris reliquiis admovenda hæc

C sunt, dum dicitur: Benedic, Domine, hunc anulum (hanc pietatis christianæ tesseram) quem (quam) in tuo nomine benedicimus, et præsta ut quicumque illum (illam) pie fideliterque gestaverit, intercedente beato confessore tuo atque pontifice Huberto, a malis vitæ occursibus liberetur, et ab omni tentationis occursu illæsus permaneat. Per... — Asperges me, etc.

Benedictio peregrinorum, antequam dimittantur.

In viam pacis. — Cant. Benedictus Dominus Deus Israel, etc. — In viam pacis et prosperitatis dirigat vos omnipotens et misericors Deus, et angelus ejus comitetur vobiscum in via, ut cum pace et salute et gaudio revertamini ad propria. — † Asperges me, etc.

Nota. Si peregrinis quadraginta dies observandi non sunt, vel si solum petunt ut osculandæ sibi proponantur reliquiæ, præmittenda semper est oratio saltem aliqua, addendaque benedictio anulorum, rosariorum, etc..; quæ postea reliquiis admovenda sunt, cum oratione superius indicata: Benedic, Domine, etc.

Quando revertuntur peregrini.

Antiphona Potestatem et oratio de Sancto Huberto. — Te Deum, etc. — Oremus. Deus, cujus misericordiæ non est numerus, etc.

Quibus peractis albo inscribuntur qui in confraternitatem cooptari postulant, et si quid in sanandis ægris mirum acciderit, notatur.

236. *In libello conscripto ante medium seculum XVIII* (1) *referuntur sanationes nonnullæ tunc recenter per invocationem* S. Huberti *Atreii impetratæ, quas et hic describere non pigebit cum præmisso narrationi monito:* *miracula*

Anno 1708 plurimi in ædicula videbantur baculi, qui aperte testabantur quam multi ad agendas sancto Huberto de sua sanatione gratias hunc in locum redissent. Ne vero contendere possent increduli nullum ab hac tanta multitudine incursum esse discrimen, visum est facta singularia aliqua hic referre, quæ maxime et evidens periculum, et miram sanationem ostendant. Præterquam enim quod non est credibile inter homines amplius quingentos, quos quotannis huc concurrere ipse vidi, nullum venenato morsu E esse læsum, — unde dici oporteret et omnes illos deceptos esse, et nihil hanc peregrinationem miraculi habere, — en jam insuper res nonnullæ, quæ, nisi sanctum illum singulariter virtutem suam ostendisse dixeris, explicare non valebis.

237. Homines decem et octo, postquam inter epulas placentam lacte vaccæ confectam comederant, quæ a cane rabido morsa erat, quum Atreium venissent, unus ex his omnes observantias abstinentiasque ludibrio habuit. Reprehendentibus vero aliis, huc reversus et facti pœnitens, quadraginta dierum observantiam suscepit; qua peracta simul illi domum redierunt, numero septemdecim. Rogati autem, cur septemdecim tantum venirent, responderunt mulierem aliquam, quum incredulitate mota quadraginta totos dies perseverare noluisset, quia neque incommodum ullum neque periculum experiretur, rabie infectam obiisse. Ceteri vero omnes ad gratias sancto Huberto agendas cum baculo et balteo venerunt, sancti Huberti laudem canentes ubique et pervulgantes. *quædam*

238. Peregrini tres, quum morsi fuissent, vulnera sua parvi pendentes, ab his paucis post diebus sunt sanati. Quoniam vero cognoverunt bestias aliquas, ab eodem cane morsas, rabidas interisse, huc contenderunt tanto pavore perterriti ut vix ab eo recreari valerent. Peractis nihilo minus inter quadraginta dies magna cum pietate votis et precibus, post hoc tempus redierunt, ut de sua sanatione testarentur. *valde insignia*

239. Duo peregrini ex partibus vici Dompaire, postquam ab eodem cane morsi essent, alter quadraginta dies observare noluit, quia diceret canem rabidum non fuisse, neque vulnus grave esse, neque huic rei quicquam abstinentias præscriptas subvenire posse: atque rabidus est mortuus; alter vero omnia fideliter explens, sanatus est. *præservationis*

240. Famulo quodam contra lupum diu certante, famula aliqua subveniens, manum in lupi faucibus alte immisit; qui postea occisus est. Naso quidem et crure læsus erat famulus; atque vulgata fert opinio curationem non sperandam ei qui vel halitum animalis hauserit, vel capite *a rabie*

(1) *Les Histoires les plus remarquables des pèlerins de Saint Hubert d'Autrey.*

AUCTORE C. D. S. *seculo XVIII*

morsus fuerit. Rediit tamen uterque post dies quadraginta, prorsus sanatus.

241. Haud procul ab Aydoilles, quem vicum via præterlabitur ad Romarici Montem ducens, quum famulus famulaque a cane rabido morsi essent, Atreium venerunt atque sunt sanati, quamquam tum capite, tum aliis etiam locis læsi fuerant.

Atreii

242. Homines quindecim vel sedecim infimo loco nati, quos canis rabidus momorderat, huc ex Sancto Deodato venere. Canonicus vero quidam, qui etiam morsus erat, nec venerat, aliorum exemplo et periculi metu permotus, demum huc accedens, ubi quadraginta dierum ritum observavit, cum aliis omnibus metu periculoque liberatus recessit.

per invocationem

243. Licet pauci hoc anno (1728) visi sint advenisse peregrini, quia nempe paucis commodum illud accidit, res tamen præ ceteris memoratu digna omittenda non est. Gerardus et Joannes Toussain ex Geromel (Gerardmer) huc contenderunt,ut gratias sancto Huberto referrent, quod ipsorum puer, annos septem vel octo natus, B cujus faciem canis rabidus morsu læserat, miraculo sanatus esset. Quamvis enim magnum esset et horrendum pueri vulnus, quamvisque fama sit morsus canum rabidorum, si caput læserint, curationem non recipere, insignis hæc fuit sanatio; cujusmodi alias etiam supra memoravimus.

S. Huberti,

244. Circa Pascha (1728) plurimi adventarunt peregrini, quorum licet aliqui certo rabie tacti non essent, nonnulli tamen ab his canibus morsi erant quos rabidos fuisse omnes credebant; ex quibus pueri aliqui erant nec non juvenes, ipsa facie læsi. Vir etiam affuit, cujus nasus pæne ablatus erat. Venit et sacerdos aliquis ex Villa-super-Illonem, Domnus Balé nomine ; qui, peractis quadraginta diebus, omne periculum evasit.

etiam gravissime

245. Inter ceteros peregrinos qui anno 1733, sicuti annis anteactis acciderat, ut præclarum sanctum Hubertum implorarent, Atreium concurrerunt, prætereunda non est familia quædam ex parochia Haro (Harol), quæ ideo memoratu dignior est, quod accurate nacti sumus litteras testimoniales a domno Le Comte, dicti loci paro- C cho atque decano in Portsas. Is, ut ex ejus litteris inspicere licet, testatur die 13 (vel 23) hujus anni Dominicum Guyot, suæ parochiæ hominem, quum in agris tritici colligendi ergo versaretur, lupo rabido eum impetente, graviter capite, brachiis manibusque esse vulneratum ; postquam vero Atreium venisset, sanctum Hubertum invocaturus, plenam a Domino sanationem impetrasse. Quæ dictus decanus parochus in Haro manu sua signata confirmavit. Vir enim ille postea Atreium rediit, pulcherrime valens et præ grato animo deficiens. — Nonnulli etiam ex eadem parochia ob eamdem causam Atreium contenderunt, nec spe sunt frustrati.

læsis

246. En quæ testatus est parochus Harolensis. Ego subscriptus Claudius Josephus Le Comte, parochus in Harol decanusque in Poursas, notum facio die (23 vel) 13 octobris currentis Dominicum Guyot, agricolam et viculi la Rue incolam, parochianum meum, quum ruri versaretur, a lupo rabido impetitum esse, graviterque capite, brachiis et manibus vulneratum ; qui haud dubie devoratus esset, ni filius ejus subvenisset et per- D tica lupum necasset, a quo tamen prius bos et equus vulnerati sunt, ipsi postea rabidi effecti. Dictus Guyot ad sanctum Hubertum in Atreio supplex confugit, quo loco eximii servi Dei reliquiæ aliquæ servantur ; cujus intercessione, observatis solito more quadraginta diebus, plene convaluit. Ideo iterum ad sanctum cum precibus in dicta Atreiensi abbatia recurrit, ut ipsi Deoque humillimas referat gratiarum actiones ; et ibi sanctum Hubertum singulari obsequio veneretur. In quorum fidem signavi.

Claudius [Joseph Le Comte].

impetrata;

247. Extremo mense octobri anni 1736 mulier cum pueris duobus ex ....? venerunt, mulier etiam quædam ex Orvailles, et filius domni Marotel, in Lunari Villa causidici; ii omnes a catella in Orvailles morsi erant, quæ canes omnes aliaque animalia vicinorum pagorum impetebat, quamque veluti rabidam incolæ interfecerunt. Peractis vero solitis abstinentiæ ac pietatis officiis, nullum jam incommodum quinque illi homi- E nes sunt experti.

Liceret nobis plurima hujusmodi adducere, multisque factis comprobare quantum utilitatis conferat peregrinatio ad Sanctum Hubertum in Atreio.

cultus S. Huberti *in ecclesia Atreiensi antiquitas.*

248. *Quod ad antiquitatem cultus* S. Huberti *in Atreiensi monasterio spectat, ex instrumento cui subscripsit Conradus episcopus Tullensis anno 1285, colligitur jam eo tempore in ecclesia cœnobii, quæ B. Mariæ Virginis titulo dedicata erat, exstitisse altare* S. Huberti (1). *Alterum altare eidem sancto ibidem dicatum est circa annum 1540, et eodem fere tempore specularia duo posita, quibus ejus historia repræsentabatur* (2). *Ipsa vero ecclesia et cœnobium jam seculo XV a* S. Huberto *nuncupata erant* (3). — *Utræque ædes anno 1791, sacrilegorum qui tunc Galliæ præerant jussu publico venditæ, deputatæ fuerunt officinæ linariæ usque ad annum 1858, quo anno opera Ill^i D^i Caverot, episcopi Sancti Deodati, redemptæ sunt et paulo post, anno 1860, seminarium diœcesanum minus in iis constitutum* (4). *Cultum etiam* S. Huberti, *jam diu abolitum, ibidem instaurare cordi habuerunt piissimus præsul et qui illi successit* F *Ill^mus D^us de Briey. Is ante aliquot annos aliquid ex exuviis sancti ab Ill^o D^o Regnier, archiepiscopo Cameracensi, acceptum et legitime recognitum, seminario conferre potuit et nuper, reparato in ecclesia antiquo sacello* S. Huberti, *statuam lapideam eximii operis, duorum metrorum altitudine, qua sanctus repræsentatur manu dextera gladium tenens, sinistra autem cervo crucem inter cornua gerenti innixus, solemni benedictione die 16 octobris anni proxime præteriti inauguravit* (5).

II. In monasterio S. Nicolai de Pratis prope Virdunum.

249. II. *In eadem regione*, in abbatia Sancti Nicolai de Preis proxime Virdunum, feriis S. Huberti quotannis magna panum variorumque pabulorum vis benedicitur, quæ amuleta certissima esse constat iis animalibus quibus alia, rabie agitata, dentes infixerint. *Ipso autem* S. Huberti festo die, non tantum Virdunensis populus et vicini pagani concurrunt, sed congregati, hinc ecclesiæ cathedralis canonici sacram eo pompam ducunt, inde urbis magistratus, tanquam si senatus habendus sit, simul omnes et ordine conve-

(1) *Notice sur l'abbaye d'Autrey*, p. 40. — (2) Ibid., p. 40-41. — (3) Ibid., p. 53.— (4) *Semaine religieuse de Saint-Dié*, 1887, p. 32. — (5) Ibid., 1886, pp. 727, 823.

niunt,

AUCTORE C. D. S.

A niunt, et utrique non sine muneribus. Sodalitas etiam ejusdem sancti *ibidem constituta est* (1).

III. In monasterio Trium-Fontium, diœceseos Catalaunensis: concursus populi,

250. *Non procul inde in monasterio Trium-Fontium celebris quondam fuit cultus* S. Huberti. *Unde etiam ad Andaginense cœnobium seculo XVII transmissos commentarios reperimus in archivo Arlunensi nunc repositos* (2) : *quos e gallico latine redditos hic transcribimus.*

** Vitry-le-François*

Tres-Fontes abbatia quædam est Ordinis Cisterciensis in diœcesi Catalaunensi, ad transitum aquarum sita haud procul ab urbe Victriaco *, [fundata olim] a duce et a sancto Rogerio; prima hæc filia est archimonasterii Claræevallis. Quo Trium-Fontium loco magna cum reverentia colitur domni sancti Humberti memoria, et ipsius festum solemniter celebratur cum officio proprio, ultro a monachis insignis monasterii Sancti Humberti in Arduenna nobiscum communicato ; insuper dicto die domni sancti Humberti adest in dicto Trium-Fontium loco magna populi multitudo, tum ut indulgentias consequantur a Sanctissimo Papa concessas, tum ut remedium vulneribus illis accipiant, quibus rabido aliquo cane B mordente fuerint afflicti. Immo singulis anni diebus conferunt se in dicti sancti sacellum peregrini nonnulli, qui fusis devotis precibus, necnon aliquando, si graviori incommodo consulendum sit, novemdiali devotione peracta, tum ablutis vulneribus lotione aliqua ad hunc finem parata, intercedente domno sancto Humberto, per gratiam Dei ab omnibus periculis et timoribus, si in quæ inciderint, liberantur. Verum quidem est, quando animadvertit dicti Trium-Fontium monasterii sacrista aliquem e peregrinis plus solito vulneratum, postquam jam, ut prædictum est, sanitatem recepit, monet ut ad magnum Sanctum Humbertum, — sic enim dicunt, — tendat, ut ibi incidatur.

etiam virorum nobilitate insignium;

251. Inter plures insignes homines qui novenas vel peregerunt ipsi, vel peragi jusserunt, apparet bonæ memoriæ domnus Cardinalis de Guisia, Ludovicus a Lotharingia, et domna de Saint-Rirant, Montis Romarici alumna, quæ singulis annis die festo ad hoc usque tempus in dictos Tres-Fontes [dona] mittit : liberata enim est a magno, quo angebatur, pavore, quod canem rabiosum vel fugere vidisset ; memorandus etiam C alius est, domnus du Pirel nomine, et tot alii, ut vel nomine recensere impossibile esset. Insuper videntur ibi diebus singulis miracula prorsus manifesta ; inter cetera autem duo consideranda sunt, adeo perspicua ut ne in dubium quidem revocari possint, quum patrata sint coram religiosis viris viginti quinque, qui in dicta Trium-Fontium abbatia commorantur, Deo servientes, præsente etiam populi infinita turba, quæ hac maxime sacra domni sancti Humberti die ad officium divinum concurrit.

illuc ad patrocinium S. Huberti recurrentes a rabie præservati,

252. Accidit primum miraculum in dicta Trium-Fontium ecclesia anno millesimo quingentesimo nonagesimo quinto ; quo anno die decima sexta octobris in dictam abbatiam venit [quædam mulier], matre comitante et viro ; mulier enim a duobus vel circiter mensibus viro nupserat. Quæ quum a cane rabido morsa esset, neque tempore ac loco opportuno officium suum præstitisset, ut scilicet gratiam et favorem domni sancti Humberti imploraret, multum turbata est spiritu. Vir autem, ut qui erga fidem catholicam apostolicam, romanam parum afficiebatur nequaquam annuebat, quamvis muliere enixe petente, illam ad Tres-Fontes ducere, ut ibi sancto Humberto devote supplicaret. Tandem quum, intercedentibus vicinis, ad dictum Trium-Fontium locum adducta esset, ibique die decima sexta octobris anni millesimi quingentesimi nonagesimi quinti pervenisset, animadversum est statim illam mente turbari ; quæ causa extitit ut ad peragendam novendialem devotionem assignaretur ipsi conclave ab ecclesia proxime distans, quod e c c l e s i æ c o n c l a v e dicitur, in quod post divinum officium ipsa cum matre et viro comitibus suis se recipiebat; immo ibidem dormiebant. Postquam vero dicta mulier novenam inchoaverat, si forte evangelium in missa solemni vel minus solemni recitabatur, illico in terram se projiciens, veluti canis latrabat ; quod si canem videbat, humi etiam se prosternens, quadrupedo gradu currebat et latrans canem prosequebatur. Magnum canem allatrabat, ut magnus ; parvum, ut parvus. Reliquum vero tempus mente rite compos erat, et præter tempus, ut dictum est, evangelii quiete devotis incumbebat precibus ; jucunde etiam confabulabatur cum priore, cum E subpriore vel sacrista ; qui quotidie eam visendi et solandi causa adibant. Interrogata insuper aliquando num ea meminisset quæ tempore furoris seu rabiei egisset, meminisse se aiebat, addens se furentem soli viro suo esse infestam ; quem si tunc arripere potuisset, male se eum mulcaturam fuisse. Et re quidem vera nulli alii, etiam qui proxime astaret, nocebat ; vir vero multum cavebat, atque ubi illa in furorem vertebatur, recedebat. Interrogantibus etiam subinde quomodo in hoc incommodum incidisset, respondebat die octava nuptiarum, qua die in hac vicinia cum amicis oblectare se consuetudo est, quum ad missam, comitantibus propinquis et amicis nonnullis, accederet et ante ecclesiæ januam devenisset, supervenisse magnum canem nigrum, qui inter omnes propinquos sui solius femur momordisset, quin tamen ullum alterum læderet ; tum recessisse illum nec amplius esse visum. Abhinc nunquam se a viro impetrare quivisse ut ad Sancti Humberti veniret, donec, ut prædictum est, mente ipsam turbari deprehendisset. Prætereunte vero novena prima sive novenæ novem primis diebus, quin aliquid commodius eam habere animadverteretur, mirati prior, F subprior et sacrista jam dicti, matrem illius rogarunt quid noctu illa ageret. Respondit mater illam cum viro dormire ; ceterum nescire se quid rei agerent. Ideo jussa est dicta mulier alteram novenam incipere, et a viro prorsus recedere. Quibus præstitis peractaque novena, per Dei gratiam et domni sancti Humberti intercessionem integræ reddita est sanitati, tamque quieto visa animo, quantum sperare licebat, ita ut non jam inordinate moveretur sive evangelii tempore sive quum canem magnum parvumve aspiceret. Sicque domum rediit, comitantibus matre et viro, qui in viculo aliquo vicino, Vavere nomine, habitabant ; monentibus interim dictis priore, subpriore et sacrista ut quantocius ad magnum Sanctum Humbertum iret, ut ibi incisa, miraculo recuperatam sanitatem in tuto collocaret ; quod se facturam spopondit. At vir ejus, hæreticus potius quam catholicus, ut sunt plerique dicti loci Vavere incolæ, peregrinationemque piam ideo parvi pendens, numquam permisit ut ad dictum

(1) Roberti, pp. 274, 284, 289. — (2) Fonds Saint-Hubert, layette 68, liasse F.

magnum

AUCTORE C. D. S.

magnum Sanctum Humbertum in Arduenna iter arriperet, donec rursus ipsa in malum pristinum devenit; quod triginta circiter vel quadraginta post diebus accidit, quam ex Trium-Fontium cœnobio erat profecta. Tum demum vir prædictus, necessitate magis quam devotione cogente, cum conjuge sua versus Arduennam et Sancti Humberti ecclesiam secundum accepta monita ire [perrexit]; sed nimis diu protractum iter est. Nam quum per viam in vicum quemdam, Chyny nomine, devenisset, et loci domina tunc ecclesiam audiendæ missæ causa peteret, catulorum turba subsequente, misera mulier visis catulis in humum se projicit, et catulos quadrupedo cursu impetere cœpit. Quod ut audivit vir nobilis, qui loci illius Chyny dominabatur, credens miseram mulierem uxori suæ mala machinari, indicta causa, cultro caput misellæ abscidit, quæ ita illico vitam finivit. Vir autem, acceptis a Domino de Chyny nummis decem pro illato sibi detrimento, in vicum suum Vavre abiit. Hæc est vera narratio de dicta muliere, quam testantur omnes dicti
B Trium-Fontium cœnobii monachi, et si opus est, alii etiam homines amplius centum. Equidem, utpote hujus loci prior, affirmo vera esse quæ superius scripta sunt, quæ ipse vidi, quibus omnibus interfui præsens, præterquam morti dictæ mulieris. Hanc tamen mihi retulerunt viri æque veridici fideque digni. Quæ omnia, prout dicta sunt, attestor et, salva mea conscientia, signo meo anulo et confirmo.

Actum postulante Reverendo Patre in Domino, Dom. Pontio Boiman, Aureæ Vallis monacho, jam nunc abbatiæ O. Cist. abbate, die 10 maii 1623.

Serain Foimez, humilis Trium-fontium prior.

et qui opportune eo tendere vel ad Sancti Huberti in Arduenna neglexerunt misera morte abrepti.

253. Alterum miraculum in gratiam juridici cujusdam viri patratum est, præpositi scilicet viculi Rozes; in quo præposito apparuit domni sancti Humberti virtus. Quum enim a catulo lactente morsus esset, cujus parens rabie laborabat, non curavit dictus præpositus tempore et loco congruo auxilium domni sancti Humberti implorare. Transactis igitur quadraginta diebus, quum in morbum incidisset, domno sancto Humberto, serius licet, se devovit et [ad eum] duci se postulavit, ut devotis eum precibus invocaret. Sed ubi ad dictum Trium-Fontium locum advenit, ibi diem obiit, postquam tamen peccatum erat confessus, quod hucusque numquam aperuerat sacerdoti. Quod si maturius, tempore et loco opportuno, [novenam] suam fecisset, certe ei male non accidisset. Soror enim ejus, quæ ab eodem catulo morsa erat, a rabie servata est, facta in Trium-Fontium cœnobio novena. Quomodo autem dicto præposito id evenerit, illud hic relatione et affirmatione parochi scriptum est.

254. *In occidentali quoque septemtrionalis Galliæ parte, quæ olim pars erat comitatus Flandriæ, locis nonnullis* S. Hubertus *singulari devotione colebatur. Sic*

IV. In monasterio Flinensi prope Duacum.

IV. Flinæ, cœnobium sacrarum virginum, altero milliari Duaco dissitum, S. Huberti reliquiis (1) et miraculorum virtute gaudet. Quos rabida bestia momordit aut infecit ab omni in perpetuum rabiei discrimine *ibidem* liberantur, observatis quæ præscribuntur cæremoniis. *Hæ cæremoniæ autem his duobus articulis continentur* : I. Peregrino clavus novus, qui S. Huberti reliquias tetigerit, dator. Eo clavo e vulnere morsu facto, si vulnus est, novem deinceps diebus tantillum sanguinis elicito. D
Ipsum deinde vulnus aqua profluente abluito. Elapso nono die, clavum eo ubi a nemine reperiri queat abjicito. II. Solemnibus novem diebus neque indusium neque lodices mutato. Pectine et speculo abstineto. Porcinam carnem ne edito, neque panem, nisi die uno antiquiorem. Aromata, pisces non squammatos, allia, cepas, porra, et quicquid gravem anhelitum creat, procul habeto. Solus e suo sibi vasculo bibito. Solus, si fieri potest, cubato. Choreis abstineto aliisque id genus recreationibus. De cujusvis animantis capite ne gustato (2).

V. Ariæ et ad Sancti Pauli in Artesia.

225. V. Ariæ *et ad* S. Pauli, *in Artesia, supra vidimus fuisse seculo XVII sanctimonialem Mariam Chressen et nobilem virum Gulielmum le Couvreur, qui se e stirpe* S. Huberti *oriundos et potestate curandi rabiem præditos gloriarentur* (3). *Uterque inter alias cæremonias quædam singularia et satis mira præcipiebat, quæ tamen probat et defendit Roberti* (4): Hausit illa *(Maria Chressen), inquit,* a majoribus suis, uti asserit, aitque insuper, neminem impune ea contemsisse, nemini ea fraudi aut deceptioni fuisse. Igitur si quis E
rabidus ad eam adducatur, I. Sanguinem e lingua et digitorum utriusque manus articulis elicit. II. Sale et allio apertam cutem confricat, panniculis involvit et horis viginti quatuor involuta perseverare præcipit. III. Evolutas manus aqua et sale lavari præcipit. IV. Fascias et panniculos, quibus manus involutæ fuerant, exuri jubet. V. Gravius læsos triduo curat. VI. Quos canes rabidi læserint, in honorem SS. Huberti et Euronii ter in mare *mergi jubet.*

ubi et missæ propriæ de SS. Huberto et Euronio recitabantur.

256. Missam utroque loco, *pergit Roberti* (5), invenio propriam huic malo averruncando: Ariæ quidem, de sanctis Euronio et Huberto confessoribus, at in S. Paulo de solo S. Euronio. Sunt in utraque pleraque omnia eadem, nisi quod, ut res exigebat, in altera preces et encomia multitudinis numero ponuntur, in altera singularia sunt. Ut pie curiosis faciam satis, indicabo præcipuarum partium initia, maxime ex ea quæ utrumque sanctum complectitur, quæ Aria ad me transmissa est. Introitus. " Dedit Dominus confessionem sanctis suis in verbo gloriæ, „ etc. Eccli. 47.9. Collecta. " Concede, quæsumus, omnipotens F
Deus, ut Ecclesia tua, quæ usque in finem seculorum, ineffabili providentia, beatorum confessorum tuorum Euronii et Huberti virtutum et miraculorum magnitudine coruscat, eorum meritis et intercessione infirmitatibus et canum rabidorum morsibus medeatur et perpetua sanitate ac incolumitate lætetur. Per Dominum, etc. „ Epistola. " Qui timent Dominum, non erunt incredibiles „ etc. Eccli. 2. v. 18. At in exemplaribus S. Pauli, Epist. " Memoria justi illius in compositione odoris facta opus pigmentarii, „ etc. Eccli. 49. 1. Evangelium. " Qui crediderit et baptizatus fuerit... Signa autem „ etc. Marc. 16. v. 16. Quam antiquæ sint hæ missæ, et quis, quave authoritate fecerit aut confirmaverit, cognoscere non potui.

V. In Noulette prope Hesdinium

257. VI. Noulette, pagus Hesdiniensi urbi proximus, miro privilegio gaudet, quod a R. P. Theodoro Gerlais, Societatis nostræ sacerdote et collegii Hesdiniensis rectore, scripto comprehensum et ad me missum, totidem his verbis describo. Ita habet: " Pagus est secundo ab urbe

(1) Cfr. supra, num. 42 *d*. — (2) Roberti, pp. 237, 261, 496-499 (quo loco observationes præscriptas ab omni superstitionis labe vindicare nititur). — (3) Supra, numm. 164, 162-163. — (4) Pag. 499-501. — (5) Pag. 501.

Hesdiniana

AUCTORE C. D. S.

A Hesdiniana miliario in Paulensi comitatu, Noulette vulgari nomine appellatus. Ibi templum est perantiquum, D. Huberti memoriæ consecratum. In ejusdem sancti clientela creditur pagus esse : nam ab omni hominum memoria auditum non est quemquam illius incolam, vel incolæ bestiam, inibi a rabidis aliunde advenientibus morsam, in rabiem incidisse. Id vero loci privilegium est, cum sine ullo alio remedio vel propagatione temporis (vulgo répit) vel similibus, immunes et illæsi serventur. Satis est esse incolam loci vel ad incolam pertinere. Exempla sunt quotidiana et tota circumquaque regione notissima : adeo ut iis locis commune sit proverbium, Nouletta nec hominem nec bestiam videri exire rabidam; cum tamen ex vicinis pagis cum aliæ bestiæ, tum præsertim canes, excurrant per varios pagos errabundi. Ii si forte Noulettam appellant, ab incolarum canibus, nullo ipsorum damno, occiduntur (1).

VII. In vico Limé prope Suessiones.

268. VII. *Simili privilegio gaudere fertur vicus* Limé *prope Suessiones* (2), *neminem scilicet umquam nec ullum animal ab alio rabido ibidem fuisse læsum. Confraternitas* S. Huberti *eo loco exstat, et magna solemnitate festum sancti, quem vicus ut patronum colit, celebratur die 3 novembris, ac ingens multitudo peregrinantium illuc concurrit* (3).

VIII. Aliis Galliæ locis.

259. VIII. *Jam summatim de aliis in Gallia locis ubi* S. Hubertum *aliquo peculiari cultu honorari legi. Videlicet :*

In diœcesi Ambianensi S. Huberti *titulo dedicatæ sunt ecclesiæ de* Brassy *et de* Escarbotin, *et sacellum in* Vergies, *quondam etiam in* Canaples. *Confraternitates exstant in* Vron *et in* Conchy, *quo etiam suscipiuntur piæ peregrinationes. Confraternitas quondam instituta est in* Gamaches, *et locus peregrinationis in* Royaucourt, *sed hæc nunc abolita sunt, sicut et nonnullæ observationes superstitiosæ quæ olim in usu erant. Pars vici* Sentelie *a* S. Huberto *nuncupatur. Denique multæ passim picturæ et sculpturæ* S. Hubertum *repræsentantes in ecclesiis reperiuntur. Olim in ecclesia cathedrali servabatur cornu seu clavis* S. Huberti (4).

In diœcesi Andegavensi, sacella S. Huberti *olim erant in ecclesia Sancti Maurilli* Calonise *et in castello in decanatu Craonensi* (5).

C *In diœcesi Augustodunensi erat prioratus* S. Huberti, *qui subjectus erat abbatiæ Sancti Martini prope Augustodunum* (6).

In diœcesi Cadurcensi, S. Hubertum *patronum colit parochia de* Castannel (7).

In diœcesi Cameracensi, titulo S. Huberti *consecratæ sunt ecclesia parochialis de* Romeries (8) *et alia ecclesia in* Câtillon (9).

In diœcesi Cenomanensi, sacellum S. Huberti *conditum est in ecclesia parochiali de* Ravigney (10).

In diœcesi Lingonensi, S. Huberti *nomine dedicata est ecclesia parochialis de* Angerville (11), *et sacella in ecclesia Sancti Mammetis in civitate Lingonensi, in ecclesia de* Arc-en-Barrois, *apud* Cruzy-le-Châtel, *apud* Mussy, *in castello de* Chauvirey, *in* St-Blin *et in nosocomio de* Doulevant (12).

In diœcesi Lucionensi, anno 1750, exstabat altare S. Huberti *in ecclesia parochiali de* Antigny, *ubi et nonnullæ sancti reliquiæ servabantur* (13).

Parisiis, *exstabant confraternitas* S. Huberti *et S. Eligii erecta anno 1445 in ecclesia Sancti Juliani, et altera in ecclesia Sancti Rochi* (14).

In diœcesi Pictaviensi, sacella S. Huberto *dedicata erant in* Oiré *et* Loudun, *ubi et claves S. Huberti erant repositæ* (15).

In diœcesi Redonensi, sacella item S. Huberto *sacra indicantur in ecclesia B. Mariæ* Vitriaci (16), *et in parochiis* Gaël, La Nouaye *et* Parome (17).

In diœcesi Remensi, patronum S. Hubertum *agnoscebat ecclesia de* Cons-Lagrandville (18).

In diœcesi Rotomagensi, S. Huberto *dedicata sunt vel fuerunt ecclesia parochialis de* Ellecourt (19) *et sacella in* Mesnières (20), *in* Ecretteville-les Baons, *in* Bosville (21), *in* Notre-Dame-d'Aliermont (22), *et in* Saint-Père (23). *Alia præterea vestigia cultus* S. Huberti *reperiuntur in* Bertreville-Saint-Ouen (24), *in* Estonteville-Ecalles (25), *et in* Auvilliers (26). E

In diœcesi Suessionensi, ecclesia vici la Ferté-Milon *ornata est exordio seculi XVI splendido speculari historiam* S. Huberti *repræsentante.*

In diœcesi Virdunensi, olim parte archidiœceseos Trevirensis, S. Huberto *sacra erant seculo XVI sacellum in* Rupt-sur-Othain *et altare in domo S. Spiritus in* Marville *et sanctum ut patronum colebat vicus* Chauvency-Saint-Hubert (27). *Sed et* Juviniaci *in parthenone Sanctæ Scholasticæ, cujus ecclesia dentem* S. Huberti *in suo hierogazophylacio servabat, officium sancti celebrabatur proprium ritu duplici die ejus festo, 3 novembris* (28).

Sacella in villis regiis.

260. *Præterea, ut notat Des Granges* (29), *fere omnibus locis ubi reges Galliæ interdum residere et in silvis ubi venari solebant erecta sunt sacella et eremitoria* S. Huberti *nomine dedicata. Exemplum afferri potest splendidum oratorium* S. Huberti *in celebri castello de Ambosia in tractu Turonensi.* F

Memoria S. Huberti in Aquitania.

261. *In antiqua Aquitania, unde* S. Hubertus *oriundus apud auctorem Annalium Lobiensium seculo X et deinde apud Nicolaum canonicum et alios scriptores Leodienses seculo XI recentiores dicitur* (30), *nullum aliud ejus cultus vestigium reperi nisi quod legitur apud Delvaux* (31) : Est adhuc in Gasconia, quæ pars erat Aquitaniæ, districtus qui nuncupatur les Landes de St-Hubert, cujus caput est oppidum Aquæ Sextiæ *.

* Dax

(1) Roberti, p. 261. — (2) Cfr. supra, num. 41. — (3) Prioux, *Saint-Hubert*, pp. 60, 71. — (4) Corblet, *Hagiographie du diocèse d'Amiens*, tom. IV, p. 319-320. De reliquiis cfr. supra, num. 42 *g* et *h*. — (5) *Pouillé du diocèse d'Angers* (Angers, 1783), pp. 120, 150. — (6) *Pouillé général*, ed. ap. Gervasium d'Alliot (Paris, 1648). *Dioc. d'Autun.*, p. 48. — (7) Ibid., *Cahors*, p. 10. — (8) Le Glay, *Cameracum christianum*, p. 500. — (9) *Patrons de lieux ... du diocèse de Cambrai* (Lille, 1885), p. 9. — (10) Ibid., *Le Mans*, p. 108. — (11) Roussel, *Le diocèse de Langres*, (Langres, 1873-1879), tom. I, p. 374. — (12) Ibid., pp. 264, 263, 281, 290, 292, 354. — (13) Aillery, *Pouillé de l'évêché de Luçon*, (Fontenay-le-Comte, 1860), p. 175. — (14) Gaidoz, p. 158. — (15) Ibid., p. 132, ex Barbier de Montault. — (16) *Pouillé général, Rennes*, p. 22. — (17) Guillotin de Corson, *Pouillé hist. de l'archev. de Rennes*, tom. IV, p. 641; tom. V, pp. 348, 350 et 410. — (18) Heydinger, *Archidiaconatus S. Agathes*, p. 110. — (19) Bunel et Tougard, *Géographie du dép. de la Seine-Inférieure, arrondissement de Neufchâtel*, p. 71. — (20) Ibid., p. 24. — (21) *Arrond. d'Yvetot*, pp. 21, 41. — (22) *Arrond. de Dieppe*, p. 118. — (23) Ch. des Granges, *Vie de S. Hubert*, p. 191. — (24) Tougard, *Arrond. de Dieppe*, p. 198. — (25) *Arrond. de Rouen*, p. 147. — (26) *Arrond. de Neufchâtel*, p. 13. — (27) Heydinger, *Archidiaconatus S. Agathes*, pp. 144, 127, 155. — (28) *Offices propres.. celebrez au monastère de Saint-Scholastique à Juvigny* (Toul. 1648), p. 65. Officium *S. Huberti* inde excerptum vide infra in appendice. — (29) *Vie de S. Hubert*, p. 190. — (30) Cfr. Comm. præv., num. 56. — (31) Bibl. Univ. Leod. mss., num. 824, tom. I, p. 395.

§ V.

AUCTORE C. D. S.

§ V. De cultu S. Huberti in Germania et in aliis Europæ regionibus.

Cultus S. Huberti in antiqua diœcesi Trevirensi: festum sancti solemniter celebratum.

In *Germania, in* S. Hubertum *insigni cultu honorando præcipue eminent vicinæ diœcesi Leodiensi archidiœceses Trevirensis et Coloniensis.*

I. *De archidiœcesi Trevirensi, quæ tunc temporis et hodiernam diœcesim Luxemburgensem et magnam partem Namurcensis complectebatur, hanc anno 1621 notam ad P. Joannem Roberti misit P. Jacobus Pontiani* (1) *tunc in Andaginensi ecclesia sacellanus, quæ adhuc in archivo Arlunensi asservatur* (2) :

In ecclesia parochiali Sancti Laurentii in civitate Trevirensi, ipsum sancti Huberti festum, licet non ex præcepto, observatur, magnoque tam civium quam pagorum adjacentium concursu celebratur; quod similiter fit in omnibus infrascriptis locis et aliis quam plurimis prædicti B archiepiscopatus: Sarbruck, Pals, Rouver, Hylleshem, Riolle, Recking, Wasserbillich, Herberen, Machra Comitis, etc., in quibus reservantur oblata sive fidelium largitiones et vota pro monasterio usque ad adventum emissarii. Sunt aliæ ecclesiæ tam parrochiales quam filiæ, in quibus pari cultu veneratur, sed non reservantur oblata monasterio; ea pastores vel magistri fabricarum sibi attribuunt. Quales sunt: Ecclesia monasterii Munsteriensis Luxemburgi, Nounwiler, Theonisvillæ, Schleidwiler, Alten-Nikkenich, Wolfelt, Sircq, Ithich, et aliæ quam plurimæ. De institutione nihil particulariter dici potest, nisi quod alii ex pia consuetudine, alii ex voto parentum sive ex traditione et post acceptam gratiam meritis et intercessione sancti Huberti.

imago ejus multis locis publice proposita.

263. Ad testificationem pii cultus, vix ulla notabilis ecclesia, immo vix ulla capella, in toto archiepiscopatus districtu reperiatur quæ non habeat vel altare in honorem sancti præfati erectum, vel aliquam imaginem vel saltem ejus admirabilis conversionis historiam in aliquo pariete depictam. Insuper et ante fores fidelium, licet in multis bellorum injuria et vetustate consumptæ sint C et ablatæ, restant in multis imagines vetustissimæ, et præcipue in ducatu Luxemburgensi, videlicet Diedenhoven, Kettenhoven, Weiler zum Torn, Recking, Rettenbuch, Schifling, Adich, Kail, Mondrich, Belles, Kaigen, Sashem, Hondling, Keurich, Michweiler, etc.

sodalitates.

264. De sodalitatibus autem, nihil aliud scio nisi quod omnium confraternitati S. Huberti inscriptorum illa sit intentio: fieri participes indulgentiarum precumque et sacrificiorum in præfato monasterio fieri solitorum et ita se suaque patrocinio sancti præfati devovere; quod fit variis modis, pro uniuscujusque pietate et arbitrio.

Mosellani, incipiendo ab Ukking supra Theonisvillam, et pagi adjacentes Treviros usque, immo Cochemiam usque, in quibusdam [offertur] vinum, et in aliis porci, in aliis frumenta, in aliis denique vinum et porci et frumenta, in aliis [offerunt] valorem glandium requisitorum ad unius porci impinguationem. Addo aliquos ejusmodi pro multis:

Theonisvilla, Remich, Cons, Machra Comitis, supra Treviros; infra, Schawaich, Longuich, D M..... ing, Clussert, Leenen, Tritthem, Piesport, Wailen, Urtzich, Lossenich, etc., nullo fere pago excepto.

munera quotannis

265. Sunt et monasteria in quibus particularia munera offerunt, alia libera, alia obligatoria. Libera: Monasterium imperiale Sancti Maximini, Sancti Martini, Sancti Matthiæ, Sanctæ Mariæ ad Martyres, Metloch, omnia Ordinis Sancti Benedicti; Rellet etiam Monasterium Carthusianorum; Obligatoria : Prumiense, annuatim medium malderum avenæ; Mariendal, aureum; Bardeburch, Sauteren * annue aut de anno in annum, prout glandes crescunt, porci valorem. Et cætera fere omnia monasteria.

* Lauleren?

collata;

266. Sunt pariter nobilium arces in quibus aliqui contribuere solent : Keurich, Sashem, Sivenborn, Uselding, Clemmacheren vel Clemmarech, Bertruig, Dresdorf, Luchtuig, etc., etc. Sunt denique omnes archiepiscopatus incolæ, quorum alii ceram ut Machra Comitis, Metzsich; permulti linum et lanam; alii medietatem, aut tertiam vel quartam partem porci aut oviculæ; E alii valorem. Plurimæ communitates se obligarunt ad certam siliginis mensuram, aut avenæ, ut Wasserbilich, Mertert, Herberen, Kaigen, Consthen, Fel, Salmor, etc.

Omnia et singula quæ hoc folio complexus sum, quia usu et experientia didici, verissima assero.

Datum in Sancto Huberto, 17 mensis januarii 1621.

Jacobus Pontiani, Hubertensis parthenique reverendi prælati sacellanus.

in vico Nonweiler, concursus hominum ad obtinendam præservationem a rabie, adhibitis certis ritibus

267. *Inter loca in mox citato documento recensita, singulariter celebratur* Nonweiler pagus prope S. Wendelinum, *qui* aliquot jam sæculis S. Huberti ope mira patrari in dies conspicit (3). *Illuc nimirum concurrebatur, sicut in Belgio Andainum et in Gallia Atreium ad sanationem vel præservationem a rabie per* S. Huberti *intercessionem obtinendam. Ibidem, præter alias observationes, duæ præscribebantur quas Roberti distinctius recitat et a superstitionis labe vindicat. Scilicet* I. Novem diebus dominica oratio et angelica salutatio ab infirmo recitatur : sed sic ut primo die novies, secundo octies, tertio septies, et sic deinceps, quot diebus minuente numero. *Ubi* F *adnotat Roberti:* Qui nimis moleste hoc loco molestus sit et clamet manifestam esse superstitionem aut explicandam numeri paradoxam in singulos dies truncationem, petam ego vicissim ab illo, sed suaviter, ut rationem reddat cur jusserit Deus (Num. 13.13) offerri sibi vitulos de armento tredecim, tum duodecim, undecim, decem, novem, octo, septem, ac demum, magno saltu facto, tot numeris omissis, unum. Hoc ubi mihi explicaverit, audacter me ad illos numerorum gradus exponendos urgeat, et minime tergiversabor. *Altera autem observatio erat* II. Vulnus butyro inungitur. *Ad quam rursus Roberti:* Vulnus dicit, quod rabiosæ bestiæ morsu inflictum sit. Hujus præcepti eam rationem medici reddunt, quod butyro blanda vis sit sedandi doloris. Accedit quod temperato colore, venenati humoris, qui in vulnere grassatur, acrimoniam suaviter mitiget (4).

et adustione vulneris per clavem S. Huberti:

268. *Sed et læsis ab animali rabido hominibus adhibebatur* clavis S. Huberti *formæ singularis, quam minute et adjecta rudi delineatione describit Roberti;*

(1) Cfr. Roberti, p. 241. — (2) Fonds Saint-Hubert, layette 107. — (3) Roberti, p. 241. — (4) Ibid., p. 503-504.

A *Roberti; deinde subjungit:* Sed in ipso prorsus extremo est miraculum. Viden' nigellam illam cuspidem procurrentem? Corpusculum est quod duorum granorum hordei instar habeat, si vel tantum habet. Ubi quis accessit quem rabida bestia læserit, immittitur ea cuspis in ignem, dum tota ad instar ignis ipsius candescat. Tum vulneri applicatur: ac protinus venenum, quod plaga celabat, spumæ instar candenti cuspidi circumponitur: quæ iterum igni immissa expurgatur, et venenum vorax flamma absumit. *Porro,* cum illud, de quo ago corpusculum aliquot jam seculis identidem candentibus prunis immergatur, nullum hactenus detrimentum a tam edace elemento sentit, cum quodvis ferrum aut chalybem, si vel decuplo major fuisset, pridem plane consumtum fuisse oportuerit. Necdum hactenus dixi quænam illius corpusculi materia: neque facile dicam, cum intelligam ignorari ab iis etiam qui proximi sint, qui etiam ejus curam et custodelam sibi commissam habuerint... Inter quæsita aliquot mea etiam illud fuit, quænam prodigiosæ illius cuspidis materies esset. Quidam existimare ex B ossibus esse S. Huberti, sed et illi, et denique omnes, profiteri ignorantiam, et cum illis ego quoque; etsi nemo negabat, quicquid illud erat, similius esse ferro aut chalybi quam ossi. Sed faciamus esse ferrum: nemo pius item negaverit, divinitus S. Huberti promeritis eam vim accepisse qua tam diu ignis vim eludit; maxime cum effectus præterea in perpetua sanatione appareat, qni non possit esse nisi e cælo (1).

Festum sancti bis in anno celebratum.

269\. *Celebritatem* S. Huberti *in Nonweiler demonstrat etiam, quod, ut de suo tempore scribebat Roberti,* non modo natali sancti præsulis die, id est tertia novembris, sed et decima quarta junii ingens hominum multitudo concurrit, non tantum catholicorum, sed et eorum quos impia Lutheri et Calvini placita corruperunt. Nimirum tot annos id non potuit efficere nefaria hæresis, ut piam majorum suorum consuetudinem obliviscerentur (2).

Ecclesiæ et sacella S. Huberto *dicata in civitate Coloniensi.*

270\. *II. In diœcesi Coloniensi, in ipsa civitate metropolitana præcipua sedes cultus* S. Huberti *fuit ecclesiola B. Mariæ Virginis in Pasculo ecclesiæ cathedrali adjacens, ubi sancti festum celebrabatur die 3 novembris*(3). *Ibidem* S. Huberti sodalitatem olim fuisse conjicere ex eo licet quod in Registro defunctorum Fraternitatis S. Petri in Pasculo duodecim recensentur qui dicebantur Magistri Capsæ S. Huberti et alii tres Socii Magistri capsæ; item Servitores et Famulæ in Curia S. Huberti (4). *In eadem ecclesia exordio seculi XVI scribebat R. P. Philippus Bebius, S. J., ad P. Joannem Roberti* esse S. Huberti Clavem, cujus sæpissime sit usus in consecratione aquæ, panis, etc., quorum virtute, adhibitis per dies aliquot certis precibus, non pauci persanantur (5). *De illa clave jam nihil notum est ibidem, sed monstratur hierotheca cui inclusa est particula sacræ stolæ, qua benedicuntur qui, a cane rabido impetiti, rabiei morbum contrahere formident* (6).

271\. *In eadem civitate olim* S. Huberti sacellum e lignis et cæmento constructum instar cubiculi civilis, capax octo vel decem orantium stetit in vinea archiepiscopali, inter S. Maximini cœnobium et plateam Marcellinam; nunc eodem loco ædificato Societatis Jesu collegio et æde, in chorum pensilem ejusdem ædis translatum est; in quod ex archiepiscopali curia per longe porrectam pergulam aditur, et in festo S. Huberti tertio novembris patronalia celebrantur. Reliquiæ autem sacelli ejusdem translatæ sunt archiepiscopi et metropolitani capituli voluntate in parochialem ecclesiam dictam in Pasculo, ubi S. Huberti dies solemnissimo concursu ex eo tempore celebratur, more ab antiquis temporibus recepto (7).

Devotio erga ipsum in comitatu Juliacensi

272\. *In comitatu Juliacensi,* Lauteren sive Fraw-Lauteren nobile cœnobium est nobilium virginum, Ordinis S. Augustini, quas canonissas vocant, prope oppidum Walderfingam, ad Saram fluvium. Proximus huic cœnobio est pagus (cujus nomen excidit) in quo eadem pietas (*erga* S. Hubertum) viget, quam vicinorum concursus celebriorem facit, ipsis quoque misere seductis hæreticis non sine affectu comitantibus (8). *Sed et* in tota patria Juliacensi (verba sunt e litteris P. Georgii Feltzii, prioris RR. PP. Eremitarum Ordinis S. Augustini in urbe Walderfinga) E S. Huberti dies natalis omnibus incolis solet esse festivalis seu dominicalis (9).

et aliis locis diœceseos Coloniensis.

273\. *Citantur et quædam ecclesiæ diœceseos Coloniensis ubi et hodie dilatio concedi solet iis qui a cane rabido offensi fuerint, peregrinationis ad Sancti Huberti in Belgio suscipiendæ* (10), *videlicet in* Schiefbahn, *in* Zons, *in* Gürzenich, *et ecclesia parochialis S. Jacobi* Aquisgrani (11).

et etiam in Germaniæ provinciis ubi dominantur protestantes.

274\. III. *Postremo,* testari possum, *ait Roberti* (12), eumdem affectum *(devotionis erga S. Hubertum)* passim aliis vicinis Germaniæ locis vigere, etiam in iis qui a catholica suorum majorum semita aberrarunt, et nominatim in Palatinatu. — *Indicatur etiam in hoc genere oppidum* Groninga *in Franconia, ubi admodum celebratur* clavis *quædam* S. Huberti, *quam incolæ hujus tractus, licet protestantes, miraculo manifestatam aiunt, et qua aduritur manus sinistra, sub pollice, eorum qui a rabido animali morsi sunt, dum qui circumstant orationem dominicam recitant: adhibetur etiam illa clavis ad signanda animalia ut a rabie præserventur* (13).

Cultus S. Huberti *in Anglia*

275\. *Hactenus quæ ad Germaniam spectant. De aliis regionibus pauca dicenda habeo. De Anglia ait quidem Roberti, ipsam alloquens:* In quadam tui parte (temporum iniquitas nomen prodere vetat) tum aliis in rebus magnum affectum erga illum *(scilicet* S. Hubertum) ostendis, tum ejus posteros, homines cætera etiam nobilitate illustres, illo maxime nomine veneraris (14). *Sed quænam sint vel fuerint illius cultus vestigia omnino mihi reperire non licuit.*

et in peninsula Hispanica

276\. *Nec etiam quidquam reperi de veneratione erga* S. Hubertum *in meridionalibus Europæ regionibus, præter epistolam hanc, ex Hispania missam anno 1721, quæ adhuc asservatur in archivo publico Arlunensi* (15).

Eximie Domine,

Regio ista propter nimiam æstivo tempore siccitatem id incommodi habet, ut persæpe canes rabidi fiant, unde pluries male hominibus accidit. Qui vero morsi sunt, nullam spem salutis habent,

(1) Ibid., p. 267-271. — (2) Ibid., p. 278. — (3) Gelenius, *De Coloniæ Agripp. magnitudine,* p. 438. Cfr. num. seq. — (4) Roberti, p. 288. — (5) Ibid., p. 268. — (6) H. Heggen, *Des h. Hubertus Leben und Wirken* (Elberfeld, 1870), p. 165. — (7) Gelenius, op. cit., p. 624. De reliquiis S. Huberti Coloniæ asservatis cfr. supra, num. 39. — (8) Roberti, p. 240. — (9) Ibid. — (10) Cfr. supra, sect. II, § IV. — (11) Heggen, op. cit., pp. 164, 166. — (12) Pag. 240. — (13) Gaidoz, p. 133. — (14) Roberti, p. 243. — (15) Fonds Saint Hubert, layette 36, liasse F.

nisi

AUCTORE C. D. S.

nisi in his, de quibus in Hispania certe audisti, salutatoribus, qui dicunt se a crepundiis donatos esse virtute, qua tum homines tum animalia ab hoc malo defendant. Quoniam vero horum locorum incolæ parum istis fidunt, ubi morsi fuerunt, Ulisipponem adire coguntur, tum ut in mare mergantur, tum ut signentur clave seu cornu aliquo sancti Huberti, quod penes virum in Lusitania nobilem est. Licet sanctus ille calendario hispanico non inscriptus sit, illustris tamen hic est propter miraculorum suorum famam. Ideo domini magistratus omnesque hujus civitatis nobiles viri mihi ea de re magnum crediderunt officium : scilicet, ut est bene notum hujus vocis pondus, mihi incumbit non recusabile munus ad te scribendi a teque suppliciter petendi, ut ipsis comparare velis cornu sive clavem ex iis, quæ corpus vel stolam sancti Huberti tetigerint, simul cum schedula typis edita, in qua clavis hujusce usus, tum novena in honorem sancti celebranda, tum diæta ab his observanda qui morsi fuerint, rite explicetur. Quod si insuper nancisci queas officium in Sancti Huberti abbatia die sancto B sacra recitari solitum, mittas velim, Domine; hac enim re multum movebimur, ut his in locis Deo per magnum sanctum illum flandricum devotus exhibeatur cultus; quem erga sanctum tam devoto jam sunt animo effecti, ut mihi se paratos exhibuerint ad ædiculam in ejus honorem construendam, confraternitatemque constituendam, in quam omnes viri nobiles se cooptari postularent. Clavis in arcula reponetur quam tribus seris claudendam curabimus; quarum clavium una penes prælatum, altera penes urbis rectores, tertia penes confraternitatem erit. Optatur vero ut clavis illa seu cornu muniatur litteris testimonialibus Domni abbatis Sancti Huberti, cum approbatione notarii seu judicis, unde certior quique fiant clavem sacro corpori admotam esse, atque ita major plebi erga eam sit fides. Multum tibi his, Domine, facesso negotium; verum arbitratus sum te facilius, quam alium quemvis, dominis istis comparaturum ea quæ cupiunt et mihi ea quæ ipsis peto, sive ipse ad religiosos Sancti Huberti scripseris, sive id commiseris domno abbati Sanctæ Gertrudis. Solent enim domni abbates libenter invicem hujusmodi C officia præstare. Velis, precor, responsum ad me mittere...

Tibi sum omnium devotissimus,

humillimus et obedientissimus servus

Hourlier.

* Alcantara

Ex Foro Trajani *, die 20 junii anni 1721.

Porro quisnam fuerit ille Hourlier, docemur ex altera epistola in eodem archivo Arluensi adjecta, in qua hæc leguntur : Dilectissime frater, quum nuper versarer apud Marchionem de Herzelles in ipsius castello de Faulqué, ad leucam cum dimidia distante Nivellis, ostendit is mihi litteras quas acceperat a quodam amico suo, domno Hourlier, Commissario Ordinatore * Majestatis Catholicæ in Hispania... Et quoniam D. Marchionem pigebat, ad impetrandum quod petebatur, opera uti fratris sui, abbatis Sanctæ Gertrudis Lovanii, quia is nondum abbatiam suam capessiverat, petiit a me num aliquis mihi esset amicus apud S. Huberti habitans, qui id officii D ipsi præstare posset; respondi fratrem meum non procul inde commorari....

* Commissaire ordonnateur

Nivellis, die 12 octobris 1721.

De la Tour, Canonicus.

Claves S. Huberti multis locis et etiam privatis hominibus concessæ.

277. *Hæc sunt quæ de cultu* S. Huberti *in singularibus locis colligere potui. In qua recensione non pauca desiderari ob defectum documentorum, quæ quidem noverim, dubitare non possum. Itaque instantissime rogo quotquot hæc legerint, si quid præterea in hoc genere repererint notatu dignum, ad nos transmittere non dedignentur, in appendice ad sequentem aliquem tomum operis nostri edenda. Attamen visum non est distinctius recensere oppida et vicos, quæ aliquam clavem* S. Huberti, *ut vocant* (1), *qua notantur animalia ut a rabie præserventur aut ea infecta nemini noceant, obtinuerunt, quum ejusmodi claves, ut superius indicavimus* (2), *jam pridem ad multa collegia, sive etiam ad privatos, Andaino mitti consueverint et adhucdum sæpe concedantur.*

E

§ VI. De processionibus solemnibus ad ecclesiam Sancti Huberti.

Processiones solemnes inde a seculo IX publice indictæ,

Accedimus jam ad describendos ritus nonnullos cultui S. Huberti *plus minus proprios, præter observationes quas ad præservationem a rabie adhiberi indicavimus sectione secunda. Inter illos ritus antiquitate et celebritate præstat consuetudo processionum seu peregrinationum solemnium quæ, deducente clero, singulis annis e circumjacentibus pagis munera ad ecclesiam Sancti Huberti deferre solebant : cujus quippe consuetudinis origo, si scriptori libri secundi miraculorum sit fides, referenda est ad miraculum illud quod ex libro primo miraculorum* (3) *novimus contigisse Sevoldo abbate, id est inter annos 836 et 855. Sic enim scribit ille :* Nec mora : provinciales, tam celerem divinæ propitiationis experientiam meritis beati Huberti reputantes, petierunt sibi concedi ut per singulos annos certificatis diebus pro necessitatibus suis multis convenirent : ea nimirum conditione inter- F posita ut quisque deferret ad devotionis gratiam, prout esset illi facultatis copia. Cujus devotionis consuetudinem ne quisquam infirmare vel minuere præsumeret, banno imperiali et lege synodali confirmata est (4). *Quæ quidem non leguntur in libro primo : unde forte dubitare licet num revera dicta occasione illæ processiones institutæ sint; sed saltem inde colligitur eam opinionem jam viguisse extremo seculo XI, quo tempore liber secundus conscriptus est* (5), *ac proinde processionum usum tunc non fuisse recentem. Quod et egregie confirmatur ex loco mox citando* Cantatorii (6). *Quæ vero fuerint istud bannum imperiale et lex synodalis quæ consuetudinem illam confirmarint, invenire non potui; auctor* Cantatorii *tradit ab ipso Ludovico imperatore et Walcaudo episcopo ea fuisse proposita* (7).

quæ certis anni diebus e circumjacentibus pagis

279. *Interea, ut narrat Romualdus Hancar* (8), cum fuisset caritate coactus venerabilis abbas *(Sevoldus)* ad ecclesiæ suæ januas populis aperiendas, ut et eorum devotioni faveret atque illi tum

(1) Cfr. supra, num. 151-156. — (2) Ibid., num. 157. — (3) Num. 6. — (4) Mirac. lib. II, num. 6 extr. — (5) Cfr. Comm. præv., num. 24. — (6) Infra, num. 281. — (7) Cfr. ibid. — (8) *Hist. du monastère de Saint Hubert*, ms., p. 95.

AUCTORE C. D. S.

A omnium animarum salutem sinceris desideriis affectamus, ipsos abbatem et conventum, ac conventus hujusmodi singulares personas a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et penis a jure vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet nodati existunt, ad effectum presentium dumtaxat consequendum, harum serie absolventes et absolutos fore censentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, confraternitatem ipsam illiusque erectionem et institutionem, ac statuta et ordinationes predicta, quatinus licita sint et honesta, ac sacris canonibus non contraria, ac inde secuta quecunque, apostolica auctoritate approbamus et confirmamus, ac presentis scripti patrocinio communimus, supplemusque omnes et singulos defectus, si qui forsan intervenerint in eisdem. Et nichilominus quod confessor ydoneus, secularis vel cujusvis ordinis regularis, per prefatum Nicolaum et pro tempore existentem abbatem dicti monasterii deputandus et eligendus, omnes et singulos peregrinos et pauperes infirmos, qui
B copioso numero, devotionis causa et pro recuperanda sanitate morbi rabidi hujusmodi ad illud confluunt, faciendo novenam eorum, eucharistiam per novem dies continuos, pro sanitate et liberatione a morbo rabido consequenda, recipere tenentur, eorum confessionibus diligenter auditis, ab omnibus casibus, criminibus et peccatis, quantuncunque gravibus et enormibus, etiam sedi predicte reservatis, preterquam contentis in bulla que legitur in Cena Domini, absolvere possit, ac eisdem confratribus, nunc et pro tempore existentibus, ut ipsi, et eorum quilibet, aliquem presbyterum ydoneum, secularem vel regularem, in suum possint eligere confessorem, qui vita eis comite, in casibus sedi predicte reservatis, preterquam offense ecclesiastice libertatis, criminum heresis, rebellionis aut conspirationis in personam vel statum romani pontificis seu sedem predictam, falsificationis litterarum, supplicationum vel commissionum apostolicarum, invasionis, depredationis vel occupationis aut devastationis terrarum et maris romane ecclesie mediate vel immediate subjectorum, offense personalis in episcopum vel alium prelatum, prohibitionis
C devolutionis causarum ad romanam curiam, delationis armorum et aliorum prohibitorum ad partes infidelium, semel duntaxat in vita; in aliis vero eidem sedi non reservatis casibus, quotiens fuerit opportunum, confessionibus eorum diligenter auditis, pro commissis eis debitam absolutionem impendat et injungat penitentiam salutarem. Necnon vota quecunque, ultramarino, liminum apostolorum Petri et Pauli, ac sancti Jacobi in Compostella, et castitatis ac religionis votis duntaxat exceptis, in alia pietatis opera commutare valeant. Quodque idem vel alius confessor ydoneus, quem similiter confratres ipsi et alii decedentes in hospitali, prope ecclesiam monasterii hujusmodi consistente, duntaxat pro tempore duxerint eligendum, omnium peccatorum suorum de quibus corde contriti et ore confessi fuerint, semel in vita et in mortis articulo, plenam remissionem eis in sinceritate fidei, unitate dicte romane ecclesie, ac obedientia et devotione nostris et successorum nostrorum romanorum pontificum canonice intrantium persistentibus, auctoritate apostolica predicta concedere valeat; sic tamen quod idem confessor de hiis de quibus fuerit alteri satisfactio impendenda, eam ipsis per eos, si supervixerint, vel per alios, si forte tunc transierint, faciendam injungat, quam ipsi vel illi facere teneantur, ut prefertur. Quodque liceat confratribus prefatis et eorum cuilibet habere altare portatile, cum debitis reverentia et honore, super quo, in locis ad hoc congruentibus et honestis, absque juris alieni prejudicio, per se ipsos, si presbyteri fuerint, vel proprium seu alium sacerdotem ydoneum; et cum qualitas negociorum pro tempore ingruentium id exegerit, etiam antequam illucescat dies, circa tamen diurnam lucem, ita quod eisdem confratribus vel sacerdoti taliter celebranti ad culpam nequeat imputari; et si forsan ad loca ecclesiastico interdicto supposita eos contigerit declinare, liceat eis, clausis janius, excommunicatis et interdictis exclusis, non pulsatis campanis et submissa voce, in suorum et etiam familiarium suorum domesticorum presentia, missam et alia divina officia facere celebrari, dummodo ipsi vel illi causam non dederint interdicto, nec id eis vel illis contigerit specialiter interdici, libere et licite E
valeant, eisdem auctoritate et tenore, de specialis dono gratie, indulgemus. Volumus autem, ne, quod absit! propter hujusmodi gratiam et concessionem eligendi confessorem, confratres ipsi reddantur procliviores ad illicita in posterum committenda, quod, si a sinceritate fidei veritate dicte romane ecclesie ac obedientia et devotione nostris vel successorum nostrorum romanorum canonice intrantium desisterent, aut ex confidentia ejusdem concessionis vel remissionis aliqua forsan committerent, concessio et remissio predicte et, quoad illas, presentes littere illis nullatenus suffragentur; quodque concessione ante diem celebrandi seu celebrari faciendi hujusmodi parce utantur, quia, cum in altaris ministerio immoletur Dominus noster Jesus Christus, Dei Filius, qui candor est lucis eterne, congruit hoc non noctis tenebris fieri, sed in luce. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ac statutis et consuetudinibus monasterii et ordinis predictorum, juramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre F
absolutionis, approbationis, confirmationis, communitionis, suppletionis, concessionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum ejus, se noverit incursurum.

Datum Rome, apud Sanctum Petrum, anno incarnationis dominice millesimo quingentesimo decimo, octavo kalendas julii, pontificatus nostri anno septimo.

et aliis romanis pontificibus approbata; et inde eidem multi adscripti ac multis locis aliæ aggregatæ.

287. *Hanc bullam confirmarunt, additis indulgentiis et aliis favoribus, summi pontifices Leo X, Gregorius XIII, Paulus V, Gregorius XV* (1) *et quidam eorum successores. Itaque inde e multis undique locis tum privati confraternitati Andaginensi adscribi, tum ecclesiæ vel civitates aut toparchæ particularem confraternitatem, Andaginensi aggregatam, apud se constitui petierunt et facile impetrarunt. Duplex diploma aggregationis ex antiquis chartis Sancti Huberti, nunc in archivo Arlunensi asservatis* (2), *exhibemus. Alterum illud*

(1) Cfr. num. 289, — (2) Fonds Saint-Hubert, layette 36, liasse E.

est

AUCTORE C. D. S.

dominica julii a decano Bastoniensi, assistente universo populo et maxime qui spectant ad cruces bannales ejus decanatus, qui hoc die in processionem compositi assunt ad reddenda suæ obligationis vota.

Hodie, authoritate S. Sedis apostolicæ et vi antiquarum gratiarum et privilegiorum venerabili ecclesiæ et monasterio S. Huberti, Arduennæ tutelaris divi, concessorum,

I. Excommunicamus et excommunicatos publice declaramus, omnes eos easque qui quævе impedimenti aut remoræ aliquid objiciunt quibusvis piis peregrinis, pium hunc locum devotionis suæ exercendæ aut muneris offerendi causa adeuntibus.

II. Eadem authoritate excommunicamus quotquot turbant aut vim afferunt honestis mercatoribus, nundinas aut forum hujus oppidi S. Huberti petentibus. Ejusmodi enim quietis publicæ turbatores commercium et commoda impediunt huic sacro loco necessaria.

III. Tum etiam excommunicamus et excommunicatos proclamamus omnes eos et eas qui et
B quæ fraudulenter versantur in solvendis decimis, censibus, reditibus, oblationibus, caseis cruciatis, aliisque debitis quibusvis et obligationibus, quibus erga pium hunc locum et S. Huberti monasterium astringuntur.

IV. Eodem anathemate generatim percutimus eos et eas qui vel quæ secundum Deum et conscientiam suam non persolvunt quicquid eidem monasterio quoquomodo debent, sive ex voto sive alia obligatione, tum antiqua, tum nova.

V. Omnes hos et singulos fraudatores excommunicamus tamquam sacrilegos, rerum sanctarum usurpatores, et eos declaramus alienos a sacrificiis, suffragiis, precibus, operibus bonis, quæ toto orbe in Ecclesia Dei fiunt, maxime autem in hoc templo et celebri S. Huberti monasterio.

VI. Qui excommunicati, manu Dei excussi, a communione sanctorum et fidelium conversatione ejecti, traditi sunt in manum diaboli et reproborum communionem, in damnationem perpetuam, eo usque dum contriti et pœnitentes satisfecerint, et quæ debent, restituerint.

VII. In signum porro anathematis et maledictio-
C nis, cum regio propheta Davide clare pronuntiamus : [Hic humi abjiciuntur accensi cerei.] Sicut cera fluit a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. Amen, amen.

peregrinationes extraordinariæ, usque ad dies nostros.

285. *Præter solemnes illas peregrinationes, aliæ subinde fieri solebant et adhuc solent extraordinariæ a particularibus ecclesiis vel collegiis, sive ad pium affectum erga* S. Hubertum *demonstrandum sive ad beneficium aliquod per ejus intercessionem a Deo impetrandum. Inter quas silentio hic prætermittenda non est maxime insignis illa, tum numero et pietate peregrinorum tum ipsorum triduanorum solemnium pompa, peregrinatio quæ, auctore Ill° tunc episcopo Leodiensi Theodoro de Montpellier, ad petendam libertatem et restaurationem summi pontificis instituta est diebus 14, 15 et 16 julii anno 1873 : cui interfuerunt Excellentissimus tunc Nuntius Apostolicus DD. Cattani et Illi episcopi Leodiensis, Namurcensis et Luxemburgensis* (1).

§ VII. De confraternitatibus S. Huberti. D

Confraternitas S. Huberti Andaginensis a Julio II

Inter præcipuos quoque ritus quibus pietatem suam erga S. Hubertum *testari multi consueverunt, computandæ sunt confraternitates in Andaginensi primum ecclesia et deinde, per aggregationem ad hanc primariam multis aliis locis institutæ. Antiquissimum hujus institutionis monumentum, quod noverim, bulla est Julii II S. P. die 24 junii anno 1510 data, cujus originale exemplar adhuc in archivo publico Arlunensi servatur, his verbis conceptum :*

Julius episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. De salute fidelium omnium, prout pastoralis officii, quamquam insufficientibus, nobis divina dispositione commissi sollicitudo requirit, continue cogitantes, ea que pro fidelium eorumdem animarum acquirenda salute provide facta et ordinata fuisse dicuntur ut firma perpetuo et illibata permaneant, libenter, cum a nobis petitur, apostolico munimine roboramus, ac ea fidelibus eisdem concedimus, per E que salutem hujusmodi valeant facilius adipisci, illosque ad pietatis opera exercenda spiritualibus muneribus, indulgentiis videlicet et remissionibus, invitamus ut exinde facilius consequi possint premia felicitatis eterne. Sane pro parte dilectorum filiorum Nicolai de Malaise, abbatis, et conventus monasterii Sancti Huberti in Ardenna, ordinis sancti Benedicti, leodiensis diocesis, nobis nuper exhibita petitio continebat quod in dicto monasterio, in cujus ecclesia corpus ejusdem sancti Huberti confessoris reconditum conservatur, et illius piis intercessionibus, cooperante Domino, a demonibus obsessi, novem dierum numero ibidem residentes, liberantur, et a morsibus canum rabidorum rabie percussi curantur in pristinamque sanitatem restituuntur, aliaque plurima miracula in dies ostenduntur; et quod loco adeo sterili et arido, ubi nec triticum nec vina crescunt, consistit, et a mari per quinque dietas distat, ita quod ibidem raro vel nunquam pisces vehi possunt, et nisi Christi fidelium elemosine, que per questores ab immemoriali tempore citra, per abbatem et conventum dicti F monasterii deputari solitos, ad monasterium ipsum deferrentur, pauperes et peregrini, qui pro sanitate recuperanda et devotionis causa ad ipsum monasterium confluunt, ac religiosi qui in eo in divinis deserviunt, sustentari non possent. Una confraternitas sub invocatione ejusdem sancti, que insignis admodum et notabilis, ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, et ejusdem sancti, instituta existit, et per tunc penitentiarium penitentiarie nostre confirmata et approbata fuit, et per illius confratres monasterium ipsum in aliquo sublevatur, et propterea Nicolaus abbas et conventus prefati summopere cupiunt confraternitatem ipsam per sedem apostolicam confirmari et approbari. Quare, pro parte Nicolai abbatis et conventus predictorum, nobis fuit humiliter supplicatum ut confraternitatem ipsam illiusque erectionem et institutionem, ac statuta et ordinationes approbare et confirmare, aliasque in premissis opportune providere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, qui fidelium

(1) Hanc fuse descriptam videsis in libello cui titulus : *Pèlerinage à Saint-Hubert du 14 juillet 1873*. Liège, imprimerie Demarteau, 1873.

omnium

in præfata civitate erigendi facultatem concedere dignaremur, ut in supplica per eosdem amplissimos ac prænobiles dominos nuper nobis porrecta et præsentibus inserta latius continetur, cujus quidem tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis :

A Monsieur, Monsieur le Reverendissime Abbé de St Hubert, etc. Remontrent, etc.

Nos itaque dictorum dominorum supplicantium votis favorabiliter annuentes, supratactam confraternitatem, ab ipsis prænobilibus ac amplissimis dominis sub nomine equestris quasi ordinis pio ex zelo antiquitus, ut aiunt, inchoatam, nunc per nostras præsentes litteras qua potest meliori forma ad majorem Omnipotentis Dei gloriam, beatissimique præsulis Huberti honorem, erigimus ac archiconfraternitati a tempore immemoriali in monasterio nostro per summos pontifices stabilitæ aggregamus. Quapropter rogamus omnes et singulos, ut antefatis DD. oratoribus super hoc nullum causari patiantur impedimentum. Denique ut hæc confraternitas seu quasi equestris sancti Huberti ordo subsistat, tribus prædictis oratoribus facultatem elargimur quasdam regulas (ex exemplari adjuncto) pro eorum beneplacito imposterum servandas excipiendi ac quemdam eligendi nobilem ex jam congregatis præsidem, capellanum sacerdotem,necnon et pro corpore nobilium secretarium, qui vices confraternitatis gerat respective cum prædicto domino capellano, qui nomina etiam aliorum fidelium cujuscumque conditionis et sexus in registro particulari ac a nobilium distincto inscribat, nobisque generali nostro registro inserenda quotannis fideliter una cum oblationibus huic confraternitati elargitis, si quæ sint,in pauperum ad hoc monasterium peregrinantium sustentationem impendendis, transmittat Soli tamen illustres ac domini nobiles jam congregati, et de cætero tantum congregandi, aureum quoddam S. Huberti cornu funiculo rubro, viridi margine in sinistra vestimenti parte alligatum pro libitu gestare poterunt. Et ut hujus confraternitatis erectioni tota adhibeatur fides, ipsis sæpe memoratis dominis sanctam ponctificalis sandalii ipsius sanctissimi præsulis nostri particulam, necnon et quoddam ad latitudinem miraculosæ ejusdem gloriosissimi pontificis stolæ, lini modicum per ejus quoque attactum sanctificatum, benigne commisimus et committimus : ea tamen et sola conditione,ut hæ sancti thaumaturgi reliquiæ inferiori parti effigiei seu ejusdem SS[mi] statuæ inserantur et in quadam ecclesia seu devota capella honeste ac religiose deponantur et diligenter custodiantur, nec ad alium usum quam ad venerationem et confratrum convertantur. His quoque cornu ferreum, vulgo sancti Huberti clavem, eidem sacræ stolæ attactum ac per solitas orationes benedictum, una cum litteris earum applicationem et usum docentibus jungimus, ut, quoties necessitas requiret, præfatus capellanus debita cum reverentia indigentibus subministret. Non dubitantes quin omnes christiane viventes ac sincera cum pietate tantum antistitem religiose colentes, ipsius potentissimi apud Dominum præsidii mirabiles effectus sint experturi. Datum in archimonasterio nostro Sancti Huberti, mensis decembris die 11, anno 1730. CÆLESTINUS ABBAS.

et aliarum.

291. *Alia aggregationis seu erectionis diplomata vidi in eodem archivo* (1), *concessa vicis* Lucy, *diœceseos Metensis, die 5 aprilis an. 1658;* Mechelen *et* Elsloo, *diœceseos Leodiensis, diebus 21 augusti an. 1664 et 16 septembris an. 1695;* Lendersdorff, *diœceseos Coloniensis, die 9 augusti an. 1705;* Foro Trajani * *in Hispania, die 13 septembris an. 1721* (2), *etc. In iis litteris sæpe mentio fit* clavium S. Huberti, *quæ simul cum iis mittuntur. Alias confraternitates Andaginensi aggregatas passim memoravimus supra inter agendum de locis ubi* S. Hubertus *præcipuo cultu honoratur.*

AUCTORE C. D. S.

* Alcantara

Confraternitas etiam instituta Furæ Ducum et a romanis pontificibus indulgentiis ditata.

292. *Furæ Ducum, ut videtur, instituta fuit particularis confraternitas* S. Huberti, *quæ non Andaginensi aggregata, sed immediate a sancta sede approbata fuit. Sic enim scribit Roberti, postquam de Andaginensi dixerat* (3) : Altera est Furæ prope Bruxellas. Hanc a Pontifice Maximo Paulo V dato diplomate invenio laudatam et indulgentiis liberaliter cumulatam. Ait sodalitatem esse devotam et piam, et sodales utriusque sexus multa opera patrare a virtute et caritate profecta.

§ VIII. De obligatis et addictis, necnon de prætoribus seu magistratibus et quæstoribus S. Huberti.

Obligati seu addicti munera dabant.

Obligati *seu* addicti S. Huberto *dicebantur, secundum Roberti* (4), *qui sese, interposita obligatione, addicebant ad munera ecclesiæ Sancti Huberti quotannis offerenda vel mittenda, non solum scilicet singuli homines, sed et familiæ, vici, oppida, collegia quævis. Obligationum istarum originem eamdem fuisse existimat quam peregrinationum* (5), *ac proinde valde antiquam. Quod et egregie confirmatur ex privilegio die 17 aprilis anno 1139 dato pro monasterio Andaginensi ab Innocentio II S. P., ubi ipsæ oblationes, ex ejusmodi obligatione conferendæ,* cruces bannales *appellantur. Legitur scilicet in hoc privilegio :* Præterea confirmamus præfato monasterio oblationes fidelium quæ vulgo cruces bannales dicuntur, de tribus decaniis : de decania Gradensi, oblatam ceræ sive ipsum obolum Leodiensis monetæ, et caseos de toto lacte vaccarum, ovium et caprarum unius diei de singulis domibus villarum subscriptarum, videlicet Maisin, Reduit, Vusceiæ, Gusauvillæ, Oeham, Palatioli, Offagne, Salsenrivi, Graides, Gedines, Loitres, item Loitres, Borsines, Riennes, Willezies, Harnies, Altifageti, Oyseis, Gembres, Bievres, Givet. Idem de decania Bohanniensi, de singulis domibus villarum subscriptarum, Wellin, Ham, Herpruviæ, Bohanniæ, Gimellæ, Marlideæ, Aye, Haverenne, Liccuriæ, Mosbour, Burs, Telins, Waureliæ, Tevins, Sernum, Villers, Jamblines, Wanlin, Frelo, Cotuæ, montis sancti Petri Brumartin, Revoniæ, montis Valcheri. Idem de omnibus villis decaniæ Bastoniensis, addito pane uno de domibus singulis (6).

S. Huberto censebant.

294. Fuit et multorum obligatio ad pecuniam aliarumve rerum pensitationem annuam et perpetuam. Dabant hujus obligationis testes litteras in membrana, appositis de more sigillis :

(1) Layette 36, liasse E — (2) Cfr. supra, num. 276. — (3) Pag. 288. — (4) Pag. 295. — (5) Cfr. supra, num. 278. —

(6) P. L., tom. CLXXIX, p. 448.

cujusmodi

AUCTORE C. D. S.

est quo confraternitati adscripti significantur Ludovicus XIII rex Franciæ cum uxore, matre et fratre ipsius, necnon Cardinali de Richelieu et Marescallo de Bassompierre : cui diplomati eadem manu subjunctum legitur summarium indulgentiarum et privilegiorum a summis pontificibus confraternitati concessorum et indicatio eorum quæ sodalibus præscribuntur. Altero conceditur facultas instituendi confraternitatem in civitate Mechliniensi.

Diploma adscriptionis Ludovici XIII regis Galliæ,

288. *Diploma adscriptionis Ludovici XIII regis Galliæ, etc. confraternitati* S. Huberti *Andaginensi.*

Nos Dom. Nicolaus de Fançon, humilis abbas Sancti Huberti in Arduenna, notum facimus nos die undecima præsentis mensis decembris anni 1629 requisitos a D. Mariscallo de Bassompierre, ut in confraternitatem Domni sancti Huberti, gloriosi nostri patroni, regem christianissimum, reginam, reginam matrem, Domnum regis fratrem, domnum Cardinalem de Richelieu et dictum domnum de Bassompierre reciperemus; nos cupientes piæ intentioni celsissimorum atque nobilissimorum dominorum respondere, omnes et singulos die sequenti, qui ejusdem mensis duodecimus erat, in dictam confraternitatem recepisse et adscivisse, cum participatione gratiarum et privilegiorum ejusdem. Insuper, quo ipsorum devotioni magis subveniremus, eodem die sanctum missæ sacrificium Deo ultro obtulimus in honorem dicti nostri sancti patroni, et ut dictis Majestatibus sanitatem, prosperitatem et longam vitam impetraremus, simul cum ipsorum regni incremento, bono et pace; sicut et jussimus ut omnes nostri sacerdotes in eamdem intentionem celebrarent, clerici vero sacra communione uterentur; supplicantes Regi regum, ut dictis Majestatibus in mentem inducat quæ suæ divinæ magis consonent voluntati, easque in vita et in morte servet in sua gratia, protectione et defensione. Datum ad Sancti Huberti, die XII[a] decembris anni 1629.

Nicolaus abbas Sancti Huberti.

(Locus sigilli.)

cui annexum est summarium indulgentiarum et privilegiorum confraternitati Andaginensi concessorum;

289. *Huic diplomati, ut diximus, annexus est sequens elenchus.*

Gratiæ et privilegia confraternitati Domni Sancti Huberti in Arduenna ab iisdem summis Romanis Pontificibus concessa atque nuper a Gregorio XIII°, Paulo V° et Gregorio XV° confirmata.

Omnes fideles christiani vere contriti et confessi, qui se cooptari atque adscisci postularint in dicta confraternitate, prima die, qua in hanc recipiuntur, modo sanctissimum altaris sacramentum receperint; item omnes confratres præsentes et futuri, qui pariter confessi et communione muniti, si fieri potuerit, vel saltem animo contriti, corde, si quidem ore nequeunt, sanctissimum Jesu nomen in articulo mortis invocarint; item etiam omnes et singuli dictorum confratrum, qui pariter confessi et eucharistia muniti dicti gloriosi sancti ecclesiam die ipsi sacra visitarint a primis vesperis usque ad ejusdem diei occasum, ibique pro exaltatione matris nostræ sanctæ Ecclesiæ, pro hæreseon exstirpatione, pro unione principum catholicorum ac pro salute et prosperitate summi pontificis oraverint, plenariam indulgentiam et cunctorum peccatorum remissionem lucrabuntur.

Insuper dicti confratres qui confessi et communione refecti dictam ecclesiam visitarint in diebus Pentecostes, Sanctissimi Sacramenti, Assumptionis et Conceptionis Dominæ nostræ, sanctæ Mariæ Magdalenæ, ibique devote oraverint velut superius dictum est, unoquoque harum solemnitatum die, modo quæ prædicta sunt peregerint, septem annos remissionis totidemque quadragesimas lucrabuntur.

Tandem dicti confratres, qui sanctissimum sacramentum, quum ad aliquem ægrotum defertur, prosecuti sint, vel, ubi impedimentum acciderit, tintinnabulum audientes sonans devote genibusque flexis pro dicto ægroto semel Pater noster et Ave Maria recitaverint, sive ordinariis vel extraordinariis pompis hujus confraternitatis vel alius cujuscumque a locorum ordinariis institutæ præsentes fuerint, sive sepeliendis mortuis adfuerint, aut ægrotos in pœnis et adversitatibus consolati sint, pauperes peregrinos hospitio cum caritate receperint, dissentientes vel discordes reconciliarint, quinquies Pater et Ave pro animabus defunctorum confratrum dixerint, errantes in viam salutis reduxerint, ignaros fidei documenta, Dei præcepta vel alia, quæ ad salutem pertinent, docuerint, pro unaquaque ex supradictis, quoties eas peregerint, sexaginta dies remissionis lucrabuntur.

Ommibus supra dictis indulgentiis in perpetuum valituris.

De officiis, quæ unicuique dictorum confratrum imponi possunt. — Nulla sunt ea præterquam quod peccata confiteantur et sanctissimum sacramentum recipiant prima die, qua in dictam confraternitatem cooptantur, ut plenam indulgentiam et peccatorum remissionem consequantur. Qui dies is esse poterit, quem, his præsentibus acceptis, commode et opportune accidere arbitrabuntur.

Item celebrare debent atque devote feriare diem dicto glorioso sancto Huberto festum, idque semel in anno, die tertia novembris.

Reliqua autem pia opera, quæ fieri possunt, ut sunt eleemosynæ, jejunia, orationes aliaque, pro devotione sua quisque peraget, nulla urgente obligatione.

diplomata aggregationis confraternitatis Mechliniensis

290. *Facultas instituendi confraternitatem* S. Huberti *in civitate Mechliniensi.*

Cœlestinus, permissione divina monasterii Sancti Huberti in Arduenna abbas, ejusdemque territorii summus toparcha, vicecomes ac dominus Anseromiensis, primus Bullonii par, necnon supremus Serenissimi Electoris Palatini in ordine equestri sancti Huberti eleemosynarius, etc., omnibus hasce visuris salutem, ac benignum ejusdem sanctissimi præsulis Huberti patrocinium.

Cum nil nobis quam, ubi sese offert opportunitas, totis conatibus concurrere ad cultus divini augmentum atque ad devotionis in sanctissimum præsulem Hubertum ampliationem potius sit in votis : hinc, ut primum nobis suppliciter expositum fuit pro parte quorumdam amplissimorum ac prænobilium dominorum perantiquæ civitatis Mechliniensis, a longo tempore sanctissimum pontificem Hubertum, singularem Arduennæ tutelarem, in suum quoque patronum specialem cooptatum ac eum particulari christiana pietate hactenus honoratum fuisse; et quia iidem prænobiles domini oratores cultum hunc confirmare et adaugere peroptarent, instantissime deprecabantur, quatenus eis confraternitatem sub invocatione ejusdem gloriosissimi antistitis Huberti in

A in præfata civitate erigendi facultatem concedere dignaremur, ut in supplica per eosdem amplissimos ac prænobiles dominos nuper nobis porrecta et præsentibus inserta latius continetur, cujus quidem tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis :

A Monsieur, Monsieur le Reverendissime Abbé de St Hubert, etc. Remontrent, etc.

Nos itaque dictorum dominorum supplicantium votis favorabiliter annuentes, supratactam confraternitatem, ab ipsis prænobilibus ac amplissimis dominis sub nomine equestris quasi ordinis pio ex zelo antiquitus, ut aiunt, inchoatam, nunc per nostras præsentes litteras qua potest meliori forma ad majorem Omnipotentis Dei gloriam, beatissimique præsulis Huberti honorem, erigimus ac archiconfraternitati a tempore immemoriali in monasterio nostro per summos pontifices stabilitæ aggregamus. Quapropter rogamus omnes et singulos, ut antefatis DD. oratoribus super hoc nullum causari patiantur impedimentum. Denique ut hæc confraternitas seu quasi B equestris sancti Huberti ordo subsistat, tribus prædictis oratoribus facultatem elargimur quasdam regulas (ex exemplari adjuncto) pro eorum beneplacito imposterum servandas excipiendi ac quemdam eligendi nobilem ex jam congregatis præsidem, capellanum sacerdotem,necnon et pro corpore nobilium secretarium, qui vices confraternitatis gerat respective cum prædicto domino capellano, qui nomina etiam aliorum fidelium cujuscumque conditionis et sexus in registro particulari ac a nobilium distincto inscribat, nobisque generali nostro registro inserenda quotannis fideliter una cum oblationibus huic confraternitati elargitis, si quæ sint,in pauperum ad hoc monasterium peregrinantium sustentationem impendendis, transmittat Soli tamen illustres ac domini nobiles jam congregati, et de cætero tantum congregandi, aureum quoddam S. Huberti cornu funiculo rubro, viridi margine in sinistra vestimenti parte alligatum pro libitu gestare poterunt. Et ut hujus confraternitatis erectioni tota adhibeatur fides, ipsis sæpe memoratis dominis sanctam ponctificalis sandalii ipsius sanctissimi præsulis nostri particulam, necnon et quoddam ad C latitudinem miraculosæ ejusdem gloriosissimi pontificis stolæ, lini modicum per ejus quoque attactum sanctificatum, benigne commisimus et committimus : ea tamen et sola conditione, ut hæ sancti thaumaturgi reliquiæ inferiori parti effigiei seu ejusdem SS[mi] statuæ inserantur et in quadam ecclesia seu devota capella honeste ac religiose deponantur et diligenter custodiantur, nec ad alium usum quam ad venerationem et confratrum convertantur. His quoque cornu ferreum, vulgo sancti Huberti clavem, eidem sacræ stolæ attactum ac per solitas orationes benedictum, una cum litteris earum applicationem et usum docentibus jungimus, ut, quoties necessitas requiret, præfatus capellanus debita cum reverentia indigentibus subministret. Non dubitantes quin omnes christiane viventes ac sincera cum pietate tantum antistitem religiose colentes, ipsius potentissimi apud Dominum præsidii mirabiles effectus sint experturi. Datum in archimonasterio nostro Sancti Huberti, mensis decembris die 11, anno 1730. CÆLESTINUS ABBAS.

et aliarum. 291. *Alia aggregationis seu erectionis diplomata vidi in eodem archivo* (1), *concessa vicis* Lucy, *diœceseos Metensis, die 5 aprilis an. 1658;* Mechelen *et* Elsloo, *diœceseos Leodiensis, diebus 21 augusti an. 1664 et 16 septembris an. 1695;* Lendersdorff, *diœceseos Coloniensis, die 9 augusti an. 1705;* Foro Trajani * *in Hispania, die 13 septembris an. 1721* (2), *etc. In iis litteris sæpe mentio fit* clavium S. Huberti, *quæ simul cum iis mittuntur. Alias confraternitates Andaginensi aggregatas passim memoravimus supra inter agendum de locis ubi* S. Hubertus *præcipuo cultu honoratur.* AUCTORE C. D. S

* Alcantara

292. *Furæ Ducum, ut videtur, instituta fuit particularis confraternitas* S. Huberti, *quæ non Andaginensi aggregata, sed immediate a sancta sede approbata fuit. Sic enim scribit Roberti, postquam de Andaginensi dixerat* (3) : Altera est Furæ prope Bruxellas. Hanc a Pontifice Maximo Paulo V dato diplomate invenio laudatam et indulgentiis liberaliter cumulatam. Ait sodalitatem esse devotam et piam, et sodales utriusque sexus multa opera patrare a virtute et caritate profecta. E

Confraternitas etiam instituta Furæ Ducum et a romanis pontificibus indulgentiis ditata

§ VIII. De obligatis et addictis, necnon de prætoribus seu magistratibus et quæstoribus S. Huberti.

Obligati *seu* addicti S. Huberto *dicebantur, secundum Roberti* (4), *qui sese, interposita obligatione, addicebant ad munera ecclesiæ Sancti Huberti quotannis offerenda vel mittenda, non solum scilicet singuli homines, sed et familiæ, vici, oppida, collegia quævis. Obligationum istarum originem eamdem fuisse existimat quam peregrinationum* (5), *ac proinde valde antiquam. Quod et egregie confirmatur ex privilegio die 17 aprilis anno 1139 dato pro monasterio Andaginensi ab Innocentio II S. P., ubi ipsæ oblationes, ex ejusmodi obligatione conferendæ,* cruces bannales *appellantur. Legitur scilicet in hoc privilegio :* Præterea confirmamus præfato monasterio oblationes fidelium quæ vulgo cruces bannales dicuntur, de tribus decaniis : de decania Gra- F densi, oblatam ceræ sive ipsum obolum Leodiensis monetæ, et caseos de toto lacte vaccarum, ovium et caprarum unius diei de singulis domibus villarum subscriptarum, videlicet Maisin, Reduit, Vusceiæ, Gusauvillæ, Ocham, Palatioli, Offagne, Salsenrivi, Graides, Gedines, Loitres, item Loitres, Borsines, Riennes, Willezies, Harnies, Altifageti, Oyseis, Gembres, Bievres, Givet. Idem de decania Bohanniensi, de singulis domibus villarum subscriptarum, Wellin, Ham, Herpruviæ, Bohanniæ, Gimellæ, Marlideæ, Aye, Haverenne, Liccuriæ, Mosbour, Burs, Telins, Waureliæ, Tevins, Sernum, Villers, Jamblines, Wanlin, Frelo, Cotuæ, montis sancti Petri Brumartin, Revoniæ, montis Valcheri. Idem de omnibus villis decaniæ Bastoniensis, addito pane uno de domibus singulis (6).

Obligati seu addicti munera dantes

294. Fuit et multorum obligatio ad pecuniam aliarumve rerum pensitationem annuam et perpetuam. Dabant hujus obligationis testes litteras in membrana, appositis de more sigillis : *S. Huberto censuant.*

(1) Layette 36, liasse E — (2) Cfr. supra, num. 276 — (3) Pag. 288. — (4) Pag. 295. — (5) Cfr. supra, num. 278. —

(6) P. L., tom. CLXXIX, p. 448.

cujusmodi

AUCTORE C. D. S.

cujusmodi litteras plures in Andainensi monasterio vidimus. *Ita Roberti* (1). *Hujusmodi obligationis exemplum præbet epistola Joannis Gulielmi electoris Palatini quam ex autographo asservato in archivo Arlunensi* (2) *exscriptam hic exhibemus* (3).

Joannes Wilhelmus, Dei gratia comes Palatinus Rheni, sacri romani imperii archidapifer et elector, Bavariæ, Juliæ, Cliviæ et Montium dux, princeps Moersæ, comes Veldentiæ, Sponheimii, Marchiæ et Ravensbergæ, dominus in Ravenstein, etc.

Reverende domine abbas. Posteaquam ad reverentiæ vestræ preces hospitali ad Sanctum Hubertum singulis annis, e reditibus equestris ordinis nostri de Sancto Huberto ducentos imperiales rhenanos loco eleemosinæ, intra octavam Sancti Huberti annuatim per præfati ordinis nostri thesaurarium persolvi jussimus, simulque elemosinariis, sacellanis et quæstoribus fati hospitalis facultatem in ditionibus nostris officia sua spiritualia præstandi, in confraternitatem recipiendi, eleemosinasque colligendi, vigore
B adjacentis diplomatis clementissime concessimus; huic reverentiæ vestræ hocce his significare voluimus, qui ab eadem cæterisque concreditæ sibi abbatiæ religiosis et hospitalis incolis, quatenus nos et successores nostros, omnesque fati equestris ordinis equites precum meritorumque suorum reddant participes, reciproce expectamus, et eidem pro submissis per latorem consiliarium stabulensem de Bra reliquiis (4) grates clementer rependentes, reverentiæ vestræ gratia et benevolentia nostra electorali constanter addicti permanemus.

Dusseldorpii XXIX maii M. DCC. X.

Reverentiæ vestræ semper benevolus

JOANNES WILHELMUS elector

Subscriptio : Reverendo domino abbati Clementi ad Stum Hubertum.

præsertim sodales confraternitatis :

295. *Postquam autem confraternitas* S. Huberti *multis locis instituta est, quamvis nulla per ejus statuta imponerentur stipendia* (5), *mos tamen invaluit ut qui nomen suum et etiam totius suæ familiæ illi darent, simul se obligarent ad aliquam*
C *stipem annuam conferendam : unde et qui inscribebantur albo confraternitatis,* S. Huberto se accensere * *vulgo dicerentur. Hujusmodi inscriptiones continent quæ supra citavimus* (6) *confraternitatis registra. Et adhuc aliqua ratione hunc morem perseverare colligitur ex iis quæ de hodierno inscriptionis modo docet v. v. Fr. Hallet :* Qui inscribi cupiunt, omni tempore recurrere possunt ad reverendum Sancti Huberti eleemosynarium. Is, nominibus albo confraternitatis inscriptis, singulis personis vel familiis tradit folium chartaceum a se subscriptum et notatum signo quo repræsentatur sancti effigies. Folium istud typis expressum continet summarium indulgentiarum quæ confraternitatis sodalibus concessæ sunt rescripto apostolico diei 7 septembris anno 1814. Inscribitur autem nomen patrisfamilias, additis vocibus cum familia sua : et hæc inscriptio ita semel facta valet pro tota domo et etiam, mortuo patre,

* *vulgo* se faire arrenter

pro uxore et liberis, quamdiu sub eodem tecto D
degunt. Ut aliquis confraternitati adscribatur, satis est ut semel conferat fabricæ (ut aiunt) ecclesiæ Sancti Huberti modicam stipem trium francorum gallicorum (7).

his muneribus colligendis aliquis in singulis pagis prætor seu magistratus S. Huberti *constitutus, nonnullis privilegiis ornatus;*

296. *Jam de* S. Huberti *prætoribus seu magistratibus. Scilicet, quum difficillime olim singuli obligati vel accensi munera sua quotannis Andainum mittere valerent, constituti sunt diversis locis* prætores *seu* magistratus *, *qui illis muneribus ac censibus et aliis etiam donis casualibus colligendis præessent et ea certis temporibus traderent alicui qui titulo commissarii e monasterio mittebatur. Officium istud magistratus conferebatur ab abbate Andaginensi, dato diplomate ubi illius privilegia recensebantur. Hujusmodi diplomatis exemplar gallico sermone conceptum et typis impressum reperimus in archivo publico Arlunensi* (8); *quod hic latine exhibemus* (9).

* mayeur

. . . . divina venia humilis abbas, dominus Sancti Huberti in Arduenna, etc.

Omnibus quorum intererit, salutem. Pro misericordia et integritate, quibus pollere audivimus domnum....., et præsertim pro peculiari ipsius in E
gloriosum patronum nostrum sanctum Hubertum devotione : illum cum tota sua familia recepimus atque adscivimus, et hisce præsentibus recipimus et adsciscimus in confraternitatem dicti nostri patroni et in participationem gratiarum, remissionum et indulgentiarum dictæ confraternitati a summis pontificibus concessarum : scilicet indulgentiæ plenariæ peccatorum, tum die quo in eamdem confraternitatem ingrediuntur, si rite confessi fuerint et eucharistiæ sacramentum acceperint; tum in die obitus ipsorum et in articulo mortis, si sanctum nomen Jesu corde saltem, si ore nequeunt, invocarint; tum etiam si ita confessi et communione refecti ecclesiam dicti gloriosi sancti Huberti in Arduenna visitarint die ipsius festi et solemnitatis, qui dies est tertius novembris, a primis vesperis ad completorium usque dicti diei sollemnis, et oraverint pro exaltatione fidei catholicæ, pro sanctæ romanæ ecclesiæ prosperitate, pro principum catholicorum unione, pro conversione infidelium et hæreseon extirpatione. Item ipsos recipimus in communionem privilegiorum, exemptionum et immunitatum a regibus christianissimis et catho- F
licis concessarum; qui in qualibet civitate vel viculo domui uni hanc exemptionem contulerunt, ut ab omni onere, tributo, hospitio, pabulo, deprædatione, compositione et vexatione quacumque tuti et liberi forent magistratus, procuratores, officialesque dictæ ecclesiæ et monasterii, cum familiis, domibus, horreis, pecoribus et bonis aliis quibuslibet, tam in capite quam in membris, ubicumque habitent sive in ipsarum Majestatum dominatione, sive in aliis regionibus etiam inimicorum partibus addictis; idque non obstantibus bellis quibuscumque (10), modo illi a rebus bellicis abstineant. Et ut frui possit hac nostra gratia, permisimus ipsi titulo insigniri Magistratus sancti Huberti, atque habere et ante domum suam proponere imaginem dicti nostri sancti patroni, et animalia, quæ a canibus seu aliis rabidis bestiis morsum passa sint, notare

(1) Pag. 299. — (2) Layette 5. — (3) De munere annuo regum Franciæ cfr. supra, num. 196 extr. — (4) Cfr. infra, numm. 300, 301.— (5) Cfr. supra, num. 289 extr.— (6) Num. 95. — (7) *La rage conjurée*, etc., p. 163. — (8) Layette 36, liasse E. — (9) Simile documentum, quo ab abbate Nicolao de Malaise magistratus titulus et privilegia asseruntur cuidam Francisco Le Marschal, incolæ vici Grende, in diœcesi Leodiensi, editum videsis apud Roberti, p. 212. — (10) Cfr. supra, numm. 194, 196.

benedicto

AUCTORE C. D. S.

A benedicto cornu, quod nostro nomine ipsi tradetur; modo quotannis sollemnem habeat diem dicto glorioso sancto sacram, et semel in anno hospitio recipiat, curet ac viatico juvet commissarios nostros, dum iter habebunt, et ipsis fideliter rationem exhibeant oblationum et eleemosynarum, quas dictæ notæ causa sive alia ex ratione a devotis personis per hunc annum sibi collatæ sint — hæc ad beneplacitum nostrum.

Datum in dicto Sancti Huberti pago, die ... mensis ...

[M. S.] Clemens abbas

[Locus sigilli].

quæstores item, qui eleemosynas pro cœnobio colligerent.

297. *Nec solum istis muneribus obligatorum sustentabatur monasterium Andaginense, sed et collectis seu, ut vulgo vocabant,* quæstis, *quas faciebant* quæstores *ab abbate deputati, fere, ut conjicere licet, iidem qui obligationes et eleemosynas a prætoribus seu magistratibus acceptas ad monasterium deferebant. Quæstæ illæ ut libere fierent sanxerunt tum romani pontifices, ut Leo X* (1), *tum,*
B *ut ipse testatur, imperatores et reges ac alii principes, privilegiis etiam et edictis publice datis. Hujusmodi litteræ principum non paucæ servantur adhuc in archivo Arlunensi, ut regum Galliæ Ludovici XI sub die 12 sept. an. 1461* (2), *Ludovici XII die 23 februarii 1508 et die 26 septembris an. 1510* (3), *etc.; regis Angliæ Henrici VIII die 25 junii an. 1525* (4); *Philippi Pulchri ducis Burgundiæ, die 6 julii an. 1504* (5), *imperatorum Maximiliani die 7 novembris an. 1510 et Caroli V die 29 martii an. 1517 ac die 14 septembris an. 1531* (6), *Philippi II regis Hispaniæ die 15 decembris an. 1555* (7).

§ IX. De ordinibus equitum S. Huberti.

Ordines militares Sancti Huberti, Barensis exordio, et Juliacensis circa medium seculum XV instituti :

Duo ordines militares sub patrocinio S. Huberti *instituti sunt : alter anno 1416 Barii coram Ludovico Cardinali, duce Barensi et Lotharingiæ, cui postea præfuerunt reges Franciæ inde a Ludovico XIV usque ad Ludovicum XVIII, nunc vero, ni fallor, prorsus exstinctus est; alter in ecclesia Sanctæ Christinæ de Niedecker a Gerardo duce Juliacensi in memoriam victoriæ quam die 3 novembris anno 1444 reportavit de Arnoldo duce Geldriæ : is usque ad nostros dies permansit, eique præsunt nunc reges Bavariæ. De priori optime omnium disseruit Robaulx de Soumoy, volumen nactus quod a capitulo ordinis quondam depositum est in thesauro ecclesiæ Sancti Huberti* (8); *de altero, id est Juliacensi, cl. v. Ed. Fétis* (9). *Ex hujus statutis* (10) *hæc excerpimus quæ, præter ipsam ordinis nuncupationem, ad cultum S. Huberti pertinent :* Singuli vigiliam S. Huberti observabunt sub pœna trium alborum Coloniensium, et postridie omnes ordinis equites assistent missæ solemni in honorem dicti sancti institutæ, et hac die simul prandebunt nisi impediantur morbo vel decem diebus itineris a domo sua absint, et unusquisque vicissim prandium præbebit. — Singuli tenebuntur recitare quotidie quinquies Pater et Ave in honorem Dei et quinque vulnerum Salvatoris nostri, quæ die veneris sancta conspexit S. Hubertus inter cornua cervi quem venando insequebatur, ut Deus per intercessionem S. Huberti quinque sensus eorum custodire velit.

is ab Electore Palatino instauratus anno 1709,

299. *His subjungimus duo documenta hactenus, ni fallimur, inedita, unde constat Joanni Gulielmo duci Juliacensi et electori palatino, qui Ordinem Juliacensem collapsum restituit anno 1709, petenti concessam esse particulam corporis* S. Huberti : *quæ et haud spernendum argumentum afferunt ad demonstrandam conservationem sacri corporis Andaini post seculum XVI* (11). *Ambæ litteræ gallice conceptæ sunt; latine redditas exhibemus. Priores, scriptæ a sacerdote qui electori a sacello erat, principis petitionem continent; alteræ, nescio ad quos directæ ex Sancti Huberti cœnobio, eidem petitioni satisfactum esse ostendunt. Utrumque scriptum asservatur in archivo publico Arlunensi* (12).

reliquiæ de corpore S. Huberti *ea occasione*

300. *Litteræ missæ ad abbatem Andaginensem.*

Eximie Domine,

Quoniam forte minus secunda tempestas cursus publicos turbavit sicque obstitit quominus adhuc a te responsum acceperim iis litteris, quas extremo mense januario nuper elapso ad te scribere mihi sumpsi nomine domini mei celsissimi electoris palatini, has iterum ad te mitto, sperans fore ut illis impetrem quæ de tua pietate expectat optimus ille princeps.

Certiorem in istis litteris te faciebam, eximie domine, celsissimum electorem devoto animo et singulari in gloriam Dei et præsertim in pauperum levamen motum studio, erexisse et pristino splendori restituisse ordinem equitum sancti Huberti, a majoribus suis ante plura secula fundati easdem ob causas atque ad agendas divinæ Majestati gratias. Docebam in Magnum Magistrum constitutum esse magnum aliquem priorem, in commendatores illustrissimos duodecim, equites, præter principes nonnullos, nullo assignato numero; quibus omnibus commendam suam assignavit cum annuis reditibus, quorum decima pars certo tempore et in perpetuum pendenda est ordinis thesaurario, ut inde fundetur valetudinarium et sustentetur.

Quoniam autem dies statutæ sunt sollemni cultu a congregatis sociis colendæ, quibus secundum præscriptas leges omnes equites oportet, F veste et torque ordinis indutos, sacra refici communione, rogabat te, eximie domine, celsissimus elector, quo christianum fervorem efficacius foveres, ut ipsi tribueres reliquias ex sancti Huberti corpore, quod in vestra abbatiali ecclesia quiescit; pollicebatur autem serenissimus princeps facturum se his reponendis reliquiis splendidissimam hierothecam, auro gemmisque confectam, ut ita supra altare exponerentur; quo loco jubent leges ordinis ut adsit effigies sancti; et quidem nunc ectypa quædam imago exscalpitur.

Magna igitur instantia eadem precatur celsissimus elector; quam gratiam quocumque poterit modo exsolvere parata est. Si porro id ratum habueris, virum mittet ea potestate, litteris requisitionibusque munitum, qui reliquias suo nomine recipere queat.

Juvat me plurimum, eximie domine, qui in

(1) Cfr. supra, num. 22. — (2) Fonds Saint-Hubert, layette 56. — (3) Ibid., layette 52. — (4) Ibid., layette 48. — (5) Ibid., layette 107. — (6) Ibid. — (7) Ibid. – (8) *Chronique de Saint-Hubert*, p, 174-176. Adde *Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique*. tom. II (1885), p. 209 sqq. — (9) *Légende de S. Hubert*, p. 59-69. — (10) Ed. a Reiffenberg in *Nouv. Mém. de l'Acad. royale de Belgique*, tom. VIII, *Particularités relatives à la cour de Charles V*, p. 67 sqq. — (11) Cfr. supra, num. 43 sqq. — (12) Layette 36, liasse E.

terris

AUCTORE C. D. S.

terris tuis, nempe in vico Sancy, natus sum et altus, hisce litteris scribendis occasionem mihi gratissimam præberi, ut te de meo humillimo atque verissimo erga te obsequio faciam certiorem, testerque quanto honore venerationeque illustrissimum tuum nomen prosequar, quantoque studio cupiam tam pio dignoque prælato utilem navare operam. Sum ideo, eximie domine, tuus humillimus et obedientissimus servus

GAB. THYRION, præpositus in Ravenst, et primus celsissimi electoris palatini eleemosynarius.

Dusseldorpii, die x martii anni 1709.

ex monasterio Andaginensi concessæ.

301. *Litteræ missæ ex monasterio Andaginensi.*

Eximii domini,

Cum hac epistola ad vos patentes litteras domni nostri reverendissimi abbatis mitto pro erigenda et confirmanda confraternitate vestra; atque quo plus huic confraternitati tum decoris tum auctoritatis accederet, ipsum movisecundum ea quæ vobis promiseram, ut vobis aliquas sancti B Huberti reliquias, in stannea arcula inclusas et obsignatas, concedere dignaretur. Docent patentes litteræ quæ sint reliquiæ illæ; præsensque aderat D. Coloma, quando fragmenta illi decisa sunt. Quod donum accurate conservare oportet, velut testimonium ejus existimationis quam tum erga totam congregationem vestram, tum erga singulos ejus socios profitetur reverendissimus domnus noster abbas; nullus est enim in orbe nec homo, nec cœtus, qui talia umquam se accepisse gloriari possit, præter celsissimum et serenissimum electorem palatinum, eo nempe tempore quo in regno suo ordinem equitum sancti Huberti restituerat.

Rogo etiam enixe vos, eximii domini, quando sub beati Huberti effigie arcula ista inclusa erit, ne ita coram plebe proponatur ut aliquis ficta devotione alios decipiens, eam rapiat; quod sane accideret, si eam in ædicula publica vel ecclesia derelinqueretis expositam.

Simul etiam mitto, eximii domini, exemplar authenticum bullæ Leonis X, quæ docebit vos sancti Huberti corpus apud nos integrum servari, nec posse quemquam jactare se aliquam vel C minimam ejus particulam possidere : immo, qui faceret, excommunicatum esse.

Invenietis etiam cum his, eximii domini, summarium bullarum typis excusum atque erectionem ordinis equitum sancti Huberti, quæ in Gallia anno 1668 facta est. Ex his quæ videbuntur vobis accipietis, tum ut statuatis regulas quibus confraternitatem vestram regetis, tum ad instituendam verum equitum ordinem. Ut enim constituatur armorum rex et vitetur omnis difficultas, e re erit libellum celsissimo ac serenissimo domino porrigere, ut necessarias hac in re patentes litteras concedat; ita siquidem intelligetis egisse dominos illos in Gallia, ut fol. 6 institutionis ipsorum legitur. Quibus omnibus addo clavem sancti Huberti, qualis requiritur pro his, de quibus in patentibus vestris. Eximii domini,....

D. FLORIBERTUS GOBERT,

Humillimus et obedientissimus servus.

Ex Sancti Huberti, die 12 decembris anni 1730.

(1) Vit. IV, num. 5; Vit. V, num. 10. — (2) Cfr. Vit. I, numm. 6 extr., 14 post med. — (3) Cit. supra, num. 100.

D

§ X. De S. Huberto patrono adversus alia præter rabiem mala.

S. Hubertus patronus

Secundum traditionem consignatam in Vitis quarta et quinta, S. Hubertus *cum clave a S. Petro tradita recepit* potestatem ligandi et solvendi ac lunaticis furiosisque sanitatem conferendi (1). *Hanc potestatem autem singillatim exercuisse traditur in energumenis liberandis, tum vivus* (2), *tum post mortem. Non pauca in hoc genere prolixe referuntur in Vita illa inedita* (3), *confecta circa annum 1709, cujus exemplar manu scriptum penes nos est; quæ tamen quum nihil contineant quod non passim legatur in multis aliis hujusmodi narrationibus per* Acta Sanctorum *dispersis, exscribere visum non est. Satis sit hic exhibuisse duas litteras, unde appareat quænam fuerit exordio seculi XVII opinio illius privilegii* S. Huberti. *Has rursus accepimus ex chartis repositis in archivo publico Arlunensi* (4). E

invocatus

303. *Litteræ Ferdinandi Bavari, antistitis Leodiensis, ad abbatem Sancti Huberti.*

Ferdinandus Dei gratia Archiepiscopus Coloniensis, Princeps Elector, Episcopus Leodiensis, utriusque Bavariæ Dux.

Venerabilis devote nobis dilecte, Humillime nobis exposuit Collegiatæ Ecclesiæ S. Severini in civitate nostra Coloniensi Decanus Henricus Glimbach, energumenam quandam Sivillam Schlossers, cui liberandæ ipse una cum aliis jam quinquennio, sed inani conatu, operam impendit, diversarum energumenarum liberatione animatam, ad S. Hubertum peregrinationem, deducente eam parochialis ecclesiæ S. Jacobi sacellano Petro Fron, meditari, petiitque proinde a nobis ut ipsam litteris nostris commendatariis associare dignaremur. Haud equidem dubitamus, te prædictam energumenam ad exorcizationem benevole admissurum esse, cum hujusmodi liberationes ad majorem monasterii tui famam ac S. Huberti patroni nostri gloriam tendant. Quia tamen etiam dictus Decanus cum sua energumena in hac nostra commendatione spem summam collocent, eandem ipsis haud denegandam F duximus, confidentes te ipsis etiam nostri nomine benevolentiam et charitatem exhibiturum esse. Te valere jubentes. Bonnæ. 24 maij 632 *.

** sic*

[*Subscriptum alia manu*] FERDINANDUS.

304. *Litteræ Nicolai de Fanson, abbatis Sancti Huberti, ad Ferdinandum Bavarum, episcopum Leodiensem.*

Serenissime Princeps,

pro energumenis.

Ut paucis citraque prooemium ad celsitudinis vestræ humanissimas respondeam, S. Hubertus perpetuus dæmonomastyx Deum in se mirabilem quotidie singulariter attestatur. Nam supra furiosos, rabidos ac lunaticos, quibus antiquissimo privilegio sibi divinitus concesso adhuc in dies constantissime patrocinatur, sedando sanando mentisque usum usquequaque restituendo, energumenos quoque pristina donat libertate, cacodæmonibus exturbatis, quantumvis et numero et viribus præfidentibus. Et ne mihi de antiquis sermo, sex extant a mense novembri postremo

— (4) Layette 68, liasse F.

hujusmodi

A hujusmodi assertionis testes locupletissimi, quorum novissima, et ex civitate vestra Coloniensi quarta, Deum in sancto suo beneficum prædicans pariterque collaudans, sospes ac læta regreditur, suos non modo exorcistas, quos ibi diutinis laboribus fatigatos reliquerat, feliciori sorte piis gaudiis cumulatura, sed et in primis celsitudinem vestram, quæ jure merito de tanti prædecessoris sui tam magnifica gloria non potest non gratulari. Benedictus igitur Deus in sanctis suis, benedictus in mirabilibus suis, qui eamdem celsitudinem vestram pietati ac religioni avita fide semper velificantem nobis totique Ecclesiæ diutissime servet incolumem. Hoc vovet et optat ex animo

Serenissimæ Celsitudinis Vestræ

Devotissimus Orator

NICOLAUS Abbas S. Huberti.

Hubertipoli, septimo kalend. augusti 1632.

pro laborantibus ægritudine nervorum, etc.

305. *Invocari etiam antiquitus consuerit* S. Hubertus *pro mente captis, adversus vanos terrores, epilepsiam et ceteras infirmitates quæ ex nervorum ægritudine oriuntur; itemque contra dentium dolores, forte quod, ubi vehementiores sunt, quasi in rabiem agere videantur; ac tandem adversus infestationem murium, quod mures in Andaginensis monasterii circuitu vivere non posse fama erat* (1), *sed id jam intercessione S. Beregisi procuratum aiunt.*

§ XI. De S. Huberto venatorum patrono.

S. Huberti *festivitas a venatoribus magno apparatu celebrata;*

Ubicumque, *aiebat jam Roberti* (2), fere celebrior est S. Huberti memoria, eam nemo celebriorem reddit quam venatores. Nobiles maxime et illustres homines, ubi sancti hujus natalis advenerit, se, familias suas, sua denique omnia commovent. Tum maxime hominum clamor et celeusma, tum cornuum raucus cantus, tum hinnitus equorum, canum denique tum maxime auditur latratus, baubatus, ululatus. Dicas præsentis numen et animata et inanima omnia persentiscere. *Unde et quasi abolita est in*
C *hoc genere memoria eorum sanctorum, quamvis illustrium, qui quondam ut venatorum patroni celebrati fuisse dicuntur, Eustachii, Martini Turorensis, Gregorii Autissidiorensis.*

admodum vetus consuetudo offerendi S. Huberto *venationis primitias,*

307. *Admodum antiquam esse hanc venatorum erga* S. Hubertum *venerationem ostendit quod refertur in libro* II *miraculorum* (3) : Erat enim ab antiquo totius Arduennæ primoribus ex debito firmatæ consuetudinis, per singulas vices annuæ venationis primitias et decimas cujusque generis ferarum beato Huberto persolvere, eo quod idem sanctus, priusquam mutato habitu propositi sancti ordinem percepisset, hujus exercitii fuerit studiosus. Unde et de cetero a quibusque vicinis nobilibus idem studium in ejus nomine agitur. *Hæc scribebat auctor extremo seculo XI, inter ea quæ seculo IX contigerant. Eodem etiam tempore vel paulo post scriptor* Cantatorii *de Frederico et Godefrido Barbato ducibus hæc narrat :* Qui *(Fredericus)* cum adhuc rudis antiquæ et debitæ consuetudinis cognosceret ex debito exsolvendas beato Huberto omnes primitias singularum ferarum annuæ venationis totius silvæ Arduennensis, tanta sollicitudine suo tempore solvere eas curavit ut quadam vice cum venatoribus suis aprum monasterio deferentibus progressus, ipsemet humeris propriis ejusdem apri caput nobis videntibus ecclesiæ inferret et ante altare beati Petri gratia devotionis deponeret. Dux quoque Godefridus, cognomento Barbatus, quadam die cum ad hanc consuetudinem beato Huberto exsolvendam venatum isset, quinque cervos cepit cum uno lupo; ipsos quoque omnes cum coriis et capto lupo adhuc vivente transmisit nobis videntibus huic ecclesiæ (4).

AUCTORE C. D. S.

qui cultus forte antiquiori cultui idololatrico Dianæ substitutus est,

308. *Originem hujus consuetudinis inde repeti vidimus quod Hubertus ante conversionem suam venationi maxime deditus fuisse crederetur. Sed et cultum illum* S. Huberti, *secundum consilium in re simili propositum a S. Gregorio M.* (5), *introductum fuisse ut substitueretur cultui idololatrico Arduinnæ seu Dianæ deæ, quam præcipue venerabantur Galli et præsertim Arduennenses* (6), *colligi forte potest ex similitudine aliqua rituum quos* E
in utroque usurpari novimus. Etenim de antiquis Gallis Arrianus : Quibusdam Gallis mos est, *ait,* quotannis Dianæ sacra facere. Alii stipem collatitiam deæ afferunt : et pro lepore quidem duos obolos inferunt thesauro; pro vulpe drachmam, quia animal est insidiosum et leporum pernicies, idcirco pro eo ut pro hoste capto plus conferunt; pro capreolo drachmas quatuor, quia et animal majus est et captum plus laudis habet. Inde quum absoluto anni cursu Dianæ natalis venerit, thesauro aperto de collata pecunia victimam emunt, alii quidem ovem, alii capram, nonnulli etiam vitulum, si ad eam summam pecunia ascendat. Tum sacris peractis et victimarum primitiis Dianæ venatrici oblatis, ipsi una cum canibus genio indulgent. Canes autem illo die sertis coronant, ut manifestum sit illorum causa festum celebrari (7). *In fine autem superioris capitis ad venatores generatim dixerat :* Pro adepto munere *(cane masculo)* Dianæ venatrici sacra debentur. Cui etiam post venationem ex voto peractam sacrificandum et primitiæ prædarum offerendæ. *Et rursus sequentibus capitulis :* Atque F
ego quidem cum sociis venatoribus sequor Gallorum legem, nihilque sine divum ope mortalibus bene succedere pronuntio. Nam et rem nauticam exercentes a diis faciunt principium.... Ita qui venationi student, Dianam venatricem minime negligere debent, uti nec Apollinem nec Pana... : secus enim studia ista non satis feliciter succedere necessum est : læduntur enim canes, claudicant equi, et homines ipsi spe frustrantur.... Hisce exemplis persuasos, ut omni alio in opere, ita etiam in venatione a diis incipere et re bene gesta iisdem gratitudinis ergo sacra facere oportet : his libandum, hi prædicandi, his coronæ, hymni et prædarum primitiæ offerendæ, non minus quam adepta victoria belli manubiæ iisdem consecrantur (8). *Et Jacenel de Carlencas, nescio ex quo fonte, de antiquis Gallis agens* (9) : In medio cujuslibet vici, *ait,* arbor sacra erat, in qua vena-

(1) Célestin De Jong, *Supplément à la Vie de S. Hubert*, p. 21. — (2) Pag. 289. — (3) Num 15 extr. — (4) *Cantat.*, cap 58, al. 72. — (5) Cfr. supra, pag. 734, num. 2. — (6) Beugnot, *Hist. de la destruction du paganisme en Occident*, tom. II, p. 316; Martin, *Religion des Gaulois*, tom. II, p. 43 sqq.; Al. Wiltheim, *Luxemburgum Romanum*, p. 40. — (7) *Cynegeticon*, cap. 33. — (8) Ibid., capp. 34, 35. — (9) *Essais sur l'histoire*, part. I, p. 429, cit. ap. Delvaux, Bibl. Univ. Leod. mss. n. 824, tom. I, p. 419, not. 1.

AUCTORE C. D. S.

tores partes aliquas suspendebant ferarum quas ceperant, Arduinæ seu Arduenæ deæ oblatas.

venatorum missæ die 3 novembris ;

309. *Itaque, sicut antiquitus Dianæ, ita postea* S. Huberto *oblatæ sunt primitiæ venationis, et sicut inaugurabatur venatio sacrificio primitiarum oblato Dianæ et sollemni convivio, ita usque ad recentiora tempora die 3 novembris missa in honorem* S. Huberti *apparatu quodam venatorio solemniter celebrata, cui etiam aliquibus locis canes intererant et inde* missa canum *dicebatur* (1), *et post diem in venando transactum, splendido convivio; quæ posterior festivitatis pars illa die apud protestantes etiam et incredulos servata est usque ad nostros dies. Missæ illæ* S. Huberti *celebrari olim consueverunt in Belgio nostro præsertim in ecclesia Sancti Huberti Andaginensi, Anderlaci et in Boitsfort prope Bruxellas* (2), *et etiamnum audio celebrari Bruxellis in ecclesia B. Mariæ Virginis in Arenario *, Vuræ in sacello Sancti Huberti et Lovanii in ecclesia Sancti Jacobi.*

* Notre-Dame-du-Sablon

sodalitates.

310. *Sodalitates quoque venatorum sub* S. Huberti *patrocinio institutæ sunt, sed fere ludicræ magis quam piæ. Hujusmodi singillatim citatur ea quæ anno 1701 condita est, patrono excellentissimo principe duce de Aremberg, inter cujus statuta hæc leguntur ad cultum* S. Huberti *spectantia :* Art. 7. Præpositus confraternitatis quotannis die festo S. Huberti missam solemnem celebrabit, cui assistent sodales omnes antequam venationi dent operam. — Art. 8. Nemo a venando hac die excusabitur, nisi legitime impeditus, et ubi licentiam ut absit obtinuerit, scutum solvet emolumento sodalium qui venationi se dabunt. — Art. 9. Quidquid die festo S. Huberti venatu captum fuerit deferendum erit Lovanium et tradendum thesaurario sodalitatis, cui parandi convivii cura committetur. — Art. 10. Singulis annis, die dominica post festum S. Huberti, instituetur convivium, ad quod invitabitur sodalitatis patronus et a quo nemini sodalium quovis prætextu abesse licebit; qui vero abfuerit, duplo solvet quod unusquisque sodalium qui interfuerint expenderit (3).

S. Hubertus *quorumdam artificum collegiorum patronus.*

311. *Non solum venatorum, sed et diversis locis quorumdam artificum collegiorum patronus delectus dicitur* S. Hubertus, *ut fabrorum ærariorum, eorum qui operam dant conficiendis instrumentis mathematicis, pellionum, lanionum, saltuariorum* (4), *etc. Sed hujusmodi patrocinium forte inde dumtaxat ortum est quod confraternitas aliqua* S. Huberti *instituta sit in oratorio quod ista collegia cœtibus suis religiosis habendis ædificarant vel acceperant, ut Namurci in sacello lanionum* (5).

§ XII. De aliis quibusdam S. Huberti cultus ritibus.

S. Huberti *imagines publice expositæ ;*

I. Primum in his locum obtinere possunt (6) statuæ et depictæ in tabulis aut parietibus imagines, quæ passim in Belgio et Germania supra domorum januas aut alioqui in frontispicio visuntur, tum in oppidis tum in pagis, ut ipse non raro observavi. Earum duplicem esse rationem intelligo. Nam quædam eorum tantum D
sunt quos S. Huberti prætores aut quæstores vocant (7); aliæ aliorum quorumvis, qui observantiæ erga sanctum et pietatis causa eas exponunt voluntque esse ejus observantiæ apud omnes spectatores publicum testimonium. Sperant autem isti, nec vane, S. Huberti patrocinium, opem et præsidium, tum in aliis rebus tum ut ipsi cum familiis, canibus pecoribusque, a dira rabie ejusque periculo vindicentur. *Hujusmodi usum admodum communem fuisse exordio seculi XVI in diœcesi Trevirensi testatus est Jacobus Pontiani nota ad P. Roberti transmissa* (8).

gestamina ;

313. II. Proxime sequuntur gestamina. Sic voco res quasdam minores, quas ejusdem pietatis causa S. Huberti cultui addicti gestitant. Ejus generis sunt cruciculæ et imagunculæ *(et præsertim anuli et numismata)* ex auro, argento, stanno aliove metallo, ligno, charta, quæ ipsum sanctum patronum exhibent. Gestantur hæ e rosariis, galeris aut ex collo pendulæ *(anuli in digitis)*, sed prius certis benedictionibus lustratæ et cælestis stolæ attactu sanctificatæ. Similia quædam alibi quoque ad aliorum sanctorum memorias observare fortasse liceat. Sed S. Huberto peculiare E
esse videtur, ut parvula cornua, simili ritu sanctificata, honoris ejus gratia gestantur (9). *Hujusmodi gestamina ad Sancti Huberti* beatillas *nuncupari ait Robaulx de Soumoy* (10).

panis sub ejus invocatione benedictus ;

314. III. *Admodum receptus est per totum Belgium mos comedendi die festo* S. Huberti, *3 novembris, de pane sub sancti invocatione benedicto* (11). *Hæc benedictio fit a sacerdote ante sacrum et porrigitur non solum ad panes qui juxta altare apponuntur, sed et ad omnes qui in ecclesiam ad hunc scopum allati sunt : qui deinde in domos deferuntur et singulis frustulum manducandum traditur ad obtinendam præservationem a periculo rabiei et aliis malis adversus quæ* S. Huberti *patrocinium invocari solet. Datur etiam de hoc pane animalibus domesticis.*

hujus benedictionis antiquus ritus.

315. *Pro benedictione illa panis* S. Huberti *usurpari solent a sacerdotibus duplex oratio quæ legitur in Rituali Romano* pro benedictione panis cum suffragio de S. Huberto. *Habemus in codicibus nostris mss. quos collegerunt majores nostri, aliam benedictionem prolixiorem ante medium seculum XVII nescio unde descriptam, quam hoc* F
loco exhibuisse non pigebit. Sic igitur habet :

Modus benedicendi panes in honorem S. Huberti.

Adjutorium nostrum in nomine Domini — Qui fecit cælum et terram.

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam — Et salutare tuum da nobis.

Adjuva nos, Deus salutaris noster — Et propter gloriam nominis tui libera nos.

Nil proficiat inimicus in nobis — Et filius iniquitatis non apponat nocere nobis.

Fiat misericordia tua, Domine, super nos — Quemadmodum speravimus in te.

Cibavit illos ex adipe frumenti — Et de petra melle saturavit eos.

Manducaverunt et saturati sunt nimis — Et desiderium eorum attulit eis.

(1) Cfr. Gaidoz, p. 148 149. — (2) Reinsberg-Düringsfeld, *Traditions et légendes de la Belgique*, p. 252-253. (3) Ibid., p. 251-252. — (4) Cfr. Des Granges, p. 192 Gaidoz, p. 158. — (5) Cfr. supra, num. 210. — (6) Ita Roberti, p. 283. — (7) Cfr. supra, num. 296 extr. — (8) Cfr. supra, num. 263. — (9) Roberti, p. 283 Plura de his videsis apud Hallet, *La rage conjurée*, p 166-170, et apud Gaidoz, p.123-126. — (10) *Chronique de Saint Hubert*, p. 19. (11) Cfr. Reinsberg, op. cit., p. 255-256.

Panem

A Panem de cælis præstitisti eis. – Panem angelorum manducavit homo.

EXORCISMUS PANIS.

Exorciso vos, panes omnes, † per Deum vivum, † per Deum verum, † per Deum sanctum, et vos omnes benedico et sanctifico per merita et virtutem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, per merita sancti Huberti et totius curiæ cælestis, ut fiatis panes exorcisati et benedicti et sanctificati, ad effugandam omnem potestatem inimici, et ipsum inimicum cum omnibus adversitatibus rebusque noxiis explantare et erogare valeatis de cunctis creaturis Dei quæ de his panibus comederint vel sumpserint, per virtutem ejusdem Domini nostri Jesu Christi, qui tecum * vivit et regnat, etc. (* sic)

Domine, exaudi orationem meam. — Et clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum — Et cum spiritu tuo.

OREMUS.

B Exaudi nos, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, in nomine sanctæ Ecclesiæ et totius curiæ cælestis exorcisantes et deprecantes per hos omnes panes, et mitte manum tuam larga benedictione super eos et reple æternis benedictionibus, ut eos benedicendo benedicas, et sanctificando sanctifices, consecrando consecres, ut virtutem tuam contra spiritus percutientes, canes rabidos, et contra omnia noxia possint accipere, per eum qui venturus est judicare vivos et mortuos et seculum per ignem.

OREMUS.

Domine Jesu Christe, panis angelorum, panis vivus vitæ æternæ, qui quotidie de cælo descendis ad salvandas et sanctificandas animas nostras, sic nunc descendere digneris super panes hos omnes, et benedic † et sanctifica † eos, et sicut benedixisti quinque in deserto, et libera per eos omnes creaturas tuas, tam homines quam animantia ab omni * maligni spiritus incursu, et ab omnibus ægritudinibus, maleficiis et adversitatibus, et quidquid in nomine sancto tuo fideliter petitur tu propitius impendis. (* cod. (pro ab omni) absque) C Ideoque per ipsum nomen sanctum tuum tota devotione adorandum et prædicandum, panes hos omnes exorciso, benedico et sanctifico, et virtutem sanctissimi nominis tui ac passionis tuæ illis infundo ad restituendam ægrotantibus sanitatem, maleficiatis liberationem et incolumitatem, ad expellendum de tabernaculis et cunctis membris creaturarum quidquid pestiferum, noxium et malum esse potest, per virtutem tuam, salvator mundi, qui vivit * et regnat Deus, etc. (* sic)

OREMUS.

Domine sancte, Pater omnipotens, sempiterne Deus, virtutis tuæ invictam fortitudinem ac pietatis tuæ infinitam clementiam humiliter invocamus super panes hos omnes, ut eos exorcisare digneris, prout ego indignus famulus tuus in nomine sanctæ Ecclesiæ tuæ, per merita Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, et per merita S. Huberti, totiusque curiæ cælestis, exorciso, † benedico, † sanctifico, illisque virtutem tuam divinam infundo, ut quicumque ex eis comederint, sumpserint vel super se portaverint, accipiant integram mentis et corporis sanitatem, tutelam salutis et protectionem aut defensionem contra rabiem, ipsosque canes rabidos eorumque morsus, et liberentur ab omnibus adversitatibus. (AUCTORE C. D. S.)

Multiplica, Domine Deus, benedictiones tuas super hos panes sicut stellas cæli et arenam quæ est in littore maris, ut ex vultu divinæ majestatis tuæ, et ex meritis sanctorum tuorum, virtutem tuam contra immundos spiritus canesque rabidos eorumque morsus possint accipere, ad expellendum de tabernaculis famulorum famularumque tuarum quidquid pestiferum esse potest, per eumdem qui venturus est judicare vivos et mortuos et seculum per ignem.

OREMUS.

Descendat, quæsumus, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, per amorem unigeniti Filii tui et per merita S. Huberti, virtus Spiritus E sancti super panes hos omnes, ut eos benedicat, exorciset et sanctificet, et quicumque, sive homines sive animantia, ex eis comederint vel sumpserint, ab ægritudinibus omnibus sanentur et ab omnibus maleficiis, adversis et noxiis liberentur et protegantur. Da, Domine Deus omnipotens, ut quod in nomine Ecclesiæ tuæ per merita Filii tui et sanctorum rogamus et obsecramus, id obtineamus in nomine dilecti Filii tui et S. Huberti. Qui tecum, etc.

Aspergantur aqua.

§ XIII. De scriptis circa S. Hubertum.

Scripta de S. Huberto

Ad gloriam postumam S. Huberti *referri quoque potest ingens copia scriptorum quæ in ejus vitam et cultum describendo versantur; quorum hic recensionem tradidisse juvabit. Itaque, præter Vitas latinas et libros miraculorum supra edita* (1) *ac legendam gallicam quæ debetur Huberto Le Prevost* (2), *hæc de* S. Huberto *scripta aut ipsi pleraque vidimus aut ab aliis* (3) *indicata reperimus :*

317. *A. Latine.* Vita Scti Huperti confessoris beatissimi cum indulgentiis apostolicis et aliis quibusdam orationibus. *Typis quos vocant gothicis impressa circa an. 1500, foliis quatuor in-4°. Non indicatur hic liber apud Hain nec apud Pranzer* (4). (*latine ;*)

Vita divi Hupperti in centum versus per F. MAGDALIUM Jacobum Gandensem redacta. *Ad calcem :* Colonie ex edibus Quëtelianis anno M.CCCCCXVI in Novembri. *In 4°, foliis duodecim. Unum hujus libri exemplar notum esse dicitur, quod asservatur in museo nostro bollandiano* (5).

Historia S. Huberti, principis Aquitani, ultimi Tungrensis et primi Leodiensis episcopi..., conscripta a JOHANNE ROBERTI, Arduennate Andaino, Societ. Jesu sacerdote, S. Theol. Doctore. Luxemburgi, excudebat Hubertus Reulandt, sumtibus monasterii S. Huberti in Arduenna. Anno Virginei partus M.DC.XXI. — *Antea ab eodem Roberti in lucem emissus fuerat libellus* Disquisitio histo-

(1) Pag. 798-851. — (2) Cfr. Comm. præv., num. 35. — (3) Præcipue apud De Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, Nouv. édit., tom. III (1876), p. 226-231; Ul. Chevalier, *Répertoire des sources historiques du moyen âge*, tom. I (1877-1883), p. 1077-1078. — (4) *Catalogue de la librairie ancienne de Ludwig Rosenthal, à Munich*, Février 1886, p. 76. — (5) De Backer, tom. cit., p. 227.

AUCTORE C. D. S.

rica de rebus S. Huberti ... *in subsidium scribendæ ejus historiæ. Leodii, 1618, in-4°, fol. 4; quæ et eodem anno gallice edita est* (Recherches des choses mémorables de S. Hubert. *Toul. 1618, in-4°, fol. 4), et rursus latine op. cit., p. 531-539.*

Vita sanctissimi confessoris et pontificis Huberti denati in Vura Ducum ... anno 730. 29 Maii, dedicata ... Mariæ Elisabethæ ... Belgarum Gubernatrici, dum millenarium morientis in Vura Ducum Sancti Huberti jubilæum celebratur *(i. e. anno 1730). Conscripsit, ut ex subscriptione epistolæ dedicatoriæ indicatur,* P. Willemaers, Rel. Parchensis, Pastor in Vura Ducum. *In-4°.*

gallice.

318. *B. Gallice. Distincte enumerare visum non est compendia Vitæ* S. Huberti *inde a medio seculo XVII usque ad tempora nostra sine nomine auctoris, sive eadem sæpius, sive diversa, hoc fere titulo :* Abrege de la vie et des miracles de S. Hubert, *numero amplius quadraginta diversis locis edita* (1). *Præter hæc Vitas* S. Huberti *conscripserunt.*

Mohy (Remacle), La vie de S. Hubert... *Liège,* B *1605, in-4° min. Cujus et aliæ editiones posteriores quatuor prodierunt.*

[Celestin De Jong, abbé de St. Hubert], Histoire en abrégé de la vie de S. Hubert ... *Paris-Liège 1730.* — Supplément à la vie de saint Hubert ou Réponse aux calomnies et au pirronisme de l'Auteur des Amusements de Spa... *Paris, 1737. In-8°.*

Courtejoie (A.). Les illustrations de Stavelot et les vies des saints Remacle, ..., Hubert, ... *Liège, 1848, 12°.*

Fétis (Edouard), Légende de saint Hubert, précédée d'une préface bibliographique et d'une introduction historique. *Bruxelles, 1846, 8°.*

Prioux (Stanislas), Saint Hubert, apôtre des Ardennes, patron des chasseurs. *Paris, 1853, 12°.*

Bertrand (C. J.), Pèlerinage de St-Hubert en Ardennes, ou particularités sur la vie de saint Hubert... *Namur, 1855, 8°* (2). — *2e édit. Gand, 1862, 12°.*

Caneto (F.), Saint Hubert, sa légende, son siècle et les monuments relatifs à son culte *in* Revue de Gascogne, *tom. VI (1865) et tom. X (1869). Inde seorsim editum (Auch, 1869, 8°).*

Granges (Ch. des), Vie de saint Hubert. *Mou-* C *lins, 1873, 8°.*

H. (V.) et De Bruyne (Phil.), Histoire de saint Hubert. *Liège, 1876, 12°.*

Demarteau (Jos.), Saint Hubert, sa légende, son histoire (*ex* Revue Générale). *Bruxelles, 1877.* — Saint Hubert d'après son plus ancien biographe *(ex* Bulletin de l'Institut archéologique liégeois, *tom. XVI). Liège, 1882.*

inter quæ Vitæ inedita

319. *Sed et duæ citandæ veniunt Vitæ* S. Huberti *ineditæ, e quibus, præsertim altera, non semel quædam attulimus in commentario nostro prævio et in tractatu de gloria postuma* S. Huberti (3). *Hanc accepimus in museo nostro servandam a studiorum nostrorum fautore eximio v. r. Henry, canonico ecclesiæ cathedralis Namurcensis et in majori seminario clericali ibidem historiæ ecclesiasticæ et juris canonici professore. In codice descripta est chartaceo, formæ, ut aiunt, in quarto minori et paginas continet omnino 450, ita suis numeris notatas ut post 300am altera inchoetur series numerorum a 1 usque ad 150; sed deside-* D *rantur octo priores. Ex multis locis, quos distincte citare supervacaneum videtur, liquet hujus Vitæ scriptorem fuisse monachum cœnobii Sancti Huberti et eam confecisse circa annum 1700, quo fere tempore etiam codex exaratus est, ut jure ipsius auctoris autographus censeri possit. Aliam similem lucubrationem eodem fere tempore conscriptam vidit v. r. Fr. Hallet Namurci in domo Sororum a Nostra Domina nuncupatarum, et nonnulla ex ea citavit* (4) : *quæ quum in codice nostro non legantur, rursus aliam Vitam* S. Huberti *hic haberi concludendum est. Vidi etiam in archivo publico Arlunensi* (5) *epistolas non paucas, unde constat a nobili viro, nomine* de Loyac, *gallice conscriptam fuisse Vitam* S. Huberti, *quam mense augusto anni 1645* (6) *prelo paratam significat. Eodem vero anno 1645, Anna Austriaca, mater Ludovici XIV regis, postulaverat a Joanne Morino, Oratorii presbytero, ut Vitam* S. Huberti *gallice conscriberet; a quo onere suscipiendo se excusari deprecatus est Morinus, quod parum se ad gallice scribendum idoneum judicaret et aliis laboribus esset distentus* (7). *Itaque ab eadem regina ad id* E *officii designatus est quidam J. Ballesdens, advocatus apud sanctius consilium regium* (8); *sed istorum scriptiones, si tamen confectæ sint, videre aut indicatas usquam reperire non licuit.*

et nonnulla ad cultum ac devotionem erga sanctum thaumaturgum spectantia ;

320. *Præter has Vitas, et quæ leguntur apud Giry, Baillet, Butler et alios qui Vitas sanctorum per singulos anni dies distributas ediderunt, quædam gallice scripta exstant circa particularia nonnulla, præsertim ad cultum* S. Huberti *spectantia. Cujusmodi sunt.*

Hickmann (Rob.), Exercices de dévotion d'un chrétien dévoué à S. Hubert. *Saint-Hubert, 1764, 32°.*

Girod (F. D.), Pasteur de l'église chrétienne de Liège, L'école de S. Hubert contre la rage. *Liège, 1845. Quo libello minister ille protestans refellere nisus est quæ de virtute sacræ stolæ prædicantur, illumque rursus edidit anno sequente, adjunctis adnotationibus adversus responsa quæ opposuit R. P., postea cardinalis episcopus Deschamps, jam citandus.*

[Deschamps, V. A.], La sainte étole vengée ... ou logique curieuse de M. Girod... *Liège, 1845; Tournai, 1871 ; et inter opera Em. Card.* F *Deschamps, tom. VIII.*

Hallet (F.), aumônier à la maison pénitentiaire à Saint-Hubert. Un fils de Calvin à Saint-Hubert *in* Précis Historiques, *1870, p. 283-295.* — Le corps de saint Hubert conservé jusqu'à nos jours *(ex eodem Periodico). Bruxellis, 1871, 8°.* — L'œuvre de saint Hubert, ou Manuel du pèlerin de saint Hubert en Ardenne. *Bruxelles, 1871, 18°. Cujus libelli altera editio prodiit hoc inscripto titulo :* La rage conjurée par l'œuvre de saint Hubert. *Paris-Brux., 1880, 18°.*

Barbier de Montault (X.), Le reliquaire de Lacour-Saint-Pierre et les clefs de Saint-Pierre et de Saint-Hubert *in* Bulletin de la Soc. arc éol. de Tarn-et-Garonne, *tom. V (1878).*

Tardieu (Ambr.), Notice sur la clef de Saint-Hubert, à Ouvrières (Puy-de-Dôme). *Tours, 1883, 8°.*

Demarteau (Jos.), La clef de Saint-Hubert ou

(1) De his videsis De Backer et Chevalier, loc. cit. — (2) Hanc editionem passim citavimus in commentario nostro. — (3) Numm. 100, 145, etc. — (4) *Le corps de saint Hubert conservé jusqu'à nos jours,* p. 22. — (5) Layette 68, hasse F. — (6) Epist. data die 1 augusti; aliæ ejus epistolæ, Arluni asservatæ, datæ sunt diebus 18 februarii, 25 julii et 2 septembris ejusdem anni. — (7) Epist. d. 18 sept., et d. 3 oct. 1645 (Archiv. Arlun., ibid.). — (8) Epist. dd. 16 julii et 3 septembris 1647, 20 julii et 15 septembris 1648, etc. (Ibid.).

de Saint-Pierre

A de Saint-Pierre à Sainte-Croix *(Liège)*, *in* Bulletin de l'Inst. archéol. liégeois, *tom. XVIII (1885)*.

Gaidoz (H.), La rage et S. Hubert, *Paris, 1887, 8°*.

flandrice ; 321. *C. Flandrice.* [Pomreux du Sart, Eust. de], Historie van den H. Hubertus... *Loven, 1640, 12°*.

F. G. Z. R. C. P., Pastoor in Wackerzeel, Het leven en de mirakelen van den H... Hubertus, ... wiens heylighe reliquien rusten in de parochiaele kerc e van Wackerzeel... *Loven, 1685, 8°*.

Grez (Melch. de), Het leven van den H. Hubertus. *Antwerpen, 1705*.

Nagels (P.) en Hellemans (J. B.), Levensbeschrijving van den H. Hubertus. *Brussel, 1774, 8°*.

Voshem (Franc. Van), Beknopte levensbeschrijving van den H. Hubertus... *Brussel, 1777, 8°*.

Het leven van den H. Hubertus. *Venloo, 1812, fol. plan.*

Beschrijving van het heilig leven ... van den H. Hubertus. *Maastricht, 24°*.

Bezondere devotie tot den H. Hubertus. *Sint-Hubert, 24°*.

germanice. 322. *D. Germanice.* [Scouville, Phil., S. J.], Leben des heiligen Hubertus. *Trier, 1700, 1722, 12°*.

Leben des heiligen Hubertus. *Luxemburg, 1722, 12°; Cöln, 1762, 8°*.

Heggen (H.), Des heiligen Hubertus Leben und Wirken, *Elberfeld, 1870, 18°*.

Kneip (Nic.), St. Hubertus-Büchlein. *Luxemburg, 1874, 18°*.

323. *Ad historiam cultus* S. Huberti *illustrandam non parum juvarunt Andaginensis monasterii historiæ : quas proinde hic silentio prætermittere æquum non est. Harum tres typis vulgatæ sunt, tres adhuc ineditæ.* *Scripta de historia monasterii Sancti Huberti.*

Edita sunt : Cantatorium *seu* Chronicon Sancti Huberti Andaginensis, *in* Monum. Germ. Hist., *Scr. tom. VIII, p. 568 ; ubi (p. 565-568) videsis de codicibus et de editionibus prioribus.*

Antiquitas ecclesiæ Andaginensis Sancti Petri *in* Monuments pour servir à l'histoire des provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg, publiés par le Bon de Reiffenberg, *tom. VIII (Brux. 1848, 4°), p. 5.*

Robaulx de Soumoy (A. L. P. de), Chronique de l'abbaye de St-Hubert dite Cantatorium. *Brux., 1847, 8°. Versio scilicet gallica* Cantatorii, *cui præmisit edita brevia prolegomena (Part. I) et subjunxit (Part. III) historiæ Andaginensis continuationem ac (Part. IV) dissertationem de advocatia Sancti Huberti et de dominis de Mirwart.*

Inedita : Fundatio monasterii Andaini, *conscripta seculo XVII. Codex asservari dicitur ad Sancti Huberti* (1). E

Catalogus abbatum monasterii Andaginensis sub annalium calculo assertus per N. Adulphum Happart, *et ab anno 1503 usque ad annum 1611 continuatus ab alio scriptore, in cod. bibl. Univ. Leod. 18, al. 229, fol. 57-72.*

Hancar (Romuald), Histoire du monastère de Saint-Hubert en Ardenne. *Cfr. supra, p. 787, not. 6.*

(1) Hallet, *Le corps de S. Hubert conservé jusqu'à nos jours*, p. 7, not.

APPENDIX AD SECTIONEM TERTIAM

OFFICIA PROPRIA S. HUBERTI ANTIQUA.

I. Officium rhythmicum olim in ecclesia Leodiensi recitari solitum.

In eo officio non solum hymni, sed et antiphonæ, invitatorium et responsoria post lectiones nocturnorum rhythmo concinnata sunt, solis lectionibus et versiculis post hymnos et ante lectiones soluta C *oratione conceptis. Lectiones priores sex excerptæ sunt ex Vita secunda, a Jona Aurelianensi conscripta ; responsoria vero post lectiones ex Vita quinta superius edita. Illud quoque particulare in antiquissimo exemplari notandum est, quod et passim in officiis seculo XV editis videre est, quod scilicet post hymnum ad vesperas et post lectionem nonam insertæ sunt prosæ, in sequentibus editionibus suppressæ. Illius antiquissimi exemplaris apographum ex breviario Leodiensi anno 1498 typis excuso, quod asservatur in bibliotheca Nationali Parisiensi, exscribi curavit et diligenter a se collatum nobis humanissime donavit venerabilis et doctissimus vir Ulysses Chevalier, in Instituto catholico Lugdunensi historiæ ecclesiasticæ lector. Tria alia exemplaria, sed, ut monuimus, non ita integra, reperimus inter Officia Propria ecclesiæ Leodiensis impressa Leodii annis 1623, 1666, 1698, quæ habemus in museo nostro. Ex his quædam emendavimus quæ in breviario anni 1498 manifeste depravata sunt.* F

Ad Vesperas.

Ant. Respiremus in beati
Huberti memoria ;
Attolamus prelibati
Presulis solempnia ;
Consurgamus excitati
In ejus preconia.
Psalmi feriæ.

Ant. Insecutus nobilium
Ritus adolescentium,
Militari cingulo
Sese precingens, nobilis
In armorum est habilis
Usu placens populo.

Ant. Hic Aquitanus genere
Theodrici regis tempore
Regalis palatii
Comes erat insignitus,
In doctrinis eruditus
Litteralis studii.

Ant. Sub conjugali federe
Castitatem coluit
Quam visus erat ducere
Uxorem sic habuit,
Quod jura thori petere
Conjugalis horruit.

Ant.

A **Ant.** Ebroynum considerat
Promptum ad malitiam;
Quam cum ferre non poterat,
Processit in Austriam,
Ubi dux Pippinus erat:
Sic reliquit Franciam.

Hymnus

Hymnus laudis decantetur,
etc., ut supra, p. 851, III.

Cap. de sancto Lamberto.

℟. O Huberte, pastor pie,
Morum virens plantula,
Summi regis te collaudant
Frequenter miracula.
Hostis seva da prudenter
Precavere jacula.
℣. Poscas nobis apud Deum
Vitam prece sedula.
℣. Hostis.
Amavit.

Ad Magnificat.

B **Ant.** Plebs fidelis jocundetur
Hodie Leodii;
Sacrum corpus veneretur
Præsulis eximii;
Ut eidem suffragetur
Ope patrocinii.

Coll. Deus qui perennem gloriam sanctissimi confessoris tui atque pontificis Huberti anime contulisti, presta quesumus, nos ejus apud te ita patrociniis adjuvari, ut cum eo vitam possideamus eternam. Per.

Invitatorium.

Christo regi confessorum
Jubilemus pariter,
Quem civium supernorum
Laudat hymnus jugiter;
Quibus junxit apex morum
Hubertum solemniter.
Ps. Venite.

In primo Nocturno.

Ant. Moram Tongris dum faceret
Juvenis egregius,
Et Lambertum agnosceret
C Morari vicinius,
Trajectum ut hunc cerneret
Descendit velocius.
Ps. De uno confessore.

Ant. Hunc Lambertus amplexatur
Dato pacis osculo,
Sic in ejus hospitatur
Comes habitaculo;
Ei quoque commendatur,
Caritatis vinculo.

Ant. Post sermones sancti viri
Ejusque consilium,
Potest totus reperiri
Mutatus in alium
Virum comes, et sortiri
Cleri vult consortium.

℣. Amavit eum.

Lectio I. Post gloriosum beatissimi ac præcellentissimi antistitis Lamberti excessum Hubertus venerandus presul ejus sedi subrogatur episcopus; cui non erat in virtute secundus.

℟. Consilio regitur Lamberti vir memoratus
Moribus imbuitur divino rore rigatus
Celitus instruitur in lege Dei meditatus

℣. Clericus efficitur Domino servire paratus. D

Lectio II. Namque pastor ille pius qui devicto mortis tyranno oves suas consolari dignatus est dicendo: “ Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus seculi „, eidem gregi talem ac tantum pretulit pastorem per cujus opera et vera sua verba esse ostenderet, virtusque in eo pollens Christum in se loqui et operari clamaret.

℟. Summum pastorem post hoc festinat adire
Limina sanctorum Petri Paulique subire,
Ut per eos valeat cum Christo fedus inire;
℣. Quo sua mens nequeat a proposito resilire.
Ut.

Lectio III. Juvabatur namque Domini famulus Hubertus non modo Christi exemplo, sed et predecessoris sui nuperrimis institutis, quia et humanam mentem non tam instruunt preterita, quantum presentia, ut eo infirmi convalescant exemplo sibi inito superiorumque ad emulationem provocantur ad visionem coæqualium.

℟. Sergius Hubertum cum Rome sciret adesse,
Illi Lambertum Dodonis nunciat esse
Occisum telis, quoniam fuit ore fidelis E
℣. Dampnator veneris superinducte mulieris.
℟. Occi.

In II Nocturno.

Ant. In lamentis resoluta
Est Tungrorum regio,
Grave dampnum consecuta
Lamberti martyrio;
Extat prorsus destituta
Pastoris solatio.

Ant. Dum quievit in aurora
Corpus pape Sergii,
Dormienti ipsa hora
Prædicta martyrii
Apparuit sine mora
Angelus consilii.

Ant. Rem Lamberti notam fecit
Divina relatio;
Rem Huberti patefecit
Dormienti Sergio;
Argumentum his subjecit
Baculi translatio.

℣. Justus ut palma. F

Lectio IIII. Unde factum est ut isdem venerabilis vir ex lectione scripturarum que sibi agenda forent adipisceret, opusque lectionis paterna emulando opera perageret, operisque pastoralis non segnis executor existeret, atque ideo officii episcopalis non incongruus minister fieret.

℟. Sergius angelicis monitis parere probatur.
Mitra pontificis Hubertus condecoratur:
Sic gerit Hubertus insignia pontificatus
℣. Postquam Lambertus est a Dodone necatus.

Lectio V. Sciens namque memoratus vir aliam legem prelatorum esse, aliam subditorum, scilicet ut subditus quisque curet ne pereat, neve sui exemplo alios perdat, prelatus autem ut non solum superintendat sue, sed et judex provisorque fieri vite conetur aliene.

℟. Post funus triste Lamberti martyris,
Iste presul succedit et ejus sede resedit:
Qui peregre venit, mitratus ab urbe recedit.
℣. Sic decus accedit illi quem gratia lenit.

Lectio VI Non ei sufficiebat ea que sibi domi sectanda olim proposuerat, set in anteriora tendens magnopere studebat antiquorum patrum sequi

A sequi vestigia; quorum exemplo sua cuncta distribuens, largus erat erga indigentiam inopum, refocillator pauperum et pater orphanorum.

℟. Precipuus meritis et sanguine clarus avorum
Servet ab illicitis nos actibus atque sacrorum,
Nos faciat monitis attentos eloquiorum

℣. Inclitus et mitis Hubertus semita morum.
Servet.

In III Nocturno.

Ant. Curam gerens Tongrensium,
Sparsas oves congregat;
Et ad bonarum ovium
Gregem illas aggregat;
Pietatis officium
Nulli prorsus denegat.

Ant. Oves fessas sublevabat
Salutari baculo,
Et confractas solidabat
Charitatis vinculo,
Egrotantes sustentabat
Spiritali pabulo.

B **Ant.** Magnus erat consolator
Horum quibus prefuit;
Oppressorum sublevator,
Illis nunquam defuit;
Infirmorum visitator,
Quibus semper affuit.

℣. Justum deduxit dominus per vias rectas et ostendit.

℟. Justus germinabit sicut lilium.

Lectio VII. Ev. secundum Lucam. In illo tempore dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam peregre proficiscens vocavit servos suos et tradidit illis bona sua. Etc. Omelia beati Gregorii pape. Quis itaque homo iste ... *(etc. ut in communi conf. pont.)*.

℟. Quando suum scivit corpus debere resolvi
Ac animam novit de carnis carcere volvi,
Transit ad claram Lamberti martyris aram;

℣. Exorando quidem se commendavit eidem.
Transit.

Lectio VIII. Sed homo iste ... *(ex eadem homilia)*.

C ℟. Basilicam subiit quam Petri laude dicavit;
Albini petiit altare, quod ipse sacravit:
Ante quod extensus est Christum flendo pre-
[catus;

℣. Illuc prostratus est tumbam corpore mensus.

Lectio IX. Quinque enim sunt ... *(ex eadem homilia)*.

℟. Dum mors instabat, oculos direxit ad astra.
Hec prelibabat: Jam cogor languida castra
Corporis exire, mortis quoque claustra subire.

℣. Sic expirasse, sic fertur ad astra volasse.
Jam.

Prosa.

Huberte presul eximie,
Proles insignis prosapie,
Totius cultor munditie,
Jubar preclarum ecclesie,
Resides hodie
In throno glorie;
Frueris requie
Celestis patrie.
Noxas nostras clementer dilue
Atque vestris precibus amove.

℣. Ora pro nobis.

Ad laudes. D

Ant. Post decessum confessoris
Anno sextodecimo,
Sibi dari vas honoris
Placuit altissimo
Et levari ossa foris
Cum honore maximo.

Ant. Apertum est monumentum
Gloriosi corporis:
Nullum sensit detrimentum
Vetustate temporis;
Sed illesum est inventum
Os cum membris ceteris.

Ant. Karolomannus ut audivit,
De regali solio
Cum uxore tunc exivit
Relicto palatio;
Ad videndum hunc transivit,
Plenus magno gaudio.

Ant. Tum cum cetu rex primatum
De sepulchro sustulit
Sacrum corpus prelibatum
Et cum hymnis detulit E
Ad altare consecratum
Et in altum sustulit.

Ant. Postquam corpus collocavit
Cum suis proceribus,
Ecclesiam tunc ditavit
Magnis facultatibus:
Sic in suis honoravit
Hubertum muneribus.

Hymnus.

Novum melos decantemus
In Huberti nomine;
Votum mentis ordinemus
Cum vocali carmine;
Ut condigne resonemus
Sub hoc moderamine.

Militare concupivit
In adolescentia:
Jugum Christi post subivit
Spreta mundi gloria.
Hunc Lambertus erudivit
Morali scientia.

Ut Lambertus transmigravit F
De carnis ergastulo,
Illum papa decoravit
Pastorali baculo
Et defuncto subrogavit
Divino miraculo.

Curam rexit feliciter
Tongrensis ecclesie,
Gestans in manu jugiter
Stateram justitie,
Effundens cunctis largiter
Oleum clementiæ.

O Huberte, ubertatem
Morum nobis tribue,
Corporalem sanitatem
Infirmis restitue,
Orans summam majestatem
Pro nobis continue.

Deo Patri sit potestas...
Ut supra in vesperis.

Ad Benedictus.

Ant. Benedicta sit majestas
Creatoris omnium,

Que

A Que Huberto tuum prestas
Hodie palatium,
Cujus virtus et potestas
Non habet initium,
In quo nulla sit egestas,
Sed ubertas omnium.

Collecta. Ut supra.

Ad horas.

Antiphone de laudibus. Collecta propria.

Ad Vesperas.

Antiphone de laudibus, psalmi ferie, ymnus ut supra in I vesperis.

℟. Dum mors ... cum prosa, *ut supra in fine* D *matutinarum post lectionem IX.*

Ad Magnificat.

Ant. O Huberte, dedicatam
Aulam a te primitus,
Tue quoque subarratam
Sepulture dotibus
Et corpore consecratam
Serva tuis precibus,
Atque plebem congregatam
Hic in tuis laudibus.
Oratio ut supra.

II. Officium proprium S. Huberti in cœnobio Sanctæ Scholasticæ, sanctimonialium Ord. S. Benedicti, Juviniaci recitari solitum.

Cfr. supra, num. 259 etc. — Lectio quinta ex Vita tertia; sexta, septima et octava ex Vita secunda excerptæ sunt.

B **In I Vesperis.**

[**Ant.**] Laudemus Deum, qui beatum et vere laudabilem Hubertum suorum collegio glorificavit sanctorum, quo per merita tanti præsulis æternam obtineamus solemnitatem. Dixit Dominus.

[**Ant.**] Gratias tibi, Deus Rex, qui facis mirabiles res, tua sunt hæc miracula utrobique mirifica; hujus virtus vasa iræ caro mutat jus naturæ. Confitebor.

[**Ant.**] His sane prærogativis longe lateque celebris, ejus, Christe, suffragia plebis petit frequentia, cujus corpus incorruptum repræsentas post tumulum. Beatus vir.

[**Ant.**] Auro sancti auro stolæ gloriosi Pontificis remedium impartitur rabie bestiarum toxicatis, qui vestimenti fimbria fluxum restrinxit sanguinis. Laudate pueri.

Capitulum. Ecce Sacerdos magnus.

Resp. breve. Elegit eum Dominus, etc.

[**Hymnus**]

Christi præsul egregie,
Huberte beatissime,
C Cujus discurrunt merita
Per ampla terræ spatia:

Fac ad Christum pertingere
Tuæ preces familiæ,
Quæ multis nexa vinculis
Ad te suspirat humilis

Ut divinam clementiam,
Sibi reddas propitiam,
Nec sit, pater, ulterius
Tuis orba virtutibus,

Ergo, bone tu pontifex,
Curationum opifex,
Qui cunctis te rogantibus
Fidelis ades medicus.

Hanc medelam familiæ
Da in utroque homine:
Ut post mundi pericula
Tecum simus in patria.

Hoc summa præstet Deitas
Patris Natique unici
Sanctoque cum spiramine
In sempiterno tempore. Amen.

℣. Amavit eum Dominus et ornavit eum.
℟. Stolam gloriæ induit eum.

Ad Magnificat. E

Ant. Magnæ laudis præconio exultemus in Domino, beati Huberti gaudentes natalitio, cujus commendat gloriam divinitatis gratia. Illum ergo, o noster patrone, te obtinente, mereamur tecum magnificare.

Oremus. Propitiare, quæsumus, Domine, nobis famulis tuis per sancti Huberti confessoris tui atque pontificis merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus semper protegamur adversis. Per Dominum...

Ad Matutinum.

Invitatorium. Solemni die sancti Huberti, jubilemus Deo nostro magno regi, qui in templum suum cæleste pontificem hunc assumpsit electione gratiæ.

Hymnus

Christi præsul egregie, etc., ut supra.

In I Nocturno.

Ant. Beatus vir Domini Hubertus, in lege Dei sui voluntarius, complantatus ligno vitali, in tempore suo feliciter fructificavit. Psalm. Beatus F vir, etc., cum reliquis de communi confessoris pontif.

Ant. Ecclesiæ prædicator constitutus a Domino, in virga recta justitiæ ejus rexit hæreditatem.

Ant. Insignitum lumine vultus tui beatum Hubertum, Domine, mirificasti, et quia in te speravit, sacrificium justitiæ tibi sacrificavit.

Ant. Orationis studio adstabat mane Deo suo, ejus bonæ voluntatis scuto sperans ex desiderio coronari martyrio.

Ant. Gloriosum et admirabile nomen tuum, Domine, qui beatum Hubertum gloria et honore coronasti, et super cælos magnificatum exaltasti.

Ant. Dominus justitias diligens, Hubertum pontificem in se confidentem, cujus esset justitiæ vultus sui declaravit æquitate.

℣. Amavit eum Dominus, et ornavit eum, etc.

Lectiones quatuor de Epistola 2. B. Pauli apostoli ad Timotheum. Fidelis sermo, etc., de communi conf. pontif.

℟. Post gloriosum Lamberti martyris a rebus humanis excessum, * Venerandus Hubertus ejus sedi

sedi subrogatur episcopus, cui non erat virtute secundus. ℣. Gratia Dei electus, ejus dextera exaltatus, * Venerandus.

℟. II. Adeptus igitur dignitatem episcopatus, tanti nominis opus diligenter exequebatur; * Semperque suis actibus prætendebat, quod subjectis congrueret in salutem æternam. ℣. Ascensiones in corde suo disponens, ibat de virtute in virtutem; * Semperque.

℟. III. Divino monitus oraculo, cum maximo cleri et populi gaudio, corpus beati Lamberti martyris retulit passionis suæ loco, ibidemque statuens civitatem, * Illo transtulit sedem episcopalem. ℣. Suscitavit filiam in matrem, ut regale sacerdotium possideret. * Illo transtulit.

℟. IIII. Gratia verbi Dei accinctus, et Spiritus sancti virtute armatus, eatenus superstitem expugnavit idololatriam, * Et in finibus suis Christi ampliavit Ecclesiam. ℣. Quoniam omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. * Et in finibus. Gloria Patri. * Et in finibus.

In II Nocturno

Ant. Ingressus sine macula pontificalem gratiam, operando justitiam, in siccitate maxima obtinuit pluviam ad largitoris gloriam.

Ant. Prævenisti, Domine, beatum Hubertum benedictionibus dulcedinis tuæ : vitam petiit et tribuisti ei, et glorificatum cum vultu tuo lætificasti.

Ant. Innocens manibus et mundo corde, famulos sustinuit naufragantes, ejusque meritum prætendentes, eripuit fortis et potens Rex gloriæ.

Ant. Cognovit eum Dominus in benedictionibus suis, et invenit gratiam coram oculis Domini.

Ant. In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum Dominus, et ostendit illi gloriam suam.

Ant. Justus germinabit sicut lilium et florebit in æternum ante Dominum.

℣. Elegit eum Dominus sacerdotem sibi.

Lectio V. Hubertus, Aquitanorum ducum stemmate illustris, sed longe vitæ ac morum integritate illustrior, Gallia Celtica relicta, postquam in Belgicam se ad Pipinum contulisset, virtutum ac famæ eximii præsulis Lamberti illectus odore, ut eum viseret descendit Trajectum. Hujus vero crebris exhortationibus et monitis, tamquam lectissimis granis ac seminibus in terram optimam jactis, id demum consecutus est, ut rebus quas vulgus mirari solet spretis, calcatoque humanæ gloriæ principatu, totus in alium virum demutatus, demum non tam domum propriam possidere quam administrare videretur, terrenamque militiam solo habitu profiteretur re autem non comes palatinus sed clericus, non miles sed Lamberti discipulus, dignusque qui in episcopali regimine succederet, habebatur.

℟. Flagrabat beatus Hubertus amore martyrii, incitatus exemplo prædecessoris sui: * Eo se nimirum arguens imperfectionis, quod necdum pro Christo tradidisset officia corporis. ℣. Ignitum eloquium tuum vehementer et servus tuus dilexit illud. * Eo se nimirum.

Lectio VI. Itaque post gloriosissimum beatissimi Lamberti a rebus humanis excessum, Hubertus venerandus ejus sedi subrogatur episcopus, cui non erat virtute secundus. Etenim sollicitudini quam pastor bonus pro creditis sibi ovibus impendere debet, incredibilem vitæ sanctimoniam conjungens, non solum vicinis quibusque et in Christi ovile admissis ovibus, verum etiam longe dissitis a christianaque disciplina ac plane fœdis idololatriæ erroribus implicitis, non sine summo vitæ discrimine, eas ad Christi mansuetissimum jugum suscipiendum adducendo, non mediocriter profuit. Arduennam namque, Brachbantum atque Taxandriam, his sacrilegis actibus pro potiori adhuc parte mancipatas, brevi absolvit ac famulitio Dei subjugavit.

℟. Fusis ad Deum precibus cum lacrymis, in siccitate cælitus imbrem obtinuit. * Nam ad quod voluit piissimi cordis munditia potuit inclinare divinitatis clementiam. ℣. Voluntatem timentium se faciet Dominus, et deprecationem eorum exaudiet. * Nam ad quod.

Lectio VII. Ad hæc, præsulatus sui anno decimo tertio, divinis oraculis admonitus, sacra antistitis eximii ossa Lamberti e Trajectensi vico in locum, quo perfectam ejus passionem noverat, transtulit : ibique sedem episcopalem transtulit, sicque filiam in matrem sublimavit, ut regale sacerdotium possideret. Postremo sui finis post anni unius circulum futuri divinitus in somno admonitus, sui non immemor, quo propinquiorem corpusculi cognovit resolutionem, eo servituti divinæ se reddidit promptiorem; instabatque orationibus attentius, vigiliis enixius incumbebat, misericordiæ operibus profusius affluebat, ac per sanctorum memorias locaque discurrendo orationum, per eorum orationem suam Domino commendabat ab his sedibus emigrationem.

℟. Beati pontificis imperium suæ permaximum domus repressit incendium : ejus namque virtutis pondus flamma non sustinens, * Subito cessit flamma deficiens. ℣. Justum adjutorium ejus a Domino, qui salvos facit rectos corde. * Subito.

Lectio VIII. His autem aliisque virtutum gradibus sibi ad superna ascensum dum pararet, in febrem incidit. Cum qua aliquot dies colluctatus, nec tamen de consueto orationum opere sibi quicquam remittens, in dominicæ orationis ac symboli apostolici verbis, multis clarus miraculis, ac martyrii candidatus, fatigatum divinis operibus spiritum summo cum omnium mærore Deo reddidit. Ejus corpus Leodii primum in basilicæ sancti Petri quam ædificaverat crypta loco præelecto conditum fuit, deinde Andainum monasterium translatum : quod postmodum tam suo nomine quam suis reliquiis, illustratum ob quotidiana et magna quæ ejus meritis ad Dei gloriam fiunt miracula, copiosa populi frequentia celebratur.

℟. Sacerdoti sanctissimo, confecto mundi tædio, æternæ lucis mansio, ostensa est a Domino. * Ex hoc succrescens animo, fortis ut mors dilectio, ardebat desiderio videndi Deum in Sion. ℣. In tribulatione invocasti me, et exaudivi te : eripiam te, et honorificabis me. * Ex hoc. Gloria Patri, etc. * Ex hoc.

In III Nocturno.

Ant. Consolatus a Domino in infirmitate, et edoctus diem resolutionis suæ, tam beata jucundabatur expectatione.

Cantic. Beatus vir qui in sapientia morabitur, etc. de communi unius martyris.

℣. Tu es sacerdos in æternum, etc.

Lectiones quatuor de homilia in evangelium

" Vigilate "

Vigilate, de communi confessoris pontificis.

℟. IX. Gloriosus vir Hubertus, dignus Deo pontifex consolatus in dolore divina visione, * Ejus memor fastidiebat corporis angustias, cum jam certus anhelaret ad æternam gloriam. ℣. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus se. * Ejus memor.

℟. X. Beatus igitur Hubertus gratia virtutum emeritus, corpore deposito migravit e seculo, regnaturus cum Christo * In sanctorum collegio. ℣. Vitam petiit a te, et tribuisti ei, Domine, longitudinem dierum in seculum seculi. * In sanctorum collegio.

℟. XI. Præsul Hubertus, æterna adeptus præmia, miraculorum gratia quibus coruscat, sua testantur merita : * Unde et laudes debitas tibi, summa Deitas, reddit mater Ecclesia. ℣. Magna est gloria ejus in salutari tuo. * Unde et laudes.

℟. XII. Æterna Dei gratia, te decet omnis gloria, cujus sunt præconia, tanti patroni merita. * Ejus prece mundissima, in cælesti patria vultus tui claritas nostra sit solemnitas. ℣. Beatus quem elegisti, et assumpsisti, habitabit in atriis tuis. * Ejus prece. Gloria Patri. * Ejus prece.

Hymnus. Te Deum, etc. Evangelium. Vigilate, etc., de communi.

Oratio. Propitiare, quæsumus, Domine, etc., ut in Vesp.

Ad Laudes et per Horas.

Ant. Laudabilis et Deo dignus beatus pontifex Hubertus, in doctrina salutari eo erat amabilis, quo eam commendabat vita imitabilis.

Ant. Liberali clementia spargebat eleemosinam, certus sibi reddenda pro terrenis cælestia.

Ant. Populum adhuc erroris involutum tenebris, jam devotum creatori per consensum fidei, ad vitam regeneravit gratia baptismatis.

Ant. Adoptionis filios formavit ad gratiam et christiani nominis decoravit gloria, sicque in suis finibus ampliavit Ecclesiam.

Ant. Insistentem verbo Dei mulier insanæ mentis inquietavit, quæ mox obtentu pontificis liberata conticuit.

Capitulum Ecce sacerdos magnus. Resp. breve Amavit eum. Hymn Jesu redemptor, de com. conf. pontif. ℣. Justum deduxit. ℟. Et ostendit.

Ad Benedictus.

Ant. Benedicimus te, Deus, tuorum gloria sacerdotum, qui beato Huberto virtutis emeritæ contulisti præmium: ejus, quæsumus, nos adjuvet meritum, quem nobis destinasti patronum.

In II Vesperis.

Ant. Laudabilis, cum reliquis de Laudibus. Capitulum Ecce sacerdos magnus. Resp. breve Elegit eum Dominus sacerdotem sibi. Hymnus Christi præsul. ℣. Justum de duxit. ℟. Et ostendit.

Ad Magnificat.

Ant. Ave, decus confessorum, ave consors angelorum ; nobis præsens tripudium da, sit perenne gaudium ; prece tua Deo grata sanos salva, ægros sana.

ADDENDA ET EMENDANDA.

*Pag. 764, numm. 21, 22. — Codex Haganus, quem, secundum antiquiorem notationem designavimus numero * 277, jam secundum notationem recentiorem signatus est siglo X. 118* (1).

Pag. 766, num. 28. — Codicibus hic indicatis adjungendus erat qui citatur num. seq. Ultrajectensis Æv. Med. Script. Eccl. 22 : is enim Vitam III exhibet, ut in capite hujus Vitæ notavimus (2).

Ibid., num. 29. — Præter codicem Bruxellensem 197, omisso Ultrajectensi, citandus hic erat ejusdem bibliothecæ Bruxellensis cod. 2493-98, qui et ipse seculo XV exaratus est.

Pag. 767, num. 34 med. — Dixi Adulphum Happart fere ex solo Joannis Ultramosani Chronico excerpsisse quæ de S. Huberto *collegit. Quod et ipse professus est in conclusione Vitæ posterius a se conscriptæ* (3).

Ibid., num. 35 extr. — Distinctum elenchum scriptorum de S. Huberto *contexui in tractatione* de gloria ejus postuma, *§ XIII.*

Pag. 863, num. 42. — Locis citatis adde Juviniacum, ubi in cœnobio sanctimonialium O. S. B. servabatur dens S. Huberti (4).

Pag. 864, num. 47. — Adde aliud testimonium quod de corpore S. Huberti *apud se adhuc servato exordio seculi XVIII implicite protulerunt Andaginenses ubi aliquid reliquiarum ex ipso desectum miserunt ad Joannem Gulielmum Electorem Palatinum* (5).

Pag. 780, num. 86 init. — Pro nomine Joannis Ultramosani substituendum est Happart, *ut monui in Annot.* c, *p. 840.*

Pag. 792, num. 135 extr. — Adde : Simul cum corpore Stæ Madelbertæ elevasse legitur S. Hubertus *in vico Consolrio corpora SS. Walberti, Aldegundis, Walburgis et Bertiliæ* (6).

Pag. 851. — Hymnis hic editis adde illos qui continentur in officiis propriis Leodii et Juviniaci olim recitari solitis (7).

Pag. 852, not. 7 extr. — Supple num. 3.

Pag. 856, num. 20 extr. — Exemplum particulæ e sacris exuviis S. Huberti *ab Andaginensibus concessæ ad conciliandum sibi favorem viri nobilis habes inferius, numm. 300, 301* (8).

Pag. 861, num. 39. — Reliquiis corporis S. Huberti *in Germania adjungendæ sunt modo memoratæ, concessæ Joanni Gulielmo Electori Palatino exordio seculi XVIII* (9).

(1) Cfr. *Analect. Bolland.*, tom. VI, p 207. — (2) Pag. 829. — (3) Pag. 850. — (4) Pag. 909, num. 259 extr. — (5) Pag. 920, num. 301. — (6) *Annales de l'abbaye de Saint-Ghislain* in *Monuments pour servir à l'histoire des provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg* (Ed. Reiffenberg), tom. VIII, p. 251. — (7) Pag. 925-928. — (8) Pag. 919-920. — (9) Ibid.

INDEX

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM I NOVEMBRIS

NOTA In hoc indice et sequentibus, quæ ex Actis deprompta sunt, numeris italicis designamus, cetera vero romanis.

A

Abadie notarius publicus, secretarius monasterii S. Severi 211 f
Abbati Alexander episc. Viterbiensis privilegia petit pro sacello SS. Valentini et Hilarii 623 c
Ab-del-Hamuit classis dispersa precibus S. Gundisalvi 382 f
Abiatar capit S. Jacobum 21 c
Abraami suadetur a S. Marciano obedientia decretis ecclesiæ *540 f*; a quo distinguendus 542 c
Abulius 199 b
Abundantius filius Liberati sanatus ad sepulcrum S. Peregrini 610 e, *611 e*
Acacius episc. Berœæ, vir eximiæ sanctitatis 542 b; visitat S. Marcianum 533 c, 539 d; vita functus an. 438 533 a
† Acepsimas eremita 651; annuntiatur die 3 nov. 580 b
Achæmenides idem est ac S. Hormisdas 580 b
Achelinus filius Bonofi lii 239
† Achilleus convertit Domitillam *121 b*; varie tortus, Terracinæ capite damnatur *121 c*; ac via Ardeatina sepelitur *121 d*
† Achivus abbas Agaunensis successor S. Ambrosii 544 c
† Acindynus mart. in Perside 445
† Acratia a Daciano in Hispania martyrizata *649 e*; *vide* Engratia
Adalardus abbas S. Bertini 416 b
Adalberga sanata meritis S. Austremonii *53 f*
Adalbero episc. Remensis 372 a, 378 e; elevat S. Florbertum an. 975, 370 e, 371 d, 372 d, 379 a
Adalbero Virdunensis episc., vir pietate insignis 415 a
Adalbertus sanatus meritis S. Austremonii *53 f*
Adalgerus Tergestinus episc. an. 1040 accipit litteras ab Henrico III 425 b, 426 c
† Adalgottus I abbas Disertinus 385
Adalolphus filius Balduini II Flandriæ comitis obtinet abbatiam S. Bertini 415 e
Adalricus Lugdunum vadit ad comprehendendum S. Generium 354 e
Adalsindis cæca sanata meritis S. Austremonii *53 f*
Adamnanus abbas Rath-Maighe-Aenaigh moritur an. 725 343 e
Adebertus episc. Arvernorum obtinet caput S. Austremonii 42 *d*; ejus reliquias transfert 43 c; sepultus Mausiaci *80 c*
Adeladis comitissa Aræleonis, filia ducis Theoderici 873 d
Adelais, uxor Hugonis Capeti, filia comitis Pictavorum 672 c
Adelardus invasor ecclesiæ S. Huberti punitur *828 c*
Adelbaldus Coloniensis episc.; ejus opera in translatione corporis S. Huberti Andagium *818 a*, 853 c
† Adelhelmus abbas producit baculo suo fontem 386 d
Adelindis filia Adelmodi sanata meritis S. Huberti *821 b*
Adelinus sanatus meritis S. Benigni *175 d*
Adeliza comitissa donationem an. 1093 facit 735 e
Adelmodus rusticus habet filiam suam Adelindem sanatam meritis S. Huberti *821 b*, *824 a*
† Adelphus. Quando ejus Vita scripta 760 f
Adharnarsis filius Hormisdæ vix annum regnat 449 a
Adhelmeus abbas S. Petri Fossatensis 679 d
Adinius die 2 nov. commemoratur apud Æthiopes 415 b
† Ado apud Ravennam describit Parvum Romanum 426 a
† Adrianus martyr Damasci *209 a*
Adrianus papa IV 262 b; an. 1158 confirmat jura ecclesiæ Cæsaraugustanæ 642 c
Adrianus regulus ægrotans in arce Palæstron arcessit S. Severum, eum audit, et ab eo sanatus baptizatur 212 b, 241 e, *222 e* sqq., *230 d* sqq., *238 f*; accingit se ad viriliter repellendos barbaros *224 e*
Adunus revocatus ad vitam sanctissime vivit *377 a*
† Ædh 339
Ædilberctus rex pater Ædilbergæ 683 b
Ædilberga uxor Æduini 683 bc
Æduinus rex Northumbrorum occiditur an. 633 a Penda 683 a; quædam ejus fata 683 b sqq.
† Ægidii ecclesia 642 e; *731 a*; Andagii 898 f
Ægidius Aureævallensis Anselmi opus interpolat 766 a
Ægidius rex rogatur sit Gorgonicis benignus 278 d; quis fuerit 278 e; sinit vastari Castrum Gordonis 278 e, 279 a
Ælius Pertinax. Quot annos imperator 183 f
Æmiliana soror Gordiani *661 b*
† Æmiliani cœnobium in Hispania 310 e
† Æmilius vadit Byzantium pro causa S. Joannis Chrysostomi 267 c; eo missus 268 e; an S. Paulum diaconum habuerit 269 d
Ænghus pater S. Lugadii. Ejus genealogia 562 b, 563 b; baptizatus a S. Patricio 562 c; de ejus filiis 562 f
Ængus Gaibhneann rex Ultoniæ, pater Fiacha Araidhe 345 f
Ængus Tuirmeach rex Hiberniæ, pater Enna Aighneagh 345 a
Ængussius filium habet S. Aidanum 564 e
Æodbaldus rex Cantuariorum 683 c
Aertsens parochus S. Judoci in Eremo narrat de rabidis sanatis 877 e
Æthelredus monasterium construit pro sorore sua Kineburga 683 f
Æthelwaldus rex Deirorum 684 b
Ætherius, de eo actum est die 14 junii 565 e
Aetius interficitur 90 e

Afer commemoratur die 2 nov. apud Æthiopes 415 b
Agapetus discipulus S. Marciani ac Nicertæ monasterii fundator 533 f, *536 d;* vir commendatione dignus 538 b; factus episcopus 536 f
† Agapitus patronus secundarius Andaginensis abbatiæ 899 a
Agapitus consul an. 517 282 a
† Agapius M. Sebastæ 443
† Agatha relata in missæ canonem 659 b; ecclesia Suburræ 659 b; altare in ecclesia S. Huberti 867 b
Agatho magister asceterii nomine Triginta 610 e, 611 e, *612 b;* quis sit ignoratur 612 e
Agatho abbas parce laudatur 657 a
† Agilolphi reliquiæ Sigeburgi 147 e
† Agnetis cœnobium in oppido Embricensi 860 b
Agnes uxor Joannis Prioris testatur Floram filiam suam sanatam meritis B. Rainerii *398* b
† Agricola martyr 604
Agricolaus, nomen frequens in Actis Martyrum 445 bd
Agrippa martyr Damasci 209 a
Aguirre (de) edidit Vitas PP. Emeritensium 310 b, primus omnium chartam Alaonis 772 e
Ahae ben Houna rabbi 453 d
Aicelinus Joannes episc. Claromontanus parochiam S. Mammetis dat ecclesiæ cathedrali an. 1298 65 e
Aicharius Noviomensis episcopus ante an. 646 mortuus 361 a; visitatur a S. Amando 361 b; jubet restaurari ecclesiam Gandavensem 361 f, 376 e
† Aidanus abbas 564; plures ejusdem nominis 564 f
Aighinanus seu Ainandus Saxo Vascones rebelles devicit; quædam viri notitia 774 c, sqq.
Aiginhamus dux Vasconiæ 212 e
Aigulfus abbas S. Dionysii psalmodiæ perpetuæ non favet 549 c
Aigulfus palatii comes an. 653 778 c
† Ailtin 339
Aimericus S. R. E. diaconus scribit bullam an. 1139 613 f
Aimericus filius Eudonis *836 f, 846 c;* filiam Caroli Martelli uxorem ducit *846 e;* inhibetur a S. Huberto ne communicet cum patre excommunicato et vocatus vadit ad S. Hubertum *846 d*
Aimo archiepiscopus Bituricensis restaurat abbatiam S. Satyri an. 1034 279 c d
Ainmire abbas de Rath Nuada annuntiatur die 2 nov. 417 d
Airardus miles a S. Benigno punitus *177 f*
† Aitchaem colitur 16 junii 341 d
† Aithala diaconus renuntiatur 3 die nov. 580 b
Alananus. Quis ille 704 e f
Alanus pater Caradoci 702 e, *712 a, 732 d*
Alanus II rex Britanniæ Armoricæ 704 f
Alanus pater Gulielmi vice comitis Salopiæ 697 d
Alasia filia Benavai testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 b*
† Albergatus Nicolaus tractatur 9 maii 408 e
Albericus Casinensis auctor cujusdam passionis S. Cæsarii 86 a
Albertus abbas Andaginensis pro quadam investitura Calvenciacum defert corpus S. Huberti *827 b,* 855 a
Albertus III comes Namurcensis ab anno 1063, pater Godefridi, maritus Idæ, tuetur Lambertum abbatem Valciodorensem 765 a; bona confert Andaginensibus *829 a*
Albertus archidux favet abbatiæ Andaginensi 896 a; dotat capellam regiam Vuræ Ducum 899 d; ibi ecclesiam instaurat 899 e
Alberti domus sic dicta in Holywell 755 e
† Albini altare Leodii in basilica apostolorum *801 e, 812 c; 927 c*
† Albinus martyr, Tomeriis quiescens, 2 die nov. commemoratur 415 b
Albinus bona confert Blandiniensibus *375 f*
Albinus devictus an. 197 183 a
Alboin Liguriam invadit 424 f; bona confert Felici episcopo ecclesiæ Tarvisianæ 545 d
Albricus sanatus meritis S. Benigni 175 e
Albuides hospitio excipit S. Vulganium et socios ejus *571 e*
Alchfleda filia Oswiu postulatur uxor a Peada 683 e
Alchfridus filius Oswiu uxorem habet Cyniburgam filiam Pendæ 683 e f
Alcuinus auctor vitæ S. Willibrordi 781 e
Aldebertus episc. jubet recognosci diploma Pippini pro cœnobio Mauziacensi 42 a
Aldebertus subscribit testamento S. Amandi 362 b
Aldegeus sanatus meritis S. Austremonii *53 e, 60 a*
† Aldegundis videt S. Amandum in cælos euntem *378 c;* fundatrix cœnobii Malbodiensis 792 b; de ejus patre 792 b; ejus elevatio 929 f
Aldrago Antonius de Piccardi, Pedenensium episcopus, mortuus an. 1789 possidet acta S. Justi 422 d
Aldricus bona confert Blandiniensibus *375 f*
Alerannus frater Theodorici regens in Arduennensi comitatu *825 e*
Alexander papa vita functus anno tertio Adriani 130 f
† Alexander, filius Stæ Felicitatis, translatus Tarfam 619 b c d, *629 c f*
Alexander II dat de reliquiis S. Cæsarii S. Annoni 96 b
Alexander III confert privilegia basilicæ Compostellanæ 15* d; atque privilegium jubilei 16* d
Alexander VI. Ejus legatus a latere in Gallia 249 b
Alexander VII an. 1665 dat litteras pro confraternitate S. Huberti in Garnich 902 d; an. 1658 indulgentias pro confraternitate abbatiæ Atreiensis 903 b
Alexander VIII infert codices in Vaticanam 247 a
Alexander patriarcha Alexandrinus XLIII consecratus a S. Mena 583 c
Alexander sævissimus præses sub Galerio 209 b
Alexander magnus 182 a, 246 a
Alexander quidam rabie mortuus 876 a
† Alexii abbatia Romæ *634 a*
Alfridus an duplex hujus nominis fuerit 684 a
Alford; an ipse editor Vitæ S. Wenefredæ 693 a
† Allyrii monasterium prope Clarum montem 39 c
Almanzor rex Cordubæ evertit monasterium Saguntinum 381 c; conatur destruere S. Jacobi sepulcrum 3* d e, 14* e; a Deo punitur 14* f
Almicus de Tumicella testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 c*
† Almirus in pago Cenomanico eremetice vivit 666 a; in loco Gressus ædificat monasterium 666 a; monasterium ejus nomine nuncupatum 666 b
Alormandi Laurentius Gratianopolitanus episc. an. 1517 recognoscit reliquias S. Papuli 592 c
Alormandi Laurentius abbas S. Saturnini an. 1517 recognoscit reliquias S. Papuli 592 d

Alosius Laurentius adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii *634 e*
† Aloysius patronus juventutis 886 a
Alpais pellex Pippini 768 c e, 781 c, 786 e, *835 d, 839 a f;* an jure hoc affirmetur 793 d sqq.; excommunicata a S. Huberto *843 e;* absoluta ingreditur monasterium *843 e;* pœnitentiam agit *850 e;* misere moritur *844 a;* ubinam sepulta creditur 794 f
Alphonsus II Castus Hispania potitur 1* d; reædificat ecclesiam Compostellanam 1* d
Alphonsus III basilicam Compostellanam innovat 1* e; renovat monasteria 381 f
Alphonsus VI rex Castellæ accipit clavem S. Petri 870 d
Alphonsus VII an. 1121 dona confert ecclesiis 642 c
Alphonsus VIII pater Sanctii 277 e; nemus accipit et dat 277 a
Alphonsus IX confirmat bona data in honorem S. Petri de Barco *385 d*
Alphonsus X confirmat bona data in honorem S. Petri de Barco *385 d*
Alphonsus XII petit a papa comprobari decretum de inventis S. Jacobi reliquiis 6* d
Alsatia (de) Philippus archiepisc. Mechliniensis visitat an. 1726 ecclesiam Vuranam 861 a
Altmannus instaurat S. Floriani cœnobium 442 c
Altuennus. *Vide* Alveus
† Alvari Cordubensis memoria fere oblivioni data *309 e*
Alvarus familiaris S. Eulogii 326 a
† Alveus socius SS. Ernæi et Bohamadi 667 a
Alveus Andaginensis abbas cæcum meritis S. Huberti illuminatum ad Walcaudum mittit *819 b 823 b;* vita functus an. 828 854 b
Alypius filius sororis S. Marciani oratorium construit in Cyro *541 d*
† Amabilis non fuit S. Præjecti coævus 350 a; aliquando Claromonte quievit 350 a; sed ejus reliquiæ translatæ 349 b e; quando 350 e
† Amabilis prætermissus 1 nov. 2 c e, 3 a; ecclesia Ricomagi 43 f
Amalaricus Hispaniam Theoderico credit 665 a
† Amalberga aves resuscitat 306 d
Amalgadius pater Sednei filius Fiacrii 417 f
Amalgarius sub an. 635 missus contra Vascones 774 d
Amalricus frater Floveranæ dedit bona Blandiniensibus *376 b*
† Amandus filius Sereni et Amantiæ 773 f; ejus vita a variis scripta 358 a, 364 c, 369 a; strenuus evangelii nuntius 369 b; pro quo multa passus 361 b; Gandæ, Antverpiæ prædicat fidem 785 a; ac varia de religione ordinavit *376 d sqq., 379 a;* Gandavensibus conversis monasterium fundat 360 d, *375 a b;* ad S. Petrum 356 e; et in monte Blandino 356 c, 368 f; ubi et constituit abbates 358 a b, 362 a; Gandæ altare dedicat 367 f; et ecclesiam 363 a; S. Florbertum constituit abbatem 360 e, 362 d, 364 d, 368 a, *379 c;* dicitur apud S. Bavonem, remotis clericis *377 c;* monachos posuisse 360 e; evangelii causa Aicharium adit 361 b; videtur duplex Gandam instituisse iter 361 e; a sociis derelictus est 360 d; S. Bavoni morienti adest 377 d e; in Belgio multa condit monasteria 365 b; S. Landoaldum in sede Tungrensi ponit *378 a;* Ganda proficiscitur evangelii annuntiandi causa 379 f; Sclavis prædicat 361 c; sibi petit papale privilegium 365 e; requiritur ad baptizandum S. Sigebertum 361 d, 648 e; scribit testamentum in cœnobio Elnonensi 362 a; de ejus obitu *378 c,* 774 b; de ejus reliquiis 374 f; de ejus chronologia 360 *a*
† Amandus Argentoracensis annuntiatur 3 nov. 580 c
Amandus dux Vasconiæ 212 e; quomodo sua bona divisit 773 e
Amandus *mendose pro* Arighinano
Amantia mater Giselæ 773 f
† Amantius Ruthenensis tractandus die 4 nov. 287 a
Amantius consecrator S. Lauteni *286 a* e; quis ille sit 286 e
† Amati quando Vita scripta 760 f
Amatutia Raneroli testatur se sanatam meritis B. Rainerii *393 d*
Amatutius Greppiæ testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 c*
Amazone 182 d
Ambasia (de) Georgius archiepisc. Rotomagensis reliquias S. Maturini transfert an. 1504 249 b
Amblardus abbas Riomensis adest recognitioni reliquiarum S Austremonii factæ a Roberto *81 f*
Amboise (d') Jacobus destruit ecclesiam S. Sepulcri Claromonte *71 c*
† Ambrosius laudat Justinum 90 c; ejus corpus inventum 867 e, 14* a, 16* b
† Ambrosius abbas Agaunensis 543; annuntiatur die 3 nov. 580 c
† Ambrosii abbatia 279 e
† Ambrosius II abbas Agaunensis 557 d
Ambrosius episc. Terracinensis dedicat Terracinæ ecclesiam an. 1074 112 b
Ame rabbi 453 b
Amelavdi Wledyg pater Lywannedæ 700 e
† Amelberga in cœnobio Blandiniensi quiescit 372 f; corpus a geuzis violatur 374 e
† Amicus 415 c
† Amicus Ramibonensis annuntiatur die 3 nov. 580 c
Ammonius martyr Pentapoli in Libya 17 c
Ammonius, lector Theodori episcopi, martyr in Pentapoli Africana 13 b
Amulo vir doctus scribit de reliquiis non probatis 118 d
† Anastasiæ ecclesia Romæ 96 d
Anastasia fidelis ad sepulcrum S. Maturini 246 e, *255 a*
† Anastasii episcopi Brixiensis translatio die 1 nov. celebratur 3 b, 4 d; de eo actum est 20 maii 3 e
† Anastasius Romæ quiescit sepultus 95 f
Anastasius IV privilegia confert ecclesiæ Compostellanæ 15* d
Anastasius imperator 768 d
Anastasius II renuntiatus imperator post diem 3 junii an. 713 565 b
† Anatoliani martyris Passionis auctor S. Præjectus 26 e
† Andeolus Carpentoracum vadit *181 a, 165 d;* in Galliam missus, in territorio Vivariensi prædicator et martyr *138 b d, 164 fd, 181 b, 193 e;* colitur 1 maii 183 a
Anderton de Clerton visitat an. 1629 S. Wenefredam 737 f
Anderton de Foarste visitat S. Wenefredam an. 1629 737 f
Anderton de Lostocke visitat an. 1629 S. Wenefredam 737 f
† Andochius mittendus in Galliam *163 e,* 180 e;

Augustodunum venit 151 f, *189 f, 193 c;* strenue laborat *181 b;* vadit Sedelocum *166 e;* ubi facit martyrium *190 a;* forsan fuit episcopus 165 b; de ejus sepulcro 148 e, 149 c; translatio annuntiatur die 3 nov. 580 e
Andreas comes Lovaniensis pater Dagoberti II *849 d*
† Andreas. Parthenon apud Viennam 551 e; ecclesia Claromonte 71 d; Coloniæ 861 b; Leodii 900 a; oratorium in abbatia Andaginensi 899 e; abbatia *81 f;* monasterium Romæ 661 e
Andreas vir nobilis accipit clavem S. Petri 870 b
Andreas medicus peritus *397 a*
Andreas filius Benevai testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 b*
Andreas meritis S. Cæsarii revocatus ad vitam 97 c
Andreas Joannis maritus Violæ *395 d*
Andreas Sinibaldi testis de sanatione meritis B. Rainerii *397 b*
Andreutius Jacomutii testatur se sanatum meritis B. Rainerii *400 b*
Andriolus Joannis testatur se sanatum meritis B. Rainerii *397 a*
† Androna mart. 605
Andrutia filia Spallie et Guiduhæ sanata meritis B. Rainerii *401 b*
† Anempodistus mart. in Perside 445
Angelbertus Pataviensis episcopus instaurat S. Floriani cœnobium sub an. 1065 442 c d
Angelbertus Remensis cum S. Gallo Arvernensi controversiam habet 350 b; succedit Leudegiselo 350 b; notæ chronologicæ 350 b
Angelis (de) Petrus Paulus 271 f
Angelmarus faber sanatus meritis B. Huberti *819 d, 823 b*
Angelramnus abbas Centulensis profectus in Normanniam de S. Vigore inquirit, vitam ejus accipit ac statuit de festo celebrando 292 a c; vita functus an. 1045 291 e,
† Angilberti sacellum in ecclesia S. Richarii 297 e
Angisilisus, filius S. Arnoldi, maritus S. Beggæ, Austriæ præpositus, moritur an. 653 *837 e*
Anglinus dicitur vixisse in monasterio Stabulensi 780 d
Angresta Hieronymus 272 a
Anianus præfectus urbis christianos morte damnat 83 d, *122 d*
Anicius Olybrius pater Demetriadis 660 e
† Anna, patrona secundaria Andagiæ 899 a; ejus reliquiæ Tergesti 426 e; ecclesia Constantinopoli 458 c; sacellum 439 a
Anna Austriaca, Galliæ regina, accipit de reliquiis S. Benigni 146 b; petit gallice scribi Vitam S. Huberti 924 e
Anna Britannica defert de reliquiis S. Maturini 248 f
Anna uxor Georgii Petre coemit quædam in Holywell 739 a
† Annarius episc. Autissiodorensis de quo ad 25 septemb. 351 c
† Annarius 351
† Annemundus S. Genesii prædecessor in sede Lugdunensi quando occubuit 354 b
† Anno accipit de reliquiis S. Cæsarii 96 b; quas secum defert 97 a; ac de iis dat 137 d; fertur interfuisse translationi S. Lamberti 789 b
Ansbaldus abbas Andaginensis circa 882 854 e
† Ansbertus designatus a S. Wandregisilo abbas Fontanellensis, post episc. Rotomagensis 353 a b; quiescit in Blandiniensi cœnobio 372 f; violatur a geuzis 374 e
Ansbertus maritus Blithildis quos filios habeat 776 sqq.; avus S. Arnulfi 777 b
Anschericus Parisiorum episc. vexat canonicos S. Marcelli 262 b
Anselmi canonicus Viterbiensis ecclesiæ dat Bollandistis an. 1880 de reliquiis SS. Valentini et Hilarii 621 c
Anselmus abbas de Mure litem habet cum Tiebaldo an. 1188 388 c
Anselmus abbas Montis angelorum scribit ad Bollandianos an. 1879 385 f
Anselmus S. Lamberti canonicus scripsit de S. Huberto 765 d
Ansemundus Burgundio rogatur ut se interponat ad levandum S. Sigismundi corpus 551 f; de tempore quando vixit 551 e
Ansleubana uxor Ansemundi 551 e
Ansoaldus episc. Pictaviensis rogat scribi vitam S. Leodegarii 348 c
Ansuvinus maritus Gaudianæ *392 e*
Anthemius cum Florentio consul an. 515 546 f
Antisari Dominicus adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 622 a
† Antolianus martyr apud Arvernos 71 b; quiescit Claromonte 350 c
Antonelli cardinalis dat de reliquiis S. Cæsarii 95 f
Antonelli comes Terracinæ, habet reliquias S. Cæsarii 95 e
Antoniacci episc. Foroliviensis recognoscit reliquias B. Ungarelli 577 e
† Antoninus socius S. Austremonii 28 e, 37 f; mittitur ab eo ad prædicandum *70 f;* quando colitur 65 e, *71 b*
Antoninus Pius adoptatus 194 c; dat cum Hadriano edictum persecutionis 195 e; sub eo christiani vexantur 195 b c, *202 b;* sub eo S. Maria ancilla facit martyrium *201 c;* accipit apologeticum 194 f; quot annos imperator 183 f
Antoninus Caracalla 183 e
† Antonii ecclesia Tergesti 424 d
† Antonius auctor vitæ monasticæ 33 a; videtur convenisse cum S. Elia 657 d e; vult corpus suum abscondi 542 c
Antonius Novogorodensis archiepisc. Constantinopolim describit 458 b
Antonius diaconus manet ad sepulcrum S. Maturini 246 e, *255 a*
Antonius Ord. Serv. B. Mariæ Viterbio oriundus vir laude dignus 620 c
† Aper. Ejus altare Divione 146 d
Aper pater S. Lamberti 768 b; præliatur cum Berchario *838 e;* occumbit in acie *838 f*
† Aphthonius mart. in Perside 445
† Apodemus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d, 649 c*
† Apollinaris. Ejus vita descripta 428 b
Apollinaris Laodiceæ episc. cur prætermittitur 3 b
Apollinaris hæreticus *540 f*
Apollinis templum Ephesi 200 c; Terracinæ 85 a, *108 a, 109 d,* 112 b, *119 a d, 122 f, 130 a;* eversum 85 d, 87 c, *110 b, 123 d*
Aprianus de Petabione sedit in concilio Sardicensi 443 a
Aquelinus Atilius de Calonar signum apponit 240 d
Aquila (de) subsignat bullam de reliquiis S. Jacobi 16* f
Arcadius abbas *553 e;* quis ipse 556 a
Arcadius filius Theodosii et Flaccillæ; sollicitatur in

in favorem S. Joannis Chrysostomi 268 c, 90 d
Arcadius pater Theodosii II 90 e
B. Archangelus a Canetulo tractatur die 29 oct. 408 e
† Archelaa virgo martyr Nolæ sub Decio 89 c
Archidamus presbyter legatus Julii I 245 b
Archillinus abbas ad S. Leocadiam 277 a
Ardaschir II filius Hormisdæ post Saporem II rex Persiæ 449 a
Arduina. *Vide* Diana
† Areapilæ reliquiæ in tutum repositæ 864 a; inventæ 867 e
Aredius Vasensis episc. privilegium dat pro monasterio Grasellensi 364 f
Arengisilus abbas narrat prodigium factum meritis B. Arnulphi 761 e
Aremberg (de) patronus sodalitatis venatorum erectæ an. 1701 922 b
Arevalo (de) Sebastianus anno 1672 propter S. Gundisalvum mira experitur 382 b c
Arevalus Faustinus edidit S. Isidori opera 313 a
Argrinus episc. Lingonensis an. 899-909 144 b
Arianus præses persecutor in Thebaide 606 b
Arimbertus sub an. 635 missus contra Vascones 774 d
Ariolphus episc. Lingonensis 143 f
Arius hæreticus *540 f*
Arlongus episc. Tergestinus an. 1262 dedicat ecclesiam S. Justo 426 e
Armannus maritus Meliore testis de sanatione meritis B. Rainerii patrata *401 c*
Armentarius monachus Augiensis hortatur ut scribantur Vitæ abbatum Jurensium 544 f
Arnaldus abbas S. Illidii adest recognitioni reliquiarum S. Austremonii a Roberto *81 f*
Arnaldus abbas *239 f*
Arnauld Henricus episc. Andegavensis an. 1657 litteris commendat virum dicentem se pollere facultate sanandi a rabie 89 c
Arndt edidit Vitam antiquam S. Huberti 759 c; Vitas abbatum Agaunensium 543 e
Arnoaldus an dictus est Bodegisilus 777 c; filius Blithildis et Ansberti, maritus S. Odæ, pater S. Arnulphi 776 b; bene exceptus a Gunthario 776 c
Arnoldus dux Geldriæ an. 1444 devictus 919 c
† Arnoldus maritus S. Beggæ pater Angisilisi *837 e*
† Arnulphus Metensis episc. filius Arnoaldi et S. Odæ 776 b; an hoc recte dictum 776 e; an parentela junctus cum Boggiso 775 e; erudit Dagobertum 776 a; interest concilio Remensi 348 d; mortuus an. 641 775 e; ejus vita collata cum vita S. Huberti 760 e sqq.; monasterium Metense ejus nomine nuncupatum 775 a, 776 e
Arnulfus comes Chisneiensis pater Adalberonis 415 a
Arnulphus Flandriæ comes an. 953 beneficia largitur Blandiniensibus 372 e
Arnulphus filius Balduini II obtinet abbatiam S. Bertini 415 e
Arnulphus paralyticus sanatus *175 c*
Arquilinus abbas S. Leocadiæ Toleti 277 e
Art rex Hiberniæ pater Cormac Ulfada 344 e
† Artemius martyr colitur die 18 oct. 418 b
Arthemia an recte dicitur filia Diocletiani atque a Maximiano occisa 617 b; religionis causa occisa 626 a
Arwystlus Gloff pater S. Deiferi 700 e
Asanii monasterium 664 e
Ashead Guilielmus sanatus meritis S. Wenefredæ 758 e
Asiulphus 795 f
Asnarius Elsus signum apponit 240 d
Asserra Joannes Baptista 272 e, 273 e
† Astrebodii martyris Passionis auctor S. Præjectus 26 e
Astros Paulus (d') archiepisc. Tolosanus an. 1846 visitat reliquias S. Papuli 592 e
Astulphus filius Eudonis *846 c*; inhibetur a S. Huberto ne communicet cum patre excommunicato, ac vocatus vadit ad S. Hubertum *846 d*
Atalocus episc. arrianus commovet Narbonenses comites ad rebellionem contra Reccaredum *336 f*
† Athanasius scripsit ad ecclesias Mareoticas 443 a; contexuit catalogum Patrum Sardicensium 443 a
† Athanasius discipulus S. Jacobi 12, 867 e, 1*
Athaulphus rex Gothorum maritus Gallæ Placidæ occiditur 90 d
† Attiliani statua Turiasone 665 d
Attilius triumvir punitus supplicio parricidarum 88 d
† Atto Pistoriensis episc. accipit de reliquiis S. Jacobi 7* a, 14* f
Auber presbyter movet quæstionem de Victorino Pœtobionensi 435 e
† Auditus 276
Audobellus seu Audobaldus palatii comes an. 663 778 c
Audoenus dux eorum qui sub an. 635 Vascones debellant 774 e
† Audoenus successorem habet S. Ansbertum 353 a; Monasterium 292 b, 294 e, 420 d, 568 a; ecclesia 568 b; in Tilatio 824 b
Audolecus cum S. Lamberto martyrizatus ac repositus 792 b
† Audomari elevatio acta die 1 nov. 3 e; de eo die 9 sept. 415 e
Aufrasia sanata meritis S. Austremonii *53 f*
† Augendus in vivis est usque ad an. 534 546 a
† Augustini corpus inventum 867 e, 16* b; ejus collecta recitata Atreii in benedictione Hubertina 904 d f
Augustinus an vere episc. Arvernensis 348 e
Augustinus Urbinus sibi quædam commendata habet a B. Ungarelli morituro 578 a
Augustus puer minister ecclesiæ Emeritensis visione recreatus sancte obit *317 e sqq.*
Augustus senatum dividit in duas classes 196 e; Italiam in regiones 89 e; ejus templum Cæsareæ 200 d
Aulac filius Coronac 346 d; quis ille 347 b
Aurelianus, ejus nomen in inscriptione Divionensi 140 f; sub eo S. Benignus martyrium facit 143 a; hunc arcessitum interrogat 137 a, *152 b, 153 c, 156 b, 168 b e, 184 e, 190 a*; torquet ac morte damnat 138 a, *154 c, 160 d, 169 b, 170 d f, 185 a, 192 a b*; sævit in christianos *138 b c, 160 b, 166 b, 181 d, 184 a, 190 f*; per partem Galliæ peregrinatur *184 a*; Divionem venit *151 b, 155 c, 160 b*, 167 f, *184 b*; contra Tetricum arma movet *166 b*; ob scelera punitur *173 a*, 186 f; notæ chronologicæ 167 b
Aurelianus Domitillæ nuptias ambit 83 b; repulsus eam in exilium mittit *121 b*; et ad eam vincendam Terracinam venit 83 c d; vexat SS. Nereum et Achilleum *121 c*; fratrem habet Luxurium *122 c*; subito moritur *122 c*
Aurelius abbas Laudunensis 638 f
Aurelius Caracalla filius Severi 180 a
Aurelius Heliogabal successor Macrini 179 f

Auriacus auxilia accipit a Condaeo an. 1568 863 f
Aury Simon sanatus ad S. Maturinum 250 d
Ausonius cum Clod. Hermogeniano Olybrio consul an. 379 92 d
Austregisilus episc. Bituricensis prædecessor S. Sulpicii Pii 348 d
† Austremonius ep. Avernorum 23
† Autbertus S. Vedasti construit monasterium 288 d; quando 567 d; ejus monasterium Cameraci 863 c
Authier (d) de St-Sauveur a violatione servat cornu Hubertinum 871 d
Autsindus Auxitanus archiepisc. præest an. 1060 concilio Jaccensi 642 b
Auxanius præses urbis Sebastæ torquet christianos 445 c; quis ille 445 a
Auzene clam aufert reliquias S. Austremonii 43 e f; easque servat 44 d b, 45 f; de iis fert testimonium 43 d, 46 a; adest aperturæ capsæ 43 f; ac subsignat processum verbalem 44 e, 46 a
Avitianus clericus, matricularius in ecclesia Bajocensi, aufert corpus S. Vigoris 290 d
† Avitus I Arvernorum episc. Gregorium Turonensem enutrivit 32 b; baptizat Judæos 52 e
† Avitus II successor S. Præjecti *76 d;* usque ad an. 680 episc. Arvernorum 41 b; Vulvici erigit monasterium 41 a; eoque transfert S. Austremonii reliquias 24 b, 27 f, 29 b c, 38 b, 40 f, 43 c, 48 a, *76 d, 78 c d, 80 c;* dicitur auctor aliquot Vitarum sanctorum 75 a c
† Avitus abbas Pertic. Clodomeri cladem prænunciat 77 d
Avitus Viennensis episc. dixit de Thebæis martyribus 547 d; præsidet concilio Epaonensi 281 f; favet psalmodiæ perpetuæ 549 e
Avitus solitarius eximius visitat S. Marcianum *539 f*
Avitus 199 b
† Avolus episcopus, cultus die 5 nov. 349 d; dicitur habuisse S. Gallum archidiaconum 350 e; quiescit Claromonte 350 f; prædecessor S. Justi 347 f
Aymo abbas S. Benigni 145 c
Azade regis eunuchus martyr 447 f, 450 a b
Azinellus Elzius de Samadello signum apponit 240 d
Azon archipresbyter recipit ecclesiam SS. Valentini et Hilarii 613 f

B

† Babilius socius S. Severi *212 b, 221 b, 228 c;* ecclesia ejus nomine 217 d
Bachiarius Hispanus scripsit de lapsis reparandis 314 c
Bachylus seu Barchyrius episc. Messanæ 607 f
Back Joannes scriba an. 1465 766 d
Bado abbas S. Bertini annuntiatur de 2 nov. 415 e
Baglan filius Dingadi 701 a
Bagnatorius Nicolaus O. P. confratribus dedicat vitam Conradini *410 c*
Baguer de Corse y Ribas eques interest promulgationi decreti de identitate relinquiarum S. Jacobi 11* d
Baldricus episc. Leodiensis an. 955 interest donationi in gratiam Andaginensium *827 a*, 855 a
Baldricus episc. Noviomagensis dat diploma an. 1105 371 f
Balduinus Cantuariensis archiepisc. cum Giraldo Cambrensi Walliam percurrit 694 d
Balduinus episc. Noviomagensis 370 d; Tornacensis 372 a; elevat S. Florbertum 370 f; an. 1049 371 d, 372 d; an. 1048 358 d: quem canonizavit 372 c, 374 b; coegit Bavonianos ad errores agnoscendos suos 371 a
Balduinus II Flandriæ comes obtinet an 900 abbatiam S. Bertini 415 e
Balé sacerdos sanatus meritis S. Huberti 906 b
Balla Joannes abbas Andaginensis (1585-1599) exornat ecclesiam 899 b
Ballesdens rogatur scribat gallice vitam S. Huberti 924 e
† Baltechildis *vide* Bathildis.
Banfutius Joannis testatur se sanatum meritis B. Rainerii *392 a*
Baratti episc. Foroliviensis sigillo suo munit reliquias B. Ungarelli 577 e
† Barbara an distincta a S. Cyriæna 210 b
Barberi Franciscus 274 e
Barfutius Cisci Guidonis maritus Umiliæ pater Pauli *399 d*
Barfutius Guidonis testis de sanatione meritis B. Rainerii patrata *394 a*
Baron S. J. parochus in Holywell 753 f; accipit litteras de sanatione meritis B. Wenefredæ 756 d
Baron civis Divionensis. Apud eum reliquiæ S. Benigni sub an. 1792 147 a
Baronius restaurat ecclesiam S. Silviæ 662 e
† Baronti abbatia 608 f
Barontus sub an 635 missus contra Vascones 774 d
† Bartholomæi ecclesia Romæ 672 b c e; Parisiis 672 a; Trajecti 847 f; altare Divione 146 d
Bartholomæus episc. Narbonensis sapienter quædam vetat 150 c
Bartholomæus de Bononia O. P. prior Bononiæ an. 1478 408 a
Bartholomæus junior fecit officium S. Cæsarii 98 d e
Bartolinius Dominicus cardinalis præfectus sacræ congr. Rituum multam operam præstat in recognoscendis S. Jacobi reliquiis 6* e, 10* b, 12* b, 15* b, 16* a b; benigne remittit ad Bollandianos opusculum suum de S. Jacobi reliquiis 1* b; scripsit de Theodoto Laodiceno 420 e
Barzizius an. 1444 scribit vitam Conradini Brixiensis 402 c; eam dedicat Trivellæ *403 a*
Basilius apud Seleucobelum monachus disciplina S. Marciani sanctificatus 541 f
Basilius cum Bibiano consul 278 e
Basilius dictus S. Jacobi discipulus 12 c, 13 a; Braccarensis episc. visitat S. Paulum in vinculis 14 c d
Basinus incarminator elusus *177 d*
Basquiat (de) domos ædificat in arce Palæstrion 217 c
Bassi Philippus 273 e
Bassompierre (de) inscriptus in confraternitatem S. Huberti 916 a
† Bathildis regina uxor Clodovæi II ab eleemosynis habet S. Genesium 352 e; petit abbatissam pro

pro cœnobio Kalensi 354 c
Batz (de) Josephus dat documenta de S. Severo 219 c
† Baudelius martyr Zamorensis cur prætermittitur 3 d
Baudemundus abbas Blandiniensis 358 b; tertius 361 a, 362 a; vitam S. Amandi scripsit 358 a; ejus testamento subscribit 362 b
Baudot refert de fatis reliquiarum S. Benigni sub an. 1792 *147 a*
Baumerus diaconus S. Samsonis Dolensis non videtur esse S. Boamirus 667 b
Bauwens Isidorus monachus Hubertinus, mortuus an. 1813, forsan recondit aliquas reliquias 867 c
† Bavo jure honorandus *380 f;* conversus *376 e;* restaurat ecclesiam Gandavensem 362 e; suscipitur in monasterium 379 c; inclusus 362 e, 364 d; sancte moritur *377 c;* apparet S. Gertrudi *377 e;* ejus vitam scripsit Theodericus 363 c; ecclesia Gandæ 371 c, *377 c;* cœnobium Gandæ 356 c, 368 a b; Gandæ sepultus 360 e, 363 a; ejus epitaphium 381 b
† Baya virgo Scota prætermissa die 1 nov. 3 d: tractabitur die 3 nov. 419 d
Bayencourt (de) Theobaldus abbas S. Richarii transfert reliquias S. Vigoris an. 1530 293 c
Beale Thomas procurator domus Rogerii Bodenham 741 c; testis de sanatione meritis S. Wenefredæ 741 e
Beatus dux Romam venit ad erigendum castrum Gradense in metropolim 424 e
Beauchamp Guilielmus comes Warwicensis. De ejus testamento 698 c
Beauchamp Richardus maritus Isabellæ comitissæ Warwicensis 736 c
Beaupoil de Saint-Aulaire episc. Pictaviensis edit breviarium an. 1665 436 a
Beceari Angelus Victorius 274 e
Bebius S. J. scribit litteras de cultu S. Huberti Coloniæ 911 c
† Beda quemdam ecclesiastici calculi supputatorem arguit 433 b
† Begga uxor S. Arnoldi *837 e;* ejus ecclesia Andennæ 900 e
Beino filius Insi 699 d
Bel deus Persarum 474 b
Beldi Petri testis de sanatione meritis B. Rainerii *400 c*
Beli pater Iago 695 d
Bell medicus 757 e
Bellanvia uxor Venturelli testis de sanatione meritis B. Rainerii *401 d*
Bellegarde (Octavius de) archiepisc. Senonensis examinat an. 1634 reliquias S. Maturini 249 a c d; dat litteras in gratiam cujusdam a rabie sanantis 892 e
Belli Josephus 274 a
† Bellinus invocatus contra rabiem 894 d
Bellonius Joannes Jacobus 273 e
Belouino parochus in oppido Moncontour-de-Bretagne 248 f
Benasai testatur se sanatam meritis B. Rainerii *397 b*
Benasai uxor Venture Continentis testis de sanatione meritis B. Rainerii *399 e*
Benavai mater Riccæ, Andreæ et Alasiæ testis de sanatione meritis B. Rainerii *373 b*
Bencevennus pater Imiliæ *397 d*
† Benedicta discipula B. Gallæ annuntiatur die 3 nov. 580 f
Benedicta sanata meritis S. Austremonii *53 f*
† Benedictus 308 d; dicitur Romæ fuisse an. 531 ac de S. Gregorio prænuntiasse 660 a; invocatus contra rabiem 894 d
† Benedictus Anianensis an ab Eutychio distinctus 382 e
† Benedictus martyr memoratus in vita B. Romualdi 419 f
B. Benedictus Aretinus socium habet B. Rainerium de Burgo S. Sepulcri 391 c
Benedictus I dicitur fuisse rogatus pro castro Gradensi erigendo in metropolim 424 e
Benedictus VII dat privilegium abbatiæ Blandiniensi 358 d
Benedictus VIII favet canonicis S. Marcelli 262 b
Benedictus XIII fert decretum de invento corpore alicujus sancti 16 b
Benedictus ad puteum S. Austremonii revelationem habet *81 a*
Benedictus Pacis testatur se sanatum meritis B. Rainerii 400 f
Benesai Leutherii testis de sanatione meritis B. Rainerii *401 c*
Bengus maritus Perhen pater S. Beunoi *732 a*
† Benignus Ardmachanus episcopus prætermissus die 1 nov. 3 d; idem cum S. Benigno Glasconiensi annuntiato die 3 nov. 580 f
† Benignus martyr 134, 1**; annuntiatur die 2 nov. 415 f; ejus ecclesia Divione 287 b, 293 b, 294 b; ac abbatia 294 d, 295 b, 296 a, 549 f; ecclesia Ricomagi 349 e f
Bennett Joannes S. J. commoratur apud S. Wenefredæ 737 b c
Bentivolii factionis Bononiensis duces 408 e
Benvenuta uxor Boni, testis de sanatione meritis B. Rainerii *396 e*
Benvenuta uxor Mercati, testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Benvenutus testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Beonanus relictus a S. Patritio in ecclesia Killfhacla 680 e
Bercharius filius Ebroini a Pippino profligatus 779 d, *838 d f;* an. 687 794 a
Berchtoldus de Gottonesch marescallus patriarchæ Aquileiensis an. 1380 claves civitatis accipit 425 f
Berdoulat signat diploma visitationis reliquiarum S. Papuli an. 1846 592 f
† Beregisus coævus ac cooperator S. Huberti *850 b;* an recte hoc affirmetur 787 a; fundat cœnobium Andaginense 787 f; de ejus sepultura 847 c; ejus corpus servatum apud S. Hubertum 864 d; an. 1568 in tuto reponitur 865 a c; fundator abbatiæ Andaginensis 896 c; a circuitu Andaginensis cœnobii removet mures 921 b
Beremundus nepos Odonis testis donationis ab eo factæ S. Huberto *824 b*
† Berengarius ejus vita conscripta a Flavio Anselmo 589 b
Beren mater S. Beunoi 699 d
Bereu bona confert Blandiniensibus *376 a*
Berewelipo de Sclotis bona confert Blandiniensibus *375 f*
Bergis (a) Robertus sint consecrari novas ædes Andaginenses 899 a
Bergomus Sancius signum apponit 240 d
Bernardellis (de) Antonius 273 f
Bernardin parochus Marsatensis, interest an. 1839 Mausiaci capsarum aperturæ 43 f; subscribit processum verbalem 44 e; item recognitioni reliquiarum 45 f; ac processum verbalem subscribi

scribit 46 d
† Bernardus accipit de reliquiis S. Cæsarii 96 c; ad ejus sepulcrum mira experitur 97 f; ejus conventus Toleti 642 a
Bernardus episc. Claromontanus an. 950 dedicat ecclesiam Iciodori 51 c *81 c*
Bernardus Guidonis O. P. prior Castrensis an. 1301 583 a
Bernardus Narbonensis prior Novigenti annuntiatur die 2 nov. 415 f
Bernardus æditnus consilium volvit de transferendo Iciodorum caput S. Austremonii *81 a;* cogitat de reædificanda ecclesia Iciodorensi *81 b c;* abbatizat Iciodori *81 a*
Bernardus dux Aquitaniæ pater S. Huberti 893 a; *vide* Bertrannus.
Bernardus acceptas S. Vigoris reliquias sedulo custodit 290 e f
Bernardus adest testificationibus de miraculis B. Rainerii 394 f
Bernardus filius Guillelmi Sancii et Uracæ *239 c;* signum apponit 240 d
Bernardus architectus 427 d
Bernerus 371 f; proclamat pro S. Florberto apud S. Bavonem quiescente 371 c
† Berno instaurator abbatiæ Balmensis eam ditat 283 c; ecclesiam Silezianam restaurat 283 d; ejus testamentum 286 d
† Berno abbas Gigniacensis annuntiatur die 2 nov. 415 f; tractatur die 13 jan. 416 a
Bero comes palatii an. 710 778 d
Berta Meliore testis de sanatione meritis B. Rainerii *396 a*
Bertefridus episc. Ambianensis dat diploma 354 f
B. Bertholdus abbas Montis Angelorum 385
Berthon Joannes rector ecclesiæ S. Martini Mausiacensis propugnat diploma Pippini 41 e
† Bertilia tractanda die 4 aut 5 nov. 354 d; deducitur abbatissa ad monasterium Kalense 354 c
† Bertilia Mareolensis elevata dicitur a S. Huberto 930 f
† Bertini elevatio annuntiatur die 2 nov. 416 a; monasterium 415 e
Bertinus Elnonensis subscribit testamento S. Amandi 362 b
Bertoaldus episc. Lingonensis interest concilio Remensi 348 c
Bertoaldus Palatii comes an. 709 778 d
Bertradane uxor Pippini accedit ad Betoricas 279 e
Bertrandus dictus pater S. Huberti. Variæ de eo sententiæ 772 e, 773 f, 774 b, 775 a b, 776 f, *836 f,* 837 f, 849 b; Parisios vadit ad Theodericum regem 849 b; varia fortuna cum rege Francorum præliatur *837 a, 849 b;* moritur præsente filio suo S. Huberto *840 c*
Bertrandus. *Vide* Bercharius
Bertrand eleemosynarius ad S. Hubertum agit de induciis protrahendis 888 d
Bertricus Mediani monasterii abbas transfert an. 1104 reliquias S. Spinuli 9 d
† Bertulphi corpus violatum a geuzis 374 e
Bertulfus conatus invadere terram S. Vigoris punitur *302 b,* 306 d
Beryllus Catanensis episc. a S. Petro constitutus 607 f
Beslii Joannis opinio in quæstione de S. Victorino Pœtobionensi 433 e; exposita in libro edito a filio 436 e
Beslius Joannes edidit librum sui patris 436 e
Bethmann edidit Annales Blandinienses 358 c
† Beunous filius Bengo et Perhen *732 a;* sororem habuit Gwenlowen 697 f; vadit ad Patrem S. Wenefredæ nomine Teuith 695 c; ab eo bene excipitur *702 c, 709 d, 732 a;* S. Wenefredam erudit *702 e, 709 d, 732 b;* Caradoco sanctæ virginis occisori imprecatur *713 a sqq.;* virginem revocatam ad vitam *703 b c, 713 d sqq., 733 a;* sacro velamine donat *715 a, 733 b;* variis mandatis ac prænuntiatis, *715 d sqq.;* recedit *703 d, 716 d;* annis singulis ab ea munus accipit *703 e, 717 d sqq.;* vitæ finem in Clynnog transigit 695 b; ejus laus *709 b;* vitæ ejus compendium 699 c sqq.; quædam ejus acta 696 a sqq.; Wallico calendario anni circiter 1153 abest 694 a
Bianchi Angelus cardinalis ascriptus congregationi institutæ pro recognoscenda identitate reliquiarum S. Jacobi 6* e, 15* e
Bianchi Elias archiepiscopus titularis Nicosiæ 11* c
Biancus Amadoris testatur se sanatum meritis B. Rainerii *396 e*
Bibianus cum Basilio consul 278 e
Bickersteth medicus valetudinarii septentrionalis in Liverpool 754 d
Bicksteth medicus in Liverpool 757 b
† Bigill 339
Bignon præses consilii Divionensis vita functus an. 1697 140 d
† Bihius invocatus contra rabiem 854 d
Bilia filia Jontelle testatur se sanatam meritis B. Rainerii *394 a*
Bindus frater Deccæ testis de sanatione meritis B. Rainerii *394 a*
Bitroff Paulus 439 b
Bivarius edidit vitas PP. Emeritensium 310 c
Blanco Barreiro Jacobus canonicus adest examini sepulcrorum SS. Jacobi et sociorum 20 a; subsignat litteris datis papæ pro confirmanda identitate reliquiarum eorumdem 11* b
Blaschinus filius Chini sanatus meritis B. Rainerii *399 d*
† Blasii reliquiæ Tergesti 426 e
Blathachta pater Easaman 345 a
Blauf Julianus Iciodorensis vir eruditus 75 b
Blithildis cujusnam filia 776 b, 777 c; uxor Ansberti, mater Arnoaldi 776 b c; de ejus filiis 776 sqq.
Blondin Adrianus prior S. Walarici an. 1651 recognoscit reliquias S. Sevoldi 420 b c
Blount interrogatus de peregrinatione ad S. Wenefredam 745 e
Blundell de Crosbie visitat an. 1629 S. Wenefredam 737 f
Bobo vadit Lugdunum ad comprehendum S. Genesium 354 e
Bobolinus in sede Viennensi successorem habet S. Georgium 565 a b
Boccasius Franciscus Ranerii adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *393 c*
Brocholtz (de) Ferdinandus agit ut S. Lamberti officium reponatur in breviarium romanum 896 c
Bodegisilus dux qui aliquam in meridionali Gallia præfecturam gerit, obiit sub an. 585, 777 a; de ejus uxore 777 b
Bodegisilus. *Vide* Arnoaldus.
Bodegisilus filius Maimmolini Suessionensis 777 d
Bodeham Rogerius sanatus an. 1606 meritis S. Wenefredæ 741 c
Boetius poeta occiditur ab Arianis 664 e
Boggis. *Vide* Arnoaldus.

Boggis, Boggisius filius Chariberti et Giselæ 773 f, 775 b; filius Hildrici 775 b, 837 f; pater Bertranni 775 a, 837 f; frater Bertranni 773 f, 774 b; an parentela junctus cum S. Arnulpho 775 e; dux Aquitaniæ maritus S. Odæ 772 d, *830 a, 832 d, 840 a;* sed alteris nuptiis 775 a; occisus in pugna cum Sarracenis *836 e, 849 b*
Boggus pater S. Arnulphi 776 e
Boiman Pontius abbas petit an. 1628 scribi de miraculis S. Huberti ad Tres-Fontes 908 b
Bonajuncta maritus Hidæ *395 a*
Bonald (de) cardinalis archiepisc. Lugdunensis obtinet restitutionem reliquiæ S. Genesii 355 d; edidit Breviarium an. 1844 356 a
Bonara Tomasius O. P. mittit documenta de Conradino Brixiensi 402 f, 408 a
Bonaventura maritus Pocobellæ *402 a*
Bonellius Franciscus adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 622 a. *634 e, 635 a e*
Bonfrere Perpetuus, testis de rabido sanato 877 c
† Bonifacii ecclesia dedicata in Fulda die 1 nov. 3 e; sacellum Coloniæ 861 d
† Bonifacius martyr memoratus in Vita S. Romualdi 419 f
Bonifacius VIII amicum habet Theodericum Ranieri cardinalem Stæ Crucis 620 b; promovet cultum SS. Valentini et Hilarii *633 d*
Bonifacius Tudertinus an. 1235 diploma dat in favorem sanctimonialium de S. Laurentio juxta Collazone 390 d
Bonifacius presbyter Byzantium missus pro causa S. Joannis Chrysostomi 268 e; in ordinem Præd. suscipit V. Conrardinum *410 d;* Matthæus dei Bonimperti fit episc. Mantuanus an. 1428 408 c
Bonincontrus episcopus Agrigentinus 659 a; Romam defert epistolas pseudo Petri 607 e
Bonnell an recte sentiat de clausula Vitæ S. Arnulphi 760 e
† Bonnitii ecclesia Claromonte 71 d, 350 a; ejus reliquiæ 46 c; Mausiaci 44 d
Bonofilius pater Goscelini et Achelini *239 e*
† Bonosius episc. quiescit Salerni in ecclesia cathedrali 658 a d
† Bonto episcopus cultus die 15 jan. 10 b
Bonus maritus Benvenutæ *396 e*
Bonutius Bonus testatur de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Boonen Jacobus archiepisc. Mechliniensis sub an. 1645 authenticas declarat quasdam S. Huberti reliquias 860 e, 861 a
Borgesio Josephus Maria 273 e
Borleottono Matthias 271 f
Bornada Virgilius pater Conradini Brixiensis filium optime erudit *403 c; 410 c*
Borthon secretarius Huguin abbatis Callidimontensis 904 d
† Bosa Eboracensis episc. annuntiatur die 2 nov. 416 c
Boschi cardinalis 441 f
Bösdorf vicarius Sigeburgensis an. 1883 147 d
Bosius 271 f
Boso archidiaconus interest an. 1075 cuidam consilio presbyterorum 913 d
Boso partes Hispanicas invadens profligatur 314 f
Bougaud presb. scripsit de S. Benigno 136 sqq.
Bouillon (Cardinalis de) fugitivus Antverpiam venit an. 1711 39 f, 40 a
Boulay (du) an. 1567 violat reliquias S. Maturini 249 b
Bourgez Ord. Præd. approbat an. 1762 libellum de S. Papulo 588 c
Boutaudon Petrus typographus Claromonte an. 1737 39 b, 75 a
Bouveret (de) civis in Dusseldorf, vir humanissimus 153 a
Bovereye (Nicolaus del) incuria tabulam valde pretiosam frangit 788 d
Bowen Gulielmus 743 d
Boyteux vicarius Lyricanti an. 1640 247 f, 250 d
Bracanus rex Britanniæ filius Brachæ Meoc 345 c, 346 c; de ejus origine 346 e; de ejus filiis 346 f; de hoc nomine 345 c sqq.
Bracanus filius Kailbhadh 346 c
Braccan pater Braccanoc 346 a
Braccanoc maritus Marcellæ pater Brychan 346 a
Bracha Meoc pater Bracani 345 c, 346 c
Brachan filius Marchel (Marcellæ) 346 e
Bradshaw de Haye visitat an. 1629 S. Wenefredam 737 f
Bragadino Joannes patriarcha Venetiarum confirmari petit cultum B. Comitissæ 4 b
Brancaccius cardinalis episc. Viterbiensis rogat recognosci Romæ lectiones de SS. Valentino et Hilario 631 c
† Braulio ædificat ecclesiam martyribus innumerabilibus 642 a d; an auctor Passionis eorum 637 c sqq., 648 b
Brault episcopus Baiocensis facit recognoscere reliquias S. Vigoris 295 c
Bray Richardus testis de sanatione meritis B. Wenefredæ 741 e
Brayer medicus academiæ parisiensis improbat observationes Hubertinas 878 d
Brecheniauc a Brachano nomen accepit 346 d
Brenainn de Glais-da-Colptha annuntiatur die 3 nov. 582 c
† Brenan 339
† Brendanus Birrensis erat ex posteris Corbum 558 a
Bresal Belach pater Labradh 563 d
Bressalius filius Ængussii 563 a
Brias (Jacobus de) archiepisc. Cameracensis datis litteris an. 1693 favet cuidam dicenti se sanare a rabie 893 c
Bricconibus (de) Leonardus requirit corpora SS. Valentini et Hilarii *631 f, 633 b*
† Briccius requiescit Claromonte 350 e
† Brictius filius S. Craphaildis martyrizatus cum S. Livino *377 f*
Bricy (de) episc. S. Deodati promovet cultum S. Huberti 906 f
Bridgeman Joannes judex regius conatur impedire concursum ad S. Wenefredam *737 d sqq.*
Bridges Jacobus refert de miraculo meritis B. Wenefridæ 742 e
† Brigida in itinere cum S. Erco multa patrat miracula 560 e sqq.
Brochwael pater Mauni et Conani 699 e
Brodealus Ebroini frater oblatum Austriæ principatum respuit *837 e*
Broinsech Breac mater Senach 417 d
Brolach genuit Iomcadh 681 b
Bromley Isabella et Maria ægrotam comitantur ad S. Wenefredam 746 a, 749 a
Bromley Isabella accessit ad fontem S. Wenefredæ 748 b; testimonium dat de ægrota sanata ad S. Wenefredam 748 c d
Bromley Maria accedit ad fontem S. Wenefredæ 748 a; ac testimonium dat de ægrota sanata ad S. Wenefredam 748 b c
Broully de mandato archiepiscopi facit diploma de

de recognitis S. Maturini reliquiis 250 a; subscribit litteris ejusdem 892 f
Browlan Margareta sanata meritis S. Wenefredæ 754 b
Brown Jacobus testis in inquisitione de miraculo patrato meritis S. Wenefredæ 752 a
Brown medicus in Hull 754 d
† Brugacius episcopus 343
Brughach annuntiatur die 3 nov. 582 c
Brun vic. gener. aperit capsam reliquiarum S. Austremonii an. 1852 47 b e
† Bruno archiepisc. Coloniensis an. 955 interest donationi in gratiam Andaginensium *827 a*
Bruno episc. Lingonensis fecit S. Wilhelmum abbatem S. Benigni 144 d
855 a
Brychan maritus Dwymvas pater S. Carprei 346 b
Brychani filii ac filiæ 4 a
Brychanus pater Eleri 701 b
Bucherius tractat de limitibus ecclesiarum in Belgio 783 b sqq
Buffoli S. J. dat litteras an. 1875 413 f
† Bugi pater S. Beunoi 699 d
Bulgarini Septimius filius Septimii 275 d
Burchardus abbas S. Joannis in valle Thuræ deficiens a fide impugnatur 386 d f
Burchardus successor Haymonis ejusdem viduam uxorem ducit 673 b c; quando duxit Elizabeth 673 e; bona confert monasterio Fossatensi 673 d; amplificat ecclesiam S. Guenalii 679 e f
Burchardus filius natu major Burchardi et Elizabethæ 673 d
Buriis (Ideletta de) uxor Calvini ex primo marito plures liberos parit 876 d
Bursellis (de) Hieronymus auctor chronicon magistrorum generalium O. P. 402 e
Bute (Joannes Patricius marchio de) edendum curat codicem Salmanticensem 681 d
Buzanval (dominus de) legatus Henrici IV regis Galliæ in Belgio 898 c
Buzegnies (Maria de) abbatissa S. Mariæ Despinlieu an. 1617 testatur de ægrota sanata meritis S. Huberti 901 e

C

Cabello canonicus interest examini sepulcrorum SS. Jacobi et sociorum 20 a
Cacciaconte adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *392 f*
Cacioppus maritus Luciæ *394 a*
Cadell pater Tegid 699 d
† Cadocus patruus S. Beunoi 699 d; prætermissus die 1 nov. 3 e
Cadoldus episc. Viennæ sub an. 640 555 b
Cadrawdi Calchfynyd pater Ypswysi 701 e
Cadvanus conversus a S. Beunoo 699 f; certat cum Anglo-Saxonibus 704 f; in Venedocia quando regnavit 695 c d; circa an. 630 obiit 696 b
† Cadwaladrus nepos Cadvani 695 c; fugit ad Alanum II 704 f
Cadwallanus rex 704 f; filius Cadvani 695 c; benignus in S. Beunoum 699 f
Caemell mater SS. Coemgheni, Naithcaem et Caemani 681 b
Cagnare Carolus subscribit an. 1735 actus recognitionis reliquiarum S. Huberti in Limé 863 b
Cailech relictus a S. Patritio in ecclesia Killfhacla 680 e
† Caimanus est ex posteris Corbi 558 a
Cairbre Liffecar rex Hiberniæ, pater Eochad Doimhlen 344 e
Cairicin annuntiatur die 3 nov. 582 c
Caithirius filius Sednei, pater S. Dariæ 417 f
Caio Publicio Bibulo ædificium dicatum Romæ 2* c
† Caius a Daciano in Hispania martyrizatus *649 c*
Cajetanus Benedictus venit ut legatus Nicolai IV Viterbium 620 d
Cajetanus cardinalis accipit an. 1589 de reliquiis S. Benigni 146 e
Cajetanus Constantinus abbas S. Baronti ad fratrem suum Octavium documenta mittit 608 f
Calassus testis de sanatione meritis B. Rainerii *394 f*
Caledonius commentitia dat in lucem 17 a
Calendarius Nicolaus describit an. 1675 miracula B. Rainerii 391 c
Calepodius Neapolitanus legatus ecclesiæ 245 a
Calixtus II pontifex tractat de S. Theodoro discipulo S. Jacobi 17 b; ejus epistola de S. Jacobo 12 e, 22 e; confert privilegia ecclesiæ Compostellanæ 15* d
Calixti III bulla de corpore S. Jacobi 17 e
Callé parochus S. Richarii tuto recondit S. Richarii ac S. Vigoris reliquias 293 a; forsan nimia cum præcipitantia 293 b; extrahit e veteri theca S. Vigoris reliquias 293 c
Callgu Redegoc filius Carcludwysi 701 e
Callwen filia Brychani prætermissa die 1 nov. 4 a
† Calminii reliquiæ servatæ 43 e, 44 c, 45 f, 46 e; sunt authenticæ 44 f; ac an. 1839 recognitæ 43 b
Calminius senator Romanus Mausiacum construit *79 b*
Calocerus dictus S. Jacobi discipulus 12 c, 13 a
Calvini filius seu privignus sanatus ad S. Hubertum 876 b
Cambius Tamburelli testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 e*
Cameron medicus 757 e
Cameroni Franciscus auctor Historiæ chronographicæ Tergestinæ 428 b
Camillianus Tricassinensis episc. dicitur affuisse consecrationi S. Euvertii 260 f
Camosius maritus Honorabilis *396 a*
† Canan 339
Canaus occisor fratris sui Weroci 678 e
Candidus monachus auctor vitæ S. Ægilis carmen edit de dedicata ecclesia S. Bonifacii 3 e
Canetulo (de) Baptista movet an. 1428 seditionem Bononiæ 408 e
Canetulo (de) Matthæus 408 e
Canna. *Vide* Thegvan.
Canopei Angeli episc. Tergestini an. 1370-1383 sigillum 428 a
Canori Stanislaus recitat Romæ decretum de identitate reliquiarum S. Jacobi 11 * d
Canosa Josephus decanus capituli sententiam fert de inventis Compostellæ ad sepulcrum S. Jacobi 9* c; subsignat 13 junii 1884 litteras ad papam datas pro confirmanda identitate reliquiarum S. Jacobi 11* a
Cansiana uxor Mignani testatur filium suum Vannem

Vannem sanatum meritis B. Rainerii *394 e*

† Cantianilla Tergesto Gradum transfertur 424 d

† Cantianus martyr Tergesto Gradum transfertur 424 d

† Cantius martyr Tergesta Gradum transfertur 424 d

Caoimhe Albaniensis annuntiatur die 2 nov. 417 d

Caolbadh rex Hiberniæ, pater Bracani 347 a b

† Caomgho 339

Capoccius Petrus episc. Viterbiensis; ad ei obediendum rebelles coguntur 620 d

Caprara Augustinus Fidei promotor missus in Hispaniam pro reliquiis S. Jacobi, Pistoriensem reliquiam examinat 6* f sqq., 12* a, 15* f; multam operam navat 9* f, 10* b c; ascriptus congregationi institutæ pro recognoscenda identitate reliquiarum S. Jacobi 6* e, 15* e; interest promulgationi decreti de identitate reliquiarum S. Jacobi 11* a

† Caprasii ecclesia Mausiaci *59 b, 79 b;* abbatia *53 a*

Caradocus pater Cawrdav 699 d

Caradocus filius Alani S. Wenefredam sollicitatam ad stuprum occidit 701 c, *702 f sqq., 712 a sqq., 732 d f*; punitur 696 a, *703 c, 713 a, 732 f,* 735 f

Caradoci nomen in Cambria 704 e f

Carafa cardinalis nuntius Coloniensis 876 c; rogatur ut agat pro reponendo S. Lamberto in breviarium Romanum 896 c

Carbre Liffecar nepotem habet Colla da Crioh 344 b; filius Cormaci 345 d

† Carbreus. Quot hujus nominis sancti 345 c

Carboni S. J. 271 q

Carcludwysi filius Cyngani 701 e

Cardalda fert testimonium in causa de reliquiis S. Jacobi 8* b

† Carilephus monasticam vitam amplectitur 665 f; eremitarum magister 666 a

Carlomannus filius Caroli Martelli ex Griffana *846 c;* distinguendus a fratre Caroli Magni 771 e; regnat post patrem 771 a; subsignat diploma an. 722, 794 a; an. 746, 778 d; interest elevationi S. Huberti 788 d, *805 d, 816 e, 927 d*

† Carolus Borromæus transfert sanctos episcopos Brixienses die 1 nov. an. 1581, 4 e; Brixiæ evertit altare dicatum V. Conradino 402 b; ejus altare Tergesti 425 d

Carolus Atrebatensis episc. reliquias S. Vulganii recognoscit 568 e

Carolus Martellus filius Pippini ex Alpaide 793 e; natus ante an. 690 794 a; maritus Griffanæ *846 c;* pater Carlomanni et Griffonis *846 c;* a rege Theodorico in S. Huberti locum substitutus *840 c;* S. Hubertum contumeliis afficit *843 c;* se humiliat *843 d;* atque cum irato patre per S. Hubertum reconciliatur *843 d;* mortuo patre in vincula conjicitur *843 f;* sed evadens regnum vi repetit *843 f;* devincit Sarracenos *846 a;* per se an per alium 789 e f; de parta victoria gratias agit 790 a; an elevat S. Servatii corpus 790 a; cælitus monitus curat S. Lambertum transferendum *844 c;* interest synodo pro transferenda sede Tungrensi Leodium *845 d;* bona confert ecclesiæ Leodiensi *844 c;* comitatum Hasbaniæ *845 e;* an. 692 tria castella *845 f;* accipit clavem Petri 870 d; in gratiam S. Huberti favet filiis Eudonis *846 c d;* sub eo Carpentoracum eversum 167 b; cum Ragenfrido inimicitias agit 358 b; mortuus an. 741 41 d, 771 a

Carolus Magnus. De ejus origine *849 b;* de quibusdam capitularibus ab eo confirmatis 784 d; aliquas reliquias Burdigalam transfert 235 f; amplificat S. Papuli ecclesiam 591 b; accipit clavem S. Petri 870 d; vita functus an. 813 *817 b;* an hoc recte dictum 818 f; mortuus an. 814 853 d

Carolus filius Ludovici Pii patri succedit an. 841; *824 b;* rogatur confirmationem bonorum monasterii Alaonis 773 a

Carolus III rex Franciæ an. 899 dimicat cum Zwentiboldo 826 f; favet canonicis S. Marcelli 262 b

Carolus V imperator erigit arcem Gandæ 356 c; absolvit basilicam S. Engratiæ 642 f; diversimode favore suo prosequitur Andaginenses 897 f sqq; eorum quæstas permittit 919 b

Carolus VI imperator 424 d

Caroli Ludovici archiducis effigies Tergesti 427 d

Carolus quidam rabie mortuus 876 a

Carpaccio Benedictus Justinopolitanus pictor 427 e

† Carpreus episc. 345

Carpreus filius Degilli sacratus episc. a Brugacio 343 b

Carron Carolus subscribit an. 1735 actum recognitionis reliquiarum S. Huberti in Limé 863 b

Cartachus fertur filius esse Aengussii 563 b

† Carterius mart. Sebastæ 443

Carturis (de) Nicolai (1409-1417) episc. Tergestini sigillum 427 f

Cas pater Fedhlimidh 346 a

Casares juvat ad instruendum processum de inventis S. Jacobi reliquiis 5* e

Casimirus rex petit in Poloniam transferri S. Floriani reliquias 442 d

† Cassianus episc. Beneventanus 244 c

† Cassianus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*

Cassibilianus Britanniæ rex a Cæsare devictus 376 d

Cassiodorus laudat S. Victorinum Pœtobionensem 432 e

† Cassius vir nobilis sanatur et convertitur a S. Austremonio 27 d, 34 a, *57 a, 66 c;* subit martyrium 28 e, 34 a; de ejus Actis 26 e, 34 a; Claromonte quiescit 350 f; ecclesia 71 c d

Castanei Rupipozæi Henrici Ludovici sententia in quæstione de Victorino Pœtobionensi 433 e

Castris (de) Guido abbas S. Dionysii auctor vitæ S. Guenaili 669 f

† Catanus filius Madani 346 c

Cathair Mor pater Fiach Baicheda 563 d

Catharina infelix uxor Henrici VIII 736 e

Cattani nuntius apostolicus in Belgio peregrinatur an. 1873 ad S. Hubertum 914 c

Catulle officialis Tornacensis litteris commendat an. 1623 peregrinantem ad S. Hubertum 877 c

Cautinus archidiaconus Iciodorensis *76 c;* qualis ille 40 c d; quomodo agit cum Judæis 52 d e; habet visionem 48 a; ac revelationem de reliquiis S. Austremonii 24 b, 25 f, 27 e, 29 b, 32 d, 38 b, 40 b, *58 f, 77 f, 78 a;* quando moritur 40 e f

Caverot episc. S. Deodati redimit Atreiensem abbatiam 906 e

Cawrdav filius Caradoci 699 d

Caylus (de) edit martyrologium Autissiodorense 667 c

† Cæcilianus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*

Cæcilius

Cæcilius discipulus S. Jacobi 12 b, 13 a; episc. Eliberitanæ sacratus a S. Petro 14 f; sepultus Eliberi 22 f
† Cælestinus successorem habet S. Sixtum 93 b
Cælestinus pontifex erat an. 1197 *82 a*; confirmat abbati Montis Angelorum parochiam Stannes 389 e; rogatur a B. Bertholdo ut dirimat litem 389 a; meminit ecclesiæ S. Archidani prope Constantinopolim 458 a
Cælestinus genere Scotus abbas Blandiniensis 358 b
Cælestinus monachus S. Huberti vita functus an. 1816 curiose requirit S. Huberti corpus 866 a
Cælestius abbas Grenencensis monasterii non audet primum suscipere S. Hymnemodum ad se venientem *552 d*
Cæmhlach de Raithin annuntiatur die 2 nov. 582 c
Cæsares Antonius examinat sepulcrum S. Jacobi 18 e; signat recognitionis processum verbalem 20 a
† Cæsarius diaconus martyr 82 a c e f; Luxurio pœnas minatur 83 a; exprobat sævitiam 83 e; Terracinæ degit 83 e; sepelit Terracinæ sacras virgines 83 d; annuntiatur die 3 nov. 580 f
† Cæsarius successorem habet in sede Arvernorum S. Gallum II 349 b
Cæsarius Rodericus episc. Orensis juvat ad instruendum processum de inventis S. Jacobi reliquiis 5* f
Cæsarius Spirensis missus a S. Francisco in Germaniam 390 b
Ceadda consecratur antistes circa an. 660 705 f
Ceccarellus Bucarelli testis de sanatione meritis B. Rainerii *400 c*
Ceccosavus Petrus Paulus 271 f, 272 b
† Cedda. De ejus festo 736 b
Cedig filius Maxeni Wledig 701 a
Cenandan pater Caemelli 681 b
Centella Dominicus 274 a
Centulus, Gasto 240 d
Ceraunus episc. Parisinus 139 d
Cerdo episc. Alexandriæ tempore Trajani 130 c
Ceredig filius Cunedda Wledig 701 b
Cerreti Jacobus 274 e
Cesi genitor Cenandani 681 b
Chairaardus sub an. 635 missus contra Vascones 774 d
Chaix de Lavarene parochus indicat de reliquiis S. Austremonii 47 f
Chaldeloaldus comes palatii an. 658 778 c
Chamard. O. S. B. disserit de Victorino Pœtobionensi 435 e
Chamorra subsignat litteras missas papæ pro confirmanda identitate reliquiarum S. Jacobi 11* b
Champion medicus refert de aliquot vulneratis a lupo rabido 886 e
Charibertus, Clotarii II filius, stirpis ducum Aquitaniæ origo 775 c; frater Dagoberti I 773 a, 775 b; filios ex Gisela gignit tres 774 b, 775 b; palatii gubernatorem habet Ermenharium 774 c
Charmis (de) Claudius recondidit decentiori loco reliquias S. Benigni 146 a
Charneux theologus Lovaniensis an. 1690 approbat praxim Hubertinam 872 d
Charrier auctor cujusdam ms. Iciodorensis 75 b
Charton sanatus ope S. Maturini 250 d
Chasteigner de la Roche Pazay Henricus Ludovicus episc. Pictaviensis edi postulat librum Joannis Beslii 436 e
† Chebius confessor *723 e;* condidit monasterium in insula Mona 694 d; de ejus vita ac festivitate 730 e
Chelidonia 246 a
Chena, Chenaf. *Vide* Thegvan
† Chenelmus annuntiatur die 3 nov. 581 a
Chiapelli Albertus medicus examinat reliquias S. Jacobi 7* b
Chiapelli Franciscus medicus Pistorii examinat reliquias S. Jacobi servatas 7* a
Chichley Henricus archiepisc. Cantuariensis statuit an. 1415 de festo S. Wenefredæ 736 a
Chifflet documenta mittit ad Bollandianos 34 a, 142 c, 281 a, 543 e; censuram facit in poema de S. Benigno 179 c
Childebertus I pro filiis Chlodomiri necatis administrat regnum Aurelianense 551 d; sanatus precibus S. Baomadi 666 e, *668 a;* quem legatum excepit 666 d, *668 a;* sub eo episcopus S. Vigor 288 c, *298 a;* rogatur ut S. Vigor fiat episcopus *301 b*
Childebertus III diploma an. 697, an. 702, 778 d; an. 700 778 e
Childericus II diploma dat Trajecti an. 667, 769 a; moritur occisus an. 673 354 e, 769 b
† Chilianus Albiniaci quiescit 574 d
Chilpericus dicitur filius Chariberti et Giselæ 774 b.
Chilpericus II perperam fertur vita functus an. 699 *846 b;* diploma an. 716 778 d
Chinus Lapi pater Blaschini 399 d
Chisius cardinalis subsignat bullam de reliquiis S. Jacobi 16* f
Chramlinus Ebredunensis episc. depositus se recipit ad S. Dionysium 355 a
Chramnelenus sub an. 635 missus contra Vascones 774 d
Chressen Maria soror tertii Ord. S. Francisci pollet facultate sanandi a rabie 891 d; in eis sanandis miros ritus adhibet 908 d
Christie Albanus S. J. accipit de reliquiis S. Wenefredæ 698 d e
Christianus dicitur vixisse in monasterio Stabulensi 780 d
Christina reclusa Trevirensis 581 a
Christina regina Sueciorum 247 a
† Christinæ sacellum in vico Radoveri 296 c; ecclesia in Niedecker 919 q
Christophano de Alzano O. P. inscribitur epistola de virtutibus Conradini *409 b*
Christophanus Vivoli testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 a*
Christophorus a Sancta Clara Ord. Seraphici, in Anglia pro fide multa passus, prætermissus die 1 nov. 3 f, 4 a
Chrodieldis abbatissa S. Crucis Pictaviensis anathemate damnata ob rebellionem 351 f
Chromatius Aquileensis scribit in favorem S. Joannis Chrysostomi 268 e
Chrysogonus dictus S. Jacobi discipulus 13 a
Ciantella Dominicus 273 e
Cieranus abbas Rath-Maighe Aenaigh an. 779 obit 343 f
Cincius 272 b
Cincius Franciscus 272 d
Cincius Nemesius 271 f, 272 b
Cindaovintus rex Gothus Romam mittit Tagionem episc. 15 c
Cintius filius Prudæ et Plendebeni testatur se sanatum meritis B. Rainerii *397 c d*
Cionnus pater Donessæ *399 e;* testis de sanatione filiæ meritis B. Rainerii *400 b*

Circus Salvatii, maritus Felicitatis, pater Fiede *401 e*
Cisca uxor Bonechore, mater Guidutiæ, testis de sanatione meritis B. Rainerii *401 b*
Ciscus testatur se sanatum meritis B. Rainerii *396 f*
Ciscus Guidi testis de sanatione meritis B. Rainerii *394 f*
Ciscus Salinbene testis de sanatione meritis B. Rainerii *394 a*
Ciseus Guidonis testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Ciseus Johannoli testatur se meritis B. Rainerii sanatum *392 e*
Ciseus Rainerii Guaschi testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Cisseus Donne Belle Flore testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 d*
Cittadinus Aloysius 271 e
† Claræ corpus inventum 14* a; parthenon Alenconii 419 b; Argentomagi 418 f, 419 a
Clara vocata Cisca, filia Massariæ, testatur se sanatam meritis B. Rainerii *393 d*
Clara, mater Drudæ, testis de sanatione filiæ suæ meritis B. Rainerii *397 b*
Claria filia Puliesi testatur se sanatam meritis B. Rainerii *392 c*
Clark Christophorus sanatus ad S. Wenefredam 750 c sqq.
† Clarus annuntiatur die 3 nov. 581 b
† Clarus socius S. Severi 212 b, *221 b*, *228 c*; colitur die 1 junii 235 f: ubi 217 d
† Claudii monasterium Legionense 308 d
Claudius imp. Roma pellit Judæos 52 d
Claudius II imp. occiditur *166 b*, 167 b
Claudius Albinus Lugdunum occupat *181 a*
Claudius Herodes 196 d
Claudius dux Emeritensis 327 f; sagaciter agens insidiantes S. Masonæ opprimit *335 e, f*; interrogat regem de pœna ferenda in Vagrilam *336 b*; litteræ Gregorii M. et Isidori ad eum scriptæ 337 b; devincit Francos 315 a
Clec Joannis uxor sanata meritis B. Wenefredæ an. 1647 742 c d
Cleiton sacerdos visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
† Clemens nepos S. Clementis Metensis *596 b*; in papam assumptus 599 a; mittit viros apostolicos in Galliam 23 f, 25 c, 27 b, 29 e, 37 a, *49 b*, *55 b*, *602 d*, *603 a*; huc mittit S. Austremonium 30 a, 33 e, 36 a; altare ejus nomine Claromonte 350 f; ecclesia Romæ 661 b
† Clemens patruus S. Clementis missus in Galliam ad evangelium prædicandum *596 b*
Clemens II an. 1047 dat diploma pro abbatia Andaginensi 897 e
Clemens III patrocinatur abbatiæ Montis Angelorum 388 e; atque invasores bonorum excommunicat 389 d
Clemens V sinit transferri S. Severum 212 c; an. 1307 bullam dat pro celebratione ejus festi 240 c
Clemens VIII pontifex an. 1604 662 f; confirmat indulgentias datas pro ara SS. Valentini et Hilarii Viterbii 621 b, *632 c*; reponit S. Cæsarium in Palatio inter titulos cardinalicios 93 f; instaurat cultum S. Sylviæ 658 b
Clemens X rogatur beatificationem B. Nonii 8 a; an. 1676 confert indulgentias abbatiæ Atreiensi 903 b
Clemens XIII jubet inquiri documenta de B. Comitissa 4 b
Clemens putatur auctor officii SS. Acindyni et sociorum 457 e
Clerc canonicus sollicitus de reliquiis S. Maturini 249 c
† Cletus successor S. Lini 599 b
Clifton Cuthbertus visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Clithaneus martyr annuntiatur die 3 nov. 581 b
Clodio numeratur inter proparentes S. Huberti *849 a*
Clodomer, filius Clodovei, vincit Godomarum apud Virontiam 77 d; interficit S. Sigismundum, ejus uxorem ac filios 550 f
Clodoveus rex *849 b*; regnat in Francia an. 485 142 e
Clodoveus II filius Dagoberti, pater Ludovici, Hildrici, Theoderici *837 f*; maritus S. Bathildis 352 e; promovet psalmodiam perpetuam in cœnobio Agaunensi 549 d e; an. 653 diploma concedit 778 c; an. 658 confirmat bona data Blandiniensibus *376 a*; notæ chronologicæ 354 a
Clodoveus III dat diploma an. 692, an. 696, 778 d
Clodulphus episc. Metensis, filius S. Arnulphi, petit hujus sancti conscribi vitam 760 e; de anno ejus emortuali 760 f
Closinda filia Clotharii I *849 b*
Clotarius I pro filiis Clodomiri occisis administrat regnum Aurelianense 551 d; pater Hilderici 775 b, *837 f*; Blithildis 777 c; et Closindæ *849 b*
Clotarius II pater Dagoberti I 348 b, 361 a; quem successorem habet *837 f*; designat episcopum Cenomanensem 5 b; obiit an. 628 348 e
Clotarius III dat diplomata an. 658, 659, 663, 778 c; an. 662 pro fundatione monasterii Corbeiensis 354 f
Clubb Robertus testis de ægrota sanata ad Holywell 749 b
Clydai filia Brychani prætermissa 1 nov. 4 a
Clydwyn filius Brychani prætermissus die 1 nov. 4 a
Coalbadh rex Hiberniæ, pater Braccani 346 a
Cobhtach Cael Breagh rex Hiberniæ, pater Melghe Molbhtach 344 f
Cocanari Joannes Baptista 271 f
Cocanari Hieronymus, filius Ignatii 271 f, 275 c
Coccanari Fredericus, filius Petri 275 d
Cocanari Franciscus 273 e
Cochet examinator synodalis Leodiensis approbat 1690 observationes Hubertinas 872 d
† Coemanus episc. 341 b
† Coemanus 680
Coemellæ matris S. Coemani genealogia 680 f, 681 d
Coemfada pater Coemlogæ 681 b
† Coemghenus an vere sit frater S. Coemani 680 f; 681 e; obiit an. 617 681 b c
Coemlog pater S. Coemani 680 f
Coemloga pater SS. Coemgheni, Naithcaemi, Caemani 681 b
† Coemoca filia Coemellæ 681 d
Cointii sententia de die emortuali S. Lamberti 768 a
Colart Alexius thesaurarius Andaginensis 878 c
Colla da Crioch nepos Carbrei Liffecar 344 b; filius Eochad Doimhlen 344 e; pater Rochad 344 a; Imchadii 564 b; ejus genealogia 344 c d
Collas Joannes parochus Coet-Mieu levat reliquias S. Mioci 577 d
Colman Gualtherus. *Vide* Christophorus a Sancta Clara.
† Colmanus de ejus parentibus 563 a
Colmanus filius Comgelli, rex belli laude clarus 417 e

Coloma testis de veritate quarumdam reliquiarum S. Huberti 920 b
† Columba martyr apud Senones *184 b*
† Columba magistrum suum comitatur in Tirenniam 343 b; invisit S. Brugacium 343 f; dicitur fecisse carmen in honorem S. Mochtei 342 d
† Columba de Tyrdaglass magister S. Coemani an. 548 obiit; de aliquot ejus discipulis 681 c
† Columbani laus *571 e;* quando in Galliam venerit 566 d e; an visitatus sit a S. Lauteno 282 e; fertur fuisse S. Vulganii discipulus 567 d; quem honore prosequitur *570 c;* discipulum habet S. Potentinum 10 b
Combes, vicarius generalis episcopi Claromontani, recognoscit reliquias S. Austremonii an. 1839 et relationem facit 44 e; processum verbalem subscribit 43 b; visitat reliquias Mausiaci 45 e, 46, 47 a; de reliquiis accipit 47 d
Comgellus pater Colmani 417 e
Comi Syrus annalista Papiensis 132 c
B. Comitissa prætermissa die 1 nov. 4 b
Commodus imp. 183 b
Comorus comes de Poher miraculose invenit sepulcrum S. Hernini 576 d
Comorrus comes Cornubiæ cum rege Britanniæ bellum gessit 576 d
Comottæ Augustino O. P. dedicatur Vita Conradini *410 c*
Compte Franciscus scriptor historiæ Catalauniæ 773 b
Conall Corc pater Natfraich 562 b; ejus genealogia 563 b
Conallus Cearnach pater Iriali 680 c
Conanus rex Povisiæ nepotes habet filios Selyff 704 f
Conanus pater Gruffydd 728 e
Conanus. *Vide* Cynanus; dat sceptrum aureum S. Beunoo 699 f
Conchobar Abraidhruadh rex Hiberniæ, pater Mogh Corb 681 a
Condæus auxilia mittit principi Auriaco 863 f
Condæus tactus a quodam Hubert pro præservatione a rabie 892 f
† Condedus bona confert cœnobio Fontanellensi 355 a
Conlaidus episc. Kildariensis 561 d
Conn rex Hiberniæ, pater Art 344 e
Connla Cruaidhcealgach rex Hiberniæ pater Olioll Caisfhiaclach 344 f
Conodhar abbas Tobharensis annuntiatur die 3 nov. 582 c
Conradus Marpurgensis, confessarius S. Elisabeth, annuntiatur die 3 nov. 581 b
Conradus martyr O. M. annuntiatur die 2 nov. 416 d
Conradus Moguntinus archiepisc. jubet litem quamdam definiri 388 c d
Conradus Tullensis episc. an. 1285 subscribit diploma pro Atreiensi abbatia 906 e
Constantinus papa 768 d
Constantinus imp. tertiam classem addidit senatui 196 e; ædificat basilicam via Ostiensi 90 d
Constantinus filius Leonis, imperator an. 764 41 b, *80 d*
Constantinus adversarius Stephani III R. P. 94 c
Constantinus intrusus Leodiensis post S. Hubertum, quamdiu sederit 852 b c
Constantius de Fabriano testis de sanctitate Conradini *411 a f, 412 f;* dat litteras de virtutibus Conradini *409 b,* 402 e
Constantius pater Constantini Magni incitatur ad persequendos christianos 423 a b; an baptizatus fuerit 246 c
Constantius patritius maritus Gallæ Placidiæ, pater Valentiniani III 90 d
Contatoris opinio de Luxurio refellitur 89 a
Conti, postea Innocentius XIII, episc. Viterbiensis celebrat festa SS. Valentini et Hilarii 632 e
Conti (de) tactus a quodam Hubert pro præservatione a rabie 892 f
Cooke Antonius testis de miraculo per merita S. Wenefredæ 742 e
Copres solitarius 656 b c
Cordarius Hieronymus filius Angeli 272 a
Cormac Caech genuit Labhraidh 681 b
Cormac pater Enda 344 b
Cormac Ulfada rex Hiberniæ, pater Cairbre Liffi-car 344 e, 347 d
Cormac construxit ecclesiam in Tuaim Grene 341 b
Cornac (de) episc. Meldensis jubet Maturini reliquias recognoscere 248 f
Cornelius memoratur apud Æthiopes die 2 nov. 415 b
Cornelius notarius Curiæ Senonensis an. 1605, 248 a
Cornelius filius Joannis Nicholai sanatus meritis B. Wenefredæ 743 d
Corner Flaminius senator Venetus petit confirmari cultum B. Comitissæ 4 b
Coronac pater Aulac 346 d
Corribilo devictus 276 c
Corsa Ligur mulier 182 a
Corswarem (Waltherus de) Ponthozii ædificat sacellum S. Huberto 900 d
Cortès Johannes Lucas an. 1674 mittit ad bollandistas Passionem Innumerabilium martyrum 638 d
Cortomitius Bentivegne describit testificationes de miraculis B. Rainerii *391 e, 392 a, 393 c*
Cortosonnus Juliani testatur se sanatum meritis B. Rainerii *401 b*
†† Cosmas et Damianus prætermissi die 1 nov. 4 c; oratorium eorum nomine dedicatum Leodii 795 f, 796 c d e; *830 d, 845 c;* ecclesia Constantinopoli 458 c d, 460 e
Cosmas patriarcha Alexandrinus consecratus a S. Mena 583 c
Coteritz Antonius Assessor petit an. 1768 confirmationem cultus S. Victorini 441 f
Cotron auctor chronici Centulensis adhuc inediti 293 a
Courchon canonicus Parisiensis an. 1536 transfert reliquias S. Maturini 249 b
Coudrick Catharina sanata meritis S. Wenefredæ 758 f
Covarruvia Antonius consiliarius regius 310 b
Crahea Lucas thesaurarius in monasterio S. Huberti an. 1687 878 e f
† Craphaildis mater Brictii martyrizata cum S. Livino *377 f*
† Crementius a Daciano in Hispania martyrizatus *649 c*
Criada filia Ernani, cognata S. Brendani 558 a
Crimthan pater Eithne *563 d*
Crimthann pater Fergus Kean-Foda 344 b
Crimthann Nianar rex Hiberniæ, pater Feradhach Finnfeachtnach 344 d
Croc (du) Johanna gaudet potestate sanandi a rabie 891 e
Croc (du) Nicolaa rogatur vendere facultatem sanandi a rabie 891 e
Crocchiante Joannes Carolus 273 e
Crocus; sub eo incursiones Barbarorum *167 b*

† Cronam

Cronanus filius Ængussii 563 a
Crucius Franciscus 271 f
Crucius Joannes Baptista 272 d
Crucius Petrus, pater Francisci 271 f
Crucius Tiberius 272 b
Crucius Vincentius 271 f, 272 b
Cruesen Nicolaus prior Augustinianorum Trajecti testis de reliquiis S. Huberti ibi asservatis 860 b; et de ejusdem sancti cultu 901 f
Cruinnbadhradhe pater Coalbadh 346 a
Cruthnechanus cum discipulo suo S. Columba it in Tirenniam 343 b f
Cuananus pater Muirdeabhari 680 c
Cuanus rex Hiberniæ 341 b
Cucorb rex Lageniæ, pater Messin Corb et Cormac Caech 681 a
† Cucuphas Compostellæ quiescit 9* e
Cugnonius subsignat bullam de reliquiis S. Jacobi 16* f
Cuirp pater Coemfada 681 b
Cummingham maritus Catharinæ Nicholl 757 f
Cumrodobaldus comes Palatii an. 726 778 d
Cunedda Wledig pater Ceredig 701 b
Cuono abbas transfert reliquias S. Disibodi 5 c d
Curtius Boni Hominis adest testificationibus de miraculis B. Rainerii 393 c
† Cuthberthus annuntiatur 2 nov. 416 e; 3 nov. 581 c
† Cuthburga uxor Aldfridi monasterium construxit in Winburna 683 f
Cuvelier examinator synodalis Leodiensis approbat an. 1699 praxim Hubertinam 872 d
Ctesiphon discipulus S. Jacobi 13 a; Vergi mortuus 22 f; dicitur episcopus Vergitanus 12 b; Almerianus 14 f
Cybus filius Selifi 699 d
Cynanus dono dat terras S. Beunoo 699 e; de ejus nepotibus 704 e
Cynganus filius Ypswysi 701 e
† Cyprianus apparet S. Fideli episc. Emeritensi 326 e; ecclesia ejus nomine Pictavis 295 e
Cyriacus episcopus Synnadorum cum legatis pontificiis vadit Constantinopolim 268 e
Cyrillus monachus auctor vitæ S. Euthymii 91 e
Cyrnus filius Herculis 182 a
† Cyri et Julittæ ecclesia Claromonte 71 e
Cythegius Byzantium missus pro causa S. Joannis Chrysostomi 268 e; sedis ignotæ episc. 270 d
Czernai Franciscus canonicus Udinensis transmisit documenta de B. Ungarelli 577 f

D

Dacianus missus in Hispaniam, crudelis persecutor *644 c, 649 b, 650 e*
Dagobertus I filius Clotarii II regnat in parte Orientali Austriæ an. 622, 361 a; potitur regno Neustriæ an. 628, 361 c; in toto regno francorum regnat ab an. 628 ad an. 638 361 a, 348 b; sollicitatur a S. Amando fidei dilatandæ causa 361 b; villam ei confert *376 f;* jubet restaurari ecclesiam Gandæ 361 f, *376 e;* rogat privilegium pro S. Amando 361 f, *377 b;* arcessit S. Amandum ad filium suum baptizandum 361 d; fratrem habet Charibertum 773 a 775 b; educandus creditur Pippino principi et Arnulpho 776 a; sub an. 635 instruit exercitum contra Vascones 774 d; eorum duces excipit Clipiaci an. 636; pater Clodovei II 549 d, *837 f,* 774 e
Dagobertus I comes Lovaniensis pater Andreæ *849 d*
Dagobertus II comes Lovaniensis pater Floribenæ 779 b; quam dat S. Huberto uxorem *840 b, 849 d*
Daire Bochana vidua annuntiatur die 2 nov. 417 d
Dalannus episc. relictus a S. Senano in monasterio Inismorensi 342 f, 561 d
Dalasia uxor Gratiæ testatur se sanatam meritis B. Rainerii *396 c*
Dalbine parochus Ricomagi adest an. 1839 Mansiaci recognitioni reliquiarum S. Austremonii 43 f, 44 e, 45 f, 46 d, 47 a
† Damasus I quando et quot annos pontifex 90 c d, *126 c, 127 e;* sævos imperatores amicos sibi habet 90 a, 91 f; vult ædificare memoriam S. Laurentio *127 d;* id exsequitur 96 a, 92 b f, 93 a; Romæ excipit honoratque reliquias S. Cæsarii 90 b, 93 c, *129 b;* sollicitus pro bono ecclesiæ 92 e; multos ordinat episcopos 217 c; damnat millenarios 433 b; arguit Gallam 90 a; statuit de psalmis recitandis 550 b; an Romæ exceperit S. Severum 216 a; cultus in Hispania 309 f
S. Damianus colitur Papiæ 132 b
Darcy. *Vide* Garnet.
Davenport Thomas caupo in Holywell an. 1669 739 a
† David episc. Menevensis filius Sanddei 701 b; de ejus festo 736 b
David episc. Benchorensis sacratus an. 1120 728 d
David filius Oenei dominatur in Tekengel 695 b
David filius Lelewini an. 1240 multa confert monachis de Basingwerk 735 f
Debene uxor Manfrede testatur de sanatione meritis B. Rainerii *392 f*
Debus præbendatus ecclesiæ S. Saturnini testis de elevatione reliquiarum S. Papuli an. 1621 592 e
Decca filia Ubertini testatur se sanatam meritis B. Rainerii *393 f*
Dechamps card. archiepisc. Mechliniensis inquiri jubet corpus S. Huberti 867 a; refert de rabido sanato meritis S. Huberti 877 d
Decherneux doctor Lovaniensis comprobat praxim hubertinam 879 a. Cfr. Charneux.
Decillus pater S. Carbrei episc. Culrathensis 345 c
Decius cum Grato consul an. 250 24 c f, 30 d; quædam martyres sub eo passæ 89 c
Degadus an vere pater S. Brugacii 343 c, 345 b
† Deiferi brevis notitia 700 d e; S. Wenefreda missa ad eum venit *718 f;* et eam remittit ad Saturnum *719 c sqq.*
Deinoel filius Dunawdi Vawr 699 d
Déjardin director seminarii montis Ferradensis adest an. 1839 Mausiaci recognitioni reliquiarum S. Austremonii 43 f, 44 e, 45 f, 46 d, 47 a
Del Toso testis 273 a
Delaporte episc. Carcassonæ expiat an. 1818 sacra benedictione sacellum S. Papuli 594 c
Delary canonicus testis de elevatione S. Papuli an. 1621 592 e
Dellestable director seminarii Montis Ferrandensis interest an. 1839 recognitioni reliquiarum S. Austremoni

S. Austremoni 43 f, 44 e, 45 f, 46 d, 47 a
Delvaux Franciscus prior S. Petri Leodiensis testatur in ecclesia servari de reliquiis S. Huberti 859 c
Demarteau Josephus disserit de vitæ S. Huberti fontibus 760 e sqq.; ejus conjectura de scriptore vitæ primæ S. Huberti 762 e; de S. Huberto erudite scribit 767 e; ejus opinio de ecclesia Leodiensi S. Petri primitus cathedrali 895 d
Demetrias filia Anicii Alybrii 660 e
† Demetrius annuntiatur die 3 nov. 581 c
Demetrius cum legatis pontificiis Constantinopolim vadit 268 e
Demetrius proconsul Viterbii persequitur christianos 625 d, 626 b, *630 c, 632 e, 635 f;* torquet SS. Valentinum et Hilarium 613 a b, 614 e; convertitur ac martyrium facit 615 a, 629 a b, 631 d, *636 a f;* sed dubia conversio 618 f; quis ille 616 e sqq.
Denbigh adest inquisitioni de quodam miraculo 750 f, 751 b
Deneius. *Vide* Tyneius
Denys Henricus examinator synodalis Leodiensis approbat an. 1690 praxim Hubertinam 872 d
† Deodati ecclesia prope Blesas 666 e
Deodatus successor S. Georgii in sede Viennensi 565 b
Deodatus Dominicus 273 d f, 274 a f
Deolsevole maritus Riccæ *392 f*
Deotaleve Risticuttii sanatum se dicit meritis B. Rainerii *395 a*
Derenia mater S. Colmani 363 a
Derusia filia Ernani cognata S. Brendani 558 a
† Desideratus quiescit Claromonte 350 f
Desideratus cognomine Deddo Lugdunum vadit ad comprehendendum S. Genesium 354 e
† Desiderius Caturcensis dicitur accepisse epistolam a S. Gallo II Arvernensi episc. 350 c; litteras dat ad S. Cæsarium 348 f; honorat S. Cæsarium 348 a; notæ chronologicæ 350 d; successor Rustici 348 b
Desiderius rex Longobardorum Viterbio hoc nomen imponit 614 d
Despretz Claudius nonnulla particularia tradidit circa S. Hubertum et ejus cultum 788 f, 789 c, 793 a, 893 f
Dewi filius Sanddei 699 d
Dialta testis de sanatione meritis B. Rainerii *402 a*
Dialta uxor Rarii testatur filium suum Fredericum sanatum meritis B. Rainerii *401 f*
Diana quo ritu honorata 921 e; templum Ephesi 200 c; Dianæ Rocceæ templum in Creta 894 c
Diaz Ferdinandus magister militiæ S. Jacobi ad S. Auditum secessit an. 1186 277 a e
Dibanarius *399 d*
Didacus Millanus Ord. Minor. fertur multis miraculis claruisse 581 c
Didiot episc. Baiocensis visitat an. 1857 reliquias parochiæ S. Vigoris 295 c
Dido Pictaviensis episc. erudit S. Leodegarium 348 c
Didymus sæc. V Hispaniam tuetur a Barbaris 218 b
Digby Everardus peregrinatur ad fontem S. Wenefredæ 737 b
Dina mater decem filiorum Bracani 345 c, 346 c
Dina. *Vide* Dwynwas.
Dina testatur filium suum Nerolum sanatum meritis B. Raynerii *400 e*
Dingad filius Brychani prætermissus die 1 nov. 4 a
Dingadus filius Nuddi Haell 701 a
Dinus filius Hidæ et Bonajunctæ sanatus meritis B. Rainerii *394 a*
Diocletianus persecutor *431 a, 432 a;* quando 423 b, 424 a; exacerbatus a Galerio sævit in christianos 423 a; ob turbatum sacrificium 432 c; edictum fert anno imperii nono *428 c;* sub eo passi sunt martyres Cæsaraugustæ 638 f; S. Justus 426 a b; S. Victorinus 432 c d; de modo interficiendi christianos sub eo usitato 423 d; abdicat imperium an. 305, 423 f, 638 c; de ejus filia 617 b; de ejus chronologia 422 e; de aliquot ejus fatis 424 a b; Dacianum in Hispaniam mittit 650 e
Dioma mater quorumdam sanctorum Hibernorum 341 f, 342 a b
Diomma annuntiatur 3 nov. 582 c
† Dionysius missus in Galliam 596 b; dicitur inter socios habuisse S. Papulum 588 e; Parisiis martyrium facit 23 f, 24 d, 25 d, 27 c f, 28 a, 31 f, 37 a b, *49 b c, 55 c;* mortuus suum caput defert *600 b f;* invocatur contra rabiem 894 d; abbatia ejus nomine 355 a, 549 c, 669 f; ecclesia Clippiaci 774 e f
Di Pietro J. B. parochus in Hollywell 753 f
Dionysius papa antecessor S. Felicis 417 b
Dionysius monachus prætermissus die 1 nov. 7 a
Dionysius a Maximiano missus capite plectit Demetrium 615 a, 616 f, *629 b e*
Dixen Christophorus an. 1616 die 2 nov. obiit pro fide in Anglia 416 c
† Docmael inter episcopos Lexovienses annumeratus prætermissus die 1 nov. 4 c d
† Docmael Armoricanus an idem cum S. Dogmaele 4 d
Dodart medicus academiæ Parisiensis improbat observationes Hubertinas 878 d
Dodo seu Dado frater Alpaidis occidit S. Lambertum 768 c e 794 b, *926 e f;* comes Arvariæ *834 f;* struit insidias S. Huberto *835 d;* punitur *835 e*
Dodo insecutor bonorum S. Benigni punitus *178 e*
Dodwell Henricus vitam aliquam S. Wenefredæ describit 692 e
† Dominatoris episc. Brixiensis translatio die 1 nov. 4 d; colitur die 5 nov. 4 e
† Dominici episcopi Brixiensis translatio die 1 nov. 4 d; colitur die 20 dec. 4 e
† Dominici de Silos abbatia 642 b
† Dominici conventus et ecclesia Brixiæ 402 c, 413 e; conventus O. P. Bononiæ 408 d
Dominicus Ambianensis episc. dicitur interfuisse translationi S. Lamberti 789 c
Domitianus christianis infestus 194 e; in exilium mittit Domitillam *121 b;* consul XI an. 85, 89 c; consul cum Mumicio Rufo 89 e
† Domitilla desideratur sponsa ab Aureliano 83 b; traditur consulari Campaniæ 89 e; ab exilio Terracinam revocata convertit collactaneas 83 e; scilicet Theodoram et Euphrosynam *121 e;* Terracinam deducta *121 d;* non movetur verbis suasoriis *121 e;* martyrium subit 87 a b; sepelitur a S. Cæsario 87 b; in S. Cæsarii Actis de ea fit mentio 87 f; dicitur a S. Petro baptizata *121 b;* ejus eunuchi *121 b;* de ea actum est tom III Maii 83 b
Domlinus Turholtensis ecclesiæ presbyter adest morti et sepulturæ S. Bavonis *377 e*
Domnina ædificat ecclesiam in honorem S. Peregrini 611 b
† Domninus invocatus contra rabiem 894 d
† Domninus Gratianopolitanus an. 381 interest concilio

concilio Aquileiensi 663 f
† Domnolus episc. Cenomanensis prætermissus die 1 nov. 4 f, designatus episcopus a Clotario II, venit Cenomanos jam consecratus 5 b
Domnoneus rex Britanniæ cum Comorro comite Cornubiæ bellum gerit 576 d
Donatus episc. Vesuntionensis regulam scribit 308 f
Donatus grammaticus Romanus 440 b
Donatus Gartia de Donagelo 240 d
Donatus Petri maritus Honorabilis *400 c*
Donatus Thronus prætor conjicitur in vincula an. 1380 425 f
Doncieux facit S. Lautenum monachum Balmensem 282 e
Donessa filia Cionni testatur se sanatam meritis B. Rainerii *399 e*
Doran Georgius sanatus meritis B. Wenefredæ 757 b
Doran Helena narrat de filii sui sanatione meritis B. Wenefredæ 757 e
Doranus episc. scotus annuntiatur die 2 nov. 416 f
Dormer Didacus affirmat se chartam Alaonis invenisse 773 b
† Dorothea Tergesto Gradum transfertur 424 e
Dorotheus an fide dignus 585 c
Dosigo Joannes Venetus sculptor 427 d
Drabistio *553 e* 556 a
Dracus consularis Campaniæ persecutor christianorum 89 c ; nomen ejus in inscriptionibus 89 d
Drake sec. XVI partes Hispanicas vastaturus invadit 5* a
Drogo filius Pappini et Plectrudis ante an. 675 natus 794 a ; subsignat diploma an. 706 768 a
Drou Simon subscribit an. 1735 actum recognitionis reliquiarum S. Huberti in Limé 863 b
Ductoaldus palatii comes an. 679 778 d
Druda de Cervia testatur se sanatam meritis B. Rainerii *394 c*
Druda Jacobi testatur se sanatam meritis B. Rainerii *394 b*
Druda Jacomutii testatur se sanatam meritis B. Rainerii *397 b*
Dubois sculptor Divionensis sec XVII 140 e
Du Buisson scriptor Historiæ monasterii S. Severi 211 b
† Duffus Scotorum rex prætermissus die 1 nov. 5 b
Duilgich genitor Lugair 681 b
Dumay senator Divioni degens sec. XVII 140 d
Dunawdi Vawr pater Deinoel 699 d
Duppley Thomas testis in inquisitione de miraculo 752 a
Dupuy Joannes abbas S. Uberii recognoscit reliquias S. Papuli 592 d
Durantes Dominicus adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii *634 f*
Durantius abbas S. Andreæ adest recognitioni reliquiarum S. Austremonii 81 f
Durozier canonicus Baiocensis recognoscit an. 1808 reliquias S. Vigoris 295 c
Duruy impugnatur ob suam de Juliano apostata sententiam 529 d
Dustric filia Trusti mater Lonani 341 a
Dutius adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *393 c*
Dutius Nigri testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 c*
Dutius Sancutii testatur se sanatum meaitis B. Rainerii *396 e*
Dwynwas mater S. Carprei 346 b
† Dysibodi reliquiarum translatio die 1 nov. 5 c

E

Eadwaldus presbyter præsens nativitati et baptismati S. Rumwoldi *686 e f, 87 b c d f;* sepelitur a Widerino *690 d b*
† Eanswida aves resuscitat 306 d
Easaman pater Roighne Ruadh 345 a
Ebroinus decanus S. Frambaldi an. 1177 293 e
Ebroinus de Berenges furto commisso experitur vindictam S. Huberti *828 a*
Ebroinus major domus Theodorici III 777 e f, *834 a;* comes palatii 778 d e; falso dictus major domus Pippini 768 f; sævitiâ infamis 772 d, *830 a, 832 c, 851 f, 926 a;* monasterio quo inclusus erat fugiens iterum crudelitati indulget *837 d;* filium habet Bercharium 779 d; quem dicunt alii nepotem *838 d;* captivat S. Leodegarium 354 e f; et eum a captivitate reducens iterum apprehendere conatur 354 d e; conatur apprehendere S. Genesium 354 e; fertur occidisse S. Lambertum 769 a; calumniatur S. Hubertum *838 b, 842 c;* devincitur a Pippino 778 f corpore mutilatur *837 f;* occisus in infernum deducitur *838 d;* ejus historiæ compendium *849 c*
† Edithæ elevatio annuntiatur die 3 nov. 581 c
† Edrenus invocatus contra rabiem 894 d
Eduardus I circa 1280 devincit penitus Wallenses 691 c
Edwini regis Northumbrorum gesta quædam 683 a sqq.
† Egbertus monachus Hyensis quando vita functus 772 ab
† Egetius episc. vir parum notus annuntiatur die 3 nov. 581 d
Egitius cum Gratiano III cons. an. 375 92 c
Egnatius Festus 198 e
Egregius rex populari vult castellum Gordonas 278 b
† Egrilius martyr Cæsareæ 603
Eilfridus abbas Bavonianus an. 754-762 369 b d
Einardus abbas Blandiniensis et Bavonianus sæc. XI 369 b d
Eithnea Huathach uxoris Ængussii genealogia 563 d
Eiliuth pater Teuith *702 b, 709 d, 705 a, 732 a*
Eleri filia Brychani uxor Ceredig 701 b
† Eleri notitia biographica 701 a sqq; matruelis S. Beunoi 669 d; ad eum venit S. Wenefreda 696 b, *719 f;* quam benigne excepit *720 a sqq;* sanctimonialibus aggregat *720 c sqq ;* matri suæ S. Theoniæ commendat *720 c ;* adest matri suæ morienti *722 a b;* multum honorat S. Wenefredam *722 b d;* cui adest ægrotanti et morienti *723 a b;* atque ejus sepulturæ *723 d;* ipse sancte moritur *723 f;* ac sæpe visitat *721 b e;* an scripsit vitam S. Wenefredæ 691 f; ecclesia Guitheriaci 697 a 724 a ; abest tamen e calendario Wallensi anni circiter 1153 694 a

† Eleusippus

† Eleusippus nepos S. Leonillæ *187 a;* martyr *193 c;* dicitur a S. Benigno baptizatus *167 a, 190 a;* an recte 139 e; inventus et translatus 143 a
† Eleutherius suum caput defert *600 f*
Eleutherius archidiaconus Emeritensis ob suam ambitionem divinitus punitus *337 b c*
† Elian Keimad genealogia 701 e
Elian Esgob, nomen cambricum S. Hilarii Pictaviensis 701 e
† Elias invocatus in litaniis Ængussii 680 e
† Eligius convertere conatur Flandros 785 a; obiit an. 654, 354 c; confraternitas Parisiis 909 d
Elinandus episc. Laudunensis altare confert abbatiæ Andaginensi 765 b, *828 a*
Elionides pater uxoris Tertulli *203 a*
† Elisabeth confessarium habet Conradum Marpurgensem 581 b
Elisabeth uxor Haymonis nubit Burchardo 673 b c e
Elisiardus episc. Parisiorum 262 d
Elpidius Toletanus visitat S. Paulum in vinculis 14 c d
Elpis uxor Severini Boetii 659 b
Emelfridus bona confert Blandiniensibus 375 f
Emmelius sedis ignotæ episcopus 270 d, legatus Constantinopolim vadit 269 b c
Enda pater S. Brughach 344 b
Endalecius S. Jacobi discipulus Urci sepultus 22 f
† Englatius abbas annuntiatur die 3 nov. 581 a
† Engratia martyrizata a Daciano in Hispania *645 b d;* utrum ante an post innumerabiles passa 638 a; reliquiæ inventæ an 1389 642 e; miraculum 642 f; ecclesia 642 f; 643 a, *650 b*
Enna Aighneagh res Hiberniæ pater Labhradh Lorc 345 a
Enna Cinselach pater Crimthan 563 d
Enostan de Cluain Dumha annuntiatur die 2 nov. 417 d
Eochadh Cobha pater Cruinnbadhradhe 346 a
Eochadh Doimhlen pater Colla da Crioch 344 e
Eochadh Diurn pater Fiecc 344 a
Eochadh Feidhleach rex Hiberniæ pater Finn Eamhna 345 a
Eochad Foitleathan rex Hiberniæ pater Ængus Tuirmeach 345 a
Eochad Lamderg genitor Fothadh 681 b
Eochodius filius Ængussii 563 a
Eochu Cinselach pater Enna Cinselach 563 d
Eoghan Mor pater Fiacha Maellethan 563 b
† Erasma Tergesto Gradum transfertur 424 e
Ercamfredus cancellarius sub an. 925 679 d
Erchembodus episc. Morinensis dicitur interfuisse translationi S. Lamberti 789 c
Ercus episc. relictus in monasterio Inismorensi 342 f; plures hujus nominis episcopi 561 c
Eremboldus an. 1026 beneficia confert Blandiniensibus 372 e
Erluinus comes Gabeliensis ob invasa bona S. Huberti punitus *826 b*
Ermenaldus comes palatii 778 d
Ermengares filia Caroli Martelli uxor Aymerici *846 e*
† Ermengaudus episc. Urgellensis prætermissus die 1 nov. 5 d
Ermenharius gubernator palatii Chariberti occiditur 774 c e
Ermenus sub an. 635 missus contra Vascones 774 d
Ermina uxor Vulfgrimi bona confert Blandiniensibus 376 a b
Ernani filiæ 558 a
† Erneus socius SS. Alvei et Bohamadi 667 a
Ernestus elector dat S. J. sacellum et domus S. Huberti Coloniæ sita 861 c
Ernetboldus altaris custos interest an. 1075 cuidam concilio presbyterorum 913 d
Erpho abbas adest an. 1073 translationi S. Benigni 143 d
Esicius discipulus S. Jacobi Caicescæ sequltus 22 f
Eskens decanus Sigeburgensis recognoscit reliquias ecclesiæ suæ an. 1819 147 e
d'Estaing Ludovicus episc. Claromontanus edit Breviarium an. 1654 36 e, 37 c
d'Estignos violat reliquias S. Severi 219 e
† Ethelfledæ abbatia in Ramsey 692 e
Ethelredus filius Pendæ christianus 683 b
Eucherius Lugdunensis an auctor passionis martyrum Thebæorum 549 a
Euchodus pater Fergussii 417 f
Euchodius Momedonius pater Fiacrii 417 f
Eudo filius Bertrandi, frater S. Huberti 775 b, *836 f;* S. Hubertus ei sua jura transfert *840 d, 850 c;* ab eodem ob initam cum Sarracenis societatem excommunicatur *846 a;* hos devicit 789 f; commendatum sibi habet Floribertum *840 d;* favet Ramfrido adversario Caroli Martelli *843 f;* pugnans occumbit *844 a*
Eudocia uxor Theodosii II mater Eudoxiæ 90 e; persequitur S. Joannem Chrysostomum 92 a
Eudocia filia Valentiniani III 90 e, 92 a; captiva abducta fit conjux Honorici 91 a b c
† Eudoxia mulier christianissima 616 b sqq.; hospicio excipit SS. Valentinum et Hilarium 625 a *d, 626 b d, 630 f, 632 e;* atque eos sepelit 619 a, *625 f, 628 b e, 629 c, 631 b, 632 e, 636 a;* et ideo martyrium fecit 614 e, 615 a, *625 f, 628 b e, 629 c, 636 f;* an hoc martyrium certum 618 f; annuntiatur die 3 nov. 581 c
Eudoxia honesto loco ponit reliquias SS. Cæsarii et Juliani 93 d
Eudoxia uxor Theodosii II imp. 90 b
Eudoxia filia Theodosii II et Eudoxiæ, uxor Valentiniani III 90 b e; captiva abducitur 91 a b c; revertitur Byzantium 91 b c d; ædificat S. Petrum ad vincula 90 a e, 92 a, *127 d;* adest translationi S. Cæsarii *129 d;* ejus filiæ 92 a, *126 c, 127 c*
Eudoxia filia Valentiniani III et Eudoxiæ 90 a, *127 c*
Eufemia mater S. Maturini *251 a,* 247 b; baptizatur *251 f* 258 d
Eufrasia filia comitis Arvernorum uxor Rotgeri *76 e*
Eufrasius discipulus S. Jacobi 12 b, 29 b; Eliturgi quiescit 14 f, 22 f
† Eugendus abbas Jurensis 544 e
Eugenius excipit S. Severum *221 c, 226 f, 228 f, 229 e;* quis ipse fuerit 215 f; dimittit S. Severum *229 e*
† Eugenius Toletanus episc. annuntiatur die 3 nov. 581 f
Eugenius III privilegia confert ecclesiæ Compostellanæ 15* d
Eugenius IV concedit privilegia ecclesiæ Andaginensi 896 d
† Eulalia apparet S. Masonæ *333 a;* cogit Leovigildum ad revocandum S. Masonam *333 a b;* invocata pestem repellit *327 e;* de ejus tunica *331 b c;* basilica Emeritæ illi dedicata 311 a, 312 a, 319 a, *321 c, 322 e, 325 b c f, 326*

326 e f, 329 f, 330 a d, 333 e, 336 b c d, 337 e, 339 d; Burdigalæ 217 d, *235 f;* altare Emeritæ 309 c, *338 d;* cella Emeritæ *317 e, 319 e*
† Eulogius familiarem habet Alvarum 326 a
Eulysius cum legatis pontificiis Constantinopolim tendit 268 e
Eunomius ordinatur præses apud civitatem Aquileiensem 423 c, *428 c*
Euphemia uxor Marini mater Maximiani Herculei 246 d
† Euphemia Tergesto Gradum transfertur 424 d
Euphrosyna martyr 87 a; sponsa Sulpitii 83 b; missa ad Domitillam *121 d*; eam visitat 83 b; et cum ea loquens convertitur 83 b, *122 a b*; tractatur tom. III Maii 83 b
† Euphrosynus episc. in Pamphylia annuntiatur die 3 nov. 581 f
† Euphrosynus episc. Augustodunensis dicitur S. Lauteni magister 282 d
† Euprepii monasterium prope Antiochiam 533 e
† Euronius consanguineus S. Huberti fertur contulisse facultatem sanandi a rabie 891 c; invocatur contra rabiem 908 e f
Eusebia vidua optat videre S. Nunctium *321 d*
† Eusebius Vercellensis in ecclesia Vercellensi clerum regularem instituit *364 c*
† Eusebius monachus martyr Terracinæ 83 c, 89 c, *116 a*; hospitio excipit S. Cæsarium *121 a*; orat ad reliquias sancti martyris 95 c; multos convertit *115* d; captus *125 c;* in vincula conjectus 87 e; in jus vocatus Christum confitetur *125 d*; capite plectitur *101 f e, 120 a, 126 b*; a Quarto sepultus 85 f; Terracinæ quiescit 95 e, 112 b
Eusebius discipulus S. Marciani 542 c; cum alio non confundendus 538 b; vir eximiæ pœnitentiæ *541 e;* jubetur parare refectionem Avito visitanti suum magistrum *539 f;* videt miracula quæ Deus operatur pro S. Marciano *536 f;* jubetur S. Marciani sepulturam curare *534 c, 541 d;* heres tugurii sui magistri *536 d*
Eusebius Chalcidensis episc. visitat S. Marcianum 533 c, *539 d*
† Eustachius martyr annuntiatur die 2 nov. 417 a; prædia quædam possidet in agro romano 659 e; patronus venatorum 921 c; ecclesia Parisiis 893 b. *Vide* Placidus
Eustachius comes Boloniæ maritus Idæ diploma dat an. 1071 pro ecclesia Lensiensi 568 b
† Eusterius Salerni in ecclesia cathedrali quiescit 658 d
† Eustochium virgo mart. prætermissa die 1 nov. 5 d; annuntiatur die 2 nov. 417 a
† Euthymii abbatis vitam conscribit Cyrillus 91 e
Eutropia filia uxoris Maximiani imp. 255 c
Eutropius discipulus S. Donati 306 f, 307 a; nimiæ severitatis 308 b; gesta ac notæ chronologicæ 307 d e
Eutychianus pontifex 246 b
Eutychius, idem cum S. Benedicto Anianensi 282e
Eutycius presbyter baptizat Demetrium proconselum 615 a, *629 a b;* et quosdam SS. Valentini et Hilarii tortores *627 e f, 630 c, 631 a;* an duo ejusdem nominis 618 d sqq.
† Euvertius Aurelianorum episc. a quo consecratus 260 f
Evans Humfredus S. J. moratur ad fontem S. Wenefredæ 737 d
Evantius presbyter pro Gregorio Lingonensi subscribit decretis synodi Aurelianensis III 281 d
† Eventius a Daciano in Hispania martyrizatus *649 c*
Everard sacerdos visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
† Evergisilus tractatus die 20 octob. annuntiatur die 2 nov. 417 a
Everswyn scriptor Historiæ oppidi Buscoducensis 860 c
Everundus bona confert Blandiniensibus *376 a*
Evoringo monacho Andaginensis apparet habet S. Hubertus *826 d, 854 d*
† Evotus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*
†† Ewaldorum reliquiæ Sigeburgi 147 f
† Exuperantius episc. Cingulanus in Piceno locutus est decimo die octavo a nativitatis suæ 684 e
† Exuperius perficit ecclesiam a S. Saturnino inchoatam 591 c; ecclesia ejus nomine dicata Baiocis 295 d

F

Fabius 198 e
Fabratius testis de sanatione meritis B Rainerii *392 a*
Fabre an. 1577 interest receptioni reliquiarum S. Maturini 419 c
Fabrutius testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 c*
† Facundi parœcia 381 f
Facundus magister S. Donati 307 a
Faes Cornelius vicarius generalis Leodiensis signat epistolam episcopi de praxi Hubertina an. 1690 873 a
† Falco Trajectensis fertur contra jus usurpasse bona ecclesiastica 785 b; ideoque a S. Remigio litteras accipit 784 c
Falconer Joannes S. J. vertit anglice Vitam S. Wenefredæ 693 a
Fallon-Hardy erigit monumentum S. Austremonio an. 1867 36 a
Fanctutius Santi testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Fanson (de) Nicolaus electus abbas S. Huberti an. 1611, 767 a; ejus de stola S. Huberti testimonium 868 f; inscribit Ludovicum XIII in confraternitatem S. Huberti 916 a; litteris refert ad Ferdinandum archiepisc. Coloniensem de energumenis sanatis ad S. Huberti 920 f
Faramundus episc. intrusus loco S. Lamberti 786 d
† Farannanus invocatus contra rabiem 894 f
Fatet canonicus Atreiensis scribit de cultu S. Huberti in abbatia 902 f
Faucher interest sigillationi reliquiarum S. Austremonii 47 a
Faure parochus Mauziaci petit recognosci reliquias suæ ecclesiæ an. 1839, 43 b; interest capsæ aperturæ 43 f; subscribit processum verbalem 44 e, 45 e, 46 d
Fausta uxor Constantini Magni 246 e
Faustina uxor Tertulli 659 b
† Faustus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d;* colitur die 13 octob. 326 a; ecclesia Emeritæ

Emeritæ 319 c, *325 e*
Faustus pater S. Symphoriani *181 b, 166 a;* Augustoduni habitat *166 a;* viros apostolicos excipit *181 b, 189 f, 190 a, 193 c*
Fauveus Parisiensis theologus 433 e
Fayol Simon canonicus Brasnensis adest an. 1735 in Limé recognitioni reliquiarum S. Huberti 862 b, 863 b
Feccol Ferchertni magus 558 b
Feidhlimidh pater Imchadh 346 a
Feidhlimidh Reachtmhar rex Hiberniæ pater Conn 344 d
Feidlimidius filius Ængussii 563 a
Felicitas uxor Cicii Salvatii testatur filium suum Fiede sanatum meritis B. Rainerii *401 e*
† Felicissima martyr 624 f
† Felix I papa tractatus die 30 maii annuntiatur die 2 nov. 417 b
† Felix III papa ponitur inter atavos S. Gregorii magni 695 f; apparet Tharsillæ 661 b
† Felix episc. Arvernorum cultus die 5 nov. 349 d
† Felix martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*
† Felix presbyter martyr 83 a, *116 a;* multos convertit *115 d;* ac Terracinæ baptizat *125 d;* in jus vocatus Christum confitetur *125 d;* conjicitur in vincula 87 e: gladio martyrium facit 89 c, *101 f e, 120 a, 126 b;* sepelitur a Quarto 85 f; Terracinæ quiescit 95 e, 112 b
† Felicis sepulcrum Sedeloci 148 e, 149 c
Felix episcopus Tarvisinus Alboino occurrit 545 d
Felix episc. Terracinensis quando sederit 129 f; ducit Gallam ad S. Cæsarii memoriam 90 b, 95 d, *128 a c, 129 e;* creditur servasse de reliquiis S. Cæsarii 95 d
Felix abbas S. Juliani retinet bona ecclesiæ Remensis 350 b
Felix baptizatus a S. Maturino remanet ad ejus sepulcrum 246 e, *255 a*
Feltzius prior Eremitarum S. Augustini in Wulderfinga 911 d
Femenutia testatur se sanatam meritis B. Rainerii *392 c*
Feradhach Finnfeachtnach rex Hiberniæ pater Fiacha Finnoladh 344 d
Feral signat diploma visitationis reliquiarum S. Papuli an. 1846 592 f
Ferdachrioch annuntiatur die 3 nov. 582 c
† Ferdinandus III dat bona ob honorem S. Petri de Barco 383 c, *385 d*
Ferdinandus Hispaniæ Infans cardinalis Toletanus 310 b
Ferdinandus Bavarus archiepisc. Coloniensis an. 1632 energumenam remittit ad S. Huberti 920 e
Ferdinandus IV confirmat bona data in honorem S. Petri de Barco *385 d*
Ferdinandus Maximilianus post imperator Mexicanus erigit ex voto altare Tergesti 427 d
Fergus Fairghe rex Lageniæ pater Rossa Ruadh 681 a
Fergus Gailline pater Ængus Gaibhneann 345 f
Fergus Kean-Foda pater Cormac 344 b
Fergus Lamderg pater Cuirp. 681 b
Fergussii Rogii regi Ultoniæ filii 558 a
Fergussius filius Euchodi pater S. Dariæ 417 f
Feron Ludovicus episc. Claromontanus recognoscit reliquias S. Austremonii 43 a, 44 e, 47 b; edit missale 49 a
Ferrari Ludovicus Venetus sculptor 427 e
Ferrarus Gulielmus presbyter testificatur de fide apographi Vitæ S. Wenefredæ 692 c
Ferreiro canonicus erudite disserit de S. Jacobi sepulcro reliquiisque inventis 9* a d
† Ferreolus: de ejus reliquiis 555 b; ecclesia Claromonte 71 d
Ferreolus filius Ansberti et Blithildis 776 c. sqq.
Ferrier Henricus parochus constitutionalis Mauziacensis conatur servare reliquias S. Austremonii 43 e f, 44, 46 a
Fétis edidit Vitam gallicam S. Huberti 767 e
Fiach Baicheda pater Bresal Belach 563 d
Fiacha Araidhe rex Ultoniæ pater Cas 346 a
Fiacha Finnoladh rex Hiberniæ pater Tuathal Teachtmar 344 d
Fiacha Maellethan pater Oilill Flanbec 563 b
Fiacrius pater Amalgadii filius Euchodii Momedonii 417 f
† Fidelis episc. Emeritensis tractatur die 7 feb. 310 c
† Fidgusius colitur die 16 maii 342 a
† Fidharlus colitur die 1 octobris 342 a
† Fidhmuinus colitur die 16 maii 342 a
Fiecc pater Crimthann 344 b
Fiede filius Felicitatis et Cicii sanatus meritis B. Rainerii *401 e*
Fielding postea comes de Denbigh inquirit in miraculum factum meritis S. Wenefredæ 750 c, 753 c
Fielding Maria adest huic inquisitioni 750 f, 751 a
Fina uxor Santutii testis de sanatione meritis B. Rainerii et se sanatam ejus meritis testatur *401 f, 402 a*
Finn pater Eochadh Feidhleach 345 a
Finn Eamhna pater Lughadh Sriabh-n-Dearg 345 a
Finn File celebris poeta pater Conchobar Abraidhruadh 681 a
Finnlogha pater Finn 345 a
† Fintanus discipulus S. Columbæ de Tir da Glass 681 d
† Fintanus de Cluain Eidnach vivit cum S. Coemano et obiit an. 634 681 c
Fintanus Corach rex belli laude clarus 417 e
† Firminus Ucetiæ sepultus 150 c
Firminus pontifex Apollinis Terracinæ 86 d, 86 f, *106 b, 120 c;* prava suadet Terracinensibus 85 a; carceri mancipat S. Cæsarium 84 f, 85 a, 87 b, *108 b, 119 b e, 123 b, 130 b;* hunc in forum producit *109 e;* ruinis templi obruitur 85 d c, 87 c, 89 a, *99 f, 110 b, 119 e b, 123 e.*
Fisher S. J. peregrinatur ad fontem S. Wenefredæ 737 b
Fita Fidelis S. J. scribit de sepulcro S. Jacob 18 c; edit. epistolam Leonis papæ de S. Jacobo 22 e; operam præstat in inquirendis reliquiis S. Jacobi 1* d; et ad instruendum processum de inventis 5* e; confert cum Fidei promotore de peractis Compostellæ 10* d; a quo fuerat accersitus 7* c; testimonium de ejus peritia 7* d
Fitzgerald Joannes sanatus meritis B. Wenefredæ 754 b
Flaccillæ uxoris Theodosii Magni liberi 90 c d
Flaminius subigit Blitabrum 276 c d
Flandrus comes Dosterne frater S. Lamberti vindictam sumit de Alpaide *844 a, 845 e*
† Flavia Domitilla soror Flavii Clementis relegata in insulam Pontianam *121 b*
Flavia construxit monasterium Jussunente 308 f
Flavia Maximiana Fausta 255 c
Flavia Maximiana Theodora 255 c
Flavianus successor S. Meletii in sede Antiochena 542

542 b; ordinatus an. 381, 533 c; invisit S. Marcianum 532 f; *538 f*; legatus ad Theodosium Magnum 532 f
Flavius Anselmus monachus Beccensis dicitur auctor Vitæ S. Papuli 580 a, sqq.
Flavius Anicius Probinus dicitur pater S. Silviæ 659 f
Flavius Clemens frater Domitillæ 121 b
Flavius Lacanius vir consularis facit basilicam S. Domnino 663 e
Fleetwood Guillelmus episc. S. Asaph edidit Vitam S. Wenefredæ 693 b; an recte arguit ex silentio auctorum contra Vitam S. Wenefredæ 693 f, 697 b sqq.
Fletcher Anna testatur se sanatam meritis B. Wenefredæ 755 a b
† Flocelli ecclesia apud Montem Chrismatum 306 a
Flood Joannes. *Vide* Alford
Flora filia Agnetis et Joannis Prioris sanata meritis B. Rainerii *398 b*
Floradus bona confert Blandiniensibus *376 a*
† Florbertus abbas annuntiatur die 2 nov. 417 b
Florentinis (de) Antonius 273 e
Florentinis (de) Bartholomæus 273 e
† Florentinus mart. 624 f
† Florentius episc. Viennensis ut martyr cultus 8 d
Florentius cum Anthemio consul an. 515 546 f
Florez edidit Vitas PP. Emeritensium 310 d
† Florianus tractatus die 4 maii annuntiatur die 2 nov. 417 b; de ejus translationibus 442 c
Floribana filia Dagoberti Lovaniensis comitis dicitur S. Huberti uxor 779 b, *840 b, 849 c*; pariendo vita functa *840 b, 850 c*; laudatur *849 d*; dicitur Vuram incoluisse 803 d
† Floribertus filius S. Huberti *840 b*; quo sensu 779 a; adstat patri suo morienti 760 c, *802 f, 814 b*; dicitur vixisse in monasterio Stabulensi 780 d; commendatur Eudoni suo patrueli *840 d*; revocatur ad patrem *846 d*; asseritur elevasse S. Huberti corpus 852 b sqq.; et corpus sanctæ Odæ 852 d e; succedit S. Huberto 792 b; ejus laus *849 e*
B. Floridus, ejus reliquiæ in burgo S. Sepulcri *395 b*
Floruccius adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii *635 e*
† Florus Lodevensis episc. prætermissus die 1 nov. 5 d
Floverana soror Amalrici bona confert Blandiniensibus *376 b*
Foakeland matrona visitat an. fontem 1629 S. Wenefredæ 737 f
Foilanus filius Ængussii 563 a
Foimez prior Trium-Fontium an. 1623 scripto refert de miraculis S. Huberti 908 b
Folcardus filius Lamberti subscribit diploma an. 1046, 369 f; pater Lamberti II 369 f
Folcuinus bona confert Blandiniensibus 376 b
Follomonii Hiberni genealogia 563 a
† Folquinus episc. dicitur an. 848 elevasse corpus S. Bertini 416 b
Fonseca Antonius episc. Tiburtinus 272 e, 273 b c, 274 a
Forvia Josephus subscribit diploma 273 e
Fortunatus Vercellensis putatur a nonnullis scriptor vitæ S. Marcelli 260 c
Fosculus Rigi testis de sanatione meritis B. Rainerii *402 d*
Fothadh pater Fergussii Lamderg 681 b
Fouquet colligit S. Maturini reliquias earumque receptioni an. 1577 interest 249 b c
Foussier Claude an. 1705 authenticas litteras scribit de reliquiis S. Austremonii 44 e, 46 e
† Frambaldi ecclesia Silvanectensis 293 d e, 666 d e
Franciottus card. recognoscit lectiones de SS. Valentino ac Hilario 631 c
† Franciscus socios in Germaniam mittit 390 b; Joannem amicum habet 418 a; ejus corpus invenitur 867 e, 11* a, 16* b
† Francisci Xaverii collegium S. J. in Wallia 739 b; in Liverpool 757 b
Franciscus Penensis O. M. vir miraculis clarus 417 c
Francisci I imperatoris effigies Tergesti 427 d
Franciscus I rex Franciæ studium suum in Andaginenses testatur 898 b
Franciscus Joannes dictus Christianus requirit corpora SS. Valentini et Hilarii *633 b*
Franciscus Petrus Thebaldi requirit corpora SS. Valentini et Hilarii 631 f
Franciscus Pisa Toletanus 310 b
Franciscus Theobaldus subscribit diploma 271 f
Franciscus adest depositionibus de miraculis B. Rainerii *391 f, 392 a c f, 393 a, 395 d*
Franciscus medicus peritus *395 a*
Franciscus de Burgo physicus *400 f*
Franco Bellegradensis episc. consecrat ecclesiam Andaginensem 898 e
Freduardus decanus præest an. 1075 consilio presbyterorum 913 c
Francus filius Hectoris maritus filiæ Remi in Europam venit *846 f, 849 a*
Frecart Bartholomæus notarius capituli S. Petri Leodiensis an. 1620 subsignat diploma 859 e f
Fredericus plebanus Stanensis an. 1190 388 f
Fredericus I imp. an. 1169 Viterbensibus dat castellum Palenzalum 613 f
Fredericus I dux Lotharingiæ Superioris, pater Theoderici I 855 b
Fredericus II filius Theoderici I dux Lotharingiæ Superioris 855 b
Fredericus dux venationis primitias defert S. Huberto 921 c
Fredericus frater Theoderici ducis sub 955 punitus ob invasa bona S. Huberti *827 b*, 855 a; quis sit conjicitur 855 b
Fredericus filius Dialtæ et Rarii sanatus meritis B. Rainerii *401 f*
Freire Franciscus jussus examinat sepulcra S. Jacobi et sociorum 18 e, 20 a; signat processum verbalem 21 e; operam præstat in hac causa 5* f, 7* f
Freire Thimotheus Sanchez juvat ad instruendum processum de inventis S. Jacobi reliquiis 5* f
Freire domina habitans in Holywell *757 c*
Frezelière (de la) episc. Rupellensis litteris datis an. 1699 favet cuidam Hubert sananti a rabie 893 d
Fricout Joannes superior Congregationis Cluniacensis permittit dari de reliquiis S. Austremonii 45 c
Frion decanus S. Frambaldi litteras dedit an. 1703 de reliquiis S. Vigoris 293 e
Fron Petrus sacellanus S. Jacobi ducit energumenam ad S. Huberti 920 f
Fronduta Ugolini testatur se sanatam meritis B. Rainerii *392 c*
† Fronto a Daciano in Hispania martyrizatus *645 b d, 649 c*
B. Frowinus jure beati titulo insignitur 385 f; familiaris

liaris B. Bertholdi 387 f
Frugiferus qui dicitur primus Tergestinus episc. ædificat ecclesias 426 b f
Fua Rofuinus testamento bona dat cuidam ecclesiæ 320 f
† Fulco abbas S. Bertini occisus 415 e
Fulcuinus comes S. Huberti in peregratione Romana *841 a*
Fulvius oppida in Hispania expugnat 276 e
Fuzillier Benjam. an. 1735 subscribit actum recognitionis reliquiarum S. Huberti in Limé 863 b
Fuzillier Henricus testis de authentia reliquiarum S. Huberti in Limé 862 c
Fuzillier Nicolaus testis in recognitione reliquiarum S. Huberti in Limé 862 b

G

Gabinius Arunculeius Valerianus 196 d
Gabriele Petrus Antonius Romanus subscribit instrumento an. 1635 271 e
Gage. *Vide* Plowden
Gaius Gallicula dicitur Theophilum misisse ad regendam præfecturam Antiochenam *595 a*
Gairinus comes Parisiacus an. 710 778 e
Galeriæ Valeriæ filiæ Diocletiani fata 617 b
Galerius Maximianus persecutor 209 c, 247 b; sub eo martyres Damasci 208 c; exacerbat Diocletianum 423 a; ejus uxor Galeria Valeria 617 b
Galfridus Munmuthensis cur siluit de S. Wenefreda 694 d
Galhardus abbas S. Severi an. 1307 240 e
Galienus monet consularem Siciliæ de persequendis christianis 609 a, *612 a;* cum Valeriano regnavit 608 e
Galla filia Valentiani I et Justinæ, uxor Theodosii I: ejus sorores 91 f; vexat S. Damasum 93 a; ejus liberi 90 d; de ejus parentibus 90 c d
Gallæ Placidiæ filiæ Theodosii magni et Gallæ, fata 90 d
Gallæ Placidia filia Valentiniani et Eudoxiæ 90 b; ob sacrilegium dæmonio arrepta *127 c e;* peregrinatur ad sanctorum memorias *127 c e;* ducta ad memoriam S. Cæsarii 95 d, *128 b c;* ibique sanata 90 a b, 96 f, *129 f*
Gallicanus presbyter liberatus a dæmone precibus S. Lauteni *285 b*
Gallucci Antonius canonicus Tiburtinus an. 1635 274 a
Gallucci Laurentius beneficiatus cathedralis Tiburtinæ an. 1635 273 e
† Gallus annnntiatur die 2 nov. 417 d
† Gallus I episc. Arvernorum vita functus an. 562, 40 e, 52 c; enutrit Gregorium Turonensem 32 b; quiescit Claromonte 350 e, 351 a d e
Gallus Magnus Trecensis episcopus pater Palatinæ 777 b
Gambara Joannes Franciscus episcopus Viterbiensis an. 1567 transfert corpora SS. Valentini et Hilarii 621 b c; ecclesiam eorum restaurat 632 b
Garachon Josephus rector S. Pauli apud Mauziacum impugnat diploma Pippini 41 e
Garcia Lupus de Sylvestro 240 d
Garcia Mancius de Bergin 240 d
Garnett Henricus S. J. peregrinatur ad fontem S. Wenefredæ 737 a
Garnus filius Ermengares et Aymerici *846 e*
Garulphus Tornacensis dicitur interfuisse translationi S. Lamberti 789 c
Garvey Jacobus famulus Everardi Digby 737 a
Gastonus Centulus de Bearno 240 d
† Gatianus Turones missus 24 c, 27 f, 37 a b, 40 b, *49 b, 55 b, 62 e;* ubi quiescit 24 d, 31 f, *49 c, 55 c.*
Gatteri Joannes pictor 428 d
Gaubertus abbas VI Iciodorensis *81 d;* repulsus ab ecclesia Mauziacensi *81 d*
Gaudentius episcopus ignotæ sedis 270 d; Byzantium missus pro causa S. Joannis Chrysostomi 268 e
Gaudentius episc. Salernitanus 658 a; interest synodo Romanæ contra Laurentium 657 c
Gaudiana uxor Ansuvini testatur se sanatam meritis B. Rainerii *392 e*
† Gaudiosus Salernitanus episc. 658 a; Salerni quiescit 658 d
Gavona murator Tuderti an. 1635 272 a
Godefridus abbas Salopiensis apparet priori *728 f*
Godefrido monacho Clarævallensi postea episc. Sorensi apparet B. V. Maria 584 d
Godefridus filius Alberti III comitis Namurcensis et Idæ 765 a
Godefridus Barbatus dux primitias venationis defert S. Huberto 921 c d
Godegisilius patruus Sigismundi Genevam regni sedem habet 555 f; quando obiit 555 f
Godemarus Burgundiæ rex 77 d, 281 e
Goderannus nepos Adonis testis donationis factæ S. Huberto *824 b;* postea ea bona invadens dire punitur *824 b*
Godescalcus abbas Hasteriensis et Valcidorensis an. 1075 a consilio impediendi peregrinationes S. Huberti inhibetur 765 a, 913 c d
Godradus abbas S. Benigni 144 c
Goldwell Thomas episc. Asaphiensis mortuus an. 1581, devotus erga S. Wenefredam 736 e f
Gomez Adauza Franciscus operam præstat processui de inventis S. Jacobi reliquiis 5* f
Gomecius Alvarus 310 b
Gomot enumerat reliquias S. Austremonii 47 c
† Gondulphi corpus inventum 867 e
† Gonsaldus eremita prætermissus die 1 nov. 5 e
Gondi (de) Franciscus archiepisc. Parisiensis favet cuidam Hubert sananti a rabie 893 d, 898 a
Gondrin (de) Henricus archiepisc. Senonensis litteris an. 1654 datis favet cuidam Hubert sananti a rabie 893 b
Gontramnus rex transmittit an. 588 exercitum in partes Hispanicas 314 f; dat de reliquiis S. Benigni monasterio S. Mauritii Agaunensi 146 b; fundat monasterium Cabillonense S. Marcelli 549 e
Gordiana soror S. Gordiani 661 b
Gordianus maritus S. Sylviæ pater S. Gregorii 658 c e; tres habuit sorores 661 b; de anno mortis 660 f; ejus imago 661 e f
Gorizutti Jacobus Ferdinandus episc. Tergestinus an. 1682 consecrat ecclesiam 428 a
Gorvo (de) Ludovicus cardinalis S. Cæsarii an. 1529 94 b
Goscelinus filius Bonofilii *239 e*
† Gotebaldus prætermissus die 1 nov. 5 f

Geilo

Geilo Lingonensis invigilat reliquiis S. Benigni 144 a
Gelasius: ejus decreta 149 e; proscribit opera S. Victorini 433 a
Gelmirez Jacobus murum ædificat ad S. Jacobi sepulcrum 2* c, 8 e; exornat basilicam Compostellanam 14* f; dat de reliquiis S. Jacobi 7* a, 14* f
Geminianus presbyter jubetur transferre Tergesto Gradum multas reliquias 424 d
† Gemini reliquiæ Viterbii 621 b e f, *635 a d*
† Generosus martyr Tiburtinus 271 d, 275 c: de ejus reliquiis Tibure 272 e b
† Genesii ecclesia Claromonte 47 f, 71 d
† Gengulphi ecclesia Leodii 900 d
Genialis dux Vasconiæ sec. VII 212 e
† Genii ecclesia *239 f*
Gensericus filio suo Hunerico Eudociam, filiam Valentiniani III dat uxorem 91 a b c; Roma potitus a S. Leone placatur 90 f
Gentile Dominicus caput militiæ Tibure an. 1635 273 e
† Genulphi ecclesia in Helchin 876 f
† Georgius megalomartyr annuntiatur die 3 nov. 581 f; ecclesia Romæ 97 a; Coloniæ 97 a; Amaniæ 776 f, *830 f*; fundata a S. Oda *847 c*; monasterium O. S. B. 424 d
Georgius Agathensis episc. interest concilio Toletano an. 653 565 d
Georgius Alexandrinus annuntiatur die 3 nov. 582 a
Gerardus dux Juliacensis instituit an. 1444 ord. equestrem S. Huberti 919 b
Gerardus medicus testis de sanatione meritis B. Rainerii *400 e*
Gerardus Rubeus interest depositionibus de miraculis B. Rainerii *321 e, 392 a*
† Gereonis ecclesia Coloniæ 861 b
† Gerivaldus quiescit Claromonte 350 e
Gerlais Theodorus S. J. rector collegii Hesdinensis litteris refert de S. Huberto 908 f
† Germanus rogat scribi Vitam S. Marcelli 259 c; ei vita S. Marcelli dicata *263 a*; ecclesiola 239 a; ecclesia Argentomagi 419 a; Hoyi 900 d; monasterium Parisiacense 434 a, 549 f; via Parisiis 261 d
† Gerontius socius S. Severi 221 b *c*, *228 c*, 243 d e; moritur in via *221 e*; fertur a Vandalis occisus 224 a; quando colitur 243 f; abbatia ejus nomine 243 e; ecclesia 217 d
† Gerontius confessor cultus die 6 maii 217 d
Gerricus bona confert Blandiniensibus *375 f*
† Gertrudis filia Pippini 776 a; illi apparet S. Bavo 377 e; cœnobium Lovanii 912 e; cœnobium prope locum dictum La Converserie 833 e
Gersonius Joannes impugnat observationes Hubertinas 878 b
†† Gervasii et Protasii corpora inventa 14* a, 16* b
† Gervasius videt animam Ebroini ad inferos deferri *838 d*
Gervinus I abbas Centulensis an. 1045-1071 292 c; studiose colit S. Vigorem ejusque reliquias 292 e d; dat de reliquiis S. Vigoris 294 e
Gerwinus bona confert Blandiniensibus *376 c*
Geselaicus Gothorum rex an. 506 an jure dicitur conditor cujusdam monasterii 308 b
Getti Dominicus pœnitentiarus Tibure an. 1635 273 e
Ghelfutius maritus Margaritæ *394 b*
Ghesquieri opinio de monachatu S. Vigoris refellitur 289 b
Ghislemarus comes palatii an. 702 778 d
Gilbertus episc. Asaphensis consecratus an 1143 728 d
† Gildas invocatus contra rabiem 894 d; cœnobium Rhuis 674 b
Giliottus pater Mingardæ *393 d*
Gillet deturpat vitam S. Maturini 245 c
Gillot Germanus prolixa epistola impugnat observationes Hubertinas 878 f sqq.
Gimon miles ecclesiæ Bituricensis sec. XI 279 d e
Giovagnolus Viachini testatur se sanatum meritis B. Rainerii *398 d*
Giraldus Cambrensis cur silet de S. Wenefreda 694 d e
Girardus abbas Iciodorensis III interficitur *81 c*
Gisela filia Amandi uxor Chariberti heres bonorum paternorum 773 f; tres habet filios 774 b
Gislebertus abbas Karrofuli *81 a*
Gislebertus abbas Iciodori *81 c*
Gislebertus comes an. 955 testis de investitura cujusdam terræ S. Huberto *827 b*, 855 a
† Gisleni cœnobium 295 b
Giunta Placidus beneficiatus ecclesiæ Tiburtinæ an. 1635 273 e
Glaria Hieronymus Palutius vir nobilis Tibure an. 1635 275 c
Glimbach Henricus decanus S. Severini an. 1632 920 e
Glywys pater Gwynllyw 699 d
† Gobanus forsan S. Fursei socius annuntiatur die 3 nov. 581 c
Gobert Floribertus monachus Andaginensis an. 1730 920 d
Godefridus Burdegalensis episc. subscribit instrumento 240 d
Gouyon minister protestantium in Bario Ducis inquirit in vulneratos a rabido lupo 886 e
Gozelinus Lingonum episc. an. 922-931 144 b
Gradlonus magnus Britanniæ rex juvat structuram monasterii Landevenecensis 670 d; quando obiit 670 d e
Gralia (de) Franciscus Tibure an. 1635 271 f
† Gramatius Salerni sepultus 658 d
Grand eleemosynarius collegii Ricomagensis adest an. 1839 Mausiaci recognitioni reliquiarum S. Austremonii 43 f, 44 e, 45 f, 46 d, 47 a
Granista comes Narbonensis rebellat in Recaredum *336 e f*
† Gratæ martyris corpus inventum 867 c; ubi ejus reliquiæ repositæ 864 a
Grata filia Valentiniani I et Justinæ 90 c, 91 f
Gratia maritus Dalasiæ *396 c*
Gratia Benamati testis de sanatione meritis B. Rainerii *396 d*
† Gratianus a S. Petro in Galliam missus 65 d
Gratianus filius Valentiniani senioris ac Severæ laudatur a S. Ambrosio 90 c; ad eum scribit an. 381 synodus Aquileiensis 443 a; dat edictum pro fide catholica 92 e; consul V cum Theodosio an. 380 92 f; facit Theodosium Augustum 92 d
Gratianus adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *393 a*
Gratianus Beccarii adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *393 a*
Gratianus de Gratianis adest attestationibus de miraculis B. Rainerii *392 d, 393 e*
† Gratilianus martyr 624 f
Gratus cum Decio consul an. 250 24 f c, 30 d
Green Gulielmus testis de sanatione meritis B. Wenefredæ an. 1606 741 e

Greenfield (de) Thomas coemit an. 1669 quædam in Holywell 739 a
Gregoria permanet ad sepulcrum S. Maturini 246 e, 255 a
† Gregorius Magnus filius S. Silviæ et Gordiani 658 c e; quos voluit depingi 661 e f; fratrem videtur habuisse 670 d; ædes paternas in monasterium convertit 660 f; multa bona contulit Siculis 659 b; subvenit paupertati Pateriæ thiæ suæ 658 f; monachos in Britanniam mittit 363 f; jubet reponi imagines imperatorum 94 a d; ad varios scripsit: ad Pelagium Turonensem 5 b; ad Virgilium Arelatensem et Theodorum Massiliensem 52 e; ad Manassem Remensem 65 d; ad Claudium ducem 337 b; mittit clavem S. Petri 870 a; de anno natali 659 f sqq; quo tempore scripserit dialogos 661 d; quid cogitet de seditione Hermenegildis 316 d; apparet Tagioni episcopo 15 c; laudatur *316 c f;* vult paganos ritus in christianos mutari 921 e; ecclesia Romæ 662 e; monasterium 658 c
† Gregorius Autissiodorensis patronus venatorum 921 e
† Gregorius Lingonensis monetur de sepulcro S. Benigni 134 a; reperit corpus S. Benigni *187 c d;* accipit Acta S. Benigni 135 d; levat corpus S. Benigni 135 a; indicatur in vita S. Lauteni 282 b c; quem invisit 281 d, *286 b;* de anno mortis 135 c, 281 d, 1**a; ejus caput Divione 146 d;
† Gregorius Turonensis scripsit ante an. 596 5 b; videtur accepisse de reliquiis S. Benigni 142 e, 146 e
Gregorius II papa celebrat synodum de imaginibus 793 c
Gregorius III celebrat alteram synodum de imaginibus 793 c; mittit clavem S. Petri 870 d
Gregorius IV sinit transferri Farfam quædam corpora sanctorum 619 b c d, *629 e f;* quando sedit 619 c
Gregorius VII mittit clavem S. Petri 870 d
Gregorius XIII indulgentiis exornat aram SS. Valentini et Hilarii Viterbii 621 b, *632 b;* edit martyrologium 131 e; confirmat privilegia quædam Andaginensia 915 f, 916 c
Gregorius XV confirmat quædam privilegia Andaginensium 915 f, 916 c
Gregorius episc. Azotensis an. 1560 consecrat novas ædes Andaginenses 899 a
Gregorius abbas S. Severi jubet sancti Severi scribi Vitam *226 b;* præfuit 1028-1072, 213 a, 226 e
Griffana soror Udelonis regis Bavariæ baptizata a S. Huberto fit uxor Caroli Martelli *846 c*
Griffith Michael. *Vide* Alford
Griffo filius Caroli Martelli ex Griffana *846 c*
Grimberchtus comes palatii 778 d
Grimoaldus Pippini filius occisus an. 714, 769 c 770 a
Grimwara virgo Deo sacrata *376 a b*
Grisogonus dictus S. Jacobi discipulus 12 c
Gruffydd princeps Walliæ filius Conani 728 d
Guadagnolus Landini testatur se carcere liberatum meritis B. Rainerii *398 e*
Guarino priori Wigorniæ dedicatur Vita S. Wenefredæ 693 c, *708 c*
Guarinus monachus Cericiacensis deportat in monasterium de reliquiis S. Vigoris 294 f
Guastrada abbatissa Jussanensis regulam monasticam accipit 308 f
† Gudwali corpus violatum a Geusiis 374 e
Guelfius filius Pasturæ sanatus meritis B. Rainerii *400 b*
† Guenellus annuntiatur die 3 nov. 582 b
Guérard Benjaminus solidum aureum æstimat 329 a, 332 f; chartam Alaonis impugnat 772 f
Guerra Fernandez edit epistolam Leonis 22 e; scribit de sepulcro S. Jacobi 18 c; operam præstat in causa de reliquiis S. Jacobi 1* d; 5* e; confert cum fidei promotore de actis Compostellæ 10* d; a quo fuerat arcessitus 7* c; præclarum de eo testimonium 7* d
Guerrechus rex benignus in S. Winwaloeum 670 c, *677 e;* non videtur diversus a Waracho 670 f, 678 e
Guerutius Benvenuti testis de sanatione meritis B. Rainerii *396 d*
Guidarellus Benvenuti testis de sanatione meritis B. Rainerii *397 a*
Guidarellus Franguelli maritus Guidutiæ *395 c*
Guidarellus Guidonis Franguelli testatur nepotem suum sanatum meritis B. Rainerii *396 f*
Guido episc. Carcassonensis an. 1218 transfert reliquias S. Vigoris 293 b c
Guido Magalotti testatur se sanatum meritis B. Rainerii *394 f*
Guido pater Scanlattae *396 b*
Guidutia uxor Guidarelli Franguelli testis de sanitate recuperata meritis B. Rainerii *395 c*
Guidutia uxor Spallie filia Ciscae testatur se et filiam suam Andrutiam mira accepisse meritis B. Rainerii *401 a*
† Gulielmus abbas S. Benigni quid agit in S. Benigni honorem 144 d e; capsa includit ejus reliquias 145 f; petit transferri corpus *176 f*
Gulielmus prætermissus die 1 nov. 10 e
Gulielmus cardinalis elevat an. 1251 corpus S. Georgii 565 e
Guilelmus de Sura episc. Lugdunensis an. 1337 concedit indulgentiam pro ecclesia S. Nicesii Lugdunensi 355 d
Gulielmus Viterbi episc. dicitur dedicasse ecclesiam in honorem SS. Valentini et Hilarii 623 c
Gulielmus abbas Mausiaci an. 1197 *82 a*
Gulielmus primus de Normannis rex in Anglia *726 c*
Gulielmus dux an. 1392 jubet transferri S. Benigni reliquias 147 c
Gulielmus filius Roberti dux Normanniæ monasterium Ceraciense restaurat 289 e; accipit de reliquiis S. Vigoris quas ecclesiæ Cerisiacensi tradit 294 e f
Gulielmus Sancius comes restaurat monasterium S. Severi 211 e, 238 sqq.
Gulielmus vicecomes Salopiæ in Stephanum rebellat an. 1138 697 d
Gulielmus de Vernia raptor bonorum S. Huberti punitur *828 f*
Gulielmus ab Hugone constitutus an. 1637 ædilis templi S. Wenefredæ 738 c
Gulielmus Joannis constitutus ædilis templi S. Wenefredæ an. 1637 ob sacrilegium punitus 738 c d
Gulielmus de Vinciis maritus Venturellæ pater Neri *401 c*
Guiliana filia Pecci testis de sanatione meritis B. Rainerii *402 a*
Gundemarus rex dat an. 610 decretum de primatu ecclesiæ Toletanæ 314 d, 338 e
Gundobaudus rex Burgundiæ arianus 281 e, 547 a
Guntha pater S. Gaudiosi spatharius regis Theoderici 664 b d

Gunzelina dæmonio liberata meritis S. Benigni *176 b*
Gunzelinus a S. Benigno punitus *178 c*
Guyot Dominicus sanatus meritis S. Huberti 906 c d
Gwenful filia Brychani prætermissa die 1 nov. 4 a
† Gwendolina 699 b
Gwenlo soror S. Beunoi dicitur mater S. Wenefredæ 695 f
Gwynllyw pater Bugi 699 d
† Gwynodl patruus S. Deiferi 700 e
† Gwynodl frater S. Deiferi 700 e
† Gwytherin frater S. Elerii 701 a
Gyna. *Vide* Thegvan

H

† Hadelinus vixisse fertur in monasterio Stabulensi 780 d
Hadrianus adoptat Antonium 194 c; quot annos imperat 183 f; committit Italiam consularibus 89 f; litteras adversus Christianos dat Fundano proconsuli 194 e f; edictum cum Antonino 195 e; dicitur legem in christianos tulisse *202 b*; an recte 194 e; sub eo vexantur christiani 195 b c; sub eo S. Maria ancilla martyrium facit *201 c*; itemque S. Montanus 89 c
Haduindi Cenomanensis episc. quot annis sederit 5 a
Haduinus Laudunensis quædam conferre vult abbatiæ Andaginensi 765 b, *828 a*
Hallet Franciscus sacerdos erudite scribit de conservato corpore S. Huberti 863 d sqq.
Hammond Julia sanata meritis B. Wenefredæ 755 c
Happart Adolphus monachus S. Huberti scripsit de S. Huberto 766 e sqq., 836 a d; Vitam sancti dicat abbati Nicolao de Malaise 848 d; in lucem edit observationem novemdialem Hubertinam 871 f; magnis laudibus an jure efferatur 767 c; minus rectæ fidei crimine reus videtur 782 e
† Haraldus rex Daniæ et martyr prætermissus die 1 nov. 5 f; auxiliatur Richardo duci Normanniæ 672 b
Harcharius nepos Odonis testis donationis factæ ab Odone abbatiæ S. Huberti *824 b*
Hariulfus vitam scribit S. Madelgisili 567 a; et ante medium sec. XII Chronicon Centulense 290 c
Harket Catharina sanata meritis B. Wenefredæ 744 d
Harket Maria sororem suam comitatur ad Holywell 744 e
Harlay (de) Franciscus archiepisc. Parisiensis litteris datis an. 1689 favet cuidam Hubert sananti a rabie 893 c
Harpin Joannes Baptista a rabie sanatus 900 b
Harrer Senator Pœtovionensis petit an. 1768 confirmationem cultus S. Victorini 441 f
Harrington de Heigletonhye visitat an. 1629 S. Wenefredæ fontem 737 f
Hartmannus quidam excommunicatur sec. XII in Helvetia 389 d
Haulaphus pater Brecani rex Hiberniæ 346 f
Hautpoul (de) comes cultui restituit locum sacrum morte S. Papuli 594 b
Haymo comes Corbolii excipit corpus S. Guenaili 673 a, *679 a*; construit oratorium 673 b f; quando obiit 673 e
Hector ab Albada pœnitentiarius Lauretanus rogat describi miracula B. Rainerii 391 c
Hector pater Franci 848 f
Hector comes Arvernorum pater Eufrasiæ *76 e*
Heigham civis Londinensis monetur de ægrota sanata meritis S. Wenefredæ 744 d
* Heistulfus archiepiscopus dedicat ecclesiam S. Bonifacii Fuldæ 3 e
Helgaldus scribit Vitam Roberti regis 672 d
Helias O. M. videtur persecutus esse religiosos spiritu ferventes 390 d
Helladius epistolam accepit a S. Isidoro 313 c d
Hellus solitarius 656 b c
Hembyze Joannes violator cœnobiorum Gandæ 374 f
Hennebel theologus Lovaniensis approbat an. 1690 praxim Hubertinam 872 d; accipit epistolam qua hæc praxis impugnatur 878 f ssq.
Henricus Cantuariensis episc. statuit an. 1420 de festo S. Wenefredæ 699 a
Henricus episc. Leodiensis evertit castrum Mirwart an. 1097 855 b
Henricus II episc. Leodiensis novas ædes Andaginenses consecrat 898 e f
Henricus III episc. Tergestinus an. 1115, 426 c
Henricus de Wildenstein episc. Tergestinus anno 1385 consecrat ecclesiam S. Mariæ 426 e
Henricus III imp. an. 1040 dat litteras Adalgero Tergestino episcopo 425 b, 426 c
Henricus I rex Angliæ pacis amicus *727 e*; rex ab 1100 ad 1135 728 d
Henricus II rex Angliæ regnat an. 1154-1189, dominium Walliæ sibi vindicat 697 e
Henricus V rex Angliæ rogat indulgentias pro fonte S. Wenefredæ 736 a
Henricus VII filius Margaretæ comitissæ de Richmond 736 d e
Henricus VIII supprimit an. 1537 monasterium de Basingwerk 735 f
Henricus II, Henricus III, Henricus IV, reges Galliæ devotione in S. Hubertum insignes 898 b c
Henricus dux Burgundiæ *174 a*; filius Hugonis ducatum Burgundiæ obtinet an. 976 179 e
Henricus comes Albertum episc. Leod. captivum Durboicum ducit 855 e
Henricus de Sancto Amando in acie occisus *838 f*
Henricus de Buoches donationem facit abbatiæ Engelbergensi 388 e
Henricus quidam sec. XII in Helvetia excommunicatur 389 d
Henschenii de anno natali S. Sigeberti sententia 361 d; de anno emortuali S. Lamberti 767 f
Heraclius imperator Sarracenos devincit *863 c*
Heraclius pater S. Achivi in territorio Gratianopolitano militavit *554 b*
Herculis templum eversum Viterbii 613 a b c, 615 b c, *627 a c d*, *628 c*, *630 d*, *631 b*, *636 f*; de ejus cultu in Tetrapoli 617 c
Herebertus abbas Salopiensis ab an. 1128, 728 d; mittit qui requirant corpus S. Wenefredæ *727 f*
Heria testis de sanatione meritis B. Rainerii *395 d*
Herius Bastardi testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 d*

Herius

Herius Guidetti testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 d*
Herley Joannes testis de sanatione meritis B. Wenefredæ 741 e
† Hermagoræ sigillum 428 a
Hermannus II episc. Constantiensis definit quamdam contentionem 388 c
Hermannus abbas S. Martini meminit de numero Innumerabilum Martyrum 638 f
Hermannus frater Rodulphi de Onhais raptor bonorum S. Huberti punitur *828 f*
† Hermæ monasterium Romæ 660 e
† Hermenegildis prætermissus die 1 nov. 6 b; cum patre bella movet 307 d, 314 e; an ejus rebellio probata fuerit episcopis 315 a sqq.
Hermenfridus impetitus sævitia Ebroini ipsum occidit; factus comes Parisiorum; ejus mors *838 c d*
† Hermes colitur die 2 nov. 8 d
Hermogenes præsul discupulus S. Jacobi 22 c
Herodes dapiferum habet Josiam martyrem 22 c
Herregouts secretarius Jacobi Boonen archiepisc. Mechliniensis 860 f
† Herulphus episc. Lingonensis tractatur 14 augusti 143 f
Hesplendis uxor Theoderici sanata meritis S. Huberti 828 d
Hesychius discipulus S. Jacobi episc. Carthesanus 12 c, 14 f
Hickmann monachus Hubertinus mortuus an. 1787 certus de servato corpore S. Huberti 866 f
Hida uxor Bonajuncti testatur Dinum filium meritis B. Rainerii sanatum *395 a*
† Hidulfus discipulum habet S. Spinulum 9 c
† Hieronymi ecclesia Forolivii 577 b c e; capella in ecclesia S. Dominici Bononiæ 408 a; S. Victorinum dicit Pœtovionensem 434 a sqq; eum laudat 432 c
Hieronymus de Bagnacavallo laudat Conradinum Brixiensem 408 d
Higuera (Roman de la) falsarius 15 b
Hilarinus Hipponensis archiatrus et principalis 196 c
† Hilarius mart. annuntiatur die 2 nov. 420 f
† Hilarii Pictaviensis episc. translatio die 1 nov. 7 a; annuntiatur die 3 nov. 582 d, 680 a; gloria Pictavorum *226 a;* ecclesia Claromonte 350 a; Hoyi 900 d; domus sic dicta Parisiis 261 d
† Hilarius forte pro Elerio 701 d; nomen S. Hilarii Cambrice 701 e
† Hilarii Tolosani sepulcrum an. 1265 inventum, 589 e, 591 c d, 601 c
† Hilarus papa circa an. 463 rogat edi cyclum paschalem 433 c
Hildebertus sanatus meritis S. Austremonii *53 e 60 b*
Hildelane virgo dat bona Blandiniensibus *376 b*
Hildradus paralyticus sanatus meritis S. Benigni 176 d
Hildebertus post patrem suum Theodericum rex Francorum *843 b;* confirmat donationes factas ecclesiæ Leodiensi 844 c
Hildricus; de ejus patre ac filiis 775 b; filius Clodovei *837 f;* bellum agit cum Bertranno homagium recusante *836 f, sqq. 849 b;* vita functus *849 c d*
Hildricus filius Clotharii pater Boggis *837 f*
Hill Robertus testis de sanatione meritis B. Wenefredæ 744 b c
Himmericus Tarraconensis episc. interrogat papam de vita monastica 307 f
† Hineus martyr jacet in cœnobio Huelgensium virginum apud Burgos 641 b
Hingens theologus Lovaniensis an. 1690 approbat praxim hubertinam 872 d, 879 a
Hisnoldus bona confert Blandiniensibus *376 a*
Hitchinore sacerdos apostata dux prædonum in Holywell an. 1718 740 a
Hociobercthus palatii comes an. 697 778 d
Hoellus I rex an. 509-545 671 c, 678 b; de ejus filiis 678 e
Hoellus II rex an. 545-547 671 c, 678 b
Hollieder Joannes presb. interest an. 1819 recognitioni reliquiarum ecclesiæ Sigeburgensis 147 e
† Honesta colitur die 18 oct. 418 b
Honestus civis Nemausiensis cooperator SS. Pauli et Saturnini in prædicatione *596 f*
Honorabilis uxor Camosii testis de sanatione meritis B. Rainerii *396 a*
Honorabilis uxor Donati Petri testis de sanatione meritis B. Rainerii *400 c*
† Honorati episc. Tolosani sepulcrum inventum an. 1265 589 e, 591 c d, *601 c*
† Honoratus vita functus sec. V 246 e; expellit serpentes de insula Lirinensi *253 d*
Honoratus Mediolanensis archiepiscopus 424 f
Honoria falso dicta Hunerici uxor 91 d
† Honorinæ altare Baiocis in ecclesia cathedrali 295 f
Honorius I papa extruit templum S. Severino 270 c, 275 e; absolvit S. Pauli basilicam 90 a b e, *127 c d*
Honorius III meminit de ecclesia S. Akindani prope Constantinopolim 458 a
Honorio a Brixia O. P. subpriori conventus Brixiensis inscribitur epistola de virtutibus Conradini *409 b*
Honorius imperator filius Theodosii Magni et Flaccillæ quid egerit pro Galla Placidia 90 d; rogatus auxiliatur causæ sancti Joannis Chrysostomi 268 c
Honorius Bartholomæus versibus narrat filium Calvini rabie sanatum 876 b
Hopton Elisabetha uxor Gulielmi Stanley 736 d
Hormisdæ ex priore conjuge filii 449 a; pater Saporis II 448 e f
Hormizd filius Hormisdæ 449 a
Hormizddocht filia Saporis II 449 a
Horneus Joannes episc. Leodiensis, sub quo reliquiæ ostensæ 859 f
† Hostiæ virginis et martyris corpus inventum 867 c; ubi repositæ reliquiæ 864 a
Houbraken Judocus vicarius apostolicus Buscoducensis custodiendas tradit reliquias S. Huberti servatas Alemii 860 d
Hourlier litteris an. 1721 petit sibi mitti cornu Hubertinum 911 f sqq.
Howard Gulielmus visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Hubert Georgius in Gallia celebris sec. XVII ob facultatem sanandi a rabie 892 e sqq.
Hubert Joannes Baptista an. 1681 baptizatur Parisiis 892 e
† Hubertus Britanniacensis invocatus contra rabiem 894 d
Huè y Guttierez episc. Tudensis juvat ad instruendum processum de reliquiis S. Jacobi 5* f
Hugberna mater S. Huberti *849 b* ; uxor Boggisi Pictaviensis 775 a; soror S. Odæ, uxor Bertranni *836 f*
Hugbertus comes palatii an. 746 778 d
Hughes Joannes testis de sanatione meritis B. Wenefredæ 743 b
Hugo cardinalis elevat an. 1251 corpus S. Georgii

gii 565 e
Hugo Portugallensis episc. dicitur scripsisse ad Mauritium episc. Braccarensem 17 a
Hugo Thabariensis episc. visitat an. 1308 reliquias ecclesiæ S. Nicetii Lugdunensis 355 c
Hugo de Aicu abbas S. Benigni Divionensis honore prosequitur reliquias S. Benigni et caput seposuisse dicitur 145 c f
Hugo abbas Iciodorensis V 81 *d*
Hugo decanus Iciodorensis reædificat castrum 81 *e*
Hugo de Hoestborch prior S. Petri in Blandinio adest elevationi S. Florberti an. 1258, 368 a b
Hugo Capetus rex, filius Hugonis, frater Henrici 179 e; dedicat ecclesiam S. Maglorio 672 e; Raynaldum cancellarium habet 673 d; donis cumulat Burchardum 673 c; bona confert monasterio Fossatensi 673 d
Hugo dux Francorum, dictus Magnus 672 c a; filii ejus 179 e; instaurat monasteria Parisiensia 672 d
Hugo Firmensis dominus condit Sigiaci monasterium 586 a b; dat bona monasterio S. Audoeni an. 1045 420 d
Hugo frater Airardi militis a S. Benigno punitus 718 *b*
Hugo filius Thomæ Williams a morte servatus meritis B. Wenefredæ 743 e
Huguin abbas Calidimontensis an. 1727 statuit de ritu Hubertino Atreii servando 904 d
† Humbertus annuntiatus die 3 nov. quis sit 582 e
Humilis socius S. Francisci vir eximiæ virtutis 582 f
Humphreis episc. anglicanus Herefordensis 692 e
Hunericus filius Genserici maritus Eudociæ 91 a b c
Hwygi. *Vide* Bugi
† Hyginus papa excipit Romæ S. Severum 241 e
Hymnemodus Agaunensis cœnobii restaurati primus abbas 543 b, 544
Hypatius cum Patricio consul an. 500 555 f

I J

Jabeanus comes Sabaudiæ in acie occisus *838 f*
Jabot Jacobus fert testimonium de authentia reliquarum S. Austremonii 43 d; ac an. 1839 earum recognitioni interest 43 f, 44 e, 46 d
Jacobinus testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 a*
† Jacobus apostolus convertit Athanasium 14 a; quem facit episcopum 176; decollatus ab Herode 14 b, 21 c, 22 c, 1* e, 7* b; in Hispaniam translatus 12 e, 14 b, 21 c, 22, 1* e, 11* d, 14* b; sepulchrum ac reliquiæ inventa 12 b, 18 c sqq., 1* sqq; prædicat fidem in Hispania 14* b; de ejus discipulis 12 b c; erigi curat ædiculam Marianam Cæsaraugustæ 17 a; ejus ecclesia Compostellæ 885 f; Antverpiæ 860 d, Guiteriaci 678 d, 701 d; Aquisgrani 911 c; Lovanii 901 b, 922 b
Jacobus de Viterbio Ord. Eremitarum S. Aug. episc. Neapolitanus 620 e
Jacobus de Viterbio O. P. archiepisc. Tarentinus 620 c d
Jacobus presbyter prætermissus die 1 nov. 7 a
Jacobus diaconus prætermissus die 1 nov. 7 a
Jacobus rector ecclesiæ S. Clerici testatur se sanatum meritis B. Rainerii *396 f*
Jacobus Siculus O. P., ejecto priore, conventui Bononiensi præest *406 b*
Jacobus II an. 1688 regno cedit 739 d; peregrinatus hoc anno ad fontem S. Wenefredæ 739 d
Jacobus de Anglari interest depositionibus de miraculis B. Rainerii *391 f, 392 a c f*
Jacobus judex in depositionibus de miraculis B. Rainerii *391 e, 392 a, 395 d*
Jacobus Boniohnis maritus Imiliæ *397 d*
Jacobus medicus *397 b*
Jacobus pater Miræ *392 e*
Jadot civis Mauziacensis extr. sec. XVIII servat reliquias S. Austremonii 45 f
Iago pater Cadvani filius Beli 695 c d
Jamar parochus in Emal servat documentum de ecclesia sua a S. Huberto consecrata 788 d
Jammenoldus dux venatorum ob irreverentiam in S. Hubertum elusus *825 e*
Jannet Ludovicus parochus in Limé petit an. 1736 recognosci reliquias S. Huberti ibi servatas 862 a, 863 b
Janningus an. 1685 vidit sepulcrum B. Rainerii de Burgo S. Sepulcri 390 e
† Januarius I episc. Beneventanus ac martyr 244 a
† Januarius martyrizatus a Daciano in Hispania *615 b d*
Januarius sub an. 400 epistolam a Bachiario accepit de lapsis reparandis 314 c
Iarangleo Fathnach rex Hiberniæ pater Connla Cruaidhcealgach 344 f
Jarrett de Ince visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Jarrett Thomas visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Jaulius dux eorum qui an. 1568 abbatias in Ardenna flammis vastant 864 a c
Ida uxor Eustachii comitis Boloniæ 568 b
Ida uxor Alberti III comitis Namurcensis mater Godefridi 765 a, *829 a*
† Jernoci commemorati die 31 julii parentes 563 a
Iglesias subscribit decretum archiepiscopi Compostellani de inventis S. Jacobi reliquiis 6* c
† Ignatius de Loyola invocatus ab infante recens nato 684 f
† Ildephonsi assertum de vita monastica in Hispania examinatur 307 e sqq.; successorem habuit Quiricum 584 b
Iles testimonium dat de filia sua sanata meritis B. Wenefredæ 756 e
Iles Susanna sanata meritis B. Wenefredæ 756 a sqq
† Illidii ecclesia Claromontana ubi quiescit 47 e, 350 f, 351 d; destructa 39 f; abbatia 23 e, 75 a, 81 f
Illuminata testatur se sanatam meritis B. Rainerii ac testatur de alterius sanatione *391 b e*
Imbert medicus examinat reliquias S. Austremonii easque describit 47 e e f
Imchadh pater Ros 346 a
Imchadius filius Colla-da-Chrioch 564 b
Imilia uxor Jacobi Boniohnis filia Bencevenni testatur se sanatam meritis B. Rainerii *397 d*
Imilia testis de sanatione meritis B. Rainerii *395 e*

Ina rex West-Saxonum frater Ingels 683 f
Inbharus episcopus filius Lughnae 417 d
Indaletius discipulus S. Jacobi episcopi Vergitanus 12 c, 14 f
Ingalbertus sanatus meritis S. Austremonii *53 f*
Ingelardus abbas S. Richarii 290 b; sub eo corpus S. Vigoris in Centulense cœnobium venit 291 b c e
Ingenach Petrus prior monasterii de Grevenbrock an. 1711 datis litteris petit clavem S. Huberti 889 e; et accipit 890 a
Ingelberga sanata meritis S. Austremonii *53 f*
Ingelramnus abbas S. Benigni an. 844 148 d
Ingels frater Inæ regis West Saxonum 683 f
Ingelwinus episc. Parisiorum facit donationem 262 a
† Injuriosus quiescit Claromonte 350 f
† Innocentius I papa litteras dedit ad patres concilii Toletani 314 c; tuetur S. Joannem Chrysostomum 268 b; scribit de certis ecclesiarum finibus servandis 784 b
† Innocentius episc. Cenomanensis ordinat presbyterum S. Boamirium 666 c, *667 e;* ei dat prædia *667 d;* ejus opera utitur 666 c d, *668 d;* dat prædia S. Almiro 666 a
Innocentius II transfert ad ecclesiam Viterbiensem bona quædam ecclesiæ SS. Valentini et Hilarii 613 f, 631 e, *632 f;* an. 1139 confirmat privilegia Hubertina 917 e; necnon processiones ad S. Hubertum 913 d
Innocentius III meminit de ecclesia S. Achindani Constantinopoli 457 f
Innocentius IV jubet inquiri in sanctitatem et miracula B. Simonis de Collazone 389 c; dat indulgentias visitantibus S. Petri Viennensem ecclesiam 565 e
Innocentius VIII an. 1487 indulgentias confert abbatiæ Andaginensi 897 c; et quædam privilegia 896 d
Innocentius XI fertur praxim Hubertinam probasse 873 a
Interbeni Antonius murator Tiburc degens an. 1635 272 a
† Inventius quot annos Papiæ episcopavit 132 d; discipulus S. Syri 133 f; ubi sepultus 133 f; de ejus successore 132 e; ecclesia ejus nomine dicata 132 c, 133 f
Inzaghi (ab) comes Franciscus Ignatius archiparochus et decanus Pœtovii an. 1768 postulat confirmationem cultus S. Victorini 441 f
Joanna uxor Venutelli testis de filio Petro sanato meritis B. Rainerii *399 c*
† Joannes Baptista discipulum habuisse fertur S. Saturninum 213 d; ejus digitus Mauziaci 46 d; oratorium Gandæ 371 c f; Divione *174c;* Vuræ Ducum 803 e, 899 e
† Joannes evangelista laudatur *180 b, 183 b;* Smyrnensibus præficit S. Polycarpum 599 b; quædam ejus gesta *163 b;* de duobus ejus discipulis 179 c; sepultus dicitur vivere *180 a;* ecclesia Constantinopoli 458 b; Emeritæ 326; Bisontii 543 e; in diœcesi Cenomanensi 295 e; Vuræ Ducum 803 e, 899 e; abbatia in valle Thuræ 386 d; Suessionibus 358 e; de la Peña 773; altare Divione 146 d
† Joannes I papa occiditur ab arianis 664 e
† Joannes martyr memoratus in Vita S. Romualdi 419 f
† Joannes socius S. Severi 212 b, *221 b, 228 c;* de ejus reliquiis 217 d
† Joannes Angelus tractatus die 24 oct. 415 d
† Joannes Chrysostomus ordinatus a Flaviano 542 b; vexatus ab Eudoxia 92 a; confugit ad Innocentium papam 268 b
B. Joannes Dominici laudat Nicolaum de Ravenna Ord. Praed. an. 1398 vita functum 583 f
Joannes IV privilegium dedit monasterio S. Mariæ et S. Columbæ 364 f
Joannes VI fertur legatum misisse ad S. Hubertum pro translatione sedis Tungrensis Leodium 792 f, *845 d*
Joannes XV dat privilegium abbatiæ Blandiniensi 358 d
Johannes XXII Sanpapulensem ecclesiam in episcopalem erigit 591 b, *601 c d f, 603 e*
Joannes episc. Gerundensis ex abbate Biclarensi sec. VI 312 e
Joannes Ludovicus episc. Leodiensis comprobat praxim Hubertinam 872 f
Joannes episc. Pictaviensis sub an. 625 concilio Remensi interest 348 c
Joannes quidam annuntiatur apud Æthiopes die 3 nov. 583 b
Joannes secundus abbas Blandiniensis a S. Amando constitutus 358 b, 362 a; succedit B. Florberto 358 d; subscripsit testamento S. Amandi 362 b
Joannes monachus Augiensis hortatur ad scribendas vitas abbatum Jurensium 544 f
Joannes Cluniacensis scriptor Vitæ S. Odonis 282 e
Joannes Scalarius O. P. vir magnæ virtutis 583 a
Joannes de Ollandia O. P. 408 d
Joannes Christianus requirit corpora SS. Valentini et Hilarii *632 a*
Joannes Wilhembrordus rex Ungariæ filius Eudonis *836 f*
Joannes II Aragoniæ rex sanatus anno 1459 meritis S. Engratiæ 642 f
Joannes amicus S. Francisci vir eximius virtute 418 a
Joannes de Jopilia notarius an. 1623 testis de rabido sanato 877 c
Joannes Nicholai filium sanatum testatur meritis B. Wenefredæ 743 d
Joannes Pauli testatur se sanatum meritis B. Rainerii *392 f*
Joannes de Perusio adest attestationibus de miraculis B. Rainerii *392 d*
Joannes Prioris, maritus Agnetis, pater Floræ *398 b*
Joannes Ultramosanus multa collegit de S. Huberto 766 d
Joannes Wilhelmus comes Palatinus an. 1709 ordinem equestrem S. Huberti restaurat 919 d; an. 1710 litteras mittit ad abbatem S. Huberti 918 a; accipit de reliquiis S. Huberti 930 d
† Joannicius annuntiatur die 3 nov. 583 a
†† Joannis et Pauli conventus O. P. Venetiis 583 f
† Joannis martyris reliquiæ Tergesti 426 e
Jocundus scribit de translatione S. Servatii 789 e
Iomcadh pater Duilgich 681 b
Jonas episc. Aurelianensis apud Ludovicum Pium gratiosus 759 c; scripsit vitam S. Huberti Walcaudo episc. dicatam 763 c, *806 a, 831 d, 846 b*
Jonault an. 1651 visitat monasterium S. Walerici 567 e
Jones Elis testis de ægrota sanata ad fontem S. Wenefredæ 749 d
Jong (de) Cælestinus abbas Andaginensis propugnat observantias Hubertinas 873 a, 887 b; an. 1730 instituit Mechliniæ confraternitatem S. Huberti 916 f; exornat ecclesiam Andaginensem

nensem 899 b
Jontelle pater Biliæ *394 a*
Josa filius Josephi apud Æthiopes annuntiatur 418 b
Josbertus de Castro Marla rabie sanatus meritis S. Huberti *827 c*, 873 e
† Joseph sacellum Compostellæ 1* e; oratorium Parisiis 893 b
† Joseph presbyter annuntiatur die 3 nov. 580 b
Joseph Landavensis episc. sacratus anno 1022, vir scelestus 705 a
Josephus Philippus episc. Seccoviensis an. 1768 petit confirmationem cultus S. Victorini 441 f
Joseph apocrisiarius Pippini, abbas Tiernensis adest translationi S. Austremonii 42 b, 77 f
Josephus discipulus S. Narsetis mart. 211 d
Josephus Hierosolymam missus ab ecclesia Toletana sec. I med. 13 f
Josephus II imp. supprimit Tergesti an. 1790 hospitium Mechitaristarum 421 d
Josephus pater Josæ commemorati apud Æthiopes 418 b
Josephus rabbi accipit pecuniam a matre Saporis II 453 a b
† Josias Herodis dapifer martyr 22 c
Josias discipulus Abiathar persequitur S. Jacobum 21 c
Jovannutus de Montone adest attestationibus de miraculis B. Rainerii *392 d*
Jovis templum Divione *155 f*, *160 e*, *167 f*, *184 c*; Ephesi 200 c
Iphra Hormizd mater Saporis II 449 a, 453 a sqq.
† Irenæus missus in Galliam 179 c, 180 a, *183 b*; Lugduni passus *181 a*; apparet S. Benigno *164 d*, *180 c d*, *181 a*; monet S. Polycarpum in visione 165 b, *164 e*, *181 b*; licet ei superstes *163 e*
† Irenæus martyr Pentapoli in Libya 17 c
Irenæus archidiaconus Theodori martyr in Pentapoli Africana 13 b
† Irenes templum Constantinopoli 458 b
Irialus filius Conalli Cearnach 680 c
Isabella conjux Alberti archiducis dat de reliquiis S. Huberti ecclesiæ Vuranæ 871 d, 860 e; quam exornat 899 d e; suo favore Andaginenses prosequitur 898 a
Iscius dictus S. Jacobi discipulus 13 a
† Isidori epistola canonica an authentica 313 a b; epistola ad Helladium examinatur 313 c d; nihil dicit in laudem Hermenegildis 328 f; ad Claudium ducem dat litteras 337 b; ad quemdam Redemptum 328 f
† Isidorus martyr in Chio sepultus *127 c e*
Isidorus cum sociis commemoratur apud Æthiopes die 2 nov. 415 b
Isidorus episc. Cyri visitat S. Marcianum 533 c, *539 d*
† Itta longo tempore educat S. Pulcherium 682 d
† Julianæ virg. mart. reliquiæ Tergesti 426 e
† Julianus presbyter annuntiatur die 2 nov. 418 b
† Julianus mart. 82 f
† Julianus socius S. Luciani missus in Galliam ad propagandum evangelium 596 b; decollatus 600 c; ejus reliquiæ in monasterio Grinincensi 555 b
† Juliani reliquiæ Claromonte 39 f, 47 e
† Julianus invocatus contra rabiem 894 d; ecclesia Parisiis 909 d; ecclesia Brivati 350 b c
Julianus Valens episcopus Pœtovionensis intrusus 443 a b e
Julianus apostata persecutor 212 a, *227 f*, *220 b*; torquet S. Eustochiam *531 a b*; jubet omnes Veneri immolare *530 c*; movet in Persidem 216 a; de ejus indole sæva 525 b sqq.; quando Tarsi fuerit 552 b sqq.; de ejus chronologia *523 e*
† Julia a Daciano in Hispania martyrizata *649 c*
† Julittæ ecclesia Claromonte 71 e
† Julius I pontifex 244 d; legatos mittit ad concilium Sardicense 245 b
† Julius martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*
Julius II an. 1510 dat bullam in favorem confraternitatis S. Huberti 914 d
Julius Cæsar Heduam suo nomine decorat *181 b*
Justa filia Valentiniani I et Justinæ 90 c, 91 f
† Justina martyr Tergesti an. 1859 inventa 425 a; ejus Vita 428 b
Justinæ uxoris Valentiniani senioris liberi 90 c, 91 f
Justinianus II imperator 768 d
† Justinus apologeticum offert Antonino Pio 194 f; Milenariis adhæret 133 a
† Justinus socius peregrinationis S. Severi 212 b, *221 b*, *228 c*; dat consilium eundi Romam *221 c*; ecclesia 217 b
Justinus imperator 321 f; annus ejus VII annus V Leovigildi 312 e
† Justus mart. Terracinæ 82 e
† Justus mart. colitur die 2 nov 8 d
† Justus monachus et martyr annuntiatur die 2 nov. 418 b
† Justus cultus 10 julii annuntiatur die 3 nov. 583 a
† Justus Arvernorum episc. antecessor Cæsarii, successor Avoli 347 f; quiescit Claromonte 350 f; colitur die 5 nov. 349 d
Justus memoratur die 2 nov. apud Æthiopes 415 b
Justus Urgellensis episc. testis de vitæ monasticæ antiquitate in Hispania 307 e
Justus abbas parum notus 656 a; ægre fert profectionem S. Probi *553 d*
Juvencus presbyter prætermissus die 1 nov. 7 a

K

Kailabdh rex Hiberniæ 346 c
Karissima puella sanata meritis Austremonii *61 d*
Katuanus rex Venedociæ *702 b*
Kenngeganus rex Casseliæ 562 e
Kescus filius Lugnæ 681 d
† Kentigernus matruelis S. Beunoi 699 d; dicitur discipulum habuisse S. Nidanum 581 f
† Kieranus episcopus in Hibernia 341 b
† Kilianus episc. Herbipolensis colitur die 8 junii 574 d
† Kinenburga filia Pendæ 683 b
† Kineswitha filia Pendæ 683 b
Kinnfinnanus pater Coemellæ, filius Kesci 681 d
Kisiebertus maritus Richinzæ vita functus sec. XII 388 f
Kinauc filius Marcellæ 346 e
Kurth confert vitam S. Lamberti cum vita S. Remacli 781 f; erudite disserit de causa necis S. Lamberti 781 c; de exordiis civitatis Leodiensis 795 a

L

Labandicorus commemoratur apud Æthiopes die 2 nov. 415 b

Labhradh pater Eochu Cinnselach 563 d

Labhradh genitor Lugair 681 b

Labhradh Lore pater Blathachta 345 a

Labin erudite disserit de invento S. Jacobi sepulcro 9* d; multam in hac causa operam præstat 20 a, 1* c, 5* e, 7* f, 11* a; meritis S. Jacobi infirmitate sanatur 4* b

Lælia Ammia marito suo monumentum erigit 89 d

Lætitia uxor Romalii mater S. Guenaili *674 e f;* qualiter britannice vocetur 676 b

Laiz Teresia tertia a nativitate die locuta est 684 c

† Lambertus filius Apri 837 e; frater Flandri comitis Dosterne *844 a;* discipulus S. Theodardi 779 a; fertur habuisse S. Madelbertam nutricem 792 c, *847 a;* dicitur vixisse in monasterio Stabulensi 780 d; episcopus annos quadraginta *808 a;* fidem in Taxandria prædicat 787 c; transfert corpus S. Theodardi 796 e; sede pellitur *837 e*; Pippinum de adulterio arguit 768 c e, 794 b, *839 f;* erudit S. Hubertum sanctitate 765 e, 778 b, *830 a, 832 e, 834 c d, 839 e sqq., 850 b, 851 e f, 926 c, 929 e;* probat consilium S. Huberti Romam eundi *840 d;* amat ecclesiolam SS. Cosmæ et Damiani *830 d*; laudatur *841 e;* occisus 769 a, 794 b, *834 f, 841 a b, 850 e, 851 e, 926 e;* ubi 796 c f, *798 c*, 830 d; quare 781 c; quando 767 f; ejus mors divinitus Romæ nuntiata *831 a;* transfertur 769 c, 787 e, 789 a, *809 c, 844 b sqq., 929 a d;* de ejus Vita auctore Nicolao 831 e; ejus Vita collata cum Vita S. Huberti 762 c sqq.; cum Vita S. Remacli 781 f; de ejus sepulcro 792 b, *812 b;* de ejus officio in breviarium Romanum inserendo 896 b c; ecclesia Leodii 793 a, 796 e, 800 d, *801 d, 845 d f, 850 e*, 859 f, 870 f, *868 b f;* Nivellæ *845 b;* Haccuriæ *845 c;* Harmællæ *845 c;* Harstallæ *845 c;* in Heverle 830 a; Dusseldorfii 147 e; ecclesiæ aliæ multæ ejus nomine dicatæ 785 d e, 788 a; monasterium Leodii *817 f;* vexillum *846 f;* moneta *845 e*

† Lambertus designatus abbas Fontanellensis fit Lugdunensis episc. 353 a b; colitur die 14 aprilis 355 f

Lambertus Lingonensis episc. transfert corpus S. Benigni *176 f*

Lambertus ex monacho Stabulensi abbas Hasteriensis seu Valciodorensis refert miraculum factum meritis B. Huberti 765 a c, *829 a;* de anno ejus emortuali 765 a

Lambertus Castellanus pater Folcardi ante medium sec. XI mortuus 369 f; favet Blandiniensibus 369 e; suadet S. Macario ut ad eos divertat 369 f

Lambertus II filius Folcardi 369 f

Lamock Joannes abbas Andaginensis an. 1568 in tuto reponit sacras reliquias 864 a

Landalus Franciæ præpositus officio dejectus ab Ebroino *837 d*

Landase Agnes donat an. 1440 capsam pro reliquiis S. Huberti 863 c

Lando episc. Remensis sucessor Angelberti 350 b

† Landoaldus a S. Amando positus in sede Tungrensi *378 a;* de ejus vita 852 b

† Landus patronus civitatis Hortæ 624 c

Lanfridus abbas petit transferri corpus S. Austremonii 24 c, 27 f, 29 b c, 41 d, 42 a, 53 b, 59 c, *76 f, 79 c d, 80 e*

Languet Joannes episc. Suessionensis veneratur reliquias S. Huberti in Limé 862 d

Lantarius sanatus meritis S. Austremonii *53 f*

Laogarius prædecessor Oililli 559 d

La Personne Michaela habet potestatem sanandi a rabie 892 c

Lappan de Cluainaithgein annuntiatur die 3 nov. 582 c

Larramendi Emmanuel refert quæ sibi contigerint in requirendis reliquiis S. Jacobi 4* b, 8* b

Latham de Mosboroe visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f

Latina uxor Rainalducci testis de sanatione meritis B. Rainerii *398 b*

Latinus maritus Syagriæ 555 d

Laubrière (de) vicarius generalis Suessionenis dat an. 1735 litteras ut recognoscantur reliquiæ S. Huberti 862 b

Laudi Joannes Franciscus canonicus Tiburtinus an. 1635 273 e

Laudis (de) Petrus Tiburtinus 273 e

Launa Petrus nobilis Tiburtinus an. 1635 271 f

Launoius erudite disserit de S. Victorino Pœtovionensi episc. 433 d sqq.

Laurent vicarius apostolicus Luxemburgensis dat de reliquiis S. Huberti 860 a

Laurent Nicolaus abbas Atreiensis an. 1618 comprobat commentarium de cultu S. Huberti in hac abbatia 902 e

† Laurentius apparet monacho Emeritensi 320 d; ac S. Fideli Emeritensi *326 e;* reliquiæ Romæ *103 f;* Tibure 271 d; ecclesia Viterbii 613 f, 620 f, 621 c d, 633 c, 634 d; Romæ 90 a, 92, b f, 93 a, 96 a, 127 c d; Tibure 271 d, 272 b e, 273 c, 274 f; Claromonte 71 c, 350 e, 351 a e; Treviris 910 a; altare Claromonte 350 e; Tibure 272 e, 273 c d, 274 f; parthenon prope Collazone 390 d; altare in templo S. Huberti 867 b

Laurentius antipapa 657 f

Laurentius abbas Balmensis magister S. Lauteni 282 d, 285 a

† Lautenus annuntiatur die 2 nov. 418 b

† Lazari vita descripta 428 b

† Leander legatus ad imperatorem pro Hermenegilde 315 b e; non laudat S. Hermenegildum 315 e; commendatur illi Reccaredus 334 c

Learchus falso ascriptus inter proparentes S. Maturini 246 a

† Leathan ex posteris Corbi 558 a

Lebeau Joannes theologus Leodiensis approbat an. 1690 observantias Hubertinas 872 d

Le Comte Claudius Josephus decanus in Portsas testimonium fert de quodam meritis S. Huberti sanato 906 b c

Lecouteux coemit sec. XVIII abbatiam S. Huberti 866 b

Le Couvreur Gulielmus gaudet potestate sanandi a rabie 891 b sqq.; miros ritus adhibet 908 d

Ledrou Lamb. doctor theologus Lovaniensis approbat an. 1690 praxim Hubertinam 872 d

Leduinus custos altaris S. Benigni relator cujusdam miraculi *177 d*

Lefebvre de Laubrière Carolus episc. Suessionensis

nensis rogatus sinit recognosci reliquias S. Huberti in Limé 862 a
Lefebvre Clemens abbas Andaginensis (1686-1727) exornat ecclesiam 899 b, 918 b
Legnani familia sepulta apud PP. Prædicatores Bononiæ 408 a
Legras Amatus viticola testis an. 1735 in recognitione reliquiarum S. Huberti in Limé 862 b, 863 b
Legras Joannes testis de authentia reliquiarum S. Huberti in Lime 862 e
Legras Petrus an. 1735 subscribit actum recognitionis reliquiarum S. Huberti in Limé 863 b
Leigh Philippus S. J. alias Layton, alias Metcalf, edit Vitam S. Wenefredæ 693 a b; moratur in Holywell circiter sexdecim annos 741 a
Lelewinus princeps Northwalliæ pater Davidis 735 f
Lemaire Johanna filia Nicolaæ du Croc gaudet facultate sanandi a rabie 891 c
Le Maistre de la Garlay Franciscus Maria episc. Claromontanus edit an. 1774 breviarium 39 c
Lemoine Franciscus parochus Bazocensis adest an. 1735 in Limé recognitioni reliquiarum S. Huberti 862 b, 863 b
Lemune decanus S. Petri Leodiensis testatur an. 1621 de concessis reliquiis S. Huberti 859 f
Lena Francisci testis de sanatione meritis B. Rainerii *394 b*
† Leo I Gensericum placat 90 f; exornat basilicam S. Pauli 90 e; monasterium in Burgo S. Sepulcri 392 b
† Leo III papa dat litteras de S. Jacobo et sociis 12 e, 17 b, 21 c, 2* f; mittit clavem S. Petri 870 d
† Leo IV dat constitutionem pro ecclesia SS. Valentini et Hilarii in vico Palenzalo 613 e, 623 b
† Leo IX dat privilegium pro abbatia Blandiniensi 358 d
Leo X facit ecclesiam S. Cæsarii titulum cardinalitium 94 b; privilegia confert Andaginensibus 856 f, 857 a, 863 e, 896 e, 915 f, 919 a
Leo XIII multam operam præstat in recognoscendis reliquiis S. Jacobi 6* c, 9* e, 11* b, 12* a, 13* b; die 29 oct. an. 1884, dat bullam de harum reliquiarum authentia 13* e
† Leocadia colitur die 9 decemb. 309 e; die 10 decemb. 309 e; ecclesia Toleti 276 f
Leocadius ethnicus rogatus dat domum quæ fit prima ecclesia Biturigum 34 c; dicitur e stirpe Vettii Epagathi martyris 34 c; sed non recte 34 d
† Leocritia martyr Cordubensis passa an. 859 326 a
† Leodegarius a Didone eruditus 348 c; ab Ebroino vinculis mancipatur 354 e, *837 e*; defenditur a S. Genesio 354 d e; ejus Vita scripta ab Ursino 348 c
Leodes filius Œnopis fertur conditor Leodiensis civitatis 795 b
† Leogontius episc. Arvernensis 71 d; colitur die 5 nov. 349 d
Leonardi II episc. Tergestini an. 1260-1262 moneta 427 f
Leonardus judex an. 1304 accipit testimonia de miraculis B. Rainerii *392 a e*
† Leonarii episc. corpus transfertur 672 b f
Leone (de) Petrus archiepisc. Tolosanus an. 1490 edit missale 587 f
† Leonilla habitans in suburbio Lingonensi 166 e; excipit S. Benignum *181 f*; a quo baptizatur *190 a*; eum sepeliendum curat 139 c, 152 a, *153 a, 159 a, 162 d, 172 f, 186 f, 187 a, 190 d*; de ejus fratre *166 a, 167 a*; de ejus nepotibus *187 a, 190 a*
Leontiæ Augustæ imago affertur Romam 94 a
† Leontianus apparet S. Paterno 288 f
Leontius abbas Agaunensis sec. VII *557 d*
Leontius exconsul litteras accipit a S. Gregorio Magno 660 e
Leontius consularis Campaniæ 89 c d; Fundis Terracinam vocatus S. Cæsarium interrogat 84 e f, 87 c, *109 e, 112 e, 119 b e, 123 b*; eum carceri mancipat 85 d, *124 e*; conversus sancte moritur 83 a, 85 e, 87 c, *99 d, 113 e, 120 e d, 124 d, 130 a*; ubi et quando sepultus 115 e; filium habet persecutorem 85 f; plures ejusdem nominis 89 c d
Leontius filius Leontii persequitur Terracinæ christianos 85 f, 87 c, *116 a, 120 a, 125 d*
Leontius cæcus sanatus a S. Lauteno *285 e*
† Leopoldi abbatia Nanceii 9 e
Leopoldus marchio Austriæ dicitur pater sanctimonialis Trevirensis Christinæ 581 a
Leopoldus I rex Belgarum mausoleum S. Huberto ponit in ecclesia Andaginensi 899 b
Leovigildus rex Visigothorum *321 e f*; persequitur catholicos 312 c; contra filium arma movet 307 d, 314 e, 315 c; S. Masonæ episcopo Emeritensi adversatur *329 b c*; ab eo petit S. Eulaliæ tunicam *331 b e*, eum in exilium mittit 331 e f; ac Sunnam in sedem Emeritensem intrudit 329 d sqq.: castigatus S. Masonam revocat *333 d*; S. Nuncti precibus se commendat *321 d*; atque in interfectores ejus fert sententiam *321 d*; expertus mirabilia S. Martini monasterio parcit 307 c; misere moritur *333 f*; quando 314 f; an egerit pœnitentiam 334 b c
Le Queux abbas S. Richarii an. 1524 in capsis novis reponit S. Vedasti reliquias 292 f
Lesueur de Baine Philippus armiger testis de authentia reliquiarum S. Huberti in Lime 862 f
Lesueur de Baine an. 1735 subsignat actum recognitionis reliquiarum S. Huberti in Limé 863 b
Leta uxor Raniroli testis de sanatione meritis R. Rainerii 401 e
Le Tual parochus S. Vigoris extr. sec. XVIII servat reliquias S. Vigoris 295 e
Leucadius forsan prædecessor S. Vigoris 288 d; an. 538 interest concilio Aurelianensi 288 c
Leuddad filius Dingadi 701 a
Leudebertus sub an. 635 missus contra Vascones 774 d
Leudegiselus episc. Remensis successor Sonnatii 350 b
† Leudomirus episc. Catalaunensis aves resuscitat 306 d
Leynden (de) Constantia uxor Joannis de Merode accipit an. 1621 de reliquiis S. Huberti 859 e
L'Hermite Magdalena an. 1617 sanata meritis S. Huberti 901 d
Liber martyr annuntiatur die 2 nov. 417 d
Liberatore Lucas curatus Tibure an. 1704 273 e
Liberatus mittitur ut sanitatem recuperet ad sepulcrum S. Peregrini 610 d, *611 d e*
† Liberius discipulus S. Senani 342 f
Liberius papa fertur Romæ excepisse S. Severum 216 a
Liberius Pictaviensis episc. 436 e
† Licinius episc. prætermissus die 1 nov. 7 b
Licinius imperator dirus in Priscam ejusque filiam Galeriam Valeriam 617 b; sub eo martyres plures Sebastæ 443 c, *444 b c*; an. 319 efferbuit persecutio ab eo concitata 445 e

Lidwaldus bona confert Blandiniensibus 376 a
Ligia Bensi testis de sanatione meritis B. Rainerii 393 e
† Linus successor S. Petri 599 b
† Lirenatus socius S. Austremonii 37 f
† Litifredus colitur Papiæ 132 b
† Livinus Gandam venit 362 f; excipitur a sancto Florberto 360 a, *377 f;* carmen mittit ad S. Florbertum 357 a, 380 b sqq.; martyrizatus in Escha sepelitur in Holthem *377 f;* de ejus reliquiis 374 f
Llevddyn Llwyddawg avus S. Beunoi 699 d; pater Thenoi matris S. Elerii 701 a
Lloyd Eduardus sanatus meritis B. Wenefredæ 755 e
Loagarius rex conventum habet cum S. Patricio 558 f
Lochru magus adversarius S. Patricii 558 d
Lolli Franciscus Antonius filius Bernardini ex primariis civitatis Tiburtinæ an. 1740 275 d
Lomellini Odoardus adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 621 f, *634 e, 635 a*
Loménie de Brienne archiepisc. Tolosanus an. 1784 edidit Breviarium 587 c, 601 c
Longhi Thoma canonicus Tiburtinus an. 1733 274 a
† Longinus miles prætermissus die 1 nov. 7 c
Longus Oliverus prior S. Bavonis auctor cujusdam chronici 357 f
Lopez Dionysius secretarius archiepiscopi in causa de reliquiis S. Jacobi operam præstat 21 e, 6* c, 11* a
Lopez Ferreiro Antonius canonicus operam multam præstat in causa reliquiarum S. Jacobi 20 a, 1* c, 5* e, 7* f, 11 * a
Losada (de) Gaspar Albarez tradit Bivario epistolam apocrypham *17 a*
Losadas testimonium fert in causa de reliquiis S. Jacobi 8* b
Loscanus relictus a S. Patritio in ecclesia Killfhacla 680 e
Lotharingia (a) Carolus cardinalis præest synodo Remensi an. 1569 882 d
Lotharingia (a) Ludovicus cardinalis de Guisia devotus in S. Hubertum 907 b
Lotharius filius Ludovici Pii dat insigne psalterium cœnobio Andaginensi 853 f
Lotharius rex Francorum excipit Thetbaldum comitem Carnotensem profugum 672 b c; firmat pacem inter eum et Richardum ducem Normanniæ 672 f
† Lucæ altare Divione 146 d
Lucæ cujusdam filius sanatus meritis B. Wenefredæ 755 f
Lucetmael magus adversarius S. Patricii 558 d
† Lucia relata in missæ canonem 659 b; sacellum Romæ 659 b
Lucia uxor Cacioppi testis de sanatione meritis B. Rainerii *394 a*
† Lucianus defert suum caput *600 b c d*
Lucianus misera superstitionis victima Terracinæ 85 a, 86 e, *107 d, 108 a b, 118 c, 130 a*
Lucillus Veronensis episc. interest consilio Sardicensi 244 d
Lucinius commemoratur apud Æthiopes die 2 nov. 415 b
Lucius puer Judæus a S. Austremonio conversus, a patre interemptus 28 d e f, 35b e, *69 e f;* sepultus a S. Austremonio 38 a, *70 a;* honoratur 32 e, 33 c, 35 a; an notus apud Arvernos 71 b, 74 c
Lucius III papa an. 1184 bulla confirmat bona abbatiæ Engelbergensis 338 b; tradit Casimiro regi reliquias S. Floriani 442 d
Lucius pater Lucii martyris 74 e
Lucius Ælius Verus quot annis imperator 183 f
Lucius Aurelius Commodus quot annis imperator 183 f
† Lucretiæ ecclesia Emeritæ 319 c, *325 e*
Ludovicus cardinalis dux Barensis et Lotharingiæ an. 1416 interest erectioni Ord. Equestris S. Huberti 919 b
Ludovicus de Narbona Vaberensis episc. an. 1517 recognoscit reliquias S. Papuli 592 d
Ludovicus filius Clodovei II regis Franciæ *837 f*
Ludovicus Pius filius Caroli Magni sinit in Arduennam transferri S. Hubertum 765 e, *818 a* 853 c e; magni facit Jonam Aurelianensem 763 c; an. 837 imperii ejus annus 25, *823 e;* an. 836 dat diploma pro Glanderiensibus 775 e; sub an. 819 Vascones castigat 212 f; favet peregrinationibus ad S. Hubertum 912 f, 913 c; exornat ecclesiam Andaginensem 896 d; laudatur *817 b*
Ludovicus III rex Germaniæ an. 882 vita functus 854 e
Ludovicus VI dictus Crassus dat diploma an. 1135 in quo meminit de reliquiis S. Vigoris 293 d e, f; bona confert abbatiæ S. Victoris 673 f
Ludovicus VII an. 1177 visitat reliquias ecclesiæ ad S. Frambaldum 293 f
Ludovicus XI litteris suis permittit quæstas Andaginenses 919 b
Ludovicus XII litteris permittit quæstas Andaginenses 919 b; benignum se præbet in Andaginenses 898 b
Ludovicus XIII an. 1621 Tolosam venit 592 e; benevolus in Andaginenses 898 d; ascriptus in confraternitatem S. Huberti 916 a; dicitur dedisse litteras patentes pro quodam Hubert sanante a rabie 892 f
Ludovicus XIV fertur litteras patentes dedisse pro quodam Hubert sanante a rabie 892 f
Ludovicus Aquitaniæ rex evertit monasterium S. Severi *236 a*
Lugadh patris Conall Corc genealogia 562 b, 563 b
Lugadh pater Eochadh Cobha 364 a
Lugadh-Scriabh-n-Dearg rex Hiberniæ pater Crimthann Nianar 344 d; filius Finn Eamhna 345 a
Lugair pater Brolach 681 b
Lugair pater Cesi 681 b
Lughna pater Inbhari episcopi 417 d
Lugna pater Kesci 681 d
Luitoldus de Regensberg litem movet cum B. Bertholdo abbate Montis Angelorum 388 c, 389 a
† Lupercus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d, 649 c;* ejus reliquiæ inventæ 642 e
† Lupicinus abbas Jurensis 544 e
Lupus dux Vasconiæ 212 e
† Lusor prætermissus 1 nov. 7 c
Luxurius judex Terracinæ sævit in christianos 83 d e, 89 a b, *120 a c, 122 d;* apprehendit, torquet ac damnat S. Cæsarium 83 a, 84 f, 85 a d f, 87 d c, 88 a, *109 e, 100 a, 111 d, 112 a c, 113 e, 118 a, 119 b e,* 123 e, *124 f, 130 d;* misere moritur ut fuerat prædictum 83 a, 84 e, 85 f, 86 f, 88 e, *114 a b, 118 d, 120 d, 125 a, 130 b;* an plures ejus nominis 87 a
Lysiæ nomen in Actis martyrum *445 d*
Lywanneda mater S. Deiferi 700 e

Mabillonii

M

Mabillonii sententia de clericis monachis 363 d; de die emortuali S. Lamberti 768 a; de regula Tarnatensi 548 a; de exordiis vitæ monasticæ in Hispania 307 e
† Macarii vita quando scripta 369 e; de ejus commoratione Gandæ 359 e; ejus corporis elevatio 371 a e, 372 d
Macedonius S. R. E. card. secretarius Rituum congregationis 441 f
Macedonius sanctus monachus degens prope Antiochiam 651 b
Macer ascriptus inter progenitores S. Maturini 246 a
† Machuti episc. corpus transfertur 672 b
Macliavus filius Hoelli I pater Warochi 670 f, 678 e
Macquet Hubert dat vico Maison-Roland de reliquiis S. Huberti 863 c
Macrianus progenitor S. Maturini 246 a
Macrinus imperator *183 e* f
Madanus filius Bracani 346 e
† Madelberta dicitur nutrix S. Lamberti 792 e, 847 a; dicitur elevata a S. Huberto 792 b, 901 e.
Madelbertus episc. an. 811 canonicos instituit in ecclesia S. Marcelli 262 a
† Madelgisilus discipulus S. Fursei, dicitur fuisse magister S. Vulganii 567 c, *575 c d e*
Madrucius Christophorus an. 1544 cardinalis titulo S. Cæsarii 93 f, 94 b
Maelcobha rex Ulidiæ 341 d
Mæsario Hieronymus pœnitentiarius Tibure an. 1635 271 f
Maffutia uxor Jacobi testis de sanatione meritis B. Rainerii *397 e*
† Maglorii corpus transfertur 672 b; ecclesia et monasterium Parisiis 672 d e
† Magnus mart. 82 c f
† Magnus episc. Mediolanensis prætermissus die 1 nov. 7 c
Magno monacho apparet S. Severus *236 b*
Magocasta Dominicus O. P. *Vide* Mazocossus
Maher Laurentius testatur se meritis B. Wenefredæ sanatum 754 d e
Mahomet rex Cordubæ ordinat an. 888 expeditionem in Gallæciam 382 e
† Maisymas a Theodoreto laudatur 651 e
Mal rex Ultoniæ pater Tibrate Tireach 345 f
† Malachias annuntiatur die 2 nov. 417 d
Malaise (de) Nicolao abbati S. Huberti dedicatur Vita S. Huberti 766 e, *848 a*; vidit ecclesiam incendio vastatam 898 f; an. 1510 accipit bullam in favorem confraternitatis S. Huberti 914 d; vita functus an. 1538 766 f
† Malcolmus Scotiæ rex pater S. Mathildæ 419 e
Malek ben Nassar legatus Arabum ad Saporem II 449 b
Malgerius Rotomagensis archiepisc. sec. XI 568 a
Malvitiis (de) Joannes Bononiensis 408 e
Mamaccia Marcus Antonius præfectus seminarii Tiburtini an. 1704 273 e
† Mamertus Lingonensis episc. translatus 143 a; reliquiæ Sigeburgi 147 f
Mamertus Viennensis episc. Viennæ monasterium ædificavit 555 b
† Mammes invocatus contra rabiem 894 d; ecclesia in Lingonensi civitate 144 b c, 909 d
† Mametus diaconus socius S. Austremonii 28 a e, 33 e, 35 a b, 37 f, *63 a e*, *72 f*; diversis in locis Christum annuntiat 28 f, 74 e, *73 a*; quando colitur 65 a
Mammes cælicola apparet cuidam solitario *171 b*
Manasses Remensis a S. Gregorio accipit epistolam 65 d
Mancio abbas Mausiacensis *81 d*
Manfredus maritus Debene *392 f*
Manfredutius Lombardi testatur de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Mannacius præfectus, persecutor christianorum sub Diocletiano et Maximiano torquet S. Justum 426 a b, 422 f, *428 c*, *430 d e*, *431 a*, *432 a*
† Mansuetus missus in Galliam ad prædicandum evangelium 596 b
† Mantii capella in monasterio Saguntino 381 b
Maraldus an. 1628 subscribit breve Urbani VIII 858 d
Mar Muain jubetur a Sapore litare Jovi 474 b
† Marcelianus a Daciano in Hispania martyrizatus *649 c*
Marcella filia Theodorici, uxor Braccanoc 346 d f, 347 f
† Marcelli papæ reliquiæ Tergesti 246 e
† Marcellus Parisiensis episc. annuntiatur 2 nov. 418 b; 3 nov. 583 b; monasterium Cabillonense 549 e
Marcellus dux torquet christianos Sebastæ 443 f, 444 b c, 445 a
† Marchell soror S. Deiferi 700 e
Marchia (a) Remaclus abbas Andaginensis vidit an. 1560 ædes restauratas 899 a
† Marciana annuntiata 2 novemb. quis sit 418 e
† Marcianus episc. Beneventi annuntiatur 2 nov. 418 d; dicitur S. Petri discipulus ac primus episc. Beneventanus 11 e
† Marcianus Syracusarum episc. ordinatus a S. Petro 607 d, 418 e; magister S. Peregrini 608 d, 609 c d; obnoxius proditori 609 d e; pro fide damnatus *612 a*; quando vixerit 608 e f, 611 f
† Marcianus prætermissus 1 nov. 7 d
† Marcianus monachus floruit sec. IV 651 d
Marcianus Arelatensis episc. Novatiani impietati adhæret 590 f
Marcianus imperator falso dicitur Placidiæ maritum dedisse 91 e
Marcus episc. Pœtovionensis vir insignis sanctitate 443 a d
Marcus Antoninus sollicitus de populi voluptatibus 199 a
Marcus Aurelius imperator 183 f; Divionem venit *193 d*; torquet S. Benignum 152 d, *153 d*, *193 d e*; accepit apologeticum 194 e
Marcus Aurelius Antoninus Caracalla quot annos imperator 183 f
Marcus Aurelius Antoninus Heliogabalus imperator 183 f
Marcus Agricolaus Sebastæ persequitur christianos 444 a e
Marechal Cyprianus abbas Andaginensis (1662-1686) exornat ecclesiam S. Huberti 899 b
† Margaretæ V. M. reliquiæ Tergesti 426 e
† Margaretæ conventus in Edinburgh. 754 f
Margareta a Lotharingia annuntiatur 2 nov. 418 f
Margareta comitissa de Richmond, mater Henrici

rici VII, dicitur ornasse fontem S. Wenefredæ 736 d
Margareta uxor Ghelfutii testis de sanatione meritis B. Rainerii *394 b*
† Maria Dei genitrix fertur stolam dedisse S. Huberto 781 a, 833 b c, *835 b*, 867 f; apparet Conradino de Brescia *405 c*, *411 c*; Gaufrido Clarevallensi 584 d; ejus ecclesia in abbatia Andaginensi 899 d; in abbatia Atreiensi 906 e; Bruxellis in Arenario 922 a; Coloniæ ad Gradus et in Pasculo 861 b; et in Horto 861 c; Descorini 664 f; Emaliæ 788 d, *845 f*; Emeritæ 319 c, 325 c, 326 b c, 327 a; prope Emeritam *318 e*, 319 c; Lensii 568 c; Leodii *845 d*; Romæ Maria de Monte Serrato ecclesia nationis Hispanicæ 11* c, 12* c f, 16* a; Namurci 861 a; Maria de Nazareth in Lusitania 320 f; in Orpen *843 e*; Scurrii 664 e; Maria de Soliaco seu de Finibus terræ 71 c, *239 e*; 570 e; Tergesti 426 a c, 428 a e; Trajecti *835 d*, 860 a, 901 f, 902 b; in agro Verano prope Terracinam 95 c; Vitriaci in diœcesi Redonensi 909 d; oratorium in suburbio Claromontano 39 d; monasterium S. Mariæ ad martyres 910 d; abbatia in agro Acutiano 610 d; de Alaon 772 c; Cryptæ Ferratæ 98 d; Despinlieu 901 e; prope Emeritam 320 e; in loco Gressus 666 b; de Longoponte 434 a; prope Luxemburgum 861 b; Malbodii 364 f; O. P. Parisiis 434 c; de Ramsey 692 e; Remis 434 a; in Savinis 619 b, *629 c f*; Suessionibus 355 a; eremitorium Saliciense 6 c; altare Claromonte 350 e f; Divione 146 d; Malbodii 378 c; Vuræ Ducum 899 d; ejus reliquiæ Tergesti 426 a; ejus effigies Tergesti 427 e; specialiter culta Hallis et Monte Acuto 886 a; ejus collecta inducta Atreii in ritu Hubertino 904 d f
† Maria Ancilla annuntiatur 2 nov. 419 c
† Mariæ Magdalenæ ecclesia in urbe Claromontana 349 a
† Mariæ Ægyptiacæ ecclesia apud civitatem Baiocensem 306 a
B. Mariæ de Venetiis Vitam scripsit Thomas Antonii de Senis 583 f
Maria Elisabetha Belgarum moderatrix exornat ecclesiam Vura Ducum 899 d
Mariani Josephus adest an. 1732 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 622 a
Marianus ignotæ sedis episc. 270 d; Constantinopolim missus ut legatus, violatur 269 a
† Marinus abbas insulæ Lirinensis suadet scribi primordia cœnobii Agaunensis 544 f; unde notus 548 d
Marinus maritus Euphemiæ pater Maximiani Herculei 246 d
Marinus pater S. Maturini persecutor christianorum *251 a*, *225 d*, *256 a*, 258 d; baptizatur a S. Maturino *251 f*, *256 a*
Marinus ascriptus inter progenitores S. Maturini 246 a 247 b; exornat Parisios 246 b
† Marius discipulus S. Austremoniii 28 e, 35 a, 37 f, 39 b, *70 c d*; sepelitur ab eo *70 e*; ejus reliquiæ 44 d, 46 c
Marius episc. Pœtovionensis fidei causa vexationibus obnoxius 443 a
Markais (de) Jacobus præpositus S. Vedasti falsa suggerit Molano 289 d
Marotel causidici in Lunari villa filius sanatur meritis S. Huberti 906 d
Marquardus de Andechs patriarcha Aquileiensis homagium accipit Tergestinorum an. 1380 425 f
Marsilia testatur de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Marso sub an. 692 palatii comes 778 d
Martinez subsignat litteras datas papæ pro confirmanda identitate reliquiarum S. Jacobi et sociorum ejus 11* b
Martini Henricus signat an. 1690 epistolam episcopi Leodiensis de praxi Hubertina 873 a
Martinus I papa an. 649-655, 361 a; rogatus Blandiniensibus dat privilegium 358 d, 365 f, 366 b, *377 b c*; dat reliquias S. Amando *375 c*, *379 b*
† Martinus Tironensis fundavit monasterium in comitatu Pembroke 4 d
† Martinus gloria Turonensium *226 a*; patronus venatorum 921 c; invocatus contra rabiem 894 b; ecclesia Turonibus 59 f; ibidem abbatia 549 d f; abbatia Tornaci 638 f; ecclesia Mausiacensis 41 e; Pœtovione 439 c; in villa Fossatensi 664 c; Sigiaci 568 a; monasterium in Hispania 307 b c, 308 d, monasterium et ecclesia prope Mindonensem civitatem 382 b sqq.; prope Augustodunum 909 c; monasterium 665 a, 910 d; ecclesia in Orpen *843 f*
Martinus V rebelles Bononienses armis impugnat ac debellat *406 b*, 408 f, *412 c*; honorat Conradinum *412 f*; dat indulgentiam pro fonte S. Wenefredæ 736 a
Martinus Arelatensis episc. 246 b
Martinus abbas Cellæ Lucentis scribit contra B. Bertholdum 387 e
Martinus monachus S. Benigni Divionensis *178 c*
Martinus monachus Andaginensis testatur in corpore S. Huberti deficere articulum digiti 862 f
Martinus Aiute testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 c*
Martinus Laurenti testis de uxore sua Vanna sanata meritis B. Rainerii *395 d*
† Martialis in Galliam missus a S. Petro 65 d; vel a S. Clemente *49 b*, *598 b*; conventus quotannis agit cum S. Austremonio 28 c, 33 f, *56 f*, *65 a*; Lemovis prædicat et moritur 24 d, 27 c f, 37 a b, 31 f, 49 c, *55 c*, *62 e*; ad eum S. Valeria suum caput defert *600 b*
Martius Franciscus J. U. D. civis Tiburtinus an. 1635 271 f, 272 b d
† Maruthas floruit circa finem seculi IV 456 c
Mascius Augustinus Tiburtinus 273 e
Massaria Christophori mater Ciscæ testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 d*
Massilonius episc. Claromontanus petit reliquias S. Austremonii 43 a c, 44 a, 45 a, 46 b f; edit Breviarium an. 1737 39 c, 75 a
Massus filius Rosæ sanatus meritis B. Rainerii *398 c*
† Maternus fertur fuisse fundator oratorii Andagii 869 c
Mathey Joannes subscribit an. 1735 actum recognitionis reliquiarum S. Huberti in Limé 863 b
† Matthæi ecclesia Salerni 658 d; altare Divione 146 d
Mathæus O. P. postea episc. Mantuanus in ordinem admittit Conradinum Brixiensem *403 d*
† Mathiæ abbatia 910 d
† Mathilda filia S. Malcolmi annuntiatur 2 nov. 419 c
Mathildis dicta mater B. Simonis de Collazone 390 a
Mathildis filia Gimonis opitulatur restaurationi monasterii S. Satyri 279 c d
Matthias Simplicius Tiburtinus 273 e
† Maturinus annuntiatur 2 nov. 419 d; in Christo genitus

genitus a S. Polycarpo 8 b; invocatus contra rabiem 894 d
† Matutinus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*
Maunus terras dedit S. Beunoo 699 e
† Maura cum Timotheo martyr in Thebaide 606 b
† Maura virgo annuntiatur 2 nov. 416 f, 419 d
† Maurilli ecclesia Caloniæ 909 c
Maurencius ascriptus inter progenitores S. Maturini 246 a
† Mauri translatio annuntiatur 3 nov. 583 b; inducit in Galliam regulam S. Benedicti 282 e
† Mauritius quiescit in monasterio Agaunensi suo nomine dedicato 146 a, *252 a*, 543 b, 548 f; ecclesia Claromonte 71 d; altare Divione 146 d; reliquiæ Sigeburgi 147 f
Mauritius episc. Benchorensis consecratus an. 1139 728 d
Mauritio Braccarensi episc. inscriptæ quædam litteræ apocryphæ 17 a
Mauritius imperator 314 f, 321 f
Maurus ascriptus inter progenitores S. Maturini 264 a
Maxeni Wledig pater Cedigi 701 a
† Maximi ecclesia Claromonte 71 d
† Maximianus socius S. Luciani decollatus *600 e*
Maximianus Herculeus filius Marini et Euphemiæ 246 d; persecutor christianorum 255 a, 256 a, 423 a, 424 a, *431 a*, 432 a; fert legem in eos 202 b, 423 d, 625 d, 626 a d; anno nono imperii 428 c; sub eo martyrium fecit S. Justus 426 a b; SS. Valentinus et Hilarius 613 a b c, 614 e; mittit Dacianum in Hispaniam *650 e*; fertur occidisse Arthemiam Diocletiani filiam fidei causa 617 b, *626 a*; quando factus sit Augustus 615 f; ejus quædam fata 424 a; notæ chronologicæ 422 e
Maximilianus Austriæ archidux suo favore prosequitur Andaginenses 898 a
† Maximini ecclesia Coloniæ 911 c; monasterium 910 d
† Maximinus abbas Miciacensis excipit SS. Avitum et Carilefum 666 a
† Maximus abbas Limonici cultus die 2 jan. 348 d
Maximus episc. Genavensis suadet Sigismundo monasterii Agaunensis instaurationem *553 a*, 543 b
Maximus a S. Petro designatus episc. Tauromenii 607 c f
Maximus dictus S. Jacobi discipulus 12 c, 13 a
Maximus successor Valentiniani III imperatoris non diu regnat 90 f
Mazacossus Dominicus prior O. F. Bononiæ, civitate ejicitur *406 b, 412 e*; reducitur honoribus cumulatus 407 c
† Mederici ecclesia Parisiis 892 e
† Melanius episc. apparet S. Paterno 288 f
† Melantus mart. 208 a
† Melchiades papa *246 e*
† Meletius Antiochenus epic. 542 b
† Meleusippus nepos S. Leonillæ *187 a*; martyr *193 c*; a S. Benigno dicitur baptizatus 139 a, *167 a*; inventus ac translatus 143 a
Melghe Molbhtach rex Hiberniæ, pater Iarangleo Fathach 344 f
Meliore Aldebrandini uxor Armanni testatur se sanatam meritis B. Rainerii *481 c*
Meliorius Generosus Tiburtinus 273 e
Meliorius Joannes Josephus filius Sebastiani Tiburtinus J. U. D. 273 f
Melito apologeticum offert Marco Aurelio 194 e
† Mellitus episc. Londoniensis responsum accipit a S. Gregorio M. circa fontes sacros 734 d
† Mellonis ecclesia Pontisari 295 e
Melun (de) Franciscus Terouanensis episc. comprobat ritum sanandi a rabie usurpatum in Moriancourt 892 b
† Memmius missus in Galliam ad prædicandum evangelium 596 b
Memmius consularis Terracinæ in Christi discipulos sævit *121 c*
Memmio Rufo consulari Campaniæ traditur S. Domitilla 89 e
Memorius monetur de præparando Tarsi habitaculo Juliano Apostatæ 524 c
Menas episc. Thami, vir, ut videtur, magnæ sanctitatis annuntiatur die 3 nov. 583 b
Mendez fert testimonium in causa de reliquiis S. Jacobi 84 b
Mengelaars Joannes sacerdos dat ecclesiæ Herpen de reliquiis S. Huberti 860 c
Menicozzi Faustinus adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 622 a
Meoni Dominicus adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 622 a
Mercatus maritus Benvenutæ *392 e*
Mercatus medicus peritus *397 a*
Mercatus Ranerii Uguitionis maritus Scanlattæ *396 b*
Mercellinus filius Pendæ religione christianus 683 b
Mercier Nicolaus abbas Atreiensis, an. 1500-1552, exornat reliquias S. Huberti 861 e
Mercurius quidam annuntiatur apud Æthiopes die 3 nov. 583 b
Mercurii statua Arvernis 50 f; fanum Gandæ 375 b; ubi colitur 361 e, 379 b; templum Divione *154 b, 155 f, 160 c, 167 f, 168 a, 184 c*
† Merin patruus S. Deiferi 700 e
Merle vastat Iciodorense monasterium an. 1575 75 b
Mérode (de) Joannes summus major ac præfectus Leodiensis, maritus Constantiæ de Lyenden 859 e
Meroveus recensitus inter progenitores S. Huberti *849 a*
Merwaldus filius Pendæ religione catholicus 683 b
Messin Corb pater Eochaid Lamderg 681 b
Metcalf. *Vide* Layton Philippus.
Meugen (de) Henricus abbas Aureævallensis vidit an. 1568 abbatiam vastatam incendio 864 a
† Mevennus invocatus contra rabiem 894 d
Meynde Thomas abbas Salopiæ an. 1459-1499 698 b
† Michaelis ecclesia Claromonte 71 d; in loco Compendiacensi 28 e, 35 b, *70 f*; Agrigenti 607 b, 611 a; in Mirwart 855 d; Gandæ 901 e; platea Parisiis 261 d; monasterium Coloniæ 861 d; Muranum cœnobium 419 e; Collegium S. J. Bruxellis 622 f
Michael patriarcha Alexandrinus XLVI consecratus a S. Mena 583 c
Midghall Isabella testis de ægrota sanata meritis S. Wenefredæ 746 a, 748 a b, 749 a
Mignanus maritus Cansianæ testatur filium suum Vannem sanatum meritis B. Rainerii *394 e*
† Milani ecclesia Turiasone 665 d
† Mille martyr in Perside sub Sapore II 450 e
Milner Joannes episc. Castabalensis inquirit in miraculum factum meritis B. Wenefredæ 744 f
Milo S. Amandi Vitam scripsit 369 a

Minausius

Minausius abbas Jurensis VI 545 f
Mingarda filia Giliotti testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 d*
Minicea auxilium præstat S. Donato in Hispaniam fugienti 306 c, 307 a
Minucius Fundanus succedit Serenio 195 a
Minucius Rufus consulatum agit cum Domitiano 89 e
Mira filia Jacobi testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Mita uxor Venturini testis de sanatione meritis B. Rainerii *397 d*
Mithræ nomen in inscriptione Divionensi 140 f
Mo-Ego de Inis-Conaill annuntiatur die 3 nov. 582 c
Mobeocus filius Dinæ 346 c
Mochaemhog peregrinus annuntiatur die 3 nov. 582 c
† Mochoemocus an monasterium Enach-Truim a se fundatum dederit S. Coemano 681 c; obiit an. 655 681 c
† Mochteus episc. Lugmadensis 342 d
Mochuimus Tir-da-Glass, qui et Naithcaemius, discipulus S. Columbæde Tir-da-Glass 681 d
† Mocteus magister Aidani 564 a; construit cellam Lismor 564 a, e; ad S. Patricium vadit 564 f
Modericus filius Ansberti et Blithildis 776 e sqq.
Modoaldus episc. Lingonensis prædecessor Bertoaldi 348 c
Mogh Corb rex Lageniæ pater Cucorb 681 a
Molanus a præposito Vedastino in errorem inductus circa historiam S. Vigoris 289 d
Molins (de) marchio legatus regis Hispaniæ ad S. Sedem 6* d, 11* d
Mompey Philippus 899 f
Mompey sanatus a rabie 899 f
Monaco la Valletta cardinalis ascriptus congregationi institutæ pro astruenda identitate reliquiarum S. Jacobi 6* e
Mondelli Franciscus an. 1807 restituit reliquias S. Cæsarii 95 e
Mono præpositus ad S. Huberti sua jura tuetur *826 b*
Montandouin Damianus licet incisus rabie moritur 878 e f
† Montanus miles martyr tempore Hadriani 89 c
Montanus episc. Toletanus 276 c
Montchal (de) Carolus archiepic. an. 1647 edidit Proprium Tolosanum 591 f
Montgazin canonicus S. Saturnini approbat an. 1762 libellum de S. Papulo 588 c
Montili episc. Viterbiensis an. 1584 623 d
Montpellier (de) episc. Leodiensis accipit de reliquiis S. Huberti an. 1873, 860 a; peregrinatur ad S. Huberti 914 c
† Monulphus Tungrensis episc. Leodii ecclesiolam exstruit *830 d*; quam consecrat titulo SS. Cosmæ et Damiani 795 f, 796 b c d; transfert S. Servatium 790 e; ejus corpus invenitur 867 e
Morbertus bona confert Blandiniensibus *375 f*
† Morbretus colloquium habuit cum S. Guenailo 678 c
More Thomas S. J. suppressa Societate remanet in Holywell 740 a
Morino Emmanuel operam præstat in processu de inventis S. Jacobi reliquiis 5* f
Morinus rogatur scribat gallice Vitam S. Huberti 924 d
Morris famula mittit ægrotæ cuidam aquam S. Wenefredæ 758 c
Moseley Michael S. J. degit in Holywell sec. XVIII 740 a
Mucettus Banbacarius testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 e*
Muircheartach Mac Earca primus rex Hiberniæ christianus, amicus S. Erci 561 b
Muirchu Maccu Machtheni seculo VII scribit Vitam S. Patricii 557 f
Mummolinus Suessionensis pater Bodigisili 777 d
Muti cardinalis meminit de duplici festo SS. Valentini et Hilarii 623 e
Mutius Palmerole adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *392 e f*; testis de sanatione ejus meritis *393 c*
Muza cum Arabibus Hispaniam invadit 14* c

N

† Naamatius episc. annuntiatur die 2 nov. 419 d
Nabon deus Persarum 474 b
† Nabor dictus Pictaviensis episcopus prætermissus die 1 nov. 7 d
Nahreius abbas ac martyr apud Æthiopes annuntiatur die 3 nov. 583 d
† Naithcaimius frater S. Coemgheni 681 b e; frater S. Coemani 680 f, 681 b. *Vide* Mochuimus.
† Namadiæ reliquiæ recognitæ an. 1839 44 c f, 45 f, 46 d, 436 e
Nardinus Carolus archidiaconus Tiburtinus an. 1635 271 e, 272 b
Nardinus Josephus archipresbyter Tiburtinus an. 1704 273 e
† Narses episc. Sciahacardatensis martyr 211 d
Narses dux epistolam accipit a Pelagio Romano pontifice 424 e
Nartallus Joannes refert quæ sibi contigerint in requirendis S. Jacobi reliquiis 3* f, 8* b
Nash Franciscus peregrinatur ad fontem S. Wenefredæ 742 a
† Natalis invocatus in litaniis Ængussii 680 e; annuntiatur die 31 julii in martyrologio Tamlactensi 563 a
Natfraich patris Ængussii genealogia 562 b, 563 b
Nathanael missus in Galliam ad evangelium prædicandum *596 b*
Navarrete Emmanuel episc. Mindoniensis inquirit de cultu S. Gundisalvi an. 1704 382 b c
†† Nazarii et Celsi ecclesia Papiæ 132 c, 133 f
† Nectarius episc. Pictaviensis raro commemoratur apud Pictavos 436 a, 437 b
† Necterius socius S. Austremonii 28 a e, 33 e, 35 a, 37 f, 39 b, 37 f, *63 a e*, *70 d*; missus ad prædicandum 28 f, 35 b, 72 f, 74 c; colitur die 9 decemb. 65 d
Needham Joanna testis de ægrota sanata in Holywell 749 b
† Nemanus invocatus in litaniis Ængussii 680 e
Nenus Bactardi adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *392 f*
Nepopis episc. Emeritensis intrusus pro S. Masona in exilium ejecto *332 b*; an fuerit arianus 332 e; regrediente Masona conatur aufugere cum præda ecclesiarum *336 c d*
† Nereus convertit Domitillam *121 b*; variis tormentis

mentis affectus Terracinæ capite damnatur *121 c*; sepultus via Ardeatina *121 d*
Neris (de) Antonius Tiburtinus an. 1635 271 f
Nero Claudius princeps nequissimus suæ matris occisor 85 e, 86 d; persecutor christianorum 13 e, 86 e, 106 d, *120 c* 194 e; Romam evocat Xenodorum sculptorem 51 a; Lucium facit præfectum in Arvernis 74 e
Nerolus filius Dinæ sanatus meritis B. Rainerii *400 e*
Nerus filius Venturellæ ac Gulielmi sanatus meritis B. Rainerii *401 d*
Nerva imperator ab exilio revocat S. Joannem Evang. *163 e*
Nesmond (de) episc. Baiocensis accipit an. 1671 de reliquiis S. Vigoris 295 b
Neumann Stephanus monachus Hubertinus mortuus an. 1834, testis de traditione servati S. Huberti corporis 866 f
Neumantia uxor Gunthæ mater S. Gaudiosi 664 b d
Nicagoras causam agit Tertulli 198 d, *202 d f*
† Nicasius defert suum caput *600 b f*
† Nicetii ecclesia Lugduni 355 c
† Nicolai monasterium in Grunhain 416 d; monasterium ac ecclesia prope Virdunum 862 a, 863 b, 906 f; oratorium in palatio Lateranensi 94 c; Andaini 898 e; altare Divione 146 d
Nicolaus I dat privilegium abbatiæ Blandiniensi 358 d
Nicolaus IV legatum mittit Viterbium Benedictum Cajetanum 620 d; an. 1239 confert indulgentiam visitantibus ecclesiam S. Huberti Andaini 896 d e
Nicolaus abbas S. Audoeni jubet scribi Vitam S. Vulganii 566 f
Nicolaus canonicus S. Lamberti quædam de S. Huberto inseruit Vitæ S. Lamberti 765 e sqq., 829 b, 872 a sqq.
Nicolaus O. P. vir sanctitate eximius memoratur die 3 nov. 583 f
Nicolaus de Sicilia O. P. reprehenditur a Conradino Brixiensi *411 d*
Nicolaus Antancolle pater Rici excipit testificationes de miraculis B. Rainerii *395 d*
† Nidanus annuntiatur die 3 nov. 581 f
Noailles (de) Ludovicus episc. Catalaunensis litteris datis an. 1691 favet cuidam dicenti se sanare a rabie 893 d; edit martyrologium 667 b
Nogaret (de) Ludovicus abbas S. Severi an. 1621 592 e
Nomenoius Britannorum rex muneribus ditat sepulturam S. Guenaili 669 e. *678 f*; quando regnaverit 671 f
B. Nonius Alvarez Pereira prætermissus die 1 nov. 7 e
Nonnitius clericus optime cantans injuste cæditur *265 a, 267 a*
Norris Gulielmus visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Notgerus episc. Leodiensis instaurat ecclesiam S. Lamberti 800 d; rogat scribi S. Landoaldi Vitam 852 b
Notingus annuntiatur die 3 nov. 584 a
Novatianus hæresiarcha 23 f, 24 c, 25 c, 27 b, 30 a b, 36 f, *49 b, 55 b*
Nuadha Nect rex Lageniæ et Hiberniæ pater Fergus Fairghe 681 a
Nuddi Haell filius Seuilli 701 a
Numan Maria sanata meritis B. Wenefredæ 742 f
Nuñez subsignat litteras datas papæ pro confirmanda identitate reliquiarum S. Jacobi 11* b
† Nuncti Acta edita die 22 oct. 310 c; gesta quædam *321 b*
Nuntia Ord. S. Francisci prætermissa die 1 nov. 8 b
Nussi ascriptus congregationi institutæ ad recognoscendam identitatem reliquiarum S. Jacobi 6* e, 15* e
Nyverd typographus Parisinus an. 1489 245 f

O

† Obedianus episc. Papiensis 132 b, 133 b d
Obesus filius Imchadii 564 b
† Oda uxor Boggisi comitis Pictaviensis 775 a d, 776 e f, 779 d, *836 e*; dicitur soror Hugbernæ, amita S. Huberti, mater Bertranni *836 f*; monita a S. Huberto de vita perfecta amplectenda, studet operibus pœnitentiæ *830 a, 832 d, 840 a, 850 c*; bona sua ecclesiæ confert *830 e*; fundat capitulum Amaniense in honorem S. Georgii 775 a, 776 e, *847 c*; ibi sepulta 772 d; de ejus elevatione a S. Florberto 852 d e
Odalricus plebanus Stanensis 338 f
Oddo de Burgo adest depositionibus de miraculis B. Rainerii *392 c*
Oddo frater O. S. F. in Burgo S. Sepulchri *395 e*
† Oddon eremita Tudensis prætermissus die 1 nov. 8 d
Odelerius pater Orderici Vitalis amico suo Rogerio de Monte Gomerici salubria consulit 697 c
† Odilo annuntiatus die 2 nov. 419 d
† Odonis Vita scripta a Joanne Cluniacensi 282 e
Odo Aurelianensis dicitur transtulisse S. Maturini reliquias 249 a
Odo Auscitanus archiepisc. 240 d
Odo episc. Baiocensis instaurat Montem Chrismatum 295 b, 296 a
Odo Fossatensis auctor Vitæ Burchardi 673 b
Odo comes an. 841 bona confert abbatiæ S. Huberti *824 b*
Oeneus pater David 695 b
Oilill Olum pater Eoghan Mor 563 b
Oilill Flanbec pater Lugadh 563 b
Oilillus successor Laogarii 559 d
Olcanus episc. Rath-mugiæ 343 c
Oldcorne S. J. sanatur meritis B. Wenefredæ 737 b, 740 f
Olildus filius Ængussii 563 a
Olioll Caisfhiaclach rex Hiberniæ, pater Eochad Foiltleathan 344 f
Olivenza (de) Bartholomæus provincialis S. J. in Sardinia mittit documentum dubiæ fidei de S. Athanasio S. Jacobi discipulo 16 f
Oliverius Marcus canonicus Tiburtinus an. 1635 271 f, 272 b
Olybrius senator urbis Romæ 94 a b c
Ompnus Rainaldus testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 a*
Ondedeus Bencevenne testatur se sanatum meritis B. Rainerii *396 b*
Ondedeus Boni Hominis testatur se sanatum meritis B. Rainerii *393 c*
† Onuphrii reliquiæ Constantinopoli 458 b
† Opportuna aves resuscitat 306 d
† Optatus martyrizatus a Daciano in Hispania *545 b d, 649 c*
† Optatus Milevitanus laudat S. Victorinum Pætovionensem

Pætovionensem 432 c
Orderici Vitalis silentium de translatione S. Wenefredæ explicatur 697 b
Oriolus Sancii de Fageto 240 d
Orlandinus de Burgo S. Sepulcri examinat ut judex an. 1304 depositiones de miraculis B. Rainerii *391 e*, *392 d*
Osius Cordubensis synodo Sardicensi interest 245 a
† Oswaldus filius Edwini occisus a Penda 683 b d e
Oswin frater S. Oswaldi an. 655 Pendam devicit ac occidit 683 b e; religione catholicus fuit 684 a; pro uxore sua accipit clavem S. Petri 870 b
Otadui Laurentius episc. Abulensis an. 1611 recognoscit reliquias S. Petri de Barco 384 d, 385 a
Otbertus episc. Leodiensis in injuriam S. Huberti emuniens castrum Mirwart punitur 855 b sqq.; an. 1110 dedicat ecclesiam S. Huberto 895 d
Otdatus vice comes *239 f*
Otgarius rusticus sanatus meritis B. Huberti *820 d*, *823 e*
† Otto Bambergensis invocatus contra rabiem 894 d
Otto I : annus Incarnationis 955 annus ejus vicesimus *827 a*, 864 f; devincit Haroldum regem Daniæ 6 a
Otto a Bertranno in acie occisus *897 e*
d'Ouvrier Hector Dolensis episcopus elevat reliquias S. Mioci 577 a
Owenus Danwyn pater Seiriol 699 d
Owenus filius Gruffydd 728 e

P

Pabulus martyr annuntiatur die 3 nov. 584 a
Pacca Franciscus archiepisc. Beneventanus refert de S. Marciano Beneventano 418 e
† Pachomius magister S. Theodori 9 f; vitæ monasticæ auctor 33 a
Pacifici Generosus secretarius Tiburtinus an. 1740 275 c
Pagii sententia de die mortuali S .Lamberti 768 a
Palatina filia Galli Magni uxor Bodegisili 777 b
Paling auxiliatur ægrotæ iu Holywell 743 b
Palitius de Bavia chirurgus testis de sanatione meritis B. Rainerii *398 c*
Palladius episc. Helenopolitanus cum legatis Constantinopolim vadit 268 e
Palladius Alexandriam venit an. 388, 657 d; an damnatus in concilio Aquileiensi an. 381, 663 f; an fide dignus 656 c e
Palladius Vasco mittitur in exilium 774 c e
Pallavicinus Thomas socius magistri sacri Palatii refert de S. Sylvia 659 a
Palomara Scipio civis Tiburtinus an. 1635 271 e
Pancratius Tauromenii episc. excipit S. Petrum apostolum 607 c f
Pandulphinus Nicolaus episc. Pistoriensis, card. S. Cæsarii 94 b
† Pantaleonis ecclesia Coloniæ 861 b
Panza Antonius depingit acta S. Justi an. 1703, 427 b
† Papanus filius Natfrachii 563 a
† Papias mart. annuntiatus die 1 nov. 8 d
† Papolenus dicitur vixisse in monasterio Stabulensi 780 d
Papolus episc. Lingonensis interest synodo Parisiensi an. 573 281 d
Paradis Huberta Ludovica gaudet potestate sanandi a rabie 893 e
† Pardulphus episc. Arvernorum ineunte sec. VIII 350 a
† Pardulphus abbas Waracti annuntiatur die 3 nov. 584 a
Parigius maritus Viachinæ *392 f*
Parocchi cardinalis ascriptus congregationi institutæ ad recognoscendam identitatem reliquiarum S. Jacobi 6* e, 15* e
† Pascasii reliquiæ 859* d
Paschalis II privilegia concedit ecclesiæ Compostellanæ 15* d
Paschalis archidiaconus electus pontifex an. 687 in contentione 93 e
Paschasius Viennensis episc. fertur affuisse obitui S. Maximi 348 e
Passivus episc. cum Constantino antipapa fugit 94 c
Pastica Joannes civis Tiburtinus an. 1635 271 f
Pastura Paltoni testatur se et filium suum Guelfium sanatos meritis B. Rainerii *400 b*
Pateria soror ut videtur S. Sylviæ indigentia premitur 658 f
† Paternus episc. Abrincensis cælesti visione recreatur 288 f; ejus Vita a Venantio Fortunato conscripta 288 f
† Paternus episc. Venetensis prætermissus die 1 nov. colitur die 15 aprilis 8 b
† Patricius successor S. Austremonii Novioduni *37 e*
† Patricius dicitur litterarum usum induxisse 345 d; magister S. Benigni Ardmachani 3 d, 580 f; ac S. Erci episc. 560 c d, 557 c; habuit nepotem spiritualem S. Carpreum 343 b; ordinavit S. Brugacium episcopum 343 b e, 344 c; Olcanum fecit episcopum in Rath-mugiæ 343 c e; congressum habuit cum S. Mocteo 564 f; baptizavit Ængussium 562 c; Laogarium regem convenit 558 f; ecclesiam construxit in Druim Inisclain 563 e; in regione Dalaradiæ ecclesiam Tulachensem 340 b; reliquit quatuor discipulos in Kill-Fhacla 680 c; venit in Hua-Meith-tire 564 c; de gestis ejus in campo Bregg 558 b; fertur S. Winwaloeo coævus 670 d; de anno mortis ejus 670 d
Patricius cum Hypatio consul an. 500 555 f
Patrono Rodericus (de) episc. Compostellæ sepultus 1* e
† Paula tentatur a Palladio ad Origenis errores sectandos 656 f
Paulinus ordinatur Northumbrorum episc. 638 d
† Paulus fertur itineris sui socium habuisse S. Quartum 586 a b; fecit discipulos S. Jacobi episcopos 22 f; visitatur in vinculis 14 c d; apparet cuidam monacho Emeritensi *320 d*; ecclesia Romæ *127 c d*; via Ostiensi 90 a b d; porta Romæ 660 f, 662 b; ecclesia Mauziaci 41 e; reliquiæ Gandæ *379 b*
† Pauli mart. reliquiæ Tergesti 426 e
† Pauli episcopi Brixiensis translatio 1 nov. 4 d
† Paulus missus a S. Petro in Galliam, Narbonæ, ubi sepultus est, prædicat evangelium 24 c d, 27 f; 37 a b, *49 b c*, 55 c, 62 e, 65 d
† Paulus abbas Agaunensis *557 a b*
Paulus III facit Madrutium cardinalem S. Cæsarii

sarii 94 b
Paulus IV an. 1556 dat diploma pro abbatia Andaginensi 897 e
Paulus V jubet Romam deferre epistolas Pseudo-Petri 607 e; fertur probasse praxim Hubertinam 873 a; confirmat quædam privilegia Andaginensium 915 f, 916 c; approbat confraternitatem S. Huberti erectam Vuræ Ducum 917 d
Paulus cardinalis S. R. E. dicitur creatus patriarcha Gradensis 424 c f
Paulus episc. Parisinus quando sederit 260 e
Paulus S. Petri discipulus annuntiatus die 3 nov. quis fuerit 584 b
Paulus diaconus Emeritensis an fuerit auctor Vitarum Patrum Emeritensium 310 f
Paulus Warnefridi scripsit de episcopis Metensibus 760 e
Paulus de Reate potestas civitatis Viterbiensis 634 a
Paulus Andreæ testatur se sanatum meritis B. Rainerii *400 c*
Paulus filius Umiliæ et Barfutii sanatus meritis B. Rainerii *399 d*
Paya Michael cardinalis archiepiscopus Compostellanus in recognoscendis sepulcro ac reliquiis S. Jacobi et sociorum multam ponit operam 18 e, 20 a, 1* c, 5* e, 6* a, 7* e, 10* b, 11* e, 12 * b, 15* c
Peada filius Pendæ fidem amplexus est 683 d e
Peccus pater Guilianæ *402 a*
Pelagius I papa ad Narsetem scribit ad improbandam Pauli consecrationem 424 e
Pelagius episc. Turonensis a S. Gregorio Magno litteras accepit an. 596 5 b
Pelagius delator christianorum ac S. Marciani proditor 609 a d e, 610 e, *611 f, 612 a*
Pendæ regis Merciorum occisi an. 633 gesta 683 a b d; convertitur *685 e c;* quibus legibus filiam suam dat in matrimonium *686 a;* eam brevi parituram arcessivit *686 d f*
Pelaez Jacobus episc. Compostellanus an. 1677 pactum init cum monachis Compostellanis 2* e; basilicam exornat 2* f, 14* f
Pelatus Alevati testis de captivis liberatis meritis B. Rainerii *399 b*
Pellegrini Franciscus adest 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii *634 f*
Pelourde canonicus Parisiensis an. 1536 transfert reliquias S. Maturini 249 b
Percy. *Vide* Fischer.
Perefixe (de) Harduinus archiepisc. Parisiensis litteris datis an. 1666 favet cuidam Hubert sananti a rabie 893 e
Peregrina uxor Venuti testis de sanatione meritis B. Rainerii *397 d*
Peregrinus episc. Triocalæ in Sicilia 607 f
Pereiro testimonium fert in causa de reliquiis S. Jacobi 8* b
Perferen. *Vide* Beren.
Perhen mater S. Beunoi *732 a*
Perier episc. Claromontanus constitutionalis vigil circa cultum S. Austremonii 44 b
Pertinax successor Commodi *183 b*
Perus Peri testatur se sanatum meritis B. Rainerii *400 d*
Peters doctor medicinæ Lovaniensis an. 1691 probat praxim Hubertinam 872 e
Petra Sancta (a) Silvester S. J. confessarius card. Carafæ narrat de filio Calvini rabie sanato 876 c
Petrarcha Joannes Dominicus 271 f
Petre Georgius videtur fundator residentiæ Societatis Jesu in Holywell 738 f, 739 a
Petrochius Joannes Baptista sindicus pauperum Tibure an. 1635 272 a
Petrochius Joannes Baptista notarius et cancellarius episcopalis Tibure 275 c d e
† Petronillæ memoria Via Ardeatina *121 d*
Petrosi Virgilius secretarius capituli Tiburtini an. 1733 274 a
Petruccius Gaspar canonicus Tiburtinus an. 1704 272 e, 273 e
Petruccius Paulus magister Tiburtinus 1704 273 a
Petrumus. *Vide* Aredius.
S. Petrus Antiochiæ quid egerit 588 e, *594 e, 595 a b d e, 599 e,* 602 d; in Galliam mittit viros apostolicos 28 a, 29 e, 34 e, *62 d, 63 a,* 65 d, *213 b,* 221 e, *596 a;* in Sicilia moratus dicitur plures instituisse ecclesias ac sacrasse episcopos 418 e, 606 f, 607 a e; alios quoque sacrat episcopos 11 a e, 14 f, 22 f, 599 d; baptizat S. Domitillam *121 b;* apparet S. Servatio 791 b; cuidam Liberato 610 d, 611 d; monacho Emeritensi *320 d;* confert S. Huberto clavem et repentinam scientiam 781 d, *833 e d,* 835 d; invocatus contra rabiem 894 d; ecclesia Romæ 90 a c, 92 a, 127 b, 781 b, *833 b, 835 a, 841 a, 842 e,* 885 f; Leodii 787 e, 797 b, *804 a f, 805 f, 812 e, 815 a, 816 a, 824 a, 833 e, 835 d, 850 e, 851 f,* 852 f, 859 c, 870 d f, 895 d, *927 c,* 929 f; Arvernis 29 f, 33 f, 71 d, *74 a;* Iciodori 51 c, *67 d;* Plauziaci 28 d; Terracinæ 112 b; Viennæ 565 b e; Mauziaci 51 c, *53 a, 59 b, 69 e, 79 e b;* Gandæ 361 f, *379 b;* Coloniæ 311 c; Trajecti 853 a; Andagii 847 c, 896 c; in villa Marojoli 28 e, 35 a; *70 d,* 71 b; in Leefdael 803 b; abbatia in territorio Bituricensi 279 d e; Andagii 788 a, 824 b, 863 a, 896 c; Gandæ 356 c, 360 e, 363 a, 365 e; prope Castrum Gordonis 278 e, 279 a; Fossatensis 679 d; in pago Cenomanensi *679 b;* Subliniaci 278 b; Caradignensis 308 d; Carnotensis 287 b; Pratelli 295 e; in loco Gressus 666 b; de ejus reliquiis 859 d; Romæ 84 c, 659 b, *926 d;* ejus maxilla Mausiaci 46 c; de ejus catenis et clavibus 870 a; de ejus epistolis ad Libertum 607 e
†† Petri et Pauli abbatia Salopiæ 698 b, *731 f;* Mausiaci 45 b
† Petrus Alexandrinus episc. fide conspicuus 92 e
† Petrus de Mosuncio episc. Cæsaraugustanus non occultavit reliquias S. Jacobi 3 * e
† Petrus Librana Cæsaraugustanus episc. an. 1121 642 c
Petrus episc. Cæsaraugustanus jura ecclesiæ suæ confirmata videt an. 1158 642 c
Petrus discipulus S. Jacobi episc. Eboræ 12 e
Petrus episc. Silvanectensis an. 1135 293 e
Petrus Delphinus generalis Camaldulensis vindicat sanctos sui ordinis ab oblivione 419 c
Petrus cum S. Lamberto martyrizatus levatur 792 b
Petrus subdiaconus accipit litteras a S. Gregorio 660 d
Petrus Dagninus discipulus S. Romualdi annuntiatur die 2 nov. 419 e
Petrus consul an. 516 545 f, 547 a, *554 a*
Petrus præfectus Almæ urbis *634 a*
Petrus Pelegrini testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 e*
Petrus Ricciardi testis de sanatione meritis B. Rainerii *397 d*
Petrus Thebaldi requirit corpora SS. Valentini et Hilarii *633 b*

Petrus Venutelli filius Joannæ testatur se sanatum meritis B. Rainerii 399 b
Pezzancheri Placidus episc. Tiburtinus an. 1733 transfert reliquias S. Severini 273 f, 274 f
Pharamundus episc. intrusus Leodiensis ejicitur 839 e
Pharamundus rex annumeratur inter proavos S. Huberti 849 a
Pharadeus discipulus S. Lauteni vir probatæ obedientiæ *285 d;* forsan sanctis annumerandus 286 e
† Pharaildis aves resuscitat 306 d
Pheren mater S. Beunoi 699 d; filia Llewddyni Luiddawg 701 a
Phigberta vocitata dicitur mater S. Huberti 775 a, 776 f
Philetus discipulus S. Jacobi apud Antiochiam miraculis claret 22 c
Philippis (de) Antonius Tiburtinus 273 e
Philippis (de) Franciscus Antonius beneficiatus Tiburtinus an. 1704 273 e
† Philippi apostoli reliquiæ Gandæ *379 b*
Philippus discipulus apostolorum episc. Panormi 607 f
Philippus de Harveng hagiographus 363 c
Philippus II rex Hispaniæ suo favore prosequitur Andaginenses 878 a; eorum quæstas permittit 919 f
Philippus IV rex Hispaniæ instaurat ecclesiam Vuræ Ducum 899 e
Philippi ducis Burgundiæ milites an. 1421 oppidum S. Richarii vastant 294 c
Philippus Pulcher dux Burgundiæ permittit quæstas monachorum Andaginensium 919 b
Philippus archidux Austriæ suo favore prosequitur cœnobium S. Huberti 898 a
Philocomus principalis civitatis ubi passa est S. Maria ancilla *205 d, 207 d*
† Philomenæ reliquiæ 698 e
Philoxenus presbyter legatus Julii I 245 b
Phœbeus Sac. Rit. cong. secretarius an. 1662, 631 c
† Photinæ Samaritanæ ecclesia Constantinopoli 458 c
† Photinus Lugdunensis martyr anno 177, 183 b c
Picco Andreas civis Tiburtinus an. 1635 *271 f*
Piliaritius de Bavia medicus testis de sanatione meritis B. Rainerii *400 c*
Pillière parochus Vulvici interest sigillationi reliquiarum S. Austremonii 47 a
† Pipionis fons 248 b d
Pippinus filius Ludovici Pii rex Aquitaniæ 41 f; moritur an. 838, 41 f; annus ejus 19 an. 833 41 d
Pippinus dictus a Landen pater S. Gertrudis educavit Dagobertum 776 a
Pippinus dictus ab Heristallo ante an. 675 ducit Plectrudem 794 a; Austrasia arcetur *837 e;* jus suum armis tuetur *837 f;* devincit tyrannos 834 a; Ebroinum 778 f, *849 c;* Bercharium 779 d, *838 e f;* pater Grimoaldi 769 e; ejecit Pharamundum intrusum *839 c;* restituit S. Lambertum *839 e;* excipit S. Hubertum 772 e, 777 e, *830 a, 832 d, 834 a, 838 c, 849 c, 926 a, 929 b;* ac Franciæ regendæ participem facit 778 e, *849 c;* ei uxorem quærit *840 b, 849 d;* forsan S. Hubertum a papa consecrari rogat 783 b; Romam mittit S. Willibrordum consecrationis causa 781; arguitur de adulterio 781 c, 793 d sqq., 794 b, 835 d; a S. Lamberto 768 e, 839 f; a S. Huberto 785 e; pater Caroli Martelli ex Alpaide *843 c;* dat Andagium S. Beregiso *847 c;* Jupiliæ exstruit palatium *839 a;* ubi sæpe moratur 833 c; ædificat ecclesiam in Orpen *843 c;* an. 683 obiisse legitur *843 e*
Pippinus filius Caroli Martelli confirmat capitulare Vernense 784 d; an. ejus 24 an. 764 *80 d;* Aquitaniam vastat 65 f; forsan ipse est ille qui dicitur elevasse corpus S. Austremonii 23 c e, 27 f, 29 c, 41 b f, 42 e f, 53 b, 59 c, 79 c d, 89 c, 81 d e; ac diploma dedisse monasterio Mauziacensi 41 c
Pirel sanatus meritis S. Huberti 907 c
Pitie Johannes dynasta Emalianus Leodium transferri jubet tabulam commemorativam S. Huberti 788 d
Pius IV Madrutium cardinalem promovet 94 b
Pius VII confirmat cultum B. Rainerii 391 a
Pius IX rogatus benedicit benefacientibus sacello et hospitio in Holywell 740 d; approbat missale Claromontanum 49 a; proprium Bituricense 278 f; indulgentias confert confraternitati S. Huberti in Garnich 902 d
Pius dictus S. Jacobi discipulus 12 a, 13 c
† Placida sive Eustachius cervum vidit crucem inter cornua ferentem 780 a
Placidia filia Valentiani III conjux Olybrii senatoris 90 e, 91 a b e d, 92 e
† Placidianus abbas Agaunensis vita functus an. 568 *557 b e*
† Placidus M. filius Tertulli et Faustinæ 659 b
Plancus Munatius decoravit Lugdunum *181 c*
Plectrudis uxor Pippini 768 c, 793 e; cui ante an. 675 nubet 794 a; ac saltem an. 702 reconciliatur 794 e, *843 b;* cælitus monita extruit Andaginense cœnobium 787 f, *847 b c;* quod tradit S. Beregiso *847 c;* gaudet de morte Alpaidis *844 a*
Plendebeni maritus Prudæ *397 c*
Plota (de) Andreas præpositus Tiburtinus an. 1704 273 e
Plowden Edmundus S. J. refert quæ acta sunt in Holywell an. 1718 740 a
Pocobella uxor Bonaventuræ testatur se sanatam meritis B. Rainerii *402 a*
Poignard Joannes subscribit an. 1735 actum recognitionis reliquiarum S. Huberti in Limé 863 b
Polemius episc. Ausciensis floret ante an. 585 418 d
Pollet Nicolaus prior Pirensis in. sec. XVII conscius loci ubi reconditæ sint reliquiæ Andaginensis ecclesiæ 864 c
† Polycarpus Ephesinus laudatur 176 c, 179 c, *180 b*
† Polycarpus episc. Smyrnensis ac martyr 176 c, *183 b, 163 c,* 599 d; dicitur in visione vidisse S. Irenæum *163 e,* 164 e, *180 d;* ac in Galliam misisse S. Benignum et socios ejus *138 b e,* 139 b f, 151 f, 152 d, 153 b, *160 a, 163 e, 189 f,* 190 b f, *192 a, 193 c*
† Polycarpus prætermissus die 1 nov. 8 b; dicitur Senonensis episc. ac baptizasse S. Maturinum 246 d, 247 b, *251 a, 256 a,* 258 d e; ac ejus parentes *251 f, 255 e,* 258 d e; peregrinatur Romam 247 b
† Polycarpus socius S. Severi 212 b, 221 b, 228 c; ejus reliquiæ 217 d
Polycarpus Arelatensis episc. dicitur baptizasse S. Maturinum 246 b
Polycrates Ephesinus Romam venit an. 196 *183 b c;* Irenæum in Galliam mittit *183 d*
Polymius Albiensis episc. quis fuerit 418 c

Pompeius

Pompeius episc. Papiensis 132 d, 133 e
Ponçin Hubertus monachus ad S. Huberti testis de rabido sanato 877 c
Pontiani Jacobus monachus Hubertinus refert de stola sacra S. Huberti 868 f: ac de cultu S. Huberti 910 a
† Pontii ecclesia Tomeriis 415 b
Popoli Joannes Baptista adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 622 a
† Poppo archiepisc. Trevirensis dicitur frater Christianæ sanctimonialis 581 b
† Poppo abbas Stabulensis ad regendam abbatiam Valciodorensem Lambertum mittit 765 c
Porcellus Lucæ testis de sanatione meritis B. Rainerii *394 a*
Portat Son subsignat litteras datas papæ pro confirmanda identitate reliquiarum S. Jacobi 11* b
Portis (de) Ulricius episc. Tergestinus an. 1237-1255 427 f
Poss Wolfgangus Innocentius subscribit 1768 litteras Seccoviensis episcopi de cultu S. Victorini confirmando 442 a
† Potanus prætermissus die 1 nov. 8 d, 10 d
† Potentianus missus in Galliam ad prædicandum evangelium *596 a*
† Potentinus discipulus S. Columbani in Armorica prædicavit 10 b
Potini Stanislaus canonicus Tiburtinus an. 1635 271 b
Powis rex obsidem accipit Brachan 342 e
Powis (de) Marchionissa dat quasdam reliquias S. Wenefredæ 698 d
Prada Franciscus adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii *634 f*
† Præjectus prædecessorem habuit in sede Avernensi S. Avitum II 29 b, 41 a, 76 d; occisus an. 670 41 b; non fuit S. Amabili coætaneus 350 a; restauravit monasterium Iciodorense 51 c; Vulvici sepultus 41 a, *53 a, 79 a b;* scripsit legendas sanctorum 26 d e, 34 a, 38 b, 61 c, 75 a c; ejus memoria Claromonte 350 a
Pragmatius Augustodunensis episc. interest an. 517 Epaonensi concilio 546 a
Praust uxor Brachani 346 e
Preston de Manneriis visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Price. *Vide* Bennett.
Price sacerdos visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Price tabernarius in Holywell testis de ægrota sanata 747 f, 748 e f
Price Johanna testatur de ægrota sanata in Holywell 748 f
Price Robertus testis de sanatione meritis B. Wenefredæ 743 b
† Primitivi martyris parœcia 381 f
† Primitivus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*
Priscæ matris Galeriæ Valeriæ fata 617 b
Priscus rhetor sec. V meminit de civitate Pœtovionensi 443 e
Probinus Gradensem ecclesiam regendam suscipit 424 f
† Probus presbyter Agaunum migrat 556 a b, *553 c*
Procaccioli adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii *635 e*
Proclus patriarcha ædificat Constantinopoli ecclesiam SS. Cosmæ et Damiano dicatam 458 c
† Procopii abbatis reliquiæ Tergesti 426 e
Procopius a Juliano designatur ipsius successor 525 f
† Proculus episc. Augustodunensis annuntiatur die 3 nov. 584 b
Pronicius Meldensis dicitur affuisse consecrationi S. Euvertii 260 f
Proserpinæ templum Ephesi 200 c
Protasius Mediolanensis episc. 244 d
Proverre (de) Marinus O. P. scripsit historiam ecclesiæ Sagiensis, adhuc manuscriptam 418 f
Pruda uxor Plendebeni testatur filium suum Cintium sanatum meritis B. Rainerii *397 c*
† Prudentius episc. antecessor S. Marcelli 260 d e; eum ministrum in sacrificio habet *264 d, 266 f*
† Prudentii statua Turiasone 665 d
Prudhomme pastor S. Georgii de Mory interest recognitioni reliquiarum S. Austremonii 45 f, 46 d
Pruneau sacerdos an. 1828 recognoscit reliquias S. Maturini 248 f
† Publius martyr in Africa annuntiatur die 1 nov. 8 d
† Publius martyrizatus a Daciano in Hispania 645 b d, *649 c*
† Pulcheria soror Theodosii II 90 e
Puliesus pater Claræ *392 c*
Pusterla Philippus filius Joannis Antonii civis Tiburtinus an. 1740 275 c
† Pyriecus prætermissus die 1 nov. 8 e, 10 d

Q

Quagliolinus Marcus notarius Tiburtinus an. 1635 271 f
† Quartus mart. cultus die 11 maii 117 c
† Quartus presbyter Capuanus Terracinæ sepelit christianos 85 f, *117 a, 120 a, 126 d;* S. Cæsarium 95 c; colitur die 5 nov. 117 c
† Quilianus dicipulus S. Vulganii *570 c, 573 d;* quiescit apud Monstrolienses 574 d
Quintianus consularis Siciliæ monetur de persequendis christianis 609 a; quod facit per suum assessorem Sylvanum 610 a, *612 a*
† Quintilianus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d, 649 c*
Quintilianus puerulus minister ad S. Eulaliæ Emeritæ *318 f*
† Quintus mart. cultus die 11 maii 117 c
† Quirianus dictus episc. Cantorberiensis 566 c, *569 b*
† Quiricus successor S. Ildephonsi in sede Toletana annuntiatur die 3 nov. 584 b; dicitur convertisse S. Auditum 276 b c
† Quirinus suum caput defert *600 f*
† Quitteria invocata contra rabiem 894 d

Raba

R

Raba de quibusdam tractat cum matre Saporis II 453 c d
Rabanis impugnat chartam Alaonis 772 f
Rabodo episcopus Noviomagensis transfert S. Florbertum an. 1077 seu 1097 358 b, 370 d, 371 e, 372 a c; bona confert Blandiniensibus *376 b;* vita functus an. 1098 372 c
† Radegundis reginæ caput Divione 146 a d
Radulpho subpriori apparet S. Wenefreda *727 b*
Radulphus sanatus meritis S. Austremonii *53 f*
Ragenfridus cum Carolo Martello de regno capessendo infauste contendit *843 f, 844 a*
Raginerus comes an. 955 testis de investitura cujusdam terræ S. Huberto *827 b*, 855 a
Ragnimodus sacerdos sanatus ad S. Marcelli tumulum 261 a
Rainalduccus Rainaldi maritus Latinæ *398 b*
Ramenus adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *392 e*
Ramirus I vita functus an. 850 383 b
Randini Augustinus abbas Farfensis an. 1740 623 a
Rancrius pater Violæ *400 b*
Rancrius Benvenuti testis de sanatione meritis B. Rainerii *392 e*
Ranirolus maritus Letæ *401 e*
Ranricus dicipulus S. Vulganii *570 c, 573 d*
Rarius maritus Dialtæ pater Frederici *401 f*
Ratbertus an. 710 comes palatii 778 d
Ratherius archidiaconus vexat monachos S. Benigni Divionensis 144 b c
Raunikar Matthæus episc. Tergestinus restaurat ecclesiam S. Justi 426 f
Raymundus I abbas S. Papuli sec XI 589 b
Raymundus II abbas S. Papuli sec. XIII 589 d
Raynaldus cancellarius Hugonis Capeti filius Burchardi et Elisabeth sub an. 992 factus episc. Parisiensis 673 d e
Reccaredus filius Leovigildi pater Liuvæ commendatur S. Leandro 312 e, 314 f, 334 c, 335 b; ad fidem convertitur 316 a, 334 a b; fert sententiam in adversarios S. Masonæ *335 f;* interest an. 589 concilio Toletano 312 f; regnum ab hostibus tuetur 315 a, *336 f;* a monacho Caulianensi supplicem libellum accipit 320 f
Reccesuinthus convocat Toletanam synodum an. 653 565 d
Recchia Augustinus canonicus Tiburtinus an. 1641 272 b
† Redemptæ reliquiæ Tibure 272 b, 273 d b, 274 b c
Redemptus diaconus S. Eulaliæ demandata sibi cura ægrotantium digne fungitur *328 b e f*
Reginbodus abbas Wirtenbergiæ mortuus an. 896 prætermissus die 1 nov. 8 e
Reginhardus abbas Sigeburgensis jubet scribi Vitam S. Annonis 142 f
Regino Prumiacensis abbas auctor chronicorum 829 f; asseritur meminisse de cervo apparente S. Huberto 782 f, *850 b*
Regneguardus prior Centulensis sub Gervino I a S. Vigore sibi apparente sanatus 292 d
Regnier (de) familia utpote exorta SS. Huberto et Euronio gloriatur potestate sanandi a rabie 891 b
Regnier (de) Jacobus gaudet mira facultate sanandi a rabie 892 a
Regnier (de) Johanna annumerata inter progenitores Johannæ du Croe 891 e; sanat a rabie 891 e
Regnier (de) Ludovicus pater Jacobi potitur facultate sanandi a rabie 892 c
Reinardus juvat violantes bona S. Benigni *178 e*
Reingerus consanguineus S. Annonis postulat corpus S. Benigni 143 b
† Remaclus an contulerit ad fundationem civitatis Leodiensis 796 d; ab injuriam patientibus in auxilium vocatus *826 b;* de ejus discipulis 780 c d; ejus Vita collata cum Vita S. Lamberti 781 f
† Remedius episcopus prætermissus 1 nov. 8 e
† Remigius litteris ad Falconem Tungrensem queritur de usurpata jurisdictione 784 c, 785 b; abbatia Remensis 434 d; ecclesia in Valle Lilii 4 c; in vico Limé 862 a
Remilia filia Ansemundi et Ansleubanæ 551 e
Remus rex Galliæ filiam suam uxorem dedit Franco *849 a*
Renardus socius S. Huberti in peregrinatione Romana *841 a*
Renatus Valesius dux Alenconii maritus Margaretæ a Lotharingia 418 f
Renault doctor medicinæ in Academia Lovaniensis an. 1691 probat praxim Hubertinam 872 e
Render (de) Joannes pastor in Macheren dat epistolam de nonnullis reliquiis S. Huberti 860 d
Rendeux (de) Simon monachus Andaginensis fidem facit de apographo brevis Urbani VIII 858 d
† Renovatus ep. Emeritensis colitur die 7 febr. 310 e
Rentius dux eorum qui an. 1568 vastant flammis abbatias in Ardenna 864 a
Restorius Gani testis de captivis liberatis meritis R. Rainerii *399 b*
Reuchen (de) Ludovicus typographus Coloniensis an. 1492 imprimit officium S. Huberti 895 c
† Reverendus apostolus Baiocensium 305 e; ecclesia apud Montem Chrismatum 306 a
Reynald Stephanus adest an. 1420 recognitioni reliquiarum S. Papuli 592 c
Rhees Joannes medicus suadet recursum ad fontem S. Wenefredæ 741 c d
Rhodanusius episc. Tolosanus in exilium missus 591 c
Ribrawst uxor Brachan 346 e
Ricca uxor Deolsevole testatur de sanatione meritis B. Rainerii *392 f*
Ricca Philippi testatur se sanatam meritis B. Rainerii *392 f*
Riccius Joannis constitutus an. 1637 ædilis templi S. Wenefredæ ob sacrilegium punitur *738 c d*
Riccus maritus Benasai testis de uxore meritis B. Rainerii sanata *397 e*
Richardus monachus missus ad requirendum corpus S. Wenefredæ *727 f*
Richardus eremita in Pfaffenbron prætermissus die 1 nov. *8 f*
Richardus I dux Normanniæ bona confert abbatiæ Centulensi 294 e; bellum movet contra Theobaldum comitem Carnotensem 672 a b f, 673 a
Richardus pater Rodolphi regis Franciæ 144 b
Richardus comes Cestrensis anno 1115 peregrinatur

natur ad Holywell 735 e
† Richarius fundator Centulensis ecclesiæ 290 e; non fuit coævus S. Vigoris 209 c; dicitur conversus a sociis S. Vulganii 574 d; ejus reliquiæ 293 a; ecclesia 294 c, 297 d; monasterium 290 b, 567 a
Richelieu (Card. de) adscriptus confraternitati S. Huberti 916 a
Richevillain canonicus Parisiensis an. 1575 conservat reliquias S. Maturini 249 c
Richinza uxor Rieseberti *388 f*
Riciardus maritus Usachinæ *399 e*
Riciardus Magepeti adest testificationibus de miraculis B. Rainerii *392 e*
Riciardus Magetti adest depositionibus de miraculis B. Rainerii *392 a*
Ricus filius Nicolai excipit testificationes de miraculis B. Rainerii *395 d*
Rigmalius rex Cornugalliæ 671 b, 678 b; benignus in S. Winwaloeum 670 b; ac in S. Guenailum *677 a*
Rigobertus Remensis fertur interfuisse translationi S. Lamberti 789 b
† Rivalinus prætermissus die 1 nov. 9 a, 10 d
Roacettus Petrus archipresbyter Tiburtinus an. 1635 271 f
Roberti Joannis sententia de stola S. Huberti 868 c sqq.; de corporis integritate 856 b sqq.
Roberts Rodericus S. J. moratur in Holywell an. 1688 739 c
Roberts Petrus minister protestans impugnat veritatem miraculi impetrati invocatione S. Wenefredæ 744 f
Robertus ep. Claromontanus sub an. 1195 recognoscit reliquias S. Austremonii Mausiaci 42 d f, *81 e*, *82 a*; ac videtur secum Clarummontem aliquas detulisse 47 f
Robertus abbas Andaginensis an. 1130 898 c
Robertus ex abbate Cantinobensi electus abbas Iciodorensis *81 c*
Robertus prior Salopiensis missus ad requirendum corpus S. Wenefredæ *727 f*; scripsit Vitam S. Wenefredæ 691 b, 692 b, 693 c
Robertus rex Franciæ filius Hugonis venit in Burgundiam sub an. 1002 *174 c*, *177 b*, 179 c; confirmat quasdam sui patris donationes 672 d
Robertus factus dux Burgundiæ an. 1002 179 e
Robertus pater Gulielmi dux Normanniæ monasterium Cerasiense restaurat 289 e
Robertus miles de Castro Belnensi punitus *174 d*
Robertus sanatus meritis S. Benigni *175 f*
Robertus vir irreligiosus punitus *174 a*
Rocca de Cotignano Josephus custos palatii cardinalis Pii an. 1635 272 a
Rochad pater Eochad Diurn 344 a
Roche Aymon (de la) Antonius archiepisc. Tolosanus edidit Breviarium an. 1744, 587 c; ac Proprium 601 c
Roche Barthe (de la) tribunus equitum adest an. 1735 recognitioni reliquiarum S. Huberti in Limé ac actum recognitionis subscribit 863 a b
Roche (de la) Joannes miles adest an. 1735 recognitioni reliquiarum S. Huberti in Limé, ac recognitionis actum subscribit 863 a b
† Rochi ecclesia Parisiis 909 d
Rochrade pater Mal 345 f
Rodericus rex devictus defert ad montem Seanum imaginem S. Mariæ 320 f
† Rodobaldus II episc. Papiensis recenset reliquias suæ ecclesiæ 132 c
Rodriguez Avelinus subsignat litteras datas papæ pro confirmanda identitate reliquiarum S. Jacobi 11* a
Rodriguez Richardus operam præstat in processu de inventis S. Jacobi reliquiis 5* f
Rodulphus de Rebecco episc. Tergestinus mortuus an. 1320 S. Justi reparat ecclesiam 426 c
Rodulphus monachus sanatus meritis S. Benigni *176 e*
Rodulphus rex Franciæ Normannos et Danos vicit sub. an. 925 144 b
Rodulphus rex Burgundiæ Transjuranæ confert bona Balmensi monasterio sub an. 904 283 c
Rodulphus de Onhais frater Hermanni raptor bonorum abbatiæ S. Huberti punitus *828 f*
† Rogerius fundator abbatiæ Trium-Fontium 907 a
Rogerius Aquitaniæ dux petit caput S. Austremonii 42 d e f, 80 f, 81 a; dicitur fundasse cœnobium Karrofulum 29 b, 42 c, 80 f
Rogerius de Monte Gomerici condidit monasterium Salopiense 697 c, *726 c*
Rogerius comes Arvernorum *76 c*
Roi seu Roich nomen sæpius occurrit in genealogiis Hibernorum 341 d
Roighne Ruadh pater Finnlogha 345 a
Roistri uxor Brachani 346 e
Rolandus comes in. sec. IX canonicos instituit in ecclesia S. Marcelli Parisiis 262 a
Rollet (de) vicarius generalis archiepisc. Senonensis testatur de quodam a rabie sanato 893 c
Roma Julius cardinalis episc. Tiburtinus an. 1635 recognoscit reliquias Tiburtinas 271 b, 272 b d
B. Romæus a Livia O. P. prætermissus die 1 nov. 9 a
Romalius comes Britanniæ, maritus Lætitiæ, pater S. Guenalii *674 e f*, 676 a
Romanis (de) Joannes Augustinus conficit 1723 diploma de recognitis reliquiis SS. Valentini et Hilarii *635 c*
† Romarici quando Vita conscripta 760 f;
Romaricus discipulus S. Arnulphi 761 f f
Romeus medicus peritus *395 a*
† Romualdus magister Petri Dagnini 419 e
† Romuli reliquiæ Tibure 272 b, 273 b d, 274 b e
Roncettus Bernardinus filius Joannis Baptistæ J. U. D. Tiburtinus an. 1704 273 f
Roncettus Joannes Baptista J. U. D. Tiburtinus an. 1635 271 f, 272 d
Rordes parochus in Chateaugau interest an. 1839 recognitioni reliquiarum S. Austremonii 47 a
Ros rex Ultoniæ pater Lughadh 346 a
Rosa mater Massi *398 e*
† Rosalia celebrata in ecclesia Calaritana 419 f
Rosati Joachimus canonicus Tiburtinus an. 1635 271 b
Rossa Ruadh Rex Lageniæ, pater Finn File 681 a
Rotella Faustinus decanus Tiburtinus an. 1704 273 e
Rougier Joannes-Baptista tempore perturbationis gallicæ servat reliquias S. Austremonii 45 f; adest earum recognitioni 43 f, 44 e, 45 f, 46 d
Rucho de Sclotis bona dedit Blandiniensibus *376 a*
† Rudesindus II pontificatui Mindoniensi renuntiat an. 942 383 a c
Rudesindus I an. 393 episc. Mindoniensis 383 a
Rufinus: an sit in vertendo fidelis 655 f
Rufinus judex Carcassonæ mittit in carcerem evangelicos nuntios 587 d, 596 f, *599 f*, *602 d*, *603 d*
Ruinartii sententia de clericis monachis 364 b

Rusticus

† Rusticus suum caput defert 600 f
Rustici Cadurcensis episc. notæ chronologicæ 348 b
† Rutilius mart. 624 f
Ryan Joannes sanatus meritis B. Wenefredæ 754 c
Ryhoven alias van de Cathulle deprædatur sec. XVI monasteria Gandavensia 374 f

S

† Saba martyr Damasci 209 a
† Sabæ ecclesia Romæ 661 a, 662 d e; monasterium 660 f, 662 b
Sabaricus I conditor sedis Mindoniensis 383 a
† Sabianus martyr Damasci 209 a
Sabinf Franciscus Ludovicus syndicus Pœtoviononensis petit an. 1768 confirmationem cultus S. Victorini 441 f
Sabuccio Gaspar caput militiæ Tiburtinæ an. 1635 271 f
Sacchetti Urbanus episc. Viterbiensis sanatur 1699 meritis SS. Valentini et Hilarii 624 c
Sacchettus card. episc. Sabinensis approbat an. 1662 lectiones de SS.Valentino et Hilario 631 c
Sacconi cardinalis subsignat bullam de reliquiis S. Jacobi 16* f
Sadregisilus dux Aquitaniæ sub Clotario II 773 a
Sagatus minister S. Masonæ *332 c d*
Saint-Rirant (de) domna sanctimonialis in Monte Romarici 907 b
† Salaberga Lauduni condidit monasterium 549 e
Salle (de la) Franciscus episc. Tornacensis litteris datis an. 1694 favet cuidam Hubert sananti a rabie 893 d
Sallustius urbis præfectus an. 385 90 e
Salvani Antonius Ord. Serv. B. V. M. prætermissus die 2 nov. 415 c
Salvutius de Rongno an. 1304 testatur se sanatum meritis B. Rainerii *391 e*
Samed canonicus Parisinus an. 1571 reliquias S. Maturini custodiendas accipit 249 b
† Samson episc. Dolensis diaconum habet S. Baumerum 667 b; lacrymis fontem elicit 705 d; ejus corpus transfertur 672 a f
Sanchez Freire Timotheus operam confert in causa de reliquiis S. Jacobi 18 e, 20 a, 21 e, 7* f sqq.
Sancius filius Urracæ et Gulielmi Sancii *239 c*
Sanctis (de) Petrus beneficiatus ecclesiæ Tiburtinæ an. 1704 273 e
Sancto Clemente (a) Joannes episc. Compostellanus abscondit reliquias S. Jacobi 3* e f, 5* b c, 15* b; moritur an. 1602 5* c; ejus Vita conscripta a Sanz del Castillo 5* d
Sanddeus pater S. David episcopi Menevensis 699 d, 701 b
Sandoval (de) Prudentius episc. Tudensis falsum documentum typis mandavit 16 f
† Sannan forsan idem ac Senanus 730 e
Sannelli Dominicus adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 622 a
Santacrucius cardinalis episc. Viterbiensis celebrat festum SS. Valentini et Hilarii 623 e; an. 1703 votum a Viterbiensibus factum probat 624 b
Santutius maritus Finæ *401 f*
Sanus sacerdos sanatus meritis B. Rainerii *402 d*
Sanz del Castillo scribit Vitam Joannis a Sancto Clemente archiepisc. Compostellani 5* d
Sanz y Fores episc. Vallisoletanus operam præstat in requirendis reliquiis S. Jacobi 3* e, 5* f, 7* c
Sapor I fundavit Beth-Lapat 456 a; de nominis significatione 490 a
Sapor II filius Hormisdæ rex Persarum persecutor christianorum 210 c, *211 a d*, 447 e, 448 e sqq., *461 a b*; reædificat Eransahr-Sapur 456 b; multa de eo in traditione populari 467 b
Sarsine excipit testificationes de miraculis B. Rainerii *401 b*
† Saturninus martyr Tolosæ, 207 b, *226 f*; dicitur S. Joannis discipulus 213 d; ac S. Papuli magister 587 c; Antiochiam venisse ad S. Petrum 595 d; ab eo missus Tolosam 23 f, 24 c d f, 25 a d, 27 c f, 28 a, 30 c d, 31 f, 37 a b, *49 b c*, *55 c*, *56 c*, *62 e*, *65 d*, *213 b*, *221 c*, *596 b*, *597 b*; quo vadit cum S. Papulo *596 f*, *599 f*, *601 b d f*, *602 d*; Carcassonæ in vinculis conjectus ab angelo liberatur 596 f; cum S. Austremonio conventus agit 33 f, *56 f*, *65 a*; tendens in Hispaniam prædicationis causa *597 d*; gregem committit S. Papulo *601 b*, *602 e*, *603 b*; de loco natali 213 b d; de quibusdam ejus fatis 587 d e; de ejus reliquiis 216 c, *230 a*, 591 d e; memoratur in litaniis Aquensibus 243 f; ecclesia Tolosæ 212 b, 587 e, 588 a b, 589 e, 591 d e, 592 d, 593 a b, *601 c*, *602 a*; Sotrii 212 b, 230 c; prioratus 75 c
† Saturninus eremita in Henthlant annuntiatur an 3 nov. 584 b
† Saturni quatuor a Daciano in Hispania martyrizati *649 c*
† Saturni Cambri notitia biographica 700 e f; ad eum missa venit S. Wenefreda 696 b, *719 d*; eam remittit ad S. Elerium 719 e sqq.
Saturni templum Divione *155 f*, *160 c*, *167 f*, *184 c*
† Satyri abbatia in diœcesi Bituricensi 278 a
Sauninus memoratur apud Æthiopes die 2 nov. 415 b
† Savinianus missus in Galliam ad prædicandum evangelium *596 a*
Scanlatta filia Guidonis uxor Mercati testatur se sanatam meritis B. Rainerii *396 b*
Scarisbricke de Scarisbricke visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Scarlichius Rainaldus O. M. episc. Tergestinus requirit sub an. 1727 reliquias S. Justi 425 c e, 427 d
Schawenburgicus Adolphus archiepisc. Coloniensis sec. XVI quædam statuit circa sacellum S. Huberti. 861 c
Scellier Jacobus testis de authentia reliquiarum S. Huberti in Limé 862 e
Scellier Ludovicus testis de authentia reliquiarum S. Huberti in Limé 862 e
Schlossers Sivilla energumena remissa ad S. Huberti 920 e
Schmidt Franciscus Xaverius assessor Pœtoviononensis petit an. 1768 confirmationem cultus S. Victorini 441 f
† Scholasticæ cœnobium Juviniaci 909 e, 928 a
† Scholastica sepulta Claromnote 350 f
Schotten Joannes Ord. Cisterc. Andagium missus ad

ad obtinendam clavem S. Huberti 889 f
Schwärzgen presb. interest an. 1819 Sigeburgi reliquiarum recognitioni 147 e
† Scuviculus suum caput defert *600 f*
Sebastianis (de) Augustinus canonicus ecclesiæ Tiburtinæ an. 1645 271 f
Sebastianis (de) Fortunius canonicus ecclesiæ Tiburtinæ an. 1641 272 b
† Sebastiani reliquiæ Romæ *103 f*
Sebastianus presbyter a S. Justo sibi apparente monitus eum sepelit 423 d, 424 c, *429 f, 431 e*
Sebastinus dux Vasconiæ sec. VII vel. VIII ecclesiam erigit in honorem S. Severi 212 d e
† Secundus ad Ameliam civitatem in flumen projectus 617 f; ejus Actorum cum Actis SS. Valentini et Hilarii similitudo 615 b
Secundus episc. discipulus S. Jacobi 12 b, 14 f; Abulæ sepultus 22 f
Sedna Siothbac rex Lageniæ, pater Nuadha Nect 681 a
Sedneus pater Caithirii filius Amalgadii 417 f
Sedonius episc. relictus in monasterio Inismorensi a S. Senano 342 f, 561 d
Seggo sec. VI in Hispania tyrannidem appetens detegitur 314 f
Seiriol filius Oweni Danwyn 699 d
Seizas subsignat litteras datas papæ ad confirmandam identitatem reliquiarum S. Jacobi 11* b
Seleucus an. 301 ante Christum condidit Antiochiam 523 c; Apameam 538 b
Selifus pater Cybi 699 d
Selyff filii vexant S. Beunoum 699 f, 704 e f
Sempronius Atratinus consul an. 89 89 c
Senach presbyter de Cillmor annuntiatur die 2 nov. 417 d
Senachus Garbh rex belli laude clarus 417 e
† Senanus confessor 723 e
† Senanus proficiscitur monasterio Inismorensi 342 f; quibusdam ibi relictis 561 d
† Senatoris episc. corpus transfertur 672 b
Senocus episc. Elosanus interest concilio Remensi circa an. 625, 348 d; in exilium mittitur 774 c
Septimius Severus imperator ab an. 197 ad 211 183 f; persecutor christianorum 165 b; vicit Albinum an. 197, 183 d; Lugdunum vastat *181 a*
Serantonius Simon Ord. servorum B. Mariæ prætermissus die 1 nov. 9 b
Seraphini cardinalis ascriptus congregationi institutæ ad recognoscendam identitatem reliquiarum S. Jacobi 6* e, 15* e
Seraphinus Mauritius sacrista ecclesia Tiburtinæ an. 1635 271 f
Serapion lector Theodori episcopi martyr in Pentapoli africana 13 b, 17 c
Serenius Ganianus antecessor Minucii Fundani 195 a
Serenus dux Aquitaniæ avus Giselæ reginæ 773 f
Serenus maritus Amantiæ 773 f
† Sergii effigies Tergesti 427 e, 428 b d
† Sergius I an. 687 electus papa 93 e; cælitus monetur de morte S. Lamberti *850 c, 841 b, 926 e*; de adventu S. Huberti *832 f, 834 f, 841 b*; traditur consecrasse S. Hubertum 768 d, 780 f sqq., *829 c, 831 a, 835 a, 841 c, 850 d*, 879 c; an. 702 vita fungitur 781 a
Sermattheus episc. Viterbiensis an. 1723 recognoscit corpora SS. Valentini et Hilarii 621 d sqq., *634 e sqq.*
† Servatius Trajectum migrat cum reliquiis sanctorum 786 c; ibique dicitur statuisse sedem episcopalem 786 b; transfertur 789 e, 847 c; ecclesia Trajecti *845 f*, 869 f, 870 d, 902 b
† Servilianus ad sponsam suam Terracinam vadit 83 b c, *121 d*; conversus martyrium subit 83 d e, *122 c d*
† Servuli effigies Tergesti 427 a, 428 d; vita picturis expressa 428 b
† Seucfyr patruus S. Deiferi 700 e
Seve de Rochechouart (de) Guido litteris datis an. 1694 favet cuidam Hubert sananti a rabie 893 d
Severa uxor Valentiniani senioris mater Gratiani repudiatur 90 c
† Severinus præest cœnobio Agaunensi sec. V 543 b; ejus ecclesia Hoyi 900 d; Coloniæ 920 e
† Severinus monachus Tiburtinus annuntiatur die 2 nov. 420 b
Severinus Senonensis dicitur affuisse consecrationi S. Euvertii 210 f
Severus Ravennas episc. 244 d
Seuilli filius Cedigi 701 a
† Sevoldus annuntiatur 2 nov. 420 b
Sevoldus abbas S. Huberti an. 836-855 764 f, *820 e, 823 d f, 824 b*, 912 f
Seyas Petrus operam præstat in processu de inventis reliquiis S. Jacobi 5 f, 6* c
Siagrius forsan sanctis annumerandus 286 e; conscius secretorum magistri sui S. Lauteni 280 e, 285 e
Sichardus abbas transfert corpora SS. Valentini et Hilarii Farfam 615 a, 619 b c d, 620 f, *629 c f*
† Sigebertus filius Dagoberti I quando natus 361 d; favet Blandiniensibus 375 e, *377 b*; in baptismo est locutus 684 e
Sigebertus filius Dagoberti comes Lovaniensis *840 b*
Sigedardus rex Cattay devictus *836 c*
Sigericus male tractat Gallam Placidiam 90 b
Sigerius jussu patris sui Sigismundi occisus 548 e, 550 e
Sigerus abbas accersitur ad Balduinum episc. 371 b, 372 a; jubet conscribi S. Macarii vitam 369 e
† Sigismundus filius Gundebaudi, rex Burgundionum renuntiat arianismo 77 d, 281 c, 547 a, *553 a*; de filii sui interfectione pœnitentiam agit 550 c; Agaunense monasterium instaurat 543 b, 545 c, 546 a f, 547 b, 548 f, *553 a*; corpus ejus elevatur 550 e
† Sigo episc. Claromontanus sec. IX 350 a
Sigobertus cæcus sanatus meritis S. Austremonii *53 f*
Sigofredus an. 710 palatii comes 778 d
Silvanus mittitur Agrigentum ad persequendos christianos 609 a, *612 a sqq.*; an idem cum illo de quo in passione S. Agathæ 610 a
† Silvester Compostellæ quiescit 9* c
† Silvii episc. Tolosani sepulcrum inventum an. 1265 589 e, 591 c d, 601 c
† Simeon Hierosolymitanus episc. martyr sub Trajano 88 f
† Simeon Bar Saboë episc. Seleuciæ ac Ctesiphontis captivus ob fidem an. 340, 449 f; sub an. 349 fecit martyrium 450 f
† Simeon Stylita quando vixerit 533 a b
Simeon discipulus S. Marciani monasterium prope Apameam ædificat 534 a, *536 d*
Simeonis Metaphrastæ encomium 446 b
† Simonis conventus Minorum conventualium Spoleti 390 a
Simon magus Antiochiæ disputat cum S. Petro *595 e*
Simon Bocatii adest testificationibus de miraculis B. Rainerii

B. Rainerii *393 e*
Sincha filia Ermnani cognata S. Brendani *558 a*
† Sirenatus cultus die 5 nov. 65 e
† Siricus papa dat litteras Himmerico Tarraconensi de vita monastica 307 f
Sisbertus interfector S. Hermenegildis misere moritur 315 d
† Sixti basilica Romæ 94 d e
† Sixtus III pontifex renuntiatus an. 432 extruit basilicam S. Laurentii 93 b
Sixtus V eradit ecclesiam S. Cæsarii in Palatio e titulis cardinalitiis 93 e
Snelle protonotarius apostolicus Buscoducensis sibi vindicat an. 1747 aliquas reliquias S. Huberti 860 d
Sodus Rainerii interest depositionibus de miraculis B. Rainerii *391 f*
Solemnis episc. Carnotensis dicitur affuisse consecrationi S. Euvertii 260 f
Somers doctor medicinæ in Lovaniensi Academia an. 1691 probat observantias Hubertinas 871 e
Sonantius episc.: sub eo celebratur Remis concilium 347 f
Soybertus Petrus episc. Sanpapulensis creditur auctor Vitæ sancti martyris 590 e
Spelie maritus Guidutiæ pater Andrutiæ *401 a*
† Sperandei Cordubensis memoria fere oblivioni data 309 e
Speusippus nepos S. Leonillæ martyr *187a, 193c;* dicitur baptizatus a S. Benigno 139 e, *167 a 190 a*; inventus ac translatus 143 a
† Spinulus prætermissus die 1 nov. 9 c; de ejus reliquiis 9 d e
Spirlet ultimus abbas Hubertinus mortuus an. 1794 certus de servato corpore S. Huberti 866 e f
† Stabilis reliquiæ 39 f, 47 c
Stamler Jacobus an. 1517 procurator in cœnobio Atreiensi 861 e
Stanley Gulielmus comes Cestrensis capite plexus an. 1495 736 d
Stanno (de) Franciscus episc. Ruthenensis prætermissus die 1 nov. 5 d
Stepelinus monachus S. Trudonis confitetur se falsa excogitasse de reliquiis S. Florberti 370 f, 371 a, 372 b
† Stephanus protomartyr apparet cuidam Emeritensi *174 b;* invocatus in litaniis Aquensibus 243 f; ecclesia Tolosæ 587 f, 601 a; Suriaci 278 a; Agrigenti 609 b, 612 a; Romæ 622 c; Divione 146 d; ubi et monasterium 294; præpositura quædam 144 c
Stephanus I ante an. 638 episc. Emeritensis 311 e
Stephanus scribit privilegium a Martino papa Blandiniensibus datum *377 c*
Stephanus rex Angliæ successor Henrici I an. 1138 rebelles impugnat 697 d, 720 d; Waliæ dominium sibi vindicat 697 e
Stephanus comes Parisiorum 262 a
Stephanus puer paulo post nativitatem loquitur 684 e
Stephanus comes an. 955 bona confert Andaginensibus *827 a*, 854 f
Stevartius Petrus restaurat ecclesiam S. Walburgis Leodii 787 e
Steyeris doctor theologiæ Lovaniensis approbat an. 1690 observantias Hubertinas 872 d
Stilico Galliam populatur 218 a
Stordeur maritus Idelettæ de Buriis 876 d
Stuart Mariæ reginæ indusium in Holywell 739 d
† Successus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*
Suenofilius nothus Haraldi, rebellis in patrem 6 a
† Suithbertus honoratus a Pippino 794 e
† Sulpitius Terracinam ad sponsam suam vadit 83 d, *121 d;* conversus ob Christum mortem obit 83 d e, 87 a, *122 c d*
† Sulpitius Pius Bituricensis episc. interest concilio Remensi 348 d
† Sulpitii ecclesia prope Baiocos 296 b; ecclesia Distemii 901 b; reliquiæ 295 b
Sunna episc. arianus insidias struit S. Masonæ *334 d;* sedem Emeritensem exule S. Masona invadit *329 e*, 332 e; S. Masonam apud regem accusat *329 e, 330 b f;* in vincula conjicitur *335 f*; in exilium mittitur 314 f; ubi vitam finit *336 a*
† Susanna virgo martyr Nolæ sub Decio 89 c
Swederus de Boecholt scriba an. 1426 766 c
Suyskens an recte de die emortuali S. Lamberti opinatus sit 768 a
Syagria mulier vitæ laudabilis 555 d; ejus filia a S. Hymnemodo sanata *552 f*
Symmachus papa an. 485 142 e
Symmachus patritius occiditur ab arianis 664 e
† Symphorianus filius Fausti *166 a, 181 b;* a S. Benigno baptizatus 166 a, *181 b, 193 c;* martyr Æduensis 189 f; ecclesia Claromonte 71 d; monasterium Augustoduni 282 d
† Syrus episc. Papiensis quot annis rexerit ecclesiam 132 d

T

Taegius Ambrosius scripsit de Conradino Brixiensi 402 f
Tagio episc. ex Hispania Romam missus 15 c
Tagliapietra Nicolaus maritus Helenæ, pater B. Comitissæ 4 b
Talbot de Brahshaw Joannes visitat an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Talliaferrus testatur se carcere liberatum meritis B. Rainerii *398 d*
Talmachus pater S. Lonani 341 a
Tanghe Gabriel testis de rabido sanato 877 c
† Tangusius magister S. Beunoi 699 e
Tarra monachus Caulianensis supplicem libellum dat regi Reccaredo 320 f
Tarsia virgo nobilissima quæ fuerit 418 c
Tata. *Vide* Ædilberga.
Taupin Ludovicus prior Mauziacensis accepta licentia dat an. 1731 reliquias S. Austremonii 45 b
† Tecla virgo martyr Nolæ sub Decio 89 c; apparet B. Mariæ ancillæ *205 a;* Tergesto Gradum transfertur 424 e
Tegid pater Glywys 699 d
Teloni Vincentius adest an. 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 622 a
Temmermam (de) Gislenus abbas Blandiniensis LIX 374 e
Terentius comes Divionem exornat 184 d; delator christianorum *152 b, 153 b, 156 b, 160 c, 168 d, 184 e;* auctor martyrii S. Benigni 137 f, *151 f, 152 c d, 153 d f, 161 a, 168 c, 169 c, 184 e, 190 d f, 193 d;* ejus nomen in inscriptione Divionensi 140 f
Tertullus maritus Faustinæ, pater S. Placidi 659 b

Tertullus herus S. Mariæ ancillæ *201 c, 202 a b d, 203 a d, 205 a, 206 d*

Terygon Iscoed filius Dingadi 701 a

Tesserus Bartholomæus magister generalis O. P. an. 1426 laudatur *404 c*, 408 c; auctor ut domui Bononiensi præponatur Conradinus Brixiensis *404 e, 409 e, 410 e*

Thethpaltus regulus de Garthmathrin 346 f

Tetricus Lingonensis episc. quot annos sederit 281 d

Tetricus movens bellum cum Aureliano superatur *166 b*, 167 b

Teuduc filius Elised 705 a

Teuyth filius Eylud pater S. Wenefredæ miles strenuus 695 e, *702 b;* benigne excipit S. Beunoum *702 c, 709 d, 732 a*

† Teyrnog frater S. Deiferi 700 e

Tewdwri Mawr pater Thegvan 701 e

Tezelinus vir magnæ virtutis annuntiatur die 3 nov. 584 c

† Tharba soror S. Simeonis cur martyrium subierit 453 e

Tharsilla soror Gordiani quomodo vita functa 661 b

Tharsitia filia Ansberti Blithildis 776 c sqq.

Thegvan mater S. Elian Keimiad 701 e

Thenoi filia Llewddyni Luiddawg mater S. Elerii 701 a. *Vide* Theonia.

Theoctista litteras accipit a S. Gregorio 660 e

† Theodardus ante episcopatum dicitur fuisse in monasterio Stabulensi 780 d; magister S. Lamberti 779 b; Trajecti an. 667 cum rege erat 769 a; martyrium facit 768 b; corpus ejus levatum a S. Huberto 792 b; ac Leodium translatum 796 e, 846 f

Theodebertus I rex Francorum an ab an 534 regnare ceperit 551 b sqq.; rogatus sinit levari corpus S. Sigismundi 551 a

Theodemirus episc. Iriensis sec. IX invenit S. Jacobi sepulcrum 18 d, 14* d

Theodemirus socius peregrinationis S. Vigoris *298 c*

† Theodericus abbas Andaginensis 882 b; nanciscitur bona *828 a*, 829 a; dejicit castrum Mirwart 855 b; amplificat ædes 898 d; jura sua strenue tuetur 913 c d; jubet ægrotum deferri ad S. Huberti *828 d;* militem fugitivum tuetur *828 e;* ejus corpus Andagii servatum 864 d; violatur ab Hugonottis 864 d f

Theodericus de Maldeghem abbas S. Bavonis an. 1258 elevat S. Florbertum 367 f, 368 b, 372 b, 373 e,

Theodericus Trudopolitanus scriptor Vitæ S. Bavonis 363 c

Theodericus rex Ostrogothorum Hispaniam regiti an. 510-525, 664 b d, 665 a

Theodericus I rex Francorum filius Clodovei I vastat Galliam 41 a, *76 a*, 77 d; pater Theodeberti 551 d, 555 c

Theodericus III rex Francorum, filius Clodovei II *837 f;* ex monacho in regnum levatus *837 d, 849 c;* senescalcum habet Ebroinum *834 a;* excipit Parisiis S. Hubertum consanguineum suum *837 f, 838 a;* quem comitem palatii facit 772 a, 777 e, 778 c e, *830 a, 832 c, 838 a;* ei substituit Carolum Martellum *840 c, 842 c;* an. 679 dat diploma 778 d; sub an. 677 scribit Chramlino Ebredunensi episcopo 356 a; an. 680 annus ejus septimus 355 a

Theodericus IV Chilperici II filius diploma dat an. 726, 778 d: regnum obtinet *846 b*

Theoderici ducis frater Fredericus sub an. 955 divinitus punitus *827 b*

Theodericus dux Lotharingiæ superioris pater Frederici II mortuus ante an. 1023 855 b

Theodericus dux pater Adeladis 873 d

Theodericus comitatum Arduennensem regit *825 e*

Theodericus vir militaris in Arduenna sec. XI *828 c*

Theodericus filius Athaulphi et Gallæ Placidiæ mortuus an. 415 90 d

Theodericus Hibernus filius Tethpalti 346 f

Theodora sponsa Serviliani visitat S. Domitillam et ab ea ad fidem Christi convertitur 83 b, 122 b; martyrium facit 87 a; de ea tom. III maii 83 b

Theodora uxor Maximiani 246 e

Theodora Maximiani privigna sanata 246 e

Theodoretus Cyri episcopus laudatur 532 b, 553 d e, 651 b

† Theodorus episc. Octodurensis construit ecclesiam in honorem martyrum Thebæorum 543 b; de eorum sepultura cælitus edocetur 547 d

† Theodorus annuntiatus 2 nov. tractatus fuit ad d. 29 oct. 420 d

† Theodorus cultus Papiæ 132 b

Theodorus electus pontifex an. 687 in contentione 93 d; fugit 94 c

Theodorus prætermissus die 1 nov. 9 e; plures sancti ejusdem nominis 9 f

Theodorus patriarcha Alexandrinus XLV consecratus a S. Mena 583 c

Theodorus episc. Ancyræ annuntiatur die 3 nov. 584 e

Theodorus Massiliensis litteras accipit a Gregorio Magno 52 e

Theodorus Ravennæ curator litteras accipit a S. Gregorio 660 d

Theodoro monacho apparet S. Severus *236 b*

Theodosius Magnus an. 379 renuntiatur imperator 92 d: an. 380 consul cum Gratiano 92 f; an. 388 iterum consul 657 d: annus ejus sextus annus mortis Damasi papæ 90 b; fert edictum de fide catholica 92 e; de veteribus templis 305 e; excipit Flavianum Antiochenum 532 f; accipit an. 381 litteras synodi Aquileiensis 443 a; fertur ædificasse cum Honorio papa basilicam S. Pauli 90 a d, *127 c d;* de ejus uxore 90 c d, 91 f; de liberis 90 a d; de ejus nepote 90 e

Theodosius II filius Arcadii nepos Theodosii I frater S. Pulcheriæ maritus Eudociæ 92 a; pater Eudociæ 90 e; annus ejus 28 an. Christi 436 260 f

† Theodotia mater SS. Cosmæ et Damiani prætermissa die 1 nov. 9 f

Theodotus Hierapolitanorum antistes visitat S. Marcianum 533 c, *539 d*

Theodotus Laodicenus episc. arianismi reus videtur 420 d

Theodulfus episc. Parisiensis sec. X restituit canonicos S. Marcelli 262 b

Theonia mater S. Elerii 701 b f; S. Wenefredam sibi missam bene excipit *721 a;* eam in regendis sanctimonialibus sociam habet 692 d, 696 b; sancte moritur *721 f;* annuntiatur die 3 nov. 584 e

Theophilus princeps Antiochenus dicitur pater S. Papuli *595 a*

Theotboldus archiepisc. Lugdunensis sec. I accipit litteras ab Amulone 148 d e

Théron missus a Massilionio episc. ad obtinendas reliquias S. Austremonii 45 a

Thetbaldus comes Carnotensis devictus an. 962. pacificatur cum Richardo 672 b, 673 a
Theuderic pater Marchel vadit ad Brancoyn 646 d
Theudo vice-comes Parisiensis tuetur corpus S. Guenaili *679 a e;* sub an. 925 bona commutat cum abbate S. Petri Fossatensi 679 d
Thibault canonicus testis de elevatione S. Papuli an. 1621 592 e
Thiedardus bona confert Blandiniensibus *376 b*
Thienard Jacobus sec. XVII sanatus meritis S. Maturini 250 d
Thiers Joannes Baptista improbat observantias Hubertinas 878 d
† Thomæ apostoli reliquiæ Constantinopoli 458 b; Tergesti 426 e
† Thomas infans martyr Damasci 209 a
† Thomæ monasterium in comitatu Pembroke 4 d
Thomas Antonii de Senis scripsit Vitam Nicolai Joannis ac B. Mariæ de Venetiis 583 f
Thyrion eleemosynarius ducis Juliacensis an. 1709 dat litteras ad abbatem S. Huberti 920 a
† Thyrsus missus in Galliam *163 c, 380 e, 181 a;* Augustodunum divertit 151 c, *193;* Sedelocum vadit *166 e;* strenue laborat *181 b;* martyrium facit *190 a;* de ejus sepulcro 148 e, 149 c
Tiberius imperator Constantinopolitanus legatum excipit S. Leandrum 315 d e
Tibrate Tireach rex Ultoniæ pater Fergus Gailline 345 f
Tiebaldus presbyter litem habet cum Anselmo abbate de Mure 388 e
Tigridius rector ecclesiæ S. Andreæ 71 d
Tilliot (du) civis Divionensis 141 b
† Timotheus martyr prætermissus die 1 nov. 10 a
† Timotheus martyr in Thebaide cum Maura conjuge 606 b
Titus imp. Jerusalem evertit *69 a*
Titus Aurelius Fulvus consul cum Domitiano an. 85, cum Sempronio an. 89 89 c
Tondolus Nigri testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 e*
Torquatus discipulus S. Jacobi episc. Accitanæ civitatis 12 c, 13 a, 14 f; ibi sepultus 22 f
Toscutius Rigetti testis de sanatione meritis B. Rainerii 398 d
Toussain Gerardus sanatus meritis S. Huberti 906 a
Toussain Joannes sanatus meritis S. Huberti 906 a
Tour (de la) canonicus Nivellensis sec. XVIII 912 d
Tozzi Josephus adest 1723 recognitioni reliquiarum SS. Valentini et Hilarii 621 f, 634 e, *635 e*
Trajanus quomodo egerit cum christianis 83 d, 87 b, 88 f, *122 b,* 194 e; quot annis imperaverit 29 f, 183 f
† Tranquillus abbas Agaunensis 544 c, 546 a; obiit an. 517 557 a
Transmarus episc. Noviomensis dat privilegium abbatiæ Blandiniensi 358 d
Trenkwald Matthias director Pragensis Academiæ 428 d
Trivella Martinus rogat ut scribatur Vita Conradini Brixiensis 402 c, *403 c*
† Trophimus episc. Arelatensis 24 c d, 27 f, 31 f, 37 a b, *49 c, 55 c, 62 e,* 590 f, *596 e;* missus a Clemente *49 b;* a S. Petro 65 d
Trusti filiam habuit Dustric 341 a
Tuathal Teachtmar rex Hiberniæ pater Feidhlimidh Reachtmhar 344 d
Tudglyd patruus S. Deiferi 700 e
† Tudno patruus S. Deiferi 700 e
† Tudyr frater S. Deiferi 700 e
† Tugdualus Trecorium transfert sedem episcopalem 4 d
† Tugeanus invocatus contra rabiem 894 d
Tumanius martyr prætermissus die 1 nov. 10 a
Turé Ludovicus testis in recognitione reliquiarum S. Huberti in Limé 862 b
Turoldus dicitur accepisse S. Vulganii corpus 568 b
† Turribii monasterium de Lievana 308 d
Turribus (de) Franciscus Mindoniensis episc. an. 1548 aperit sepulcrum S. Gundisalvi 382 d
† Tyneius patruus S. Deiferi 700 e
Tyrer Ignatius S. J. moratur in Holywell 740 b

U V W

† Vacatianus annuntiatur die 3 nov. 584 e
Vagrila conjuratus in S. Masonam ab eo vita donatur *336 b c*
Vaillant Petrus testis in recognitione reliquiarum S. Huberti in Limé an. 1735 862 e, 863 b
Vainquiere (de) Jacobus peregrinatur ad S. Hubertum pro rabido 877 b
Valbelle (de) Franciscus episc. Audomarensis litteris datis an. 1694 favet cuidam Hubert sananti a rabie 893 d
Valens frater Valentiniani I persecutor ecclesiæ misere perit 92 c
Valentinianus presbyter Byzantium missus pro causa S. Joannis Chrysostomi 268 e
Valentinianus I seu senior favet Damaso 90 a c; ejus uxores ac liberi 90 c, 91 f; moritur an. 375 92 c
Valentinianus II seu junior imperator tempore Damasi 90 b d, 91 f, *126 c, 127 e;* uxorem ducit Eudoxiam filiam Eudoxiæ Augustæ 90 b, *126 c, 127 c;* salutatus imperator in Acinco an. 375, 92 d; dat edictum pro fide catholica 92 e; ad eum scriptum est a synodo Aquileiensi 443 a; ædificat basilicam S. Pauli ac S. Laurentii 90 a d
Valentinianus III filius Constantii et Gallæ Placidiæ natus an. 419, 90 d; mortuus an. 437, 90 e, 92 a b; amice agit cum S. Sixto papa 92 a b
† Valentinus episc. Carpentoracensis martyr 167 b
† Valentinus martyr annuntiatur die 2 nov. 420 e
† Valeria defert suum caput 600 b f
Valeria filia Diocletiani martyr 423 a
Valerianus episc. Autissiodorensis dicitur affuisse consecrationi S. Euvertii 260 f
Valerianus monet litteris consularem Siciliæ de persequendis christianis 609 a, *612 a;* regnavit cum Gallieno ab an. 254 ad an. 259 608 c
Valerianus præpositus militaris violat legatos

† Valerii monasterium Carazedanum 610 a
Van den Putten sacerdos habet de reliquiis S. Huberti 860 d
Van Hee parochus in Maren dat reliquias S. Huberti
Van Loo Theodorus depinxit tabulam pro ecclesia Vuræ Ducum 899 d
Vanna uxor Martini testatur se sanatam meritis B. Rainerii *395 c*
Vannes filius Cansianæ et Mignani sanatus meritis B. Rainerii *394 e*
Vannes Rigutii testis de sanatione meritis B. Rainerii *400 c*
Van Westerhoven Anna Philippina a rabie sanata 900 a
Varila fert testimonium in causa de reliquis S. Jacobi 8 * b
Varlet Hubertus decanus Bazocensis dat litteras an. 1735 de recognitis a se reliquiis S. Huberti 862 a sqq.
Vaux matrona peregrinatur ad fontem S. Wenefredæ 737 b
Vavasour Gulielmus sacerdos forsan S. J. in Holywell an. 1669 739 a
Ubasius memoratur apud Æthiopes die 2 nov. 415 b
Ubertinus pater Deccæ *393 f*
Uda mulier contracta sanata meritis S. Huberti *820 b*
† Udalricus Augustanus invocatus contra rabiem 894 d
Udelon rex Bavariæ a Carolo Martello devictus *846 b*
† Vedastus quando venit in regionem Atrebatensem 288 d; ejus monasterium 290 a, 295 e, *298 b*, 566 b e, 567 d
Vega Verduyo præest restaurationi capellæ S. Jacobi factæ an. 1666 5 * d
Velleus prætermissus die 1 nov. 10 a b d
Velluti Zatti episc. Pistoriensis examinare facit reliquias S. Jacobi ibi servatas 7 * a
† Venantius Fortunatus carmen mittit ad Victorianum Asanensem 665 a; scripsit Vitam S. Paterni 288 f; et S. Marcelli 259 b c, *263 a*
† Venerandus sepultus Claromonte 350 f
Venerandus abbas Agaunensis 551 b, *557 a*; monetur de levando corpore S. Sigismundi 550 f
† Venerii translatio die 1 nov. 10 a; annuntiatur die 3 nov. 584 e
Venerius Mediolanensis episc. scribit pro S. Joanne Chrysostomo 268 f
Venilo archiepisc. dedicat 1 nov. an. 840 ecclesiam Vallis Lilii 4 c
Ventura Ord. Camaldulensis accipit litteras a Petro Delphino 419 e
Ventura testis de sanatione facta meritis B. Rainerii *397 d*
Ventura Bricci testatur se sanatam meritis B. Rainerii *393 e*
Ventura Martina testis de sanatione facta meritis B. Rainerii *396 d*
Venture Continentis maritus Benasai *399 e*
Venturella uxor Gulielmi testatur filium suum Nerum sanatum meritis B. Rainerii *401 c*
Venturellus maritus Bellanviæ *401 d*
Venturinus maritus Mitæ *397 d*
Venutelli Mathei, pater Petri, maritus Joannæ, testis de filio sanato meritis B. Rainerii *399 c*
Venutus maritus Peregrinæ *397 d*
Venutus Sibiliæ testis de sanatione facta meritis B. Rainerii *393 d*
Veranianus puer minister ad S. Eulaliæ Emeritæ *318 f*
Verdugo de la Cueve Paulus parochus restaurat an. 1611 sepulcrum S. Petri de Barco 384 d
Vergote Philippus testatur se rabie sanatum 876 e sqq.; peregrinatur ad S. Hubertum 877 c
Verinianus sec. V a barbaris Hispaniam tuetur 218 b
Vermilia testis de sanatione facta meritis B. Rainerii *400 e*
† Verus Salerni sepultus 658 d
Vespasianus Jerusalem evertit *69 a*
† Vettius Epagathus martyr Lugdunensis 34 d e
Ugaine Mor rex Hiberniæ, pater Cobhtach Cael Breagh 344 f
Ugutius Benvenuti testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 d*
Ugutius Ugolini testis de sanatione meritis B. Rainerii *393 d*
Viachina uxor Parigii testatur de sanatione facta meritis B. Rainerii *392 f*
Vicia filia Johangnoli testatur se sanatam meritis B. Rainerii *393 b*
† Victor colitur 2 nov. 8 d
† Victoris Thæbei mart. reliquiæ Divione 294 b abbatia Parisiis 434 a, 673 f, 679 e; Massiliæ *591 b*
Victor Capuanus quemdam ecclesiastici calculi supputatorem arguit 433 b
† Victorianus pater vitæ monasticæ in Hispania 308 b c; carmen accipit a Venantio Fortunato 665 a; erudivit S. Gaudiosum 664 b e; præfuit monasterio S. Martini Asanensis 665 a; ubi sepultus 664 f; monasterium 664 b c, 665 d
† Victorinus episc. Pœtovionensis annuntiatur 3 nov. 584 e
† Victorini ecclesia Claromonte 71 d; ejus passionem describit S. Præjectus 26 e
Victorinus damnatus sub Silvestro in synodo Romana quis fuerit 433 b
Victorius Gratianopolitanus episc. in. sec. VI *553 d*
Victorius genere Aquitanus calculi ecclesiastici supputator 433 c
† Vigor episc. Baiocensis annuntiatur die 2 nov. 420 c
Villoria Marcon subsignat litteras datas papæ ad confirmandam identitatem reliquiarum S. Jacobi 11* b
† Vincentius martyrizatus a Daciano in Hispaniis 638 a, *645 b d*, *649 c*; ecclesia Abulæ 383 d, *384 f*; Divione 144 a d; abbatia Lauduni 638 f; Ulisippone 7 f
† Vincentii Soniacensis familia 792 b
Vincentius de Capua legatus apostolicæ sedis Constantinopolim missus 245 a
Vindalonius præfectus urbis an. 375 92 d
Vindicianus Atrebatensis dicitur interfuisse translationi S. Lamberti 789 b
Vingonus de Carsuga testatur de sanatione facta meritis B. Rainerii *392 b*
Viola testis de sanatione facta meritis B. Rainerii *395 f*, *396 a*
Viola uxor Andreæ testatur se sanatam meritis B. Rainerii *395 d*
Viola Bruni testis de sanatione facta meritis B. Rainerii *402 d*
Viola filia Ranerii testis de sanatione facta meritis B. Rainerii *400 b*
Virgilius Arelatensis episc. litteras accipit a S. Gregorio Magno 52 e
† Vitalianus papa mittit clavem S. Petri 870 b
† Vitalis colitur 2 nov. 8 d
† Vitalis ecclesia in Nova Aquilegia 425 a

Constantinopolim

Constantinopolim missos 269 a
Valerianus frater Luxurii 89 b
† Valerius a S. Petro missus 65 d
† Valerius a Daciano in exilium missus *649 c*
Vitalis Mediolanensis episc. Paulinum in Gradensem patriarcham ordinavit 424 e
† Vitus martyr invocatus contra rabiem 894 d; ejus reliquiæ Tergesti 426 e; cella in Suevia 142 f, 143 f
† Viventiolus Lugdunensis episc. in. sec. VI 553 e
† Ulphacius in pago Cenomanico eremita vixit 666 a; de ejus reliquiis 666 e
† Ulpianus martyr Tyri culeo insutus 88 e
Umilia uxor Barfutii testatur filium suum Paulum sanatum meritis B. Rainerii *399 d*
Underhill medicus testimonium fert de ægrota sanata ad S. Wenefredam 745 e, 746 c d, 747 c d
Voislaus martyr O. M. annuntiatur die 2 nov. 416 p
Vollo prætermissus die 1 nov. 10 b
Volusianus vir dives venit ad S. Vigorem ejus auxilium rogaturus *300 a*
† Urbanus martyrizatus a Daciano in Hispania *645 b d*, *649 c*
† Urbanus episcopus Lingonum Divione sepultus 141 f
Urbanus III B. Bertholdo patronatum cujusdam ecclesiæ adjudicat 388 b
Urbanus VIII vetat distrahi reliquias S. Huberti 858 b, 864 f; recognoscit martyrologium an. 1630 editum 131 c
† Urbicus a S. Austremonio designatur episcopus Avernorum 27 d, 28 c, 35 b c d, 39 d, *57 b*, *67 a;* certior factus de morte S. Austremonii *73 f;* properat ad martyrii locum 28 f; sepelitur Claromonte 350 e; transfertur 351 b
Urraca uxor Gulielmi Sancii comitis *239 c*, 240 c
Ursinus cum S. Austremonio in Galliam missus 25 a b, 28 a; fit Biturigum episcopus 27 d, 28 c d, 30 d e, 32 e, 34 b c d, *57 a*, 63 a e, *66 d*
Ursinus scripsit Vitam S. Leodegarii 348 c
Ursolus abbas Griniacensis in. sec. VI *553 d*, 556 a
† Ursula dicitur S. Dariam habuisse matrem 417 f, 418 a
Usachina comitissa de monte Dolio uxor Riciardi testis de sanatione meritis B. Rainerii *399 c*
† Usthazade martyr an. 340 449 f
Wakeman Joanna sanata an. 1638 meritis B. Wenefredæ 741 f
Wakeman Joannes peregrinatur cum uxore ægrota ad fontem S. Wenefredæ 741 f sqq.
Wakeman Richardus peregrinatur ad fontem S. Wenefredæ 742 d
† Walarici monasterium 420 b, 567 d f
† Walberti corpus elevatum a S. Huberto 930 f
† Walburgis dicitur elevata a S. Huberto 930 f; invocata contra rabiem 894 d; ecclesia Leodii 787 e
Walcaudus episc. Leodiensis petit scribi Vitam S. Huberti 759 c, 763 c, *806 a;* Andagium monachos inducit *817 c*, 854 b; huc transferendum curat S. Huberti corpus *817 f e*, *818 a*, *853 c d*, 898 d; exornat ecclesiam Andaginensem 896 d; bona ei confert 826 f, 827 a, *828 a;* favet perigrinationibus ad S. Hubertum 912 f, 913 c; excipit cæcum sanatum meritis S. Huberti *819 c*, *823 b;* laudatur *817 c;* annus 837 annus ejus episcopatus vigesimus octavus *823 c*
† Waldebertus abbas Luxoviensis aves resuscitat 306 d
Waldericus sub 635 missus contra Vascones 774 d
† Waldetrudis annuntiatur die 2 nov. 420 e; de ejus marito et filiabus 792 b
Walfrancus oblatum Austriæ principatum accipiens in acie occubuit *837 e*
Walker Georgius habitans in Holywell an. 1669 creditur fuisse coadjutor temporalis S. J. 739 a
Walo episc. Metensis in acie devictus 854 e
Walsh interrogatur de peregrinatione ad fontem S. Wenefredæ 745 e
Wandalmarus sub an. 635 missus contra Vascones 774 d
† Wandregesilus moriturus suos successores indicat 353 a b; vivens non commisit suas vices S. Genesio 352 f, 353 c d; in Blandiniensi monasterio sepultus 372 b; ejus corpus a geuzis violatur 374 e; monasterium 356 d
Wandregisilus comes bona confert monasterio Alaonensi 773 a
Wanningus comes palatii an. 659 778 c
Warachus filius Macliavi 678 e; quando obierit 670 f
Warco frater Ermenfridi postulatus in Parisiorum comitem *838 d*
Waremundus rusticus experitur patrocinium S. Huberti *819 f*
Warnaharius presbyter Lingonensis scripsit Acta SS. Tergeminorum 139 d
Warnerius episc. favet monachis S. Benigni Divionensis 144 b c
Warno an. 716 comes palatii 778 d
Warwick (comitissa de) Isabella an. 1439 dona offert sacello S. Wenefredæ 736 c
Wasser Franciscus judex civitatis Pœtovionensis petit an. 1768 confirmationem cultus S. Victorini 441 f
Wegericus monachus oratorii S. Johannis Baptistæ Gandæ contendit S. Florbertum apud S. Bavonem esse sepultum 371 c
† Wenceslai reliquiæ Tergesti 426 e
† Wereburga mortuos aves resuscitat 306 d; Cestriense cœnobium 735 e
Werocus filius Hoelli I comes Venetensis occiditur a fratre suo 678 e
Westbie de Westbie visitavit an. 1629 fontem S. Wenefredæ 737 f
Wethstone Rogerius sanatus meritis B. Wenefredæ 743 f
Widerinus sacerdos adest nativitati et baptismati S. Rumwoldi *686 e f*, *687 b c d f;* sepelivit Eadwaldum *690 b d*
Wiggerus episc. Augustanus prætermissus die 1 nov. 10 e
Wildigernus comes Narbonensis rebellis in Recaredum *336 e f*
Wilfridus abbas Bavonianus an. 673-691 369 b
Wilibaldus sub an. 635 missus contra Vascones 774 d
Wilicarius episc. Viennensis 555 b
Williams testimonium fert in inquisitione de miraculo 751 c
Williams Thomæ filius incolumis servatus meritis B. Wenefredæ 743 c
† Willibrordus consecratus episcopus a romano pontifice 781 e; honoratus a Pippino 794 e; conatur convertere Antverpienses 785 a; fertur interfuisse translationi S. Lamberti 789 c; ejus sacellum Coloniæ 861 d
Winetharius bona confert Bandiniensibus *376 a*
Wini episc. consecrat Ceadda 705 e
† Winwaloeus abbas Landevenecensis sub suam disciplinam suscipit S. Guenailum 669 a, 670 c, *674 f;* moriturus cœnobii regimen S. Guenailo commendat

commendat 670 c, *675 d sqq.*, 678 e ; corpus a Geuzis violatur 374 e
Wittericus rex Gothorum in Hispania an. 603 313 a 314 d ; 335 b ; mortem S. Masonæ meditatur *334 f*; divinitus a facinore prohibetur *335 a* ; pravi consilii veniam petit *335 c d* ; donatur libertate *335 f*
Vulfgrimus maritus Erminæ bona confert Blandiniensibus *376 a b*
† Vulfranni corpus in abbatia Blandiniensi sepultum 372 f ; a Geuzis violatur 374 e ; ecclesia Abbatisvillæ 420 b d
Vulno possessor villæ dicatæ S. Benigno *178 e*
Vulvegisus episc. elevat corpus S. Servatii 790 a b
Wolfardus presbyter de Haseren magni legendarii compilator 137 c
Wright Eduardus S. J. ab. an. 1777 deguit in Holywell 740 b
Wulferus filius Pendæ veram fidem profitetur 683 b ; pro sorore Kineburga construit monasterium 683 f
Wysehart Thomas an. 1623 testis de rabido sanato meritis S. Huberti 877 c

X Y Z

Xenodorus tempore Neronis sculptor celebris 50 f. 51 a
Ximenius cardinalis instaurat ædes S. Auditi 276 e, 277 a
Ymyr Gwent rex Herefordiæ benevolus in S. Beunoum 699 e; sancti meritis ejus filia revocata ad vitam 700 a
Ypswysi filius Cadrawdi Calchfynyd 701 e
† Zacharias martyr Lugduni aliquamdiu se abscondit *165 b, 181 c*
† Zacharias papa codices dat ecclesiæ S. Petri 84 c
Zanetti Antonius Maria an. 1748 Legendarium S. Marci in Bibliothecam Marciam transfert 422 c
† Zeno martyr Tergesti repertus an. 1859, 425 a ; ejus Vita descripta 428 b
Zeno imperator an. 485 142 e
† Zenobia annuntiatur die 3 nov. 584 e
† Zenobius annuntiatur die 3 nov. 584 e
† Zephyrinus papa defensor fidei catholicæ 437 c
Zigliara cardinalis ascriptus congregationi institutæ ad recognoscendam identitatem reliquiarum S. Jacobi 6* e, 15* e
† Zoës reliquiæ Romæ *103 f*
Zurna (de) subsignat litteras datas papæ ad confirmandam identitatem reliquiarum S. Jacobi 11* a
Zwentiboldus dux Lotharingiæ impugnat an. 899 Carolum III regem Francorum 826 f

INDEX TOPOGRAPHICUS ET ETHNICUS

IN TOMUM I NOVEMBRIS

A

Abbatisvilla in diœcesi Ambianensi 295 c; ecclesia S. Vulfranni 420 b; ecclesia Sancti Sepulcri 420 d

Abeluye villa in Wallia *702 b*

Aberffraw in Wallia: ecclesia S. Beunoi 700 b

Aberrhiw. *Vide* Berriew.

Abila in Palæstina 213 d

Accaron in Palæstina *221 b, 228 d*

Acumincensia castra in Pannonia 440 e

Adich in ducatu Luxemburgensi 910 c

Æthicense monasterium in tractu Vesuntionensi 286 d

Agaunense monasterium S. Mauritii in Helvetia 146 b, 543 a

Agreda oppidum in Hispania 641 b, 650 c

Agrigentum in Sicilia 607 f, 612 f; ecclesia S. Michaelis 607 b; area dicta delli Zingari 607 b

Ail-Farannain in Hibernia 347 e

Aimala (Emael) villa in diœcesi Leodiensi *800 b*

Alani Gallias vastant 218 b; per Sicambros expulsi *849 a*

Alaonis monasterii in Aragonia fundatio 772 e, 773 a

Albiniacus vicus in diœcesi Atrebatensi 574 d

Alciacensis vicus in diœcesi Boloniensi (Auxi-le-château): ecclesia S. Joannis 295 c

Alconchelium prope civitatem Pacensem (Badajoz) in Hispania 581 c

Alem in diœcesi Buscoducensi: ecclesia S. Huberti 786 a, 902 c; ejusdem sancti reliquiæ 902 c

Alenconii in Gallia: reliquiæ V. Margaretæ a Lotharingia 419 b c

Alleur in diœcesi Leodiensi: altare S. Huberti 900 e

Alpheanus, Aturris (Adour) fluvius 212 b, *232 d, 239 f*; præterfluit Palæstrion 217 c; divisus miraculo *222 c e, 227 a*, 241 e

Alteia, idem quod Witsant, portus in Gallia *575 b*

Alteloshoven in Helvetia 388 e

Alten-Nikkenich in antiqua diœcesi Trevirensi 910 b

Alteriæ (Authie) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 d

Altifagetum in Arduenna 917 f

Altlinster in ducatu Luxemburgensi: sacellum S. Huberti 902 d

Alt-Ofen in Pannonia Inferiori 438 f

Alt-Sziszeg in Pannonia Superiori 439 b

Alyn flumen in Wallia 693 c

Amania in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Georgii 776 e, *830 e, 840 a*

Ambasia in tractu Turonensi 909 e

Ambligonia seu Amplicania regio in Scythia 212 a, 213 b, *220 c f*

Ana (Guadiana) flumen in Hispania *320 d*, 321 a b

Andagium in Arduenna 853 f; monasterium 782 b, *835 e*; ejus exordia 787 a, *847 b c*, 854 f; sæpius incendio vastatum 863 c sqq.

Andautonia in Pannonia Superiori 439 c

Andenna in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Beggæ 900 e

Anderlacum prope Bruxellas 922 a

Angerville in diœcesi Lingonensi: ecclesia S. Huberti 909 d

Anglica Villa (Englesqueville) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 e

Anseromia (Anseremme) in provincia Namurcensi *828 f, 829 a e*

Ante Altaria cœnobium Compostellæ 2* e

Antigny in diœcesi Lucionensi 909 d

Antinous in Thebaide 655 c f, 656 a b

Antiochia in Syria 523 b; prope urbem monasterium S. Euprepii 533 e; obsessa a Persis 836 b

Antrambensis populus (Entraignes) in diœcesi Claromontana *72 f*, 74 e

Antverpia ad fidem conversa 785 a; ecclesia S. Jacobi et monasterium Cellitarum 860 d

Apamea Bithyniæ civitas 268 f, *536 d*, 538 b; prope eam monasteria duo 533 e

Aper-villa, prope monasterium Andaginense *825 f*, 827 a

Aquincensia castra in Pannonia 440 e

Aquisgranum *818 a*; ibi synodus coacta 853 d; ecclesia S. Jacobi 911 e

Arabona in Piceno 580 c

Arbosia in Gallia Orientali 283 b

Arbre in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 a

Arc-en-Barrois in diœcesi Lingonensi 909 a

Arduennæ pagus 765 e, 784 f, 785 d, *799 d*, 800 d, *825 e, 826 d*; evangelizatur 786 f, *810 a, 847 a*, 929 d

Arelatensis urbs *596 e*

Areleonis (Arlon) *828 d*, 829 c, 856 f, 873 f

Aretii comitatus in Italia *393 d*

Aria oppidum in Artesia 891 b d, 908 d e

Arthribis in Oriente 655 c

Arundinum tractus (des Roseaux) in diœcesi Claromontana 74 f

Arverna civitas (postea Clarusmons) sita in Limannia *49 a*; statua Mercurii 50 f; descriptio urbis *55 f, 63 e*; de origine nominis Clarimontis *63 e*, 65 e: de ecclesiis hujus civitatis ac quibusdam plateis 71 c d; vastata *76 a b, 78 b*

Arvernorum tractus descriptio *63 a b*

Asanense monasterium in Hispania 308 b, 665 a

Assche in diœcesi Mechliniensi: sacellum S. Huberti 901 b

Assisium in Umbria 867 e

Astrope in Anglia: fons S. Rumwoldi 685 d

Asneriæ (Asnières) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 e

Atanense cœnobium apud Lemovices 364 f

Athenneria in Belgio 376 b

Athiæ (Athis) in diœcesi Sagiensi: ecclesia S. Vigoris 297 d

Ath-Imglasse in Hibernia 340 e

Athlebes in Oriente 655 c

Atrebatum

Atrebatum oppidum 892 d; vastatum 218 b; monasterium S. Vedasti 295 e
Atreium (Autrey) in Lotharingia 861 d; abbatia 902 e sqq.
Attert in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 a
Aturris. *Vide* Alpheanus.
Aubange in diœcesi Namurcensi: altare S. Huberti 901 b
Aubel in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Huberti 900 d
Aublain in diœcesi Namurcenci: ecclesia S. Lamberti 786 a
Audenhoven in diœcesi Mechliniensi: reliquiæ S. Huberti 861 a
Ave-et-Auffe in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Lamberti 786 a
Augustodunum in Gallia 130 c; de urbis origine *165 f, 181 b*; monasterium S. Symphoriani 282 d; abbatia S. Martini 909 b
Augustonometum Arvernorum, postea Clarusmons 37 e
Aurea Vallis abbatia in Belgio 900 f sqq.; incendio vastata 864 a
Aureusmons non procul Viterbio 617 e, 627 b
Austrasia a Danis vastata *826 c*, 854 c
Auvilliers in diœcesi Rotomagensi 909 e
Auximum in Piceno 196 d
Aydoillus vicus in Gallia Orientali 906 a
Aye in Arduenna 917 f
Azy-Baillamont in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 b

B

Babenberg in Germania 143 b
Baelen (Hulsen) in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Huberti 901 b
Bagnaria in diœcesi Viterbiensi 633 f
Baillonville in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 a
Baioci: in ecclesia cathedrali sacellum SS. Honorinæ et Vigoris 295 f; ecclesia S. Exuperii 295 d; prope civitatem vicus et ecclesia S. Sulpicii 296 b
Baisy-Thy in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Huberti 901 b
Balobriga in Hispania 382 e
Barbarano in diœcesi Viterbiensi 633 f
Barbençon in diœcesi Tornacensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Barchilanus pagus in Hispania 383 d; ecclesia S. Petri 384 d
Barchum in Hispania *384 b*
Bardeburch in antiqua diœcesi Trevirensi 91 d
Barium Ducis oppidum in Lotharingia 875 c, 919 b
Basingasele mansio monasterii Blandiniensis 376 b
Basingwerk monasterium in Wallia 694 e, 735 a
Bastonia in diœcesi Namurcensi 913 a; hujus decanatus villæ 917 f
Bayacum oppidum in Gallia septemtrionali 795 d
Bazocensis parochia in diœcesi Suessionensi 862 b
Beaurain in Gallia septemtrionali 891 f
Beausaint in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 a
Bech-Kleinmacher in ducatu Luxemburgensi: ecclesia S. Huberti 902 c
Bedwellty in Wallia: ecclesia S. Senani 730 f
Beeley in Anglia 742 a
Beers in diœcesi Buscoducensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Beersel in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Beersse in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Beho (Watermal) in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 a
Bellefontaine (Lahage) in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 a
Belle-Maison in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Huberti 900 d
Belles in ducatu Luxemburgensi 910 c
Bellovacensis pagus 261 b
Bellusmons in Gallia 673 a
Belna (Beaune) in Burgundia *174 d*; ecclesia S. Mariæ *189 e*; fons S. Pipionis 248 b
Beluya solitudo in Wallia *702 e*
Beneventum: ecclesia S. Januarii 244 b; in ecclesia cathedrali altare S. Photini 11 a
Berburg in ducatu Luxemburgensi: ecclesia S. Lamberti 786 a
Berela (nunc Bætyrus, aliis Bætica seu Gonciolum) in Hispania 585 e
Bergitana civitas in Hispania 12 b
Berlicum in diœcesi Buscoducensi: oratorium S. Huberti 902 c
Bernescum (Bernesq) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 c
Berœa urbs Syriæ *537 e*, 538 b
Berriew seu Aberrhiw in Wallia 699 e; ecclesia S. Beunoi 700 b
Bertreville-Saint-Ouen in diœcesi Rotomagensi 909 e
Bertruig in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Bessa in diœcesi Claromontana 74 e
Beterbon nomen antiquum Viterbii 614 b
Beth-Garme in Perside 447 f
Beth-Lapat 456 a. *Vide* Gunde-Sapor.
Bettel in ducatu Luxemburgensi: sacellum S. Huberto 902 d
Bettws in Wallia: ecclesia S. Beunoi 700 b
Bettws Gwervil in Wallia: fons S. Mariæ 734 b
Beverloo in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Lamberti 785 e
Biesme in diœcesi Namurcensi: altare S. Huberti 901 b
Bievra rivus apud Parisios 261 e
Bievres in Arduenna 917f; ecclesia S. Huberti 901 a
Bilsdorf in ducatu Luxemburgensi: sacellum S. Huberti 902 d
Bisria in Hispania 21 f
Bithunte in Apulia: ecclesia SS. Valentiani et Hilarii 623 c
Bladhma in Hibernia 681 e
Blaimont in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Lamberti 786 a
Blascheid in ducatu Luxemburgensi: sacellum S. Huberti 902 d
Blasiacum Castrum in tractu Divionensi *177 f*
Bleda de S. Maria in diœcesi Viterbiensi 633 f
Blisa in Belgio *817 e*
Blitabrum. *Vide* Butrago
Blosconensis arx in Britannia minori 10 d

Boandus

Boandus fluvius (Boyne) in Hibernia 341 a, 560 a, 562 d
Bodecense cœnobium Ord. S. Augustini in diœcesi Paderbonensi 523 b
Bodvari (Bodvarum, Bottavarum) in Wallia 718 f, 721 c; fons S. Deiferi 700 e
Bohannia in Arduenna 917 f
Boignée in diœcesi Tornacensi: ecclesia S. Lamberti 787 f
Boitsfort prope Bruxellas 922 a; ecclesia S. Huberti 901 b
Boinna. *Vide* Boandus.
Bolazec in diœcesi Corisopitensi: ecclesia S. Guenaili 674 b
Bononia in Italia: conventus Ord. Præd. *404 c d*, 408 c, *409 c*; factionibus turbatur *406 b*, 408 c; rebellat *412 c*; ob rebellionem punitur *406 d*; vexatur pestilentia *407 d*; porta S. Stephani 408 f
Bononismons (Bonnimont) in Belgio *824 b*
Bonotrivus (Bonnerue) in Belgio *824 b*
Bonorum virorum Terminus in Artesia 566 b, 568 e, *574 c*; forte Atrebatum vel Nobiliacum 574 e
Borsines in Arduenna 917 f
Bosville in diœcesi Rotomagensi: ecclesia S. Huberti 909 e
Bottwnog in Wallia: ecclesia S. Beunoi 700 b
Bouillon in diœcesi Namurcensi: altare S. Huberti 901 b
Bovigny (Courtil) in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 a
Braccalea in Anglia *689 e f*, 690 f
Brabantinus pagus, Bracbantia 380 c, 785 d, *799 d*, 800 e, *801 f*, 812 d; a S. Huberto conversus *810 a*, *929 d*
Brancoyn in Wallia 346 d
Brasnensis abbatia in Gallia 862 b
Bras in Arduenna *819 f*, 822 f, *823 c*
Brassy in diœcesi Ambianensi: ecclesia S. Huberti 909 b
Brechonia in Wallia 346 f
Bregg campus in Hibernia 558 b
Breidweiler in ducatu Luxemburgensi: sacellum S. Huberti 902 d
Brigetionensia castra in Pannonia 440 e
Brigia (Braye) rivulus in tractu Cenomanensi 666 b, *667 b*
Briquevilla (Briqueville-sur-Mer) in diœcesi Constantiensi: ecclesia S. Vigoris 297 b
Brirocl ar mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 376 b
Britablum. *Vide* Butrago.
Britonnia civitas in Hispania 382 e
Brittevilla (Bretteville-sur-Laize) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 d
Brivatum in Gallia: ecclesia S. Juliani 350 c
Brixia in Italia: conventus S. Dominici Ord. Præd. *403 e*, 408 d; ecclesia S. Dominici 402 b
Brocas in Gallia meridionali: ecclesia S. Babili 217 d
Bromesgrave in Anglia 744 b
Broniensis abbatia S. Gerardi in Belgio 759 e
Bruch in parochia Eschweiler, in ducatu Luxemburgensi: sacellum S. Huberti 902 d
Bruticuria (Brucourt) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 e
Bruxellæ 871 d, 893 e; reliquiæ SS. Valentini et Hilarii in ecclesia collegii S. Michaelis 622 f; ecclesia S. Mariæ in Arenario 922 a; cœnobium Berlaimont 861 a
Bryn-Croes in Wallia: fons S. Mariæ 734 b
Bryn-Egwlys in Wallia 735 b
Bubriacum in diœcesi Venetensi 678 d
Buckingham in Anglia *689 e f*, 690 f
Buda in Hungaria 438 f
Buerden in ducatu Luxemburgensi; sacellum S. Huberti 902 d
Buoches in Helvetia 388 e
Burbo in Aquitania 65 f
Burdigala in Gallia: ecclesia S. Eulaliæ 217 d
Burgisbud (Bourguebus) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 d
Burgos in Hispania: cœnobium virginum Huelgensium 641 b
Burgum S. Sepulcri in Umbria 390 c; monasterium S. Leonis *392 b*
Burias (Bure) in provincia Namurcensi *826 b*, 827 a; ecclesia S. Lamberti 786 a
Burlegio in diœcesi Viterbiensi 633 f
Burs in Arduenna 917 f
Bursivæ in Arduenna 913 c
Buscoducum in Neerlandia 902 c; conventus Cruciferorum 860 c
Butrago, antiquitus Litabrum seu Blitabrum vel Britablum, in Hispania 276 a c d, 277 b
Bycisus (Bussy la Pêle) in Burgundia *176 b*

C

Cabillonense monasterum S. Marcelli 549 e
Cæa in Hispania 381 c
Cæsaraugusta laudatur 641 d; ecclesia dicta Sancta Sanctorum 641 f, 642 b d; ecclesia S^{tæ} Engratiæ 642 a; de portis civitatis 640 e
Cæsarea, cur dicta Neocora 200 d f
Cæsaris castrum. *Vide* Palæstrion.
Caer-galven in Britannia minori 678 d
Caer-tan in Britannia minori 678 d
Caerwys in Wallia: fons S. Michaelis 734 b
Cagneum in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 d
Calcine castrum in Italia *401 c*
Caldanus fluviolus prope Viterbium 616 b
Calense cœnobium in tractu Parisiensi 354 c, 355 d
Calidus mons (Chaumont), abbatia in Gallia 904 d
Calonia in diœcesi Andegavensi: ecclesia S. Maurilli 909 b
Calvenciacus, Kavineiacus, (Chauvency-St-Hubert) in diœcesi Virdunensi *821 b*, 823 d, *824 a*, *827 a*, 829 d, 855 a, 909 e; ecclesia S. Lamberti 786 a
Cambensis turris in Hispania 5* a
Cameraci cœnobium S. Autberti 863 c
Cameron in Normannia *301 a*, 305 b
Camillarius seu Cavillarius prope Viterbium in via Cassia 615 a, 616 a b, *628 b c*, *631 b*; nunc dicitur pons SS. Valentini et Hilarii 630 d, 632 e
Campaniæ consulares fuerunt sec. I et II 89 e
Campiacum (Champeaux) in diœcesi Abrincensi, ecclesia S. Vigoris 297 d
Campusrotundus (Champrond) in Gallia 878 e
Canaples in diœcesi Ambianensi: ecclesia S. Huberti 909 b
Canne in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Huberti

berti 900 d
Cantobennense monasterium (Chantoin) apud Clarummontem 351 a
Cantorberia in Anglia civitas metropolis 569 b; vexatur a paganis 569 c f
Caocense monasterium in Ægypto 416 e
Caprile in Italia *394 b*
Caradignense monasterium in Hispania 308 d
Carbonianum in Italia : ecclesia SS. Valentiniani et Hilarii 623 c
Carcassonna in Gallia 315 a, *596 f*, *599 f*
Carnarvon in Wallia 700 a
Carngiwch in Wallia : ecclesia S. Beunoi 700 b
Carnotense monasterium S. Petri 287 b
Carpentana juga in Hispania 276 a
Carpentoracum in Gallia *165 d*, 167 a
Carræ in Syria 525 e f
Carrofulum (Charroux) monasterium *42 e*, *76 f*, *80 f*
Carthago Spartaria in Hispania 307 c
Carthesana civitas in Hispania 12 c
Casalechio in Italia *399 b*
Caspiania in Hispania *325 d*
Castannel in diœcesi Cadurcensi 909 c
Castellio S. Bartholi in Italia *397 c*
Castellum civitas in Italia *392 a*
Castellum S. Gregorii in agro Romano 662 c
Castrum Laudanum in diœcesi Claromontana 28 b
Castrum Sintiliani in Italia *400 f*
Catana in Sicilia 607 f
Câtillon in diœcesi Cameracensi : ecclesia S. Huberti 909 c
Cattay in Asia *836 c*
Cauca, Coca, in Hispania 276 c
Caudan in diœcesi Venetensi 674 a, 678 d
Caulianense monasterium apud Emeritam in Hispania *320 d* e; 611 e
Cavillo in Gallia 279 b
Cella *301 a;* forsan Cheux in diœcesi Baiocensi 305 b
Cella Lucens abbatia in Helvetia 387 e
Cella S. Viti in Suevia 142 f, 141 a
Celle in Italia *395 a*
Cenofrurium, inter Heracleam et Byzantium *173 d*
Cenomanicus pagus (le Maine) 665 f, 666 a, *667 e f*
Centulense monasterium in tractu Pontivensi, diœcesis Ambianensis 290 b, 567 a
Centumcellensis vicus in diœcesi Viterbensi : ecclesia S. Petri 633 f
Cercueil vicus in diœcesi Suessionensi 862 b
Cerfontaine in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Cerisiacum in Normannia *301 a*, 305 b ; monasterium 289 d, 294 f, 297 d
Cerne in Hibernia 560 b
Cervia in Italia *394 c*
Cervus Frigidus monasterium Ordinis Sanctissimæ Trinitatis in diœcesi Meldensi 259 a
Chalcidensis civitas in Syria *539 d*, 542 b ; eremus 532
Chaloteti monasterium in Britannia minori 677 d
Chaumont. *Vide* Calidus mons.
Chauvency S. Hubert. *Vide* Calveniacus.
Chauvirey castellum in diœcesi Lingonensi 909 d
Chavelaus insula juxta Scaldim in Belgio 380 d
Chelydri Fraus (S. Vigor d'Ymonville) prope Rotomagum *301 d*, 305 d
Chetinville vicus in Gallia 250 d

Cheusium (Cheux) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 d
Chiassa villa in Italia *395 e*
Chiny vicus in Belgio 908 a
Chio insula *127 c e*
Chrismatus Mons in diœcesi Baiocensi locus incolis sacer *301 b;* notitia 305 d, 306 a ; de origine nominis *302 a;* monasterium ibi ædificatum 289 d
Cill-Tidil in Hibernia 343 d
Cill-Tulach in Hibernia 340 b
Cinga fluvius in Iberum influens 308 b
Civitas Regia in Æmilia 10 a
Civitas Vetus in diœcesi Viterbiensi 633 f
Claromontana civitas in Arvernia : abbatia S. Illidii 23 e ; parochia S. Genesii 47 f ; ecclesia S. Petri 33 f ; S. Hilarii 350 a ; S. Mariæ Magdalenæ 349 a ; aliæ ecclesiæ 350 e sqq. ; vicus dictus Bois-de-Cros 349 d
Cleguer in Britannia minori 674 b
Clemmacheren in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Clermont castrum datum ecclesiæ Leodiensi *845 a*
Clippiacus in Gallia : ecclesia S. Dionysii 774 e
Clones in Hibernia 750 e
Clonfertensis abbatia in Hibernia 417 e
Cluain Bruices in Hibernia 340 f
Cluainaithgein in Hibernia 582 e
Clussert in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Clutina vallis in Wallia 701 c
Clynnog in Wallia 695 b, 700 a ; fons S. Beunoi 734 b
Clynnog-Fawr in Wallia : ecclesia S. Beunoi 700 b
Cochemia in antiqua diœcesi Trevirensi 910 c
Coet-Mieu in diœcesi Briocensi 577 a
Collazone oppidum in diœcesi Tudertina 390 a ; cœnobium S. Laurentii 390 d
Collevilla (Colleville-sur-Orne) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 d
Colonia metropolis Germaniæ secundæ 783 d, *839 f;* ecclesia S. Severini 920 ; S. Georgii 96 b ; S. Jacobi 97 a, 920 c ; cœnobium S. Maximini 911 c ; Chartusia 137 d ; collegium S. J. 911 d ; de quibusdam ecclesiis 861 b c, 911 d ; platea Marcellini 911 d
Coloniana mons in Lusitania *319 e*, 320 e
Colowyt in diœcesi Mechliniensi habet reliquias S. Huberti 861 a
Columbaria super Seulam (Colombiers-sur-Seulle) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 e
Columbeium (Colomby-sur-Thaon) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 d
Columbus (Coulons) in diœcesi Baiocensi ; ecclesia S. Vigoris 296 d
Compendiacum (Compains) in diœcesi Claromontana : ecclesia S. Michaelis 28 e, *70 f*
Complutum in Hispania : collegium ad S. Ildephonsum 276 e
Compostellæ nominis origo 14[illegible] e
Conchy in diœcesi Ambianensi 909 b
Condatescense monasterium in Gallia orientali 544 e
Condustrum, Condrustinsis pagus, in diœcesi Leodiensi *821 f*, *824 d*
Confegnano in Italia *397 a*
Cons-Lagrandville in diœcesi Remensi : ecclesia S. Huberti 909 d, 910 c
Constantinopolis : locus dictus Deuterum 457 f ; portæ Melandesia ac Aurea 457 f ; monasterium Studii 457 f ; ecclesia S. Acyndini 458 a ; aliæ quædam ecclesiæ 458 b sqq

Consthen in antiqua diœcesi Leodiensi 910 e
Corbolium in agro Parisiensi 669 d, 672 f, 673 a
Cornugallia pars Britanniæ minoris *677 a*, 678 a
Corsa insula 164 b, *180 f*, 182 a b
Cortevechia in Italia *396 e*
Cosqueaudet in diœcesi Lexoviensi 4 d
Cotuæ in Arduenna 917 f
Courcelles in diœcesi Tornacensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Couvin in diœcesi Namurcensi : altare S. Huberti 901 b
Cressiacus pagus in Picardia 567 a
Creta insula : templum Dianæ Roccææ 894 e
Crevicorum (S. Vigor de Crèvecœur) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 e
Croimvort in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f ; ecclesia S. Huberti 902 c
Crotaleus mons in Sicilia 607 a, 612 f
Croy insula Britanniæ minoris *677 a*, 678 b
Crux S. Leofridi decanatus in diœcesi Ebroicensi 1** b
Cruzy-le-Châtel in diœcesi Lingonensi 909 d
Cryptæ Ferratæ monasterium in Italia 96 d
Ctesiphon in Perside 456 d
Cugnon in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 a
Cultum fermentosum (Coulvain) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 e
Curcorona villa in diœcesi Parisiensi *679 a d*
Cyrus in Syria 532 c d, *535 e*, 538 b, *539 d*, 542 b

D

Daire. *Vide* Doire.
Damascus in Syria : ab Heraclio recuperata *836 c*; locus dictus Tetrapylum 209 d
Damnum Votum (Danvou) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 e
Dampainville in Gallia 250 d
Darvicus munitio adjacens territorio Senonensi *178 e*
Dellen in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Degoy in Pannonia superiori 439 a
Denbigh in Wallia : ecclesia S. Hilarii 701 d
Descoronus in Hispania 664 f
Despinlieu parthenon S. Mariæ prope Montes in Hannonia 901 c
Deva (Dee) flumen in Wallia 695 b, 734 f
Dianensis tractus (Denia) in Hispania 307 b
Diedenhoven in ducatu Luxemburgensi 910 c
Dilia fluvius in Brabantia 770 f
Dionantum in Belgio 795 c e, 796 b, 854 a
Dir-el-Hamar in Perside 447 b
Disert in Wallia : fons S. Asaphi 734 b
Disertinum monasterium in Helvetia 385 a
Distemium in Brabantia : ecclesia S. Sulpitii 901 b
Divio in Burgundia : monumentum valde celebre 140 a sqq.; Vesirotte palatium 140 c ; Chabot-Charny platea 140 c ; turris antiqua 141 f, *193 e* ; abbatia S. Benigni 143 f ; ecclesia S. Benigni 287 b ; monasterium S. Stephani 294 b ; S. Vincentii 144 b ; ecclesia S. Stephani 146 e ; parochia S. Petri 46 e ; de nominis sensu 184 b; mœnia ædificata *154 b*, *155 f*, 157 a, *160 b*, *167 f*, *193 d* ; templum Mercurii *154 b*, *155 f*, *160 c*, *167 f*
Dizful flumen in Perside 456 a
Doire-Eidhnach seu Doire-na-Fflann in Hibernia 680 c d
Dolbenmaen in Wallia : ecclesia S. Beunoi 700 b
Dollgelley in Wallia : fons S. Mariæ 734 b
Dommeldingen in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Domnach-Mor Maighe Cobha in Hibernia 561 c
Domnach-Mor Maighe Damhairne in Hibernia 561 d
Domnach-Mor Maighe Luadhat in Hibernia 561 d
Dompaire in Gallia orientali 905 f
Dondelingen in parochia Nospelt in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Dongelberg in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Dorenabstann in Hibernia 680 e
Dresdorf in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Druim-Inesclainn in Hibernia 562 b, 563 e
Drumen in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Duacum in Gallia : ecclesia FF. Prædicatorum 893 f
Duault in Britannia minori 576 c
Durboium castrum in diœcesi Leodiensi 855 e
Durmal in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 a
Dusseldorf in Germania 918 b; ecclesia S. Lamberti 153 a

E

Easdra in Hibernia 342 e
Eas Ruaid in Hibernia 347 e
Ebora in Lusitania 12 a b
Ecretteville-les-Baons in diœcesi Rotomagensi : ecclesia S. Huberti 909 e
Edinum, Edinburgh 699 d ; conventus S. Margaretæ 754 f
Eeckeren in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Eghezée in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 a
Eglwys Rhos in Wallia : ecclesia S. Hilarii 701 d
Eiberacensis abbatia ord. Cisterc. in Germania superiori 890 b
Elewyt in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Ell in ducatu Luxemburgensi : altare S. Huberti 902 d
Ellecourt in diœcesi Rotomagensi : ecclesia S. Huberti 909 e
Ellingen in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Elsloo in diœcesi Leodiensi 917 d
Elvius flumen in Wallia 701 c
Elwacum (Elwange) in Lotharingia 137 d, 143 a
Emalia in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Mariæ 788 d sqq.
Emerita in Hispania : porta dicta Porta Pontis *325 d*; ecclesia S. Fausti *325 e*; S. Lucretiæ *325 e*; S. Mariæ dicta postea S. Hierusalem *326*

326 b, 327 a ; S. Joannis *326 c ; S.* Mariæ *318 e ;* S. Eulaliæ 309 c ; aliæ ecclesiæ 319 c ; civitatis laus 317 c
Embricense oppidum : conventus S. Agnetis Ord. S. Augustini 860 b
Emlyn in Wallia : ecclesia S. Saturni 700 f
Empulum in agro Romano 659 d
Enach Truimm in Hibernia 680 f, 681 e, 682 e
Engelen in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Entraigues in diœcesi Claromontana servat reliquias S. Austremonii 48 a
Epaona ubi sita 281 f
Ephesus : de urbis origine *180 f*, 181 f; cur dicta Neocora 200 c
Epure in diœcesi Tornacensi 877 c
Eranastan in Perside : quænam hæc civitas 456 b
Eransahr Sapur in Perside 456 b
Erbistock in Wallia : ecclesia S. Hilarii 701 d
Ergué Gaberic in diœcesi Corisopitensi : ecclesia S. Guenaili 674 b
Ernatiensis abbatia in Hibernia 341 e
Escarbotin in diœcesi Ambianensi : ecclesia S. Huberti 909 b
Escha villa in diœcesi Gandavensi 377 f
Escharen in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Espanense oppidum in diœcesi Divionensi 141 f
Essona vicus in diœcesi Parisiensi 262 a
Essonere rivus in tractu Parisiensi 262 a
Estourmel vicus in diœcesi Cameracensi 568 f
Estouteville-Ecalles, in diœcesi Rotomagensi 909 e
Eugubia in Italia 616 c
Eupen in Borussia 866 e
Evelette (Libois) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 a
Everneicurtis in Campania *765 b, 826 c*, 827 d f, 829 d, 854 d
Eynthout in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 e

F

Falmenia in Arduenna 913 a c
Faltselt mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 376 b
Farfa in Sabinis abbatia O. S. B. 151 f, 614 b
Farnodorensis i. e. Tornodorensis (Tonnerre), comitatus in Gallia *177 a*
Faulque castellum prope Nivellas in Brabantia 912 c
Faustinianum castellum in agro Romano 659 d
Fearta-fear-Feig in Hibernia 559 f, 560 a
Fel in antiqua diœcesi Trevirensi 910 e
Femini campus in Hibernia 561 a c
Fenningen in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Ferentina civitas in Italia 621 f
Ferminat in diœcesi Claromontana 77 b
Feroniæ lucus non procul Terracina 117 b
Ferraria promontorium nunc dictum Cabo de San Martin in Hispania 307 b
Ferté-Milon (La) in diœcesi Suessionensi 909 e
Fiessalis mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 375 f
Firentsamma mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 375 f, 376 b
Flamierge (Givroule) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 a
Flandri conversi 785 a
Flaver (l'Allier) fluvius in Gallia 31 b, *50 a*, 51 c, *56 a, 67 d*,
Flesc in Hibernia 340 f
Flinensis abbatia prope Duacum 863 a, 877 a
Fliteritsale villa pertinens ad monasterium Blandiniense 375 f
Flonium in diœcesi Leodiensi 854 a
Floreffium, in diœcesi Namurcensi, servat reliquias S. Huberti 861 a
Fobharensis abbatia in Hibernia 582 c
Folscheid in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Forolovium in Romandiola : ecclesia S. Hieronymi 577 c
Forum Trajani (Alcantara) in Hispania 912 c, 917 d
Fossatensis villa in Hispania : ecclesia S. Martini 664 c
Franchimont castrum datum ecclesiæ Leodiensi 816 a
Franci monasterium S. Severi evertunt 236 a c ; a Gothis devicti 315 a ; Aquitaniam invadunt 336 f, *849 a;* cum Aquitanis bella movent *849 b*
Frelo in Arduenna 917 f
Friessale mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 376 b
Frisciano in Italia *394 a*
Frouville in diœcesi Namurcensi : altare S. Huberti 901 b
Fulbourn in Anglia : ecclesia S. Vigoris 1** e
Fulda in Germania : ecclesia S. Bonifacii 3 e
Fumal in diœcesi Leodiensi : altare S. Huberti 900 e
Fura (Freux) in Arduenna, *840 b f, 847 d*, 877 f
Fura (in Brabantia) ubi obiit S. Hubertus 770 e f, 803 b c, *814 e. Vide* Vura Ducum.
Furonis Villa, Fouron-l'évêque, Fouron-le-comte, prope Leodium 770 e

G

Gabelium (Givet) *810 d e*, 913 c, in Francia septentrionali *799 e, 810 d*, 913 c; comitatus *826 d*
Gael in diœcesi Redonensi : sacellum S. Huberti 909 d
Gages in diœcesi Tornacensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Gallorum origo *849 a*
Gamaches in diœcesi Ambianensi 909 b
Gamedesla castrum, Gimella, (Jemelle), in Belgio *825 d*, 826 f, 854 f, 917 f
Ganda : cœnobium S. Petri in monte Blandinio 356 c ; S. Bavonis cœnobium 357 c ; oratorium S. Joannis Baptistæ 371 c ; Mercurii idolum 361 e ; de nominis origine 371 c ; ecclesia S. Michaelis 901 e
Gandulphi Arx apud Romam 858 d
Garnich in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Huberti

S. Huberti 902 d c
Garth-Beibio in Wallia : fons S. Tydecho 734 b
Garthmatum seu Brecheinoc : regio in Wallia 346 d f
Garzia torrens Brixiam prælerfluens *413 a*
Gavarsuasensis fluvius in Gallia meridionali *239 f*
Gedines in diœcesi Namurcensi 917 f
Geer in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Hubert 900 d
Geldonium (Jodoigne) in Belgio 794 f, 900 a b
Gembres in Arduenna 917 f
Gemert in diœcesi Buscoducensi : oratorium S. Huberti 902 c
Geminiacum, in Gallia septemtrionali 795 d
Gemmerich in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Gemonde in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Gennabum, Genavensis urbs in Helvetia 279 a, *553 a*
Germania secunda : in ea duæ civitates 783 d
Geromel, Gerardmer, in Gallia orientali 906 a
Gesocribates in sinu maris (Brest) 669 a
Gestel in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Gestel-en-Blaarthem in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Gheel in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 e ; (ten Aerdt) ecclesia S. Huberti 981 b
Gigniacense monasterium 415 f
Gilly in diœcesi Tornacensi servat reliquias S. Huberti 861 a ; S. Huberti sacellum 901 e
Gimmella. *Vide* Gamedesla.
Gipedes Gallias vastant 218 b
Giviniacensis ecclesia in Belgio 853 f
Glais-da-Colptha 582 c
Glanderiense monasterium in Gallia 775 e
Glascarnn in Hibernia 342 c
Goe in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Golfencourt in diœcesi Leodiensi 859 e
Golmentaneus mons 214 f, 215 d, *221 b, 228 b*
Gordonas in diœcesi Bituricensi 278 b e, 279 c, sqq.
Gothi vastant Hispaniam 307 c; devincunt Francos 315 a
Gradense castrum in ditione Veneta 424 e
Grades seu Graides in Arduenna 913 c, 917 f
Granthes in Arduenna 913 c
Grecium in Valle Reatina in Italia 418 a
Greenfield abbatia in Wallia 748 b
Gressus monasterium in diœcesi Cenomanensi 666 b
Grevenbrock prioratus Ord. Cisterc. in comitatu Juliacensi 890 e
Griniacense monasterium apud Viennam in Gallia 543 b, 548 b, *552 d*, 555 b
Grobbendonc in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Grosone vicus in Gallia orientali 281 f, 283 a, 286 b
Grunhain in Saxonia : monasterium S. Nicolai Ord. Cisterc. 416 d
Guadagnali in tractu Romano 659 d
Guenphennaum villa in Wallia 702 b
Guerva fluvius Hispaniæ 641 a
Guiquelleavum in Britannia minori 10 d
Gunde-Sapor in Perside 456 a
Gurtherin in Wallia 691 e
Gürzenich in diœcesi Coloniensi 911 e
Gusauvilla in Arduenna 917 f
Gwaredauc in Wallia 699 f
Gwyddelwern in Wallia : ecclesia S. Beunoi 700 b

H

Haaren in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Habay-la-Vieille in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 a
Habergy (Bebange) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 a
Haccuria (Haccourt) vicus in diœcesi Leodiensi illustratus miraculis in translatione S. Lamberti 788 d; ecclesia ejusdem sancti *845 b;* ecclesia S. Huberti 900 d
Hachy (Fouches) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 a
Haimala seu Hamala : villa in diœcesi Leodiensi *841 b;* ecclesia S. Mariæ *847 c*
Halæ in Belgio peregrinatio Mariana 886 a
Halon, Haillon, in Hispania 276 d e
Ham in Arduenna 917 f
Han sur-Lesse in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Harlingen in ducatu Luxemburgensi 902 d
Harnies in Arduenna 913 c, 917 f
Harol vicus in Gallia orientali 906 b c
Hasbania pagus in diœcesi Leodiensi 785 d, *825 b*, 873 e, *842 e;* comitatus datus ecclesiæ Leodiensi *845 e*
Hasselium in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Quintini 900 d
Hasteriensis abbatia O. S. B. in Belgio 765 a, *829 a*, 913 c
Haverenne in Arduenna 917 a
Hectel in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Hederensis vicus in diœcesi Parisiensi 351 f
Helchin in diœcesi Tornacensi 876 e, 877 c
Helmond in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f; sacellum S. Huberti 902 c
Helorn flumen in Britannia minori 678 d
Helsacera in Belgio 376 c
Hemricourt in diœcesi Leodiensi : altare S. Huberti 900 e
Hengelo in diœcesi Ultrajectina : ecclesia S. Lamberti 785 f
Henis in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Hennlan in Wallia : ecclesia S. Saturni 700 f
Herberen in antiqua diœcesi Trevirensi 910 b e
Hermaella vicus in diœcesi Leodiensi illustratus miraculis in translatione S. Lamberti 788 b, *845 b;* ecclesia S. Lamberti 845 c
Hern-Saint-Hubert in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Herpen in diœcesi Buscoducensi 860 c d; ecclesia S. Huberti 902 c
Herpruvia in Arduenna 917 f
Herstallia vicus in diœcesi Leodiensi illustratus miraculis in translatione S. Lamberti 788 b, *845 c;* residentia Pippini 833 f
Hesdinium in Artesia : collegium S. J. 908 f

Hesp

Hesp Alyn in Wallia 693 e
Heverlea prope Lovanium 770 f, 787 e; ecclesia S. Lamberti 785 f, 803 a
Heusy in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Heyst-op-den-Berg in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Lamberti 785 e
Hierapolis civitas *539 d,* 542 b
Hispellensis civitas 196 c
Holthem, Houthem, villa in diœcesi Gandavensi 362 e, 377 f, 380 f
Holywell in Wallia : horti S. Buenoi 700 b; cauponæ ad Equum Album 745 f, 748 e; ad Caput Regium 755 d ; ad Stellam 739 a, 740 c ; ad Claves Decussatas 740 c ; via fontis 745 f, 749 a ; viam ajor 755 d ; via Drury lane 744 d ; residentia S. J. 693 a, 736 f sqq.
Hompré in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Hondling in ducatu Luxemburgensi 910 c
Horma urbs in Macedonia 215 d
Hornby in Wallia 739 a
Houthem. *Vide* Holthem
Hoyum (Huy) in Belgio : altaria S. Huberti in nonnullis ecclesiis 900 d ; Heon dicta (?) 795 c
Hozémont in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 e
Hramaidug in Belgio 376 b
Hrintsale : mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 376 b
Hua-Meth regio Hiberniæ 564 b
Hugonottæ vastant Arduennam 861 b c
Hüncheringen in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Hungari Lotharingiam invadunt an. 954, 825 d, 826 f, 854 f
Hunni Belgium vastant *379 c,* 380 a
Hünsdorf in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Hustripon portus in Anglia 754 b
Hylleshem in antiqua diœcesi Trevirensi 910 a
Hyria in Hispania 22 a

I J

Jamblines in Arduenna 917 f
Iberus flumen 641 a
Iciodorus (Issoire) in diœcesi Claromontana 40 b; monasterium 24 b, 25 d, *50 c, 58 c, 67 b, 73 f,* 75 b, *81 a;* de situ urbis ac monasterii fatis 51 f; de nominis origine *67 d,* 68 f
Jecora (Jaar) fluviolus in Mosam influens 795 d
Jehet in diœcesi Leodiensi 859 e
Ilia in Hispania *21 f*
Ilicinus mons in Hispania 22 d
Impetus urbs juxta montem Golmentaneum in Palæstina 215 d, *228 d*
Inis-Conaill in Hibernia 582 c
Inis-Ednigh in Hibernia 341 f
Inis-Eoghain in Hibernia 680 c
Inismorense monasterium in Hibernia 342 f
Insula Barbara : monasterium apud Lugdunum 543 c, *553 b*
Insula Marthana in diœcesi Viterbiensi 633 f
Jodoigne in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Joganvilla in diœcesi Constantiensi 297 b
Jones prioratus in diœcesi Lexoviensi 1** b
Jope juxta Montem Golmentaneum in Palæstina 214 f, *221 b;* an Joppe Palæstini littoris portus 215 c
Jopillia in diœcesi Leodiensi *839 c, 843 d;* residentia Pippini 833 f, 839 a
Joppe portus Palæstinæ *21 c*
Jornensis vallis in diœcesi Claramontana 28 f, *70 d,* 71 b
Jotape in ora Ciliciæ 215 e
Iraca in Perside 447 f
Irenessus in Perside *489 c*
Iria Flavia in Hispania 14 b, 1* e, 11* b e
Itzich in ducatu Luxemburgensi 910 b; sacellum S. Huberti 902 d
Juetum (Juaye) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 c
Juviniacum in diœcesi Virdunensi : cœnobium S. Scholasticæ 909 c, 928 a, 930 d

K

Kaigen in ducatu Luxemburgensi 910 c e
Kail in ducatu Luxemburgensi 910 c
Kalsdorf prope Gratzium in Styria 440 c
Kaundorf in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Huberti 902 d
Kavineiacus. *Vide* Calvenciacus.
Keckingen in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Kegidock in Wallia : fons S. Georgii 734 b
Kell-Brigide in Hibernia 561 d
Kelynauc. *Vide* Clynnog.
Kettenhoven in ducatu Luxemburgensi 910 c
Keurich in ducatu Luxemburgensi 910 c d
Kill-fhacla in Hibernia 680 c
Kill-innse, Killinchy, in Hibernia 340 a
Kill-mor in Hibernia 564 a
Kimperlegium in Britannia minori : cœnobium Stæ Crucis 674 b
Kircarbrey in Hibernia 347 e
Kising in Hungaria 438 f
Klein-Elcherodt in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Koskua locus olim opulentus in Ægypto 417 c
Kralingen in diœcesi Ultrajectina : ecclesia S. Lamberti 786 f
Kulpa fluvius in Panonnia Superiori 439 a

Læti

L

Læti Lagenses prope Tungros in Germania secunda 795 c
Lagium, Luaige, in diœcesi Leodiensi 795 d
La Gleize in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Lamberti 785 e
Lambertshagen in diœcesi Ultrajectina: ecclesia S. Lamberti 786 f
Landebrog in Wallia: fons God's well 734 b
Landecheuc in Britannia minori 678 d
Landevenecense monasterium in diœcesi Corisopitensi 669 a, 674 f
Landuwez in diœcesi Corisopitensi: ecclesia S. Guenaili 674 b
Laneffe in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Lamberti 786 a
Langhemiensis, abbatia Ord. Cisterc. in Germania Superiori 890 b
Languennec vicus in diœcesi Venetensi 678 d
La Nouaye in diœcesi Redonensi: sacellum S. Huberti 909 d
Laodicea, cur dicta Neocora 200 d
La Reid in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Lamberti 785 e
Largine in Italia 396 b
Lasne in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Laudunum super Somnam 827 c; monasterium conditum a S. Saleberga 549 e; abbatia S. Vincentii 638 b
Lavoir in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Huberti 900 d
Laureacensis tractus (Lauragais) in Gallia meridionali 588 b
Laureacum in Austria 417 c
Laurentianiense cœnobium S. Salvatoris, in diœcesi Mindoniensi 383 e
Laureus mons in diœcesi Burdegalensi 240 f
Lauteren, cœnobium Ord. S. Augustini in comitatu Juliacensi 911 d
Lectora in Gallia 217 d
Ledan urbs in Perside 455 c
Leefdael in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Leenen in diœcesi Trevirensi 910 d
Legia fluvius apud Gandam Scaldi influens 360 d, 379 a
Legio in Hispania: monasterium S. Claudii 308 d
Lendersdorff seu Lensdorff in diœcesi Coloniensi 913 f, 917 d
Lens-sur-Geer in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Huberti 900 d
Lensium (Lens) in Artesia 566 a
Leodium: de exordiis civitatis 794 a sqq.; de incrementis sub S. Huberto 845 d; de diœceseos finibus 783 e sqq.; urbis descriptio *830*; ibi ecclesia S. Lamberti, SS. Cosmæ et Damiani, S. Petri, S. Walburgis; monasterium S. Lamberti.
Lerinensis insula 246 f, *253 d e*
Lescoat-Goarec in diœcesi Briocensi: ecclesia S. Guenaili 674 c
Letavia, id est Britannia minor 363 e
Letires, in Arduenna 913 c
Leuconaense monasterium in Gallia idem ac S. Walerici 567 d
Liberum Donum prædiolum prope Hyriam in Hispania 22 a
Libyssa 523 f
Liccuria in Arduenna 917 f
Lievana in Hispania: monasterium 308 d
Ligerelinum fluvius (Loiret) in Gallia 278 d
Ligeris flumen 278 d, 279 e
Ligula fluvius prope Terracinam *126 d e*
Lihe (Lixhe) villula in diœcesi Leodiensi *845 a*; illustrata miraculis 788 b
Lilcaciensis locus in Hibernia ignotus 559 f, 560 a
Lille-St-Hubert in diœcesi Leodiensi: ecclesia S. Huberti 900 d
Lilybæum promontorium Siciliæ 612 e
Limannia (Limagne) in tractu Arvernensi *50 e*, 51 f
Limé vicus prope Suessiones 909 a; servat reliquias S. Huberti 861 f sqq.; ecclesia S. Remigii 862 a
Limonicum abbatia ad Rhodanum 348 d
Lingones in Gallia *181 e*, 183 a; ecclesia S. Mametis 909 d
Lisoriæ (Lisores) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 e
Lisura (Luzoir) in Gallia *826 c*, 827 d, *828 a*, 854 d
Litabrum in Hispania videtur esse Butrago 277 b
Lith in diœcesi Buscoducensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Llanallgo in Wallia: fons S. Galgov 734 b
Llanasaph seu Gwespyr in Wallia: ecclesia S. Beunoi 700 b
Llanberis in Wallia: fons S. Peris 734 b
Llandegla in Wallia: fons S. Theclæ 734 b
Llandeiniolen in Wallia: fons S. Deiniolen 734 b
Llandrillo in Wallia: fons S. Trillo 734 b
Llandyvrydog in Wallia: fons S. Cybi 734 b
Llaneilian in Wallia: fons S. Eilian 734 b
Llanelhaiarn in Wallia: fons S. Aelhaiarn 734 b
Llanenddwyn in Wallia: fons S. Enddwyn 734 b
Llanervul in Wallia: fons S. Ervul 734 b
Llangadvan in Wallia: fons S. Cadvan 734 b
Llangower in Wallia: fons S. Gwyr 734 b
Llangybi in Wallia: fons S. Cybi 734 b
Llanllyvni in Wallia: fons S. Rhedyw 734 b
Llanraidhir in Wallia: fons S. Dyvnog 734 b
Llanrudd in Wallia: fons S. Petri 734 b
Llansannan in Wallia: ecclesia S. Senani 730 e
Llanveynoe seu Llanfeuno in Wallia: ecclesia S. Beunoi 700 a
Llanyal in Wallia: ecclesia S. Beunoi 700 b
Loc-Harn seu Loc-Karn in Britannia minori 276 b
Loch-Febhuil in Hibernia 343 e
Loigles fons in Hibernia 558 e
Loitres in Ardenna 917 f
Lommensis pagus in Belgio 785 f
Longola, Viterbium 630 e
Longoponte (de) in Gallia: monasterium B. Mariæ 434 a
Longuich in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Longuovicus in Gallia *177 f*
Longus Villaris (Longvillers) in diœcesi Baiocensi: ecclesia S. Vigoris 296 d
Longwilly (Michamps) in diœcesi Namurcensi: ecclesia S. Huberti 901 b
Lorbanense monasterium in Lusitania 308 d
Lorige in Gallia 77 b
Lossenich in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d

Lossensis

Lossensis comitatus in diœcesi Leodiensi scutum *845 f*
Lotharingia ab Hungaris invasa 826 f
Lovanium in Belgio : quando nomen primo occurrit 779 c; ecclesia S. Jacobi; abbatia S. Gertrudis; monasterium monialium Anglicarum 900 c
Loudun in diœcesi Pictaviensi; sacellum S. Huberti 909 d
Lovenjoul in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Loverval in diœcesi Tornacensi servat reliquias S. Huberti 861 a; sacellum ejusdem sancti 901 e
Luchting in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Lucio in Gallia : parochia S. Maturini 258 f
Lucy in diœcesi Metensi 917 d
Lugduni civitatis laus ac fata quædam *181 c a*, 182 c; metropolis Galliarum *165 b*; ecclesia S. Nicetii 355 c
Lugmagensis abbatia in Hibernia 341 e
Luisceia villa prope monasterium S. Huberti *825 c*, 826 f, 873 c
Lunaris Villa in Gallia orientali 906 d
Luvigny in Gallia : chartusia 146 e
Luxemburgum : monasterium Munsteriense 910 b
Lyra fluvius in ducatu Clevensi Rhætiorum 10 e
Lyricantum, Larchant, olim in diœcesi Senonensi, nunc in Meldensi 245 c, 247 b, 248 b, 249 b, *251 a*, 253 b, 259 a

M

Maasbommel in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Macheren in diœcesi Buscoducensi 860 d
Machra Comitis in antiqua diœcesi Trevirensi 910 b c d
Madama in tractu Romano 659 e
Magh-Breagh, campus Bregiæ in Hibernia 560 b
Magubium civitas Mauritaniæ 605 b
Maisetum (Maizet) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 d
Maisin villa in Arduenna 917 f
Maison-Roland vicus in Gallia septentrionali servat reliquias S. Huberti 863 c
Malbodiense cœnobium in Belgio 378 c
Manurodgarda in Belgio 376 c
Marchia in diœcesi Namurcensi 854 a
Marcianensis Vice-Comitatus in Gallia meridionali 217 d
Marcodura (Dueren) in comitatu Juliacensi 913 f
Maren in diœcesi Buscoducensi 860 c; ecclesia S. Lamberti 785 f
Marenne (Verdenne) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Mariendal in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Marla Castrum juxta Laudunum in Gallia *827 c* 829 d
Marliacensis ecclesia in diœcesi Parisiensi 295 e
Marojolus, Marogeol, villa in Gallia : ecclesia S. Petri 28 e, 70 d, 71 b
Marlida, Marloye, in Arduenna *819 d*, 822 f, *823 b*
Marsatum in diœcesi Claromontana 45 f
Martha in diœcesi Viterbiensi 633 f
Martini rivus in provincia Namurcensi *826 c*
Marville in diœcesi Virdunensi : domus S. Spiritus 909 e
Masburgum villa in provincia Namurcensi *826 c*, 827 d
Maslacum in Gallia 355 a
Masma portus in Hispania 382 f
Massa Apollonia in tractu Romano 659 d
Massa Trabaria in Italia *392 c e, 396 e, 398 c*
Massilia : de urbis origine *181 b*, 182 b; abbatia S. Victoris 591 b
Mausiacus (Mozat) in diœcesi Claromontana 24 b, 25 f, 27 e, 54 f, *59 b;* ecclesia S. Martini, S. Pauli 41 e; ecclesiæ destructæ 44 b; ecclesia S. Austremonii 44 b; monasterium *79 b, 80 a* d
Maximiacense cœnobium in Gallia (Mesnay seu Moisnay) 283 a, *285 c, 286 b* 282 f,
Mechelen in diœcesi Leodiensi 917 d
Mechlinia in Brabantia 699 f, 787 e; domus S. J. 861 b
Medianum monasterium (Moyenmoutier) in Vosago 9 c
Mehsa in Ægypto 417 c
Melitæa in Thessalia 207 c
Membrugghen in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Mercii qualem partem Angliæ occuparent 690 e
Merscheid in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Huberti 902 d
Mertenne pagus in comitatu Namurcensi 900 e
Mertert in antiqua diœcesi Trevirensi 910 e
Mesnières in diœcesi Rotomagensi : sacellum S. Huberti 909 e
Mesnillus Gunduini in diœcesi Sagiensi : ecclesia S. Vigoris 297 d
Messana in Sicilia 607 f
Metæ in Lotharingia *838 c, 839 f, 844 c;* cœnobium S. Arnulphi, ecclesia S. Vincentii
Metloch in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Metzsich in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Michweiler in ducatu Luxemburgensi 910 c
Middelaar in diœcesi Ruremundana : ecclesia S. Lamberti 785 e
Mieracus vicus in Gallia 283 e
Mill in diœcesi Buscoducensi 902 c
Milmort in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Miludinum castrum in Gallia 673 c
Mindonium in Hispania : monasterium S. Martini 382 a
Mirvolt castrum (Mirwart) in diœcesi Namurcensi 846 b; ecclesia S. Michaelis 855 b
Moguntium urbs vastata 218 a
Mohal prope Moyum castrum datum ecclesiæ Leodiensi *845 f*
Moircy (Bonnerue) in diœcesi Namurcensi 826 e; ecclesia S. Huberti 901 b
Mon in Wallia : ecclesia S. Saturnini 700 f
Monasterium in Bressia (Moutier-en-Bresse) in Gallia 286 d
Moncontour-de-Bretagne oppidum in Gallia 248 f
Mondrich in ducatu Luxemburgensi 910 c
Monsacutus in Belgio : peregrinatio Mariana 886 a
Mons-Angelorum abbatia in Helvetia 385 c
Mons-Chrismatus cœnobium prope Baiocas 295 b, 296 a
Mons-Desiderii (Montdidier) in Gallia : conventus Conventualium S. Francisci 863 d
Mons-Jovis in diœcesi Viterbiensi *393 f*
Mons-Medius (Montmedy) in Gallia 866 e

Mons-Romaricus in Gallia 907 b
Mons S. Petri Brumartin in diœcesi Namurcensi 917 f
Monstroledum in Picardia 567 a
Mons-Valcheri in diœcesi Namurcensi 917 f
Montes in Hannonia 893 e
Mont-Morin in diœcesi Claromontana 77 b
Montreuil-sur-Haine in diœcesi Tornacensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Mont-Rosanesius in diœcesi Viterbiensi 633 f
Morhet in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Moriancourt arx Artesiæ finitima 891 b f; sacellum S. Huberti 892 a
Mory in diœcesi Claromontana : ecclesia S. Georgii 45 f
Mosbour in Arduenna 917 f
Mosomagum (Mouzon) in Gallia 784 c, 785 b
Moxhe in diœcesi Leodensi : altare S. Huberti 900 e
Munianum castrum non procul Viterbio 618 a
Munshausen in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Huberti 902 d
Munster parthenon prope Luxemburgum 816 b
Murdebrac desertum in Hibernia 680 b
Mussy in diœcesi Lingonensi 909 d

N

Namurcum in Belgio 795 c e ; sacellum lanionum 922 c; eremitorium S. Huberti 900 e; ecclesia S. Mariæ
Nanceium : prioratus S. Crucis 9 e
Narfacta in Perside : palatium Saporis II 456 a
Nasaga in Belgio 795 e
Nassonacus in Belgio 854 a
Nederwetten in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Neerglabbeek in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Neerhaeren in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Neeroeteren in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Neeryssche vicus prope Lovanium 771 a
Nemausus in Gallia *596 f*
Nemosium (Nemours) oppidum in Gallia 245 c ; parœcia S. Joannis Baptistæ 248 e
Neocorensis an civitatis nomen 200 e
Neocoria villa in Bœotia 200 e
Neonsigo in Belgio 795 e
Neoris urbs 200 e
Nevies in Belgio 913 c
Neulise prope S. Symphorianum in Gallia servat reliquias S. Huberti 863 d
Nicæa in Asia minori 523 f
Nicerta vicus prope Apameam 533 f
Nicomedia 423 e ; cur dicta Neocora 200 c
Niedecker in comitatu Juliacensi : ecclesia S. Christinæ 919 c
Nieuwrode in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Nismes in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Nittelrode in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Nivellæ in Brabantia : cœnobium Stæ Gertrudis 377 e, 833 e
Nivernensis pagus *66 d*
Nividinum seu Civitas Equestrium in antiqua diœcesi Vesuntionensi 286 f
Niviella villa in diœcesi Leodiensi *801 a*, 803 a, *811 b;* illustrata miraculis in translatione S. Lamberti 788 b, 789 c; ecclesia S. Lamberti *845 a*
Noastre in diœcesi Turonensi 250 d
Noirefontaine in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Noisiacum in Gallia 893 b
Nonweiler in provincia Rhenana 861 d, 910 b e, 911 b
Normanni meridianas Galliæ partes depopulantur *238 f;* Galliam 144 b; fines Parisiacos 269 b ; de eorum vastationibus 296 a ; Treverim vastant 854 e ; Leodium 805 c
Northumbri 690 b
Nosseghem in diœcesi Mechlinensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Notre-Dame d'Aliermont in diœcesi Rotomagensi : sacellum S. Huberti 909 e
Novavilla prope Philippevillam, in Belgio, servat reliquias S. Huberti 861 a; ecclesia S. Huberti 901 b
Novempopulania, postea dicta Vasconia 212 b ; moribus depravata 218 f
Noviodunum Æduensium seu Nivernum ad Ligerim 34 f
Noulette pagus prope Hesdinium in Artesia 908 f
Novum castrum, Neufchateau-sur-l'Aize, in Gallia *827 f*, *829 d*

O

Ocham in Arduenna 917 f
Octodurum, Martigny, oppidum in Helvetia 547 f
Odeigne (Oster) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Odonis-Mansio, Authon, in Pertico 666 e
Oeckhoven in Germania superiori 890 a
Offagne in diœcesi Namurcensi 917f; ecclesia S. Huberti 901 b
Offelken apud Tungros : ecclesia S. Huberti 900 d
Oigniacense cœnobium in Belgio servabat reliquias S. Huberti 861 b
Oim (Bouvigné) in Belgio 795 c e
Oiré in diœcesi Pictaviensi : sacellum S. Huberti 909 d
Oirschot in diœcesi Buscoducensi 902 c
Oisteruyk in diœcesi Buscoducensi 902 c
Ombret in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Onhaye in Belgio *828 f*, 829 e
Ooy in diœcesi Buscoducensi 902 c
Opglabbeek in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Ophoven in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Opvel in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Orbais in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 f

Orele in diœcesi Viterbiense 633 f
Orensis civitas in Hispania 5* a
Orpen prope Geldonium in Belgio : ecclesia SS. Mariæ et Martini *843 e, 844 a;* ac monasterium 794 f
Orsmael in diœcesi Mechliniensi: ecclesia S. Lamberti 785 f
Orta, civitas ad ripam Tiberis 624 e
Orthen in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f; ecclesia S. Huberti 902 c
Ortho (Herlinval) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Ortho (Nisramont) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Orvailles in Gallia 906 d
Osca in Hispania 308 b
Oscarra fluvius in Burgundia *174 d*
Ottersum in diœcesi Ruremundana : ecclesia S. Lamberti 785 e
Owenmore amnis in Hibernia 341 f
Oyseis in Arduenna 917 f

P

Paars in diœcesi Suessionensi : ecclesia S. Nicolai 862 a
Palæstrion in Novempopulania 212 b, 217 d, *222 a e,* 230 c, 232 c, 241 c
Palatiolum (Paliseul) in Arduenna *826 e,* 827 d, *828 e,* 829 e; 854 e, 913 a, 917 f
Palenzanus in tractu Viterbiensi vicus : ecclesia SS. Valentini et Hilarii 613 e f
Pals in antiqua diœcesi Trevirensi 910 a
Paltzem in ducatu Luxemburgensi : altare S. Huberti 902 d
Pampilonia in Hispania *600 a*
Paneas. *Vide* Cæsarea.
Panormum in Sicilia 196 d, 607 f
Papia : ecclesia SS. Nazarii et Celsi sive S. Juventii 132 c
Parick in diœcesi Gandavensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Parisii : platea Judæorum 245 f ; via dicta de la Calendre et via de la Juiverie 261 c; platea S. Michaelis 261 d ; Mons Cetarius nunc platea Mouffetard 261 e ; ecclesia Nostræ Dominæ 262 b; S. Marcelli 261 e sqq.; S. Bartholomei 672 b; S. Maturini, ubi Patres Sanctissimæ Trinitatis 258 f; S. Mederici 892 e; oratorium S. Joseph 893 b; monasterium S. Maglorii 672 d; collegium Navarricum 434 c; Claromontanum S. J. 434 c; conventus S. Mariæ Annuntiatæ Ord. Pred. 434 c; confraternitates S. Huberti in ecclesiis S. Juliani et S. Rochi 909 d
Paromé in diœcesi Redonensi : sacellum S. Huberti 909 d
Passagiensis (Passais) decanatus in diœcesi Cenomanensi 667 a
Patmos insula *163 c*
Penmorva in Wallia : ecclesia S. Beunoi 700 b
Pentridge in Anglia : ecclesia S. Rumwoldi 685 a
Perier vicus in diœcesi Claromontana 574 e
Perle in ducatu Luxemburgensi 902 d
Persæ obsident Antiochiam et alias civitates sed devicti sunt *836 b c*
Perticus (Le Perche) 665 f, 666 a
Peruviacus in Belgio 795 d
Pesches in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Pessinuns in Asia minori 523 f
Petingen in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Huberti 902 d
Petra incisa (Saint-Ivoine) castrum ditionis Rogerii ducis Aquitaniæ 42 d, *76 f, 80 f*
Petrariæ (Perrières) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 d
Petroniano in diœcesi Viterbiensi 633 f
Pfaffenbron in Alsatia 9 a
Pictavi in Gallia : ecclesia S. Cypriani 295 e; monasterium S. Crucis 351 f
Piesport in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Pirensis cella dependens a monasterio Sancti Huberti 853 f, 864 c
Piscanum in Italia 659 d
Pistyll in Wallia : ecclesia S. Beunoi 700 b
Plaigne vinetum in tractu Claromontano 74 f
Plauziacum (Plausat) in diœcesi Claromontana : ecclesia S. Petri 28 d, *69 e*
Plebs Classis in Italia *396 c*
Ple-herlin in Britannia minori 576 b
Ploez-Miec in Britannia minori 577 d
Ploneisium in Britannia minori : sacellum S. Guenaili 674 b
Plougowelin in Britannia minori : ecclesia S. Guenaili 674 b
Plouharnel in Britannia minori 674 b
Plouray in Britannia minori : sacellum S. Guenaili 674 b
Plu-Mieu in Britannia minori 577 d
Pluvigner in Britannia minori : fons et sacellum S. Guenaili 674 b
Podium in Gallia 871 d
Pœtovio (Pettau) in Pannonia 440 c; ecclesia S. Martini 439 c
Pole in Wallia 737 e
Poli in Italia 659 d
Poliniacus, in diœcesi Vesuntionensi 281 f
Pons-Arcuensis (Pont de l'Arche) in diœcesi Ebroicensi : ecclesia S. Vigoris 295 d, 297 a
Pontisara in diœcesi Rotomagensi : ecclesia S. Mellonis 295 e
Pontozium in diœcesi Leodiensi : sacellum S. Huberti 854 a, 900 d
Portsas seu Poursas in Gallia 906 c
Portus cælorum (Portieux) in Gallia 9 e
Poucques in diœcesi Gandavensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Powis provincia Walliæ 732 a
Pratellum S. Petri, monasterium in diœcesi Lexoviensi 295 e
Presburgum in Hungaria 439 a
Prescianum in Umbria *394 a*
Prion in Wallia : fons S. Dyvnog 734 b
Prumiensis abbatia in diœcesi Trevirensi *829 f,* 895 a, 910 d
Prunetum in Burgundia 141 f
Pwhllheli in Wallia : ecclesia S. Beunoi 700 b
Pylæ Cappadocias et Cilicias discernunt 524 a

Q R

Quadruvium (Carrar, Carre) villa prope Genevam 555 e f
Quaedmechelen in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Quilen prope Monstrolium 574 e
Raithin in Hibernia 582 c
Rambervilliers in Gallia 861 e
Ramillies in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Ran-Maes in Britannia minori 678 d
Rath-enaigh in Hibernia 343 e
Rathenia in Hibernia 342 a
Rapazius villa juxta Tarvoniam in diœcesi Leodiensi *824 e*
Rausa in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Ravenst in Palatinatu 920 a
Ravigney in diœcesi Cenomanensi : sacellum S. Huberti 909 c
Recking in ducatu Luxemburgensi 910 b c
Redeveriacum (Reviers) in diœcesi Baiocensi *299 a*, 305 b ; monasterium 289 d ; sacellum S. Christinæ 296 c
Redu in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Reduit villa in Arduenna 917 f
Regium in Æmilia 584 e
Rellet in antiqua diœcesi Trevirensi : monasterium Carthusianorum 910 d
Remersdael in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Remich in ducatu Luxemburgensi 910 c
Remorum civitas in Gallia : vastata 218 b ; abbatia S. Mariæ 434 a ; synodus an. 1569 882 d
Reuta sive Dalriedia in Hibernia 343 c
Revonia in Arduenna 917 f
Rhœdestum seu Rhosus urbs Thraciæ 209 e
Rhodanus flumen *165 a*, 181 c d, 182 c
Ribadeum oppidum in Hispania 382 f
Ribargoga (montes de) in Hispania *694 c*
Ricomagum (Riom) in diœcesi Claromontana : parochia S. Amabilis 43 f ; collegium 43 f ; ecclesia 249 f
Riennes in Arduenna 917 f
Rintsalis mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 375 f
Robechies in diœcesi Tornacensi : altare S. Huberti 901 e
Rockliffe pagus in Anglia 744 d
Romeries in diœcesi Cameracensi : ecclesia S. Huberti 909 c
Roma 867 e ; vastata a Genserico 90 f ; ecclesia S. Mariæ de Monte Serrato 11 * c ; basilica S. Pauli 90 a ; S. Petri ad vincula 90 a ; thermæ Carosianæ 92 d ; basilica S. Laurentii 92 f ; theatrum Pompeii 92 f ; via asinaria 2* b ; macellus corvorum 2 c* ; oratorium S. Silvestri 93 e ; basilica domus Juliæ 93 e ; oraculum B. Cæsarii 93 e ; basilica S. Sixti 93 f ; oratorium S. Nicolai 94 c ; ecclesia S. Venantii 94 c ; monasterium Corsarum 94 e ; regio Areolæ 94 e ; regio Campi Martii 94 e ; basilica S. Crucis in Jerusalem in atrio Sessoriano 84 b, 95 a ; monasterium dictum Cella Nova 660 f, 661 a, 662 b ; ecclesia S. Sabæ 660 f ; collegium Germanicum S. J. 661 a ; basilica S. Clementis 661 b ; S. Stephani del Cacco 662 c ; monasterium S. Andreæ in Clivo Scauri 661 e
Romsey in Anglia : abbatia Sanctæ Mariæ 692 e
Rosmalen in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Rougley vicus in Anglia 741 f
Rouver in antiqua diœcesi Trevirensi 910 a
Royaucourt in diœcesi Ambianensi 909 b
Rozes viculus in diœcesi Catalaunensi 908 b
Rudhlan in Wallia 695 b
Rumbold's Wyke in Anglia 685 a
Ruodungo mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 376 b
Rupt-sur-Othain in diœcesi Virdunensi : sacellum S. Huberti 909 e
Russelthol : abbatia O. S. B. in Germania superiori 890 e

S

Sabrina flumen in Wallia 732 a
Sachlen portus in Wallia *703 e*, 705 d
Sacrum Cereris (Sancerre) in diœcesi Bituricensi 278 b 279 b
Sagiense cœnobium in Normannia 697 c
Sagonna flumen (Saône) *174 b*
Sahabad in Perside 456 a
Saint-Blin in diœcesi Lingonensi 909 d
S. Genys Lert prope Lugdunum 355 e
S. Genys de Maiefour prope Lugdunum 355 e
S. Genys des Olières prope Lugdunum 355 e
S. Genys de Terre-noire prope Lugdunum 355 e
S. Genys de la Val prope Lugdunum 355 e
Salers oppidum in Avernia 65 e
Salice villa in tractu Messanensi 6 f
Saliciense (de la Salceda) S. Mariæ : eremitorium apud urbem Tudensem in Hispania 6 c, e, f
Salmor in antiqua diœcesi Trevirensi 910 e
Salsenrivus in Arduenna 917 f
Salopesberia (Shrewsbury) 691 b ; cœnobium *726 e*, 728 d ; ecclesia S. Jacobi 696 f, 697 a ; S. Ægidii 731 a
Salvariensis arx in Pannonia superiori 439 d
Samart in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Sambeek in diœcesi Buscoducensi 902 c
Samré (Berimenil) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Sancti Clodulphi vicus prope Parisios 893 b
Sancti Guenaili vici in diœcesi Venetensi 674 b
Sancti Maxentii, oppidum in diœcesi Pictaviensi 351 a
Sancti Papuli oppidum 587 b, 591 a
Sancti Pauli (St-Pol) oppidum in Artesia 891 b 902 c
Sancti Pauli Leoniensis (Saint-Pol de Léon) oppidum in Britannia minori : sacellum S. Guenaili 674 b
Sancti Petri (Saint-Père) vicus in diœcesi Rotomagensi : sacellum S. Huberti 909 e
Sancti Pontii Tomeriarum civitas 415 c
Sancti Satyri abbatia in diœcesi Bituricensi 278 a sqq.
Sancti Severi civitas in Vasconia 211 b ; monasterium

rium 212 d
Sancti Vigoris vicus prope Ebroicos 296 f
Sancti Vigoris de Imonvilla vicus prope Rotomagum 296 f. *Cfr.* Chelydri fraus.
Sancti Vigoris de Meseretis vicus in diœcesi Baiocensi 296 d
Sancti Vigoris de Modiis (S. Vigor de Mieux) vicus in diœcesi Baiocensi 296 d
Sancti Vigoris vicus (St Vigor les Monts) in diœcesi Constantiensi 297 a
Sancti Wendelini oppidum in diœcesi Coloniensi 910 e
Sancy vicus in Belgio 920 a
Sara, rivulus in Britannia minori in Blavetum influens 10 d
Saran pagus archiepiscopatus Strigonensis 684 d
Sarbruck in antiqua diœcesi Trevirensi 910 a
Sarchinvilla (Queant) in Artesia : ecclesia S. Huberti 788 f
Sare 21 f
Sarmatæ Galliam vastant 218 b; an. 694 devicti *846 a b*, 789 e f, *836 e*
Sart in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Sashem in ducatu Luxemburgensi 910 c d
Sassola in tractu Romano 659 d
Sauciæ (Saucy) in Gallia 672 e
Säul in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Huberti 902 d
Sauteren in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Saxones Galliam invadunt 218 b, *679 a*, 679 e
Scalocche in Italia *402 d*
Scardus mons in Macedonia 215 d
Scatabum in Ægypto superiori 9 f
Schaffen in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Schaftesbury in Anglia : ecclesia S. Rumwoldi 685 a
Schawaich in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Schiefbahn in diœcesi Coloniensi 911 e
Schiftling in ducatu Luxemburgensi 910 c
Schleidwiler in antiqua diœcesi Trevirensi 910 b
Sciahacardatensis civitas in Perside 211 d
Sclavi ultra Danubium siti evangelizantur 361 c
Scurrius seu Scuburis in diœcesi Turiasonensi : ecclesia S. Mariæ 664 c
Scythopolis 213 e
Sechnant, hodie Holywell, in Wallia 693 e f, *702 e*, 704 e, *714 d*
Sedelocus in territorio Augustodunensi 149 c, *166 e*
Seid-hadji-ed-din vicus in Perside 894 e
Seiverath in antiqua diœcesi Trevirensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Seleucia in Perside 456 e
Seleucobelus urbs Syriæ *541 f*
Senonica civitas in Gallia *251 a*
Sensenruth in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Sentelie in diœcesi Ambianensi 909 b
Sequana fluvius *264 d*
Sernum in Arduenna 917 f
Setabim civitas Hispaniæ postea dicta Xativa nunc San Felice 307 b
Sethi : de situ hujus regionis 213 c
Sibret in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Sicambri expellunt Alanos et a Francis expelluntur *849 a*
Sidhe-Truim in Hibernia 560 a
Sidmore oppidum in Anglia 743 f
Siesia monasterium in pago hodie dicto S. Lauteni 280 f, *285 b*, *286 b*
Sigeburgensis abbatia in diœcesi Coloniensi 142 f, 143 c
Siglum seu Sigiacum prope Rotomagum : monasterium SS. Martini et Vulganii 568 a
Sijut ditio in Aegypto superiori 9 f
Silvanectensis civitas : ecclesia S. Frambaldi 293 d
Sint Oedenrode in diœcesi Buscoducensi 902 c
Sistinum in Umbria *397 b*
Sippenaeken in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Sircq in antiqua diœcesi Trevirensi 901 b
Slaniensis civitas in Hibernia 557 c, 558 d
Smyrna 180 c, 181 f
Solaria (Soliers) in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 d
Someren in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Huberti 785 f
Sommerveium (Sommervieu) in diœcesi Baiocensi 295 d
Sommière in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Somna fluvius in Gallia *827 c*
Sotrium seu Sotium (Sots) in diœcesi Ausciensi 212 b, *230 b*, 232 b; ecclesia S. Saturnini *230 c*
Sovet in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Spaniacus (Épagny) villa prope Divionem *156 b*, 157 a, *160 d e*, 168 d, 193 d
Spoletum in Umbria : conventus fratrum minorum ad S. Simonem 389 c
Stabulense cœnobium in diœcesi Leodiensi 780 c, *839 c*
Stans, vicus in Helvetia 385 c
Steinbrücken in ducatu Luxemburgensi : ecclesia S. Huberti 902 d
Stoumont in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Stratton on the Foss (Somerset) : ecclesia S. Vigoris 1** e
Subliniacus (Subligny) in diœcesi Bituricensi : monasterium S. Petri 278 b c, 279 a
Suessiones in Gallia : monasterium S. Medardi et B. Mariæ 549 f; monasterium S. Joannis de Vineis 434 c
Suilech (sinus de) (Lough Swilly) in Hibernia 343 e
Suriacum (Surienvaux) prope Sacrum-Cereris in diœcesi Bituricensi 278 a
Surrena (Soriano) prope Viterbium 616 c; ecclesia SS. Valentiniani et Hilarii 623 c
Suttunus vicus in Anglia *687 e f*, 690 e
Swenborn in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Sylvaniensis lacus in Helvetia 385 c
Syracusæ 607 f; monasteria duo a S. Gregorio ædificata 659 b

T

Tandel in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Tanis in diœcesi Abrincensi : ecclesia S. Vigoris 297 d
Taraghe idem quod Temoria 559 e
Tarnadarum in Helvetia vel in pago Lugdunensi 547 f sqq.
Tarquinium in diœcesi Viterbiensi 633 f
Tarsus urbs Ciliciæ 523 e
Tarvesius vicus in Scotia 581 e
Tarvonia in diœcesi Leodiensi *824 e, 825 a*. *Vide* Terwagne.
Tauromenium in Sicilia 607 c f
Taxandria, Texandria pagus 785 d e, *799 d*, 800 e; de ejus conversione ad fidem 787 c sqq., *810 a*
Teag-talain (Tehallan) in Hibernia 564 d
Tekeynglia (Tegengel) provincia Walliæ *702 b, 706 a*
Telius in Arduenna 917 f
Temoria urbs regia in antiqua Hibernia 558 c
Templecrone in Hibernia 680 e
Temploux in diœcesi Namurcensi : altare S. Huberti 901 b
Terfilan in Wallia : ecclesia S. Hilarii 701 d
Tergestum in Illyria 424-428 *passim*
Ternacum (Terny) oppidum in pago Genevensi 548 c
Ternancus in pago Lugdunensi : prioratus subjectus abbatiæ Saviniacensi 548 c
Terracina Campaniæ civitas 86 d, *106 b ;* de quodam hujus civitatis instituto 86 d, *106 b, 120 f, 122 f;* de orthographia nominis 109 a; Apollinis templum *108 a;* mons ibi juxta dictus *Il gran sasso 108 b*, 109 a; brevis descriptio ecclesiæ cathedralis 112 a b; juxta urbem ecclesia S. Mariæ in Verano 95 c
Terwagne in diœcesi Leodiensi 826 f; ecclesia S. Huberti 900 d. *Vide* Tarvonia.
Tevins in Arduenna 917 f
Thami in Ægypto inferiore 583 b
Thennensis parochia S. Benigni in comitatu Burgundiæ 146 f
Theonisvilla in Lotharingia 910 b c
Thessalonica 268 c d
Thisnes in diœcesi Leodiensi : altare S. Huberti 900 d
Thuræ vallis in Helvetia : abbatia S. Joannis 386 d
Thure castellum in diœcesi Boloniensi 892 b
Thurles in Hibernia 754 c
Tibur prope urbem : rudera ecclesiæ S. Severini 270 c, 275 e f; ecclesia Franciscanorum titulo Mariæ majoris 270 c; ecclesia S. Laurentii 271 b; ecclesia sanctissimæ Annuntiatæ 272 b
Ticinum (Pavia) in Italia 867 e
Tiernense cœnobium in diœcesi Claromontana *79 f*
Tigris Seleuciam ac Ctesiphonta interfluit 456 e
Tilatius in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Audoeni *824 b*, 826 f
Tilleur in diœcesi Leodiensis : ecclesia S. Huberti 900 d
Tir Amalguid in Hibernia 417 e
Tir-da-glas in Hibernia 680 f
Tirennia in Hibernia 343 e
Toletum : ecclesia S. Leocadiæ 276 f
Tolosa 597 f; reliquiæ S. Saturnini *229 c;* ejusque sepulcrum 212 b; ecclesia ejus nomine dicata 592 b
Tormay in diœcesi Claromontana : sacellum S. Austremonii 74 f
Tormellas oppidum in diœcesi Abulensi *384 a*
Tornacum in Belgio vastatum 218 b
Tortevilla (Teurteville-au-Bocage) in diœcesi Constantiensi : ecclesia S. Vigoris 297 d
Tourigny (Buret) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Tourines in diœcesi Mechlinensi : ecclesia S. Lamberti 785
Trajectum ad Mosam (Maestricht) 795 c e, *833 d, 839 e f, 842 c*, 853 a b, 867 e; cœnobium Albarum Dominarum 844 a; Augustinianorum 860 b; ecclesia collegialis S. Mariæ 901 c; ecclesia B. Mariæ ad littus 902 b; ecclesia S. Servatii 902 b
Trecasinus pagus 279 e
Trefdaeth in Wallia : ecclesia S. Beunoi 700 b
Trefoit in Hibernia 341 a
Treguidel seu Trevia Guenaili in Britannia minori : ecclesia S. Guenaili 674 c
Tremaine in Wallia 743 d
Tres Domini, locus in confinio Arvernicæ diœcesis 27 c, *56 f, 65 a;* forsan Trissac vel Treignac 34 a
Tres Fontes : abbatia ordinis Cisterciensis in diœcesi Catalaunensi 907 a
Treviris *840;* ecclesia S. Laurentii 910 a; monasterium S. Mathiæ 544 b; vastata 218 a, 854 e
Trifodense cœnobium (Trevet) in Hibernia 341 a
Triginta, asceterium in Sicilia, 610 e, *611 e*
Triocala in Sicilia 607 f
Tritthem in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Trodana villa in Belgio vel ducatu Luxemburgensi *820 b*, 822 f, *823 d*
Trungeium in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 e
Truoba, abbatia in Helvetia 388 e
Tuaim Grene in Hibernia 341 b
Tulach Carpait in Hibernia 564 d
Tulfa Nova in diœcesi Viterbiensi : ecclesia S. Angeli 633 f
Tullagh in Hibernia 340 b
Tungrensis civitas 783 d, 784 f
Turcæ expugnati *849 b*
Turhena (Viterbium) 630 e
Tussena seu Turrena apud Viterbium 616 c
Tutela in Gallia 666 e

U V W Z

Vaccaei in Hispania 276 e
Val Casnese in Umbria 394 a
Valeria via prope Tiburtinam urbem 275 e f
Vallevilla : ecclesia S. Vi[illegible]s 297 d
Vallis Lilii abbat[illegible]a O. S[illegible] diœcesi Senonensi 4 c
Vandali vastant Galliam 29 b, 41 a, *59 a, 78 d;* Aquitaniam 218 a, *224 b, 227 d;* Novempopulaniam *232 d*, 242 c
Vangionum civitas (Worms) vastata 218 b
Vascones

Vascones rebelles an. 626 et devicti 774 c d; rursus an. 816 212 f
Vasconicus pagus *236 e, 237 b e*
Vavere, vicus in diœcesi Catalaunensi 907 f, 908 a
Uceta, civitas in provincia Narbonensi 150 c
Udenhout in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Veghel in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Venedocia seu Wallia septentrionalis 691 c, 702 b; ejus divisio 695 b
Venetiæ in Italia : conventus SS. Joannis et Pauli 583 f
Verga creditur esse oppidum in Vasconum confinibus 12 c
Vernia (Vergnies) in diœcesi Ambianensi *828 a f, 829 e;* ecclesia S. Huberti 909 b
Verniolum in Bria, in diœcesi Senonensi 892 e
Vescelia (Uzeda) in Hispania 276 d e
Vessem in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Vetralla in diœcesi Viterbiensi : ecclesia S. Mariæ 633 f
Vetralla in diœcesi Viterbiensi : ecclesia S. Nicolai 633 f
Vetulonia (Viterbium) 630 e
Ufens fluvius 117 b
Uffelken prope Tungros 833 e
Viano in diœcesi Viterbiensi 633 f
Ui-Conaill-Gabhra in Hibernia 680 c
Vienna in Austria : monasterium dictum Scotorum 427 f
Vienna in Gallia meridionali *76 a;* ecclesia S. Petri 565 b
Viesville in diœcesi Tornacensi : reliquiæ S. Huberti 861 a
Villa-abbatis in diœcesi Parisiensi : ecclesia S. Marcelli 262 a
Villa-Episcopi in tractu Atrebatensi : ibi prædicat S. Hubertus 894 a
Villaris Canivetus in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 297 d
Villa-super-Illonem in Gallia orientali 906 b
Villers in Arduenna 917 f
Villers-la-bonne-Eau in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Villers-la-Loue in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Villers-Poterie in diœcesi Tornacensi servat reliquias S. Huberti 861 a
Ville-sur-Haine in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Villicensis pagus in Helvetia 281 f
Ui-Meith-Tire seu Ui-Meith-Macha in Hibernia 564 b
Vincemont in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Virdunum : monasterium S. Nicolai de Preis 737 c
863 b, 906 f; domus S. J.
Virontia (Vezeronces vel Voiron?) in Gallia 77 d e
Virton in diœcesi Namurcensi : altare S. Huberti 901 b
Viterbium 614 d, 630 d; ecclesia S. Laurentii 613 f; templum Herculis 615 b; porta Faul 616 b; pons Camillarius 616 a; via strata 625 e
Vitriacum in diœcesi Redonensi : ecclesia S. Mariæ 909 d
Viverum oppidum in Hispania 382 f
Ukking in antiqua diœcesi Trevirensi 910 c
Vlecken in diœcesi Gandavensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Ultrajectum 783 d; cœnobium Carthusianorum 137 d
Vogdoriacus in Gallia septentrionali 795 d
Volvicus Arverniæ vicus 24 b, 25 f, 27 e, 47 a, *53 a,* 54 f
Vresse in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Vron in diœcesi Ambianensi 909 b
Urtzich in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Urvilla in diœcesi Baiocensi : ecclesia S. Vigoris 296 d
Uselding in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Wabrensis pagus in Belgio 786 a
Wackerseel in diœcesi Mechliniensi : reliquiæ S. Huberti 861 a; ecclesia S. Huberti 901 b
Wailen in antiqua diœcesi Trevirensi 910 d
Walciodorum in diœcesi Namurcensi servat reliquias S. Huberti 861 a
Walderfinga in comitatu Juliacensi : domus eremitarum S. Augustini 911 d
Walliæ antiquæ divisio 695 b; collegium S. Francisci Xaverii 739 b
Walton vicus in Anglia : ecclesia S. Rumwoldi 685 a
Wangenies in diœcesi Tornacensi : ecclesia S. Lamberti 786 a
Wanlin in Arduenna 917 a
Wartzen in Pannonia inferiori 438 e
Wasserbillich in antiqua diœcesi Trevirensi 910 b e
Waurelia in Arduenna 917 f
Wegford oppidum Hiberniæ 758 e
Wegnez in diœcesi Leodiensi : ecclesia S. Huberti 900 d
Weiler zum Torn in ducatu Luxemburgensi 910 c
Wellin in Arduenna 917 f
Weltune forsan Holywell 694 b
Wesembeek in Brabantia 699 f
Westerloo in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 e
Wetersale mansio pertinens ad monasterium Blandiniense 376 b
Whitford in Wallia 743 c
Wigvair in Wallia : fons S. Mariæ 734 b
Wilare in Helvetia 388 b c
Vught in diœcesi Buscoducensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Wilerceiæ (Willezies) in Arduenna 913 c, 917 f
Winburna in Anglia : monasterium 683 f
Wintringen in ducatu Luxemburgensi : sacellum S. Huberti 902 d
Wiodh, villa in antiqua diœcesi Leodiensi *761 b, 799 e,* 800 e, 810 b
Witheriacus (Gwytherin) in Wallia *719 f,* 721 d, *728 c;* ecclesia S. Elerii 701 d, 724 a
Witry (Volaiville) in diœcesi Namurcensi : ecclesia S. Huberti 901 b
Witsant seu Wissant, vicus tractus Bononiensis *572 d*
Wolfelt in antiqua diœcesi Trevirensi 910 b
Woluwe in diœcesi Mechliniensi : ecclesia S. Lamberti 785 f
Wormatia in Germania *846 f*
Vulnonis villa adjacens Senonensi territorio *178 e*
Vura Ducum 917 d, 922 b; describitur 899 c, sqq.; reliquiæ S. Huberti 860 e f, 871 a. *Cfr.* Fura
Vusceia in Arduenna 917 f
Zolder in diœcesi Leodiensi : altare S. Huberti 900 e
Zons in diœcesi Coloniensi 911 e

INDEX

INDEX ONOMASTICUS

NOTA. Quum pleraque ex Actis excerpta sint, usum numerorum italicorum inutilem fore duximus.

A

Abbas, *præfectus cœtui clericorum* 318 e
Accordantia, *consensus* 847 b
Accordare, *consentire* 838 b
Accordia, *pactio* 843 e
Accrescentia, *incrementum* 842 d
Actius, ἄξιος? 228 e
Actuarius, *decimarum collector?* 328 a
Adpugnare, *contendere* 330 f
Advehere, *extollere* 330 f
Advexaticius, *a dæmonibus vexatus* 150 c
Aduncare, *curvare, distorquere* 707 c
Advocatio, *præstatio seu possessio advocato ecclesiæ attributa* 389 a
Affectabilis, *desiderabilis* 64 f, 70 a
Afficiabilis, *affectuosus* 72 b
Afflectere, *flectere* 108 b, 123 d
Agonia, *certamen* 837 e
Agonizare, *certare* 72 a, 75 d, 377 a
Agonotheta, *athleta* 70 b
Albula, *genus piscium* 386 c
Allegatio, *confessio* 725 e
Allodium, *patrimonium, fundus* 239 a, 827 b c
Almificus, *gloriosus* 160 a, 189 f, 375 a, 800 a
Almifluus, *gloriosus* 73 b
Ambasciator, *legatus* 633 d
Ambrosiana, *liquor, aqua* (?) 822 d
Ambulare, *ire, progredi* 317 e, 400 a, 401 b
Amicabilis, *amoris plenus* 72 e
Anfractus, *anxietas* 710 d
Animæquus, *tranquillus animo* 58 a
Animare, *excitare* 189 b
Annihilare, *pessumdare, evertere* 820 e
Apocrisiarius, *scriba* 59 d, 79 f
Apocryphus, *falsus* 59 e, 80 d
Apodixes, ἀπόδειξις, *specimen* 57 d
Apostolatus, *sedes apostolica seu romana* 633 d
Apostolicus, *ad sedem apostolicam pertinens* 388 d
Appendicium, *appendix* 239 d e
Appropiare, *accedere* 702 e
Archis, ἄρχις, *initium* 64 c
Archisterium, *monasterium* 79 c
Arma, *insignia* 845 f
Artana, *pilæ jaculatoriæ* 706 a
Assentionalis, *consentiens* 75 e
Assultus, *impugnatio* (gall. *assaut)* 836 c

B

Bajulus, *tutor* 774 e
Bannire, *proscribere* 838 b
Bannum, bannus, *edictum publica auctoritate sancitum* 388 e, 824 a; *privilegia quædam dominio conjuncta (Cfr. Cangii Glossar., tom. II, p. 569-570)* 827 f
Baratrum, *strepitus* 707 a
Barones, *optimates* 837 b, 838 a b c, 839 c e, 845 a
Beamen, *beatitudo* 60 d
Beneficium, *possessio alicui a viro principe concessa* 239 e
Biothanatos, *qui mortem violentam meretur, maledictus* 56 f, 65 b, 331 d
Bolus, *frustulum cibi* 392 f, 393 f
Brandeum, *velum* 661 f
Bravium, *victoriæ præmium* 57 e, 72 a, 166 d, 221 d, 222 b, 241 d, 330 a, 801 d, 809 e
Breve, *epistola* 842 b
Bubulcus, *bubulus* 531 b
Burgum, *vicus, suburbium* 632 f, 679 b

C

Caballicatio, *expeditio militaris* 239 c
Caballus, *equus* 325 d, 336 c, 724 e, 819 f, 820 b, 843 c
Cachus, *lenticula vel pyxis? (Cfr. Cang. v. Caga)* 80 c
Cærimoniari, *cultum exhibere* 166 b
Camera, *cubiculum* 712 d, 828 c
Capella, *sacellum* 841 c, 845 c, 846 f
Capellanus, *sacello præfectus* 633 b, 636 e
Capitalis, *capiti impositus* 177 a
Capitaneus, *rector civitatis* 391 e, 392 a
Caritative, *benigne* 708 c
Carta, *instrumentum donationis, etc.* 805 e
Cassa, *arca* 393 b, 400 e
Cassare, *irritum reddere* 817 e; *frustrari* 825 f
Castaneus, *fulvus* 661 f
Castrum, *oppidum* 632 f
Casualis, *fortuitus* 824 d, 825 a
Categorizare, *prædicare* 64 b, 702 e
Catochis, *genus lapidis* 180 f
Cauma, καῦμα, *calor febris* 333 e
Cella, *domuncula* 847 d; *monasteriolum majori monasterio subjectum* 828 a
Centenaria, *centena, pars comitatus* 828 f
Cerostratum, *candelabrum* 79 d
Certificatus, *certus* 820 e, 824 a
Chryseus, χρύσεος, *aureus* 185 c
Cibare, *cibum dare* 394 a
Cidere, *cingere (cfr.* 397 b, 398 d) 394 b
Circumfluus, *circumjacens* 731 f
Circumminiscere, *commisceri* 820 b
Clarificus, *mentem illustrans* 62 f
Cleonalis, *gloria dignus* 64 f
Cleoneus, *gloriosus* 72 a
Clericatura, *litterarum peritia* 838 b
Clericus, *monachus* 363 d, 364 b
Clocea (clocca?), *baculus quo sustentatur gradiendi impotens* 392 d
Coangelicus, *consors angelorum* 163 b
Coctus, *aridus* 392 c f

Collecta,

Collecta, *oratio in officio divino* 835 b
Comare, *ornare* 636 a
Cominus, *illico* 184 a, 186 d
Comitari, *comites habere* 63 a
Communitas, *religiosorum cœtus* 633 f
Compadiatim, *frustatim* 322 e
Concernere, *spectare ad* 844 a
Confœderare, *conciliare* 728 c, 729 e
Conglobare, *conjungere* 819 f
Congratulari (*cfr.* gratulari) *gaudere* 823 b
Copulare, *sumere, potiri* 820 a
Creperum, *hæsitatio animi* 64 c
Crepida, *modus agri?* 677 a
Cruciola, *crucis cultor* 152 b, 154 c, 156 b, 160 e, 163 b

D

Dæmonicus, *diabolicus* 242 f, 252 d
Dalmatica, *vestis civilis* 661 f
Dapsilitas, *liberalitas* 64 a
Deambulare, *percursare* 847 a
Debriare, *inebriare* 707 e, 710 f
Decimare, *decimam partem recipere* 239 e
Decimatio, *decimæ partis receptio* 239 e
Decoriare, *cutem detrahere* 531 d
Deforis, *foris* 703 d
Defricatus, *mundatus* 809 b
Degenerositas, *vitium animi degeneris* 815 a
Dehabere, *carere* 327 e
Deliminare, *eliminare* 365 e
Departitus, *dimidia parte distinctus* 845 f
Depopulare, *depopulari* 75 f, 238 f
Derelicta, *vidua* 840 a
Desideranter, *magno desiderio* 633 e
Designativus, *designans* 716 b
Desponsare, *in matrimonium ducere* 776 f
Desudare, *ægre detineri?* 809 a
Devotivus, *pius* 731 b
Dietim, *quotidie* 732 b
Diffamis, *infamis* 844 a
Diffinitio, *definitio* 720 e
Dignificus, *gloriosus* 636 d
Dimittere, *sinere* 393 a
Disgregatio, *disjunctio* 706 c
Disnois, δύσνους, *amentia* 707 e
Dissimulare, *dissuadere* 554 b
Dissuetudo, *desuetudo* 77 c
Districtio, *austerum vitæ genus* 554 b
Divalis, *rex, princeps* 809 a
Diurnus, *diuturnus* 819 f
Dogma, *doctrina* 181 b, 226 c, 732 c; *norma, præceptum* 227 d
Dolositas, *fraus* 187 f, 220 b
Donativum, *donum* 716 a
Doxologus, *Deum prædicans* 67 a, 75 d
Ducatus, *ductus* 189 b

E

Elogium, *eloquium, sermo* 703 a
Elongare, *removere* 840 a
Embryo, *fetus* 396 a
Energia, *vis, causa* 846 a
Enodatus, *constrictus* 837 b
Enucleare, *exponere* 702 c
Epilentia, epilentius, *epilepsia, epilepticus* 707 b c
Episcopium, *domus episcopalis,* 337 e; *diœcesis* 817 d; *proventus sedis episcopalis* 817 e
Eremus, *locus incultus* 375 f, 376 a b
Eulogiæ, *panes benedicti ab episcopo, sacerdote, abbate vel a monachis cum ritu sacro confecti* 50 b, 56 b c, 67 e, 68 b, 802 b, 813 c, 824 d
Exaudibilis, *promptus ad exaudiendum* 824 b
Exenium, *xenium* 328 a
Exercitus, *comitatus, aulicorum turba* 53 c
Exhortatorie, *exhortando* 189 b
Explodi, *explodere* 838 d
Exspectaculum, *spectaculum* 205 b
Extasis, *stupor* 703 b

F

Factor, *administrator, actor* 892 b
Farus. *Vide* Pharus.
Ferata, *via?* 393 d
Feuditarius, feoditarius, *ad feudum spectans* 846 a
Feudum, feodum, *beneficium, possessio vel dignitas a viro principe concessa* 837 a
Finaliter, *tandem* 837 e
Fisco, *culcitra straminea (gall.* paillasse) 399 a
Fiscus, *villa* 821 b d, 827 b
Flamen (=flamineum?), vestis sacerdotalis? 430 f
Flasco, *lagena* 320 a
Floritio, *apertio florum (gall.* floraison) 636 d
Fortificare, *fortiorem reddere* 836 e
Fossatus, *sepultus* 368 a
Fragor, *rumor* 820 f
Framea, *gladius* 703 b
Francus, *immunis* 239 a
Frigoreticus, *febricitans* 176 e
Frivolositas, *levitas* 62 a
Fundatum, *pannus auro textus, (Cang. III, 436)* 94 e
Funebrius, *funebris* 815 e
Furare, *furari* 725 b
Furnarius, fornarius, *pistor* 392 e

G

Gantæ, gantii, *anseres silvestres* 303 c, 304 a d
Garbosus, *arenosus? (Cfr. Cang. v' Garacella)* 430 f
Gastrimargia, *gula* 72 e, 319 e
Gaudenter, *cum gaudio* 719 e
Gestatorium, *feretrum* 826 c e, 829 a
Gillo, *vas vinarium* 320 a
Gladialis, *gladiarius, gladio illatus* 69 a, 73 c; *(perperam*

(*perperam* glacialis) *bellicus* 73 b, 833 b, 834 d, 835 a
Gladiator, *carnifex* 73 c, 74 d
Gleba, *cadaver* 59 b, 805 a
Glorianter, *gloriose* 64 b
Glorificalis, *gloriosus* 64 a, 72 d
Grassare, *grassari* 71 f
Gratanter, *cum gaudio, cum favore* 830 b, 832 e,
Gratulari, *gaudere* 62 f, 73 a, 75 d, 706 d, 722 d f, 804 d, 823 b, 838 c
Griseus, *pullus, fulvus* 834 e
Grossitudo, grossus, *crassitudo, crassus* 397 c, 398 f
Guerra, *bellum* 394 e

H

Hama, *vas vinarium* 828 b
Hereditare, *hereditate accipere* 824 f
Homagium, *professio fidei domino* 837 a
Homicidalis, *mortifer* 713 d
Honoramen, *honor, gloria* 70 b
Honorificabilis, *reverendus* 820 e
Hospitalarius, *præfectus nosocomio* 392 a
Hospitale, *nosocomium* 392 a e
Hostis, *exercitus, bellum* 239 c
Hymnidicus, *ad modum hymni* 73 d, 74 b, 804 b
Hymnizare, *canere* 58 b

I J

Jaculare, *jaculari* 769 e
Iconia, *imago* 661 e
Idolatra, idolatria, idolatricus, *idololatra, etc.* 251 d, 302 a, 596 a
Ignire, *accendere* 809 b
Immaculabilis, *immaculatus* 328 c
Implicamentum, *impedimentum* 722 e
Importabilis, *intolerabilis* 397 f
Incarcerare, *carceri mancipare* 153 f
Incidentaliter, *obiter* 840 b
Incomportabilis, *intolerabilis* 397 a
Incontinenter, *statim* 842 b
Indicibilis, *ineffabilis* 72 f, 73 f
Indissociabiliter, *inseparabiliter* 58 b
Inficiare, *inficere* 706 d
Infructuosus, *nihil afferens* 621 a
Ingenium, *machina (gall.* engin) 687 c
Ingenue, *nobiliter* 839 f
Inhumare, *sepelire* 836 f
Innotescere, *notum facere* 73 a, 77 f, 710 d, 821 d, 822 c; *appellare* 180 f
Inolitus, *solitus* 707 d
Inreverberatus, *firmus?* 809 c
Insigniter, *diligenter* 61 c
Insequi *sensu passivo* 827 b
Insperato (ex), *ex improviso* 178 c
Interacta (tempora), *transacta* 252 b
Interaneus, *interior* 825 b
Interlucidus, *splendens* 847 a
Interminate, *funditus, absolute* 837 a
Intersignum, *indicium* 368 a
Intoxicatio, *veneficium* 842 a
Intuere, *intueri* 318 c
Invaletudo, *ægritudo* 716 a, 718 f, 727 d, 730 f
Invastatio, *vastatio* 53 b
Inviare, *dirigere, mittere* 431 a
Invindicare, *perficere* 800 a
Jocundare, *lætari* 823 f
Jocundanter, *cum lætitia* 68 b
Jubilum, jubilus, *clamor gaudentis* 74 a; *cantus lætus* 634 a, 636 c; *gaudium spirituale* 409 e f
Justitia, *jurisdictio* 828 f

L

Lacrimare, *lacrimari* 331 a
Lampabilis, *clarus, lucidus* 69 e, 73 e
Landa, *campus* 239 d e
Largifluus, *munificus* 231 d, 328 b
Largire, *largiri* 332 f
Laricomi, *radii ?* 76 e
Laudifluus, *laude plenus* 74 b
Laureare, *laurea donare* 598 e
Lazarizare, *ad sepeliendum componere* 803 a
Legator, *legatus* 257 c
Literaliter, *latine* 400 a
Literatus, *literis instructus* 702 c
Locare, *erigere, construere* 839 a
Lucifluus, *lucidus* 330 d
Lumbes, *lumbi* 394 f
Lunare, *flectere* 843 d
Lustra, *annorum spatia* 820 d, 821 d
Lymphaticus, *hydropicus* 707 b

M

Machia, *μάχη, pugna* 72 a
Mæstificare, *dolore afficere* 72 b, 73 c, 144 e, 326 e
Magnificabilis, *magnificandus* 63 f
Maleficius, *maleficus* 844 a
Manaia, *securis* (*vox italica* mannaia) 394 f
Mansionile, *agri portiuncula cum mansione seu domo (gall.* maisnil, mesnil) 375 f, 376 a b
Manualis liber, *in quo ritus divini officii descriptus est* 708 d, 819 a
Mataratia, *culcita lanea (gall.* matelas) 399 a
Matrix, *nutrix* 847 a
Matrizare, *matris indolem seu mores referre* 843 c
Meliorare, *meliorem reddere, emendare* 837 e
Melioratio, *in melius mutatio* 176 e
Memoria, *locus ubi sanctus aliquis colitur* 707 c, 727 b
Mendosus, *mendax* 838 c
Mercatum, *mercatus* 239 d
Minorare, *minuere* 187 e
Mirificalis, *mirificus* 64 b

Mutualis

Mirificare, *mirum exhibere* 826 e
Modificatus, *modum habens* 838 a
Monachare, *monachum facere* 80 f, 81 a
Monarchia, *ditio* 62 e
Monolapis, *monolithus* 373 f
Morbus, *sanies* 800 b, 821 c
Mortificatio, *mors illata* 70 a
Mundalis, mundialis, *mundanus* 57 b, 67 b, 333 a, 643 c, 722 e, 723 a, 808 f
Munerarius, *qui publica munera seu ludos præbet* 198 e, 202 e
Munia, orum, *officium, munus* 74 a, 75 c
Munificalis, *remuneratorius* 64 a, 70 b; *munificus* 64 e
Mussa, *muscus* 703 d
Mutualis, *mutuus, communis* 821 a

N

Naufragari, *naufragium pati* 845 b
Nepos, *consobrinus* 838 a b, 843 a
Niblatus, *splendidus* 662 a
Nodositas, *nodus membri contracti* 825 b
Notamen, *nobilitas* 75 e
Notificare, *notum facere* 400 e
Novitas, *nuncius* 838 e
Nugæclerivus?, *vir nugax?* 78 b
Nympha, *puella* 703 a
Nympheum, *aquarum receptaculum* 661 e

O

Obauditor, *exsecutor* 62 d
Obliviscus, *immemor* 153 f
Obryzum (aurum), *purum* 336 f
Observantia, *ritus pii* 827 c
Observare (se), *certos ritus pios servare* 825 c
Odorificus, *suaveolens* 816 a
Offertorialis, *ex oblatione seu voto debitus* 820 d, 823 e
Officialis, *minister, actor* 70 a; *qui officium aliquod præstat* 726 a, 731 b
Officiarius, *alicui muneri præpositus* 647 a
Ofula, *offula* 76 f
Operare, *operari* 317 a
Ordinabilis, *recte ordinatus* 67 a
Ordinatus, *successor* 373 a, 378 c
Orthogibra, *hominem erigens* 77 e

P

Pagensis, *rusticus* 63 e, 80 f
Paregorialis, *consolatorius* 64 a
Parentela, *cognatio* 837 f
Parsimonia, *jejunium* 319 f
Parvissimus, *minimus* 722 e
Paternalis, *paternus* 72 e
Pati, *exspectare* 712 b
Patria, *regio* 724 c, 731 f, 774 d
Patulo, *aperte* 186 c
Paupertaticula, *exigua substantia* 820 e
Pausare, *requiescere, dormire* 675 c, 679 b, 731 a, 823 b, 845 c
Pausus *vel* pausum, *somnus* 800 b d, 801 c
Peculialis substantia, *opes, facultates* 707 a
Pedestricalis, *pedestris* 228 d
Pendere, *labi (de tempore)* 843 e
Pergyrare, *percurrere* 430 a
Perpendere, *pati?* 397 c
Perpetualis, *perpetuus* 72 f
Persistentia, *conservatio* 842 d
Pervadere, *invadere* 183 b
Pervasio, *invasio* 76 a
Pharum *vel* pharus, *fax* 815 c
Philargyria, *avaritia* 72 e
Physicus, *medicus* 400 e
Placum, *pro* placitum? *mandatum?* 226 f
Planeta, *vestis sacerdotalis* 79 d; *vestis civilis* 661 f
Planum, *error scribæ pro* phanum 153 f
Plausibiliter, *cum plausu* 73 d
Plebanus, *sacerdos cui spiritualis cura plebis commissa est* 338 e f, 633 f
Plebiles, *fideles qui sacerdoti proprio subsunt* 820 d, 821 a, 822 d
Pneuma, *spiritus* 181 c
Pœnalitas, *molestia* 399 f
Pœnitudo, *pœnitentia* 64 e
Polosus, *cælestis* 70 b
Polyandrion, *sepulcretum* 74 b
Ponderatus, *mercibus onustus* 799 f
Pontificare, *pontificatum gerere* 375 d, 379 b
Popularis (locus), *cultoribus frequens* 830 e
Possibilitas, *facultas* 825 a
Præcedere, *præsidere* 804 e
Præcluus, *præclarus* 76 f, 180 e
Præconari, *prædicere* 726 d
Præconarius, *præconius* 75 d
Præconialis, *laudabilis* 67 a
Prædicabiliter, *insigniter* 75 f
Prædicamentum, *prædicatio* 64 a, 72 f
Prælibare, *dicere* 73 a, 222 c, 379 d, 690 d, 927 c d; *ostendere* 715 d
Prænotatio, *brevis descriptio?* 316 f
Præpositura, *principatus* 837 e, 838 d e
Præpositus, *princeps* 837 d, 838 a d, 839 a e
Præputare, *præcidere* 846 e
Præsentialis, præsentialiter, *præsens* 62 f, 74 c, 188 e
Præsignaculum fidei, *ritus quo aliquis in catechumenum recipitur* 686 f, 687 a
Præsignare, *præsignaculum fidei conferre* 687 b
Prætactum, *superius dictum* 847 a
Principalis civitatis, *decurionum primus* 196 c, 197 b, 202 b, 206 c d, 207 a
Prolificare, *prolem gignere* 849 e
Prolongare, *producere, protrahere* 389 a
Propheta, *cantor?* 392 e
Prophetalis, *propheticus* 69 b
Prorumpere, *emittere* 819 e
Protegibilis, *quo protegitur* 70 a
Provincialis, *regionis incola* 824 a, 828 a
Prudentialis, *sapiens* 64 b, 73 f
Psallentium, *cantus sacer, chorus canentium* 52 c, 58 f, 135 a, 548 f
Pseudolactinus, *subcandidus, cinericius* 651 f
Purificalis, *purificans* 64 e

Q R

Quæstionarius, *tortor* 172 a
Qualificatus optime, *optimæ conditionis* 838 a
Rapatriare, *ad sua reverti* 707 e
Reboare, *alta voce clamare vel canere* 821 a
Receptus, *proventus* 239 d
Recidivare, *iterum morbo laborare* 396 b
Recommendare, *commendare* 393 c e, 394 c e f, 395 a e, 396 b c e, 397 a b c, 398 c, 400 b c, 401 a
Recussus, *repulsus* 836 c
Redituus, *ex reditibus seu proventibus* 847 b
Refectorarius, *qui triclinii curam habet* 409 d
Refectorium, *triclinium* 409 e, 411 e
Reformari, *reformare* 851 b
Regyrare, *convertere* 819 e
Relevare (feudum), *ex concessione principis recipere* 837 a
Relocare, *reponere* 847 a
Remandare, *accersere* 843 b
Reminiscere, *reminisci* 225 d
Repausare, *requiescere* 826 b
Repedare, *reverti* 56 f, 57 a, 60 a c f, 66 d, 177 c, 330 a, 704 a
Repotia, *convivia? vel retributiones?* 76 f
Represaliæ, *mutua damnorum illatorum compensatio (gall.* représailles) 400 c
Repromere, *depromere* 430 c
Retroactus, *præteritus* 326 f, 842 d
Retropedare, *reverti* 234 b
Roboramen, *confirmatio* 845 e
Rumifer, *qui rumores spargit* 843 a

S

Sacriscrinius, *custos thesauri vel archivi ecclesiæ* 366 a
Samaritanus, *custos* 822 d
Sartum, *terra ad culturam redacta (gall.* sart) 376 b
Scholasticus, *facundus* 330 d ; *advocatus, causarum patronus* 202 d, 203 a
Scopon, σκοπός, *consilium, intentio* 64 c
Scopuli, *munimenta lapidea* 845 d
Scrutinium, *examen catechumenorum (Cang., VI, 135)* 75 d
Scutarius, *armiger* 838 d
Secamen, *sectio* 73 c
Semisannis, *dimidium anni* 828 e
Senior, *dominus, vir primarius, (gall.* seigneur) 774 e, 790 e, 820 a, 824 e f
Seriatim, *ex ordine* 128 f
Servitium, *munus* 846 a
Soma, σῶμα, *corpus* 64 d, 77 c
Sophia, σοφία, *sapientia* 183 b, 704 d
Sortire, *convenire* 702 d
Sperare, *exspectare* 824 d
Spiramen, *spiritus, inspiratio* 79 e
Squinantia, *angina* 396 f
Stagnare (aquam), *in stagno concludere* 706 e
Stigma, *natura, species?* 61 d
Stipamen, *stipatio* 75 f
Strata, *via, vicus* 393 d, 632 f, 633 f
Stratematicon, *descriptio rei militaris* 76 b
Strumentum, *instrumentum* 805 e
Subcinctorium, *ventrale* 400 d
Sublimare, *extollere* 830 d
Subsequenter, *postea* 62 f
Substantivus (populus), *principalis, electus?* 163 f
Subterior, *inferior* 178 a
Succiduus, *invicem succedens* 554 f
Suffragamen, *auxilium* 74 c, 76 d
Suffragatio, *auxilium* 710 e
Summates, *primores, principes* 778 f
Superadimplere 222 f
Superassistere, *superstare* 74 d
Superfluitas, *importunitas, vexatio* 702 b
Superioritas, *jus præsidendi* 376 f
Supermanare, *exundare* 800 a
Suspectus, *timens* 826 a
Sycophanticus, *hypocrita* 168 b

T

Tabardus, *tunica* 834 e
Talligere, *secare, cædere (gall.* tailler) 376 b
Telos, τέλος, *finis* 64 c
Tenor, *conditio* 686 a
Testamentum, *jusjurandum* 706 b
Thaatrapus, *vox mendose a librario exscripta pro* bibliothecarius 367 b
Theoria, *contemplatio* 57 b, 67 b
Thurificare, *thus offerre* 121 c
Topos, τόπος, *locus* 64 c
Tormentuosus, *infaustus, damnabilis* 702 a
Tragicalis, *tragicus* 74 d
Transvadare, *pedibus flumen transgredi* 799 f
Tripudialis, *lætus* 73 b
Tripudianter, *cum gaudio* 64 b, 68 b, 73 d
Tripudiare, *gaudere* 187 a
Tripudiatus, *gaudens* 821 a
Tristamen, *dolor* 73 f
Tumba, *sepulcrum* 730 b d, 769 e, 841 a d, 844 f
Typicus, *figuratus* 70 a

U V Z

Valefacere, *valedicere* 553 c
Valitudo, *vis* 820 e, 821 a
Vanefacere, *dissipare* 62 a
Vasallus, *domino fide obligatus* 846 a
Vaticinalis, *vaticinus* 68 a
Vestitura, *investitura, traditio solemnis* 827 b
Viatio, *iter, ductus* 67 e, 73 f
Vicinantes, *vicini* 822 a

Vigilare

Vigilare (noctem), *vigil transigere* 79 a
Virtuosus, *virtute præditus* 834 a
Umo, *gemma?* 846 f
Ungulare, *dilaniare* 531 b
Votum, *pompa* 74 a ; *idem quod* votta, *intentio (cfr. Cang. ad h. v.)?* 67 a
Uranicus, οὐράνιος, *cælestis* 185 d
Usia, οὐσια, *natura* 64 e
Vulgariter, *vulgo* 845 a
Zelari, *magno studio laborare* 847 e

INDEX REALIS ET MORALIS

A

Acta *martyrum memoria christianorum vivaci restituta* 195 b
Amentia. *Vide* Sanationes.
Angeli *sanctos carcere inclusos visitant 112 f*, 124 c, *597 b; eos sanant 152 e, 157 d, 161 a, 162 d, 169 d, 171 b; cineres martyrum Cæsaraugustanorum ex corporibus sceleratorum simul concrematorum secernunt 650 b; angelus sub specie mendici eleemosynam a S. Gregorio M. accipit* 661 a. *Vide* Apparitiones.
Angina *seu* Squinantia. *Vide* Sanationes.
Animalia *sanata ope sanctorum* 390 e, *401 a; ne sepulcra sanctorum violent morte impediuntur 729 f. Vide* Aves, Cervus, Equus, Lupus, Ursus.
Apparitiones : *Domini 318 a, 464 b*, 467 b; *B. V. Mariæ 405 c, 411 c; angelorum 165 d, 205 a, 221 f, 222 b, 229 b c, 318 b, 474 d, 478 e, 571 d, 677 b*, 781 e, *801 c, 831 a b (833 a, 835 f, 841 d), 835 e (841 f), 842 b; sanctorum 163 e, 164 e, 187 f, 188 d, 234 c, 318 c, 395 e, 429 f, 629 a*, 661 b, *828 d e, 833 e (835 d); dæmonum* 537 a, *802 d*
Aper. *Vide* Cervus.
Aqua *fontis S. Wenefredæ in lac conversa* 707 f; *aqua mutata in vinum 264 d; in balsamum 264 e. Vide* Austeritates, Miracula.
Ariditas *membrorum. Vide* Sanationes.
Austeritatum *singulares ritus : abstinentia a cibo 535 f*, 561 f; *angustia cellulæ 535 e, 536 e, aquæ frigidæ immersi quotidie psalmos recitare consueverunt quidam sancti Hiberni* 561 f, *675 e; solitudo omnimoda sexaginta annorum spatio observata 653 d e; ferri pondus ingens corpori impositum 541 e*
Aves *ramis et foliis tholum exstruunt supra sepulcrum S. Hernini 576 e; avis resuscitata* 303 b

B C

Brachium. *Vide* Sanationes.
Cæci. *Vide* Sanationes.
Calculus. *Vide* Sanationes.
Campanæ *ultro sonant, nemine pulsante, ad annuntiandum sancti ad aliquem locum accessum 677 a*
Caput. *Vide* Cephalophori, Decollatio.
Carcere *liberati sancti ministerio angelorum 597 b; alii ope alicujus sancti 399 d*
Caritas *sanctorum ad invicem* 165 e; *erga pauperes* 326 e, 327 f
Casula *S. Beunoi a pluvia et venti vi immunis 703 e*
Cera *figurata ex voto oblata* 401 b
Cerei *ex voto vel ex devotione oblati 394 b, 395 e, 397 b, 398 d; miraculo accensi 719 b*
Cervi *a venatoribus exagitati ad sanctum vel sancti oratorium confugientes 576 d, 677 d; cervus apparet S. Huberto crucifixi effigiem inter cornua gerens* 779 f, 782 e, *839 b; cervi et apri non apparent in loco ubi S. Hubertus eremiticam vitam duxit* 847 b
Cephalophori *sancti : S. Papulus 598 c, 600 b; S. Dionysius, S. Lucianus, S. Nicasius, S. Valeria 600 b*
Claudi. *Vide* Sanationes.
Clavi. *Vide* Martyrum supplicia.
Clavis *a S. Petro tradita S. Huberto 833 c (835 d, 842 a); claves S. Petri a summis pontificibus subinde ad viros principes vel nobiles mitti solitæ* 869 f, 870 d
Clericorum *nomine in antiquis documentis monachi designati 363 f*
Cognatorum *dilectio naturalis a sanctis repudiata 540 d*
Columbæ *specie anima S. Marcianæ cælos penetrare visa* 418 e; *item S. Benigni* 172 d; *et S. Austremonii* 73 d
Concilia : *Sardicense* 244; *Remense* 348 c; *Maslacense* 354 f
Contracti. *Vide* Sanationes.
Conversiones *persecutorum vel tortorum 74 e, 113 a, 119 c, 124 e, 206 a, 207 d, 471 e, 486 e, 629 a; idololatrarum 50 c, 56 d, 63 e, 233 e, 298 c, 301 c*, 375 a; *monachi infidelis 174 f; gulæ dediti 319 d*
Corporis Christi *confraternitas Ferrariæ* 578 d
Corpora *sanctorum elevata et translata. Vide* Translationes ; *incorrupta reperta : S. Servatii* 791 b ; *S. Lamberti* 844 f ; *S. Huberti 805 d (816 b), 818 d, 826 d ; suavem odorem spirantia : S. Servatii* 791 d ; *S. Lamberti 799 e (844 f) ; S. Huberti 805 d ; inventa. Vide* Translationes, Reliquiæ ; *ab igne servata illæsa* 122 e
Crucis signum *apud primos christianos* 423 c
Cruris sanatio. *Vide* Sanationes.
Custodia libera *martyris* 204 f

D

Dæmones. *Vide* Apparitiones, Energumeni : *dæmon in consecratione episcopali S. Huberti omnes stolas aufert* 841 *f* ; *dæmones fugati* 285 a
Decollati *viri aut mulieres ad vitam revocati sæpius narrantur in Vitis sanctorum Britannorum et Hibernorum* 703 *d* (713 *d*-714 *b*), 705 *b*
Decollatio. *Vide* Martyrum supplicia.
Decoriatio *capitis*. *Vide* Martyrum supplicia.
Delatores *christianorum ex cupiditate* 195 e
Diana *olim a venatoribus præcipue culta* 921 e f
Dii *præcipui apud Persas* 474 a b
Dilaniatio. *Vide* Martyrum supplicia.
Diœceseon *singulorum episcoporum limites primis temporibus non ita certo definiti* 783 b sqq.
Dona *et oblationes sanctis collata* 129 d

E

Edictum persecutionis *a Marco Aurelio latum* 195 b
Energumeni *liberati* 53 *d*, 54 *b c d*, 59 *e*, 60 *d f*, 126 *f*, 176 *a*, 223 *b*, 231 *c*, 233 *a*, 254 *c*, 285 *b*, 390 *e*, 392 *f*, 395 *c*, 399 *e*, 537 *e*, 570 *e*, 800 *a*, 827 *d e f*
Epileptici. *Vide* Sanationes.
Euchitæ *errores Manichæorum sectabantur* 540 *f*
Extensio membrorum. *Vide* Martyrum supplicia.
Equus *S. Huberto se ex voto debitum significat* 825 *c*
Eremitæ (SS.) : *S. Acepsimas* 653 *a* ; *S. Elias* 656 *a*

F G H

Febris. *Vide* Sanationes.
Fistula. *Vide* Sanationes.
Flumen *siccam semitam sanctis præbens* 222 *b*, 230 *d* ; *inundans barbaros terret* 224 *d*; *super eos irruit* 224 *f*, 232 *f* ; *exundans ripis suis miraculose contentus* 413 *a*
Fontes *prodigiose e terra eliciti sanctorum precibus vel in eorum gratiam* 561 a, 677 *c*, 703 *d* (712 *f*), 705 b-d ; *fontes sacri alicujus sancti nomine insigniti* 734 a-f ; *fons in Wallia crebro singulis diebus vicissim aquis deficiens et exundans* 694 e
Fures *puniti* 174 *d*, 178 *d* ; *miraculo elusi* 177 *d*
Genua *sancti lapidi impressa* 593 d-f, 600 *b*, 598 *e*
Hæretici *miraculo detecti* 177 *b*
Hernia. *Vide* Sanationes.
Hibernorum *antiquorum festum idololatricum solemne tempore verno* 558 b sqq.

I J

Idolothyta *rejecta a martyre* 159 b
Jejunium *frangere renuit S. Maria ancilla* 201 *f*, 206 *b* ; *jejunium triduanum ante professionem in Ord. FF. Prædicatorum* 410 *d*
Imagines *veteres parentum S. Gregorii M.* 661 e
Imber. *Vide* Pluvia.
Incendia *ope sanctorum exstincta* 800 c, 845 *b*
Indulgentiæ *a summis pontificibus concessæ visitantibus sepulcra sanctorum aut loca ubi honorantur* 632 *c*, 896 e-897 e, 903 a b
Infantes *vix nati ratione et loquela prodigiose instructi* 686 *e sqq.*, 684 c f; *infans resuscitatus* 299 *a*
Judæorum *facinora* 51 *d*, 57 *e*, 69 *c*; *et pœna* 52 *b d*, 58 *d*, 75 *c*
Jumentum cæcum *sibi permissum defert corpus sancti* 384 *f*

L

Lapides *fontis S. Wenefredæ sanguinolento rubore tincti* 703 *d* (714 *d*)
Latus. *Vide* Sanationes.
Leprosi. *Vide* Sanationes.
Lethargia. *Vide* Sanationes.
Lumbi. *Vide* Sanationes.
Lumen *prodigiosum sanctos irradians* 113 a, 124 d, 536 *f*
Lupa *jussioni sancti obediens* 677 *c*

M

Magi (*SS.*) *ad Christi præsepe e Perside venisse traduntur* 495 e
Maleficio *enervatus pater S. Huberti* 837 *b*
Manus. *Vide* Sanationes.
Mare *mirabiliter trajectum a sanctis* 575 *b*, 676 *f*
Martyres *dicti ex senatu in Perside* 451 e sqq.
Martyrum supplicia : *cum canibus famelicis inclusio* 154 *e*, 158 *b*, 162 *a*, 171 *a* ; *decoriatio capitis* 531 d; *decollatio* 116 *e*, 126 *b*, 473 *e*, 479 *e*, 481 *b*, 600 *b*, 625 *e*, 628 *b*, 629 *b* ; *dilaniatio* 479 d, 531 *b* ; *extensio membrorum et fustes* 429 *c*, 462 *e*, 625 *f* ; *flagellatio impudens virginis* 202

202 a; ignis 122 c, 466 d, 484 d, 605 f, 612 e; lancea 158 d, 171 e; lapidi infixi pedes 154 e, muscarum aculeis expositio 605 f; nervorum ictus 152 c, 157 e; oleum fervens 161 f, 171 a, 531 d; plumbus liquatus 470 d; scrobes feris et serpentibus oppletæ 478 d; submersio in mari vel in flumine 114 d, 120 a, 124 f, 423 d, 429 e, 627 b; subulis manus perforatæ 158 b, 161 f, 171 a; trucidati a militibus innumerabiles martyres Cæsaraugustani 647 a, 650 a
Massa candida e cineribus martyrum Cæsaraugustanorum 639 a sqq.
Miracula ad sepulcra sanctorum 53 e, 74 b, 127 f, 162 e, 188 e; miracula S. Benigni 174 a sqq.; sarcophagus sancti pondere carens 188 b; siccitas ope S. Severi depelli solita 233 c; puer e fluctibus liberatus 234 a-f
Michaelis (S.) apparitionis festum observare voventibus pluria concessa 578 e
Monachi sacerdotio insigniti 542 c, 652 b
Monasteria in Oriente numero incolarum frequentia 536 d
Monastica vita a tempore apostolorum instituta 33 a; in Hispaniam introducta 308 a sqq.
Mons pietatis constitutus Ferrariæ ineunte seculo XVI 578 c
Mortis periculum ope sancti amotum 390 d, 743 c d, 801 b (811 c)
Mortui revocati ad vitam a sanctis vel orum ope 395 a d, 401 c d, 703 d, 708 a b, 845 a b
Muscus in fonte S. Wenefredæ suaveolens 703 d (714 d), 735 b
Muti. Vide Sanationes.
Nudi martyres miraculo tecti 122 f, 210 d

O P

Obedientiæ cæcæ exemplum 285 d
Oculi. Vide Sanationes.
Oleum benedictum adhibitum a sanctis ad patranda miracula 552 e f; ad effugandum dæmonem 802 e (814 d)
Oratoria in honorem viventium ædificata 541 d, 542 c
Paralytici. Vide Sanationes.
Pariture mulieres patronam invocant Ven. Margaretam a Lotharingia 419 b
Peregrinationes ad singularia oratoria aut loca non improbandæ 855 e f
Persecutionis Maximiani extensio 423 b; persecutionis Juliani indoles 526 f sqq.
Piscatorum in Anglia patronus S. Rumwoldus 685 d
Pisces multiplicati 386 c
Pluvia impetrata precibus sanctorum vel eorum invocatione 578 e, 799 f-800 a (810 d e); ejus immanitas item sedata 553 d, 820 e-821 b; in aere suspensa dum corpus S. Wenefredæ transfertur 731 d f
Podraga. Vide Sanationes.
Prædictiones: ultionis in persecutorem 114 a, 124 a; mortis propriæ a sanctis 206 b, 321 b, 384 c
Præstigia immania a Juliano apostata in idolorum cultu adhibita 525 d sqq.
Presbyteratus ordo absque præviis ordinationibus et per solam impositionem manus collatus 652 c d
Prodigia inter supplicia martyrum: flamma ignis exstincta 384 b, 464 d; fons de terra prorumpens 73 d; martyres ex aquarum submersione liberati 627 b; aperto saxo occultati 205 b, 206 b; a vulneribus sanati 171 e; templa idolorum eversa 110 b, 119 b, 123 d, 469 e, 627 a; vox cælestis audita 466 d
Psalmodiæ perpetuæ institutio 548 e sqq.

R

Rabies depulsa per invocationem S. Huberti adhibitis certis ritibus 842 a d e, 871 b sqq., 899 f-900 c, 900 e f, 903 b-906 e, 907 c-909 a, 910 e-911 b; simile privilegium nonnullis aliis sanctis attributum 894 c d; et etiam posteris S. Huberti 891 a-893 f: immo et nonnullis apud infideles 894 e f
Regius morbus. Vide Sanationes.
Reliquiæ corporum sanctorum martyrum cum sceleratorum corporibus commixtæ, ne christiani eas venerarentur 639 b, 647 b; occultatæ 5* b; mirabiliter revelatæ 58 f, 77 c, 187 f: a ruina divinitus servatæ 145 c
Reliquiæ sanctorum martyrum magna cura collectæ 473 e
Reliquiarum sanctorum recognitiones: SS. Jacobi apostoli, Athanasii et Theodori 3* a sqq.; S. Austremonii 81 f; S. Benigni 142 d; S. Maturini 249 c; S. Severini 271 b; S. Papuli 592 e-593 b; SS. Valentini et Hilarii 621 e-622 a, 634 d-635 e; S. Huberti 859 d e f, 860 e f, 862 a-863 b; reliquiarum non probatarum superstitiosus cultus abjiciendus 148 e sqq.
Ritus singulares cultus S. Beunoi in Wallia 700 c d

S

Sacrificium cruentum juvenis Terracinæ quotannis Neronis tempore 106 e, 118 f, 120 f
Sacrilegi vel temerarii personarum aut rerum sacrarum violatores aut minus venerabundi divinitus puniti vel manifestati 114 b, 125 a, 173 a-e, 174 a, 177 f, 205 c, 265 a, 302 c, 321 d, 327 e, 396 a, 576 e, 627 c, 653 b, 668 a b, 703 d, 705 a b, 706 a-f, 708 d, 719 b c, 724 e f, 725 b c d, 726 a, 730 a b, 738 d e, 742 b c, 799 e, 819 f-820 b, 824 b-826 c, 827 b c d, 827 f-828 d, 828 f, 835 e, 855 e
Sanationes ope sanctorum: amentiæ 176 c, 390 e, 392 a, 921 b; anginæ seu squinantiæ 396 f; calculi 390 e, 707 d; epilepsiæ 401 f, 707 b c, 757 b, 921 b; febris 176 e, 396 a d f, 397 b, 398 b, 400 b, 668 b; fistulæ 397 a; herniæ 390 d, 401 b, 758 d; hydropisis 707 b, 755 a; insomniæ 390 e; lepræ 54 d, 390 e, 573 d, 845 a; lethargiæ 390 e; membrorum

membrorum confructorum 391 e, *393 e, 398 c, 400 b, 400 d, 402 d; nervorum contractionis* 755 b c e, 757 e-758 b; *paralysis, contractionis aut debilitatis membrorum 53 e, 60 a c, 175 c f, 176 a, 177 a, 265 d,* 390 d e, *393 d, 394 b, 571 e, 573 a, 706 f, 707 a d, 731 b c, 742 c- 744 c, 745 a sqq., 757 b-e, 758 d e, 799 e, 820 c d, 821 b-e, 825 b c; podagræ* 390 e, *572 f; regii morbi* 390 e; *tumorum* 390 e, *394 e; ulcerum 400 f, 401 e; cæcorum 53 f, 54 c, 60 b e, 61 a, 235 a, 285 e,* 396 b, *707 d, 724 c, 750 c sqq., 754 b-d, 819 a-e, 821 f-822 d; mutorum 175 b, 265 a,* 390 e, *552 f, 707 c d, 755 f; laborantium crure 392 e,* 393 e, *396 e, 397 b; latere aut lumbis 393 c, 394 f, 397 c; gutture 399 d; manibus 392 c e f, 394 a b, 402 a; oculo 399 c; stomacho 755 d, 756 a-757 a; uberibus* 390 e, 401 c, *741 f-742 b; puerperæ periclitantis 322 e; vulnerati a serpente 285 a; afflictorum aliis morbis gravissimis 57 a, 176 f, 299 b, 390 e, 396 c, 397 d, 399 b, 400 e, 552 e, 573 e f, 707 e, 727 a-d, 730 f, 754 b-f, 828 e f*

Sanctorum choris *vivens immixtus Fidelis episcopus* 325 d

Sepulchrum *martyris terra miraculose rejectum* *254 e*

Sepultura *martyrum concessa 481 d; prohibita sub Diocletiano* 423 e

Serpentes *fugati 265 e, 300 a, 301 a; in abyssum ire jussi 223 e, 231 a; ex tumulo sancti apparentes* 187 a

Sortes sanctorum *(Cfr. Cong. Gloss. VI, 304ª) 790 c d, 791 d, 804 e f (815 f), 826 d*

Summa *angelica emendata et edita a B. Jacobo Ungarelli* 578 a b

T

Tempestas *in mari oratione vel signo crucis a sancto sedata* 572 d, *676 f*

Templum *idololatrarum prece S. Boamiri igne de cœlo consumptum 668 a. Cfr.* Prodigia.

Templa *et alia monumenta vel ritus idololatrica ad christianos usus prudenter accommodata* 734 c d e, 921 d

Tentationes *libidinis fortiter a sanctis impugnatæ 405 c (411 d),* 606 a e

Translationes *(inventiones, elevationes): SS. Jacobi Majoris, Athanasii et Theodori* 1 * e sqq.; *S. Austremonii 53 a, 59 a, 78 d; S. Benigni 142 e f, 143 f, 144 b; S. Severi 236 b; S. Maturini* 249 a; *S. Severini* 272 a; *S. Lauteni* 283 c; *S. Genesii* 355 c; *SS. Cancii, Canciani et Cancianillæ* 424 d; *SS. Euphemiæ, Dorotheæ, Teclæ et Erasmæ* 424 e; *S. Justi* 423 b c, *429 f; S. Sigismundi* 550 f; *S. Papuli* 591 b-592 c; *SS. Valentini et Hilarii* 620 a-622 e, *632 d-634 b; S. Guenaili* 672 a-673 e, *679 a b c; S. Wenefredæ 726 b sqq.; S. Lamberti* 789 b-e, *799 b-d (809 c-e, 844 b-845 c); S. Servatii* 789 e-792 a; *S. Theodardi* 792 b d; *S. Madelbertæ* 792 b c; *SS. Walberti, Aldegundis, Walburgis et Bertiliæ* 930 f; *S. Huberti 803 e sqq. (814 e-816 f), 817 f-818 e,* 852 a-855 d.

V U

Veneris *cultus tempore Juliani Apostatæ* 528 c, *530 c*

Vincula ferrea *brachiis imposita in pœnitentiam alicujus facinoris 707 b; resoluta apud fontem S. Wenefredæ 707 b*

Virginalis castitatis *martyr S. Wenefreda 702 e-703 b (712 a-e)*

Visiones *et revelationes (Cfr.* Apparitiones, Translationes) *718 f, 719 d, 720 b, 728 e f, 729 a-c, 799 b*

Ultio divina. *Vide* Sacrilegi.

Ursus *dilacerat tortores SS. Valentini et Hilarii* 627 c

Dum hos indices prelo committebamus, pervenerunt ad nos officia et missæ de S. Huberto *ex antiquo antiphonario ecclesiæ Andaginensis, quod adhuc ibidem servatur, excerpta et ex Stonyhurst collegia S. J. benevole transmissus codex in quo diversis manibus seculo XVI et XVII descripta sunt non pauca miracula invocatione* S. Wenefredæ *impetrata, quæ superius in tractatu de gloria postuma sanctæ virginis vel prorsus desiderantur vel ex aliis fontibus nonnisi summatim relata sunt. Utraque documenta quam primum* Analectis Bollandianis *(tom. VI, fasc. IV) inserere visum est.*

BRUXELLIS. — TYPIS POLLEUNIS, CEUTERICK & LEFÉBURE, VIA URSULINARUM, 35.

P. 954

FALVEY MEMORIAL LIBRARY
VILLANOVA UNIVERSITY

DATE DUE

VILLANOVA UNIVERSITY
BX4655.A2 *v.062
3 9346 00067393 1

FOR REFERENCE

NOT TO BE TAKEN FROM THIS ROOM
CAT. NO. 1935 LIBRARY BUREAU